BIJLAGEN

VAN HET

VERSLAG DER HANDELINGEN

VAN DE

TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL.

1884-1885.

[1. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Heer Voorziter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

'S GRAVENHAGE, 6 *September* 1884.

Ter voldoening aan het bepaalde bij art. 12 der wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 131), heb ik de eer hierbij aan de Kamer te doen toekomen het Verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het veeartsenijkundig Staatstoezicht in het jaar 1883.

Voor ieder der leden en heeren griffiers, alsmede voor de Commissie voor de huishoudelijke aangelegenheden der Kamer, is een afdruk van dat Verslag hiernevens gevoegd.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

Voor den Minister,

De Secretaris-Generaal,

HUBRECHT.

493114

Digitized by the Internet Archive
in 2014

https://archive.org/details/verslagderhandel1884neth

[2.]

STAATSBEGROOTING voor het dienstjaar 1885.

NB. Al de tot deze begrooting behoorende bescheiden zijn in het afzonderlijk bij deze Bijlagen gevoegde deel Bijlage **A** vereenigd.

[3. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet betreffende de begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 12den September 1884.

WILLEM.

[3. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM, III ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, ingevolge de wet van 22 December 1861 (*Staatsblad* n°. 149), houdende bepalingen omtrent het beheer der gelden, bestemd voor den aanleg van Staatsspoorwegen, eene afzonderlijke begrooting van de uitgaven voor dien aanleg voor den dienst van 1885 bij de wet behoort te worden vastgesteld;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De begrooting van uitgaven ten behoeve van den aanleg van Staatsspoorwegen voor den dienst van 1885 wordt vastgesteld als volgt:

EERSTE AFDEELING.

EERSTE AANLEG.

Artikel 1. Jaarwedde van den directeur voor de spoorwegen, als zoodanig belast met de leiding van de aan te leggen Staatsspoorwegwerken; jaarwedde en toelagen van ambtenaren van den waterstaat, enz.; jaarwedden, toelagen, maand- en daggelden van het personeel bij den aanleg van Staatsspoorwegen (daaronder niet begrepen de buitengewone opzichters bij de werken en leveringen), mitsgaders schrijfloonen . . . . . f	260 800,00
Artikel 2. Bureel-, lokaalbehoeften en drukwerken, huur van lokalen, aankoop van boeken, kaarten, instrumenten en verdere benoodigdheden	45 000,00
Artikel 3. Reis- en verblijfkosten en schadeloosstelling voor kosten van veldwerk	40 000,00
Artikel 4. Kosten van de werkzaamheden voor het uitbakenen, waterpassen en het opmaken en aankoopen van grondteekeningen en plans, met inbegrip van arbeidsloon; daggelden wegens buitengewone adsistentie, belooningen van landmeters; uittreksels van kadastrale plans en leggers, aanschaffen van werktuigen, baken, piketten en verdere benoodigdheden	10 000,00
Overbrengen f	355 800,00

Overgebracht f	355 800,00
Artikel 5. Aankoop van materialen, zoover de aanschaffing er van plaats heeft zonder bepaalde bestemming voor eenige lijn, als: spoorstaven, haakbouten, houten dwarsliggers, ijzeren dwars- en lengteliggers, wissels, draaischijven, waterkranen en meer benoodigdheden; kosten van bewaren, opstapelen en bewaken; huur en aankoop van terrein; kosten van bereiden van hout tegen bederf en verdere uitgaven te dier zake	265 000,00
Artikel 6. Kosten van de brug over de *Oude Maas* te Dordrecht, met alle daarmede in verband staande uitgaven. . .	10 000,00
Artikel 7. Kosten van de brug over de *Maas* te *Venlo*, met alle daarmede in verband staande uitgaven	150 000,00
Artikel 8. Kosten van de brug over de *Merwede* bij *Baanhoek*, met alle daarmede in verband staande uitgaven	420 000,00
Artikel 9. Kosten van de brug over den *Neder-Rijn* bij *Rhenen*, met alle daarmede in verband staande uitgaven	27 000,00
Artikel 10. Kosten van de brug over de *Maas* bij *Heumen*, met alle daarmede in verband staande uitgaven	65 000,00
Artikel 11. Aanleg van den spoorweg van *Nieuwediep* naar *Amsterdam*, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen. . .	1 346 000,00
Artikel 12. Aanleg van den spoorweg van *Arnhem* naar *Nijmegen*, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen. . .	50 000,00
Artikel 13. Aanleg van den spoorweg van *Zwolle* naar *Almelo*, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen	172 000,00
Artikel 14. Aanleg van den spoorweg van *Dordrecht* naar *Elst*, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen	350 000,00
Artikel 15. Aanleg van den spoorweg van *Amersfoort* naar *Nijmegen*, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen. . .	600 000,00
Artikel 16. Aanleg van den spoorweg van de *Zaanstreek* naar *Enkhuizen*, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen. . .	720 000,00
Artikel 17. Aanleg van den spoorweg van *Stavoren* naar *Leeuwarden*, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen. . .	250 000,00
Artikel 18. Aanleg van den spoorweg van *Nijmegen* naar *Venlo*, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen	25 000,00
Overbrengen f	4 805 800,00

Overgebracht f	4 805 800,00
Artikel 19. Aanleg van den spoorweg van *Rotterdam* naar den *Hoek van Holland*, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen .	1 272 400,00
Artikel 20. Aanleg van den spoorweg van *Zwaluwe* naar *'s Hertogenbosch*, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen	1 691 000,00
Artikel 21. Aanleg van den spoorweg van *Groningen* naar *Delfzijl*, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen	267 000,00
TWEEDE AFDEELING.	
UITBREIDING.	
Artikel 22. Uitbreiding van den spoorweg van *Arnhem* naar *Leeuwarden*, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen. . .	180 000,00
Artikel 23. Uitbreiding van den spoorweg van *Maastricht* naar *Breda*, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen.	200 000,00
Artikel 24. Uitbreiding van den spoorweg van *Roosendaal* naar *Vlissingen*, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen .	320 000,00
Artikel 25. Uitbreiding van den spoorweg van *Rotterdam* naar *Breda*, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen	80 000,00
DERDE AFDEELING.	
WERKEN EN UITGAVEN, DOOR DE BESTAANDE EXPLOITATIE-CONTRACTEN MET KOSTEN VAN AANLEG GELIJKGESTELD.	
Artikel 26. Kosten van de overbrugging van het *Hollandsch Diep*, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen	65 000,00
Artikel 27. Kosten tot herstel van schade, ontstaan door overstrooming, dijkbreuk, ijsgang, oorlog en oproer, en tot herstel van beschadiging door aanvaring . . .	*Memorie.*
VIERDE AFDEELING.	
AANKOOP VAN SPOORWEGEN, WAT DE KOSTEN BETREFT MET AANLEG GELIJKGESTELD.	
Artikel 28. Vergoeding aan 's Rijks schatkist van de ingevolge art. 2 der wet van 22 April 1880 (*Staatsblad* n°. 63) in het jaar 1885 gedane betalingen in mindering van het door *Nederland* verschuldigde aandeel in het totaal bedrag van den prijs van naasting der spoorwegen van *Antwerpen* naar den *Moerdijk* en van *Roosendaal* naar *Breda*	25 000,00
Overbrengen f	8 906 200,00

Overgebracht f	8 906 200,00
Artikel 29. Renten over het jaar 1885 aan *België* uit te keeren, ingevolge het bij de wet van 22 April 1880 (*Staatsblad* n°. 63) bekrachtigde art. 16 van de overeenkomst van 21 October 1879	175 000,00
VIJFDE AFDEELING.	
ONVOORZIENE UITGAVEN.	
Artikel 30. Onvoorziene uitgaven, daaronder begrepen vorderingen van afgesloten dienstjaren	918 800,00
f	10 000 000,00

tien millioen gulden.

Artikel 2.

Tot dekking der uitgaven, begrepen in de bij **artikel 1** dezer wet vastgestelde begrooting, worden aangewezen:

a. de som van *vijf millioen gulden* (f 5 000 000,00), beschikbaar gesteld bij het IXde hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1885;

b. het vermoedelijk batig slot der rekening van ontvangsten en uitgaven wegens den aanleg van Staatsspoorwegen, voor het dienstjaar 1884;

c. de toevallige baten, welke gedurende het jaar 1885 uit den aanleg van Staatsspoorwegen kunnen voortvloeien.

Artikel 3.

Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij een der *artikelen* 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28 en 29 van de bij deze wet vastgestelde begrooting, ontoereikend wordt bevonden, kan het, met inachtneming van het voorschrift van art. 24 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n° 40), door overschrijving uit *artikel* 30 van deze begrooting worden aangevuld.

Uit genoemd *artikel* 30 kan mede worden overgeschreven op *artikel* 27.

Artikel 4.

Op *artikel* 30 van de bij deze wet vastgestelde begrooting worden aangewezen de tot het dienstjaar 1885 behoorende uitgaven, de Staatsspoorwegen betreffende, die hare omschrijving niet vinden in een der andere *artikelen* dezer begrooting.

Die uitgaven worden voor elke soort afzonderlijk in de rekening gebracht en omschreven.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

[3. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Van hetgeen sedert de indiening van de begrooting voor het dienstjaar 1884 aan de Staatsspoorweglijnen is gedaan of nog te doen is, wordt een overzicht aangetroffen in de bijlage van deze memorie.

Voor de lijnen aangelegd ingevolge de wetten van 18 Augustus 1860 (*Staatsblad* n°. 45) en van 21 Mei 1873 (*Staatsblad* n°. 55) is nog te verrichten de voltooiing der stations te Amsterdam, waarmede geregeld wordt voortgegaan, en de oprichting van een definitief hoofdgebouw met bijgebouwen op het station Nijmegen. Op deze begrooting is voor dit station alleen uitgetrokken de bouw van eene locomotievenbergplaats.

Voor de lijnen waarvan de aanleg is bevolen bij de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 101) is de onteigening afgeloopen, met uitzondering van enkele perceelen bij Amersfoort en van de lijn van Rotterdam naar den Hoek van Holland, van welke voor het gedeelte van Rotterdam tot Maassluis de waardeering wordt verricht, terwijl voor het overige gedeelte, om de reden in de Memorie van Toelichting betreffende de begrooting voor 1884 aangegeven, nog geen beslissing kan worden genomen.

Voor de onteigening ten behoeve van uitbreiding van het station 's Hertogenbosch met de baan tot Vlijmen, waarvan in evengenoemde memorie melding werd gemaakt, zullen nadere voorstellen tot verklaring van het algemeen nut worden ingediend.

Met den bovenbouw van de brug over de Merwede bij Baanhoek en van de doorlaatbruggen in den spoorweg Zwaluwe-'s Hertogenbosch, over den Baardwijkschen Overlaat en in het Bossche inundatieveld, waarbij aanvankelijk meer of minder belangrijke vertraging is ondervonden, wordt thans geregeld voortgegaan.

Overigens worden op evengenoemden spoorweg, zoomede op de sectiën Stavoren-Sneek, Amersfoort-Kesteren. voor zoover de onteigening toelaat, en Hoorn-Enkhuizen de aanbestede werken geregeld voortgezet, evenals ook de gebouwen en stationsinrichtingen op de met tijdelijke gebouwen en inrichtingen in exploitatie gebrachte spoorwegen Groningen-Delfzijl en Zaandam-Hoorn.

Voor eene uitbreiding van de werkplaatsen te Tilburg, waarvan de behoefte erkend is, zijn gelden op deze begrooting uitgetrokken.

Evenzoo voor den aanleg van een rangeerterrein voor het goederenverkeer te IJsselmonde, noodig voor splitsing en samenvoeging van de wagens bestemd voor of komende van de onderscheidene stations te Rotterdam en Feijenoord.

Voor de gezamenlijke spoorwegwerken, met inbegrip van de betalingen voortvloeiende uit art. 2 der wet van 22 April 1880 (*Staatsblad* n°. 63) worden, blijkens den hierbij overgelegden uitgewerkten staat, de in het jaar 1885 te doene uitgaven geraamd op f 10 000 000.

Daar het vermoedelijk batig slot van vorige dienstjaren op f 5 000 000 te ramen is, moet de bijdrage voor den aanleg van Staatsspoorwegen uit de middelen van 1885 op gelijk bedrag van f 5 000 000 gesteld worden.

Het batig slot der rekening van 1882 bedraagt	f	4 168 140,62⁵
Op het IXde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1883 is toegestaan . . .		14 500 000,00
De middelen voor den dienst van 1883 bedroegen dus	f	18 668 140,62⁵
Restant aandeel van de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij in de kosten van aanleg van het station aan de Delftsche Poort te Rotterdam.		143 639,97
Bedrag van door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij terugbetaalde kosten van werken tot uitbreiding van den spoorweg Nieuwediep-Amsterdam. .		17 115,68⁵
Samen . . .	f	18 828 896,28
Blijkens den als bijlage bij deze begrooting gevoegden staat, zullen de uitgaven niet meer bedragen dan		12 710 004,09⁵
Rest . . .	f	6 118 892,18⁵
Op hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1884 is toegestaan.		11 000 000,00
De middelen voor den dienst van 1884 bedroegen dus	f	17 118 892,18⁵
De uitgaven zullen vermoedelijk niet meer bedragen dan		12 118 892,18⁵
Aldus vermoedelijk batig slot dienst 1884	f	5 000 000,00
De bijdrage ter bestrijding van de uitgaven voor den dienst van 1885 voor te dragen.		5 000 000,00
De middelen voor 1885 dus	f	10 000 000,00

Tot dat bedrag zijn de uitgaven geraamd.

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[3. 4.]

BIJLAGE van de Memorie van Toelichting.

OVERZICHT van hetgeen aan de onderscheidene spoorweglijnen reeds gedaan is of nog te doen valt.

Ter exploitatie zijn overgegeven de spoorwegen van:

	Meter.
Arnhem, langs Zutphen, Deventer, Zwolle, Meppel en Heerenveen tot Leeuwarden, lang	168 415
Harlingen, langs Franeker, Leeuwarden, Groningen, Winschoten en Nieuweschans tot de Pruissische grens, lang	127 609
Meppel, langs Hoogeveen en Assen tot Groningen, lang	76 835
Zutphen, langs Goor, Hengelo en Enschedé tot de Pruissische grens, lang	59 678
Maastricht, langs Roermond, Venlo, Helmond, Eindhoven, Boxtel en Tilburg tot Breda, lang	179 937
Roosendaal, langs Bergen op Zoom, Goes, Arnemuiden en Middelburg tot Vlissingen, lang	76 344
Venlo tot de Pruissische grens, lang	2 998
Utrecht, langs Kuilenburg, Zaltbommel en 's Hertogenbosch tot Boxtel, lang	60 140
Breda naar Moerdijk, lang	18 509
Zwaluwe, langs Dordrecht tot Rotterdam, lang	34 986
de zijtak naar het goederenstation te Rotterdam, lang	2 280
Helder, langs Alkmaar, Uitgeest en Zaandam tot Amsterdam, lang	83 879
Zwaluwe tot Zevenbergen, lang	7 895
Arnhem naar Nijmegen, lang	19 084
Zwolle naar Almelo, lang	44 662
Gorinchem, langs Geldermalsen en Tiel naar Elst, lang	69 928
de verbinding van deze lijn met Ressen, lang	1 990
Zaandam, langs Purmerend tot Hoorn, lang	32 479
Sneek tot Leeuwarden, lang	21 692
Nijmegen naar Blerick, lang	59 428
Groningen naar Delfzijl, lang	38 333

De aarde- en kunstwerken enz. zijn geheel of ten deele aanbesteed voor:

	Meter.	
den weg van het goederstation tot het entrepot te Amsterdam, lang	1 547	
Transporteeren.	1 547	1 187 101
Per transport.	1 547	1 187 110
het gedeelte van Dordrecht tot Gorinchem van den spoorweg van Dordrecht naar Elst, lang	23 446	
het gedeelte van Amersfoort tot Kesteren van den spoorweg van Amersfoort naar Nijmegen, lang	29 172	
het gedeelte van Hoorn tot Enkhuizen van den spoorweg van de Zaanstreek naar Enkhuizen, lang	17 721	
het gedeelte van Stavoren tot Sneek van den spoorweg van Stavoren naar Leeuwarden, lang	26 708	
het gedeelte van Zwaluwe tot Baardwijk van den spoorweg van Zwaluwe naar 's Hertogenbosch, lang	32 994	
		131 588

De onteigeningswet is uitgevaardigd voor:

het gedeelte van den spoorweg van Amersfoort naar Nijmegen, in de gemeente Amersfoort, lang	3 234	
het gedeelte van Rotterdam tot Maassluis van den spoorweg van Rotterdam naar den Hoek van Holland, lang	15 802	
het gedeelte van Baardwijk tot 's Hertogenbosch van den spoorweg van Zwaluwe naar 's Hertogenbosch, lang	14 167	
		33 203
		1 351 892

zoodat eene lengte van 1 187 101 meter voltooid en eene lengte van 131 588 meter in aanleg is.

Werken in uitvoering.

Lijn Maastricht–Breda. Met de spoorwegonderneming Grand Central Belge en de Luik-Maastrichtsche spoorwegmaatschappij is eene overeenkomst getroffen voor de uitoefening in het station van den Staatsspoorweg van den dienst van reizigers en bagage der te Maastricht samenkomende spoorwegen. Als een gevolg van die overeenkomst is het hoofdgebouw op het station gewijzigd en zal eene afzonderlijke woning voor den stationschef worden gebouwd.

De werken tot uitbreiding van de stations Venlo en Breda zijn nagenoeg voltooid.

Sectie Zaandam–Amsterdam. De werkzaamheden aan het hoofdgebouw op het centraal personenstation te Amsterdam worden geregeld voortgezet. Het leggen van sporen op het middenstationseiland met de levering van de daarvoor gevorderde wissels is aanbesteed en voor de overkapping der perrons is de aanbesteding aangekondigd.

Op het westelijk gedeelte van het station is met den bouw van een watertoren aangevangen.

Lijn Arnhem–Nijmegen. Het voornemen bestaat in het jaar 1886 over te gaan tot de uitvoering van een definitief hoofdgebouw op het station Nijmegen, welke bij gebrek aan beschikbare gelden in dit jaar moest verdaagd worden.

Lijn Zwolle–Almelo. De werken tot uitbreiding van het station Zwolle worden voortgezet. Thans zijn in aanbouw eene locomotievenloods, een gebouw tot waterbezorging, eene dienstwoning, eene opene en eene overdekte

bergplaats voor brandstoffen en worden sporen en gasleidingen gelegd.

Lijn Dordrecht-Elst. Op het gedeelte van Dordrecht tot de Merwede worden de grondwerken voortgezet, is de brug over het Wantij voltooid en zijn de wachterswoningen in aanbouw.

De werken en gebouwen voor de uitbreiding van het station Dordrecht zijn aanbesteed.

De bovenbouw der brug over de Merwede heeft langdurige vertraging ondervonden door afkeuring van het ijzer dat in Engeland vervaardigd werd. Nadat de levering van het ijzer aan eene Duitsche fabriek was opgedragen, is de vervaardiging geregeld voortgezet, zoodat thans een der groote overspanningen van het stroombed gesteld en met het bouwen van de steigers in de andere groote opening is aangevangen.

Het gedeelte spoorweg van de Merwede tot Gorinchem nadert zijne voltooiing. De verzakkingen zijn evenwel nog niet geheel tot rust gekomen.

In aanbouw zijn eene wachterswoning alsmede de hoofdgebouwen en goederenloodsen op de stations Sliedrecht en Giessendam-Hardinxveld.

Het gedeelte van Gorinchem tot Geldermalsen werd op 1 December 1883 met eene tijdelijke overbrugging van het Zederikkanaal en aansluitende hulpbanen in exploitatie gebracht.

Voor de verwijde brug in den spoorweg over het Zederikkanaal zijn de nieuwe landhoofden nagenoeg gereed, de oude afgebroken en is de bovenbouw aanbesteed.

Voor het nieuwe hoofdgebouw op het station Geldermalsen is met de voorbereidende werkzaamheden aangevangen.

Lijn Amersfoort-Nijmegen. Op het gedeelte van Amersfoort tot den Rijnspoorweg is de voortgang der werkzaamheden door gebrek aan beschikbaar terrein aanzienlijk vertraagd. Thans is de gerechtelijke onteigening voorbereid van de gronden die niet in den minne konden verkregen worden.

De gebouwen en verdere werken op de stations Woudenberg en Veenendaal zijn gereed.

De brug over den Rijnspoorweg en het gedeelte tusschen dezen spoorweg en den Slaperdijk zijn voltooid.

Eveneens de brug over den Rijn bij Rhenen.

Tusschen Rhenen en Kesteren zijn de grond- en kunstwerken regelmatig voortgezet.

Op het station Kesteren worden sporen en wissels gelegd.

Lijn Zaanstreek-Enkhuizen. Het gedeelte van Zaandam tot Hoorn kwam zoo ver gereed dat het met behulp van tijdelijke gebouwen, met den aanvang van den zomerdienst in exploitatie kon worden gebracht. Sedert kwamen de gebouwen en inrichtingen op het station Oostzaan en de brugwachterswoningen aan de Zaan en aan de Nagouw gereed. Met de gebouwen en inrichtingen op de stations Purmerend, Kwadijk en Oosthuizen en met de brugwachterswoningen te Purmerend wordt geregeld voortgegaan.

Op het gedeelte van Hoorn tot Enkhuizen zijn, met uitzondering van het station Enkhuizen, de grondwerken en ook de kunstwerken gereed. Op den weg en de stations wordt het spoor gelegd. Met den bouw van de stations te Westwoud, Hoogkarspel en Bovenkarspel en van twaalf wachterswoningen is aangevangen.

Het ophoogen van het stationsterrein en het maken van eene spoorweghaven te Enkhuizen is aanbesteed.

Lijn Stavoren-Leeuwarden. Tusschen Stavoren en Sneek zijn de grondwerken nagenoeg, de kunstwerken geheel gereed, wordt de ballast aangevoerd en het spoor gelegd.

De werken tot verruiming van de haven en tot vorming van het stationsterrein te Stavoren worden geregeld voortgezet.

Het hoofdgebouw op het station Sneek is voltooid.

In aanbouw zijn de hoofdgebouwen op de halte Molkwerum en op de stations Stavoren, Hindelopen, Workum, Oudega en IJlst, de goederenloods te Workum, de veelading te Oudega, de locomotief- en rijtuigloodsen en eene dienstwoning te Stavoren en eenige wachterswoningen.

Voor de werken tot uitbreiding van het station Leeuwarden is de aanbesteding uitgeschreven.

Lijn Nijmegen-Venlo. De werken tot afgraving van den rechter Maasoever onder Mook en Heumen, die herhaaldelijk door hooge waterstanden belemmerd werden, konden in den laatsten tijd met kracht voortgezet worden.

Voor de voltooiing van deze lijn wordt een tweede bovenbouw voor de brug over de Maas te Venlo vereischt, die weldra zal kunnen worden aanbesteed, alsmede een hoofdgebouw op de halte Blerick.

Lijn Rotterdam-Hoek van Holland. De waardeering der in te nemen eigendommen tusschen Schiedam en Maassluis is ten deele geschied. Weldra zal tot aanbesteding van de grond- en kunstwerken op dit vak kunnen worden overgegaan.

Voor het gedeelte van Maassluis tot den Hoek van Holland kon de richting nog niet worden vastgesteld.

Lijn Zwaluwe-'s Hertogenbosch. De vervaardiging van den bovenbouw der doorlaatbruggen, die een tijdlang vertraging ondervond, wordt tegenwoordig geregeld voortgezet. Van de 91 brugvakken zijn thans 34 overspannen.

Tusschen Zwaluwe en Baardwijk zijn de grondwerken zoo goed als gereed, behalve te Geertruidenberg, alwaar het afgraven der vestingwerken tot vorming van het stationsterrein en de uitbaggering van het nieuw te maken Noordergat worden voortgezet. Op dit gedeelte is het spoor grootendeels gelegd, zijn 14 wachterswoningen gereed en 17 in aanbouw. Voorts zijn op de stations Lage Zwaluwe, Waspik en Waalwijk alle gebouwen en inrichtingen in uitvoering en is met de hoofdgebouwen op het station Hooge Zwaluwe en op de halte Kaatsheuvel-Capelle een aanvang gemaakt.

Voor de aansluiting met den spoorweg Utrecht-Boxtel in verband met uitbreiding van het station 's Hertogenbosch en met wijziging van de draaibrug over de Dieze is een nieuw ontwerp in onderzoek.

Lijn Groningen-Delfzijl. Na afloop van de gerechtelijke onteigeningen werd de baan voltooid en, met behulp van tijdelijke gebouwen en inrichtingen, op de stations de publieke dienst op 16 Juni jl. aangevangen.

Inmiddels wordt voortgegaan met het oprichten van definitieve gebouwen op de stations en halten en van de wachterswoningen, van welke enkele gereed zijn.

Voor de uitbreiding van het station Groningen is een ontwerp opgemaakt.

[3. 5.]

UITGEWERKTE EN TOELICHTENDE STAAT.

STAATSSPOORWEGEN. — Begrooting van uitgaven voor het jaar 1885.

[3. 5.]

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.	Aantal.	Jaarwedde.	Toelage.	TOTAAL. Jaarwedden.	TOTAAL. Toelagen.
		EERSTE AFDEELING.					
		Aanleg.					
1		Jaarwedden van den directeur voor de spoorwegen, als zoodanig belast met de leiding der aan te leggen Staatsspoorwegwerken; jaarwedden en toelagen aan ambtenaren van den waterstaat enz.; jaarwedden, toelagen, maand- en daggelden van het personeel bij den aanleg van Staatsspoorwegen (daaronder niet begrepen de buitengewone opzichters bij de werken en leveringen), mitsgaders schrijfloonen:					
	a.	Directeur	1	f 5 000		f 5 000	
	b.	Personeel:					
		Ingenieur van den waterstaat (1)	1	2 800	f 200	2 800	f 200
		Opzichter » » » (2)	1	»	1 200	»	1 200
		Hoofdingenieurs	2	5 000		10 000	
		Eerstaanwezend-ingenieurs	4	4 000		16 000	
		Sectie-ingenieurs.	8	3 000		24 000	
			1	2 600		2 600	
			2	2 200		4 400	
		Adjunct-ingenieurs	5	2 000		10 000	
			2	1 700		3 400	
			2	1 600		3 200	
			1	1 400		1 400	
			3	1 300		3 900	
			2	1 200		2 400	
		Bouw- en werktuigkundigen 2de klasse	1	2 900		2 900	
			1	2 100		2 100	
		» » » 3de klasse	2	1 900		3 800	
			1	1 600		1 600	
		Hoofdopzichters	1	3 000		3 000	
			4	2 500		10 000	
			2	2 400		4 800	
			2	2 200		4 400	
		Opzichters 1ste klasse	19	2 000		38 000	
			10	1 800		18 000	
			8	1 700		13 600	
			5	1 600		8 000	
		» 2de »	9	1 500		13 500	
			9	1 400		12 600	
		Transporteeren	»	»	»	f 220 400	f 1 400

GERAAND BEDRAG.		*TOELICHTINGEN.*
Per onderdeel.	Per artikel.	
		(1) Ingenieur 2de klasse met onbepaald verlof.
		(2) Opzichter 1ste klasse, jaarwedde f 1800.
f 5 000,00		
f 5 000,00		

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.	Aantal.	Jaarwedde.	Toelage.	TOTAAL. Jaarwedden	TOTAAL. Toelagen.
		Per transport	»	»	»	f 220 400	f 1 400
		Opzichters 3de klasse	2	f 1 400		2 800	
			4	1 300		5 200	
			6	1 200		7 200	
			5	1 100		5 500	
			1	1 000		1 000	
		Schrijvers	1	800		800	
			1	700		700	
			4	600		2 400	
						f 246 000	f 1 400
	c.	Bolen-concierge	2	700			
	d.	Schrijfloonen					
	e.	Bevordering van personeel					
2		Bureel- en lokaalbehoeften en drukwerk, huur van lokalen, aankoop van boeken en kaarten, instrumenten en verdere benoodigdheden:					
	a.	Huur van lokalen					
	b.	Aankoop en onderhoud van meubelen					
	c.	Schoonhouden en bewaken van lokalen					
	d.	Vuur en licht					
	e.	Bureelbehoeften					
	f.	Drukkosten en bindwerk					
	g.	Boeken en kaarten					
	h.	Instrumenten					
3		Reis- en verblijfkosten en schadeloosstelling voor kosten van veldwerk					
4		Kosten van de werkzaamheden voor het uitbakenen, waterpassen en het opmaken en aankoopen van grondteekeningen en plans, met inbegrip van arbeidsloon, daggelden wegens buitengewone adsistentie, belooningen van landmeters, uittreksels van kadastrale plans en liggers, aanschaffen van werktuigen, baken, piketten en verdere benoodigdheden:					
	a.	Uitbakenen en waterpassen					
	b.	Opmaken van grondteekeningen					
5		Aankoop van materialen, zoover de aanschaffing er van plaats heeft zonder bepaalde bestemming voor eenige lijn, als spoorstaven, haakbouten, houten dwarsliggers, ijzeren dwars- en lengteliggers, wissels, draaischrijven, waterkranen en meer benoodigdheden, kosten van bewaren, opstapelen en bewaken, huur en aankoop van terrein, kosten van bereiden van hout tegen bederf en verdere uitgaven te dier zake:					
	a.	Aankoop van spoorstaven					
	b.	» » eindverbindingen					
	c.	» » haakbouten					
	d.	» » ijzeren en stalen wissels					
	e.	» » eikenhout voor halve wissels					

Transporteeren

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

GERAAMD BEDRAG.		TOELICHTINGEN.
Per onderdeel.	Per artikel.	
f 5 000,00		
247 400,00		
1 400,00		
2 000,00		
5 000,00		
	f 260 800,00	
f 12 000,00		
5 000,00		
4 000,00		
5 000,00		
12 000,00		
5 000,00		
1 000,00		
1 000,00		
	45 000,00	
»	40 000,00	
»	10 000,00	
f 100 000,00		
4 000,00		
90 000,00		
60 000,00		
f 254 000,00	f 355 800,00	

[3. 5.]

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.
5		Per transport
	f.	Bereiden, carboniseeren en inkepen van dwarsliggers en wisselhout . . . . .
	g.	Verzekering tegen brandgevaar van idem. . . . .
	h.	Werken op en onderhoud van de stapelplaats te Dordrecht . . . . .
6		Kosten van de brug over de Oude Maas te Dordrecht, met alle daarmede in verband staande uitgaven (3). . .
7		Kosten van de brug over de Maas te Venlo, met alle daarmede in verband staande uitgaven (4) . . . . .
8		Kosten van de brug over de Merwede bij Baanhoek, met alle daarmede in verband staande uitgaven: (5)
	a.	Bovenbouw. . . . .
	b.	Schadeloosstelling aan eigenaren van vaartuigen . . . . .
9		Kosten van de brug over den Neder-Rijn bij Rhenen, met alle daarmede in verband staande uitgaven: (6)
		Onderbouw . . . . . }
		Bovenbouw . . . . . } . . . . .
		Werken tot normaliseering der rivier . . . . . }
10		Kosten van de brug over de Maas bij Heumen, met alle daarmede in verband staande uitgaven: (7)
		Werken tot normaliseering der rivier . . . . .
11		Aanleg van den spoorweg van Nieuwediep naar Amsterdam, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen: (8)
		Gedeelte Zaandam-Amsterdam:
		Stations:
	a.	Hoofdgebouw. . . . .
	b.	Overkapping en tunnels. . . . .
	c.	Stukgoederenloods, goederenstation stads Rietlanden . . . . .
	d.	Administratiegebouw id. id. . . . .
12		Aanleg van den spoorweg van Arnhem naar Nijmegen, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen: (9). . . . .
		Stations:
	a.	Hoofdgebouw.
	b.	Bijgebouwen.
13		Aanleg van den spoorweg van Zwolle naar Almelo, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen: (10)
		Bovenbouw van den weg:
		Bedding . . . . . } . . . . .
		Arbeidsloon voor het leggen van dwarsliggers, sporen, wissels en draaischijven }
		Stations:
	a.	Hoofdgebouw met gaanderijen en stoepen . . . . . }
	b.	Bijgebouwen. . . . . } . . . . .
	c.	Afrasteringen . . . . . }

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

GERAAMD BEDRAG. Per onderdeel.	GERAAMD BEDRAG. Per artikel.	TOELICHTINGEN.
f 254 000,00	f 355 800,00	
7 000,00		(3) Tot voortzetting van de voorziening van den rivierbodem beneden de brug.
600,00		
3 400,00		(4) Voor termijnen van den tweeden bovenbouw der brug, die vermoedelijk in 1885 zullen verschijnen.
	265 000,00	
	10 000,00	(5) Voor in 1885 verschijnende termijnen van den in 1881 aanbesteden bovenbouw der brug.
	150 000,00	(6) Hieronder is begrepen de laatste termijn van de in 1882 aanbestede herstelling van grond- en rivierwerken nabij de brug en onderhoud van den onderbouw der brug à f 1622,50.
f 420 000,00		(7) Tot voortzetting der normaliseeringswerken van de rivier nabij de brug.
Memorie.		(8) Hieronder zijn begrepen:
	420 000,00	de termijnen 41 à 49 van het in 1882 aanbestede hoofdgebouw op het centraal station te Amsterdam, ad f 255 000;
		de termijnen 6 en 7 van de overeenkomst wegens het maken van het ontwerp voor en het houden van toezicht op de uitvoering van dat gebouw, à f 13 260.
	27 000,00	(9) Voor in 1885 verschijnende termijnen van eene locomotievenbergplaats op het station Nijmegen.
	65 000,00	(10) Hieronder zijn begrepen:
		de laatste termijn van de in 1883 aanbestede gebouwen en verdere werken tot uitbreiding van het station Zwolle, à f 3054,80;
		de laatste termijn van de in 1884 aanbestede bergplaatst voor brandstoffen, privatengebouw en verdere werken tot uitbreiding van het station Zwolle, à f 1395,80.
f 326 000,00		
780 000,00		
200 000,00		
40 000,00		
	1 346 000,00	
	50 000,00	
f 32 000,00		
140 000,00		
	172 000,00	
	f 2 860 800,00	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.	
			Per transport
14		Aanleg van den spoorweg van Dordrecht naar Elst, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen: (11)	
		Onteigening:	
	a.	Koopsommen en schadevergoedingen	. . . . .
	b.	Bijkomende kosten van onteigening	
		Onderbouw van den weg:	
	c.	Grondwerken	
	d.	Rijswerken	
	e.	Bekleedingsmuren	. . . . .
	f.	Afwateringswerken	
	g.	Onder profiel brengen en bezoden	
		Kunstwerken:	
	h.	Bruggen over rivieren en kanalen	. . . . .
	i.	Bruggen en duikers over waterleidingen en slooten	
		Bovenbouw van den weg:	
	k.	Bedding	. . . . .
	l.	Arbeidsloon voor het leggen van dwarsliggers en spoorstaven	
		Overgangswerken:	
	m.	Poorten.	
	n.	Overwegen	. . . . .
	o.	Evenwijdige wegen	
		Beveiliging van den weg:	
	p.	Afrasteringen.	. . . . .
	q.	Overwegsluitingen	
		Stations:	
	r.	Hoofdgebouwen.	
	s.	Bijgebouwen	
	t.	Bergplaatsen	. . . . .
	u.	Waterkranen.	
	v.	Bestratingen	
	w.	Afrasteringen.	
		Bewaking en afdeeling van den weg:	
	x.	Wachterswoningen.	. . . . .
	ij.	Wachthuizen.	
	z.	Afstandpalen.	
		Werken van bijzonderen aard en strekking:	
	a.	Toegangwegen	
			Transporteeren

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

GERAAMD BEDRAG.		TOELICHTINGEN.
Per onderdeel.	Per artikel.	
»	f 2 860 800,00	
		(11) Hieronder zijn begrepen:
		de laatste termijn van de in 1882 aanbestede werken tusschen Dordrecht en de Merwede, à f 60 000;
f 52 100,00		de twee laatste termijnen van de in 1883 aanbestede stationsgebouwen en voltooiingswerken van den spoorweg Dordrecht-Gorinchem, à f 55 620;
		zes termijnen van de in 1884 aanbestede stationsgebouwen te Geldermalsen, à f 76 751;
		de laatste termijn van de in 1884 aanbestede voltooiingswerken bewesten Gorinchem, à f 1916;
		de laatste termijn van de in 1884 aanbestede werken tot uitbreiding van het station Dordrecht, à f 7084;
64 000,00		de twee laatste termijnen van de in 1884 aanbestede gebouwen en verdere inrichtingen, benevens het leggen van sporen en wissels tot uitbreiding van het station Dordrecht, à f 19 136.
19 000,00		
15 000,00		
1 600,00		
11 000,00		
176 000,00		
3 000,00		
8 300,00		
	350 000,00	
	f 3 210 800,00	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.	
			Per transport
15		Aanleg van den spoorweg van Amersfoort naar Nijmegen, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen: (12)	
		Onteigening:	
	a.	Koopsommen en schadevergoedingen	. . . . .
	b.	Bijkomende kosten van waardeering, enz.	
		Onderbouw van den weg:	
	c.	Grondwerken.	
	d.	Rijswerken	
	e.	Bekleedingsmuren	. . . . .
	f.	Afrasteringswerken	
	g.	Onder profiel brengen en bezoden	
		Kunstwerken:	
	h.	Bruggen en duikers over waterleidingen en slooten.	. . . . .
		Bovenbouw van den weg:	
	i.	Bedding	. . . . .
	k.	Arbeidsloon voor het leggen van dwarsliggers en spoorstaven	
		Overgangswerken:	
	l.	Wegbruggen.	
	m.	Poorten.	. . . . .
	n.	Overwegen	
	o.	Evenwijdige wegen	
		Beveiliging van den weg:	
	p.	Overwegsluitingen	
	q.	Afrasteringen.	. . . . .
	r.	Waarschuwingsborden	
	s.	Haltpalen	
		Stations:	
	t.	Hoofdgebouwen	
	u.	Bijgebouwen	
	v.	Bergplaats voor goederen	
	w.	» » locomotieven en wagens.	. . . . .
	x.	Waterkranen.	
	ij.	Bestrating en begrinding	
	z.	Afrasteringen	
		Bewaking en afdeeling van den weg:	
	a.	Wachterswoningen	
	b.	Wachthuizen.	. . . . .
	c.	Afstandspalen	
		Werken van bijzonderen aard en strekking:	
	d.	Verleggen van wegen	. . . . .

GERAAMD BEDRAG.		TOELICHTINGEN.
Per onderdeel.	Per artikel.	
»	f 3 210 800,00	
		(12) Hieronder zijn begrepen:
		de drie laatste termijnen van het in 1882 aanbestede gedeelte der werken tusschen Amersfoort en den Rijnspoorweg, à f 56 941,50;
		de laatste termijn van de in 1883 aanbestede grondwerken te Rhenen, het voltooien van den afrid zuidwaarts van de brug over den Rijn en het ophoogen van een gedeelte van het stationsterrein te Kesteren, à f 11 232.
f 50 000,00		
120 000,00		
7 000,00		
50 000,00		
25 000,00		
15 000,00		
296 000,00		
10 000,00		
27 000,00		
	600 000,00	
	f 3 810 800,00	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.	
			Per transport
16		Aanleg van den spoorweg van de Zaanstreek naar Enkhuizen, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen: (13)	
		Onteigening:	
	a.	Koopsommen en schadevergoeding	. . . . .
	b.	Bijkomende kosten van waardeering, enz.	
		Onderbouw van den weg:	
	c.	Grondwerken	. . . . .
	d.	Rijswerken	
	e.	Afwateringswerken	
	f.	Onder profiel brengen en bezoden	
		Kunstwerken:	
	g.	Bruggen over rivieren en kanalen	. . . . .
	h.	Bruggen en duikers over vaarten, waterleidingen en slooten	
		Bovenbouw van den weg:	
	i.	Bedding	. . . . .
	k.	Arbeidsloon voor het leggen van dwarsliggers en spoorstaven	
	l.	Draaischijven	
		Overgangswerken:	
	m.	Poorten	. . . . .
	n.	Overwegen	
	o.	Evenwijdige wegen	
		Beveiliging van den weg:	
	p.	Afrasteringen	. . . . .
	q.	Overwegsluitingen	
	r.	Waarschuwingsborden	
	s.	Haltepalen	
		Stations:	
	t.	Hoofdgebouwen	. . . . .
	u.	Bijgebouwen	
	v.	Goederenbergplaatsen	
	w.	Locomotiefloodsen	
	x.	Verhoogde ladingplaatsen	
	ij.	Afrasteringen	
	z.	Bestratingen	
		Bewaking en afdeeling van den weg:	
	a.	Wachterswoningen	. . . . .
	b.	Wachtershuisjes	
	c.	Afstandspalen	
		Werken van bijzonderen aard en strekking:	
	d.	Toegangswegen	. . . . .
	e.	Los- en ladingplaatsen	
	f.	Haven te Enkhuizen	

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

GERAAMD BEDRAG.		TOELICHTINGEN.
Per onderdeel.	Per artikel.	
»	f 3 810 800,00	
		(13) Hieronder zijn begrepen:
		de laatste termijn van de in 1883 aanbestede werken van den spoorweg tusschen de stations Hoorn en Enkhuizen, à f 27 786;
f 40,00		de laatste termijn van de in 1883 aanbestede gebouwen en inrichtingen op de stations Purmerend, Kwadijk en Oostzaan en van twee brugwachterswoningen te Purmerend, à f 17 869;
131 920,00		drie termijnen van de in 1884 aanbestede gebouwen en inrichtingen op de stations Westwoud, Hoogkarspel en Bovenkarspel, en twaalf wachterswoningen, à f 56 888.
		dertien termijnen van de in 1884 aanbestede ophooging van het stationsterrein met het maken van eene spoorweghaven te Enkhuizen, à f 250 800.
5 950,00		
95 060,00		
5 200,00		
4 970,00		
274 900,00		
4 900,00		
197 060,00		
	f 720 000,00	
	f 4 530 800,00	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.	
			Per transport
17		Aanleg van den spoorweg van Stavoren naar Leeuwarden, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen: (14)	
		Onteigening:	
	a.	Koopsommen en schadevergoeding	. . . . .
	b.	Bijkomende kosten van waardeeringen, enz.	
		Onderbouw van den weg:	
	c.	Grondwerken	. . . . .
	d.	Onder profiel brengen en bezoden	
	e.	Bekleedingsmuren.	
		Kunstwerken:	
	f.	Bruggen over rivieren en kanalen	. . . . .
	g.	Bruggen en duikers over waterleidingen en slooten.	
		Bovenbouw van den weg:	
	h.	Bedding	. . . . .
	i.	Arbeidsloon voor het leggen van dwarsliggers en spoorstaven	
		Overgangswerken:	
	k.	Wegbruggen.	. . . . .
	l.	Poorten	
	m.	Overwegen.	
	n.	Evenwijdige wegen	
		Beveiliging van den weg:	
	o.	Afrasteringen.	. . . . .
	p.	Overwegsluitingen	
		Stations:	
	q.	Hoofdgebouwen.	. . . . .
	r.	Bijgebouwen	
	s.	Bergplaatsen voor locomotieven.	
	t.	» » goederen	
	u.	Verhoogde los- en ladingplaatsen.	
	v.	Waterkranen.	
	w.	Bestratingen	
	x.	Afrasteringen.	
		Bewaking en afdeeling van den weg:	
	ij.	Wachterswoningen	. . . . .
	z.	Wachthuisjes.	
	a[1].	Afstandspalen	
		Werken van bijzonderen aard en strekking:	
	b[1].	Uitbreiding van de haven te Stavoren	. . . . .
	c[1].	Loskaden voor schepen	
	d[1].	Verleggen van wegen.	

GERAAND BEDRAG.		TOELICHTINGEN.
Per onderdeel.	Per artikel.	
»	f 4 530 800,00	
		(14) Hieronder zijn begrepen:
		de laatste termijn van de in 1883 aanbestede gebouwen en andere werken op het gedeelte van Stavoren tot Sneek, à f 15 576,00;
f 70,00		de laatste termijn van de in 1883 aanbestede vergrooting van de haven te Stavoren met het stationsterrein aldaar, à f 25 500;
		de drie laatste termijnen van de in 1883 aanbestede stationsgebouwen, werken tot bewaking en beveiliging enz. voor het gedeelte Stavoren-Sneek, à f 80 446,64;
28 090,00		de twee laatste termijnen van de in 1884 aanbestede gebouwen en verdere werken op het station Stavoren, à f 34 960.
9 500,00		
35 020,00		
1 585,00		
5 920,00		
140 340,00		
10 550,00		
18 925,00		
	250 000,00	
»	f 4 780 800,00	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.
		Per transport.
18		Aanleg van den spoorweg van Nijmegen naar Venlo met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen. (15)
		Stations:
	a.	Hoofdgebouwen . . . . .
	b.	Bijgebouwen . . . . .
19		Aanleg van den spoorweg van Rotterdam naar den Hoek van Holland met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen.
		Gedeelte Rotterdam-Maassluis:
		Onteigening:
	a.	Koopsommen en schadevergoedingen . . . . .
	b.	Bijkomende kosten van waardeeringen enz. . . . .
		Onderbouw van den weg:
	c.	Grondwerken . . . . .
	d.	Rijswerken . . . . .
	e.	Afwateringswerken . . . . .
	f	Onder profiel brengen en bezoden. . . . .
		Kunstwerken:
	g.	Bruggen over kanalen en vaarten. . . . .
	h.	Bruggen en duikers over waterleidingen en slooten . . .
		Werken van bijzonderen aard en strekking:
	i.	Havens en loskaden . . . . .
20		Aanleg van den spoorweg van Zwaluwe naar 's Hertogenbosch, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen: (16)
		Onteigening:
	a.	Koopsommen en schadevergoedingen . . . . .
	b.	Bijkomende kosten van waardeeren enz. . . . .
		Onderbouw van den weg:
	c.	Grondwerken . . . . .
	d.	Rijswerken . . . . .
	e.	Bekleedingsmuren . . . . .
	f.	Afrasteringswerken . . . . .
	g.	Onder profiel brengen en bezoden. . . . .
		Kunstwerken:
	h.	Bruggen voor rivieren, vaarten en inundatie-terreinen . .
	i.	Bruggen en duikers over waterleidingen en slooten . . .

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

GERAAMD BEDRAG.		*TOELICHTINGEN.*
Per onderdeel.	Per artikel.	
»	f 4 780 800,00	
		(15) De uitgaven zijn geraamd voor een hoofd- en een nevengebouw op de halte Blerik.
		(16) Onder deze uitgaven zijn begrepen de laatste termijn van den in 1882 aanbesteden bovenbouw der doorlaatbruggen over den Baardwijkschen Overlaat en in het Bossche Inundatieveld, à f 32 220;
»	25 000,00	de laatste termijn van de in 1882 aanbestede aardebaan, kunst en andere werken voor het gedeelte Zwaluwe-Baardwijk, à f 38 925;
		de laatste termijn van den in 1882 aanbesteden onderbouw der brug over De Donge bij Geertruidenberg, à f 16 722;
		de vijf laatste termijnen van de in 1883 aanbestede gebouwen op het gedeelte Zwaluwe-Baardwijk, à f 127 432.
90 400,00		
422 000,00		
413 000,00		
341 000,00		
	1 272 400,00	
f 375 000,00		
479 000,00		
356 000,00		
f 1 210 000,00	f 6 078 200,00	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.	
20			Per transport
		Bovenbouw van den weg:	
	k.	Bedding	. . . . .
	l.	Arbeidsloon voor het leggen van dwarsliggers en spoorstaven	
		Overgangswerken:	
	m.	Wegbruggen	. . . . .
	n.	Poorten	
	o.	Overwegen	
	p.	Evenwijdige wegen	
		Beveiliging van den weg:	
	q.	Afrasteringen	. . . . .
	r.	Overwegsluitingen	
	s.	Waarschuwingsborden	
	t.	Haltpalen	
		Stations:	
	u.	Hoofdgebouwen	. . . . .
	v.	Bijgebouwen	
	w.	Bergplaats voor goederen	
	x.	» locomotieven en wagens	
	ij.	Waterkranen	
	z.	Bestratingen en begrindingen	
	a[1].	Afrasteringen	
		Bewaking en afdeeling van den weg:	
	b[1].	Wachterswoningen	. . . . .
	c[1].	Wachthuizen	
	d[1].	Afstandpalen	
		Werken van bijzonderen aard en strekking:	
	e[1].	Verandering der vestingwerken van Geertruidenberg en omlegging van de Donge	. . . . .
	f[1].	Toegangswegen	
21		Aanleg van den spoorweg van Groningen naar Delfzijl, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen: (17)	
		Onteigening:	
	a.	Koopsommen en schadevergoedingen	. . . . .
	b.	Bijkomende kosten van waardeeren, enz.	
		Onderbouw van den weg:	
	c.	Grondwerken	. . . . .
	d.	Bekleedingsmuren	
	e.	Onder profiel brengen en bezoden	
			Transporteeren

GERAAND BEDRAG. Per onderdeel.	GERAAND BEDRAG. Per artikel.	*TOELICHTINGEN.*
f 1 210 000,00	f 6 078 200,00	
		(17) Onder deze uitgaven zijn begrepen:
61 000,00		de vier laatste termijnen van de in 1883 aanbestede stationsgebouwen, werken tot bewaking en afdeeling en verdere werken, à f 125 800
33 000,00		
56 000,00		
191 000,00		
28 000,00		
112 000,00		
	1 691 000 00	
8 000,00		
17 700,00		
f 25 700,00	f 7 769 200,00	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.	
21			Per transport
		Bovenbouw van den weg:	
	f.	Bedding	. . . . .
	g.	Arbeidsloon voor het leggen van dwarsliggers en spoorstaven	
		Overgangswerken:	
	h.	Wegbruggen.	
	i.	Poorten.	. . . . .
	k.	Overwegen	
	l.	Evenwijdige wegen	
		Stations:	
	m.	Hoofd- en bijgebouwen	
	n.	Bergplaatsen	
	o.	Waterbezorging.	. . . . .
	p.	Bestratingen	
	q.	Afrasteringen.	
		Bewaking en afdeeling van den weg:	
	r.	Wachterswoningen.	. . . . .
	s.	Wachthuisjes.	
		Werken van bijzonderen aard en strekking:	
	t.	Lig-, los- en laadplaatsen	
		TWEEDE AFDEELING.	
		Uitbreiding.	
22		Uitbreiding van den spoorweg van Arnhem naar Leeuwarden, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen (18)	
23		Uitbreiding van den spoorweg van Maastricht naar Breda, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen (19)	
24		Uitbreiding van den spoorweg van Roosendaal naar Vlissingen, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen (20)	
25		Uitbreiding van den spoorweg van Rotterdam naar Breda, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen (21)	
		DERDE AFDEELING.	
		Werken en uitgaven door de bestaande exploitatie-contracten met kosten van aanleg gelijkgesteld.	
26		Kosten van de overbrugging van het Hollandsch Diep, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen: (22)	
		Zinkwerken	
		Onderhoud der kribben en vleugeldammen	. . . . .
		Kosten van peilingen	
27		Kosten tot herstel van schade, ontstaan door overstrooming, dijkbreuk, ijsgang, oorlog en oproer en tot herstel van beschadiging door aanvaring	

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

GERAAMD BEDRAG. Per onderdeel.	GERAAMD BEDRAG. Per artikel.	*TOELICHTINGEN.*
f 25 700,00	f 7 769 200,00	
		(18) Voor de uitbreiding der werkplaatsen te Zwolle.
41 800,00		(19) Voor de werkplaats tot herstelling van wagens te Blerick en voor uitbreiding van de werkplaatsen te Tilburg.
		(20) Voor de uitbreiding van het station Roosendaal en voor dienstwoningen aan de halte Vlake.
		(21) Voor de inrichting van een rangeerstation te IJsselmonde.
20 400,00		(22) Hieronder is begrepen de laatste termijn van de in 1884 aanbestede werken, à f 5150.
151 500,00		
16 100,00		
11 500,00		
	267 000,00	
	180 000,00	
	200 000,00	
	320 000,00	
	80 000,00	
	65 000,00	
	Memorie.	
	f 8 881 200,00	

Nommers der artikelen	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.
		Per transport
		VIERDE AFDEELING.
		Aankoop van spoorwegen wat de kosten betreft met aanleg gelijkgesteld.
28		Vergoeding aan 's Rijks schatkist van de, ingevolge art. 2 der wet van 22 April 1880 (*Staatsblad* n°. 63), in het jaar 1885 gedane betalingen, in mindering van het door Nederland verschuldigde aandeel in het totaal bedrag van den prijs van naasting der spoorwegen van Antwerpen naar den Moerdijk en van Roosendaal naar Breda .
29		Renten over het jaar 1885 aan België uit te keeren, ingevolge het bij de wet van 22 April 1880 (*Staatsblad* n°. 63) bekrachtigde art. 16 van de overeenkomst van 31 October 1879 (23). . . . .
		VIJFDE AFDEELING.
		Onvoorziene uitgaven.
30		Onvoorziene uitgaven, daaronder begrepen vorderingen van afgesloten dienstjaren . . . . .
		Totaal . . .

GERAAMD BEDRAG.		TOELICHTINGEN.
Per onderdeel.	Per artikel.	
	f 8 881 200,00	
		(23) Aan renten is betaald: over het 2de halfjaar van 1883 f 100 814,69½; » » 1ste » » 1884 96 715,99½.
	25 000,00	
	175 000,00	
	918 800,00	
	f 10 000 000,00	

[3. 6.]

BIJLAGE TOT DE MEMORIE VAN TOELICHTING.

OPBRENGST der verkochte overhoeken langs de in exploitatie zijnde sectiën der Staatsspoorwegen tot 31 December 1883.

GEMEENTEN.	Grootte. H.	A.	C.	Opbrengst.	Gemiddelde opbrengst per hectare.
Lijn A.					
Arnhem—Zutphen.					
Arnhem	1	01	86	f 14 834,70	f 14 563,81
Velp	1	87	68	20 494,96	5 591,74
Rheden	1	83	92	12 233,16	6 651,35
Dieren	2	08	16	4 349,22⁵	2 088,40
Brummen	9	96	62	3 118,00	312,86
Zutphen	2	97	17	2 652,68⁵	892,65
Brummen en Zutphen	2	26	24	1 600,00	707,21
Ruilingen	»	»	»	124,00	»
	22	01	65	f 49 396,73	f 2 243,62
Betaald	»	»	»	49 396,73	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	
Zutphen—Deventer.					
Gorssel	8	33	73	f 4 214,23	f 505,47
Diepenveen	»	92	53	660,00	713,28
Deventer	»	26	47	300,00	1 133,36
Diepenveen	»	05	29	2 080,60	1 400,32
Deventer	1	43	29		
	11	01	31	f 7 254,83	f 658,74
Betaald	»	»	»	7 254,83	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	
Deventer—Zwolle.					
Deventer	1	4	66	f 1 607,96	f 1 289,87⁵
Diepenveen	2	24	35	897,00	399,82
Olst	3	88	48	6 900,84⁵	1 776,60
Wijhe	2	92	14	5 374,02⁵	1 840,00
Zwollerkerspel	2	82	93	4 865,55	1 719,70
Zwolle	»	61	05	1 539,00	2 520,88
	13	93	61	f 21 184,38	f 1 520,11
Betaald	»	»	»	21 184,38	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

GEMEENTEN.	Grootte. H.	A.	C.	Opbrengst.	Gemiddelde opbrengst per hectare.
Zwolle—Meppel.					
Zwolle	»	10	87	f 71,00	f 653,17
Zwollerkerspel	»	15	10	104,00	688,74
Dalfsen	»	05	63	20,00	355,24
Nieuwleusen	»	24	40	150,00	614,79
Staphorst	1	62	80	1 081,90	664,55
Meppel	2	09	78	1 293,00	616,36
	4	28	58	f 2 719,90	f 634,63
Betaald	»	»	»	2 719,90	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	
Meppel—Heerenveen.					
Meppel	»	16	28	f 900,00	f 5 528,25
Nijeveen	»	61	95	461,00	744,15
Steenwijkerwold	»	57	68	591,00	1 024,62
Steenwijk	»	62	80	333,00	530,25
Weststellingwerf (kad. Blesdijk)	1	07	60	794,00	737,92
» (» Wolvega)	3	62	04	3 031,00	837,20
Schoterland (» Knijpe)	»	35	84	189,00	527,34
» (» Heerenveen)	»	37	58	200,00	532,18
	7	41	77	f 6 499,00	f 876,14
Betaald	»	»	»	6 499,00	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	
Heerenveen—Leeuwarden.					
Utingeradeel (kad. Akkrum)	»	2	95	f 295,00	f 10 000,00
Haskerland (» Nijehaske)	9	54	92	4 134,00	432,91
Idaarderadeel (» Grouw)	»	44	70	247,00	552,57
» (» Roordahuizum)	»	82	90	475,00	572,98
Leeuwarderadeel (» Wirdum)	4	30	69	7 916,00	1 837,98
» (» Huizum)	»	31	57	349,00	1 105,48
Leeuwarden	»	34	60	751,00	2 170,52
	15	82	33	f 14 167,00	f 895,32
Betaald	»	»	»	14 167,00	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	
LIJN B.					
Harlingen—Leeuwarden.					
Deinum	»	71	10	f 719,00	f 1 011,25
Franeker	2	08	90	1 329,00	636,18
Wommels	»	23	40	273,00	1 166,66
Drogrijp	»	39	10	395,00	1 010,23
Leeuwarden	1	96	30	4 406,00	2 295,46
Ried	»	04	82	133,50	2 769,71
Tzum	»	52	30	278,00	531,55
	5	95	92	f 7 533,50	f 1 264,17
Betaald	»	»	»	7 533,50	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

GEMEENTEN.	Grootte. H.	A.	C.	Opbrengst.	Gemiddelde opbrengst per hectare.
Leeuwarden—Groningen.					
Hardegarijp	1	33	70	f 655,00	f 489,90
Veenwouden	4	72	35	5 406,79	1 144,65
Kooten—Westergeest	»	24	50	49,00	200,00
Burum	»	12	80	33,00	257,81
Buitenpost	»	11	00	17,00	154,55
Drogeham	»	06	30	72,00	1 142,85
Grijpskerk	1	44	59	1 816,89	1 256,54
Zuidhorn	1	61	82	2 316,82	1 431,72½
Aduard	»	05	40	3,00	55,55½
Hoogkerk	»	06	00	15,00	250,00
Grootegast	»	24	00	215,00	895,83½
Leeuwarden	»	85	35	77,50	90,80½
Groningen	»	16	36	3 067,50	18 750,00
	11	04	17	f 13 744,50	f 1 244,78
Betaald	»	»	»	13 744,50	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	
Groningen—Nieuweschans.					
Groningen	»	11	52	f 1 255,82½	f 10 996,71½
Haren	»	03	90	20,00	512,82
Hoogezand	4	71	83	6 257,57½	1 326,23½
Meeden	»	14	05	25,00	177,93
Sappemeer	»	62	48	555,00	188,28½
Zuidbroek	1	42	98	4 538,37	3 174,10
Muntendam	»	29	12	88,50	303,84
Scheemda	»	74	10	450,00	607,28
Winschoten	2	67	78	5 662,12½	2 114,47
Beerta	5	28	16	4 298,00	813,77
Nieuweschans	1	56	93	2 764,44½	1 761,57
	17	62	85	f 25 914,84	f 1 470,05½
Betaald	»	»	»	25 424,83	
Blijft	»	»	»	f 490,01	
LIJN C.					
Meppel—Groningen.					
Meppel	»	64	44	f 647,15	f 1 004,20
Ruinerwold	»	11	70	204,00	1 743,59
de Wijk	»	37	75	551,25	1 460,26
Ruinen	4	10	89	681,91	165,96
Beilen	»	04	50	40,00	888,89
Hoogeveen	»	14	00	961,23	6 865,93

[3. 6.]

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

GEMEENTEN.	Grootte. H.	A.	C.	Opbrengst.	Gemiddelde opbrengst per hectare.
Assen	»	96	11	f 1 043,50	f 1 085,73
Vries	1	51	78	1 092,00	719,78
	7	91	17	f 5 221,04	f 659,91
Betaald	»	»	»	5 221,04	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	
Lijn D.					
Zutphen—Duitsche grens.					
Gorssel	»	99	63	f 624,00	f 626,31
» (kad. Almen)	1	85	14	316,00	170,68
Laren	6	19	65	5 493,96	887,62
Lochem	»	47	85	406,58	849,69
Goor	2	31	52	3 506,085	1 514,37
Ambt-Delden	2	71	84	1 787,21	657,45
Stad-Delden	»	52	98	867,60	1 637,60
Hengelo	»	71	87	721,00	1 003,20
Lonneker	10	50	87	4 394,89	418,21
Markelo	1	18	22	726,00	611,57
Diepenheim	»	14	67	69,00	470,34
Enschedé	»	»	20	10,00	5 000,00
Laren	»	19	30	325,00	1 203,70
Lochem	»	07	70		
Markelo	»	27	85	617,00	995,96
Goor	»	34	10		
	28	53	39	f 19 868,075	f 696,29
Betaald	»	»	»	19 868,075	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	
Lijn E.					
Maastricht—Roermond					
Meerssen	1	13	04	f 3 353,83	f 2 841,20
Bunde	2	74	69	4 380,87	1 594,85
Geulle	2	00	01	2 471,56	1 235,73
Elsloo	2	76	94	4 461,16	1 610,87
Beek	2	72	37	6 721,015	2 467,60
Geleen	2	93	18	4 908,915	1 674,37
Sittard	5	39	76	12 757,92	2 363,62
Nieuwstadt	4	78	68	3 919,09	818,73
Susteren	8	59	06	9 077,745	1 056,70
Echt	7	91	67	7 617,105	962,15
Maastricht	9	41	08	2 727,00	289,77
Linne	3	53	26	2 437,25	689,93

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

GEMEENTEN.	Grootte. H.	A.	C.	Opbrengst.	Gemiddelde opbrengst per hectare.
Herten	»	72	57	f 411,00	f 566,35
Roermond en St. Odiliënberg	1	38	80	2 380,90	1 714,69⅝
St. Odiliënberg	»	09	99	85,00	850,85
Roermond 1ste gedeelte	1	17	86	2 134,13	1 810,73⅝
Ruilingen	»	»	»	157,40	»
	57	37	96	f 70 000,99	f 1 219,96
Betaald	»	»	»	70 000,99	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	
Roermond — Venlo.					
Roermond 2de gedeelte	1	59	83	f 5 080,75	f 3 178,84
Maasniel	1	15	08	3 308,00	2 874,52
Swalmen	4	72	08	8 980,66⅝	1 902,36
Leesel	7	02	19	2 770,90	394,60
Velfelt	4	44	92	754,00	169,69
Tegelen	1	94	99	1 114,50	571,57
Venlo	1	75	98	552,00	313,67
	22	65	07	f 22 560,81⅝	f 996,03
Betaald	»	»	»	22 560,81⅝	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	
Venlo — Helmond.					
Maasbree	2	36	20	f 2 239,71	f 948,22
Grubbenvorst	1	20	16	19,00	15,81
Sevenum	»	40	»	66,00	165,00
Horst	45	71	81	1 583,00	34,62
Deurne	»	88	66	1 839,00	102,81
Vlierden	»	56	72	43,00	75,86
Bakel	1	01	53	79,00	77,81
Helmond	3	38	80	5 960,47	1 759,28
	72	53	88	f 11 829,18	f 163,07
Betaald	»	»	»	11 829,18	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	
Helmond — Tilburg.					
Helmond	»	22	07	f 108,22	f 490,35
Mierlo	1	57	21	1 228,08	781,12⅝
Nuenen	6	31	29	816,50	129,34
Tongelre	1	30	91	459,75	351,19
Eindhoven	»	02	07	93,00	4 492,75
Woensel	»	98	21	9 472,46⅝	9 645,11
Strijp	»	39	04	693,00	1 775,10
Best	1	40	98	1 259,00	893,03

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

GEMEENTEN.	Grootte. H.	A.	C.	Opbrengst.	Gemiddelde opbrengst per hectare.
Oirschot	»	17	06	f 12,00	f 70,34
Liempde	»	61	07	172,10	281,81
Boxtel	1	05	67	743,09	703,21
Haaren	1	45	96	285,30	195,46⁵
Oisterwijk	1	22	84	1 679,37	1 367,12
Berkel	1	24	48	386,00	810,09
Tilburg	1	65	»	2 010,18	1 218,29
	19	63	40	f 19 418,05⁵	f 989,00
Betaald	»	»	»	19 418,05⁵	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	
Tilburg—Breda.					
Tilburg	3	87	75	f 2 219,68⁵	f 572,99
Gilze en Rijen	1	07	64	243,00	225,75
Oosterhout	»	58	42	99,60	170,49
Ginneken	»	12	»	13,00	108,33
Teteringen	1	19	83	2 390,00	2 175,17
Breda	»	03	20	187,85	5 870,31
Terheyden	»	17	»	100,00	588,23
	7	05	84	f 5 253,13⁵	f 744,23
Betaald	»	»	»	5 253,13⁵	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	
LIJN F.					
Roosendaal—Woensdrecht.					
Roosendaal	1	52	42	f 3 543,76	f 2 325,00
Wouw	1	92	31	2 805,27	1 458,74⁵
Bergen op Zoom	7	11	58	4 922,80⁵	691,81
	10	56	31	f 11 271,93⁵	f 1 067,10⁴
Betaald	»	»	»	11 271,93⁵	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	
Woensdrecht—Goes.					
Woensdrecht	»	83	43	f 1 979,39	f 2 372,51
Capelle	»	67	28	915,93⁵	1 361,37
Rilland	1	18	17	1 072,00	909,17
Krabbendijke	1	09	28	1 963,00	1 796,30⁴
Kruiningen	»	51	60	613,10	780,95
Schore en Vlake	»	94	01	765,00	813,74⁴
Kloetinge	»	41	01	725,66⁵	815,00
Goes	»	34	36	1 883,64⁵	5 482,08
In diverse gemeenten	»	15	75	123,00	1 157,07⁴
	9	14	89	f 10 040,73⁵	f 1 633,09
Betaald	»	»	»	10 040,73⁵	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

GEMEENTEN.	Grootte. H.	A.	C.	Opbrengst.	Gemiddelde opbrengst per hectare.
Kanaal door Zuid-Beveland.					
Kruiningen	»	20	05	f 93,00	f 463,84
	»	20	05	f 93,00	f 463,84
Betaald	»	»	»	93,00	
Blijft.	»	»	»	*Nihil.*	
Goes—Vlissingen.					
's Heer-Arendskerke	2	27	60	f 2 375,50	f 1 044,59
Oost- en West-Souburg	»	85	01	2 966,00	3 489,00
Idem	»	22	30	17 120,00	26 137,40
Vlissingen	»	43	20		
Arnemuiden	1	69	86	714,00	420,34⁵
Middelburg	1	38	83	7 671,00	5 525,46
Nieuw en St. Joosland	»	25	20	560,00	2 222,22
	7	12	»	f 31 411,50	f 4 411,72⁵
Betaald	»	»	»	31 411,50	
Blijft.	»	»	»	*Nihil.*	
LIJN **G.**					
Venlo—Pruissische grens.					
Venlo	5	42	00	f 792,00	f 146,12⁵
	5	42	00	f 792,00	f 146,12⁵
Betaald	»	»	»	792,00	
Blijft.	»	»	»	*Nihil.*	
LIJN **H.**					
Utrecht—Kuilenburg.					
Utrecht	1	19	98	f 5 700,00	f 4 761,74⁵
Bunnik	»	13	44	100,00	744,04⁵
Houten	»	42	30	375,00	886,52
Tull en 't Waal	19	67	75	32 262,63⁵	1 639,57
Schalkwijk	1	53	62	100,00	65,09⁵
Kuilenburg	1	01	91	329,00	322,83
Ruilingen	»	»	»	150,00	»
	23	99	00	f 39 016,63⁵	f 1 626,37
Betaald	»	»	»	39 016,63⁵	
Blijft.	»	»	»	*Nihil.*	
Kuilenburg—Bommel.					
Kuilenburg	2	36	02	f 3 540,24	f 1 499,97⁵
Buurmalsen	1	85	77	5 718,23⁵	1 378,12
Geldermalsen	6	70	93	10 472,86	1 560,94
Waardenburg	22	27	28	36 316,00	1 630,50
Zaltbommel	»	10	66	177,00	1 660,41
	33	30	66	f 56 224,33⁵	f 1 688,08⁵
Betaald	»	»	»	56 024,33⁵	
Blijft.	»	»	»	f 200,00	

GEMEENTEN.	Grootte. H.	A.	C.	Opbrengst.	Gemiddelde opbrengst per hectare.
Dijkverlegging bij Bommel.					
Zaltbommel	»	10	82	f 93,33	f 862,56
Haaften	»	09	75	587,00	6 020,51
Gameren	»	40	46	3 413,01	8 435,50
	»	61	03	f 4 093,34	f 6 707,09
Betaald	»	»	»	3 924,34	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	
Bommel—'s Bosch.					
Zaltbommel	5	32	70	2 150,00	f 403,60⅝
Kerkwijk	»	18	26	44,00	240,96⅝
Driel	3	07	94	2 051,00	666,04
Hedel	1	13	89	924,50	811,74
Rossum	»	23	10	119,00	515,15
Empel	16	54	05	12 886,33⅝	779,07
	26	49	94	f 18 174,83⅝	f 685,86
Betaald	»	»	»	18 174,83⅝	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	
's Bosch—Boxtel.					
's Bosch	»	1	38	f 12,60	f 913,04⅝
Vught	»	12	28	140,00	1 140,06
Esch	14	48	35	3 404,25	235,04
Boxtel	2	05	79	1 741,89⅝	846,44
	16	67	80	f 5 298,74⅝	f 317,71
Betaald	»	»	»	5 298,74⅝	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	
LIJN I.					
Rotterdam—Willemsdorp.					
Rotterdam	»	96	20	f 289 917,05⅝	f 301 369,08
IJsselmonde	1	06	69	2 849,00	2 670,35
Barendrecht	»	24	95	355,00	1 414,83
Heerjansdam	»	06	23	141,00	2 263,24
Groote Lindt	»	28	56	260,00	910,36
Zwijndrecht	»	23	55	1 100,00	4 670,91
Dordrecht	»	18	76⅝	2 483,00	13 232,08
Dubbeldam	»	15	70	583,60	3 717,20
Ruilingen	»	»	»	8 496,25	»
	3	20	64⅝	f 306 184,90⅝	f 95 487,19
Betaald	»	»	»	223 770,17⅝	
Blijft	»	»	»	f 82 414,73	

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

GEMEENTEN.	Grootte. H.	A.	C.	Opbrengst.	Gemiddelde opbrengst per hectare.
Moerdijk—Breda.					
Zwaluwe	1	00	21	f 1 352,47⁵	f 1 349,63
Zevenbergen	»	64	35	1 959,83⁵	3 045,53
Terheyden	»	39	45	400,00	1 013,94
Princenhagen	14	65	01	17 675,41	1 206,50
	16	69	02	f 21 387,72	f 1 281,45
Betaald	»	»	»	21 387,72	
Blijft.	»	»	»	*Nihil.*	
LIJN K.					
Amsterdam—Alkmaar.					
Heilo	»	73	06	f 271,00	f 370,93
Limmen	»	03	90	10,00	256,41
Castricum	1	19	27	1 400,82	1 173,92
Uitgeest	»	26	32	482,00	1 831,30⁵
Assendelft	»	04	92	132,50	2 693,09
Wormerveer	»	02	87	108,00	917,58⁵
Koog a/d Zaan	»	08	90		
Zaandijk	»	15	16	492,50	3 248,68
Zaandam	5	13	30	22 831,19	4 447,92⁵
Amsterdam	»	15	96⁵	31 311,77⁵	196 127,62
	6	83	66⁵	f 57 038,98⁵	f 8 343,05
Betaald	»	»	»	57 038,98⁵	
Blijft.	»	»	»	*Nihil.*	
Alkmaar—Nieuwediep.					
Helder	1	76	69	f 6 154,18	f 3 483,03
Zijpe	»	14	60	*Kosteloos.*	»
Schagen	1	13	61	2 414,55	2 125,25
Haringkarspel	»	01	92	15,00	781,25
Heerhugowaard	»	62	80	66,00	105,09⁵
Koedijk	8	96	13	1 058,00	118,06
Alkmaar	»	24	45	910,00	3 721,88
	12	90	20	f 10 617,73	f 822,95
Betaald	»	»	»	10 617,73	
Blijft.	»	»	»	*Nihil.*	
Arnhem—Nijmegen.					
Arnhem	2	29	70	f 17 280,00	f 7 522,85
Oosterbeek	9	43	65	13 209,16⁵	1 399,79
	11	73	35	f 30 489,16⁵	f 2 598,47
Betaald	»	»	»	22 422,49⁵	
Blijft.	»	»	»	f 8 066,67	

[3. 6.]

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

GEMEENTEN.	Grootte. H.	Grootte. A.	Grootte. C.	Opbrengst.	Gemiddelde opbrengst per hectare.
Zwolle—Almelo.					
Hellendoorn	»	06	08	f 200,00	f 3 289,47
Wierden	»	01	36	68,00	5 000,00
Almelo	»	26	62	203,00	762,57
	»	34	06	f 471,00	f 1 382,80
Betaald	»	»	»	471,00	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	
Nijmegen—Venlo.					
Mook	»	3	51	f 110,00	f 3 133,90
	»	3	51	f 110,00	f 3 133,90
Betaald	»	»	»	110,00	
Blijft	»	»	»	*Nihil.*	

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

LIJN OF SECTIE.	Grootte. H.	A.	C.	Opbrengst.	Gemiddelde opbrengst per hectare.
VERZAMELING.					
Arnhem—Zutphen	22	01	65	f 49 396,73	f 2 243,62
Zutphen—Deventer	11	01	31	7 254,83	658,74
Deventer—Zwolle	13	93	61	21 184,38	1 520,11
Zwolle—Meppel	4	28	58	2 719,90	634,63
Meppel—Heerenveen	7	41	77	6 499,00	876,14⁵
Heerenveen—Leeuwarden	15	82	33	14 167,00	895,32
Harlingen—Leeuwarden	5	95	92	7 533,50	1 264,17
Leeuwarden—Groningen	11	04	17	13 744,50	1 244,78
Groningen—Nieuweschans	17	62	85	25 914,84	1 470,05⁵
Meppel—Groningen	7	91	17	5 221,04	659,91
Zutphen—Duitsche grens	28	53	39	19 868,07⁵	696,29⁵
Maastricht—Roermond	57	37	96	70 000,99	1 219,96
Roermond—Venlo	22	65	07	22 560,81⁵	996,03
Venlo—Helmond	72	53	88	11 829,18	163,07
Helmond—Tilburg	19	63	40	19 418,05⁵	989,00
Tilburg—Breda	7	05	84	5 253,13⁵	744,23
Roosendaal—Woensdrecht	10	56	31	11 271,93⁵	1 067,10⁵
Woensdrecht—Goes	6	14	09	10 040,73⁵	1 633,09
Kanaal door Zuid-Beveland	»	20	05	93,00	463,84
Goes—Vlissingen	7	12	»	31 411,50	4 411,72⁵
Venlo—Pruissische grens	5	42	00	792,00	146,12⁵
Utrecht—Kuilenburg	23	99	00	39 016,63⁵	1 626,37
Kuilenburg—Bommel	33	30	66	56 224,33⁵	1 688,08⁵
Dijkverlegging bij Bommel	»	61	03	4 093,34	6 707,09
Bommel—'s Bosch	26	49	94	18 174,83⁵	685,86
's Bosch—Boxtel	16	67	80	5 298,74⁵	317,71
Rotterdam—Willemsdorp	3	20	64⁵	306 184,90⁵	95 487,19
Moerdijk—Breda	16	69	02	21 387,72	1 281,45
Amsterdam—Alkmaar	6	83	66	57 038,98⁵	8 343,05
Alkmaar—Nieuwediep	12	90	20	10 617,73	822,95
Arnhem—Nijmegen	11	73	35	30 489,16⁵	2 598,47
Nijmegen—Venlo	»	3	51	110,00	3 133,90
Zwolle—Almelo	»	34	06	471,00	1 382,80
	507	10	22⁵	f 905 282,53⁵	f 1 785,20
Betaald	»	»	»	813 942,13	
Blijft	»	»	»	f 91 340,40⁵	

[3. 7.]

BIJLAGE van de Memorie van Toelichting.

STAATSSPOORWEGEN. — Overzicht van de kosten van onteigening der in exploitatie zijnde sectiën, tot 30 Juni 1884.

GEMEENTEN.	VERKREGEN OPPERVLAKTE.								
	Bij aankoop.			Gerechtelijk.			Totaal.		
	H.	A.	C.	H.	A.	C.	H.	A.	C.
Stapelplaats te Dubbeldam.									
Dubbeldam	2	11	09	»	»	»	2	11	09
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Sectie Arnhem-Zutphen.									
Arnhem	(1) 9	75	84	»	»	»	9	75	84
Rheden	(2) 14	94	48	»	73	67	15	68	15
Id. (kad. Velp)	(3) 7	97	05	»	32	68	8	29	73
Id. (id. Velp en Rheden)	»	»	»	(7) 5	37	34	5	37	34
Id. (id. Dieren)	(4) 19	52	15	4	72	48	24	24	63
Brummen	(5) 47	26	84	3	38	03	50	64	87
Zutphen	(6) 13	48	44	»	»	»	13	48	44
	(8) 112	94	80	(9) 14	54	20	127	49	00
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Gedeelte Zutphen-Deventer.									
Zutphen	»	86	82	»	»	»	»	86	82
Zutphen en Gorssel	»	»	»	6	14	19	6	14	19
Gorssel	(10) 39	74	29	(12) 6	61	43	46	35	72
Diepenveen	(11) 14	28	34	2	91	20	17	19	54
Deventer	5	89	95	»	»	»	5	89	95
	(13) 60	79	40	(14) 15	66	82	76	46	22
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Gedeelte Deventer-Zwolle.									
Deventer	(15) 9	87	99	»	»	»	9	87	99
Diepenveen	(16) 17	05	16	»	»	»	17	05	16
Olst	(17) 32	64	31	2	65	59	35	29	90
Wijhe	(18) 32	91	26	»	»	»	32	91	26
Zwollerkerspel	(19) 27	06	92	»	»	»	27	06	92
Zwolle	24	06	75	»	40	»	24	46	75
	(20) 143	62	39	3	05	59	146	67	98
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Gedeelte Zwolle-Meppel.									
Zwolle	9	95	49	»	»	»	9	95	49
Zwollerkerspel	(21) 28	48	32	»	»	»	28	48	32
Dalfsen	6	38	71	»	»	»	6	38	71
Nieuw Leusen	20	91	09	»	»	»	20	91	09
Staphorst	(22) 60	14	10	»	»	»	60	14	10
Meppel	(23) 15	43	60	»	»	»	15	43	60
	(24) 141	31	31	»	»	»	141	31	31
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

BETAALDE SCHADELOOSSTELLING.			PRIJS PER HECTARE.			*TOELICHTINGEN.*
Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	
f 23 991,33	»	f 23 991,33	f 11 365,45⁵	»	f 11 365,45⁵	
651,14	»	651,14	308,46	»	308,46	
f 24 642,47	»	f 24 642,47	f 11 673,91⁵	»	f 11 673,91⁵	Gebouwde eigendommen
						H. A. C.
f 64 166,45	»	f 64 166,45	f 6 575,51	»	f 6 575,51	(1) 0. 15. 41.
108 580,38	f 4 349,30	112 929,68	7 265,29⁵	f 5 903,76	7 201,45⁵	(2) 0. 04. 91.
98,910,59⁵	15 697,50	114 608,09⁵	12 409,58⁵	48 033,96	13 812,66	(3) 0. 17. 66.
»	76 549,89	76 549,89	»	14 246,08	14 246,08	(4) 0. 14. 14.
115 557,16	37 236,04	152 793,20	5 919,48	7 830,97⁵	6 301,76⁵	(5) 0. 20. 32.
203 681,45	21 843,60	225 525,05	4 309,04	6 462,03	4 452,73	(6) 0. 07. 74.
92 458,02	»	92 458,02	6 856,66	»	6 856,66	(7) 0. 12. 38.
						(8) 0. 70. 18.
f 683 354,05⁵	f 155 676,33	f 839 030,38⁵	f 6 050,16	f 10 705,29	f 6 581,14⁵	(9) 0. 12. 38.
13 488,23	11 193,05	24 681,28	119,42	769,70⁵	193,61	
f 696 842,28⁵	f 166 869,38	f 863 711,66⁵	f 6 169,58	f 11 474,99⁵	f 6 774,75⁵	
f 3 548,50	»	f 3 548,50	f 4 087,19	»	f 4 087,19	(10) 0. 00. 38
»	f 32 215,77	32 215,77	»	f 5 245,24	5 245,24	(11) 0. 12. 30.
87 427,86	25 860,01⁵	113 287,87⁵	2 199,83⁵	3 909,71	2 443,80	(12) 0. 10. 08.
46 741,04⁵	4 604,48	51 345,52⁵	3 272,40	1 581,21	2 986,00	(13) 0. 12. 68.
21 251,27	»	21 251,27	3 602,21	»	3 602,21	(14) 0. 10. 08.
f 158 968,67⁵	f 62 680,26⁵	f 221 648,94	f 2 614,87	f 4 000,47⁵	f 2 898,80	
4 437,55⁵	2 845,97	7 283,52⁵	63,58	181,63	95,25	
f 163 406,23	f 65 526,23⁵	f 228 932,46⁵	f 2 678,45	f 4 182,10⁵	f 2 994,05	
f 50 357,54⁵	»	f 50 357,54⁵	f 5 096,97	»	f 5 096,97	(15) 0. 01. 41.
76 958,85	»	76 958,85	4 513,29	»	4 513,29	(16) 0. 10. 09.
154 369,61⁵	f 13 897,97⁵	168 267,59	4 729,01	f 5 232,86⁵	4 766,92	(17) 0. 24. 08.
174 838,00	»	174 838,00	5 312,19⁵	»	5 312,19⁵	(18) 0. 12. 36.
122 298,00	»	122 298,00	4 517,97⁵	»	4 517,97⁵	(19) 0. 05. 32.
90 800,90	4 343,33	95 144,23	3 772,76	10 858,32⁵	3 888,47	(20) 0. 52. 99.
f 669 622,91	f 18 241,30⁵	f 687 864,21⁵	f 4 662,33	f 5 969,20⁵	f 4 690,45	
10 753,80	2 136,64	12 890,44	74,88	691,84	87,89	
f 680 376,71	f 20 377,94⁵	f 700 754,65⁵	f 4 737,21	f 6 661,05⁵	f 4 778,34	
f 43 495,50	»	f 43 495,50	f 4 369,25⁵	»	f 4 369,25⁵	(21) 0. 00. 70.
73 582,00	»	73 582,00	2 583,34⁵	»	2 583,34⁵	(22) 0. 69. 06.
9 447,00	»	9 447,00	1 479,07⁵	»	1 479,07⁵	(23) 0. 00. 20.
30 149,00	»	30 149,00	1 441,87⁵	»	1 441,87⁵	(24) 0. 69. 96.
141 339,00	»	141 339,00	2 350,12⁵	»	2 350,12⁵	
68 486,00	»	68 486,00	4 436 77	»	4 436,77	
f 366 498,50	»	f 366 498,50	f 2 593,52	»	f 2 593,52	
16 213,00	»	16 213,00	114,73	»	114,73	
f 382 711,50	»	f 382 711,50	f 2 708,25	»	f 2 708,25	

GEMEENTEN.	VERKREGEN OPPERVLAKTE.								
	Bij aankoop.			Gerechtelijk.			Totaal.		
Gedeelte Meppel-Heerenveen.	H.	A.	C.	H.	A.	C.	H.	A.	C.
Meppel	4	57	06	»	»	»	4	57	06
Ruinerwold	2	78	12	»	»	»	2	78	12
Havelte	(25) 9	21	02	»	»	»	9	21	02
Nijeveen	(26) 22	29	34	»	»	»	22	29	34
Steenwijkerwold	(27) 34	27	29	»	»	»	34	27	29
Steenwijk	20	62	21	»	»	»	20	62	21
Weststellingwerf (kad. Blesdijke)	(28) 14	44	09	»	»	»	14	44	09
Id. (id. Wolvega)	34	58	18	5	35	12	39	93	30
Id. (id. Oudetrijne)	»	06	88	»	»	»	»	06	88
Schoterland (id. Knijpe)	(29) 7	18	34	1	28	29	8	46	63
Id. (id. Heerenveen)	(30) 5	65	85	»	»	»	5	65	85
	(31) 155	68	38	6	63	41	162	31	79
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Gedeelte Heerenveen-Leeuwarden.									
Utingeradeel (kad. Akkrum)	(32) 26	44	04	»	»	»	26	44	04
Haskerland (id. Nijehaske)	(33) 51	29	74⁵	»	»	»	51	29	74⁵
Idaarderadeel	(34) 28	91	49	»	»	»	28	91	49
Leeuwarderadeel	34	63	98	»	»	»	34	63	98
Leeuwarden	»	72	93	»	»	»	»	72	93
	(35) 142	02	18⁵	»	»	»	142	02	18⁵
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Sectie Harlingen-Leeuwarden.									
Harlingen	(36) 3	64	32	»	»	»	3	64	32
Id. en Barradeel	(37) 3	64	95	»	»	»	3	64	95
Barradeel	(38) »	58	»	»	»	»	»	58	»
Id. en Franekeradeel	(39) »	80	70	»	»	»	»	80	70
Franeker	(40) 20	72	95	»	»	»	20	72	95
Franekeradeel	(41) 11	15	50	»	»	»	11	15	50
Id. en Hennaarderadeel	1	76	50	»	»	»	1	76	50
Id. » Menaldumadeel	»	42	90	»	»	»	»	42	90
Id. » Franeker	3	27	65	»	»	»	3	27	65
Hennaarderadeel	5	30	70	»	»	»	5	30	70
Menaldumadeel	(42) 29	26	81	»	»	»	29	26	81
Id. en Leeuwarderadeel	2	88	65	»	»	»	2	88	65
Leeuwarderadeel	2	56	90	»	»	»	2	56	90
Leeuwarden	(43) 10	82	63⁵	»	»	»	10	82	63⁵
	(44) 96	89	16⁵	»	»	»	96	89	16⁵
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

BETAALDE SCHADELOOSSTELLING.			PRIJS PER HECTARE.			TOELICHTINGEN.
Bij aankoop	Gerechtelijk.	Totaal.	Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	
						Gebouwde eigendommen
						H. A. C.
f 24 197,58	»	f 24 197,58	f 5 294,18	»	f 5 294,18	
11 124,00	»	11 124,00	3 999,71	»	3 999,71	(25) 0. 03. 80.
21 879,61⁵	»	21 879,61⁵	2 375,58⁵	»	2 375,58⁵	(26) 0. 26. 87.
55 453,56⁵	»	55 453,56⁵	2 487,44⁵	»	2 487,44⁵	(27) 0. 13. 41.
80 217,04	»	80 217,04	2 340,54	»	2 340,54	(28) 0. 01. 12.
69 329,19	»	69 329,19	3 361,88⁵	»	3 361,88⁵	(29) 0. 04. 96.
31 940,36⁵	»	31 940,36⁵	2 211,80	»	2 211,80	(30) 0. 03. 79.
78 561,88⁵	f 9 322,68	87 884,56⁵	2 271,77	f 1 742,16⁵	2 200,80	(31) 0. 53. 95.
205,88⁵	»	208,88⁵	3 036,12	»	3 036,12	
23 514,00	1 803,13⁵	25 317,13⁵	3 273,38	1 405,51⁵	2 990,34	
32 050,00	»	32 050,00	5 664,04⁵	»	5 664,04⁵	
f 428 476,12⁵	f 11 125,81⁵	f 439 601,94	f 2 752,22⁵	f 1 677,06⁵	f 2 708,28	
9 719,03⁵	1 645,28⁵	11 364,32	62,42⁵	248,00⁵	70,01	
f 438 195,16	f 12 771,10	f 450 966,26	f 2 814,65	f 1 925,07	f 2 778,29	
f 120 179,16	»	f 120 179,16	f 4 545,28	»	f 4 545,28	(32) 0. 07. 40.
182 259,59	»	182 259,59	3 553,00	»	3 553,00	(33) 0. 11. 04.
107 505,49	»	107 505,49	3 717,99⁵	»	3 717,99⁵	(34) 0. 27. 30.
194 425,22	»	194 425,22	5 612,71⁵	»	5 612,71⁵	(35) 0. 45. 74.
3 375,58	»	3 375,58	4 628,10	»	4 623,10	
f 607 745,04	»	f 607 745,04	f 4 279,23	»	4 279,23	
5 505,42⁵	»	5 505,42⁵	38,76	»	38,76	
f 613 250,46⁵	»	f 613 250,46⁵	f 4 317,99	»	f 4 317,99	
f 34 126,64	»	f 34 126,64	f 9 367,21	»	f 9 367,21	(36) 0. 15. 41.
16 943,84	»	16 943,84	4 642,78⁵	»	4 642,78⁵	(37) 0. 06. 10.
6 992,73	»	6 992,73	12 056,43	»	12 056,43	(38) 0. 13. 20.
18 542,19	»	18 542,19	22 976,69	»	22 976,69	(39) 0. 12. 40.
78 892,32	»	78 892,32	3 805,80	»	3 805,80	(40) 0. 07. 10.
61 092,14	»	61 092,14	5 476,66	»	5 476,66	(41) 0. 25. 50.
4 734,16	»	4 734,16	2 682,24	»	2 682,24	(42) 0. 07. 65.
1 698,69	»	1 698,69	3 959,65	»	3 959,65	(43) 0. 18. 40.
9 918,71	»	9 918,71	6 027,22⁵	»	6 027,22⁵	(44) 1. 05. 76.
20 866,02⁵	»	20 866,02⁵	3 931,79⁵	»	3 931,79⁵	
123 776,70⁵	»	123 776,70⁵	4 229,06⁵	»	4 229,06⁵	
9 525,29	»	9 525,29	3 299,94⁵	»	3 299,94⁵	
12 084,52	»	12 084,52	4 703,98	»	4 703,98	
88,859,32	»	88 859,32	8 298,25	»	8 298,25	
f 488 053,28	»	f 488 053,28	f 5 037,10⁵	»	f 5 037,10⁵	
6 194,93	»	6 194,93	63,93	»	63,93	
f 494 248,21	»	f 494 248,21	f 5 101,03⁵	»	f 5 101,03⁵	

GEMEENTEN.	VERKREGEN OPPERVLAKTE.								
	Bij aankoop.			Gerechtelijk.			Totaal.		
Sectie Leeuwarden-Groningen.	H.	A.	C.	H.	A.	C.	H.	A.	C.
Leeuwarden	(45) 12	64	01	»	»	»	12	64	01
Grootegast	5	46	83	»	»	»	5	46	83
Aduard	3	44	71	6	71	84	10	16	55
Zuidhorn	(46) 21	90	13	5	54	78	27	44	91
Grijpskerk	(47) 24	83	89	»	»	»	24	83	89
Tietjerksteradeel (kad. Hardegarijp)	20	64	50	10	43	08	31	07	58
Dantumadeel (kad. Veenwoude)	(48) 18	28	10	7	59	90	25	88	00
Kollumerland (kad. Westergeest en Burum)	(49) 8	32	30	1	20	90	9	53	20
Hoogkerk	13	57	17	»	»	»	13	57	17
Achtkarspelen (kad. Kooten, Buitenpost en Drogeham	(50) 24	05	50	(52) 7	34	90	31	40	40
Groningen	(51) 20	44	79	»	67	80	21	12	59
	(53) 173	61	93	(54) 39	53	20	213	15	13
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Gedeelte Groningen-Winschoten.									
Groningen	(55) 3	03	40	»	»	»	3	03	40
Sappemeer	(56) 11	52	02	»	»	»	11	52	02
Zuidbroek	(57) 23	85	85	»	»	»	23	85	85
Haren	(58) 30	28	48	»	»	»	30	28	48
Muntendam	4	65	41	»	»	»	4	65	41
Hoogezand	(59) 43	91	13	»	»	»	43	91	13
Meeden	8	64	80	»	»	»	8	64	80
Scheemda	(60) 27	87	96	»	»	»	27	87	96
Winschoten	(61) 14	11	81	»	»	»	14	11	81
	(62) 167	90	86	»	»	»	167	90	86
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Gedeelte Winschoten-Hannoversche grens.									
Winschoten	14	33	30	»	»	»	14	33	30
Beerta	(63) 38	66	24	»	»	»	38	66	24
Nieuweschans	(64) 11	91	72	»	»	»	11	91	72
	(65) 64	91	26	»	»	»	64	91	26
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

BETAALDE SCHADELOOSSTELLING.			PRIJS PER HECTARE.			*TOELICHTINGEN.*
Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	
						Gebouwde eigendommen.
f 67 509,17⁵	»	f 67 509,17⁵	f 5 340,87⁵	»	f 5 340,87⁵	H. A. C.
20 940,48	»	20 940,48	3 829,43	»	3 829,43	(45) 0. 05. 25.
10 638,01⁵	f 18 912,69	29 550,70⁵	3 036,07⁵	f 2 784,19⁵	2 886,56	(46) 0. 21. 08.
70 049,28	21 060,42	91 109,70	3 197,40	3 833,55	3 319,22	(47) 0. 00. 62.
89 290,99⁵	»	89 290,99⁵	3 594,80⁵	»	3 594,80⁵	(48) 0. 00. 60.
26 628,08	21 396,34⁵	48 024,42⁵	1 289,08⁵	2 051,26⁵	1 545,39⁵	(49) 0. 05. 40.
33 410,32	20 407,38⁵	53 877,70⁵	1 827,59⁵	2 693,84⁵	2 081,14⁵	(50) 0. 14. 30.
19 918,00⁵	3 714,67⁵	23 632,68	2 393,12⁵	3 357,98	2 470,04⁵	(51) 0. 75. 78.
36 496,96	»	36 496,96	2 689,19⁵	»	2 689,19⁵	(52) 0. 01. 60.
						(53) 1. 23. 13.
93 930,08⁵	34 578,43⁵	128 508,52	3 904,19	4 707,36⁵	4 092,10⁵	(54) 0. 01. 60.
159 590,73	2 648,51⁵	162 239,24⁵	7 804,75	3 906,36⁵	7 679,63	
f 628 462,12⁵	f 122 718,46⁵	f 751 180,59	f 3 619,80	f 3 106,20⁵	f 3 524,16	
15 414,49	44 974,13⁵	60 388,62⁵	88,83⁵	1 137,66⁵	283,40	
f 643 876,61⁵	f 167 692,60	f 811 569,21⁵	f 3 708,63⁵	f 4 243,87	f 3 807,56	
f 110 789,01	»	f 110 789,01	f 36 515,82⁵	»	f 36 515,82⁵	(55) 0. 21. 73.
71 151,28	»	71 151,28	2 176,32	»	2 176,32	(56) 0. 26. 30.
86 140,56⁵	»	86 140,56⁵	3 610,47⁵	»	3 610,47⁵	(57) 0. 21. 90.
93 814 46⁵	»	93 814,46⁵	3 097,74	»	3 097,74	(58) 0. 07. 95.
12 945,57	»	12 945,57	2 781,54	»	2 781,54	(59) 0. 38. 90.
187 556,07⁵	»	187 556,07⁵	4 271,25	»	4 271,25	(60) 0. 02. 28.
33 741,40	»	33 741,40	3 901,64	»	3 901,64	(61) 0. 03. 40.
95 376,25	»	95 376,25	2 421,00⁵	»	3 421,00⁵	(62) 1. 22. 46.
61 720,06	»	61 720,06	4 371,69	»	8 371,69	
f 753 234,67⁵	»	f 753 234,67⁵	f 4 485,99	»	f 4 485,99	
10 236,51	»	10 236,51	60,96	»	60,96	
f 763 471,18⁵	»	f 763 471,18⁵	f 4 546,95	»	f 4 546,95	
f 76 773,42	»	f 76 773,42	f 5 356,15	»	f 5 356,15	(63) 0. 16. 20.
231 581,43	»	231 581,43	5 989,83⁵	»	5 989·83⁵	(64) 0. 14. 62.
64 229,09⁵	»	64 229,09⁵	5 238,57	»	5 238,57	(65) 0. 30. 82.
f 372 583,94⁵	»	f 372 583,94⁵	f 5 739,08⁵	»	f 5 739,08	
4 010,93	»	4 010,93	61,79	»	61 79	
f 376 594,87⁵	»	f 376 594,87⁵	f 5 800,87⁵	»	f 5 800,87⁵	

GEMEENTEN.	VERKREGEN OPPERVLAKTE.								
	Bij aankoop.			Gerechtelijk.			Totaal.		
Lijn Meppel-Groningen.	H.	A.	C.	H.	A.	C.	H.	A.	C.
Meppel en Ruinerwold.	»	»	»	»	77	20	»	77	20
Meppel	6	84	40	2	95	10	9	79	50
Ruinerwold.	3	97	80	5	19	10	9	16	90
de Wijk	(66) 17	82	23	3	44	90	21	27	13
Ruinen	46	05	49	»	»	»	46	05	49
Zuidwolde	3	06	10	»	»	»	3	06	10
Hoogeveen	8	38	65	»	»	»	8	38	65
Beilen.	(67) 59	55	13	2	02	69	61	57	82
Assen.	(68) 37	62	39	1	25	68	38	88	07
Vries	43	81	56	»	»	»	43	81	56
Haren.	33	44	40	»	»	»	33	44	40
	(69) 260	58	15	15	64	67	276	22	82
Bijkomende kosten . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal . .	»	»	»	»	»	»	»	8	»
Lijn Zutphen-Duitsche grens.									
Gorssel (kad. Almen)	(70) 13	87	85	20	21	94	34	09	79
Laren.	(71) 38	74	70	»	»	»	38	74	70
Lochem	18	17	64	»	»	à	18	17	64
Markelo	(72) 50	40	54	0	»	»	50	40	54
Diepenheim	2	38	31	»	»	»	2	38	31
Goor	(73) 11	46	18	»	»	»	11	46	18
Ambt-Delden	(74) 29	71	21	»	»	»	29	71	21
Stad-Delden	(75) 12	68	94	»	»	»	12	68	94
Hengelo	(76) 22	49	68	»	14	90	22	64	58
Lonneker	(77) 91	03	01	1	84	22	92	87	23
Enschedé	(78) 1	96	57	»	15	43	2	12	00
	(79) 292	94	63	22	36	49	315	31	12
Bijkomende kosten . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Sectie Maastricht-Venlo.									
Meersen	22	60	90	»	»	»	22	60	90
Nieuwstadt	16	76	99[5]	»	99	95	17	76	94[5]
St. Odiliënberg	1	41	32	»	»	»	1	41	32
Herten	4	59	15	»	33	13	4	92	28
Susteren	17	87	43	»	76	11	18	63	54
Geulle	(80) 15	86	54	»	»	»	15	86	54
Linne	10	47	39	»	59	11	11	06	50
Elsloo.	14	»	65	7	54	10	21	54	75
Maasbracht	17	86	91	2	21	73	20	08	64
Echt	(81) 18	63	34	4	37	38	23	00	72

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

BETAALDE SCHADELOOSSTELLING.			PRIJS PER HECTARE.			*TOELICHTINGEN.*
Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	
						Gebouwde eigendommen.
»	f 2 872,43	f 2 872,43	»	f 3 720,76⅝	f 3 720,76⅝	H. A. C.
f 21 707,74	11 562,32⅝	33 270,06⅝	f 3 171,79	3 918,10	3 396,63	(66) 0. 10. 70.
10 681,72	13 733,10	24 414,82	2 685,20	2 645,56	2 662,75⅝	(67) 0. 03. 96.
34 453,46	9 425,31	43 878,77	1 933,16	2 732,47⅝	2 062,81	(68) 0. 24. 88.
64 737,35⅝	»	64 737,35⅝	1 405,65⅝	»	1 405,65⅝	(69) 0. 39. 54.
6 871,10	»	6 871,10	2 244,72⅝	»	2 244,72⅝	
28 343,01⅝	»	28 343,01⅝	3 379,60	»	3 379,60	
95 640,13	394,98⅝	95 035,11⅝	1 606,01	194,87	1 559,56⅝	
91 112,27⅝	3 208,80	94 321,07⅝	2 421,66	2,553,23	2 425,91	
55 389,68⅝	»	55 389,68⅝	1 264,15⅝	»	1 264,15⅝	
105 180,54	»	105 180,54	3 144,90	»	3 144,90	
f 514 117,02	f 41 196,95	f 555 313,97	f 1 972,96	f 2 588,21	f 2 010,34	
20 898,21⅝	16 442,12	37 340,33⅝	80,19⅝	1 050,83⅝	135,18	
f 535 015,23⅝	f 57 639,07	f 592 654,30⅝	f 2 053,15⅝	f 3 639,04⅝	f 2 145,52	
f 31 211,13⅝	f 35 135,33	f 66 346,46⅝	f 2 248,88⅝	f 3 737,70⅝	f 1 945,76⅝	(70) 0. 01. 40.
104 609,25	»	104 609,25	2 799,80	»	2 799,80	(71) 0. 05. 05.
35 369,88⅝	»	35 369,88⅝	1 945,42	»	1 945,42	(72) 0. 89. 00.
79 392,93⅝	»	79 392,93⅝	1 575,08⅝	»	1 575,08⅝	(73) 0. 05. 96.
3 990,02⅝	»	3 990,02⅝	1 674,30	»	1 674,30	(74) 0. 14. 06.
43 058,84⅝	»	43 058,84⅝	3 756,72⅝	»	3 756,72⅝	(75) 0. 06. 30.
73 395,54	»	73 395,54	2 470,22⅝	»	2 470,22⅝	(76) 0. 19. 47.
60 433,40	»	60 433,40	4 762,51	»	4 762,51	(77) 0. 04. 30.
76 762,81	477,84⅝	77 240,65⅝	3 412,16⅝	3 207,11	3 410,81	(78) 0. 11. 41.
137 229,30	4 682,45	141 911,75	1 507,51⅝	2 541,77	1 528,03	(79) 1. 56. 95.
50 653,96⅝	4 621,93⅝	55 275,90	25 768,91⅝	29 954,21	26 073,53	
f 696 107,09	f 44 917,56	f 741 024,65	f 2 376,19	f 2 008,39⅝	f 2 350,11	
24 230,09⅝	6 985,88	31 215,97⅝	82,71	312,36	99,00	
f 720 337,18⅝	f 51 903,44	f 772 240,62⅝	f 2 458,90	f 2 320,75⅝	f 2 449,11	
f 160 957,54	»	f 160 957,54	f 7 119,18	»	f 7 119,18	(80) 0. 02. 33.
52 670,45⅝	f 1 656,42	54 326,87⅝	9 140,77⅝	f 1 657,25	3 057,32⅝	(81) 0. 05. 28.
5 574,25	»	5 574,25	3 944,41⅝	»	3 944,41⅝	
11 788,83⅝	529,74	12 318,57⅝	2 567,53⅝	1 598,97⅝	2 502,35	
57 705,32	2 178,97	59 884,29	3 228,39⅝	2 862,92	3 213,47	
62 639,55	»	62 639,55	3 948,18⅝	»	3 948,18⅝	
25 877,97⅝	3 719,10⅝	29 597,08	2 470,71	6,291,83⅝	2 674,83	
75 376,68	31 529,85⅝	106 905,93⅝	5 318,50⅝	4 181,12⅝	4 961,41	
24 868,69⅝	3 084,56⅝	27 953,26	1 391,71⅝	1 391,09	1 325,65⅝	
60 495,19	15 368,56⅝	75 863,75⅝	3 246,60	3 513,78	3 297,39	

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

GEMEENTEN.	VERKREGEN OPPERVLAKTE.								
	Bij aankoop.			Gerechtelijk.			Totaal.		
	H.	A.	C.	H.	A.	C.	H.	A.	C.
Sittard	27	»	21	»	»	»	27	»	21
Geleen	(82) 14	77	12	»	47	55	15	24	67
Bunde	13	64	45	»	»	»	13	64	45
Beek	11	08	65	»	»	»	11	08	65
Roermond	16	11	03	»	»	»	16	11	03
Id. (uitbreiding)	4	57	32	»	»	»	4	57	32
Maasniel	(83) 5	43	98	»	02	95	5	46	93
Swalmen	(84) 20	66	07	»	08	89	20	74	96
Beesel	17	07	07	4	81	55	21	88	62
Belfeld	(85) 16	22	24	»	05	57	16	27	81
Tegelen	4	21	11	7	33	90	11	55	01
Venlo	(86) 15	77	54	»	38	52	16	16	06
	(87) 306	67	41[5]	30	»	44	336	67	85[5]
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Brug nabij Venlo.									
Venlo	»	92	29	»	»	»	»	92	29
Sectie Venlo-Helmond.									
Maasbree	9	23	82	4	44	78	13	68	60
Grubbenvorst	(88) 8	38	16	5	09	62	13	47	78
Sevenum	11	83	92	»	»	»	11	83	92
Horst	11	14	30	(89) 78	25	58	89	39	88
Venray	»	04	75	»	»	»	»	04	75
Deurne	49	07	80	»	79	84	49	87	64
Vlierden	2	02	22	4	20	84	6	23	06
Bakel	4	66	53	»	»	»	4	66	53
Helmond	(90) 15	27	22	(91) 1	57	77	16	84	99
	(92) 111	68	72	(93) 94	38	43	206	07	15
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Sectie Helmond-Tilburg.									
Helmond	3	13	97	»	»	»	3	13	97
Mierlo	(94) 18	21	64	»	»	»	18	21	64
Nuenen c. a.	16	29	55	»	»	»	16	29	55
Tongelre	14	09	94	»	»	»	14	09	94
Woensel c. a.	(95) 20	37	97	»	»	»	30	37	97
Idem (uitbreiding station Eindhoven)	»	05	»	»	»	50	»	05	50
Eindhoven	(96) »	12	91	»	»	»	»	12	01

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

BETAALDE SCHADELOOSSTELLING.			PRIJS PER HECTARE.			*TOELICHTINGEN.*
Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	
						Gebouwde eigendommen.
f 118 452,97	»	f 118 452,97	f 4 386,80⁵	»	f 4 386,80⁵	H. A. C.
84 556,75	f 2 049,70	86 606,45	5 724,43	f 4 310,62	5 680,34	(82) 0. 13. 36.
57 512,75⁵	»	57 512,75⁵	4 215,08⁵	»	4 215,08⁵	(83) 0. 02. 67.
47 235,77⁵	»	47 235,77⁵	4 260,65⁵	»	4 260,65⁵	(84) 0. 00. 50.
96 983,49	»	96 983,49	6 019,97	»	6 019,97	(85) 0. 01. 82.
42 821,54⁵	»	42 821,54⁵	9 363,80⁵	»	9 363,80⁵	(86) 0. 01. 23.
35 598,57	105,66	35 704,23	6 544,09⁵	3 581,69⁵	6 528,11⁵	(87) 0. 28. 19.
91 424,01	728,97⁵	92 152,98⁵	4 425,02	8 199,94⁵	4 441,20	
47 671,71⁵	11 289,83⁵	58 971,55	2 792,60⁵	2 344.48	2 694,00⁵	
30 533,13⁵	132,12	30 665,25⁵	1 882,16	2 372,00	1 883,83⁵	
19 883,87	23 471,36	43 355,23	4 721,77⁵	3 198,17	3 753,63⁵	
105 803,06	1 457,87	107 260,93	6 706,84	3 784,71	6 637,18⁵	
f 1 316 431,53⁵	f 97 302,74	f 1 413 734,27⁵	f 4 292,60⁵	f 3 242,95	f 4 199,06	
86 043,43	26 490,24	112 533,67	284,81⁵	882,88	338,85	
f 1 402 474,96⁵	f 123 792,98	f 1 526 267,94⁵	f 4 577,42	f 4 125,83	f 4 537,91	
f 2 504,51	»	f 2 504,51	f 2 713,73	»	f 2 713,73	
f 20 517,01	f 12 479,10	f 32 996,11	f 2 220,00⁵	f 2 890,67	f 2 402,34⁵	(88) 0. 00. 23.
15 791,11	4 304,76⁵	20 095,87⁵	1 884,02	687,78	1 456,62⁵	(89) 0. 01. 10.
24 408,41⁵	»	24 408,41⁵	2 061,66	»	2 061,66	(90) 0. 02. 44.
19 193,17	59 527,89	78 721,06	1 722,44	760,68	880,56	(91) 0. 03. 22.
63,40⁵	»	63,40⁵	1 339,05	»	1 339,05	(92) 0. 02. 67.
55 825,52	1 468,52⁵	57 294,04⁵	1 137,48⁵	1 839,33	1 137,48⁵	(93) 0. 04. 32.
1 707,46	2 994,59⁵	4 702,05⁵	844,35⁵	546,34	646,01⁵	
5 960,38	»	5 960,38	1 277,59⁵	»	1 277,59⁵	
79 683,49⁵	17 565,64⁵	97 249,14	5 217,55⁵	17 798,40	5 241,38	
f 223 149,96⁵	f 98 340,52	f 321 490,48⁵	f 1 997,99	f 1 041,91⁵	f 1 560,14	
9 607,67	5 736,61	15 344,28	86,02⁵	60,78	74,47	
f 232 757,63⁵	f 104 077,13	f 336 834,76⁵	f 2 084,01⁵	f 1 102,69⁵	f 1 634,61	
f 10 274,67⁵	»	f 10 274,67⁵	f 3 272,50⁵	»	f 3 272,50⁵	(94) 0. 00. 93.
46 487,47	»	46 487,47	2 551,95⁵	»	2 551,95⁵	(95) 0. 08. 13.
23 936,71	»	23 936,71	1 468,91⁵	»	1 468,91⁵	(96) 0. 02. 33.
35 856,21⁵	»	35 856,21⁵	2 543,10	»	2 543,10	
79 274,76	»	79 274,76	3 889,89	»	3 889,89	
13 030,00	f 9 903,36⁵	22 933,36⁵	2 606,00	»	416 970,27	
21 587,20	»	21 587,20	168 762,20	»	168 762,20	

GEMEENTEN.	VERKREGEN OPPERVLAKTE.								
	Bij aankoop.			Gerechtelijk.			Totaal.		
	H.	A.	C.	H.	A.	C.	H.	A.	C.
Strijp	2	38	15	»	»	»	2	38	15
Best	23	99	14	»	»	»	23	99	14
Oirschot	4	82	33	»	»	»	4	82	33
Liempde	(97) 7	»	61	»	»	»	7	»	61
Boxtel	(98) 35	35	38	»	74	29	36	09	67
Haaren	6	93	04	4	51	68	11	44	72
Oisterwijk	(99) 11	54	17	»	62	45	12	16	62
Berkel c. a.	(100) 11	13	07	»	»	»	11	13	07
Tilburg	(101) 10	40	74	»	06	30	10	47	04
	(102) 185	87	61	5	95	22	191	82	83
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Sectie Tilburg-Breda.									
Tilburg	(103) 42	40	51	»	»	»	42	40	51
Gilze en Rijen	(104) 19	53	48	»	»	»	19	53	48
Oosterhout	10	90	19	»	»	»	10	90	19
Ginneken	1	41	90	»	»	»	1	41	90
Teteringen	9	97	65	»	»	»	9	97	65
Breda	(105) 4	88	54	»	»	»	4	88	54
	(106) 89	12	27	»	»	»	89	12	27
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Sectie Roosendaal-Woensdrecht.									
Roosendaal	13	89	23	(109) 1	03	90	14	93	13
Wouw	(107) 16	05	83	»	»	»	16	05	83
Bergen op Zoom	(108) 22	70	06	»	»	»	22	70	06
Woensdrecht	32	32	86	»	»	»	32	32	86
	(110) 84	97	98	(109) 1	03	90	86	01	88
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Sectie Woensdrecht-Goes.									
Woensdrecht	(111) 14	71	44	»	»	»	14	71	44
Ba[illegible]	8	03	59	»	»	»	8	03	59
Rilland	18	59	72	»	»	»	18	59	72

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

BETAALDE SCHADELOOSSTELLING.			PRIJS PER HECTARE.			TOELICHTINGEN.
Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	
						Gebouwde eigendommen.
f 8 216,66⅝	»	f 8 216,66⅝	f 3 450,20	»	f 3 450,20	H. A. C.
53 419,97⅝	»	53 419,97⅝	2 226,63	»	2 226,63	(97) 0. 00. 33.
8 618,59⅝	»	8 618,59⅝	1 786,86⅝	»	1 786,86⅝	(98) 0. 47. 31.
16 562,97	»	16 562,97	2 364,07⅝	»	2 364,07⅝	(99) 0. 04. 53.
143 139,12⅝	2 113,07	145 252,19⅝	4 048,76	f 2 844,35	4 023,97	(100) 0. 03. 24.
12 008,84⅝	17 848,92⅝	29 857,77	1 732,78	3 951,67	1 732,78	(101) 0. 22. 61.
41 141,29	1 389,84	42 531,13	3 564,58	2 225,52	3 495,84⅝	(102) 0. 89. 41.
27 571,82	»	27 571,82	2 477,09⅝	»	2 477,09⅝	
57 946,95⅝	571,79	58 518,74⅝	5 567,86	9 076,03	5 588,97	
f 599 073,27	f 31 826,99	f 630 900,26	f 3 222,97	f 5 347,09	f 3 288,87	
22 102,77	6 654,36⅝	28 757,13⅝	118,91	1 117,97	149,91	
f 621 176,04	f 38 481,35⅝	f 659,657,39⅝	f 3 341,88	f 6 465,06	f 3 438,78	
f 117 503,09	»	f 117 503,09	f 2 770,96⅝	»	f 2 770,96⅝	(103) 0. 12. 40
29 477,10	»	29 477,10	1 598,95⅝	»	1 598,95⅝	(104) 0. 00. 97.
13 505,64	»	13 505,64	1 238,83	»	1 238,83	(105) 0. 02. 24.
4 436,76	»	4 436,76	3 126,68	»	3 126,68	(106) 0. 15. 61.
37 558,30	»	37 558,30	3 764,67⅝	»	3 764,67⅝	
7 962,50	»	7 962,50	1 629,85⅝	»	1 629,85⅝	
f 210 443,39	»	f 210 443,39	f 2 361,02⅝	»	f 2 361,02⅝	
13 340,36⅝	»	13 340,36⅝	149,68⅝	»	149,68⅝	
f 223 783,75⅝	»	f 223 783,75⅝	f 2 510,71	»	f 2 510,71	
55 653,69	f 20 816,14	f 76 496,83	f 4 006,08	f 20 034,78⅝	f 5 121,44⅝	(107) 0. 08. 62.
43 354,11	»	43 354,11	2 699,79	»	2 699,79	(108) 0. 19. 19.
64 425,65	»	64 425,65	2 838,06	»	2 838,06	(109) 0. 01. 90.
101,260,73	»	101 260,73	3 132,23⅝	»	3 132,23⅝	(110) 0. 27. 81.
264 694,18	f 20 816,14	f 285 510,32	f 3 114,78⅝	f 20 034,78⅝	f 3 319,16	
12 261,97⅝	4 665,93	16 927,90⅝	144,29⅝	4 490,78⅝	196,79⅝	
276 956,15⅝	f 25 482,07	f 302 438,22⅝	f 3 259,08	f 24 525,57	f 3 515,95⅝	
25 764,40	»	f 25 764,40	f 1 750,96⅝	»	f 1 750,96⅝	(111) 0. 28. 12.
29 896,80	»	29 896,80	3 720,40⅝	»	3 720,40⅝	
53 707,27	»	53 707,27	2 887,92	»	2 887,92	

GEMEENTEN.	VERKREGEN OPPERVLAKTE.								
	Bij aankoop.			Gerechtelijk.			Totaal.		
	H.	A.	C.	H.	A.	C.	H.	A.	C.
Krabbendijke	13	42	97	»	»	»	13	42	97
Kruiningen	13	93	70	»	»	»	13	93	70
Schore c. a.	20	02	07	2	05	44	22	07	51
Kapelle c. a.	12	27	83	»	»	»	12	27	83
Kloetinge	(112) 6	22	85	»	»	»	6	22	85
Goes	8	07	82	»	»	»	8	07	82
Krabbendijke, Kloetinge en Goes	»	»	»	10	66	18	10	66	18
	(113) 115	31	99	12	71	62	128	03	61
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Kanaal door Zuid-Beveland.									
Schore en Vlake	22	93	30	»	»	»	22	93	30
Wemeldinge	8	09	15	»	»	»	8	09	15
Kruiningen	4	10	89	»	»	65	4	11	54
Yerseke	»	18	70	»	»	»	»	18	70
	35	32	04	»	»	65	35	32	69
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Sectie Goes-Vlissingen.									
't Heer Arendskerke	(114) 48	99	59	»	38	76	49	38	35
Arnemuiden	(115) 37	43	82	»	»	»	37	43	82
Middelburg	(116) 29	90	39	»	57	»	30	47	39
Koudekerke	(117) 30	61	73	»	»	»	30	61	73
Oost- en West-Souburg	(118) 39	14	16	»	»	»	39	14	16
Vlissingen	(119) 143	36	36	»	92	70	144	29	06
St. Laurens	»	24	54	»	»	»	»	24	54
Vrouwepolder	50	90	50	»	»	»	50	90	50
Nieuw en St. Joosland	11	35	26	»	»	»	11	35	26
Veere	6	82	25	»	»	»	6	82	25
Wolphaartsdijk	»	»	»	37	60	10	37	60	10
Diverse gemeenten	»	»	»	33	75	34	73	75	34
	(120) 398	78	60	113	23	90	512	02	50
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

BETAALDE SCHADELOOSSTELLING.			PRIJS PER HECTARE.			*TOELICHTINGEN.*
Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	
						Gebouwde eigendommen. H. A. C.
f 41 309,95	»	f 41 309,95	f 3 076,01⁵	»	f 3 076,01⁵	
27 470,78	»	27 470,78	1 971,06	»	1 971,06	(112) 0. 00. 05.
40 234,63	f 3 757,73	43 992,36	2 001,15	f 1 829,11⁵	1 992,80⁵	(113) 0. 28. 17.
42 188,72	»	42 188,72	3 436,04	»	3 436,04	
18 455,52	»	18 455,52	2 963,07⁵	»	2 963,07⁵	
31 040,49	»	31 040,49	3 842,50	»	3 842,50	
»	24 323,95⁵	24 323,95⁵	»	2 281,41	2 281,41	
f 310 068,56	f 28 081,68⁵	f 338 150,24⁵	f 2 688,77	f 2 208,34	f 2 641,05	
8 422,25	76,58⁵	8 498,83⁵	73,03⁵	6,02	66,38	
f 318 490,81	f 28 158,27	f 346 649,08	f 2 761,80⁵	f 2 214,36	f 2 707,43	
f 39 795,32	»	f 39 795,32	f 1 735,28⁵	»	f 1 735,28⁵	
17 447,49	»	17 447,49	2 156,27⁵	»	2 156,27⁵	
41 859,09⁵	f 174,89⁵	42 033,99	10 187,42	f 26 906,92	10 213,83	
437,98	»	437,98	2 342,13	»	2 342,13	
f 99 539,88⁵	f 174,89⁵	f 99 714,78	f 2 818,19	f 26 906,92	f 2 822,63	
367,83	576,93⁵	944,76⁵	10,41	88 759,23	26,74⁵	
f 99 907,71⁵	f 751,83	f 100 659,54⁵	f 2 828,60	f 115 666,15	f 2 849,37⁵	
f 130 924,30	f 15 541,07⁵	f 146 465,37⁵	f 2 672,15	f 40 095,65	f 2 965,87⁵	(114) 0. 07. 15.
100 089,66	»	100 089,66	2 673,46⁵	»	2 673,46⁵	(115) 0. 03. 50.
281 774,38	1 331,72	283 106,10	9 422,63	2 336,35	9 290,11⁵	(116) 1. 78. 17.
131 659,56	»	131 659,56	4 300,17	»	4 300,17	(117) 0. 26. 18.
178 411,29	»	178 411,29	4 558,10	»	4 558,10	(118) 0. 51. 30.
595 345,63⁵	3 138,05	598 483,68⁵	4 152,69	3 385,16⁵	4 147,76	(119) 1. 27. 68.
1 019,48⁵	»	1 019,48⁵	415,26	»	415,26	(120) 3. 93. 88.
156,605,32	»	156 605,32	3 076,42	»	3 076,42	
22 829,45	»	22 829,45	2 056,07⁵	»	2 056,07⁵	
28 679,49	»	28 679,49	4 203,66	»	4 203,66	
»	9 490,58⁵	9 490,58⁵	»	252,40⁵	252,40⁵	
»	35 692,10⁵	35 692,10⁵	»	483,94	483,94	
f 1 627 338,57	f 65 193,53⁵	f 1 692 532,10⁵	f 4 080,73	580,84⁵	f 3 305,56⁵	
28 213,88	8 177,85	36 391,73	71,26	72,86	71,07⁵	
f 1 655 552,45	f 73 371,38⁵	f 1 728 923,83⁵	f 4 151,99	f 653,70⁵	f 3 376,64	

GEMEENTEN.	VERKREGEN OPPERVLAKTE.								
	Bij aankoop.			Gerechtelijk.			Totaal.		
Lijn Venlo-Pruissische grens.	H.	A.	C.	H.	A.	C.	H.	A.	C.
Venlo	(121) 16	27	05⁵	»	»	»	16	27	05⁵
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Sectie Utrecht-Kuilenburg.									
Utrecht (kad. Tolsteeg en Catharijne)	1	60	05	(122) 2	94	78	4	54	83
Id. (id. Tolsteeg)	3	01	17	»	1	83	3	03	»
Id. (id. Catharijne)	(123) 15	77	08	»	»	»	15	77	08
Bunnink	5	50	34	»	»	»	5	50	34
Houten	(124) 21	81	54	1	98	66	23	80	20
Schalkwijk	(125) 12	36	08	5	51	35	17	87	43
Tull en 't Waal	30	60	61	»	»	»	30	60	61
Kuilenburg	11	69	68	»	»	»	11	69	68
Houten en Schalkwijk	»	»	»	1	25	11	1	25	11
	(126) 102	36	55	11	71	73	114	08	28
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Sectie Kuilenburg-Bommel.									
Kuilenburg	43	66	68	»	»	»	43	66	68
Waardenburg	(127) 51	19	85	1	04	21	52	24	06
Geldermalsen	28	66	04	»	»	»	28	66	04
Waardenburg en Geldermalsen	»	»	»	»	95	69	»	95	69
Buurmalsen	(128) 23	15	18	4	92	15	28	07	33
Bommel	7	92	44	»	»	»	7	92	44
	(129) 154	60	19	6	92	05	161	52	24
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Dijkverlegging nabij Bommel.									
Waardenburg	(130) 1	04	60	»	»	»	1	04	60
Haaften	(131) 33	99	»	»	34	74	34	33	74
Gameren	(132) 21	28	79	»	»	»	21	28	79
Zuilt-Bommel	7	54	49	»	»	»	7	54	49
	(133) 63	86	88	»	34	74	64	21	62
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

BETAALDE SCHADELOOSSTELLING.			PRIJS PER HECTARE.			*TOELICHTINGEN.*
Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	
						Gebouwde eigendommen.
f 77 944,06	»	f 77 944,06	f 4 790,51	»	f 4 790,51	H. A. C.
1 220,71	»	1 220,71	75,02⅝	»	75 02⅝	(121) 0. 13. 49.
f 79 164,77	»	f 79 164,77	f 4 865,53⅝	»	f 4 865,53⅝	
(*a*) f 100 000,00	f 34 931,96	f 134 931,96	f 62 480,47⅝	f 11 849,84	f 29 666,46	(*a*) Overeenkomst met de Nederlandsche Rijnspoorwegmaatschappij.
45 443,60	232,57⅝	45 676,17⅝	15 089,02	12 709,01⅝	15 074,64⅝	H. A. C.
208 149,00	»	208 149,00	13 198,37	»	13 198,37	(122) 0. 20. 17.
21 405,43	»	21 405,43	3 889,49	»	3 889,49	(123) 1. 59. 89.
86 571,48	6 601,26	93 172,74	3 968,36⅝	3 382,89⅝	3 914,49	(124) 0. 00. 20.
57 943,25	18 996,12⅝	76 939,37⅝	4 687,66	3 445,38⅝	4 304,47	(125) 0. 00. 29.
142 373,61	»	142 373,61	4 651,80⅝	»	4 651,80⅝	(126) 1. 60. 38.
71 057,50	»	71 057,50	6 074,95	»	6 074,95	
»	4 763,25⅝	4 763,25⅝	»	3 807,24⅝	3 807,24⅝	
f 732 943,87	f 65 525,17⅝	f 798 469,04⅝	f 7 160,06⅝	f 5 592,17⅝	f 6 999,03	
15 753,39	5 427,72⅝	21 181,11⅝	153,90	463,22⅝	185,66	
f 748 697,26	f 70 952,90	f 819 650,16	f 7 313,96⅝	f 6 055,40	f 7 184,69	
f 231 876,43	»	f 231 876,43	f 5 310,13	»	f 5 310,13	(127) 0. 17. 09.
273 278,99	f 10 402,02⅝	233 681,01⅝	5 337,63⅝	f 9 981,88⅝	5 430,28	(128) 0. 22. 03.
178 302,21⅝	»	178 302,21⅝	6 221,20⅝	»	6 221,20⅝	(129) 0. 39. 12.
»	5 057,99	5 057,99	»	5 285,60	5 285,60	
150 824,27	26 727,44⅝	177 551,71⅝	6 514,57	5 430,76	6 324,57⅝	
37 992,27⅝	»	37 997,27⅝	4 794,98	»	4 794,98	
f 872 279,18	f 42 187,46	f 914 466,64	f 5 642,10	f 6 096,01⅝	f 5 661,54	
8 178,46	3 618,71⅝	11 797,17⅝	52,81	522,89⅝	73,03⅝	
f 880 457,64	f 45 806,17⅝	f 914 466,64	f 5 694,91	f 6 618,91	f 5 734,57⅝	
f 9 579,77	»	f 9 579,77	f 9 158,48	»	f 9 158,48	(130) 0. 06. 82.
443 809,65⅝	f 486,63⅝	444 296,29	13 057,06⅝	f 1 400,79	12 939,14	(131) 1. 98. 06.
317 891,95	»	317 891,95	14 932,98	»	14 932,98	(132) 1. 39. 97.
44 425,91	»	44 425,91	5 888,20⅝	»	5 888,20⅝	(133) 3. 43. 85.
f 815 707,28⅝	f 486,63⅝	f 816 193,92	f 12 771,61	f 1 400,79	f 12 710,09⅝	
13 255,16	3 184,61	16 439,77	207,53	9 166,97	256,00⅝	
f 828 962,44⅝	f 3 671,24⅝	f 832 633,69	f 12 979,14	f 10 567,76	f 12 966,10	

GEMEENTEN.	VERKREGEN OPPERVLAKTE.								
	Bij aankoop.			Gerechtelijk.			Totaal.		
Sectie Bommel-Boxtel.	H.	A.	C.	H.	A.	C.	H.	A.	C.
Bommel	26	46	93	»	46	78	26	93	71
Hurwenen	2	10	98	»	»	»	2	10	98
Kerkwijk	»	76	27	»	»	»	»	76	27
Rossum	6	06	19	»	»	»	6	06	19
Driel	22	36	96	(140) 2	43	30	24	80	26
Hedel	(134) 14	96	71	»	01	38	14	98	09
Empel en Meerwijk	(135) 25	66	22	43	92	25	69	58	47
's Bosch	(136) 27	86	28	4	06	37	31	92	65
Vught	(137) 22	56	83	»	37	81	22	94	64
Esch	(138) 2	25	19	20	52	44	22	77	63
Boxtel	(139) 29	97	49	»	»	»	29	97	49
Vught en Boxtel	»	»	»	(141) 3	23	41	3	23	41
	(142) 181	46	05	(143) 75	03	74	256	09	79
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Sectie Moerdijk-Breda.									
Zwaluwe	(144) 13	05	90	(146) »	90	46	13	96	36
Zevenbergen	17	12	67	»	»	»	17	12	67
Terheyden	6	19	68	»	»	»	6	19	68
Prinsenhage	(145) 32	72	90	»	23	35	32	96	25
	(147) 69	11	15	(146) 1	13	81	70	24	96
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Gedeelte Willemsdorp-Dordrecht.									
Dubbeldam	(148) 64	23	16	1	95	33	66	18	49
Dordrecht	(149) 4	05	23	»	»	»	4	05	23
Dubbeldam en Dordrecht	»	»	»	(150) 5	33	67	5	33	67
	(151) 68	28	39	(150) 7	29	»	75	57	39
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Gedeelte Dordrecht-Rotterdam.									
Zwijndrecht	(152) 15	08	48	»	»	»	15	08	48
Groote Lindt	15	96	41	»	38	40	16	34	81
Heerjansdam	7	81	»	»	»	»	7	81	»
Barendrecht	(153) 15	16	53	»	»	»	15	16	53
Charlois	»	57	45	»	»	»	»	57	45
IJsselmonde	(154) 13	92	28	5	58	26	19	50	54

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

BETAALDE SCHADELOOSSTELLING.			PRIJS PER HECTARE.			TOELICHTINGEN.
Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	
						Gebouwde eigendommen.
						H. A. C.
f 153 645,00	f 2 397 02[5]	f 156 042,02[5]	f 5 804,65	f 5 124,04	f 5 792,83	(134) 0. 00. 83.
12 154,00	»	12 154,00	5 760,73[5]	»	5 760,73[5]	(135) 0. 00. 97.
3 555,00	»	3 555,00	4 661,07[5]	»	4 661,07[5]	(136) 0. 95. 61.
27 817,00	»	27 817,00	4 588,82	»	4 588,82	(137) 0. 29. 54.
80 720,00	23 258,22	103 978,22	3 608,46	9 559,48	4 192,23	(138) 0. 00. 14.
75 436,00	98,45	75 534,45	5 040,12	7 134,06	5 042,05	(139) 0. 08. 48.
108 045,15[5]	186 179,54	294 224,69[5]	4 210,28[5]	4 238,82	4 228,29	(140) 0. 00. 70.
209 345,39	11 026,56[5]	220 371,95[5]	5 710,35	2 713,43	6 902,47[5]	(141) 0. 14. 45.
105 861,23	1 429,58	107 290,81	4 690,70	3 780,95[5]	4 675,71	(142) 1. 35. 57.
14 046,58[5]	29 818,94	43 865,51[5]	6 237,66	1 452,85[5]	1 925,93	(143) 0. 15. 15.
43 106,64	»	43 106,64	1 438,09	»	1 438,09	
»	14 571,65	14 571,65	»	4 505,62[5]	4 505,62[5]	
f 833 732,00	f 268 779,97	f 1 102 511,97	f 4 604,71	f 3 581,94[5]	f 4 305,04	
11 571,91	19 206,98	30 778,89	63,92[5]	255,96[5]	120,18[5]	
f 845 303,91	f 287 986,95	f 1 133 290,86	f 4 668,63[5]	f 3 837,91	f 4 425,22[5]	
f 58 894,29	f 6 885,07	f 65 779,36	f 4 509,86	f 7 608,96[5]	f 4 710,77[5]	(144) 0. 21. 26.
90 859,47	»	90 859,47	5 305,13[5]	»	5 305,13[5]	(145) 0. 01. 27.
23 924,73	»	23 924,73	3 860,82	»	3 860,82	(146) 0. 00. 75.
98 856,23	589,91	99 446,14	3 020,44[5]	2 526,38	3 016,95[5]	(147) 0. 22. 96.
f 272 534,72	f 7 474,98	f 280 009,70	f 3 943,40[5]	f 6 567,94[5]	f 3 985,92[5]	
9 333,92	2 167,12[5]	11 501,04[5]	135,05[5]	1 914,16	163,71[5]	
f 281 868,64	f 9 642,10[5]	f 291 510,74[5]	f 4 078,46	f 8 482,10[5]	f 4 149,64	
f 343 894,80[5]	f 42 111,37[5]	f 386 006,18	f 5 353,98	f 2 155,91	f 5 832,23	(148) 0. 67. 49.
61 864,32	»	61 864,32	15 266,47	»	15 266,47	(149) 0. 02. 74.
»	74 850,10	74 850,10	»	14 025,54	14 025,54	(150) 0. 70. 23.
f 405 759,12[5]	f 116 961,47[5]	f 522 720,60	f 5 942,23	f 16 044,10	f 6 916,68	(151) 0. 70. 23.
5 956,53[5]	10 165,07[5]	16 121,61	87,23	1 394,39	213,32	
f 411 715,66	f 127 126,55	f 538 842,21	f 6 029,46	f 17 438,49	f 7 130,00	
f 97 734,65	»	f 97 734,65	f 6 479,01[5]	»	f 6 479,01[5]	(152) 0. 14. 54.
77 811,27	f 3 383,38	81 194,65	4 874,14	f 8 810,88[5]	4 966,61	(153) 0. 20. 55,
45 142,50	»	45 142,50	5 780,09	»	5 780,09	(154) 0. 01. 80.
86 208,95	»	86 208,95	5 684,62	»	5 684,62	
2 851,49	»	2 851,49	4 963,43	»	4 963,43	
75 099,87[5]	30 083,61	105 183,48[5]	5 394,02	5 388,64	5 392,53	

GEMEENTEN.	VERKREGEN OPPERVLAKTE.								
	Bij aankoop.			Gerechtelijk.			Totaal.		
	H.	A.	C.	H.	A.	C.	H.	A.	C.
Rotterdam (stad)	(155) 32	15	»	(157) 52	01	94	84	16	94
Rotterdam en Delfshaven	»	»	»	3	53	99	3	53	99
Delfshaven	»	06	15	»	»	»	»	06	15
Overschie	(156) 6	03	15	»	20	15	6	23	30
	(158) 106	76	45	(157) 61	72	74	168	49	19
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Sectie Alkmaar-Nieuwediep.									
Helder	(159) 60	23	80	»	»	»	60	23	80
Zijpe	(160) 47	43	40	1	61	83	49	05	23
Schagen	(161) 19	34	39	»	56	30	19	90	69
Oude Niedorp	4	62	90	»	»	»	4	62	90
Haringkarspel, 1ste gedeelte	(162) 12	91	67	»	»	»	12	91	67
Idem, 2de »	(163) »	80	04	»	»	»	»	80	04
Heer-Hugowaard	22	93	15	»	»	»	22	93	15
Noord-Scharwoude	4	07	35	»	»	»	4	07	35
St. Pancras	(164) 3	85	27	»	»	»	3	85	27
Koedijk	14	18	98	1	71	18	15	90	16
Ouddorp	1	69	27	»	»	»	1	69	27
Alkmaar	17	24	54	»	»	»	17	24	54
	(165) 209	34	76	3	89	31	213	24	07
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Sectie Alkmaar-Voorzaan.									
Alkmaar	2	87	97	1	69	80	4	57	77
Heilo	(166) 16	08	47	2	21	27	18	29	74
Limmen	5	96	78	»	»	»	5	96	78
Castricum	(167) 20	02	97	2	23	58	22	26	55
Heemskerk	»	74	35	»	»	»	»	74	35
Uitgeest	18	06	53	»	»	»	18	06	53
Assendelft	(168) 8	66	18	»	»	»	8	66	18
Wormerveer	(169) 10	26	32	»	40	56	10	66	88
Zaandijk	(170) 3	89	89	»	03	41	3	93	30
Koog a/d Zaan	(171) 7	45	26	»	16	80	7	62	06
Zaandam	(172) 13	13	57	»	28	60	13	42	17
	(173) 107	18	29	7	04	02	114	22	31
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

BETAALDE SCHADELOOSSTELLING.			PRIJS PER HECTARE.			TOELICHTINGEN.
Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	
						Gebouwde eigendommen
f 1 827 809,13⁵	f 503 608,57	f 2 331 417,70⁵	f 56 852,54	f 9 681,16	f 27 699,11	H. A. C.
»	28 076,17	28 076,17	»	7 931,34⁵	7 931,34⁵	(155) 1. 49. 74
627,00	»	627,00	10 195,12	»	10 195,12	(156) 0. 00. 60.
41 533,00	2 179,70⁵	43 712,70⁵	6 866,01⁵	15 817,39⁵	7 613,11	(157) 0. 13. 33.
f 2 254 817,87	f 567 331,43⁵	f 2 822 149,30⁵	f 21 119,55	f 9 190,91⁵	f 16 749,35	(158) 1 87. 23
19 607,31	51 092,25⁵	70 699,56⁵	183,69	827,71	419,45	
f 2 274 425,18	f 618 423,69	f 2 892 848,87	f 21 303,24	f 10 018,62⁵	f 17 168,80	
f 208 772,15⁵	»	f 208 772,15⁵	f 3 465,79	»	f 3 465,79	(159) 0. 26. 11.
65 440,47⁵	f 9 406,54	74 847,01⁵	1 379,61	f 5 811,36	1 525,86	(160) 0. 15. 87.
74 012,68⁵	4 191,91⁵	78 204,60	3 826,15	7 445,67	3 928,51⁵	(161) 0. 35. 18.
10 953,83⁵	»	10 954,83⁵	2 366,35	»	2 366,35	(162) 0. 11. 13.
40 271,13	»	40 271,13	3 117,75⁵	»	3 117,75⁵	(163) 0. 02. 44.
3 638,83	»	3 638,83	4 546,26⁵	»	4 546,26⁵	(164) 0. 01. 60.
59 231,32	»	59 231,32	2 582,96⁵	»	2 582,96⁵	(165) 0. 92. 33.
7 164,31	»	7 164,31	1 758,76	»	1 758,76	
8 437,80⁵	»	8 437,80⁵	2 190,10	»	2 190,10	
26 567,09	7 067,74⁵	33 634,83⁵	1 872,26⁵	4 128,83⁵	2 115,18⁵	
6 456,77	»	6 456,77	3 814,48	»	3 814,48	
78 405,04⁵	»	78 405,04⁵	4 454,64	»	4 454,64	
f 589 351,45	f 20 666,20	f 610 017,65	f 2 815,18	f 5 308,41⁵	f 2 860,70	
19 646,55⁵	2 366,79	22 013,34⁵	93,84⁵	607,94⁵	103,23	
f 608 998,00⁵	f 23 032,99	f 632 030,99⁵	f 2 909,02⁵	f 5 916,36	f 2 963,93	
f 15 812,06⁵	f 12 183,37	f 27 995,43⁵	f 5 490,87	f 7 234,02	f 6 115,61	(166) 0. 14. 90.
36 991,65	10 202,80⁵	47 194,45⁵	2 299,80⁵	4 611,02	2 579,30	(167) 0. 03. 31.
17 633,81	»	17 633,81	2 954,82⁵	»	2 954,82⁵	(168) 0. 00. 97.
68 153,98⁵	12 489,20⁵	80 643,19	3 402,64⁵	5 586,01	3 621,89	(169) 0. 01. 77.
3 090,00	»	3 090,00	4 156,02	»	4 156,02	(170) 0. 04. 64.
79 139,00	»	79 139,00	4 380,72	»	4 380,72	(171) 0. 01. 36.
37 872,10	»	37 872,10	4 372,31⁵	»	4 372,31⁵	(172) 0. 25. 36.
47 570,78	2 932,38⁵	50 503,16⁵	4 635,08⁵	7 229,74⁵	4 733,72⁵	(173) 0. 52. 31.
35 978,89	1 506,37	37 485,26	9 227,96	44 175,07⁵	9 530,96	
46 621,00	3 858,82⁵	53 479,82⁵	6 255,67	22 969,20	6 624,13	
140 732,45⁵	17 504,85⁵	158 237,31	10 716,78⁵	61 205,78⁵	11 789,66	
f 529 595,73⁵	f 60 677,81⁵	f 590 273,55	f 4 941,04⁵	f 8 618,76⁵	f 5 167,72⁵	
13 136,89⁵	12 164,65⁵	25 301,55	122,58⁵	1 727,88⁵	221,54⁵	
f 542 732,63	f 72 842,47	f 615 575,10	f 5 063,63	f 10 346,65	f 5 389,27	

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

GEMEENTEN.	VERKREGEN OPPERVLAKTE.								
	Bij aankoop.			Gerechtelijk.			Totaal.		
Gedeelte Voorzaan-Amsterdam.	H.	A.	C.	H.	A.	C.	H.	A.	C.
Zaandam	(174) 12	24	56	»	»	»	12	24	56
Sloten	2	16	33	»	»	»	2	16	33
Zaandam en Sloten	»	»	»	11	53	18	11	53	18
Amsterdam	(175) 2	72	65	(177) »	70	76	3	43	41
	(176) 17	13	54	(177) 12	23	94	29	37	48
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Overbrugging van het Hollandsch Diep.									
Zwaluwe	13	07	96	2	80	54	15	88	50
Zevenbergen	6	49	45	»	86	55	7	36	»
Dubbeldam	4	52	92	»	»	»	4	52	92
	24	10	33	3	67	09	27	77	42
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Lijn Zwaluwe-Zevenbergen.									
Zevenbergen	11	76	64	»	»	»	11	76	64
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Arnhem-Nijmegen.									
Arnhem	(178) 12	93	02	»	26	15	13	19	17
Renkum	(179) 22	77	06	»	»	»	22	77	06
Elst	(180) 16	32	66	8	64	05	24	96	71
Elst (kad. Lent	(181) 24	43	15	6	97	35	31	40	50
Elst (id. Elden)	4	86	28	»	»	»	4	86	28
Bemmel (id. Ressen)	3	52	38	»	75	20	4	27	58
Heteren (id. Driel)	8	12	18	»	43	70	8	55	88
Nijmegen (id. Neerbosch)	(182) 16	»	70	4	02	90	20	03	60
id. (id. Hatert)	19	47	10	14	05	90	33	53	»
	(183) 128	44	53	35	15	25	163	59	78
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

BETAALDE SCHADELOOSSTELLING.			PRIJS PER HECTARE.			*TOELICHTINGEN.*
Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	
						Gebouwde eigendommen.
f 55 450,55	»	f 55 450,55	5 4 528,20	»	f 4 528,20	H. A. C.
12 589,00	»	12 589,00	5 819,35	»	5 819,35	(174) 0. 06. 31.
»	f. 15 412,86	15 412,86	»	f 1 336,55	1 336,55	(175) 0. 34. 89.
81 820,00	134 483,445	216 303,445	30 009,17	190 055,74	62 986,94	(176) 0. 41. 20.
						(177) 0. 06. 69.
f 149 859,55	f 149 896,305	f 299 755,855	f 8 745,61	f 12 247,03	f 10 204,53	
4 100,475	11 152,24	15 252,715	239,30	911,175	519,245	
f 153 960,025	f 161 048,545	f 315 008,57	f 8 984,91	f 13 158,205	f 10 723,775	
f 42 011,63	f 12 054,37	f 54 066,00	f 3 212,00	f 4 296,845	f 3 403,59	
23 056,50	2 660,17	25 716,67	3 550,155	3 076,565	3 494,115	
18 837,87	»	18 837,87	4 159,205	»	4 159,205	
f 83 906,00	f 14 714,54	f 98 620,54	f 3 481,51	f 4 008,43	f 3 550,79	
2 940,26	1 534,31	4 474,57	121,985	418,00	161,105	
f 86 846,26	f 16 248,85	f 103 095,11	f 3 603,495	f 4 426,43	f 3 711,895	
f 82 382,50	»	f 82 382,50	f 7 001,51	»	f 7 001,51	
2 646,35	»	2 646,35	224,90	»	224,90	
f 85 028,85	»	f 85 028,85	f 7 226,41	»	f 7 226,41	
f 287 369,00	f 5 246,425	f 292 615,425	f 22 224,64	f 20 062,81	f 22 181,80	(178) 0. 14. 09.
179 655,00	»	179 655,00	7 889,78	»	7 889,78	(179) 0. 07. 40.
134 526,34	63 919,11	198 445,45	8 239,705	7 397,62	7 948,28	(180) 0. 01. 20.
97 060,24	71 569,635	168 629,875	3 972,75	10 263,08	5 369,52	(181) 0. 11. 70.
28 471,00	»	28 471,00	5 852,80	»	5 852,80	(182) 0. 00. 16.
24 991,26	10 100,995	35 092,255	7 092,13	13 432,17	8 027,18	(183) 0. 34. 55.
44 009,21	1 401,105	45 410,315	5 418,65	3 206,19	5 305,69	
68 561,48	15 856,535	84 418,015	4 283,22	3 935,60	4 213,31	
78 838,12	58 402,70	137 240,82	4 049,00	4 154,07	4 093,97	
f 943 481,65	f 226 496,505	f 1 169 978,155	f 7 345,395	f 6 443,25	f 7 151,55	
6 439,05	22 577,31	29 016,36	50,30	642,265	177,36	
f 949 920,70	f 249 073,815	f 1 198 994,515	f 7 395,695	f 7 085,515	f 7 328,91	

GEMEENTEN.	VERKREGEN OPPERVLAKTE.								
	Bij aankoop.			Gerechtelijk.			Totaal.		
Zwolle-Almelo.	H.	A.	C.	H.	A.	C.	H.	A.	C.
Zwolle	31	37	71	»	55	49	31	93	20
Zwollerkerspel	25	01	63	»	24	95	25	26	58
Heino	(184) 23	07	00	»	»	»	23	07	00
Wijhe	»	88	10	»	»	»	»	88	10
Raalte	(185) 49	54	19	»	»	»	49	54	19
Hellendoorn	(186) 93	56	97	»	»	»	93	56	97
Wierden	(187) 47	36	25	4	38	50	51	74	75
Ambt Almelo	»	34	19	(188) 9	80	15	10	14	34
	(189) 271	16	04	(188) 14	99	09	286	15	13
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Nijmegen-Venlo.									
Hatert	1	83	36	»	»	»	1	83	36
Heumen	26	08	98	»	»	»	26	08	98
Mook	(190) 39	95	34	»	»	»	39	95	34
Linden	(191) 30	35	02	3	55	67	33	90	96
Cuyk	28	81	47	»	»	»	28	81	47
Oeffelt	(192) 11	05	93	»	»	»	11	05	93
Haps	»	45	05	»	»	»	»	45	05
Beugen	(193) 10	95	88	»	»	»	10	95	88
Boxmeer	(194) 11	53	09	»	»	»	11	53	09
Sambeek	11	14	51	»	06	36	11	20	87
Vierlingsbeek	17	27	77	»	»	»	17	27	77
Maashees en Overloon	(195) 1	25	62	»	»	»	1	25	62
Venray	(196) 58	34	91	(199) 1	19	67	59	54	58
Meerlo	11	94	51	»	»	»	11	94	51
Horst	9	55	58	»	28	90	9	84	48
Grubbenvorst	30	57	87	7	32	52	37	90	39
Maasbree	(197) 15	75	03	(200) »	72	61	16	47	64
Venlo	1	71	27	»	»	»	1	71	27
Idem (uitbreiding station)	(198) 5	06	39	»	»	»	5	06	39
	(201) 323	67	58	(202) 13	15	73	336	83	31
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Dordrecht-Elst.									
Dordrecht	1	73	93	»	»	»	1	73	93
Dubbeldam	34	57	97	»	»	»	34	57	97
Sliedrecht	(203) 59	54	25	11	37	35	70	91	60
Giessendam	(204) 14	32	90	»	48	60	14	81	50
Giessen-Nieuwkerk	»	24	12	»	»	»	»	24	12

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

BETAALDE SCHADELOOSSTELLING.			PRIJS PER HECTARE.			*TOELICHTINGEN.*
Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	
						Gebouwde eigendommen.
192 275,28	f 3 060,32⁵	f 195 335,60⁵	f 6 127,88⁵	f 5 515,09	f 6 117,23⁵	H. A. C.
102 948,43⁵	954,01⁵	103 902,45	4 115,25⁵	3 823,70	4 112,37⁵	(184) 0. 06. 10.
74 442,49⁵	»	74 442,49⁵	3 226,81	»	3 226,81	(185) 0. 29. 40.
1 893,08⁵	»	1 893,08⁵	2 148,79	»	2 148,79	(186) 0. 19. 32.
114 843,89⁵	»	114 843,89⁵	2 318,11⁵	»	2 318,11⁵	(187) 0. 12. 72.
88 207,30⁵	»	88 207,30⁵	942,69	»	942,69	(188) 0. 09. 05.
85 645,09	9 461,71	95 106,80	1 808,29	2 157,74	1 837,90	(189) 0. 67. 54.
1 272,19	16 885,80⁵	18 157,99⁵	3 720,94	1 722,77⁵	1 790,13	
661 527,77⁵	f 30 361,85⁵	f 691 889,63	f 2 439,61	f 2 025,35	f 2 417,91⁵	
14 792,66⁵	9 612,31⁵	24 404,98	54,55	641,21	85,28	
676,320,44	f 39 974,17	f 716 294,61	f 2 494,16	f 2 666,56	f 2 503,19⁵	
7 196,48⁵	»	f 7 196,48⁵	f 3 924,79	»	f 3 924,79	(190) 0. 10. 40.
91 590,60	»	91 590,60	3 510,59	»	3 510,59	(191) 0. 10. 25.
97 557,71	»	97 557,71	2 441,79	»	2 441,79	(192) 0. 00. 21.
165 894,18	f 20 740,73⁵	186 634,91⁵	5 465,99	f 5 831,45	5 504,33	(193) 0. 04. 98.
83 670,58	»	83 670,58	2 903,74	»	2 903,74	(194) 0. 01. 80.
18 369,62	»	18 369,62	1 661,01	»	1 661,01	(195) 0. 02. 15.
1 382,91⁵	»	1 382,91⁵	3 069,73	»	3 069,73	(196) 0. 04. 00.
40 992,83	»	40 992,83	3 740,63	»	3 740,63	(197) 0. 03. 78.
33 347,94	»	33 347,94	2 892,05	»	2 892,05	(198) 0. 62. 16.
34 470,01	260,83	34 730,84	3 092,84	4 101,10	3 098,56	(199) 0. 02. 28.
55 486,33	»	55 486,33	3 211,44	»	3 211,44	(200) 0. 02. 04.
5 763,84⁵	»	5 763,84⁵	4 588,32	»	4 588,32	(201) 0. 99. 73.
73 113,97	2 359,37⁵	75 473,34⁵	1 253,04	1 988,28	1 267,48	(202) 0. 04. 32.
10 326,71⁵	»	10 326,71⁵	864,51⁵	»	864,51⁵	
3 896,65⁵	352,93	4 249,58⁵	407,78	1 221,21	431,65	
29 432,73	10 314,34	39 747,07	962,52⁵	1 408,06	1 048,63	
41 735,80⁵	2 308,52⁵	44 044,33	2 649,84	3 179,35	2 673,17	
5 454,05	»	5 454,05	3 184,47⁵	»	3 184,47⁵	
128 730,16	»	128 730,16	25 421,15	»	25 421,15	
f 928 413,13	f 36 336,73⁵	f 964 749,86⁵	f 2 868,34	f 2 761,71	f 2 864,17	
21 393,65	9 731,34	31 124,99	66,09	739,60	92,45	
f 949 806,78	f 46 068,07⁵	f 995 874,85⁵	f 2 934,43	f 3 501,31	f 2 956,62	
f 20 496,81	»	f 20 496,81	f 11 784,51⁵	»	f 11 784,51⁵	(203) 0. 22. 93.
313 345,83	»	313 345,83	9 061,55⁵	»	9 061,55⁵	(204) 0. 17. 14.
480 484,95⁵	f 84 416,05	564 901,00⁵	8 069,61⁵	f 7 422,17	7 965,77	
135 003,05⁵	2 909,97	137 913,02⁵	9 421,66⁵	5 987,60	9 309,01	
1 347,32	»	1 347,32	5 585,90⁵	»	5 585,90⁵	

GEMEENTEN.	VERKREGEN OPPERVLAKTE.								
	Bij aankoop.			Gerechtelijk.			Totaal.		
	H.	A.	C.	H.	A.	C.	H.	A.	C.
Hardinxveld	38	59	45	»	»	»	38	59	45
Gorinchem	(205) 35	71	39	»	»	»	35	71	39
Arkel	15	93	14	»	»	»	15	93	14
Nieuwland	(206) 12	54	17	»	»	»	12	54	17
Kedichem	13	36	49	»	»	»	13	36	49
Leerdam	(207) 30	14	01	»	»	»	30	14	01
Beest	53	12	10	4	51	45	57	63	55
Buurmalsen	7	97	39	»	35	55	8	32	94
Geldermalsen	(208) 23	21	14	2	43	57	25	64	71
Wadenooijen	(209) 36	04	15	»	»	»	36	04	15
Wadenooijen (kad. Drumpt)	4	05	75	»	»	»	4	05	75
Tiel	(210) 15	36	87	»	»	»	15	36	87
Echteld	(211) 19	62	31	»	»	»	19	62	31
IJzendoorn	4	72	00	3	71	90	8	43	90
Lienden	4	85	20	»	»	»	4	85	20
Kesteren	6	55	95	»	»	»	6	55	95
	(212) 432	24	68	22	88	42	455	13	10
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Amersfoort-Nijmegen.									
Amersfoort	(213) 21	83	82	»	»	»	21	83	82
Leusden	(214) 11	44	39	»	»	»	11	44	39
Woudenberg	(215) 28	85	18	»	»	»	28	85	18
Leersum	(216) 14	44	65	»	»	»	14	44	65
Amerongen	(217) 11	59	89	»	»	»	11	59	89
Veenendaal	17	86	30	6	42	91	24	29	21
Rhenen	(218) 34	77	17	»	»	»	34	77	17
Lienden	(219) 8	93	30	»	49	70	9	43	00
Kesteren (kad. Lede en Oudewaard)	2	65	20	»	»	»	2	65	20
Kesteren	(220) 20	98	71	1	28	45	22	27	16
Kesteren (kad. Opheusden)	9	82	80	»	»	»	9	82	80
Dodewaard	4	45	13	»	»	»	4	45	13
Dodewaard (kad. Hien)	2	52	05	»	59	85	3	11	90
Hemmen	7	25	25	»	»	»	7	25	25
Valburg (kad. Zetten)	6	45	84	1	29	23	7	75	07
Valburg (kad. Herveld)	(221) 8	52	11	»	»	»	9	52	11
Valburg	(222) 10	56	93	»	»	»	10	56	93
Elst	13	92	47	2	27	89	16	19	86
Bemmel (kad. Ressen)	(223) 3	61	38	»	»	»	3	61	38
	(224) 240	52	57	12	37	53	252	90	10
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»

BETAALDE SCHADELOOSSTELLING.			PRIJS PER HECTARE.			*TOELICHTINGEN.*
Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	
						Gebouwde eigendommen.
169 006,85	»	f 169 006,85	f 4 379,04	»	f 4 379,04	H. A. C.
271 928,84	»	271 928,84	7 611,29	»	7 611,29	(205) 0. 00. 26.
93 210,81	»	93 210,81	5 850,76	»	5 850,76	(206) 0. 00. 65.
54 147,18	»	54 147,18	4 317,37	»	4 317,37	(207) 0. 10. 87.
60 030,06⁵	»	60 030,06⁵	4 491,62	»	4 491,62	(208) 0. 04. 36.
205 896,91	»	205 896,91	6 831,33	»	6 831,33	(209) 0. 19. 80.
315 473,02	f 15 536,57⁵	331 009,59⁵	5 938,76⁵	f 3 441,48	5 743,15	(210) 0. 12. 72.
47 567,37	2 072,66	49 640,03	5 965,38⁵	5 830,26	5 959,61	(211) 0. 01. 60.
150 720,14	18 700,13⁵	169 420,27⁵	6 493,37	7 677,51	6 605,82	(212) 0. 90. 33.
261 203,52	»	261 203,52	7 247,30	»	7 247,30	
26 746,32	»	26 746,32	6 591,82⁵	»	6 591,82⁵	
144 440,95	»	144 440,95	9 398,38⁵	»	9 398,38⁵	
148 765,81⁵	»	148 765,81⁵	7 581,16	»	7 581,16	
38 077,10	24 095,06⁵	62 172,16⁵	8 067,18	6 478,90	7 367,24	
33 103,30	»	33 103,30	6 822,61	»	6 822,61	
58 832,43	»	58 832,43	8 969,04	»	8 969,04	
f 3 029 828,59	f 147 730,45⁵	f 3 177 559,04⁵	f 7 009,49	f 6 455,56	f 6 981,63	
35 111,43	6 987,26⁵	42 098,69⁵	81,23	305,33	92,50	
f 3 064 940,02	f 154 717,72	f 3 219,657,74	f 7 090,72	f 6 760,89	f 7 074,13	
f 145 594,95	»	f 145 594,95	f 6 666,98	»	f 6 666,98	(213) 0. 08. 27.
69 846,50⁵	»	69 846,50⁵	6 103,38	»	6 103,38	(214) 0. 26. 74.
107 499,25	»	107 499,25	3 725,91	»	3 725,91	(215) 0. 21. 90.
40 378,03⁵	»	40 378,03⁵	2 079,50	»	2 079,50	(216) 0. 09. 55.
75 234,48	»	75 234,48	6 486,34	»	6 486,34	(217) 0. 04. 15.
83 012,65	f 23 073,66⁵	106 086,31⁵	4 647,18	f 3 588,94	4 367,11	(218) 0. 26. 30.
222 836,45	»	222 836,45	6 408,81	»	6 408,81	(219) 0. 02. 60.
56 350,14	2 624,31	58 974,45	6 308,08	5 280,30	6 253,91	(220) 0. 12. 73.
20 181,03	»	20 181,03	7 609,74	»	7 609,74	(221) 0. 02. 70.
157 964,54	1 249,77⁵	159 214,31⁵	7 526,74	972,96	7 148,76	(222) 0. 10. 07.
84 321,36⁵	»	84 321,36⁵	8 579,70	»	8 579,70	(223) 0. 00. 85,
39 808,20	»	39 808,20	8 943,05	»	8 943,05	(224) 1. 25. 86.
19 572,60	445,47	20 018,07	7 765,36	744,31	641,80	
57 506,73	»	57 506,73	7 929,22	»	7 929,22	
54 879,42	12 580,94	67 460,36	8 497,37	9 735,30	8 703,77	
64 267,72	»	64 267,72	7 542,18	»	7 542,18	
86 900,17	»	86 900,17	8 221,94	»	8 221,94	
109 535,81	14 192,28⁵	123 728,09⁵	7 866,29	6 241,39	7 638,19	
23 562,64	»	23 562,64	6 520,18	»	6 520,18	
f 1 519 252,68⁵	f 54 166,44⁵	f 1 573 419,13	f 6 316,38	f 4 376,98	f 6 221,48	
18 351,21⁵	5 716,22⁵	24 067,44	76,29	461,90	95,16	
f 1 537 603,90	f 59 882,67	f 1 597 486,57	f 6 392,67	f 4 838,88	f 6 316,64	

GEMEENTEN.	VERKREGEN OPPERVLAKTE.								
	Bij aankoop.			Gerechtelijk.			Totaal.		
Zaanstreek-Enkhuizen.	H.	A.	C.	H.	A.	C.	H.	A.	C.
Zaandam	(225) 10	74	82	»	»	»	10	74	82
Oostzaan	25	43	21	»	»	»	25	43	21
Ilpendam	(226) 12	80	85	1	40	62	14	21	47
Purmerend	10	78	45	2	94	42	13	72	87
Kwadijk	(227) 18	07	50	1	47	61	19	55	11
Middelie	(228) 5	97	88	»	»	»	5	97	88
Warder	4	04	14	»	»	»	4	04	14
Oosthuizen	(229) 13	09	12	»	»	»	13	09	12
Beets	(230) 8	88	07	»	»	»	8	88	07
Avenhorn	13	22	32	»	»	»	13	22	32
Berkhout	9	80	78	»	»	»	9	80	78
Hoorn	(231) 17	40	76	1	76	55	19	17	31
Blokker	(232) 13	95	94	1	34	14	15	30	08
Westwoud	8	58	41	»	»	»	8	58	41
Hoogkarspel	(233) 13	87	31	»	»	»	13	87	31
Grootebroek	(234) 14	02	75	»	»	»	14	02	75
Bovenkarspel	(235) 11	94	64	»	»	»	11	94	64
Enkhuizen	(236) 37	43	84	»	»	»	37	43	84
	(237) 250	10	79	8	93	34	259	04	13
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Stavoren-Leeuwarden.									
Stavoren	(238) 31	79	61	»	»	»	31	79	61
Hemelumer Oldephaert	(239) 23	24	15	»	»	»	23	24	15
Hindeloopen	(240) 18	08	11	»	63	04	18	71	15
Workum	(241) 32	40	64	1	24	09	33	64	73
Wijnbritseradeel	53	88	25	6	24	45	60	12	70
Wonseradeel	7	99	35	»	»	»	7	99	35
IJlst	9	46	39	»	69	71	10	16	10
Sneek	23	33	54	»	22	03	23	55	57
Baarderadeel	(242) 51	07	66	1	95	50	53	03	16
Menaldumadeel	11	49	10	»	»	»	11	49	10
Leeuwarderadeel	6	60	46	»	47	78	7	08	24
Leeuwarden	7	10	18	»	39	50	7	49	68
	(243) 276	47	44	11	86	10	288	33	54
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

BETAALDE SCHADELOOSSTELLING.			PRIJS PER HECTARE.			*TOELICHTINGEN.*
Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	
						Gebouwde eigendommen.
f 93 404,29	»	f 93 404,29	f 8 690,22	»	f 8 690,22	H. A C.
62 610,59	»	62 610,59	2 461,91	»	2 461,91	(225) 0. 24. 72.
62 815,48	f 7 581,13[5]	70 396,61[5]	4 904,20	f 5 391,22	4 952,38	(226) 0. 02. 27.
52 215,01	35 364,09[5]	87 579,10[5]	4 841,67	12 011,45	6 379,27	(227) 0. 07. 57.
88 856,05	5 432,55	94 288,60	4 915,96	3 683,40	4 822,67	(228) 0. 09. 06.
29 384,24	»	29 384,24	4 914,73	»	4 914,73	(229) 0. 18. 06.
19 563,25	»	19 563,25	4 840,71	»	4 840,71	(230) 0. 00. 24.
70 963,86[5]	»	70 963,86[5]	5 420,73	»	5 420,73	(231) 0. 33. 07.
57 670,66	»	57 670,66	6 493,93	»	6 493,93	(232) 0. 07. 20
84 364,08	»	84 364,08	6 380,00	»	6 380,00	(233) 0. 10. 74.
61 180,07	»	61 180,07	6 237,80	»	6 237,80	(234) 0. 00. 66.
201 727,45	10 852,36	212 579,81	11 588,47	6 146,90	11 087,39	(235) 0. 04. 56.
206 465,77	18 039,02	224 504,79	14 790,45	13 447,91	14 672,74	(236) 0. 10. 98.
66 481,82	»	66 481,82	7 744,76	»	7 744,76	(237) 1. 29. 07.
115 456,46	»	115 456,46	8 322,32	»	8 322,32	
87 439,24	»	87 439,24	6 233,41	»	6 233,41	
80 907,07	»	80 907,07	6 772,50	»	6 772,50	
252 978,44	»	252 978,44	6 757,19	»	6 757,19	
f 1 694 483,83[5]	f 77 269,16	f 1 771 752,99[5]	6 775,01	f 8 649,47	f 6 839,65	
20 357,42	5 101,65	25 459,07	81,39	571,07	98,28	
f 1 714 841,25[5]	f 82 370,81	f 1 797 212,06[5]	f 6 856,40	f 9 220,54	f 6 937,93	
f 69 915,32	»	f 69 915,32	f 2 198,86	»	f 2 198,86	(238) 0. 44. 13.
65 184,51	»	65 184,51	2 804,66	»	2 804,66	(239) 0. 03. 66.
70 714,48	f 420,28[5]	71 134,76[5]	3 910,96	f 666,69	3 801,66	(240) 0, 04. 39.
102 945,74[5]	514,83[5]	103 460,58	3 176,71	414,89	3 074,85	(241) 0. 02. 44.
181 827,65	20 879,60	202 707,25	3 374,52	3 343,67	3 371,31	(242) 0. 21. 59.
27 091,63	»	27 091,63	3 389,20	»	3 389,20	(243) 0. 76. 21.
33 231,26[5]	2 137,14[5]	35 368,41	3 511,37	3 065,76	3 480,80	
125 366,65[5]	1 001,28	126 367,93[5]	5 372,37	4 545,07	5 304,64	
221 441,11	6 475,56	227 916,67	4 335,47	3 312,30	4 297,75	
51 574,00	»	51 574,00	4 488,20	»	4 488,20	
29 573,06	4 284,24[5]	33 857,30[5]	4 477,64	8 966,60	4 780,48	
45 915,00	1 509,77	47 424,77	6 465,26	3 822,20	6 326,00	
f 1 024 780,42[5]	f 37 222,72	f 1 062 003,14[5]	f 3 706,60	f 3 138,24	f 3 683,22	
10 530,06[5]	4 424,80[5]	14 954,86	38,09	373,05	51,87	
f 1 035,310,48	f 41 647,52[5]	f 1 076 958,00[5]	f 3 744,69	f 3 511,29	f 3 735,09	

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

GEMEENTEN.	VERKREGEN OPPERVLAKTE.								
	Bij aankoop.			Gerechtelijk.			Totaal.		
Groningen-Delfzijl.	H.	A.	C.	H.	A.	C.	H.	A.	C.
Groningen	(244) 16	43	85	»	14	15	16	58	00
Hoogkerk	(245) 4	68	07	»	»	»	4	68	07
Noorddijk	4	05	76	»	»	»	4	05	76
Adorp	(246) 23	13	16	»	66	34	23	79	50
Bedum	(247) 21	18	10	3	41	90	24	60	00
Middelstum	(248) 9	53	73	1	19	50	10	73	23
Stedum	5	28	56	6	57	40	11	85	96
Loppersum	11	95	84	4	77	06	16	72	90
't Zand	7	81	21	2	47	64	10	28	85
Appingedam	12	19	92	4	83	27	17	03	19
Delfzijl	15	94	16	1	23	78	17	17	94
't Zand en Loppersum	»	»	»	2	42	85	2	42	85
	(249) 132	22	36	27	73	89	159	96	25
Bijkomende kosten	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal	»	»	»	»	»	»	»	»	»

BETAALDE SCHADELOOSSTELLING.			PRIJS PER HECTARE.			*TOELICHTINGEN.*
Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	
						Gebouwde eigendommen.
f 256 372,96⅝	f 170,80	f 256 543,76⅝	f 15 595,90	f 1 207,06	f 15 473,08	H. A. C.
51 127,51	»	51 127,51	10 923,05	»	10 923,05	(244) 0. 11. 48.
41 138,12⅝	»	41 138,12⅝	10 138,53	»	10 138,53	(245) 0. 10. 22
138 067,29⅝	3 461,15	141 528,44⅝	5 968,77	5 217,29	5 947,82	(246) 0. 11. 27.
114 367,94⅝	14 659,30⅝	129 027,25	5 399,55	4 287,60	5 245,00	(247) 0. 12. 50.
47 802,79	7 604,06	55 406,85	5 012,19	6 363,23	5 162,62	(248) 0. 04. 94.
35 780,56⅝	39 323,98	75 104,54⅝	6 769,44	5 981,74	6 332,80	(249) 0. 50. 41.
70 457,45	27 163,62⅝	97 621,07⅝	5 891,88	5 693,97	5 834,44	
39 244,24⅝	12 500,72⅝	51 744,97	5 023,52	5 047,94	5 029,40	
82 956,15	18 954,90	101 911,05	6 800,13	3 922,19	5 983,53	
85 239,52	8 019,70⅝	93 259,22⅝	5 346,98	6 478,99	5 428,55	
»	19 097,35	19 097,35	»	7 863,90	7 863,90	
f 962 554,56	f 150 955,60	f 1 113 510,16	f 7 279,75	f 5 442,02	f 6 961,07	
10 074,61⅝	7 859,61⅝	17 933,23	76,19	383,34	112,11	
f 972 629,17⅝	f 158 815,21⅝	f 1 131 443,39	f 7 355,94	f 5 825,36	f 7 073,18	

[3. 7.]

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

GEMEENTEN.	VERKREGEN OPPERVLAKTE.								
	Bij aankoop.			Gerechtelijk.			Totaal.		
VERZAMELING.	H.	A.	C.	H.	A.	C.	H.	A.	C.
Stapelplaats Dubbeldam	2	11	09	»	»	»	2	11	09
Arnhem-Zutphen	(8) 112	94	80	(9) 14	54	20	127	49	00
Zutphen-Deventer	(13) 60	79	40	(14) 15	66	82	76	46	22
Deventer-Zwolle	(20) 143	62	39	3	05	59	146	67	98
Zwolle-Meppel	(24) 141	31	31	»	»	»	141	31	31
Meppel-Heerenveen	(31) 155	68	38	6	63	41	162	31	79
Heerenveen-Leeuwarden	(35) 142	02	18⁵	»	»	»	142	02	18⁵
Harlingen-Leeuwarden	(44) 96	89	16⁵	»	»	»	96	89	16⁵
Leeuwarden-Groningen	(53) 173	61	93	(54) 39	53	20	213	15	13
Groningen-Winschoten	(62) 167	90	86	»	»	»	167	90	86
Winschoten-Hannoversche grens	(65) 64	91	26	»	»	»	64	91	26
Meppel-Groningen	(69) 260	58	15	15	64	67	276	22	82
Zutphen-Duitsche grens	(79) 292	94	63	22	36	49	315	31	12
Maastricht-Venlo	(87) 306	67	41⁵	30	»	44	336	67	85⁵
Venlo-Helmond	(92) 111	68	72	(93) 94	38	43	206	07	15
Brug nabij Venlo	»	92	29	»	»	»	»	92	29
Helmond-Tilburg	(102) 185	87	61	5	95	22	191	82	83
Tilburg-Breda	(106) 89	12	27	»	»	»	89	12	27
Rozendaal-Woensdrecht	(110) 84	97	98	(109) 1	03	90	86	01	88
Woensdrecht-Goes	(113) 115	31	99	12	71	62	128	03	61
Kanaal door Zuid-Beveland	35	32	04	»	»	65	35	32	69
Goes-Vlissingen	(120) 393	78	60	113	23	90	512	02	50
Venlo-Pruissische grens	(121) 16	27	05⁵	»	»	»	16	27	05⁵
Utrecht-Kuilenburg	(126) 102	36	55	(122) 11	71	73	114	08	28
Kuilenburg-Bommel	(129) 154	60	19	6	92	05	161	52	24
Dijkverlegging nabij Bommel	(133) 63	86	88	»	34	74	64	21	62
Bommel-Boxtel	(142) 181	06	05	(143) 75	03	74	256	09	79
Moerdijk-Breda	(147) 69	11	15	(146) 1	13	81	70	24	96
Willemstorp-Dordrecht	(151) 68	28	39	(150) 7	29	»	75	57	39
Dordrecht-Rotterdam	(158) 106	76	45	(157) 61	72	74	168	49	19
Alkmaar-Nieuwediep	(165) 209	34	76	3	89	31	213	24	07
Alkmaar-Voorzaan	(173) 107	18	29	7	04	02	114	22	31
Voorzaan-Amsterdam	(176) 17	13	54	(177) 12	23	94	29	37	48
Overbrugging van het Hollandsch Diep	24	10	33	3	67	09	27	77	42
Zwaluwe-Zevenbergen	11	76	64	»	»	»	11	76	64
Arnhem-Nijmegen	(183) 128	44	53	35	15	25	163	59	78
Zwolle-Almelo	(189) 271	16	04	(188) 14	99	09	286	15	13
Nijmegen-Venlo	(201) 323	67	58	(202) 13	15	73	336	83	31
Dordrecht-Elst	(212) 432	24	68	22	88	42	455	13	10
Amersfoort-Nijmegen	(224) 240	52	57	12	37	53	252	90	10
Zaanstreek-Enkhuizen	(237) 250	10	79	8	93	34	259	04	13
Stavoren-Leeuwarden	(243) 276	47	44	11	86	10	288	33	54
Groningen-Delfzijl	(249) 132	22	36	27	73	89	129	96	25
Totaal	(250) 6330	76	73	(251) 712	90	06	7043	66	79

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

BETAALDE SCHADELOOSSTELLING.			PRIJS PER HECTARE.			*TOELICHTINGEN.*
Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	Bij aankoop.	Gerechtelijk.	Totaal.	
						GEBOUWDE EIGENDOMMEN.
24 642,47	»	f 24 642,47	f 11 673,91⁵	»	f 11 673,91⁵	Bij aankoop. H. A. C. / Gerechtelijk. H. A. C.
696 842,28⁵	f 166 869,38	863 711,66⁵	6 169,58	f 11 474,99⁵	6 774,75⁵	(8) 0. 70. 18 / (9) 0. 12. 38
163 406,23	65 526,23⁵	228 932,46⁵	2 678,45	4 182,10⁵	2 994,05	(13) 0. 12. 68 / (14) 0. 10. 08
680 376,71	20 377,94⁵	700 754,65⁵	4 737,21	6 661,05⁵	4 778,34	(20) 0. 52. 99
382 711,50	»	382 711,50	2 708,25	»	2 708,25	(24) 0. 69. 96
438 195,16	12 771,10	450 966,26	2 814,65	1 925,07	2 778,29	(31) 0. 53. 95
613 250,46⁵	»	613 250,46⁵	4 317,99	»	4 317,99	(35) 0. 45. 74
494 248,21	»	494 248,21	5 101,03⁵	»	5 101,03⁵	(44) 1. 05. 76
643 876,61⁵	167 692,60	811 569,21⁵	3 708,63⁵	4 243,87	3 807,56	(53) 1. 23. 03 / (54) 0. 01. 60
763 471,18⁵	»	763 471,18⁵	4 546,95	»	4 546,95	(62) 1. 22. 46
376 594,87⁵	»	376 594,87⁵	5 800,87⁵	»	5 800,87⁵	(65) 0. 30. 82
535 015,23⁵	57 639,07	592 654,30⁵	2 053,15⁵	3 639,04⁵	2 145,52	(69) 0. 39. 54
720 337,18⁵	51 903,44	772 240,62⁵	2 458,90	2 320,75⁵	2 449,11	(79) 1. 56. 95
1 402 474,96⁵	123 792,98	1 526 267,94⁵	4 577,42	4 125,83	4 537,91	(87) 0. 28. 19
232 757,63⁵	104 077,13	336 834,76⁵	2 084,01⁵	1 102,69⁵	1 634,61	(92) 0. 02. 67 / (93) 0. 04. 32
2 504,51	»	2 504,51	2 713,73	»	2 713,73	(102) 0. 89. 41
621 176,04	38 481,35⁵	659 657,39⁵	3 341,88	6 465,06	3 438,78	(106) 0. 15. 61
223 783,75⁵	»	223 783,75⁵	2 510,71	»	2 510,71	(110) 0. 27. 81 / (109) 0. 01. 90
276 956,15⁵	25 482,07	302 438,22⁵	3 259,08	24 525,57	3 515,95⁵	(113) 0. 28. 17
318 490,81	28 158,27	346 649,08	2 761,80⁵	2 214,36	2 707,43	(120) 3. 93. 88
99 907,71⁵	751,83	100 659,54⁵	2 828,60	115 666,15	2 849,37⁵	(121) 0. 13. 49 / (122) 0. 20. 17
1 655 552,45	73 371,38⁵	1 728 923,83⁵	4 151,99	653,70⁵	3 376,64	(126) 1. 60. 38
79 164,77	»	79 164,77	4 865,53⁵	»	4 865,53⁵	(129) 0. 39. 12
748 697,26	70 952,90	819 650,16	7 313,96⁵	6 055,40	7 184,69	(133) 3. 43. 85
880 457,64	45 806,17⁵	926 263,81⁵	5 694,91	6 618,91	5 734,57⁵	(142) 1. 35. 57 / (143) 0. 15. 15
828 962,44⁵	3 671,24⁵	832 633,69	12 979,14	10 567,76	12 966,10	(147) 0. 22. 96 / (146) 0. 00. 75
845 303,91	287 986,95	1 133 290,86	4 668,63⁵	3 837,91	4 425,22⁵	(151) 0. 70. 23 / (150) 0. 70. 07
281 868,64	9 642,10⁵	291 510,74⁵	4 078,46	8 482,10⁵	4 149,64	(158) 1. 87. 23 / (157) 0. 13. 33
411 715,66	127 126,55	538 842,21	6 029,46	17 438,49	7 130,00	(165) 0. 92. 33
2 274 425,18	618 423,69	2 892 848,87	21 303,24	10 018,62⁵	17 168,80	(173) 0. 52. 31
608 998,00⁵	23 032,99	632 030,99⁵	2 909,02⁵	5 916,36	2 963,93	(176) 0. 41. 20 / (177) 0. 06. 69
542 732,63	72 842,47	615 575,10	5 063,63	10 346,65	5 389,27	(183) 0. 34. 55
153 960,02⁵	161 048,54⁵	315 008,57	8 984,91	10 158,20⁵	10 723,77⁵	(189) 0. 67. 54 / (188) 0. 09. 05
86 846,26	16 248,85	103 095,11	3 603,49⁵	4 426,43	3 711,89⁵	(201) 0. 99. 73 / (202) 0. 04. 32
85 028,85	»	85 028,85	7 226,41	»	7 226,41	(212) 0. 90. 33
949 920,70	249 073,81⁵	1 198 994,51⁵	7 395,69⁵	7 085,51⁵	7 328,91	(224) 1. 25. 86
676 320,44	39 979,17	716 294,61	2 494,16	2 666,56	2 503,19⁵	(237) 1. 29. 07
949 806,78	46 068,07⁵	995 874,85⁵	2 934,43	3 501,31	2 956,62	(243) 0. 76. 21
3 064 940,02	154 717,72	3 219 657,74	7 090,72	6 760,89	7 074,13	(249) 0. 50. 41
1 537 603,90	59 882,67	1 597 486,57	6 392,67	4 838,88	6 316,64	(250) 33. 01. 97 / (251) 1. 69. 81
1 714 841,25⁵	82 370,81	1 797 212,06⁵	6 856,40	9 220,54	6 937,93	
1 035 310,48	41 647,52⁵	1 076,958,00⁵	3 744,69	3 511,29	3 735,09	
972 629,17⁵	155 106,43⁵	1 127 735,61	7 355,94	5 825,36	7 073,18	
f 30 096 111,18	f 3 202 518,48	f 33 298 629,66	f 4 753,94	f 4 492,23	f 4 727,45	

[3. 8.]

STAATSSPOORWEGEN. — Staat aanwijzende het bedrag der uitgaven, gedaan of vermoedelijk nog te doen over 1883.

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.
		EERSTE AFDEELING.
		Eerste aanleg.
1		Jaarwedde voor den directeur der spoorwegen als zoodanig belast met de leiding der aan te leggen Staatsspoorwegwerken; toelagen aan ambtenaren van den waterstaat, officieren enz.; jaarwedden, toelagen, maand- en daggelden van het personeel bij den aanleg van Staatsspoorwegen (daaronder niet begrepen de buitengewone opzichters bij de werken en leveringen) mitsgaders schrijfloonen:
	a.	Directeur . . . . .
	b.	Personeel . . . . .
	c.	Boden. . . . .
	d.	Schrijfloonen . . . . .
2		Bureel-, lokaalbehoeften en drukwerk, huur van lokalen, aankoop van boeken, kaarten, instrumenten en verdere benoodigdheden:
	a.	Huur van lokalen . . . . .
	b.	Aankoop en onderhoud van meubelen . . . . .
	c.	Schoonmaken en bewaken van lokalen. . . . .
	d.	Vuur en licht . . . . .
	e.	Bureelbehoeften . . . . .
	f.	Drukkosten en bindwerk. . . . .
	g.	Boeken en kaarten . . . . .
	h.	Instrumenten . . . . .
3		Reis- en verblijfkosten en schadeloosstelling voor kosten van veldwerk . . . . .
4		Kosten van de werkzaamheden voor het uitbakenen, waterpassen en het opmaken en aankoopen van grondteekeningen en plans met inbegrip van arbeidsloon, daggelden wegens buitengewone adsistentie, belooningen van landmeters, uittreksels van kadastrale plans en liggers, aanschaffen van werktuigen, baken, piketten en verdere benoodigdheden:
	a.	Uitbakenen, opmeten en waterpassen . . . . .
	b.	Opmaken van grondteekeningen . . . . .
5		Aankoop van materialen, zoover de aanschaffing er van plaats heeft zonder bepaalde bestemming voor eenige lijn, als: spoorstaven, haakbouten, houten dwarsliggers, ijzeren dwars- en lengteliggers, wissels, draaischijven, waterkranen en meer benoodigdheden, kosten van bewaren, opstapelen en bewaken, huur en aankoop van terrein, kosten van bereiden van hout tegen bederf en verdere uitgaven te dier zake:
	a.	Het uitvoeren van verschillende werken op de Rijksstapelplaats te Dordrecht en het onderhoud van die stapelplaats gedurende drie jaren . . . . .
	b.	Het leveren van 125 200 grenenhouten dwarsliggers in 4 perceelen:
		1ste perceel. . . . .
		2de idem . . . . .
		3de idem . . . . .
		4de idem . . . . .
	c.	Het leveren van 25 000 eikenhouten dwarsliggers. . . . .
	d.	Het maken en leveren van 200 tongbewegingen voor spoorwissels . . . . .
	e.	Het leveren en carboniseren van eikenhout voor 200 wissels en van 400 dwarsliggers, in twee perceelen:
		1ste perceel. . . . .
		2de idem . . . . .
	f.	Het inkepen van eiken dwarsliggers, het inkepen en bereiden met chloorzink van grenen dwarsliggers en de levering van chloorzink . . . . .

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883. Onderdeelen.	Artikelen.	*TOELICHTINGEN.*
		(1) Bestek 873, aanneemsom.
		(2) Bestek 873, aanneemsom . . . . . f 560,27
		Af: boete . . . 964,85
		(3) Bestek 873, aanneemsom . . . . . f 58 531 00
		Meer geleverd . . 585,31
f 5 000,00		
253 834,51		(4) Bestek 873, aanneemsom . . . . . f 58 331,00
1 400,00		Meer geleverd . . 585,31
2 582,65		
	f 262 817,16	(5) Bestek 874, aanneemsom . . . . . f 68 500,00
		Meer geleverd . . 685,00
		f 69 185,00
f 12 953,00		Af: boete . . . 1 053,94
625,24⁵		
7 452,08⁵		
3 981,21		(6) Bestek 875, aanneemsom.
7 940,12		(6) Bestek 876, aanneemsom . . . . . f 48 800,00
5 738,31⁵		Meer geleverd . . 38.97⁵
323,30		f 48 838,97⁵
»		Af: boete. . . . 620,00
	39 013,27⁵	
»	40 138,77⁵	(7) Bestek 876, aanneemsom . . . . . f 4 190,00
		Meer geleverd . . 1 800,00
		(8) Bestek 812, aanneemsom.
f 4 373,59⁵		
6 255,85		
	10 629,44⁵	
2 273,51		
(1) 54 479,00		
(2) 55 062,15		
(3) 59 116,31		
(4) 59 116,31		
(5) 68 131,06		
(6) 21 816,00		
(6) 48 218,97⁵		
(7) 5 990,00		
(8) 27 800,00		
f 402 003,32⁵	f 352 598,65⁵	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.
5		Per transport
	g.	Het kepen van 7000 eikenhouten dwarsliggers . . . . .
	h.	Levering van stalen spoorstaven met ijzeren eindverbindingen en van haakbouten, in twee perceelen:
		1ste perceel. . . . .
		2de idem. . . . .
	i.	Levering van omwendbare puntstukken van gegoten staal . . . . .
	j.	Huur van terrein tot het opstapelen van spoorwegmaterialen . . . . .
	k.	Levering van 100 tongbewegingen voor spoorwissels. . . . .
	l.	Levering van greenenhouten dwarsliggers . . . . .
	m.	Levering van idem. . . . .
	n.	Levering van eikenhout voor wissels en van eiken dwarsliggers . . . . .
	o.	Levering van stalen spoorstaven met ijzeren eindverbindingen en van haakbouten, in twee perceelen:
		1ste perceel. . . . .
		2de idem. . . . .
	p.	Verzekering van dwarsliggers tegen brandschade voor het tijdvak van 22 September tot 22 December 1883. .
	q.	Bezoldiging van buitengewoon-opzichters. . . . .
6		Kosten van de brug over de Oude Maas te Dordrecht met alle daarmede in verband staande uitgaven:
	a.	Het leveren en verwerken van rijszinkstuk en stortsteen . . . . .
7		Kosten van de brug over de Merwede bij Baanhoek, met alle daarmede in verband staande uitgaven:
	a.	Het maken van de landhoofden en pijlers . . . . .
	b.	Het maken van de aardenbaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs- en eenige verdere werken voor den spoorweg Merwede-Gorinchem, en het maken van normaliseeringswerken in de Beneden-Merwede beoosten de in aanbouw zijnde brug bij Baanhoek. . . . .
	c.	Bezoldiging voor buitengewoon-opzichters . . . . .
8		Kosten van de brug over den Neder-Rijn bij Rhenen, met alle daarmede in verband staande uitgaven:
	a.	Het maken en stellen van den metalen bovenbouw voor de brug over den Rijn bij Rhenen. . . . .
	b.	Het herstellen van grond- en rivierwerken nabij de brug over den Rijn bij Rhenen, en het onderhouden van de werken voor den onderbouw der brug gemaakt volgens bestek 725 . . . . .
	c.	Vracht van waterpasinstrumenten en Fränkeltoestellen naar Rhenen . . . . .
	d.	Bezoldiging van buitengewoon-opzichters. . . . .
9		Kosten van de brug over de Maas bij Heumen, met alle daarmede in verband staande uitgaven:
	a.	Het maken en stellen van den metalen bovenbouw voor de brug over de Maas bij Heumen . . . . .
	b.	Het afgraven van den rechter Maasoever onder Mook en Heumen . . . . .
	c.	Beheer en onderhoud van den waterkeerenden dijk langs den linkeroever der rivier de Maas boven en beneden de spoorwegbrug te Katwijk . . . . .
	d.	Het maken van eene waterkeerende kade langs de Maas te Katwijk, en het verlengen van den nieuwen linker Maasdijk, beneden de spoorwegbrug aldaar, tot het perceel kadastraal gemeente Linden, sectie B 603. . .
	e.	Bezoldiging van buitengewoon-opzichters . . . . .
10		Aanleg van den spoorweg van Roosendaal naar Vlissingen met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen:
	a.	Het voltooien van de buitenhaven en het maken van aansluitingsbasaltmuren in de binnenhaven aan de Marinesluis te Vlissingen. . . . .
	b.	Het beheer en onderhoud van parallelwegen onder de gemeente Woensdrecht. . . . .

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.		TOELICHTINGEN.
Onderdeelen.	Artikelen.	
f 402 003,32⅝	f 352 598,65⅝	(9) Bestek 886, aanneemsom . . . . . f 458 865,00
280,00		Meer geleverd . . 31,33
		f 458 896,33
(9) 457 846,33		Af: boete. . . . 1 050,00
(10) 16 900,00		
7 875,00		(10) Bestek 886, aanneemsom.
275,00		(11) Bestek 898, 1/3 der aanneemsom.
10 908,00		(12) Bestek 898, 1/3 der aanneemsom.
7 482,00		(13) Bestek 750, 3 percent der aanneemsom.
10 440,00		(14) Bestek 821, 44 percent der aanneemsom gedeeltelijk (zie ook art. 14).
24 400,00		(15) Bestek 816, 43¾ percent der aanneemsom.
(11) 139 689,66⅝		(16) Bestek 891, 75 percent der aanneemsom.
(12) 5 780,66⅝		(17) Bestek 779, 5 percent der aanneemsom.
89,32⅝		(18) Bestek 780, op rekening van den 9den termijn.
5 787,10		(19) Bestek 756, 1/15 der aanneemsom . . . . . f 21 986,47
	1 089 756,41	Meer werk . . . 66,24
f 2 525,00		
	2 525,00	
13) f 27 285,00		
(14) 80 520,00		
240,00		
	108 045,00	
15) f 365 272,67		
(16) 4 867,50		
3,60		
3 189,66⅝		
	373 333,43⅝	
(17) f 9 125,00		
(18) 9 000,00		
5 293,92⅝		
13 610,00		
1 020,00		
	38 048,92⅝	
(19) f 22 052,91		
545,00		
	22 597,91	
»	f 1 986 905,33⅝	

[3. 8.]

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.
		Per transport
11		Aanleg van den spoorweg van Nieuwediep naar Amsterdam, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen:
	a.	Vergoeding voor het gebruik van een gedeelte van den Zijpschen zeedijk . . . . .
	b.	Het maken van een ijzeren locomotievenloods met bijgebouwen op het westelijk gedeelte van het Centraal-personenstation te Amsterdam . . . . .
	c.	Het onderhouden van bestratingen, begrindingen en aanlegplaatsen te Amsterdam. . . . .
	d.	Het tegen afslag voorzien der taluds van de drie stations, eilanden in het Westerdok, het open havenfront en het Oosterdok te Amsterdam . . . . .
	e.	Het maken van het hoofdgebouw op het Centraal-personenstation te Amsterdam op de daarvoor bestaande fundeering
	f.	Het onderhouden van eenige werken van en bij den Staatsspoorweg te Amsterdam . . . . .
	g.	Het leggen van spoorstaven en het verrichten van eenige bijkomende werken in en buiten de locomotievenloods op het Centraal-personenstation te Amsterdam . . . . .
	h.	Het verrichten van baggerwerk tot herstel van diepte in een gedeelte van het Westerdok te Amsterdam . .
	i.	Het leveren van opgaven van dagelijksche waterstanden in het IJ. . . . .
	j.	Het wijzigen van de bevestiging der sporen op de beide bruggen in den viaduct te Amsterdam. . . . .
	k.	Het onderhouden van bestratingen, begrindingen, taluds, bermen en aanlegplaatsen, benevens eenige bijkomende werken te Amsterdam. . . . .
	l.	Het onderhouden van eenige werken van en bij den Staatsspoorweg te Amsterdam . . . . .
	m.	Het wijzigen van de bedekking der bruggen in den Noordhollandschen Staatsspoorweg tusschen Zaandam en Amsterdam. . . . .
	n	Het maken, leveren en opstellen van een draaischijf van 13.5 M. middellijn in de in aanbouw zijnde locomotievenloods op het Centraal-personenstation te Amsterdam . . . . .
	o.	Het maken van eene uitbreiding der houten fundeering voor het noordwestelijk gedeelte van den perronmuur van het hoofdgebouw op het Centraal-personenstation te Amsterdam . . . . .
	p.	Het uitboren van stalen klinkbouten en het opbreken en herleggen van de waterdichte afdekking der bruggen over de westelijke doorgang onder het Centraal-personenstation te Amsterdam. . . . .
	q.	Wijziging van art. 3, sub 3 der overeenkomst van 25 April 1876, wegens vergoeding voor het aanbrengen van boeien in de lig- en losplaats in het IJ, buiten den Oosterdoksdijk en den oostelijken afsluitdijk te Amsterdam
	r.	Het wijzigen van de luchtkap van de locomotievenloods op het goederenstation in de Stads Rietlanden te Amsterdam
	s.	Het leggen van spoorbanen en wissels en het maken van bijkomende werken op het goederenstation in de Stads Rietlanden te Amsterdam . . . . .
	t.	Het verleggen van spoorbanen en wissels ter verbinding van de definitieve ijzeren locomotievenloods op het westelijk gedeelte van het Centraal-personenstation te Amsterdam met het sporennet op het emplacement en het verrichten van daaruit voortvloeiende werken ten behoeve van den spoorweg. . . . .
	u.	Het maken van een rasterwerk ten oosten van de brug over de Oosterdoksluis te Amsterdam. . . . .
	v.	Het maken van twee aschkuilen op het westelijk gedeelte van het Centraal-personenstation te Amsterdam . .
	w.	Het herstellen van twee meerpalen met bijkomende werken in het bassin van het goederenstation in de Stads Rietlanden te Amsterdam. . . . .
	x.	Het uitvoeren van herstellingen aan de bruggen over den westelijken doorgang in het open havenfront te Amsterdam. . . . .
	ij.	Het wijzigen van wissels op het stationsemplacement Westerdok te Amsterdam. . . . .
	z.	Het maken van zijsporen voor reserve-rijtuigen met vier gewone halve wissels, op het emplacement Westerdok te Amsterdam. . . . .
	aa.	Het wijzigen van de verankering van 18 stuks meerpalen in het bassin van het goederenstation in de Stads Rietlanden te Amsterdam . . . . .
	bb.	Bezoldiging van buitengewoon-opzichters. . . . .
12		Aanleg van den spoorweg van Arnhem naar Nijmegen, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen:
	a.	Vergoeding van kosten, schaden en interessen waarin de Staat is veroordeeld bij arrest van den Hoogen Raad dd. 29 Juni 1883 in zake c. a. de erven J. Blaauw. . . . .
	b.	Proceskosten in vorenstaande zaak . . . . .
		Transporteeren

UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.		TOELICHTINGEN.
Onderdeelen.	Artikelen.	
»	f 1 986 905,33⅝	(20) Bestek 814, 22 percent der aanneemsom . . . . . f 39 512,00
		Meer werk . . . 132,96⅝
f 30,00		(21) Bestek 839, aanneemsom . . . . . f 5 760,00
		Af: minder werk . 468,99
(20) 39 644,96⅝		
(21) 5 291,01		(22) Bestek 838, 26 percent der aanneemsom.
4 692,47⅝		(23) Bestek 840, 30 percent der aanneemsom.
(22) 331 500,00		(24) Bestek 881, 60 percent der aanneemsom.
(23) 1 793,10		(25) Bestek 880, 60 percent der aanneemsom.
750,00		(26) Bestek 892, aanneemsom . . . . . f 22 645,00
612,80		Af: minder werk . 2 824,54
79,00		
444,00		
(24) 9 600,00		
(25) 6 559,00		
1 442,25		
699,60		
4 200,00		
6 230,00		
96 700,00		
1 289,58⅝		
(26) 19 820,46		
3 672,88⅝		
452,64		
1 571,00		
470,12		
4 462,71		
1 307,00		
741,61		
2 583,00		
9 726,45⅝		
	556 365,66⅝	
9 000,00		
321,79		
f 9 321,79	f 2 543 271,00	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.
12		Per transport
	c.	Vergoeding wegens beheer en onderhoud van een gedeelte verlegden dijk nabij de spoorwegbrug te Elden . .
	d.	Bijdrage in de kosten van aanleg van riolen onder en bij het gemeenschappelijk station te Arnhem . . . .
13		Aanleg van den spoorweg van Zwolle naar Almelo, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen:
	a.	Het afbreken van bestaande inrichtingen en het maken van eenige werken tot uitbreiding van het station Zwolle
	b.	Vergoeding wegens beheer en onderhoud van een gedeelte der Hollandergraven. . . . .
	c.	Het maken van gebouwen en verdere werken, benevens het leggen van sporen en wissels tot uitbreiding van het station Zwolle . . . . .
	d.	Het maken en stellen van den metalen bovenbouw voor de brug over het station Zwolle . . . . .
	e.	Herstellen van de buizen der waterleiding op het station Almelo . . . . .
	f.	Het beheer en onderhoud van gedeelten van waterloopen ten behoeve van den spoorweg Zwolle-Almelo . .
	g.	Het leveren en plaatsen van de gasleiding op de brug over het station Zwolle . . . . .
	h.	Bezoldiging van buitengewoon-opzichters. . . . .
14		Aanleg van den spoorweg van Dordrecht naar Elst, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen:
	a.	Vergoeding wegens afstand van het recht van vrije doorvaart door de spoorwegsloten tusschen de piketten 357 en 365 van den spoorweg Dordrecht-Kesteren. . . . .
	b.	Vergoeding wegens voorzieningen ten behoeve van de uitwatering en bemaling der polders Oud- en Nieuw Schaik en Kortgerecht. . . . .
	c.	Schadeloosstellingen wegens aankoop van gronden ten behoeve van den spoorweg . . . . .
	d.	Vergoeding wegens kosten van onderhoud van opreden van een overweg in de gemeente Echteld . . . .
	e.	Vergoeding voor den overgang van de Linge in de gemeente IJzendoorn en Lienden door den spoorweg Dordrecht-Elst . . . . .
	f.	Vergoeding voor kosten van meer onderhoud van parallelwegen in den polder Wadenoijen. . . . .
	g.	Als voren in den polder Wolfhezen . . . . .
	h.	Vergoeding wegens beheer en onderhoud van wegen en wegens afstand van perceelen in de gemeenten Gorinchem en Arkel . . . . .
	i.	Vergoeding wegens den overgang van wegen en den aanleg en het onderhoud van een toegangsweg naar het station Gorinchem . . . . .
	j.	Vergoeding wegens beheer en onderhoud van wegen in den polder Akkooi . . . . .
	k.	Als voren in den polder Beest. . . . .
	l.	Als voren in den polder Beest. . . . .
	m.	Als voren in den polder Renoy . . . . .
	n.	Als voren in den polder Renoy . . . . .
	o.	Als voren in den polder Tricht . . . . .
	p.	Als voren in den polder Tricht . . . . .
	q.	Als voren in het polderdistrict Culemborg . . . . .
	r.	Als voren in de polders Hoog Middelkoop, Loosdorp en de Meent. . . . .
	s.	Als voren in den polder Nieuwland . . . . .
	t.	Als voren in de polders Kedichem en Oisterwijk . . . . .
	u.	Als voren in den polder Arkel. . . . .
	v.	Het maken van de aardenbaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangswerken en eenige verdere werken voor den spoorweg Gorinchem-Geldermalsen . . . . .
	w	Het wijzigen der aardewerken in den polder Akkooi. . . . .
	x.	Het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs- en eenige verdere werken voor den spoorweg Merwede-Gorinchem, en het maken van normaliseeringswerken in de Beneden-Merwede beoosten de in aanbouw zijnde brug. . . . .
		Transporteeren

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.		TOELICHTINGEN.		
Onderdeelen.	Artikelen.			
f 9 321,79	f 2 543 271,00	(27) Bestek 718, restant 48ste termijn	f	30 304,00
2 348,50		49ste id.		50 304,00
3 200,00		Meer werk . . .		52 076,04
	14 870,29	(27) Bestek 821, 44 percent der aanneemsom, gedeeltelijk (zie ook artikel 7).		
f 1 727,75				
220,00				
73 315,68				
1 367,77				
60,15				
750,00				
464,215				
2 122,58				
	80 028,44			
f 2 925,00				
2 600,00				
3 300,10				
200,00				
330,00				
600,00				
7 000,00				
380,00				
15 000,00				
1 379,00				
1 409,45				
5 099,00				
3 425,00				
1 108,50				
2 748,00				
348,25				
1 114,36				
22 000,00				
5 000,00				
7 800,00				
6 560,00				
(27) 132 684,04				
18 450,00				
(27) 997 480,00				
f 1 238 940,70	f 2 638 169,53			

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.
14		Per transport
	ij.	Het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs- en eenige verdere werken voor den spoorweg Geldermalsen-Tiel . . . . .
	z.	Het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs en eenige verdere werken voor den spoorweg Tiel-Kesteren . . . . .
	aa	Het maken van gebouwen, het leggen en verleggen van sporen en wissels en het maken van eenige bijkomende werken tot uitbreiding van het station Geldermalsen. . . . .
	bb.	Het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs- en eenige verdere werken van het gedeelte Dordrecht-Merwede. . . . .
	cc.	Het maken van gebouwen en eenige andere werken op de stations Gorinchem, Schotdeuren, Leerdam, Beest, Wadenoijen, Tiel en Echteld . . . . .
	dd	Het maken van eenige werken tot voltooiing van den spoorweg Gorinchem-Kesteren . . . . .
	ee.	Het leveren en stellen van een metalen taats voor de draaischijf te Geldermalsen . . . . .
	ff.	Het maken van een hulpspoorbaan over het Zederikkanaal . . . . .
	gg.	Het uit elkander nemen van den bovenbouw der draaibrug over het Zederikkanaal en het vervoeren naar en het weder opstellen ter plaatse van de in aanbouw zijnde brug over het Wantij. . . . .
	hh.	Het wijzigen der aardewerken op het stationsemplacement te Gorinchem . . . . .
	ii.	Het doen van herstellingen aan de gebouwen enz. op de stations Gorinchem, Arkel, Leerdam en Beesd. . .
	jj.	Het afbreken van de bestaande en het maken van nieuwe landhoofden voor de draaibrug over het Zederikkanaal
	kk.	Huur van een houten keet, ten behoeve van de werken, omschreven in bestek 718 . . . . .
	ll.	Het maken van een aanbouw tegen de tijdelijke loods voor stoovenverwarming te Geldermalsem, dienende voor een arbeiders- en een conducteurskamer. . . . .
	mm.	Het maken eener draaiafrastering, lang 225 M¹., langs de aardebaan tusschen de kilometerpalen 30 en 31, van den spoorweg van Echteld naar Tiel . . . . .
	nn.	Het maken van stationsgebouwen, werken tot beveiliging en afdeeling van eenige verdere werken voor het gedeelte Dordrecht-Gorinchem . . . . .
	oo.	Het leggen van een hulpspoor enz. op het emplacement te Geldermalsen, met inbegrip van de kosten van vervoer van het daarvoor benoodigde materieel, van de stapelplaats te Dordrecht . . . . .
	pp.	Het wijzigen der aardewerken voor den spoorweg in den polder Oud Schaik . . . . .
	qq.	Het leveren van 30 000 M³. zuiver rivierzand, ten behoeve van de eerste bedding voor den bovenbouw op de spoorbaan tusschen den Schelluinschen Zandweg nabij piket 201 en de Rhenoische kade nabij piket 401 . .
	rr.	Bezoldiging van buitengewoon-opzichters . . . . .
15		Aanleg van den spoorweg van Amersfoort naar Nijmegen, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen:
	a.	Koopsommen en schadeloosstellingen wegens onteigening . . . . .
	b	Bijkomende kosten wegens waardeering . . . . .
	c.	Het maken van eene waterbezorging en van tijdelijke inrichtingen op het station Kesteren en van eenige bijkomende werken voor het gedeelte Kesteren-Ressen-Elst . . . . .
	d.	Het maken van twee laudhoofden voor den overgang van den Nederlandschen Rijnspoorweg en van het gedeelte spoorweg tusschen den Nederlandschen Rijnspoorweg en den Slaperdijk nabij Veenendaal. . . . .
	e	Het maken en stellen van den metalen bovenbouw voor de brug over den Nederlandschen Rhijnspoorweg nabij de Haar . . . . .
	f.	Het maken van gebouwen en andere werken op de halten Woudenberg en Veenendaal en op het station Rhenen.
	g.	Het maken van eene afrastering op het voorplein te Valburg . . . . .
	h.	Het maken van grondwerken te Rhenen, het voltooien van den afrit zuidwaarts van de brug over den Rijn, het ophoogen van een gedeelte van het emplacement Kesteren en het maken van verschillende bijkomende werken tusschen Amersfoort en Kesteren . . . . .
	i.	Het maken van een aanbouw aan de dienstwoning voor den chef op het aansluitingspunt de Vork nabij Elst
	j.	Het ontgraven, vervoeren en bergen van zand ten behoeve van den spoorweg Amersfoort-Nijmegen. . . . .
	k.	Het symetrisch maken van een gewoon half wissel, gelegen aan het westelijk uiteinde op het stationsemplacement te Kesteren. . . . .

UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.		TOELICHTINGEN.
Onderdeelen.	Artikelen.	
f 1 238 940,70	f 2 638 169,53	(28) Bestek 785, 8 percent der aanneemsom.
		(29) Bestek 823, 10 percent der aanneemsom . . . . . f 11 450,00
6 622,25		Meer werk . . . 3 553,25
(28) 24 304,00		(30) Bestek 869, 36 percent der aanneemsom.
(29) 15 003,25		(31) Aanneemsom. . . . . f 104 997,00
(30) 432 000,00		Af: minder werk . 8 178,125
9 449,545		(32) Bestek 895, 60 percent der aanneemsom.
2 209,22		(33) Bestek 900, 16 percent der aanneemsom.
110,00		(34) Bestek 841, meer werk.
(31) 96 818,875		(35) Bestek 847, 20 percent der aanneemsom.
3 355,00		(36) Bestek 870, 80 percent der aanneemsom . . . . . f 17 769,60
34 977,00		Meer werk . . . 351,375
1 628,00		(37) Bestek 872, 94 percent der aanneemsom.
(32) 25 164,60		(38) Bestek 801, 47½ percent der aanneemsom.
400,00		
596,74		
177,25		
(33) 44 496,00		
239,795		
7 268,00		
27 870,00		
17 383,33		
	1 989 013,56	
f 165 792,40		
3 480,00		
(34) 443,345		
(35) 39 400,00		
(36) 18 120,975		
(37) 139 895,50		
38,45		
(38) 118 560,00		
1 867,50		
35 000,00		
6 080,00		
f 522 658,97	f 4 627 183,09	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.
15		Per transport
	l.	Het maken van eene veranda en van eene afrastering bij de stationschefswoning aan het aansluitingspunt Vork
	m.	Het ontgraven, vervoeren en bergen van zand ten behoeve van den spoorweg Amersfoort-Nijmegen. . . . .
	n.	Bezoldiging van buitengewoon-opzichters . . . . .
16		Aanleg van den spoorweg van de Zaanstreek naar Enkhuizen met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen:
	a.	Koopsommen en schadeloosstellingen wegens onteigening . . . . .
	b.	Bijkomende kosten wegens waardeering . . . . .
	c.	Het maken en voltooien van de aardebaan, den bovenbouw, de overgangs- en eenige verdere werken voor den spoorweg Zaandam-Hoorn . . . . .
	d.	Het verrichten van grondwerken en het maken van bruggen en verdere werken voor het gedeelte Zaandijk-Oudendijk . . . . .
	e.	Het maken en stellen van den ijzeren bovenbouw eener draaibrug met drie vaste gedeelten over het Noordhollandsch Kanaal en van een draaibrug over de Weere te Purmerend . . . . .
	f.	Het maken en stellen van den ijzeren bovenbouw eener draaibrug met twee vaste gedeelten over de Zaan en van twee viaducten te Zaandam . . . . .
	g.	Het maken van gebouwen en eenige andere werken op de stations Hoorn en Avenhorn van den spoorweg Zaandam-Hoorn . . . . .
	h.	Vergoeding wegens het verbreeden en verbeteren van een gedeelte van den Purmerenderweg te Purmerende .
	i.	Het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs- en eenige verdere werken voor het gedeelte tusschen de stations Hoorn en Enkhuizen . . . . .
	j.	Het maken van gebouwen en eenige andere werken op het station Oostzaan en van twee wachterswoningen bij de draaibrug te Zaandam . . . . .
	k.	Het maken van gebouwen en eenige andere werken op de stations Purmerend, Kwadijk en Oosthuizen en van twee brugwachterswoningen bij de draaibruggen te Purmerend . . . . .
	l.	Het maken van afsluitingen voor publieke overwegen, werken tot bewaking en afdeeling en eenige verdere werken tot voltooiing van den spoorweg Zaandam-Hoorn . . . . .
	m.	Het maken van eene voorziening aan en verdere werken nabij het westelijk landhoofd der spoorwegbrug over de Zaan te Zaandam . . . . .
	n.	Bezoldiging van buitengewoon opzichters. . . . .
17		Aanleg van den spoorweg van Stavoren naar Leeuwarden, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen:
	a.	Kosten eener rechterlijke machtiging en schadeloosstelling aan deskundigen in zake gerechtelijke onteigening.
	b.	Het maken van stationsgebouwen, werken tot bewaking, beveiliging en afdeeling en eenige verdere werken voor het gedeelte Sneek-Leeuwarden. . . . .
	c.	Het maken van de grond-, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs- en eenige verdere werken voor het gedeelte Sneek Leeuwarden . . . . .
	d.	Het maken van een hoofdgebouw op het station Sneek. . . . .
	e.	Het maken van de grondwerken, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs- en eenige verdere werken voor het gedeelte Stavoren-Sneek . . . . .
	f.	Het vergrooten van de haven te Stavoren, het maken van het stationsterrein en een gedeelte aardebaan, benevens eenige verdere werken . . . . .
	g.	Het inrichten der goederenloods op het station Sneek tot tijdelijk hoofdgebouw aldaar, en het uitvoeren van eenige daarmede in verband staande werken . . . . .
	h.	Het maken van stationsgebouwen, werken tot bewaking, beveiliging en afdeeling en eenige verdere werken voor het gedeelte Stavoren-Sneek . . . . .
	i.	Advertentiekosten wegens plaatsing van eene aanwijzing aangaande bestek 888 . . . . .
	k.	Het maken en opstellen van twee ijzeren lichtopstanden bij Stavoren en het afbreken en opruimen van een aldaar bestaanden houten lichtopstand . . . . .
	l.	Het leveren van twee lichttoestellen voor de havenverlichting te Stavoren . . . . .

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.		TOELICHTINGEN.
Onderdeelen.	Artikelen.	
f 522 658,97	f 4 627 183,09	(39) Bestek 801, 49½ percent der aanneemsom.
248,29		(40) Bestek 774, 5 percent der aanneemsom.
17 500,00		(41) Bestek 782, 15 percent der aanneemsom.
9 765,34		(42) Bestek 754, meer werk.
	550 172,60	(43) Bestek 868, 70 percent der aanneemsom.
		(44) Bestek 883, 60 percent der aanneemsom.
f 514 858,42		(45) Bestek 885, 90 percent der aanneemsom.
4 410,00		(46) Bestek 890, 32 percent der aanneemsom.
(39) 825 660,00		(47) Bestek 897, 90 percent der aanneemsom.
(40) 2[illegible]0,00		(48) Bestek 827, 45 percent der aanneemsom.
(41) 11 137,50		(49) Bestek 784, restant 24ste termijn . . . . . f 6 800,00
(42) 1 199,00		Laatste termijn . . 17 880,00
(43) 178 780,00		Meer werk . . . 3 195,91
4 500,00		(50) Bestek 848, 40 percent der aanneemsom . . . . . f 29 398,80
(44) 333 432,00		Meer werk . . . 1 572,31
(45) 50 733,00		(51) Bestek 858, 45 percent der aanneemsom . . . . . f 467 280,00
(46) 114 361,60		Meer werk . . . 3 988,10
(47) 19 305,00		(52) Bestek 884, 56 percent der aanneemsom.
6 840,65		(53) Bestek 888, 16½ percent der aanneemsom.
14 969,65		(54) Bedrag der aanneemsom . . . . . f 6 848,00
	2 103 806,82	Af: boete 100,00
f 168,99		
(48) 157 410,00		
(49) 27 875,91		
(50) 30 971,11		
(51) 471 268,10		
(52) 476 000,00		
3 000,00		
(53) 57 711,72		
1,85		
(54) 6 748,00		
2 328,00		
f 1 233 488,68	f 7 281 162,51	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.
17		Per transpor
	l.	Vergoeding wegens beheer en onderhoud van den omgelegden Slochtedijk nabij Bozum . . . . .
	m.	Het maken van een toegangsweg naar het station Workum. . . . .
	n.	Bezoldiging van buitengewoon-opzichters . . . . .
18		Aanleg van den spoorweg van Nijmegen naar Venlo, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen:
	a.	Koopsommen en schadevergoedingen wegens onteigening . . . . .
	b.	Vergoeding wegens beheer en onderhoud van wegen in de gemeente Vierlingsbeek . . . . .
	c.	Als voren in de gemeenten Grubbenvorst en Venraay . . . . .
	d.	Als voren van provinciale wegen in Noordbrabant . . . . .
	e.	Het maken van de aardebaan, de kunst- en verdere werken voor het gedeelte Beugen-Venraay, van den spoorweg Nijmegen-Venlo . . . . .
	f.	Het maken van de aardebaan, de kunst- en andere werken voor het gedeelte Kuik-Beugen van den spoorweg Nijmegen-Venlo . . . . .
	g.	Het voltooien van den bovenbouw en het maken van eenige andere werken voor het gedeelte Maashees-Blerick van den spoorweg Nijmegen-Venlo . . . . .
	h.	Het leggen en wijzigen van sporen en wissels en het verrichten van eenige andere werkzaamheden volgens het plan van uitbreiding n°. 3 ten behoeve van de uitbreiding van het station Venlo. . . . .
	i.	Het maken van gebouwen en eenige verdere werken op de halten Vierlingsbeek, Meerlo en Grubbenvorst . .
	j.	Het maken van eene waterbezorging op de halte Vierlingsbeek. . . . .
	k.	Het maken van een voetbrug over het stationsemplacement Venlo. . . . .
	l.	Het maken van hoofdgebouwen op de stations Boxmeer en Venraay . . . . .
	m.	Het maken van gebouwen en eenige verdere werken op de halten Cuyk en Mook . . . . .
	n.	Het maken van asphaltvloeren in de goederenloodsen en in de douanegoederenloods te Venlo . . . . .
	o.	Het voltooien van den bovenbouw en het maken van eenige andere werken voor het gedeelte Cuyk-Venraay .
	p.	Het maken van gebouwen en andere werken op ds stations Boxmeer en Venraay . . . . .
	q.	Het maken van een tusschenperron met overpaden op het station Venlo . . . . .
	r.	Het maken van een brug in den spoorweg van Nijmegen naar Grave . . . . .
	s.	Het maken van de grond- en andere werken voor het gedeelte van den linker Maasoever tot Cuyk . . . .
	t.	Het verhoogen en verzwaren van den zuidelijken leidijk langs den bovenmond der Beersche Maas . . . . .
	u.	Het verhoogen van den Groenendijk en den noordelijken leidijk der Beersche Maas. . . . .
	v.	Vergoeding wegens afkoop der waterleiding naar en op het station Venlo . . . . .
	w.	Het wijzigen, opruimen en verplaatsen van verschillende gebouwen en inrichtingen op het station Venlo . .
	x.	Het maken van een douaneloods op het station Venlo . . . . .
	ij.	Het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs- en eenige verdere werken voor de verbinding nabij Oeffelt van den Noordbrabantsch-Duitschen spoorweg met den spoorweg Nijmegen-Venlo
	z.	Het maken van gebouwen en bijkomende werken, bij het punt van verbinding van den Noordbrabantsch-Duitschen spoorweg aan den spoorweg Nijmegen-Venlo. . . . .
	aa.	Het maken van de aardebaan, de kunstwerken en andere werken van het gedeelte Maashees-Blerick . . . .
	bb.	Het maken en stellen van overwegsluitingen enz. voor den spoorweg Nijmegen-Venlo. . . . .
	cc.	Levering van omwendbare puntstukken en kruisstukken van gegoten staal ten behoeve van de uitbreiding van het station Venlo. . . . .
	dd.	Levering van omwendbare puntstukken en kruisstukken van gegoten staal en van contrarails ten behoeve van de uitbreiding van het station Venlo . . . . .
	ee.	Levering van eiken wisselhout voor kruisingen ten behoeve der uitbreiding van het station Venlo. . . . .
	ff.	Het leggen en wijzigen van sporen en wissels, het leggen en opbreken van waterleidingen en het maken van eenige bijkomende werken volgens het plan van uitvoering n°. 4 ten behoeve van de uitbreiding van het station Venlo. . . . .

UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.		TOELICHTINGEN.	
Onderdeelen.	Artikelen.		
f 1 233 483,68	f 7 281 162,51	(55) Bestek 787, 5 percent der aanneemsom.	
100,00		(56) Bestek 822, 5 percent der aanneemsom.	
13 500,00		(57) Bestek 835, 5 percent der aanneemsom.	
12 099,19⁵		(58) Bestek 320 der Exploitatie-Maatschappij.	
	1 259 182,87⁵	40 percent der aanneemsom . . . . . f	13 980,00
		Meer werk . . .	1 945,33⁵
f 5 150,89⁵		(59) Bestek 834, 5 percent der aanneemsom. . . . . f	6 898,90
1 012,50		Meer werk . . .	2 385,34⁵
4 900,00		(60) Bestek 837, 10 percent der aanneemsom . . . . . f	2 170,00
125,00		Meer werk . . .	112,40
(55) 6 500,00		(61) Bestek 845, 5 percent der aanneemsom. . . . . f	2 947,50
(56) 9 895,00		Meer werk . . .	396,57⁵
(57) 4 910,00		(62) Bestek 849, 5 percent der aanneemsom. . . . . f	4 572 50
(58) 15 925,33⁵		Meer werk . . .	2 420,83⁵
(59) 9 284,24⁵		(63) Bestek 859, 5 percent der aanneemsom . . . . . f	3 670,00
(60) 2 282,40		Meer werk . . .	3 990,00
9 694,00		(64) Bestek 862, 5 percent der aanneemsom. . . . . f	4 465,00
(61) 3 344,07⁵		Meer werk . . .	1 862,62⁵
(62) 6 993,33⁵		(65) Bestek 343 der Exploitatie-Maatschappij.	
198,85		90 percent der aanneemsom.	
(63) 7 660,00		(66) Bestek 796, 10 percent der aanneemsom.	
(64) 6 327,62⁵		(67) Bestek 765, 20 percent der aanneemsom . . . . . f	34 980,00
(65) 8 982,00		Meer werk . . .	10 109,17
(66) 4 590,20		(68) Bestek 318 der Exploitatie-Maatschappij.	
(67) 45 089,17		10 percent der aanneemsom . . . . . f	1 395,00
5 276,00		Meer werk . . .	1 174,02
14 275,00		(69) Bestek 291 der Exploitatie Maatschappij.	
3 260,00		10 percent der aanneemsom . . . . . f	5 237,50
(68) 2 569,02		Meer werk . . .	224,48
(69) 5 461,98		(70) Bestek 877, aanneemsom . . . . . f	46 750,00
(70) 47 347,71⁵		Meer werk . . .	597,71⁵
(71) 17 853,72⁵		(71) Bestek 879, aanneemsom. . . . . f	16 888,00
(72) 12 320,00		Meer werk . . .	965,72⁵
(73) 1 055,02		(72) Bestek 763, 4 percent der aanneemsom.	
2 020,00		(73) Bestek 856, meer werk.	
931,00		(74) Bestek 377 der Exploitatie-Maatschappij.	
1 280,00		90 percent der aanneemsom.	
(74) 56 322,00			
f 322 836,09	f 8 540 345,38⁵		

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.
18		Per transpo
	gg.	Het maken en stellen van afrasteringen, afstand- en andere teekens voor den spoorweg Nijmegen-Venlo. .
	hh.	Het verhoogen van den grondslag der woning, kadastraal bekend onder Cuyk, sectie A 507. . . . .
	ii.	Het maken van bestratingen en begrindingen ten behoeve van de uitbreiding op het statio semplacement te Venl
	jj.	Het wijzigen van de leuning der ijzeren voetbrug op het station Venlo. . . . .
	kk.	Het afbreken van twee goederenloodsen en het maken van eene goederenloods ten behoeve van de Rheinisch en Bergisch-Märkische spoorwegen op het station Venlo . . . . .
	ll.	Het verhoogen en verzwaren van den Startschen dijk langs den rechter Maasoever onder Mook . . . . .
	mm.	Het maken van eenige wijzigingen in het plaatsbiljettenbureel van het stationsgebouw te Venlo . . . .
	nn.	Het leveren en plaatsen van drie luchtkappen op de vierkante locomotievenloods op het station Venlo. . .
	oo.	Het houden van toezicht op de werken voor uitbreiding van het station Venlo . . . . .
	pp.	Bezoldiging van buitengewoon opzichters. . . . .
19		Aanleg van den spoorweg van Rotterdam naar den Hoek van Holland, met alle daarmede in verband staand uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen:
	a.	Kosten van advertentiën betrekkelijk de onteigening. . . . .
20		Aanleg van den spoorweg van Zwaluwe naar 's Hertogenbosch met alle daarmede in verband staande uitgaven voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen:
	a	Koopsommen en schadeloosstellingen wegens onteigening . . . . .
	b.	Bijkomende kosten wegens waardeeren en praktizijnskosten . . . . .
	c.	Het maken van den onderbouw eener doorlaatbrug over den Baardwijkschen overlaat en van eenige verdere werke
	d.	Het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs- en eenige andere werken voo het gedeelte Zwaluwe-Baardwijk . . . . .
	e.	Het maken van den onderbouw voor eene brug voor spoorweg- en voor gewoon verkeer over de Donge te Gee truidenberg en van eenige verdere werken . . . . .
	f.	Vergoeding der kosten van onderhoud van de uitloozing der riolen in Geertruidenberg, welke door den spoorwe worden afgesneden . . . . .
	g.	Het maken van den onderbouw eener doorlaatbrug in het Bossche inundatieveld . . . . .
	h.	Het maken van gebouwen en eenige andere werken op de stations Lage Zwaluwe, Hooge Zwaluwe, Waspil Hoogevaart en Waalwijk voor het gedeelte Zwaluwe-Baardwijk. . . . .
	i.	Vergoeding wegens afstand van het recht op eene brandput te Geertruidenberg. . . . .
	j.	Bezoldiging van buitengewoon-opzichters. . . . .
21		Aanleg van den spoorweg van Groningen naar Delfzijl, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voo zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen:
	a.	Koopsommen en schadeloosstellingen wegens onteigening . . . . .
	b.	Bijkomende kosten van waardeeren en proceskosten . . . . .
	c.	Het maken van de grondwerken, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs- en eenige beveiligings- e afdeelingswerken. . . . .
	d.	Het maken van den onderbouw eener groote draaischijf te Delfzijl. . . . .
	e.	Het maken van stationsgebouwen, werken tot bewaking en eenige verdere werken . . . . .
	f.	Bezoldiging van buitengewoon-opzichters . . . . .
		TWEEDE AFDEELING.
		Uitbreiding.
22		Uitbreiding van den spoorweg van Arnhem naar Leeuwarden, met alle daarmede in verband staande uitgave voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen:
	a.	Het maken van eene brug over de Zalmsche Wetering, het opruimen van een hulpbaan aldaar, en het ve richten van daarmede in verband staande werken ten behoeve van den spoorweg Zwolle-Meppel . . . .

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.		TOELICHTINGEN.
Onderdeelen.	Artikelen.	
f 322 836,09	f 8 540 345,38[5]	(75) Bestek 857, meer werk.
(75) 4 874,90		(76) Bestek 278 der Exploitatie Maatschappij.
700,00		10 percent der aanneemsom . . . . . f 1 490,00
(76) 91,40		Af: minder werk . 1 398,60
845,25		
		(77) Bestek 295 der Exploitatie Maatschappij.
(77) 1 202,00		10 percent der aanneemsom.
41,00		
170,00		(78) Bestek 804, restant van den 11den termijn . . . . . f 15 778,00
165,00		Meer werk . . . 3 732,45[5]
2 242,17[5]		
12 669,59[5]		(79) Bestek 844, 37½ percent der aanneemsom . . . . . f 583 875,00
	345 837,41	Meer werk . . . 3 489,07
f 194,90		(80) Bestek 861, 48 percent der aanneemsom.
	194,90	(81) Bestek 803½, restant 7de termijn . . . . . f 16 520,00
		Af: minder werk . 2 242,21
f 36 235,57		
7 345,09[5]		(82) Bestek 896, 30 percent der aanneemsom.
(78) 19 510,45[5]		(83) Bestek 818, 48 percent der aanneemsom.
(79) 587 364,07		(84) Bestek 899, 32 percent der aanneemsom.
(80) 133 776,00		
10,00		
(81) 14 277,79		
(82) 112 440,00		
160,00		
13 798,98		
	924 917,96	
f 162 686,29[5]		
8 774,61[5]		
(83) 608 160,00		
8 800,00		
(84) 201 280,00		
8 360,16		
	998 061,0[illegible]	
f 13 983,00		
f 13 983,00	f 10 809 356,72[5]	

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.
22		Per transport
	b.	Het wijzigen der locomotiefloods op het station Meppel. . . . .
	c.	Het versterken van den bovenbouw van drie bruggen in het gemeenschappelijk gedeelte wegs tusschen Arnhem en Velperbroek . . . . .
	d.	Het maken van afsluitingen en aanwijsborden op de perrons van het gemeenschappelijk stations Zutphen .
	e.	Het opschuiven van een bestaand en het leggen van een nieuw spoor in de ketelmakerij te Zwolle. . . .
	f.	Levering van eikenhouten dwarsliggers en van eikenhout voor wissels en kruisingen ten behoeve van het tweede spoor Arnhem-Zutphen, in vier perceelen :
		1ste perceel. . . . .
		2de idem. . . . .
		3de idem. . . . .
		4de idem. . . . .
	g.	Het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en eindplaten, ijzeren haak- en schroefbouten en stalen veerringen ten behoeve van het tweede spoor Arnhem-Zutphen . . . . .
	h.	Het verlengen van het tweede spoor op het station »Steeg" met bijbehoorende werken . . . . .
	i	Levering van omwendbare puntstukken en kruisstukken van gegoten staal en van contra-rails met toebehooren ten behoeve van het tweede spoor Arnhem-Zutphen . . . . .
	j.	Het leggen van de tweede spoorbaan tusschen het aansluitingspunt aan den Nederlandschen Rhijnspoorweg nabij Arnhem en het aansluitingspunt van den Oosterspoorweg nabij Zutphen, het wijzigen en uitbreiden der tusschengelegen stationsterreinen en het verrichten van bijkomende werken . . . . .
	k.	Het maken van een kolenbergplaats en van afsluitkleppen en twee zuigbuizen, ten behoeve van den watertoren op het station Zutphen . . . . .
	l	Het maken van eene gasleiding naar het reservoirgebouw, de werkmeesterswoning en de groote draaischrijf bij de locomotievenloods Oosterspoorweg op het gemeenschappelijk station Zutphen. . . . .
	m.	Het leveren en stellen van zes houten wachtershuisjes waarvan twee stuks op het station Heinoo, en één op elk der stations Hellendoorn, Dedemsvaart, Steenwijk en Wirdum. . . . .
	n.	Het leggen en wijzigen van sporen en wissels en het verrichten van eenige werkzaamheden tot uitbreiding van het station Deventer. . . . .
	o	Levering van stalen tongbewegingen met toebehooren en ijzeren exentrieken ten behoeve van het tweede spoor Arnhem-Zutphen . . . . .
	p.	Het afbreken van vier wachtershuisjes en het maken van vijf wachterswoningen ten behoeve van den spoorweg Deventer-Zwolle en Meppel-Groningen (zie ook art. 34). . . . .
	q.	Aankoop van gronden ten behoeve van de uitbreiding der centrale werkplaatsen te Zwolle. . . . .
	r.	Huur van grond ten behoeve van de veelading en het veepark te Zwolle . . . . .
	s.	Het maken eener gasleiding met toebehooren ten behoeve van de verlichting der waterplaatsen op het station Meppel.
23		Uitbreiding van den spoorweg van Harlingen naar de Hannoversche grens, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen :
	a.	Het verrichten van grondwerken, het wijzigen en uitbreiden van sporen en wissels, het maken van een hoofdgebouw, eene veelading en perrons, het opruimen der bestaande gebouwen, veelading en perrons, alsmede het uitvoeren van eenige andere werken ten behoeve van het station Grijpskerk . . . . .
	b.	Het verhoogen van een gedeelte van den spoorweg van Harlingen naar de Pruissische grens nabij Groningen, in verband met de aansluiting van den spoorweg van Groningen naar Delfzijl . . . . .
	c.	Het uitvoeren van werken gevorderd voor de verwisseling van het bureel en de wachtkamers 1ste en 2de klasse op het station Buitenpost . . . . .
	d.	Bezoldiging van een buitengewoon-opzichter . . . . .
24		Uitbreiding van den spoorweg van Zutphen naar de Pruissische grens, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen :
	a.	Het maken van eene overdekking der laadplaats op het station Enschedé . . . . .
	b.	Het leveren en leggen der gasleiding op het station Enschedé . . . . .
	c.	Het wijzigen en uitbreiden van sporen en wissels en het maken van een aanbouw aan de locomotievenloods op het station Enschedé . . . . .

Transporteeren

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.		TOELICHTINGEN.		
Onderdeelen.	Artikelen.			
f 13 983,00	f 10 809 356,72⅝	(85) Bestek 346 der Exploitatie-Maatschappij.		
(85) 4 418,50		90 percent der aanneemsom	f	4 294,70
		Meer werk . . .		123,80
1 473,50				
1 059,32⅝		(86) Bestek der Exploitatie-Maatschappij.		
37,90		60 percent der aanneemsom	f	79 200,00
		Toezicht		780,00
28 258,57⅝		(87) Bestek 382 der Exploitatie-Maatschappij.		
28 748,32⅝		80 percent der aanneemsom	f	3 920,00
28 895,25		Meer werk . . .		61,28
2 938,00				
142 079,23⅝		(88) Bestek 310 der Exploitatie-Maatschappij.		
1 851,02		25 percent der aanneemsom	f	13 450,00
		Meer werk . . .		696,25⅝
8 382,70		Toezicht		248,38⅝
(86) 79 980,00		(89) Bestek 356 der Exploitatie-Maatschappij.		
		Bedrag der aanneemsom	f	17 683,00
127,19⅝		Meer werk . . .		317,07⅝
110,03		Toezicht		448,38⅝
374,50		(90) Bestek 383 der Exploitatie-Maatschappij.		
(87) 3 981,28		60 percent der aanneemsom	f	10 374,60
		Toezicht		218,15
2 130,00				
4 399,28				
31 282,42⅝				
90,03				
19,71				
	384 619,78			
38) f 14 394,54				
9 200,00				
51,50				
450,00				
	24 096,04			
39) f 18 448,46				
497,84				
(90) 10 592,75				
f 29 539,05	f 11 218 072,54⅝			

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.
24		Per transport
	d.	Het maken eener keibestrating en van bijkomende werken op station Markelo . . . . .
	e.	Het maken van een portaal voor den ingang van het bureel van den ontvanger in het visitatiegebouw te Enschedé.
25		Uitbreiding van den spoorweg van Maastricht naar Bre a, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen:
	a.	Het uitbreiden van het hoofdgebouw en eenige bijkomende werken op het station Roermond . . . . .
	b	Het afbreken van een wachtershuisje en het maken van eene wachterswoning met stalgebouwtje bij den overweg aan de Holstraat op de halte Blerick ten behoeve van het tweede spoor Blerick-Helenaveen. . . . .
	c.	Het maken, wijzigen en verplaatsen van verschillende gebouwen en inrichtingen en diverse werken op het station Breda . . . . .
	d.	Het leggen van de tweede spoorbaan tusschen de halten Blerick en Helenaveen, het wijzigen der halte Blerick en van het station Horst-Sevenum, en het maken van eenige bijkomende werken . . . . .
	e.	Levering van omwendbare puntstukken en kruisstukken van gegoten staal en van contra-rails met toebehooren ten behoeve van de uitbreiding van station Breda. . . . .
	f.	Levering van eene abnormale stalen tongbeweging met ijzeren excentriek, stalen puntstuk en contra-rails met toebehooren ten behoeve als voren . . . . .
	g.	Levering van eiken wisselhout voor een Engelschen wissel, eene combinatie van een kruiswissel met twee Engelsche wissels en een drieslagwissel ten behoeve als voren . . . . .
	h.	Levering van 19 stalen tongbewegingen met toebehooren, en 19 ijzeren excentrieken ten behoeve als voren. .
	i.	Levering van een Engelschen wissel met toebehooren ten behoeve als voren . . . . .
	j.	Levering van eikenhouten dwarsliggers en van eikenhout voor wissels ten behoeve als voren . . . . .
	k.	Levering van stalen spoorstaven, lasch- en eindplaten, ijzeren haak- en schroefbouten en stalen veerringen, ten behoeve als voren . . . . .
	l.	Het verbreeden van het emplacement, het wijzigen en uitbreiden van sporen en wissels en het verrichten van eenige andere werken ten behoeve als voren . . . . .
	m.	Levering van twee stuks abnormale Engelsche wissels ten behoeve als voren. . . . .
	n.	Het leggen van het tweede spoor tusschen de stations Helenaveen en Eindhoven . . . . .
	o.	Levering van eikenhout ten behoeve van eene kruising op het station Tilburg . . . . .
	p.	Het leggen van sporen ten behoeve der uitbreiding op het station Reuver. . . . .
	q.	Het maken van een houten wachtershuisje te Gilze-Rijen. . . . .
	r.	Het uitvoeren van eenige werken ten behoeve der uitbreiding en wijziging van sporen en wissels op het emplacement te Eindhoven. . . . .
	s.	Levering van omwendbare puntstukken en kruisstukken met toebehooren ten behoeve van eene kruising 1 à 9 voor het station Tilburg . . . . .
	t.	Het maken eener waterlossing op het stations-emplacement te Horst. . . . .
	u.	Het maken van eene keibestrating rondom de vaste hijschkraan op het station Roermond . . . . .
	v.	Het verlengen van het perron tusschen het 2de en 3de spoor op het gemeenschappelijk station Eindhoven .
	w.	Het leveren, leggen en verleggen van ijzeren buizen tusschen het stations-emplacement Boxtel en wachtpost 39.
	x.	Het slaan van een nortonbuis, het leveren en plaatsen van een luchtketel en het maken en stellen van een houten gebouwtje ten behoeve van de waterbezorging op het station Tilburg. . . . .
	ij.	Het plaatsen van een ijzeren straatsyphon en het leggen eener buisleiding van Jennings-buizen van af den noordelijken bermsloot aan de westzijde van het station Eindhoven. . . . .
	z.	Het maken van eene afheining (hoog 1.12 M.) bestaande uit oude vierkante dwarsliggers langs den toegangsweg naar de goederenloods op het station Eindhoven . . . . .
	aa	Het leggen van sporen en wissels nabij de veelading op het station Boxtel . . . . .
	bb.	Het maken van eene uitbreiding aan de gasleiding nabij de veelading op het station Boxtel . . . . .
	cc.	Leveren en opstellen van een stel gekoppelde wipsluitboomen, wijd in den dag 8 M¹. met tralie en spanwerk op den overweg aan de Oostzijde van het stations-emplacement te Tilburg. . . . .
	dd.	Het maken van eene bergplaats voor de depotgoederen, vervaardigd van oude dwarsliggers en wisselhouten te Boxtel . . . . .
	ee.	Het maken van een welput op het stations-emplacement te Echt . . . . .

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.		TOELICHTINGEN.
Onderdeelen.	Artikelen.	
29 539,05	f 11 218 072,54⁵	(91) Bestek 288 der Exploitatie-Maatschappij.
		15 percent der aanneemsom . . . . . f 5 756,55
3 789,00		Meer werk . . . 234,49
240,00		Toezicht 225,80⁵
	33 568,05	
		(92) Bestek 335 der Exploitatie-Maatschappij.
(91) f 6 216,84⁵		10 percent der aanneemsom.
		(93) Bestek 350 der Exploitatie-Maatschappij.
(92) 390,00		90 percent der aanneemsom . . . . . f 58 170,60
(93) 58 796,51		Toezicht 625,91
(94) 19 225,00		(94) Bestek 315 der Exploitatie-Maatschappij.
		25 percent der aanneemsom.
6 770,30		
		(95) Bestek 351 der Exploitatie-Maatschappij.
595,60		90 percent der aanneemsom . . . . . f 65 430,00
		Toezicht 320,00
1 329,87		
6 059,10		
1 636,90		(96) Bestek 282 der Exploitatie-Maatschappij.
14 994,72		Bedrag meer werk.
27 113,75		
(95) 65 750,00		
3 102,40		
(96) 542,40⁵		
132,00		
2 348,65		
88,50		
543,41⁵		
424,70		
178,28⁵		
235,40⁵		
132,71⁵		
2 749,00		
260,00		
30,00		
110,00		
743,66⁵		
165,86⁵		
415,00		
205,00		
259,84		
f 221 545,44	f 11 251 640,59⁵	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.
25		Per transport
	ff.	Het verleggen van sporen en wissels nabij de goederen-inrichtingen op het emplacement te Tilburg . . . .
	gg.	Het maken van eene zuigleiding van het pompgebouwtje op het station Deurne naar een daarbij liggenden waterpoel . . . . .
	hh.	Het maken van twee perrons op de halte Blerick . . . . .
	ii.	Het maken van een trap langs een der sporen op de brug over de Dommel te Eindhoven. . . . .
	jj.	Het maken van een bureel voor den ladingmeester op het overladingsperron te Boxtel . . . . .
	kk.	Het opbreken en herleggen van sporen en wissels op het gemeenschappelijk station Boxtel . . . . .
26		Uitbreiding van den spoorweg van Roosendaal naar Vlissingen, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen:
	a.	Het maken van eene goederenbergplaats op het station Woensdrecht . . . . .
	b.	Het leggen van sporen en wissels en het maken van eene keibestrating op het stations-emplacement Wouw .
	c.	Het maken van een derde spoor met wissel op het stations-emplacement 's Heer Arendskerke . . . . .
	d.	Het maken en plaatsen van een houten wachtershuisje te Wouw en een te Rilland . . . . .
	e.	Het maken van eene wachterswoning op het halte-emplacement Rilland-Bath. . . . .
	f.	Het verrichten van grondwerken, het leggen van een zijspoor met wissels, het maken van een houten goederenloods met bureel en het uitvoeren van eenige andere werken ten behoeve van de halte Vlake. . . . .
	g.	Het maken eener keidestrating op het voorplein en den laad- en losweg van station Goes . . . . .
	h.	Advertentiekosten ter zake van de onteigening voor de uitbreiding van het station Roosendaal . . . . .
	i.	Het vergrooten van de houten locomotievenloods en het verrichten van eenige bijkomende werken op het station Roosendaal . . . . .
	j.	Het maken van een portaaltje voor een der buitendeuren van de stationschefswoning te Rilland-Bath . . . .
	k.	Het maken eener beveiliging tegen hoog water, van het stations-emplacement te Roosendaal. . . . .
	l.	Het verbeteren van den waterafvoer naar de prise d'eau op het station Roosendaal. . . . .
27		Uitbreiding van den spoorweg van Breda naar Rotterdam, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen:
	a.	Levering van eikenhouten dwarsliggers op het station Dordrecht . . . . .
	b.	Het maken van drie wachterswoningen met stalgebouwtjes, één op het station Barendrecht, één tusschen Willemsdorp en Dordrecht en één tusschen Breda en Langeweg. . . . .
	c.	Het laden te Amsterdam in de Stads Rietlanden en vervoeren van spoorwegmaterialen ten behoeve der uitbreiding van sporen op het douane-terrein te Feijenoord. . . . .
	d.	Het omhoog brengen van de douaneloods en van de vrije loods met eenige bijkomende werken op het goederenstation Feijenoord . . . . .
	e.	Het verschuiven en leggen van spoorbanen en bijkomende werken ten oosten van het emplacement te Rotterdam.
	f.	Het maken van eene los- en ladingplaats op het emplacement te Rotterdam en eenige bijkomende werken . .
	g.	Het maken van een toegangsweg tot de stationschefswoning te Feijenoord. . . . .
	h.	Het leveren en stellen van een houten beschot in de goederenloods op het station Dordrecht (haven) . . . .
	i.	Het verlengen en verbreeden van de bestaande koplading op het goederenstation Feijenoord . . . . .
	j.	Het maken van een cementsteenen regenbak voor drinkwater bij de woning van den opzichter-machinist te Feijenoord.
	k.	Het maken van twee dwarssporen aan weerszijden der locomotievenloods Staatsspoorweg en het maken van eene leiding met kranen in aansluiting aan de hoofdbuis der waterleiding op het station Rotterdam-Delftsche Poort
	l.	Het maken eener afscheiding in de goederenloods Hollandsche IJzeren Spoorweg te Rotterdam . . . . .
28		Uitbreiding van de spoorwegen van Zevenbergen naar de Belgische grens en van Roosendaal naar Breda, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen:
	a.	Levering van stalen spoorstaven, lasch- en eindplaten, ijzeren haak- en schroefbouten en stalen veerringen, ten behoeve van het tweede spoor tusschen Roosendaal en Breda . . . . .

UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.		TOELICHTINGEN.
Onderdeelen.	Artikelen.	
f 221 545,44	f 11 251 640,59⁵	(97) Bestek 349 der Exploitatie-Maatschappij.
94,48		Aanneemsom. . . . . f 1 549,00
		Meer werk . . . 33,90
199,50		
139,80		(98) Bestek 338 der Exploitatie-Maatschappij.
200,78		Aanneemsom. . . . . f 12 500,00
290,00		Meer werk . . . 828,75
347,61		Toezicht 375,19⁵
	222 817,61	
		(99) Bestek 355 der Exploitatie-Maatschappij.
97) f 1 582,90		90 percent der aanneemsom . . . . . f 8 428,50
1 793,00		Toezicht 586,45
3 686,50		
177,00		(100) Bestek 367 der Exploitatie-Maatschappij.
2 691,99		Bedrag der aanneemsom. . . . . f 5 250,00
		Meer werk . . . 135,80
98) 13 703,94⁵		Toezicht 240,00
1 920,00		
9,05		
1 349,58		
85,00		
199,98		
690,95		
	27 889,79⁵	
960,00		
99) 9 014,95		
173,00		
00) 5 625,80		
38,14		
1 955,70⁵		
916,96		
69,63		
279,69		
74,94		
229,10		
170,72		
	19 508,63⁵	
f 118 957,95		
f 118 957,95	f 11 521 856,63⁵	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.
28		Per transport
	b.	Het leveren van eikenhouten dwarsliggers en van eikenhout voor een half Engelsch wissel, ten behoeve van den spoorweg van Roosendaal naar Breda. . . . .
	c.	Levering van omwendbare puntstukken en kruisstukken van gegoten staal, ten behoeve van als voren . . .
	d.	Levering van een half Engelsch wissel met toebehooren, ten behoeve als voren . . . . .
	e.	Het leggen der tweede spoorbaan tusschen het station Roosendaal en het aansluitingspunt der spoorwegen van Breda naar Zwaluwe en naar Roosendaal nabij Breda, het wijzigen van sporen en wissels op de stations Etten-Leur en Roosendaal, met inbegrip van het leveren en verwerken van ballast en het verrichten van daarmede in verband staande werken . . . . .
29		Uitbreiding van den spoorweg van Nieuwediep naar Amsterdam, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen:
	a.	Het afbreken en weder opbouwen van een goederenloods en het uitvoeren van daarbij behoorende werken op het personenstation te Helder . . . . .
	b.	Het maken van eene houten beschoeiing langs een gedeelte der spoorweghaven te Alkmaar, met uitbaggering van een gedeelte dier haven en ophooging van een gedeelte van het stationsterrein aldaar, met bijkomende werken
		DERDE AFDEELING.
		Werken en uitgaven door bestaande exploitatie-contracten met kosten van aanleg gelijkgesteld.
30		Kosten van de overbrugging van het Hollandsche Diep, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen:
	a.	Het leveren en verwerken van stortsteen ten behoeve van de overbrugging van het Hollandsche Diep, en het uitvoeren van herstellingen en vernieuwingen aan de rivierwerken, gelegen aan den noordelijken oever van het Hollandsch Diep tot de overbrugging behoorende, met het onderhoud dier werken tot 1 Mei 1883 .
	b.	Het leveren en verwerken van stortsteen ten behoeve van de overbrugging van het Hollandsch Diep, en het uitvoeren van herstellingen en vernieuwingen aan de rivierwerken gelegen aan den noordelijken oever van het Hollandsch Diep tot de overbrugging behoorende, met het onderhoud dier werken tot 1 Mei 1884 .
	c.	Bezoldiging van buitengewoon-opzichters . . . . .
31		Kosten tot herstel van schade, ontstaan door overstrooming, dijkbreuk, ijsgang, oorlog en oproer, en tot herstel van beschadiging door aanvaring:
	a.	Het verrichten van grondwerken, tot herstel van winterschade op den uiterwaard aan den rechteroever boven en beneden de brug bij Rhenen . . . . .
	b.	Herstel der schade door aanvaring tegen het remmingwerk van pijler II der brug over de Oude Maas te Dordrecht op 13 December 1882 door de Belgische stoomboot *Champion* . . . . .
	c.	Als voren tegen het remmingwerk van de pijlers I en II der spoorwegbrug over de Oude Maas te Dordrecht door de Engelsche stoomboot *Lizzie Steward* op 22 November 1882 . . . . .
	d.	Herstellen van den noordelijken parallelweg links van den spoorweg Utrecht-Boxtel van K.M. 41,075 tot K.M. 41,532 door overstrooming beschadigd . . . . .
	e.	Het maken en herstellen van eenige werken tot beveiliging van den spoorweg tusschen Utrecht en Boxtel.
	f.	Het dempen van een gedeelte door wegspoeling verdiept terrein en het wijzigen van het profiel eener bermsloot onder de brug over den Rijn bij Oosterbeek . . . . .
	g.	Het maken van eene doorlaatbrug in den Secdoornpolder en het uitvoeren van daarmede in verband staande werken ten behoeve van den spoorweg van Zwolle naar Almelo. . . . .
		VIERDE AFDEELING.
		Aankoop van spoorwegen, wat de kosten betreft met aanleg gelijkgesteld.
32		Vergoeding aan 's Rijks schatkist van de ingevolge art. 2 der wet van 22 April 1880 (*Staatsblad* n°. 63) in het jaar 1883 gedane betalingen, in mindering van het door Nederland verschuldigde aandeel in het totaal-bedrag van den prijs van naasting der spoorwegen van Antwerpen naar den Moerdijk en van Roosendaal naar Breda
	a.	Betalingen bij voorschot voor de verbetering van het kanaal van Gent naar Terneuzen . . . . .

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.		TOELICHTINGEN.
Onderdeelen.	Artikelen.	
f 118 957,95	f 11 521 856,63⁵	(101) Bestek 353 der Exploitatie-Maatschappij. Bedrag der aanneemsom . . . . . f 105 000,00
67 784,54		Meer werk . . . 4 108,77⁵
514,40		Toezicht 675,00
1 275,50		
		(102) Bestek 272 der Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij. 90 percent der aanneemsom.
01) 109 783,77⁵		(103) Bestek 278 der Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij. Bedrag der aanneemsom.
	298 316,16⁵	
		(104) Bestek 829, 1/3 der aanneemsom.
02) f 6 615,00		(105) Bestek 878, 2/3 der aanneemsom.
03) 10 174,00		(106) Bestek 390 der Exploitatie-Maatschappij. Bedrag der aanneemsom . . . . . f 18 095,00
	16 789,00	Toezicht 192,38⁵
04) f 7 163,33		
05) 11 600,00		
1 455,00		
	20 218,33	
f 329,95		
41,69⁵		
100,19		
103,41		
06) 18 287,38⁵		
571,09		
12 876,00		
	32 309,72	
f 537 219,80⁵		
	537 219,80⁵	
»	f 12 426 709,65⁵	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERDEELEN VAN UITGAAF.
		Per transport
33		Renten over het jaar 1883 aan België uit te keeren ingevolge het bij de wet van 22 April 1880 (*Staatsblad* n°. 63) bekrachtigde art. 16 van de overeenkomst van 31 October 1879 . . . . .
		VIJFDE AFDEELING.
		Onvoorziene uitgaven.
34		Onvoorziene uitgaven, daaronder begrepen vorderingen van afgesloten dienstjaren:
	a.	Afkoop van tiendrecht, akte 9. Valburg, ten behoeve van de lijn Amersfoort–Nijmegen . . . . .
	b.	Het leveren van spoorstaven, laschplaten, eindverbindingen enz. volgens bestek I, ten behoeve van den spoorweg Roosendaal–Breda en Zevenbergen–Belgische grens . . . . .
	c.	Het houden van toezicht op de vervaardiging der spoorstaven, volgens bestek I, ten behoeve van den spoorweg Roosendaal–Breda en Zevenbergen–Belgische grens . . . . .
	d.	Akte van borgtocht ten behoeve van den directeur voor de spoorwegen . . . . .
	e.	Het veranderen van eenige lokalen in het stationsgebouw te 's Hertogenbosch . . . . .
	f.	Het opruimen en vervangen door eene vaste brug, van de kraanbrug over de Linge, in den spoorweg van Utrecht naar Boxtel. . . . .
	g.	Het wijzigen van het spoor tot toegang naar de haven te Nijmegen . . . . .
	h.	Het maken van een spoor voor reserve personen-materieel te Nijmegen . . . . .
	i.	Het leggen van sporen en wissels ten behoeve van de te maken weegbrug op het stations-emplacement te Nijmegen
	j.	Het leveren en stellen van zes houten wachtershuisjes, waarvan twee stuks op het station Heino en één op elk der stations Hellendoorn, Dedemsvaart, Steenwijk en Wirdum. . . . .
	k.	Het wijzigen van den waterafvoer van de spoorwegviaduct binnen Rotterdam. . . . .
	l.	Het afbreken van vier wachtershuisjes en het maken van vijf wachterswoningen ten behoeve van de spoorwegen Deventer–Zwolle en Meppel–Groningen (zie ook art. 22). . . . .
	m.	Het uitbreiden van sporen en wissels op de halte Hooghalen der lijn Meppel–Groningen. . . . .
	n.	Vergoeding wegens beheer en onderhoud van wegen welke door den spoorweg Maastricht–Breda worden doorsneden, in de gemeente Linne. . . . .
	o.	Als voren in de gemeente Bakel c. a. . . . .
	p.	Als voren in de gemeente Geleen . . . . .
	q.	Als voren in de gemeente Herten . . . . .
	r.	Als voren in de gemeente Susteren . . . . .
	s.	Als voren in de gemeente Nieuwstadt. . . . .
	t.	Als voren in de gemeente Tegelen . . . . .
	u.	Als voren in de gemeente Maasbracht. . . . .
	v.	Als voren in de gemeente Sittard . . . . .
	w.	Als voren in de gemeente Swalmen . . . . .
	x.	Als voren in de gemeente Echt . . . . .
	ij.	Als voren in de gemeente Belfeld . . . . .
	z.	Als voren in de gemeente Elslo . . . . .
	aa.	Als voren in de gemeente Helmond . . . . .
	bb.	Als voren in de gemeente Beesel . . . . .
	cc.	Het maken van een wachtershuisje, een stel treksluitboomen en afrasteringen aan den overweg nabij Grave op het stationsplein te Nijmegen . . . . .
	dd.	Het wijzigen en uitbreiden van wissels en sporen en het maken van een aanbouw aan de locomotievenloods S. S. op het station Utrecht . . . . .
		Totaal. . . .

UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.		TOELICHTINGEN.
Onderdeelen.	Artikelen.	
»	f 12 426 709,65⁵	(107) Bestek 347 der Exploitatie-Maatschappij.
		90 percent der aanneemsom . . . . . f 20 597,40
		Meer werk . . . 923,86
		Toezicht 748,38⁵
f 208 023,34⁵		
	208 023,34⁵	
f 270,63		
298,27		
114,95		
8,40		
299,77⁵		
5 381,19⁵		
335,76		
232,53⁵		
621,07		
374,50		
7 864,00		
1 099,82		
2 652,79⁵		
821,00		
341,00		
3 900,00		
557,00		
2 395,25		
7 216,00		
1 986,00		
1 239,75		
2 658,00		
2 919,00		
1 187,00		
1 570,75		
1 569,00		
3 230,00		
1 403,00		
455,00		
(07) 22 269,64⁵		
	75 271,09⁵	
»	f 12 710 004,09⁵	

[3. 9.]

BIJLAGE van de Mem

STAATSSPOO
sectiën.

Lijn. 1.	Sectie. 2.	OMSCHRIJVING. 3.
A.		**Arnhem-Leeuwarden.** (5)
		(Lengte 168^{721} kilometer.)
A.	1	ARNHEM-ZUTPHEN.
		(Lengte 29^{176} kilometer.) . . . . .
		Af: bedrag der baten
		Blijft, zonder den rivierovergang .
		Per kilometer, zonder den rivierov
		BRUG OVER DEN IJSSEL NABIJ ZUTPHEN . .
		Arnhem-Zutphen . . . . .
		Totaal met den rivierovergang . .
		Per kilometer, met den rivierover
A.	2	ZUTPHEN-MEPPEL.
		(Lengte 73^{636} kilometer) . . . . .
		Af: bedrag der bate
		Blijftt
		Per kilometer.
A.	3	MEPPEL-LEEUWARDEN.
		(Lengte 65^{909} kilometer) . . . . .
		Af: bedrag der bate
		Blijft
		Per kilometer

[3. 9.]

BIJLAGE van de Memorie van Toelichting.

STAATSSPOORWEGEN. — Kosten van aanleg, tot 30 Juni 1884, der in exploitatie zijnde sectiën.

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

	ALGEMEENE KOSTEN.			Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken.
	(1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) en de lijn Arnhem-Nijmegen.	(2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	Voor de lijn.				
	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
. . .		f 27 261,94	f 155 032,40	f 13 610,72	f 943 929,59⅝	f 637 110,11	f 245 195,02
. . .		»	»	»	49 501,23	»	14,10
. . .		f 27 261,94	f 155 032,40	f 13 610,72	f 894 428,36⅝	f 637 110,11	f 245 180,92
ergang .		934,39⅝	5 313,69⅝	466,50⅝	30 656,30⅝	21 836,78⅝	8 403,51
. . .		f 5 644,00	f 15 017,98	»	»	f 4 176,00	f 763 016,10
. . .		27 261,94	155,032,40	f 13 610,72	f 894 428,36⅝	637 110,11	245 180,92
. . .		f 32 905,94	f 170 050,38	f 13 610,72	f 894 428,36⅝	f 641 286,11	f 1 008 197,02
gang . .		1 127,84	5 828,43⅝	466,50⅝	30 656,30⅝	21 979,92	34 555,69
. . .		f 48 760,80	f 122 140,04⅝	f 35 968,52	f 1 216 227,58	f 680 161,84	f 1 007 073,26
n . . .		»	268,76	»	31 463,31⅝	»	201,00
. . .		f 48 760,80	f 121 871,28⅝	f 35 968,52	f 1 184 764,26⅝	f 680 161,84	f 1 006 872,26
. . .		662,19	1 655,05	488,46⅝	16 089,47	9 236,81	13 673,64
. . .		f 42 488,10	f 103 110,69	f 40 005,90	f 1 112 839,59⅝	f 960 681,47⅝	f 696 124,50
1 . . .		»	47,35	»	20 951,00	»	45,00
. . .		f 42 488,10	f 103 063,34	f 40 005,90	f 1 091 888,59⅝	f 960 681,47⅝	f 696 079,50
. . .		644,65	1 563,72	606,98⅝	16 566,61	14 574,36	10 561,22

Lijn. 1.	Sectie. 2.	OMSCHRIJVING. 3.	Bovenbouw. 11.	Overgangs-werken. 12.	
B.		**Harlingen-Hannoversche grenze**			
		(Lengte 128[608] kilometer.)			
B.	1	HARLINGEN-LEEUWARDEN.			
		Lengte 26[275] kilometer.)	3) 1 300 092,2[5]	f 207 240,88[5]	
		Af: bedrag der bater	9 394,30[5]	»	
		Blijft.	1 290 697,93	f 207 240,88[5]	
		Per kilometer.	44 238,34[5]	7 103,13	
B.	2	LEEUWARDEN-GRONINGEN.			
		(Lengte 54[157] kilometer.).	6) 3 388,06[5]	»	
		Af: bedrag der bater	1 290 697,93	f 207 240,88[5]	
		Blijft.	1 294 085,99[5]	f 207 240,88[5]	
		Per kilometer.	44 354,47	7 103,13	
B.	3	GRONINGEN-HANNOVERSCHE GRENZEN.			
		(Lengte 47[176] kilometer.).	7) 2 005 276,53	f 129 692,34	f
		Af: bedrag der bate	537,83	»	
		Blijft	2 004 738,70	f 129 692,34	f
		Per kilometer.	27 224,98	1 761,26	
C.	—	MEPPEL-GRONINGEN.			
		(LENGTE 76[835] kilometer.)	9) f 1 646 521,44	f 162 345,99	f
		Af: bedrag der bate	403,00	»	
		Blijf	f 1 646 118,44	f 162 345,99	f
		Per kilometer	24 975,47	2 463,18[5]	

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Lijn. 1.	Sectie. 2.	OMSCHRIJVING. 3.	ALGEMEENE KOSTEN. (1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 204) en de lijn Arnhem-Nijmegen. 4.	ALGEMEENE KOSTEN. (2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875. 5.	ALGEMEENE KOSTEN. Voor de lijn. 6.	Kosten van toezicht op de werken. 7.	Onteigening. 8.	Onderbouw. 9.	Kunstwerken. 10.
A.		**Arnhem-Leeuwarden.** (5)							
		(Lengte 168^{721} kilometer.)							
A.	1	ARNHEM–ZUTPHEN.							
		(Lengte 29^{176} kilometer.)		f 27 261,94	f 155 032,40	f 13 610,72	f 943 929,59^{5}	f 637 110,11	f 245 193,9^{5}
		Af: bedrag der baten . . .		»	»	»	49 501,23	»	14,1
		Blijft, zonder den rivierovergang . . .		f 27 261,94	f 155 032,40	f 13 610,72	f 894 428,36^{5}	f 637 110,11	f 245 180,9^{5}
		Per kilometer, zonder den rivierovergang .		934,39^{5}	5 313,69^{5}	466,50^{5}	30 656,30^{5}	21 836,78^{5}	8 403,7
		BRUG OVER DEN IJSSEL NABIJ ZUTPHEN		f 5 644,00	f 15 017,98	»	»	f 4 176,00	f 763 016,1
		Arnhem-Zutphen		27 261,94	155,032,40	f 13 610,72	f 894 428,36^{5}	637 110,11	245 180,9
		Totaal met den rivierovergang		f 32 905,94	f 170 050,38	f 13 610,72	f 894 428,36^{5}	f 641 286,11	f 1 008 197,0
		Per kilometer, met den rivierovergang . .		1 127,84	5 828,43^{5}	466,50^{5}	30 656,30^{5}	21 979,92	34 555,0
A.	2	ZUTPHEN–MEPPEL.							
		(Lengte 73^{836} kilometer)		f 48 760,80	f 122 140,04^{5}	f 35 968,52	f 1 216 227,58	f 680 161,84	f 1 007 073,9
		Af: bedrag der baten . . .		»	268,76	»	31 463,31^{5}	»	201,0
		Blijft . . .		f 48 760,80	f 121 871,28^{5}	f 35 968,52	f 1 184 764,26^{5}	f 680 161,84	f 1 006 872,9
		Per kilometer . . .		662,19	1 655,05	488,46^{5}	16 089,47	9 236,81	13 673,6
A.	3	MEPPEL–LEEUWARDEN.							
		(Lengte 65^{909} kilometer)		f 42 488,10	f 103 110,69	f 40 005,90	f 1 112 839,59^{5}	f 960 681,47^{5}	f 696 124,5
		Af: bedrag der baten . . .		»	47,35	»	20 951,00	»	45,0
		Blijft . . .		f 42 488,10	f 103 063,34	f 40 005,90	f 1 091 888,59^{5}	f 960 681,47^{5}	f 696 079,5
		Per kilometer . . .		644,65	1 563,72	606,98^{5}	16 566,61	14 574,36	10 561,2

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Bovenbouw.	Overgangswerken.	Beveiliging.	Stations.	Bewaking en afdeeling.	Seinen.	Werken van bijzonderen aard en strekking.	Totaal.	TOELICHTINGEN.
11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
								(1) Deze kosten zijn na de voltooiing van de wegen evenredig te verdeelen.
								(2) De algemeene kosten en baten tot 31 December 1875 geboekt, zijn over de lijnen opgenomen in de wet van 18 Augustus 1860 (*Staatsblad* nº. 45), de overbrugging van het Hollandsch Diep en de lijn Zaltbommel-Zevenbergen verdeeld.
(3) 1 300 092,95	f 207 240,885	f 50 291,795	(4) f 931 669,73	f 29 182,14	f 1 501,44	f 96 399,09	f 4 638 517,10	(3) Hieronder begrepen:
9 394,505	»	»	6 987,07	25,00	1 073,68	»	66 995,385	Spoorstaven en toebehooren . . f 283 153,54
								Dwarsliggers 115 292,17
								Draaischijven 14 265,095
								Wissels en toebehooren . . . 92 154,28
1 290 697,93	f 207 240,885	f 50 291,795	f 924 682,66	f 29 157,14	f 427,76	f 96 399,09	f 4 571 521,715	(4) Waterkranen . . . . . f 566,67
44 238,345	7 103,13	1 723,74	31 693,265	999,355	14,66	3 304,055	156 687,745	Lantaarnen. 1 947,595
								(5) Dubbele spoorbaan op het gedeelte Arnhem-Zutphen.
(5) 3 388,065	»	f 1,50	»	f 8 125,505	»	f 5 801,14	f 805 170,29	(6) Hieronder begrepen:
1 290 697,93	f 207 240,885	50 291,795	f 924 682,66	29 157,14	f 427,76	96 399,09	4 571 521,715	Spoorstaven en toebehooren . . f 3 002,265
								(7) Hieronder begrepen:
1 294 085,985	f 207 240,885	f 50 293,295	f 924 682,66	f 37 282,645	f 427,76	f 102 200,23	f 5 376 692,005	Spoorstaven en toebehooren . . f 687 463,06
44 354,17	7 103,13	1 723,79	31 693,265	1 277,855	14,66	3 502,89	184 284,755	Dwarsliggers 355 439,99
								Draaischijven 30 748,695
								Wissels en toebehooren . . . 105 551,19
								(8) Waterkranen . . . . . f 2 866,00
								Lantaarnen. 2 312,355
(9) 2 005 276,53	f 129 692,34	f 112 497,96	(8) f 850 317,815	f 109 668,46	f 1 285,18	f 180 439,755	f 6 499 510,09	(9) Hieronder begrepen:
537,83	»	»	5 995,00	50,00	»	»	38 515,905	Spoorstaven en toebehooren . . f 563 211,605
								Dwarsliggers 245 435,015
								Draaischijven 16 469,435
								Wissels en toebehooren . . . 63 412,87
2 004 738,70	f 129 692,34	f 112 497,96	f 844 322,815	f 109 618,46	f 1 285,18	f 180 439,755	f 6 460 994,185	(10) Waterkranen . . . . . f 955,465
27 224,98	1 761,26	1 527,755	11 466,17	1 488,655	17,455	2 450,43	87 742,33	Lantaarnen 2 261,83
(2) 1 646 521,44	f 162 345,99	f 68 890,08	(10) f 544 906,60	f 157 971,46	f 1 160,30	f 50 577,10	f 5 587 623,23	
403,00	»	»	544,59	195,00	»	»	22 185,94	
1 646 118,44	f 162 345,99	f 68 890,08	f 544 362,01	f 157 776,46	f 1 160,30	f 50 577,10	f 5 565 437,29	
24 975,47	2 463,185	1 045,23	8 259,295	2 393,855	17,605	767,375	84 441,235	

[3. 9.]

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

	ALGEMEENE KOSTEN.			Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken.
	(1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* no. 205) en de lijn Arnhem—Nijmegen.	(2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	Voor de lijn.				
	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
n.							
. . .		f 16 728,66	f 53 090,57	f 23 306,89[5]	f 488 703,53	f 135 440,29	f 221 174,48
. . .		»	»	»	12 096,67	»	24,00
. . .		f 16 728,66	f 53 090,57	f 23 306,89[5]	f 476 606,86	f 135 440,29	f 221 150,48
. . .		636,27[5]	2 020,57[5]	887,03[5]	18 139,17[5]	5 154,72	8 416,76
. . .		f 32 710,11	f 102,904,47	f 33 401,57	f 773 655,30[5]	f 569 829,53[5]	f 496 176,01
. . .		»	385,45	»	14 383,36	»	26,00
. . .		f 32 710,11	f 102 519,02	f 33 401,57	f 759,271,94[5]	f 569 829,53[5]	f 496 150,01
. . .		603,98	1 892,99	614,90	14 019,83	10 521,80	9 161,32
. . .		f 36 014,74	f 115 622,52[5]	f 48 568,11	f 1 084 934,00[5]	f 831 249,14	f 472 481,66
n . . .		»	»	»	29 874,05	»	400,60
. . .		f 36,014,74	f 115 622,52[5]	f 48 568,11	f 1 055 059,95[5]	f 831 249,14	f 472 081,06
. . .		763,41	2 450,87	1 029,51	22 364,33	17 620,17	10 060,80
. . .		f 29 342,25	f 35 758,43	f 33 072,88	f 741 980,14	f 413 835,47	f 220 483,15[5]
. . .		»	»	»	5 303,89	»	161,45
t . . .		f 29 342,25	f 35 758,43	f 33 072,88	f 736 676,25	f 413 835,47	f 220 321,70[5]
r . . .		381,88	465,39	430,44	9 587,77	5 386,03	2 867,45

Bijlagen.

Beg

Lijn.	Sectie.	OMSCHRIJVING.	Bovenbouw.	Overgangs-werken.
1.	2.	3.	11.	12.
D.		ZUTPHEN-DUITSCHE GRENZEN.		
		(Lengte 59⁶⁶⁵ kilometer)	(11) f 882 591,85⁵	f 19 302,53
		Af: bedrag der baten	266,21	»
		Blijft	f 882 325,64⁵	f 19 302,53
		Per kilometer	33 580,42	738,44
E.		**Maastricht-Breda**. (21)		
		(Lengte 179⁹³⁷ kilometer.)		
E.	1	MAASTRICHT-VENLO.		
		(Lengte 69⁶⁴² kilometer)	(13) f 1 598 309,92⁵	f 83 339,09⁵
		Af: bedrag der baten	325,22	300,00
		Blijft	f 1 597 984,70⁵	f 83 039,09⁵
		Per kilometer	29 506,52	1 533,30
E.	2	VENLO-HELMOND		
		(Lengte 38⁶⁹⁸ kilometer)	(15) f 1 380 594,86	f 149 033,97
		Af: bedrag der baten	551,52	»
		Blijft, zonder den rivierovergang .	f 1 380 043,34	f 149 033,97
		Per kilometer, zonder den rivierov	29 465,05	3 159,10
		BRUG OVER DE MAAS NABIJ VENLO		
		Venlo-Helmond		
		Totaal, met den rivierovergang .	(17) f 1 456 835,06⁵	f 135 640,47⁵
		Per kilometer, met den rivieroverg	669,60	»
E.	3	HELMOND-TILBURG.		
		(Lengte 50⁰⁷⁹ kilometer)	f 1 456 165,46⁵	f 135 640,47⁵
		Af: bedrag der baten	18 951,85	1 765,34
		Blijft		
		Per kilometer		

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Lijn.	Sectie.	OMSCHRIJVING.	ALGEMEENE KOSTEN. (1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 16 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) en de lijn Arnhem—Nijmegen.	ALGEMEENE KOSTEN. (2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	ALGEMEENE KOSTEN. Voor de lijn.	Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerk.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
B.		**Harlingen-Hannoversche grenzen.**							
		(Lengte 128^{608} kilometer.)							
B.	1	HARLINGEN-LEEUWARDEN.							
		Lengte 26^{275} kilometer.)		f 16 728,66	f 53 090,57	f 23 306,89^{5}	f 488 703,53	f 135 440,29	f 221 174,^{6}
		Af: bedrag der baten . . .		»	»	»	12 096,67	»	24,^{0}
		Blijft. . . .		f 16 728,66	f 53 090,57	f 23 306,89^{5}	f 476 606,86	f 135 440,29	f 221 150,^{6}
		Per kilometer. . .		636,27^{5}	2 020,57^{5}	887,03^{5}	18 139,17^{5}	5 154,72	8 416,^{7}
B.	2	LEEUWARDEN-GRONINGEN.							
		(Lengte 54^{187} kilometer.).		f 32 710,11	f 102 904,47	f 33 401,57	f 773 655,30^{5}	f 569 829,53^{5}	f 496 176,^{0}
		Af: bedrag der baten . . .		»	385,45	»	14 383,36	»	26,^{0}
		Blijft. . . .		f 32 710,11	f 102 519,02	f 33 401,57	f 759,271,94^{5}	f 569 829,53^{5}	f 496 150,^{0}
		Per kilometer. . .		603,98	1 892,99	614,90	14 019,83	10 521,80	9 161,^{2}
B.	3	GRONINGEN-HANNOVERSCHE GRENZEN.							
		(Lengte 47^{176} kilometer.).		f 36 014,74	f 115 622,52^{5}	f 48 568,11	f 1 084 934,00^{5}	f 831 249,14	f 472 481,^{6}
		Af: bedrag der baten . . .		»	»	»	29 874,05	»	400,^{6}
		Blijft . . .		f 36,014,74	f 115 622,52^{5}	f 48 568,11	f 1 055 059,95^{5}	f 831 249,14	f 472 081,^{0}
		Per kilometer. . . .		763,41	2 450,87	1 029,51	22 364,33	17 620,17	10 060,^{8}
C.	—	MEPPEL-GRONINGEN.							
		(LENGTE 76^{835} kilometer.)		f 29 342,25	f 35 758,43	f 33 072,88	f 741 980,14	f 413 835,47	f 220 483,^{1}
		Af: bedrag der baten . . .		»	»	»	5 303,89	»	161,^{4}
		Blijft . . .		f 29 342,25	f 35 758,43	f 33 072,88	f 736 676,25	f 413 835,47	f 220 321,^{7}
		Per kilometer . . .		381,88	465,39	430,44	9 587,77	5 386,03	2 867,^{4}

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Bovenbouw. (11)	Overgangswerken.	Beveiliging.	Stations.	Bewaking en afdeeling.	Seinen.	Werken van bijzonderen aard en strekking.	Totaal.	TOELICHTINGEN.
11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
								(11) Hieronder begrepen:
								Spoorstaven en toebehooren . . f 245 305,91⁵
								Dwarsliggers 118 538,29⁵
								Draaischijven 13 902,86
								Wissels en toebehooren . . . 54 563,63
882 591,85⁵	f 19 302,53	f 24 463,63	(12) f 333 173,70⁵	f 35 845,28	f 118,90	f 66 978,87⁵	f 2 300 919,20	(12) Waterkranen . . . . . f 1 887,33
266,21	»	»	409,80	»	»	625,00	13 421,68	Lantaarnen. 444,89
								(13) Hieronder begrepen:
882 325,64⁵	f 19 302,53	f 24 463,63	f 332 763,90⁵	f 35 845,28	f 118,90	f 66 353,87⁵	f 2 287 497,52	Spoorstaven en toebehooren . . f 486 080,77⁵
33 580,42	738,44	931,06	12 664,66	1 364,23	4,52	2 525,32	87 059,84	Dwarsliggers 23 108,87⁵
								Draaischijven 8 361,29⁵
								Wissels en toebehooren . . . 68 833,15
								(14) Waterkranen . . . . . f 2 644,07
								Lantaarnen. 463,17
								(15) Hieronder begrepen:
(13) 1 598 309,92⁵	f 83 339,09⁵	f 91 456,13	(14) f 419 661,36	f 70 515,37⁵	»	f 36 491,62	f 4 308 450,50⁵	Spoorstaven en toebehooren . . f 418 681,65⁵
325,22	300,00	»	4 154,70	100,00	»	31,26	19 795,99	Dwarsliggers 218 303,32
								Draaischijven 20 782,27⁵
								Wissels en toebehooren . . . 56 123,05
1 597 984,70⁵	f 83 039,09⁵	f 91 456,13	f 415 506,66	f 70 415,37⁵	»	f 36 460,36	f 4 288 744,51⁵	(16) Waterkranen . . . . . f 3 455,56
29 506,52	1 533,30	1 688,72	7 672,26	1 300,21	»	673,23	79 190,95	Lantaarnen. 1 085,75
								(17) Hieronder begrepen:
								Spoorstaven en toebehooren . . f 586 322,25
								Dwarsliggers 227 046,11
								Draaischijven 11 685,06
(15) 1 380 594,86	f 149 033,97	f 39 321,40	(16) f 825 310,73⁵	f 73 214,44⁵	»	f 30 371,01	f 5 086 716,60	Wissels en toebehooren . . . 36 979,51⁵
551,52	»	»	3 173,29	»	»	»	33 999,46	(18) Waterkranen . . . . . f 3 804,23
								Lantaarnen 799,32⁵
1 380 043,34	f 149 033,97	f 39 321,40	f 822 137,44⁵	f 73 214,44⁵	»	f 30 371,01	f 5 052 717,14	
29 465,05	3 159,10	833,50	17 427,02	1 551,94	»	643,78	107 103,55	
(17) 1 456 835,06⁵	f 135 640,47⁵	f 148 050,75	(18) f 464 210,59⁵	f 119 384,43	f 2,94	f 28 027,19⁵	f 3 826 623,77⁵	
669,60	»	»	393,91	»	»	1,24	6 530,09	
1 456 165,46⁵	f 135 640,47⁵	f 148 050,75	f 463 816,68⁵	f 119 384,43	f 2,94	f 28 025,95⁵	f 3 820 093,68⁵	
18 951,85	1 765,34	1 926,86	6 036,53	1 553,77	0,03	364,75	49 718,14	

[3. 9.]

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

	ALGEMEENE KOSTEN.			Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken.
	(1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) en de lijn Arnhem—Nijmegen.	(2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	Voor de lijn.				
	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
. . .		f 41 588,44	f 69 197,99	f 35 288,135	f 803 683,885	f 765 292,735	f 585 379,751
. . .		»	»	»	21 205,425	»	70,00
. . .		f 41 588,44	f 69 197,99	f 35 288,135	f 782 478,46	f 765 292,735	f 585 309,751
. . .		697,01	1 159,77	591,43	13 114,53	12 826,49	9 809,93
. . .		f 40 895,63	f 140 884,325	f 30 659,19	f 1 542 950,63	f 751 198,97	f 475 290,541
. . .		»	»	»	103 350,21	»	239,75
. . .		f 40 895,63	f 140 884,325	f 30 659,19	f 1 439 600,42	f 751 198,97	f 475 050,791
. . .		587,22	2 022,99	440,24	20 671,44	10 786,58	6 821,32
. . .		f 20 685,10	f 71 282,155	f 17 521,345	f 352 771,255	f 723 391,88	f 304 600,07
. . .		»	»	»	12 503,83	»	239,75
. . .		f 20 685,10	f 71 282,155	f 17 521,345	f 340 267,425	f 723 391,88	f 304 360,32
ergang .		534,52	1 842,01	452,77	8 792,89	18 693,26	7 865,01
. . .		f 4 154,99	f 14 626,61	f 1 382,785	f 2 504,51	»	f 515 427,70
. . .		20 685,10	71 282,155	17 521,345	340 267,425	f 723 391,88	304 360,32
. . .		f 24 840,09	f 85 908,765	f 18 904,13	f 342 771,935	f 723 391,88	f 819 788,02
ang . .		641,89	2 219,98	488,50	8 857,61	18 693,26	21 184,24
. . .		f 22 103,48	f 72 232,67	f 19 744,10	f 660 805,56	f 261 121,865	f 246 650,541
. . .		»	»	»	35 926,465	1 076,32	»
. . .		f 22 103,48	f 72 232,67	f 19 744,10	f 624 879,095	f 260 045,545	f 246 650,541
. . .		441,37	1 442,37	394,26	12 477,865	5 192,705	4 925,23

Lijn. 1.	Sectie. 2.	OMSCHRIJVING. 3.	Bovenbouw. 11.	Overgangswerken. 12.
E.	4	TILBURG-BREDA.		
		(Lengte 21^{518} kilometer.)	(19) f 1 796 630,84^{5}	f 254 054,38
		Af: bedrag der bat	1 996,09	35,00
		Blijft	f 1 794 634,75^{5}	f 254 019,38
		Per kilometer	30 078,51	4 257,42
F.		**Rozendaal-Vlissingen.**		
		(Lengte 74^{718} kilometer.)		
F.	1	ROZENDAAL-WOENSDRECHT.		
		(Lengte 18^{809} kilometer.).	(22) f 1 795 342,81	f 198 906,11^{5}
		Af: bedrag der baten	8 014,33	»
		Blijft	f 1 787 328,48	f 198 906,11^{5}
		Per kilometer	25 664,53	2 856,12
F.	2	WOENSDRECHT-GOES.		
		(Lengte 30^{747} kilometer.)	(24) f 1 368 711,67	f 51 715,02^{5}
		Af: bedrag der baten	141,00	»
		Blijft, zonder kanaalwerken. . . .	f 1 368 570,67	f 51 715,02^{5}
		Per kilometer, zonder kanaalwerken.	35 365,41	1 336,37
		KANAAL DOOR ZUID-BEVELAND	(26) f 1 786,54	»
		Af: bedrag der baten	1 368 570,67	f 51 715,02^{5}
		Blijft	f 1 370 357,21	f 51 715,02^{5}
		Woensdrecht-Goes	35 411,57	1 336,37
		Totaal, met de kanaalwerken . . .		
		Per kilometer, met de kanaalwerken		
F.	3	GOES-VLISSINGEN.		
		(Lengte 25^{162} kilometer.)	(28) f 1 831 265,53^{5}	f 30 826,69^{5}
		Af: bedrag der baten	21 010,71	»
		Blijft	f 1 810 254,82^{5}	f 30 826,69^{5}
		Per kilometer	36 147,98	615,56

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Lijn.	Sectie.	OMSCHRIJVING.	ALGEMEENE KOSTEN. (1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 18 November 1875 (*Staatsblad* n°. 208) en de lijn Arnhem—Nijmegen.	(2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	Voor de lijn.	Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
D.		ZUTPHEN-DUITSCHE GRENZEN.							
		(Lengte 59^{065} kilometer)		f 41 588,44	f 69 197,99	f 35 288,13^{5}	f 803 683,88^{5}	f 765 292,73^{5}	f 585 379,2
		Af: bedrag der baten . . .		»	»	»	21 205,42^{5}	»	70,0
		Blijft . . .		f 41 588,44	f 69 197,99	f 35 288,13^{5}	f 782 478,46	f 765 292,73^{5}	f 585 309,2
		Per kilometer . . .		697,01	1 159,77	591,43	13 114,53	12 826,49	9 809,9
E.		**Maastricht-Breda.** (21) (Lengte 179^{927} kilometer.)							
E.	1	MAASTRICHT-VENLO.							
		(Lengte 69^{643} kilometer)		f 40 895,63	f 140 884,32^{5}	f 30 659,19	f 1 542 950,63	f 751 198,97	f 475 290,5
		Af: bedrag der baten . . .		»	»	»	103 350,21	»	239,7
		Blijft . . .		f 40 895,63	f 140 884,32^{5}	f 30 659,19	f 1 439 600,42	f 751 198,97	f 475 050,7
		Per kilometer . . .		587,22	2 022,99	440,24	20 671,44	10 786,58	6 821,2
E.	2	VENLO-HELMOND							
		(Lengte 38^{898} kilometer)		f 20 685,10	f 71 282,15^{5}	f 17 521,34^{5}	f 352 771,25^{5}	f 723 391,88	f 304 600,0
		Af: bedrag der baten . . .		»	»	»	12 503,83	»	239,7
		Blijft, zonder den rivierovergang		f 20 685,10	f 71 282,15^{5}	f 17 521,34^{5}	f 340 267,42^{5}	f 723 391,88	f 304 360,3
		Per kilometer, zonder den rivierovergang .		534,52	1 842,01	452,77	8 792,89	18 693,26	7 865,0
		BRUG OVER DE MAAS NABIJ VENLO		f 4 154,99	f 14 626,61	f 1 382,78^{5}	f 2 504,51	»	f 515 427,7
		Venlo-Helmond		20 685,10	71 282,15^{5}	17 521,34^{5}	340 267,42^{5}	f 723 391,88	304 360,3
		Totaal, met den rivierovergang		f 24 840,09	f 85 908,76^{5}	f 18 904,13	f 342 771,93^{5}	f 723 391,88	f 819 788,0
		Per kilometer, met den rivierovergang . .		641,89	2 219,98	488,50	8 857,61	18 693,26	21 184,2
E.	3	HELMOND-TILBURG.							
		(Lengte 50^{079} kilometer)		f 22 103,48	f 72 232,67	f 19 744,10	f 660 805,56	f 261 121,86^{5}	f 246 650,5
		Af: bedrag der baten . . .		»	»	»	35 926,46^{5}	1 076,32	»
		Blijft . . .		f 22 103,48	f 72 232,67	f 19 744,10	f 624 879,09^{5}	f 260 045,54^{5}	f 246 650,5
		Per kilometer . . .		441,37	1 442,37	394,26	12 477,86^{5}	5 192,70^{5}	4 925,3

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Bovenbouw. 11.	Overgangs-werken. 12.	Beveiliging. 13.	Stations. 14.	Bewaking en afdeeling. 15.	Seinen. 16.	Werken van bijzonderen aard en strekking. 17.	Totaal. 18.
(19) f 1 796 630,84[5]	f 254 054,38	f 69 891,00[5]	(20) f 948 192,01[5]	f 116 504,43[5]	f 5 126,80	f 90 627,57	f 5 581 457,99
1 996,09	35,00	»	2 840,64	»	»	»	26 147,15[5]
f 1 794 634,75[5]	f 254 019,38	f 69 891,00[5]	f 945 351,37[5]	f 116 504,43[5]	f 5 126,80	f 90 627,57	f 5 555 310,83[5]
30 078,51	4 257,42	1 171,39	15 844,32	1 952,64	85,92	1 518,94	93 108,37
(22) f 1 795 342,81	f 198 906,11[5]	f 66 574,19[5]	(23) f 880 776,27[5]	f 86 698,38[5]	f 2 238,99[5]	f 83 145,69	f 6 095 561,75[5]
8 014,33	»	»	2 005,03	20,00	»	»	113 629,32
f 1 787 328,48	f 198 906,11[5]	f 66 574,19[5]	f 878 771,24[5]	f 86 678,38[5]	f 2 238,99[5]	f 83 145,69	f 5 981 932,43[5]
25 664,53	2 856,12	955,95	12 618,41	1 244,63	32,15	1 193,90	85 895,47
(24) f 1 368 711,67	f 51 715,02[5]	f 30 593,12[5]	(25) f 339 648,54[5]	f 74 700,86	f 808,48[5]	f 64 437,66	f 3 420 867,17[5]
141,00	»	»	226,83	793,12[5]	»	240,00	14 144,53[5]
f 1 368 570,67	f 51 715,02[5]	f 30 593,12[5]	f 339 421,71[5]	f 73 907,73[5]	f 808,48[5]	f 64 197,66	f 3 406 722,64
35 365,41	1 336,37	790,56	8 771,04	1 909,86	20,89	1 658,94	88 033,56
(26) f 1 786,54	»	f 1 641,77[5]	»	f 1 192,94	»	(27) f 11 279,27[5]	f 553 997,12[5]
1 368 570,67	f 51 715,02[5]	30 593,12[5]	f 339 421,71[5]	73 907,73[5]	f 808,48[5]	64 197,66	3 406 722,64
f 1 370 357,21	f 51 715,02[5]	f 32 234,90	f 339 421,71[5]	f 75 100,67[5]	f 808,48[5]	f 75 476,93[5]	f 3 960 719,76[5]
35 411,57	1 336,37	832,98	8 771,04	1 940,68	20,89	1 950,40	102 349,47
(28) f 1 831 265,53[5]	f 30 826,69[5]	f 48 947,79[5]	(29) f 508 624,72[5]	f 58 522,28	f 467,67[5]	f 23 335,88	f 3 784 648,80[5]
21 010,71	»	2,00	16 640,04[5]	25,00	»	»	74 680,54
f 1 810 254,82[5]	f 30 826,69[5]	f 48 945,79[5]	f 491 984,68	f 58 497,28	f 467,67[5]	f 23 335,88	f 3 709 968,26[5]
36 147,98	615,56	977,37	9 824,17	1 168,10	9,33	465,98	74 082,30

TOELICHTINGEN. 19.

(19) Hieronder begrepen:
- Spoorstaven en toebehooren . . f 513 408,49
- Dwarsliggers 290 389,18
- Draaischijven 22 612,27
- Wissels en toebehooren . . . 77 222,99

(20) Waterkranen . . . . . f 5 322,69
- Lantaarnen. 4 980,39

(21) Dubbele spoorbaan op het gedeelte Blerik–Helenaveen–Eindhoven–Boxtel–Breda.

(22) Hieronder begrepen:
- Spoorstaven en toebehooren . . f 606 965,83[5]
- Dwarsliggers . . . . . 329 740,77[5]
- Draaischijven 11 033,71
- Wissels en toebehooren . . . 110 728,89

(23) Waterkranen . . . . . f 2 446,79
- Lantaarnen. 2 612,57

(24) Hieronder begrepen:
- Spoorstaven en toebehooren . . f 460 206,00
- Dwarsliggers . . . . . 205 154,67[5]
- Draaischijven 7 047,24
- Wissels en toebehooren . . . 35 185,04

(25) Waterkranen . . . . . f 1 508,11
- Lantaarnen. . . . . 892,24[5]

(26) Hieronder begrepen:
- Spoorstaven en toebehooren . . f 1 786,54

(27) Hieronder schadeloosstelling voor het veranderen van vaartuigen. . . . . f 9 063,13[5]

(28) Hieronder begrepen:
- Spoorstaven en toebehooren . . f 706 694,99
- Dwarsliggers 311 512,82
- Draaischijven . . . . . 26 683,11[5]
- Wissels en toebehooren . . . 70 442,78[5]

(29) Waterkranen 3 504,42
- Lantaarnen. . . . . 2 191,32[5]

[3. 9.]

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

	ALGEMEENE KOSTEN.			Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken.
	(1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) en de lijn Arnhem—Nijmegen.	(2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	Voor de lijn.				
	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
. . .		f 8 179,37⁵	f 27 822,91	f 4 199,89⁵	f 169 757,51	f 148 265,58	f 76 756,39
en . .		»	30,00	»	6 103,13⁵	»	875,00
. . .		f 8 179,37⁵	f 27 792,91	f 4 199,89⁵	f 163 654,37⁵	f 148 265,58	f 75 881,39
. . .		380,11⁵	1 291,61	195,18	7 605,46⁵	6 890,30	3 526,41
. . .		f 12 697,81	f 25 904,62	f 15 358,28	f 296 356,87	f 183 435,99⁵	f 54 494,80
. . .		»	1 095,73⁵	»	21 809,10	1 300,02	609,33
. . .		f 12 697,81	f 24 808,88⁵	f 15 358,28	f 274 547,77	f 182 135,97⁵	f 53 885,46
. . .		675,09⁵	1 318,99	816,54	14 596,61	9 683,45	2 864,88
. . .		f 32 505,97	f 70 005,26	f 25 787,31⁵	f 351 837,65	f 2 032 672,92⁵	f 310 271,84⁵
. . .		»	»	»	13 475,73⁵	»	800,00
. . .		f 32 505,97	f 70,005,26	f 25 787,31⁵	f 338 361,91⁵	f 2 032 672,92⁵	f 309 471,84⁵
. . .		1 057,21	2 276,81	838,69	11 004,71	66 109,63	10 065,10⁵
. . .		f 41 342,10	f 91 749,67	f 62 328,57⁵	f 100 659,54⁵	»	f 331 062,59
. . .		»	»	»	6 146,50⁵	»	»
. . .		f 41 342,10	f 91 749,67	f 62 328,57⁵	f 94 513,04	»	f 331 062,59
. . .		32 505,97	70 005,26	25 787,31⁵	338 361,91⁵	f 2 032,672,92⁵	309 471,84
. . .		73 848,07	f 161 754,93	f 88 115,89	f 432 874,95⁵	f 2 032 672,92⁵	640 534,43⁵
. . .		2 401,80	5 260,83	2 865,83	14 078,60	66 109,63	20 832,42
. . .		f 172 081,52	f 385 784,38⁵	5 258 759,46⁵	f 1 744 369,48⁵	f 2 273,463,47	f 147 682,10⁵
. . .		»	»	»	112 382,18	»	147,09⁵
. . .		f 172 081,52	f 385 784,38⁵	f 258 759,46⁵	f 1 631 987,30⁵	f 2 273,463,47	f 147,535,01
. . .		6 838,94	15 332,02	10 283,73	64 859,20	90 353,05	5 863,40⁵

Bijlagen.

Begrooti

Bovenbouw. 11.	Overgangs-werken. 12.	B
(30) 723 441,13	f 8 279,06	f
1 681,16	»	
721 759,97	f 8 279,06	f
33 542,15	384,75	
(32) 586 081,80⁵	f 47 104,46⁵	
16 455,14	16,82	
569 626,64⁵	f 47 087,64⁵	
30 284,79	2 503,46	
(34) 823 559,78	f 54 344,94⁵	
»	»	
823 559,78	f 54 344,94⁵	
26 785,04	1 767,48	
»	»	
»	»	
»	»	
f 823 559,78	f 54 344,94⁵	
f 823 559,78	f 54 344,94⁵	
26 785,04	1 767,48	
(36) f 1 140 253,27	f 74 123,60	
2 953,65	»	
f 1 137 299,62	f 74 123,60	
45 199,09⁵	2 945,85	

Lijn. 1.	Sectie. 2.	OMSCHRIJVING. 3.
G.		VENLO-PRUISISCHE GRENS.
		(Lengte 2⁹⁹⁸ kilometer.) . . . . .
		Af: bedrag der bater
		Blijft
		Per kilometer
H.		**Utrecht-Boxtel.**
		(Lengte 60¹⁴⁰ kilometer.)
H.	1	UTRECHT-CULENBORG.
		(Lengte 17⁹⁹³ kilometer.) . . . . .
		Af: bedrag der baten
		Blijft, zonder den rivierovergang .
		Per kilometer, zonder den rivierov
		BRUG OVER DE LEK BIJ CULENBORG . . . .
		Af: bedrag der baten
		Blijft
		Utrecht-Culenborg . . . . .
		Totaal, met den rivierovergang. .
		Per kilometer, met den rivieroverg
H.	2	CULENBORG-BOMMEL.
		(Lengte 17¹⁴² kilometer.) . . . . .
		Af: bedrag der baten
		Blijft, zonder den rivierovergang .
		Per kilometer, zonder den rivierove
		BRUG OVER DE WAAL BIJ BOMMEL . . . .
		Af: bedrag der baten
		Blijft
		Culenborg-Bommel . . . . .
		Totaal, met den rivierovergang .
		Per kilometer, met den rivieroverg

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Lijn.	Sectie.	OMSCHRIJVING.	ALGEMEENE KOSTEN. (1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 14 November 1875 (*Staatsblad* n°. 208) en de lijn Arnhem—Nijmegen.	ALGEMEENE KOSTEN. (2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	Voor de lijn.	Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
E.	4	TILBURG-BREDA.							
		(Lengte 21^{618} kilometer.)		f 8 179,37^{5}	f 27 822,91	f 4 199,89^{5}	f 169 757,51	f 148 265,58	f 76 756,2
		Af: bedrag der baten		»	30,00	»	6 103,13^{5}	»	875,0
		Blijft		f 8 179,37^{5}	f 27 792,91	f 4 199,89^{5}	f 163 654,37^{5}	f 148 265,58	f 75 881,2
		Per kilometer		380,11^{5}	1 291,61	195,18	7 605,46^{5}	6 890,30	3 526,4
F.		**Rozendaal-Vlissingen.** (Lengte 74^{718} kilometer.)							
F.	1	ROZENDAAL-WOENSDRECHT.							
		(Lengte 18^{809} kilometer.)		f 12 697,81	f 25 904,62	f 15 358,28	f 296 356,87	f 183 435,99^{5}	f 54 494,8
		Af: bedrag der baten		»	1 095,73^{5}	»	21 809,10	1 300,02	609,3
		Blijft		f 12 697,81	f 24 808,88^{5}	f 15 358,28	f 274 547,77	f 182 135,97^{5}	f 53 885,4
		Per kilometer		675,09^{5}	1 318,99	816,54	14 596,61	9 683,45	2 864,8
F.	2	WOENSDRECHT-GOES.							
		(Lengte 30^{747} kilometer.)		f 32 505,97	f 70 005,26	f 25 787,31^{5}	f 351 837,65	f 2 032 672,92^{5}	f 310 271,8
		Af: bedrag der baten		»	»	»	13 475,73^{5}	»	800,0
		Blijft, zonder kanaalwerken		f 32 505,97	f 70,005,26	f 25 787,31^{5}	f 338 361,91^{5}	f 2 032 672,92^{5}	f 309 471,8
		Per kilometer, zonder kanaalwerken		1 057,21	2 276,81	838,69	11 004,71	66 109,63	10 065,1
		KANAAL DOOR ZUID-BEVELAND		f 41 342,10	f 91 749,67	f 62 328,57^{5}	f 100 659,54^{5}	»	f 331 062,5
		Af: bedrag der baten		»	»	»	6 146,50^{5}	»	»
		Blijft		f 41 342,10	f 91 749,67	f 62 328,57^{5}	f 94 513,04	»	f 331 062,5
		Woensdrecht-Goes		32 505,97	70 005,26	25 787,31^{5}	338 361,91^{5}	f 2 032,672,92^{5}	309 471,8
		Totaal, met de kanaalwerken		73 848,07	f 161 754,93	f 88 115,89	f 432 874,95^{5}	f 2 032 672,92^{5}	640 534,3
		Per kilometer, met de kanaalwerken		2 401,80	5 260,83	2 865,83	14 078,60	66 109,63	20 832,4
F.	3	GOES-VLISSINGEN.							
		(Lengte 25^{163} kilometer.)		f 172 081,52	f 385 784,38^{5}	5 258 759,46^{5}	f 1 744 369,48^{5}	f 2 273,463,47	f 147 682,1
		Af: bedrag der baten		»	»	»	112 382,18	»	147,0
		Blijft		f 172 081,52	f 385 784,38^{5}	f 258 759,46^{5}	f 1 631 987,30^{5}	f 2 273,463,47	f 147,535,0
		Per kilometer		6 838,94	15 332,02	10 283,73	64 859,20	90 353,05	5 863,4

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Bovenbouw. 11.	Overgangs-werken. 12.	Beveiliging. 13.	Stations. 14.	Bewaking en afdeeling. 15.	Seinen. 16.	Werken van bijzonderen aard en strekking. 17.	Totaal. 18.
(30) 723 441,13	f 8 279,06	f 22 205,73	(31) f 197 651,78[5]	f 19 192,70[5]	f 149,25	f 41 284,95	f 1 447 186,27
1 681,16	»	»	4 635,23	50,00	»	»	13 374,52[5]
721 759,97	f 8 279,06	f 22 205,73	f 193 016,55[5]	f 19 142,70[5]	f 149,25	f 41 284,95	f 1 433 811,74[5]
33 542,15	384,75	1 031,96	8 970,00[5]	889,61	6,93[5]	1 918,62	66 633,13
(32) 586 081,80[5]	f 47 104,46[5]	f 18 347,97[5]	(33) f 272 878,94[5]	f 22 805,83[5]	f 370,42	f 12 852,14	f 1 548 689,94
16 455,14	16,82	14,75[5]	7 791,77[5]	631,04	»	309,90	50 033,62
569 626,64[5]	f 47 087,64[5]	f 18 333,22	f 265 087,17	f 22 174,79[5]	f 370,42	f 12 542,24	f 1 498 656,32
30 284,79	2 503,46	974,70[5]	14 093,63	1 178,94	19,69	666,82	79 677,61
(34) 823 559,78	f 54 344,94[5]	f 52 829,31	(35) f 149 531,28[5]	f 73 497,87[5]	f 40,00	f 149 662,14[5]	f 4 126 546,30[5]
»	»	»	849,68[5]	»	»	»	15 125,42
823 559,78	f 54 344,94[5]	f 52 829,31	f 148 681,60	f 73 497,87[5]	f 40,00	f 149 662,14[5]	f 4 111 420,88[5]
26 785,04	1 767,48	1 718,19	4 835,64	2 390,47	1,30	4 867,53	133 717,80
»	»	»	»	f 8 833,60	»	f 4 707 886,16[5]	f 5 343 862,24[5]
»	»	»	»	»	»	48 707,32[5]	54 853,83
»	»	»	»	f 8 833,60	»	f 4 659 178,84	f 5 289 008,41[5]
823 559,78	f 54 344,94[5]	f 52 829,31	f 148 681,60	73 497,87[5]	f 40,00	149 662,14[5]	4 111 420,88[5]
823 559,78	f 54 344,94[5]	f 52 829,31	f 148 681,60	f 82 331,47[5]	f 40,00	f 4 808 840,98[5]	f 9 400 429,30
26 785,04	1 767,48	1 718,19	4 835,64	2 677,70[5]	1,30	156 400,38	305 734,84
(36) 1 140 253,27	f 74 123,60	f 57 363,78[5]	(37) f 902 021,12[5]	f 58 958,21[5]	f 297,63	f 15 736 384,71	f 22 951 542,76[5]
2 953,65	»	»	673,00	310,00	»	95 619,13	212 084,95[5]
1 137 299,62	f 74 123,60	f 57 363,78[5]	f 901 348,12[5]	f 58 648,21[5]	f 297,63	f 15 640 765,58	f 22 739 457,71
45 199,09[5]	2 945,85[5]	2 279,78	35 821,80	2 330,82[5]	11,83	621 602,64	903 722,17

TOELICHTINGEN.

(30) Hieronder begrepen:
- Spoorstaven en toebehooren . f 276 377,65
- Dwarsliggers 135 210,39
- Draaischijven 7 062,62
- Wissels en toebehooren . . . 28 370,26[5]

(31) Waterkranen . . . . . f 1 132,26
Lantaarnen. 316,61

(32) Hieronder begrepen:
- Spoorstaven en toebehooren . . f 184 634,93[5]
- Dwarsliggers . . . . . 88 802,65[5]
- Draaischijven . . . . . 14 446,42[5]
- Wissels en toebehooren . . . 43 585,57

(33) Waterkranen . . . . . f 1 132,16
Lantaarnen. . . . . 1 004,45[5]

(34) Hieronder begrepen:
- Spoorstaven en toebehooren . . f 249 528,49
- Dwarsliggers . . . . . 111 443,40[5]
- Draaischijven 4 674,59
- Wissels en toebehooren . . . 20 660,60

(35) Waterkranen 614,50
Lantaarnen . . . . . 626,30[5]

(36) Hieronder begrepen:
- Spoorstaven en toebehooren . . f 383 149,77
- Dwarsliggers . . . . . 141 665,79[5]
- Draaischijven 60 152,47
- Wissels en toebehooren . . . 94 838,90[5]

(37) Waterkranen . . . . . f 5 010,50[5]
Lantaarnen. . . . . 4 751,62[5]

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

	ALGEMEENE KOSTEN.			Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken.
	(1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) en de lijn Arnhem-Nijmegen.	(2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	Voor de lijn.				
	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
. . . .		f 3 292,94	f 11 802,10	f 5 414,44	f 84 072,09⅝	f 86 729,53	f 15 021,4[illegible]
. . . .		»	»	»	1 437,36	»	239,7[illegible]
. . . .		f 3 292,94	f 11 802,10	f 5 414,44	f 82 634,73⅝	f 86 729,53	f 14 781,7[illegible]
. . . .		1 098,34⅝	3 936,66	1 806,01⅝	27 563,28⅝	28 929,13	4 930,5[illegible]
. . . .		f 22 521,22	f 77 821,68	f 32 902,96⅝	f 838 580,05	f 659 056,63⅝	f 183 049,5[illegible]
. . . .		»	282,20	»	62 218,01	18 598,51	1 220,3[illegible]
. . . .		f 22 521,22	f 77 539,48	f 32 902,96⅝	f 776 362,04	f 640 458,12⅝	f 181 829,2[illegible]
ergang .		1 251,66⅝	4 309,42⅝	1 818,65⅝	43 148,00⅝	35 594,85	10 105,5[illegible]
. . . .		f 27 296,90	f 88 078,94	f 12 810,26⅝	f 85 511,05⅝	»	f 2 784 231,8[illegible]
. . . .		»	»	»	1 238,16	»	»
. . . .		f 27 296,90	f 88 078,94	f 12 810,26⅝	f 84 272,89⅝	»	f 2 784 231,8[illegible]
. . . .		22 521,22	77 539,48	32 902,96⅝	776 362,04	f 640 458,12⅝	181 829,2[illegible]
. . . .		f 49 818,12	f 165 618,42	f 45 713,23	f 860 634,93⅝	f 640 458,12⅝	f 2 966 061,1[illegible]
;ang . .		2 768,75	9 104,60	2 540,61	47 831,65⅝	35 594,85	164 845,2[illegible]
. . . .		f 24 058,68	f 69 538,36	f 16 986,73	f 857 852,70	f 821 892,93	f 467 191,0[illegible]
. . . .		»	»	»	57 859,43	»	286,3[illegible]
. . . .		f 24 058,68	f 69 538,36	f 16 986,73	f 799 993,27	f 821 892,93	f 466 904,6[illegible]
rgang .		1 403,49	4 056,60⅝	990,94	46 668,60⅝	47 946,15	27 237,4[illegible]
. . . .		f 37 878,50	f 121 089,69	f 26 649,56⅝	f 906 680,79	»	f 3 094 996,9[illegible]
. . . .		»	»	»	5 214,85⅝	»	»
. . . .		f 37 878,50	f 121 089,69	f 26 649,56⅝	f 901 465,93⅝	»	f 3 094 996,9[illegible]
. . . .		24 058,68	69 538,36	16 986,73	799 993,27	f 821 892,93	466 904,6[illegible]
. . . .		f 61 937,18	f 190 628,05	f 43 636,29⅝	f 1 701 459,20⅝	f 821 892,93	f 3 561 901,6[illegible]
ing . .		3 613,18	11 120,52⅝	2 545,58	99 256,75	47 946,15	207 793,8[illegible]

Begroo

Lijn. 1.	Sectie. 2.	OMSCHRIJVING. 3.
H.	3	BOMMEL-BOXTEL.
		(Lengte 25^{005} kilometer.). . . . .
		Af: bedrag der bater
		Blijft, zonder den rivierovergang
		Per kilometer, zonder den riviero
		BRUG OVER DE MAAS, NABIJ CRÈVECOEUR
		Af: bedrag der bater
		Blijf
		Bommel-Boxtel . . . . .
		Totaal, met den rivierovergang
		Per kilometer, met den rivierover
I.		**Rotterdam-Zwaluwe.** (52)
		(Lengte 34^{986} kilometer.)
I.	1	ROTTERDAM-WILLEMSDORP.
		(Lengte 30^{192} kilometer.). . . . .
		Af: bedrag der baten
		Blijft, zonder de rivierovergangen.
		Per kilometer, zonder de rivierove
		BRUG OVER DE MAAS TE ROTTERDAM . . .
		Af: bedrag der baten
		Blijft
		BRUG OVER DE MAAS BIJ DORDRECHT . . .
		Af: bedrag der baten
		Blijft
		Rotterdam-Willemsdorp . . . . .
		Brug over de Maas te Rotterdam . . . .
		Brug over de Maas bij Dordrecht . . . .
		Totaal, met de rivierovergangen .
		Per kilometer, met de rivieroverga

Bovenbouw. 11.	Overgangs-werken. 12.
8) f 184 628,51	f 5 448,90^{5}
»	»
184 628,51	f 5 448,90^{5}
61 583,89	1 817,51^{5}
0) f 648 012,58	f 133 089,10
13 629,22^{5}	80,50
634 383,35^{5}	f 133 008,60
35 257,23	7 392,24
2) f 4 404,74	»
»	»
f 4 404,74	»
634 383,35^{5}	f 133 008,60
f 638 788,09^{5}	f 133 008,60
35 502,03^{5}	7 392,24
4) f 324 856,38	f 119 757,08^{5}
924,05^{5}	»
f 323 932,32^{5}	f 119 757,08^{5}
18 896,99^{5}	6 402,81^{5}
46) f 5 600,42^{5}	»
»	»
f 5 600,42^{5}	»
323 932,32^{5}	f 119 757,08^{5}
f 329 532,75	f 119 757,08^{5}
19 223,70^{5}	6 402,81^{5}

Lijn.	Sectie.	OMSCHRIJVING.	ALGEMEENE KOSTEN. (1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) en de lijn Arnhem-Nijmegen.	ALGEMEENE KOSTEN. (2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	Voor de lijn.	Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
G.		VENLO-PRUISISCHE GRENS.							
		(Lengte 2^{998} kilometer.)		f 3 292,94	f 11 802,10	f 5 414,44	f 84 072,09^{5}	f 86 729,53	f 15 021,6
		Af: bedrag der baten		»	»	»	1 437,36	»	239,7
		Blijft		f 3 292,94	f 11 802,10	f 5 414,44	f 82 634,73^{5}	f 86 729,53	f 14 781,9
		Per kilometer		1 098,34^{b}	3 936,66	1 806,01^{5}	27 563,28^{5}	28 929,13	4 930,2
H.		**Utrecht-Boxtel.**							
		(Lengte 60^{140} kilometer.)							
H.	1	UTRECHT-CULENBORG.							
		(Lengte 17^{993} kilometer.)		f 22 521,22	f 77 821,68	f 32 902,96^{5}	f 838 580,05	f 659 056,63^{5}	f 183 049,7
		Af: bedrag der baten		»	282,20	»	62 218,01	18 598,51	1 220,2
		Blijft, zonder den rivierovergang		f 22 521,22	f 77 539,48	f 32 902,96^{5}	f 776 362,04	f 640 458,12^{5}	f 181 829,2
		Per kilometer, zonder den rivierovergang		1 251,66^{5}	4 309,42^{5}	1 818,65^{5}	43 148,00^{5}	35 594,85	10 105,5
		BRUG OVER DE LEK BIJ CULENBORG		f 27 296,90	f 88 078,94	f 12 810,26^{5}	f 85 511,05^{5}	»	f 2 784 231,8
		Af: bedrag der baten		»	»	»	1 238,16	»	»
		Blijft		f 27 296,90	f 88 078,94	f 12 810,26^{5}	f 84 272,89^{5}	»	f 2 784 231,8
		Utrecht-Culenborg		22 521,22	77 539,48	32 902,96^{5}	776 362,04	f 640 458,12^{5}	181 829,2
		Totaal, met den rivierovergang		f 49 818,12	f 165 618,42	f 45 713,23	f 860 634,93^{5}	f 640 458,12^{5}	f 2 966 061,1
		Per kilometer, met den rivierovergang		2 768,75	9 104,60	2 540,61	47 831,65^{5}	35 594,85	164 845,5
H.	2	CULENBORG-BOMMEL.							
		(Lengte 17^{142} kilometer.)		f 24 058,68	f 69 538,36	f 16 986,73	f 857 852,70	f 821 892,93	f 467 191,0
		Af: bedrag der baten		»	»	»	57 859,43	»	286,3
		Blijft, zonder den rivierovergang		f 24 058,68	f 69 538,36	f 16 986,73	f 799 993,27	f 821 892,93	f 466 904,6
		Per kilometer, zonder den rivierovergang		1 403,49	4 056,60^{5}	990,94	46 668,60^{5}	47 946,15	27 237,4
		BRUG OVER DE WAAL BIJ BOMMEL		f 37 878,50	f 121 089,69	f 26 649,56^{5}	f 906 680,79	»	f 3 094 996,9
		Af: bedrag der baten		»	»	»	5 214,85^{5}	»	»
		Blijft		f 37 878,50	f 121 089,69	f 26 649,56^{5}	f 901 465,93^{5}	»	f 3 094 996,9
		Culenborg-Bommel		24 058,68	69 538,36	16 986,73	799 993,27	f 821 892,93	466 904,6
		Totaal, met den rivierovergang		f 61 937,18	f 190 628,05	f 43 636,29^{5}	f 1 701 459,20^{5}	f 821 892,93	f 3 561 901,0
		Per kilometer, met den rivierovergang		3 613,18	11 120,52^{5}	2 545,58	99 256,75	47 946,15	207 793,8

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Bovenbouw. 11.	Overgangs-werken. 12.	Beveiliging. 13.	Stations. 14.	Bewaking en afdeeling. 15.	Seinen. 16.	Werken van bijzonderen aard en strekking. 17.	Totaal. 18.	TOELICHTINGEN. 19.
f 184 628,51	f 5 448,90⅝	f 2 479,45	(39) f 230 774,14	f 2 282,03	f 155,62⅝	f 4 083,33	f 636 184,55	(38) Hieronder begrepen:
»	»	»	61,83	»	»	»	1 738,94	Spoorstaven en toebehooren . . f 60 853,90⅝
								Dwarsliggers 35 415,00⅝
								Draaischijven 3 100,44
								Wissels en toebehooren . . . 15 351,08
184 628,51	f 5 448,90⅝	f 2 479,45	f 230 712,31	f 2 282,03	f 155,62⅝	f 4 083,33	f 634 445,61	
61 583,89	1 817,51⅝	827,03⅝	76 955,40⅝	761,18⅝	51,91	1 362,02	211 622,95	(39) Waterkranen . . . . . f 833,12
								Lantaarnen. 369,99
								(40) Hieronder begrepen:
								Spoorstaven en toebehooren . . f 186 814,11
								Dwarsliggers 86 100,22
								Draaischijven 18 499,21
								Wissels en toebehooren . . . 32 390,10⅝
f 648 012,58	f 133 089,10	f 38 076,94	(41) f 462 279,98⅝	f 33 843,53⅝	f 149,21	f 189 012,05⅝	f 3 318 395,52⅝	(41) Waterkranen . . . . . f 1 424,50
13 629,22⅝	80,50	»	20 184,85	805,06	9,91	11 929,74	128 958,30⅝	Lantaarnen 3 047,67
								(42) Hieronder begrepen:
634 383,35⅝	f 133 008,60	f 38 076,94	f 442 095,13⅝	f 33 038,47⅝	f 139,30	f 177 082,31⅝	f 3 189 437,22	Spoorstaven en toebehooren . . f 4 404,74
35 257,23	7 392,24	2 116,21	24 570,39⅝	1 836,18⅝	7,74	9 841,73⅝	177 259,89	(43) Hieronder schadeloosstelling voor het veranderen van vaartuigen . . . . f 133 601,92⅝
f 4 404,74	»	f 4 072,06⅝	»	f 935,00	»	(43) f 697 348,86⅝	f 3 704 689,67⅝	(44) Hieronder begrepen:
»	»	»	»	»	»	»	1 238,16	Spoorstaven en toebehooren . . f 130 749,78
								Dwarsliggers 55 249,50⅝
4 404,74	»	f 4 072,06⅝	»	f 935,00	»	f 697 348,86⅝	f 3 703 451,51⅝	Draaischijven 9 445,39⅝
634 383,35⅝	f 133 008,60	38 076,94	f 442 095,13⅝	33 038,47⅝	f 139,30	177 082,31⅝	3 189 437,22	Wissels en toebehooren . . . 13 670,39⅝
								(45) Waterkranen . . . . . f 591,00
638 788,09⅝	f 133 008,60	f 42 149,00⅝	f 442 095,13⅝	f 33 973,47⅝	f 139,30	f 874 431,18	f 6 892 888,73⅝	Lantaarnen. 756,44⅝
35 502,03⅝	7 392,24	2 342,52	24 570,39⅝	1 888,15	7,74	48 598,41	383 081,68⅝	(46) Hieronder begrepen:
								Spoorstaven en toebehooren . . f 5 600,42⅝
								(47) Hieronder schadeloosstelling voor het veranderen van vaartuigen . . . . f 193 074,73⅝
f 324 856,38	f 119 757,08⅝	f 31 392,71⅝	(45) f 181 853,26⅝	f 18 847,49⅝	f 182,54	f 15 648,32⅝	f 2 950 058,20⅝	
924,05⅝	»	»	201,30	»	»	»	59 271,11⅝	
323 932,32⅝	f 119 757,08⅝	f 31 392,71⅝	f 181 651,96⅝	f 18 847,49⅝	f 182,54	f 15 648,32⅝	f 2 890 787,09	
18 896,99⅝	6 402,81⅝	1 821,33⅝	10 596,89⅝	1 099,49	10,65	912,86⅝	168 637,68	
f 5 600,42⅝	»	»	»	»	»	(47) f 900 534,95	f 5 093 430,85⅝	
»	»	»	»	»	»	»	5 214,85⅝	
5 600,42⅝	»	»	»	»	»	f 900 534,95	f 5 088 216,00	
323 932,32⅝	f 119 757,08⅝	f 31 392,71⅝	f 181 651,96⅝	f 18 847,49⅝	f 182,54	15 648,32⅝	2 890 787,09	
329 532,75	f 119 757,08⅝	f 31 392,71⅝	f 181 651,96⅝	f 18 847,49⅝	f 182,54	f 916 183,27⅝	f 7 979 003,09	
19 223,70⅝	6 402,81⅝	1 831,33⅝	10 596,89⅝	1 099,49	10,65	53 446,69⅝	465 465,12	

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

	ALGEMEENE KOSTEN.			Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken.
	(1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) en de lijn Arnhem—Nijmegen.	(2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	Voor de lijn.				
	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
. . . .		f 37 173,31⁵	f 99 575,15	f 23 088,65	f 863 100,06	f 1 427 839,84⁵	f 723 783,88
. . . .		»	295,05	»	26 183,09	1 406,62⁵	3 160,36
. . . .		f 37 173,31⁵	f 99 280,10	f 23 088,65	f 836 916,97	f 1 426 433,22	f 720 623,52
vergang .		1 486,64	3 970,41	923,36	33 469,98⁵	57 045,92	28 819,17
. . . .		f 15 251,97	f 52 735,77	f 21 246,25	f 190 634,47⁵	f 365 524,92⁵	f 1 095 123,72
. . . .		»	»	»	1 550,00	»	»
. . . .		f 15 251,97	f 52 735,77	f 21 246,25	f 189 084,47⁵	f 365 524,92⁵	f 1 095 123,72
. . . .		37 173,31⁵	99 280,10	23 088,65	836 916,97	1 426 433,22	720 623,52
. . . .		f 52 425,28⁵	f 152 015,87	f 44 334,90	f 1 026 001,44⁵	f 1 791 958,14⁵	f 1 815 747,24
gang . .		2 096,59	6 079,42	1 773,04	41 031,85	71 663,99⁵	72 615,36
. . . .		f 101 755,28	f 679 310,26	f 134 567,16⁵	f 3 338 986,26	f 1 324 527,35	f 4 030 706,65
. . . .		»	59 325,66⁵	»	604 614,36⁵	371 682,14	66 354,31
. . . .		f 101 755,28	f 619 984,59⁵	f 134 567,16⁵	f 2 734 371,89⁵	f 952 845,21	f 3 964 352,34
rgangen.		3 370,27	20 534,73	4 457,04⁵	90 566,10⁵	31 559,52⁵	131 304,73
. . . .		f 6 849,09	f 48 195,39	f 18 003,79⁵	f 22 427,10	»	f 1 768 972,27
. . . .		»	»	»	»	»	50,00
. . . .		f 6 849,09	f 48 195,39	f 18 003,79⁵	f 22 427,10	»	f 1 768 922,27
. . . .		f 14 115,36	f 49 117,42	f 14 054,12⁵	f 26 516,08	»	f 1 622 070,36
. . . .		»	»	»	»	»	3 049,77
. . . .		f 14 115,36	f 49 117,42	f 14 054,12⁵	f 26 516,08	»	f 1 619 020,58
. . . .		f 101 755,28	f 619 984,59⁵	f 134 567,16⁵	f 2 734 371,89⁵	f 952 845,21	f 3 964 352,34
. . . .		6 849,09	48 195,39	18 003,79⁵	22 427,10	»	1 768 922,27
. . . .		14 115,36	49 117,42	14 054,12⁵	26 516,08	»	1 619 020,58
. . . .		f 122 719,73	f 717 297,40⁵	f 116 625,08⁵	f 2 783 315,07⁵	f 952 845,21	f 7 352 295,20
ungen .		4 064,64⁵	23 757,86⁵	5 518,85	92 187,17	31 559,52⁵	243 514,68

Bijlagen.

Lijn. 1.	Sectie. 2.	OMSCHRIJVING. 3.	Bovenbouw. 11.	Overgangswerken. 12.
		WILLEMSDORP-ZWALUWE.		
		(Lengte 2^{248} kilometer.)	(48) f 662 423,88	f 70 873,9
		Af: bedrag der bate	864,135	53,6
		Blijft, zonder den rivierovergang . .	f 661 559,745	f 70 820,2
		Per kilometer, zonder den rivierover	26 457,095	2 832,2
		BRUG OVER HET HOLLANDSCH DIEP M. AANSLUITENDE DAMMEN.		
		(Lengte 2^{546} kilometer.)	(50) f 5 252,195	f 5 363,5
		Nog te betalen termijnen van aannemingsso	»	»
		Totaal	f 5 252,195	f 5 363,5
		Af: bedrag der bate	661 559,745	70 820,2
		Blij	f 666 811,94	f 76 183,8
		Willemsdorp-Zwaluwe	26 667,145	3 046,7
		Totaal, met den rivierovergang . .		
		Per kilometer, met den rivierovergan		
I.	2	MOERDIJK-BREDA. (60)		
		(Lengte 18^{461} kilometer).	(53) f 2 224 253,58	f 224 174,2
		Af: bedrag der bate	273 216,64	12 634,1
		Blijf	f 1 951 036,94	f 211 540,0
		Per kilomete	64 620,99	7 006,4
K.		**Amsterdam-Nieuwediep.**		
		(Lengte 85^{813} kilometer.)		
			(55) f 6 789,48	»
K.	1	AMSTERDAM-ALKMAAR.	»	»
		(Lengte 43^{890} kilometer).	f 6 789,48	»
		Nog te betalen termijnen van aannemingsso		
		Totaa	(56) f 7 096,275	»
		Af: bedrag der bate	»	»
		Blijf	f 7 096,275	»
		Per kilomete	f 1 951 036,94	f 211 540,05
K.	2	ALKMAAR-NIEUWEDIEP.	6 789,48	»
		(Lengte 41^{923} kilometer).	7 096,275	»
		Af: bedrag der bate	f 1 964 922,695	f 211 540,05
		Blijf	65 080,905	7 006,49
		Per kilomete		

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Lijn.	Sectie.	OMSCHRIJVING.	ALGEMEENE KOSTEN. (1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) en de lijn Arnhem—Nijmegen.	ALGEMEENE KOSTEN. (2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	ALGEMEENE KOSTEN. Voor de lijn.	Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerk.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
H.	3	BOMMEL–BOXTEL.							
		(Lengte 25⁰⁰⁵ kilometer.)		f 37 173,31⁵	f 99 575,15	f 23 088,65	f 863 100,06	f 1 427 839,84⁵	f 723 783,8
		Af: bedrag der baten		»	295,05	»	26 183,09	1 406,62⁵	3 169,3
		Blijft, zonder den rivierovergang		f 37 173,31⁵	f 99 280,10	f 23 088,65	f 836 916,97	f 1 426 433,22	f 720 623,3
		Per kilometer, zonder den rivierovergang		1 486,64	3 970,41	923,36	33 469,98⁵	57 045,92	28 819,1
		BRUG OVER DE MAAS, NABIJ CRÈVECOEUR		f 15 251,97	f 52 735,77	f 21 246,25	f 190 634,47⁵	f 365 524,92⁵	f 1 095 123,7
		Af: bedrag der baten		»	»	»	1 550,00	»	»
		Blijft		f 15 251,97	f 52 735,77	f 21 246,25	f 189 084,47⁵	f 365 524,92⁵	f 1 095 123,7
		Bommel-Boxtel		37 173,31⁵	99 280,10	23 088,65	836 916,97	1 426 433,22	720 623,3
		Totaal, met den rivierovergang		f 52 425,28⁵	f 152 015,87	f 44 334,90	f 1 026 001,44⁵	f 1 791 958,14⁵	f 1 815 747,0
		Per kilometer, met den rivierovergang		2 096,59	6 079,42	1 773,04	41 031,85	71 663,99⁵	72 615,3
I.		**Rotterdam-Zwaluwe.** (52)							
		(Lengte 34⁹⁸⁶ kilometer.)							
I.	1	ROTTERDAM–WILLEMSDORP.							
		(Lengte 30¹⁹³ kilometer.)		f 101 755,28	f 679 310,26	f 134 567,16⁵	f 3 338 986,26	f 1 324 527,35	f 4 030 706,6
		Af: bedrag der baten		»	59 325,66⁵	»	604 614,36⁵	371 682,14	66 354,3
		Blijft, zonder de rivierovergangen		f 101 755,28	f 619 984,59⁵	f 134 567,16⁵	f 2 734 371,89⁵	f 952 845,21	f 3 964 352,3
		Per kilometer, zonder de rivierovergangen		3 370,27	20 534,73	4 457,04⁵	90 566,10⁵	31 559,52⁵	131 304,7
		BRUG OVER DE MAAS TE ROTTERDAM		f 6 849,09	f 48 195,39	f 18 003,79⁵	f 22 427,10	»	f 1 768 972,2
		Af: bedrag der baten		»	»	»	»	»	50,0
		Blijft		f 6 849,09	f 48 195,39	f 18 003,79⁵	f 22 427,10	»	f 1 768 922,2
		BRUG OVER DE MAAS BIJ DORDRECHT		f 14 115,36	f 49 117,42	f 14 054,12⁵	f 26 516,08	»	f 1 622 070,3
		Af: bedrag der baten		»	»	»	»	»	3 049,7
		Blijft		f 14 115,36	f 49 117,42	f 14 054,12⁵	f 26 516,08	»	f 1 619 020,5
		Rotterdam-Willemsdorp		f 101 755,28	f 619 984,59⁵	f 134 567,16⁵	f 2 734 371,89⁵	f 952 845,21	f 3 964 352,3
		Brug over de Maas te Rotterdam		6 849,09	48 195,39	18 003,79⁵	22 427,10	»	1 768 922,2
		Brug over de Maas bij Dordrecht		14 115,36	49 117,42	14 054,12⁵	26 516,08	»	1 619 020,5
		Totaal, met de rivierovergangen		f 122 719,73	f 717 297,40⁵	f 116 625,08⁵	f 2 783 315,07⁵	f 952 845,21	f 7 352 295,0
		Per kilometer, met de rivierovergangen		4 064,64⁵	23 757,86⁵	5 518,85	92 187,17	31 559,52⁵	243 514,6

Begroting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Bovenbouw. 11.	Overgangs-werken. 12.	Beveiliging. 13.	Stations. 14.	Bewaking en afdeeling. 15.	Seinen. 16.	Werken van bijzonderen aard en strekking. 17.	Totaal. 18.
48) 662 423,88	f 70 873,94	f 36 477,27	(49) f 412 802,19⁵	f 46 898,57	f 808,03	f 148 583,52⁵	f 4 553 428,31⁵
864,13⁵	53,65	24,73	945,52	26,98	0,70	»	32 960,84
f 661 559,74⁵	f 70 820,29	f 36 452,54	f 411 856,67⁵	f 46 871,59	f 807,33	f 148 583,52⁵	f 4 520 467,47⁵
26 457,09⁵	2 832,24⁵	1 457,81	16 470,97	1 874,49	32,28⁵	5 942,15	180 782,54
50) f 5 252,19⁵	f 5 363,52	f 1 538,20	»	f 5 173,60	»	(51) f 460 275,44	f 2 218 120,06⁵
»	»	»	»	»	»	»	1 550,00
5 252,19⁵	f 5 363,52	f 1 538,20	»	f 5 173,60	»	f 460 275,44	f 2 216 570,06⁵
661 559,74⁵	70 820,29	36 452,54	f 411 856,67⁵	46 871,59	f 807,33	148 583,52⁵	4 520 467,47⁵
f 666 811,94	f 76 183,81	f 37 990,74	f 411 856,67⁵	f 52 045,19	f 807,33	f 608 858,96⁵	f 6 737 037,54
26 667,14⁵	3 046,74⁵	1 519,32⁵	16 470,97⁵	2 081,39	32,28⁵	24 349,49	269 427,61⁵
53) 2 224 253,58	f 224 174,21⁵	f 99 530,04⁵	(54) f 3 383 840,05⁵	f 107 197,95⁵	f 1 252,42⁵	f 3 748 898,41⁵	f 19 398 999,66
273 216,64	12 634,16	45 200,57	743 532,81	1 549,56	»	29 092,63	2 207 202,85
1 951 036,94	f 211 540,05⁵	f 54 329,47⁵	f 2 640 307,24⁵	f 105 648,39⁵	f 1 252,42⁵	f 3 719 805,78⁵	f 17 191 796,81
64 620,99	7 006,49⁵	1 799,46⁵	87 450,55⁵	3 499,21⁶	41,48	123 205,01⁵	569 415,63⁵
55) f 6 789,48	»	»	»	f 9 315,15	f 600,00	»	f 1 881 152,28
»	»	»	»	»	»	»	50,00
6 789,48	»	»	»	f 9 315,15	f 600,00	»	f 1 881 102,28
56) f 7 096,27⁵	»	»	»	f 23 728,62⁵	f 228,79⁵	f 198 602,62	f 1 955 529,66
»	»	»	»	»	»	625,00	3 674,77⁵
7 096,27⁵	»	»	»	f 23 728,62⁵	f 228,79⁵	f 197 977,62	f 1 951 854,88⁵
1 951 036,94	f 211 540,05⁵	f 54 329,47⁵	f 2 640 307,24⁵	f 105 648,39⁵	f 1 252,42⁵	f 3 719 805,78⁵	f 17 191 796,81
6 789,48	»	»	»	9 315,15	600,00	»	1 881 102,28
7 096,27⁵	»	»	»	23 728,62⁵	228,79⁵	197 977,62	1 951 854,88⁵
1 964 922,69⁵	f 211 540,05⁵	f 54 329,47⁵	f 2 640 307,24⁵	f 138 692,17	f 2 081,22	f 3 917 783,40⁵	f 21 024 753,97⁵
65 080,90⁵	7 006,49⁵	1 799,46⁵	87 450,55⁵	4 593,67	68,93	129 762,30	696 368,37⁵

TOELICHTINGEN. 19.

(48) Hieronder begrepen:
- Spoorstaven en toebehooren . . f 237 067,00
- Dwarsliggers 101 618,70⁵
- Draaischijven 7 896,43⁵
- Wissels en toebehooren . . . 37 712,89⁵

(49) Waterkranen 522,50
Lantaarnen. 911,16

(50) Hieronder begrepen:
- Spoorstaven en toebehooren. . f 5 252,19⁵

(51) Hieronder schadeloosstelling voor het veranderen van vaartuigen . . . . f 28 181,49

(52) Dubbele spoorbaan.

(53) Hieronder begrepen:
- Spoorstaven en toebehooren. . f 748 882,64⁵
- Dwarsliggers 222 640,25
- Draaischijven 88 027,54
- Wissels en toebehooren . . . 169 663,01⁵

(54) Waterkranen . . . . . f 7 931,00
Lantaarnen. 5 022,03⁵

(55) Hieronder begrepen:
- Spoorstaven en toebehooren . . f 6 789,48

(56) Hieronder begrepen:
- Spoorstaven en toebehooren . . f 7 096,27⁵

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

	ALGEMEENE KOSTEN.						
	(1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) en de lijn Arnhem—Nijmegen.	(2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	Voor de lijn.	Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken.
	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
. . .		f 3 218,70[5]	f 11 007,56[5]	f 3 055,51	f 124 822,86	f 110 566,26[5]	f 36 924,0
n . . .		»	»	»	4 848,57	»	»
. . .		f 3 218,70[5]	f 11 007,56[5]	f 3 055,51	f 119 974,29	f 110 566,26[5]	f 36 924,0
rel gang . .		1 431,81	4 896,60[5]	1 377,00[5]	53 369,34[5]	49 184,28	16 425,2
ET							
. . .		f 47 091,21	f 166 685,64	f 44 149,78[5]	f 9 200,44	f 607 052,69	f 5 167 477,1
mmen .		»	»	»	»	»	15 450,0
. . .		f 47 091,21	f 166 685,64	f 44 149,78[5]	f 9 200,44	f 607 052,69	f 5 152 027,1
n . . .		»	107,05	»	50,00	»	50,0
ft . . .		f 47 091,21	f 166 578,59	f 44 149,78[5]	f 9 150,44	f 607 052,69	f 5 151 977,1
. . .		3 218,70[5]	11 007,56[5]	3 055,51	119 974,29	110 566,26[5]	36 924,0
. . .		f 50 309,91[5]	f 177 586,15[5]	f 47 205,29[5]	f 129 124,73	f 717 618,95[5]	f 5 188 901,2
ng. . .		10 494,35	37 043,42	9 846,74[5]	26 934,65[5]	149,691,06	1 082 374,0
. . .		f 14 616,93	f 46 608,40[5]	f 14 772,96	f 286 767,03[5]	f 280 616,66[5]	f 222 081,3
n . . .		»	»	»	25 054,65	»	»
t . . .		f 14 616,93	f 46 608,40[5]	f 14 772,96	f 261 712,38[5]	f 280 616,66[5]	f 222 081,3
r . . .		791,77[5]	2 524,69[5]	800,22[5]	14 176,50	15 200,51	12 029,7
. . .		f 87 192,48	f 780 274,20[5]	f 213 815,52[5]	f 1 191 905,07	f 5 727 662,90	f 5 001 857,5
nmen .		»	»	»	»	»	»
l . . .		f 87 192,48	f 780 274,20[5]	f 213 815,52[5]	f 1 191 905,07	f 5 727 662,90	f 5 001 857,5
. . .		»	8 201,04	»	62 355,16[5]	5 025,00	4 200,0
t . . .		f 87 192,48	f 772 073,16[5]	f 213 815,52[5]	f 1 129 549,90[5]	f 5 722 637,90	f 4 997 657,4
r . . .		1 986,61	17 591,09	4 871,62	25 735,93	130 385,91	113 867,7
t . . .		f 31 902,21	f 91 948,68[5]	f 29 327,79	f 606 048,71[5]	f 586 801,29	f 651 085,3
r . . .		»	254,30	»	11 208,30	»	220,0
t . . .		f 31 902,21	f 91 694,38[5]	f 29 327,79	f 594 840,41[5]	f 586 801,29	f 650 865,3
r . . .		760,97	2 187,21	699,56	14 188,88	13 997,12	15 525,2

Lijn. 1.	Sectie. 2.	OMSCHRIJVING. 3.	Bovenbouw. 11.	Overgangswerken. 12.
		ZWALUWE-ZEVENBERGEN.		
		(Lengte 6⁶⁷⁰ kilometer)		
		Af: bedrag der bate	(57) f 76 308,43	f 3 293,42⁵
			»	»
		Blijft	f 76 308,43	f 3 293,42⁵
		Per kilomete	33 945,03	1 465,04⁵
		ARNHEM-NIJMEGEN.		
		(Lengte 19⁰⁸⁴ kilometer)		
		Af: bedrag der bate	(59) f 21 571,62	»
			»	»
		Blijft, zonder de rivierovergangen	f 21 571,62	»
		Per kilometer, zonder de rivierove	»	»
		BRUG OVER DEN RIJN BIJ ARNHEM . . .	f 21 571,62	»
			76 308,43	f 3 293,42⁵
		BRUG OVER DE WAAL BIJ NIJMEGEN . .	f 97 880,05	f 3 293,42⁵
			20 417,19⁵	686,99
		Arnhem-Nijmegen	(61) f 700 060,61⁵	f 22 857,87
		Brug over den Rijn bij Arnhem	1 689,65⁵	»
		» » de Waal bij Nijmegen	f 698 370,96	f 22 857,87
			37 829,53	1 238,17
		Totaal, met de rivierovergangen .	(63) f 1 889 511,96⁵	f 43 392,19
		Per kilometer, met de rivieroverga	»	»
		ZWOLLE-ALMELO.	f 1 889 511,96⁵	f 43 392,19
		(Lengte 44⁷⁰⁰ kilometer)	15 815,33	»
		Af: bedrag der baten	f 1 873 696,63⁵	f 43 392,19
			42 690,74	988,65
		Blijft	(65) f 1 041,930,38⁵	f 38 117,56⁵
		Per kilometer	626,64	»
			f 1 041 303,74⁵	f 38 117,56⁵
			24 838,48	909,23

Lijn.	Sectie.	OMSCHRIJVING.	ALGEMEENE KOSTEN. (1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 19 November 1874 (*Staatsblad* n°. 208) en de lijn Arnhem—Nijmegen.	ALGEMEENE KOSTEN. (2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	Voor de lijn.	Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwer...
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
		WILLEMSDORP-ZWALUWE.							
		(Lengte 2^{248} kilometer.)			f 3 218,70^{5}	f 11 007,56^{5}	f 3 055,51	f 124 822,86	f 110 566,26^{5}	f 36 924,...
		Af: bedrag der baten			»	»	»	4 848,57	»	»
		Blijft, zonder den rivierovergang			f 3 218,70^{5}	f 11 007,56^{5}	f 3 055,51	f 119 974,29	f 110 566,26^{5}	f 36 924,...
		Per kilometer, zonder den rivierovergang			1 431,81	4 896,60^{5}	1 377,00^{6}	53 369,34^{5}	49 184,28	16 42...
		BRUG OVER HET HOLLANDSCH DIEP MET AANSLUITENDE DAMMEN.							
		(Lengte 2^{246} kilometer.)			f 47 091,21	f 166 685,64	f 44 149,78^{5}	f 9 200,44	f 607 052,69	f 5 167 477,...
		Nog te betalen termijnen van aannemingssommen			»	»	»	»	»	15 450,...
		Totaal			f 47 091,21	f 166 685,64	f 44 149,78^{5}	f 9 200,44	f 607 052,69	f 5 152 027,...
		Af: bedrag der baten			»	107,05	»	50,00	»	50,...
		Blijft			f 47 091,21	f 166 578,59	f 44 149,78^{5}	f 9 150,44	f 607 052,69	f 5 151 977,...
		Willemsdorp-Zwaluwe			3 218,70^{5}	11 007,56^{5}	3 055,51	119 974,29	110 566,26^{5}	36 924,...
		Totaal, met den rivierovergang			f 50 309,91^{5}	f 177 586,15^{5}	f 47 205,29^{5}	f 129 124,73	f 717 618,95^{5}	f 5 188 901,...
		Per kilometer, met den rivierovergang			10 494,35	37 043,42	9 846,74^{5}	26 934,65^{5}	149,691,06	1 082 374,...
I.	2	MOERDIJK-BREDA. (60)								
		(Lengte 18^{461} kilometer)			f 14 616,93	f 46 608,40^{5}	f 14 772,96	f 286 767,03^{5}	f 280 616,66^{5}	f 222 081,...
		Af: bedrag der baten			»	»	»	25 054,65	»	»
		Blijft			f 14 616,93	f 46 608,40^{5}	f 14 772,96	f 261 712,38^{5}	f 280 616,66^{5}	f 222 081,...
		Per kilometer			791,77^{5}	2 524,69^{5}	800,22^{5}	14 176,50	15 200,51	12 029,...
K.		**Amsterdam-Nieuwediep.** (Lengte 85^{813} kilometer.)								
K.	1	AMSTERDAM-ALKMAAR.								
		(Lengte 43^{890} kilometer)			f 87 192,48	f 780 274,20^{5}	f 213 815,52^{5}	f 1 191 905,07	f 5 727 662,90	f 5 001 857,...
		Nog te betalen termijnen van aannemingssommen			»	»	»	»	»	»
		Totaal			f 87 192,48	f 780 274,20^{5}	f 213 815,52^{5}	f 1 191 905,07	f 5 727 662,90	f 5 001 857,...
		Af: bedrag der baten			»	8 201,04	»	62 355,16^{5}	5 025,00	4 200,...
		Blijft			f 87 192,48	f 772 073,16^{5}	f 213 815,52^{5}	f 1 129 549,90^{5}	f 5 722 637,90	f 4 997 657,...
		Per kilometer			1 986,61	17 591,09	4 871,62	25 735,93	130 385,91	113 867,...
K.	2	ALKMAAR-NIEUWEDIEP.								
		(Lengte 41^{923} kilometer)			f 31 902,21	f 91 948,68^{5}	f 29 327,79	f 606 048,71^{5}	f 586 801,29	f 651 085,...
		Af: bedrag der baten			»	254,30	»	11 208,30	»	220,...
		Blijft			f 31 902,21	f 91 694,38^{5}	f 29 327,79	f 594 840,41^{5}	f 586 801,29	f 650 865,...
		Per kilometer			760,97	2 187,21	699,56	14 188,88	13 997,12	15 525,...

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Bovenbouw.	Overgangs-werken.	Beveiliging.	Stations.	Bewaking en afdeeling.	Seinen.	Werken van bijzonderen aard en strekking.	Totaal.	TOELICHTINGEN.
11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
(57) f 76 308,43	f 3 293,42⁵	f 2 926,55	(58) f 12 733,47⁵	f 13 855,50⁵	f 110,59⁵	f 1 148,20⁵	f 399 971,14	(57) Hieronder begrepen:
»	»	»	5,42	»	»	»	4 853,99	Spoorstaven en toebehooren . . f 30 602,17
								Dwarsliggers 12 804,86⁵
								Wissels en toebehooren . . . 5 598,47
f 76 308,43	f 3 293,42⁵	f 2 926,55	f 12 728,05⁵	f 13 855,50⁵	f 110,59⁵	f 1 148,20⁵	f 395 117,15	(58) Lantaarnen. . . . . f 92,60
33 945,03	1 465,04⁵	1 301,84⁵	5 661,94⁵	6 163,48	49,19	510,76⁵	175 763,85⁵	
								(59) Hieronder begrepen:
								Spoorstaven en toebehooren . . f 16 030,96⁵
								Dwarsliggers 4 176,20
(59) f 21 571,62	»	»	»	f 5 935,54	f 671,93	f 587 471,28⁵	f 6 657 307,32⁵	(60) Dubbele spoorbaan.
»	»	»	»	»	»	»	15 450,00	(61) Hieronder begrepen:
f 21 571,62	»	»	»	f 5 935,54	f 671,93	f 587 471,28⁵	f 6 641 857,32⁵	Spoorstaven en toebehooren . . f 249 511,92⁵
»	»	»	»	»	»	»	207,05	Dwarsliggers 112 858,97⁵
								Draaischijven 7 266,32
f 21 571,62	»	»	»	f 5 935,54	f 67,93	f 587 471,28⁵	f 6 641 650,27⁵	Wissels en toebehooren . . . 43 670,23
76 308,43	f 3 293,42⁵	f 2 926,55	f 12 728,05⁵	13 855,50⁵	110,59⁵	1 148,20⁵	395 117,15	(62) Waterkranen . . . . . f 1 244,08
f 97 880,05	f 3 293,42⁵	f 2 926,55	f 12 728,05⁵	f 19 791,04⁵	f 782,52⁵	f 588 619,49	f 7 036 767,42⁵	Lantaarnen. 477,95⁵
20 417,19⁵	686,99	610,46	2 654,99⁶	4 128,29⁵	163,23	122 782,54	1 467 827,99⁵	
								(63) Hieronder begrepen:
								Spoorstaven . . . . . f 601 422,11
								Dwarsliggers 280 799,18⁵
								Draaischijven 22 482,58
(61) f 700 060,61⁵	f 22 857,87	f 17 217,39⁵	(62) f 305 971,29	f 39 608,69⁵	f 420,98⁵	f 153 374,01	f 2 104 974,22	Wissels en toebehooren . . . 177 361,25
1 689,65⁵	»	»	4 512,17⁵	»	»	»	31 256,48	(64) Waterkranen . . . . . f 8 133,34
f 698 370,96	f 22 857,87	f 17,217,39⁵	f 301 459,11⁵	f 39 608,69⁵	f 420,98⁵	f 153 374,01	f 2 073 717,74	Lantaarnen. 3 372,39⁵
37 829,53	1 238,17	932,63⁵	16 329,51	2 145,53	22,80⁵	8 308,00	112 330,19⁵	
								(65) Hieronder begrepen:
								Spoorstaven en toebehooren . . f 385 173,39⁵
								Dwarsliggers 150 089,40
								Draaischijven 22 724,55
								Wissels en toebehooren . . . 60 337,22⁵
								(66) Waterkranen . . . . . f 2 265,50
(63) f 1 889 511,96⁵	f 43 392,19	f 134 148,30	(64) f 2 665 658,15	f 159 682,90⁵	f 344,60	f 6 189 786,36⁵	f 24 085 232,19	Lantaarnen. 812,06
»	»	»	484 500,00	»	»	»	484 500,00	
f 1 889 511,96⁵	f 43 392,19	f 134 148,30	f 3 150 158,15	f 159 682,90⁵	f 344,60	f 6 189 786,36⁵	f 24 569 732,19	
15 815,33	»	58,00	4 541,90	10,00	»	2 003,49⁵	102 209,99	
f 1 873 696,63⁵	f 43 392,19	f 134 090,30	f 3 145,616,25	f 159 672,90⁵	f 344,60	f 6 187 782,87	f 24 467 522,20	
42 690,74	988,65	3 055,14	71 640,45	3 638,02	7,85	140 983,88	557 443,70	
(65) f 1 041,930,38⁵	f 38 117,56⁵	f 28 033,30⁵	(66) f 593 535,87⁵	f 89,410,96	f 103,63	f 226 420,06	f 4 014 465,85	
626,64	»	72,00	324,22	45,00	»	»	12 750,46	
f 1 041 303,74⁵	f 38 117,56⁵	f 27 961,30⁵	f 593 211,65⁵	f 89 165,96	f 103,63	f 226 420,06	f 4 001 715,39	
24 838,48	909,23	666,96	14 150,03	2 126,90	2,47	5 400,85	95 453,93	

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

	ALGEMEENE KOSTEN.						
	(1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) en de lijn Arnhem—Nijmegen.	(2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	Voor de lijn.	Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerke
	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
r. . . .		f 1 415,19	f 7 921,89⅝	f 3 108,34	f 110 027,29	f 51 352,57	f 33 716,
n . . .		»	»	»	473,28	»	
t . . .		f 1 415,19	f 7 921,89⅝	f 3 108,34	f 109 554,01	f 51 352,57	f 33 716,
r . . .		212,17	1 187,69	466,02	16 424,89⅝	7 699,03⅝	5 054,
n							
n							
. . . .		»	f 174 063,36⅝	f 32 611,55	f 1 030 651,11⅝	f 1 331 838,67	f 189 267,
ft							
. . . .		»	1,08	»	37 021,47⅝	»	»
. . . .		»	f 174 062,28⅝	f 32 611,55	f 993 629,64	f 1 331 838,67	f 189 267,
rgangen.		»	9 141,81	1 708,84	52 066,11	69 788,23	9 917,
. . . .		»	f 22 201,30	f 23 212,97	f 95 361,71	»	f 1 446 013,
n							
t. . . .		»	f 40 719,66	f 37 192,69	f 74 799,13	»	f 2 716 359,
r							
. . .		»	f 174 062,28⅝	f 32 611,55	f 993 629,64	f 1 331 838,67	f 189 267,
n . . .		»	22 201,30	23 212,97	95 361,71	»	1 446 013,
. . .		»	40 719,66	37 192,69	74 799,13	»	2 716 359,
. . .		»	f 236 983,24⅝	f 93 017,21	f 1 163 790,48	f 1 331 838,67	f 4 351 641,
n							
ngen. .		»	12 417,90	4 874,09	60 982,52	69 788,23	228 025,64
t							
r							
. . .		»	f 151 669,69⅝	f 26 617,16	f 719 014,34	f 890 796,61⅝	f 558 989,17
. . .		»	»	»	735,04⅝	»	175,00
. . .		»	f 151 669,69⅝	f 26 617,16	f 718 279,29⅝	f 890 796,61⅝	f 558 814,17
t . . .		»	3 393,06	595,46	16 068,89	19 928,33⅝	12 501,43
r							

Bijlagen.

Begr

Bovenbouw. 11.	Overgangs-werken. 12.	Lijn. 1.	Sectie. 2.	OMSCHRIJVING. 3.
				DORDRECHT-ELST.
(67) f 185 709,53	f 5 595,02			(Lengte 73⁶¹⁸ kilometer.) . . . .
361,38⁵	»			Af: bedrag der bate
f 185 348,14⁵	f 5 595,02			Blijft, zonder den rivierovergang
27 788,32⁵	838,83			Per kilometer, zonder den riviero
				BRUG OVER DE MERWEDE BIJ BAANHOEK .
				Dordrecht-Elst . . . . .
				Totaal, met den rivierovergang
				Per kilometer, met den rivierover
(69) f 899 545,22	f 326 950,0			
4 082,45	»			
f 895 462,77	f 326 950,0			AMERSFOORT-NIJMEGEN.
46 922,17	17 132,1			(Lengte 54²⁷⁸ kilometer) . . . . .
				Af: bedrag der bate
(71) f 6 152,82⁵	»			Blijft, zonder den rivierovergang .
				Per kilometer, zonder den rivierov
				BRUG OVER DEN RIJN BIJ RHENEN . . . .
(73) f 8 652,74	»			Amersfoort-Nijmegen . . . . .
				Totaal, met den rivierovergang .
f 895 462,77	f 326 950,			Per kilometer, met den rivieroverg
6 152,82⁵				
8 652,74				
				ZAANSTREEK-ENKHUIZEN.
f 910 268,33⁵	f 326 950,			(Lengte 49²⁷⁶ kilometer) . . . . .
47 697,98⁵	17 132			Af: bedrag der bater
				Blijft
				Per kilometer
(75) f 989 329,12	f 151 53			
7 641,91⁵				STAVOREN-LEEUWARDEN.
				(Lengte 48⁴⁰⁰ kilometer) . . . . .
f 981 687,20⁵	f 151 53			Af: bedrag der baten
21 961,68	3 39			Blijft
				Per kilometer

Lijn.	Sectie.	OMSCHRIJVING.	ALGEMEENE KOSTEN. (1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 209) en de lijn Arnhem—Nijmegen.	ALGEMEENE KOSTEN. (2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	Voor de lijn.	Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwer...
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8	9.	10.
		ZWALUWE-ZEVENBERGEN.							
		(Lengte 6^{670} kilometer)		f 1 415,19	f 7 921,89^{5}	f 3 108,34	f 110 027,29	f 51 352,57	f 33 71...
		Af: bedrag der baten		»	»	»	473,28	»	
		Blijft		f 1 415,19	f 7 921,89^{5}	f 3 108,34	f 109 554,01	f 51 352,57	f 33 71...
		Per kilometer		212,17	1 187,69	466,02	16 424,89^{5}	7 699,03^{5}	5 05...
		ARNHEM-NIJMEGEN.							
		(Lengte 19^{084} kilometer)		»	f 174 063,36^{5}	f 32 611,55	f 1 030 651,11^{5}	f 1 331 838,67	f 189 267,...
		Af: bedrag der baten		»	1,08	»	37 021,47^{5}	»	
		Blijft, zonder de rivierovergangen		»	f 174 062,28^{5}	f 32 611,55	f 993 629,64	f 1 331 838,67	f 189 267,...
		Per kilometer, zonder de rivierovergangen		»	9 141,81	1 708,84	52 066,11	69 788,23	9 917,...
		BRUG OVER DEN RIJN BIJ ARNHEM		»	f 22 201,30	f 23 212,97	f 95 361,71	»	f 1 446 013,...
		BRUG OVER DE WAAL BIJ NIJMEGEN		»	f 40 719,66	f 37 192,69	f 74 799,13	»	f 2 716 359,...
		Arnhem-Nijmegen		»	f 174 062,28^{5}	f 32 611,55	f 993 629,64	f 1 331 838,67	f 189 267,...
		Brug over den Rijn bij Arnhem		»	22 201,30	23 212,97	95 361,71	»	1 446 013,...
		» » de Waal bij Nijmegen		»	40 719,66	37 192,69	74 799,13	»	2 716 359,...
		Totaal, met de rivierovergangen		»	f 236 983,24^{5}	f 93 017,21	f 1 163 790,48	f 1 331 838,67	f 4 351 641,...
		Per kilometer, met de rivierovergangen		»	12 417,90	4 874,09	60 982,52	69 788,23	228 025,...
		ZWOLLE-ALMELO.							
		(Lengte 44^{709} kilometer)		»	f 151 669,69^{5}	f 26 617,16	f 719 014,34	f 890 796,61^{5}	f 558 989,...
		Af: bedrag der baten		»	»	»	735,04^{5}	»	175,...
		Blijft		»	f 151 669,69^{5}	f 26 617,16	f 718 279,29^{5}	f 890 796,61^{5}	f 558 814,...
		Per kilometer		»	3 393,06	595,46	16 068,89	19 928,33^{5}	12 501,...

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Bovenbouw. 11.	Overgangswerken. 12.	Beveiliging. 13.	Stations. 14.	Bewaking en afdeeling. 15.	Seinen. 16.	Werken van bijzonderen aard en strekking. 17.	Totaal. 18.	TOELICHTINGEN. 19.
(67) f 185 709,53	f 5 595,02	f 4 712,27⅝	(68) f 12 984,31⅝	f 6 815,21	f 722,35⅝	f 1 148,20⅝	f 425 228,96⅝	(67) Hieronder begrepen: Spoorstaven en toebehooren . . f 79 084,33; Dwarsliggers . . . . . 25 133,25; Wissels en toebehooren . . . 4 926,67
361,38⅝	»	»	»	»	»	»	834,66⅝	(68) Lantaarnen. . . . . f 63,34⅝
f 185 338,14⅝	f 5 595,02	f 4 712,27⅝	f 12 984,31⅝	f 6 815,21	f 722,35⅝	f 1 148,20⅝	f 424 394,30	(69) Hieronder begrepen: Spoorstaven en toebehooren . . f 334 306,04⅝; Dwarsliggers . . . . . 128 815,09⅝; Draaischijven . . . . . 12 284,79⅝; Wissels en toebehooren . . . 144 024,55
27 788,32⅝	838,83⅝	706,49	1 946,67	1 021,77	108,29⅝	172,14⅝	63 627,33	
(69) f 899 545,22	f 326 950,03	f 40 120,55	(70) f 654 385,79⅝	f 24 382,88	f 211,75	f 121 496,77⅝	f 4 825 525,32⅝	(70) Waterkranen . . . . . f 2 350,00; Lantaarnen. 1 061,53⅝
4 082,45	»	»	85,51⅝	1 073,68	»	»	42 264,20	(71) Spoorstaven en toebehooren . . f 6 152,82⅝
f 895 462,77	f 326 950,03	f 40 120,55	f 654 300,28	f 23 309,20	f 211,75	f 121 496,77⅝	f 4 783 261,12⅝	(72) Schadeloosstelling voor het veranderen van vaartuigen . . . . . f 6 606,25
46 922,17	17 132,15	2 102,31	34 285,27	1 221,40	11,09	6 366,42	250 684,40	(73) Spoorstaven en toebehooren. . f 8 652,74
(71) f 6 152,82⅝	»	»	»	f 18 628,00	»	(72) f 96 831,06	f 1 708 401,72	(74) Schadeloosstelling voor het veranderen van vaartuigen . . . . . f 5 604,30
(73) f 8 652,74	»	»	»	»	»	(74) f 337 319,70	f 3 215 043,89	(75) Hieronder begrepen: Spoorstaven en toebehooren . . f 329 026,35; Dwarsliggers . . . . . 122 243,51⅝; Wissels en toebehooren . . . 48 072,51
895 462,77	f 326 950,03	f 40 120,55	f 654 300,28	f 23 309,20	f 211,75	f 121 496,77⅝	f 4 783 261,12⅝	
6 152,82⅝	»	»	»	18 628,00	»	96 831,06	1 708 401,72	
8 652,74	»	»	»	»	»	337 319,70	3 215 043,89	
f 910 268,33⅝	f 326 950,03	f 40 120,55	f 654 300,28	f 41 937,20	f 211,75	f 555 647,53⅝	f 9 706 706,73⅝	
47 697,98⅝	17 132,15	2 102,31	34 258,27	2 197,56	11,09	29 115,88	508 630,62	
(75) f 989 329,12	f 151 536,11	f 65 243,54⅝	f 524 537,19	f 78 553,93⅝	f 690,77	f 255 134,47⅝	f 4 412 112,12⅝	
7 641,91⅝	»	»	880,00	175,00	»	»	9 606,96	
f 981 687,20⅝	f 151 536,11	f 65 243,54⅝	f 523 657,19	f 78 378,93⅝	f 690,77	f 255 134,47⅝	f 4 402 505,16⅝	
21 961,68	3 390,07	1 459,59	11 714,92⅝	1 753,44⅝	15,45⅝	5 707,70⅝	98 490,05	

[3. 9.]

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

	ALGEMEENE KOSTEN.			Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerk
	(1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) en de lijn Arnhem-Nijmegen.	(2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	Voor de lijn.				
	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
. . . .		»	f 323 890,45	f 66 745,74⁵	f 3 231 605,91⁵	f 3 331 172,17	f 1 662 316,
n . . .		»	»	»	2 781,52	»	
n		»	f 323 890,45	f 66 745,74⁵	f 3 228 824,39⁵	f 3 331 172,17	f 1 662 316,
vergang .		»	4 399,61	906,65	43 859,03	45 249,42	22 580,
r		»	»	f 5 213,34⁵	»	»	f 1 212 057,
. . . .		»	f 323 890,45	66 745,74⁵	f 3 228 824,39⁵	f 3 331 172,17	1 662 316,
. . . .		»	f 323 890,45	f 71 959,09	f 3 228 824,39⁵	f 3 331 172,17	f 2 874 373,
gang . .		»	4 399,61	977,46	43 859,03	45 249,42	39 044,
. . . .		»	f 169 405,81⁵	f 31 640,44	f 1 600 329,55⁵	f 790 104,53⁵	f 285 491,
rg n . . .		»	»	»	3 789,00	»	»
. . .		»	f 169 405,81⁵	f 31 640,44	f 1 596 540,55⁵	f 790 104,53⁵	f 285 491,
ergang .		»	3 121,07	582,93	29 414,13	14 556,62	5 259,
. . .		»	»	f 17 391,45⁵	»	f 3 768,70	f 1 536 857,
. . .		»	f 169 405,81⁵	31 640,44	f 1 596 540,55⁵	790 104,53⁵	285 491,
. . .		»	f 169 405,81⁵	f 49 031,89⁵	f 1 596 540,55⁵	f 793 873,23⁵	f 1 822 348,
ang . .		»	3 121,07	903,34	29 414,13	14 626,06	33 574,
. . .		»	f 245 032,08	f 46 977,57⁵	f 1 801 448,76⁵	f 1 531 355,22⁵	f 895 000,
ng . . .		»	»	»	1 000,00	100 000,00	»
. . .		»	f 245 032,08	f 46 977,57⁵	f 1 800 448,76⁵	f 1 431 355,22⁵	f 895 000,
. . .		»	4 972,64	953,35	36 538,04	29 047,71	18 163,
. . .		»	f 138 859,22⁵	f 29 201,30⁵	f 1 079 577,50⁵	f 704 623,99	f 420 348,
. . .		»	»	»	24,94	»	»
. . .		»	f 138 859,22⁵	f 29 201,30⁵	f 1 079 552,56⁵	f 704 623,99	f 420 348,
. . .		»	2 868,79	603,33	22 304,80	14 558,34	8 684,

Lijn. 1.	Sectie. 2.	OMSCHRIJVING. 3.	Bovenbouw. 11.	Overgangswerken. 12.
		NIJMEGEN-BLERICK.		
		Lengte 59[428] kilometer.)	588 174,18[5]	f 148 803,47
		Af: bedrag der bate	350,00	»
		Blijft, zonder den rivierovergan	587 824,18[5]	f 148 803,47
		Per kilometer, zonder den rivie	7 984,79	2 021,29
		BRUG OVER DE MAAS NABIJ HEUMEN . .	»	»
		Nijmegen-Blerick	587 824,18[5]	f 148 803,47
		Totaal, met den rivierovergang	587 824,18[5]	f 148 803,47
		Per kilometer, met den rivierov	7 984,79	2 021,29
		GRONINGEN-DELFZIJL.		
		(Lengte 38[388] kilometer)	324 161,13	f 144 951,08
		Af: bedrag der bate	»	»
		Bli	324 161,13	f 144 951,08
		Per kilomet	5 972,23	2 670,53
		ALGEMEENE MAGAZIJNEN EN CENTRALE WERK TE ZWOLLE	»	»
		Af: bedrag der bat	324 161,13	f 144 951,08
		Blijf	5 972,23	2 670,53
		ALGEMEENE MAGAZIJNEN EN CENTRALE WERK TE TILBURG	359 710,70	f 127 271,60
		k Af: bedrag der bate	»	»
		Blij	359 710,70	f 127 271,60
			7 299,91	2 582,83
			526 331,14	f 58 581,38
			»	»
			526 331,14	f 58 581,38
			10 874,61	1 210,36

Lijn. 1.	Sectie. 2.	OMSCHRIJVING. 3.	ALGEMEENE KOSTEN. (1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 208) en de lijn Arnhem-Nijmegen. 4.	(2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875. 5.	Voor de lijn. 6.	Kosten van toezicht op de werken. 7.	Onteigening. 8.	Onderbouw. 9.	Kunstwerken. 10.
		DORDRECHT–ELST.							
		(Lengte 73^{618} kilometer.)		»	f 323 890,45	f 66 745,74^{5}	f 3 231 605,91^{5}	f 3 331 172,17	f 1 662 31
		Af: bedrag der baten		»	»	»	2 781,52	»	
		Blijft, zonder den rivierovergang		»	f 323 890,45	f 66 745,74^{5}	f 3 228 824,39^{5}	f 3 331 172,17	f 1 662 31
		Per kilometer, zonder den rivierovergang		»	4 399,61	906,65	43 859,03	45 249,42	22 59
		BRUG OVER DE MERWEDE BIJ BAANHOEK		»	»	f 5 213,34^{5}	»	»	f 1 212 05
		Dordrecht-Elst		»	f 323 890,45	66 745,74^{5}	f 3 228 824,39^{5}	f 3 331 172,17	1 662 31
		Totaal, met den rivierovergang		»	f 323 890,45	f 71 959,09	f 3 228 824,39^{5}	f 3 331 172,17	f 2 874 37
		Per kilometer, met den rivierovergang		»	4 399,61	977,46	43 859,03	45 249,42	39 04
		AMERSFOORT–NIJMEGEN.							
		(Lengte 54^{378} kilometer)		»	f 169 405,81^{5}	f 31 640,44	f 1 600 329,55^{5}	f 790 104,53^{5}	f 285 49
		Af: bedrag der baten		»	»	»	3 789,00	»	
		Blijft, zonder den rivierovergang		»	f 169 405,81^{5}	f 31 640,44	f 1 596 540,55^{5}	f 790 104,53^{5}	f 285 49
		Per kilometer, zonder den rivierovergang		»	3 121,07	582,93	29 414,13	14 556,62	5 26
		BRUG OVER DEN RIJN BIJ RHENEN		»	»	f 17 391,45^{5}	»	f 3 768,70	f 1 536 85
		Amersfoort-Nijmegen		»	f 169 405,81^{5}	31 640,44	f 1 596 540,55^{5}	790 104,53^{5}	285 49
		Totaal, met den rivierovergang		»	f 169 405,81^{5}	f 49 031,89^{5}	f 1 596 540,55^{5}	f 793 873,23^{5}	f 1 822 34
		Per kilometer, met den rivierovergang		»	3 121,07	903,34	29 414,13	14 626,06	33 57
		ZAANSTREEK–ENKHUIZEN.							
		(Lengte 49^{276} kilometer)		»	f 245 032,08	f 46 977,57^{5}	f 1 801 448,76^{5}	f 1 531 355,22^{5}	f 895 000,4
		Af: bedrag der baten		»	»	»	1 000,00	100 000,00	»
		Blijft		»	f 245 032,08	f 46 977,57^{5}	f 1 800 448,76^{5}	f 1 431 355,22^{5}	f 895 000,4
		Per kilometer		»	4 972,64	953,35	36 538,04	29 047,71	18 163,4
		STAVOREN–LEEUWARDEN.							
		(Lengte 48^{400} kilometer)		»	f 138 859,22^{5}	f 29 201,30^{5}	f 1 079 577,50^{5}	f 704 623,99	f 420 348,4
		Af: bedrag der baten		»	»	»	24,94	»	»
		Blijft		»	f 138 859,22^{5}	f 29 201,30^{5}	f 1 079 552,56^{5}	f 704 623,99	f 420 348,4
		Per kilometer		»	2 868,79	603,33	22 304,80	14 558,34	8 684,8

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Bovenbouw. 11.	Overgangs-werken. 12.	Beveiliging. 13.	Stations. 14.	Bewaking en afdeeling. 15.	Seinen. 16.	Werken van bijzonderen aard en strekking. 17.	Totaal. 18.	TOELICHTINGEN. 19.
								(76) Behalve het van de stapelplaats geleverd materieel voor den bovenbouw.
f 588 174,18	f 148 803,47	f 484 433,65	f 213 754,40	f 233 133,34	f 204,24	f 409 190,73	(76) f 19 693 425,03	
350,00	»	»	800,00	»	»	»	3 931,52	
f 587 824,18	f 148 803,47	f 484 433,65	f 212 954,40	f 233 133,34	f 204,24	f 409 190,73	f 10 689 493,51	
7 984,79	2 021,29	6 580,37	2 892,69	3 166,79	2,77	5 558,29	145 202,17	
»	»	»	»	»	»	f 53 345,50	f 1 270 615,91	
f 587 824,18	f 148 803,47	f 484 433,65	f 212 954,40	f 233 133,34	f 204,24	409 190,73	10 689 493,51	
f 587 824,18	f 148 803,47	f 484 433,65	f 212 954,40	f 233 133,34	f 204,24	f 462 536,23	f 11 960 109,42	
7 984,79	2 021,29	6 580,37	2 892,69	3 166,79	2,77	6 282,92	162 461,74	
f 324 161,13	f 144 951,08	f 36 210,14	f 299 338,80	f 109 321,86	f 68,19	f 31 229,44	(76) f 3 822 252,00	
»	»	»	»	»	»	»	3 789,00	
f 324 161,13	f 144 951,08	f 36 210,14	f 299 338,80	f 109 321,86	f 68,19	f 31 229,44	f 3 818 463,00	
5 972,23	2 670,53	667,12	5 514,92	2 014,11	1,25	575,36	70 350,10	
»	»	»	»	»	»	f 13 190,00	f 1 571 208,02	
f 324 161,13	f 144 951,08	f 36 210,14	f 299 338,80	f 109 321,86	f 68,19	31 229,44	3 818 463,00	
f 324 161,13	f 144 951,08	f 36 210,14	f 299 338,80	f 109 321,86	f 68,19	f 44 419,44	f 5 389 671,02	
5 972,23	2 670,53	667,12	5 514,92	2 014,11	1,25	818,37	99 297,52	
f 359 710,70	f 127 271,60	f 42 522,64	f 481 388,40	f 162 790,24	»	f 93 250,28	(76) f 5 786 747,92	
»	»	»	»	»	»	»	101 000,00	
f 359 710,70	f 127 271,60	f 42 522,64	f 481 388,40	f 162 790,24	»	f 93 250,28	f 5 685 747,92	
7 299,91	2 582,83	862,94	9 769,22	3 303,64	»	1 892,40	115 385,74	
f 526 331,14	f 58 581,38	f 50 809,70	f 428 926,59	f 59 377,47	f 349,28	f 431 554,95	(76) f 3 928 541,02	
»	»	»	»	»	»	3 000,00	3 024,94	
f 526 331,14	f 58 581,38	f 50 809,70	f 428 926,59	f 59 377,47	f 349,28	f 428 554,95	f 3 925 516,08	
10 874,61	1 210,36	1 049,79	8 862,12	1 226,80	7,21	8 854,64	81 105,70	

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

	ALGEMEENE KOSTEN.			Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken
	(1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* no. 205) en de lijn Arnhem—Nijmegen.	(2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	Voor de lijn.				
	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
. . . .		»	f 184 053,49⁵	f 35 535,58⁵	f 654 846,03	f 557 629,64⁵	f 225 276,1
n . . .		»	»	»	821,71	»	»
g . . .		»	f 184 053,49⁵	f 35 535,58⁵	f 654 024,32	f 557 629,64⁵	f 225 276,1
overgang		»	3 097,09	597,96	11 005,32	9 383,28	3 790,7
. . . .		»	»	f 19 845,64⁵	f 344 648,15⁵	»	f 581 422,5
. . . .		»	f 184 053,49⁵	35 535,58⁵	654 024,32	f 557 629,64⁵	225 276,1
. . . .		»	f 184 053,49⁵	f 55 381,23	f 998 672,47⁵	f 557 629,64⁵	f 806 698,4
ergang .		»	3 097,09	931,90	16 806,43	9 383,28	13 574,8
. . . .		»	f 107 186,90⁵	f 16 912,59⁵	f 1 135 862,12	f 290 636,72	f 362 027,8
n . . .		»	»	»	200,00	»	»
ift . . .		»	f 107 186,90⁵	f 16 912,59⁵	f 1 135 662,12	f 290 636,72	f 362 027,8
er . . .		»	2 792,20	440,57	29 583,77	7 571,03	9 430,7
PLAATSEN	f 5 878,55	f 14 253,44	f 6 592,50	f 56 025,17⁵	f 139 753,30⁵	f 1 901,4	
en . . .		»	»	»	»	»	»
t . . . n	f 5 878,55	f 14 253,44	f 6 592,50	f 56 025,17⁵	f 139 753,30⁵	f 1 901,4	
PLAATSEN	f 5 649,06	f 19 291,82⁵	f 10 634,89	f 45 574,21⁵	f 35 554,56	f 287,6	
en . . .		»	»	»	»	»	»
ft . . .	f 5 649,06	f 19 291,82⁵	f 10 634,89	f 45 574,21⁵	f 35 554,56	f 287,6	

Bijlagen.

Begro

Lijn. 1.	Sectie. 2.	OMSCHRIJVING. 3.	Bovenbouw. 11.	Overgangs-werken. 12.
		Recapitulatie der kosten.		
				K
		Arnhem-Zutphen.	(77) f 1 037 147,51⁵	f 162 668,28⁵
		Zutphen-Meppel	»	»
		Meppel-Leeuwarden.	f 1 037 147,51⁵	f 162 668,28⁵
		Harlingen-Leeuwarden.	17 452,17	2 737,23
		Leeuwarden-Groningen	»	f 1 759,48⁵
		Groningen-Hannoversche grenzen. . .	f 1 037 147,51⁵	162 668,28⁵
		Meppel-Groningen	f 1 037 147,51⁵	f 164 427,77
		Zutphen-Duitsche grenzen	17 452,17	2 766,84
		Maastricht-Venlo.		
		Venlo-Helmond	f 379 063,80	f 73 884,94
		Helmond-Tilburg	»	»
		Tilburg-Breda.	f 379 063,80	f 73 884,94
		Roozendaal-Woensdrecht	9 874,54	1 924,69
		Woensdrecht-Goes		
		Goes-Vlissingen	(80) f 101 073,15	f 462,60
		Venlo-Pruissische grens	»	»
		Utrecht-Kuilenburg.	f 101 073,15	f 462,60
		Kuilenburg-Bommel		
		Bommel-Boxtel		
		Rotterdam-Willemsdorp		
		Willemsdorp-Zwaluwe.		
		Moerdijk-Breda		
		Amsterdam-Alkmaar		
		Alkmaar-Nieuwediep		
		Zwaluwe-Zevenbergen.		
		Arnhem-Nijmegen	(82) f 166 283,28	f 106,56
		Zwolle-Almelo	»	»
		Dordrecht-Elst		
		Amersfoort-Nijmegen	f 166 283,28	f 106,56
		Zaanstreek-Enkhuizen		
		Stavoren-Leeuwarden		
		Nijmegen-Blerick.		
		Groningen-Delfzijl		
		Algemeene magazijnen en centrale werkplaatsen te Zwolle		
		Idem te Tilburg		
		Samen . . .		
		Gemiddeld per kilometer		

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Lijn.	Sectie.	OMSCHRIJVING.	ALGEMEENE KOSTEN. (1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 16 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) en de lijn Arnhem—Nijmegen.	ALGEMEENE KOSTEN. (2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	Voor de lijn.	Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstw.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
		NIJMEGEN-BLERICK.							
		Lengte 59^{428} kilometer.)		»	f 184 053,49^{5}	f 35 535,58^{5}	f 654 846,03	f 557 629,64^{5}	f 225 27
		Af: bedrag der baten		»	»	»	821,71	»	
		Blijft, zonder den rivierovergang		»	f 184 053,49^{5}	f 35 535,58^{5}	f 654 024,32	f 557 629,64^{5}	f 225 27
		Per kilometer, zonder den rivierovergang		»	3 097,09	597,96	11 005,32	9 383,28	3 79
		BRUG OVER DE MAAS NABIJ HEUMEN		»	»	f 19 845,64^{5}	f 344 648,15^{5}	»	f 581 42
		Nijmegen-Blerick		»	f 184 053,49^{5}	35 535,58^{5}	654 024,32	f 557 629,64^{5}	225 27
		Totaal, met den rivierovergang		»	f 184 053,49^{5}	f 55 381,23	f 998 672,47^{5}	f 557 629,64^{5}	f 806 69
		Per kilometer, met den rivierovergang		»	3 097,09	931,90	16 806,43	9 383,28	13 57
		GRONINGEN-DELFZIJL.							
		(Lengte 38^{388} kilometer)		»	f 107 186,90^{5}	f 16 912,59^{5}	f 1 135 862,12	f 290 636,72	f 362 02
		Af: bedrag der baten		»	»	»	200,00	»	
		Blijft		»	f 107 186,90^{5}	f 16 912,59^{5}	f 1 135 662,12	f 290 636,72	f 362 02
		Per kilometer		»	2 792,20	440,57	29 583,77	7 571,03	9 43
		ALGEMENE MAGAZIJNEN EN CENTRALE WERKPLAATSEN TE ZWOLLE		f 5 878,55	f 14 253,44	f 6 592,50	f 56 025,17^{5}	f 139 753,30^{5}	f 1 90
		Af: bedrag der baten		»	»	»	»	»	
		Blijft		f 5 878,55	f 14 253,44	f 6 592,50	f 56 025,17^{5}	f 139 753,30^{5}	f 1 90
		ALGEMEENE MAGAZIJNEN EN CENTRALE WERKPLAATSEN TE TILBURG		f 5 649,06	f 19 291,82^{5}	f 10 634,89	f 45 574,21^{5}	f 35 554,56	f 28
		Af: bedrag der baten		»	»	»	»	»	
		Blijft		f 5 649,06	f 19 291,82^{5}	f 10 634,89	f 45 574,21^{5}	f 35 554,56	f 28

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Bovenbouw.	Overgangs-werken.	Beveiliging.	Stations.	Bewaking en afdeeling.	Seinen.	Werken van bijzonderen aard en strekking.	Totaal.	TOELICHTINGEN.
11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
(77) f 1 037 147,51⁵	f 162 668,28⁵	f 67 253,72	(78) f 400 045,48	f 118 277,12⁵	f 1 566,94	f 57 329,56	f 3 501 629,53⁵	(77) Hieronder begrepen:
»	»	»	616,15	»	»	»	1 437,86	Spoorstaven en toebehooren . . f 554 450,78⁵
								Dwarsliggers 187 130,20
								Wissels en toebehooren . . . 62 292,22⁵
								(78) Lantaarnen. . . . . f 1 326,64
f 1 037 147,51⁵	f 162 668,28⁵	f 67 253,72	f 399 429,33	f 118 277,12	f 1 566,94	f 57 329,56	f 3 500 191,67⁵	(79) Behalve het van de stapelplaats geleverd materieel voor den bovenbouw.
17 452,17	2 737,23	1 131,70	6 721,23	1 990,26	26,36	964,69	58 898,02	
								(80) Hieronder begrepen:
»	f 1 759,48⁵	»	»	»	»	f 137 461,00	f 1 085 136,59⁵	Spoorstaven en toebehooren . . f 43 408,96
f 1 037 147,51⁵	162 668,28⁵	f 67 253,72	f 399 429,33	f 118 277,12⁵	f 1 566,94	f 57 329,56	3 500 191,67⁵	Dwarsliggers 16 000,77⁵
								Draaischijven 17 160,75
								Wissels en toebehooren . . . 11 904,42⁵
f 1 037 147,51⁵	f 164 427,77	f 67 253,72	f 399 429,33	f 118 277,12⁵	f 1 566,94	f 194 790,56	f 4 585 328,27	(81) Lantaarnen. . . . . f 472,85
17 452,17	2 766,84	1 131,70	6 721,23	1 990,26	26,36	3 277,76	77 157,29	(82) Hieronder begrepen:
								Spoorstaven en toebehooren . . f 53 318,77
								Dwarsliggers 26 653,98
								Draaischijven 18 923,39
								Wissels en toebehooren . . . 15 530,81
f 379 063,80	f 73 884,94	f 58 779,14	f 171 141,64	f 20 627,64	f 632,08	f 97 046,60	(79) f 2 713 802,02	(83) Lantaarnen. . . . . f 939,56
»	»	»	»	»	»	»	200,00	
f 379 063,80	f 73 884,94	f 58 779,14	f 171 141,64	f 20 627,64	f 632,08	f 97 046,60	f 2 713 602,02	
9 874,54	1 924,69	1 531,85	4 458,20	537,35	16,46	2 528,04	70 689,46	
(80) f 101 073,15	f 462,60	»	(81) f 459 380,96⁵	»	»	f 2 020,70	f 787 342,03⁵	
»	»	»	745,90	»	»	»	745,90	
f 101 073,15	f 462,60	»	f 458 635,06⁵	»	»	f 2 020,78	f 786 596,13⁵	
(82) f 166 283,28	f 106,56	»	(83) f 680 618,50	»	27,66	»	f 964 028,21	
»	»	»	51,25	»	»	»	51,25	
f 166 283,28	f 106,56	»	f 680 567,29	»	27,66	»	f 963 976,96	

[3. 9.]

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

	ALGEMEENE KOSTEN.			Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken
	(1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) en de lijn Arnhem—Nijmegen.	(2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	Voor de lijn.				
	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
ilometers.							
29,176		f 32 905,94	f 170 050,38	f 13 610,72	f 894 428,365	f 641 286,11	f 1 008 197,6
73,636		48 760,80	121 871,285	35 968,52	1 184 764,265	680 161,84	1 006 872,2
65,909		42 488,10	103 063,34	40 005,90	1 091 888,595	960 681,475	696 079,5
26,275		16 728,66	53 090,57	23 306,895	476 606,86	135 440,29	221 150,4
54,157		32 710,11	102 519,02	33 401,57	759 271,945	569 829,535	496 150,0
47,176		36 014,74	115 622,525	48 568,11	1 055 059,955	831 249,14	472 081,0
76,835		29 342,25	35 758,43	33 072,88	736 676,25	413 835,47	220 321,7
59,665		41 588,44	69 197,99	35 288,135	782 478,46	765 292,735	585 309,7
69,642		40 895,63	140 884,325	30 659,19	1 439 600,42	751 198,97	475 050,7
38,698		24 840,09	85 908,765	18 904,13	342 771,935	723 391,88	819 788,0
50,079		22 103,48	72 232,67	19 744,10	624 879,095	260 045,545	246 650,5
21,518		8 179,375	27 792,91	4 199,895	163 654,375	148 265,58	75 881,3
18,809		12 697,81	24 808,885	15 358,28	274 547,77	182 135,975	53 885,4
30,747		73 848,07	161 754,93	88 115,89	432 874,955	2 032 672,925	640 534,4
25,162		172 081,52	385 784,385	258 759,465	1 631 987,305	2 273 463,47	147 535,0
2,998		3 292,94	11 802,10	5 414,44	82 634,735	86 729,53	14 781,7
17,993		49 818,12	165 618,42	45 713,23	860 634,935	640 458,125	2 966 061,1
17,142		61 937,18	190 628,05	43 636,295	1 701 459,205	821 892,93	3 561 901,6
25,005		52 425,285	152 015,87	44 334,90	1 026 001,445	1 791 958,145	1 815 747,2
30,192		122 719,73	717 297,405	166 625,085	2 783 315,075	952 845,21	7 352 295,2
4,794		50 309,915	177 586,155	47 205,295	129 124,73	717 618,955	5 188 901,2
18,461		14 616,93	46 608,405	14 772,96	261 712,385	280 616,665	222 081,3
43,890		87 192,48	772 073,165	213 815,525	1 129 549,905	5 722 637,90	4 997 657,4
41,923		31 902,21	91 694,385	29 327,79	594 840,415	586 801,29	650 865,3
6,670		1 415,19	7 921,895	3 108,34	109 554,01	51 352,57	33 716,7
19,084		»	236 983,245	93 017,21	1 163 790,48	1 331 838,67	4 351 641,4
44,662		»	151 669,695	26 617,16	718 279,295	890 796,615	558 814,1
73,618		»	323 890,45	71 959,09	3 228 824,395	3 331 172,17	2 874 373,7
54,278		»	169 405,815	49 031,895	1 596 540,555	793 873,235	1 822 348,8
49,276		»	245 032,08	46 977,575	1 800 448,765	1 431 355,225	895 000,4
48,400		»	138 859,225	29 201,305	1 079 552,565	704 623,99	420 348,4
59,428		»	184 053,495	55 381,23	998 672,475	557 629,645	806 698,4
38,388		»	107 186,905	16 912,595	1 135 662,12	290 636,72	362 027,8
—		5 878,55	14 253,44	6 592,50	56 025,175	139 753,305	1 901,5
—		5 649,06	19 291,825	10 634,89	45 574,215	35 554,56	287,6
1 283,686		f 1 122 342,605	f 5 594 212,435	f 1 719 242,99	f 32 393 687,43	f 32 529 096,395	f 46 062 939,2
. . . .		874,315	4 357,93	1 339,30	25 234,80	25 340,30	35 883,3

Lijn. 1.	Sectie. 2.	OMSCHRIJVING. 3.	Bovenbouw. 11.	Overgangs-werken. 12.
		Kosten van aanleg per kilomet		
		Arnhem-Zutphen	1 294 085,995	f 207 240,88
		Zutphen-Meppel	2 004 738,70	129 692,34
		Meppel-Leeuwarden	1 646 118,44	162 345,99
		Harlingen-Leeuwarden	882 325,645	19 302,53
		Leeuwarden-Groningen	1 597 984,705	83 039,09
		Groningen-Hannoversche grenzen	1 380 043,34	149 033,97
		Meppel-Groningen	1 456 165,465	135 640,47
		Zutphen-Duitsche grens	1 794 634,755	254 019,38
		Maastricht-Venlo	1 787 328,48	198 906,11
		Venlo-Helmond	1 370 357,21	51 715,02
		Helmond-Tilburg	1 810 254,825	30 826,69
		Tilburg-Breda	721 759,97	8 279,06
		Rozendaal-Woensdrecht	569 626,645	47 087,64
		Woensdrecht-Goes	823 559,78	54 344,94
		Goes-Vlissingen	1 137 299,62	74 123,60
		Venlo-Pruissische grens	184 628,51	5 448,90
		Utrecht-Kuilenburg	638 788,095	133 008,60
		Kuilenburg-Bommel	329 532,75	119 757,08
		Bommel-Boxtel	666 811,94	76 183,8
		Rotterdam-Willemsdorp	1 964 922,695	211 540,0
		Willemsdorp-Zwaluwe	97 880,05	3 293,4
		Moerdijk-Breda	698 370,96	22 857,8
		Amsterdam-Alkmaar	1 873 696,635	43 392,1
		Alkmaar-Nieuwediep	1 041 303,745	38 117,5
		Zwaluwe-Zevenbergen	185 348,145	5 595,0
		Arnhem-Nijmegen	910 268,335	326 950,0
		Zwolle-Almelo	981 687,205	151 536,1
		Dordrecht-Elst	587 824,185	148 803,4
		Amersfoort-Nijmegen	324 161,13	144 951,0
		Zaanstreek-Enkhuizen	359 710,70	127 271,6
		Stavoren-Leeuwarden	526 331,14	58 581,3
		Nijmegen-Blerick	1 037 147,515	164 427,7
		Groningen-Delfzijl	379 063,80	73 884,9
			101 073,15	462,(
		Gemiddelde kosten voor alle lijnen per k	166 283,28	106,5
			f 33 331 117,54	f 3 461 767,
			25 965,165	2 696,

Lijn.	Sectie.	OMSCHRIJVING.	ALGEMEENE KOSTEN. (1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 10 November 1874 (*Staatsblad* n°. 208) en de lijn Arnhem—Nijmegen.	ALGEMEENE KOSTEN. (2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	Voor de lijn.	Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
		Recapitulatie der kosten.							
			Kilometers.						
		Arnhem–Zutphen	29,176	f 32 905,94	f 170 050,38	f 13 610,72	f 894 428,36⁵	f 641 286,11	f 1 008 19[illegible]
		Zutphen–Meppel	73,636	48 760,80	121 871,28⁵	35 968,52	1 184 764,26⁵	680 161,84	1 006 87[illegible]
		Meppel–Leeuwarden	65,909	42 488,10	103 063,34	40 005,90	1 091 888,59⁵	960 681,47⁵	696 07[illegible]
		Harlingen–Leeuwarden	26,275	16 728,66	53 090,57	23 306,89⁵	476 606,86	135 440,29	221 15[illegible]
		Leeuwarden–Groningen	54,157	32 710,11	102 519,02	33 401,57	759 271,94⁵	569 829,53⁵	496 15[illegible]
		Groningen–Hannoversche grenzen	47,176	36 014,74	115 622,52⁵	48 568,11	1 055 059,95⁵	831 249,14	472 08[illegible]
		Meppel–Groningen	76,835	29 342,25	35 758,43	33 072,88	736 676,25	413 835,47	220 32[illegible]
		Zutphen–Duitsche grenzen	59,665	41 588,44	69 197,99	35 288,13⁵	782 478,46	765 292,73⁵	585 30[illegible]
		Maastricht–Venlo	69,642	40 895,63	140 884,32⁵	30 659,19	1 439 600,42	751 198,97	475 05[illegible]
		Venlo–Helmond	38,698	24 840,09	85 908,76⁵	18 904,13	342 771,93⁵	723 391,88	819 78[illegible]
		Helmond–Tilburg	50,079	22 103,48	72 232,67	19 744,10	624 879,09⁵	260 045,54⁵	246 65[illegible]
		Tilburg–Breda	21,518	8 179,37⁵	27 792,91	4 199,89⁵	163 654,37⁵	148 265,58	75 88[illegible]
		Roozendaal–Woensdrecht	18,809	12 697,81	24 808,88⁵	15 358,28	274 547,77	182 135,97⁵	53 88[illegible]
		Woensdrecht–Goes	30,747	73 848,07	161 754,93	88 115,89	432 874,95⁵	2 032 672,92⁵	640 53[illegible]
		Goes–Vlissingen	25,162	172 081,52	385 784,38⁵	258 759,46⁵	1 631 987,30⁵	2 273 463,47	147 53[illegible]
		Venlo–Pruissische grens	2,998	3 292,94	11 802,10	5 414,44	82 634,73⁵	86 729,53	14 78[illegible]
		Utrecht–Kuilenburg	17,993	49 818,12	165 618,42	45 713,23	860 634,93⁵	640 458,12⁵	2 966 06[illegible]
		Kuilenburg–Bommel	17,142	61 937,18	190 628,05	43 636,29⁵	1 701 459,20⁵	821 892,93	3 561 90[illegible]
		Bommel–Boxtel	25,005	52 425,28⁵	152 015,87	44 334,90	1 026 001,44⁵	1 791 958,14⁵	1 815 74[illegible]
		Rotterdam–Willemsdorp	30,192	122 719,73	717 297,40⁵	166 625,08⁵	2 783 315,07⁵	952 845,21	7 352 29[illegible]
		Willemsdorp–Zwaluwe	4,794	50 309,91⁵	177 586,15⁵	47 205,29⁵	129 124,73	717 618,95⁵	5 188 90[illegible]
		Moerdijk–Breda	18,461	14 616,93	46 608,40⁵	14 772,96	261 712,38⁵	280 616,66⁵	222 08[illegible]
		Amsterdam–Alkmaar	43,890	87 192,48	772 073,16⁵	213 815,52⁵	1 129 549,90⁵	5 722 637,90	4 997 65[illegible]
		Alkmaar–Nieuwediep	41,923	31 902,21	91 694,38⁵	29 327,79	594 840,41⁵	586 801,29	650 86[illegible]
		Zwaluwe–Zevenbergen	6,670	1 415,19	7 921,89⁵	3 108,34	109 554,01	51 352,57	33 71[illegible]
		Arnhem–Nijmegen	19,084	»	236 983,24⁵	93 017,21	1 163 790,48	1 331 838,67	4 351 64[illegible]
		Zwolle–Almelo	44,662	»	151 669,69⁵	26 617,16	718 279,29⁵	890 796,61⁵	558 81[illegible]
		Dordrecht–Elst	73,618	»	323 890,45	71 959,09	3 228 824,39⁵	3 331 172,17	2 874 37[illegible]
		Amersfoort–Nijmegen	54,278	»	169 405,81⁵	49 031,89⁵	1 596 540,55⁵	793 873,23⁵	1 822 34[illegible]
		Zaanstreek–Enkhuizen	49,276	»	245 032,08	46 977,57⁵	1 800 448,76⁵	1 431 355,22⁵	895 06[illegible]
		Stavoren–Leeuwarden	48,400	»	138 859,22⁵	29 201,30⁵	1 079 552,56⁵	704 623,99	420 34[illegible]
		Nijmegen–Blerick	59,428	»	184 053,49⁵	55 381,23	998 672,47⁵	557 629,64⁵	806 69[illegible]
		Groningen–Delfzijl	38,388	»	107 186,90⁵	16 912,59⁵	1 135 662,12	290 636,72	362 02[illegible]
		Algemeene magazijnen en centrale werkplaatsen te Zwolle	—	5 878,55	14 253,44	6 592,50	56 025,17⁵	139 753,30⁵	1 90[illegible]
		Idem te Tilburg	—	5 649,06	19 291,82⁵	10 634,89	45 574,21⁵	35 554,56	28[illegible]
		Samen	1 283,686	f 1 122 342,60⁵	f 5 594 212,43⁵	f 1 719 242,99	f 32 393 687,43	f 32 529 096,39⁵	f 46 062 93[illegible]
		Gemiddeld per kilometer		874,31⁵	4 357,93	1 339,30	25 234,80	25 340,30	35 88[illegible]

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Bovenbouw.	Overgangs-werken.	Beveiliging.	Stations.	Bewaking en afdeeling.	Seinen.	Werken van bijzonderen aard en strekking.	Totaal.	TOELICHTINGEN.
11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
f 1 294 085,99⅝	f 207 240,88⅝	f 50 293,29⅝	f 924 682,66	f 37 282,64⅝	f 427,76	f 102 200,23	f 5 376 692,00⅝	
2 004 738,70	129 692,34	112 497,96	844 322,81⅝	109 618,46	1 285,18	180 439,75⅝	6 460 994,18⅝	
1 646 118,44	162 345,99	68 890,08	544 362,01	157 776,46	1 160,30	50 577,10	5 565 437,29	
882 325,64⅝	19 302,53	24 463,63	332 763,90⅝	35 845,28	118,90	66 353,87⅝	2 287 497,52	
1 597 984,70⅝	83 039,09⅝	91 456,13	415 506,66	70 415,37⅝	»	36 460,36	4 288 744,51⅝	
1 380 043,34	149 033,97	39 321,40	822 137,44⅝	73 214,44⅝	»	30 371,01	5 052 717,14	
1 456 165,46⅝	135 640,47⅝	148 050,75	463 816,68⅝	119 384,43	2,94	28 025,95⅝	3 820 093,68⅝	
1 794 634,75⅝	254 019,38	69 891,00⅝	945 351,37⅝	116 504,43⅝	5 126,80	90 627,57	5 555 310,83⅝	
1 787 328,48	198 906,11⅝	66 574,19⅝	878 771,24⅝	86 678,38⅝	2 238,99⅝	83 145,69	5 981 932,43⅝	
1 370 357,21	51 715,02⅝	32 234,90	339 421,71⅝	75 100,67⅝	808,48⅝	75 476,93⅝	3 960 719,76⅝	
1 810 254,82⅝	30 826,69⅝	48 945,79⅝	491 984,68	58 497,28	467,67⅝	23 335,88	3 709 968,26⅝	
721 759,97	8 279,06	22 205,73	193 016,55⅝	19 142,70⅝	149,25	41 284,95	1 433 811,74⅝	
569 626,64⅝	47 037,64⅝	18 333,22	265 087,17	22 174,79⅝	370,42	12 542,24	1 498 656,32	
823 559,78	54 344,94⅝	52 829,31	148 681,60	82 331,47⅝	40,00	4 808 840,98⅝	9 400 429,30	
1 137 299,62	74 123,60	57 363,78⅝	901 348,12⅝	58 648,21⅝	297,63	15 640 765,58	22 739 457,71	
184 628,51	5 448,90⅝	2 479,45	230 712,31	2 282,03	155,62⅝	4 083,33	634 445,61	
638 788,09⅝	133 008,60	42 149,00⅝	442 095,13⅝	33 973,47⅝	139,30	874 431,18	6 892 888,73⅝	
329 532,75	119 757,08⅝	31 392,71⅝	181 651,96⅝	18 847,49⅝	182,54	916 183,27⅝	7 979 003,09	
666 811,94	76 183,81	37 990,74	411 856,67⅝	52 045,19	807,33	608 858,96⅝	6 737 037,54	
1 964 922,69⅝	211 540,05⅝	54 329,47⅝	2 640 307,24⅝	138 692,17	2 081,22	3 917 783,40⅝	21 024 753,97⅝	
97 880,05	3 293,42⅝	2 926,55	12 728,05⅝	19 791,04⅝	782,52⅝	588 619,49	7 036 767,42⅝	
698 370,96	22 857,87	17 217,39⅝	301 459,11⅝	39 608,69⅝	420,98⅝	153 374,01	2 073 717,74	
1 873 696,63⅝	43 392,19	134 090,30	3 145 616,25	159 672,90⅝	344,60	6 187 782,87	24 467 522,20	
1 041 303,74⅝	38 117,56⅝	27 961,30⅝	593 211,65	89 165,96	103,63	226 420,06	4 001 715,39	
185 348,14⅝	5 595,02	4 712,27⅝	12 984,31⅝	6 815,21	722,35⅝	1 148,20⅝	424 394,30	
910 268,33⅝	326 950,03	40 120,55	654 300,28	41 937,20	211,75	555 647,53⅝	9 706 706,73⅝	
981 687,20⅝	151 536,11	65 243,54⅝	523 657,19	78 378,93⅝	690,77	255 134,47⅝	4 402 505,16⅝	
587 824,18⅝	148 803,47	484 433,65⅝	212 954,40	233 133,34⅝	204,24⅝	462 536,23⅝	11 960 109,42⅝	
324 161,13	144 951,08	36 210,14	299 338,80	109 321,86	68,19	44 419,44	5 389 671,02⅝	
359 710,70	127 271,60	42 522,64	481 388,40	162 790,24	»	93 250,28	5 685 747,92	
526 331,14	58 581,38⅝	50 809,70⅝	428 926,59	59 377,47⅝	349,28⅝	428 554,95	3 925 516,08	
1 037 147,51⅝	164 427,77	67 253,72	399 429,33	118 277,12⅝	1 566,94	194 790,56	4 585 328,27	
379 063,80	73 884,94	58 779,14	171 141,64	20 627,64	632,08	97 046,60	2 713 602,02	
101 073,15	462,60	»	458 635,06⅝	»	»	2 020,78	786 596,13⅝	
166 283,28	106,56	»	680 567,29	»	27,66	»	963 976,96	
f 33 331 117,54	f 3 461 767,82	f 2 103 973,49	f 20 794 216,35	f 2 507 353,05⅝	f 21 985,36⅝	f 36 882 533,76	f 218 524 468,45⅝	
25 965,16⅝	2 696,74	1 639,01	16 198,83⅝	1 953,24	17,13	28 731,84	170 232,03	

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

	ALGEMEENE KOSTEN.			Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerke
	(1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) en de lijn Arnhem—Nijmegen.	(2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	Voor de lijn.				
	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
er.							
. . . .		f 1 127,84	f 5 728,43⅝	f 466,50⅝	f 30 656,30⅝	f 21 979,92	f 34 555,6
. . . .		662,19	1 655,05	488,46⅝	16 089,47	9 236,81	13 673,6
. . . .		644,65	1 563,72	606,98⅝	16 566,61	14 574,36	10 561,2
. . . .		636,67⅝	2 070,57⅝	887,03⅝	18 139,17⅝	5 154,72	8 416,7
. . . .		603,98	1 892,99	614,90	14 019,83	10 521,80	9 161,3
. . . .		763,41	2 450,87	1 029,51	22 364,33	17 620,17	10 006,8
. . . .		381,88	465,39	430,44	9 587,77	5 386,03	2 867,4
. . . .		697,01	1 159,77	591,43	13 114,53	12 826,49	9 809,9
. . . .		587,22	2 022,99	440,24	20 671,44	10 786,58	6 821,3
. . . .		641,89	2 219,98	488,50	8 857,61	18 693,26	21 184,2
. . . .		441,37	1 442,37	394,26	12 477,86⅝	5 192,70⅝	4 925,2
. . . .		380,11⅝	1 291,61	195,18	7 605,46⅝	6 890,30	3 526,4
. . . .		675,09⅝	1 318,99	816,54	14 596,61	9 683,45	2 864,8
. . . .		2 401,80	5 260,83	2 865,83	14 078,60	66 109,63	20 832,4
. . . .		6 838,94	15 332,02	10 283,73	64 859,20	90 353,05	5 863,4
. . . .		1 098,34⅝	3 936,66	1 806,01⅝	27 563,28⅝	28 929,13	4 930,5
. . . .		2 768,75	9 104,60	2 540,61	47 831,65⅝	35 594,85	164 845,2
. . . .		3 613,18	11 120,52⅝	2 545,58	99 256,75	47 946,15	207 793,8
. . . .		2 096,59	6 079,42	1 773,04	41 031,85	71 663,99⅝	72 615,3
. . . .		4 064,64⅝	23 757,86⅝	5 518,85	92,187,17	31 559,52⅝	243 514,6
. . . .		10 494,35	37 043,42	9 846,74⅝	26 934,65⅝	149 691,06	1 082 374,0
. . . .		791,77⅝	2 524,69⅝	800,22⅝	14 176,50	15 200,51	12 029,7
. . . .		1 986,61	17 591,09	4 871,62	25 735,93	130 385,91	113 867,7
. . . .		760,97	2 187,21	699,56	14 188,88	13 997,12	15 525,2
. . . .		212,17	1 187,69	466,02	16 424,89⅝	7 699,03⅝	5 054,9
. . . .		»	12 417,90	4 874,09	60 982,52	69 788,23	228 025,6
. . . .		»	3 393,06	595,46	16 068,89	19 928,33⅝	12 501,4
. . . .		»	4 399,61	977,46	43 859,03	45 249,42	39 044,4
. . . .		»	3 121,07	903,34	29 414,13	14 626,06	33 574,3
. . . .		»	4 972,64	953,35	36 538,04	29 047,71	18 163,0
. . . .		»	2 868,79	603,33	22 304,80	14 558,34	8 684,8
. . . .		»	3 097,09	931,90	16 806,43	9 383,28	13 574,3
. . . .		»	2 792,20	440,57	29 583,77	7 571,03	9 430,7
ilometer.		874,31⅝	4 357,93	1 339,30	25 234,80	25 340,30	35 883,3

Bijlagen.

Begr

Bovenbouw. 11.	Overgangs-werken. 12.
44 354,47	f 7 103,13
27 224,98	1 761,26
24 975,47	2 463,185
33 580,42	738,44
29 506,52	1 533,30
29 465,05	3 159,10
18 951,85	1 765,34
30 078,51	4 257,42
25 664,53	2 856,12
35 411,57	1 336,37
36 147,98	615,56
33 542,15	384,75
30 284,79	2 503,46
26 785,04	1 767,48
45 199,095	2 945,855
61 583,89	1 817,515
35 502,035	7 392,24
19 223,705	6 402,815
26 667,145	3 046,745
65 080,905	7 006,495
20 417,195	686,99
37 829,53	1 238,17
42 690,74	988,65
24 838,48	909,23
27 788,325	838,835
47 697,985	17 132,15
21 961,68	3 390,07
7 984,79	2 021,29
5 972,23	2 670,53
7 299,91	2 582,83
10 874,61	1 210,36
17 452,17	2 766,84
9 874,54	1 924,69
25 965,165	2 696,74

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Lijn.	Sectie.	OMSCHRIJVING.	ALGEMEENE KOSTEN. (1) Voor de lijnen opgenomen in de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 204) en de lijn Arnhem—Nijmegen.	ALGEMEENE KOSTEN. (2) Aandeel in de kosten voor alle lijnen te zamen tot 31 December 1875.	ALGEMEENE KOSTEN. Voor de lijn.	Kosten van toezicht op de werken.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerk
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
		Kosten van aanleg per kilometer.							
		Arnhem-Zutphen		f 1 127,84	f 5 728,43⁵	f 466,50⁵	f 30 656,30⁵	f 21 979,92	f 34 55
		Zutphen-Meppel		662,19	1 655,05	488,46⁵	16 089,47	9 236,81	13 67
		Meppel-Leeuwarden		644,65	1 563,72	606,98⁵	16 566,61	14 574,36	10 56
		Harlingen-Leeuwarden		636,67⁵	2 070,57⁵	887,03⁵	18 139,17⁵	5 154,72	8 41
		Leeuwarden-Groningen		603,98	1 892,99	614,90	14 019,83	10 521,80	9 16
		Groningen-Hannoversche grenzen		763,41	2 450,87	1 029,51	22 364,33	17 620,17	10 06
		Meppel-Groningen		381,88	465,39	430,44	9 587,77	5 386,03	2 86
		Zutphen-Duitsche grens		697,01	1 159,77	591,43	13 114,53	12 826,49	9 86
		Maastricht-Venlo		587,22	2 022,99	440,24	20 671,44	10 786,58	6 82
		Venlo-Helmond		641,89	2 219,98	488,50	8 857,61	18 693,26	21 18
		Helmond-Tilburg		441,37	1 442,37	394,26	12 477,86⁵	5 192,70⁵	4 92
		Tilburg-Breda		380,11⁵	1 291,61	195,18	7 605,46⁵	6 890,30	3 56
		Rozendaal-Woensdrecht		675,09⁵	1 318,99	816,54	14 596,61	9 683,45	2 86
		Woensdrecht-Goes		2 401,80	5 260,83	2 865,83	14 078,60	66 109,63	20 82
		Goes-Vlissingen		6 838,94	15 332,02	10 283,73	64 859,20	90 353,05	5 86
		Venlo-Pruissische grens		1 098,34⁵	3 936,66	1 806,01⁵	27 563,28⁵	28 929,13	4 93
		Utrecht-Kuilenburg		2 768,75	9 104,60	2 540,61	47 831,65⁵	35 594,85	164 84
		Kuilenburg-Bommel		3 613,18	11 120,52⁵	2 545,58	99 256,75	47 946,15	207 73
		Bommel-Boxtel		2 096,59	6 079,42	1 773,04	41 031,85	71 663,99⁵	72 61
		Rotterdam-Willemsdorp		4 064,64⁵	23 757,86⁵	5 518,85	92,187,17	31 559,52⁵	243 51
		Willemsdorp-Zwaluwe		10 494,35	37 043,42	9 846,74⁵	26 934,65⁵	149 691,06	1 082 37
		Moerdijk-Breda		791,77⁵	2 524,69⁵	806,22⁵	14 176,50	15 200,51	12 02
		Amsterdam-Alkmaar		1 986,61	17 591,09	4 871,62	25 735,93	130 385,91	113 85
		Alkmaar-Nieuwediep		760,97	2 187,21	699,56	14 188,88	13 997,12	15 58
		Zwaluwe-Zevenbergen		212,17	1 187,69	466,02	16 424,89⁵	7 699,03⁵	5 05
		Arnhem-Nijmegen			»	12 417,90	4 874,09	60 982,52	69 788,23	228 02
		Zwolle-Almelo			»	3 393,06	595,46	16 068,89	19 928,33⁵	12 50
		Dordrecht-Elst			»	4 399,61	977,46	43 859,03	45 249,42	39 04
		Amersfoort-Nijmegen			»	3 121,07	903,34	29 414,13	14 626,06	33 57
		Zaanstreek-Enkhuizen			»	4 972,64	953,35	36 538,04	29 047,71	18 16
		Stavoren-Leeuwarden			»	2 868,79	603,33	22 304,80	14 558,34	8 68
		Nijmegen-Blerick			»	3 097,09	931,90	16 806,43	9 383,28	13 87
		Groningen-Delfzijl			»	2 792,20	440,57	29 583,77	7 571,03	9 43
		Gemiddelde kosten voor alle lijnen per kilometer.		874,31⁵	4 357,93	1 339,30	25 234,80	25 340,30	35 88

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Bouwbouw.	Overgangs-werken.	Beveiliging.	Stations.	Bewaking en afdeeling.	Seinen.	Werken van bijzonderen aard en strekking.	Totaal.	TOELICHTINGEN.
11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
44 354,47	f 7 103,13	f 1 723,79	f 31 693,26⅝	f 1 277,85⅝	f 14,66	f 3 502,89	f 184 284,75⅝	
27 224,98	1 761,26	1 527,75⅝	11 466,17	1 488,65⅝	17,45⅝	2 450,43	87 742,33	
24 975,47	2 463,18⅝	1 045,23	8 259,29⅝	2 393,85⅝	17,60⅝	767,37⅝	84 441,23⅝	
33 580,42	738,44	931,06	12 664,66	1 364,23	4,52	2 525,32	87 059,84	
29 506,52	1 533,30	1 688,72	7 672,26	1 300,21	»	673,23	79 190,95	
29 465,05	3 159,10	833,50	17 427,02	1 551,94	»	643,78	107 103,55	
18 951,85	1 765,34	1 926,86	6 036,53	1 553,77	0,03	364,75	49 718,14	
30 078,51	4 257,42	1 171,39	15 844,32	1 952,64	85,92	1 518,94	93 108,37	
25 664,53	2 856,12	955,95	12 618,41	1 244,63	32,15	1 193,90	85 895,47	
35 411,57	1 336,37	832,98	8 771,04	1 940,68	20,89	1 950,40	102 349,47	
36 147,98	615,56	977,37	9 824,17	1 168,10	9,33	465,98	74 082,30	
33 542,15	384,75	1 031,96	8 970,00⅝	889,61	6,93⅝	1 918,62	66 633,13	
30 284,79	2 503,46	974,70⅝	14 093,63	1 178,94	19,69	666,82	79 677,61	
26 785,04	1 767,48	1 718,19	4 835 64	2 677,70⅝	1,30	156 400,38	305 734,84	
45 199,09⅝	2 945,85⅝	2 279,78	35 821,80	2 330,82⅝	11,83	621 602,64	903 722,17	
61 583,89	1 817,51⅝	827,03⅝	76 955,40⅝	761,18⅝	51,91	1 362,02	211 622,95	
35 502,03⅝	7 392,24	2 342,52	24 570,39⅝	1 888 15	7,74	48 598,41	383 081,68⅝	
19 223,70⅝	6 402,81⅝	1 831,33⅝	10 596,89⅝	1 099,49	10,65	53 446,69⅝	465 465,12	
26 667,14⅝	3 046,74⅝	1 519,32⅝	16 470,97	2 081,39	32,28⅝	24 349,49	269 427,61⅝	
65 080,90⅝	7 006,49⅝	1 799,46⅝	87 450,55⅝	4 593,67	68,93	129 762,30	696 368,37⅝	
20 417,19⅝	686,99	610,46	2 654,99⅝	4 128,29⅝	163,23	122 782,54	1 467 827,99⅝	
37 829,53	1 238,17	932,63⅝	16 329,51	2 145,53	22,80⅝	8 308,00	112 330,19⅝	
42 690,74	988,65	3 055,14	71 640,45	3 638,02	7,85	140 983,88	557 443,70	
24 838,48	909,23	666,96	14 150,03	2 126,90	2,47	5 400,85	95 453,93	
27 788,32⅝	838,83⅝	706,49	1 946,67	1 021,77	108,29⅝	172,14⅝	63 627,33	
47 697,98⅝	17 132,15	2 102,31	34 285,27	2 197,56	11,09	29 115,88	508 630,62	
21 961,68	3 390,07	1 459,59	11 714,92⅝	1 753,44⅝	15,45⅝	5 707,70⅝	98 490,05	
7 984,79	2 021,29	6 580,37	2 892,69	3 166,79⅝	2,77⅝	6 282,92	162 461,74	
5 972,23	2 670,53	667,12	5 514,92	2 014,11	1,25	818,37	99 297,52	
7 299,91	2 582,83	862,94	9 769,22	3 303,64	»	1 892,40	115 385,74	
10 874,61	1 210,36	1 049,79	8 862,12	1 226,80	7,21	8 854,64	81 105,70⅝	
17 452,17	2 766,84	1 131,70	6 721,23	1 990,26	26,36	3 277,76	77 157,29	
9 874,54	1 924,69	1 531,85	4 458,20	537,35	16,46	2 528,04	70 684,46	
25 965,16⅝	2 696,74	1 639,01	16 198,83⅝	1 953,24	17,13	28 731,84	170 232,03	

[3. 10.]

BIJLAGE van de Memorie van Toelichting.

BEDRAG DER BATEN, voortgevloeid uit den aanleg der in exploitatie zijnde sectiën van de Staatsspoorwegen tot 31 December 1883.

Lijn.	Sectie.	OMSCHRIJVING DER BATEN.	Algemeene kosten.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken.
Algemeene dienst.		**Voor de gezamenlijke lijnen.**				
		Waarde van oude materialen als bate van werken te Dubbeldam.	f 5 866,28	»	»	»
		Opbrengst van den verkoop van bestekken van 1863 tot 1881	29 337,43	»	»	»
		Materialen door de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen overgenomen	5 517,63	»	»	»
		Plans voor den spoorweg Hilversum–Utrecht door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij overgenomen	4 781,94⁵	»	»	»
		Opbrengst der te Harlingen voor afbraak verkochte creosoteer-inrichting	5 961,00	»	»	»
		Pacht der creosoteer-inrichting te Dordrecht. . . .	3 840,00	»	»	»
		Opbrengst van te Harlingen verkochte onbruikbaar spoorwegmaterieel en meubelen	3 845,30	»	»	»
		Idem te Dordrecht.	1 543,00	»	»	»
		Vergoeding voor verloren gegaan materieel bij de uitvoering der werken.	23 398,36	»	»	»
		Waarde van oude materialen bij de vernieuwing eener brandspuit	1,35	»	»	»
		Teruggave door een onbekende van te veel ontvangen gelden wegens gedane werkzaamheden	40,00	»	»	»
		Materialen door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij overgenomen ten behoeve van het hulpstation van den Oosterspoorweg.	3 554,29⁵	»	»	»
			f 87 686,59	»	»	»
A.	1	Overhoeken	»	f 49 396,73	»	»
Arnhem–Zutphen.		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	104,50	»	»
		Verkochte materialen.	»	»	»	f 14,10
		Aandeel Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij in werken behoorende tot de uitbreiding van station Zutphen.	»	»	»	»
		Bijdrage Exploitatie-maatschappij in de seininrichtingen te Arnhem	»	»	»	»
			»	f 49 501,23	»	f 14,10
A.	2	Overhoeken	»	f 7 254,83	»	»
Zutphen–Deventer.		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	15,00	»	»
		Verkochte materialen.	»	»	»	f 40,00
		Aandeel Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij in werken behoorende tot de uitbreiding van station Zutphen.	»	»	»	»
			»	f 7 269,83	»	f 40,00
A.	2	Overhoeken	»	f 21 184,38	»	»
Deventer–Zwolle.		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	272,70⁵	»	f 161,00
		Verkochte materialen en bureelmeubelen.	f 268,76	»	»	»
			f 268,76	f 21 457,08⁵	»	f 161,00
A.	2	Overhoeken	»	f 2 719,90	»	»
Zwolle–Meppel.		Verkochte materialen.	»	16,50	»	»
			»	f 2 736,40	»	»

Ivenbouw.	Overgangs-werken.	Beveiliging.	Stations.	Bewaking en afdeeling.	Seinen.	Werken van bijzonderen aard en strekking.	TOTAAL.
»	»	»	»	»	»	»	f 5 866,28
»	»	»	»	»	»	»	29 337,43
»	»	»	»	»	»	»	5 517,63
»	»	»	»	»	»	»	4 781,94⁵
»	»	»	»	»	»	»	5 961,00
»	»	»	»	»	»	»	3 840,00
»	»	»	»	»	»	»	3 845,30
»	»	»	»	»	»	»	1 543,00
»	»	»	»	»	»	»	23 398,36
»	»	»	»	»	»	»	1,35
»	»	»	»	»	»	»	40,00
»	»	»	»	»	»	»	3 554,29⁵
»	»	»	»	»	»	»	f 87 686,59
»	»	»	»	»	»	»	f 49 396,73
»	»	»	»	»	»	»	104,50
8 856,47⁵	»	»	f 6 688,85	f 25,00	»	»	15 584,42⁵
537,83	»	»	298,22	»	»	»	836,05
»	»	»	»	»	f 1 073,68	»	1 073,68
9 394,30⁵	»	»	f 6 987,07	f 25,00	f 1 073,68	»	f 66 995,38⁵
»	»	»	»	»	»	»	f 7 254,83
»	»	»	»	»	»	»	15,00
»	»	»	f 1 111,73	»	»	»	1 151,73
537,83	»	»	298,22	»	»	»	836,05
537,83	»	»	f 1 409,95	»	»	»	f 9 257,61
»	»	»	»	»	»	»	f 21 184,38
»	»	»	»	»	»	»	433,70⁵
»	»	»	f 4 489,65	f 25,00	»	»	4 783,41
»	»	»	f 4 489,65	f 25,00	»	»	f 26 401,49⁵
»	»	»	»	»	»	»	f 2 719,90
»	»	»	f 95,40	f 25,00	»	»	136,90
»	»	»	f 95,40	f 25,00	»	»	f 2 856,80

[3. 10.]

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Lijn.	Sectie.	OMSCHRIJVING DER BATEN.	Algemeene kosten.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken.
A. Meppel-Leeuwarden.	3	Overhoeken	»	f 20 591,00	»	»
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	360,00	»	»
		Verkochte materialen en bureelmeubelen	f 47,35	»	»	f 45,00
			f 47,35	f 20 951,00	»	f 45,00
B. Harlingen-Leeuwarden.	1	Overhoeken	»	f 7 533,50	»	»
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	4 563,47	»	»
		Verkochte materialen	»	»	»	f 24,00
			»	f 12 096,97	»	f 24,00
B. Leeuwarden-Groningen.	2	Overhoeken	»	f 13 744,50	»	»
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	638,86	»	»
		Verkocht materialen en bureelmeubelen	f 385,45	»	»	f 26,00
			f 385,45	f 14 383,36	»	f 26,00
B. Groningen-Hannoversche grens.	3	Overhoeken	»	f 25 914,84	»	»
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	3 959,21	»	»
		Verkochte materialen	»	»	»	f 400,60
			»	f 29 874,05	»	f 400,60
C. Groningen-Meppel.		Overhoeken	»	f 5 221,04	»	»
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	82,85	»	»
		Verkochte materialen	»	»	»	f 161,45
			»	f 5 303,89	»	f 161,45
D. Zutphen-Pruissische grens.		Overhoeken	»	f 19 868,07⅝	»	»
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	1 337,35	»	»
		Verkochte materialen	»	»	»	f 70,00
		Aandeel Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij in werken behoorende tot de uitbreiding van station Zutphen	»	»	»	»
			»	f 21 205,42⅝	»	f 70,00
E. Maastricht-Venlo.	1	Overhoeken	»	f 92 560,89⅝	»	»
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	10 689,31⅝	»	»
		Verkochte materialen	»	100,00	»	f 239,75
		Bijdrage van de gemeente Geleen in de kosten van het vestigen eener halte aldaar	»	»	»	»
			»	f 103 350,21	»	f 239,75
E. Venlo-Helmond.	2	Overhoeken	»	f 11 829,18	»	»
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	664,65	»	»
		Verkochte materialen	»	10,00	»	f 239,75
			»	f 12 503,83	»	f 239,75

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Bovenbouw.	Overgangs-werken.	Beveiliging.	Stations.	Bewaking en afdeeling.	Seinen.	Werken van bijzonderen aard en strekking.	TOTAAL.
»	»	»	»	»	»	»	f 20 591,00
»	»	»	»	»	»	»	360,00
f 403,00	»	»	f 544,59	f 195,00	»	»	1 234,94
f 403,00	»	»	f 544,59	f 195,00	»	»	f 22 185,94
»	»	»	»	»	»	»	f 7 533,50
»	»	»	»	»	»	»	4 563,47
f 266,21	»	»	f 409,80	»	»	f 625,00	1 325,01
f 266,21	»	»	f 409,80	»	»	f 625,00	f 13 421,98
»	»	»	»	»	»	f 10,00	f 13 754,50
»	»	»	»	»	»	»	638,86
f 325,22	f 300,00	»	f 4 154,70	f 100,00	»	21,26	5 312,63
f 325,22	f 300,00	»	f 4 154,70	f 100,00	»	f 31,26	f 19 705,99
»	»	»	»	»	»	»	f 25 914,84
»	»	»	»	»	»	»	3 959,21
f 551,52	»	»	f 3 173,29	»	»	»	4 125,41
f 551,52	»	»	f 3 173,29	»	»	»	f 33 999,46
»	»	»	»	»	»	»	f 5 221,04
»	»	»	»	»	»	»	82,85
f 669,60	»	»	f 393,91	»	»	f 1,24	1 226,20
f 669,60	»	»	f 393,91	»	»	f 1,24	f 6 530,09
»	»	»	»	»	»	»	f 19 868,07⁵
»	»	»	»	»	»	»	1 337,35
f 1 458,25	f 35,00	»	f 2 542,43	»	»	»	4 105,68
537,84	»	»	298,21	»	»	»	836,05
f 1 996,09	f 35,00	»	f 2 840,64	»	»	»	f 26 147,15⁵
»	»	»	»	»	»	»	f 92 560,89⁵
»	»	»	»	»	»	»	10 689,31⁵
f 7 514,33	»	»	f 1 505,03	f 20,00	»	»	9 379,11
500,00	»	»	500,00	»	»	»	1 000,00
f 8 014,33	»	»	f 2 005,03	f 20,00	»	»	f 113 629,32
»	»	»	»	»	»	»	f 11 829,18
»	»	»	»	»	»	»	664,65
f 141,00	»	»	f 226,83	f 793,12⁵	»	f 240,00	1 650,70⁵
f 141,00	»	»	f 226,83	f 793,12⁵	»	f 240,00	f 14 144,53⁵

Lijn.	Sectie.	OMSCHRIJVING DER BATEN.	Algemeene kosten.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken.
E. Helmond-Tilburg.	3	Overhoeken	»	f 19 418,05⁵	»	»
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	2 672,25⁵	»	»
		Verkochte materialen	»	»	f 183,33	»
		Bijdrage van de Luik-Limburgsche Spoorwegmaatschappij in de kosten van uitbreiding van het station Eindhoven	»	13 836,15⁵	892,99	»
		Idem van de Exploitatie-maatschappij in de kosten voor geleverd materieel voor de los- en ladingplaats te Eindhoven	»	»	»	»
		Idem van den »Grand Central Belge" in de kosten van een houten wachthuisje te Tilburg	»	»	»	»
			»	f 35 926,46⁵	f 1 076,32	»
E. Tilburg-Breda.	4	Overhoeken	»	f 5 253,13⁵	»	»
		Vernachtingen, vergunningen, enz.	»	850,00	»	»
		Verkochte materialen en bureelmeubelen	f 30,00	»	»	f 875,0
		Bijdrage van den »Grand Central Belge" in de door het Rijk bestede kosten tot uitbreiding van het station Breda	»	»	»	»
		Idem van dezelfde in de kosten van een houten wachthuisje te Tilburg	»	»	»	»
		Idem van dezelfde in de kosten van een wisselspoor te Breda	»	»	»	»
			f 30,00	f 6 103,13⁵	»	f 875,0
F. Roosendaal-Woensdrecht.	1	Overhoeken	»	f 11 271,93⁵	»	»
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	5 693,80⁵	»	f 225,0
		Verkochte materialen	»	»	»	»
		Bijdrage van den »Grand Central Belge" in de kosten van uitbreiding van het station Roosendaal	f 1 095,73⁵	4 843,36	f 1 300,02	384,3
			f 1 095,73⁵	f 21 809,10	f 1 300,02	f 609,3
F. Woensdrecht-Goes.	2	Overhoeken	»	f 10 040,73⁵	»	»
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	3 435,00	»	»
		Verkochte materialen	»	»	»	f 800,0
			»	f 13 475,73⁵	»	f 800,0
Kanaal door Zuid-Beveland.		Overhoeken	»	f 93,00	»	»
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	6 053,50⁵	»	»
		Verkochte materialen	»	»	»	»
			»	f 6 146,50⁵		»
F. Goes-Vlissingen.	3	Overhoeken	»	f 31 411,50	»	»
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	78 824,76	»	»
		Verkochte materialen	»	»	»	f 121,3
		Verrekening van kosten, gevallen op gesloten overeenkomsten wegens aankoop van gronden	»	2 145,84	»	»
		Bijdrage groot f 500 000 aan de gemeente Middelburg in de kosten van het kanaal door Walcheren (termijn 1, 3, 4, 5, 6, 7 en 8 gedeeltelijk)	»	»	»	»
		Vergoeding van schade door aanvaring veroorzaakt	»	»	»	25,7
			»	f 112 382,10	»	f 147,0

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Bovenbouw.	Overgangs-werken.	Beveiliging.	Stations.	Bewaking en afdeeling.	Seinen.	Werken van bijzonderen aard en strekking.	TOTAAL.
»	»	»	»	»	»	»	f 19 418,05⁵
»	»	»	»	»	»	»	2 672,25⁵
185,49	»	f 2,00	f 2 452,73	»	»	»	2 823,55
18 919,69⁵	»	»	14 187,31⁵	»	»	»	47 836,15⁵
1 905,52⁵	»	»	»	»	»	»	1 905,52⁵
»	»	»	»	f 25,00	»	»	25,00
21 010,71	»	f 2,00	f 16 640,04⁵	f 25,00	»	»	f 74 680,54
»	»	»	»	»	»	»	f 5 253,13⁵
»	»	»	»	»	»	»	850,00
»	»	»	f 4 635,23	f 25,00	»	»	5 565,23
1 413,02	»	»	»	»	»	»	1 413,02
»	»	»	»	25,00	»	»	25,00
268,14	»	»	»	»	»	»	268,14
1 681,16	»	»	f 4 635,23	f 50,00	»	»	f 13 374,52⁵
»	»	»	»	»	»	»	f 11 271,93⁵
»	»	»	»	»	»	»	5 918,80⁵
6 810,38	»	»	f 352,50	»	»	f 230,00	7 392,88
9 644,76	f 16,82	f 14,75⁵	7 439,27⁵	f 631,04	»	79,90	25 450,00
f 16 455,14	f 16,82	f 14,75⁵	f 7 791,77⁵	f 631,04	»	f 309,90	f 50 033,62
»	»	»	»	»	»	»	f 10 040,73⁵
»	»	»	»	»	»	»	3 435,00
»	»	»	f 849,68⁵	»	»	»	1 649,68⁵
»	»	»	f 849,68⁵	»	»	»	f 15 125,42
»	»	»	»	»	»	»	f 93,00
»	»	»	»	»	»	»	f 6 053,50⁵
»	»	»	»	»	»	f 48 707,32⁵	48 707,32⁵
»	»	»	»	»	»	f 48 707,32⁵	f 54 853,83
»	»	»	»	»	»	»	f 31 411,50
»	»	»	f 404,00	»	»	»	79 228,76
f 2 953,65	»	»	269,00	f 310,00	»	f 20 589,25	24 243,24⁵
»	»	»	»	»	»	»	2 145,84
»	»	»	»	»	»	75 000,00	75 000,00
»	»	»	»	»	»	29,88	55,63
f 2 953,65	»	»	f 673,00	f 310,00	»	f 95 619,13	f 212 084,97⁵

[3. 10.]

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Lijn.	Sectie.	OMSCHRIJVING DER BATEN.	Algemeene kosten.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken
G. Venlo-Pruissische grenzen.		Overhoeken	»	f 792,00	»	
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	645,36	»	
		Verkochte materialen	»	»	»	f 239,
			»	f 1 437,36	»	f 239,
H. Utrecht-Kuilenburg.	1	Overhoeken	»	f 39 016,63⁵	»	
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	2 625,72⁵	»	
		Verkochte materialen en bureelmeubelen	f 282,20	»	»	f 34,
		Bijdrage van de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij, als exploiteur van den Oosterspoorweg, in de kosten van het station Utrecht	»	20 575,65	f 18 598,51	1 186,
			f 282,20	f 62 218,01	f 18 598,51	f 1 220,
Brug over de Lek bij Kuilenburg.		In gebruik afstaan van uiterwaardsgronden ten behoeve van het verhoogen en verzwaren van den Noorder-Lekdijk, bovenwaarts de spoorwegbrug	»	f 1 238,16	»	
H Kuilenburg-Bommel.	2	Overhoeken	»	f 56 224,33⁵	»	
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	1 635,09⁵	»	
		Verkochte materialen	»	»	»	f 286,
			»	f 57 859,43	»	f 286,
Brug over de Waal bij Bommel.		Overhoeken	»	f 4 093,34	»	
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	80,51⁵	»	
		Verkochte materialen	»	1 041,00	»	
			»	f 5 214,85⁵	»	
H. Bommel-Boxtel.	3	Overhoeken	»	f 23 473,58	»	
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	2 707,72⁵	»	
		Verkochte materialen en bureelmeubelen	f 295,05	»	f 91,67	f 1 820,
		Uitkeering van het door den Staat meer betaalde bedrag dan waarvoor bij publieke aanbesteding, door den sedert failliet verklaarden aannemer R. Van der Vlugt Jzn. was aangenomen het maken van het gedeelte van den Zuider-Maasdijk bij Crèvecoeur tot den Zuider-Diezedijk bij 's Hertogenbosch	»	1,78⁵	1 314,95⁵	1 340,
			f 295,05	f 26 183,09	f 1 406,62⁵	f 3 160,
Brug over de Maas bij Crèvecour.		Verkochte materialen	»	f 1 550,00	»	»
I. Rotterdam-Willemsdorp.	1	Overhoeken	»	f 306 184,90⁵	»	»
		Verpachtingen, verkoopingen voor afbraak, vergunningen, enz.	»	144 499,58	»	»
		Aandeel van den Staat in de opbrengst van de polders Varkensoord en Smeetsland	»	821,03	»	»
		Verkochte materialen	»	»	»	f 223,6
		Storting op rekening door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij als bijdrage in de helft der kosten van den aanleg van het gemeenschappelijk station aan de Delftsche poort te Rotterdam	f 59 325,66⁵	153 108,85	f 371 682,14	66 130,6
			f 59 325,66⁵	f 604 614,36⁵	f 371 682,14	f 66 354,3

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

ovenbouw.	Overgangs-werken.	Beveiliging.	Stations.	Bewaking en afdeeling.	Seinen.	Werken van bijzonderen aard en strekking.	TOTAAL.
»	»	»	»	»	»	»	f 792,00
»	»	»	»	»	»	»	645,36
»	»	»	f 61,83	»	»	»	301,58
»	»	»	f 61,83	»	»	»	f 1 738,94
»	»	»	»	»	»	»	f 39 016,62⁵
»	»	»	»	»	»	»	2 625,72⁵
3 672,02⁵	»	»	f 395,34	f 800,00	»	f 132,21	5 315,94⁵
9 957,20	f 80,50	»	19 789,51	5,06	f 9,91	11 797,53	82 000,00
13 629,22⁵	f 80,50	»	f 20 184,85	f 805,06	f 9,91	f 11 929,74	f 128 958,30⁵
»	»	»	»	»	»	»	f 1 238,16
»	»	»	»	»	»	»	f 56 224,33⁵
»	»	»	f 50,00	»	»	»	1 685,09⁵
924,05⁵	»	»	151,30	»	»	»	1 361,68⁵
924,05⁵	»	»	f 201,30	»	»	»	f 59 271,11⁵
»	»	»	»	»	»	»	f 4 093,34
»	»	»	»	»	»	»	80,51⁵
»	»	»	»	»	»	»	1 041,00
»	»	»	»	»	»	»	f 5 214,85⁵
»	»	»	»	»	»	»	f 23 473,58
»	»	»	»	»	»	»	2 707,72⁵
736,35⁵	»	»	f 945,52	»	»	»	3 888,92⁵
127,78	f 53,65	f 24,73	»	f 26,98	f 0,70	»	2 890,61
864,13⁵	f 53,65	f 24,73	f 945,52	f 26,98	f 0,70	»	f 32 960,84
»	»	»	»	»	»	»	f 1 550,00
»	»	»	»	»	»	»	f 306 184,90⁵
»	»	»	»	»	»	»	144 499,58
»	»	»	»	»	»	»	821,03
f 2 435,61	f 7,00	»	f 7 868,60	»	»	f 1 522,50	12 057,36
270 781,03	12 627,16	f 45 200,57	735 664,21	f 1 549,56	»	27 570,13	1 743 639,97⁵
f 273 216,64	f 12 634,16	f 45 200,57	f 743 532,81	f 1 549,56	»	f 29 092,63	f 2 207 202,85

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Lijn.	Sectie.	OMSCHRIJVING DER BATEN.	Algemeene kosten.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken.
Brug over de Maas te Dordrecht.		Verkochte materialen	»	»	»	f 689,7
		Vergoeding van schade door aanvaring veroorzaakt.	»	»	»	2 360,0
			»	»	»	f 3 049,7
Brug over de Maas te Rotterdam.		Verkochte materialen.	»	»	»	f 50,0
Willemsdorp Zwaluwe.		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	f 4 688,57	»	»
		Verkochte materialen.	»	160,00	»	»
			»	f 4 848,57	»	»
Brug over het Hollandsch Diep.		Verkochte materialen en bureelmeubelen.	f 107,05	f 50,00	»	f 50,0
I. Moerdijk-Breda.	2	Overhoeken	»	f 21 387,72	»	»
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	3 666,93	»	»
		Verkochte materialen.	»	»	»	»
		Bijdrage van den »Grand Central Belge" in de door het Rijk bestede kosten tot uitbreiding van het station Breda.	»	»	»	»
		Idem van dezelfde in de kosten van een wisselspoor te Breda	»	»	»	»
			»	f 25 054,65	»	»
K. Amsterdam-Alkmaar.	1	Overhoeken	»	f 57 038,985	»	»
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	316,18	f 5 000,00	»
		Verkochte materialen.	»	»	25,00	f 4 200,06
		Plan voor den spoorweg Haarlem-Uitgeest overgenomen door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij.	f 5 026,69	»	»	»
		Inhouding op het traktement van den hoofdingenieur wegens het genot van vrije woning . . .	3 174,35	»	»	»
			f 8 201,04	f 62 355,165	f 5 025,00	f 4 200,06
K. Alkmaar-Nieuwediep.	2	Overhoeken	»	f 10 617,73	»	»
		Verpachtingen, vergunningen, enz.	»	590,57	»	»
		Verkochte materialen en bureelmeubelen.	f 254,30	»	»	f 220,0
			f 254,30	f 11 208,30	»	f 220,00
Zwaluwe-Zevenbergen.		Verpachtingen	»	f 473,28	»	»
		Verkochte materialen.	»	»	»	»
			»	f 473,28	»	»

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Kunst-werken.	Overgangs-werken.	Beveiliging.	Stations.	Bewaking en afdeeling.	Seinen.	Werken van bijzonderen aard en strekking.	TOTAAL.
»	»	»	»	»	»	f 625,00	f 1 314,77⅝
»	»	»	»	»	»	»	2 360,00
»	»	»	»	»	»	f 625,00	f 3 674,77⅝
»	»	»	»	»	»	»	f 50,00
»	»	»	»	»	»	»	f 4 688,57
»	»	»	f 5,42	»	»	»	165,42
»	»	»	f 5,42	»	»	»	f 4 853,99
»	»	»	»	»	»	»	f 207,05
»	»	»	»	»	»	»	f 21 387,72
»	»	»	»	»	»	»	3 666,93
8,50	»	»	f 4 512,17⅝	»	»	»	4 520,67⅝
1 413,01⅝	»	»	»	»	»	»	1 413,01⅝
268,14	»	»	»	»	»	»	268,14
1 689,65⅝	»	»	f 4 512,17⅝	»	»	»	f 31 256,48
»	»	»	»	»	»	»	f 57 038,98⅝
»	»	»	»	»	»	f 1 748,49⅝	12 064,67⅝
15 815,33	»	f 58,00	4 541,90	f 10,00	»	255,00	24 905,29
»	»	»	»	»	»	»	5 026,69
»	»	«	»	»	»	»	3 174,35
15 815,33	»	f 58,00	f 4 541,90	f 10,00	»	f 2 003,49⅝	f 102 209,99
»	»	»	»	»	»	»	f 10 617,73
»	»	»	»	»	»	»	599,57
626,64	»	f 72,00	f 324,22	f 45,00	»	»	1 542,16
626,64	»	f 72,00	f 324,22	f 45,00	»	»	f 12 750,46
»	»	»	»	»	»	»	f 473,28
361,38⅝	»	»	»	»	»	»	361,38⅝
361,38⅝	»	»	»	»	»	»	f 834,66⅝

[3. 10.]

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Lijn.	Sectie.	OMSCHRIJVING DER BATEN.	Algemeene kosten.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken.
Arnhem-Nijmegen.		Overhoeken	»	f 30 489,165	»	»
		Restitutie van te veel betaalde vracht voor bureelmeubelen	f 1,08	»	»	»
		Bijdrage van de Exploitatie-maatschappij in de kosten wegens het plaatsen van seinen op het station Arnhem	»	»	»	»
		Aandeel van den Staat in de opbrengst van den polder Elst	»	0,52	»	»
		Verpachtingen, verkoopingen van afbraak en veldvruchten, vergunningen, enz.	»	6 531,79	»	»
		Verkochte materialen	»	»	»	»
		Bijdrage van de Zuid-Oosterspoorwegmaatschappij in de kosten wegens het leggen van sporen te Nijmegen	»	»	»	»
			f 1,08	f 37 021,475	»	»
Zwolle-Almelo.		Overhoeken	»	f 471,00	»	»
		Verkoop van veldgewas, verpachtingen	»	62,00	»	»
		Verkochte materialen	»	»	»	f 175,(
		Storting door mr. J. D. Ketwich Verschuur, wegens te veel betaalde proceskosten	»	202,045	»	»
			»	f 735,045	»	f 175,(
Nijmegen-Blerik.		Overhoeken	»	f 110,00	»	»
		Verkoop van afbraak, hout- en struikgewas	»	711,71	»	»
		Rivierpachtingen, enz.	»	»	»	»
			»	f 821,71	»	»
Amersfoort-Nijmegen.		Verpachtingen en verkoop van afbraak en oude materialen	»	f 3 789,00	»	»
Dordrecht-Elst.		Verpachtingen en verkoop van afkraak en oude materialen	»	f 2 781,52	»	»
Stavoren-Leeuwarden.		Verpachtingen en verkoop van afbraak en oude materialen	»	f 24,94	»	»
Zaanstreek-Enkhuizen.		Door den aannemer C. Vernis overgenomen zandwagens met locomotieven en tenders. Verkoop van afbraak.	»	f 1 000,00	f 100 000,00	»
Groningen-Delfzijl.		Verkoop van afbraak	»	f 200,00	»	»
Magazijnen en werkplaatsen te Zwolle.		Oude materialen	»	»	»	»
Magazijnen en werkplaatsen te Tilburg.		Oude materialen	»	»	»	»

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

venbouw.	Overgangs-werken.	Beveiliging.	Stations.	Bewaking en afdeeling.	Seinen.	Werken van bijzonderen aard en strekking.	TOTAAL.
»	»	»	»	»	»	»	f 30 489,165
»	»	»	»	»	»	»	1,08
»	»	»	»	»	f 1 073,68	»	1 073,68
»	»	»	»	»	»	»	0,52
»	»	»	»	»	»	»	6 531,79
1 354,165	»	»	f 85,515	»	»	»	1 439,68
2 728,285	»	»	»	»	»	»	2 728,285
4 082,45	»	»	f 85,515	»	f 1 073,68	»	f 41 264,20
»	»	»	»	»	»	»	f 471,00
»	»	»	»	»	»	»	62,00
7 641,915	»	»	f 880,00	f 175,00	»	»	8 871,915
»	»	»	»	»	»	»	202,045
7 641,915	»	»	f 880,00	f 175,00	»	»	f 9 606,96
»	»	»	»	»	»	»	f 110,00
»	»	»	f 616,15	»	»	»	1 327,86
»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	f 616,15	»	»	»	f 1 437,86
»	»	»	»	»	»	»	f 3 789,00
350,00	»	»	f 800,00	»	»	»	f 3 931,52
»	f 24,94	»	»	»	»	f 3 000,00	f 3 024,94
»	»	»	»	»	»	»	f 101 000,00
»	»	»	»	»	»	»	f 200,00
»	»	»	f 745,90	»	»	»	f 745,90
»	»	»	f 51,25	»	»	»	f 51,25

RECAPITULATIE

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Lijn.	Sectie.	OMSCHRIJVING DER BATEN.	Algemeene kosten.	Onteigening.	Onderbouw.	Kunstwerken.
		Recapitulatie der Baten.				
Algemeene dienst.		Voor de gezamenlijke lijnen	f 87 686,59	»	»	»
A.	1	Arnhem-Zutphen	»	f 49 501,23	»	f 14,1
	2	Zutphen-Deventer	»	7 269,83	»	40,0
	2	Deventer-Zwolle	268,76	21 457,08⁵	»	161,0
	2	Zwolle-Meppel	»	2 736,40	»	»
	3	Meppel-Leeuwarden	47,35	20 951,00	»	45,0
B.	1	Harlingen-Leeuwarden	»	12 096,97	»	24,0
	2	Leeuwarden-Groningen	385,45	14 383,36	»	26,0
	3	Groningen-Hannoversche grens	»	29 874,05	»	400,6
C.		Groningen-Meppel	»	5 303,89	»	161,4
D.		Zutphen-Pruissische grens	»	21 205,42⁵	»	70,0
E.	1	Maastricht-Venlo	»	103 350,21	»	239,7
	2	Venlo-Helmond	»	12 503,83	»	239,7
	3	Helmond-Tilburg	»	35 926,46⁵	f 1 076,32	»
	4	Tilburg-Breda	30,00	6 103,13⁵	»	875,0
F.	1	Roosendaal-Woensdrecht.	1 095,73⁵	21 809,10	1 300,02	609,3
	2	Woensdrecht-Goes.	»	13 475,73⁵	»	800,0
		Kanaal door Zuid-Beveland	»	6 146,50⁵	»	»
	3	Goes-Vlissingen.	»	112 382,10	»	147,0
G.		Venlo-Pruissische grens.	»	1 437,36	»	239,7
H	1	Utrecht-Kuilenburg	282,20	62 218,01	18 598,51	1 220,3
		Brug over de Lek bij Kuilenburg	»	1 238,16	»	»
	2	Kuilenburg-Bommel	»	57 859,43	»	286,3
		Brug over de Waal bij Bommel	»	5 214,85⁵	»	»
	3	Bommel-Boxtel	295,05	26 183,09	1 406,62⁵	3 160,3
		Brug over de Maas bij Crèvecoeur	»	1 550,00	»	»
I.	1	Rotterdam-Willemsdorp.	59 325,66⁵	604 614,36⁵	371 682,14	66 354,3
		Brug over de Maas te Dordrecht	»	»	»	3 049,7
		» » » » » Rotterdam	»	»	»	50,0
	2	Willemsdorp-Zwaluwe	»	4 848,57	»	»
		Brug over het Hollandsch Diep	107,05	50,00	»	50,0
		Moerdijk-Breda	»	25 054,65	»	»
K.	1	Amsterdam-Alkmaar	8 201,04	62 355,16⁵	5 025,00	4 200,0
	2	Alkmaar-Nieuwediep	254,30	11 208,30	»	220,0
		Zwaluwe-Zevenbergen	»	473,28	»	»
		Arnhem-Nijmegen	1,08	37 021,47⁵	»	»
		Zwolle-Almelo	»	735,04⁵	»	175,0
		Nijmegen-Blerick	»	821,71	»	»
		Amersfoort-Nijmegen	»	3 789,00	»	»
		Dordrecht-Elst.	»	2 781,52	»	»
		Stavoren-Leeuwarden	»	24,94	»	»
		Zaanstreek-Enkhuizen	»	1 000,00	100 000,00	»
		Groningen-Delfzijl	»	200,00	»	»
		Magazijnen en werkplaatsen te Zwolle	»	»	»	»
		Idem te Tilburg	»	»	»	»
		Totaal . . .	f 157 980,27	f 1 407 155,24⁵	f 499 088,61⁵	f 82 858,9

Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

Bovenbouw.	Overgangs-werken.	Beveiliging.	Stations.	Bewaking en afdeeling.	Seinen.	Werken van bijzonderen aard en strekking.	TOTAAL.
»	»	»	»	»	»	»	f 87 686,59
9 394,30⅝	»	»	f 6 987,07	f 25,00	f 1 073,68	»	66 995,38⅝
537,83	»	»	1 409,95	»	»	»	9 257,61
»	»	»	4 489,65	25,00	»	»	26 401,49⅝
»	»	»	95,40	25,00	»	»	2 856,80
403,00	»	»	544,59	195,00	»	»	22 185,94
266,21	»	»	409,80	»	»	f 625,00	13 421,98
325,22	f 300,00	»	4 154,70	100,00	»	31,26	19 705,99
551,52	»	»	3173,29	»	»	»	33 999,46
669,60	»	»	393,91	»	»	1,24	6 530,09
1 996,09	35,00	»	2 840,64	»	»	»	26 147,15⅝
8 014,33	»	»	2 005,03	20,00	»	»	113 629,32
141,00	»	»	226,83	793,12⅝	»	240,00	14 144,53⅝
21 010,71	»	f 2,00	16 640,04⅝	25,00	»	»	74 680,54
1 681,16	»	»	4 635,23	50,00	»	»	13 374,52⅝
16 455,14	16,82	14,75⅝	7 791,77⅝	631,04	»	309,90	50 033,62
»	»	»	849,68⅝	»	»	»	15 125,42
»	»	»	»	»	»	48 707,32⅝	54 853,83
2 953,65	»	»	673,00	310,00	»	95 619,13	212 084,97⅝
»	»	»	61,83	»	»	»	1 738,94
13 629,22⅝	80,50	»	20 184,85	805,06	9,91	11 929,74	128 958,30⅝
»	»	»	»	»	»	»	1 238,16
924,05⅝	»	»	201,30	»	»	»	59 271,11⅝
»	»	»	»	»	»	»	5 214,85⅝
864,13⅝	53,65	24,73	945,52	26,98	0,70	»	32 960,84
»	»	»	»	»	»	»	1 550,00
273 216,64	12 634,16	45 200,57	743 532,81	1 549,56	»	29 092,63	2 207 202,85
»	»	»	»	»	»	625,00	3 674,77⅝
»	»	»	»	»	»	»	50,00
»	»	»	5,42	»	»	»	4 853,99
»	»	»	»	»	»	»	207,05
1 689,65⅝	»	»	4 512,17⅝	»	»	»	31 256,48
15 815,33	»	58,00	4 541,90	10,00	»	2 003,49⅝	102 209,99
626,64	»	72,00	324,22	45,00	»	»	12 750,46
361,38⅝	»	»	»	»	»	»	834,66⅝
4 082,45	»	»	85,51⅝	»	1 073,68	»	42 264,20
7 641,91⅝	»	»	880,00	175,00	»	»	9 606,96
»	»	»	616,15	»	»	»	1 437,86
»	»	»	»	»	»	»	3 789,00
350,00	»	»	800,00	»	»	»	3 931,52
»	»	»	»	»	»	3 000,00	3 024,94
»	»	»	»	»	»	»	101 000,00
»	»	»	»	»	»	»	200,00
»	»	»	745,90	»	»	»	745,90
»	»	»	51,25	»	»		51,25
383 601,19⅝	f 13 120,13	f 45 372,05⅝	f 834 809,43⅝	f 4 810,76⅝	f 2 157,97	f 192 184,72	f 3 623 139,36⅝

[3. 11.]

BIJLAGE der Memorie van Toelichting.

VERLEENDE CONCESSIËN.

NAMEN DER AANVRAGERS.	OMSCHRIJVING DER LIJNEN.	STAND VAN DE ZAAK.
Société anonyme des chemins de fer d'Anvers à Rotterdam, te Brussel.	Van Woensdrecht naar de Belgische grenzen, in de richting van Antwerpen.	Als ten vorigen jare.

CONCESSIE-AANVRAGEN.

NAMEN DER AANVRAGERS.	OMSCHRIJVING DER LIJNEN.	STAND VAN DE ZAAK.
Jhr. J. Hartsen c. s., te Baarn.	Van Amsterdam naar IJmuiden.	Voor de aanvaarding der concessie is uitstel verleend tot Januari 1885.
J. B. Snellen c. s., te Winterswijk.	Van Amsterdam langs Koudekerk naar Rotterdam.	De concessie moet in Januari 1885 worden aanvaard.
E. E. St. Martin, te Amsterdam, en J. Mees Gzn., te Antwerpen.	Van Amsterdam langs Leiden en Zoetermeer naar Rotterdam.	De aanvragers zijn in gebreke gebleven opgaaf te doen van den waarborg, dat na verkregen concessie de onderneming tot stand zal komen, zoodat de aanvraag als vervallen is te beschouwen.
H. W. Wierda, te Winsum.	Locaalspoorweg van Winsum naar Sauwerd.	Voor de aanvaarding der concessie is uitstel verleend tot 15 November 1884.
J. M. Montijn, te Gouda.	Van Harlingen naar de Pruissische grenzen in de richting van Gronau, met zijtak van Oldenzaal naar Enschedé.	Aan den aanvrager is gevraagd of er gegrond uitzicht bestaat dat, bij eventueele concessieverleening het voor de uitvoering noodig kapitaal zal kunnen worden verkregen.
Mr. L. Oldenhuis Tonckens c. s., te Stadskanaal.	Locaalspoorweg van Assen naar Stadskanaal.	Voor de aanvaarding der concessie is uitstel verleend tot Januari 1885.
J. B. Snellen c. s., te Winterswijk.	Van Winterswijk naar de Pruissische grenzen, in de richting van Coesfeld.	De concessie is niet op den daarvoor bepaalden termijn aanvaard.

NAMEN DER AANVRAGERS.	OMSCHRIJVING DER LIJNEN.	STAND VAN DE ZAAK.
J. T. Pompe c. s., te Sterksel.	Van Eindhoven naar Weert.	De concessie is niet op den daarvoor bepaalden termijn aanvaard.
Noordbrabantsch-Duitsche spoorweg-maatschappij.	Van Boxtel naar Baarle-Nassau in aansluiting aan den door de Belgische Regeering ontworpen spoorweg van Antwerpen naar de Nederlandsche grens, met aansluiting te Baarle-Nassau.	Aangehouden.
Jacs. Enschede Jhz., te Brussel.	Als boven.	Als boven.
J. R. M. Wiegel, te Nieuwer-Amstel.	Van Haarlem naar Utrecht.	Aan den aanvrager is gevraagd of hij na eventueele concessieverleening in staat zal zijn de concessie uit te voeren.
W. K. M. Vrolik, te Utrecht.	Van Nijkerk naar Amsterdam met zijtakken naar Amersfoort en naar Hilversum.	In onderzoek.
Baron de Haulleville, te Brussel.	Van de Belgische grenzen langs Sluis naar IJzendijke of Schoondijke met zijtakken naar Breskens en Philippine.	In onderzoek.
A. J. Krieger, te Alkmaar.	Locaalspoorweg van Hoorn langs Wognum naar Medemblik en naar Alkmaar.	De voor het onderzoek vereischte plans zijn nog niet door den aanvrager ingezonden.
Haagsche Bankvereeniging te 's Gravenhage.	Van Gouda naar Baanhoek.	Als boven.
Jan Doornbosch c. s., te Baflo.	Van Uithuizen langs Usquert, Warffum, Baflo en Winsum naar Sauwerd.	Aan de aanvragers is geantwoord dat omtrent hunne aanvraag geene toezegging kan worden gedaan, met het oog op de aanvraag van den heer Wierda.
Joncret en Herlin, te Traregnies.	Van Maastricht naar de Belgische grenzen nabij Vroenhoven.	Voorloopig afgewezen.

[4.]

BEGROOTING van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1885.

NB. Al de tot deze begrooting behoorende bescheiden zijn in het afzonderlijk bij deze Bijlagen gevoegde deel BIJLAGE **B** vereenigd.

[5.]

KOLONIAAL VERSLAG van 1884.

NB. Al de tot dit verslag behoorende bescheiden zijn in het afzonderlijk bij deze Bijlagen gevoegde deel BIJLAGE **C** vereenigd.

[6.]

GOEDKEURING der op 6 Maart 1884 tusschen den Staat der Nederlanden en de gemeente Amsterdam gesloten overeenkomst betreffende overdracht aan het Rijk van het aan die gemeente toebehoorende deel van de Trippenhuizen te Amsterdam.

De stukken zijn gedrukt onder n°. **249** der zitting 1883–1884.

[7.]

NADERE REGELING van de bestemming van eenige voorwerpen, afkomstig van de voormalige wees- en momboirkamers.

De stukken zijn gedrukt onder n°. **250** der zitting 1883–1884.

[8.]

VOORZIENING in de verevening van vorderingen ten laste van het VIIde hoofdstuk B der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1882.

De stukken zijn gedrukt onder n°. **251** der zitting 1883–1884.

[9.]

BEKRACHTIGING van den onderhandschen verkoop van stukken grond te Terneuzen: *a.* aan de gemeente; *b.* aan mr. J. P. Dronkers.

De stukken zijn gedrukt onder n°. **252** der zitting 1883–1884.

[10.]

GOEDKEURING der toetreding door den Agent en Consul-Generaal te Alexandrië, tot het voorstel der Egyptische Regeering, strekkende om den proeftijd der gemengde rechtspraak daar te lande opnieuw te verlengen.

De stukken zijn gedrukt onder n°. **253** der zitting 1883–1884.

[11. 1.]

VERSLAG.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **255** der zitting 1883—1884.]

Het onderzoek van het ontwerp van wet, betreffende het in overweging nemen van een voorstel van verandering van artikel 198 der Grondwet, in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

§ 1. Algemeen beklaagde men zich, dat dit wetsontwerp niet terzelfder tijd als dat tot benoeming eener Regentes bij de Staten-Generaal aanhangig was gemaakt. Ware dit geschied, zoo had de ontbinding der Kamers, die op de afkondiging dezer wet moet volgen, zonder stoornis in den regelmatigen gang der parlementaire werkzaamheden kunnen plaats hebben. De Regeering zelve wijst er op dat dezelfde reden, die tot de regeling van het Regentschap heeft geleid, haar genoopt heeft het hare te doen om onverwijlde herziening van art. 198 der Grondwet te verkrijgen. Maar die reden bestond in Juli 1884 evenzeer, wellicht zelfs in nog hoogere mate; immers in den gezondheidstoestand van het geëerbiedigd Hoofd van den Staat heeft zich, naar men meende te weten, tusschen de indiening van het ontwerp van wet tot benoeming eener Regentes en die van het tegenwoordig wetsontwerp geen achteruitgang, veeleer eene heugelijke verbetering voorgedaan. Thans staat, indien overeenkomstig den wensch der Regeering aan dit wetsontwerp de voorrang boven andere werkzaamheden wordt toegekend, groote verwarring in den gang van zaken te vreezen. Mocht toch dit ontwerp tot wet verheven worden, zoo zou in dit jaar de behandeling der begrootingswetten voor 1885 niet meer kunnen worden volbracht, terwijl van het tot stand brengen van andere wetten van eenigen omvang zelfs geen sprake zou kunnen zijn.

Enkele leden hechtten aan deze bezwaren zooveel gewicht, dat zij het met het oog daarop niet geraden achtten thans, met achterstelling van alle andere werkzaamheden, tot de behandeling van dit wetsontwerp over te gaan. Zij herinnerden, hoe niet alleen de begrootingswetten moeten worden vastgesteld, maar ook in den financieelen toestand behoort te worden voorzien en de wetsontwerpen, strekkende om de invoering van het nieuwe Wetboek van Strafrecht mogelijk te maken, dienen te worden afgedaan. Een en ander leverde huns inziens voldoenden grond op, om de behandeling van dit wetsontwerp tot een meer gelegen tijdstip te verdagen.

Sommige andere leden wenschten, alvorens hunne meening over de onverwijlde behandeling van dit wetsontwerp te bepalen, te vernemen hoe de Regeering zich den gang van zaken voorstelt. De Regeering is van oordeel dat, indien dit onderwerp binnenkort door de Staten-Generaal wordt ter hand genomen, de tijd voor de gewone najaarswerkzaamheden niet behoeft te ontbreken. Hieromtrent kon, zoo meenden deze leden, wel eenige nadere opheldering zijn verstrekt. De Regeering dient de Kamers onmiddellijk na de afkondiging dezer wet, indien zij tot stand komt, te ontbinden. Hoeveel tijd zal nu, aangenomen dat deze wet in de eerste dagen van October wordt afgekondigd, aan de nieuw verkozen Kamers voor de gewone najaarswerkzaamheden overblijven? Het kan toch niet in de bedoeling der Regeering liggen de ontbinding der Kamers, na de behandeling van dit wetsontwerp, uit te stellen totdat sommige spoedvereischende werkzaamheden, zooals bijvoorbeeld de vaststelling der Indische begrooting, zullen zijn verricht.

Naar het oordeel der groote meerderheid evenwel behoorde, nu dit wetsontwerp eenmaal kort vóór de opening der zitting is ingediend, zoo spoedig mogelijk tot de behandeling daarvan te worden overgegaan. Zeker was het in hooge mate te betreuren, dat de vertraagde indiening daarvan den wetgevenden arbeid zoozeer dreigt te belemmeren, al mocht het ook twijfelachtig heeten, of het buitendien mogelijk zou zijn gebleken nog in dit jaar in den financieelen toestand te voorzien en de tot invoering van het Strafwetboek vereischte wettelijke voorschriften tot stand te brengen. Voor de gestichte verwarring in den gang van zaken was intusschen de Regeering verantwoordelijk; de Kamer zou zich met eene al te zware verantwoordelijkheid belasten, indien zij, om de schadelijke gevolgen van de handelwijze der Regeering te keeren, weigerde het tegenwoordig wetsontwerp onverwijld in behandeling te nemen.

§ 2. Verscheidene leden zouden de vertraagde indiening van dit wetsontwerp aan de Regeering niet euvel geduid hebben, indien daardoor iets meer en iets beters verkregen ware. Zij brachten in herinnering, hoe deze Regeering bij haar optreden verklaard had dat de belangrijke vraag over kiesrecht, al geruimen tijd aan de orde, eene oplossing vorderde, en tot voorbereiding dier oplossing eene Staatscommissie belast had met het onderzoek, van welke bepalingen der Grondwet herziening noodzakelijk en thans raadzaam was. De vraag in het midden latende, of dit inderdaad de beste weg was om tot de herziening der Grondwet te geraken, moest men erkennen dat de benoemde Staatscommissie hare taak met ijver, en, de omstandigheden in aanmerking genomen, met spoed volbracht had. Het verslag dier Commissie was gedagteekend 25 Januari 1884. Bedacht men, hoe de Minister van Binnenlandsche Zaken voorzitter van die Commissie was, en hoe die bewindsman in de zitting der Kamer van 20 Maart 1884, bij de beantwoording eener interpellatie over het tijdstip van indiening van voorstellen tot grondwetsherziening, verklaarde dat het hem »zou tegenvallen als niet in den loop van deze zitting de voorstellen bij deze Kamer wierden ingediend", zoo scheen men te hebben mogen verwachten, dat de Regeering deze gelegenheid had aangegrepen om althans een voorstel in te dienen tot wijziging van art. 76 der Grondwet. Herziening der grondwettige bepalingen omtrent het kiesrecht kwam toch aan deze leden om verschillende redenen dringend noodzakelijk voor. Zij wenschten thans alleen te wijzen op het verband tusschen kiesrecht en belastingstelsel, dat eene deugdelijke herziening van dit laatste onmogelijk maakt, en op de omstandigheid, dat hier te lande slechts een onevenredig gering deel der bevolking aan de samenstelling der Vertegenwoordiging deelneemt, waarvan een steeds toenemende aandrang tot uitbreiding van kiesbevoegdheid het gevolg is. Huns inziens had de Regeering eene wijziging van art. 76 der Grondwet kunnen voorstellen, die alle richtingen zou hebben bevredigd, door den belastingcensus als voorwaarde van kiesbevoegdheid uit dat artikel weg te nemen en de regeling van het kiesrecht aan den gewonen wetgever over te laten. Daardoor zoude zij gehandeld hebben in overeenstemming met het gevoelen der Kamer, in 1881 met algemeene stemmen uitgesproken, dat herziening van het kiesrecht wenschelijk is. Daarentegen zou men, indien dit wetsontwerp tot wet verheven werd, van herziening van die bepalingen der Grondwet, die daarvoor het meest in aanmerking komen, verder dan ooit verwijderd zijn. De Kamerontbinding toch, die op de afkondiging dezer wet zal moeten volgen, zou, indien men overgroote verwarring wilde vermijden, bezwaarlijk binnenkort door eene nieuwe grondwetsherziening met daaraan verbonden ontbinding kunnen worden gevolgd; en om daarna eene Vertegenwoordiging te verkrijgen, aan welker samenstelling de nieuwe kiezers deel gehad hadden, zou zelfs eene derde Kamerontbinding onvermijdelijk zijn. Deze leden betreurden het dan ook ten zeerste, dat de Regeering van deze gelegenheid geen gebruik had gemaakt, om althans te beproeven het aangeduide hoofdgebrek uit de Grondwet te verwijderen.

Tegenover dit gevoelen stond dat van een groot aantal andere leden, die het zeer verstandig achtten dat de Regeering zich tot wijziging van art. 198 der Grondwet bepaald had, hetzij omdat zij uitzetting der grenzen, bij de Grondwet aan het kiesrecht gesteld, onraadzaam achtten, hetzij omdat zij zich overtuigd hielden, dat het uiterst moeilijk zou zijn voor eenige wijziging van art. 76 der Grondwet de noodige meerderheid te verkrijgen. In de grondwettige voorschriften omtrent het kiesrecht waren zoo gewichtige beginselen vervat, dat het niet veel meer moeite zou kosten de Grondwet aan eene algemeene herziening te onderwerpen, dan in de bedoelde bepalingen eenige verandering te brengen. Het was te voorzien dat de aanbevolen wijziging van art. 76, waardoor de regeling van het kiesrecht geheel aan den gewonen wetgever zou worden overgelaten, wel verre van allen te bevredigen, bij velen op een onverwinlijken tegenstand zou afstuiten. Te recht had dan ook de Regeering dezen weg niet ingeslagen, maar zich bepaald tot het thans bereikbare, namelijk tot het wegnemen van een hinderpaal tegen herziening der Grondwet, die onder onverhoopte, maar toch mogelijke omstandigheden van zeer ernstigen aard kon blijken te zijn.

Sommige leden waren van oordeel dat er nog andere bepalingen in de Grondwet waren, die bij deze gelegenheid voor herziening in aanmerking hadden behooren te komen. Als zoodanig noemden zij in de eerste plaats de voorschriften omtrent de troonopvolging; het had hen verwonderd dat de tegenwoordige Minister van Binnenlandsche Zaken, die in zijn bekend werk »*De praktijk onzer Grondwet*" getoond had van de duisterheid dier voorschriften voor sommige gevallen overtuigd te zijn, thans niet het initiatief had genomen om daaromtrent verbetering aan te brengen. Voorts wezen zij op het formulier van afkondiging der wetten, in art. 116 der Grondwet vervat, dat zoowel voor het geval van een Regentschap als voor dat der waarneming van het Koninklijk gezag door de vergadering, bij art. 47 der Grondwet bedoeld, onvoldoende voorkwam. Eindelijk had deze herziening zich naar veler meening ook tot andere bepalingen van het XIde hoofdstuk der Grondwet behooren uit te strekken. Blijkens het antwoord van den Minister van Binnenlandsche Zaken op de interpellatiën, in de zitting der Kamer van 4 Juli 1884 gehouden, lag het destijds in de bedoeling der Regeering om, indien het ontwerp van grondwetsherziening tegen het einde der toenmalige zitting niet geheel en al gereed mocht zijn, voorloopig het geheele hoofdstuk XI te herzien. Inderdaad zou met name in de bepalingen van art. 197, waardoor het verijdelen eener poging tot het wijzigen der Grondwet al te gemakkelijk gemaakt werd, een onoverkomelijk bezwaar tegen eene latere grondwetsherziening kunnen gelegen zijn. Deze leden betreurden het dan ook ten zeerste, dat de Regeering ten deze van haar oorspronkelijk voornemen was afgeweken.

Doch ook deze denkbeelden vonden bij een groot aantal leden bestrijding. De moeilijkheden, welke de uitlegging der grondwettige voorschriften omtrent de troonopvolging kon opleveren, kwamen hun niet onoplosbaar voor; in elk geval gaven die voorschriften met betrekking tot de eerstvolgende troonopvolging geenerlei reden tot twijfel, terwijl herziening van de eerste afdeeling van het tweede hoofdstuk der Grondwet een werk van langen adem zou zijn. Het formulier van art. 116 der Grondwet scheen onveranderd te kunnen blijven; het was voldoende, indien uit de onder dat formulier geplaatste onderteekening van het bestaan van een Regentschap, of van de waarneming van het Koninklijk gezag door de vergadering van art. 47, bleek. En wat art. 197 betreft, waren er leden die dit artikel onveranderd wilden behouden, andere die de ontbinding der Kamers wilden doen vervallen, doch de meerderheid van twee derden der stemmen wilden behouden, nog andere die zich met de lezing der Staatscommissie konden vereenigen; maar in elk geval was er op dit punt zooveel verschil van gevoelen, dat het vastknoopen van eenig voorstel hieromtrent aan het ingediende wetsontwerp spoedige afdoening van dit laatste in de waagschaal zou gesteld hebben.

Konden deze leden het alzoo goedkeuren, dat het voorstel tot herziening van art. 198 der Grondwet met geenerlei ander denkbeeld was samengekoppeld, zij wenschten nadere inlichtingen te vernemen, hoever de Regeering met het ontwerpen der grondwetsherziening gevorderd was. Enkelen hunner meenden te weten, dat de voorstellen der Staatscommissie bereids eenige maanden geleden een onderwerp van gezette gedachtenwisseling in den Ministerraad hadden uitgemaakt. Toch waren, voor zoover hun bekend was, tot heden geenerlei ontwerpen van grondwetsherziening aan het cordeel van den Raad van State onderworpen. In aansluiting aan de interpellatiën, op 20 Maart en 4 Juli 1884 in de Kamer gehouden, meenden zij te mogen vragen, waaraan deze vertraging in de voorbereiding der grondwetsherziening te wijten was.

§ 3. Enkele leden, in beginsel met herziening der Grondwet weinig ingenomen en door kennisneming van het verslag der Staatscommissie en van het voorstel van den heer Van Houten in hun tegenzin versterkt, verklaarden in elk geval art. 198 der Grondwet als eene heilzame beperking te beschouwen, die zij liefst onveranderd wenschten te behouden. Naar hunne meening moest de Grondwet als een compromis tusschen Volk en Vorst worden aangemerkt, waarin tijdens het bestuur van eenen Regent, die niet altijd dezelfde belangen zal hebben als de Vorst, geen verandering behoorde te kunnen worden gebracht. Zij achtten het onkiesch aan den Koning bepalingen op te dringen, gedurende zijne minderjarigheid door den Regent met de Staten-Generaal vastgesteld, en waarin hij, ware hij destijds meerderjarig geweest, wellicht niet zou hebben toegestemd. Is, vroegen zij, het geval ondenkbaar, dat een Regent, steunende op eene parlementaire meerderheid, eene herziening der Grondwet tot stand brengt, strekkende om het Koningschap te ondermijnen? Art. 198 der Grondwet dient om zulk een toeleg te voorkomen en moet daarom behouden blijven. Of althans behoort in dat artikel te worden uitgedrukt, dat gedurende een Regentschap in de zesde afdeeling van het tweede hoofdstuk der Grondwet geene verandering kan gebracht worden, ten einde die grondwettige voorschriften, die over de macht des Konings handelen, zoo goed mogelijk tegen inbreuken te beveiligen.

De groote meerderheid der leden was van een ander gevoelen. Zij achtten het in het algemeen alleszins denkbaar, dat gedurende een Regentschap behoefte kon ontstaan aan wijziging van een of meer grondwettige bepalingen. Mocht het onverhoopt aan den tegenwoordigen Koning niet gegeven zijn om de grondwetsherziening, waarvan de noodzakelijkheid meer en meer erkend wordt, in overleg met de Staten-Generaal tot stand te brengen, zoo behoorde de voortzetting en voltooiing van dien omvangrijken arbeid gedurende een Regentschap niet door een verbod als het bestaande onmogelijk gemaakt te worden. In deze afsluiting van den weg, om op wettige wijze in de Grondwet die veranderingen te brengen, waarvan de noodzakelijkheid gebleken was, lag een veel grooter gevaar dan de hersenschimmige vrees voor een Regent, die de Grondwet in republikeinschen geest mocht willen wijzigen en daarin steun mocht vinden bij de overgroote meerderheid van de beide Kamers der Staten-Generaal. Wel was het volgens sommigen opmerkelijk dat dit voorschrift, waarmede men in 1815 gemeend had onze grondwettige instellingen te bevestigen, bij de eerste gelegenheid dat het in werking zou treden een gevaar voor die instellingen bleek op te leveren of althans een knellende band bleek te zijn; doch hierin was naar het oordeel dezer leden geen reden gelegen, om deze min gewenschte bepaling in stand te houden.

§ 4. Door sommige leden werd, in overeenstemming met het gevoelen, in »*De praktijk onzer Grondwet*" verkondigd, de meening geuit, dat het de voorkeur verdiende art. 198 der Grondwet geheel te doen vervallen. De mogelijkheid bestond toch, dat buitenlandsche Vorsten aanspraken op den Troon wilden doen gelden, die in 's lands belang behoorden te worden gekeerd. Het scheen niet wenschelijk eene herziening der Grondwet, bestemd om dergelijke aanspraken te weren, gedurende een Regentschap meer dan noodig te bemoeilijken. Te bemoeilijken; want geheel onmogelijk maken kan men volgens deze leden ook het brengen van verandering in de troonopvolging gedurende een Regentschap niet. Het eenige, wat de grondwetgever vermag, is den lateren wetgever, die eene

zoodanige verandering wil, te noodzaken tot het maken van een omweg; wil die latere wetgever zich vooraf den omslag getroosten, aan verandering van art. 198 verbonden, dan staat hem verder niets in den weg om tot wijziging van welke andere bepalingen der Grondwet ook te geraken.

Tegenover deze meening stond die van vele andere leden, die verbod van het brengen van verandering in de troonopvolging gedurende een Regentschap wel gerechtvaardigd achtten, ofschoon zij erkenden, dat die verandering door het verbod formeel niet volstrekt onmogelijk wordt gemaakt; de dubbele grondwetsherziening, die alsdan toch zou moeten plaats hebben, leverde echter huns inziens een behoorlijken waarborg op. Onder deze leden waren er, die uitdrukkelijk betoogden dat het geheel doen vervallen van het grondwetsartikel dit wetsontwerp onaannemelijk zou kunnen maken voor de Kroon.

Onafhankelijk van dit verschil van zienswijze, had men algemeen met bevreemding in de Memorie van Toelichting deze zinsnede gelezen: » De Regent, hoewel overigens de »Koninklijke macht ten volle uitoefenende, moet niet het »initiatief kunnen nemen om den minderjarigen Koning zel»ven of diens vermoedelijken troonopvolger van de Regeering »uit te sluiten en door een ander te vervangen". Men meende dat de Regeering hier in eene zonderlinge verwarring van denkbeelden was vervallen. In geen geval, hetzij art. 198 der Grondwet geheel of gedeeltelijk behouden blijve dan wel vervalle, is het denkbaar dat de Regent het initiatief kan nemen om *den minderjarigen Koning zelven* van de Regeering uit te sluiten, omdat die minderjarige Koning bereids Koning is en als zoodanig niet meer door toepassing van art. 23 der Grondwet kan worden geweerd. Tot uitsluiting van den vermoedelijken troonopvolger van den minderjarigen Koning zou de Regent, indien art. 198 der Grondwet niet bestond, op grond van art. 23 eene voordracht kunnen doen. Maar vervanging van den minderjarigen Koning door een ander, langs den weg van verandering in de troonopvolging, ligt geheel buiten zijne macht.

§ 5. Waartoe, vroeg men, de indeeling van het voorstel in paragrafen? Het maakt een vreemden indruk, dat de inhoud van het nieuwe grondwetsartikel § 2 van het voorstel uitmaakt. Liever zoude men lezen: » Eenig artikel. Er bestaat grond om in het elfde hoofdstuk der Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden artikel 198 aldus te lezen:" De splitsing in paragrafen, buitendien hier te lande niet gebruikelijk, zou bij deze of eene soortgelijke redactie vanzelf vervallen.

Wat het artikel zelf betreft, had het de aandacht getrokken, dat van de redactie der Staatscommissie wordt afgeweken, zonder dat de redenen dier afwijking worden opgegeven. De vraag werd gedaan, of het voorgesteld artikel een anderen zin heeft dan art. 197 van het ontwerp der Staatscommissie, en zoo ja, waarin het verschil bestaat.

» Opvolging van den troon " is eene minder gelukkige uitdrukking. Waarom, zoo werd gevraagd, niet liever van » troonopvolging " gesproken? Wel is waar wordt ook in art. 23 der Grondwet van » opvolging van den troon " gesproken; maar in verband daarmede zou kunnen worden beweerd, dat het nieuwe art. 198 alleen strekt om de toepassing van art. 23 gedurende een Regentschap uit te sluiten en het brengen van verandering in de erfopvolging vrijlaat. Zeker zou dit in strijd zijn met de Memorie van Toelichting, waarin gezegd wordt dat het woord » erfopvolging " vervangen is door de algemeene uitdrukking » opvolging van den troon ", ten einde zoowel de regelen omtrent de troonopvolging, in het algemeen voorgeschreven bij de Iste afdeeling van het IIde hoofdstuk, als het geval van art. 23 in te sluiten. Maar alleen het artikel, niet de Memorie van Toelichting, verbindt, en hetgeen in de Memorie van Toelichting gezegd is kan niet baten, wanneer de wetgever zijne bedoeling niet goed heeft uitgedrukt. Men gaf daarom in overweging, alsnog eene dezer beide redacties aan te nemen: » Gedurende een Regentschap kan in de grondwettige regelen omtrent de troonopvolging geene verandering worden gebracht en art. 23 niet worden toegepast"; of wel: » Gedurende een Regentschap kan in de eerste afdeeling van het tweede hoofdstuk geene verandering worden gebracht en blijft art. 23 buiten werking." Alleen door eene dezer beide redacties aan te nemen zou, naar men meende, eene uitlegging van het artikel in een anderen zin dan dien, in de Memorie van Toelichting omschreven, onmogelijk gemaakt worden.

Vastgesteld den 24sten September 1884.

SCHAEPMAN.
VAN DER LINDEN.
VERNIERS VAN DER LOEFF.
TAK VAN POORTVLIET.
BEELAERTS VAN BLOKLAND.

[11. 2.]

NOTA NAAR AANLEIDING VAN HET VERSLAG.

(Ingezonden bij brief van 25 September 1884.)

§ 1. Over de punten in deze paragraaf behandeld hebben eenige leden der Kamer reeds het woord gevoerd in de vergadering van 24 dezer; en bij die gelegenheid heeft de ondergeteekende het gevoelen der Regeering medegedeeld omtrent hetgeen te doen zal zijn, wanneer dit wetsontwerp wordt aangenomen. De Regeering meent zich kortheidshalve aan die beraadslaging te kunnen refereeren.

§ 2. Reeds de beknopte maar belangrijke mededeeling der gedachtenwisseling, die, blijkens deze paragraaf in de afdeelingen heeft plaats gehad omtrent eenige meest voor de hand liggende onderwerpen van herziening der Grondwet, toont ten duidelijkste aan, hoezeer de zienswijzen daarover in den boezem der Kamer verschillen en dat het onmogelijk zou zijn eene meer uitgebreide herziening op korten termijn tot stand te brengen, zooals ten aanzien van de verandering van art. 198 door de voorzichtigheid wordt geëischt. De Regeering vertrouwt dat hare voorstellen tot eene meer uitgebreide herziening binnen zeer korten tijd bij den Raad van State aanhangig zullen gemaakt worden.

Hare overtuiging omtrent de wenschelijkheid en noodzakelijkheid van zoodanige herziening staat vast, en zij zou het diep betreuren indien zoowel haar arbeid als die der Staatscommissie onvruchtbaar bleef. Maar al waren hare voorstellen tot herziening thans geheel gereed, de Regeering zou, om de redenen in de Memorie van Toelichting aangegeven, afzonderlijke en voorafgaande verandering van art. 198 evenzeer noodig achten.

Wat de oorzaken van vertraging in de voorbereiding der herziening betreft, zij zijn, behalve in veelvuldige andere zaken, welke de Regeering in de laatste maanden te behandelen had, voornamelijk gelegen in de moeilijkheid en het gewicht der zaak, welke rijpe overweging en nauwkeurig onderzoek bij verschillende Departementen eischt.

§ 3. De vrees voor bezwaren, welke uit de verandering van art. 198 zouden kunnen voortvloeien, komt der Regeering overdreven voor; de gevaren, welke men als gevolg van de mogelijkheid van verandering der Grondwet gedurende een Regentschap vreest, zijn inderdaad veel geringer dan die welke aan onmogelijkheid van verandering verbonden zijn. De Regeering is dienaangaande van het gevoelen, dat in het Verslag als dat der groote meerderheid wordt vermeld.

§ 4. In het aangehaalde werk, deel II, blz. 178, wordt de bedoelde meening niet aangetroffen, maar alleen gezegd, dat het bedenkelijk is de mogelijkheid van herziening gedurende een Regentschap, dat vele jaren kan duren, *volstrekt uit te sluiten.*

Dat herziening van de troonopvolging gedurende een Regentschap ondanks de voorgestelde verandering langs een omweg mogelijk zou blijven, meent de Regeering te moeten ontkennen. Eene met dat doel ondernomen voorafgaande wijziging van art. 198 zou dermate in strijd zijn met den zin van het gewijzigd artikel, dat elke poging daartoe zonder twijfel zou mislukken. De opmerking in het Verslag, dat geene bepaling der Grondwet, ook al wierd art. 198 geheel gemist, het recht verleent om een minderjarigen Koning den troon te ontnemen, is juist.

§ 5. Welk bezwaar aan de indeeling in paragrafen verbonden is, begrijpt de Regeering niet. Die indeeling is, bepaald bij meer uitgebreide wetsontwerpen tot verandering der Grondwet, duidelijker dan de verdeeling in artikelen, waarin dan weder de tekst van grondwetsartikelen moet voorkomen.

Overigens is ten deze dezelfde vorm gekozen, welke bij de herziening in 1848 werd aangenomen, behoudens het verschil, hetwelk moest voortvloeien uit het tegenwoordige artikel 196, vergeleken met het toenmalige art. 227. Men gelieve te raadplegen de wetten van 7 en van 8 September 1848 (*Staatsblad* n°. 42 tot 53) art. 1.

Wat het artikel zelf betreft, de redactie der Staatscommissie staat in verband met de door haar voorgestelde verandering van art. 23 der Grondwet en kon daarom niet onveranderd worden overgenomen.

Naar aanleiding van de gemaakte bezwaren heeft de Regeering de uitdrukking: » *opvolging van den troon* " vervangen door » *troonopvolging* ".

De eerstgenoemde is uit taalkundig oogpunt voor critiek vatbaar; zij was gekozen omdat zij in art. 23 der Grondwet voorkomt.

Ook kan niet worden toegegeven, dat in de woorden: *opvolging van den troon* een beperkende zin zou liggen; evenmin in de Fransche redactie van art. 24 der Grondwet van 1815 (thans art. 23): *l'ordre de succession à la royauté*, waarop blijkbaar terugslaan de woorden: *l'ordre de succession* in art. 233 van die Grondwet. Maar het woord: *troonopvolging* wordt in den algemeenen hier bedoelden zin gebezigd in het opschrift der 1ste afdeeling van het IIde hoofdstuk, en in art. 25 der Grondwet. Uit dit laatstgenoemde artikel is het duidelijk dat het woord: *troonopvolging* aldaar alle bepalingen omtrent het onderwerp, ook met name de *bijzondere omstandigheden*, in art. 23 bedoeld, omvat. De in het Verslag aanbevolene redactiën zijn omslachtig en zouden wellicht, bij algemeene herziening, eene nieuwe wijziging moeten ondergaan, daar het aangehaald art. 23 ook door die herziening kan worden getroffen, en dus veranderd of verplaatst.

De Regeering heeft in bijgaande nota van wijziging tevens eene schrijffout verbeterd door voor » gebracht " te lezen » gebragt ".

Ook bij de Grondwet geldt de regel, dat bij wijziging van eene wet dezelfde spelling moet gevolgd worden, welke daarin is aangenomen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

Tijdelijk Voorzitter van den Raad van Ministers,

HEEMSKERK.

[11. 3.]

NOTA VAN WIJZIGING.

§ 2 van het wetsontwerp tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering van art. 198 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Art. 198 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

»Gedurende een regentschap kan in de troonopvolging geene verandering worden gebragt.".

[12.]

VOORSTEL van wet van den heer mr. S. van Houten, tot herziening der Grondwet.

De stukken zijn gedrukt onder n°. **256** der zitting 1883-1884.

[13.]

ALGEMEEN jaarlijksch verslag omtrent de vestingwerken.

De stukken zijn gedrukt onder n°. **254** der zitting 1883-1884.

[14. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot bekrachtiging eener provinciale heffing in *Friesland*.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 29sten Augustus 1884.

WILLEM.

[14. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM, III ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de Staten van *Friesland* aan Ons hebben voorgedragen het heffen van kanaal- en bruggelden op het kanaal van *Stroobos* tot het *Bergumermeer*, waarvan de opbrengst moet strekken ter tegemoetkoming in de door de provincie te dragen kosten van dat kanaal en de daarbij behoorende kunstwerken;

En dat de heffing van die rechten, volgens art. 129 der Grondwet, bekrachtiging door de wet vereischt;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De vereischte bekrachtiging wordt verleend aan de heffing, ten behoeve der provincie *Friesland*, van kanaal- en bruggelden op het kanaal van *Stroobos* tot het *Bergumermeer*, naar de volgende regeling:

Bij het doorvaren moet als *kanaalgeld* worden betaald:

bij de brug bij het voormalig *Schuilenburgerverlaat*:

a. voor schepen niet door stoom voortbewogen, per kubieken meter, één cent. . . . . (f 0,01);

b. voor schepen door stoom voortbewogen, per kubieken meter, een en een halve cent. (» 0,01½);

c. voor houtvlotten, in ééns, twintig cent. (» 0,20);

bij de brug bij het voormalig *Blaauwverlaat*:

a. voor schepen niet door stoom voortbewogen, per kubieken meter, een halve cent . . . (f 0,00½);

b. voor schepen door stoom voortbewogen, per kubieken meter, drie vierde cent. . (» 0,00¾);

c. voor houtvlotten, in eens, tien cent. . (» 0,10);

Indien de berekening van het kanaalgeld eene breuk aanwijst van ¾ of ¼, wordt ¾ voor één cent en ¼ niet gerekend.

Voor ieder schip waarvoor de brug te *Stroobos*, die bij het voormalig *Blaauwverlaat*, die te *Kootstertille* of die bij het voormalig *Schuilenburgerverlaat* bij het doorvaren moet worden geopend, is een bruggeld van tien cent (f 0,10) verschuldigd.

Vrijdom van *kanaalgeld* wordt genoten door:

a. schepen, wier inhoud minder dan tien kubieke meter is;

b. schepen, gebruikt door de ambtenaren en beambten van den provincialen waterstaat, als zoodanig in functie zijnde;

c. schepen, die blijkens een aan den met de inning belasten persoon te vertoonen certificaat van de ambtenaren, die met de directie der werken zijn belast, niets anders vervoeren dan bouwstoffen voor provinciale werken of op eenige andere wijze uitsluitend voor die werken worden gebezigd.

De onder *b* en *c* vermelde schepen genieten mede vrijdom van *bruggeld*.

Art. 2.

De invordering van genoemde kanaal- en bruggelden geschiedt volgens de reglementen der Provinciale Staten van *Friesland* van 7 Juli 1884, n°. 13, goedgekeurd bij Ons besluit van 8 Augustus 1884, n°. 22.

Art. 3.

Deze wet treedt in werking met den dag harer afkondiging.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[14. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De heffing van kanaal- en bruggelden op het kanaal van *Stroobos* tot het *Bergumermeer*, bij de wet van 30 Januari 1882 (*Staatsblad* n°. 34) voor drie jaren bekrachtigd, heeft geen aanleiding gegeven tot bezwaren. Tegen bekrachtiging dier heffing voor onbepaalden tijd schijnt geen bedenking. De thans van kracht zijnde bepalingen worden bij de hierbij gevoegde voordracht alleen in zoover gewijzigd, dat het kanaalgeld voor schepen, door stoom voortbewogen, de helft hooger is gesteld dan voor andere schepen.

De ondervinding heeft doen zien dat het bedrag van de jaarlijksche kosten der werken, voor het genot waarvan de rechten geheven worden, de opbrengst daarvan ver overtreft.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

[14. 4.]

BIJLAGE.

AFSCHRIFT.

8 Augustus 1884.

N°. 22.

WIJ WILLEM III, *bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.*

Op de voordracht van onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 2 Augustus 1884, n° 3090, afdeeling BB, ten geleide van door de Staten van Friesland op 7 Juli 1884 onder n°. 13 vastgestelde reglementen op de heffing en invordering van kanaal- en bruggelden op het kanaal van Stroobos tot het Bergummermeer;

Gelet op art. 140 der provinciale wet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

die reglementen, zooals ze hiernevens zijn gevoegd, goed te keuren met bepaling dat de daarbij bedoelde rechten niet kunnen worden geheven tenzij ze door de wet zijn bekrachtigd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit.

Het Loo, den 8sten Augustus 1884.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) HEEMSKERK.

Overeenkomstig het oorspronkelijke,

De Secretaris-Generaal van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) HUBRECHT.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal,

HUBRECHT.

AFSCHRIFT.

N°. 13.

REGLEMENT op de invordering van de kanaal- en bruggelden, geheven op het kanaal van Stroobos tot het Bergumermeer.

Art. 1.

De verschuldigde kanaal- en bruggelden moeten terstond bij het doorvaren van de brug aan den met de inning daarvan belasten persoon worden voldaan.

Bij gebreke daarvan is deze bevoegd te bevelen, dat met het schip niet worde doorgevaren en geeft in dat geval onverwijld kennis aan den burgemeester der plaats, die geen verlof verleent om door te varen, vóór dat ten zijnen genoegen voldoende zekerheid voor het te verhalen bedrag is gesteld.

Art. 2.

Met eene geldboete van tien gulden tot vijf en zeventig gulden of eene gevangenisstraf van drie tot zeven dagen worden gestraft:

a. hij, die weigert of in gebreke blijft het verschuldigde kanaal- of bruggeld te betalen;

b. hij, die, in strijd met het door den met de inning van het kanaal- en bruggeld belasten persoon of den burgemeester gegeven bevel, met zijn schip doorvaart.

Art. 3.

De in art. 2 bedoelde overtredingen worden geconstateerd bij proces-verbaal, op te maken door den brugwachter, op den eed bij de aanvaarding zijner bediening afgelegd.

Art. 4.

De brugwachter kan, in geval van afwezigheid, verhindering of ontstentenis, worden vervangen door een, onder goedkeuring van den hoofdingenieur van den provincialen waterstaat, aan te wijzen persoon, die alsdan dezelfde bevoegdheid heeft, als bij dit reglement en tarief is toegekend aan hem, wiens plaats hij vervult.

Art. 5.

Dit reglement treedt in werking op een nader door Gedeputeerde Staten te bepalen tijdstip.

Aldus vastgesteld door de Staten van Friesland.

Leeuwarden, 7 Juli 1884.

(*get.*) VAN HARINXMA THOE SLOOTEN, *Voorzitter.*

(») VAN BLOM, *Griffier.*

Behoort bij Koninklijk besluit van 8 Augustus 1884, n°. 22.

Mij bekend,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) HEEMSKERK.

Overeenkomstig het oorspronkelijke,

De Secretaris-Generaal van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) HUBRECHT.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal,

HUBRECHT.

AFSCHRIFT.

N°. 13.

De Staten der provincie Friesland,

Gezien de voordracht van heeren Gedeputeerde Staten van 21 Mei 1884, n°. 22;

Gelet op de artt. 129 en 131 der grond-, 116 en 140 der provinciale wet en 1 en 2 der wet van 25 Mei 1880 (*Staatsblad* n°. 86);

Besluiten, onder goedkeuring des Konings en behoudens bekrachtiging door de Wetgevende Macht, voor zooveel noodig vast te stellen navolgend tarief en reglement.

TARIEF van kanaal- en bruggelden voor het kanaal van Stroobos tot het Bergumermeer.

Art. 1.

Bij het doorvaren moet als kanaalgeld worden betaald:

bij de brug bij het voormalig Schuilenburgerverlaat:

a. voor schepen, niet door stoom voortbewogen, per kubieken meter, één cent . . . . . (f 0.01);

b. voor schepen, door stoom voortbewogen, per kubieken meter, een en een halve cent . . . . (f 0,01½);

c. voor houtvlotten, in eens, twintig cent (» 0,20);

bij de brug bij het voormalig Blauwverlaat:

a. voor schepen, niet door stoom voortbewogen, per kubieken meter, een halve cent . . . (f 0,00½);

b. voor schepen, door stoom voortbewogen, per kubieken meter, drie vierde cent . (f 0,00¾);

c. voor houtvlotten, in ééns, tien cent. . (» 0,10);

Indien de berekening van het kanaalgeld eene breuk aanwijst van ¾ of ¼, wordt ¾ voor een cent en ¼ niet gerekend.

Art. 2.

Voor ieder schip, waarvoor de brug te Stroobos die bij het voormalig Blauwverlaat, die te Kootstertille of die bij het voormalig Schuilenburgerverlaat bij het doorvaren moet worden geopend, is een bruggeld van tien cent (f 0,10) verschuldigd.

Art. 3.

Vrijdom van kanaalgeld wordt genoten door:

a. schepen wier inhoud minder dan tien kubieke meter is;

b. schepen gebruikt door de ambtenaren en beambten van den provincialen waterstaat als zoodanig in functie zijnde;

c. schepen die blijkens een aan den met de inning belasten persoon te vertoonen certificaat van de ambtenaren die met de directie der werken zijn belast, niets anders vervoeren dan bouwstoffen voor provinciale werken of op eenige andere wijze uitsluitend voor die werken worden gebezigd.

De onder *b* en *c* vermelde schepen genieten mede vrijdom van bruggeld.

Art. 4.

Als grondslag voor de berekening van het kanaalgeld wordt aangenomen de inhoudsgrootte van het schip in den Nederlandschen meetbrief of in de akte van het patent vermeld. De inhoud van een schip, waarvan de gezagvoerder geen dezer stukken vertoont, wordt begroot door den persoon met de inning van het kanaalgeld belast, behoudens teruggaaf van hetgeen mocht blijken te veel te zijn betaald, wanneer binnen zes weken een dier stukken wordt vertoond.

Art. 5.

Onder schepen worden alle soorten van vaartuigen verstaan.

Art. 6.

Dit tarief treedt in werking op een nader door Gedeputeerde Staten te bepalen tijdstip.
Binnen vier jaren daarna wordt overwogen of herziening van dit tarief noodig is.

Aldus vastgesteld door de Staten van Friesland.

Leeuwarden, 7 Juli 1884.

(*get.*) VAN HARINXMA THOE SLOOTEN, *Voorzitter.*

(») VAN BLOM, *Griffier.*

Behoort bij Koninklijk besluit van 8 Augustus 1884, n°. 22.

Mij bekend,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) HEEMSKERK.

Overeenkomstig het oorspronkelijke,

De Secretaris Generaal van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) HUBRECHT.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal,

HUBRECHT.

[15. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet, tot wijziging van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1884.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 29sten Augustus 1884.

WILLEM.

[15. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken eener wijziging in de omschrijving van art. 172 van hoofdstuk V der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1884, vastgesteld bij de wetten van 26 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 14) en van 20 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 166);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De omschrijving van art. 172 van hoofdstuk V der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1884 wordt gelezen als volgt:

» Kosten voor het stichten en inrichten van nieuwe lokalen en verdere uitgaven voor de plaatsing van aan den Staat behoorende of aan zijne zorgen toevertrouwde voorwerpen van beeldende kunst; kosten van onderhoud, verwarming, verlichting en schoonhouden."

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[15. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Ten einde te voorzien in het onderhoud, de verwarming, de verlichting en het schoonhouden der nieuwe Museumgebouwen te Amsterdam, voor zoover een en ander niet langer ten laste komt van de aannemers van den bouw, is het noodig de omschrijving van art. 172 van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1884 aan te vullen.

De uitgetrokken som behoeft niet te worden verhoogd.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

[16. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet (en bijlagen) tot goedkeuring der overeenkomst van 13 Mei 1884 met *Duitschland*, betreffende de wederzijdsche bescherming van het auteursrecht op werken van letterkunde en kunst, en der daarbij behoorende protocollen.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 29sten Augustus 1884.

WILLEM.

[16. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de bepalingen der overeenkomst tusschen Nederland en Duitschland, betreffende de wederzijdsche bescherming van werken van letterkunde en kunst, den 13den Mei 1884 door de wederzijdsche gemachtigden te 's Gravenhage gesloten en der daarbij behoorende protocollen, wettelijke rechten betreffen;

Gelet op de derde zinsnede van art. 57 der Grondwet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Worden goedgekeurd de nevens deze wet in afschrift gevoegde overeenkomst, den 13den Mei 1884 te 's Gravenhage tusschen Nederland en Duitschland gesloten, betreffende de wederzijdsche bescherming van het auteursrecht op werken van letterkunde en kunst en de daarbij behoorende protocollen.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven den

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

De Minister van Koloniën,

CONVENTION entre les Pays-Bas et l'Allemagne concernant la protection des oeuvres littéraires ou artistiques.

Sa Majesté le Roi des Pays-Bas et Sa Majesté l'Empereur d'Allemagne, Roi de Prusse, au nom de l'Empire Allemand, également animés du désir de garantir réciproquement dans les deux pays la protection des oeuvres littéraires ou artistiques, ont résolu de conclure à cet effet une convention spéciale, et ont nommé pour leurs plénipotentiaires, savoir:

Sa Majesté le Roi des Pays-Bas:

Messieurs jonkheer PIERRE JOSEPH AUGUSTE MARIE VAN DER DOES DE WILLEBOIS, Son Ministre des Affaires Etrangères,

Baron MARC GUILLAUME DU TOUR DE BELLINCHAVE, Son Ministre de la Justice,

JEAN HEEMSKERK AZ., Son Ministre de l'Intérieur,

et JACQUES PIERRE SPRENGER VAN EYK, Son Ministre des Colonies;

et Sa Majesté l'Empereur d'Allemagne, Roi de Prusse:

Messieurs JEAN DE ALVENSLEBEN, Son Chambellan, Son Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire près Sa Majesté le Roi des Pays Bas,

et PAUL REICHARDT, Son Conseiller intime de Légation et Conseiller rapporteur au Département des Affaires Etrangères;

lesquels, après avoir échangé leurs pleins-pouvoirs, trouvés en bonne et due forme, sont convenus des articles suivants:

Article 1.

Les auteurs d'oeuvres littéraires ou artistiques, que ces oeuvres soient publiées ou non, jouiront, dans chacun des deux pays réciproquement, des avantages qui y sont ou y seront accordés par la loi pour la protection des ouvrages de littérature ou d'art, et ils y auront la même protection et le même recours légal contre toute atteinte portée à leurs droits, que si cette atteinte avait été commise à l'egard d'auteurs nationaux.

Toutefois ces avantages ne leur seront réciproquement assurés que pendant l'existence de leurs droits dans leur pays d'origine, et la durée de leur jouissance dans l'autre pays ne pourra excéder celle fixée par la loi pour les auteurs nationaux.

L'expression » oeuvres littéraires ou artistiques" comprend les livres, brochures ou autres écrits; les oeuvres dramatiques, les compositions musicales, les oeuvres dramatico-musicales, les oeuvres de dessin, de peinture, de sculpture, de gravure; les lithographies, les illustrations, les cartes géographiques; les plans, croquis et oeuvres plastiques, relatifs à la géographie, à la topographie, à l'architecture ou aux sciences naturelles; et en général toute production quelconque du domaine littéraire, scientifique ou artistique.

Article 2.

Les stipulations de l'article 1er s'appliqueront également aux éditeurs d'oeuvres publiées dans l'un des deux pays et dont l'auteur appartiendrait à une nationalité tierce.

Article 3.

Les mandataires légaux ou ayants-cause des auteurs, éditeurs, traducteurs, compositeurs, dessinateurs, peintres, sculpteurs, graveurs, architectes, lithographes etc., jouiront réciproquement et à tous égards des mêmes droits que ceux que la présente convention accorde aux auteurs, éditeurs, traducteurs, compositeurs, dessinateurs, peintres, sculpteurs, graveurs, architectes et lithographes eux-mêmes.

Article 4.

Sera réciproquement licite la publication, dans l'un des deux pays, d'extraits ou de morceaux entiers d'un ouvrage ayant paru pour la première fois dans l'autre, pourvu que cette publication soit spécialement appropriée et adaptée pour l'enseignement, ou qu'elle ait un caractère scientifique.

Sera également licite la publication réciproque de chrestomathies composées de fragments d'ouvrages de divers auteurs, ainsi que l'insertion, dans une chrestomathie ou dans un ouvrage original publié dans l'un des deux pays, d'un écrit entier de peu d'étendue publié dans l'autre.

Il est entendu qu'il devra toujours être fait mention du nom de l'auteur ou de la source à laquelle seront empruntés les extraits, morceaux, fragments ou écrits, dont il s'agit dans les deux paragraphes précédents.

Les dispositions du présent article ne sont pas applicables aux compositions musicales insérées dans des recueils destinés à des écoles de musique, une insertion de cette nature sans le consentement du compositeur étant considérée comme une reproduction illicite.

Article 5.

Les articles extraits de journaux ou recueils périodiques publiés dans l'un des deux pays pourront être reproduits, en original ou en traduction, dans l'autre pays.

Mais cette faculté ne s'étendra pas à la reproduction, en original ou en traduction, des romans-feuilletons ou des articles de science ou d'art, pourvu que ces articles portent le véritable nom de l'auteur.

Il en sera de même pour les autres articles de quelque étendue, extraits de journaux ou de recueils périodiques, lorsque les auteurs ou éditeurs auront expressément déclaré, dans le journal ou le recueil même où ils les auront fait paraître, qu'ils en interdisent la reproduction.

En aucun cas l'interdiction stipulée au paragraphe précédent ne s'appliquera aux articles de discussion politique.

Article 6.

Le droit de protection des oeuvres musicales entraîne l'interdiction des morceaux dits arrangements de musique, composés, sans le consentement de l'auteur, sur des motifs extraits de ces oeuvres.

Les contestations qui s'élèveraient sur l'application de cette clause demeureront réservées à l'appréciation des tribunaux respectifs conformément à la législation de chacun des deux pays.

Article 7.

La protection stipulée par l'article 1 ne sera acquise qu'à celui qui aura observé les lois et réglements en vigueur dans le pays de production par rapport à l'ouvrage pour lequel cette protection sera réclamée.

Un certificat délivré par l'autorité compétente servira à constater, le cas échéant, que les formalités voulues par ces lois et réglements ont été remplies.

Du reste, les auteurs d'ouvrages de littérature ou d'art seront jusqu'à preuve contraire, considérés comme tels et admis en conséquence devant les tribunaux des deux pays à exercer des poursuites contre les contrefaçons, lorsque leur nom est indiqué sur le titre de l'ouvrage, au bas de la dédicace ou de la préface, ou à la fin de l'ouvrage.

Pour les oeuvres anonymes ou pseudonymes, l'éditeur dont le nom est indiqué sur l'ouvrage, est fondé à sauvegarder les droits appartenant à l'auteur. Il est sans autre preuve réputé ayant-droit de l'auteur anonyme ou pseudonyme.

Article 8.

La protection stipulée par l'article 1 sera acquise à l'égard de la représentation publique des oeuvres dramatiques ou dramatico-musicales, que ces oeuvres soient publiées ou non.

Les stipulations de l'article 1 s'appliqueront également à l'exécution publique des oeuvres musicales non publiées, ou bien publiées, mais dont l'auteur aura expressément déclaré sur le titre ou à la tête de l'ouvrage, qu'il en interdit l'exécution publique.

Les dispositions qui précèdent n'empêcheront pas la liberté d'exécuter d'une oeuvre musicale ou dramatico-musicale des numéros détachés ou des morceaux séparés pour le chant ou pour un ou plusieurs instruments, sans le consentement de l'auteur.

Quant à la durée du droit susmentionné d'autoriser ou non l'exécution ou la représentation publiques des oeuvres musicales, dramatiques, ou dramatico-musicales, l'auteur et ses ayants-cause jouiront de ce droit pendant la vie de l'auteur et durant trente années encore, après sa mort, lorsqu'il s'agit d'oeuvres non publiées.

Pour les oeuvres publiées la durée du dit droit est fixée à dix années, à partir de la publication.

Article 9.

Sont expressément assimilées aux ouvrages originaux les traductions faites, dans l'un des deux pays, d'ouvrages nationaux ou étrangers. Ces traductions jouiront à ce titre de la protection stipulée par l'article 1 en ce qui concerne leur reproduction non autorisée dans l'autre pays.

Il est bien entendu, toutefois, que l'objet du présent article est simplement de protéger le traducteur par rapport à la version qu'il a donnée de l'ouvrage original, et non pas de conférer le droit exclusif de traduction au premier traducteur d'un ouvrage quelconque, écrit en langue morte ou vivante, hormis le cas et les limites prévus par l'article ci-après.

Article 10.

Les auteurs de chacun des deux pays jouiront, dans l'autre pays, du droit exclusif de traduction sur leurs ouvrages pendant dix années après la publication de la traduction de leur ouvrage autorisée par eux. Cette jouissance est subordonnée aux conditions suivantes:

La traduction devra être publiée dans l'un des deux pays; elle devra paraître en totalité dans le délai de trois années à compter de la publication de l'ouvrage original.

Pour les ouvrages publiés par livraisons, le terme des trois années stipulé au paragraphe précédent ne commencera à courir qu'à dater de la publication de la dernière livraison de l'ouvrage original.

Dans le cas où la traduction d'un ouvrage paraîtrait par livraisons, le terme de dix années stipulé au paragraphe 1er, ne commencera également à courir qu'à dater de la publication de la dernière livraison de la traduction.

Il est entendu que, pour les oeuvres composées de plusieurs volumes publiés par intervalles, ainsi que pour les bulletins ou cahiers publiés par des sociétés littéraires ou savanter ou par des particuliers, chaque volume, bulletin ou cahies sera, en ce qui concerne les termes de dix années et de trois années, considéré comme un ouvrage séparé.

Les auteurs d'oeuvres dramatiques ou dramatico-musicales seront, pendant la durée de leur droit exclusif de traduction, réciproquement protégés contre la représentation publique non autorisée de la traduction de leurs ouvrages.

D'ailleurs le traducteur légitime d'une oeuvre dramatique sera considéré comme égal à l'auteur pour ce qui concerne le dit droit exclusif d'autoriser ou non la représentation publique de sa traduction.

Article 11.

L'introduction, l'exportation, la circulation, la vente et l'exposition, dans chacun des deux pays, d'ouvrages contrefaits ou d'objets de reproduction non autorisée, sont prohibées, soit que lesdites contrefaçons ou reproductions non autorisées proviennent de l'un des deux pays, soit qu'elles proviennent d'un pays tiers quelconque.

Article 12.

Toute contravention aux dispositions de la présente convention entraînera les saisies, confiscations, condamnations aux peines correctionnelles et aux dommages-intérêts, déterminées par les législations respectives, de la même manière que si l'infraction avait été commise au préjudice d'un ouvrage ou d'une production d'origine nationale.

Les caractères constituant la contrefaçon ou la reproduction illicite seront déterminés par les tribunaux respec-

tifs d'après la législation en vigueur dans chacun des deux pays.

Article 13.

Les dispositions de la présente convention ne pourront porter préjudice, en quoi que ce soit, au droit qui appartient à chacune des deux Hautes Parties contractantes de permettre, de surveiller ou d'interdire, par des mesures de législation ou de police intérieure, la circulation, la représentation, ou l'exposition de tout ouvrage ou production à l'égard desquels l'autorité compétente aurait à exercer ce droit.

La présente convention ne porte également aucune atteinte au droit de l'une ou de l'autre des deux Hautes Parties contractantes de prohiber l'importation sur son propre territoire des livres qui, d'après ses lois intérieures ou des stipulations souscrites avec d'autres Puissances, sont ou seraient déclarés être des contrefaçons.

Article 14.

Les dispositions contenues dans la présente convention seront applicables aux oeuvres antérieures à sa mise en vigueur, sous les réserves et conditions énoncées au protocole qui s'y trouve annexé.

Article 15.

Les Indes Néerlandaises sont assimilées aux Pays-Bas par rapport à la présente convention.

Article 16.

Les Hautes Parties contractantes conviennent que tout avantage ou privilège plus étendu, qui serait ultérieurement accordé par l'une d'Elles à une tierce Puissance, en ce qui concerne les dispositions de la présente convention, sera, sous condition de réciprocité, acquis de plein droit aux auteurs de l'autre pays ou à leurs ayants-cause.

Elles se réservent d'ailleurs la faculté d'apporter, d'un commun accord, à la présente convention toute amélioration ou modification dont l'expérience aurait démontré l'opportunité, notamment pour ce qui concerne la durée de la protection.

Article 17.

La présente convention restera en vigueur pendant six années à partir du jour où elle aura été mise à exécution et continuera ses effets jusqu'à ce qu'elle ait été dénoncée par l'une ou l'autre des Hautes Parties contractantes et pendant une année encore après sa dénonciation.

Article 18.

La présente convention sera ratifiée et les ratifications en seront échangées à la Haye le plus tôt possible.

Elle sera exécutoire dans les deux pays trois mois après l'échange des ratifications.

En foi de quoi les Plénipotentiaires respectifs ont signé la présente convention et l'ont revêtue du cachet de leurs armes.

Fait à la Haye, le 13 Mai 1884.

(*L. S.*) (*signé*) Van der Does de Willebois.
» » Du Tour de Bellinchave.
» » Heemskerk.
» » Sprenger van Eyk.
» » Von Alvensleben.
» » Reichardt.

PROTOCOLE.

Les Plénipotentiaires soussignés, ayant jugé nécessaire de préciser et réglementer les droits accordés par l'article 14 de la convention littéraire conclue en date de ce jour entre les Pays-Bas et l'Allemagne, aux auteurs d'ouvrages antérieurs à la mise en vigueur de cette convention, sont convenus de ce qui suit, par rapport à la réimpression, la reproduction, l'exécution ou la représentation publiques ou la traduction de ces ouvrages:

1°. L'impression des exemplaires en cours de fabrication au moment de la mise en vigueur de la présente convention pourra être achevée; ces exemplaires, ainsi que ceux qui seraient déjà imprimés à ce même moment, pourront, nonobstant les dispositions de la convention, être mis en circulation et en vente.

De même les appareils, tels que clichés, bois et planches gravés de toute sorte, ainsi que les pierres lithographiques, existant lors de la mise en vigueur de la présente convention, pourront être utilisés pendant un délai de quatre ans à dater de cette mise en vigueur.

2°. Les deux Gouvernements prendront par voie de réglement d'administration publique les mesures nécessaires pour prévenir les difficultés en raison de la possession et de la vente ou de la mise en circulation par les éditeurs, imprimeurs ou libraires de l'un ou de l'autre des deux pays, des exemplaires ou appareils mentionnés au précédent numéro, ou de l'usage de ces appareils.

3°. Quant aux oeuvres dramatiques ou dramatico-musicales publiées dans l'un des deux pays et représentées publiquement, en original ou en traduction, dans l'autre pays antérieurement à la mise en vigueur de la présente convention, elles pourront, nonobstant les dispositions de la convention, être librement représentées dans l'avenir.

4°. Pour ce qui concerne les oeuvres musicales, publiées avant la mise en vigueur de la convention, mais qui n'auraient pas été exécutées publiquement avant cette époque, elles jouiront de la protection stipulée par les articles 8 et 14; et cela même dans le cas où l'auteur ne se serait pas expressément réservé le droit d'exécution comme il est tenu par l'article 8 à le faire pour les oeuvres publiées après la mise en vigueur de la convention, lorsqu'il veut s'assurer ce droit.

Le présent protocole, qui sera considéré comme faisant partie intégrante de la convention en date de ce jour et ratifié avec elle, aura même force, valeur et durée que cette convention.

En foi de quoi les Plénipotentiaires soussignés ont dressé le présent protocole et y ont apposé leurs signatures.

Fait à la Haye, le treizième jour du mois de Mai de l'an de grâce mil huit cent quatre vingt quatre.

(*signé*) Van der Does de Willebois.
» Du Tour de Bellinchave.
» Heemskerk.
» Sprenger van Eyk.
» Von Alvensleben.
» Reichardt.

PROTOCOLE DE CLOTURE.

Au moment de procéder à la signature de la convention pour la garantie réciproque de la protection des oeuvres de littérature ou d'art, conclue à la date de ce jour entre les Pays-Bas et l'Allemagne, les plénipotentiaires soussignés ont énoncé les déclarations et réserves suivantes:

1°. La législation de l'Empire Allemand ne permettant pas de comprendre les oeuvres photographiques au nombre des ouvrages auxquels s'applique la dite convention, les deux Gouvernements se réservent de s'entendre ultérieurement sur les dispositions spéciales à prendre d'un commun accord, à l'effet d'assurer réciproquement dans les deux pays la protection des dites oeuvres photographiques.

2°. D'après la législation Néerlandaise les auteurs sont tenus au dépôt et à l'enrégistrement de leurs ouvrages. Cette formalité n'étant requise ni par la législation de l'Empire Allemand, ni par la convention en date de ce jour, les soussignés conviennent que lorsqu'il s'agira, en cas de contestation judiciaire, de fixer, conformément à la stipulation du 2e paragraphe de l'art 1 de la convention, la durée effective de la protection, le jour de la publication de l'ouvrage sera compté pour les oeuvres d'origine allemande comme corrélatif à la date que porterait le reçu constatant l'accomplissement du dépôt à effectuer pour les oeuvres Néerlandaises.

3°. Les deux Gouvernements s'engagent à désigner de part et d'autre, avant la mise en vigueur de la convention, l'autorité compétente pour délivrer le certificat requis par l'art. 7 de la convention.

4°. Ils se communiqueront également et dans le même délai, les mesures qu'ils auront prises pour effectuer la stipulation contenue au n°. 2 du protocole annexé à la convention.

5°. La protection des oeuvres d'art, telles que: oeuvres de dessin, de peinture, de sculpture, de gravure etc., contre la reproduction autre que celle qui se fait par la voie d'impression, n'étant pas jusqu' à présent réglée par la loi Néerlandaise, les soussignés déclarent être d'accord qu'en conséquence du principe émis dans le 2e paragraphe de l'art. 1 de la convention, la protection susmentionnée ne sera effective de part et d'autre que lorsque la matière sera réglée par la législation des Pays-Bas.

6°. Pour ce qui regarde la durée de la protection stipulée dans le 5e paragraphe de l'art. 8 de la convention pour les oeuvres musicales, dramatiques ou dramatico-musicales publiées, les soussignés sont convenus que dans le cas où la loi Néerlandaise serait changée dans le sens de l'extension de cette durée, l'Allemagne en profiterait de plein droit et par le fait même de ce changement.

7°. Il est convenu pour les oeuvres musicales, dramatiques ou dramatico-musicales publiées dans l'un des deux pays depuis moins de dix années au moment de la mise en vigueur de la convention, et qui jusqu' alors n'auraient pas été exécutées ou représentées publiquement dans l'autre pays, que les dix années de protection contre l'exécution ou la représentation publiques ne seront comptées qu' à partir de cette mise en vigueur.

8. Les soussignés sont d'accord que les mots »pays de production" dans l'art. 7 sont entendus dans un sens synonyme aux mots »pays d'origine" dans l'article 1 de la convention.

9°. Les plénipotentiaires Néerlandais ont déclaré expressément que la convention et les protocoles ne seront soumis à la ratification de Sa Majesté le Roi des Pays-Bas qu' après avoir été approuvés par les Etats-Généraux.

En foi de quoi les plénipotentiaires soussignés ont dressé le présent protocole de clôture et y ont apposé leurs signatures.

Fait à la Haye, le treizième jour du mois de Mai de l'an de grâce mil huit cent quatre vingt quatre.

(*signé.*) Van der Does de Willebois.
» Du Tour de Bellinchave.
» Heemskerk.
» Sprenger van Eyk.
» Von Alvensleben.
» Reichardt.

[16. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Sedert geruimen tijd reeds is door de Regeering des Duitschen Rijks de wensch te kennen gegeven met die des Konings eene overeenkomst aan te gaan, ter wederzijdsche bescherming van den letterkundigen eigendom, waartoe men zich reeds in 1874 dezerzijds in beginsel niet ongeneigd verklaarde.

Zoo lang de wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 124) tot regeling van het auteursrecht niet tot stand was gekomen, kon bezwaarlijk voortgang worden gemaakt met de onderhandelingen betreffende die overeenkomst, welke dan ook grootendeels beperkt bleven tot mondelinge besprekingen met den gezant des Duitschen Rijks bij dit Hof.

Toen onlangs de Duitsche gezant, op den vroegeren wensch zijner Regeering terugkomende, het voorstel deed de hangend gebleven onderhandelingen weder op te vatten en, zoo mogelijk, tot een spoedig einde te voeren, scheen er te minder reden om daarmede te dralen, vermits inmiddels is gebleken hoe het vraagstuk der regeling van het auteursrecht, zoo op letterkundig als op kunstgebied ook op internationaal gebied meer en meer veld wint.

Wat bepaaldelijk betreft het sluiten eener overeenkomst met Duitschland, tot wederzijdsche bescherming van het auteursrecht, zoo vermeent de Regeering dat de regeling van dat onderwerp bij tractaat niet alleen in het belang van Duitschland maar ook ruim zooveel in het belang van Nederland te achten is, en wel vermits men de bewijzen heeft van het toenemend aantal vertalingen van Nederlandsche werken in het Duitsch, die 't zij in hun geheel, 't zij bij gedeelten, somtijds zonder vermelding van den naam des oorspronkelijken auteurs of althans zonder diens voorkennis en zeker zonder dat hij er eenig voordeel van heeft, in Duitschland verschijnen.

Natuurlijk levert de veel grooter bevolking van Duitschland meer schrijvers en kunstenaars op dan die van het kleinere Nederland; daartegenover staat echter dat een auteursrecht in een Rijk van 40 millioen zielen voor den auteur die daar de vruchten van zijn geest tot zijn voordeel wil exploiteeren, meer waarde heeft dan in een Rijk van 4 millioen zielen.

De eerste overeenkomst omtrent letterkundigen eigendom of kopierecht welke Nederland met eene buitenlandsche Regeering aangegaan heeft, is geweest die met Frankrijk van 29 Maart 1855 (*Staatsblad* n°. 101), aangevuld bij overeenkomst van 27 April 1860 (*Staatsblad* n°. 19). Zij was een gevolg van onze verplichting, vervat in art. 14 van ons vroeger handelstractaat van 25 Juli 1840 met die Mogendheid gesloten (*Staatsblad* n°. 23 van 1841), omtrent het wederzijds waarborgen van den letterkundigen eigendom en van het zeer opmerkelijk initiatief door den President der Fransche Republiek genomen, toen hij bij decreet van 28 Maart 1852 den nadruk in Frankrijk van buitenlands uitgegeven werken strafbaar verklaarde zonder eenige voorwaarde van reciprociteit en daarna zich tot andere Mogendheden wendde om bedingen van wederkeerigheid bij internationale overeenkomst vast te stellen. Ons verdrag met Spanje van 31 December 1862 (*Staatsblad* van 1863, n°. 115) gaat geheel van dezelfde beginselen uit; terwijl dat met België van 30 Augustus 1858 (*Staatsblad* n°. 11 van 1859) behalve de gewone bepalingen omtrent den nadruk en van vertaalde zoowel als oorspronkelijke werken, ook de verklaring behelst dat het Nederlandsch en het Vlaamsch als ééne taal zijn aan te merken.

De onderwerpelijke conventie met de Duitsche Regeering, aangegaan tot wederzijdsche bescherming van het auteursrecht op werken van letterkunde en schoone kunsten, berust op dezelfde maar eenigszins ruimere grondslagen dan de straks genoemde, en werkt de beginselen uit welke de Regeering er in 1877 toe gebracht hebben om een wetsontwerp tot regeling van het auteursrecht en ter vervanging van de verouderde wet van 25 Januari 1817 (*Staatsblad* n°. 5) aan te bieden. Bij hare Memorie van Toelichting tot dat wetsontwerp zeide zij onder anderen: » De belangrijke vooruitgang die in de buitenlandsche wetgevingen over dit onderwerp sedert 1817 valt waar te nemen, is een prikkel te meer tot herziening onzer gebrekkige bepalingen." (Zie gedrukte stukken Staten-Generaal, zitting 1876/77, **202**, n°. 3, bladz. 1, ad par. 1 in fine.)

Soortgelijke gedachtengang heeft de Regeering zeer onlangs bewogen om bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aanhangig te maken een wetsontwerp tot regeling van het tot dusver hier te lande niet beschermde auteursrecht op werken der beeldende kunsten. Uit § 1 harer Memorie van Toelichting tot gemeld ontwerp blijkt, dat zij het plicht acht om de rechten op de voortbrengselen van kunst ook hier, gedeeltelijk met het oog op de eerlang te sluiten internationale overeenkomsten betreffende het letterkundig en artistiek auteursrecht, bij de wet te waarborgen (zie gedrukte stukken, Staten-Generaal, zitting 1883/84, **166**, n°. 3, bladz. 2, § 1 in fine).

Internationale verdragen beoogende wederkeerigheid van bescherming van geestesvoortbrengselen op het gebied van letteren en beeldende kunsten, zijn het logisch gevolg van het bestaan van eigen wettelijke regeling betrekkelijk dit onderwerp.

Te recht zegt MORGAN in zijn werk »*The law of literature*": » after making a recognition national the next step is to make it international." (JAMES A. MORGAN: *The law of literature*, Vol. II, pag. 58.)

Natuurlijk kan dit alleen geschieden door verdragen met Staten, die dezelfde milde beginselen van wetgeving huldigen. Hiertoe behoort ontegenzeggelijk het Duitsche Rijk sedert de uitvaardiging zijner wetten van 11 Juni 1870 (van den Noordduitschen Bond, krachtens de constitutie van 1871 Rijkswet geworden) betreffende het auteursrecht op drukwerken, plaatwerken, muzikale en dramatische werken, van 9 Januari 1876, betreffende het auteursrecht op werken der beeldende kunsten, en van 11 Januari 1876, betreffende dat op patronen en modellen. Bij volken, die zich zoodanige wetten geven, zijn nadruk, namaak en plagiaat niet meer takken van geoorloofde industrie, maar worden als oneerlijke bedrijven geschuwd; de auteurs wier werken aan den smaak of de behoefte van het publiek voldoen, zijn zeker dat het loon van hun arbeid niet wordt gemist. En het publiek verliest er ten slotte niet bij, want door onverstandige prijsverhooging zou de auteur zich zelf benadeelen.

De overeenkomsten tot bescherming van letterkundig en artistiek auteursrecht door andere buitenlandsche Regeeringen, zooals door Frankrijk met Spanje in 1880, en vooral door Duitschland met Frankrijk en België onlangs gesloten (1) rusten op breeder grondslagen dan soortgelijke tractaten vóór en sedert 1851 door Europeesche Mogendheden onderling aangegaan. Ook de thans ter goedkeuring aangeboden conventie is uitgebreider dan onze vroegere straks genoemde verdragen van dien aard. Zij is natuurlijk opgemaakt in verband met de genoemde wetten van het Duitsche Rijk, met onze wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 124) regelende het letterkundig auteursrecht, en tevens met het oog op het onlangs bij de Staten-Generaal aanhangig gemaakt wetsontwerp tot regeling van het auteursrecht op werken der beeldende kunsten.

Uit overweging echter dat deze regeling wel voorgesteld maar nog niet vastgesteld is, zijn de contracteerende partijen in het sluitings-protocol sub 5°., dat deel uitmaakt

(1) De drie hier genoemde overeenkomsten zijn ter griffie, te inzage voor de leden der Kamer, nedergelegd.

van deze conventie, overeengekomen dat, in verband met de 2de alinea van art. 1, de bovenbedoelde bescherming van het artistiek auteursrecht wederzijds niet van kracht zal zijn dan na eene wettelijke regeling van dit onderwerp hier te lande. Daar echter de Duitsche en Nederlandsche wetgevingen nopens het letterkundig auteursrecht niet in alle opzichten gelijk zijn, werden tot regeling van de punten van verschil bepalingen in het sluitings-protocol opgenomen. Onze wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 124) heeft (in artt. 10 en 11) het depot van twee exemplaren en de inschrijving in een register bij het Departement van Justitie verplichtend gesteld voor hen die de rechten op hunne werken hier te lande gewaarborgd wenschen te zien.

Bij de Duitsche wet van 11 Juni 1870 zijn deze formaliteiten losgelaten met uitzondering van de gevallen in § 39 junctis §§ 6 en 11 vermeld, voor welke de inschrijving in de Eintragsrolle bij de stedelijke overheid te Leipzig is bevolen. Tot opheffing van het bezwaar uit dit onderscheid in de wederzijdsche wetten voortspruitende, is in art. 7 van het tractaat bepaald, dat ieder auteur of uitgever de formaliteiten moet vervullen die in het land der uitgave zijn voorgeschreven, en in verband daarmede in het slotprotocol sub 2°., dat bij eventueel geschil over den duur der bescherming, de dag der uitgave van het werk voor de oorspronkelijke Duitsche werken zal geacht worden gelijk te staan met de dagteekening van het bewijs dat volgens de Nederlandsche wet (art. 11) voor den aanvang der bescherming van uitgegeven werken tegen nadruk wordt vereischt. De formaliteiten van depot en inschrijving zijn dezerzijds niet als vereischte voor de Duitsche schrijvers en uitgevers gesteld, uit overweging dat die formaliteiten tot grooten en onnoodigen administratieven omslag zouden aanleiding geven, waartegen niet zou opwegen het mogelijk voordeel, namelijk de verkrijging van een of meer exemplaren van de Duitsche werken wier waarborging men zou wenschen.

Tot de punten in deze overeenkomst welke nadere toelichting behoeven, is te rekenen de bepaling van art. 8, alin. 2, betreffende de uitvoering van niet of wel door den druk gemeen gemaakte muziekwerken.

De Duitsche wet van 11 Juni 1870 nopens het letterkundig auteursrecht bevat ook bepalingen, namelijk in de §§ 45—49, tot bescherming van het uitvoeringsrecht van muzikale werken.

Daarentegen is bij onze meergemelde wet van 28 Juni 1881 alleen de bescherming van het uitvoeringsrecht van dramatische en dramatisch-muzikale werken geregeld, en opzettelijk de uitvoering van enkele muzikale werken vrijgelaten. Ofschoon de Regeering in 1877, blijkens artt. 1 en 7 van het toen aangeboden wetsontwerp tot regeling van het auteursrecht, oorspronkelijk het recht van muziekwerken in het openbaar uit te voeren voorgestaan had, is zij daarvan in 1880 bij hare Memorie van Beantwoording en indiening van een gewijzigd wetsontwerp, op niet zeer gewichtige gronden teruggekomen. Uit die Memorie (bladz. 2 in fine) blijkt immers dat zij het destijds ter wille der consequentie niet geraden vond een uitsluitend uitvoeringsrecht voor muziekwerken te erkennen, omdat zij voor het declameeren van een dichtstuk geen opvoeringsrecht had toegelaten, maar alleen voor de opvoering van dramatische werken.

De ondergeteekenden meenen echter dat bescherming van het uitvoeringsrecht van muziekwerken ongetwijfeld van veel belang voor de componisten is. Goede Duitsche muziekwerken worden zeer spoedig hier, en die van Nederlandsche componisten in Duitschland uitgevoerd.

Is het daarenboven niet onrechtvaardig de bescherming der wet en van het tractaat te onthouden aan de auteurs van werken als oratoria en symphonieën, terwijl die wel zou verleend worden aan componisten van opera's?

Dat overigens de bepaling van art. 8 alin. 2 dezer overeenkomst niet zeer bezwarend zal bevonden worden, is gemakkelijk te voorzien, aangezien de daaropvolgende alin. 3 aan iedereen vrijheid laat om losse nummers of afzonderlijke gedeelten van muziekwerken voor zang of voor een of meer instrumenten uit te voeren zonder toestemming des auteurs.

Maar bovendien stelt de Regeering er prijs op bij deze gelegenheid te verklaren, dat, zoodra deze conventie met Duitschland de goedkeuring der Staten-Generaal zal verkregen hebben, zij zich alsdan onmiddellijk beijveren zal om eene aanvulling der wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 124) voor te dragen, beoogende het uitvoeringsrecht van muziekwerken ook hier te lande onder de bescherming van die wet te doen vallen.

Aangaande de regeling van het recht van vertaling zijn in artt. 9 en 10 dezer overeenkomst uitvoeriger bepalingen opgenomen dan bij onze vroegere soortgelijke tractaten met Frankrijk, België en Spanje. Zij zijn meerendeels het gevolg onzer eigene herziene wetgeving over dit onderwerp.

Art. 9 bevat de ook in onze letterkundige overeenkomsten van eertijds gebezigde en overigens in alle internationale tractaten van dergelijken aard gebruikelijke bepalingen.

Vooreerst wordt het recht op vertalingen in ieder der beide Rijken, gemaakt van nationale of vreemde werken, uitdrukkelijk gelijkgesteld met dat op oorspronkelijke geschriften. Verder zullen die vertalingen de bescherming bij art. 1 bedongen, genieten zoover betreft hare niet geoorloofde reproductie in het andere land, en zal de vertaler alleen beschermd worden met betrekking tot zijne eigene vertaling, terwijl den eersten vertaler van een werk geen uitsluitend recht van vertaling daarop wordt toegekend.

De formaliteiten van depot en registratie zijn voor vertaalde, evenzeer als voor oorspronkelijke werken losgelaten.

Art. 10 houdt eenige beperkende regelen omtrent het vertalingsrecht in, behalve dat de termijn van bescherming der door den druk gemeen gemaakte wettige vertalingen van 5 op 10 jaren is gebracht. Deze laatstbedoelde uitbreiding tot het dubbele van den termijn zoowel bij de Duitsche als bij de Nederlandsche auteurswet vastgesteld, kan, volgens de meening der Regeering, niet anders dan gelijkelijk in het voordeel van de vertalers, zoo van Nederlandsche als van Duitsche werken, in beide Rijken zijn. De bepaling dat de auteurs en vertalers van dramatische of der libretto's van dramatisch-muzikale werken gedurende den termijn van hun uitsluitend vertalingsrecht, wederkeerig beschermd zullen worden tegen niet geoorloofde openbare opvoering van hunne vertaling, is overeenkomstig de in de Duitsche en Nederlandsche wet op het auteursrecht gehuldigde beginselen.

Alvorens enkele artikelen afzonderlijk te bespreken, vestigt de Regeering in hare meer algemeene beschouwingen over de hoofdtrekken dezer overeenkomst er de aandacht op, dat in overeenstemming met onze wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 124), Nederlandsch-Indië met Nederland gelijkgesteld wordt ten opzichte van de rechten en verplichtingen bij deze overeenkomst met Duitschland geregeld.

Terwijl ingevolge bedoelde wet tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië omtrent de handhaving van het auteursrecht volledige gelijkheid van recht bestaat, volgt het uit den aard der zaak dat de rechten der auteurs in Nederlandsch-Indië evenzeer beschermd worden tegen inbreuk daarop in Duitschland, als omgekeerd.

Art. 1. Het eerste artikel dezer overeenkomst verzekert aan de auteurs van letter- en kunstwerken in de beide Staten wederkeerige bescherming hunner werken gedurende denzelfden tijd en binnen dezelfde grenzen als in elk der beide landen is toegekend.

De bescherming van niet door den druk gemeen gemaakte werken, welke in onze letterkundige tractaten van vroegere dagteekening met andere buitenlandsche Regeeringen niet voorkwam, kan thans zonder bezwaar, in verband met de artt. 5—14 der wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 124), opgenomen worden.

Daarentegen zijn in dit artikel photographieën niet opgenoemd onder de letter- en kunstwerken welke beschermd zullen worden tegen reproductie, aangezien de Duitsche wetgeving op het auteursrecht ze niet als kunstwerken beschouwt. In n°. 1 van het slot-protocol hebben de contracteerende Regeeringen zich voorbehouden de voor photographieën te verleenen bescherming afzonderlijk te regelen.

Zoolang het auteursrecht op werken van beeldende kunsten in Nederland niet bij de wet is geregeld, blijft volgens het slot-protocol sub 5° het derde lid van art. 1 buiten werking.

Art. 2. Dit artikel maakt de bepalingen van art. 1 ook toepasselijk op werken in een der beide Rijken openbaar gemaakt door auteurs die tot eene andere dan de Nederlandsche of Duitsche natie behooren. Deze bepaling in onze vroegere of overige letterkundige overeenkomsten niet opgenomen, kan aan onze uitgevers en drukkers ten goede komen.

Art. 3. Bij dit artikel worden, evenals in onze vroegere overeenkomsten van dezen aard, de rechten verzekerd der rechtverkrijgenden van den auteur.

Zoolang de bescherming van het recht van auteurs op hunne werken der beeldende kunsten hier te lande niet is geregeld, blijft het slot van art. 3 volgens het slotprotocol sub 5 buiten werking.

Art. 4. De drie eerste alinea's van art. 4 bevatten bepalingen welke overeenkomen met de beginselen van de in de latere jaren vastgestelde wetten tot regeling der auteursrechten. De 1ste alinea vindt haren oorsprong in vrijgevigheid ten opzichte der hulpmiddelen voor onderwijs en wetenschap. Hetzelfde beginsel ligt reeds opgesloten in art. 2 der additioneele overeenkomst van 1860 van het vroeger tusschen Nederland en Frankrijk gesloten letterkundig verdrag. De laatste alinea van art. 4 houdt eene uitzondering in op de drie voorgaande zinsneden, welke tot doel heeft om de niet toegestane reproductie van muzikale werken, bepaald bestemd voor het onderwijs in muziekscholen of conservatoires, te beletten.

Art. 5. Dit art. 5 komt in hoofdzaak overeen met art. 4 van onze letterkundige tractaten met Frankrijk en België en met art. 6 van dat met Spanje. De woorden: »*pourvu que ces articles portent le véritable nom de l'auteur*" strekken om chicaneuse vervolgingen te voorkomen. In iedere courant komt wel eenig kunst- en letternieuws voor, dat echter naar de bedoeling van het tractaat niet behoeft te worden beschermd, zooals wetenschappelijke stukken in tijdschriften, en toch naar de letter zou kunnen vallen onder: *articles de science ou d'art*, bijv. een verslag van een bezoek aan eene tentoonstelling van schilderijen. Voor zulke stukken is het auteursrecht alleen dan gewaarborgd, als de schrijver het der moeite waard heeft geacht die met zijn waren naam te onderteekenen.

Art. 6. Dit art. 6 verbiedt de uitgave van zoogenaamde muzikale arrangementen, vervaardigd zonder toestemming des auteurs, naar motieven uit zijne werken genomen.

Volgens art. 1 onzer wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 124) komt het recht muziekwerken door den druk gemeen te maken, uitsluitend den auteur en zijnen rechtverkrijgenden toe. De Nederlandsche componist van muziekwerken wordt dus hier te lande beschermd tegen het onbevoegd door den druk reproduceeren van zijn werk. Geschiedt dit nu niet overeenkomstig art. 7 van genoemde wet »ter aankondiging of beoordeeling", maar ten eigen bate met uitlatingen of bijvoegingen, waardoor aan het debiet van de oorspronkelijke uitgave nadeel wordt toegebracht, dan wordt er in den zin der wet nadruk en inbreuk op het recht des oorspronkelijken auteurs gepleegd. Bovendien bestaat er » zekere analogie tusschen het vertalen van een geschrift en het *arrangeeren* van een muziekstuk voor een of meer andere instrumenten dan het geschreven is. Door vertaling van een boek verandert wel zijne uiterlijke gedaante, doch de inhoud en verdeeling, de opvolging van gedachten, zijn dezelfde gebleven." (Zie M. Viotta, *Het auteursrecht van den componist*, bladz. 52 enz.).

Aangezien volgens de Nederlandsche wet tot het recht van den auteur, behalve dat tegen nadruk, ook het uitsluitend vertalingsrecht zijner werken in handschrift of door den druk gemeen gemaakt behoort, beschouwt de Regeering het bepaalde in art. 6 dezer overeenkomst met Duitschland in overeenstemming met onze eigene wetgeving.

Art. 7. De twee eerste alinea's van dit art. 7 zijn eensluidend met art. 2 van het letterkundig tractaat tusschen Nederland en België in 1858 gesloten.

Blijkens het slot-protocol dezer overeenkomst sub 3°. zullen de beide Regeeringen nader overeenkomen omtrent de autoriteit in beide landen aan te wijzen als gerechtigd tot het afgeven van het bewijs bedoeld in de 2de alinea van dit art. 7.

De 4de alinea van art. 7 stemt overeen met de bepaling van art. 3 onzer wet van 1881.

Artt. 8, 9 *en* 10. Over den inhoud dezer artt. 8, 9 en 10 is hiervorens in deze Memorie van Toelichting in het breede gesproken.

Opmerking verdient nog de 7de of laatste alinea van art. 10. De vertaling van tooneelwerken geschiedt wel niet altijd maar meestal met het oog op de voorstelling en houdt daarmede nauw verband, ook in het debiet van het vertaalde werk. Wanneer de buitenlandsche auteur van den oorspronkelijken tekst toestemt in de uitgave der vertaling, is het billijk dat de ondernemers van schouwburgen weten dat daarmede niet bestaanbaar is eene reserve die hun onbekend zou zijn gebleven omtrent het recht van opvoering; zij moeten zich met volle gerustheid daaromtrent met den rechtmatigen vertaler kunnen verstaan.

Art. 11. De bescherming van het recht der auteurs in Nederland en het Duitsche Rijk zou weinig afdoende zijn, indien het nadrukken en namaken in de Staten der beide partijen verboden was, en de werken dier auteurs elders buiten hunne toestemming nagedrukt enz. in Nederland en het Duitsche Rijk mochten worden ingevoerd en verkocht.

Uit dien hoofde verbiedt art. 11 den in- en uitvoer, de uitstalling, den verkoop enz. van nadrukken waar ook uitgekomen.

Art. 12. Dit art. 12 bepaalt dat bij overtreding der bepalingen van deze overeenkomst de straffen zullen toegepast worden, vastgesteld of vast te stellen bij de wederzijdsche wetgevingen, gelijkerwijs alsof de inbreuk geschied ware ten nadeele van een werk of voortbrengsel van nationalen oorsprong.

Art. 13. Dit art. 13 bevat nagenoeg dezelfde bepalingen als de artt. 9 en 10 van ons letterkundig tractaat met België.

Het heeft ten doel om elke der beide contracteerende partijen het recht voor te behouden om door maatregelen van wetgeving of van inwendige politie te waken tegen verkoop en opvoering van werken enz. te wier aanzien dit in het eene of andere land doelmatig mocht worden geoordeeld (bijv. omdat zij zedekwetsend of voor de rust en orde gevaarlijk zijn), alsmede om den invoer in het eigen land te verbieden van boekwerken enz. welke overeenkomstig de wetten van dat Rijk of volgens overeenkomsten met andere Mogendheden aangegaan, als nadrukken zijn of mochten worden verklaard.

Art. 14. Volgens dit art. 14 zullen de bepalingen dezer overeenkomst toepasselijk zijn op werken uitgekomen vóór dat zij in werking zal getreden zijn, evenwel onder het voorbehoud en de voorwaarden vastgesteld in het eerste protocol dat bij deze overeenkomst gevoegd is en waardoor elke terugwerkende kracht van dit artikel is uitgesloten.

Art. 15. Nopens dit artikel meent men te kunnen verwijzen naar het boven medegedeelde in deze Memorie.

Art. 16. De contracteerende partijen verzekeren elkander bij dit art. 16 wederkeerig die voordeelen te zullen verleenen welke later door een van haar aan eene andere Mogendheid zouden kunnen worden toegestaan.

Art. 17. Dit artikel bepaalt den duur dezer overeenkomst op zes jaren, evenals de tractaten van gelijken aard door het Duitsche Rijk met Frankrijk en met België gesloten.

Art. 18. Dit artikel betreft de bekrachtigingen dezer overeenkomst en de uitwisselingen daarvan binnen een termijn van drie maanden.

Protocol. Het is noodig voorgekomen in een protocol behoorende tot deze overeenkomst eenige overgangs-

bepalingen op te nemen inzonderheid betreffende het art. 14 bovenvermeld.

Zoo behelst dit protocol sub 1 en 2 bepalingen aangaande de vergunning tot het afdrukken van exemplaren waarmede men wederzijds bezig zal zijn bij het in werking treden van het tractaat, alsmede tot het gebruiken gedurende vier jaren na dat tijdstip van allerlei bereide clichés, gegraveerde houtblokken en metalen platen, lithographische steenen, terwijl de beide Regeeringen door reglementen zullen trachten te voorkomen de moeilijkheden welke ten aanzien van den verkoop of de verspreiding van die exemplaren of benoodigdheden door uitgevers, drukkers of boekhandelaren in een der beide landen zich mochten voordoen. Die maatregelen zouden bijv kunnen bestaan in het merken van de voorradige voorwerpen of exemplaren met een stempel of wel in het eischen van eene opgave van de uitgevers omtrent hun aanwezigen voorraad.

Sub 3°. wordt overeengekomen dat de bepalingen dezer conventie geene terugwerkende kracht zullen hebben wat betreft het uit- en opvoeringsrecht van dramatische of dramatisch-muzikale werken.

Daarentegen zal volgens het protocol sub 4°. voor muziekwerken welke wel vóór het in werking treden dezer overeenkomst gedrukt maar nog niet openbaar uitgevoerd geworden zijn, de bescherming genoten worden bepaald bij de artt. 8 en 14. De opvoering en uitvoering van die werken worden dusdoende naar den geest van het geheele tractaat gelijkgesteld met uitgave en verkoop van exemplaren.

Slot-protocol. De punten sub 1°. tot en met 6°. in dit slot-protocol overeengekomen, zijn reeds boven besproken en toegelicht in deze Memorie.

Het bepaalde sub 7°. heeft het karakter van eene transactie. Volgens de Duitsche wet van 1870 (§ 52 juncto § 8) duurt het uit- of opvoeringsrecht waarvan hier sprake is, gedurende het leven en 30 jaren na den dood des auteurs; bij art. 15 der Nederlandsche wet van 1881 slechts gedurende 10 jaren. De Nederlandsche onderhandelaars wilden dezen korten termijn in verband met art. 1 alin. 2 van het tractaat niet loslaten maar achtten het niet onbillijk toe te stemmen dat deze dan ook pas van het sluiten van het tractaat zou beginnen. De bepaling sub 9°. van dit slot-protocol vloeit voort uit art. 57 onzer Grondwet.

Bij deze Memorie wordt overgelegd, behalve de daarin vermelde overeenkomsten betreffende het letterkundig en artistiek auteursrecht tusschen Frankrijk en Spanje van 16 Juni 1880, tusschen Duitschland en Frankrijk van 19 April 1883 en tusschen Duitschland en België van 12 December 1883, eene vertaling van de overeenkomst van 13 Mei 1884 en van de daarbij behoorende protocollen (bijlage A).

De Minister van Buitenlandsche Zaken,
VAN DER DOES DE WILLEBOIS.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

De Minister van Koloniën,
SPRENGER VAN EYK.

[16. 4.]

VERTALING.

OVEREENKOMST tusschen Nederland en Duitschland betreffende de wederkeerige bescherming van het auteursrecht op werken van letterkunde en kunst.

Z. M. de Koning der Nederlanden en Z. M. de Keizer van Duitschland, Koning van Pruisen, in naam van het Duitsche Rijk, gelijkelijk verlangende, in beide Staten, de wederkeerige bescherming van het auteursrecht op werken van letterkunde en kunst te verzekeren, hebben besloten te dien einde eene bijzondere overeenkomst aan te gaan, en hebben daartoe als Hunne gevolmachtigden benoemd te weten:

Z. M. de Koning der Nederlanden;

de heeren jhr. Pierre Joseph Auguste Marie Van der Does de Willebois, hoogstdeszelfs Minister van Buitenlandsche Zaken;

Marc Willem baron Du Tour van Bellinchave, hoogstdeszelfs Minister van Justitie;

Jan Heemskerk, Az., hoogstdeszelfs Minister van Binnenlandsche Zaken; en

Pieter Jacob Sprenger van Eyk, hoogstdeszelfs Minister van Koloniën; en

Z. M. de Keizer van Duitschland, Koning van Pruisen:

de heeren Johann Von Alvensleben, hoogstdeszelfs kamerheer, Zijn buitengewoon gezant en gevolmachtigd Minister bij Z. M. den Koning der Nederlanden, en

Paul Reichardt, hoogstdeszelfs geheimraad van legatie en raad-adviseur aan het Departement van Buitenlandsche Zaken, die, na hunne volmachten te hebben uitgewisseld, welke in goeden en behoorlijken vorm zijn bevonden, omtrent de volgende artikelen zijn overeengekomen.

Artikel 1.

De auteurs van werken van letterkunde of kunst, hetzij die werken door den druk gemeen zijn gemaakt of niet, zullen in elk der beide landen wederkeerig de voordeelen genieten, welke aldaar door de wet verleend zijn of aldaar verleend zullen worden voor de bescherming van werken van letterkunde en kunst, en zij zullen aldaar dezelfde bescherming en denzelfden rechtsbijstand hebben tegen iedere inbreuk op hunne rechten gemaakt, alsof die inbreuk ten opzichte van een autenr van het eigen land gepleegd was.

Evenwel zullen die voordeelen hun wederkeerig niet langer verzekerd worden dan gedurende de uitoefening hunner rechten in hun land van oorsprong, en de duur van het genot dier voordeelen in het andere land zal den duur, die door de wet voor de auteurs van het eigen land is vastgesteld, niet kunnen overtreffen.

De uitdrukking » werken van letterkunde of kunst " omvat boeken, vlugschriften of andere geschriften, tooneelwerken, muziekwerken, dramatisch-muzikale werken, voortbrengselen van teekenkunst, schilderkunst, beeldhouwkunst, graveerkunst, de werken der steendrukkunst, geïllustreerde werken, aardrijkskundige kaarten, plannen, schetsen of voorstellingen betrekkelijk de aardrijkskunde, de plaatsbeschrijving, de bouwkunst of de natuurwetenschappen, en in het algemeen ieder voortbrengsel op het gebied van letterkunde, wetenschap of kunst.

Artikel 2.

De bepalingen van artikel 1 zullen eveneens gelden voor de uitgevers van in een van beide landen door den druk gemeen gemaakte werken, welker auteur tot eene derde nationaliteit mocht behooren.

Artikel 3.

De wettelijk gemachtigden of rechtverkrijgenden der auteurs, uitgevers, vertalers, toonzetters, teekenaars, schilders, graveurs, bouwkundigen, steendrukkers enz., zullen wederkeerig en in alle opzichten dezelfde rechten genieten, welke deze overeenkomst toekent aan de auteurs, uitgevers, vertalers, toonzetters, teekenaars, schilders, beeldhouwers en steendrukkers zelve.

Artikel 4.

Het zal wederkeerig in een der beide landen geoorloofd zijn uit te geven uittreksels of geheele stukken van een werk dat voor de eerste maal in het andere land verschenen is, mits die uitgave in het bijzonder voor het onderwijs bestemd en bewerkt of van wetenschappelijken aard zij.

Eveneens zal wederkeerig geoorloofd zijn de uitgave van chrestomatieën, bestaande uit stukken van werken van onderscheiden auteurs, alsmede het invoegen in eene chrestomatie of in een oorspronkelijk, in een der beide landen uitgegeven werk, van een geheel geschrift van geringen omvang, dat in het andere land verschenen is.

Het staat vast dat altijd melding zal moeten worden gemaakt van den naam des auteurs, of van de bron waaraan de uittreksels, gedeelten, fragmenten of geschriften, waarvan in de beide vorige paragrafen sprake is, ontleend zijn.

De bepalingen van dit artikel zijn niet toepasselijk op de muziekwerken, opgenomen in verzamelingen voor muziekscholen bestemd, zullende eene zoodanige opname, zonder toestemming van den toonzetter, als ongeoorloofde nadruk worden beschouwd.

Artikel 5.

Berichten of opstellen getrokken uit dagbladen of tijdschriften, in een der beide landen uitgegeven, zullen in het oorspronkelijke of vertaald verder door den druk openbaar gemaakt kunnen worden in het andere land.

Deze bevoegdheid echter zal zich niet uitstrekken tot het nadrukken of vertalen van roman-feuilletons, of van berichten of opstellen over onderwerpen van wetenschap of kunst, indien die berichten of opstellen van den waren naam des schrijvers voorzien zijn.

Hetzelfde zal gelden voor andere artikelen van eenigen

omvang, aan dagbladen of tijdschriften ontleend, wanneer de auteurs of uitgevers in het dagblad of tijdschrift zelf, waarin zij ze zullen hebben doen verschijnen, uitdrukkelijk zullen hebben verklaard, dat zij het nadrukken of vertalen daarvan verbieden.

In geen geval zal het bij de vorige paragraaf bepaald verbod toegepast kunnen worden op artikelen behelzende staatkundige beschouwingen.

Artikel 6.

Het recht op bescherming van muziekwerken houdt in het verbod om stukken, bekend als » arrangementen" van muziek zonder toestemming van den auteur te vervaardigen op motieven, aan die werken ontleend.

Geschillen welke zouden kunnen rijzen over de toepassing van deze bepaling, zullen ter beoordeeling blijven van de wederzijdsche rechterlijke lichamen, overeenkomstig de wetgeving van elk der beide landen.

Artikel 7.

De bescherming bij art. 1 bepaald, zal niet verkregen worden dan door hem die de wetten en reglementen van kracht in het land waar het werk oorspronkelijk is uitgegeven, zal hebben nageleefd, ten opzichte van het werk waarvoor die bescherming zal gevraagd worden.

Eene verklaring afgegeven door de bevoegde macht zal, des vereischt, strekken om te bewijzen dat de bij die wetten en reglementen voorgeschreven formaliteiten vervuld zijn.

Overigens zullen de auteurs van werken van letterkunde of kunst, behoudens bewijs van het tegendeel, als zoodanig worden beschouwd en dientengevolge voor de rechtbanken der beide landen worden toegelaten tot het instellen van vervolgingen wegens verboden nadrukken of nabootsen, wanneer hun naam gesteld is hetzij op het titelblad van het werk, hetzij onder de opdracht of de voorrede of aan het slot van het werk.

Voor werken zonder naam van auteur of onder een verdichten naam uitgegeven, is de uitgever, wiens naam op het werk gesteld is, bevoegd tot het handhaven der aan den auteur toekomende rechten. Hij wordt zonder verder bewijs als rechthebbende van den onbekenden of onder een verdichten naam verborgen auteur aangemerkt.

Artikel 8.

De bescherming, bedoeld in art. 1, zal insgelijks verleend worden ten opzichte der op- of uitvoering in het openbaar van tooneelwerken of van dramatisch-muzikale werken al of niet door den druk gemeen gemaakt.

De bepalingen van art. 1 zullen eveneens worden toegepast op de openbare uitvoering van muziekwerken welke niet door den druk zijn gemeen gemaakt, of die wel door den druk zijn gemeen gemaakt, doch welker auteur uitdrukkelijk op het tite'blad of aan het hoofd van het werk zal hebben verklaard dat hij de openbare uitvoering er van verbiedt.

De voorgaande bepalingen zullen niet beletten dat van een muziekwerk of van een dramatisch-muzikaal werk afzonderlijke nummers of gedeelten voor zang of voor een of meer instrumenten uitgevoerd worden zonder toestemming van den auteur.

Wat betreft den duur van bovenvermeld recht om al dan niet de openbare uit- of opvoering van muzikale dramatische of dramatische-muzikale werken toe te staan, zoo zullen de auteur en zijne rechtverkrijgenden het genot daarvan hebben gedurende het leven des auteurs en nog gedurende dertig jaren na zijn overlijden voor zooveel betreft werken die niet door den druk zijn gemeen gemaakt.

Voor de door den druk gemeen gemaakte werken wordt de duur van dat recht bepaald op tien jaren, te rekenen sedert de uitgave.

Artikel 9.

Met oorspronkelijke werken zijn uitdrukkelijk gelijkgesteld de vertalingen van nationale of vreemde werken, in een der beide landen gemaakt. Als zoodanig zullen die vertalingen de bij art. 1 bedongen bescherming genieten, voor zooverre betreft hun nadruk in het andere land.

Het staat evenwel vast dat het alleen de bedoeling van het tegenwoordig artikel is den vertaler te beschermen met betrekking tot de door hem geleverde overzetting van het oorspronkelijk werk, en geenszins om een uitsluitend recht van vertaling toe te kennen aan den eersten vertaler van eenig hetzij in eene levende of in eene doode taal geschreven werk, behoudens het geval en de beperkingen bij het volgende artikel voorzien.

Artikel 10.

De auteurs in ieder der beide landen zullen in het andere land een uitsluitend recht van vertaling op hunne werken genieten gedurende tien jaren na de uitgave der met hunne toestemming vervaardigde vertaling van hun werk.

De uitoefening dezer bevoegdheid is van de volgende voorwaarden afhankelijk gesteld:

De vertaling zal in eene der beide landen uitgegeven moeten worden en in haar geheel moeten verschijnen binnen den termijn van drie jaren, te rekenen van den tijd der uitgave van het oorspronkelijke werk.

Voor werken die bij afleveringen worden uitgegeven zal de bij de vorige paragraaf bepaalde termijn van drie jaren niet beginnen dan te rekenen van de uitgave der laatste aflevering van het oorspronkelijke werk.

Ingeval de vertaling van een werk bij afleveringen verschijnt, zal de bij paragraaph 1 bepaalde termijn van tien jaren eveneens niet beginnen, dan te rekenen van de uitgave der laatste aflevering van de vertaling.

Het staat vast dat, voor de werken bestaande uit onderscheiden, bij tusschenpoozen uitgegeven deelen, evenals voor de berichten of bundels uitgegeven door letterkundige of geleerde genootschappen, of door bijzondere personen. ieder deel, bericht of bundel ten opzichte der termijnen van tien jaren en van drie jaren, als een afzonderlijk werk zal worden beschouwd.

De auteurs van tooneelwerken of van dramatisch-muzikale werken zullen gedurende den termijn van hun uitsluitend vertalingsrecht, wederkeerig worden beschermd tegen de openbare opvoering, zonder hunne toestemming, van de vertaling hunner werken.

Overigens zal de wettige vertaler van een tooneelwerk beschouwd worden gelijk te staan met den auteur, voor zoover bedoeld uitsluitend recht om al dan niet de openbare opvoering zijner vertaling toe te staan, betreft.

Artikel 11.

De invoer, de uitvoer, de verspreiding, de verkoop en de uitstalling, in ieder der beide landen van nagedrukte werken of van voorwerpen, die op ongeoorloofde wijze zijn nagebootst, zijn verboden, hetzij die nadrukken of nagemaakte voorwerpen afkomstig zijn van een der beide landen, of dat zij afkomstig zijn uit een derde land, welk ook.

Artikel 12.

Iedere overtreding van de bepalingen der tegenwoordige overeenkomst zal ten gevolge hebben de beslagleggingen, verbeurdverklaringen, veroordeelingen tot correctioneele straffen en tot schadevergoeding, vastgesteld door de wederzijdsche wetgevingen, op dezelfde wijze alsof het wanbedrijf gepleegd ware ten opzichte van een werk of een voortbrengsel van nationalen oorsprong.

De kenmerken die den nadruk of de ongeoorloofde nabootsing daarstellen, zullen worden uitgemaakt door de wederzijdsche rechtbanken, overeenkomstig de in elk der beide landen bestaande wetgeving.

Artikel 13.

De bepalingen der tegenwoordige overeenkomst zullen in geen geval inbreuk kunnen maken op het recht dat aan ieder der beide Hooge Contracteerende Partijen toekomt, om door maatregelen van wetgeving of van inwendige politie toe te staan, te regelen of te verbieden de verspreiding, de opvoering of de uitstalling van ieder werk of voortbrengsel, te wier aanzien de bevoegde macht dat recht mocht hebben uit te oefenen.

De tegenwoordige overeenkomst maakt eveneens geen inbreuk op het recht van de eene of de andere der beide Hooge contracteerende Partijen, om op haar eigen gebied den invoer te verbieden van boekwerken, welke overeenkomstig hare eigene wetten, of volgens overeenkomsten met andere Mogendheden aangegaan, nadrukken mochten verklaard zijn of dit mochten worden.

Artikel 14.

De bepalingen in de tegenwoordige overeenkomst vervat, zullen toepasselijk zijn op de vóór het in werking treden dier overeenkomst uitgegeven werken, onder het voorbehoud en de voorwaarden, uitgedrukt bij het daaraan gehecht protocol.

Artikel 15.

Nederlandsch-Indië wordt ten opzichte der tegenwoordige overeenkomst met Nederland gelijkgesteld.

Artikel 16.

De Hooge contracteerende Partijen komen overeen dat ieder meer uitgebreid voordeel of voorrecht dat later door eene Harer aan eene derde Mogendheid mocht worden toegestaan, voor zoover de bepalingen der tegenwoordige overeenkomst betreft, onder beding van wederkeerigheid, van rechtswege zal toekomen aan de auteurs van het andere land of aan hunne rechtverkrijgenden.

Overigens behouden zij zich de bevoegdheid voor om, met wederzijdsch goedvinden, in de tegenwoordige overeenkomst iedere verbetering of wijziging aan te brengen, waarvan de ondervinding de wenschelijkheid mocht aantoonen, bijzonder wat den duur der bescherming betreft.

Artikel 17.

De tegenwoordige overeenkomst zal van kracht blijven gedurende zes jaren, te rekenen van den dag, waarop zij in werking zal zijn getreden, en zal hare uitwerking behouden totdat zij door de eene of de andere der Hooge contracteerende Partijen zal zijn opgezegd en nog gedurende een jaar na die opzegging.

Artikel 18.

De tegenwoordige overeenkomst zal worden bekrachtigd en de akten van bekrachtiging er van zullen, zoo spoedig mogelijk, te 's Gravenhage worden uitgewisseld.

Zij zal in de beide landen in werking treden drie maanden na de uitwisseling der akten van bekrachtiging.

Ten blijke waarvan de wederzijdsche gevolmachtigden de tegenwoordige overeenkomst hebben onderteekend en van hun zegel voorzien.

's Gravenhage, den 13den Mei 1884.

(*L.-S.*) (*get.*) Van der Does de Willebois.
(») (») Du Tour van Bellinchave.
(») (») Heemskerk.
(») (») Sprenger van Eyk.
(») (») Von Alvensleben.
(») (») Reichardt.

PROTOCOL.

De ondergeteekende Gevolmachtigden, noodig geoordeeld hebbende de rechten nader te omschrijven en te regelen, die bij art. 14 der onder dagteekening van heden tusschen Nederland en Duitschland gesloten letterkundige overeenkomst toegekend worden aan de auteurs van werken, welke dagteekenen van vóór het in werking treden dier overeenkomst, zijn het volgende overeengekomen, wat betreft het nadrukken, namaken, de openbare uit- of opvoering of het vertalen dier werken:

1°. Het afdrukken der exemplaren die ter perse zijn, op het oogenblik van het in werking treden der tegenwoordige overeenkomst, zal kunnen worden voltooid; die exemplaren, evenals zij die op datzelfde oogenblik reeds gedrukt zouden zijn, zullen, niettegenstaande de bepalingen der overeenkomst, verspreid en verkocht kunnen worden.

Evenzoo zullen de benoodigdheden, als clichés, gegraveerde houtblokken en metalen platen van iedere soort, alsmede de lithographische steenen, welke tijdens het in werking treden der tegenwoordige overeenkomst bestaan, gebruikt kunnen worden, gedurende een termijn van vier jaren, te rekenen van die in werking treding.

2°. De beide Regeeringen zullen, bij openbaren administratieven maatregel, de noodige verordeningen vaststellen, ter voorkoming der moeilijkheden, voortspruitende uit het bezit en den verkoop of de verspreiding door de uitgevers, drukkers of boekhandelaren van het eene of het andere der beide landen, van de exemplaren of benoodigdheden, vermeld in de vorige paragraaph, of van het gebruik dier benoodigdheden.

3°. Wat betreft de tooneelwerken of de dramatisch-muzikale werken, die in een der beide landen door den druk zijn gemeen gemaakt, en in het oorspronkelijke of vertaald, in het andere land openlijk zijn opgevoerd, vóór het in werking treden der tegenwoordige overeenkomst, deze zullen, niettegenstaande de bepalingen der overeenkomst, in het vervolg vrijelijk kunnen worden opgevoerd.

4°. Wat aangaat de muziekwerken, die vóór het in werking treden der overeenkomst door den druk zijn gemeen gemaakt, maar die vóór dat tijdstip niet in het openbaar zijn opgevoerd, zullen deze de bij de artt. 8 en 14 bepaalde bescherming genieten, en zulks zelfs in het geval dat de auteur zich niet uitdrukkelijk het recht der uitvoering mocht hebben voorbehouden, zooals hij bij art. 8 gehouden is dat dat te doen voor de door den druk gemeen gemaakte werken, na het in werking treden der overeenkomst, indien hij zich dat recht verzekeren wil.

Het tegenwoordig Protocol, hetwelk zal beschouwd worden een onafscheidelijk deel uit te maken der onder dagteekening van heden gesloten overeenkomst, en met haar zal bekrachtigd worden, zal dezelfde kracht en waarde en denzelfden duur hebben als deze overeenkomst.

Ten blijke waarvan de ondergeteekende gevolmachtigden het tegenwoordig Protocol opgesteld en van hunne onderteekening voorzien hebben.

Gedaan te 's Gravenhage, den dertienden dag der maand Mei van het jaar 1884.

(*Get.*) Van der Does de Willebois.
» Du Tour van Bellinclave.
» Heemskerk.
» Sprenger van Eyk.
» Von Alvensleben.
» Reichardt.

SLOT-PROTOCOL.

Overgaande tot de onderteekening der overeenkomst tot wederkeerige waarborging der bescherming van werken van letterkunde en kunst, onder dagteekening van heden tusschen Nederland en Duitschland gesloten, hebben de ondergeteekenden de volgende verklaringen en voorwaarden vastgesteld:

1°. Vermits de wetgeving van het Duitsche Rijk niet toelaat de voortbrengselen der photographie onder de werken, op welke gezegde overeenkomst van toepassing is, te begrijpen, behouden de beide Regeeringen zich voor, nader overeen te komen omtrent het met onderling goedvinden vaststellen van bijzondere bepalingen, met het doel om wederkeerig in de beide landen de bescherming der bedoelde photographische werken te verzekeren.

2°. Volgens de Nederlandsche wetgeving zijn de auteurs gehouden tot depot en registratie hunner werken. Daar die formaliteit niet vereischt wordt, noch door de wetgeving van het Duitsche Rijk, noch door de overeenkomst onder dagteekening van heden gesloten, komen de ondergeteekenden overeen, dat, wanneer in geval van een rechtsgeding de duur der bescherming overeenkomstig de bepaling van de 2de alinea van art. 1 der overeenkomst zal moeten worden vastgesteld voor werken van Duitschen oorsprong, de dag der uitgave van het werk gerekend zal worden gelijk te staan met de dagteekening, welke het ontvangbewijs draagt, dat de voldoening van het depot voor Nederlandsche werken verplichtend gesteld, bewijst.

3°. De beide Regeeringen verbinden zich, voor het in werking treden der overeenkomst, over en weder de overheid aan te wijzen, bevoegd tot het afgeven van de volgens art. 7 der overeenkomst vereischte verklaring.

4°. Zij zullen elkander eveneens en binnen hetzelfde tijdsverloop mededeeling doen van de maatregelen, die zij genomen zullen hebben om uitvoering te geven aan de bepaling, vervat in n°. 2 van het aan de overeenkomst gehecht protocol.

5°. Daar de bescherming van werken van beeldende kunsten, als van werken van teekenkunst, schilderkunst, beeldhouwkunst, graveerkunst enz. tegen nabootsing, anders dan die door middel der drukkunst verkregen wordt, tot dusverre niet door de Nederlandsche wetgeving geregeld is, verklaren de ondergeteekenden het eens te zijn dat, ten gevolge van het beginsel, nedergelegd in de 2de alinea van art. 1 der overeenkomst, de bovenvermelde bescherming wederkeerig niet zal worden verleend, dan nadat het onderwerp door de Nederlandsche wetgeving zal geregeld zijn.

6°. Wat den duur der bescherming in de 5de alinea van art. 8 der overeenkomst bepaald, voor de door den druk gemeen gemaakte muzikale, dramatische of dramatisch-muzikale werken betreft, zijn de ondergeteekenden overeengekomen, dat, ingeval de Nederlandsche wet gewijzigd mocht worden in den zin van uitbreiding van dien duur, deze wijziging alsdan van rechtswege en door de daad zelve aan Duitschland ten goede zal komen.

7°. Het is vastgesteld dat voor de muziekwerken, tooneelwerken, of dramatisch-muzikale werken, welke in een der beide landen sedert minder dan tien jaren op het oogenblik van het in werking treden der overeenkomst door den druk zijn gemeen gemaakt, en tot op dien tijd, in het andere land niet in het openbaar zouden uit- of opgevoerd zijn, de tien jaren van bescherming tegen de openbare uit- of opvoering niet gerekend zullen worden dan van het tijdstip dier inwerkingtreding af.

8°. De ondergeteekenden zijn het eens dat de woorden » land waar het werk oorspronkelijk is uitgekomen", in art. 7 gebezigd, gelijkluidend van zin zijn met de woorden » land van oorsprong", in art. 1 der overeenkomst.

9°. De Nederlandsche gevolmachtigden hebben uitdrukkelijk verklaard, dat de overeenkomst en de protocollen niet aan de bekrachtiging van Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden onderworpen zullen worden, dan na door de Staten-Generaal te zijn goedgekeurd.

Ten blijke waarvan de ondergeteekende gevolmachtigden het tegenwoordig slot-protocol hebben opgemaakt en van hunne onderteekening voorzien.

Gedaan te 's Gravenhage, den 13den dag van de maand Mei van het jaar 1884.

(*Get.*) Van der Does de Willebois.
» Du Tour van Bellinchave.
» Heemskerk.
» Sprenger van Eyk.
» Von Alvensleben.
» Reichardt.

[17. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan
de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan acht ontwerpen van wet (en bijlagen) tot:

1°. bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan W. C. VISSER, weduwe A. J. PRINS VISSER, van water en slik onder *Dubbeldam*;

2°. bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan W. C. VISSER, wed. A. J. PRINS VISSER, te *Sliedrecht*, en J. W. VISSER, te *Amsterdam*, van riet en water onder *Dubbeldam*;

3°. bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan W. VISSER, wed. P. LANGEVELD, te *Hardinxveld*, van water, riet, biezen en zand onder *Dubbeldam*;

4°. bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan J. VISSER, wed. W. A. HARTOG, te *Sliedrecht*, van water, riet, slik, enz. onder *Dubbeldam*;

5°. bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan J. W. VISSER, te *Amsterdam*, van slik, riet en water onder *Dubbeldam*;

6°. bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan dr. J. PRINS VISSER, te *Sliedrecht*, van biezen, hakhout, riet, slik en water onder *Dubbeldam*;

7°. bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan W. HOOGENDOORN, vrouw van J. BLOKLAND, te *Hardinxveld*, van hakhout, biezen en water onder *Dubbeldam*, en

8°. bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan »*de vier Polders van Dubbeldam*" van hakhout, biezen, riet, slik en water onder *Dubbeldam*.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die de wetsontwerpen vergezelt, bevat de gronden waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 31sten Augustus 1884.

WILLEM.

[17. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat door W. C. VISSER, weduwe A. J. PRINS VISSER, te *Sliedrecht*, in koop wordt verlangd eene oppervlakte water, riet en slik onder *Dubbeldam*, en dat het belang van den Staat zich tegen den onderhandschen verkoop daarvan niet verzet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan, bij deze:

Eenig artikel.

De overeenkomst tusschen den Staat der Nederlanden en W. C. VISSER, weduwe A. J. PRINS VISSER te *Sliedrecht*, gesloten bij de in afschrift aan deze wet gehechte akte van 24 Augustus 1883 en houdende onderhandschen verkoop van water, riet en slik aan laatstgemelde, wordt bekrachtigd.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

KOPIE.

—

De ondergeteekende JACOB CHARLES ANNE VAN DER MEER VAN KUFFELER, ontvanger der registratie en domeinen te *Dordrecht*, als zoodanig handelende namens den *Staat der Nederlanden*, daartoe gemachtigd bij missive van den Minister van Financiën dd. 30 April 1883, n°. 124, Dom. en missive van den directeur der registratie en domeinen te *'s Gravenhage*, 29 Juni 1883 n°. 30/2200;

Verklaart bij deze, onder voorbehoud van de goedkeuring door de Wetgevende Macht, te hebben verkocht aan de mede-ondergeteekende WOUTERINA CONSTANTIA VISSER, weduwe ARIE JACOB PRINS VISSER, grondeigenaresse te *Sliedrecht*, die zulks verklaart aan te nemen:

Eene oppervlakte water, riet en slik ter grootte van 5,5132 hectaren, gelegen onder de gemeente *Dubbeldam*, aldaar kadastraal bekend sectie D, gedeelten der n°s. 1809, 1810, 1811, 1812, 1818, 1819, 1821, 1822, 1830 en 1831, zooals die op de aan ieder exemplaar dezer akte gehechte en door de contractanten voor echt erkende kaart met blauwe, groene en grijze kleur is aangeduid, welke kaart ten grondslag wordt gelegd voor den onderwerpelijken verkoop.

Deze verkoop en koop is geschied voor eene som van *twee duizend eenhonderd tachtig gulden zeven centen.*

En voorts onder de volgende bepalingen:

Ten eerste. Het onroerend goed wordt aan de kooperesse overgedragen in den toestand waarin het zich bevindt, vrij van tiend en hypotheek, met alle de daaraan verbonden heerschende of lijdende erfdienstbaarheden, zoodanig als het door den Staat is bezeten, zonder dat deze tot eenige vrijwaring hoegenaamd gehouden is en zonder aansprakelijkheid van partijen wegens eenige over- of ondermaat van het verkochte en gekochte.

Ten tweede. De aanvaarding zal plaats hebben bij de betaling der kooppenningen, welke betaling moet geschieden ten kantore van den ontvanger der registratie en domeinen te *Dordrecht*, binnen acht dagen na de kennisgeving, aan de kooperesse, der goedkeuring van de Wetgevende Macht.

Ten derde. De grond- en polderlasten op het verkochte rustende, komen voor rekening van de kooperesse, van af 1 Januari 1884.

Ten vierde. De Staat reserveert voor zich de loopende pachten der visscherijen in de verkochte wateren.

Ten vijfde. Alle kosten en rechten op deze akte vallende, daaronder begrepen de kosten van opneming en kaarteering en die der levering, komen ten laste der kooperesse.

Aldus in duplo opgemaakt en geteekend te *Dordrecht* den vier en twintigsten Augustus 1800 drie en tachtig.

(*get.*) J. C. A. VAN DER MEER VAN KUFFELER.

(») *Mevr. de Wed.* A. J. PRINS VISSER.

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

BARTSTRA.

[17. 3.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat W. C. VISSER, weduwe A. J. PRINS VISSER, te *Sliedrecht*, en J. W. VISSER te *Amsterdam*, gezamenlijk in koop verlangen eene oppervlakte riet en water onder *Dubbeldam*, en dat het belang van den Staat zich tegen den onderhandschen verkoop daarvan niet verzet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De overeenkomst tusschen den Staat der Nederlanden eenerzijds en W. C. VISSER, weduwe A. J. PRINS VISSER, te *Sliedrecht*, en J. W. VISSER te *Amsterdam* anderzijds, gesloten bij de in afschrift aan deze wet gehechte akte van 25 Augustus 1883, welke overeenkomst inhoudt onderhandschen verkoop van riet en water aan laatstgemelden, wordt bekrachtigd.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

KOPIE.

De ondergeteekende JACOB CHARLES ANNE VAN DER MEER VAN KUFFELER, ontvanger der registratie en domeinen te *Dordrecht*, als zoodanig handelende namens den *Staat der Nederlanden*, daartoe gemachtigd bij missive van den Minister van Financien dd. 30 April 1883, n°. 124, Dom. en missive van den directeur der registratie en domeinen te *'s Gravenhage* dd. 29 Juni 1883, n°. 30/2200;

Verklaart bij deze, onder voorbehoud van de goedkeuring door de Wetgevende Macht, te hebben verkocht aan de mede-ondergeteekenden WOUTERINA CONSTANTIA VISSER, weduwe ARIE JACOB PRINS VISSER, grondeigenaresse te *Sliedrecht*, en JOHANNES WOUTER VISSER, directeur der Machinistenschool te *Amsterdam*, die zulks verklaren aan te nemen:

Eene oppervlakte riet en water ter grootte van 4,4592 hectaren, gelegen onder de gemeente *Dubbeldam*, aldaar kadastraal bekend sectie D, n°. 891 en gedeelten der n°s. 1818, 1823 en 1424, en sectie G, n°. 1187 en gedeelten der n°s. 1077 en 1183, zooals op de aan ieder exemplaar dezer akte gehechte en door de contractanten voor echt erkende kaart met groene en blauwe kleur is aangeduid, welke kaart ten grondslag strekt voor den onderwerpelijken verkoop.

Deze verkoop en koop is geschied voor eene som van *zeshonderd zes en zestig gulden drie en dertig cent.*

En voorts onder de volgende bepalingen:

Ten eerste. Het onroerend goed wordt aan de koopers overgedragen in den toestand waarin het zich bevindt, vrij van tiend en hypotheek, met alle de daarop verbonden heerschende of lijdende erfdienstbaarheden, zoodanig als het door den Staat is bezeten, zonder dat deze tot eenige vrijwaring hoegenaamd gehouden is en zonder aansprakelijkheid van partijen wegens eenige over- of ondermaat van het verkochte of gekochte.

Ten tweede. De aanvaarding zal plaats hebben bij de betaling der kooppenningen, welke betaling moet geschieden ten kantore van den ontvanger der registratie en domeinen te *Dordrecht*, binnen acht dagen na de kennisgeving, aan de koopers, der goedkeuring van de Wetgevende Macht.

Ten derde. De Staat reserveert voor zich de loopende pachten der visscherijen in de verkochte wateren.

Ten vierde. De grond- en polderlasten op het verkochte rustende, komen voor rekening van de koopers, van af 1 Januari 1884.

Ten vijfde. Alle kosten en rechten op deze akte vallende, daaronder begrepen de kosten van opneming en kaarteering en die der levering, komen ten laste van de koopers.

Aldus in triplo opgemaakt en geteekend te *Dordrecht* den 25sten Augustus 1883.

(*get.*) J. C. A. VAN DER MEER VAN KUFFELER.
(») *Mevr. de Wed.* A. J. PRINS VISSER.
(») J. W. VISSER.

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

BARTSTRA.

[17. 4.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat door W. VISSER, weduwe P. LANGEVELD, te *Hardinxveld*, in koop worden verlangd twee oppervlakten water, riet, biezen en zand onder *Dubbeldam*, en dat het belang van den Staat zich tegen den onderhandschen verkoop daarvan niet verzet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De overeenkomst tusschen den Staat der Nederlanden en W. VISSER, weduwe P. LANGEVELD, te *Hardinxveld*, gesloten bij de in afschrift aan deze wet gehechte akte van 17 Augustus 1883 en houdende onderhandschen verkoop van twee oppervlakten water, riet, biezen en zand aan laatstgemelde, wordt bekrachtigd.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

KOPIE.

—

De ondergeteekende JACOB CHARLES ANNE VAN DER MEER VAN KUFFELER, ontvanger der registratie en domeinen te *Dordrecht*, als zoodanig handelende namens den *Staat der Nederlanden*, daartoe gemachtigd bij missive van den Minister van Financiën dd. 30 April 1883, n°. 124, Dom. en missive van den directeur der registratie en domeinen te *'s Gravenhage* dd. 29 Juni 1883, n°. 30/2200;

Verklaart bij deze, onder voorbehoud van de goedkeuring van de Wetgevende Macht, te hebben verkocht aan de mede-ondergeteekende WOUTERINA VISSER, weduwe PIETER LANGEVELD, grondeigenaresse, wonende te *Hardinxveld*, dezen koop aannemende:

1°. Eene oppervlakte water, riet en biezen onder de gemeente *Dubbeldam*, ter grootte van 0,7356 hectare, kadastraal bekend onder sectie D, nos. 1760 en 1765 en gedeelten der nos. 1761, 1764, 1768, 1769 en 1771, zooals deze oppervlakte op de aan ieder exemplaar dezer akte gehechte en door partijen voor echt erkende kaart, gemerkt A, met lichtblauwe, groene en gele kleuren is aangeduid, en

2°. Eene oppervlakte water, riet, biezen en zand en eene oppervlakte water en riet, gelegen als voren, samen ter grootte van 3,8678 hectaren, kadastraal bekend sectie D, n°. 1777 en gedeelten der nos. 1778, 1779, 1780, 1781, 1813 en 1818, zooals deze oppervlakten op de aan ieder exemplaar dezer akte gehechte en door partijen voor echt erkende kaart, gemerkt B, met blauwe, groene, gele en bruin met rood gestippelde kleuren is aangeduid, welke kaart ten grondslag wordt gelegd voor den onderwerpelijken verkoop.

Onder den verkoop zijn niet begrepen de oppervlakten die op de voormelde teekeningen met eene karmijn kleur zijn aangewezen.

Deze verkoop en koop is geschied voor eene som van *elfhonderd vier en zestig gulden drie en zeventig cent.*

En voorts onder de navolgende bepalingen:

Ten eerste. Het onroerend goed wordt aan de kooperesse overgedragen in den toestand waarin het zich bevindt, vrij van tiend en hypotheek, met alle de daaraan verbonden heerschende of lijdende erfdienstbaarheden, zoodanig als het door den Staat is bezeten, zonder dat deze tot eenige vrijwaring hoegenaamd gehouden is en zonder eenige aansprakelijkheid van partijen wegens eenige over- of ondermaat van het verkochte of gekochte.

Ten tweede. De aanvaarding zal plaats hebben bij de betaling der kooppenningen, welke betaling moet geschieden ten kantore van den ontvanger der registratie en domeinen te *Dordrecht*, binnen acht dagen na de kennisgeving der goedkeuring van de Wetgevende Macht.

Ten derde. De Staat reserveert voor zich de loopende pachten der visscherijen in de verkochte wateren.

Ten vierde. De grond- en polderlasten op het verkochte rustende, komen voor rekening van de koopster, van af 1 Januari 1884.

Ten vijfde. Alle kosten en rechten op deze akte vallende, daaronder begrepen de kosten van opneming en kaarteering en die der levering, komen ten laste der kooperesse.

Aldus in duplo opgemaakt en geteekend te *Dordrecht* den 17den Augustus 1883.

(*get.*) J. C. A. VAN DER MEER VAN KUFFELER.

(») W. VISSER, *Wed.* P. LANGEVELD.

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

BARTSTRA

[17. 5.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat door J. VISSER, weduwe W. A. HARTOG, te *Sliedrecht*, in koop worden verlangd twee oppervlakten water, riet, slik, hakhout en biezen onder *Dubbeldam*, en dat het belang van den Staat zich tegen den onderhandschen verkoop daarvan niet verzet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De overeenkomst tusschen den Staat der Nederlanden en J. VISSER, weduwe W. A. HARTOG, te *Sliedrecht*, gesloten bij de in afschrift aan deze wet gehechte akte van 3 Augustus 1883, houdende onderhandschen verkoop van water, riet, slik, hakhout en biezen aan laatstgemelde, wordt bekrachtigd.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

KOPIE.

—

De ondergeteekende JACOB CHARLES ANNE VAN DER MEER VAN KUFFELER, ontvanger der registratie en domeinen te *Dordrecht*, als zoodanig handelende namens den *Staat der Nederlanden*, daartoe gemachtigd bij missive van den Minister van Financiën dd. 30 April 1883, n°. 124, Dom. en missive van den directeur der registratie en domeinen te *'s Gravenhage* dd. 29 Juni 1883 n°. 30/2200;

Verklaart bij deze, onder voorbehoud van de goedkeuring door de Wetgevende Macht, te hebben verkocht aan de mede-ondergeteekende JACOBA VISSER, weduwe WILLEM ADRIANUS HARTOG, grondeigenaresse, wonende te *Sliedrecht*, dezen koop aannemende:

1°. Eene oppervlakte water, onder de gemeente *Dubbeldam*, ter grootte van 0,7380 hectare, kadastraal bekend sectie D, gedeelte van n°. 1781, en

2°. Eene oppervlakte water, riet, slik, hakhout en biezen, gelegen als voren, ter grootte van 10,0016 hectaren, kadastraal bekend sectie D, nos. 1741, 1742, 1743, 1744, 1745, 1747, 1763, 1766, 1767 en 1482, en gedeelten der nos. 1739, 1746, 1748, 1755, 1756, 1761, 1762, 1764, 1769 en 1781, zooals deze oppervlakten op de aan ieder exemplaar dezer akte gehechte en door partijen voor echt erkende kaarten zijn aangeduid, en wel op kaart A met eene blauwe en op kaart B met blauwe, groene, grijze, bruine en gele kleuren, welke kaarten ten grondslag worden gelegd voor den onderwerpelijken verkoop.

Onder den verkoop is niet begrepen, de oppervlakte die op teekening B met eene karmijn kleur is aangewezen.

Deze verkoop en koop is geschied voor eene som van *twee duizend vierhonderd vijf en zestig gulden drie en zestig cent.*

En voorts onder de volgende bepalingen:

Ten eerste. Het onroerend goed wordt aan de kooperesse overgedragen in den toestand waarin het zich bevindt, vrij van tiend en hypotheek, met alle de daaraan verbonden heerschende en lijdende erfdienstbaarheden, zoodanig als hetzelve door den Staat is bezeten, zonder dat deze tot eenige vrijwaring hoegenaamd gehouden is en zonder aansprakelijkheid van partijen wegens eenige over- of ondermaat van het verkochte of gekochte.

Ten tweede. De aanvaarding zal plaats hebben bij de betaling der kooppenningen, welke betaling moet geschieden binnen acht dagen na de kennisgeving der goedkeuring door de Wetgevende Macht, ten kantore van den ontvanger der registratie en domeinen te *Dordrecht.*

Ten derde. De Staat reserveert voor zich de loopende pachten der visscherijen in de verkochte wateren.

Ten vierde. De grond- en de polderlasten op het verkochte rustende, komen voor rekening van de kooperesse, van af 1 Januari 1884.

Ten vijfde. Alle kosten en rechten op deze akte vallende, daaronder begrepen de kosten van opneming en kaarteering en die der levering, komen ten laste van de kooperesse.

Aldus in duplo opgemaakt en geteekend te *Dordrecht* den derden Augustus 1800 drie en tachtig.

(*get.*) J. C. A. Van der Meer van Kuffeler.

(») J. Visser.

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

Bartstra.

[17. 6.]

ONTWERP VAN WET.

Wij WILLEM III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat door J. W. Visser, te *Amsterdam*, in koop wordt verlangd eene oppervlakte slik, riet en water onder *Dubbeldam*, en dat het belang van den Staat zich tegen den onderhandschen verkoop daarvan niet verzet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De overeenkomst tusschen den Staat der Nederlanden en J. W. Visser, te *Amsterdam*, gesloten bij de in afschrift aan deze wet gehechte akte van 15 Augustus 1883 en houdende verkoop van slik, riet en water aan laatstgemelden, wordt bekrachtigd.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

KOPIE.

—

De ondergeteekende Jacob Charles Anne Van der Meer van Kuffeler, ontvanger der registratie en domeinen te *Dordrecht*, als zoodanig handelende namens den *Staat der Nederlanden*, daartoe gemachtigd per brief van den directeur der registratie en domeinen te *'s Gravenhage* in dato 30 April 1883, n°. 124, Dom. krachtens de missive van den Minister van Financiën in dato 29 Juni 1883 n°. 30/2200;

Verklaart bij deze, onder voorbehoud van de goedkeuring van de Wetgevende Macht te hebben verkocht aan den mede-ondergeteekende Johannes Wouter Visser, directeur der Machinistenschool, wonende te *Amsterdam*, dezen koop alzoo aannemende:

Eene oppervlakte slik, riet en water onder de gemeente *Dubbeldam*, ter grootte van 2 hectaren 13 aren 37 centiaren, kadastraal bekend sectie D, gedeelten der nos. 206, 208, 1813, 1814, 1817 en 1818, zooals deze oppervlakte op de aan ieder exemplaar dezer akte gehechte en door partijen voor echt erkende kaart met blauwe, groene en grijze verf is aangeduid, welke kaart ten grondslag wordt gelegd voor den onderwerpelijken verkoop.

Onder dezen verkoop is niet begrepen de oppervlakte die op de teekening in karmijn is aangewezen.

Deze verkoop en koop is geschied voor eene som van *zeshonderd vijftig gulden acht en zeventig centen.*

En voorts onder de navolgende bepalingen:

Ten eerste. Het onroerend goed wordt aan den kooper overgedragen in den toestand waarin het zich bevindt, vrij van tiend en hypotheek, met alle de daaraan verbonden heerschende of lijdende erfdienstbaarheden, zoodanig als hetzelve door den Staat is bezeten, zonder dat deze tot eenige vrijwaring hoegenaamd gehouden is en zonder aansprakelijkheid van partijen wegens eenige over- of ondermaat van het verkochte of gekochte.

Ten tweede. De aanvaarding zal plaats hebben bij de betaling der kooppenningen, welke betaling moet geschieden ten kantore van den ontvanger der registratie en domeinen te *Dordrecht*, binnen acht dagen na de kennisgeving der goedkeuring van de Wetgevende Macht.

Ten derde. De Staat reserveert voor zich de loopende pachten der visscherij in de verkochte wateren.

Ten vierde. De grond- en polderlasten op het verkochte rustende, komen voor rekening van den kooper, van af 1 Januari 1884.

Ten vijfde. Alle kosten en rechten op deze akte vallende, daaronder begrepen de kosten van opneming en kaarteering en die der levering, komen ten laste van den kooper.

Aldus in duplo opgemaakt en geteekend te *Dordrecht* den vijftienden Augustus 1800 drie en tachtig.

(*get.*) J. C. A. Van der Meer van Kuffeler.

(») J. W. Visser.

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

Bartstra.

[17. 7.]

ONTWERP VAN WET.

Wij WILLEM III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat door dr. J. Prins Visser, te *Sliedrecht*, in koop wordt verlangd eene oppervlakte biezen, hakhout, riet, slik en water onder *Dubbeldam*, en dat het belang van den Staat zich tegen den onderhandschen verkoop daarvan niet verzet:

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan, bij deze:

Eenig artikel.

De overeenkomst tusschen den Staat der Nederlanden en dr. J. Prins Visser, te *Sliedrecht*, gesloten bij de in afschrift aan deze wet gehechte akte van 15 Augustus 1883, houdende verkoop aan laatstgemelden van biezen, hakhout, riet, slik en water, wordt bekrachtigd.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

KOPIE.

—

De ondergeteekende Jacob Charles Anne Van der Meer van Kuffeler, ontvanger der registratie en domeinen te *Dordrecht*, als zoodanig handelende namens den *Staat der Nederlanden*, daartoe gemachtigd bij missive van den Minister van Financiën dd. 30 April 1883, n°. 124, Dom. en missive van den directeur der registratie en domeinen te *'s Gravenhage*, 29 Juni 1883 n°. 30/2200;

Verklaart bij deze, onder voorbehoud van de goedkeuring der Wetgevende Macht, te hebben verkocht aan den mede-ondergeteekende dr. Jan Prins Visser, medicinae doctor te *Sliedrecht*, die zulks verklaart aan te nemen:

Eene oppervlakte biezen, hakhout, riet, slik en water, ter grootte van 14,1720 hectaren, gelegen onder de gemeente *Dubbeldam*, aldaar kadastraal bekend sectie D, nos. 1786, 1787, 1788, 1789, 1790, 1803, 1804, 1805 en 1816 en gedeelten der nos. 194, 1781, 1782, 1783, 1785, 1793, 1794, 1795, 1802, 1806, 1807, 1808, 1814, 1815, 1817 en 1818 en sectie G nos. 1184, 1185 en 1186 en gedeelte van n°. 1183, zooals deze oppervlakte op de aan ieder exemplaar dezer akte gehechte en door partijen voor echt erkende kaart met blauwe, groene, bruine, gele en grijze kleuren is aangeduid, welke kaart ten grondslag wordt gelegd voor den onderwerpelijken verkoop.

Onder den verkoop is niet begrepen de oppervlakte die op de teekening in karmijn is aangewezen.

Deze verkoop en koop is geschied voor eene som van *twee duizend zeshonderd twee en dertig gulden vijftig cent.*

En voorts onder de volgende bepalingen:

Ten eerste. Het onroerend goed wordt aan den kooper overgedragen in den toestand waarin het zich bevindt, vrij van tiend en hypotheek, met alle de daaraan verbonden heerschende of lijdende erfdienstbaarheden, zoodanig als hetzelve door den Staat is bezeten, zonder dat deze tot eenige vrijwaring hoegenaamd gehouden is en zonder aansprakelijkheid van partijen wegens eenige over- of ondermaat van het verkochte of gekochte.

Ten tweede. De aanvaarding zal plaats hebben bij de betaling der kooppenningen, welke betaling moet geschieden ten kantore van den ontvanger der registratie en domeinen te *Dordrecht*, binnen acht dagen na de kennisgeving der goedkeuring van de Wetgevende Macht.

Ten derde. De Staat reserveert voor zich de loopende pachten der visscherijen in de verkochte wateren.

Ten vierde. De grond- en polderlasten op het verkochte rustende, komen voor rekening van den kooper, van af 1 Januari 1884.

Ten vijfde. Alle kosten en rechten op deze akte vallende, daaronder begrepen de kosten van opneming en kaarteering en die der levering, komen ten laste van den kooper.

Aldus in duplo opgemaakt en geteekend te *Dordrecht* den vijftienden Augustus 1800 drie en tachtig.

(*get.*) J. C. A. Van der Meer van Kuffeler.

(») J. Prins Visser, *Med. Doctor.*

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

Bartstra.

[17. 8.]

ONTWERP VAN WET,

Wij WILLEM III, enz,

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat door W. Hoogendoorn, echtgenoote van en ten dezen bijgestaan door J. Blokland, te *Hardinxveld*, in koop wordt verlangd eene oppervlakte hakhout, biezen en water onder *Dubbeldam*, en dat het belang van den Staat zich tegen den onderhandschen verkoop daarvan niet verzet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De overeenkomst tusschen den Staat der Nederlanden en W. Hoogendoorn, echtgenoote van en ten dezen bijgestaan en gemachtigd door J. Blokland, te *Hardinxveld*, gesloten bij de in afschrift aan deze wet gehechte akte van 31 Augustus 1883 en houdende verkoop aan W. Hoogendoorn voornoemd van hakhout, biezen en water, wordt bekrachtigd.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

KOPIE.

De ondergeteekende Jacob Charles Anne Van der Meer van Kuffeler, ontvanger der registratie en domeinen te Dordrecht, als zoodanig handelende namens den *Staat der Nederlanden*, daartoe gemachtigd bij missive van den Minister van Financiën dd. 30 April 1883, n°. 124, Dom. en missive van den directeur der registratie en domeinen te *'s Gravenhage*, 29 Juni 1883, n°. 30/2200;

Verklaart bij deze, onder voorbehoud van de goedkeuring van de Wetgevende Macht, te hebben verkocht aan de mede-ondergeteekende Wilhelmina Hoogendoorn, echtgenoote van en ten dezen bijgestaan en gemachtigd door Jan Blokland, zonder beroep, te *Hardinxveld*, dezen koop alzoo aannemende:

Eene oppervlakte hakhout, biezen en water ter grootte van 4,3709 hectaren, gelegen onder de gemeente *Dubbeldam*, kadastraal bekend sectie D, nos. 1571, 1645 en 1653 en gedeelten der nos. 1570, 1573, 1641, 1642, 1643, 1644, 1650 en 1651, zooals deze oppervlakte op de aan ieder exemplaar dezer akte gehechte en door partijen voor echt erkende kaart met blauwe, bruine en gele verf is aangeduid.

Deze verkoop en koop is geschied voor eene som van *elfhonderd twee en tachtig gulden twee en vijftig centen.*

En voorts onder de volgende bepalingen.

Ten eerste. Het onroerend goed wordt aan de kooperesse overgedragen in den toestand waarin het zich bevindt, vrij van tiend en hypotheek, met alle de daaraan verbonden heerschende of lijdende erfdienstbaarheden, zoodanig als hetzelve door den Staat is bezeten, zonder dat deze tot eenige vrijwaring hoegenaamd gehouden is en zonder aansprakelijkheid van partijen wegens eenige over- of ondermaat van het verkochte en gekochte.

Ten tweede. De aanvaarding zal plaats hebben bij de betaling der kooppenningen, welke betaling moet geschieden ten kantore van den ontvanger der registratie en domeinen te *Dordrecht*, binnen acht dagen na de kennisgeving der goedkeuring van de Wetgevende Macht.

Ten derde. De Staat reserveert voor zich de loopende pachten der visscherijen in de verkochte wateren.

Ten vierde. De grond- en polderlasten op het verkochte rustende, komen voor rekening van de kooperesse, van af 1 Januari 1884.

Ten vijfde. Alle kosten en rechten op deze akte vallende, daaronder begrepen de kosten van opneming en kaarteering en die der levering, komen ten laste van de kooperesse.

Aldus in duplo opgemaakt en geteekend te *Dordrecht* den een en dertig Augustus 1800 drie en tachtig.

(*get.*) J. C. A. Van der Meer van Kuffeler.

(») Jan Blokland Jr.

(») W. Hoogendoorn.

Voor kopie comform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

Bartstra.

[17. 9.]

ONTWERP VAN WET.

Wij WILLEM III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat door het bestuur van *de Vier Polders van Dubbeldam*, daartoe gemachtigd bij besluit van stemgerechtigde ingelanden, in koop worden verlangd twee oppervlakten hakhout, biezen, riet, slik en water onder *Dubbeldam*, en dat het belang van den Staat zich tegen den onderhandschen verkoop daarvan niet verzet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De overeenkomst tusschen den Staat der Nederlanden eenerzijds, en jhr. J. N. J. Jantzon van Erffrenten van Babyloniënbroek en mr. G. P. A. Struyk, beiden te *Dordrecht*, als dijkgraaf en secretaris van *de Vier polders van Dubbeldam*, daartoe gemachtigd bij besluit van stemgerechtigde ingelanden dd. 15 Maart 1873, anderzijds, gesloten bij de in afschrift aan deze wet gehechte akte van 20 September 1883 en houdende verkoop aan laatstgemelden polder van twee oppervlakten hakhout, biezen, riet, slik en water, wordt bekrachtigd.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

KOPIE.

De ondergeteekende Jacob Charles Anne Van der Meer van Kuffeler, ontvanger der registratie en domeinen te *Dordrecht*, als zoodanig handelende namens den *Staat der Nederlanden*, daartoe gemachtigd bij missive van den Minister van Financiën dato 30 April 1883, n°. 124, Dom. en-

missive van den directeur der registratie en domeinen te *'s Gravenhage*, 29 Juni 1883, n°. 30/2200;

Verklaart bij deze, onder voorbehoud van de goedkeuring van de Wetgevende Macht, te hebben verkocht aan *de Vier Polders van Dubbeldam*, welke koop voor dien polder wordt aangenomen door jonkhr. Jacob Nicolaas Johan Jantzon van Erffrenten van Babyloniënbroek enz., grondeigenaar te *Dordrecht*, als dijkgraaf, en Gautier Pierre Adrien Struyk, notaris, mede te *Dordrecht*, als secretaris van dien polder, daartoe gemachtigd bij besluit van stemgerechtigde ingelanden dato 15 Maart 1873, mede-ondergeteekenden:

1°. Eene oppervlakte hakhout, biezen, riet, slik en water, ter grootte van 12,0050 hectaren;

2. Eene oppervlakte slik en water, ter grootte van 2,7514 hectaren, beide oppervlakten gelegen onder *Dubbeldam* en kadastraal bekend aldaar als sectie D, gedeelten der nos. 5, 1660, 1661, 1467, 1468, 1595, 1596, 1597, 1638 en 1666 tot en met 1674, zoo als deze oppervlakten op de aan ieder exemplaar dezer akte gehechte en door partijen voor echt erkende kaarten zijn aangeduid en wel: de oppervlakte sub 1 hiervoor vermeld, op de kaart gemerkt A, met blauwe, groene, bruine, gele en grijze kleuren en de oppervlakte sub 2 hiervoor bedoeld, op de kaart gemerkt B, met blauwe en grijze kleuren.

Deze verkoop en koop is geschied voor eene som van *twee duizend achthonderd twee en dertig gulden zeven en twintig centen* voor perceel 1, en voor eene som van *eenhonderd drie en veertig gulden drie en dertig centen* voor perceel 2, te zamen alzoo voor eene som van *twee duizend negenhonderd vijf en zeventig gulden zestig centen*.

En voorts onder de volgende bepalingen:

Ten eerste. Het onroerend goed wordt aan den kooper overgedragen in den toestand waarin het zich bevindt, vrij van tiend en hypotheek, met alle de daaraan verbonden heerschende of lijdende erfdienstbaarheden, zoodanig als hetzelve door den Staat is bezeten, zonder dat deze tot eenige vrijwaring hoegenaamd gehouden is en zonder aansprakelijkheid van partijen wegens eenige over- of ondermaat van het verkochte en gekochte.

Ten tweede. De aanvaarding zal plaats hebben bij de betaling der kooppenningen, welke betaling moet geschieden ten kantore van den ontvanger der registratie en domeinen te *Dordrecht*, binnen acht dagen na de kennisgeving der goedkeuring van de Wetgevende Macht.

Ten derde. De Staat reserveert voor zich de loopende pachten der visscherijen in de verkochte wateren.

Ten vierde. De grond- en polderlasten op het verkochte rustende, komen voor rekening van den kooper, van af 1 Januari 1884.

Ten vijfde. Alle kosten en rechten op deze akte vallende, daaronder begrepen de kosten van opneming en kaarteering en die der levering, komen ten laste van den kooper.

Aldus opgemaakt in duplo en geteekend te *Dordrecht* den twintigsten September 1800 drie en tachtig.

(*get.*) J. C. A. Van der Meer van Kuffeler.

(») Jantzon van Erffrenten van Babyloniënbroek, *Dijkgraaf.*

(») G. P. A. Struyk.

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

Bartstra.

[17. 10.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De aan den Staat behoorende gronden en wateren in het deel van het *Bergsche Veld*, gelegen tusschen de *Nieuwe Merwede* en het *Eiland van Dordrecht*, zijn in den loop dezer eeuw genoegzaam alle vervreemd. Eerst werden de oudere platen verkocht met reserve van aanwas en later zijn bijna overal de gereserveerde aanwassen en de jongere opwassen binnen bepaalde lijnen aan de eigenaren der oudere gronden verkocht.

Dientengevolge is de Staat in dit deel van het Bergsche Veld nog slechts eigenaar van enkele gedeelten van killen, die door de vroeger verkochte gedeelten geheel zijn ingesloten en waarin in den loop der jaren, buiten de grenzen der verschillende verkoopingen, verlandingen zijn ontstaan. Doorgaans bestaan deze verlandingen uit smalle strooken evenals de nog onverkochte oppervlakten water.

Eenige jaren geleden werden de eigenaren der aangrenzende perceelen door het domeinbestuur uitgenoodigd om mede te werken tot eene door de voortgaande verlanding noodig geworden grensregeling tusschen hunne eigendommen en die van den Staat. Zij gaven er echter de voorkeur aan, de strooken Staatsgrond en water langs hunne eigendommen te koopen.

Door hare ingesloten ligging tusschen eigendommen van derden, zoowel als door haren vorm, zijn de bedoelde strooken weinig geschikt om in 't openbaar te worden verkocht, daar waarschijnlijk alleen de aangrenzende eigenaars gegadigden zouden zijn. Het belang van den Staat was dus volkomen vereenigbaar met den onderhandschen verkoop.

Ook uit het oogpunt van het rivierbelang was er geen bezwaar tegen den verkoop, waartoe derhalve is overgegaan, nadat de te vragen (en sedert bedongen) koopprijzen waren bepaald door drie vanwege den Staat benoemde vertrouwbare deskundigen. Voor zoover water in den verkoop begrepen is, hebben deze deskundigen de waarde der visscherij in de taxatie opgenomen.

Sommige van de verkoopingen zijn geschied voor koopprijzen van minder dan f 500 en behoeven derhalve geene goedkeuring bij de wet. Voor de overigen wordt die goedkeuring gevraagd bij de acht wetsontwerpen tot welker toelichting deze Memorie strekt.

Daar de beweegreden van al deze verkoopingen dezelfde is en bij geen daarvan bijzondere omstandigheden voorkomen, meende de ondergeteekende eene afzonderlijke toelichting voor elk hunner achterwege te kunnen laten.

Na het opmaken der akten in Augustus en September 1883 rees er twijfel omtrent de juistheid der grenzen van enkele dezer verkoopingen.

Het voor de oplossing daarvan noodige onderzoek, dat, wegens de groote veranderingen, die dit terrein en zijne afbeelding op de kadastrale kaarten voortdurend ondergaan heeft, niet gemakkelijk was, heeft veroorzaakt dat de wetsontwerpen eerst thans worden aangeboden.

De aan de koopakten gehechte kaarten worden nedergelegd ter griffie van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[18. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan
de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot bekrachtiging eener provinciale heffing in *Noordbrabant*.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 3den September 1884.

WILLEM.

[18. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de Staten van *Noordbrabant* aan Ons hebben voorgedragen het heffen van een recht voor het gebruik van de ijzeren draaibrug over de rivier de Mark in den provincialen weg van *Zevenbergen* naar *Leur*, waarvan de opbrengst moet strekken ter voorziening in de kosten van aanleg, onderhoud en bediening dier brug;
En dat de heffing van dat recht, volgens art. 129 der Grondwet, bekrachtiging door de wet vereischt;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De vereischte bekrachtiging wordt verleend aan de heffing, ten behoeve der provincie *Noordbrabant*, met ingang van 1 Januari 1885, van een recht voor het gebruik van de ijzeren draaibrug over de rivier de Mark in den provincialen weg van *Zevenbergen* naar *Leur*, naar de volgende regeling:

1°. voor een paard of rund	f 0,06
2°. voor een kalf of veulen	0,04
3°. voor een ezel, schaap, geit of varken . . .	0,02
4°. voor een handwagen	0,06
5°. voor een kar of wagen bespannen met een ezel of hond	0,06
voor elken ezel of hond meer	0,04
6°. voor een rij- of voertuig:	
a. met twee wielen en een paard.	0,10
b. met vier wielen en een paard	0,15
c. met twee wielen en twee paarden . . .	0,17
en voor ieder paard meer	0,06
d. met vier wielen en twee paarden. . . .	0,25
en voor ieder paard meer	0,06

Voor de toepassing van deze heffing worden muildieren met paarden gelijkgesteld.

Bruggeld is niet verschuldigd wegens:

a. de paarden, rij- en voertuigen, behoorende aan den Koning en de Vorsten en Vorstinnen van Hoogstdeszelfs Huis;

b. de paarden of rijtuigen van renboden, reizende in 's Konings of in 's Rijks dienst;

c. de paarden en rijtuigen, uitsluitend gebruikt voor de brievenposterij, wanneer in het rijtuig niet meer personen dan de conducteur of postiljon aanwezig zijn;

d. de paarden en rijtuigen, gebezigd door de ambtenaren van den waterstaat in de uitoefening van hunnen dienst;

e. de paarden, bereden of geleid door militairen in uniform en in dienst, door de Koninklijke marechaussee of de rijksveldwacht;

f. de paarden, gespannen voor rij- en voertuigen, behoorende aan den Staat en aan de nationale legerkorpsen, mits voorzien van het onderscheidingsteeken door het Departement van Oorlog vastgesteld, zoomede de paarden, voer- en rijtuigen van transporten onder geleide van personen onder letter *e* genoemd of voorzien van eene verklaring van het hoofd van het gemeentebestuur, waaruit blijkt, dat de reis voor den dienst van het Departement van Oorlog geschiedt;

g. de paarden, wagens en voertuigen, dienende tot vervoer van bouwstoffen en gereedschappen, noodig voor onderhoud en herstel van provinciale wegen en bruggen en alle andere wegen en bruggen, welke met subsidie van de provincie zijn of worden aangelegd, mits voorzien van een vrijbiljet, door de directie van den waterstaat afgegeven;

h. de paarden en het rijtuig van den aannemer van het onderhoudsperceel van den weg, waarin de brug gelegen is.

Art. 2

De invoering van genoemd recht geschiedt volgens het reglement te dier zake, goedgekeurd bij Ons besluit van 15 Augustus 1884, n°. 29.

Art. 3.

Deze wet treedt in werking op 1 Januari 1885.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Saatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[18. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De in aanbouw zijnde ijzeren draaibrug over de rivier de Mark, in den provincialen weg van Zevenbergen naar Leur, zal met 1 Januari 1885 voor het publiek worden opengesteld. De Staten van Noordbrabant wenschen voor het gebruik dier brug, ten behoeve der provincie, een recht te heffen. Bijgaand voorstel strekt tot bekrachtiging der heffing van dat recht, hetwelk in enkele opzichten iets lager en overigens bijna geheel gelijk is aan dat, vanwege de provincie aan de beide beweegbare bruggen over de Rosendaalsche en Steenbergsche vlieten gevorderd. De opbrengst van het voorgedragen recht schijnt niet toereikend te zullen zijn ter bestrijding der kosten van aanleg, onderhoud en bediening der brug.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

[18. 4]

BIJLAGE.

AFSCHRIFT.

15 Aug. 1884.

N°. 29.

WIJ WILLEM III, *bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz, enz.*

Op voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 12 Augustus 1884, n°. 3192, afdeeling BB., ten geleide van twee besluiten der Staten van Noordbrabant van 15 Juli 1884, het eene op de heffing, het andere op de invordering van bruggeld aan de ijzeren draaibrug over de rivier de Mark in den provincialen weg van Zevenbergen naar Leur;

Gelet op art. 140 der Provinciale wet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

die besluiten, zooals ze hiernevens zijn gevoegd, goed te keuren, met bepaling dat de daarbij bedoelde rechten niet kunnen worden geheven, tenzij ze door de wet zijn bekrachtigd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit.

Het Loo, den 15 Augustus 1884.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) HEEMSKERK.

Overeenkomstig het oorspronkelijke,

De Secretaris-Generaal van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) HUBRECHT.

Voor eenluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal,

HUBRECHT.

BIJLAGE N°. 30.

Ontwerp.

De Staten van Noordbrabant hebben besloten als volgt:

ARTIKEL 1. Ten behoeve der provincie *Noordbrabant* wordt bruggeld geheven aan de ijzeren draaibrug over de rivier de Mark in strekking de van den provincialen weg van *Zevenbergen* naar *Leur* naar het volgende tarief:

1.	Voor een paard of rund	f 0,06
2.	Voor een kalf of veulen	0,04
3.	Voor een ezel, schaap, geit of varken . . .	0,02
4.	Voor een handwagen	0,06
5.	Voor een kar of wagen bespannen met een ezel of hond	0,06
	Voor elken ezel of hond meer	0,04
6.	Voor een rij- of voertuig:	
a.	met twee wielen en een paard.	0,10
b.	met vier wielen en een paard	0,15
c.	met twee wielen en twee paarden	0,17
	en voor ieder paard meer	0,06
d.	met vier wielen en twee paarden.	0,25
	en voor ieder paard meer	0,06

Voor de toepassing van dit besluit worden muildieren met paarden gelijkgesteld.

ART. 2. Bruggeld is niet verschuldigd wegens:

a. de paarden, rij- en voertuigen, behoorende aan den Koning en de Vorsten en Vorstinnen van Hoogstdeszelfs Huis;

b. de paarden of rijtuigen van renboden, reizende in 's Konings of in 's Rijks dienst;

c. de paarden en rijtuigen uitsluitend gebruikt voor de brievenposterij, wanneer in het rijtuig niet meer personen dan de conducteur of postiljon aanwezig zijn;

d. de paarden en rijtuigen gebezigd wordende door de ambtenaren van den waterstaat in de uitoefening van hunnen dienst;

e. de paarden bereden of geleid door militairen in uniform en in dienst door de Koninklijke marechaussee of de rijksveldwacht;

f. de paarden gespannen voor rij- en voertuigen behoorende aan den Staat en aan de nationale legerkorpsen, mits voorzien van het onderscheidingsteeken door het Departement van Oorlog vastgesteld, zoomede de paarden, voer- en rijtuigen van transporten onder geleide van personen onder letter *e* genoemd, of voorzien van eene verklaring van het hoofd van het gemeentebestuur, waaruit blijkt, dat de reis voor den dienst van het Departement van Oorlog geschiedt;

g. de paarden, wagens en voertuigen, dienende tot vervoer van bouwstoffen en gereedschappen, noodig voor onderhoud en herstel van provinciale wegen en bruggen en alle andere wegen en bruggen welke met subsidie van de provincie zijn of worden aangelegd, mits voorzien van een vrijbiljet, door de directie van den waterstaat afgegeven;

h. de paarden en het rijtuig van den aannemer van het onderhoudsperceel van den weg, waarin de brug gelegen is.

Art. 3. Het bruggeld wordt ingevorderd naar de voorschriften vervat in het reglement, vastgesteld in de vergadering van heden.

Aldus vastgesteld te 's Hertogenbosch, den 15 Juli 1884.

De Staten voornoemd,

Bosch van Drakestein, *Voorzitter.*

Van Cooth, *Griffier.*

Behoort bij Koninklijk besluit van 15 Augustus 1884 n°. 29.

Mij bekend,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) Heemskerk.

Overeenkomstig het oorspronkelijke,

De Secretaris-Generaal van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) Hubrecht.

Voor eenluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal,

Hubrecht.

Bijlage N°. 30.

Ontwerp.

REGLEMENT op de invordering van bruggeld aan de ijzeren draaibrug over de rivier de Mark, in de strekking van den provincialen weg van *Zevenbergen* naar *Leur*.

De Staten van *Noordbrabant* hebben besloten als volgt:

Artikel 1. Het bruggeld, verschuldigd voor het gebruik der ijzeren draaibrug over de rivier de Mark in de strekking van den provincialen weg van Zevenbergen naar Leur, wordt ingevorderd door de daarvoor aangenomen gaarders of pachters.

Art. 2. Weigering, ontduiking of poging tot ontduiking van betaling van bruggeld worden gestraft met eene geldboete van vijf tot vijf en zeventig gulden.
Bij weigering van betaling kan de overgang of over tocht over de brug worden belet.

Art. 3. De gaarders of pachters zijn verplicht aan hem, die het gevorderde bruggeld niet verschuldigd acht, des gevraagd, een schriftelijk bewijs van betaald bruggeld af te geven.

Art. 4. De gaarders of pachters zijn verplicht bij de aankomst van hen die van de brug willen gebruik maken, zonder het minste oponthoud het bruggeld te ontvangen en des gevraagd, inzage te verleenen van hunne instructie.
Een exemplaar van het tarief, zooals het door de wet bekrachtigd is, en van dit reglement is op eene behoorlijk leesbare wijze in de nabijheid der brug aangeplakt.

Art. 5. De instructie van de gaarders of pachters van het bruggeld wordt door Gedeputeerde Staten vastgesteld.

Art. 6. De gaarders of pachters van het bruggeld, de beambten van den waterstaat, de rijks- en gemeenteveldwacht en de Koninklijke marechaussee zijn bevoegd de overtredingen van dit Reglement en die van het Reglement van Politie op het overrijden en doorvaren der brug te constateeren op den eed, bij de aanvaarding hunner bediening gedaan; zij zenden het daarvan opgemaakt proces-verbaal onverwijld aan den burgemeester der gemeente *Etten c. a.*, onverminderd hunne verplichting om van elke overtreding aan Gedeputeerde Staten kennis te geven.

Art. 7. Dit reglement treedt in werking zoodra het verbindende kracht zal hebben verkregen.

Aldus vastgesteld te 's Hertogenbosch, den 15 Juli 1884.

De Staten van *Noordbrabant,*

Bosch van Drakestein, *Voorzitter.*

Van Cooth, *Griffier.*

Behoort bij Koninklijk besluit van 15 Augustus 1884 n°. 29.

Mij bekend,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) Heemskerk.

Overeenkomstig het oorsponkelijke,

De Secretaris-Generaal van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) Hubrecht.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal,

Hubrecht.

19. 1.

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan
de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet betreffende de begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1885.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 13den September 1884.

WILLEM.

[**19.** 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, ingevolge de wet van 3 December 1874 (*Staatsblad* n°. 193), houdende bepalingen omtrent het beheer der gelden, bestemd tot voltooiing van het vestingstelsel, eene afzonderlijke begrooting van de uitgaven voor dit onderwerp, voor den dienst van 1885, bij de wet behoort te worden vastgesteld;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, aangewezen bij de wet van 18 April 1874 (*Staatsblad* n°. 64), wordt voor den dienst van 1885 vastgesteld als volgt:

Artikel 1. Jaarwedden, toelagen en daggelden voor tijdelijk in dienst zijnde civiele ingenieurs, opzichters en teekenaars, toelagen voor officieren en opzichters der genie, reis- en verblijfkosten, bureel- en lokaalbehoeften, aankoop van instrumenten, kaarten en verdere benoodigdheden . . . . . f 90 000

Artikel 2. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koop- en andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *Nieuwe Hollandsche Waterlinie*:

1°. Verbeteren van de vesting *Gorinchem*;

2°. Verbeteren van inundatiemiddelen bezuiden de *Lek*;

3°. Materieel der genie voor het in staat van verdediging brengen der werken in de geheele linie;

Transporteeren f 90 000

Per transport f 90 000

4°. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de geheele linie.

90 000

Artikel 3. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koop- en andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *stelling van den Helder*:

1°. Slechten van voorwerken van forten aan de landzijde van de stelling;

2°. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de geheele stelling.

10 000

Artikel 4. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koop- en andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *stelling van Amsterdam*:

1°. Maken van een fort bij *IJmuiden*;

2°. De eigenlijke stelling, als:

a. Maken van een werk bij *Abcoude*,

b. Maken van een werk bij *Velzen*,

c. Voortzetting van het verbeteren der linie van *Spaarndam* en der positie aan de *Liede*,

d. Onteigening van gronden en uitvoering van voorbereidende werkzaamheden voor verschillende werken in de stelling;

e. Maken van zandophoogingen enz. voor verschillende werken in de stelling.

1 435 000

Artikel 5. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koop- en andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak*:

1°. Verbeteren van de positie van *Willemstad*;

2°. Maken van eene inundatiesluis bij het fort *de Ruyter*;

3°. Verbeteren van de positie van *Ooltgensplaat*.

137 900

Transporteeren f 1 762 900

Per transport f	1 762 900
Artikel 6. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koop- en andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *stelling van de monden van de Maas en van het Haringvliet*:	
1°. Maken van een werk aan den *Nieuwen Maasmond*;	
2°. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de stelling *Hellevoetsluis-Brielle*.	
	230 000
Artikel 7. Verbeteren van het fort op den Hoofddam bij *Pannerden*	100 000
Artikel 8. Telegraphische verbinding van verdedigingswerken en posten	105 000
Artikel 9. Inkomende rechten van het ijzerwerk tot pantseringen, als:	
a. voor het fort op de *Harssens*,	
b. voor het fort bij *IJmuiden*,	
c. voor het fort aan den *Nieuwen Maasmond*,	
d. voor het fort op den Hoofddam bij *Pannerden*.	
	50 000
Artikel 10. Doen van opmetingen, waterpassingen, grondboringen, enz. in de verschillende liniën en vestingen, alwaar, ingevolge de wet van 18 April 1874 (*Staatsblad* n°. 64), werken tot voltooiing van het vestingstelsel aangelegd of verbeterd moeten worden, en voor welke in de voorgaande artikels geen gelden zijn uitgetrokken . .	5 000
Artikel 11. Onvoorziene uitgaven . . .	50 000
Totaal . . . . f	2 302 900

twee millioen driehonderd twee duizend negenhonderd gulden.

Artikel 2.

Tot dekking der uitgaven, begrepen in de bij **artikel 1** dezer wet vastgestelde begrooting, wordt aangewezen:

a. de som van *een millioen zeshonderd drie en zestig duizend negenhonderd gulden*, beschikbaar gesteld bij het VIIIste hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1885;

b. het vermoedelijk batig slot der rekening van ontvang en uitgaaf wegens de begrooting ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel voor den dienst van 1884;

c. de toevallige baten, welke gedurende het jaar 1885 uit den aanleg der vestingwerken kunnen voortvloeien.

Artikel 3.

Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij een der *artikelen* 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 en 10 van **artikel 1** dezer wet, ontoereikend wordt bevonden, kan het, met inachtneming van het voorschrift van het tweede lid van artikel 24 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), door overschrijving uit *artikel* 11 van hetzelfde **artikel 1** worden aangevuld.

Artikel 4.

Op *artikel* 11 van **artikel 1** dezer wet worden aangewezen de tot het dienstjaar 1885 behoorende uitgaven, die voltooiing van het vestingstelsel betreffende, die hare omschrijving niet vinden in een der andere *artikelen* van genoemd **artikel 1**.

Die uitgaven worden, voor elke soort afzonderlijk, in de rekening gebracht en omschreven.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Oorlog,

[19. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Met de tot dusver voor de uitvoering van de wet van 18 April 1874 (*Staatsblad* n°. 64) toegestane gelden, zijn zoowel de nieuwe Hollandsche waterlinie als de stelling van den Helder, die van het Hollandsch Diep en het Volkerak en die van *de monden van de Maas en het Haringvliet* thans geheel of nagenoeg voltooid. Voor eerstbedoelde linie wordt nog slechts de voortzetting gevorderd van verbeteringen van ondergeschikt belang, die, aangezien de wetenschap niet stilstaat, in den loop des tijds aan meest alle verdedigingswerken noodig blijken; bij de overige genoemde stellingen moet nog aan enkele forten, waarvan de aanbouw reeds voor een belangrijk deel is afgeloopen, de laatste hand worden gelegd, terwijl daarna, ook voor die stellingen, nog slechts verbeteringen van ondergeschikt belang te verrichten overblijven.

De voornaamste taak die thans nog tot uitvoering van de vestingwet wordt gevorderd, is mitsdien de voltooiing van de *stelling van Amsterdam*, terwijl overigens nog enkele werken tot dekking van rivierovergangen, enz, moeten worden gemaakt of verbeterd.

Naar de meening van den ondergeteekende moet dan ook nu in de eerste plaats de aanleg der werken voor de *Amsterdamsche stelling* worden voortgezet, zoo krachtig als de toestand van 's lands financiën slechts eenigszins gedoogt, en moet er naar worden gestreefd die belangrijke positie, het reduit, de sluitsteen van ons nationaal stelsel van landsverdediging, zoodra mogelijk in verdedigbaren toestand te brengen. Eer dit geheel gereed kan zijn, zullen altijd nog jaren moeten verloopen, en als de tijd waarin de politieke hemel voor ons helder is niet wordt benuttigd, kan men plotseling voor bezwaren staan, waarvan de ondergeteekende de kans niet voor zijne rekening mag nemen.

Was ten vorigen jare de voorbereiding van de voor die werken op te maken ontwerpen nog niet zoo ver gevorderd dat bij de vestingbegrooting voor 1884 gelden voor de uitvoering daarvan tot een belangrijk bedrag konden worden aangevraagd, thans [illegible]die ontwerpen voor een groot gedeelte gereed en kan [illegible]ng met den aanleg van een aantal nieuwe forten worden begonnen.

De ondergeteekende acht het dan ook zijn plicht, bij deze vestingbegrooting eene niet onbelangrijke som voor de stelling van Amsterdam aan te vragen.

Hij wenscht namelijk in 1885 aan een aantal nieuwe forten, zoowel voor het noordelijk als voor het zuidelijk front der stelling, de hand te doen slaan en gelijktijdig de reeds aangevangen uitvoering van werken voor het westelijk front te doen voortzetten.

Bij dit voornemen wordt hij geleid zoowel door de be-

geerte om spoedig een zoo groot mogelijk gedeelte van de stelling in staat van tegenweer te brengen, als door den eisch, die zich voor den aanleg dezer forten, met betrekking tot den aard der uit te voeren werkzaamheden, doet gelden, om *gelijktijdig* met het maken van een aantal verschillende werken aan te vangen.

Alvorens dit laatste punt nader toe te lichten, zij aangeteekend, dat de ondergeteekende zich voor de inrichting der stelling — de ligging en het type der forten — bij de opgemaakte ontwerpen genoegzaam volkomen heeft gegrond op het daarvoor bij de behandeling van de vestingbegrooting voor 1881 aan de Staten-Generaal medegedeelde plan, waarmede deze zich, door het reeds bij herhaling toestaan van gelden voor de uitvoering daarvan, hebben vereenigd.

Wat nu den aanleg der nieuwe forten betreft — de ondergeteekende acht het noodzakelijk, dat daarbij de wijze van werken worde toegepast, die in den laatsten tijd met den besten uitslag is gevolgd bij de verbeterige van het westelijk front der stelling, namelijk van dn linie van Spaarndam en de positie aan de Liede. Daarbij wordt, vóór dat met de metselwerken wordt begonnen, het noodige zand voor de aardewerken aangevoerd en binnen daartoe aangelegde zandkisten in hooge massa's bijeengebracht, met het doel om de daaronder aanwezige slappe specie samen te drukken. Daardoor kan voor vele gebouwen het voordeel worden bereikt dat zij later op eenvoudiger wijze kunnen worden gemaakt en dat bij de uitvoering der werken naar alle waarschijnlijkheid de belangrijke bezwaren worden voorkomen, die anders bij het aanleggen van forten in de slappe terreinen rondom Amsterdam stellig zouden worden ondervonden, — bezwaren, die zoowel vertraging in het werk als hoogere kosten zouden medebrengen.

Vermits er echter een betrekkelijk geruime tijd moet verloopen alvorens het doel, dat met het aanbrengen der zandophoogingen wordt beoogd, genoegzaam is verwezenlijkt, en intusschen met de uitvoering der metselwerken niet kan worden begonnen, leidt toepassing der omschreven wijze van werken tot het tezelfder tijd onderhanden nemen van *verscheidene* nabij elkander aan te leggen forten. Immers zoodoende kan ook de verdere uitvoering dier werken gelijken tred houden en kan dus bijvoorbeeld een geheel front of een belangrijk gedeelte daarvan gelijktijdig en binnen een normaal tijdsverloop worden voltooid en in verdedigbaren teestand gebracht, terwijl, indien aan de forten op de besproken wijze één voor één werd begonnen, niet alleen gedurende vele jaren op alle punten der stelling stukwerk zou blijven bestaan, maar ook eene aanzienlijke vertraging in het geheel afwerken daarvan zou worden veroorzaakt.

Nog om eene andere reden is het zeer wenschelijk voor een aantal werken gelijktijdig de noodige zandophoogingen te doen aanbrengen. Immers slechts op die wijze kunnen aanbestedingen van eenigen omvang plaats hebben, en kunnen vermoedelijk lagere eenheidsprijzen, alzoo geldelijke voordeelen, bij de uitvoering worden verkregen.

De vorengestelde overwegingen zullen naar de ondergeteekende vertrouwt, de noodzakelijkheid doen erkennen, om hem, voor 1885, de beschikking te geven over eene betrekkelijk hooge som voor de stelling van Amsterdam. Met het oog op 's lands financieelen toestand, heeft hij zich, bij de aanvraag ten deze, beperkt tot het bedrag dat volstrekt noodig is om het beoogde doel behoorlijk te kunnen bereiken. Maar aan den anderen kant heeft hij gemeend het bedoelde bedrag met vertrouwen te mogen vragen, omdat dit kan geschieden zonder aanmerkelijke opdrijving van het eindcijfer der vestingbegrooting. Immers voor de voltooiing van de overige liniën en stellingen kan over 1885 met betrekkelijk geringe sommen worden volstaan, terwijl de nog te verrichten werkzaamheden tot aanleg en verbetering van werken aan rivierovergangen in dat jaar nog kunnen worden uitgesteld.

De vestingbegrooting voor 1885 is dan ook slechts f 308 300 hooger dan die voor het loopende jaar, terwijl het bedrag, dat op het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1885 is aangevraagd, slechts f 217 300 hooger is dan dat 't welk voor 1884 is toegestaan en dat, ten gevolge van het ontbreken van gelegenheid om in dat jaar vele nieuwe werken onderhanden te nemen, in vergelijking met de cijfers van vorige jaren, als *bijzonder laag* is te beschouwen.

Alvorens over te gaan tot toelichting der artikelen, wil de ondergeteekende nog hierbij voegen, dat de uitvoering van de Amsterdamsche stelling, overeenkomstig het omschreven voornemen, nog een bijkomend voordeel van veel belang oplevert. Immers de zandmassa's die zoodoende gaandeweg worden verkregen op de punten alwaar permanente werken moeten verrijzen, vormen gedurende de jaren die nog moeten verloopen alvorens die werken geheel zijn tot stand gebracht, bij in dien tijd mogelijk onverwacht oorlogsgevaar, reeds dadelijk zeer te waardeeren en belangrijke hulpmiddelen voor het inrichten van *tijdelijke* verdedigingswerken. Veilig mag dan ook worden beweerd dat reeds door de aanwezigheid van die zandmassa's de verdediging van Amsterdam, bij een eventueelen oorlog, niet langer een moeilijk oplosbaar vraagstuk zou zijn.

Tot toelichting van de aangevraagde sommen zij thans, onder verwijzing naar den toelichtenden staat, het volgende medegedeeld:

Art. 2. *Nieuwe Hollandsche waterlinie.* De posten voor de verbetering der vesting Gorinchem en van de inundatiemiddelen bezuiden de Lek zijn weder voor *Memorie* gevoerd op dezelfde gronden als ten vorigen jare zijn medegedeeld.

Omtrent de opruimingen van den Waaldijk vóór de sluis te Tiel en van den hulp-Lekdijk vóór den sluisbeer te Everdingen zijn de onderhandelingen met de betrokken dijksbesturen nog niet geheel afgeloopen.

De posten sub 3°. en 4°. dienen tot het voortzetten der aanschaffing van het materieel voor het in staat van verdediging brengen der werken in de linie, alsmede voor het verrichten van kleine verbeteringen in deze werken. Hiermede wordt hoofdzakelijk beoogd het maken van gronddepots in de forten; het sluiten met lichte borstweringen der verdedigingswerken, die open in de keel zijn; alsmede het maken van schuilplaatsen, remises, nissen en dergelijke, van beton, ten einde het aantal in oorlogstijd te maken blindeeringen en het onder zoodanige omstandigheden uit te voeren werk van bovenvermelden aard tot een kleinste te beperken. Zich ten deze bepalende tot de gebouwtjes die *volstrekt noodig* moeten worden geacht, worden elk jaar eenige forten in de Nieuwe Hollandsche waterlinie op voorschreven voet afgewerkt, zooals bijvoorbeeld onlangs is geschied voor de forten bij het Hemeltje, bij Rijnauwen en Honswijk. De ondergeteekende wil hiermede geregeld voortgaan, daarbij den financieelen toestand des lands in het oog houdende.

In verband met het maken der bedoelde beton-gebouwen wordt intusschen de aan te schaffen hoeveelheid blindeeringhout enz. voor het in staat van verdediging brengen der forten aanzienlijk beperkt. Dit heeft aanleiding gegeven om den post sub 3°. f 30 000 lager te stellen dan de gelijksoortige post, voorkomende op den toelichtenden staat betrekkelijk de loopende vestingbegrooting.

Art. 3. *Stelling van den Helder.* De verbetering dezer stelling is nagenoeg gereed. Het zal echter noodig zijn alsnog sommige voorwerken van de forten Dirks Admiraal en Westoever, die bij deze verbetering aanmerkelijk vereenvoudigd zijn, te slechten. De beste en goedkoopste wijze om tot deze slechting te geraken, maakt alsnog een punt van onderzoek uit. Met het oog hierop heeft men gemeend daarvoor thans alleen een post voor *Memorie* te moeten uittrekken.

Voor kleine verbeteringen die noodig zouden kunnen blijken nu de nieuwe werken voltooid zijn en in gebruik komen, is, evenals ten vorigen jare, een post uitgetrokken.

Art. 4. *Stelling van Amsterdam.* De posten sub 1°. en 2°. *a* en *c* betreffen de voortzetting van reeds in uitvoering zijnde werken. Voor den post sub 2°. *b* werd ten vorigen jare reeds geld toegestaan, doch met de uitvoering van het werk is, ten gevolge van moeilijkheden bij de onteigening, nog niet kunnen worden begonnen. Men hoopt dat zulks eerlang het geval zal zijn.

De posten sub 2°. *d* en *e* vinden hunne verklaring door

het medegedeelde aan het hoofd dezer. Men heeft hierbij geene bepaalde verdedigingswerken kunnen noemen, omdat de besteding der gelden afhangt van den loop der onderhandelingen omtrent den aankoop der voor deze werken noodige gronden.

Vermoedelijk zal een begin kunnen worden gemaakt met sommige verdedigingswerken aan de noordzijde van Amsterdam tusschen de Zuiderzee en Knollendam en met sommige werken aan de zuidzijde van Amsterdam tusschen Abcoude en de Haarlemmermeer, als: het fort op den zeedijk bij Edam, het werk in den polder Zeevang bij den spoorweg Purmerend-Hoorn, de forten aan de oostelijke en westelijke Beemsterringdijken, de werken aan den zuidelijken Beemsterringdijk bij den Middenweg en bij den Jisperweg, het fort bij Spijkerboor, het fort in den polder Botshol, het fort aan de samenkomst van Waver en Amstel, de werken bij Uithoorn en het fort bij Kudelstaart.

Art. 5. *Stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak.* De posten sub 1°. en 3°. betreffen de voortzetting van in uitvoering zijnde werken; de post sub 2°. is te beschouwen als eene overschrijving van op den dienst van 1883 reeds toegestane gelden, die niet zijn kunnen worden besteed, in verband met den langen duur der onderhandelingen, gevoerd met het bestuur van den Sabina-Henricapolder, omtrent het maken van de inundatiesluis.

Art. 6. *Stelling van de monden van de Maas en van het Haringvliet.* De post sub 1°. strekt tot het voortzetten van den bouw van het fort aan den nieuwen Maasmond, en die sub 2°. tot hetzelfde einde als bedoeld met den post sub 2°. voor de stelling van den Helder.

Art. 7. *Fort op den Hoofddam bij Pannerden.* Opdat dit fort aan zijn doel zou kunnen beantwoorden, is het volstrekt noodig de frontbatterij van het fort van eene pantsering te voorzien.

In verband daarmede wenscht de ondergeteekende dan tevens eenige kleine verbeteringen aan andere onderdeelen van het fort te doen aanbrengen.

Voor de uitvoering van een en ander wordt thans een eerste termijn uitgetrokken.

Art. 8. *Telegraphische verbinding van verdedigingswerken en posten.* Met de thans aangevraagde som zullen de telegraaflijnen tusschen verdedigingswerken in de verschillende stellingen (met uitzondering alleen van de Amsterdamsche stelling), alsmede sommige lijnen, die alsnog in het belang der kustverdediging worden noodig geacht, kunnen worden voltooid.

De Minister van Oorlog,

WEITZEL.

[19. 4.]

TOELICHTENDE STAAT, betreffende het geheele bedrag van de kosten der werken, welke zijn begrepen in de begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1885.

Begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1885.

Artikelen.	Namen der liniën.	NAMEN DER WERKEN.	VOOR ELK is besteed op den dienst van 1879.	1880.	1881.	1882.
2	Nieuwe Hollandsche waterlinie.	1. Verbeteren van de vesting Gorinchem.	f 100	f 580	»	f 200
		2. Verbeteren van inundatie-middelen bezuiden de Lek	»	»	»	95 750
		3. Materieel der genie voor het in staat van verdediging brengen der werken in de geheele linie.	»	»	f 38 800	70 560
		4. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de geheele linie.	»	»	»	43 600
3	Stelling van den Helder.	1. Slechten van voorwerken van forten aan de landzijde van de stelling. . .	»	»	»	»
		2. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de geheele stelling.	»	»	»	»
4	Stelling van Amsterdam.	1. Maken van een fort bij IJmuiden . .	1 680	50 350	88 200	136 159
		2. De eigenlijke stelling als:				
		a. Maken van een werk bij Abcoude .	»	»	»	»
		b. Maken van een werk bij Velzen. .	»	»	»	»
		c. Voortzetting van het verbeteren der linie van Spaarndam en der positie aan de Liede.	»	»	»	241 870
		d. Onteigening van gronden en uitvoering van voorbereidende werkzaamheden voor verschillende werken in de stelling	»	»	»	»
		e. Maken van zandophoogingen enz. voor verschillende werken in de stelling.	»	»	»	»
5	Stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak.	1. Verbeteren van de positie van Willemstad.	1 230	206 830	175 100	73 600
		2. Maken van eene inundatie-sluis bij het fort de Ruyter	»	»	»	»
		3. Verbeteren van de positie van Ooltgensplaat.	»	»	1 600	169 900

Begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooijing van het vestingstelsel, dienst 1885.

WERK zal vermoedelijk worden besteed op den dienst van 1883.	WERK zal vermoedelijk worden besteed op den dienst van 1884.	wordt thans aangevraagd.	zou bij volgende begrootingen nog aan te vragen zijn.	Voor elke linie, volgens de cijfers van deze begrooting, alsnog te besteden.	*Toelichtingen.*
»	*Memorie.*	*Memorie.*			
f 450	*Memorie.*	*Memorie.*			
50 500	f 60 000	f 30 000	*Memorie.*		
118 200	60 000	60 000	*Memorie.*		
		f 90 000	»	f 90 000	
»	»	*Memorie.*			
3 000	10 000	f 10 000			
		f 10 000	»	f 10 000	
727 300	260 000	f 420 000	f 16 550		
145 000	100 000	115 000	60 000		
»	100 000	100 000	350 000		
301 800	200 000	200 000	366 330		
»	100 000	150 000			
			8 020 000		
»	»	450 000			
		f 1 435 000	f 8 812 880	f 10 247 880	
65 000	100 000	f 49 400	f 60 000		
»	40 000	60 000	»		
85 000	150 000	28 500	15 000		
		f 137 900	f 75 000	f 212 900	

e·rooti g van uitgaven t n beho ve va·· de voltooiing v n het vesti gstelsel, dienst 1885.

Artikelen.	Namen der liniën.	NAMEN DER WERKEN.	VOOR ELK is besteed op den dienst van 1879.	1880.	1881.	1882.
6	Stelling van de monden van de Maas en van het Haringvliet.	1. Maken van een werk aan den Nieuwen Maasmond	f 380	f 780	f 104 680	f 264 500
		2. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de stelling Hellevoetsluis-Brielle	»	»	»	»
7		Verbeteren van het fort op den hoofddam bij Pannerden.	»	»	»	»
8		Telegraphische verbinding van verdedigingswerken en posten	»	»	»	»
9		Inkomende rechten van het ijzerwerk tot pantseringen, als:				
		a. Voor het fort op de Harssens . . .				
		b. Voor het fort bij IJmuiden				
		c. Voor het fort aan den Nieuwen Maasmond.	»	»	»	»
		d. Voor het fort op den hoofddam bij Pannerden				

Begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1885.

WERK					
zal vermoedelijk worden besteed op den dienst van		wordt thans aangevraagd.	zou bij volgende begrootingen nog aan te vragen zijn.	Voor elke linie, volgens de cijfers van deze begrooting, alsnog te besteden.	*Toelichtingen.*
1883.	1884.				
f 335 000	f 357 000	f 220 000	f 18 500		
»	10 000	10 000	»		
		f 230 000	f 18 500	f 248 500	
»	»	f 100 000	f 100 000		
120 000	50 000	105 000			
30 000	50 000	50 000			

VERZAMELING.

Artikel.	NAMEN DER LINIËN.	VOOR ELKE LINIE: wordt thans aangevraagd.	VOOR ELKE LINIE: zou bij volgende begrootingen nog aan te vragen zijn.	VOOR ELKE LINIE: in het geheel volgens de cijfers van deze begrooting alsnog te besteden.	*Toelichtingen.*
2	Nieuwe Hollandsche waterlinie . .	f 90 000	»	f 90 000	
3	Stelling van den Helder.	10 000	»	10 000	
4	Stelling van Amsterdam.	1 435 000	f 8 812 880	10 247 880	
5	Stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak	137 900	75 000	212 900	
6	Stelling van de monden van de Maas en het Haringvliet	230 000	18 500	248 500	
7	Verbeteren van het fort op den hoofddam bij Pannerden	100 000	100 000	200 000	
8	Telegraphische verbinding van verdedigingswerken en posten . . .	105 000	»	105 000	
9	Inkomende rechten van het ijzerwerk tot pantseringen.	50 000	»	50 000	
	Komt bij: de bedragen der artikelen in de vestingbegrooting, dienst 1885, als:				
	Artikel 1.	90 000	»	90 000	
	» 10.	5 000	»	5 000	
	» 11.	50 000	»	50 000	
		f 2 302 900	f 9 006 380	f 11 309 280	

[19. 5.]

STAAT DER UITGAVEN OVER 1883.

Artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Uitgaven gedaan of nog te doen over 1883. Onderdeelen.	Artikelen.	*Toelichtingen.*
1	*a.*	Jaarwedde aan civiel-ingenieurs . . .	f 4 200		
	b.	Toelagen en daggelden aan teekenaars en buitengewone opzichters. . . .	38 950		
	c.	Toelagen aan officieren der genie . .	24 720		
	d.	Reis- en verblijfkosten	2 370		
	e.	Schadeloosstelling voor bureel- en lokaalbehoeften	5 070		
				f 75 310	
2		Werken tot verbetering van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie:			
	1	Verbeteren van de vesting Gorinchem	»		
	2	Verbeteren van inundatie-middelen benoorden de Lek	f 13 000		
	3	Verbeteren van inundatie-middelen bezuiden de Lek	450		
	4	Materieel der genie voor het in staat van verdediging stellen der werken in de geheele linie	50 500		
	5	Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de geheele linie	118 200		
				182 150	
3		Werken tot verbetering van de stelling van den Helder:			
	1	Maken van een fort op de Harssens. .	f 357 500		
	2	Verbeteren van de batterij Louise . .	12 000		
	3	Wijzigen van de batterij Kaaphoofd .	31 800		
	4	Maken van een bewakingspost op den Zeedijk bij de Vischmarkt	25 000		
	5	Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de geheele linie	3 000		
				429 300	
		Transporteeren		f 686 760	

Artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Uitgaven gedaan of nog te doen over 1883. Onderdeelen.	Artikelen.	*Toelichtingen.*
		Per transport	. . . . .	f 686 760	(1) De uitgaven voor dit werk begrepen in de som, vermeld onder 1 van dit artikel.
4		Werken tot verbetering van de stelling van Amsterdam:			
	1	Maken van een fort bij IJmuiden . .	f 727 300		
	2	De eigenlijke stelling, als:			
	a.	Maken van een werk bij Abcoude . .	145 000		
	b.	Maken van een werk bij Velzen . . .	»		
	c.	Voortzetting van het verbeteren der linie van Spaarndam en der positie aan de Liede	301 800		
	d.	Onteigening van gronden en uitvoering van voorbereidende werkzaamheden voor verschillende werken in de stelling	»		
				1 174 100	
5		Werken tot verbetering van de stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak:			
	1	Verbeteren van de positie van Willemstad	f 65 000		
	2	Maken van eene inundatiesluis bij het fort de Ruyter	3 100		
	3	Maken van cementbeddingen in de positie van Willemstad	(1)		
	4	Verbeteren van de positie van Ooltgensplaat	85 000		
				153 100	
6		Werken tot verbetering van de stelling van de monden van de Maas en van het Haringvliet:			
	1	Maken van een werk aan den Nieuwen Maasmond	f 335 000		
	2	Verbeteren van den vesting Brielle . .	14 000		
	3	Verbetering van de stelling in het land van Voorne	92 500		
	4	Maken van cementbeddingen in de stelling	19 740		
	5	Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de stelling Hellevoetsluis-Brielle . . .	»		
				461 240	
7		Telegraphische verbinding van verdedigingswerken en posten	. . . .	120 000	
8		Inkomende rechten van het ijzerwerk tot pantseringen, als:			
	a.	Voor het fort op de Harssens			
	b.	Voor het fort bij IJmuiden, ...	. . . .	30 000	
	c.	Voor het fort aan den Nieuwen Maasmond			
		Transporteeren	. . . .	f 2 625 200	

Begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1885.

Artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Uitgaven gedaan of nog te doen over 1883. Onderdeelen.	Uitgaven gedaan of nog te doen over 1883. Artikelen.	*Toelichtingen.*
		Per transport		f 2 625 200	(2) Dit bedrag van . . f 23 030 zal vermoedelijk worden verhoogd met de over te schrijven som op art. 3 ad 15 900
9		Opmetingen enz., betreffende werken in liniën en vestingen hiervóór niet vermeld	. . . .	1 300	Totaal . . f 38 930
10		Onvoorziene uitgaven:			
		Termijnen van het voltooien van de batterij onder Brakel (2de gedeelte).	f 8 070		
		Aankoop van grond voor dit werk . .	3 930		
		Verbetering van het werk bij het fort Westervoort	4 210		
		Termijnen van het verbeteren van het fort Kijkduin	6 320		
		Gedeelte van een termijn van het verbeteren van het fort Nieuwersluis .	500		
				(2) 23 030	
		Totaal . .	. . . .	f 2 649 530	

[19. 6.]

BEREKENING DER MIDDELEN TOT DEKKING VAN HET BEDRAG DEZER BEGROOTING.

De middelen tot dekking der uitgaven, ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1885, zijn aldus te berekenen:

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1875 is toegestaan	f	3 000 000,00
De uitgaven bedragen		2 222 762,40
Bleef dus beschikbaar op 1875 . . .	f	777 237,60
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1876 is toegestaan.		2 700 000,00
De middelen voor 1876 bedroegen dus.	f	3 477 237,60
De uitgaven bedragen		1 650 843,17⁵
Bleef dus beschikbaar op 1876. . . .	f	1 826 394,42⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1877 is toegestaan.		2 610 000,00
De middelen voor 1877 bedroegen dus.	f	4 436 394,42⁵
De uitgaven bedragen		2 918 549,17
Op 1877 bleef alzoo beschikbaar. . .	f	1 517 845,25⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1878 is toegestaan.		1 880 000,00
De middelen voor 1878 bedroegen dus.	f	3 397 845,25⁵
De uitgaven bedragen		2 551 431,23⁵
Op 1878 bleef alzoo beschikbaar. . .	f	846 414,02
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1879 is toegestaan.		2 897 000,00
De middelen over 1879 bedroegen dus.	f	3 743 414,02
De uitgaven bedragen		1 929 480,20⁵
Op 1879 bleef alzoo beschikbaar. . .	f	1 813 933,81⁵
Transporteeren	f	1 813 933,81⁵

Per transport	f	1 813 933,81⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1880 is toegestaan.		2 540 000,00
De middelen over 1880 bedroegen dus.	f	4 353 933,81⁵
De uitgaven bedragen		2 347 958,73
Op 1880 bleef alzoo beschikbaar. . .	f	2 005 975,08⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1881 is toegestaan		1 400 000,00
De middelen over 1881 bedroegen dus.	f	3 405 975,08⁵
De uitgaven bedragen		2 122 872,39
Op 1881 bleef alzoo beschikbaar. . .	f	1 283 102,69⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1882 is toegestaan.		1 987 000,00
De middelen over 1882 bedroegen dus.	f	3 270 102,69⁵
De uitgaven bedragen		2 109 195,98
Op 1882 bleef alzoo beschikbaar. . .	f	1 160 906,71⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1883 is toegestaan.		2 591 400,00
De middelen over 1883 bedroegen dus.	f	3 752 306,71⁵
Blijkens den staat der uitgaven over 1883, als bijlage bij het ontwerp dezer begrooting voor 1885 gevoegd, zullen de uitgaven over 1883 ongeveer bedragen .		2 649 530,00
Op 1883 blijft dus vermoedelijk beschikbaar.	f	1 102 776,71⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1884 is toegestaan.		1 446 600,00
De middelen over 1884 bedragen dus .	f	2 549 376,71⁵
De uitgaven over *dit* jaar zullen niet hooger zijn dan.		1 910 376,71⁵
Over 1884 blijft dus vermoedelijk nog beschikbaar	f	639 000,00
Bij de Staatsbegrooting VIIIste hoofdstuk voor 1885 wordt ter bestrijding der uitgaven voor de voltooiing van het vestingstelsel gevraagd.		1 663 900,00
De middelen over 1885 kunnen dus worden geraamd op	f	2 302 900,00

[**19.** 7.]

NOTA VAN SCHRIJF- EN DRUKFEILEN.

Stuk n°. 5. Staat der uitgaven over 1883.

Artikel 3, 3de kolom, 2den regel v. o., staat: » linie "; lees: » stelling ".

» 10, 3de kolom, 5den regel v. o, staat: » Termijnen "; lees: » Termijn ".

[20. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet betreffende de begrooting wegens den arbeid der gevangenen over 1885.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 13den September 1884.

WILLEM.

[20. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de begrooting der uitgaven wegens den arbeid der gevangenen voor 1885 bij de wet behoort te worden vastgesteld, en dat tevens de middelen behooren te worden aangewezen tot dekking van die uitgaven;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De begrooting der uitgaven wegens den arbeid der gevangenen en van jeugdige overtreders, bedoeld in art. 66 van het Wetboek van Strafrecht, voor 1885, wordt vastgesteld op de som van *tweehonderd drie en zeventig duizend vijf en dertig gulden* (f 273 035,00).

Artikel 1. Traktementen, toelagen en belooningen der beambten en bedienden, hetzij tijdelijk of voor vast aangesteld . . . . . f	36 610,00
Artikel 2. Tijdelijke waarneming van betrekkingen wegens ziekte of andere tijdelijke ongeschiktheid of afwezigheid van beambten of bedienden	300,00
Artikel 3. Gratificatiën voor bijzondere plichtsbetrachting en tot verdere aanmoediging van beambten, mitsgaders belooningen aan directeuren en cipiers der cellulaire gevangenissen, huizen van verzekering en huizen van arrest of aan bewaarders in de gevangenissen voor hunne bemoeiing met den arbeid der gevangenen, naar gelang van hunnen daarbij betoonden ijver, mede bij wijze van gratificatie te verleenen. . .	300,00
Transporteeren . f	37 210,00
Per transport f	37 210,00
Artikel 4. Reis- en verblijfkosten van beambten en bedienden, alsmede vergoedingen van kosten hunner verplaatsing . . .	825,00
Artikel 5. Grondstoffen, bereidingsmiddelen, fabricage- en confectiekosten, werktuigen, gereedschappen, benoodigdheden voor tuin- en landbouw, vracht-, telegram-, bureel- en advertentiekosten, mitsgaders druk- en bindwerk	200 000,00
Artikel 6. Arbeidsloonen aan gevangenen en jeugdige overtreders.	30 000,00
Artikel 7. Onvoorziene uitgaven . . .	5 000,00
Totaal . . f	273 035,00

Artikel 2.

Tot dekking der uitgaven, in het vorig **artikel** vermeld, worden aangewezen de volgende middelen:

Artikel 1. De inkomsten over het jaar 1885 wegens:

a. verkochte goederen uit de magazijnen van den arbeid der gevangenen;

b. confectiewerk der gevangenen.

Artikel 2. De inkomsten over hetzelfde jaar wegens verkoop van onbruikbare werktuigen, gereedschappen en andere fabrieksvoorwerpen, den arbeid der gevangenen betreffende.

Artikel 3. De sommen, die in het jaar 1885 mochten worden gestort ter zake van inkomsten als in de *artt.* 1 en 2 vermeld, over 1883 en vroeger.

Artikel 3.

Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij een der *artikelen* 2, 4, 5 en 6 van het 1ste **artikel** der bij deze wet vastgestelde begrooting, ontoereikend wordt bevonden, kan het, met inachtneming van het voorschrift van het tweede lid van art. 24 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), door overschrijving uit *artikel* 7 van het 1ste **artikel** dezer begrooting worden aangevuld.

Artikel 4.

Op *artikel* 7 van het 1ste **artikel** der bij deze wet vastgestelde begrooting worden aangewezen de tot het dienstjaar 1885 behoorende uitgaven den voormelden arbeid betreffende, die hare omschrijving niet vinden in een der andere artikelen van deze begrooting.

Die uitgaven worden voor elke soort afzonderlijk in de rekening gebracht en omschreven.

Artikel 5.

Het batig saldo der rekening van de ontvangsten en uitgaven wegens den arbeid der gevangenen over 1885 wordt verantwoord onder de Rijksontvangsten van dat jaar, terwijl in eenig nadeelig slot nader, bij de wet, wordt voorzien.

De afgesloten rekening wordt aan de beide Kamers der Staten-Generaal medegedeeld.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Justitie,

[20. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

In vergelijking met het toegestane voor 1884, zijn in de onderdeelen van het artikel betreffende de traktementen, toelagen en belooningen der beambten en bedienden de na te melden wijzigingen gebracht:

Het onderdeel *a* is verhoogd met f 100, ten einde den commies in de gevangenis voor veroordeelde vrouwen te 's Hertogenbosch in rang en traktement gelijk te kunnen stellen met de commiezen-boekhouders in de strafgevangenissen te Leiden, Hoorn en Leeuwarden.

Hieromtrent valt op te merken, dat de bezoldiging van den titularis, in 1875 vastgesteld, geen verandering heeft ondergaan, niettegenstaande hij, nadat in 1880 tot de opheffing der betrekkingen van adjunct-commandant en van schrijver bij het beheer van den arbeid in genoemd gesticht werd besloten, sedert *alleen* met de geheele administratie en de boekhouding van den arbeid is belast en zich van die omvangrijke taak met bekwaamheid en loffelijken ijver kwijt.

Daarentegen is het onderdeel *h* met f 150 verminderd, omdat de surnumerair bij het beheer van den arbeid in de militaire strafgevangenis nabij Leiden zonder bezwaar voor den goeden gang van zaken, voorshands kan worden gemist.

Over 1885 is derhalve f 50 minder in art. 1 begrepen dan voor 1884 werd toegestaan.

Overigens komt het ontwerp van wet geheel met de begrooting, dienst 1884, overeen.

De bevolking der gevangenissen op 1 Juli 1880—1884 blijkt uit de volgende tabel:

	1880.	1881.	1882.	1883.	1884.
Categorieën van gevangenissen:					
Strafgevangenissen	1 234	1 198	1 116	1 097	1 008
Huizen van verbetering en opvoeding . . .	305	341	357	396	(1) 402
Cellulaire gevangenissen, burgerlijke en militaire huizen van verzekering en huizen van arrest	1 865	1 931	2 094	2 143	2 120
Totaal . . .	3 404	3 470	3 567	3 636	3 530
Categorieën van gevangenen:					
Crimineel veroordeelden	846	742	594	529	448
Correctioneel veroordeelden	1 709	1 835	1 999	2 099	2 033
Ongevonnisden	544	552	617	612	647
Niet veroordeelde jongens en meisjes, bedoeld in art. 66 van het Strafwetboek . .	305	341	357	396	402
Totaal . . .	3 404	3 470	3 567	3 636	3 530

(1) Te Alkmaar 203 jongens.
» Doetinchem 127 »
» Montfoort 72 meisjes.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[20. 4.]

RAMING DER MIDDELEN tot dekking van de uitgaven wegens den arbeid der gevangenen voor 1885.

Inkomsten wegens verkochte goederen uit de magazijnen van den arbeid der gevangenen en verricht confectiewerk voor het Departement van Oorlog . . . . f	75 000,00
Idem voor het Departement van Marine .	60 000,00
Idem voor het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid	27 000,00
Idem voor het Departement van Koloniën	9 000,00
Idem voor den dienst der gevangenissen .	90 000,00
Transporteeren . f	261 000,00
Per transport f	261 000,00
Idem voor den dienst der Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen	2 000,00
Idem voor de Rijksveldwacht	16 500,00
Idem voor particulieren	33 000,00
Idem wegens verkoop van onbruikbare werktuigen, gereedschappen en andere fabrieksvoorwerpen	300,00
Idem wegens sommen, diein 1885 mochten worden gestort tot geheele of gedeeltelijke voldoening van vorderingen, den arbeid der gevangenen betreffende, over 1883 en vroeger.	300,00
f	313 100,00

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[20. 5.]

BIJLAAG van de Memorie van Toelichting.

OVERZICHT van de bevolking der gevangenissen op den 1sten Juli 1884.

AARD DER GEVANGENISSEN.	SOORT DER GEVANGENEN.	Sterkte der bevolking.
6 strafgevangenissen	Crimineel veroordeelden	446
	Correctioneel veroordeelden	443
	Jeugdige vrouwelijke veroordeelden	22
	Jeugdige mannelijke veroordeelden	95
8 cellulaire gevangenissen, 5 huizen van verzekering en 18 huizen van arrest	Crimineel veroordeelden	»
	Correctioneel veroordeelden	1 470
	Ongevonnisden	646
Krankzinnigengestichten	Krankzinnige gevangenen	6
Huis van verbetering en opvoeding te Alkmaar en de gestichten nabij Doetinchem en te Montfoort.	Niet veroordeelde jongens, bedoeld in art. 66 van het Strafwetboek	330
	Niet veroordeelde meisjes, als voren	72
	Te zamen	3 530

VERDEELING.

Crimineel veroordeelden	446
Correctioneel veroordeelden	1 913
Jeugdige vrouwelijke veroordeelden	22
Jeugdige mannelijke veroordeelden	95
Ongevonnisden	646
Krankzinnige gevangenen	6
Huizen van verbetering en opvoeding	402
	3 530

[20. 6.]

UITGEWERKTE EN TOELICHTENDE STAAT behoorende bij de raming der kosten voor den arbeid der gevangenen voor het jaar 1885.

Nommers der artikelen	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.			GERAAMD voor 1885.
		Kosten wegens den arbeid der gevangenen en jeugdige overtreders, bedoeld in art. 66 van het Wetboek van Strafrecht.			
1		Traktementen, toelagen en belooningen der beambten en bedienden, hetzij tijdelijk of voor vast aangesteld:			
	a.	gevangenis voor veroordeelde vrouwen te *'s Hertogenbosch:*			
		een commies-boekhouder			f 1 00
	b.	gevangenis voor jeugdige veroordeelden nabij *Doetinchem:*			
		een hoofdcommies, directeur over den arbeid	f	1 400,00	
		» magazijnmeester		700,00	
		» meesterknecht		800,00	
		» opzichter voor land- en tuinbouw		600,00	
					3 50
	c.	militaire strafgevangenis nabij *Leiden:*			
		een adjunct-commandant voor het opzicht over den arbeid	f	1 800,00	
		» 1ste commies-boekhouder		1 000,00	
		» 2de commies		700,00	
		» magazijnmeester		700,00	
		zeven meesterknechts, à f 800		5 600,00	
		een bediende		500,00	
					10 30
	d.	cellulaire gevangenis te *Rotterdam:*			
		een adjunct-directeur voor het opzicht over den arbeid	f	1 600,00	
		» commies		800,00	
					2 40
	e.	huis van correctie te *Hoorn:*			
		een adjunct-commandant voor het opzicht over den arbeid	f	1 800,00	
		» 1ste commies-boekhouder		1 000,00	
		» 2de commies		700,00	
		» magazijnmeester		700,00	
		twee meesterknechts, à f 800		1 600,00	
		» bedienden, à f 500		1 000,00	
					6 80
	f.	huis van verbetering en opvoeding te *Alkmaar:*			
		een opzichter, tevens boekhouder	f	1 000,00	
		» tweede opzichter		1 000,00	
		werkbazen of meesterknechts voor het aanleeren van ambachten en het houden van toezicht		1 395,00	
					3 49
	g.	huis van opsluiting en tuchtiging te *Leeuwarden:*			
		een adjunct-commandant voor het opzicht over den arbeid	f	1 800,00	
		» 1ste commies-boekhouder		1 000,00	
		» 2de commies		700,00	
		» magazijnmeester		700,00	
		twee meesterknechts, à f 800		1 600,00	
		» bedienden, à f 500		1 000,00	
		» knechts bij de ramerij en droogerij, tevens belast met de garenkokerij, te zamen		365,00	
					7 16
				Transporteeren	f 34 66

Begrooting wege s den a beid der gevangenen voor 1885.

DEGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	TOELICHTINGEN.
f 900,00	f 900,00	f 100,00	»	*a.* Deze raming is met f 100 verhoogd om het traktement van den commies-boekhouder op f 1000 te kunnen brengen.
3 500,00	2 635,83⅝	864,16⅝	»	
10 300,00	10 299,92	0,08	»	
2 400,00	2 400,00	»	»	
6 800,00	6 768,72½	31,27½	»	
3 495,00	3 030,00	465,00	»	
7 165,00	7 122,32	42,68	»	
f 34 560,00	f 33 156,80	f 1 503,20	»	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAM voor 1885.
		Per transport	f 34 66(
	h.	drie surnumerairs	45(
	i.	tot aanvulling van het personeel	1 50(
		Te zamen . .	f 36 61(
2		Tijdelijke waarnemingen van betrekkingen wegens ziekte of andere tijdelijke ongeschiktheid of afwezigheid van beambten en bedienden	f 30(
3		Gratificatiën voor bijzondere plichtsbetrachting en tot aanmoediging van beambten, mitsgaders belooningen aan de directeuren en cipiers der cellulaire gevangenissen, huizen van verzekering en huizen van arrest of aan bewaarders in de gevangenissen, voor hunne bemoeiingen met den arbeid der gevangenen, naar gelang van hunnen daarbij betoonden ijver, mede bij wijze van gratificatiën te verleenen, te zamen	f 30(
4		Reis- en verblijfkosten van beambten en bedienden, alsmede vergoedingen van kosten hunner verplaatsing:	
		reis- en verblijfkosten . . . . . f 725,00	
		vergoedingen van kosten van verplaatsen 100,00	
			f 825
5		Grondstoffen, bereidingsmiddelen, fabricatie- en confectiekosten, werktuigen, gereedschappen, benoodigdheden voor tuin- en landbouw, vracht-, telegram-, bureel- en advertentiekosten, mitsgaders druk- en bindwerk:	
	a.	grondstoffen	f 156 500
	b.	bereidingsmiddelen, fabricatie- en confectiekosten, werktuigen, gereedschappen en benoodigdheden voor tuin- en landbouw	35 500
	c.	vracht-, telegram- en bureelkosten	6 000
	d.	drukwerk ter Algemeene Landsdrukkerij	50
	e.	advertentiekosten, mitsgaders druk- en bindwerk bij particulieren en door den arbeid der gevangenen.	1 950,
		Te zamen . .	f 200 000,
6		Arbeidsloonen aan de gevangenen en jeugdige overtreders	f 30 000,
7		Onvoorziene uitgaven	f 5 000,
		VERZAMELING.	
		Artikel 1	f 36 610,(
		» 2	300,(
		» 3	300,(
		» 4	825,(
		» 5	200 000,(
		» 6	30 000,(
		» 7	5 000,(
		Te zamen . .	f 273 035,(
		De raming voor 1885 overtreft de uitgaven over 1883 met . .	»

Begrooting wegens den arbeid der gevongenen voor 1885.

GEGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	TOELICHTINGEN.
f 34 560,00	f 33 156,80	f 1 503,20	»	
600,00	600,00	»	f 150,00	*h.* Deze raming is f 150 lager, omdat de surnumerair bij het beheer van den arbeid te Leiden voorshands kon worden gemist.
1 500,00	816,21	683,79	»	
f 36 660,00	f 34 573,01	f 2 186,99	f 150,00	
f 300,00	»	f 300,00	»	
f 300,00	f 280,00	f 20,00	»	
f 825,00	f 1 290,03⁵	»	f 465,03⁵	
f 156 500,00	f 165 890,17	»	f 9 390,17	
35 500,00	27 393,25	f 8 106,75	»	
6 000,00	5 264,41	735,59	»	
50,00	»	50,00	»	
1 950,00	807,48⁵	1 142,51⁵	»	
f 200 000,00	f 199 355,31⁵	f 10 034,85⁵	f 9 390,17	
f 30 000,00	f 27 192,64⁵	f 2 807,85⁵	»	
f 5 000,00	(1) f 710,54⁵	f 4 289,45⁵	»	(1) Op de som van f 5000 voor 1883 ter bestrijding van *onvoorziene uitgaven* toegestaan, is het navolgende beschikt:
				Tot aanvulling van art. 4, waarvan het bedrag ontoereikend is bevonden . . . . . f 465,03⁵
				Art. 7 245,51
				Beschikbaar 4 289,45⁵
				f 5 000,00
36 660,00	f 34 573,01	f 2 186,99	f 150,00	
300,00	»	300,00	»	
300,00	280,00	20,00	»	
825,00	1 290,03⁵	»	465,03⁵	
200 000,00	199 355,31⁵	10 034,85⁵	9 390,17	
30 000,00	27 192,64⁵	2 807,35⁵	»	
5 000,00	710,54⁵	4 289,45⁵	»	
273 085,00	f 263 401,55	f 19 638,65⁵	f 10 005,20⁵	
»	»	f 9 633,45		

[21. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot wijziging van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1883.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 13den September 1884.

WILLEM.

[21. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken eener wijziging van hoofdstuk V der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1883, vastgesteld bij de wetten van 27 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 9), 15 Juni 1883 (*Staatsblad* n°. 77), 7 December 1883 (*Staatsblad* n°. 186) en 20 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 166);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De volgende artikelen van hoofdstuk V der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1883 worden verhoogd, te weten:

Artikel 50. Bijdragen in de kosten van verpleging van behoeftige krankzinnigen, met *negen duizend vierhonderd tien gulden* (f 9410) en daardoor gebracht op *honderd negen en twintig duizend vierhonderd tien gulden* (f 129 410).

Artikel 51. Onderstand, kosten van vervoer, daaronder begrepen afhaling en begeleiding uit buitenlandsche of Nederlandsche gemeenten, verpleging en begrafenis van armen, bedoeld in art. 3 der wet van 16 December 1858 (*Staatsblad* n°. 84), van kracht gebleven volgens art. 16 der wet van 1 Juni 1870 (*Staatsblad* n°. 85), en van buitenslands verblijvende of van daar in Nederland komende en gekomen arme en zieke meerderjarige en arme hulpelooze minderjarige Nederlanders; kosten, voortvloeiende uit het overbrengen naar en verpleging in gestichten voor krankzinnigen van arme krankzinnigen, wier woonplaats in het Rijk niet is te vinden, en kosten van vervoer van zulke arme, uit die gestichten ontslagen verpleegden, zoo naar Nederlandsche gemeenten als naar buitenslands, gelijk mede kosten van begrafenis van zoodanige arme krankzinnigen, met *vier duizend zeshonderd zeventig gulden* (f 4670) en daardoor gebracht op *twee en dertig duizend zeshonderd zeventig gulden* (f 32 670).

Artikel 104. Jaarwedden, toelagen en belooningen der hoogleeraren, leeraren, beambten en bedienden bij de Polytechnische school, met *veertig gulden* (f 40) en daardoor gebracht op *honderd vijf duizend eenhonderd veertig gulden* (f 105 140).

Artikel 133. Vergoeding door het Rijk aan de gemeenten voor de kosten van haar lager onderwijs, ten gevolge van art. 45 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127), met *veertig duizend gulden* (f 40 000) en daardoor gebracht op *vijf millioen eenhonderd negentig duizend gulden* (f 5 190 000).

Art. 2.

Daarentegen worden verminderd de volgende artikelen van hoofdstuk V van genoemde begrooting:

Artikel 67. Schadeloosstellingen, subsidiën en verdere uitgaven tot wering van epidemische en besmettelijke ziekten, de kosten voortvloeiende uit de wet van 28 Maart 1877 (*Staatsblad* n°. 35) daaronder begrepen, alsmede bevordering der koepokinenting, met *zeventien duizend gulden* (f 17 000) en daardoor gebracht op *drie en tachtig duizend gulden* (f 83 000).

Artikel 134. Tijdelijk subsidie aan gemeenten, door de uitgaven tot eene behoorlijke inrichting van haar lager onderwijs vereischt, onbillijk bezwaard (art. 49 der wet van 17 Augustus 1878, *Staatsblad* n°. 127), met *zeven en dertig duizend eenhonderd twintig gulden* (f 37 120) en daardoor gebracht op *vierhonderd twee en zestig duizend achthonderd tachtig gulden* (f 462 880).

Art. 3.

Ten gevolge van voorschreven verhoogingen en verminderingen wordt:

het totaal der IIde afdeeling van gezegd hoofdstuk gebracht op *achthonderd zes en zeventig duizend eenhonderd dertien gulden* (f 876 113);

dat der IVde afdeeling op *achthonderd een en zestig duizend zevenhonderd zeven en veertig gulden veertig cent* (f 861 747,40), en

dat der Vde afdeeling op *negen millioen negenhonderd acht en dertig duizend driehonderd vier en zestig gulden dertig cent* (f 9 938 364,30).

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[21. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Artt. 50 *en* 51. De voor deze artikelen toegestane sommen zijn gebleken onvoldoende te zijn tot bestrijding der uitgaven.
Verhooging van deze posten is daarom noodzakelijk.

Art. 104. Tijdens de ongesteldheid van den hoogleeraar F. J. VAN DEN BERG, van 1 September—31 December 1883, heeft de heer T. J. STIELTJES Jr., adsistent aan de sterrenwacht te *Leiden*, diens lessen in wiskunde aan de Polytechnische school met uitstekend gevolg waargenomen. Hem werd daarvoor eene belooning van f 600 toegezegd. Hiervoor is echter op art. 104 slechts f 560 beschikbaar. Aanvulling van dat artikel met f 40 is dus noodig.

Art. 133. Volgens de op 20 Augustus 1884 van Gedeputeerde Staten ontvangen opgaven was toen voor de kosten van het lager onderwijs, vermeld in art. 44 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127) op de gemeente-begrootingen uitgetrokken in:

Noordbrabant	f	1 203 336,29
Gelderland	»	1 717 451,66
Zuidholland	»	3 970 308,74⁵
Noordholland	»	3 533 889,35
Zeeland	»	1 289 178,50
Utrecht	»	736 424,94⁵
Friesland	»	1 342 815,63
Overijssel	»	1 294 732,60
Groningen	»	1 305 517,07
Drenthe	»	409 433,29
Limburg	»	476 994,00⁵
Totaal	f	17 280 082,08⁵

Hiervan bedraagt de Rijksvergoeding, krachtens art. 45 der aangehaalde wet f 5 184 024,62⁵.

Vermits de zekerheid ontbreekt dat voormelde sommen geen wijziging meer zullen ondergaan en dus wellicht voor de Rijksvergoeding nog iets meer zal benoodigd zijn, wordt voorgesteld het artikel tot f 5 190 000 te verhoogen.

Artt. 67 *en* 134. Het verkregen overzicht van de uitgaven, gedaan of nog te doen ten laste van deze artikelen, maakt eene vermindering met de voorgestelde cijfers mogelijk, zoodat geene verhooging van het eindcijfer noodig is.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

[22. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet (en bijlagen), betreffende credieten ten laste der begrooting van *Nederlandsch-Indië* voor 1884 ter betaling van tot afgesloten dienstjaren behoorende onverevende vorderingen.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 14den September 1884.

WILLEM.

[22. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat ingevolge art. 11 der wet van 23 April 1864 (*Staatsblad* n°. 35), alle vorderingen ten laste der begrooting van Nederlandsch-Indië, welker verevening afhankelijk is van eene voorafgaande oplevering van stukken door belanghebbenden en welke niet zijn verevend vóór de afsluiting van het dienstjaar waartoe zij behooren, niet kunnen betaald worden dan uit credieten, daarvoor opnieuw door de wet toegestaan;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Ter voldoening van de vorderingen betrekkelijk de begrootingen van Nederlandsch-Indië over de jaren 1869 en 1874 tot en met 1882, op de bij deze wet gevoegde tien staten vermeld en niet vóór de afsluiting der betrokken diensten verevend, worden opnieuw credieten toegestaan, en wel:

tot een bedrag van:		voor zooveel betreft den dienst van:
f	48	1869
	23	1874
	19,41	1875
	1282,16	1876
	39,90	1877
	3485,99	1878
	953,51⁵	1879
	7002,94⁵	1880
	4157,01⁵	1881
	2401,57⁵	1882

Artikel 2.

De credieten, in het vorig artikel bedoeld, worden bestreden uit de sommen voor onvoorziene uitgaven toegestaan bij de onderafdeelingen van het IIde hoofdstuk der begrooting van Nederlandsch-Indië voor 1884, welke op de genoemde tien staten zijn aangeduid.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Koloniën,

STAAT van tot het dienstjaar 1869 behoorende vorderingen ten laste der begrooting van Nederlandsch-Indië, welke niet vóór de afsluiting van dat dienstjaar zijn verevend.

NAMEN DER BELANGHEBBENDEN.	AARD DER VORDERINGEN.	Bedrag.	Onderafdeelingen van het IIde hoofdstuk der begrooting van 1884, waarop de uitgaaf is aan te wijzen.	Totaal voor elke onderafdeeling.
D. N. F. Kiehl, controleur bij het binnenlandsch bestuur,	Reis- en verblijfkosten,	f 48,00	54	f 48,00

STAAT van tot het dienstjaar 1874 behoorende vorderingen ten laste der begrooting van Nederlandsch-Indië, welke niet vóór de afsluiting van dat dienstjaar zijn verevend.

NAMEN DER BELANGHEBBENDEN.	AARD DER VORDERINGEN.	Bedrag.	Onderafdeelingen van het IIde hoofdstuk der begrooting van 1884, waarop de uitgaaf is aan te wijzen.	Totaal voor elke onderafdeeling.
L. Harig, buitengewoon deurwaarder bij den raad van justitie te Batavia, voor Soekaboemi,	Gerechtelijke werkzaamheden,	f 3,50		
Idem,	Idem,	19,50		
			19	f 23,00

STAAT van tot het dienstjaar 1875 behoorende vorderingen ten laste der begrooting van Nederlandsch-Indië, welke niet vóór de afsluiting van dat dienstjaar zijn verevend.

NAMEN DER BELANGHEBBENDEN.	AARD DER VORDERINGEN.	Bedrag.	Onderafdeelingen van het IIde hoofdstuk der begrooting van 1884, waarop de uitgaaf is aan te wijzen.	Totaal voor elke onderafdeeling.
L. Harig, buitengewoon deurwaarder bij den raad van justitie te Batavia, voor Soekaboemi,	Gerechtelijke werkzaamheden,	f 5,00	19	f 5,00
G. Kolf en Cie.,	Geleverde leermiddelen,	f 14,41	70	14,41
				f 19,41

STAAT van tot het dienstjaar 1876 behoorende vorderingen ten laste der begrooting van Nederlandsch-Indië, welke niet vóór de afsluiting van dat dienstjaar zijn verevend.

NAMEN DER BELANGHEBBENDEN.	AARD DER VORDERINGEN.	Bedrag.	Onderafdeelingen van het IIde hoofdstuk der begrooting van 1884, waarop de uitgaaf is aan te wijzen.	Totaal voor elke onderafdeeling.
Fachriedin,	Levering van geldzakken,	f 19,74	33	f 19,74
A. H. J. Diemont,	Vervoerkosten,	f 1 247,29		
Firma Dummler en Co.,	Idem,	3,26		
Idem,	Idem,	11,87		
			111	1 262,42
				f 1 282,16

STAAT van tot het dienstjaar 1877 behoorende vorderingen ten laste der begrooting van Nederlandsch-Indië, welke niet vóór de afsluiting van dat dienstjaar zijn verevend.

NAMEN DER BELANGHEBBENDEN.	AARD DER VORDERINGEN.	Bedrag.	Onderafdeelingen van het IIde hoofdstuk der begrooting van 1884, waarop de uitgaaf is aan te wijzen.	Totaal voor elke onderafdeeling.
G. Kolff en Cie.,	Geleverde leermiddelen,	f 25,70		
C. A. L. Van Troostenburg de Bruyn, predikant,	Reis- en verblijfkosten,	14,20		
			70	f 39,90

STAAT van tot het dienstjaar 1878 behoorende vorderingen ten laste der begrooting van Nederlandsch-Indië, welke niet vóór de afsluiting van dat dienstjaar zijn verevend.

NAMEN DER BELANGHEBBENDEN.	AARD DER VORDERINGEN.	Bedrag.	Onderafdeelingen van het IIde hoofdstuk der begrooting van 1884, waarop de uitgaaf is aan te wijzen.	Totaal voor elke onderafdeeling.
Abdoel Raoef, inlandsch priester,	Beëedigen van getuigen,	f 6,20		
Raden Atmo Soeprodjo, inlandsch schrijver op het residentiekantoor te Banjoemas,	Reiskosten,	26,08		
F. Paulus,	Levering van voeding en sirie,	29,00		
			19	f 61,28
Tjia Yoen Seng,	Levering van rijst en olie,	f 23,62		
			54	23,62
Landsdrukkerij,	Zet en drukloon,	f 1 445,20		
Djie Bok Hien,	Levering van benoodigdheden voor inlandsche zieken-inrichtingen,	60,56		
Idem,	Idem,	69,32		
Idem,	Idem,	59,36		
Idem,	Idem,	63,44		
Idem	Idem,	69,33		
Idem,	Idem,	66,37		
Idem,	Idem,	79,44		
Idem,	Idem,	39,36		
Idem,	Idem,	40,76		
Idem,	Idem,	101,28		
Idem,	Idem,	36,97		
Idem,	Idem,	284,93		
Idem,	Idem,	257,25		
Idem,	Idem,	69,17		
Idem,	Idem,	51,34⁵		
Idem,	Idem,	14,42⁵		
Idem,	Idem,	22,72		
Idem,	Idem,	139,82		
Idem,	Idem,	71,13		
Idem,	Idem,	143,61		
Idem,	Idem,	84,49		
Idem,	Idem,	118,81		
			70	3 389,09
M. T. H. Perelaer, majoor der infanterie,	Daggelden,	f 12,00		
			111	12,00
				f 3 485,99

STAAT van tot het dienstjaar 1879 behoorende vorderingen ten laste der begrooting van Nederlandsch-Indië, welke niet vóór de afsluiting van dat dienstjaar zijn verevend.

NAMEN DER BELANGHEBBENDEN.	AARD DER VORDERINGEN.	Bedrag.	Onderafdeelingen van het IIde hoofdstuk der begrooting van 1884, waarop de uitgaaf is aan te wijzen.	Totaal voor elke onderafdeeling.
G. C. T. Van Dorp en C°.,	Geleverd drukwerk,	f 471,95		
J. C. W. Coert, secretaris der residentie Cheribon,	Werkzaamheden in het belang der verponding,	11,22		
Sie Soetjong, Son Sioe en Oeij Wan,	Commissieloon,	1,50	33	f 484,67
E. Ketjen, adsistent-resident van Soekapoera-Kolot (Preanger regentschappen),	Reis- en verblijfkosten,	f 41,02		
Tee Tjaij Khing,	Vervoer van koffie,	26,57	54	67,59
A. M. J. Bolsius, civiel geneesheer,	Reis- en verblijfkosten,	f 15,65⁵		
A. D. W. Lentze, opziener bij het mijnwezen,	Idem,	90,—		
W. Van Gelder, J. de Quant en J. H. de Puy,	Vacatieloon,	7,20—		
G. Kolff en Cie.,	Geleverde leermiddelen,	143,90		
Idem,	Idem,	144,50	70	401,25⁵
				f 953,51⁵

STAAT van tot het dienstjaar 1880 behoorende vorderingen ten laste der begrooting van Nederlandsch-Indië, welke niet vóór de afsluiting van dat dienstjaar zijn verevend.

NAMEN DER BELANGHEBBENDEN.	AARD DER VORDERINGEN.	Bedrag.	Onderafdeelingen van het IIde hoofdstuk der begrooting van 1884, waarop de uitgaaf is aan te wijzen.	Totaal voor elke onderafdeeling.
Ong Tjin Tik,	Levering van voeding, sirie en olie,	f 434,64		
Idem,	Idem,	405,38		
Bakirsa,	Translaatkosten,	45,00		
			19	f 885,02
G. J. Van der Geugten, deurwaarder,	Gerechtelijke werkzaamheden,	f 14,75		
Idem,	Idem,	14,75		
Idem,	Idem,	14,75		
Idem,	Idem,	21,00		
Idem,	Idem,	21,00		
Idem,	Idem,	21,00		
Idem,	Idem,	11,25		
Idem,	Idem,	11,25		
Idem,	Idem,	11,25		
Idem,	Idem,	11,25		
Idem,	Idem,	11,25		
Idem,	Idem,	11,25		
Idem,	Idem,	20,00		
Idem,	Idem,	1,00		
Idem,	Idem,	1,00		
Idem,	Idem,	21,00		
Idem,	Idem,	21,00		
Idem,	Idem,	18,00		
Idem,	Idem,	18,00		
Idem,	Idem,	4,00		
Idem,	Idem,	47,25		
Idem,	Idem,	47,25		
Idem,	Idem,	47,25		
Idem,	Idem,	66,00		
Idem,	Idem,	66,00		
Idem,	Idem,	66,00		
Idem,	Idem,	36,75		
Idem,	Idem,	36,75		
Idem,	Idem,	36,75		
Idem,	Idem,	36,75		
	Transporteeren	f 765,50		f 885,02

NAMEN DER BELANGHEBBENDEN.	AARD DER VORDERINGEN.	Bedrag.	Onder-afdeelingen van het IIde hoofdstuk der begrooting van 1884, waarop de uitgaaf is aan te wijzen.	Totaal voor elke onder-afdeeling.
	Per transport	f 765,50		f 885,02
G. J. Van der Geugten, deurwaarder,	Gerechtelijke werkzaamheden,	36,75		
Idem,	Idem,	36,75		
Idem,	Idem,	6,00		
Idem,	Idem,	6,00		
Idem,	Idem,	66,00		
Idem,	Idem,	66,00		
Idem,	Idem,	57,00		
Idem,	Idem,	57,00		
Idem,	Idem,	15,00		
J. F. Alexander, hoofdopziener der in- en uitvoerrechten,	Reiskosten,	77,00		
	Idem,		33	1 189,—
Koraisin, inlandsch onderwijzer,		f 10,80		
Nederlandsch-Indische Stoomvaartmaatschappij,	Vrachtkosten,	130,01		
Idem,	Idem,	139,37		
			54	280,18
G. E. Van Schuylenburch, veepest-gecommitteerde,	Reiskosten,	f 125,78		
J. Schaad, boormeester	Idem,	68,83		
A. Bisschop,	Levering van schoolbehoeften,	83,65		
Gebr. Van Cleef,	Levering van boekwerken,	1 110,05		
Raden Kandroewan, Darma Koessoema, adsistent-wedono,	Transportkosten,	35,34		
Raden Soemantra, Poera, als voren,	Idem,	37,47		
Mas Tirtawidjaija, als voren,	Idem,	26,91		
Mas Nitiwidaija, als voren,	Idem,	21,20		
Raden Djaijanagara, als voren,	Idem,	16,72		
Raden Djaijanagara, als voren,	Idem,	31,35		
Raden Djaijanagara, als voren,	Idem,	14,82		
Mas Tirtawidjaija, als voren,	Idem,	40,28		
Mas Kartadipradja, tjamat,	Idem,	48,64		
Nitiwidjaija, als voren,	Idem,	35,72		
Raden Kandoerocan Atmadilaga, als voren,	Idem,	13,91		
Mas Sastrapoera, adsistent-wedono,	Idem,	25,16		
Mas Sastrapoera, als voren,	Idem,	22,96		
Mas Sastrapoera, als voren,	Idem,	32,30		
	Transporteeren	f 1 791,17		f 2 354,20

Credieten ten laste der begrooting van Nederlandsch-Indië voor 1884.

NAMEN DER BELANGHEBBENDEN.	AARD DER VORDERINGEN.	Bedrag.	Onder-afdeelingen van het IIde hoofdstuk der begrooting van 1884, waarop de uitgaaf is aan te wijzen.	Totaal voor elke onder-afdeeling.
	Per transport	f 1 791,17		f 2 354,20
Raden Kendroewan Atmadilaga, adsistent-wedono,	Transportkosten,	25,16		
Mas Tirtawidjaija, als voren,	Idem,	19,08		
Mas Nitiwidjaija, als voren,	Idem,	41,80		
Raden Soemantra Poera, als voren,	Idem,	14,67		
Raden Soemantra Poera, als voren,	Idem,	13,46		
Raden Soemantra Poera, als voren,	Idem,	42,18		
F. Th. Von Kotsch, administrateur der tinmijnen,	Reiskosten,	356,80		
H. F. Aukes,	Vacatieloon,	3,00		
			70	2 307,32
E. Van Angelbeek,	Laatste termijn voor het bouwen van eene woning voor den boekhouder der in- en uitvoerrechten te Laboean-Deli,	f 500,00		
Hadji Abdul Rachman,	Levering van houtwerken,	176,93		
			84	676,93
Tju Tow Je,	Geleverde levensmiddelen,	f 268,49		
Idem,	Geleverde licht- en brandstoffen,	3,08		
Nederlandsch-Indische Stoomvaartmaatschappij,	Vervoerkosten,	1 392,92⁵		
			123	1 664,49⁵
				f 7 002,94⁵

STAAT van tot het dienstjaar 1881 behoorende vorderingen, ten laste der begrooting Nederlandsch-Indië, welke niet vóór de afsluiting van dat dienstjaar zijn verevend.

NAMEN DER BELANGHEBBENDEN.	AARD DER VORDERINGEN.	Bedrag.	Onderafdeelingen van het IIde hoofdstuk der begrooting van 1884, waarop de uitgaaf is aan te wijzen.	Totaal voor elke onderafdeeling.
D. Aponno, buitengewoon deurwaarder bij den raad van justitie te Amboina, voor Saparoea,	Gerechtelijke werkzaamheden,	f 11,20		
Idem,	Idem,	11,20		
Lie A. Njie,	Vervoer van kleedingstukken en slaapfournituren voor gevangenen,	148,61		
			19	f 171,01
Thieme en Cie.,	Levering van drukwerk,	f 6,50		
Firma Vogel van der Heyde en Cie.,	Idem,	12,50		
Idem,	Advertentiekosten,	61,00		
Idem,	Idem,	42,50		
Said Oemar Oin, Mohamad Oin Saleh,	Salaris,	15,00		
			33	137,50
G. E. A. F. Rudolph, adspirant-controleur bij het binnenlandsch bestuur,	Reis-, verblijf- en transportkosten,	f 37,48		
J. G. W. Lux, waarnemend adspirant-controleur bij het binnenlandsch bestuur,	Idem,	43,09⅝		
Ong Tjeng Hie,	Vrachtkosten,	18,58		
Kwee Lian Hong,	Verstrekking van postpaarden,	27,30		
A. Swartjes, sergeant der gewapende politiedienaren te Ternate,	Marschvoeding,	2,60		
Idem,	Idem,	15,60		
Labaé, politiedienaar,	Idem,	8,84		
Djaidoen, als voren,	Idem,	8,84		
Firma Vogel van der Heyde en Cie.,	Advertentiekosten,	40,00		
E. M. Latoeasan, inlandsch onderwijzer,	Reis-, verblijf- en transportkosten,	23,75		
C. Elenbaas, fungerend gouvernements landmeter,	Idem,	96,00		
Oey Kay Hie,	Transport van koffie,	61,25⅝		
			54	383,34
J. D. Matthieu, civiel geneesheer,	Quarantaine diensten,	f 19,70		
dr. K. Kuiper Middel, officier van gezondheid 2de klasse bij de zeemacht,	Idem,	3,20		
J. F. Rugebregt, vaccinateur,	Transportkosten,	20,00		
		f 42,90		f 691,85

Credieten ten laste der begrooting van Nederlandsch-Indië voor 1884.

NAMEN DER BELANGHEBBENDEN.	AARD DER VORDERINGEN.	Bedrag.	Onderafdeelingen van het IIde hoofdstuk der begrooting van 1884, waarop de uitgaaf is aan te wijzen.	Totaal voor elke onderafdeeling.
	Per transport	f 42,90		f 691,85
S. Abrahamsz, vaccinateur,	Transportkosten,	31,50		
Sastro di Poera en Wirjo di Redja,	Daggelden,	49,06		
De Lange en Cie.,	Levering van benoodigdheden voor het krankzinnigengesticht,	2 258,39		
G. C. F. Van Dorp en Cie.,	Idem van schoolbehoeften,	74,50		
S. J. De Vries, hulpprediker,	Reis- en verblijfkosten,	45,00		
Mas Mangoenadhi docter-djawa,	Reiskosten,	5,70		
Idem,	Idem,	6,00		
J. A. Ceulen en Cie.,	Levering van benoodigdheden voor het mijnwezen,	60,00		
Gebrs. Gimberg en Cie.,	Idem,	90,50		
A. W. J. Van Geen, veepest-gecommitteerde,	Reiskosten,	80,375		
Nederlandsch-Indische Stoomvaartmaatschappij,	Vervoerkosten,	26,00		
Idem,	Idem,	59,50		
			70	2 829,425
P. J. H. Van der Burgh, opzichter 2de klasse bij den waterstaat en de burgerlijke openbare werken,	Reiskosten,	f 42,00		
			84	42,00
Nederlandsch-Indische Stoomvaartmaatschappij,	Passagegelden,	f 383,50		
Idem,	Vrachtkosten,	162,265		
Idem	Idem,	25,00		
C. J. Van der Zijl, schout voor de politie te Kotta Radja,	Reis- en verblijfkosten,	22,975		
			111	593,74
				4 157,015

STAAT van tot het dienstjaar 1882 behoorende vorderingen ten laste der begrooting van Nederlandsch-Indië, welke niet vóór de afsluiting van dat dienstjaar zijn verevend.

NAMEN DER BELANGHEBBENDEN.	AARD DER VORDERINGEN	Bedrag.	Onderafdeelingen van het IIde hoofdstuk der begrooting van 1884, waarop de uitgaaf is aan te wijzen.	Totaal voor elke onderafdeeling.
G. A. Schrader, zoutverkooppakpakhuismeester,	Transport van geld,	f 19,00		
Palembangsche stoomvaartonderneming,	Huur van een stoomschip,	2 170,00	33	f 2 189,00
M. C. H. G. Coenen, waarnemend leeraar aan de landbouwschool te Buitenzorg,	Reis- en verblijfkosten,	f 18,50		
Mas Djoijosentono, docter djawa,	Idem,	73,75		
C. J. E. Klencke, administrateur der tinmijnen,	Idem,	120,32	70	212,57
				f 2 401,57

[22. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Ingevolge art. 11 der comptabiliteitswet van Nederlandsch-Indië, wordt door de Regeering eene som van f 19 413,51 aangevraagd tot betaling van vorderingen, welke, ofschoon binnen den bij art. 68 dier wet bepaalden termijn ingediend, niet zijn verevend vóór de afsluiting van de diensten waartoe zij behooren.

Uit de inlichtingen ter zake verstrekt, is gebleken, dat de vertraging, welke de verevening heeft ondervonden, voornamelijk hieraan moet worden toegeschreven, dat de bedenkingen tegen de ingezonden bescheiden gerezen, niet tijdig werden opgeheven, of dat de rechtmatigheid der schuld eerst na langdurige correspondentie bleek.

Het voorstel om de bovenbedoelde credieten te bestrijden uit de sommen, bij de begrooting van 1884 voor onvoorziene uitgaven toegestaan, grondt zich op het bepaalde bij de tweede zinsnede van het aangehaalde wetsartikel.

De Minister van Koloniën,
SPRENGER VAN EYK.

[23. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor *Curaçao* over het dienstjaar 1880.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 14den September 1884.

WILLEM.

[23. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM, III ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat volgens art. 106 van het Reglement op het beleid der regeering in de kolonie *Curaçao*, vastgesteld bij de wet van 31 Mei 1865 (*Staatsblad* n°. 56), het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten in het daarbij vermelde geval behoort te worden vastgesteld bij de wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor *Curaçao*, over het dienstjaar 1880, wordt vastgesteld als volgt:

De uitgaaf bedraagt *vijfhonderd zes en twintig duizend tachtig gulden acht en twintig en een halven cent* (f 526 080,28⁵).

De ontvangst bedraagt *driehonderd twee en zeventig duizend zevenhonderd vijf en dertig gulden veertien en een halven cent* (f 372 735,14⁵).

Het nadeelig slot der rekening bedraagt alzoo *honderd drie en vijftig duizend driehonderd vijf en veertig gulden veertien cent* (f 153 345,14), welk bedrag dientengevolge tot aanvulling der koloniale middelen over het dienstjaar 1880 is noodig geweest.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Koloniën,

[23. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Ter voldoening aan het voorschrift van art. 106 van het Reglement op het beleid der regeering in de kolonie Curaçao, vastgesteld bij de wet van 31 Mei 1865 (*Staatsblad* n°. 56), wordt hiernevens aangeboden een ontwerp van wet tot vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

De koloniale huishoudelijke begrooting voor dat dienstjaar is definitief vastgesteld bij de wet van 24 Januari 1880 (*Staatsblad* n°. 15) en gewijzigd bij die van 4 December 1881 (*Staatsblad* n°. 183).

Het eindcijfer der uitgaven, aanvankelijk geraamd op	f	523 277,18⁵
is bij de laatstgemelde wet verhoogd met.		2 732,29
en daardoor gebracht op.	f	526 009,47⁵
De werkelijke uitgaven hebben bedragen		526 080,28⁵
of *meer* dan de begrooting	f	70,81
De middelen en inkomsten (behalve de bijdrage uit 's Rijks schatkist), geraamd op . . . . . f 382 691,00		
hebben opgebracht. . . 372 735,14⁵		
of *minder* dan de raming . ————		9 955,85⁵
Zoodat de dienst van 1880 voor de kolonie Curaçao in vergelijking met de begrooting een *nadeelig* resultaat heeft opgeleverd van.	f	10 026,66⁵

Dat de opbrengst der middelen beneden de verwachting bleef, is te wijten aan het mislukken van den zoutoogst op St. Martin, zooals reeds werd opgemerkt in de Memorie van Toelichting bij de wetsontwerpen tot verhooging van de Curaçaosche begrooting en van hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor 1880 (gedrukte stukken 1881—1882, **81**, n°. 4).

Het tekort tusschen de koloniale uitgaven en ontvangsten bedraagt f 153 345,14, of f 65,98 *meer* dan ter subsidieering van de Curaçaosche geldmiddelen is beschikbaar gesteld bij de wetten van 24 Januari 1880 (*Staatsblad* n°. 16) en 4 December 1881 (*Staatsblad* n°. 184). Nu de koloniale huishoudelijke begrooting voor het dienstjaar 1884 waarschijnlijk een voordeelig slot zal opleveren, stelt de ondergeteekende zich voor het ontbrekende bedrag van f 65,98 ten laste van die begrooting te doen brengen.

De hierbij overgelegde rekening is voorzien van eene verklaring van den Gouverneur, dd. 28 Maart 1884, dat de koloniale verantwoordingstukken over het jaar 1880 door eene commissie onder zijn toezicht zijn onderzocht, met de aanwezige bewijsstukken vergeleken en in orde bevonden, en gaat vergezeld van de verslagen der koloniale uitgaven en ontvangsten, waarin die voor zooveel noodig worden toegelicht.

De Minister van Koloniën,
SPRENGER VAN EYK.

[23. 4.]

BIJLAGE van de Memorie van Toelichting.

REKENING van ontvangsten en uitgaven, gedaan volgens de koloniale huishoudelijke begrooting van Curaçao, over het dienstjaar 1880.

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

ONTVANGSTEN.

	BENAMING DER MIDDELEN.	Raming.	Werkelijke ontvangst.
	A. Belastingen.		
	CURAÇAO.		
a.	Belasting op grondeigendommen en hypotheken	f 57 000,00	f 54 49[illegible]
b.	Zegelrecht	12 000,00	15 58[illegible]
c.	Haven- en veiligheidsrecht	10 000,00	9 71[illegible]
	Licht- en bakengeld	5 000,00	4 12[illegible]
e.	Patentrecht op ingevoerde goederen	50 000,00	50 53[illegible]
f.	Accijnsrecht op sterken drank	30 000,00	24 72[illegible]
g.	Patentrecht op neringen en bedrijven	12 500,00	13 81[illegible]
h.	Vendurechten	4 500,00	4 11[illegible]
i.	Belasting voor de weerbaarheid	6 000,00	6 34[illegible]
k.	Belasting op de erfopvolging of collaterale successie	1 500,00	4 14[illegible]
l.	De 100ste penning op den verkoop van vaste goederen	6 000,00	5 64[illegible]
m.	Uitvoerrecht op metaalertsen en alle soort van phosphorzure kalk, gewonnen op de eilanden Curaçao en Klein-Curaçao	30 000,00	26 14[illegible]
	BONAIRE.		
a.	Invoerrechten	5 000,00	7 05[illegible]
b.	Uitvoerrecht op stapelproducten	5 000,00	6 65[illegible]
c.	Ankergeld	1 000,00	1 19[illegible]
d.	Zegelrecht	800,00	1 101
e.	Belasting op publieke verkoopingen	100,00	13
f.	Licht- en bakengeld	1 000,00	1 325
g.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van slijter of tapper en het aanhouden van koffiehuizen, logementen en sociëteiten	100,00	120
h.	Accijnsrecht op sterken drank	2 000,00	4 280
i.	Belasting op de erfopvolging	50,00	
k.	Contributie tot instandhouding der schutterij	*Memorie.*	
l.	2 pct. van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen en vaartuigen	300,00	48,
m.	2 pct. van de waarde bij overdracht van gedonateerde onroerende goederen en vaartuigen	50,00	0,
n.	Bundergeld van gouvernementsgronden, in concessie afgestaan	1 000,00	2 664,
	ARUBA.		
a.	Grondbelasting	2 400,00	3 610,
b.	Invoerrechten	2 500,00	4 511,
c.	Uitvoerrechten op stapelproducten	1 500,00	1 244,
d.	Anker- en tonnegeld	1 000,00	709,
e.	Zegelrecht	600,00	1 264,
f.	Belasting op publieke verkoopingen	50,00	122,
g.	Licht- en bakengeld	100,00	106,
h.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van tapper of slijter en het aanhouden van koffiehuizen, logementen en sociëteiten	200,00	»
i.	Accijnsrecht op sterken drank	3 500,00	6 322,
k.	Belasting op de erfopvolging	50,00	»
l.	Contributie tot instandhouding der schutterij	*Memorie.*	31,
m.	2 pct. van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen en vaartuigen	100,00	78,
n.	2 pct. van de waarde bij overdracht van gedonateerde onroerende goederen en vaartuigen	25,00	»
	Transporteeren	f 252 925,00	f 271 873,5

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

UITGAVEN.

	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Raming.	Werkelijke uitgaven.
	Iste AFDEELING.		
	Gewestelijk bestuur.		
	CURAÇAO.		
Art. 1	Traktementen en toelagen van de hoofd- en verdere ambtenaren, benevens daggeld van een geëmployeerde en pontgeld voor den bode bij den Kolonialen Raad .	f 15 022,00	f 15 022,00
» 2	Bureelbehoeften	1 600,00	1 600,00
» 3	Lokaalbehoeften, drukwerk, benevens translaatkosten	2 746,05⁵	3 117,93⁵
» 4	Uit- en terugzending, alsmede verplaatsing van burgerlijke ambtenaren, alsmede transport van met verlof gaande of van verlof terugkeerende en gepensionneerde ambtenaren met hunne gezinnen en van hunne weduwen en kinderen . . .	12 202,96⁵	12 302,96⁵
» 5	Overbrengen der mail-correspondentiën.	7 208,33	7 208,33
» 6	Terugbetaling aan den Nederlandschen consul te St. Tomas van op dat eiland voor rekening der kolonie betaalde briefporten	500,00	66,10
» 7	Kosten van het ijkwezen	2 680,00	2 680,00
	BONAIRE.		
» 8	Traktement en toelage van den gezaghebber	4 066,66	4 066,66
» 9	Bindloon en verschillende benoodigdheden.	25,00	25,00
» 10	Uit- en terugzending, alsmede verplaatsing van burgerlijke ambtenaren, benevens transport van met verlof gaande of van verlof terugkeerende en gepensionneerde ambtenaren met hunne gezinnen of van hnnne weduwen en kinderen, alsook vracht- en verblijfkosten van marechaussees bij aanvulling der sterkte . . .	75,00	75,00
» 11	Kosten van het ijkwezen.	111,00	111,00
	ARUBA.		
» 12	Traktement en toelagen van den gezaghebber en de verdere ambtenaren . . .	3 610,00	3 610,00
» 13	Bindloon en verschillende benoodigdheden	25,00	25,00
» 14	Uit- en terugzending, alsmede verplaatsing van burgerlijke ambtenaren, benevens transport van met verlof gaande of van verlof terugkeerende en gepensionneerde ambenaren met hunne gezinnen of van hunne weduwen en kinderen, alsook vracht- en verblijfkosten van marechaussees bij aanvulling der sterkte . . .	295,00	295,00
» 15	Kosten van het ijkwezen	125,00	125,00
	ST. MARTIN (*Nederl. gedeelte.*)		
» 16	Traktementen en toelagen van den gezaghebber en de verdere ambtenaren. . .	5 240,00	5 240,00
» 17	Bindloon en verschillende benoodigdheden.	25,00	28,00
» 18	Uit- en terugzending, alsmede verplaatsing van burgerlijke ambtenaren, benevens transport van met verlof gaande of van verlof terugkeerende en gepensionneerde ambtenaren met hunne gezinnen of van hnnne weduwen en kinderen, alsook vracht- en verblijfkosten van marechaussees bij aanvulling der sterkte . . .	2 562,50	2 562,50
» 19	Correspondentie met de West-Indische brievenmail	350,00	295,00
» 20	Kosten van het ijkwezen	125,00	125,00
	ST. EUSTATIUS.		
» 21	Traktement en toelage van den gezaghebber	3 200,00	3 200,00
» 22	Bindloon en verschillende benoodigdheden	25,00	25,00
» 23	Uit- en terugzending, alsmede verplaatsing van burgerlijke ambtenaren, benevens transport van met verlof gaande of van verlof terugkeerende en gepensionneerde ambtenaren met hunne gezinnen of van hunne weduwen en kinderen, alsook vracht- en verblijfkosten van marechaussees bij aanvulling der sterkte . . .	2 151,00	2 151,00
» 24	Correspondentie met de West-Indische brievenmail	146,27	146,27
» 25	Kosten van het ijkwezen	125,00	125,00
	Transporteeren	f 64 241,78	f 64 227,76

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

ONTVANGSTEN.

	BENAMING DER MIDDELEN.	Raming.	Werkelijke ontvangst.
	Per transport	f 252 925,00	f 271 87.
	St. Martin (*Nederlandsch gedeelte*).		
a.	Invoerrechten	5 000,00	2 66
b.	Uitvoerrecht op stapelproducten	15 000,00	1 06
c.	Havengeld	5 000,00	1 00
d.	Zegelrecht	1 500,00	1 67
e.	Belasting op publieke verkoopingen	500,00	
f.	Licht- en bakengeld	900,00	16
g.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van tapper of slijter en het aanhouden van koffiehuizen, logementen en sociëteiten	1 400,00	1 03
h.	Accijnsrecht op sterken drank	1 000,00	24
i.	Belasting op de erfopvolging	200,00	7
k.	Contributie tot instandhouding der schutterij	*Memorie.*	29
l.	2 pct. van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen	250,00	49
	St. Eustatius.		
a.	Invoerrechten	2 500,00	2 20
b.	Uitvoerrecht op stapelproducten	1 800,00	1 27
c.	Ankergeld	200,00	96
d.	Zegelrecht	400,00	49
e.	Belasting op publieke verkoopingen	100,00	13
f.	Licht- en bakengeld	100,00	84
g.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van tapper of slijter en het aanhouden van koffiehuizen, logementen en sociëteiten	500,00	396
h.	Accijnsrecht op sterken drank	750,00	800
i.	Belasting op de erfopvolging	150,00	
k.	Contributie tot instandhouding der schutterij	*Memorie.*	
l.	2 pct. van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen	40,00	89
m.	2 pct. van de waarde bij overdracht van gedonateerde onroerende goederen	25,00	
n.	Grondrechten (huur van gouvernements-erven)	100,00	88
	Saba.		
a.	Invoerrechten	1 800,00	1 763
b.	Uitvoerrecht op stapelproducten	500,00	117
c.	Ankergeld	450,00	340
d.	Zegelrecht	200,00	210
e.	Belasting op publieke verkoopingen	25,00	
f.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van tapper of slijter en het aanhouden van koffiehuizen, logementen on sociëteiten	300,00	312,
g.	Accijnsrecht op sterken drank	1 200,00	959,
h.	Belasting op de erfopvolging	25,00	
i.	2 pct. van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen en schepen	50,00	89,
k.	2 pct. van de waarde bij overdracht van gedonateerde onroerende goederen en vaartuigen	25,00	
	B. Inkomsten van onderscheiden aard.		
	Curaçao.		
a.	Leges	2 000,00	3 045,
b.	Verkoop van havenreglementen	50,00	56,
	Transporteeren	f 296 965,00	f 293 150,

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

UITGAVEN.

	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Raming.	Werkelijke uitgaven.
	Per transport	f 64 241,78	f 64 227,76
	SABA.		
Art. 26	Traktement en toelagen van den gezaghebber, tevens ontvanger en huur van eene raadkamer	2 850,00	2 850,00
27	Correspondentie met de West-Indische brievenmail	100,00	90,00
28	Kosten van het ijkwezen.	125,00	125,00
	IIde AFDEELING.		
	Justitie en politie.		
	CURAÇAO.		
» 29	Traktementen en toelagen van den president, de gegradueerde leden, rechterlijke en verdere ambtenaren van het hof van justitie, van den procureur-generaal en de ambtenaren van diens parket; van den kantonrechter en diens griffier; bureelbehoeften van den griffier bij het hof van justitie, den procureur-generaal en bureelbehoeften, benevens extra-schrijfloon voor den griffier bij het kantongerecht, alsmede bureelbehoeften voor den advocaat-generaal	40 449,46	40 449,46
» 30	Translaatkosten	154,00	154,00
» 31	Verschillende justitiekosten.	13 672,32	13 672,32
» 32	Traktementen en toelagen van de marechaussees, den cipier en de veldwachters.	27 944,99	27 944,99
» 33	Kleeding voor de marechaussees en de veldwachters.	1 073,00	1 073,00
» 34	Huur en verlichting der wachthuizen voor de marechaussees.	684,04	684,04
» 35	Traktement van den marktmeester	400,00	400,00
	BONAIRE.		
» 36	Kosten van het kantongerecht.	1 663,91	1 663,91
» 37	Traktementen en toelagen van de marechaussees en veldwachters.	3 749,00	3 749,00
» 38	Kleeding van de marechaussees en veldwachters	199,73	199,73
» 39	Licht, water en verdere benoodigdheden voor de politie, schoonhouden van wachthuizen, alsmede voeding der gevangenen en andere justitiekosten	721,08⁵	721,08⁵
	ARUBA.		
» 40	Kosten van het kantongerecht.	1 475,00	1 475,00
» 41	Traktementen en toelagen van de marechaussees en veldwachters	3 815,00	3 815,00
» 42	Kleeding van de marechaussees en veldwachters	200,00	200,00
» 43	Licht, water en verdere benoodigdheden voor de politie, schoonhouden van wachthuizen, alsmede voeding der gevangenen en andere justitiekosten	400,00	446,57⁵
	ST.-MARTIN (*Nederl. gedeelte*).		
» 44	Traktement en toelagen van den president en de verdere ambtenaren van den raad van justitie en het kantongerecht.	2 620,00	2 620,00
» 45	Onderhoud der gevangenen en verdere justitiekosten.	579,02⁵	579,02⁵
» 46	Traktementen en toelagen van de marechaussees en veldwachters	6 110,00	6 110,00
» 47	Kleeding van de marechaussees en veldwachters	291,05⁵	291,05⁵
» 48	Licht en verdere benoodigdheden voor de wachten, alsmede wachthuishuur . .	368,62⁵	368,62⁵
	ST. EUSTATIUS.		
» 49	Traktement en toelagen van den president en de verdere ambtenaren van den raad van justitie en het kantongerecht.	2 650,00	2 650,00
» 50	Onderhoud der gevangenen en verdere justitiekosten.	500,00	873,41
» 51	Traktementen en toelagen van de marechaussees en veldwachters	2 651,00	2 651,00
» 52	Kleeding van de marechaussees en veldwachters	150,00	150,00
» 53	Licht en verdere benoodigdheden voor de wachten	144,77⁵	144,77⁵
	Transporteeren	f 179 982,79⁵	f 180 378,76

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

ONTVANGSTEN.

	BENAMING DER MIDDELEN.	Raming.	Werkelijk ontvangst
	Per transport	f 296 965,00	f 293 150
c.	Boeten	1 000,00	183
d.	Inkomsten van de posterij	7 000,00	12 889
e.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	17 000,00	16 854
f.	Inkomsten van de vleeschhal	6 000,00	5 516
g.	Agio's van verkochte wissels	14 000,00	8 587
h.	Inkomsten van de bakkerij	2 800,00	1 730
i.	Pakhuishuur van in entrepot aanwezige sterke dranken	1 200,00	1 621
k.	Renten van het kapitaal vroeger op het grootboek der nationale schuld ingeschreven ten name van het West-Indische pensioensfonds	5 381,00	5 421
l.	Inkomsten van de Gouvernementsbank.	7 500,00	8 215
m.	Aandeel in de huurpenningen van de markt voor groenten, enz.	150,00	101
n.	Opbrengst van arbeidsloonen van gevangenen	100,00	220
o.	Emolumenten ter griffie van het hof van justitie en van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	600,00	600
p.	Salaris van den hypotheekbewaarder, te verantwoorden aan de koloniale kas.	600,00	555
q.	Renten en pachtgelden van domaniale gronden in de buitendistricten	300,00	273
r.	Vergunning om guano op Klein Curaçao te graven	*Memorie.*	
s.	Bergloon van petroleum en alle andere licht ontvlambare olieën	500,00	369
t.	Terugbetaling van voorschotten aan ambtenaren	500,00	621
u.	Alle andere ontvangsten	4 000,00	553
	BONAIRE.		
a.	Leges	150,00	104
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	2 000,00	1 923
c.	Opbrengst wegens den verkoop van domaniale gronden.	2 500,00	1 806
d.	Boeten	50,00	47
e.	Emolumenten ter griffie van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas.	50,00	37
f.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare olieën	25,00	
g.	Inhouding van de jaarwedde van den gezaghebber wegens het gebruik van een landsgebouw als woning.	400,00	400
h.	Pakhuishuur van in entrepot aanwezige sterke dranken, enz.	25,00	14
i.	Alle andere ontvangsten	400,00	170
	ARUBA.		
a.	Leges	200,00	173,
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	1 400,00	1 702,
c.	[illegible] wegens den verkoop van domaniale gronden.	120,00	213,
d.	Vergunning om goud te delven	2 500,00	2 500,
e.	Boeten	25,00	50,
f.	Emolumenten ter griffie van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas.	25,00	6,
g.	Inhouding van de jaarwedde van den gezaghebber wegens het gebruik van een landsgebouw als woning.	400,00	400,
h.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare olieën	25,00	
i.	Inhouding van de jaarwedde van den onderwijzer wegens het gebruik van een landsgebouw als woning.	200,00	200,
k.	Vergunning tot het ontginnen van phosphorzure kalk	*Memorie.*	118,
l.	Alle andere ontvangsten	100,00	88,
	Transporteeren	f 376 191,00	f 367 422,

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

UITGAVEN.

	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Raming.	Werkelijke uitgaven.
	Per transport	f 179 982,79⁵	f 180 378,76
	SABA.		
Art 54	Toelagen en remuneratiën van de ambtenaren bij het kantongerecht	498,75	498,75
» 55	Onderhoud der gevangenen en verdere justitiekosten.	6,55	6,55
» 56	Traktementen en toelagen van de marechaussees en de veldwachters	1 950,00	1 950,00
» 57	Kleeding van de marechaussees en de veldwachters	80,31⁵	80,31⁵
» 58	Licht en verdere benoodigdheden voor de wachten.	190,00	211,80
	IIIde AFDEELING.		
	Geldelijk beheer.		
	CURAÇAO.		
» 59	Traktementen van den administrateur van financiën en de verdere ambtenaren bij de administratie	10 200,00	10 200,00
» 60	Bewaring van hypotheken	800,00	800,00
» 61	Traktementen van den ontvanger en verdere ambtenaren	5 900,00	5 900,00
» 62	Kosten van toezicht op de invordering van het patentrecht	1 200,00	1 232,41
» 63	Traktement van den magazijnmeester en toelage van een geëmployeerde . . .	2 100,00	2 100,00
» 64	Postwezen	3 400,00	3 400,00
» 65	Terugbetaling aan de Nederlandsche postadministratie en betalingen aan het internationaal bureel der Algemeene Postvereeniging te Bern	1 800,00	2 878,01⁵
» 66	Bureel- en magazijnbehoeften, drukwerk en andere uitgaven	3 456,00	4 364,99⁵
	BONAIRE.		
» 67	Traktementen van den ontvanger en diens klerk	2 400,00	2 400,00
» 68	Bureel- en magazijnbehoeften	275,00	275,00
» 69	Toezicht op de invordering van het in- en uitvoerrecht	2 120,00	2 120,00
	ARUBA.		
» 70	Traktement van den ontvanger	1 100,00	1 100,00
» 71	Toezicht op de invordering van het in- en uitvoerrecht	1 220,00	1 220,00
» 72	Bureelbehoeften en verdere kosten	200,00	200,00
	ST.-MARTIN (*Nederl. gedeelte*).		
» 73	Traktement van den ontvanger	1 833,27	1 983,27
» 74	Toezicht op de invordering van het in- en uitvoerrecht.	1 120,00	1 120,00
» 75	Bureelbehoeften voor den ontvanger.	200,00	200,00
» 76	Meetloon van zout en andere kosten	,35⁵	750,35⁵
	ST. EUSTATIUS.		
» 77	Traktement van den ontvanger	1 800,00	1 800,00
» 78	Toezicht op de invordering van het in- en uitvoerrecht.	560,00	560,00
» 79	Bureelbehoeften voor den ontvanger.	200,00	200,00
» 80	Premie van specie voor remises van subsidiën, vrachten en andere kosten . . .	834,00	834,00
	SABA.		
» 81	Toezicht op de invordering van het in- en uitvoerrecht.	560,00	560,00
» 82	Premie van specie voor remises van subsidiën, vrachten en andere kosten . . .	500,00	625,62⁵
	Transporteeren	f 227 237,03⁵	f 229 949,84⁵

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1830.

ONTVANGSTEN.

	BENAMING DER MIDDELEN.	Raming.	Werkelijke ontvangst
	Per transport	f 376 191,00	f 367 425
	St. Martin (*Nederl. gedeelte.*		
a.	Leges	250,00	420
b.	Kortingen op de inkomsten der ambtenaren wegens pensioen	2 200,00	2 121
c.	Boeten	100,00	10
d.	Emolumenten ter griffie van den raad van justitie en van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	100,00	30
e.	Steigergelden	800,00	413
f.	Inhouding van de jaarwedde van den onderwijzer wegens het gebruik van een landsgebouw als woning	200,00	60
g.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare olieën	25,00	
h.	Alle andere ontvangsten	100,00	
	St. Eustatius.		
a.	Leges	25,00	
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	1 500,00	1 391
c.	Boeten	50,00	
d.	Emolumenten ter griffie van den raad van justitie en van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	50,00	66
e.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare olieën	25,00	
f.	Alle andere ontvangsten	100,00	
	Saba.		
a.	Leges	100,00	68
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	725,00	722
c.	Boeten	50,00	
d.	Emolumenten ter griffie van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	25,00	
e.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare olieën	25,00	
f.	Alle andere ontvangsten	50,00	
	C. Bijdrage uit 's Rijks schatkist.		
	Bijdrage uit 's Rijks schatkist tot aanvulling der koloniale middelen	140 586,185	148 217
	Transporteeren	f 523 277,185	f 520 952,

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

UITGAVEN.

	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Raming.	Werkelijke uitgaven.
	Per transport	f 227 237,03⁵	f 229 949,84⁵
	IVde AFDEELING.		
	Eeredienst en onderwijs.		
	CURAÇAO.		
83	Traktementen van de predikanten der Hervormde gemeente	1 827,50	1 827,50
84	Traktementen en toelage van de Roomsch-katholieke geestelijken	14 481,33	14 481,33
85	Subsidie aan de Nederlandsch-Portugeesch-Israëlietische gemeente, ter voorziening in de geestelijke behoeften	3 000,00	3 000,00
86	Subsidie aan de Nederlandsch-Hervormde Israëlitiesche gemeente, ter voorziening in de geestelijke behoeften	2 000,00	2 000,00
87	Traktementen van onderwijzers en subsidie aan bijzondere scholen.	8 808,33	8 808,33
88	Huur van schoollokalen en andere kosten van het onderwijs	6 192,00	6 838,89⁵
	BON AIRE.		
89	Toelage aan de predikanten der Hervormde gemeente op Curaçao en aan den godsdienstonderwijzer op Bonaire voor het waarnemen van den predikdienst en het houden van godsdienstige voorlezingen op laatstgenoemd eiland	300,00	300,00
90	Traktementen van de Roomsch-katholieke geestelijken	2 400,00	2 400,00
91	Traktement van den landsschoolonderwijzer	1 000,00	1 000,00
92	Toelaag voor den kweekeling en andere kosten voor het onderwijs.	1 265,83⁵	1 265,83⁵
	ARUBA.		
93	Toelagen aan de predikanten der Hervormde gemeente op Curaçao en den godsdienstonderwijzer op Aruba voor het waarnemen van den predikdienst en het houden van godsdienstige voorlezingen op laatstgenoemd eiland.	300,00	300,00
94	Traktement van de Roomsch-katholieke geestelijken.	2 125,13	2 125,13
95	Traktement van den landsschoolonderwijzer	1 400,00	1 400,00
96	Toelaag voor den kweekeling en andere kosten voor het onderwijs.	1 666,00	1 499,34
	ST. MARTIN (*Nederl. gedeelte.*)		
97	Toelaag aan den leeraar van het Methodisten genootschap	1 200,00	1 200,00
98	Traktement van de Roomsch-katholieke geestelijken.	1 200,00	1 200,00
99	Traktementen en toelagen aan onderwijzers	2 780,00	2 780,00
100	Schoolbehoeften en huur van schoollokalen	784,00	784,00
	ST. EUSTATIUS.		
101	Toelaag aan den leeraar van het Methodisten genootschap.	1 200,00	1 200,00
102	Traktement van den Roomsch-katholieke geestelijken	1 200,00	1 100,00
103	Traktement van den landsschoolonderwijzer	1 800,00	1 800,00
104	Toelaag voor kweekelingen en andere kosten voor het onderwijs	740,00	740,00
	SABA.		
105	Toelaag ter voorziening in het leeraarsambt der Hervormde gemeente	1 200,00	1 200,00
106	Traktement van den Roomsch-katholieke geestelijke.	1 200,00	1 200,00
107	Onderwijs	1 100,00	1 100,00
	Transporteeren	f 288 407,16	f 291 500,20⁵

[23. 4.]

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

ONTVANGSTEN.

BENAMING DER MIDDELEN.	Raming.	Werkelijk ontvangst
Per transport	f 523 277,18⁵	f 520 952
Transporteeren	f 523 277,18⁵	f 520 952

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

UITGAVEN.

	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Raming.	Werkelijke uitgaaf.
	Per transport	f 288 407,16	f 291 500,20⁵
	Vde AFDEELING.		
	Plaatselijke kosten.		
	CURAÇAO.		
A. 108	Dedommagementen, bureelbehoeften en fouragegelden voor paarden voor officieren en geëmployeerden bij de dienstdoende stedelijke en landelijke schutterij .	2 982,00	2 982,00
109	Verschillende uitgaven voor de schutterij	2 198,87⁵	2 198,87⁵
110	Traktement van den havenmeester tevens loods en scheepsmeter	1 200,00	1 200,00
111	Bagger- en andere werken aan de haven, alsmede onderhoud der veerponten voor de communicatie met het Riffort en de overzijde der haven.	2 976,57	2 976,57
112	Traktement van den opzichter en den adsistent opzichter bij den vuurtoren op Klein-Curaçao.	1 500,00	1 500,00
113	Kustverlichting	615,96	617,94
114	Traktementen van het personeel bij het seinwezen	3 600,00	3 600,00
115	Verschillende uitgaven voor het seinwezen	9 320,25	9 320,25
116	Verschillende uitgaven voor de kaden, straten en wegen	16 241,94⁵	16 241,94⁵
117	Traktementen en toelagen voor den stadsgeneesheer, den armen-doctor in het stadsdistrict en den bode bij den geneeskundigen raad	3 500,00	3 500,00
118	Verschillende uitgaven voor den plaatselijken genees- en heelkundigen dienst. .	2 521,25	2 521,25
119	Traktementen van den directeur van de krankzinnigen- en leprozengestichten en den geneesheer van het krankzinnigengesticht en toelaag aan een wachter bij het krankzinnigengesticht	1 341,67	1 341,67
120	Verschillende uitgaven voor liefdadige instellingen	9 500,60	9 500,60
121	Verpleging van hulpbehoevende vrijgemaakten en hunne onverzorgde weezen. .	2 299,70	2 299,70
122	Toelaag aan den quarantaine-geneesheer, tevens directeur der quarantaine-inrichting en den quarantaine-loods tevens opzichter op de quarantaine-plaats . . .	1 200,00	1 200,00
123	Verschillende uitgaven voor den quarantaine-dienst	563,05	563,05
124	Verschillende uitgaven	4 476,75⁵	4 476,75⁵
	BONAIRE.		
125	Traktementen van den opzichter en den adsistent-opzichter bij den Willemstoren	800,00	800,00
126	Verlichting en onderhoud van den Willemstoren en van de ankerplaatsen bij het dorp Kralendijk.	370,19⁵	370,19⁵
127	Wegen	1 798,77⁵	1 798,77⁵
128	Traktement van den gouvernements-geneeskundige	1 400,00	1 400,00
129	Geneeskundige behoeften.	199,50	199,50
130	Verpleging van hulpbehoevende vrijgemaakten en hunne onverzorgde weezen .	351,00	351,00
131	Quarantaine-dienst	300,00	300,00
132	Verschillende uitgaven	348,02	348,02
	ARUBA.		
133	Kustverlichting	79,00	79,00
134	Seinwezen	366,00	366,00
135	Wegen en straten enz.	400,00	543,21⁵
136	Traktement van den gouvernements-geneeskundige	1 400,00	1 400,00
137	Geneeskundige behoeften.	164,20⁵	164,20⁵
138	Verpleging van hulpbehoevende vrijgemaakten en hunne onverzorgde weezen. .	200,00	200,00
	Transporteeren	f 362 622,48	f 365 860,72

[23. 4.]

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

ONTVANGSTEN.

BENAMING DER MIDDELEN.	Raming.	Werkelijk ontvangste
Per transport	f 523 277,18⁵	f 520 952
Transporteeren	f 523 277,11⁵	f 520 95

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

UITGAVEN,

	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Raming	Werkelijke uitgaven.
	Per transport	f 362 622,48	f 365 860,72
Art. 139	Quarantaine-dienst	300,00	300,00
» 140	Verschillende uitgaven	264,32⁵	264,32⁵
	ST.-MARTIN (*Nederl. gedeelte*).		
» 141	Havendienst	»	»
» 142	Kustverlichting	129,00	120,00
» 143	Seinwezen	300,00	300,00
» 144	Bagger-, waterstaats- en andere werken	1 199,20⁵	1 199,20⁵
» 145	Traktement van den gouvernements-geneeskundige	1 800,00	1 800,00
» 146	Geneeskundige behoeften	32,55	32,55
» 147	Toelaag aan den opzichter bij de liefdadige instelling (leprozengesticht)	360,00	360,00
» 148	Voeding en kleeding van de verpleegden in de liefdadige instelling	2 007,80	2 007,80
» 149	Verpleging van hulpbehoevende vrijgemaakten en hunne onverzorgde weezen	798,49	798,49
» 150	Quarantaine-dienst	150,00	150,00
» 151	Verschillende uitgaven	200,00	458,60
	ST.-EUSTATIUS.		
» 152	Schutterij	*Memorie.*	»
» 153	Havendienst	300,00	300,00
» 154	Straten en wegen	1 428,03	1 428,03
» 155	Traktement van den gouvernements-geneeskundige	2 000,00	2 000,02
» 156	Geneeskundige behoeften	50,00	62,69
» 157	Toelaag aan den opzichter bij de liefdadige instelling (leprozengesticht)	360,00	360,00
» 158	Voeding en kleeding van de verpleegden in de liefdadige instelling	1 869,41	1 869,41
» 159	Verpleging van hulpbehoevende vrijgemaakten en hunne onverzorgde weezen	1 006,01⁵	1 006,01⁵
» 160	Quarantaine-dienst	200,00	200,00
» 161	Verschillende uitgaven	71,61	71,61
	SABA.		
» 162	Wegen	500,00	526,87
» 163	Traktement van den gouvernements-geneeskundige	2 000,00	2 000,00
» 164	Geneeskundige behoeften	50,00	80,00
» 165	Verpleging van hulpbehoevende vrijgemaakten en hunne onverzorgde weezen	565,00	565,00
» 166	Verschillende uitgaven	62,00	62,00
	VIde AFDEELING.		
	Landsgebouwen en eigendommen.		
	CURAÇAO.		
» 167	Traktementen en toelagen van den chef en den opzichter bij het bouwdepartement	5 636,00	5 636,00
» 168	Onderhoud en herstelling der landsgebouwen en eigendommen, alsmede aankoop van meubelen en andere benoodigdheden voor de landsgebouwen	18 696,15⁵	18 696,15⁵
	BONAIRE.		
» 169	Onderhoud en herstelling der landsgebouwen en eigendommen, alsmede aankoop en onderhoud van benoodigdheden voor de landsgebouwen	2 900,00	2 904,43
	ARUBA.		
» 170	Onderhoud en herstelling der landsgebouwen en eigendommen, alsmede aankoop en onderhoud van benoodigdheden voor de landsgebouwen	750,00	890,73
	ST.-MARTIN (*Nederl. gedeelte*).		
» 171	Onderhoud en herstelling der landsgebouwen en eigendommen, alsmede aankoop en onderhoud van benoodigdheden voor de landsgebouwen	1 250,00	1 260,33⁵
	Transporteeren	f 409 849,07	f 413 570,98⁵

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

ONTVANGSTEN.

BENAMING DER MIDDELEN.	Raming.	Werkelijk ontvangst
Transporteeren	f 523 277,18⁵	f 520 95
	f 523 277,18⁵	f 520 952,

Willemstad, den 24sten November 1883.

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

UITGAVEN.

	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Raming.	Werkelijke uitgaven.
	Per transport	f 409 849,07	f 413 570,98[5]
	ST. EUSTATIUS.		
rt. 172	Onderhoud en herstelling der landsgebouwen en eigendommen, alsmede aankoop en onderhoud van benoodigdheden voor de landsgebouwen	828,12	828,12
	VIIde AFDEELING.		
	Pensioenen, wachtgelden, onderstanden en andere uitgaven van algemeenen aard.		
	CURAÇAO.		
» 173	Pensioenen van burgerlijke landsdienaren	40 534,46	42 413,79
» 174	Pensioenen van weduwen en nagelaten minderjarige kinderen van burgerlijke landsdienaren	17 479,45[5]	19 327,80[5]
» 175	Wachtgelden	133,33	2 160,72[5]
» 176	Onderstanden	52,50	52,50
» 177	Voorschotten op traktementen van ambtenaren	500,00	950,00
	BONAIRE.		
» 178	Pensioenen van burgerlijke landsdienaren	8 460,00	8 460,00
» 179	Pensioenen van weduwen en nagelaten minderjarige kinderen van burgerlijke landsdienaren	3 504,67	3 587,46
» 180	Wachtgelden	500,00	500,00
» 181	Onderstanden	102,09	102,09
	ARUBA.		
» 182	Pensioenen van burgerlijke landsdienaren	5 417,00	5 417,00
» 183	Pensioenen van weduwen en nagelaten minderjarige kinderen van burgerlijke landsdienaren	1 224,05	1 224,05
	ST. MARTIN (*Nederl. gedeelte.*)		
» 184	Pensioenen van burgerlijke landsdienaren	8 668,99	9 735,65
» 185	Pensioenen van weduwen en nagelaten minderjarige kinderen van burgerlijke landsdienaren	4 284,67	4 284,67
» 186	Wachtgelden	693,33	859,99
	ST. EUSTATIUS.		
» 187	Pensioenen van burgerlijke landsdienaren	4 071,16	4 071,16
» 188	Pensioenen van weduwen en nagelaten minderjarige kinderen van burgerlijke landsdienaren	2 485,75	2 485,75
	SABA.		
» 189	Pensioenen van burgerlijke landsdienaren	1 183,33	1 136,10
» 190	Pensioenen van weduwen en nagelaten minderjarige kinderen van burgerlijke landsdienaren	1 637,50	1 556,25
	VIIIste AFDEELING.		
	Onvoorziene uitgaven.		
» 191	Onvoorziene uitgaven	15 000,00	3 356,19
		f 526 009,47[5]	f 526 080,28[5]

Aldus opgemaakt door mij Administrateur van Financiën,

DE VEER.

De Gouverneur van Curaçao verklaart dat de koloniale verantwoordingstukken van het jaar 1880, door de Commissie, benoemd bij Gouvernementsbesluit van 28 November 1883 n°. 595, onder zijn oog onderzocht, met de aanwezige bewijsstukken vergeleken en in orde bevonden zijn.

Willemstad, 28 Maart 1884.

N. VAN DEN BRANDHOF.

[23. 5.]

BIJLAGE van de Memorie van Toelichting.

KOLONIE CURAÇAO. — Verslag der koloniale uitgaven, gedaan over het dienstjaar 1880.

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Afdeeling.	Artikel.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Geraamd beloop per artikel volgens de wetten van 24 Januari 1880 en 4 Dec. 1881.	Bedrag per artikel na gedane af- en overschrijvingen.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in de kolonie.	Bedra per art der gedane ui in Neder
I.		**Gewestelijk bestuur.**				
		CURAÇAO.				
	1	Traktementen en toelagen van de hoofd- en verdere ambtenaren, benevens daggeld van een geëmployeerde en pontgeld voor den bode bij den Kolonialen Raad	f 15 022,00	f 15 022,00	f 15 022,00	
	2	Bureelbehoeften	1 600,00	1 600,00	1 600,00	
	3	Lokaalbehoeften, drukwerk, benevens translaatkosten	2 746,05[5]	3 117,93[5]	2 432,23[5]	f 6
	4	Uit- en terugzending, alsmede verplaatsing van burgerlijke ambtenaren, benevens transport van met verlof gaande of van verlof terugkeerende en gepensionneerde ambtenaren met hunne gezinnen of van hunne weduwen en kinderen.	12 202,96[5]	12 202,96[5]	10 152,96[5]	21
	5	Overbrengen der mailcorrespondentiën	7 208,33	7 208,33	7 208,33	
		Transporteeren	f 38 779,35	f 39 151,23	f 36 415,53	f 2 83

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Totaal bedrag per artikel der gedane uitgaven.	Bedrag per artikel waarvan geen gebruik is gemaakt.	Overschreden bedrag per artikel, waarvan de raming niet bij de wet voor aanvulling vatbaar is verklaard.	Overschreden bedrag per artikel, waarmede de raming niet is kunnen aangevuld worden wegens ontoereikendheid van den post van „onvoorziene uitgaven".	*TOELICHTINGEN.*
15 022,00	»	»	»	
1 600,00	»	»	»	
3 117,93⁵	»	»	»	De uitgaven hebben naar de behoefte f 371,88 meer bedragen dan de raming; krachtens Gouvernementsbesluiten dd. 17 Mei en 18 Juni 1881 nos. 198 en 290 is de raming met die som uit den post »Onvoorziene uitgaven", art. 191, aangevuld.
12 302,96⁵	»	»	f 100,00	Bij de aanvraag tot verhooging van dit artikel is abusievelijk f 100 te weinig als uitgaaf gesteld, daar werkelijk is uitgegeven een bedrag van f 12 302,96⁵. Zooals uit den verzamelstaat blijkt, is de raming niet uit den post van »Onvoorziene uitgaven" kunnen aangevuld worden. Het uitgegeven bedrag van f 12 302,96⁵ is als volgt:
7 208,33	»	»	»	

in Nederland.

gratificatie voor uitrusting aan G. Windholt, gewezen brigadier bij de marechaussees op Curaçao f	100,00
voor idem aan mr. C. A. H. Barge, lid van het hof van justitie op Curaçao	666,66
voor idem aan ds. H. F. Hamelberg, benoemd predikant op Curaçao	566,67
voor idem aan ds. J. A. Tydeman, benoemd predikant op Curaçao	566,67
aan A. Martis, passage van Nederland naar Curaçao	250,00
	f 2 150,00

in de Kolonie.

voor passage:

van den klerk J. B. Gravenhorst van Bonaire naar Curaçao . . . . . f	15,00
van den marechaussee 2de klasse Bienvenu van Aruba naar Curaçao.	10,00
van A. Martis van Curaçao naar Nederland.	250,00
van 3 minderjarige kinderen van wijlen mr. H. Timmers Verhoeven van Curaçao naar Nederland	500,00
van G. Windholt en gezin van Nederland naar Curaçao.	825,00
van A. Van den Meerendonk van Curaçao naar Nederland	150,00
van C. C. J. Van Romondt van Curaçao naar Martinique en terug	300,00
van mr. J. P. Smeele en gezin van Curaçao naar Nederland	2 200,00
van P. Oudenaller en echtgenoot van Curaçao naar Nederland	300,00

39 251,23	»	»	f 100,00	Transporteeren f 4 550,00

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Afdeeling.	Artikel.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Geraamd beloop per artikel volgens de wetten van 24 Januari 1880 en 4 Dec. 1881.	Bedrag per artikel na gedane af- en overschrijvingen.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in de kolonie.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in Nederland.
I.		Per transport	f 38 779,35	f 39 151,23	f 36 415,53	f 28 70
	6	Terugbetaling aan den Nederlandschen Consul op St. Thomas van op dat eiland voor rekening der kolonie betaalde briefporten . . .	500,00	500,00	66,10	
	7	Kosten van het ijkwezen	2 680,00	2 680,00	2 680,00	
		BONAIRE.				
	8	Traktement en toelage van den gezaghebber .	4 066,66	4 066,66	4 066,66	
	9	Bindloon en verschillende benoodigdheden . .	25,00	25,00	25,00	
	10	Uit- en terugzending alsmede verplaatsing van burgerlijke ambtenaren, benevens transport van met verlof gaande of van verlof terugkeerende en gepensionneerde ambtenaren met hunne gezinnen of van hunne weduwen en kinderen, alsook vracht- en verblijfkosten van marechaussees bij aanvulling der sterkte.	75,00	75,00	75,00	
	11	Kosten van het ijkwezen	111,00	111,00	111,00	
		ARUBA.				
	12	Traktement en toelagen van den gezaghebber en de verdere ambtenaren	3 610,00	3 610,00	3 610,00	
	13	Bindloon en verschillende benoodigdheden . .	25,00	25,00	25,00	
		Transporteeren	f 49 872,01	f 50 243,89	f 47 074,29	f 28 70

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Totaal bedrag per artikel der gedane uitgaven.	Bedrag per artikel waarvan geen gebruik is gemaakt.	Overscheden bedrag per artikel, waarvan de raming niet bij de wet voor aanvulling vatbaar is verklaard.	Overschreden bedrag per artikel, waarmede de raming niet is kunnen aangevuld worden wegens ontoereikendheid van den post van „onvoorziene uitgaven".	*TOELICHTINGEN.*
39 251,23	»	»	f 100,00	Per transport f 4 550,00
				van N. I. H. Battings van Curaçao naar Nederland 150,00
				van mr. C. A. H. Barge van Nederland naar Curaçao 778,50
				In de kolonie Suriname gratificatie voor uitrusting aan mr. S. A. Baëza, benoemd lid van het hof van justitie op Curaçao . 666,67
				aan L. L. Weegenraad van Curaçao naar Nederland 150,00
				van mr. S. A. Baëza van Suriname naar Curaçao 306,10
				van pastoor C. Schrouwen van Curaçao naar Nederland 250,00
				passagekosten van ds. H. F. Hamelberg en gezin van Nederland naar Curaçao. . . 3 301,69⁵
				f 10 152,96⁵
				In Nederland, ... f 2 150,0₀
				In de kolonie 10 152,96⁵
				f 12 302,96⁵
66,10	433,90	»	»	Minder uitgaven, naar de behoefte.
2 680,00	»	»	»	
4 066,66	»	»	»	
25,00	»	»	»	
75,00	»	»	»	De uitgegeven som is als volgt:
				in de kolonie.
				voor passage van den klerk 3den rang O. Tilleman van Curaçao naar Bonaire . . . . . f 25,00
				voor idem van den waarnemenden griffier Ferguson van Curaçao naar Bonaire . . 25,00
				voor idem van den marechaussee Van den Berg van Curaçao naar Bonaire, en van den marechaussee Oudenaller van Bonaire naar Curaçao 15,00
111,00	»	»	»	voor idem van den waarnemenden griffier J. Ferguson van Bonaire naar Curaçao . 10,00
				f 75,00
3 610,00	»	»	»	
25,00	»	»	»	
f 49 909,99	f 433,90	»	f 100,00	

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Afdeeling.	Artikel.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Geraamd beloop per artikel volgens de wetten van 24 Januari 1880 en 4 Dec. 1881.	Bedrag per artikel na gedane af- en overschrijvingen.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in de kolonie.	Bedrag per artike der gedane uitga in Nederla
I.		Per transport	f 49 872,01	f 50 243,89	f 47 074,29	f 2 83
	14	Uit- en terugzending, alsmede verplaatsing van burgerlijke ambtenaren, benevens transport van met verlof gaande of van verlof terugkeerende en gepensionneerde ambtenaren met hunne gezinnen of van hunne weduwen en kinderen, alsook vracht- en verblijfkosten van marechaussees, bij aanvulling der sterkte. .	295,00	295,00	295,00	
	15	Kosten van het ijkwezen	125,00	125,00	125,00	
		St. Martin. (*Nederl. gedeelte.*)				
	16	Traktementen en toelagen van den gezaghebber en de verdere ambtenaren	5 240,00	5 240,00	5 240,00	
	17	Bindloon en verschillende benoodigdheden . .	25,00	28,00	25,00	3
	18	Uit- en terugzending, alsmede verplaatsing van burgerlijke ambtenaren, benevens transport van met verlof gaande of van verlof terugkeerende en gepensionneerde ambtenaren met hunne gezinnen of van hunne weduwen en kinderen, alsook vracht- en verblijfkosten van marechaussees, bij aanvulling der sterkte. .	2 562,50	2 562,50	1 437,50	1 12
	19	Correspondentie met de West-Indische brievenmail	350,00	350,00	295,00	
	20	Kosten van het ijkwezen	125,00	125,00	125,00	
		St. Eustatius.				
	21	Traktement en toelage van den gezaghebber .	3 200,00	3 200,00	3 200,00	
		Transporteeren	f 61 794,51	f 62 169,39	f 57 816,79	f 3 96

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Totaal bedrag per artikel der gedane uitgaven.	Bedrag per artikel waarvan geen gebruik is gemaakt.	Overschreden bedrag per artikel, waarvan de raming niet bij de wet voor aanvulling vatbaar is verklaard.	Overschreden bedrag per artikel, waarmede de raming niet is kunnen aangevuld worden wegens ontoereikendheid van den post van „onvoorziene uitgaven".	*TOELICHTINGEN.*
f 49 909,99	f 433,90	»	f 100,00	
295,00	»	»	»	De uitgegeven som van f 295 is als volgt: *in de kolonie.* voor passage van den Roomsch-katholieken geestelijke J. A. Le Riele van Nederland naar Curaçao . . f 250,00 voor idem van den veldwachter J. Wild van Aruba naar Curaçao . . . . . 10,00 voor idem van den marechaussee Orie en gezin en den veldwachter J. Wild van Curaçao naar Aruba, en den marechaussee H. J. Appel en gezin van Aruba naar Curaçao. . . . . 35,00 f 295,00
125,00	»	»	»	
5 240,00	»	»	»	
28,00	»	»	»	De uitgaven hebben f 3 naar de behoefte meer bedragen dan de raming; krachtens machtiging bij Gouvernementsbesluit van 17 Mei 1881, n° 198, is de raming met die som uit den post van » Onvoorziene uitgaven", art. 191, aangevuld.
2 562,50	»	»	»	De uitgegeven som van f 2562,50 is als volgt: *in Nederland.* passagegeld van J. R. G. De Veer, ontvanger op St. Martin (Nederlandsch gedeelte) en gezin van Nederland naar Curaçao. . . . . f 1 125,00 *in de kolonie.* passage van den landsschoolonderwijzer J. Rijnenberg en gezin van St. Martin (Nederlandsch gedeelte) naar Nederland f 1 085,00 idem van den waarnemenden landsschoolonderwijzer W. A. Jonckheer en gezin van Curaçao naar St. Martin (Ned. gedeelte) . . 325,00 idem van den marechaussee H. J. Bremer van St. Martin (Nederlandsch ged.) naar St. Eustatius. 32,50 1 437,50 Te zamen . . . f 2 562,50
295,00	55,00	»	»	f 55 minder gebruikt dan de raming naar de behoefte.
125,00	»	»	»	
3 200,00	»	»	»	
61 780,49	f 488,90	»	f 100,00	

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Afdeeling.	Artikel.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Geraamd beloop per artikel volgens de wetten van 24 Januari 1880 en 4 Dec. 1881.	Bedrag per artikel na gedane af- en overschrijvingen.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in de kolonië.	Bedrag per afdeeling der gedane uitgaven in Nederland.
I.		Per transport	f 61 794,51	f 62 169,39	f 57 816,79	f 3 96
	22	Bindloon en verschillende benoodigdheden . .	25,00	25,00	25,00	
	23	Uit- en terugzending, alsmede verplaatsing van burgerlijke ambtenaren, benevens transport van met verlof gaande of van verlof terugkeerende en gepensionneerde ambtenaren met hunne gezinnen of van hunne weduwen en kinderen, alsook vracht- en verblijfkosten van marechaussees, bij aanvulling der sterkte	2 151,00	2 151,00	2 151,00	
	24	Correspondentie met de West-Indische brievenmail	146,27	146,27	146,27	
	25	Kosten van het ijkwezen	125,00	125,00	125,00	
		SABA.				
	26	Traktement en toelagen van den gezaghebber, tevens ontvanger, en huur van eene raadkamer	2 850,00	2 850,00	2 850,00	
	27	Correspondentie met de West-Indische brievenmail	100,00	100,00	90,00	
	28	Kosten van het ijkwezen	125,00	125,00	125,00	
		TOTAAL der Iste afdeeling . . .	f 67 316,78	f 67 691,66	f 63 329,06	f 3 96
II.		**Justitie en politie.**				
		CURAÇAO.				
	29	Traktementen en toelagen van den president, de gegradueerde leden, rechterlijke en verdere ambtenaren van het hof van justitie, van den procureur-generaal en de ambtenaren bij diens parket, van den kantonrechter en diens griffier; bureelbehoeften van den griffier bij het hof van justitie, den procureur-generaal en bureelbehoeften, benevens extra schrijfloon voor den griffier bij het kantongerecht, alsmede bureelbehoeften voor den advocaat-generaal . . .	f 40 449,46	f 40 449,46	f 35 799,50	f 4 64
	30	Translaatkosten	154,00	154,00	154,00	
	31	Verschillende justitiekosten	13 672,32	13 672,32	13 672,32	
	32	Traktementen en toelagen van de marechaussees, den cipier en de veldwachters	27 944,99	27 944,99	27 534,99	41
	33	Kleeding voor de marechaussees en de veldwachters	1 073,00	1 073,00	1 073,00	
	34	Huur en verlichting der wachthuizen voor de marechaussees	684,04	684,04	684,04	
	35	Traktement van den marktmeester	400,00	400,00	400,00	
		Transporteeren	f 84 377,81	f 84 377,81	f 79 317,85	f 5 05

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Totaal drag per fdeeling r gedane itgaven.	Bedrag per afdeeling waarvan geen gebruik is gemaakt.	Overschreden bedrag per artikel, waarvan de raming niet bij de wet voor aanvulling vatbaar is verklaard.	Overschreden bedrag per artikel, waarmede de raming niet is kunnen aangevuld worden wegens ontoereikendheid van den post van „onvoorziene uitgaven".	*TOELICHTINGEN.*
61 780,49	f 488,90	»	f 100,00	
25,00	»	»	»	
2 151,00	»	»	»	De uitgegeven som van f 2151 is als volgt: *in de kolonie.* overtochtskosten van Nederland naar Curaçao van den Roomsch-katholieken geestelijke V. J. A. M. Jansen . . . . . f 250,00 gratificatie voor uitrusting van idem, 2 maanden traktement . . . . . 200,00 voor passage per mail van den gouvernementsgeneeskundige J. G. Elsmann en twee zonen van St. Eustatius naar Nederland . 1 650,00 voor passage van den marechaussee Gearda en gezin van St. Martin (Ned. gedeelte) naar St. Eustatius . . . . . 51,00 Te zamen . . . f 2 151,00
146,27	»	»	»	
125,00	»	»	»	
2 850,00	»	»	»	
90,00	10,00	»	»	Eene som van f 10 minder uitgegeven dan de raming naar de behoefte.
125,00	»	»	»	
67 292,76	f 498,90	»	f 100,00	
40 449,46	»	»	»	
154,00	»	»	»	
13 672,32	»	»	»	
27 944,99	»	»	»	
1 073,00	»	»	»	
684,04	»	»	»	
400,00	»	»	»	
84 377,81	»	»	»	

Afdeeling.	Artikel.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Geraamd beloop per artikel volgens de wetten van 24 Januari 1880 en 4 Dec. 1881.	Bedrag per artikel na gedane af- en overschrijvingen.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in de kolonie.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in Nederland
II.		Per transport	f 84 377,81	f 84 377,81	f 79 317,85	f 5 059,
		BONAIRE.				
	36	Kosten van het kantongerecht	1 663,91	1 663,91	1 663,91	
	37	Traktementen en toelagen van de marechaussees en de veldwachters	3 749,00	3 749,00	3 749,00	
	38	Kleeding van de marechaussees en de veldwachters	199,73	199,73	199,73	
	39	Licht, water en verdere benoodigdheden voor de politie, schoonhouden van wachthuizen, alsmede voeding der gevangenen en andere justitiekosten	721,08⅝	721,08⅝	721,08⅝	
		ARUBA.				
	40	Kosten van het kantongerecht	1 475,00	1 475,00	1 475,00	
	41	Traktementen en toelagen van de marechaussees en de veldwachters	3 815,00	3 815,00	3 815,00	
	42	Kleeding van de marechaussees en de veldwachters	200,00	200,00	200,00	
	43	Licht, water en verdere benoodigdheden voor de politie, schoonhouden van wachthuizen, alsmede voeding der gevangenen en andere justitiekosten	400,00	446,57½	446,57½	
		ST. MARTIN (*Nederl. gedeelte*).				
	44	Traktementen en toelagen van den president en de verdere ambtenaren van den raad van justitie en het kantongerecht	2 620,00	2 620,00	2 620,00	
	45	Onderhoud der gevangenen en verdere justitiekosten	579,02½	579,02½	579,02½	
	46	Traktementen en toelagen van de marechaussees en de veldwachters	6 110,00	6 110,00	6 110,00	
	47	Kleeding van de marechaussees en de veldwachters	291,05½	291,05½	291,05½	
	48	Licht en verdere benoodigdheden voor de wachten, alsmede wachthuishuur	368,62½	368,62½	368,62½	
		ST.-EUSTATIUS.				
	49	Traktementen en toelagen van den president en de verdere ambtenaren van den raad van justitie en het kantongerecht	2 650,00	2 650,00	2 650,00	
	50	Onderhoud der gevangenen en verdere justitiekosten	500,00	873,41	873,41	
	51	Traktementen en toelagen van de marechaussees en de veldwachters	2 651,00	2 651,00	2 651,00	
	52	Kleeding van de marechaussees en de veldwachters	150,00	150,00	150,00	
	53	Licht en verdere benoodigdheden voor de wachten	144,77½	144,77½	144,77½	
		Transporteeren	f 112 666,01½	f 113 086,00	f 108 026,04	f 5 059,9

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Totaal bedrag per artikel der gedane uitgaven.	Bedrag per artikel waarvan geen gebruik is gemaakt.	Overschreden bedrag per artikel, waarvan de raming niet bij de wet voor aanvulling vatbaar is verklaard.	Overschreden bedrag per artikel, waarmede de raming niet is kunnen aangevuld worden wegens ontoereikendheid van den post van „onvoorziene uitgaven".	*TOELICHTINGEN.*
84 377,81	»	»	»	
1 663,91	»	»	»	
3 749,00	»	»	»	
199,73	»	»	»	
721,08⁵	»	»	»	
1 475,00	»	»	»	
3 815,00	»	»	»	
200,00	»	»	»	
446,57⁵	»	»	»	Meer uitgegeven, naar de behoefte, dan de raming een bedrag van f 46,57⁵ ; ingevolge Gouvernementsbesluit 17 Mei 1881 n⁰. 198 uit den post van »Onvoorziene uitgaven", art. 191, aangevuld.
2 620,00	»	»	»	
579,02⁵	»	»	»	
6 110,00	»	»	»	
291,05⁵	»	»	»	
368,62⁵	»	»	»	
2 650,00	»	»	»	
873,41	»	»	»	Naar de behoefte meer uitgegeven dan de raming een bedrag van f 373,41, welke som, krachtens Gouvernementsbesluit dd. 17 Mei 1881, n°. 198, uit den post van »Onvoorziene uitgaven", art. 191, is aangevuld.
2 651,00	»	»	»	
150,00	»	»	»	
144,77⁵	»	»	»	
113 086,00	»	»	»	

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Afdeeling.	Artikel.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Geraamd beloop per artikel volgens de wetten van 24 Januari 1880 en 4 Dec. 1881.	Bedrag per artikel na gedane af- en overschrijvingen.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in de kolonie.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in Nederland.
II.		Per transport	f 112 666,01⅝	f 113 086,00	f 108 026,04	f 5 059,96
		SABA.				
	54	Toelagen en remuneratiën van de ambtenaren bij het kantongercht	498,75	498,75	498,75	
	55	Onderhoud der gevangenen en verdere justitiekosten	6,55	6,55	6,55	
	56	Traktementen en toelagen van de marechaussees en de veldwachters.	1 950,00	1 950,00	1 950,00	
	57	Kleeding van de marechaussees en de veldwachters	80,31⅝	80,31⅝	80,31⅝	
	58	Licht en verdere benoodigdheden voor de wacht	190,00	211,80	211,80	
		TOTAAL der IIde afdeeling. . . .	f 115 391,63	f 115 833,41⅝	f 110 773,45⅝	f 5 059,96
III.		**Geldelijk beheer.**				
		CURAÇAO.				
	59	Traktementen van den administrateur van financiën en de ambtenaren bij de administratie .	f 10 200,00	f 10 200,00	f 10 200,00	
	60	Bewaring der hypotheken	800,00	800,00	800,00	
	61	Traktementen van den ontvanger en verdere ambtenaren.	5 900,00	5 900,00	5 900,00	
	62	Kosten van het toezicht op de invordering van het patentrecht	1 200,00	1 232,41	1 232,41	
	63	Traktement van den magazijnmeester en toelage van een geëmployeerde	2 100,00	2 100,00	2 100,00	
	64	Postwezen	3 400,00	3 400,00	3 400,00	
	65	Terugbetaling aan de Nederlandsche postadministratie en betalingen aan het internationaal bureel der Algemeene Postvereeniging te Bern	1 800,00	2 246,41⅝	514,92	f 2 363,09⅝
	66	Bureel- en magazijnbehoeften, drukwerk en andere uitgaven	3 456,00	4 364,99⅝	4 296,85	68,14⅝
		Transporteeren	f 28 856,00	f 30 243,82	f 28 444,18	f 2 431,23⅝

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Totaal bedrag per artikel der gedane uitgaven.	Bedrag per artikel waarvan geen gebruik is gemaakt.	Overschreden bedrag per artikel, waarvan de raming niet bij de wet voor aanvulling vatbaar is verklaard.	Overschreden bedrag per artikel, waarmede de raming niet is kunnen aangevuld worden wegens ontoereikendheid van den post van „onvoorziene uitgaven".	*TOELICHTINGEN.*
f 113 086,00	»	»	»	
498,75	»	»	»	
6,56	»	»	»	
1 950,00	»	»	»	
80,31⁵	»	»	»	
211,80	»	»	»	Meer uitgegeven, naar de behoefte, dan de raming, f 21,80 krachtens Gouvernementsbesluit dd. 17 Mei 1881, n°. 198, aangevuld uit den post van » Onvoorziene uitgaven", art. 191.
f 115 833,41⁵	»	»	»	
f 10 200,00	»	»	»	
800,00	»	»	»	
5 900,00	»	»	»	
1 232,41	»	»	»	Eene som van f 32,41 is naar de behoefte meer uitgegeven dan de raming, die daarmede, krachtens machtiging bij Gouvernementsbesluit dd. 17 Mei 1881, n°. 198, uit den post van » Onvoorziene uitgaven" is aangevuld.
2 100,00	»	»	»	
3 400,00	»	»	»	
2 878,01⁵	»	»	f 631,60	Dit artikel is overschreden met f 1078,01⁵. Blijkens verzamelstaat kan het bedrag van f 631,60 uit den post van » Onvoorziene uitgaven", art. 191, worden aangevuld; dus is het overschreden bedrag slechts aangevuld uit dien post tot het bedrag van f 446,41⁵. Deze aanmerkelijke overschrijding moet daaraan worden toegeschreven, dat tijdens het opmaken der Nota van overschrijdingen der verschillende artikelen, niet gerekend is dat in October en November 1881 in Nederland voor het dienstjaar 1880 zouden uitbetaald worden de aanmerkelijke bedragen van f 335,25⁵ en van f 1808,83.
4 364,99⁵	»	»	»	De raming van dit artikel is overschreden met f 908,99⁵, hoofdzakelijk voor meerdere uitgaven van drukwerk voor de administratie van financiën, het kantoor van den koloniale ontvanger en het postkantoor, daaronder begrepen havenreglementen ter verkoop, voor aankoop van zakken en aanmaak en herstelling van verschillende benoodigdheden, voor bediende in het magazijn, schoonhouden der kantoren, aanbrengen van duinwater en voor zegels voor wissels op het Ministerie van Koloniën; krachtens machtiging bij Gouvernementsbesluit dd. 17 Mei 1881, n°. 198, is de raming met het bedrag van f 908,99⁵ uit den post van » Onvoorziene uitgaven", art. 191, aangevuld.
30 875,42	»	»	f 631,60	

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Afdeeling.	Artikel.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Geraamd beloop per artikel volgens de wetten van 24 Januari 1880 en 4 Dec. 1881.	Bedrag per artikel na gedane af- en overschrijvingen.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in de kolonie.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in Nederland.
III.		Per transport	f 28 856,00	f 30 243,82	f 28 444,18	f 24
		BONAIRE.				
	67	Traktementen van den ontvanger en diens klerk	2 400,00	2 400,00	2 400,00	
	68	Bureel- en magazijnbehoeften	275,00	275,00	275,00	
	69	Toezicht op de invordering van het in- en uitvoerrecht	2 120,00	2 120,00	2 120,00	
		ARUBA.				
	70	Traktement van den ontvanger	1 100,00	1 100,00	1 100,00	
	71	Toezicht op de invordering van het in- en uitvoerrecht	1 220,00	1 220,00	1 220,00	
	72	Bureelbehoeften en verdere kosten	200,00	200,00	200,00	
		ST. MARTIN (*Nederl. gedeelte.*)				
	73	Traktement van den ontvanger	1 833,27	1 833,27	316,66	1 66
	74	Toezicht op de invordering van het in- en uitvoerrecht	1 120,00	1 120,00	1 120,00	
	75	Bureelbehoeften voor den ontvanger	200,00	200,00	200,00	
	76	Meeloon van zout en andere kosten	750,35⁵	750,35⁵	746,75⁵	
		ST. EUSTATIUS.				
	77	Traktement van den ontvanger	1 800,00	1 800,00	1 800,00	
	78	Toezicht op de invordering van het in- en uitvoerrecht	560,00	560,00	560,00	
	79	Bureelbehoeften van den ontvanger	200,00	200,00	200,00	
	80	Premie van specie voor remises van subsidiën, vrachten en andere kosten	834,00	834,00	834,00	
		SABA.				
	81	Toezicht op de invordering van het in- en uitvoerrecht	560,00	560,00	560,00	
	82	Premie van specie voor remises van subsidiën, vrachten en andere kosten	500,00	625,62⁵	625,62⁵	
		TOTAAL der IIIde afdeeling . . .	f 44 528,62⁵	f 46 042,07	f 42 722,22	f 4 10
IV.		**Eeredienst en Onderwijs.**				
		CURAÇAO.				
	83	Traktementen van de predikanten der Hervormde gemeente	f 1 827,50	f 1 827,50	f 694,16	f 1 13
	84	Traktementen en toelagen van de Roomsch-katholijke geestelijken.	14 481,33	14 481,33	14 401,33	8
		Transporteeren	f 16 308,83	f 16 308,83	f 15 095,49	f 1 21

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Totaal bedrag per artikel der gedane uitgaven.	Bedrag per artikel waarvan geen gebruik is gemaakt.	Overschreden bedrag per artikel, waarvan de raming niet bij de wet voor aanvulling vatbaar is verklaard.	Overschreden bedrag per artikel, waarmede de raming niet is kunnen aangevuld worden wegens ontoereikendheid van den post van „onvoorziene uitgaven".	*TOELICHTINGEN*
f 30 875,42	»	»	f 631,60	
2 400,00	»	»	»	
275,00	»	»	»	
2 120,00	»		»	
1 100,00	»	»	»	
1 220,00	»	»	»	
200,00	»	»	»	
1 983,27	»	f 150,00	»	Het inkomen van den ontvanger was f 2000. Met ingang 1 December 1880 werd de toenmalige titularis, met verlof alhier zijnde, te Curaçao belast met de waarneming van de betrekking van kolonialen ontvanger. Tot 31 December 1880 kwam dus aan den waarnemer te St. Martin (Nederlandsch gedeelte) 90 per cent van f 166,66 of f 150 toe. Bij de opmaking van de Nota van overschrijdingen en wijzigingen van de artikelen der begrooting over het dienstjaar 1880 is hierop niet gerekend, en het artikel van f 2000 gebracht op f 1833,27. Dit bedrag van f 150 kan niet uit den post van »Onvoorziene uitgaven", art. 191, worden aangevuld, daar het artikel niet voor aanvulling vatbaar is en bovendien art. 191 daartoe niet toereikend is, als blijkt uit den verzamelstaat.
1 120,00	»	»	»	
200,00	»	»	»	
750,35⁵	»	»	»	
1 800,00	»	»	»	
560,00	»	»	»	
200,00	»	»	»	
834,00	»	»	»	
560,00	»	»	»	
625,62⁵	»	»	»	Ten gevolge van het zenden van meer subsidie dan waarop gerekend was, is deze post met f 125,62⁵ overschreden en, krachtens Gouvernementsbesluit dd. 17 Mei 1881, n°. 198, uit den post van »Onvoorziene uitgaven, art. 191, aangevuld.
46 823,67	»	f 150,00	f 631,60	
1 827,50	»	»	»	
14 481,33	»	»	»	
16 308,83	»	»	»	

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Afdeeling.	Artikel.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Geraamd beloop per artikel volgens de wetten van 24 Januari 1880 en 4 Dec. 1881.	Bedrag per artikel na gedane af- en overschrijvingen.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in de kolonie.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in Nederland.
IV.		Per transport	f 16 308,83	f 16 308,83	f 15 095,49	f 1 213
	85	Subsidie aan de Nederlandsche Portugeesche Israëlitische gemeente ter voorziening in de geestelijke behoeften	3 000,00	3 000,00	3 000,00	
	86	Subsidie aan de Nederlandsche Hervormde Israëlitische gemeente ter voorziening in de geestelijke behoeften	2 000,00	2 000,00	2 000,00	
	87	Traktementen van onderwijzers en subsidie aan bijzondere scholen	8 808,33	8 808,33	7 933,33	875
	88	Huur van schoollokalen en andere kosten van het onderwijs	6 192,00	6 838,895	6 838,895	
		BONAIRE.				
	89	Toelagen aan de predikanten der Hervormde gemeente op Curaçao en aan den godsdienstonderwijzer op Bonaire voor het waarnemen van den predikdienst en het houden van godsdienstige voorlezingen op laatstgenoemd eiland	300,00	300,00	300,00	
	90	Traktementen van de Roomsch-katholijke geestelijken	2 400,00	2 400,00	2 400,00	
	91	Traktement van den landsschoolonderwijzer . .	1 000,00	1 000,00	1 000,00	
	92	Toelage voor den kweekeling en andere kosten voor het onderwijs	1 265,835	1 265,835	1 265,835	
		ARUBA.				
	93	Toelagen aan de predikanten der Hervormde gemeente op Curaçao en den godsdienstonderwijzer op Aruba voor het waarnemen van den predikdienst en het houden van godsdienstige voorlezingen op laatstgenoemd eiland	300,00	300,00	300,00	
	94	Traktement van de Roomsch-katholijke geestelijken	2 125,13	2 125,13	2 045,13	80
	95	Traktement van den landsschoolonderwijzer . .	1 400,00	1 400,00	1 400,00	
	96	Toelage voor den kweekeling en andere kosten voor het onderwijs	1 666,00	1 666,00	1 499,34	
		ST. MARTIN (*Nederl. gedeelte.*)				
	97	Toelage aan den leeraar van het Methodisten genootschap	1 200,00	1 200,00	1 200,00	
	98	Traktement van den Roomsch-katholijken geestelijke	1 200,00	1 200,00	1 200,00	
	99	Traktementen en toelagen van onderwijzers. .	2 780,00	2 780,00	1 830,00	950
	100	Schoolbehoeften en huur van schoollokalen . .	784,00	784,00	784,00	
		ST. EUSTATIUS.				
	101	Toelage aan den leeraar van het Methodisten genootschap	1 200,00	1 200,00	1 200,00	
	102	Traktement van den Roomsch-katholijken geestelijke	1 200,00	1 200,00	1 100,00	
	103	Traktement van den landsschoolonderwijzer . .	1 800,00	1 800,00	1 800,00	
		Transporteeren	f 56 930,125	f 57 577,02	f 54 192,02	f 3 118

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Totaal bedrag per artikel der gedane uitgaven.	Bedrag per artikel waarvan geen gebruik is gemaakt.	Overschreden bedrag per artikel, waarvan de raming niet bij de wet voor aanvulling vatbaar is verklaard.	Overschreden bedrag per artikel, waarmede de raming niet is kunnen aangevuld worden wegens ontoereikendheid van den post van „onvoorziene uitgaven".	*TOELICHTINGEN.*
16 308,83	»	»	»	
3 000,00	»	»	»	
2 000,00	»	»	»	
8 808,33	»	»	»	
6 838,89⁵	»	»	»	Meer uitgegeven een bedrag van f 646,89⁵ dan de raming bedroeg; daar is meer uitbetaald aan kweekelingen, en hebben de schoolbehoeften en andere uitgaven meer bedragen dan waarop was gerekend; krachtens Gouvernementsbesluit dd. 17 Mei 1881, n°. 189/199, aangevuld uit den post van »Onvoorziene uitgaven", art. 191, tot bovengemeld bedrag.
300,00	»	»	»	
2 400,00	»	»	»	
1 000,00	»	»	»	
1 265,83⁵	»	»	»	
300,00	»	»	»	
2 125,13	»	»	»	
1 400,00	»	»	»	
1 499,34	f 166,66	»	»	f 166,66 minder uitgegeven dan de raming bedroeg, doordat het uitgetrokken bedrag voor subsidie aan bijzondere scholen niet is verbruikt geworden, ten gevolge van het sluiten van twee dier scholen op Aruba.
1 200,00	»	»	»	
1 200,00	»	»	»	
2 780,00	»	»	»	
784,00	»	»	»	
1 200,00	»	»	»	
1 100,00	100,00	»	»	f 100 minder uitgegeven dan de raming bedroeg, doordat er gedurende eene maand geen Roomsch-katholijk geestelijke op St. Eustatius geweest is.
1 800,00	»	»	»	
57 310,36	f 266,66	»	»	

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Afdeeling.	Artikel.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Geraamd beloop per artikel volgens de wetten van 24 Januari 1880 en 4 Dec. 1881.	Bedrag per artikel na gedane af- en overschrijvingen.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in de kolonie.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in Nederland.
IV.		Per transport	f 56 930,12⁵	f 57 577,02	f 54 192,02	f 3 11[illegible]
	104	Toelage voor kweekelingen en andere kosten voor het onderwijs	740,00	740,00	740,00	
		SABA.				
	105	Toelaag ter voorziening in het leeraarsambt der Hervormde gemeente.	1 200,00	1 200,00	1 200,00	
	106	Traktement van den Roomsch-katholijken geestelijke	1 200,00	1 200,00	1 200,00	
	107	Onderwijs	1 100,00	1 100,00	1 100,00	
		TOTAAL der IVde afdeeling . . .	f 61 170,12⁵	f 61 817,02	f 58 432,02	f 3 11[illegible]
V.		**Plaatselijke kosten.**				
		CURAÇAO.				
	108	Dedommagementen, bureelbehoeften en fouragegelden voor paarden voor officieren en geëmployeerden bij de dienstdoende stedelijke en landelijke schutterij.	f 2 982,00	f 2 982,00	f 2 982,00	
	109	Verschillende uitgaven voor de schutterij. . .	2 198,87⁵	2 198,87⁵	2 198,87⁵	
	110	Traktement van den havenmeester, tevens loods en scheepsmeter.	1 200,00	1 200,00	1 200,00	
	111	Bagger- en andere werken aan de haven, alsmede onderhoud der veerponten voor de communicatie met het Riffort en de overzijde der haven	2 976,57	2 976,57	2 976,57	
	112	Traktement van den opzichter en den adsistent-opzichter bij den vuurtoren op Klein-Curaçao .	1 500,00	1 500,00	1 500,00	
	113	Kustverlichting	615,96	615,96	617,94	
	114	Traktement van het personeel bij het seinwezen	3 600,00	3 600,00	3 600,00	
	115	Verschillende uitgaven voor het seinwezen . .	9 320,25	9 320,25	9 320,25	
	116	Verschillende uitgaven voor de kaden, straten en wegen	16 241,94⁵	16 241,94⁵	16,241,94⁵	
	117	Traktementen en toelagen voor den stadsgeneesheer, den armendoctor in 't stadsdistrict, en den bode bij den geneeskundigen raad. . .	3 500,00	3 500,00	3 500,00	
	118	Verschillende uitgaven voor den plaatselijken genees- en heelkundigen dienst	2 521,25	2 521,25	2 521,25	
	119	Traktementen van den directeur van de krankzinnigen- en leprozengestichten en den geneesheer van het krankzinnigengesticht en toelaag aan een wachter bij het krankzinnigengesticht	1 341,67	1 341,67	1 341,67	
	120	Verschillende uitgaven voor liefdadige instellingen	9 500,60	9 500,60	9 500,60	
		Transporteeren	f 57 499,12	f 57 499,12	f 57 501,10	

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Totaal bedrag per artikel der gedane uitgaven.	Bedrag per artikel waarvan geen gebruik is gemaakt.	Overschreden bedrag per artikel, waarvan de raming niet bij de wet voor aanvulling vatbaar is verklaard.	Overschreden bedrag per artikel, waarmede de raming niet is kunnen aangevuld worden wegens ontoereikendheid van den post van „onvoorziene uitgaven".	*TOELICHTINGEN.*
f 57 310,36	f 266,66	»	»	
740,00	»	»	»	
1 200,00	»	»	»	
1 200,00	»	»	»	
1 100,00	»	»	»	
f 61 550,36	f 266,66	»	»	
2 982,00	»	»	»	
2 198,875	»	»	»	
1 200,00	»	»	»	
2 976,57	»	»	»	
1 500,00	»	»	»	
617,94	»	»	f 1,98	De som van f 1,98 meer uitgegeven dan de raming bedroeg, is niet uit den post voor » Onvoorziene uitgaven", art. 191, kunnen worden aangevuld, zooals uit den verzamelstaat blijkt; deze overschrijding is daaraan toe te schrijven, dat, bij het opmaken van de Nota van overschrijdingen en wijzigingen der artikelen van de begrooting voor het dienstjaar 1880, men niet gerekend heeft op eene abusievelijke boeking, voorkomende op dat artikel.
3 600,00	»	»	»	
9 320,25	»	»	»	
16 241,945	»	»	»	
3 500,00	»	»	»	
2 521,25	»	»	»	
1 341,67	»	»	»	
9 500,60	»	»	»	
57 501,10	»	»	f 1,98	

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Afdeeling.	Artikel.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Geraamd beloop per artikel volgens de wetten van 24 Januari 1880 en 4 Dec. 1881.	Bedrag per artikel na gedane af- en overschrijvingen.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in de kolonië.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in Nederland.
V.		Per transport	f 57 499,12	f 57 499,12	f 57 501,10	
	121	Verpleging van hulpbehoevende vrijgemaakten en hunne onverzorgde weezen	2 299,70	2 299,70	2 299,70	
	122	Toelagen aan den quarantaine-geneesheer, tevens directeur der quarantaine-inrichtingen, den quarantaine-loods, tevens opzichter op de quarantaine-plaats	1 200,00	1 200,00	1 200,00	
	123	Verschillende uitgaven voor den quarantaine-dienst	563,05	563,05	563,05	
	124	Verschillende uitgaven	4 476,75⁵	4 476,75⁵	4 476,75⁵	
		BONAIRE.				
	125	Traktementen van den opzichter en den adsistent-opzichter bij den Willemstoren . . .	800,00	800,00	800,00	
	126	Verlichting en onderhoud van den Willemstoren en van de ankerplaatsen bij het dorp Kralendijk	370,19⁵	370,19⁵	370,19⁵	
	127	Wegen	1 798,77⁵	1 798,77⁵	1 798,77⁵	
	128	Traktement van den gouvernements-geneeskundige	1 400,00	1 400,00	1 400,00	
	129	Geneeskundige behoeften.	199,50	199,50	199,50	
	130	Verpleging van hulpbehoevende vrijgemaakten en hunne onverzorgde weezen	351,00	351,00	351,00	
	131	Quarantaine-dienst.	300,00	300,00	300,00	
	132	Verschillende uitgaven	348,02	348,02	348,02	
		ARUBA.				
	133	Kustverlichting	79,00	79,00	79,00	
	134	Seinwezen	366,00	366,00	366,00	
	135	Wegen en straten, enz..	400,00	543,21⁵	543,21⁵	
	136	Traktement van den gouvernements-geneeskundige	1 400,00	1 400,00	1 400,00	
	137	Geneeskundige behoeften	164,20⁵	164,20⁵	164,20⁵	
	138	Verpleging van hulpbehoevende vrijgemaakten en hunne onverzorgde weezen	200,00	200,00	200,00	
	139	Quarantaine-dienst	300,00	300,00	300,00	
	140	Verschillende uitgaven	264,32⁵	264,32⁵	264,32⁵	
		ST. MARTIN (*Nederl. gedeelte.*)				
	141	Havendienst	»	»	»	
	142	Kustverlichting	120,00	120,00	120,00	
	143	Seinwezen	300,00	300,00	300,00	
	144	Bruggen, waterstaats- en andere werken . .	1 199,20⁵	1 199,20⁵	1 199,20⁵	
		Transporteeren	f 76 398,85	f 76 542,06⁵	f 76 544,04⁵	

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Totaal bedrag per artikel der gedane uitgaven.	Bedrag per artikel waarvan geen gebruik is gemaakt.	Overscheden bedrag per artikel, waarvan de raming niet bij de wet voor aanvulling vatbaar is verklaard.	Overschreden bedrag per artikel, waarmede de raming niet is kunnen aangevuld worden wegens ontoereikendheid van den post van „onvoorziene uitgaven".	*TOELICHTINGEN.*
57 501,10	»	»	f 1,98	
2 299,70	»	»	»	
1 200,00	»	»	»	
563,05	»	»	»	
4 476,75	»	»	»	
800,00	»	»	»	
370,19	»	»	»	
1 798,77	»	»	»	
1 400,00	»	»	»	
199,50	»	»	»	
351,00	»	»	»	
300,00	»	»	»	
348,02	»	»	»	
79,00	»	»	»	
366,00	»	»	»	
543,21	»	»	»	Dit artikel is overschreden, naar de behoefte, met een bedrag van f 143,21, hetgeen krachtens Gouvernementsbesluit dd. 17 Mei 1881, n°. 198, uit den post van »Onvoorziene uitgaven", art. 191, is aangevuld.
1 400,00	»	»	»	
164,20	»	»	»	
200,00	»	»	»	
300,00	»	»	»	
264,32	»	»	»	
»	»	»	»	
120,00	»	»	»	
300,00	»	»	»	
1 199,20	»	»	»	
76 544,04	»	»	f 1,98	

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Afdeeling.	Artikel.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Geraamd beloop per artikel volgens de wetten van 24 Januari 1880 en 4 Dec. 1881.	Bedrag per artikel na gedane af- en overschrijvingen.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in de kolonie.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in Nederland.
V.		Per transport	f 76 398,85	f 76 542,06⅝	f 76 544,04⅝	
	145	Traktement van den gouvernements-geneeskundige.	1 800,00	1 800,00	1 800,00	
	146	Geneeskundige behoeften	32,55	32,55	32,55	
	147	Toelaag aan den opzichter bij de liefdadige instelling (leprozengesticht)	360,00	360,00	360,00	
	148	Voeding en kleeding van de verpleegden in de liefdadige instelling.	2 007,80	2 007,80	2 007,80	
	149	Verpleging van hulpbehoevende vrijgemaakten en hunne onverzorgde weezen	798,49	798,49	798,49	
	150	Quarantaine-dienst.	150,00	150,00	150,00	
	151	Verschillende uitgaven	200,00	458,60	458,60	
		St. Eustatius.				
	152	Schutterij	*Memorie.*	»	»	
	153	Havendienst	300,00	300,00	300,00	
	154	Straten en wegen	1 428,03	1 428,03	1 428,03	
	155	Traktement van den gouvernements-geneeskundige.	2 000,00	2 000,00	1 300,00	f 70
	156	Geneeskundige behoeften	50,00	62,69	62,69	
	157	Toelaag aan den opzichter bij de liefdadige instelling (leprozengesticht).	360,00	360,00	360,00	
	158	Voeding en kleeding aan de verpleegden in de liefdadige instelling.	1 869,41	1 869,41	1 869,41	
	159	Verpleging van hulpbehoevende vrijgemaakten en hunne onverzorgde weezen	1 006,01⅝	1 006,01⅝	1 006,01⅝	
	160	Quarantaine-dienst.	200,00	200,00	200,00	
	161	Verschillende uitgaven.	71,61	71,61	71,61	
		Saba.				
	162	Wegen	500,00	526,87	526,87	
	163	Traktement van den gouvernements-geneeskundige.	2 000,00	2 000,00	2 000,00	
	164	Geneeskundige behoeften.	50,00	80,00	80,00	
	165	Verpleging van hulpbehoevende vrijgemaakten en van hunne onverzorgde weezen	565,00	565,00	565,00	
	166	Verschillende uitgaven	62,00	62,00	62,00	
		Totaal der Vde afdeeling . . .	f 92 209,75⅝	f 92 681,13	f 91 983,11	f 70

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Totaal bedrag per artikel der gedane uitgaven.	Bedrag per artikel waarvan geen gebruik is gemaakt.	Overschreden bedrag per artikel, waarvan de raming niet bij de wet voor aanvulling vatbaar is verklaard.	Overschreden bedrag per artikel, waarmede de raming niet is kunnen aangevuld worden wegens ontoereikendheid van den post van „onvoorziene uitgaven".	*TOELICHTINGEN.*
f 76 544,045	»	»	f 1,98	
1 800,00	»	»	»	
32,55	»	»	»	
360,00	»	»	»	
2 007,80	»	»	»	
798,49	»	»	»	
150,00	»	»	»	
458,60	»	»	»	Deze post is, naar de behoefte, met een bedrag van f 258,60 overschreden, en krachtens Gouvernementsbesluit dd. 17 Mei 1881 n°. 198, uit den post van »Onvoorziene uitgaven", art. 191, aangevuld. Het is toe te schrijven aan meerdere uitgaven voor het drukken van stukken, dan waarop bij de raming was gerekend.
»	»	»	»	
300,00	»	»	»	
1 428,03	»	»	»	
2 000,02	»	f 0,02	»	Dit artikel is overschreden met eene som van f 0,02; daar het artikel niet bij de wet voor aanvulling vatbaar is, kan zulks niet uit »Onvoorziene uitgaven" geschieden; ook is volgens den verzamelstaat dit niet mogelijk. Deze overschrijding is daaraan te wijten, dat in Nederland aan den met verlof zijnden heer J. G. Elsmann over de maanden September en December f 0,01 te veel is uitbetaald.
62,69	»	»	»	Dit artikel is met f 12,69 overschreden, en krachtens Gouvernementsbesluit dd. 17 Mei 1881 n°. 198, uit den post van »Onvoorziene uitgaven", art. 191, aangevuld.
360,00	»	»	»	
1 869,41	»	»	»	
1 006,015	»	»	»	
200,00	»	»	»	
71,61	»	»	»	
526,87	»	»	»	Dit artikel is overschreden, naar de behoefte, met een bedrag van f 26,87, hetgeen, krachtens Gouvernementsbesluit dd. 17 Mei 1881 n°. 198, uit den post van »Onvoorziene uitgaven", art. 191, is aangevuld geworden.
2 000,00	»	»	»	
80,00	»	»	»	Overschreden, naar de behoefte, met een bedrag van f 30, hetgeen, krachtens Gouvernementsbesluit dd. 17 Mei 1881 n°. 198, uit den post van »Onvoorziene uitgaven", art. 191, is aangevuld geworden.
565,00	»	»	»	
62,00	»	»	»	
92 683,13	»	f 0,02	f 1,98	

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Afdeeling.	Artikel.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Geraamd beloop per artikel volgens de wetten van 24 Januari 1880 en 4 Dec. 1881.	Bedrag per artikel na gedane af- en overschrijvingen.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in de kolonie.	Bedrag per artik der gedane uitg en in Nederla.
VI.		**Landsgebouwen en eigendommen.**				
		Curaçao.				
	167	Traktementen en toelagen van den chef en den opzichter bij het bouwdepartement	f 5 636,00	f 5 636,00	f 4 976,00	f 66(
	168	Onderhoud en herstelling der landsgebouwen en eigendommen, alsmede aankoop van meubels en andere benoodigdheden voor de landsgebouwen	18 696,15⁵	18 696,15⁵	15 993,83⁵	2 70?
		Bonaire.				
	169	Onderhoud en herstelling der landsgebouwen en eigendommen, alsmede aankoop en onderhoud van benoodigdheden voor de landsgebouwen.	2 900,00	2 904,43	2 904,43	
		Aruba.				
	170	Onderhoud en herstelling der landsgebouwen en eigendommen, alsmede aankoop en onderhoud van benoodigdheden voor de landsgebouwen.	750,00	890,73	890,73	
		St. Martin (*Nederl gedeelte*).				
	171	Onderhoud en herstelling der landsgebouwen en eigendommen, alsmede aankoop en onderhoud van benoodigdheden voor de landsgebouwen.	1 250,00	1 260,33⁵	1 260,33⁵	
		St. Eustatius.				
	172	Onderhoud en herstelling der landsgebouwen en eigendommen, alsmede aankoop en onderhoud van benoodigdheden voor de landsgebouwen.	828,12	828,12	828,12	
		Totaal der VIde afdeeling . . .	f 30 060,27⁵	f 30 215,77	f 26 853,45	f 3 362
VII.		**Pensioenen, wachtgelden, onderstanden en andere uitgaven van algemeenen aard.**				
		Curaçao.				
	173	Pensioenen van burgerlijke ambtenaren . . .	f 40 534,46	f 42 413,79	f 28 166,68	f 14 247
		Transporteeren	f 40 534,46	f 42 413,79	f 28 166,68	f 14 247

A 152

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Totaal bedrag per afdeeling der gedane uitgaven.	Bedrag per afdeeling waarvan geen gebruik is gemaakt.	Overschreden bedrag per artikel, waarvan de raming niet bij de wet voor aanvulling vatbaar is verklaard.	Overschreden bedrag per artikel, waarmede de raming niet is kunnen aangevuld worden wegens ontoereikendheid van den post van „onvoorziene uitgaven".	*TOELICHTINGEN.*
f 5 636,00	»	»	»	
18 696,15⁵	»	»	»	
2 904,43	»	»	»	Dit artikel is met f 4,43 overschreden boven de raming naar de behoefte, en krachtens Gouvernementsbesluit dd. 17 Mei 1881 n°. 198, uit den post van »Onvoorziene uitgaven", art. 191, aangevuld geworden.
890,73	»	»	»	Meer uitgegeven, naar de behoefte, een bedrag van f 140,73 dan was geraamd geworden; krachtens Gouvernementsbesluit dd. 17 Mei 1881 n°. 198, uit den post van »Onvoorziene uitgaven", art. 191, aangevuld.
1 260,33⁵	»	»	»	Meer uitgegeven dan de raming f 10,33⁵; krachtens Gouvernementsbesluit dd. 17 Mei 1881 n°. 198, uit den post van »Onvoorziene uitgaven", art. 191, aangevuld geworden. Voornamelijk is meer uitgegeven dan geraamd voor onderhoud en herstellingen.
828,12	»	»	»	
f 30 215,77	»	»	»	
f 42 413,79	»	»	»	De uitgaven hebben per saldo f 1879,33 meer bedragen dan de raming, als:

Meer uitbetaalde niet geraamde pensioenen:

Aan	A. Ditmar	f 400,00
»	D. D. A. Schretlen	260,00
»	C. H. Veeris	250,00
»	S. P. van der Dijs	320,00
»	Martijn Peney	427,50
»	N. J. H. Battings	75,00
»	C. Van Borre	166,25
»	mr. D. M. Rammelman Elsevier	972,23
		D. O. f 2870,98

42 413,79	»	»	»

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Afdeeling.	Artikel.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Geraamd beloop per artikel volgens de wetten van 24 Januari 1880 en 4 Dec. 1881.	Bedrag per artikel na gedane af- en overschrijvingen.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in de kolonie.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in Nederland.
VII.		Per transport	f 40 534,46	f 42 413,79	f 28 166,68	f 14 24[illegible]
	174	Pensioenen van weduwen en nagelaten minderjarige kinderen van burgerlijke landsdienaren	17 479,45[illegible]	19 327,80[illegible]	12 882,79[illegible]	6 44[illegible]
	175	Wachtgelden	133,33	2 160,72[illegible]	1 971,84[illegible]	18[illegible]
	176	Onderstanden	52,50	52,50	»	5[illegible]
		Transporteeren	f 58 199,74[illegible]	f 63 954,82	f 43 021,32	f 20 93[illegible]

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Totaal bedrag per artikel der gedane uitgaven.	Bedrag per artikel waarvan geen gebruik is gemaakt.	Overschreden bedrag per artikel, waarvan de raming niet bij de wet voor aanvulling vatbaar is verklaard.	Overschreden bedrag per artikel, waarmede de raming niet is kunnen aangevuld worden wegens ontoereikendheid van den post van „onvoorziene uitgaven".	*TOELICHTINGEN.*
f 42 413,79	»	»	»	O. D. f 2870,98 Aan J. P. Führing . . . . . 611,11 » L. L. Wiegenraad . . . . 33,33 ——— f 2515,42 *Minder:* Aan J. L. Bohnen (niet uitbetaald) f 212,50 » J. Rosemans (te weinig uitbetaald) . . . . . 0,01 » J. J. Brijden (overleden) . . 187,50 » L. Van der Kuil (niet uitbetaald) . . . . . 100,00 » L. Van Lommel (idem) . . 497,71 » H. Luthig (idem) . . . . 246,50 » D. Meijer (overleden) . . . 46,66 » J. A. Soes (idem) . . . . 200,00 » G. Windholt (vervallen ten gevolge van zijn weder indiensttreding . . . . . 145,21 ——— 1 Saldo *meer* . . . f 1879,33 De raming van dit artikel is, krachtens machtiging bij Gouvernements-aanschrijving van 17 Mei 1881, n°. 198, met het bedrag van f 1879,33 uit den post van » Onvoorziene uitgaven", art. 191, aangevuld.
19 327,805	»	»	»	De uitgaven hebben per saldo f 1848,35 meer bedragen dan de raming, als: *Meer* uitbetaalde niet geraamde pensioenen: van de wed. J. P. Englert. . . f 847,50 » de minderjarige kinderen van mr. H. Timmers Verhoeven. 1 000,01 » de wed. J. J. Brijden . . . 93,75 » de wed. mr. G. R. Palus. . 583,34 ——— f 2524,60 *Minder:* van de wed. W. Van Laren (overleden). . . . . f 118,75 » de wed. jhr. S. J. R. Rammelman Elevier (overleden) . . 437,50 » de wed. P. Kuntze (overleden). 120,00 ——— 676,25 Saldo *meer* . . . f 1848,35 De raming is, krachtens machtiging bij Gouvernementsbesluit dd. 17 Mei 1881, n°. 198, met het bedrag van f 1848,35 uit den post van » Onvoorziene uitgaven", art. 191, aangevuld.
2 160,725	»	»	»	Ten gevolge van het toekennen van wachtgeld aan den predikant F. F. Soustral bij Gouvernementsbesluit dd. 9 Februari 1880, n°. 37 (niet geraamd), is op dat artikel meer uitgegeven dan de raming eene som van f 2027,395, en daarmede, krachtens machtiging bij Gouvernementsbesluit dd. 17 Mei 1881, n°. 198, uit den post van » Onvoorziene uitgaven", art. 191, aangevuld.
52,50	»	»	»	
63 954,82	»	»	»	

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Afdeeling.	Artikel.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Geraamd beloop per artikel volgens de wetten van 24 Januari 1880 en 4 Dec. 1881.	Bedrag per artikel na gedane af- en overschrijvingen.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in de kolonië.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in Nederland.
VII.		Per transport	f 58 199,745	f 63 954,82	f 43 021,32	f 20 93
	177	Voorschotten op traktementen van ambtenaren.	500,00	950,00	850,00	10
		BONAIRE.				
	178	Pensioenen van burgerlijke landsdienaren. . .	8 460,00	8 460,00	5 885,00	2 57
	179	Pensioenen van weduwen en nagelaten minderjarige kinderen van burgerlijke landsdienaren	3 504,67	3 587,46	3 587,46	
	180	Wachtgelden.	500,00	500,00	500,00	
	181	Onderstanden.	102,09	102,09	102,09	
		ARUBA.				
	182	Pensioenen van burgerlijke landsdienaren. . .	5 417,00	5 417,00	4 017,00	1 40
	183	Pensioenen van weduwen en nagelaten minderjarige kinderen van burgerlijke landsdienaren	1 224,05	1 224,05	1 224,05	
		ST MARTIN (*Nederl. gedeelte.*)				
	184	Pensioenen van burgerlijke landsdienaren . .	8 668,99	9 735,65	3 485,65	6 25
	185	Pensioenen van weduwen en nagelaten minderjarige kinderen van burgerlijke landsdienaren	4 284,67	4 284,67	3 754,67	53
	186	Wachtgelden.	693,33	859,99	859,99	
		ST. EUSTATIUS.				
	187	Pensioenen van burgerlijke landsdienaren. . .	4 071,16	4 071,16	3 946,16	125
	188	Pensioenen van weduwen en nagelaten minderjarige kinderen van burgerlijke landsdienaren	2 485,75	2 485,75	610,75	1 875
		SABA.				
	189	Pensioenen van burgerlijke landsdienaren. . .	1 183,33	1 183,33	236,10	900
		Transporteeren	f 99 294,785	f 106 815,97	f 72 080,24	f 34 688

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Totaal bedrag per artikel der gedane uitgaven.	Bedrag per artikel waarvan geen gebruik is gemaakt.	Overschreden bedrag per artikel, waarvan de raming niet bij de wet voor aanvulling vatbaar is verklaard.	Overschreden bedrag per artikel, waarmede de raming niet is kunnen aangevuld worden wegens ontoereikendheid van den post van „onvoorziene uitgaven".	*TOELICHTINGEN.*
63 954,82	»	»	»	
950,00	»	»	»	De volgende voorschotten zijn verleend, te weten: aan den marechaussee G. Windholt (in Nederland verleend). . . . . f 100,00 » den opzichter bij het bouwdepartement A. Martis . . . . . 300,00 (Zie Gouvernementsbesluit 10 Maart 1880, n°. 84, en art. 11 *Publicatieblad* 1868, n°. 17.) » den kweekeling W. A. Jouckheer . . 150,00 (Zie Gouvernementsbesluit 26 April 1880, n°. 166.) » den klerk, 2den rang, C.C.J. Van Romondt 400,00 (Zie Gouvernementsbesluit 8 Mei 1880, n°. 195 en art. 11 *Publicatieblad* 1869, n°. 17 en wijziging.) f 950,00
8 460,00	»	»	»	De raming van dit artikel alzoo overschreden met eene som van f 450, en daarmede, krachtens machtiging bij Gouvernementsbesluit dd. 17 Mei 1881, n°. 198, uit den post van »Onvoorziene uitgaven", art. 191, aangevuld.
3 587,46	»	»	»	De uitgaven hebben f 82,79 meer bedragen dan de raming ten gevolge van uitbetaling van niet geraamde pensioenen, als: aan de wed. A. Engelhardt . . . . . f 49,47 » » » J. Schoonewolff . . . . . 33,32 f 82,79
500,00	»	»	»	
102,09	»	»	»	
5 417,00	»	»	»	Krachtens machtiging bij Gouvernementsbesluit van den 17 Mei 1881, n°. 198, is deze raming met het bedrag van f 82,79 uit den post van »Onvoorziene uitgaven", art. 191, aangevuld.
1 224,05	»	»	»	
9 735,65	»	»	»	De raming van dit artikel is overschreden met een bedrag van f 1066,66, ten gevolge van de uitbetaling van het niet geraamd pensioen van A. Cannegieter Az., toegekend bij Gouvernementsbesluit dd. 5 Mei 1880, n°. 190. Ingevolge machtiging bij Gouvernementsbesluit van den 17 Mei 1881, n°. 198, is de raming met dat bedrag uit den post van »Onvoorziene uitgaven", art. 191, aangevuld.
4 284,67	»	»	»	
859,99	»	»	»	Ten gevolge van de uitbetaling van het niet geraamd wachtgeld van den ontvanger J. R. G. De Veer, verleend bij Gouvernementsbesluit dd. 7 December 1880, n°. 535, over December 1880, is de raming van dit artikel overschreden met f 166,66, die daarmede, krachtens machtiging bij Gouvernementsbesluit dd. 17 Mei 1881, n°. 198, uit den post van »Onvoorziene uitgaven", art. 191, is aangevuld.
4 071,16	»	»	»	
2 485,75	»	»	»	
1 136,10	f 47,23	»	»	Niet gebruikt het bedrag van f 47,23, ten gevolge van het overlijden van den gepensionneerde N. Rosie.
106 768,74	f 47,23	»	»	

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Afdeeling.	Artikel.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Geraamd beloop per artikel volgens de wetten van 24 Januari 1880 en 4 Dec. 1881.	Bedrag per artikel na gedane af- en overschrijvingen.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in de kolonie.	Bedrag per artik der gedane uitg in Nederla
VII.		Per transport	f 99 294,78⁵	f 106 815,97	f 72 080,24	f 34 68
	190	Pensioenen van weduwen en nagelaten minderjarige kinderen van burgerlijke landsdienaren	1 037,50	1 556,25	1 156,25	40
		Totaal der VIIde afdeeling . . .	f 100 332,28⁵	f 108 372,22	f 73 236,49	f 35 08
VIII.		**Onvoorziene uitgaven**				
	191	Onvoorziene uitgaven	f 15 000,00	f 3 356,19	f 3 075,04⁵	f 281
		Transporteeren	f 15 000,00	f 3 356,19	f 3 075,04⁵	f 281,

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Totaal bedrag per artikel der gedane uitgaven.	Bedrag per artikel waarvan geen gebruik is gemaakt.	Overschreden bedrag per artikel, waarvan de raming niet bij de wet voor aanvulling vatbaar is verklaard.	Overschreden bedrag per artikel, waarmede de raming niet is kunnen aangevuld worden wegens ontoereikendheid van den post van „onvoorziene uitgaven".	*TOELICHTINGEN.*
106 768,74	f 47,23	»	»	
1 556,25	»	»	»	Dit artikel is overschreden met een bedrag van f 518,75 en aangevuld uit den post van »Onvoorziene uitgaven", art. 191, ten gevolge van meerdere uitbetaalde pensioenen dan waarop was gerekend, als:
108 324,99	f 47,23	»	»	van de wed. J. S. Beaujon Quast . . . . f 495,83 » » » N. Rosie . . . . . 22,92 f 518,75
3 356,19	»	»	»	De onvoorziene uitgaven over 1880 zijn geweest als volgt; te weten:

CURAÇAO.

in de kolonie:

gratificatie aan den schrijver en bode van de Commissie, belast met de herziening van het belastingstelsel, voor bewezen diensten (Gouvernementsbesluit dd. 26 October 1880, n°. 470/378) . . . . . f 200,00

terugbetaling aan de militaire administratie van in het 3de kwartaal 1880 uitbetaalde gelden voor de verbetering van den weg naar het fort Nassau (Gouvernementsbesluit dd. 20 November 1880, n°. 510/429) 347,57⁵

gedane kosten voor het aanleggen van een weg naar het fort Nassau (Gouvernementsbesluit dd. 20 November 1880, n°. 510/429). . . 1 784,13

toelaag aan J. R. G. De Veer voor de waarneming van de betrekking van den kolonialen ontvanger A. J. De Veer 75,00

f 2 406,70⁵

in Nederland:

boeken voor het ijkwezen op Curaçao en uitbetaalde reis- en verblijfkosten in het belang daarvan f 192,05

drukloon voor meetbrieven voor de scheepsmeting. 13,59⁵

205,64⁵

f 2 612,35

BONAIRE.

in de kolonie:

toelaag aan J. Ferguson voor de waarneming van de betrekking van griffier enz. Zie Gouvernementsbesluit dd. 8 Maart 1880, n°. 79/78 283,34

ST. MARTIN (*Nederlandsch gedeelte.*)

in Nederland:

diverse benoodigdheden voor de posterijen op St. Martin (Nederlandsch gedeelte) . . . 75,50

3 356,19	»	»	»	Transporteeren f 2 971,19

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Afdeeling.	Artikel.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Geraamd beloop per artikel volgens de wetten van 24 Januari 1880 en 4 Dec. 1881.	Bedrag per artikel na gedane af- en overschrijvingen.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in de kolonie.	Bedrag per artikel der gedane uitgaven in Nederland.
VIII.		Per transport	f 15 000,00	f 3 356,19	f 3 075,045	f 28[illegible]
		Totaal der VIIIste afdeeling . .	f 15 000,00	f 3 356,19	f 3 075,045	f 281

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Totaal bedrag per artikel der gedane uitgaven.	Bedrag per artikel waarvan geen gebruik is gemaakt.	Overschreden bedrag per artikel, waarvan de raming niet bij de wet voor aanvulling vatbaar is verklaard.	Overschreden bedrag per artikel, waarmede de raming niet is kunnen aangevuld worden wegens ontoereikendheid van den post van „onvoorziene uitgaven".	*TOELICHTINGEN*
f 3 356,19	»	»	»	Per transport f 2 971,19
				ST. EUSTATIUS.
				in de kolonie:
				het begraven van 16 aangespoelde lijken aan de Noordkust van St. Eustatius (Gouvernements-aanschrijving dd. 20 Februari 1880, n°. 55/59) . . . . . f 85,00
				voorziening in den geneeskundigen dienst, gedurende het verlof van G. Elsmann 300,00
				385,00
				en de overschrijdingen tot aanvulling van overschreden artikelen, als:
				Art. 3. . . . . f 371,88
				» 17. 3,00
				» 43. . . . . 46,57⁵
				» 50. 373,41
				» 58. 21,80
				» 62. 32,41
				» 65. . . . . 446,41⁵
				» 66. . . . . 908,99⁵
				» 82. . . . . 125,62⁵
				» 88. . . . . 646,89⁵
				» 135. . . . . 143,21⁵
				» 151. 258,60
				» 156. 12,69
				» 162. 26,87
				» 164. 30,00
				» 169. 4,43
				» 170. 140,73
				» 171. . . . . 10,33⁵
				» 173. . . . . 1 879,33
				» 174. . . . . 1 848,35
				» 175. . . . . 3 027,39⁵
				» 177. 450,00
				» 179. 82,79
				» 184. . . . . 1 066,66
				» 186. 166,66
				» 190. 518,75
				11 643,81
				Te zamen . . . f 15 000,00
f 3 356,19	»	»	»	

VER

Afdeelingen.	BENAMING DER AFDEELINGEN.	Geraamd beloop per afdeeling volgens de wetten van 24 Januari 1880 en 4 Dec. 1881.	Bedrag per afdeeling na gedane af- en overschrijvingen.	Bedrag per afdeeling der gedane uitgaven in de kolonie.	Bedrag per afdee der gedane uitg in Nederl
I.	Gewestelijk bestuur	f 67 316,78	f 67 691,66	f 63 329,06	f 3 96
II.	Justitie en politie	115 391,63	115 833,41⁵	110 773,45⁵	5 05
III.	Geldelijk beheer	44 528,62⁵	46 042,07	42 722,22	4 10
IV.	Eeredienst en onderwijs	61 170,12⁵	61 817,02	58 432,02	3 11
V.	Plaatselijke kosten	92 209,75⁵	92 681,13	91 983,11	70
VI.	Landsgebouwen en eigendommen	30 060,27⁵	30 215,77	26 853,45	3 36
VII.	Pensioenen, wachtgelden, onderstanden en andere uitgaven van algemeenen aard.	100 332,28⁵	108 372,22	73 236,49	35 08
VIII.	Onvoorziene uitgaven.	15 000,00	3 356,19	3 075,04⁵	28
		f 526 009,47⁵	f 526 009,47⁵	f 470 404,85	f 55 67.

...ELING.

Totaal bedrag per afdeeling der gedane uitgaven.	Bedrag per afdeeling waarvan geen gebruik is gemaakt.	Overschreden bedrag per afdeeling zijnde de raming van de betrokken artikelen niet bij de wet voor aanvulling vatbaar verklaard.	Overschreden bedrag per afdeeling waarmede de raming niet is kunnen aangevuld worden wegens ontoereikendheid van den post van „onvoorziene uitgaven".	*TOELICHTINGEN.*
f 67 292,76	f 498,90	»	f 100,00	
115 833,41⁵	»	»	»	
46 823,67	»	f 150,00	631,60	
61 550,36	266,66	»	»	
92 683,13	»	0,02	1,98	
30 215,77	»	»	»	
108 324,99	47,23	»	»	
3 356,19	»	»	»	
f 526,080,28⁵	f 812,79	f 150,02	f 733,58	

Curaçao, Willemstad, den 24sten November 1883.

De Administrateur van Financiën,
DE VEER.

[23. 6.]

BIJLAGE van de Memorie van Toelichting.

KOLONIE CURAÇAO. — Verslag der koloniale ontvangsten, gedaan over het dienstjaar 1880.

	BENAMING DER MIDDELEN.	Raming.	Opbrengst.
	A. Belastingen.		
	CURAÇAO.		
a.	Belasting op grondeigendommen en hypotheken	f 57 000,00	f 54
b.	Zegelrecht	12 000,00	15
c.	Haven- en veiligheidsrecht	10 000,00	9
d.	Licht- en bakengeld	5 000,00	4
e.	Patentrecht op ingevoerde goederen	50 000,00	50
f.	Accijnsrecht op sterken drank	30 000,00	34
g.	Patentrecht op neringen en bedrijven	12 500,60	13
h.	Vendurechten	4 500,00	4
i.	Belasting op de weerbaarheid	6 000,00	6
k.	Belasting op de erfopvolging of collaterale successie	1 500,00	4
l.	De 100ste penning op den verkoop van vaste goederen	6 000,00	5
m.	Uitvoerrecht op metaalertsen en alle soort van phosphorzure kalk, gewonnen op de eilanden Curaçao en Klein-Curaçao	30 000,00	26
	BONAIRE.		
a.	Invoerrechten	5 000,00	7
b.	Uitvoerrecht op stapelproducten	5 000,00	6
c.	Ankergeld	1 000,00	1
d.	Zegelrecht	800,00	1
e.	Belasting op publieke verkoopingen	100,00	
f.	Licht- en bakengeld	1 000,00	1
g.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van slijter of tapper en het aanhouden van koffiehuizen, logementen en sociëteiten	100,00	
h.	Accijnsrecht op sterken drank	2 000,00	4
i.	Belasting op de erfopvolging	50,00	
k.	Contributie tot instandhouding der schutterij	*Memorie.*	
l.	2 percent van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen en vaartuigen	300,00	
m.	2 percent van de waarde bij overdracht van gedonateerde onroerende goederen en vaartuigen	50,00	
n.	Bundergeld van Gouvernementsgronden in concessie afgestaan	1 000,00	2
	ARUBA.		
a.	Grondbelasting	2 400,00	3
b.	Invoerrechten	2 500,00	4
c.	Uitvoerrecht op stapelproducten	1 500,00	1
d.	Anker- en tonnengeld	1 000,00	7
e.	Zegelrecht	600,00	1
f.	Belasting op publieke verkoopingen	50,00	
g.	Licht- en bakengeld	100,00	
h.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van tapper of slijter en het aanhouden van koffijhuizen, logementen of sociëteiten	200,00	
i.	Accijnsrecht op sterken drank	3 500,00	6
k.	Belasting op de erfopvolging	50,00	
l.	Contributie tot instandhouding der schutterij	*Memorie.*	
m.	2 percent van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen en vaartuigen	100,00	
n.	2 percent van de waarde bij overdracht van gedonateerde onroerende goederen en vaartuigen	25,00	
	Transporteeren	f 252 925,00	f 271

Verschil, *minder* dan de raming.	Verschil, *meer* dan de raming.	*TOELICHTINGEN.*
		De belastingen en andere inkomsten van de onderscheidene eilanden zijn voor het meerendeel, zonder bepaalde oorzaken, zeer afwisselend, zoodat meerdere of mindere opbrengsten daarvan niet toelichtbaar zijn. Ten aanzien van de volgenden wordt aangeteekend, als:
f 2 505,62		
»	f 3 588,15	**Belastingen.**
259,84⅝		CURAÇAO.
873,24⅝		
»	531,59⅝	Lit. *a*. De aanslag over 1880 heeft bedragen f 54 562,75, terwijl de opbrengst samengesteld is uit de ontvangsten over:
»	4 720,96	1877 . . . . . f 36,25
»	1 311,81	1878 . . . . . 2 320,90⅝
381,54		1879 . . . . . 19 759,08
»	348,00	1880 . . . . . 32 378,14⅝
»	2 642,47	f 54 494,38
358,68		
3 852,82		BONAIRE.
		Litt. *a*, *b* en *h*. De belangrijke verschillen tusschen de raming en uitkomst van deze posten, moet aan het scherpere toezicht toegeschreven worden, dat toen plaats vond.
»	2 059,62	
»	1 656,15	Lit. *k*. Evenals in vroegere jaren is deze belasting niet geheven, vermits de toestand der bevolking van dien aard was, dat zij niet in staat werd geacht zulks te betalen.
»	190,00	
»	301,75	Lit. *n*. Het belangrijk verschil tusschen de raming en uitkomst van dezen post moet aan de betere inning der belastingen worden toegeschreven.
86,12		
»	325,10	ARUBA.
		Lit. *a*. Het verschil tusschen de raming en uitkomst moet daaraan worden toegeschreven dat er meerdere Gouvernementsgronden in pacht zijn uitgegeven.
»	20,00	
»	2 280,06⅝	Litt. *b* en *i*. De aangelegde werken aan de Sierro Colerado van de Aruba Phosphaat-Maatschappij hebben er toe bijgedragen, in de jaren 1879 en 1880 de algemeene welvaart op het eiland Aruba te doen toenemen, vooral onder de arbeidende klasse. Hieraan zijn de belangrijke verschillen tusschen de raming en uitkomst van deze posten toe te schrijven.
50,00		
251,12⅝		Lit. *c*. Minder opgebracht dan de raming ten gevolge van den slechten oogst.
49,50		
»	1 664,86	Lit. *d*. Minder opgebracht dan de raming; de opbrengst ten vorigen jare bedroeg slechts f 701,63⅝.
		Lit. *h*. Geene patenten tot de uitoefening van het bedrijf van slijter en tapper enz. werden uitgegeven, omdat door niemand daartoe vergunning is gevraagd.
»	1 210,36⅝	
»	2 011,83⅝	
255,82⅝		
290,30		
»	664,55	
»	72,87⅝	
»	6,54	
200,00		
»	2 822,05	
50,00		
»	31,00	
21,54		
25,00		
9 511,16	f 28 459,74⅝	

	BENAMING DER MIDDELEN.	Raming.	Opbrengst
	Per transport	f 252 925,00	f 271 87
	ST. MARTIN. (*Nederl. gedeelte.*)		
a.	Invoerrechten	5 000,00	2 66
b.	Uitvoerrecht op stapelproducten	15 000,00	1 06
c.	Havengeld	5 000,00	1 00
d.	Zegelrecht	1 500,00	1 67
e.	Belasting op publieke verkoopingen	500,00	
f.	Licht- en bakengeld	900,00	16
g.	Patenten op de uitoefening van het bedrijf van tapper of slijter en het aanhouden van koffiehuizen, logementen en societeiten	1 400,00	1 03
h.	Accijnsrecht op sterken drank	1 000,00	24
i.	Belasting op de erfopvolging	200,00	7
k.	Contributie tot instandhouding der schutterij	*Memorie.*	29
l.	2 percent van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen	250,00	49
	ST. EUSTATIUS.		
a.	Invoerrechten	2 500,00	2 20
b.	Uitvoerrecht op stapelproducten	1 800,00	1 27
c.	Ankergeld	200,00	9
d.	Zegelrecht	400,00	49
e.	Belasting op publieke verkoopingen	100,00	13
f.	Licht- en bakengeld	100,00	8
g.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van tapper of slijter en het aanhouden van koffiehuizen, logementen en societeiten	500,00	39
h.	Accijnsrecht op sterken drank	750,00	80
i.	Belasting op de erfopvolging	150,00	
k.	Contributie tot instandhouding der schutterij	*Memorie.*	
l.	2 percent van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen	48,00	8
m.	2 percent van de waarde bij overdracht van gedonateerde onroerende goederen	25,00	
n.	Grondrechten (huur van Gouvernementserven)	100,00	8
	SABA.		
a.	Invoerrechten	1 800,00	1 76
b.	Uitvoerrecht op stapelproducten	500,00	11
c.	Ankergeld	450,00	34
d.	Zegelrecht	200,00	21
e.	Belasting op publieke verkoopingen	25,00	
f.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van tapper of slijter en het aanhouden van koffiehuizen, logementen of societeiten	300,00	31
g.	Accijnsrecht op sterken drank	1 200,00	95
h.	Belasting op de erfopvolging	25,00	
i.	2 percent van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen en schepen	50,00	8
k.	2 percent van de waarde bij overdracht van gedonateerde onroerende goederen en schepen	25,00	
	B. Inkomsten van onderscheiden aard.		
	CURAÇAO.		
a.	Leges	2 000,00	3 04
	Transporteeren	f 296 915,00	f 293 09

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Verschil, *minder* dan de raming.		Verschil, *meer* dan de raming.	TOELICHTINGEN.
			St. Martin (*Nederlandsch gedeelte*).
f 9 511,16			Litt. *a*, *b*, *c* en *f*. Minder opgebracht dan de raming, ten gevolge van den mislukten zoutoogst. Het zout is voor dit eiland de voornaamste bron van inkomst. Bij het mislukken van een zoutoogst, zooals in de laatste jaren meermalen plaats greep, vermindert het vertier en moet men een minder cijfer verwachten op bijna alle posten dan waarvoor geraamd was.
2 330,16			
13 936,77			
3 993,73			
»		171,80	St. Eustatius.
500,00			Lit. *k*. Ten gevolge van den armoedigen toestand der bevolking is deze belasting niet geheven.
734,58			
			Saba
368,00			Over het algemeen bleven de opbrengsten beneden de raming. De zwavelmijnwerken bleven gestaakt, waardoor lit. *b* zoo ver beneden de raming bleef.
754,00			
125,00			
»		294,00	
»		244,38⅝	
296,31⅝			
527,69⅝			
103,61⅝			
»		95,52	
»		38,61	
15,90			
104,00			
»		50,02	
150,00			
»			
»		49,19⅝	
25,00			
12,00			
36,19⅝			
382,76			
109,50			
»		10,85	
25,00			
»		12,00	
240,10			
25,00			
»		39,11⅝	
25,00			
»		1 045,43	
34 331,48	f	30 510,67	

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

	BENAMING DER MIDDELEN.	Raming.	Opbreng
	Per transport	f 296 915,00	f 293 09
b.	Verkoop van havenreglementen	50,00	5
c.	Boeten	1 000,00	18
d.	Inkomsten van de posterij	7 000,00	12 88
e.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen.	17 000,00	16 85
f.	Inkomsten van de vleeschhal	6 000,00	5 51
g.	Agio van verkochte wissels	14 000,00	8 58
h.	Inkomsten van de bakkerij	2 800,00	1 73
i.	Pakhuishuur van in entrepot aanwezige sterke dranken	1 200,00	1 62
k.	Renten van het kapitaal, vroeger op het grootboek der nationale schuld ingeschreven ten name van het West-Indisch pensioenfonds	5 381,00	5 42
l.	Inkomsten van de Gouvernements-bank	7 500,00	8 21
m.	Aandeel in de huurpenningen van de markt voor groenten enz.	150,00	10
n.	Opbrengst van arbeidsloonen van gevangenen	100,00	22
o.	Emolumenten ter griffie van het hof van justitie en van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	600,00	60
p.	Salaris van den hypotheekbewaarder, te verantwoorden aan de koloniale kas	600,00	55
q.	Rente- en pachtgelden van domaniale gronden in de buitendistricten.	300,00	27
r.	Vergunning om guano op Klein-Curaçao te graven	*Memorie.*	
s.	Bergloon van petroleum en alle andere licht ontvlambare oliën	500,00	36
t.	Terugbetaling van voorschotten aan ambtenaren	500,00	621
u.	Alle andere ontvangsten	4 000,00	555
	BONAIRE.		
a.	Leges	150,00	104
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	2 000,00	1 923
c.	Opbrengst wegens den verkoop van domaniale gronden.	2 500,00	1 806
d.	Boeten	50,00	47
e.	Emolumenten ter griffie van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas.	50,00	37
f.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën	25,00	»
g.	Inhouding van de jaarwedde van den gezaghebber wegens het gebruik van een landsgebouw als woning.	400,00	400
h.	Pakhuishuur van in entrepot aanwezige sterke dranken enz.	25,00	14
i.	Alle andere ontvangsten	400,00	170
	ARUBA.		
a.	Leges	200,00	173,
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	1 400,00	1 702,
c.	Opbrengst wegens den verkoop van domaniale gronden.	120,00	213,
d.	Vergunning om goud te delven	2 500,00	2 500,
e.	Boeten	25,00	50,
f.	Emolumenten ter griffie van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas.	25,00	6,
g.	Inhouding van de jaarwedde van den gezaghebber wegens het gebruik van een landsgebouw als woning.	400,00	400,
h.	Bergloon van petroleum en andere licht ontbrandbare oliën	25,00	
i.	Inhouding van de jaarwedde van den onderwijzer wegens het gebruik van een landsgebouw als woning.	200,00	200,
k.	Vergun[illegible] tot het ontginnen van phosphorzure kalk	*Memorie.*	118,
	Transporteeren	f 376 091,00	f 367 334,

Verschil, *minder* dan de raming.	Verschil, *meer* dan de raming.	*TOELICHTINGEN.*
f 34 331,48	f 30 510,67	**Inkomsten van onderscheiden aard.**
»	6,00	CURAÇAO.
817,00		Lit. *d.* De oorzaak van het groote verschil tusschen de raming en de opbrengst der posterijen moet in het volgende gezocht worden: in 1878 bedroegen de inkomsten der posterijen f 4185,56 minder dan de raming. In de toelichtingen der verantwoording over het jaar 1878 is de verlaging van het brievenport als oorzaak daarvan opgeteekend. In 1879 bedroegen de opbrengsten daarentegen f 3029,44⁵ en in 1880 f 5889,76⁵ meer dan de raming. Door de verlaging van het brievenport nam het brievenverkeer aanmerkelijk toe, terwijl daarenboven door den handel, na de verlaging veel meer brieven, en vooral naar Amerika, gefrankeerd verzonden werden, en wel omdat de geadresseerden bij niet frankeering de verzenders het dubbele van het brievenport ten hunnent naar het buitenland in rekening brachten, terwijl het brievenport vóór de verlaging hooger was dan het dubbele port van sommige landen.
»	5 889,76⁵	
145,53⁵		
483,34		
5 412,76⁵		
1 069,11		
»	421,15⁵	
»	40,68	Lit. *e.* Zeer wisselvallig. Bleef beneden de raming, terwijl het in 1879 f 17 434,44 heeft opgebracht.
»	715,75	
48,23		Lit. *f.* Minder dan de raming, doch in het vorig jaar bracht het slechts f 4541 op.
»	120,76	Lit. *g.* Aanmerkelijk minder opgebracht dan de raming, gedeeltelijk ten gevolge van den betrekkelijk lagen wisselkoers, maar toch schijnt het geraamde cijfer van f 14 000 te hoog geweest te zijn.
»	0,45	
44,64		Lit. *s.* Minder opgebracht dan de raming. Voor het eerst is in 1880 de hierop betrekkelijke wet in werking getreden.
26,82		
130,64		Lit. *t.* Ontvangen van de volgende personen wegens terugbetaling van genoten voorschotten, als:
»	121,00	A. Storme . . . . . f 16,00
3 446,27⁵		W. A. Jonckheer 150,00
		G. Windholt 40,00
		C. C. J. Van Romondt 400,00
45,08		A. Martis 15,00
76,52		f 621,00
693,76		
2,50		Lit. *u.* De som van f 553,72⁵ is te zamengesteld als volgt:
12,30		*in de kolonie:*
25,00		akte van bevoegdheid tot het uitoefenen van de genees-, heel- en verloskunde aan H. A. De Casseres . . . . . f 58,00
		opbrengst van verkocht geschut vee 8,67⁵
10,94		huurprijs van een stuk landsgrond op den berg Altena 3,60
230,00		opbrengst eener gehouden veiling van versleten gereedschappen 263,65
		justeerloonen 2,40
		huur van kamers in gevangenissen 4,40
26,43		akte van bekwaamheid als onderwijzer aan N. M. J. Calisch 5,00
»	302,62⁵	koopprijs van een stuk grond in de Willemstad 108,75
»	93,00	opbrengst van een in het openbaar verkocht afgekeurd politiepaard . . . 89,25
		akte van bekwaamheid als onderwijzer aan De Pool en Van der Ree, à f 5. 10,00
»	25,00	f 553,72⁵
18,95		
		BONAIRE.
25,00		Lit. *i.* De som van f 170 is te zamen gesteld als volgt:
		vervallen belasting op onroerende eigendommen . . . . . f 160,00
		opbrengst wegens den verkoop van een ouden ijzeren pot aan L. C. Boyé 10,00
»	118,88	f 170,00
47 122,31⁵	38 365,73⁵	

	BENAMING DER MIDDELEN.	Raming.	Opbreng.
	Per transport	f 296 915,00	f 293 0[illegible],19
b.	Verkoop van havenreglementen	50,00	[illegible],00
c.	Boeten	1 000,00	1[illegible],00
d.	Inkomsten van de posterij	7 000,00	12 8[illegible],76
e.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	17 000,00	16 8[illegible],46
f.	Inkomsten van de vleeschhal	6 000,00	5 5[illegible],66
g.	Agio van verkochte wissels	14 000,00	8 58[illegible],23
h.	Inkomsten van de bakkerij	2 800,00	1 7[illegible],89
i.	Pakhuishuur van in entrepot aanwezige sterke dranken	1 200,00	1 62[illegible],15
k.	Renten van het kapitaal, vroeger op het grootboek der nationale schuld ingeschreven ten name van het West-Indisch pensioenfonds	5 381,00	5 42[illegible],68
l.	Inkomsten van de Gouvernements-bank	7 500,00	8 21[illegible],75
m.	Aandeel in de huurpenningen van de markt voor groenten enz.	150,00	10[illegible],77
n.	Opbrengst van arbeidsloonen van gevangenen	100,00	22[illegible],76
o.	Emolumenten ter griffie van het hof van justitie en van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	600,00	60[illegible],45
p.	Salaris van den hypotheekbewaarder, te verantwoorden aan de koloniale kas	600,00	55[illegible],36
q.	Rente- en pachtgelden van domaniale gronden in de buitendistricten.	300,00	27[illegible],18
r.	Vergunning om guano op Klein-Curaçao te graven	*Memorie.*	
s.	Bergloon van petroleum en alle andere licht ontvlambare oliën	500,00	36[illegible],36
t.	Terugbetaling van voorschotten aan ambtenaren	500,00	62[illegible],00
u.	Alle andere ontvangsten	4 000,00	55[illegible],25
	BONAIRE.		
a.	Leges	150,00	10[illegible],92
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	2 000,00	1 92[illegible],88
c.	Opbrengst wegens den verkoop van domaniale gronden.	2 500,00	1 80[illegible],04
d.	Boeten	50,00	4[illegible],50
e.	Emolumenten ter griffie van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas.	50,00	3[illegible],70
f.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën	25,00	
g.	Inhouding van de jaarwedde van den gezaghebber wegens het gebruik van een landsgebouw als woning.	400,00	400,00
h.	Pakhuishuur van in entrepot aanwezige sterke dranken enz.	25,00	14[illegible],46
i.	Alle andere ontvangsten	400,00	170[illegible],00
	ARUBA.		
a.	Leges	200,00	173[illegible],37
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	1 400,00	1 702[illegible],25
c.	Opbrengst wegens den verkoop van domaniale gronden.	120,00	213[illegible],00
d.	Vergunning om goud te delven	2 500,00	2 500,00
e.	Boeten	25,00	50,00
f.	Emolumenten ter griffie van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas.	25,00	6,[illegible]
g.	Inhouding van de jaarwedde van den gezaghebber wegens het gebruik van een landsgebouw als woning.	400,00	400,[illegible]
h.	Bergloon van petroleum en andere licht ontbrandbare oliën	25,00	
i.	Inhouding van de jaarwedde van den onderwijzer wegens het gebruik van een landsgebouw als woning.	200,00	200,[illegible]
k.	Vergunning tot het ontginnen van phosphorzure kalk	*Memorie.*	118,[illegible]
	Transporteeren	f 376 091,00	f 367 334,[illegible]

Verschil, *minder* dan de raming.	Verschil, *meer* dan de raming.	*TOELICHTINGEN.*
34 331,48	f 30 510,67	**Inkomsten van onderscheiden aard.**
»	6,00	CURAÇAO.
817,00		Lit. *d.* De oorzaak van het groote verschil tusschen de raming en de opbrengst der posterijen moet in het volgende gezocht worden: in 1878 bedroegen de inkomsten der posterijen f 4185,56 minder dan de raming. In de toelichtingen der verantwoording over het jaar 1878 is de verlaging van het brievenport als oorzaak daarvan opgeteekend. In 1879 bedroegen de opbrengsten daarentegen f 3029,44⁵ en in 1880 f 5889,76⁵ meer dan de raming. Door de verlaging van het brievenport nam het brievenverkeer aanmerkelijk toe, terwijl daarenboven door den handel, na de verlaging veel meer brieven, en vooral naar Amerika, gefrankeerd verzonden werden, en wel omdat de geadresseerden bij niet frankeering de verzenders het dubbele van het brievenport ten hunnent naar het buitenland in rekening brachten, terwijl het brievenport vóór de verlaging hooger was dan het dubbele port van sommige landen.
»	5 889,76⁵	
145.53⁵		
483,34		
5 412,76⁵		
1 069,11		
»	421,15⁵	
»	40,68	Lit. *e.* Zeer wisselvallig. Bleef beneden de raming, terwijl het in 1879 f 17 434,44 heeft opgebracht.
»	715,75	
48,23		Lit. *f.* Minder dan de raming, doch in het vorig jaar bracht het slechts f 4541 op.
»	120,76	Lit. *g.* Aanmerkelijk minder opgebracht dan de raming, gedeeltelijk ten gevolge van den betrekkelijk lagen wisselkoers, maar toch schijnt het geraamde cijfer van f 14 000 te hoog geweest te zijn.
»	0,45	
44,64		Lit. *s.* Minder opgebracht dan de raming. Voor het eerst is in 1880 de hierop betrekkelijke wet in werking getreden.
26,82		
130,64		Lit. *t.* Ontvangen van de volgende personen wegens terugbetaling van genoten voorschotten, als:
»	121,00	A. Storme . . . . . f 16,00
3 446,27⁵		W. A. Jonckheer 150,00
		G. Windholt 40,00
		C. C. J. Van Romondt 400,00
45,08		A. Martis 15,00
76,52		f 621,00
693,76		
2,50		Lit. *u.* De som van f 553,72⁵ is te zamengesteld als volgt:
12,30		*in de kolonie:*
25,00		akte van bevoegdheid tot het uitoefenen van de genees-, heel- en verloskunde aan H. A. De Casseres . . . . . f 58,00
		opbrengst van verkocht geschut vee 8,67⁵
10,94		huurprijs van een stuk landsgrond op den berg Altena 3,60
230,00		opbrengst eener gehouden veiling van versleten gereedschappen 263,65
		justeerloonen 2,40
		huur van kamers in gevangenissen 4,40
26,43		akte van bekwaamheid als onderwijzer aan N. M. J. Calisch 5,00
»	302,62⁵	koopprijs van een stuk grond in de Willemstad 108,75
»	93,00	opbrengst van een in het openbaar verkocht afgekeurd politiepaard. . . 89,25
		akte van bekwaamheid als onderwijzer aan De Pool en Van der Ree, à f 5. 10,00
»	25,00	f 553,72⁵
18,95		
		BONAIRE.
25,00		Lit. *i.* De som van f 170 is te zamen gesteld als volgt:
		vervallen belasting op onroerende eigendommen . . . . . f 160,00
		opbrengst wegens den verkoop van een ouden ijzeren pot aan L. C. Boyé 10,00
»	118,88	f 170,00
47 122,31⁵	38 365,73⁵	

	BENAMING DER MIDDELEN.	Raming.	Opbreng
	Per transport	f 376 091,00	f 367 33[illegible]
l.	Alle andere ontvangsten	100,00	8[illegible]50
	ST. MARTIN (*Nederl. gedeelte*).		
a.	Leges	250,00	42[illegible]00
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	2 200,00	2 12[illegible]
c.	Boeten	100,00	1[illegible]00
d.	Emolumenten ter griffie van den raad van justitie en van het kantongerecht, te antwoorden aan de koloniale kas	100,00	3[illegible]50
e.	Steigergelden	800,00	41[illegible]35
f.	Inhouding van de jaarwedde van den onderwijzer wegens het gebruik van een landsgebouw als woning	200,00	6[illegible]67
g.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën	25,00	»
h.	Alle andere ontvangsten	100,00	»
	ST. EUSTATIUS.		
a.	Leges	25,00	»
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	1 500,00	1 39[illegible]76
c.	Boeten	50,00	»
d.	Emolumenten ter griffie van den raad van justitie en van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	50,00	6[illegible]25
e.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën	25,00	»
f.	Alle andere ontvangsten	100,00	»
	SABA.		
a.	Leges	100,00	6[illegible]50
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	725,00	72[illegible]93
c.	Boeten	50,00	»
d.	Emolumenten ter griffie van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	25,00	»
e.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën	25,00	»
f.	Alle andere ontvangsten	50,00	»
	C. Bijdrage uit 's Rijks schatkist.		
	Bijdrage uit 's Rijks schatkist tot aanvulling der koloniale middelen	140 586,18[illegible]	148 21[illegible]36
		f 523 277,18[illegible]	f 520 95[illegible]

Vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Curaçao over het dienstjaar 1880.

Verschil, *minder* dan de raming.	Verschil, *meer* dan de raming.	*TOELICHTINGEN.*
f 47 122,31⁵	f 38 365,73⁵	ARUBA.
11,50		Lit. *l.* De som van f 88,50 is te zamen gesteld als volgt:
		opbrengst van een verbeurd verklaard ezelsveulen . . . . . f 8,00
		voor 2 akten van bekwaamheid als onderwijzer afgegeven aan H. M. Lamp en J. H. Beaujon 10,00
»	170,00	opbrengst van $^1/_3$ aandeel van gebrande kalkoven 70,50
78,23⁵		f 88,50
90,00		
69,50		
386,15		ST. MARTIN (*Nederlandsch gedeelte.*)
133,33		Lit. *e.* Ook hierop is de mislukte zoutoogst van invloed geweest, daar hierdoor minder schepen het eiland hebben aangedaan.
25,00		
100,00		Lit. *f.* Minder opgebracht dan de raming, ten gevolge van het met verlof zijn van den onderwijzer.
25,00		
108,24		
50,00		
»	16,25	
25,00		
100,00		
31,50		
2,07		
50,00		
25,00		
25,00		
50,00		
»	7 631,17⁵	
f 48 507,84	f 46 183,16	

Willemstad, den 24sten November 1883.

De Administrateur van Financiën,
DE VEER.

[24. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Voorzitter
van de Tweede Kamer der StatenGeneraal.

's GRAVENHAGE, *den 20sten Augustus* 1884.

Ter voldoening aan artikel 57, 2de zinsnede, der Grondwet heb ik, krachtens machtiging des Konings, de eer hiernevens aan U HEG. te doen toekomen den tekst ne de vertaling der door de wederzijdsche gevolmachtigden van *Nederland* en *Frankrijk* den 14den Mei 1884 te *Parijs* onderteekende verklaring tot vaststelling van een uniform tarief voor bergloon van opgevischte netten.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,
VAN DER DOES DE WILLEBOIS.

[24. 2.]

VERKLARING.

DÉCLARATION.

Le Gouvernement de Sa Majesté le Roi des Pays-Bas et le Gouvernement de la République Française, ayant résolu, d'un commun accord, de mettre un terme aux difficultés auxquelles donne lieu le règlement réciproque des indemnités à allouer aux sauveteurs de filets de pêche dans les ports des deux pays, sont convenus des dispositions suivantes:

1°. L'indemnité, que les résidents Français, sauveteurs de filets de pêche, appartenant à des résidents Néerlandais, et réciproquement les résidents Néerlandais, sauveteurs de filets de pêche, appartenant à des résidents Français, recevront dans le cas prévu à l'article 25 de la convention du 6 Mai 1882, règlant la police de la pêche dans la mer du Nord, est fixée à deux francs par filet, si le filet est remis à l'autorité Française, et d'un florin par filet, si le filet est remis à l'autorité Néerlandaise;

2°. A cette indemnité s'ajoutera le poisson trouvé dans les filets;

3°. Le paiement de l'indemnité de deux francs ou d'un florin sera fait:

en France, en présence de l'autorité maritime, soit du domicile du sauveteur, soit du lieu de sauvetage;

dans les Pays-Bas, en présence du bourgmestre auquel les filets ont été remis;

4°. La présente déclaration sera ratifiée et les ratifications en seront échangées à Paris dans le délai de trois mois, ou plustôt si faire se peut.

En foi de quoi, les soussignés ont dressé la présente déclaration, qu'ils ont revêtue de leurs cachets.

Fait à Paris, en double expédition, le 14 Mai 1884.

(*get.*) Bon DE ZUYLEN DE NYEVELT.
(») JULES FERRY.

VERTALING.

VERKLARING.

De Regeering van Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden en de Regeering der Fransche Republiek, in gemeen overleg besloten hebbende een einde te maken aan de moeielijkheden, waartoe de wederzijdsche regeling der aan de bergers van vischnetten in de havens der beide landen toe te kennen schadeloosstelling aanleiding geeft, zijn omtrent de navolgende bepalingen overeengekomen:

1°. De schadeloosstelling toe te kennen aan Fransche ingezetenen, die netten redden, welke aan ingezetenen van Nederland toebehooren, en omgekeerd aan ingezetenen van Nederland, die aan Fransche ingezetenen toebehoorende netten bergen, wordt in het geval voorzien bij art. 25 der overeenkomst van 6 Mei 1882, tot regeling van het politietoezicht op de visscherij in de Noordzee, vastgesteld op twee franken per net, wanneer het aan de Fransche overheid, en op één gulden per net, wanneer het aan de Nederlandsche overheid wordt ter hand gesteld;

2°. Bij deze schadeloosstelling komt nog de visch, die in de netten gevonden wordt;

3°. De betaling der schadeloosstelling van twee franken of één gulden zal geschieden:

in Frankrijk, in tegenwoordigheid van de maritime overheid der woonplaats van den berger of ter plaatse waar de berging heeft plaats gehad;

in Nederland, in tegenwoordigheid van den burgemeester aan wien de netten zijn ter hand gesteld;

4°. Deze verklaring zal worden bekrachtigd en de akten van bekrachtiging zullen binnen drie maanden, of zoo mogelijk vroeger, te Parijs worden uitgewisseld.

Ten blijke waarvan de ondergeteekenden de tegenwoordige verklaring hebben opgemaakt en van hun zegel voorzien.

Gedaan te Parijs, in duplo, den 14den Mei 1884.

(*w. get.*) Bon VAN ZUYLEN VAN NYEVELT.
(» ») JULES FERRY.

De Minister van Buitenlandsche Zaken verklaart dat bovenstaande verklaring door Zijne Majesteit den Koning den 3den Juni 1884 en door Zijne Excellentie den President der Fransche Republiek den 26sten Juni 1884 is bekrachtigd geworden, alsmede dat de akten van bekrachtiging den 3den Juli daaraanvolgende te Parijs zijn uitgewisseld.

's Gravenhage, den 20sten Augustus 1884.

VAN DER DOES DE WILLEBOIS.

[25. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Den Heere Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's GRAVENHAGE, *den* 30*sten Augustus* 1884.

Ter voldoening aan artikel 57, 2de zinsnede, der Grondwet heb ik, krachtens machtiging des Konings, de eer hiernevens aan UH.EG. afschrift te doen toekomen eener op den 2den dezer te *'s Gravenhage* onderteekende verklaring tot vaststelling van gemeenschappelijke regelen bij schorsing der scheepvaart op de Nederlandsch-Belgische kanalen.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,
VAN DER DOES DE WILLEBOIS.

[25. 2.]

VERKLARING.

DÉCLARATION.

Le Gouvernement de Sa Majesté le Roi des Pays-Bas et le Gouvernement de Sa Majesté le Roi des Belges, ayant jugé utile de s'entendre ultérieurement au sujet des chômages de la navigation sur les canaux de Bruges à l'Ecluse, de Gand à Terneuzen, de Liège à Maestricht et de Maestricht à Bois-le-Duc, le soussigné, Ministre des Affaires Etrangères de Sa Majesté le Roi des Pays-Bas, d'une part, et le soussigné, Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire de Sa Majesté le Roi des Belges, d'autre part, dûment autorisés à cet effet, sont convenus de ce qui suit:

Article 1.

Dans les cas où une interruption totale ou partielle de la navigation sur les canaux de Bruges à l'Ecluse, de Gand à Terneuzen, de Liège à Maestricht ou de Maestricht à Bois-le-Duc, serait jugée nécessaire pour l'examen, la préparation ou l'exécution de travaux dans les Pays-Bas ou en Belgique, les ingénieurs en chef du Waterstaat et des Ponts et Chaussées dans les provinces limitrophes se concerteront en vue de déterminer le commencement et la durée du chômage, qui sera réduit au nombre de jours, indispensable à l'examen, la préparation ou l'exécution des dits travaux.

Ils s'attacheront à rendre autant que possible simultanés les chômages que nécessiteront les travaux de ce genre à effectuer dans les deux pays et à grouper ces travaux de façon à rendre les chômages le moins fréquents possible.

Article 2.

Les ingénieurs en chef proposeront en suite à leur département respectif les dispositions qu'ils jugent devoir être adoptées, en faisant connaître l'adhésion de leur collégue de la province limitrophe ou les objections qui ont empêché l'entente.

Article 3.

Les Départements Ministériels, après examen des propositions, se mettront d'accord sur les dispositions qui seront définitivement suivies, et ils prendront et publieront, le plustôt possible, les arrêtés que la situation comporte. Tout chômage de moins de soixante jours sera, sauf le cas d'urgence, annoncé au moins un mois à l'avance. Ce délai est porté à deux mois pour tout chômage pouvant atteindre ou dépasser soixante jours.

Article 4.

La marche déterminée par les articles précédents n'est pas applicable aux chômages nécessités par des cas imprévus ou de force majeure.

Lorsque des chômages de ce genre se produiront dans l'un ou l'autre des deux pays et qu'il n'aura pas été possible aux ingénieurs en chef de se concerter, l'ingénieur en chef du service en cause en avisera, le plustôt possible, son collègue de la province limitrophe, lui fera connaître la cause et la durée probable du chômage et l'informera ultérieurement de la reprise de la navigation.

Article 5.

Les dispositions de la convention du 20 Mars 1843, qui ne sont pas contraires à la présente convention, continueront à être appliquées au canal de Gand à Terneuzen.

Article 6.

Est abrogé le règlement A, annexé aux déclarations échangées entre le Gouvernement Néérlandais et le Gouvernement Belge le 3 Octobre 1851 et relatif aux chômages des voies navigables intéressant à la fois les deux pays, le canal de Gand à Terneuzen excepté.

Article 7.

Sont également retirées les déclarations échangées entre les mêmes Gouvernements le 26 Novembre 1863, au sujet de la baisse des eaux du canal de Bruges à l'Ecluse.

En foi de quoi les soussignés ont signé la présente déclaration et y ont apposé leurs cachets.

Fait en double expédition à la Haye, le 2me Août 1884.

(*L. S.*) (*signé*) VAN DER DOES DE WILLEBOIS.
» » Bon. D'ANETHAN.

VERTALING.

VERKLARING.

De Regeering van Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden en de Regeering van Zijne Majesteit den Koning der Belgen, het nuttig geoordeeld hebbende zich nader te verstaan omtrent de schorsingen der scheepvaart op de kanalen van Brugge naar Sluis, van Gent naar Terneuzen, van Luik naar Maastricht en van Maastricht naar 's Hertogenbosch, zoo zijn de ondergeteekende, Minister van Buitenlandsche Zaken van Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden, eenerzijds, en de ondergeteekende, Buitengewoon Gezant en Gevolmachtigd Minister van Zijne Majesteit den Koning der Belgen, anderzijds, behoorlijk daartoe gemachtigd, overeengekomen als volgt:

Artikel 1.

In de gevallen, waarin eene geheele of gedeeltelijke staking der scheepvaart op de kanalen van Brugge naar Sluis, van Gent naar Terneuzen, van Luik naar Maastricht of van Maastricht naar 's Hertogenbosch noodig mocht geacht worden voor het onderzoek, de voorbereiding of de uitvoering van werken in Nederland of in België, zullen de hoofdingenieurs van den Waterstaat en der Bruggen en Wegen in de grensprovinciën in overleg treden ter vaststelling van het begin en den duur der schorsing, welke beperkt zal worden tot het getal dagen dat voor het onderzoek, de voorbereiding of de uitvoering van gezegde werken onvermijdelijk noodzakelijk is.

Zij zullen er naar streven de schorsingen welke de werken van dien aard in de beide landen noodig zullen maken, zooveel mogelijk, te doen samenvallen en die werken zóó te schikken, dat de schorsingen zoo weinig mogelijk voorkomen.

Artikel 2.

De hoofdingenieurs zullen vervolgens hun respectief departement de bepalingen voorstellen, die zij noodig achten, en tevens mededee len, dat hun ambtgenoot in de aangrenzende provincie zich daarmede- vereenigd heeft, of om welke redenen zij het niet eens zijn kunnen worden.

Artikel 3.

Na onderzoek der voorstellen zullen de ministerieele departementen zich onderling verstaan omtrent de bepalingen welke ten slotte gevolgd zullen worden en zij zullen, zoo spoedig mogelijk, de besluiten nemen en bekend maken, welke de staat van zaken medebrengt. Elke schorsing van minder dan zestig dagen zal, behoudens het geval van dringende noodzakelijkheid, ten minste ééne maand te voren worden aangekondigd. Die termijn wordt op twee maanden gesteld voor elke schorsing, die zestig of meer dan zestig dagen kan duren.

Artikel 4.

De in voorgaande artikelen omschreven wijze van behandeling is niet toepasselijk op de schorsingen die door onvoorziene gevallen of door overmacht noodzakelijk worden gemaakt.

Wanneer schorsingen van dien aard in het eene of andere der beide landen zullen voorkomen en het aan de hoofdingenieurs niet mogelijk zal zijn geweest daaromtrent in overleg te treden, zal de hoofdingenieur van den betrokken dienst daarvan, zoo spoedig mogelijk, aan zijn ambtgenoot in de aangrenzende provincie kennis geven, met mededeeling van de aanleiding tot en den waarschijnlijken duur van de schorsing, en hem nader de hervatting der scheepvaart berichten.

Artikel 5.

De bepalingen der overeenkomst van 20 Mei 1843, die met de tegenwoordige overeenkomst niet in strijd zijn, zullen bij voortduring op het kanaal van Gent naar Terneuzen toegepast worden.

Artikel 6.

Het reglement A behoorende bij de verklaringen, den 3den October 1851 tusschen de Nederlandsche en de Belgische Regeering uitgewisseld, en betrekking hebbende tot de schorsingen der scheepvaart op de waterwegen, waarbij de beide landen belang hebben, met uitzondering van het kanaal van Gent naar Terneuzen, is afgeschaft.

Artikel 7.

Worden eveneens ingetrokken de verklaringen van den 26sten November 1863, tusschen dezelfde Regeeringen uitgewisseld, met betrekking tot de aflating van het water op het kanaal van Brugge naar Sluis.

Ten blijke waarvan de ondergeteekenden deze verklaring geteekend en van hun zegel voorzien hebben.

Gedaan in dubbel te 's Gravenhage, den 2den Augustus 1884.

(*w. get.*) Van der Does de Willebois.

» Bon. D'Anethan.

[26.]

REKENING van ontvangsten en uitgaven betreffende het Fonds voortspruitende uit koopprijzen van domeinen over het dienstjaar 1882.

Niet gedrukt.

[27.]

REKENING van ontvangsten en uitgaven wegens het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren over het dienstjaar 1882.

Niet gedrukt.

[28. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan
de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot bekrachtiging eener provinciale heffing in *Groningen*.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 17den September 1884.

WILLEM.

[28. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben dat de Staten van *Groningen* aan Ons hebben voorgedragen het heffen van rechten voor het gebruik van de *Westerhaven* en de havens in het *Boterdiep*, in het *Damsterdiep* en in het verbindingskanaal tusschen het *Damster-* en het *Boterdiep*, alle gelegen in de gemeente *Groningen*; rechten waarvan de opbrengst moet strekken ter tegemoetkoming in de kosten van aanleg en onderhoud dier werken;
En dat de heffing dier rechten, volgens art. 129 der Grondwet, bekrachtiging door de wet vereischt;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

Met intrekking der wetten van 22 December 1852 (*Staatsblad* n°. 237) en 7 Juni 1860 (*Staatsblad* n°. 23) en, voor zooveel de heffing van havengeld aangaat, der wet van 22 April 1864 (*Staatsblad* n°. 30), wordt bekrachtiging verleend aan de heffing, ten behoeve der provincie *Groningen*, van rechten voor het gebruik van de *Westerhaven* en de havens in het *Boterdiep*, in het *Damsterdiep* en in het verbindingskanaal tusschen het *Damster-* en het *Boterdiep*, alle gelegen in de gemeente *Groningen*, naar de volgende regeling:

A. *Aan de Westerhaven.*

1°. Voor een verblijf van *twee* dagen of korter:

a. voor ieder zeeschip, per stere, zes tiende cent f 0,00$^{6}/_{10}$

b. voor ieder binnenschip, per stere, negen tiende cent. . . . . 0,00$^{9}/_{10}$

2°. Voor een verblijf langer dan *twee* en korter dan *zeven* dagen:

a. voor ieder zeeschip, per stere, acht tiende cent f 0,00$^{8}/_{10}$

b. voor ieder binnenschip, per stere, een en twee tiende cent . . . . . 0,01$^{2}/_{10}$

3°. Voor een verblijf langer dan *zes* en korter dan *veertien* dagen:

a. voor ieder zeeschip, per stere, een cent . f 0,01

b. voor ieder binnenschip, per stere, een en vijf tiende cent . . . . . 0,01$^{5}/_{10}$

4°. Voor een verblijf langer dan *dertien* en korter dan *acht en twintig* dagen:

a. voor ieder zeeschip, per stere, een en twee tiende cent . . . . . f 0,01$^{2}/_{10}$

b. voor ieder binnenschip, per stere, een en acht tiende cent. . . . . 0,01$^{8}/_{10}$

Bij een langer verblijf dan zeven en twintig dagen, wordt dit tarief opnieuw toegepast.
Het verschuldigde recht is nooit minder dan *tien cent.*

B. *Aan de havens in het Boterdiep en in het Damsterdiep.*

1°. Voor een verblijf van *twee* dagen of korter.

a. Voor ieder zeeschip, per stere, drie tiende cent . . . . . f 0,00$^{3}/_{10}$

b. Voor ieder binnenschip, per stere, vijf en veertig honderdste cent. . . . . 0,00$^{45}/_{100}$

2°. Voor een verblijf, langer dan *twee* en korter dan *zeven* dagen:

a. Voor ieder zeeschip, per stere, vier tiende cent f 0,00$^{4}/_{10}$

b. voor ieder binnenschip, per stere, zes tiende cent . . . . . 0,00$^{6}/_{10}$

3°. Voor een verblijf, langer dan *zes* en korter dan *veertien* dagen:

a. Voor ieder zeeschip, per stere, vijf tiende cent f 0,00$^{5}/_{10}$

b. voor ieder binnenschip, per stere, vijf en zeventig honderdste cent . . . . . 0,00$^{75}/_{100}$

4°. Voor een verblijf langer dan *dertien* dagen en korter dan *acht en twintig* dagen:

a. Voor ieder zeeschip, per stere, zes tiende cent f 0,00$^{6}/_{10}$

b. Voor ieder binnenschip, per stere, negen tiende cent. . . . . 0,00$^{9}/_{10}$

Bij een langer verblijf dan zeven en twintig dagen, wordt het tarief opnieuw toegepast.
Het verschuldigde recht is nooit minder dan *vijf* cent.

C. *Aan de haven in het verbindingskanaal Damster-Boterdiep.*

1°. Voor een verblijf van *twee* dagen of korter:

a. voor ieder zeeschip, per stere, twee tiende cent f 0,00$^{2}/_{10}$

b. voor ieder binnenschip, per stere, drie tiende cent . . . . . 0,00$^{3}/_{10}$

2°. Voor een verblijf langer dan *twee* en korter dan *zeven* dagen:

a. voor ieder zeeschip, per stere, drie tiende cent . . . . . f 0,00$^{3}/_{10}$

b. voor ieder binnenschip, per stere, vijf en veertig honderdste cent. . . . . 0,00$^{45}/_{100}$

3°. Voor een verblijf langer dan *zes* en korter dan *dertig* dagen:

a. voor ieder zeeschip, per stere, negen tiende cent f 0,00$^{9}/_{10}$

b. voor ieder binnenschip, per stere, een en twee tiende cent. . . . . 0,01$^{2}/_{10}$

4°. Voor een verblijf langer dan *negen en twintig* en korter dan *negentig* dagen:

a. voor ieder zeeschip, per stere, twee en vier tiende cent. . . . . f 0,02$^{4}/_{10}$

b. voor ieder binnenschip, per stere, drie en zes tiende cent. . . . . 0,03$^{6}/_{10}$

5°. Voor een verblijf langer dan *negen en tachtig* en korter dan *tweehonderd* dagen:

a. voor ieder zeeschip, per stere, drie en zes tiende cent . . . . . f 0,03$^{6}/_{10}$

b. voor ieder binnenschip, per stere, vijf en vier tiende cent . . . . . 0,05$^{4}/_{10}$

Bij een verblijf langer dan *eenhonderd negen en negentig dagen* wordt het tarief opnieuw toegepast.

6°. Voor balken en andere soorten van hout in vlotten

a. voor plaatsing, gedurende één jaar, per elke vierkante meter ingenomen oppervlakte, drie cent f 0,03

b. voor tijdelijke plaatsing, gedurende eene maand of korter, per elke vierkante meter ingenomen oppervlakte, vijf tiende cent. . . . . 0,00$^{5}/_{10}$

c. voor elke maand of een gedeelte daarvan langer eveneens vijf tiende cent . . . . . 0,00$^{5}/_{10}$

Van de betaling van het recht zijn vrijgesteld:

1°. de booten bij de in de havens verblijvende schepen behoorende;

2°. de schepen en houtvlotten, die enkel doorvaren;

3°. de rijksvaartuigen en sleepbooten;

4°. de pramen of schepen geladen of geladen wordende met slijk of modder uit de havens.

Het verschuldigde recht kan aan de havens, art. 1 A en B, telkens voor één jaar, loopende van den 1sten Januari tot tot den laatsten December, bij vooruitbetaling, worden afgekocht bij wijze van abonnement, door betaling:

Aan de Westerhaven, art. 1 A.

a. Voor schepen waarmede in den regel eenmaal per week van de haven gebruik wordt gemaakt, per stere, twintig cent . . . . . f 0,20

b. voor schepen waarmede dit in den regel tweemaal per week geschiedt, per stere, dertig cent . 0,30

c. voor schepen waarmede dit in den regel drie maal per week plaats heeft, per stere, veertig cent 0,40

d. voor schepen waarmede dit in den regel meer dan driemaal geschiedt, per stere, vijftig cent. . 0,50

Aan de havens in het Boterdiep en in het Damsterdiep, art. 1 B.

a. Voor schepen waarmede in den regel eenmaal per week van de haven gebruik wordt gemaakt, per stere, tien cent . . . . . f 0,10

b. voor schepen waarmede dit in den regel tweemaal per week geschiedt, per stere, vijftien cent . 0,15

c. voor schepen waarmede dit in den regel driemaal per week geschiedt, per stere, twintig cent. 0,20

d. voor schepen waarmede dit in den regel meer dan driemaal geschiedt, per stere, vijf en twintig cent 0,25

Voor schepen aan wie in de havens eene vaste ligplaats is toegestaan, wordt voor deze ligplaats het bedrag der abonnementssom met *één vierde* verhoogd.

Met deze verhooging is de abonnementssom voor de *Westerhaven* nooit minder dan *vier gulden* en voor de havens in het *Boterdiep* en in het *Damsterdiep* nooit minder dan *twee gulden.*

Art. 2.

De invordering van genoemde rechten geschiedt volgens de artt. 4—11 van het reglement der provinciale Staten van Groningen van 16 Juli 1884, n°. 3 *b*, goedgekeurd bij Ons besluit van 28 Augustus 1884, n°. 17.

Art. 3.

Deze wet treedt in werking met den dag harer afkondiging.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[28. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De Staten van Groningen wenschen de bestaande rechten voor het gebruik der Westerhaven en der havens in het Boterdiep, in het Damsterdiep en in het verbindingskanaal tusschen het Damster- en het Boterdiep, alle gelegen in de gemeente Groningen, door meer regelmatige en billijke te vervangen. Zij ontwerpen tot dat einde de in nevensgaand voorstel vervatte regeling. Daarbij worden de thans geldende tarieven in enkele opzichten verlaagd, en bepaaldelijk lage rechten voorgesteld voor het gebruik als ligplaats van de daarvoor geschikt gemaakte aanzienlijk verruimde haven in het verbindingskanaal tusschen het Damster- en het Boterdiep. Voor de verschillende havens wordt verder met verbetering van de bestaande bepalingen, zooveel mogelijk dezelfde maatstaf aangenomen voor de berekening van de grootte der schepen en van den duur van het verblijf. Kleine schepen zullen dientengevolge minder, groote meer betalen, terwijl de opbrengst in haar geheel ongeveer dezelfde zal blijven.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

[28. 4.]

BIJLAGE.

AFSCHRIFT.

28 Augustus 1884.
N°. 17.

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.,

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 23 Augustus 1884, n°. 3284, afdeeling BB, ten geleide van een door de Staten van Groningen, op 16 Juli 1884, onder n°. 3*b*, vastgesteld reglement op de heffing en invordering van rechten voor het gebruik van de Westerhaven en de havens in het Boterdiep, in het Damsterdiep en in het verbindingskanaal tusschen het Damsterdiep en Boterdiep, alle gelegen in de gemeente Groningen;

Gelet op art. 140 der provinciale wet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

dat reglement, zooals het hiernevens gaat, goed te keuren, met bepaling, dat de daarbij bedoelde rechten niet kunnen worden geheven tenzij ze door de wet zijn bekrachtigd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit.

Het Loo, den 28 Augustus 1884.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Overeenkomstig het oorspronkelijke,

De Secretaris-Generaal van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HUBRECHT.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal,
HUBRECHT.

AFSCRIFT.

16 Juli 1884, n°. 3*b*.

De Staten der provincie Groningen,

Op de voordracht van Gedeputeerde Staten, dd. 30 Mei 1884, n°. 3, 2de afdeeling;

Gelet op de artt. 116 en 140 der Provinciale Wet;

Besluiten, onder goedkeuring des Konings en, voor zooveel noodig, behoudens de bekrachtiging der Wetgevende Macht, vast te stellen het navolgende

REGLEMENT *op de heffing en invordering van rechten voor het gebruik van de Westerhaven, de haven in het Boterdiep, de haven in het Damsterdiep en de haven in het verbindingskanaal tusschen het Damster- en het Boterdiep, gelegen in de gemeente Groningen.*

Art. 1.

Voor het gebruik der haven met bijbehoorende werken als: de Westerhaven, de haven in het Boterdiep, de haven in het Damsterdiep en de haven in het verbindingskanaal tusschen het Damster- en het Boterdiep, zijn, onder den naam havengeld, navolgende rechten verschuldigd:

A. *Aan de Westerhaven.*

1°. Voor een verblijf van *twee* dagen of korter:

a. voor ieder zeeschip, per stere zes tiende cent	f	0,00$^{6}/_{10}$
b. voor ieder binnenschip, per stere negen tiende cent		0,00$^{9}/_{10}$

2°. Voor een verblijf langer dan *twee* en korter dan *zeven* dagen:

a. voor ieder zeeschip, per stere acht tiende cent	f	0,00$^{8}/_{10}$
b. voor ieder binnenschip, per stere een en twee tiende cent		0,01$^{2}/_{10}$

3°. Voor een verblijf langer dan *zes* en korter dan *veertien* dagen:

a. voor ieder zeeschip, per stere een cent	f	0,01
b. voor ieder binnenschip, per stere een en vijf tiende cent		0,01$^{5}/_{10}$

4°. Voor een verblijf langer dan *dertien* en korter dan *acht en twintig* dagen:

a. voor ieder zeeschip, per stere een en twee tiende cent . . . . . f 0,01²/₁₀

b. voor ieder binnenschip, per stere een en acht tiende cent 0,01⁸/₁₀

Bij een langer verblijf dan zeven en twintig dagen, wordt dit tarief opnieuw toegepast.
Het verschuldigde recht is nooit minder dan *tien* cent.

B. *Aan de havens in het Boterdiep en in het Damsterdiep.*

1°. Voor een verblijf van twee dagen of korter:

a. voor ieder zeeschip, per stere drie tiende cent . . . . . f 0,00³/₁₀

b. voor ieder binnenschip, per stere vijf en veertig honderdste cent 0.00⁴⁵/₁₀₀

2°. Voor een verblijf langer dan *twee* en korter dan *zeven* dagen.

a. voor ieder zeeschip, per stere vier tiende cent . . . . . f 0,00⁴/₁₀

b. voor ieder binnenschip, per stere zes tiende cent 0,00⁶/₁₀

3°. Voor een verblijf langer dan *zes* en korter dan *veertien* dagen:

a. voor ieder zeeschip, per stere vijf tiende cent . . . . . f 0,00⁵/₁₀

b. voor ieder binnenschip, per stere vijf en zeventig honderdste cent 0,00⁷⁵/₁₀₀

4°. Voor een verblijf langer dan *dertien* en korter dan *acht en twintig* dagen:

a. voor ieder zeeschip, per stere zes tiende cent . . . . . f 0,00⁶/₁₀

b. voor ieder binnenschip, per stere negen tiende cent 0,00⁹/₁₀

Bij een langer verblijf dan zeven en twintig dagen, wordt het tarief opnieuw toegepast.
Het verschuldigde recht is nooit minder dan *vijf* cent.

C. *Aan de haven in het verbindingskanaal Damster-Boterdiep.*

1°. Voor een verblijf van *twee* dagen of korter:

a. voor ieder zeeschip, per stere twee tiende cent . . . . . f 0,00²/₁₀

b. voor ieder binnenschip, per stere drie tiende cent 0,00³/₁₀

2°. Voor een verblijf langer dan *twee* en korter dan *zeven* dagen:

a. voor ieder zeeschip per stere drie tiende cent . . . . . f 0,00³/₁₀

b. voor ieder binnenschip per stere vijf en veertig honderdste cent 0,00⁴⁵/₁₀₀

3°. Voor een verblijf langer dan *zes* en korter dan *dertig* dagen:

a. voor ieder zeeschip per stere negen tiende cent . . . . . f 0,00⁹/₁₀

b. voor ieder binnenschip per stere een en twee tiende cent 0,01²/₁₀

4°. Voor een verblijf langer dan *negen en twintig* en korter dan *negentig* dagen:

a. voor ieder zeeschip per stere twee en vier tiende cent . . . . . f 0,02⁴/₁₀

b. voor ieder binnenschip per stere drie en zes tiende cent 0,03⁶/₁₀

5°. Voor een verblijf langer dan *negen en tachtig* en korter dan *tweehonderd* dagen:

a. voor ieder zeeschip per stere drie en zes tiende cent. . . . . f 0,03⁶/₁₀

b. voor ieder binnenschip per stere vijf en vier tiende cent. 0,05⁴/₁₀

Bij een verblijf langer dan eenhonderd negen en negentig dagen, wordt het tarief opnieuw toegepast.

6°. Voor balken en andere soorten van hout in vlotten:

a. voor plaatsing gedurende één jaar, per elken vierkanten meter ingenomen oppervlakte drie cent . . . . . f 0,03

b. voor tijdelijke plaatsing gedurende eene maand of korter, per elken vierkanten meter ingenomen oppervlakte vijf tiende cent . . . 0,00⁵/₁₀

c. voor elke maand of een gedeelte daarvan langer eveneens vijf tiende cent . 0,00⁵/₁₀

Art. 2.

Van de betaling van het recht zijn vrijgesteld:

1°. de booten bij de in de havens verblijvende schepen behoorende;

2°. de schepen en houtvlotten die enkel doorvaren;

3°. de rijksvaartuigen en de sleepbooten;

4°. de pramen of schepen geladen of geladen wordende met slijk of modder uit de havens.

Art. 3.

Het verschuldigde recht kan aan de havens, art. 1 A. en B, telkens voor één jaar, loopende van den 1sten Januari tot den laatsten December, bij vooruitbetaling worden afgekocht bij wijze van abonnement, door betaling:

aan de Westerhaven, art. 1 A:

a. voor schepen, waarmede in den regel éénmaal per week van de haven gebruik wordt gemaakt, per stere twintig cent . . . . . f 0.20

b. voor schepen, waarmede dit in den regel tweemaal per week geschiedt, per stere dertig cent 0,30

c. voor schepen, waarmede dit in den regel driemaal per week plaats heeft, per stere veertig cent 0,40

d. voor schepen, waarmede dit in den regel meer dan driemaal geschiedt, per stere vijftig cent 0,50

Aan de havens in het Boterdiep en in het Damster art. 1 B:

a. voor schepen, waarmede in den regel éénmaal per week van de haven gebruik wordt gemaakt, per stere tien cent . . . . . f 0,10

b. voor schepen, waarmede dit in den regel tweemaal per week geschiedt, per stere vijftien cent 0,15

c. voor schepen, waarmede dit in den regel driemaal per week plaats heeft, per stere twintig cent 0,20

d. voor schepen, waarmede dit in den regel meer dan driemaal geschiedt, per stere vijf en twintig cent 0,25

voor schepen, aan wie in de haven eene vaste ligplaats

is toegestaan, wordt voor deze ligplaats het bedrag der abonnementssom met *één vierde* verhoogd.

Met deze verhooging is de abonnementssom voor de Westerhaven nooit minder dan *vier gulden*, en voor de havens in het Boterdiep en in het Damsterdiep nooit minder dan *twee gulden*.

Art. 4.

De rechten worden berekend naar de grootte der schepen, en wel:

a. voor de zeeschepen, volgens den Nederlandschen meetbrief, of volgens de bij art. 5 der wet van 3 Juni 1875 (*Staatsblad* n°. 101) bedoelde verklaring, omtrent de herleiding tot Nederlandsche maat, of volgens den vreemden meetbrief, in de gevallen waarin die zonder herleiding kan worden gevolgd.

b. voor de binnenschepen volgens den meetbrief of volgens de akte van patent.

Art. 5.

Bij gebreke van een dezer stukken wordt de inhoud der schepen begroot door den persoon die met de inning is belast.

De schipper die binnen zes weken een meetbrief of eene verklaring omtrent de herleiding vertoont, heeft recht op teruggaaf van hetgeen blijkt te veel te zijn betaald.

Art. 6.

Voor zeeschepen die een geldigen Nederlandschen meetbrief hebben, dagteekenende van vóór 1 Januari 1876, wordt de inhoud in steres gevonden door het tonnental, in den meetbrief uitgedrukt, te vermenigvuldigen met (2,214) twee en twee honderd veertien duizendsten.

Art. 7.

De rechten zijn verschuldigd van de schepen, door de gezagvoerders en van balken en houtvlotten, door de eigenaars en worden betaald in handen van den daarvoor aangewezen persoon, voor de schepen zoodra zij zijn vastgelegd en voor balken en houtvlotten bij den ingang van elke maand.

Art 8.

Bij de betaling der rechten wordt het stuk, aanwijzende den inhoud van het schip, voor zoover dit noodig is, voor de berekening van het verschuldigde, vertoond.

Art. 9.

Van het betaalde recht wordt desgevorderd quitantie gegeven.

In geval van verschil over het verschuldigde recht, heeft de schuldplichtige recht van beklag bij Gedeputeerden Staten, aan wier uitspraak de persoon met de inning belast, gehouden is zich te onderwerpen.

Art. 10.

Hij, die niet overeenkomstig art. 7 het verschuldigde recht betaald, wordt gestraft met eene geldboete van een tot tien gulden, onverminderd de verplichting tot betaling der rechten.

Art. 11.

Buiten de ambtenaren bij de wet of wettelijke verordening daartoe aangewezen, zijn de ambtenaren van den provincialen waterstaat, de havenmeesters, de personen met de inning van het recht belast en de dienaren der politie gerechtigd de overtredingen van dit reglement te constateeren.

Art. 12.

Dit reglement treedt voor de verschillende havens in werking met den door Gedeputeerde Staten te bepalen dag, met welken dag zijn afgeschaft alle thans op de heffing en invordering der rechten voor het gebruik dier havens bestaande bepalingen, vervat in het Reglement op de heffing en invordering van havengelden, voor het gebruik van de haven buiten de A-poort te Groningen, in het Hoendiep, en in de stadsgracht, tot aan de sluis nabij het Noord-Willemskanaal en van de sluisgelden voor de doorvaart van die sluis, van 10 November 1863, goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 25 November 1863 n°. 122, — in het Reglement op het gebruik van de havens in het Damsterdiep en in het Boterdiep binnen de stad Groningen, van 9 November 1859, goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 12 December 1859 n°. 33, — en in het Reglement voor de haven in de stadsgracht buiten de Steentilpoort te Groningen en in het Damsterdiep aldaar, van 18 November 1851, goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 14 December 1851 n°. 8.

Aldus vastgesteld te Groningen den 16den Juli 1884.

De Staten voornoemd:

(*get.*) Van Panhuys, *Voorzitter*,

(*get.*) Van Loon, *Griffier*.

Behoort bij Koninklijk besluit van 28 Augustus 1884 n°. 17.

Mij bekend,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) Heemskerk.

Overeenkomstig het oorspronkelijke,

De Secretaris-Generaal van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) Hubrecht.

Voor eensluidend afschrift

De Secretaris-Generaal,

Hubrecht.

[29. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet, tot bekrachtiging eener nadere wijziging in eene provinciale heffing in *Groningen*.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 17den September 1884.

WILLEM.

[29. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo wij in overweging genomen hebben, dat de Staten van *Groningen* aan Ons hebben voorgedragen eene nadere wijziging van de regeling der rechten voor het gebruik van het Eemskanaal met bijbehoorende werken en van de los- en laadplaats in het verbindingskanaal bij het station te *Groningen*, aan de heffing waarvan de vereischte bekrachtiging is verleend bij de wet van 25 Mei 1880 (*Staatsblad* n°. 87), gewijzigd bij de wet van 12 Juni 1883 (*Staatsblad* n°. 51);

En dat die nadere wijziging volgens art. 129 der Grondwet bekrachtiging door de wet vereischt;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De vereischte bekrachtiging wordt verleend aan de navolgende nadere wijziging van het bij de wet van 25 Mei 1880 (*Staatsblad* n°. 87), gewijzigd bij de wet van 12 Juni 1883 (*Staatsblad* n°. 51), bepaalde omtrent de heffing ten behoeve der provincie *Groningen* van rechten voor het gebruik van het Eemskanaal met bijbehoorende werken en van de los- en laadplaats in het verbindingskanaal bij het station te *Groningen*:

1°. Art. 1, letter B, tusschen 1°. en 2°. wordt gelezen als volgt:

»Schepen die ledig zijn, alsmede die minstens viermalen in de week heen en weer op vooraf aangekondigde dagen door de sluizen varen, betalen de helft van het recht."

2°. Aan art. 1, letter E, wordt na letter *b*. toegevoegd het navolgende:

» *c*. Op andere plaatsen aan het verbindingskanaal Winschoter-Hoornsche diep, waar met vergunning van Gedeputeerde Staten schepen gelost of geladen worden."

3°. Tusschen de woorden »voor één jaar" en »bij vooruitbetaling", voorkomende in de 6e alinea van art. 1, letter E, worden ingelast de woorden: »loopende van 1 Januari tot 31 December."

4. Aan het abonnement in art. 1, letter E, wordt na letter *b*. aan het slot toegevoegd het navolgende:

» *c*. Voor schepen, waarmede in den regel eenmaal per week van de haven gebruik wordt gemaakt veertig cent per stere . . . . . f 0,40."

d. Voor schepen waarmede dit in den regel tweemaal per week geschiedt, vijftig cent per stere . . . . . f 0,50.

e. Voor schepen waarmede dit in den regel meer dan tweemaal per week plaats heeft, zestig cent per stere. . . f 0,60.

5°. Art. 1 wordt aan het slot aangevuld met de navolgende vrijstelling:

» E. Aan de Oosterhavensluis.

» Ledige schepen, varende naar de haven in het verbindingskanaal Damster-Boterdiep om aldaar ligplaats te nemen, of uit die haven terugkeerende na aldaar ligplaats te hebben gehad."

Art. 2.

Deze wet treedt in werking met den dag harer afkondiging.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[29. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij de wet van 25 Mei 1880 (*Staatsblad n°.* 87) werd bekrachtigd de heffing van rechten voor het gebruik van het Eemskanaal met bijbehoorende werken en van de los- en laadplaats in het verbindingskanaal bij het station te Groningen.

De wet van 12 Juni 1883 (*Staatsblad n°.* 51) wijzigde die regeling. Nevensgaand voorstel strekt tot nadere wijziging daarvan. Die sub 1°. van art. 1 heeft ten doel eene billijke vermindering van recht voor schepen die de sluizen dikwijls en op vooraf aangekondigde dagen doorvaren. De toevoeging onder 2°. zal de gelegenheid openen om, wanneer op andere dan de tot dusver daarvoor bestemde plaatsen wordt gelost of geladen, mede het bepaalde recht te vorderen. De inlassching sub 3°. strekt tot het wegnemen van bestaande onzekerheid. De aanvulling onder 4°. zal, wat de Oosterhaven aangaat, de gelegenheid voor abonnement uitbreiden, in navolging van de bestaande bepalingen voor de andere havens der provincie. Eindelijk dient de sub 5°. vermelde vrijdom ter bevordering van het gebruik, als ligplaats van schepen, van de ruime en daarvoor geschikte haven in het verbindingskanaal *Damster-Boterdiep*.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

[30. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan
de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan elf ontwerpen van wet (en bijlagen) tot bekrachtiging van provinciale belastingen.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die de wetsontwerpen vergezelt, bevat de gronden waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 18den September 1884.

WILLEM.

[30. 2.]

ONTWERP VAN WET.

Noordbrabant.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de Staten van *Noordbrabant* het heffen van provinciale belastingen, over het volgende dienstjaar, aan Ons hebben voorgedragen, ten einde hen in staat te stellen te voorzien in de uitgaven ten behoeve van ambtenaren in dienst der provincie, van publieke werken en inrichtingen van provinciaal belang, en andere, op den hiernevens gevoegden staat vermelde, enkel huishoudelijke behoeften;
En dat die belastingen, volgens art. 129 der Grondwet, bekrachtiging door de wet vereischen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De vereischte bekrachtiging wordt verleend aan de heffing, ten behoeve der provincie *Noordbrabant:*

a. van *twee en twintig* opcenten op de hoofdsom van de grondbelasting over 1885, en

b. van *negentien* opcenten op de hoofdsom van de belasting op het personeel over den dienst 1885/86.

Art. 2.

Deze wet vangt aan te werken met 1 Januari 1885.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

STAAT, aanwijzende de behoeften, tot welker dekking de provinciale belastingen, vermeld in de wet van den moeten dienen.

Bezoldiging van en reis- en verblijfkosten, te genieten door ambtenaren in dienst der provincie, doch niet op de griffie werkzaam.

Aanleg en onderhoud van provinciale wegen en andere publieke werken.

Onderhoud van de eigendommen der provincie, lasten wegens die eigendommen verschuldigd, en verzekering tegen brandschade.

Drukwerk.

Verpleging van behoeftige krankzinnigen.

Aandeel der provincie in de kwade posten op de grond- en personeele belastingen.

Vergoeding aan het Rijk voor de invordering der provinciale opcenten op de grond- en personeele belastingen.

Kosten van invordering der belasting op de paarden en trekdieren en van toezicht op de ontduiking en overtreding dier belasting.

Bijdrage in de kosten van aanleg of verbetering van gemeente- en polderwegen, rivieren en waterleidingen.

Subsidiën aan gemeenten bij onvoorziene rampen.

Subsidiën aan inrichtingen van liefdadigheid.

Subsidiën aan teekenscholen en in het belang van kunsten en wetenschappen.

Bijdrage in de kosten van herstelling van de Kathedrale kerk van St. Jan te *'s Hertogenbosch* en van de groote of voormalige parochiekerk te *Breda*.

Uitkeering aan het Rijk voor de opheffing der tollen op 's Rijks wegen.

Uitkeering aan gemeenten en polders voor de opheffing der tollen op gemeente-polderwegen enz.

Rentebetaling en aflossing van ten laste der provincie opgenomen kapitalen.

Pensioenen, toe te kennen aan gewezen provinciale opzichters van den waterstaat.

Bijdrage in de kosten van het parc vaccinogène te *'s Hertogenbosch*.

Bijdrage aan het Rijk in de kosten van verbetering van den waterstaatstoestand van een gedeelte van Noordbrabant.

Bijdrage ter bevordering van eene behoorlijke bewaring van gemeente- en waterschapsarchieven.

Bijdrage aan de Maatschappij tot verbetering van den toestand der bewoners van de kerkelijke gemeente St.-Willebrord (gemeente Rucphen c. a., Etten c. a. en Hoeven).

Onvoorziene uitgaven.

[30. 3.]

ONTWERP VAN WET.

Gelderland.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de Staten van *Gelderland* het heffen van provinciale belastingen,

over het volgende dienstjaar, aan Ons hebben voorgedragen, ten einde hen in staat te stellen te voorzien in de uitgaven ten behoeve van ambtenaren in dienst der provincie, van publieke werken en inrichtingen van provinciaal belang, en andere, op den hiernevens gevoegden staat vermelde, enkel huishoudelijke behoeften;
En dat die belastingen, volgens art. 129 der Grondwet, bekrachtiging door de wet vereischen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De vereischte bekrachtiging wordt verleend aan de heffing, ten behoeve der provincie *Gelderland:*

a. van *zeven* opcenten op de hoofdsom van de grondbelasting op de gebouwde eigendommen en van *acht* opcenten op de hoofdsom van de grondbelasting op de ongebouwde eigendommen over 1885, en

b. van *vijf en een halven* opcent op de hoofdsom van de belasting op het personeel over den dienst 1885/86.

Art. 2.

Deze wet vangt aan te werken met 1 Januari 1885.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

STAAT, aanwijzende de behoeften, tot welker dekking de provinciale belastingen, vermeld in de wet van den moeten dienen.

Bezoldiging van en reis- en verblijfkosten, te genieten door ambtenaren in dienst der provincie, doch niet op de griffie werkzaam.

Onderhoud van provinciale wegen en andere publieke werken.

Onderhoud van de eigendommen der provincie, lasten wegens de eigendommen verschuldigd, en verzekering tegen brandschade.

Drukwerk.

Verpleging van behoeftige krankzinnigen.

Aandeel der provincie in de kwade posten op de grond- en personeele belastingen.

Vergoeding aan het Rijk voor de invordering der provinciale opcenten op de grond- en personeele belastingen.

Invordering der renten van inschrijvingen op het Grootboek der nationale schuld en van huurpenningen.

Subsidie ten behoeve van den landbouw.

Subsidiën tot verbetering van wegen en tot bevordering van andere werken van algemeen nut.

Kosten tot uitvoering der provinciale reglementen.

Kosten voor bijhouding van het register der dijkhoogten langs de *Waal*, den *Rijn* en de *Maas*.

Verschotten door ambtenaren en hulpmiddelen ten dienste van den provincialen waterstaat.

Onderstand aan behoeftige gemeenten.

Rentebetaling en aflossing van kapitalen ten laste der provincie opgenomen.

Onvoorziene uitgaven.

[30. 4.]

ONTWERP VAN WET.

Zuidholland.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de Staten van *Zuidholland* het heffen van provinciale belastingen, over het volgende dienstjaar, aan Ons hebben voorgedragen, ten einde hen in staat te stellen te voorzien in de uitgaven ten behoeve van ambtenaren in dienst der provincie, van publieke werken en inrichtingen van provinciaal belang, en andere, op den hiernevens gevoegden staat vermelde, enkel huishoudelijke behoeften;
En dat die belastingen, volgens art. 129 der Grondwet, bekrachtiging door de wet vereischen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De vereischte bekrachtiging wordt verleend aan de heffing, ten behoeve der provincie *Zuidholland:*

a. van *zeven* opcenten op de hoofdsom van de grondbelasting over 1885, en

b. van *vier* opcenten op de hoofdsom van de belasting op het personeel over den dienst 1885/86.

Art. 2.

Deze wet vangt aan te werken met 1 Januari 1885.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

STAAT, aanwijzende de behoeften, tot welker dekking de provinciale belastingen, vermeld in de wet van den moeten dienen.

Bezoldiging van en reis- en verblijfkosten, te genieten door ambtenaren in dienst der provincie, doch niet op de griffie werkzaam.

Aanleg, onderhoud en verbetering van publieke werken.

Onderhoud van de eigendommen der provincie, lasten wegens die eigendommen verschuldigd, en verzekering tegen brandschade.

Drukwerk.

Verpleging van behoeftige krankzinnigen.

Aandeel der provincie in de kwade posten op de grond- en personeele belastingen.

Vergoeding aan het Rijk voor de invordering der provinciale opcenten op de grond- en personeele belastingen en andere provinciale inkomsten.

Subsidiën ten behoeve van muziek-, ambacht- en industrie-scholen.

Subsidiën voor gemeentelijke bewaarscholen en de kweekschool voor bewaarschool-onderwijzeressen te *Leiden*.

Subsidiën aan inrichtingen van liefdadigen aard.

Subsidiën tot onderhoud van wegen en andere werken van algemeen nut.

Kosten, verbonden aan de beschrijving en regeling van oude gemeente- en waterschaps-archieven.

Toelagen aan veeartsen.

Subsidiën aan gemeenten ter verpleging van behoeftigen in geval van besmettelijke ziekten en ter tegemoetkoming in het pensionneeren van veldwachters.

Subsidie aan het Genootschap ter bevordering van de koepokinenting en aan de Vereeniging tot het verleenen van hulp aan minvermogende ooglijders te *Rotterdam*.

Pensioen van een gewezen sluiswachter.

Onvoorziene uitgaven.

[30. 5.]

ONTWERP VAN WET.

Noordholland.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de Staten van *Noordholland* het heffen van provinciale belastingen, over het volgende dienstjaar, aan Ons hebben voorgedragen, ten einde hen in staat te stellen te voorzien in de uitgaven ten behoeve van ambtenaren in dienst der provincie, van publieke werken en inrichtingen van provinciaal belang, en andere, op den hiernevens gevoegden staat vermelde, enkel huishoudelijke behoeften;

En dat die belastingen, volgens art. 129 der Grondwet, bekrachtiging door de wet vereischen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De vereischte bekrachtiging wordt verleend aan de heffing, ten behoeve der provincie *Noordholland:*

a. van *zeven* opcenten op de hoofdsom van de grondbelasting op de gebouwde eigendommen en van *acht* opcenten op de hoofdsom van de grondbelasting op de ongebouwde eigendommen over 1885, en

b. van *drie* opcenten op de hoofdsom van de belasting op het personeel over den dienst 1885/86.

Art. 2.

Deze wet vangt aan te werken met 1 Januari 1885.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

STAAT, aanwijzende de behoeften, tot welker dekking de provinciale belastingen, vermeld in de wet van den moeten dienen.

Bezoldiging van en reis- en verblijfkosten, te genieten door ambtenaren in dienst der provincie, doch niet op de griffie werkzaam.

Onderhoud van provinciale wegen en andere publieke werken.

Onderhoud van de eigendommen der provincie, lasten wegens eigendommen verschuldigd.

Drukwerk.

Verpleging van behoeftige krankzinnigen.

Aandeel der provincie in de kwade posten op de grond- en personeele belastingen.

Vergoeding aan het Rijk voor de invordering der provinciale opcenten op de grond- en personeele belastingen en andere provinciale inkomsten.

toelagen aan een gewezen bode en twee voormalige ambtenaren ter provinciale griffie.

Bijdrage in de jaarlijksche kosten van het geneeskundig onderwijs te *Amsterdam*.

Bijdrage voor de zeevaartkundige scholen op *Vlieland* en *Terschelling*, ambacht-, industrie- en teekenscholen, de school van het Nederlandsch Tooneelverbond en de kweekschool voor machinisten te *Amsterdam*, en de kweekschool voor onderwijzeressen te *Haarlem*.

Bijdrage ten behoeve van het Museum van kunstnijverheid te *Haarlem*.

Subsidiën in den aanleg, de verbetering en het onderhoud van wegen, wateren, waterkeeringen en andere werken van provinciaal belang.

Tegemoetkoming aan veeartsen, gewezen opzichters van den provincialen waterstaat en aan den adsistent-waarnemer van het voormalig meteorologisch observatorium aan *den Helder*.

Subsidiën aan behoeftige gemeenten.

Kosten van beschrijving en regeling van oude gemeente- en waterschaps-archieven.

Kosten van aanschaffing van instrumenten en kaarten ten behoeve van den provincialen waterstaatsdienst.

Bijdrage aan het koepokgenootschap te *Amsterdam*.

Bijdrage voor de stoombootdiensten tusschen *Texel* en het *Nieuwe Diep* en tusschen *Harlingen* en *Terschelling*.

Bijdrage in het belang van den landbouw.

Onderhoud van de kapel over het grafmonument van Reinoud van Brederode.

Rentebetaling en aflossing van kapitalen ten laste der provincie opgenomen.

Onvoorziene uitgaven.

[30. 6.]

ONTWERP VAN WET,

Zeeland.

WIJ WILLEM III, ENZ,

Allen die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de Staten

van *Zeeland* het heffen van provinciale belastingen, over het volgende dienstjaar, aan Ons hebben voorgedragen, ten einde hen in staat te stellen te voorzien in de uitgaven ten behoeve van ambtenaren in dienst der provincie, van publieke werken en inrichtingen van provinciaal belang, en andere, op den hiernevens gevoegden staat vermelde, enkel huishoudelijke behoeften;
En dat die belastingen, volgens art. 129 der Grondwet, bekrachtiging door de wet vereischen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art 1.

De vereischte bekrachtiging wordt verleend aan de heffing, ten behoeve van de provincie *Zeeland:*

a. van *twee en dertig* opcenten op de hoofdsom van de grondbelasting over 1885, en

b. van *vier en twintig* opcenten op de hoofdsom van de belasting op het personeel over den dienst 1885/86.

Art. 2.

Deze wet vangt aan te werken met 1 Januari 1885.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

STAAT, aanwijzende de behoeften, tot welker dekking de provinciale belastingen, vermeld in de wet van den moeten dienen.

Bezoldiging van en reis- en verblijfkosten, te genieten door ambtenaren in dienst der provincie, doch niet op de griffie werkzaam.

Onderhoud van provinciale wegen en andere publieke werken.

Onderhoud van de eigendommen der provincie, lasten wegens die eigendommen verschuldigd, en verzekering tegen brandschade.

Drukwerk.

Verpleging van behoeftige krankzinnigen.

Aandeel der provincie in de kwade posten op de grond- en personeele belastingen.

Vergoeding aan het Rijk voor de invordering der provinciale opcenten op de grond- en personeele belastingen en andere provinciale inkomsten.

Aandeel der provincie in de tegemoetkoming aan de calamiteuse polders.

Provinciaal archief en bibliotheek.

Toelagen voor verpleging en onderwijs van doofstommen.

Kosten van instandhouding van den stoombootdienst op de *Wester-Schelde.*

Subsidie voor een stoombootdienst tusschen *Walzoorden* en *Vlake* en een wagendienst tusschen *Walzoorden* en *Hulst.*

Bijdrage voor een weduwenbeurs van onderwijzers.

Subsidie voor ambachts- en industriescholen.

Kosten voor aanschaffing van hulpmiddelen ten dienste van den provincialen waterstaat.

Subsidie aan de Spoorbootmaatschappij te *Middelburg.*

Kosten in het belang van wetenschap, landbouw en veeteelt.

Renteloos voorschot voor verbetering of aanleg van wegen.

Rentebetaling en aflossing van kapitalen ten laste der provincie opgenomen.

Onvoorziene uitgaven.

[30. 7.]

ONTWERP VAN WET.

Utrecht.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de Provinciale Staten van *Utrecht* het heffen van provinciale belastingen, over het volgende dienstjaar, aan Ons hebben voorgedragen, ten einde hen in staat te stellen te voorzien in de uitgaven ten behoeve van ambtenaren in dienst der provincie, van publieke werken en inrichtingen van provinciaal belang, en andere, op den hiernevens gevoegden staat vermelde, enkel huishoudelijke behoeften;
En dat die belastingen, volgens art. 129 der Grondwet, bekrachtiging door de wet vereischen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De vereischte bekrachtiging wordt verleend aan de heffing, ten behoeve van de provincie *Utrecht:*

a. van *zes* opcenten op de hoofdsom der grondbelasting over 1885, en

b. van *zes* opcenten op de hoofdsom der personeele belasting over den dienst 1885/86.

Art. 2.

Deze wet vangt aan te werken met 1 Januari 1885.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

STAAT, aanwijzende de behoeften, tot welker dekking de provinciale belastingen, vermeld in de wet van den moeten dienen.

Bezoldiging van en reis- en verblijfkosten, te genieten door ambtenaren in dienst der provincie, doch niet op de griffie werkzaam.

Vergoeding voor opnemingen door den opzichter der veenderijen.

Onderhoud van provinciale wegen en andere publieke werken.

Onderhoud van de eigendommen der provincie, lasten wegens die eigendommen verschuldigd, en verzekering tegen brandschade.

Bijdragen tot verbetering en onderhoud van wegen en waterlossingen.

Drukwerk.

Verpleging van behoeftige krankzinnigen.

Aandeel der provincie in de kwade posten op de grond- en personeele belastingen.

Vergoeding aan het Rijk voor de invordering der provinciale opcenten op de grond- en personeele belastingen en andere provinciale inkomsten.

Kosten, bedoeld bij de artt. 14 en 28 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37).

Kosten van hulpmiddelen ten dienste van den provincialen waterstaat.

Kosten in het belang van den landbouw.

Toelagen aan gemeenten voor veeartsen.

Pensioen aan de weduwe van een archivaris der provincie.

Uitkeeringen tot kwijting van geldelijke verplichtingen, op de provincie rustende.

Kosten wegens de beschrijving en regeling van oude gemeente- en waterschapsarchieven.

Onvoorziene uitgaven.

[30. 8.]

ONTWERP VAN WET.

Friesland.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de Staten van *Friesland* het heffen van provinciale belastingen, over het volgende dienstjaar, aan Ons hebben voorgedragen, ten einde hen in staat te stellen te voorzien in de uitgaven ten behoeve van ambtenaren in dienst der provincie, van publieke werken en inrichtingen van provinciaal belang, en andere, op den hiernevens gevoegden staat vermelde, enkel huishoudelijke behoeften;
En dat die belastingen, volgens art. 129 der Grondwet, bekrachtiging door de wet vereischen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De vereischte bekrachtiging wordt verleend aan de heffing, ten behoeve der provincie *Friesland*:

a. van *zeven en veertig* opcenten op de hoofdsom van de grondbelasting over 1885, en

b. van *zeven en twintig* opcenten op de hoofdsom van de belasting op het personeel over den dienst 1885/86.

Art. 2.

Deze wet vangt aan te werken met 1 Januari 1885.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

STAAT, aanwijzende de behoeften, tot welker dekking de provinciale belastingen, vermeld in de wet van den moeten dienen.

Bezoldiging van en reis- en verblijfkosten, te genieten door ambtenaren in dienst der provincie, doch niet op de griffie werkzaam.

Onderhoud, verbetering en aanleg van provinciale publieke werken.

Onderhoud van de eigendommen der provincie, lasten wegens die eigendommen verschuldigd, en verzekering tegen brandschade.

Drukwerk.

Verpleging van behoeftige krankzinnigen.

Aandeel der provincie in de kwade posten op de grond- en personeele belastingen.

Vergoeding aan het Rijk voor de invordering der provinciale opcenten op de grond- en personeele belasting en belooning van de ontvangers der registratie voor de invordering van provinciale inkomsten.

Subsidiën ter tegemoetkoming in de kosten van aanleg, onderhoud of herstelling van wegen, bruggen, sluis-, haven- en zeewerken.

Dienst der voetboden, archief en bibliotheek der provincie.

Subsidie ten behoeve van het Friesch kabinet van oudheden.

Subsidiën in het belang van het onderwijs in de zeevaartkunde en subsidie voor eene ambachtschool.

Subsidie aan de weduwen- en weezenbeurs voor onderwijzers.

Altera tanta aan gemeenten voor de aanstelling van veeartsen.

Bijdragen in het belang van landbouw en veeteelt.

Schadeloosstelling aan de voorloopige besturen van waterschappen bij het niet tot stand komen dier waterschappen.

Bijdrage in de kosten eener harddraverij.

Pensioen en wachtgeld van gewezen opzichters bij den waterstaat, jaargeld voor de weduwe van een griffier der Staten en toelage aan de weduwe van een veearts.

Bijdrage ter bevordering der vaccinatie.

Rentebetaling en aflossing van kapitalen, ten laste der provincie opgenomen.

Onvoorziene uitgaven.

[30. 9.]

ONTWERP VAN WET.

Overijssel.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de Staten van *Overijssel* het heffen van provinciale belastingen, over het volgende dienstjaar, aan Ons hebben voorgedragen, ten einde hen in staat te stellen te voorzien in de uitgaven ten behoeve van ambtenaren in dienst der provincie, van publieke werken en inrichtingen van provinciaal belang, en andere, op den hiernevens gevoegden staat vermelde, enkel huishoudelijke behoeften;
En dat die belastingen, volgens art. 129 der Grondwet, bekrachtiging door de wet vereischen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De vereischte bekrachtiging wordt verleend aan de heffing, ten behoeve van de provincie *Overijssel:*

a. van *tien* opcenten op de hoofdsom van de grondbelasting over 1885, en

b. van *tien* opcenten op de hoofdsom van de belasting op het personeel over den dienst 1885/86.

Art. 2.

Deze wet vangt aan te werken met 1 Januari 1885.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

STAAT, aanwijzende de behoeften, tot welker dekking de provinciale belastingen, vermeld in de wet van den moeten dienen.

Bezoldiging van en reis- en verblijfkosten, te genieten door ambtenaren in dienst der provincie, doch niet op de griffie werkzaam.

Subsidiën voor aanleg en verbetering van wegen en andere publieke werken.

Onderhoud van de eigendommen der provincie en lasten wegens die eigendommen verschuldigd.

Drukwerk.

Verpleging van behoeftige krankzinnigen.

Aandeel der provincie in de kwade posten op de grond- en personeele belastingen.

Vergoeding aan het Rijk voor de invordering der provinciale opcenten op de grond- en personeele belastingen en belooning van de ontvangers der registratie voor de invordering van provinciale inkomsten.

Gratificatie aan een gewezen opzichter.

Aanleg, onderhoud en herstelling van provinciale wegen en andere publieke werken.

Subsidiën aan behoeftige gemeenten voor de geneeskundige behandeling van behoeftigen.

Kosten in het belang van den landbouw.

Rentebetaling en aflossing van kapitalen, ten laste der provincie opgenomen.

Onvoorziene uitgaven.

[30. 10.]

ONTWERP VAN WET.

Groningen.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de Staten van *Groningen* het heffen van provinciale belastingen, over het volgende dienstjaar, aan Ons hebben voorgedragen, ten einde hen in staat te stellen te voorzien in de uitgaven ten behoeve van ambtenaren in dienst der provincie, van publieke werken en inrichtingen van provinciaal belang, en andere, op den hiernevens gevoegden staat vermelde, enkel huishoudelijke behoeften;
En dat die belastingen, volgens art. 129 der Grondwet, bekrachtiging door de wet vereischen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De vereischte bekrachtiging wordt verleend aan de heffing, ten behoeve der provincie *Groningen:*

a. van *veertig* opcenten op de hoofdsom van de grondbelasting over 1885, en

b. van *veertig* opcenten op de hoofdsom van de belasting op het personeel over den dienst 1885/86.

Art. 2.

Deze wet vangt aan te werken met 1 Januari 1885.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

STAAT, aanwijzende de behoeften, tot welker dekking de provinciale belastingen, vermeld in de wet van den moeten dienen.

Bezoldiging van en reis- en verblijfkosten, te genieten door ambtenaren in dienst der provincie, doch niet op de griffie werkzaam.

Onderhoud en herstelling van provinciale wegen en andere publieke werken.

Onderhoud van de eigendommen der provincie en lasten wegens die eigendommen verschuldigd.

Drukwerk.

Verpleging van behoeftige krankzinnigen.

Aandeel der provincie in de kwade posten op de grond- en personeele belastingen.

Vergoeding aan het Rijk voor de invordering der opcenten op de grond- en personeele belastingen.

Kosten van het doen van peilingen, het uitbakenen van werken en andere dergelijke kosten.

Subsidiën voor het maken van kunstwegen.

Kosten voor de statistieke boekerij, voor meteorologische waarnemingen en voor het provinciaal kabinet van oudheden.

Subsidie ten behoeve van de academie van beeldende kunsten te *Groningen*.

Subsidie voor het onderhoud van het ziekenhuis te *Groningen*.

Subsidiën ten behoeve van het instituut voor doofstommen en van de inrichting voor ooglijders te *Groningen*.

Subsidie aan het ondersteuningsfonds voor onderwijzers en aan eene kweekschool voor onderwijzeressen te *Groningen*.

Rentebetaling en aflossing van kapitalen, ten laste der provincie opgenomen.

Onvoorziene uitgaven.

[30. 11.]

ONTWERP VAN WET.

Drenthe.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de Staten van *Drenthe* het heffen van provinciale belastingen, over het volgende dienstjaar, aan Ons hebben voorgedragen, ten einde hen in staat te stellen te voorzien in de uitgaven ten behoeve van ambtenaren in dienst der provincie, van publieke werken en inrichtingen van provinciaal belang, en andere, op den hiernevens gevoegden staat vermelde, enkel huishoudelijke behoeften;

En dat die belastingen, volgens art. 129 der Grondwet, bekrachtiging door de wet vereischen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De vereischte bekrachtiging wordt verleend aan de heffing, ten behoeve der provincie *Drenthe:*

a. van *zes en dertig* opcenten op de hoofdsom van de grondbelasting over 1885, en

b. van *achttien* opcenten op de hoofdsom van de belasting op het personeel over den dienst 1885/86.

Art. 2.

Deze wet vangt aan te werken met 1 Januari 1885.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

STAAT, aanwijzende de behoeften, tot welker dekking de provinciale belastingen, vermeld in de wet van den moeten dienen.

Bezoldiging van en reis- en verblijfkosten, te genieten door ambtenaren in dienst der provincie, doch niet op de griffie werkzaam.

Onderhoud van provinciale wegen en andere publieke werken.

Onderhoud van de eigendommen der provincie, lasten wegens die eigendommen verschuldigd, en verzekering tegen brandschade.

Drukwerk.

Verpleging van behoeftige krankzinnigen.

Aandeel der provincie in de kwade posten op de grond- en personeele belastingen.

Vergoeding aan het Rijk voor de invordering van de provinciale opcenten op de grond- en personeele belastingen.

Toelage aan het instituut voor doofstommen te *Groningen*.

Bijdragen ten behoeve van veeartsen.

Subsidie voor het provinciaal museum van oudheden.

Bijdragen in het belang van den landbouw.

Subsidiën voor den aanleg van kanalen.

Rentebetaling en aflossing van kapitalen, ten laste der provincie opgenomen.

Onvoorziene uitgaven.

[30. 12.]

ONTWERP VAN WET.

Limburg.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de Staten van *Limburg* het heffen van provinciale belastingen, over het volgende dienstjaar, aan Ons hebben voorgedragen, ten einde hen in staat te stellen te voorzien in de uitgaven ten behoeve van ambtenaren in dienst der provincie, van publieke werken en inrichtingen van provinciaal belang, en andere, op den hiernevens gevoegden staat vermelde, enkel huishoudelijke behoeften;

En dat die belastingen, volgens art. 129 der Grondwet, bekrachtiging door de wet vereischen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De vereischte bekrachtiging wordt verleend aan de heffing, ten behoeve van het hertogdom *Limburg:*

a. van *zestien* opcenten op de hoofdsom van de grondbelasting over 1885, en

b. van *dertien* opcenten op de hoofdsom van de belasting op het personeel over den dienst 1885/86.

Art. 2.

Deze wet vangt aan te werken met 1 Januari 1885.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

STAAT, aanwijzende de behoeften, tot welker dekking de provinciale belastingen, vermeld in de wet van den moeten dienen.

Bezoldiging van en reis- en verblijfkosten, te genieten door ambtenaren in dienst der provincie, doch niet op de griffie werkzaam.

Onderhoud van wegen.

Onderhoud van de eigendommen der provincie, lasten wegens die eigendommen verschuldigd, en verzekering tegen brandschade.

Drukwerk.

Verpleging van behoeftige krankzinnigen.

Aandeel der provincie in de kwade posten op de grond- en personeele belastingen.

Vergoeding aan het Rijk voor de invordering der provinciale opcenten op de grond- en personeele belastingen en belooning van Rijks-ontvangers voor de inning van provinciale inkomsten.

Subsidiën tot bouw en herstelling van kerken en pastorijen.

Bijdrage ter voorziening in de woning van den bisschop te *Roermond*.

Subsidiën voor het onderhoud en den aanleg van kunstwegen van provinciaal belang en voor de verbetering van waterleidingen.

Bijdrage in de kosten der door de Belgische Regeering te bouwen brug over de *Maas* te *Maaseyck*.

Subsidie aan de gemeente *Stevensweert* voor den bouw der brug over de *Oude Maas*.

Kosten voor het provinciaal archief.

Subsidie aan het oudheidkundig genootschap in *Limburg*.

Kosten, bedoeld bij art. 28 der kieswet.

Subsidiën in het belang van landbouw en veeteelt.

Subsidiën voor de restauratie van als monumentaal erkende gebouwen.

Pensioenen, toe te kennen aan opzichters van den provincialen waterstaat.

Rentebetaling en aflossing van kapitalen, ten laste der provincie opgenomen.

Onvoorziene uitgaven.

[30. 13.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

In den hierbij gevoegden staat zijn de provinciale belastingen omschreven, voor welker heffing in 1885 bekrachtiging door de wet wordt gevraagd. Die staat vermeldt tevens de provinciale belastingen die over het jaar 1884 worden geheven, alsmede het bedrag en de bestemming der provinciale belastingen over 1885 te heffen.

Worden de voorgestelde ontwerpen tot wet verheven, dan zal over 1885 in de onderscheidene provinciën een gelijk getal opcenten worden geheven als over het loopende jaar is toegestaan.

Overeenkomstig art. 116 der provinciale wet zijn in de staten, bij de ontwerpen van wet behoorende, de behoeften aangewezen, die, voor zoover ze niet door andere inkomsten te dekken zijn, uit de voorgestelde belastingen moeten worden bestreden.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

[30. 14.]

BIJLAGE van de Memorie van Toelichting.

STAAT van de provinciale belastingen, door de Staten voorgedragen voor 1885 en van die over 1884 geheven.

PROVINCIËN.	VOORGEDRAGEN BELASTINGEN.					GEHEVEN				
	OPCENTEN OP DE GROND- EN PERSONEELE BELASTINGEN.					OPCENTEN OP DE GROND- EN PERSONEELE BELASTINGEN.				
	Gebouwde eigendommen.	Ongebouwde eigendommen.	Personeele belasting.	Geraamde opbrengst over 1885.	Tijd waarvoor aangevraagd.	Gebouwde eigendommen.	Ongebouwde eigendommen.	Personeele belasting.	Geraamde opbrengst.	Wetten waarbij en tijd waarvoor bekrachtigd.
Noordbrabant	22	22	19	[1]) f 355445,43⁵	1 jaar	22	22	19	f 352568,64	6 Dec. 1883 (*Stbl.* n°. 167) voor 1 jaar.
Gelderland	7	8	5½	[2]) 131069,37	id.	7	8	5½	129129,40	6 Dec. 1883 (*Stbl.* n°. 168) voor 1 jaar.
Zuidholland	7	7	4	[3]) 258915,79	id.	7	7	4	255624,64	6 Dec. 1883 (*Stbl.* n°. 169) voor 1 jaar.
Noordholland	7	8	3	[4]) 196449,69	id.	7	8	3	192225,94⁵	6 Dec. 1883 (*Stbl.* n°. 170) voor 1 jaar.
Zeeland	32	32	24	[5]) 292324,96⁵	id.	32	32	24	291566,56⁵	6 Dec. 1883 (*Stbl.* n°. 171) voor 1 jaar.
Utrecht	6	6	6	[6]) 69120,04	id.	6	6	6	68424,32	6 Dec. 1883 (*Stbl.* n°. 172) voor 1 jaar.
Friesland	47	47	27	[7]) 614437,27,⁵	id.	47	47	24½ en 27	607082,61⁵	6 Dec. 1883 (*Stbl.* n°. 173) voor 1 jaar.
Overijssel	10	10	10	[8]) 87233,09	id.	10	10	10	86451,38	6 Dec 1883 (*Stbl.* n°. 174) voor 1 jaar.
Groningen	40	40	40	[9]) 498286,70	id.	40	40	40	496880,25	6 Dec. 1883 (*Stbl.* n°. 175) voor 1 jaar.
Drenthe	36	36	18	[10]) 76857,58	id.	36	36	18	75924,00	6 Dec. 1883 (*Stbl.* n°. 176) voor 1 jaar.
Limburg	16	16	13	[11]) 104551,24	id.	16	16	13	103523,67	6 Dec. 1883 (*Stbl.* n°. 177) voor 1 jaar.

BELASTINGEN over 1884.				BEDRAG EN BESTEMMING DER BELASTINGEN OVER 1885 TE HEFFEN.
ANDERE BELASTINGEN.			Totaal der opbrengst.	
Aard en bedrag.	Geraamde opbrengst.	Wetten waarbij en tijd waarvoor bekrachtigd.		
Bruggelden.	f 1 636,67	31 Dec. 1875 (*Stbl.* n°. 256), voor onbep. tijd.	f 510 705,31	1) 22 opcenten op de grond- en 19 op de personeele belasting, voor gewone behoeften en tot aflossing en rentebetaling van kapitalen voor den aanleg en verbetering van wegen en waterleidingen. Rechten voor het gebruik op de ijzeren bruggen over de Steenbergsche en Rosendaalsche Vlieten. Belasting op paarden en andere trekdieren.
Paarden en trekdieren.	156 500,00	26 April 1876 (*Stbl.* n°. 81), voor onbep. tijd.		
"	"	"	129 129,40	2) 7 opcenten op de grondbelasting der gebouwde, 8 op die der ongebouwde eigendommen en $5^1/_2$ op de personeele belasting, voor gewone behoeften en voor subsidiën tot verbetering van wegen en andere werken van algemeen nut. Aflossing en rentebetaling van kapitalen.
"	"	"	255 624,64	3) 7 opcenten op de grond- en 4 op de personeele belasting, voor gewone behoeften en subsidiën, ter verbetering van wegen en andere werken van algemeen nut.
"	"	"	192 225,94[5]	4) 7 opcenten op de grondbelasting der gebouwde, 8 op die der ongebouwde eigendommen en 3 op de personeele belasting, voor gewone behoeften, subsidiën voor den aanleg, de verbetering en het onderhoud van wegen, vaarten en andere openbare werken en aflossing en rentebetaling van kapitalen.
Recht voor het gebruik van de provinciale steigers.	5 200,00	18 Dec. 1858 (*Stbl.* n°. 110) en 29 Dec. 1866 (*Stbl.* n°. 220), voor onbep. tijd.	296 766,56[5]	5) 32 opcenten op de grond- en 24 op de personeele belasting, voor gewone behoeften en voor aflossing en rentebetaling van kapitalen ter verbetering van wegen en andere middelen van gemeenschap en tot het in stand houden van den stoomboot-dienst op de Wester-Schelde, tot tegemoetkoming aan de calamiteuse polders, tot toekenning van subsidiën aan de Spoorbootmaatschappij te Middelburg en voor een stoombootdienst tusschen Walzoorden en Vlake en een wagendienst tusschen Walzoorden en Hulst. Recht voor het gebruik van de provinciale steigers.
"	"	"	68 424,32	
Kanaal-, brug- en sluisgelden.	18 265,76	25 Dec. 1871 (*Stbl.* nos. 168 en 169) en 8 Juli 1874 (*Stbl.* nos. 102–104) voor onbep. tijd.	625 348,37[5]	6) 6 opcenten op de grond- en 6 op de personeele belasting, voor gewone behoeften en voor verbetering van wegen en waterlossingen. Aflossing en rentebetaling van kapitalen.
		30 Jan. 1832 (*Stbl.* n°. 34), voor 3 jaren.		7) 47 opcenten op de grond- en 27 op de personeele belasting, voor gewone behoeften, voor de aflossing en rentebetaling van kapitalen en voor subsidiën tot het aanleggen en verbeteren van werken van openbaar nut. Kanaal-, brug-, sluis-, tol- en opslaggelden.
Tolgelden.	3 706,00	30 Dec. 1882 (*Stbl.* n°. 251), voor 5 jaren.	90 157,38	8) 10 opcenten op de grond- en 10 op de personeele belasting, voor gewone behoeften en voor aflossing en rentebetaling van kapitalen tot het aanleggen en verbeteren van wegen, rivieren en kanaalwerken. Tolgelden.
Havengelden.	1 590,00	22 Dec. 1852 (*Stbl.* n°. 237), 7 Juni 1860 (*Stbl.* n°. 23), 22 April 1864 (*Stbl.* n°. 30) en 9 April 1866 (*Stbl.* n°. 22) voor onbep. tijd.	581 170,25	9) 40 opcenten op de grond- en 40 op de personeele belasting, voor gewone behoeften en voor aflossing en rentebetaling van kapitalen, tot het aanleggen en verbeteren van wegen en andere openbare werken. Rechten voor het gebruik van de Westerhaven te Groningen, van de sluis in het verbindingskanaal tusschen het Hoendiep en het Noord-Willemskanaal, van de schutsluis in het Reitdiep bij Wetsinge en van de schut- en uitwateringsluis in den zeedijk bij Zoutkamp, van de havens in het Damsterdiep en het Boterdiep, van de haven ten oosten en noordoosten van het verbindingskanaal Damsterdiep-Boterdiep te Groningen, van het Hoendiep, van de los- en laadplaats in het verbindingskanaal bij het station te Groningen en de los- en laadsteigers nabij de draaibruggen over het Eemskanaal, van de bruggen over het kanaal van Groningen naar Ulrum, over het Damsterdiep en van andere bruggen, van de provinciale wegen en van het Eemskanaal.
Sluis-, kanaal-, brug- en liggelden.	51 410,00	22 April 1864 (*Stbl.* n°. 30), 30 Dec. 1864 (*Stbl.* n°. 146), 28 Dec. 1864 (*Stbl.* n°. 129), 30 Dec. 1865 (*Stbl.* n°. 176), 29 Dec. 1866 (*Stbl.* n°. 216), 3 April 1871 (*Stbl.* n°. 22), 30 Dec. 1872 (*Stbl.* n°. 157), 28 Dec. 1879 (*Stbl.* n°. 236), 25 Mei 1880 (*Stbl.* n°. 87), 28 Juni 1881 (*Stbl.* n°. 104), 7 Dec. 1881 (*Stbl.* nos. 202–204), 17 Dec. 1882 (*Stbl.* n°. 206), 12 Juni 1883 (*Stbl.* n°. 51), voor onbep. tijd.		10) 36 opcenten op de grond- en 18 op de personeele belasting, voor gewone behoeften, aflossing en rentebetaling van kapitalen en voor subsidiën tot het aanleggen van kanalen.
Tolgelden.	31 290,00	20 Dec. 1867 (*Stbl.* n°. 150) en 30 Dec. 1876 (*Stbl.* n°. 271) voor onbep. tijd.		11) 16 opcenten op de grond- en 13 op de personeele belasting, voor gewone behoeften en voor aflossing en rentebetaling van kapitalen en voor subsidiën in het aanleggen en onderhouden van wegen.
"	"	"	75 921,00	
"	"	"	103 523,67	

[31.]

VERDEDIGING der rivierdijken in geval van ijsgang en hoog opperwater.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder: n°. **131** der zitting 1880–1881, n°. **36** der zitting 1881–1882, n°. **50** der zitting 1882–1883, en n°. **35** der zitting 1883–1884 (alleen omslag).

[32.]

WIJZIGING van de artikelen 240, 242 en 247 der Gemeentewet.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **98** der zitting 1883–1884.

[33. 1.]

BRIEF, HOUDENDE INTREKKING VAN HET WETSONTWERP.

(De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. 117 der zitting 1883—1884.)

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staen-Generaal.

'S GRAVENHAGE, *den* 10*den October* 1884.

Ik heb de eer U Hoogedelgestrenge kennis te geven, dat het bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal aanhangig ontwerp van wet tot verevening van door de Algemeene Rekenkamer, op grond van bedenkingen omtrent de geldigheid van het Koninklijk besluit van 9 September 1883 n°. 33, afgewezen vorderingen — aangeboden bij Koninklijke boodschap van 10 Maart ll. — krachtens 's Konings machtiging wordt ingetrokken.

De Minister van Financiën,
GROBBEE.

[34.]

BEPALINGEN betreffende het begraven van militairen, militaire geëmploijeerden, gepensionneerde of gegageerde militairen enz. voor rekening van den Staat.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **180** der zitting 1883-1884.

[35.]

GGEDKEURING der toetreding door Nederland tot het door Frankrijk gedaan voorstel om de Nederlandsche onderdanen in het Regentschap Tunis aan de aldaar ingevoerde Fransche rechtsbedeeling te onderwerpen.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **192** der zitting 1883-1884.

[36.]

GOEDKEURING der overeenkomst von 9 Januari 1884 met Italië tot regeling der toelating van de wederzijdsche behoeftige onderdanen tot het kosteloos procedeeren in het andere land, met opheffing der verplichting tot het stellen der bij artikel 152 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering bedoelde zekerheid.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **193** der zitting 1883-1884.

[37.]

BEKRACHTIGING eener overeenkomst met het waterschap de Sabina-Henrica-polder, omtrent het maken eener inundatiesluis bij het fort de Ruyter.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **196** der zitting 1883-1884.

[38.]

WIJZIGING en aanvulling der wet van 21 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 76), houdende bepalingen omtrent de zeevisscherijen.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **197** der zitting 1883-1884.

[39. 1.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING.

[Ingezonden bij brief van 15 September 1884.]

(De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **225** der zitting 1883—1884.)

§ 1. Met voldoening heeft de ondergeteekende uit het Voorloopig Verslag ontwaard dat naar het gevoelen van de meeste leden de noodzakelijkheid der uitbreiding van het personeel der arrondissements-rechtbank te Amsterdam, in de Memorie van Toelichting voldoende en op goede gronden was aangetoond.

Er werd intusschen op gewezen, dat in die toelichting de toestand zoo ongunstig mogelijk wordt voorgesteld, door wat betreft de aangebrachte burgerlijke en handelszaken geen gewag te maken van de jaren 1880 en 1882. Hieromtrent wenscht de ondergeteekende aan te voeren:

1°. dat niet slechts voor burgerlijke en handelszaken, maar voor *al* de in de toelichting aangegeven categorieën van zaken, steeds van dezelfde jaren is gewag gemaakt, terwijl het tot staving van de doorgaande toeneming van de werkzaamheden der rechtbank overbodig scheen het aantal zaken over elk jaar te vermelden;

2°. dat terwijl in 1880 zijn aangebracht 506 burgerlijke en handelszaken, dat cijfer in 1882 reeds bedroeg 1088 en in 1883 is gestegen tot 1507, zoodat ook de in het Voorloopig Verslag aangevoerde cijfers in verband met de statistiek over 1883 voortdurende vermeerdering aantoonen.

Vooral dit laatste moge strekken ter beantwoording van de door sommige leden gedane vraag, of de behoefte werkelijk zoo dringend is als de Regeering haar voorstelde te zijn

§ 2. De opvatting van vele leden, dat de voorgestelde uitbreiding van het getal rechters eene zaak op zich zelve is, en geenszins in verband staat met het in werking treden van het nieuwe strafwetboek, is volkomen juist. Naar de meening van den ondergeteekende, gedoogt de steeds toenemende achterstand van zaken bij de rechtbank te Amsterdam ten opzichte van die uitbreiding geen uitstel, maar behoort deze zoo spoedig mogelijk tot stand te worden gebracht, onafhankelijk van de maatregelen die de invoering van het strafwetboek later mocht blijken noodzakelijk te maken. Dat daartoe, gelijk in het Voorloopig Verslag wordt beweerd, toevoeging aan de Amsterdamsche rechtbank van eene tweede kamer voor de strafzaken zal vereischt worden, meent de ondergeteekende vooralsnog te moeten betwijfelen. Mocht intusschen later de noodzakelijkheid daarvan bijken, dan zal de Regeering zeker niet in gebreke blijven eene daartoe strekkende wetsvoordracht aan het oordeel der Vertegenwoordiging te onderwerpen.

§ 4. De meening door verschillende leden geuit, dat ter versterking van het personeel der rechtbank te Amsterdam, die te Haarlem zou kunnen opgeheven worden en het personeel daarvan naar eerstgemelde rechtbank overgebracht, vond, blijkens het Voorloopig Verslag, uitvoerige en krachtige bestrijding.

Aan die bestrijding sluit de ondergeteekende zich geheel aan. Omtrent de financieele zijde van het voorstel veroorlooft hij zich nog het volgende op te merken.

Het rechtsgebouw te Haarlem behoort niet aan den Staat, maar is van de gemeente gehuurd.

Wel is de aldaar beschikbare ruimte niet alleszins voldoende, maar de noodzakelijkheid om een nieuw rechtsgebouw te stichten is vooralsnog niet gebleken.

Bij toepasselijkverklaring van de bepalingen der wet van 9 April 1877 (*Staatsblad* n°. 80) op het personeel der op te heffen rechtbank, zou aan den president, den vice-president of den officier slechts ééne betrekking bij de rechtbank te Amsterdam kunnen worden opgedragen, die van vice-president. De beide overige titularissen zouden dan in het genot van hunne volle wedde als wachtgeld blijven, terwijl in het uit een financieel oogpunt meest gunstige geval, dat waarin twee hunner de betrekking weigeren te aanvaarden en eerst de derde daartoe bereid wordt bevonden, beide eerstbedoelde hunne halve wedde als wachtgeld zouden behouden. Dat zoo niet alle, althans sommige der rechters ongenegen zullen zijn eene overplaatsing naar het duurdere Amsterdam aan te nemen, mag als vrij zeker beschouwd worden. Ook deze zullen dan aanspraak hebben op een wachtgeld gelijkstaande met hunne halve wedde. Neemt men daarbij in aanmerking dat toevoeging van het rechtsgebied der Haarlemsche rechtbank aan die te Amsterdam, eene grootere uitbreiding van het personeel bij laatstgenoemd college dan thans wordt voorgesteld, zou noodig maken, en dat daardoor ook de reiskosten van de getuigen in strafzaken zouden stijgen, dan schijnt met grond te mogen worden beweerd, dat de geldelijke voordeelen aan het voorstel verbonden, hoogst twijfelachtig zijn. In ieder geval wegen zij, naar de overtuiging des ondergeteekenden, niet op tegen de in het Voorloopig Verslag opgesomde nadeelen, waarvan hij als een der voornaamste beschouwt de onmogelijkheid waarin de nu reeds met werkzaamheden overstelpte president en officier bij de rechtbank zouden komen om op den geregelden loop der zaken het vereischte toezicht uit te oefenen.

Van minder wijde strekking zijn de voorstellen om de vermeerdering van het personeel bij de rechtbank te Amsterdam gepaard te doen gaan met eene vermindering van het personeel bij sommige rechtbanken 1ste klasse. Die voorstellen intusschen vonden, blijkens het Voorloopig Verslag, evenzeer bestrijding, en ook de ondergeteekende kan zich daarmede niet vereenigen.

De wensch werd namelijk geuit, om, indien de gelegenheid zich voordoet, bij sommige rechtbanken 1ste klasse, bepaaldelijk die te Haarlem en te Middelburg, het aantal rechters op vier te brengen, en de rechters die alsdan beschikbaar worden, over te plaatsen naar Amsterdam.

Zoowel hiertegen als tegen het voorstel om art. 1 der wet van 9 April 1877 (*Staatsblad* n°. 79) in dien zin te wijzigen, dat de aanstelling van een vice-president niet verplichtend zou zijn voor alle rechtbanken 1ste klasse, valt al dadelijk op te merken: 1°. dat zoodanige wijzigingen allerminst aanbeveling schijnen te verdienen op een tijdstip waarop eene spoedige invoering van het nieuwe strafwetboek, en derhalve bij alle rechtbanken, zij het dan ook in niet gelijke mate, vermeerdering van werkzaamheden is te verwachten; 2°. dat aan die veranderingen in ieder geval een nauwgezet en tijdroovend onderzoek omtrent hare wenschelijkheid zou moeten voorafgaan, en daardoor de tot standkoming van den thans voorgestelden maatregel veel langer zou vertraagd worden dan de bestaande dringende behoefte gedoogt.

Wat het eerste punt betreft, wenscht de ondergeteekende er nog op te wijzen, dat ook al liet de geregelde gang van zaken bij bedoelde rechtbanken vermindering van het aantal rechters met één toe, zulks toch niet tot het beoogde doel zou leiden. In de laatste vijf jaren heeft, niettegenstaande gedurende dat tijdvak zesmaal te Amsterdam eene rechtersplaats is vervuld, geen enkel lid eener rechtbank 1ste klasse naar die betrekking gedongen. Het is derhalve niet aannemelijk, dat thans een lid van zoodanige rechtbank tot overplaatsing naar Amsterdam bereid zou zijn. De ondergeteekende wenscht intusschen bij deze gelegenheid de verklaring af te leggen dat, bij eventueele vacatures in de bedoelde colleges, nauwgezet zal worden onderzocht, of de omvang der werkzaamheden toelaat de opengevallen plaats onvervuld te laten.

Dat door de aanbevolen verandering der wet van 1877 evenmin personeel beschikbaar zou komen voor de Amsterdamsche rechtbank, en dat die wijziging derhalve niet in verband staat tot deze wetsvoordracht, volgt uit het bovenstaande. Daardoor zou bovendien een greep worden gedaan in een der belangrijkste bepalingen dier wet omtrent de inrichting der rechtbanken, krachtens welke alle rechtbanken 1ste klasse in meerdere kamers verdeeld zijn,

hetgeen niet wel mogelijk zou zijn, indien daarin geen vice-president zitting heeft; vgl. § 4 van de Memorie van Toelichting tot het betrekkelijk wetsontwerp. (1)

Art. 1. Te vergeefs heeft de ondergeteekende in de Memorie van Toelichting gezocht naar eene beschouwing, waaruit zou volgen dat het voornemen bestaat om aan de vierde kamer toe te voegen alle zaken, waarvan de drie andere kamers zich wenschen te ontdoen. Tot eene dergelijke regeling zou hij dan ook nimmer zijne medewerking verleenen. Een vast plan welke werkzaamheden aan de vierde kamer zullen worden opgedragen, is intusschen, gelijk in het Voorloopig Verslag wordt opgemerkt, in de Memorie van Toelichting niet opgegeven, en kon daarin ook niet worden opgegeven. Volgens art. 90 van het reglement nº. 1, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 14 September 1838 (*Staatsblad* nº. 36), behoort de regeling daarvan te geschieden bij een afzonderlijk reglement van orde, *nadat* daarop het advies van den Hoogen Raad is ingewonnen; zij kan dus eerst plaats hebben, nadat de tegenwoordige wetsvoordracht tot wet zal zijn verheven.

De van verschillende zijden geopperde meening, dat tot samenstelling van de vierde kamer slechts een vice-president en één rechter aan het personeel der rechtbank zou behoeven te worden toegevoegd, vond bij andere leden, van nabij bekend met den plaatselijken toestand, tegenspraak. De ondergeteekende heeft het wenschelijk geacht hieromtrent het gevoelen in te winnen van den president en den officier van justitie bij de rechtbank. Hunne zienswijze, waaraan de ondergeteekende zich aansluit, strookt geheel met die van de laatstbedoelde leden. De omvangrijke werkzaamheden eischen, evenals thans, voor iedere kamer behalve den president of een vice-president, drie rechters, terwijl het dretail rechters dat thans uitsluitend met de instructie van strafzaken belast is, niet voor vermindering vat aar is.

Met betrekking tot de tegen den griffier aangevoerde grieve zijn door de bovengenoemde door den ondergeteekende geraadpleegde ambtenaren de volgende inlichtingen verstrekt.

Het aantal klerken ter griffie is sedert 1877 van zeven op twaalf gebracht; door hen wordt *al* het kopieerwerk verricht, zoodat de griffier uit eigen beurs in den dienst voorziet, voor zooverre de wet dit toelaat. Hieruit mag worden afgeleid, dat de gerezen klachte minder juist is te achten. Vermeerdering van het getal substituut-griffiers wordt dan ook alleen gevorderd om den dienst bij de terechtzittingen dier vierde kamer waar te nemen, eene werkzaamheid die, volgens de wet, niet dan door een der leden van de griffie of een rechter mag vervuld worden.

Kon de ondergeteekende in de Memorie van Toelichting, op grond van de destijds door den officier van justitie verschafte inlichtingen, verklaren dat de aanstelling van eenen nieuwen substituut-officier niet volstrekt noodig werd geacht, veranderde omstandigheden hebben daarin wijziging gebracht. Op grond van het te dier zake nader overgelegd rapport van den officier (2) waarin de noodzakelijkheid wordt aangetoond het parket met één lid uit te breiden, acht de ondergeteekende zich verplicht het wetsontwerp dienovereenkomstig te wijzigen.

Wat den vorm van het artikel aangaat, kan de ondergeteekende de wenschelijkheid niet inzien, het te redigeeren zooals in het Voorloopig Verslag wordt voorgesteld.

Te recht is in eene afdeeling uit de Memorie van Toelichting afgeleid, dat naar het gevoelen der Regeering voor de benoeming van den nieuwen vice-president, geene aanbeveling van het college wordt vereischt.

Tot staving van de onjuistheid van dat denkbeeld wordt in het Voorloopig Verslag kortheidshalve verwezen naar de algemeene beraadslagingen over hoofdstuk IV van de Staatsbegrooting voor 1884. Reeds bij die gelegenheid verklaarde de ondergeteekende de toenmaals geuite zienswijze onjuist te achten, en ook na aandachtige overweging van hetgeen daarover van verschillende zijden is verhandeld, meent hij daarbij te moeten blijven volharden.

Dat presidenten en vice-presidenten in algemeenen zin rechters zijn, beaamt hij. Maar de hier te beantwoorden vraag is, of zij ook in den zin van art. 52 Rechterlijke Organisatie, als zoodanig zijn te beschouwen, en daarop antwoordt hij ontkennend.

In onze wetgeving wordt het woord *regter* in zeer verschillende beteekenis gebezigd. Nu eens behoort het in meer ruimen, dan weder in meer beperkten zin te worden opgevat. Het eerste is het geval in art. 149 Grondwet. Onder rechters zijn aldaar te begrijpen niet alleen de presidenten, de vice-presidenten en de rechters bij de rechtbanken, maar ook de presidenten, de vice-presidenten en de raadsheeren in den Hoogen Raad en de gerechtshoven, benevens de kantonrechters. Toch zal niemand beweren, dat onder de uitdrukking *regter* in art. 52 Rechterlijke Organisatie, ook de laatstgenoemde rechterlijke ambtenaren vallen. Moest men derhalve op grond van eerstgemeld artikel aannemen, dat onder *regter* in laatstgemeld artikel ook de presidenten en de vice-presidenten der rechtbanken zijn te verstaan, men zou omgekeerd tot de gevolgtrekking moeten komen dat gemeld grondwetsartikel, evenals art. 52 Rechterlijke Organisatie, de leden van den Hoogen Raad en de gerechtshoven niet omvat, dat deze derhalve aan meergemeld art. 149 de bevoegdheid niet ontleenen tot rechtspraak. Eene andere beteekenis wederom hecht art. 50 Rechterlijke Organisatie aan het woord *regters*. Aldaar omvat het alleen de presidenten, de vice-presidenten, de rechters en de rechters-plaatsvervangers bij de rechtbanken. Maar ook die beteekenis kan aan het woord *regter* in art. 52 niet worden toegekend. De afzonderlijke vermelding aldaar van de rechters-plaatsvervangers verhindert dit. De beteekenis van het woord *regter* in laatstgemeld artikel zal men dus van elders moetek opsporen. En dan schijnt een beroep op het onmiddellijn voorafgaand art. 51 Rechterlijke Organisatie alleszins geoorloofd, omdat beide hetzelfde onderwerp, de wijze van benoeming regelen. Laatstgemeld artikel nu begrijpt onder de uitdrukking *regters* ongetwijfeld niet de daarnevens afzonderlijk genoemde presidenten, vice-presidenten en rechters-plaatsvervangers. Is het reeds daarom waarschijnlijk dat die ambtenaren daaronder evenmin vallen in art. 52, die waarschijnlijkheid ontleent vooral kracht aan de overweging dat, zoo de wetgever het anders had bedoeld, hij van de rechters-plaatsvervangers niet afzonderlijk melding zou hebben gemaakt. Ook in den geest onzer wetgeving vindt de door den ondergeteekende gehuldigde opvatting steun. Bij het opmaken eener aanbeveling voor eene rechtersplaats, is geen der daartoe medewerkende rechters persoonlijk betrokken. Dit is niet het geval, waar het de benoeming van een president of vice-president geldt. Meestal wenschen een of meer leden van het betrokken college daarvoor in aanmerking te komen. Is het waarschijnlijk dat de wetgever zou gewild hebben dat zij, door mede te werken tot de aanbeveling, invloed op de benoeming zouden kunnen uitoefenen? Zou dit niet in strijd zijn met tal van bepalingen onzer wetgeving, die ten doel hebben elke inmenging van den rechter tegen te gaan in zaken waarin hij zelfs maar zijdelings betrokken is?

Art. 2. Met de gronden door de meerderheid der leden aangevoerd ter verdediging van de toepasselijkverklaring van art. 52 Rechterlijke Organisatie, vereenigt de ondergeteekende zich geheel.

De vraag gedaan of van den ondergeteekende spoedig een voorstel is te verwachten tot het herstel van de aanbevelingen bij de gerechtshoven, vindt hare beantwoording in de bij Koninklijke boodschap van 21 Juli 1884 aan de Tweede Kamer aangeboden wetsvoordracht tot aanvulling van de » wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie".

Art. 3. Wanneer deze voordracht tot wet mocht worden verheven, zullen nog verschillende voorbereidende maatregelen aan hare invoering moeten voorafgaan. Daarom is het raadzaam de vaststelling van het tijdstip daarvan aan het uitvoerend gezag over te laten.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

(1) Zitting 1875—1876. — **147**. N°. 3.

(2) Dit rapport is alleen ter inzage voor de leden bestemd.

[39. 2.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is de samenstelling van de arrondissements-rechtbank te Amsterdam, zooals deze is vastgesteld bij artikel 1 der wet van 9 April 1877 (*Staatsblad* n°. 79), » tot vaststelling van de klassen en zamenstelling der arrondissements-regtbanken, van de jaarwedden der leden van en ambtenaren bij die regtbanken, alsmede van de klassen der kantongeregten en van de jaarwedden der kantonregters en der ambtenaren bij de kantongeregten" te wijzigen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De arrondissements-rechtbank te Amsterdam wordt samengesteld als volgt:

1 president,
3 vice-presidenten,
15 rechters,
1 officier,
5 substituut-officiers,
1 griffier,
5 substituut-griffiers.

Art. 2.

De aanvulling krachtens deze wet van het getal rechters geschiedt met inachtneming van art. 52 der » wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie".

Art. 3.

Deze wet treedt in werking op een nader door Ons te bepalen tijdstip.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

De Minister van Justitie,

[39. 3.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp houdende wijziging van artikel 1 der wet van 9 April 1877 (*Staatsblad* n°. 79), »tot vaststelling van de klassen en zamenstelling der arrondissements-regtbanken, van de jaarwedden der leden van en ambtenaren bij die regtbanken, alsmede van de klassen der kantongeregten en van de jaarwedden der kantonregters en der ambtenaren bij de kantongeregten" is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 23sten September 1884.

VAN LAER.
HUBER.
VAN ECK.
Æ. MACKAY.
KIST.

[**40.**]

WIJZIGING en aanvulling der wet van 7 Maart 1852 (*Stvatsblad* n°. 48) tot regeling der gemeenschap door electro-magnetische telegrafen, gewijzigd bij de wet van 3 December 1869 (*Staatsblad* n°. 200).

De stukken zijn gedrukt onder n°. **217** der zitting 1883–1884.

[**41** en **42.**]

REGELING van het algemeen bestuur van den waterstaat. — BEPALINGEN tot verzekering van het oppertoezicht over den waterstaat.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder: nos. **91** en **92** der zitting 1880–1881; nos. **34** en **35** der zitting 1881–1882 (alleen omslagen); nos. **48** en **49** der zitting 1882–1883 (alleen omslagen); nos. **39** en **40** der zitting 1883–1884 (alleen omslagen).

[**43.**]

BEPALINGEN ter bevordering van de verdeeling van markgronden.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder: n°. **163** der zitting 1881–1882; n°. **60** der zitting 1882–1883; n°. **44** der zitting 1883–1884.

[44. 1.]

BRIEF HOUDENDE INTREKKING VAN HET WETSONTWERP.

[De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **150** der zitting 1882—1883.]

Aan den heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's GRAVENHAGE, den 22sten September 1884.

Ik heb de eer UHoog Edel Gestrenge kennis te geven, dat het bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal aanhangig ontwerp van wet tot aanvulling van de zegelwet — aangeboden bij Koninklijke boodschap van 12 *Februari* 1883 — krachtens 's Konings machtiging wordt ingetrokken.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[45.]

WIJZIGING van de wet, houdende instelling der orde van den Nederlandschen Leeuw.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **167** der zitting 1883-1884.

[46.]

VERLEGGING van de uitmonding der rivier de Maas naar den Amer.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **195** der zitting 1883-1884.

[47.]

GOEDKEURING van eenige artikelen van het handelsverdrag en van het scheepvaartverdrag met Spanje.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **205** der zitting 1883-1884.

[48.]

BEPALINGEN tot uitvoering van de artikelen 38 en 39 van het Wetboek van Strafrecht.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder: n°. **151** der zitting 1882-1883; n°. **53** der zitting 1883-1884 (alleen omslag).

[49.]

WIJZIGINGEN in het Wetboek van Strafvordering.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **114** der zitting 1883-1884.

[50.]

VASTSTELLING der beginselen van het gevangeniswezen.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **190** der zitting 1883-1884.

[51.]

WIJZIGINGEN in het bij de wet van 3 Maart 1881 (*Staatsblad* n°. 35) vastgestelde Wetboek van Strafrecht.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **210** der zitting 1883-1884.

[52.]

BEPALINGEN regelende het in werking treden van het bij de wet van 3 Maart 1881 (*Staatsblad* n°. 35) vastgestelde Wetboek van Strafrecht en den overgang van de oude tot de nieuwe strafwetgeving, alsmede om overeenstemming te brengen tusschen de bestaande wetten en het nieuwe wetboek.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **220** der zitting 1883-1884.

[53.]

AANVULLING van de wet op de rechterlijke organisatie en het beleid der justitie.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **247** der zitting 1883-1884.

[54.]

VASTSTELLING van het slot der rekeningen van ontvangsten en uitgaven voor Nederlandsch-Indië over de dienstjaren 1870 en 1871.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder: n°. **171** der zitting 1880-1881; n°. **8** der zitting 1881-1882 (alleen omslag); n°. **41** der zitting 1882-1883 (alleen omslag) en n°. **63** der zitting 1883-1884.

[55.]

VASTSTELLING van het slot der rekening van ontvangsten en uitgaven voor Nederlandsch-Indië over het dienstjaar 1872.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder: n°. **177** der zitting 1881–1882; n°. **6** der zitting 1882–1883 (alleen omslag) en n°. **64** der zitting 1883–1884 (alleen omslag).

[56.]

VASTSTELLING van het slot der rekening van ontvangsten en uitgaven voor Nederlandsch-Indië over het dienstjaar 1873.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **208** der zitting 1883–1884.

[57.]

VASTSTELLING van het slot der rekening van ontvangsten en uitgaven voor Nederlandsch-Indië over het dienstjaar 1874.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **223** der zitting 1883–1884.

[58.]

WIJZIGINGEN in de wet van 25 Juli 1871 (*Staatsblad* n°. 91), houdende regeling van de bevoegdheid der consulaire ambtenaren tot het opmaken van burgerlijke akten en van de consulaire rechtsmacht.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **146** der zitting 1883–1884.

[59.]

REGELING van het auteursrecht op werken der beeldende kunsten.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **166** der zitting 1883–1884.

[60.]

OPRUIMING en beheer van vaartuigen en andere voorwerpen in openbare binnenwateren gestrand, gezonken, aan den grond geraakt of vastgeraakt.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **183** der zitting 1883–1884.

[61.]

GOEDKEURING van eenige artikelen der internationale overeenkomst tot bescherming van onderzeesche telegraafkabels.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **245** der zitting 1883–1884.

[62.]

BEKRACHTIGING eener met de Maatschappij tot Landaanwinning op de Friesche Wadden gesloten overeenkomst tot overneming door den Staat van het door de Maatschappij aangevangen werk.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **246** der zitting 1883–1884.

[63.]

VOORSTEL van wet van den heer Van Delden c. s., houdende eene inkomsten-belasting tot buitengewone versterking van 's Rijks middelen.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **102** der zitting 1883–1884.

[64.]

VOORSTEL van wet van den heer Schepel tot het beperken van het vestingstel tot de stelling van Amsterdam.
De vroegere stukken zijn gedrukt onder: n°. **127** der zitting 1882–1883 en n°. **67** der zitting 1883–1884.

[65.]

VOORSTEL van wet van den heer W. K. Van Dedem tot regeling van de verhouding der geldmiddelen van Nederlandsch-Indië tot die van het Rijk in Europa.
De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **230** der zitting 1883–1884.

[66.]

VERSLAG der Algemeene Rekenkamer wegens het resultaat harer werkzaamheden over het jaar 1882.
De vroegere stukken zijn gedrukt onder: n°. **211** der zitting 1882–1883 en n°. **78** der zitting 1883–1884.

[67.]

VERSLAG der Algemeene Rekenkamer wegens het resultaat harer werkzaamheden over het dienstjaar 1883.
De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **213** der zitting 1883–1884.

[68.]

INLICHTINGEN op het adres van J. Klok, landbouwer te Kloosterveen, zich beklagende over de opruiming eener brug over de Norgervaart.
De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **168** der zitting 1883–1884.

[69.]

INLICHTINGEN omtrent de adressen over wijziging der wet op de zeevisscherijen.
De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **214** der zitting 1883–1884.

[70.]

VERSLAG van de verrichtingen aangaande het Armbestuur over 1881.
De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **116** der zitting 1883–1884.

[71. 1.]

VERSLAG DER COMMISSIE.

De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **156** der zitting 1883—1884.]

Bij besluit der Tweede Kamer van 9 Juni 1884 is de tweede Nota van inlichtingen des Ministers van Waterstaat, Handel en Nijverheid op het adres van Jhr. Hartsen c. s. betrekkelijk hunne concessie-aanvraag voor een spoorweg van Amsterdam naar IJmuiden enz. gesteld in handen der Commissie, dd. 3 Maart jl. benoemd om verslag uit te brengen omtrent de eerste Nota van inlichtingen des Ministers op dat adres.

Bij die tweede Nota bepaalt zich de Minister tot eenige korte aanteekeningen op de acht punten, in de conclusie van het eerste Verslag omschreven, zonder gebruik te maken van de gelegenheid, om der Kamer eene meer met redenen omkleede uiteenzetting van het standpunt en de inzichten der Regeering, dan in de eerste Nota van inlichtingen gevonden werd, te verschaffen, ofschoon die uiteenzetting, gelijk de Commissie in het eerste Verslag te kennen gaf, zeker niet overbodig, en haar welkom zou geweest zijn.

Uit de nadere inlichtingen sub 1°. blijkt dat de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij *niet*, gelijk uit de eerste nota bladz. 1, alin. 3 kon worden opgemaakt, sedert 1875 behoorde tot de aanvragers van concessie voor eene spoorwegverbinding met den mond van het Noordzeekanaal, maar destijds alleen de vraag tot de Regeering heeft gericht, of het in haar voornemen lag de gemeenschap met de Noordzeehaven hetzij over Haarlem hetzij over Zaandam door *Rijksondersteuning* te verzekeren, *in welk geval* de maatschappij zich gezind verklaarde tot medewerking daarin, om het algemeen belang te bevorderen. (*Nota II, bijl. I.*)

Zoo weinig werd vroeger die uiterst voorzichtige verklaring als eene concessie-aanvraag door de Regeering aangemerkt, dat zij er nooit melding van heeft gemaakt in de lijst van aangevraagde concessiën, jaarlijks als bijlage der Memorie van Toelichting van de spoorwegbegrooting overgelegd, en dat zij aan voormelde maatschappij den 15den April 1875 antwoordde: » aangaande de plannen der Regeering voor uitbreiding van het spoorwegnet kan ik u geen bijzonderheden mededeelen; wordt echter voor de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij door u concessie verlangd voor een spoorweg van Velsen naar de Noordzeehaven, dan ben ik bereid eene daartoe strekkende aanvraag in gunstige overweging te nemen." Ofschoon daaraan door den Minister werd toegevoegd de bereidverklaring, om met den raad van administratie de zaak te bespreken, blijkt van het inkomen der aanvraag niets; en van eene prioriteit van evengemelde maatschappij boven de adressanten Hartsen c. s. kan dus geen spraak zijn. (*Nota II, bijl. II.*)

Uit de nadere nota sub 3°. blijkt, dat de Minister het lossen en laden van zeeschepen te IJmuiden niet geraden, en bijgevolg eene spoorwegverbinding met de haven overbodig acht, zoolang te IJmuiden geene dokken gegraven zijn, waarop nochtans de Minister eene uitzondering toelaat voor een vischsteiger.

Dat deze, zooals nu te kennen gegeven wordt, van *Staatswege* zal worden aangelegd ten behoeve zoo van andere belanghebbenden als van de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij, viel niet op te maken uit het slot

(1*ste adres*, *bijl.* 17.) van 's Ministers brief van 29 October 1883 aan de adressanten, houdende mededeeling, dat het maken van een vischsteiger *ten behoeve van den spoorweg IJmuiden-Velsen* (lijn der Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij) in onderzoek was. Deze woorden en de tevens voorbehouden overweging, *of* der adressanten onderneming met dien steiger zou kunnen worden in verbinding gebracht, moest doen denken aan eene inrichting, waartoe de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij uitsluitend gerechtigd was, omdat het anders kwalijk denkbaar was, dat aan een ander belanghebbende de verbinding kon worden geweigerd.

Daarentegen kwam het der Commissie twijfelachtig voor, of op dezen vischsteiger, als die aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij behoorde, art. 5 der wet van 1875 (*Staatsblad* n°. 67), van toepassing was; en aan deze opvatting was de vraag sub 8°. in de conclusie van het eerste verslag te danken.

Sub 4°. deelt de Minister mede dat een algemeen plan van verbetering en uitbreiding van de haven van IJmuiden in bewerking, maar nog niet voltooid is, »*zoodat* deswege nog geen mededeeling kan worden gedaan."

(1*ste adres*, *bijl.* 17.) Blijkens 's Ministers brief van 29 October 1883 was destijds dat algemeen plan reeds in bewerking.

Is thans dat plan al niet voltooid, het moet verwondering baren te vernemen, dat het nog niet ver genoeg gevorderd is om den Minister in staat te stellen tot het geven van de sub 4°. in de conclusie van het eerste verslag gevraagde opheldering omtrent de *hoofdtrekken* van dat plan, het voornemen des Ministers ten aanzien der verwezenlijking er van, en de onvereenigbaarheid van der adressanten aanvraag met dat plan, ook wanneer zij zich bereid verklaren om hunne werken van tijdelijken aard te maken, en, zoo noodig, weder op te ruimen.

Mocht luidens even aangehaalden brief van 29 October *geen* spoorweglijn Amsterdam-IJmuiden nader dan 15 M. bij de bovenkruinlijn van het Noordzeekanaal bewesten Velsen gelegd worden, uit de nadere nota sub 6°. blijkt, dat het leggen, althans tijdelijk, van de lijn Velsen-IJmuiden op een afstand van slechts 5 meters aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij toegestaan is.

De sub 7°. verstrekte nadere inlichting eindelijk toont aan dat de *wijze* waarop de lijn Velsen-IJmuiden onder goedkeuring der Regeering (verleend terwijl de Regeering met de aanvraag van concessie voor een lijn Amsterdam-IJmuiden bekend was), is aangelegd, de doortrekking van de lijn Amsterdam-IJmuiden tot deze laatste plaats zonder kruising met, of verlegging van de lijn Velsen-IJmuiden onmogelijk, of althans veel moeilijker gemaakt heeft.

De resultaten van haar onderzoek overziende, doet de Commissie het volgende opmerken betrekkelijk het standpunt door de Regeering ingenomen, zoo ten aanzien van der adressanten concessie aanvraag in het bijzonder, als ten aanzien eener directe spoorwegverbinding van Amsterdam met de Noordzeehaven in het algemeen.

Ad I. Het onderwerp der concessie-aanvraag van adressanten was eene spoorwegverbinding met den *mond* van het Noordzeekanaal. Toen de op die aanvraag hun bij missive des Ministers van Waterstaat, Handel en Nijver-
(1*ste adres*, *bijl.* 2.) heid, dd. 17 Januari 1882 toegezonden concessievoorwaarden voor een spoorweg Amsterdam-IJmuiden van den *mond* van het kanaal geen gewag maakten, doch evenmin inhielden dat de terminus van den weg beoosten het dorp
(1*ste adres*, *bijl.* 3.) blijven moest, vroegen adressanten bij brief van 19 Maart 1882 opheldering, en casu quo concessie ook voor de *visschershaven* waarmede, gelijk bij het eerste verslag reeds opgemerkt is en uit hunne teekening blijkt, bedoeld werd eene *aanlegplaats buiten de sluizen in verbinding met den spoorweg*.

In antwoord op, of in weerwil van die aanvraag, gaf
(1*ste adres*, *bijl* 4.) de Minister den 28sten Maart 1882 te kennen, dat, *zoo voor het maken van eene visschershaven concessie werd verlangd, eene daartoe te zijner tijd gedane aanvraag in overweging zou worden genomen.*

(1*ste adres*, *bijl.* 5.) Op de nu bij missive van 2 April 1882 door adressanten

herhaalde en verduidelijkte aanvraag berichtte hun de Minister 11 dagen later dat hunne aanvraag zou blijven rusten, totdat omtrent het tot stand komen van den spoorweg zekerheid bestond. Die zekerheid te verschaffen werd hun evenwel niet gemakkelijker gemaakt door 's Ministers eisch, bij brief van 20 Juni 1882 gesteld, dat zij vóór de goedkeuring van hun ontwerp overleg met het bestuur der Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij plegen moesten, een overleg, waartoe die maatschappij toen niet gezind was. (1*ste adres, bijl.* 6.) (1*ste nota, blz.* 2, *al.* 6.) (1*ste adres, bijl.* 9 *en* 2*de adres, bijl.*19, 20 *en* 21.)

Naardien blijkens missive van 17 Januari 1882 de Minister, ter bepaling van het bedrag van een waarborgkapitaal, eene begrooting van het werk verlangd had, werd deze door adressanten den 25sten October 1882 ingediend; maar op hun verzoek bij brief van 9 October 1882 om bepaling van het waarborgkapitaal, welke aan de aanvaarding der concessie moest voorafgaan, kwam nooit eene beschikking in. De in het slot der 1ste nota van inlichtingen voorkomende resumtie moet eene vergissing inhouden, waar zij in de derde plaats bevat, dat de begrooting destijds (November 1883) door de adressanten nog niet was ingediend. (1*ste adres, bijl.* 2.) (1*ste nota, blz.* 2, *al.* 7.) (1*ste adres, bijl.* 7.)

Omdat hun door den Minister bij brief van 20 Juni 1882 was onder het oog gebracht dat hun ontwerp elke verruiming van het kanaal belette, verzochten adressanten, bij missive van 12 Juli daaraanvolgende, om de gegevens die hen zouden in staat stellen hunne plannen met die der Regeering in overeenstemming te brengen; doch antwoord ontvingen zij niet. (1*ste nota, blz.* 2, *al.* 6.) (2*de adres, bijl.* 18.)

De adressanten geven op altijd verklaard te hebben dat zij hunne inrichting in afwachting van de plannen der Regeering tijdelijk maken wilden. Dat die verzekering onjuist zou zijn, is door de Regeering niet beweerd. Waarom zelfs op dezen voet het verzoek niet voor inwilliging vatbaar was, vindt men nergens aangetoond. (1*ste adres, blz.* 3, *al.* 2, *en* 2*de adres, blz.* 3, *al.* 2 *en* 3.)

Toen de adressanten de zekerheid hadden verkregen, dat de Regeering zelve een plan van verbetering en uitbreiding van de haven van IJmuiden in bewerking had, vervingen zij, bij missive van 17 October 1883, hunne aanvraag om concessie voor den aanleg van eene visschershaven of steiger door het verzoek om verlof tot aansluiting van hunne lijn bij de Regeeringsplannen, zonder welke aansluiting zij de aanvaarding van de concessie onmogelijk noemden. Doch ook hierop ontvingen adressanten weder het onbestemd antwoord, dat *bezwaar bestond* tegen voortzetting van hun spoorweg bewesten IJmuiden, en dat *te zijner tijd* zou *kunnen* worden *overwogen*, **of** en hoe de door hen beoogde lijn in verbinding zou *kunnen* worden gebracht met een vischsteiger, destijds ten behoeve van de lijn Velzen-IJmuiden in onderzoek. (1*ste adres*, *bijl.* 16.) (1*ste adres*, *bijl.* 15.) (1*ste adres*, *bijl.* 17.)

Het is duidelijk dat op deze wijze aan adressanten, die reeds in 1878 concessie voor eene spoorwegverbinding met den mond van het Noordzeekanaal gevraagd handen, in weerwil van hun rusteloos pogen om eene beslissing te verkrijgen, in 1884 nog niet de minste zekerheid verschaft is, dat zij, een spoorweg makende tot beoosten IJmuiden, mede de verbinding met den *mond* van het kanaal, het hoofddoel hunner onderneming, verwerven zullen. En zoolang hierin geen verandering komt, kunnen zij naar het gevoelen der Commissie niet wel opgeëischt worden om een besluit te nemen betrekkelijk den aanleg van een spoorweg tot beoosten IJmuiden, welke nooit afzonderlijk door hen verlangd is.

Ad II. De Regeering schijnt aan eene directe spoorwegverbinding van Amsterdam met de Noordzeehaven niet veel gewicht te [illegible], en aan haar tot stand komen kwalijk te kunnen [illegible], gelijk de volgende daadzaken doen vermoeden.

Nadat in 1878 de heer Hartsen c. s. voor die verbinding concessie gevraagd had, wendde zich de Regeering spontaan tot de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij met de vraag, of zij de indirecte verbinding over Haarlem, d. i. de lijn Velsen-IJmuiden, in 't leven roepen wilde. Dat zóó de zin was van den ministerielen brief van 15 September 1879, moet worden aangenomen op het gezag der eerste Nota van inlichtingen, bladz. 1, alinea 3 in fine, ofschoon naar zijne letter die brief eerder tot onderwerp (3*de Bijl. der* 2*de Nota van Inl.*)

scheen te hebben, de *rechtstreeksche* verbinding (Amsterdam-IJmuiden) en het *belang* der Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij om die verbinding, waarvoor door verscheidene anderen, maar nooit door haar, concessie gevraagd was, uit te voeren.

(4*de Bijl. der* 2*de Nota.*) Hoe de directie dezen brief heeft opgevat blijkt uit haar in vrij ombestemde uitdrukkingen vervat antwoord van 26 September 1879 niet wel; maar dat zij genegen was (1*ste Nota, blz.* 1, *al.* 4.) een lijntje Velzen-IJmuiden aan te leggen, wordt door den Minister hieruit afgeleid, dat zij drie jaren later in de algemeene overeenkomst van 1882 tot verlenging van de concessie voor den Hollandschen IJzeren Spoorweg de verplichting, om evengemelde zijtak te maken, aanvaardde.

(1*ste adres, bijl.* 11) Ter uitvoering van die overeenkomst liet nu de Minister, in weerwil dat adressanten daartegen bij hun brief van 29 Augustus 1883 zeer nadrukkelijk waren opgekomen, en ofschoon deze uit het zuiden komende zijlijn, Velsen-IJmuiden, om het westelijk gelegen IJmuiden te bereiken, uit den aard der zaak kon en moest blijven ten zuiden van de uit het oosten komende lijn Amsterdam-IJmuiden, toch eerstgemelde lijn zoo nabij het kanaal leggen, dat voor laatstgemelde lijn geen ruimte overbleef, en hetzij eene anders overbodige kruissing, hetzij de toepassing van het libre parcours met alle daaraan verbonden bezwaren, krachtens art. 5 der wet van 1875, voor *twee* kilometers weg door het duin onvermijdelijk geworden is.

(1*ste adres, Bijl.* 11 *en* 12.) Het verzoek, door adressanten een en andermaal gedaan, dat de Minister de plannen van de lijn Velsen-IJmuiden niet mocht goedkeuren, alvorens hen daarop in 't belang van de lijn Amsterdam-IJmuiden te hebben gehoord, vond geen weerklank, en werd zelfs bij de in-(1*ste adres, Bijl.* 13.) derdaad vreemdsoortige beschikking van 14 September 1883 van de hand gewezen, onder opgaaf van de beweegredeen, dat de inwilliging van het verzoek aan de uitvoering van het plan dier lijn Velsen-IJmuiden *hinderlijk* zou zijn. Dat dit verzoek alleen strekte om door den Minister *gehoord* te worden en niet om van der adressanten *medewerking* de goedkeuring van het plan der Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij afhankelijk te stellen, gelijk uit de eerste Nota van inlichtingen moest worden opgemaakt, is in het eerste verslag der Commissie reeds aangetoond.

Eindelijk ontwikkelt de Minister in zijne tweede Nota van inlichtingen sub 3. al. 1, de stelling, dat eene spoorwegverbinding van Amsterdam met zijne voorhaven overbodig is, zoolang te IJmuiden geen ruime dokken gegraven, en daarmede in verband staande inrichtingen in het leven geroepen zijn, ten einde IJmuiden tot los- en laadplaats van zeeschepen te maken.

Deze stelling komt der Commissie zeer betwistbaar voor.

Behoefte om IJmuiden gelijk vroeger het Nieuwe Diep tot de gewone los- en laadplaats van de voor Amsterdam bevrachte schepen te maken, bestaat geenszins; wèl bestaat de behoefte aan eene aanlegplaats buiten de sluizen, 1°. voor visschersvaartuigen, zóó omdat de bemanning bij gunstig weder prijs er op stelt ten spoedigste hare vangst te kunnen afgeven en weêr te kunnen zee kiezen, als omdat die vaartuigen meestal bunschuiten zijn, en dan de visch, die zij aan boord hebben, op het binnenwater overgeschut, dadelijk sterft, 2°. voor dagelijksche mailbooten, omdat deze, zoodra zij land halen, de passagiers aan het spoorwegvervoer moeten overgeven, en zelfs om hunne goederenlading te lossen niet naar Amsterdam kunnen opkomen, zoolang zij gevaar loopen nu en dan wegens ijsbezetting op het kanaal of om onvermijdelijke spuiingen niet te kunnen schutten of doorvaren.

Het vereischte eener onbelemmerde scheepvaart in het buitenkanaal verbiedt geenszins het gebruiken van een steiger buiten de sluizen zoowel door mailbooten als door visschervaartuigen, mits voorzien worde, meer dan tot nog toe, in de middelen tot handhaving van eene goede politie. Immers het aanleggen van enkele stoombooten kan nimmer tot opstoppingen aanleiding geven, gelijk die al te vaak reeds voorgekomen zijn, en zullen blijven voorkomen ten gevolge van het gelijktijdig binnenvallen en aanschieten van eenige honderdtallen visschersvaartuigen. Het hoofdbezwaar, dat aan een steiger in het buitenkanaal verbonden mag gacht worden, is gelegen in de deining, welke bij aanlandigen wind aldaar tot aan de sluizen zich doet gevoelen, en

het aanleggen aan dien steiger, zoowel voor visschersvaartuigen als voor stoombooten, nu en dan zeer lastig maken kan. Het valt nochtans te betwijfelen of, om dat euvel te overwinnen, wel kostbare werken vereischt worden, te eer omdat uit den aard der zaak en ook naar het plan van adressanten de steiger eenigermate zuidwaarts of landwaarts teruggetrokken zou dienen te worden.

Te betreuren zou het zijn, dat langer iedere dagelijksche maildienst tusschen Amsterdam en eene Engelsche haven onmogelijk gemaakt werd door het vasthouden der Regeering aan de meening, dat geen enkel zeeschip buiten de sluizen te IJmuiden mag aanleggen, alvorens daar nieuwe dokken gegraven, en omvangrijke inrichtingen in het leven geroepen zijn. Of deze wegens de kosten, die er noodzakelijkerwijze aan verbonden zijn, ooit zullen gemaakt worden, is zeer twijfelachtig; dat zij althans in een zeer verwijderd verschiet liggen valt niet te betwijfelen, al wordt het algemeen plan der Regeering, dat niet snel vordert, eenmaal voltooid.

Dit algemeen plan dreigt alzoo de hinderpaal te worden voor eene directe spoorwegverbinding tusschen Amsterdam en zijne haven met eene *voldoende* inrichting tot aanleggen in het buitenkanaal; en de Commissie kan niet ontkennen dat op grond van de aangehaalde daadzaken en briefwisseling de Regeering haar voorkomt geen groot gewicht aan die directe verbinding te hechten.

De Commissie intusschen, zich buiten staat en ongeroepen achtende tot het uitbrengen van een praeadvies over de vraag, waarvan naar hare meening de beslissing aan de Uitvoerende Macht dient te verblijven, of aan de adressanten al of niet de aangevraagde concessie behoort te worden verleend, stelt op grond van de voorafgaande beweegredenen voor dat de Kamer besluite:

onder dankbetuiging aan den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid voor de verstrekte nadere inlichtingen, de meening uit spreken, dat aanbiedingen, om buiten bezwaar van 's Rijks schatkist eene directe spoorwegverbinding van Amsterdam met den mond van het Noordzeekanaal tot stand te brengen ernstiger overweging en belangstelling van de zijde der Regeering verdienen, dan tot dusver aan die van de adressanten is te beurt gevallen;

en dat de aanvaarding van de concessie voor een spoorweg, gelijk die tot nog toe door de Regeering ter beschikking van adressanten is gesteld, voor dezen, zoo al mogelijk, inderdaad zeer bezwaarlijk is.

Vastgesteld door de Commissie den 24sten September 1884.

RUTGERS VAN ROZENBURG.

MEES.

DE SAVORNIN LOHMAN.

DIRKS.

VERMEULEN.

[72.]

INLICHTINGEN op het adres van A. Van Vlijmen, omtrent den bouw der Koninklijke stallen te 's Gravenhage.

De stukken zijn gedrukt onder n°. **194** der zitting 1883-1884.

[73. 1.]

VERSLAG DER COMMISSIE.

[De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. **222** der zitting 1882—1883.]

Bij besluit van 6 Juni 1884 heeft de Kamer de stukken betreffende de exploitatie van het gedeelte Valburg-Ressen van den Staatsspoorweg van Amersfoort naar Nijmegen, die haar door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid op 3 Juni 1884 waren toegezonden, in handen van de ondergeteekenden gesteld.

Na kennis te hebben genomen van den inhoud dezer stukken heeft de Commissie tot den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid het verzoek gericht, om die alsnog met eenige bescheiden te willen aanvullen. Dientengevolge mocht zij ontvangen: 1°. de brieven van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid aan den directeur-generaal der Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen van 9 September 1882 n°. 31 en 12 September 1882 lit. D, alsmede de brieven van den directeur-generaal aan den Minister van 11 September 1882 n°. 15057 en van 13 September 1882 n°. 15171, alle betrekking hebbende op de opening van den Staatsspoorweg van Gorinchem naar Elst; 2°. den brief van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid aan den Raad van toezicht op de spoorwegdiensten van 20 October 1882, handelende over de opening van den spoorweg Geldermalsen-Elst-Ressen; 3°. de bestekken n°s. 769, 786, 800, 820 en 841 der Staatsspoorwegen; en 4°. het proces-verbaal van overgifte en overname van den Staatsspoorweg van Arnhem naar Nijmegen en bijlage, dd. 26 Mei 1884, met een brief van den directeur voor de spoorwegen aan den hoofdingenieur bij de Staatsspoorwegen te Arnhem, van 14 Juni 1879 omtrent die overgifte.

De Commissie had kennis genomen van den inhoud dezer stukken en hoopte daaromtrent spoedig aan de Kamer Verslag te kunnen uitbrengen. Haar onderzoek was echter heden morgen nog niet afgeloopen. Nu de Kamer uiteengaat en hoogstwaarschijnlijk ontbonden staat te worden, zal het der Commissie niet mogelijk zijn om hare taak ten einde te brengen.

Zij meent daarom aan de Kamer te mogen voorstellen: »dat deze besluite, om de door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid overgelegde, hierboven genoemde, bescheiden te doen drukken en ronddeelen, met uitzondering van de bestekken onder 3°. genoemd en van de bijlage bij het proces-verbaal van 26 Mei 1884, welke ter griffie van de Kamer konden worden nedergelegd ter inzage voor de leden." De openbaarmaking en kennisneming van den inhoud dezer stukken toch kan, naar het oordeel der Commissie, haar nut hebben bij de verdere bespreking en omtrent de exploitatie van den Staatsspoorweg Amersfoort-Nijmegen.

Vastgesteld den 26sten September 1884.

BAHLMANN.
TAK VAN POORTVLIET.
GOEMAN BORGESIUS.
GODIN DE BEAUFORT.
MEES.

[73. 2.]

BIJLAGE.

Afschrift.

N°. 31.

Waterstaat B.

's Gravenhage, 9 *September* 1882.

Bij mijne missive van 29 Juli jl., lit. F, afd. Waterstaat B, werd u medegedeeld dat het gedeelte Gorinchem-Elst van den spoorweg Dordrecht-Elst, vermoedelijk met 1 November a. s. ter exploitatie gereed zal zijn.

Er was daarbij geen sprake van het gedeelte Kesteren-Ressen van de lijn Amersfoort-Nijmegen, aangezien omtrent de exploitatie van die lijn nog niet kon worden beschikt.

Indien, zooals ik onderstel, er door u prijs op wordt gesteld het medegebruik te erlangen voor het baanvak van Valburg naar Ressen, dat thans niet in de overeenkomst van 1876 is begrepen, ben ik bereid de daartoe noodige machtiging des Konings te vragen onder bepaald voorbehoud dat daardoor onder geenerlei opzicht omtrent de beslissing voor de exploitatie van den spoorweg Amersfoort-Nijmegen wordt gepraejudicieerd.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

(*get.*) G. J. G. Klerck.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal,

De Bosch Kemper.

Aan den Heer Directeur-Generaal der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen te Utrecht.

Afschrift.

Maatschappij tot exploitatie
van
Staatsspoorwegen.

Afdeeling Weg en werken,
O.X., n°. 15057.

Utrecht, *den* 11*den September* 1882.

Onderwerp: Kabinet.

Opening spoorweg Gorinchem-Elst.

Niet zonder eenige bevreemding ontvingen wij Uwer Excellentie's missive van 9 September jl., n°. 31, afdeeling Waterstaat B.

Noch uit de wet van 1875, noch uit de wijze van aanleg van de genoemde Staatsspoorweglijnen, blijkt iets van de bedoeling, een afzonderlijken weg Kesteren-Ressen-Nijmegen daar te stellen.

Nergens is sprake van eene onteigening voor vier sporen, noch zijn de stations ingericht als eilandstations, gelegen tusschen twee afzonderlijke spoorwegen en beide bedienende.

Dat voor Uwe Excellentie tot voor korten tijd ook de opvatting nieuw was, welke wij thans in Uwer Excellentie's schrijven van 9 September vinden, blijkt uit het schrijven van 24 Augustus 1882, n°. 63, afdeeling Telegraphie, waarbij ons mededeeling gedaan wordt, dat wij onze telegraaflijnen kunnen plaatsen onder anderen aan de tusschen Valburg en Ressen te plaatsen Rijkstelegraafpalen.

In het onderhoud, dat wij op 25 Augustus jl. (Vrijdag) met Uwe Excellentie mochten hebben en waarin Uwe Excellentie ons hare krachtdadige medewerking beloofde om Valburg zoodanig in te richten dat van daaruit de dienst voor Nijmegen en voor Arnhem gesplitst kon geschieden, werd ook door Uwe Excellentie met geen enkel woord gewaagd van eene andere opvatting, dan die, in wier geest wij al dien tijd gesproken hebben.

Bij de behandeling van het plan Valburg, kwamen de heeren Van den Bergh en Kalff, die ingevolge onze afspraak de zaak zouden uitwerken, tot de conclusie een splitsingstation nabij de biffurcatie wenschelijker was dan te Valburg. En dit zeer te recht. Hierdoor zal een tijdverlies van 5 à 10 minuten voor de treinen in één der richtingen voorkomen worden. Het naar aanleiding der bespreking dier heeren ontworpen plan, zonden wij Uwe Excellentie bij missive van 4 September jl., n°. 14647, afd. weg en werken, en het zal ons, met het oog op den zeer korten tijd, zeer aangenaam zijn daarop spoedig Uwer Excellentie's beslissing te mogen ontvangen.

Zonder de verbinding in de richting Nijmegen, zou natuurlijk de exploitatie der lijn Geldermalsen-Elst, onderdeel van de verkeersrichting Amsterdam-Utrecht-Nijmegen, voor de gemeente Nijmegen weinig voordeel opleveren. Het is Uwer Excellentie uit ons bovenaangehaald onderhoud en uit de sinds dien ingezonden ontwerp-dienstregeling bekend, dat wij voornemens zijn juist die exploitatie krachtig in de hand te nemen.

Het zij ons voorts vergund Uwer Excellentie beleefdelijk op te merken, dat naar ons voorkomt, er geen sprake kan wezen van een Koninklijk besluit, om ons het *medegebruik* der verbinding bij Ressen te verleenen, aangezien hier alsnog geen andere *gebruiker* is. Wij gelooven dat dus hier, evenals voor het geheele baanvak Kesteren-Nijmegen, alleen de vraag is of al of niet later medegebruik zal plaats vinden, en zoo ja, hoe dan die quaestie zich zal oplossen. Het schijnt ons toe, dat het gebruik der eenige meters lange spoorlijn van de verbinding te Ressen, dit vraagstuk niet zal praejudicieeren, of de oplossing moeilijker maken.

Bovendien kunnen wij gelukkig Uwer Excellentie de verzekering geven, dat de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij, zoowel als onze maatschappij, bereid is om de zaak der exploitatie Amersfoort-Kesteren geheel in der

minne te schikken, en zouden wij dit in tegenwoordigheid van Uwe Excellentie, wanneer haar dit convenieert, tot een fait accompli kunnen maken.

De Directeur-Generaal,

(*get.*) W. Vrolik.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

De Bosch Kemper.

Zijne Excellentie den Heer Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

Afschrift.

Lit. D.

Waterstaat B.

's Gravenhage, 12 *September* 1882.

Ten aanzien van de exploitatie van den spoorweg Amersfoort–Nijmegen is door Zijne Majesteit den Koning nog niet beschikt. Op die beschikking kan niet door mij worden vooruitgeloopen, en ik heb dus de eer mij naar mijn schrijven van 9 dezer, n°. 31, afd. Waterstaat B, te gedragen.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

(*get.*) G. J. G. Klerck.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal,

De Bosch Kemper.

Aan den Heer Directeur-Generaal der Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen te Utrecht.

Afschrift.

Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen.

N°. 15171.

Utrecht, *den* 13*den September* 1882.

Onderwerp: Kabinet.

Naar aanleiding van het onderhoud dat ik met Uwe Excellentie mocht hebben, aarzelen wij geen oogenblik te verklaren, dat wij het verkrijgen van het gebruik der verbinding in de richting van Valburg naar Ressen wenschelijk achten.

De Directeur-Generaal,

(*get.*) W. Vrolik.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

De Bosch Kemper.

Aan Zijne Excellentie den Heer Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

Afschrift.

Lit. C.

Waterstaat B.

's Gravenhage, *den* 20*sten October* 1882.

De spoorweg van Geldermalsen naar Elst en zijne verbinding met Ressen zullen op 25 dezer zoover gereed zijn, dat de opneming, bedoeld in art. 7 der wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* n°. 67), kan plaats hebben.

Ik heb de eer u te verzoeken tot die opneming zoodra mogelijk te doen overgaan, door eene Commissie, bestaande uit uwen voorzitter en een uwer leden, met den hoofdingenieur J. G. Van den Bergh te Arnhem, den eerstaanwezend ingenieur L. J. Kesper te Gorinchem en den directeur-generaal der Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen uit te noodigen die opneming van zijnentwege te doen bijwonen.

Voorts gelieve de Raad genoemde ingenieurs tijdig in kennis te stellen met den dag waarop de opneming zal plaats hebben. Omtrent den uitslag zie ik een verslag van u te gemoet.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

(*get.*) G. J. G. Klerck.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal,

De Bosch Kemper.

Aan den Raad van Toezicht op de Spoorwegen.

Afschrift.

Staatsspoorwegen.
Lijn Arnhem-Nijmegen.

PROCES-VERBAAL van overgifte en overname van den Staatsspoorweg van Arnhem naar Nijmegen tusschen de westelijke grens van het gemeenschappelijk station Arnhem en den kunstweg van Nijmegen naar Grave.

Op heden den zes en twintigsten Mei 1800 vier en tachtig zijn de ondergeteekenden Lodewijk Johannes Kesper, eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen, handelende voor en namens den Staat der Nederlanden, onder nadere goedkeuring van Zijne Excellentie den Mi-

nister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, en JAN KALFF, hoofdingenieur, chef van dienst van weg en werken der Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen, als door den heer directeur-generaal dier Maatschappij daartoe aangewezen, bij elkander gekomen ten einde over te gaan tot de overgifte en overname van den in het hoofd dezes genoemden spoorweg en zulks naar aanleiding van art. 33 der voorwaarden van concessie tot exploitatie van Staatsspoorwegen, zooals die zijn gewijzigd bij de overeenkomst van den 24/25 Mei 1876.

De eerste ondergeteekende verklaart te hebben overgegeven aan den tweeden ondergeteekende, die verklaart in goeden staat te hebben overgenomen:
de werken vermeld in de hierbij behoorende beschrijving van den spoorweg van Arnhem naar Nijmegen. (1)

Aldus in drievoud opgemaakt te Arnhem ten dage en jare als boven.

De eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen,

(*get.*) L. J. KESPER.

De hoofdingenieur, chef van dienst van weg en werken der Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen,

(*get.*) J. KALFF.

Goedgekeurd.

's Gravenhage, 10 Juni 1884.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

Voor den Minister.

De Secretaris-Generaal,

(*get.*) DE BOSCH KEMPER.

Voor eensluidend afschrift.

De Secretaris-Generaal,

DE BOSCH KEMPER.

(1) De hier bedoelde beschrijving ligt op de griffie der Kamer ter inzage voor de leden.

Afschrift.

—

's GRAVENHAGE, 14 *Juni* 1879.

Ik heb de eer u te verzoeken van de nu plaats hebbende overgave van den spoorweg Arnhem-Nijmegen een voorloopig proces-verbaal op te maken en door den betrokken ambtenaar der Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen te doen onderteekenen.

De Directeur voor de spoorwegen,

(*get.*) MICHAËLIS.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal van Waterstaat Handel en Nijverheid,

DE BOSCH KEMPER.

Aan den heer hoofdingenieur bij de Staatsspoorwegen J. G. VAN DEN BERGH, *te Arnhem.*

LIJST VAN OVERGELEGDE BESCHEIDEN.

9 September 1882, n°. 31.	Brief van den Minister aan den Directeur-Generaal der Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen.	
11 » 1882, » 15057.	Brief van den Directeur-Generaal aan den Minister.	
12 » 1882, lit. D.	Brief van den Minister aan den Directeur-Generaal.	
13 » 1882, n°. 15171.	Brief van den Directeur-Generaal aan den Minister.	
20 October 1872, lit. C.	Brief van den Minister aan den Raad van Toezicht op de Spoorwegdiensten.	
Bestek n°. 769 der Staatsspoorwegen.		Zijn niet gedrukt, maar liggen ter griffie ter inzage voor de leden der Kamer.
» » 786 » »		
» » 800 » »		
» » 820 » »		
» » 841 » »		
26 Mei 1884.	Proces-verbaal van overgifte en overname van den Staatsspoorweg van Arnhem naar Nijmegen, en bijlage, zijnde eene beschrijving van den spoorweg. (De bijlage is niet gedrukt, maar ligt op de griffie ter inzage voor de leden.)	
14 Juni 1879.	Brief van den Directeur voor de spoorwegen MICHAËLIS aan den hoofdingenieur bij de Staatsspoorwegen te Arnhem.	

[74. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet, tot wijziging van het IVde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1883.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 22sten September 1884.

WILLEM.

[74. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM, III ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken eener wijziging van het IVde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1883, vastgesteld bij de wet van 27 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 7), zooals die is gewijzigd bij de wet van 6 December 1883 (*Staatsblad* n°. 183);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De navolgende artikelen van het IVde hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1883 worden verhoogd, te weten:

Artikel 18. Gerechtskosten in strafzaken en andere kosten, bedoeld bij de daartoe betrekkelijke tarieven en voorschriften; kosten, vallende op de aanhouding in het buitenland en op de overbrenging herwaarts van misdadigers, die voor den Nederlandschen rechter moeten worden terechtgesteld; kosten, vallende op de herkenning van veroordeelden, en toelagen en reis- en verblijfkosten van provoosten-geweldige, met eene som van *drie en veertig duizend gulden* (f 43 000) en alzoo gebracht op *driehonderd drie en veertig duizend gulden* (f 343 000).

Artikel 36. Onderhoud van burgerlijke en militaire gevangenen, zoowel zieke als gezonde, met al den aankleve van dien, en van jeugdige overtreders, vallende in de termen van art. 66 van het Wetboek van Strafrecht, mitsgaders van in transport zijnde bedelaars en landloopers en van kinderen van gevangenen, die niet van de ouders kunnen worden gescheiden, daaronder begrepen de verwarming, de verlichting en het schoonhouden der lokalen, de bewassching, de kleeding- en liggingstukken voor gevangenen, voor kinderen en voor bewaarders, de wapening der bewaarders, de kerk- en schoolbehoeften, de leesboeken, de vracht- en bureelkosten, telegrammen, kosten voor het gebruik maken van telephonen, advertentiekosten, druk- en bindwerk, kosten van het maken van portretten van veroordeelde gevangenen en de dagloonen der gevangenen en jeugdige overtreders, voor den huishoudelijken dienst gebezigd wordende, met eene som van *twintig duizend vierhonderd gulden* (f 20 400) en alzoo gebracht op *vierhonderd vijf en twintig duizend vierhonderd gulden* (f 425 400).

Daarentegen werden de volgende artikelen van dat hoofdstuk verminderd, te weten:

Artikel 5. Traktementen van den president, den vicepresident en de leden van den Hoogen Raad, van den procureur-generaal, de advocaten-generaal, den griffier, de substituut-griffiers, de ambtenaren, geëmployeerden en bedienden, met eene som van *twee duizend gulden* (f 2000) en alzoo gebracht op *honderd zestienduizend vijfhonderd gulden* (f 116 500).

Artikel 6. Traktementen van de presidenten, vice-presidenten en leden der gerechtshoven, van de procureurs-generaal, advocaten-generaal, griffiers en substituut-griffiers, met eene som van *een duizend vijfhonderd gulden* (f 1500) en alzoo gebracht op *driehonderd negentienduizend vijfhonderd gulden* (f 319 500).

Artikel 7. Traktementen van de presidenten, v ce-presidenten en leden der arrondissements-rechtbanken, van de officieren, substituut-officieren, griffiers en substituut-griffiers, met eene som van *dertien duizend gulden* (f 13 000) en alzoo gebracht op *zevenhonderd duizend gulden* (f 700 000).

Artikel 8. Traktementen van de kantonrechters, van de griffiers van de kantongerechten en van de ambtenaren van het openbaar ministerie bij de kantongerechten, met eene som van *vier duizend vijfhonderd gulden* (f 4500) en alzoo gebracht op *driehonderd zeven en zeventig duizend eenhonderd gulden* (f 377 100).

Artikel 23. Kleeding, wapening en uitrusting der rijksveldwachters, met eene som van *drie duizend gulden* (f 3000) en alzoo gebracht op *zes en dertig duizend gulden* (f 36 000).

Artikel 32. Traktementen, toelagen en belooningen der beambten en bedienden, hetzij tijdelijk of definitief aanges eld, met eene som van *zestien duizend gulden* (f 16 000) en alzoo gebracht op *tweehonderd vier en negentig duizend achthonderd negen en vijftig gulden* (f 294 859).

Artikel 44. Pensioenen, met eene som van *tien duizend gulden* (f 10 000) en alzoo gebracht op *honderd drie duizend tweehonderd drie en vijftig gulden* (f 103 253).

Artikel 47. Wachtgelden, met eene som van *dertien duizend vierhonderd gulden* (f 13 400) en alzoo gebracht op *tweehonderd zes en twintig duizend negenhonderd een en vijftig gulden* (f 226 951).

Artikel 2.

Ten gevolge van art. 1 dezer wet wordt het totaal van de IIde afdeeling van voornoemd hoofdstuk gebracht op . . . . . f 1 642 662

dat van de IVde afdeeling op 343 000

dat van de Vde afdeeling op 518 975

dat van de VIde afdeeling op 802 709

dat van de VIIIste afdeeling op 352 653

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

De Minister van Justitie,

[74. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Uithoofde de uitgaven voor gerechtskosten in strafzaken en de kosten van onderhoud van gevangenen de raming zijn te boven gegaan, wordt bij nevensgaand wetsontwerp voorgesteld art. 18 te verhoogen met f 43 000 en art. 36 met f 20 400, en daarentegen andere artikelen, waarop overschotten bestaan, te verminderen met een gezamenlijk bedrag van f 63 400, in dier voege dat het eindcijfer van het hoofdstuk onveranderd blijft.

De oorzaak dat de uitgaven hooger zijn dan bij de raming werd verwacht, moet worden toegeschreven aan de menigvuldige vervolging wegens overtreding der drankwet en toepassing van de subsidiaire gevangenisstraf deswege. In 1883 werden 56 068 dagen gevangenisstraf ondergaan ten gevolge van veroordeelingen ter zake van bedoelde overtredingen en de kosten van onderhoud van deze gevangenen bedroegen f 18 373.

De Minister van Justitie,

DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[75. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan
de Tweede Kamer der Staten Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan acht ontwerpen van wet tot naturalisatie van:

Bernardus Cornelius Lampe,
Hermannus Augustus Lampe,
Julius Lampe,
Benedictus Bernardus Lampe,
Hermann Joseph Lampe,
Victor Kobler,
Heinrich Josef Seelig, en
Georg Carl Voss.

De toelichtende memoriën (en bijlagen), die de wetsontwerpen vergezellen, bevatten de gronden waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 23sten September 1884.

WILLEM.

[75. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* B. C. Lampe, *te* Sneek.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Bernardus Cornelius Lampe* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Bernardus Cornelius Lampe*, koopman, geboren te *Lage*, gemeente *Mettingen* (*Pruissen*) den 4den November 1838, wonende te *Sneek*, provincie *Friesland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[75. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Bernardus Cornelius Lampe*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

(*) De hier vermelde verzoekschriften zijn, met de daarbij behoorende bijlagen, ter griffie nedergelegd ter inzage voor de leden der Kamer.

[75. 4.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* H. A. Lampe, *te* Amsterdam.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Hermannus Augustus Lampe* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Hermannus Augustus Lampe*, koopman, geboren te *Lage*, gemeente *Mettingen* (*Pruissen*), den 23sten Mei 1847, wonende te *Amsterdam*, provincie *Noordholland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[75. 5.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Hermannus Augustus Lampe*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene verklaring van de Pruissische Regeering dat adressant geen Pruissisch onderdaan is.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[75. 6.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* J. Lampe, *te* Sneek.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Julius Lampe* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Julius Lampe*, koopman, geboren te *Lage*, gemeente *Mettingen* (*Pruissen*), den 29sten Maart 1845, wonende te *Sneek*, provincie *Friesland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[75. 7.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Julius Lampe*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene verklaring van de Pruissische Regeering dat adressant geen Pruissisch onderdaan is.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[75. 8.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* B. B. Lampe, *te* Sneek.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Benedictus Bernardus Lampe* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Benedictus Bernardus Lampe*, geboren te *Lage*, gemeente *Mettingen* (*Pruissen*), den 21sten Maart 1849, wonende te *Sneek*, provincie *Friesland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[75. 9.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Benedictus Bernardus Lampe*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene verklaring van de Pruissische Regeering dat adressant geen Pruissisch onderdaan is.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[75. 10.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* H. J. Lampe, *te* Sneek.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Hermann Joseph Lampe* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Hermann Joseph Lampe*, koopman, geboren te *Wolfer*, gemeente *Mettingen* (*Pruissen*), den 30sten November 1857, wonende te *Sneek*, provincie *Friesland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[75. 11.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Hermann Joseph Lampe*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene verklaring van de Pruissische Regeering dat adressant geen Pruissisch onderdaan is.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[75. 12.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* V. Kobler, *te* Padang.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Victor Kobler* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Victor Kobler*, officier van gezondheid 1ste klasse bij het Nederlandsch-Indisch leger, geboren te *Neu-Raussnitz* (*Oostenrijk*) den 14den Januari 1849, wonende te *Padang* (*Nederlandsch-Indië*).

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[75. 13.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Victor Kobler*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[75. 14.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* H. J. Seelig, *te* Amsterdam.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Heinrich Josef Seelig* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Heinrich Josef Seelig*, koopman, geboren te *Dusseldorf* (*Pruissen*) den 11den December 1848, wonende te *Amsterdam*, provincie *Noordholland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[75. 15.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Heinrich Josef Seelig*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[75. 16.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* G. C. Voss, *te* Bolsward.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Georg Carl Voss* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Georg Carl Voss*, koopman, geboren te *Nordhausen*, gemeente *Mettingen* (*Pruissen*), den 5den Juli 1859, wonende te *Bolsward*, provincie *Friesland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[75. 17.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Georg Carl Voss*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[76. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan
de Tweede Kamer der Staten Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan zeven ontwerpen van wet tot naturalisatie van:

Anton Arnold Schulte-Lage,
Michel Cahen,
Hermann August Brenninkmeyer,
Josué Emile Koechlin,
Friedrich Conrad August Basch,
Hermann Heinrich Cromme, en
Georg Martin Weller.

De toelichtende memoriën (en bijlagen), die de wetsontwerpen vergezellen, bevatten de gronden, waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 23sten September 1884.

WILLEM.

[76. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* A. A. Schulte-Lage, *te* Delft.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Anton Arnold Schulte-Lage* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Anton Arnold Schulte-Lage*, koopman, geboren te *Riesenbeck* (*Pruissen*), den 30sten December 1853, wonende te *Delft*, provincie *Zuidholland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[76. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Anton Arnold Schulte—Lage*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

(*) De hier vermelde verzoekschriften zijn, met de daarbij behoorende bijlagen, ter griffie nedergelegd ter inzage voor de leden der Kamer.

[76. 4.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* M. Cahen, *te* Leiden.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Michel Cahen* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Michel Cahen*, koopman, geboren te *Lechenich* (*Pruissen*), den 14den November 1841, wonende te *Leiden*, provincie *Zuidholland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[76. 5.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Michel Cahen*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde, waarbij de vader van den adressant en zijne kinderen, waaronder ook de adressant, uit het Pruissisch Staatsverband zijn ontslagen.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[76. 6.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* H. Brenninkmeyer, *te* Sneek.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Hermann August Brenninkmeyer* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Hermann August Brenninkmeyer*, koopman, geboren te *Ambergen*, gemeente *Mettingen* (*Pruissen*), den 24sten September 1854, wonende te *Sneek*, provincie *Friesland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[76. 7.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Hermann August Brenninkmeyer*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene verklaring van de Pruissische Regeering dat adressant geen Pruissisch onderdaan is.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[76. 8.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* J. E. Koechlin, *te* Rijswijk.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Josué Emile Koechlin* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Josué Emile Koechlin*, groothandelaar, geboren te *Mülhausen* (*Elzas*), den 16den December 1830, wonende te *Rijswijk*, provincie *Zuidholland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[76. 9.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Josué Emile Koechlin*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[76. 10.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* F. C. A. Basch, *te* Vianen.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Friederich Conrad August Basch* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Friederich Conrad August Basch*, logementhouder, geboren te *Luneburg* (*Pruissen*), den 3den October 1852, wonende te *Vianen*, provincie *Zuidholland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[76. 11.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Friederich Conrad August Basch*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[76. 12.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* H. H. Cromme, *te* Joure.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Hermann Heinrich Cromme* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Hermann Heinrich Cromme*, koopman, geboren te *Haselünne* (*Pruissen*), den 30sten Juni 1859, wonende te *Joure*, gemeente *Haskerland*, provincie *Friesland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[76. 13.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Hermann Heinrich Cromme*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[76. 14.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* G. M. Weller, *te* Heerenveen.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Georg Martin Weller* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Georg Martin Weller*, koopman, geboren te *Nierenburg*, gemeente *Mettingen* (*Pruissen*), den 18den Mei 1843, wonende te *Heerenveen*, gemeente *Schoterland*, provincie *Friesland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[76. 15.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Georg Martin Weller*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.

Onder de bijlagen bevindt zich eene verklaring van de Pruissische Regeering, dat adressant geen Pruissisch onderdaan is.

De Minister van Justitie,

DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[77. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's-GRAVENHAGE, 23 *September* 1884.

Ingevolge machtiging des Konings heb ik de eer UHEG. hiernevens aan te bieden het, krachtens art. 7 der wet van 20 Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 95) opgemaakt, verslag met bijlagen, aangaande den toestand der bij gemelde wet bedoelde fondsen en stichtingen over het jaar 1883.

De Minister van Financiën,
GROBBEE.

[77. 2.]

VERSLAG.

Aan den Koning.

Generaal Secretariaat.

—

N°. 83.

—

's-GRAVENHAGE, 13 *September* 1884.

De Algemeene Rekenkamer heeft de rekening over het jaar 1883 wegens de fondsen, stichtingen en kapitalen bij het Departement van Financiën in beheer, goedgekeurd. Daardoor vindt de ondergeteekende zich in staat gesteld om naar het voorschrift der wet van 20 Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 95) en art. 1 der wet van 14 November 1879 (*Staatsblad* n°. 197) nevens die rekening het verslag over hetzelfde jaar aan Uwe Majesteit aan te bieden.

Het beheer der uitsluitend aan den Minister onderworpen stichtingen leverde over het jaar 1883 weinig stof tot bespreking; deze kan zich dan ook voornamelijk bepalen tot die der vrouwe VAN SPARWOUDE en der douairière STEYN geb. SCHELLINGER.

Na aankondiging in de *Nederlandsche Staatscourant*, in verband met Uwer Majesteits besluit van 14 November 1869 (*Staatsblad* n°. 168), had in 1883 uit het fonds der vrouwe VAN SPARWOUDE de uitkeering van huwelijksgelden aan 144 rechthebbenden plaats. Deze personen ontvingen ieder f 64,70, hetgeen in vergelijking met het jaar 1882, toen een bedrag van f 60 aan 155 rechthebbenden werd uitgekeerd, eene vermeerdering van f 4,70 per hoofd aantoont.

Een der met eene studiebeurs uit een ander fonds derzelfde testatrice begiftigde jongelieden, die zes jaren in het genot dier uitkeering was geweest, moest door een ander vervangen worden. Na oproeping in de *Nederlandsche Staatscourant* en in overleg met mijnen ambtgenoot van Binnenlandsche Zaken geschiedde de begeving weder aan een in de godgeleerdheid studeerend jongmensch, maar werd echter later weder ingetrokken, daar het bleek dat de uitkeering uit dat fonds met die van andere hem toegestane fondsen de som van f 400 te boven ging, en hij dus in het geval verkeerde omschreven in art. 16 van Uwer Majesteits besluit van 13 November 1859 (*Staatsblad* n°. 109).

De bepaling van dat artikel, alsmede het zeer geringe bedrag dier beurzen, namelijk f 150, maken dat er zich steeds zeer weinig liefhebbers voor aanmelden. De begeving dier beurs zal wellicht in 1884 met beter gevolg kunnen plaats hebben.

In het studentenfonds der vrouwe STEYN, geb. SCHELLINGER, kwamen drie studiebeurzen elk ad f 200 beschikbaar. Deze drie toelagen, waarvan de begeving aan heeren burgemeester en wethouders van Haarlem is opgedragen, werden voor den tijd van *vijf* jaren aan een gelijk getal aan de hoogeschool te Leiden studeerende jongelieden toegekend.

Bij slecht gedrag of bij veronachtzaming der studiën wordt zoowel bij dit fonds als bij het studentenfonds der vrouwe VAN SPARWOUDE de bevoegdheid voorbehouden om deze toelage in te trekken.

In de bestaande vacaturen in het weduwenfonds van bovengenoemde vrouwe STEYN, werd voorzien door de begeving van 3 toelagen aan predikantsweduwen en 3 toelagen aan officiersweduwen, een en ander in overleg met de ten deze betrokkene autoriteiten.

Het onderzoek naar de rechthebbenden op het kapitaal der erfstelling van J. VAN OSTADE wed. G. BOON, waarvan de ondergeteekende de eer had in zijn verslag over 1882 met een woord te spreken, ofschoon bij het einde van 1883 reeds ver gevorderd, kon echter in dat jaar nog niet geheel afloopen.

Nazoekingen omtrent gedeeltelijke afgiften van dezen boedel in den loop dezer eeuw hebben eene spoedigere behandeling onmogelijk gemaakt.

In het personeel van de bewindvoerders der stichtingen die niet onder het rechtstreeksch beheer van den Minister staan, had in den loop van het jaar 1883 geene verandering plaats.

Voor de resultaten, waartoe meer bepaald het financieel beheer des Ministers heeft geleid, zij het den ondergeteekende vergund, naar de hiernevens overgelegde rekening en suppletoire rekening te verwijzen. Hier zij, naar het voorbeeld van vroegere jaarverslagen slechts aangestipt, dat de uitkeeringen uit de stichtingen die rechtstreeks door den Minister worden beheerd, gedurende het jaar 1883 een totaal bedrag van f 44 957,14 bereikten, dat voor die stichtingen eene som van f 2095,75 tot aankoop van inschrijvingen in het Grootboek der $2^1/_2$ pct. nationale schuld werd aangewend, en dat het bedrag van het administratieloon, volgens art. 22 van Uwer Majesteits besluit van 13 November 1859 in 's Rijks schatkist gestort, eene som van f 2033,01 beliep.

De Minister van Financiën,
GROBBEE.

[77. 3.]

REKENING wegens de in het jaar 1883 gedane ontvangsten en uitgaven voor de fondsen, stichtingen en kapitalen, bedoeld in art. 11 der wet van 5 Maart 1882 (Staatsblad n°. 45), die, ingevolge de wet van 20 Augustus 1859 (Staatsblad n°. 95) en art. 1 der wet van 14 November 1879 (Staatsblad n°. 197), onder het beheer van den Minister van Financiën zijn g komen.

NAMEN DER STICHTERS EN DER WEESKAMERS bij welke de fondsen, stichtingen en kapitalen oorspronkelijk zijn opgebracht.	ONTVANGSTEN. Saldo op 1°. Januari 1883.	Opbrengst van verkochte goederen.	Renten en andere inkomsten.	TOTAAL.	Aankoop van 2½ pcts. nationale schuld.
1.	2.	3.	4.	5.	6.
N°. 1. Joost Janszoon Boeckenoogen . . . . (Weeskamer van Alkmaar.)	f 62,10	»	f 75,00	f 137,10	»
N°. 2. Jannetje Jansdochter Schagen, echtgenoote van Jan Meynertszoon . . . . . (Weeskamer van Alkmaar.)	3,60⁵	»	7,50	11,10⁵	»
N°. 3. Jacob Teyssen . . . . . (Weeskamer van Amsterdam.)	»	»	2 902,50	2 902,50	»
N°. 4. Agnita Block, weduwe mr. Paulus Verrijn. (Weeskamer van Amsterdam.)	68,52	»	875,56	944,08	f 131,00
N°. 5. Claas Janszoon Van Sauerdam . . . . (Weeskamer van Amsterdam.)	44,62⁵	»	17,50	62,12⁵	»
N°. 6. Pieter Laurenszoon In de Spiegel . . . (Weeskamer van Amsterdam.)	75,55	»	1 972,14	2 047,69	327,50
N°. 7. Neeltje Canters . . . . . (Weeskamer van Amsterdam.)	33,20	»	42,50	75,70	»
N°. 8. Gerard Van Papenbroek . . . . . (Weeskamer van Amsterdam.)	1 149,89	»	200,00	1 349,89	»
N°. 9. Clara Jansdochter Van Sparwoude, weduwe van mr. Arent Franc Van der Meer. . (Weeskamer van Delft.)	3 956,93⁵	»	12 043,00	15 999,93⁵	»
Transporteeren	f 5 394,42⁵	»	f 18 135,70	f 23 530,12⁵	f 458,50

UITGAVEN.				Saldo op 31 December 1883.	*TOELICHTINGEN.*
Uitkeeringen aan de rechthebbenden.	Administratieloon (art. 22 van het Koninklijk besluit van 13 Nov. 1859, *Stbl.* n°. 109).	Andere uitgaven.	TOTAAL.		
7.	8.	9.	10.	11.	12.
f 72,00	f 3,00	»	f 75,00	f 62,10	
»	0,30	»	0,30	10,80⁵	
2 786,40	116,10	»	2 902,50	»	
760,00	35,02	»	926,02	18,06	Kolom 4. Renten van 2½ percents nationale schuld, na aftrek van het bij den aankoop bijbetaalde bedrag. Kolom 6. Voor f 200 nominaal, blijkens den met de vereischte bescheiden hiernevens gaanden staat der gedane aankoopen.
»	0,70	»	0,70	61,42⁵	
1 475,00	78,88⁵	»	1 881,38⁵	166,30⁵	Kolom 4. Renten van 2½ en 3 percents nationale schuld, na aftrek van het bij den aankoop bijbetaalde bedrag. Kolom 6. Voor f 500 nominaal, blijkens den met de vereischte bescheiden hiernevens gaanden staat der gedane aankoopen.
40,00	1,70	»	41,70	34,00	
160,46	8,00	»	168,46	1 181,43	
9 307,40	481,72	2 243,00	12 032,12	3 967,81⁵	Kolom 4. 1°. Renten van 2½ percents nationale schuld . . . . . f 12 035,00 2°. Erfpacht verschenen 2 Februari 1883 . . . . . 8,00 Totaal . . . . f 12 043,00 Kolom 9. 1°. Afschrijving van het in het jaar 1883 verschuldigde bedrag aan jaarlegaten, vermeld onder n°s. 9*a*–9*i* . . . . . f 2 144,00 2°. Idem van de in het jaar 1883 gedane betalingen, wegens het legaat, vermeld onder n°. 9*k* 99,00 Totaal . . . . f 2 243,00
f 14 601,26	f 725,42⁵	f 2 243,00	f 18 028,18⁵	f 5 501,94	

NAMEN DER STICHTERS EN DER WEESKAMERS bij welke de fondsen, stichtingen en kapitalen oorspronkelijk zijn opgebracht.	ONTVANGSTEN. Saldo op 1°. Januari 1883.	Opbrengst van verkochte goederen.	Renten en andere inkomsten.	TOTAAL.	Aankoop van 2½ pcts. nationale schuld.
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Per transport	f 5 394,42⁵	»	f 18 135,70	f 23 530,12⁵	f 458,50
N°. 9*a*. Stichting als voren. Legaat van f 1200 's jaars aan de descendenten van Adriaan Hendrikzoon Van Tettenroode	1 412,87	»	1 204,94	2 617,81	»
N°. 9*b*. Stichting als voren. Legaat van f 300 's jaars aan de descendenten van Hypolitus Arentszoon Verhouck	234,81	»	300,00	534,81	»
N°. 9*c*. Stichting als voren. Legaat van f 100 's jaars aan de descendenten van Claas Pieterszoon De Bont	798,87	»	100,01⁵	898,88⁵	»
N°. 9*d*. Stichting als voren. Legaat van f 100 's jaars aan de descendenten van Elisabeth en Jan Claaszoon Van Toornvliet	261,20⁵	»	100,00	361,20⁵	»
N°. 9*e*. Stichting als voren. Legaat van f 36 's jaars aan de descendenten van Trijntje Gerritsdochter	828,00	»	36,00	864,00	»
N°. 9*f*. Stichting als voren. Legaat van f 36 's jaars aan de descendenten van Jannetje Gerritsdochter	202,90	»	36,00	238,90	»
N°. 9*g*. Stichting als voren. Legaat van f 36 's jaars aan de descendenten van Magdaleentje Cornelisdochter.	263,73	»	36,22	299,95	»
Transporteeren	f 9 396,81	»	f 19 948,87⁵	f 29 345,68⁵	f 458,50

Verslag over 1883 wegens fondsen en stichtingen. (Wees- en momboirkamers.)

UITGAVEN.				Saldo op 31 December 1883.	TOELICHTINGEN.
Uitkeeringen aan de rechthebbenden.	Administratieloon (art. 22 van het Koninklijk besluit van 13 Nov. 1859, *Stbl.* n°. 109).	Andere uitgaven.	TOTAAL.		
7.	8.	9.	10.	11.	12.
f 14 601,26	f 725,42⁵	f 2 243,00	f 18 028,18⁵	f 5 501,94	
943,93	»	»	943,93	1 673,88	Kolom 4. 1°. Te-goed-schrijving tot het doen van uitkeeringen over 1883 . . f 1 200,00 2°. wegens het vroeger in uitgaaf gebrachte, doch niet binnen den daartoe gestelden termijn ingevorderde en daarom ingetrokken mandaat n°. 233, dd. 14 Mei 1881 . . . . . 4,94 Totaal . . . . f 1 204,94
257,92	»	»	257,92	276,89	Kolom 4. Te-goed-schrijving tot het doen van uitkeeringen over 1883.
8,37	»	»	8,37	890,51⁵	Kolom 4. 1°. Te-goed-schrijving tot het doen van uitkeeringen over 1883 . . f 100,00 2°. Wegens het vroeger in uitgaaf gebrachte, doch niet binnen den daartoe gestelden termijn ingevorderde en daarom ingetrokken mandaat n°. 159, dd. 20 Januari 1881. . . . . 0,01⁵ Totaal . . . . f 100,01⁵
65,61	»	»	65,61	295,59⁵	Kolom 4. Te-goed-schrijving tot het doen van uitkeeringen over 1883.
»	»	»	»	864,00	Kolom 4. Te-goed-schrijving tot het doen van uitkeeringen over 1883.
7,25	»	»	7,25	231,65	Kolom 4. Te-goed-schrijving tot het doen van uitkeeringen over 1883.
»	»	»	»	299,95	Kolom 4. 1°. Te-goed-schrijving tot het doen van uitkeeringen over 1883 . . f 36,00 2°. Wegens de vroeger in uitgaaf gebrachte, doch niet binnen den daartoe gestelden termijn ingevorderde en daarom ingetrokken mandaten n°. 449, dd. 9 Augustus 1881 en n°. 472 en 474, dd. 31 Augustus 1881, te zamen . . . . . 0,22 Totaal . . . . f 36,22
f 15 884,34	f 725,42⁵	f 2 243,00	f 19 311,26⁵	f 10 034,42	

NAMEN DER STICHTERS EN DER WEESKAMERS bij welke de fondsen, stichtingen en kapitalen oorspronkelijk zijn opgebracht.	ONTVANGSTEN. Saldo op 1°. Januari 1883.	Opbrengst van verkochte goederen.	Renten en andere inkomsten.	TOTAAL.	Aankoop van 2½ pcts. nationale schuld.
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Per transport	f 9 396,81	»	f 19 948,87⁵	f 29 345,68⁵	f 458,50
N°. 9*h*. Stichting als voren. Legaat van f 300 's jaars, oorspronkelijk gemaakt aan het Fraterhuis te Delft, thans bestemd voor twee studenten in de theologie.	225,00	»	300,00	525,00	»
N°. 9*i*. Stichting als voren. Legaat van f 36 's jaars aan het oude mannen- en vrouwenhuis in de Papensteeg te Delft.	»	»	36,00	36,00	»
N°. 9*k*. Stichting als voren. Legaat van f 100 's jaars aan de behoeftige vrienden der testatrice ter discretie van weesmeesteren.	6,50	»	99,00	105,50	»
N°. 10. Walter Senserff. Legaat ten behoeve van A. Delruel en zijne descendenten . . . . . (Weeskamer van Delft.)	48,84	»	220,50	271,34	»
N°. 11. Walter Senserff. Legaat ten behoeve van een Gereformeerd predikant tot het prediken tegen de niet-Christenen . . . . . (Weeskamer van Delft.)	17,68	»	330,00	347,68	»
N°. 12. Dirck Harmenszoon De Haen . . . . (Weeskamer van Delft.)	109,28	»	1 177,50	1 286,78	»
N°. 12*a*. Stichting als voren. Legaat van f 200 's jaars aan de descendenten van mr. Joan De Haen	327,57	»	110,28	437,85	»
N°. 12*b*. Stichting als voren. Legaat van f 350 's jaars aan de descendenten van Maria De Haen, huisvrouw van J. Bosschaert.	4 438,88⁵	»	192,99⁵	4 631,88	»
N°. 12*c*. Stichting als voren. Legaat van f 225 's jaars aan de descendenten van Abraham Van Ackersdijk en Maaike Jansdochter.	377,51	»	128,59	506,10	»
N°. 12*d*. Stichting als voren. Legaat van f 50 's jaars aan de descendenten van Jacob Van Ackersdijk	634,11	»	27,57	661,68	»
Transporteeren	f 15 582,18⁵	»	f 22 573,31	f 38 155,49⁵	f 458,50

UITGAVEN.				Saldo op 31 December 1883.	*TOELICHTINGEN.*
Uitkeeringen aan de rechthebbenden.	Administratieloon (art. 22 van het Koninklijk besluit van 13 Nov. 1859, *Stbl.* n°. 109).	Andere uitgaven.	TOTAAL.		
7.	8.	9.	10.	11.	12.
f 15 884,34	f 725,42⅝	f 2 243,00	f 19 311,26⅝	f 10 034,42	
300,00	»	»	300,00	225,00	Kolom 4. Te-goed-schrijving tot het doen van uitkeeringen over 1883.
36,00	»	»	36,00	»	Kolom 4. Te-goed-schrijving tot het doen van uitkeeringen over 1883.
99,00	»	»	99,00	6,50	Kolom 4. Te-goed-schrijving tot het bedrag der in 1883 wegens dit legaat gedane betalingen.
213,60	8,90	»	222,50	48,84	
316,80	13,20	»	330,00	17,68	
»	47,10	1 130,40	1 177,50	109,28	Kolom 9. Afschrijving in verhouding tot de beschikbare inkomsten van het over 1883 verschuldigde bedrag aan jaarlegaten, vermeld onder n°. 12*a* tot 12*g*.
59,73	»	»	59,73	378,12	Kolom 4. Te-goed-schrijving tot het doen van uitkeeringen over 1883.
»	»	»	»	4 631,88	Kolom 4. Te-goed-schrijving tot het doen van uitkeeringen over 1883.
45,25	»	»	45,25	460,85	Kolom 4. 1°. Te-goed-schrijving tot het doen van uitkeeringen over 1883 . . f 124,07 2°. Wegens de vroeger in uitgaaf gebrachte, doch niet binnen den daartoe gestelden termijn ingevorderde en daarom ingetrokken mandaten nos. 272 tot 274, dd. 6 Juli 1881, te zamen. . 4,52 Totaal . . . . f 128,59
»	»	»	»	661,68	Kolom 4. Te-goed-schrijving tot het doen van uitkeeringen over 1883.
f 16 954,72	794,62⅝	f 3 373,40	f 21 581,24⅝	f 16 574,2	

NAMEN DER STICHTERS EN DER WEESKAMERS bij welke de fondsen, stichtingen en kapitalen oorspronkelijk zijn opgebracht.	ONTVANGSTEN. Saldo op 1°. Januari 1883.	Opbrengst van verkochte goederen.	Renten en andere inkomsten.	TOTAAL.	Aankoop van 2½ pcts. nationale schuld.
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Per transport	f 15 582,18⅝	»	f 22 573,31	f 38 155,49⅝	f 458,50
N°. 12*e*. Stichting als voren. Legaat van f 50 's jaars aan de descendenten van Jan Van Ackersdijk	634,11	»	27,57	661,68	»
N°. 12*f*. Stichting als voren. Legaat van f 125 's jaars aan de descendenten van Sara Van Ackersdijk	913,26⅝	»	68,92⅝	982,19	»
N°. 12*g*. Stichting als voren. Legaat van f 1050 's jaars, zijnde f 525 aan de descendenten van den burgemeester Van der Dussen en f 525 voor die van A. Van der Dussen	1 394,04⅝	»	578,99	1 973,03⅝	»
N°. 13. Martin Diodati . . . . . (Weeskamer van Delft.)	7,20	»	15,00	22,20	»
N°. 14. Christiaan Joan De Man. . . . . (Weeskamer van Delft.)	5,86⅝		195,00	200,86⅝	»
N°. 15. Catharina Van den Santheuvell, weduwe van mr. Quirijn Van Strijen . . . . . (Weeskamer van Delft.)	8,32	»	71,53	79,85	65,50
N°. 16. Simon Veillaume de Brienne . . . . (Weeskamer van Delft.)	4 100,02⅝	»	1 162,50	5 262,52⅝	»
N° 17. Thomas Beuckelaar Sijmenszoon . . . (Weeskamer van Dordrecht.)	64,91⅝	»	59,03	123,94⅝	65,50
N°. 18. Hendrika Van den Santheuvel. . . . (Weeskamer van Dordrecht.)	53,77⅝	»	36,53	90,30⅝	65,50
N°. 19. Pieter Van den Santheuvel van Driel . (Weeskamer van Dordrecht.)	10,80	»	22,50	33,30	»
Transporteeren	f 22 774,50⅝	»	f 24 810,88⅝	f 47 585,39	f 655,00

Verslag over 1883 wegens fondsen en stichtingen. (Wees- en momboirkamers.)

UITGAVEN.				Saldo op 31 December 1883.	*TOELICHTINGEN.*
Uitkeeringen aan de rechthebbenden.	Administratieloon (art. 22 van het Koninklijk besluit van 13 Nov. 1859, *Stbl.* n°. 109).	Andere uitgaven.	TOTAAL.		
7.	8.	9.	10.	11.	12.
f 16 954,72	f 794,62⁵	f 3 373,40	f 21 581,24⁵	f 16 574,25	
»	»	»	»	661,68	Kolom 4. Te-goed-schrijving tot het doen van uitkeeringen over 1883.
17,23	»	»	17,23	964,96	Kolom 4. Te-goed-schrijving tot het doen van uitkeeringen over 1883.
655,57⁵	»	»	655,57⁵	1 317,46	Kolom 4. Te-goed-schrijving tot het doen van uitkeeringen over 1883.
14,40	0,60	»	15,00	7,20	
187,20	7,80	»	195,00	5,86⁵	
»	2,86	»	68,36	11,49	Kolom 4. Renten van 2½ pcts. nationale schuld, na aftrek van het bij den aankoop bijbetaalde bedrag. Kolom 6. Voor f 100 nominaal, blijkens den met de vereischte bescheiden hiernevensgaanden staat der gedane aankoopen.
966,85	46,50	»	1 013,35	4 249,17⁵	
»	2,36	»	67,86	56,08⁵	Kolom 4. Renten van 2½ pcts nationale schuld, na aftrek van het bij den aankoop bijbetaalde bedrag. Kolom 6. Voor f 100 nominaal, blijkens den met de vereischte bescheiden hiernevensgaanden staat der gedane aankoopen.
4,90	1,46	»	71,86	18,44⁵	Kolom 4. Renten van 2½ pcts. nationale schuld, na aftrek van het bij den aankoop bijbetaalde bedrag. Kolom 6. Voor f 100 nominaal, blijkens den met de vereischte bescheiden hiernevensgaanden staat der gedane aankoopen.
21,60	0,90	»	22,50	10,80	
f 18 822,47⁵	f 857,10⁵	f 3 373,40	f 23 707,98	f 23 877,41	

NAMEN DER STICHTERS EN DER WEESKAMERS bij welke de fondsen, stichtingen en kapitalen oorspronkelijk zijn opgebracht.	ONTVANGSTEN. Saldo op 1°. Januari 1883.	Opbrengst van verkochte goederen.	Renten en andere inkomsten.	TOTAAL.	Aankoop van 2½ pcts. nationale schuld.
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Per transport	f 22 774,50⁵	»	f 24 810,88⁵	f 47 585,39	f 655,00
N°. 20. Pieter Van den Santheuvel van Driel en zijne echtgenoote Maria Adriana Gevaerts . . (Weeskamer van Dordrecht.)	52,28⁵	»	34,03	86,31⁵	65,50
N°. 21. Siebrand Willemszoon Groes . . . . (Weeskamer van Enkhuizen.)	1 551,71	»	52,50	1 604,21	»
N°. 22. Jacoba Van Ostade, weduwe van Gerard Boon . . . . . (Weeskamer van Gouda.)	261,02⁵	»	575,21	836,23⁵	391,87⁵
N . 23. Beukel Henricus Den Danser . . . . (Weeskamer van 's Gravenhage.)	23,22⁵	»	1 458,50	1 481,72⁵	»
N°. 24. Abraham Cortebrand . . . . . (Weeskamer van 's Gravenhage.)	»	»	280,00	280,00	»
N°. 25. Sijbrand Swartewaal . . . . . (Weeskamer van 's Gravenhage.)	69,99	»	22,50	92,49	»
N°. 26. Gilles Bouchillon . . . . . (Weeskamer van Haarlem.)	127,20	»	132,50	259,70	»
N°. 27. Vrouwe Cornelia Schellinger, douairière van mr. Pieter Steyn. (Fonds voor weduwen van officieren en predikanten.) . . . . . (Weeskamer van Haarlem.)	17 584,28	»	19 065,53	36 649,81	327,12⁵
Transporteeren	f 42 444,22	»	f 46 431,65⁵	f 88 875,87⁵	f 1 439,50

UITGAVEN.				Saldo op 31 December 1883.	*TOELICHTINGEN.*
Uitkeeringen aan de rechthebbenden.	Administratieloon (art. 22 van het Koninklijk besluit van 13 Nov. 1859, *Stbl.* n°. 109).	Andere uitgaven.	TOTAAL.		
7.	8.	9.	10.	11.	12.
f 18 822,47⅝	f 857,10⅝	f 3 373,40	f 23 707,98	f 23 877,41	
4,40	1,36	»	71,26	15,05⅝	Kolom 4. Renten van 2½ pcts. nationale schuld, na aftrek van het bij den aankoop bijbetaalde bedrag.
					Kolom 6. Voor f 100 nominaal, blijkens den met de vereischte bescheiden hiernevensgaanden staat der gedane aankoopen.
»	2,10	»	2,10	1 602,11	
98,28	23,01	»	513,16⅝	323,07	Kolom 4. Renten van 2½ en 4 pcts. nationale schuld, na aftrek van het bij den aankoop bijbetaalde bedrag.
					Kolom 6. Voor f 600 nominaal, blijkens den met de vereischte bescheiden hiernevensgaanden staat der gedane aankoopen.
1 400,00	58,34	»	1 458,34	23,38⅝	
268,80	11,20	»	280,00	»	
16,20	0,90	»	17,10	75,39	
127,20	5,30	»	132,50	127,20	Kolom 7. Uitkeering van het saldo aan de administrateuren der renten van de stichting.
17 800,00	757,25⅝	»	18 884,38	17 765,43	Kolom 4. 1°. Renten van 2½, 3 en 4 pcts. nationale schuld, na aftrek van het bij den aankoop bijbetaalde bedrag. . . f 18 931,33
					2°. Overschrijving op 31 December 1883 van het creditsaldo der rekening van het fonds vermeld onder n°. 29, ingevolge het Koninklijk besluit van 17 Mei 1869 n°. 25 134,20
					Totaal . . . . f 19 065,53
					Kolom 6. Voor f 500 nominaal, blijkens de met de vereischte bescheiden hiernevensgaanden staat der gedane aankoopen.
f 38 537,35⅝	f 1 716,57	f 3 373,40	f 45 066,82⅝	f 43 809,05	

NAMEN DER STICHTERS EN DER WEESKAMERS bij welke de fondsen, stichtingen en kapitalen oorspronkelijk zijn opgebracht.	ONTVANGSTEN. Saldo op 1°. Januari 1883.	Opbrengst van verkochte goederen.	Renten en andere inkomsten.	TOTAAL.	Aankoop van 2½ pcts. nationale schuld.
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Per transport	f 42 444,22	»	f 46 431,65⁵	f 88 875,87⁵	f 1 439,50
N°. 28. Vrouwe Cornelia Schellinger, douairière van mr. Pieter Steyn. (Studentenfonds.) . . . (Weeskamer van Haarlem.)	263,07	»	2 086,50	2 349,57	»
N°. 29. Vrouwe Cornelia Schellinger, douairière van mr. Pieter Steyn. (Fonds voor de bewaring van familiepapieren en het onderhoud van twee familiegraven.) . . . . . (Weeskamer van Haarlem.)	»	»	145,00	145,00	»
N°. 30. Meynou Jacobsdochter Graaf of Graaff. (Weeskamer van Hoorn.)	34,76⁵	»	145,56	180,32⁵	131,00
N°. 31. Hendrik Heuning . . . . . (Weeskamer van Hoorn.)	97,98	»	447,50	545,48	»
N°. 32. Willem Van Tehtrode Arentszoon . . (Weeskamer van Leiden.)	31,92	»	102,50	134,42	»
	Nadeelig saldo.				
N°. 33. mr. Nicolaas Van de Velde . . . . . (Weeskamer van Leiden.)	f 24,73⁵	»	1 263,80	1 239,06⁵	263,25
N°. 34. Gerard Van Hofland van Velsen . . . (Weeskamer van Leiden.)	f 2,24⁵	»	100,00	102,24⁵	»
N°. 35. Jan Pieterszoon Voet . . . . . (Weeskamer van Leiden.)	12,38	»	92,50	104,88	»
N°. 36. Jan Drijfnoo . . . . . (Weeskamer van Leiden.)	6,37⁵	»	122,50	128,87⁵	»
Transporteeren	f 42 868,22	»	f 50 937,51⁵	f 93 805,73⁵	f 1 833,75

UITGAVEN.				Saldo op 31 December 1883.	*TOELICHTINGEN.*
Uitkeeringen aan de rechthebbenden.	Administratieloon (art. 22 van het Koninklijk besluit van 13 Nov. 1859, *Stbl.* n°. 109).	Andere uitgaven.	TOTAAL.		
7.	8.	9.	10.	11.	12.
f 38 537,35⅝	f 1 716,57	f 3 373,40	f 45 066,82⅝	f 43 809,05	
2 200,00	83,46	»	2 283,46	66,11	
»	5,80	139,20	145,00	»	Kolom 9. 1°. Overbrenging op 31 December 1883 van het creditsaldo der rekening van het fonds op die vermeld onder n°. 27, ingevolge het Koninklijk besluit van 17 Mei 1869 n°. 25 . . . . . f 134,20 2°. Voor kosten van het lichten van een afschrift van het testament van den Raadpensionaris mr. Pieter Steyn . . . . . 5,00 Totaal . . . . f 139,20
»	5,82	»	136,82	43,50⅝	Kolom 4. Renten van 2½ pcts. nationale schuld, na aftrek van het bij den aankoop bijbetaalde bedrag. Kolom 6. Voor f 100 nominaal, blijkens den met de vereischte bescheiden hiernevensgaanden staat der gedane aankoopen.
426,53	17,90	»	444,43	101,05	
98,40	4,10	»	102,50	31,92	
910,32	50,55	»	1 224,12	14,94⅝	Kolom 4. Renten van 2½ en 3 pcts. nationale schuld, na aftrek van het bij den aankoop bijbetaalde bedrag. Kolom 6. Voor f 400 nominaal, blijkens den met de vereischte bescheiden hiernevensgaanden staat der gedane aankoopen.
96,00	4,00	»	100,00	2,24⅝	
88,80	3,70	»	92,50	12,38	
117,60	4,90	»	122,50	6,37⅝	
f 42 475,00⅝	f 1 896,80	f 3 512,60	f 49 718,15⅝	f 44 087,58	

NAMEN DER STICHTERS EN DER WEESKAMERS bij welke de fondsen, stichtingen en kapitalen oorspronkelijk zijn opgebracht.	ONTVANGSTEN. Saldo op 1°. Januari 1883.	Opbrengst van verkochte goederen.	Renten en andere inkomsten.	TOTAAL.	Aankoop van 2½ pcts. nationale schuld.
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Per transport	f 42 868,22	»	f 50 937,51⁵	f 93 805,73⁵	f 1 833,75
N°. 37. Cornelis De Heyde . . . . . (Weeskamer van Rotterdam.)	36,34	»	84,03	120,37	65,50
N°. 38. Stijntje Jacobs Geens, huisvrouw van Isaäc De Winter . . . . . (Weeskamer van Rotterdam.)	43,83⁵	»	174,03	217,86⁵	65,50
N°. 39. Cornelis Janszoon De Jonge . . . . (Weeskamer van Rotterdam.)	21,47⁵	»	104,03	125,50⁵	65,50
N°. 40. Anna Catharina Timmerman, genaamd De Kok, weduwe van Johannes Duisingh . . (Weeskamer van Utrecht.)	124,47⁵	»	126,53	251,00⁵	65,50
N°. 41. Justus Van Breukelen . . . . . (Weeskamer van Utrecht.)	11,01	»	642,50	653,51	»
N°. 42. Hendrik Van Dam . . . . . (Weeskamer van Utrecht.)	618,18⁵	»	1 404,19⁵	2 022,38	»
N°. 43. Anthony Van Meerwijk . . . . . (Weeskamer van Utrecht.)	87,48	»	528,50	615,98	»
N°. 44. Anna Everwijn tot Sandbrink . . . . (Weeskamer van Utrecht.)	26,14	»	365,25	391,39	»
Totaal . . .	f 43 837,16	»	f 54 366,58	f 98 203,74	f 2 095,75
Af: de overbeschikking op het Fonds, vermeld onder n°. 38	»	»	»	»	»

UITGAVEN.				Saldo op 31 December 1883.	TOELICHTINGEN.
Uitkeeringen aan de rechthebbenden.	Administratieloon (art. 22 van het Koninklijk besluit van 13 Nov. 1859, *Stbl.* n°. 109).	Andere uitgaven.	TOTAAL.		
7.	8.	9.	10.	11.	12.
f 42 475,00⁵	f 1 896,80	f 3 512,60	f 49 718,15⁵	f 44 087,58	
39,00	3,36	»	107,86	12,51	Kolom 4. Renten 2½ pcts. nationale schuld, na aftrek van het bij den aankoop bijbetaalde bedrag. Kolom 6. Voor f 100 nominaal, blijkens den met de vereischte bescheiden hiernevensgaanden staat der gedane aankoopen.
146,15	6,96	»	218,61	»	Kolom 4. Renten van 2½ pcts. nationale schuld, na aftrek van het bij den aankoop bijbetaalde bedrag. Kolom 6. Voor f 100 nominaal, blijkens den met de vereischte bescheiden hiernevensgaanden staat der gedane aankoopen.
»	4,16	»	69,66	55,84⁵	Kolom 4. Renten van 2½ pcts. nationale schuld, na aftrek van het bij den aankoop bijbetaalde bedrag. Kolom 6. Voor f 100 nominaal, blijkens den met de vereischte bescheiden hiernevensgaanden staat der gedane aankoopen.
21,00	5,06	»	91,56	159,44⁵	Kolom 4. Renten van 2½ pcts. nationale schuld, na aftrek van het bij den aankoop bijbetaalde bedrag. Kolom 6. Voor f 100 nominaal, blijkens den met de vereischte bescheiden hiernevensgaanden staat der gedane aankoopen.
614,00	25,70	»	639,70	13,81	
806,54⁵	55,22	»	861,76⁵	1 160,61⁵	
505,00	21,14	»	526,14	89,84	
350,44	14,61	»	365,05	26,34	Kolom 4. 1°. Renten van 2½ pcts. nationale schuld . . . . . f 252,50 2°. 12 maanden renten, verschenen 28 April en 14 Mei 1883, van twee obligatiën ten laste der stad Utrecht, respectievelijk groot f 3600 en f 500, elk rentende 2¾ pct., te zamen . . 112,75 Totaal . . . f 365,25
f 44 957,14	f 2 033,01	f 3 512,60	f 52 598,50	f 45 605,98⁵	
»	»	»	»	0,74⁵	De nevensgemelde overbeschikking is gedekt uit de renten van het betrokken fonds, verschenen 1 Januari 1884.
				f 45 605,24	

's Gravenhage, den 28sten April 1884.

De Minister van Financiën,
GROBBEE.

Nº. 1. R.

De Algemeene Rekenkamer, de vorenstaande rekening wegens de ontvangsten en uitgaven, betreffende het beheer der fondsen en stichtingen, aan den Minister van Financiën opgedragen, onderzocht en tegen de daarbij overgelegde bescheiden vergeleken hebbende;

Gelet op de bepalingen der wet van den 20sten Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 95) en van het daarop gegronde Koninklijk besluit van den 13den November 1859 (*Staatsblad* n°. 109);

Gehoord het rapport van de leden der *Eerste* Tafel;

Heeft goedgevonden en verstaan:

De rekening op te nemen en te sluiten als volgt:

De ontvang wordt bepaald en aangenomen tot eene som van *acht en negentig duizend tweehonderd vier gulden vier en zeventig cents* . . . . . f 98 204

De uitgaaf is gebracht tot eene som van *twee en vijftig duizend vijfhonderd acht en negentig gulden vijftig cents.* . . . . . f 52 598,50

doch aangezien daaronder begrepen is het bedrag der op het tijdstip dezer sluiting niet als betaald bij het College ingekomen mandaten:

Nº. 241.	(Legaat De Haze van der Dussen)	f	88,44
» 248.	(H. Van Dam)		29,38
» 376.	(Legaat Van Tettenroode)		0,69
» 434.	(Idem)		1,43
» 524.	(Legaat De Bont).		0,69
» 598.	(Clara Jdr. Van Sparwoude) . . .		64,32
» 660.	(Idem)		64,70
		f	249,66

welke uit dien hoofde niet als uitgaaf zijn toe te laten, zoo wordt vorenstaande som verminderd met het gezamenlijk bedrag van 249,66

en de uitgaaf vastgesteld tot eene som van *twee en vijftig duizend driehonderd acht en veertig gulden vier en tachtig cent* 52 348

Zoodat de rekening een voordeelig saldo oplevert van *vijf en veertig duizend achthonderd vier en vijftig gulden negentig cent* . . . . . f 45 854

hetwelk in de rekening over 1884 weder in ontvang zal behooren te komen.

Gedaan in de vergadering der Algemeene Rekenkamer op heden, den 19den Juni 1884.

VAN REES. J. L. BECKING.

Ter ordonnantie van dezelve,
J. H. VAN REENEN.

[77. 4.]

SUPPLETOIRE REKENING OVER 1882.

SUPPLETOIRE REKENING over het jaar 1882, wegens de gedane uitgaven voor de fondsen, stichtingen en kapitalen, bedoeld in art. 11 der wet van 5 Maart 1852, (*Staatsblad* n°. 45), die ingevolge de wet van 20 Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 95) en art. 1 der wet van 14 November 1879 (*Staatsblad* n°. 197) onder het beheer van den Minister van Financiën zijn gekomen.

NAMEN DER STICHTERS EN DER WEESKAMERS bij welke de fondsen, stichtingen en kapitalen oorspronkelijk zijn opgebracht.	ONTVANGSTEN. Saldo op 31 December 1882, zooals het door de Algemeene Rekenkamer is geconstateerd.	SUPPLETOIRE UITGAVEN IN 1883. Bedrag van in 1882 uitgegeven mandaten, welke in 1883 zijn uitbetaald.	SUPPLETOIRE UITGAVEN IN 1883. Bedrag van in 1882 uitgegeven mandaten, waarvan, omdat zij niet vóór 1 Januari 1884 werden ingevorderd, de betaalbaarstelling is ingetrokken.	SALDO.	*TOELICHTINGEN.*
1.	2.	3.	4.	5.	6.
1. Agnita Block, weduwe van mr. Paulus Verrijn . . . (Weeskamer van Amsterdam.)	f 88,52	f 20,00	»	f 68,52	Kolom 3. Mandaat n°. 477, den 5den October 1882 afgegeven, hetwelk door den betaalmeester te Amsterdam in 1883 in uitgaaf is gebracht.
2. Clara Jansdochter vrouwe Van Sparwoude, weduwe van mr. Arent Franc van der Meer. Legaat van f 1200 's jaars aan de descendenten van Adriaan Hendrikzoon Van Tettenroode (Weeskamer van Delft.)	1 431,57	1,33⅓	f 17,36⅔	1 412,87	Kolom 3. Mandaat n°. 369, den 14den Augustus 1882 afgegeven, hetwelk door den betaalmeester te Middelburg in 1883 in uitgaaf is gebracht. Kolom 4. Voor te-goed-schrijving der nevensgemelde rekening ter zake van de intrekking der betaalbaarstelling van de mandaten n°. 348, dd. 14 Augustus 1882, groot f 0,69, en n°. 439, dd. 9 September 1882, groot f 16,67⅔.
Transporteeren	f 1 520,09	f 21,33⅓	f 17,36⅔	f 1 481,39	

NAMEN DER STICHTERS EN DER WEESKAMERS bij welke de fondsen, stichtingen en kapitalen oorspronkelijk zijn opgebracht.	ONTVANGSTEN.	SUPPLETOIRE UITGAVEN IN 1883.		SALDO.	TOELICHTINGE
	Saldo op 31 December 1882, zooals het door de Algemeene Rekenkamer is geconstateerd.	Bedrag van in 1882 uitgegeven mandaten, welke in 1883 zijn uitbetaald.	Bedrag van in 1882 uitgegeven mandaten, waarvan, omdat zij niet vóór 1 Januari 1884 werdeningevorderd, de betaalbaarstelling is ingetrokken.		
1.	2.	3.	4.	5.	5.
Per transport	f 1 520,09	f 21,33⅝	f 17,36⅝	f 1 481,39	
N°. 3. Stichting als voren. Legaat van f 300 'sjaars aan de descendenten van Hypolitus Arentszoon Verhouck	237,31	»	2,50	234,81	Kolom 4. Voor te-goed-schr- ving der nevensgeme rekening ter zake van intrekking der betaalba- stelling van het mand nº. 449, dd. 9 Septem- 1882, groot f 2,50.
N°. 4. Dirck Hammenszoon De Haen. Legaat van f 1050 'sjaars, zijnde f 525 aan de descendenten van den burgemeester Van der Dussen en f 525 voor die van A. van der Dussen . . . . . (Weeskamer van Delft.)	1 426,22⅝	32,18	»	1 394,04⅝	Kolom 3. Mandaat nº. 4 den 5den October 1882 gegeven, hetwelk door betaalmeester te Arnhem 1883 in uitgaaf is gebrac
Totaal.	f 3 183,62⅝	f 73,38		f 3 110,24⅝	

's Gravenhage, den 28sten April 1883.

De Minister van Financiën,
GROBBEE.

N°. 1 R.

De Algemeene Rekenkamer, onderzocht hebbende de vorenstaande suppletoire rekening over het jaar 1882, wegens de uitgaven betreffende het beheer van fondsen en stichtingen aan den Minister van Financiën opgedragen;

en in aanmerking nemende dat van de zes mandaten nos. 348 à f 0,69, 369 à f 1,33⁵, 439 à f 16,67⁵, 449 à f 2,50, 477 à f 20 en 498 à f 32,18, die bij de sluiting der rekening over 1882 als onbetaald van het bedrag der uitgaven zijn afgetrokken, de mandaten nos. 369, 477 en 498 zijn uitbetaald, en de overige mandaten, welke niet binnen den daarvoor gestelden termijn ter betaling zijn aangeboden, als vervallen zijn afgeschreven;

Gehoord het rapport van de leden der *Eerste* Tafel;

Heeft goedgevonden en verstaan;

1°. De bij deze suppletoire rekening in uitgaaf gebrachte hiervoren omschreven mandaten als zoodanig toe te laten tot een gezamenlijk beloop van f 53,51⁵, verdeeld op de daarin vermelde stichtingen, waardoor hare saldo's worden geconstateerd respectievelijk tot de bedragen van f 68,52, f 1412,87, f 234,81 en f 1394,04⁵ en het totaal van het saldo der rekening over 1882 tot f 43 837,16, welke som als eerste post van ontvang in de op heden gesloten rekening over 1883 is verantwoord;

2°. Te bepalen dat het bedrag, ad f 19,86⁵, der onbetaalde mandaten ten bate van het betrokken fonds zal worden overgeschreven.

's Gravenhage, den 19den Juni 1884.

VAN REES. J. L. BECKING.

Ter ordonnantie van dezelve,

J. H. VAN REENEN.

[78. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's Gravenhage, *den 24sten September* 1884.

Naar aanleiding van Uwe missive van 8 April jl., n°. 113, heb ik de eer U HoogEdel Gestr. hiernevens aan te bieden eene Nota, houdende inlichtingen betreffende het adres van den heer W. K. E. Huygen de Raat, landeigenaar te *Salatiga (Samarang)*, waarbij hij zich beklaagt over verkorting van zijn eigendomsrecht op het landgoed *Gemoelak*, ook genaamd *Batoe*.

De Minister var Kolonien,
SPRENGER VAN EYK.

[78. 2.]

INLICHTINGEN.

Krachtens de bevoegdheid, hem verleend bij art. 5 van het in 1872 geldende reglement voor de opiumpacht op Java en Madura (*Indisch Staatsblad* 1869 n°. 81), is in dit jaar door den directeur van financiën de op het particuliere land Gemoelak of Batoe (residentie Samarang) gelegen dessa Boeloesan aangewezen als een der 42 verkoopplaatsen, welke bij art. 8 van de ordonnantie, regelende voorwaarden der opiumverpachting voor het jaar 1873 (*Indisch Staatsblad* 1872 n°. 197) den opiumpachter in de residentie Samarang voor dat jaar waren toegestaan. Die aanwijzing werd sedert bestendigd, ook door den resident van Samarang, nadat de bevoegdheid tot aanwijzing op hem was overgegaan ingevolge art. 5 van *Indisch Staatsblad* 1874 n°. 228.

Noch door den eigenaar van 1872, noch door den heer Huygen de Raat, die blijkens zijn aan de Kamer gericht adres reeds in 1877 eigenaar van Gemoelak werd, is tegen de plaatsing van eene kit op dat landgoed eenig bezwaar geopperd, totdat laatstgenoemde zich bij missive van 22 Maart 1880 tot den resident van Samarang wendde met het verzoek dat de kit van zijn landgoed mocht worden verwijderd, bij welk verzoek hij, voor het geval dat er niet aan werd voldaan, de bedreiging voegde dat hij tegen het Gouvernement eene actie wegens schending van zijn eigendomsrecht zou instellen. De resident achtte zich niet bevoegd op dat verzoek te beslissen, omdat door de verwijdering van de kit inbreuk zou worden gemaakt op de rechten door den pachter verkregen, en hij wendde zich daarom tot den directeur van financiën, die op zijne beurt door tusschenkomst van den directeur van justitie, het verzoek aan de beslissing van de Indische Regeering onderwierp.

Deze beide departementschefs merkten daarbij op dat, blijkens het rapport van mr. Van Dissel, betreffende de particuliere landerijen beoosten de Tjimanok (opgenomen in deel XXII van het Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Nederlandsch-Indië), het land Gemoelak, ondanks den verkoop onder Raffles, onderworpen was gebleven aan de algemeene wetten omtrent belastingheffing; dat hiertoe ook de opiumregelingen behoorden, weshalve de opgezetenen van genoemd land geen ander opium mochten betzitten of gebruiken dan hetwelk van den wettigen pachter afkomstig was; en dat het Gouvernement naar hun oordeel volkomen het recht had een of meer opiumverkoopplaatsen op dat land aan te wijzen, als dit voor de toepassing der opiumregelingen vereischt werd. Verder toonde de directeur van justitie nog aan, dat de eigenaar van een particulier land geene actie heeft tegen het Gouvernement, wanneer eene op zijn land gelegen dessa zonder zijne toestemming is aangewezen als de plaats waar eene opiumkit zal zijn gevestigd. De gegadigden bij de verpachting hebben zich vooraf te vergewissen of het hun mogelijk zal zijn op de aangewezen plaatsen kitten te openen, en de daarvoor vereischte transactiën, hetzij met den landeigenaar, hetzij met de opgezetenen, vallen geheel buiten bemoeienis der Regeering. Mocht een gegadigde daarbij op onoverkomelijke bezwaren stuiten, dan heeft hij zich slechts van mededinging te onthouden, maar is hij eenmaal pachter geworden, dan kunnen bezwaren van den bedoelden aard slechts aanleiding geven tot toepassing van art. 5 al. 3 of art. 7 al. 1 van het pachtreglement (*Indisch Staatsblad* 1874 n°. 228). Wanneer de landeigenaar meent dat eene kit zich rechteloos op zijn land bevindt, dan heeft hij slechts eene actie tegen den pachter, niet tegen het Gouvernement, hetwelk niet eens in vrijwaring kan worden opgeroepen, omdat de pachter wist dat hij de pacht aanvaardde onder de voorwaarde dat hij op het particuliere land eene kit zou moeten openen.

Blijkens zijn advies van 16 April 1880 vereenigde de Raad van Indië zich met deze beschouwingen. De landeigenaar, meende de Raad, wordt in zijn eigendom niet aangetast door de bepaling, dat op zijn landgoed opium zal worden verkocht. Hij kan natuurlijk weigeren den pachter een stukje grond af te staan voor de oprichting van eene kit, maar hij kan niet beletten dat eene kit wordt opgericht op een stuk grond door den pachter verkregen van inlandsche opgezetenen van het land, want dezen mag hij den grond niet ontnemen, zoolang zij aan hunne verplichtingen tegenover hem voldoen. Intusschen meende de Raad dat zou kunnen worden onderzocht of het werkelijk wel noodig was op het landgoed Gemoelak eene opiumkit te behouden. Van den anderen kant verdiende het zijns inziens een punt van overweging uit te maken, of niet in de destijds aanhangige algemeene regeling betreffende de particuliere landerijen beoosten de Tjimanok de bepaling ware op te nemen, dat het Gouvernement bevoegd is op die landen personen te plaatsen ter uitoefening van het recht tot belastingheffing.

Nadat de directeur van financiën nog had medegedeeld, dat de grond waarop zich de kit te Boeloesan bevond, door den pachter van het hoofd der dessa was gehuurd voor f 1 's maands en dat die huur geregeld werd betaald, vereenigde de Gouverneur-Generaal zich met 's Raads advies. Mitsdien werd den directeur van financiën opgedragen om een onderzoek in te stellen nopens de noodzakelijkheid van eene kit op het land Gemoelak, terwijl de directeuren van binnenlandsch bestuur en van justitie werden geraadpleegd over het opnemen eener bepaling als boven bedoeld in het reglement voor de particuliere landerijen beoosten de Tjimanok.

Dit reglement is tot stand gekomen bij ordonnantie van 8 Augustus 1880 (*Indisch Staatsblad* n°. 150), en bevat in art. 5 het resultaat der overwegingen betreffende het laatst vermelde punt. Volgens dat artikel is de landeigenaar, »op straffe eener geldboete van f 10 tot f 100 voor elke belemmering, verplicht toe te laten, dat pachters van 's lands middelen en hunne zaakgelastigden zich op het land vestigen en aldaar hun bedrijf uitoefenen".

Wat het aan den directeur van financiën opgedragen onderzoek betreft, is het volgende te vermelden.

De president van Samarang (destijds de heer Van der Hell), door dien directeur gehoord, gaf als zijne meening te kennen dat het volstrekt noodzakelijk was de kit in stand te houden, omdat het land Gemoelak was aan te merken als een brandpunt van den smokkelhandel in opium, waartoe het zich door zijne ligging aan zee uitnemend eigent, en de smokkelhandel als het ware uitgelokt zou worden als door de verwijdering der kit het verkrijgen van opium langs wettigen weg aan de bevolking van het land te moeilijk werd gemaakt.

Ondanks dit pertinente advies verzocht de directeur

van financiën bij schrijven van 28 Juli den resident andermaal inlichtingen, in 't bijzonder met betrekking tot de vraag of niet de nabij de particuliere dessa Boeloesan gelegen gouvernements-dessa van dien naam voor de plaatsing der kit ware aan te wijzen. De resident verklaarde echter bij schrijven van 12 Augustus de verplaatsing der kit naar de gouvernements-dessa Boeloesan ten sterkste te moeten onraden, omdat die de aangeduide bezwaren tegen de verwijdering der kit van het land Gemoelak geenszins zou wegnemen. Aangezien de communicatie tusschen het land Gemoelak en die dessa alleen door middel van prauwen plaats vindt, zou de bevolking van daar slechts opium kunnen verkrijgen tegen hoogere kosten dan waaraan zij gewend was; de smokkelhandel zou dus worden aangemoedigd, en zonder dat op eenige vermindering van het verbruik van opium op Gemoelak gerekend kon worden, zou men de opbrengst der pacht zien dalen.

Op deze gronden ontried nu ook de directeur van financiën de verplaatsing der kit, en nadat de Raad van Indië in denzelfden zin geadviseerd had, besliste de Gouverneur-Generaal dat aan het verzoek van den heer Huygen de Raat geen gevolg zou worden gegeven. Van deze beslissing werd hem mededeeling gedaan bij een schrijven van den resident van Samarang, dd. 11 September 1880.

Zooals uit zijn adres blijkt, deed de heer Huygen de Raat daarop eene poging om door eene rechterlijke beslissing de verwijdering van de kit te bewerken. Na eene incidenteele beslissing staakte hij echter die poging en wendde hij zich bij request van 28 December 1882 rechtstreeks tot den Gouverneur-Generaal met het verzoek: »den requestrant recht te doen geschieden en hem te doen herstellen in het vrije genot van zijn eigendomsrecht op het land Gemoelak, ook genaamd Batoe, welk vrij genot is belemmerd en verkort door het plaatsen met goedvinden van het gewestelijk bestuur te Samarang, van eene opiumkit en twee verkoopers voor dat heulsap in de tot dat land behoorende dessa Boeloesan, zonder voorkennis of goedkeuring van den landheer."

Den 17den Januari 1883 werd dit verzoek in handen gesteld van den resident van Samarang, destijds de heer Wegener, die bij een schrijven van 30 Januari verklaarde evenals zijn ambtsvoorganger van oordeel te zijn dat de verplaatsing van de opiumkit moest worden ontraden, omdat zij slechts er toe zou kunnen leiden dat de sluikhandel in opium op Gemoelak in belangrijke mate toenam, ten nadeele van pachter en fiscus.

Bij besluit van den Gouverneur-Generaal dd. 1 Mei 1883, n°. 15, werd daarop den adressant te kennen gegeven dat zijn bezwaar niet gegrond was bevonden.

Door de mededeeling van het bovenstaande meent de ondergeteekende te hebben voldaan aan het verzoek om inlichtingen op het aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal gericht adres van den heer Huygen de Raat, dd. 24 Augustus 1883. Uit de verstrekte inlichtingen zal der Kamer, naar de ondergeteekende hoopt, overtuigend blijken, dat niet dan na nauwgezette overweging de kit op het land Gemoelak is gehandhaafd, en dat de in art. 5 van de ordonnantie van 8 Augustus 1880 (*Indisch Staatsblad* 1880, n°. 150) opgenomen bepaling geenszins de strekking heeft om beschikking over grond te geven, terwijl er ook nimmer gebruik van is gemaakt om beschikking over grond te krijgen.

De Minister van Koloniën,

SPRENGER VAN EYK.

[79. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet betreffende de begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten *Ommerschans* en *Veenhuizen*, dienst 1885.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 25sten September 1884.

WILLEM.

[79. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de begrooting der uitgaven voor de Rijksgestichten *Ommerschans* en *Veenhuizen* over het jaar 1885 bij de wet behoort te worden vastgesteld, en dat de middelen behooren te worden aangewezen tot dekking van die uitgaven;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De begrooting der uitgaven voor de Rijksgestichten *Ommerschans* en *Veenhuizen* voor het jaar 1885 wordt vastgesteld op de som van *zeshonderd vijf en veertig duizend driehonderd vier en zestig gulden* (645 364,00).

Iste AFDEELING.

Beheer.

Artikel 1. Bezoldigingen, toelagen en belooningen van ambtenaren en bedienden, hetzij tijdelijk of voor vast aangesteld . . . . . f 56 830,00

Artikel 2. Jaarwedden van de kerkleeraars. 8 000,00

Artikel 3. Bureelbehoeften, druk- en bindwerk, toelagen voor schrijfloon en bureelkosten, briefport, expresse-loon en andere kleine onkosten 2 700,00

Artikel 4. Reis- en verblijfkosten van rijksveldwachters en van andere ambtenaren en bedienden voor den dienst der gestichten, van gecommitteerden uit het classicaal bestuur te *Zwolle*, wegens het bijwonen van kerkeraadsvergaderingen te *Ommerschans*, zoomede vergoeding voor de kosten van verplaatsing van beambten 850,00

Artikel 5. Onderhoudskosten, zoo van gezonden als zieken, met al den aankleve van dien, daaronder begrepen de verwarming, de verlichting, het meubelen en schoonhouden der lokalen, de bewassching, de kleeding- en liggingstukken, de brandbluschmiddelen, de kerk- en schoolbehoeften en leesboeken, zoomede de aanschaffing van winkelwaren en grondstoffen, en verdere kosten tot vervaardiging of verstrekking van genoemde voorwerpen en benoodigdheden 219 000,00

Transporteeren f 287 380,00

Per transport f 287 380,00

Artikel 6. Arbeidsloonen door verpleegden verdiend voor huishoudelijke diensten, als zakgeld uitbetaald wordende 22 000,00

Artikel 7. Afzondering voor uitgaanskassen uit het bedrag der aan de verpleegden te goed gedaan wordende loonen voor huishoudelijke diensten en tegoed bij ontslag of overlijden. 9 500,00

Artikel 8. Aankoop, verstrekking en vervoer van geneesmiddelen en andere uitgaven tot de genees-, heel- en verloskundige behandeling vereischt 7 000,00

Artikel 9. Aanbouw, vernieuwing en onderhoud en lasten van gebouwen en getimmerten, wegen en vaarten en verdere eigendommen, aanschaffing van alle materialen daaronder begrepen 54 000,00

Artikel 10. Reisgeld aan ontslagenen en transportkosten 1 000,00

IIde AFDEELING.

Arbeid.

Artikel 11. Bezoldigingen, toelagen en belooningen van ambtenaren en bedienden, hetzij tijdelijk of voor vast aangesteld 18 068,00

Artikel 12. Reis- en verblijfkosten van ambtenaren en bedienden voor den dienst der gestichten, en vergoeding voor kosten van verplaatsing van beambten 600,00

Artikel 13. Uitgaven wegens den landbouw, de houtteelt, de veeteelt en de veehouderij. 68 700,00

Artikel 14. Uitgaven wegens het fabrieks-wezen 79 100,00

Artikel 15. Arbeidsloonen door verpleegden verdiend bij den landbouw en het fabrieks-wezen, als zakgeld uitbetaald wordende . 35 000,00

Artikel 16. Afzondering voor uitgaanskassen uit het bedrag der aan de verpleegden te goed gedaan wordende arbeidsloonen en tegoed bij ontslag of overlijden 14 000,00

IIIde AFDEELING.

Uitgaven, niet tot de voorgaande behoorende.

Artikel 17. Teruggave van hetgeen door besturen van gemeenten over eenig jaar meer gestort is dan verschuldigd mocht zijn ter zake de plaatsing en verpleging in de gestichten. *Memorie.*

Artikel 18. Onderstand aan tijdelijke ambtenaren en bedienden voor het beheer en den arbeid, buiten dienst geraakt door de opheffing van het gesticht voor weezen, het vervallen hunner betrekkingen of wegens ongeschiktheid door ouderdom, ziels- of lichaamsgebreken, benevens gratificatiën en schadeloosstellingen. 16 000,00

Artikel 19. Toelagen of onderstanden aan arbeidersgezinnen of laatstovergebleven leden daarvan, met het doel hen in de gelegenheid te stellen buiten de gestichten te kunnen verblijven 900,00

Artikel 20. Toelagen of onderstanden aan veteranen en militaire gezinnen of laatstovergebleven leden daarvan, met het doel

Transporteeren f 613 248,00

Per transport f	613 248,00
hen in de gelegenheid te stellen buiten de gestichten te kunnen verblijven	6 653,00
Artikel 21. Wachtgelden	463,00
Artikel 22. Onvoorziene uitgaven . . .	25 000,00
f	645 364,00

Artikel 2.

Tot dekking der uitgaven, in het vorig **artikel** vermeld, worden aangewezen de volgende middelen:

Artikel 1. De ontvangsten, die over het dienstjaar 1885 gedaan worden wegens de volgende betalingen:

a. door de gemeentebesturen, wegens plaatsing, kleeding en verdere verzorging van niet-veroordeelden;

b. door het Departement van Oorlog, wegens plaatsing en verzorging van en verstrekkingen aan militairen en hunne huisgezinnen.

Artikel 2. Gelden, ingehouden op pensioenen van verpleegden.

Artikel 3. De gelden, die in het jaar 1885 mochten worden voldaan door de gemeentebesturen en anderen, zoo ingevolge art. 66 der wet van 28 Juni 1854 (*Staatsblad* n°. 100), als wegens plaatsing en verzorging van niet-veroordeelden, en verschuldigd zijn over 1883 en vroeger.

Artikel 4. De ten voordeele van den Staat komende opbrengst van de nagemelde in het jaar 1885 verkochte:

a. voortbrengselen van den landbouw, de houtteelt, de veeteelt en veehouderij;

b. voortbrengselen van het fabriekswezen;

c. winkelwaren.

Artikel 5. De opbrengst van in het jaar 1885 verkochte onbruikbare voorwerpen, mitsgaders het beloop van andere in dat jaar verkregen toevallige baten.

Artikel 6. De opbrengst der verpachting van 4 hoeven.

Artikel 7. De bijdrage, op de begrooting der uitgaven voor het Departement van Justitie van het jaar 1885 uitgetrokken.

Artikel 3.

Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij een der *artikelen* 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19 20 en 21 van de bij het 1ste **artikel** dezer wet vastgestelde begrooting ontoereikend wordt bevonden, kan het, met inachtneming van het voorschrift van het tweede lid van art. 24 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), door overschrijving uit *artikel* 22 van het 1ste **artikel** dier begrooting worden aangevuld. Uit dat artikel kan mede worden overgeschreven op *artikel* 17 van het 1ste **artikel**.

Artikel 4.

Op *artikel* 22 van de bij het 1ste **artikel** dezer wet vastgestelde begrooting worden aangewezen de tot het dienstjaar 1885 behoorende uitgaven, de voormelde Rijksgestichten betreffende, welke hare omschrijving niet vinden in een der andere *artikelen* van die begrooting.

Die uitgaven worden voor elke soort afzonderlijk in de rekening gebracht en omschreven.

Artikel 5.

Het batig saldo der rekening van de ontvangsten en uitgaven der gestichten over het jaar 1885 wordt verantwoord onder de Rijksontvangsten van dat jaar, terwijl in een nadeelig saldo nader bij de wet wordt voorzien.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

De Minister van Justitie,

[79. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De uitgaven voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen voor het dienstjaar 1885 worden geraamd op f 645 364,00.

Bij de wet van 6 December 1883 (*Staatsblad* n°. 185) is voor die uitgaven voor 1884 f 622 574,00 of f 22 790,00 minder toegestaan.

De navolgende artikelen zijn verhoogd, als:

art. 5 met	f	2 000,00	
» 6 »		1 000,00	
» 11 »		780,00	
» 13 »		13 700,00	
» 15 »		3 000,00	
» 16 »		1 000,00	
» 18 »		910,00	
» 20 »		500,00	
		f	22 890,00
verlaagd is:			
art. 1 met			100,00
Blijft . .	f	22 790,00	

De veranderingen zijn in den uitgewerkten staat nader toegelicht.

Aan die toelichtingen meent de ondergeteekende in deze Memorie, betreffende de raming bij art. 9 nog het volgende te moeten toevoegen.

Doordien de sluis- en kanaalwerken te Veenhuizen thans zijn voltooid, behoeft daarvoor niets meer te worden uitgetrokken. De ondergeteekende heeft echter gemeend het gedurende de laatste jaren voor die werken toegestane bedrag van f 40 000 op de begrooting te moeten behouden, als eersten termijn voor buitengewone vernieuwingen aan de gestichten Veenhuizen.

Gelijk reeds vroeger is opgemerkt, heeft men zich dusver bepaald tot de onvermijdelijke herstellingen, doch dit kan, nu omtrent het voortbestaan der gestichten is beslist, niet langer zoo blijven. Naar het eenparig getuigenis zoowel van den directeur der gestichten als van door den ondergeteekende geraadpleegde deskundigen, verkeeren vooral de localiteiten van het gesticht Veenhuizen n°. 1 (bestemd voor de vrouwelijke verpleegden), voor het grootste gedeelte in zoodanigen toestand, dat voorziening dringend wordt gevorderd. Herstelling, en voor een gedeelte vernieuwing dier localiteiten zou eene belangrijke uitgaaf ten gevolge hebben, te groot voor een gesticht dat, gelijk dit, in zijn geheel bouwvallig is. Het eenig afdoend middel om eene inrichting te bekomen welke aan de eischen van soliditeit, zoomede van beknopte en doelmatige verdeeling der localiteit voldoet, is het doen bouwen van een nieuw gesticht. Hierbij zou al dadelijk het stelsel van nachtelijke afzondering in practijk kunnen worden gebracht. Daartoe

zou de ondergeteekende dan ook wenschen te besluiten. Voorts moet eene nieuwe kazerne met officierswoning te Veenhuizen n°. 2 als middelpunt der gestichten worden gebouwd, terwijl ook de toestand van de bakkerij en de smederij aldaar ernstig aan vernieuwing moet doen denken.

Wat de gestichten Veenhuizen n°. 2 en 3 betreft, aanvankelijk bestaat het voornemen afzonderlijke woningen (afgescheiden van het gesticht) voor de ambtenaren te doen bouwen, en na te gaan in hoever door het bijtrekken van de bestaande woningen bij de zalen der verpleegden meer voldoende ruimte voor de bevolking kan worden verkregen. Daarna zal worden overwogen in hoever ook met het oog op de opheffing van Ommerschans als bedelaarsgesticht en de behoefte aan nachtelijke afzondering, aanbouw van nieuwe lokalen of het optrekken van een nieuw mannengesticht zou worden gevorderd.

De kosten van die zooveel mogelijk in eigen beheer uit te voeren werken wenscht de ondergeteekende over eenige jaren te verdeelen, en wel in dien zin, dat daarvoor jaarlijks niet meer zal worden uitgegeven dan f 40 000, gelijkstaande met het bedrag, dat in de laatste jaren voor de werken, welke in verband stonden met de verbinding der Friesche en Drentsche kanalen, is toegestaan. Het op de begrooting voor 1885 uitgetrokken bedrag moet als eerste termijn worden beschouwd.

De ondergeteekende meent dat langs dezen weg het opmaken eener afzonderlijke begrooting van kosten voor de vernieuwings- en herstellingswerken te Veenhuizen, waaraan hij vroeger heeft gedacht, kan worden vermeden.

In verband met de opgave omtrent den stand der bevolking bij de Memorie van Toelichting der begrooting voor het loopende jaar gedaan, kan worden medegedeeld, dat het cijfer der verpleegden op 1 Juli jl. 2848 bedroeg.

De bevolking was verdeeld als volgt:

te Ommerschans,	. . 1030	mannen;
» Veenhuizen n°. 1,	. 339	vrouwen;
» » » 2,	. 649	mannen;
» » » 3,	. 830	»
	2848	

Bovendien bevonden zich op dat tijdstip in de gestichten 42 veroordeelden wegens dronkenschap.

Er waren aanwezig:

op 1 Juli 1883,	2643	verpleegden;
» 1 » 1882,	2547	»
» 1 » 1881,	2428	»
» 1 » 1880,	2189	»
» 1 » 1879,	2066	»

Het cijfer van de bevolking der gestichten is alzoo gedurende het tijdvak van 1 Juli 1883 tot 1 Juli 1884 opnieuw gestegen. Bedroeg dit op 1 Juli 1879 2066, op 1 Juli jl. was het reeds geklommen tot 2848, behalve de veroordeelden ter zake van dronkenschap.

De raming der middelen wijkt af van die voor het loopende jaar ten aanzien van de betalingen door het Departement van Oorlog, de inhouding van pensioenen, zoomede wat betreft de ontvangsten door het verkoopen van voortbrengselen van den landbouw, de houtteelt, de veeteelt en de veehouderij en de opbrengst der verpachting van hoeven.

De betalingen door het Departement van Oorlog zijn lager gesteld doordien dat Departement sedert het opmaken der begrooting voor het loopende dienstjaar minder schuldig is geworden ten gevolge van het afvoeren uit de sterkte der militaire gezinnen van eenige personen en van het overlijden van leden dier gezinnen.

Met het oog op 't over 1883 ingehouden bedrag op pensioenen en de toeneming van het getal der verpleegden, die in het genot van pensioen zijn, is het voor dit onderdeel voor 1884 geraamde bedrag met f 300 verhoogd.

De opbrengst van den verkoop der voortbrengselen van den landbouw, de houtteelt, de veeteelt en de veehouderij is met f 1500 verhoogd, met het oog op de door het eindigen van pachtcontracten weder in eigen beheer gekomen oppervlakte, en het voornemen tot 't weder doen betrekken van 3 verpacht geweest zijnde hoeven door ambtenaren hoevenaars, waarvan meerdere baten zijn te verwachten. Het afloopen van contracten betreffende de verpachting van hoeven heeft geleid tot verlaging van de opbrengst dier verpachting met f 1300.

De Minister van Justitie,

DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[79. 4.]

RAMING DER MIDDELEN.

Art. 1.	*a.*	Betalingen over 1885 door de gemeentebesturen	f	1 500
	b.	Door het Departement van Oorlog voor militaire huisgezinnen . . .		8 700
» 2.		Gelden ingehouden op pensioenen . .		7 000
» 3.		Ontvangsten wegens betalingen over 1883 en vroeger verschuldigd . . .		100
» 4.		Verkoop van:		
	a.	Voortbrengselen van den landbouw, de houtteelt, de veeteelt en de veehouderij		63 000
	b.	Voortbrengselen van het fabriekwezen:		
		voor 325 000 koffiezakken . . . . . f 110 600		
		voor militaire sokken en handschoenen. . . 8 500		
		voor matten, netten enz. 9 000		
				128 100
	c.	Winkelwaren		40 000
» 5.		Verkoop van onbruikbare voorwerpen en toevallige baten		9 000
» 6.		Opbrengst der verpachting van 4 hoeven		2 000
» 7.		Bijdrage op de begrooting van het Departement van Justitie uitgetrokken.		386 000
			f	645 400

[79. 5.]

UITGEWERKTE EN TOELICHTENDE STAAT.

BEGROOTING VAN UITGAVEN voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen voor het jaar 1885. — Uitgewerkte en toelichtende staat.

[79. 5.]

Begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen, dienst 1885.

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP voor 1885.	TOEGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te gaan voor 1883.
		Iste Afdeeling.			
		Beheer.			
1		Bezoldigingen, toelagen en belooningen van ambtenaren en bedienden, hetzij tijdelijk of voor vast aangesteld: (1)			
	a.	directeur . . . . . f 3 000,00			
		commies ter directie 1 200,00			
		boekhouder bij de gestichten . . . 1 200,00			
		adjunct-boekhouder bij de gestichten 500,00			
		voerman en bode bij het beheer . . . 300,00			
		——— f 6 200,00		f 6 200,00	f 6 200,00
	b.	Gesticht Ommerschans:			
		1 adjunct-directeur f 1 500,00			
		1 onder-directeur . 900,00			
		1 commies 600,00			
		2 schrijvers. . . . 730,00			
		1 hoofd- en 1 hulp-onderwijzer. . . 1 400,00			
		1 magazijnmeester. 550,00			
		1 winkelhouder . . 400,00			
		1 bakker. 475,00			
		6 zaalopzieners . . 2 850,00			
		1 beambte voor huishoudelijke diensten 400,00			
		1 cipier 350,00			
		1 waschbaas . . . 416,00			
		1 genees- en heelmeester. 1 500,00			
		1 apotheker. . . . 1 100,00			
		1 opziener in het hospitaal. . . . 475,00			
		1 kok 500,00			
		——— 14 146,00		14 146,00	12 174,00
	c.	Gesticht Veenhuizen I:			
		1 adjunct-directeur f 1 500,00			
		1 onder-directrice . 800,00			
		1 commies 600,00			
		1 schrijver 365,00			
		1 hoofd- en 1 hulp-onderwijzer. . . 1 400,00			
		1 onderwijzeres in nuttige handwerken voor meisjes. 500,00			
		1 magazijnmeester. 550,00			
		1 winkelhouder . . 400,00			
		1 timmerman. . . 500,00			
		Transporteeren f 6 615,00	f 20 346,00	f 20 346,00	f 18 374,00

VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883.				*TOELICHTINGEN.*
MEER		MINDER		
Onderdeel.	per Artikel.	per Onderdeel.	per Artikel.	
				(1) De verlaging van het artikel met f 100 is een gevolg van plaats gehad hebbende verandering in het personeel der geneesheeren te Veenhuizen, bij welke gelegenheid het mogelijk is geweest de belooning van een hunner op een lager bedrag te bepalen.
»		»		
1 972,00		»		
1 972,00		»		

Begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen, dienst 1885.

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.		GERAAMD BELOOP voor 1885.	TOEGESTAAN voor 1884.		UITGAVEN gedaan of nog te d voor 1883.	
1		Per transport	f 6 615,00 f 20346,00		f 20 346,00		f 18 374,00	
		5 zaalopzichters . .	1 500,00					
		1 waschvrouw . .	300,00					
		1 kookvrouw . . .	350,00					
		1 genees- en heelmeester.	1 500,00					
			10 265,00		10 565,00		9 699,875	
	d.	Gesticht Veenhuizen II:						
		1 adjunct-directeur	f 1 500,00					
		1 onder-directeur .	900,00					
		1 commies	600,00					
		1 schrijver	365,00					
		1 hoofd- en 1 hulp-onderwijzer . . .	1 700,00					
		1 magazijnmeester.	550,00					
		1 winkelhouder . .	400,00					
		1 bakker	500,00					
		1 molenaar. . . .	450,00					
		1 opzichter der gebouwen	1 200,00					
		1 timmerman. . .	500,00					
		5 zaalopzieners . .	2 375,00					
		1 cipier.	350,00					
		1 waschbaas . . .	416,00					
		1 apotheker. . . .	1 100,00					
		1 leerling-apotheker	700,00					
		1 kok	500,00					
			14 106,00		14 106,00		14 067,00	
	e.	Gesticht Veenhuizen III:						
		1 adjunct-directeur	f 1 500,00					
		1 onder-directeur .	900,00					
		1 commies	600,00					
		1 schrijver	365,00					
		1 hoofd- en 1 hulp-onderwijzer . . .	1 400,00					
		1 magazijnmeester.	550,00					
		1 winkelhouder . .	400,00					
		6 zaalopzieners . .	2 850,00					
		1 waschbaas . . .	416,00					
		1 genees- en heelmeester.	1 800,00					
		1 kok	500,00					
			11 281,00		11 081,00		9 965,00	
	f.	buitengewone belooningen.	832,00		832,00		715,00	
				f 56 830,00		f 56 930,00		f 52 82(
		Transporteeren		f 56 830,00		f 56 930,00		f 52 82(

Begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen, dienst 1885.

VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883.				TOELICHTINGEN.
MEER		MINDER		
per Onderdeel.	per Artikel.	per Onderdeel.	per Artikel.	
f 1 972,00		»		
565,12⅝		»		
39,00		»		
316,00		»		
117,00		»		
	f 4 009,12⅝		»	
	f 4 009,12⅝		»	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP voor 1885.	TOEGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te gen voor 1883.
		Per transport	f 56 830,00	f 56 930,00	f 52 8[illegible]
2		Jaarwedden van de kerkleeraars:			
	a.	Protestantsche predikanten:			
		predikant bij de Protestantsche gemeente te Ommerschans f 1 300,00			
		2 predikanten bij de Protestantsche gemeente te Veenhuizen, ieder f 1300 . . 2 600,00			
		f 3 900,00			
	b.	Roomsch-Catholieke geestelijken:			
		pastoor te Ommerschans . . . . f 1 300,00			
		pastoor te Veenhuizen 1 500,00			
		kapellaan te Veenhuizen 300,00			
		3 100,00			
	c.	Israëlietisch leeraar te Veenhuizen 1 000,00			
			8 000,00	8 000,00	8 0[illegible]00
3		Bureelbehoeften, druk- en bindwerk, toelagen voor schrijfloon en bureelkosten, briefport, expresseloon en andere kleine onkosten:			
	a.	toelage voor schrijfloon van den directeur . . . . . f 600,00			
	b.	toelage voor bureelkosten van den directeur . . . 350,00			
	c.	bureelbehoeften enz. te Ommerschans 250,00			
	d.	idem te Veenhuizen n°. I . 150,00			
	e.	idem te Veenhuizen n°. II. 200,00			
	f.	idem te Veenhuizen n°. III. 250,00			
	g.	druk- en bindwerk 900,00			
			2 700,00	2 700,00	(2) 2 46[illegible]
4		Reis- en verblijfkosten van rijksveldwachters en van andere ambtenaren en bedienden voor den dienst der gestichten, van gecommitteerden uit het classicaal bestuur te Zwolle, wegens het bijwonen van kerkeraadsvergaderingen te Ommerschans, zoomede vergoeding voor de kosten van verplaatsing van beambten.	850,00	850,00	(3) 1 18[illegible]
5		Onderhoudskosten, zoo van gezonden als zieken, met al den aankleve van dien, daaronder begrepen de verwarming, de verlichting, het meubelen en schoonhouden der lokalen, de bewassching, de kleeding- en liggingstukken en brandblusschmiddelen, de kerk- en schoolbehoeften en leesboeken, zoomede de aan-			
		Transporteeren	f 68 380,00	f 68 480,00	f 64 47[illegible]

VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883.				TOELICHTINGEN.
MEER		MINDER		
nderdeel.	per Artikel.	per Onderdeel.	per Artikel.	
	f 4 009,12⁵		»	(2) Deze som is op de volgende wijze besteed:
				toelage voor schrijfloon van den directeur . . . . f 600,00
				toelage voor bureelkosten 350,00
				bureelbehoeften, expresseloon, briefporten en verdere kleine uitgaven 903,58
				druk- en bindwerk 615,56
				f 2 469,14
				(3) De toelage voor reis- en verblijfkosten van den directeur bedraagt. . . . . f 240,00
				verder is besteed door ambtenaren 941,29
				f 1 181,29
	»		»	
	230,86		»	
	»		f 331,29	
	f 4 239,98⁵		f 331,29	

Begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen, dienst 1885.

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP voor 1885.	TOEGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te do voor 1883.
5		Per transport	f 68 380,00	f 68 480,00	f 64 47
		schaffing van winkelwaren en grondstoffen en verdere kosten tot vervaardiging of verstrekking van genoemde voorwerpen en benoodigdheden: 4)			
	a.	Verpleegden in zalen:			
		1. voeding. . . f141 500,00			
		2. verwarming. 10 000,00			
		3. licht 7 000,00			
		4. mobilair, liggingstukken en huisraad. 11 000,00			
		5. kleeding . . 31 500,00			
		6. wasch- en schoonmaakbehoeften . . 5 000,00			
		7. kerk- en schoolbehoeften . . 2 000,00			
		f 208 000,00		f 206 000,00	
	b.	Verstrekking aan militaire huisgezinnen 7 000,00		7 000,00	
	c.	Verdere uitgaven 4 000,00		4 000,00	
			219 000,00	217 000,00	177 47
6		Arbeidsloonen door verpleegden verdiend voor huishoudelijke diensten, als zakgeld uitbetaald wordende (5)	22 000,00	21 000,00	22 41
7		Afzondering voor uitgaanskassen uit het bedrag der aan de verpleegden te goed gedaan wordende loonen voor huishoudelijke diensten en tegoed bij ontslag of overlijden	9 500,00	9 500,00	8 72
8		Aankoop, verstrekking en vervoer van geneesmiddelen en andere uitgaven tot de genees-, heel- en verloskundige behandeling vereischt	7 000,00	7 000,00	13 08
9		Aanbouw, vernieuwing en onderhoud en lasten van gebouwen en getimmerten, wegen en vaarten en verdere eigendommen, aanschaffing van alle materialen daaronder begrepen. (6).	54 000,00	54 000,00	(7) 48 09
10		Reisgeld aan ontslagenen en transportkosten	1 000,00	1 000,00	1 08
		IIde AFDEELING.			
		Arbeid.			
11		Bezoldigingen, toelagen en belooningen van ambtenaren en bedienden, hetzij tijdelijk of voor vast aangesteld: (8)			
	a.	Gesticht Ommerschans:			
		I. 1 onder-directeur voor den landbouw. . f 1 000,00			
		1 wijkmeester. 312,00			
		Transporteeren f 1 312,00	f 380 880,00	f 377 980,00	f 335 35

Begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen, dienst 1885.

VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883.				TOELICHTINGEN.
MEER		MINDER		
nderdeel.	per Artikel.	per Onderdeel.	per Artikel.	
	f 4 239,98⁵		f 331,29	(4) Gerekend op eene bevolking: van verpleegden in zalen van . . . . . 3000 zielen. van huisgezinnen van veteranen van . . . . . 60 » Wegens de voortdurende stijging der bevolking is het artikel met f 2000 verhoogd. Het aantal verpleegdagen heeft in het jaar 1883 bedragen 1 065 748, vertegenwoordigende eene gemiddelde bevolking van 2920 personen. Wegens de voortdurende toeneming der bevolking is het echter raadzaam dit cijfer voor 1885 een weinig te verhoogen. Het is dus gebracht op f 3000. In aanmerking nemende, dat in de laatste 5 jaren per man en per dag op art. 5 werd uitgegeven, nu iets meer, dan weder iets minder dan f 0,20 per dag, is dit cijfer ook voor 1885 in raming gebracht.
				(5) Met het oog op de uitgaven in de jaren 1882 en 1883 ten laste van dit artikel gedaan en op de voortdurende toeneming der bevolking, is het voor 1884 toegestane bedrag met f 1000 verhoogd.
				(6) Hiervan moet strekken: *a.* voor gewoon onderhoud aan de 4 gestichten . . f 14 000,00 *b.* voor buitengewone vernieuwingen en herstellingen aan de gestichten Veenhuizen . . . . . 40 000,00 f 54 000,00
	41 528,52		»	De tekst van het artikel is in verband met de voltooiing der sluiswerken gewijzigd.
				(7) Van deze som is uitgegeven ten behoeve van het gesticht:
	»		413,04	Ommerschans . . . . . f 3 516,56⁵
				Veenhuizen I 1 426,09⁵
				Veenhuizen II 2 960,84
				Veenhuizen III 1 418,04⁵
	777,69⁵		»	Verder is besteed voor werken, welke in verband staan met de verbinding der Friesche en Drentsche kanalen en kosten van toezicht 38 775,77⁵
	»		6 088,16⁵	f 48 097,32
	5 902,68		»	(8) Het artikel is verhoogd met f 780 voor vermeerdering van het getal hoevenaren te Veenhuizen met 3. Het afloopen van pachten van hoeven, waarvan de vernieuwing niet geraden geacht is, doet meer en meer de behoefte gevoelen aan het althans te Veenhuizen II en III weder doen betrekken van eenige hoeven door ambtenaren-hoevenaars. Verdeeling van de weder in eigen beheer gekomen oppervlakte over den daar in dienst zijnden hoevenaar zou de taak van die beambten op den duur te zwaar maken. Zij kunnen onmogelijk een voldoend toezicht op de verpleegden, met landwerk en boschcultuur belast, uitoefenen, waardoor dezen te veel aan zichzelven zijn overgelaten. Bij het behouden van den bestaanden toestand zou er dan ook toe moeten worden overgegaan een gedeelte van den grond, tot genoemde gestichten behoorende, tijdelijk aan den bouw te ontrekken, een maatregel, welke om meer dan één reden zou zijn af te keuren. Van den vrijgekomen grond te Veenhuizen I wordt een gedeelte — het meest nabij Veenhuizen II gelegen — door verpleegden van dit gesticht bemerkt, terwijl voor het overige gedeelte geen dadelijke voorziening wordt gevorderd.
	»		88,91	
	f 52 448,88		f 6 921,40⁵	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.		GERAAMD BELOOP voor 1885.	TOEGESTAAN voor 1884.		UITGAVEN gedaan of nog te d voor 1883.	
11		Per transport f 1 312,00		f 380 880,00		f 377 980,00		f 335 3
		5 hoevenaars . 1 300,00						
		1 hoeveknecht 416,00						
		II. 1 fabrieksbaas. 650,00						
		1 opzichter in de fabriek. . 500,00						
		1 schrijver. . . 365,00						
		1 timmermansbaas 600,00						
		1 smidsbaas . . 500,00						
			f 5 643,00		f 5 643,00		f 5 300,00	
	b.	Gesticht Veenhuizen I:						
		I. 1 wijkmeester. f 312,00						
		1 hoeveknecht. 416,00						
		II. 1 fabrieksbaas. 650,00						
		1 schrijver. . . 365,00						
		1 opzichtster, tevens knipster 208,00						
			1 951,00		1 951,00		1 782,31	
	c.	Gesticht Veenhuizen II:						
		I. 1 onder-directeur voor den landbouw bij de drie gestichten Veenhuizen. . . . f 1 000,00						
		1 wijkmeester. 312,00						
		5 hoevenaars . 1 300,00						
		1 hoeveknecht. 416,00						
		1 schaapherder 300,00						
		1 veenbaas. . . 600,00						
		II. 1 fabrieksbaas. 650,00						
		1 schrijver. . . 365,00						
		1 wagenmakersbaas 500,00						
		1 smidsbaas . . 500,00						
		1 klompenmakersbaas. . . 500,00						
			6 443,00		6 183,00		5 646,21	
	d.	Gesticht Veenhuizen III:						
		I. 1 wijkmeester. f 600,00						
		5 hoevenaars . 1 300,00						
		1 hoeveknecht. 416,00						
		1 schaapherder 300,00						
		II. 1 fabrieksbaas. 650,00						
		1 schrijver. . . 365,00						
			3 631,00		3 111,00		3 190,00	
		buitengewone belooningen .	400,00		400,00		309,00	
				18 068,00		17 288,00		16 25
		Transporteeren		f 398 948,00		f 395 268,00		f 351 58

VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883.				TOELICHTINGEN.
MEER		MINDER		
per Onderdeel.	per Artikel.	per Onderdeel.	per Artikel.	
	f 52 448,88		f 6 921,40⅝	
f 343,00		»		
168,69		»		
796,79		»		
441,00		»		
91,00		»		
	1 840,48		»	
	f 54 289,36		f 6 921,40⅝	

Begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen, dienst 1885.

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP voor 1885.	TOEGESTAAN voor 1884.		UITGAVEN gedaan of nog te do voor 1883.	
		Per transport	f 398 948,00		f 395 268,00		f 351 58 04
12		Reis- en verblijfkosten van ambtenaren en bedienden voor den dienst der gestichten en vergoeding voor kosten van verplaatsing van beambten.	600,00		600,00		38 33
13		Uitgaven wegens den landbouw, de houtteelt, de veeteelt en de veehouderij: (9)					
	a.	aankoop en onderhoud van paarden en vee . . . . . f 33 800,00		f 26 000,00		f 30 035,50	
	b.	aankoop van mest. 21 000,00		18 000,00		15 346,175	
	c.	zaden en plantsoen 6 500,00		6 000,00		5 592,02	
	d.	werktuigen, gereedschappen, wagens en verdere uitgaven 7 400,00		5 000,00		5 176,89	
			68 700,00		55 000,00		56 15 58
14		Uitgaven wegens het fabriekswezen:					
	a.	aankoop van garens voor de koffijbaalweverij en van grondstoffen voor andere takken van arbeid. . . . f 73 000,00		f 73 000,00		f 65 487,935	
	b.	aankoop van wollen en katoenen garens voor militaire sokken en handschoenen 4 000,00		4 000,00		3 011,50	
	c.	werktuigen en gereedschappen 500,00		500,00		39,35	
	d.	kosten vallende op het afleveren van fabrikaat enz. 1 600,00		1 600,00		1 329,455	
			79 100,00		79 100,00		69 86 4
15		Arbeidsloonen door verpleegden verdiend bij den landbouw en het fabriekswezen, als zakgeld uitbetaald wordende (10). .	35 000,00		32 000,00		37 12 45
16		Afzondering voor uitgaanskassen, uit het bedrag der aan de verpleegden te goed gedaan wordende arbeidsloonen en te goed bij ontslag of overlijden (10)	14 000,00		13 000,00		13 784 35
		IIIde AFDEELING.					
17		Teruggave van hetgeen door besturen van gemeenten over eenig jaar meer is gestort dan verschuldigd mocht zijn, ter zake van de plaatsing en verpleging in de gestichten.	*Memorie.*		*Memorie.*		*Ni*
18		Onderstand aan tijdelijke ambtenaren en bedienden voor het beheer en den arbeid, buiten dienst geraakt door de opheffing van het gesticht voor weezen, het vervallen hunner betrekkingen of wegens ongeschiktheid door ouderdom, ziels- of lichaamsgebreken, benevens gratificatiën en schadeloosstellingen (11).	16 000,00		15 090,00		15 967 2
19		Toelagen of onderstanden aan arbeidersgezinnen of laatst overgebleven leden daarvan, met het doel hen in de gelegenheid te stellen buiten de gestichten te kunnen verblijven (12).	900,00		900,00		900 0
		Transporteeren	f 613 248,00		f 590 958,00		f 545 762 5

Begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen, dienst 1885.

VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883.				TOELICHTINGEN.
MEER		MINDER		
Onderdeel.	per Artikel.	per Onderdeel.	per Artikel.	
	f 54 289,36		6 921,40⅝	(9) De verhooging van dit artikel staat in verband met het weder doen bezetten van hoeven te Veenhuizen en het weder in eigen beheer nemen van grond, welke dusver was verpacht. De sterkte van den veestapel was op 1 Juli 1884 als volgt:
	212,67		»	
f 3 764,50				Paarden 33 51 84
5 653,82⅝				Koeien 133 185 318
907,98				Stieren en driejarig vee . 4 7 11
				Vaarsen 16 26 42
				Pinken 18 27 45
2 223,11				Kalveren 18 27 45
	12 549,41⅝		»	Schapen en lammeren . . » 1053 1053
				Varkens en biggen . . . 50 » 50
				272 1376 1648
f 7 512,06⅝				Bezaaid of bepoot zijn de navolgende oppervlakten, als:
				145,66 H.A. met rogge;
				87,49 » » haver;
988,50				14,23 » » paardenboonen;
				76,08 » » aardappelen;
460,65				1,92 » » boekweit;
270,54⅝				10,01 » » tuinvruchten.
	9 231,76		»	(10) De voor 1884 toegestane bedragen zijn verhoogd met het oop de uitgaven in 1883 gedaan en op de toeneming der bevolking.
	»		2 123,74⅝	(11) Aan de na te noemen gewezen ambtenaren is wegens ongeschiktheid voor de verdere waarneming hunner betrekking in 1884 onderstand moeten worden verleend, voor ieder tot het bedrag achter zijn naam vermeld, als van:
	215,50⅝		»	A. C. De Jager, winkelhouder te Veenhuizen II . f 250,00
				P. Visser, apotheker te Veenhuizen 500,00
				C. Van Rosmalen, cipier te Ommerschans. . . . 250,00
				In het volgend jaar zal dit behooren te geschieden voor den fabrieksbaas te Ommerschans. Naar de aangenomen regelen behoort het bedrag van zijn onderstand te worden bepaald op. 375,00
				Te zamen . . f 1 375,00
	»		»	Wegens het overlijden in den loop van dit jaar van eenige onderstand genietende gewezen ambtenaren, behoeft echter het voor 1884 toegestane bedrag slechts gedeeltelijk te worden verhoogd.
				(12) Ten einde de in 1876 vertrokken arbeidersgezinnen ook in 1885 eenigszins te gemoet te komen, wordt weder een onderstand voor hen uitgetrokken.
	32,18		»	
	»		»	
	f 76 530,89		f 9 045,15	

Begrooting van uitgaven van de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen, dienst 1885.

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP voor 1885.	TOEGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te d[o] voor 1883.
		Per transport	f 613 248,00	f 590 958,00	f 545 7[6]2[0]
20		Toelagen of onderstanden aan veteranen en militaire gezinnen of laatst overgebleven leden daarvan, met het doel hen in de gelegenheid te stellen buiten de gestichten te kunnen verblijven (13).	6 653,00	6 153,00	6 6[5]3
21		Wachtgelden (14)	463,00	463,00	4[6]0
22		Onvoorziene uitgaven.	25 000,00	25 000,00	(15) N[I]
			f 645 364,00	f 622 574,00	f 552 8[4]7[6]

VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883.				TOELICHTINGEN.
MEER		MINDER		
nderdeel.	per Artikel.	per Onderdeel.	per Artikel.	
	f 76 530,89		f 9 045,15	(13) Wegens de uitkomsten over 1883 is het artikel verhoogd.
	32,50		»	(14) Deze post is opnieuw uitgetrokken voor den gewezen onderdirecteur bij het beheer te Ommerschans J. Keyzer, die eene vaste aanstelling had en wiens vervanging in het belang van den dienst noodig werd geacht.
	»		»	(15) Uit den post van onvoorziene uitgaven voor 1883 zijn de navolgende artikelen der begrooting aangevuld, als:
	25 000,00		»	art. 4 met . . . . . f 332,00
				» 6 » 1 420,00
				» 8 » 6 100,00
				» 10 » 90,00
				» 13 » 6 200,00
				» 15 » 5 200,00
				» 16 » 790,00
				» 18 » 1 255,00
				» 20 » 470,00
				zoodat niet is beschikt over 3 140,00
				f 25 000,00
	f 101 563,39		f 9 045,15	
Meer	f 92 518,24			

[80. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot wijziging van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1883.

De toelichtende memorie die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Berg, den 3den October 1884.

WILLEM.

[80. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken tot wijziging van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1883, vastgesteld bij de wetten van 28 Januari, 15 Juni, 7 en 8 December 1883 en 26 April 1884 (*Staatsbladen* nos. 15, 81 en 82, 192, 219 en 223 en 84);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De navolgende artikelen van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1883 worden verhoogd, te weten:

Artikel 17. Kosten voor het doen van opnemingen en peilingen, voor zoover geen betrekking hebbende op in uitvoering zijnde werken, benevens aankoop en berging van instrumenten, met *twaalfhonderd gulden* (f 1200) en daardoor gebracht op *drie duizend tweehonderd gulden* (f 3200).

Artikel 20. Aankoop van boeken en kaarten, kosten van druk- en bindwerk ten behoeve van den waterstaat en verdere kleine uitgaven, met *drie duizend honderd vijftig gulden* (f 3150) en daardoor gebracht op *zeven duizend zeshonderd vijftig gulden* (f 7650).

Artikel 23. Oprichting van nieuwe peilschalen, met *zestienhonderd vijftig gulden* (f 1650) en daardoor gebracht op *zestien duizend zeshonderd vijftig gulden* (f 16 650).

Artikel 30*e*. Kosten van de werkzaamheden voor het uitbakenen, waterpassen en het opmaken en aankoopen van grondteekeningen en plans, met inbegrip van arbeidsloon, daggelden wegens buitengewone adsistentie, belooningen van landmeters, uittreksels van kadastrale plans en liggers, aanschaffen van werktuigen, baken, piketten en verdere benoodigdheden met huur eener stoomboot ten behoeve van het werk, genoemd sub art. 30*a*, met *zes duizend driehonderd vijftig gulden* (f 6350) en daardoor gebracht op *veertien duizend driehonderd vijftig gulden* (f 14 350).

Artikel 32. Verbetering, ingevolge de wet van 24 Januari 1863 (*Staatsblad* no. 4), van den Rotterdamschen waterweg in de provincie Zuidholland, benevens daarmede in verband staande uitgaven, van herstel van buitengewone winter- en stormschade, en van peilingen en opnemingen; aankoop van instrumenten; waarneming der waterhoogten; bezoldiging en belooning van het voor de verbetering in dienst te nemen personeel, met *drie en veertig duizend eenhonderd gulden* (f 43 100) en daardoor gebracht op *twee millioen tweehonderd drie en negentig duizend zevenhonderd veertig gulden* (f 2 293 740).

Artikel 43. Onderhoud, herstel en verbetering der zee- en oeverwerken, kosten van helm- en stroobeplantingen; onderhoud, verbetering en vernieuwing van peilschalen, alsmede van de havens te Vlieland, Urk en Marken, benevens daarmede in verband staande uitgaven in Noordholland, met *acht duizend vijfhonderd gulden* (f 8500) en daardoor gebracht op *tweehonderd zes en tachtig duizend vijfhonderd gulden* (f 286 500).

Artikel 45. Onderhoud, herstel en verbetering der zee- en oeverwerken, kosten van helm- en stroobeplantingen; onderhoud, verbetering en vernieuwing van peilschalen, benevens daarmede in verband staande uitgaven in Friesland, de zeeweringen en duinbeplantingen op Ameland, Schiermonnikoog, te Munnikezijlen, Nieuwezijlen, Friesche sluis, te Zoutkamp, in den afsluitdijk van het Reitdiep, Oostmahorn, Molkwerumerzijl, den Koudumer Slaperdijk en den Statendijk, met *twee duizend tweehonderd gulden* (f 2200) en daardoor gebracht op *zestig duizend negenhonderd zes en twintig gulden* (f 60 926).

Artikel 71. Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal van Neuzen en daartoe betrekkelijke werken en peilschalen en verdere uitgaven, met *twee duizend vijfhonderd veertig gulden* (f 2540) en daardoor gebracht op *tweehonderd vijf en veertig duizend zestig gulden* (f 245 060).

Artikel 73. Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal door Zuid-Beveland en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven, met *vier duizend vierhonderd gulden* (f 4400) en daardoor gebracht op *vijf en zeventig duizend vierhonderd gulden* (f 75 400).

Artikel 77. Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal het Meppelerdiep en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven, met *vier en twintig duizend honderd twintig gulden* (f 24 120) en daardoor gebracht op *acht en zestig duizend zeshonderd zes en negentig gulden* (f 68 696).

Artikel 93. Onderhoud, herstel, verbetering en bediening van veren en schipbruggen en daarbij behoorende voorwerpen, benevens daartoe betrekkelijke uitgaven, met *twaalfhonderd vijf en twintig gulden* (f 1225) en daardoor gebracht op *zeven en veertig duizend driehonderd vijf en zestig gulden* (f 47 365).

Artikel 104. Reis-, verblijf- en bureelkosten, toelagen van het in het voorgaand artikel genoemd personeel, met *achthonderd vijftig gulden* (f 850) en daardoor gebracht op *zeven duizend honderd vijftig gulden* (f 7150).

Artikel 105. Onderhoud, verbouwing en herstelling der landsgebouwen te 's Gravenhage, uitbreiding der lokalen en daarmede in verband staande uitgaven; kosten wegens verplaatsing van bureelen; onderhoud, vernieuwing en aanleg van duinwaterleidingen, levering van duinwater in de voor Rijksdienst bestemde gebouwen, gasverlichting en onderhoud, met inbegrip van het opwinden der klok van het Binnenhof; aankoop en onderhoud van slangenwagens en verder materieel ten behoeve der brandweer van de landsgebouwen en daarmede in verband staande uitgaven, met *drie duizend negenhonderd gulden* (f 3900) en daardoor gebracht op *honderd negentig duizend zeshonderd een en veertig gulden* (f 190 641).

Artikel 106. Aanbouw van nieuwe lokalen, huur en bewaking van gebouwen tijdelijk bij het Rijk in gebruik, en verder daarmede in verband staande uitgaven, met *zes duizend vijfhonderd tien gulden* (f 6510) en daardoor gebracht

op *zeven en dertig duizend vijfhonderd zes en negentig gulden* (f 37 596).

Artikel 133. Traktementen en toelagen van de postambtenaren, aanvullingstraktementen van telegraafambtenaren, traktementen der brieven- en telegrambestellers; toelagen van ambtenaren, tijdelijk werkzaam bij het Departement; belooningen voor tijdelijke diensten; traktement van den ambtenaar, belast met het toezicht op de vervaardiging en uitgifte van postzegels, met *vijftien duizend gulden* (f 15 000) en daardoor gebracht op *twee millioen honderd negen en zestig duizend zeshonderd gulden* (f 2 169 600).

Artikel 134. Reis en bureelkosten van de inspecteurs, huis- of lokaalhuur aan directeuren en brievengaarders, kosten bij wijze van abonnement aan de directeuren of aan andere ambtenaren toegestaan; verhuiskosten, vergoeding aan ambtenaren voor de uitvoering van hunnen dienst onder buitengewone omstandigheden of bij tijdelijke uitbreiding daarvan; tegemoetkoming aan brievengaarders voor inrichting van kantoorlokalen, overvaart- en bruggelden, met *tien duizend zeshonderd gulden* (f 10 600) en daardoor gebracht op *tweehonderd acht en dertig duizend zeshonderd gulden* (f 238 600).

Artikel 136. Vergoedingen van vracht aan de spoorwegondernemingen ingevolge het bepaalde bij art. 8 der wet van 21 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 70), met *twintig duizend achthonderd gulden* (f 20 800) en daardoor gebracht op *honderd veertig duizend achthonderd gulden* (f 140 800).

Artikel 143. Kosten der Rijkspostspaarbank, bezoldiging van den directeur en de verdere beambten; presentiegelden van den voorzitter en van de leden van den raad van toezicht; toelagen aan de postbeambten; lokalen, meubilair, bureelbehoeften en materiaal; vergoeding aan de schatkist wegens genot van portvrijdom, alsmede verdere uitgaven, met *vier duizend zeshonderd gulden* (f 4600) en daardoor gebracht op *vijftig duizend driehonderd gulden* (f 50 300).

Artikel 152. Pensioenen, met *negen duizend vijfhonderd gulden* (f 9500) en daardoor gebracht op *honderd vier en veertig duizend eenhonderd gulden* (f 144 100).

Artikel 154. Wachtgelden ten behoeve van gewezen burgerlijke ambtenaren, met *twee duizend achthonderd gulden* (f 2800) en daardoor gebracht op *zestien duizend achthonderd gulden* (f 16 800).

Artikel 2.

Het navolgend artikel van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1883 wordt verminderd, te weten:

Artikel 56. Aanleg van een kanaal ter verbinding van Amsterdam met de Merwede, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der vier volgende artikelen zijn begrepen, met *honderd twee en zeventig duizend negenhonderd vijf en negentig gulden* (f 172 995) en daardoor gebracht op *drie millioen honderd veertien duizend vijfhonderd vijf gulden* (f 3 114 505).

Artikel 3.

Ten gevolge van voorschreven verhoogingen en vermindering wordt het totaal der IIde afdeeling van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1883 verminderd met *drie en zestig duizend driehonderd gulden* (f 63 300); dat der IVde afdeeling verhoogd met *een en vijftig duizend gulden* (f 51 000), en dat der Vde afdeeling verhoogd met *twaalf duizend drichonderd gulden* (f 12 300).

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

[80. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Omtrent de in het hierbijgaande wetsontwerp voorgestelde verhoogingen heeft de ondergeteekende de eer het volgende tot toelichting mede te deelen.

Ad artt. 17 *en* 20. Het is gebleken dat de uitgaven voor de in deze artikelen genoemde onderwerpen gedaan, hooger zijn geweest dan de raming. De posten zijn respectievelijk met f 1200 en f 3150 overschreden geworden.

Ad art. 23. Blijkens noot 5 van den toelichtenden staat, behoorende bij de ontwerp-begrooting voor 1882, zijn in het onder art. 12 uitgetrokken bedrag, de kosten van oprichting van eene zelfregistreerende peilschaal te Oost-Beveland begrepen.

Door onvoorziene omstandigheden is dat werk zoodanig vertraagd dat de oplevering der werken voor de laatste twee termijnen van de aannemingssom, eerst na de afsluiting der begrooting voor 1882 kon plaats hebben. Dientengevolge wordt de dienst van 1883 bezwaard met eene uitgave van f 4182,66^5, waarop bij de samenstelling der begrooting voor dat jaar niet gerekend kon worden.

Daar echter andere posten in het bedrag van art. 23 begrepen, niet ten volle besteed werden, wordt het ontstane tekort tot f 1650 teruggebracht.

Ad art. 30*e*. De kosten van de in dit artikel begrepen voorbereidende werkzaamheden hebben meer bedragen dan de raming. Het bedrag van het artikel is met f 6350 overschreden.

Ad art. 32. Van de 15 betalingstermijnen voor het opruimen van gronden uit den Nieuwen Maasmond, die, blijkens de toelichting van het wetsontwerp tot wijziging van Hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1882 (gedrukte stukken zitting 1883—1884, **112**), volgens het betrokken bestek ten laste van den dienst van dat jaar moesten komen, is de laatste, ten gevolge van vertraging der werken door ongunstig weder, eerst na de afsluiting der begrooting van 1882 betaald kunnen worden. Daardoor wordt art. 32 met een onvoorzienen post, ad f 52 500, — zijnde het bedrag van den termijn, na aftrek der verbeurde korting — bezwaard. Van dat bedrag kan f 9400 bestreden worden uit andere onderdeelen van het artikel, die niet ten volle besteed worden. Verhooging van den post met f 43 100 is dus noodig.

Ad art. 43. Na het opmaken der Staatsbegrooting voor 1883 is gebleken, dat de zuidelijke oever van Vlieland sterk afnemende en verdediging van het strand dringend noodig was. Het maken dier oeververdediging heeft eene overschrijding van het artikel met het aangevraagde bedrag van f 8500 veroorzaakt.

Ad art. 45. Blijkens noot 32 van den toelichtenden staat behoorende bij de ontwerp-begrooting voor 1882 en noot 37 van dien bij het ontwerp voor den dienst van 1883 gevoegd, is bij die begrootingen gerekend op de kosten van vernieuwing der ophaalbrug over de zeesluis de Nieuwe Zijlen. De belangrijke voordeelen die eene draaibrug boven eene ophaalbrug aanbiedt, hebben er toe geleid,

niet tot vernieuwing van de bestaande brug, maar tot hare vervanging door eene draaibrug over te gaan. De meerdere uitgave die hiervan het gevolg was, heeft tot overschrijding van het artikel met f 2200 geleid.

Ad art. 71. Door aanvaring zijn in December 1882 de voor- en achterhar van de sluisdeur van het benedensluishoofd te Sas van Gent gebroken en is de deur zelve beschadigd. Daar die deelen van de sluis reeds in slechten toestand verkeerden, kon van den gezagvoerder van het schip dat de beschadiging veroorzaakte, slechts gedeeltelijke terugbetaling der herstellingskosten worden geëischt. De betaling van het overblijvende gedeelte door den Staat heeft een tekort op het artikel van f 2540 veroorzaakt.

Ad art. 73. Bij het uitnemen en schoonmaken van de ijzeren deuren in de groote sluizen van het kanaal door Zuid-Beveland is gebleken, dat al de deuren in meerdere of mindere mate herstelling behoefden. Aangezien op de kosten daarvan bij de samenstelling der begrooting voor 1883 niet was gerekend, is een tekort van f 4400 op het betrokken artikel ontstaan.

Ad art. 77. De gelden voor de uitvoering van werken tot verbetering van het Meppelerdiep, blijkens noot 45 van den toelichtenden staat behoorende bij de begrooting voor 1881, in het bedrag van art. 60 dier begrooting begrepen, zijn niet geheel voor dat doel benuttigd kunnen worden. Vertraging in de oplevering der werken is oorzaak geweest, dat een gedeelte der aannemingssom eerst in 1883, dus na afsluiting der begrooting voor 1881, uitbetaald kon worden. Daardoor is op het artikel een tekort van f 22 332 ontstaan.

Tevens veroorzaakten het herstellen van eenige gebroken ijzeren ankers van de watersloof, waarop de muur van den westhavendam te Zwartsluis rust, en het leveren van eenige meerdere materialen dan waarop voor de bevestiging van de nieuwe kanaalboorden van het Meppelerdiep gerekend was, overschrijding van het toegestane bedrag.

Verhooging van het artikel met f 24 120 is door die beide omstandigheden noodig geworden.

Ad art. 93. Onvoorziene herstellingen aan de gebouwen en vaartuigen en de gierkabelinrichting van het veer te Zaltbommel, alsmede het in dienst stellen van eene veerstoomboot, gedurende den tijd dat van den gierkabel geen gebruik kon worden gemaakt, zijn oorzaak geweest dat het bij art. 93 toegestaan bedrag met f 1225 is overschreden.

Ad art 104. Het is gebleken dat het bedrag der reis- en verblijfkosten van het personeel der landsgebouwen bij het opmaken der begrooting te laag is geraamd. Daarom wordt verhooging van het artikel met het ontbrekende bedrag, ad f 850, voorgesteld.

Ad art. 105. Bij art. 88 der begrooting van 1882 werden de noodige gelden voor verbouwing der stallen op het Bleijenburg tot archieflokalen toegestaan.

Vertraging door onvoorziene omstandigheden was oorzaak dat een gedeelte der aannemingssom van dat werk eerst in 1883, na de afsluiting der begrooting voor 1882 kon worden betaald.

Daar dit bij de samenstelling der begrooting voor 1883 niet was te voorzien, is op het artikel een tekort van f 3900.

Ad art. 106. Bij de begrooting voor 1880 was er op gerekend, dat de laatste betalingstermijnen voor de levering en plaatsing van verwarmingstoestellen met heeteluchtgeleidingen in het gebouw van het Departement van Justitie, uit die begrooting zouden kunnen worden voldaan. Het kwam echter nader wenschelijk voor, die levering en plaatsing niet geheel te effectueeren vóór het gebouw voltooid was. Dientengevolge konden bedoelde termijnen eerst in 1883 worden voldaan.

Hierdoor en door de omstandigheid dat eenige meerdere werkzaamheden en leveringen bij den aanbouw van het Departement noodig bleken, is overschrijding van den betrokken begrootingspost met f 6510 veroorzaakt.

Ad art. 133. Het tekort is het gevolg van de meerdere uitbreiding der pakketpost dan waarop bij de raming der behoefte was gerekend.

Ad art. 134. Dit tekort is in het algemeen het gevolg van de uitbreiding der werkzaamheden op de postkantoren. De invoering der pakketpost heeft ook op de uitgaven tot dat artikel behoorende, invloed uitgeoefend.

Ad art. 136. Meerdere uitbreiding der pakketpost dan waarop bij de raming kon worden gerekend veroorzaakte dit tekort.

Ad art. 143. De uitbreiding welke deze tak van dienst heeft ondergaan, veroorzaakte dat de uitgaven de raming met het voorgestelde bedrag hebben overschreden

Ad art. 152. Meer uitgaven dan waarop bij de raming kon worden gerekend, zoowel door het toekennen van pensioenen als door minder versterf bij de gepensionneerden, maakt verhooging van dit artikel noodzakelijk.

Ad art. 154. Door het toekennen van wachtgeld aan een ambtenaar van het ijkwezen en aan beambten van den waterstaat, waarop bij het opmaken der begrooting voor 1883 niet was gerekend, is het tekort ontstaan.

De bovenbedoelde verhoogingen kunnen niet uit den post voor onvoorziene uitgaven worden gekweten.

Door vermindering van art. 56, dat daartoe de gelegenheid aanbiedt, behoeft het eindcijfer geene verandering te ondergaan.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[81. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan
de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot wijziging van de begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen over 1883.

De toelichtende memorie die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Berg, den 3den October 1884.

WILLEM.

[81. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben dat de noodzakelijkheid is gebleken tot wijziging van de begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienstjaar 1883, vastgesteld bij de wetten van 28 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 16) en 30 December 1883 (*Staatsblad* n°. 252);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Het navolgend onderartikel van artikel 1 der begrooting van uitgaven ten behoeve van den aanleg van Staatsspoorwegen voor den dienst van 1883 wordt verhoogd, te weten:

Artikel 14. Aanleg van den spoorweg van *Dordrecht* naar *Elst*, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen, met *veertien duizend vierhonderd een en twintig gulden* (f 14 421) en daardoor gebracht op *een millioen negenhonderd vier en vijftig duizend vierhonderd een en twintig gulden* (f 1 954 421).

Artikel 2.

Daarentegen wordt het volgende onderartikel van artikel 1 van meergemelde begrooting verminderd, te weten:

Artikel 28. Uitbreiding van de spoorwegen van *Zevenbergen* naar de Belgische grens en van *Roosendaal* naar *Breda*, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen, met *veertien duizend vierhonderd een en twintig gulden* (f 14 421) en daardoor gebracht op *driehonderd elf duizend tweehonderd negen en zeventig gulden* (f 311 279).

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,

[81. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Tot toelichting van de in het nevensgaand wetsontwerp voorgestelde verhooging van onderartikel 14 moge het volgende dienen.

Van het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs- en eenige verdere werken voor den spoorweg Gorinchem-Geldermalsen, moest volgens bestek n°. 718, het geheele werk, nà verlenging van de gestelde tijdsbepaling ten gevolge van oponthoud door de onteigening, voor de eerste maal geheel voltooid zijn opgeleverd vóór 1 November 1882 en een jaar daarna andermaal opgeleverd worden.

Daar volgens de oorspronkelijke tijdsbepaling de laatste of onderhoudstermijn op 1 November 1882 ten laste van dat dienstjaar had moeten komen, is in de begrooting voor 1883 op betalingen ten behoeve van dat werk niet gerekend.

Ten gevolge van verzakkingen van de aardebaan in den polder Acquoi, waren de aannemers verhinderd het werk vóór 1 November 1882 op te leveren en werd hun op den 48sten termijn daarvan eene betaling op rekening ad f 20 000 verleend.

Door die verzakkingen werd het werk dan ook eerst op 1 Augustus 1883 volledig opgeleverd en kregen de aannemers daardoor aanspraak op het restant van den 48sten termijn of . . . . . f 30 304,00
ten laste van den dienst van 1883.

Eveneens kwam ten laste van dat dienstjaar wegens:

a. staten van meer werk tot een gezamenlijk bedrag van	52 076,04
b. overeenkomsten tot wijziging der aardewerken, gezamenlijk.	53 588,00
c. het op 1 December 1883 in exploitatie overgeven van het gedeelte spoorweg Gorinchem-Geldermalsen, waardoor de aannemers van het onderhoud van het werk ontheven werden, een gezamenlijk bedrag van . . . als vergoeding aan waterschapsbesturen voor kosten van overname in beheer en onderhoud van wegen, watergangen enz., die daarop krachtens in 1880 en 1881 gesloten overeenkomsten, op 1 December 1883 aanspraak verkregen hebben.	80 371,56
Totaal f	216 339,60
In dit bedrag komt ten goede . . . . wegens twee minder verwerkte termijnen dan waarop in de begrooting was gerekend van de in 1881 aanbestede werken voor het gedeelte tusschen de Merwede en Gorinchem.	90 680,00
Blijft f	125 659,60

als uitgaaf waarop voor den dienst van 1883 niet gerekend is kunnen worden.

Door de overgave in exploitatie op 1 December 1883, waren de aannemers ontheven van het verplichte onderhoud der werken tot 1 Augustus 1884, en verkregen

daardoor aanspraak op de betaling van den laatsten termijn, en wel:

a. de aannemers na aftrek voor minder onderhoud	f	39 402,84
b. de Generale Thesaurie als bate voor vermist materiaal		1 141,16
c. alsvoren voor het vernieuwingsfonds der Staatsspoorwegen		4 880,00
d. de Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen voor het zand- en ballastfonds		4 880,00
of te zamen	f	50 304,00

dat mede ten laste van den dienst van 1883 moest verevend worden.

Daar hiervoor slechts f 35 883,69 beschikbaar was, is de betaling van dien termijn bij assignatie op latere verevening gedaan, om reden uit onderstaande tabel blijkt dat de onvoorziene uitgaven ontoereikend waren om in het tekort ten bedrage van f 14 420,31 te voorzien.

ARTIKEL.	Uitgaven gedaan of nog te doen.	Bedrag van het artikel in de begrooting uitgetrokken.	VERHOOGD door af- en overschrijving uit artikel 34 tot	VERHOOGD door af- en overschrijving uit artikel 34 met	Blijft noodig.
3	f 40 383,67⁵	f 40 000,00	f 40 400,00	f 400,00	
4	10 772,44⁵	10 000,00	10 775,00	775,00	
8	373 333,45	256 000,00	373 820,00	117 820,00	
12	22 638,69	666,60	22 639,60	21 973,00	
14	1 954 420,31	1 940 000,00	»	»	f 14 420,31
17	1 259 207,12⁵	1 067 000,00	1 259 217,00	192 210,00	
18	336 702,00	125 000,00	341 000,00	216 000,00	
23	25 500,84⁵	1 000,00	25 502,00	24 502,00	
31	47 480,20⁵	*Memorie.*	47 681,00	47 681,00	
32	537 219,80⁵	493 000,00	537 219,80⁵	44 219,80⁵	
33	208 023,34⁵	200 000,00	208 023,34⁵	8 023,34⁵	
				f 673 604,15	
34	Onvoorziene uitgaven f 756 793,40, waaruit betaald . .			80 656,89⁵	
Aldus beschikt over het bedrag toegestaan bij artikel 34, met				f 754 261,04⁵	
			Blijft over . .	f 2 532,35⁵	

Betreffende de voorgestelde vermindering heeft de ondergeteekende de eer mede te deelen:

De uitbreiding van de spoorwegen van Zevenbergen naar de Belgische grens en van Roosendaal naar Breda, aanvankelijk geraamd op f 370 000, doch bij de wet van 30 December 1883 (*Staatsblad* n°. 252), verminderd met f 44 300, heeft f 77 759,37⁵ meer gevorderd dan blijkens de Memorie van Toelichting tot dat wetsontwerp was geraamd, of in het geheel f 302 003,16⁵, zoodat nog f 23 696,83⁵ beschikbaar blijft.

Hierdoor biedt onderartikel 28 der begrooting de gelegenheid aan tot vermindering, waardoor het eindcijfer geene verandering behoeft te ondergaan.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

A 135

82.]

VERSLAG over de verrichtingen aangaande het armbestuur over 1882.

NB. Al de tot dit verslag behoorende bescheiden zijn in het afzonderlijk bij deze Bijlagen gevoegde deel BIJLAGE D vereenigd.

Wijziging van art. 1 der wet 20 Juli 1884 (*Stbl.* n°. 146), betreffende het aangaan eener geldleening ten laste van den Staat.

[83. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet, tot wijziging van artikel 1 der wet van den 20sten Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 146), betreffende het aangaan eener geldleening ten laste van den Staat.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen wij U in Gods heilige bescherming.

Berg, den 7den October 1884.

WILLEM.

[83. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de wenschelijkheid is gebleken van eene wijziging van artikel 1 der wet van den 20sten Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 146);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De aan het slot van het tweede lid van artikel 1 der wet van den 20sten Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 146) voorkomende woorden „*hoogstens zestig millioen gulden*" worden vervangen door: „*zestig millioen vier duizend vierhonderd zeventig gulden.*"

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

[83. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij artikel 1 der wet van 20 Juli 1884 (*Staatsblad n°.* 146) werd machtiging verleend tot tegeldemaking van zoodanig nominaal bedrag aan schuldbekentenissen, als noodig zou zijn tot verkrijging eener som van hoogstens zestig millioen gulden.

Bij eene letterlijke toepasssing van die bepaling zou het bedrag der geldleening tegen den daarvoor geboden koers van $100^{51}/_{100}$ ten honderd moeten gesteld zijn op even f 59 695 550. Daar het evenwel, vooral ook met het oog op de bepalingen nopens amortisatie en aflossing, wenschelijk voorkwam het nominaal kapitaal der leening op een rond cijfer te bepalen, heeft de ondergeteekende gemeend f 4450 meer uit te mogen geven dan waartoe de bevoegdheid bij de bovenaangehaalde wetsbepaling was toegestaan. De tegenwoordige voordracht heeft de strekking om die handelwijze alsnog door de Wetgevende Macht te doen goedkeuren.

De ondergeteekende maakt zich deze gelegenheid ten nutte om de voornaamste bepalingen, waaronder de onderwerpelijke geldleening is te gelde gemaakt, ter kennis van de Staten-Generaal te brengen. De ter zake gesloten overeenkomst zelve zal nader nevens de af te leggen rekening worden overgelegd.

Krachtens art. 1 der bovenaangehaalde leeningswet zijn verkocht aan de Nederlandsche Handelmaatschappij, de Amsterdamsche Bank en de Amsterdamsche succursale der Banque de Paris et des Pays-Bas, 59 700 schuldbekentenissen aan toonder, elk groot f 1000, ten laste van het Koninkrijk der Nederlanden, waarvan de rente, ad 4 ten honderd 's jaars, is ingegaan op 1 Augustus 1884.

De koopprijs dier stukken, ad $100^{51}/_{100}$ ten honderd, vermeerderd met de rente, ad 4 ten honderd 's jaars, van den 1 Augustus 1884 af, moet in termijnen gestort worden, in dier voege dat door de koopers te betalen is:

Op	4	Augustus	1884	wegens	kapitaal	. .	f	3 015 300	en voor rente . .	f 1 000,00
»	2	September	»	»	»	. .		6 030 600	» » » . .	20 666,66⅔
»	1	October	»	»	»	. .		20 102 000	» » » . .	133 333,33⅓
»	1	November	»	»	»	. .		8 040 800	» » » . .	80 000,00
»	1	December	»	»	»	. .		7 035 700	» » » . .	93 333,33⅓
»	2	Januari	1885	»	»	. .		12 061 200	» » » . .	201 333,33⅓
»	2	Februari	»	»	»	. .		3 718 870	» » » . .	74 411,11
		Totaal		wegens	kapitaal	. .	f	60 004 470	en voor rente . .	f 604 077,78

Vervroegde betaling is niet toegelaten, en boete bedreigd voor het geval dat de koopers in gebreke mochten blijven het door hen verschuldigde op de daarvoor bepaalde dagen te voldoen, terwijl eindelijk eene zekerheid van f 3 000 000 voor de richtige nakoming der overeenkomst is bedongen en gesteld.

De verplichtingen van den Staat bestaan in de levering op de meergenoemde dagen van een evenredig nominaal bedrag aan recepissen aan toonder van f 1 000, en tot een beperkt getal van f 100, voor welke stukken vóór den 1sten Maart 1885 definitieve schuldbekentenissen aan toonder zullen worden beschikbaar gesteld.

Voorts heeft de Minister zich voorbehouden de recepissen, waarover in het belang der uitgifte van de leening moet beschikt worden, vroeger dan op de bovengenoemde dagen af te doen leveren, en om, mede in het belang dier uitgifte, niet volgefourneerde in stede van volgefourneerde recepissen uit te geven.

Naar aanleiding der bij de Memoriën van Toelichting en van Antwoord betreffende het leeningsontwerp gedane toezeggingen, wordt ten slotte hier aangeteekend, dat eene wetsvoordracht tot regeling der bestemming van de door deze leening in 's lands schatkist ontvangen gelden, nà ontvangst van den laatsten termijn van den koopprijs en dus in de maand Februari 1885, nevens de af te leggen geldelijke verantwoording aan de Wetgevende Macht zal worden ingediend.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[**84.** 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan
de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot verhooging van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1884.

De toelichtende memorie die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Berg, den 7den October 1884.

WILLEM.

[**84.** 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken tot verhooging van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1884, vastgesteld bij de wetten van 27 Januari en 11 Juli 1884 (*Staatsbladen* nos. 19 en 144);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Artikel 141 van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1884, subsidiën, toelagen en verdere uitgaven voor de nijverheid en den landbouw, wordt verhoogd met *vijf en zeventig duizend gulden* (f 75 000) en daardoor gebracht op *honderd acht en zeventig duizend gulden* (f 178 000).

Artikel 2.

Ten gevolge van voorschreven verhooging worden het totaal der IIIde afdeeling van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1884 en het eindcijfer van genoemd hoofdstuk mede verhoogd met een bedrag van *vijf en zeventig duizend gulden.*

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,

[**84.** 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Gelijk bekend is, zal op 2 Mei 1885, onder het beschermheerschap van Zijne Majesteit den Koning der Belgen, te Antwerpen eene internationale tentoonstelling worden geopend, omvattende alle takken van nijverheid, scheepvaart, landbouw, enz. welke op de groote internationale tentoonstellingen plegen te worden vertegenwoordigd.

De Belgische Regeering heeft hare belangstelling in deze tentoonstelling getoond door de aanwijzing van officieele commissarissen en de benoeming eener commissie, die onder het voorzitterschap van Z. K. H. den Graaf van Vlaanderen, bestemd is de Belgische industrieelen tot deelneming aan te sporen.

Deze commissie heeft de Nederlandsche Regeering uitgenoodigd ook harerzijds eene commissie in te stellen om de deelneming hier te lande aan de tentoonstelling te bevorderen en te leiden.

Uit de talrijke bij de Regeering ingekomen adressen van de officieele organen van handel en nijverheid, alle de strekking hebbende dat van Regeeringswege eene commissie in het leven worde geroepen, aan welke de behartiging der belangen van de Nederlandsche inzenders zou kunnen worden toevertrouwd, laat het zich aanzien dat de Nederlandsche nijveren en handelaren die aan alle wereldtentoonstellingen hebben deelgenomen, dit in geene mindere mate zullen doen, waar het geldt eenen internationalen wedstrijd in de grootste koopstad van een naburig Rijk, waarmede in Nederland veelzijdige betrekkingen worden onderhouden.

De ondergeteekende is van oordeel, dat de duidelijk uitgesproken wenschen der Nederlandsche industrieelen en handelaren behooren te worden bevredigd, daargelaten nog, dat de van de Regeering gevraagde bemoeiing passend is tegenover de Belgische Regeering, die zich aan de in 1883 te Amsterdam gehouden Internationale koloniale- en uitvoerhandeltentoonstelling veel heeft laten gelegen liggen en van wier vriendschappelijke verhouding tot de Nederlandsche Regeering in den laatsten tijd opnieuw genoegzaam gebleken is.

Het heeft daarom Zijner Majesteit behaagd bij Hoogstdeszelfs besluit van 14 Augustus 1884 no. 15, eene Hoofdcommissie in te stellen, aan welke de behartiging der Nederlandsche belangen op de meergenoemde tentoonstelling is opgedragen.

Wil het doel waartoe deze Hoofdcommissie is ingesteld op waardige wijze worden bereikt, dan mogen haar de middelen welke daarvoor noodig zijn niet worden onthouden.

Hoewel eene juiste raming van het daartoe vereischte bedrag uit den aard der zaak niet wel mogelijk is, is op grond der bij vroegere wereldtentoonstellingen verkregen ervaring en met het oog op de voorwaarden, welke aan de deelneming aan de betrokken tentoonstelling verbonden zijn, door de Hoofdcommissie eene begrooting van kosten opgemaakt.

Op die begrooting is in de eerste plaats uitgetrokken een bedrag van f 37 500 voor tegemoetkoming aan de Nederlandsche inzenders voor de huur van plaatsruimte. Daardoor zal het mogelijk zijn de plaatsruimte in plaats van voor 70 à 135 francs, welke prijs volgens het tentoonstellingstarief wordt gevorderd, aan de Nederlandsche inzenders voor f 15 per M^2, dezelfde prijs welke door de Belgische inzenders wordt betaald, te verschaffen.

Voor decoratief is door de Hoofdcommissie geraamd f 35 000. Daarbij is in het oog te houden dat vermoedelijk aan de Nederlandsche afdeeling eene eereplaats aan den hoofdingang van het gebouw zal worden aangewezen en dientengevolge de versiering van een deel van die afdeeling in overeenstemming moet worden gebracht met die van het nevenliggend Belgisch gedeelte.

Het vervoer der goederen van het station te Antwerpen tot in de tentoonstelling zal, met het lossen, laden, enz. daarvan vermoedelijk eene uitgaaf van f 15 000 vorderen.

Voorts is voor toezicht en bewaking f 7000, voor reis-

en verblijfkosten der commissie en der juryleden f 15 000, voor bureelkosten f 10 000 geraamd, terwijl voor het opstellen, in gereedheid brengen enz. van Rijks-inzendingen eene uitgaaf van f 20 000 is begroot en eindelijk eene post van f 10 000 voor onvoorziene kosten wordt gevraagd.

Het totaal bedrag der raming bedraagt alzoo ongeveer f 150 000.

Na vergelijking met de uitgaven welke voor de tentoonstellingen te Weenen en te Parijs werden gedaan (respectievelijk ongeveer f 94 000 en f 250 000) en met het oog op de omstandigheid, dat voor de plaatsruimte, welke op de beide genoemde tentoonstellingen kosteloos is verstrekt, te Antwerpen een niet onaanzienlijk bedrag moet worden betaald, meent de ondergeteekende dat, zal de Nederlandsche nijverheid op die tentoonstelling eene waardige plaats bekleeden, aan de Hoofdcommissie een crediet tot het door haar geraamd maximum-bedrag van f 150 000 zal moeten worden verleend.

Ten opzichte van de betaling van dit crediet stelt de ondergeteekende voor, de helft van het bedrag ten laste te brengen van het dienstjaar 1884, de andere helft ten laste van het dienstjaar 1885.

Tot voorziening in de betaling van de eerste helft strekt nevensgaand wetsontwerp, terwijl, na eventueele bekrachtiging daarvan, de noodige voorstellen zullen worden gedaan om de andere helft ten laste der Staatsbegrooting voor 1885 te brengen.

Met betrekking tot de middelen tot dekking der bovenbedoelde uitgaaf voor 1884 zij opgemerkt, dat de benoodigde som ruimschoots kan worden gevonden uit de gelden welke de Minister van Financiën ingevolge de hem verleende bevoegdheid, tijdelijk ter leen kan opnemen.

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,

VAN BEN BERGH.

[85. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot aanvulling van artikel 3 der wet van den 30sten December 1883 (*Staatsblad* n°. 251), houdende vaststelling van het VIIde hoofdstuk A der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1884.

De toelichtende memorie die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Berg, den 7den October 1884.

WILLEM.

[85. 2]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, ten gevolge van de uitvoering van artikel 5 der wet van den 20sten Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 146), de noodzakelijkheid is gebleken, om artikel 3 der wet van den 30sten December 1883 (*Staatsblad* n°. 251) aan te vullen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Het tweede lid van artikel 3 der wet van den 30sten December 1883 (*Staatsblad* n°. 251) wordt gelezen als volgt:

» Op gelijke wijze kan voormeld artikel 4 door overschrijving uit de artikelen 5 en 8 worden aangevuld, indien en voor zoover de uitvoering van artikel 5 der wet van den 5den Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 87) en van artikel 5 der wet van den 20sten Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 146) zulks noodig maakt."

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

[85. 3.

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Ter uitvoering van art. 5 der wet van den 20sten Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 146) zijn bij Koninklijk besluit van den 17den Augustus 1884 (*Staatsblad* n°. 192) bepalingen vastgesteld, omtrent de verwisseling van schuldbekentenissen der bij die wet vastgestelde geldleening tegen inschrijving op het Grootboek der 4 ten honderd rentegevende Nationale schuld.

Reeds dadelijk na het in werking treden van dat besluit is van de bevoegdheid tot die verwisseling een ruim gebruik gemaakt. Van den 27sten Augustus tot en met den 5den September 1884 zijn door den Agent van het Ministerie van Financiën te Amsterdam bewijzen afgegeven tot een nominaal bedrag van f 3 315 600, rechtgevende op inschrijving in het Grootboek der 4 percents nationale schuld, met ingang van rente sedert 1 April 1884. Op 1 October 1884 moet van dat kapitaal een halfjaar rente betaald worden ten laste van art. 4 van het VIIde hoofdstuk *A* der Staatsbegrooting voor 1884, ten bedrage van f 66 312. Vermits de bij dat artikel toegestane som daartoe niet toereikend is, zal alsnog dienen bepaald te worden dat de onderwerpelijke begrootingspost voor den dienst 1884 mag worden aangevuld door overschrijving uit het bij art. 8 der bovenaangehaalde leeningswet gewijzigd art. 8 van hoofdstuk VII *A* der Staatsbegrooting.

Het tegenwoordig wetsvoorstel strekt om de bevoegdheid tot dergelijke overschrijving te verleenen. Gelijk vanzelf spreekt, zullen daaruit geen meerdere uitgaven wegens rente of anderszins voortvloeien.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[86. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot vaststelling van het slot der rekening van ontvangsten en uitgaven voor Nederlandsch-Indië over het dienstjaar 1875.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Berg, den 7den October 1884.

WILLEM.

[86. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat volgens art. 74 der wet van 23 April 1864 (*Staatsblad* n°. 35) het slot der rekening van de koloniale ontvangsten en uitgaven voor Nederlandsch-Indië door de wet behoort te worden vastgesteld;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Het slot der rekening van de koloniale ontvangsten en uitgaven voor Nederlandsch-Indië over het dienstjaar 1875 wordt vastgesteld als volgt:

De ontvangsten bedragen *honderd vijf en zestig millioen zevenhonderd zes en tachtig duizend tweehonderd vijf en dertig gulden vijf en een halven cent* (f 165 786 235,05½.

De uitgaven bedragen *honderd vier en vijftig millioen tweehonderd negen en veertig duizend vijfhonderd drie en negentig gulden zeven en twintig en een halven cent* (f 154 249 593,27½).

Het voordeelig slot der rekening bedraagt *elf millioen vijfhonderd zes en dertig duizend zeshonderd een en veertig gulden acht en zeventig cent* (f 11 536 641,78).

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Koloniën,

[86. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Onder dagteekening van 8 Mei 1884 heeft de Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië aan het Departement van Koloniën gezonden de rekening van ontvangsten en uitgaven wegens het IIde hoofdstuk der begrooting voor het dienstjaar 1875, vergezeld van het verslag der Algemeene Rekenkamer en bijlagen.

Ingevolge het voorschrift van art. 80 der wet van 23 April 1864 (*Staatsblad* n°. 35) is uit de gemelde rekening en die van de ontvangsten en uitgaven hier te lande eene algemeene rekening over het dienstjaar 1875 samengesteld.

De begrooting is oorspronkelijk vastgesteld bij de wetten van 3 December 1874 (*Staatsbladen* nos. 194 tot en met 197).

Het eindcijfer van het Iste hoofdstuk der uitgaven bedroeg toen	f	28 403 157,00
en is sedert verhoogd bij de wetten van:		
6 April 1875 (*Staatsblad* n°. 61) met	f	350 000,00
3 Juni » (» » 106) »		100 000,00
» » » (» » 107) »		5 048 177,37
» » » (» » 108) »		10 000 000,00
8 Sept. » (» » 153) »		1 404 000,00
18 Jan. 1876 (» » 17) »		2 794 500,00
en 18 Dec. » (» » 253) »		362 400,00
	f	48 462 234,37
doch daarentegen verminderd door eene af- en overschrijving op hoofdstuk II der begrooting bij Koninklijk besluit van 30 Juni 1875 (*Staatsblad* n°. 128)		16 000,00
Blijft . . .	f	48 446 234,37

Het IIde hoofdstuk der begrooting van uitgaven werd oorspronkelijk vastgesteld op . . . . . f 98 780 118,00

en is verhoogd bij de wetten van:		
6 April 1875 (*Staatsblad* n°. 61) met	f	650 000,00
8 Sept. » (» » 153) »		300 000,00
en 18 Jan. 1876 (» » 17) »		515 000,00
alsmede door de af- en overschrijving uit hoofdstuk I bij Koninklijk besluit van 30 Juni 1875 (*Staatsblad* n°. 28) met . .		16 000,00
Bovendien zijn aan de begrooting toegevoegd de kredieten, bekrachtigd bij de wetten van:		
8 September 1875 (*Staatsblad* n°. 154) ten bedrage van		220 000,00
28 Juni 1876 (*Staatsblad* n°. 153) ten bedrage van.		4 689 000,00
en 13 December 1877 (*Staatsblad* n°. 274)		10 649 391,00
Te zamen . .	f	115 819 509,00

De middelen en inkomsten zijn in December 1874 geraamd voor het Iste hoofdstuk (Middelen in Nederland) op f 48 842 662,00 en voor het IIde hoofdstuk (Middelen in Nederlandsch-Indië) op f 78 340 613,00.

Aan de raming van hoofdstuk I ad. . f 48 842 662,00

is sedert toegevoegd krachtens de wetten van:

6 April 1875 (*Staatsblad* n°. 61) . .		1 000 000,00
3 Juni » (» » 107) . .		5 048 177,37
» » » (» » 108) . .		10 000 000,00
en 8 Sept. » (» » 153) . .		300 000,00
zoodat die is gebracht op . . .	f	65 190 839,37

De raming van het IIde hoofdstuk der middelen is onveranderd gebleven.

De werkelijke *ontvangsten* hebben bedragen:

in Nederland	f	76 693 975,21⁵
en in Indië		89 092 259,84
	f	165 786 235,05⁵

en de *uitgaven*:

in Nederland . . .	f 49 065 385,52⁵	
en in Indië . . .	105 184 207,75	
		154 249 593,27⁵
Batig slot . . .	f	11 536 641,78

Over dit batig slot is slechts gedeeltelijk beschikt bij art. 3 der wet van 30 Mei 1877 (*Staatsblad* n°. 133), en wel tot een bedrag van f 2 762 000,00, zoodat het overige ad f 8 774 641,78 ter nadere beschikking overblijft.

Ingevolge het hierboven reeds vermeld voorschrift van art. 80 der Comptabiliteitswet, worden hiernevens overgelegd;

1°. een staat der beschikkingen over de geopende kredieten voor uitzending van muntspeciën en voldoening van wissels tot aanvulling van de Indische landskassen, en

2°. een staat van in 1875 op de diensten van 1867 tot en met 1873 uitgegeven, vrijgevallen en verschuldigd gebleven sommen.

De bedenkingen van de Algemeene Rekenkamer tegen de ontvangsten en uitgaven op het Iste hoofdstuk der begrooting zijn beantwoord in kantteekeningen op haar verslag, alsmede in eene afzonderlijke nota (bijlage n°. 12). Tot toelichting van de opmerkingen der Indische Rekenkamer zijn van den Gouverneur-Generaal nadere mededeelingen ontvangen, waarvan de inhoud op het verslag der Kamer bij elke betrokken paragraaf in margine is overgebracht.

Voorts wordt overgelegd eene lijst, opgemaakt ingevolge art. 6 van het Koninklijk besluit van 27 Augustus 1880 (*Staatsblad* n°. 166), aanwijzende de bedenkingen der Algemeene Rekenkamer in Nederlandsch-Indië tegen handelingen van ordonnateurs en hulp-ordonnateurs en de daarop door den Gouverneur-Generaal genomen beslissingen. Die lijst bevat ook enkele posten, welke betrekking hebben tot de dienstjaren 1872, 1873 en 1874, terwijl mede ter voldoening aan het derde lid van art. 8 van genoemd Koninklijk besluit hierbij worden ingediend dergelijke lijsten, betreffende de dienstjaren 1868 en 1869.

Ten slotte wordt hiernevens aangeboden een staat van de artikelen van het IIde hoofdstuk der begrooting van uitgaven, waarvan het toegestaan bedrag door de werkelijke uitgaven is overschreden. Op grond van hetgeen ter zake is aangeteekend aan het slot der Memorie van Toelichting bij het wetsontwerp betreffende de rekening over 1874, meent de ondergeteekende ook thans in overweging te mogen geven in deze overschrijdingen te berusten.

De Minister van Koloniën,
SPRENGER VAN EYK.

[86. 4.]

REKENING wegens de middelen en inkomsten van Nederlandsch-Indië. Hoofdstuk I.

[86. 5.]

REKENING wegens de begrooting van uitgaven voor Nederlandsch-Indië. Hoofdstuk I.

[86. 6.]

REKENING wegens de middelen en inkomsten van Nederlandsch-Indië. Hoofdstuk II.

[86. 7.]

REKENING wegens de begrooting van uitgaven voor Nederlandsch-Indië. Hoofdstuk II.

[86. 8.]

ALGEMEENE REKENING der ontvangsten en uitgaven voor Nederlandsch-Indië.

[86. 9.]

STAAT, aantoonende het gebruik dat in 1875 is gemaakt van de kredieten vermeld sub 2°. van art. 26 der wet van 23 April 1864 (*Staatsblad* n°. 35). (*Niet gedrukt.*)

[86. 10.]

STAAT, aantoonende welke sommen in het dienstjaar 1875, wegens uitgaven op de dienstjaren 1867 tot en met 1873 verevend, uitgegeven, door verjaring vrijgevallen of verschuldigd gebleven zijn. (*Niet gedrukt.*)

[86. 11.]

VERSLAG van de Algemeene Rekenkamer in Nederland, met twee bijlagen, A en B. (*De bijlagen zijn niet gedrukt*).

[86. 12.]

NOTA VAN TOELICHTING der bedenkingen van de genoemde Rekenkamer, vermeld in de bijlagen litt. A en B van haar verslag. (*Niet gedrukt.*)

[86. 13.]

VERSLAG van de Algemeene Rekenkamer in Nederlandsch-Indië, met zeven bijlagen litt. A tot en met G (in één bundel). (*De bijlagen zijn niet gedrukt.*)

[86. 14.]

LIJST van bedenkingen der Algemeene Rekenkamer in Nederlandsch-Indië, tegen handelingen van ordonnateurs en hulpordonnateurs, welke bedenkingen als afgedaan kunnen worden beschouwd. (*Niet gedrukt.*)

[86. 15.]

Als boven betreffende het dienstjaar 1868. (*Niet gedrukt.*)

[86. 16.]

Als boven betreffende het dienstjaar 1869. (*Niet gedrukt.*)

[86. 17.]

STAAT der artikelen van het IIde hoofdstuk der begrooting, welke door de werkelijke uitgaven zijn overschreden.

[86. 18.]

LIJST DER STUKKEN.

BIJLAGEN

VAN HET

VERSLAG DER HANDELINGEN

VAN DE

TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL.

1884-1885.

2de ZITTING.

[1. 1.]

OPENINGSREDE. [Zie *Staatscourant* van 18 November 1884, n°. 272.]

[1. 2.]

ONTWERP-ADRES VAN ANTWOORD *op de Openingsrede.* (Alleen voor de leden gedrukt.)

[1. 3.]

GEWIJZIGD ONTWERP-ADRES VAN ANTWOORD *op de Openingsrede.*

SIRE!

De Tweede Kamer der Staten-Generaal waardeert het met dankbaarheid, dat de vergadering der Volksvertegenwoordiging weder door Uwe Majesteit mocht worden geopend.

Diep doordrongen van den ernst der haar opgelegde taak, zal zij doen wat in haar vermogen is om te voorkomen dat 's lands belangen schade lijden door de stoornis, in de gewone parlementaire werkzaamheden ondervonden.

Belangrijke wetsontwerpen, waaronder voorstellen tot herziening der Grondwet, zijn haar reeds bekend of in hare vorige bijeenkomst aangekondigd. Aan deze en aan de verdere onderwerpen van wetgeving, welke zij zal hebben te overwegen, met name ook aan de regeling der voogdij van Uwer Majesteits beminde Dochter, zal zij met nauwgezetheid hare zorgen wijden.

Moge de Almachtige den arbeid van Uwe Majesteit en van de Staten-Generaal met Zijnen onmisbaren zegen bekroonen.

[1. 4.]

ADRES VAN ANTWOORD *op de Openingsrede.*

SIRE!

De Tweede Kamer der Staten-Generaal waardeert het met dankbaarheid, dat de vergadering der Volksvertegenwoordiging weder door Uwe Majesteit mocht worden geopend.

Diep doordrongen van den ernst der haar opgelegde taak, zal zij doen wat in haar vermogen is om te voorkomen dat 's lands belangen schade lijden door de stoornis, in de gewone parlementaire werkzaamheden ondervonden.

Belangrijke wetsontwerpen, waaronder voorstellen tot herziening der Grondwet, zijn haar reeds bekend of in hare vorige bijeenkomst aangekondigd. Aan deze en aan de verdere onderwerpen van wetgeving, welke zij zal hebben te overwegen, met name ook aan de regeling der voogdij van Uwer Majesteits beminde Dochter, zal zij met nauwgezetheid hare zorgen wijden.

Moge de Almachtige den arbeid van Uwe Majesteit en van de Staten-Generaal met Zijnen onmisbaren zegen bekroonen.

Nadat het bovenstaande Adres van antwoord den 25sten November 1884 door eene Commissie uit de Tweede Kamer den Koning was aangeboden, heeft Zijne Majesteit het volgende geantwoord:

» MIJNE HEEREN!

»Met genoegen ontvang Ik het Adres van antwoord van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, voor de aanbieding waarvan Ik U, Mijne Heeren, verzoek wel Mijnen dank aan de Kamer te willen overbrengen."

[2. 1.

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van *Suriname* voor het dienstjaar 1885.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 18den November 1884.

WILLEM.

[2. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, ingevolge art. 112 der wet van 31 Mei 1865 (*Staatsblad* n°. 55), de koloniale huishoudelijke begrooting van *Suriname* voor 1885 definitief behoort te worden vastgesteld door de wet, aangezien tot aanvulling van de koloniale middelen eene bijdrage wordt gevorderd uit 's Rijks schatkist;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De koloniale huishoudelijke begrooting van *Suriname* voor het dienstjaar 1885 wordt, voor zooveel de *uitgaven* betreft, definitief vastgesteld als volgt:

Iste AFDEELING.

Gouvernements-secretarie, Koloniale Staten en algemeene dienst.

Gouvernements-secretarie.

Artikel 1. Traktementen en toelagen van den gouvernements-secretaris en de verdere ambtenaren en bedienden . . . . . f	25 027,75
Artikel 2. Bureel- en lokaalbehoeften, bindloon, abonnement op couranten en andere uitgaven ten behoeve van de gouvernements-secretarie, van den raad vanbestuur en van den burgerlijken stand, zoomede boek- en drukwerken en andere uitgaven voor den algemeenen dienst en kosten van vergaderingen voor gouvernements-commissiën	6 975,00
Artikel 3. Drukwerken en advertentiekosten voor den administratieven dienst	5 000,00

Koloniale Staten.

Artikel 4. Traktementen van den griffier, den commies ter griffie en den huisbewaarder en bode	6 900,00
Transporteeren f	43 902,75

Per transport f	43 902,75
Artikel 5. Bureel-, lokaal- en andere huishoudelijke behoeften, drukwerken, en aankoop van boeken	4 900,00

Districts-besturen.

Artikel 6. Traktementen en fouragegeld van de districtscommissarissen en van hunne secretarissen en klerken, en abonnement voor bureelkosten van commissarissen en burgerkapiteins, alsmede traktement van den ambtenaar aan de Marowijne en abonnement ter bestrijding van de kosten van geneeskundige behandeling van dien ambtenaar en zijn gezin.	52 840,00
Artikel 7. Loon en kleeding der roeiers van de vaartuigen ten dienste van de districtscommissarissen en van den ambtenaar aan de Marowijne . .	11 500,00

Toezicht op de Boschnegers en Indianen.

Artikel 8. Traktementen van den posthouder en de opperhoofden van de Boschnegers en Indianen en abonnement voor reiskosten	2 170,00
Artikel 9. Schrijfbehoeften, transportkosten, loonen en geschenken ter vergelding van kleine diensten en begrafeniskosten van Boschnegers en Indianen	1 174,00

IJkwezen.

Artikel 10. Traktement en belooning van het personeel bij het ijkwezen.	2 000,00
Artikel 11. Reis-, verblijf- en bureelkosten, aankoop en herstelling van werktuigen en gereedschappen en andere uitgaven	300,00

Transportkosten van ambtenaren en gepensionneerden.

Artikel 12. Uit- en terugzending van burgerlijke ambtenaren, benevens transport van met verlof gaande of van verlof terugkeerende en gepensionneerde ambtenaren met hunne gezinnen	10 000,00
Artikel 13. Verplaatsingskosten binnen de kolonie van ambtenaren, beambten en andere personen in kolonialen dienst	4 000,00

Volksfeesten.

Artikel 14. Uitgaven ter viering van 's Konings verjaardag	1 100,00
f	133 886,75
Transporteeren f	133 886,75

	Per transport f	133 886,75
IIde AFDEELING.		
Justitie en politie.		
Hof van justitie en parket van den procureur-generaal.		
Artikel 15. Traktementen en toelagen van den president, de leden, den procureur-generaal, den advocaat-generaal, den griffier, den substituut-griffier en de verdere ambtenaren en surnumerairs ter griffie en op het parket, alsmede den bode van het hof van justitie . . . . f	66 547,50	
Artikel 16. Bureel- en andere huishoudelijke behoeften voor het hof van justitie en het parket van den procureur-generaal	1 056,80	
Kantongerecht te Paramaribo.		
Artikel 17. Traktementen en toelagen van den kantonrechter, den griffier en de ambtenaren ter griffie van het kantongerecht te Paramaribo	11 100,00	
Artikel 18. Abonnement voor den griffier van het kantongerecht te Paramaribo, voor bureel- en andere huishoudelijke uitgaven	250,00	
Rechtsmacht in de districten.		
Artikel 19. Traktementen en personeele toelagen van de kantonrechters van Nickerie en Coronie en hunne griffiers, en van de ommegaande rechters en hunne griffiers	29 600,00	
Artikel 20. Bureel- en reiskosten	1 380,00	
Artikel 21. Loon en kleeding der roeiers op de vaartuigen ten dienste van den kantonrechter van Coronie en de ommegaande rechters	4 800,00	
Gevangeniswezen.		
Artikel 22. Bewaking van veroordeelden en gedetineerden	9 992,00	
Artikel 23. Voeding, kleeding, ligging, bewassching, genees- en heelkundige verpleging en verschillende andere uitgaven voor gedetineerden en veroordeelden.	39 800,00	
Artikel 24. Toelage aan den persoon, belast met de zorg voor het opslaan en de geregelde verzending der goederen voor de gestraften in de districten .	250,00	
Artikel 25. Gereedschappen, werktuigen, verlichting en andere huishoudelijke behoeften van de gevangenissen en arresthuizen	3 500,00	
Artikel 26. Reiskosten, schrijfbehoeften en schrijfloonen van de commissiën van administratie	500,00	
Transporteeren f	168 776,30 f	133 886,75

Per transport f	168 776,30 f	133 886,75
Rechterlijke politie.		
Artikel 27. Traktementen van het politiepersoneel	132 080,00	
Artikel 28. Andere uitgaven ten dienste van de politie . .	25 507,20	
Artikel 29. Toelage aan den persoon, belast met de zorg voor het opslaan, het verzenden en het verrekenen der goederen voor de beambten van politie, gestationneerd in de goudvelden en andere afgelegen plaatsen .	50,00	
Artikel 30. Verwijdering van uit Cayenne ontvluchte gedeporteerden.	*Memorie.*	
Administratieve politie.		
Artikel 31. Traktement en toelagen van het personeel der brandweer	1 950,00	
Artikel 32. Materieel van de brandweer.	2 000,00	
Artikel 33. Onderhoud van de krankzinnigen	4 500,00	
Artikel 34. Opzicht over de krankzinnigen	1 730,00	
Artikel 35. Toelagen aan de wijkmeesters te Paramaribo .	625,00	
Artikel 36. Traktement van den opzichter der openbare wegen en straten te Paramaribo.	1 200,00	
Artikel 37. Gereedschappen, trekvee, materialen en andere huishoudelijke behoeften. . .	2 700,00	
Artikel 38. Loon van gehuurd werkvolk te Paramaribo en van tewerkgestelden.	5 000,00	
Artikel 39. Kosten van verlichting van landingsplaatsen en bruggen, zoomede voor uitbreiding der stadsverlichting .	7 500,00	
Algemeene kosten.		
Artikel 40. Toelage aan den landspraktizijn	1 500,00	
Artikel 41. Vervolgingen en procedures, waarvan de kosten geheel of gedeeltelijk ten laste van de koloniale kas komen .	15 000,00	
		370 118,50
IIIde AFDEELING.		
Administratie van Financiën.		
Centrale administratie en dienst der belastingen.		
Artikel 42. Traktementen, toelagen en daggelden van den administrateur van financiën, de ambtenaren en bedienden van zijn bureel en dat der domeinen, den gouvernementslandmeter, den controleur der belastingen, den kolonialen		
Transporteeren f		504 005,25

	Per transport f	504 005,25
ontvanger en betaalmeester en de verdere ambtenaren van 's lands middelen . . . . . f	77 280,00	
Artikel 43. Uitgaven voor den dienst der in- en uitgaande rechten bij de lossingen, onderhoud en vernieuwing van werktuigen, gereedschappen, balansen, schalen, maten en gewichten, licht en andere behoeften voor den dienst der belastingen, mitsgaders kosten van invordering der belastingen	3 100,00	
Artikel 44. Abonnement voor den secretaris der commissie voor de belasting op het personeel voor schrijfbehoeften en schrijfloon	500,00	
Postwezen, vervoermiddelen te water en telegraphie.		
Artikel 45. Traktementen en toelage van het personeel bij het postwezen	3 350,00	
Artikel 46. Bestelloon, uitkeering aan de Nederlandsche postadministratie van het aandeel van Suriname in de kosten wegens het vervoer van brieven en drukwerken met de mail, betalingen aan het internationaal bureel der Algemeene Postvereeniging te Bern en kosten voor den binnenlandschen postdienst	6 350,00	
Artikel 47. Subsidie voor telegraphische verbinding der kolonie met de naburige koloniën en Staten en met Europa	*Memorie.*	
Bewaring van hypotheken.		
Artikel 48. Traktementen van den hypotheekbewaarder en van den commies op zijn kantoor .	5 700,00	
Artikel 49. Abonnement voor den hypotheekbewaarder voor bureel-, lokaal- en andere huishoudelijke behoeften	300,00	
Algemeene kosten.		
Artikel 50. Schrijfbehoeften, papier en bindloon, abonnement op couranten, briefporten en andere uitgaven voor het bureel van den administrateur van financiën en dat der domeinen, voor den controleur der belastingen, voor de kantoren der ontvangers, voor dat van den waagmeester en voor het postkantoor.	3 500,00	
Artikel 51. Kosten van vervolging en proceskosten. . .	500,00	
Artikel 55. Aandeelen van ambtenaren of anderen in de ontvangen boeten	500,00	
Artikel 53. Reis- en verblijfkosten	2 500,00	
		103 580,00
Transporteeren f		607 585,25

	Per transport f	607 585,25
IVde AFDEELING.		
Immigratie en kolonisatie.		
Immigratie-departement.		
Artikel 54. Traktementen en toelagen van het personeel bij het departement in de kolonie . f	21 500,00	
Artikel 55. Toelagen aan tolken in de Madras-talen en in het Portugeesch	*Memorie.*	
Artikel 56. Kantoor- en schrijfbehoeften, drukwerken, bindloon, abonnement op nieuwsbladen, briefport en andere uitgaven voor het departement in de kolonie.	335,00	
Artikel 57. Reis- en verblijfkosten van de ambtenaren bij het departement in de kolonie, mitsgaders loon en kleeding van de roeiers	1 000,00	
Artikel 58. Renten en aflossing van de geldleening tot bevordering der immigratie ten laste der kolonie Suriname, benevens kosten daarop vallende	38 550,00	
Kolonisatie.		
Artikel 59. Voorschotten aan kolonisten.	*Memorie.*	
		61 385,00
Vde AFDEELING.		
Eeredienst, onderwijs, armenzorg en burgerlijke geneeskundige dienst.		
Eeredienst.		
Artikel 60. Traktementen en toelagen voor huishuur van de predikanten der Hervormde en Luthersche gemeenten, van de geestelijken der Roomsch-Catholieke gemeente en van den opperrabbijn der Nederlandsch- en Nederlandsch Portugeesch-Israëlietische gemeenten. . . f	39 300,00	
Artikel 61. Subsidiën voor den eeredienst	7 000,00	
Onderwijs.		
Artikel 62. Traktementen van den inspecteur voor het onderwijs en van diens klerk. . .	5 600,00	
Artikel 63. Bureelbehoeften en drukloon, benevens reis- en verblijfkosten	500,00	
Artikel 64. Abonnement voor den secretaris der commissie van onderwijs, voor bureelbehoeften en schrijfloon	600,00	
Artikel 65. Traktementen en toelagen van onderwijzers en onderwijzeressen, schoolbehoeften en andere kosten van het onderwijs	67116,80	
Transporteeren f	120 116,80 f	668 970,25

Per transport	f 120 116,80	f 668 970,25
Artikel 66. Subsidiën voor het onderwijs	35 500,00	
Artikel 67. Traktement van den custos van het koloniaal museum en van de bibliotheek	480,00	
Artikel 68. Onderhoud der bibliotheek enz., van het koloniaal museum en verdere onkosten	120,00	
Armenzorg.		
Artikel 69. Traktement en daggelden van het personeel en abonnement aan de commissie van regenten van het weldadigheidsgesticht 'slands grond Boniface	4 322,90	
Artikel 70. Uitgaven ten behoeve der ouden en gebrekkigen binnen en buiten het weldadigheidsgesticht 's lands grond Boniface en alimentatie van weezen	53 650,00	
Artikel 71. Begrafeniskosten van onvermogenden	4 000,00	
Burgerlijke geneeskundige dienst.		
Artikel 72. Traktementen en toelagen van de stads-geneeskundigen, heel- en verloskundigen, van de geneeskundigen, belast met de stads- en armenpraktijk, en van den scriba en den kamerbewaarder der commissie van toevoorzicht	6 720,00	
Artikel 73. Toelagen aan officieren van gezondheid en apothekers in het militair hospitaal	900,00	
Artikel 74. Traktementen van den geneeskundigen inspecteur en van diens klerk	7 100,00	
Artikel 75. Tijdelijke voorziening in de betrekking van geneeskundigen inspecteur . .	*Memorie.*	
Artikel 76. Bureelbehoeften en drukloon, benevens reis- en verblijfkosten van den geneeskundigen inspecteur	650,00	
Artikel 77. Toelagen aan de leeraren voor de opleiding van jongelieden tot districts-geneesheeren en pharmaceuten . .	6 800,00	
Artikel 78. Behoeften voor de school tot opleiding van jongelieden tot districts-geneesheeren en pharmaceuten	1 200,00	
Artikel 79. Bezoldiging van en toelage voor huishuur aan districts-geneesheeren en toelage aan 1 officier van gezondheid, die bij het uitoefenen van den burgerlijken geneeskundigen dienst behulpzaam is. . . .	54 200,00	
Artikel 80. Huur van vaartuigen en loon van roeiers ten dienste der districts-geneesheeren, en fouragegelden . . .	15 840,00	
Transporteeren	f 311 598,80	f 668 970,25

Per transport	f 311 598,80	f 668 970,25
Artikel 81. Toelagen aan geadmitteerde vroedvrouwen . .	800,00	
Artikel 82. Kosten van verpleging en geneesmiddelen enz. in en buiten het militair hospitaal te Paramaribo en in de districten	26 300,00	
Artikel 83. Kosten ter verkrijging van animale koepokstof	300,00	
Bewaarplaats voor melaatschen.		
Artikel 84. Traktementen, toelagen en daggeld van den directeur, den geneesheer en den ziekenoppasser van het etablissement Batavia	4 865,00	
Artikel 85. Uitgaven ten behoeve der verpleegden op het etablissement Batavia. . . .	15 000,00	
Artikel 86. Kosten verbonden aan de keuring van levensmiddelen ten behoeve van het etablissement Batavia, alsmede voor de verzending daarvan .	200,00	
Begrafenissen en kerkhoven.		
Artikel 87. Traktement van den bedienaar der begrafenissen	300,00	
Artikel 88. Onderhoud der begraafplaatsen, draagbaren, kleeden, gereedschappen en andere behoeften	1 400,00	
		360 763,80
VIde AFDEELING.		
Bouwdepartement.		
Het departement.		
Artikel 89. Traktementen van den chef van het bouwdepartement en van de ambtenaren van zijn bureel, alsmede daggeld van den bode.	f 9 365,00	
Artikel 90. Bureelbehoeften en reis- en verblijfkosten . .	750,00	
Landsgebouwen en publieke werken.		
Artikel 91. Onderhoud van de landsgebouwen met hun toebehooren, mobilair en verderen inventaris, de vaartuigen en de voer- en werktuigen en gereedschappen	73 000,00	
Artikel 92. Onderhoud van de landswegen, bruggen, steigers en afwateringswerken . . .	18 000,00	
Artikel 93. Onderhoud van fortificatiën	*Memorie.*	
Artikel 94. Werken wegens de afspoeling van de kust van Nickerie	40 000,00	
Huur van gebouwen.		
Artikel 95. Huur van lokalen voor den publieken dienst . .	17 180,00	
Transporteeren	f 158 295,00	f1 029 734,05

Per transport	f 158 295,00	f 1 029 734,05
Nieuwe werken.		
Artikel 96. Een politiestation aan de Sara-kreek	10 000,00	
		168 295,00
VIIde AFDEELING.		
Koloniale vaartuigen, betonning, bebakening en seinwezen.		
Algemeen beheer.		
Artikel 97. Traktementen van den beheerder en van den hoofdmachinist der koloniale vaartuigen . . . . . f	8 000,00	
Artikel 98. Bureelkosten, briefport en andere kleine uitgaven	150,00	
Artikel 99. Belooning voor het innen en verantwoorden der passagegelden	500,00	
Onderhoud en vernieuwing van het materieel der koloniale vaartuigen, alsmede steenkolen voor de stoomvaart en de smederij.		
Artikel 100. Materialen en arbeidsloonen, werktuigen, gereedschappen en verdere uitgaven voor het gewoon onderhoud der vaartuigen, alsmede steenkolen.	32 500,00	
Artikel 101. Huur van een vaartuig tot het onderhouden van de communicatie met Albina en het etablissement Batavia enz.	7 200,00	
Personeel der koloniale vaartuigen.		
Artikel 102. Traktementen, gages en toelagen van de gezagvoerders en het verder personeel der koloniale vaartuigen	20 280,00	
Artikel 103. Tafelgelden van de gezagvoerders en het verder personeel der koloniale vaartuigen	2 000,00	
Artikel 104. Victualie, licht en brandstoffen voor de equipages	7 884,00	
Betonning en bebakening.		
Artikel 105. Aankoop en onderhoud van kettingen, zinkers en tonneboeien	500,00	
Artikel 106. Aanschaffing van een nieuw lichtschip aan Braamspunt	49 000,00	
Artikel 107. Traktement en gages van het personeel van het lichtschip aan Braamspunt en van den vuurtoren aan de Marowijne, alsmede transportkosten van levensmiddelen	3 460,00	
Artikel 108. Victualie, licht en andere benoodigdheden voor de equipage van het lichtschip	1 898,00	
Transporteeren f	133 372,00	f 1 198 029,05

Per transport f	133 372,00	f 1 198 029,05
Artikel 109. Onderhoud van het lichtschip en aankoop van olie voor den lichttoestel . .	1 100,00	
Artikel 110. Aankoop van olie voor een havenvuur aan de monding der Nickerie-rivier .	100,00	
Seinwezen.		
Artikel 111. Toelagen aan 4 telephonisten	565,75	
Artikel 112. Benoodigdheden voor den seintoestel te Paramaribo en onderhoud van den telephoon met toebehooren . .	250,00	
		135 387,75
VIIIste AFDEELING.		
Pensioenen, wachtgelden, toelagen en onderstanden.		
Artikel 113. Pensioenen van burgerlijke landsdienaren . . f	103 647,00	
Artikel 114. Pensioenen van weduwen en kinderen van overleden burgerlijke landsdienaren	64 905,37	
Artikel 115. Wachtgelden.	3 176,99	
Artikel 116. Toelage aan een broeder der orde van den Nederlandschen Leeuw	200,00	
Artikel 117. Onderstanden.	500,00	
		172 429,36
IXde AFDEELING.		
Onvoorziene uitgaven.		
Artikel 118. Onvoorziene uitgaven . . .		20 000,00
		f 1 525 846,16

Een millioen vijf honderd vijf en twintig duizend achthonderd zes en veertig gulden zestien cent.

Artikel 2.

Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij een der artikelen 2, 5, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 16, 21, 23, 25, 28, 32, 33, 37, 38, 39, 41, 43, 46, 50, 51, 52, 53, 56, 57, 58, 63, 65, 68, 70, 71, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 88, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101 104, 105, 106, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 115 en 117 van de bij deze wet vastgestelde begrooting ontoereikend wordt bevonden, kan het, evenals de posten bij de artikelen 30, 47, 55, 59, 75 en 93 voor *memorie* uitgetrokken, door overschrijving uit *artikel* 118 dier begrooting worden aangevuld.

De toelagen voor de waarneming van tijdelijk opengevallen betrekkingen worden aangewezen op de artikelen waarin zijn omschreven de traktementen voor de betrekkingen, die tijdelijk worden waargenomen.

Artikel 3.

Op *artikel* 118 van de bij deze wet vastgestelde begrooting worden aangewezen de tot het dienstjaar 1885 behoorende uitgaven, die hare omschrijving niet vinden in een der andere artikelen van die begrooting.

Die uitgaven worden voor elke soort afzonderlijk in de rekening gebracht en omschreven.

Artikel 4.

Tot goedmaking van de uitgaven, begrepen in de koloniale huishoudelijke begrooting van *Suriname* voor het

dienstjaar 1885, worden over dat jaar gebezigd de na te noemen middelen en inkomsten, te weten:

A. *Directe en indirecte belastingen.*

a. personeel;
b. grondbelasting;
c. patentrecht;
d. belasting op de huurwaarde van huizen;
e. belasting voor straatverlichting;
f. paardengeld;
g. accijns op het binnenlandsch gedistilleerd;
h. invoerrechten;
i. uitvoerrechten;
k. tonnegeld der schepen;
l. baak-, los- en steigergelden;
m. waag- en rooigelden en pakhuishuur;
n. zegelrecht;
o. geneeskundige belasting;
p. successie- en overgangsrechten;
q. begraafplaatsrecht;
r. recht op de verlotingen.

B. *Inkomsten van onderscheiden aard.*

a. passagegelden;
b. opbrengst der posterij;
c. erf- en grondpacht;
d. concessierecht tot het ontginnen van domeingrond;
e. landtaxen of akkergelden;
f. inhoudingen op de traktementen der ambtenaren voor pensioen;
g. renten van de kapitalen, afkomstig van het opgeheven West-Indisch pensioenfonds;
h. terugbetaling van voorschotten;
i. boeten, opbrengst van verbeurdverklaringen en terugbetaling van voorloopig betaalde justitie- en proceskosten;
k. griffierechten, te verantwoorden aan de koloniale kas;
l. salarissen van den hypotheekbewaarder, te verantwoorden aan de koloniale kas;
m. emolumenten van den gouvernements-secretaris, te verantwoorden aan de koloniale kas;
n. verschillende ontvangsten.

C. *Bijdrage uit 's Rijks schatkist.*

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Koloniën,

[2. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De Surinaamsche begrooting voor 1884, gelijk die bij de wet van 27 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 22) definitief werd vastgesteld, wees de volgende eindcijfers aan:

Uitgaven	f	1 455 827,61
Ontvangsten		1 226 893,33
Nadeelig slot . . .	f	228 934,28

Bij de begrooting voor 1885, zooals die in de kolonie voorloopig is vastgesteld, zijn:

de uitgaven geraamd op	f	1 599 884,36
de ontvangsten op.		1 313 143,33
en het nadeelig saldo op . . .	f	286 741,03

Zooals zij bij het hiernevensgaand wetsontwerp ter definitieve vaststelling wordt voorgedragen, wijst de begrooting voor 1885 de volgende eindcijfers aan:

Uitgaven	f	1 525 846,16
Ontvangsten		1 295 143,33
Nadeelig slot . . .	f	230 702,83

Onderscheidene posten van uitgaaf werden in de kolonie hooger geraamd dan voor 1884 of nieuw opgebracht, tot een gezamenlijk bedrag van	f	193 831,00
terwijl daarentegen andere posten lager geraamd werden tot een gezamenlijk bedrag van		49 774,25
Saldo der verhoogingen . . .	f	144 056,75
Van de middelen werden sommige hooger geraamd tot een gezamenlijk bedrag van . . . . . f 121 250,00		
en daarentegen andere lager tot een gezamenlijk bedrag van 35 000,00		
Saldo der hoogere ramingen . . .		86 250,00
Ten gevolge van dit een en ander overtrof het tekort dat van de vorige begrooting met een bedrag van	f	57 806,75
De verhoogingen der posten van uitgaaf zijn door den ondergeteekende slechts overgenomen tot een bedrag van	f	120 892,80
Transporteeren	f	120 892,80

Per transport	f	120 892,80
en het gezamenlijk bedrag der vermindering is door hem gebracht op. . . .		50 874,25
Saldo der verhoogingen . . .	f	70 018,55
In de raming der middelen is geen andere wijziging gebracht dan deze, dat niet gerekend is op eene inkomst van f 18 000 wegens schoolgelden, omdat ook niet is gerekend op de uitgaven voor de oprichting der school waar men die gelden dacht te heffen. Dientengevolge is eene hoogere opbrengst der middelen geraamd ten bedrage van		68 250,00
Het bedrag, waarmede het tekort van de vorige begrooting wordt overtroffen, is dus teruggebracht op	f	1 768,55

In de bijlage dezer Memorie zijn alle posten van uitgaaf en alle middelen vermeld die in de kolonie en die door den ondergeteekende hooger of lager zijn geraamd dan bij de begrooting voor 1884 geschiedde, terwijl daarin tevens, wat de uitgaaf-posten betreft, de redenen zijn aangegeven waarom verhoogingen of verminderingen gewettigd schenen (welke redenen men iets uitvoeriger terugvindt in den uitgewerkten en toelichtenden staat), dan wel waarom zij door den ondergeteekende moesten worden verworpen. Wat de middelen betreft, houden de wijzigingen, zooals uit de toelichting bij de raming blijkt, doorgaans verband met de uitkomsten van het dienstjaar 1883.

Door de overlegging der bedoelde bijlage meent de ondergeteekende uitweidingen in deze Memorie over de details der begrooting overbodig te hebben gemaakt. Uit dat stuk is te zien dat dezerzijds slechts die verhoogingen zijn gehandhaafd, welke betrekking hebben op uitgaven wier beperking niet in de macht van het Bestuur ligt, of die met het oog op de openbare veiligheid, dan wel op de belangen der immigratie van arbeiders of om andere redenen als onvermijdelijk zijn te beschouwen. Daarentegen zijn, in overeenstemming met de beginselen welke bij de behandeling van de met een aanzienlijk tekort sluitende Surinaamsche begrootingen steeds door de Wetgevende Macht werden toegepast, stelselmatig verworpen alle verhoogingen voor verbetering van traktementen of voor nieuwe zaken, die voor de kolonie zeer wenschelijk mogen zijn, maar haar bezwaarlijk kunnen worden geschonken ten laste van de Nederlandsche belastingschuldigen. De volharding, waarmede in de kolonie voor sommige traktementsverhoogingen en nieuwe zaken (als eene school voor meer uitgebreid lager onderwijs te Paramaribo en eene verbeterschool voor jeugdige vagebonden) telken jare posten op de begrooting worden gebracht, kan zeker niet als een bewijs van hare onontbeerlijkheid gelden, zoolang niets te bespeuren is van eenige geneigdheid om door de kolonie zelve de middelen te doen opbrengen tot bestrijding der nieuwe uitgaven, waarmede men de begrooting wil belasten

De Minister van Koloniën,

SPRENGER VAN EYK.

[2. 4.]

BIJLAGE van de Memorie van Toelichting.

VERHOOGINGEN EN VERMINDERINGEN, welke de Surinaamsche begrooting voor 1885 heeft ondergaan in vergelijking met die voor 1884.

A. *Verhoogingen van uitgaven.*

Artikel. (1)	Onderdeel.	Bedrag der verhooging. In de kolonie aangebracht.	Bedrag der verhooging. Door den Minister overgenomen.	Omschrijving van den post.	*TOELICHTINGEN.*
6	*a.*	f 2 200,00	»	Traktementen van districts-commissarissen en van een ambtenaar aan de Marowijne.	1. De ten vorigen jare door de Tweede Kamer verworpen verhooging van het traktement van den districts-commissaris van Beneden-Cottica en Beneden-Commewijne met f 1000 is door de Koloniale Staten weder op de begrooting gebracht. Er is te minder reden gevonden om die verhooging over te nemen, dewijl de Gouverneur wil trachten door eene andere indeeling der districten het werk van den genoemden commissaris te verminderen. Door de Koloniale Staten is voorts eene verhooging van het traktement van den ambtenaar aan de Marowijne met f 1200 wenschelijk geacht. Er blijkt echter niet van eene wijziging in de plaatselijke omstandigheden, die eene traktementsverhooging onvermijdelijk zou maken.
12		5 000,00	f 5 000,00	Uit- en terugzending van burgerlijke ambtenaren enz.	2. op grond van de uitgaven in vorige jaren noodig gebleken.
23	*f.*	1 500,00	500,00	Genees- en heelkundige verpleging van gevangenen.	3. De raming is in de kolonie van f 2500 op f 4000 gbracht, omdat de uitgaven in 1883 f 3387,50 hebben bedragen. Daar de uitgaven echter in 1881 f 3088,30 en in 1882 f 2747,60 bedroegen, en dus niet gestadig klimmen, is eene raming van f 3000 voldoende geacht.
25		1 000,00	1 000,00	Gereedschappen enz. voor de gevangenissen.	4. Als bij 2.
27		2 560,00	2 560,00	Korps marechaussee.	5. Voor de uitbreiding van het korps met 1 brigadier en 3 man.
28	*a.*	2 000,00	2 000,00	(Politie.) Wapenen, ledergoed enz.	6. Voor eene gedeeltelijke vervanging der wapenen.
	b.	600,00	600,00	(Politie.) Aankoop van paarden.	7. Ter vervanging van ongeschikte paarden.

(1) De nommers der artikelen en de letters der onderdeelen zijn die welke voorkomen in den bij het wetsontwerp behoorenden toelichtenden staat. De geheel nieuwe posten, in de kolonie op de begrooting gebracht en door den Minister niet overgenomen, zijn aangeduid met een *.

[2. 4.]

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

Artikel.	Onderdeel.	Bedrag der verhooging. In de kolonie aangebracht.	Bedrag der verhooging. Door den Minister overgenomen.	Omschrijving van den post.	*TOELICHTINGEN.*
	m.	f 580,00	f 580,00	(Politie) Buitengewone slijtage van kleeding en schoeisel, alsmede tegemoetkoming aan politiebeambten in de goudvelden.	8. In verband met de behoefte aan toelagen voor zwaardere diensten in de goudvelden.
	*	40,00	»	(Politie.) Abonnement op dagbladen.	9. De post van f 40, in de kolonie opgebracht om het commissariaat van politie te Paramaribo in de gelegenheid te stellen zich op twee dagbladen te abonneeren, is niet overgenomen, omdat men zich even als tot dusver wel zonder een abonnement zal kunnen helpen.
37		1 000,00	1 000,00	Gereedschappen enz. voor de administratieve politie.	10. Voor den aankoop van 4 karren en 4 ezels tot het verwijderen van vuilnis.
39		7 000,00	7 000,00	Verlichting van landingsplaatsen en bruggen en uitbreiding der stadsverlichting.	11. Voor de uitbreiding der stadsverlichting. (Tegenover de verhooging staat eene gelijke verhooging der middelen, daar de kosten der verlichting zullen bestreden worden uit de opbrengst eener belasting.)
42	*b.*	2 000,00	»	Toelage aan den gouvernements-landmeter.	12. De toekenning van eene personeele toelage ad f 2000 's jaars aan den gouvernements-landmeter is in de kolonie wenschelijk geacht, met het oog op de inkomsten die deze ambtenaar vroeger genoot, toen het hem nog veroorloofd was voor particulieren te werken. Voor het gemis van die inkomsten schijnt echter bezwaarlijk uit 's lands kas eene vergoeding gegeven te kunnen worden. Het traktement van den gouvernements-landmeter staat in behoorlijke verhouding tot den aard van zijne betrekking en moet dus voldoende worden geacht.
46	*a.*	350,00	»	Bestelloon.	13. Door de Koloniale Staten is dit bedrag op de begrooting gebracht voor de aanstelling van een tweeden brievenbesteller te Paramaribo. De verbetering, die daardoor in den postdienst zou worden gebracht, is ook naar het oordeel van den Gouverneur te onbeduidend om de uitgaaf te rechtvaardigen.
58		14 250,00	14 250,00	Renten en aflossing der geldleening tot bevordering van de immigratie.	14. Ten gevolge van de uitgifte eener nieuwe serie.
62		1 500,00	»	Traktement van den inspecteur voor het onderwijs.	15. Evenmin als in vorige jaren worden voldoende termen gevonden om voor eene verhooging van het traktement van den inspecteur f 1500 op de begrooting te brengen.
65	*a.*	365,00	116,80	Schoonmaakster voor eene school.	16. Al kan worden toegegeven dat deze vrouwelijke bediende noodig is, zoo is er toch geen reden om haar f 1 daags te geven, terwijl andere schoonmaaksters (art. 16 *c* en 28 *i*) slechts 32 cent ontvangen.
*		25 000,00	»	Nadere regeling van het meer uitgebreid lager onderwijs te Paramaribo.	17. De financieele toestand veroorlooft, naar het voorkomt, niet om gelden op de begrooting te brengen voor de vereeniging van eenige kleine particuliere scholen tot eene groote openbare school.

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

Artikel.	Onderdeel.	Bedrag der verhooging. In de kolonie aangebracht.	Bedrag der verhooging. Door den Minister overgenomen.	Omschrijving van den post.	*TOELICHTINGEN.*
*		f 18 000,00	»	Verbeterschool.	18. Ook tegen dezen nieuwen post moet bezwaar gemaakt worden met het oog op den financieelen toestand. Tegen vaga bondage onder het jonge geslacht zal de politie zooveel mogelijk moeten waken.
70	*h.*	1 000,00	1 000,00	Alimentatie van weezen.	19. Wegens de vermeerdering van het aantal weezen bij de Moravische Broeders.
79	*a.*	2 000,00	2 000,00	Bezoldiging van districtsgeneesheeren en toelage aan een officier van gezondheid.	20. Voor de uitbreiding van het aantal districtsgeneesheeren, noodig in het belang der immigratie van arbeiders.
	b.	6 600,00	6 600,00	Toelage voor huishuur aan districtsgeneesheeren.	21. Voor een bedrag van f 6000 geldt het hier slechts eene verplaatsing van uitgaven, vroeger onder een ander artikel uitgetrokken. De werkelijke vermeerdering, ad f 600, houdt verband met de uitbreiding van het aantal districtsgeneesheeren.
80		2 800,00	2 800,00	Huur van vaartuigen en loon van roeiers ten dienste der districtsgeneesheeren.	22. Wegens de uitbreiding van hun aantal.
91	*a.*	20 000,00	10 000,00	Onderhoud van landsgebouwen.	23. Ten vorigen jare werd deze post reeds van f 35 000 op f 50 000 gebracht. Al wordt de noodzakelijkheid erkend om krachtig de hand te slaan aan de dringend noodzakelijke herstellingen van de landsgebouwen, zoo schijnt eene nieuwe verhooging met f 20 000 toch overdreven, weshalve die tot f 10 000 is beperkt.
92		12 000,00	»	Onderhoud van de landswegen, bruggen, steigers en afwateringswerken.	24. De som, waarmede de Koloniale Staten de begrooting hebben verhoogd, zou volgens den Gouverneur niet te gebruiken zijn, omdat nog geen behoorlijk plan voor de verbetering der communicatie-middelen bestaat en daarvoor geen materieel beschikbaar is.
95	*e.*	600,00	600,00	Huur van de school tot opleiding van jongelieden tot geneesheeren en pharmaceuten.	25. Sedert de oprichting der school is een gebouw gehuurd moeten worden.
	*	600,00	»	Huur van een gebouw voor de inrichting voor kraamvrouwen.	26. De bedoeling was om de bij 17 bedoelde school in het gebouw van de kraaminrichting te vestigen. Worden voor die school geen gelden toegestaan, dan is ook geen nieuw gebouw voor de kraaminrichting noodig.
101		7 200,00	7 200,00	Huur van een vaartuig tot het onderhouden van de communicatie met Albina, het etablissement Batavia, Nickerie en Coronie.	27. Ten vorigen jare werd hiervoor een memoriepost uitgetrokken. Thans is opgebracht wat werkelijk wordt betaald.
106		49 000,00	49 000,00	Aanschaffing van een nieuw lichtschip.	28. Het aanwezige ontvalt aan den dienst wegens zijn gebrekkigen toestand.
107		60,00	60,00	Abonnement voor transportkosten van levensmiddelen voor de geëmployeerden bij den vuurtoren aan de Marowijne.	29. Aan deze geëmployeerden wordt geen vaartuig verstrekt, en zij moeten zich hunne levensmiddelen verschaffen aan den Franschen oever.

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

Artikel.	Onderdeel.	Bedrag der verhooging. In de kolonie aangebracht.	Bedrag der verhooging. Door den Minister overgenomen.	Omschrijving van den post.	*TOELICHTINGEN.*
114		f 6 846,00	f 6 846,00	Pensioenen van weduwen en kinderen van overleden landsdienaren.	30. Overeenkomstig het thans verschuldigde.
118		180,00	180,00	Onderstanden.	31. Als sub 30.
		f 193 831,00	f 120 892,80		

B. *Verminderingen van uitgaven.*

Artikel.	Onderdeel.	Bedrag der vermindering. In de kolonie aangebracht.	Bedrag der vermindering. Door den Minister opgenomen.	Omschrijving van den post.	*TOELICHTINGEN.*
1	*a.*	f 0,35	f 0,35	Schoonmaakster bij de gouvernements-secretarie.	1. Daar 1884 een schrikkeljaar was, is voor 1885 op daggeld voor 1 dag minder te rekenen.
15		1,50	1,50	Bode van het hof van justitie.	2. Als bij 1.
16		0,32	0,32	Schoonmaakster bij het parket.	3. Als bij 1.
23		2 000,00	2 000,00	Uitgaven voor gevangenen.	4. Voor onderwijs zijn geen uitgaven noodig.
28		0,32	0,32	Schoonmaakster bij het politiebureel.	5. Als bij 1.
34		2,00	2,00	Opzichters over de krankzinnigen.	6. Als bij 1.
42	*a.*	850,00	850,00	Bureel van den administrateur van financiën.	7. Inkrimping van personeel.
	d.	1 500,00	1 500,00	Kantoor van den kolonialen ontvanger.	8. Als bij 7.
	i.	2,00	2,00	Sjouwers ten dienste der recherche en van 's lands waag.	9. Als bij 1.
48		600,00	600,00	Kantoor van den hypotheekbewaarder.	10. Als bij 7.
51		500,00	500,00	Kosten van vervolging en proceskosten (belastingen).	11. Wegens gebleken mindere behoefte.
84		1,00	1,00	Ziekenoppasser bij de bewaarplaats voor melaatschen.	12. Als bij 1.
89		1,00	1,00	Bode bij het bouwdepartement.	13. Als bij 1.
94	*a.*	1 000,00	1 000,00	Onderhoud der waterkeeringswerken te Nieuw-Rotterdam.	14. In verband met de overbrenging der landsgebouwen naar Nieuw-Nickerie.

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

Artikel.	Onderdeel.	Bedrag der vermindering. In de kolonie aangebracht.	Bedrag der vermindering. Door den Minister opgenomen.	Omschrijving van den post.	*TOELICHTINGEN.*
94	*b.*	f 6 300,00	f 6 300,00	Werken ten behoeve van de nieuwe vestigingsplaats (Nieuw-Nickerie).	15. Voor het maken van straten is geen geld meer noodig.
95	*d.*	5 400,00	5 400,00	Huisvesting van districts-geneesheeren.	16. Indien de f 6000, ten vorigen jare op dit artikel uitgetrokken, niet naar art. 81 *b* waren overgebracht, zou op eene vermeerdering van f 600 moeten gewezen worden in stede van op eene vermindering van f 5400.
96		5 000,00	5 000,00	Nieuwe werken.	17. Ten vorigen jare werd dit bedrag bestemd voor den aanleg van eene telephonische verbinding.
100		13 800,00	13 800,00	Materialen en arbeidsloonen, werktuigen, gereedschappen en verdere uitgaven voor het gewoon onderhoud der koloniale vaartuigen, alsmede steenkolen.	18. Het mindere bedrag wordt door het Koloniaal Bestuur voldoende geacht met het oog op het tegenwoordig aantal vaartuigen.
102		2 004,00	2 004,00	Personeel der koloniale vaartuigen.	19. Als bij 18.
104		826,80	826,80	Victualie, licht en brandstoffen voor de equipages.	20. Als bij 18.
—		250,00	250,00	Oprichting van een havenvuur aan den mond der Nickerierivier.	21. Dit was eene uitgaaf voor eens.
108		5,20	5,20	Equipage van het lichtschip.	22. Als bij 1.
109		»	1 100,00	Onderhoud van het lichtschip en aankoop van olie voor den lichttoestel.	23. Aangezien de uitgaven in 1882 slechts f 702,40⁵ en in 1883 slechts f 1091.50 bedroegen, schijnt eene raming van f 1100 voldoende.
111/112		74,75	74,75	Benoodigdheden voor den seintoestel te Paramaribo enz.	24. De telephonische verbinding heeft eene vermindering der jaarlijksche uitgaven voor den seindienst mogelijk gemaakt.
113		2 188,00	2 188,00	Pensioenen van burgelijke landsdienaren.	25. In verband met het thans verschuldigde.
115		2 467,01	2 467,01	Wachtgelden.	26. Als bij 25.
118		5 000,00	5 000,00	Onvoorziene uitgaven.	27. Het Koloniaal Bestuur denkt te kunnen volstaan met een minder bedrag.
		f 49 774,25	f 50 874,25		

Van de Surinaamsche middelen zijn geraamd:

		hooger dan in 1884:		lager dan in 1884:	
A.	*a.* Personeel	f 5 000			
	c. Patentrecht	3 000			
	d. Belasting op de huurwaarde van huizen	3 000			
	e. Belasting voor straatverlichting	7 000			
	g. Accijns op het binnenlandsch gedistilleerd	5 000			
			h. Invoerrechten		f 25 000
	i. Uitvoerrechten	25 000			
			k. Tonnegeld der schepen		5 000
			l. Baak- los- en steigergelden		1 000
	m. Waag- en rooigelden en pakhuishuur	500			
	n. Zegelrecht	12 000			
	o. Geneeskundige belasting	3 000			
			p. Successie- en overgangsrechten		700
	q. Begraafplaatsrecht	1 000			
	r. Recht op verlotingen	100			
B[1])	*b.* Opbrengst der posterij	3 200			
	d. Concessierecht tot het ontginnen van domeingrond	30 000			
			e. Landtaxen of akkergelden		1 000
			h. Terugbetaling van voorschotten		1 000
			i. Boeten, opbrengst van verbeurdverklaringen en terugbetaling van voorloopig betaalde justitie- en proceskosten		1 300
	l. Salarissen van den hypotheekbewaarder, te verantwoorden aan de koloniale kas	300			
	m. Emolumenten van den gouvernements-secretaris, te verantwoorden aan de koloniale kas	150			
	n. Verschillende ontvangsten	5 000			
		f 103 250			f 35 000

1) In de kolonie werd als nieuw middel op de begrooting gebracht: »Opbrengst der gouvernementsschool voor meer uitgebreid lager onderwijs te Paramaribo f 18000". Dit nieuwe middel is niet overgenomen, omdat voor de oprichting dier school geen gelden zijn opgebracht.

[2. 5.]

KOLONIALE HUISHOUDELIJKE BEGROOTING

VAN

SURINAME

VOOR HET DIENSTJAAR

1885.

UITGEWERKTE EN TOELICHTENDE STAAT.

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 188 .

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.			GERAAMD voor 1885.
		Iste AFDEELING.			
		Gouvernements-secretarie, Koloniale Staten en algemeene dienst.			
		Gouvernements-secretarie:			
1		Traktementen en toelagen van den gouvernements-secretaris en de verdere ambtenaren en bedienden:			
	a.	traktementen:			
		1 gouvernements-secretaris	f	9 000,00	
		1 hoofdcommies		3 500,00	
		3 eerste commiezen, f 1200 à f 2400		5 600,00	
		2 tweede commiezen, f 1000 à f 1200		2 200,00	
		2 eerste klerken, f 600 à f 1350 (1)		1 950,00	
		2 klerken		1 200,00	
		1 bode, tevens huisbewaarder		450,00	
		1 schoonmaakster, à 35 cent daags (2)		127.75	
		toelage aan de 4 surnumerairs		500,00	
			f	24 527,75	
	b.	toelage aan den hoofdcommies		500,00	
					f 25 027,75
2		Bureel- en lokaalbehoeften, bindloon, abonnement op couranten en andere uitgaven ten behoeve van de gouvernements-secretarie, van den raad van bestuur en van den burgerlijken stand, zoomede boek- en drukwerken en andere uitgaven voor den algemeenen dienst, en kosten van vergaderingen voor gouvernements-commissiën:			
	a.	bureel- en lokaalbehoeften, bindloon, abonnement op couranten en andere uitgaven ten behoeve van de gouvernements-secretarie, van den raad van bestuur en van den burgerlijken stand	f	1 700,00	
	b.	boek- en drukwerken en andere uitgaven voor den algemeenen dienst		5 000,00	
	c.	kosten van vergaderingen voor gouvernements-commissiën		275,00	
					6 975,—
3		Drukwerken en advertentiekosten voor den administratieven dienst			5 000,—
		Koloniale Staten:			
4		Traktementen van den griffier, den commies ter griffie en den huisbewaarder en bode:			
		1 griffier	f	5 300,00	
		1 commies ter griffie		1 000,00	
		1 bode, tevens huisbewaarder		600,00	
					6 900,—
5		Bureel-, lokaal- en andere huishoudelijke behoeften, drukwerken en aankoop van boeken:			
	a.	bureel-, lokaal- en andere huishoudelijke behoeften	f	300,00	
	b.	drukwerken		4 500,00	
	c.	aankoop van boeken		100,00	
					4 900,—
		Districtsbesturen.			
6		Traktementen en fouragegeld van de districts-commissarissen en van hunne secretarissen en klerken, en abonnement voor bureelkosten van commissarissen en burger-kapiteins, alsmede traktement van den ambtenaar aan de Marowijne en abonnement ter bestrijding van de kosten van geneeskundige behandeling van dien ambtenaar en zijn gezin:			
		Transporteeren			f 48 802,75

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

TEGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	TOELICHTINGEN.
				(1) Tegenover de vermeerdering van het traktement van een der eerste klerken met f 350, staat eene gelijke vermindering, door het wegvallen van art. 4 der koloniale huishoudelijke begrooting voor 1884: »belooning voor het innen en verantwoorden van de emolumenten van den gouvernements-secretaris", met welke inning bedoelde klerk is belast.
				(2) 365 dagen. (Bij de vorige begrooting moest op 366 dagen worden gerekend.)
				(3) Te weten: op onderdeel *a* . . . . . f 2736,50; » » *b* . . . . . 5472,78; » » *c* . . . . . 249,25; f 8458,53
				(4) In 1884 werd dit bedrag opgenomen onder art. 4 voor »belooning voor het innen en verantwoorden van de emolumenten van den gouvernements-secretaris". (Zie noot 1.)
				(5) Dit bedrag werd in 1883 uitgeven ten laste van art. 5 *d*; zie volgende noot.
				(6) Te weten: op onderdeel *a* . . . . . f 319,84; » » *b* . . . . . 4500,00; » » *c* . . . . . »; » » *d* . . . . . 1700,00; f 6519,84
f 24678,10	f 24677,75	f 350,00	»	
6975,00	(3) 8458,53	»	f 1483,53	
5000,00	5000,00	»	»	
(4) 350,00				
6900,00	5200,00	(5) 1700,00	»	
4900,00	(6) 6519,84	»	1619,84	
48803,10	f 49856,12	f 2050,00	f 3103,37	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.			GERAAM voor 1885
6				Per transport	f 488,78
	a.	traktementen:			
		1 districts-commissaris		f 6 000,00	
		4 districts-commissarissen, à f 5000		20 000,00	
		2 » » » 4000		8 000,00	
		1 ambtenaar aan de Marowijne		2 300,00	
		1 districts-secretaris		2 200,00	
		2 districts-secretarissen, à f 2000		4 000,00	
		2 » » » 1800		3 600,00	
		2 klerken, à f 1200		2 400,00	
		5 » » 600		3 000,00	
				f 51 500,00	
	b.	abonnement voor bureelkosten:			
		5 districts-commissarissen, à f 120	f 600,00		
		2 » » » 80	160,00		
		13 burger-kapiteins, » 10	130,00		
				890,00	
	c.	fouragegeld:			
		1 districts-commissaris		250,00	
	d.	abonnement ter bestrijding van de kosten van geneeskundige behandeling van den ambtenaar aan de Marowijne en zijn gezin		200,00	
					52 840,00
7		Loon en kleeding der roeiers van de vaartuigen ten dienste van de districts-commissarissen en van den ambtenaar aan de Marowijne:			
	a.	loon.		f 11 100,00	
	b.	kleeding		400,00	
					11 500,00
		Toezicht op de Boschnegers en Indianen:			
8		Traktementen van den posthouder en de opperhoofden van de Boschnegers en Indianen en abonnement voor reiskosten:			
		1 posthouder bij de Becoe- en Moesinganegers (Saramacca)		f 1 000,00	
		abonnement voor reiskosten		720,00	
		3 opperhoofden van de verschillende Boschnegerstammen, à f 150		450,00	
					2 170,00
9		Schrijfbehoeften, transportkosten, loonen en geschenken ter vergelding van kleine diensten, en begrafeniskosten van Boschnegers en Indianen:			
	a.	schrijfbehoeften.		f 24,00	
	b.	transportkosten.		100,00	
	c.	geschenken		1 000,00	
	d.	begrafeniskosten		50,00	
					1 174,00
				Transporteeren	f 116 480,78

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

BEGROOTING voor 1884.		UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	TOELICHTINGEN.
f 48 803,10		f 49 856,12	f 2 050,00	f 3 103,37	(7) Te weten:
					op onderdeel *a* . . . . . f 51 304,44
					» » *b* 890,00
					» » *c* 250,00
					f 52 444,44
					De overschrijding van onderdeelen *a* en *b*, waarvoor in de begrooting voor 1883 op art. 6 geraamd werden f 49 200 en f 880, is ontstaan, wat onderdeel *a* betreft, door het verleenen van buitenlandsch verlof aan den districts-commissaris van Coronie, voor wien f 4000 was uitgetrokken en ten gevolge van welk verlof is uitgegeven:
					verlofstraktement van 1 Januari — 31 Augustus . . . . . f 2 204,44
					activiteits-traktement van 1 September— 31 December. 1 333,33
					traktement van 1 waarnemende districts-commissaris van 1 Januari — 31 Augustus 2 666,67
					f 6 204,44
					waarvan afgetrokken is het vrijgevallen traktement van den districtsklerk van Coronie over de maand Augustus (wegens overlijden). 100,00
					f 6 104,44
					Meer uitgegeven op onderdeel *a* . . . f 2 104,44
					op onderdeel *b* was uitgetrokken voor 12 burgerkapiteins à f 10, er zijn er even-wel 13, zoodat meer uitgegeven is. . 10,00
52 840,00	(7)	52 444,44	395,56	»	f 2 114,44
					(8) Te weten:
					op onderdeel *a* . . . . . f 10 626,45
					» » *b* 421,83
11 500,00	(8)	11 048,28	451,72	»	f 11 048,28
	(9)	2 800,00	»	2 800,00	(9) Dit bedrag is in 1883 uitgegeven op art. 8, Voorloopig bestuur aan de Marowijne, en verdeelt zich als volgt:
					traktement van een ambtenaar . . . . f 2 300,00
					abonnement voor geneeskundige verpleging 200,00
					1 hoofdman op het vaartuig van den ambtenaar, à f 25 's maands 300,00
2 170,00		1 450,00	720,00	»	f 2 800,00
					In 1884 werd het traktement gebracht op art. 7*a*, districtsbestuur; eveneens het abonnement voor geneeskundige verpleging enz. op art. 7*b*; terwijl het loon van den hoofdman in art. 8 werd opgenomen.
					(10) Te weten:
					op onderdeel *a* . . . . . *Nihil.*
					» » *b* . . . . . »
					» » *c* . . . . . f 930,82
1 174,00	(10)	960,82	213,18	»	» » *d* 30,00
					f 960,82
116 487,10	f	115 759,66	f 3 830,46	f 5 903,37	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.			GERAAMD voor 1885
				Per transport	f 116 45
		IJkwezen:			
10		Traktementen en belooning van het personeel bij het ijkwezen:			
	a.	traktement van den ijker	f	1 000,00	
	b.	» » » adjunct-ijker		600,00	
	c.	voor het aanhuren van een adsistent van den ijker		400,00	
					2 0
11		Reis-, verblijf- en bureelkosten, aankoop en herstelling van werktuigen en gereedschappen en andere uitgaven:			
	a.	reis-, verblijf- en bureelkosten	f	200,00	
	b.	onderhoud van gereedschappen, enz.		100,00	
					3
		Transportkosten van ambtenaren en gepensionneerden:			
12		Uit- en terugzending van burgerlijke ambtenaren, benevens transport van met verlof gaande of van verlof terugkeerende en gepensionneerde ambtenaren met hunne gezinnen (13).			10 0
13		Verplaatsingskosten binnen de kolonie van ambtenaren, beambten en andere personen in kolonialen dienst (15)			4 0
		Volksfeesten:			
14		Uitgaven ter viering van 's Konings verjaardag			1 1
		TOTAAL der Iste afdeeling . .			f 133 88
		IIde AFDEELING.			
		Justitie en politie.			
		Hof van justitie en parket van den procureur-generaal:			
15		Traktementen en toelagen van den president, de leden, den procureur-generaal, den advocaat-generaal, den griffier, den substituut-griffier en de verdere ambtenaren en surnumerairs ter griffie en op het parket, alsmede den bode van het hof van justitie:			
		1 president	f	8 000,00	
		4 leden, à f 6500.		26 000,00	
		1 procureur-generaal.		10 000,00	
		1 advocaat-generaal		6 500,00	
		1 griffier		6 000,00	
		1 substituut-griffier		3 000,00	
		2 ambtenaren ter griffie, f 600 en f 1200		1 800,00	
		1 commies op het parket, tevens belast met de perceptiën van boetengelden enz. aldaar (16)		2 300,00	
		2 klerken op het parket, f 700 en f 900		1 600,00	
		3 surnumerairs, f 250 à f 275		800,00	
		1 bode van het hof, à f 1,50 daags (17).		547,50	
					f 66 547,
				Transporteeren	f 66 547,

OEGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	TOELICHTINGEN.
116 487,10	f 115 759,66	f 3 830,46	f 5 903,37	(11) Te weten:
				op onderdeel *a* . . . . . f 916,66
				» » *b* 400,00
				» » *c* 600,00
				f 1 916,66
2 000,00	(11) 1 916,66	83,34	»	Het niet uitgegeven bedrag op onderdeel *a* vertegenwoordigt het vrijgevallen traktement van den waarnemenden ijker, over October (wegens overlijden).
				(12) Te weten:
				op onderdeel *a* . . . . . f 130,50
				» » *b* 194,50
300,00	(12) 325,00	»	25,00	f 325,00
				(13) Geraamd naar de werkelijke uitgaven in de laatste jaren.
5 000,00	(14) 9 668,81	331,19	»	(14) Te weten:
4 000,00	»	4 000,00	»	W. Schoonhen. . . . . f 150,00
				L. S. Wessels 270,00
				mr. I. Ramaer en gezin. 1 750,00
1 100,00	1 100,00	»	»	W. J. L. Cramer 270,00
				mr. A. Looijen en gezin 1 750,00
				mr. C. H. Van Meurs en echtgenoot . . 1 000,00
				G. J. Ysinck, zoomede voor uitrustingskosten 450,00
				mr. Siewertsz van Reesema 588,61
				mr. Siewertsz van Reesema, gratificatie voor uitrusting 1 083,33⅓
				ds. Sonstral 666,66⅔
				Vracht van diverse goederen voor ds. Sonstral 190,20
				dr. C. Van Lier en gezin. 800,00
				J. D. Stakenburg en echtgenoot . . . 300,00
				A. J. Meijer en echtgenoot 400,00
				f 9 668,81
128 887,10	f 131 570,13	f 8 244,99	f 5 928,37	
		f 2 316,62		
				(15) In 1883 werden de verplaatsingskosten bestreden uit de artt. 60, 72 en 104.
				De uitgaven zijn geweest voor districts- en rechterlijke ambtenaren . . . . . f 1 550,00
				voor districts-geneesheeren 1 625,00
				» onderwijzers 300,00
				f 3 475,00
65 849,00	f 65 847,50	f 700,00	»	(16) Tegenover deze vermeerdering van f 700, staat eene gelijke vermindering door het wegvallen van art. 41 der begrooting voor 1884. (Zie noot 1.)
				(17) Zie noot 2.
65 849,00	f 65 847,50	f 700,00	»	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.			GERAAMD voor 1885.	
				Per transport	f	66 5450
16		Bureel- en andere huishoudelijke behoeften voor het hof van justitie en het parket van den procureur-generaal:				
	a.	abonnement voor den griffier van het hof wegens bureelkosten en huishoudelijke uitgaven voor de griffie van het hof		f 300,00		
	b.	aankoop van boeken voor het hof		200,00		
	c.	bureelkosten voor het parket:				
		schrijf- en kantoorbehoeften	f 350,00			
		bindloon	30,00			
		abonnement op de dagbladen	60,00			
		daggeld van eene schoonmaakster van het parket, à 32 cent daags (18)	116,80			
				556,80		
						1 0580
		Kantongerecht te Paramaribo:				
17		Traktementen en toelagen van den kantonrechter, den griffier en de ambtenaren ter griffie van het kantongerecht te Paramaribo:				
	a.	traktementen:				
		1 kantonrechter.		f 6 000,00		
		1 griffier		3 000,00		
		1 commies		1 000,00		
		1 klerk		600,00		
				f 10 600,00		
	b.	toelagen aan den tegenwoordigen kantonrechter		500,00		
						11 1000
18		Abonnement voor den griffier van het kantongerecht te Paramaribo, voor bureel- en andere huishoudelijke uitgaven				2500
		Rechtsmacht in de districten:				
19		Traktementen en personeele toelagen van de kantonrechters van Nickerie en Coronie en hunne griffiers en van de ommegaande rechters en hunne griffiers:				
	a.	traktementen:				
		1 kantonrechter in Nickerie		f 5 400,00		
		1 » » Coronie.		5 400,00		
		2 ommegaande rechters te Paramaribo en op plantage Mariënburg, f 5400 .		10 800,00		
		1 griffier		2 400,00		
		3 griffiers, à f 1800		5 400,00		
				f 29 400,00		
	b.	personeele toelagen:				
		2 ommegaande rechters, à f 100		200,00		
						29 6000
20		Bureel- en reiskosten:				
	a.	toelagen voor bureelkosten:				
		aan 4 griffiers, à f 80		f 320,00		
		aan 1 ambtenaar bij het openbaar ministerie in Nickerie		160,00		
		aan 1 dito in Coronie		100,00		
				Transporteeren f 580,00	f	108 5540

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

TEGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	TOELICHTINGEN.
f 65 849,00	f 65 847,50	f 700,00	»	(18) Zie noot 2.
				(19) Te weten: op onderdeel *a* . . . . . f 300,00; » » *b* . . . . . 200,00; » » *c* . . . . . 526,10; f 1 026,10
1 057,12	(19) 1 026,10	30,70	»	(20) Minder uitgegeven dan de raming voor 1883, ten gevolge van het aan den kantonrechter verleend buitenlandsch verlof.
11 100,00	(20) 10 033,32	1 066,68	»	(21) f 1800 minder uitgegeven dan de raming voor 1883, ten gevolge van de tijdelijke waarneming der betrekking van kantonrechter van Coronie (gedurende 4 maanden) door een ambtenaar, die uit den post voor onvoorziene uitgaven met f 10 per dag bezoldigd werd.
250,00	250,00	»	»	
29 600,00	(21) 27 800,00	1 800,00	»	
107 856,12	f 104 956,92	f 2 597,38	»	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.			GERAAMD voor 1885.	
20		Per transport	f	580,00	f	108 55[illegible]0
	b.	abonnement voor reiskosten:				
		aan 1 kantoorknecht in Coronie	f 400,00			
		» 2 ommegaande rechters, à f 200	400,00			
				800,00		
						1 380,00
21		Loon en kleeding der roeiers op de vaartuigen ten dienste van den kantonrechter van Coronie en de ommegaande rechters:				
	a.	loon		f 4 680,00		
	b.	kleeding		120,00		
						4 800,00
		Gevangeniswezen:				
22		Bewaking van veroordeelden en gedetineerden:				
	a.	burgerlijk en militair huis van verzekering in het fort Zeelandia:				
		tractement van den directeur	f 1 500,00			
		1 adsistent-cipier	750,00			
		2 gevangenbewaarders, à f 450	900,00			
		2 opzichters, à f 400	800,00			
		bureelkosten	50,00			
				f 4 000,00		
	b.	gevangenis in het fort Nieuw-Amsterdam:				
		tractement van den directeur	f 1 500,00			
		1 adsistent-cipier	750,00			
		1 eerste gevangenbewaarder	500,00			
		3 tweede gevangenbewaarders, à f 450	1 350,00			
		4 opzichters, à f 400.	1 600,00			
		bureelkosten	100,00			
				5 800,00		
	c.	huis van bewaring in het district Nickerie:				
		toelage aan den waarnemenden cipier	f 100,00			
		bureelkosten	20,00			
				120,00		
	d.	huis van bewaring in het district Coronie:				
		toelage aan den waarnemenden cipier	f 60,00			
		bureelkosten	12,00			
				72,00		
						9 992,00
23		Voeding, kleeding, ligging, bewassching, genees- en heelkundige verpleging en verschillende andere uitgaven voor gedetineerden en veroordeelden:				
	a.	voeding		f 34 000,00		
	b.	brandhout		*Memorie.*		
	c.	kleeding		2 000,00		
	d.	ligging		300,00		
	e.	bewassching.		300,00		
		Transporteeren	f	36 600,00	f	124 726,3[illegible]

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

GESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	TOELICHTINGEN.
107 856,12	f 104 956,92	f 3 597,38	»	(22) Te weten: op onderdeel *a* . . . . . f 4 619,23 » » *b* . . . . . 141,60 f 4 760,83
1 380,00	1 380,00	»	»	
4 800,00	(22) 4 760,83	39,17	»	
9 992,00	9 855,33	136,67	»	
f 124 028,12	f 120 953,08	f 3 773,22	»	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.			GERAAMD voor 1885.	
23		Per transport	f	36 600,00	f	124 72 30
	f.	genees- en heelkundige verpleging		3 000,00		
	g.	verschillende andere uitgaven		200,00		
					(23)	39 80 00
24		Toelage aan den persoon belast met de zorg voor het opslaan en de geregelde verzending der goederen voor de gestraften in de districten				25 00
25		Gereedschappen, werktuigen, verlichting en andere huishoudelijke behoeften van de gevangenissen en arresthuizen (25)				3 50 00
26		Reiskosten, schrijfbehoeften en schrijfloonen van de commissiën van administratie				50 00
		Rechterlijke politie:				
27		Traktementen van het politiepersoneel:				
		1 commissaris van politie	f	5 000,00		
		1 inspecteur » »		1 800,00		
		2 klerken op het politiebureel, f 600 en f 800		1 400,00		
					f	8 200,00
		korps marechaussee:				
		1 opperwachtmeester	f	1 200,00		
		2 wachtmeesters, à f 900		1 800,00		
		20 brigadiers, à f 760 (26)		15 200,00		
		48 marechaussees 1ste klasse, à f 640		30 720,00		
		53 » 2de » » 600 (26)		31 800,00		
						80 720,00
		Politiemacht uit inlanders bestaande:				
		8 hoofdlieden, à f 760	f	6 080,00		
		27 agenten 1ste klasse, à f 640		17 280,00		
		33 » 2de » » 600		19 800.00		
						43 160,00
						132 080 00
28		Andere uitgaven ten dienste van de politie:				
	a.	wapenen, ledergoed, harnachement en uitrusting (27)			f	4 000,00
	b.	aankoop van paarden (28)				1 400,00
	c.	fourage en veterinaire kosten				2 500,00
	d.	stalbehoeften				200,00
	e.	loon van roeiers				14 010,40
	f.	huur van vaartuigen				100,00
	g.	licht voor de politiestations				700,00
	h.	schrijfbehoeften voor het bureel van politie te Paramaribo en de stations in de buitendistricten				300,00
	i.	daggeld van eene schoonmaakster voor het politiebureel te Paramaribo, à 32 cents daags (29)				116,80
	k.	kleine uitgaven				800,00
	l.	reis- en teerkosten				100,00
	m.	buitengewone slijtage van kleeding en schoeisel, alsmede tegemoetkoming aan politiebeambten in de goudvelden (30)				1 280,00
						25 507
				Transporteeren	f	326 363

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

BEGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	TOELICHTINGEN.
f 124 028,12	f 120 953,08	f 3 773,22	»	(23) Het vroegere onderdeel *f*, »onderwijs f 2000", is weggelaten, omdat er geen gevangenen zijn die in aanmerking komen om onderwijs te genieten. Daarentegen is voor genees- en heelkundige verpleging f 500 méér uitgetrokken, met het oog op de uitgaven in de laatste jaren.
41 300,00	(24) 40 895,75	»	f 1 095,75	(24) Te weten:
250,00	»	250,00	»	op onderdeel *a* . . . . . f 33 923,92
2 500,00	3 258,73	241,27	»	» » *b* . . . . . *Nihil.*
500,00	500,00	»	»	» » *c* 1 655,15
				» » *d* 91,70
				» » *e* 258,63
				» » *f* 1 400,00
				» » *g* 3 387,50
				» » *h* 178,85
				f 40 895,75
				(25) Verhoogd met f 1000 naar de gebleken behoeften.
				(26) Vermeerdering met 1 brigadier en 3 marechaussees 2de klasse is dringend noodzakelijk ter bemanning van het nieuw opgerichte politie-station voor de goudvelden in Boven-Saramacca.
				(27) Het is noodig de wapenen van het korps maréchaussee, welke sedert 1863 in gebruik zijn, voor het grootste deel te vervangen. De daartoe benoodigde som wordt begroot op f 7500, welke over 3 jaren wordt verdeeld. Vermits door de voorgestelde vervanging de gewone uitgaven op onderdeel *a* zullen verminderen, komt eene verhooging van f 2000 voldoende voor.
				(28) Op zeer enkele uitzonderingen na zijn de paarden van de politie ongeschikt geworden voor den dienst. De verhooging met f 600 geeft de gelegenheid tot het aankoopen van 4 paarden.
129 520,00	124 368,13	7 711,87	»	(29) Zie noot 2.
				(30) De raming (f 580 meer dan ten vorigen jare) berust op de berekening dat voor buitengewone slijtage noodig is f 440 en voor toelagen (f 8 's maands per brigadier en f 6 per marechaussee) f 840.
				(31) Te weten:
				a. wapenen enz. . . . . f 1 942,70
				b. aankoop van paarden 900,00
				c. fourage enz. 1 639,64
				d. stalbehoeften 184,75
				e. roeiers 12 852,25
				f. vaartuigen 42,20
				g. licht voor de politiestations 807,10
				h. schrijfbehoeften 362,10
				i. schoonmaakster 116,80
				k. kleine uitgaven 698,89
				l. reis- en teerkosten. 172,00
				m. slijtage enz. 600,00
22 327,52	(31) 20 318,43	5 188,77	»	f 20 318,43
320 425,64	f 310 294,12	f 17 165,13	f 1 095,75	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.			GERAAMD voor 1885.
				Per transport	f 326 3650
29		Toelage aan den persoon belast met de zorg voor het opslaan, het verzenden en het verrekenen der goederen, voor de beambten van politie, gestationneerd in de goudvelden en andere afgelegen plaatsen.			500
30		Verwijdering van uit Cayenne ontvluchte gedeporteerden			*Memorie*
		Administratieve politie:			
31		Traktement en toelagen van het personeel der brandweer:			
		1 opperbrandmeester	f	1 200,00	
		1 brandspuitmakersbaas		600,00	
		1 boodschaplooper		150,00	
					1 950 00
32		Materieel van de brandweer.			2 000 00
33		Onderhoud van krankzinnigen			4 500 00
34		Opzicht over de krankzinnigen (32).			1 730 00
35		Toelagen aan de wijkmeesters te Paramaribo			620 00
36		Traktement van den opzichter der openbare wegen en straten te Paramaribo.			1 200 00
37		Gereedschappen, trekvee, materialen en andere huishoudelijke behoeften (33).			2 700 00
38		Loon van gehuurd werkvolk te Paramaribo en van tewerkgestelden			5 000 00
39		Kosten van verlichting van landingsplaatsen en bruggen, zoomede voor uitbreiding der stadsverlichting (34)			7 500 00
		Algemeene kosten:			
40		Toelage aan den lands-praktizijn			1 500 00
41		Vervolgingen en procedures, waarvan de kosten geheel of gedeeltelijk ten laste van de koloniale kas komen (36)			15 000 00
		Totaal der IIde afdeeling . .			f 370 1180

IIIde AFDEELING.

Administratie van financiën.

Centrale administratie en dienst der belastingen.

42		Traktementen, toelagen en daggelden van den administrateur van financiën, de ambtenaren en bedienden van zijn bureel en dat der domeinen, den gouvernements-landmeter, den controleur der belastingen, den kolonialen ontvanger en betaalmeester en de verdere ambtenaren van 's lands middelen:			
	a.	bureel van den administrateur:			
		1 administrateur van financiën	f	9 000,00	
		2 eerste commiezen, f 2000 en f 2400		4 400,00	
		2 tweede » à f 1200		2 400,00	
		1 eerste klerk		800,00	
				Transporteeren	f 16 600,00

GESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	TOELICHTINGEN.
320 425,64	f 310 294,12	f 17 165,13	f 1 095,75	(32) Zie noot 2.
50,00	»	50,00	»	(33) Wegens de dringende behoefte aan het verwijderen van het vuilnis van de woningen der stadsingezetenen, is de aankoop van 4 karren en 4 ezels noodzakelijk, waarom het artikel met f 1000 verhoogd is.
Memorie.	122,40	»	122,40	(34) Het ligt in het voornemen den Staten ter goedkeuring aan te bieden een ontwerp-verordening om te doen ophouden de schorsing van de uitvoering der verordening van 30 Juli 1877 (*Gouvernementsblad* n°. 24), *houdende de invoering eener belasting voor straatverlichting.* De bedoeling is om dan geleidelijk de verlichting naarmate van de opbrengst der belasting uit te breiden.
1 950,00	1 950,00	»	»	(35) In 1884 werd dit bedrag opgenomen onder art. 41 voor »belooning wegens het innen en verantwoorden van gelden op het parket van den procureur-generaal" (zie noot 16).
2 000 00	1 489,26	510,74	»	
4 500,00	4 517,37	»	17,37	(36) Tegenover deze uitgaaf staan de volgende ontvangsten in 1883:
1 732,00	1 730,00	»	»	proceskosten . . . . . f 1 136,40
625,00	»	625,00	»	geldboeten in gewone zaken 3 365,50
1 200,00	1 200,00	»	»	idem in belastingzaken 1 511,08
1 700,00	2 310,805	389,195	»	toevallige baten 339,62
5 000,00	4 426,60	573,40	»	f 6 352,60
500,00	852,78	6 647,22	»	
700,00				
1 500,00	1 500,00	»	»	
15 000,00	19 940,17	»	4 940,17	
f 356 882,64	f 350 333,505	f 25 960,685	f 6 175,69	
		f 19 784,995		

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.				GERAAMD voor 1885.
42	*a.*				Per transport f	16 600,00
		1 klerk.				600,00
		1 bode, tevens huisbewaarder				450,00
					(37) f	17 650,00
	b.	bureel der domeinen:				
		1 gouvernements-landmeter	f	4 000,00		
		1 tweede commies.		1 200,00		
		1 klerk.		600,00		
						5 800,00
	c.	traktement van den controleur der belastingen				6 000,00
	d.	kantoor van den kolonialen ontvanger en betaalmeester:				
		1 koloniale ontvanger en betaalmeester.	f	6 000,00		
		1 eerste commies		2 200,00		
		2 tweede commiezen, à f 1400 en f 2000		3 400,00		
		1 tweede commies, belast met de perceptie der in- en uitgaande rechten en accijnzen		1 600,00		
		4 klerken, f 600 à f 900		3 000,00		
		1 bode		300,00		
					(37)	16 500,00
	e.	traktement van den ontvanger der belastingen in Nickerie (38)				3 050,00
	f.	toelage aan de entreposeurs:				
		te Paramaribo	f	400,00		
		te Nieuw-Rotterdam		150,00		
						550,00
	g.	ambtenaren van de recherche:				
		1 visiteur der in- en uitgaande rechten en accijnzen . . .	f	3 000,00		
		1 hoofdcommies.		1 500,00		
		kommiezen der belasting, f 850 à f 1200		19 700,00		
						24 200,00
	h.	's landswaag:				
		1 waagmeester	f	1 500,00		
		1 adsistent		1 000,00		
						2 500,00
	i.	drie vaste sjouwers ten dienste der recherche en van 's landswaag, f 300 à f 365 (39)				1 030,00
						f 77 280,00
43		Uitgaven voor den dienst der in- en uitgaande rechten bij de lossingen, onderhoud en vernieuwing van werktuigen, gereedschappen, balansen, schalen, maten en gewichten, licht en andere behoeften voor den dienst der belastingen, mitsgaders kosten van invordering der belastingen:				
	a.	onderhoud en vernieuwing van werktuigen, gereedschappen, balansen, schalen, maten en gewichten voor het waaggebouw en andere behoeften			f	500,00
	b.	kosten van invordering der belasting op het personeel. . . .	f	2 500,00		
		voor het rondbrengen van aanslagbiljetten		100,00		
						2 600,00
						3 100,00
44		Abonnement voor den secretaris der commissie voor de belasting op het personeel, voor schrijfbehoeften en schrijfloon				500,00
					Transporteeren	f 80 880,00

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

TEGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	TOELICHTINGEN.
				(37) Het personeel op het bureel van den administrateur van financiën en op dat van den kolonialen ontvanger en betaalmeester kan met enkele ondergeschikte ambtenaren en een beambte worden verminderd. Het is de bedoeling die inkrimping van personeel gepaard te doen gaan met verbetering van sommige bezoldigingen. In verband met dit een en ander is bij onderdeel *a* f 850 en bij *d* f 1500 minder uitgetrokken dan ten vorigen jare.
				(38) Tegenover de verhooging van het traktement van den ontvanger in Nickerie met f 50 en van dat van den postdirecteur op art. 45 met f 250 (noot 41), staat eene vermindering van f 300 door het wegvalleu van art 48 op de koloniale huishoudelijke begrooting voor 1884: »Belooning voor het innen en verantwoorden van de verkocht wordende postzegels te Paramaribo en in Nickerie".
				(39) f 2 minder dan ten vorigen jare. Zie noot 2.
				(40) Te weten: op onderdeel *a* . . . . . f 679,95 » » *b* . . . . . 3 355,00 f 4 034,95
79 582,00	f 76 879,99	f 400,01	»	
3 100,00	(40) 4 034,95	»	f 934,95	
500,00	»	500,00	»	
83 182,00	f 80 914,94	f 900,01	f 934,95	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.			GERAAMD VOOR 1885
				Per transport	f 80 80,00
		Postwezen, vervoermiddelen te water en telegraphie:			
45		Traktementen en toelage van het personeel bij het postwezen:			
	a.	traktementen:			
		1 postdirecteur (41)	f	2 250,00	
		1 klerk		800,00	
			f	3 050,00	
	b.	toelage voor buitengewone dienstverrichtingen		300,00	
					3 3[illegible],00
46		Bestelloon, uitkeering aan de Nederlandsche postadministratie van het aandeel van Suriname in de kosten wegens het vervoer van brieven en drukwerken met de mail, betalingen aan het internationaal bureel der Algemeene Postvereeniging te Bern en kosten van den binnenlandschen postdienst:			
	a.	bestelloon	f	350,00	
	b.	uitkeering aan de Nederlandsche postadministratie		2 500,00	
	c.	betalingen aan het internationaal bureel der Algemeene Postvereeniging te Bern		300,00	
	d.	kosten van den binnenlandschen postdienst		3 200,00	
					6 [illegible],00
47		Subsidie voor de telegraphische verbinding der kolonie met de naburige koloniën en staten en met Europa			*Memorie*
		Bewaring van hypotheken:			
48		Traktementen van den hypotheekbewaarder en van den commies op zijn kantoor:			
		1 hypotheekbewaarder	f	4 500,00	
		1 commies		1 200,00	
					(44) 5 70[illegible],00
49		Abonnement voor den hypotheekbewaarder, voor bureel-, lokaal- en andere huishoudelijke behoeften			30[illegible],00
		Algemeene kosten:			
50		Schrijfbehoeften, papier en bindloon, abonnement op couranten, briefporten en andere uitgaven voor het bureel van den administrateur van financiën en dat der domeinen, voor den controleur der belastingen, voor de kantoren der ontvangers, voor dat van den waagmeester en voor het postkantoor			3 50[illegible],00
51		Kosten van vervolging en proceskosten (45)			50[illegible],00
52		Aandeelen van ambtenaren en anderen in de ontvangen boeten			50[illegible],00
53		Reis- en verblijfkosten			2 50[illegible],00
				Totaal der IIIde afdeeling	f 103 58[illegible],00
		IVde AFDEELING.			
		Immigratie en kolonisatie.			
		Immigratie-departement:			
54		Traktementen en toelagen van het personeel bij het departement in de kolonie:			
		1 agent-generaal	f	8 000,00	
				Transporteeren	f 8 000,00

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

EGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	TOELICHTINGEN.
f 83 182,00	f 80 914,94	f 900,01	934,95	(41) Zie noot 38.
				(42) In 1884 werd dit bedrag opgenomen onder art. 48 als belooning voor het innen en verantwoorden van de verkocht wordende postzegels (zie noot 38).
				(43) Te weten: op onderdeel *a* . . . . . f 300,00 » onderdeelen *b* en *c*, bij raming . . . 2 652,02 » onderdeel *d*, binnenlandschen postdienst 3 747,98 f 6 700,00
3 100,00	2 600,00	750,00	»	(44) f 600 minder dan voor 1884, omdat van de begrooting is afgevoerd het traktement van een klerk, die kon worden gemist.
( ) 300,00				
				(45) Deze kosten hebben bedragen: in 1883 . . . . . f 56,40 » 1882 . . . . . 419,00 De voor 1884 toegestane som, ad f 1000, kan dus veilig tot op de helft worden verminderd.
6 350,00	(43) 6 700,00	»	350,00	
Memorie.				
6 300,00	6 300,00	»	600,00	
300,00	300,00	»	»	
3 500,00	4 508,59⅝	»	1 008,59⅝	
1 000,00	56,40	443,60	»	
500,00	200,02	299,98	»	
2 500,00	2 032,48	467,52	»	
107 032,00	f 103 612,43⅝	f 2 861,11	f 2 893,54⅝	
			f 32,43⅝	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.			GERAAMD voor 1885.
54		Per transport	f	8 000,00	
		1 commies		2 400,00	
		1 eerste klerk		700,00	
		2 klerken, à f 600		1 200,00	
		3 tolken in de Chineesche taal		2 500,00	
		9 tolken in het Bengaalsch en Hindostansch		6 700,00	
					f 21 5[illegible],00
55		Toelagen aan tolken in de Madrastalen en in het Portugeesch (46)			*Memor.*
56		Kantoor- en schrijfbehoeften, drukwerken, bindloon, abonnement op nieuwsbladen, briefport en andere uitgaven voor het departement in de kolonie:			
	a.	kantoor- en schrijfbehoeften	f	200,00	
	b.	drukwerken en aanschaffing van de voor den algemeenen dienst en de districtsbesturen benoodigde registers		50,00	
	c.	abonnement op nieuwsbladen		60,00	
	d.	briefport		25,00	
					3[illegible],00
57		Reis- en verblijfkosten van de ambtenaren bij het departement in de kolonie, mitsgaders loon en kleeding van de roeiers			1 0[illegible],00
58		Renten en aflossing van de geldleening tot bevordering der immigratie, ten laste der kolonie Suriname, benevens kosten daarop vallende:			
	a.	renten van een kapitaal van f 165 000 in serie A, ad 5 pct.	f	8 250,00	
	b.	aflossing in serie A		15 000,00	
	c.	renten van een kapitaal van f 300 000 in serie B, ad 5 pct. (48)		15 000,00	
	d.	kosten vallende op de betaling van renten en aflossing		300,00	
					38 5[illegible],00
		Kolonisatie:			
59		Voorschotten aan kolonisten			*Memor.*
		TOTAAL der IVde afdeeling			f 61 3[illegible],00

Vde AFDEELING.

Eeredienst, onderwijs, armenzorg en burgerlijken geneeskundigen dienst.

Eeredienst:

60		Traktementen en toelagen voor huishuur van de predikanten der Hervormde en Luthersche gemeenten, van de geestelijken der Roomsch-Katholieke gemeente en van den opperrabbijn der Nederlandsch- en Nederlandsch-Portugeesch-Israëlietische gemeenten:			
	a.	Hervormde gemeente:			
		2 predikanten te Paramaribo, à f 6000	f	12 000,00	
		1 predikant in Nickerie		4 000,00	
			f	16 000,00	
	b.	Luthersche gemeente:			
		1 predikant		6 000,00	
		Transporteeren	f	22 000,00	

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

EGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	TOELICHTINGEN.
				(46) In 1884 zijn met Britsch-Indië verscheidene Ganjam-koelies aangevoerd, die noch Hindostansch noch Ben-Bengaalsch verstaan, maar uitsluitend het *Madrasch*, dat met eerstgemelde talen niets gemeen heeft. Er zullen dus spoedig tolken in het Madrasch noodig zijn. Het is te verwachten dat nog in 1884 een 300tal Portugeesche arbeiders van Madera als immigranten zullen worden aangevoerd. Ook voor het Portugeesch zullen dus tolken noodig zijn.
f 21 500,00	f 21 366,10	f 133,90	»	(47) Te weten : op onderdeel *a*. . . . . f 206,49 » » *b*. . . . . 190,00 » » *c*. . . . . 60,00 » » *d*. . . . . 9,82⁵ f 466,31⁵
335,00	(47) 466,31⁵	»	131,31⁵	(48) Deze serie is in 1884 uitgegeven.
1 000,00	1 206,97	»	206,97	(49) Te weten : op onderdeel *a*, renten . . . . . f 9 750,00 » » *b*, aflossing . . . . . 15 000,00 » » *c*, kosten. . . . . 288,53 f 25 030,53
24 300,00	(49) 25 030,53	13 519,47	»	
Memorie.	1 150,00	»	1 150,00	
47 135,00	f 49 219,91⁵	f 13 653,37	f 1 488,28⁵	
		f 12 165,08⁵		

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.			GERAAM voor 1885	
60		Per transport	f	22 000,00		
	c.	Roomsch-Katholieke gemeente:				
		1 geestelijke van den eersten rang, kerkvoogd van het apostolisch vicariaat, traktement . . . . . f 5 300,00				
		5 geestelijken van den tweeden rang, à f 1500 traktement . 7 500,00				
		toelage voor huishuur aan de gezamenlijke geestelijken . . 1 000,00				
				13 800,00		
	d.	Israëlietische gemeenten:				
		1 opperrabbijn		3 500,00		
					f	39 300,00
61		Subsidiën voor den eeredienst:				
	a.	aan de Moravische Broedergemeente	f	3 000,00		
	b.	aan de beide Israëlietische gemeenten.		4 000,00		
						7 000,00
		Onderwijs:				
62		Traktementen van den inspecteur voor het onderwijs en van diens klerk:				
		1 inspecteur	f	5 000,00		
		1 klerk.		600,00		
						5 600,00
63		Bureelbehoeften en drukloon, benevens reis- en verblijfkosten:				
	a.	bureelbehoeften en drukloon	f	100,00		
	b.	reis- en verblijfkosten		400,00		
						500,00
64		Abonnement voor den secretaris der commissie van onderwijs, voor bureelbehoeften en schrijfloon.				600,00
65		Traktementen en toelagen van onderwijzers en onderwijzeressen, schoolbehoeften en andere kosten van het onderwijs:				
	a.	traktementen en toelagen:				
		1 stadsschoolonderwijzeres	f	600,00		
		ondermeesters		4 800,00		
		voor het onderwijs van gouvernementswege te Paramaribo (52)		30 000,00		
		voor het onderwijs van gouvernementswege in de districten (52)		22 000,00		
		voor de opleiding van jongelieden tot onderwijzers (normaalschool)		3 600,00		
		1 schoonmaakster, à 32 cent daags (53).		116,80		
			f	61 116,80		
	b.	schoolbehoeften en andere kosten		6 000,00		
						67 116,80
66		Subsidiën voor het onderwijs:				
	a.	aan de Moravische Broedergemeente voor de centraal-school en het onderwijs te Paramaribo en in de districten	f	26 000,00		
	b.	aan dezelfde gemeente voor het onderwijs bij de Boschnegers		2 400,00		
	c.	aan de Roomsch-Katholieke gemeente		6 000,00		
		Transporteeren	f	34 400,00	f	120 116,80

GESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	*TOELICHTINGEN.*
				(50) Te weten: op onderdeel *a* . . . . . f 14 855,55 » » *b* . . . . . 5 133,30 » » *c* . . . . . 13 800,00 » » *d* . . . . . *Nihil* f 33 788,85
				(51) Te weten: op onderdeel *a* . . . . . f 30,80 » » *b* . . . . . 624,00 f 654,80
39 300,00	(50) f 33 788,85	f 5 511,15	»	
				(52) De omschrijving is voor beide onderdeelen gelijkluidend gemaakt.
7 000,00	7 000,00	»	»	(53) Voor het gebouw der openbare school voor jongens is eene schoonmaakster noodig.
				(54) Te weten: op onderdeel *a* . . . . . f 55 076,33 » » *b* . . . . . 4 261,38 f 59 337,71
5 600,00	5 600,00	»	»	
500,00	(51) 654,80	»	f 154,80	
600,00	600,00	»	»	
67 000,00	(54) 59 337,71	7 779,09	»	
f 120 000,00	f 106 981,36	f 13 290,24	f 154,80	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.		GERAAMD voor 1885
66		Per transport	f 34 400,00	f 120 1[illegible],80
	d.	aan de bijzondere meisjesschool voor meer uitgebreid lager onderwijs	1 000,00	
	e.	aan het onderwijzersgenootschap	100,00	
				35 5[illegible],00
67		Traktement van den custos van het koloniaal museum en van de bibliotheek		4[illegible],00
68		Onderhoud der bibliotheek enz. van het koloniaal museum en verdere onkosten		1[illegible],00
		Armenzorg:		
69		Traktement en daggelden van het personeel en abonnement aan de commissie van regenten van het weldadigheidsgesticht 's lands grond Boniface:		
		1 directeur, armverzorger	f 1 800,00	
		4 mannelijke en 2 vrouwelijke bedienden	1 872,00	
		abonnement aan de commissie van regenten voor bureelbehoeften, schrijfloon en andere kosten	600,00	
		kosten verbonden aan de keuring van levensmiddelen	50,00	
				4 32[illegible],00
70		Uitgaven ten behoeve der ouden en gebrekkigen binnen en buiten het weldadigheidsgesticht 's lands grond Boniface en alimentatie van weezen:		
	a.	voeding en onderstand	f 20 000,00	
	b.	brandhout	150,00	
	c.	kleeding	1 600,00	
	d.	ligging	200,00	
	e.	bewassching	100,00	
	f.	verlichting	100,00	
	g.	huishoudelijke benoodigdheden, trekdieren en andere kleine uitgaven	500,00	
	h.	alimentatie van weezen (55)	31 000,00	
				53 6[illegible],00
71		Begrafenissen van onvermogenden		4 00[illegible],00
		Burgerlijken geneeskundigen dienst:		
72		Traktementen en toelagen van de stads genees-, heel- en verloskundigen, van de geneeskundigen belast met de stads- en armenpraktijk en van den scriba en den kamerbewaarder der commissie van toevoorzicht:		
		de eerste stadsgeneesheer	f 1 200,00	
		de tweede »	1 000,00	
		de stads heel- en vroedmeester	800,00	
		toelage wegens het opzicht over de inrichting voor kraamvrouwen	600,00	
		toelagen aan 2 geneeskundigen, belast met een gedeelte der stads- en armenpraktijk, à f 800	1 600,00	
		toelage aan eene vroedvrouw bij de inrichting voor kraamvrouwen	600,00	
		de scriba der commissie van toevoorzicht	800,00	
		de kamerbewaarder der commissie	120,00	
				6 720,[illegible]
73		Toelagen aan officieren van gezondheid en apothekers in het militair hospitaal		900,[illegible]
			Transporteeren	f 225 808,[illegible]

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

TEGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883.		TOELICHTINGEN.
		Meer.	Minder.	
f 120 000,00	f 106 981,36	f 13 290,24	f 154,80	(55) Verhoogd met f 1000 wegens de vermeerdering van het aantal weezen bij de Moravische Broedergemeente.
35 500,00	35 500,00	»	»	(56) Te weten: op onderdeel *a* . . . . . f 19 121,70
480,00	480,00	»	»	» » *b* 150,00
120,00	90,25	29,75	»	» » *c* 1 345,56
				» » *d* 150,40
				» » *e* 112,20
				» » *f* 76,89
				» » *g* 353,82
				» » *h* 32 177,50
				f 53 488,07
4 322,00	4 100,00	222,00	»	
52 650,00	(56) 53 488,07	161,93	»	
4 000,00	3 869,94	130,06	»	
6 720,00	6 573,30	146,70	»	
900,00	900,00	»	»	
224 692,00	f 211 982,92	f 13 980,68	f 154,80	

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.		GERAAMD voor 1885.
		Per transport		f 225 8[illegible]
74		Traktementen van den geneeskundigen inspecteur en van diens klerk:		
		1 geneeskundig inspecteur.	f 6 500,00	
		1 klerk	600,00	
				7 1[illegible]
75		Tijdelijke voorziening in de betrekking van den geneeskundig inspecteur		*Memor*
76		Bureelbehoeften en drukloon, benevens reis- en verblijfkosten van den geneeskundigen inspecteur:		
	a.	bureelkosten en drukloon	f 100,00	
	b.	reis- en verblijfkosten	550,00	
				65[illegible]
77		Toelagen aan de leeraren voor de opleiding van jongelieden tot districts-geneesheeren en pharmaceuten		6 80[illegible]
78		Behoeften voor de school tot opleiding van jongelieden tot districts-geneesheeren en pharmaceuten		1 20[illegible]
79		Bezoldiging van en toelage voor huishuur aan districts-geneesheeren en toelage aan 1 officier van gezondheid, die bij het uitoefenen van den burgerlijken geneeskundigen dienst behulpzaam is:		
	a.	16 districts-geneesheeren	f 46 400,00	
		1 officier van gezondheid	1 200,00	
	b.	toelage voor huishuur aan 11 districts-geneesheeren, à f 600	6 600,00	
				(58) 54 20[illegible]
80		Huur van vaartuigen en loon van roeiers der districts-geneesheeren en fouragegelden:		
	a.	huur van vaartuigen	f 1 800,00	
	b.	loon van roeiers	11 880,00	
	c.	fouragegelden	2 160,00	
				(60) 15 84[illegible]
81		Toelage aan geadmitteerde vroedvrouwen		800
82		Kosten van verpleging en geneesmiddelen enz. in en buiten het militair hospitaal en in de districten:		
	a.	verpleging van burgerlijke personen in het militair hospitaal	f 20 000,00	
	b.	kosten van recepten van de armenpraktijk buiten het militair hospitaal . . .	300,00	
	c.	geneesmiddelen enz. voor de genees- en verloskundige behandeling en verpleging van hen die daarop vanwege het Koloniaal Bestuur aanspraak hebben . . .	6 000,00	
				26 300,
83		Kosten ter verkrijging van animale koepokstof.		300,[illegible]
		Bewaarplaats voor melaatschen.		
84		Traktementen, toelagen en daggeld van den directeur, den geneesheer en den ziekenoppasser van het etablissement Batavia:		
		1 directeur	f 1 000,00	
		toelage voor schrijfbehoeften, levensmiddelen en andere huishoudelijke benoodigdheden	200,00	
		1 geneesheer, traktement	3 000,00	
		toelage	300,00	
		1 ziekenoppasser, à f 1 daags (63).	365,00	
				4 865,0[illegible]
		Transporteeren		f 343 863,8[illegible]

TEGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	TOELICHTINGEN.
f 224 692,00	f 211 982,92	f 13 980,68	f 154,80	(57) Te weten: op onderdeel *a*. . . . . f 56,36; » » *b*. . . . . 473,25; f 529,61
7 100,00	7 100,00	»	»	(58) Op de vorige begrooting was bij dit artikel uitgetrokken: voor bezoldiging van 13 districts-geneesheeren . . . . . f 42 600,00; voor officieren van gezondheid . . . . 3 000,00; f 45 600,00
Memorie.				
650,00	(57) 529,61	120,39	»	terwijl voorts bij art. 96 (huur van gebouwen) was uitgetrokken voor huisvesting van districtsgeneesheeren die geen landswoning hadden . . . . . 6 000,00; f 51 600,00
6 800,00	6 800,00	»	»	
1 200,00	755,48	444,52	»	
45 600,00	(59) 38 597,18	15 602,82	»	Het vooruitzicht bestaat dat het mogelijk zal zijn 3 nieuwe districts-geneesheeren aan te stellen, waaraan, met het oog op de geneeskundige behandeling van immigranten, groote behoefte gevoeld wordt. Ten gevolge van eene betere regeling van den dienst zal echter minder gebruik behoeven te worden gemaakt van officieren van gezondheid. Het hooger genoemde bedrag van f 45 600 behoeft daarom slechts met f 2000 te worden verhoogd. De toelagen voor huisvesting zijn thans naar dit artikel overgebracht en uitgetrokken voor 11 districtsgeneesheeren; 4 anderen hebben eene vrije woning, en voor 1 is gerekend op een door het Gouvernement gehuurd huis (zie noot 74).
13 040,00	(61) 13 788,94	2 051,06	»	(59) Dit bedrag werd in 1883 uitgegeven aan bezoldiging van de districts-geneesheeren (art. 71).
800,00	800,00	»	»	(60) Verhoogd, in verband met de voorgenomen vermeerdering van het personeel der districts-geneesheeren met 3, die ieder voor huur van vaartuigen f 150 en voor abonnement voor roeiers f 800 zullen ontvangen.
26 300,00	(62) 25 494,24⁵	805,75⁵	»	(61) Te weten: op onderdeel *a*. . . . . f 1 150,00; » » *b*. . . . . 8 839,72; » » *c*. . . . . 2 174,22; f 12 163,94; verplaatsingskosten van districts-geneesheeren . . . . . 1 625,00; f 13 788,94
300,00	280,00	20,00	»	
4 866,00	4 265,00	600,00	»	(62) Te weten: op onderdeel *a* . . . . . f 16 822,70; » » *b* . . . . . 312,10; » » *c* . . . . . 8 359,44⁵; f 25 494,24⁵
				(63) Zie noot 2.
331 348,00	f 310 393,37⁵	f 33 625,22⁵	f 154,80	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.			GERAAMD voor 1885	
			Per transport		f	343 8[illegible],80
85		Uitgaven ten behoeve der verpleegden op het etablissement Batavia:				
	a.	kleeding, huisraad, voeding en geneesmiddelen voor de verpleegden	f	11 000,00		
	b.	arbeidsloonen voor het onderhoud van het terrein, het kappen van brandhout, de oppassing en benoodigdheden voor de wasch voor de verpleegden. . . .		3 500,00		
	c.	aanschaffing van materialen en gereedschappen, transportkosten en andere huishoudelijke uitgaven		500,00		
						15 0[illegible],00
86		Kosten verbonden aan de keuring van levensmiddelen ten behoeve van het etablissement Batavia, alsmede voor de verzending daarvan.				2[illegible],00
		Begrafenissen en kerkhoven.				
87		Traktement van den bedienaar der begrafenissen.				3[illegible],00
88		Onderhoud der begraafplaatsen, draagbaren, kleeden, gereedschappen en andere behoeften:				
	a.	onderhoud der begraafplaatsen	f	1 300,00		
	b.	kleeden, gereedschappen en andere behoeften.		100,00		
						14[illegible],00
		TOTAAL der Vde afdeeling			f	360 7[illegible],80
		VIde AFDEELING.				
		Bouwdepartement.				
		Het departement:				
89		Traktementen van den chef van het bouwdepartement en van de ambtenaren van zijn bureel, alsmede daggeld van den bode:				
		1 chef	f	4 000,00		
		1 eerste opzichter		1 800,00		
		1 tweede »		1 200,00		
		1 élève- »		800,00		
		1 commies		1 200,00		
		1 bode, à f 1 daags (66)		365,00		
					f	9 3[illegible],00
90		Bureelbehoeften en reis- en verblijfkosten:				
	a.	bureelbehoeften.	f	200,00		
	b.	reis- en verblijfkosten		550,00		
						75[illegible],00
		Landsgebouwen en publieke werken:				
91		Onderhoud van de landsgebouwen met hun toebehooren, mobilair en verderen inventaris, de vaartuigen en de voer- en werktuigen en gereedschappen:				
	a.	gebouwen (68).	f	60 000,00		
	b.	mobilair, vlaggen en lijnen		2 000,00		
	c.	vaartuigen		10 000,00		
	d.	voer- en werktuigen en gereedschappen.		1 000,00		
						73 00[illegible],00
		Transporteeren			f	83 11[illegible],00

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

EGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	*TOELICHTINGEN.*
f 331 348,00	f 310 393,37⁵	f 33 625,22⁵	f 154,80	(64) Te weten: op onderdeel *a* . . . . . f 13 139,39; » » *b* . . . . . 4 937,75; » » *c* . . . . . 362,16; f 18 439,30
15 000,00	(64) 18 439,30	»	3 439,30	(65) Te weten: op onderdeel *a* . . . . . f 1 145,00; » » *b* . . . . . 60,00; f 1 205,00
200,00	»	200,00	»	
300,00	300,00	»	»	
1 400,00	(65) 1 205,00	195,00	»	(66) Zie noot 2.
				(67) Te weten: op onderdeel *a* . . . . . f 213,25; » » *b* . . . . . 556,00; f 769,25
f 348 248,00	f 330 337,67⁵	f 34 020,22⁵	f 3 594,10	
		f 30 426,12⁵		(68) De nu aangevraagde som, f 10 000 meer dan ten vorigen jare, is volstrekt noodig, wil men den verderen achteruitgang van den toestand der gebouwen enz. keeren.
				(69) Te weten: op onderdeel *a* . . . . . f 56 070,87; » » *b* . . . . . 2 981,47⁵; » » *c* . . . . . 11 278,88⁵; » » *d* . . . . . 1 930,46⁵; f 72 261,69⁵
9 366,00	f 9 765,00	»	f 400,00	
750,00	(67) 769,25	»	19,25	
63 000,00	(69) 72 261,69⁵	f 738,30⁵	»	
73 116,00	f 46 535,97⁵	f 738,30⁵	f 419,25	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.		GERAAMD voor 1885.
		Per transport		f 83 11[illegible]00
92		Onderhoud van de lands wegen, bruggen, steigers en afwateringswerken		18 0[illegible]00
93		Onderhoud van fortificatiën		*Memori*[illegible]
94		Werken wegens de afspoeling van de kust van Nickerie:		
	a.	onderhoud der waterkeeringswerken te Nieuw-Rotterdam (70)	f 1 000,00	
	b.	werken ten behoeve van de nieuwe vestigingsplaats (Nieuw-Nickerie)	1 500,00	
	c.	het overbrengen van de landsgebouwen met toebehooren van Nieuw-Rotterdam naar de nieuwe vestigingsplaats Nieuw-Nickerie (71)	37 000,00	
				40 0[illegible]00
		Huur van gebouwen:		
95		Huur van lokalen voor den publieken dienst:		
	a.	het gebouw voor de Koloniale Staten.	f 1 500,00	
	b.	het etablissement Mariënburg	2 000,00	
	c.	huisvesting van ambtenaren in de districten (73).	2 180,00	
	d.	huisvesting van 1 districts-geneesheer (74).	600,00	
	e.	huur van de school tot opleiding van jongelieden tot districts-geneesheeren en pharmaceuten	600,00	
	f.	huisvesting van 5 tolken te Paramaribo, à f 180, en van 2 in de districten, ad f 180 en f 120.	1 200,00	
	g.	schoollokalen en onderwijzerswoningen (75).	6 250,00	
	h.	huur van kantoren (76).	1 350,00	
	i.	huur van vertrekken voor de brandwacht te Paramaribo in den drogen tijd. .	120,00	
	k.	een politie-station op plantage Nieuw-Meerzorg	600,00	
	l.	huur van hulp-entrepots	600,00	
		Transporteeren	f 17 000,00	f 141 115,[illegible]

T GESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	*TOELICHTINGEN.*
f 73 116,00	f 46 535,97⁵	f 738,30⁵	f 419,25	(70) In verband met het overbrengen der landsgebouwen naar Nieuw-Nickerie, wordt f 1000 voldoende geacht. Ten vorigen jare was f 2000 uitgetrokken.
18 000,00	25 725,72	»	7 725,72	
Memorie.				(71) Hierin vervalt onderdeel *c* van art. 95 van de begrooting voor 1884. »het maken van nieuwe straten in de nieuwe vestigingsplaats. (Nieuw-Nickerie)", geraamd op f 6300.
47 300,00	(72) 1 897,75	38 102,25	»	(72) In 1883 zijn op de onderdeelen *a* en *b* uitgegeven te weten: op onderdeel *a* . . . . . f 1 048,00; » » *b* . . . . . 849,75; f 1 897,75
				(73) Te bestemmen als volgt: 1 griffier bij het kantongerecht in Nickerie f 540,00; 2 districts-secretarissen, f 540 en f 400 . 940,00; 3 districts-klerken 1 van f 300, 1 van f 250 en 1 van f 150 . . . . . 700,00; f 2 180,00
				(74) Hiertoe wordt eene woning op plantage Catharina Sophia aangehuurd. Van de overige geneesheeren genieten 11 toelage voor huishuur (zie art. 79) en hebben 4 vrije woning.
				(75) Te bestemmen als volgt: voor Paramaribo, f 600 en f 400 . . . f 1 000,00; Berlijn . . . . . 250,00; Hanover . . . . . 300,00; Overtoom . . . . . 300,00; Onverwacht . . . . . 300,00; Phedra . . . . . 400,00; La Rencontre . . . . . 500,00; Hecht en Sterk . . . . . 600,00; De Resolutie . . . . . 300,00; Nieuw Meerzorg . . . . . 700,00; Munnickendam . . . . . 500,00; Coronie f 400 en f 400 . . . . . 800,00; Boven-Nickerie . . . . . 300,00; f 6 250,00
				(76) Te bestemmen als volgt: voor den procureur-generaal . . . . . f 600,00; voor den agent-generaal . . . . . 300,00; voor den geneeskundigen inspecteur . . 150,00; voor den inspecteur van het onderwijs . 300,00; f 1 350,00
f 138 416,00	f 110 419,41⁵	f 38 840,55⁵	f 8 144,97	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.			GERAAM voor 1885	
95		Per transport	f	17 000,00	f	141 1[illegible],00
	m.	huisvesting voor den waker der openbare school voor jongens		180,00		
						17 1[illegible],00
96		Nieuwe werken:				
		een politie-station aan de Sarakreek (78)				10 0[illegible],00
		TOTAAL der VIde afdeeling			f	168 2[illegible],00

VIIde AFDEELING.

Koloniale vaartuigen, betonning, bebakening en seinwezen.

Algemeen beheer.

97		Traktementen van den beheerder en van den hoofdmachinist der koloniale vaartuigen:				
		de beheerder	f	5 000,00		
		de hoofdmachinist		3 000,00		
					f	8 00[illegible],00
98		Bureelkosten, briefporten en andere kleine uitgaven				1[illegible],00
99		Belooning voor het innen der passagegelden				5[illegible],00

Onderhoud en vernieuwing van het materieel der koloniale vaartuigen, alsmede voor de stoomvaart en de smederij.

100		Materialen en arbeidsloonen, werktuigen, gereedschappen en verdere uitgaven voor het gewoon onderhoud der vaartuigen, alsmede steenkolen:				
	a.	koper- en ijzerwerk, houtwaren, staand en loopend want, zeilen, ankers, kettingen, verfwaren, pik, teer en andere benoodigdheden en arbeidsloonen	f	10 000,00		
	b.	aankoop van gereedschappen		500,00		
	c.	steenkolen		22 000,00		
						32 5[illegible],00
101		Huur van een vaariuig tot het onderhouden van de communicatie met Albina, het etablissement Batavia, Nickerie en Coronie				7 2[illegible],00
102		Personeel der koloniale vaartuigen.				

Traktementen, gages en toelagen van de gezagvoerders en het verder personeel der koloniale vaartuigen:

	a.	1 dienstdoend stoomschip voor den rivierdienst:				
		1 gezagvoorder	f	1 800,00		
		1 stuurman		840,00		
		1 eerste machinist		1 800,00		
		1 derde »		600,00		
		1 machinist-leerling, 6 vuurstokers, 1 bootsman, 1 kok, 1 hofmeester, 5 matrozen, 1 jongen		4 920,00		
					f	9 960,00
		Transporteeren	f	9 960,00	f	48 35[illegible],00

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

VERSTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	TOELICHTINGEN.
138 416,00	f 110 419,41⁵	f 38 840,55⁵	f 8 144,97	(77) Te weten:
21 980,00	(77) 22 097,00	»	4 917,00	
15 000,00	»	10 000,00	»	
175 396,00	f 132 516,41⁵	f 48 840,55⁵	f 13 061,97	
		f 35 778,58⁵		
8 000,00	f 7 625,02	f 374,98	»	
150,00	148,86	1,14	»	
500,00	645,32	»	f 145,32	
46 300,00	53 701,15	»	21 201,15	
Memorie.	(79) 11 987,50	»	4 787,50	
54 950,00	f 74 107,85	f 376,12	f 26 133,97	

(77) Te weten:

a.	Koloniale Staten.	f 1 500,00
b.	Mariënburg.	2 000,00
c.	huisvesting van ambtenaren in de districten	3 549,17
d.	huisvesting van de districts-geneesheeren	4 284,83
e.	schoollokalen	5 801,66
f.	politie-station Nieuw-Meerzorg . .	600,00
g.	huisvesting van tolken.	1 176,00
h.	huur van kantoren	1 350,00
i.	brandwacht.	145,34
k.	hulp-entrepots	500,00
l.	waker openb. school.	180,00
	huur van woningen op Nijd en Spijt, tijdens de reparatie op Mariënburg. .	560,00
	huur, school tot opleiding van jongelieden tot districts-geneesheeren enz. .	350,00
		f 22 097,00

(78) De goud-industrie aan de Sarakreek maakt het volstrekt noodig aldaar een politie-station te vestigen.

(79) Deze uitgaaf werd in 1883 uit den post voor onvoorziene uitgaven gekweten.

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.			GERAAMD VOOR 1885.	
102		Per transport	f	9 960,00	f	48 3[illegible],00
	b.	1 schoener voor den maildienst:				
		1 gezagvoerder . . . . . f 1 500,00				
		1 stuurman 840,00				
		1 kok, 1 hofmeester, 1 bootsman, 4 matrozen, 1 jongen . 2 520,00				
				4 860,00		
	c.	1 stoombarkas:				
		1 derde machinist . . . . . f 600,00				
		1 stoker 300,00				
		loon voor naar de behoefte aan te huren bemanning . . . 600,00				
				1 500,00		
	d.	overdekte zeilbarkas *Coronie:*				
		1 bootsman, 1 kok en 3 matrozen		1 560,00		
	e.	1 conducteur op het aangehuurd zeilvaartuig		900,00		
	f.	1 opzichter voor de smederij		1 200,00		
	g.	1 waker voor het terrein		300,00		
						20 2[illegible],00
103		Tafelgelden van de gezagvoerders en verder personeel der koloniale vaartuigen:				
	a.	1 dienstdoend stoomschip:				
		1 gezagvoerder, 1 stuurman en 1 machinist	f	1 200,00		
	b.	1 schoener voor den maildienst:				
		1 gezagvoerder		400,00		
	c.	1 aangehuurd zeilvaartuig:				
		1 conducteur		400,00		
						2 0000
104		Victualie, licht en brandstoffen voor de equipages:				
		1 stuurman en 2 matrozen, à f 1 daags	f	1 095,00		
		31 hoofden, à f 0,60 daags		6 789,00		
						7 88[illegible]0
		Betonning en bebakening.				
105		Aankoop en onderhoud van kettingen, zinkers en tonneboeien				50[illegible]0
106		Aanschaffing van een nieuw lichtschip aan Braamspunt:				
		kosten van het lichtschip	f	40 000,00		
		kosten van overvoer		9 000,00		
					(81)	49 000[illegible]
107		Traktement en gages van het personeel van het lichtschip aan Braamspunt en van den vuurtoren aan de Marowijne, alsmede transportkosten van levensmiddelen:				
	a.	het lichtschip:				
		1 gezagvoerder	f	800,00		
		1 bootsman en 6 matrozen		1 800,00		
			f	2 600,00		
		Transporteeren	f	2 600,00	f	128 014[illegible]0

TEGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	TOELICHTINGEN.
f 54 950,00	f 74 107,85	f 376,12	f 26 153,97	(80) Dit bedrag was ten vorigen jare uitgetrokken voor de oprichting van een havenmuur aan mond der Nickerierivier.
				(81) Een nieuw lichtschip is dringend noodig. Het is twijfelachtig of het tegenwoordige nog tot het einde van dit jaar zal kunnen dienst doen.
22 284,00	22 381,27	»	2 101,27	
2 000,00	1 700,01	299,99	»	
8 710,80	10 083,33	»	2 199,33	
500,00	233,70	266,30	»	
1) 250,00				
»	»	49 000,00	»	
119 294,80	f 108 506,16	f 49 942,59	f 30 434,57	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.			GERAAMD voor 1885	
107		Per transport	f	2 600,00	f	128 0,00
	b.	vuurtoren aan de Marowijne:				
		2 geëmployeerden	f	800,00		
		abonnement voor transportkosten van levensmiddelen (82). .		60,00		
				860,00		
						34 ,00
108		Victualie, licht en andere benoodigdheden voor de equipage van het lichtschip:				
		1 gezagvoerder, à f 1 daags	f	365,00		
		7 hoofden, » 0,60 »		1 533,00		
					(84)	1 8 ,00
109		Onderhoud van het lichtschip en aankoop van olie voor den lichttoestel:				
	a.	onderhoud	f	500,00		
	b.	olie		600,00		
						1 1 ,00
110		Aankoop van olie voor een havenvuur aan den mond der Nickerie-rivier				1 ,00
		Seinwezen.				
111		Toelagen aan 4 telephonisten, à 25 cent daags voor ieder	f	365,00		
		1 seinwachter, à 55 cent daags		200,75		
						56 75
112		Benoodigdheden voor den seintoestel te Paramaribo en onderhoud van den telephoon met toebehooren.				
	a.	vlaggen enz. voor den seintoestel te Paramaribo	f	50,00		
	b.	onderhoud van den telephoon met toebehooren		200,00		
						25 00
		TOTAAL der VIIde afdeeling . . .			f	135 38 75
		VIIIste AFDEELING.				
		Pensioenen, wachtgelden, toelagen en onderstanden.				
113		Pensioenen van burgerlijke landsdienaren (88)			f	103 64 ,00
		Transporteeren			f	103 64 7 ,00

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

EGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	TOELICHTINGEN.
f 119 294,80	f 108 506,16	f 49 942,59	f 30 434,57	(82) Deze som strekt om de wachters op Galibi in de gelegenheid te stellen de levensmiddelen, welke zij zich aan den Franschen oever aanschaffen, naar hunne vestigingsplaats over te brengen. Hun wordt geen vaartuig verstrekt.
3 400,00	(83) 3 399,98	60,02	»	(83) Te weten: op onderdeel *a* . . . . . f 2 600,00; » » *b* . . . . . 799,98; f 3 399,98
1 903,20	1 896,80	1,20	»	(84) Zie noot 2.
2 200,00	(85) 1 091,50	8,50	»	(85) Te weten: op onderdeel *a* . . . . . f 623,17; » » *b* . . . . . 468,33; f 1 091,50
100,00	»	100,00	»	
6) 890,50	(87) 959,25	»	143,50	(86) Deze som werd ten vorigen jare uitgetrokken voor toelagen aan seinwachters en benoodigdheden voor het seinwezen. (87) Te weten: voor toelagen aan seinwachters . . . . f 638,75; » benoodigdheden voor het seinwezen. 320,50; f 959,25
f 97 188,50	f 115 853,69	f 50 112,13	f 30 578,07	(88) Zie bijlage A. De bij het wetsontwerp tot definitieve vaststelling der koloniale huishoudelijke begrooting voor 1884 overgelegde staat wees een eindcijfer aan van . . . . . f 105 835,00
		f 19 534,06		Sedert zijn verleend aan:
f 105 835,00	f 104 014,62⅝	»	f 367,62⅝	J. G. Brandonk . . . . . f 280,50; J. Emanuels . . . . . 1 440,00; mr. A. J. Van Emden . . . 2 400,00; C. A. G. Van Everdingen . . 900,00; K. F. Hering . . . . . 351,50; H. Hooiman . . . . . 407,00; J. Lofhagen . . . . . 363,00; J. Sander . . . . . 2 400,00; F. J. Seymonson . . . . . 247,50; J. H. Samson . . . . . 280,50; G. Verbeek . . . . . 600,00; 9 670,00; f 115 505,00
				Daarentegen zijn vrijgevallen: F. W. Barkhausen . . . . f 1 080,00; H. A. Brunswijk . . . . . 231,00; L. Cinke . . . . . 377,00; J. A. T. Cohen Stuart . . . 3 500,00; A. Copijn 972,00
105 835,00	f 104 014,62⅝	»	f 367,62⅝	Transporteeren f 5 160,00 f 115 505,00

[2. 5.]

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD voor 1885
		Per transport	f 103 6 ,00
114		Pensioenen van weduwen en kinderen van overleden burgerlijke landsdienaren (89)	64 9 ,37
115		Wachtgelden.	31 ,99
116		Toelage aan een broeder der Orde van den Nederlandschen Leeuw	2 ,00
		Transporteeren	f 171 929,

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 188 .

GESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	TOELICHTINGEN.
f 105 835,00	f 104 014,62⁵	»	f 367,62⁵	Per transport f 5 160 f 115 505,00
58 059,37	59 747,89⁵	f 5 157,47⁵	»	J. W. Engelbrecht 3 500,00
5 644,00	5 400,46⁵	»	2 223,47⁵	A. Fernandes jr. 720,00
200,00	200,00	»	»	L. J. Ten Meer 297,50
				D. Luitjes 261,00
				J. Tijmens 304,50
				P. A. De Vries. 615,00
				11 858,00
				f 103 647,00
				(89) Zie bijlage B. De bij het wetsontwerp tot definitieve vaststelling der koloniale huishoudelijke begrooting voor 1884 overgelegde staat, wees een eindcijfer aan van . . . . . f 58 059,37
				Sedert zijn verleend:
				Wed. F. W. Barkhausen . . f 432,00
				Minderj. Brunswijk 115,50
				» van B. Ballin . . . 220,00
				Wed. van J. W. Engelbrecht 1 750,00
				Minderj. Cohen Stuart . . . 1 750,00
				Wed. van A. Copijn 432,00
				» » M. C. L. Catshoek. 360,00
				Minderj. H. Jekel 138,75
				Wed. van A. Fernandes jr. . 180,00
				» » J. B. Van Gemb . 165,00
				» » G. F. Kessel . . . 504,00
				» » D. Luitjes. . . . 79,75
				» » C. H. May . . . 400,00
				» » L. J. Ten Meer. . 212,50
				Minderj. van S. De Vries . . 640,00
				Wed. van P. A. De Vries. . 174,25
				» » L. S. Wessels . . 145,00
				» » W. F. G. L. Willemsen 680,00
				8 378,75
				f 66 438,12
				Daarentegen zijn vrijgevallen:
				Wed. van Sal. De Vries . . f 640,00
				» » H. Jekel 138,75
				» » N. A. Van Amson. 340,00
				» » A. M. Fernandes . 240,00
				» » F. v. Hauermeieren. 101,50
				Minderj. Krieger 72,50
				1 532,75
				f 64 905,37
169 738,37	f 169 362,98⁵	f 5 157,47⁵	f 2 591,10	

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD voor 1885.
		Per transport	f 171 9[illegible] 36
117		Onderstanden (90)	5[illegible]00
		Totaal der VIIIste afdeeling . . .	f 172 4[illegible] 36

IXde AFDEELING.

Onvoorziene uitgaven.

118		Onvoorziene uitgaven	f 20 0000

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

T GESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	*TOELICHTINGEN.*
f 169 738,37	f 169 362,98⁵	f 5 157,47⁵	f 2 591,10	(90) Te weten:
320,00	307,73	192,27	»	aan C. W. Mora, oud-bode bij de administratie van financiën, wegens zeer langdurigen dienst en hoogen ouderdom, waardoor hij geheel buiten staat is in zijn onderhoud te voorzien. . . . . f 300,00
f 170 058,37	f 169 670,71⁵	f 5 349,74⁵	f 2 591,10	J. J. Schipper 200,00
				f 500,00
		f 2 758,64⁵		
				(91) Onverminderd de som van f 11 987,50 voor huur van vaartuigen, welke onder de VIIde afdeeling is in rekening gebracht.
f 25 000,00	(91)f 18 683,78	f 1 316,22	»	

RECAPITULATIE van den uitgewerkten en toelichtenden staat.

Afdeelingen.	BENAMING DER AFDEELINGEN.	GERAAMD voor 1885.	TOEGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.
I.	Gouvernements-secretarie, Koloniale Staten en algemeene dienst . .	f 133 886,75	f 128 887,10	f 131 570,13	f 2 316,62	
II.	Justitie en politie	370 118,50	356 882,64	350 333,505	19 784,995	
III.	Administratie van financiën . . .	103 580,00	107 032,00	103 612,435	»	f ,435
IV.	Immigratie en kolonisatie. . . .	61 385,00	47 135,00	49 219,915	12 165,085	
V.	Eeredienst, onderwijs, armenzorg en burgerlijke geneeskundige dienst.	360 763,80	348 248,00	330 337,675	30 426,125	
VI.	Bouwdepartement	68 295,00	175 396,00	132 516,415	35 778,585	
VII.	Koloniale vaartuigen, betonning, bebakening en seinwezen . . .	135 387,75	97 188,50	115 853,69	19 534,06	
VIII.	Pensioenen, wachtgelden, toelagen en onderstanden	172 429,36	170 058,37	169 670,715	2 758,645	
IX.	Onvoorziene uitgaven	20 000,00	25 000,00	18 683,78	1 316,22	
	TOTAAL , . .	f 1 525 846,16	f 1 455 827,61	f 1 401 798,26	f 124 080,335	f 3 435
					f 124 047,90	

[2 6.]

BIJLAGE VAN DEN UITGEWERKTEN EN TOELICHTENDEN STAAT.

NOMINATIEVE STAAT

DER

PENSIOENEN

VAN

BURGERLIJKE AMBTENAREN

TEN LASTE DER KOLONIE

SURINAME.

NAMEN EN VOORNAMEN DER GEPENSIONNEERDEN.	GEBOORTEJAAR.	WOONPLAATS.
Akempis, Adolph	1845	Suriname,
Amson, Abraham François Van	1821	Idem,
Bechtold, Pieter Andries	1836	Nederland,
Beerensteyn, Joseph Van	1807	Suriname,
Bogaers, Gerhardus	1837	Nederland,
Bolwerk, Olof Ernst Nicolaas	1837	Suriname,
Boverman, Alexander	1839	Idem,
Brands,	»	Idem,
Brandsen, Lubbert	1839	Nederland,
Brandonk, J. Gerhardus	1830	Suriname,
Brongersma, Seker Klaasen	1819	Usquert (Groningen)
Beekink, Willem Frederik	1827	Nederland,
Buys, Hendrik	1839	Idem,
Buzing, Johannes	1830	Idem,
Carrilho, Samuel	1811	Suriname,
Christoffel, zich schrijvende Christoffels Cornelis	1818	Nederland,
Claveren, Charles Adriaan Van	1835	Suriname,
Clemen, Johan Frederik Ludolph	1798	Idem,
Demarchi, François Gottardo	1840	Idem,
Donders, Peter	1809	Idem,
Dootingh, Engel Van	1836	Idem,
Duynmeijer, Jacob	1835	Nederland,
Dykstra, Anne	1833	Idem,
Egger, Christiaan Pieter Frederik	1838	Idem,
Elbertsen, Johannis Franciscus	1824	Zwolle,
Emanuels, Izak	1823	Suriname,
Emdem, mr. Evert Adolph Van	1827	Nederland,
Emden, mr. Abraham Julius Van	1834	Idem,
Eycken Sluyters, mr. Johannes Mattheus Jansen	1826	Idem,
Everdingen, Cornelis Antonie Gerrit Van	1835	Idem,
Faverey, Carolus Meno Alexander	1827	Suriname,
Fernandes, David	1835	Idem,
Flu, Johan Hendrik	1822	Idem,
Fransen, Jacobus Cornelis	1839	Nederland,
Ganderheyden, mr. Jasper Mauritsz,	1819	Idem,
Geerke, Frederik Rudolph Van	1842	Suriname,
Gefken, mr. Jan Willem	1807	Nederland,
Genderen, Hermanus Van	1811	Idem,
Gersie, Dirk	1844	Suriname,
Giesen, Carl	1832	Nederland,
Gilquin, mr. Johan Hendrik	1819	Idem,
Groningen, Berend Van	1835	Idem,
Haas, Philip	1829	Suriname,
Hekker, Johannis Jacobus Theodorus Den	1825	Nederland,
Hengermolen, Mijndert	1824	Idem,
Henni, Daniël	1825	Suriname,

LAATST BEKLEEDE BETREKKING.	Bedrag van het pensioen betaalbaar in de kolonie.	Bedrag van het pensioen betaalbaar in Nederland.	*TOELICHTINGEN.*
Marechaussee der 1ste klasse,	f 198,00	»	
Le commies ter administratie van financiën,	1 800,00	»	
Districts-commissaris,	»	f 2 760,00	
Surwaarder bij het kantongerecht te Coronie,	150,00	»	
Brigadier bij het korps marechaussee,	»	314,50	
Opperwachtmeester bij het korps marechaussee,	467,50	»	
Marechaussee der 1ste klasse,	297,00	»	
Oppide,	108,00	»	
Brigadier bij het korps marechaussee,	»	407,00	
Agent van politie,	280,50	»	
Idem,	»	217,50	
Idem,	»	174,00	
Marechaussee der 1ste klasse,	»	145,00	
Idem,	»	232,00	
Hospitaalschrijver,	362,50	»	
Agent van politie,	»	275,50	
Idem,	214,50	»	
Le commies ter administratie van financiën,	936,00	»	
Brigadier bij het korps marechaussee,	425,50	»	
R.-C. geestelijke,	600,00	»	
Hofdman bij de politie,	370,00	»	
Marechaussee der 1ste klasse,	»	313,50	
Idem,	»	261,00	
Idem,	»	203,00	
Agent van politie,	»	290,00	
Officier,	1 440,00	»	
Gouvernements-secretaris,	»	3 500,00	
President van het hof van justitie,	»	2 400,00	
Lid van het hof van justitie,	»	1 690,00	
Hypotheekbewaarder,	»	900,00	
Districts-secretaris,	1 080,00	»	
Surwaarder bij het kantongerecht te Paramaribo,	288,00	»	
Districts-secretaris der 1ste klasse,	1 296,00	»	
Brigadier bij het korps marechaussee,	»	296,00	
President van het hof van justitie,	»	3 040,00	
Agent van politie,	214,50	»	
Procureur-generaal,	»	3 500,00	
Districts-commissaris van Nickerie,	»	3 456,00	
Brigadier bij het korps marechaussee,	370,00	»	
Hofdman bij de politiemacht uit inlanders,	»	277,50	
Lid van het hof van justitie,	»	1 690,00	
Marechaussee der 2de klasse,	»	145,00	
Brigadier bij het korps marechaussee,	351,50	»	
Brigadier bij het korps marechaussee,	»	351,50	
Idem,	»	407,00	
Wachtmeester bij het korps marechaussee,	348,50	»	
Transporteeren	f 11 598,00	f 27 246,00	

NAMEN EN VOORNAMEN DER GEPENSIONNEERDEN.	GEBOORTEJAAR.	WOONPLAATS.
Hering, Karl Ferdinand	1842	Suriname,
Hoogvliet, Carel Pieter	1823	Idem,
Hooiman, Hendrik	1839	Idem,
Hoonings, Matthijs Willem	1836	Nederland,
Inkt, Jan Wilhelmus	1835	Idem,
Jansen, Hendrik	1831	Suriname,
Jansen, Matthijs	1825	Idem,
Jeltes, Willem Cornelis	1838	Nederland,
Jonas, Pieter	1834	Suriname,
Jurriaanse, Jurriaan Antonie	1840	Nederland,
Kaersenhout, Cornelis	1809	Suriname,
Kappler, August	1815	Nederland,
Kempkes, T.	1809	Idem,
Klaassen, Joost	1830	Idem,
Koningshoven, Pieter	1816	Haarlem,
Krans, George Petrus	1842	Suriname,
Landré, Charles	1812	Nederland,
Laret, Willem Frederik Hendrik	1821	Idem,
Lingen, Jan	1845	Suriname,
Lionarons, Michael Jacob	1812	Idem,
Lofhagen, Johan Conrad	1833	Idem,
Loos, G. D. Van der	1831	Nederland,
Lindt, Hendrikus Johannes Van der	1840	Idem,
Lodding, Hermanus	1811	Idem,
Loth, Daniël Jacob	1799	Suriname,
Lühmer, Carl George	1830	Nederland,
Lutholz, August Henrich	1828	Idem,
Lyon, dr. James Delmonte	1821	Suriname,
Maesschalk, Julius Augustus De	1831	Idem,
Man, Antoin Anne Theodor de	1820	Breda,
Meyfort, Jan	1812	Bronbeek,
Monsantofils, Hendrik Alexander	1811	Suriname,
Neyhorst, Johannes Figaro	1828	Idem,
Niemert, Jacques Cornelis	—	Idem,
Oever, Aaldert Van den	1839	Idem,
Olfers, Jan	1838	Idem,
Pieterse, Rudolf Leonard Alphonse	1842	Idem,
Pool de Levy, Hendrik Levie	1841	Idem,
Posthoorn, Aloysius Jasper	1834	Nederland,
Posthumus, Johan	1842	Suriname,
Puschel, Friedrich Jacob	1828	Idem,
Randwijk, Albert Van	1835	Idem,
Rauwen, Hendrik	1833	Nederland,
Ritter, Gerard Leonard Wilhelm	1823	Idem,

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

LAATST BEKLEEDE BETREKKING.	Bedrag van het pensioen betaalbaar in		TOELICHTINGEN.
	de kolonie.	Nederland.	
Per transport	f 11 598,00	f 27 246,00	
adier bij het korps marechaussee,	351,50	»	
mies 1ste klasse bij de belastingen,	408,00	»	
chaussee der 2de klasse,	407,00	»	
» 1ste »	»	275,50	
adier bij het korps marechaussee,	»	388,50	
htmeester bij het korps marechaussee,	471,50	»	
chaussee der 1ste klasse,	420,50	»	
icts-commissaris,	»	1 560,00	
chaussee der 2de klasse,	217,50	»	
van het bouwdepartement,	»	1 000,00	
commies bij het departement der onbeheerde edels en weezen,	1 200,00	»	
houder bij de Aucaner boschnegers,	637,50	»	
isch-Katholiek geestelijke,	»	570,00	
chaussee der 1ste klasse,	»	304,50	
t van politie,	»	304,50	
chaussee der 1ste klasse,	145,00	»	
stadsgeneesheer,	»	312,00	
kant der Hervormde gemeente in Nickerie,	»	1 760,00	
adier bij het korps marechaussee,	280,50	»	
deraar en bode bij het departement der onbeerde boedels en weezen,	275,00	»	
chaussee der 1ste klasse,	363,00	»	
,	»	290,00	
dier bij het korps marechaussee,	»	307,50	
t van politie,	»	348,00	
eester,	112,50	»	
chaussee der 1ste klasse,	»	304,50	
dier bij het korps marechaussee,	»	232,00	
stadsgeneesheer,	672,00	»	
htmeester bij het korps marechaussee,	370,00	»	
nistrateur van financiën,	»	2 080,00	
ant bij de guides,	»	180,00	
r van gezondheid bij de koloniale guides,	1 500,00	»	
t van politie 1ste klasse,	247,50	»	
,	214,50	»	
dier bij het korps marechaussee,	370,00	»	
,	351,50	»	
ter administratie van financiën,	340,00	»	
chaussee der 2de klasse,	247,50	»	
nger der belastingen in Nickerie,	»	1 260,00	
dier bij het korps marechaussee,	370,00	»	
chaussee der 2de klasse,	351,50	»	
dier bij het korps marechaussee,	462,50	»	
,	»	388,50	
cts-commissaris der 2de klasse,	»	1 320,00	
Transporteeren	f 22 384,50	f 40 431,50	

NAMEN EN VOORNAMEN DER GEPENSIONNEERDEN.	GEBOORTEJAAR.	WOONPLAATS.
Romme, Johannes	1832	Suriname,
Rotsgalm, Albertus Adriaan	1844	Idem,
Saile Vanier, Jacob François	1818	Idem,
Salomons, Izak Abraham Alexander	1819	Idem,
Samson, Jacob Hendrik	1831	Idem,
Sander, Johannes	1825	Nederland,
Sanders, Alexander	1825	Idem,
Seegers, Jan Christoffel	1824	Kampen,
Seymonson, François Jantje	1844	Suriname,
Schoon, Eduard Charles	1823	Idem,
Schoonhen, Willem	1838	Idem,
Smitskam, Hermanus	1837	Idem,
Spinhoven, Dirk	1812	Vreeswijk,
Spree, Johannes	1822	Nederland,
Stakenburg, Jacobus Daniel	1827	Idem,
Stoffels, Petrus Arnoldus	1822	Zutphen,
Straub, Johan Carl	1809	Suriname,
Stolte, Pieter	1830	Idem,
Stroom, Arie Van der	1834	Nederland,
Suiters, Hermanus Hendricus	1840	Idem,
Sypesteyn, jhr. Cornelis Ascanius Van	1823	Idem,
Terzool, Jacques Conradus	1841	Suriname,
Toussaint, Gabriel Josephus	1829	Nederland,
Twiss, mr. Robert	1814	Idem,
Uhlig, Carel Philemon	1827	Idem,
Uyleman, Willem Adrianus	1832	Suriname,
Vallée, Adolph Heinrich	1825	Idem,
Veer, George Severijn De	1806	Maastricht,
Veer, Michael De	1823	Nederland,
Verbeek, mr. Phoebus Hitzerus	1827	Idem,
Verbeek, Gerhardus	1820	Suriname,
Vlijts, Abraham Doris	1823	Idem,
Vortman, Jurgen	1823	Nederland,
Warners, Jan	1834	Idem,
Wesseling, Cornelis	1835	Suriname,
Willems, Pieters	1832	Nederland,
Wolff, Jacob François	1842	Suriname,
Wijhe, Egbertus Johannes Van	1809	Amsterdam,
Zilstra, Alderik	1834	Nederland,

LAATST BEKLEEDE BETREKKING.	Bedrag van het pensioen betaalbaar in de kolonie.	Bedrag van het pensioen betaalbaar in Nederland.	*TOELICHTINGEN.*
Per transport	f 22 384,50	f 40 431,50	
Romsch-Katholiek geestelijke,	660,00	»	
Hofdman bij de politie,	277,50	»	
Ontvanger der directe belastingen,	2 100,00	»	
Exploiteur bij het gerechtshof,	2 530,00	»	
Agent van politie,	280,50	»	
Predikant bij de Luthersche gemeente,	»	2 400,00	
Agent van politie,	»	174,00	
Hofdman bij de politie,	»	370,00	
Agent van politie,	247,50	»	
Hospitaalmeester,	1 380,00	»	
Brigadier-titulair bij het korps marechaussee,	370,00	»	
Brigadier bij het korps marechaussee,	407,00	»	
Agent van politie,	»	319,00	
Controleur der belastingen,	»	2 160,00	
Marechaussee der 1ste klasse,	»	165,00	
Agent van politie,	»	261,00	
Officier te fort Zeelandia,	615,00	»	
Ontvanger der belastingen in Nickerie,	1 190,00	»	
Marechaussee der 1ste klasse,	»	232,00	
Timmerman,	»	174,00	
Gouverneur van Suriname,	»	3 500,00	
Marechaussee der 1ste klasse,	198,00	»	
Timmerman,	»	232,00	
Procureur-generaal,	»	3 500,00	
Opzichter op het etablissement Batavia,	»	1 500,00	
Marechaussee der 1ste klasse,	304,50	»	
Surnumerair bij het hof van justitie,	264,00	»	
Gouvernements-secretaris,	»	3 500,00	
Districts-commissaris,	»	3 500,00	
Advocaat-generaal,	»	2 990,00	
Romsch-Katholiek geestelijke,	600,00	»	
Agent van politie 1ste klasse,	231,00	»	
Hofdman bij de politie,	»	388,50	
Marechaussee der 2de klasse,	»	275,50	
Timmerman der 1ste klasse,	348,00	»	
Timmerman,	»	313,50	
Agent van politie 1ste klasse,	214,50	»	
Griffier bij het college van kleine zaken,	»	2 400,00	
Brigadier bij het korps marechaussee,	»	259,00	
	f 34 602,00	f 69 045,00	
	f 103 647,00		

[2. 7.]

BIJLAGE **B** VAN DEN UITGEWERKTEN EN TOELICHTENDEN STAAT.

NOMINATIEVE STAAT

DER

PENSIOENEN

VAN

WEDUWEN EN WEEZEN VAN BURGERLIJKE AMBTENAREN

TEN LASTE DER KOLONIE

SURINAME.

NAMEN EN VOORNAMEN DER GEPENSIONNEERDEN.	GEBOORTEJAAR.	WOONPLAATS.
Abendanon, Mary Terrier, wed. Hendrik Simon	»	Suriname,
Abendanon Sz., Judith, zich schrijvende Julia Abendanone, wed. Simon	»	Nederland,
Abrahams, Anna Freys, wed. Johannes	1812	Suriname,
Alma, Benjamina Maria Brunting, wed. mr. Petrus	»	Nederland,
Amson, Johanna Wilhelmina Eichel, eerder wed. Louis Philippe Van (laatst wed. Robert Thomson)	»	Suriname,
Amson, wed. Christoffel Leonard George Van, geb. Leysner,	»	Idem,
Asmus, Jacquelina Maria Van Weede, wed. Hendrik Gerardus	»	Idem,
Baars, Jacoba Adriana Van Wijnendaele, wed. Evert	»	Idem,
Ballin, Rebecca Anna Abigaël, minderjarige dochter van Bernat	1869	Idem,
Barkhausen, A. E. Van Beusekom, wed. van Friederich Wilhelm	»	Nederland,
Bassie, Johanna Wilhelmina Barrot, wed. Anthonie Victor	1820	Suriname,
Batenburg, Anna Elisabeth Palthe Wesenhagen, wed. ds. Gerrit Lodewijk	1837	Idem,
Beydals, wed. Arnold, geb. Keller,	»	Nederland,
Broek, Josephina Roblek, wed. Gerardus Van den	»	Suriname,
Bronkhorst, A. Draak, wed. Jacob Abraham	»	Idem,
Bruin Van Rozenburg, Louisa Margaretha Rosalia Palms, wed. Pieter	1804	Oosterhout,
Brunswijk, Johanna Catharina, Hendrika, Gerrit Wigger Frederik, minderjarige kinderen van Hugo Anthony	»	Suriname,
Catshoek, Petronella Maria Jacoba De Ridder, wed. van Marinus Carel Lodewijk	»	Nederland,
Charlouis, Paerl Isay Abrahams, wed. Andries Daniel	»	Suriname,
Claes, Tancheon Truitje Murg, wed. Franciscus	»	Idem,
Cohen Stuart, Baudine Maria, minderjarige dochter van James Abraham Theodore	»	Nederland,
Conradi, Sara Geertruida De Veer, wed. Cornelis	»	Idem,
Copijn, Wilhelmina Johanna Alfrink, wed. ds. Dirk	1816	Utrecht,
Copijn, Carolina Louisa Woudhuis, wed. van Arnoldus	»	Suriname,
Datzert, Petronella Frederika Boden, wed. Joseph	»	Idem,
Dissel, Maria Eliza Mathilda van Raders, wed. Sybrand Van	»	Nederland,
Donker Curtius, S. J. J. A. Versfelt, wed. mr. Boudewijn	»	Idem,
Dorwart, Elin Bartocini, wed. Carel Abraham	»	Suriname,
Duyckinck, Bridget Cornelia Van der Linde Pearse, wed. Gerhardus	»	Nederland,
Engelbrecht, Johanna Elisabeth Hopkins, wed. Julius Willem	»	Suriname,
Ellis, L. M. De Hart, wed. Johannes	»	Nederland,
Emans, Lijsje Hendrika Miesker, wed. Hendrikus	»	Suriname,
Faverey jr., Mathilda Danjon, wed. Jean François	»	Idem,
Fernandes jr., Anna Elisabeth van Pacheco, wed. van Abraham	»	Idem,
Ferrier, Adolphina Maria, minderjarige dochter van John Henry	1862	Idem,
Fiers Smeding, Berendina Jacoba Van de Vlugt, wed. mr. Pieter	»	Haarlem,
Focke, Maria Thomeshuizen, wed. mr. Hendrik Charles	1815	Suriname,
Fockinck, Henriette Louisa Meriba, wed. Johannes Egbertus	»	Idem,
Fredrik, Maria Theresia Fontein, wed. Johannes Theodor	»	Idem,
Geijer, Christina Margaretha Flosdorff, wed. Johan George	1810	Idem,
Gemb, Bernhardina Annetta Lezart, wed. Johannes Bernhardus Van	»	Idem,
Goede, Geertruida Petronella Goede, wed. Matthijs Louis	»	Idem,

LAATST BEKLEEDE BETREKKING.	Bedrag van het pensioen betaalbaar in		TOELICHTINGEN.
	de kolonie.	Nederland.	
? commies bij het departement der onbeheerde boedels en weezen,	f 418,00	»	
ploiteur bij het gerechtshof,	»	f 800,00	
iba bij het college medicum,	518,00	»	
uvernements-secretaris,	»	1 750,00	
mmies bij het college van kleine zaken,	39,60	»	
e commies ten bureele van den kolonialen ontvanger en betaalmeester,	495,00	»	
ofdmachinist der koloniale vaartuigen,	600,00	»	
rechaussee der 1ste klasse,	123,25	»	
mmies bij de belastingen,	220,00	»	
perwachtmeester bij het korps marechaussee,	»	432,00	
ent van politie,	108,75	»	
edikant der Gereformeerde gemeente in Nickerie,	800,00	»	
rste commissaris van politie,	»	800,00	
arechaussee der 1ste klasse,	140,25	»	
em,	94,25	»	
nbtenaar bij het vendukantoor,	»	18,00	
ent van politie,	115,50	»	
specteur van politie,	»	360,00	
loniale ontvanger en betaalmeester,	3 300,00	»	
arechaussee der 2de klasse,	108,75	»	
dministrateur van financiën,	»	1 750,00	
edikant der Hervormde gemeente,	»	1 655,00	
rder en bestuurder der Europeesche kolonisatie,	»	1 014,00	
zichter bij het bouwdepartement,	432,00	»	
arechausse der 1ste klasse,	145,00	»	
edikant der Hervormde gemeente,	»	1 200,00	
d van het gerechtshof,	»	650,00	
sthouder der Indianen in Nickerie aan de Maratakka,	152,22	»	
istricts-commissaris der 1ste klasse,	»	1 728,00	
oloniale ontvanger en betaalmeester,	1 750,00	»	
em,	»	1 891,00	
arechaussee der 1ste klasse,	123,25	»	
lerk bij het departement der onbeheerde boedels en weezen,	201,87⁵	»	
eurwaarder bij het college van kleine zaken,	180,00	»	
le commies ter administratie van financiën,	460,00	»	
resident van het gerechtshof,	»	915,00	
em van het college van kleine zaken,	385,00	»	
oofdman bij de politie,	83,25	»	
arechaussee der 1ste klasse,	58,00	»	
randspuitmakersbaas,	72,50	»	
arechaussee der 1ste klasse,	165,00	»	
ezworen klerk,	600,00	»	
Transporteeren	f 11 889,44⁵	f 14 963,00	

NAMEN EN VOORNAMEN DER GEPENSIONNEERDEN.	GEBOORTEJAAR.	WOONPLAATS.
Goedman, Claartje Esther Vas, wed. Joseph Marius	»	Suriname,
Greeber, Lena Zwaag, wed. Pieter Nicolas	»	Idem,
Greeve, Maria Elisabeth Theodora Jones, wed. Bernhardus Johan	»	Idem,
Gulik, Wilhelmina Geertrui Maria Gosman, wed. Govert Van	»	Nederland,
Hahn, Judith Maria	1870	
Carl George	1874	
minderjarige kinderen van Carl Heinrich	»	Suriname,
Halberstadt, wed. Abraham	»	Nederland.
Hansen, Margaretha Helena Kopken, eerder wed. Paul, laatst wed. van Machael Hofman	»	Amsterdam,
Harrevelt, Mary Josephine Ettianna Tull, wed. Rudolph Constantijn	»	Suriname,
Hermelijn, Adelina Suijders, wed. Richard Arnoldus	»	Idem,
Hoola van Nooten, Bertha Hendrika Philippina Van Dolder, wed. mr. Dirk	»	Nederlandsch-Indië,
Hoop, Elisabeth Constantie Van Hoop, wed. George Martinus Van der	»	Suriname,
Hopman, Cathalina Wilhelmina Pamela Erling, wed. Reinier	»	Idem,
Isaacson, Grietje Heymans, wed. Philip Joseph	»	Nederland,
Jacobsen, Alexandrina Catharina Marianna Heymans, wed. Christian Frederik	»	Suriname,
Jekel, Louisa Geertruida, minderjarige dochter van Hendrik	1868	Idem.
Joliffe, Jaba Sont, wed. Charles Johannes	»	Idem,
Jong, Henriette Geertruida Wood, weduwe Jacobus De	»	Nederland,
Jong, Constantia Louisa Canda, wed. Jean Baptist De	»	Suriname,
Kaersenhout, Helena Francina Kaersenhout, wed. Willem Petrus	»	Idem,
Kamerling, Paulina Pichot l Espinace, wed. Franco Petrus	»	Nederland,
Knauf, Rebecca de Randamie, wed. Karel Wilhelm	1819	Suriname,
Kessel, Elisabeth Margaretha Kemper, wed. van Georg Friderich	»	Idem,
Köhler, Henrietta Johanna Scheen, wed. Christiaan Eduard	»	Nederland,
Kosterman, wed. Jean Corneille, geb. Sanders,	1815	Suriname,
Krieger, Juliana Locus, wed. Philip Eduard	»	Idem,
Kruythoff, Sara Ann Bent, wed. mr. Adolf Tilenius	»	Idem,
Lammers, Carolina Maria Wilhelmina Schouten, wed. mr. Adriaan François	1803	's Gravenhage,
Lansbeer, Margaretha Evalina Helstone, wed. Gerrit	»	Suriname,
Langguth, Elisabeth Petronella Goede, wed. Klaas Jacob	»	Idem,
Lennartz, Margaretha Johanna Samson, wed. Theodoor Hubert	»	Idem,
Lewenstein, Franje Koetzer, wed. Mozes	»	Leiden,
Linde, Jannetje Witte, wed. Frederik Van der	»	Nederland,
Lionarons, Jeanette Sterk, wed. Abraham	»	Idem,
Lisman, Adolphina Juliana Meijer, wed. mr. Johannes Egidius	»	Leiden,
Luijes, Margaretha Smith, wed. van David	»	Idem,
May, Maria Charlotte Ploeg, wed. van Charles Hendrik	»	Suriname,
Meer, Henriette Anna Bette, wed. van Lambert Johannes Ten	»	Idem,
Melgers, J. C. Van Nierop, wed. Jurrien Antonie	»	Nederland,
Mesias, Maria Schmidt, wed. Julius Henry	»	Suriname,

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

LAATST BEKLEEDE BETREKKING.	Bedrag van het pensioen betaalbaar in de kolonie.	Bedrag van het pensioen betaalbaar in Nederland.	*TOELICHTINGEN.*
Per transport	f 11 889,44⁵	f 14 963,00	
1s ambtenaar ter griffie van het hof van justitie,	240,00	»	
1s commies ter administratie van financiën,	400,00	»	
2e commies ter Gouvernements-secretarie,	280,00	»	
Wachtmeester bij het korps marechaussee,	»	92,50	
Oplichter bij het bouwdepartement,	132,00	»	
1s commies ter administratie van financiën,	»	600,00	
Gezaghebber van den kolonialen schoener *Henriette Elisabeth*,	»	132,00	
Districts-klerk,	75,00	»	
Commies bij het departement der onbeheerde boedels en weezen,	240,00	»	
Klerk van het gerechtshof,	»	75,00	
Directeur op het leprozen-etablissement te Batavia,	159,37⁵	»	
Brigadier bij het korps marechaussee,	175,75	»	
Visiteur der in- en uitgaande rechten,	»	510,00	
Brigadier bij het korps marechaussee,	148,00	»	
Klerk,	138,75	»	
Marechaussee der 1ste klasse,	107,25	»	
Curator en weesmeester,	»	1 484,00	
Agent van politie,	79,75	»	
2e commies ten kantore van den kolonialen ontvanger en betaalmeester,	400,00	»	
Districts-commissaris der 3de klasse,	»	1 200,00	
Wagmeester,	116,87⁵	»	
Directeur-armverzorger van het weldadigheidsgesticht Landsgrond Boniface,	504,00	»	
Directeur van het burgerlijk en militair huis van verzekering te fort Zeelandia,	»	390,00	
1e adsistent-waagmeester,	318,50	»	
Hoofdspuitmakersbaas,	145,00	»	
Kolonial ontvanger en betaalmeester,	630,00	»	
President van het gerechtshof,	»	2 700,00	
Brigadier bij het korps marechaussee,	215,25	»	
Commies bij de belastingen,	220,00	»	
Marechaussee der 1ste klasse,	108,75	»	
Opperrabbijn der beide Israëlietische gemeenten,	»	1 200,00	
Brigadier bij het korps marechaussee,	»	175,75	
Hoofds-schoolonderwijzer,	»	736,00	
Procureur-generaal,	»	1 211,00	
Agent van politie,	»	79,75	
1e commies ter administratie van financiën,	400,00	»	
Commies ter griffie van het kantongerecht te Paramaribo,	212,50	»	
Marechaussee der 2de klasse,	»	111,00	
Marechaussee der 1ste klasse,	29,00	»	
Transporteeren	f 17 365,19⁵	f 25 660,00	

NAMEN EN VOORNAMEN DER GEPENSIONNEERDEN.	GEBOORTEJAAR.	WOONPLAATS.
Meulemeijer, Maria Agnes Van Hoop, wed. Willem	»	Nederland,
Meijer, Antonia Rosa, wed. Johannes Christiaan	»	Suriname,
Nassy, Blanca Bueno Bibaz, wed. Jacob	»	Idem,
Nassy, Sara Mozes Fernandes, wed. Joseph	1821	Idem,
Nassy, Rachael Fernandes, wed. Mozes Cohen,	»	Idem,
Nassy, Hanua Lionarons, wed. Samuel Cohen	»	Idem,
Neef, Francina Jacoba Elisabeth,	1864	
» Jean Etienne,	1866	
minderjarige kinderen van Louis François De	»	Idem,
Oehlers, Narine Gallez, wed. Cornelis Wilhelm	1817	Idem,
Ooykaas jr., Wilhelmina Elisabeth Pauline Van Casteren, wed. Johannes Jacobus	1824	Idem,
Ooykaas, Maria Magdalena Betten, wed. Jan Carel	1829	Idem,
Ridder, Carolina Johanna Hofwijk, wed. Gerhardus Marinus De	»	Idem,
Roepel, Charlotte Frederica Schrijner, wed. Christiaan Adolph	»	Idem,
Roy, Theodore Josephina Coelina De Rooy, eerder weduwe van H. H. Geveke, wed. Franciscus Marinus Le	»	Idem,
Rijk, wed. F. W. De, geb. Samson,	»	Idem,
Schaick, Johanna Margaretha Van der Kamp, wed. Cornelis Van	»	Nederland,
Scheiderman, Ottillia Stecker, wed. J. A.	»	Cuyk,
Schotborg, Nelly Rijck, wed. mr. Albert Kikkert	»	Utrecht,
Schram, Hendrika Wever, wed. Arie	»	's Gravenhage,
Slengarde, F. M. S. Jutting, wed. Eduard John	»	Nederland,
Soesman, Christina Maria Susanna Noortbergh van Brandwijk, wed. Theodorus Gerhard	»	Suriname,
Son, Mathilda Regina Paulina Steinigeweg, wed. Alexander Gijsbert Van	»	Nederland,
Soutrann, Anna Jacoba RicLardson, wed. Pierre François Joseph Van	»	Suriname,
Steinbach, Petronie Francisca Eiloof, wed. Anton Henry François Victor Cornelis	»	Idem,
Stolkert, Louisa Alexandrina, minderjarige dochter van Hendrik Juliaan	1866	Idem,
Stolting, Alexandrina Catharina Cummings, wed. Jan Hendrik	»	Idem,
Tydeman, Sara Henriette Terpstra, wed. A. J. T.	»	Leiden,
Vallée, Florina Amalia Faverey, wed. Jacques Albertus	»	Suriname,
Velden, Louisa Johanna Erich, wed. Matthijs Van der	»	Idem,
Vernhout, wed. mr. J. H., geb. Snouck Hurgronje	»	Nederland,
Verschuur, Clementina Kamperveen, wed. Antoon Hendrik Willem	»	Suriname,
Verwey, Dorothea Zalk, wed. Hermanus Wilhelm	»	Idem,
Vlasblom, Albertina Jacoba Asblom, wed. Teunis Johannis	»	Idem,
Vlier, wed. Nicolaas Gerrit	1800	Idem,
Vollevelde, Anna Geertruida Maykels, wed. Cornelis Laurens Aart Van	»	Idem,
Vries, Elisa Victoria Smidt, wed. Jacob Alexander De	1820	Idem,
Vries, Elisabeth Niemeijer, wed. van Pieter Ages De	»	Nederland,
Vries, Jeanne Jacquelina, Charles Eduard, minderjarige kinderen van Salomon De	»	Suriname,

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

LAATST BEKLEEDE BETREKKING.	Bedrag van het pensioen betaalbaar in		*TOELICHTINGEN.*
	de kolonie.	Nederland.	
Per transport	f 17 365,19⅝	f 25 660,00	
Hofdman bij de politie,	»	129,50	
Marechaussee der 1ste klasse,	166,75	»	
Kinerbewaarder bij de commissie van geneeskundig onderzoek en toevoorzicht,	125,00	»	
Klerk ter gouvernements-secretarie,	132,00	»	
Meter van sterke dranken,	56,25	»	
Districts-commissaris,	1 560,00	»	
Ommies bij de belastingen,	185,00	»	
Oude klerk bij het departement der onbeheerde boedels en weezen,	189,62⅝	»	
Opp. commies ter gouvernements-secretarie,	112,00	»	
Opzieneesheer op het leprozen-etablisssement Batavia,	500,00	»	
Opp. commies ter gouvernements-secretarie,	240,00	»	
Opzagvoerder bij de koloniale vaartuigen,	320,00	»	
Opzichter bij het bouwdepartement,	320,00	»	
Parechaussee der 1ste klasse,	36,25	»	
Predikant bij de Gereformeerde gemeente,	»	1 200,00	
Rde luitenant bij de koloniale guides,	»	480,00	
Secretaris gouvernements-secretaris,	»	3 500,00	
Sergent van politie,	»	79,75	
Inspecteur der domeinen, van de nijverheid en den landbouw,	»	1 600,00	
Substricts-klerk,	300,00	»	
Substricts-commissaris der 2de klasse,	»	1 320,00	
Surechaussee der 1ste klasse,	130,50	»	
Surgeon,	116,00	»	
Surnummies 3de klasse bij de belastingen,	58,00	»	
Surnummies bij de belastingen,	132,00	»	
Landdrost van Coronie,	»	960,00	
Ontvanger der belastingen in Nickerie,	875,00	»	
Vaandrig van politie,	79,75	»	
Vice-president van het college van kleine zaken,	»	*Memorie.*	Hertrouwd.
Verpleegzichter bij de krankzinnigen,	185,00	»	
Wachtmeester-adjudant bij het korps marechaussee,	148,00	»	
Wachtmeester marechaussee der 1ste klasse,	116,00	»	
Waterstaats-secretaris bij de opgeheven particuliere West-Indische Bank,	105,00	»	
Wijkvaandrig van politie,	79,75	»	
Zeezichter bij het genie-departement,	101,75	»	
Zr. adsistent-waagmeester,	»	174,25	
Zr. districts-secretaris der 1ste klasse,	640,00	»	
Transporteeren	f 24 374,82	f 35 103,50	

NAMEN EN VOORNAMEN DER GEPENSIONNEERDEN.	GEBOORTEJAAR.	WOONPLAATS.
Wesenhagen, Albertina Maria Loth, wed. Eduard Cornelis	»	Suriname,
Wesenhagen, Sara Elisabeth van Raatgever, wed. Evert Jan	1801	Idem,
Wesenhagen, Susanna Theodora Thijm, wed. George Frederik	1818	Idem,
Wesenhagen, Agnes Elisabeth Christina Hagen, wed. Jacob Evert	»	Idem,
Wessels, Louisa Wilhelmina Reijeg, wed. Marius François	»	Idem,
Wessels, Jacquelina Louisa Batenburg, wed. van Louis Stuart	»	Idem,
Wiersma, Josephina Paulina Dritrier, wed. Ale Sakes	»	Idem,
Willemsen, Johanna Jacoba Van den Bosch, wed. van Willem Frederik Gerrit Lodewijk	»	Nederland,
Zaal, Cornelia Elisabeth	1865	
Herman Coenraad	1872	
minderjarige kinderen van Joost Henricus	»	Suriname,

LAATST BEKLEEDE BETREKKING.	Bedrag van het pensioen betaalbaar in		*TOELICHTINGEN.*
	de kolonie.	Nederland.	
Per transport	f 24 374,82	f 35 103,50	
1e commies ter Gouvernements-secretarie,	600,00	»	
Koniale ontvanger en betaalmeester,	951,05	»	
Assistent ten kantore van den kolonialen ontvanger en betaalmeester,	680,00	»	
Districts-commissaris der 3de klasse,	1 200,00	»	
Ontvanger der belastingen in Nickerie,	814,00	»	
1e klerk ter Gouvernements-secretarie,	145,00	»	
Agent van politie,	87,00	»	
Visiteur bij de in- en uitgaande rechten en accijnzen,	»	680,00	
Visiteur der in- en uitgaande rechten.	270,00	»	
	f 29 121,87	f 35 783,50	
	f 64 905,37		

[2. 8.]

RAMING VAN DE MIDDELEN.

RAMING van de middelen en inkomsten voor de kolonie *Suriname*, dienst 1885.

		BENAMING DER ONDERWERPEN VAN ONTVANGST.	Geraamd bedrag.
A.		*Directe en indirecte belastingen.*	
	a.	Personeel	f 85 000,00
	b.	Grondbelasting	*Memorie.*
	c.	Patentrecht	72 000,00
	d.	Belasting op de huurwaarde van huizen	25 000,00
	e.	Belasting voor straatverlichting	7 000,00
	f.	Paardengeld	800,00
	g.	Accijns op het binnenlandsch gedistilleerd	90 000,00
	h.	Invoerrechten	450 000,00
	i.	Uitvoerrechten	205 000,00
	k.	Tonnengeld der schepen	25 000,00
	l.	Baak-, los- en steigergelden	5 000,00
	m.	Waag- en rooigelden en pakhuishuur	8 000,00
	n.	Zegelrecht	42 000,00
	o.	Geneeskundige belasting	35 000,00
	p.	Successie- en overgangsrechten	8 000,00
	q.	Begraafplaatsrecht	2 500,00
	r.	Recht op verlotingen	300,00
B.		*Inkomsten van onderscheiden aard.*	
	a.	Passagegelden	30 000,00
	b.	Opbrengst der posterij	10 000,00
	c.	Erf- en grondpacht	10 000,00
	d.	Concessierecht tot het ontginnen van domeingrond	65 000,00
	e.	Landtaxen of akkergelden	8 000,00
		Transporteeren.	f 1 183 600,00

		BENAMING DER ONDERWERPEN VAN ONTVANGST.	Geraamd bedrag.
		Per transport	f 1 183 600,00
	f.	Inhoudingen op de traktementen der ambtenaren voor pensioen.	64 000,00
	g.	Renten van kapitalen, afkomstig van het opgeheven West-Indisch pensioenfonds . .	10 843,33
	h.	Terugbetaling van voorschotten	*Memorie.*
	i.	Boeten, opbrengst van verbeurdverklaringen en terugbetaling van voorloopig betaalde justitie- en proceskosten	6 000,00
	k.	Griffierechten, te verantwoorden aan de koloniale kas	1 200,00
	l.	Salarissen van den hypotheekbewaarder, te verantwoorden aan de koloniale kas. . .	1 500,00
	m.	Emolumenten van den gouvernements-secretaris, te verantwoorden aan de koloniale kas.	8 000,00
	n.	Verschillende ontvangsten	20 000,00
C.		*Bijdrage uit 's Rijks schatkist tot aanvulling der koloniale geldmiddelen*	230 702,83
			f 1 525 846,16

[2. .]

TOELICHTING

TOT DE

RAMING DER MIDDELEN EN INKOMSTEN

VAN DE

KOLONIE SURINAME

over het dienstjaar 1885, vergeleken met de opbrengst in 1883.

Definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885.

		MIDDELEN EN INKOMSTEN.	GERAAMD voor 1885.	GERAAMD voor 1884.	OPBRENGST in 1883.
A.		*Directe en indirecte belastingen.*			
	a.	Personeel	f 85 000,00	f 80 000,00	f 76 05[illegible]
	b.	Grondbelasting	*Memorie.*	*Memorie.*	
	c.	Patentrecht	72 000,00	69 000,00	71 60[illegible]
	d.	Belasting op de huurwaarde van huizen (1)	25 000,00	22 000,00	18 94[illegible]
	e.	Belasting voor straatverlichting (2)	7 000,00	*Memorie.*	
	f.	Paardengeld	800,00	800,00	81[illegible]
	g.	Accijns op het binnenlandsch gedistilleerd	90 000,00	85 000,00	91922[illegible]
	h.	Invoerrechten (3)	450 000,00	475 000,00	438 62[illegible]
	i.	Uitvoerrechten (4)	205 000,00	180 000,00	205 62[illegible]
	k.	Tonnegeld der schepen (5)	25 000,00	30 000,00	33 76[illegible]
	l.	Baak-, los- en steigergelden (5)	5 000,00	6 000,00	7 03[illegible]
	m.	Waag- en rooigelden en pakhuishuur	8 000,00	7 500,00	7 91[illegible]
	n.	Zegelrecht	42 000,00	30 000,00	41 59[illegible]
	o.	Geneeskundige belasting (6)	35 000,00	32 000,00	30 16[illegible]
	p.	Successie- en overgangsrechten	8 000,00	8 700,00	3 50[illegible]
	q.	Begraafplaatsrecht	2 500,00	1 500,00	1 52[illegible]
	r.	Recht op verlotingen	300,00	200,00	23[illegible]
		Inkomsten van onderscheiden aard.			
	a.	Passagegelden	30 000,00	30 000,00	41 73[illegible]
	b.	Opbrengst der posterij (7)	10 000,00	6 800,00	6 89[illegible]
	c.	Erf- en grondpacht	10 000,00	10 000,00	9 04[illegible]
	d.	Concessierecht tot het ontginnen van domeingrond	65 000,00	35 000,00	65 63[illegible]
	e.	Landtaxen of akkergelden (8)	8 000,00	9 000,00	6 18[illegible]
	f.	Inhoudingen op de traktementen der ambtenaren voor pensioen.	64 000,00	64 000,00	61 77[illegible]
	g.	Renten van de kapitalen afkomstig van het opgeheven West-Indisch pensioenfonds	10 843,33	10 843,33	10 84[illegible]
	h.	Terugbetaling van voorschotten (9)	*Memorie.*	1 000,00	1 15[illegible]
	i.	Boeten, opbrengst van verbeurdverklaringen en terugbetaling van voorloopig betaalde justitie- en proceskosten	6 000,00	7 300,00	6 29[illegible]
	k.	Griffierechten, te verantwoorden aan de koloniale kas	1 200,00	1 200,00	1 08[illegible]
	l.	Salarissen van den hypotheekbewaarder, te verantwoorden aan de koloniale kas	1 500,00	1 200,00	1 49[illegible]
	m.	Emolumenten van den gouvernements-secretaris, te verantwoorden aan de koloniale kas	8 000,00	7 850,00	7 78[illegible]
C.	*n.*	Verschillende ontvangsten	20 000,00	15 000,00	18 99[illegible]
		Bijdrage uit 's Rijks schatkist tot aanvulling der koloniale geldmiddelen	230 702,83	228 934,28	133 56[illegible]
			f 1 525 846,16	f 1 455 827,61	f 1 401 798,[illegible]

VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de opbrengst in 1883.		TOELICHTINGEN.
Meer.	Minder.	
f 8 948,00	»	(1) De taxatie voor een termijn van drie jaren (1885/1887) zal in 1884 geschieden. De gestegen huurwaarde der gebouwen, de bouw van vele huizen en de aan andere aangebrachte verbeteringen rechtvaardigen eene hoogere raming dan de opbrengst in 1883.
»	»	
399,51	»	
6 055,71	»	(2) Zie noot 32 van den uitgewerkten en toelichtenden staat.
7 000,00	»	(3) Geraamd naar de opbrengst in 1882 en 1883, zijnde in elk dezer jaren ongeveer f 438 000, in verband met den te verwachten meerderen invoer tengevolge van de vele in 1884 aangekomen en in 1885 te verwachten Britsch-Indische immigranten.
»	f 11,75	
»	1 924,27	
11 378,16	»	(4) Geraamd naar de opbrengst in 1883.
»	622,40	(5) Verminderd in verband met de oprichting van den Koninklijken West-Indischen maildienst, die van de betaling van scheepsongelden is vrijgesteld.
»	8 765,90	
»	2 038,92	(6) Hooger geraamd met het oog op den aanvoer van immigranten in het loopende jaar.
85,43	»	(7) Hoogere raming naar de opbrengst in de laatste maanden.
409,78⅝	»	
4 832,00	»	(8) Naar het gemiddelde van de opbrengst in de laatste vijf jaren.
4 497,10⅝	»	(9) Geraamd in overeenstemming met art. 59 der uitgaven, dat ook voor » Memorie " is uitgetrokken.
979,00	»	
63,70	»	
»	11 734,37	
3 100,15⅝	»	
952,07	»	
»	630,66	
1 815,17	»	
2 229,32⅝	»	
»	»	
»	1 152,92⅝	
»	295,60	
119,20	»	
6,38	»	
210,87	»	
1 008,23	»	
97 134,89	»	
f 151 224,69⅝	f 27 176,79⅝	
f 124 047,90		

[2. 10.]

VERSLAG.

Het onderzoek in de afdeelingen van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1885 heeft tot de navolgende opmerkingen aanleiding gegeven.

Hoewel de houding van dezen Minister tegenover onderscheidene door het koloniaal bestuur, hetzij bij herhaling of voor het eerst, voorgestelde verhoogingen der begrooting bij de groote meerderheid der leden, ook met het oog op den tegenwoordigen financieelen toestand, instemming vond, meenden echter sommigen dat Suriname ook in zijn billijke wenschen, en wat betreft de vervulling van inderdaad dringende behoeften, te stiefmoederlijk behandeld werd. Zij beweerden dat in elk geval in de zoo gewenschte aansluiting dier kolonie bij de telegraphische wereldgemeenschap spoedig behoorde te worden voorzien, en zouden er prijs op stellen daaromtrent de meening van dezen Minister te vernemen. Ook werd gevraagd of de Gouverneur van Suriname gereed was gekomen met het ontwerpen der voorwaarden voor de uitbesteding der transporten te water (zie bl. 12 van het Verslag van 1884).

Terwijl in meer dan eene afdeeling de vraag werd gedaan, of de in Suriname aanwezige landmacht niet geheel zou kunnen vervallen, voor zoover zij niet tot handhaving van orde en rust binnen de kolonie onmisbaar te achten was, werd in eene afdeeling gewezen op den toestand van het fort Nieuw-Amsterdam, die, naar men meende, voor eene ernstige verdediging tegen een buitenlandschen vijand niet voldoende was. Deze eventualiteit werd evenwel door de meeste leden weinig te vreezen geacht.

De Commissie van Rapporteurs is van oordeel dat de openbare beraadslaging door de mededeeling van het bovenstaande voldoende is voorbereid.

Vastgesteld den 12den Deeember 1884.

VAN GENNEP.
DES AMORIE VAN DER HOEVEN.
RUIJS VAN BEERENBROEK.
DUYVIS.
W. VAN DEDEM.

[3.]

BEGROOTING van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1885.

NB. Al de tot deze begrooting behoorende bescheiden zijn in het afzonderlijk bij deze Bijlagen gevoegde deel BIJLAGE **B** vereenigd. [Zie ook Bijlage **B** der 1ste Zitting van 1884–1885.]

[4. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan
de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot verandering van art. 198 der Grondwet.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

[4. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de wet van 5 October 1884 (*Staatsblad* n°. 208) heeft verklaard, dat er grond bestaat, om het daarbij vastgestelde voorstel van verandering van art. 198 der Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden in overweging te nemen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Art. 198 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Gedurende een regentschap kan in de troonopvolging geene verandering worden gebragt.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Buitenlandsche Zaken,
De Minister van Justitie,
De Minister van Binnenlandsche Zaken,
De Minister van Marine,
De Minister van Financiën,
De Minister van Oorlog,
De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
De Minister van Koloniën,

[4. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De indiening van dit wetsontwerp geschiedt krachtens artikel 197 in verband met artikel 196 der Grondwet.
Daarbij wordt de verandering van artikel 198 der Grondwet, waarvan het voorstel is vastgesteld bij de wet van 5 October ll. (*Staatsblad* n°. 208), definitief voorgedragen. Voor de toelichting van dit ontwerp mag worden verwezen naar de over dit onderwerp bereids tusschen de Regeering en de Staten-Generaal gewisselde stukken en de daarover in de beide Kamers gevoerde beraadslagingen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
tijdelijk Voorzitter van den Raad van Ministers,

HEEMSKERK.

[4. 4.]

VERSLAG.

Het onderzoek van het ontwerp van wet tot verandering van art. 198 der Grondwet in de afdeelingen der Tweede Kamer heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

Onderscheidene der bedenkingen, bij de behandeling van het voorstel tot het in overweging nemen van deze wijziging der Grondwet te berde gebracht, werden ook thans weder door enkele leden ontwikkeld. Daarentegen verklaarde de groote meerderheid der leden zich op de bekende gronden ten gunste van dit wetsontwerp gestemd.

In eene der afdeelingen werd wederom de vraag omtrent de bevoegdheid der Kamer ten deze ter sprake gebracht. Niettegenstaande art. 77 der Grondwet j°. art. 99 alin. 3 der kieswet, zoo werd in de bedoelde afdeeling betoogd, heeft de ontbonden Kamer zich bevoegd geacht te verklaren, dat er grond bestaat om een voorstel tot verandering in de Grondwet in overweging te nemen. Zal de nieuwe Kamer zich ook bevoegd achten om die wijziging aan te nemen? Zoo ja, zal dan niet de Regeering daaruit kunnen afleiden dat de Kamer zich ook bevoegd zal rekenen om verdere voorstellen tot verandering in de Grondwet in overweging te nemen, zonder dat de tabel, regelende de verdeeling des Rijks in kiesdistricten, herzien is?

Eindelijk werd door sommige leden, naar aanleiding van de gewone afkondigingsformule aan het slot van het wetsontwerp, de vraag gedaan, op welke wijze de Regeering uitvoering denkt te geven aan het voorschrift van art. 199 der Grondwet.

De Commissie van Rapporteurs is van oordeel, dat door de mededeeling van het bovenstaande de openbare beraadslaging over het voorstel voldoende is voorbereid.

Vastgesteld den 26sten November 1884.

SCHAEPMAN.
VAN DELDEN.
BEELAERTS VAN BLOKLAND.
VAN BLOM.
RUTGERS VAN ROZENBURG.

[5. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan de in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven elf ontwerpen van wet (en bijlagen), tot bekrachtiging van provinciale belastingen.

De toelichtende memorie (en bijlage), die de wetsontwerpen vergezelt, bevat de gronden, waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(De bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerpen van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting met bijlage zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **30**, nos. 2—13, der zitting 1884—1885.)

[5. 2.]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van de wetsontwerpen tot bekrachtiging van provinciale belastingen heeft aanleiding gegeven tot de volgende beschouwingen en opmerkingen.

Noordbrabant. De opmerking werd gemaakt, dat in het vorige jaar op den staat niet voorkwam de bijdrage aan de Maatschappij tot verbetering van den toestand der bewoners van de kerkelijke gemeente St. Willebrord. Men vroeg of het hier eene nieuwe maatschappij geldt en waarvoor deze uitgaaf zal strekken. Kan hierbij aan een provinciaal belang worden gedacht? Hierop werd geantwoord, dat het hier wel een provinciaal belang gold, omdat de genoemde Maatschappij zich ten doel stelt de zedelijke verbetering eener verwaarloosde bevolking binnen den kring der parochie St. Willebrord.

Zuidholland. Verscheidene leden hadden er bezwaar tegen dat door de provincie subsidie werd verleend voor gemeentelijke bewaarscholen en voor de kweekschool voor bewaarschool-onderwijzeressen te Leiden. Zij meenden dat het provinciaal bestuur geen subsidie van dezen aard behoorde te verleenen.

Noordholland. Eenige leden waren gezind tegen het verleenen van eene bijdrage aan de kweekschool voor onderwijzeressen te Haarlem. Zij erkenden echter dat, met het oog op de bepaling van artikel 90 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127), geen wettelijk bezwaar tegen dezen post bestaat, indien namelijk het subsidie tot geen hooger bedrag wordt uitgetrokken dan voor 1881. Daar men zich echter hieromtrent moeilijk kan vergewissen, indien de som daarvoor uitgetrokken niet bekend is, wenschten deze leden van den Minister te vernemen of geene wijziging in het bedrag van het subsidie heeft plaats gehad. Afgescheiden van het wettelijk bezwaar dat zou kunnen bestaan, meenden eenige leden toch, dat de provinciale besturen zich geheel behoorden te onthouden van het verleenen van subsidie voor instellingen, die met lager onderwijs in betrekking staan.

Een aantal leden herhaalde zijn bezwaar tegen de bijdrage aan de school van het Nederlandsch Tooneelverbond.

Men wenschte te weten welke gemeenten behoeftig zijn, en voor welk doel zij subsidie ontvangen.

Zeeland. Verschillende leden achtten het niet op den weg der provincie gelegen bijdragen te verstrekken aan weduwen- of weezenbeurzen van onderwijzers, zooals geschiedt door het Provinciaal Bestuur van Zeeland aan eene weduwenbeurs, door dat van Friesland aan een weduwen- en weezenbeurs, en door dat van Groningen aan een ondersteuningsfonds van onderwijzers.

Friesland. Op den staat komt voor eene bijdrage tot *bevordering* der vaccinatie.

De vraag werd gedaan, waarin die bevordering bestaat.

Groningen. De bedenkingen die aangevoerd zijn tegen de bijdrage aan de kweekschool voor onderwijzeressen te Haarlem, gelden eveneens tegen het hier voorkomend subsidie voor eene inrichting van dienzelfden aard te Groningen.

Limburg. Ook nu werden bezwaren tegen de bijdrage ter voorziening in de woning van den bisschop te Roermond opnieuw door verschillende leden ingebracht.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over deze wetsontwerpen genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs, den 10den December 1884.

VAN DER BORGH VAN VERWOLDE.
VOS DE WAEL.
VAN ASCH VAN WIJCK.
VAN OSENBRUGGEN.
SCHEPEL.

[5. 3.]

VERBETERING VAN EENE MISSTELLING IN HET VERSLAG. — In de Bijlagen verbeterd.

[6. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet tot bekrachtiging eener provinciale heffing in *Friesland*.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting met bijlagen zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **14**, n°. 2—4, der zitting 1884—1885.)

[6. 2.]

VERSLAG.

Bij het onderzoek in de afdeelingen van het wetsontwerp tot bekrachtiging eener provinciale heffing in Friesland gaven eenige leden hunne ingenomenheid te kennen met het nieuwe tarief, waarbij het kanaalgeld voor schepen door stoom voortbewogen hooger is dan dat voor andere schepen.

Andere leden daarentegen verklaarden zich tegen deze hoogere heffing. De verbetering der kanalen toch, waarmede men zich thans in Friesland bezighoudt, zal eerst dan waarde voor de scheepvaart verkrijgen, wanneer zij voor het geheele kanalennet zal voltooid zijn. Zij vonden daarom geen voldoende reden om reeds nu tot eene verhooging van het tarief over te gaan.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit ontwerp van wet genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 10den December 1884.

VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.
VOS DE WAEL.
VAN ASCH VAN WIJCK.
VAN OSENBRUGGEN.
SCHEPEL.

[7. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet tot bekrachtiging eener provinciale heffing in *Groningen*.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting met bijlagen zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **28**, nos. 2—4, der zitting 1884—1885.)

[7. 2.]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot bekrachtiging eener provinciale heffing in Groningen gaf aanleiding tot de vraag, welke de reden is, dat het havengeld per stere geheven minder bedraagt voor een zeeschip dan voor een binnenschip?

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 10den December 1884.

VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.
VOS DE WAEL.
VAN ASCH VAN WIJCK.
VAN OSENBRUGGEN.
SCHEPEL.

[8. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet, tot bekrachtiging eener nadere wijziging in eene provinciale heffing in *Groningen*.

De toelichtende memorie die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **29**, nos. 2-3, der zitting 1884-1885.)

[8. 2.]

VERSLAG.

Het wetsontwerp tot bekrachtiging eener nadere wijziging in eene provinciale heffing in Groningen, onder dagteekening van den 17den November jl. aan de Kamer aangeboden, heeft bij het onderzoek in hare afdeelingen tot geene bedenkingen aanleiding gegeven.

Ook de Commissie van Rapporteurs heeft geene aanleiding gevonden tot het maken van eenige opmerking.

Vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 27sten November 1884.

VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.
VOS DE WAEL.
VAN ASCH VAN WIJCK.
VAN OSENBRUGGEN.
SCHEPEL.

[9. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet tot bekrachtiging eener provinciale heffing in *Noordbrabant*.

De toelichtende memoriën (en bijlagen), die het wetsontwerpen vergezellen, bevatten de gronden, waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting met bijlagen zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **14**, n°. 2—4, der zitting 1884—1885.)

[9. 2.]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot bekrachtiging eener provinciale heffing in Noordbrabant heeft de volgende uitkomsten gehad.

§ 1. Verscheidene leden hadden ernstige bedenkingen tegen de bekrachtiging der voorgestelde heffing. In het recht toch, dat hier zal geheven worden, zagen zij eene tolheffing. Deze leden waren echter van meening, dat de provincie, nu zij de tollen had afgeschaft, niet weder mocht overgaan tot het in het leven roepen van nieuwe, te minder nog, omdat de afgeschafte tolheffing vervangen is door eene belasting op de trekdieren, die ongeveer zeventig duizend gulden meer opbrengt, dan de provincie vroeger aan tolgelden ontving. Dat het hier werkelijk eene tolheffing geldt, bleek volgens hen voldoende uit de omstandigheid, dat het recht, dat zal moeten voldaan worden voor het overgaan der brug, die toch een deel van den kunstweg uitmaakt, ook zal strekken tot haar onderhoud.

Volgens de mededeeling in de Memorie van Toelichting zal bovendien het bruggeld geheven worden voor de kosten van aanleg der brug, maar tot dien aanleg is door de gemeentebesturen van Etten en Leur en Zevenbergen benevens een aantal particulieren voor drie en dertig percent, en door de provincie slechts voor twee derde gedeelten bijgedragen. Eenige leden deelden dan ook de bezwaren omtrent het heffen van rechten door ingezetenen van Etten en Leur, in een adres aan de Kamer blootgelegd.

Eindelijk zal het bruggeld nog strekken tot voorziening in de kosten van bediening der brug; maar kosten van dezen aard behoorden naar het gevoelen van deze leden gedragen te worden door de scheepvaart, te wier behoeve die bediening plaats vindt.

Mochten andere leden deze heffing niet onbillijk noemen, omdat de brug zeer ten goede zal komen aan de landstreek, waar zij is aangelegd, en wegens de vele wegen die daar aangetroffen worden, veel zal gebruikt worden, dan wezen de leden, wier gevoelen hierboven is medegedeeld, op het groote aandeel, dat deze streek reeds in de belasting op de trekdieren opbrengt door de paardenfokkerij, die er door vele landbouwers wordt uitgeoefend.

Tegen deze beschouwingen werd door andere leden opgekomen, die als hun gevoelen te kennen gaven, dat de tollen die afgeschaft zijn, niet met bruggelden zijn gelijk te stellen. Eene brug moge al in eenen kunstweg liggen, zij kan daaraan niet gelijkgesteld worden. Men lette slechts op het groot verschil in onderhoudskosten, die bijv. voor 100 strekkende meters brug veel hooger zijn dan voor 100 strekkende meters weg. Dat de tollen, die door de provincie werden afgeschaft, niet moeten worden gelijkgesteld met bruggelden, blijkt ten overvloede nog uit de mededeeling gedaan in de Memorie van Toelichting, dat ook rechten geheven worden aan de beweegbare bruggen over de Rosendaalsche en Steenbergsche vlieten.

Het kwam dezen leden dan ook alleszins billijk voor, dat de provincie rechten hief voor de kosten van aanleg, onderhoud en bediening van een geheel nieuw werk, dat het verkeer vergemakkelijkt. De omstandigheid, dat het veer gratis is overgenomen, waarop in het bovengemeld adres gewezen wordt, doet daaraan niets ter zake af. Vroeger werd voor eene minder goede communicatie meer betaald.

Tegen dit laatste werd echter aangevoerd, dat het veer aan eenen particulier behoorde, terwijl nu in de kosten van aanleg der brug voor een groot deel door de belanghebbende gemeenten en door particulieren is bijgedragen.

§ 2. Vele leden meenden, dat de Kamer niet zoo ver moest gaan om aan dit wetsontwerp hare goedkeuring te onthouden, omdat daaraan misschien de beteekenis zou kunnen gegeven worden, dat de Kamer van meening was, dat de Provinciale Staten voor de belangen van een deel hunner provincie niet afdoende hadden gezorgd. Bovendien meenden deze leden, dat afstemming zoude zijn een ingrijpen in de provinciale autonomie, op welker handhaving zij hoogen prijs stelden.

Verschillende andere leden waren intusschen van gevoelen dat door afstemming van dit ontwerp geen greep in de provinciale huishouding zal gedaan worden. De Wetgevende Macht heeft ook vroeger de afschaffing der tollen bekrachtigd, zoodat zij nu slechts zal oordeelen of hier het aangenomen beginsel gehandhaafd blijft.

§ 3. Enkele leden meenden echter, dat, waar eene begrooting van de opbrengst ontbreekt en de Minister zegt: » de opbrengst van het voorgedragen recht *schijnt* niet toereikend te zijn ter bestrijding van de kosten van aanleg, onderhoud en bediening", het later zou kunnen geschieden, dat de opbrengst te hoog bleek te zijn. Daarom zoude men nu niet voor goed de heffing willen regelen, maar bijv. voor drie jaren, gelijk geschiedde bij de heffing van kanaal- en bruggelden op het kanaal van Stroobos tot het Bergumermeer, welke heffing eerst thans zonder bepaling van tijd door de Wetgevende Macht wordt goedgekeurd.

Art. 1. De bekende bezwaren uit een grondwettig oogpunt tegen de vrijstelling verleend onder letter *a* werden door eenige leden opnieuw te berde gebracht.

Hun gevoelen werd weêrsproken door de leden, die in heffing van bruggeld geene belasting zien.

Onder letter *c* komt vrijstelling voor van de paarden en rijtuigen, uitsluitend gebruikt voor de brievenposterij, wanneer in het rijtuig niet meer personen dan de conducteur *of* postiljon aanwezig zijn. Men wenschte er op te wijzen, dat thans uitbreiding der bepaling noodig is, daar nu voor het postvervoer meestal twee personen op den postwagen aanwezig zijn. Bij postpakkettenvervoer bijv. postiljon of koetsier *en* conducteur.

De Commissie van Rapporteurs acht met de mededeeling van het bovenstaande de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 11den December 1884.

VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.
VOS DE WAEL.
VAN ASCH VAN WIJCK.
VAN OSENBRUGGEN.
SCHEPEL.

[9. 3.]

NOTA.

[Ingezonden bij brief van den 22sten December 1884.]

In de zitting der Tweede Kamer van 16 dezer werd de beraadslaging over het wetsontwerp tot bekrachtiging eener provinciale heffing van bruggeld aan de brug over de rivier de Mark in Noordbrabant op verzoek van den ondergeteekende geschorst. Dit verzoek werd gedaan opdat de ondergeteekende gelegenheid zoude hebben zich te vergewissen of aan de gemeente Zevenbergen, die een subsidie heeft gegeven aan de provincie ter tegemoetkoming in de kosten van het leggen van bedoelde brug, het uitzicht was geopend dat geen bruggeld zoude geheven worden, gelijk de afgevaardigde uit het hoofdkiesdistrict Zevenbergen op grond van een telegram van den burgemeester der gemeente beweerd had. Het is gebleken dat zoodanig uitzicht door het gewestelijk bestuur nimmer is gegeven. Ter verantwoording geroepen, heeft de burgemeester beweerd het telegram niet in die hoedanigheid, maar als bijzonder persoon gezonden te hebben, alsmede dat hij dit heeft gedaan om aan den heer Van der Borch eene beleefdheid te bewijzen, eene bewering waaromtrent het niet noodig is hier in beschouwingen te treden. Verder zegt hij op zeker door hem niet nader aangewezen tijdstip van het gemeentebestuur van Etten en Leur te hebben vernomen, dat naar de bedoeling van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant geen bruggeld geheven zou worden.

Intusschen blijkt dat de Staten van Noordbrabant den 6den Juli 1883 besloten tot aanleg der brug, o. a. op voorwaarde dat de belanghebbende gemeenten (zijnde Zevenbergen en Etten c. a.) zich vooraf zouden verbinden in de kosten der werken een derde te zullen bijdragen, en dat ten behoeve der provincie van de brug een nader te regelen bruggeld zal worden geheven; verder dat de gemeenteraad van Zevenbergen besloot aan de toekenning van subsidie voor het leggen der brug te verbinden de volgende voorwaarde: »dat geen hooger bruggeld zal geheven worden dan noodig is voor jaarlijksch onderhoud en bezoldiging van den brugwachter en dat ook de meerdere opbrengst of het overschot daarvan weêr aan de gemeente Zevenbergen voor haar aandeel ad $^1/_9$ ten goede kome." Nadat Gedeputeerde Staten, die overigens toonden te bedoelen, dat niet meer geheven zoude worden dan noodig is tot dekking der kosten van onderhoud en bediening der brug, bij herhaling hadden aangedrongen op het intrekken dezer voorwaarde, verklaarde de gemeenteraad verder, dat ingeval het tot stand komen van de brug op die voorwaarde zou schipbreuk lijden, zij geacht kon worden te zijn vervallen.

Hieruit blijkt afdoende dat, al moge dan op zeker oogenblik het gemeentebestuur van Zevenbergen verwacht hebben, dat er geen bruggeld zou geheven worden, die verwachting niet meer bestond, toen men besloot daarvoor eene bijdrage toe te staan.

Het telegram is dus in strijd met de waarheid. 's Konings Commissaris bericht overigens dat aan de bij deze zaak betrokken gemeenten of particulieren nimmer eenig uitzicht vanwege het gewestelijk bestuur gegeven is, dat er geen bruggeld zal worden geheven, bepaaldelijk ook niets aan het bestuur der gemeente Etten en Leur.

Bij de beraadslaging over deze zaak is in de Tweede Kamer nog ter sprake gekomen de vraag of het billijk is aan de brug over de Mark en over de Rosendaalsche en Steenbergsche Vlieten wel, en van de overige bruggen in provinciale wegen in Noordbrabant geen bruggeld te heffen. Hieromtrent bericht 's Konings Commissaris het volgende:

»Bij de overneming van zand- en kleiwegen in onderhoud en beheer door de provincie Noordbrabant om die wegen te doen begrinten of bestraten en als provinciale wegen aan te leggen, bevonden zich, waar die wegen door riviertjes en waterleidingen doorsneden worden, overal behalve aan de Mark en Dintel en aan den Rosendaalschen en Steenbergschen Vliet, bruggen en geen overzetveren in die wegen, zooals onder anderen over de Dommel, de Aa, de Oeffeltsche Beek enz.; bruggelden werden aan die bruggen niet geheven.

Geheel anders was de toestand aan de Mark en Dintel en aan den Rosendaalschen en Steenbergschen Vliet; aldaar had men (drie Rijksbruggen uitgezonderd, die aan het Rijk gebleven zijn) niet dan overzetveren.

In de jaren 1857—1858 is de provinciale weg van Steenbergen naar Dinteloord aangelegd, en bij die gelegenheid is de brug over den Rosendaalschen en Steenbergschen Vliet gelegd ter vervanging van een in de nabijheid bestaand overzetveer.

In de jaren 1872—1873 is bij den aanleg van den provincialen weg tusschen Kruisland (gemeente Steenbergen) en Oud-Gastel de brug over den Rosendaalschen en Steenbergschen Vliet gelegd, ter vervanging van een overzetveer.

Ook met het oog op de aanzienlijke uitgaven, welke de provincie Noordbrabant sedert jaren besteed heeft voor aanleg en onderhoud van openbare wegen, bestond er geen reden om bij vervanging van een overzetveer door eene brug, waardoor de overtocht toch reeds zooveel gemakkelijker gemaakt werd, het gebruik der brug kosteloos te doen plaats hebben, terwijl vroeger bij overtocht over de rivier veergeld moest betaald worden.

De hierbedoelde bruggen zijn bovendien beweegbare bruggen, in tegenstelling van alle andere provinciale bruggen, hetgeen kosten van bediening veroorzaakt; ook de billijkheid brengt mede, dat in de kosten daarvan door hen die van de brug gebruik maken, worde bijgedragen.

De ondergeteekende vleit zich dat de Kamer de zaak weder aan de orde zal willen stellen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

[10. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan
de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet tot wijziging van de artikelen 240, 242 en 247 der gemeentewet.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

[10. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is wijziging te brengen in het bedrag der uitkeering uit de opbrengst der personeele belasting, welke ter beschikking der gemeentebesturen is gesteld, en in het bedrag der opcenten, welke die besturen op de hoofdsom der grondbelasting kunnen heffen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

§ I.

In art. 240 der gemeentewet wordt onder n°. 1 in plaats van »vier vijfde gedeelten" gelezen: »drie vijfde gedeelten".

§ II.

Art. 42 der gemeentewet wordt gelezen als volgt:

»Het getal der opcenten op de grondbelasting kan voor de gebouwde eigendommen tot zestig, voor de ongebouwde tot veertig gaan."

§ III.

Art. 247 der gemeentewet wordt gelezen als volgt:

»Heffing van opcenten op de hoofdsom der personeele belasting is niet geoorloofd, tenzij de opcenten op de hoofdsom der grondbelasting op de gebouwde eigendommen tot veertig en die op de hoofdsom der grondbelasting op de ongebouwde eigendommen tot tien zijn opgevoerd en een hoofdelijke omslag of andere directe belasting worde geheven, welker opbrengst met het bedrag der te heffen opcenten op de personeele belasting minstens gelijkstaat".

§ IV.

Deze wet treedt in werking op 1 Mei 1885.

De opcenten op de grondbelasting, tot heffing waarvan de raden der gemeenten in den loop van het jaar 1885 onder Onze goedkeuring besluiten, worden over dat jaar door 's Rijks ambtenaren krachtens suppletoire kohieren ingevorderd.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

De Minister van Financiën,

[10. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het wetsontwerp tot wijziging van de artt. 240, 242 en 247 der gemeentewet (gedrukte stukken zitting 1883—1884, **98**) werd op verzoek van de ondergeteekenden buiten behandeling gelaten. In § 10 van de Memorie van Antwoord (gedrukte stukken **93** en **98**, n°. 6) verklaarden zij van de terugneming van $^1/_5$ van het personeel te zullen afzien, indien een voorstel tot vermindering van de uitkeeringen, die volgens de wet op het lager onderwijs uit 's Rijks schatkist aan de gemeenten gedaan moeten worden, de goedkeuring der Staten-Generaal mocht verwerven. Het te dien aanzien gedane voorstel werd echter door de Tweede Kamer juist wat art. 45 der wet op het lager onderwijs betrof belangrijk geamendeerd, en de wet van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 123) bracht in de uitkeeringen veel minder verandering dan de Regeering gewenscht had. Immers, terwijl de Regeering had voorgesteld in de kosten van schoolbouw van Rijkswege niet meer bij te dragen, bleef de bepaling, dat van deze zoo belangrijke uitgaven 30 procent aan de gemeenten wordt uitgekeerd, gehandhaafd. Hierop kan niet meer worden teruggekomen, en de ondergeteekenden zien zich wegens het blijvend tekort op 's lands middelen thans genoodzaakt het voorstel tot wijziging van de artt. 240, 242 en 247 der gemeentewet weder in te dienen.

Ter toelichting verwijzen zij in de eerste plaats naar de in de zitting 1883—1884 gewisselde stukken, inzonderheid naar de reeds aangehaalde § 10 der Memorie van Antwoord. De aldaar gegeven redenen wegen thans te zwaarder, omdat sedert de indiening van die Memorie het voorstel tot invoering eener klassenbelasting is verworpen. Daar het volstrekt onmogelijk is, de uitgaven van den Staat en van vele der gemeenten op den duur te bestrijden zonder belasting op de inkomsten der gegoeden, zoo is het logisch gevolg van de genoemde beslissing, dat het Rijk zijne onmisbare opbrengsten put uit belastingen naar vaste grondslagen en aan de gemeente overlaat de heffing van plaatselijke lasten naar de inkomsten der ingezetenen. Ten aanzien van de cijfers in de Memorie van Toelichting genoemd zij medegedeeld, dat de uitkeering van $^4/_5$ gedeelten der opbrengst van het personeel in 1883 heeft beloopen de som van f 9 049 737,35, dat die uitkeering voor 1885 geraamd is op f 9 312 000, dat de belasting op de gebouwde eigendommen in 1883 volgens de kohieren bedroeg f 4 337 374,73 en die op de ongebouwde eigendommen f 5 513 083,18.

Overigens wordt verwezen naar den bij het vorig wetsontwerp gevoegden staat. Het komt den ondergeteekenden onnoodig voor een nieuwen staat over 1883 over te leggen, aangezien de opgaven over dit jaar, voor elke gemeente, slechts weinig zouden verschillen van die over 1882, blijkens de zoo even vermelde eindcijfers.

Ter aanvulling van de Memorie van Antwoord voegen de ondergeteekenden hierbij nog een enkel woord tot bestrijding der in het Voorloopig Verslag uitgedrukte meening, dat verhooging van het maximum der opcenten op de grondbelasting onraadzaam zou wezen, zoolang de herziening van de belastbare opbrengst der ongebouwde eigendommen nog niet is afgeloopen. Zeker zou deze bedenking volkomen gegrond zijn, indien het hier gold verhooging van de grondbelasting zelve. Van zoodanige verhooging kan in geen geval sprake zijn, dan nadat de verschillen van taxatie in verschillende streken des lands zooveel mogelijk zijn gelijkgemaakt. Maar dit bezwaar geldt geenszins ten aanzien van gemeentelijke opcenten, daar die alleen de ongebouwde eigendommen in ééne gemeente betreffen. Immers in de verhouding der taxatiën in ééne en dezelfde gemeente doen zich dergelijke ongerechtvaardigde verschillen niet voor.

Het nieuwe wetsontwerp verschilt van het vorige alleen ten aanzien van de regeling van het in werking treden.

Vreezende dat dit ontwerp niet vóór 1 Januari 1885 behandeld zal kunnen zijn, hebben de ondergeteekenden den termijn thans op 1 Mei gesteld, waardoor de bepaling, vroeger in de tweede alinea van § IV vervat, overbodig is geworden.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

De Minister van Financiën,
GROBBEE.

[10. 4.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het ontwerp van wet tot wijziging van de artikelen 240, 242 en 247 der gemeentewet in de afdeelingen der Tweede Kamer heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

§ 1. *De financieele politiek der Regeering.* Sommige leden ontwikkelden ook thans weder het gevoelen, dat het alleszins mogelijk was het verbroken evenwicht tusschen gewone ontvangsten en uitgaven door middel van bezuiniging op de verschillende takken van den Staatsdienst geheel of grootendeels te herstellen. Ten vorigen jare was het aanvankelijk geraamd tekort ten gevolge der verminderingen, welke de ontwerpen der begrootingswetten door toedoen der Kamer hadden ondergaan, niet onbelangrijk verminderd. Door de vervolgens in de wet op het lager onderwijs gebrachte wijzigingen waren eenige tonnen gouds bespaard; doch zoowel op dit gebied als op dat van het middelbaar en hooger onderwijs bleef in den zin van vereenvoudiging nog veel te doen over. Ook ten opzichte van defensie en openbare werken waren belangrijke besparingen mogelijk. De ingediende Staatsbegrooting, waarbij een tekort op de gewone uitgaven bleef bestaan, had echter niet voldoende bewezen, dat de Regeering ernstig op bezuiniging bedacht was. Daarom wenschten deze leden zich hun oordeel over de aangeboden wetsontwerpen tot versterking der middelen voor te behouden, totdat de behandeling van de geheele Staatsbegrooting zou zijn ten einde gebracht. Eerst dan toch kon blijken, of en in hoever voorziening in een tekort op de gewone uitgaven noodig was. Tevens scheen de behandeling van het voorstel van den heer W. K. Van Dedem aan die van de bedoelde wetsontwerpen te moeten voorafgaan; immers de beantwoording der vraag, in hoever de gewone dienst een tekort opleverde, hing ook van het standpunt af, waarop men zich ten aanzien der verhouding tusschen de Nederlandsche en Indische geldmiddelen plaatste.

Tegen deze beschouwingen werd door andere leden met nadruk opgekomen. Huns inziens gaf men zich aan eene illusie over, wanneer men meende dat alleen door bezuiniging aan het tekort op de gewone uitgaven een einde kon worden gemaakt. Daartoe was het stijgen der uitgaven in te groote mate een gevolg van bestaande organisatiën en wettelijke maatregelen, waarop niet of althans niet spoedig zou zijn terug te komen. Bovendien werd door hen, die bezwaar maakten om tot versterking der middelen mede te werken, uit het oog verloren dat niet alleen de stijging der gewone uitgaven slechts met moeite kan worden tegengehouden, maar dat ook de opbrengst der gewone middelen achteruitgaat. Het liet zich aanzien, dat de opbrengst der gewone middelen in 1884 verre beneden de raming en ook beneden de opbrengst van 1883 zou blijven. Desniettemin raamde de Regeering de opbrengst der gewone middelen, in de raming onder A tot en met L omschreven, voor 1885 op f 107 290 376, dat is ruim 27 ton boven de opbrengst van 1883; eene raming, die bij de heerschende malaise niet gerechtvaardigd scheen, ook al nam men de verhooging van den accijns op het gedistilleerd en de nieuwe regeling van den suikeraccijns in aanmerking. Ondanks deze raming werd het tekort voor 1885 door de Regeering op f 3 470 664 berekend, terwijl dan nog onder de door leening te dekken uitgaven posten gebracht werden, die zoo al niet blijvend, dan toch nog gedurende eene reeks van jaren de begrooting zouden bezwaren, zooals die voor het vestingstelsel, den Rotterdamschen waterweg en de verlegging van den Maasmond. Met het oog op een en ander achtten deze leden het dringend noodig, dat het tekort op de gewone uitgaven zou worden gedekt, niet enkel door bezuiniging, maar ook en daarnevens door versterking der middelen.

Of nu de Regeering reden had om zich te verheugen, gelijk zij in den aanhef der Memorie van Toelichting der wetsontwerpen n°. **49** verklaart te doen, dat het haar is mogen gelukken door inkrimping van de voor het volgende jaar voorgestelde uitgaven het evenwicht tusschen de gewone uitgaven en de gewone inkomsten des Rijks met eene groote schrede te naderen, meenden vele leden te moeten betwijfelen. Naar hunne meening ware het beter geweest, indien de Regeering over de in dit opzicht verkregen uitkomsten het stilzwijgen had bewaard. Het lag immers nog versch in het geheugen hoe ten vorigen jare, ofschoon volgens de verklaring der Regeering een nauwgezet onderzoek had doen zien dat op de gewone uitgaven niet noemenswaardig kon bezuinigd worden, de begrootingsontwerpen op aandrang der Kamer met ettelijke tonnen gouds waren verminderd, ook door het terugnemen van posten, die aanvankelijk als urgent waren voorgesteld, en hoe die ontwerpen vervolgens bij de openbare behandeling opnieuw vele belangrijke verminderingen hadden ondergaan. Het baatte bovendien weinig of »de Regeering zich met het voordragen eener niet sluitende begrooting niet verantwoord zou achten", wanneer zij desniettemin eindigde met in het bestaan van een tekort op de gewone uitgaven te berusten. Ofschoon toch de voor 1884 geraamde gewone uitgaven, ook na alle aangebrachte verminderingen, door de gewone middelen niet gedekt werden, had de Regeering lijdelijk toegezien, dat hare voorstellen tot voorloopige versterking der Rijksmiddelen buiten behandeling werden gelaten, en zich ten slotte tevreden gesteld met het tot stand brengen van een paar financieele maatregelen, ten eenenmale ontoereikend om de bestaande gaping aan te vullen.

De Regeering erkent dat hetgeen de gewone middelen minder zullen opleveren dan de gewone uitgaven, uit nieuwe of verhoogde inkomsten zal moeten worden gevonden. Ten vorigen jare noemde zij, in hare Memorie van Antwoord betreffende het wetsontwerp tot voorloopige versterking van 's Rijks middelen, » tevens betere verdeeling van lasten een onafwijsbaren eisch ". Zij wenschte daartoe te geraken door een samenstel van hervormingen, in die Memorie door haar in hoofdtrekken ontwikkeld, en waarvan de invoering eener Rijks-klassenbelasting de grondslag zou zijn. De groote vraag, die zich bij de hervorming van ons belastingstelsel op den voorgrond dringt, of namelijk het rechtstreeks belasten der inkomsten voortaan door het Rijk zal geschieden dan wel aan de gemeenten zal worden overgelaten, werd dus toen door haar in den eerstgemelden zin beantwoord. Nu het voorstel tot invoering eener klassenbelasting is verworpen, heeft de Regeering een ander stelsel aangenomen. » Het logisch gevolg van de genoemde beslissing ", zegt zij in de Memorie van Toelichting van dit wetsontwerp, »is dat het Rijk zijne onmisbare opbrengsten put uit belastingen naar vaste grondslagen en aan de gemeente overlaat de heffing van plaatselijke lasten naar de inkomsten der ingezetenen." Deze verandering van stelsel getuigde naar het oordeel der hier bedoelde leden van eene vreemde opvatting van de regeeringstaak. Zijn dan nu, zoo meende men te mogen vragen, de verschillende plannen, die ten vorigen jare met de invoering eener klassenbelasting samenhingen, geheel prijsgegeven? Geldt de betere verdeeling van lasten, die de Regeering daardoor meende te zullen verkrijgen, voor haar niet langer als een onafwijsbare eisch? De volgzaamheid, waarmede zij zich bij de terzijdestelling harer voorstellen door de Kamer nederlegde, de gemakkelijkheid, waarmede zij de versterking der middelen beurtelings in uitbreiding van directe en indirecte lasten, invoerrechten en accijnzen meende te moeten zoeken, schenen weinig bevorderlijk aan 's lands belangen. Nadat gebleken was, dat hare denkbeelden

omtrent de hervorming van het belastingstelsel bij de meerderheid der Kamer geen ingang vonden, had zij het aan anderen moeten overlaten om die hervorming te beproeven. Door hare voorstellen tot tijdelijke versterking van de middelen voor 1884 had zij de verder in het belastingstelsel aan te brengen wijzigingen niet willen praejudicieeren; maar het scheen bezwaarlijk te ontkennen, dat door de aanneming harer tegenwoordige voorstellen tot versterking der middelen wel degelijk op de hervorming van het belastingstelsel zou worden vooruitgeloopen.

Vele andere leden konden deze afkeuring van de houding der Regeering niet beamen. Volgens hen behoefde de Regeering in de verwerping der klassenbelasting nog volstrekt geen bewijs te zien, dat haar financieel beleid bij de meerderheid der Kamer geen voldoenden steun vond. In elke Regeering, merkten zij op, is de stelling van den Minister van Financiën moeilijk, wanneer de middelen versterking eischen. Het krachtigste Ministerie, dat sedert 1848 hier te lande aan het roer is geweest, was het eerste Ministerie Thorbecke. Welnu, ook dit bewind leed schipbreuk met zijn ontwerp eener rentebelasting, zonder dat echter de Minister van Financiën in den val van dat ontwerp aanleiding vond om af te treden. Niemand zal aan de tegenwoordige Duitsche Regeering eene groote mate van kracht ontzeggen; en toch zag de Minister Von Scholz er geen bezwaar in, den Rijksdag uit te noodigen om op te geven, door welke belastingen in de behoeften der schatkist moest worden voorzien. Hoe kon men dan aan eene Regeering, die haar optreden en haar aanblijven rechtvaardigde door het feit, dat in de Kamer geen aaneengesloten parlementaire meerderheid te vinden was, er een verwijt van maken dat zij niet onwrikbaar bleef staan op het eenmaal door haar ingenomen standpunt, maar met de Vertegenwoordiging in overleg wenschte te treden? Men moest niet vergeten dat de Kamer in twee nagenoeg gelijke helften verdeeld was, met uiteenloopende inzichten omtrent de wijze waarop aan het bestaand tekort op de gewone uitgaven een einde behoorde te worden gemaakt; bovendien had de ondervinding geleerd, dat bij de principieele tegenstanders van een gegeven maatregel zich meestal enkelen voegden die, hoewel zich daarmede in beginsel vereenigende, er toch om bijkomende redenen niet toe konden medewerken. Zoomin het voorstel van den heer Mackay c. s. als dat tot invoering eener klassenbelasting had eene meerderheid kunnen verwerven; ook het voorstel van den heer Van Delden c. s. zou, ware het behandeld, ongetwijfeld zijn verworpen.

Waar alzoo de eene helft der Kamer het tekort wilde doen verdwijnen door inkrimping der uitgaven, ook van die voor het onderwijs, en voor zooveel nieuwe belastingen noodig waren door uitbreiding of verhooging van accijnzen, invoerrechten en indirecte belastingen, terwijl de andere helft voornamelijk van directe belastingen op vermogen of inkomsten heil verwachtte, daar viel het der Regeering niet euvel te duiden dat zij in verschillende richtingen pogingen had aangewend tot versterking der middelen, noch ook dat zij aan partieele wijzigingen van het belastingstelsel boven ingrijpende voorstellen tot belastinghervorming de voorkeur gaf. Deze leden verklaarden zich dan ook genegen de thans aanhangige voorstellen tot versterking van 's Rijks middelen elk op zichzelf te beoordeelen, en, voor zoover zij aannemelijk waren of door aan te brengen wijzigingen konden gemaakt worden, daaraan hunne stem te geven. Intusschen werd ook van deze zijde de houding der Regeering betreurd, in zoover zij van zwakheid en weifeling blijk gegeven had bij de behandeling der voorstellen tot wijziging der wet op het lager onderwijs en daardoor minder had doen verkrijgen dan mogelijk scheen, terwijl ook werd toegegeven dat bijvoorbeeld het later teruggenomen voorstel tot tijdelijke heffing van buitengewone opcenten op het successierecht zich in geen enkel opzicht liet rechtvaardigen.

§ 2. *Denkbeelden omtrent versterking van 's Rijks middelen.* In drie afdeelingen waren er leden, die niet begrepen hoe de Regeering er bij den kwijnenden toestand van handel, nijverheid en landbouw aan denken kon, om de gelegenheid te openen tot verhooging van bestaande directe belastingen, die nu reeds zeer zwaar drukten, terwijl het roerend vermogen nog onbelast was. In deze leemte onzer belastingwetgeving diende naar hunne meening zoo spoedig doenlijk te worden voorzien. De voorgestelde klassenbelasting was hoofdzakelijk verworpen, omdat bij invoering daarvan de inkomsten uit den grond dubbel zouden zijn getroffen, nog ongerekend de indirecte belastingen, als registratie-, hypotheek- en successierechten, die onevenredig drukten op het grondbezit, dat daarenboven nog met polderlasten bezwaard was. De Regeering moest thans een anderen weg inslaan, en opnieuw eene belasting voordragen in den geest van de rentebelasting van den Minister Vissering of van de effectenbelasting van den Minister Gleichman. Voor beide ontwerpen was in de Kamer eene meerderheid geweest en zou thans nog wel eene meerderheid te vinden zijn. De bezwaren aan het opleggen van den eed verbonden, waren te vermijden, indien de bestaande patentbelasting in eene bedrijfsbelasting omgewerkt en voor die belasting en de effectenbelasting gezamenlijk het stelsel van ambtelijken aanslag aangenomen werd.

Andere leden verklaarden zich ongenegen om tot invoering eener belasting op het roerend vermogen mede te werken. Die belasting toch, hoe fraai ook in theorie, moest, bij gebreke van de noodige middelen van contrôle, in de practijk falen. Hoe men haar ook inrichtte, steeds zouden vele ingezetenen zich ten nadeele hunner medeburgers op onrechtmatige wijze aan de betaling onttrekken. De aangiften moesten op waarheid gegrond zijn; doch hoe dit te verwachten, vroeg men, waar de onwaarheid in de maatschappij toeneemt? Het bedrag, dat aan directe belastingen werd geheven, was met inbegrip der hoofdelijke omslagen buitendien reeds hoog genoeg. De meerderheid der Kamer had dan ook telkens, wanneer eene belasting op het roerend vermogen in den eenen of anderenvorm werd voorgedragen, de gelegenheid om haar in te voeren ongebruikt laten voorbijgaan. Indirect werden de effectenhouders door de personeele belasting wel degelijk getroffen; dit kon in hoogere mate dan thans geschieden door eene herziening van het personeel, waarbij de progressie voor enkele grondslagen met meer consequentie en sterker dan thans werd toegepast. In elk geval was eene dergelijke belasting naar uiterlijk waarneembare grondslagen verre te verkiezen boven eene effecten- of rentebelasting.

In eene der afdeelingen werd de meening ontwikkeld, dat eene vrij aanzienlijke versterking der Rijksmiddelen te verkrijgen was door verhooging van het invoerrecht op tabak, een artikel van weelde en een bij uitstek geschikt voorwerp van belasting. Werd het recht op ruwe tabak van f 0.70 tot f 10 per 100 kilo, en dat op geplette stelen, snuif en sigaren in dezelfde evenredigheid verhoogd, zoo zou daardoor vrij zeker een millioen meer dan thans in de schatkist vloeien. Men gaf aan deze verhooging van invoerrecht de voorkeur boven een tabaksaccijns, waaraan in 't bijzonder voor die streken van ons land, waar men nog tabak verbouwt, eigenaardige bezwaren verbonden waren: bij invoering van een accijns was het te vreezen, dat deze tak van landbouwnijverheid langzamerhand verdwijnen zou, terwijl de kosten van inning en contrôle ten plattelande een aanzienlijk deel der opbrengst zouden absorbeeren. Daarentegen behoefde eene verhoogde heffing aan de grenzen niet tot uitbreiding van personeel of vermeerdering van kosten te leiden.

Tevens werd van dezelfde zijde op eene algemeene herziening van het tarief van invoerrechten aangedrongen. Ten vorigen jare, zeide men, hadden wij ten opzichte van ons tarief de handen vrij. Was destijds van de gelegenheid gebruik gemaakt om den wijnaccijns te verhoogen en de tabel van invoerrechten in overeenstemming te brengen met het Belgisch tarief *B*, dan ware er thans van een tekort op den gewonen dienst geen sprake meer, terwijl Frankrijk ons niet geweigerd zou hebben, wat het aan België heeft toegestaan. België, met eene bevolking van 5 655 197 zielen, heeft een tarief van invoerrechten, dat in 1883 frs. 27 063 000 opbracht, zonder te verhinderen, dat de handel en de scheepvaartbeweging van Antwerpen die van onze groote koopsteden meer en meer overvleugelen. Zwitserland, een land dat door vrijhandelaars niet zelden als een voorbeeld van vrijgevigheid wordt aangehaald, heeft eene bevolking van 2 846 102 zielen en een tarief, dat laatstelijk frs. 19 500 000 opbracht. Waarom zou Nederland, dat met eene bevolking van ongeveer vier millioen zielen slechts vijf millioen gulden uit zijn tarief van invoerrechten verkrijgt, niet op het voetspoor van de beide genoemde

landen zes à zeven millioen meer aan invoerrechten kunnen heffen? Zeker, voegde men er bij, is de samenstelling van een behoorlijk tarief van invoerrechten geen gemakkelijke taak; maar aan den anderen kant is het personeel, voor de vervulling dier taak benoodigd, aan het Departement van Financiën ruimschoots aanwezig.

In afwijking van deze denkbeelden meenden verscheidene leden zich te moeten plaatsen op het standpunt der Regeering, dat de dekking van het tekort thans voor een goed deel in directe belasting moet gezocht worden, doch dat de Regeering op dit oogenblik moeilijk eene nieuwe directe belasting kan voorstellen. Van dit standpunt scheen er intusschen veel te zeggen voor tijdelijke verhooging der bestaande directe belastingen door heffing van verhoogde opcenten. Het hoofdbezwaar tegen een dergelijken maatregel, het scheppen van een aantal nieuwe kiezers, kwam aan deze leden niet overwegend voor. Andere leden zouden er geen bezwaar tegen hebben, dat gedurende een enkel jaar uitsluitend ten behoeve van het Rijk een desnoods aanzienlijk aantal opcenten op het personeel werd geheven, doch achtten heffing van buitengewone opcenten op grondbelasting en patentrecht onder de bestaande omstandigheden aan te vele bedenkingen onderhevig.

§ 3. *Terugneming van een vijfde van het personeel.* Dit middel tot herstel van het evenwicht der Staatsbegrooting kwam aan vele leden geheel onaannemelijk voor. Zij zagen daarin een ruwen greep in de verhouding tusschen de Rijks- en gemeentebelastingen, waardoor afdoende verbetering dier verhouding belemmerd, in de financiën van vele gemeenten groote verwarring gesticht en bijna overal ontevredenheid veroorzaakt worden zou. Terwijl zij zich in het algemeen wenschten te gedragen aan de bedenkingen, bereids in het Voorloopig Verslag over het wetsontwerp n°. **98** van het zittingjaar 1883/1884 tegen dezen maatregel ontwikkeld, meenden zij in het bijzonder te moeten opkomen tegen het motief, voor de wederindiening van dit voorstel in de Memorie van Toelichting aangevoerd.

De Regeering verklaart namelijk tot de wederindiening te zijn gedreven door de aanneming van het op haar ontwerp tot wijziging der schoolwet ten opzichte van art. 45 voorgesteld amendement, waardoor wel is waar de Rijksbijdrage voor een tal van school-uitgaven geschrapt en de verhooging dier bijdrage voor de onderwijzers-jaarwedden niet toegestaan werd, doch de bepaling gehandhaafd bleef, dat 30 percent van de kosten van den schoolbouw door het Rijk aan de gemeenten worden uitgekeerd. Wat was er echter over dat amendement voorgevallen? Het werd door een der voorstellers toegelicht o. a. met eene zeer matige berekening van de daarvan te verwachten financieele uitkomsten, waarbij het te verkrijgen voordeel op ruim 3 ton 's jaars geschat werd. De Minister van Binnenlandsche Zaken achtte deze berekening echter zelf te laag, en liet zich over het amendement aldus uit: »Het zal eene besparing doen ontstaan van wellicht iets meer dan het Regeeringsvoorstel zal doen; in normalen toestand kan men de besparing op *vijf* ton gouds stellen". (*Handelingen* 1883-1884, II, blz. 1468). Het amendement beloofde dus voor het Rijk een grooter *blijvend* voordeel dan het Regeeringsvoorstel. Daartegenover stond het geldelijk nadeel, dat het Rijk volgens het amendement 30 percent van de kosten van den schoolbouw bleef vergoeden, en dientengevolge *in den eersten tijd* meer zou hebben uit te geven dan de Regeering noodig achtte. Maar dit nadeel was geheel van *tijdelijken* aard. Nu konden deze leden niet inzien hoe terugneming van een vijfde van het personeel, niet alleen gedurende de overgangsperiode waarin het Regeeringsvoorstel voordeeliger zou zijn geweest, maar als blijvende maatregel, kon worden gemotiveerd door de aanneming van een amendement, dat volgens de erkenning der Regeering zelve een grooter blijvend voordeel beloofde.

Doch ook voor de naaste toekomst scheen het gebeurde bij de behandeling van het wetsontwerp tot wijziging der schoolwet den voorgestelden maatregel niet te rechtvaardigen. De vergoeding aan de gemeenten krachtens art. 45 der wet op het lager onderwijs wordt toch bij hoofdstuk V der ingediende Staatsbegrooting voor 1885 1½ millioen lager geraamd dan het voor 1884 toegestaan bedrag. » Die vermindering is mogelijk", zoo leest men in de Memorie van Toelichting, » doordien voortaan niet van alle kosten van het lager onderwijs, in art. 44 der wet vermeld, de Rijksvergoeding verschuldigd is, en ontijdige uitkeering dier vergoeding in de kosten van het stichten van schoollokalen en onderwijzerswoningen door de wetswijziging wordt vermeden". Daarbij komt, dat de gemeenten met het stichten of verbouwen van schoollokalen thans minder haast behoeven te maken dan vroeger, zoowel omdat zij van de vrees voor een plotseling ophouden der Rijksbijdrage ontheven zijn, als wegens de verlenging van den termijn, waarbinnen de schoollokalen aan de gestelde regelen moeten voldoen, tot 1 Januari 1890. Hoe dit zij, in elk geval zal voor 1885 voor de vergoeding aan de gemeenten krachtens art. 45 1½ millioen minder noodig zijn; een cijfer, volgens sommigen dezer leden nog te laag gesteld. Dit bedrag verschilt slechts 8 ton met de 23 ton, die volgens het oorspronkelijk Regeeringsvoorstel tot wijziging der schoolwet door het Rijk zouden zijn bespaard; het verschil vermindert zelfs tot 5½ ton, wanneer men ook de 2½ ton in rekening brengt, waarmede volgens de ingediende Staatsbegrooting de subsidiën krachtens art. 49 der schoolwet zijn verminderd. Hoe kan de Regeering dan beweren, dat het terugnemen van een vijfde van het personeel, ten bedrage van omstreeks 22 ton, door de veranderingen, in het Regeeringsvoorstel tot wijziging der schoolwet gebracht, noodzakelijk is gemaakt, wanneer die veranderingen voor het Rijk op den duur voordeeliger zullen zijn en in den eersten tijd slechts eene mindere besparing van 5½, of zoo men wil van 8 ton, zullen opleveren?

Het bedoelde argument der Memorie van Toelichting kwam aan deze leden dan ook geheel onjuist voor. De wezenlijke reden der wederindiening van dit voorstel was naar hun oordeel veeleer te vinden in de Memorie van Toelichting der wetsontwerpen n°. **49**, waar de Regeering te kennen geeft, dat de dekking van het tekort voor een goed deel in directe belasting moet gezocht worden, en dat zij op dit oogenblik geen nieuwe directe belasting kan voorstellen. Ook het standpunt, thans door de Regeering ingenomen, dat het Rijk in het vervolg eene belasting naar vaste grondslagen zou moeten heffen en het belasten der inkomsten aan de gemeenten zou moeten overlaten, werd door de meesten dezer leden onjuist geacht. Zij meenden integendeel, dat voor eene toekomstige regeling afstand van het geheele personeel aan de gemeenten en heffing eener belasting naar het inkomen door het Rijk verreweg de voorkeur zou verdienen.

Tegenover het tot hiertoe ontwikkeld gevoelen stond dat van een aantal andere leden, die zich althans met de grondgedachte van het voorstel der Regeering zeer wel konden vereenigen. Zij betoogden dat de uitkeering van vier vijfden van het personeel aan de gemeenten geheel verkeerd werkte. Aan tal van gemeenten werden daardoor inkomsten in den schoot geworpen, die zij geheel of ten deele konden ontberen; voor deze gemeenten leidde die uitkeering òf tot eene buitensporige opdrijving der uitgaven òf tot eene niet voldoende gerechtvaardigde ontheffing van lasten. Voor vele andere gemeenten daarentegen was de beschikking over vier vijfden van het personeel in verhouding tot de uitgaven, waartoe zij verplicht zijn, ten eenenmale onvoldoende. Die ongelijkheid was nog verergerd door art. 45 der wet op het lager onderwijs, daar die gemeenten, welke door de uitkeering krachtens de gemeentewet het meest gebaat werden en daardoor in staat waren om de kosten van het onderwijs zonder bezwaar voor de ingezetenen bovenmatig op te voeren, nu krachtens de schoolwet betrekkelijk weder veel meer ontvingen dan andere, minder bevoorrechte gemeenten.

In dezen zin bestond er dan ook volgens deze leden wel degelijk reden voor het verband, dat de Regeering tusschen dit wetsontwerp en haar voorstel tot wijziging van art. 45 der schoolwet legde. Beide voorstellen hadden ten doel, een einde te maken aan eene hoogst onbillijke bevoordeeling van sommige gemeenten ten nadeele van 's Rijks schatkist. De ongelijkheid, daardoor tusschen de gemeenten ontstaan, neemt met den dag toe, daar de meest gegoede ingezetenen meer en meer gemeenten verlaten, waar bijv. 10 percent en meer van het werkelijk inkomen of 100 opcenten en meer op het personeel geheven worden, om zich in meer bevoorrechte gemeenten te vestigen; het natuurlijk gevolg hiervan is, dat de toestand in de eerstbedoelde gemeenten steeds meer onhoudbaar wordt. Men gaf dan ook van deze

zijde toe, dat het onvermijdelijk is terug te komen òf op de uitkeering van vier vijfden van het personeel òf op de vergoeding krachtens art. 45 der schoolwet. Zelfs meende men in den aanhef der Memorie van Toelichting van dit wetsontwerp een bewijs te mogen zien, dat de Regeering niet ongenegen zou zijn andermaal wijziging van eenige artikelen der wet op het lager onderwijs voor te stellen, of althans een wenk, dat aanbieding van een nieuw voorstel, in den geest van dat van den heer Mackay c. s., der Regeering niet onwelkom ware.

Ofschoon deze leden mitsdien aan de bedoeling der Regeering gaarne hulde brachten, hadden ook zij bedenking tegen den inhoud van het wetsontwerp, niet alleen wegens het aan de gemeenten te geven equivalent, maar ook omdat door het terugnemen van een vijfde van het personeel het doel zou worden voorbijgestreefd. De Regeering stelt toch voor aan alle gemeenten zonder onderscheid, dus ook aan die gemeenten welke in benarde financieele omstandigheden verkeeren, het een vijfde van het personeel te ontnemen. Dit ging, naar men meende, niet aan. Met de aan de gemeentebesturen toegekende beschikking over vier vijfden van het personeel was alleen eene tegemoetkoming aan de gemeenten bedoeld; dat daarin voor sommige gemeenten de eenige of zelfs de voornaamste bron van inkomsten zou bestaan, had nimmer in de bedoeling van den wetgever gelegen. Wanneer alzoo elke gemeente in de allereerste plaats zelve in hare behoeften te voorzien heeft, behoorde de uitkeering der vier vijfden te worden beperkt tot die gevallen, waarin de behoefte daaraan blijkt en de gemeente zelve een zeker bedrag aan eigen belastingen heft. Thans heffen de gezamenlijke gemeenten ongeveer tweemaal zooveel aan plaatselijke directe belastingen en opcenten op de grondbelasting en het personeel, als de uitkeering van vier vijfden van het personeel bedraagt. Dezen gemiddelden toestand tot maatstaf nemende, zou men bijvoorbeeld kunnen bepalen dat de gemeenten over vier vijfden van het personeel alleen kunnen beschikken, voor zoover het bedrag daarvan de helft van de opbrengst der belastingen in eigenlijken zin, door haar krachtens art. 240, n°. 2, der gemeentewet geheven, niet te boven gaat. Door een dergelijk voorschrift zou men alle gemeenten in de noodzakelijkheid brengen, althans een zeker bedrag aan belasting te heffen, hetgeen alleszins billijk ware. Daar het niet is aan te nemen dat eene gemeente, om het volle bedrag der vier vijfden te erlangen, zelve meer belasting zou heffen dan ter voorziening in hare behoeften vereischt werd, zou die uitkeering voor vele gemeenten verminderen. De gemeenten daarentegen, die de uitkeering der vier vijfden werkelijk behoeven, zouden haar ten volle blijven genieten.

Voorts ware te bepalen, dat de gemeenten in het vervolg over de vier vijfden slechts zouden kunnen beschikken tot het bedrag, dat deswege over 1884/1885 zou zijn uitgekeerd. Eene zoodanige bepaling zou de strekking hebben, om de toenemende ongelijkheid tusschen de verschillende gemeenten tegen te gaan. De gemeenten zouden daardoor geen rechtstreeksch verlies lijden, waarin door andere middelen zou moeten worden voorzien, en de toeneming der opbrengst van het personeel, die op 2 à $2^1/_2$ ton 's jaars te stellen is, zou alleen aan het Rijk ten goede komen.

Werden, volgens den wensch der hier bedoelde leden, de beide aangeduide beperkingen in art. 240 der gemeentewet opgenomen, zoo zou de noodzakelijkheid vervallen om een equivalent voor de gemeenten te zoeken, en zou tevens een stap worden gedaan in de richting van meer gelijkmatige verdeeling van lasten.

§ 4. *Equivalent voor de gemeenten.* De meerderheid der leden had tegen de voorgestelde uitbreiding van de bevoegdheid der gemeentebesturen tot het heffen van opcenten op de grondbelasting overwegend bezwaar. Er waren er, die een dusdanige op zich zelf staande verhooging van grondbelasting reeds om den aard en de werking dier belasting afkeurden. Afgescheiden echter daarvan, scheen het oogenblik daartoe slecht gekozen, nu de huurwaarde zoowel van huizen als van landerijen sterk gedaald is en nog steeds vermindert. Verhooging der opcenten op de gebouwde eigendommen zou, daargelaten nog dat zij aan die gemeenten, waar een straatgeld geheven wordt, bezwaarlijk meer inkomsten zou kunnen verschaffen, op vele plaatsen feitelijk gelijkstaan met vermindering van het bedrijfskapitaal der reeds zwaar gedrukte nijverheid. Men meende overigens ook hier te mogen verwijzen naar de bezwaren, in het Voorloopig Verslag over het wetsontwerp n°. **98** van het vorige zittingjaar uiteengezet. Dat de bedenking, aan de nog niet afgeloopen herziening van de belastbare opbrengst der ongebouwde eigendommen ontleend, ten aanzien van gemeentelijke opcenten niet zou gelden, kon men der Regeering geenszins toegeven. Wanneer de meeste gemeenten tot het heffen van verhoogde opcenten op de ongebouwde eigendommen moesten overgaan, zou het weinig ter zake afdoen, dat de ongelijkmatigheid der schattingen in ééne en dezelfde gemeente niet voorkwam. Nu de heerschende malaise in den landbouw nog is toegenomen en de herziening van de belastbare opbrengst der ongebouwde eigendommen weder gedurende ruim een jaar is voortgezet, was er nog meer reden dan vroeger, om niet door verhooging van het aantal opcenten, door de gemeenten te heffen, op den afloop dier herziening vooruit te loopen.

Intusschen waren er ook thans verscheidene leden die het alleszins billijk zouden achten, dat aan de gemeentebesturen vrijheid werd gelaten om daar, waar de plaatselijke omstandigheden het toelieten, ook door het heffen van meer opcenten op de ongebouwde eigendommen de gemeentelijke inkomsten te vermeerderen. In sommige deelen des lands waren toch de gemeenten met hooge lasten bezwaard ten gevolge der uitgaven, voor den aanleg van kunstwegen enz. gedaan, en waardoor in de eerste plaats het grondbezit was gebaat, terwijl vele groote grondeigenaars, die zich in de steden hadden gevestigd, in de gemeentelijke uitgaven te weinig bijdroegen.

Door andere leden werd hiertegen opgemerkt, dat het grondbezit van die uitgaven weinig voordeel genoten had. De bedoelde wegen dienden hoofdzakelijk tot verbetering van het verkeer in de bebouwde kommen der gemeenten; en voor zoover zij werkelijk in het belang der grondeigenaars waren aangelegd, hadden dezen gewoonlijk in den vorm van polderlasten of op andere wijze ruimschoots hun deel in de daaraan bestede uitgaven gedragen. Elders wonende grondeigenaars, die zeer dikwijls bij de uitgaven der gemeentehuishouding weinig of geen belang hadden, met een zooveel grooter aandeel in de gemeentelasten te bezwaren, scheen in hooge mate onbillijk. En van de bevoegdheid, om meer opcenten op de grondbelasting te heffen, zou zeker juist bij voorkeur door vele gemeentebesturen gebruik worden gemaakt om niet alleen de uitgaven voor wegen, maar ook andere, waarbij alleen de ingezetenen belang hadden, ten laste van elders wonende grondeigenaars te brengen.

Naar aanleiding van deze gedachtenwisseling werd de wensch geuit, dat de Regeering mocht goedvinden aan de Kamer eenige bijzonderheden mede te deelen omtrent den financieelen toestand der gemeenten in de provincie Friesland. Het bekend rapport, daaromtrent door het bestuur der Vereeniging van burgemeesters en gemeentesecretarissen in dat gewest in 1882 openbaar gemaakt, was toch wel geschikt om de meening te versterken, dat de min gunstige financieele toestand van vele Friesche gemeenten grootendeels aan exceptioneele omstandigheden, zooals aan eene te ruime armenbedeeling en aan den druk van uitgaven voor kunstwegen enz., elders op de waterschappen rustende, te wijten was. Met het oog daarop verzocht men de Regeering zoo mogelijk voor elke der gemeenten in Friesland afzonderlijk eene opgave te willen verstrekken van:

a. het getal personen, bijv. in elk der laatste drie jaren door de burgerlijke armbesturen bedeeld, en de percentsgewijze verhouding daarvan tot de bevolking;

b. het bedrag der toelagen, uit de gemeente- en dorpskassen in elk der laatste drie jaren aan de burgerlijke armbesturen verleend, en het cijfer daarvan per hoofd der bevolking;

c. het bedrag der uitgaven, in elk der sedert 1851 verloopen jaren voor den aanleg van wegen en vaarten gedaan;

d. het bedrag der kosten, uit de gemeente- en dorpskassen in elk der laatste drie jaren aan het onderhoud van

wegen en vaarten besteed, en het cijfer daarvan per hoofd der bevolking;

e. het bedrag der gemeenteschulden, ter zake van den aanleg van wegen en vaarten aangegaan, en het cijfer daarvan per hoofd der bevolking; en

f. het bedrag der hoofdelijke omslagen, in elk der laatste drie jaren geïnd, het percentage, dat daarbij van het inkomen geheven werd, en het cijfer daarvan per hoofd der bevolking; waarnevens, om een beter overzicht te verschaffen, zouden kunnen worden uitgetrokken het bedrag der vier vijfden van het personeel en dat der gemeentelijke opcenten op die belasting.

Gaarne zoude men tevens vernemen, of naar het gevoelen der Regeering de min gunstige financieele toestand der Friesche gemeenten aan bijzondere omstandigheden, wellicht voor een goed deel aan een eigenaardige opvatting der overheidstaak in zake armenbedeeling, moest worden toegeschreven, en zoo ja, of daarin dan niet door bijzondere maatregelen behoorde te worden voorzien. Vaststelling van algemeen werkende bepalingen ter tegemoetkoming aan exceptioneele verhoudingen, indien deze hier werkelijk bestaan, ware toch allicht voor de overige deelen des lands te bezwarend.

Van de zijde der leden, die zich met het terugnemen van een vijfde van het personeel in beginsel konden vereenigen, werden verschillende denkbeelden geopperd omtrent de wijze, waarop de ook volgens hen overwegende bezwaren tegen de voorgestelde verhooging der door de gemeenten te heffen opcenten op de grondbelasting waren weg te nemen. Door sommigen hunner werd in overweging gegeven, dat het Rijk de heffing van 21½ opcenten op de ongebouwde eigendommen zou laten varen. Door het prijsgeven van gelijke heffing van de gebouwde eigendommen waren indertijd vooral de stedelijke gemeenten gebaat. Thans zouden door den aanbevolen maatregel met betrekking tot de ongebouwde eigendommen de plattelandsgemeenten, die in 1865 te weinig ontvingen, op hare beurt gebaat en tot vermindering der al te zwaar drukkende hoofdelijke omslagen of belastingen naar het inkomen in staat gesteld worden. Het door het Rijk te behalen voordeel zou hierdoor tot ongeveer 11 ton dalen; doch dit kon niet opwegen tegen de gronden van billijkheid, die voor eene dergelijke regeling waren aan te voeren.

Andere leden wenschten in die richting nog een stap verder te gaan, door de uitkeering der vier vijfden van het personeel voortaan te beperken tot die van de helft der hoofdsom daarvan, maar daarentegen, behalve de 20 opcenten op het personeel in hun geheel, ook de 21½ opcenten op de ongebouwde eigendommen en de 28 opcenten op het patentrecht aan de gemeenten af te staan. Bij deze regeling, die de plattelandsgemeenten zoude baten, zonder de handeldrijvende en industrieele gemeenten te zeer te benadeelen, zou het Rijk nog ongeveer 2 ton winnen. Zij zou ook dit voordeel opleveren dat, wanneer mettertijd het verband tusschen belastingen en kiesrecht verviel, de hoofdsom van het personeel zou kunnen worden verminderd tot de helft van het totaal bedrag dat thans geheven wordt, terwijl dan aan de gemeenten grootere vrijheid zou kunnen worden verleend om daarop opcenten te heffen. Langs dezen weg zou men tot den meer zuiveren toestand geraken, dat het Rijk alleen de hoofdsom der drie directe belastingen hief, en daarop alleen door provinciën en gemeenten opcenten werden geheven.

De afstand der Rijksopcenten op grondbelasting en patentrecht werd nog met deze wijziging aanbevolen, dat het Rijk overeenkomstig het Regeeringsvoorstel slechts een vijfde van het personeel terugnam en er dus van afzag, om uit dezen maatregel geldelijk voordeel te trekken. De hoogst gedrukte toestand van vele gemeenten zou dan afdoende worden verholpen. Het ware een niet gering te schatten voordeel, dat een deel der verterings-, der grond- en der bedrijfsbelasting aan de gemeenten ten goede kwam, en niet meer uitsluitend de opbrengst van het personeel als maatstaf van uitkeering gold, zooals thans tot groot nadeel van de meeste gemeenten het geval is. Met het oog op den census zou het Rijk voorshands de 21½ opcenten op de ongebouwde eigendommen en de 28 opcenten op het patentrecht ten behoeve der gemeenten moeten blijven heffen. Hiertegen werd intusschen opgemerkt, dat het doel waarmede dit wetsontwerp is ingediend, versterking van 's Rijks middelen, op deze wijze geheel uit het oog zou worden verloren.

Eindelijk ware volgens een deel der leden versterking van 's Rijks middelen te verkrijgen zonder uitbreiding van de bevoegdheid der gemeentebesturen tot het heffen van opcenten op de grondbelasting, wanneer men den afstand der Rijks-opcenten op de ongebouwde eigendommen en op het patentrecht aan de gemeenten, in plaats van met het terugnemen van een vijfde van het personeel, verbond met de intrekking van art. 45 der wet op het lager onderwijs. Het voordeel voor het Rijk zou dan nagenoeg evenveel als volgens het Regeeringsontwerp, namelijk ongeveer 2 millioen bedragen. De gemeenten zouden ruim 2 millioen winnen, doch door het gemis der uitkeeringen krachtens art. 45, althans zoolang de schoolgebouwen nog niet overeenkomstig de gestelde regelen zijn ingericht, 4 millioen verliezen. Ten einde haar voor dit verlies schadeloos te stellen, zou in de eerste plaats vermindering van de eischen der schoolwet ten aanzien van gebouwen en personeel, in den geest van het voorstel van den heer Mackay c. s., in aanmerking komen. Voorts zou haar de bevoegdheid kunnen worden verleend tot het heffen van een licentierecht op het debiet van tabak, dat een millioen zou kunnen opbrengen; ook ware het licentierecht op het debiet van sterken drank nog voor eenige verhooging vatbaar. Tevens kon art. 240 der gemeentewet op de hierboven aangeduide wijze worden aangevuld, door namelijk de beschikking der gemeentebesturen over de vier vijfden van het personeel te beperken tot het bedrag, over 1884/1885 uitgekeerd, en tot de helft van de opbrengst der belastingen, in hunne gemeenten krachtens nº. 2 van genoemd artikel geheven. Men zoude er prijs op stellen de meening der Regeering te vernemen over deze denkbeelden, die volgens de hier bedoelde leden verreweg de voorkeur verdienden boven het Regeeringsvoorstel, dat waarschijnlijk op de verhooging der gemeente-opcenten op de grondbelasting schipbreuk lijden zou.

§ I. Men begreep niet waarom de hier te lande meest gebruikelijke en met name ook in de Grondwet gevolgde indeeling in artikelen bij dit wetsontwerp door eene indeeling in paragrafen is vervangen.

§ IV. Om verwarring in de huishouding der gemeenten te vermijden, zal het tijdstip, waarop de wet in werking treedt, in elk geval moeten worden gewijzigd. De gemeentebesturen behoeven toch eenigen tijd, om zich op den nieuwen toestand voor te bereiden. Invordering van opcenten op de grondbelasting krachtens suppletoire kohieren, die een groot aantal geringe posten zullen bevatten, schijnt ook wegens het daarmede voor de belastingschuldigen verbonden ongerief geen aanbeveling te verdienen.

Vastgesteld den 20sten Januari 1885.

GODIN DE BEAUFORT.
BAHLMANN.
GOEMAN BORGESIUS.
KOLKMAN.
VERNIERS VAN DER LOEFF.

[10. 5.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING.

(Ingezonden bij brief van den 17den Maart 1885.)

§ 1. *De financieele politiek der Regeering.*

Werd de houding der Regeering door sommige leden meer of minder sterk afgekeurd, deelden anderen in die afkeuring niet, — de ondergeteekenden meenen met enkele opmerkingen daaromtrent te kunnen volstaan.

De Regeering heeft er vóór alles naar gestreefd om naar haar beste vermogen, èn door bezuiniging, voor zoover zij die zonder schade voor den openbaren dienst mogelijk achtte, èn door aanvulling der gewone middelen het onloochenbaar tekort op de gewone inkomsten te doen verdwijnen. Of het nu aan den toestand waarin wij op staatkundig gebied thans verkeeren, dan wel aan de voorstellen zelve heeft gelegen, dat daaromtrent geene overeenstemming verkregen is, meenen de ondergeteekenden gerust in het midden te kunnen laten. De afkeuring dier voorstellen ontslaat echter de Regeering niet van haren plicht om de vereischte aanvulling der middelen langs anderen weg te zoeken. Kan men 't haar met grond tot eene grief maken, dat zij aan dien plicht trachtte te voldoen? Men zou het alléén kunnen, wanneer de Staatsbegrooting werkelijk door bezuinigingen tot sluiting te brengen en dus geene versterking van middelen noodig ware. Dat dit inderdaad mogelijk is, zal, vooral nu de behandeling der Staatsbegrootingen reeds zoover gevorderd is, in ernst moeilijk zijn vol te houden. Door vermindering der begrootingscijfers sedert dat de oorspronkelijke ontwerpen tot vaststelling daarvan ingediend en in de redevoering tot aanbieding daarvan geresumeerd werden, is het tekort tusschen de gewone middelen en uitgaven niet zoodanig verminderd, en zal het dit hoogst waarschijnlijk ook niet worden, dat zulks ter zake als afdoende kan worden beschouwd.

§ 2. *Denkbeelden omtrent versterking van 's Rijks middelen.*

Al de belastingplannen bij deze paragraaf aan de hand gegeven nader te bespreken, schijnt in de gegeven omstandigheden tot weinig practisch gevolg te kunnen leiden, omdat die plannen thans niet aan de orde zijn en ook niet tijdig genoeg aan de orde zouden kunnen komen, om tot dekking van het bestaande tekort te strekken. Zoo kan de herziening van het tarief van invoerrechten, hoe wenschelijk ook, voor het oogenblik niet plaats hebben, met het oog op de bestaande of aanhangige tractaten. Om die redenen meent de Regeering, met handhaving van haar standpunt dat die dekking ook voor een goed deel in *directe* belasting moet worden gezocht, te kunnen volstaan met de opmerking, dat dit, nadat de pogingen tot invoering eerst van eene effecten- of rentebelasting, later van eene algemeene inkomstenbelasting hebben schipbreuk geleden, thans in de eerste plaats langs den nu door haar voorgestelden weg geschieden kan.

§ § 3 en 4. *Terugneming van een vijfde van het personeel. Aequivalent voor de gemeenten.*

De ondergeteekenden zullen zich niet verdiepen in retrospectieve beschouwingen over het verband tusschen de wijziging der wet op het lager onderwijs en de wederindiening van dit wetsontwerp. Zij zijn van oordeel, dat de dekking van het tekort in 's Rijks inkomsten voor een deel in vermindering der uitkeeringen aan de gemeenten moet worden gevonden, en dat de gemeenten hoofdzakelijk bij directe belastingen moeten leven, alsmede dat op dit oogenblik geen nieuwe directe belasting voor het Rijk met kans op goeden uitslag kan worden voorgesteld. Uit het Voorloopig Verslag blijkt dat de meerderheid der Kamer bedenking heeft tegen de uitbreiding van de bevoegdheid der gemeentebesturen tot het heffen van opcenten op de grondbelasting, althans op de ongebouwde eigendommen. De ondergeteekenden kunnen toegeven dat de tegenwoordige gedrukte toestand van den landbouw niet zonder grond tegenover de uitbreiding der bedoelde bevoegdheid is aangevoerd, en zij zien er van af, dit voorstel, tegen de verklaarde meening van de meerderheid der Kamer in, te handhaven. Met de meeste belangstelling hebben zij verder nagegaan de middelen die in het Voorloopig Verslag worden aangegeven ten einde op eene andere wijze het doel, hetwelk zij zich bij de indiening van dit wetsontwerp hebben voorgesteld, te bereiken. Na rijp beraad zijn zij gekomen tot de volgende wijziging van het gedane voorstel.

Het Rijk keere voortaan aan de gemeenten jaarlijks uit:

1°. een vast bedrag, gelijkstaande met $^4/_5$ van de zuivere opbrengst van de hoofdsom van de Rijksbelasting op het personeel over het dienstjaar 1884/85. Dit bedrag kan geschat worden netto op p. m. . . . . f 7 240 000,00

2°. de zuivere opbrengst van tien der opcenten door het Rijk op de grondbelasting op de ongebouwde eigendommen. Dit bedrag is voor 1885 te schatten op . 550 700,00

te zamen f 7 790 700,00

Aangezien de uitkeering van het $^4/_5$ van hoofdsom en opcenten op het personeel voor 1885, na aftrek van kwade posten, geraamd kan worden op netto f 8 762 000, zou hieruit voorshands voor het Rijk een voordeel van ongeveer een millioen gulden 's jaars voortvloeien. Dit voordeel zou echter jaarlijks bij waarschijnlijke voortgaande stijging der opbrengst van de personeele belasting, grooter worden, omdat voortaan een vast bedrag van ongeveer $7^1/_4$ millioen gulden uit dezen hoofde aan de gemeenten wordt uitgekeerd, en dus het Rijk de geheele stijging der opbrengst in volgende jaren zou profiteeren. Verder zou op die wijze ten aanzien van de personeele belastingen eene afscheiding tusschen de financiën van het Rijk en die van de gemeenten tot stand komen, welke niet zonder belang is, aangezien het Rijk dan zooveel opcenten op het personeel kan heffen, als telken jare noodig wordt geacht, zonder naar de voorschriften eener organieke wet verplicht te zijn $^4/_5$ van de opbrengst daarvan aan de gemeenten uit te keeren.

Tegenover het verlies, dat de gemeenten zouden lijden, kan hun de bevoegdheid gegeven worden om 60 opcenten te heffen op de grondbelasting op de gebouwde eigendommen, dat is 20 opcenten meer dan zij thans mogen opleggen. De opbrengst dier 20 opcenten, indien die in alle gemeenten zouden worden geheven, kan thans op f 902 400 geschat worden, en het verlies dat dan overblijft, kan zonder groot bezwaar door verhooging van den hoofdelijken omslag, of door heffing van opcenten op het personeel of van andere plaatselijke belastingen gedekt worden.

Hierbij valt op te merken, dat de uitkeering van tien der Rijksopcenten op de ongebouwde eigendommen voornamelijk of bijna geheel ten goede komt aan de plattelandsgemeenten, zonder den landbouwenden stand in het allerminst te bezwaren, terwijl daarentegen de verhooging der gemeentelijke opcenten op de gebouwde eigendommen eene belangrijke bate kan opleveren voor de stedelijke gemeenten. Zijn desniettemin aan dit voorstel voor de ingezetenen bezwaren verbonden, dit is het onvermijdelijk gevolg van elke verhooging van lasten. Wie het doel wil, moet ten slotte willen een der daartoe leidende middelen. En nu de Kamer herhaaldelijk getoond heeft, af te keuren wat de Regeering tot dusver voorstelde, vertrouwen de ondergeteekenden dat men thans, met waardeering van hetgeen van de zijde der Regeering tot het verkrijgen van gemeen overleg is gedaan, eindelijk zal willen besluiten

om door aanneming van het gewijzigd wetsontwerp althans ten deele in de noodzakelijke versterking van 's Rijks middelen te voorzien. Het denkbeeld om gemeentelijke opcenten te heffen op het patentrecht achten de ondergeteekenden onaannemelijk. Ten eerste is het een bekend feit, dat deze belasting in vele opzichten herziening behoeft. Het opleggen van nieuwe opcenten zou de onbillijkheid en ongelijkheid dier wettelijke regeling nog verzwaren. Ten andere komt het in ieder geval bedenkelijk voor, juist deze belasting aan de huishouding der gemeenten vast te leggen. In de derde plaats zou deze gemeentelijke heffing hoogst ongelijkmatig werken. In enkele gemeenten zou zij veel, in een zeer groot aantal weinig opbrengen.

In het Voorloopig Verslag wordt nog het denkbeeld aangegeven om art. 45 der wet op het lager onderwijs in te trekken tegen een gedeeltelijk aequivalent, bestaande in den afstand van 21½ Rijksopcenten op de grondbelasting van ongebouwde eigendommen en 28 Rijksopcenten op de patentbelasting. Maar behalve dat tegen dit laatste de zoo even genoemde bezwaren bestaan, gelieve men te bedenken, dat het voor het oogenblik voor de gemeentekassen tamelijk onverschillig is, of de eene of de andere uitkeering van Rijkswege wordt ingekrompen, en dat voor het vervolg het thans voorgestelde een duurzaam en klimmend voordeel voor het Rijk aanbiedt. Daarentegen staat de uitkeering krachtens art. 45 der onderwijswet thans op een keerpunt en gaat verminderen naarmate de schoolbouw haar einde nadert.

Bovendien is de wet op het lager onderwijs sedert 1878 reeds driemaal gewijzigd, laatstelijk in Juli 1884, en gedurige wijziging van eene zoo belangrijke organieke wet brengt groote bezwaren met zich. Dit geldt inzonderheid voor de regeling van het lager onderwijs, dat meer dan alle andere zaken de politieke partijen verdeeld houdt. De Regeering geeft daarom de voorkeur aan de vermindering der uitkeering van de opbrengst van het personeel, welke in een anderen vorm, en haars inziens voor het tegenwoordige beter hetzelfde doel doet bereiken, als men zich voorstelt door intrekking van art. 45 der wet op het lager onderwijs te verkrijgen.

Ten slotte wordt nog in het Voorloopig Verslag het denkbeeld geopperd om de uitkeering uit de opbrengst van het personeel te beperken tot de helft van de opbrengst der belastingen welke de gemeenten zelven, krachtens art. 240, 2°., der gemeentewet heffen. Dergelijke bepaling komt den ondergeteekenden geheel willekeurig voor, en op die wijze zou er zeker groote verwarring in den financieelen toestand van vele gemeenten ontstaan. Het voorstel om de uitkeering tot ⅘ van de hoofdsom te bepalen en tevens op een vast bedrag te fixeeren, schijnt hun toe verreweg de voorkeur te verdienen.

Ter beantwoording der vragen, gedaan omtrent de financiën der Friesche gemeenten, verwijzen de ondergeteekenden in de eerste plaats naar den hierbij gevoegden staat.

Daarbij zij opgemerkt, dat de daarin vervatte opgaven, ten einde ze tijdig te kunnen overleggen, zijn beperkt tot de drie laatste jaren.

Ten aanzien van de vraag of de ongunstige financieele toestand der Friesche gemeenten aan bijzondere omstandigheden, wellicht voor een groot deel aan eene eigenaardige opvatting der taak van de overheid in zake armbedeeling, moet worden toegeschreven, en of daarin dus niet door bijzondere maatregelen behoort te worden voorzien, meenen de ondergeteekenden zich te moeten bepalen tot mededeeling van het daaromtrent ingewonnen gevoelen van Gedeputeerde Staten van Friesland.

Deze zeggen te dezer zake het volgende:

»Volgens ons gevoelen is het niet te loochenen dat de provincie Friesland tegenover het vraagstuk van het armwezen in exceptioneelen toestand verkeert.

»Van ouds had men hier diaconie- en dorpsarmen.

»Voor beide categorieën van armen golden afzonderlijke wettelijke bepalingen.

»Hoewel er slechts sprake was van tweeërlei soort van armen, waren er drie soorten van instellingen van weldadigheid, namelijk diaconieën, armvoogdijen en kerk- en armvoogdijen.

»Op vele dorpen, in Westergo bijna algemeen, bestonden kerk- en armvoogdijen als één instelling, gebaseerd op de bekende Staatsresolutie van 31 Maart 1580, Charterboek IV, pag. 144, waarbij aan de opkomsten van beneficiale goederen mede de bestemming werd gegeven, om uit die opkomsten *alle* armen, van welke gezindte ook, *geen* lidmaten van eenig kerkgenootschap zijnde, te doen onderhouden.

»Deze kerk- en armvoogdijen vervullen ter plaatse waar zij bestonden de rol, welke elders aan het college van armvoogden was opgedragen.

»Huber, *Hedendaagsche rechtsgeleerdheid*, kapittel XXIII, blz. 91 en 92 leert, dat de huiszittende armen zijn óf stads- of dorpsarmen óf kerkearmen.

»Deze eerste zijn van allerhande gezindheden en staan onder armvoogden; de tweede zijn lidmaten van de Gereformeerde gemeente en worden bezorgd van de diakenen.

»Historisch heeft de zaak zich in Friesland zóó ontwikkeld, dat de diaconieën onderhielden de arme lidmaten der kerk, de armvoogdijen of wel de kerk- en armvoogdijen de *niet*-lidmaten.

»Bij de publicatiën van de Staten van Friesland van 28 November 1755 en 15 Maart 1757 is zelfs de verplichting der diaconieën uitdrukkelijk gestatueerd.

»Alzoo was nevens die verplichte diaconie-zorg tevens geregeld de armenzorg, welke wij nu gewoon zijn aan te duiden door de burgerlijke armenzorg.

»Een volstrekt niet als exceptioneele of politiemaatregel, indien de Kerk haren plicht niet deed. Neen, als het door de wet zelve aangewezen toevluchtsoord voor die behoeftigen, die geen lidmaten van de Kerk waren geworden.

»Inzonderheid ten platten lande is, zeker ten gevolge van de eeuwenoude regeling van tweeërlei armenzorg, van de kerkelijke en burgerlijke, nevens elkaar bestaande en werkende, nimmer het denkbeeld der tegenwoordige armenwet, — dat de daarin aangeduide burgerlijke armenzorg uitzondering moet zijn en slechts als maatregel van politie uitvoering mag erlangen, — in de volksovertuiging doorgedrongen.

»Daarbij komt de thans geldende vrijheid der diaconieën, gemis aan middelen van contrainte om haar tot haren plicht ten deze te dwingen.

»Onder de oude Friesche wetgeving bestond daarentegen juist die verplichting.

»In de laatste jaren wordt uit de kerkegoederen, welke vroeger zooveel aan het armenonderhoud offerden, weinig of niets meer genoten.

»De beheerschers dier goederen, aan geenerlei regelen gebonden, geven aan die goederen eene andere, meer met hunne inzichten strookende bestemming. Inzonderheid worden ze aangewend voor het stichten en onderhouden van bijzondere scholen en het verhoogen van sommige predikantstraktementen.

»En dit geschiedt, terwijl zelfs nog onder de armenwet van 1818 die fondsen algemeen werden aangemerkt als voor den algemeenen onderstand aangewezen.

»De kerk- en armvoogdijen deden onder die wet wat en zooveel zij konden, al weten wij, dat haar vermogen en opkomsten ten gevolge ook van den gedeeltelijken verkoop der corporatie-goederen in 1796—97 belangrijk waren verminderd.

»Bij de invoering der armenwet van 1854 bestonden nog verscheidene kerk- en armvoogdijen, die óf onder lit. *b* óf onder lit. *d* van art. 2 dier wet werden gerangschikt.

»Toen werden de meesten gescheiden in:

»*a*. Kerkvoogdijen, en

»*b*. Armvoogdijen,

en wel zóó, dat uit de bezittingen der kerkvoogdijen eene uitkeering aan de armenvoogdijen, bij die wet aangeduid als het burgerlijk armbestuur, werd toegekend.

»Doch, gelijk wij hiervoren bereids opmerkten, van lieverlede werden die uitkeeringen geweigerd.

»De gemeentebesturen, huiverig om processen deswege op 't touw te zetten, waren genoodzaakt grootere subsidiën toe te staan.

»Dat deze op den hoofdelijken omslag een grooten invloed hebben uitgeoefend, zal nauwelijks behoeven gezegd te worden.

»Drie factoren alzoo, het eeuwenher bestaan van colleges van armvoogden met een bepaald aangewezen ruimen werkkring, de vrijheid der diaconieën en het onttrekken

der beneficiale goederen aan hunne bestemming, leiden er toe, dat de uitgaven voor het armwezen uit de gemeentekassen te hoeden, in Friesland eene schrikbarende hoogte hebben erlangd.

»De ongunstige omstandigheden der laatste jaren, vooral in die streken, waar akkerbouw het hoofdmiddel van bestaan is en waar zich een groot aantal arbeiders bevindt, die 's winters behoefte hebben, hebben den toestand in hooge mate verergerd.

»Ware het ontwerp-armenwet van den Minister THORBECKE, dat de diaconieën tot het geven van onderstand aan arme lidmaten verplichtte, zooals vroeger in Friesland rechtens was, wet geworden, de uitgaven voor de burgerlijke armenzorg zouden ongetwijfeld in vele gemeenten van dit gewest op verre na de tegenwoordige hoogte niet hebben bereikt.

»Naar onze meening bestaat er dus wel degelijk aanleiding toe, dat de volksovertuiging in Friesland hare eigenaardige opvatting der overheidstaak in zake armenbedeeling voor een goed deel heeft behouden, niettegenstaande de armenwet van een geheel contravers beginsel uitgaat.

»De vraag, of daarin dan niet door bijzondere maatregelen behoort te worden voorzien, is inderdaad van actueel belang.

»De financieele toestand der plattelandsgemeenten in Friesland is zóó zorgwekkend, dat elk middel van redres der ernstige overweging waard is.

»Toch kunnen wij op de gestelde vraag geen juist geformuleerd antwoord geven. Met andere woorden: om een afdoenden maatregel tegen het bestaande kwaad aan de hand te doen, daartoe gevoelen wij ons, voor het tegenwoordige, niet in staat.

»Misschien zou men willen beweren, dat wij, krachtens ons toezicht op de gemeentefinanciën, de op de gemeentebegrooting uitgetrokken subsidiën voor het armwezen niet langer moeten goedkeuren. 't Zij ons vergund daartegen het volgende op te merken.

»Plotselinge weigering van dat subsidie zou, het mag zonder overdrijving worden gezegd, in menige gemeente oproer verwekken.

»Maar zelfs tegen trapsgewijze vermindering jaarlijks met een vast procent, verzet zich de practijk.

»Onmogelijk zou het zijn, colleges van armbesturen, die voor zichzelf de overtuiging hebben, zoo zuinig mogelijk te bedeelen, voltallig te houden.

»Eene der beste maatregelen ware zeker wettelijke regeling van het beheer der beneficiale goederen, zóó, dat deze weder zooveel mogelijk aan hunne primitieve bestemming beantwoorden, met de vereischte contrôle op de beheerders.

»Daardoor ware paal en perk te stellen aan het schromelijk misbruik, dat sedert de laatste jaren van die goederen, in strijd met hunne oorspronkelijke bestemming, wordt gemaakt.

»Vermindering der subsidiën uit de gemeentekas voor het armwezen zou zeker volgen.

»Niet weinig voorts zou zeker tot verbetering van den toestand leiden eene meer en meer veldwinnende overtuiging, dat de Kerk, als instelling van liefdadigheid, zoowel de Protestantsche als de Roomsch Katholieke, meer *kan* en meer *moet* doen in zake van het armenonderhoud, wil zij hare beteekenis in het maatschappelijk raderwerk niet prijsgeven.

»Deden wij in het vorenstaande uitkomen, dat o. a. het onttrekken der beneficiale goederen aan hunne bestemming, voor zooverre daaruit werd voorzien in de kosten van armenbedeeling, schadelijk heeft gewerkt op den toestand der gemeente-financiën, nog in een ander opzicht lijden deze door de willekeur van de beheerders dier goederen.

»Het zij ons vergund, al gaan wij daardoor over de grens der gestelde vraag heen, dit met een enkel woord in het licht te stellen. Ook voor het onderwijs werden belangrijke uitkeeringen uit de beneficiale goederen verstrekt krachtens de aangehaalde Staatsresolutie van 1580 en de Staatsresolutiën van 8 April 1584 en 28 Maart 1603.

»Van lieverlede echter is ook deze bron opgehouden te vloeien.

Zooals wij bereids opmerkten, op schromelijke wijze hebben de beheerschers van hunne macht misbruik gemaakt en de opkomsten dier goederen aan hare bestemming onttrokken.

»In menige plaats worden die, hoewel ze bestemd zijn voor het armwezen en het openbaar gemeentelijk onderwijs, aangewend ten behoeve van het bijzonder, zoogenaamd Christelijk onderwijs, terwijl de scholen en onderwijzerswoningen, sedert 1580 tot vóór weinige jaren voor het openbaar onderwijs in gebruik, eenvoudig door kerkvoogden genaast worden

»Het gevolg van den loop dezer zaken moest wel zijn, dat de kosten van armwezen en onderwijs thans loodzwaar op de gemeenten drukken.

»Wij eindigen met de opmerking, dat vóór het bekende arrest in zake de Oud Bildts omslagen van het jaar 1861 het armenonderhoud in de gemeente 't Bildt werd betaald uit die *Oud Bildts-omslagen*, dat was een omslag, geheven over de ongebouwde eigendommen op het Oud Bildt gelegen."

De hierboven vermelde staat wordt als bijlage in afschrift hiernevens gevoegd.

§ I. De ondergeteekenden begrijpen niet welk bezwaar er in verdeeling in paragrafen gelegen is. Zij geven echter gaarne aan het verlangen der Kamer toe.

§ IV. Al treedt deze wet op 1 Mei 1885 in werking, de gemeentebesturen hebben allen tijd om daarna de belastingen naar den nieuwen toestand te regelen.

Het bezwaar omtrent de suppletoire kohieren schijnt den ondergeteekenden niet overwegend.

Het gewijzigd wetsontwerp schijnt verder geene toelichting te behoeven; alleen zal men gelieven op te merken, dat in het gewijzigde art. 242 der gemeentewet nu het zeer onwaarschijnlijke geval moet worden voorzien, dat het Rijk in een jaar zelf geen 10 opcenten op de grondbelasting van ongebouwde eigendommen zou heffen. Alsdan moeten de gemeenten zelve daartoe bevoegd zijn.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

De Minister van Financiën,
GROBBEE.

[10. 6.]

BIJLAAG van de Memorie van Beantwoording.

STAAT, houdende eenige financiëele opgaven van de gemeenten in Friesland, over de jaren 1881, 1882 en 1883, voor zoover noodig getrokken uit de afgesloten gemeente-rekeningen en begrootingen.

GEMEENTEN EN AANDUIDING DER JAREN.		Getal personen bedeeld door burgerlijke armbesturen.	Procentsgewijze verhouding van de bedeelden tot de bevolking.	Toelage uit de gemeente- of dorpskassen aan de burgerlijke armbesturen.	Cijfer van die toelage per hoofd der bevolking.	Bedrag der uitgaven voor *aanleg* van wegen en vaarten.	Bedrag der kosten van *onderhoud* van wegen en vaarten.
1.		2.	3.	4.	5.	6.	7.
Achtkarspelen	1881	1216	$12^{1}/_{10}$	f 14 148,00	f 1,41	»	f 2 421,15
	1882	1227	12	17 076,00	1,66	»	1 768,60
	1883	1237	12	19 285,00	1,88	»	2 509,01
Ængwirden	1881	480	$11^{46}/_{100}$	7 260,00	1,73	»	»
	1882	485	$11^{56}/_{100}$	7 350,00	1,76	»	»
	1883	466	$11^{1}/_{10}$	6 700,00	1,36	»	»
Ameland	1881	36	$1^{5}/_{10}$	750,00	0,32	»	319,60
	1882	33	$1^{4}/_{10}$	700,00	0,29	»	390,90
	1883	20	$^{86}/_{100}$	450,00	0,19	»	163,85
Baarderadeel	1881	714	12	6 805,00	1,15	f 3 079,13	9 852,78
	1882	718	$12^{1}/_{10}$	6 530,57	1,10	»	8 734,18
	1883	768	$12^{8}/_{10}$	6 900,46	1,15	»	7 353,24
Barradeel	1881	1224	14.65	18 739,55	2,24	»	5 897,52
	1882	1332	16.41	21 826,55	2,69	»	4 783,92
	1883	1261	15.71	19 143,55	2,38	»	6 160,53
't Bildt	1881	1223	$12^{7}/_{10}$	27 000,00	2,84	»	12 865,49
	1882	1239	$13^{2}/_{10}$	27 000,00	2,88	»	10 640,59
	1883	1237	$13^{77}/_{100}$	22 000,00	2,47	6 303,75	9 794,03
Bolsward	1881	Geene.	»	»	»	»	2 213,20
	1882	»	»	»	»	»	1 733,50
	1883	»	»	»	»	»	2 936,11
Dantumadeel	1881	1194	12	19 087,00	1,91	»	3 194,44
	1882	1299	$12^{9}/_{10}$	21 243,00	2,11	»	1 993,80
	1883	1430	$14^{2}/_{10}$	21 529,00	2,14	»	2 374,62
Dokkum	1881	917	$12^{8}/_{10}$	7 412,00	1,65	»	271,03
	1882	955	$21^{3}/_{10}$	7 600,00	1,69	»	96,06
	1883	955	$21^{3}/_{10}$	9 138,00	2,04	»	428,24
Doniawerstal	1881	146	$3^{6}/_{10}$	5 855,00	1,45	»	5 337,36
	1882	154	$3^{7}/_{10}$	6 431,00	1,55	»	3 677,79
	1883	145	$3^{4}/_{10}$	6 666,00	1,58	»	3 424,03
Ferwerderadeel	1881	1765	19.74	29 301,76	3,28	»	7 978,61
	1882	1879	21.54	32 310,73	3,70	»	7 009,79
	1883	1880	22.69	33 556,65	4,05	»	8 317,86
Franeker	1881	854	12.40	12 364,26	1,81	»	4 639,02
	1882	860	12.—	11 992,75	1,67	»	4 071,53
	1883	814	11.54	11 858,40	1,68	»	4 045,90

Wijziging van de artikelen 240, 242 en 247 der gemeentewet.

Cijfer van dat onderhoud per hoofd der bevolking.	Geldleeningen aangegaan voor den aanleg van wegen en vaarten.	Cijfer daarvan per hoofd der bevolking.	Bedrag van den hoofdelijken omslag en van het procentenbedrag.		Cijfer daarvan per hoofd der bevolking.	Bedrag van het 4/5 van de Rijkspersoneele belasting	Bedrag van de gemeentelijke opcenten op het personeel.	*OPMERKINGEN.* ALGEMEENE OPMERKING: De cijfers aangebracht in de kolommen 2 en 3 zijn getrokken uit de begrootingen over die jaren.
8.	9.	10.	11.		12.	13.	14.	15.
			Hoofdel. omsl.	Procentbedrag.				
f 24 1/10	»	»	f 38 074,00	6.546	f 3,79	f 11 001,715	»	
17 20/100	»	»	35 092,00	6.168	3,51	11 581,43	f 1 124,745	
24 4/10	»	»	39 156,00	5.9276	3,82	11 093,97	1 733,48	
»	»	»	3 606,00	1	0,86	4 746,94	»	
»	»	»	3 593,70	1	0,85	5 277,30	»	
»	»	»	8 211,05	2	1,96	5 276,335	»	
0,135	»	»	4 920,425	1 1/4–6 1/4	2,09	1 451,375	747,355	
0,165	»	»	5 173,065	1–6	2,18	1 613,95	879,985	
0,07	»	»	4 908,535	1–6 1/2	2,115	1 555,77	845,425	
1,66	f 3 200,00	f 0,54	32 374,10	4.4	5,465	12 879,37	3 354,04	
1,50	»	»	32 280,47	4.25	5,45	12 863,94	3 350,045	
1,225	»	»	30 514,75	4,10	5,09	12 907,64	3 361,415	
0,705	»	»	38 578,11	7.180	4,62	11 121,83	3 557,165	
0,59	»	»	42 772,465	7.690	5,27	11 047,12	3 451,30	
0,77	»	»	43 798,92	7.630	5,455	10 765,655	3 389,48	
1,35	»	»	62 880,96	8.30	6,62	11 787,735	3 069,74	
1,15	»	»	59 520,375	7.70	6,36	11 609,775	3 023,37	
1,10	3 500,00	0,39	56 351,12	7.20	6,33	11 965,115	3 115,85	
0,41	»	»	9 006,51	1.42	1,65	12 767,905	»	
0,305	»	»	8 713,14	1.42	1,535	12 861,455	»	
0,51	»	»	9 131,355	1.40	1,59	13 026,27	»	
0,32	»	»	32 262,94	7,35	3,23	9 803,265	2 553,02	
0,195	5 000,00*	0,50	33 175,03	7.33	3,30	9 962,895	2 594,455	* Geldleening aangegaan in 1882 voor den weg naar Janum, aangelegd in 1880.
0,23	»	»	33 235,765	7.20	3,31	10 395,345	2 707,07	
0,06	»	»	22 705,24	6	5,06	9 474,68	2 362,775	
0,02	»	»	25 608,57	6 3/4	5,71	9 361,215	2 442,565	
0,095	»	»	23 704,765	6 1/4	5,30	9 353,785	2 491,79	
1,29	»	»	14 719,98	3 23/100	3,56	7 188,76	1 872,115	
0,89	»	»	15 659,88	3 44/100	3,79	7 358,28	1 916,215	
0,81	»	»	13 101,94	2 94/100	3,13	7 503,86	1 954,11	
0,895	»	»	52 346,38	8.865	5,855	12 380,965	»	
0,805	»	»	50 612,33	8.568	5,805	12 192,075	»	
1,005	»	»	50 659,00	8.603	6,115	11 974,16	»	
0,68	»	»	22 877,87	5.250	3,36	11 789,59	4 912,38	
0,57	»	»	22 306,18	5	3,11	11 654,845	4 856,17	
0,575	»	»	22 642,415	5	3,21	11 547,07	4 811,305	

Wijziging van de artikelen 240, 242 en 247 der gemeentewet.

GEMEENTEN EN AANDUIDING DER JAREN.		Getal personen bedeeld door burgerlijke armbesturen.	Procentsgewijze verhouding van de bedeelden tot de bevolking.	Toelage uit de gemeente- of dorpskassen aan de burgerlijke armbesturen.	Cijfer van die toelage per hoofd der bevolking	Bedrag der uitgaven voor *aanleg* van wegen en vaarten.	Bedrag der kosten van *onderhoud* van wegen en vaarten.
1.		2.	3.	4.	5.	6.	7.
Franekeradeel	1881	394	7.31	f 7 625,00	f 1,41⅝	»	f 4 914,76⅝
	1882	426	7.94	8 668,00	1,61⅝	»	4 716,89
	1883	447	8.32	8 745,00	1,63	»	4 985,24⅝
Gaasterland	1881	335	6⁵⁴/₁₀₀	6 930,00	1,35	»	7 313,21
	1882	475	8⁹/₁₀	7 300,00	1,38	»	4 676,93⅝
	1883	470	8⁸/₁₀	7 790,00	1,46	»	5 726,62⅝
Harlingen	1881	983	9.00	6 100,00	0,56	»	15 035,31⅝
	1882	964	8.98	7 660,00	0,71⅝	»	10 354,52⅝
	1883	939	9.03	4 710,00	0,45⅝	»	15 844,35
Haskerland	1881	433	5.96	3 255,00	0,45	»	3 242,72⅝
	1882	448	5.69	5 537,00	0,72	»	3 516,52⅝
	1883	466	6.05	4 899,21⅝	0,63⅝	»	2 839,06⅝
Hemelumer	1881	342	7.00	7 474,00	1,53	»	5 356,03⅝
Oldephaert	1882	342	6.95	7 769,00	1,57	»	7 145,49
en Noordwolde	1883	368	7.54	7 853,00	1,61	»	6 592,49⅝
Hennaarderadeel	1881	332	6.80	5 274,00	1,08	»	9 909,45
	1882	337	6.94	5 564,00	1,14⅝	»	9 997,90
	1883	359	7.36	7 512,00	1,53⅝	»	10 543,80
Hindeloopen	1881	265	24.80	2 400,00	2,24⅝	»	19,70
	1882	264	24.17	2 600,00	2,38	»	19,90
	1883	263	23.97	2 050,00	1,86⅝	»	19,65
Idaarderadeel	1881	357	6.63	6 205,00	1,15	»	4 626,90
	1882	216	3.98	5 400,00	0,99⅝	»	4 317,09⅝
	1883	353	6.53	6 595,00	1,22	»	6 612,90⅝
Kollumerland	1881	761	10.52	21 165,00	2,93	»	8 343,43
en	1882	760	10.20	19 200,00	2,58	»	7 821,68⅝
Nieuwkruisland	1883	739	10.03	18 835,00	2,55⅝	f 5 165,56	9 510,34⅝
Leeuwarden	1881	1255	4.43	25 950,13⅝	0,91⅝	»	28 893,37
	1882	1299	4.45	24 573,59	0,84⅝	»	19 629,10⅝
	1883	1281	4.41	23 652,23⅝	0,81⅝	»	30 309,31
Leeuwarderadeel	1881	1036	11.00	21 000,00	2,23⅝	»	12 478,93
	1882	1058	11²/₁₀	17 386,86	1,84	»	10 224,97
	1883	1142	12²/₁₀	20 274,79	2,17⅝	»	11 533,54
Lemsterland	1881	720	13.45	7 724,84	1,44⅝	»	3 063,84
	1882	546	9.56	7 780,42	1,36⅝	»	3 601,96
	1883	792	13.77	7 954,53	1,38⅝	»	3 317,93⅝

Wijziging van de artikelen 240, 242 en 247 der gemeentewet,

Cijfer van dat onderhoud per hoofd der bevolking.	Geldleeningen aangegaan voor den aanleg van wegen en vaarten.	Cijfer daarvan per hoofd der bevolking.	Bedrag van den hoofdelijken omslag en van het procentenbedrag.		Cijfer daarvan per hoofd der bevolking.	Bedrag van het 4/5 van de Rijkspersoneele belasting.	Bedrag van de gemeentelijke opcenten op het personeel.	*OPMERKINGEN.*
8.	9.	10.	11.		12.	13.	14.	15.
			Hoofdel. omsl.	Procentbedrag.				
f 0,91	»	»	f 24 919,625	7.500	f 4,625	f 8 521,98	f 4 558,905	
0,88	»	»	24 375,665	7.500	4,545	8 371,905	4 379,665	
0,93	»	»	24 333,135	7.750	4,53	8 312,055	4 215,67	
1,42	»	»	27 281,395	5	5,32	8 580,385	2 234,53	
0,885	»	»	27 725,86	4.6	5,235	8 979,97	2 338,495	
1,07	»	»	26 865,70	4.5	5,03	8 841,18	2 302,375	
1,375	»	»	50 193,705	4.500	4,595	20 154,73	10 721,085	
0,965	»	»	52 788,615	4.500	4,915	22 523,92	9 245,01	
1,525	»	»	51 140,79	4.500	4,915	19 933,915	5 191,125	
0,445	»	»	21 388,745	4.818	2,945	11 813,99	4 307,175	
0,455	»	»	22 610,195	4.590	2,94	11 821,53	4 310,15	
0,37	»	»	22 217,74	4.330	2,885	12 000,67	4 375,24	
1,095	»	»	27 731,74	9.050	5,68	8 454,795	2 171,255	
1,435	»	»	26 319,295	7.670	5,35	8 433,215	2 155,155	
1,35	»	»	24 331,325	6.760	5,—	8 584,575	2 265,01	
2,03	»	»	22 435,10	5.110	4,60	10 543,83	4 393,26	
2,06	»	»	20 789,88	4.800	4,28	10 636,385	4 431,805	
2,155	»	»	25 446,80	5.900	5,205	10 815,405	4 506,365	
0,02	»	»	4 174,12	4.600	3,91	1 199,53	749,72	
0,02	»	»	4 242,135	4.300	3,885	1 187,69	742,315	
0,02	»	»	4 204,50	4.500	3,83	1 113,61	696,015	
0,86	»	»	23 862,75	4.103	4,43	9 508,81	»	
0,795	»	»	21 308,22	4.245	3,925	10 130,30	»	
1,225	»	»	25 228,265	3 771	4,67	9 815,87	»	
1,15	»	»	42 572,215	6.464	5,89	12 494,19	2 603,095	
1,05	»	»	37 766,905	ruim 6	5,07	13 383,14	2 788,16	
1,29	f 4000,00	f 0,545	37 505,72	ruim 6	5,09	13 042,535	2 717,21	
1,015	»	»	147 878,21	3.520	5,215	92 433,035	29 344,20	Onder de bedragen in kol. 7 zijn ook begrepen kosten voor onderhoud van straten, pleinen, kaden, riolen, bruggen enz.
0,675	»	»	150 341,80	3.520	5,155	93 598,925	29 669,765	
1,045	»	»	152 152,805	3.520	5,235	93 893,055	28 381,61	
1,32$^{8}/_{10}$	»	»	45 237,67	4.25	4,81	19 346,55	8 254,975	
1,085	»	»	45 433,86	4.25	4,81	19 503,625	8 008,085	
1,235	»	»	46 354,185	4.50	4,96	19 325,555	8 168,745	
0,575	»	»	17 819,26	4.300	3,335	8 708,48	4 535,595	
0,63	»	»	17 405,125	4.200	3,05	8 949,775	4 661,435	
0,575	»	»	14 469,52	3.500	2,515	8 979,215	4 676,54	

Wijziging van de artikelen 240, 242 en 247 der gemeentewet.

GEMEENTEN EN AANDUIDING DER JAREN.		Getal personen bedeeld door burgerlijke armbesturen.	Procentsgewijze verhouding van de bedeelden tot de bevolking.	Toelage uit de gemeente- of dorpskassen aan de burgerlijke armbesturen.	Cijfer van die toelage per hoofd der bevolking.	Bedrag der uitgaven voor *aanleg* van wegen en vaarten.	Bedrag der kosten van *onderhoud* van wegen en vaarten.
1.		2.	3.	4.	5.	6.	7.
Menaldumadeel	1881	1284	12 1/10	f 16 411,82½	f 1,56	f 15 560,00	f 9 413,89
	1882	1432	13 3/10	21 836,89½	2,03	5 609,00	12 348,38½
	1883	1317	12 4/10	20 643,13½	1,94½	»	9 879,57½
Oostdongeradeel	1881	1416	16 6/10	31 714,87	3,72½	»	9 113,37½
	1882	1511	18	33 929,50	4,04½	»	11 056,37
	1883	1484	18 2/10	32 452,00	4,00	»	12 320,32½
Ooststellingwerf	1881	519	5 6/10	8 187,00	0,89	»	4 364,29½
	1882	555	6	9 145,00	0,99	»	3 124,16½
	1883	584	6 4/10	8 990,00	0,98	»	3 570,75
Opsterland	1881	1164	8	22 577,00	1,56½	»	11 193,98
	1882	1207	8 3/10	23 328,00	1,60	»	11 269,50½
	1883	1290	8 8/10	27 587,00	1,89	»	8 031,83½
Rauwerderhem	1881	81	2 9/10	3 175,00	1,13	»	1 234,86
	1882	78	2 7/10	2 725,00	0,95	»	855,07
	1883	96	3 3/10	3 875,50	1,33	»	1 292,22½
Schiermonnikoog	1881	6	»	250,00	0,22½	»	16,65
	1882	6	0.56	250,00	0,23½	»	34,67
	1883	8	»	350,00	0,36½	»	32,10
Schoterland	1881	827	6.32	18 322,00	1,40	»	9 599,47
	1882	873	6.51	21 264,00	1,60½	»	8 986,87½
	1883	861	6.47	21 312,00	1,60	»	8 754,72
Sloten	1881	67	8.23	1 560,00	1,91½	»	341,00½
	1882	68	8.19	1 545,00	1,86	»	220,01
	1883	74	9.17	1 785,00	2,21	»	609,96½
Smallingerland	1881	795	8.52	14 655,00	1,57	»	2 459,03½
	1882	823	8.48	18 420,00	1,90	2 762,67	2 683,80
	1883	825	8.48	19 765,00	2,03	»	3 285,88
Sneek	1881	1355	13	18 275,00	1,76	»	14 220,00
	1882	980	9 2/10	16 563,77½	1,55	»	12 790,00
	1883	1002	9 3/10	17 508,10½	1,65	»	13 195,39½
Stavoren	1881	17	2.59	900,00	1,37½	127,95½	255,36
	1882	22	3.24	800,00	1,18	»	181,70
	1883	23	3.39	800,00	1,18	»	8,90
Tietjerksteradeel	1881	1652	12.26	24 233,50	1,80	»	4 770,84
	1882	1766	13.18	27 180,15	2,03	»	7 107,55
	1883	1731	12.81	26 162,82½	1,93½	»	4 432,33½

Cijfer van dat onderhoud per hoofd der bevolking.	Geldleeningen aangegaan voor den aanleg van wegen en vaarten.	Cijfer daarvan per hoofd der bevolking.	Bedrag van den hoofdelijken omslag en van het procentenbedrag.		Cijfer daarvan per hoofd der bevolking.	Bedrag van het 4/5 van de Rijks-personeele belasting	Bedrag van de gemeentelijke opcenten op het personeel.	*OPMERKINGEN.* ALGEMEENE OPMERKING: De cijfers aangebracht in de kolommen 2 en 3 zijn getrokken uit de begrootingen over die jaren.
8.	9.	10.	11.		12.	13.	14.	15.
			Hoofdel. omsl.	Procent-bedrag.				
f 0,90	f 13 500	f 1,28	f 43 770,10	5.72	f 4,15⅝	f 19 056,27½	»	Ten gevolge van misgewas en gebrek aan werk had het armbestuur van Berlikum in 1882 een aantal van 84 meerder armen te onderhouden.
1,14⅝	4 400	0,41	48 324,53	6.70	4,51⅝	19 200,40	»	
0,93	»	»	47 798,27½	5.92	4,50	19 181,48	»	
1,07	»	»	51 657,01	8.50	6,07	13 104,39½	»	
1,39	»	»	51 425,58	8.50	6,10	12 521,82	»	
1,51⅝	»	»	51 503,94½	8.50	6,34	12 910,33	»	
0,47½	»	»	28 560,42½	7.10	3,10⅝	8 891,69½	»	
0,34	»	»	28 203,08	7.20	3,06	8 816,15⅝	»	
0,39	»	»	29 103,82½	9.00	3,16	8 757,35	»	
0,78	»	»	66 646,42	9.00	4,61⅝	17 451,85	f 4 506,29	
0,77½	»	»	64 899,97	8.75	4,45	17 267,19½	4 469,58	
0,55½	»	»	58 870,65	9.00	4,05	17 377,41⅝	4 583,09½	
0,44	»	»	13 753,72½	3.55	4,90	6 461,53½	»	
0,30	»	»	18 346,79½	4.57	6,39⅝	6 487,68	»	
0,44½	»	»	17 372,08½	5.06	5,97	6 539,61⅝	»	
0,01½	»	»	1 675,98½	3.00	1,52½	687,86½	537,39	
0,03	»	»	1 828,30	3.100	1,70⅝	702,80	549,10	
0,03½	»	»	1 595,13	4.00	1,66⅝	735,43½	574,56½	
0,73½	»	»	47 399,96½	4.95	3,62½	19 032,19	»	De gemeente ontvangt van twee algemeene armbesturen bijdragen ad f 2000 en f 400.
0,68	»	»	45 958,74	4.78	3,46⅝	19 204,31⅝	»	
0,66	»	»	46 724,73	4.78	3,51⅝	19 776,45	»	
0,42	»	»	2 534,84½	4.850	3,11⅝	1 242,11	»	
0,26½	»	»	3 282,75	7.500	3,95⅝	1 374,97½	»	
0,75½	»	»	2 851,47½	6.00	3,53½	1 250,52½	»	
0,26½	»	»	37 365,28½	6.990	4,00⅝	11 149,95⅝	»	
0,27½	2 500	0,25½	36 690,65	6.340	3,78	11 088,60⅝	»	
0,33½	»	»	40 726,57½	6.650	4,18⅝	11 022,88⅝	»	
1,37	»	»	55 376,21⅝	5.14	5,36	23 843,29	»	
1,20	»	»	58 012,42	5.15	5,43	24 353,09	»	
1,22	»	»	55 196,94½	4.74	5,10⅝	24 562,08½	»	
0,39	»	»	1 252,48	2.600	1,91	867,49½	361,46	
0,27	»	»	1 112,97	3.600	1,64	903,65½	376,53	
0,01½	»	»	1 180,53	3.700	1,74½	943,29½	393,03½	
0,35½	»	»	59 575,43½	5.209	4,42½	19 253,53½	»	
0,53½	»	»	58 103,69	5.420	4,34	18 961,77½	»	
0,33	»	»	58 798,52½	5.595	4,35	19 397,33	»	

GEMEENTEN EN AANDUIDING DER JAREN.		Getal personen bedeeld door burgerlijke armbesturen.	Procentsgewijze verhouding van de bedeelden tot de bevolking.	Toelage uit de gemeente- of dorpskassen aan de burgerlijke armbesturen.	Cijfer van die toelage per hoofd der bevolking	Bedrag der uitgaven voor *aanleg* van wegen en vaarten.	Bedrag der kosten van *onderhoud* van wegen en vaarten.
1.		2.	3.	4.	5.	6.	7.
Utingeradeel	1881	200	4.45	f 5 285,00	f 1,175	f 4 815,345	f 2 960,87
	1882	209	4.14	6 200,00	1,23	»	3 002,905
	1883	205	4.08	6 300,00	1,255	»	2 242,925
Westdongeradeel	1881	1081	12.73	28 220,00	3,325	»	6 164,94
	1882	1133	13.33	28 454,60	3,35	»	7 192,47
	1883	1098	13.35	27 420,64	3,335	»	11 077,285
Weststellingwerf	1881	557	$3^{3}/_{10}$	5 905,00	0,40	»	6 009,845
	1882	563	$3^{3}/_{10}$	6 400,00	0,425	»	5 094,225
	1883	540	$3^{7}/_{10}$	7 213,65	0,49	»	5 289,215
Wonseradeel	1881	1202	9.45	26 201,00	2,06	»	8,846,74
	1882	1304	10.01	27 943,50	2,17	»	8,354,495
	1883	1178	9.14	28 174,00	2,02	»	8 390,16
Workum	1881	190	4.65	5 350,00	1,31	»	3 960,41
	1882	179	4.31	5 282,00	1,275	»	4 232,17
	1883	149	3.59	4 360,00	1,05	»	6 908,325
Wijmbritseradeel	1881	1214	10.44	23 275,00	2,00	»	17 420,85
	1882	1212	10.29	28 465,00	2,415	»	14 415,265
	1883	980	8.31	28 196,00	2,39	»	14 796,225
IJlst	1881	107	6.59	1 650,00	1 015	»	458,50
	1882	108	6.65	1 725,00	1,065	»	635,375
	1383	108	6.88	1 960,00	1,25	»	421,705

Wijziging van de artikelen 240, 242 en 247 der gemeentewet.

Cijfer van dat onderhoud per hoofd der bevolking.	Geldleeningen aangegaan voor den aanleg van wegen en vaarten.	Cijfer daarvan per hoofd der bevolking.	Bedrag van den hoofdelijken omslag en van het procentenbedrag.		Cijfer daarvan per hoofd der bevolking.	Bedrag van het 4/5 van de Rijks-personeele belasting.	Bedrag van de gemeentelijke opcenten op het personeel.	*OPMERKINGEN.*
8.	9.	10.	11.		12.	13.	14.	15.
			Hoofdel. omsl.	Procent-bedrag.				
0,66	»	»	f 24 609,40⅝	4.100	f 5,48	f 11 262,45⅝	»	
0,59⅝	»	»	22 719,70⅝	4.100	4,51	9 948,76⅝	»	
0,44⅝	»	»	23 384,08	4.100	4,66⅝	10 105,80⅝	»	
0,72⅝	»	»	46 471,10	10.290	5,47⅝	11 915,78⅝	f 3 111,81	
0,85	»	»	45 063,57	10.2142	5,30⅝	11 836,13	3 044,29⅝	
1,34⅝	»	»	41 152,92	10.090	5,00	11 543,01⅝	2 876,61⅝	
0,41	»	»	37 357,70	4 $^{65}/_{100}$	2,57	14 831,82⅝	3 816,88⅝	
0,33	»	»	37 071,79	4 $^{6}/_{10}$	2,48	14 704,46	3 898,87⅝	
0,36	»	»	36 186,16⅝	4 $^{5}/_{10}$	2,45	14 719,46⅝	3 818,46⅝	
0,69⅝	»	»	62 279,01	5.260	4,90	23 558,82⅝	6 090,13	
0,65	»	»	62 409,79	5.187	4,85	23 464,97	5 989,17⅝	
0,65	»	»	60 325,54⅝	4.952	4,68	23 456,51	5 947,47	
0,97	»	»	21 797,12⅝	5.000	5,33⅝	7 172,50⅝	3 735,66⅝	
1,02	»	»	21 742,35	5.800	5,24	7 204,28	3 752,22	
1,66⅝	»	»	21 280,51	5.800	5,12⅝	6 891,18	3 589,17	
1,50	»	»	61 134,12	5.380	5,25	21 417,15	8 923,90⅝	
1,22⅝	»	»	60 993,34	5.360	5,18	20 876,80⅝	8 698,62	
1,25⅝	»	»	63 731,57	5.500	5,40⅝	21 122,57⅝	8 801,10	
0,28⅝	»	»	5 404,46⅝	3.500	3,33⅝	2 697,83⅝	574,74	
0,39	»	»	5 296,82	3.500	3,26⅝	2 663,73⅝	539,12⅝	
0,27	»	»	5 522,32⅝	4.000	3,52	2 739,50	556,14⅝	

[10. 7.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is wijziging te brengen in de bepaling der gemeentewet omtrent uitkeering van een deel der opbrengst van de Rijksbelastingen aan de gemeenten;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. I.

In art. 240 der wet van 29 Juni 1851 (*Staatsblad* n°. 85), gewijzigd bij de wet van 7 Juli 1865 (*Staatsblad* n°. 79), wordt de zinsnede onder 1°. gelezen als volgt:

» 1°. jaarlijks geheel of gedeeltelijk beschikken over:

» *a.* eene som, gelijkstaande met vier vijfde gedeelten van de zuivere opbrengst van de hoofdsom der Rijksbelasting op het personeel, over het belastingjaar 1884—1885 in hunne gemeente geheven;

» *b.* over de zuivere opbrengst van tien der opcenten, die van wege het Rijk worden geheven op de grondbelasting op de ongebouwde eigendommen in hunne gemeente."

Art. II.

Art. 242 der bovengenoemde wet wordt gelezen als volgt:

» Het getal der opcenten op de grondbelasting kan voor de gebouwde eigendommen tot zestig, voor de ongebouwde tot tien gaan. Bovendien kunnen, indien door het Rijk minder dan tien opcenten op de grondbelasting op de ongebouwde eigendommen worden geheven, de gemeentebesturen het daardoor aan de in art. 240, 1°. *b*, vermelde uitkeering ontbrekend getal opcenten zelve heffen."

Art. III.

Art. 247 der bovengenoemde wet wordt gelezen als volgt:

» Heffing van opcenten op de hoofdsom der personeele belasting is niet geoorloofd, tenzij de opcenten op de hoofdsom der grondbelasting op de gebouwde eigendommen tot veertig en die op de hoofdsom der grondbelasting op de ongebouwde eigendommen tot tien zijn opgevoerd en een hoofdelijke omslag of andere directe belasting worde geheven, welker opbrengst met het bedrag der te heffen opcenten op de personeele belasting minstens gelijk staat."

Art. IV.

Deze wet treedt in werking op 1 Mei 1885.

De opcenten op de grondbelasting op de gebouwde eigendommen, tot heffing waarvan de raden der gemeenten in den loop van het jaar 1885 onder Onze goedkeuring besluiten, worden over dat jaar door 's Rijks ambtenaren krachtens suppletoire kohieren ingevorderd.

Over 1885 worden ter uitvoering van art. 240, 1°. *b*, 8/12 der daar bedoelde som aan de gemeentebesturen uitgekeerd. Over de opbrengst van het belastingjaar 1884/85 ontvangen de gemeenten ten volle 4/5 gedeelten van de hoofdsom en Rijksopcenten van de belasting op het personeel.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

De Minister van Financiën,

[10. 8.]

VERSLAG OMTRENT HET HOUDEN VAN EEN TWEEDE ONDERZOEK IN DE AFDEELINGEN.

De Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot wijziging van de artt. 240, 242 en 247 der gemeentewet heeft kennis genomen van de Memorie van Beantwoording, door de Regeering ingezonden bij brief van den 17den Maart 1885, en van de daarbij gevoegde bijlage en het gewijzigd ontwerp van wet.

Vermits door de Regeering in het voorstel ingrijpende wijzigingen gebracht zijn, meent de Commissie eene nieuwe overweging daarvan in de afdeelingen te moeten voorstellen.

Vastgesteld den 20sten Maart 1885.

GODIN DE BEAUFORT.

BAHLMANN.

GOEMAN BORGESIUS.

KOLKMAN.

VERNIERS VAN DER LOEFF.

[10. 9.]

VERSLAG NAAR AANLEIDING VAN HET TWEEDE ONDERZOEK IN DE AFDEELINGEN.

Ingevolge het besluit der Tweede Kamer van 20 Maart 1885 is het ontwerp van wet tot wijziging van de artt. 240, 242 en 247 der gemeentewet, zooals het nader door de Regeering is gewijzigd, aan eene nieuwe overweging in de afdeelingen onderworpen, welke de volgende uitkomsten heeft opgeleverd.

§ 1. Ook tegen de gewijzigde regeling der uitkeering van een deel der opbrengst van het personeel aan de gemeenten, die thans door de Regeering wordt voorgesteld, deden verscheidene leden het bezwaar gelden, dat de afstand van het geheele personeel aan de gemeenten, dien zij voor de toekomst zouden wenschen, daardoor op den achtergrond zou geraken. Huns inziens ging het niet aan bij eene regeling, die het evenwicht der Staatsbegrooting op verre na niet zou vermogen te herstellen, in de verhouding tusschen Rijks- en gemeente-financiën partieele, maar toch diep ingrijpende wijzigingen te brengen. Ter wille van een voordeel voor het Rijk van ongeveer een millioen gulden 's jaars zou daardoor toch in de financiën van vele gemeenten groote verwarring gesticht worden. Groote stedelijke gemeenten, aan welke de beschikking over tien der Rijks-opcenten op de ongebouwde eigendommen geen noemenswaardige bate zou verschaffen, zouden reeds dadelijk belangrijke verliezen lijden. In ronde sommen zouden Amsterdam f 207 000, Rotterdam f 95 000, 's Gravenhage f 112 000, Utrecht f 41 000 minder dan thans ontvangen. Wel zouden onderscheidene der platte-landsgemeenten, welker financieele toestand te wenschen overlaat, door de voorgestelde regeling eenig voordeel genieten; maar daarentegen zouden andere gemeenten van deze categorie, met niet minder benarde financiën nog achteruitgaan. Voor de toekomst zou aan de voor-uitgaande en zich uitbreidende gemeenten, die groote uitgaven te doen hebben voor bestrating, verlichting, rioleering, enz., en tot dusver de middelen daartoe vinden in de stijgende opbrengst der uitkeering van vier vijfden van het personeel, die bron van toenemende inkomsten worden ontnomen. Kortom, eene betrekkelijk geringe bate voor het Rijk zou worden verkregen ten koste van vele gemeenten, die thans reeds groote moeite hebben om hare uitgaven te dekken.

Vele andere leden velden over de voorgestelde regeling een gunstiger oordeel. Zij zagen in de hoofdbepaling van het gewijzigd ontwerp eene aanmerkelijke verbetering, niet alleen bij vergelijking met het oorspronkelijk voorstel, maar ook bij vergelijking met den bestaanden toestand. Met de gemeenten zou definitief worden afgerekend, door haar eene vaste uitkeering uit 's Rijks kas toe te kennen. Die uitkeering zou wel is waar worden berekend naar de opbrengst der hoofdsom van het personeel over het belastingjaar 1884–1885, doch voortaan worden losgemaakt van het personeel, dat daardoor weder geheel Rijksmiddel zou worden. Het Rijk zou ten aanzien dezer belasting weder de vrije hand verkrijgen; elke verbetering, daarin aan te brengen, elke jaarlijksche toeneming harer opbrengst, elke heffing van opcenten zouden in het vervolg ten bate van het Rijk komen. De bezwaren, voor sommige gemeenten aan de voorgestelde regeling verbonden, moesten niet overschat worden. In welvarende gemeenten met toenemende bevolking was het minder moeilijk de middelen te vinden om in de uitgaven te voorzien; en voor minder bevoorrechte gemeenten, waar de lasten gedurig stijgen' bemiddelde ingezetenen naar elders verhuizen en de opbrengst van het personeel vermindert, zou eene vaste uitkeering het groote voordeel opleveren, dat zij in de toekomst voor geen vermindering van inkomsten uit dezen hoofde behoefden te vreezen.

Intusschen achtte men nog eenige nadere toelichting van de strekking der voorgestelde regeling noodig. Men stelde op den voorgrond, dat de wetgever ten allen tijde formeel bevoegd moet blijven, om op de uitkeering van een deel der opbrengst van het personeel aan de gemeenten terug te komen. Met name zal, in geval van vereeniging of splitsing van gemeenten of belangrijke grensverandering, het aan de betrokken gemeenten toe te kennen bedrag aan herziening moeten worden onderworpen. Moet deze regeling echter voor het overige als een definitieve maatregel beschouwd worden, waarvan de wetgever niet dan onder zeer buitengewone omstandigheden zal kunnen afwijken? Is deze uitkeering als een fixum aan te merken, waarop de gemeenten in gewone tijden altoos zullen kunnen rekenen? Zoo ja, dan wordt aan het Rijk de zedelijke verplichting opgelegd om ook gemeenten, die te eeniger tijd weinig of niets meer aan personeele belasting mochten opbrengen en toch niet in de termen mochten vallen om met andere gemeenten te worden vereenigd, op denzelfden voet als thans wordt voorgesteld, en dus alsdan waarschijnlijk ver boven de behoefte, te blijven bedeelen. Men achtte het daarom wenschelijk dat de wet op eene of andere wijze de gelegenheid voorbehield, om de schatkist weder van dezen band te kunnen bevrijden. Dit zou volgens sommige leden bijv. kunnen geschieden door de uitkeering aan eene zeer geleidelijke verlaging te onderwerpen, zoodat zij na een aanzienlijk aantal jaren geheel zou ophouden. Andere leden brachten op nieuw het denkbeeld te berde, bereids in het Voorloopig Verslag ontwikkeld, om de uitkeering van een deel der opbrengst van het personeel voor elke gemeente te beperken tot een zeker percentage van de opbrengst der belastingen in eigenlijken zin, welke door haar krachtens art. 240, n°. 2, der gemeentewet worden geheven. Ook werd in overweging gegeven om in deze wet uit te drukken, dat zij na een zeker tijdsverloop zal worden herzien. In elk geval behoorde, naar men meende, duidelijk te blijken, dat de wetgever ook onder gewone omstandigheden zoowel zedelijk als formeel gerechtigd zal zijn, om in deze uitkeering de noodig bevonden wijzigingen te brengen.

§ 2. Verscheidene leden betreurden het, dat de bevoegdheid der gemeentebesturen tot het heffen van opcenten op de ongebouwde eigendommen bij het gewijzigd wetsontwerp volstrekt niet werd uitgebreid. Zij zouden liever gezien hebben dat de Regeering aan de bedenkingen, op dit punt tegen het oorspronkelijk ontwerp aangevoerd, gedeeltelijk ware te gemoet gekomen, door aan de gemeenten het heffen van 20 of 25 opcenten op de ongebouwde eigendommen toe te staan. Tegen de uitkeering van 10 der Rijksopcenten op die belasting, waarmede de Regeering thans de gemeenten wilde begiftigen, bestond bij hen overwegend bezwaar. Daardoor zou weder eene andere Rijksbelasting voor een deel ter beschikking der gemeentebesturen gesteld, een nieuw bedeelings-verband tusschen Rijks- en gemeente-financiën geschapen worden. Wilde men de geldmiddelen van Rijk en gemeenten aan elkander verbonden houden, zoo moesten billijkheidshalve ook opcenten op het patentrecht worden uitgekeerd, opdat ook de stedelijke gemeenten haar aandeel zouden ontvangen; eene regeling, die deze leden overigens volstrekt niet wilden aanbevelen. Huns inziens ging het echter niet wel aan, terzelfder tijd den band tusschen Rijks- en gemeente-financiën los te maken door de uitkeering van een deel der opbrengst van het personeel te fixeeren, en dien band weder vast te snoeren door middel eener uitkeering uit de grondbelasting op de ongebouwde eigendommen, die naar de zuivere opbrengst over elk dienstjaar zou worden berekend.

Ten deele vonden deze bezwaren ondersteuning bij een aantal andere leden, die in tegenstelling met hen, wier gevoelen tot dusver is ontwikkeld, met genoegen gezien hadden dat het voorstel, om aan de gemeenten de be-

voegdheid te geven tot het heffen van nog 30 opcenten op de ongebouwde eigendommen, geheel was teruggenomen en was vervangen door eene uitkeering van 10 der Rijksopcenten op die belasting, waarvan de plattelandsgemeenten, die bij de regeling van 1865 stiefmoederlijk bedeeld waren, het meeste voordeel zouden genieten. Doch ook deze leden konden het leggen van een nieuwen band tusschen Rijks- en gemeente-financiën niet goedkeuren. Naar hunne meening behoorde men, tenzij men de plattelandsgemeenten langs een anderen weg wilde te gemoet komen, ten aanzien der uitkeering uit de Rijksopcenten op de ongebouwde eigendommen dezelfde gedragslijn te volgen als ten aanzien der uitkeering uit het personeel, door haar namelijk te fixeeren naar de opbrengst over het laatste dienstjaar. Dit scheen te minder bezwaar te kunnen opleveren, vermits de opbrengst dezer belasting vrij wel stationnair blijft.

§ 3. De Regeering handhaaft haar voorstel tot uitbreiding van het getal opcenten, door de gemeentebesturen op de gebouwde eigendommen te heffen. »Uit het Voorloopig Verslag blijkt", zoo leest men in de Memorie van Antwoord, »dat de meerderheid der Kamer bedenking heeft tegen de uitbreiding van de bevoegdheid der gemeentebesturen tot het heffen van opcenten op de grondbelasting, althans op de ongebouwde eigendommen." De Commissie van Rapporteurs meent te moeten opkomen tegen de geheel onjuiste voorstelling van de strekking van het Voorloopig Verslag, die in deze zinsnede wordt aangetroffen. Terwijl de Regeering het daarbij doet voorkomen, alsof in het bijzonder verhooging van het aantal gemeentelijke opcenten op de ongebouwde eigendommen door de meerderheid der leden bedenkelijk geacht werd, blijkt uit § 4 van het Voorloopig Verslag op ondubbelzinnige wijze, dat de bij het onderzoek in de afdeelingen gerezen bezwaren niet minder de voorgestelde uitbreiding van de bevoegdheid der gemeentebesturen tot het heffen van opcenten op de gebouwde eigendommen betroffen.

Zonder thans in herhaling te treden van de bezwaren, tegen dit onderdeel van het voorstel bestaande, meenden vele leden te moeten opmerken dat de verhouding tusschen het aantal gemeentelijke opcenten op gebouwde en ongebouwde eigendommen, bij de gemeentewet aangenomen, door het gewijzigd wetsontwerp geheel werd verbroken. Art. 241 der wet van 29 Juni 1851 (*Staatsblad* n°. 85) bepaalde, dat het getal der gemeentelijke opcenten op de grondbelasting voor de gebouwde eigendommen tot 15, voor de ongebouwde tot 10 zou kunnen gaan. Deze verhouding berustte op het verschil van waardevermeerdering, voor gebouwde en ongebouwde eigendommen uit de uitgaven der gemeente voortvloeiende. Zij werd bij de wet van 7 Juli 1865 (*Staatsblad* n°. 79) ten nadeele der gebouwde eigendommen gewijzigd. De 21½ Rijksopcenten op de gebouwde eigendommen werden namelijk toen aan de gemeenten afgestaan; het getal gemeentelijke opcenten op de gebouwde eigendommen zou dientengevolge 36½ hebben moeten bedragen, maar werd tot 40 afgerond. Door die opcenten thans tot 60 te verhoogen, doch het getal opcenten, door de gemeenten op de ongebouwde eigendommen te heffen, op 10 te houden, zou men het wel overwogen beginsel der gemeentewet prijs geven en de daarbij aangenomen verhouding geheel verstoren.

Er waren echter ook leden, die tegen uitbreiding van het aantal gemeentelijke opcenten op de gebouwde eigendommen minder bezwaar hadden dan tegen de oorspronkelijk voorgestelde verzwaring van lasten voor de ongebouwde eigendommen. Zij betoogden dat de belasting op het gebouwd veel meer algemeen drukt dan die op het ongebouwd. De laatstgenoemde toch drukt alleen op het platteland. De eerstgenoemde daarentegen èn op de steden en op het platteland; op dit laatste zeker niet minder, sedert bij de herschatting der gebouwde eigendommen aan de woningen, dienende tot uitoefening van het landbouwbedrijf, eene hooge waarde is toegekend, hooger wellicht dan zij, afgescheiden van die bestemming, als woningen bezitten. Verkeert de landbouw op dit oogenblik nagenoeg overal in gedrukten toestand, de lage prijzen der woningen, trouwens geen algemeen verschijnsel, zijn waarschijnlijk van voorbijgaanden aard; zij zijn te wijten aan den overmatigen aanbouw van de laatste jaren, en bij minder aanbouw zal de toestand zich allengs herstellen. Tegenover het door sommigen gemaakt bezwaar, dat het verkeerd was de Rijksmiddelen langs een omweg te versterken en dat het dan nog de voorkeur verdiende de 20 nieuwe opcenten door het Rijk zelf te doen heffen, werd van deze zijde opgemerkt dat de bevoegdheid der gemeentebesturen, om die opcenten niet of slechts ten deele te heffen waar andere heffingen de voorkeur verdienden, meer gelegenheid overliet om met plaatselijke omstandigheden rekening te houden; ook kon spaarzaamheid in sommige gemeenten het heffen dier opcenten wellicht onnoodig maken. Eindelijk hadden de veranderingen, sedert 1851 in de gemeentehuishouding gebracht, eene zoodanige stijging van de huurwaarde der woningen in stedelijke gemeenten veroorzaakt, dat de verhouding tusschen de lasten op gebouwde en ongebouwde eigendommen, in 1851 aangenomen, thans niet meer behoefde te worden gehandhaafd.

§ 4. Ter betere beoordeeling van het gewijzigd wetsontwerp, dat tot zekere hoogte als een geheel nieuw ontwerp is te beschouwen, verzocht men overlegging van een soortgelijken staat, als bij het wetsontwerp n°. **98** der zitting 1883—1884 gevoegd was. Wel is waar is het niet onmogelijk met behulp van den bedoelden staat te berekenen, welke geldelijke uitkomsten de thans voorgestelde regeling voor elke gemeente zal opleveren. Maar eene dergelijke vrij omslachtige berekening leert dan nog alleen de uitkomsten naar de opbrengst van het jaar 1882 kennen. Een meer nauwkeurig en gemakkelijker te raadplegen overzicht scheen gewenscht.

Terwijl men der Regeering dankbaar was voor de financieele opgaven omtrent de gemeenten in Friesland, door haar ter voldoening aan den uitgesproken wensch verstrekt, betreurde men het dat zij niet had kunnen goedvinden haar eigen gevoelen mede te deelen over de vraag, of de min gunstige financieele toestand der Friesche gemeenten aan bijzondere omstandigheden moest worden toegeschreven, en zoo ja, of daarin dan niet door bijzondere maatregelen behoorde te worden voorzien. Men kon toch moeielijk aannemen dat het advies van Gedeputeerde Staten van Friesland, welks inhoud in de Memorie van Antwoord is opgenomen, en waarin veel voorkomt dat de grenzen der gestelde vraag overschrijdt, het gevoelen der Regeering zou uitdrukken.

Met betrekking tot den inhoud van dat advies werd in verschillende afdeelingen door een deel der leden opgemerkt, dat Gedeputeerde Staten van Friesland den min gunstigen financieelen toestand van vele gemeenten in hun gewest toeschrijven aan de omstandigheid, dat de kerkvoogdijen over hare goederen naar eigen goedvinden beschikken, en daarvan geen zoodanig gebruik maken, als door Gedeputeerde Staten wordt gewenscht. Deze leden konden echter niet inzien, waarom men hiervan aan de kerkvoogdijen eene grief maakte. Werden door hare handelingen wellicht rechten van anderen gekrenkt, zoo kon men zich tot den rechter wenden. Doch indien men begreep niet te kunnen volhouden dat aan aanspraken van anderen werd te kort gedaan, zoo ging het niet aan zich te beklagen over gemis van middelen van contrainte om kerkvoogdijen »tot haren plicht" ten opzichte der armenbedeeling te dwingen. Geheel misplaatst ook scheen in den mond van Gedeputeerde Staten het door hen uitgesproken oordeel over de plichten der Kerk » als instelling van liefdadigheid", welke zij niet onvervuld kon laten, » wil zij hare beteekenis in het maatschappelijk raderwerk niet prijsgeven". Voorts werd door dat college uit het oog verloren dat, wanneer kerkvoogdijen over hare fondsen beschikten ten behoeve van het bijzonder onderwijs, daaruit in elk geval financieele voordeelen voor de gemeenten ontstonden, vermits dientengevolge voor het openbaar onderwijs minder leerkrachten en localiteiten werden gevorderd. Wel is waar gingen die voordeelen weder te niet, wanneer, zooals in Friesland niet vreemd was, bij de beoordeeling der vraag, in hoever behoefte aan openbaar onderwijs bestond, met het bijzonder onderwijs geen rekening gehouden werd, en de gemeenten op onnoodige kosten gejaagd werden door verplichte oprichting of instandhouding van openbare scholen ook daar, waar die door niemand begeerd en weinig of niet bezocht werden. Maar de financieele toestand der Friesche gemeenten zoude naar de meening dezer leden aanstonds verbeteren, wanneer met deze gedragslijn gebroken werd en door Ge-

deputeerde Staten, die in zake de armenbedeeling zich op de volksovertuiging beriepen, ook op onderwijs-gebied meer rekening werd gehouden met de volksovertuiging, die zich op vele plaatsen in Friesland krachtig ten gunste van het bijzonder onderwijs deed gelden.

§ 5. Verschillende denkbeelden werden aangegeven om, met behoud van het beginsel eener vaste uitkeering aan de gemeenten, aan de bezwaren te gemoet te komen, die tegen het voorgestelde omtrent de opcenten op de gebouwde en ongebouwde eigendommen waren gerezen.

Zoo werd in overweging gegeven om de gemeentebesturen voortaan eenvoudig te laten beschikken over het volle bedrag, waarop zij krachtens art. 240, n°. 1, der gemeentewet over het belastingjaar 1884-1885 aanspraak konden maken. De uitkeering van tien der Rijks-opcenten op de ongebouwde eigendommen en de uitbreiding van de bevoegdheid der gemeentebesturen tot het heffen van opcenten op de gebouwde eigendommen konden dan achterwege blijven. De Rijks-middelen konden worden versterkt door bijvoorbeeld 10 nieuwe opcenten op het personeel te heffen, waarvan de opbrengst geheel ten bate van het Rijk zou komen. Bovendien zou het Rijk in het vervolg al het voordeel genieten, uit de jaarlijksche stijging van de opbrengst dezer belasting voortvloeiende, en met hare herziening weder de vrije hand verkrijgen.

Een ander plan strekte om de uitkeering aan de gemeenten te fixeeren op negen tienden van de zuivere opbrengst der hoofdsom van het personeel over het belastingjaar 1884—1885, waardoor het Rijk jaarlijks ongeveer 6 ton zou winnen, en om aan de gemeentebesturen de bevoegdheid toe te kennen, om 50 opcenten op de gebouwde en 25 opcenten op de ongebouwde eigendommen te heffen. De inkomsten der gemeenten zouden dan niet zóózeer verminderen, dat van die bevoegdheid overal of bijna overal ten volle gebruik zou moeten worden gemaakt. Maar aan die gemeenten, die uitbreiding van middelen het meest behoefden, zou gelegenheid worden verschaft tot verbetering harer geldmiddelen. Deze uitbreiding van de bevoegdheid der gemeentebesturen vond in de afdeeling, waar het plan ontwikkeld werd, ook afgescheiden van de uitkeering van negen tienden der hoofdsom van het personeel, bij onderscheidene leden bijval.

In eene andere afdeeling werd de wenschelijkheid betoogd om ook de eigen belastingen der gemeenten tot grondslag der uitkeering te doen strekken, ten einde die gemeenten, die een aanzienlijk bedrag aan belasting heffen, op ruimer schaal te gemoet te komen dan die, voor welke de beschikking over vier vijfden van het personeel de hoofdbron van inkomsten uitmaakt. Dit doel ware te bereiken door de uitkeering aan de gemeenten bijvoorbeeld te bepalen op een derde van hetgeen zij in de laatste vijf jaren gemiddeld hebben getrokken uit vier vijfden der Rijksbelasting op het personeel, opcenten op die belasting en op de grondbelasting, en eigen hoofdelijke omslagen of andere directe belastingen. Tevens zou dan zijn te bepalen, dat de uitkeering in geen geval het bedrag zou kunnen overschrijden, door eene gemeente ter zake van vier vijfden van het personeel over het belastingjaar 1884—1885 genoten.

Als het eenvoudigste middel, om de uitkeering te doen verschillen naarmate van de behoeften der gemeenten, werd door enkele leden aanbevolen om in de wet een staat op te nemen van het bedrag, dat voortaan aan elke gemeente zou worden uitgekeerd, en dat bedrag te bepalen op vier vijfden van de opbrengst der hoofdsom van het personeel over 1884—1885, met eene billijke verhooging daarvan voor die gemeenten, voor welke eene uitkeering op dezen grondslag kennelijk ontoereikend ware.

Nog een ander denkbeeld strekte om art. 242 der gemeentewet onveranderd te laten en derhalve af te zien van eene regeling, waardoor, zooals men zich uitdrukte, het platteland boven de steden zou worden bevoordeeld en de zwaardere belastingdruk alleen op de eigenaars van gebouwde eigendommen zou worden gelegd. Daartoe werd in overweging gegeven om aan de gemeentebesturen toe te staan, boven en behalve de heffing van opcenten op de grondbelasting, waartoe de gemeentewet hen bevoegd verklaart, een zeker gedeelte — bijvoorbeeld 30 percent — van de kosten van onderhoud van wegen en van straten en riolen te verhalen op de in hunne gemeente gelegen ongebouwde en gebouwde eigendommen. Het zou daardoor mogelijk worden ook buiten de gemeente wonende eigenaars in de plaatselijke belastingen te doen bijdragen en mitsdien de financiën der plattelandsgemeenten, in het bijzonder van die in Friesland, te verbeteren, zonder de eene soort van eigendommen meer dan de andere te bezwaren. Tevens zou eene dergelijke bepaling kunnen dienen om de wettigheid van het in sommige gemeenten geheven straatgeld boven bedenking te verheffen. De wet zou namelijk aan de gemeenten vrijheid kunnen geven om eene zoodanige belasting te heffen naar de kadastrale huurwaarde, de ligging, de breedte en de hoogte der gebouwen.

Eindelijk waren er leden die het betreurden, dat de Regeering deze gelegenheid niet had aangegrepen om ook art. 245 der gemeentewet aan eene herziening te onderwerpen, waarop vóór eenigen tijd aan het gemeentebestuur van 's Gravenhage uitzicht was gegeven. Zij wilden er intusschen niet op aandringen, dat het wetsontwerp thans nog met bepalingen in dien geest zou worden aangevuld, maar bepaalden zich er toe om het vertrouwen uit te spreken, dat dit onderwerp van wetgeving door de Regeering niet uit het oog zou worden verloren.

Considerans. Men begreep niet, waarom de consideran van het gewijzigd wetsontwerp niet meer uitdrukt, dat het wenschelijk is wijziging te brengen in het bedrag der opcenten, welke de gemeentebesturen op de hoofdsom der grondbelasting kunnen heffen. Mocht het wetsontwerp onveranderd blijven, zoo zou de considerans alsnog met eene zinsnede in dien geest dienen te worden aangevuld.

Met het oog op de in de afdeelingen gerezen bezwaren heeft de Commissie van Rapporteurs gemeend, omtrent sommige punten met de betrokken Ministers in mondeling overleg te moeten treden. Zij heeft mitsdien, gebruik makende van de haar bij het Reglement van Orde verleende bevoegdheid, door tusschenkomst van den Voorzitter der Kamer, de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Financiën uitgenoodigd tot eene bijeenkomst, aan welke uitnoodiging door de beide Ministers met de meeste bereidwilligheid is voldaan.

In die bijeenkomst, den 10den April 1885 gehouden, werd allereerst door den Minister van Binnenlandsche Zaken de vraag gedaan, of de Commissie van Rapporteurs ten deze optrad om de in de afdeelingen geuite meeningen mede te deelen, dan wel als zelfstandige Commissie. De Commissie antwoordde, dat zij, geheel in den geest van art. 33 van het Reglement van Orde, begrepen had deze bijeenkomst te moeten uitlokken, omdat zoo doende, in het belang van Regeering en Kamer beide, de openbare beraadslaging beter werd voorbereid dan bij het eenvoudig uitbrengen van een Eindverslag het geval kon zijn. Zij voegde daar verder uitdrukkelijk bij, dat zij zich niet sterk kon maken voor het gevoelen der Kamer, vermits de afdeelingen bij het gehouden tweede onderzoek verre van voltallig waren en de punten, die de Commissie met de Regeering wenschte te bespreken, in de afdeelingen niet alle in gelijke mate waren behandeld. Of de Commissie zou gebruik maken van hare bevoegdheid, om wijzigingen in het wetsontwerp voor te stellen, zou van den afloop der te houden bespreking afhangen.

I. In de eerste plaats werd daarop door de Commissie de volgende tweeledige vraag gesteld:

Ligt het in de bedoeling der Regeering, de uitkeering van vier vijfden der hoofdsom van het personeel, over het belastingjaar 1884—1885 *in elke gemeente geheven, voor goed vast te stellen in dezen zin, dat de gemeentebesturen op die uitkeering voor altijd kunnen blijven rekenen, zoolang slechts de grenzen hunner gemeenten onveranderd blijven?*

Zou het geen overweging verdienen, aan den voorgestelden maatregel een tijdelijk karakter toe te kennen, door te bepalen, dat die uitkeering bij voorbeeld jaarlijks met een gering percentage zal worden verminderd, of wel dat deze wet na een zeker tijdsverloop zal worden herzien?

De Minister van Binnenlandsche Zaken antwoordde, dat de in het eerste gedeelte dezer vraag opgesloten bedenking inderdaad niet geheel zonder grond was. Het was wel eenigszins bedenkelijk in eene organieke wet een bepaald belastingjaar te vermelden. De Regeering was tot haar voorstel gekomen, doordat zij ten behoeve der gemeenten eene soort van fonds wilde vormen. Dit kon op tweeërlei wijze geschieden. Men kon voor de gezamenlijke gemeenten een vast bedrag reserveeren en de verdeeling daarvan tusschen de gemeenten aan de Regeering overlaten. Ofschoon eene dergelijke regeling het voordeel zou aanbieden, dat bij de verdeeling met gronden van billijkheid kon worden rekening gehouden, was de Regeering daarvoor teruggedeinsd wegens de groote centralisatie die er uit zou voortvloeien. Er bleef dus niets anders over dan de opbrengst van een zeker deel der Rijksbelastingen in elke gemeente tot maatstaf der uitkeering aan te nemen, gelijk was voorgesteld. Daarmede was echter inderdaad het bezwaar verbonden, dat de toestand van sommige gemeenten in den loop der tijden aanmerkelijk kon veranderen, terwijl de uitkeering onveranderd bleef. Het beste middel, om hierin te voorzien, was herziening der wet na een zeker tijdsverloop — stel bijvoorbeeld tien jaren — voor te schrijven. Hiertegen bestond bij de Regeering geen bezwaar. Van het andere door de Commissie genoemde middel, gradueele vermindering der uitkeering, vreesde de Regeering dat het de gemeenten te zeer in verlegenheid zou brengen. Wat eindelijk het geval betrof, dat de grenzen van bepaalde gemeenten mochten worden veranderd, het lag in den aard der zaak dat de wet, die zoodanige verandering voorschreef, de noodige voorzieningen omtrent de uitkeering aan de betrokken gemeenten zou moeten inhouden.

Door de Commissie werd nog opgemerkt, dat de voorgestelde regeling, indien zij tot stand kwam, zonder dat eenig voorschrift tot herziening er in ware opgenomen, geacht zou moeten worden bestemd te zijn om gedurende eene lange reeks van jaren in werking te blijven, en dat het toch niet aanging aan gemeenten, wier bevolking en behoeften in den loop dier tijden zeer belangrijk mochten verminderen, desniettemin de opbrengst van de hoofdsom van het personeel over het belastingjaar 1884—1885 te blijven uitkeeren.

De Minister van Binnenlandsche Zaken hernam, dat een dergelijke achteruitgang van bepaalde gemeenten toch wel geen zoo snel verloop zou hebben, dat de moeilijkheid niet voldoende zou kunnen worden opgelost door de wet na een zeker aantal jaren aan herziening te onderwerpen.

II*a*. De tweede vraag, door de Commissie tot de Regeering gericht, luidde als volgt:

Zou de Regeering niet alsnog, terugkomende op haar voorstel rakende de opcenten op de grondbelasting, de uitkeering aan de gemeenten op gewijzigden grondslag willen regelen? Dit zou kunnen geschieden:

Door de gemeentebesturen te laten beschikken over vier vijfde gedeelten van de opbrengst der Rijksbelasting op het personeel, hoofdsom en opcenten, over 1884—1885 *in hunne gemeente geheven. Het Rijk zou dan rechtstreeks geene andere bate genieten dan dat van de te verwachten jaarlijksche stijging der opbrengst van het personeel, maar het zou dit hoogst belangrijk voordeel behalen, dat het de hand geheel vrij kreeg voor wijziging van de wet op het personeel.*

Nadat de Minister van Binnenlandsche Zaken verklaard had, dat hiertegen geen bezwaar kon bestaan, voor zooveel de huishouding der gemeenten betrof, doch wel uit het oogpunt van de belangen der schatkist, werd door den Minister van Financiën herinnerd, hoe het oorspronkelijk wetsontwerp voor het Rijk eene jaarlijksche bate van meer dan twee millioen gulden zou hebben opgeleverd; volgens het gewijzigd wetsontwerp zou het voordeel voor het Rijk ongeveer een millioen gulden 's jaars bedragen; en naar het plan, door de Commissie hier aangegeven, zou het Rijk geen andere bate genieten dan de jaarlijksche stijging der opbrengst van het personeel. Die stijging mocht niet hooger worden geschat dan op f 150 000 's jaars. Wel is waar had zij in de laatste jaren gemiddeld f 224 000 's jaars bedragen; maar de daling der huurprijzen ten gevolge van vermeerderden aanbouw liet niet toe, voor de naaste toekomst op meer dan het eerstgenoemd bedrag te rekenen. Verminderde men dat bedrag met het een vijfde, dat thans aan het Rijk blijft, zoo bleef uit dezen hoofde slechts eene jaarlijksche vermeerdering van inkomsten van f 120 000 over. Hiermede kon voor de schatkist, die dringend versterking van middelen behoeft, niet volstaan worden. Het door de Commissie hier aangegeven denkbeeld kwam den Minister van Financiën persoonlijk dus geheel onaannemelijk voor.

Op de daarop door de Commissie gedane vraag, of de Regeering er niet zeer veel aan hechtte, om de hand vrij te hebben voor herziening van de wet op het personeel, antwoordde de Minister van Financiën dat men het voordeel, uit herziening dier wet voor het Rijk te verkrijgen, niet al te hoog moest aanslaan. Het bedrag der uitkeering van vier vijfden van het personeel aan de gemeenten was van 1866 tot heden met meer dan twee millioen toegenomen. De gemeentebesturen werkten, sedert zij bij de opbrengst van het personeel belang verkregen hadden, over het algemeen krachtiger dan te voren mede om door herziening der geschatte huurwaarden de goede werking dezer belasting te verzekeren. Daaruit volgde echter, dat de vermeerdering van opbrengst, door herziening der wet op het personeel te verkrijgen, niet van overgroote beteekenis zou kunnen zijn. Gesteld dat de gemeentebesturen het personeel naar goedvinden konden regelen, zoo zouden de grondslagen dienstboden en paarden ten plattelande vrij algemeen worden afgeschaft. De stedelijke gemeenten zouden wellicht enkele nieuwe grondslagen kunnen aannemen, zonder dat daarvan echter eene belangrijke vermeerdering van opbrengst zou zijn te verwachten. De eenige nieuwe grondslag, die eene noemenswaardige bate zou kunnen opleveren, ware eene belasting op het aantal vertrekken van zekere ruimte, als complement van de huurwaarde. Misschien zou deze grondslag in plaats van dien der haardsteden, die veelvuldig ontdoken wordt, kunnen gesteld worden. Voorts zou eene algemeene telling van deuren en vensters wel eenig voordeel verschaffen. In enkele gemeenten zou ook eene algemeene herschatting der huurwaarden de opbrengst doen toenemen. Maar de voordeelen, die het Rijk uit herziening der wet op het personeel kon verwachten, bepaalden zich toch hoofdzakelijk tot den tweeden en derden grondslag.

De Minister van Binnenlandsche Zaken voegde er bij, dat bij eene eventueele herziening der wet op het personeel, in dien zin bijvoorbeeld dat het Rijk alleen den grondslag huurwaarde behield en de overige grondslagen aan de gemeenten afstond, de thans voorgedragen regeling ongetwijfeld mede aan herziening zou moeten worden onderworpen.

Door een van de leden der Commissie werd naar aanleiding van het gezegde opgemerkt, dat ook zonder herziening der wet op het personeel een meer gelijkmatige toepassing dier wet aan het Rijk niet onbelangrijke voordeelen zou kunnen verschaffen. De Minister van Financiën had zelf gewezen op den tweeden grondslag. Maar ook eene algemeene herschatting der huurwaarden zou tot eene aanzienlijke vermeerdering van opbrengst leiden. Met de schatting der huurwaarden werd toch hier en daar wel degelijk de hand gelicht.

In antwoord hierop werd door den Minister van Financiën nader betoogd, dat er vele gemeenten waren, waar herschatting der huurwaarden het Rijk slechts weinig zou baten.

Vervolgens gaf de Commissie te kennen, dat de laatstelijk gestelde vraag eigenlijk deze was, of het voordeel om met de herziening van het personeel geheel de vrije hand te hebben niet zoo overwegend groot was, dat daarvoor, des noods, van elke dadelijke winst voor de schatkist zou kunnen worden afgezien. Ofschoon toch het gewijzigd wetsontwerp verreweg de voorkeur scheen te verdienen boven het oorspronkelijk ingediende, zouden er ook thans nog vele gemeenten overblijven, en daaronder ook weinig bemiddelde, die bij aanneming van het voorstel zeer zouden worden bezwaard.

De Minister van Binnenlandsche Zaken antwoordde, dat de behoeften der schatkist dringend waren en niet tot eene min of meer verwijderde toekomst op vervulling konden wachten. Het was een dure plicht der Regeering, het bij hare optreding medegedeeld programma uit te voeren; en daar dit niet alleen door bezuinigingen op andere Staats-

uitgaven kon geschieden, moest wel beperking van den thans behandelden zwaren lastpost voor de schatkist in aanmerking komen. De verhoogde inkomsten, die noodig waren, moesten bovendien toch ergens haar oorsprong vinden. Men moest niet vergeten dat de nieuwe middelen, zij mochten dan door het Rijk of door de gemeenten worden geheven, in elk geval door dezelfde personen zouden worden opgebracht. Hetzij een grooter aantal opcenten geheven werd van het personeel dan wel van de gebouwde eigendommen, het was steeds de gegoede burgerklasse die betaalde.

Ware in 1865, zoo ging de Minister voort, voorgesteld om de uitkeering aan de gemeenten tot vier vijfden der hoofdsom van het personeel te beperken en de opbrengst der Rijks-opcenten geheel voor het Rijk te houden, vermoedelijk zou niemand zich daartegen ernstig verzet hebben. Sedert is de financieele toestand der gemeenten verbeterd door het vergunningsrecht, dat bijna 9 ton opbrengt en waarvoor zij zich geenerlei uitgaven behoeven te getroosten. De stedelijke gemeenten zijn ook gebaat door de uitkeering van 30 percent der kosten van het lager onderwijs, daar de regeling van dat onderwijs in zeer vele dezer gemeenten in hoofdzaak toch reeds voldeed aan de eischen, bij de wet van 1878 gesteld. Waarom zou men dan thans niet in zoover op den maatregel van 1865 terugkomen, dat men de geheele opbrengst der Rijks-opcenten op het personeel in 's Rijks schatkist liet vloeien?

Overigens verklaarde de Minister, dat een amendement in den geest van het denkbeeld, door de Commissie ontwikkeld, voor de Regeering niet onaannemelijk zou zijn, mits de Kamer dan tevens in de behoefte der schatkist hielp voorzien, door in de heffing van nieuwe opcenten op het personeel te bewilligen.

Ten slotte werd door de Commissie opgemerkt, dat de voorstelling van den Minister, alsof in 1865 evengoed met een beschikbaarstelling van $^4/_5$ van de hoofdsom alléén genoegen zou zijn genomen, met de wordingsgeschiedenis van de wet van 7 Juli van dat jaar kwalijk was overeen te brengen.

II *b*. Voorts wenschte de Commissie te vernemen, of de Regeering wellicht genegen zou zijn om, eveneens terugkomende op haar voorstel rakende de opcenten op de grondbelasting, de uitkeering aan de gemeenten te regelen op dezen voet:

Door de gemeentebesturen te laten beschikken over een derde gedeelte van het gezamenlijk bedrag, dat elk hunner in de laatste vijf jaren gemiddeld heeft getrokken uit de uitkeering van vier vijfden van het personeel, opcenten op de hoofdsom der grondbelasting, opcenten op de hoofdsom van het personeel en hoofdelijke omslagen of andere plaatselijke directe belastingen, met dien verstande dat deze uitkeering in geen geval voor eenig gemeentebestuur meer zou kunnen beloopen dan het bedrag, daaraan krachtens art. 240 *n°.* 1 *der gemeentewet over* 1884–1885 *uitgekeerd.*

De Minister van Financiën gaf hierop te kennen, dat het voor de Regeering moeilijk was over dit plan een oordeel uit te spreken, zoolang zij niet in het bezit was van de noodige opgaven omtrent de hoofdelijke omslagen of andere plaatselijke directe belastingen, in het laatste jaar geheven. Gebruik makende van de onvolledige gegevens, die zij bezat, was de Regeering tot het resultaat gekomen, dat het gezamenlijk bedrag der plaatselijke inkomsten uit de genoemde hoofden waarschijnlijk ruim 24 millioen 's jaars zou beloopen, en dat het Rijk bij toepassing van dit denkbeeld eene vermeerdering van inkomsten van omstreeks 5 ton zou verkrijgen. Tot het verzamelen van meer nauwkeurige gegevens werd echter eenige tijd vereischt.

Door de Commissie werd vervolgens de strekking van het bedoelde plan eenigszins nader ontwikkeld. De breuk van *een derde* was daarin niet, zooals de Regeering scheen te vooronderstellen, willekeurig gekozen, ten einde een zeker voordeel voor het Rijk te verkrijgen, maar berustte op dezen grondslag, dat de uitkeering van vier vijfden van het personeel op den tegenwoordigen voet aan de gezamenlijke gemeenten, naar men meende, ongeveer een derde bedraagt van de gezamenlijke inkomsten der gemeenten uit die uitkeering, uit de door haar geheven opcenten op grondbelasting en personeel en uit haar eigen directe belastingen. Mocht die berekening minder nauwkeurig en de ware verhouding eenigszins anders blijken te zijn, zoo zou de gemelde breuk, ter juiste toepassing van het denkbeeld, dienovereenkomstig kunnen worden gewijzigd. Immers het voordeel voor het Rijk werd niet gezocht in willekeurige verkleining dier breuk, maar zou vanzelf voortvloeien uit de toepassing op de verschillende gemeenten. Die gemeenten, die thans een aanzienlijk bedrag aan eigen belastingen moeten heffen om in hare uitgaven te voorzien, zouden, zonder eenig verlies, de uitkeering zien vaststellen op hetzelfde bedrag, dat over het tegenwoordig dienstjaar door haar genoten wordt. Daarentegen zouden die gemeenten, welke van hare bevoegdheid tot belastingheffing geen of slechts een bescheiden gebruik maken, in het vervolg over een geringer cijfer uit 's Rijks kas beschikken dan tegenwoordig. De bate voor de schatkist zou dus ten laste komen van gemeenten, die in art. 240 n°. 2 der gemeentewet voldoende middelen zouden kunnen vinden, om in die vermindering van inkomsten te voorzien, waardoor dan ook de noodzakelijkheid zou vervallen om bij deze wet aan die gemeenten een equivalent — in welken vorm ook — toe te kennen. Hoe groot het voordeel zou zijn, dat het Rijk door verwezenlijking van dit plan zou behalen, kon mitsdien niet blijken door het bedrag der plaatselijke inkomsten uit de gemelde hoofden voor alle gemeenten gezamenlijk te berekenen, maar uitsluitend door voor elke gemeente afzonderlijk na te cijferen, welk bedrag haar in dit stelsel voortaan uit 's Rijks kas zou zijn uit te keeren.

Door den Minister van Binnenlandsche Zaken werd opgemerkt, dat bij toepassing van dit denkbeeld de stedelijke gemeenten over het geheel meer zouden verliezen dan de plattelandsgemeenten, evenals ook bij aanneming van het gewijzigd wetsontwerp het geval zou zijn. De Friesche plattelandsgemeenten zouden echter in eenige ongelegenheid blijven verkeeren, waaruit zij wel zouden kunnen geraken door aanneming van het wetsontwerp met uitkeering der opbrengst van tien der Rijks-opcenten op de ongebouwde eigendommen.

De Commissie hernam, dat zij geenszins kon toegeven, dat het thans besproken denkbeeld juist de stedelijke gemeenten in het algemeen in slechteren toestand zou brengen. Voor een stellig oordeel zouden de cijfers nauwkeurig bekend moeten zijn. Maar zeer zeker kon men reeds nu aannemen, dat de rijkere, minst belaste gemeenten, plattelandsgemeenten en steden beide, naar dit denkbeeld minder van het Rijk zouden ontvangen dan thans het geval is. Over het algemeen werd bij het ontwikkeld denkbeeld meer rekening gehouden met de verschillende draagkracht der gemeenten, dan bij het Regeeringsvoorstel. Afgescheiden van de uitkeering uit de Rijks-opcenten op de ongebouwde eigendommen, zouden de Friesche gemeenten voor het meerendeel evenveel blijven ontvangen als thans, terwijl zij volgens het gewijzigd wetsontwerp eene vermindering van inkomsten zouden ondergaan.

Op de vraag, nog door den Minister van Binnenlandsche Zaken gedaan: of dit plan het gevoelen der Commissie uitdrukte? werd door de Commissie geantwoord, dat zij geneigd was daaraan de voorkeur te geven boven het Regeeringsvoorstel, indien het werkelijk volstrekt noodig was dat de schatkist uit deze regeling een dadelijk voordeel trok. Zij was echter niet in het bezit der gegevens, noodig om de werking van den aangegeven maatregel met volkomen juistheid te kunnen beoordeelen. Gaarne zoude zij die gegevens alsnog van de Regeering ontvangen. In afwachting daarvan moest zij zich haar oordeel voorbehouden.

De Minister van Binnenlandsche Zaken verklaarde zich hierop bereid, om in overleg met den Minister van Financiën de bedoelde gegevens aan de Commissie te verschaffen. Ingevolge deze toezegging werd met onderling goedvinden besloten, eene nadere bespreking te houden, wanneer die gegevens voorhanden zouden zijn.

Tevens verklaarde de Minister van Financiën zich bereid, ter voldoening aan den wensch der Commissie, overeenstemmende met dien in de afdeelingen geuit, de werking van het gewijzigd wetsontwerp, zoo als het er ligt, nader in het licht te stellen door mededeeling van een soortgelijken staat, als bij het wetsontwerp n°. **98** der zitting 1883—1884 gevoegd was.

III. Ten slotte werd door de Commissie nog de volgende vraag tot de Regeering gericht:

Kan niet aan de gemeentebesturen worden toegestaan, om een zeker gedeelte van de kosten van onderhoud van wegen en van straten en riolen te verhalen op de ongebouwde en gebouwde eigendommen, in hunne gemeente gelegen; ten einde op deze wijze, waar het noodig is, ook elders wonende grondeigenaars in de gemeentelasten te doen deelen?

Zou een voorschrift in dezen geest niet tevens kunnen dienen, om aan het in sommige gemeenten geheven straatgeld een wettelijken grondslag boven bedenking te verzekeren, door aan de gemeentebesturen vrijheid te geven om eene zoodanige belasting te heffen naar de kadastrale huurwaarde, de ligging, de breedte en de hoogte der gebouwen?

Ter nadere ontwikkeling werd door de Commissie aangevoerd, dat die vraag geheel op zichzelf stond. Een dergelijk voorschrift, in art. 242 als 2e alinea opgenomen, zou naast elk van de verschillende besproken stelsels kunnen werken. Het denkbeeld had zijn oorsprong hoofdzakelijk te danken aan de vrees dat men, om de Friesche gemeenten te helpen, die door de ten haren laste komende uitgaven voor wegen enz. in bijzondere omstandigheden verkeeren, regelingen zou vaststellen, voor de provincie Friesland wenschelijk, maar voor andere gewesten onnoodig en misschien bedenkelijk. Wellicht zou een zeker deel — stel bij voorbeeld een derde — van de uitgaven voor wegen op de ongebouwde eigendommen, van die voor straten en riolen op de gebouwde eigendommen te verhalen zijn, en kon derwijze, op niet onbillijken grondslag, in den exceptioneelen nood van vele gemeenten, ook buiten Friesland, worden voorzien.

De Minister van Binnenlandsche Zaken gaf ten antwoord, dat hij met deze soort van belastingen, de zoogenaamde *Zweecksteuer*, niet bijzonder ingenomen was. In Engeland bestaan dergelijke afzonderlijke heffingen. Zij zijn echter kostbaar en omslachtig. Gelijk men weet, komt de uitdrukking *straatgeld* in art. 238 der gemeentewet voor. De Minister hield die belasting, die thans in drie gemeenten geheven wordt — te Amsterdam, te Maastricht en te Hoorn — wel voor wettig; zij kwam overigens ongeveer op eene verhooging van grondbelasting op woonhuizen neder. 's Ministers meening was dat men, alvorens dienaangaande eenige wettelijke voorziening te treffen, behoorde te wachten totdat zich ten aanzien der wettigheid van het straatgeld eene jurisprudentie gevormd had. Voor de gemeente Maastricht was de wettigheid van het straatgeld door den rechter gehandhaafd. Voor Amsterdam had eene ingeroepen rechterlijke beslissing niet over het fond der zaak geloopen. De vraag had in elk geval den Hoogen Raad nog niet bereikt, zoodat men niet kon zeggen dat er ten deze reeds eene jurisprudentie bestond. Overigens stond dit denkbeeld, gelijk door de Commissie werd toegegeven, geheel op zichzelf. De Minister achtte het ook daarom beter de thans voorgestelde regeling niet met deze vraag te compliceeren, maar de invoering van dergelijke speciale heffingen liever voor eene afzonderlijke regeling voor te behouden.

Ter voldoening aan haren wensch ontving de Commissie van de Regeering, door tusschenkomst van den Voorzitter der Kamer, twee staten, aanwijzende de uitkomsten van het gewijzigd Regeeringsvoorstel en de vermoedelijke uitkomsten van het hierboven sub II *b* aangegeven denkbeeld, met een begeleidend schrijven dd. 4 Mei 1885 (n°. 10, 11 en 12 der stukken van dit wetsontwerp). Na kennisneming van deze bescheiden meende de Commissie, overeenkomstig de in de bijeenkomst van 10 April 1885 gemaakte afspraak, den Minister van Binnenlandsche Zaken en den inmiddels nieuw opgetreden Minister van Financiën, mede door tusschenkomst van den Voorzitter der Kamer, te moeten uitnoodigen tot voortzetting van het aangevangen mondeling overleg in eene nadere bijeenkomst, aan welke uitnoodiging door de beide Ministers met de meeste bereidwilligheid gevolg gegeven werd.

In die nadere bijeenkomst, den 22sten Mei 1885 gehouden, werd vooreerst door de Commissie de vraag gedaan, of de Minister van Financiën zich kon vereenigen met het antwoord, door den Minister van Binnenlandsche Zaken in de vorige bijeenkomst op de hierboven sub I vermelde tweeledige vraag gegeven. De Minister van Financiën antwoordde hierop bevestigend. Het stellen van een termijn, waarbinnen de wet zou worden herzien, kwam den Minister alleszins gewenscht voor, omdat het gedane voorstel zijns inziens moest worden beschouwd als een stap in de richting, die behoorde te worden ingeslagen.

Voorts vroeg de Commissie, of de Minister van Financiën instemde met het antwoord van den Minister van Binnenlandsche Zaken op de vraag, hierboven sub III vermeld. De Minister van Financiën gaf hierop te kennen, dat hij zich volkomen vereenigde met het gevoelen van zijnen ambtgenoot, dat het in de bedoelde vraag besproken onderwerp bij deze gelegenheid buiten behandeling behoorde te blijven. Een door de landelijke gemeenten te heffen belasting ter gedeeltelijke voorziening in de kosten van onderhoud van wegen kon bezwaarlijk in dit wetsontwerp worden opgenomen; wel zag de Minister geen bezwaar in de heffing van een straatgeld door stedelijke gemeenten ter tegemoetkoming in de kosten van onderhoud van straten en riolen, doch door de voorgestelde uitbreiding van de bevoegdheid der gemeentebesturen tot het heffen van opcenten op de gebouwde eigendommen werd, zijns inziens, het doel eener zoodanige belasting evenzeer bereikt.

Voorts ontwikkelde de Minister van Binnenlandsche Zaken nog nader de redenen, waarom het hem niet wenschelijk voorkwam de voorgestelde regeling met dit vraagstuk te verbinden. Op de van de zijde der Commissie gemaakte opmerking, dat het in de vraag vervatte denkbeeld vooral geopperd was met het oog op de bijzondere omstandigheden, waarin vele Friesche gemeenten verkeeren, gaf de Minister ten antwoord, dat deze gemeenten door de voorgestelde uitkeering van tien der Rijks-opcenten op de ongebouwde eigendommen werden te gemoet gekomen.

Vervolgens werd door de Commissie de vraag gesteld, of de Regeering niet zou meenen een hoogst nuttigen arbeid te verrichten door eenvoudig het denkbeeld te verwezenlijken, waarvan sprake is in de hierboven sub II *a* vermelde vraag.

De Minister van Financiën antwoordde, dat hij daarin op zichzelf zeker een voortreffelijken maatregel zou zien. Die maatregel zou echter slechts voor een gering deel beantwoorden aan hetgeen bij dit wetsontwerp beoogd werd, namelijk voorziening in de behoeften der schatkist. En in zoover bestond daartegen bij den Minister, evenals bij zijn ambtgenoot, bezwaar.

De Minister van Binnenlandsche Zaken vroeg alsnu, of de Commissie van Rapporteurs voornemens was een amendement in dien geest voor te stellen? Zoo ja, dan zou de Ministerraad overwegen wat der Regeering, in geval van aanneming van zoodanig amendement, zou te doen staan. Aan het doel, waarmede het wetsontwerp was ingediend, zou deze regeling echter niet of zeer weinig beantwoorden.

De Commissie van Rapporteurs hernam, dat hare gedragslijn in deze ook zou worden bepaald door de houding, die de Regeering zou aannemen tegenover het plan, waarvan in de sub II *b* vermelde vraag sprake was. Daaromtrent kon de Regeering zich in de vorige bijeenkomst niet verklaren, bij gebrek aan de noodige gegevens. Thans echter waren die gegevens voorhanden, en de Commissie zag nu met belangstelling het antwoord der Regeering te gemoet op de vraag, in hoever er termen waren om die richting in te slaan.

De Minister van Binnenlandsche Zaken gaf hierop te kennen, dat dit plan voor 's Rijks schatkist eene aanzienlijke vermindering van uitgaven beloofde, die blijkens den overgelegden staat (stuk n°. 12) op bijna 14 tonnen gouds kon worden geraamd. Lette men echter op de laatste kolom van dien staat, dan bleek dat een groot aantal gemeenten in ongelegenheid zouden geraken, terwijl daarentegen volgens het gewijzigd Regeeringsvoorstel nauwelijks eenige gemeente bezwaren zou ondervinden. Wel zouden Amsterdam en Rotterdam geene vermindering van inkomsten ondergaan; maar 's Gravenhage zou bij voorbeeld f 134 494 verliezen, tegen slechts f 46 578 volgens het Regeeringsontwerp; en het getal kleine gemeenten, die aan hare ingezetenen meer lasten zouden moeten opleggen, zou zeer groot zijn. Voor de schatkist ware dit plan echter voordeelig.

De Minister van Financiën ontwikkelde ook zijnerzijds bedenkingen, die naar het oordeel der Regeering tot een ongunstig oordeel over dit denkbeeld moesten leiden. Men heeft, zeide de Minister, daarbij op het oog gehad den meer of minder gunstigen financieelen toestand van de onderscheidene gemeenten, en op grond daarvan willen bepalen of, en zoo ja, hoeveel aan elke gemeente zou worden ontnomen van het bedrag, dat haar van de door het Rijk geheven personeele belasting wordt uitgekeerd. Aan gemeenten, die met weinig schulden bezwaard zijn, — een spaarzaam beheer hebben gevoerd, althans niet roekeloos met de financiën zijn te werk gegaan, — eigen bezittingen hebben, — of nog groote werken van algemeen nut moeten aanleggen, die de lasten der ingezetenen zullen verhoogen, zal een deel, aan sommige een groot deel der uitkeering worden ontnomen. Aan andere daarentegen, die ten gevolge van een weelderig of minder zuinig beheer, — van het maken van kostbare openbare werken of inrichtingen van algemeen nut, — van monumentale stichtingen, — van eene minder juiste opvatting van de taak der overheid in zake armenbedeeling, — of van andere omstandigheden door meer of minder zware lasten gedrukt zijn, zal weinig of ook niets worden ontnomen.

Deze overweging, ging de Minister voort, deze poging tot eenige nivelleering van lasten, ligt bij een maatregel strekkende tot versterking van 's Rijks geldmiddelen, met gelijktijdige losmaking van den band tusschen Rijks- en gemeentebelastingen, mijns inziens niet op den weg van den algemeenen wetgever. Moest dit beginsel gelden, dezelfde maatregel zou na verloop van eenige jaren, wanneer de lasten der eene gemeente waren toegenomen, die der andere verminderd, moeten worden herhaald. Zal de wetgever, om tot genoemd tweeledig doel te geraken, ten deele op den grooten maatregel van het jaar 1865 terugkomen, dan behoort hij zich tot *Rijks*-belastingen te bepalen. Daarbij *plaatselijke* belastingen aan te nemen als factoren ter bepaling van het bedrag, dat het Rijk weder tot zich zal nemen, ware in 's Ministers oog bezwaarlijk te verdedigen.

Subsidiair merkte de Minister nog aan dat de breuk van $\frac{1}{3}$ of van $\frac{8.4}{24}$, die de verhouding der vier vijfden van het personeel tot het geheele bedrag der gemeentelijke belastingen aanwijst, op toestanden is gebaseerd, die de juistheid der verhouding zelve wraken. Immers zij berust op de verzameling van alle plaatselijke heffingen des Rijks, juiste en min juiste. Die verhouding behoorde *a priori* te worden vastgesteld. Maar op welken grondslag zou dit kunnen geschieden?

Ten slotte verklaarde de Minister, door den opgemaakten staat te zijn bevestigd in zijn gevoelen, dat het niet raadzaam ware dezen weg in te slaan. Friesland en Drenthe, Amsterdam en Rotterdam zouden ongedeerd blijven. Noordbrabant, Gelderland en Limburg zouden het geducht moeten ontgelden. In het verlies van Zuidholland, tot een bedrag van f 295 143, zou 's Gravenhage alleen voor bijna de helft deelen. Men lette bij voorbeeld op de groote werken, die Amsterdam in de laatste jaren heeft uitgevoerd, en op de leeningen, die in verband daarmede moesten worden aangegaan. Had 's Gravenhage eenige jaren geleden in zijne waterverversching en rioleering voorzien, dan ware die gemeente deswege thans bezwaard met de renten van wellicht 3 à 4 millioen. Door dergelijke omstandigheden voor elke gemeente afzonderlijk na te gaan, zou men in een labyrinth van onoplosbare bezwaren komen.

Door een van de leden der Commissie werd hierop betoogd, dat de voorstelling der Regeering ten opzichte van dit plan niet volkomen billijk was. De Minister van Binnenlandsche Zaken had gezegd, dat bij voorbeeld 's Gravenhage in een rond cijfer f 134 000 zou verliezen, tegen f 46 000 volgens het gewijzigd ontwerp. Maar de Minister verloor hierbij uit het oog, wat hij in de vorige bijeenkomst zelf had opgemerkt, namelijk dat de twintig opcenten op de gebouwde eigendommen, die naar het Regeeringsplan zouden moeten worden geheven, uit dezelfde zakken zouden komen als in het sub II *b* vermelde denkbeeld de verhoogde hoofdelijke omslag. Voor 's Gravenhage moest men het verlies van f 46 000 verhoogen met de opbrengst van twintig opcenten op de gebouwde eigendommen ad f 61 000. Het cijfer dat men dan verkreeg, f 107 000, verschilde niet zoo ontzaglijk veel van f 134 000.

Daarbij kwam, dat bij aanneming van het sub II *b* ontwikkeld plan de tien opcenten, welke de Regeering op het personeel wil leggen, zouden kunnen vervallen. Wel waren die tien opcenten alleen voor het jaar 1885 aangevraagd; maar het liet zich aanzien, dat de schatkist de opbrengst van dit middel, in den een of anderen vorm, ook in volgende dienstjaren evenzeer zou behoeven. Het bedoelde plan beloofde eene bate voor de schatkist van 14 ton, het Regeeringsvoorstel slechts eene van een millioen; tegenover het iets grooter verlies, dat 's Gravenhage zou lijden, stond het aandeel van die gemeente in het verschil tusschen deze beide sommen. Dezelfde redeneering gold ook voor andere gemeenten, zooals bij voorbeeld voor de grootere gemeenten in Noordbrabant, waarop het niet onaanzienlijk verlies, dat die provincie zou lijden, grootendeels neerkwam.

Het bezwaar van den Minister van Financiën, dat gemeenten, die zuinig beheerd zijn, benadeeld zouden worden, was naar de meening van dit lid der Commissie niet geheel ongegrond. Doch aan dit bezwaar kon worden tegemoetgekomen, door de uitkeering aan de gemeenten niet op een onveranderlijk cijfer vast te stellen, maar de mogelijkheid van eenige verandering van het bedrag daarvan binnen de gestelde grens open te laten.

Dit laatste denkbeeld werd — nadat nog door den Minister van Binnenlandsche Zaken was opgemerkt, dat de tijdelijke heffing van tien opcenten op het personeel het onderwerp uitmaakte van een afzonderlijk voorstel, hetwelk hier buiten beschouwing scheen te moeten blijven — door een ander lid der Commissie eenigszins nader ontwikkeld. Naar de meening van dat lid kon het hoofdbezwaar, aan het sub II *b* ontwikkeld plan verbonden, grootendeels worden weggenomen door toepassing van een correctief, dat het niet noodig zou maken den toestand van elke gemeente afzonderlijk na te gaan, maar aan alle gemeenten gelijkelijk zou te baat komen. Aan die gemeenten, die thans weinig plaatselijke belastingen heffen, kon namelijk de gelegenheid worden gegeven om, bij vermeerdering harer uitgaven, tot het maximum der uitkeering van Rijkswege, zijnde het over 1884–1885 genotene, te geraken. Dit zou kunnen geschieden door telkenmale de opbrengst der verschillende middelen over het laatste jaar, of wel over de laatste twee of drie jaren, als grondslag der uitkeering aan te nemen. Een zoodanig correctief zou algemeen werken, terwijl in de twee derden der verhoogde belastingen, die in elk geval ten laste der gemeenten zouden blijven, een voldoende waarborg gelegen was tegen onnoodige opdrijving van uitgaven.

Bovendien ware de breuk van $\frac{1}{3}$, die in de sub II *b* gedane vraag is aangenomen doch inderdaad iets te klein is, te vervangen door de breuk $\frac{1}{2,84}$, die de juiste verhouding tusschen het totaal bedrag der hier bedoelde gemeentelijke inkomsten en de uitkeering van vier vijfden van het personeel over de laatste vier jaren uitdrukt. Daardoor zou het door de gemeenten te lijden verlies hier en daar sterk verminderen; de gemeente Maastricht bij voorbeeld zou ruim f 3000 minder achteruitgaan, dan naar de verhouding van $\frac{1}{3}$ het geval ware. Door een en ander zouden de bezwaren tegen het plan veel van hun gewicht verliezen.

Overigens werd ook door het hier bedoelde lid der Commissie niet ontkend, dat aan het sub II *b* ontwikkeld plan inderdaad eenige bezwaren verbonden waren. Doch bij vergelijking van dit plan met het Regeeringsvoorstel moest men z. i. tot de conclusie komen, dat het laatste voor de ingezetenen der gemeenten, die in den minst gunstigen financieelen toestand verkeeren — de plattelands-gemeenten in Friesland en ten deele ook in Drenthe — nog meer bezwarend was; althans indien men den nieuwen last, die daarbij in den vorm van twintig opcenten op de gebouwde eigendommen aan de ingezetenen zou worden opgelegd, niet buiten rekening liet.

De Minister van Binnenlandsche Zaken hernam, dat dit door de Regeering niet kon worden toegegeven. Het Regeeringsvoorstel kwam de Friesche gemeenten te hulp, zonder in eenig gewest het platteland te bezwaren, hetgeen het sub II *b* ontwikkeld plan wèl zou doen. Ook zonder

twintig nieuwe opcenten op de gebouwde eigendommen te heffen, zouden verscheidene Friesche gemeenten naar het gewijzigd ontwerp in het bezit van hooger inkomsten geraken. Als voorbeelden noemde de Minister de gemeenten Baarderadeel, Barradeel, 't Bildt, Dantumadeel, Ferwerderadeel, Franekeradeel, Hennaarderadeel, Leeuwarderadeel, Menaldumadeel, Oostdongeradeel, Westdongeradeel, Wijmbritseradeel, Wonseradeel. Niet al deze gemeenten zouden dus tot het heffen dezer twintig facultatieve opcenten overgaan. Ook in andere provinciën zouden vele gemeenten zich van die heffing onthouden. Het hoofdbezwaar tegen het oorspronkelijk voorstel was gelegen in de uitbreiding van de bevoegdheid der gemeentebesturen tot het heffen van opcenten op de ongebouwde eigendommen; doch dit bezwaar was door de in het ontwerp aangebrachte wijzigingen vervallen.

Van de zijde der Commissie werd hier opgemerkt, dat de gerezen bezwaren, gelijk ook reeds in het Verslag van het onderzoek in de afdeelingen werd te kennen gegeven, geenszins alleen de verhooging van het aantal gemeentelijke opcenten op de ongebouwde, maar evenzeer die op de gebouwde eigendommen betroffen.

Door het sub II *b* vermeld plan, ging de Minister van Binnenlandsche Zaken voort, zou een veel grooter aantal gemeenten tot zekere mate in ongelegenheid geraken dan door het Regeeringsvoorstel. Dat kon ook niet anders, daar volgens het eerstgemelde plan de bate voor de schatkist vrij wat grooter was, terwijl de beide aanzienlijkste gemeenten, Amsterdam en Rotterdam, zich geenerlei verlies zouden hebben te getroosten.

Een van de leden der Commissie vond hierin aanleiding om op te merken, dat het woord »*ongelegenheid*" door den Minister minder juist gebezigd werd. Van ongelegenheid kon dan alleen worden gesproken, wanneer een reeds zwaar belaste gemeente vermindering van inkomsten onderging; maar niet wanneer gemeenten, die weinig of geen eigen belastingen heffen, zooals bijv. Rheden en Driebergen, tot meer belastingheffing werden genoodzaakt. Die gemeenten — en dit gold ook voor 's Gravenhage — konden zich redden door van de bevoegdheid, haar bij de gemeentewet toegekend, een ruimer gebruik te maken, evenals reeds door andere gemeenten gedaan werd. De woorden »*ten hoogste*" in art. 240 n°. 1 der gemeentewet waren tot dusver niet veel meer dan eene doode letter, doch zouden door toepassing van het sub II *b* ontwikkeld denkbeeld tot werkelijkheid worden. De Friesche gemeenten werden door het Regeeringsontwerp wel geholpen, maar alleen door een geschenk uit 's Rijks schatkist. Vele van haar zouden de twintig nieuwe opcenten op de gebouwde eigendommen wel degelijk moeten heffen, en dan nog slechts even ver komen als volgens het plan II *b*.

De Minister van Binnenlandsche Zaken repliceerde, dat de gemeenten, die in exceptioneel gunstige omstandigheden verkeerden, slechts eenige weinige waren. Ook in de provincie Limburg vond men kleine gemeenten, waar slechts weinig eigen belasting werd geheven; dit waren echter gemeenten met eene weinig gegoede bevolking en met een zeer eenvoudig en onkostbaar ingericht bestuur, die door de verplichting om meer belasting te heffen sterk bezwaard zouden worden.

De Minister van Financiën voegde er aan toe, dat ook het Regeeringsontwerp strekte om de uitkeering aan de gemeenten vast te leggen, en in zoover het beginsel, door de woorden »*ten hoogste*" in art. 240 der gemeentewet uitgedrukt, beter dan tot heden te verwezenlijken. De Minister bleef er bij, dat hij met het sub II *b* ontwikkeld plan niet kon medegaan. Waaruit werd toch in dat plan de verhouding van ongeveer $^1/_3$ verkregen? Uit eene verzameling van totalen, waarbij enkele groote gemeenten, voor welke de juistheid der verhouding van de vier vijfden van het personeel tot de plaatselijke belastingen zeer betwistbaar is, het meeste gewicht in de schaal legden. Zonder aan de billijkheid te kort te doen, kon men daaruit niet de breuk distilleeren.

Door de Commissie werd hierop, na eene recapitulatie der gronden, die het sub II *b* ontwikkeld plan boven het Regeeringsontwerp schenen aan te bevelen, geconstateerd dat het doel der Commissie geenszins was, om aan de Regeering eenig plan op te dringen, maar om, zoo mogelijk, door gemeen overleg tot gewenschte uitkomsten te geraken, en om in elk geval de openbare beraadslaging over deze belangrijke aangelegenheid beter voor te bereiden, dan door het uitbrengen van een eenvoudig Verslag van het in de afdeelingen voorgevallene bereikbaar ware. Het was thans gebleken dat het plan II *b*, zooals het daar lag, der Regeering niet aannemelijk voorkwam. Het zou hebben kunnen zijn, dat overweging van dit plan de Regeering tot aanvaarding van het hoofddenkbeeld, zij het ook met eenige wijziging, gebracht had. Nu dit, immers voorals nog, niet het geval was geweest, moest de Commissie daarin berusten.

De Minister van Binnenlandsche Zaken gaf alsnu te kennen dat, indien de Commissie van Rapporteurs het sub II *b* ontwikkeld denkbeeld in een amendement mocht belichamen, de Ministerraad zich ook daarover zou beraden. De Regeering kon echter vooralsnog geen termen vinden om dat plan tot het hare te maken. Het Regeeringsvoorstel beval zich daarboven aan, zoo door zijne grootere eenvoudigheid als hierdoor, dat het voor slechts weinige gemeenten ook zelfs eenigermate bezwarend was. Bij toepassing van het denkbeeld der Commissie zou een zeer groot aantal gemeenten zich eenige offers, zij het ook in vele gevallen kleine, moeten getroosten. Het was te voorzien, dat hieruit vrij wat tegenkanting zou voortvloeien.

Ten slotte betuigde de Commissie aan de Regeering haren dank voor de welwillendheid, waarmede zij door verzameling van de noodige gegevens het gewenschte licht ontstoken en de door de Commissie gestelde vragen beantwoord had.

Zich voorbehoudende om zich alsnog te beraden omtrent eene wijziging in het Regeeringsvoorstel, die wellicht harerzijds aan het oordeel der Kamer zou kunnen worden onderworpen, heeft de Commissie van Rapporteurs, het bij den tegenwoordigen stand van de werkzaamheden der Kamer, in het belang der zaak wenschelijk geacht, de gelegenheid tot kennisneming van dit Verslag en van de daarbij gevoegde bescheiden niet langer aan hare medeleden te onthouden.

Zij is tevens van oordeel, dat de openbare beraadslaging over het voorstel thans voldoende is voorbereid.

Vastgesteld den 28sten Mei 1885.

GODIN DE BEAUFORT.
'T HOOFT *).
GOEMAN BORGESIUS.
KOLKMAN.
VERNIERS VAN DER LOEFF.

*) Voor het tweede onderzoek in de afdeelingen tot rapporteur benoemd in de plaats van den heer Bahlmann, die door ernstige ongesteldheid verhinderd werd verder als zoodanig werkzaam te zijn.

[Niet in de Bijlagen opgenomen.]

[10. 13.]

NOTA VAN WIJZIGING.

In art. IV wordt de eerste zinsnede gelezen als volgt:

» Deze wet treedt in werking op den dag harer afkondiging."

In hetzelfde artikel wordt de derde alinea vervangen door de volgende:

» Over het jaar 1885 wordt hoogstens over $^{8}/_{12}$ der bij art. I bedoelde sommen beschikt, onverminderd hetgeen aan de gemeenten nog aankomt wegens het $^{4}/_{5}$ van de hoofdsom en Rijksopcenten der belasting op het personeel over het belastingjaar 1884—1885.

» Zoolang de zuivere opbrengst van de hoofdsom der belasting op het personeel over het belastingjaar 1884—1885 niet vaststaat, worden de uitkeeringen volgens art. I lit. *a* voorloopig berekend naar de vermoedelijke zuivere opbrengst, door Onzen Minister van Financiën voor elke gemeente te bepalen, behoudens latere vereffening van het verschil."

Als nieuw artikel V wordt bijgevoegd:

» Deze wet wordt herzien vóór 1 Januari 1896."

[10. 14.]

VOORGESTELD AMENDEMENT.

De ondergeteekenden stellen voor, art. I te doen luiden:

Art. I.

In art. 240 der wet van 29 Juni 1851 (*Staatsblad* n°. 85), gewijzigd bij de wet van 7 Juli 1865 (*Staatsblad* n°. 79), wordt de zinsnede onder 1°. gelezen als volgt:

1°. jaarlijks, geheel of gedeeltelijk, beschikken over eene som, ten laste van het Rijk, gelijkstaande met vier vijfde gedeelten van de zuivere opbrengst der hoofdsom en Rijksopcenten van de belasting op het personeel, gemiddeld over de belastingjaren 1882-1883, 1883-1884 en 1884-1885 in hunne gemeente geheven.

DE BRUYN KOPS.
GODIN DE BEAUFORT.
VAN KERKWIJK.
KOLKMAN.
RÖELL.
RUTGERS VAN ROZENBURG.

Toelichting.

Wordt dit amendement aangenomen, dan zouden verder:

art. II en art. III behooren te vervallen;

art. IV (alsdan art. II), kunnen worden gelezen als volgt:

Deze wet wordt gerekend in werking te zijn getreden op 1 Mei 1885.

Over het jaar 1885 wordt hoogstens over $^{8}/_{12}$ der bij art. I bedoelde som beschikt, onverminderd hetgeen aan de gemeenten nog mocht aankomen wegens de vier vijfde gedeelten van de hoofdsom en Rijks-opcenten der belasting op het personeel over het belastingjaar 1884-1885.

Zoolang de gemiddelde zuivere opbrengst der hoofdsom en Rijks-opcenten van de belasting op het personeel over de belastingjaren 1882—1883, 1883—1884 en 1884—1885 niet vaststaat, wordt de uitkeering volgens art. I voorloopig berekend naar de vermoedelijke zuivere opbrengst door Onzen Minister van Financiën voor elke gemeente te bepalen, behoudens latere vereffening van het verschil.

De strekking van het amendement is, om aan het denkbeeld, dat aan het gewijzigd wetsontwerp der Regeering ten grondslag ligt — de fixatie nl. van de sedert 1865 aan de gemeenten uit de opbrengst der personeele belasting gedane uitkeering — eene meer volledige toepassing te geven.

Het gevolg daarvan zal tevens zijn, dat de equivalenten, bij het Regeerings-ontwerp aan de gemeenten toegekend, overbodig worden, en de Staat voor zichzelven, gelijk tot nog toe, de beschikking houdt over de grondbelasting.

Te dezen aanzien wordt verder verwezen naar de besprekingen met de Heeren Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Financiën, door de Commissie van Rapporteurs gevoerd, en vermeld sub II *a*, bl. 7, van: »het Verslag naar aanleiding van het tweede onderzoek in de Afdeelingen" (stuk N°. 9).

's Gravenhage, 26 Juni 1885.

[**10**. 15.]

VOORGESTELD AMENDEMENT.

De ondergeteekende heeft de eer voor te stellen:

In het gewijzigd ontwerp van wet tot wijziging van de artt. 240, 242 en 247 der gemeentewet te doen luiden:

Art. II.

Art. 242 der bovengenoemde wet wordt gelezen als volgt:

»Het getal der opcenten op de grondbelasting kan voor de gebouwde eigendommen tot veertig, voor de ongebouwde tot twintig gaan."

LIEFTINCK.

Toelichting.

Verruiming van het belastinggebied voor den plaatselijken wetgever is onafwijsbare eisch van het oogenblik. De voorgestelde wijziging doet een zeer bescheiden stap in die richting en behoeft geene verdere verklaring. Slechts worde opgemerkt dat aanneming daarvan er tevens toe leiden zal om de verhouding tusschen het aantal opcenten die op het gebouwd en op het ongebouwd mogen worden geheven, in de gemeentewet *oorspronkelijk* aangenomen, doch bij de wet van 7 Juli 1865 (*Staatsblad* n°. 79) geheel verbroken, weder eenigermate te herstellen.

[**11**. 1.

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet (en bijlage) tot bekrachtiging eener met de Maatschappij tot *Landaanwinning op de Friesche Wadden* gesloten overeenkomst tot overneming door den Staat van het door de Maatschappij aangevangen werk.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **246**, n°. 2, der zitting 1883—1884.)

[**11**. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het hierbij gevoegd wetsontwerp tot bekrachtiging eener met de Maatschappij tot Landaanwinning op de Friesche Wadden gesloten overeenkomst tot overneming door den Staat van het door de Maatschappij aangevangen werk werd met de daarbij behoorende bijlage bij Koninklijke boodschap van 21 Juli 1884 aan de vorige Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden.

Bij de weder-indiening van dit wetsontwerp meenen de ondergeteekenden zich voor de toelichting te mogen gedragen aan den inhoud van de Memorie, welke bij dit wetsontwerp bij de eerste aanbieding was gevoegd.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[11 3.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het wetsontwerp tot bekrachtiging eener overeenkomst met de Maatschappij tot Landaanwinning op de Friesche Wadden heeft aanleiding gegeven tot de volgende beschouwingen.

§ 1. Algemeen klaagde men over de onvolledige toelichting, terwijl het weinige, dat daartoe gegeven werd, naar de meening van vele leden niet het juiste licht op de zaak deed vallen.

Als reden waarom het wetsontwerp aannemelijk zoude zijn wordt onder anderen in de Memorie van Toelichting op bladz. 1, laatste alinea, aangevoerd, dat de Staat reeds nu financieel betrokken is bij de zaak 1°. wegens het aan de onderneming uitbetaalde subsidie van f 200 000; 2°. omdat bij latere verlanding ten gevolge van den dam, de onderhoudskosten van de »zuidelijke zeewering" van Ameland ten deele, en vroeg of laat wellicht geheel, zullen komen te vervallen.

Deze bewering werd niet juist geacht. Omtrent het sub 1°. door de Regeering aangevoerde merkte men op, dat het geven van subsidie aan eene onderneming niet het bedoelde gevolg kan hebben, maar veeleer een blijk is, dat de Staat niet financieel in de onderneming betrokken wil zijn.

Wat het sub 2°. beweerde betreft, begreep men niet, hoe de Regeering kon spreken van de »zuidelijke zeewering" van Ameland, daar aan die zuidzijde *geene* zeekeerende werken gevonden worden, doch enkel en alleen oeverwerken en een stroomleidam, werken allen aangelegd tegen de afbrokkeling van den lagen oever, en waarvan het jaarlijksch onderhoud niet zóó bezwarend is, dat het in aanmerking kan komen bij het overnemen van een werk van dezen omvang.

Maar meer nog dan tegen het bovenstaande had men bezwaar tegen hetgeen verder in de toelichting na het hierboven daaruit aangehaalde voorkomt.

Ieder, die niet volkomen met deze onderneming bekend is, moet door deze toelichting de overtuiging erlangen, dat, wanneer maar eens de verbindingsdam in behoorlijken toestand is gebracht, de baten der onderneming als het ware van zelf zullen beginnen te vloeien. Slechts zou het eene quaestie van tijd zijn, wanneer de verlanding van het wad zoo ver zal zijn gevorderd, dat men dat terrein in perceelen zal kunnen verkoopen. Wanneer maar eens de Staat f 730 000 aan den dam heeft ten koste gelegd, en wanneer in de onderhoudskosten is voorzien, die in de eerste jaren op f 36 000 's jaars worden berekend, doch later geheel zullen vervallen, dan zullen de vruchten als van zelf te plukken zijn.

Tegen deze voorstelling van zaken meende men met kracht te moeten opkomen. Men vroeg: is de Regeering dan onbekend met het feit, dat de bezonken slib hoegenaamd geen waarde heeft en een zeer onzeker bezit is, dat bij den eersten storm kan verdwijnen, zoolang het niet door kapitale zeekeerende dijken tegen de zee is beschermd? Weet de Regeering niet, dat voor dit werk twee groote zware afsluitdijken noodig zijn, waarvan vooral de westelijke zeer stevig zal moeten wezen, en die te zamen eenige millioenen zullen moeten kosten, terwijl dan nog bovendien de duinenketen van Ameland, vooral de noordoostelijke, zeer zal moeten verbeterd worden? En is de Regeering onbekend met het feit, dat voor deze afsluitdijken daar ter plaats geene specie voorhanden is, zoodat deze van elders met groote kosten zal moeten worden aangevoerd?

Voorts ontbreekt elke mededeeling van technische bijzonderheden, zoowel omtrent het reeds tot stand gebrachte werk, als omtrent hetgeen daaraan nog zal moeten toegevoegd worden of wel omtrent nieuwe werken, waardoor de reeds aangelegde dam misschien zal moeten worden vervangen.

Na de mededeeling op bladz. 2 der Memorie van Toelichting, dat zich in den dam thans drie gaten bevinden, wier afstand uit den vasten wal van Ameland en wier grootte wordt opgegeven, volgt eene korte alinea, waarin van verbetering van het profiel met vernieuwing van rijsbeslagen, aanvulling der steenbezetting, en van versterking door aanleg van plasbermen en van strandhoofden wordt gesproken, maar waaruit de Kamer geen licht kan putten, zoomin omtrent de wijze, waarop het werk ondernomen is, de gebreken die daaraan wellicht kleven en die de mislukking hebben kunnen doen voorzien, als omtrent mogelijke andere werken, bijv. verhooging van den dam, die nog zouden moeten tot stand gebracht worden bijaldien de voortzetting door het Rijk werd overgenomen.

Te meer werden nadere inlichtingen verlangd, omdat het bestuur der Maatschappij in zijne memorie van November 1884 tot aanbeveling van dit wetsontwerp wijst op »eene opeenvolging van moeilijk te voorziene rampen, waarvan de herhaling, nu de oorzaak er van bekend is, te voorkomen zal zijn". Men vroeg: welke zijn die onvoorziene rampen geweest? Want dat daarmede bedoeld zouden zijn alleen hooge zeeën en stormen meende men niet te kunnen aannemen; van dezen, die telken jare te verwachten zijn, kan moeilijk gezegd worden, dat zij onvoorzien waren.

Vele leden waren op grond van al het aangevoerde van oordeel, dat een voorstel van wet, op deze wijze toegelicht, als niet-ontvankelijk moest beschouwd worden. Hoe toch zal de Vertegenwoordiging in deze duisternis den weg vinden?

Om deze redenen wenschte men van de Regeering een bepaald antwoord te ontvangen op de volgende vragen:

Zijn van Regeeringwege deskundigen gehoord?

Meenen zij, dat de verbindingsdam zoodanig kan worden gemaakt, dat zeer waarschijnlijk daarin geene nieuwe gaten zullen worden geslagen?

Is de Regeering bereid hunne adviezen daaromtrent, evenals die omtrent de gevolgen der geheele onderneming, aan de Kamer over te leggen?

Is het in het algemeen belang van het werk dan wel in dat van 's lands financiën, dat de uitvoering der werken aan den dam over drie jaren is verdeeld?

Wat zullen na de voltooiing van den dam en na voldoende aanslibbing de afsluitdijken moeten kosten (1), en binnen welken tijd rekent men die noodig te hebben?

Men meende, dat wanneer de Regeering door de beantwoording van deze vragen aan de Kamer behoorlijk licht heeft verschaft, het zeer zeker zal blijken, dat dit wetsvoorstel niet betreft eene onderneming tot een bedrag van f 730 000, en een onderhoudsplicht van f 36 000 voor de eerste jaren, maar dat daarentegen ettelijke millioenen van den Staat voor deze onderneming werden gevraagd, waar tegenover een vroeger verleend subsidie van f 200 000

---

(1) In het werk „De landaanwinning op de Friesche Wadden" door jhr. mr. P. J. W. Teding van Berkhout, in 1867 uitgegeven bij W. J. Tjeenk Willink te Zwolle, worden de kosten van landaanwinning enz., na uitvoerige begrooting, op bladz. 75 gerecapituleerd als volgt:

Werken tot landaanwinning	f 904 636
Werken tot zeeafsluiting of bedijking	2 506 425
Werken tot verkaveling, enz.	2 222 950
Wegen, bruggen, enz.	103 500
Onderhoudswerken en onvoorziene uitgaven	286 800
	f 6 024 311

alzoo op ruim zes millioen gulden.

en waarschijnlijke opheffing der verplichting tot onderhoud van een oeverbeslag aan de zuidzijde van Ameland geen gewicht kunnen in de schaal leggen.

Tegen het hiervoorgaande werd door andere leden aangevoerd, dat, naar zij vermeenden, het doel van het werk slechts is geweest de verbinding van Ameland aan den Frieschen wal en, daardoor, de bevordering der opslibbing der Wadden. Dat de dam inderdaad voor dit laatste geschikt zal zijn, blijkt wel uit het feit dat ten westen van den dam, aan de zijde der Friesche kust, meer dan 1 meter, meest vette klei, is aangeslibd en de aanslibbing tot op meer dan 3000 meters ten westen van den dam duidelijk merkbaar is. Is de dam eenmaal gereed, dan zullen wel zware stormen de opslibbing tijdelijk kunnen verhinderen, doch haar geheel doen verdwijnen zullen zij zeker niet. Het feit, dat en de vroegere Middelzee, èn de zich noordwaarts langs de Friesche kust uitstrekkende polders allen uitmuntenden grond, ten gevolge der aanslibbing, bevatten, zal hier zeker wel tot geruststelling kunnen dienen.

Dat de Wadden, wanneer die eenmaal voldoende zullen zijn aangeslibd, door zeeweringen zullen moeten worden beveiligd, ligt, naar de meening dezer leden, in den aard der zaak, en men kan niet vooronderstellen dat de Regeering hierop niet zoude hebben gelet. Het tegendeel blijkt trouwens duidelijk uit art. 1 *b* der met de Maatschappij gesloten overeenkomst. Doch wanneer te eenigertijd de opslibbing van het Wad zoover gevorderd is dat de indijking kan plaats hebben, dan kan ook met voldoende zekerheid worden nagegaan in hoever de kosten dier indijking door de opbrengst der te verkrijgen gronden worden vergoed.

De » ettelijke millioenen" voor deze inpoldering gevorderd moeten alzoo bij de beoordeeling van het thans aanhangig wetsontwerp buiten sprake blijven aangezien tot die uitgaaf nimmer zou worden besloten zoolang niet met zekerheid kon worden gewezen op belangrijke, door die uitgaaf te verkrijgen baten.

Dat *thans* voor de afsluitdijken geene specie ter plaatse voorhanden is, spreekt van zelf; maar zij zal er natuurlijk, zoo meenen deze leden, wel zijn wanneer de opslibbing voltooid geacht wordt. En ook al moet dan de duinenketen van Ameland verbeterd worden, zeker is het, dat de verhouding tusschen het in te polderen land en de zeewering bepaald gunstig zal zijn.

§ 2. Wat de innerlijke waarde van de onderneming betreft, waren vele leden van oordeel, dat de Staat het werk niet moest overnemen. Was het gebleken, dat de door particulieren opgerichte vennootschap tot landaanwinning op de Friesche Wadden geen vertrouwen genoeg in de financiëele wereld kan verwerven om hare plannen ten uitvoer te brengen, welke reden kon er dan voor den Staat zijn om, en dat nog wel in onzen tegenwoordigen financieelen toestand, eene zoo wisselvallige onderneming op zich te nemen, en daaraan millioenen ten koste te leggen, zonder zekerheid dat die kosten later zullen worden gedekt?

De uitvoerbaarheid van het werk werd zeer onzeker geacht. Reeds bij de behandeling van het ontwerp van wet, in de zitting van 1876-1877, werd betwijfeld of de onderneming tot geheel bevredigende uitkomsten zoude leiden, en die twijfel is, volgens verscheidene leden, sedert den tijd dat het werk in aanleg en een tijdlang grootendeels voltooid was, door de feiten niet weersproken.

Deze leden wezen er wijders op, dat zelfs het bestuur der Maatschappij tot landaanwinning op de Friesche Wadden in zijne reeds hierboven genoemde memorie, ten aanzien van het punt der aanslibbing, geene andere mededeeling schijnt te hebben kunnen doen dan te verwijzen naar een jaarverslag der maatschappij over 1877, en naar eene volgens hare grondboringen opgemaakte kaart van 1879. Uit die bescheiden zijn echter geene vaste gevolgtrekkingen voor de zekerheid of waarschijnlijkheid van aanslibbing af te leiden, terwijl de Regeering op bladz. 2 der Memorie van Toelichting wel verwijst naar de te verwachten baten, maar zich onthoudt van eenige mededeeling van feiten, waarop die verwachting rust.

Andere leden achtten echter 's lands belang genoegzaam betrokken bij de grootere veiligheid der binnenlands gelegen gronden en bij de aanzienlijke vermeerdering van kostbaar land, om deze uitgave van Staatswege te rechtvaardigen. Het werk was naar sommiger meening ook te ver gevorderd om het te laten te loor gaan, hetgeen onvermijdelijk zou geschieden, wanneer de maatschappij aan eigen krachten werd overgelaten. Zij wezen er op dat van den 8400 meters langen dam slechts 300 meters waren weggeslagen en het werk dus over $^{27}/_{28}$ gedeelte thans reeds vrij wel aan zijne bestemming beantwoordde; na October 1882 waren geene verdere beschadigingen aan den dam ontstaan.

Hiertegen werd opgemerkt dat, aangenomen de wenschelijkheid der voortzetting van het begonnen werk, dan toch niet de Staat uitsluitend geroepen is daartoe hulp te verleenen; is het dan niet billijk, vroeg men, dat ook de provincie Friesland, die zoowel met het oog op de zeeweringen als op de bij de indijking te heffen opcenten op de grondbelasting evenzeer belang bij de landaanwinning heeft als het Rijk, de zaak verder steunde? Zoolang de provincie zich ongeneigd verklaart tot verdere geldelijke opofferingen, is er geen reden waarom de Staat al die lasten op zich zoude nemen. Dat het provinciaal bestuur, van nabij met de zaak bekend, slechts lette op de » opofferingen" en niet op de » baten der toekomst", gaf naar de meening dezer leden geen hoog denkbeeld van het groote nut der onderneming. Wel is waar zijn de provinciale heffingen in Friesland thans reeds hooger dan in eenig ander gewest; doch deze overweging zou het provinciaal bestuur niet terughouden, indien men voor de toekomst op ruime rente rekenen kon.

Van andere zijde werd er echter op gewezen, dat de provincie geen bijzonder geldelijk voordeel zou hebben, indien de noordelijke zeeweringen door de landaanwinning kwamen te vervallen, omdat het onderhoud dier zeeweringen berust bij waterschappen, die in den regel slechts, wanneer aan deze dijken een nieuw profiel moet gegeven worden of steenglooiingen worden aangebracht, een provinciaal subsidie ontvangen, terwijl de dijken, na de stormen van 1877, nagenoeg allen in uitmuntenden staat zijn gebracht.

§ 3. Afgezien van alle andere beschouwingen en gesteld, dat het algemeen belang de voortzetting of overneming van het werk voor Rijksrekening vorderde, werd de vraag besproken of dan de wijze, zooals door de Regeering wordt voorgesteld, de beste of zelfs maar aanbevelingswaard is.

Vele leden betwijfelden dit met den meesten ernst en maakten de Regeering een grief er van, dat zij deze voordracht had ingediend, die men geheel onaannemelijk achtte.

De Maatschappij tot landaanwinning op de Friesche Wadden toch is eene nijverheidsonderneming, die zich voorstelde met het door haar ondernomen werk winst te behalen. De uitkomst toont, dat hare berekeningen hebben gefaald, dat zij de te overwinnen moeilijkheden te gering heeft geacht en zich in de middelen tot bereiking van haar doel heeft vergist. Zij staat hierin gelijk met tal van groote en kleine handels- en nijverheidsondernemingen in den lande, zoo van maatschappijen als van particulieren, die haar doel gemist hebben. Waarom nu juist deze maatschappij in haren tegenspoed te hulp gekomen, en nog wel op eene wijze, die alle nadeelige kansen laat voor rekening van den Staat?

De Maatschappij is onvermogend, hare krachten zijn uitgeput; zelve erkent zij, al werpt zij de schuld daarvan op de tijdsomstandigheden, dat zij geen geld meer kan krijgen en het werk zal moeten verlaten. Bij die erkenning van de zijde der Maatschappij meende men met recht te mogen vragen, waarom de Regeering geen gebruik maakt van het bij artikel 16 der concessie uitdrukkelijk gemaakt beding van vervallenverklaring der concessie. De Regeering heeft dan de handen vrij om het werk voort te zetten zonder in eenig opzicht door de Maatschappij te worden belemmerd.

Zij deed dit echter niet, maar sloot met de Maatschappij een contract, waarbij deze van alle risico voor de uitvoering ontheven wordt en daarentegen blijft deelen in de baten, die men hoopt te eeniger tijd te zullen ontvangen. Maar daarbij blijft het niet; de Regeering stemt zelfs toe, dat het vroeger door het Rijk verstrekte subsidie niet zal worden in rekening gebracht, en laat ook toe dat in het

contract geene melding gemaakt wordt van de uitkeeringen, welke de Maatschappij zich bij overeenkomst bedongen heeft van de waterschappen, die na de droogmaking gedurende tien jaren de gelden zullen geven, door dezen gewoonlijk ieder jaar aan het onderhoud der zeeweringen ten koste gelegd. Men meende dat het alleszins billijk kan genoemd worden bij overneming van het werk door den Staat deze voordeelen van de Maatschappij op den Staat te doen overgaan.

Eindelijk, de Staat zal het werk overnemen maar dit in overleg met de Maatschappij uitvoeren.

Wat blijft bij dat overleg over van de vrijheid van den Staat, waarvan de Regeering spreekt in hare toelichting van artikel 1 der overeenkomst?

Bij intrekking der concessie kan de Staat, wenschte men al der Maatschappij eenigszins te gemoet te komen, òf de door haar tot stand gebrachte werken tegen billijke taxatie overnemen, òf, na voltooiing van het werk en als de voorgespiegelde baten tot werkelijke voordeelen zullen geworden zijn, de drooggevallen gronden verkoopen en, wil men zich met het geld van anderen niet verrijken, na eerst uit de opbrengst van den verkochten grond zichzelf te hebben schadeloos gesteld, zooveel mogelijk aan de Maatschappij het door haar besteed kapitaal kunnen teruggeven.

§ 4. Na deze opmerkingen in het algemeen achtte men het niet noodig, tot eene in bijzonderheden afdalende beoordeeling over te gaan van de overeenkomst, die even onvolledig als het wetsontwerp zelf door de Regeering is toegelicht.

Intusschen wenschte men toch in het bijzonder te wijzen op artikel 1 der overeenkomst, waarbij de Staat te groote lasten op zich neemt, waartegen nog niet genoegzaam opweegt de opzegbaarheid volgens art. 7 ten allen tijde van de zijde van den Staat.

Eveneens op art. 6, waarbij de Maatschappij voor een bedrag van f 770 000 aan de latere winsten zal deelnemen, terwijl hare aandeelhouders slechts f 570 000 bijeenbrachten; daarentegen zal de Staat voor f 200 000 minder in de winst deelen dan hij feitelijk tot het werk had bijgedragen. De verdediging dezer laatste bepaling in de Memorie van Toelichting werd uiterst zwak geacht.

De verdeeling van de opbrengst behoorde te geschieden naar verhouding der sommen door elk der contractanten aan het werk ten koste gelegd.

Sommige leden, hoewel dit laatste beamende, meenden er op te moeten wijzen, dat het bedrag van f 200 000 tegenover de ettelijke millioenen, welke de geheele inpoldering der Friesche Wadden nog zoude vorderen, geen overwegenden invloed op de winstverdeeling kon uitoefenen.

Eenige leden verlangden, in plaats van het hier bepaalde, de voorschriften geldig bij bodemerij volgens art. 569 Wetboek van Koophandel. De door den Staat te maken kosten moesten, vóór dat de Maatschappij eenig voordeel trekt, integraal worden terugbetaald.

Ten slotte werd omtrent den considerans de opmerking gemaakt, dat het feit, dat de Maatschappij buiten machte is tot het uitvoeren harer concessie, geenszins rechtvaardigt, dat de Staat zich daarmede belast, zoodat het woord »dus" zou kunnen vervallen, en daarvoor eerder het woord »echter" behoorde te worden in de plaats gesteld.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 24sten Februari 1885.

KIELSTRA.
GILDEMEESTER.
VAN DER FELTZ.
DE VOS VAN STEENWIJK.
HUBER.

[12. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet tot wijziging van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1883.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **80**, n°. 2, der zitting 1884—1885.)

[12. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het hierbij gevoegd wetsontwerp tot wijziging van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1883 werd bij Koninklijke boodschap van 3 October jl. aan de vorige Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden.

Bij de wederindiening van dit wetsontwerp meent de ondergeteekende zich voor de toelichting te mogen gedragen aan den inhoud van de memorie, welke bij dit wetsontwerp bij de eerste aanbieding was gevoegd.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[12. 3.]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot wijziging van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1883 heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen en beschouwingen.

Dit wetsontwerp had op verschillende leden een ongunstigen indruk gemaakt. Van een groot aantal artikelen is de raming belangrijk overschreden; de vermeerderingen bedragen zelfs tot 70 pCt. van de aanvankelijk toegestane som. Dit wekt het vermoeden, dat aan de samenstelling der begrooting in der tijd niet de vereischte zorg is besteed, en vooral dat sedert hare vaststelling niet de ernstige wil heeft voorgezeten om de uitgaven binnen de grenzen der toegestane credieten te beperken.

Werden de bedoelde vermeerderingen nu nog slechts opgewogen door verminderingen, op een aantal andere soortgelijke artikelen verkregen, dan zou daarin aanleiding gevonden kunnen worden de bedenkingen niet al te breed uit te meten. Dit is echter geenszins het geval. Het totale bedrag van f 172 995, waarmede een twintigtal artikelen, alle op de gewone, jaarlijks terugkeerende uitgaven betrekking hebbende, overschreden is, wordt verrekend tegen eene mindere uitgaaf van gelijk bedrag op den aanleg van het kanaal tot verbinding van Amsterdam met de Merwede, een werk van geheel buitengewonen aard, voor de uitvoering waarvan gedurende eenige achtereenvolgende jaren ettelijke millioenen moeten worden beschikbaar gesteld, en waarbij dus uit den aard der zaak niet van eene bezuiniging, maar slechts van eene verschuiving van uitgaven sprake is. Het springt in het oog, dat wanneer de Minister vrijheid vindt de credieten voor den aanleg van groote werken toegestaan, ten deele te bestemmen tot verhooging van gewone en jaarlijks terugkeerende uitgaven, de geheele begrooting, wat hare indeeling in artikelen betreft, illusoir wordt.

Ook het late tijdstip van indiening van het wetsontwerp vond afkeuring. Waarom is in den loop van het dienstjaar 1883, zoodra bleek dat de toegestane sommen op een aantal artikelen ontoereikend zouden zijn, niet dadelijk een voorstel tot wijziging der begrooting ingediend? Destijds toen de meerdere uitgaven nog niet gedaan waren, kon het meer of minder noodzakelijke dier uitgaven een punt van overweging uitmaken. Thans, nu sedert geruimen tijd over de meerdere gelden beschikt is, wordt de Wetgevende Macht voor een voldongen feit geplaatst en strekt het aangeboden ontwerp niet anders dan tot regularisatie.

Artikel 1.

Artt. 17, 20 en 30*e*. De toelichting van deze verhoogingen is geheel onvoldoende; daarin wordt alleen vermeld, dat de uitgaven meer hebben bedragen dan de raming. Eene nadere opgaaf der oorzaken, die daartoe geleid hebben, scheen dan ook wenschelijk.

Art. 45. Dat eene draaibrug belangrijke voordeelen boven eene ophaalbrug aanbiedt, zooals de Memorie van Toelichting opmerkt, stond bij het opmaken der ontwerp-begrooting voor 1883 evenzeer vast als nu. Men achtte het dan ook minder regelmatig om, wanneer gelden zijn toegestaan tot vernieuwing eener ophaalbrug, tot hare vervanging door eene draaibrug over te gaan, en tot bestrijding der daaruit voortvloeiende hoogere kosten den begrootingspost eenvoudig te overschrijden.

Art. 93. Ook deze overschrijding zou bij nauwkeurig onderzoek tijdens het opmaken der begrooting zijn te voorzien geweest.

Art. 106. Hier geldt dezelfde opmerking, als bij het voorgaande artikel. Met leedwezen bespeurde men voorts dat de uitgaven ten behoeve van het reeds zoo buitengewoon kostbare gebouw van het Departement van Justitie nog steeds voortduren. De vraag werd gedaan, of de verwarming met heeteluchtgeleidingen aan de verwachting voldoet.

Art. 154. In aansluiting aan den nominatieven staat van wachtgelden, bij de begrooting voor 1883 overgelegd, vroeg men welke de namen der hierbedoelde ambtenaren zijn.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 4den December 1884.

KIELSTRA.
BAHLMANN.
VAN KERKWIJK.
DE VOS VAN STEENWIJK.
VAN DER SLEYDEN.

[12. 4.]

NOTA NAAR AANLEIDING VAN HET VERSLAG.

(Ingezonden bij brief van 9 December 1884.)

LIJST van personen aan wie in 1882 en 1883 na het opmaken der begrooting voor 1883 wachtgeld is verleend.

Deze personen komen ook voor op de lijsten overgelegd bij de Staatsbegrootingen voor 1884 en 1885.

Naam en voornaam van den ontslagen ambtenaar.	Ouderdom bij de toekenning van het wachtgeld.	Laatst bekleede betrekking.	Bedrag van het wachtgeld.	Tijdstip waarop ingegaan.
J. Van den Arend,	62 jaar,	brievengaarder,	f 240	15 Aug. 1882.
M. M. Cayaux,	63 »	ijker der maten, gewichten, enz.	1300	1 Sept. »
J. De Lignie,	62 »	brievengaarder,	50	1 Nov. »
P. Visser,	55 »	id.,	25	1 id. »
A. Mooy jr.,	59 »	commissaris bij de jagerij langs de Keulsche vaart,	375	1 Jan. 1883.
P. De Heus,	46 »	id.,	375	1 id. »
C. Stom,	50 »	id.,	375	1 id. »
J. Hermus,	64 »	brievengaarder,	251	1 Febr. »
C. Koolman,	53 »	id.,	272	16 Maart »
G. A. H. De Bruyn,	49 »	id.,	75	1 Juni »
J. Schreur,	63 »	brugwachter,	250	1 Mei »

[13. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet, betreffende opruiming en beheer van vaartuigen en andere voorwerpen in openbare binnenwateren gestrand, gezonken, aan den grond geraakt of vastgeraakt.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **183**, n°. 2, der zitting 1883—1884.)

[13. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het hierbijgevoegd wetsontwerp betreffende opruiming en beheer van vaartuigen en andere voorwerpen in openbare binnenwateren gestrand, gezonken, aan den grond geraakt of vastgeraakt, werd bij Koninklijke boodschap van den 20sten Maart jl. aan de vorige Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden.

Bij de wederindiening van dit wetsontwerp meent de ondergeteekende zich voor de toelichting te mogen gedragen aan den inhoud van de memorie, welke bij dit wetsontwerp bij de eerste aanbieding was gevoegd.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[13. 3.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Bij het onderzoek in de afdeelingen van het wetsontwerp betrekkelijk de opruiming en het beheer van vaartuigen en andere voorwerpen, in openbare binnenwateren gestrand, gezonken, aan den grond geraakt of vastgeraakt, vond het vrij algemeen goedkeuring, dat de Regeering in de te dezen aanzien bestaande onvolledigheid der wetgeving trachtte te voorzien. Verdeeld waren daarentegen de meeningen omtrent de vraag, of de beste weg tot deze voorziening was eene bijzondere wet, gelijk nu werd voorgedragen. Vooreerst werd beweerd dat de kortste weg te vinden was in eene wijziging van art. 757 Wetboek van Koophandel derwijze, dat de 7de titel van het tweede Boek niet slechts op *binnenlandsche schepen*, maar ook op *binnenwateren* toepasselijk wierde. In verband met deze stelling werd tevens betoogd, dat deze regeling behoorde te zijn uitgesteld tot de algemeene herziening van het Wetboek van Koophandel, en dat in elk geval de met die herziening belaste Staatscommissie over de zaak behoorde te zijn gehoord. Had dit plaats gehad, dan was mededeeling aan de Kamer van het door die Commissie uitgebracht advies wenschelijk.

Volgens eene andere opvatting kon op het eenvoudigst door eene aanvulling van het Burgerlijk Wetboek aan het ondervonden bezwaar zijn te gemoet gekomen. Immers, het rechtsverband tusschen den schipper of eigenaar van een gezonken of gestrand vaartuig en den tot het lichten daarvan geroepen beheerder van een vaarwater vond zijn oorsprong in bewaargeving of bewaarneming uit noodzaak (art. 1740 Burg. Wetb.); en eene aanvulling van art. 1763, welke den bewaarnemer, naast het recht tot in bewaring stelling elders, het recht tot verkoop verzekerde, zou toereikend zijn tot regeling van het onderwerp.

Overwegend bezwaar intusschen tegen eene regeling bij speciale wet, nu die eenmaal voorgesteld was, hadden de meeste leden niet.

Tegenover het gevoelen, dat de Regeering te ver ging met de bepalingen van haar wetsontwerp ook over vastgeraakte of aan den grond geraakte vaartuigen uit te strekken, wat tot willekeurige en harde dwangmaatregelen bij het tijdelijk vastzitten van een vaartuig ten gevolge van laag water aanleiding geven kon, stond het gevoelen van andere leden, dat de regeling onvolledig was, doordien zij niet voorzag in de gevallen van belemmering van een vaarwater hetzij door *drijvende* wrakken of voorwerpen, hetzij door zaken, opzettelijk in dat vaarwater *geplaatst* of *gebouwd*, gelijk bij voorbeeld in de Zijl benoorden Leiden de hoofden en pijler voor de brug, in een ontworpen spoorweg van Leiden naar Woerden door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij aangelegd, maar nooit weggeruimd, ofschoon zij na de verwerping door de Tweede Kamer der Staten-Generaal van een onteigenings-wetsontwerp voor die lijn van den bouw van dien spoorweg en de voltooiing van de brug had afgezien.

Nog om eene andere reden werd de regeling ontoereikend genoemd. In de Memorie van Toelichting leest men (al. 11): » Dat de Staat bevoegd is een vaartuig, gezonken in een der door den Staat beheerde vaarwaters, te lichten, is aan geen twijfel onderhevig. Indien echter lichting ondoenlijk of onraadzaam, en alleen slooping onder water van het wrak het eenige mogelijke middel van opruiming is, dan ontbreekt eene duidelijke wetsbepaling, die den Staat en in het algemeen elken beheerder van eenig openbaar water tot zoodanige slooping uitdrukkelijk bevoegd verklaart. Toch is zulk eene verklaring noodig enz."

Men vindt nochtans in het wetsontwerp die uitdrukkelijke verklaring niet, al wordt in de meeste gevallen feitelijk hetzelfde verkregen ten gevolge van art. 1, dat aan de machtiging tot opruiming toevoegt: » zonder dat de beheerder aansprakelijk kan worden gesteld voor door die opruiming toegebrachte schade". Eene uitdrukkelijke toekenning van de bevoegdheid tot vernietiging blijft evenwel noodig, ook omdat dikwijls wrakken of andere voorwerpen zijn opgeruimd of op te ruimen, waarvan nagenoeg met zekerheid te voorzien is, dat zij, geveild, geen kooper vinden zullen. De beheerder van het vaarwater moet dan, om de vrije beschikking over het voorwerp te erlangen, dat zelf inkoopen, of door een tusschenpersoon doen inkoopen, een hulpmiddel, waartoe de wet niet door hare onvolledigheid den beheerder moest dwingen de toevlucht te nemen. Bovendien is het vaak met vrij groote zekerheid te voorzien dat de opbrengst van een geveild wrak of ander voorwerp de veilingskosten niet zal dekken, terwijl aan voortdurende bewaring en berging mede kosten verbonden zijn. In dat geval is het niet redelijk en practisch toch aan den beheerder de formaliteit van veilen op te leggen, en verdient het de voorkeur hem — desnoods met machtiging van Gedeputeerde Staten als waarborg tegen lichtvaardige toepassing — het recht tot vernietiging van het voorwerp toe te kennen.

De doelmatigheid van het tegenwoordig voorstel werd zeer in twijfel getrokken om het gemis van eene duidelijke omschrijving van hetgeen onder *binnenwateren* te verstaan was. Behooren daartoe, werd gevraagd, de boezemwateren, de rivieren, de Zuiderzee? Voor laatstgenoemde zijn voorschriften in den geest van dit wetsontwerp zeker niet overbodig; maar de Zuiderzee onder de binnenwateren te rangschikken gaat toch kwalijk aan.

Dit geldt mede van de groote rivieren, die intusschen hier wel bedoeld zijn zullen, aangezien de behoefte aan regeling op die rivieren het allermeest zich gevoelen doet. Behooren de rivieren tot de binnenwateren, dan blijft nog open de vraag, waar de rivier eindigt, en de zee begint.

In hoe verre alle overige vaarten, en daaronder boezemwateren tot de in dit wetsontwerp bedoelde binnenwateren te rekenen zijn, dient vooral vast te staan in verband met de bij dit ontwerp toegekende of onderstelde attributen van den beheerder.

Blijkens beschikkingen, door den Minister van Waterstaat betrekkelijk eene aangelegenheid in Zuidholland genomen, beschouwt de Regeering het Arrête du Directoire Exécutif van 19 Ventôse an VII (9 Maart 1798), hier te lande ingevoerd bij Keizerlijk decreet van 6 Januari 1811, in verband met dat van 8 November 1810 (Fortuyn, I, pag. 371, Boogaard, I, pag. 3) als geldig en toepasselijk op alle boezemwateren, omdat in art. 9 van gemeld arrêté van 1798 behalve van rivières navigables et flottables mede gewag gemaakt wordt van *canaux d'irrigation ou de desséchement*; doch hierop dient te worden aangemerkt dat die laatste woorden eene *uitbreiding* zijn, door het Directoire Exécutif buiten zijne bevoegdheid gegeven aan de Fransche ordonnantie van 1669, welke die woorden niet bevatte, en tot uitvoering van wier artikelen 42 tot 44 het arrêté van 1798 slechts strekken moest.

De Minister niettemin bleef in de bedoelde zaak bij zijn gevoelen; en het moest nu — meende men — bij eene regeling als die, welke thans in behandeling is, uitgemaakt zijn, of dat gevoelen juist is, en of daaruit — zoo het juist is — mede voortvloeit, dat de Staat als beheerder van alle boezemwateren is aan te merken.

Van belang is dit, omdat veel boezemwateren als *scheepvaartkanalen* niet kunnen geacht worden onder beheer te zijn van de waterschappen, die zorg dragen dat zij als *afwateringskanalen* aan hunne bestemming blijven beantwoorden, terwijl andere binnenvaarten ook als scheepvaartkanalen bij verordening van de daarbij betrokken waterschapsbesturen zijn gereglementeerd.

Om deze redenen werd van de Regeering opheldering verwacht omtrent de vragen, of, en in hoever door haar tot binnenwateren gerekend worden de Zuiderzee, de Zeeuwsche stroomen, de rivieren en de boezemwateren,

welke kracht toe te kennen is aan het arrêté van 1798 voormeld, en wie als beheerders van de boezemwateren als scheepvaartkanalen te beschouwen zijn.

In één sectie werd meer in 't bijzonder de klacht geuit, dat steeds te vergeefs naar eene regeling van de Rijkswaterpolitie wordt uitgezien, en werd op eene aanvulling van die leemte sterk aangedrongen

Wèl — zeide men — bestaat er een algemeen reglement van politie op de Rijkskanalen van 5 Februari 1879 (*Staatsblad* n°. 30), een politie-reglement voor de Nieuwe Merwede en eenige andere wateren van 27 December 1880 (*Staatsblad* n°. 233) en een politie-reglement voor de rivieren van Rotterdam tot in zee van 19 December 1882 (*Staatsblad* n°. 234), naar welke reglementen ook de Memorie van Toelichting verwijst; maar eene regeling van de Rijkspolitie te water in het algemeen wordt gemist, en bij het nu aanhangig wetsontwerp niet in het leven geroepen. Ten aanzien van verscheidene vaarwaters, waarop de evengemelde politie-reglementen niet van toepassing zijn, rijzen telkens vragen als de volgende: Indien een schipper met zijn schip dwars in de vaargeul eener rivier gaat liggen, hoe hem dan tot zijn plicht te brengen? De gemeentebesturen kunnen daaraan niets doen, omdat het is een Rijksrivier. Trouwens, waar de tegenovergestelde oevers eener rivier onder verschillende gemeenten behooren, wordt de grens tusschen beider gebied gerekend te liggen in het midden van den stroom, eene onbestemde grensaanwijzing, die tot moeilijkheden en verwarring aanleiding geven moet, en geeft.

Aan alle moeilijkheden is een einde te maken bij eene regeling of invoering van eene algemeene Rijks-waterpolitie.

Thans zijn er gemeenten die, gelijk onder anderen Dordrecht en Rotterdam, op eigenhand de politie op de rivieren reglementeeren; of zij daartoe het recht hebben, valt echter te betwijfelen; en 's Ministers oordeel dienaangaande wenschte men bepaaldelijk te vernemen. Bij de invoering van zoodanig Rijks-waterpolitie-reglement zouden dan de grenzen van de waterpolitiemacht der gemeentebesturen dienen omschreven te worden ter vermijding van conflicten of complicatiën, gelijk zich nu en dan te land, bijvoorbeeld met opzicht tot tramdiensten over Rijkswegen voordoen

Art. 1. Vrij algemeen werd de meening uitgesproken, dat in art. 1 de bepaling gemist werd dat, alvorens de beheerder van het vaarwater tot opruimen overgaat, de schipper of eigenaar moet worden in gebreke gesteld om het zelf te doen. Dat het de bedoeling is, dat de beheerder eerst optreedt bij nalatigheid van den schipper of eigenaar, valt uit art. 2 van het ontwerp op te maken, maar staat er niet uitdrukkelijk in. De artt. 31 en 32 van het besluit van 5 Februari 1879, art. 2 van dat van 27 December 1880, en art. 20 van dat van 19 December 1882, boven reeds aangehaald, geven alle de bevoegdheid tot lichten van een vastgeraakt of gezonken vaartuig eerst aan den beheerder van het vaarwater, als de bevelhebber of eigenaar van dat vaartuig met de lichting in gebreke blijft. Waar deze besluiten echter op bepaalde vaarwateren slechts betrekking hebben, mag niet ten aanzien van de overige vaarten en kanalen uit de nu ontworpen algemeene wet af te leiden zijn dat buiten het geval van in gebreke blijven van schipper en eigenaar of het geval van urgentie de beheerder dadelijk handelend kan optreden, en den schipper of eigenaar de beschikking over zijn vaartuig kan ontnemen.

Eenige leden zagen ernstig bezwaar in de slotbepaling van het artikel. Zoo algemeen en absoluut iedere actie te ontzeggen wegens schade, dus ook *vermijdelijke* schade, aan het te lichten voorwerp toegebracht, was in strijd met algemeene rechtsbeginselen, en kon licht aanleiding geven tot een zorgeloos en ruw handelen van den beheerder. Tegen dit laatste bezwaar werd aangevoerd dat zoodanige zorgeloosheid niet te duchten was bij den beheerder van een vaarwater, meestal een waterschapsbestuur of een andere tak van het openbaar gezag.

Art. 2. Aankondiging in de *Staatscourant* werd door verscheidene leden ontoereikend gekeurd. Door slechts enkelen wordt die gelezen; bijgevolg werd aanplakking of de aankondiging in een of ander plaatselijk blad, dat de belanghebbende kan ondersteld worden te lezen, verlangd.

In urgente gevallen behoeft de voorgeschreven aankondiging niet 24 uren aan de opruiming door of vanwege den beheerder van het vaarwater vooraf te gaan. Men wenschte te vernemen, of de beteekenis van deze bepaling was die eener dispensatie van den termijn van 24 uren of van de geheele *voorafgaande* aankondiging, zoodat de beheerder met de opruiming niet eens behoefde te wachten totdat de aankondiging had plaats gehad. Was het laatste bedoeld, dan dienden — werd beweerd — aan alin. 1 toegevoegd te worden de woorden: »*of noodzakelijk gemaakt hebben*".

Nog werd de opmerking gemaakt dat in dit artikel ten onrechte achterwege gelaten was een voorschrift, hoe gehandeld worden moest, indien een schipper of eigenaar, die zelf het lichten van zijn vaartuig ondernomen had, het werk staakte of te traag voortzette.

Art 3 werd te onbestemd geredigeerd genoemd, omdat naar de letter een schipper of belanghebbende, die zelf de opruiming ondernomen heeft, ook door den beheerder van het vaarwater van zijn schip zou kunnen worden geweerd.

Art. 4. Tegen dit artikel kwamen eenige leden met nadruk op. Het ging toch, zeiden zij, niet aan den beheerder aldus een vrijbrief te geven tot afgifte aan een onbevoegde. Noodzakelijkheid daartoe bestond niet, omdat de beheerder, ingeval hij twijfelde aan het recht van hem, die om afgifte zich aanmeldde, eene dagvaarding kon afwachten, en dan door den rechter tot afgifte zich kon doen machtigen. Gelijk het artikel nu is voorgedragen, stelt het den beheerder in staat de zaak af te geven aan den eersten den besten, die er om komt vragen, zonder het minste recht er op te hebben; zelfs zou het knoeierijen in de hand kunnen werken, en afgifte aan gunstelingen en tusschenpersonen van den beheerder dekken kunnen. Op dezen grond werd aanbevolen vervanging van het woord *belanghebbende* door *rechthebbende*, en werd weglating van de slotwoorden *zonder* enz. verlangd, terwijl andere leden minstens noodig keurden een voorschrift, dat degeen, die als belanghebbende een voorwerp komt opvragen, summierlijk van zijn goed recht moet doen blijken.

Wijders vroeg men: Zal de beheerder alleen het bedrag der kosten vaststellen, en kan de schipper of eigenaar daartegen niet opkomen?

Ook werd gewezen op het ontbreken van iedere splitsing van gemaakte kosten ten aanzien van schip en lading of de onderdeelen eener lading, welke toch billijk geacht werd omdat sommige goederen uit hun aard bij het ongeval slechts weinig, anderen veel meer schade lijden konden. Dit beweren werd nochtans bestreden met de redeneering, dat men hier niet met bergloon of kosten, ter wille van de geredde zaak gemaakt, te doen had, maar met kosten, gemaakt in het belang van het vaarwater, of tot opheffing van eene belemmering hiervan, en uit dien hoofde verhaalbaar zonder onderscheiding op het voorwerp, en elk der onderdeelen van het voorwerp, dat die belemmering berokkend had.

Art. 5. Het bepalen van den termijn, waarvan hier spraak is, moest, naar de meening van sommigen, niet geheel aan den beheerder overgelaten, maar bij de wet gedaan zijn. In ieder geval moest er weder *aankondiging* van gedaan worden, wat door anderen op de gronden, in de Memorie van Toelichting ontwikkeld, bestreden werd.

Verscheiden leden verklaarden geen reden te zien voor het mengen van den burgemeester in deze zaak. Aan den beheerder, die de opruiming bezorgd had, kon de verkoop evenzeer toevertrouwd worden. Het kort interregnum van den burgemeester, die de opbrengst toch aan den beheerder weder overgeven moest, diende tot niets dan *onnoodigen omhaal.*

Art. 6. Uit de eerste alinea blijkt niet duidelijk, door wien die afgifte moet geschieden.

Tegen de tweede alinea werd gelijk bezwaar ingebracht als tegen art. 4 hierboven is ontwikkeld, ten aanzien der niet verantwoordelijkheid van den beheerder wegens afgifte aan een onbevoegde.

De redactie van deze alinea kwam bovendien aan eenigen onduidelijk en te ingewikkeld voor. Zij gaven de voorkeur aan eene zinsnede van dezen inhoud: De burgemeester kan niet aansprakelijk gesteld worden voor afgifte aan een onbevoegde.

Wijders werd beweerd dat het onbillijk was alweder de werkzaamheden der burgemeesters te vermeerderen, zonder vergoeding, gelijk bij strandvonderij hun was toegekend.

De uitspraak des Ministers, dat *bergloon* niet tot de *noodzakelijke* kosten behoorde, zou daarbij in strijd zijn met het Wetboek van Koophandel, dat bergloon wel daaronder rangschikte.

Een en ander vond nochtans tegenspraak, ook in dit opzicht, dat er niet meer reden bestond tot het toekennen van bergloon of schadeloosstelling aan den burgemeester dan aan den beheerder, die zeker meer arbeid in dezen te verrichten had, dan de alleen tot het verkoopen van het goed geroepen burgemeester.

De leden, die van dit gevoelen waren, deden tevens opmerken, dat natuurlijk onder bergloon door den Minister bedoeld, te verstaan was de *percentsgewijze* belooning, zoodat alleen de gemaakte kosten verhaald werden.

Art. 8. De vraag werd gedaan, tegen wien de rechthebbende, die het gestorte saldo wil opeischen, dan eene actie heeft: tegen den Staat, den burgemeester of den beheerder van het vaarwater? Dit diende uitgedrukt te worden.

Een lid vond den termijn van *drie* jaren te kort, en wenschte daarvoor een van 10 jaren, gelijk bij art. 558 Wetboek van Koophandel ten opzichte van de opbrengst van geborgen goederen bepaald was, in de plaats gesteld te zien.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 12den December 1884.

KIELSTRA.

GILDEMEESTER.

VAN DER FELTZ.

DE VOS VAN STEENWIJK.

RUTGERS VAN ROZENBURG.

[13. 4.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING.

(Ingezonden bij brief van 24 Februari 1885.)

Het was den ondergeteekende aangenaam te vernemen dat de poging der Regeering, om in de ten aanzien van het opruimen van gezonken vaartuigen bestaande onvolledigheid der wetgeving te voorzien, vrij algemeen goedkeuring heeft gevonden.

Toch schijnt het, met het oog op sommige gemaakte opmerkingen, noodig het doel, dat de Regeering met het wetsontwerp beoogt, nader te omschrijven.

In de Memorie van Toelichting is reeds gezegd dat het wetsontwerp rust op het beginsel, dat de beheerder van een openbaar vaarwater verplicht is zorg te dragen, dat het aan zijne bestemming beantwoordt. Die zorg is niet de taak van den schipper of van den eigenaar van eenig vaartuig. Treedt dus de beheerder volgens het wetsontwerp op, dan is dit niet om te verrichten wat eigenlijk door den schipper of den eigenaar had behooren te zijn verricht. De beheerder treedt dus zelfstandig op en niet als negotiorum gestor van den schipper of van den eigenaar; hij, de beheerder, handelt niet met het doel om het belang van den schipper of eigenaar te behartigen. Het onderscheid tusschen hetgeen de 7de titel van het 2de boek van het Wetboek van Koophandel en hetgeen dit wetsontwerp bedoelt, is dus aanmerkelijk. Bij de toepassing der bepalingen van het Wetboek van Koophandel betreffende schipbreuk of stranding van schepen, komt het er op aan, zooveel mogelijk van de in gevaar zijnde waarden te redden, tegen berooving te beveiligen en voor de eigenaars of rechthebbenden in zekerheid te brengen, alles onder behoorlijke belooning van hen, door wier beleid en moeite, soms met levensgevaar, de redding is volbracht; het *einddoel* is behoud van het goed voor den rechthebbende. Een ander is het belang, waarin het tegenwoordig wetsontwerp tracht te voorzien. Niet de redding van hetgeen voor den eigenaar dreigt verloren te gaan is hier het doel, maar verwijdering van hetgeen het vaarwater belemmert. Teruggaaf aan den eigenaar of aan anderen komt dan eerst in overweging, als het gezonkene is opgeruimd en dus het doel is bereikt; is dus alleen een gevolg van den maatregel, met een ander doel ondernomen.

Wordt dit onderscheid goed in het oog gehouden, dan zal het geen verder betoog behoeven, dat aanvulling van art. 757 van het Wetboek van Koophandel of van art. 1763 van het Burgerlijk Wetboek niet toereikend zoude zijn tot regeling van het onderwerp.

De door den beheerder ter voldoening aan zijne hierboven omschreven verplichting verrichte opruiming van belemmeringen in het vaarwater, moet geene aanleiding kunnen geven, dat er tusschen dien beheerder en den eigenaar der voorwerpen, die de belemmering veroorzaakte, eenig rechtsverband ontsta. Vandaar, dat de beheerder niet aansprakelijk moet zijn voor mogelijke schade bij de opruiming aan den eigenaar toegebracht; vandaar, dat hij niet verplicht moet worden een onderzoek in te stellen wie die eigenaar of rechthebbende is. Reeds in de Memorie van Toelichting is medegedeeld, dat, blijkens de ondervinding, zoodanig onderzoek dikwijls tijdroovend en omslachtig is niet alleen, maar somtijds ook zonder uitslag blijft, zoodat voorafgaand onderzoek de toepassing der voorgestelde wetsbepalingen juist in die gevallen waarin ze noodig zou zijn, zoude verijdelen.

In verband met het bovenstaande kan de meening dat het te ver zou gaan, indien de bepalingen van het wetsontwerp toepasselijk waren te achten op tijdelijk vastzittende vaartuigen, gereedelijk worden toegegeven. Met vaartuigen »aan den grond geraakt of vastgeraakt" wordt geen andere categorie van vaartuigen bedoeld, dan die aangeduid met de woorden: »gestrand of gezonken". Om echter alle onzekerheid ten deze weg te nemen wordt het verkieslijk geacht de woorden: »aan den grond geraakt of vastgeraakt" te laten vervallen. De ondervinding heeft geene aanleiding gegeven, om voor vaartuigen, ten gevolge van laagwater aan den grond geraakt of vastgeraakt, zoodanige maatregelen voor te schrijven, als dit wetsontwerp bedoelt.

Evenmin behoeft het ontwerp te voorzien in gevallen van belemmering door *drijvende* wrakken of voorwerpen, of door zaken opzettelijk in dat vaarwater geplaatst of gebouwd, zooals bijv. de hoofden en pijlers voor de brug in de Zijl. Drijvende wrakken of voorwerpen staan bij waterwegen geheel gelijk met op openbare landwegen aangetroffen *onbeheerde* voorwerpen. Wanneer hierdoor, hetzij op water-, hetzij op landwegen, belemmering ontstaat in het verkeer, dan heeft de beheerder, om die belemmering weg te nemen, geen behoefte aan de bij dit ontwerp toegekende bevoegdheid.

Opzettelijk in het vaarwater geplaatste of gebouwde voorwerpen worden hetzij met vergunning, hetzij zonder vergunning, geplaatst. In het laatste geval kan de daad strafbaar worden gesteld met al de gevolgen van dien, in het eerste geval behoort de vergunning te voorzien in de omstandigheid, dat zij vervalt of wordt ingetrokken. De niet wegruiming van de nuttelooze pijlers van de brug over de Zijl, vormt een geheel op zichzelf staand geval, dat bezwaarlijk uitbreiding van het wetsontwerp tot daarmede gelijkstaande doch zich tot nog toe niet voorgedaan hebbende gevallen zou wettigen.

De meening, dat in het wetsontwerp de bevoegdverklaring van den beheerder tot slooping onder water niet wordt gevonden, kan de ondergeteekende niet deelen. Bij art. 1 wordt elk beheerder bevoegd verklaard *op te ruimen*. Hieraan kan geene andere beteekenis worden gehecht, dan dat hij niet alleen mag lichten, wat vanzelf spreekt, maar ook mag sloopen op de wijze, die hij het meest geschikt acht. Elke twijfel wordt bovendien weggenomen door de bijvoeging dat de beheerder nimmer door belanghebbenden bij het opgeruimde aansprakelijk kan worden gesteld voor door de opruiming aan hen toegebrachte schade. Toekenning van bevoegdheid tot vernietiging van het bij eene opruiming geborgene, wanneer nagenoeg met zekerheid te voorzien is, dat het geveilde geen kooper vinden zal, acht de ondergeteekende niet boven bedenking. Wie toch zal met volkomen zekerheid vooraf kunnen zeggen, dat het geborgene geen kooper vinden zal? Ook wanneer de veilingskosten waarschijnlijk meer zullen bedragen dan de opbrengst van het geveilde, meent de ondergeteekende toch de voorkeur aan publieken verkoop te moeten geven, omdat hierbij ook elke schijn van willekeur kan worden vermeden, wat bij onderhandschen verkoop niet mogelijk is.

Behooren de boezemwateren, de rivieren, de Zuiderzee tot de *binnenwateren* bij dit ontwerp bedoeld?

Het antwoord kan niet anders dan bevestigend luiden. Waarom het kwalijk aangaat de Zuiderzee onder de binnenwateren te rangschikken, wordt niet gezegd. Ook het Wetboek van Koophandel rangschikt bij art. 749 in verband met art. 748, de Zuiderzee onder de binnenwateren. Evenmin wordt opgegeven, waarom boezemwateren, waarop scheepvaart bestaat, niet onder de binnenwateren zouden zijn te begrijpen. Met eenigen grond zou men daartegen kunnen beweren, dat, daar art. 748 van het Wetboek van Koophandel rivieren *en* binnenwateren noemt, onder deze laatste uitdrukking de rivieren niet zouden zijn te verstaan. De vraag waar de rivier eindigt en waar de zee begint is wel gesteld, maar, zooveel den ondergeteekende bekend is, nog nimmer beantwoord. Ten einde allen twijfel ten opzichte der toepasselijkheid van de voorgestelde bepalingen weg te nemen, wordt het verkieslijk geacht in het ontwerp niet verder van *binnenwateren*, maar van *openbare wateren* te spreken. De beheerder van een openbaar water zal dan bevoegd zijn, zoover zijn beheer zich uitstrekt, tot opruiming over te gaan.

De eenige vraag kan dan zijn of hij, die tot opruiming

last gaf, wettig het beheer voert over dat gedeelte water waar de op te ruimen voorwerpen liggen of zich bevinden. Het spreekt vanzelf, dat deze vraag bij dit wetsontwerp niet kan worden beantwoord, maar van elders, zoo noodig, hare oplossing zal moeten ontvangen.

Hoe de vraag over de rechtsgeldigheid van het arrêté du Directoire exécutif van 19 Ventôse an VII (9 Maart 1798) met dit ontwerp in verband wordt gebracht, is den ondergeteekende niet duidelijk. Wat daaromtrent ook beslist moge worden, nimmer kan daaruit volgen dat de Staat als *beheerder* van alle boezemwateren zou zijn aan te merken. Hetzij het arrêté op boezemwateren toepasselijk is, hetzij voor die wateren op andere wijze, bijv. door eene provinciale verordening, in het bij het arrêté geregelde moet worden voorzien, nimmer kan daarvan het gevolg zijn, dat de tegenwoordige beheerders der boezemwateren zouden ophouden zulks te zijn. Toezicht schijnt bij de hieromtrent in het Verslag gestelde vragen te zijn verward met beheer; de bewering dat de Staat beheerder van alle boezemwateren zou zijn, is dan ook tot nog toe, voor zooveel den ondergeteekende bekend is, door niemand uitgesproken.

Met betrekking tot de gedane vragen kan de ondergeteekende alleen mededeelen, dat hij het wetsontwerp toepasselijk acht op de Zuiderzee, de Zeeuwsche stroomen, de rivieren en de boezemwateren en in het algemeen op alle openbare wateren.

De omstandigheid, dat er boezemwateren zouden zijn, die als *scheepvaartkanalen* niet onder beheer van het waterschap zijn dat zorg draagt, dat zij als *afwateringskanalen* aan hunne bestemming blijven beantwoorden, ontneemt aan deze opvatting niets van hare kracht. Is er geen beheerder over het water als *scheepvaartkanaal*, maar wel over het water als *afwateringskanaal*, dan zal waarschijnlijk die beheerder zich ook de belangen der scheepvaart niet aantrekken, maar in elk geval is hij bevoegd tot opruiming over te gaan. Het kan de bedoeling van dit wetsontwerp, dat slechts eene bevoegdheid wil toekennen, geen verplichtingen regelen, niet zijn te voorzien in het geval dat de beheerder van een afwateringskanaal, waarop tevens scheepvaart is, zich de belangen der laatste niet aantrekt.

Met betrekking tot eene hier ter sprake gebrachte regeling van de waterpolitie, zij het den ondergeteekende veroorloofd te doen opmerken, dat zoodanige regeling niet alleen voor *Rijkswateren*, maar ook voor andere zou moeten gelden; zoodat de wenschelijk geachte regeling der *Rijks*-waterpolitie alleen in de leemte niet zou kunnen voorzien.

Bij de in het Voorloopig Verslag genoemde reglementen, ook in de Memorie van Toelichting vermeld, kan nog gevoegd worden het Reglement van politie voor de scheepen vlotvaart op den Rijn en eenige andere rivieren, van 24 Juni 1869 (*Staatsblad* n°. 106), bevattende voorschriften van politie te water; zoo geheel zonder regeling voor zoover de Rijkswateren betreft, is het onderwerp dus niet. Niettemin wil de ondergeteekende de behoefte aan meer algemeene regeling niet ontkennen en gaarne het oog daarop gevestigd houden.

De ondergeteekende ziet niet in, waarom de plaatselijke besturen niet bevoegd zouden zijn plaatselijke politiereglementen vast te stellen voor die gedeelten der rivier, die binnen het grondgebied der gemeente vallen. Zoodra echter voor die gedeelten door eene hoogere macht op hetzelfde onderwerp bepalingen worden vastgesteld, zullen de plaatselijke reglementen vanzelf krachteloos worden. Tot nog toe is dit te Rotterdam en te Dordrecht niet het geval.

Art. 1. Eene in-gebreke-stelling van den schipper of eigenaar, om zelf tot opruiming over te gaan, zou geheel zijn in strijd met het hierboven nader uiteengezet doel van het wetsontwerp. De beheerder toch gaat niet tot opruiming over omdat een ander het nalaat, dat is hij verricht niet voor en ten behoeve van een ander eene daad, die deze zelf had behooren te verrichten, maar de beheerder handelt zelfstandig ten einde eene belemmering in het vaarwater weg te nemen, zonder in een onderzoek te treden vanwaar die belemmering is ontstaan. De bevoegdheid daartoe is aanwezig van het oogenblik dat de belemmering is ontstaan, zij wordt niet eerst geboren wanneer de schipper of eigenaar nalatig mocht zijn. De bedoeling van art. 2 is niet, en de redactie geeft ook geen aanleiding tot de onderstelling dat de beheerder eerst optreedt bij nalatigheid van schipper of eigenaar. De strekking van het artikel is alleen, om belanghebbenden er zoo noodig aandachtig op te maken, dat de wet zal worden toegepast; dit blijkt nog duidelijker uit de in art. 2 tevens voorkomende bepaling, dat de aankondiging niet in elk geval aan de opruiming moet voorafgaan.

Wanneer dit ontwerp tot wet zal zijn verheven, zullen de verschillende politiereglementen daarmede in overeenstemming moeten worden gebracht. Uit de tegenwoordige bepalingen dier reglementen kan geen besluit worden getrokken omtrent de uitlegging of de oeconomie van dit wetsontwerp. Wordt den beheerder de bevoegdheid om tot onverwijlde opruiming over te gaan niet toegekend, maar moet door hem eerst een onderzoek worden ingesteld wie schipper of eigenaar is, dan zou juist, zooals de ondervinding heeft geleerd, worden bestendigd wat de Regeering wenscht te verbeteren. Stremming of althans groote belemmering der vaart gedurende geruimen tijd zou daarvan het gevolg kunnen zijn, juist in die gevallen waarin het ontwerp tracht te voorzien, dat is wanneer schipper of eigenaar niet te vinden zijn of zich schuil houden. Buiten volstrekte noodzakelijkheid zal een beheerder niet licht tot opruiming overgaan, omdat die hem in den regel kosten veroorzaakt, die hij niet terugontvangt. Wanneer toch onttrekken schipper en eigenaar zich aan de lichting hunner gezonken vaartuigen? In den regel wanneer de kosten grooter zijn dan de waarde van het gezonkene. Uit louter genoegen of willekeur zal geen beheerder den schipper of eigenaar de beschikking over zijn vaartuig ontnemen. Bij de uitoefening zijner pukliekrechtelijke bevoegdheid, om belemmeringen uit openbare wateren weg te nemen, behoort de beheerder te worden beschermd tegen mogelijke eischen van schadevergoeding.

Dit is het doel van de slotbepaling van het artikel.

Wordt aan belanghebbenden het recht toegekend om vergoeding te vragen wegens *vermijdelijke* schade, men zou de deur openzetten voor tallooze processen, welke den Staat, die in den regel het meest tot opruiming wordt geroepen, ook aanmerkelijke kosten zouden veroorzaken. Zij die als eischers zullen optreden, zijn meerendeels, zooals de ondervinding nu reeds bij processen over gezonken schepen leert, personen die kosteloos procedeeren. Nu moge het in de meeste gevallen niet zeer gemakkelijk vallen het bewijs te leveren, dat toegebrachte schade had kunnen worden vermeden, ook indien de Staat het proces wint, zal hij, zoo kosteloos tegen hem geprocedeerd wordt, de kosten hebben te dragen.

Te recht wordt bovendien in het Verslag aangevoerd, dat een zorgeloos en ruw handelen van den beheerder niet mag worden verwacht. Men houde bovendien in het oog, dat niet licht tot toepassing der wet zal worden overgegaan, zoo schipper en eigenaar onmiddellijk na het ongeval de handen aan het werk slaan. Ook hier heeft de ondervinding geleerd dat als deze ernstig willen, binnen zeer korten tijd belemmeringen, die anders groote stoornis zouden hebben veroorzaakt, uit den weg konden worden geruimd. Feitelijk zal deze wet alleen worden toegepast wanneer belanghebbenden zich de zaak niet aantrekken; maar dan bestaat er ook te minder grond om aan de zoodanigen de gelegenheid te geven, den beheerder, die waarschijnlijk reeds kosten zal moeten maken die hij niet terug ontvangt, nog meer kosten te berokkenen.

Art. 2. Tegen aanplakking of aankondiging in een of ander *plaatselijk* blad dat de belanghebbende kan *ondersteld* worden te lezen, zou geen bezwaar bestaan, indien men weet wie de belanghebbenden zijn. Aangezien dit echter niet altijd terstond, veeltijds iets later, somtijds zelfs in het geheel niet bekend is, moet het ondoenlijk worden geacht, aan de opruiming, aanplakking of aankondiging in een plaatselijk blad te doen voorafgaan. Waarschijnlijk zal de aankondiging in de *Staatscourant*, evenals zoovele andere ook door andere dagbladen worden overgenomen. Ook hier houde men in het oog dat het bezwaar ontleend aan het weinig lezen der *Staatscourant* in verreweg de meeste gevallen zou gelden, wanneer de belanghebbenden

niets van zich zullen hebben doen hooren en men dus ook bezwaarlijk de aankondiging zou kunnen plaatsen in een dagblad, dat die onbekende belanghebbenden geacht kunnen worden te lezen. In geval van urgentie moet de opruiming niet op de aankondiging behoeven te wachten. Tegen de bijvoeging der woorden: » of noodzakelijk gemaakt hebben " bestaat geen bezwaar.

Hoe moet worden gehandeld indien de schipper of eigenaar, die zelf het lichten van zijn vaartuig ondernomen had, het werk staakt of te traag voortzet? Het antwoord op die vraag worde geput uit art. 1 van het ontwerp.

Wordt het lichten door den belanghebbende zelf onderno men, dan zal de beheerder toezien; staakt hij het werk, dan zal de beheerder, zoo dit noodig is, zelf optreden; zet de belanghebbende het werk te traag voort, ook dan zal de beheerder, krachtens art. 1, kunnen optreden en bovendien van de bevoegdheid, bij art. 3 gegeven, gebruik maken.

Waarschijnlijk zal hij echter vooraf belanghebbenden tot meer spoed aanmanen en eerst dan handelend optreden, als dit niet helpt. In geen geval mag de belanghebbende den beheerder in de uitoefening zijner bevoegdheid, krachtens art. 1 gegeven, verhinderen of belemmeren door schijnbaar zelf de handen aan het werk te slaan. Afzonderlijke bepalingen hieromtrent zijn in het stelsel van het ontwerp niet alleen overbodig, maar zij schijnen zelfs schadelijk te kunnen zijn.

Art. 3. Een schipper of belanghebbende, die zelf de opruiming onderneemt, doch het werk staakt of te traag voortzet, moet, wanneer de beheerder het opruimen op zich neemt, dezen niet lastig kunnen vallen en is dus van het werk te weren. Wanneer hij het werk behoorlijk voortzet zal de beheerder van de bevoegdheid, in art. 1 gegeven, zeker geen gebruik maken; dan geschiedt de opruiming niet volgens dat artikel en is art. 3 dus niet van toepassing. Om evenwel alle onbestemdheid, die men in het artikel zou meenen te kunnen ontdekken, weg te nemen, wordt bij de woorden: » volgens art. 1 " nog gevoegd: *door den beheerder.*

Art. 4. Tusschen den beheerder, die belemmeringen uit een vaarwater, krachtens deze wet, zal hebben opgeruimd en hem, die op het oogenblik dat de belemmering ontstond, eigenaar was van het voorwerp dat die belemmering veroorzaakt, bestaat geen enkele rechtsband. Dit boven allen twijfel te verheffen beoogt dit wetsontwerp.

Volgens het strenge recht zou het de vraag kunnen zijn of niet hij, wiens vaartuig gezonken was en die het zonder er zich verder om te bekommeren onder water liet liggen, het bezit van het vaartuig verliest, daar het kennelijk door hem verlaten is, zoodat er in dat geval van geen rechthebbende meer sprake kan zijn. Verloren of gestolen is het vaartuig niet, zoodat hij die er zich in het bezit van stelt, in casu de beheerder, krachtens art. 2014 Burgerlijk Wetboek als eigenaar zou kunnen worden aangemerkt. Waar echter de eigenaar, zooals in de gevallen bij de Memorie van Toelichting bedoeld, de zaak kennelijk niet verlaat, kan de hierboven gestelde vraag niet rijzen. Om deze reden scheen het verkieslijk geen onderscheid te maken en aan allen, zelfs aan hen van wie men zou kunnen beweren, dat zij het vaartuig niet meer bezitten, de gelegenheid te verschaffen hetgeen geborgen mocht zijn, tegen betaling der gemaakte kosten terug te erlangen.

Wie eigenlijk de rechthebbende is, is voor den beheerder onverschillig.

De afgifte in art. 4 bedoeld moet, men houde dit in het oog, als eene gunst worden opgevat en niet als eene verplichting die uit den aard der zaak uit de door den beheerder verrichte daad van opruiming, noodwendig voor hem moet voortvloeien. Aan de andere zijde is zij voor den beheerder tevens een voordeel, omdat zij hem in staat stelt zich zoo spoedig mogelijk, spoediger dan door overgifte aan den burgemeester enz., van de bemoeiing met het opgeruimde te ontslaan.

Niet, zooals hierboven is aangetoond, om de zaak voor den rechthebbende te bewaren, is de beheerder in het feitelijk bezit der geborgen voorwerpen gekomen; dat bezit is een noodzakelijk gevolg van de door hem verrichte opruiming. Er bestaat voor hem geene verplichting het geborgene te bewaren. In het belang nu der eigenaren bepaalt echter art. 4 dat de geborgen voorwerpen zullen worden bewaard; het artikel bevat dus, zooals hiervoren is aangenomen, niets meer dan eene voor de eigenaren gunstige bepaling. Zonder de bepaling van art. 4 zou de beheerder kunnen handelen zooals tot nu toe somwijlen is geschied, dat is het gelichte vaartuig laten drijven. Onvermijdelijk is dus de opdracht om te bewaren niet, en is zij dat niet, dan is er ook geen grond om den beheerder op te dragen een onderzoek in te stellen wie eigenaar of rechthebbende is. Wil men echter desniettegenstaande den beheerder aansprakelijk stellen, dan is eene bepaling noodig zooals die van art. 556, 2de lid, Wetboek van Koophandel, maar dan loopt men ook gevaar, dat juist in de meeste gevallen, waarin deze wet zou worden toegepast, de zaak naar den rechter zal worden verwezen, in strijd met het beginsel van het ontwerp om, zooveel immer mogelijk, het voeren van rechtsgedingen te voorkomen. Niets toch is omslachtiger gebleken dan een onderzoek wie bij een gezonken vaartuig als de rechthebbende is aan te merken, vooral wanneer vreemdelingen daarbij betrokken zijn.

Daarbij is te voegen, dat men zich eene overdreven voorstelling schijnt te maken van de gevolgen dezer bepalingen. Reeds is aangetoond dat de toepassing dezer wet, evenals het lichten, thans nog in den regel slechts plaats vinden zal, wanneer de kosten te hoog zijn in evenredigheid van het door de lichting voor den belanghebbende te verkrijgen voordeel. Knoeierijen en afgifte aan gunstelingen en tusschenpersonen worden gevreesd. Maar al ontzegt deze wet eene vordering tegen den beheerder en in art. 6 tegen den burgemeester, zij ontzegt den rechthebbende geene vordering tegen hem, die zich dolo malo het geborgene zal hebben doen afgeven. Is de rechthebbende de kosten der opruiming aan den beheerder schuldig, dan mag immers volgens art. 1418 Burgerlijk Wetboek ook een derde die schuld kwijten, ook al is deze geen rechthebbende. Men mag zonder eenige vrees voor overdrijving aannemen, dat hij die de kosten zal willen betalen, bij de zaak belang heeft. Eindelijk vergete men niet, dat de eigenaar zelf de opruiming kan doen en dus het aan zichzelf te wijten heeft, wanneer deze wet zal worden toegepast. De gevallen, waarin thans de kosten van lichting vrijwillig zijn terugbetaald, zijn uiterst zeldzaam geweest, zoodat er ook geen vrees behoeft te bestaan dat de eerste de beste om afgifte van een wrak zal komen vragen.

Het behoeft geen betoog, dat de beheerder die de kosten maakt, ook alleen het bedrag daarvan zal vaststellen. Wil men schipper of eigenaar daartegen kunnen laten opkomen, dan zou dit alleen kunnen geschieden door miskenning van doel en strekking van het ontwerp.

Met de wederlegging in het Verslag van het beweren, dat splitsing van kosten in aanmerking moest worden genomen, kan de ondergeteekende zich geheel vereenigen.

Art. 5. Bezwaarlijk kan het bepalen van den termijn, waarvan hier sprake is, aan den beheerder worden ontnomen. Het zal toch afhangen van het bedrag der kosten en van andere door belanghebbende wellicht te verstrekken inlichtingen of die termijn lang of kort zal zijn. Bepaalt de wet den termijn, dan is het zeer licht denkbaar, dat de termijn in het eene geval te lang en het andere te kort zal zijn. Ook hier houde men in het oog dat de eigenaar of schipper in geen rechtsverband tot den beheerder staat.

In elk geval is aankondiging van den termijn geheel onnoodig; de termijn wordt alleen gesteld, ingeval belanghebbenden zich hebben aangemeld en dus vanzelf dien termijn zullen vernemen. Het artikel is door toevoeging van enkele woorden verduidelijkt.

Dat de burgemeester met den verkoop wordt belast, vindt zijn grond hierin, dat de in het bezit van den beheerder gekomen goederen eigenlijk onbeheerd zijn en slechts bij wijze van politie-maatregel door den beheerder van het vaarwater zijn opgeruimd. Als hoofd der gemeentepolitie schijnt de burgemeester de aangewezen persoon om die goederen te verkoopen. In elke gemeente toch is een burgemeester, terwijl de beheerder van het water niet in elke gemeente een vertegenwoordiger heeft en ambtenaren, als: ingeneurs, opzichters en dergelijken, niet met publieke verkoopingen zijn te belasten.

Art. 6. Daar volgens art. 5 de voorwerpen aan den burgemeester zijn afgegeven, kan de bij dit artikel bedoelde afgifte niet wel anders dan door den burgemeester geschieden. Dat dit niet duidelijk zou blijken, kan bezwaarlijk worden toegestemd wanneer men het geheele artikel leest.

Tegen de voorgestelde wijziging van het tweede lid bestaat geen bezwaar.

Hetgeen hierboven omtrent art. 4 is aangevoerd klemt nog meer bij dit artikel.

De burgemeester moet in geen geval aan anders mogelijke rechtsgedingen worden blootgesteld.

Door den verkoop aan den burgemeester op te dragen, worden zijne werkzaamheden niet vermeerderd; immers ook nu worden gelichte wrakken enz. door den burgemeester als hoofd der gemeente-politie verkocht, zonder dat hij daarvoor belooning in rekening brengt. De meening dat onder bergloon de percentsgewijze belooning bedoeld wordt, is juist. Noodzakelijke kosten zijn de uitgaven die de burgemeester heeft *moeten* maken; hieronder is zeer zeker belooning niet te begrijpen.

Art. 8. De rechthebbende, die het gestorte saldo wil opeischen, zal zich daartoe tot den beheerder der consignatie-kas hebben te wenden. Den ondergeteekende is het niet duidelijk waarom dit in deze wet zou dienen uitgedrukt te worden, terwijl zulks bijv. in art. 558 Wetboek van Koophandel evenmin is geschied.

De termijn van drie jaren schijnt niet te kort; voorkomende in de vroegere kanaalreglementen, is hij niet gebleken eenig bezwaar te hebben opgeleverd.

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

[13. 5.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET.

Wij WILLEM III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodig is wettelijke bepalingen vast te stellen omtrent de opruiming en het beheer van vaartuigen en andere voorwerpen, in openbare wateren gestrand of gezonken;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

Vaartuigen, overblijfselen van vaartuigen en alle andere voorwerpen in openbare wateren gestrand of gezonken, kunnen door den beheerder van het water worden opgeruimd, zonder dat deze door belanghebbenden bij het vaartuig, de lading of het opgeruimde voorwerp aansprakelijk kan worden gesteld voor door die opruiming aan hen toegebrachte schade.

Art. 2.

Van het tijdstip, waarop door den beheerder tot opruiming wordt overgegaan, wordt door of namens hem, ten minste tweemaal vier en twintig uren te voren, in de *Staatscourant* aankondiging gedaan, tenzij de beheerder onverwijlde opruiming noodzakelijk acht, in welk geval de aankondiging zoo spoedig mogelijk wordt gedaan, met vermelding der redenen, welke de onverwijlde opruiming noodzakelijk maken of noodzakelijk gemaakt hebben.

In beide gevallen bevat de aankondiging, zoo zij de opruiming van een vaartuig geldt, zoo mogelijk, opgaaf van den naam van den schipper, van den naam van het vaartuig en van den aard der lading.

Art. 3.

De toegang tot een volgens art. 1 door den beheerder opgeruimd wordend vaartuig of ander voorwerp is verboden zonder vergunning van hem, die door dien beheerder met de opruiming is belast.

Art. 4.

Al hetgeen bij de opruiming wordt geborgen, wordt tegen voldoening der gemaakte kosten of tegen het stellen van zekerheid voor de voldoening daarvan, aan belanghebbenden, die zich daartoe aanmelden, afgegeven, zonder dat de beheerder van het water aansprakelijk kan worden gesteld voor de afgifte aan een onbevoegde.

Art. 5.

Indien belanghebbenden zich niet aanmelden of indien zij zich wel aanmelden doch in gebreke blijven binnen een door den beheerder van het water te stellen termijn de in art. 4 bedoelde kosten te voldoen of voor de voldoening daarvan zekerheid te stellen, wordt hetgeen geborgen is, met opgave der voor de opruiming gemaakte kosten, overgegeven aan den burgemeester der gemeente, binnen welke de opruiming heeft plaats gehad, om in het openbaar, volgens plaatselijk gebruik, te worden verkocht.

Art. 6.

Het geborgene wordt aan belanghebbenden afgegeven ingeval zij, vóór den aanvang van den openbaren verkoop, de kosten van opruiming, met de door den burgemeester gemaakte noodzakelijke kosten, aan dezen voldoen.

De burgemeester kan niet aansprakelijk worden gesteld voor afgifte aan een onbevoegde.

De aan den burgemeester betaalde kosten van opruiming worden door hem binnen tweemaal vier en twintig uren gestort in de kas van den beheerder van het water, ingevolge opgave door dezen vóór of bij de overgifte ten verkoop te doen.

Art. 7.

In geval van verkoop door den burgemeester zal deze van de opbrengst aftrekken de door hem gemaakte noodzakelijke kosten en binnen tweemaal vier en twintig uren, zoo het overschot minder bedraagt dan de kosten van opruiming, dat overschot, en zoo het meer bedraagt, eene som gelijkstaande met het bedrag der kosten van opruiming, storten in de kas van den beheerder van het water, ter plaatse als in de laatste alinea van art. 6 bedoeld.

Art. 8.

De burgemeester doet van den verkoop rekening en verantwoording aan den beheerder van het water en stort het batig saldo in de consignatiekas, om aldaar drie jaren lang ten behoeve van de daarop rechthebbenden te worden bewaard. Na het verstrijken van dien termijn, vervalt dat saldo aan de kas, waaruit de kosten van beheer van dat water, waarin de opruiming is geschied, worden gekweten.

Art. 9.

De kosten, krachtens deze wet gemaakt, komen, voor zooveel zij niet door belanghebbenden zijn terugbetaald of uit de opbrengst van het krachtens art. 5 verkochte kunnen worden gekweten, ten laste van den beheerder van het water, onverminderd diens bevoegheid om, indien het zinken, stranden, aan den grond geraken of vastgeraken van een opgeruimd vaartuig of ander voorwerp aan schuld of opzet is toe te schrijven, de krachtens dit artikel te zijnen laste komende kosten te verhalen op hem, door wiens schuld of opzet het vaartuig of ander voorwerp is gezonken, gestrand, aan den grond geraakt of vastgeraakt.

Art. 10.

Deze wet treedt in werking op 1 Juli 1885.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

[13. 6.]

VERSLAG.

A 91

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp betreffende opruiming en beheer van vaartuigen en andere voorwerpen in openbare wateren gestrand of gezonken is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 4den Maart 1885.

KIELSTRA.
GILDEMEESTER.
VAN DER FELTZ.
DE VOS VAN STEENWIJK.
RUTGERS VAN ROZENBURG.

[14. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet, betreffende verdediging der rivierdijken in geval van ijsgang en hoog opperwater.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **36**, n°. 2, der zitting 1881—1882.)

[14. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het hierbij gevoegd wetsontwerp tot verdedig ing der rivierdijken in geval van ijsgang en hoog opperwater, werd door den ambtsvoorganger van den ondergeteekende ingezonden, te gelijk met de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Commissie van Rapporteurs dd. 8 Juli 1881 over het wetsontwerp, dat bij Koninklijke boodschap van den 9den April 1881 aan de vorige Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging werd aangeboden.

Bij de wederindiening van dit wetsontwerp meent de ondergeteekende zich voor de toelichting te mogen gedragen aan den inhoud van de memorie, welke met eene bijlage bij de eerste aanbieding van het wetsontwerp was gevoegd, en aan de met de vorige Tweede Kamer daarover gewisselde stukken.

Blijkens het Eindverslag in de zitting der Tweede Kamer van 17 November 1882 uitgebracht, achtte de Commissie van Rapporteurs de openbare beraadslaging over het wetsontwerp door de gewisselde schrifturen voldoende voorbereid, vond evenwel de meerderheid dier Commissie het, met het oog op de vragen van bevoegdheid, die zich bij dit wetsontwerp voordoen, raadzaam dat het niet in beraadslaging gebracht werd dan in verband met de andere wetsontwerpen betreffende het bestuur van en het oppertoezicht over den waterstaat, waaromtrent het antwoord der Regeering op het Voorloopig Verslag werd verbeid.

Met betrekking tot deze opmerking zij herinnerd aan het medegedeelde voornemen der Regeering om de onderwerpen in evengemelde wetsvoordrachten geregeld in één wetsontwerp met de regeling van het *bijzonder* bestuur van den waterstaat samen te vatten, en aan hare verklaring in de openingsrede van 15 September jl., dat een wetsontwerp van dien aard vermoedelijk eerlang de Kamer zal kunnen bereiken.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[**15**. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet betreffende de begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **3**, n°. 2, der zitting 1884—1885.)

[**15**. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het hierbij gevoegd wetsontwerp tot wijziging van de begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen voor 1883 werd bij Koninklijke boodschap van den 3den October jl. aan de vorige Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden.

Bij de wederindiening van dit wetsontwerp meent de ondergeteekende zich voor de toelichting te mogen gedragen aan den inhoud van de memorie, welke bij dit wetsontwerp bij de eerste aanbieding was gevoegd.

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

[15. 3.]

NOTA VAN SCHRIJF- EN DRUKFEILEN,

in de stukken gedrukt onder n°. **3** der zitting 1884–1885.

Ontwerp van wet n°. 2.

Bladz. 2, kolom 2, 3den regel van de slotbepaling, staat: » wie"; lees: » wien".

Memorie van Toelichting n°. 3.

Bladz. 3, kolom 1, 3den regel van onderen, staat: » goederonverkeer"; lees: » goederenverkeer".

Bijlage van de Memorie van Toelichting n°. 4.

Bladz. 5, kolom 1, Lijn Amersfoort-Nijmegen, 5den regel, staat: » den minne" lees: » der minne".

Uitgewerkte en toelichtende staat n°. 5.

Bladz. 2, art. 1, 1sten regel, staat: » jaarwedden"; lees: » Jaarwedde".

Bladz. 2, art. 1, 2den regel, staat: » jaarwedden en toelagen"; lees: » jaarwedde en toelagen".

Bladz. 2, onder f 5000, in de 4de kolom, ontbreekt eene afscheidingslijn.

Bladz. 7, art. 12, in kolom per artikel moet f 50000,00 gelezen worden, achter Hoofdgebouw en Bijgebouwen.

Bladz. 7, kolom Toelichtingen, sub (10), 3den regel, staat: » f 3054,80"; lees: » f 3054,82".

Bladz. 8, 2de kolom, 1sten regel van onderen, staat: » a"; lees: » a^1".

Bladz. 10, 2de kolom, regel 5, 4, 3 en 1 van onderen, staat: » a, b, c en d"; lees: » a^1, b^1, c^1 en d^1".

Bladz. 11, kolom Toelichtingen, sub (12), 5den regel, staat: » afrid"; lees: » afrit".

Bladz. 12, 2de kolom, regel 7, 6, 5, 3, 2, 1, van onderen, staat: » a, b, c, d, e, f"; lees: a^1, b^1, c^1, d^1, e^1, f^1".

Bladz. 16, 3de kolom, regel 2 van onderen, staat: » voor"; lees: » over".

Bladz. 17, kolom per onderdeel, het eerste getal, staat: » f 90400,00"; lees: » f 96400,00".

Bijlaag tot de Memorie van Toelichting n°. 6.

Bladz. 1, Arnhem-Zutphen. Totaal opbrengst staat: » f 49 396,73"; lees: » f 49 406,73".

Betaald, staat: » f 49 396,73"; lees: » f 49 406,73".

Gemiddelde opbrengst, staat: » f 2243,62"; lees: » f 2244,07".

Bladz. 1, Deventer-Zwolle, kolom A voor Deventer, staat: » 4"; lees: » 24".

Kolom A., voor Totaal, staat: » 93"; lees: » 73"; kolom gemiddelde opbrengst, staat: » f 1520,11"; lees: » f 1542,24".

Bladz. 2, Zwolle-Meppel, 1ste kolom, staat: » Nieuwleuzen"; lees: » Nieuw-Leusen".

Bladz. 4, Zutphen-Duitsche grens. In kolom 5 en 6, staat voor Markelo: » 723,00 en 611,57"; lees: » 723,75 en 612,20⁵".

Bladz. 5, Maastricht-Roermond, kolom opbrengst, beide laatste getallen, staat: » f 70000,99"; lees: voor beide: » f 70001,89". Totaal gemiddelde opbrengst, staat: » f 1219,96"; lees: » f 1219,97".

Bladz. 5, Venlo-Helmond. In kolom H. staat voor Deurne: » " lees: » 17".

Bladz 6, Helmond-Tilburg, kolom C., voor totaal, staat: »40"; lees: »86". Totaal gemiddelde opbrengst, staat: » f 989.00"; lees: » f 988.76".

Bladz. 6, Roosendaal-Woensdrecht, Wouw, voor opbrengst, staat: » f 2805,27"; lees: » f 2805,37".

Bladz. 6, Woensdrecht-Goes, kolom H., voor totaal, staat: » 9" lees: » 6".

Bladz. 7, Goes-Vlissingen, Arnemuiden, beide laatste kolommen, staat: » f 714,00 en f 420,34⁵"; lees: » f 719,00 en f 423,29".

In kolom C., voor totaal, staat: » "; lees: » 00".

Bladz. 9, Amsterdam-Alkmaar, kolom H., totaal, staat: » 6"; lees: » 7"; kolom opbrengst, regel 3, staat: » 1400,82"; lees: » 1400,02".

laatste kolom, totaal, staat: »8343,05"; lees: »7278,53."

Bladz. 11. Verzameling. Arnhem-Zutphen. In beide laatste kolommen staat: » f 49 396,73 en f 2 243,62"; lees: » f 49 406,73 en f 2 244,07".

Deventer-Zwolle. Kolom A., staat: » 93"; lees: » 73".

In de laatste kolom staat: »f 1 520,11"; lees: »f 1 542,24".

Maastricht-Roermond. In beide laatste kolommen staat: » f 70 000,99 en f 1 219,96"; lees: » f 70 001,89 en » f 1 219,97".

Helmond-Tilburg. In kolom C., staat: » 40"; lees: »86".

In de laatste kolom staat: » f 989,00"; lees: » f 988,76".

Goes-Vlissingen. In kolom C. staat: » »"; lees: » 00".

Woensdrecht-Goes. In kolom C. staat: »09"; lees: »89".

Amsterdam-Alkmaar. In kolom H. staat: »6"; lees: »7".

In kolom C. staat: » 66"; lees: » 66⁵".

In de laatste kolom staat: » f 8 343,05"; lees: »f 7 278,53".

Voor totalen staan in de vier laatste kolommen 10–22⁵, » f 905 282,53⁵ en » f 1 785,20"; lees: » 91–49, f 905 293,43⁵ en f 1 782,37".

Voor »blijft" staat: » f 91 340,40⁵"; lees: » f 91 351,30⁵".

Bijlage van de Memorie van Toelichting n°. 7.

Bladz. 7, kolom 1, regel 7 van boven staat: » 33 410,32"; lees: » 33 470,32.

Bladz. 7, kolom 7, regel 11 van boven staat: » 1. 23. 13"; lees: » 1. 23. 03".

Bladz. 9, kolom 1, regel 14 van boven, staat: 535 015,25⁵; lees: 535 015,23⁵.

Bladz. 10, kolom 8, regel 3 van onderen, staat: 30; lees: 20.

Bladz. 11, kolom 3, regel 9 van boven, staat: 58 971,55; lees: 58 961,55.

Bladz. 13, kolom 3, regel 10 van onderen, staat: 76 496,83; lees: 76 469,83.

Bladz. 14, kolom 5, regel 4 van onderen, staat: 33; lees: 73.

Bladz. 17, kolom 3, regel 8 van onderen, staat: 914 466,64, lees: 926 263,81⁵.

Bladz. 18, kolom 3, regel 14 van boven, staat: 46; lees: 06.

Bladz. 19, kolom 7, regel 5 van onderen, staat sub (150): 0.70.23; lees: 0.70.07.

Bladz. 24, kolom 10, regel 16 van boven, staat: 96; lees: 69.

Bladz. 26, kolom 7, regel 5 van onderen, staat: 89; lees: 39.

Bladz. 26, kolom 8, regel 7 van onderen, staat: 9; lees: 8.

Bladz. 31, kolom 3, regel 2 van onderen, staat: 17 933,23; lees: 17 934,23.

Bladz. 31, kolom 3, regel 1 van onderen, staat: 1 131 443,39; lees: 1 131 444,39.

Bladz. 32, kolom 8, regel 2 van onderen, staat: 129; lees: 159.

Bladz. 33, kolom 1, regel 1 van onderen, staat: 30 096 111,18; lees: 30 096 106,18⁵.

Bladz. 33, kolom 2, regel 8 van onderen, staat: 39 979,17; lees: 39 974,17.

Bladz. 33, kolom 2, regel 2 van onderen, staat: 155 136,43⁵; lees: 158 815,21⁵.

Bladz. 33, kolom 2, regel 1 van onderen, staat: 3 202 518,48; lees: 3 206 227,26.

Bladz. 33, kolom 3, regel 2 van onderen, staat: 1 127 735,61; lees: 1 131 444,39.

Bladz. 33, kolom 3, regel 1 van onderen, staat: 33 298 629,66; lees: 33 302 333,44⁵.

Bladz. 33, kolom 4, regel 1 van onderen, staat: 4492,23; lees: 4497,44.

Bladz. 33, kolom 6, regel 1 van onderen, staat: 4727,45; lees: 4727,98.

Staat aanwijzende het bedrag der uitgaven gedaan of vermoedelijk nog te doen over 1883, n°. 8.

Bladz. 5, kolom 3, regel 2 van onderen, staat: 21 986,47; lees: 21 986,67.

Bladz. 9, kolom 2, regel 3 van boven, staat: 80 028,44; lees: 80 028,24.

Bladz. 15, kolom 1, regel 1 van boven, staat: 1 233 483,68; lees: 1 233 488,68.

Staat kosten van aanleg. N°. 9.

Bladz. 4, kolom 3, regel 2 van boven, staat: 128⁶⁰⁸; lees 127⁶⁰⁸.

Bladz. 4, kolom 5, regel 4 van boven, staat: 636,27⁵; lees: 636,67⁵.

Bladz. 9, kolom 14, regel 5 van boven, staat: 272 878,94⁵; lees: 272 878,92⁵.

Bladz. 9, kolom 14, regel 7 van boven, staat: 265 087,17; lees: 265 087,15.

Bladz. 9, kolom 11, regel 7 van boven, staat: 569 626,64⁵; lees: 569 626,66⁵.

Staat bedrag der baten. N°. 10.

Bladz. 10, kolom 5, regel 12 van onderen, staat: 316,18; lees: 5316,18.

Bladz. 11, kolom 8, regel 6 van onderen, staat: 599,57; lees: 590,57.

Bladz. 13, kolom 8, regel 8 van boven, staat: 41 264,20; lees: 42 264,20.

Bladz. 13, kolom 2, regel 5 van onderen, vervalt het getal 24,94.

Staat van concessiën. N°. 11.

Bladz. 1, kolom 1, regel 4 van onderen, staat: J. M. Montijn, lees: P. M. Montijn.

[15. 4.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het ontwerp van wet tot vaststelling der begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885, in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

§ 1. Bij de Commissie van Rapporteurs heeft het een punt van overweging uitgemaakt, of wel de noodige tijd zou voorhanden zijn om vóór het einde des jaars deze begrooting te behandelen met al de zorg die zij verdient. Eene overhaaste afdoening, waarbij de gewichtige belangen die het hier geldt wellicht niet naar behooren zouden kunnen worden besproken, kwam haar zeer ongewenscht voor. Zij meende daarom de vraag te moeten stellen, of de Regeering de behandeling dezer begrooting vóór den aanvang van het volgend dienstjaar volstrekt noodig achtte om de belangen van den dienst te verzekeren.

§ 2. Bij een deel der leden had het bevreemding verwekt, dat als bijdrage ter bestrijding der uitgaven voor den dienst van 1885 slechts 5 millioen wordt aangevraagd. Zij vreesden dat dit betrekkelijk laag cijfer van eene zekere neiging getuigde, om de voltooiing van het spoorwegnet niet al te zeer te bespoedigen en het oogenblik te vertragen, waarop voor het talrijk personeel, aan den bouw der spoorwegen verbonden, geen werk meer voorhanden zou zijn. Ook het geldelijk belang van den Staat scheen veeleer te vorderen, dat de ontworpen spoorwegen zoo spoedig doenlijk werden afgewerkt, ten einde te kunnen geraken tot ontslag van het personeel, en tevens, voegden sommige leden er bij, tot opheffing van het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

Daarentegen waren andere leden van oordeel, dat deze begrooting nog te hoog was opgedreven. Wel werd slechts 5 millioen aangevraagd, maar met het overschot van den dienst van 1884 zou er toch minstens 10 millioen beschikbaar zijn. Trouwens telken jare werd het verschijnsel waargenomen, dat op de spoorwegbegrooting veel hooger sommen werden uitgetrokken dan konden verwerkt worden, en dat dientengevolge millioenen overbleven. Deze leden konden deze wijze van handelen niet goedkeuren, en meenden dat een andere weg moest worden ingeslagen en nauwkeuriger moest worden opgegeven, hoeveel in het volgend jaar kon worden verwerkt: alsdan zou deze begrooting, evenals de ten vorigen jare ingediende, ongetwijfeld voor aanmerkelijke vermindering vatbaar blijken. Ook behoorde men den spoorwegbouw langzamer dan tot dusver voort te zetten, ten einde het daarbij werkzame personeel niet opeens te behoeven te ontslaan, maar geleidelijk te kunnen verminderen. Eene andere gedragslijn zou allicht tot sterken aandrang op den aanleg van nieuwe spoorwegen of stoomtramwegen van Staatswege leiden. In 1885 kon de uitvoering van den spoorweg van Rotterdam naar den Hoek van Holland — waaromtrent wellicht zelfs wijziging der wet tot aanleg van Staatsspoorwegen in overweging te nemen ware — in elk geval zeer goed achterwege blijven.

In antwoord op deze bedenkingen verklaarden verscheidene leden het te betreuren, dat bij den aanleg van spoorwegen niet reeds vroeger een langzamer tred was gevolgd, doch thans, nu bijna alle spoorwegen in aanleg zijn, den tijd verstreken te achten om nog den pas te vertragen. Immers werd eenmaal aan eene lijn gearbeid, zoo was het stellig nadeelig haar niet met bekwamen spoed voor exploitatie geschikt te maken. Ook scheen het, nu de meeste lijnen, in de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) opgenomen, hare voltooiing naderen, onbillijk alleen den spoorweg van Rotterdam naar den Hoek van Holland, die althans wat het gedeelte Schiedam-Maassluis betreft ruim zooveel verkeer beloofde als sommige andere der nieuwe spoorwegen, onuitgevoerd te laten.

In de Memorie van Antwoord betrekkelijk de spoorwegbegrooting voor 1884 werd door den Minister verklaard, dat ter voltooiing der spoorwegen volgens de wet van 1875 te bouwen, met hetgeen nog te doen was tot geheele uitvoering der wet van 1860, na 1884 nog een bedrag van ongeveer 11 millioen noodig geacht werd. Men vroeg of de Minister deze berekening handhaafde, of welk ander bedrag naar zijne schatting thans nog tot uitvoering der wet van 1875 zou worden gevorderd.

§ 3. Van verschillende zijden werd geklaagd over gebrek aan verstandig overleg en groote weelderigheid bij den spoorwegbouw. Bij de eene lijn waren de stations geruimen tijd vóór den weg gereed gekomen; bij de andere was de baan reeds ongeveer voltooid, voordat de stations zelfs nog waren aanbesteed. Om de lijn Groningen-Delfzijl in exploitatie te kunnen brengen, waren met overhaasting voorloopige stations gebouwd. Doch ook bij die hulpinrichtingen was de gewenschte eenvoud niet overal betracht. Enkele leden meenden zelfs te weten, dat een der voorloopige stationsgebouwen langs die lijn niet minder dan f 15 000 gekost had, terwijl de plaatsing van een definitief gebouw thans voor f 20 000 was aanbesteed. Met name ook het nieuwe hoofdstationsgebouw te Amsterdam was, naar men meende, veel kostbaarder geweest dan gevorderd werd; zoo was een ontwerp tot overkapping met drie bogen voor het tegenwoordige plan met één boog ter zijde gelegd, ofschoon het 3 ton minder zou gekost hebben. Vele nieuwe stations onderscheidden zich door overdreven ruime inrichting; bij een aantal kleinere stations waren bijvoorbeeld veeladingen aangebracht, die zelden of nooit gebruikt werden. Wel werd hiertegen opgemerkt dat het niet onvoorwaardelijk scheen af te keuren, wanneer reeds dadelijk op toekomstige uitbreiding van vervoer gerekend werd. Maar het wederantwoord luidde dat het daartoe voldoende was het noodige terrein voor latere uitbreiding der stations te reserveeren, doch niet noodig voorkwam deze dadelijk op al te weelderigen voet, buiten verhouding tot de eischen van het verkeer, in te richten.

§ 4. Men meende zich te moeten beklagen over het buitengewoon groot aantal schrijf- en drukfeilen, in de stukken dezer begrooting ook ditmaal weder voorkomende. Enkele onnauwkeurigheden van dien aard waren verschoonbaar; maar eene nota van schrijf- en drukfeilen van 3 à 4 bladzijden, als thans is moeten worden overgelegd, deed toch ernstig verlangen naar zorgvuldiger bewerking.

Artikel 1.

EERSTE AFDEELING.

Art. 1. Hoewel verschillende werken hun einde beginnen te naderen, is dit artikel nog slechts f 6900 lager dan ten vorigen jare geraamd. Intusschen meende men dat de tijd gekomen was, om een aanvang te maken met eene afdoende inkrimping van personeel, en dat daarvan op deze begrooting behoorde te blijken. Met name diende het aantal ingenieurs en opzichters te worden verminderd. Twee jaren geleden werd gerekend op 9 opzichters 1ste klasse met een traktement van f 2000; verleden jaar was hun getal tot 15, thans is het tot 19 geklommen. Naar het schijnt, wordt de bezoldiging dezer beambten om de twee jaren verhoogd; het natuurlijk gevolg eener voor hunne betrekking zoo ruime bezoldiging is, dat zij zich wel wachten om een anderen werkkring te zoeken. Men zag hierin veeleer persoonlijk gunstbetoon dan bevordering van 's lands belangen.

Kan de post van f 5000 voor bevordering van personeel ook thans nog niet gemist worden?

Art. 3. Kan deze post, die uit twee verschillende be-

standdeelen schijnt te bestaan, niet gesplitst worden? En wat wordt onder » kosten van veldwerk " begrepen?

Art. 8. De vraag werd gedaan, wanneer de brug bij Baanhoek vermoedelijk gereed zal zijn.

Art. 11. Kan de Minister reeds iets mededeelen omtrent de voorwaarden, waarop hij zich voorstelt dat de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij voor hare eigen lijnen tot het gebruik van de definitieve stationsinrichtingen te Amsterdam zal kunnen worden toegelaten?

Ofschoon de aanbesteding der overkapping op het stationsemplacement te Amsterdam reeds eenigen tijd geleden heeft plaats gehad, is naar men meende met de uitvoering van dit werk nog geen aanvang gemaakt. Men vroeg, waaraan deze vertraging te wijten was.

Art. 12. Het bestaande hulpstationsgebouw te Nijmegen voldoet nu reeds slechts gebrekkig aan de behoeften van het verkeer, en zal nog minder voldoende worden, wanneer de lijn Amersfoort-Nijmegen gereed komt. Nu de Minister voor dit station alleen gelden aanvraagt voor den bouw eener locomotievenbergplaats, laat het zich aanzien dat na de voltooiing der gemelde lijn nog geruime tijd zal moeten verloopen, alvorens het definitieve hoofdgebouw met bijgebouwen in gebruik gesteld zal kunnen worden. Met het oog op de ernstige bezwaren, die hiervan te vreezen zijn, werd door verscheidene leden op bespoediging van de uitvoering der definitieve stationsgebouwen aangedrongen. In de bijlage der Memorie van Toelichting wordt medegedeeld, dat het voornemen bestaat daartoe eerst in het jaar 1886 over te gaan, daar die uitvoering »bij gebrek aan beschikbare gelden in dit jaar moest verdaagd worden". Men kon dit motief niet als ernstig gemeend beschouwen, en vroeg of het uitstel van den bouw niet veeleer daaraan moest geweten worden, dat omtrent de exploitatie der lijn Amerfoorts-Nijmegen nog geen beslissing is genomen.

Van andere zijde werd opgemerkt, dat de min gunstige toestand van 's Rijks financiën op dit oogenblik wel aanleiding kon geven, om de stichting van een definitief hoofdstationsgebouw te Nijmegen nog uit te stellen. Intusschen zoude men gaarne vernemen, of de Minister gereed is met een volledig ontwerp voor al de gebouwen, die op het stationsemplacement aldaar moeten worden opgetrokken. Men zou het afkeuren, indien hier of daar zonder verband met een dergelijk volledig plan gebouwen werden opgericht, die later konden blijken misplaatst te zijn, en drong er op aan, dat geene partieele aanbestedingen zouden plaats hebben, maar ieder gebouw, in het bijzonder het hoofdgebouw, als een afgerond geheel en in eens zou worden aanbesteed. Dat daarbij aan de eischen van degelijkheid en hechtheid niet mocht worden te kort gedaan, sprak vanzelf; maar evenzeer behoorde elke bovenmatige weelde te worden vermeden.

Art. 14. Zijn de verzakkingen op het baanvak van de Merwede tot Gorinchem thans reeds geheel tot rust gekomen? En wanneer zal de lijn Dordrecht-Gorinchem ter exploitatie kunnen worden overgegeven?

Art. 15. Blijkens de Memorie van Toelichting is de onteigening voor de lijn Amersfoort-Nijmegen afgeloopen, met uitzondering van enkele perceelen bij Amersfoort. Naar men meende zijn de benoodigde perceelen in der minne verkregen, met uitzondering van een tweetal, tot gerechtelijke onteigening waarvan thans processen aanhangig zijn. Daar de onteigeningswet voor dezen spoorweg den datum draagt van 8 Mei 1878, zoo bleek hieruit dat met de onteigening zeer weinig voortgang is gemaakt. Hangende de bedoelde procedures, heeft de aannemer het werk moeten staken. Men betreurde dit te meer, omdat grootere voortvarendheid in deze zoowel de belangen van het Rijk zou hebben bevorderd, als die van den werkman in verband met de heerschende schaarschte van werk; later zal voor de niet onaanzienlijke grondverplaatsing, die vooral in den omtrek van Amersfoort moet plaats hebben, een veel hooger prijs moeten worden besteed dan waarvoor zij op dit oogenblik zou kunnen geschieden. Wanneer rekent de Minister thans, dat deze lijn voor het verkeer zal kunnen worden opengesteld?

Voorts zoude men er prijs op stellen te vernemen, of omtrent de exploitatie van dezen spoorweg eene spoedige beslissing te wachten is. Was men wel ingelicht, dan zou de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij, voor het geval dat haar de exploitatie gegund werd, hebben aangeboden om op het baanvak Kesteren—Valburg op eigen kosten een tweede spoor aan te leggen. Men wenschte te vernemen of dit juist was, alsmede of de Minister nog vasthield aan zijn denkbeeld, om de beslissing over de exploitatie dezer lijn vast te knoopen aan de oplossing der vraag, hoe aan de Exploitatie-maatschappij eene verbinding met de hoofdstad kon worden verschaft. In elk geval vertrouwde men, dat de Minister ten deze zou handelen in overeenstemming met den wensch, door de vorige Kamer uitgesproken.

Eindelijk vroeg men of het juist was, dat het bestek en de plannen voor de stationsgebouwen te Amersfoort, die voor de nieuwe lijn zullen vereischt worden, wel aan de Centraalspoorwegmaatschappij, maar niet aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij ten fine van consideratie en advies zouden zijn toegezonden. In geen geval mocht, meende men, de oplossing van het vraagstuk omtrent de exploitatie van dezen spoorweg door de plaatsing van het station te Amersfoort worden gepraejudicieerd.

Art. 16. Volgens de Memorie van Toelichting worden op de sectie Hoorn—Enkhuizen de werkzaamheden geregeld voortgezet. Verscheidene leden meenden echter, dat ook hier gebrek aan voortvarendheid viel op te merken. De weg is gereed, maar niet het stationsemplacement te Enkhuizen, waarvoor het terrein moet worden opgehoogd met uit de haven te baggeren zand; men weet het aan te late aanbesteding van dit werk, dat de lijn nog niet in exploitatie kan gebracht worden.

Art. 20. De opmerking werd gemaakt, dat almede aan deze lijn slechts langzaam wordt voortgewerkt. Men vroeg, of het ingetrokken plan tot uitbreiding van het station te 's Hertogenbosch spoedig door een ander zal worden vervangen.

Intusschen heeft voor den bouw der spoorwegbrug over de Donge bij Geertruidenberg de aanbesteding plaats gehad. De wensch werd geuit, dat na voltooiing van dit werk zou worden overgegaan tot de exploitatie van het baanvak Zwaluwe-Waalwijk met licht materieel, evenals geschiedt langs de lijn Sneek-Leeuwarden, alsmede tusschen Nijmegen en Zutphen.

Onlangs is in de nabijheid van 's Hertogenbosch een nieuwe parallel-straatweg aangelegd ter wegneming van het ongerief, dat het gewoon verkeer in de richting naar Eindhoven van het spoorwegverkeer naar Boxtel en Tilburg ondervond. De vraag werd gedaan of de bestaande parallelstraatweg, waarlangs de stoomtramweg loopt, onvoldoende was, en of van Rijkswege in de kosten van dien weg, die wegens de vereischte ophooging niet onbelangrijk zullen geweest zijn, is bijgedragen.

TWEEDE AFDEELING.

De inkomsten uit de Staatsspoorwegen dreigen op den duur door de uitgaven voor uitbreiding van bestaande lijnen te worden verslonden. Men meende den Minister te moeten aanbevelen, om in deze met de noodige spaarzaamheid te werk te gaan, en niet dan daar, waar uitbreidingswerken inderdaad noodzakelijk zijn, aan de wenschen der Exploitatie-maatschappij ten deze gevolg te geven.

Art. 22. Voor uitbreiding der werkplaatsen te Zwolle werd op de begrooting voor het loopende jaar f 150 000 toegestaan, en wordt thans weder f 180 000 aangevraagd. Men vroeg welken omvang dit werk heeft, en hoeveel het in zijn geheel zal kosten.

Art. 23. Ook met betrekking tot de uitbreiding der werkplaatsen te Tilburg werd gevraagd, van welken omvang dit werk zal zijn en op welk bedrag de uitvoering

daarvan in het geheel begroot wordt. Tevens wenschte men te vernemen, of door de uitbreiding dezer werkplaatsen geen terrein zal worden ingenomen, dat voor de uitbreiding der stationsgebouwen zou moeten worden gereserveerd, en of derhalve laatstgenoemd werk, hetwelk zeer noodig is doch door gemis aan overeenstemming met den Grand Central Belge wordt opgehouden, niet door de thans voorgenomen werken zal worden belemmerd.

Art. 24. In verband met de verwerping door de vorige Kamer van een ontwerp van wet tot onteigening voor de uitbreiding van het station Roosendaal had het bevreemding verwekt, dat thans zonder eenige verdere toelichting »voor de uitbreiding van het station Roosendaal en voor dienstwoningen aan de halte Vlake" eene som van f 320 000 wordt aangevraagd. Men vroeg, of na het bedoelde votum een minder kostbaar plan ontworpen was dan het vroegere, dat op de aanzienlijke som van f 900 000 geschat werd; welk gedeelte der thans aangevraagde som voor het station Roosendaal bestemd was; op welk bedrag het geheele werk begroot werd; eindelijk, of wellicht geene onteigeningswet meer noodig was, omdat het benoodigde terrein bereids in der minne was verkregen.

DERDE AFDEELING.

Art. 26. Bestaat er uitzicht, dat deze post na de oplevering der in 1884 aanbestede werken in het vervolg tot een lager bedrag zal kunnen worden uitgetrokken?

VIERDE AFDEELING.

Art. 28. De vraag werd gedaan, of voor de uitbreiding van het hoofdgebouw op het station Zevenbergen reeds een ontwerp gereed is. De toestand aldaar vereischt, naar men meende, dringend voorziening.

Art. 29. Wat staat nog aan de afrekening, bij art. 16 der overeenkomst met België van 31 October 1879 bedoeld, in den weg? Laat het zich aanzien, dat zij spoedig zal kunnen plaats hebben? Men wenschte daaromtrent eenige inlichting te ontvangen, en hoopte dat de Regeering zich zou beijveren om de onderhandelingen over deze zaak zoo spoedig mogelijk ten einde te brengen, zoodat deze rentepost van de begrooting zou kunnen verdwijnen.

Vastgesteld den 17den December 1884.

GODIN DE BEAUFORT.
BAHLMANN.
VAN DER FELTZ.
A. VAN DEDEM.
VAN DER SLEYDEN.

[15. 5.]

MEMORIE VAN ANTWOORD.

(Ingezonden bij brief van 18 December 1884.)

§ 1. De Regeering stelt er hoogen prijs op dat deze begrooting nog in dit jaar worde behandeld. Werd die behandeling uitgesteld, dan is het waarschijnlijk dat de vertraagde bekrachtiging tot zeer groote, bijna onoverkomelijke moeilijkheden zou leiden, daar het onmogelijk is de uit deze begrooting te doene betalingen gedurende drie maanden te schorsen.

Overwegend bezwaar tegen bespoedigde behandeling schijnt niet te bestaan, daar toch alle gewichtige belangen, waarover de leden der Kamer mochten willen beraadslagen, bij de behandeling van hoofdstuk IX ter sprake kunnen gebracht worden, voor zooverre men mocht meenen dat daartoe thans geen genoegzame tijd beschikbaar is.

§ 2. Bij het ontwerpen van de begrooting wordt uitsluitend gelet op de mogelijkheid om de werken, waarvoor gelden aangevraagd worden, in den loop van het dienstjaar tot stand te brengen, zulks in verband met het streven om met bekwamen spoed uitvoering te geven aan de wetten, waarbij de aanleg der Staatsspoorwegen is bevolen.

Wordt over de geraamde bedragen niet, of niet ten volle beschikt, dan is dit het gevolg van omstandigheden, die bij het ontwerpen redelijkerwijze niet konden worden voorzien.

De ondergeteekende stemt in met het gevoelen van de leden, die meenen dat het geldelijk belang van den Staat bespoedigde voltooiing der werken medebrengt. Hij is voorts van meening dat uitstel van den aanleg van den spoorweg van Rotterdam naar den Hoek van Holland zou zijn in strijd met de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) en dat wijziging van deze wet, met dat doel, eene onbillijkheid zou zijn ten aanzien van de betrokken landstreek, waar met verlangen naar den aanvang der werkzaamheden wordt uitgezien.

Dat voor het dienstjaar 1885 slechts 5 millioen gulden als bijdrage wordt aangevraagd, behoeft geen zorg te baren, daar, gelijk ook in het Verslag is opgemerkt, het batig slot van vorige dienstjaren mede 5 millioen oplevert en dus over 10 millioen zal kunnen beschikt worden, welk bedrag voldoende, maar ook noodig, wordt geacht.

De ondergeteekende meent het cijfer van elf millioen in de Memorie van Beantwoording betreffende de begrooting voor 1884 genoemd, voor de bijdrage uit de schatkist, tot voltooiing van de Staatsspoorwegen te verstrekken, te kunnen handhaven.

§ 3. Dat gebrek aan verstandig overleg en groote weelderigheid bij den spoorwegbouw zou bestaan kan niet wel worden toegegeven.

Waar, wat de laatste betreft, wordt gewezen op de tijdelijke inrichtingen voor de stations der lijn Groningen-Delfzijl, kan worden medegedeeld dat deze inrichtingen bestonden, behalve eenige werken van ondergeschikt belang uit 6 hoofdgebouwen, 6 perrons, 6 retirade-gebouwen, 3 brugwachterswoningen, 5 wachthuizen en 1 locomotievenloods, welke te zamen hebben gekost f 34 300, terwijl de definitieve gebouwen, met inbegrip van 20 enkele en 3 dubbele wachterswoningen zijn aangenomen voor f 629 000.

Mocht men voor de vergelijking tusschen tijdelijke en definitieve gebouwen het oog hebben gehad op de hoofdgebouwen te Delfzijl en te Appingedam, zoo zij opgemerkt, dat de kosten van de definitieve gebouwen voor het eerste op f 95 000, voor het tweede op f 56 000 en de tijdelijke gebouwen op elk dezer stations op f 9500 zijn te stellen.

Ook de overkapping van het stationsterrein te Amsterdam kan niet wel als een bewijs van weelderigheid strekken.

De overkapping in één boog moest, afgescheiden van de kosten, worden gekozen, daar het ontwerp met drie bogen, als strijdig met de belangen der exploitatie, niet voor uitvoering in aanmerking kon komen.

Het zou namelijk onmogelijk geweest zijn de fundeeringen voor de kolommen te maken tusschen de sporen, waarover gestadig treinen zullen loopen.

Dat de nieuwe stations te ruim worden aangelegd of ingericht, kan niet worden toegegeven. De eischen voor het spoorwegverkeer zijn thans hooger dan in 1860, en de toen bekrompen aanleg van vele stations is de oorzaak van de vele en kostbare uitbreidingen, waartoe thans moet worden overgegaan.

Op een welingericht station mag geen veelading ontbreken; die inrichtingen worden ook in het militair belang van het Rijk gevorderd.

§ 4. Het groot aantal schrijf- en drukfeilen in de stukken dezer begrooting is hoofdzakelijk toe te schrijven aan den spoed, waarmede die bescheiden moesten worden samengesteld.

Gaarne geeft de ondergeteekende de verzekering, dat voorzooveel mogelijk voor zorgvuldige bewerking wordt gewaakt.

Artikel 1.

EERSTE AFDEELING.

Art. 1. Het geheele personeel der Staatsspoorwegen waaronder ook dat werkzaam bij de afdeeling Waterstaat B, bestond volgens de begrooting voor 1884 uit 140 en volgens die voor 1885 uit 135 personen. Er heeft dus inkrimping plaats, en er had voor 1884 reeds inkrimping plaats gehad.

Het bedrag voor de jaarwedde van het personeel is sedert de begrooting voor 1883 met ruim f 23 000 verminderd.

Er is reeds bij eene vorige gelegenheid medegedeeld waarom aan ambtenaren die lang in 's Rijks dienst zijn en wie een spoedig ontslag voor de deur staat ook nu nog eene geringe verhooging van bezoldiging wordt toegekend. De kosten der levensbehoeften zijn sedert 1860, toen de bezoldigingen der ambtenaren werden vastgesteld, belangrijk verhoogd, en daarom is het maximum der bezoldiging voor opzichters, dat in 1860 op f 1800 werd bepaald, door den Koning, op voordracht van den vorigen Minister, verhoogd tot f 2000.

Er is geen vaste regel voor de verhooging der bezoldiging. Aan ondergeschikte ambtenaren die hun plicht doen wordt echter zoo mogelijk om de twee jaren, eene kleine verhooging van bezoldiging toegekend.

De post van f 5000 kan niet van de begrooting verdwijnen. Kan die gemist worden, dan zal er geen gebruik van gemaakt worden, maar de mogelijkheid om in noodige verhooging van uitgaven voor personeel te voorzien, dient te blijven.

Art. 3. Voor splitsing van dezen post bestaat geen grond, dewijl hij uit gelijksoortige bestanddeelen is samengesteld. De kosten van veldwerk zijn schadeloosstellingen aan de opzichters, voor de dagen waarop zij voor het doen van opmetingen buiten hunne standplaats moeten werkzaam zijn. Zij genieten dan geene verblijfkosten. Bij de onmogelijkheid om de bedragen juist te ramen zou, bij splitsing van het artikel, het gezamenlijk bedrag van de beide deelen hooger moeten gesteld worden dan nu is uitgetrokken.

Art. 8. De brug bij Baanhoek zal vermoedelijk in den loop van den zomer 1885 gereed komen.

Art. 11. De voorwaarden waarop de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij voor hare eigen lijnen van de definitieve stationsinrichtingen te Amsterdam zal gebruik maken, zijn sedert 1870 geregeld.

Met de uitvoering van de kap is dadelijk na de goedkeuring der aanbesteding begonnen. Het eerste wat daartoe noodig was, is het maken van detailteekeningen en van ijzer. Met beide is men druk bezig.

Art. 12. Er is geene andere reden waarom niet nu met de uitvoering van het definitieve hoofdgebouw op het station te Nijmegen wordt aangevangen, dan dat het niet

noodig scheen de begrooting met eene uitgave te belasten voor een werk waarvan het voorloopig achterwege blijven tot geen groot bezwaar leidt.

Het station te Nijmegen is gereed. Wat bedoeld wordt met de vraag of de Minister gereed is met een volledig plan, is niet duidelijk. Toen het plan, waarnaar het station gebouwd is, werd vastgesteld, is ook vastgesteld de plaats voor het hoofdgebouw. Er bestaat dus tusschen de plaats van dat hoofdgebouw en het stations-emplacement verband, evenals tusschen dit en de plaats van eventueel noodige uitbreidingswerken, zooals de thans te maken locomotievenbergplaats.

Art. 14. De baan tusschen de Merwede en Gorinchem blijft zakken en zal dit nog wel jaren doen. Plotselinge verzakkingen die de opening van den weg voor het publiek verkeer zouden kunnen doen vertragen, zijn in den laatsten tijd op dit gedeelte niet voorgekomen. Minder gelukkig is wat dat betreft de toestand op het gedeelte Dordrecht-Merwede, waar niet onbelangrijke verzakkingen voorgekomen zijn, ofschoon niet van den omvang als vroeger, aan de andere zijde der rivier.

Er bestaat alle hoop dat de weg in den loop van den zomer ter exploitatie zal kunnen worden overgegeven.

Art. 15. Dat de onteigening voor den spoorweg Amersfoort-Nijmegen minder vlug van de hand is gegaan, zal niet worden ontkend. Behalve de vertraging ontstaande uit de bestaande wettelijke regeling der onteigening ten algemeenen nutte, heeft daartoe bijgedragen de omstandigheid, dat toen de wet van 8 Mei 1878 (*Staatsblad* n°. 51) tot stand was gekomen, men niet gereed was met de keuze der wijze van aansluiting aan de bestaande spoorwegen. In 1883 is daaromtrent beslist in zoo verre dat de grens der in te nemen gronden kon worden vastgesteld en last gegeven tot onteigening. Thans zijn zes onteigeningsgedingen aanhangig.

Er bestaat gegrond vooruitzicht, dat de lijn in den aanvang van den aanstaanden zomer voor het gebruik gereed zal zijn.

Tusschen Kesteren en Valburg ligt reeds dubbel spoor.

De ondergeteekende verlangt spoedige beslissing omtrent de exploitatie van dezen spoorweg en heeft het noodige gedaan om daartoe te geraken.

Bij de bestaande samenstelling onzer groote spoorwegnetten blijft de ondergeteekende van gevoelen dat het wenschelijk is te achten dat de Exploitatie-maatschappij eene verbinding met de hoofdstad verkrijge.

Een ontwerp en bestek voor de stationsgebouwen te Amersfoort is nog niet gemaakt.

Art. 16. De meening der leden die gebrek aan voortvarendheid bij de uitvoering van de werken aan de lijn Hoorn-Enkhuizen opmerken, is ongegrond. In de Memorie van Antwoord behoorende bij de begrootingswet der Staatsspoorwegen voor 1884 is gezegd, waarom de havenwerken te Enkhuizen niet vroeger konden besteed worden. Zoodra dit mogelijk was, heeft het plaats gehad, en er wordt thans zeer krachtig aan gewerkt. Het stationsemplacement is een integreerend deel van de havenwerken, en kon dus niet afzonderlijk onderhanden genomen worden.

Art. 20. De geheele lijn van Zwaluwe tot Baardwijk met de doorlaatbruggen over den Baardwijkschen overlaat en het Bossche veld zijn besteed en behalve bij Geertruidenberg, waar eerst over de belangen der vestingwerken moest beslist zijn, bijna gereed. Te Geertruidenberg valt nog veel te doen, hoewel door de zeer gematigde eischen van de zijde van het Departement van Oorlog de aldaar uit te voeren werken zeker tot een minimum zijn teruggebracht.

Verder staat de richting in verband met de beslissing aangaande het station 's Hertogenbosch.

Eene oplossing aangaande dit station, voor zoover dit mogelijk is, aan alle gestelde eischen voldoende en tevens geringere uitgaaf vorderende, is nog niet gevonden

Wanneer de lijn van Zwaluwe tot Geertruidenberg voltooid is, kan de bestuurder der Exploitatie-maatschappij uitgenoodigd worden haar te exploiteeren, waartoe hij echter, zoolang de lijn niet tot Den Bosch gereed is, niet verplicht is.

De bezwaren aan den vroeger bestaanden parallelweg te 's Hertogenbosch voor het verkeer verbonden, kunnen als bekend worden ondersteld; zij waren sedert den aanleg van den stoomtramweg 's Bosch-Vught nog toegenomen. Om daarin te voorzien is van Rijkswege de Rijksweg 's Bosch-Tilburg door het fort St. Anthonie verlegd naar het eind van den parallelweg, waarvoor op art. 82 der Staatsbegrooting voor 1883, hoofdstuk IX, de gelden waren toegestaan.

TWEEDE AFDEELING.

Dat de betrekkelijk geringe inkomsten die de Staat trekt van de voor Staatsrekening aangelegde spoorwegen nog voor een groot deel geabsorbeerd worden door den aanleg van uitbreidingswerken, kan zeker minder aangenaam worden geacht. Toch is het te voorzien en in zekeren zin te hopen, dat dit nog eenigen tijd voort zal gaan. Vermeerderd trafiek maakt verruiming der inrichtingen noodig, en bij de eerstaangelegde spoorwegen is niet op een belangrijk verkeer gerekend; ook is aanleg van dubbel spoor gevolg van vermeerderd trafiek; wanneer de aanleg van uitbreidingswerken ophield noodig te zijn, zou dit een bewijs zijn van gebrek aan voortgang in handelsbeweging.

Intusschen deelt de ondergeteekende volkomen het gevoelen van de Kamer, dat uitbreidingswerken slechts moeten gemaakt worden wanneer de noodzakelijkheid gebleken is, en dat hierin de grootste spaarzaamheid moet worden betracht. Gaandeweg zal door uitbreiding waar de inrichtingen aanvankelijk te bekrompen worden, de behoefte aan meer uitbreiding verminderen, ofschoon nimmer geheel ophouden.

Art. 22. Voor de uitbreiding der werkplaatsen te Zwolle is een ontwerp opgemaakt, geraamd op ongeveer f 400 000. Er wordt onderzocht in hoever dit aanzienlijk bedrag voor vermindering vatbaar is. Het werk zal over twee dienstjaren uit te voeren zijn.

Het in 1883 uitgetrokken bedrag werd dus niet daarvoor besteed.

Art. 23. Voor eene gedeeltelijke uitbreiding van de werkplaats te Tilburg is een ontwerp opgemaakt, waarvan de kosten geraamd zijn op ongeveer f 123 000.

Deze uitbreiding blijft binnen de voor de werkplaats bestemde oppervlakte beperkt.

Latere uitbreiding kan noodzakelijk worden.

Art. 24. Voor de uitbreiding van het station Roosendaal is geen nieuw plan opgemaakt. Bij het opmaken der begrooting werd een bedrag uitgetrokken, ten einde, zoo in den loop van het jaar een plan mocht worden vastgesteld, voor de uitvoering gelden beschikbaar te hebben.

DERDE AFDEELING.

Art. 26. Deze post zal gaandeweg verminderen, doch zal ongetwijfeld nog gedurende eenige jaren op de begrooting voorkomen, of overgebracht moeten worden op die voor de afdeeling Waterstaat *A*.

VIERDE AFDEELING.

Art 28. Voor het vergrooten van de stations Zevenbergen en Oudenbosch is een ontwerp gereed. De besteding van dit werk kan spoedig worden tegemoetgezien.

Art. 29. De stukken betreffende de kosten verbonden aan de overname van den spoorweg van Antwerpen naar Rotterdam, zijn bij eene commissie van Belgische ambtenaren in onderzoek. Ook de Regeering hoopt dat deze zaak spoedig haar beslag zal kunnen krijgen.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[15. 6.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp tot vaststelling van de begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885, is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 19den December 1884.

GODIN DE BEAUFORT.
BAHLMANN.
VAN DER FELTZ.
A. VAN DEDEM.
VAN DER SLEYDEN.

[**16.** 1.

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet tot wijziging van de begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen over 1883.

De toelichtende memorie die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **81**, n°. 2, der zitting 1884—1885.)

[**16.** 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het hierbijgevoegd wetsontwerp tot wijziging van de begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen voor 1883 werd bij Koninklijke boodschap van den 3den October jl. aan de vorige Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden.

Bij de wederindiening van dit wetsontwerp meent de ondergeteekende zich voor de toelichting te mogen gedragen aan den inhoud van de memorie, welke bij dit wetsontwerp bij de eerste aanbieding was gevoegd.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[**16**. 3.]

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot wijziging van de begrooting voor den aanleg van Staatsspoorwegen over 1883 werd opheldering gevraagd, welke werken bekostigd zijn uit het bedrag van f 77 759,37^{5}, dat blijkens het slot der Memorie van Toelichting meer is besteed aan de uitbreiding van de spoorwegen van Zevenbergen naar de Belgische grens en van Roosendaal naar Breda, dan is opgegeven in de Memorie van Toelichting op het ontwerp der wet van 30 December 1883 (*Staatsblad* n°. 252). [Zitting 1883—1884. Gedrukte stukken n^{0}. **137**.] Immers in laatstbedoelde Memorie wordt reeds vermeld welk bedrag het maken van het tweede spoor gevorderd heeft. Destijds — 29 November 1883 — scheen nog geene behoefte aan de uitvoering van andere eenigszins belangrijke werken te bestaan, en thans reeds blijkt de bovengenoemde aanzienlijke som verwerkt te zijn. De opmerking werd hieraan vastgeknoopt, dat de redactie van de toelichting der voorgestelde vermindering aan duidelijkheid te wenschen overlaat.

A 152

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 4den December 1884.

KIELSTRA.
BAHLMANN.
VAN KERKWIJK.
DE VOS VAN STEENWIJK.
VAN DER SLEYDEN.

[17. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet tot verhooging van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1884.

De toelichtende memorie die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **84**, n°. 2, der zitting 1884—1885.)

[17. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het hierbij gevoegd wetsontwerp tot verhooging van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1884 werd bij Koninklijke boodschap van den 7den October jl. aan de vorige Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden.

Bij de wederindiening van dit wetsontwerp meent de ondergeteekende zich voor de toelichting te mogen gedragen aan den inhoud van de memorie, welke bij dit wetsontwerp bij de eerste aanbieding was gevoegd. Hij veroorlooft zich verder te wijzen op den zeer spoedvereischenden aard dezer voordracht.

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

[17. 3.]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het wetsontwerp tot verhooging van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1884, heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen en beschouwingen.

Verscheidene leden hadden er bezwaar tegen telkens en telkens weder subsidiën ten behoeve van tentoonstellingen toe te staan. Zij wilden niet ontkennen dat deze, met gepaste tusschenruimten, voor de ontwikkeling van verschillende takken van nijverheid nuttig kunnen zijn, maar zoo herhaaldelijk als in de laatste jaren tentoonstellingen gehouden worden, wegen de mogelijke en steeds onzekere voordeelen, die een fabrikant daaruit kan trekken, niet op tegen de groote opofferingen van tijd en geld, die hij zich moet getroosten. Men meende dan ook, dat althans bij deze gelegenheid van de zijde onzer industrie weinig lust tot deelneming te bespeuren was, zoodat zelfs op kosten van den Staat een agent rondreist om de industrieelen hier te lande tot deelneming op te wekken.

Ook zou men gaarne inzage bekomen van » de talrijke bij de Regeering ingekomen adressen, alle de strekking hebbende dat van Regeeringswege eene commissie in het leven worde geroepen, aan welke de belangen van de Nederlandsche inzenders zou kunnen worden toevertrouwd." (Memorie van Toelichting).

Volgens het oordeel derzelfde leden bestaat er voor den Staat allerminst bij den tegenwoordigen toestand der schatkist aanleiding om ten behoeve van elke tentoonstelling geldelijke bijdragen te verleenen. Bijzondere aandacht toch verdient de laatste volzin van de Memorie van Toelichting, volgens welke bedoelde uitgaaf gedekt zal worden uit *ter leen op te nemen* gelden. Deze leden betoogden, dat zulk eene handelwijze geheel onverantwoordelijk zou zijn, en dat, wanneer het geld niet uit de gewone inkomsten kan worden aangewezen, in elk geval van het toestaan van het subsidie behoort te worden afgezien. Ook keurde men het af dat door de Regeering voorbereidende stappen waren gedaan, alvorens de benoodigde gelden door de Wetgevende Macht waren toegestaan.

Het aangevraagde bedrag van f 150 000 kwam bovendien hoog voor. Naar men meende te weten, was door het Handelsmuseum het aanbod gedaan om de geheele zaak op zich te nemen tegen de uitkeering eener som van f 35 000, waarboven van Regeeringswege f 15 000 voor bijzondere onkosten waren geraamd. Waarom, zoo vroeg men, heeft de Regeering gemeend dit aanbod te moeten afwijzen? Wellicht zal nog bovendien het aangevraagde bedrag, zooals meer is geschied, ten slotte onvoldoende blijken; men vroeg althans of onder de f 20 000 voor het opstellen enz. der Rijksinzendingen ook de kosten voor de inzendingen uit de koloniën begrepen zijn. De Regeering had zich moeten bepalen tot het geheel of grootendeels betalen der noodige plaatsruimte en het benoemen van een commissaris, en het overige aan de inzenders zelve moeten overlaten. Ten onrechte vermeldt voorts de Memorie van Toelichting, dat de uitgaven voor de tentoonstelling te Parijs ongeveer f 250 000 bedroegen; uit bladz. 75 van het Verslag der Nederlandsche afdeeling blijkt, dat dit een bedrag van f 208 000 was. En ook tegenover de som van f 94 000, welke ten behoeve der tentoonstelling te Weenen benoodigd is geweest, scheen het thans aangevraagde crediet te groot.

Bovenstaande beschouwingen vonden bij andere leden bestrijding. Deze ontkenden, dat tentoonstellingen te veelvuldig zouden gehouden worden, en waren van oordeel dat het Rijk moet voortgaan, wanneer daartoe aanleiding bestaat, geldelijken steun te verleenen, ten einde aan fabrikanten het deelnemen aan tentoonstellingen mogelijk te maken. Thans vooral, nu eene tentoonstelling in het bevriende België gehouden wordt, dat zich bovendien zooveel aan die te Amsterdam had laten gelegen liggen, moet zooveel doenlijk bevorderd worden, dat onze nijverheid daar op waardige wijze vertegenwoordigd zij. Hierop werd evenwel geantwoord, dat het eigenbelang in dergelijke zaken den doorslag geeft; wanneer België zich te Amsterdam waardig had doen vertegenwoordigen, geschiedde zulks wel uit vriendschap voor zijne noordelijke naburen, maar ook omdat het daarin groot voordeel zag voor zijne industrieelen. Het belang van Nederland bij de Antwerpsche tentoonstelling is veel geringer.

Ook de voorstanders van een subsidie gaven intusschen uitdrukkelijk te kennen, dat zij een over twee jaren te verdeelen bedrag van f 150 000 als een maximum aangemerkt wilden zien, en niet genegen zouden zijn om later nog gelden toe te staan tot dekking van een eventueel tekort.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 4den December 1884.

KIELSTRA.

BAHLMANN.

VAN KERKWIJK.

DE VOS VAN STEENWIJK.

VAN DER SLEYDEN.

[18. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet tot wijziging en aanvulling der wet van 7 Maart 1852 (*Staatsblad* n°. 48) tot regeling der gemeenschap door electro-magnetische telegrafen, gewijzigd bij de wet van 3 December 1869 (*Staatsblad* n°. 200).

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **217**, n°. 7, der zitting 1883—1884.)

[18. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het hierbij gevoegd wetsontwerp tot wijziging en aanvulling der wet van 7 Maart 1852 (*Staatsblad* n°. 48) tot regeling der gemeenschap door electro-magnetische telegrafen, gewijzigd bij de wet van 3 December 1869 (*Staatsblad* n°. 200), werd door den ondergeteekende ingezonden te gelijk met de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Commissie van Rapporteurs over het wetsontwerp dat bij Koninklijke boodschap van den 25sten Mei jl. aan de vorige Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging werd aangeboden.

Bij de wederindiening van dit wetsontwerp meent de ondergeteekende zich voor de toelichting te mogen gedragen aan den inhoud van de memorie, welke bij de eerste indiening van het wetsontwerp was gevoegd, en aan de met de vorige Tweede Kamer daarover gewisselde stukken.

De in de Memorie van Beantwoording, dd. 26 Augustus jl., aangehaalde stukken gaan mede hierbij.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

B 135

[18. 3.]

(Gewijzigd ontwerp van wet.)

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het gewijzigd ontwerp van wet tot wijziging en aanvulling der wet van 7 Maart 1852 (*Staatsblad* n°. 48) tot regeling der gemeenschap door electromagnetische telegrafen, gewijzigd bij de wet van 3 December 1869 (*Staatsblad* n°. 200), heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen en beschouwingen.

§ 1. Algemeen verklaarde men, naar aanleiding van dit ontwerp van wet in geene wijdloopige beschouwingen te willen treden, maar zich hoofdzakelijk te bepalen tot verwijzing naar het Voorloopig Verslag, naar aanleiding van het eerst ingediend ontwerp in de zitting 1883/84 uitgebracht.

De bezwaren, in dat Verslag geopperd, achtte men door de aangebrachte wijzigingen geenszins weggenomen. Ofschoon de Minister in den aanhef der Memorie van Toelichting en bij art. 1 verklaart, dat het ontwerp niet ten doel heeft de wet van 7 Maart 1852 toepasselijk te maken op de telephoon, de electrische verlichting en alle verbindingen door middel van electriciteit, zoo meenden toch velen, dat het doel van dit wetsontwerp, zooals het aan den voet van bladz. 1 der eerste Memorie van Toelichting wordt medegedeeld, hoofdzakelijk is om de telephoon onder het bereik van de wet op de telegrafen te brengen. Dat telegraaf en telephoon, wat de wijze hunner werking betreft, op ééne lijn kunnen geplaatst worden, wilde men voorts tot op zekere hoogte toegeven, al wees men er op dat reeds het verschil in benaming — *vèrschrijver* en *vèrspreker* — schijnt aan te duiden, dat men hier met verschillende zaken te doen heeft. Doch de toepassing en inrichting van beide zijn zoo verschillend, dat vooral de bepalingen van artt. 3 en 4 der bestaande wet, geschreven voor de telegraaf, veel te ver reikende gevolgen zouden hebben, als zij van kracht verklaard worden voor de telephoon.

De verschillen tusschen de inrichting van telegrafie en telephonie zijn veelvuldig en belangrijk. In de bebouwde kommen der gemeenten b. v. wordt de telegraaflijn veelal onder den grond gelegd, de telephoonlijn daarentegen in den regel daarboven. Reeds daardoor veroorzaakt de telephoon meer last dan de telegraaf. Men zou dus wenschen, dat bepalingen werden gemaakt omtrent minima van hoogten, beneden welke de draden in de bebouwde kommen niet mochten gespannen worden. Deze minima zouden natuurlijk niet overal gelijk kunnen zijn. Daarenboven zijn de telephoongeleidingen in den regel veel talrijker dan die van de telegraaf en bevinden zij zich veel nader bij de plaatsen, waar de bewoners gewoonlijk verblijven, zoodat de last, die het gedruisch en het brandgevaar veroorzaken, bij de telephoon veel grooter is dan bij de telegraaf. Men dient daarom het toestaan van electrische geleidingen, die voor den telephoondienst bestemd zijn, in de bebouwde kommen met meer waarborgen voor den eigendom te omringen dan van geleidingen voor den telegraafdienst. Wel is waar verklaart de Minister op bladz. 2, regel 35 v. b., der Memorie van Beantwoording, dat de wet geene bevoegdheid geeft tot het plaatsen van steunblokken en draagijzers aan de daken en muren der gebouwen maar men merkte op dat, zoolang de wet bestaat, zulks door de directie van de Rijkstelegraaf is gedaan, welke zich daarbij voornamelijk grondde op art. 4 der wet van 1852. Evenmin kon men zich vereenigen met het gevoelen der Regeering — Memorie van Beantwoording, bladzz. 2 en 6 — dat een geheel afgesloten en met het huis één geheel vormende tuin, geacht wordt te behooren tot de in art. 153 der Grondwet beschermde woning. Men zou gaarne vernemen, op welk arrest van den Hoogen Raad deze zienswijze berust.

Op grond van het bovenstaande was men ook nu van meening, dat eene afzonderlijke regeling van de telephoon verreweg de voorkeur hadde verdiend boven de thans gevolgde wijze van handelen. Na het vonnis der rechtbank te Amsterdam van 27 November 1883, waarbij beslist is dat telephonen niet onder de wet op de telegrafen vallen, scheen eene dergelijke regeling dubbel noodig. Men vroeg, aan welke wet de Minister het recht ontleent om concessiën voor telephonen en voor electrische verlichting te geven en te weigeren, en daarin tevens voorwaarden op te nemen, die inbreuk maken op de rechten van derden. Concessiën, zooals die voor telephonen, uitgegaan van een Departement van algemeen bestuur, als vertegenwoordigende den Koning, bij wien volgens art. 54 der Grondwet de uitvoerende macht berust, kunnen geene bepaling van burgerlijk recht scheppen, te niet doen of wijzigen, dan voor zoover eene wet dit uitdrukkelijk bepaalt.

§ 2. Men wees er op, hoe de artt. 1 en 2 der wet van 1852 vooropstelden, dat van Staatswege telegraaflijnen zouden worden aangelegd, en vroeg, of nu ook de Staat tot het aanleggen van telephoonlijnen in de groote gemeenten zal overgaan. Dit is waarschijnlijk niet de bedoeling, en zou dan ook bijv. te Amsterdam, naast het spinneweb van lijnen der Bell-Telephon-Company, minder uitvoerbaar blijken. Maar wel betreurden sommigen het dat, terwijl de Staat den uit een geldelijk oogpunt nadeeligen telegraafdienst uitsluitend voor zich behoudt, hij het winstgevend verkeer door middel van de telephoon geheel in handen van particulieren laat en daaruit geen enkel financieel voordeel trekt. Bovendien schept de Staat zichzelf daarbij eene concurrentie, door het verleenen van concessiën tot den aanleg van telephoonlijnen tusschen verschillende gemeenten, zelfs nu en dan langs de Rijkstelegraafpalen. Zou het hieraan, zoo werd gevraagd, wellicht gedeeltelijk te wijten zijn dat de opbrengst der Rijkstelegraaf voor 1885 tot een bedrag van f 43 200 minder dan de raming voor 1884 wordt begroot?

§ 3. Het werd minder wenschelijk geacht om, zooals hier geschiedt, in de voorgestelde wijzigingen der wet van 1852 de nieuwe spelling te bezigen. Deze hadden, zooals ook in den regel plaats heeft, volgens dezelfde spelling als de wet, tot wier wijziging zij strekken, behooren geredigeerd te zijn.

Art. 4.

Dit artikel kwam aan eenigen minder wenschelijk voor, al was de daarin aangebrachte wijziging als eene verbetering te beschouwen, behalve in één opzicht. Bij het eerste wetsontwerp werd de hierbedoelde procedure geheel voor den kantonrechter gevoerd, met uitzondering van de schadevergoeding. Bij het gewijzigde ontwerp treedt eerst de gewone rechter op, dan de kantonrechter en eindelijk opnieuw de gewone rechter. Men vroeg: waarom de eerste vordering in deze ook niet aan den kantonrechter gelaten? Met het oog op de kosten scheen dit wenschelijk.

Bij dit artikel verklaart de Memorie van Beantwoording, dat men het recht niet heeft om boomen te snoeien als zij de telegraaf hinderen. Zoolang er Rijkstelegrafen bestaan, heeft het bestuur daarvan, vooral op grond van art. 4 der bestaande wet, zich echter het recht toegekend dit te doen. Wil men de telegraafgeleidingen, vooral langs de gewone wegen en kanalen, in bruikbaren toestand houden, dan is eene dergelijke bevoegdheid ook dringend noodzakelijk.

Indien het dus, zooals de Minister zegt, tot nogtoe ten onrechte is geschied, dan achtte men het hoog noodig, eene bepaling dienaangaande in de wet te maken.

Art. 5 *bis.* Indien het werkelijk de bedoeling is, om ook den overlast, die uit het plaatsen van telephoonpalen kan voortvloeien, zoo gering mogelijk te maken, dan behoort dit ook duidelijk uitgedrukt te worden, door achter het woord »grond" in den eersten regel te voegen de woorden: »of het huis".

De woorden »op wiens last" in den zesden regel schenen aanleiding tot moeilijkheid te kunnen geven. Wanneer timmerlieden op last van hun baas een draad hebben gespannen voor eene telephoonmaatschappij, behoort dan de baas te worden gesommeerd? Stel dat de man, of de maatschappij die het werk heeft gelast, is overleden of te gronde gegaan, zoodat er een nieuwe eigenaar van de telephoononderneming gekomen is, wien kan men dan met succes aanspreken? Zou men hier niet duidelijker moeten aanwijzen, tegen wien de sommatie behoort te worden gericht?

Men achtte de bepaling, dat een eigenaar, indien hij door aanleg van een telegraaflijn belemmerd wordt in zijn recht om te bouwen, te planten enz., aan de tegenpartij bij exploit moet indienen »eene *volledige beschrijving* van het door hem te verrichten werk" zeer bezwaarlijk voor zoodanigen eigenaar. De eisch toch, om bijv. indien hij voornemens is zijn terrein te beplanten, daarvan eene volledige beschrijving te geven, kan bepaald vexatoir worden. Ook kan de vraag, of die beschrijving al of niet *volledig* is, tot allerlei exceptiën aanleiding geven.

Art. 5 *ter.* De woorden » waarin de grond gelegen is" in den eersten en tweeden regel, behooren tusschen komma's geplaatst te worden.

Art. 7.

De Regeering verklaart, dat ten gevolge van internationale verdragen de tarieven herhaaldelijk veranderd worden, maar dan behoort ook ingevolge art. 57 der Grondwet zulk een verdrag aan de goedkeuring der Staten-Generaal te worden onderworpen, hetgeen nimmer is geschied. Eene bepaling, zooals in art. 21 der wet op de brievenposterijen, waarbij de Koning gemachtigd wor t met vreemde Regeeringen overeenkomsten aan te gaan, behoorde ook in de wet op de telegrafen te worden opgenomen. Men wees er op, dat in art. 7 der Internationale overeenkomst, op 22 Juli 1875 te St. Petersburg gesloten (*Staatsblad* 1 Juni 1876, n°. 112), de Regeering zich het recht toekent om een telegram te weigeren »qui paraitrait dangereux pour la sécurité de l'État, ou qui serait contraire aux lois du pays, à l'ordre public ou aux bonnes moeurs." In het wetsontwerp tot regeling der gemeenschap door electromagnetische telegrafen, zooals zulks den 5den December 1851 aan de Staten-Generaal werd aangeboden, stond in art. 8, dat een telegram geweigerd kon worden als de inhoud daarvan in strijd is met de wetten, de goede zeden, de publieke orde of de veiligheid van den Staat. Op eene aanmerking der Commissie van Rapporteurs heeft de Regeering zulks gewijzigd en de laatste woorden veranderd in: met de publieke orde of veiligheid van den Staat. Bij de Internationale overeenkomst is dus eene uitbreiding gegeven aan de wet tot regeling der gemeenschap door electro-magnetische telegrafen; eene reden te meer, om van deze overeenkomst bekrachtiging bij de wet te vergen.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 16den December 1884.

KIELSTRA.
GILDEMEESTER.
VAN KERKWIJK.
DE VOS VAN STEENWIJK.
RUTGERS VAN ROZENBURG

[18. 4.]

MEMORIE VAN ANTWOORD.

(Ingezonden bij brief van 25 Februari 1885.)

§ 1. Omtrent het doel van het wetsontwerp schijnt nog steeds misverstand te bestaan. Dat doel is niet, gelijk in het Voorloopig Verslag wordt gezegd, om de telephoon onder het bereik van de wet op de telegrafen te *brengen*. Immers de Regeering heeft de wet van 1852 op den telephoondienst steeds van toepassing geacht, getuige de vele concessiën tot aanleg van telephoonverbindingen, die op grond van art. 2 der wet van 1852 zijn verleend. De bevredigende wijze waarop het telephoonstelsel zich hier te lande heeft ontwikkeld, schijnt allen grond weg te nemen voor de bezwaren die van het voortgaan op den tot dusver gevolgden weg worden gevreesd en aan te toonen dat er geene voldoende aanleiding bestaat voor afzonderlijke regeling, evenmin als de noodzakelijkheid hiervan in naburige Rijken is erkend.

Dat het vonnis der rechtbank te Amsterdam van 27 November 1883 eene afzonderlijke regeling zou noodig maken, kan de ondergeteekende niet inzien. Immers door dat vonnis is slechts beslist dat telephonen niet vallen onder het bereik der wet van 7 Maart 1852 (*Staatsblad* n°. 48). Het is duidelijk dat de uitspraak van den rechter eene andere zal zijn, als de thans ingediende voordracht tot wet zal zijn verheven.

Wijziging der wet is voorts noodig, gelijk in de Memorie van Toelichting en de vorige Memorie van Beantwoording reeds is aangetoond, omdat de bepalingen der wet van 1852 niet den noodigen waarborg opleveren ter verzekering van de rechten der eigenaars, bij de nieuwe toepassing der electriciteit, die tijdens het tot stand komen der wet van 1852 niet werd voorzien.

Eene wettelijke vaststelling van minima voor hoogten boven gebouwen, tuinen en erven in de bebouwde kom van gemeenten, naar het schijnt, meer bijzonder in het Verslag bedoeld, is, naar het gevoelen van den ondergeteekende, hoogst bezwaarlijk en zou in de practijk tot allerlei moeilijkheden aanleiding geven. Het schijnt verreweg verkieslijk de regeling daarvan, wat de telephonische geleidingen betreft, evenals tegenwoordig geschiedt, aan de gemeentebesturen over te laten. Eene bepaling in de wet, om de draden zoo hoog te plaatsen dat men het zoogenaamde »zingen" daarvan niet meer kan hooren, ware aan de telegraphie belemmeringen in den weg leggen, die het gebruik van bovengrondsdraden zoo goed als onmogelijk zouden maken.

Over brandgevaar bij onweder, — daarop zal waarschijnlijk in het Verslag zijn gedoeld — werd onder anderen op het congres van electrici in 1881 in Parijs gehouden, van gedachten gewisseld. Daarbij werd door gezaghebbende mannen het gevoelen uitgesproken, dat een huis, waarop of waarover telegraafdraden zijn geleid, niet meer of minder aan brandgevaar is blootgesteld dan elk ander huis. Er waren zelfs die meenden, dat geleiddraden eer als een middel tot afwending dan als eene oorzaak van bevordering van brandgevaar bij onweer konden worden aangemerkt. Het met den grond in metallieke verbinding brengen van ijzeren jukken op daken van huizen is in elk geval een zeer goede afleider van luchtelectriciteit.

De directie van de Rijkstelegraaf is zich niet bewust ooit met een beroep op art. 4 der wet van 1852, de bevestiging van steunblokken of draadijzers aan daken of muren van gebouwen *gevorderd* te hebben. Waar zoodanige bevestiging bestaat, is zij na overleg met de eigenaars of bewoners en met hunne toestemming aangebracht.

§ 2. Aanleg in de groote steden van telephoonlijnen, van Staatswege, naast die, welke zijn daargesteld door de te Amsterdam gevestigde Nederlandsche Bell-Telephoonmaatschappij of door andere concessionarissen, ligt, gelijk te recht wordt vermoed, volstrekt niet in de bedoeling der Regeering. Wel echter om een telephonisch verkeer tusschen sommige gemeenten tot stand te brengen. Daartoe zullen in de eerste plaats in aanmerking komen de gemeenten, die onderling een druk handelsverkeer onderhouden en niet te ver van elkander verwijderd zijn om eene telephonische gemeenschap van plaats tot plaats mogelijk te maken. Op de vraag, of bij het verleenen van concessiën voor den aanleg van telephoonlijnen in de groote steden, voor den Staat financieele voordeelen moeten verbonden worden, blijft de aandacht der Regeering gevestigd.

Het lager cijfer van de raming der opbrengst voor 1885 houdt verband met den gedrukten handelstoestand in het algemeen. Die toestand heeft, gelijk vanzelf spreekt, op het telegraphisch verkeer over 1884 ongunstig teruggewerkt.

De in het Verslag bedoelde concessiën voor den aanleg van telephoonlijnen hebben wel is waar op de opbrengst van enkele der kleinere kantoren ongunstigen invloed uitgeoefend, maar geenszins in die mate, dat er termen zouden bestaan om daarmede bij de raming der algemeene inkomsten van de Rijkstelegraaf rekening te houden. Voorts mag niet uit het oog worden verloren, dat door de aansluiting op verschillende plaatsen van het telephoonnet aan de lijnen van de Rijkstelegraaf, aan deze laatste vele telegrammen worden toegevoerd, die, zonder zoodanige aansluiting, misschien achterwege zouden gebleven zijn. Tevens heeft de telephonische aansluiting den besteldienst vergemakkelijkt.

§ 3. Overeenkomstig de in deze paragraaf gemaakte opmerking zijn bij het hierbij gevoegd nader gewijzigd ontwerp van wet de wijzigingen, welke in de bestaande wet worden aangebracht, volgens dezelfde spelling als die wet geredigeerd.

Art. 3 (*nieuw*). In aansluiting aan het verlangen der Kamer, in het Verslag onder art. 4 uitgedrukt, komt het den ondergeteekende wenschelijk voor de verplichting om (behoudens schadevergoeding) het verwijderen der boomtakken te dulden, die aan de geleidingen hinderlijk zijn of door hunnen groei mochten kunnen worden, uitdrukkelijk in de wet op te nemen.

Voorts is in art. 4, eerste lid, der wet van 1852 ten aanzien der verplichting om het plaatsen van palen te dulden, eene uitzondering gemaakt voor afgesloten tuinen of erven, die met bewoonde perceelen één geheel vormen, waardoor de dienaangaande uit het Voorloopig Verslag van 26 Juni 1884 gebleken twijfel voor het vervolg wordt opgeheven.

Art 5. (*nieuw*, 4 *oud*). Het aanbrengen der vorderingen tot het nemen der maatregelen, noodig om de door de draden of palen veroorzaakte belemmering van den eigenaar in de uitoefening van zijn recht te doen ophouden, bij den kantonrechter, in plaats van bij den gewonen rechter, ware eene afwijking van de regeling der wet op de rechterlijke organisatie, die voor deze vorderingen niet voldoende gerechtvaardigd zou zijn. Hetzelfde geldt van de vordering tot schadevergoeding, aan het slot van art. 5 *ter* bedoeld.

Een geheel ander karakter heeft de tusschenkomst van den kantonrechter volgens het eerste lid van art. 5*ter*, *tot bepaling van den termijn* aldaar bedoeld, waarbij het niet geldt een rechtsgeschil tusschen partijen te beslissen, maar het verrichten eener handeling, die veeleer een administratief karakter heeft; waarbij voorts bekendheid met de

plaatselijke toestanden van groot nut kan zijn en dus de kantonrechter scheen te moeten worden aangewezen. Hetzelfde geldt ook van art. 5*bis* van het *oorspronkelijk* ontwerp, waarbij den kantonrechter de bevoegdheid was verleend om, na onderzoek, met het oog op de omstandigheden het wegnemen der belemmering, waarover men zich beklaagde, al of niet te gelasten, en waarvoor thans in de plaats is gekomen het recht des eigenaars om die wegneming te *vorderen*.

Het voorstel, om in art. 5*bis* achter het woord »grond" in den eersten regel te voegen de woorden: » of het huis", kan door den ondergeteekende niet worden overgenomen. Het zou in het kader dezer wet, welke niet verplicht het plaatsen van palen op een huis te dulden, geenszins passen en geheel overbodig zijn.

De bedoeling der woorden » op wiens last" kan niet onzeker zijn. In den zin der wet van 1852, waarin dit artikel zal worden opgenomen, kan daaronder moeilijk iemand anders zijn aangeduid dan de Staat waar het een Rijkstelegraaf-, of de concessionaris of zijn rechtverkrijger waar het eene particuliere telegraafonderneming geldt.

Tegen de weglating, in hetzelfde eerste lid van art. 5*bis*, van het woord *volledige* vóór » beschrijving", bestaat geen bezwaar.

In art. 5*ter* zijn de woorden: » waarin de grond gelegen is", thans tusschen komma's geplaatst.

Art. 8 (*nieuw*, 7 *oud*). De bewering dat de internationale telegraafverdragen, ingevolge art. 57 der Grondwet, aan de goedkeuring der Staten-Generaal zouden zijn onderworpen op grond dat ze verandering in de tarieven medebrengen, schijnt minder juist. Die verdragen bevatten geen afwijking van de voorschriften der wet van 1852 met betrekking tot dit punt. Ze houden bepalingen in omtrent de grondslagen voor en de wijziging der *internationale* tarieven. Wordt nu dientengevolge in het tarief voor het binnenlandsch verkeer verandering gebracht, zoo is dit niet in strijd met art. 11 der wet, waarbij de vaststelling van den prijs der telegrammen, behoudens de gestelde maxima, aan den Koning is gelaten.

In de wetgeving op de brievenposterij is bepaald dat het port op de buitenlandsche briefwisseling door den Koning wordt geregeld naar aanleiding van de overeenkomsten en schikkingen daaromtrent met de vreemde Regeeringen of postadministratiën bestaande of nader te maken. In die bepaling wordt minder juist eene *machtiging* van den Koning gezien om met vreemde Regeeringen overeenkomsten aan te gaan, waartoe volgens de Grondwet geen machtiging wordt vereischt, en de ondergeteekende ziet geen reden om eene bepaling van *die* strekking in de telegraafwet op te nemen. Zoodanige bepaling zou ook de Regeering niet ontheffen van de verplichting om de verdragen, die afwijking van de voorschriften der wet, wettelijke rechten betreffende, inhouden, aan de goedkeuring der Staten-Generaal te onderwerpen, gelijk die verplichting dan ook, ondanks de opneming van het bedoeld artikel in de postwet, destijds uitdrukkelijk door de Regeering werd erkend. (Men zie art. 15 der Memorie van Toelichting tot het wetsontwerp van 20 November 1849.)

Gaarne wordt toegegeven dat de Nederlandsche wet alleen de weigering toelaat van de overbrenging van berichten » in strijd met de publieke orde en de veiligheid van den Staat", terwijl de Petersburgsche overeenkomst mede afwijzing veroorlooft van telegrammen, strijdig met de *wetten van het land* of de *goede zeden*. Voor het internationaal verkeer zijn dus de redenen van weigering van eenigszins verdere strekking dan in het binnenlandsch verkeer, voor welk laatste de opneming der woorden: » de wetten en de goede zeden" bij de vaststelling der wet deed vreezen voor moeilijkheden en ook niet noodig werd geacht. In deze uitbreiding der wet schijnt de toenmalige Regeering geen grond gevonden te hebben om de Petersburgsche overeenkomst aan de goedkeuring van de Staten-Generaal te onderwerpen. Bij gelegenheid der herziening van het Petersburgsche verdrag, op het in den loop van dezen zomer te Berlijn te houden congres, zal het bij de Regeering vanzelf een punt van overweging uitmaken, of en in hoeverre het herziene verdrag bekrachtiging bij de wet behoeft.

Art. 9. Art. 12 der wet van 1852 verklaart art. 257 van het Strafwetboek alleen op *moedwillige* beschadiging en verstoring van telegraphische toestellen toepasselijk. Art. 2 der internationale overeenkomst tot bescherming van onderzeesche telegraafkabels verklaart strafbaar verbreking of beschadiging van een kabel, buiten de territoriale wateren *door opzet of schuldige nalatigheid*. In afwachting dat de regeling van dit punt, zoo in als buiten territoriaal water, naar aanleiding dier overeenkomst naar eisch zal kunnen uitgewerkt worden, waarvoor de vorm nog niet is gekozen, is het nochtans wenschelijk dat aan het voornemen, in de Memorie van Antwoord op het wetsontwerp tot goedkeuring van eenige artikelen der overeenkomst medegedeeld, thans voorloopig gevolg worde gegeven, door in de wet van 1852 bij beschadiging en verstoring van telegraphische toestellen niet alleen moedwil maar ook *schuldige nalatigheid* strafbaar te stellen.

Hiertoe strekt de wijziging van art. 12.

Art. 10. De toevoeging van het nieuwe art. 14 aan de wet van 1852 strekt om de toepasselijkheid dier wet op telephonen en alle andere electrische geleidingen, tot het overbrengen van berichten gebezigd, voor het vervolg boven elken twijfel te verheffen.

Nevens het nader gewijzigd wetsontwerp is tevens een afdruk van de wet van 1852 met de voorgestelde wijzigingen hierbij gevoegd, ten einde het overzicht en de vergelijking gemakkelijk te maken.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[18. 5.]

BIJLAGE der Memorie van Beantwoording.

WET van den 7den Maart 1852 (*Staatsblad* n°. 48), tot regeling der gemeenschap door electrische telegrafen, gewijzigd:

a. volgens de wet van den 3den December 1869 (*Staatsblad* n°. 200);

b. volgens het ontwerp van wet, nu in behandeling.

WIJ WILLEM III, *bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.*

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het raadzaam is de voornaamste plaatsen in het Rijk door electro-magnetische telegrafen met elkander en met het buitenland in gemeenschap te brengen; en dat dit onderwerp bij de wet dient te worden geregeld;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

electrische

Van Staatswege worden ~~electro-magnetische~~ telegrafen aangelegd en onderhouden, tusschen *'s Gravenhage* en de voornaamste steden, vestingen en havens van het Rijk.
De rigtingen worden zoo genomen, dat de telegrafen zich aan die van Belgie, Pruissen en Hannover kunnen sluiten.

Art. 2.

electrische

Bijzondere personen of maatschappijen die ~~electro-magnetische~~ telegrafen, hetzij afgezonderd, hetzij in verbinding met de lijnen van den Staat, wenschen aan te leggen, behoeven daartoe Onze magtiging.
Behalve de voorwaarden, in ieder bijzonder geval aan de magtiging te verbinden, wordt als regel gesteld:

a. dat het tarief der prijzen voor het overbrengen der berigten [of voor het gebruik der seintoestellen aan Onze goedkeuring worde onderworpen;

b. dat bij het overbrengen der berigten § of bij het toelaten tot het gebruik der seintoestellen de orde worde gevolgd in art. 7 dezer wet voorgeschreven;

c. dat in tijd van oorlog de telegrafen, zoodra de Regering het verlangt, onder haar onmiddelijk beheer worden gesteld;

d. dat het gebruik der telegrafen ten behoeve van bijzondere personen ten deele of geheel, zoodra de Regering het beveelt, worde gestaakt.

Dit verbod treft niet het gebruik van telegrafen, langs spoorwegen door de ondernemers van die wegen aangelegd, voor zoover de dienst der wegen het gebruik vordert.

Art. 3.

Wanneer, tot het ontwerpen van eene telegrafische verbinding, gravingen, opmetingen of het stellen van teekenen op iemands grond noodig worden geacht, moeten de bruikers dier goederen dit gedoogen, mits hun daarvan tweemaal vier en twintig uren te voren door het hoofd van het gemeentebestuur schriftelijk zij kennis gegeven.

Art. 4.

De eigenaars van gronden, waarover of waardoor een ~~electro-magnetische~~ telegraaf wordt gebragt, zonder dat daartoe onteigening wordt vereischt, zijn gehouden het plaatsen der noodige palen, het leiden der draden, zoo boven als onder den grond, [alsmede hetgeen voor de instandhouding van den telegraaf vereischt wordt, te dulden. §

Voor de ambtenaren van den telegraaf is zijn zamenstel en wat daartoe behoort, schoon in of op bijzonderen eigendom geplaatst, ten allen tijde toegankelijk.

Art. 5.

De schade, welke uit de toepassing der bepalingen van de twee voorgaande artikelen mogt voortvloeijen, wordt, ~~door den kantonregter~~ ‡ begroot, en door den Staat vergoed. Deze verhaalt die kosten op hen, ten wier name het werk wordt ontworpen of uitgevoerd.

(

elektrische

[het verwijderen der boomtakken, die aan de geleidingen hinderlijk zijn of door hunnen groei mogten kunnen worden,

§ Het plaatsen van palen in afgesloten tuinen of erven, die met bewoonde perceelen één geheel vormen, kan niet worden gevorderd.

‡, zoo het bedrag daarvan niet tusschen partijen in der minne is vastgesteld, op een verzoekschrift van den eigenaar van den grond, door den regter van het kanton, waarin de grond gelegen is

) Art. 5*bis*.

Indien de eigenaar van den grond, waarboven of waardoor een electrische telegraafdraad is gebragt, of waarop palen ten dienste van de telegraaf zijn geplaatst, door dien draad of die palen belemmerd wordt in de uitoefening van zijn regt om te bouwen, te planten of eenig ander werk te verrigten, is degene, op wiens last de draad of de palen geplaatst zijn, gehouden, binnen veertien dagen, nadat hij daartoe bij een exploit, dat eene beschrijving van het door den grondeigenaar te verrigten werk bevat, is gesommeerd, alle maatregelen te nemen, die noodig zijn om de belemmering van den eigenaar in de uitoefening van zijn voormeld regt te doen ophouden.

Bij gebreke van voldoening aan deze sommatie, kan degene, op wiens last de draad of de palen geplaatst zijn, voor den gewonen regter worden gedagvaard, ten einde zich te hooren veroordeelen tot het nemen der door dien regter voor te schrijven maatregelen. De grondeigenaar kan door dien regter worden gemagtigd om, indien de veroordeelde niet aan het vonnis gehoorzaamt, zelf, ten koste van den veroordeelde, het door den regter voorgeschrevene te verrigten.

Art. 5*ter*.

De regter van het kanton, waarin de grond gelegen is, bepaalt, ten verzoeke der meest gereede partij, den termijn, binnen welke de eigenaar, nadat de in het vorige artikel bedoelde maatregelen genomen zijn, het bij de sommatie omschreven werk moet uitvoeren. Is die termijn verstreken, zonder dat het werk is uitgevoerd, en de uitvoering ook niet belet door overmagt of door andere geldige redenen, ter beoordeeling van den in het laatste lid bedoelden regter, dan is de eigenaar gehouden, aan degene, op wiens last de draad of de palen geplaatst waren, alle kosten, schaden en interessen te vergoeden, die het gemis der in het vorige artikel bedoelde maatregelen heeft veroorzaakt.

De daartoe strekkende vordering behoort tot de kennisneming van den gewonen regter.

Art. 6.

Het is ieder geoorloofd, door middel van de electrische telegrafen berigten door tusschenkomst van de aan de inrigting verbonden beambten te doen overbrengen of gebruik te maken van de voor het publiek bestemde seintoestellen.

† Dezelfde volgorde wordt in acht genomen, bij het toestaan van het gebruik der voor het publiek bestemde seintoestellen.

‡ Het hoofd van het Departement, waartoe de telegraaf behoort.
(Wet van den 3den December 1869 (*Staatsblad* n°. 200).

Art. 11.

De tarieven der voor het overbrengen van berigten en voor het in gebruik afstaan van voor het publiek bestemde seintoestellen verschuldigde vergoeding worden door Ons vastgesteld.

Art. 6.

~~Het is aan een ieder geoorloofd, berigten door middel der electro-magnetische telegrafen te doen overbrengen. De overbrenging geschiedt door tusschenkomst van de beambten, aan de inrigting verbonden.~~

Art. 7.

Bij de bezorging van berigten worden het eerst overgebragt:

a. berigten van de Regering; daarna

b. bijzondere berigten;

c. eindelijk, zoo de telegraaf tevens voor de dienst van een spoorweg gebruikt wordt, berigten die tot deze dienst betrekking hebben.

In spoed vereischende gevallen gaan de laatstgenoemde berigten vóór de bijzondere.

Wanneer er gevaar is, worden de spoorwegberigten zelfs vóór de berigten der Regering overgeseind.

†

Art. 8.

De eerstaanwezend ambtenaar, die zich aan het station van afzending of aan dat van aankomst bevindt, weigert het overbrengen van bijzondere berigten, wanneer hij oordeelt, dat de inhoud daarvan in strijd is met de publieke orde of de veiligheid van den Staat.

Van deze weigering geeft hij onmiddellijk kennis aan den hoogsten ter plaatse aanwezigen burgerlijken overheidspersoon, welke tusschen dien ambtenaar en de belanghebbenden beslist. Van die beslissing is beroep op den Minister van Binnenlandsche Zaken. ‡

Art. 9.

Voor het niet ontvangen der bijzondere, aan den telegraaf toevertrouwde berigten is geene schadeloosstelling verschuldigd.

Art. 10.

De straffen, bedreigd in de artt. 187 en 378 van het Strafwetboek, zijn toepasselijk op de personen die, in hunne betrekking tot een telegraaf, zich schuldig gemaakt hebben aan de terughouding of opening van telegrafische berigten en aan het openbaar maken van de geheimen, in zulke berigten vervat.

Art. 463 van het Strafwetboek is toepasselijk op overtredingen, krachtens de tegenwoordige wet strafbaar.

Art. 11.

De bij het afzenden der berigten te betalen gelden mogen de volgende sommen niet overtreffen, maar zullen overigens door Ons nader geregeld en zoo laag mogelijk gesteld worden.

GRONDSLAGEN VAN HET TARIEF.

OVER ZENEN AFSTAND.	VOOR ELK BERIGT		
	van een tot twintig woorden.	van 21 tot vijftig woorden.	van 51 tot honderd woorden.
tot 74 Nederl. mijlen.	f 1.20	f 2.40	f 3.60
van 74 tot 185 Nederl. mijlen	2.40	4.80	7.20
van meer dan 185 Nederl. mijlen . . .	3.60	7.20	10.80

Art. 12.

Art. 257 van het Strafwetboek is toepasselijk op ~~moedwillige~~ beschadiging en verstoring van telegrafische toestellen. § door opzet of schuldige nalatigheid.

Art. 13.

De verdere bepalingen omtrent den aanleg en het gebruik, gelijk de reglementen voor de dienst der telegrafen, worden door L ~~den Minister van Binnenlandsche Zaken~~ aan Onze goedkeuring onderworpen.

L het hoofd van het Departement waartoe de telegrafie behoort
(Wet van den 3den December 1862 (*Staatsblad* n°. 200.)

Art. 14.

Onder electrische telegrafen verstaat deze wet ook de telephonen en alle andere electrische geleidingen, van welken aard ook, tot het overbrengen van berigten gebezigd

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministeriële Departementen, Autoriteiten, Collegien en Ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te Amsterdam, den 7den Maart 1852.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

THORBECKE.

Uitgegeven den *zeventienden* Maart 1852.

De Staatsraad, Directeur van het Kabinet des Konings,

A. G. A. VAN RAPPARD.

[18 6.

NADER GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET.

Wij WILLEM III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de nieuwere uitvindingen op het gebied der telegraphie eene wijziging en aanvulling der wet van 7 Maart 1852 (*Staatsblad* n°. 48), gewijzigd bij de wet van 3 December 1869 (*Staatsblad* n°. 200), noodig maken;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

In de artikelen 1, 2 en 4 der wet van 7 Maart 1852 (*Staatsblad* n°. 48) wordt het woord » electro-magnetische " vervangen door » electrische ".

Art. 2.

In art. 2, letter *a*, derzelfde wet worden na het woord » berigten " ingelascht de woorden: » of voor het gebruik der seintoestellen ", en in art. 2, letter *b*, na het woord » berigten " de woorden: » of bij het toelaten tot het gebruik der seintoestellen ".

Art. 3.

In art 4, eerste lid, derzelfde wet worden na het woord: » grond " ingelascht de woorden: » het verwijderen der boomtakken, die aan de geleidingen hinderlijk zijn of door hunnen groei mogten kunnen worden."

Aan hetzelfde eerste lid wordt de volgende zinsnede toegevoegd:

» Het plaatsen van palen in afgesloten tuinen of erven, die met bewoonde perceelen één geheel vormen, kan niet worden gevorderd. "

Art. 4.

In art. 5 derzelfde wet worden na het woord » wordt " ingelascht de woorden: » zoo het bedrag daarvan niet tusschen partijen in der minne is vastgesteld, op een verzoekschrift van den eigenaar van den grond, door den regter van het kanton, waarin de grond gelegen is ", en daarentegen in hetzelfde artikel weggelaten de woorden: » door den kantonregter ".

Art. 5.

Na art. 5 derzelfde wet worden twee nieuwe artikelen ingelascht, luidende als volgt:

Art. 5 *bis*. Indien de eigenaar van den grond, waarboven of waardoor eene electrische telegraafdraad is gebragt of waarop palen ten dienste van de telegraaf zijn geplaatst, door dien draad of die palen belemmerd wordt in de uitoefening van zijn regt om te bouwen, te planten of eenig ander werk te verrigten, is degene, op wiens last de draad of de palen geplaatst zijn, gehouden binnen veertien dagen nadat hij daartoe bij een exploit, dat eene beschrijving van het door den grondeigenaar te verrigten werk bevat, is gesommeerd, alle maatregelen te nemen, die noodig zijn om de belemmering van den eigenaar in de uitoefening van zijn voormeld regt te doen ophouden.

» Bij gebreke van voldoening aan deze sommatie, kan degene, op wiens last de draad of de palen geplaatst zijn, voor den gewonen regter worden gedagvaard, ten einde zich te hooren veroordeelen tot het nemen der door dien regter voor te schrijven maatregelen. De grondeigenaar kan door dien regter worden gemagtigd, om, indien de veroordeelde niet aan het vonnis gehoorzaamt, zelf, ten koste van den veroordeelde, het door den regter voorgeschrevene te verrigten."

» Art. 5 *ter*. De regter van het kanton, waarin de grond gelegen is, bepaalt, ten verzoeke der meest gereede partij, den termijn, binnen welken de eigenaar, nadat de in het vorige artikel bedoelde maatregelen genomen zijn, het bij de sommatie omschreven werk moet uitvoeren. Is die termijn verstreken, zonder dat het werk is uitgevoerd, en de uitvoering ook niet belet door overmagt of door andere geldige redenen, ter beoordeeling van den in het laatste lid bedoelden regter, dan is de eigenaar gehouden, aan dengene, op wiens last de draad of de palen geplaatst waren, alle kosten, schaden en interessen te vergoeden, die het nemen der in het vorige artikel bedoelde maatregelen heeft veroorzaakt.

»De hiertoe strekkende vordering behoort tot de kennisneming van den gewonen regter."

Art. 6.

Art. 6 derzelfde wet wordt gelezen als volgt:

»Het is ieder geoorloofd door middel van de electrische telegrafen berigten door tusschenkomst van de aan de inrigting verbonden beambten te doen overbrengen of gebruik te maken van de voor het publiek bestemde seintoestellen."

Art. 7.

Aan art. 7 derzelfde wet wordt toegevoegd de navolgende bepaling:

»Dezelfde volgorde wordt in acht genomen bij het toestaan van het gebruik der voor het publiek bestemde seintoestellen."

Art. 8.

Art. 11 derzelfde wet wordt gelezen als volgt:

»De tarieven der voor het overbrengen van berigten en voor het in gebruik afstaan van voor het publiek bestemde seintoestellen verschuldigde vergoeding worden door Ons vastgesteld."

Art. 9.

Art. 12 derzelfde wet wordt gelezen als volgt:

» Art. 257 van het Strafwetboek is toepasselijk op beschadiging en verstoring van telegrafische toestellen door opzet of schuldige nalatigheid. "

Art. 10.

Na art. 13 derzelfde wet wordt een artikel opgenomen van den volgenden inhoud:

» *Art.* 14. Onder electrische telegrafen verstaat deze wet ook de telephonen en alle andere electrische geleidingen, van welken aard ook, tot het overbrengen van berigten gebezigd."

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

[18. 7.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp tot wijziging en aanvulling der wet van 7 Maart 1852 (*Staatsblad* n°. 48) tot regeling der gemeenschap door electro-magnetische telegrafen, gewijzigd bij de wet van 3 December 1869 (*Staatsblad* n°. 200), na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag en het Nader Gewijzigd Ontwerp van wet, vestigt er de aandacht op, dat bij laatstgenoemd stuk wordt voorgesteld, bijna alle artikelen der bestaande wet tot regeling der gemeenschap door electromagnetische telegrafen te veranderen en nieuwe artikelen bij te voegen. Wordt het voorgestelde wetsontwerp tot wet verheven, dan zal de considerans der wet van 1852 niet in overeenstemming zijn met de artikelen.

De Commissie van Rapporteurs vermeent dat het onder deze omstandigheden de overweging der Regeering zou verdienen, in plaats van het Nader Gewijzigd Ontwerp van wet een geheel nieuw wetsontwerp aan te bieden, hetwelk de bestaande wet met de daarin voorgestelde wijzigingen bevat, en waarbij de wetten van 7 Maart 1852 (*Staatsblad* n°. 48) en van 3 December 1869 (*Staatsblad* n°. 200) worden ingetrokken.

Zij is overigens van oordeel, dat door de gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp voldoende is voorbereid.

Vastgesteld den 11den Maart 1885.

KIELSTRA.
GILDEMEESTER.
VAN KERKWIJK.
DE VOS VAN STEENWIJK.
RUTGERS VAN ROZENBURG.

[18. 8.]

BRIEF, HOUDENDE INTREKKING VAN HET WETSONTWERP.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

'S GRAVENHAGE, 6 *Augustus* 1885.

Ik heb de eer U Hoogedelgestr. kennis te geven dat, krachtens 's Konings machtiging van 31 Juli jl., n°. 4, het bij Koninklijke boodschap van 17 November 1884 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden ontwerp van wet tot wijziging der wet van 7 Maart 1852 (*Staatsblad* n°. 48) tot regeling der gemeenschap door electro-magnetische telegrafen door mij wordt terug genomen.

In verband daarmede verzoek ik U mij de daartoe betrekkelijke stukken terug te zenden.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[19. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet, houdende nadere regeling van de bestemming van eenige voorwerpen, afkomstig van de voormalige Wees- en Momboirkamers.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting met bijlagen zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **250**, nos 2—5, der zitting 1883—1884.)

[19. 2.]

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot nadere regeling der bestemming van eenige voorwerpen afkomstig van de voormalige wees- en momboirkamers waren verscheidene leden van meening, dat onder de voorwerpen, waarvan de overneming voorgesteld wordt, zeer onbeduidende voorkomen, onder anderen vele munten. Men vroeg of deze dan ten minste nog nut konden hebben als ruilmiddel tot aanvulling van het ontbrekende aan de Rijksverzamelingen en of zoodanige ruiling als geoorloofd mocht worden beschouwd.

In eene afdeeling werd het denkbeeld geopperd om aan eene commissie de schifting op te dragen van de verschillende zaken, ten einde uit te maken, welke daarvan als eene werkelijke aanwinst voor de in het ontwerp genoemde Rijksverzamelingen zouden kunnen beschouwd worden en welke andere voor de verzamelingen geene waarde hebben.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit ontwerp van wet genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 12den December 1884.

VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.
VOS DE WAEL.
VAN ASCH VAN WIJCK.
VAN OSENBRUGGEN.
SCHEPEL.

[**20**. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan de in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven dertien ontwerpen van wet, houdende vaststelling der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885.

De toelichtende memoriën (en bijlagen), die de wetsontwerpen vergezellen, bevatten de gronden waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(De bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerpen van wet met de daarbij behoorende memoriën van toelichting en verdere stukken, zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **2** der zitting 1884—1885.)

[**21**. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet, tot voorziening in de verevening van vorderingen ten laste van het VIIde hoofdstuk *B* der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1882.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **251**, nos. 2 en 3, der zitting 1883—1884.)

[**21**. 2.]

VERSLAG.

Het wetsontwerp tot voorziening in de verevening van vorderingen ten laste van het VIIde hoofdstuk B der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1882 onder dagteekening van den 17den November jl. aan de Kamer aangeboden, heeft bij het onderzoek in hare afdeelingen tot geene bedenkingen aanleiding gegeven.

Ook de Commissie van Rapporteurs heeft geene aanleiding gevonden tot het maken van eenige opmerking.

Vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 11den December 1884.

VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.
VOS DE WAEL.
VAN ASCH VAN WIJCK.
VAN OSENBRUGGEN.
SCHEPEL.

[22. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet tot aanvulling van artikel 3 der wet van den 30sten December 1883 (*Staatsblad* n°. 251), houdende vaststelling van het VIIde hoofdstuk A der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1884.

De toelichtende memorie die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **85**, nos. 2 en 3, der zitting 1884—1885.)

[22. 2.]

VERSLAG.

Het wetsontwerp tot aanvulling van artikel 3 der wet van den 30sten December 1883 (*Staatsblad* n⁰. 251), houdende vaststelling van het VIIde hoofdstuk A der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1884, onder dagteekening van den 17den November jl. aan de Kamer aangeboden, heeft bij het onderzoek in hare afdeelingen tot geene bedenkingen aanleiding gegeven.

Ook de Commissie van Rapporteurs heeft geene aanleiding gevonden tot het maken van eenige opmerking.

Vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 11den December 1884.

VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.

VOS DE WAEL.

VAN ASCH VAN WIJCK.

VAN OSENBRUGGEN.

SCHEPEL.

[23. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet, tot wijziging van artikel 1 der wet van den 20sten Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 146), betreffende het aangaan eener geldleening ten laste van den Staat.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **83**, n^s. 2 en 3, der zitting 1884—1885.)

[23. 2.]

NOTA VAN WIJZIGING IN DE MEMORIE VAN TOELICHTING.

Ten vervolge op de bij de nevensaangehaalde memorie verstrekte inlichtingen nopens den inhoud der overeenkomst betreffende de tegeldemaking der geldleening 1884, geeft de ondergeteekende zich de eer het volgende mede te deelen.

Uit de bij het Departement van Financiën in den loop der maanden September en October jl. opgemaakte kasramingen is gebleken, dat een groot gedeelte van de op 1°. November en op 1°. December 1884 vervallende termijnen van de koopsom der geldleening 1884 voor den dienst van 's Rijks schatkist niet gevorderd zal worden.

De ondergeteekende heeft daarin aanleiding gevonden om aan het bankiersconsortium, dat de geldleening genomen heeft, voor te stellen om de betaling van een gedeelte van die termijnen drie maanden uit te stellen, behoudens vergoeding van rente.

Het consortium heeft dat voorstel aangenomen, en het bedrag dier rente is met onderling goedvinden bepaald respectievelijk op $2^1/_2$ en 3 ten honderd 's jaars. Dientengevolge is, in stede van de in de Memorie van Toelichting genoemde per 1°. November en per 1°. December 1884 verschuldigde sommen ad f 8 120 800 en f 7 129 033,33^5, te betalen:

op 1 November 1884 wegens kapitaal f 3 015 300 en voor rente f 30 000;

op 1 December 1884 wegens kapitaal f 4 020 400 en voor rente f 53 333,33^5;

op 31 Januari 1885 wegens kapitaal f 5 025 500 en voor rente f 82 426,80;

op 1 Maart 1885 wegens kapitaal f 3 015 300 en voor rente f 63 169,36, of in het geheel meer rente dan oorspronkelijk bedongen was, f 55 596,16.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[**23**. 3.]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot wijziging van art. 1 der wet van den 20sten Juli 1884 (*Staatblad* n°. 146), heeft aanleiding gegeven tot de volgende beschouwingen.

Eenige leden meenden hulde te mogen brengen aan de wijze, waarop de tegenwoordige Minister van Financiën deze leening had weten te plaatsen, daar nog nimmer zulk een hooge prijs was bedongen.

Ofschoon dit laatste algemeen werd erkend, zoo wenschten vele leden zich van hulde brengen te onthouden. Zij spraken daarentegen den wensch uit, dat in het vervolg op eene andere wijze gehandeld zou worden. Het crediet van den Staat toch is door de wijze, waarop de leening gesloten werd, niet bevorderd geworden. De geheele, ook moreele verantwoordelijkheid voor de leening, had niet voor rekening van den Staat, maar alleen voor rekening der bankiers behooren te komen. Deze leden waren van oordeel, dat men door deze wijze van handelen niet alleen vervreemd had hem, die zich met de conversie onzer schuld wel had willen belasten, maar dat het zelfs in het vervolg zou blijken, dat eene Nederlandsche leening niet gemakkelijk zou te plaatsen zijn,

Naar veler meening kon derhalve het oogenblikkelijke voordeel niet opwegen tegen het nadeel in de toekomst, wat te meer had moeten wegen bij het bestaande vooruitzicht op het aangaan van eene nieuwe leening.

De Commissie van Rapporteurs acht met de mededeeling van het bovenstaande de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 12den December 1884.

VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.
VOS DE WAEL.
VAN ASCH VAN WIJCK.
VAN OSENBRUGGEN.
SCHEPEL.

[**24**. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Mijne Heeren!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet (en bijlagen), betreffende kredieten ten laste der begrooting van *Nederlandsch-Indië* voor 1884 ter betaling van tot afgesloten dienstjaren behoorende onverevende vorderingen.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **22**, nos. 2 en 3, der zitting 1884—1885.)

[24. 2.]

VERSLAG.

Bij het onderzoek van het ontwerp van wet betreffende credieten ten laste der begrooting van Nederlandsch-Indië voor 1884, ter betaling van tot afgesloten dienstjaren behoorende onverevende vorderingen, werd het in de afdeelingen der Tweede Kamer betreurd, dat zoo langen tijd na de afsluiting van dienstjaren nog vorderingen moeten worden verevend, als blijkens dit wetsontwerp het geval is. Eene der daarin vermelde vorderingen behoort toch reeds tot het dienstjaar 1869, terwijl 1874 en alle volgende dienstjaren in artikel 1 door verschillende vorderingen worden vertegenwoordigd.

De opmerking werd gemaakt, dat het totaal bedrag der onverevende vorderingen betreffende den dienst van 1880 slechts f 7002,86⁵ schijnt te bedragen. In de derde kolom van bladz. 8 van het wetsontwerp behoort namelijk de uitkomst der laatste optelling niet te zijn f 1791,17, maar slechts f 1791,09.

De Commissie van Rapporteurs is van oordeel, dat de openbare beraadslaging door de mededeeling van het bovenstaande voldoende is voorbereid.

Vastgesteld den 2den December 1884.

VAN GENNEP.

DES AMORIE VAN DER HOEVEN.

RÖELL.

VAN BLOM.

W. VAN DEDEM.

[25. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet tot vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor *Curaçao* over het dienstjaar 1880.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting met bijlagen zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **23**, nos. 2—6, der zitting 1884-1885.)

[25. 2.]

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek van het wetsontwerp tot vaststelling van het slot der rekening voor Curaçao over het dienstjaar 1880 werd de vraag gedaan, waarom deze rekeningen zoo laat waren ingekomen. Tevens werd er van andere zijde op aangedrongen, dat nu eens eindelijk eene wet op de comptabiliteit voor Curaçao ingevolge art. 174 juncto 106 van het Regeeringsreglement voor die kolonie werd voorgedragen. De opmerking werd gemaakt, dat het toegestaan bedrag voor verschillende posten overschreden is, zonder dat die overschrijdingen zijn goedgekeurd. Die goedkeuring behoorde echter in deze wet te worden voorgesteld met aanhaling van de artikelen, waarvoor de uitgaven het toegestaan bedrag halden overtroffen.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 12den December 1884.

VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.
VOS DE WAEL.
VAN ASCH VAN WIJCK.
VAN OSENBRUGGEN.
SCHEPEL.

[**26**. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet tot vaststelling van het slot der rekening van ontvangsten en uitgaven voor *Nederlandsch-Indië* over het dienstjaar 1870.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting met bijlagen zijn geheel gelijkluidend met die gedrukt of overgelegd onder **171**, nos. 2—16, der zitting 1880—1881.)

[26. 2.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Algemeene opmerking.

De wetsontwerpen tot vaststelling van het slot der rekening van ontvangsten en uitgaven voor Nederlandsch-Indie over de dienstjaren 1870 en 1871 werden der Kamer voor het eerst toegezonden bij Koninklijke boodschap van 5 Juli 1881, n°. **171**; dat betreffende de rekening over het dienstjaar 1872 bij Koninklijke boodschap van 7 Juli 1882, n°. **177**, dat over het dienstjaar 1873 bij Koninklijke boodschap van 3 Mei 1884, n°. **208**; en dat over het dienstjaar 1874 bij Koninklijke boodschap van 3 Juni 1884, n°. **223**.

In de vroegere zittingen onafgedaan gebleven, zijn zij der Kamer in de tweede zitting van 1884/85 weder aangeboden bij de Koninklijke boodschappen van 17 November 1884, n°. **26**, **27**, **28**, **29** en **30**,

Ofschoon deze wetsontwerpen in de verschillende sectiën zijn ter tafel geweest, heeft men echter daar algemeen gemeend het onderzoek der rekeningen zelve en der daarbij behoorende omvangrijke bescheiden, waarvan het meerendeel niet is gedrukt en door de leden dus slechts ter griffie kon worden geraadpleegd, aan de door haar aangewezene rapporteurs te mogen overlaten.

Deze hebben de taak onder zich verdeeld en de thans daarover uitgebrachte Verslagen, na onderlinge bespreking, vastgesteld.

De beschouwingen, daarin ontwikkeld en de op- en aanmerkingen, daarbij gemaakt, zijn die, welke van de verschillende rapporteurs, na het hun opgedragen onderzoek, zijn uitgegaan en vervolgens door de gezamenlijke Commissie van Rapporteurs zijn getoetst en overwogen. Omtrent hare juistheid en opportuniteit bestond bij de Commissie van Rapporteurs zeker niet altijd eenstemmigheid van gevoelen; doch zij meende dat dit geene reden wezen moest om die beschouwingen en opmerkingen zelve, waaraan door enkelen waarde gehecht werd en wier gewicht ook de Commissie zelve niet wenschte te ontkennen, achterwege te laten. Het behoeft overigens wel gecne herinnering, dat de onderteekenaren van deze over de Indische rekeningen en uitgebrachte Verslagen, zoo min als die van andere Verslagen, voor elke beschouwing, daarin voorkomende, hoofdelijk kunnen worden verantdelijk gesteld.

REKENING OVER HET DIENSTJAAR 1870.

Uitgaven en ontvangsten in Nederland.

Uitgaven I. Het *eerste* hoofdstuk der begrooting van uitgaven van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1870 werd bij de wet van 7 December 1869 (*Staatsblad* n°. 204) (*Indisch Staatsblad* 1870 n°. 19), met inbegrip der op een bedrag van f 10 107 749 geraamde bijdrage aan 's Rijks schatkist, vastgesteld op . . . . . f 29 581 324,00

Dit eindcijfer is:

verminderd:

door *overschrijving* van onderafdeeling 4 van hoofdstuk I op onderafdeeling 22 van hoofdstuk II bij Koninklijk besluit van 30 December 1871 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 201, *Indisch Staatsblad* 1872 n°. 55) tot bestrijding der kosten van inkoop en transport van Levantsche opium in Nederlandsch-Indië, met . . . . . f 86 612,12

Transporteeren f 86 612.12 f 29 581 324,00

Transport f 86 612,12 f 29 581 324,00

en daarentegen *verhoogd*:

door *afschrijving* van onderafdeeling 44 en 71 van hoofdstuk II en *overschrijving* op onderafdeeling 14 en 30 van hoofdstuk I, bij Koninklijke besluiten van 4 Juni en 27 Juli 1870 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 89 en 146, *Indisch Staatsblad* n°. 116 en 145) van f 4600 en f 9200 te zamen . 13 800,00

72 812,12

f 29 508 511,88

Zonder dat zulks eenigen invloed op het eindcijfer der begrooting gehad heeft is bovendien bij de wet van 21 Juli 1870 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 133) een crediet van f 5 863,68⁵ ten laste van den betrokken post van *onvoorziene uitgaven* toegestaan ter voldoening eener niet tijdig verevende vordering in Nederland, behoorende tot den dienst van 1868, en zijn bij de wet van 24 December 1871 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 148) eenige posten tot een bedrag van f 951 720,48⁵ *verhoogd* tegen *vermindering* met een gelijk bedrag van andere posten.

Vreemd genoeg, zijn deze beide wetten, hoewel behoorende tot de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1870 niet aldaar afgekondigd en worden zij dientengevolge in het *Indisch Staatsblad* te vergeefs gezocht. Deze afkondiging schijnt opzettelijk te zijn achterwege gelaten, daar twee andere begrootingswetten van dezelfde dagteekening van 21 Juli 1870 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 134 en 135) waarbij evenwel het IIde hoofdstuk betrokken was, wèl in het *Indisch Staatsblad* van 1870 onder n°. 131, voorkomen.

Ook is de wet van 21 Juli 1870 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 133) niet vermeld in het hoofd van de 4de kolom der rekening, waar andere tot de begrooting betrekking hebbende wetten en Koninklijke besluiten zijn aangehaald; terwijl het verschil, hetwelk de cijfers van enkele onderafdeelingen en artikelen op de rekening vertoonen met die derzelfde onderafdeelingen en artikelen op de oorspronkelijke begrooting, zooals deze bij de wet van 7 December 1869 is vastgesteld, door geen enkele aanteekening, hetzij in de 3de kolom: *Omschrijving*, hetzij in de laatste kolom *Toelichtingen*, wordt opgehelderd.

Zoo wordt onderafdeeling 4: *Verpachte middelen*, op de oorspronkelijke begrooting tot een bedrag van f 750 000 uitgetrokken, bij de wet van 24 December 1871 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 148) met f 735 083,29 verhoogd, en door de bij het Koninklijk besluit van 30 December 1871 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 201) bevolene afschrijving, weder met een bedrag van f 86 612,12 verminderd, op de rekening vermeld met een cijfer van f 1 398 471,17, zonder dat eene der verordeningen, die tot deze verandering van cijfer hebben aanleiding gegeven, bij den betrokkenen post wordt aangehaald of daarbij iets tot toelichting van het verschil gezegd.

In dit opzicht verdienen de in Indië opgemaakte rekeningen der Regeering als voorbeeld te worden aangeprezen. Wanneer de daarop voorkomende cijfers verschillen van die der begrooting zelve, worden meestal te gelijker tijd de wetten en besluiten opgegeven, krachtens welke door nieuwe credieten, door bij- of afschrijving uit andere posten of door beschikking over den post van: *Onvoorziene uitgaven*, de oorspronkelijk geraamde bedragen zijn verhoogd of verminderd. Behalve door hare meer volledige en nauwkeurige toelichting, wint de Indische rekening het nog hierin van de Nederlandsche, dat daar bij elke in artikelen gesplitste onderafdeeling ook de geheele som wordt aangewezen der voor die artikelen geraamde, toegestane, verevende en voldane bedragen. In de rekening van den Minister van Koloniën blijft, tot groote bemoeilijking van het onderzoek, de optelling van de bedragen vermeld achter de tot ééne onderafdeeling behoorende artikelen, in de zeven achtereenvolgende cijferkolommen eenvoudig achterwege.

II. Op het geraamd bedrag der uitgaven in Nederland over 1870 ad . . . . . f 29 508 511,88

is verevend eene som van 28 926 382,49

waarvan:

voldaan . . . . . f 28 918 619,21

schuldig gebleven . . 7 763,28

minder dus uitgegeven dan geraamd. f 582 129,39

In eene aan den voet der rekening gestelde aanteekening van 12 Augustus 1872 verklaart de Algemeene Rekenkamer in Nederland, dat »de sommen in deze rekening als betaald gebracht, gezamenlijk ten bedrage van f 28 918 619,21, overeenstemmen met hetgeen dienaangaande gebleken is uit de achtereenvolgens bij de Kamer ontvangen bescheiden."

III. De in voldoening aan art. 80 n°. 1 der wet van 23 April 1864 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 35), overgelegde staat, aantoonende het gebruik dat in het jaar 1870 is gemaakt van de credieten, vermeld onder 2 van artikel 26 dierzelfde wet ter voorziening in de behoeften van 's lands kassen in Nederlandsch Indië, wijst aan:

dat aan $2^1/_2$ guldensstukken naar Nederlandsch-Indië is verzonden een bedrag van . . . . . f 10 000 000

in 80 000 Mexicaansche dollars eene waarde van 205 600

en dat namens den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië door den directeur van financiën wissels op 6 maanden na dato zijn afgegeven tot een bedrag van f 2 791 398,95

en wissels op 3 maanden na dato tot een bedrag van 46 535,05

2 837 934

Te zamen . . f 13 043 534

In de *Toelichting* bij art. 3 der rekening: *Agio op en vervoer van zilveren specie* is sprake van vracht en onkosten op f 10 000 000 in f $2^1/_2$-stukken en f 511 850 in Mexicaansche dollars, in 1870 naar Java verzonden met koopvaardijschepen en daarenboven van eene belooning ad 1 per mille aan den commandant van Zr. Ms. transportschip *Java*, voor de overbrenging van f 1 500 000 in f $2^1/_2$-stukken; terwijl blijkens het Verslag der Algemeene Rekenkamer in Nederland aan den Koning van 12 Augustus 1872 door haar in 1870 geboekt is, als aan wissels door den Gouverneur-Generaal getrokken, eene som van f 2 833 261,95 en het debet-saldo der op grond van art. 20 van het Koninklijk besluit van 30 Maart 1867 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 19), geopende rekening *ter zake van de voorziening in de behoeften van 's lands kassen in Indië* in hare boeken uitwijst eene som van f 13 074 289,83⁵.

Omtrent deze verschillen in de opgaven der verzondene hoeveelheden zilveren specie, der getrokkene wissels en der sommen ter voorziening in de behoeften van 's lands kassen in Indië ontbreekt vooralsnog de noodige toelichting. Zij kan te minder overtollig heeten, nadat de Koloniale Verslagen van 1872 en 1873, bladz. 128 en 170 de bedragen, waarmede de Indische kas in 1870 door *wisseltrekking* en *specieaantoer* werd aangevuld op f 9 101 381,17 en f 12 102 000, (waaronder f 102 000 aan Mexicaansche dollars), of te zamen op f 21 109 072,61 Indisch Courant gesteld hebben.

IV. De opmerking is voorts gemaakt, dat hoewel al de in Indië gedane ontvangsten in de rekening van ontvangsten aldaar geboekt worden, de bedragen, die aldaar door *specieverzendingen* uit Nederland en door wisseltrekking voor 's lands kas verkregen worden, geheel *buiten* de rekeningen, aan de Kamer voorgelegd, worden verhandeld en omtrent het gebruik daarvan hier te lande alzoo geen ander toezicht wordt uitgeoefend dan 't welk door de toezending aan de Algemeene Rekenkamer in Nederland van de bij art. 26 van het Koninklijk besluit van 30 Maart 1867 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 19) bedoelde verklaringen wordt mogelijk gemaakt. Dewijl deze verklaringen echter zeer ongeregeld en eerst vele jaren later door de Algemeene Rekenkamer in Nederland blijken te worden ontvangen, verlangde men te vernemen, welke andere waarborgen in Indië aanwezig zijn, dat de hier bedoelde ontvangsten, uit specieverzending en wisseltrekking voortvloeiende, tot het daarmede beoogde doel worden aangewend en naar behooren verantwoord. Deze vraag schijnt te gewichtiger, sedert het zoo wel bij deze rekening als bij die der jaren 1867, 1868 en 1869 gebleken is, dat bij het Ministerie van Koloniën geen bezwaar gemaakt is, zelfs lang nadat de dienst dier jaren was afgesloten, aan de Algemeene Rekenkamer in Nederlandsch-Indië last te geven het cijfer van enkele op de rekening vermelde uitgaven te verhoogen en dat van enkele in de rekening geboekte ontvangsten te verminderen en dit college zoowel als de betrokkene hoofden der departementen van algemeen bestuur, aan zulken last, hoewel moeielijk met de voorschriften der Indische Comptabiliteitswet overeen te brengen, gereedelijk gehoor verleend hebben.

V. Volgens den door den Minister van Koloniën, in voldoening aan n°. 2 van art. 80 I. C. overgelegden staat, aantoonende welke sommen in het jaar 1870 wegens uitgaven op de dienstjaren 1867 en 1868 verevend, uitgegegeven of verschuldigd gebleven zijn, is van een in die beide dienstjaren op het Iste hoofdstuk verevend en op ultimo 1869 verschuldigd gebleven bedrag van f 6 198,14 en f 5 463,39 op het einde van 1870, na betaling der sommen van f 153,86 en f 1 673,82, verschuldigd gebleven, over 1867 f 6 044,28 en over 1868 f 3789,57.

De door de Algemeene Rekenkamer in Nederland bij haar verslag gevoegde opgave van den stand op ultimo December 1871 van de rekening wegens de *verschuldigd gebleven* posten op de diensten van 1867, 1868 en 1869 geeft echter als verschuldigd gebleven aan: over den dienst van 1867 eene som van f 5 635,28 (moet zijn f 5 636); en over den dienst van 1868 van f 2 245,78.

Over deze verschillen wordt inlichting verlangd.

VI. Met betrekking tot het Verslag der Algemeene Rekenkamer in Nederland, overgelegd in voldoening aan n°. 3 van art. 80 I. C., en den daarbij gevoegden *staat van bedenkingen* op door den Minister van Koloniën verevende uitgaven ten laste van de begrooting van Nederlandsch Indië voor 1870, kan grootendeels worden verwezen naar hetgene in het Voorloopig Verslag op de Indische rekeningen van 1867, 1868 en 1869 (Gedrukte stukken 1881/82, **47**, n°. 9), naar aanleiding van de vroegere verslagen van datzelfde college op de begrootingen dier jaren is opgeteekend.

Hoewel het streven van den Minister van Koloniën om aan de door de Algemeene Rekenkamer gemaakte aanmerkingen te gemoet te komen, niet kan worden ontkend, blijft echter voor dit lichaam nog voldoende gelegenheid over om bedenkingen, vroeger door haar reeds herhaaldelijk geopperd, bij vernieuwing onder de aandacht te brengen van den Minister.

Vele der tot een getal van 92 door de Algemeene Rekenkamer gemaakte bedenkingen zouden achterwege hebben kunnen blijven, indien de bescheiden en verantwoordingsstukken, die zij behoeft om het haar opgedragen toezicht behoorlijk uit te oefenen, de haar ter verificatie of inboeking aangebodene vorderingen tijdig vergezeld hadden.

a. Bij de vermelding onder 22 van eene vordering van f 3 051 237,30 voor kosten van vervoer, bewaring, verkoop en aflevering van koffie ten laste van art. 22 van het Iste hoofdstuk der begrooting, is het vreemd de aanteekening te moeten lezen: »De staat van vergoedingen van provenu's van B. S. enz., schaden, avarij-gros en particulier, opgemaakt op ultimo December 1870, is WEDER in denzelfden vorm, als die over 1867, 1868 en 1869 en ZONDER EENIG BEWIJSSTUK overgelegd." In zijne *Nota van Toelichting* wordt dit gedeelte der door de Algemeene Rekenkamer gemaakte bedenking door den Minister van Koloniën met stilzwijgen voorbijgegaan.

Bij de bedenking onder 43, die geldt eene vordering van f 203 556,12 voor kosten van vervoer, bewaring, verkoop en aflevering van Banka-tin, ten laste van art. 41 der begrooting, uit de Algemeene Rekenkamer dezelfde

klacht, door te schrijven: »Als sub 22." De Minister van Koloniën handhaaft hetzelfde stilzwijgen, door te antwoorden: » Als art. 22".

b. Naardien de Algemeene Rekenkamer in haar verslag hare contrôle over de betalingen aan de Nederlandsche Handelmaatschappij nog » even onvolledig " noemt als vroeger, dewijl de quitantiën van de door dat handelslichaam gedane en in rekening gebrachte uitgaven ontbreken, behooren maatregelen genomen te worden om dit gebrek te verhelpen en schijnt het niet genoeg zich neder te leggen bij de verklaring van den Minister, dat de Nederlandsche Handelmaatschappij niet in staat is voor alle kleine onkosten quitantiën over te leggen.

Die kleine onkosten voor de behandeling van 's lands producten, zijn geenszins onaanzienlijk. Zij worden door de Algemeene Rekenkamer in haar verslag onder de aandacht der Regeering gebracht en bedragen hier te lande per 100 bruto kilogrammen voor *koffie* en *suiker* 45 cents; voor *tin* 80 cents; voor *notenzeep* f 4; voor *notenmuskaat* en *foelie* f 4,80; voor *kruidnagelen* f 3,20 en voor eene partij kinabast, groot 794 bruto kilogrammen f 104,40 in het geheel. De onkosten, in Indië berekend per pikol, waren voor *koffie* 24 cents; voor *suiker* en *tin* 20 cents en voor *notenzeep*, *notenmuskaat*, *foelie*, *kruidnagelen* en *kinabast* 30 cents.

Eene belangrijke besparing zoude zoo hier te lande als in Indië voor 's lands kas worden verkregen, indien het der Regeering gelukte de Nederlandsche Handelmaatschappij in dit opzicht aan meer vaste en billijke regels te binden.

Blijkens den uitgewerkten en toelichtenden staat voor het Iste hoofdstuk der begrooting voor Nederlandsch-Indië van 1884 (Gedrukte stukken 1883/84, **204**, bijl. n°. 24) bedraagt hetgene thans door de Nedelandsche Maatschappij onder den naam van *onsplitsbare onkosten in Nederland* wordt in rekening gebracht en waaronder voornamelijk begrepen zijn de kosten op het lossen der koffie, de zolderhuur, de verzekering tegen brandschade, de veilingen en de aflevering, 70 cents per 100 bruto kilogrammen.

Volgens dienzelfden staat, behoorende bij de begrooting van het Iste hoofdstuk der begrooting voor Nederlandsch-Indië van 1870 (Gedrukte stukken 1869/70, **4**, bijl. n°. 3), bedroegen de *onsplitsbare onkosten* destijds nog voor koffie en suiker 30 cents per pikol, hetwelk, als de pikol tegen 60 bruto kilogrammen berekend wordt, voor 100 bruto kilogrammen zoude geven 50 cents. Terwijl voor de onsplitsbare onkosten in Nederland voor eene aan de markt te brengen hoeveelheid van 835 970 pikols koffie in 1870 geraamd werd eene uitgave van f 231 000, staat voor de in 1884 te verkoopen hoeveelheid van p. m. 900 000 pikols thans daarvoor uitgetrokken een bedrag van f 417 585.

c. Bij nos. 38—42, 48, 49, 60, 62, 73, 77, 80, 88 der bedenkingen, allen betrekking hebbende tot wissels, tot zeer aanzienlijke bedragen op het Departement van Koloniën getrokken ter voldoening van in het buitenland aangeschafte werktuigen, mijnbehoeften, ijzer en bruggenmaterieel, vestigt de Algemeene Rekenkamer er te recht de aandacht op.

Dat de declaratiën, die niet behoorlijk zijn gespecificeerd, maar waarop voor eene geheele reeks, werktuigen eene enkele som in eens wordt uitgetrokken niet zijn voorzien:

1°. van eene verklaring van den Minister van Koloniën, dat de leverantie valt in de termen van de 2de alinea van art. 38 der wet van 23 April 1864 (*Staatsblad* n°. 35) en dus buiten openbare aanbesteding kan worden toegewezen, en

2°. van een bewijs van ontvangst van het geleverde, afgegeven door eene daartoe bevoegde autoriteit;

dat het contract, waarop de vorderingen gegrond zijn, niet is overgelegd; of dat de wissels, bij verzuim in de levering van het werk, niet dan na vermindering met de daartegen bedreigde boete mochten zijn uitbetaald.

De aanteekening van den Minister van Koloniën, dat sedert maatregelen genomen zijn om dergelijke bedenkingen te voorkomen of dat het bedoelde verzuim niet heeft plaats gehad, moge met betrekking tot de vorderingen, die zij geldt, bevredigend of afdoende zijn, men is evenwel, ook nu nog even als vroeger, met de Algemeene Rekenkamer geneigd bij den Minister er op aan te dringen, dat aan de neiging om, met loslating van het stelsel van uitbesteding, onderhandsche bestellingen en vreemd fabrikaat boven dat der binnenlandsche nijverheid te verkiezen, niet al te gereedelijk worde toegegeven.

Bij de onder n°. 67 vermelde vorderingen van f 10 220,01, f 9 911,91[5] en f 9 699,79[5], wegens de levering van gezouten vleesch, herhaalt de Algemeene Rekenkamer de aanmerking, in haar vorig verslag omtrent soortgelijke vorderingen van een ander leverancier gemaakt (zie Voorloopig Verslag 1881/82, **47**, n°. 9, bladz. 28 en 29), doch het antwoord, thans daarop door den Minister gegeven, schijnt even weinig voldoende als het vroegere (zie Memorie van Antwoord 1881/82, **47**, bladz. 10). Dat het recht van den schuldeischer, gelijk de Minister thans beweert, voldoende blijkt uit de rekeningen, waarin de kosten van het gezouten vleesch per vat zijn aangeduid, is juist hetgeen door de Algemeene Rekenkamer betwijfeld wordt. Met haar moet worden ingestemd, dat wanneer het contract van levering bepaalt, dat het kostende van het opkoopen en slachten van het vee en het zouten, kuipen en verzenden van het vleesch den aannemer met eene bijberekening van 2 pct. commissieloon voor zijne bemoeiingen zal worden vergoed, deze niet volstaan kan met der Regeering eenen willekeurigen, door hemzelven bepaalden prijs, telkens echter verhoogd met 2 pct., in rekening te brengen, maar ook de door hem gemaakte en in rekening gebrachte kosten zullen behooren te worden gestaafd, om den eisch der daarvoor bedongene percentsgewijze belooning en haar cijfer te kunnen rechtvaardigen.

De belangrijke openbare verkoopingen, die ook in de laatste jaren in Indië van het daar door de Regeering aangebrachte gezouten vleesch hebben plaats gehad, boezemen billijken twijfel in omtrent de door den Minister in zijne Memorie van Antwoord, betreffende de rekeningen van 1867, 1868 en 1869 genoemde »uitmuntende hoedanigheid" van dat vleesch, tenzij men aanneme, dat de aanvoeren daarvan in Indië verre de behoefte overschrijden.

e. Evenals in haar vorig Verslag, merkt de Algemeene Rekenkamer ook nu weder op, dat terwijl voor de opium, die de Regeering zich bij de Nederlandsche Handelmaatschappij, ter verzekering — gelijk het heet, — van tijdige levering der gewilde qualiteit, heeft aangeschaft, besteed zijn de prijzen van f 39, f 39,18, f 39,60, f 40,11, f 40,30 f 40,45, f 42,92, f 43 en f 43,20 per kilogram, verhoogd bovendien met een commissieloon van 1 pct., bijzondere personen daarvoor slechts f 30,94 en f 33 hebben in rekening gebracht.

De Minister van Koloniën teekent daarbij aan: » Wanneer in der tijd *enkele* partijen opium bij particuliere handelaren zijn aangeschaft, moet hieruit niet worden afgeleid dat er geen goede redenen bestonden om voor den aankoop van het grootste gedeelte der benoodigde hoeveelheid gebruik te maken van de tusschenkomst der Nederlandsche Handelmaatschappij."

Welke die redenen geweest zijn, wordt niet medegedeeld, en de Algemeene Rekenkamer handhaaft hare vroegere meening, dat zij weinig afdoende zijn om eene aanschaffing buiten openbare aanbesteding te doen voortduren. Men zou er prijs op stellen die redenen alsnog te vernemen.

f. De Algemeene Rekenkamer heeft twijfel geopperd, of het verleenen van voorschotten op pensioenen en gagementen ten laste der begrooting wel kan worden overeengebracht met art 49 I. C. In overeenstemming met den Minister van Koloniën meent men, dat onder »de ambtenaren en militairen, naar Nederlandsch-Indië vertrekkende, van daar terugkeerende of aldaar verplaatst wordende," aan wie, volgens bedoeld artikel, voorschotten kunnen worden verleend, ook de *gepensioneerde* ambtenaren en officieren en de *gegageerde* militairen mogen begrepen worden en het geenszins de bedoeling van den wetgever geweest is in de gedurende eene lange reeks van jaren hieromtrent gevolgde en door vele bepalingen, ook door het *Indisch Staatsblad* van 1863 n°. 80*a*, bekrachtigde gewoonte verandering te brengen.

g. Evenzoo vereenigt men zich met het reeds vroeger besprokene en ook nu weder tegenover de Algemeene Reken-

kamer verdedigde gevoelen van den Minister van Koloniën, dat naar den eich van art. 77 I. C. niet alleen hetgene over een dienstjaar ten laste der begrooting *betaald*, maar ook hetgene ten laste daarvan *verevend* is op de rekening behoort te worden in *uitgaaf* gebracht, zoodat dan ook hetgene *verschuldigd gebleven* is en *na afsluiting* van den dienst wordt betaald, ten laste van dienzelfden dienst behoort te worden geboekt.

h. Onjuist schijnt ook de door de Algemeene Rekenkamer onder n°. 5 gemaakte bedenking, dat aan den daar genoemden Roomsch-Catholieken geestelijke eene som van f 29,70, die voor korting aan het pensioenfonds had behooren te zijn ingehouden, te veel op zijn verlofstraktement is uitbetaald. Te recht herinnert de Minister van Koloniën, dat bij art. 13 van het Koninklijk besluit van 25 December 1855 (*Indisch Staatsblad* 1856, n°. 21), op de Roomsch-Catholieke geestelijken alleen de bepalingen omtrent de contributiën aan het weduwen- en weezenfonds en die omtrent het verleenen van verloven aan burgerlijke ambtenaren zijn van toepassing verklaard. Dit voorschrift stemt geheel overeen met hetgene bij art. 18 van het Koninklijk besluit van 3 Augustus 1849, n°. 64 (*Indisch Staatsblad* n°. 58), ten behoeve van de predikanten bij de Protestantsche gemeenten in Nederlandsch-Indië bepaald was. Ofschoon men het niet wraken zoude, dat de Roomsch-Catholieke geestelijken wierden vrijgesteld van de verplichtingen om bij te dragen aan een fonds, waaruit zij, uit den aard hunner bediening, nooit eenig genot kunnen hebben; wordt echter niet ingezien, waarom godsdienstleeraars en geestelijken, die reeds na tienjarigen dienst aanspraak verwerven op pensioen uit 's lands kas, niet evenals andere burgerlijke ambtenaren aan de gewone korting van 2 pct. voor dat pensioen zijn onderworpen. Dat de hulppredikers in Nederlandsch-Indië hiervan verschoond blijven, is niet meer dan billijk, dewijl art. 6 van het Koninklijk besluit van 22 December 1867 (*Indisch Staatsblad* 1870 n°. 71) hun uitdrukkelijk de aanspraak op pensioen ontzegt; maar hetzelfde te verlangen voor predikanten en geestelijken wordt door niets gerechtvaardigd en nu ook door art. 2 van het Koninklijk besluit van 10 April 1881 (*Indisch Staatsblad* n°. 142) uitdrukkelijk veroordeeld.

i. In overeenstemming met de daaromtrent door de Algemeene Rekenkamer onder n°. 54 en 89 gemaakte bedenkingen, meent men, dat de toelagen, verleend aan bij de torpedo-compagnie hier te lande gedetacheerde officieren bezwaarlijk kunnen gebracht worden ten laste van het begrootingsartikel: *Uitzending van suppletietroepen* enz.; en evenmin de aan advocaten gedane betalingen van hun honorarium in zake de aanvaring van Zr. Ms. stoomschip *Argus*, ten laste van den post onder art. 75: *Aankoop en vervoer van benoodigdheden voor de bebakening en kustverlichting.*

VII*a*. De onderafdeeling 6: *Verlofs- en non activiteitstraktementen, wachtgelden, onderstanden, pensioenen en gagementen* is bij de wet van 24 December 1871 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 148) met f 100 000 vermeerderd, en alzoo gebracht op f 2 592 900.

De som der in de 5de kolom der rekening: *Bedrag na af- en overschrijving uit de sommen voor onvoorziene uitgaven* bij de artikelen 6—12 uitgetrokkene bedragen, blijkt evenwel, bij door den Minister van Koloniën in zijne rekening achterwege gelatene samentrekking, te beloopen f 2 685 650, terwijl daarop, volgens de 6de kolom is *verevend* een bedrag van f 2 654 687,69^{5} of f 61 787,69^{5} meer dan daarvoor bij de verschillende begrootingswetten en Koninklijke besluiten, in de 4de kolom vermeld of niet vermeld, is toegestaan.

Tot toelichting wordt wel gezegd, dat het toenemend aantal Oost-Indische ambtenaren, aan wie verlof naar Nederland is verleend, de betalingen boven de raming heeft opgevoerd, en dat de uitgaven voor militaire pensioenen en gagementen steeds stijgende zijn, doch daarmede is de overschrijding van het bij de wet uitgetrokkene cijfer nog geenszins gerechtvaardigd, noch opgehelderd, hoe of van waar in de 5de kolom eene som van f 2 685 650, die de krachtens de wet van 24 December 1871 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 148) tot f 2 592 900 verhoogde raming nog met f 72 750 te boven gaat, als het na af- en overschrijving beschikbare bedrag kon worden aangewezen.

Gaarne ontving men hieromtrent nadere inlichting en vernam men of deze onregelmatigheid aan de aandacht der Algemeene Rekenkamer ontsnapt is.

b. Eene gelijke aanmerking geldt voor onderafdeeling 10, waarvoor bij de begrootingswetten slechts f 16 450 is geraamd, terwijl nochtans in de 5de kolom, zonder eenige nadere toelichting, daarvoor eene som van f 19 450 staat uitgetrokken, en daarop een bedrag van f 19 312,34, dat is f 2 862,34 *boven* de raming is verevend.

c. Misschien kan de bedenking, hier boven onder *a* en *b* gemaakt, worden opgelost door een beroep op de onderafdeeling 11: *onvoorziene uitgaven*, wier oorspronkelijk bedrag van f 100 000 in de 5de kolom tot f 4 250 heet te zijn verminderd; doch blijft het dan toch vreemd, dat in de toelichting van de op andere artikelen gedane overschrijvingen niets gezegd, noch het Koninklijk besluit, dat daartoe de machtiging verleend heeft, vermeld is. Gelijk reeds boven gezegd is, winnen de Indische rekeningen het in dit opzicht van de Nederlandsche rekening in nauwkeurigheid.

d. Bij onderafdeeling 21 is het bedrag oningevuld gelaten, hetwelk uit den post voor *onvoorziene uitgaven* is betaald voor: kosten van het vertalen van petitiën van inwoners van Atjeh aan de Turksche Regeering. Dit zal vermoedelijk f 200 moeten zijn.

Indien daartegen geen bezwaar bij de Regeering zijn mocht, zoude men gaarne met den inhoud dier petitiën kennis maken.

VIII. *Ontvangsten.* De rekening wegens de middelen en inkomsten in Nederland voor het dienstjaar 1870, begrepen in het Iste hoofdstuk, wijst aan eene opbrengst van f 58 158 838,43, zijnde f 4 699 729,43 *meer* dan de raming.

De hoeveelheid koffie, geraamd op 750 000 pikols, ad 40 cents per half kilogram, bracht bij verkoop van 813 884$^{21}/_{100}$ pikols of 48 641 436 kilogrammen tegen eenen middelprijs van 35$^{17}/_{100}$ cents per half kilogram op f 35 192 809,83, dat is f 97 567,83 boven de raming.

De verkoop van *suiker*, geraamd op 550 000 pikols, leverde uit van eene aan de markt gebrachte hoeveelheid van 715 466 pikols tegen eenen middelprijs van f 36,23 per 100 kilogram, eene som van f 14 281 238,36 of f 2 789 825,63 boven de raming.

Voor *notenmuskaat*, *foelie* en *kruidnagelen*, geraamd op f 215 008 werd bij middelprijzen voor elk dier producten van f 1.05^{5}, f 2,11$^{19}/_{100}$ en f 0,26$^{91}/_{100}$ per half kilogram, verkregen eene som van f 716 601,54, zijnde f 501 593,54 boven de raming.

Het Banka-tin, waarvan 81 004$^{52}/_{100}$ pikols verkocht waren tegen eenen middelprijs van f 73,91 per 50 kilogram, bracht op f 7 311 362,88 of f 546 152,88 boven de raming.

Men vestigt vooral op deze beide laatste cijfers de aandacht, in verband met de mededeeling van het tegenwoordig hoofd van het Departement van Koloniën, dat hij geen voorstander is van mijnontginning van Staatswege. Ten einde de Regeering daarvoor gunstiger te stemmen en zoo mogelijk te voorkomen, dat de ontginning der tinmijnen van Banka aan particulieren worden overgedragen, waartoe gelijk men beweert, reeds voorstellen bij de Indische Regeering zouden zijn ingekomen, wordt nog ter raadpleging aanbevolen de opgave, voorkomende op bladz. 130 van het Koloniaal Verslag van 1871, omtrent de meerdere of mindere baten dan lasten, die de buitenbezittingen van Nederlandsch-Indië, gedurende de jaren 1858—1861 hebben afgeworpen.

Daaruit blijkt, dat van de *twaalf* daar genoemde buitenbezittingen, met inbegrip van de Gouvernementen van Sumatra's Westkust, Celebes en de Molukken, het Gouvernement van Sumatra's Westkust en de residentie Banka de eenige buitenbezittingen zijn, wier *baten* gedurende die vier jaren hare *lasten* hebben overtroffen.

De *baten* bedroegen in 1858—1861 MEER dan de *lasten*: *ter Sumatra's Westkust*: f 990 176, f 858 724, f 1 508 150 en 1 369 902;

in *Banka*: f 3 764 512, f 7 547 313, f 4 594 102 en f 3 301 209.

In de *tien* overige buitenbezittingen te zamen bedroegen gedurende die *vier* jaren de *lasten* meer dan de *baten*: f 2 993 987, f 5 186 024, f 4 973 469 en f 5 199 034.

Eene opgave als de hier aangehaalde zoude men gaarne ontvangen over het sedert 1861 verstreken tijdvak.

Uitgaven en ontvangsten in Indië.

Uitgaven I. De begrooting van uitgaven voor Nederlandsch-Indië, begrepen in het IIde hoofdstuk voor het dienstjaar 1870, werd bij de wet van 7 December 1869 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 206, *Indisch Staatsblad* 1870 n°. 19) vastgesteld op f 86 257 295.

Credieten werden door den Gouverneur-Generaal geopend bij ordonnantiën van:

12 Mei	1870	(*Indisch Staatsblad* n°. 51)	tot verhooging van	onderafdeeling	83	met f 175 000,—
21 September	»	(» » n°. 135)	»	»	94	» 56 804,—
10 November	»	(» » n°. 172)	»	»	80	» 127 000,—
17 »	»	(» » n°. 176)	»	»	13	» 60 000,—
6 Januari	1871	(» » n°. 3)	»	»	43	» 10 000,—
					50	» 1 000,—
					51	» 4 000,—
					57	» 50 000,—
					58	» 350 000,—(onvoorziene uitgaven).
7 Maart	»	(» » n°. 26)	»	»	28	» 25 000,—
7 April	»	(» » n°. 41)	»	»	28	» 65 000,—
1 Mei	»	(» » n°. 58)	»	»	80	» 20 000,—
2 Augustus	»	(» » n°. 107)	»	»	77	» 25 000,—
28 September	»	(» » n°. 135)	»	»	80	» 30 000,—
13 November	»	(» » n°. 171)	»	»	23	» 8 000,80
16 »	»	(» » n°. 177)	»	»	21	» 57 600,—
22 »	»	(» » n°. 184)	»	»	77	» 25 000,—
5 December	»	(» » n°. 191)	»	»	74	» 90 000,—
28 »	»	(» » n°. 216)	»	»	1	» 71 750,—
					16	» 279 508,—
28 »	»	(» » n°. 217)	»	»	20	» 4 455,—
					21	» 10 930,—
					22	» 394 115,—
					23	» 8 890,—
					24	» 7 610,—
					26	» 500,—
					30	» 5 882,—
29 »	»	(» » n°. 222)	»	»	34	» 9 813,—
					35	» 208 926,—
					36	» 15 000,—
					39	» 58 912,—
					41	» 6 000,—
					42	» 1 500,—
					43	» 26 500,—
					44	» 9 150,—
					49	» 2 000,—
					51	» 22 470,—
					52	» 8 000,—
					56	» 200,—

De ordonnantiën, waarbij deze 38 credieten verleend werden, worden aangehaald omdat zij, in verband ook met hare dagteekening, tot eenige niet onbelangrijke opmerkingen aanleiding geven.

De credieten op 21 September, 10 en 17 November 1870 (*Indisch Staatsblad* nos. 135, 172 en 176) tot verhooging van onderafdeeling 94, 80 en 13 verleend, werden bekrachtigd bij de wet van 3 April 1871 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 30, *Indisch Staatsblad* n°. 98) tegen *vermindering* evenwel met gelijke bedragen van f 56 804, f 127 000 en f 60 000 van de onderafdeelingen 99, 78 en 113, zoodat hierdoor geene verandering in het eindcijfer der begrooting werd teweeggebracht.

De overige credieten, ook het eerste van allen, het op

21 Mei 1870 verleende van f 175000, ontvingen hunne wettelijke bekrachtiging juist één jaar na den dag, waarop de dienst van 1870 moest worden afgesloten, en wel bij de wet van 31 December 1872 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 166, *Indisch Staatsblad* 1873 n°. 56), die niet vroeger dan op 16 Maart 1873 in Indië kon worden afgekondigd. Hierdoor werd zeker niet voldaan aan art. 31, § 2, der wet van 23 April 1864 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 35), luidende: »Die credieten worden *binnen den kortst mogelijken tijd* aan de bekrachtiging der wet onderworpen", maar ook de opvolging van het voorschrift van artt. 78 en 80 dier wet door de Regeering in Nederland voor de Algemeene Rekenkamer in Nederlandsch-Indië en het bestuur aldaar feitelijk tot eene onmogelijkheid gemaakt. Hoe hadden de autoriteiten in Indië kunnen zorgen dat de rekeningen, betreffende de begrooting van 1870, in voldoening aan art. 80, I. C., reeds op 31 December 1872 den Staten-Generaal met het vereischte voorstel van wet tot vaststelling van het slot dier rekeningen wierden aangeboden, waar op dien dag eerst de in den loop der jaren 1870 en 1871 geopende credieten hunne bekrachtiging ontvingen en de Indische Regeering daarvan eerst in 1873 kennis kreeg?

Van de bekrachtiging bij de wet bleef uitgesloten het bij ordonnantie van 6 Januari 1871 (*Indisch Staatsblad* n°. 3) geopende crediet tot verhooging van de onderafdeeling 58: *Onvoorziene uitgaven* met f 350 000. Die bekrachtiging werd zelfs niet eens, overeenkomstig art. 31 § 2 I. C., gevraagd, maar het crediet, na gedurende het geheele jaar 1871 te zijn gebruikt, op den 29sten December 1871 (*Indisch Staatsblad* n°. 222) weder ingetrokken, met in de plaats stelling van twaalf andere credieten tot verhooging van verschillende onderafdeelingen van dezelfde afdeeling IV (*Departement van binnenlandsch bestuur*), met een bedrag van f 368 471. Meent de Minister van Koloniën van een door den Gouverneur-Generaal geopend crediet niet de bekrachtiging te mogen vragen bij de Wetgevende Macht, zoo behoort er ook voor te worden gzorgd dat de beschikking, waartegen bezwaar bestaat, niet gedurende een geheel jaar worde gehandhaafd en toegepast. De verwarring en omslag van werkzaamheden, die van zulke late intrekking het gevolg zijn moeten, springen in het oog. Dat de intrekking zelve plaats vond, kan niet anders dan worden goedgekeurd. Ongewoon is inderdaad de opening van een crediet op een post voor: *Onvoorziene uitgaven*. Deze strekt tot bestrijding van uitgaven in omstandigheden, die niet voorzien zijn noch voorzien hebben kunnen worden. Hoe ware het mogelijk den drang aan te toonen van omstandigheden, die nog in een onzeker en ver verwijderd verschiet liggen? En zonder zulken drang is het openen van een crediet boven de begrooting toch niet geoorloofd.

II. De verleende en bekrachtigde credieten bedragen te zamen eene som van . . . . . f 1 981 515,80

waarbij gevoegd moet worden de som krachtens het Koninklijk besluit van 30 December 1871 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 201, *Indisch Staatsblad* 1872 n°. 55) op onderafdeeling 22 van hoofdstuk II *overgeschreven*, groot 86 612,12

te zamen . . f 2 068 127,92

terwijl moeten worden afgetrokken de sommen van f 56 804, f 127 000 en f 60 000, waarmede de onderafdeelingen 99, 78 en 113 bij de wet van 3 April 1871 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 30, *Indisch Staatsblad* n° 98) zijn *verminderd*, en die van f 4600 en f 9200 bij de Koninklijke besluiten van 4 Juni en 27 Juli 1870 (*Ned. Staatsbl.* n°. 89 en 146, *Ind. Staatsbl.* n°. 116 en 145) van onderafdeeling 44 en 71 op hoofdstuk I, onderafdeeling 14 en 30 afgeschreven, gezamenlijk bedragende 257 604,—

Er blijft dan over eene som van . . f 1 810 523,92

waarmede het oorspronkelijk eindcijfer der begrooting is verhoogd . . . . . 86 257 295,—

f 88 067 818,92

III. De staat, onder n°. 15 der gedrukte stukken door de Regeering overgelegd, bevat bovendien een 72tal artikelen, waarvan het daarvoor toegestaan of na crediet-opening en af- en overschrijving verhoogd bedrag blijkt te zijn overschreden met eene som van f 1 194 903,345. Ten onrechte is in den staat als totaal der sommen, waarmede de begrootingscredieten zijn overschreden, geschreven f 1 184 903,345, ten gevolge van het verkeerdelijk uittrekken in de kolom *tekort* bij artt. 550 en 564 van de sommen f 2 767,855 en f 15 651,825, waarvoor moet gesteld worden f 9 767,855 en f 18 651,325. Bij de samenstelling van dien staat bij het Departement van Koloniën schijnt men op den voet gevolgd te hebben de *Opgave* van plaats gehad hebbende overschrijdingen der begrootingscredieten, welke door de Algemeene Rekenkamer is overgelegd bij hare *Nota van bemerkingen*, als bijlage lit. H gevoegd bij haar Verslag, — met weglating evenwel der in die *opgave* vermelde overschrijdingen van de artikelen der begrooting van uitgaven:

Onderafd. 45, art. 238. Surplus-traktement van inlandsche pakhuismeesters . . . . . f	1 990,—
Art. 242. Inkoop van koffie	1 948 232,84
Art. 244. Cultuurprocenten aan inlandsche ambtenaren	101 118,365
Art. 247. Inpakking en vervoer van koffie enz.	493 034,08
Onderafd. 46, art. 254. Plantloon, loon der dessahoofden en betaling aan de fabrikanten.	747 200,70
Art. 255. Cultuurprocenten aan inlandsche ambtenaren.	217 503,965
Art. 256. Transport en onbetaalde koelieloonen	1 724,61
Onderafd. 51, art. 293. Kap- en sleeploon, inkoop, transport en verzameling van houtwerken	10 230,94
Onderafd. 71, art. 481. Stempeling, inkoop en transport van tin enz.	85 494,95
Onderafd. 74, art. 501. Aanmaak van zout enz.	160 003,73
	f 3 766 534,18

welke allen vallen onder de bij art. 27, § 2 der Indische comptabiliteitswet bedoelde en uitgezonderde uitgaven voor aankoop, vervoer en verkoop van producten en de daarmede in verband staande percentsgewijze belooningen.

In de voormelde *opgave* der Algemeene Rekenkamer staan ook de overschrijdingen van artt. 550 en 564 tot een bedrag van f 2767,855 en f 15 651,825 uitgetrokken, doch men zag voorbij, dat die opgave de dagteekening voert van 29 Augustus 1878, terwijl die cijfers eerst *later* in de rekening veranderd zijn in f 9767,855 en f 18 651,825, ten gevolge van de wijzigingen, blijkens de toelichting bij die artikelen, bewerkstelligd naar aanleiding der ministerieele depêche dd. 27 Augustus 1878, lit. E, n°. 1/1986, in verband met het commissoriaal bericht van den commandant van het leger dd. 28 Februarij 1873, n°. 83/A. (Zie ook de recapitulatie der VIIde afdeeling, blz. 240 der rekening).

Ook hadden, meent men, nog op den staat des Ministers moeten worden vermeld de overschrijdingen van:

Onderafd. 32, art. 131. Onvoorziene uitgaven f	32 465,135
Onderafd. 40, art. 195. Premiën en andere uitgaven voor het vangen van tijgers en krokodillen en voor het aanbrengen van krokodillen-eijeren	1 982,46

Onderafd. 41, art. 196. Verlichting van gebouwen en wegen, inkoop en aanmaak van vlaggen en vlaggestokken 261,63⁵

Art. 197. Onderhoud en transport van schipbreukelingen enz. 101,81

Onderafd. 58, art. 335 Onvoorziene uitgaven, (niet zooals in de 8ste kolom der rekening staat f 822,53⁵, maar, zooals blijkens de toelichting zijn moet) 1 482,53

Onderafd. 88, art. 548. Traktementen, soldijen, toelagen, fouragegelden, bureel- en andere kosten van het wapen der infanterie. . 25 693,67

Te zamen f 61 987,24

waardoor dan met bijvoeging der eerste, hierboven genoemde som van 1 194 903,34⁵

het bedrag, waarmede de begrootingsposten zijn overschreden en waarover de van de Wetgevende Macht verlangde berusting zich zoude moeten uitstrekken, zoude klimmen tot . . f 1 256 890,58⁵

Men heeft de redenen niet kunnen opsporen, waarom van de vijf eerste overschrijdingen, die van de artikelen 131, 195, 196, 197 en 335 door de Algemeene Rekenkamer in hare *Opgave* geene melding is gemaakt. De nietvermelding der overschrijding van art. 548 verklaart zich op dezelfde wijze als het minder juist opgeven van het cijfer der overschrijding van artt. 550 en 564. Dat het Departement van Koloniën in dezelfde fout verviel, lag misschien hierin dat het bij de samenstelling van zijnen staat alleen de *Opgave* der Algemeene Rekenkamer tot leiddraad koos en hierdoor aan zijne aandacht ontsnapte, wat de Algemeene Rekenkamer nog op 29 Augustus 1878 niet weten kon, dat namelijk de rekening bij de artt. 548, 550 en 564 op last van den Minister van Koloniën belangrijke wijzigingen had ondergaan.

De uitgaven hebben, ten gevolge van al de hierboven bedoelde overschrijdingen, bedragen, volgens de door den directeur van financiën onder dagteekening van 7 Mei 1879 samengestelde *algemeene recapitulatie op de verbeterde begrootingsrekening van uitgaven* over het dienstjaar 1870, eene som van. . . . . f 86 838 574,20

of f 581 279,20 meer dan daarvoor oorspronkelijk was uitgetrokken.

Door de geopende en bekrachtigde credieten en door de gedane overschrijving was evenwel aangewezen eene som van 88 067 818,92

zoodat het beschikbaar gesteld bedrag de uitgaven nog heeft overtroffen met eene som van . . . . . f 1 229 244,72

Er bestaat, ook op grond hiervan geen bezwaar om in de hierbedoelde overschrijdingen, al zoude haar bedrag op f 1 224 425,45, in plaats van het op den staat zelven vermelde bedrag van f 1 184 903,34⁵, moeten gesteld worden, te berusten; te minder, wanneer men in aanmerking neemt dat onder de uitgaven voorkomt een bedrag van f 3 766 534,18 meer dan was geraamd geworden voor *koffie*, *suiker*, *houtwerken*, *zout* en *tin*.

Van de verevende som der uitgaven ad f 86 838 574,20 is eene som van f 86 785 957 betaald en f 52 617,20 verschuldigd gebleven.

Waarom de Minister van Koloniën dat op de Indische rekeningen vermelde bedrag, in de aan het einde der rekeningen gehechte *Nota van wijzigingen* (n°. 8) verminderd heeft met f 47 en het alzoo gesteld op f 86 838 527,20 (ten onrechte staat in de algemeene rekening, niet in de Memorie van Toelichting, 50 cts.), is niet duidelijk.

Evenzoo zoude men gaarne afschrift ontvangen van de ministerieele depêche van 27 Augustus 1878, lit. E, n°. 1/186, en van het schrijven van den commandant van het leger van 28 Februari 1879, n°. 83/A, die het vermoedelijk zullen kunnen verklaren, hoe en waarom in de artikelen 548, 549, 550, 551, 557 en 564 de eerst in de rekening voorkomende cijfers van uitgaven zijn doorgehaald en daarvoor andere cijfers zijn in de plaats gesteld.

In art. 548 is de uitgave van	f	4 551 067,67	veranderd in	f	4 617 067,67	meer f	66 000
» » 549 » » »		225 610,87	» »		226 110,87	»	50 0
» » 550 » » » »		653 358,85⁵	» »		660 358,85⁵	»	7 000
» » 551 » » » »		599 088,98⁵	» »		600 588,98⁵	»	1 500
» » 557 » » » »		338 020,33⁵	» »		341 020,33⁵	»	3 000
» » 564 » » » »		334 454,82⁵	» »		337 454,82⁵	»	3 000
						f	81 000

De oorspronkelijke rekening, betreffende de 7de afdeeling (Departement van Oorlog), blijkt alzoo op last van den Minister van Koloniën, zeven jaren nadat de rekening reeds was afgesloten, te zijn bezwaard geworden met eene uitgave van f 81 000, zonder dat voor deze handeling, die geenszins met de voorschriften der Comptabiliteitswet kan worden overeengebracht, iets tot toelichting is aangevoerd.

Men verlangt vooral te vernemen, hoe zulke meerdere uitgaven, die oorspronkelijk niet in de rekeningen voorkwamen, na de afsluiting daarvan, die blijkens de op de rekening van het Departement van Oorlog gestelde aanteekening den 31sten Juli 1876 heeft plaats gehad, door de Algemeene Rekenkamer, met inachtneming van de voorschriften harer instructie, nog in 1879 hebben kunnen worden verevend.

Men merkt bovendien op, dat als ten gevolge der in art. 548 bevolene wijziging de som van f 25 693,67 boven de raming is uitgegeven, het vroegere cijfer van f 40 306,33 in de kolom »minder dan geraamd" zal behooren te vervallen.

IV. Volgens art. 78 der wet van 23 April 1864 moesten de rekeningen, opgemaakt onder dagteekening van de afsluiting der begrooting, vóór of op den 31sten Mei daaraanvolgende bij de Algemeene Rekenkamer zijn overgebracht.

Bijaldien de opvolging van dit voorschrift ook al niet van den aanvang af eene hersenschim moge geweest zijn, zoude de wijze toch, waarop zoowel de Minister van Koloniën als de Gouverneur-Generaal gemeend heeft de ndische Comptabiliteitswet te mogen toepassen, haar onmogelijk gemaakt hebben. Aan afsluiting en indiening der rekening op of vóór den 31sten Mei 1872 kon niet worden gedacht, waar de Gouverneur-Generaal op 28 en 29 December 1871 nog 19 nieuwe credieten opende, die eerst één jaar later bij de wet werden bekrachtigd en de Minister van Koloniën op 30 December 1871 nog medewerkte tot overschrijving van gelden van het eene hoofdstuk op het andere.

Geen der hoofden van de Departementen van algemeen bestuur schijnt zich dan ook door de bewuste bepaling gebonden te hebben gevoeld. Alleen de rekening van den directeur van binnenlandsch bestuur is, blijkens de daarop voorkomende aanteekening, echter niet vroeger daarop gesteld dan 1 April 1879, op den bij de wet bepaalden tijd, den 31 December 1871, afgesloten. De rekeningen van andere departementschefs dragen de dagteekening van 31 Juli 1879, 28 Februari, 1 en 7 Mei 1879. De directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid bepaalt zich tot de onderteekening der zijne, *zonder* eenige aan- of dagteekening. Onder deze omstandigheden kan zeker de Algemeene Rekenkamer niet enkel noch uitsluitend voor de vertraagde indiening der rekeningen worden verantwoordelijk gesteld; maar voegt het veeleer de hoofden der Departementen van algemeen bestuur uit te noodigen door ijveriger medewerking dat college de vervulling zijner wettelijke verplichting mogelijk te maken. Dit schijnt te noodiger, nu de adviezen van den directeur van financiën, thans lid in den Raad van Nederlandsch-Indië, en van dien Raad zelven, onder dagteekening van 5 November 1878 en 17 October 1879 over het belang-

rijk Verslag der Algemeene Rekenkamer van 9 September 1878 uitgebracht, treffend overigens door hunne oppervlakkigheid en schraalheid, opnieuw het merk dragen eener voor het goed beheer van 's lands financiën in Indië geenszins wenschelijke kleinachting van de Rekenkamer, en van hare veelzins juiste op- en aanmerkingen. In haar verslag klaagt de Rekenkamer, dat het met de beantwoording van hare aanmerkingen » inderdaad treurig gesteld " was, en dat de rekenplichtigen daarmede zoo nalatig waren, dat in Maart 1870 nog inlichtingen ontbraken omtrent de verantwoording van het eerste kwartaal 1867.

V. Bij haar Verslag komt de Algemeene Rekenkamer terug op de door haar reeds bij § 4 van haar Verslag van 25 October 1877 (Gedrukte Stukken 1881/82 — 47, Bijlage n°. 4) ontwikkelde bezwaren tegen de bepaling van art. 9, § 3, harer Instructie (*Indisch Staatsblad* n°. 158), welke haren voorzitter verplicht bij iedere tafel de plaats van een tijdelijk afwezig lid in te nemen. De directeur van financiën acht het wenschelijk, dat de Algemeene Rekenkamer met de opvatting der Regeering worde in kennis gesteld. Gaarne verneemt men welk gevolg daaraan gegeven is en in hoeverre er bij de Regeering bezwaar bestaat de bedoelde bepaling in den door de Algemeene Rekenkamer voorgestelden zin te wijzigen.

VI. Naar aanleiding van een door de Algemeene Rekenkamer gedaan voorstel om te bepalen, dat de directeur van het betrokken departement van algemeen bestuur jaarlijks aan de Regeering een voorstel zal doen tot *afschrijving* als oninbaar van de proceskosten in strafzaken, welke uit de landskassen betaald, doch uithoofde van onvermogen, van de veroordeelden, niet op hen hebben kunnen worden verhaald, verwijst de directeur van financiën naar het besluit van den Gouverneur-Generaal van 5 Juli 1876 n°. 2 (*Indisch Staatsblad* n°. 169), houdende bepalingen omtrent de gevallen, waarin vorderingen van den lande uit de rekeningen der comptabelen *door de hoofden van gewestelijk of algemeen bestuur* kunnen worden AFGESCHREVEN. In zijne Memorie van Antwoord betreffende de rekeningen van 1867, 1868 en 1869 (Gedrukte stukken 1881/82 — 47 n°. 10) schreef de Minister van Koloniën echter nog: »Wat het Voorloopig Verslag bedoelt met » afschrijving " van hopelooze vorderingen, is niet duidelijk."

De twijfel is gerezen, of de machtiging tot *afschrijving* van vorderingen door den Gouverneur-Generaal bij *Indisch Staatsblad* 1876 n°. 169 aan de hoofden van gewestelijk en algemeen bestuur verleend, wel is overeen te brengen met het bepaalde bij art. 22 der wet van 23 April 1864 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 35), volgens hetwelk *kwijtschelding* van vorderingen, den lande aankomende, door *den Gouverneur-Generaal* niet wordt verleend, dan krachtens 's Konings machtiging. *Afschrijving* van vorderingen uit de rekeningen der comptabelen zal toch in de meeste gevallen met *kwijtschelding* gelijkstaan, daar de *afschrijving* immers wel het gevolg hebben zal, dat van pogingen om de eenmaal afgeschreven vorderingen op de eigenlijke schuldenaren te verhalen, verder wordt afgezien. Ook komt het voor, dat de macht der hoofden van gewestelijk en algemeen bestuur om zulke *afschrijving* te bevelen veel te uitgestrekt is en zij alleen den Gouverneur-Generaal behoort te blijven voorbehouden.

VII. In overeenstemming met de Algemeene Rekenkamer, erkent de directeur van financiën, dat terwijl de ordonnantie van 16 April 1870 (*Indisch Staatsblad* n°. 45) alleen voorziet in de gevallen, dat een comptabele, belast met *burgerlijk* geldelijk beheer, bij ziekte of ontstentenis het hem opgedragen beheer niet kan blijven vervullen, er met betrekking tot de comptabelen, voerende *materieel* beheer, te dezen aanzien eene leemte is blijven bestaan. Men vraagt of sedert maatregelen genomen zijn om die leemte op te heffen.

VIII. In § 27 van haar Verslag merkt de Algemeene Rekenkamer op, dat zij steeds moeielijkheid ondervindt in de contrôle van de storting in 's lands kas der sommen, verschuldigd voor in eigendom afgestane gronden en dat telkens door haar moet worden herinnerd aan de verplichting om haar van zulke stortingen kennis te geven. De Raad van Nederlandsch-Indië teekent daaromtrent in zijn advies wel aan, dat de klacht is vervallen door de bij *Indisch Staatsblad* 1875, n°. 23 voorkomende regelingen, doch moet worden verondersteld, dat dewijl de klacht nog lang na die regelingen geuit wordt, deze laatste onvoldoende zijn en in elk geval het bezwaar der Algemeene Rekenkamer niet door de enkele verwijzing naar de bedoelde verordening wordt opgeheven.

IX. Terwijl de niet-voldoening door de Oost-Indische Maatschappij van administratie en lijfrenten van de door haar verschuldigde plantloonen en belooning aan de dessahoofden enz. voor den aanplant van suikerriet ten behoeve van de fabrieken Tjomal en Bandjardawa over de jaren 1867, 1868 en 1869, bedragende respectievelijk f 95 426,07, f 98 444,93⁵ en f 104 250,02, gelijk de Algemeene Rekenkamer te recht opmerkt, hoofdzakelijk aan een daaromtrent gepleegd verzuim bij het departement van binnenlandsch bestuur moet worden toegeschreven, en zeer zeker bij meerdere waakzaamheid van dat departement had kunnen zijn voorkomen, tracht de Raad van Nederlandsch-Indië alleen de Algemeene Rekenkamer, die in dit opzicht art. 25 § 2 harer Instructie (*Indisch Staatsblad* 1866, n°. 158) niet naar behooren zoude hebben opgevolgd, daarvoor verantwoordelijk te stellen. Men meent tegen dit streven, waardoor de hoofden der Departementen van algemeen bestuur al te gemakkelijk van de op hen rustende verplichtingen en verantwoordelijkheid zouden worden ontheven, in het belang van 's lands kas met nadruk te moeten opkomen.

Uit de noot bij het Verslag der Rekenkamer wordt met genoegen ontwaard, dat in de jaren 1874, 1875, 1876 en 1878 in mindering van de hoofdschuld der bedoelde maatschappij ad f 298 121,02⁵ achtereenvolgens is afbetaald een gezamenlijk bedrag van f 196 715,57.

X. Hoogst belangrijk is de door de Algemeene Rekenkamer in haar Verslag medegedeelde briefwisseling tusschen de Regeering en haar over de artt. 83 en 84 der Indische comptabiliteitswet. Het blijkt daaruit, dat de Minister van Koloniën in zijne missive van 10 Augustus 1870, n°. 26/1103, reeds der Indische Regeering heeft opgemerkt, dat art. 31 dier wet niet geschreven is om den Gouverneur-Generaal de bevoegdheid te verleenen tot het openen van credieten *ter regularisatie van reeds gedane betalingen;* dat uitgaven *boven* eenigen wettelijk vastgestelden begrootingspost, volgens art. 27 Indische Comptabiliteitswet niet behooren plaats te hebben; en dat, zoo zij toch plaats hebben, de goedkeuring der Wetgevende Macht daaromtrent moet gevraagd worden. Ook de Algemeene Rekenkamer verklaarde, dat art. 83 Indische Comptabiliteitswet, beschouwd hetzij in verband met andere artikelen, hetzij met de Memorie van Toelichting, het Voorloopig Verslag en de Memorie van Beantwoording, betreffende die wet, haar tot geen andere slotsom leiden kan, dan dat het de bedoeling des wetgevers geweest is om den betrokkene elke overschrijding van elk hem verleend crediet te doen boeten door terugstorting in 's lands kas van het bedrag der overschrijding vóór de afsluiting van het betrokken dienstjaar. Wilde men toch aannemen dat het bedoelde artikel de overschrijding van op zich zelf staande credieten toeliet, mits het slechts vóór het sluiten van den dienst gedekt wierd door een nieuw crediet van den Gouverneur-Generaal, dan zoude voor het geval dat eene overschrijding van crediet die van een begrootingsartikel in haar gevolg had, art. 83 zich oplossen in- of liever te niet gedaan worden door de artt. 5 en 31 Indische Comptabiliteitswet, die den Gouverneur-Generaal de bevoegdheid geven tot aanvulling van artikelen van, en het openen van credieten boven de begrooting.

De Indische Regeering evenwel verklaarde bij haar besluit van 10 Januari 1871 n°. 19 er geen bezwaar in te zien om, in afwachting dat de inzichten van het Opperbestuur daaromtrent nader zouden blijken, aanvulling van uitgeputte begrootingsartikelen, hetzij uit de *onvoorziene uitgaven* of uit eenig ander tot dezelfde onderafdeeling behoorend artikel, hetzij *door de opening van een crediet* BOVEN *de begrooting*, vóór de afsluiting van het dienstjaar te doen plaats hebben, ook wanneer die aanvulling moet dienen tot regularisatie van reeds gedane betalingen.

De Minster van Staat en van Koloniën, Van Bosse, ging nog verder en beweerde, in strijd met de inzichten van eenen zijner ambtsvoorgangers, dat de artikelen 83 en 84 der Comptabiliteitswet geene betrekking hebben op overschrijding *van de posten der begrooting*, maar op overschrijding door de betrokken personen »van het beloop der aan hen verleende credieten." (Gedrukte stukken 1877/78—**50** n°. 2.)

Ten gevolge van deze door de Indische Regeering gegevene en door het Opperbestuur beaamde uitlegging, is feitelijk art. 83 Indische Comptabiliteitswet tot eene *doode letter* gemaakt en is overschrijding van een crediet niet langer gelijk de Memorie van Toelichting der Comptabiliteitswet haar noemde, » eene daad van willekeur", die door de toepassing van art. 83 moest worden beteugeld en gestraft, maar een, na de opheffing der kasgewijze credietopeningen, slechts te natuurlijker en te geduriger verschijnsel, tegen hetwelk de Gouverneur-Generaal slechts noodig had van de hem bij art. 31 Indische Comptabiliteitswet verleende macht tot nieuwe credietopening gebruik te maken. Het behoeft echter nauwelijks betoog, dat art. 83, hetwelk niet wilde de overschrijding van eenig aan eenen begrootingspost ontleend crediet, nog veel minder kan gewild hebben de overschrijding van den *geheelen* begrootingspost; en dat het zeer zeker niet de bedoeling des wetgevers kan geweest zijn om, terwijl hij art. 83 noodig achtte om »daden van willekeur", te voorkomen, in art. 31 het middel te scheppen om haar te bekrachtigen en aan te moedigen.

Moet aan deze uitlegging worden toegeschreven zoowel de aanzienlijke overschrijding van begrootingsposten, waarvan ook de rekening van 1870 blijk geeft, als het misbruik, dat nog voortdurend van de bij art. 31 verleende bevoegdheid tot het openen van credieten, op den dag zelven van de afsluiting der rekeningen wordt gemaakt, zoo verdient de Algemeene Rekenkamer lof, dat zij in haar Verslag de artikelen 83 en 84 ter sprake bracht en kan men zich er slechts over verwonderen, dat de Directeur van Financiën en de Raad van Nederlandsch-Indië het nauwelijks der moeite waardig achten daaraan eenige aandacht te schenken.

XI. Bij het Verslag der Algemeene Rekenkamer zijn verschillende staten overgelegd, waaromtrent het volgende wordt opgeteekend:

a. Staat van verantwoordingen over 1870, die niet aan de Algemeene Rekenkamer zijn kunnen worden ingezonden en alzoo buiten hare beoordeeling zijn gebleven.

Men vindt daarop melding gemaakt van een 55tal militaire verantwoordingen, bij de meeste van welke staat aangeteekend, dat zij, volgens bericht van den legercommandant, niet meer kunnen worden opgemaakt, omdat de betrekkelijke administratieboeken, krachtens art. 107 van het herdrukt reglement van administratie *bereids vernietigd zijn.*

Gaarne ontving men omtrent deze oorzaak van nietverantwoording, die zoo algemeen en in zoo velerlei legerafdeelingen en garnizoenen gewerkt en hetzelfde gevolg gehad heeft, eenige inlichting, zoowel als omtrent de maatregelen, die door de Regeering genomen zijn om tegen eene herhaling daarvan te waken.

b. Samentrekking der restantvorderingen, op het einde van het dienstjaar 1870, bedoeld bij art. 28 van *Staatsblad* 1866, n°. 158.

Daarop wordt vermeld hetgene nog over de voorafgegane jaren, aanvang nemende somtijds bij het jaar 1823, aan 's lands middelen verschuldigd is. Voor de pacht van het recht tot verkoop van amfioen in het klein blijkt het land over de jaren 1862–1870 nog te vorderen te hebben eene som van f 2 466 794,22 en voor verstrekking van opium aan de pachters eene som van f 831 245,01⁵.

Voor verponding, gerekend van 1823, is nog verschuldigd een bedrag van f 232 092,03⁵.

Voor de betaling der pachtpenningen zijn, behalve de pachters, ook hunne borgen aansprakelijk; voor de belasting der verponding de daaraan onderworpen vaste goederen verbonden en is de overdracht van eigendom dier goeren niet mogelijk, tenzij vooraf het aan den lande verschuldigde recht gekweten zij. Men betwijfelt het daarom of deze vorderingen zoo hoog hadden kunnen klimmen, indien de middelen, die de Regeering te harer beschikking heeft om 's lands belastingen te innen, behoorlijk en tijdig waren aangewend.

Voor den verhuur van gronden is over de jaren 1868, 1869 en 1870 nog verschuldigd, maar ook, gelijk het schijnt, zonder veel moeite en omslag invorderbaar, eene som van f 120 963,99; f 275 462,75; f 354 886,36⁵.

Onder het hoofd: Terugbetaling van onder vroegere regeling verstrekte voorschotten, staan over de jaren 1867-1870 vorderingen geboekt tot een bedrag van f 801 196,18⁵.

Bijzondere aandacht verdienen de ondervolgende vorderingen over de jaren:

1868	ten laste van:			de Loge de Ster in het Oosten te Batavia	f 16 500,—
1863	»	»	»	de Christelijke Ambachtsschool. . .	7 000,—
1864	»	»	»	het Djatiegesticht.	18 000,—
1863	»	»	»	de Ned. Ind. Stoomvaartmaatschappij.	718 750,—
1866	»	»	»	de militaire cantine	9 700,—
1860	»	»	»	de Sociëteit *Amicitia* te Samarang.	48 000,—
1842	»	»	»	het Roomsch Catholijk weeshuis te Samarang . . .	16 156,36
1860	»	»	»	de Sociëteit *Concordia* te Soerabaija	7 200,—
1865	»	»	»	de Sociëteit *Modderlust* te Soerabaija.	18 500,—
1861	»	»	»	den heer W. D. Van Baak te Menado .	20 000.—
1861	»	»	»	de Sociëteit *Concordia* op Banka .	7 100,—

Onder opmerking dat 's lands gelden minder eigenaardig gebruikt worden voor de oprichting of instandhouding van societeiten en vrijmetselaarsloges, verneemt men gaarne welke waarborgen er bestaan, dat de hier gemelde vorderingen binnen een niet te lang tijdsverloop zullen worden gekweten. De twee jongste dier vorderingen zijn reeds 18 jaren oud; de meesten tellen reeds 20 jaren en langer.

Het bedrag der bovendien nog vermelde *diverse vorderingen* vóór 1 Januari 1867 is f 1 228 958,43, dat der *onaangezuiverde voorschotten*, uitbetaald vóór hetzelfde tijdstip, f 667 775,49. Op beide deze vorderingen blijkt gedurende het jaar 1870 te zijn aangezuiverd, respectievelijk eene som van f 22 500,12⁵ en f 50 383,88⁵. De vraag is, of geene krachtigere middelen kunnen worden aangewend om deze vorderingen te innen en of, waar zulks onmogelijk blijkt, niet daaraan door kwijtschelding of afschrijving een einde kan worden gemaakt.

Van de belastingen, door de Algemeene Rekenkamer opgelegd en betrekking hebbende op verantwoordingstukken, voorafgaande aan 1 Januari 1867, gezamnleijk bedragende f 929 808,75, is gedurende het dienstjaar 1870 *aangezuiverd* eene som van f 15 242,14 en *afgeschreven* of *kwijtgescholden* f 43 445,04.

Het bedrag der belastingen, door datzelfde college opgelegd, en betreffende de administratie na 1866, was op het einde van het dienstjaar 1870 f 268 373,40⁵.

c. Staat van *blijvende bedenkingen*, betreffende de *ontvangsten*, welke *wel* vallen in art. 82 der Comptabiliteitswet.

Hierop komen 10 posten voor tot een zeer klein bedrag. Naast enkele teekent de Algemeene Rekenkamer aan, dat de belanghebbenden ze nog niet hebben beantwoord.

d. Staat van *blijvende bedenkingen*, betreffende *de verantwoording van goederen*, welke *wel* vallen in art. 82 der Comptabiliteitswet.

Bij de 3 daarop voorkomende posten van gering bedrag

wordt vermeld, dat de gevraagde inlichtingen nog niet ontvangen zijn.

De Rekenkamer teekent daaromtrent in haar Verslag aan, dat de vervolging van en het verhaal op ordonnateurs en hulpordonnateurs in Nederlandsch-Indië nog niet is geregeld en de door hen toegebrachte schade uit dien hoofde nog niet vergoed is. Ofschoon het Koninklijk besluit van 27 Augustus 1880 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 166, *Indisch Staatsblad* n°. 198) sedert regels gesteld heeft voor de vervolging van en het verhaal op ambtenaren die den lande schade hebben toegebracht, deelt de Minister van Koloniën in de Memorie van Toelichting echter mede, dat de bij de artt. 6 en 8 van die verordening bedoelde lijst nog niet van den Gouverneur-Generaal is ontvangen.

e. Staat van blijvende bedenkingen, betreffende de *uitgaven*, welke *wel* vallen in art. 82 der Comptabiliteitswet.

Naast zeer vele van de 168 hierop vermelde posten leest men, dat de gemaakte bedenkingen door de daarbij betrokkene ordonnateurs en hulpordonnateurs of hunne erfgenamen *onbeantwoord* zijn gebleven. In zoodanig geval bestaat er minder dan ooit reden voor de Regeering om van haar recht op vergoeding van de toegebrachte schade of van dat tot bestraffing der gepleegde machtsoverschrijding, overeenkomstig de bestaande wettelijke voorschriften, af te zien.

f. Twee nota's van de 1ste en 2de tafel der Algemeene Rekenkamer van Nederlandsch-Indië; de eene, houdende de verklaring, dat bij het onderzoek der begrootingsrekening over 1870, voor zoover de daarin voorkomende ontvangsten betreft, geene bedenkingen zijn voorgekomen; de andere de bemerkingen bevattende van de 2de tafel, betreffende de rekening van uitgaven. Daarbij behoort de opgave van de plaats gehad hebbende overschrijdingen der begrootingscredieten, waarvan reeds hierboven bij § III is melding gemaakt.

Verder zijn daaraan toegevoegd twee staten, aanwijzende de bedragen waarmede bij vaststelling van het slot van rekening, de daarbij genoemde comptabelen door de Algemeene Rekenkamer wegens verworpen posten op de begrooting van uitgaven en ook op die van ontvangsten zijn belast en welke bedragen, wat de uitgaven aangaat, *wel*, voor zooveel de ontvangsten betreft, *niet* zijn begrepen in de begrootingsrekening. Twee andere staten wijzen de kwijtscheldingen aan, die van de opgelegde belastingen reeds hebben plaats gehad.

Wanneer de wegens de uitgaven en ontvangsten over het dienstjaar 1870 den comptabelen opgelegde belastingen niet meer hebben bedragen dan f 24 259,86^5 en f 1 082,44 en deze reeds door kwijtschelding met f 10 356,21^5 en f 232,11 zijn verminderd, schijnt zulks in het algemeen te pleiten voor de nauwkeurigheid en trouw dergenen die met het geldelijk beheer in Indië in ruimeren of engeren kring zijn belast geweest.

XII. Het onderzoek der rekeningen zelve heeft bovendien tot de volgende vragen en opmerkingen aanleiding gegeven:

a. Blijkens de toelichting bij art. 17 is van Maart tot December 1870 aan den 1sten Gouvernements-secretaris eene toelage verleend van f 500 's maands, voor de bewerking der voorstellen voor eene »geleidelijke herziening der bestaande belastingen in Nederlandsch-Indië" en f 200 's maands ter belooning van een ambtenaar en ter bestrijding der onkosten aan schrijfloonen en schrijfbehoeften.

Men acht het minder doeltreffend, dat ambtenaren der algemeene secretarie of die van andere departementen van algemeen bestuur en colleges belast worden met de samenstelling van belastingverordeningen, die behooren tot den werkkring van den directeur van financiën; en wenschte gaarne te vernemen, of daartoe nog bijzondere ambtenaren en commissiën zijn aangewezen en welke de vruchten geweest zijn van die reeds in 1870 ondernomen »geleidelijke herziening" der belastingen.

b. Volgens de toelichting bij art. 33 is gedurende een geheel jaar het inkomen van den hoofddjaksa te Buitenzorg ad f 3000, wegens het onvervuld blijven der betrekking, niet uitbetaald. In het belang der rechtsbedeeling verdient zulke besparing geene aanbeveling.

c. In de toelichting 15*a* bij art. 35 moet voor f 2121 geschreven worden f 21,21.

d. Op art. 117 is de som van f 2360,22 boven het tot f 16065 verminderde begrootingscrediet uitgegeven. Ten onrechte bevat alzoo de kolom: »minder dan geraamd" het cijfer f 4574,78.

Dewijl niet bij alle hoofden der departementen van algemeen bestuur hieromtrent dezelfde regel gevolgd wordt, wordt nu eens het in de 7de kolom der rekeningen vermelde bedrag der verevende uitgave vergeleken met het in de 5de, dan weder met het in de 6de kolom voorkomende cijfer. Verwarring zoude kunnen worden voorkomen en het onderzoek der rekeningen gemakkelijk gemaakt, indien bij de samenstelling der rekeningen voor allen de regel gold:

dat de 5de kolom het bedrag aanwijst der sommen, waarop de uitgaven bij de verschillende begrootingswetten en de verleende credieten oorspronkelijk zijn geraamd;

dat in de 6de kolom het bedrag vermeld wordt, waarover, ten gevolge van de nieuwe credieten of de gedane af- en overschrijvingen uit of op andere posten, tot bestrijding der te doene uitgaven *mag* en *kan* beschikt worden, en

dat alzoo het verschil tusschen de cijfers van de 7de en de 6de kolom, niet dat van de cijfers der 7de en 5de kolom, bepalen moet op hoedanige wijze de 8ste en de 9de kolom (*meer* en *minder* dan geraamd) behooren te worden ingevuld.

e. In de toelichting 42 bij art. 126 (bladz. 37) moet gelezen worden 131, in plaats van 11.

f. Voor art. 131 *onvoorziene uitgaven* was geraamd f 150 000. Dit bedrag is, ten gevolge van verschillende afschrijvingen op andere artikelen, verminderd met f 90 907.31^5 en alzoo gebracht tot f 59 092.68^5. Niettemin is op dien post verevend een bedrag van f 91 557.82. Er is dus meer onder dit hoofd uitgegeven dan waarvoor vrijheid bestond tot een bedrag van f 32 465.13^5. Dit bedrag had dan ook in de kolom: »meer dan geraamd" behooren te zijn vermeld en tevens opgenomen onder de overschrijdingen in den staat n°. 15. In plaats daarvan doet het aangeteekende in de kolom: »minder dan geraamd" veronderstellen, dat de beschikking over den post voor *onvoorziene uitgaven* nog f 58 442,18 lager gebleven is dan het daarvoor beschikbaar bedrag.

Mogen bij gezonde uitlegging van art. 31 der Comptabiliteitswet, geene credieten tot verhooging van den post der *onvoorziene uitgaven* worden geopend, en werd dientengevolge ook het bij *Staatsblad* 1871, n°. 3, op onderafdeeling 58 verleende crediet van f 350 000 later weder ingetrokken (zie § I hierboven), dan volgt ook daaruit, dat die uitgaven steeds moeten blijven *beneden* het cijfer daarvoor toegestaan of beschikbaar gebleven. Dewijl geen der ordonnateurs of hulpordonnateurs, maar alleen de Gouverneur-Generaal, bevoegd is te bepalen, welke uitgaven ten laste van den post voor *onvoorziene uitgaven* zullen worden gekweten, is ook geene overschrijding daarvan denkbaar, zonder dat de hoofden der departementen van algemeen bestuur daartoe hebben medegewerkt en in waakzaamheid zijn te kort geschoten. In zulk geval bestaat er ook voldoende grond hen uitsluitend daarvoor verantwoordelijk te stellen en de door hen toegebrachte schade, met toepassing van de artikelen 82 en 83 der Comptabiliteitswet en van het Koninklijk besluit van 27 Augustus 1881 (*Indisch Staatsblad* n°. 198) op hen te verhalen.

Te verwonderen is het, dat de directeur van financiën, die over het beheer van 's lands geldmiddelen waken moet, meer dan eenig ander departementschef, in dit opzicht zijne verplichtingen heeft voorbijgezien en dat hij, bij zulke buitensporige overschrijding van f 32 465,13^5, het nog doet voorkomen, alsof de uitgaven f 58 442,18 gebleven zijn beneden de raming; terwijl zijn ambtgenoot bij het departement van binnenlandsch bestuur, zijnen post voor *onvoorziene uitgaven* (art. 335) met f 822,53^5 (moet zijn f 1 482,53^5) overschrijdende, daarvan behoorlijk melding

maakt en in de toelichting daarenboven aanteekent, dat de gedane overschrijding *nadere regeling vereischt.*

g. Op den zoo even besproken post ad art. 131 is gekweten eene som van f 38 952,06 wegens het onverrekend gebleven gedeelte der aan de vendumeesters te Benkoelen en Makasser verleende voorschotten ter voldoening van afgegeven en door de Javabank gedisconteerde venduacceptatiën (bladz. 61). Gaarne ontving men omtrent die uitgaven eenige nadere opheldering.

h. Aan kosten van sapanhout, te leveren door de vorsten van Soembawa, bij art. 168 aanvankelijk voor *memorie* uitgetrokken, is uitgegeven eene som van f 21 818. Gaarne verneemt men welke regeling ten opzichte van deze levering bestaat, van wanneer zij dagteekent en op hoedanige wijze en met welken uitslag het door genoemde vorsten geleverde hout tot geld gemaakt wordt. Op de begrooting voor 1884 schijnen daarvoor geene gelden meer te zijn aangewezen.

i. Voor de topographische en statistieke opname van het zuidelijk deel van Celebes, de statistieke opname van Java en het onderzoek nopens de rechten, welke de bevolking van Java en Madura op den grond uitoefent, is op de artt. 228, 228*a* en 229 in 1870 uitgegeven een bedrag van f 368 154,81. Daar op de begrooting van 1884 (onderafdeeling 45), voor kadastrale en statistieke opnemingen van Java nog staat uitgetrokken eene som van f 588 280, maar daarbij geene gelden zijn aangewezen voor de opname van andere gewesten, verlangt men den stand te kennen van de opname van Java en den uitslag van die van Celebes.

j. De uitgaven voor kina (onderafdeeling 49), zijn sedert 1870 tot 1884 geklommen van f 42 748,90^5 tot f 77 810. Zijn de vermeerderde inkomsten daaraan evenredig?

k. Aan maatregelen tegen de syphilis, bij art. 447 geraamd op f 40 000, is in 1870 eene som van f 56 552,15 ten koste gelegd, zonder dat daarvan echter veel nut schijnt verkregen te zijn. De regeling bij besluit van 15 Juli 1852 n°. 1. (*Bijblad op het Staatsblad van Nederlandsch-Indië* n°. 1255), gemaakt en nagenoeg voor alle residentiën van Java en enkele buitenbezittingen van toepassing verklaard, heeft niet belet, dat de syphilis zich steeds meer heeft uitgebreid, en daarvoor dan nu reeds eene som van f 150 000 op de begrooting van 1884 staat uitgetrokken. Dit billijkt, volgens enkelen, de vraag, of ook niet in Indië het aan de politiebeambten te wier overstaan het geneeskundig onderzoek der openbare vrouwen behoort plaats te hebben, opgedragen toezicht en de zorg, die de hoofden van gewestelijk bestuur met betrekking tot de oprichting en bevolking van bordeelen geroepen zijn te voeren, niet meer nadeelig dan voordeelig gewerkt hebben en of wel op den ingeslagen weg tot bestrijding der syphilis door reglementeering der ontucht mag worden voortgegaan.

In het Koloniaal Verslag van 1871, wordt op bladz. 23 gewag gemaakt van het aangevangen overleg tusschen den directeur van justitie, dien van onderwijs, eeredienst en nijverheid en den chef over den geneeskundigen dienst omtrent » eene betere regeling van het kwaad der prostitutie ". Gaarne verneemt men wat dat overleg heeft uitgewerkt.

l. Aan reis- en verblijfkosten van den inspecteur der vaccine, bij art. 453 op f 2000 geraamd, is besteed eene som van f 4 030,02^5 wegens » meerdere reizen ". Zoude wenschelijk zijn den ambtenaren, wier dienstbetrekking medebrengt, dat zij maandelijks zich op reis begeven, eene vaste toelage te geven ter bestrijding der daaraan verbonden kosten?

m. Ten laste van den post der onvoorziene uitgaven van de 5de afdeeling, departement van onderwijs, eeredienst en nijverheid, waarop f 61 623,86^5 minder is uitgegeven dan geraamd, is gebracht eene gratificatie van f 3000 en f 2500, verleend aan eenen leeraar in de Engelsche taal en den directeur van het gymnasium Willem III, wegens » bewezen buitengewone diensten ". Welke zijn de diensten geweest, die zulke hooge gratificatie rechtvaardigen?

n. Op bladz. 198 is in de kolom: *uitgegeven*, voor de aan den regent van Pamalang verleende huishuur-indemniteit verkeerdelijk geschreven f 18 000. Dit moet zijn f 1800.

o. Het cijfer bij art. 558 *c* in de kolom *toelichtingen* van f 062 981,64 zal misschien moeten zijn f 602 981,64. Het daar aangeteekende, dat de *speciale* bewaking op de vanwege het departement van oorlog beschikbaar gestelde fondsen tot bestrijding der uitgaven, bedoeld bij art. 558 *b*, *c* en *d*, eene geheel andere affectatie aantoont, dan volgens de rekening zelve op die artikelen is verevend, maar dat de sommen niettemin bleven binnen de grenzen der toegestane bedragen en mag worden aangenomen, dat de op de onderdeelen *geniewerken* als *meer* en *minder* dan geraamd aangetoonde cijfers, tegen elkander compenseeren, vereischt, wegens den duisteren zin, nadere opheldering.

p. Omdat weinig gebruik wordt gemaakt, zoo deelt de toelichting bij art 572 mede, van de gunstige bepalingen vervat in het Gouvernementsbesluit dd. 22 September 1861, n°. 5, is voor toelagen aan jongelingen van Europeesche afkomst, wegens opleiding in eenig handwerk of ambacht in eene werkplaats of inrichting van het leger, op de daarvoor uitgetrokkene kleine som van f 600, slechts f 222 uitgegeven. Met het oog op de nuttige strekking van die uitgave, vraagt men of in het belang der Indische maatschappij door de Regeering geene maatregelen kunnen genomen worden om onder de Indische jongelingen eene betere waardeering en een ruimer gebruik van de hier bedoelde hun aangebodene opleiding, die ook de meer kostbare uitzending van Europeesche handwerks- en ambachtslieden in de toekomst zal kunnen doen verminderen, te bevorderen.

q. De som van f 286,372 bij art. 578 uitgetrokken voor aanschaffing, aanmaak en herstelling van groote kleeding, klein equipement, fournituren, harnachement, ziekenkleeding enz., is met f 273 542,92^5 overschreden, omdat de uit Nederland geëischte voorraad van stoffage, kleeding en equipement niet tijdig in Indië was aangebracht en daarom in het gebrek door aankoop in Indië had moeten worden voorzien. Waaraan is deze vertraging toe te schrijven, en is de aankoop in Indië van het aanvankelijk uit Nederland aangevraagde gebleken tot hoogere uitgaven of tot voor 's lands kas meer nadeelige uitkomsten te leiden? Eene vergelijking der prijzen, die in Indië hebben moeten worden besteed met de kosten, verbonden aan de aanschaffing in, en verzending uit Nederland van diezelfde voorwerpen, komt gewenscht voor.

r. Opmerking verdient, dat in het jaar 1870 van de bij art. 589 uitgetrokken som van f 200 000 voor het uitrusten van expeditiën en voor de troepen te velde, geen hoogere som is noodig geweest dan van f 16 354,72 en tot geen ander doel dan tot het doen eener gewapende demonstratie tegen het eiland Si-Beroet en ter beteugeling van eenige ongeregeldheden in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

Ook van den post van f 50 000 voor onvoorziene uitgaven bleef een bedrag van f 39 814,19 ongebruikt.

s. De rekening van het departement van marine, welks uitgaven f 1 227 616,19^5 gebleven zijn beneden de raming en dat van de som van f 200 000 voor *onvoorziene uitgaven* slechts een bedrag van f 34 853,20^5 behoefde, geeft tot geen andere opmerking aanleiding, dan dat zij zich boven al de andere rekeningen onderscheidt door nauwkeurigheid en volledigheid der toelichting.

XIII. *Ontvangsten.* Het bedrag der ontvangsten in Indië over het dienstjaar 1870 was, blijkens de door den directeur van financiën onder dagteekening van 17 April 1878 samengestelde recapitulatie, geraamd op . . . f 64 134 272,—

Er werd ontvangen . . . . . 65 363 997,32^5

Alzoo meer dan geraamd . . f 1 229 725,32^5

De *Nota van Wijzigingen* die als bijlage van de Memorie van Toelichting aan de rekeningen onder n°. 8 is toegevoegd, maar weder evenmin als de Nota's van Wijzigingen behoorende tot de rekeningen van 1867, 1868 en 1869, niet de onderteekening draagt van den Minister welke die wijzigingen bevolen heeft of voorstelt, zegt, zonder eenige nadere opheldering, dat dit bedrag moet worden *verhoogd* met eene som van f 1881,28⁵, verdeeld over de departementen van:

Financiën . . . . . f	129,46⁵
Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid . .	158.34⁵
Marine	1 293.47⁵
en ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.	300.00
f	1 881,28⁵

en alzoo moet worden gesteld op f 65 365 878,61.

Met de som van f 47. waarmede diezelfde Nota het bedrag der uitgaven heeft *verminderd*, wijst de door den Minister overgelegde algemeene rekening alzoo een nadeelig verschil aan tusschen de *uitgaven* en *ontvangsten* in Indië, dat f 1928,28⁵ *lager* is, dan het verschil tusschen diezelfde *uitgaven* en *ontvangsten*, overeenkomstig de in Indië zelf vastgestelde en door de Algemeene Rekenkamer aldaar goedgekeurde rekeningen.

Die uitgaven en ontvangsten bedragen op het IIde hoofdstuk:

	volgens den Minister:	volgens de Algemeene Rekenkamer:
Uitgaven in Indië	f 86 838 527,20	f 86 838 574,20
Ontvangsten . .	65 365 878,61	65 363 997,32⁵
	f 21 472 648,59	21 474 576,87⁵

Het slot der rekening, door den Minister bij dit wetsontwerp voorgesteld tot een bedrag van f 7 759 807,35, is hierdoor ook f 1928,28⁵ *hooger* dan het bij raadpleging der Indische rekeningen zoude geweest zijn.

In waarheid is dat slot van rekening echter f 79 071,71⁵ *minder*, daar tegenover de door den Minister van Koloniën in de Nota van Wijzigingen voorgestelde *verhooging* van ontvangsten ad f 1881,28⁵ en *vermindering* van uitgaven ad f 47, staat eene op last van den Minister bewerkstelligde verhooging van uitgaven ad f 81 000, waaromtrent de Memorie van Toelichting en de Nota van Wijzigingen letterlijk niets mededeelen, maar welke in de Indische rekeningen zelve, vóór dat deze bij de Kamer werden ingediend, is aangebracht. (Zie § III hierboven.)

De in § III tegen die verhooging van uitgaven aangevoerde bedenkingen gelden ook de in de Nota van Wijzigingen voorgestelde verhooging van ontvangsten en vermindering van uitgaven, en wel in dezelfde mate; want hoe verblijdend het ook op zichzelf moge wezen, dat het toezicht van den Minister een hooger cijfer van ontvangsten vermag aan het licht te brengen dan 't welk de Indische rekeningen aanwijzen, mag het echter niet worden voorbij gezien, dat evenals nu het bedrag der ontvangsten en dientengevolge ook het slot der rekening, zonder eenige toelichting of opheldering, is *verhoogd*, een ander maal dat bedrag en slot zouden kunnen worden *verminderd*.

XIV. Waarom de door den Minister van Koloniën in zijne Nota van Wijzigingen bij de §§ 11, 19, 34*b*, 49*a* en *b*, 61 en 64 van de rekening van ontvangsten voorgestelde verhoogingen, respectievelijk van f 109,80, f 19,66⁵, f 27,82⁵, f 70,04, f 60,48, f 1293,47⁵ en f 300 behooren plaats te hebben en waarop die cijfers gegrond zijn, wordt niet vermeld.

Evenmin blijkt, of die verhoogingen en hare cijfers aan het oordeel der Indische Regeering zijn onderworpen en of de Algemeene Rekenkamer daaraan hare goedkeuring gehecht heeft.

Men zoude dit haast afleiden uit de verschillende aanteekeningen, door de Algemeene Rekenkamer aan den voet der rekening van ontvangsten gesteld. Volgens die aanteekeningen is:

1°. die rekening door dat College goedgekeurd op 9 September 1878, onder verwijzing naar de bijlage lit. G van haar Verslag, gedagteekend 26 April 1878 en de verklaring bevattende, dat, ofschoon niet achter elken begrootingspost eene volledige toelichting is gesteld, op de rekening van ontvangsten evenwel *geene bedenkingen* zijn voorgekomen;

2°. door den directeur van financiën gewijzigd op 7 Mei 1879;

3°. door dienzelfden directeur nader gewijzigd op 15 September 1879;

4°. door de Algemeene Rekenkamer op 23 September 1879 nader verklaard, dat hare vroegere verklaring, ten aanzien van deze rekening van kracht blijft en dat zij mitsdien de nader aangebrachte wijzigingen daarin goedkeurt.

Hoe echter eene in 1879 tot twee malen herziene en gewijzigde rekening dan nog dezelfde zijn kan, als die welke den 17den April 1878 heette te zijn zamengesteld, is niet duidelijk.

Tot nog grooteren twijfel vervalt men, zoodra men bemerkt, dat de specificatie van den post onder § 64: »Alle andere ontvangsten", voor zooveel het Departement van Oorlog daarbij betrokken is, de dagteekening draagt van 31 Augustus 1880 (*één* jaar *later* ongeveer dan de tweede en *twee* jaren later dan de eerste goedkeuring der Algemeene Rekenkamer) en daarop eene ontvangst voorkomt van f 3191,78⁵, die door den commandant van het leger en chef van het departement van oorlog gezegd wordt, *naar aanleiding der ministerieele depêche dd.* 16 *Juni* 1879, *lit. E, n°.* 12/1339, met f 95,97⁵ te zijn *verminderd.*

Hoe eene op 17 April 1878 door den directeur van financiën samengestelde rekening reeds de opgaven bevatten en vermelden kan, die eerst op 31 Augustus 1880 van den chef van het Departement van Oorlog werden verkregen, blijft duister.

Het behoeft nauwelijks te worden herinnerd, dat met zulke vrijheid om negen jaren later de afgeslotene rekeningen op last van den Minister van Koloniën te wijzigen, de bepaling van art. 78 der Comptabiliteitswet, die de afsluiting der begrootingsrekening beveelt op den laatsten dag van het op het betrokken dienstjaar volgende jaar, geschonden en geheel te niet gedaan wordt. Men vreest dat de eerbied in Indië voor de in Nederland vastgestelde wetten niet zal worden verhoogd, wanneer aldus van Nederland uit tot hare terzijdestelling wordt medegewerkt.

XV. De rekening van ontvangsten gaat vergezeld van eene specificatie der ontvangsten, begrepen in den post van § 61 onder het hoofd: »departement van marine", met den naam van andere ontvangsten, groot f 14 933,72 en van vijf specificatiën van de departementen van financiën, binnenlandsch bestuur, onderwijs enz., burgerlijke openbare werken en oorlog, betreffende § 64 »alle andere ontvangsten" en daaronder één som geraamd op f 200 000, maar in werkelijkheid groot f 754 402,74, ingenomen.

Van al die specificatiën is alleen die van het departement van oorlog onderteekend. Behalve hetgeen daarover reeds hierboven gezegd is, trekt onder de »ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten" in het bijzonder de aandacht eene boete van f 50, te Soerabaija gestort, »wegens te late levering van rijst aan de publieke vrouwen aldaar." Men vraagt of de Regeering in Indië, zich reeds belast hebbende met het geneeskundig onderzoek der publieke vrouwen, nog daarenboven de zorg voor hare behoorlijke voeding door aannemingscontracten heeft op zich genomen.

Nog verdient opmerking, dat zoo wel op de specificatie afkomstig van het departement van financiën, als op die van het departement van binnenlandsch bestuur de nadeelige saldo's der afrekeningen met suikercontractanten zijn ingenomen. Zulke ontvangsten schijnen eigenaardig ter verantwoording te staan van het laatstgemelde departement.

XVI. De rekening van *ontvangsten* geeft aanleiding tot de volgende opmerkingen:

a. Werd aan gerechtelijke boeten en confiscatiën bij § 1 geraamd op f 250 000, slechts ontvangen een bedrag van f 61 128,84⁵, uit de opbrengsten der weeskamers (§ 3) werd daarentegen door de storting in 's lands kas van de reservefondsen, eene som van f 463 665,98 boven het geraamde bedrag van f 255 799 verkregen.

b. De verkoop van opium in het klein bracht in het jaar 1870 op eene som van f 12 791840,13. Van den pachtschat over dat jaar verschuldigd bleef nog te vorderen over eene som van f 1 421 559,75.

De ontvangsten bedroegen uit de pachten van:

het slachten van rundvee, buffels, schapen en geiten	f	723 033,10⁵
het slachten van varkens en verkoop van varkensvleesch		111 029,00
de licentiën op de pho- en tophospelen		406 258,00
den verkoop van arak en andere sterke dranken in het klein		393 061,90⁵
de belastingen op de neringen en bedrijven onder inlanders, en Chineezen daarmede gelijkgestelden		158 960,00
te zamen . .	f	1 792 342,01
De zes genoemde pachtmiddelen hebben dus gezamenlijk opgebracht eene som van	f	14 584 182,14
De geheele ontvangst der verpachte middelen was.		15 118 375,57
zoodat van de *vijftien* overige in § 5 genoemde pachtmiddelen slechts verkregen is eene som van	f	534 193,43

Neemt men in aanmerking, dat zeer verre het grootste gedeelte der verkregene pachtsommen en van alle andere belastingen door de bevolking van Java wordt opgebracht, dan geeft het in het oog springende feit, dat deze onevenredig zwaar boven de bevolking der Buitenbezittingen is belast, van zelf reden tot de vraag, of *daar* niet allereerst het in toepassing gebrachte stelsel van belastingen, indien de bestaande pachtregelingen op dien naam aanspraak maken mogen, behoort te worden herzien, en of niet, bij de noodzakelijke krachtiger bevordering van den landbouw, handel en nijverheid op de Buitenbezittingen, tevens naar maatregelen moet worden omgezien, waardoor de zekerheid verkregen worde, dat op elke dier bezittingen de baten minstens de uitgaven dekken.

c. Het invoerrecht, geraamd op f 5 185 000,00 bracht slechts op eene som van . . . . . f 4 399 026,81⁵

Het uitvoerrecht overtrof de raming met f 67 377,66 en bedroeg. 1 165 377,66

De pakhuishuur was. 271 532,75

zoodat voor in- en uitvoerrechten verkregen is . . . . . f 5 835 937,22⁵

Tien jaren vroeger, in 1860, bedroeg die som. . . . . f 8 888 146,10

Tien jaren later, in 1880, was zij. . f 8 829 154,00

d. Terwijl aan verponding geheven werd f 1 060 666,99 en aan recht van overschrijving van vaste goederen f 296 557,51, bracht de belasting op de paarden en rijtuigen op f 300 568,17 en het recht van successie en overgang: onder de Europeanen en met hen gelijk gestelden f 23 758,38⁸ en onder vreemde oosterlingen f 12 386,84.

Aan het 13tal bijzondere belastingen in de Buitenbezittingen, in § 18 genoemd, werd geïnd een gezamenlijk bedrag van f 862 943,12, waaronder voor belasting op de huisgezinnen in de residentie Palembang f 428 689,29

voor hoofdgelden op de bevolking der Bandjermasinsche landen 113 651,43⁵

voor hoofdelijke belasting in Menado . 127 552,40

e. Hoewel voor terugbetaling van voorschotten vóór 1870 aan burgerlijke landsdienaren of gepensioneerden verstrekt, bij § 20 geraamd was eene som van f 45 000, blijkt daarvan *niets* te zijn ontvangen, zonder dat in de toelichting iets tot verklaring van dit verschijnsel wordt aangevoerd.

De terugbetaling van voorschotten, vóór 1870 aan militaire landsdienaren verstrekt, bij § 51 op f 75 000 geraamd, bracht op f 16 038,63⁵.

Naast een post van gelijke omschrijving, in § 60, onder het hoofd »Departement van Marine", geraamd op f 5000, wordt aangeteekend: »Gedurende 1870 hadden geene terugbetalingen in geld plaats. Wat verrekend werd wegens voorschot vóór 1870 genoten is zoo veel minder aan traktementen in uitgaaf gesteld, ingevolge de regelen nopens de behandeling der voorschotten, goedgekeurd bij Gouvernements besluiten dd. 17 Augustus en 7 September 1871, nos. 1 en 25."

f. De landelijke inkomsten en andere grondlasten, waaronder begrepen zijn de landrente en de belastingen op de tuinen en nipaboomen en vischvijvers brachten op Java op, blijkens § 22, eene som van f 13 419 018,86.

Onder dien naam werden op de buitenbezittingen niet anders geïnd dan: op Celebes f 214 862,02 en in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo f 96 786,16⁵. De belasting op het bedrijf gaf eene bate van f 1 006 168,47⁵. De verhuur van gronden bracht op f 248 267,34. De uitbestede boschperceelen f 291 047,42.

g. De verkoop op Java van 50 000 pikols koffie tegen een prijs van f 33,40, gaf eene bate van f 1 640 000, die ter Sumatra's Westkust van 142 000 pikols tegen eenen prijs van f 38, van f 5 396 000.

Aan belasting op de koffie in de Noorderregentschappen en in de Oosterdistricten van Celebes werd niet meer geïnd dan f 11 031,61.

De verkoop van 450 000 pikols suiker tegen eenen prijs van f 15,16, leverde nog eene bate van f 6 911 483,57.

Voor peper van Benkoelen, bij § 27 geraamd op f 56 800, werd door den verkoop van slechts 38 pikols witte en zwarte peper, in plaats van 4033 pikols, waarop de raming gegrond was, slechts verkregen een som van f 589,71.

Uit den verkoop van zout trok het land eene som van f 6 393 829,71.

De opbrengst der brievenpost (§ 31), ad f 465 631.92⁵ en die der telegraphie (§ 43), ad f 226 369,54⁵, overtroffen beide de daarvan gemaakte raming.

h. Onder § 50 verkoop van afgekeurde en overtollige goederen uit het *kleedingmagazijn* van het departement van oorlog is, zonder eenige andere toelichting dan de beide woorden: » wisselvallige ontvangsten", geboekt eene ontvangst van f 50 290,11.

De verkoop van afgekeurde en overtollige goederen van het departement van marine, vermeld onder § 59, gaf eene ontvangst van f 73 095,28⁵. Uit de toelichting bleek, dat in dit bedrag begrepen was de opbrengst van:

de verkochte oorlogsschepen *Juno* en *Haarlemmermeer*	f	18 090,52 7 656,66
de afgekeurde stoomketels der schepen *Suriname*, *Madura*, *Haarlemmermeer*, *Cycloop* en *Bennet*.		11 843,37 9 774,—
uit Europa ontvangen AFGEKEURD SPEK,		25 730,73⁵
afgekeurde boter enz.		

Eindelijk is onder het hoofd: » ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten " bij § 63 nog voor verkoop van afgekeurde en overtollige goederen uit den voorraad van het civiel departement vermeld eene ontvangst van f 92 000,32⁵, waarin het departement van binnenlandsch bestuur alleen deelt voor een bedrag van f 69 682,02 en dat der burgerlijke openbare werken van f 11 274,26.

Waarom zijn van deze posten niet evenals van die onder §§ 61 en 64 specificatiën overgelegd? Het hoog bedrag der afgekeurde en overtollige goederen uit het kleedingmagazijn en van het *afgekeurde spek* geeft echter reden tot de vraag, of bij de aanvraag, uitzending en keuring van goederen, bestemd voor den dienst in Indië, wel met de noodige voorzorg en behartiging van 's lands belang wordt te werk gegaan. Is de schade hierdoor veroorzaakt verhaald op de leveranciers en op de andere schuldigen?

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 25sten Augustus 1885.

CORVER HOOFT.
KEUCHENIUS.
OLDENHUIS GRATAMA.
W. VAN DEDEM.
VAN DELDEN.

[27. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet tot vaststelling van het slot der rekening van ontvangsten en uitgaven voor *Nederlandsch-Indië* over het dienstjaar 1871.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting met bijlagen zijn gedrukt of overgelegd onder **171**, nos. 17-30, der zitting 1880-1881.)

[27. 2.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

REKENING OVER HET DIENSTJAAR 1871.

Uitgaven en ontvangsten in Nederland.

Uitgaven. I. De begrooting van uitgaven voor Nederlandsch-Indië, begrepen in hoofdstuk I, voor den dienst van 1871, werd bij de wet van 13 November 1870 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 201, *Indisch Staatsblad* 1871 n°. 29), met inbegrip van eene bijdrage van Nederlandsch-Indië aan de middelen tot dekking van 's Rijks uitgaven van f 10 649 287, waaronder eene som van f 350 000 voor rente op het doorloopend voorschot van f 10 000 000, verstrekt door de Nederlandsche Handelmaatschappij, vastgesteld op . . . . . f 29 813 240,00

De wet van 31 December 1872 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 168), die zonderling genoeg niet in Indië blijkt te zijn afgekondigd, bracht in dit cijfer geene verandering.

Daarbij werden de onderafdeelingen:

2	vermeerderd	met . .	f 4 404,70
6	»	» . .	170 000,00
24	»	» . .	f 5 500,00
34	»	» . .	20 500,00
35	»	» . .	183 000,00

Maar daarentegen de onderafdeelingen:

41	verminderd	met . . .	f 200 000,00
44	»	» . . .	183 404,70

Bij Koninklijk besluit van 31 December 1872 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 171, *Indisch Staatsblad* 1873 n°. 58), werd van *onderafdeeling* 6 van het Iste hoofdstuk op *onderafdeeling* 23 van het IIde hoofdstuk *overgeschreven* 69 838,85

Zoodat voor *raming* overblijft . . . . f 29 743 401,15

De uitgaven, met inbegrip der bovenvermelde bijdragen bedroegen 29 942 760,74

Zoodat de uitgaven de raming hebben overtroffen met . . . . . f 199 359,59

Deze overschrijding is vooral veroorzaakt door de meerdere kosten van vervoer, bewaring, verkoop en aflevering van *koffie* en *suiker*. De raming was gegrond op den vermoeden verkoop van 770 000 pikols koffie en 550 000 pikols suiker. De betaalde onkosten liepen echter over eene hoeveelheid van $829\,178^{77}/_{100}$ pikols koffie en $693\,206^{83}/_{100}$ pikols suiker. Hierdoor reeds werd f 467 352,84 en f 615 660,45^5 meer aan onkosten betaald dan geraamd was.

Van het in uitgaaf gestelde en verevende bedrag is eene som van f 7045,57 verschuldigd gebleven.

II. De in voldoening aan art. 80 n°. 1 der wet van 23 April 1864 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 35) overgelegde staat, aantoonende het gebruik, dat in het jaar 1871 is gemaakt van de credieten, vermeld onder art. 26, alin. 2 dier wet, maakt melding:

van de uitzending naar Nederlandsch-Indië:

van 240 000 stuks Mexicaansche dollars, ter waarde van . . . . . f	613 450,00
en van 5 080 000 stuks $2^1/_2$guldenstukken	12 700 000,00
	f 13 313 450,00
en van eene afgifte van wissels, namens den Gouverneur-Generaal door den directeur van financiën getrokken op 6 en 3 maanden na dato, tot een bedrag van .	15 519 645,46^5
zoodat tot voorziening in de behoefte van 's lands kassen is noodig geweest. . f	28 833 095,46^5

De toelichting bij onderafdeeling 5 maakt slechts melding van de uitgaven gevallen op de verzending van f 11 900 000 in $2\,^1/_2$-guldenstukken en van 175 000 stuks Mexicaansche dollars.

De Algemeene Rekenkamer in Nederland heeft echter in het debet der over 1871 geopende rekening van het Departement van Koloniën met het Indisch bestuur geboekt:

voor uitzending van muntspeciën . . f	12 508 650,00
voor wissels, getrokken door den Gouverneur-Generaal	15 506 081,84^5
	f 28 014 731,84^5

Men vraagt omtrent al deze verschillen eenige opheldering en wenscht te vernemen of de door art. 26 van het Koninklijk besluit van 30 Maart 1867 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 19) gevorderde verklaringen, over wier gemis de Algemeene Rekenkamer in Nederland in haar verslag aan den Koning van 25 Augustus 1873, n°. 21 R, evenals in alle vroegere verslagen klaagt, sedert uit Indië ontvangen en bij dat college, ter nadere verificatie harer rekening zijn overgelegd

Indien het der Algemeene Rekenkamer in Nederlandsch-Indië niet mogelijk is tijdig de hier bedoelde verklaringen af te zenden, verdient het wellicht overweging haar te machtigen om maandelijks, des noods door middel der telegraaf aan den Minister van Koloniën, ter verdere mededeeling aan de Algemeene Rekenkamer in Nederland, te berichten het gedurende elke voorafgaande maand bij 's lands kassen in Indië in ontvang verantwoorde bedrag wegens uit Nederland gezonden geldspeciën en wegens de te gelde gemaakte wissels op het Departement van Koloniën. Het doel, door art. 26 van het Koninklijk besluit van 30 Maart 1867 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 19) beoogd, zoude althans gedeeltelijk door zulken maatregel worden bereikt.

III. Blijkens den door den Minister van Koloniën, in voldoening aan art. 80 n°. 2 der Indische comptabiliteitswet, overgelegden staat, is, na aftrek van hetgeen in 1871 betaald werd, aan het einde van dat jaar, op de verevende uitgaven verschuldigd gebleven.

	op het Iste hoofdstuk.	op het IIde hoofdstuk.
van het dienstjaar 1867	f 5 636,00	f 22 791,87⅝
» » » 1868	3 245,78	61 520,25⅝
» » » 1869	4 715,69	6 117,45⅝
	f 13 597,47	f 90 429,58⅝
of over de drie jaren te zamen		f 104 027,05⅝

IV. Bij het verslag der Algemeene Rekenkamer in Nederland van 25 Augustus 1873, overgelegd in voldoening aan art. 80, n°. 3, I. C., is gevoegd een staat van door dat lichaam gemaakte bedenkingen op de door den Minister van Koloniën verevende uitgaven over het dienstjaar 1871, welke nader door den Minister in eene afzonderlijke, doch ongeteekende nota zijn toegelicht.

a. Voor zooveel de beschouwingen en bedenkingen der Algemeene Rekenkamer dezelfde zijn als die, welke reeds vroeger door haar werden voorgebracht, kan daarover thans, met verwijzing tot hetgeen bij de behandeling der rekening over 1870 daaromtrent reeds hierboven gezegd is, worden gezwegen. Het mag echter worden opgemerkt, dat indien ernstiger op de bezwaren der Algemeene Rekenkamer en bepaaldelijk op hare klacht over gebrekkige overlegging der verantwoordingstukken gelet ware, eene herhaling van wenschen en grieven, die reeds vier achtereenvolgende jaren geuit zijn, niet zoude zijn noodig geacht en de Rekenkamer ook nu niet weder met een 135tal bedenkingen zoude hebben behoeven te voorschijn te treden.

b. Vele der door de Algemeene Rekenkamer in Nederland gemaakte bedenkingen treffen ditmaal de uitbetaling van het pensioen over de *volle* maand, waarin de landsdienaren, die daarvan genot hadden, zijn overleden. Reeds bij hare eerste bedenking teekent de Algemeene Rekenkamer omtrent het pensioen over Januari 1871 van den heer J. J. Rochussen aan: » Dit pensioen is over de volle sterfmaand uitbetaald. De bestaande voorschriften geven hiertoe evenwel geene aanleiding. De gepensioneerde is den 21sten Januari 1871 overleden. Zijne erven hebben alzoo f 150,03⅝ te veel ontvangen."

De Minister van Koloniën heeft in zijne nota van inlichtingen geantwoord, dat de pensioenen ten laste der Indische begrooting tot en met den laatsten dag van de maand van overlijden der titularissen worden uitbetaald ingevolge *Indisch Staatsblad* 1827, n°. 28.

In dat besluit van den Commissaris-generaal van 1 Maart 1827 is evenwel sprake van pensioenen aan (gepensioneerde civiele) ambtenaren toegelegd. De uitlegging van den Minister is dus juist ten aanzien van al de ambtenaren, de uitbetaling van wier pensioenen over de maand van hun overlijden bij de Rekenkamer bedenking ontmoet heeft. Maar is zij het ook ten aanzien van eenen Gouverneur-Generaal, aan wien bij eene in Indië gemaakte regeling ten behoeve van gepensioneerde civiele ambtenaren, toen het besluit van *Staatsblad* 1827 n°. 28 werd uitgevaardigd, zeker niet gedacht werd? Maar al zoude, in overeenstemming met 's Ministers gevoelen, het feit dat een pensioen *ten laste der Indische begrooting* wordt uitgekeerd en niet de vraag, of de gepensioneerde *een Indisch burgerlijk ambtenaar* was, de toepasselijkheid van het bedoeld besluit bepalen, dan zoude toch daarmede en met het door den Minister gegevene antwoord in strijd zijn zijne toelichting bij de rekening zelve, waar bij art. 2 gelezen wordt: » Door overlijden is vrijgevallen het pensioen van den oud-Gouverneur-Generaal J. J. Rochussen, hetwelk *niet verder* is uitbetaald dan tot en met 15 *Januari* 1871". Hoe het besluit ook worde uitgelegd, de uitbetaling tot 15 Januari, als het overlijden eerst den 21sten dierzelfde maand heeft plaats gehad, is niet verkeerd.

c. Onder n°. 4 harer Bedenkingen merkt de Rekenkamer op, dat aan een daar genoemd ambtenaar in vier bevelschriften is uitbetaald een verlofstraktement van f 837, terwijl dit slechts f 418,50 bedroeg. De Minister erkent dat deze uitbetaling tot het *dubbele* bedrag het gevolg is van eene vergissing. De pogingen om het te veel betaalde terug te bekomen zijn evenwel vruchteloos gebleven.

Men vraagt of en wanneer de bedoelde ambtenaar dan den dienst verlaten of opgehouden heeft uit 's lands kas inkomsten te trekken. Het feit bewijst overigens, naar enkeler meening, op nieuw, dat ook de hoofden der departementen van algemeen bestuur en de hoogste gezaghebbers der overzeesche bezittingen den lande meer of minder aanzienlijke schade kunnen toebrengen en nieuwe aandrang tot regeling van hunne geldelijke verantwoordelijkheid dus ook hier op zijne plaats is.

d. Art. 22 § 1 I. C. bepaalt: »kwijtschelding van vorderingen, den lande aankomende, wordt door den Gouverneur-Generaal niet verleend dan krachtens Onze machtiging." Met deze bepaling acht de Algemeene Rekenkamer in n°. 23 harer Bedenkingen in strijd de kwijtschelding bij Koninklijk besluit van 16 April 1872 n°. 26 aan eenen ambtenaar van de hem door de Algemeene Rekenkamer in Indië opgelegde belasting en de teruggave van eene som van f 3161,95, sedert 1 Augustus 1869 te harer voldoening op zijn pensioen ingehouden.

De Minister merkt daartegen aan: »Wanneer de Koning aan een hier te lande vertoevenden gepensioneerde de kwijtschelding verleent, tot wier verleening Hij den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië had kunnen machtigen, zal wel niet aan eene overschrijding van bevoegdheid gedacht behooren te worden."

Deze gevolgtrekking schijnt evenwel, volgens sommigen, niet juist. Door de bepaling van art. 22 heeft de wetgever verlangd, dat de macht tot kwijtschelding van vorderingen, in Indië geboren en den lande aankomende, slechts door den Gouverneur-Generaal, en niet anders dan in overeenstemming met 's Konings bevelen, hetzij in eene verordening nedergelegd, hetzij uit eene afzonderlijke beschikking of machtiging gebleken, zoude worden uitgeoefend. De uitlegging van den Minister van Koloniën sluit evenwel alle bemoeiing, raadpleging en invloed van den Gouverneur-Generaal uit en brengt tot den Koning of tot den Minister eene macht terug, welke deze laatste niet bezit en van wier uitoefening de wetgever den eersten minstens zoo lang heeft willen ontheffen, als de Gouverneur-Generaal het onnoodig oordeelde Hem de aanwending en toepassing daarvan aan te bevelen.

e. Het Koninklijk besluit van 5 November 1869 (*Indisch Staatsblad* n°. 15) bepaalt, dat het voorschot, krachtens bestaande bepalingen of gewoonte, verleend wordende aan gouvernementspassagiers, bij vertrek naar en van Nederlandsch Indië, bedraagt drie maanden van de hun *gedurende den tijd van den overtocht toegelegde inkomsten.* In strijd daarmede is, volgens de door de Algemeene Rekenkamer onder n°. 53 en 56 gemaakte bedenking, aan de in commissie naar Nederlandsch-Indië gezondene ambtenaren P. H. B. Motké en J. P. Sprenger van Eyk, behalve het bedrag hunner bezoldiging gedurende de reis, ad f 1500 en f 750 's maands en den laatsten daarenboven eene som van f 4000 als gratificatie voor uitrusting, uitbetaald een voorschot van 5 en 3 maanden *op het aan hunne betrekking in Nederlandsch-Indië verbonden traktement*, ad f 10 000 en f 3000. De Minister van Koloniën antwoordt, dat de uitbetaling heeft plaats gehad krachtens Koninklijk besluit van 14 November 1871, lit. X⁵, geheim, waarbij op den algemeenen regel eene uitzondering is gemaakt.

Gaarne zal men van dat besluit kennis nemen, zonder evenwel uitzonderingen als de hier bedoelde, die als de voorwaarden moeten worden aangemerkt, waaronder Nederlandsche ambtenaren zich voor korter of langer tijd tot den Indischen dienst bereid verklaard hebben, te willen wraken.

f. Bij n°. 68 der Bedenkingen teekent de Algemeene Rekenkamer te recht aan, dat haar geen bepalingen bekend zijn, krachtens welke de in uitgaaf gestelde sommen van f 300 en f 300 voor *kosten van uitrusting* enz. van vier en drie kinderen van twee overledene Oost-Indische ambtenaren, ten laste van den Staat zouden moeten komen. De Minister voert daartegen slechts aan, dat bijzondere omstandigheden geleid hebben tot de voordracht aan den

Koning om deze kosten ten laste van de begrooting van Nederlandsch-Indië te kwijten.

Men meent bij de waardeering van zulke bijzondere omstandigheden de uiterste voorzichtigheid te moeten aanbevelen, opdat bij de beschikking over 's lands gelden geen ambtelijk gunstbetoon en willekeur voorzitten.

g. Dezelfde aanbeveling schijnt geenszins overbodig naar aanleiding der door de Algemeene Rekenkamer in haar verslag vermelde kwijtschelding van de sommen van f 2300, f 2300, f 2910 en f 1185, verschuldigd wegens studiekosten door het Departement van Koloniën betaald aan twee eervol ontslagen studenten voor den militairen geneeskundigen dienst in Nederlansch-Indië en wegens de kosten van opleiding van twee mede eervol ontslagen cadetten der Koninklijke Militaire Academie. Ook bij het vorig verslag der Algemeene Rekenkamer van 12 Augustus 1872 vestigde zij de aandacht op eene soortgelijke kwijtschelding van de sommen van f 2025, f 2800, f 2025 en f 750, verschuldigd door vier andere eervol ontslagen studenten voor den militairen geneeskundigen dienst in Nederlandsch-Indië.

Al zouden zulke kwijtscheldingen, wat de Algemeene Rekenkamer betwijfelt, kunnen worden overeengebracht met artikel 22 der Indische Comptabiliteitswet, meent men toch dat ook bij het verleenen daarvan behoort te worden te werk gegaan naar vaste regelen, waarop ieder, zonder onderscheid, recht heeft zich te beroepen.

h. Bij de bespreking onder n°. 71 harer Bedenkingen van eenen post van f 4 467 764,84 voor kosten van vervoer, bewaring, verkoop en levering van koffie merkt de Algemeene Rekenkamer weder, evenals vroeger, aan, dat de overgelegde staat van vergoedingen van provenu's van B. S. enz. schaden, averij-gros en particulier niet door bewijzen is gestaafd en de juistheid van het cijfer dus niet is na te gaan. Zulke staving is te meer noodig, als bij de berekening van al de hier bedoelde onkosten niet altijd naar vaste, door de Regeering zelve vooraf goedgekeurde regelen, schijnt te worden te werk gegaan. Met genoegen verneemt men daarom uit het antwoord van den Minister, dat sedert 1875 de Nederlandsche Handelmaatschappij, ingevolge art. 75 I. C. rechtstreeks rekening doet wegens den verkoop van gouvernements-producten aan de Algemeene Rekenkamer. Tot dat tijdstip schijnt de wet dus niet naar haren geest te zijn nageleefd en bij de berekening en verantwoording der gemaakte onkosten te veel aan het goedvinden der Nederlandsche Handelmaatschappij te zijn overgelaten.

Schijnt bij eenen verkoop van 816405 $^{56}/_{100}$ pikols koffij tot eene som van f 36 744 155,48 een bedrag van f 4 467 764,84 voor verschillende onkosten buitensporig hoog, vooral als men in aanmerking neemt dat ook in Indië f 0,24 voor ieder verscheepten pikol koffie door de Nederlandsche Handelmaatschappij der Regeering wordt in rekening gebracht, dan rechtvaardigt zich ook de vraag, of niet in dit opzicht belangrijke bezuiniging verkrijgbaar is, al ware het slechts door de onkosten, die in rekening mogen gebracht worden, niet meer afhankelijk te stellen van de bruto-opbrengst der koffie, maar eens voor altijd daarvoor eenen gelijken onveranderlijken maatstaf aan te nemen.

i. Ter zake van eene uitgaaf van f 10 801,35 en f 23 104,97[5], wegens de levering van gezout vleesch, hernieuwt de Algemeene Rekenkamer bij n°. 125 hare reeds vroeger herhaaldelijk geuite klacht, dat de door den leverancier overgelegde declaratiën niet de ware toedracht der zaak voorstellen. Men meent, in verband ook met de hooge prijzen, die ditmaal voor het vleesch besteed zijn (van f 92,59 $^{622}/_{1000}$ tot 99,01 $^{42}/_{100}$ per vat van 100 kilogram), dat voortaan op de alleszins juiste bedenking der Algemeene Rekenkamer zal behooren te worden gelet.

j. Naar aanleiding van eenen door eene Engelsche firma te Londen getrokken wissel op den Minister van Koloniën, groot f 597,25, wegens betaalde vergoeding aan den gezagvoerder van het Engelsche schip *Greyhound*, voor schade toegebracht door Z. M. transportschip *Java*, merkt de Algemeene Rekenkamer onder n°. 126 aan, dat een behoorlijk proces-verbaal ontbreekt, waaruit zou moeten blijken van de wettelijke verplichting van den Staat tot voldoening der uitbetaalde schadevergoeding ad 50 £ st. Dat de hierbedoelde schade, volgens bericht van het Departement van Marine, het gevolg geweest is van onvoorziene omstandigheden en zij niet op den commandant van het transportschip *Java* te verhalen was, heft niet, gelijk de Minister van Koloniën meent, de bedenking der Algemeene Rekenkamer op, maar staaft integendeel hare juistheid en de noodzakelijkheid van het ontbrekende proces-verbaal tot rechtvaardiging der ingestelde vordering.

De Minister van Koloniën erkent overigens met de Algemeene Rekenkamer, dat deze uitgaaf niet had behooren te zijn aangewezen op art. 74 der begrooting (*kosten vallende op de terugzending naar Nederland van personeel der Nederlandsche marine, gedetacheerd bij de Nederlandsch-Indische marine*); maar op art. 84 (*Onvoorziene Uitgaven* der 8ste afdeeling).

k. De bedenking onder n°. 133, waarvan de juistheid door den Minister van Koloniën erkend wordt, geldt eene uitgaaf van f 37,35, wegens betaling aan eenen boekhandelaar hier te lande van wetenschappelijke boekwerken, *buiten voorkennis van het Departement van Koloniën* door eenen derde ontboden en verzonden aan eenen ambtenaar in Indië, in het belang, gelijk het schijnt, van een wetenschappelijk onderzoek, waarvoor bij de Indische begrooting geene gelden zijn toegestaan.

Zulke bestellingen, welke tot misbruiken kunnen aanleiding geven, behooren niet te worden goedgekeurd, maar voor rekening te blijven van hen, die aldus willekeurig over 's lands kas beschikken. Men vraagt of de Regeering daarin stilzwijgend berust, dan wel of zij maatregelen genomen heeft, dat zulke onregelmatigheid zich niet meer herhale.

l. In haar verslag vestigt de Algemeene Rekenkamer er weder de aandacht op, dat de levering van opium door de Nederlandsche Handelmaatschappij buiten openbare aanbesteding heeft plaats gehad en slechts een gering gedeelte van dit artikel bij particulieren is ingekocht, die daarvoor van f 22,20 tot f 32,40 der Regeering in rekening gebracht hebben. De prijzen, waarvoor de Nederlandsche Handelmaatschappij de opium geleverd heeft, schijnen ditmaal lager geweest te zijn. Zij bewegen zich tusschen f 21,03 en f 30,57 per kilogram, verhoogd met 1 percent commissieloon. Eene vergelijking is evenwel moeilijk, dewijl onder de som van f 1 414 713,51, waarvoor dat handelslichaam opium verstrekt heeft, ook begrepen is de vracht tot Batavia en de aankoopen bij particulieren op zeer uiteenloopende tijdstippen plaats hadden.

V Onder de *onvoorziene uitgaven* van de 5de afdeeling (departement van onderwijs, eeredienst en nijverheid) komt voor een post van f 818,58[5] voor kosten van het drukken, innaaien, verzenden enz. van het verslag omtrent het Ombiliën-kolenveld in de Padangsche bovenlanden en het transportstelsel op Sumatra's Westkust, alsmede van de daarop betrekking hebbende Indische adviezen en kaarten, die voor publiekmaking in aanmerking zijn gekomen.

Men vraagt, wat met dit verslag gedaan is en welke de voornemens der Regeering zijn met betrekking tot de ontginning van het bedoelde kolenveld, waartoe, gelijk men meende, reeds herhaaldelijk door particulieren concessie is aangevraagd.

VI. *Ontvangsten.* Werd in 1871 de raming der uitgaven ad f 29 743 401,15 om de hierboven ontwikkelde redenen met f 199 359,99 overschreden, ook de ontvangsten gingen de raming met f 12 756 177,57 te boven.

Er was *geraamd*	f 48 753 348,00
De werkelijke ontvangsten bedroegen .	61 509 525,57
Meer *ontvangen* dan *geraamd*. .	f 12 756 177,57

Tot deze uitkomst droeg vooral bij de verkoop van gouvernementsproducten in grootere hoeveelheden en tegen hoogere prijzen dan waarop gerekend was.

In plaats van 770 000 pikols *koffie* ad 34 cent per half kilogram werd in veiling gebracht eene hoeveelheid van

816 405$^{56}/_{100}$ pikols en een middenprijs verkregen van $37^{57}/_{100}$ per half kilogram, waardoor meer ontvangen werd eene som van . . . . . f 6 417 707,48

De verkoop van *suiker*, geraamd op 550 000 pikols ad f 34 per 100 kilogram, liep over 686 586$^{56}/_{100}$ pikols met eenen middenprijs van f 36,21. De meerdere ontvangst bedroeg 4 414 388,30

Door verkoop der *notenmuskaat* en *foelie* tegen een middelprijs van f $1,62^{85}/_{100}$ en f $2,36^{38}/_{100}$ per half kilogram in plaats van 70 en 125 cents was de hoogere opbrengst der specerijen 555 384,52

Van *Banka-tin*, geraamd op 80 000 pikols ad f 70 per 50 kilogram werd verkocht eene hoeveelheid van 84 761$^{13}/_{100}$ pikols, tegen een middenprijs van f 78,58^{5}. Boven de raming werd ontvangen 1 181 439,91

Van de *zuivere baten door de exploitatie der spoorweglijn Samarang-Soerakarta-Djokdjokarta verkregen*, en van *renten* werd ontvangen eene som van f 117 185,38^{5} of boven de raming . . . . . 59 585,38^{5}

De *diverse toevallige baten*, geraamd op f 51 400 brachten meer op 507 488,98

Tot deze laatste behoorden:

het saldo van de opbrengst van een verkochten diamant ad . . . f 5 848,46^{5}

de netto opbrenst van eene partij oude Indische koperen munt, opgevischt uit het wrak van het in 1860 nabij Brouwershaven verongelukte schip *Willem III*. . 4 586,81

de restitutie van gedurende 1868 in Nederlandsch-Indië gedane verstrekkingen enz. ten behoeve van het auxiliair eskader 520 681,39

inhoudingen van pensioenen, verlofs- en activiteitstraktementen tot aanzuivering van schuld aan het Indisch bestuur. . . . . 18 856,45^{5}

Gaarne verneemt men van waar de bovenvermelde diamant afkomstig en hoedanig hij te gelde gemaakt is; alsmede tot aanzuivering van welke schulden en opgelegde belastingen de in de laatste plaats vermelde inhoudingen hebben plaats gehad. De Kamer, bij de rekeningen kennis krijgende van 's lands schuldenaren onder de bij het geldelijk beheer van Indië betrokken landsdienaren, heeft ook recht te vernemen wie en hoe zij opgehouden hebben het te zijn.

Uitgaven en ontvangsten in Indië.

Uitgaven. I. De begrooting van uitgaven en ontvangsten voor Nederlandsch Indië, begrepen in het IIde hoofdstuk, voor het dienstjaar 1871, werd, ten gevolge van de verwerping van het eerste ontwerp door de Eerste Kamer der Staten-Generaal in hare zitting van 10 November 1871 eerst vastgesteld bij de wet van 5 April 1871 (*Nederlandsch Staatsblad* nos 33 en 34) en in Indië niet voor de maand Juni 1871 bij *Indisch Staatsblad* nos. 68 en 69 afgekondigd. Voor het eerst werd het Koninklijk besluit, houdende de splitsing van de begrooting van uitgaven in artikelen, de dagteekening dragende van 11 April 1871, bij besluit van den Gouverneur Generaal van 24 Mei, uitgegeven den 20sten Juli 1871, in het *Indische Staatsblad* onder n°. 72 openbaar gemaakt.

De som der uitgaven werd daarbij geraamd op een bedrag van . . . . . f 88 491 394

Door den Gouverneur werden credieten geopend bij:

Ordonnantie. *Ind. Stbl.* tot *verhooging* van:

12 Oct. 1871,	n°. 149,	onderafd.	115	met f	68 000
26 »	» 160,	»	103	»	275 000
23 Nov. »	» 186,	»	35	»	37 200
13 » 1872,	» 200,	»	104	»	400 000
16 Dec. »	» 226,	»	40	»	60 450
			42	»	15 000
			50	»	5 100
			53	»	4 600
			57	»	9 500
			58	»	70 000
25 »	» 235,	»	84	»	100 000
25 »	» 236,	»	78	»	45 000
26 »	» 237,	»	13	»	92 040
			17	»	340 680
			23	»	2 410 100
			28	»	11 400
			29	»	181 370
			31	»	3 150
28 »	» 238,	»	103	»	110 300
			105	»	33 000
			107	»	126 700
29 »	» 239,	»	79	»	250 000
			81	»	225 000
29 »	» 240,	»	26	»	159 700

De drie eerste credieten werden bekrachtigd bij de wet van 31 December 1872 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 167, *Indisch Staatsblad* 1873 n°. 57), tegen *vermindering* evenwel van:

de onderafdeeling 68 met f 275 000, en

» » 116 » 105 200;

zoodat het eindcijfer der begrooting hierdoor geene verandering onderging.

De bekrachtiging van de overige credieten had plaats bij de wetten van 17 Juni 1873 en 18 April 1874 (*Nederlandsch Staatsblad* nos. 93 en 61, *Indisch Staatsblad* nos. 164 en 164), waardoor de begrooting *verhoogd* werd met . . . . . f 4 653 090,00

Bij Koninklijk besluit van 31 December 1872 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 171, *Indisch Staatsblad* 1873 n°. 58), was op onderafdeeling 23 overgeschreven van onderafdeeling 6, hoofdstuk I, eene som van 69 838,85

De geheele verhooging bedroeg alzoo . f 4 722 928,85

Het oorspronkelijk eindcijfer was . . 88 491 394,00

Het door de wet goedgekeurde bedrag der uitgaven bedraagt alzoo . . . . . f 93 214 322,85

Niettemin wijst de som van het *geraamd beloop* in de 5de en 6de kolom der rekening aan een bedrag van 93 383 699,92

Alzoo *meer* boven de wettelijke raming f 169 377,07

II. Bevreemdend is het, dat deze overschrijding door de Regeering in hare Memorie van Toelichting met een volkomen stilzwijgen wordt voorbijgegaan.

Zoodra het verschil werd opgemerkt, mocht de vraag niet uitblijven hoe zij, die met de samenstelling, goedkeuring en indiening der rekening in Indië belast waren, daarbij een *hooger* bedrag als geraamd en beschikbaar konden vermelden, dan door de begrootingswet zelve en de latere credietopeningen en overschrijvingen van het Iste op het IIde hoofdstuk was mogelijk gemaakt. Het sprak toch van zelf, dat ook aan de verhooging der begrootingssom met f 169 377,07 eene of meer Regeeringsbeschikkingen moesten ten grondslag liggen, die haar verklaarden en tot aanvulling van de begrooting met dat cijfer vrijheid gaven. Van eenige credietopening voor dat bedrag was evenwel in het *Indische Staatsblad* nergens eenig spoor voorhanden; en al ware eenige ordonnantie van den Gouverneur-Generaal met die strekking aangetroffen, in het *Nederlandsche Staatsblad* zoude toch de wet te vergeefs gezocht worden, die zulk crediet bekrachtigde. Bij het gemis daarvan was ook de Minister van Koloniën niet bevoegd der Wetgevende Macht rekeningen ter goedkeuring voor te leggen, waarin, niet overeenkomstig de waarheid, als een volgens uitdrukkelijk genoemde wetten en in verband daarmede genomen Koninklijke besluiten geraamd beloop wordt opgegeven, wat *niet geraamd* was geworden.

Omtrent de bedoelde som van f 169 377,07 ontving men eerst eenig licht bij raadpleging van het Koloniaal Verslag van 1873. Men leest daar op bladz. 166: » Een voorstel om op die wijze (door *vermindering* van het Iste hoofdstuk met *overschrijving* op het IIde hoofdstuk) ook te regulariseeren eene later, mede wegens aanschaffing van opium, in Indië gedane uitgaaf van f 169 377,07, kon geen gevolg hebben, als zijnde ontvangen na afsluiting van den dienst. Hierin zal nu te zijner tijd moeten worden voorzien bij de wettelijke vaststelling van het slot der algemeene begrootingsrekening over het betrokken dienstjaar."

Hieruit blijkt, dat de Regeering in Nederland op de voormelde uitgaaf was opmerkzaam gemaakt en dat zij reeds lang te voren op de noodzakelijkheid om in de daaromtrent gepleegde onwettige handeling te voorzien, was voorbereid.

In de » *Nota van bemerkingen* van de tweede tafel der Algemeene Rekenkamer betrekkelijk het IIde hoofdstuk der begrootingsrekening van uitgaven voor Nederlandsch-Indië over 1871 na de herziening dier rekening", gedagteekend 31 December 1878 en als laatste bijlage onder lit. H gevoegd bij de stukken, behoorende tot het op den 15den Januari 1879 door de Algemeene Rekenkamer in Nederlandsch-Indië ingediende verslag, teekent dat college daarenboven onder *c* aan: » Bij gouvernementsbesluit dd. 27 December 1872 n°. 23 is, onder nadere goedkeuring des Konings, art. 71 *a verhoogd* met eene som van f 169 377,07.

» Die handeling is *goedgekeurd* bij Koninklijk besluit van 29 April 1874 n°. 47 (*Staatsblad* 1874 n°. 176)."

Deze aanteekening strookt evenwel niet met hetgeen door de Regeering in het Koloniaal Verslag van 1873 daaromtrent aan de Staten-Generaal werd medegedeeld. *Daar* was sprake van een *voorstel*, door den Gouverneur-Generaal gedaan, maar door de Regeering *niet vatbaar geacht voor inwilliging*, omdat de dienst van 1871 *reeds* was *afgesloten*. *Hier* daarentegen van een *besluit* van den Gouverneur-Generaal onder nadere goedkeuring des Konings genomen, en te gelijk van een besluit des Konings, waarbij $1^1/_2$ jaar ongeveer, *na de afsluiting van den dienst*, de gevraagde goedkeuring *verleend* werd. Volgens het Koloniaal Verslag strekt het *voorstel* van den Gouverneur-Generaal om van het Iste hoofdstuk eene som van f 169 377,07 af- en op het IIde hoofdstuk *over te schrijven*. Volgens de aanteekening der Algemeene Rekenkamer daarentegen had de Gouverneur-Generaal zelf reeds op 27 December 1872 de *verhooging* bevolen en de Regeering in Nederland geene zwarigheid gemaakt haar goed te keuren.

Der Algemeene Rekenkamer is de tegenstrijdigheid, die hier tusschen de mededeelingen en handelingen van de Regeering aan het licht komt, niet ontgaan, daar zij, na het bovenaangehaalde, in hare Nota aldus vervolgt:

» Blijkens gouvernementsbesluit dd. 30 Mei 1873 n°. 30 is door den Minister van Koloniën bij missive van 24 Februari 1873, lit. E, n°. 22/294, evenwel het volgende te kennen gegeven:

» Bij missive van 27 December jl., n°. 2083/23, verzocht Uwe Excellentie het noodige te willen verrichten voor de nadere vermindering van het Iste hoofdstuk der begrooting van uitgaven voor Nederlandsch-Indië over het dienstjaar 1871, wegens den aankoop in Indië van Levantsche opium tot een bedrag van f 169 377,07.

» Aan dat verzoek, hetwelk onder dagteekening van den 8sten dezer bij mijn Departement is ingekomen, kan door mij niet worden voldaan. Volgens art. 13 der wet van 23 April 1864 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 35), blijft de dienst van elk jaar open tot den 31sten December van het daaropvolgende jaar, om alles ten einde te brengen wat het bewerkstelligen der ontvangsten en het verevenen en ordonnanceeren der uitgaven betreft.

» De bepaling laat dus niet toe thans nog eene afschrijving op de begrooting voor den dienst 1871 te doen plaats hebben, al bood de betrokken post — hetgeen echter niet het geval is — daartoe de noodige ruimte aan.

»Er blijft dus niets anders over dan bij eene eventueele indiening der begrootingsrekening over het dienstjaar 1871 de beslissing van de Wetgevende Macht omtrent de hoogere uitgaaf in Nederlandsch-Indië voor den aankoop van Levantsche opium af te wachten."

Opheldering, ook door overlegging van het door de Algemeene Rekenkamer aangehaalde besluit van den Gouverneur-Generaal van 27 December 1872 n°. 23 en van de door den Minister van Koloniën bedoelde missive van dien Landvoogd van dezelfde dagteekening n°. 2083/23, schijnt hier te noodiger, nu inderdaad uit het Koninklijk besluit van 29 April 1874 n°. 47 (*Indisch Staatsblad* n°. 176) blijkt, dat daarbij sub 2°. § *d* is *goedgekeurd*, dat bij besluit van 27 December 1872 n°. 23, art. 71*a* der begrooting van uitgaven van het IIde hoofdstuk is *verhoogd* met f 169 377,07.

Men begrijpt niet wel, hoe de Gouverneur-Generaal artikelen der begrooting kan verhoogen, anders dan door overschrijving uit de sommen, bij de betrokken afdeeling en voor *onvoorziene uitgaven* toegestaan (art. 5 wet van 23 April 1864 *Nederlandsch Staatsblad* n°. 35) of door gebruik te maken van de hem bij het Regeeringsreglement en art. 31 der voormelde wet verleende bevoegdheid om in dringende omstandigheden credieten boven de begrooting te openen. Noch het eene noch het andere middel schijnt hier te zijn te baat genomen. Voor overschrijving uit den post voor *onvoorziene uitgaven* was toch geene goedkeuring des Konings noodig. En voor credietopening schijnen de vereischte dringende omstandigheden ontbroken te hebben, daar de Gouverneur-Generaal, die tusschen 25—29 December 1872 tot een bedrag van f 4 088 440 van die bevoegdheid ten behoeve van andere onderafdeelingen gebruik maakte en het op 26 December 1872 bij *Indisch Staatsblad* 1872 n°. 237 voor de onderafdeeling 23 geopende en bij de wet van 17 Juni 1873 bekrachtigde crediet van f 2 410 100 gemakkelijk met de som van f 169 377,07 had kunnen vermeerderen, zich vergenoegde met op 27 December 1872 de *overschrijving* van dit laatste bedrag van het Iste hoofdstuk op het IIde aan den Minister van Koloniën voor te stellen.

Omdat tot aanvulling van art. 71 *a* der begrooting met die som *geen* crediet geopend is, bleef ook de ordonnantie, die anders noodig geweest ware, achterwege en is bij de wet van 17 Juni 1873, die het crediet tot aanvulling van onderafdeeling 23 met f 2 410 100 met vele andere credieten bekrachtigde, van een zoodanig crediet en bedrag geen sprake.

Maar hoe kon, zoo vraagt men, als de Gouverneur-Generaal, om welke reden ook, meende zich hier van eene credietopening te moeten onthouden, dan niettemin eene verhooging van art. 71*a* met f 169 377,07 door hem worden bevolen èn onder nadere goedkeuring des Konings èn met het voorstel om de noodige som te nemen uit de gelden, voor het Iste hoofdstuk van uitgaven?

Hier schijnt inderdaad eene dubbele wetschennis en overschrijding van ambtsbevoegdheid te hebben plaats gehad. Bevoegdheid tot verhooging *onder nadere goedkeuring des Konings* kent de comptabiliteitswet voor den Gouverneur-Generaal niet; zij laat hem alleen *in dringende gevallen* het openen van credieten vrij, maar wil, dat deze, verleend zijnde, dan ook *door de wet* worden bekrachtigd. Daarenboven

is het alleen bij art. 30 der comptabiliteitswet den Koning, en niet ook den Gouverneur-Generaal, voorbehouden om in het belang van den dienst voor gelijksoortige uitgaven de daarvoor op een der beide hoofdstukken aangewezene sommen te verminderen of te verhoogen en die op het andere hoofdstuk over te brengen of daarvan af te schrijven. Ook de Koning is niet anders dan in samenwerking met de Wetgevende Macht bevoegd, de posten der begrooting te verhoogen; eene verhooging *onder zijne nadere goedkeuring* kan daarom die goedkeuring nooit verwerven en is dus van den aanvang af ijdel en nietig. Een Minister van Koloniën, die van zulke verhooging *onder die voorwaarde* kennis krijgt, mag niet anders doen dan daarover den Gouverneur-Generaal berispen en er zijne medewerking aan onthouden, onverschillig of de dienst nog openstaat dan wel reeds afgesloten is.

Tegen het voorstel van den Gouverneur-Generaal tot de hier bedoelde verhooging maakte de Minister van Koloniën alleen bezwaar, omdat het ontvangen werd in de maand Februari 1873 en art. 13, § 2 der comptabiliteitswet bepaalt: » De dienst blijft open tot den 31sten December (van het jaar volgende op het dienstjaar) om alles ten einde te brengen, wat het bewerkstelligen der ontvangsten, het verevenen en ordonnanceeren der uitgaven betreft." Hij zoude het ook hebben moeten doen, al ware het voorstel reeds in den loop der jaren 1871 of 1872, toen de dienst nog open was, ontvangen.

Maar hoe kon de Minister, na zulk bezwaar billijkerwijze in 1873, terstond toen het voorstel onder zijne oogen kwam, te hebben doen gelden, in 1874 niettemin er toe overgaan de onwettige handeling van den Gouverneur-Generaal aan de goedkeuring des Konings te onderwerpen?

Die goedkeuring, verleend bij het Koninklijk besluit van 29 April 1874 (*Indisch Staatsblad* n°. 176) is niet minder onwettig dan de verhooging zelve door den Gouverneur-Generaal bevolen.

Indien zij als crediet, krachtens art. 31 der comptabiliteitswet, aan de begrooting ware toegevoegd, zoude de bedoelde verhooging alleen door de wet hebben kunnen worden bekrachtigd en zoude die wet dan ook in het *Nederlandsche Staatsblad* hebben moeten zijn opgenomen. Nu evenwel in strijd met de wet die verhooging onder nadere goedkeuring des Konings bevolen hebbende, onthield de Gouverneur-Generaal zich er van, in overeenstemming met den Raad van Nederlandsch-Indië daaromtrent eene ordonnantie uit te vaardigen en die in het Staatsblad af te kondigen. En de Minister van Koloniën, er den wetgever geheel buiten houdende en zich met de goedkeuring des Konings, bij een algemeen splitsingsbesluit vergenoegende, acht het ook overtollig van zulke beschikking, die ten doel had eene begrootingswet te wijzigen, in het *Nederlandsche Staatsblad* melding te maken.

Dat hier gehandeld is in strijd met de de artt. 5, 13, 27, 30, 31 en 83 der comptabiliteitswet, behoeft geen verder betoog.

Men heeft te langer hierbij stilgestaan, omdat het van het hoogste gewicht is, dat de Minister van Koloniën en de Gouverneur-Generaal in de eerste plaats zich door de voorschriften van die wet gebonden toonen.

In het gegeven geval heeft de gewraakte wetsoverschrijding geene voor den lande nadeelige geldelijke gevolgen gehad, daar het geheele bedrag der uitgaven gedurende het dienstjaar 1871, zooals de Indische rekening het aangeeft, geweest is . . . . . f 85 890 287,82[5]

en alzoo *beneden* het oorspronkelijk cijfer der begrootingswet van 5 April 1871 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 33, *Indisch Staatsblad* n°. 68) ad. 88 491 394,00

gebleven is voor eene som van . . f 2 601 106,17[5]

Geen der tot een hooger bedrag van f 7 493 412,09[5] geopende credieten en bevolene verhoogingen en overschrijvingen, zoude daarom bij meer nauwkeurige raming der uitgaven, zijn noodig geweest.

Maar indien, wat ook mogelijk geweest ware, de bij de wet uitgetrokkene som nauwelijks toereikend bevonden ware om de uitgaven te dekken, zouden ook buitengewone middelen hebben moeten worden aangewend ter dekking van de verhooging, in strijd met de wet en buiten machtiging of goedkeuring van den wetgever door den Gouverneur-Generaal bevolen. Bij gemis van de nog altijd verbeide wet tot regeling van de geldelijke verantwoordelijkheid der hoofden van departementen van algemeen bestuur en van den Gouverneur-Generaal zoude de toegebrachte schade evenwel op geen der schuldigen kunnen worden verhaald.

Nu evenwel bestaat er, in de hoop dat de hierboven ontwikkelde beschouwingen genoeg zullen zijn om den Gouverneur-Generaal en den Minister van Koloniën af te schrikken van het bevelen en goedkeuren van verhoogingen der begrooting, waarvan de Vertegenwoordiging onkundig gelaten wordt, geen bezwaar om in het gebeurde te berusten en de verhooging van f 169 377,07 voor rekening van den lande te nemen. De Wetgevende Macht mag evenwel niet van hare bevoegdheid worden verstoken om de hierbedoelde verhooging te bekrachtigen, en zal derhalve het wetsontwerp tot vaststelling der rekening met eene daartoe strekkende bepaling moeten worden aangevuld.

Het kan echter niet scherp genoeg worden afgekeurd, dat de Regeering, na hetgeen zij zelve in het Koloniaal Verslag van 1873 hieromtrent had opgemerkt, in 1874 de onwettige handeling van den Gouverneur-Generaal door een even onwettig Koninklijk besluit heeft trachten goed te maken en in de Memorie van Toelichting de zaak niet eens heeft aangeroerd.

Ook in den *staat* der artikelen van het IIde hoofdstuk der begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1871, welke door de werkelijke uitgaven zijn overschreden, onder n°. 30, is van de bedoelde overschrijding geen melding gemaakt; en zelfs de rekening der 3de afdeeling (departement van financiën) weet zorgvuldig de aandacht daarvan af te leiden, door aan art. 71 *a*, waar de bij het Koninklijk besluit van 31 December 1872 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 171, *Indisch Staatsblad* 1873 n°. 158), bevolene overschrijving op het IIde hoofdstuk van eene som van f 69 838,85 voor den inkoop van Levantsche opium geboekt is, toe te voegen de woorden:

» vermeerderd bij Koninklijk besluit van 29 April 1874 n°. 47 (*Indisch Staatsblad* n°. 176), met f 169 377,07."

Wat daarbij tot toelichting wordt medegedeeld heeft de strekking om al het onwettige der door den Gouverneur-Generaal en den Minister van Koloniën gepleegde handeling te verbloemen en haar als eene geheel natuurlijke zaak voor te stellen.

III. Het verslag der Algemeene Rekenkamer van Nederlandsch-Indië, overgelegd krachtens art. 80, n°. 3 I. C. draagt de dagteekening van 15 Januari 1879.

De Raad van Nederlandsch-Indië, die het in zijn advies van 17 October 1879 n°. VI gelijktijdig met dat van 1870 behandelde, wijdt daaraan geen enkele beschouwing. De directeur van financiën bepaalde zich in zijne missive van 3 Juli 1879, n°. 11 699, tot een paar onbeduidende opmerkingen. Beiden onthielden zich van eenige aandacht te schenken aan de onder II besprokene en door de Algemeene Rekenkamer uitdrukkelijk in het licht gestelde onwettige verhooging van art. 71 *a*.

Bij strengere opvatting hunner plichten tegenover de begrooting en bij meerdere belangstelling in de verrichtingen en opmerkingen der Algemeene Rekenkamer, zoude daaromtrent geen stilzwijgen mogelijk geweest zijn.

a. Het grootste deel van het Verslag is ditmaal gewijd aan eene bestrijding van het zeer ongunstig oordeel, door de Tweede Kamer der Staten-Generaal in haar Voorloopig Verslag, betreffende de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1879, over de Algemeene Rekenkamer, hare traagheid, hare nalatigheid en haar » *dolce far niente*" uitgesproken. De Algemeene Rekenkamer toont op overtuigende wijze aan, dat zij de krenkende behandeling, haar in dat Voorloopig Verslag aangedaan, in geen enkel opzicht heeft verdiend; en zoo ooit de verdenking heeft kunnen worden geuit, dat de Rekenkamer » zich achter hare onafzetbaarheid poogde te verschuilen om zich aan plichtverzuim schuldig te maken", moet na kennisname van de bescheiden, waarmede die Kamer hare verdediging staaft, volgens enkelen ,worden erkend, dat zij allen redelijken grond mist. Het werd reeds in het Voorloopig Verslag betreffende de rekeningen over de dienstjaren 1867, 1868

en 1869 (Gedrukte stukken 1881—1882 — **47**) opgemerkt, dat de velerlei teleurstellingen, die beurtelings de toepassing en de niet-naleving der wet van 23 April 1864 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 35) heeft opgeleverd, niet te wijten zijn aan de Algemeene Rekenkamer, die enkelen gaarne daarvoor zochten verantwoordelijk te stellen, maar aan de gebreken der wet zelve, aan de ontstentenis van maatregelen en voorschriften om hare uitvoering mogelijk te maken, aan de ambtenaren, die onvoorbereid tot hare toepassing werden geroepen en niet het minst aan de hoofden der departementen van algemeen bestuur, die, wel verre van de Algemeene Rekenkamer door het verschaffen van de vereischte opgaven, inlichtingen, verantwoordingsstukken en rekeningen tot de kwijting harer wettelijke verplichtingen in staat te stellen, integendeel de mindere ambtenaren vaak in onnauwkeurigheid, traagheid en slordigheid overtroffen. Terwijl de Tweede Kamer in het bovenaangehaalde *Voorloopig Verslag* over de Indische begrooting van 1879 klaagde, dat » de schromelijke nalatigheid in de uitvoering van de artt. 77—80 der Indische comptabiliteitswet niet langer lijdelijk kon worden aangezien" en haar aandrang de Regeering een jaar later bewoog het wetsvoorstel in te dienen, dat de strekking had de Algemeene Rekenkamer aan de duurzame contrôle van eenen Regeeringscommissaris te onderwerpen (Gedrukte stukken 1879/80 — **64**), blijkt het thans, dat de Algemeene Rekenkamer zich toen reeds herhaaldelijk tot de Indische Regeering gewend had met rapporten en voorstellen, ten einde aan de oorzaken, die haar in de volbrenging der haar opgedragene taak belemmerden, een einde te maken. Die rapporten en voorstellen zijn bij het Verslag der Algemeene Rekenkamer over de begrootingrekening van 1871 van 15 Januari 1879, voor een deel ingelascht en hadde de Regeering in Nederland kunnen goedvinden van dat verslag aan de Vertegenwoordiging kennis te geven op een oogenblik, dat zij tot de behandeling der zoo even vermelde wetsvoordracht werd geroepen, dan zoude deze reeds dadelijk gelegenheid gehad hebben daarmede de onjuiste voorstellingen, die de Memorie van Toelichting (Gedrukte stukken 1879/80 — **64**, n°. 3) omtrent de werkzaamheid der Algemeene Rekenkamer bevatte en welke de gedeeltelijke aanneming van het wetsontwerp hebben mogelijk gemaakt, te wederleggen.

Men leest onder anderen in dat verslag: »De eerste rekening van 1867 werd bij de Algemeene Rekenkamer in Nederlandsch Indië ontvangen op den 17den Januari 1872 en ze werd, vergezeld van het verslag der Kamer en massa's bijlagen, der Regeering aangeboden den 12den Juni van dat jaar.

»De behandeling dier rekening" (voor wier zeer gebrekkige samenstelling de hoofden der departementen een drietal jaren genomen hadden) » bij de Kamer heeft dus plaats gehad binnen *vijf* maanden of met overschrijding van den gestelden termijn met een tijdsverloop van twee maanden."

. . . . . .

»Tijdens de nadere bewerking bij de departementen van algemeen bestuur der begrootingsrekeningen van 1868, 1869 en 1870 waren in de meeste afdeelingen talrijke schrijf- en rekenfouten begaan" in de verschillende kolommen.

. . . . . .

»Van eene vertraging in de doorzending door de Algemeene Rekenkamer van de na onderzoek verbeterde begrootingsrekening over 1872, kan vooralsnog geen sprake zijn, *omdat zij die tot nog toe* (1879) *niet ontvangen heeft*."

Elders schrijft de Algemeene Rekenkamer: »Als men bedenkt wat er van de voorschriften die van 1867 tot en met 1873 gewerkt hebben, bij de tegenwoordige regelingen — *Staatsblad* 1875 n°s. 23, 24 en 25 — is overgebleven en hoe afkeurend de rapporten van den gewezen hoofdinspecteur van financiën Sprenger van Eyk waren over de thans vervangen regelingen, dan moet men in werkelijkheid tot de erkentenis komen, dat het eene grove onbillijkheid is eenig of hoofdzakelijk aan de Algemeene Rekenkamer in Nederlandsch-Indië toe schrijven de droevige resultaten van 1867 tot en met 1873 der uitvoeringsbepalingen van de wet van 23 April 1864."

Op hoe weinig medewerking de Algemeene Rekenkamer rekenen kon van de zijde der ambtenaren, die in de eerste plaats geroepen waren haar te verleenen, betoogde zij aan de Regeering in haar medegedeeld schrijven aan den Gouverneur-Generaal van 3 Mei 1878, n°. 4134, waar o. a. voorkomt:

»Bij het departement van financiën deed de Kamer stappen om tot eene geregelde inzending der voor de examinatie der geldelijke verantwoordingsstukken benoodigde, door tusschenkomst van de verschillende departementen te ontvangen bescheiden te geraken.

»De mededeeling aan Uwe Excellentie mocht tot hiertoe geene volledige ontvangst van gegevens ten gevolge hebben.

»De stappen bij het departement van financiën gedaan en blijkende uit de in afschrift hierbij aangeboden missive der Kamer dd. 27 Februari 1878, n°. 1875 bleven zonder gevolg.

»De Kamer staat voor de onmogelijkheid om hare taak: »de contrôle op de landsontvangsten", te verrichten en hare contrôle-registers op de begrootingsrekening van 1874, wat de ontvangsten betreft, samen te stellen.

»Zij rekent het haren plicht met aandrang dien toestand onder de aandacht te brengen van Uwe Excellentie.

. . . . . .

»De Algemeene Rekenkamer is afhankelijk van de toezending van stukken.

. . . . . .

»De Algemeene Rekenkamer heeft de eer met aandrang de aandacht van Uwe Excellentie op het voorgaande te vestigen en den wensch uit te spreken, dat de bemoeienis van Uwe Excellentie daartoe moge strekken, dat de Kamer in staat gerake om de thans als het ware stilstaande — zoo zeer spoed eischende — werkzaamheden te verrichten en zich te waarborgen tegen den schijn van eene zoo licht veronderstelde mindere spoedsbetrachting of juiste werkuitvoering bij het college."

Weinige maanden later was de Algemeene Rekenkamer bij hare missive van 14 September 1878, n°. 8596 wederom verplicht der Regeering onder het oog te brengen, at zij, in weerwil van de van de Regeering uitgegane aanschrijvingen, » nog geene teekenen heeft kunnen bespeuren van eene mildere toevloeiing van bescheiden omtrent de ontvangsten van 1874."

Wel verre ook dat de in 1875 ingevoerde, van af 1 Januari 1874 werkende nieuwe voorschriften ter uitvoering der comptabiliteitswet vermindering van werkzaamheden zouden hebben ten gevolge gehad, toont de Algemeene Rekenkamer in haar onder de bijlagen van het verslag opgenomen schrijven van 15 October 1878, n°. 9654 aan, dat integendeel » eene groote toename van werkzaamheden, zoowel bij de departementen als bij de Algemeene Rekenkamer het gevolg is dier voorschriften." Het moet dan ook vooralsnog ernstig worden betwijfeld, of die voorschriften aan het daarmede beoogde doel hebben beantwoord en daarmede wel veel meer verkregen is dan eene zeer omslachtige wijze van verificatie en boeking, die evenmin aan nauwkeurigheid als aan spoed bevorderlijk zijn kan.

Een denkbeeld van den jaarlijks toenemenden omvang van de werkzaamheden der Algemeene Rekenkamer geven twee door haar bij haar verslag gevoegde opgaven. Uit de eene blijkt, dat de bij dat college in de jaren 1867-1873 ingekomen *verantwoordingen* bereikt hebben een getal:

in 1867	van	1756	verantwoordingen
» 1868	»	2151	»
» 1869	»	2036	»
» 1870	»	2763	»
» 1871	»	2916	»
» 1872	»	3351	»
» 1873	»	3389	»

terwijl volgens de andere opgave het getal der bij de Algemeene Rekenkamer ingekomen stukken, betrekkelijk uitgaven *vóór de betaling* aan haar onderzoek onderworpen, geklommen is van 15 306 in 1867 tot 41 455 in 1877.

Moet bij zulke uitbreiding van het der Algemeene Rekenkamer opgedragen toezicht over het beheer van 's lands geldmiddelen worden prijs gesteld op een toereikend en bekwaam ondergeschikt personeel, dat college klaagt, dat zoowel in het eene als in het andere opzicht de Regeering zich niet genoezaam van die behoefte doordrongen getoond heeft. De hulp, die zij verlangde, werd noch

tijdig noch in voldoende mate verstrekt; en in plaats van er naar te streven, dat bij de Algemeene Rekenkamer zoo veel mogelijk ambtenaren werkzaam gesteld of bevorderd wierden, die met haren arbeid waren vertrouwd geworden, vond de Regeering telkens goed bij dat college voor de hoogere rangen personen van elders te benoemen, die, in vroegeren werkkring de gelegenheid gemist hebbende de comptabiliteitsvoorschriften te leeren kennen, ook eenen geruimen tijd behoefden om zich aan de toepassing daarvan te gewennen en de van hen gevorderde diensten te kunnen verleenen.

Men hoopt, dat de Regeering van dezen verkeerden weg moge terugkomen en hare benoemingen bij dat college voortaan, meer dan tot dusverre, blijken dragen van de erkenning en waardeering der gewichtige taak, waartoe de Algemeene Rekenkamer in Nederlandsch-Indië geroepen is.

b. Onder de *onregelmatigheden* door de Algemeene Rekenkamer bij haar verslag in het licht gesteld, trekt de aandacht het feit, dat de verantwoordingen van 's lands levensmiddelen aan boord van Zr. Ms. schepen en vaartuigen van oorlog in Nederlandsch-Indië gedurende eenige jaren, in strijd met art. 25 der instructie van de Algemeene Rekenkamer en art. 86 der comptabiliteitswet, aan de contrôle van dat college schijnen te zijn onthouden.

Daarenboven merkt de Algemeene Rekenkamer op, dat door het traktement van een bij het Departement van Marine gedetacheerden luitenant ter zee der 1ste klasse te doen ingaan met 1 April 1871, terwijl het besluit zijner aanstelling de dagteekening voerde van 25 Juli 1871 n°. 2, van een minder zuinig beheer wordt blijk gegeven, hetgeen te meer opvallend is, daar slechts 14 dagen vroeger, door de Regeering aanteekening was gehouden van een schrijven van den Minister van Koloniën, dd. 29 April 1871, lit. A, n°. 13/522 *a*, de strekking hebbende om aan maatregelen die geldelijke gevolgen hebben, geen terugwerkende kracht te verleenen.

De directeur van financiën teekent naar aanleiding hiervan niet anders aan, dan dat bij de Algemeene Secretarie zal kunnen worden nagegaan, welke redenen tot zulke beschikking geleid hebben. Men verlangt hieromtrent nadere opheldering en meent tegen het stelsel van begunstiging, dat aan zulke beschikking niet zelden ten grondslag ligt, met nadruk te moeten waarschuwen.

c. Bij haar schrijven van 14 April 1871 vestigde de Algemeene Rekenkamer de aandacht der Regeering op de omstandigheid, dat niemand als rekenplichtig kon worden aangemerkt voor de verantwoording der zegelgelden, verschuldigd voor gezegelde gouvernements-beschikkingen, die ter uitreiking aan de belanghebbenden den hoofden van gewestelijk bestuur worden toegezonden; tengevolge waarvan zij gedurende 1871 ook deswege geene vergoeding voor de niet verantwoorde zegelgelden had kunnen vorderen.

Eerst in December 1872 wordt de Regeering gezegd daaromtrent eene beschikking genomen te hebben. Gaarne zal men met haren inhoud worden bekend gemaakt.

IV. Door de Algemeene Rekenkamer zijn bij haar verslag overgelegd:

1°. Een staat van gedurende het jaar 1871 bij haar behandelde verzoeken om herziening van door dat college uitgeschreven vorderingen of verworpen posten.

a. Naast 36 posten daarop vermeld wordt aangeteekend, dat de vorderingen geheel zijn opgeheven. De 22 volledig bekrachtigde vorderingen vertegenwoordigen meerendeels een onaanzienlijk bedrag; en

2°. eene samentrekking der restant-vorderingen over het dienstjaar 1871.

b. Gelijk reeds bij de behandeling der rekening over het dienstjaar 1870 werd opgemerkt, is hetgeen wegens de verpachte middelen en andere belastingen over vroegere jaren nog aan den lande verschuldigd is, nog zeer aanzienlijk en verdient dus de aanwending van middelen om aan dien achterstand een einde te maken, aanbeveling.

Van de in het verslag over de rekening van 1870 vermelde vorderingen ten laste van:

de loge de Ster in het Oosten	f	1 500
het Djatiegesticht		1 000
de Nederlandsch-Indische Stoomvaartmaatschappij		93 750
de Militaire cantine		6 000
» sociëteit *Amicitia* te Samarang		8 000
» » *Concordia* te Soerabaija		1 400
» » *Modderlust* te Soerabaija . . .		500
den heer W. D. Van Baak te Menado . .		6 000
de sociëteit *Concordia* op Banka		7 100
» » *Padang*		400

werd afgelost eene som van

c. De diverse vorderingen vóór 1 Januari 1867, bedragende f 40 142,10, werden bij het einde van 1871 verminderd tot f 39 617,10.

d. De diverse vorderingen na 1 Januari 1867, op het einde van het jaar 1870 eene som beloopende van f 1 228 958,43 werden gedurende het jaar 1871 voor een bedrag van f 11 949,75⁵ aangezuiverd en bedroegen bij het einde van laatstgemeld jaar f 8 711 360,66⁵. In deze grootere som zijn evenwel begrepen de nog bij het einde des jaars verschuldigde gelden wegens de in Indië verkochte hoeveelheden *koffie* en *suiker*.

Een aantal vorderingen zijn het gevolg van den verkoop van verschillende onbruikbare en afgekeurde goederen. Men is niet in staat na te gaan, welke waarde al die goederen vertegenwoordigen; alleen blijkt het, dat de prijzen, die daarvoor behaald zijn, zeer gering zijn, zoodat nog mag worden betwijfeld, of zoowel bij de bestelling dier goederen als bij de afkeuring en den verkoop daarvan wel altijd 's lands belang in de eerste plaats wordt geraadpleegd, of het met genoegzame zorg wordt behartigd en tevens de vereischte zuinigheid betracht.

Men vestigt vooral, in verband met reeds vroeger gemaakte opmerkingen betreffende de aanschaffing, afkeuring en verkoop van gezout vleesch en spek, de aandacht op de volgende posten en de daarnaast vermelde bedragen

Rendement van:

verkochte 8 stuks kruiwagens	f	2,75
verkocht onbruikbaar en overtollig geraakt koffiepakhuis te Loemoct		12,87
10 stuks schoppen		4,95
110 A. pd. zweedsche teer		2,23
voor afbraak verkochte in bouwvalligen staat verkeerende gebouwen, gediend hebbende tot woning van den Europeeschen recherche-beambte aan de Soensong		10,39⁵
verkochte dolken en messen enz.		4,70
verkochte diverse inventarisgoederen . . .		0,49⁵
2 ijzeren kisten		3,22
154 N. pd. groene erwten		10,15
29 afgekeurde stoelen.		5,94
afgekeurde goederen afkomstig van de adviesboot n°. 16		5,19⁵
afgekeurde goederen afkomstig van de adviesbooten n°. 82, 43, 13, 41, 33.		45,54⁵
30 balken en 11 000 metselsteenen		43,86
4 vaten groene erwten		18,81
afgekeurd zout spek		34,64

levensmiddelen	f	12,11⁵
95 Ned. koppen erwten		1,48⁵
826 » » »		8,65
918 » » »		0,24⁵
90 » pond hardbrood		0,24⁵
gezouten vleesch en spek		383,00
idem.		409,25
idem.		396,00
idem.		166,50
2 vaten zout spek.		99,00
idem.		99,00
250 kop groene erwten		1,49
100 Ned. koppen groene erwten		19,06
± 90 000 Ned. ponden Borneo-steenkolen .		0,23
gezouten spek, gerookt spek en boter. . .		14,85

e. Van het bedrag der *onaangezuiverde voorschotten*, uitbetaald vóór 1 Januari 1867, ad f 667 775,49, werd aangezuiverd eene som van f 62 589,46 en afgeschreven of kwijtgescholden f 1192,85, zoodat het bij het einde des jaars 1871 nog beliep f 605 394,73.

f. De door de Algemeene Rekenkamer opgelegde belastingen, betrekking hebbende op de verantwoordingsstukken, voorafgaande aan 1 Januari 1867 en opgelegd gedurende het dienstjaar 1871 en vroeger, bedroegen, na aanzuivering van eene som van f 26 041 en na afschrijving of kwijtschelding van een bedrag van f 55 800,41⁵, bij het einde des jaars 1871, eene som van f 945 573,23⁵.

Men vindt daaronder een aantal jarenoude vorderingen, zooals bijv. de 1ste en de 3de, ad f 41 442,44 en f 108 346,34, welke zeker, zoowel wegens het overlijden als het onvermogen der belastingschuldigen of hunner erfgenamen, niets meer te hopen overlaten; doch ook een aantal andere, omtrent wier afbetaling geen twijfel behoeft te bestaan, indien de Regeering slechts de middelen daartoe niet ongebruikt laat, zoolang de betrokkenen nog in 's lands dienst of in leven zijn.

Men zal de vorderingen, die hiervoor het eerst in aanmerking komen, niet aanwijzen, maar vertrouwt, dat in de opmerking zelve reeds voor de Regeering voldoende aanleiding zal gevonden worden om hierin 's lands belang, zonder aanzien des persoons, te behartigen.

g. Dezelfde opmerking geldt ook met betrekking tot de belastingen, door de Algemeene Rekenkamer opgelegd, betreffende de administratie na het jaar 1866, waarvan het bedrag bij het einde des jaars 1871 was f 554 189,42⁵.

h. Zeer aanzienlijk is het bedrag, dat nog verschuldigd is wegens voorschotten voor verschillende onderwerpen en doeleinden.

Men vestigt meer bijzonder de aandacht op de voorschotten:

tot kwijting van vervallen vendu-acceptatiën ad	f	233 788,87
voor den aanplant van suikerriet . . .	»	31 500,00
voor reparatiën aan de gebouwen en machinerieën der suikerfabrieken Tjowal en Bandjardawa	»	26 680,00

en ontvangt daaromtrent gaarne eenige inlichting, zoo omtrent den oorsprong dier vordering als omtrent de pogingen, die worden beproefd om de aflossing daarvan te verkrijgen.

V. Bij het Verslag der Algemeene Rekenkamer is verder overgelegd een staat van blijvende bedenkingen, door die Kamer gemaakt bij onderzoek der verantwoordingsstukken over het dienstjaar 1871, met betrekking tot ordonnateurs en hulpordonnateurs, welke bedenkingen naar het oordeel der Kamer vallen in art. 82 der comptabiliteitswet.

a. Voor zooveel daarbij is aangeteekend, dat verschillende bedenkingen door de daarbij betrokkenen onbeantwoord of, na beantwoording, onopgelost zijn gebleven, mag ook hier er op worden aangedrongen, dat te dezen 's lands belang behoorlijk worde behartigd, in plaats van door stilzitten, te worden prijs gegeven.

b. Men wenscht te vernemen hoedanig de Regeering beschikt heeft op het voorstel der Algemeene Rekenkamer van 23 Januri 1877 n°. 523 tot kwijtschelding eener som van f 1177,90, verschuldigd wegens te veel uitbetaalde overtochtsgelden van eenen telegrafist 3de klasse en de leden van zijn gezin, die slechts aanspraak hadden om als passagiers 2de klasse te worden vervoerd.

Ook baart het verwondering, dat de in 1875 reeds gemaakte bedenking wegens de beschikking door eenen vroegeren directeur der burgerlijke openbare werken over een bedrag van f 40 964,74 meer of hooger dan de som die voor het gewoon onderhoud der waterstaatswerken in de residentie Batavia voor het dienstjaar 1871 was toegestaan, tot 1879 *onbeantwoord* is gebleven. Men verlangt te vernemen, wat naar aanleiding van zulk stilzwijgen verder door de Algemeene Rekenkamer in Nederlandsch-Indië of door de Regeering is verricht.

c. Onder n°. 114 van den hier boven bedoelden staat wordt melding gemaakt van een zestal mandaten, tot een gezamenlijk beloop van f 10 626,67⁵, welke bij vonnis van den raad van justitie te Samarang, dd. 10 December 1873, zijn valsch verklaard en welker terugbetaling uit dien hoofde door de Algemeene Rekenkamer schijnt te zijn gevraagd aan de erfgenamen van den resident, onder wien de schuldige ambtenaar werkzaam was. Hiervan is bij missive van 4 November 1876 n°. 10102, door de Algemeene Rekenkamer aan den Gouverneur-Generaal kennis gegeven. Gaarne verneemt men welke beschikking daarop gevolgd is.

d. Van een 17tal uitgaven voor bouwwerken in de residentie Cheribon, tot een gezamenlijk bedrag van f 3997,04⁵ (n°. 115), zijn de specificatiën niet bij de Algemeene Rekenkamer ontvangen en de daaromtrent door haar aan den betrokken ambtenaar gemaakte bedenkingen onbeantwoord gebleven; terwijl ook de onderhands bij het departement der burgerlijke werken ingewonnen inlichtingen tot geen gunstig resultaat blijken geleid te hebben.

Men vraagt, welke maatregelen door de Regeering sedert genomen zijn.

VI. Bij de onder lit. G der bijlagen van het Verslag overgelegde Nota van de 1ste tafel der Algemeene Rekenkamer is aangeteekend, dat het onderzoek der begrootingsrekening over het jaar 1871, voor zoover de daarin voorkomende *ontvangsten* betreft, tot geen andere bedenking geleid heeft, dan dat de toelichting van de verschillen tusschen raming en uitkomst niet volledig en zeer uiteenloopend is.

Het moet worden erkend, dat aan die toelichting niet bij alle departementen van algemeen bestuur dezelfde zorg besteed wordt en dat zij vaak het nauwkeurigst is, waar die het minst zoude verwacht worden.

Volgens een daarbij gevoegd schrijven van den gouvernement-secretaris, dd. 10 October 1878 n°. 1656, is de Indische Regeering, in strijd met het gevoelen der Algemeene Rekenkamer, van oordeel, dat de geïnde doch niet verantwoorde landrenten en andere landelijke inkomsten niet als *ontvangsten* behooren geboekt te worden, met gelijktijdige in- uitgaaf-stelling der sommen, die als niet verantwoord moesten worden afgeschreven; maar dat hetgene de onder-collecteurs van het door hen geïnde verzuimden af te dragen, ook moet beschouwd worden als niet door hen te zijn ontvangen.

Men meent tegen zulke uitlegging, als niet vereenigbaar met regelen van comptabiliteit en daarenboven niet geheel strookende met de waarheid, bezwaar te moeten maken; en wenscht gaarne te vernemen, of de hier voor de verantwoording van landrenten aanbevolen regel ook wordt toegepast op alle andere belastingen, die door de belastingschuldigen bij de met hare invordering belaste ambtenaren worden afgedragen, maar door deze laatsten niet worden verantwoord.

VII. Over de Nota van bemerkingen van de 2de tafel der Algemeene Rekenkamer, betreffende het IIde hoofdstuk der begrootingsrekening van uitgaven voor Nederlandsch-Indië over 1871 na de herziening dier rekening, als bijlage lit. H. overgelegd, is reeds gehandeld bij § II hierboven.
Daarbij zijn gevoegd:

1°. Eene opgave van de plaats gehad hebbende overschrijdingen der begrootingscredieten, bedoeld bij art. 83 der wet van 23 April 1864 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 35), naar welke de door den Minister van Koloniën onder n°. 30 overgelegde staat der artikelen van het IIde hoofdstuk der begrooting voor Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1871, welke door de werkelijke uitgaven zijn overschreden, is samengesteld.
Op de opgave van de Algemeene Rekenkamer zijn evenwel nog vermeld de volgende overschrijdingen, waarvan, dewijl de uitgaven vallen onder die, bedoeld bij art. 27 § 2 der comptabiliteitswet, de Minister gemeend heeft in zijnen staat geen melding te behoeven te maken, als:

onderafdeeling 47, art. 245, plantloon, loon der dessahoofden en betaling aan de fabrikanten .	f 1 353 058,13
onderafdeeling 47, art. 246, cultuurpercenten aan Europeesche en inlandsche ambtenaren	683 398,05
onderafdeeling 72, art. 480, inkoop en transport van tin, enz.	95 199,47
onderafdeeling 72, art. 482, pikolgelden aan de administrateurs enz. op Banka .	4 606,50⁵
onderafdeeling 75, art. 500, aanmaak van zout enz.	280 727,70⁵
te zamen . . .	f 2 416 989,86

2°. Eene opgave der op de rekening invloed uitoefenende bedragen, waarmede bij vaststelling van het slot van rekening, de comptabelen door de Algemeene Rekenkamer zijn belast *wegens verworpen posten op de uitgaven.*
De daarop vermelde posten betreffen uitgaven tot een gezamenlijk bedrag van f 67 386,15.

3°. Eene opgave der bedragen, waarmede door kwijtschelding de belastingen, in de vorige opgave voorkomende, zijn verminderd.
Daarop komt slechts één post voor, groot f 99,87.

4°. Eene opgave der op de rekening invloed uitoefenende bedragen, waarmede bij vaststelling van het slot van rekening de comptabelen door de Algemeene Rekenkamer zijn belast *wegens bijgevoegde ontvangsten.*
De zes hier vermelde belastingen loopen over een bedrag van f 382,57.

VIII. De verevende uitgaven, begrepen in het IIde hoofdstuk der begrooting van Nederlandsch-Indië over het dienstjaar 1871 bedroegen, volgens de door den directeur van financiën Michielsen (niet Michiels), onder dagteekening van 3 Juli 1879 samengestelde recapitulatie, eene som van f 7 493 412,09⁵ *minder* dan daar gezegd werd *geraamd* te zijn of . . . . . f 85 890 287,82⁵

waarvan een bedrag van f 40 412,26 is verschuldigd gebleven. Op de rekening van den Minister van Koloniën is het bedrag dier uitgaven uitgetrokken voor eene som van	85 893 258,35⁵
dus *meer* dan de volgens Indische rekening . . . . . f	2 970,53

Dit verschil is, blijkens de als bijlage van de Memorie van Toelichting onder n°. 23 achter de Indische rekeningen ingenaaide, ongeteekende *Nota van Wijzigingen* ontstaan, naardien het verevend en betaald bedrag ten laste van:

art. 700, schafting, daaronder begrepen ziekenkost en drinkwater moet worden verhoogd met . f	3 008,33
art. 164, uitgaven bij aankomst, verblijf en vertrek, alsmede transportkosten van gezanten, grooten en staatsgevangenen, daarentegen *verminderd* met . . .	37,80
f	2 970,53

Men verneemt gaarne of de Indische regeering en de Algemeene Rekenkamer, die tot tweemalen toe, eerst op 15 Januari 1879 en later op 23 September 1879 de begrootingsrekening over 1871 met de daarin gebrachte wijzigingen heeft goedgekeurd, met deze door den Minister van Koloniën voorgestelde veranderingen hebben ingestemd. Het schijnt bovendien niet genoeg te zeggen, dat die verhooging en vermindering behooren plaats te hebben, maar moeten ook de redenen daarvoor worden opgegeven. Ook vraagt men, waarom zij niet in de Memorie van Toelichting zelve kunnen worden besproken en opgehelderd, maar daartoe steeds eene afzonderlijke Nota van Wijzigingen, alle toelichting missende, aan de rekeningen wordt toegevoegd.

IX. Terwijl mag verwacht worden dat de rekeningen van den Directeur van Financiën boven die van andere hoofden van departementen van algemeen bestuur aan de voorschriften der comptabiliteitswet beantwoorden en door nauwkeurigheid uitmuntende, ook tijdig worden ingediend, voeren de rekeningen van dat departement afkomstig de dagteekening van 3 Juli 1879 met de aanteekening: » Aldus opgemaakt na verificatie der oorspronkelijk ingediende rekening met de registers der Algemeene Rekenkamer."
Onder zulke omstandigheden en bij zoodanige vertraging schijnt het inderdaad onbillijk de Algemeene Rekenkamer voor de late indiening der rekeningen verantwoordelijk te stellen; maar veeleer noodig de betrokken departementchefs aan hunne verplichtingen te dezen aanzien te herinneren.
De Directeur van Binnenlandsch Bestuur heeft op zijne rekening, onder dagteekening van 16 Mei 1879 de aanteekening gesteld: » Afgesloten op ultimo December 1872." In weerwil dier afsluiting zijn ongeveer zeven jaren dus noodig geweest om de rekening in zulken staat te brengen, dat zij kon worden ingediend.
De Directeur van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid bepaalt zich weder tot de onderteekening zijner rekening, zonder eenige aan- of dagteekening.
De rekening van den Directeur der Burgerlijke Openbare Werken draagt de dagteekening van 23 Mei 1879; die van den Chef van het departement der marine in Nederlandsch-Indië, aan wiens toelichting wederom hulde moet worden gedaan, van 30 Mei 1879.
Op de rekening van den commandant van het leger en chef van het departement van oorlog leest men: » Afgesloten te Batavia, den 12den Mei 1877."
Volgens deze aanteekening is die departementschef dus al zijn ambtgenooten voor geweest in de afsluiting zijner rekening, ofschoon zij niettemin nog 4½ jaar na den bij de wet bepaalden tijd heeft plaats gehad.
Met deze aanteekening is evenwel moeilijk overeen te brengen hetgeen in de toelichting ad art. 578 vermeld wordt dat namelijk het bedrag der uitgaven voor traktementen, soldijen enz van het wapen der infanterie, eerst bedragende f 4 468 695,65 met f 53 575,67⁵ *verhoogd* zijn en alzoo op f 4 522 271,32⁵ gebracht, » naar aanleiding der ministerieele depêche dd. 27 Augustus 1878 lit. E. n⁰. 1/1896, in verband met het commissoriaal bericht van den commandant van het leger dd. 28 Februari 1879 n°. 83 A."
Opheldering dezer tegenstrijdigheid wordt verlangd. Ook hier geldt de vraag, waarop die door den Minister van Koloniën, gelijk het schijnt, bevolen verhooging van f 53 575,67⁵ berust.

X. De staat der artikelen van het IIde hoofdstuk der begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1871, welke door de werkelijke uitgaven zijn overschreden, door den Minister van Koloniën onder n⁰. 30 overgelegd,

bevat een 62tal posten, tot een bedrag van f 797 162,12⁴, waarmede de verevende uitgaven de daarvoor beschikbaar gestelde sommen zijn te boven gegaan. Er is geen bezwaar in die overschrijdingen te berusten; waaruit echter niet mag worden afgeleid dat zij ophouden onregelmatigheden te zijn, tot welker beteugeling het Koninklijk besluit van 27 Augustus 1880 (*Nederlandsch Staatsblad* n⁰. 166) niet zoude mogen worden toegepast. In zulke dwaling zoude men licht kunnen vervallen, nu de Regeering in hare Memorie van Toelichting over die overschrijdingen het stilzwijgen bewaart en niet meer, als bij de aanbieding van vroegere rekeningen, in overweging geeft ook voor ditmaal daarin te berusten.

De vraag is echter gerezen, waarom de artikelen 640, 646, 654, 659, 685, 689, 692, 702, 723 en 724, allen behoorende tot de VIIIste afdeeling (departement van marine) op dien staat zijn opgenomen. De op die artikelen verevende bedragen zijn allen gebleven *beneden* het bedrag, dat daartoe na gedane af- en overschrijving beschikbaar was. Wel hebben de ter bestrijding van die uitgaven toegestane bedragen uit den post voor *onvoorziene uitgaven* moeten worden aangevuld, doch wanneer, gelijk het geval blijkt geweest te zijn, daartoe de machtiging van den Gouverneur-Generaal gevraagd en verkregen is, wordt daartoe evenmin de goedkeuring der Wetgevende Macht vereischt, als deze ook niet voor de beschikkingen over den post van *onvoorziene uitgaven* ten behoeve van andere afdeelingen gevraagd is. Eene vergelijking der cijfers, voorkomende in de 7de kolom met die van de 6de kolom van den staat doet zien, dat *wel* bij de IIde-VIIde afdeelingen, maar niet bij de VIIIste afdeeling, eenige overschrijding van het na gedane af- en overschrijving beschikbaar bedrag heeft plaats gehad. De bedoelde artikelen zullen alzoo uit den staat moeten vervallen.

XI. Het onderzoek der rekeningen heeft tot de volgende opmerkingen en vragen aanleiding gegeven.

a. De post van art. 119, bij het Koninklijk besluit van splitsing van 11 April 1871 n°. 1 (*Indisch Staatsblad* n⁰. 72), luidende: »Hetgeen op voorschotten aan landsdienaren en gepensionneerden niet binnen dit dienstjaar wordt terugbetaald", is thans aldus omschreven: »Hetgeen van voorschotten aan landsdienaren in dit dienstjaar verstrekt niet vóór het sluiten der dienst is aangezuiverd".

Aandacht trekt de daarbij op bladz. 51 gegevene toelichting: »Omschrijving gewijzigd bij Gouvernementsbesluit dd. 28 November 1872 n°. 50, waarop de goedkeuring des Konings wel is gevraagd, maar niet schijnt te zijn verleend (sedert verleend bij Koninklijk besluit van 23 Mei 1876 n°. 22, *Indisch Staatsblad* 1876 n°. 202)".

Men twijfelt of de Gouverneur-Generaal tot zoodanige wijziging van een Koninklijk besluit wel bevoegd was en meent, dat indien ook al dringende omstandigheden, toen het dienstjaar reeds verstreken was, hem daartoe hebben moeten nopen, die handeling terstond aan 's Konings goedkeuring had behooren te zijn onderworpen en met het verleenen daarvan niet $3^1/_2$ jaar moest zijn gewacht.

Naar luid der omschrijving schijnt alleen hetgene op de verleende voorschotten vóór de afsluiting van den dienst niet is terugbetaald in uitgaaf gesteld te worden, doch schijnt het tot beteren waarborg voor de verantwoording van 's lands gelden verkieselijk het geheele bedrag der voor voorschotten uitgegevene som als *uitgave* te boeken en de aflossing daarvan, naar den vroeger daaromtrent, gelijk het schijnt, gevolgden regel, onder de *ontvangsten* te vermelden. Het toezicht over die voorschotten en hunne terugbetaling zoude wellicht hierdoor beter zijn verzekerd.

b. Ten laste van den post voor *onvoorziene uitgaven* der IIIde afdeeling art. 123 zijn onder de letters *a*, f^1 en n^2, (bladz. 53, 61 en 71) opgebracht de sommen van f 700, f 700, f 700, f 2800 en f 3500 uitbetaald aan den gouvernements-secretaris belast met de bewerking der voorstellen voor eene geleidelijke herziening der bestaande belastingen, over het jaar 1871. Het daarbij aangehaalde besluit van 12 Januari 1871 n°. 8 schijnt van het jaar 1872 te moeten worden gedagteekend.

Men vraagt of met die uitbetalingen nog in het jaar 1872, na de komst van den heer Motké in Indië, is voortgegaan en welke vruchten van die ongewone opdracht van het samenstellen van nieuwe belastingplannen aan eenen ambtenaar der algemeene secretarie, in plaats van aan den directeur van financiën, zijn verkregen.

Onder letters *h*, *x*, e^1, n^1, v^2 en y^2 treft men posten aan tot een bedrag van f 499,54, f 126, f 96, f 1000, f 398,12⁵ en f 500 voor vergoedingen van de waarde der in de entrepots van Batavia en Samarang door witte mieren beschadigde of verloren geraakte goederen. Men vestigt hierop de aandacht, opdat maatregelen kunnen genomen worden om zoodanige schaden te voorkomen.

c. De omschrijving van den post in art. 125 luidt thans anders dan in het Koninklijk besluit van 11 April 1871 (*Indisch Staatsblad* n°. 72), waar niet voorkomen de woorden: »en bezoldiging van eenen persoon voor de verificatie van de bij het departement inkomende meetbrieven". Tot toelichting van deze bijvoeging wordt gezegd: »De overschrijving (omschrijving) van dezen post is bij Gouvernementsbesluit dd. 22 October 1871 n°. 6 gewijzigd zooals zij thans luidt. (*Indisch Staatsblad* 1871 n°. 176)

Het hier aangehaalde *Staatsblad*, regelen bevattende nopens het detacheeren van officieren, heeft echter op de zaak geen betrekking. Waarschijnlijk is bedoeld *Staatsblad* 1874 n°. 176, bevattende het Koninklijk besluit van 29 April 1874 n°. 47, waarbij zoowel de wijziging van de hier bedoelde omschrijving als die van de begrootingsartikelen 468, 84, 427, 633, 667, 18, 178 en 75 is goedgekeurd.

d. Bij art. 130 is voor tijdelijke uitgaven ten behoeve van reorganisatie der Preanger regentschappen uitgetrokken eene som van f 9000, terwijl de uitgaven bedragen hebben f 9912,91. Tot toelichting daarvan wordt gezegd, dat het voor den hoofdambtenaar belast met de uitvoering der reorganisatie en diens secretaris uitgetrokken bedrag ad f 6000 bleek niet voldoende te zijn.

Bij art. 148 werd de som van f 10 000 voor » belooning van buitengewone diensten, alsmede daggelden en toelagen van ambtenaren en andere personen, die tijdelijk ter beschikking worden gesteld van de hoofden van gewestelijke en plaatselijke besturen" door een buitengewoon crediet verhoogd met f 37 200. Tot toelichting hiervan en van de uitgave van f 42 340,87⁵ leest men: » Het groot aantal ambtenaren, welke aan de gewestelijke autoriteiten werden toegevoegd *tot bijwerken van achterstand*, is oorzaak van het verschil."

Beide toelichtingen zijn zeer onvolledig. Men vraagt, hoe zoo aanzienlijke uitgaven voor de beide hierboven vermelde doeleinden kunnen zijn noodig geweest en wat door de Regeering gedaan is om de oorzaken van den achterstand bij de hoofden van gewestelijk en plaatselijk bestuur weg te nemen.

De onthefing van ambtenaren van de taak, die eigenaardig behoort tot hunnen werkkring om daarmede andere ambtenaren te belasten, kan bezwaarlijk geschieden zonder dat de werkzaamheden, waartoe deze zelve geroepen zijn, er onder lijden en dus bij het aanzuiveren van den eenen achterstand den anderen voort te brengen.

e. Blijkens de toelichting ad art. 161 is de som van f 10 000, uitgetrokken voor » het ontbaal en reiskosten van vorsten" door overschrijving uit de artt. 155 en 166 verhoogd met f 41 500 en hebben de uitgaven zelve bedragen f 49 345,95⁵, ten gevolge van het bezoek van Z. M. den 1sten Koning van Siam.

Het zoude moeten worden gewraakt dat de kosten van het verblijf van hooge reizigers en van hun gevolg in Nederlandsch-Indië anders dan bij uitzondering leidden tot overschrijding van de daarvoor bij de begrooting uitgetrokken gelden.

f. De uitgaven voor »inkoop van koffie" bij art. 233 tot een bedrag van f 13 267 000 uitgetrokken, bleven ten gevolge van den minder gunstigen oogst f 5 186 747,70⁵ beneden de raming. Die voor cultuurpercenten aan Europeesche en inlandsche ambtenaren, waarvoor bij art. 235 eene som van f 550 560 was toegestaan, bedroegen ten gevolge hiervan niet meer dan f 252 331,74⁵. Daarentegen werd onder het hoofd *suiker* voor plantloon, loon der dessahoofden en betaling aan de fabrikanten en voor cultuur

percenten *boven* de raming uitgegeven eene som van f 1353 058,13 en f 683 398,05, terwijl de kosten, voortvloeiende uit het niet toetreden tot de voorwaarden, waaronder het specerij-monopolie op Banda werd opgeheven, bij art. 251 geraamd op f 250 000, slechts bedroegen f 110 010,69⁵.

De reis- en verblijfkosten van Europeesch personeel voor het boschwezen (art 272), met uitzondering van de inspecteurs voor dien tak van dienst, te wier behoeve hier voor betaald werd eene som van f 4875,35⁵, waren geraamd op f 23 000, werden tot tweemalen verhoogd met f 23 000 en f 1000, en overtreffen toch nog het beschikbaar gesteld bedrag van f 47 000 met f 1494,96.

» Veelvuldige reizen zijn oorzaak geweest van dit verschil." Men kan het aannemen, al hadde de toelichting het niet gezegd, maar vraagt, of op die reizen en uitgaven geen betere regel kan worden gesteld.

g. Het subsidie voor het onderhouden eener geregelde stoompaketvaart in den Indischen Archipel, bij art. 323 uitgetrokken voor eene som van f 323 301, werd verhoogd met f 9500 wegens uitbreiding aan die paketvaart gegeven.

Men vraagt waarin die uitbreiding bestaan heeft, en daar dat subsidie thans reeds geklommen is tot f 378 505, aan welke voorwaarden de toekenning en uitbreiding daarvan onderworpen is. Men meent dat er gaandeweg naar gestreefd moet worden dat subsidie te doen verminderen.

h. Voor schadeloosstelling aan eenen geschorsten hoofdschout is op den post voor *onvoorziene uitgaven* der IVde afdeeling uitbetaald eene som van f 750. Reeds op de rekening van 1870 komt zulke schadeloosstelling van af Mei-December 1870 à f 250 's maands tot een bedrag van f 2000 voor.

Men vraagt uit welken hoofde deze schadeloosstelling voor een geschorst politiebeambte kan zijn noodig geweest.

Op dienzelfden post komen een 16tal sommen voor tot een gezamenlijk bedrag van f 8339,31 wegens restitutie aan verschillende autoriteiten van het tekort op de toegestane fondsen voor schrijfbehoeften ten dienste van gewestelijke en plaatselijke bureelen, en daaronder voor Banjoemas alleen f 2095,90, voor Fort de Kock f 894,98 en voor *Nederland* f 1422,34.

Dewijl op de begrooting de voor schrijfbehoeften noodige gelden zijn uitgetrokken, behooren de ambtenaren geene gelegenheid te hebben het bedrag daarvan te overschrijden door beschikkingen op de *onvoorziene uitgaven*. Voor »*Nederland*" moet gelezen worden *Pamakassan?*

i. Voor »uitbreiding van het inlandsch onderwijs", bij art. 373 uitgetrokken tot een bedrag van f 30 000, werd slechts uitgegeven f 360 en bleven de uitgaven voor de geheele onderafdeeling 62 »onderwijs voor de inlandsche bevolking", geraamd op f 343 329, daar *beneden* voor een bedrag van f 109 949,31⁵.

j. Als »bijdrage in de kosten van een nieuw kerkgebouw voor de Roomsch-Catholieke gemeente te Samarang", waarvoor in elk der dienstjaren 1869 en 1870 was uitgegeven eene som van f 16 000, werd in 1871 weder betaald een bedrag van f 18 000. De »bijdrage in de kosten van herstel van het Protestantsche kerkgebouw ter zelfde plaatse" uitgetrokken bij art. 406 voor eene som van f 10 000, bedroeg f 9245,50.

Van de som van f 4500, aangewezen voor het »bouwen en herstellen van Mohammedaansche tempels in de hoofdnegorijen der verschillende residentiën op Java en de Buitenbezittingen", werd evenals in de drie voorafgaande jaren *niets* uitgegeven.

De uitgave wegens »subsidiën aan kerkfondsen tot bezoldiging van kerkelijke bedienden en toelagen voor het houden van godsdienstige voorlezingen en het geven van onderwijs in de Bijbelsche geschiedenis en de Christelijke zedeleer aan de jeugd", waarvoor bij art. 402 is uitgetrokken, evenals in vorige jaren, eene som van f 21 379, bedroeg in 1871 f 19 069. Gaarne vernemt men op hoedanige wijze deze gelden besteed zijn; alsmede waar, aan wie en met welk nut die voorlezingen en dat onderwijs in de Bijbelsche geschiedenis en de Christelijke zedeleer worden opgedragen. Op plaatsen, waar predikanten, zendelingen en Roomsch-Catholieke geestelijken gevestigd zijn, schijnt het houden van zulke voorlezingen en het geven van Bijbelsch onderwijs aan hen te moeten worden overgelaten. Over het algemeen aan de onderwijzers der gouvernements lagere scholen opgedragen, trekken die voorlezingen te zelden genoeg aandacht en belangstelling, dan dat het niet zoude moeten worden betwijfeld, of daarmede het gehoopte doel bereikt wordt.

Terwijl voor de »verpleging van kinderen in de weeshuizen te Samarang" werd uitgegeven f 51 085,69 of f 6925,69 *boven* de raming, genoot het Parapattan-weezengesticht te Batavia een subsidie van f 6000 en vorderde de verpleging van weezen in het jongens-weezengesticht te Soerabaija eene uitgave van f 300.

Men vraagt van waar dit groote verschil.

k. De post voor »maatregelen tegen de syphilis" ad f 46 000, werd weder met f 8000 verhoogd en bedroegen de uitgaven daarvoor f 6226,44⁵ boven de oorspronkelijke raming.

l. In n°. 43 der Toelichtingen van de VIde afdeeling (bladz. 247) moet voor de som van f 2133,44⁵ gesteld worden f 2113,44⁵.

Hoofdzakelijk wegens het onuitgevoerd blijven van het werk: »Graven van het Kabooh-kanaal", werd op den post »bevloeiingswerken" in art. 544 ad f 468 500 slechts uitgegeven eene som van f 149 639,01.

Daarentegen waren de uitgaven voor »bruggen, wegen en waterstaatswerken" (art. 530 en 545) voornamelijk ten gevolge van de door bandjirs toegebrachte schade f 87 532,65⁵ en f 229 101,12 boven de oorspronkelijke raming.

m. Voor de cijfers f 40 940,36⁵ en f 15 196,08 in de voorlaatste kolom op bladz. 257 moet geschreven worden f 49 940,36⁵ en f 15 196,98.

n. Even als van den post van art. 119 (zie hierboven § *a*) is ook de gelijkluidende omschrijving der posten 622 en 725 van de VIIde en VIIIste afdeeling door den Gouverneur-Generaal gewijzigd en deze wijziging evenzeer goedgekeurd bij het Koninklijk besluit van 23 Mei 1876 n°. 22 (*Indisch Staatsblad* n°. 202).

De gegrondheid der bij § *a* gemaakte opmerking schijnt vooral te blijken uit hetgene bij de *toelichtingen* ad art. 622 is aangeteekend, waar men leest: » In opvolging van het Gouvernementsbesluit dd. 28 November 1872 n°. 50 zijn de inhoudingen in **1872** bewerkstelligd voor in 1871 verleende voorschotten, in mindering gebracht der begrooting van **1871**, in verband waarmede art. 53 der begrooting van ontvangsten over **1872** eene evenredige vermindering zal aanwijzen.

» Voor de bekendwording van het Gouvernementsbesluit dd. 28 November 1872 n°. 50 waren de inhoudingen, bewerkstelligd na 1 Januari 1872, niet in mindering der begrooting van uitgaven van 1871, maar ten bate der begrooting van ontvangsten over 1872 verhandeld."

Ter uitoefening eener behoorlijke controle, zoowel als tot vermijding van verwarring schijnt men het verkieslijk tot den vroegeren regel terug te keeren en, in plaats van de inhoudingen wegens de aan landsdienaren verstrekte voorschotten, van de voor die voorschotten als *uitgaaf* uitgetrokken som af te trekken, haar als *ontvangsten* in te nemen.

Het verstrekken van voorschotten die na korter of langer tijd worden aangezuiverd, is niet minder eene kasoperatie dan het inhouden van gelden ter aanzuivering van die voorschotten. Is het met regels van comptabiliteit bestaanbaar, dat die voorschotten, voor zoo veel zij niet zijn terugbetaald, als uitgaaf geboekt worden, zoo kan er evenmin bezwaar zijn hetgene wegens die voorschotten in 's lands kas is teruggevloeid, onder de ontvangsten te vermelden.

o. Voor » expeditiën en troepen te velde", waarvoor bij art. 623 slechts eene som van f 200 000 was uitgetrokken, werd ook in het jaar 1871 niet meer besteed dan f 52 937,14.

p. Onder de beschikkingen over den post van » onvoorziene uitgaven" komen voor twee gratificatiën, groot f 1000 en f 600, verleend:

de eene aan eenen zendeling-leeraar van het Rijnsche Zendelinggenootschap voor door hem bij de expeditie tegen

het landschap Kawan in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo in 1861 bewezen diensten;

de andere aan een gepensioneerd kolonel der artillerie, ter zake van meerdere verantwoordelijkheid die op hem rustte tijdens hij als chef van den generalen staf het gewoon beheer van zaken van het kommandement der landmacht heeft waargenomen v/m April t/m Juni 1869.

Zonder op de billijkheid dezer buitengewone belooningen iets te willen afdingen, meent men echter, dat het voor de juiste en behoorlijke waardeering der diensten, waarvoor zulke gratificatiën worden toegekend, verkieslijk is, dat de Regeering, welke die diensten meent te moeten erkennen, daarover een niet te lang tijdsverloop doe voorbijgaan.

XII. *Ontvangsten.* Het bedrag der ontvangsten in Indië over het dienstjaar 1871 was, blijkens de door den directour van financien onder dagteekening van 17 October 1878 samengestelde Recapitulatie, geraamd op f 69 553 700,00.

Er werd ontvangen	74 021 319,96
Alzoo meer dan geraamd. . . .	f 4 467 619,96
en meer dan ten vorigen jare . .	8 657 322,63⁵

Volgens de Nota van Wijzigingen, door den Minister van Koloniën als bijlage van de Memorie van Toelichting onder n°. 23 overgelegd, moet het ontvangen bedrag echter worden verhoogd met f 123,82, en alzoo worden gebracht op f 74 021 443,78.

Voor de noodzakelijkheid van deze *verhooging* der *ontvangsten* met f 123,82 zijn, evenals voor die van de door den Minister voorgestelde *vermeerdering* der *uitgaven* met f 2 970,53, de gronden niet aangegeven. Het slot der rekening wordt hierdoor echter f 2 846,71 minder dan het bij aanneming der Indische rekeningen zoude geweest zijn.

De uitgaven en ontvangsten bedragen op het IIde hoofdstuk:

	volgens den Minister:	volgens de Algemeene Rekenkamer:
Uitgaven in Indië . .	f 85 893 258,35⁵	f 85 890 287,82⁵
Ontvangsten in Indië .	74 021 443,78	74 021 319,96
Nadeelig verschil tusschen uitgaven en ontvangsten	f 11 871 814,57⁵	f 11 868 967,86⁵
Het voordeelig verschil tusschen ontvangsten en uitgaven in Nederland bedraagt	31 566 764,83	
Het batig slot der geheele rekening is alzoo .	f 19 694 950,25⁵	
of *meer* dan dat der rekening van 1870 . .	f 11 935 142,90⁵	

XIII. De rekening van *ontvangsten* geeft aanleiding tot de volgende opmerkingen:

a. De gerechtelijke boeten en confiscatiën, in verband met de opbrengst des vorigen jaars, bij § 1 geraamd op f 60 000, gaven eene ontvangst van f 91 572,98; de baten uit de opbrengsten der weeskamers bleven, in weerwil der volbrachte storting in 's lands kas van de reservefondsen dier colleges f 167 175,97 beneden de raming van f 600 000.

b. De verkoop van opium in het klein bracht aan pacht en verstrekking van opium op f 13 659 623,55. De achterstand van 1871 was f 1 791 907,34. Wegens het nog verschuldigde over de jaren 1867-1870 werd evenwel ontvangen eene som van f 1 099 774,30.

De ontvangsten bedroegen uit de pachten van:

het slachten van rundvee, buffels, schapen en geiten . . . . . f	734 463,09⁵
het slachten van varkens en verkoop van varkensvleesch	101 169,61
de licentiën op de pho- en tophospelen	321 057,58
den verkoop van arak en andere sterke dranken in het klein.	366 716,55
de belasting op de neringen en bedrijven onder inlanders en Chineezen en daarmede gelijkgestelden.	106 268,80
Totaal . . f	1 629 675,63⁵

De zes genoemde pachtmiddelen hebben dus gezamenlijk opgebracht eene som van . . . . . f 15 289 299,18⁵

De geheele ontvangst der in § 5 genoemde verpachte middelen, geraamd op f 14 767 470, was	15 901 943,49⁵
zoodat van de vijftien overige pachtmiddelen slechts verkregen is. . . . . f	612 644,31

c. De in- en uitvoerrechten zijn ditmaal niet afzonderlijk op de rekening opgegeven. Zij bedragen, met inbegrip eener som wegens pakhuishuur, geraamd op f 119 500, gezamenlijk f 7 019 794,58 of f 1 617 294,58 *boven* de raming

d. De belasting op de verponding overtrof de raming met f 39 244,90 en bedroeg f 1 084 744,90; het recht van overschrijving van vaste goederen, geraamd op f 379 000, bracht op f 387 612,99.

Daarentegen bracht het recht op de openbare verkoopingen slechts op f 438 551,64 of f 274 448,36 *minder* dan de geraamde som van f 713 000.

Aan recht van successie en overgang werd verkregen:

onder Europeanen en met hen gelijkgestelden. . . . . f	76 721,43⁵
onder vreemde oosterlingen.	12 132,05⁵
Te zamen . . . f	88 853,49

Aan het twaalftal bijzondere belastingen in de Buitenbezittingen, in § 18 vermeld, werd geïnd een gezamenlijk bedrag van f 812 774,33⁵, waaronder:

voor belasting op de huisgezinnen in de residentie Palembang . . . . . f	436 196,01
voor hoofdgeld van de inlandsche bevolking der Bandjirmasinsche landen . .	120 571,61⁵
voor hoofdelijke belasting in Menado, Minahassa en Gorontalo	132 026,98⁵

e. Op de posten, onder §§ 20, 52 en 61 vermeld voor terugbetaling van voorschotten, vóór dit dienstjaar aan burgerlijke en militaire landsdienaren verstrekt, en geraamd op f 45 000, f 75 000 en f 1500, werd ontvangen een bedrag van f 5327,73⁵, f 216 028,75⁵ en f 917,50.

Volgens de toelichting bij die artikelen, in verband met de aanteekening, gevoegd bij art. 622 van de begrooting voor uitgaven op bladz. 281, schijnen omtrent de verantwoording van de terugbetalingen van die voorschotten bij de Gouvernements-besluiten van 17 Augustus 1871 n°. 1 en 28 November 1872 n°. 50, voorschriften te zijn vastgesteld, welke niet met elkander overeenstemmen, althans het volgen van eenen anderen regel dan den tot hiertoe toegepasten, schijnen noodig te maken.

Gaarne zoude men die voorschriften kennen, terwijl overigens verwezen wordt naar de hierboven onder XI §*a* en *n* gemaakte opmerking.

f De ontvangst wegens landelijke inkomsten en grondlasten bedroeg op Java eene som van f 12 741 067,16⅔. Hiertoe behoort, behalve de landrente en de belasting op de tuinen, nipabosschen en vischvijvers, de belasting op het rijstgewas voor het land Bloeboer (Batavia) en in de Preanger Regentschappen.

Voor de eerste (Bloeboer) werd niet meer geïnd dan

f 6136,71, tegen f 13 087,09⁵ in het jaar 1870. De belasting op het rijstgewas in de Preanger Regentschappen, in 1870 geraamd op f 50 000, maar voor 1871 op f 1 600 000, bracht in het eerste jaar op f 64 700,71⁵, in het andere f 194 978,97. De toelichting van deze belangrijke verschillen had vollediger kunnen zijn.

De tienden van het rijstgewas, de zoutpannen en het suikerriet in het gouvernement Celebes leverden eene baat van f 179 768,76⁵; de tienden van het rijstgewas in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo van f 74 459,04⁵.

Onder het hoofd: afstand van grond in eigendom, erfpacht met recht van opstal enz. werd ontvangen f 324 818,48. Voor uitbestede boschperceelen eene som van f 206 350, terwijl de verkoop van nog in voorraad aanwezig en aan het Gouvernement te leveren hout slechts opbracht f 140 923 tegen f 282 328,68 in het jaar te voren. Als belasting op het bedrijf werd ontvangen een bedrag van f 1 052 317,16.

g. De verkoop op Java van koffie, in dit jaar bedragende eene hoeveelheid van 190 000 pikols, hetwelk echter zal moeten zijn 100 000 pikols, bracht boven de raming op eene som van f 382 170 of in het geheel f 3 732 170.

Van den verkoop van 139 700 pikols Sumatra-koffie, 1ste soort, en 6500 pikols, 2de soort, werd ontvangen eene som van f 6 672 200.

De ontvangst uit den verkoop van suiker, in 1871 behalve de suiker, afkomstig van Tjomal en Bandjardawa, bedragende eene hoeveelheid van meer dan 600 000 pikols, was bij eenen middelprijs van f 16,83 per pikol, f 10 682 929,61⁵ of f 1 682 929,61⁵ boven de raming.

De opbrengsten uit den verkoop van zout, uit de brievenpost en de telegraphie verschilden weinig met die over het jaar 1870.

h. De verkoop van afgekeurde en overtollige goederen bij het departement van oorlog (§ 51) leverde uit eene som van f 40 271,11. Terzelfde oorzaak werd bij het departement van marine (§ 60) ontvangen een bedrag van f 79 124,29⁵.

In deze laatste som was begrepen eene som van f 26 343,90 als opbrengst van de verkochte oorlogschepen *Cachelot*, *Reteh* en *Celebes* en van den residentiestoomer *Bogor*; benevens eene som van f 7722 als opbrengst van de afgekeurde stoomketels van de schepen *Celebes*, *Admiraal van Kinsbergen*, *Bali* en *Aart van Nes*.

De verkoop van afgekeurde en overtollige goederen bij andere departementen van algemeen bestuur gaf eene ontvangst van f 72 844,60. Gaarne hadde men hieromtrent gelijke specificatiën ontvangen als bij de rekening van 1870 zijn overgelegd.

Alle andere ontvangsten, onder § 65 bedoeld, doch evenmin gespecificeerd, bedroegen f 451 201,48⁵. Hierin deelden de departementen van financiën en van binnenlandsch bestuur voor een bedrag van f 274 802,54 en f 144 984,55.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 25sten Augustus 1885.

CORVER HOOFT.
KEUCHENIUS.
OLDENHUIS GRATAMA.
W. VAN DEDEM.
VAN DELDEN.

[28. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet tot vaststelling van het slot der rekening van ontvangsten en uitgaven voor *Nederlandsch-Indië* over het dienstjaar 1872.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting met bijlagen zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt of overgelegd onder **177**, nos. 2-18, der zitting 1881-1882.)

[28. 2.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

§ 1. Was men er op voorbereid dat de rekeningen over de dienstjaren 1872 en 1873 nog lang na den door de wet van 23 April 1864 bepaalden termijn de Staten-Generaal zouden bereiken, bittere teleurstelling heeft het gewekt dat ook ten aanzien van de rekeningen over 1874 en volgende jaren die termijn reeds weder zoolang overschreden is.

In het Koloniaal Verslag van 1875 (p. 70) wordt aan de mededeeling van de regelingen tot betere uitvoering der Comptabiliteitswet, ontworpen door den heer SPRENGER VAN EYK, de verzekering vastgeknoopt: » Bij trouwe opvolging daarvan wordt een bevredigender toestand van het financieel beheer en eene behoorlijke uitvoering der Comptabiliteitswet verwacht". (pag. 73). Aangaande diezelfde maatregelen komt in de Memorie van Toelichting van het eerste ontwerp der rekening over 1867 dd. 28 Maart 1876, een citaat voor van genoemden als financieele specialiteit uitgezonden ambtenaar, waarin men leest: »Dat de genomen maatregelen afdoende zullen zijn, mag verwacht worden." In het Koloniaal Verslag van 1876 werd, na herinnering aan eene belangrijke vermeerdering van uitgaven, ten behoeve van de comptabiliteit toegestaan, die verzekering nader bevestigd. Gebleken was — zoo luidt het daar — »dat wilde men tot tijdige overlegging der begrootingsrekeningen van 1874 en latere jaren geraken, en gelijktijdig de bijwerking verzekeren van den achterstand, die onder de vroegere comptabiliteits-regeling was ontstaan — tijdelijke versterking van werkkrachten bij de Rekenkamer onvermijdelijk was en dat — naar matige schatting — bedoelde achterstand binnen drie jaren zou kunnen worden opgeruimd, wanneer gedurende dien tijd een crediet van f 70 000 's jaars voor buitengewoon personeel werd beschikbaar gesteld. Door de wet van 28 Juni 1876 (*Staatsblad* n°. 155) is de gelegenheid geopend om nog in dit jaar tot de aanstelling van het gevorderde tijdelijk personeel over te gaan".

Weinig deden deze verzekeringen verwachten dat men, zeven jaar later, in het Koloniaal Verslag van 1883 lezen zou: (pag. 64) »Gedurende 1883 zullen de werkzaamheden, verbonden aan de behandeling van de begrootingsrekeningen over 1874, 1875 en 1876, waarvan de eerste in het begin van April jl. bij de rekenkamer is overgebracht, niet nalaten een ongunstigen invloed uit te oefenen op de opruiming van den achterstand. Die werkzaamheden toch zijn van niet onbelangrijken omvang, vooral in verband met den minder bevredigenden toestand, waarin verschillende registers over genoemde jaren verkeeren."

Dit laatste maakt te onbevredigender indruk wanneer men zich herinnert dat in de toelichting der bovenvermelde comptabiliteits-voorschriften van 1875, onder anderen werd gezegd (Bijl. M, Koloniaal Verslag 1875, pag. 3): »Terwijl de bepalingen omtrent de verificatie der ontvangsten onder anderen ten doel hebben om de verschillen, die zich, wat de jaren vóór 1874 betreft, in ruime mate voordoen tusschen de begrootingsrekening der Departementen en de registers der Algemeene Rekenkamer te voorkomen, geven ook de nieuwe bepalingen der instructie voor de Algemeene Rekenkamer en de daarmede in verband staande administratieve voorschriften in de eerste plaats een waarborg tegen eene herhaling, wat de uitgaven betreft, van het verschijnsel, dat zooveel oponthoud en moeite veroorzaakt en zooveel geld kost."

»Gelijk in 't vorig Verslag is vermeld, was de vroegere inrichting zoodanig dat er verschillen *moesten* ontstaan, zelfs wanneer van beide zijden goed gewerkt was, wat intusschen niet het geval was. De nieuwe boeking der uitgaven is daarentegen zoo ingericht dat overeenstemming onvermijdelijk moet bestaan, wanneer geene fouten begaan zijn, en dat de eventueele fouten zeer licht te ontdekken zijn."

Heel wat anders schijnt thans de ervaring, volgens de aangehaalde woorden uit het Koloniaal Verslag van 1883, te leeren.

Onwillekeurig kwam hier weder voor den geest de afkeuring over de benoeming van den heer SPRENGER VAN EYK tot algemeen secretaris, alvorens hij als directeur van financiën de door hem ontworpen comptabiliteitsregelen in toepassing had gebracht, in het Voorloopig Verslag betreffende de eerste ontwerprekening over 1867 uitgesproken (pag. 5), en het daarop door de Regeering gegeven antwoord. »Alleen in geval de genoemde ambtenaar zich voor de hem opgedragen taak niet opgewassen rekende" — zoo oordeelde de Commissie van Rapporteurs — »zou de Commissie het begrijpelijk achten dat hij een anderen werkkring insloeg", waartegen de Regeering, in hare Memorie van Antwoord, de meening overstelde: »de bedoelde hoofdambtenaar zal als algemeene secretaris nog beter dan als directeur van financiën invloed kunnen uitoefenen op den gang van zaken in het algemeen en op de richtige uitvoering van de voorschriften betrekkelijk het financieel en comptabel beheer".

Waaraan ligt het, meende men thans met den meesten ernst te moeten vragen, dat de verwachtingen der Regeering bedrogen zijn?

Na het afdeelingsonderzoek der onderwerpelijke rekening werden de rekeningen over 1874 en 1875 aan de Tweede Kamer aangeboden. In de Memorie van Toelichting van die van 1874 treft men eenige mededeelingen omtrent hetgeen tot dusver omtrent de werking der comptabiliteit gebleken was aan. Een bepaald antwoord op de zoo even gestelde vraag wordt er niet in gevonden. Wel echter de verklaring van den directeur van financiën dat, indien de nieuwe comptabiliteitsvoorschriften door de betrokkenen behoorlijk waren of werden opgevolgd, men met geene moeilijkheden of bezwaren te kampen zou hebben. Als zijne overtuiging geeft hij te kennen dat moeilijkheden al minder en minder zullen worden ondervonden en dat de verantwoordingstukken over 1878 en latere jaren nagenoeg geen bezwaar meer zullen opleveren. Laatstgenoemd jaar is dat, waarin eene uitbreiding van het getal algemeenen ontvangers, tot dusver vijf voor geheel Nederlandsch-Indië bedragende, met dertig voor Java en Madura, in werking trad, terwijl het volgend jaar het personeel der inspecteerende ambtenaren weder eene aanmerkelijke uitbreiding onderging.

Op dit oordeel volgt echter eene waarschuwing van de Indische rekenkamer tegen »overdreven verwachtingen", »die niet te verwezenlijken zijn wegens de onvolledige en gebrekkige middelen waarmede, en de eigenaardige toestanden waarin aan de regelingen en voorschriften uitvoering moet worden gegeven." »De Kamer heeft hierbij het het oog", laat de Memorie van Toelichting volgen, »op de groote afstanden en gebrekkige communicatiemiddelen in Indië; op de groote mutatiën en het onvoldoende en te min bezoldigd personeel, waardoor werkelijk geroutineerde personen eene uitzondering zijn; op den jaarlijks toenemenden omvang der administratie, en de groote menigte van uitgaven, groot en klein, die niet, zooals hier te lande, gedeeltelijk provinciale of gemeente-uitgaven, maar alle staatsuitgaven zijn."

Aan deze zienswijze hecht de Regeering haar zegel. »De ongunstige omstandigheden, waarop de Indische Rekenkamer wijst, zullen zich, zegt zij, wel op den duur in meerdere of mindere mate moeten doen gevoelen. Door de aanstelling van meer en beter (tevens hooger bezoldigd) personeel zou men ongetwijfeld op het gebied der comptabiliteit evenals op zoo menig ander gebied in Indië de volmaaktheid meer nabij kunnen komen; doch het kan bedenkelijk zijn dien weg in te slaan, want de resultaten zouden, hoe bevredigend dan ook op zichzelf, bezwaarlijk geëvenredigd kunnen zijn aan de zeer aanzienlijke offers welke door de weelderiger organisatiën van het personeel van de schatkist zouden worden gevergd."

»Het verdient dus de voorkeur geen overdreven eischen te stellen en zich te bepalen tot hetgeen uit een practisch oogpunt bepaald noodig is."

Neemt men de juistheid dezer laatste stelling aan, toetst men daaraan de verwachtingen, vroeger door de Regeering onvoorwaardelijk uitgesproken, wil men met haar vertrouwen dat hetgeen uit een praktisch oogpunt bepaald noodig is, thans werkelijk is bereikt, — al wekken de nog steeds bestaande groote achterstand en de herhaalde berichten omtrent kas te korten in Indië, aangaande dit laatste wel eenigen twijfel — eene gewichtige vraag blijft dan echter nog over, namelijk of dat practisch noodzakelijke niet met minder offers te verkrijgen ware.

Dat de offers thans zeer aanzienlijk zijn, zal wel voor geen twijfel vatbaar wezen.

Na de uitbreiding der Indische Rekenkamer, in 1876 eerst tijdelijk genoemd, doch die blijvend dreigt te worden, vindt men thans ruim vier ton voor dat college op de Indische begrooting uitgetrokken, waarbij nog te letten valt op het groote bedrag aan verlofstraktementen en pensioenen, dat een zoo talrijk Europeesch personeel meêbrengt; het personeel heeft ongeveer de dubbele getalsterkte van dat der Rekenkamer in Nederland.

Ook het personeel bij de departementen, dat met de comptabiliteit is belast, is, meent men, belangrijk toegenomen.

De uitbreiding van het inspecteerend personeel in 1876 en 1879 bracht eene vermeerdering van traktementen meê van niet veel minder dan een ton gouds, waarbij uit den aard der zaak nog heel wat voor reis- en verblijfkosten komt.

Het scheppen in 1878 van een dertigtal nieuwe ontvangersplaatsen veroorzaakte al aanstonds aan traktementen eene vermeerdering van uitgaven van meer dan f 100 000, een cijfer sinds dien tijd nog aanmerkelijk toegenomen.

Beide maatregelen hadden natuurlijk op verlofstraktementen en pensioenen ook weder hun niet geringen invloed.

Met dat al is voor het kasbeheer eene groote verantwoordelijkheid op de ambtenaren van gewestelijk en plaatselijk bestuur blijven rusten. De directe contrôle van dat beheer is hun opgedragen. En de Regeering verlangt — zegt eene circulaire in het *Bijblad op het Indisch Staatsblad* n°. 3318 — dat die controle zoo streng mogelijk zij. »De residenten en adsistent-residenten behooren zich telkenmale zooveel mogelijk te vergewissen dat voor de invordering van het verschuldigde het noodige wordt verricht; dat hetgeen betaald wordt, is geboekt en dat het geld, dat in kas moet zijn, aanwezig is en goed bewaard wordt. De opnamen moeten dikwijls, onverwacht en op ongeregelde tijdstippen plaats hebben."

Daarbij komt de groote hoeveelheid arbeid, die de beschikking over 's lands gelden, gecentraliseerd als het beheer is, aan de ambtenaren van het binnenlandsch bestuur oplegt.

Meer zal er wel niet noodig zijn om er op te wijzen, dat de administratie der Staatsfinanciën op den tegenwoordigen voet veel van de schatkist en van de beschikbare bestuurskrachten vordert, en om te doen uitkomen dat het, in verband met alles, wat er nog voor de ontwikkeling van land en volk te doen valt, en het beperkte van Indie's financieele krachten, eene vraag is van groot gewicht, of niet hetgeen op het gebied der financieele administratie uit een practisch oogpunt bepaald noodig is, met minder offers te bereiken zou zijn.

De in de toelichting der rekening van 1874 meêgedeelde getuigenissen van de Indische rekenkamer en van de hoofden der departementen van algemeen bestuur, zijn voor de beantwoording van die vraag zeker niet afdoende. Van meer beteekenis schijnt het feit dat in Britsch-Indië, met eene bevolking, ruim het achtvoudige van die van ons Indisch gebied en een zooveel grooter budget, de administratie der Staatsfinanciën proportioneel veel minder kost en de verantwoording van elk dienstjaar geregeld in veel korter tijd geschiedt.

Zeer wenschelijk zou men het daarom achten dat van Regeeringswege een onderzoek naar de inrichting van de administratie der Staatsfinanciën in Britsch-Indië werd ingesteld en de resultaten daarvan aan de Staten-Generaal werden meêgedeeld.

Is het voor de Staten-Generaal — met den gang van zaken en de opgedane ervaring in Nederlandsch-Indië niet in bijzonderheden bekend — uit den aard der zaak niet mogelijk om over de inrichting van het financieel beheer thans een oordeel te vellen, er zijn eenige opmerkingen en vragen, waartoe bekende gegevens aanleiding verschaffen, en die men het wenschelijk acht hier aan de Regeering te onderwerpen.

a. Levert de wet van 23 April 1864, naar haar oordeel, geen bezwaar op tegen de inrichting van het financieel beheer in Indië op de meest doelmatige wijze?

Bekend zijn de bezwaren over gemis van overeenstemming tusschen ettelijke bepalingen van die wet en de voorschriften ter harer uitvoering alsmede met de practijk, bepaaldelijk de wetsartikelen 5 al. 1, 8 al. 2, 6, 15, 16 al. 2, 22, 24 al. 2, 27, 29, 34, 36, 38 al. 1 en 2, 47*b*, 49 al. 1 en 3, 83, 85 al. 2, 86 al. 2, 88 al. 2, 89, 93 sub 2°., 94 al. 4; onnoodig acht men het in bijzonderheden te treden nadat deze in het werk van den heer P. H. Van der Kemp, »de administratie der geldmiddelen van Nederlandsch-Indië", zijn uiteengezet. Meent de Regeering dat, niettegenstaande de aangevoerde bezwaren, de comptabiliteitswet onveranderd mag worden gelaten?

b. In het Koloniaal Verslag van 1876 wordt ten aanzien van het geldelijk en materieel beheer bij den dienst der Staatsspoorwegen op Java meêgedeeld. (pag. 70.)

»Ofschoon de dienst der Staatsspoorwegen op Java geen zelfstandige tak van algemeen bestuur uitmaakt, is het echter wenschelijk geacht ten opzichte van het geldelijk en materieel beheer bij dit nieuwe onderdeel van den Indischen dienst bijzondere bepalingen in het leven te roepen, waardoor den hoofdingenieur, chef van den dienst der Staatsspoorwegen, in het belang van den zoozeer gewenschten spoed bij de uitvoering der werken, de noodige ruimte tot handelen werd verzekerd, en tevens werd voorkomen, dat hij of zijne ondergeschikten te veel met administratief werk bezwaard werden. In dien zin zijn bij ordonnantie van 4 Augustus 1875 (*Indisch Staatsblad* n°. 176), met afwijking voor zooveel noodig van de regelen voor het administratief en materieel beheer in het algemeen, vervat in *Indisch Staatsblad* 1875, n°. 25, en 1876, n°. 151, en van het Reglement op de aanbestedingen (*Indisch Staatsblad* 1870, n°. 39) speciale bepalingen vastgesteld omtrent het beheer van s'lands gelden en goederen voor den aanleg van Staatsspoorwegen en de opnemingen voor spoorwegverbindingen."

. . . . . .

»De ondervinding leerde dat de bepalingen der comptabiliteitswet, zooals zij bij de bovenbedoelde regelingen in toepassing zijn gebracht, al die vrijheid van beweging laten, welke noodig is om spoedig en niet te duur werk te verkrijgen."

Vanzelf rijst hier de vraag of uit deze laatste woorden niet volgt dat de algemeene regelingen, waarvan de bovenbedoelde regelingen eene afwijking zijn, *niet* »al die vrijheid van beweging laten, welke noodig is om spoedig en niet te duur werk te verkrijgen"; of althans de gunstige uitkomsten, die de regelingen voor de Staatsspoorwegen hebben opgeleverd, er niet op wijzen dat ook op ander gebied vereenvoudiging in de financieele administratie en vermindering van »administratief werk" zou te bereiken zijn.

c. Als een der bezwaren van het financieel beheer in Indië noemt de Indische rekenkamer, in het boven opgenomen citaat »de groote menigte van uitgaven, groot en klein, die niet, zooals hier te lande, gedeeltelijk provinciale of gemeente-uitgaven, maar alle Staatsuitgaven zijn".

Is het nu wenschelijk dat alle uitgaven »Staatsuitgaven" blijven?

Vóór de invoering der comptabiliteitswet waren er in Indië verscheidene plaatselijke fondsen ter voorziening in plaatselijke behoeften. Het Koloniaal Verslag van 1873 deelt daaromtrent mede (pag. 86):

dat »in verband met art. 27 der comptabiliteitswet, bepalende dat uitgaven buiten of boven de begrooting niet plaats hebben, opgeheven waren de daarvoor in aanmerking komende stedelijke kassen of plaatselijke fondsen, de saldo's in 's lands kas waren overgebracht en de uitgaven voor rekening van den lande waren genomen om op de gewone

wijze, evenals andere landsuitgaven, te worden bestreden en verantwoord". (De verantwoording van een van die fondsen is op de onderwerpelijke rekening van 1872 te vinden.)

Men stelt er prijs op te vernemen, of de Minister deze opvatting der comptabiliteitswet deelt; zoo ja, of hij dan niet van oordeel is dat deze zoodanige verandering vereischt, dat ruimte voor plaatselijke financiën worde gegeven.

d. In het zoo even geciteerde Koloniaal Verslag wordt terzelfder plaatse meêgedeeld, dat voor het plaatselijk fonds te Padang eene uitzondering was gemaakt »omdat dit fonds behoort te blijven een eigendom der heerendienstplichtigen onder beheer van gouvernements-ambtenaren". Met opzicht tot dit fonds wordt er verder op gewezen, dat, volgens het bepaalde bij de ordonnantie van 2 Juni 1858 (*Staatsblad* n°. 66), in stand gehouden bij de voorloopige regeling van de persoonlijke diensten voor Sumatra's Westkust in *Staatsblad* 1877 n°. 248, de bepaling geldt: »dat aan de dienstplichtige bevolking te Padang de vrije keus wordt gelaten de verplichte werkzaamheden aan wegen, bruggen en waterleidingen aldaar, door persoonlijke prestatie te vervullen, dan wel daarvoor een equivalent in geld te voldoen, ten bedrage van vier gulden per jaar en per hoofd, bestemd om daarvoor daglooners in te huren, die den bedoelden arbeid verrichten".

Men vraagt op welken voet de hierbedoelde gelden worden beheerd en verantwoord.

Dezelfde vraag wordt gedaan ten aanzien van de gelden, bedoeld in het Koloniaal Verslag van 1881, met de woorden: »thans vindt men vermeld dat ook in sommige gedeelten der Padangsche bovenlanden het betalen van een equivalent in geld wordt toegelaten, hetwelk bij huishoudelijke regeling op f 6 's jaars per dienstplichtige bepaald is".

e. Als een stap in de richting van financieele decentralisatie wordt verder herinnerd aan het voorkomende in het Koloniaal Verslag van 1883 (pag. 71), met opzicht tot de bewaking van pakhuizen, sinds die niet langer door heerendienstplichtigen geschiedt, namelijk dat » aan elk der hoofden van gewestelijk bestuur jaarlijks een crediet wordt gegeven ter bestrijding van de kosten van bewaking"; en verder met opzicht tot de » districtspost", » ook voor de uitgaven ten behoeve van dezen dienst wordt aan elk der hoofden van gewestelijk bestuur jaarlijks een crediet gegeven, dat zij zonder nadere machtiging niet mogen overschrijden. Binnen de grenzen van dit crediet zijn de gewestelijke bestuurders bevoegd om, met inachtneming van de gestelde algemeene regelen, de districtspost zóó in te richten als zij in het belang van den dienst noodig achten."

Men vraagt of door eene regeling op dezen voet niet veel arbeid wordt bespaard en of zij niet ruimer toepassing zou kunnen vinden. Bekend is het dat de financeele decentralisatie in Britsch-Indië begonnen is met toewijzing aan de plaatselijke besturen voor verschillende aangelegenheden van de bedragen, welke daarvoor in de laatste jaren waren uitgegeven, met de bepaling, dat hetgeen zij op die bedragen zouden kunnen besparen in hunne handen zou worden gelaten om voor andere plaatselijke behoeften te worden besteed.

f. De verordening in *Indisch Staatsblad* 1875 n°. 25, art. 2 spreekt van algemeene of bijzondere regelingen, bevelen of machtigingen van den Gouverneur-Generaal of van de hoofden der departementen van algemeen bestuur, den hoofden van gewestelijk bestuur de bevoegdheid gevende tot handelingen, die uitgaven ten laste van den lande ten gevolge hebben. Men vraagt: hoever gaan die regelingen, bevelen en machtigingen?

g. Hoe werkt de toepassing, die thans aan art. 38 der comptabiliteitswet gegeven wordt? Bekend is het hoeveel nuttelooze arbeid, hoeveel schade de aanvankelijke toepassing van dit artikel met opzicht tot » het daarstellen van werken en het doen van leverantiën en transporten", aanbesteding als een regel voorschrijvende, waarvan in Indië alleen met vergunning van den Gouverneur-Generaal mag worden afgeweken, ten gevolge heeft gehad, totdat de koloniale ordonnantie van 20 April 1873, n°. 4, meerdere ruimte van bewegingis komen geven. Wordt door de thans geldende voorziening onnoodig schrijfwerk voorkomen, en gelegenheid gelaten om zoo te handelen als naar omstandigheden het meest in 's lands belang is?

h. Uit de verslagen en verdere stukken der Indische Rekenkamer blijkt niet veel van invloed van dit college op de naleving van wetten en verordeningen en op zuinigheid in het beheer, of van eenig licht in die opzichten er van uitgaande. Hoofdzakelijk schijnen de krachten zich te concentreeren op eene boeking, kloppende met die der departementen van algemeen bestuur, waarop de aan de Staten-Generaal over te leggen rekening gebouwd wordt. Geoorloofd schijnt mitsdien de vraag, of de meest doelmatige inrichting der comptabiliteit in Indië, een rekenkamer op zoo kostbaren voet als het bestaande college geschoeid is, met een personeel van meer dan de dubbele getalsterkte van dat der Rekenkamer in Nederland, meêbrengt. Aan die vraag knoopt zich vast de volgende:

i. Is de preventieve contrôle der rekenkamer, voor een deel der uitgaven voorgeschreven, wel wenschelijk? weegt haar nut op tegen de hoeveelheid arbeid, die zij veroorzaakt?

Men had hierbij vooral het oog op het oponthoud, dat zulk eene controle in de betaling van aangegane schulden veroorzaakt, wat op de prijzen, die de Staat te betalen heeft, ongunstig terugwerkt; op het dubbele werk dat zij voor de rekenkamer na zich sleept; verder hierop dat zij het gevoel van verantwoordelijkheid bij de ordonnateurs verzwakt, en feitelijk de verantwoordelijkheid op het college, dat later uitspraak heeft te doen, overbrengt.

Is in ieder geval wel rationeel dat het onderzoek der rekenkamer, in gevolge art. 61 1°. comptabiliteitswet, zich ook uitstrekt hiertoe » of de betrokken post van de begrooting toereikend is"?

Waar het op aankomt om overschrijding der begrooting te keer te gaan, dat zijn de *handelingen* die uitgaven ten gevolge hebben, zooals de toelichting van de nieuwe comptabiliteitsvoorschriften in het Koloniaal Verslag van 1875 (bijl. M.) te recht op den voorgrond stelt. Die handelingen echter kan de Rekenkamer niet nagaan; art. 29 harer instructie, aanwijzende waarop het college bij de toepassing van het bedoelde artikel der comptabiliteitswet heeft te letten, levert eene uitdrukkelijke erkenning hiervan op. Alleen de departementen van algemeen bestuur kunnen tegen overschrijding der begrooting waken. Hun is dan ook eene boekhouding voorgeschreven van al wat van dienst kan zijn voor de vraag, of de begrooting eene handeling, tot uitgaven leidende, toelaat (art. 10 der administratieve voorschriften voor de departementen van algemeen bestuur betrekkelijk de controle op de lands ontvangsten en uitgaven 10 December 1873, n°. 6).

j. In 1878 werden, zooals boven reeds werd herinnerd, aan de vijf algemeene ontvangers, toenmaals in Indië werkzaam, dertig ambtgenooten voor Java en Madura toegevoegd; hierdoor zou, daar »waar dit aanvankelijk het dringendst noodig is" ook het kasbeheer zelf worden verbeterd. Al aanstonds meenden velen in Indië, dat voor de toegelegde wedden geene personen met genoegzaam beleid en genoegzaam vertrouwbaar om tot zekere hoogte zelfstandig werkzaam te zijn, te vinden zouden wezen. Uit de bovenaangehaalde woorden uit de Memorie van Toelichting van de rekening van 1874 schijnt opgemaakt te mogen worden, dat de ervaring die voorspelling althans niet geheel gelogenstraft heeft; bekend zijn de herhaaldelijk voorgekomen kas-tekorten. Prijs zou men er op stellen om van de Regeering te vernemen of het nut van den maatregel geëvenredigd is geweest aan de kosten, en of het voornemen bestaat, zooals aanvankelijk het geval was, om er verdere uitbreiding aan te geven; of zonder vermeerdering van wedden geene hoogere eischen van bekwaamheid voor hun werkkring aan hen, die tot ontvanger worden benoemd, gesteld zouden kunnen worden; welke kas-tekorten in de laatste jaren zijn voorgekomen; of die tekorten terstond zijn ontdekt; zoo niet, waaraan het is toe te schrijven dat, zulks niettegenstaande het talrijke controleerend personeel, niet het geval is geweest.

k. Vrij algemeen is, meent men, onder de ambtenaren, met financieel beheer belast, de overtuiging dat de in 1873 ingevoerde boekhouding ver van doelmatig is.

In stede van een gewoon kasboek voor het geldbeheer, dat ook in Nederland de grondslag der boekhouding vormt, en ieder oogenblik met weinig moeite contrôle der kas veroorlooft, heeft men thans in Indië drie registers van ontvangst en een register van uitgaaf, met een groot aantal kolommen, waarin terstond de posten onder hoofden of afdeelingen der begrooting moeten worden geboekt, wat, bij eenige drukte, in de practijk schier onuitvoerbaar is en zeer licht tot vergissingen aanleiding geeft. En, terwijl eene veelvuldige contrôle van de zijde der hoofden van gewestelijk en plaatselijk bestuur, reeds met ander werk overkropt, volgens de bestaande voorschriften, noodzakelijk wordt geacht, is die contrôle door dezelfde inrichting der boekhouding ingewikkeld en tijdroovend gemaakt.

De zoogenaamde memorialen van inkomsten, verder den ontvangers voorgeschreven, behooren, meent men, eigenaardig te huis daar, waar de bevoegdheid tot lastgeving van de inning der middelen berust.

Ook de opheffing der generale boekhouding, vroeger aan de directie der financiën opgedragen, wordt als een terugtred aangemerkt.

Gaarne vernam men van den Minister of niet inderdaad de ervaring geleerd heeft dat de afwijking van de gewone inrichting der Staatsboekhouding geene verbetering geweest is en dat, om met de minste eischen aan de schatkist en de bestuursmiddelen op het gebied der boekhouding in Indië te verkrijgen »hetgeen uit een practisch oogpunt bepaald noodig is", tot een andere inrichting der boeken moet worden gekomen.

§ 2. Overgaande tot de behandeling der onderwerpelijke rekening over 1872, stipt men dienaangaande in de eerste plaats aan.

Op de rekening van ontvangsten en uitgaven, begrepen in het Iste Hoofdstuk, komt de verklaring van de Algemeene Rekenkamer voor, dat de sommen als ontvangen en betaald daarin gebracht, overeenstemmen met hetgeen dienaangaande gebleken is uit de achtereenvolgens bij de Kamer ontvangen bescheiden", eene verklaring voldoende, zooals reeds bij de behandeling der rekeningen over 1867/69 werd geconstateerd, aan den eisch van art. 78 der comptabiliteitswet.

Op de rekeningen van ontvangsten en uitgaven, vervat in hoofdstuk II, komt weder, evenals op de bovenbedoelde rekeningen van 1867/69 eene voorwaardelijke goedkeuring voor, namelijk behoudens de aanmerkingen in de als bijlagen van het verslag der Indische Rekenkamer overgelegde nota's E en F vervat. Uit den inhoud dier nota's blijkt echter dat de aanmerkingen niet gelden een gemis van overeenstemming tusschen de op de rekening gebrachte cijfers en hetgeen volgens de bij de Kamer gebrachte bescheiden op de rekening behoort. Uitdrukkelijk vermeldt dan ook de Kamer in haar verslag (§ 21) »Zooals uit de stukken blijkt, is na onderzoek, overeenstemming tusschen de rekening en de contrôle-registers der Kamer verkregen".

Aan art. 78 der comptabiliteitswet zou dus ook met opzicht tot de daardoor geëischte verklaring der Indische Rekenkamer zijn voldaan, indien niet eene posterieure nota van »wijzigingen in de rekeningen wegens het IIde hoofdstuk", waaromtrent geenerlei verklaring van de Rekenkamer is overgelegd, aan die rekeningen toegevoegd ware, ongeteekend en van geen dagteekening voorzien, is zij, blijkens de Memorie van Toelichting, door den Minister van Koloniën opgemaakt overeenkomstig eene van de Indische Regeering in Maart 1882 ontvangen opgaaf van enkele wijzigingen en aanvullingen, welke alsnog in de rekening behoorden te worden gebracht. Ten aanzien van den inhoud dier nota wordt hier aangestipt dat zij het eindcijfer der uitgaven hetzelfde laat; zonder opheldering is art. 118 en daarmede het totaal van afdeeling III met een bedrag van f 30 verhoogd, en art. 477, afdeeling V, met een zelfde bedrag verminderd. Wat de ontvangsten betreft het op onderdeel 57 ontvangen bedrag wordt door de nota van wijziging f 38 713,06^5 verminderd, waardoor het eindcijfer der ontvangsten dezelfde vermindering ondergaat.

Aan de Staten-Generaal had behooren te blijken van de bevinding van de Indische Rekenkamer ten aanzien van deze wijzigingen in eene rekening, die zij verklaard heeft met hare contrôle-registers overeen te stemmen.

Men herinnert hier aan de volgende woorden, door den heer Sprenger van Eyk den 12den April 1874 als hoofdinspecteur van financiën in een rapport neêrgelegd, overgenomen in de Memorie van Toelichting van het eerste ontwerp betreffende de rekening over 1867 (pag. 3): »Na afloop van het tijdroovende en kostbare onderzoek tot wegneming der verschillen over de jaren 1867 en volgende, zullen, wel is waar, stukken worden verkregen, die wat den uiterlijken vorm betreft, geschikt zijn om aan de Staten-Generaal te worden aangeboden, en waarvan men ook wel gebruik zal moeten maken voor de vaststelling van het slot der rekening, maar het mag niet verzwegen worden, dat zelfs dan geen afdoende waarborg bestaat, dat de in overeenstemming gebrachte cijfers ook de juiste cijfers zijn."

Deze verzekering had betrekking op alle rekeningen, anterieur aan die van 1874.

In hoeverre, meent men te mogen vragen, acht de Regeering haar nog voor de onderwerpelijke rekening juist?

Uitgaven en ontvangsten in Nederland.

I. *Uitgaven.* De begrooting van uitgaven voor Nederlandsch-Indië, begrepen in hoofdstuk I voor den dienst van 1870, werd bij de wet van 2 November 1871 (*Staatsblad* n°. 107) vastgesteld op f 29 561 978,00.

en is, zooals uit de Memorie van Toelichting blijkt, bij de wetten van 17 Juni 1872 (*Staatsblad* n°. 68) en 31 December 1872 (*Staatsblad* n°. 170), verhoogd tot een bedrag van . . . . . f 35 074 413,61

Bij de sluiting van den dienst bleek daarop verevend te zijn . . . . . 34 899 453,15^5

waarvan als *voldaan* . f 34 893 610,06

schuldig gebleven . . . 5 843,09^5

De uitkomst van den dienst wijst dus op een verschil tusschen het verevend bedrag en de raming van. . . . . f 174 960,45^5

II. *Ontvangsten.* De middelen en inkomsten van Nederlandsch-Indië, aangewezen bij de wetten, van 2 November 1871 (*Staatsblad* nos. 109 en 110) waren door het Iste hoofdstuk geraamd op. . . . . f 49 957 068,00

Daaraan is bij de wet van 31 December 1872 (*Staatsblad* n°. 170) toegevoegd uitkeering uit het nader bij de wet vast te stellen batig slot der algemeene rekening wegens de ontvangsten en uitgaven aan Nederlandsch-Indië over den dienst 1868, en, voor zooveel noodig, uit gelijk batig slot over den dienst 1869 . . . . . f 5 497 240,61

Te zamen (in de Memorie van Toelichting staat abusievelijk f 54 454 308,61) . . . f 55 454 308,61

In werkelijkheid hebben de ontvangsten bedragen. . . . . 62 336 771,79^5

gevende een voordeelig verschil van . f 6 882 463,18^5

Dit verschil is hoofdzakelijk te danken aan de hoogere opbrengst der koffie — de prijs was geraamd op f 0,37 per half kilo, en heeft bedragen f 0,45$^{49}/_{100}$; daarentegen bedroeg de verantwoorde hoeveelheid slechts 682 801$^{98}/_{100}$ pikols tegen eene raming van 750 000 pikols; — de hoogere opbrengst der suiker — er is verantwoord 581 381$^{67}/_{100}$ pikols, terwijl geraamd was 450 000 pikols; de prijs, geraamd op f 34 per 100 kilogram, heeft bedragen f 36,45 per 100 kilogram. — Daarentegen is de opbrengst van het Banka-tin, waarvan de hoeveelheid geraamd was op 80 000 pikols en slechts bedragen heeft 52 026$^{99}/_{100}$ pikols, de prijs op f 75 per 50 kilogram, en bedragen heeft f 94,54, beneden de raming gebleven.

III. Volgens den staat, aantoonende het gebruik, dat ten aanzien van het dienstjaar 1872 is gemaakt van de credieten, vermeld sub 2°. van art. 26 der wet van 26 April 1864, in voldoening aan art. 80 dierzelfde wet overgelegd (niet gedrukt), is het nominaal bedrag van voor Nederlandsch-Indië uitgezonden zilveren muntspeciën . f 6 140 800,00

van wissels afgegeven namens den Gouverneur-Generaal 1 782 515,75

In het verslag der werkzaamheden van de Algemeene Rekenkamer in Nederland leest men, dat de stand der rekening op grond van art. 20 van het Koninklijk besluit van 30 Maart 1867 (*Staatsblad* n°. 19) over het dienstjaar 1872 bij de Algemeene Rekenkamer geopend, was wegens uitzending van muntspeciën f 5 145 600, wegens wissels, getrokken door den Gouverneur-Generaal f 1 782 648,91. Ter opheldering van dit verschil deelt de Minister niet anders mede dan: » De ontbrekende verklaringen zijn eerst in 1875 van het Indisch bestuur bij het Departement van Koloniën ontvangen en aan de Algemeene Rekenkamer toegezonden." Eene nadere omschrijving van de bedoelde verklaringen en van de bedragen, welke zij gelden, wordt niet overbodig geacht; toegelicht zal verder, meent men, dienen te worden hoe het komt dat het bedrag aan wissels, op de rekening der Rekenkamer voorkomende, te boven gaat het bedrag, vermeld op den voorschreven staat van den Minister.

In verband hiermede vestigt de Commissie van Rapporteurs verder de aandacht op het in fine in het Verslag der Rekenkamer voorkomende, dat de in Indië volgens art. 26*c* van het Koninklijk besluit van 30 Maart 1867 (*Staatsblad* n°. 19) opgemaakte verklaringen niet in verband gebracht konden worden met de betrekkelijke betalingen ten laste van het IIde hoofdstuk der begrooting van Nederlandsch-Indië, aangezien deze aan de betaalmeesters worden geleden op recepissen van den Minister van Koloniën, welke de verschillende posten niet specifiek, maar alleen in totaal opgeven.

Men vraagt of de juistheid van dit bezwaar door de Regeering wordt erkend.

Overigens, zegt hetzelfde College verder, zijn er aan de Kamer geene verklaringen overgelegd, zooals bij art. 26 van meergemeld Koninklijk besluit tot staving van de rekening is voorgeschreven, weshalve het College ook thans weder buiten staat is de uitkomsten mede te deelen, bedoeld bij art. 27 van datzelfde besluit.

De Minister meldt hieromtrent niet anders dan dat de ontbrekende verklaringen, in 1875 van het Indisch bestuur ontvangen, toen aan de Rekenkamer zijn toegezonden.

IV. Uit den krachtens art. 80 C. W. overgelegden staat (n°. 11) blijkt dat gedurende het dienstjaar 1872 aan vereevende sommen zijn betaald betreffende de dienstjaren 1867 f 273; 1868 f 694,87; 1869 f 2 205,19^5; 1870 f 25 793,49; vrijvallen door verjaring had niet plaats; verschuldigd bleef over het dienstjaar 1867 f 28 154,25^5; 1868 f 64 071,16^5; 1869 f 8 627,95; 1870 f 34 555,71.

V. Het krachtens art. 80 C. W. overgelegde Verslag der Rekenkamer (n°. 12) en de daarbij gevoegde staat van bedenkingen (n°. 12*a*) hebben, in verband met de tegenwerpingen van den Minister, met voorbijgang van hetgeen reeds bij vorige rekeningen werd behandeld, aanleiding gegeven tot de volgende beschouwingen:

a. De Rekenkamer, de overdrachten van bezwaar behandelende, waartegen bij haar bedenkingen zijn gerezen (Verslag p. 3), bespreekt sub 3°. eene overdracht van bezwaar ad f 3257,86 van de rekening met het Indisch bestuur op art. 22, wegens de meerdere kosten van aankoop van Mexicaansche dollars in 1868, 1870 en 1871 dan waarvoor die muntsoort bij 's lands kas in Indië wordt uitgegeven. Uit de door den Minister tot aanvulling van de door de Rekenkamer aangewezen leemte gegeven specificatie blijkt dat het voormelde bedrag, ongerekend vracht en renteverlies, op de uitzending in 1868 en 1870 is verloren. Dit doet de vraag rijzen welke de beweegreden van de uitzending van Mexicaansche dollars is.

b. Herhaaldelijk kwam het voor, dat aan de Rekenkamer niet de noodige gegevens waren verstrekt om de juistheid van de aan hare contrôle onderworpen ontvangsten en uitgaven te beoordeelen, dat onjuiste opgaven waren gedaan of dat de noodige justificatoire stukken » bij het Departement van Koloniën achtergebleven" waren, zooals blijkt uit het Verslag der Rekenkamer, en wel de bedenkingen tegen wijzigingen van bezwaar sub 4°. en 5°., 7°., 8°., 9°. en de staat van bedenkingen, bijlage A van dat Verslag in verband met de Nota van Toelichting als beantwoording daarvan door den Minister van Koloniën aangeboden, volgnummers 1, 2, 4, 5, 13, 20, 26-28, 35, 38-40, 42, 52, 55, 56, 59-74, 76, 77, 79, 80, 82-87, 89, 90, 92, 94, 98-102, 104, 105, 116, 117, 120, 124, 125, 127, 129, 130, 136, 140-143, 150, 152, 155, 157, 158.

Men mag zich vleien, dat dit zich niet meer zal voordoen na het in werking treden der wettelijke bepaling (wet van 28 Juni 1881, *Ned. Staatsblad* n°. 122), in het leven geroepen met het oog op den sedert 1869 door de Rekenkamer aangenomen regel om hare bedenkingen eerst bij het verslag harer werkzaamheden na sluiting van het dienstjaar ter kennisse van den Minister te brengen — de verplichting tot tijdige en geregelde mededeeling der gerezen bedenkingen inhoudende. Onderdrukken kon men echter de opmerking niet, dat eenige meerdere zorg van het Departement van Koloniën de in 1872 gepleegde verzuimen had kunnen voorkomen. En men vroeg waarom de justificatoire stukken, die de Regeering erkent aan de Rekenkamer te hebben onthouden, niet alsnog aan de Staten-Generaal, die de rekening en verantwoording van den Minister hebben op te nemen, overgelegd zijn; ook is de nadere toelichting, door den Minister thans gegeven, meermalen nog ver van afdoende.

Als voorbeelden stipt men hier het volgende aan, ontleend aan de voormelde bijlage van het Verslag der Rekenkamer:

Volgn. 73, art. 26 der begrooting. De Rekenkamer merkt op dat tot een bedrag van f 19 178 alle justificatoire stukken ontbreken, zoodat niet blijkt dat de betrekkelijke uitgaven mede tot den dienst van 1872 behooren. De Minister bepaalt er zich toe in zijne Nota van Toelichting der bedenkingen van de Algemeene Rekenkamer (bijl. 13) om hierbij aan te teekenen: »Hoewel de uitgaaf van f 19 178 niet door bescheiden is gestaafd, is het toch niet twijfelachtig dat ook dit bedrag tot den dienst van 1872 behoort."

Volgn. 105, art. 62 der begrooting. Wissel op den Minister van Koloniën, getrokken door den waarnemenden consul te Port Louis, groot f 5279,75. » De bescheiden, tot dezen wissel zijn" — teekent de Algemeene Rekenkamer aan — » niet aan de Algemeene Rekenkamer medegedeeld; zij kan de gehoudenheid van den Staat tot de voldoening dezer uitgave dus niet beoordeelen." Daarop antwoordt de Minister in zijne voormelde Nota van Toelichting: » Betreffende de bescheiden tot dezen wissel is eene briefwisseling gevoerd, welke eerst in Juni 1874 is geëindigd met de terugstorting van f 200,15, welke som onder de middelen en inkomsten over het dienstjaar 1874 is verantwoord."

Ook van deze bescheiden is geen spoor onder de aan de Staten-Generaal aangeboden stukken te vinden.

Als een bewijs dat er aan eene ernstige opvatting van den plicht tot verantwoording van het in Nederland gevoerd beheer nog wel wat ontbreekt, meent men hier nog aan het volgende staaltje eene plaats te moeten geven: volgn. 151, art. 77 teekent de Algemeene Rekenkamer aan, dat ten minste f 4000 aan boete had moeten zijn ingehouden; van die opmerking maakt de Minister zich in zijne Nota van Toelichting af door te vermelden dat het betrekkelijk stuk aan de Rekenkamer is overgelegd, en daarom de juistheid der bedenking niet kan worden beoordeeld.

c. Onder volgnummers 79 en 83 tot en met 88 wijst de Algemeene Rekenkamer (bijlage A van het verslag) er op dat door den Minister reis- en verblijfkosten zijn verevend, zonder dat die gestaafd waren door de bij art. 5 van het Koninklijk Besluit van 22 Mei 1867 (*Indisch Staatsblad* n°. 105) gevorderde bewijsstukken. De Minister antwoordt daarop niet anders dan dat bij gebreke van bewijsstukken tot staving der vordering met eene schriftelijke verklaring onder aanbod van eede is genoegen genomen. Men merkt op, dat, indien de voorschriften van het voormeld Koninklijk

besluit niet altijd uitvoerbaar zijn, dit eene reden moet zijn om het te veranderen, niet om er, zoolang het bestaat, van af te wijken.

d. Volgnummer 93. De Rekenkamer maakt (Bijl. A. van het Verslag) de bedenking dat de betaling aan den directeur van het postkantoor te 's Hage wegens porten en frankeergelden van naar Oost-Indië afgezonden en van daar aangekomen brieven behoort op art. 5 van het negende hoofdstuk der Staatsbegrooting en niet op art. 49 der Indische begrooting, omschreven als volgt: »Uitkeering aan het Departement van Financiën in Nederland, ter zake van het vervoer van brieven en drukwerken per overlandmail". Het antwoord van den Minister: »in verband met de gedwongen frankeering der depêches, bestemd voor de Overzeesche bezittingen, is het rationeel de kosten der officieele briefwisseling met de Koloniale besturen te brengen ten laste der betrokken koloniale begrootingen" schijnt juist, doch had dan ook tot eene betere omschrijving van voorschreven art. 49, hoofdstuk I, der Indische begrooting behooren te leiden.

e. Volgnummers 122, 123, 143, 146, 149. De afwijking van de bestaande bepalingen met betrekking tot boeten, wegens niet-nakoming van contracten (bijlage A van het Verslag), gaf aanleiding om, met verwijzing naar het Voorloopig Verslag betreffende het wetsontwerp tot vaststelling van het slot der rekeningen over 1867, 1868 en 1869 (pag. 19 v.), nog eens de wenschelijkheid uit te spreken dat de op dit punt bestaande voorschriften, welke ter voorkoming van willekeur en bevoorrechting in het leven zijn geroepen, stiptelijk worden nageleefd.

f. Wijders valt hier nog melding te maken van de volgende gerezen vragen.

Erkend wordt door den Minister dat er op de rekening wegens de uitgaven begrepen in het Iste hoofdstuk over 1872 een bedrag voorkomt, dat op den dienst van 1871 behoort, en een bedrag wordt gemist, dat ten onrechte op den dienst van 1871 is gebracht (volgnummer 97 art. 59); verder dat herhaaldelijk aanwijzing van uitgaven op verkeerde artikelen heeft plaats gehad (volgnummer 63 art. 20; volgn. 114, 118 art. 66; volgn. 148 art. 77). Ware het niet regelmatig geweest die fouten alsnog te redresseeren?

Erkend wordt onder volgnummer 3, art. 2 der begrooting dat eene som, ten laste der Indische begrootinggebracht, had behooren te zijn gekweten ten laste der koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname. Volgt daaruit niet de verplichting om dat bedrag alsnog te verhalen?

UITGAVEN EN ONTVANGSTEN IN NEDERLANDSCH-INDIË.

I. *Uitgaven.* De begrooting van uitgaven voor Nederlandsch-Indië, begrepen in hoofdstuk II voor de dienst van 1872, werd bij de wet van 2 November 1871 (*Staatsblad* n°. 108 oorspronkelijk vastgesteld op f 90 196 360,00;

en is, zooals uit de Memorie van Toelichting blijkt, bij de wetten van 18 April 1874 (*Staatsblad* n°. 62), 3 Juni 1875 (*Staatsblad* n°. 103) en 27 April 1876 (*Staatsblad* n°. 91) ten gevolge van door den Gouverneur-Generaal geopende credieten verhoogd tot een bedrag van . f 95 007 533,00;

Bij de afsluiting van den dienst bleek daarop verevend te zijn		93 045 732,28⁵
waarvan *betaald* . . .	f 92 958 572,92⁵	
schuldig gebleven. . .	87 159,36	
		f 1 961 800,71⁵
Vergeleken met de oorspronkelijke begrooting werd meer verevend dan geraamd was.		f 2 849 372,28⁵

De geopende credieten hebben hoofdzakelijk betroffen:

Afdeeling justitie. Kosten voor gevangenen, kettinggangers en bannelingen; kosten van getuigen, proceskosten en kosten gedurende het rechterlijk onderzoek.

Afdeeling financiën. Inkoop van Bengaalsche amfioen en het transport naar Java, oorspronkelijk uitgetrokken op f 1 458 000, later vermeerderd met f 2 160 000, het gevolg van meerdere verstrekking van opium, noodig geworden door het in 1869 aangenomen stelsel van opiumverpachting; verlofs- en non-activiteits-tractementen, wachtgelden, onderstanden, pensioenen en gagementen.

Afdeeling binnenlandsch bestuur. Transportkosten uit en naar Nederland en reis- en verblijfkosten in Indië.

Afdeeling openbare werken. Personeel van den waterstaat, onderhoud, herstelling en vernieuwing van werken onder burgerlijk beheer; onderhoud en herstelling van bevloeiingswerken, bruggen, wegen, waterstaats- en andere werken.

Afdeeling oorlog. Levensmiddelen, brand- en lichtstoffen voor de ziekeninrichtingen van verschillenden aard — een gevolg hiervan dat de verpleegkosten voor behoeftigen en andere niet onder het departement van oorlog sorteerende personen wegens het ontbreken van een tarief niet met het betrokken departement konden worden verrekend; — kosten voor kleeding en bewapening — het gevolg van mindere verstrekking in natura, in verband met eene nieuwe regeling; — reis- en verblijfkosten. Nagenoeg een millioen beneden de oorspronkelijke raming bleven de uitgaven voor het departement van marine.

II. Volgens art. 43 van hare Instructie in *Indisch Staatsblad* 1866 n° 158 de rekening der uitgaven »met aanmerkingen" goedkeurende, dd. 24 Januari 1880, verwijst de Kamer in de betrekkelijke op de rekening gestelde aanteekening ten aanzien van die aanmerkingen naar de nota litt. F., bij het Verslag van hare werkzaamheden overgelegd.

a. In deze Nota vindt men in de eerste plaats dat ten opzichte van verscheidene artikelen het voorschrift van het 1ste lid van art. 80 C. W., houdende dat de rekeningen moeten zijn voorzien van opgaven, vermeldende de oorzaken der verschillen tusschen de ramingen der ontvangsten en uitgaven en de verkregen uitkomsten, niet nageleefd is. De juistheid van deze aanmerking kan, meent de Commissie van Rapporteurs, niet worden ontkend, evenmin dat daardoor een noodzakelijk element ter beoordeeling van het gevoerde beheer ontbreekt.

b. De Rekenkamer wijst er verder op dat weder evenals in vroegere jaren uitgaven boven de toegestane credieten ten laste van verschillende begrootingsartikelen hebben plaats gehad, door haar opgenomen in een overgelegden staat Op dezelfde gronden, als vroeger ten aanzien van dergelijke overschrijdingen zijn aangevoerd, — zegt de Minister in de Memorie van Toelichting van het onderwerpelijke ontwerp, — meent de ondergeteekende in overweging te mogen geven, om wat het dienstjaar 1872 betreft, in deze onregelmatigheid te berusten.

c. Wijders komt in de Nota als de meening der Kamer voor, dat in de opgave van de in het jaar 1872 betaalde, door verjaring vrijgevallen en nog verschuldigde sommen, op de in vroegere dienstjaren verevende doch niet betaalde uitgaven, de 7e afdeeling der begrootingsrekening betreffende, in de kolom »door verjaring vrijgevallen" ten opzichte van het dienstjaar 1867 ten onrechte is opgenomen het bedrag van een mandaat van 14 Mei 1867, (pag. 248 der rekening), daar de termijn van verjaring dertig jaren bedraagt.

Eene missive van den Gouverneur-Generaal aan den Minister van Koloniën, dd. 22 December 1880, voorkomende onder de stukken, overgelegd sub 15, komt, onder overlegging van de ter zake ingewonnen adviezen, tot de slotsom dat de opvatting als zou er hier verjaring hebben plaats gehad, inderdaad op eene dwaling berust en verzoekt op dien grond om in overeenstemming daarmeê de noodige wijziging aan te brengen.

Dit is niet geschied in de vorenbedoelde opgave, die deel van de rekening uitmaakt (p. 248), doch wel op den sub 11 onder de stukken voorkomenden, boven reeds vermelden staat, die door den Minister ingevolge art. 80 der C. W. is overgelegd.

d. Eindelijk constateert de Nota der Rekenkamer dat in de rekeningen der comptabelen geene cijfers meer worden gevonden, waartegen deze nog zouden kunnen opkomen krachtens art. 87, 88 en 94 C. W. Verwezen wordt daarbij naar eene overgelegde opgave van de bedragen, waarmede comptabelen door de Rekenkamer wegens verworpen posten op de uitgaven zijn belast, alsmede een staat, aantoonende de vermindering, welke daarin door kwijtschelding is gekomen, gedagteekend 22 Januari 1880, later aangevuld door een suppletoiren staat, dd. 13 September 1880, welke bij schrijven van den Gouverneur-Generaal, dd. 27 September 1880, aan den Minister werd toegezonden (voorkomende onder de stukken, overgelegd sub 15).

III. *Ontvangsten.* Het geraamd bedrag der middelen was, volgens de wet van 2 November 1871 (*Staatsblad* n°. 110) voor het IIde hoofdstuk . . . . f 69 801 270,00

Als werkelijk ontvangen wordt in de rekening opgegeven het cijfer van . . . 75 909 718,68

welk cijfer echter door de Nota van wijzigingen is gebracht op. 75 871 005,61⁵

Ten gevolge van de invoering der wet van 21 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 117) betreffende de gouvernements-suikercultuur werd onder het hoofd: Departement van Binnenlandsch Bestuur minder ontvangen dan geraamd was, f 8 812 617,26 aan cijns en plantloon; daarentegen onder »alle andere ontvangsten" aan »cijns en plantloon" f 9 081 380,80 meer dan waarop was gerekend. Het departement van financiën bracht f 3 755 130,38 op boven de raming; werd bijna een millioen minder ontvangen aan pachtschat ter zake der opiumpacht, ruim twee millioen meer werd geïnd aan vergoeding der aan de pachters boven de geschatte hoeveelheid verstrekte opium (waarvoor de inkoopsprijs echter de raming der uitgaven met een nagenoeg gelijk bedrag stijgen deed); ter zake van in- en uitvoerrechten werd ruim twee millioen meer ontvangen dan in de raming der middelen voorkomt.

IV. Ook de rekening van ontvangsten keurde de Rekenkamer alleen goed onder voorbehoud, van de aanmerkingen door haar in eene overgelegde Nota opgenomen (Nota E).

In de eerste plaats houdt die Nota een dergelijke aanmerking als de voormelde Nota betreffende de rekening der uitgaven in, dat namelijk ook weder ten aanzien van den dienst van 1872 de bepaling van het 1ste lid van art. 80 C. W., vermelding van de oorzaken van verschil tusschen raming en uitkomst voorschrijvende, bij vele hoofden van ontvang niet behoorlijk is opgevolgd, hetwelk met betrekking tot het middel *landrente*, 25 *a*, in bijzonderheden wordt ontvouwd.

De juistheid van deze opmerking kan, naar Uwe Commissie meent, weder niet ontkend worden.

De Nota constateert verder, dat, in overeenstemming met hetgeen ten aanzien van de rekeningen over 1870 en 1871 heeft plaats gehad, ook de bedragen, welke door comptabelen in 1872 werden geïnd doch niet verantwoord, onder de ontvangsten opgenomen zijn.

V. Het Verslag der Algemeene Rekenkamer in Nederlandsch-Indië, in voldoening aan art. 59 C. W. overgelegd, betreft voor een deel de toepassing van voorschriften tot uitvoering van genoemde wet, die in 1875 door andere zijn vervangen. Van beschouwingen, welkedientengevolge van geenerlei practisch nut meer zouden zijn, meent de Commissie zich te moeten onthouden. Aan de volgende opmerkingen oordeelt zij echter hier eene plaats te moeten geven, daarbij de paragrafen v[illegible] het Verslag volgende.

a. § 2. Niet van eerbied vo[illegible]een van het Opperbestuur uitgegaan besluit, waarbij het recht van voordracht ten opzichte van haar personeel aan de Rekenkamer was toegekend, getuigt zeker het door deze vermelde feit, dat de Kamer tot driemaal toe eene voordracht betreffende de benoeming van een eersten commies terugontving, omdat de Regeering verlangde dat een ambtenaar op wachtgeld zou worden voorgedragen.

Evenmin getuigt daarvan het, na mislukking van gemelde pogingen, aangegrepen middel, om zonder voordracht tijdelijk in de betrekking te voorzien.

b. § 8. In verband met het vorenstaande meent de Commissie niet stilzwijgend te mogen voorbijgaan de hier voorkomende klacht der Rekenkamer, dat aanvankelijk voor het nader onderzoek der begrootingsrekening van 1867 werden aangewezen »ambtenaren en beambten op wachtgeld, onderstand, en andere non-actieven", doch alras was gebleken dat eene tewerkstelling op die wijze zeer nadeelig op de afdoening van zaken werkte.

c. § 9 *a.* Als eene ontdekte onregelmatigheid wordt hier het feit vermeld dat, blijkens een geïnsereerd gouververnementsbesluit, eene som van ruim f 21 000, welke ten laste der Nederlandsche Staatsbegrooting had behooren te komen, ten laste der Indische begrooting gelaten is.

De Commissie van Rapporteurs is van oordeel dat deze handeling, door hetgeen de Minister omtrent de beweegredenen aanvoert, niet gerechtvaardigd is.

d. § 9 *c.* »Bij sommige Regeeringsbeschikkingen van dit jaar" — zoo leest men hier — werden non-actieve ambtenaren belast met de waarneming van ambten, waaraan organiek eene mindere bezoldiging was verbonden dan aan het laatstelijk door hen bekleede ambt.

Aan sommigen werd daarbij toegekend het aan het waargenomen ambt verbonden traktement als toelage boven hun non-activiteitsinkomen, aan anderen werd eene toelage boven hun non-activiteitstraktement gegeven tot zoodanig bedrag, dat zij een inkomen hadden gelijk aan hun vroeger genoten activiteitstraktement."

Tot verklaring van deze handelwijze der Regeering, kan zeker niet veel waarde worden toegekend aan het door haar aangevoerde: dat de door de Rekenkamer gewraakte beschikkingen slechts bij wijze van uitzondering zijn genomen en dat het nimmer de bedoeling is geweest om die afwijkingen tot regel te maken missive dd. 20 Augustus 1880 n°. 1504/4, voorkomende onder den bundel stukken n°. 15).

e. § 8 *d.* De Rekenkamer beklaagt zich over het niet-uitreiken door de Regeering van besluiten harerzijds aan betrokken personen, in Nederland, waardoor het college niet kon voldoen aan de bij de wet voorgeschreven procesorde voor de behandeling van comptabele zaken.

Het eenige daaromtrent door de Regeering aangevoerde, vervat in de missive van den Minister van Koloniën, die in het Verslag der Kamer is geïnsereerd, komt onder het vigeerende burgerlijk recht weinig afdoende voor.

f. § 18. De Commissie van Rapporteurs acht het van belang hier melding te maken van eene briefwisseling tusschen de Indische Regeering en de Algemeene Rekenkamer in Indië over de toepassing van art. 16 der regelen van het administratief beheer in *Indisch Staatsblad* 1866, n°. 149, gewijzigd bij *Indisch Staatsblad* 1870, n°. 18, hoewel deze bepaling bij de regeling in *Indisch Staatsblad* 1875, n°. 24, door eene andere vervangen is. Voor de waardeering toch van de werking der comptabiliteitswet heeft de behandelde quaestie haar belang behouden.

Van bedoelde bepaling, die in *niet te voorziene* — in 1870 werd het *dringende* — gevallen de hoofden van gewestelijk bestuur en de aangewezen ordonnateurs onder de Depar-

tementen van Oorlog en Marine bevoegd verklaart om over de noodige sommen op hunne verantwoordelijkheid te beschikken, werd, meende de Rekenkamer, een te ruim gebruik gemaakt. Tot staving daarvan wees de Kamer op verscheidene gouvernementsbesluiten, bevattende goedkeuringen op bouwwerken, krachtens voormelde bepaling door hoofden van gewestelijk bestuur ondernomen, bewerende dat die autoriteiten zich hadden behooren te bepalen tot het doen daarstellen van noodbruggen enz., doch zich hadden behooren te onthouden om zonder voorafgaande machtiging kostbare permanente werken uit te voeren. Onder verwijzing naar eene missive van den directeur van openbare werken werd daarop namens de Regeering geantwoord, dat de toepassing van gezegd art. 16 van *Staatsblad* 1866, n°. 149, waartegen de Kamer was opgekomen, niet de minste nadeelen had doen ondervinden, maar integendeel uitmuntend had gewerkt en gestrekt had » om de groote nadeelen, uit eene sterke centralisatie voortvloeiende, eenigzins te temperen".

g. § 23. Een zonderlingen indruk maakt het hier te vernemen dat, nadat bij gouvernementsbesluit, dd. 23 *October* 1879 *n°.* 2 was bepaald, dat de bedragen, welke door comptabelen ontvangen doch niet verantwoord zijn, in de begrootingsrekening behooren te worden opgenomen — trouwens een van de meest elementaire waarheden op het gebied der comptabiliteit — zulks nogtans niet geschied was met opzicht tot de rekening van den directeur van financiën over 1872, welke op 27 *October* 1879 van gemelden directeur werd ontvangen.

VI. Als bijlage van haar Verslag is door de Algemeene Rekenkamer, overeenkomstig art. 25 van hare vroegere instructie, in *Staatsblad* 1866, n°. 158, eene opgaaf overgelegd (n°. 10 van den bundel stukken n°. 14*a*) van de restant ontvangsten of onaangezuiverde vorderingen, zoowel van die, ontstaan in het dienstjaar 1872, als van die, gedurende vroegere dienstjaren ontstaan, met aanwijzing, voor zooveel vroegere dienstjaren betreft, van het aangezuiverde door betaling en van hetgeen definitief is afgeschreven.

Uit dien staat blijkt dat bij het einde van het dienstjaar 1872 weder zeer aanzienlijke vorderingen onbetaald bleven, waaronder ter zake der opiumpacht f 3 298 066,61, van de pacht van het slachten van rundvee enz. f 65 259,70⁵; van de licentiën op dessa- en topho-spelen f 55 943,99; van de verponding f 278 724,60; voor een goed deel dagteekenen die achterstanden nog van het dienstjaar 1871 en voorafgaande dienstjaren, zoo bijv het verschuldigde ter zake van de opiumverpachting tot een bedrag van f 2 573 979,61, waarvan f 888 164,29 op rekening van het dienstjaar 1871 komt. Onverklaarbaar schijnt het hoe bij een goed beheer op middelen als deze zulke achterstanden konden ontstaan. In ieder geval had de Regeering, op wie de verplichting tot verantwoording van haar beheer rust, tot opheldering van feiten als deze behooren aan te voeren wat in haar vermogen was.

In dezelfde opgaven komen verder verschillende voorschotten voor, die door de omschrijving niet genoegzaam worden opgehelderd, zooals een voorschot van f 10 733,40 »ter bestrijding van kosten van huwelijken". Van deze en dergelijke onvolledig toegelichte posten meent men alsnog nadere toelichting van de Regeering te mogen verwachten.

VII. Eene andere bijlage van het Verslag der Algemeene Rekenkamer vormt (onder den bundel stukken n°. 14*a*) een staat van blijvende bedenkingen door het college gemaakt bij haar onderzoek, met betrekking tot ordonnateurs en hulpordonnateurs, welke bedenkingen, naar het oordeel der Kamer, vallen in art. 82 der C. W.

Volgens artt. 6 en 8 van de regeling der vervolging van en het verhaal op ambtenaren, die den lande schade hebben toegebracht, (*Ind. Stbl.* 1880, n°. 198) had eene lijst moeten worden overgelegd van alle gevallen, waarin door de Algemeene Rekenkamer in Ned.-Indië aan den Gouverneur-Generaal eene mededeeling is gedaan, die tot het opleggen van vergoeding van aan den lande toegebrachte schade zou kunnen leiden, zoo mede van alle gevallen, waarin de Gouverneur-Generaal in dit opzicht uit eigen beweging heeft gehandeld, aanwijzende de beslissing door den Gouverneur-Generaal genomen, vergezeld van afschriften van de noodige bescheiden ter toelichting, en tevens vermeldende c. q. dat de beslissing door den Gouverneur-Generaal nog niet genomen is. Aan die verplichting is onderwerpelijk niet voldaan. Alleen ten opzichte van eenige der door de Rekenkamer, blijkens laatstgemelde bijlage van haar Verslag gedane mededeelingen komt op eene overgelegde lijst, op het omslag door den gouvernementssecretaris geteekend, de beslissing van den Gouverneur-Generaal voor. Herhaaldelijk krijgt men in dit stuk alleen te lezen dat bij besluit is verklaard dat eene bedenking geen aanleiding geeft tot toepassing van vergoeding waar motiveering onmisbaar schijnt; zoo opzichtens het voorkomende onder n°. 16 en 17 van den staat der Rekenkamer: niet inhouding van eene contractueele boete ten laste van een suikerfabrikant; n°. 37: betaling van eene contractueele vergoeding bij afscheping van koffie, bepaald op f 0,05 per baal met f 0,15 per baal; n°. 46, 47, 64, 65*a*, 65 *b c d*. Waar toelichting wordt verstrekt, is zij niet altijd even afdoende, bij voorbeeld bij nummer 21, waar de Rekenkamer vermeldt dat niet blijkt waar en wanneer houtwerken in verantwoording zijn genomen, waarvoor op vier verschillende tijdstippen de sommen van f 2511,82; f 3263,04; f 1891,20; f 2394,53 zijn betaald. De Regeering vergenoegt er zich mede om hieromtrent aan te teekenen:

» Aangezien het ter zake ingesteld onderzoek geen termen heeft opgeleverd om bepaald uit te maken of ten deze door den lande al of niet schade is geleden, en er geen reden bestond om te vermoeden dat de in de bedenking bedoelde houtwerken niet voor den dienst gebezigd zijn, is bij het besluit van 23 Augustus 1881 n°. 40 verklaard, dat de bedenking der Algemeene Rekenkamer, waaromtrent dit college zelf reeds te kennen had gegeven, dat zij buiten verdere behandeling kan blijven, geen aanleiding geeft tot toepassing van art. 2 van het Koninklijk besluit van 27 Augustus 1880 n°. 19 (*Indisch Staatsblad* n°. 198)."

Van bescheiden ter toelichting wordt geen spoor aangetroffen.

Uit de Memorie van Toelichting verneemt men nog dat de hierbedoelde lijst, waarin ook van voldoening aan enkele bezwaren der Rekenkamer door storting van het bedrag in kwestie melding wordt gemaakt, — alsnog behoorde te worden aangevuld met twee posten, ad f 30 en f 120 (cf. den staat vermeld onder n°. 62), »welke uitgaven, aanvankelijk geboekt op het hoofd »Rekening met derden", nader bij de Indische gouvernementsbesluiten van 24 Juni 1880, n°s. 12 en 11 voor rekening van den lande zijn genomen en gebracht ten laste van art. 138 van het IIde hoofdstuk der begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar.

Ten aanzien van de bedenkingen der Rekenkamer, die niet op de hierbedoelde door den gouvernements-secretaris geteekende lijst voorkomen, vermeldt eene missive van den Gouverneur-Generaal aan den Minister van Koloniën van 20 Augustus 1880 (in den bundel sub 15 overgelegd, voorkomende) dat zij de gewone behandeling ondergaan.

IX. De rekening zelf geeft aanleiding tot de volgende vragen en opmerkingen.

a. Onderafdeeling II, *artikel* 48; hier komt weder voor een post voor renten aan boekhandelaars en drukkers, van door hen in 's lands kas, ten genoegen van het bestuur, gestelde borgtochten, die, evenals bij vroegere rekeningen, de bedenking uitlokte, dat de schatkist niet met dergelijke uitgaven behoort te worden bezwaard.

De posten *n*¹ en *o*¹, *afdeeling* II, *artikel* 59:

*n*¹. aan mr. Hoek qq. wegens benadeeling van den door de weeskamer beheerden boedel van den gefailleerden koopman B. Charles, ten rechte genaamd E. Schopfluch . . . . . f 34 267,94

(Gouvernementsbesluit dd. 29 Augustus 1872, n°. 18.)

o[1]. aan de weeskamer te Batavia, ten behoeve der minderjarige kinderen van wijlen G. Ingram, tot herstel van het nadeel, door de schuld van bovengenoemde weeskamer aan de erfgenamen toegebracht . . . . . f 14 216,22
Gouvernementsbesluit dd. 10 November 1872, n°. 18),

deden de vraag rijzen, of geene maatregelen zijn genomen om de schade, door den Staat ten gevolge van de schuld van een weeskamer geleden, op de leden van dat college te verhalen.

Sinds het afdeelingsonderzoek bleek dat de zaak opnieuw door de Rekenkamer ter sprake was gebracht in haar verslag over 1874 en toen door de Regeering geantwoord was dat er geene opzettelijke benadeeling had plaats gehad. Mag echter *opzet*, meent men naar aanleiding van dat antwoord te mogen vragen, hier het criterium van aansprakelijkheid zijn? Waartoe dit leiden kan, blijkt o. a. uit het feit dat eenige jaren geleden de weeskamer te Samarang veroordeeld werd tot vergoeding van een bedrag van vijftig duizend gulden met renten aan meerderjarig geworden pupillen op grond dat verzuimd was eene schuldvordering tot dat bedrag tijdig te innen en de schuldenaar sinds dien onvermogend was geworden. Ook hier was, hoe grof het verzuim ook was, van *opzet* geen sprake.

b. De specificatie van den post van onvoorziene uitgaven, art. 305 der IVde afdeeling, gaf aanleiding tot de vraag, waarom niet zijn omschreven de op pag. 139 voorkomende onverevende vorderingen bij het sluiten van het dienstjaar 1867.

Bij het inzien van de staten, houdende aantooning van de in het jaar 1872 uitgegeven en onder ultimo December van dat jaar nog verschuldigd gebleven sommen, wegens uitgaven op de dienstjaren 1867, 1868, 1869 en 1870, viel het op hoe weinig er bij de meeste afdeelingen als betaald, hoe betrekkelijk veel er als nog onbetaald voorkomt. Daaruit schijnt te volgen, dat de rechthebbenden, althans veelal, met hunne aanspraken onbekend zijn. Brengt niet de goede trouw in de omstandigheden, waarin men in Indië verkeert, mede, om hen met die aanspraken, voor zooveel noodig, bekend te maken?

Ontvangsten in Indië.

d. Werd boven reeds gewezen op aanzienlijke achterstanden, het viel op, dat van een anderen kant herhaaldelijk wordt gemeld, dat op middelen meer dan het verschuldigde is ontvangen, bijv. onder 6, *p*, *verkoop van sirih*, aan pacht f 50 meer dan het bedongene, ook weder zonder dat daarvan eenige verklaring werd aangetroffen. Wordt, indien dergelijke bedragen werkelijk onverschuldigd zijn ontvangen, niet het noodige gedaan om ze te restitueeren?

e. Uwe Commissie meent de aandacht te moeten vestigen op de bedragen, die ter zake van verkoop van afgekeurde en overtollige goederen onder de ontvangsten voorkomen:

Sub 52. Verkocht voor rekening van het departement van oorlog f 36 287,58[5], waaronder f 24 796,82[5] ter zake van goederen uit de kleedingmagazijnen; de geheele post was geraamd op f 18 900.

Sub 62. Verkocht voor rekening van het departement van marine f 134 164,39; de raming bedroeg f 40 000. In de toelichting der rekening wordt vermeld dat onder het ontvangen bedrag is begrepen eene som van f 50 381,10 ter zake van de opbrengst van verkochte oorlogsschepen, en f 10 491,03, het provenu van afgekeurde stoomketels. Ten aanzien van het resteerend bedrag, ad f 73 292,26 zegt de Toelichting alleen, dat de afgekeurde provisiën opbrachten f 17 680,24:

Sub 66. Verkocht voor rekening van het departement van Financiën f 12 328,68[5]; van binnenlandsch bestuur f 58 266,89; van onderwijs, eeredienst en nijverheid f 17 279,11[5]; van burgerlijke openbare werken f 24 361,34; totaal f 112 236,03. Hierbij komt nog volgens staat A wegens door comptabelen ontvangen doch niet verantwoorde bedragen, welke ingevolge gouvernementsbesluit van 23 October 1879, n°. 2, alsnog moeten worden opgenomen in de begrootingsrekening van 1872, een bedrag van f 9012,60. Het geraamde cijfer was in het geheel f 38 000.

Deze zoo aanzienlijke opbrengst van afgekeurde en overtollige goederen wekt zeer ernstigen twijfel aangaande het beleid, waarmede de inkoop van 's lands benoodigdheden in Nederland of het beheer daarvan in Indië plaats heeft, zoo niet aan beiden. Men kan zich in ieder geval niet verklaren, dat de Regeering niet de verplichting heeft gevoeld om door specificatie en verdere toelichting zich te verantwoorden. Met den meesten klem meent daarom de Commissie van Rapporteurs op die verplichting te moeten wijzen.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 25 Augustus 1885.

CORVER HOOFT.
KEUCHENIUS.
OLDENHUIS GRATAMA.
W. VAN DEDEM.
VAN DELDEN.

[**29**. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet tot vaststelling van het slot der rekening van ontvangsten en uitgaven voor *Nederlandsch Indië* over het dienstjaar 1873.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninlijke boodschap ingezonden ontwerp van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting met bijlagen zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt of overgelegd onder **208**, nos 2-17, der zitting 1883-1884.)

[30. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet tot vaststelling van het slot der rekening van ontvangsten en uitgaven voor *Nederlandsch-Indië* over het dienstjaar 1874.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij u in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

[Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting met bijlagen zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt of overgelegd onder **223**, nos. 2-17, der zitting 1883—1884.]

[30. 2.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Wijze van behandeling in de afdeelingen. Het in het hoofd dezes genoemde ontwerp van wet werd het eerst bij Koninklijke Boodschap van 3 Juni 1884 bij de Tweede Kamer ingediend en in het begin van de 2de zitting 1884-85 in de afdeelingen onderzocht, nadat het in deze zitting opnieuw was aangeboden. Dit onderzoek bepaalde zich in alle afdeelingen bijna uitsluitend tot het benoemen van een rapporteur, daar de aard van het ontwerp zich meer leent tot een commissoriaal onderzoek dan tot eene bespreking in de afdeelingen. Het Verslag, dat hier volgt, bevat daarom in hoofdzaak de beschouwingen en opmerkingen, waartoe de overweging van het wetsontwerp in de Commissie van Rapporteurs, ingevolge art. 30 van het Reglement van Orde der Kamer, heeft geleid.

Te late indiening. Teleurgestelde verwachtingen. Vooruitzichten. Het ontwerp, dat volgens den regel van art. 80 der I.(ndische) C.(omptabiliteitswet) vóór 31 December 1876 had moeten zijn ingediend, bereikte de Kamer eerst in Juni 1884. De Minister zelf ontving de begrootingsrekeningen niet voor Maart 1884 volledig uit Indië. De rekeningen omtrent de Middelen en de Uitgaven op de verschillende afdeelingen van hoofdstuk II der Indische begrooting over 1874, die volgens art. 78 der I. C. vóór 31 Mei 1876 bij de Indische Algemeene Rekenkamer moesten zijn overgebracht, werden door de directeuren eerst opgemaakt of verbeterd opgemaakt:

die omtrent de Middelen		2 April 1883
die over de Uitgaven op de	Iste afdeeling	2 April 1883
» » » » » »	IIde »	8 Feb. 1883
» » » » » »	IIIde »	2 April 1883
» » » » » »	IVde »	19 Aug. 1882
» » » » » »	Vde »	zonder dagteek.
» » » » » »	VIde »	1 Sept. 1882
» » » » » »	VIIde »	16 Sept. 1882
» » » » » »	VIIIste »	29 Dec. 1882

Deze te late indieningen verwekten groote teleurstelling na de herhaalde, bij verschillende gelegenheden van Regeeringswege gegeven verzekeringen, dat de nieuwe, in 1875 uitgevaardigde voorschriften tot uitvoering der I. C., die voor het eerst op de begrootingsrekening van 1874 moesten worden toegepast, een einde zouden maken aan de moeilijkheden en bezwaren, die in de eerste jaren na de invoering dier wet waren ondervonden, tot veel verwarring hadden geleid en tot eene jarenlang vertraagde afdoening der rekeningen. (1)

De Minister, die als Indisch hoofdambtenaar zulk een belangrijk aandeel heeft gehad aan het in 't leven roepen der regelingen van 1875, brengt in de Memorie van Toelichting in herinnering: hoe de voorschriften van 1875 zijn ontstaan en wat zij beoogden, en deelt verder mede, wat tot dusver omtrent hunne werking is gebleken.

Wat dit laatste punt betreft geeft de Minister een overzicht van de antwoorden van de hoofden der verschillende departementen van algemeen bestuur en van de Algemeene Rekenkamer in Indië op de hun, naar aanleiding eener opdracht van den Minister Van Goltstein van Januari 1875, door de Indische Regeering gestelde vraag: » of de met 1874 ingevoerde nieuwe comptabiliteitsvoorschriften op de boekhouding zoodanigen gunstigen invloed hebben uitgeoefend, dat met het opmaken der begrootingsrekeningen thans niet dezelfde moeilijkheden en bezwaren worden ondervonden als tot dusver het geval is geweest."

De directeur van *justitie* onthield zich van het uitspreken van een oordeel, omdat zijn departement eerst van 1 Januari 1875 af met het beheer eener begrootingsafdeeling was belast geweest. De overige directeuren of chefs van departementen leggen allen zonder uitzondering een gunstig getuigenis af omtrent de werking der nieuwe voorschriften.

De commandant der *zeemacht* merkt echter op, dat, niettegenstaande de aangebrachte verbetering, de opmaking der begrootingsrekeningen over de eerste jaren, waarin die voorschriften zijn toegepast, niet vrij is van moeilijkheden, hetgeen evenwel niet aan die voorschriften zelve is te wijten, maar wel *aan de onvolledige opvolging daarvan.*

De directeur van *onderwijs, eeredienst en nijverheid* zegt mede, dat de toepassing der nieuwe voorschriften door hulpordonnateurs en comptabelen te wenschen heeft overgelaten, maar dat dit gaandeweg wel zal verbeteren.

Hetzelfde verklaart de directeur van *financiën*, die ook klaagt over de fouten door comptabelen gemaakt, maar het vertrouwen uitdrukt, dat die bezwaren allengskens zullen verminderen en dat de verantwoordingsstukken over 1878 en volgende jaren geen bezwaar meer zullen opleveren, ten gevolge van de aanstelling in laatstgenoemd jaar van vele algemeene ontvangers, uitsluitend belast met kasadministratie, en van meer inspecteerende ambtenaren.

De Algemeene Rekenkamer noemt de door de nieuwe voorschriften verkregen uitkomsten »alleszins bevredigend". Zij waarschuwt echter tegen overdreven verwachtingen wegens de moeilijkheden, die steeds zullen voortvloeien uit de eigenaardige gesteldheid van Indië, wat betreft grondgebied (groote afstanden en gebrekkige communicatiën), ambtenaarspersoneel (groote mutatiën in en onvoldoend en te min bezoldigd personeel) en den omvang van eene tot de minste kleinigheden afdalende administratie (afwezigheid van zelfstandige gewestelijke en gemeentebesturen). Dit alles brengt bezwaren mede, die nimmer geheel zullen kunnen worden weggenomen.

De Minister erkent de juistheid dezer opmerking, vooral ten opzichte van de groote afstanden en de gebrekkige communicatiën en kan ook wel toegeven, dat door een weelderiger organisatie van het personeel de volmaaktheid meer zou worden genaderd. Hij vindt het echter raadzaam hiertoe niet over te gaan, omdat de resultaten niet zouden opwegen tegen de zeer aanzienlijke offers.

Liever wil hij geen overdreven eischen stellen, maar zich bepalen tot hetgeen uit een practisch oogpunt bepaald noodig is. » Bij een doelmatig gebruik van het bruikbaar personeel" en als de hooger geplaatste ambtenaren belangstelling toonen in comptabiliteits-aangelegenheden en streng toezicht houden, is eene alleszins voldoende comptabiliteit te verkrijgen.

Bij de beoordeeling van de werking der nieuwe voorschriften op den dienst van 1874 mag ook niet uit het oog worden verloren, dat de nieuwe werkwijze voor 't eerst moest worden toegepast, terwijl de voorschriften bij het begin van het dienstjaar nog niet ten volle bekend waren en het werk nog zeer bemoeilijkt werd door hetgeen vroeger verkeerd was gedaan. De Minister vertrouwt dan ook, dat de arbeid van volgende jaren » nog minder te wenschen zal overlaten".

Deze laatste uitdrukking slaat zeker meer op den inhoud der rekening, tegen welke de Indische Rekenkamer slechts aanmerkingen verklaarde te hebben van weinig practisch belang, dan op den tijd harer indiening.

Is wijziging der I. C. of der verordeningen tot uitvoering noodig of wenschelijk, vooral wat aangaat de wijze van opmaking der rekeningen? De vraag rijst echter, of de regeling der Indische comptabiliteit volgens de bestaande wet en de daaruit voortvloeiende verordeningen, die, naar de eenstemmige verklaring van den Minister en de *A. R.*, in hare volledige en regelmatige toepassing steeds op niet

(1) Vgl. o. a. Koloniaal Verslag 1874, pag. 69; 1875, pag. 73 en Bijlage M.

weg te nemen bezwaar zal stuiten ten gevolge van eigenaardige Indische toestanden, wel eene goede en voldoende regeling kan worden genoemd, en of het in elk geval niet raadzaam is, door wijziging dier regeling den schadelijken strijd te doen ophouden tusschen het *wettelijk voorschrift* en de zich buiten en tegen dat voorschrift reddende *practijk?*

Blijft de Minister, na de nu met de voorschriften van 1875 opgedane ondervinding, bij zijne vroeger uitgedrukte meening, (1) dat verandering der I. C. niet noodig is en dat van eene betere uitvoering een alleszins bevredigende toestand mag worden verwacht? Zijn met name de termijnen, bij artt. 78 en volgende dier wet gesteld, niet tekort gebleken? Moet niet uit de wet zelve de bevoegdheid ontleend kunnen worden tot aanvulling en verbetering, naar aanleiding van de opmerkingen der Rekenkamer, van de aanvankelijk door den Minister van Koloniën en den Gouverneur-Generaal opgemaakte en ingediende rekeningen en om daaromtrent, zoo noodig, met de Rekenkamers in nadere gedachtenwisseling en overleg te treden?

Dat dit laatste, ten minste in Indië, wegens de eigenaardige toestanden, nog niet nagelaten kan worden, mag men opmaken uit de wijze, waarop de rekening over hoofdstuk II ook nu weer is tot stand gekomen. Deze rekening moet, volgens art. 77 I. C., worden opgemaakt door den G.-G., die haar vervolgens bij de Rekenkamer overbrengt. Nu is de rekening over de *Middelen* door den directeur van financiën voor 't eerst opgemaakt den 3den April 1883, vervolgens bij de Rekenkamer onderzocht, die haar met reserves goedkeurde 10 Augustus 1883. De rekening is dientengevolge door genoemden directeur gewijzigd (zonder dagteekening), daarop door de Rekenkamer zonder reserves, wat de cijfers betreft, goedgekeurd den 23sten Januari 1884, en eerst daaronder komt eindelijk voor 't eerst de bloote handteekening van den G.-G. voor, zonder eenige dagteekening of redengeving, waartoe die handteekening moet dienen (stuk nº. 6, p. 61, 62).

De rekening over de *uitgaven* bestaat uit eene aaneenrijging van de op bovenvermelde datums ingediende rekeningen der verschillende directeuren, waarbij gevoegd is eene » *Gewijzigde generale recapitulatie*", geteekend den 22sten Januari 1884 door den directeur van Financiën en waarop reeds den volgenden dag (23 Januari) de Rekenkamer de verklaring heeft geplaatst, dat aan hare bedenkingen, zoover de cijfers betreft, is te gemoet gekomen en de in de rekening gebrachte wijzigingen worden goedgekeurd. Onder dit alles verschijnt dan eindelijk de handteekening van den G.-G. (stuk nº. 7, p. 2), zonder meer.

Uit dezen loop van zaken schijnt te mogen worden afgeleid, dat de G.-G. zich eerst met de rekening bezighoudt, als door de directeuren de bedenkingen der Rekenkamer omtrent de *voorloopig* door hen ingediende departementsrekeningen zijn uit den weg geruimd.

Uit een *practisch* oogpunt is dit overleg tusschen de directeuren en de Rekenkamer wellicht niet af te keuren, maar of die handelwijze overeen te brengen is met het bepaalde in art. 78 I. C., dat alleen voorschrijft, dat de Rekenkamer hare bevindingen omtrent de eenmaal ingediende rekening mededeelt, is zeer te betwijfelen.

Nog verdient hierbij opmerking, dat de Rekenkamer hier te lande, bij hare waarmerking van de rekeningen omtrent Hoofdst. I, niet *goedkeurt*, maar eenvoudig verklaring geeft van hare *bevinding*, zooals zij volgens art. 78 geroepen is te doen. De Indische Rekenkamer *keurt* echter *goed* en kan zich daarbij beroepen op art. 74. Dit verschil is reeds vroeger opgemerkt maar behoorde te verdwijnen.

Dat overigens de Minister en de Gouverneur-Generaal niet bevoegd zouden zijn om, als zij de juistheid erkennen der door de Rekenkamers gemaakte aanmerkingen (bevindingen), de rekeningen te wijzigen, is onaannemelijk.

De G.-G. heeft dan ook, zelfs na de laatste goedkeuring der Indische Rekenkamer, nog eene wijziging gebracht in de rekening omtrent de IVde afdeeling, in overeenstemming trouwens met een advies van die Rekenkamer.

Nog moet hier worden vermeld, dat de Minister van Koloniën zijnerzijds wijzigingen voorstelt in de kolommen *betaald* en *schuldig gebleven* van de rekeningen omtrent de IIde en IIde afdeeling van Hoofdstuk II, naar aanleiding van aanmerkingen van de Indische Rekenkamer, *waaraan de Indische Regeering echter gemeend had niet te moeten toegeven.* Nu maakt echter de G.-G. volgens art. 47 de rekening van Hoofdstuk II op, niet de Minister. En wie nu ten slotte de bedoelde wijzigingen in die rekeningen zal maken, welke op de eindcijfers van geen invloed zijn, blijkt niet, daar de Minister de wijzigingen slechts *voorstelt* (zie stuk nº. 8).

Overschrijding van onderafdeelingen en artikelen. Goedkeuring of bekrachtiging daarvan. De begrooting der uitgaven op het Iste hoofdstuk bedroeg, na wijziging en aanvulling . . . . . f 30 701 501,00

de verevende posten beliepen. . . . 31 715 201,86

boven de raming verevend f 1 013 700,86

Deze betaalbaarstelling boven de begrooting was zonder nadere tusschenkomst van den wetgever voor bijna het volle cijfer geoorloofd, omdat ze bijna geheel een gevolg was van de behoeften, voorzien bij het 2de lid van art. 27 der I. C. Alleen op de onderafdeeling 37 » Burgerlijke openbare werken" welke niet tot die categorie behoort, werd ook meer verevend, dan daarop was toegestaan, en wel voor een bedrag van f 94,40. Noch in de Memorie van Toelichting van het wetsontwerp, noch in het Verslag der Rekenkamer wordt hiervan melding gemaakt, maar het blijkt uit de kolom van toelichting bij de rekening, dat die overbeschikking noodig is geworden ten gevolge van verkeerde boekingen, die te laat werden ontdekt om nog door wijziging der begrootingswet te kunnen worden gedekt, terwijl het *onvoorzien* ook reeds was uitgeput. Dat nadere goedkeuring van den wetgever noodig is, wordt niet gezegd, hoewel hier de onderafdeeling is overschreden, terwijl deze opmerking in dergelijke gevallen bij hoofdstuk II er steeds wordt bijgevoegd. De overige artikelen konden, waar ze ontoereikend bleken, uit de posten voor *onvoorziene uitgaven* voldoende worden aangevuld. Bij dit hoofdstuk wordt echter in de kolom van toelichting bij *onvoorziene uitgaven* de opgaaf gemist van de besluiten, waarbij en de bedragen, waarvoor daaruit is overgeschreven op andere artikelen, dat bij het IIde hoofdstuk wel geschiedt en het overzicht zeer vergemakkelijkt.

De begrooting van uitgaven op het IIde hoofdstuk bedroeg . . . . . f 108 173 797,00

werkelijk werd verevend . . . . 105 323 388,44[5]

Minder verevend dan toegestaan f 2 850 408,55[5]

Hoewel alzoo het totaal bedrag der toegestane sommen niet is overschreden, werd toch ook weêr in 1874 op verschillende *artikelen* meer uitgegeven dan daarop was toegestaan of waarop het artikel bij bijschrijving was gebracht (zie stuk nº. 16). Het luidt dan in de toelichting: deze overschrijding vereischt nadere regeling (bekrachtiging of goedkeuring) *bij de wet.*

Deze overbeschikkingen waren somtijds het gevolg van foutieve optellingen en dikwijls van verkeerde affectatiën, die eerst na het sluiten van den dienst aan den dag kwamen en hersteld moesten worden.

In vele gevallen zou dan ook het op het artikel meer benoodigde te vinden zijn geweest door overschrijving uit den post voor *onvoorzien*, indien de dienst niet reeds gesloten was geweest, voordat het tekort bleek.

In zeer vele gevallen ging de overschrijding van het *artikel* echter niet gepaard met overschrijding van de *onderafdeeling* waartoe het artikel behoort, en daar alleen de onderafdeeling door de Wetgevende Macht wordt vastgesteld en zoo noodig aangevuld en de splitsing in artikelen en de verdeeling daarover van het op de *onderafdeeling* toegestaan bedrag aan den Koning zijn overgelaten, bestond er in de laatstbedoelde gevallen eigenlijk geen overtreding van de *begrootingswet* en kan het betwijfeld worden of hier de nadere goedkeuring of bekrachtiging van den wetgever wel gevorderd wordt. Zou die nadere goedkeuring niet door den Koning moeten worden gegeven? Men vergelijke de artt. 3, 5 en 29 der I. C.

Dat het te laat was, toen eenmaal de dienst was afgeloopen (31 Dec. 1875), om nog daartoe strekkende Koninklijke besluiten uit te lokken, kan moeilijk worden beweerd,

(1) Vgl. o. a. Koloniaal Verslag 1874, pag. 70.

daar nog lang na dien dag door den Koning veranderingen zijn gebracht in de verdeeling van de, bij de onderafdeeling toegestane sommen over de artikelen. Zie o. a. Kon. besluit van 19 Nov. 1876 n°. 16 (*Indisch Staatsblad* 1877, n°. 26). Indien dit geoorloofd is na het einde van den dienst, zal de Koning nog steeds wijzigingen in de verdeeling kunnen maken, zoolang de rekeningen niet definitief zijn vastgesteld en ingediend

Overschrijving op ontoereikende artikelen uit den post van *Onvoorzien* laat art. 5 der I. C. slechts toe *in den loop van het dienstjaar*, dat is, zoo lang de dienst openstaat. Vandaar dat tal van besluiten van den G.-G., tot dergelijke overschrijvingen machtiging verleenende, nog in het laatst van December 1875 werden genomen. Nu stuit men echter bij de achtste afdeeling, departement van marine, van Hoofdstuk II, op eene onregelmatigheid. Bij genoemd *Koninklijk besluit* van 19 November 1876 is namelijk ook nog machtiging verleend tot overschrijving uit *onvoorzien* op twee tekortschietende artikelen. Vooreerst was toen de dienst van 1874 niet meer loopende, en in de tweede plaats was niet de Koning maar de G.-G. de door de I. C. aangewezen autoriteit tot het bevelen dier overschrijvingen (zie stuk n°. 6, p. 101).

Op nog eenige overschrijdingen of onwettigheden van eenigszins anderen aard wijst de Indische Rekenkamer in bijlage lit. M van haar verslag. Bij Hoofdstuk II is namelijk uit artikelen, voor »Onvoorziene uitgaven" toegestaan, beschikt zonder machtiging van den G.-G. (uit artt. 302, 469, 617), terwijl voor eene overschrijving van een artikel eener onderafdeeling op een ander geen machtiging des Konings is verleend (van art. 10 op art. 8, Hoofdstuk II).

Van bekrachtiging of goedkeuring bij de wet, tot dekking van al die wetsovertredingen, welke de toelichting in het vooruitzicht stelt, verneemt men overigens verder niets. Het schijnt, dat verondersteld wordt, dat ze stilzwijgend wordt gegeven bij de vaststelling van het slot van rekening door de Wetgevende Macht.

Voor zoover die goedkeuring van den wetgever noodig is, komt het toch verkieslijker voor, in de wet met een enkel woord te vermelden dat die bekrachtiging alsnog verleend wordt.

Rekening omtrent Hoofdstuk I.

Aanmerkingen der Rekenkamer.

De *middelen* in Nederland brachten bij eene raming van	f 48 958 967,00
op	61 881 193,08⁵
Verschil . . .	f 12 922 226,08⁵

De koffie bracht alleen ruim f 13 896 000 boven de raming op, bij een middelprijs van 59½ cent per half pond, terwijl gerekend was op 45 cent. Daarentegen bleef de tin ruim een millioen onder de raming, daar slechts werd verkregen gemiddeld ruim f 50 per 50 pond, bij eene begrooting van f 75.

De begrooting der *uitgaven* in Nederland werd, zooals boven reeds is opgemerkt, met f 1 013 700,86 overschreden, bijna uitsluitend ten gevolge van uitgaven ter zake van den aankoop, verkoop en het vervoer van producten.

In het verslag van de Rekenkamer hier te lande over deze rekening (stuk n°. 12) komen vele opmerkingen voor, ten deele reeds vroeger gemaakt, over de toepassing en uitlegging der I. C. en der comptabiliteits-voorschriften, terwijl in de daarbij gevoegde bijlage letter A, bedenkingen worden geopperd tegen een groot aantal plaats gehad hebbende vereveningen, meestal op grond van het gemis van voldoende verklaringen, bescheiden en bewijsstukken, van verkeerde affectatiën op artikelen en dienstjaren. In kantteekeningen op het verslag en bij eene afzonderlijke nota van toelichting der in die bijlage A voorkomende bedenkingen, beantwoordt de Minister de opmerkingen der Rekenkamer en geeft ten deele de juistheid daarvan toe, terwijl hij overigens de plaats gehad hebbende vereveningen verdedigt of nader toelicht. Uit een en ander blijkt wel, dat de in de bijlage der Rekenkamer opgenomen bedenkingen, betrekking hebbende op 176 posten, tot een zeer gering getal hadden kunnen worden ingekrompen, indien de Rekenkamer had kunnen goedvinden, die bedenkingen, naar gelang ze gemaakt werden, ter kennis van het Departement van Koloniën te brengen, in stede van daarmede te wachten tot de indiening van haar verslag. De wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 122) heeft haar thans de verplichting tot vroegere mededeeling opgelegd.

Overigens zijn de bedenkingen der Rekenkamer, waar hare gegrondheid moet worden erkend, niet van dien aard, dat ze tot eene verwerping van het aangeboden wetsontwerp zouden moeten leiden. Waar ten gevolge van vergissingen het land benadeeld is, b.v. door dubbele betaling, heeft herstel der benadeeling plaats gehad of is dat toegezegd.

Onweersproken mag echter de meening des Ministers niet blijven, geuit in zijne genoemde afzonderlijke nota bij post 27, als zoude het hem vrijstaan voort te gaan met te handelen in strijd met de *I. C.*, omdat van de zijde der Wetgevende Macht, bij het onderzoek der begrootingsrekeningen, geen bedenking is gemaakt tegen die onwettige handelwijze.

Het geldt het verleenen van voorschotten op *pensioenen* en *gagementen*, dat krachtens art. 49 *I. C.* niet geoorloofd is en toch voortdurend geschiedt. Reeds in zijne aanteekening op het verslag der Rekenkamer over de Indische rekening van 1869 (zitt. 1881—82, **47**, 3) zeide de Minister Van Golstein, naar aanleiding van die ook toen door de Rekenkamer gewraakte handelwijze: »op dit punt zal moeten worden gelet bij eene eventueele herziening der comptabiliteitswet". De practijk redt zich intusschen voortdurend tegen de wet. Zal de Wetgevende Macht dit tegengaan door verwerping van het aangeboden wetsontwerp? Of welke andere wijze van *bedenking maken van de zijde der Wetgevende Macht* heeft de Minister op het oog? Eene opmerking in een verslag of bij de beraadslaging van eene der Kamers?

In de toezending door de Indische Rekenkamer aan die hier te lande van de verklaringen, bedoeld in art. 26 van het Kon. Besluit van 30 Maart 1867 (*Staatsblad* n°. 19), thans gewijzigd bij dat van 25 Nov. 1884 (*Staatsblad* n°. 225), had nog steeds eene ergerlijke vertraging plaats. De verklaringen, tot staving der rekening van het Departement van Koloniën met het Indisch Bestuur over 1874, werden eerst in 1879 hier te lande ontvangen.

Rekening omtrent Hoofdstuk II.

Aanmerkingen der Indische Rekenkamer.

De opbrengst der *Middelen* op Hoofdstuk II overtrof de raming van	f 74 639 232
met	10 322 182,44
en bedroeg derhalve	f 84 961 414,44

Tot dit voordeelig verschil boven de raming droegen vooral bij in ronde cijfers:

de opium met	f 1 585 000
de in- en uitvoerrechten en accijnzen met	» 2 444 000
de landrente . . . . . »	» 677 000
de koffie . . . . . »	» 1 760 000
de openbare verkoopingen . . . . »	» 548 000
het kleinzegel . . . . . »	» 231 000
het zout . . . . . »	» 690 000
de afstand van grond . . . . . »	» 201 000

Opmerkelijk is de zeer hooge opbrengst der in- en uitgaande rechten en accijnzen, terwijl met 1 Januari 1874 juist het nieuwe lagere tarief was ingevoerd. Dat men met het maken van gevolgtrekkingen daaruit echter voorzichtig moet zijn, blijkt uit de toelichting van het verschil bij het betrekkelijk art. 7 (n°. 6, pag. 15).

Wegens verkoop van *overtollige* en *afgekeurde* goederen uit den voorraad van het civiel departement werd f 78 117,11 ontvangen, en van de magazijnen enz. van het departement van marine f 178 750,70⁵. Dit laatste bedrag bestond voor

f 141 282,51 uit verkochte oude oorlogsschepen en afgekeurde stoomketels, terwijl afgekeurde provisiën f 2033,99⁵ opbrachten. Van de overige f 35 434,20 wordt evenmin als van het verkochte uit 's lands civiele magazijnen eenige specificatie gegeven.

De *uitgaven* bleven, zooals boven reeds is opgeteekend f 2 850 408,55⁵ beneden de bij de oorspronkelijke begrooting en latere wijzigingswetten toegestane sommen.

In de »*Gewijzigde generale recapitulatie op de begrootingsrekening van uitgaven*" (stuk n°. 7), welke intusschen zelve als begrootingsrekening wordt overgelegd, is de IVde afdeeling f 43 494,83 lager uitgetrokken dan het totaal bedraagt van de afzonderlijke rekening dier afdeeling sub 7 *c*, ten gevolge van eene latere wijziging door den Gouverneur-Generaal.

Het verslag der Indische Rekenkamer, ingevolge art. 79 *I. C.* opgemaakt, deelt in de bijlagen letters L en M de bedenkingen en opmerkingen mede, waartoe het onderzoek der rekeningen en der daartoe behoorende bescheiden dat college aanleiding heeft gegeven. Nu is dit verslag van 10 Augustus 1883, terwijl de Rekenkamer hare laatste verklaringen, dat aan hare bedenkingen voor zooveel de cijfers betreft is te gemoet gekomen, den 23 Januari 1884 op de rekeningen heeft neêrgeschreven.

Alle bedenkingen omtrent de in de rekeningen voorkomende cijfers moeten dus geacht worden te zijn vervallen, waaruit echter niet mag worden afgeleid, dat de Rekenkamer het ten laste der begrooting nemen van alle in de rekening voorkomende posten goedkeurt, maar alleen dat zij, ook als zij dat niet goedkeurt, maar door hare instructie verplicht is ze in de rekening toe te laten, tegen het *cijfer* der vordering op zichzelf geen bezwaar heeft. De Rekenkamer kan echter hare opmerkingen tegen de door de Regeering gevolgde handelwijze in haar Verslag opnemen en heeft van die bevoegdheid in haar verslag over 1874 in menig ogzicht gebruik gemaakt. Aan den kant van het verslag der Rekenkamer en van de daarbij gevoegde bijlagen worden aanteekeningen aangetroffen ter beantwoording van de opmerkingen der Kamer, maar het blijkt niet van wien die niet geteekende kantteekeningen afkomstig zijn. Zijn ze er op gesteld in Indië of hier? Door den Gouverneur-Generaal of door den directeur van financiën of andere directeuren? Eenige toelichting is wenschelijk.

De volgende punten uit het verslag trokken nog bijzonder de aandacht.

a. Gedurende 1874 werden aan het onderzoek der Rekenkamer vóór de betaling onderworpen 27 342 stuks rekeningen van aannemers, declaratiën van reiskosten enz. Niet minder dan 3384 stukken of ruim 12 pct. moesten ter verbetering worden teruggezonden.

b. De Kamer vestigde er bij missive van 16 Juni 1874 de aandacht der Regeering op, dat de begrooting van het departement van oorlog in Nederlandsch-Indië ten onrechte belast wordt met hetgeen de kosten der verpleging van schepelingen der Nederlandsche en Nederlandsch-Indische marine, in de ziekeninrichtingen der landmacht in werkelijkheid meer bedragen dan de daarvoor vergoed wordende te geringe bedragen, bij het militair tarief n°. 39 voor de lijders van elken rang en landaard vastgesteld. Niet alleen wordt daardoor in strijd gehandeld met art. 36 *I. C.*, maar, voor zoover het de verpleging van schepelingen van het auxiliair eskader betreft, wordt daardoor de Indische begrooting ook ten onrechte bezwaard ten voordeele van de begrooting van Marine in het moederland. — Bij gebreke van eenige kantteekening werd gevraagd, of die onbillijke wijze van verrekening nog voortduurt?

c. De Rekenkamer klaagt er over, dat bij vele artikelen in stede van eene toelichting van het verschil tusschen de raming en het verevende bedrag (*I. C.* art. 80, 1ste lid) eene specificatie gegeven wordt van de verevende sommen, waardoor de mededeelingen, zonder te geven wat noodig is, in hooge mate omslachtig worden. Hoewel deze opmerking op zichzelve niet onjuist is, geven toch die specificatiën omtrent het gebruik dat van de toegestane som gemaakt is, eene zeer te waardeeren inlichting, die men niet gaarne zou missen, terwijl eene grondige toelichting van de redenen van het verschil tusschen raming en verevend bedrag op eene andere wijze dan bij Hoofdstuk I plaats heeft met de drie woorden *wegens mindere behoefte* en *wegens meerdere behoefte*, tot eene niet minder uitvoerige vergelijking zou moeten leiden tusschen de bij de samenstelling der begrooting gebruikte gegevens gekoesterde verwachtingen en beraamde maatregelen en hetgeen de werkelijke dienst heeft gevorderd. Het nuttige voorschrift der Indische Comptabiliteit mag daarom echter niet worden veronachtzaamd.

d. Terwijl de Minister van Koloniën, in de Memorie van Toelichting bij het wetsontwerp, mededeelt, dat in de, ingevolge art. 6 van het Koninklijk besluit van 27 Augustus 1880 (*Staatsblad* n°. 166), (*Indisch Staatsblad* n°. 198) overgelegde lijst (stuk n°. 15 *niet gedrukt*) het *eenige* geval betreffende het dienstjaar 1874 wordt vermeld, dat tot eene mededeeling van de Rekenkamer als in art. 1 van dat besluit bedoeld, heeft aanleiding gegeven, bevat de door de Indische Rekenkamer bij haar verslag gevoegde staat, *litt. F*, behalve dat eene geval, een vijftal andere *blijvende bedenkingen* tegen handelingen en verzuimen van ordonnateurs en hulpordonnateurs, tot het dienstjaar 1874 betrekking hebbende, bij sommige van welke ook reeds is aangeteekend, dat krachtens Gouvernements-besluit verklaard is, dat art. 2 van genoemd Koninklijk besluit niet kan worden toegepast.

Moet hier aan eene vergissing worden gedacht of bevatten de vermelde lijst en staat aangaande den dienst van 1874 verschillende zaken?

Staat van betalingen van in vroegere jaren reeds verevende vorderingen. De Minister van Koloniën legt de bij art. 80 voorgeschreven staat over aangaande de betalingen enz. in 1874 tot ultimo December verricht wegens vorderingen in afgesloten vroegere dienstjaren reeds verevend. Het blijkt daaruit, dat:

	Op ultimo Dec. 1873 was verschuldigd gebleven	In 1874 betaald of door verjaring vrijgevallen	Verschuldigd gebleven op ultimo 1874
wegens den dienst 1867	f 28 13,987	f 5 029,68	f 23 110,19
» » » 1868	64 018,62⁵	839,23	63 179,39⁵
» » » 1869	8 332,58	1 022,12	7 310,46
» » » 1870	33 517,75⁵	1 107,27	32 410,48⁵
» » » 1871	31 390,98	304,00	31 086,98
» » » 1872	93 002,45⁵	31 500,62⁵	61 501,83
Totalen . . .	f 258 402,26⁵	f 39 802,92⁵	f 218 599,34

Op de aanmerking van de Indische Rekenkamer, opgenomen in bijlage M § 7 van haar verslag, dat in den staat van schuldig gebleven sommen, gevoegd bij de rekening der IVde afdeeling, de onder art. 192, dienstjaar 1872, voorkomende som van f 201,60 moet worden afgevoerd, als zijnde reeds in Juni 1883 betaald, is geen acht geslagen.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 25 Augustus 1885.

CORVER HOOFT.
KEUCHENIUS.
OLDENHUIS GRATAMA.
W. VAN DEDEM.
VAN DELDEN.

[31. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet tot vaststelling van het slot der rekening van ontvangsten en uitgaven voor *Nederlandsch-Indië* over het dienstjaar 1875.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting met bijlagen zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **86**, nos. 2—18, der zitting 1884—1885.)

[**32**. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet, tot goedkeuring der toetreding door den Agent en Consul-Generaal der Nederlanden te Alexandrië tot het voorstel der Egyptische Regeering, strekkende om den proeftijd der gemengde rechtspraak daar te lande opnieuw te verlengen.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **253**, n°. 2, der zitting 1883—1884.)

[**32** 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij Koninklijke boodschap van 16 Augustus 1884 werd aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden een ontwerp van wet houdende »goedkeuring der toetreding door den Agent en Consul-Generaal te Alexandrië tot het voorstel der Egyptische Regeering, strekkende om den proeftijd der gemengde rechtspraak daar te lande opnieuw te verlengen".

Dit ontwerp, dat in de vorige zitting onafgedaan bleef, wordt nu opnieuw geheel onveranderd aangeboden.

De ondergeteekenden kunnen zich mitsdien voor de uiteenzetting der gronden waarop het ontwerp rust, geheel gedragen aan de toelichtende memorie met bijlagen, die dit bij de eerste aanbieding vergezelde.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

VAN DER DOES DE WILLEBOIS.

De Minister van Justitie,

DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[32. 3.]

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek van dit wetsontwerp werd de aandacht gevestigd op eene misstelling in den derden regel der eerste Memorie van Toelichting, alwaar ten onrechte gesproken wordt van de wet van 13, in plaats van 12 Juni 1883 (*Staatsblad* n°. 56).

Voorts werd er op gewezen, dat de rechtstoestand in Egypte sedert 1 Februari 1884 illegaal zou kunnen geacht worden. Bij de wet van 12 Juni 1883 werd de verlenging van den proeftijd der gemengde rechtspraak voor den tijd van één jaar goedgekeurd; die termijn liep van 1 Februari 1883 tot 1 Februari 1884. Waarom, zoo vroeg men, is dit wetsontwerp eerst onder dagteekening van 16 Augustus 1884 ingediend? De laatste zinsnede der Memorie van Toelichting bevat alleen eene verontschuldiging dier vertraging, doch een eigenlijk motief, waarom deze zaak niet bijtijds wettelijk geregeld is, werd niet aangevoerd. Men had niet moeten vergeten, dat hierbij vele Nederlandsche belangen gemoeid zijn, en dat het niet noodig was de toetreding van al de overige betrokken Regeeringen af te wachten. Wel is waar zal, wordt dit ontwerp door de Wetgevende Macht goedgekeurd, de ratificatie van de toetreding van den consul-generaal terugwerkende kracht hebben, maar in het tegenovergestelde geval zou de toestand zeer verward zijn.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 9den December 1884.

DE RANITZ.
'T HOOFT.
VAN BYLANDT.
VAN DER KAAY.
OLDENHUIS GRATAMA.

[33. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan de in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven acht ontwerpen van wet tot naturalisatie van:

Bernardus Cornelius Lampe,

Hermannus Augustus Lampe,

Julius Lampe,

Benedictus Bernardus Lampe,

Hermann Joseph Lampe,

Victor Kobler,

Heinrich Josef Seelig, en

Georg Carl Voss.

De toelichtende memoriën (en bijlagen), die de wetsontwerpen vergezellen, bevatten de gronden waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(De bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerpen van wet zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **75** der zitting 1884—1885.)

[33. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij Koninklijke boodschap van 23 September ll. werden aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden acht ontwerpen van wet tot naturalisatie van B. C. LAMPE en zeven anderen. Die ontwerpen, die in de vorige zitting onafgedaan bleven, worden nu opnieuw geheel onveranderd aangeboden.

De ondergeteekende kan zich mitsdien voor de uiteenzetting der gronden, waarop de ontwerpen rusten, geheel gedragen aan de toelichtende memoriën, die daarbij bij eerste aanbieding gevoegd waren.

De Minister van Justitie,

DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[33. 3.]

VERSLAG.

De acht wetsontwerpen tot naturalisatie van B. C. Lampe en zeven anderen, onder dagteekening van den 17den November jl. aan de Kamer aangeboden, hebben bij het onderzoek in hare afdeelingen tot geene bedenkingen aanleiding gegeven.

Ook de Commissie van Rapporteurs heeft geene aanleiding gevonden tot het maken van eenige opmerking.

Vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 2den December 1884.

DE RANITZ.
'T HOOFT.
VAN BYLANDT.
VAN DER KAAY.
OLDENHUIS GRATAMA.

[34. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan de in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven zeven ontwerpen van wet tot naturalisatie van:

Anton Arnold Schulte-Lage,

Michel Cahen,

Hermann August Brenninkmeyer,

Josué Emile Koechlin,

Friedrich Conrad August Basch,

Hermann Heinrich Cromme, en

Georg Martin Weller.

De toelichtende memoriën (en bijlagen), die de wetsontwerpen vergezellen, bevatten de gronden, waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(De bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerpen van wet zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **76** der zitting 1884—1885.)

[34. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij Koninklijke boodschap van 23 September ll. werden aán de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden zeven ontwerpen van wet tot naturalisatie van A. A. SCHULTE-LAGE en zes anderen. Die ontwerpen, die in de vorige zitting onafgedaan bleven, worden nu opnieuw geheel onveranderd aangeboden.

De ondergeteekende kan zich mitsdien voor de uiteenzetting der gronden, waarop de ontwerpen rusten, geheel gedragen aan de toelichtende memoriën, die daarbij bij eerste aanbieding gevoegd waren.

De Minister van Justitie,

DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[34. 3.]

VERSLAG.

De zeven wetsontwerpen tot naturalisatie van A. A. Schulte-Lage en zes anderen, onder dagteekening van den 17den November jl. aan de Kamer aangeboden, hebben bij het onderzoek in hare afdeelingen tot geene bedenkingen aanleiding gegeven.

Ook de Commissie van Rapporteurs heeft geene aanleiding gevonden tot het maken van eenige opmerking.

Vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 2den December 1884.

DE RANITZ.
'T HOOFT.
VAN BYLANDT.
VAN DER KAAY.
OLDENHUIS GRATAMA.

[35. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet, houdende wijzigingen in de wet van 25 Julij 1871 (*Staatsblad* n°. 91), houdende regeling van de bevoegdheid der consulaire ambtenaren tot het opmaken van burgerlijke akten, en van de consulaire regtsmagt.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **146**, n°. 2, der zitting 1883—1884.)

[35. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij Koninklijke boodschap van 12 December 1883 werd aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden een ontwerp van wet houdende »wijzigingen in de wet van 25 Julij 1871 (*Staatsblad* n°. 91), houdende regeling van de bevoegdheid der consulaire ambtenaren tot het opmaken van burgerlijke akten en van de consulaire regtsmagt". Dit ontwerp, dat in de vorige zitting onafgedaan bleef, wordt nu opnieuw geheel onveranderd aangeboden.

De ondergeteekenden kunnen zich mitsdien voor de uiteenzetting der gronden, waarop het ontwerp rust, geheel gedragen aan de toelichtende memorie, die dit bij de eerste aanbieding vergezelde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,
VAN DER DOES DE WILLEBOIS.

[**36**. 1.

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet houdende bepalingen tot uitvoering van de artikelen 38 en 39 van het Wetboek van Strafrecht.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **151**, n°. 2, der zitting 1884—1885.)

[**36**. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij Koninklijke boodschap van 12 Februari 1883 werd aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden een ontwerp van wet houdende bepalingen tot uitvoering van de artikelen 38 en 39 van het Wetboek van Strafrecht. Dit ontwerp, dat in de vorige zitting onafgedaan bleef, wordt nu opnieuw geheel onveranderd aangeboden.

De ondergeteekende kan zich mitsdien voor de uiteenzetting der gronden, waarop het ontwerp rust, geheel gedragen aan de toelichtende memorie, die dit bij eerste aanbieding vergezelde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[37. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet houdende wijzigingen in het Wetboek van Strafvordering.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **114**, n°. 2, der zitting 1883—1884.)

[37. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij Koninklijke boodschap van 27 October 1883 werd aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden een ontwerp van wet houdende wijzigingen in het Wetboek van Strafvordering. Dit ontwerp, dat in de vorige zitting onafgedaan bleef, wordt nu opnieuw geheel onveranderd aangeboden.

De ondergeteekende kan zich mitsdien voor de uiteenzetting der gronden, waarop het ontwerp rust, geheel gedragen aan de toelichtende memorie die dit bij eerste aanbieding vergezelde.

De Minister van Justitie,

DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[37. 3.]

ADVIES VAN DEN RAAD VAN STATE.

Aan den Koning.

'S GRAVENHAGE, *den 4den Mei* 1883.

Krachtens Uwer Majesteits machtiging heeft de Minister van Justitie, bij brief van 24 November 1882, 2de afd., n°. 9, aan den Raad van State ter overweging toegezonden een wetsontwerp tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering, met eene uitvoerige Memorie van Toelichting.

Met belangstelling is van die stukken, waaraan door den Minister veel zorg besteed is, door den Raad van State kennis genomen. Hij heeft de voorgestelde wijzigingen, welke in het genoemd Wetboek volgens het voorstel der Regeering zouden moeten gebracht worden, nauwkeurig nagegaan en overwogen, en zal thans de eer hebben de slotsom dier overwegingen aan het oordeel van Uwe Majesteit te onderwerpen.

De Raad nam in de eerste plaats in overweging den omvang der wijzigingen, welke door den Minister worden voorgesteld. Deze toch heeft zich daarin niet bepaald tot die veranderingen, welke in het Wetboek van Strafvordering noodwendig moeten worden aangebracht, ten einde het in overeenstemming te brengen met het nieuwe Wetboek van Strafrecht en met de voorgestelde wijzigingen in de wet op de Rechterlijke Organisatie; maar hij heeft er vele nieuwe bepalingen bij opgenomen, door ervaring en wetenschap als wenschelijk beschouwd en op welker nut ook door den Raad van State was gewezen in zijn advies van 27 Mei 1879, n°. 11/2, betreffende een toen aanhangig gemaakt wetsontwerp tot wijzigingen, te brengen in het Wetboek van Strafvordering. Het moet erkend worden, en de Raad heeft het met voldoening opgemerkt, dat aan menige opmerking in dat advies gemaakt, gevolg is gegeven in het tegenwoordig ontwerp. Menige voorgestelde bepaling, welke niet volstrekt noodig zoude zijn voor het verband van het Wetboek van Strafvordering met dat van Strafrecht en met de te wijzigen wet op de Rechterlijke Organisatie komt zoo tastbaar nuttig voor, dat de Raad ze ongaarne zoude missen. Hij is daarom van oordeel, dat den Minister niet mag verweten worden, dat hij ten dezen verder gaat, dan door de noodzakelijkheid wordt vereischt.

Maar de vraag rijst dan verder, of hij niet *te weinig* deed, met andere woorden, of hij, zoovele nieuwe bepalingen voorstellende, niet beter had gedaan het bestaande Wetboek geheel om te werken en een geheel nieuw Wetboek van Strafvordering voor te dragen Ongetwijfeld zoude zulk eene wijze van handelen, waardoor de door de voorgestelde nieuwe organisatie noodzakelijk geworden vele wijzigingen, op ruimer schaal ondernomen, dienstbaar worden gemaakt aan eene omwerking van het geheele Wetboek, dit groote voordeel opleveren, dat het, door dezelfde hand bewerkt en door ééne gedachte bezield, beter samenhangend zoude zijn, dan bij eene partieele herziening mogelijk is. Er behoefde dan geen vrees te bestaan voor stelselloosheid of verwarring, welke allicht het gevolg kunnen zijn van gedeeltelijke veranderingen. Wet, stijl en taal zouden dan doorloopend dezelfde zijn, terwijl nu tusschen de voorgestelde nieuwe artikelen en die, welke onveranderd blijven, een groot verschil van taal en stijl zal ontstaan. Ofschoon er dus veel pleit voor eene herziening van het geheele Wetboek kan de Raad van State na rijpe overweging toch berusten in het voorstel der Regeering tot partieele herziening, vooral met het oog op de noodzakelijkheid, dat de in het Wetboek te maken wijzigingen te gelijk met het Wetboek van Strafrecht en met de veranderingen in de wet op de Rechterlijke Organisatie in werkring treden, en omdat het doen ontstaan van bekende twistvragen, bij voorbeeld omtrent het al of niet wenschelijke van regels te stellen omtrent het bewijs in strafzaken en andere belangrijke punten, noodwendig gevolg van eene geheele omwerking van het Wetboek, zoude veroorzaken, dat de herziening niet met den vereischten spoed tot stand konde komen. Op deze gronden kan de Raad in het door den Minister aangenomen kader van herziening berusten.

Ook, in de tweede plaats, de gekozen *vorm* heeft geene bedenking bij hem doen ontstaan. Het onder één artikel opnemen van alle veranderingen, welke in eenen geheelen titel, of, is de titel in afdeelingen verdeeld, in de geheele afdeeling van eenen titel noodig worden geacht, maakt het overzicht gemakkelijk en kan nuttig zijn bij de behandeling in de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Overgaande tot de mededeling der beschouwingen, waartoe de overweging der artikelen van het ontwerp hem aanleiding gegeven heeft, wenscht de Raad van State vooraf te herhalen, wat hij de eer had op te merken in zijn advies van 20 Februari ll. n°. 16, over het wetsontwerp regelende de *invoering* van het Wetboek van Strafrecht en den overgang van de oude tot de nieuwe strafwetgeving, namelijk, »dat men kan handhaven en afschaffen door het aanduiden van categorieën van bepalingen, welke men handhaven of afschaffen wil, aan den rechter overlatende in elk bijzonder geval te beslissen, of deze of gene wet of wettelijke bepaling in de aangegeven categorie valt of niet; maar dat men het ook kan doen door met name aan te geven, wat men handhaven of afschaffen wil; dat deze laatste weg de beste is, als meer waarborg gevende voor rechtszekerheid; dat de wetgever voor allen verstaanbaar zijnen wil in de wet zelve moet te kennen geven en zich daarbij niet mag verlaten op eene Memorie van Toelichting." De Raad heeft bij de overweging van *dit* wetsontwerp ook nu aanleiding gehad tot het maken dierzelfde opmerking, en meent dat die opmerking, vooral in verband met het stelsel van codificatie, voor de Wetboeken in dubbele mate geldt. Hij zal bij de behandeling der artikelen overal, waar het noodig is, er op te wijzen en doelt bepaaldelijk ook op die artikelen, welke aan het slot der Memorie van Toelichting op art. 1 worden genoemd. Die opmerking betreft al dadelijk:

Art. 1. Na het *nieuw* art. 7 zoude de Raad eene bepaling verlangen, luidende: »De artt. 8, 9 en 10 worden ingetrokken".

Bij *art.* 1 zij er op gewezen, dat de uitdrukking voor het begrip *krankzinnigheid* in het Wetboek van Strafrecht gebezigd (in art. 37) is: *ziekelijke storing der verstandelijke vermogens*, en dat het wenschelijk is hier die terminologie te gebruiken. Men zou bij voorbeeld kunnen lezen..... blijkt, dat bij den verdachte of den beklaagde na het begaan van het strafbaar feit eene ziekelijke storing der verstandelijke vermogens ontstaan is.....

Ten aanzien van dit artikel moet de Raad nog opmerken,

dat daarbij bloot de schorsing der strafvervolging wordt bevolen, zonder dat omtrent de verdere behandeling van den verdachte of beklaagde, wiens vervolging hangende blijft, iets naders wordt bepaald. Bevindt zich de krankzinnig gewordene op vrije voeten, dan zal zijn toestand kunnen geacht worden door de wetgeving op de krankzinnigen te worden beheerscht. Doch hoe, als hij zich in verzekerde bewaring bevindt? Zal hij dan daarin moeten blijven, naar een gesticht overgebracht of in vrijheid gesteld moeten worden? Mag, *zonder 's rechters tusschenkomst*, ten opzichte van zoodanigen preventief gedetineerde wel eenig soortgelijk besluit genomen, deze uit de verzekerde bewaring weggevoerd of ontslagen worden? De Raad meent deze vraag zeer bepaald ontkennend te moeten beantwoorden; maar dan is ook een voorschrift noodig, waarbij naar gelang der omstandigheden en van den toestand des krankzinnigen zijne voorloopige plaatsing in een gesticht of zijne voorloopige invrijheidstelling *door den rechter* tevens wordt gelast, zooals bij de voordracht van 1863 (art. 12) geschiedde. Deze opmerking geldt mede ten aanzien van veroordeelden, die hunne gevangenisstraf ondergaan. In verband hiermede schijnt ook het 2de lid van art. 455 niet te kunnen vervallen, want daaromtrent geldt niet meer de opmerking in de Memorie van Toelichting (op art. 28 van het ontwerp, blz. 52 van het gedrukte stuk).

In de Memorie van Toelichting wordt voorts gezegd, dat er geen rechtsgrond bestaat om van het beginsel, in dit art. 7 uitgedrukt, uitzondering toe te laten in *belastingzaken*. Die bewering strookt niet met de toelichting op art. 9 van het ontwerp der invoeringswet, waarin de Regeering uitgaat van het beginsel, dat het geheele *fiscale* strafrecht *gehandhaafd blijft*. Zij gaf daarbij te kennen, »dat ons fiscaal repressierecht wel niet volmaakt is, maar dat de invoering van het strafwetboek *niet* de geschikte gelegenheid is om dat fiscaalrecht te veranderen." De Raad behoudt zich voor bij de behandeling van art. 28 van het wetsontwerp, aan het slot van zijn advies, op dit onderwerp terug te komen. Te dezer plaatse wijst hij alleen op het *niet* raadzame om de artt. 453 en 454 Wetboek van Strafvordering te doen vervallen en er geene andere bepaling van soortgelijke strekking voor in de plaats te stellen.

Art. 3. Nu art. 14 van het Wetboek wegvalt, dient er op te worden gelet, dat het verband verbroken wordt, hetwelk er tusschen de bepalingen der artt. 13, 14 en 15 bestaat. Het eerstgemeld artikel handelt over de verplichtingen van elke gestelde macht om aangifte te doen van te harer kennis gekomene strafbare feiten, het volgende over diezelfde verplichting van een iegelijk ten aanzien van bepaalde, daarin aangeduide feiten, waarop dan in art. 15 de onderteekening wordt voorgeschreven van de aangiften, in de beide voorgaande artikelen bedoeld. Bij het wegvallen van art. 14 zal dus de aanhef van art. 15 moeten veranderd worden.

Uit *art.* 15*a* is op te maken, dat de klacht omtrent de feiten, die enkel op klachte vervolgbaar zijn, altijd *mondeling* moeten gedaan worden bij eenen bevoegden ambtenaar, die dan gehouden is ze in geschrift te stellen. Zoo iets komt evenwel minder gewenscht voor. De mogelijkheid eener door de beleedigde partij zelve op te maken en te onderteekenen *schriftelijke* klachte moet niet worden uitgesloten Voor zoodanige uitsluiting wordt in de Memorie van Toelichting geene reden gegeven en zij is ook geenszins aan te beveelen. Daargelaten, dat de ambtenaren van politie daardoor, meer dan noodig is, zouden bemoeilijkt worden, ziet de Raad juist in het door de beleedigde partij zelve opmaken en indienen eener *schriftelijke* klachte meer waarborg voor de ernstige bedoeling, welke zij er bij heeft, dan in eene *mondelinge* klachte, door haar bij eenen ambtenaar ingebracht, somtijds wellicht in eene eerste opwelling gedaan. De Raad zoude daarom wenschen te zien bepaald, dat de klachte mondeling *of* schriftelijk kan gedaan worden. Uit art. 15*c* zal dan van zelf volgen, dat, is de klachte schriftelijk gedaan, hare intrekking ook schriftelijk *kan* geschieden.

In het 4de lid der Memorie van Toelichting op dit artikel wordt gesproken van den ambtenaar van het Openbaar Ministerie bij het kantongerecht *die geen hulpofficier van justitie is*. Die opvatting, vroeger juist, moet, naar het voorkomt, na de wet van 9 April 1877 (*Staatsblad* n°. 73) worden verlaten. Daarbij toch worden die ambtenaren met de uitoefening van het Openbaar Ministerie uitdrukkelijk belast. De Raad acht zich verplicht hier te herhalen, wat hij reeds in zijn advies van 27 Mei 1879 heeft betoogd, dat, nu er bepaalde, zelfstandige ambtenaren van het Openbaar Ministerie bij de kantongerechten zijn, het oneigenaardige, dat een *rechter* hulpofficier is, kan en moet ophouden en dat de kantonrechters van die opdracht moeten worden ontheven. Dat kan geschieden door in art. 3 van het ontwerp te bepalen, dat in art. 11, 5° van het Wetboek en evenzeer in art. 7 van het Ontwerp, dat in art. 32 van het Wetboek de woorden »de kantonrechters" vervallen. Onder n°. 6 (dan n°. 5) zullen ook begrepen zijn »de ambtenaren van het Openbaar Ministerie bij de kantongerechten". De Raad ziet niet voorbij, dat bij het hier door hem aangegeven denkbeeld in enkele kantons vermeerdering van het getal dezer ambtenaren noodig zal worden bevonden, met name te Amsterdam, en wellicht ook in andere kantons, waar aan het tegenwoordige getal dier ambtenaren de noodige tijd om ook als hulpofficier van justitie te fungeeren zou ontbreken.

Art 4. In het opschrift der 2de afdeeling, titel I, gelijk mede in art. 16, zal voor *feiten* moeten gelezen worden *strafbare feiten*.

De verandering van het woord *overtreding* door *strafbaar feit* zal ook moeten plaats hebben in art. 18 van het Wetboek. Dat artikel worde dus nog bijgevoegd in de 3de alinea van art. 4 van het ontwerp.

Art. 5. Volgens art. 20 zullen de veld- en boschwachters voor zoover het betreft de opsporing van strafbare feiten, behoorende tot de bevoegdheid van de rechtbank, staan onder het toezicht van den officier van justitie. Brengt dit niet mede, dat zij ook moeten staan onder het toezicht der ambtenaren van het Openbaar Ministerie bij de kantongerechten, voor zoover het de opsporing betreft van strafbare feiten, vallende onder de bevoegdheid van den kantonrechter?

Art. 6. Uitdrukkelijke intrekking van art. 22 al. 2 acht de Raad op den hiervoren aangegeven grond wenschelijk.

Om de in het nieuw art. 24 voorkomende *rechtsfictie* te vermijden, welke minder wenschelijk schijnt, geeft de Raad in bedenking het artikel liever aldus te redigeeren.

»Wat betreft strafbare feiten, buiten het Rijk in *Europa* aan boord van een Nederlandsch vaartuig gepleegd, komt, ter regeling van de bevoegdheid, het arrondissement binnen hetwelk de eigenaar van het vaartuig of de reederij is gevestigd, in de plaats van het arrondissement, waar het misdrijf is begaan."

Ook in *art.* 31 zal moeten gelezen worden, strafbaar feit.

Bij **art. 7** zij het vergund eenvoudig te verwijzen ten aanzien van art. 32 van het wetboek, naar het slot van 's Raads opmerking op art. 3 van dit ontwerp.

Art. 8. De intrekking der laatste zinsnede van art. 42 al. 2 zou de Raad uitdrukkelijk aangegeven wenschen te zien.

Tegen de nieuwe bepaling, nu gebracht in art. 43 van het wetboek, het gebod van den officier van justitie aan eenen verdachte, wien hij het recht zoude hebben voorloopig aan te houden, om òf zijne woning òf de gemeente, waar hij verblijf houdt, niet te verlaten, heeft de Raad geen bezwaar, ofschoon hij niet gelooft, dat van deze hun verleende bevoegdheid door de officieren van justitie een veelvuldig gebruik zal worden gemaakt, Het is een dier bepalingen, welke, ofschoon geen verband houdende met het nieuwe Wetboek van Strafrecht of de voorgestelde veranderingen in de Rechterlijke Organisatie, in enkele gevallen nuttig kunnen werken.

Wijziging van het woord »beide" in *art.* 48 — een bekerde fout — in *drie* zou te dezer gelegenheid alleszins wenschelijk zijn.

Art. 51 van het Wetboek. Uit 's Raads algemeene op-

merkingen zou volgen, dat ook dit artikel uitdrukkelijk worde ingetrokken. Ten aanzien van art. 66 (oud) is dit onnoodig (omdat daarvoor een nieuw artikel in de plaats treedt. Maar wel moet dezelfde opmerking gelden voor art. 69 van het Wetboek.

Tegen het *nieuw art.* 53 bestaat bij den Raad bezwaar. Ofschoon men bij deze herziening schier overal, waar dit kon, getracht heeft om meer waarborgen te geven voor de persoonlijke vrijheid, dan er nu in het Wetboek geschreven staan, voert deze nieuwe bepaling in dat streven eenen bedenkelijken stap achteruit. Volgens haar zal een verdachte gedurende langeren tijd in voorloopige bewaring gehouden kunnen worden, dan volgens het nu bestaande recht het geval is. Immers de *drie* dagen, waarvan alinea 1 spreekt, kunnen dan met *zes* dagen worden verlengd, waardoor in sommige gevallen de voorloopige gevangenhouding ook zonder bekrachtiging tot *negen* dagen zal kunnen duren. De thans nog geldende bepaling brengt mede, dat het bevel van voorloopige aanhouding binnen zes dagen bekrachtigd moet worden, bij gebreke waarvan de verdachte moet worden in vrijheid gesteld. Voor zooveel den Raad bekend is, bestaat er geene door de ondervinding geblekene noodzakelijkheid voor deze verandering, welke zeer tegen de bedoeling in, in plaats van tot meer waarborg voor de persoonlijke vrijheid, in sommige gevallen te haren nadeele kan strekken. Het is volkomen waar, gelijk in de Memorie van Toelichting op blz. 5 wordt betoogd dat, zooals art. 53 van het Wetboek nu luidt, er kan plaats hebben eene bekrachtiging van een bevel van voorloopige aanhouding ook zonder dat daarbij tevens tegen den aangehoudene nog *rechtsingang* wordt verleend, doch in de practijk werd toch in den regel, als er door den officier voldoende gronden werden aanwezig gevonden om te requireeren, dat de door hem gedane voorloopige aanhouding werd bekrachtigd, door hem tevens rechtsingang tegen den aangehoudene gevorderd. Het een en het ander geschiedt dan bij één bevel der rechtbank, in raadskamer, *binnen zes dagen* na de eerste aanhouding.

Art. 9. In *art.* 60 al. 2 zal, in plaats van het woord *beklaagde* gesteld moeten worden *verdachte.*

De bepaling, dat omtrent de dagvaarding van *getuigen* dezelfde regel zal gevolgd moeten worden, als art. 173 omtrent de dagvaarding van eenen *beklaagde* aangeeft, is in het geheel niet toegelicht, en het is twijfelachtig of de voorgestelde invoeging der verwijzing naar art. 173 hier wel aanbeveling verdient. De niet-verschijning van eenen getuige moet nimmer tot het opleggen eener straf voor zijn wegblijven kunnen leiden, als de dagvaarding niet aan hem in persoon of aan zijne woonplaats was gedaan.

Voor de bijvoeging aan *art.* 65, in art. 9 van het ontwerp voorgesteld, wordt verwezen in de Memorie van Toelichting naar het daarin aangevoerde omtrent het 2de lid van art. 194. Met die afwijking van het nu bestaande recht, rakende de redenen van verschooning voor getuigen, kan de Raad zich niet vereenigen. Wie zich van dien burgerplicht, het geven van getuigenis, *mogen* verschoonen om redenen van bloedverwantschap of anderszins moet de wet bepaald aanwijzen; maar het mag niet aan het arbitrium judicis worden overgelaten om die redenen van verschooning al of niet uit te breiden. Dat zou leiden tot verschil van toepassing bij de rechterlijke colleges en derhalve tot willekeur. De eene rechtbank zoude termen vinden om iemand van het geven van getuigenis vrij te stellen, omdat de verdachte met hem *verloofd* is of zijn *boezemvriend* is, de andere rechtbank vindt in die omstandigheden geenen afdoenden grond voor zoodanige vrijstelling. Het artikel zal tot eene ongelijkmatigheid van rechtsbedeeling leiden, alhans kunnen leiden, waarmede de Raad zich niet kan vereenigen.

Bij *art.* 67 moet de Raad zich de opmerkking veroorloven, dat ook dit artikel behoort te worden ingetrokken. Immers zal, ingevolge de artt. 192 en 444 van het nieuwe Strafwetboek, de door den niet verschenen getuige beloopen straf hem door de rechtbank moeten worden opgelegd, en kan dus van die straf bezwaarlijk door den rechter-commissaris ontheffing worden verleend.

Ofschoon moet worden erkend, dat voor het behouden van *art.* 82 wel iets kan worden aangevoerd, is de Raad na rijpe overweging toch tot de overtuiging gekomen, dat het beter ware dat artikel, waarin nu eene noodige wijziging wordt voorgesteld, geheel te doen vervallen. Nu de gerechtshoven enkel in hooger beroep van de strafzaken zullen kennis nemen, nu de berechting van de zwaardere strafzaken bij die hoven in eersten aanleg geheel vervalt, nu er van eenen raadsheer-commissaris in het nu te recht aangenomen stelsel bezwaarlijk meer sprake kan zijn, moet het toezicht der hoven op de vervolging van strafzaken noodwendig vervallen. In het nu aangenomen stelsel, dat *alle* misdrijven in eersten aanleg tot de kennisneming der rechtbanken behooren, is de bepaling van art. 31 zeer rationneel, maar is er geene reden meer om art. 82 van het Wetboek te behouden, welk artikel, als men meent, ook onder den nu bestaanden toestand, nu de hoven van de zware misdrijven (nu nog misdaden) kennis nemen, zelden of nooit toepassing gevonden heeft. Het artikel zal niet meer passen in de nieuwe orde van zaken, zoodra de veranderde Rechterlijke Organisatie zal zijn in werking getreden.

Art. 10. De Raad zal niet stilstaan bij de belangrijke beschouwingen in de Memorie van Toelichting voorkomende, over de beginselen, waarvan de Minister is uitgegaan bij de omwerking der titels IV, V en VI van het Wetboek, een noodzakelijk gevolg van de te recht voorgenomen opheffing der verschillende berechting van criminneele en van correctioneele zaken. Hij stemt gaarne in met veel van wat in die Memorie gezegd wordt over het aangenomen stelsel betreffende den rechtsingang, over de voorzieningen tegen de beslissingen der raadkamer, over de verdediging en over het wegvallen der akten van beschuldiging. Hij acht het onnoodig rekenschap te geven van de gronden voor zijn gevoelen, waar dit gevoelen met dat der Regeering overeenkomt, en zal zich dus onthouden van het aanvoeren van gronden vóór het wegvallen eener akte van beschuldiging in *alle* zaken, ook als zij zware misdrijven betreffen; na overweging der gronden vóór en tegen komt hij tot de conclusie der Regeering in dat opzicht. Maar hij betreurt het, dat de Minister, waar het geldt de voorzieningen tegen de beslissingen in raadkamer, geen gevolg heeft gegeven aan 's Raads beschouwingen over art. 86, uiteengezet in het punt III in zijn advies van 27 Mei 1879. De vrijheid nemende kortheidshalve daarnaar te verwijzen, geeft hij alsnog als zijn gevoelen te kennen, dat tegen de weigering der raadkamer tot het verleenen van eenen gevraagden rechtsingang, op grond dat niet voldoende blijkt van de schuld des verdachten, den Officier van Justitie het middel van verzet of beroep op het gerechtshof behoort gegeven te worden, opdat hij niet machteloos sta tegenover eene beslissing van *drie* rechters in raadkamer over eene vraag, welke juist door eene instructie kan worden tot klaarheid gebracht, of er namelijk voldoende aanwijzingen bestaan over de schuld van den verdachte, eene vraag, die overigens voortaan zal worden uitgemaakt ter openbare terechtzitting door *vier* leden in eersten aanleg, door *zes* leden van het Hof in hooger beroep.

Wat het *nieuw art.* 83 betreft, zij opgemerkt, dat de zin zal worden verduidelijkt, indien in den vierden regel het woord *doch* wordt veranderd in *en.* De redactie van het 2de lid laat de mogelijkheid der onderstelling, dat de officier zou kunnen vorderen, zonder te vragen een bevel tot gevangenneming, *verwijzing* naar de terechtzitting. Dat is niet de bedoeling, want acht hij geene gevangenneming of gevangenhouding noodig en evenmin eene instructie der zaak, dan dagvaardt hij den beklaagde rauwelijks. Het bezwaar is op te heffen door dat 2de lid dus te stellen:

» Hij vordert daarvoor óf met bevel tot gevangenneming of gevangenhouding, hetzij de verwijzing der zaak naar de terechtzitting, hetzij dat de instructie der zaak worde gelast, óf, zonder zoodanig bevel, dat er eene instructie zal worden gelast."

Nieuw art. 86, 2de *lid.* Uit de toelichting op dit artikel

kan niet met juistheid worden opgemaakt, welke vormen bij het voorloopig onderzoek, op straffe van nietigheid oorgeschreven, men hier op het oog heeft. De uitdrukking, dat, » zoo mogelijk, herstel der nietigheid bevolen wordt", geeft geen middel aan de hand om de gevolgen te regelen, wanneer dat herstel niet mogelijk is. Het zoude aanbeveling verdienen, dat heropening van het onderzoek plaats had bij de laatste geldige akte, welke aan de begane nietigheid is voorafgegaan.

In de bepaling van *art.* 88, dat gevangenneming bevolen kan worden, bij aldien tegen het misdrijf als maximum gevangenisstraf van *vier* jaren of meer is bedreigd, zal nu moeten gesteld worden: » *drie* jaren of meer", nadat de Regeering, gevolg gevende aan 's Raads opmerking dienaangaande, in het reeds door haar ingediende ontwerp tot wijzigingen in het Burgerlijk Wetboek, *dien* duur van gevangenisstraf heeft aangenomen, als overeenkomende met de vroegere *onteerende* straffen.

Het slot der 1ste alinea van dit artikel laat ook gevangenneming toe, wanneer buiten vrees voor ontvluchting *eenige andere reden van maatschappelijke veiligheid* daartoe aanleiding kan geven. Niettegenstaande de verdediging van dit aan de Belgische wet ontleende voorschrift in de Memorie van Toelichting, zoude de Raad beter achten, dat die woorden werden weggelaten en als eenige grond voor gevangenneming werd behouden de gegronde vrees voor vlucht. Juist omdat de Raad instemt met den Minister, dat niet met juistheid kan worden omschreven, wat men al dan niet onder de hierboven gemelde uitdrukking te verstaan hebbe, acht hij die bovenaangehaalde woorden gevaarlijk als te veel overlatende aan 's rechters individueele opvatting en daardoor allicht in strijd komende met het door den Minister te recht voorgestane beginsel van beperking der preventieve hechtenis. Met het oog op het misbruik, dat van de preventieve gevangenzetting wel eens gemaakt wordt, zoude het verkeerd zijn door die gebezigde onbestemde en zeer rekbare uitdrukking de gelegenheid te openen, dat er gevangenneming worde bevolen buiten het geval, dat er gegronde vrees voor vlucht ontstaat.

Hoewel het gewicht der reden, in de Memorie van Toelichting opgegeven, waarom het nieuwe *art.* 88*a* in het ontwerp gebracht is, niet kan worden tegengesproken, durft de Raad deze bepaling toch niet aan te bevelen. Feitelijk wordt hier de verantwoordelijkheid van de rechtbank overgedragen op den Officier van Justitie, die van de groote macht, hem hier in handen gegeven, als middel van bedreiging gebruik zal kunnen maken.

In *art.* 88*c*, 3°., zal op twee plaatsen het woord *misdrijf* veranderd moeten worden in *strafbaar feit.*

De zin van *art.* 88*f* is moeilijk verstaanbaar door het daarin tweemalen voorkomende » *buiten* de gevallen van art. 88*b*". De redactie behoeft verbetering.

In *art.* 88*g* zal het woord *beklaagde* moeten vervangen worden door *verdachte.* In het hierbedoelde stadium is nog geen rechtsingang verleend. Het artikel slaat op de vonnissen in raadkamer bedoeld in de artt. 84, 85, 86 en 87, en in alle die artikelen wordt enkel van den *verdachte* gesproken.

De 2de alinea van *art.* 88*h* komt den Raad niet duidelijk voor. Daar intusschen de bedoeling geene andere kan zijn, dan dat het vonnis zoo spoedig mogelijk worde beteekend, verdient het aanbeveling de woorden » eenige verdere" te vervangen door: de eerstvolgende.

Bij *art.* 89*d* wordt in de Memorie van Toelichting gewezen op het onraadzame eener verplaatsing van den gevangene naar de griffie der rechtbank ten einde hem kennis van de stukken te doen nemen. De Raad erkent volkomen dat dit een bezwaar zou opleveren. Toch kan het niet ontkend worden, dat een gedetineerde beklaagde niet minder dan iemand, die op vrije voeten is, bij die kennisneming belang heeft. Het verdient dus alsnog overweging, of de stukken hem niet in de gevangenis konden gebracht worden om ze onder behoorlijk toezicht te lezen, of wel, als daartegen bezwaar mocht zijn, of hem dan niet, als hij zulks verlangt eenvoudige afschriften der processtukken konden worden verstrekt.

Art. 89*j*, al. 4. Het is niet duidelijk of de aflegging der hier bedoelde verklaring ter griffie in die mate verplichtend is, dat daardoor tevens de bevoegdheid van den beklaagde om eenen raadsman te kiezen vervalt, wanneer hij *tempore utili* daartoe niet is overgegaan en daarvan kennis heeft gegeven. Blijkt het dat de man eenen verdediger heeft, maar geene verklaring heeft afgelegd, zullen dan beide raadslieden, namelijk de door den President toegevoegde en de door den beklaagde gekozene, als verdedigers mogen optreden? Gelijk reeds in 's Raads advies van 1879, destijds bij art. 147, was betoogd, zal de door den President toegevoegde raadsman in ieder geval moeten de voorkeur hebben boven den door eenen beklaagde *tempore non utili* gekozenen raadsman, aangezien deze laatste nog op het laatste oogenblik zijn mandaat kan nederleggen, in welk geval de beklaagde zonder verdediger zouden zijn, ofschoon de Voorzitter van oordeel was, dat verdediging noodig was, en daarom ambtshalve toevoegde. Het artikel schijnt eene aanvulling te vereischen, waarbij dit punt worde uitgemaakt.

Bij *art.* 89*m*, 2de lid, zij het vergund te verwijzen naar het aangevoerde bij 89*d.*

Het *laatste lid* van *art.* 89*m* geeft den Raad aanleiding om te wijzen op het verschil tusschen de bewoording van het wetsontwerp en de Memorie van Toelichting. Terwijl toch in het ontwerp alleen *het onvermogen* ter beoordeeling van de rechtbank staat, kent haar de Memorie van Toelichting ook het recht toe van beperking der kosteloos af te geven afschriften. Tegen dit laatste nu, dat tot willekeurige en het recht van verdediging zeer belemmerende beslissingen aanleiding kan geven, zou de Raad overwegend bezwaar hebben. Hij verheugt er zich in, dat het wetsontwerp beter zijne zienswijze uitdrukt, en geeft den Minister in overweging de Memorie van Toelichting in overeenstemming te brengen met hetgeen in het wetsontwerp is bepaald.

Art. 90. Dagvaarding van eenen beklaagde, die zich in voorloopige bewaring bevindt, is onnoodig, de rechtercommissaris laat hem eenvoudig voor zich brengen. Volgens art. 89*i* is het bevel van rechtsingang hem beteekend, en art. 123*e* schrijft voor, dat hij binnen 24 uren na zijne opneming worde gehoord. Eene dagvaarding, inhoudende wat hij reeds weet uit het hem beteekende vonnis tot rechtsingang, is voor eenen gevangenen beklaagde dus geheel overbodig. Bij art. 92, *nieuw*, 1ste lid, is het onderscheid in acht genomen tusschen het *doen voor zich verschijnen* van eenen beklaagde, die in verzekerde bewaring is, en het *dagvaarden* van eenen beklaagde die in vrijheid is.

De uitdrukking » op grond van omstandigheden" enz., in *art.* 93 *nieuw* voorkomende, schijnt verband te houden met » de andere redenen van maatschappelijke veiligheid", waarvan sprake is in art. 88, 1ste lid, weshalve de Raad zich bepalen mag bij eene verwijzing tot de opmerking, welke door hem op dit laatstgemeld artikel gemaakt werd.

Aan het slot van het *nieuw art.* 95 wordt de uitdrukking gebezigd: » *zoo mogelijk* ten einde gebracht." De Raad geeft in overweging de woorden » *zoo mogelijk* hier te doen wegvallen. Het kan niet de bedoeling zijn aan den rechtercommissaris over te laten, of hij de instructie tegen den onvindbaren of ontvluchten beklaagde zal beëindigen of laten rusten. Is de instructie onvolledig, dan geeft art. 114 den officier van justitie het middel aan de hand om de instructie te doen aanvullen. Het behoud der aangehaalde woorden zoude tot eene verkeerde opvatting der taak van den rechter-commissaris aanleiding kunnen geven; het is wenschelijk, dat dit vermeden worde.

Te recht wordt in de Memorie van Toelichting op *art.* 96 herinnerd, dat ten gevolge van art. 4 der invoeringswet het laatste lid van art. 96 vervallen zal. Maar op de gronden, uiteengezet hierboven vóór art. 1, geeft de Raad in bedenking om bij dit ontwerp art. 96 laatste lid formeel *in te trekken.*

Art. 101. De bevelen van gevangenneming zouden volgens de voorgestelde wijziging uit het 1ste lid vervallen. Daar echter ook een bevel van gevangenneming kan gegeven worden buiten het geval, dat er rechtsingang wordt verleend, zullen de bevelen van gevangenneming in dit artikel moeten behouden worden.

Bij *art.* 113*a* is de vraag gerezen of er wel genoegzame grond voor is om een bevel tot *gevangenneming* slechts voor ééne maand geldig te verklaren.

et kan gebeuren, dat zoodanig bevel in het geheel niet kan worden ten uitvoer gelegd of dat de tenuitvoerlegging eerst drie weken, nadat het verleend is, kan plaats hebben. De strekking der bepaling is blijkbaar om de instructie der zaak, wanneer de beklaagde in verzekerde bewaring *is*, te bespoedigen, althans niet meer dan hoog noodig is, te rekken; maar hij, die nog niet is gevangen genomen, heeft bij bespoediging der instructie geen redelijk belang. Bij bevelen tot gevangenneming zoude de termijn van ééne maand, in dit artikel gesteld, kunnen gesteld worden »te rekenen van den dag, waarop zij zijn ten uitvoer gelegd."

Omtrent de woorden »zoo mogelijk", voorkomende in al. 3 van het *nieuw art.* 119, zij het geoorloofd te verwijzen naar de opmerking, gemaakt bij art. 86.

In *art.* 123*d*, 1ste lid, zal achter »niettegenstaande beroep" moeten worden gevoegd: *in cassatie.*

De *artt.* 123*f*, 123*g* en 123*h*, in welke beide *eerstgemelden* sprake is van wat de akte van beteekening moet inhouden in de gevallen, bij vroegere artikelen voorzien, werken door hunne plaatsing alhier storend op de samenhang der wet. Het komt beter voor, dat het daarin voorgeschrevene bij de betrekkelijke, daarin aangehaalde artikelen zelve worde opgenomen; terwijl art. 123*h*, voor zoover daarin gehandeld wordt over het geval, dat de zaak verwezen is naar de terechtzitting, hier niet op de goede plaats schijnt te staan. Voor zooveel betreft de instructie, mag bij de voorgestelde bepaling gevraagd worden, of het wel aangaat, bij verzuim der beteekening van het vonnis van rechtsingang, den beklaagde te verplichten om bij zijne eerste verschijning voor den rechter-commissaris de nietigheid te vorderen van een stuk, dat dat hem wellicht geheel onbekend is, in die mate, hij niet slechts van diens inhoud, maar zelfs van diens bestaan onkundig is. Ter wegneming van dit bezwaar zoude het overweging verdienen voor te schrijven, *niet* »dat de beklaagde de hier bedoelde nietigverklaring moet inroepen bij zijne eerste verschijning voor den rechter-commissaris", maar dat hij die kan vorderen gedurende den loop der instructie. Het zoude wellicht niet ondoelmatig zijn, dat worde bepaald, dat de rechter-commissaris en de rechtbank vooraf zich moeten verzekeren, of de beteekening heeft plaats gehad.

Art. 123*j* gaf den Raad stof tot ernstig bezwaar. Over de vraag, of de Staat schadeloosstelling behoort te geven aan den preventief aangehoudene, die buiten vervolging wordt gesteld, is meermalen tusschen rechtsgeleerden een strijd van meeningen geweest; en het *kan* nuttig zijn, dat door dit voorstel de gelegenheid worde opengesteld, dat de Wetgevende Macht zich er over uitlate. De Raad meent echter, dat er te veel pleit *tegen* het voorgesteld, doch geheel onuitgewerkt beginsel van schadevergoeding, zoo algemeen als het in dit artikel is opgenomen, om het te durven aanbevelen. De quaestie is in het jaar 1871 in de Nederlandsche Juristenvereeniging besproken, en destijds is de vraag, of schadeloosstelling behoorde te worden toegekend, na buiten-vervolging-stelling of vrijspraak van eenen voorloopig aangehoudenen beklaagde, met 66 tegen 24 stemmen *ontkennend* beantwoord. Het is niet noodig te dezer plaatse de argumenten die door voor- en door tegenstanders van dat stelsel kunnen gebezigd worden, in het breede ter toetse te brengen. Het gewichtigst argument er tegen komt den Raad voor daarin te zijn gelegen, dat het niet past in het stelsel van wettige bewijsmiddelen, onder welk stelsel veelmalen beklaagden, die voorloopig waren aangehouden, moeten worden ontslagen door de raadkamer of vrijgesproken op de terechtzitting, omdat hunne schuld niet wettig is bewezen, zelfs al is de rechter van die schuld innerlijk overtuigd. Maar, zal men zeggen, in zoodanig geval zal de rechter natuurlijk geen gebruik maken van de hem verleende bevoegdheid om schadevergoeding te verleenen. Dit moge zoo wezen, maar zij, die ze dan *niet* bekomen worden daardoor als het ware gesignaleerd als, hoewel ontslagen of vrijgesproken, vermoedelijk toch wel schuldigen. De vraag voorts uit een practisch oogpunt beschouwende heeft de Raad er groot bezwaar tegen, dat den rechter eene onbegrensde bevoegdheid moet worden gelaten, en deze hem dan ook in het voorgedragen art. 123*k* wordt verleend, om het *bedrag* der schadevergoeding te bepalen. Welke zal daarbij zijn richtsnoer wezen? Het artikel zwijgt daarover en laat alles geheel aan zijn goedvinden over. Kan dat worden goedgekeurd?

Het artikel laat den Staat toe om, als het toegelegd *bedrag* der schadevergoeding te hoog voorkomt, bij den Hoogen Raad in verzet te komen, maar laat onbeslist wie daarbij voor den Staat moet opkomen. Is het de procureur-generaal bij den Hoogen Raad? of is het de landsadvocaat? Dat wordt geheel in het middel gelaten.

Een voornaam geval waarin de toekenning van schadeloosstelling te verdedigen, zelfs aan te prijzen zoude zijn, is dat hetwelk voorzien is bij art. 413 van het Wetboek, het geval dat iemand die zijne straf ondergaat of ondergaan heeft, *gebleken* is *onschuldig* te zijn veroordeeld geweest. De Hooge Raad, dien onschuldig veroordeelde bij arrest plechtig in zijne eer herstellende of, is de veroordeelde bij arrest plechtig in zijne eer herstellende of is de veroordeelde overleden, zijne nagedachtenis van den blaam der uitgesprokene veroordeeling zuiverende, zoude in dat geval tevens aan hem, of is hij overleden, aan zijne echtgenoote of nagelaten betrekkingen eene geldelijke vergoeding kunnen toekennen. Het geval, in art. 413 voorzien, zal zich zeker, zoo al ooit, hoogst zelden toch voordoen, en in dat zeldzaam geval zoude aan dat *hoogste rechterlijk college* eene bevoegdheid worden toegekend, gelijk in dit ontwerp bij art. 413 dan ook gedaan wordt, tot het toekennen van eene geldelijke vergoeding. Wellicht zou zelfs een stap verder moeten worden gegaan en de bevoegdheid gegeven om ook aan personen, die vervolgd en preventief gedetineerd zijn geweest ter zake van eenig strafbaar feit, waarvan later *blijkens vonnis* is uitgemaakt, dat niet zij, maar anderen de daders waren (men denke aan den moord Van der Kouwen hier ter stede), eenige billijke geldelijke vergoeding toe te kennen. De wijze, waarop deze dan zal moeten gevorderd worden dient daarbij tevens te worden geregeld. Maar *verder* behoort niet te worden gegaan; den rechter moet zoodanige bevoegdheid noch bij buiten-vervolging-stelling noch bij vrijspraak van gedetineerden worden toegekend. De Raad acht zich verplicht om de voorgestelde artt. 123*j* en *k*, gelijk zij er liggen, ernstig te ontraden en dus ook het laatste lid van art. 221*cc*, waarin de eerstgemelde artikelen op het vonnis van vrijspraak worden toepasselijk verklaard.

Art. 12. *Nieuw art.* 172. Ook onder het nog bestaand art. 223 Wetboek van Strafvordering, dat eenvoudig voorschrijft dat de dagvaarding moet inhouden eene opgave van het *feit*, is altijd begrepen, dat het niet aanging slechts de *qualificatie* aan het feit te geven te vermelden. Het kan nuttig zijn, dat in het wetsartikel duidelijker worde uitgedrukt, dat eene opgave van het ten laste gelegde *feit* gevorderd wordt, ofschoon het vorderen van een *nauwkeurige* opgave daarvan aanleiding kan geven tot het te veel afdalen in bijzonderheden, welke op de latere *qualificatie* van geen invloed kunnen zijn. Van meer gewicht is echter eene andere bedenking tegen dit artikel bij den Raad gerezen. Zooals het nu geredigeerd is, slaat de in de eerste zinsnede bedreigde straf van nietigheid niet op de vermelding der bijzonderheden, in de tweede zinsnede vermeld; en bepaaldelijk niet op het voorschrift, in de 2de alinea van het artikel opgenomen. Op grond van een en ander wordt aan den Minister in overweging gegeven eene redactie van het artikel in dezer voege:

»De dagvaarding behelst eene opgave van het feit, dat ten laste gelegd wordt met beknopte vermelding, omstreeks welken tijd, waar ter plaatse en onder welke omstandigheden het begaan zou zijn.

Geschiedt zij rechtstreeks van wege den Officier van Justitie dan vermeld zij tevens de bevoegdheid, den beklaagde bij art. 174 toegekend.
»alles op straffe van nietigheid."

Art. 173. Indien de woonplaats wel bekend, maar buitenslands is, verdient het aanbeveling het hulpmiddel voor te schrijven, dat bij art. 1202 Burgerlijk Wetboek, zooals het is gewijzigd bij de wet van 8 Juli 1874 (*Staatsblad* n°. 95) is te baat genomen, te weten kennisgeving bij aangeteekenden brief; een maatregel welke in het belang der justitie zoowel als in dat der justiciabelen schijnt te zijn. Bij geheele onbekendheid der woonplaats zoude, nevens het middel van aanplakking aan het gerechtsgebouw, naar 's Raads oordeel in aanmerking kunnen komen, de dagvaarding in eenig dagblad, door den president daartoe aan te wijzen, te doen opnemen. Het komt voorts beter voor, in dit artikel in plaats van »laatste verblijf" dat op een kortstondig oponthoud doelt te stellen »verblijfplaats" dat slaat op een tijdelijk vestigen, afgescheiden van het bezit van *domicilie*.

Art. 174 geeft een belangrijk recht aan dengene, die rauwelijks gedagvaard is; het kwam reeds in het vorig ontwerp voor en vond ook toenmaals den bijval van den Raad, die toen deed uitkomen dat volgens de toelichting de strekking dezer nieuwe bepaling geenszins was om eene instructie te bevelen, zoodra de beklaagde dit verlangt, maar om hem slechts de bevoegdheid toe te kennen om de zaak in gelijken stand te brengen, alsof de officier van justitie, volgens art. 83 van het wetboek de stukken in Raadkamer had gebracht. Deze moet dan beslissen of zij al dan niet termen vindt voor eene instructie. Maar de officier die rauwelijks gedagvaard heeft, heeft reeds daardoor getoond, dat *hij* de zaak rijp achtte voor een onderzoek ter terechtzitting; een recht tot voortzetting van voorloopig onderzoek moet aan *hem* in dat stadium der zaak niet meer worden toegekend; door van zulk recht gebruik te maken zoude hij toestemmen dat hij te lichtvaardig eene rauwelijksche aanbrenging der zaak ter terechtzitting had beproefd. De Raad, met de strekking van art. 174 ingenomen, zoude op de aangevoerde gronden in overweging wenschen te geven, om in de derde alinea te doen wegvallen de woorden: »tenzij hij het voorloopig onderzoek wenscht voorttezetten."

Art. 176. Bij het eerste lid van dit artikel is de vraag gerezen, of het de bedoeling is, dat het bevel van den president tot dagvaarding van getuigen op verzoek van den beklaagde gegeven, rechtstreeks op last van dien president door eenen deurwaarder of anderen dienaar der openbare macht zal worden uitgevoerd, of wel dat eene nadere tusschenkomst van den officier van justitie daarbij vereischt wordt.

Bij het geval, dat de beklaagde op 1 Maart bij voorbeeld gedagvaard om op 12 Maart ter terechtzitting te verschijnen in welk geval de getuigen, door den officier op te roepen, eerst op 7 Maart mogen gedagvaard worden, wegens de vijf dagen, welke tusschen hunne dagvaarding en die des beklaagden zelven verloopen moeten (volgens de artt. 174 en 175) kan de beklaagde eerst op 8 Maart weten, welke getuigen à charge in zijne zaak gehoord zullen worden, en dus bepalen, welke personen hij den president zal opgeven, met verzoek, dat deze ook *hunne* dagvaarding als getuigen in de zaak bevele. Moet hij nu ten minste driemaal 24 uren voor de terechtzitting bij exploot aan den officier van justitie de namen dier getuigen à décharge kenbaar maken, dus op 9 Maart in het gesteld geval, dan is de tijd tekort, om die getuigen te hebben kunnen laten dagvaarden vóór de kennisgeving. Het is den officier ook voldoende, als hij maar wete, *wie* als getuigen, door den beklaagde opgeroepen of op te roepen, op de zitting zullen verschijnen, onverschillig is het hem, of ze op 9 Maart reeds gedagvaard zijn of eerst op 10 of 11 Maart gedagvaard zullen worden. Om die reden zoude de Raad wenschen, dat in het 3de lid van dit artikel achter het woord » gedagvaard " werd gevoegd » of te dagvaarden" en geeft hij tevens in overweging, den termijn van ten minsten drie maal vier en twintig uren, in den aanhef van het derde lid van dit artikel in te korten, en te stellen ten minste tweemaal vier en twintig uren.

In de Memorie van Toelichting op art. 178 aan het slot, schijnt eene fout te zijn ingeslopen. Waarschijnlijk is tusschen de woorden: » *het verschijnen*" het woord: » *niet*" uitgevallen.

Art. 179. Bijaldien er gedagvaard is op te korten termijn, binnen den in art 178 gestelden termijn namelijk, en de beklaagde ter terechtzitting verschijnt, moet aan dezen het recht worden toegekend om in het belang zijner verdediging een uitstel te vorderen. Wordt hem zulk een recht bij de wet niet gegeven, dan zal dat hem nopen om op de dagvaarding *niet* te verschijnen, vermits door zijne verschijning op eene dagvaarding op te korten termijn gedaan, de nietigheid gedekt zoude zijn en het belang zijner verdediging dan juist door zijn voldoen aan de dagvaarding zoude kunnen geschaad worden.

Met het bepaalde in *art.* 180 kan de Raad zich volkomen vereenigen Noodwendig moet de rechter, die met het voorloopig onderzoek of de instructie der zaak is belast geweest, een te grooten en daarom niet gewenschten invloed op de beslissing uitoefenen. Hem van de deelneming aan de berechting der zaak uit te sluiten is alleszins rationeel. De Raad juicht deze bepaling toe, ook al vloeit er noodzakelijk uit voort, wat de Regeering zelve wel zal hebben overwogen, dat, zooal niet in alle rechtbanken, stellig in de rechtbanken der 2de klasse eene versterking van personeel volstrekt noodig zal zijn.

Volgens de Memorie van Toelichting is het de bedoeling door *art.* 181 uit te drukken, dat de beklaagde ter terechtzitting persoonlijk moet verschijnen en zich niet door eenen gemachtigde mag laten vertegenwoordigen. Dat is volkomen juist gezien; maar, zooals het artikel nu luidt moet naar die bedoeling gegist worden. Men zoude het niet verschijnen van eenen beklaagde op de terechtzitting ten gestelden tijde allicht kunnen aanmerken, zooals het artikel ligt, als een strafbaar feit, vallende onder art. 184 Wetboek van Strafrecht. Beter ware het dus, om de bedoeling stellig uit te drukken en in het artikel bepaaldelijk te stellen, dat de beklaagde *niet door eenen gemachtigde* zich kan doen vervangen.

Art. 186. Door de woorden » mits gedaan vóór de voortzetting van het onderzoek ", in al. 1 opgenomen, wil men voorkomen, dat de officier of de beklaagde getuigen doe hooren, die bij het afleggen der verklaringen van vroegere getuigen waren tegenwoordig geweest. In verband met het bepaalde in art. 191 rijst de vraag, welke op het overeenstemmend artikel in het vroeger ontwerp reeds werd gedaan in 's Raads advies van 1879, of het niet beter ware, de opgemelde woorden te vervangen door dezen: » *mits gedaan vóór den aanvang van het getuigenverhoor.*"

Art. 189, 2de *lid.* In plaats van » ten dage " (dat is op den dag), zal behooren geschreven te worden: » tegen den dag."

Art. 190. »Zoo de zaak niet is geschorst". Deze woorden schijnen bij vergissing in het artikel te zijn ingeslopen. Het geval toch, waarop die woorden doelen, kan zich niet voordoen. Indien de zaak wegens het wegblijven van den getuige *niet* is geschorst, dan heeft er ook geen veroordeeling van dien getuige tot betaling van noodeloos gemaakte kosten kunnen plaats hebben. De aangehaalde woorden zullen moeten worden geschrapt, tenzij zij mochten doelen op het geval, dat de rechtbank, niettegenstaande de afwezigheid van den getuige, met de behandeling der zaak zijnde voortgegaan, dien getuige mocht veroordeeld hebben in de kosten der aan *hem* gedane dagvaarding. Moet dit de oplossing zijn voor het bezigen der aangehaalde woorden, dan moet de Raad er op wijzen, dat het vorig artikel die opvatting niet toelaat. Immers art. 189 gewaagt enkel van eene veroordeeling van een getuige tot betaling van nooodeloos veroorzaakte gerechtskosten, uit te spreken bij *het vonnis*, *waarbij de zaak wordt geschorst.*

Art. 192 *al.* 2 handhaaft het afleggen van een eed of

eene belofte door den getuige »dat hij de geheele waarheid en niets dan de waarheid zal zeggen", en voegt er de oude formule weder bij, naar de wijze zijner godsdienstige gezindheid. »Met eene plechtige verklaring" de geheele en zuivere waarheid te zullen zeggen vereenigt de Raad zich geheel, maar hij acht het niet goed van iemands godsdienstige gezindheid te laten afhangen, of hij zulks doen zal bij *eede* of bij *belofte*. De door den Hoogen Raad aangenomen opvatting brengt mede, dat door godsdienstige *gezindheid* wordt aangeduid, niet de individueele gezindheid des harten, maar het kerkgenootschap, waartoe iemand door geboorte, met of zonder afgelegde belijdenis, gerekend wordt te behooren.

Bekend is de strijd van meeningen welke vooral in den laatsten tijd zich over dat vraagstuk heeft geopenbaard. Het komt den Raad van State, die het minder gepast acht over dit punt in breede beschouwingen hier te treden, voor, dat de Minister wel zoude doen, om deze gelegenheid aan te grijpen, eene andere, minder voor verschillende opvatting vatbare uitdrukking te bezigen; — de woorden »naar de wijze zijner godsdienstige gezindheid" te laten wegvallen, — en te stellen, dat de getuige den *eed* doet, of *bijaldien zulks met zijne godsdienstige opvatting in strijd* is, de belofte enz. Hiertoe besluitende zij men er op bedacht, gelijke wijziging ook elders aan te brengen (zie bijvoorbeeld de bij de wet van 26 November 1873 (*Staatsblad* n°. 175) aan art. 96 toegevoegde alinea's) waar dezelfde uitdrukking gebezigd wordt.

De bepaling, in al. 4 van dit artikel, dat den getuige zal kunnen vergund worden gebruik te maken van door de rechtbank *aan te duiden* geschriften of aanteekeningen, komt den Raad minder juist voor. Hij ziet niet in, hoe de rechtbank vooraf zal kunnen aanduiden, van welke geschriften de getuige gebruik zal mogen maken; want zij krijgt de kennis daarvan eerst na of gedurende zijne verklaring. Wellicht ware de bedoeling beter uit te drukken, door de slotwoorden »van door haar aan te duiden geschriften of aanteekeningen gebruik te maken" te vervangen door: »van die geschriften of schriftelijke aanteekeningen gebruik te maken, welke zij veroorloven zal." Het schijnt wenschelijk, in het aangenomen stelsel van *oraal debat*, de bevoegdheid van den rechter tot het doen bezigen van schriftelijken aanteekeningen door getuigen zooveel mogelijk te beperken; uit dien hoofde zoude dan nog aan de genoemde woorden dezen kunnen toegevoegd worden: »en voor zooveel zij dat gebruik in verband met den aard der getuigenis noodig acht."

Art. 193. De nauwe betrekking waarin de onder n°. 1, 2 en 3 hier aangeduide personen tot den beklaagde staan, moet er, zeer te recht, toe leiden, dat hun worde toegestaan zich van het geven van getuigenis *geheel* te verschoonen, zelfs van het afleggen eener *onbeëedigde* verklaring. Daarmede strookt dan ook goed de slotbepaling dat dezulken nooit als getuigen onder eede mogen worden gehoord. Dat verbod moet met het oog op die nauwe betrekking onomstootbaar vaststaan. Hen te beëedigen, als de officier of de beklaagde er niets tegen heeft, acht de Raad eene verkeerde bepaling, hij geeft daarom ernstig in overweging den zin, in het 4de lid, bij het woord »*gehoord*" te sluiten, en te doen wegvallen de woorden: »dan met toestemming van den officier van justitie en van den beklaagde."

Volgens art. 192 doet de getuige òf eene eed òf eene belofte. In het laatste lid van art. 193 zal dus nevens den eed ook de belofte moeten worden vermeld.

Evenzoo zal in *art.* 194 naast »onbeëedigde" moeten worden geschreven »niet door eene plechtige belofte bevestigd, tenzij, wat te verkiezen schijnt, een algemeene regel werd opgenomen, dat overal waar van den eed gewaagd wordt, daarmede de bij art. 192 bedoelde belofte wordt gelijkgesteld. Bij het 2de lid van art. 194 zij het den Raad vergund, te verwijzen naar zijne opmerking op art. 65 (in **art. 9** van het ontwerp).

Hij meent ten aanzien van *art.* 195, er op te moeten wijzen, dat zoowel bij dit artikel, als bij art. 192 2de lid wel eenige opheldering noodig schijnt in de Memorie van Toelichting, over de strekking der in die bepalingen bedreigde straf van nietigheid, met name of de verklaringen der getuigen, die in strijd met het gebod der wet zijn afgelegd, als niet gedaan beschouwd moeten worden, zoodat zij van geen invloed op 's rechters beslissing mogen zijn, dan wel, of het geheele onderzoek daardoor aan vernietiging blootstaat.

Art. 195, 2°. De personen hier bedoeld zijn — behalve de onder curateele gestelden onverschillig of zij al of niet in een gesticht zijn opgesloten, — degenen die, ofschoon niet of nog niet onder curateele gesteld op bevelschrift van den president voorloopig of door de rechtbank voor een eerste of tweede proefjaar in een geneeskundig gesticht voor krankzinnigen zijn geplaatst. Daarom geeft de Raad in overweging om de woorden »of in bewaring zijn gesteld" aan te vullen, en te stellen »of op rechterlijke machtiging zijn in bewaring gesteld."

Art. 196. Ofschoon mag worden toegegeven, dat er voor dit artikel goede redenen in de Memorie van Toelichting worden aangevoerd, geeft de Raad toch de voorkeur aan een stellig verbod tot het onder *eede* hooren van hen, die eene zware straf hebben ondergaan of tegen wie ter zake van een misdrijf, waartegen zware straf is bedreigd (waaronder vanzelf ook valt de meineedige) rechtsingang verleend is. Het voorgesteld artikel laat te veel aan het arbitrium judicis over, met dit waarschijnlijk gevolg dat het niet bij alle rechtbanken in dezelfde mate zal worden toegepast. Vermits de Minister, blijkens het aan de Tweene Kamer der Staten-Generaal ingezonden wetsontwerp tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, aan 's Raads opmerking dienaangaande gevolg gevende, de uitdrukking *onteerende straf* heeft vervangen door gevangenisstraf van drie jaren of »langer" zoude de Raad met het oog op hetgeen nu bepaald is, in art. 190, 3°. van het wetboek wenschen dat art. 196 werd geschrapt, en dat aan 195 van het ontwerp alsnog worde toegevoegd:

3°. »Zij die vóór de werking van het nieuw Wetboek van Strafrecht tot eene *onteerende* straf, of na die in werkingtreding tot eene gevangenisstraf van *drie* jaren of langer veroordeeld zijn of tegen wie, ter zake van een misdrijf, waarop zoodanige straf is gesteld, rechtsingang is verleend." Dat niet, als in het tegenwoordig art. 190 3°. gevorderd behoort te worden, dat de van zulk een misdrijf verdachte *in verzekerde bewaring* zij, geeft de Raad gaarne toe, te dien aanzien instemmende met het aangevoerde in de Memorie van Toelichting.

Bij *art.* 198, in welks aanvang voor »instructie" moet staan *de* instructie, neemt de Raad de vrijheid te verwijzen naar het opgemerkte bij art. 445.

Art. 200 *laatste lid* eischt eenige omzetting, zoodat gelezen worde, »op het verzet van den officier van justitie of van den beklaagde beletten dat aan eenige vraag door den beklaagde of diens raadsman of door den officier van justitie gedaan". Aangaande de drie laatste alinea's van art. 206 zij het den Raad vergund zich te gedragen aan de opmerkingen bij art. 43 (*art.* 8 van dit ontwerp) gemaakt.

Met het 2de lid van *art.* 210 kan de Raad zich volstrekt niet vereenigen, daar die bepaling veel te ver gaat. Het is veel te streng om eenen beklaagde te verbieden eenvoudige teekenen van goed- of afkeuring te geven, zonder dat die in het minst het gevolg hebben, dat er eenige stoornis der goede orde of stilte ter terechtzitting door ontstaat. Het is schier ondoenlijk voor eenen beklaagde om zich geheel te onthouden van eenig teeken van afkeuring als hij meent, dat een getuige hem ten onrechte bezwaart. Art. 200 der bestaande wet komt den Raad in dit opzicht beter voor, alleen voorziende in het geval, dat een beklaagde door *geraas* of *beweging* de orde op de terechtzitting stoort.

Bij *art.* 215, 2de lid neemt de Raad de vrijheid te verwijzen naar zijne opmerking bij art. 192 ten aanzien der woorden »naar de wijze zijner godsdienstige gezindheid".

Art. 221 *voorlaatste lid.* Het gebruik van het woord »behoudens" laat zich hier taalkundig niet verdedigen,

waar integendeel van de *toekenning* eener tweede bevoegdheid sprake is. Achter »schorsen" dient eene nieuwe zinsnede aan te vangen met de woorden: Zij is bevoegd om ten bepaalden dage.

Dezelfde bepaling geldt ook *art. 221b eerste lid.*

Art. 221d. Daar het natuurlijk niet de bedoeling is, om het geheele proces opnieuw te doen aanvangen, gelijk uit de slotwoorden van het artikel zoude kunnen worden opgemaakt, geeft de Raad in overweging de woorden »te bevelen dat de zaak opnieuw worde onderzocht," te veranderen door deze »te bevelen, dat het onderzoek ter terechtzitting opnieuw worde aangevangen."

Art. 221l. De bemoeiingen aan den officier van justitie opgedragen zullen ook, zoo de zaak door de hier bedoelde andere ambtenaren wordt vervolgd, door deze worden verricht. Gaat dit niet te ver? Aan den officier is ook opgedragen: de vordering tot veroordeeling van den niet verschenen getuige tot betaling der noodeloos gemaakte kosten, art. 189, de vordering tot in gijzeling stelling van den weigerachtigen getuige, art. 197, die tot voorloopige aanhouding van den getuige van valsche getuigenis verdacht, art. 206. Is het de bedoeling dat het doen ook van deze vorderingen op de bewuste andere ambtenaren overgaat? Art. 230 (oud) is in meer beperkten zin geredigeerd.

Art. 221n. In het eerste lid ware het woord »last" beter vervangen door *volmacht*, en aan het slot te stellen: »kunnen optreden".

Art. 221o. Het laatste lid kan bezwaarlijk in een artikel met het eerste vereenigd blijven. Het kan òf als laatste lid aan 221*m* of art. 221*n* worden toegevoegd, òf zal als een afzonderlijk artikel op art. 221*n* behooren te volgen.

Art. 221s. Waarom hier van den gewonen regel wordt afgeweken en de voorschotten van den raadsman of vertegenwoordiger der beleedigde partij niet ten laste van den veroordeelden beklaagde moeten komen, is niet toegelicht.

Art. 221v. De Raad veroorlooft zich bij 4°. van dit artikel te verwijzen naar hetgeen hij opmerken zal bij art. 221*z* en ten aanzien van 5°. naar zijne opmerking, te maken bij art. 221*ee.*

Art. 221w. Tegen deze geheel nieuwe bepaling bestaat bij den Raad wel eenig bezwaar. Zulk eene onbepaalde bevoegdheid, aan de rechtbank toegekend, kan tot misbruik en schromelijke vertraging in de strafrechtsbedeeling aanleiding geven.

Art. 221z en aa. Daar toch vele wijzigingen van ingrijpenden aard worden voorgesteld, andere dan door de invoering van het Strafwetboek worden geëischt, schijnt het in aanmerking te mogen komen, gezet de vraag in overweging te nemen of de bestaande regeling van het verhaal der gerechtskosten behoort te worden bestendigd. De Raad van State meent althans op dat onderwerp de aandacht te moeten vestigen. Hij wenscht niet stil te staan bij de meer theoretische vraag, of het bestaande stelsel zich wel verdraagt met den aard der publieke actie, maar enkel te wijzen op de meer practische zijde van het vraagstuk. Twijfelachtig toch schijnt het, of, terwijl alle kosten van rechtspraak en executie zonder eenig verhaal ten laste van den Staat komen, er wel eenige reden bestaat, daarop eene uitzondering te maken ten aanzien van de gerechtskosten in engeren zin.

Het is moeilijk voor tegenspraak vatbaar dat de veroordeeling in de kosten in sommige gevallen een onevenredig zwaren druk legt op de veroordeelden. In verhouding tot het gepleegde strafbare feit, bezwaart zij den een meer dan den ander. Het bedrag der kosten is dikwerf afhankelijk van hoogst toevallige omstandigheden, somtijds ook van het meer of minder goede beleid der ambtenaren, die met de vervolging belast zijn. Wegens het solidaire der veroordeeling, indien er mede-veroordeelden zijn, wordt de een bezwaard met kosten, door den ander veroorzaakt.

Is daarom de rechtvaardigheid van het stelsel niet boven alle bedenking verheven, ook in ander opzicht, waar het de executie betreft, werkt het dikwerf hoogst onbillijk en tegen het maatschappelijk belang. Wil men het verhaal behouden, de toepassing van het middel van lijfsdwang is onontbeerlijk. Daardoor echter wordt niet zelden, eerst na weken, maanden of jaren nadat een veroordeelde zijne straf heeft ondergaan, opnieuw de hand op hem gelegd, om gegijzeld te worden voor gerechtskosten, die dan eerst op hem worden of, naar men meent, dan eerst kunnen worden verhaald. Een veroordeelde, die volkomen gerehabiliteerd was, wordt soms op deze wijze, plotseling in zijn werkkring en in de zorg voor het bestaan van zijn gezin gestoord en belemmerd, om de wille van eene kleine som gelds.

Werd nu nog de Staat noemenswaard schadeloos gesteld door het bestaande stelsel van verhaal, dan ware daaruit wellicht een belangrijk argument te trekken. Maar ook dit is twijfelachtig; zelfs is het de vraag, of de Staat door het verhaal der gerechtskosten geene materieele schade ondervindt.

Dat verhaal veroorzaakt, dat er eene ontzettend omvangrijke, lastige en onaangename administratie moet worden gevoerd, waartoe de griffiers, de ontvangers, inspecteurs en directeurs der registratie, de departementen van algemeen bestuur, de gemeentebesturen enz. alle het hunne moeten bijdragen. Bijna voor elk hunner is het een verdrietig en dikwerf zelfs conscientieus, lastig werk. En wat is de uitkomst van dat alles? Dat de Staat niet meer dan $^1/_5$ der kosten terug bekomt, ten bedrage (gemiddeld over eenige jaren gerekend) van jaarlijks ongeveer f 50 000 (*).

Maar dit is geene zuivere bate. Ter wille van het stelsel van verhaal moeten de griffiers der rechtscolleges en kantongerechten in *alle* zaken staten van kosten opmaken, waarvoor de Staat hun (gerekend op f 60 000 à 25 cent) ongeveer f 15 000 betaald. Wegens de werkzaamheden der gerechtskosten wordt, naar eene gemaakte berekening aan de 115 kantoren van registratie, bijna f 20 000 gevorderd voor klerkenloon. Van de ingevorderde kosten moet den ontvangers percentloon worden uitgekeerd. Voor drukwerk en materieel, wegens het verhaal der bedoelde kosten door den Staat verstrekt zal vermoedelijk wel een paar duizend gulden noodig zijn. Werd het stelsel van verhaal prijs gegeven, de gijzeling zou ook vervallen, en daarmede den Staat bespaard worden, elke uitgave aan deurwaarders enz. en aan de gevangenissen te dier zake, terwijl bovendien enkele kantoren van registratie (althans in de groote steden) zouden kunnen worden opgeheven en stellig het aantal der inspecteurs van registratie voor vermindering vatbaar zou worden. Daarbij werd dan tevens een hoogst belangrijk tijdverlies bespaard aan alle gemeentebesturen, aan de directeurs der registratie, aan de Departementen van Algemeen Bestuur wegens de talrijke jaarlijks terugkeerende correspondentie's over al dan niet gegoedheid, over executiën, over abuizen, over de verantwoording, over beslag van pensioen enz. van veroordeelden en dergelijke.

De Raad van State is daarom van oordeel, dat de Regeering, die volkomen in staat is, deze geheele zaak te overzien, in overweging dient te nemen, of voortdurend behoud van het bestaande wel geraden is.

Ten aanzien van het laatste lid van *art. 221cc* kan verwezen worden naar de opmerking op art. 123 *j* en *k.*

Art. 221ee. Tegen het eerste lid van het artikel heeft de Raad eenig bezwaar. Wanneer bij het vonnis bevolen wordt, dat de overtuigingstukken moeten worden teruggegeven aan de personen die ze hebben afgestaan, ontstaat de mogelijkheid, dat zoodanig persoon niet op rechtmatige wijze in bezit daarvan gekomen, die stukken wegmaakt of vernietigt, zoodat aan den rechtmatigen eigenaar alle gelegenheid dan ontnomen wordt om zich in het bezit er van te doen stellen. Ten einde dien eigenaar de gelegenheid te geven, zijn eigendom op te vorderen, verdient het overweging, in den derden regel, achter het woord: »gediend" in te voegen: »na verloop van veertien dagen nadat het vonnis in kracht van gewijsde zal zijn gegaan" en aan het slot dezer alinea bij te voegen: »of tenzij door den eigenaar of rechthebbende verzet tegen de afgifte bij den griffier gedaan zij"; de eigenaar heeft dan den tijd

(*) In 1881 was de ontvangst wegens justitiekosten (waaronder ook nog meer schijnt begrepen dan de hierbedoelde *gerechtskosten*) f 57 629,99. De uitgaven voor gerechtskosten bedroegen toen f 289 361,20.

om óf in rechten zijn recht op die goederen te doen gelden of, wat veelal gebeuren zal, met dengeen, die de overtuigingsstukken aan de Justitie heeft afgestaan, in eene schikking te treden. Op deze toevoeging volge de bepaling dat het verzet binnen eenen aan te wijzen bekwamen termijn door eene dagvaarding zal worden gevolgd.

Immers waar de rechtbank de afgifte aan een bepaalden persoon heeft gelast, moet hij die zich tegen de uitvoering van dien last verzet, dat verzet door den rechter gegrond doen verklaren.

Bij de tweede alinea valt op te merken, dat het niet mogelijk schijnt eene juiste omschrijving te geven, welke voorwerpen *uitsluitend* geschikt zijn, tot het plegen van een strafbaar feit. Naar 's Raads inzien zoude deze tweede alinea kunnen wegvallen en het derde lid dan kunnen luiden: » van voorwerpen, welke gediend hebben of bestemd (welk woord minder rekbaar voorkomt) zijn tot het plegen van een strafbaar feit, kan de vernietiging of onbruikbaarmaking worden bevolen."

Art 221 *ff.* Om de vraag uit te maken, of onder *afschriften* ook *uittreksels* zijn begrepen, ware het verkieslijk in het 4de lid van dit artikel te stellen: » geene grossen, afschriften of uittreksels, enz."

Art 221 *jj.* De logische gedachtengang zoude er bij winnen wanneer de volgende, waarin de bepalingen hier gesteld zijn in dier voege werd veranderd dat het vonnis moet inhouden 1°. de vermelding van het feit, met vermelding van alle omstandigheden, welke aanleiding geven tot verzwaring of tot verlichting van straf; 2°. dat het gepleegd is door den beklaagde en op grond van welke bewijsmiddelen zoo gevorderd is; en 3°. de vermelding (waaronder te verstaan zij de bloote aanwijzing der cijfers) van de artikelen der wet, waarbij het feit is strafbaar gesteld.

Art. 221 *kk.* De slotwoorden van al. 1 »en tot de uitspraak in staat is" moeten luiden: »*die* tot de uitspraak in staat is" om te slaan op »*den oudste*". Het voorafgaande woord »*die*" is meervoudig en slaat terug op »*rechters.*"

Daarenboven komt het woord uitspraak, dat veelal het vonnis zelf beteekent, hier en elders minder juist gebezigd voor, waar er mede *het uitspreken* bedoeld wordt, gelijk te recht het is uitgedrukt in art. 221 *nn.* Het eerste lid zoude dan kunnen luiden: »Het vonnis wordt door den president in het openbaar uitgesproken. Is hij daartoe buiten staat, dan geschiedt het door den oudste der rechters, die over de zaak hebben geoordeeld, welke tot het uitspreken van het vonnis in staat is."

Art. 221 *ll* en *oo.* De vraag is alleszins gewettigd of de hier bedreigde straf van nietigheid inderdaad wel is te verdedigen. Dat een vonnis, *volkomen overeenkomstig de wet gewezen*, door eene onregelmatigheid bij het *uitspreken* begaan nietig zou worden, komt den Raad voor niet overeen te brengen te zijn met het begrip van goed recht. Alleen die onregelmatige uitspraak schijnt dan nietig te moeten zijn, te dien effecte dat zij den termijn van beroep niet doet ingaan en geen recht tot tenuitvoerlegging geeft.

Gaat het evenzoo niet te ver een regelmatig gewezen en uitgesproken vonnis nietig te verklaren omdat een der rechters verzuimt het binnen 24 uren na de uitspraak te onderteekenen?

Ook rijst de vraag: wie zal die nietigheid moeten of kunnen inroepen, waar en wanneer? Zal de rechtbank zelve daarover beslissen? En wat zal het gevolg van die nietigheid zijn?

Een en andere vraag verdienen naar 's Raads inzien, alleszins nadere ernstige overweging.

Art. 221 *vv.* Daar het wenschelijk is voor hetzelfde begrip dezelfde woorden te bezigen, zouden de woorden: »die het gewezen hebben" beter vervangen worden door: »die over de zaak hebben geoordeeld," welke uitdrukking voorkomt in art. 221 *kk.*

In de Memorie van Toelichting wordt gezegd, dat het verbod, dat in *art.* 211 van het Wetboek is opgenomen »dat de griffier geen afschrift van het vonnis mag afgeven voordat het vonnis is onderteekend" hier is weggelaten »omdat het beter zijne plaats vindt in het reglement van den inwendigen dienst".

Er moet evenwel op gewezen worden, dat in dat onderwerp is voorzien bij art. 462 Wetboek van Strafrecht.

Eindelijk meent de Raad bij dit art. 12 van het wetsontwerp nog te moeten opmerken dat de gedrukte Memorie van Toelichting op blz. 23 gedeeltelijk onjuist is en niet strookende met hetgeen in het wetsontwerp voorkomt. Zoo wordt bijvoorbeeld daarin betoogd, dat het college, niet de president alleen, moet beslissen omtrent sommige handelingen als omschreven zijn in de artt. 191, 203, 204 en 209, doch de in die artikelen omschreven handelingen, het veranderen der orde, waarin getuigen of beklaagden moeten gehoord worden, het confronteeren van getuigen, het tijdelijk verwijderen van beklaagden, de ondervraging van den beklaagde, worden in de aangehaalde artikelen aan den president, niet aan het college opgedragen. De Memorie van Toelichting zal dus in dit opzicht eene verbetering moeten ondergaan.

Art. 13. De aandacht wordt er op gevestigd dat in de Memorie van Toelichting op dit artikel in de laatste zinsnede van het eerste lid eene zinstorende fout is ingeslopen. De woorden »derde meer waarborgen" maken den zin onverstaanbaar.

Art. 241. In art. 242 van het thans nog geldend Wetboek van Strafvordering is de bepaling opgenomen »dat, hangende het hooger beroep, de uitvoering van het vonnis geschorst blijft". In de Memorie van Toelichting op art. 241 wordt verwezen naar de toelichting op art. 123*d* in fine, ter rechtvaardiging, waarom dit voorschrift in dit ontwerp niet is overgenomen. De daar gegeven oplossing »dat die opschortende kracht ook zonder uitdrukkelijke bepaling duidelijk is", komt den Raad niet afdoende voor. Hij acht dat formeel voorschrift noodig, vooral omdat de weglating er van, nu het in het tegenwoordig Wetboek staat, allicht tot onjuiste gevolgtrekking zou leiden, in strijd met de kennelijke bedoeling, blijkende uit de Memorie van Toelichting.

Vóór »den beklaagde" in het eerste lid van dit artikel dient het woord *door* te worden herhaald. Wat er nu staat doet aan eene vereenigde handeling van den officier en den beklaagde denken.

Het laatste lid zal behooren aangevuld te worden, zoodat er gelezen worde: »Het beroep kan ook tegen een daarbij bepaald aan te wijzen gedeelte van het vonnis worden ingesteld", daar anders, bij vergelijking met het laatste lid van art. 247, zou kunnen worden beweerd dat die aanwijzing *bij het* aanteekenen van het beroep niet noodig is.

Art. 244 *al.* 3. Onder verwijzing naar de opmerking gemaakt bij art. 221*n* wordt in overweging gegeven, voor het woord *last* liever hier te bezigen *volmacht.*

Art. 247. Tegen het slot van dit artikel heeft de Raad veel bezwaar. In het eerste lid wordt den officier van justitie de verplichting opgelegd, om, als *hij* in appèl is gekomen, dit aan den beklaagde door eenen deurwaarder of dienaar der openbare macht bij exploot te doen aanzeggen, en in het 4de lid wordt er bijgevoegd, dat bij *partieel* appèl door den officier ingesteld, in het exploot moet worden aangewezen, *tegen welk gedeelte* van het vonnis zijn hooger beroep is gericht. Maar als de officier deze hem opgelegde verplichting niet nakomt, dan — en tegen deze slotwoorden is 's Raads bedenking gericht — » wordt het beroep beschouwd als gericht tegen het vonnis in zijn geheel". Daardoor zoude dus het verzuim door den officier van justitie begaan, den beklaagde die er onschuldig aan is, van slechter conditie kunnen maken, dan wanneer de officier van justitie zijne verplichting behoorlijk ware nagekomen. De veronachtzaming van hetgeen dien ambtenaar in het laatste lid van art. 247 wordt opgelegd moet veeleer ten gevolge hebben, dat hij in zijn partieel appèl *niet-ontvankelijk* is.

Bij *art.* 251*h* rijst de vraag, of het Hof, ook als de voeging voortduurt, hetzij beroep tegen het geheele vonnis,

hetzij slechts tegen een gedeelte daarvan is ingesteld, steeds *de novo* uitspraak moet doen over de vordering, in eersten aanleg door de beleedigde partij gedaan, ook dan, wanneer deze in het geding in hooger beroep niet is opgekomen. Is dit de bedoeling, dat die vraag toestemmend behoort beantwoord te worden, dan ware het goed, in het tweede lid van dit artikel achter de woorden: » in hooger beroep" bij te voegen: » ook al is de beleedigde partij daarin niet verschenen".

Art. 251*l* De aanhef » onverminderd het bepaalde bij de artt. 221*z* 2°, tot en met 7e lid en 221*cc*" moet wegvallen, en het artikel dus aanvangen: » De kosten van het hooger beroep komen niet".....,, en zulks omdat art. 251*a* reeds heeft bepaald, dat, behoudens de volgende artikelen van dezen titel, dus ook van art. 251*l*, de artt. 181 tot en met 221*oo* van toepassing zijn. Daaronder zijn dus de artt 221*z* en 221*cc* reeds begrepen.

Art. 251*n* 2°. Worden hier de artikelen 247 laatste lid en 248 niet ten onrechte opgenomen? Immers kan toch ook door de bij art. 170 2° aangeduide ambtenaren een partieel appèl worden ingesteld, en op welken grond zouden zij ontslagen benooren te zijn van de naleving van het zoo noodzakelijke voorschrift van art. 247 ultima alinea? En wat art. 248 betreft, ook in de zaken, waarvan in art. 251*n* sprake is, kan de beklaagde in verzekerde bewaring zijn, bijvoorbeeld krachtens de wet van 22 Mei 1873 (*Staatsblad* n°. 67) regelende de aanhouding van vreemde sluikers.

Art. 14. *Art.* 252. Het komt den Raad voor, dat de redactie van dit artikel zeer winnen zou bij de weglating der woorden: » waarvan de kantonrechter kennis neemt". Bij de voorgestelde wijziging waarin die woorden voorkomen, is er blijkbaar niet op gelet dat het artikel aanvangt met de woorden: » Bij de kantongerechten zal *de kennisneming*."

In het eerste lid van art. 253 is de aanhaling van art. 181 2de lid onjuist; art. 181 heeft geen tweede lid. Er zal moeten worden aangehaald *art.* 183, 2*de lid*.

Onder de artikelen, hier niet toepasselijk verklaard voor de berechting der zaken bij het kantongerecht, is opgenomen art. 175, en zulks te recht. De Raad meent er echter op te moeten wijzen, dat in art. 177, hetwelk hier niet is uitgezonderd, naar art. 175 verwezen wordt.

Het is den Raad niet duidelijk, waarom in 3°. van dit art. 253 van den algemeenen regel, gesteld in art. 221 (waarop de Raad zijne opmerking heeft gemaakt) wordt afgeweken ten aanzien van militaire kleedingstukken, ingeval de kantonrechter art. 432 1°. van het Wetboek van Strafrecht heeft toegepast. De militaire wapenen blijven eigendom van den Staat, die ze slechts ten gebruike verstrekt. Maar de kleeding en uitrustingstukken behooren niet alleen aan den Staat, zij worden den militairen slechts verstrekt, totdat zij gedurende den diensttijd, door inhouding op de soldij worden afbetaald. Wel is de teruggave van militaire kleedingstukken, die als stukken van overtuiging gediend hebben bij eene vervolging krachtens de wet van 3 Juni 1859 (*Staatsblad* n°. 44), welke wet zal vervangen worden door art. 439 1°. van het nieuw Wetboek van Strafrecht, bij art. 2 dier wet bevolen te moeten geschieden aan het *militair gezag*, doch daar is uitdrukkelijk bijgevoegd dat dit plaats moet hebben, in geval van *veroordeeling* » van dengene *bij wien* die goederen zijn in beslag genomen." Heeft een derde ze dus gekocht of op andere wijze gekregen van dengene, die krachtens art. 1 dier wet werd veroordeeld, dan is dat art. 2 op dien derde niet toepasselijk. Wil de Regeering de bepaling van art. 253 behouden, dan zal het zoo moeten worden gerediqeerd, dat de uitlevering der overtuigingstukken aan het *militair gezag* dan alleen behoort te worden uitgesproken, wanneer zij werden *in beslag genomen bij dengene* die de overtreding van art. 439 1°. Wetboek van Strafrecht pleegde.

Art. 254. Naar 's Raads oordeel zal het wel de bedoeling zijn om toe te laten, dat ook hij die weet dat er een proces verbaal wegens overtreding tegen hem is opgemaakt, maar die *nog niet* deswegens gedagvaard is, het maximum der op het feit gestelde geldboete betale, om alzoo niet alleen de behandeling der zaak te voorkomen, maar ook de kosten eener dagvaarding uit te sparen. De redactie van dit artikel zoude zulks evenwel afsnijden. Beter komt het uit dien hoofde voor, in den aanhef in plaats van »indien de *beklaagde*" enz. te stellen »indien *iemand*" enz. Dat de bedoeling behoort te zijn om toe te laten dat iemand het maximum der boete betale vóór dat er gedagvaard is, blijkt uit de redactie van art. 74 Wetboek van Strafrecht. Dat artikel is geschreven zoowel in het belang van den Staat als in dat der justiciabelen. De wijze waarop het voorrecht dat art. 74 Wetboek van Strafrecht geeft, kan worden genoten, moet dus zoo gemakkelijk als eenigszins mogelijk is, gemaakt worden. De weg dien art. 254 aangeeft, komt veel te omslachtig voor. Wanneer op de machtiging, door den ambtenaar van het Openbaar Ministerie afgegeven, dadelijk de boete bij den ontvanger der registratie kon worden betaald, die dan langs administratieven weg kon worden aangeschreven om van die gedane, door hem ontvangen betaling kennis te geven aan den ambtenaar van het openbaar ministerie (wat periodiek op staten zoude kunnen geschieden) zoude veel tijdroovende omslag vermeden worden. Men verlieze hierbij niet uit het oog, dat de hier bedoelde ambtenaren van het openbaar ministerie, geen bepaald kantoor houden, dat op gezette uren voor het publiek geopend is, en hunne functiën dikwijls bij twee, drie en zelfs meer kantongerechten uitoefenende, op vele dagen der week van hunne standplaats afwezig en alzoo moeilijk te vinden zijn, zoodat het verkrijgen van en *daarna terugbrengen* der machtiging met de quitantie, zoowel aan de betrokken personen als aan dien ambtenaar dikwerf veel last kan veroorzaken.

Art. 15. Duidelijkheidshalve zal in het 2de lid van art. 257 moeten worden geschreven »*een lid van* het gerechtshof of een lid van de rechtbank". Deze tweede alinea komt voor te veel te zijn samengedrongen en daardoor aan de duidelijkheid te kort te doen.

Art. 16. Bij art. 270 van het ontwerp meent de Raad de vraag te moeten opperen, of door de redactie van dit artikel wel voldoende wordt aangewezen, dat ook dan verstek verleend zal worden, wanneer een beklaagde die wel verscheen ter terechtzitting in eersten aanleg, bij de behandeling zijner zaak in hooger beroep niet verschijnt. Voorts zoude aanbeveling verdienen eenig voorschrift voor het geval, dat een beklaagde niet verschijnt op de zitting welke plaats heeft na uitstel of schorsing, als bedoeld is bij art. 221 1ste lid. Immers, het 2de lid van dit artikel bepaalt wél, wat het gevolg der niet verschijning op die *nieuwe* zitting na de schorsing zal zijn voor de *getuigen*, *deskundigen* of *tolken*, maar wat in het aangegeven geval het gevolg zal zijn voor den *beklaagde* schijnt eigenaardig in dit artikel of titel IX van het Wetboek te moeten worden vastgesteld.

Reeds in zijn advies van 1879 werd er door den Raad op gewezen, dat het wenschelijk ware, in dit artikel, tusschen de woorden: » *wordt verstek verleend*" in te voegen: » indien de voorgeschreven termijnen en vormen zijn in acht genomen." Hij geeft deze bijvoeging alsnog in overweging. De rechtbank moet zich vergewissen, of de beklaagde behoorlijk is gedagvaard geweest, vóór dat zij *verstek* tegen hem verleent en met de behandeling in zijne afwezigheid voortgaat. De Raad vereenigt zich voorts geheel met het 3*de lid* van dit nieuw aangevuld art. 272. De bepaling, dat de rechtbank een bevel tot gevangenneming tegen den gefailliant kan uitvaardigen, en dat zoodanig bevel dan uitvoerbaar moet blijven, niettegenstaande en onafhankelijk van het gedaan verzet, werd door hem als noodzakelijk aanbevolen, laatstelijk in zijn advies van 30 December 1879, n°. 5, op het toenmaals door dezen Minister ingediend wetsontwerp » omtrent het verzet tegen vonnissen in strafzaken bij verstek gewezen, en de verjaring ".

Art. 272. De Raad van State stemt geheel in met het betoog, in de Memorie van Toelichting bij art. 16 van dit wetsontwerp geleverd, dat de tot dusverre in *criminele* zaken voorgeschreven procedure tegen afwezig geblevenen, welke eindigt met eene wederspannigverklaring aan de wet, behoort te worden verlaten, en dat voor *alle* beklaagden in strafzaken de tot dusverre alleen voor *correctioneele* zaken geldende wijze van procedeeren tegen afwezig geblevenen behoort te worden aangenomen. Maar hij mist in die toelichtende Memorie eene rechtvaardiging van het in dit ontwerp aangenomen, van het bestaande recht afwijkend stelsel » dat het verzet de *ten uitvoerlegging* van het verstek vonnis SCHORST; terwijl volgens het nog bestaande recht het verzet de veroordeeling bij verstek *van rechtswege vervallen* doet. Wel verwijst de Memorie van Toelichting omtrent dat belangrijk punt naar de Toelichting op het reeds genoemd wetsontwerp, bij Koninklijke boodschap van 18 Februari 1880 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal toegezonden, maar eene korte uiteenzetting der toen aangevoerde gronden in *deze* Memorie van Toelichting ware zeker niet overbodig te achten.

Met het ook nu door den Minister gehandhaafd stelsel, dat het verzet slechts de *uitvoering* van het vonnis SCHORST *heeft* de Raad van State zich destijds *vereenigd* in zijn advies van 30 December 1879 n°. 5, niettegenstaande de bedenkingen, welke er tegen kunnen aangevoerd worden en door den Raad in dit advies aangevoerd zijn. Door dit stelsel wordt nu een einde gemaakt aan de bekende vraag, *wanneer* straffen, bij verstek-vonnissen opgelegd, gerekend moeten worden te zijn verjaard. Art. 272 sluit zich aan bij art. 77 van het nieuw Strafwetboek. De Raad meent derhalve nu zich bij het gekozen stelsel te moeten nederleggen.

Nu art. 283 zich zal aansluiten aan de artt. 270—273, voor het verstek en het verzet, en nu de 2de afdeeling (artt. 274—282) vervalt, zoude dit art. 283 beter zijne plaats vinden dadelijk na art. 270. Wil men het voegen achter art. 273, zooals wordt voorgesteld, dan zal de aanhef moeten luiden: » Na de uitspraak *bij verstek* enz."

Art. 19. In de Memorie van Toelichting op dit artikel van het ontwerp is het aangehaald art. 152 verkeerd; het zal moeten zijn 182.

Art. 20. Met het verlaten van het tegenwoordig voorschrift (art. 315 Wetboek van Strafvordering) dat in *alle* aan de kennisneming van den Hoogen Raad onderworpen *strafzaken* eene instructie *moet* plaats hebben, kan de Raad, de daarvoor in de Memorie van Toelichting aangevoerde gronden beamende, zich alleszins vereenigen.

Art. 22. Hier wordt voorgesteld, om de woorden, in art. 351, 3°., van het Wetboek »een crimineel of een correctioneel rechtsgeding op de klachten van den gewraakten rechter heeft plaats gehad" te vervangen door: » eene vervolging wegens misdrijf op aangifte van den gewraakten rechter heeft plaats gehad". In deze nieuwe redactie behoort te worden gesteld *op klachte of aangifte* enz, ten einde in de terminologie van het nieuw Wetboek van Strafrecht te blijven.

Art 23. Met genoegen is door den Raad opgemerkt, dat aan het slot der hier voorgestelde wijzigingen, te brengen in den 17den titel des Wetboeks, uitdrukkelijk wordt gezegd: de artt. 376—379 *vervallen.* Eene uitdrukkelijke intrekking van de artikelen, die men wenscht te doen vervallen, verdient de voorkeur boven het stilzwijgend doen wegvallen. De Raad verwijst aangaande dit punt naar zijne opmerking aan de beschouwingen op art. 1 voorafgaande.

Art. 24. De voorgestelde nieuwe redactie van art. 381 komt den Raad taalkundig onjuist voor. Hij geeft in bedenking om in plaats van » de rechter uit wettige bewijsmiddelen niet de overtuiging heeft geput" te stellen: »de rechter niet uit wettige bewijsmiddelen de overtuiging heeft geput", eene bloote transpositie dus van het woord *niet.* Zóó wordt het ook te recht uitgedrukt in art. 221 *bb.*

Art. 392. Zoo algemeen als deze bepaling er ligt bevat zij eene bepaalde onjuistheid. Het geldt toch alleen de poena temere litigantium. Nu echter in civiele zaken de boete op het lichtvaardig in cassatie komen is afgeschaft, zou dit artikel, naar 's Raads inzien, behooren te worden ingetrokken.

Omtrent het laatste lid van voorgemeld nieuw art. 404*a* neemt de Raad de vrijheid te verwijzen naar hetgeen hij heeft aangevoerd *tegen art.* 123*j*.

Art. 25. Het ontwerp wil in art. 409, n°. 2, achter het woord *doodslag* gevoegd hebben » of eenig misdrijf met doodelijk gevolg", ten einde dat artikel verband te doen houden met de terminologie van het Wetboek van Strafrecht. De Raad merkt op dat, met het oog op de artt. 289 en 291 Wetboek van Strafrecht het noodig is in art. 209, n°. 2, aan het woord »*doodslag*" te doen voorafgaan het woord » moord".

Ten aanzien van de voorgestelde bepaling, tusschen het eerste en tweede lid van *art.* 413 des Wetboeks in te voegen, veroorlooft de Raad zich wederom te verwijzen naar zijne beschouwing bij art. 123*j* en naar hetgeen daarin gezegd is speciaal ten aanzien van *deze* voorgestelde bijvoeging in art. 413, handelende over het zeer exceptioneel geval dat bepaald gebleken is van de *onschuld* van iemand die reeds zijne straf heeft ondergaan.

Art. 26. Op den reeds meermalen aangevoerden grond zoude de Raad wenschen, dat art. 418, 2de lid, uitdrukkelijk werd ingetrokken.

Nu het eerste lid van *art.* 420 veranderd wordt, zal het 2de lid, in verband met dat eerste lid, ook eene wijziging moeten ondergaan, namelijk deze, dat achter *door den rechter-commissaris*, gevoegd worde: *of den raadsheer-commissaris*, te meer, omdat het 3de lid van dit artikel zal vervallen. Aan het slot van het 2de lid zal voorts *het Hof* moeten worden vervangen door: *den Hoogen Raad.*

In het wetsontwerp wordt *geene* verandering voorgesteld in den XXIsten titel van het Wetboek. Nu er toch zooveel in verschillende titels moet gewijzigd worden, geeft de Raad in overweging om deze gelegenheid te baat te nemen tot eene wenschelijke verbetering in de *artt.* 422 en 424 aan te brengen. In die artikelen wordt verwezen naar art. 169 der Grondwet, te weten, de in 1838 gelezende Grondwet van 1815. Maar het betrokken artikel is nu art. 152 der Grondwet van 1848. Het ware goed, dat dus het cijfer 169, en beide opgenoemde artikelen van het Wetboek thans werden veranderd in 152. Het laatste lid van art. 422 zal, op den bekenden grond, uitdrukkelijk moeten ingetrokken worden.

Art. 28. In art. 442 vordert de zin, dat het woord *misdrijf* worde vervangen door » *een* strafbaar feit."

Art. 445 zal naar 's Raads inzien dienen te worden aangevuld ten bepaling in hoever de rechter zal mogen letten op de ingevolge art. 198 voorgelezen onbeëedigde verklaringen. Het behoeft geen betoog dat deze niet zijn te rangschikken onder de wettige bewijsmiddelen waarop de rechter zijne overtuiging moet gronden en alleen kunnen vallen onder hetgeen als toelichting mag worden aangenomen of strekken kan ter verduidelijking en bevestiging van hetgeen uit wettige bewijsmiddelen resulteert of om op het spoor te komen van hetgeen van elders zal zijn te bewijzen. Zoodanige aanvulling schijnt onmisbaar om de kracht te bepalen welke aan de voorgelezen verklaringen is te hechten en ter voorkoming dat daaraan onrechtmatige invloed worde toegekend.

Art. 29. De geheele XXIIIste titel van het Wetboek wordt ingetrokken, en in de Memorie van Toelichting wordt gezegd, »dat op het beginsel uitgedrukt in art. 69 Wetboek van Strafrecht, geene uitzondering kan worden toegelaten voor belastingzaken, en dat alzoo de artt. 447-451 behooren te vervallen."

De Raad heeft daartegen zeer ernstig bezwaar. Is het in den regel volkomen waar, gelijk de Memorie van Toelichting zegt »dat aan eenen *overledene* geen straf kan worden opgelegd, evenmin als aan zijne *erfgenamen* voor een daad, door *hem* gepleegd," op dien regel behoort wel uitzondering te worden gemaakt in belastingzaken.

Onder verwijzing naar hetgeen in het begin van dit advies door den Raad is aangemerkt bij behandeling van het nieuw art. 7 in art. I van dit wetsontwerp, meent hij niet beter te kunnen doen, dan kortelijk te herhalen, wat hij de eer had op te merken in zijn advies over het wetsontwerp *op de invoering* van het Wetboek van Strafrecht, op art. 9. Hij heeft bij die gelegenheid er op gewezen, dat niet mag worden uit het oog verloren, dat in belastingzaken de *boete* staat tegenover onwettig verkregen voordeelen, waardoor de boedel van den overleden dader is verrijkt, zoodat het billijk is, dat de last tot betaling der boete ook op den boedel drukke; en dat het in billijkheid niet kan opgaan dat frauduleus ingevoerde, door de ambtenaren aangehaalde goederen zouden moeten worden vrijgegeven, alleen omdat de invoerder is overleden vóórdat de *verbeurdverklaring* is kunnen worden uitgesproken.

Het verdient alzoo opzettelijke overweging of de Regeering niet wel zal doen, om hetgeen nu voorkomt in de artt. 447-451 en 455 van het Wetboek te bestendigen.

Art. 30. Tegen dit artikel, voor welks inhoud wel iets te zeggen is uit een oogpunt van goede orde, zijn bedenkingen aan te voeren, welke niet van gewicht ontbloot schijnen. De vraag toch is gewettigd: welke is de beteekenis dezer wettelijke lastgeving aan den Minister?

Zal de uitgave van het Wetboek de officieele zijn, in *dien* zin, dat men den tekst dier uitgave voor den eenig verbindenden moet aannemen, wanneer hij op eenig punt niet eensluidend is met dien van deze wijzigingswet, welke nadat dit ontwerp, al of niet gewijzigd, door de Wetgevende macht zal zijn aangenomen, in het *Staatsblad* moet worden geplaatst?

Bij dit art. 29 wordt in de Memorie van Toelichting als op een voorbeeld gewezen op art. 7 der wet van 16 Mei 1829 (*Staatsblad* n°. 32), maar hier wordt inderdaad verder gegaan daar aan den Minister ook wordt opgedragen om veranderingen te maken, althans wat verwijzingen en dergelijken betreft. Om mogelijke latere twistvragen af te snijden, ingeval er hier en daar verschil mocht blijken te bestaan tusschen den tekst der beide wetten, de in het *Staatsblad* geplaatste en de door den Minister bezorgde uitgave, komt het den Raad van State verkieslijk voor, at d iar t. 29 vervalle.

Aan 's Ministers goede zorg kan, ook zonder bevel van den wetgever, gerust worden overgelaten om te doen wat dit artikel wil; maar de door hem of op zijnen last verschijnende volledige editie van het Wetboek zal en kan niet zijn de verbindende tekst der wet, tenzij en voor zooveel hij overeenstemt met den door de Wetgevende Macht aangenomen tekst.

De Raad van State, ten advieze overgaande, heeft de eer Uwe Majesteit eerbiedig in overweging te geven, dit wetsontwerp te zenden aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal nadat de Minister van Justitie 's Raads opmerkingen overwogen en daaraan het vereischt gevolg gegeven zal hebben.

De Vice-President van den Raad van State,

(*get.*) Van Reenen.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal
bij het Departement van Justitie,

Clant.

[37. 4.]

AFZONDERLIJK ADVIES van den Staatsraad SWART, behoorende bij het advies van den Raad van State van den 4den Mei 1883, n°. 4.

Aan den Koning.

Van de wijzigingen, welke door den afgetreden Minister van Justitie bij zijn wetsontwerp in het Wetboek van Strafvordering worden gebracht, is zeker niet de minst belangrijke, *de weglating van de akte van beschuldiging*. Die weglating is geenszins het noodzakelijk gevolg van bepalingen in het nieuwe Wetboek van Strafrecht voorkomende, noch hangt samen met veranderingen, die in bevoegdheid der rechterlijke colleges gebracht zijn. Deze laatste behoefden alleen ten gevolge te hebben, dat de akte van beschuldiging niet meer door den procureur-generaal bij het gerechtshof, maar door den officier van justitie bij de rechtbank, waarvoor de beklaagde moet terechtstaan, zou worden opgemaakt. Er bestond geen noodzakelijkheid, die akte te doen vervallen voor de gevallen, waarin eene instructie zou plaats vinden, alvorens zij ter terechtzitting worden gebracht.

Het geldt hier dus een greep in het bestaande stelsel, die bij deze partieele herziening van het Wetboek van Strafvordering alleen dan te verdedigen is, indien daardoor werkelijk eene merkelijke verbetering werd teweeggebracht.

Intusschen hebben noch hetgeen in de Memorie van Toelichting op dit punt gezegd wordt, noch de ter zake gevoerde discussie in den Raad van State, waarbij de meerderheid zich met het gevoelen des Ministers heeft vereenigd, den ondergeteekende kunnen overtuigen, dat werkelijk de afschaffing der akte van beschuldiging ook in die zaken, waarin eene instructie plaats vindt, wenschelijk is. Integendeel meent hij, dat daardoor aan de degelijkheid van het onderzoek in vele strafzaken schade zou worden toegebracht en al spoedig de waarheid der Oud-Hollandsche spreuk zou blijken: dat iedere verandering geene verbetering is.

In de Memorie van Toelichting worden in § 4 de navolgende gronden voor de afschaffing der akte van beschuldiging aangevoerd:

1°. dat de gelijkvormigheid van stelsel van het wetsontwerp medebrengt dat de akte van beschuldiging, òf voor *alle* zaken moet worden afgeschaft, òf voor *alle* behouden moet blijven;

2°. dat de op straffe van nietigheid voorgeschreven opgave van het feit, waarvoor de beklaagde terechtstaat, de bevoegdheid om inzage der stukken te nemen en de beteekening der lijst van getuigen den beklaagde en zijnen raadsman genoegzaam in de gelegenheid stellen om geheel voorbereid ter terechtzitting te verschijnen;

3°. dat met de akte van beschuldiging dan mede verdwijnt het thans bestaande onpractische en dikwijls nadeelig werkende voorschrift van de voorlezing dier akte in tegenwoordigheid van de getuigen vóór hun verhoor.

Terwijl voorts nog in het voorbijgaan wordt gezegd dat het nut eener akte van beschuldiging nooit bijzonder gebleken is.

Bij ieder dezer punten wil de ondergeteekende kortelijk stilstaan.

Ad 1. Dat de afschaffing der akte van beschuldiging voor eenheid van stelsel noodig zou zijn, is daarom blijkbaar onjuist, omdat die eenheid ook thans in het wetsontwerp niet te vinden is.

Immers het wetsontwerp laat eene tweeledige behandeling van strafzaken bestaan; namelijk de behandeling der zaak ter terechtzitting, rauwelijks op de dagvaarding van den officier van justitie (art. 170 van het wetsontwerp) en ééne na voorafgaande instructie voor den rechter-commissaris met rechtsingang en verwijzing naar de terechtzitting (artt. 83, 174 en 221 van het wetsontwerp). Die verschillende behandeling wordt, wel is waar, niet meer afhankelijk gesteld van de onderscheiding tusschen correctioneele en crimineele zaken, maar daar zij toch in het wetsontwerp blijft bestaan, doet zulks hier minder ter zake.

Ad 2. De tweede grond, in de Memorie van Toelichting vermeld, is slechts ten deele juist. De voorschriften, waarop in die paragraaf verwezen wordt, ten betooge dat de beklaagde en zijn raadsman, ook zonder akte van beschuldiging, genoegzaam worden voorbereid, zijn inderdaad voldoende voor zaken van eenvoudigen aard, waarin de aanklacht gestaafd wordt door bekentenis, door ooggetuigen of door zeer in het oog loopende aanwijzingen, zooals bezit van gestolen goed, van bebloede wapens of kleederen, enz. In die zaken kan inderdaad de akte van beschuldiging zonder veel schade worden gemist.

Maar zoo het zaken geldt, die van ingewikkelden aard zijn, zooals met kapitale misdrijven, die in het duister gepleegd worden, veelal het geval is, en het bewijs moet worden geleverd door eene aaneenschakeling van indices, is het voor eene behoorlijke verdediging van groot gewicht, het stelsel van beschuldiging te kennen, te weten welke de gevolgtrekkingen zijn, die door het openbaar ministerie uit de verklaringen der getuigen worden afgeleid. Niet minder bezwaar zou het gemis eener akte van beschuldiging opleveren in alle die zaken, waarin de beschuldiging betrekking heeft op eene reeks van opvolgende handelingen, die door vergelijking van boeken en rekeningen moeten worden tot klaarheid gebracht en gezamenlijk het ten laste gelegde misdrijf daarstellen. Men denke bij voorbeeld aan frauduleus bankroet, valschheid in boekhouding en andere soortgelijke misdrijven. Hoe bij uitstek moeilijk zou daar de taak der verdediging worden, bij gemis eener behoorlijk uitgewerkte akte van beschuldiging, bij bloote opgave van het concrete feit in eene eenvoudige dagvaarding.

Ad 3. Het derde punt is van weinig gewicht en behoeft daarbij niet lang te worden stilgestaan. Indien de voorlezing der akte van beschuldiging in tegenwoordigheid der getuigen onpractisch en somtijds schadelijk wordt geacht, zoo kan worden bepaald, dat die voorlezing zal plaats vinden na de voorlezing van de lijst der getuigen als deze weder verwijderd zijn, en voordat het verhoor van den eersten getuige een aanvang genomen heeft.

Er zijn bij de discussie in den Raad van State nog een paar andere gronden aangevoerd, die voor de afschaffing der akte van beschuldiging zouden pleiten. Volledigheidshalve zal de ondergeteekende ook die vermelden en zoo hij hoopt, wederleggen.

In de eerste plaats is gezegd: »de correctioneele zaken worden alle op eene bloote dagvaarding afgedaan. Het gemis eener akte van beschuldiging is daarbij nooit gevoeld."

Of dit laatste geheel juist is, laat de ondergeteekende in het midden. Hem is het wel eens voorgekomen, dat van menige zaak niet zou zijn geappelleerd, indien de behandeling ter eerste instantie beter en volledíger geweest ware, waartoe eene behoorlijke akte van beschuldiging wellicht zou geleid hebben, doch de stelling al eens toegegeven zijnde, dan verlieze men niet uit het oog, dat, wel is waar, de moeilijkheid van het bewijs *niet altijd* verband houdt met de graviteit van het misdrijf, maar dat toch in het algemeen de misdrijven, die met de meeste arglist begaan en met de grootste zorg geheim gehouden worden, tot eene zwaardere categorie behooren dan die, welke voor de correctioneele rechtbanken worden gebracht en dus ook niet op eene bloote dagvaarding worden afgedaan.

Een andere grond tegen de akte van beschuldiging was, dat die akten dikwijls het kenmerk dragen meer te zijn opgemaakt om op het publiek effect te doen, dan om een kalm onderzoek der waarheid te bevorderen. Dit laatste kan de ondergeteekende niet geheel tegenspreken. De menschelijke ijdelheid sluipt ook wel eens den tempel van Themis binnen, waarin zij allerminst tehuis behoort. Doch is dit misbruik, dat dan toch, althans in ons vaderland, tot de uitzonderingen behoort, een voldoende grond om de akte van beschuldiging af te schaffen? Zou men, dien weg inslaande en daarop consequent voortgaande, niet ook de pleidooien tusschen het publiek ministerie en den advocaat, die als verdediger optreedt, moeten afschaffen? Zou de deugdelijkheid der rechtspleging daarmede gebaat zijn?

Nog een oogenblik meent de ondergeteekende te moeten stilstaan bij het voorkomende in de Memorie van Toelichting: »dat het nut der akte van beschuldiging nooit bijzonder gebleken is." Dit is een bloot beweren, dat door niets gestaafd wordt. De ondergeteekende, die in zijne vrij langdurige rechterlijke loopbaan bijkans alle rangen doorloopen heeft, moet verklaren, dat zijne ervaring met dat sustenu niet overeenstemt. Niet alleen als advocaat, maar ook als officier van justitie en als voorzitter van een rechterlijk college is hem het nut eener akte van beschuldiging voor eene behoorlijke behandeling van eenigszins ingewikkelde zaken meermalen gebleken. De verplichting om eene akte van beschuldiging op te maken, die in Indië niet op den procureur-generaal, maar op den officier van justitie bij den raad van justitie berust (zooals naar zijne meening thans ook voor Nederland zou moeten worden bepaald), heeft het nut, dat zij dien rechterlijken ambtenaar dwingt om de stukken van het geding met de meeste nauwkeurigheid na te gaan, en ieder punt der beschuldiging wel te wikken en te wegen. Voor den voorzitter van het college is zij de eigenaardige handleiding bij het onderzoek ter terechtzitting. Bij het opmaken van het vonnis kan hare vergelijking somtijds nuttig en noodig zijn.

De ondergeteekende is dus van oordeel, dat de akte van beschuldiging moet behouden blijven voor alle zaken waarin eene instructie gelast wordt, en neemt de vrijheid dit zijn van dat der meerderheid van den Raad van State afwijkend gevoelen eerbiedig aan het oordeel van Uwer Majesteits Regeering te onderwerpen.

Het lid van den Raad van State,

(*Get.*) A. J. Swart.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal bij het Departement van Justitie,

Clant.

[37. 5.]

RAPPORT AAN DEN KONING.

Aan den Koning.

's GRAVENHAGE, *den 24sten October* 1883.

Aan zijne beschouwingen omtrent de artikelen van het wetsontwerp tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering doet de Raad van State de mededeeling voorafgaan, dat hij zich met den *omvang* en den *vorm* van deze voordracht kan vereenigen.

Wat den *omvang* betreft, kan de ondergeteekende niet ontkennen, dat de herziening van het Wetboek van Strafvordering op zoo ruime schaal is ondernomen, dat de vraag voor de hand ligt of het niet beter ware geweest een geheel nieuw Wetboek te ontwerpen. Uit een legislatief oogpunt ware dit zeker verkieslijk, uit een practisch oogpunt daarentegen veel minder wenschelijk geweest. Wien het met eene spoedige invoering van het Wetboek van Strafrecht ernst is, mag er niet toe medewerken aan de herzieningswetten meer lastige vraagpunten vast te knoopen dan noodzakelijk is. En dat dit wel het geval zoude zijn indien een geheel nieuw Wetboek werd voorgesteld, is duidelijk; men denke onder andere aan het papieren-onderzoek.

Aan den anderen kant echter is de vraag ook niet onnatuurlijk of men zich dan bij deze herziening wel tot het noodzakelijke heeft bepaald. Tot het *strikt* noodzakelijke zeker niet, maar de Raad van State herinnert er te recht aan, dat toen in 1879 de Minister SMIDT een wetsontwerp had ontworpen, dat ook de strekking had het Wetboek van Strafvordering in dien zin te wijzigen, dat de rechtbanken zouden rechtspreken over *alle* misdrijven (misdaden en wanbedrijven), de Raad van State in zijn advies betrekkelijk dat ontwerp de niet onjuiste opmerking had gemaakt, dat in sommige titels zooveel partieel werd gewijzigd, dat het bijna noodzakelijk werd geacht die titels door andere te vervangen.

De Raad heeft zeer goed ingezien, dat juist naar aanleiding van dat advies des ondergeteekenden voorganger een anderen weg heeft ingeslagen en vereenigt zich daarmede, al heeft het werk daardoor ook meer omvang gekregen en al is daardoor meer gewijzigd dan in het vroegere ontwerp.

Ook de ondergeteekende is van oordeel, dat uit een legislatief oogpunt deze laatstelijk gevolgde handelwijze verre de voorkeur verdient en dat zich daartegen niet die practische bezwaren, of althans niet in zóó overwegende mate, doen gelden, welke tegen de indiening van een geheel nieuw Wetboek bij deze gelegenheid kunnen worden aangevoerd.

Het spreekt echter van zelf, dat, zooals bij iedere partieele wijziging, vooral bij eene van zoodanigen omvang als de tegenwoordige, meermalen zal worden gevraagd: waarom dit wel, waarom dat niet gewijzigd? Ook uit hetgeen volgt zal blijken, dat eene enkele maal daarover ook nog verschil van gevoelen tusschen den Raad en den ondergeteekende bestaat. De vraag zal echter ook elders gedaan worden en zou niet uitgebleven zijn, hoe ver of hoe weinig ver men ook met de wijzigingen gaat.

Ook de ondergeteekende heeft ernstig overwogen welken weg hij zou inslaan, hoe ver hij het gebied der te maken wijzigingen zou uitstrekken. Het resultaat daarvan is, dat, ofschoon hij zich als regel gesteld heeft te blijven binnen het kader van herziening, door zijn ambtsvoorganger vastgesteld, hij bij twijfelachtige punten eerder tot beperking dan tot uitbreiding van dat kader geneigd was.

Vermits voorts ook bij den Raad van State tegen den gekozen vorm geen bedenking is gerezen, heeft hij dien onveranderd gelaten, omdat ook naar zijne meening daardoor het overzicht over het geheel zeer gemakkelijk wordt gemaakt.

Overgaande tot de beschouwingen, waartoe de overweging der artikelen den Raad van State aanleiding hebben gegeven, stelt de ondergeteekende op den voorgrond, dat aan verreweg de meeste dier beschouwingen gevolg is gegeven hetzij door wijziging of aanvulling van de betrekkelijke artikelen, hetzij door bijvoeging van nadere opheldering in de Memorie van Toelichting.

In hetgeen volgt, zij het den ondergeteekende alzoo alleen geoorloofd Uwe Majesteit rekenschap te geven waarom hij sommige voorstellen van den Raad niet heeft aangenomen.

Vooraf echter nog ééne opmerking. De Raad van State vangt zijn advies over de onderdeelen van het ontwerp aan met de herhaling van wat hij de eer had op te merken in zijn advies van 20 Februari jl. over het wetsontwerp, regelende de invoering van het Wetboek van Strafrecht en den overgang van de oude tot de nieuwe wetgeving, namelijk dat naar zijne meening alle strafwetten en alle strafrechtelijke bepalingen in andere wetten voorkomende, welke men wil afschaffen of behouden, met name moeten worden genoemd.

Bij de invoeringswet zal het natuurlijk de plaats zijn dit punt nader en opzettelijk te bespreken. Bij dit ontwerp komt het echter ter sprake bij de artt. 8, 9, 10, 22, 2de lid, van het Wetboek, de strafbedreiging in het slot van art. 42 van dat Wetboek voorkomende, voorts de artt. 51, 69, het laatste lid van de bepalingen bij de wet van 26 November 1873 (*Staatsblad* n°. 175) aan art. 96 van het Wetboek toegevoegd, de artt. 418 tweede lid, 422 tweede lid, 446, 455 eerste lid, 457—463 en 465 van het Wetboek.

De Minister MODDERMAN had van deze artikelen in het ontwerp van wet gezwegen, doch in de Memorie van Toelichting herinnerd, dat zij, als bevattende strafrechtelijke bepalingen, door art. 4 der invoeringswet zouden vervallen, daarbij doelende op art. 4 van zijn ontwerp eener invoeringswet, zooals dat destijds bij den Raad van State in overweging was. De Raad van State echter, getrouw aan het beginsel, in het door hem bedoelde advies in het breede toegelicht, dat men alles, wat men wil behouden of afschaffen, met name behoort te noemen, wil ook de hiervoren genoemde artikelen uitdrukkelijk intrekken.

De ondergeteekende is van oordeel dat, hoe men ook moge denken over het besproken beginsel in het algemeen, waaromtrent hij zich voorbehoudt bij de behandeling der invoeringswet zijne zienswijze aan Uwe Majesteit mede te deelen, bij deze gelegenheid aan het verlangen van den Raad van State stellig zal behooren te worden voldaan. Immers, geheel afgescheiden van het in art. 4 van het ontwerp der invoeringswet uitgesproken beginsel, staat dit vast, dat wanneer het laatste artikel van het bij dit rapport behandelde wetsontwerp tot wet wordt verheven en mitsdien aan den Minister van Justitie wordt opgedragen

eene officieele uitgave van het Wetboek van Strafvordering te bezorgen, er geen de minste twijfel moet kunnen bestaan of dit of dat artikel van het Wetboek al dan niet nog bestaat. En de afschaffing van het een of ander artikel moet niet bij wege van redeneering uit eene andere wet kunnen worden afgeleid, maar moet gebleken zijn de stellige uitspraak van den wetgever zelven.

Het is alzoo om de uitvoering van het laatste artikel mogelijk te maken dat de ondergeteekende in dit ontwerp aan het bedoelde verlangen van den Raad van State heeft toegegeven, zich voorbehoudende, zooals gezegd is, zijne zienswijze over het beginsel later aan Uwe Majesteit kenbaar te maken.

Art. 1. Art. 452 (oud) is met enkele wijzigingen in de redactie orde'shalve en omdat alle overige artikelen van den 23sten titel konden vervallen, overgebracht naar de »algemeene bepalingen".

De opmerking van den Raad van State, dat daarbij bloot de schorsing der strafvervolging wordt bevolen, zonder dat omtrent de verdere behandeling van den verdachte of beklaagde iets nader wordt bepaald, betreft dus eigenlijk het bestaande Wetboek waarin, evenmin als in het ontwerp, iets omtrent die behandeling voorkomt. Nu is het waar, dat de vroegere ontwerpen van een nieuw Wetboek van Strafvordering die behandeling in bijzonderheden regelden, maar, daargelaten de vraag of zoodanige regeling in het algemeen geen aanbeveling zou verdienen, welke vraag de ondergeteekende geneigd is met den Raad van State toestemmend te beantwoorden, is het hem voorgekomen dat zij niet te huis behoort in deze wijzigingswet, omdat zij niet in verband staat met het doel waarmeê die wijziging is ondernomen. Tot nu toe is, zonder dat het den ondergeteekende bekend is, dat daarvan ooit eenig nadeel is ondervonden, de behandeling van den verdachte na de schorsing der procedure overgelaten geweest aan de prudentie van den rechter en het openbaar ministerie en dat schijnt voorloopig althans zoo te kunnen blijven.

Met veel belangstelling heeft de ondergeteekende voorts kennis genomen van het voorstel van den raad om de uitzondering op het in art. 452 (oud) uitgesproken beginsel, in art. 453 en 454 gemaakt, voor de belastingzaken te laten blijven bestaan. Hij heeft echter geen termen kunnen vinden het voorstel over te nemen. Zonder toch te wijzen op den rechtsgrond, die daarvoor volgens den Raad van State, in tegenstelling met de betrekkelijke bewering van de Memorie van Toelichting, wel zou bestaan, wijst de Raad van State op eene tegenstrijdigheid tusschen het bedoelde gezegde in de Memorie van Toelichting en de toelichting van art. 9 van het ontwerp der invoeringswet, waarin van het beginsel wordt uitgegaan om het geheele *fiscale* strafrecht gehandhaafd te laten blijven.

De vraag is bij den ondergeteekende gerezen of die tegenstrijdigheid niet slechts schijnbaar is, want in de bedoelde Memorie van Toelichting wordt bij art. 4 aan het woord » strafrecht" de zeer bepaalde beteekenis gegeven van » *materieel strafrecht*" en wordt er op gewezen dat de uitdrukking » formeel strafrecht", ofschoon zeer dikwijls gebezigd, zeer oneigenaardig het denkbeeld van *strafprocedure* uitdrukt. Klaarblijkelijk heeft men dus slechts te kennen willen geven dat het *materieele* fiscale strafrecht gehandhaafd blijft, waartoe de schorsing der strafvervolging *niet* schijnt te behooren.

Art. 3. De Raad van State wenscht de ambtenaren van het openbaar ministerie bij de kantongerechten op te nemen onder de hulpofficieren van justitie en daarentegen de kantonrechters van die opdracht te ontheffen. De Raad ziet echter niet voorbij, dat die maatregel, bij de vele werkzaamheden, die thans reeds aan die ambtenaren zijn opgedragen, noodzakelijk hier en daar vermeerdering van het personeel zal moeten ten gevolge hebben.

Benalve dit bezwaar acht de ondergeteekende zich verplicht er Uwe Majesteit eerbiedig op te wijzen dat het hier weder geldt eene van die veranderingen, wellicht verbeteringen, welke niet vallen binnen het kader der voorgenomene wijziging.

Art. 5. Zakelijk is in art. 20 niets veranderd. Alleen de terminologie is in overeenstemming gebracht met al het overige en de ondergeteekende kan dus de noodzakelijkheid niet inzien waarom in het toezicht op de veld- en boschwachters, zooals dat tot nu toe gehouden wordt, bij deze gelegenheid eenige zakelijke verandering behoort te worden gebracht. Is er eenige leemte in de bepalingen, regelende dat toezicht, die leemte is dan niet door dit ontwerp ontstaan.

Art. 6. Het komt de ondergeteekende voor dat de rechtsfictie in het nieuw art. 24 voorkomende, niet tot zóó nadeelige gevolgen aanleiding zal geven, dat daarvoor de redactie behoort te worden overgenomen, die door den Raad van State wordt voorgesteld, maar die, het zij den ondergeteekende geoorloofd dit met alle bescheidenheid en eerbied op te merksn, niet in de behoefte zou voorzien. Immers, de Raad van State wil tot regeling van de bevoegdheid het arrondissement binnen hetwelk de eigenaar van het vaartuig (woont) of de reederij is gevestigd, in de plaats laten treden van het arrondissement waar het misdrijf is gepleegd. Die uitdrukking zou dan terugslaan op het vorige artikel 23, waar sprake is van de bevoegdheid der officieren van justitie tot vervolging der strafbare feiten, waarvan de kennisneming behoort aan de rechtbanken, en voor zoover het die feiten betreft, zou in de bevoegdheid tot vervolging van buitenslands aan boord van Nederlandsche vaartuigen gepleegde feiten voldoende zijn voorzien, maar art. 3 van het Wetboek van Strafrecht verklaart de Nederlandsche strafwet toepasselijk op ieder die zich buiten het Rijk in Europa aan boord van een Nederlandsch vaartuig aan *eenig strafbaar feit* schuldig maakt, dus ook aan die feiten, waarvan de *kantonrechter* kennis neemt, en daarin zou door de redactie van den Raad van State niet zijn voorzien.

Art. 8. De Raad van State heeft bezwaar tegen art. 53 (nieuw), omdat een verdachte gedurende langeren tijd in voorloopige bewaring gehouden zou kunnen worden dan volgens het thans bestaande recht het geval is.

Hier schijnt een misverstand te bestaan. Volgens het tegenwoordige recht kan een beklaagde op bevel van den officier of hulpofficier van justitie alleen zes dagen voorloopig worden aangehouden. Eerst na *zes* dagen behoeft het bevel door de rechtbank bekrachtigd te worden en, zooals de Raad van State te recht opmerkt, de praktijk brengt mede, dat tegelijk met die bekrachtiging rechtsingang met gevangenhouding wordt verleend. Die *zes* dagen nu zijn tot *drie* teruggebracht. Volgens het nieuwe art. 53 mag op bevel van den officier alleen niemand langer dan drie dagen worden aangehouden. Verlenging van de voorloopige aanhouding na dien termijn is niet mogelijk, zonder bevel der *rechtbank*. Het bezwaar schijnt dan ook meest daarin te bestaan, dat, terwijl de practijk thans medebrengt dat reeds na *zes* dagen rechtsingang wordt verleend, dit nu eerst na negen dagen zal behoeven te geschieden. De ondergeteekende meent er echter op te mogen wijzen, dat deze verandering in de Memorie van Toelichting breedvoerig is toegelicht en dat het niet billijk is haar, zonder in eenige wederlegging van die toelichting te treden, een bedenkelijken stap achteruit te noemen en het te doen voorkomen alsof de *zes* dagen voorloopige aanhouding van vroeger gelijkstaat met de negen dagen van thans, terwijl juist die *zes* dagen tot op de helft zijn verminderd.

Art. 9. De bijvoeging aan art. 65 voorgesteld, houdt verband met de bepaling van art. 194 (nieuw). Gelijke bepaling kwam ook voor in het ontwerp van 1862, en de ondergeteekende is niet overtuigd geworden, dat zij niet behouden kan blijven. Gaat het niet wat ver om verschil van toepassing gelijk te stellen met *willekeur?*

Art. 10. De termijn van *vier* jaren of meer is in art. 88 behouden. In de toelichting van het wetsontwerp tot wijziging van de wet op de rechterlijke organisatie en het beleid der justitie is met cijfers bewezen, dat de feiten, waartegen in het Strafwetboek een maximum van *vier* jaren en meer is bedreigd, ongeveer dezelfde zijn als waartegen thans crimineele straffen zijn bedreigd. Door dus den

termijn van *drie* jaren aan te nemen, zou, in strijd met de bedoeling, noodeloos aan de bevoegdheid tot voorloopige aanhouding eene niet onbelangrijke uitbreiding worden gegeven. Men lette er voorts wel op, dat hier sprake is van *bedreigde* straf en in de artikelen van het Burgerlijk Wetboek, waarop de Raad van State in zijn advies doelt, van *opgelegde* straf. Het is zeer wel mogelijk, dat, zooals de Staatscommissie veronderstelt, in het vervolg drie jaar gevangenisstraf zal worden *opgelegd* waar nu het minimum der tuchthuisstraf voorkomt; dit neemt echter niet weg dat het Strafwetboek een maximum van drie jaar *bedreigt* tegen feiten, welke thans wanbedrijven zijn en o. a. (zie bladz. 1 der Memorie van Toelichting op het ontwerp der rechterlijke organisatie) tegen verschillende feiten, waartegen de Staatscommissie *twee* jaar had bedreigd.

Als eenige grond voor voorloopige aanhouding aan te nemen, vrees voor vlucht, zou, naar het oordeel van den ondergeteekende, bedenkelijk zijn. Het geschokt rechtsgevoel is in vele gevallen, en daaronder de zwaarste, zonder dadelijke aanhouding niet te bevredigen. Men denke aan de zaak van De Jongh. Ware nu voorloopige aanhouding alleen toegelaten bij vrees voor vlucht, dan zal dit óf eene ijdele formule worden, waaraan niemand zich stoort, óf de gemoedelijke rechter zal bepaalde aanwijzing voor die vrees vorderen en, waar die niet bestaat, den verdachte in vrijheid laten, ook waar de maatschappelijke orde, en dikwijls ook zijn eigen belang, dringend vordert dat hij onschadelijk gemaakt worde. Het komt daarom den ondergeteekende voor dat met het Belgische stelsel, dat daar goed schijnt te werken, de proef ware te nemen.

Beperking der preventieve hechtenis is echter zeer zeker het meest te hopen van de wenschelijke bepaling van art. 88*a*. Het is ontwijfelbaar zeker wat in de Memorie van Toelichting wordt gezegd, dat de gevangenneming dikwijls niet zou zijn bevolen, indien men zekerheid had gehad, dat de beklaagde zijne woonplaats niet zou verlaten, dit of dat niet zou doen enz. Het voorwaardelijk bevel van gevangenneming is ook, naar het oordeel van den ondergeteekende, een middenweg tusschen onbeperkte vrijheid en dadelijke insluiting, waaraan sedert lang behoefte bestond.

De bewering, dat door zoodanig voorwaardelijk bevel de verantwoordelijkheid van den rechter op het openbaar ministerie zou worden overgebracht, schijnt dan ook niet volkomen juist. Immers, zooals in het geheele strafproces, draagt ook hier ieder zijne eigene verantwoordelijkheid. De rechtbank mag de voorwaardelijke gevangenneming evenmin bevelen als de onvoorwaardelijke, wanneer zij daartoe geen grond aanwezig acht, en de officier heeft er voor te waken dat het bevel niet wordt uitgevoerd, zoolang aan de voorwaarde wordt voldaan. De ondergeteekende meent zich alzoo te mogen vleien, dat deze bepaling door de voorstanders der beperking van de preventieve hechtenis met waardeering zal worden ontvangen.

De redactie van art. 88*f* is overgenomen uit het ontwerp van 1862 en schijnt aan duidelijkheid niets te wenschen over te laten. Bij de artt. 89*d* en 89*m*, 2de lid, erkent de Raad van State het onraadzame eener verplaatsing van den gevangene naar de griffie der rechtbank om hem kennis van de stukken te doen nemen.

De Raad geeft echter in overweging hem de stukken in de gevangenis ter lezing te brengen of hem afschriften der stukken op zijn verzoek te verstrekken. Het een zoowel als het andere komt den ondergeteekende nog al onpraktisch voor en omslachtiger dan voor het doel noodzakelijk is. De belangen van den gevangene schijnen toch voldoende gewaarborgd te zijn indien men zijn raadsman het recht van inzage der stukken geeft. Deze kan en zal immers zijn client daaruit alles mededeelen wat deze verlangt te weten.

Art. 90. De wenschelijkheid om iedere instructie, ook die welke tegen eenen gedetineerde wordt gevoerd, met eene dagvaarding te doen aanvangen, is door den Raad van State niet tegengesproken. Hij beweert alleen dat het niet noodig is omdat de rechter-commissaris den gevangene eenvoudig voor zich laat komen. Orde'shalve is het toch beter het *eerste* verhoor door eene dagvaarding te laten voorafgaan. Kwaad kan dit in geen geval, en de beklaagde krijgt de feiten waarvan hij wordt aangeklaagd dan nog eens in eenvoudigen vorm onder de oogen. Dit neemt echter niet weg, dat, wat voor het eerste verhoor wenschelijk voorkomt, niet voor alle volgende verhooren noodig is; dit is bij art. 92 nieuw, 1ste lid, te recht in acht genomen.

Art. 95. De uitdrukking »*zoo mogelijk*" kwam niet voor in het ontwerp van 1862, wel echter in de latere ontwerpen. Wanneer de beklaagde voortvluchtig is, kan het dikwijls onmogelijk zijn de instructie ten einde te brengen; toch behoeft de rechter-commissaris de stukken eerst na afloop der instructie aan den officier van justitie mede te deelen, dat is wanneer hij meent dat de instructie is ten einde gebracht. Het bezwaar tegen deze woorden wordt dus niet ingezien. De zaak blijft dezelfde, ook al laat men de woorden weg. Het voordeel van de tegenwoordige redactie is echter, dat zij in overeenstemming is met den werkelijken gang van zaken.

Dat aan het slot van dezen titel eenige artikelen voorkomen van meer algemeenen aard, kan op den samenhang der wet geen storenden invloed uitoefenen; door het daarin voorkomende telkens bij de betrekkelijke artikelen zelve op te nemen zou men te dikwijls in herhalingen moeten treden en den eenvoud in de uitdrukkingen, waarnaar is gestreefd, schaden.

Van meer belang is echter de vraag, of het wel aangaat, bij verzuim van de beteekening van het vonnis van rechtsingang den beklaagde te verplichten om bij zijne eerste verschijning voor den rechter-commissaris de nietigheid in te roepen. De Raad van State veronderstelt daarbij, dat hem het *bestaan* van dat vonnis wellicht geheel onbekend is. Het bestaan verneemt hij echter bij de dagvaarding om voor den rechter-commissaris te verschijnen en den voornamen inhoud ook. Bovendien, het verhoor voor den rechter-commissaris zal hem al spoedig geheel op de hoogte brengen en gedurende den geheelen duur van dat verhoor kan hij van het hier bedoelde recht gebruik maken.

Met de beschouwingen van den Raad van State tegen het in het ontwerp van zijnen ambtsvoorganger voorgesteld beginsel van schadevergoeding te verleenen aan den preventief gedetineerde die buiten vervolging wordt gesteld, kan de ondergeteekende zich geheel vereenigen.

Hij zou dan ook, naar aanleiding van het bovengezegde dit punt hier niet ter sprake hebben gebracht, ware het niet dat de Raad aan deze beschouwingen een voorstel vastknoopt dat hij, niettegenstaande de billijkheidsgronden die er voor schijnen te pleiten, niet kan overnemen. De Raad wenscht namelijk de schadeloosstelling wel toe te kennen aan hem die onschuldig is veroordeeld en op de wijze, voorgeschreven bij art. 43, in zijne eer is hersteld. Het komt den ondergeteekende voor, dat het geheele vraagstuk der schadeloosstelling vreemd is aan het doel dezer wijzigingswet en dat het hier een van die punten geldt, die, omdat zij tot zooveel strijd voor en tegen aanleiding zouden geven, bij deze gelegenheid niet ter sprake mogen komen, ten einde noodelooze vertraging, wellicht mislukking van het geheele plan te voorkomen.

Dit kan te minder kwaad, omdat de Raad van State zelf erkent dat het geval, zoo al ooit, toch zeker hoogst zelden zal voorkomen.

Art. 12. Als noodzakelijk gevolg van de veranderingen die in de bevoegdheid der rechterlijke colleges zijn voorgesteld, is bij de behandeling van dit ontwerp telkens op den voorgrond gesteld, dat daarmeê het verschil in berechting van de zoogenaamd zware en minder zware strafzaken als van zelf moest vervallen.

Van daar o. a. ook de afschaffing der verplichte instructie, de gelijkstelling van de rechtspleging tegen afwezigen, de afschaffing der akte van beschuldiging enz.

Bij den Raad van State heeft zoowel dit algemeene beginsel als de toepassing daarvan in het aanhangige ontwerp algemeene instemming gevonden. De Staatsraad Swart wil echter, blijkens zijn overgelegd afzonderlijk advies, in één enkel opzicht eene uitzondering maken en wel door de akte van beschuldiging te behouden voor de zaken waarin eene instructie is gevoerd.

De afschaffing der akte van beschuldiging in alle zaken is, zegt mr. Swart, eene verandering in het bestaande stelsel, die alleen dan te verdedigen is indien daardoor werkelijk eene merkelijke verbetering wordt teweeggebracht.

De ondergeteekende zou deze tedeneering wenschen om te keeren en zeggen: van de aangenomene gelijkvormige behandeling van strafzaken mag niet worden afgeweken dan ingeval van strikte noodzakelijkheid. De ondergeteekende ziet daarbij niet voorbij dat mr. Swart juist ontkent dat de strafrechtspleging voor alle zaken gelijk zal zijn omdat sommige zaken vooraf zullen worden geïnstrueerd, andere bij rauwelijksche dagvaarding worden aangebracht. Het feit zelf dat niet alle zaken rauwelijks zullen worden aangebracht, is volkomen waar, maar de bepalingen omtrent de instructie, de wijze waarop die gevoerd wordt, de gevallen waarin zij door den beklaagde kan worden verzocht, zijn zoowel als de bepalingen omtrent het aanhangig maken der zaak ter terechtzetting en de wijze van behandeling aldaar voor alle zaken dezelfde. Kan men nu zeggen, dat gelijke berechting eene illusie is wanneer het voorloopig onderzoek van de eene zaak uitvoeriger is (en zelfs in den vorm eener bepaalde instructie is gegoten) dan van de andere? En geeft dit alleen wel recht om met het stelsel zelf voor goed te breken door de akte van beschuldiging voor een deel der zaken weer in te voeren? De ondergeteekende meent dit ernstig te moeten betwijfelen.

Waar men voorts den beklaagde of zijn verdediger het recht geeft inzage te nemen van alle stukken, hoe uitgebreid de instructie ook moge zijn, kan inderdaad niet worden ingezien, waarom het openbaar ministerie zou worden verplicht den verdediger zijne taak nog gemakkelijker te maken door den beklaagde een kort résumé der stukken in den vorm eener akte van beschuldiging te beteekenen. De verdediger kan immers zelf dat uittreksel maken als hij dat verlangt; alle stukken kan hij daartoe raadplegen en vergelijken met de aanklachte zooals die in de dagvaarding is geformuleerd. En al moge nu het bezwaar tegen het voorlezen der akte van beschuldiging in tegenwoordigheid der getuigen te ondervangen zijn door die voorlezing te doen plaats hebben vóór het verhoor van den eersten getuige, de bezwaren die in den boezem van den Raad van State zelf tegen de akte van beschuldiging schijnen te zijn gerezen, zijn, in verband met al het voorgaande, van dien aard, dat de ondergeteekende met volkomen gerustheid het voorstel van zijn ambtsvoorganger ook in dit opzicht heeft overgenomen.

Niet genoeg toch kan worden herhaald dat het gewicht der zaak niet altijd afhangt van den duur of de moeilijkheid van het vooronderzoek evenmin als van de zwaarte der bedreigde straf.

Geïnstrueerde zaken kunnen op de terechtzitting juist het minst ingewikkeld zijn. Waar men bijv. door het provoceeren eener instructie een zeer lastig en ingewikkeld bewijs door aanwijzingen heeft trachten te verkrijgen, is het onderzoek ter terechtzitting al bijzonder gemakkelijk en weinig ingewikkeld wanneer de beklaagde in den loop der instructie tot bekentenis is gekomen. En waar nu bij de tegenwoordige, correctionneele feiten, waaronder toch ook zeer ingewikkelde zaken voorkwamen, het gemis eener akte van beschuldiging nooit heeft geschaad, daar bestaat geen reden haar bij de nieuwe orde van zaken in te voeren voor eene categorie van zaken waarvan lang niet zeker is of, na de gevoerde instructie, de bewijsvoering nog wel zeer ingewikkeld is en haar daarentegen weg te laten bij de andere categorie, waaronder er voorkomen die, ofschoon dan na de voorloopige informatiën geene instructie meer werd noodig geacht, ter terechtzitting een veel nauwkeuriger en ingewikkelder onderzoek eischen dan menige geïnstrueerde zaak.

Art. 173. »*Laatste verblijf*" is gewijzigd in »*laatste verblijfplaats*". De kosten te maken van een aangeteekenden brief wanneer de verblijfplaats buitenslands bekend is, schijnt minder noodig. De regelen omtrent de wijze van dagvaarding in strafzaken die tot nu toe hebben gegolden, hebben in de praktijk steeds goed voldaan.

Art. 176. De bedoeling is de hier bedoelde getuigen rechtstreeks op last van den president te doen dagvaarden. Dit volgt uit het derde lid. Ware de tusschenkomst van den officier van justitie noodig, dan zou de beklaagde niet zijnerzijds de namen dier getuigen aan den officier behoeven te beteekenen.

Art. 179. De beklaagde die op een te korten termijn is gedagvaard, heeft de keuze om al dan niet ter terechtzitting te verschijnen. Meent hij, dat de termijn te kort is om zich voor zijne verdediging voor te bereiden, dan blijft hij eenvoudig weg en hij moet op nieuw gedagvaard worden. Verschijnt hij wel dan moet de zaak ook onmiddellijk voortgang hebben; in het tegengestelde geval, namelijk wanneer hij ook dan het recht zou hebben om uitstel te vragen, zou dit feitelijk hetzelfde gevolg hebben alsof hij niet ware verschenen, behalve dat eene tweede dagvaarding in het geval van wel-verschijning met aanvrage om uitstel onnoodig is. Veel belang is er dus niet bij de door den Raad van State op dit artikel voorgestelde wijziging.

Art 192, *al.* 2. De eedsquaestie als het ware ter loops bij *deze* gelegenheid op te lossen, komt den ondergeteekende om meer dan eene reden niet wenschelijk voor. De Raad van State schijnt dit zelf ook te gevoelen, daar hij het minder gepast acht over dit punt in breede beschouwingen te treden. Alles blijve dus in dat opzicht bij het oude.

Dat echter in de artikelen 193 en 194 nevens het woord »*onbeëedigde*" ook de plechtige belofte moet worden vermeld welke voor den eed in de plaats treedt, kan de ondergeteekende niet inzien. »Onbeëedigde" staat hier tegenover de verklaring onder eede of belofte afgelegd.

Art. 196. De redactie van dit artikel heeft in verband met het ad art 88 aangeteekende eenige verandering ondergaan. *Drie* jaren opgelegde en vier jaren *bedreigde* gevangenisstraf zijn hier in de plaats getreden van de vroegere crimineele straffen. Met het denkbeeld om de hierbedoelde personen voorwaardelijk uit te sluiten, kan de ondergeteekende zich niet vereenigen. Aan het arbitrium judicis is reeds zooveel overgelaten dat men daaraan moeilijk een bezwaar tegen het voorgestelde kan ontleenen en in de Memorie van Toelichting wordt op juiste gronden aangetoond dat absolute uitsluiting in dit geval minder wenschelijk is.

Art. 221 *l.* De Raad van State heeft te recht begrepen dat de bemoeiingen van den ambtenaar die de rijksbelasting-overtredingen namens de administratie vervolgt, zich voortaan verder zullen uitstrekken dan tegenwoordig het geval is.

Art. 221 *w* bestendigt eene gewoonte die sedert jaren *wanneer dit noodig bleek* bij de verschillende colleges in praktijk is gebracht zonder dat de wet dit hetzij verbood, hetzij daartoe machtigde. De noodzakelijkheid dezer bepaling is dus bepaald gebleken; dat schromelijke vertraging in de rechtsbedeeling van deze gewoonte het gevolg zou zijn geweest, is nooit vernomen.

Bij de artt. 221 *z* en *aa* wijdt de Raad van State hoogst belangrijke beschouwingen aan de vraag of de bestaande regeling van het verhaal der gerechtskosten behoort te worden bestendigd.

De Raad, niet willende treden in de meer theoretische vraag of het bestaande stelsel zich wel verdraagt met den aard der publieke actie, geeft de gronden op waarom hij veroordeelingen van den beklaagde in de kosten ten hoogste onbillijk acht. Zoowel om deze reden als omdat de Staat door het verhaal der gerechtskosten weinig materieel voordeel, wellicht zelfs materieele schade ondervindt, is de Raad van oordeel dat bij deze gelegenheid behoort te worden overwogen of voortdurend behoud van het bestaande wel geraden is. De ondergeteekende heeft met veel belangstelling van de denkbeelden van den Raad van State over deze zaak kennis genomen en erkent gaarne dat er veel in is wat haar aannemelijk schijnt te maken. Hij moet echter opmerken dat het voorstel om voor rekening van den Staat te nemen alle proceskosten in strafzaken, voor zoover hem bekend is, thans voor het eerst wordt ter sprake gebracht en tot heden in geen enkele wetgeving in toepassing is gebracht. Alvorens het voorstel dus over te nemen, zou men het nog eens ernstig, ook in overleg met het Departement van Financiën, moeten wikken en wegen. Het komt den ondergeteekende voor, dat het daarvoor thans niet de tijd is en dat, zoo als hij reeds meermalen zeide, bij deze gelegenheid alle *noodelooze* twistvragen behooren te worden vermeden. De zaak der kosten heeft met de invoering van het Strafwetboek noch met de veranderingen die naar aanleiding daarvan in de straf-

rechtspleging worden gebracht, iets te maken en behoort daarom daarbuiten gehouden te worden, ten einde niet het welslagen van het een door het ander worde verhinderd.

Art. 221 *ee.* De bepaling van dit artikel is uit een politiair oogpunt van veel gewicht. Door bij de teruggave van overtuigingsstukken het burgerlijk recht toe te passen en de teruggave te bevelen aan den eigenaar of anderen rechthebbende, zijn meermalen volkomen te goeder trouw zijnde houders van voorwerpen, welke als overtuigingsstukken hetzij in beslag genomen, hetzij vrijwillig waren afgestaan, van wat zij hun wettig eigendom waanden en wat zij althans als zoodanig hadden betaald, beroofd.

Het gevolg hiervan is natuurlijk dat de justitie bij nasporing van gestolen goederen tegenwerking in plaats van medewerking ondervindt, juist daar, waar zij in de eerste plaats hulp moest verwachten. Dit in bijzonderheden aan te toonen, schijnt onnoodig; genoeg dus dat het feit bestaat en dat men het kwaad heeft willen uitroeien door, wat de overtuigingsstukken betreft, het status quo te herstellen, zoodat alle goederen, op ééne uitzondering na, teruggaan naar de plaats van waar de justitie ze gekregen heeft.

Het voorschrift zou echter geheel illusoir en het nut gelijk nul zijn, wanneer men overeenkomstig het voorstel van den Raad van State den vroegeren eigenaar in de gelegenheid stelde, gedurende 14 dagen zijn eigendom op te vorderen. In dit stelsel mag men bovendien vragen: waarom slechts gedurende 14 dagen? Men moet naar het oordeel van den ondergeteekende tusschen twee stelsels kiezen, maar het eenmaal gekozene ook consequent toepassen. Wil men dat het overtuigingsstuk aan den wettigen eigenaar terugga of wil men dat de strafrechter zich met den eigendom niet inlate en eenvoudig bevele, dat het goed teruggebracht worde naar de plaats, van waar de justitie het gekregen heeft?

Het laatste schijnt den ondergeteekende met zijn ambtsvoorganger het meest raadzaam toe. Wat de opmerking betreft betrekkelijk de tweede alinea van voormeld artikel gelooft de ondergeteekende dat, al is het moeilijk te onderschrijven welke voorwerpen uitsluitend geschikt zijn tot het plegen van een strafbaar feit, de geheele bepaling daarom toch nog niet behoeft te worden geroyeerd. Zelfs al zijn er op dit oogenblik zulke voorwerpen niet bekend, dan schaadt de alinea, in verband met de onmiddellijk daaropvolgende, toch niet.

Art. 221 *ll en oo.* Nuda praecepta, waaraan niemand zich stoort, behooren in een wetboek zooveel mogelijk te worden vermeden. Wat baat het nauwkeurige voorschriften omtrent den vorm, onderteekening, enz. van vonnissen te geven, als niet tevens eenig rechtsgevolg verbonden wordt aan de niet-naleving dier voorschriften?

Eenige uitbreiding van het bestaande vindt men in dit artikel, geene principieele wijziging. In hoofdzaak vindt men de hier bedreigde nietigheid terug in art. 211 (oud). Dit diene tevens tot antwoord op de vragen wie de nietigheid zal inroepen, enz.

Art. 13. *Art.* 241. De ondergeteekende is met zijn ambtsvoorganger op de in de Memorie van Toelichting opgegeven gronden van oordeel dat de opschortende kracht van het appel hier niet uitdrukkelijk behoeft te worden bepaald.

Art. 247. Het bezwaar is ondervangen, zij het dan ook op andere wijze dan door den Raad van State is voorgesteld.

Art. 16. Dat ook verstek zal moeten worden verleend tegen degeen, die bij de behandeling zijner zaak in hooger beroep niet verschijnt, ofschoon hij wel in eersten aanleg is verschenen, schijnt reeds te volgen uit de zeer algemeene redactie van art. 270. Is de beklaagde op de eerste teregtzitting verschenen, dan wordt op latere terechtzittingen geen verstek verleend, ook al verschijnt hij dan niet. Verstek wordt zoowel tegenwoordig als later slechts verleend bij den aanvang van de behandeling der zaak. Het ontwerp bepaalt dit niet, het is waar, maar ook nu is het nergens bepaald en wie twijfelt er aan?

Dat geen verstek kan worden verleend tenzij alle termijnen en formaliteiten behoorlijk zijn in acht genomen, spreekt eigenlijk wel van zelf. Te allen overvloede wordt echter nog verwezen naar de bepaling van art. 178, nietigheid verbindende aan het niet opvolgen van den termijn, en van art. 173, hetzelfde rechtsgevolg verbindende aan het niet opvolgen van de formaliteiten. De vraag dus, soms met het oog op art. 225 (oud) gedaan en die nu weder ook door den Raad van State wordt herhaald, vindt voor het vervolg daarin hare ontkennende beantwoording.

Art. 27 (*nu art.* 28.) De aanvulling van art. 445 is overbodig omdat in de zaak thans voorzien is bij art. 198.

Art. 28 (*nu art.* 29.) Bij dit artikel komt de Raad van State terug op hetgeen hij reeds in het begin van zijn advies bij de behandeling van het nieuwe art. 7 met een enkel woord heeft gezegd, namelijk dat de artikelen 447—451 en 455 behooren te worden bestendigd. Terwijl immers in belastingzaken de boete staat tegenover onwettig verkregen voordeelen, waardoor de boedel van den overledene is verrijkt, is het volgens den Raad alleszins billijk dat frauduleus ingevoerde, door de ambtenaren aangehaalde goederen niet worden vrijgegeven alleen omdat de invoerder is overleden, voordat de verbeurdverklaring is kunnen worden uitgesproken.

Voor de bewering van den Raad van State is, de ondergeteekende wil het gaarne erkennen, veel te zeggen, en de belangrijke beschouwingen die de Raad hier en elders aan de vervolging der belastingovertredingen wijdt, zullen de Regeering aanleiding geven dit punt nader in ernstige overweging te nemen. Maar ook al gaf dit nader overleg aanleiding tot het doen van voorstellen om bij belastingovertredingen eene uitzondering toe te laten op den algemeenen regel bij art. 69 van het Wetboek van Strafrecht gesteld, dan nog ware het Wetboek van Strafvordering, dat voortaan niet anders zal inhouden dan de regeling der strafprocedure en zich in geen enkel opzicht beweegt op het gebied van het materieele strafrecht, niet de plaats waar dit geregeld behoort te worden.

Terwijl dus de ondergeteekende om die reden voorloopig althans niet heeft overgenomen het voorstel van den Raad van State, is met het oog op de opmerking van dien Raad de toelichting van dit artikel eenigzins aangevuld.

Ten slotte wil de Raad van State art. 29 (nu art. 30) van het ontwerp doen vervallen, waarbij aan den Minister van Justitie wordt opgedragen eene officieele uitgave van het Wetboek van Strafvordering te bezorgen. De ondergeteekende acht het behoud van die bepaling noodig. Alleen door die officieel bezorgde uitgave kan men een wetboek verkrijgen vervat in eene doorloopende reeks van titels en artikelen. Hieruit volgt reeds dat het doel inderdaad is om den tekst van de ministerieele uitgave te maken tot de authentieke, de eenig verbindende tekst. De Raad van State verklaart zich, indien dit werkelijk de bedoeling is, tegen het artikel en vertrouwt dat de Minister van Justitie ook zonder dat wel zorgen zal voor eene officieele uitgave. Maar in dat geval is die officieele uitgave niet de verbindende tekst en zullen in de vonnissen de artikelen met enkele en dubbele letters er naast moeten worden aangehaald waaruit verwarring kan voortspruiten.

De Minister die met de uitvoering van deze wet belast is zal voorzeker zorgen voor eene nauwkeurige en stipte uitvoering ook van dit artikel.

Met het bovenstaande gelooft de ondergeteekende Uwe Majesteit voldoende rekenschap te hebben gegeven waarom hij gemeend heeft aan enkele opmerkingen van den Raad van State geen gevolg te moeten geven, en hij heeft mitsdien de eer Uwe Majesteit eerbiedig voor te stellen het ontwerp van wet tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering, dat Zij met de Memorie van Toelichting hierbij zal gelieven aan te treffen, ter overweging aan te bieden aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

De Minister van Justitie,

(*get.*) Du Tour van Bellinchave.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal bij het Departement van Justitie,

Clant.

[37. 6.]

VERSLAG DER COMMISSIE.

Bij de vaststelling van het Verslag, waarin de Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet, houdende wijzigingen in het Wetboek van Strafvordering, rekenschap geeft van de uitkomsten van het onderzoek, door haar aan dat ontwerp gewijd, acht zij zich verplicht haren dank te betuigen aan den Minister van Justitie voor de welwillendheid en de voortvarendheid, waardoor zijne medewerking tot de samenstelling van dit Verslag zich heeft gekenmerkt.

Aangaande de inrichting van dit Verslag zij het volgende opgemerkt.

Het schriftelijk antwoord der Regeering op de door de Commissie schriftelijk medegedeelde opmerkingen wordt in dit Verslag met kortere regels gedrukt. Waar na de schriftelijke gedachtenwisseling mondelinge bespreking tusschen de Regeering en de Commissie niet tot nieuwe gezichtspunten of beschouwingen heeft geleid, wordt van dit nader overleg geene melding gemaakt. Uit de door de Commissie voorgestelde amendementen blijkt overigens voldoende, omtrent welke punten zij het noodig heeft geacht, haar gevoelen tegenover dat van den Minister te blijven handhaven. Waar zij die punten van minder gewicht achtte, heeft zij in het gevoelen der Regeering berust, ook al was zij niet altijd van de juistheid der door deze laatste gemaakte opmerkingen overtuigd.

De Commissie vermeldt hier nog, dat door den heer Oldenhuis Gratama in zijne afdeeling is overgelegd eene nota, welke bij dit Verslag is gevoegd.

Voorts zijn daarbij gevoegd een van de Regeering ontvangen gewijzigd ontwerp van wet en eene lijst van de amendementen, door de Commissie daarop voorgesteld.

§ 1. *Omvang der wijzigingen.* De groote uitbreiding, die aan de wijzigingen in het Wetboek van Strafvordering bij dit ontwerp is gegeven, droeg geenszins de onverdeelde goedkeuring weg. Men gaf toe, dat ten gevolge van de wijzigingen, gebracht in de Wet op de Rechterlijke Organisatie, niet meer volstaan kon worden met enkele redactie-wijzigingen en woordveranderingen, alleen dienende om de terminologie van het Wetboek van Strafvordering in overeenstemming te brengen met die van het Wetboek van Strafrecht, maar dat tevens veranderingen moesten gemaakt worden in de procesorde. Doch aan de andere zijde meende men dat niet kon worden ontkend, dat bovendien veel veranderd en gewijzigd is, hetgeen met het oog op de nieuwe procesorde onveranderd had kunnen, en volgens velen had moeten blijven, indien men werkelijk het doel — eene spoedige inwerkingtreding van het Wetboek van Strafrecht — wenschte te bereiken. Er werden dan ook, zoowel bij het afdeelingsonderzoek als in de Commissie, stemmen gehoord die er op aandrongen, dat de Regeering haar ontwerp zou herzien, en alsnog vele voorgestelde, niet strikt noodzakelijke, wijzigingen zou intrekken.

Hoewel door anderen de juistheid dezer bedenkingen niet werd betwist, meenden zij toch dat de Regeering, in den stand waarin de zaak thans verkeert, moeilijk aan dat verlangen zou kunnen voldoen, daar vele wijzigingen niet op zichzelf maar in verband met andere staan. Eene herziening, als gevraagd werd, zou gelijk wezen aan eene intrekking van dit en het aanbieden van een nieuw ontwerp.

De wijze van handelen der Regeering deed voorts de vraag rijzen, of zij op den ingeslagen weg niet verder had behooren te gaan, en of onder de door haar ongewijzigd gelaten artikelen er niet vele voorkomen, die zeker niet minder dringend verbetering eischen, dan de nu gewijzigde. Reeds kort na de invoering van onze wetboeken hebben bevoegde rechtsgeleerden de klacht doen hooren, dat het Wetboek van Strafvordering talrijke gebreken bevatte en het minst voortreffelijke moest genoemd worden. Nu de Regeering voorstelt in dat Wetboek vele en zoo ingrijpende veranderingen aan te brengen, zou het, naar het oordeel van een deel der Commissie, wellicht het meest geschikte oogenblik zijn geweest om het geheele wetboek te herzien, of liever, een geheel nieuw Wetboek van Strafvordering in te dienen. Men vreesde dat, wanneer eenmaal de nu voorgestelde wijzigingen in het Wetboek van Strafvordering zullen gebracht zijn, de indiening van een nieuw wetboek nog zeer lang op zich zal laten wachten. Dit achtte men eene groote schaduwzijde van de thans voorgestelde partieele wijziging. Het tegenwoordige wetboek, met al zijne gebreken, maakt ten minste één geheel uit, doch zal ten gevolge van de daarin te brengen, op zichzelf beschouwd soms goede wijzigingen, in het vervolg bestaan uit eene gebrekkige vereeniging van veel wat oud is, en van nieuwe titels en artikelen, in vorm en redactie van de overgeblevene verschillend, zonder dat de samenhang, noodig voor een goed wetboek, zal gevonden worden. Wel zal in de nieuwe artikelen de oude spelling gevolgd worden, omdat in één wetboek moeilijk twee soorten van spelling kunnen aangenomen worden, doch zal eene gewenschte gelijkheid van benamingen en termen in menig opzicht gemist worden.

De meerderheid der Commissie, bovenstaande beschouwingen tot op zekere hoogte beamend, meende evenwel aan den door de Regeering ten deze ingeslagen weg thans de voorkeur te moeten geven. De indiening van een geheel nieuw Wetboek van Strafvordering zou, nu het onderzoek van het ontwerp reeds zoover is gevorderd, als een zeer tijdroovend werk beschouwd moeten worden, waardoor de invoering van het Wetboek van Strafrecht belangrijk zou worden vertraagd, zonder dat het voordeel, hetwelk eene algeheele herziening van eerstgenoemd wetboek zou aanbrengen, daartegen kon opwegen.

De Regeering stelt er prijs op hier ter plaatse nogmaals het standpunt aan te wijzen, waarop zij zich bij het voorbereiden van dit ontwerp heeft geplaatst, omdat het haar inderdaad voorkomt dat de groote uitbreiding die aan de wijzigingen in het Wetboek van Strafvordering bij het wetsontwerp is gegeven, inderdaad tot misvatting aanleiding geeft.

Het tweeledige doel van het ontwerp maakt, naar haar innige overtuiging, iedere inkrimping van het kader der wijzigingen onmogelijk, en deze overtuiging, de Commissie heeft het uit het overgelegde advies van den Raad van State kunnen nagaan, steunt geheel en al op de vroeger opgedane ervaring. De Minister Smidt, hangende het onderzoek van het ontwerp-strafwetboek, de eventueele invoering daarvan zooveel mogelijk willende bespoedigen en vergemakkelijken, heeft reeds in den aanvang van zijn optreden eene poging willen wagen om de unificatie der strafrechtspleging reeds dadelijk in te voeren, en in verband daarmede het Wetboek van Strafvordering te wijzigen. Ware dit plan tot uitvoering gekomen, dan zouden op dit oogenblik in dat wetboek geen andere wijzigingen noodig zijn geweest, dan die de strekking hadden om de terminologie in overeenstemming te brengen met die van het Strafwetboek. Het aftreden van den Minister Smidt is echter oorzaak geweest, dat diens voornemen niet tot uitvoering is gekomen en dientengevolge moet thans, nu de unificatie der strafrechtspleging bij de wet tot wijziging van de rechterlijke organisatie in beginsel is aangenomen, het wetboek niet alleen die wijzigingen ondergaan, welke het gevolg zijn van de invoering van het Strafwetboek, maar ook die, welke met noodzakelijkheid voortvloeien uit de veranderde strafrechtspleging. En nu had bij de bedoelde vorige gelegenheid de ervaring geleerd, dat het aantal en het gewicht der voor dit laatste doel strikt noodzakelijke wijzigingen in enkele Titels zóó groot waren, dat het uit een legislatief oogpunt, naar het oordeel van den Raad van State, wenschelijk scheen die Titels door geheel nieuwe te vervangen. Wat was,

toen men eenmaal besloten had het advies van 27 Mei 1879 van dat college op te volgen, natuurlijker dan dat men de gelegenheid aangreep om dan ook in die enkele geheel nieuwe Titels die veranderingen te maken welke, al waren ze dan ook niet volstrekt noodzakelijk voor het verband van het Wetboek van Strafvordering met dat van Strafrecht en de aangenomen wijzigingen in de Wet op de Rechterlijke Organisatie, door ervaring en wetenschap wenschelijk werden beschouwd?

Behalve in den vijfden en veertienden Titel heeft men zich, behoudens de regeling der preventieve hechtenis en van de verjaring van verstek-vonnissen, tot hetvolstrekt noodzakelijke bepaald, altijd natuurlijk met dien verstande, dat het overbrengen van de kennisneming der vroeger crimineele zaken naar de rechtbanken, waarmeê gepaard ging opheffing van de verplichte instructie en van den waarborg der dubbele verwijzing, noodzakelijk leiden moest tot enkele wijzigingen in de regeling ook van het vooronderzoek en in het bijzonder tot het scheppen van de noodige waarborgen voor lichtvaardige verwijzingen naar de openbare terechtstelling.

En terwijl de Minister tot nu toe slechts gesproken heeft van het ontwerp-Smidt, dat in 1879 den Raad van State bereikte, kan hij daar nog bijvoegen, dat het archief van zijn Departement uit de tijden toen nog aan spoedige invoering van de rechterlijke organisatie van den heer Godefoi of aan de mogelijkheid eener invoering van het ontwerp-De Vries werd gedacht, nog menig bewijs bevat dat eene wijziging van het Wetboek van Strafvordering op den grondslag van gelijkvormige berechting der misdrijven, wanneer men als eisch stelt gelijke waarborgen voor de maatschappij en voor de beklaagden, geen lichte taak is, die als het ware met enkele redactiewijzigingen is tot stand te brengen.

Op deze gronden kan de Minister er zich slechts over verheugen, dat de Commissie zich niet heeft kunnen vereenigen met hen, die er op schijnen te hebben aangedrongen, dat de Regeering haar ontwerp zou herzien en alsnog vele voorgestelde wijzigingen zou intrekken. Aan den anderen kant echter moet de Regeering er met nadruk op wijzen, dat bij iedere wijziging, uitgenomen de beide Titels die in hun geheel door andere werden vervangen, wel degelijk mag worden overwogen of zij valt binnen het kader dezer wijzigingswet. De Minister acht zich verplicht daarop te wijzen, omdat het hem is voorgekomen, dat, wilde men den weg opgaan als de Commissie ten aanzien van de eerste Titels van het wetboek heeft bewandeld, een geheel nieuw wetboek verre de voorkeur zou hebben verdiend. Zooals toch bij de behandeling van de daartoe betrekkelijke artikelen zal blijken, heeft de Commissie in verscheidene artikelen van de eerste Titels wijzigingen voorgesteld, die met het tweeledig doel van dit wetsontwerp in geen het minste verband staan, en terwijl de Minister zich dan ook op dien grond met geen dier voorstellen kan vereenigen, kan hij niet nalaten zijne ingenomenheid daarover te betuigen, dat althans de volgende Titels van het wetboek niet op dezelfde wijze door de Commissie zijn behandeld.

§ 2. *Het ontwerp, getoetst aan de eischen eener spoedige berechting.* De voorschriften betreffende de instructie en de rechtspleging werden zeer omslachtig geacht. Terwijl in de strafprocedure zooveel doenlijk alle noodelooze omslag moet worden vermeden, en de vormen zoo weinig in getal, zoo eenvoudig en zoo min kostbaar mogelijk zijn moeten, heeft hier het omgekeerde plaats, en wordt bovendien met al te kwistige hand het bedreigen van nietigheden toegepast.

Toen bij de wijziging der Wet op de Rechterlijke Organisatie ten gevolge van het vervallen van het onderscheid tusschen misdaden en wanbedrijven bepaald werd, dat alle misdrijven voortaan in eersten aanleg zouden berecht worden door de arrondissements-rechtbanken, wees de Regeering er met nadruk op, dat de soms geheel noodeloos langdurige procedure in crimineele zaken zou komen te vervallen. Dit zal dan ook geschieden, doch om bij dit wetsontwerp plaats te maken voor eene deels nieuwe en in sommige opzichten zeer omslachtige procedure bij de rechtbanken voor alle misdrijven, waardoor de behandeling van de geringe delicten — en deze maken toch verreweg de groote meerderheid uit — zeer kan vertraagd en gerekt worden. Men stelde zich voor bij de verschillende artikelen hierop nader terug te komen, maar wenschte er nu reeds op te wijzen, vooreerst hoe de instructie en daardoor ook de preventieve hechtenis, waar die plaats heeft, van veel langer duur zal wezen dan thans het geval is, ten gevolge van de verschillende gelegenheden tot cassatie (artt. 89, 89 *a* en 122), de beteekening van stukken (artt. 89 *i* en 115) en de memorie van suggestie (artt. 116—118), verder, hoe in het ontwerp aan de ambtshalve verdediging in vergelijking met den bestaanden toestand eene buitengewoon groote uitbreiding wordt toegekend, en hoe zelfs, naar de beschouwing van enkelen, die verdediging als eene nieuwigheid wordt ingevoerd bij de correctioneele procedure, waar zij vroeger niet bestond. Of bij de voorgestelde regeling wel genoeg acht is geslagen op de eischen, die door de practijk gesteld worden, mag dan ook minstens twijfelachtig heeten.

Dit geldt ook wat betreft de rechtspleging bij de kantongerechten. Zoowel in als buiten de Kamer is er herhaaldelijk op gewezen, dat ten opzichte der tegenwoordige behandeling van strafzaken voor den kantonrechter vereenvoudiging dringend noodig is. Toch maakt de Regeering niet alleen in de Memorie van Toelichting met geen enkel woord hiervan melding, maar past zij ook dezelfde meer omslachtige behandeling, voorgeschreven voor misdrijven die door de rechtbank berecht worden, grootendeels toe op de overtredingen welke door den kantonrechter behandeld worden, zoodat, in plaats van sneller en eenvoudiger rechtspraak, waarnaar algemeen verlangd wordt, het omgekeerde wordt aangeboden.

Ten einde aan bovengenoemde bezwaren althans gedeeltelijk te gemoet te komen, werd door enkele leden in overweging gegeven voor het *flagrant délit* eene zeer summiere wijze van behandeling in te voeren, zooals zulks, naar men meende, in Engeland het geval is. Door anderen werd er echter op gewezen, hoe dergelijke radicale verandering bezwaarlijk bij eene partieele herziening kan worden aangebracht, daar zij de beginselen der strafvordering in het hart aangrijpt. Ook dient niet vergeten te worden, hoe de Engelsche strafvervolging in hare beginselen zoo volkomen van de onze afwijkt en de Engelsche begrippen daaromtrent zoo geheel van de onze verschillen, dat aan eene overplanting daarvan op onzen bodem niet te denken valt. De groote macht, aan de Engelsche politie toegekend, de zucht tot medewerking in de strafvervolging bij het publiek, zouden weinig met de neigingen en overtuigingen van ons volk overeenkomen.

Ware *spoedige* berechting het eenige waarop men bij de strafrechtspleging had te letten, dan voorzeker zou het ontwerp niet aan de eischen van eene goede rechtspleging voldoen. Maar aangenomen (en dat is toch ook zeer zeker het stelsel der Commissie), dat alleen die strafrechtspleging, welke de noodige waarborgen voor eene *rechtvaardige* rechtsbedeeling aanbiedt, en er tevens voor zorgt, dat de zaken zóó spoedig worden afgedaan als onder die voorwaarde mogelijk is, aanbevelenswaardig is, had de stelling, dat in dit ontwerp noodelooze omslag, enz. wordt gehuldigd, wel eenig meerder bewijs verdiend dan de Commissie daarvoor aanvoert.

De vraag is gewettigd, waarin die *omslachtige* procedure bij de rechtbanken bestaat, waardoor de behandeling van *geringe* delicten zeer kan vertraagd en gerekt worden. Bedoelt men daarmede, zooals naar het schijnt mag worden aangenomen, alleen de instructie, de memorie van suggestie en de ambtshalve verdediging, dan mag de Minister er op wijzen, dat juist in de geringe delicten voortaan geen instructie zal plaats hebben en dus geen memorie van suggestie zal worden ingediend, en dat het nog zeer de vraag is, of de flinke en eerlijke bijstand van een Nederlandsch advocaat altijd tot *noodelooze* vertraging van de behandeling moet leiden. De Minister althans zou deze bewering niet gaarne voor zijne rekening willen nemen.

En wat de kantongerechten betreft, ook ten opzichte van hetgeen gezegd wordt omtrent het omslachtige van de tegenwoordige behandeling der strafzaken bij den kantonrechter, heerscht veel overdrijving.

Inderdaad, het kost geen enkel kantonrechter veel moeite om in weinige uren een groot aantal lichte zaken af te doen. Ook al vordert men nu voortaan dat bij de dagvaarding de getuigen zullen worden opgegeven (en heeft iemand, die naar zijne meening ten onrechte voor den kantonrechter is gedagvaard, niet evenveel recht om zich op zijne verdediging te kunnen voorbereiden, als de gedagvaarde ter terechtzitting van de rechtbank?), en wellicht nog eenige andere formaliteiten, de massa der zaken zal er geen dag door worden vertraagd en het werk, voor den ambtenaar niets dan routine in deze, zal er niet noemenswaardig door vermeerderen.

Nu dan ook de beraadslaging over dit onderwerp in de jongste juristen-vergadering nog slechts zoo kort geleden is, zou zeer zeker aan iederen Minister van Justitie de moed hebben ontbroken om nu reeds de invoering, hetzij dan van het Engelsche stelsel waarop wordt gewezen, hetzij dan van de Duitsche *Strafbefehle* voor te stellen.

§ 3. *Vorm en redactie van het ontwerp.* De wijze van bewerking van dit ontwerp ontmoette weinig bijval. De buitengewoon talrijke verwijzingen naar en aanhalingen van andere artikelen maken een nauwkeurig onderzoek er van even bezwaarlijk, als zij later den beoefenaren van het recht de toepassing er van zullen bemoeilijken. Als een voorbeeld uit vele kan gewezen worden op het nieuwe art. 250, alwaar het slot van het eerste, derde en vijfde lid doet denken aan het refrein van drie coupletten. Door het maken van eenige algemeene bepalingen had in de meeste gevallen zulk een herhaling kunnen vermeden worden. Bij het formuleeren van sommige wijzigingen in de redactie heeft de Commissie het gemis van zoodanige bepalingen niet weinig gevoeld. Hieraan zou wellicht alsnog kunnen worden te gemoet gekomen, indien, wanneer ten gevolge van het overleg tusschen de Kamer en den Minister wellicht meer of minder belangrijke wijzigingen in het ontwerp mochten gebracht worden, daarbij zoo veel mogelijk de talrijke verwijzingen en herhalingen werden vermeden.

Ook zou de Commissie het wenschelijk achten, dat vóór de openbare behandeling van het ontwerp alsnog een afdruk van het Wetboek van Strafvordering met de voorgestelde wijzigingen aan de Kamer werd overgelegd.

De wijze van bewerking van dit ontwerp ontmoette weinig bijval. Elders is van zeer bevoegde zijde daaraan hulde gebracht. (1)

De Minister zou dit hier niet vermelden, ware het niet door het openbaar maken van het advies van den Raad van State aan de Kamer gebleken, dat het wetsontwerp in hoofdzaak niet van hem afkomstig is, maar van de zoo bij uitnemendheid deskundige hand van zijn ambtsvoorganger, terwijl het welwillend advies van den Raad van State geen aanleiding gaf tot het maken van vele wijzigingen. Voorts mag het bovenbedoelde ongunstige oordeel eenige verwondering baren, als men in aanmerking neemt, dat de Regeering, waar zij veranderingen in het wetboek voorstelde, welke het gevolg waren van de gewijzigde competentie der rechtbanken, steeds letterlijk gevolgd heeft het *laatste* ontwerp tot wijziging van de strafvordering, zooals dat na overleg met den Raad van State, den Hoogen Raad, den procureur-generaal bij dien Raad en na eenige malen in de afdeelingen zeer nauwkeurig te zijn onderzocht, in 1867 door de Regeering is aangeboden als het wel overwogen resultaat van een zeer breedvoerig voorloopig onderzoek. Welke verwijten zou de Regeering wel hebben moeten hooren, indien zij zich bij de thans voorgestelde wijzigingen niet aan dat ontwerp had aangesloten? In ieder geval bestond er, nu de Minister Modderman, oud-hoogleeraar o. a. in strafvordering, zich met die redactie had vereenigd, voor den Minister geen de minste aanleiding om zich bij het gevoelen van dien onbetwistbaar zeer bevoegden beoordeelaar niet neder te leggen.

En terwijl nu aan vele opmerkingen der Commissie is voldaan, mag de Minister hier niet verzwijgen, dat aan vele andere niet is te gemoet gekomen. Het geldt hier dikwijls zaken, voor allerlei subjectieve opvattingen vatbaar. Wat de een fraai en duidelijk noemt, noemt een ander gedwongen en omslachtig. En ofschoon dus de Minister den schijn op zich laadt van, zooals de heer Oldenhuis Gratama het in zijn nota uitdrukt, de zaak in gevaar te willen brengen door zijne denkbeelden voor verbeteringen te houden en die zoo mogelijk in werkelijkheid te willen brengen, hij kan en mag bij vele der voorstellen van de Commissie zijne meening niet prijs geven, dat zij wel veranderingen, geen verbeteringen zijn. Blijft niettemin de Commissie op de bedoelde punten bij hare zienswijze volharden, dan hoopt de Minister dat zij van haar recht van amendement zal gebruik maken om de Kamer tusschen haar en hem te doen beslissen. En dit kan te veiliger geschieden, omdat geen der verschilpunten van zóó overwegend belang voor de zaak is, dat de Minister er ten slotte, zij het dan ook noode, niet in zou kunnen berusten, zoo de Kamer goedvond zich met eenige der amendementen van de Commissie te vereenigen.

Men heeft de redactie hier en daar omslachtig genoemd; de ondergeteekende heeft meermalen vernomen, dat het ontwerp van 1867, dat steeds op den voet is gevolgd, is geroemd als een voorbeeld van nauwkeurigheid en degelijkheid. Uitvoerigheid was daarbij niet altijd te vermijden, zou men in alle voorkomende gevallen behoorlijk voorzien; verwijzingen naar andere artikelen kunnen dikwijls evenmin vermeden worden; en waar de Commissie getracht heeft eene kortere redactie in de plaats te geven voor eene meer uitvoerige, is zij daarin, naar het oordeel van den ondergeteekende, zooals later in bijzonderheden blijken zal, op verre na niet altijd even goed geslaagd.

Art. 1

Algemeene bepalingen.

In de artt. 4 en 5 Wetboek van Strafvordering wordt gesproken van »regtsvervolging tot straf", in art. 6 van »regtsvervolging", in het nieuwe art. 7 van »strafvervolging", zoodat men drie verschillende uitdrukkingen voor dezelfde zaak heeft. Ware het niet wenschelijk daarin eenvormigheid te brengen, of althans in art. 6 te lezen »strafvervolging"? In de artt. 4 en 5 zou de uitdrukking »regtsvervolging tot straf" desnoods kunnen behouden worden.

De woorden: »Als nieuw art. 7 wordt gelezen" kunnen aanleiding tot dubbelzinnigheid opleveren. Deze zou vermeden worden door de volgende redactie: »Art. 7 wordt gelezen".

De wijzigingen, voorgesteld in de artt. 4, 5 en 6, liggen buiten het kader. Ofschoon verschillende uitdrukkingen voor één zelfde zaak in eene wet zeer zeker vermeden moeten worden, en, gold het de vaststelling van een geheel nieuw wetboek stellig zouden zijn af te keuren, is het verschil tusschen de hier bedoelde uitdrukkingen te gering, om, nu het hier slechts eene partieele herziening geldt, eene wijziging noodzakelijk te maken. Waar zal, zoo mag men vragen, het einde zijn, indien men dergelijke kleinigheden in artikelen, die overigens onveranderd kunnen blijven, gaat verbeteren?

Art. 7. Voorziening in geval van krankzinnigheid na het

(1) Mr. G. A. Van Hamel, hoogleeraar te Amsterdam „Wijzigingen in het Wetboek van Strafvordering", in het *Rechtsgeleerd Magazijn* van 1884, blz. 461.

plegen van het feit opgekomen. Dit artikel gaf tot verschillende opmerkingen aanleiding.

» Ziekelijke storing der verstandelijke vermogens." Deze uitdrukking is in overeenstemming met de terminologie van art. 37 van het Wetboek van Strafrecht. De Commissie betwijfelde, of dit aanbeveling verdient. Het geldt hier toch eene krankzinnigheid, die geen invloed heeft op de strafbaarheid, maar alleen de strafvervolging schorst. Volgens de Memorie van Toelichting zelve wordt in dit geval eene geheel andere mate van krankzinnigheid vereischt, dan die welke de strafbaarheid uitsluit. Aldaar toch leest men (bladz. 1 onderaan): » Bij deze beoordeeling zal de vraag te beantwoorden zijn, of er eene zoodanige ziekelijke storing der verstandelijke vermogens aanwezig is, die den verdachte belet zich te verdedigen. Eene oogenblikkelijke storing van de verstandelijke vermogens, die, wanneer zij tijdens het plegen van het feit bestaat, volgens art. 37 van het nieuwe strafwetboek de strafbaarheid kan uitsluiten, zal niet tot eene schorsing van de strafvervolging behooren te leiden." Zou het daarom niet de voorkeur verdienen hier te lezen » is krankzinnig geworden", met het oog op de wet op de krankzinnigen en het Burgerlijk Wetboek? Het Duitsche strafwetboek spreekt eveneens in art. 51 van » krankhafte Störung der Geisesthätigkeit", maar toch wordt in art. 203 der *Strafprocesz-ordnung* (ons art. 7) gezegd: » Wenn er nach der That in Geisteskrankheit verfallen ist."

De Commissie achtte voorts de bepaling onvolledig, daar er niet wordt beslist noch in welken stand van het geding, noch door welken rechter de schorsing moet worden uitgesproken, noch hoe gedurende de schorsing ten aanzien van den beklaagde moet gehandeld worden, noch hoe de schorsing wordt opgeheven, terwijl het mede wenschelijk schijnt te bepalen, dat niettegenstaande de schorsing die handelingen van instructie zullen kunnen worden voortgezet, welke geen uitstel lijden.

De Commissie zou daarom eene redactie als b. v. de volgende verkieslijk achten:

» Indien, hetzij gedurende de instructie, hetzij ter openbare teregtzitting blijkt, dat de beklaagde, nadat het strafbaar feit is gepleegd, is krankzinnig geworden, wordt de strafvordering geschorst.

» De schorsing wordt uitgesproken:

» *a.* gedurende de instructie, door de regtbank, in raadkamer vergaderd;

» *b.* ter openbare teregtzitting, door den regter, die van de zaak kennis neemt, zelfs bij afwezigheid van den beklaagde.

» In het eerste geval kunnen, niettegenstaande de schorsing, alle spoedvereischende informatiën en handelingen van instructie worden voortgezet.

» Wanneer de beklaagde in verzekerde bewaring is, kan de regter zijne invrijheidstelling bevelen, of gelasten, dat hij in een krankzinnigengesticht worde geplaatst. De opneming geschiedt tegen overlegging van een afschrift van dit bevel, en zijn voorts toepasselijk de bepalingen van de artt. 18 vierde en vijfde lid, 19—25, 28—30 en § 5 der wet van 27 April 1884 (*Staatsblad* n°. 96). In geval van ontslag wordt de beklaagde weder in verzekerde bewaring teruggebragt.

» Na herstel van den beklaagde wordt de schorsing door den regter, die haar had uitgesproken, op vordering van den betrokken ambtenaar van het openbaar ministerie opgeheven."

In het voorgestelde art. 7 was niets nieuws bepaald.

Vermits werd voorgesteld den geheelen 23sten Titel in te trekken, had men hier de bepaling van art. 452 eene plaats gegeven en van die gelegenheid gebruik gemaakt, de redactie eenigszins eenvoudiger te maken. Tevens was (op advies van den Raad van State) de uitdrukking » krankzinnig" veranderd overeenkomstig de terminologie van het Wetboek van Strafrecht. Nu echter de Commissie de overige artikelen van de 1ste afdeeling van den 23sten Titel ook wil behouden, waarop ook van andere zijde is aangedrongen, bestaat er geen aanleiding voor de overbrenging van art. 452 naar de Algemeene bepalingen. Het artikel, op de oude plaats blijvende, behoeft ook niet veranderd te worden, daar de schorsing van het geding wegens krankzinnigheid in geen verband staat tot de invoering van het Strafwetboek en evenmin tot de gewijzigde strafrechtspleging.

Als nieuw art. 7 is hier nu overeenkomstig den wensch der Commissie de bepaling opgenomen, door welke beambten de exploiten moeten worden beteekend, ten einde daardoor de meermalen gewraakte herhaling dezer bepaling in verschillende artikelen te voorkomen.

Art. 3.

EERSTE TITEL.

Van het opsporen der strafbare feiten.

EERSTE AFDEELING.

Van de ambtenaren belast met de opsporing der strafbare feiten.

Art. 11 *oud.* De meerderheid der Commissie wees er op, dat dit artikel dringend herziening vereischt. Bij de verschillende wijzigingen, die de wetgeving heeft ondergaan ten opzichte der personen, met het opsporen der strafbare feiten belast, en met het oog op de groote macht, die aan de alhier genoemde ambtenaren bij art. 37 wordt gegeven, moet hier eene juiste opgave van die ambtenaren gevonden worden.

Ad 1*um. Veldwachters.* Uit de vergelijking met de artt. 19–21 blijkt, naar sommigen meenden, dat onder dezen naam niet begrepen zijn de *rijksveldwachters*, wier organisatie van lateren tijd is. Die leden waren dan ook van oordeel, dat zij hier afzonderlijk dienen vermeld te worden. Andere leden achtten dit onnoodig, daar zij niet uitdrukkelijk worden uitgesloten, en men in 1854 en 1856, bij de oprichting der rijksveldwacht, juist die benaming gekozen heeft om ze onder deze bepaling te doen vallen. De omstandigheid, dat zij hier niet afzonderlijk vermeld worden, heeft dan ook in de practijk nimmer aanleiding tot moeilijkheid gegeven. Integendeel worden hun volgens de vaste jurisprudentie van den Hoogen Raad, alle bevoegdheden van » veldwachters" toegekend.

Met het oog op de bepalingen der gemeentewet werd de vraag gesteld, of niet het personeel der gemeentepolitie — tevens aan de algemeene politie dienstbaar — in deze afdeeling moet worden vermeld. Men was echter huiverig aan de dienaren van politie, wier gehalte op sommige plaatsen nog al te wenschen overlaat, bij algemeen voorschrift dezelfde bevoegdheden als aan de veldwachters toe te kennen. Voor zoover zij daartoe geschikt zijn kan aan het beoogde doel door het uitreiken van commissiën van onbezoldigd rijksveldwachter worden te gemoet gekomen.

De Commissie zag daarentegen er geen bezwaar in de inspecteurs van politie — in den regel bekwame politiebeambten — met de veldwachters gelijk te stellen en in art. 11 op te nemen. Art. 11, 1°. zou dan kunnen luiden:

» De veld (- en bosch) wachters en de inspecteurs van politie".

Boschwachters. Behooren deze beambten hier niet te vervallen, daar er immers geene vanwege het Rijk aangestelde boschwachters meer bestaan? Indien dit juist is, dan zullen zij ook in art. 16, in het opschrift der derde afdeeling, in de artt. 19—21 en in art. 26 moeten wegvallen.

Ad 3*um. Directeuren van politie.* Onder deze benaming verstond men in 1838 ambtenaren, gesteld boven de commissarissen van politie, maar zelven geplaatst onder toezicht van het stedelijk bestuur, hoedanige ambtenaren thans niet meer bestaan en ook niet bekend zijn bij de gemeentewet.

Bij Koninklijk besluit van 17 December 1851 (*Staatsblad* n°. 166) werd bepaald dat er weder directeuren van politie zouden zijn. Er werden dan ook twee aangesteld,

doch later zijn er geen meer benoemd, en de twee die bestonden zijn afgetreden. Feitelijk bestaan er dus geene directeuren van politie meer. Er zijn nog gebleven *fungeerende* directeuren van politie, welke betrekking is verbonden aan die van procureur-generaal bij de hoven. Maar — zoo vroegen enkelen — gaat het aan deze hooggeplaatste ambtenaren van het openbaar ministerie te brengen onder n°. 3 van dit artikel, en zelfs ze volgens art. 32 en volgende te maken tot hulpofficieren van justitie, dus geplaatst onder en onderworpen aan de bevelen van den officier? Deze leden wenschten daarom aan de Regeering te vragen, of, nu er geen directeuren van politie meer benoemd worden volgens het besluit van 1851, en de thans bestaande geheel andere ambtenaren zijn, zij hier niet behooren te vervallen.

Andere leden bestreden deze stelling. Zij wezen er op hoe, het moge waar zijn dat er thans feitelijk alleen fungeerende directeuren van politie bestaan, er toch directeuren van politie bij de wet bekend zijn en elk oogenblik door den Koning kunnen worden aangesteld. Bij het thans van kracht zijnde organiek besluit van 1851 toch wordt in art. 3 voorgeschreven, dat voor ieder der vijf districten door den Koning, zoodra het belang van 's Rijks dienst dit vordert, een directeur van politie benoemd wordt. Die bepaling kan alleen door een wettelijk voorschrift vervallen, en zoolang zij bestaat, mag zij door de wet niet geïgnoreerd worden.

Men wees er voorts op, dat volgens de toelichting van dat organiek besluit (artt. 1 en 2) de titel van directeur van politie opzettelijk gekozen is, omdat die ook in het Wetboek van Strafvordering voorkomt (*Alg. Politieblad* 1852 blz. 16 en 17) en de directeur van politie, uit kracht van art. 11 van het Wetboek van Strafvordering, het karakter en de bevoegdheden heeft van hulpofficier van justitie over de geheele uitgestrektheid van zijn district.

Overigens meenden die leden dat het feit, waarop gewezen is, dat de procureurs-generaal als fungeerende directeuren van politie tevens hulp officieren van justitie zouden zijn, in de practijk nimmer aanleiding tot moeilijkheden heeft gegeven, en geen reden oplevert tot eene verandering, welke trouwens met de nieuwe strafwetgeving niets heeft uit te staan.

Ad 5um. Kantonrechters. Één lid der Commissie was van oordeel, dat deze ambtenaren hier behooren te vervallen.

Volgens het bestaande stelsel is de kantonrechter deels ambtenaar tot opsporing van strafbare feiten, deels hulpofficier van justitie, meermalen waarnemend rechter-commissaris in strafzaken, en altijd rechter. Het is echter in strijd met onze rechterlijke hierarchie, dat dezelfde ambtenaar, die de strafbare feiten opspoort en daarvoor bewijsmiddelen inwint, daarover als rechter uitspraak zou doen. De betrekking van hulpofficier van justitie is daarenboven bezwaarlijk overeen te brengen met die van onafhankelijk rechter. Ook in de practijk leidt de vereeniging van beide betrekkingen, van hulpofficier en waarnemend rechter-commissaris, in denzelfden persoon, tot moeilijkheden. Als hulpofficier toch heeft de kantonrechter geen enkel middel van contrainte om de getuigen voor zich te doen komen, als waarnemend rechter-commissaris wèl. In het eene geval ontvangen de getuigen schadeloosstelling, in het andere niet. Dergelijke verschillende behandeling van getuigen leidt somtijds tot ontevredenheid, en strekt geenszins om den eerbied voor den rechter te handhaven.

Werd dan ook reeds bij de Memorie van Toelichting van het ontwerp van 1863 gezegd, dat het geen nader betoog vereischte, dat in deze bepaling de kantonrechter moest worden weggelaten, de motieven daarvan klemmen te sterker, nu hij als onafzetbaar rechter is erkend, en zijne werkzaamheden bij verschillende wetten en reglementen steeds zijn, en bij het tot stand komen der invoeringswet belangrijk zullen worden uitgebreid.

De meerderheid der Commissie deelde bovenstaand gevoelen niet. In de benoeming voor het leven der kantonrechters vond zij geen reden hen niet langer met het opsporen van misdrijven te belasten; immers, hunne functiën zijn daardoor niet gewijzigd, en juist de meerdere onafhankelijkheid, daardoor ontstaan, waarborgt hen tegen invloed van derden. Voorts kan het in sommige streken alleszins nuttig zijn, dat meer ontwikkelde personen met die opsporing belast worden, terwijl ook de uitgebreidheid hunner werkzaamheden weinig moeilijkheid kan opleveren, daar toch uit den aard der zaak het geval zich meestentijds ten plattenlande zal voordoen. Dat de getuigen, waar de kantonrechter hen als ambtenaar tot opsporing van strafbare feiten voor zich doet verschijnen, geene schadeloosstelling ontvangen, zal zelden tot moeilijkheid aanleiding geven; immers in den regel zal de ambtenaar, met de opsporing belast, er prijs op stellen ter plaatse aanwezig te zijn. En wat het bezwaar betreft, gegrond op de rechterlijke hierarchie, dit kon men toegeven, maar hieraan kan worden te gemoet gekomen door achter »kantonregters" te doen volgen de woorden: »voor die strafbare feiten, welke niet aan hunne kennisneming zijn onderworpen".

Men wees er ook op dat de kantonrechter, behalve het eigenlijke rechtersambt, tal van andere functiën waarneemt en o. a. ook in de hierarchie van het beheer over de rijksveldwacht is opgenomen. Door zijne werkzaamheid uitsluitend tot de rechtspraak te beperken, zou men in menig opzicht in het beheer der justitie eene zeer merkbare gaping doen ontstaan.

Ad 6um. Ambtenaren van het Openbaar Ministerie. Met het oog op den mogelijken twijfel, of volgens de bestaande redactie de ambtenaren van het openbaar ministerie bij de kantongerechten onder deze bepaling zullen vallen, en op grond van de omstandigheid, dat de Commissie in deze geheel het oordeel der Regeering deelde, geeft zij in overweging de redactie te doen luiden:

»De ambtenaren van het openbaar ministerie, behalve die bij de kantongeregten".

Ad 7 um. Behoort hier volledigheidshalve niet te worden gelezen: » *ambtenaren en* beambten?" Onder *beambten* toch worden in den regel meer uitsluitend zij verstaan, die mindere bedieningen uitoefenen.

Terwijl, behoudens ééne uitzondering van weinig beteekenis, dit artikel naar het oordeel der Regeering bij deze gelegenheid niet behoeft te worden gewijzigd, schijnt het in zijn geheel in de afdeelingen te zijn besproken. De Minister wil in het algemeen niet tegenspreken, dat het artikel voor verbetering vatbaar is, maar hij vraagt met bescheidenheid, of het daarvoor thans de tijd is? Waarom, als art. 11 gewijzigd wordt, zoovele andere artikelen, ja geheele leerstukken, als bijv. het papieronderzoek, ongewijzigd gelaten? Ging men op dien weg voort, dan zoude, behalve het zoo even genoemde, nog andere, veel gewichtiger onderwerpen ter sprake gebracht moeten worden, die het geheele ontwerp wellicht in gevaar zouden kunnen brengen.

Welke ambtenaren en beambten met de *opsporing* van strafbare feiten zullen worden belast, is eene vraag geheel onafhankelijk van de invoering van het Strafwetboek en van de competentie der rechtbanken. De zaak is thans behoorlijk geregeld, geeft althans niet tot stoornis in den goeden gang der strafrechtspleging aanleiding, en zal dat later zeer zeker evenmin doen. Dat rijksveldwachters onder de algemeene benaming van veldwachters begrepen zijn, daaraan heeft nooit eenig rechtscollege getwijfeld; dat er geen boschwachters meer bestaan, terwijl hun naam nog voorkomt in art. 11, schaadt niets of niemand; dat er geen directeuren van politie meer bestaan, zooals in 1838, verhindert niet, dat er thans fungeerende directeuren van Rijkspolitie zijn, die ieder oogenblik door werkelijke directeuren kunnen worden vervangen; en eindelijk of het goed is, dat op den duur kantonrechters worden belast met de opsporing van strafbare feiten, is eene vraag die, zooals uit het Verslag blijkt, op goede gronden verschillend kan worden beantwoord, maar niet geschikt is om ter gelegenheid van de invoering van het Strafwetboek, zij het ook dat die gepaard gaat met belangrijke wijziging in de competentie der rechtbanken, te worden beantwoord

Op dezen laatsten grond bestaat, naaar het oordeel

van den Minister, evenmin aanleiding de numero's 6 en 7 van dit artikel op de voorgestelde wijze te veranderen.

Ten gevolge van het mondeling overleg met de Commissie verklaarde de Minister zich bereid, de inspecteurs van politie (zie ad 1um) in art. 11 op te nemen, en de door de Commissie voorgestelde redactie van 6°. in plaats van de bestaande te stellen.

Art. 14 *oud.* De Commissie zag de noodzakelijkheid niet in, om, bij eene partieele herziening van het Wetboek van Strafvordering, juist dit artikel te doen verdwijnen. Een algemeen voorschrift toch, waarbij alle burgers verplicht worden aangifte te doen van ernstige misdrijven, waarvan zij getuigen zijn geweest, heeft, vooral met het oog op de geaardheid van ons volk, zoo weinig geneigd om tot strafvervolging mede te werken, alleszins reden van bestaan. De bepalingen van de artt. 135—137 Wetboek van Strafrecht maken de algemeene verplichting, bij dit artikel opgelegd, voorzeker niet overbodig. Zij geven èn minder, èn iets anders. Zij verplichten alleen tot de aangifte van zeer enkele misdrijven, en wel alleen voor het geval, dat die nog kunnen worden voorkomen.

De Commissie stelt echter voor in de eerste alinea achter de woorden: » berigt te geven" in plaats van de bestaande redactie te lezen: » aan de ambtenaren of beambten, genoemd in art. 11."

Dit artikel zal overeenkomstig het verlangen der Commissie van kracht blijven. Voor verandering der redactie bestaat echter, wil men binnen het kader der wijzigingen blijven, geen grond.

Art. 15, *nieuw eerste lid.* Deze bepaling gaf tot verschillende opmerkingen aanleiding.

Waartoe, vroeg men, de bevoegdheid om aangifte van misdrijven te doen beperkt tot hem »tegen wien een strafbaar feit is gepleegd of *die* (dit laatste woord zal in den eersten regel moeten ingevoegd worden) daarvan getuige is geweest?" Hieruit zou volgen, dat men geen aangifte zou mogen doen van misdrijven, gepleegd b.v. tegen bloedverwanten of betrekkingen, of van strafbare feiten, waarvan men kennis heeft bekomen, zonder daarbij juist tegenwoordig te zijn geweest.

Ook achtte men de aanwijzing van de ambtenaren, bij wie de aangifte kan geschieden, te beperkt. Voor hem, die aangifte wil doen, valt het niet altijd gemakkelijk te beoordeelen, welke ambtenaar met de vervolging belast is. Ten platten lande — en men dacht in het bijzonder hierbij aan de zeer uitgestrekte gemeenten in Friesland — kan het noodig zijn, dat ook de gemeente- en rijksveldwachters zich met het ontvangen van aangiften belasten.

Om deze redenen wenschte de Commissie het eerste lid van art. 15 te lezen:

» Ieder, tegen wien een strafbaar feit is gepleegd, of die daarvan kennis draagt, is bevoegd daarvan aangifte te doen bij een der ambtenaren, genoemd in art. 11."

Tegen de hier voorgegestelde redactie bestaat geen bezwaar, evenmin als tegen de gewenschte aanvulling van art. 15 oud, tweede lid.

Art. 15 *oud, tweede lid.* » Zoo deze kan schrijven." Het geval kan zich voordoen, dat de aangever wel kan, maar niet wil schrijven, vooral nu bij art. 188 Wetboek van Strafrecht straf bedreigd is op het doen van valsche aangifte. Is het daarom niet beter hier te lezen, zooals in art. 63: » In geval van beletsel, wordt de reden daarvan vermeld"?

Art. 15*a*. Het viermaal herhaalde » hetzij" in het eerste lid van dit artikel is niet fraai; dit woord zou, naar de meerderheid der Commissie opmerkte, tweemaal kunnen vervallen wanneer gelezen wordt: » geschiedt de klagte mondeling of schriftelijk."

Eene minderheid der Commissie zou de voorkeur geven aan de volgende redactie, waardoor het gebruik van het woord » hetzij" geheel zou vermeden worden:

» Bij misdrijven, alleen op klagte vervolgbaar, geschiedt de klagte mondeling of schriftelijk bij den bevoegden ambtenaar, door den tot de klagte geregtigde in persoon, of door een ander, daartoe door hem van eene bijzondere schriftelijke volmagt voorzien."

De woorden: » of . . . . daarvan", in de tweede en derde zinsnede, kunnen voorts, naar het oordeel van die minderheid, vervallen. Immers het authentiek afschrift eener akte heeft, zoowel in het burgerlijk als in het strafrecht, dezelfde bewijskracht als de grosse. Ook in de artt. 89 *e* en *f* komen deze woorden niet voor.

Enkelen konden zich voorts met de slotbepaling van het artikel: » Alles op straffe van nietigheid" niet vereenigen. Waartoe, zoo vroegen zij, die strenge eischen bij het doen van klachten, in vergelijking met hetgeen voor aangiften is voorgeschreven?

De Commissie deelde die bedenking niet. In zake klachtdelicten is eene behoorlijke klacht een essentieel vereischte, waarvan de bevoegdheid van het openbaar ministerie om te vervolgen afhankelijk is. Niet alzoo de aangiften in zake gewone delicten, welke door het openbaar ministerie ambtshalve, ook zonder aangifte, vervolgd worden.

Ten einde de minder fraaie herhaling van het woordje »hetzij" te vermijden, is de redactie overeenkomstig het voorstel van de meerderheid der Commissie gewijzigd.

De woorden » of . . . . daarvan" moeten naar het oordeel der Regeering behouden blijven. Zelfs al kon worden toegegeven dat zij overtollig zijn, schaadt die overtolligheid hier niet.

Met de Commissie is de Minister op de door haar opgegeven gronden van meening, dat de bedreiging der nietigheid op het nalaten van het in dit artikel voorgeschrevene niet kan worden gemist.

Art. 15*b*. Wanneer de ambtenaren van het openbaar ministerie bij de kantongerechten in de artt. 11 en 32 niet genoemd worden, kunnen zij ook hier vervallen.

Dat één enkel klachtdelict tot de competentie van den kantonrechter behoort, zooals de Memorie van Toelichting doet opmerken, kan geene reden zijn die ambtenaren bevoegd en verplicht te verklaren tot het ontvangen van *alle* klachten. De Commissie stelt daarom voor art. 15*b* te lezen:

» Tot het ontvangen der klagte is elk officier en elk hulpofficier van justitie bevoegd en verpligt."

Het artikel is in den aangegeven zin gewijzigd.

De Commissie wenschte voorts art. 15*c* te doen luiden als volgt:

» De intrekking der klagte geschiedt bij de ambtenaren, op de wijze en in den vorm voor het doen der klagte bij de artt. 15 *a* en *b* bepaald."

De hier voorgestelde redactie is gevolgd.

Art. 4.

TWEEDE AFDEELING.

Van de burgemeesters en commissarissen van politie, met betrekking tot strafbare feiten, aan de kennisneming van den kantonregter onderworpen.

Art. 16 *oud.* Er zal wel geen bezwaar bestaan, om de woorden: »zelfs ook ..... behooren" in het eerste lid te doen vervallen.

Men vergelijke hetgeen hierboven gezegd is ad art. 14.

Art. 5.

DERDE AFDEELING.

Van de veld- en boschwachters.

In het opschrift dezer afdeeling, eveneens als in de artt. 20 en 21, behooren, naar het oordeel der Commissie, ook de inspecteurs van politie vermeld te worden (vergel. het aangeteekende bij art. 11, ad 1 *um*).

Wat het opschrift betreft en de artt. 20 en 21, vergelijke men hetgeen hierboven gezegd is bij art. 11. De Minister wil thans nog daarbij voegen, dat de practische noodzakelijkheid om de inspecteurs van politie hier op te nemen niet bestaat, daar zij in den regel tevens worden gecommissioneerd als onbezoldigde rijksveldwachters.

Naar aanleiding van de wijziging, ten gevolge van het mondeling overleg tusschen den Minister en de Commissie in art. 11, 1°. gebracht, worden in het opschrift dezer afdeeling en in de artt. 20 en 21 ook de inspecteurs van politie vermeld.

Art. 19 *oud.* Naar de Commissie meende, kan dit artikel vervallen.

Men vergelijke hetgeen hierboven gezegd is ad art. 14.

Artt. 19 *en* 20 *oud, tweede lid.* Hier wordt voorgesteld te lezen: »misdrijven en overtredingen". Moet dit niet zijn: »strafbare feiten", daar deze woorden zoowel in het opschrift van den eersten Titel als in de andere van het ontwerp gebruikt worden, zoo dikwijls bedoeld worden de gezamenlijke misdrijven en overtredingen van het nieuwe Wetboek van Strafrecht?

Aan deze opmerkingen is gevolg gegeven.

Art. 21 *oud.* Eene minderheid der Commissie zou, ten minste wat de Rijkspolitie betreft, opzending van het hierbedoelde proces-verbaal ook aan den ambtenaar van het openbaar ministerie wenschelijk achten, ten einde in deze niet te veel af te hangen van de willekeur des burgemeesters. De meerderheid der Commissie was het hiermede niet eens. Zij wenschte de positie van den burgemeester als hulpofficier niet te verzwakken. Tegen mogelijke willekeurige achterhouding van processen-verbaal kan door den officier van justitie worden gewaakt. Overigens zou, hetgeen men beoogt, ook door eene aanvulling van de instructie der rijksveldwacht kunnen verkregen worden.

De Minister vereenigt zich met het gevoelen van de meerderheid der Commissie. Bovendien vergelijke men hetgeen hierboven gezegd is ad art. 14.

Art. 6.

VIERDE AFDEELING.

Van de ambtenaren van het openbaar ministerie.

Art. 21 *a.* De redactie van het artikel is, naar sommiger oordeel, niet goed Nederlandsch; men zou willen lezen:

» De ambtenaar van het openbaar ministerie bij het kantongeregt is belast met de vervolging van het in het kanton gepleegde strafbaar feit, dat tot de bevoegdheid van den kantonregter behoort."

De redactie van de Commissie is in het gewijzigd wetsontwerp overgenomen.

Art. 22 *oud.* Het woord »ambtshalve" in den eersten regel wordt gebruikt in tegenstelling met de nasporing en vervolging der klachtdelicten, in het tweede lid vermeld. Nu dat lid vervalt, is de uitdrukking »ambtshalve" overbodig.

Het woord »ambtshalve" is vervallen.

Het ontwerp zegt: »In art. 23 wordt het woord »misdrijf" vervangen door »feit" en »beklaagde" tweemaal door »verdachte." Duidelijkheidshalve wenschte een deel der Commissie in plaats van »tweemaal" hier te lezen »telkens."

»Tweemaal" is gewijzigd in »telkens".

Art. 25. Eene minderheid der Commissie achtte de redactie van de eerste alinea van dit artikel noodeloos omslachtig, en zou de voorkeur geven aan de volgende redactie:

» Onverminderd de bepalingen van de wet op de consulaire regtsmagt, geschiedt de vervolging van strafbare feiten buiten het Rijk in Europa, niet aan boord van een Nederlandsch vaartuig gepleegd, door de ambtenaren" enz.

De redactie, door de minderheid voorgesteld, moge uit minder woorden bestaan, zij is stellig ook minder juist dan die van het ontwerp. Immers zij zou tot het dwaalbegrip aanleiding kunnen geven, alsof *alle* strafbare feiten buiten het Rijk in Europa, niet aan boord van een Nederlandsch vaartuig gepleegd, hier te lande kunnen worden vervolgd. Het ontwerp heeft dit met een enkel woord trachten te voorkomen door te spreken van » *bij* vervolging".

Art. 27 *oud.* In plaats van »strafbare feiten" leze men, in het eerste lid: » strafbare feiten, die tot de kennisneming van de regtbank behooren", in het tweede lid: » die feiten."
De Commissie achtte het wenschelijk, dat ook eene dergelijke bepaling ten opzichte van de ambtenaren van het openbaar ministerie bij de kantongerechten tegenover de officieren van justitie werd in het leven geroepen. Dit doel zou kunnen bereikt worden door de invoeging van een nieuw art. 27 *a*, van den volgenden inhoud:

» De bepaling van het voorgaande artikel geldt eveneens ten aanzien van de ambtenaren van het openbaar ministerie bij de kantongeregten tegenover den officier van justitie bij de regtbank."

Aan de opmerking omtrent de redactie is gevolg gegeven.
Wat het door de Commissie nieuw voorgestelde art. 27 *a* alsmede de wijzigingen door haar voorgesteld in de artt. 28 en 29 oud betreft, vergelijke men hetgeen hierboven ad art. 14 is gezegd.

Ten gevolge van het mondeling overleg met de Commissie verklaarde de Minister zich bereid het door de Commissie voorgestelde nieuw art. 27*a* alsmede de wijzigingen van de artt. 28 en 29 oud over te nemen.

Art. 28 *oud.* Deze bepaling is toepasselijk op alle ambtenaren van het openbaar ministerie. Men leze daarom, in plaats van »zij": »De ambtenaren van het openbaar ministerie".

Art. 29 *oud.* Voor » ambtenaar van het openbaar ministerie" wenschten sommigen te lezen: »officier van justitie." Het blijkt, ook uit art. 30, dat alleen deze bedoeld is, en daarenboven is aan de ambtenaren van het openbaar ministerie bij de kantongerechten slechts vervolging, geen op- of nasporing opgedragen.

Art. 7.

VIJFDE AFDEELING.

Van de hulpofficieren.

Art. 32 *oud.* Daar de vraag, door wie de aangiften worden ontvangen, reeds beantwoord is in de eerste afdeeling van dezen Titel, zou het artikel zich kunnen bepalen tot eene nomenclatuur van de hulpofficieren, terwijl dan in de volgende artikelen de verplichtingen van de hulpofficieren, afgescheiden van die, welke op hen rusten als behoorende tevens tot de ambtenaren in art. 11 genoemd, en behoudens hunne bevoegdheid bij heeter daad, zouden kunnen omschreven worden.

De Titel zou dan eenigzins omgewerkt moeten worden.

Ten aanzien van het meer of minder wenschelijke om de kantonrechters en directeuren van politie als hulpofficieren te behouden, verwijst de Commissie naar het aangeteekende bij art. 11.

De artikelen zouden kunnen geredigeerd worden als volgt:

Art. 32. Hulpofficieren zijn de in art. 11, nis. 2—5 (of 2—4, wanneer men de kantonrechters er niet onder begrijpen wil), genoemde ambtenaren.

Art. 33 (zie art. 29). Wanneer een hulpofficier door klagte of aangifte, of op eenige andere wijze, is onderrigt, dat in zijn ressort een strafbaar feit is gepleegd, of dat iemand, die daaraan vermoed wordt schuldig te zijn, zich binnen hetzelve bevindt, zal hij verpligt zijn, naar omstandigheden, aanvankelijk alle narigten te verzamelen en in te winnen, welke dienstig kunnen zijn om over de zaak licht te verspreiden, en zal hij hiervan proces-verbaal opmaken.

De processen-verbaal zullen zijn gedagteekend, en zoo mogelijk inhouden den aard en de omstandigheden van het strafbaar feit, den tijd wanneer, en de plaats waar hetzelve is begaan, mitsgaders de bewijzen of aanwijzingen ten laste van den vermoedelijk schuldige.

Art. 34. De hulpofficieren zullen de door hen opgemaakte processen-verbaal, alsmede de door hen ingevolge artt. 15 en 15*a* ontvangen aangiften en klagten, onverwijld aan den officier van justitie inzenden.

Art. 35. De hulpofficieren zijn gehouden de voorschriften en bevelen op te volgen en na te komen, die de officier van justitie hun zal geven voor het onderzoek van strafbare feiten en het beheer der geregtelijke politie.

Art. 36, als oud-art. 33.

Op al hetgeen betrekkelijk deze afdeeling wordt opgemerkt is het gezegde ad art. 14 van toepassing.

Art. 8.

ZESDE AFDEELING.

Van ontdekking op heeter daad.

Art. 39 *oud.* In het eerste en tweede lid van dit artikel dient in plaats van » ambtenaar van het openbaar ministerie" gelezen te worden » officier van justitie". Uit het derde lid toch blijkt, dat alleen deze bedoeld wordt. De ambtenaren van het openbaar ministerie bij de kantongerechten vallen er niet onder (zie ook De Bosch Kemper, *Wetboek van Strafvordering enz.*, bladz. 245, en de noot aldaar).

Ook met betrekking tot dit en het volgend artikel vergelijke men het gezegde ad art. 14.

Bij het mondeling overleg met de Commissie heeft de Minister de door haar voorgestelde wijzigingen in het eerste en tweede lid van art. 39 oud overgenomen.

Art. 40 *oud*, *tweede lid.* Hier wordt aan de tot aanhouding bevoegde ambtenaren alleen het recht toegekend » weggenomen goederen" na te sporen en in bewarende hand te stellen. De practijk brengt mede, dat zulks ook ten opzichte van andere voorwerpen, welke als stukken van overtuiging zullen kunnen dienen, geschiedt, hoewel het recht daartoe nergens uitdrukkelijk wordt toegekend. Ten einde allen twijfel daaromtrent op te heffen, stelt de Commissie voor den aanhef van het tweede lid te lezen:

» Weggenomen goederen, en andere voorwerpen, die als stukken van overtuiging zullen kunnen dienen", enz.

Art. 41 *oud*, *tweede lid.* De hier voorgestelde verandering droeg geenszins de goedkeuring der Commissie weg. Zij meende, dat daardoor te veel aan de appreciatie van den officier van justitie wordt overgelaten. De Commissie zou dan ook de voorkeur geven aan het imperatief voorschrift der bestaande wet, en wenschen te lezen:

» Hij begeeft zich, indien zulks noodig is, onverwijld naar de plaats" enz.

De aanhef van het artikel is overeenkomstig het voorstel der Commissie gewijzigd.

Derde en vierde lid. » De plaats van het feit". Dit scheen geen goed Nederlandsch. Beter kwam het voor, in het derde lid te lezen: » de plaats, waar het misdrijf is gepleegd", en in het vierde lid: » die plaats".

Bij dit artikel werd voorts de aandacht gevestigd op het gemis eener bepaling, welke den officier van justitie het recht geeft zich door politie te doen vergezellen. Men achtte eene dergelijke bepaling evenwel wenschelijk, ook met het oog op moeijelijkheden, welke ten aanzien van de verevening der daaruit voortvloeiende kosten bij de Algemeene Rekenkamer zouden kunnen rijzen. De Commissie stelt daarom voor, op het tweede lid van dit artikel eene nieuwe alinea te doen volgen, luidende:

» Hij zorgt, zoo noodig, dat de vereischte politiebeambten ter plaatse aanwezig zijn".

Aan de eerste opmerking is gevolg gegeven.

Overigens wordt ook hier weder verwezen naar het gezegde ad art. 14.

Ten gevolge van het mondeling overleg met de Commissie heeft de Minister zich met de door haar voorgestelde tweede alinea van het tweede lid van art. 41 vereenigd.

Art. 43. Bij dit artikel kwam ter sprake het vraagstuk der *preventieve hechtenis*, en de regeling, welke de Regeering dienaangaande voorstelt. Het navolgende werd naar aanleiding hiervan opgemerkt.

a. *Wenschelijkheid van beperking.* Bestaat er noodzakelijkheid, om in de bepalingen betreffende de preventieve hechtenis, zooals die thans is geregeld, veranderingen aan te brengen? Volgens sommigen zijn de klachten over dit onderwerp niet vrij van overdrijving. Naar hun oordeel geeft de tegenwoordige toepassing der preventieve hechtenis geene aanleiding tot overwegende bezwaren, wordt zij met gematigdheid aangewend, en bestaat over het algemeen het streven om haar zoo kort mogelijk te doen duren, terwijl bovendien de afschaffing der dubbele berechting daaraan nog zal ten goede komen. Tegenover de enkele malen, dat een verdachte ten onrechte in voorloopige bewaring wordt genomen, staan de talrijke gevallen, waarin het bewijs der schuld of althans de toepassing der straf onmogelijk zou zijn gemaakt, wanneer hij op vrije voeten ware gelaten. Bovendien wordt eene wijziging der desbetreffende bepalingen door de invoering van het Wetboek van Strafrecht niet gebiedend gevorderd, en is dus volgens hen, wien het in de eerste plaats om eene spoedige invoering van dat wetboek te doen is, reeds als zoodanig af te keuren.

Hiertegen werd aangevoerd, dat, al kon men dit laatste over het algemeen toegeven, men toch niet uit het oog moest verliezen hoe onder des Ministers ambtsvoorganger herhaaldelijk op wijziging dier bepalingen was aangedrongen, en dat de heer Modderman alsdan verwees naar de aanstaande herziening van het Wetboek van Strafvordering. De tegenwoordige Minister doet derhalve niets anders, dan gevolg geven aan de belofte zijns voorgangers. En wat de toepassing der preventieve hechtenis onder de bestaande wetgeving betreft, het scheen geenszins boven allen twijfel verheven, of die wel overal zoo gematigd moest geacht worden, als werd beweerd. In ieder geval miste men in de tegenwoordige wetgeving de noodige waarborgen tegen te ruime toepassing, en bepaaldelijk tegen te langen duur.

Enkelen wezen op de cautiestelling, als een uitnemend middel om de preventieve hechtenis te beperken. In art. 47 der *Strafprozeszordnung* van het Duitsche Rijk en art. 169 van het ontwerp der nieuwe Belgische *Code d'Instruction Pénale* is zij aangenomen. Anderen bestreden dit middel als oneigenaardig, ongelijkmatig en ondoeltreffend. Borgtocht is alleen doeltreffend tot verhaal van geld of althans van hetgeen in geld waardeerbaar is, niet tot verkrijging van den persoon. Zuiver genomen zou het middel alleen

baten, waar bloote geldboeten zijn bedreigd. En dat juist is alleen het geval bij de meer geringe misdrijven, op welke men de preventieve hechtenis niet wil toepassen. Ook zou het middel alleen den gegoeden ten bate komen, en daardoor eene groote ongelijkheid in het leven roepen

Eindelijk vreesde men, dat de rechter het middel in vele gevallen zou toepassen, waarin thans geene preventieve hechtenis wordt gelast, en dat de cautiestelling derhalve, in stede van verbetering aan te brengen, slechts een last te meer op de beklaagden leggen zoude.

De Commissie van Rapporteurs was ten slotte eenstemmig in haar oordeel, dat in het algemeen alles, wat, zonder de belangen eener goede strafvervolging te schaden, tot beperking der preventieve hechtenis kan strekken, aanbeveling verdient. Zij verklaarde zich bereid mede te werken tot voorstellen in dien zin — en men dacht daarbij aan bepalingen, als die van art. 221*f*, waarbij aan den rechter eene uitgebreide bevoegdheid is gegeven de preventieve hechtenis steeds te doen eindigen — ook al mochten die niet samenhangen met de nieuwe strafwetgeving en berechting. Om de aangevoerde redenen kon zij zich evenmin als de Regeering met het stelsel van invrijheidstelling tegen cautie vereenigen.

De Minister heeft boven reeds erkend, dat de beperking der preventieve hechtenis, zooals zij in het ontwerp was geregeld, buiten het kader der voorgenomen wijzigingen lag. De aanleiding daartoe was gelegen, zooals te recht door sommigen is vermoed, in de belofte van den Minister MODDERMAN om ook dit onderwerp in de voorgenomen herziening van het Wetboek van Strafvordering op te nemen. Of nu de klachten over de te ruime toepassing der preventieve hechtenis overdreven zijn, wil en kan de Minister op dit oogenblik niet beslissen. Men zou, om daarover een geheel juist oordeel te vellen, alle gevallen moeten kennen en ieder geval afzonderlijk moeten kunnen beoordeelen. Hier toch vooral is het gevaarlijk enkel op cijfers af te gaan.

Maar wat daarvan ook zij, het valt in ieder geval niet te ontkennen, dat het tegenwoordige Wetboek geen voldoende waarborgen oplevert, dat de preventieve hechtenis, waar zij wordt noodig geacht, niet noodeloos wordt gerekt, en het deed den Minister dus genoegen te vernemen dat de Commissie zich bereid verklaarde mede te werken tot het nemen van maatregelen in dien zin, ook al mochten die niet samenhangen met de nieuwe strafwetgeving. Wat de invrijheidstelling tegen cautie betreft, refereert de Regeering zich geheel aan het daaromtrent bij de Memorie van Toelichting aangevoerde.

b. *Misdrijven, waarbij toegelaten* (art. 88 nieuw, eerste lid).

Daar bij medeplichtigheid, evenals bij poging, de straf met een derde verminderd wordt, volgt uit dit artikel dat op medeplichtigen preventieve hechtenis eerst kan worden toegepast, als tegen het misdrijf eene gevangenisstraf van zes jaren of meer is bedreigd. Dit kan de bedoeling niet zijn. Wordt het noodig geoordeeld preventieve hechtenis toe te passen op den dader van een feit, waartegen een maximum van vier jaren of meer is bedreigd, dan zal in den regel die noodzakelijkheid ook bestaan ten opzichte zijner medeplichtigen. De vraag, of iemand mededader of medeplichtige is, is daarenboven gedurende het eerste onderzoek niet steeds uit te maken, en komt dikwijls eerst bij het onderzoek op de terechtzitting tot volle klaarheid. Het kwam daarom wenschelijk voor, dat in alle gevallen, waarin de bevoegdheid gegeven wordt om den dader van het feit preventief gevangen te nemen, deze bevoegdheid ook verleend worde ten opzichte van den medeplichtige. Uit de toelichting, die de Regeering geeft van de reden, waarom zij art. 416 Wetboek van Strafrecht in art. 88 opneemt, zou men kunnen opmaken dat zij daartegen geen bezwaar kan hebben.

Eveneens wenschelijk werd het geacht preventieve hechtenis niet te beperken tot poging tot diefstal, maar toepasselijk te verklaren op poging tot alle in art. 88 genoemde misdrijven. Waarom bijv. wèl poging tot diefstal vermeld, en niet poging tot de misdrijven van de artt. 344 346 Wetboek van Strafrecht, misdrijven, voorzeker niet minder ernstig dan diefstal, en waartegen dan ook zwaardere straffen zijn bedreigd?

Op grond van het bovenstaande stelt de Commissie van Rapporteurs voor, het eerste lid van art. 88 te doen luiden als volgt:

» Gevangenneming . . . . . wegens *afdreiging*, verduistering, opligting of de in de artt. 390 1°, 391, 392 1°, 395 en 416 van het Wetboek van Strafrecht omschreven misdrijven, wegens medepligtigheid aan of poging tot de misdrijven in dit artikel vermeld, of wegens de in de artt. 432 en 433 omschreven overtredingen" enz.

Te recht heeft men ingezien, dat het niet in de bedoeling lag om de preventieve hechtenis bij poging en medeplichtigheid uit te sluiten, als tegen het misdrijf eene gevangenisstraf van vier of meer, maar minder dan zes jaren is bedreigd. Dit kon ook, daar algemeen is aangenomen dat ook uitgeleverd kan worden wegens poging tot of medeplichtigheid aan misdrijven, welke in de tractaten van uitlevering zijn genoemd, bij uitlevering van voortvluchtige misdadigers aanleiding tot moeilijkheid geven.

Het eerste lid van art. 88 is dus overeenkomstig het voorstel der Commissie gewijzigd.

Afdreiging. Men betwijfelde of dit misdrijf hier behoorde te worden opgenomen. Daargelaten dat afdreiging een geheel nieuw misdrijf is, in den Code Pénal onbekend, is het bovendien een klachtdelict, waarvan de al- of nietvervolging van het welbehagen der beleedigde partij afhangt. Men denke aan intrekking der klacht, die natuurlijk de preventieve hechtenis weder zou doen ophouden. Waar het publiek belang bij de strafvervolging niet dringend is betrokken — zooals trouwens bij klachtdelicten niet het geval is — behoeft het middel van preventieve hechtenis niet te worden toegekend.

Op de zeer juiste overwegingen der Commissie is dit misdrijf geroyeerd.

Art. 395, Wetboek van Strafrecht. Ook dit misdrijf wenschten velen hier niet opgenomen te zien, al gaf men toe dat tegenover schepelingen, ten aanzien van welke de vrees van ontvluchting grooter is, meer voorzorgsmaatregelen behooren genomen te worden.

Art. 416, Wetboek van Strafrecht. Hoezeer men tegen de toepassing der preventieve hechtenis bij heling van gestolen goederen geen bezwaar had, merkte men op, dat de opneming van dit artikel tot ver strekkende gevolgen zal kunnen leiden.

Artt. 395 en 416 zijn daarentegen behouden.

Ten aanzien der redactie van het eerste lid van art. 88 werd nog opgemerkt, dat, in het systeem der Regeering, het woord » wegens " achter » diefstal " zal moeten worden herhaald.

c. *Gronden voor de toepassing en opneming daarvan in de beschikking* (art. 88 nieuw, eerste en tweede lid). De opneming in de wet van de gronden, welke tot de toepassing der preventieve hechtenis recht geven — gegronde vrees voor ontvluchting of eenige andere reden van maatschappelijke veiligheid — en het voorschrift, dat die gronden in de beschikking (niet *het vonnis*, zie beneden) moeten worden vermeld, vond algemeen goedkeuring. Minder evenwel kon men zich vereenigen met de uitdrukking »eenige andere reden van maatschappelijke veiligheid". Deze achtte men te algemeen, vooral nu de Regeering zelve op bladz. 12 der Memorie van Toelichting het voorschrift in dier voege motiveert, dat de maatschappelijke veiligheid *dringend* de bewaring van den vermoedelijk schuldige eische. De Commissie stelt daarom voor hier te lezen: » eenige *gewigtige* reden van maatschappelijke veiligheid".

Volgens het tweede lid moet alleen de *grond* op straffe van nietigheid met name in de beschikking vermeld worden. Volgens de Memorie van Toelichting toch zou het te ver

gaan te eischen, dat ook de *motieven* voor de vrees voor ontvluchting enz. worden opgegeven. Uit dit »enz." blijkt dat ook geene »reden van maatschappelijke veiligheid" behoeft te worden gemotiveerd. Zal men nu kunnen volstaan met in de beschikking op te nemen de woorden: »op grond van maatschappelijke veiligheid"? Dan zoude dit voorschrift niet veel beteekenen. De Commissie meent dat dit artikel de vermelding van de speciale reden van maatschappelijke veiligheid uitdrukkelijk behoort te bevelen, en geeft in overweging, het woord »grond" in het tweede lid van art. 88 te vervangen door »reden".

Ook zal in hetzelfde lid in plaats van »vonnis" moeten worden gelezen »beschikking". Vonnissen toch worden volgens art. 156 der Grondwet in het openbaar uitgesproken. Hetzelfde is toepasselijk op de artt. 88*b*, 88*d*, 88*g*, 88*h*, 89, 89*e*, 89*h*, 101, 113*a*, 121, 122 eerste en tweede lid, 123, 123*c* en 183 tweede lid. In het bestaande wetboek wordt in deze gevallen nooit het woord »vonnis" gebruikt.

Voorts merkte de Commissie van Rapporteurs op, dat, nu de motieven der preventieve hechtenis in de wet zijn opgenomen, het tweede lid van art. 43, houdende dat eene bloote aangifte geen genoegzamen grond oplevert tot aanhouding van een gezeten burger, zal behooren te verdwijnen. Ook scheen de vrees niet ongewettigd, of niet uit die bepaling *a contrario* bedenkelijke gevolgen konden worden afgeleid. Mocht de Regeering zich met dit gevoelen vereenigen, dan zal, waar verwijzing naar de verschillende alinea's van art. 43 plaats heeft, deze eene wijziging dienen te ondergaan.

Met de uitdrukking »eenige andere reden van maatschappelijke veiligheid" is natuurlijk niets anders bedoeld dan eene *gewichtige* reden. Waar de maatschappelijke veiligheid op het spel staat, kan wel van niets anders sprake zijn.

Wil men dit nu met zoovele woorden in het artikel vermelden, de Minister heeft daartegen geen bezwaar.

In het tweede lid »*grond*" eenvoudig te veranderen in »*reden*", zou tot dubbelzinnigheid aanleiding geven; de *gronden* toch die tot voorloopige aanhouding kunnen leiden, zijn vrees voor vlucht en de reden van maatschappelijke veiligheid. Welke deze beide *gronden* den rechter bewogen hebben van zijne bevoegdheid gebruik te maken, moet in ieder geval worden vermeld.

Wil men in het tweede geval ook nog de reden vermeld hebben, de Minister zal ook daarin berusten en het artikel is mitsdien gewijzigd.

Het woord »vonnis" is om de aangegeven reden waar noodig veranderd in »beschikking".

Eindelijk is de 2de alinea van art. 43 vervallen.

Bij het mondeling overleg werd den Minister door de Commissie alsnog in overweging gegeven, in het eerste lid van art. 88 in plaats van »eenige gewigtige reden van maatschappelijke veiligheid" te willen lezen »eenige *andere* gewigtige reden van maatschappelijke veiligheid." De Minister verklaarde zich hiertoe bereid. Eveneens vereenigde de Minister zich met het voorstel der Commissie, in het tweede lid van art. 88 »grond" te veranderen in »reden".

d. *Verbod om woning of gemeente te verlaten* (art. 43, nieuw derde en vierde lid). De meerderheid der Commissie achtte den hier voorgestelden maatregel, die bovendien buiten het kader van dit wetsontwerp ligt, hoezeer wellicht theoretisch wenschelijk, om de daaraan verbonden practische bezwaren niet aanbevelenswaardig. Of er is gegronde vrees voor ontvluchting, collusie of iets dergelijks, en dan behoort, wanneer er althans voldoende bezwaren tegen den verdachte bestaan, voorloopige aanhouding bevolen te worden, òf wel die vrees bestaat niet, en dan is het hier voorgestelde middel van bewaking onnoodig. Het beoogde doel zal voorts niet kunnen bereikt worden dan door eene voortdurende bewaking bij dag en bij nacht, zoodat de opsluiting in een huis van bewaring vervangen wordt door eene bewaking in eigen woning. Deze nu zou, wil zij eenigszins doeltreffend zijn ingericht, eene kostbare versterking van het politiepersoneel ten gevolge moeten hebben, en bovendien weinig strooken met onze zeden en begrippen.

De meerderheid der Commissie geeft, op grond hiervan, aan de Regeering in overweging den hier voorgestelden maatregel alsnog terug te nemen. Eene minderheid der Commissie, welke met de Regeering wil aannemen dat de preventieve hechtenis hierdoor in sommige gevallen zal kunnen worden voorkomen, zoude althans eene proef met het stelsel wenschen te nemen. De meerdere of mindere uitvoerbaarheid zou daarbij het best kunnen blijken.

De Minister is bij nader inzien met de meerderheid der Commissie van oordeel, dat de hier voorgestelde maatregel als proefneming te gevaarlijk is. Ook de Raad van State was van oordeel, dat hij slechts in enkele gevallen nuttig kon werken. En daar tegenover die enkele gevallen misschien zeer vele zijn, waarin hij wellicht groote belangen zoude schaden, acht de Minister het verkiesselijker bij deze gelegenheid deze nieuwigheid niet in te voeren.

e. *Voorwaardelijk bevolene hechtenis* (art. 88*a*).

Ook deze maatregel ontmoette bij de Commissie geen bijval.

In de Memorie van Toelichting zegt de Regeering: »Men kan zich licht voorstellen, dat een beklaagde dikwijls niet zou zijn gevangen genomen of gehouden, indien men *zekerheid* had gehad dat de beklaagde bij voorbeeld zijn huis of zijne woon- of verblijfplaats niet zou verlaten, dit of dat niet zou doen, dezen of genen niet zou spreken, enz., zoodat in al die gevallen de preventieve hechtenis, had slechts de wet tot het stellen van zekere voorwaarden, bij het behoud der vrijheid, bevoegdheid gegeven, zou kunnen zijn vermeden." Men kan zich echter tevens licht voorstellen, dat die *zekerheid* in het vervolg evenmin zal verkregen worden ten gevolge van de nu door de Regeering voorgeschreven voorwaardelijke invrijheidlating, zoodat het verleenen van het in het voorgaand artikel bedoeld bevel in practijk regel zal worden. Meent de Regeering dat een beklaagde, tegen wien een bevel van gevangenneming is uitgevaardigd, dat echter onuitgevoerd is gelaten, zich nog zal bekommeren om de inachtneming van de hem gestelde voorwaarden, om bij voorbeeld enkele personen niet te zien noch te spreken, indien hij door het tegenovergestelde wellicht zich eene vrijspraak kan bezorgen? Het vooruitzicht om vrij te komen van eene gevangenisstraf van misschien langen duur, zal hem wel de mogelijkheid van eene tijdelijke kortstondige preventieve hechtenis waard zijn. Hij heeft bovendien de kans, dat, neemt hij slechts de noodige voorzorgen, het aan de justitie niet bekend wordt dat hij zich niet aan de gestelde voorwaarden heeft gehouden. Hij zal toch zooveel mogelijk in het geheim de personen spreken die hem moeten behulpzaam zijn in zijn streven, dat het bewijs zijner schuld niet geleverd worde En al kan ook in sommige gevallen worden geconstateerd dat de verdachte zich niet aan de gestelde voorwaarden heeft gehouden, dan zal veelal de preventieve hechtenis eerst worden bevolen wanneer het te laat is. Het eigenaardig middel, dat in de genoemde bezwaren althans eenigermate zou kunnen voorzien, te weten de borgstelling, wordt door de Regeering niet voorgesteld, en zoude, om de bovenvermelde redenen, ook door de Commissie niet ondersteund worden.

Ten aanzien der redactie werd nog opgemerkt, dat art. 88*a* veeleer eene machtiging dan een bevel bevat. Daarom werd in overweging gegeven, den aanhef liever te lezen: »Magtiging tot gevangenneming of gevangenhouding, volgens het voorgaand artikel, kan" enz.

Nu de Commissie, naar het schijnt eenparig, zich evenals de Raad van State weinig goeds van dezen maatregel voorstelt, en de Regeering, vooral waar zij buiten het kader gaat, alleen werkelijke verbeteringen wil aanbrengen, is dit artikel geroyeerd.

f. *Termijnen. Beperking van den duur tot eene maand. Verlenging* (art. 53 nieuw en 113*a*). Tegen het voorstel om den termijn, waarbinnen een bevel van voorloopige aan-

houding moet bekrachtigd worden, van zes op drie dagen te brengen, doen zich ernstige bezwaren op. In de meeste gevallen achtte men dien te kort, en meende men dat de officier van justitie veeltijds niet in staat zou zijn om de noodige bewijzen voor de schuld van den verdachte bijeen te brengen. Het gevolg zal zijn dat de rechtsingang òf lichtvaardig wordt gegeven, òf wel, hetgeen het waarschijnlijkst is, dat de verlenging met zes dagen regel zal worden, terwijl alsdan de tijd, die noodig is om op het parket de verlenging te vragen, en waarin de stukken bij de rechtbank in raadkamer zijn, om over die verlenging te raadplegen, verloren gaat voor het onderzoek. Wel is waar zegt de Regeering, dat het belang der persoonlijke vrijheid vordert dat eene voorloopige aanhouding niet langer dan drie dagen dure, maar men meende dat de verdachte er juist het grootste belang bij heeft, dat de rechtbank behoorlijk worde ingelicht, en niet lichtvaardig rechtsingang verleene met gevangenhouding, die wellicht niet zou zijn verleend, wanneer behoorlijk tijd voor het onderzoek ware toegestaan. De ondervinding leert bovendien, dat, indien de rechtsingang spoediger kan gevraagd worden, de laatste termijn van de zes dagen niet wordt afgewacht.

De Commissie van Rapporteurs stelt deswege voor den termijn van art. 53, eerste lid, te verdubbelen, en alzoo in plaats van *drie* dagen, te lezen: *zes* dagen.

De beperking van den duur der preventieve hechtenis tot eene maand, behoudens verlenging (art. 113*a*), vond in het algemeen instemming. Met het oog op de groote verscheidenheid van zaken, en het feit, dat in sommige zaken met zekerheid kan worden voorzien dat de instructie niet in ééne maand kan afloopen (vooral niet wanneer de cassatie tegen de beschikkingen van rechtsingang, zooals die in het ontwerp wordt voorgesteld, mocht worden aangenomen), wenschte de minderheid der Commissie de bepaling van den duur aan den rechter over te laten, de eerste maal tot een maximum van twee maanden, en bij verlenging tot een maximum van ééne maand. De meerderheid der Commissie kon zich met dit gevoelen niet vereenigen. In de omstandigheid, dat de rechtbank van maand tot maand met den loop der instructie in kennis gesteld wordt, ziet zij een waarborg dat die met bekwamen spoed plaats hebbe. De instructie der meeste zaken kan bovendien binnen eene maand afloopen, en in de betrekkelijk weinige gevallen, waarin dit niet zoo is, voorziet het artikel. In België, waar dezelfde bepaling bestaat, is men over hare werking voldaan.

Ware de termijn van drie dagen bestemd om »de noodige bewijzen voor de schuld van den verdachte bijeen te brengen", zij zou zeer zeker te kort zijn. Maar het zal wel geen betoog behoeven, dat dit geenszins het geval is. Er behoeft slechts sprake te zijn van »voldoende aanwijzing" om rechtsingang te verleenen of, zoo zelfs daarvoor nog geen voldoende aanwijzing is verkregen, om bekrachtiging van het bevel van voorloopige aanhouding te vragen. Voor dit laatste zal, zoo meende de Regeering, nimmer meer vereischt worden dan de rechter-commissaris of de officier van justitie noodig hebben om een bevel van voorloopige aanhouding af te geven. In den regel is dan, zoo dacht zij, reeds dadelijk, tenzij de voorloopige aanhouding op al te lichte gronden geschied zij, bewijsmateriaal voldoende voorhanden om rechtsingang te vragen. Is dat nog niet het geval (van dat standpunt ging de oorspronkelijke wetsvoordracht uit), dan vordert het belang der persoonlijke vrijheids 's rechters medewerking tot verlenging van de preventieve hechtenis buiten rechtsingang.

Opmerkelijk is het dan ook dat, terwijl de Raad van State op verkorting der hier bedoelde termijnen heeft aangedrongen, de Commissie ze daarentegen verlengen wil.

Naar het oordeel der Regeering strekt de afgifte van een bevel van voorloopige aanhouding eigenlijk nergens anders toe, dan om in zeer spoedeischende gevallen handelend te kunnen optreden; het behoort strikt genomen alleen dan te worden afgegeven, wanneer, ten gevolge van de bijeenroeping en beraadslaging der rechtbank, de kostbare tijd zou verloren gaan om een misdadiger, wiens vlucht men vreest, te vatten, niet om, zoolang men nog geen voldoende aanwijzing van zijne schuld heeft, alvast de hand op hem te leggen, in de hoop dat de aanwijzingen dan later wel zullen volgen.

De Regeering vertrouwt, dat de Commissie dit alles overwogen heeft bij haar voorstel om den termijn van drie dagen te verlengen tot zes, en in die overtuiging wil zij, nu de Commissie zoo stellig verzekert, dat het belang der justitie eene wijziging van den hierbedoelden termijn stellig vordert, zich daarbij gaarne nederleggen. In art. 53 zijn dus de woorden »drie dagen" vervangen door »zes dagen".

Ten aanzien van de beperking van den duur der preventieve hechtenis tot eene maand, behoudens verlenging (art. 113*a*), blijft de Minister zich vereenigen met het gevoelen van de meerderheid der Commissie.

g. *In vrijheid stelling, niettegenstaande hooger beroep, van hen die niet, of niet ter zake van een misdrijf waarbij preventieve hechtenis is toegelaten, veroordeeld zijn* (art. 221 *hh*).

Deze bepaling werd door een deel der Commissie goedgekeurd, als in overeenstemming met het provisioneele karakter der preventieve hechtenis. Een ander deel daarentegen achtte haar bedenkelijk, en niet overeen te brengen met het beginsel, dat hooger beroep de uitvoering schorst, en deed opmerken, dat zij aanleiding kan geven tot de vlucht van zeer gevaarlijke misdadigers, wier veroordeeling door den hoogeren rechter mogelijk en, bij bekend verschil van wetsuitlegging tusschen de colleges, zelfs waarschijnlijk is.

De Regeering blijft haar voorstel te dien aanzien op de bekende gronden handhaven.

Ten gevolge van het mondeling overleg heeft de Regeering ten opzichte van art. 221 *hh* zich neergelegd bij het gevoelen van het laatstbedoelde deel — de meerderheid — der Commissie.

h. *Bevoegdheid tot het toekennen van schadevergoeding aan niet veroordeelden.* Hoewel in dit ontwerp niet voorgesteld, vond men in het advies van den Raad van State en in art. 27 van het Wetboek van Strafrecht aanleiding, dezen maatregel te bespreken. Wanneer alle vormen worden in acht genomen, zoo werd eenerzijds opgemerkt, kan de preventieve hechtenis niet als een onrecht worden aangemerkt, dat op schadevergoeding aanspraak geeft.

Dit werd toegegeven. Preventieve hechtenis levert geen onrechtmatige daad op, die als zoodanig tot schadevergoeding aanleiding geeft. Daaruit volgt echter niet, dat volgens de regelen van billijkheid aan preventief gedetineerden, die niet veroordeeld worden, geene vergoeding zooveel mogelijk behoort te worden toegekend. De preventieve hechtenis is een kwaad, waaraan een ieder zich ter wille van het algemeen nut moet onderwerpen, evenals aan de oproeping om als getuige te verschijnen en de onteigening ten algemeenen nutte. Al moge de eisch van den Staat niet onrechtmatig zijn, zij is toch voor dengene, dien het betreft, eene hardheid, die in billijkheid aanspraak geeft op vergoeding. Het Wetboek van Strafrecht heeft de verplichting van den Staat, om de preventieve hechtenis zooveel mogelijk weder goed te maken, toegegeven, door bij art. 27 te bepalen dat zelfs bij veroordeeling de preventieve hechtenis geheel of gedeeltelijk in mindering kan worden gebracht. Waar de preventieve hechtenis alzoo als het ware *in natura* kan worden gerestitueerd, geeft de wet de bevoegdheid die in rekening te brengen en te compenseeren. Dezelfde beweegreden moet er toe leiden om bij vrijspraak of ontslag van rechtsvervolging — waar compensatie niet mogelijk is — de mogelijkheid tot vergoeding op andere wijze — d. i. in geld — open te stellen. Zooals de zaak nu geregeld is, zal het voor den beklaagde, die bijv. drie maanden in preventieve hechtenis heeft doorgebracht, volkomen gelijkstaan of hij vrijgesproken wordt, dan wel tot drie maanden gevangenisstraf veroordeeld.

Tegen het bovenstaande werd wederom aangevoerd, dat de rechter, door den beklaagde vrij te spreken of van rechtsvervolging te ontslaan, geenszins diens onschuld uitspreekt, maar alleen constateert dat zijne schuld niet bewezen is, of

wel dat de door hem begane daad geen strafbaar feit oplevert. Facultatieve toepassing der schadeloosstelling zou bovendien in de oogen van het publiek een smet werpen op hem, aan wien zij niet werd toegekend. Het gaat bovendien niet aan, zoo werd gezegd, om de verplichting van als getuige te verschijnen of de onteigening ten algemeenen nutte met het ondergaan der preventieve hechtenis gelijk te stellen. En wat betreft de bepaling, dat bij veroordeeling de preventieve hechtenis geheel of gedeeltelijk in mindering kan worden gebracht, deze vindt geenszins haar grond in de verplichting van den Staat, om de preventieve hechtenis zooveel mogelijk weder goed te maken, maar in het beginsel, dat in dergelijke gevallen aan het vonnis eene terugwerkende kracht wordt toegekend. Maar, zoo werd hiertegen opgemerkt, waarom dan aan een vonnis van vrijspraak niet evenzeer eene terugwerkende kracht toegekend?

Van den Minister is geen voorstel te verwachten tot het toekennen van schadevergoeding aan niet-veroordeelden.

Omtrent de redactie van art. 43 werd ten slotte het navolgende opgemerkt:

Nieuw derde lid. Achter »de gemeente" werd voorgesteld in te voegen: »of afdeeling der gemeente", met het oog op de verschillende dorpen, welke somtijds in groote gemeenten voorkomen.

Achter »voor den officier van justitie" gaf men in overweging te laten volgen: »of den regter-commissaris", omdat het twijfelachtig scheen of art. 41 voor dit geval wel afdoende was. Ook wordt in het gelijksoortig art. 206 de rechter-commissaris vermeld.

Ook in andere opzichten laat de redactie van art 43, derde en vierde lid, te wenschen over. Zooals die luidt zou de verdachte, die de hem opgelegde voorwaarde en bevelen niet nakomt, worden aangehouden zonder dat een uitdrukkelijk bevel van aanhouding tegen hem verleend is. Ook laat het artikel in het midden, welke ambtenaar of beambte zal moeten beoordeelen en beslissen, of de verdachte in de termen van aanhouding valt.

De Commissie van Rapporteurs stelt daarom voor het derde en vierde lid van art. 43, wanneer het behouden mocht worden, te lezen als volgt:

»De officier van justitie kan het in het eerste lid bedoelde bevel van voorloopige aanhouding uitvaardigen, onder bepaling dat het eerst ten uitvoer zal gelegd worden wanneer de verdachte niet voldoet aan het bevel om zijne woning of de gemeente of afdeeling der gemeente waarin hij woont of tijdelijk verblijft niet te verlaten, tenzij met bijzonder verlof van den officier van justitie, en hem onder die voorwaarde in vrijheid laten. De verdachte is in dit geval verpligt zoo dikwijls voor den officier van justitie of regter-commissaris te verschijnen, als deze dit zullen noodig achten.

» Bij overtreding van dat bevel of niet-nakoming van deze verpligting zal de verdachte worden aangehouden en voor den officier van justitie gebragt, die alsdan het bevel zal kunnen ten uitvoer leggen."

Art. 49. »Een of twee"; beter: »een of meer". De hulp van deskundigen kan noodig zijn in verschillende vakken van wetenschap of kunst, bijv. in de schrijfkunst en de chemie.

»Doen vergezellen"; beter: » doen vergezellen of bijstaan". In de hierbedoelde gevallen zal het niet altijd noodig zijn, dat de deskundige den officier vergezelle.

De redactie is overeenkomstig de opmerking der Commissie gewijzigd.

Art. 50 *oud.* Naar het oordeel der Commissie kan het eerste lid van dit artikel zonder bezwaar vervallen, vooral na de wijziging, welke door de Regeering in art. 49 wordt aangebracht. Immers wanneer den officier van justitie de bevoegdheid gegeven wordt zich ter voorlichting door deskundigen te doen vergezellen, is het onnoodig deze hier nogmaals afzonderlijk te vermelden. Het tweede lid zal alsdan, met weglating der woorden »en het voorgaand", als tweede lid bij art. 49 kunnen gevoegd worden.

Mocht de Regeering hiertoe niet geneigd bevonden worden, dan rijst de vraag, waarom de woorden »artsen of heelmeesters" hier worden vervangen door »deskundigen", terwijl dit in het nagenoeg gelijkluidend art. 98 niet geschiedt. Is dit wellicht in het laatstgenoemd artikel niet noodig, omdat aldaar de woorden »of anderen" zijn bijgevoegd? Gelijkheid van redactie, in welken zin dan ook, schijnt in elk geval wenschelijk.

Het trok voorts de aandacht, dat in het tweede lid uitdrukkelijk zal worden voorgeschreven dat de eed moet worden afgelegd in handen van den officier van justitie. Volgens art. 41, vierde lid, in verband met art. 50 oud, zou dit zijn de rechter-commissaris, indien hij aanwezig is. Wordt hier eene afwijking bedoeld, dan had men daartegen bezwaar, omdat het volgens onze rechterlijke hierarchie de rechter is, die den eed afneemt. Wordt hier geene afwijking bedoeld, dan is de verandering overtollig, en kan zij tot misvatting aanleiding geven.

Door de gewijzigde voorstellen betrekkelijk dit en het voorgaande artikel zijn, naar men vertrouwt, deze opmerkingen vervallen.

Art. 51. »Uitgenoodigd." In verband met de artt. 192 en 444 Wetboek van Strafrecht wordt voorgesteld hier te lezen: » opgeroepen".

»Uitgenoodigd" is vervangen door »opgeroepen".

Art. 53. De inhoud van dit artikel is hierboven reeds besproken. Aangaande de redactie der Regeering werd het navolgende opgemerkt.

Art. 53 slaat terug op art. 43. Dit laatste bevat drie gevallen:

a. eerste lid: bevel tot voorloopige aanhouding;
b. derde lid: bevel van in woning of gemeente te blijven;
c. vierde lid: aanhouding, in geval van overtreding van het laatstgenoemd bevel.

Nu wordt in art. 53, tweede lid, bepaald, dat de beide bevelen, sub *a* en *b* vermeld, eenmaal verlengd kunnen worden. Maar wat, wanneer het bevel sub *b* intusschen is overgegaan in eene werkelijke aanhouding sub *c*? Volgens de woorden zou dan het vervallen bevel sub *b* verlengd moeten worden. Dit achtte men niet juist.

De verschillende gevallen zouden beter zijn uitgedrukt, indien:

in het eerste lid van art. 53, achter de woorden: » art. 43, 3de lid", gevoegd wordt: » alsmede de aanhouding volgens het vierde lid";

in het tweede lid, achter de woorden: » beide bevelen", wordt ingelascht: » volgens het eerste en derde lid, of de aanhouding volgens het vierde lid van art. 43";

en in het derde lid, in plaats van: » hetzij het bevel verlengd", gelezen wordt: » hetzij de verlenging toegestaan".

Ten gevolge van het vervallen der twee nieuwe alinea's van art. 43 vereischen de opmerkingen der Commissie op art. 53, voorzoover het met de voormelde alinea's verband hield, mede geen antwoord.

Tweede lid: »de regtbank in raadkamer, zamengesteld uit drie leden". Deze laatste bijvoeging scheen, naar sommiger oordeel, overbodig. Immers men meende, dat de raadkamer altijd uit drie leden bestaat. De opmerking vond echter wederspraak, op grond dat de samenstelling der raadkamer in de Wet op de Rechterlijke Organisatie niet is geregeld.

»Zamengesteld uit drie leden". Deze woorden zijn geroijeerd (zie art. 123*c* nieuw tweede lid).

Behoort in den eersten regel van het derde lid, zoo vroegen sommigen, in plaats van: » na de dagteekening" niet gelezen te worden: » na de ten uitvoer legging", evenals in art. 53 oud? De groote meerderheid der Com-

missie keurde echter de bepaling goed. Een bevel van aanhouding door den officier bij heeter daad wordt alleen door den noodzakelijken spoed gerechtvaardigd. De tusschenkomst der rechtbank behoort zoodra mogelijk te worden ingeroepen, ook al is de verdachte werkelijk nog niet aangehouden.

Wat de vraag betreft, of de woorden »na de dagteekening" niet behooren vervangen te worden door: »na de ten uitvoerlegging", vereenigt de Minister zich met het gevoelen van de meerderheid der Commissie.

Ten slotte werd opgemerkt dat, mocht de Regeering met de Commissie van oordeel zijn dat het tweede lid van art. 43 kan vervallen, in plaats van »art. 43, 3de lid", in de eerste, en van »het derde lid van art. 43" in de derde alinea, zal moeten worden gelezen: »art. 43, 2de lid", en: »het tweede lid van art. 43".

Art. 54 *oud.* Wanneer de Regeering, naar de Commissie wenscht, het eerste lid van art. 50 doet vervallen en het tweede lid bij art. 49 voegt, zal hier moeten worden gelezen: »in artikel 41 tot en met artikel 49".

Deze opmerking is door de wijzigingen, welke de artt. 49 en 50 hebben ondergaan, vervallen.

Artikel 9.

TWEEDE TITEL.

Van den regter-commissaris en van de voorloopige informatiën.

De Commissie van Rapporteurs deelde niet de meening der Regeering, dat de bepaling van art. 307 overbodig is, omdat hetgeen daar is voorgeschreven reeds zou volgen uit art. 37 (zie Memorie van Toelichting op art. **19**). De rechter-commissaris toch behoort niet tot de ambtenaren, in art. 11 vermeld. Zij achtte het daarom noodig, dat eene bepaling van dergelijken inhoud in dezen Titel werd opgenomen.

Eene soortgelijke bepaling, als thans voorkomt in art. 307, is overeenkomstig den wensch der Commissie opgenomen in art. 79 nieuw.

Art. 59 *oud, eerste lid.* Men vestigde er de aandacht op, dat overeenkomstig art. 2 der wet van 26 Mei 1841 (*Staatsblad* n°. 18), het slot van deze bepaling behoort gelezen te worden: »door den griffier, eenen substituut-griffier of eenen beëedigd klerk ter griffie". Bij de officieele uitgave van het Wetboek van Strafvordering, bij art. **30** van dit ontwerp bedoeld, zal hierop gelet kunnen worden.

Eén lid der Commissie stelt voor, in het tweede lid de woorden: »indien de regter-commissaris hem daartoe uitnoodigt" te doen vervallen. Volgens dat lid toch behoort de officier van justitie het recht te hebben, ook zonder uitnoodiging, de verhooren bij te wonen.

Wat de voorgestelde wijzigingen van dit en het volgend artikel betreft, vergelijke men het aangeteekende bij art. 14.

Art. 60 *oud.* De opmerking werd gemaakt, dat in het systeem van dit ontwerp, waarbij aan de verdediging zoo groote plaats wordt gegeven, de verdachte meer dan thans een waarborg moet bezitten, dat de rechter-commissaris de door hem aangeduide getuigen *à décharge* niet zonder geldige redenen weigere op te roepen. De Commissie van Rapporteurs stelt derhalve voor achter het derde lid van dit artikel eene nieuwe alinea te doen volgen van dezen inhoud:

»Indien hij de door den verdachte aangeduide getuigen niet hoort, vermeldt hij wat deze volgens de opgave van den verdachte zouden kunnen verklaren."

Laatste lid. De telkens herhaalde omschrijving in elk artikel, waar sprake is van dagvaarding of beteekening, dat die geschieden moet »door eenen deurwaarder of door eenen dienaar van de openbare magt op last van het openbaar ministerie", kan voorkomen worden door één artikel, aldus luidende:

»Alle dagvaardingen en beteekening van stukken op last of van wege het openbaar ministerie of van wege andere ambtenaren, daartoe bij de wet gemagtigd, geschieden door eenen deurwaarder of dienaar van de openbare magt, op de wijze voorgeschreven bij art. 173."

De voorschriften van beide artikelen zouden gevoegelijk onder de algemeene bepalingen van het wetboek kunnen opgenomen worden.

Zie art. 7 nieuw.

Art. 62 *oud.* Bij dit artikel werd de vraag gedaan of het geene aanbeveling zou verdienen, de getuigen — zooals bij de Duitsche *Strafproceszordnung* is bepaald — reeds bij de voorloopige informatiën voor den rechter-commissaris te beëedigen?

Terwijl men over het algemeen het niet wenschelijk achtte bij deze herziening veranderingen in onze bewijstheorie te brengen, zoo zoude toch een deel der Commissie er geen bezwaar in zien den rechter-commissaris de bevoegdheid te verleenen om in sommige, bij name omschreven gevallen, bijv. bij zwaar gewonde of vreemde getuigen, tot beëediging over te gaan.

Daar de Regeering hiertoe niet geneigd bevonden werd, stelt de meerderheid der Commissie als amendement voor tusschen het eerste en het tweede lid van art. 62 op te nemen een nieuw lid van den volgenden inhoud:

»Indien een getuige in levensgevaar verkeert of geene bekende woon- of verblijfplaats hier te lande heeft, is de regter-commissaris bevoegd hem, op de wijze bij het tweede lid van art. 192 bepaald, den eed of de belofte te doen afleggen."

en het laatste lid in overeenstemming daarmede aan te vullen.

Art. 65 *oud, derde lid.* Men vergelijke hierbij art. 194 (189 oud). In laatstgenoemd artikel zijn de woorden »als zoodanig" veranderd in: »als tot dien stand behoorende of in de uitoefening van dat beroep of ambt". Waartoe deze wijziging, en indien zij eene verbetering mocht zijn, hetwelk niet werd erkend, waarom haar dan ook niet in art. 65 aangebracht? In elk geval werd hier, als bij art. 50, gelijkheid van redactie wenschelijk geacht.

Art. 68 *oud.* Nergens blijkt, wanneer de hier bedoelde gijzeling eindigt. Eene bepaling dienaangaande scheen evenwel wenschelijk, ook met het oog op mogelijke sepositie der zaak.

Het door de Regeering nieuw voorgestelde art. 69 (zie ad art. 216) bevatte oorspronkelijk eene slotbepaling, luidende:

»Hetgeen in strijd met de bepalingen van dit artikel is vertolkt of in geschrift gebragt, wordt geacht niet vertolkt of in geschrift gebragt te zijn."

Ten gevolge van de opmerkingen, bij het mondeling overleg door de Commissie gemaakt, werden deze woorden echter door den Minister geschrapt.

Artt. 73—76 *oud.* Bij deze artikelen merkte de Commissie van Rapporteurs het navolgende op.

Is het niet wenschelijk den rechter-commissaris in het dagvaarden der getuigen uit een ander arrondissement meer vrijheid te laten, bijv. door de delegatie facultatief te stellen?

Behoort voorts, bij het vervallen der artt. 79 en 80, hier niet eene algemeene bepaling te worden opgenomen, waardoor de werkkring van den rechter-commissaris beperkt wordt tot de strafbare feiten, die aan de kennisneming van de rechtbank zijn onderworpen? De uitdrukking toch van art. 55: »belast met de instructie der strafzaken", is algemeen.

Ook meende de Commissie, dat het nuttig kan zijn den rechter-commissaris uitdrukkelijk de bevoegdheid toe te

kennen om, buiten de eigenlijke getuigenverhooren, ook meer summiere onderzoekingen en nasporingen in het belang der hem opgedragen instructiën en informatiën te doen instellen door de beambten van politie, met de opsporing van misdrijven belast. Dit zou tevens de in vele gevallen wenschelijke gelegenheid geven den verdachte, zonder hem voor den rechter-commissaris te roepen, te hooren. In vele gevallen zal zulks door bemiddeling van den officier van justitie kunnen geschieden. Waar echter in spoedeischende gevallen het inroepen der tusschenkomst van dezen laatste te tijdroovend zou zijn, moeten de beambten van politie zich niet aan eene directe opdracht kunnen onttrekken. Hierin zou voorzien worden door eene bepaling als de volgende, welke als art. 76*a* zou kunnen dienst doen:

»De regter-commissaris kan, zooveel mogelijk in overleg met den officier van justitie, in het belang der door hem gevoerd wordende instructiën en informatiën het doen van nasporingen opdragen en bevelen geven aan de beambten van politie, met de opsporing van de misdrijven belast."

Al hetgeen betrekkelijk de artt. 62 oud, 65 oud, derde lid, 68 en 73—76 oud wordt aangeteekend, ligt naar het bescheiden oordeel van den Minister buiten het kader van dit wetsontwerp. Daarop zou wellicht alleen eene uitzondering maken de vraag der Commissie of, nu de artt. 79 en 80 vervallen, niet eene algemeene bepaling dient te worden opgenomen, waardoor de werkkring van den rechter-commissaris beperkt wordt tot strafbare feiten, die aan de kennisneming van de rechtbank zijn onderworpen.

Te dien aanzien gelooft de Minister inderdaad, dat de redactie van art. 55 geen twijfel overlaat, wanneer men de door de Commissie aangehaalde woorden in verband brengt met de onmiddellijk voorafgaande: »*bij* iedere arrondissements-regtbank".

De meerderheid der Commissie stelt als amendement voor, het hierboven omschreven art. 76*a* in het ontwerp op te nemen.

Art. 77. Indien het tweede lid van art. 43 overeenkomstig het voorstel der Commissie mocht vervallen, zal in de eerste alinea gelezen moeten worden »het tweede" en in de tweede alinea »het derde lid van art. 43".

De aanhaling van het derde lid van art. 43 moest na de intrekking van dat lid natuurlijk ook vervallen.

Eerste lid: »En daarbij aanduiden de plaats." Dit wordt beheerscht door het voorafgaande »kan", en zou dus facultatief zijn. Beter zou het zijn te lezen: »met aanduiding der plaats".

Aan deze opmerking is gevolg gegeven.

Achter »gebragt" zal een komma behooren te volgen; evenzoo achter »hij" in het derde lid.

Laatste lid. Men vergelijke het aangeteekende bij art. 53.

Art. 82 *oud.* Sommigen meenden, dat dit artikel niet behoeft te vervallen. Het sluit zich aan bij art. 73 der Wet op de Rechterlijke Organisatie, en heeft, evenals dat artikel, de strekking om de hoven toezicht te geven op verzuim van vervolging. Dat, zooals de Regeering meende, de bepaling alleen op crimineele zaken zoude zien, staat allerminst vast. Integendeel schijnt de uitdrukking »alle misdrijven" eene meer algemeene strekking te hebben, zij het ook dat enkele volgende uitdrukkingen weder meer voor eene beperkende uitlegging pleiten. De redactie zou echter toch gewijzigd moeten worden.

Hiertegen werd opgemerkt, dat art. 73 Rechterlijke Organisatie niet zoover gaat als art. 82 Wetboek van Strafvordering en, ook al vervalt dit laatste, kan behouden blijven.

De Regeering blijft bij haar gevoelen, dat dit artikel geen reden van bestaan meer heeft en art. 73 Rechterlijke Organisatie toch kan blijven bestaan.

Artikel 10.

DERDE TITEL.

Van het verleenen van regtsingang tegen eenen beklaagde en de verdere geregtelijke instructie.

In het opschrift van dezen Titel wordt ten onrechte gesproken van het verleenen van rechtsingang tegen eenen beklaagde. Tijdens het vragen en verleenen daarvan is hij nog *verdachte;* eerst daarna wordt bij *beklaagde.* Alle dubbelzinnigheid zou verdwenen zijn, wanneer het opschrift luidde:

Van het verleenen van regtsingang en de verdere geregtelijke instructie.

Het opschrift van dezen Titel is gewijzigd.

Bij dezen Titel kwamen voorts de navolgende punten ter sprake:

a. *De instructie. Verzet tegen de dagvaarding.* De regelen, hieromtrent in het ontwerp opgenomen, vonden bij de meerderheid der Commissie van Rapporteurs bijval. Zij keurde het goed, dat de verplichte instructie, die tot nu toe ook voor de eenvoudigste zaken, indien zij slechts volgens de wet onder de crimineele moeten gerangschikt worden, voorgeschreven is, wordt afgeschaft. Het recht, bij art. 174 aan iederen beklaagde, die rauwelijks is gedagvaard, gegeven, om tegen de dagvaarding in verzet te komen, en zoodoende de vraag, of zijne zaak al dan niet eene gerechtelijke instructie vereischt, aan den rechter te onderwerpen, is eene bevoegdheid, welke ook voor de tegenwoordige correctioneele zaken aanbeveling zou verdienen, en te meer noodig is, nu ook de zwaarste zaken door de rechtbanken zullen worden berecht, en ook in die zaken rauwelijks kan worden gedagvaard.

Ook de uitgebreide bevoegdheid, aan de rechtbank verleend, om ook na den aanvang der openbare behandeling, zoo in eerste instantie als in hooger beroep instructie of aanvulling der instructie te gelasten, vond bij de meerderheid der Commissie goedkeuring.

Eene minderheid der Commissie betoonde zich met de thans voorgestelde regeling minder ingenomen. Volgens haar oordeel kan de vraag, of er al dan niet instructie zal plaats hebben, zonder bezwaar ter beantwoording aan den officier van justitie worden overgelaten. Deze behoort de *dominus litis* te blijven. Het recht van verzet tegen de dagvaarding scheen haar bovendien onnoodig toe, terwijl zij vreesde dat daarvan maar al te vaak door den beklaagde of diens raadsman zal worden gebruik gemaakt om de zaak op de lange baan te schuiven.

Hiertegen werd opgemerkt, dat, als gezegd wordt dat de officier *dominus litis* moet blijven, dit meer bijzonder met het oog op de vervolging behoort te worden opgevat. De verdachte heeft er belang bij, dat hij niet lichtvaardig gedagvaard worde. Hij verkrijgt volgens het ontwerp bovendien geen *recht* op instructie, maar alleen de *bevoegdheid* die aan te vragen. En wat betreft de vrees, dat het verzet vaak alleen zal aangewend worden om tijd te winnen, deze kwam denkbeeldig voor, daar in eenvoudige zaken het verzet tot geen lang uitstel behoeft aanleiding te geven.

De Minister vereenigt zich geheel met het gevoelen der meerderheid, waarvan hij met voldoening heeft kennis genomen.

b. *Waarborgen voor de beklaagden.* 1°. *Cassatie tegen de beschikkingen in raadkamer.* De Commissie van Rapporteurs was eenstemmig in haar oordeel, dat de Regeering in de middelen, die zij den beklaagde wil verschaffen om zich tegen de instructie te verzetten, te weinig het belang van eene goede en spoedige justitie heeft in het oog gehouden.

Waartoe, zoo vroeg men, het middel van cassatie tegen beschikkingen in raadkamer, welke geene eindbeslissingen zijn? Thans bestaat dat middel slechts in één geval, namelijk tegen de arresten van het hof, waarbij de terechtstelling van crimineel beschuldigden wordt gelast. Van dat middel wordt evenwel nagenoeg geen gebruik gemaakt. Het thans tot alle zaken uit te breiden, en ook tegen de bevelen van rechtsingang toe te kennen, achtte men onnoodigen omslag, ten gevolge waarvan alle zaken aanmerkelijk zouden worden vertraagd.

Men bedenke, dat de beklaagde in ieder geval zes dagen tijd heeft om cassatie aan te teekenen na beteekening van het bevel van rechtsingang (art. 89 *e*);

dat vervolgens een dag verloopt met de opzending der stukken aan den procureur-generaal bij den Hoogen Raad (art. 89 *g*);

dat deze daarna zes dagen tijd heeft voor zijne conclusie (ibidem);

dat de Hooge Raad daarna een onbeperkten termijn heeft (ibidem);

dat daarna de beschikking van den Hoogen Raad aan beklaagde beteekend moet worden (art. 89 *i*);

en dat daarna eerst de instructie kan aanvangen.

Hieruit volgt, dat de instructie door het cassatieproces allicht drie of wier weken wordt opgehouden, en dat, zelfs al wordt van het middel geen gebruik gemaakt, de bevoegdheid daartoe minstens eene week wegneemt, een tijdverlies, dat des te minder aanbeveling verdient, nu het ontwerp de preventieve hechtenis reeds na eene maand wil doen vernieuwen, hetgeen natuurlijk ook weder kennisneming der stukken door de rechtbank medebrengt.

Is eenmaal de instructie aangevangen, dan ontmoet deze, indien zij van eenigszins langen duur is en de beklaagde preventief gevangen zit, elke maand vertraging, ten einde de rechtbank over de voortduring dier gevangenschap te doen beslissen (art. 113*a*). Bij het einde der instructie wordt de sluiting er van aan den beklaagde beteekend (art. 115). Deze verkrijgt daarna een termijn van acht dagen, om eene memorie van suggestie in te leveren (art. 116). De officier levert binnen drie dagen deze memorie met de stukken en zijne vordering bij de rechtbank in (art. 117). De rechtbank moet daarover raadplegen en besluiten (artt. 118—120). De beslissing moet den beklaagde worden beteekend (art. 121). In geval er een nader onderzoek wordt bevolen, worden na dat onderzoek alle termijnen voor eene nieuwe memorie van suggestie, indiening en beslissing nog eens opnieuw gegeven (art. 118, 4de lid). Indien de zaak naar de terechtzitting is verwezen, verkrijgt de beklaagde wederom een termijn van zes dagen om in cassatie te komen (art. 122), en de termijnen voor opzending, indiening, beslissing en beteekening, zooals die omtrent cassatie tegen rechtsingang zijn toegekend, moeten wederom in acht genomen worden.

Een ieder, die met de strafprocedure bekend is, weet hoe het bij ernstige misdrijven van het hoogste belang is, dat met beleid en vaak met spoed gehandeld worde, om de verschillende draden, die tot opsporing kunnen leiden, meester te worden. Vertraging of tegenwerking kunnen het doel volkomen doen missen. Eene vertraging als thans wordt voorgesteld, kan alleen strekken in het belang van den beklaagde, die daardoor tijd wint om zooveel mogelijk de sporen van het misdrijf te doen verdwijnen, te vernemen, wat door medeplichtigen of getuigen is verklaard, hoe gehandeld is met een *corpus delicti*, en daarnaar zijne maatregelen te beramen. Maar al te licht zal daartoe het middel van cassatie worden aangegrepen, al bestaan daarvoor geen wezenlijke gronden.

Tegenover deze gewichtige nadeelen staat geen genoegzaam belang. Rechtsingang leidt slechts tot instructie, maar omvat geene veroordeeling. De gronden, waarop volgens art. 89*a* de cassatie zou worden toegelaten, kunnen dit middel niet voldoende wettigen. De onbevoegdheid der rechtbank verhindert niet, dat de instructie geldig zij (art. 123*a*). Het recht van strafvordering hangt af van de feiten, waaromtrent een nauwkeurig onderzoek nog moet worden ingesteld, en waarover de Hooge Raad niet met voldoende zekerheid kan oordeelen. Dit college zou in dit geval de zaak moeten verwijzen, òf naar dezelfde rechtbank, òf naar eene andere (art. 89*h*), een uiterst gevaarlijk voorschrift, omdat daardoor wellicht alle sporen, die tot juiste constateering van het misdrijf kunnen leiden, zouden kunnen verloren gaan. En vormen, op straffe van nietigheid voorgeschreven, kunnen bij de voorloopige informatiën niet zijn verzuimd, omdat zij daar niet voorgeschreven zijn. Alleen betrekkelijk beschikkingen tot rechtsingang wordt in de artt. 88 *g* en *h*, geheel noodeloos, dit voorschrift voorgesteld.

Noodig is derhalve het middel van cassatie tegen rechtsingang niet, en evenmin wordt het vereischt door de wijziging in de Wet op de Rechterlijke Organisatie of de invoering van het Wetboek van Strafrecht.

Den officier van justitie daarentegen zal voorzeker een middel moeten worden toegekend om op te komen tegen de beschikkingen der rechtbank, in de artt. 84—87 van het ontwerp vermeld; ware dit niet zoo, dan zou deze machteloos zijn tegenover deze beschikkingen. Maar het recht van cassatie schijnt ook hier minder gewenscht, als noodeloos tijdroovend en niet behoorend tot de taak van den Hoogen Raad: het verbeteren van eindbeslissingen. Een recht van verzet of hooger beroep bij het hof kwam der Commissie meer aannemelijk voor.

Een rechtsmiddel tegen de verwijzing naar de rechtbank daarentegen dient zoowel voor den officier als voor den beklaagde behouden te worden, voor den laatste te meer, wanneer, naar den wensch der Commissie, de memorie van suggestie mocht komen te vervallen (zie beneden.) Ook ten deze scheen evenwel, om de zooeven genoemde gronden, der Commissie het middel van verzet of hooger beroep boven dat van cassatie verkieslijk.

Veel van hetgeen omtrent het tijdroovende en doellooze van de voorgestelde cassatie tegen de beschikkingen in raadkamer wordt aangevoerd, vervalt als men in aanmerking neemt, dat van het middel thans, zooals de Commissie mededeelt, voor zoover het bestaat, nagenoeg geen gebruik wordt gemaakt. Het maakt dus een ietwat zonderlingen indruk, de zaak thans te zien voorgesteld alsof de toekenning van dit middel, behalve tegen de verwijzingen naar de rechtbank, ook tegen de bevelen van rechtsingang » alle zaken aanmerkelijk zou vertragen".

Voor het overige heeft de bestrijding van dit gedeelte der wetsvoordracht den Minister wel eenigszins verwonderd. Het is toch bekend, dat het ontwerp-Godefroi van 1862 aan de beklaagden tegen alle beschikkingen van de rechtbank in raadkamer het middel van hooger beroep gaf, met beroep in cassatie tegen de in hooger beroep gewezen arresten van de raadkamer van het hof, en dat, toen tegen dit voorstel te recht werd aangevoerd, dat door hooger beroep *en* cassatie de instructie te lang zou worden opgehouden, in alle volgende ontwerpen alleen het middel van cassatie is overgebleven. Daardoor waren, naar het oordeel der toenmalige Regeering, de middelen tegen de beschikkingen der raadkamer »*tot een minimum*" teruggebracht.

» Toch zijn zij ", zoo vervolgde de Minister Olivier in zijne Memorie van Beantwoording, » daarom niet als weinig afdoende aan te merken. Van groot gewicht integendeel mag het voor den beklaagde worden geacht, dat hij niet alleen den waarborg heeft dat de vormen, die het wetboek op straffe van nietigheid voorschrijft, zullen worden in acht genomen, maar dat hij ook de vernietiging der beslissing zal kunnen uitlokken op grond van de onbevoegdheid des regters, of op grond dat geen regt tot strafvordering aanwezig is, waarin begrepen zijn zoowel de gevallen waarin het ten laste gelegde feit geen misdrijf oplevert, als die waarin uit hoofde van verjaring, uit hoofde van gemis van klagt, waar de wet zoodanige klagt vereischt, of uit anderen hoofde het regt tot strafvordering ontbreekt."

Wil men nu den beklaagde ieder rechtsmiddel tegen het bevel van rechtsingang ontnemen? De Minister zou dit ten zeerste betreuren. Het is waar, door rechtsingang wordt de beklaagde nog niet veroordeeld, maar zij kan toch voor hem langdurige preventieve hechtenis ten gevolge hebben; zij brengt hem in de noodzakelijkheid om telkens en telkens weder, zoo dikwijls dit noodig wordt geacht, voor den rechter-commissaris te verschijnen, en zij heeft in het algemeen

voor hem gevolgen, waarvan de onaangenaamheden en de lasten, ook voor zijn volgend leven, dikwijls niet zijn te overzien. En bovendien vergete men niet, dat de beklaagde in de zware zaken den waarborg der dubbele verwijzing zal verliezen, en dat het niet meer dan billijk is hem daarvoor een anderen waarborg, den nu voorgestelden, in de plaats te geven.

Waarom voorts wel een rechtsmiddel tegen de verwijzing en niet tegen den rechtsingang, zooals de Commissie ten slotte wil? Ook de verwezene is nog niet veroordeeld. Ook bij verwijzing is alles nog slechts voorloopig; ook dan kan alles nog door eene vrijspraak of een ontslag van rechtsvervolging worden gevolgd.

En waar de Commissie voorstelt den beklaagde tegen de verwijzing naar de rechtbank het middel van hooger beroep te geven in plaats van de cassatie, daar gelooft de Minister dit voorstel niet beter te kunnen bestrijden dan door te verwijzen naar de volgende zeer juiste woorden van den Minister Godefroi (1): »Intusschen stuit men daarbij op het bezwaar, dat, wordt alleen beroep gegeven op het geregtshof, elk geregtshof, door zijne magt om onherroepelijk ook over de regtskundige beslissing van den lageren regter te oordeelen, wordt een hof van cassatie, terwijl ook de beslissing, die het zelf geeft, op die wijze aan de censuur van den Hoogen Raad zou worden onttrokken."

De Commissie heeft hare hierboven uiteengezette denkbeelden in amendementen geformuleerd.

2°. *Memorie van suggestie* (art. 116). Ook het behoud der memorie van suggestie, of liever hare uitbreiding tot *alle* zaken, achtte de Commissie een nutteloos tijdverlies. Wel is waar kan de beklaagde, volgens het ontwerp, daarvan bij de beteekening van de sluiting der instructie afstand doen, doch daar deze beteekeningen in de meeste gevallen niet aan den persoon geschieden, en bovendien de beklaagden in den regel het meer of minder nuttige van het doen van afstand wel niet zullen kunnen beoordeelen, zal van dat recht, naar werd opgemerkt, zelden worden gebruik gemaakt, en de toepassing er van feitelijk op een algemeen uitstel van acht dagen neerkomen.

Voorts werd er op gewezen, hoe, werd tot heden het nut van dit middel, blijkens het zeldzaam gebruik er van, uiterst gering geacht, dit voortaan nog geringer zal worden. Volgens de bestaande wet wordt het recht, om eene memorie in te dienen, gegeven *nadat* de zaak door de rechtbank is verwezen naar den procureur-generaal. De beklaagde weet dan van welk misdrijf hij is beschuldigd; het is in de akte van verwijzing gequalificeerd. De memorie strekt daarom deels tot ontzenuwing van het feitelijke, deels tot wederlegging van het juridieke gedeelte (de qualificatie). Op een en ander kan dan het hof in raadkamer letten bij de beraadslaging over de verwijzing naar de openbare terechtzitting.

Volgens het ontwerp daarentegen wordt bedoeld recht toegekend vóór dat een bevel van verwijzing is gerequireerd. De beklaagde weet dan nog slechts alleen, dat de instructie is geëindigd, maar niet, wegens welk feit verwijzing zal worden gevraagd en hoe dat feit gequalificeerd wordt. Het kan toch zijn, dat wegens verschillende feiten tegen hem is geinstrueerd, maar dat slechts van een enkel de vervolging zal worden volgehouden. De beklaagde of zijn raadsman verkeert dus geheel in het onzekere, waartegen hij bij de memorie van suggestie moet opkomen. In dezen stand van zaken scheen, naast het recht van verzet tegen de verwijzing, het behoud der memorie van suggestie, met het noodzakelijk tijdverlies en den omslag van aanwijzing van een raadsman, der Commissie onnoodig.

Het hoofdbezwaar tegen de memorie van suggestie, daarin bestaande, dat de beklaagde voortaan alleen zou weten, dat de instructie is geëindigd, doch niet wegens welk feit verwijzing zal worden gevraagd, is door de wijziging, die art. 115 op advies der Commissie van Rapporteurs heeft ondergaan, vervallen. Nu daaraan is te gemoet gekomen, wil de Minister de bevoegdheid om zoodanige memorie bij de raadkamer in te dienen, gaarne laten bestaan. Hij kan niet inzien, dat het korte daardoor veroorzaakte tijdverlies *nutteloos* is, en dit te minder, omdat de beklaagde van de hem verleende bevoegdheid uitdrukkelijk afstand kan doen. Is spoed bij de behandeling van strafzaken wenschelijk, ook het recht van verdediging heeft eischen, die niet te licht mogen worden gesteld.

Ook hieromtrent heeft de Commissie, door het voorstellen van een amendement, de Kamer in staat gesteld te beslissen.

3°. *Rechten van beklaagden tegenover den rechter-commissaris.* Hieromtrent wordt verwezen naar het aangeteekende bij art. 60.

Zie het aangeteekende bij art. 60.

4°. *Geheime instructie.* De groote meerderheid der leden, welke hunne zienswijze uitten over het wenschelijke eener al of niet openbare instructie, verklaarden zich tegen de openbaarheid daarvan.

In ééne afdeeling werd tegen de geheimhouding der instructie voornamelijk aangevoerd, dat zij te eenzijdig is, en dat de noodzakelijkheid er van slechts bewijst tegen de goede organisatie der instructie. Voorts werd gewezen op hare openbaarheid in Engeland en Amerika, hetgeen, zeide men, zeer in het belang is niet alleen van haar goeden gang, maar ook van het algemeen, en dat het contradictoir voeren der instructie, het publiek maken van ieder proces-verbaal — bijv. ook van de bevinding en de conclusiën van deskundigen — bij ondervinding zoude zijn gebleken zeer goede resultaten op te leveren.

De voorstanders van de geheimhouding der instructie zouden het betreuren, indien het beginsel van openbaarheid in het Wetboek werd opgenomen. De openbaarheid past bij de hoofdbehandeling der zaak. De instructie daarentegen is uit den aard der zaak een werk van voorbereiding, een vaak moeilijk werk, beter geschikt voor het kabinet dan voor de openbare zitting. Met veel beleid en volharding moeten dikwijls de verschillende aanwijzingen worden opgespoord, somwijlen aanvankelijk met weinig goed gevolg. Dit alles aan de openbaarheid prijs te geven zou de verdere nasporing kunnen verijdelen. Daarom behandele men in den beginne de zaak geheim, totdat alle draden in handen zijn van den instrueerenden rechter, en men late het aan dezen en het openbaar ministerie over, publiciteit te geven aan sommige of aan alle feiten, omstandigheden enz. in de instructie gebleken. Men ontkende niet dat soms door publiciteit, vooral buitenslands in groote strafgedingen — *causes célèbres* — zaken aan den dag waren gekomen, die tot ontdekking van den dader enz. hadden geleid, maar hier te lande stelde men zich daarvan zeer weinig goeds voor. Spontane onthullingen ontvangt onze justitie zeldzaam.

Enkelen waren van oordeel, dat van den beginne af in de instructie aan den verdachte het recht moest worden toegekend van een gerechtelijken bijstand, zelfs dan, wanneer voor het overige de instructie geheim bleef. Men gaf daaraan de voorkeur boven de vele waarborgen van meer formeelen aard, welke in dit ontwerp aan den beklaagde gegeven worden. De Commissie van Rapporteurs echter zoude zulks hoogst bedenkelijk achten, omdat alsdan de geheime instructie feitelijk eene onmogelijkheid zoude worden. Zij verklaarde zich dan ook beslist tegen het toevoegen of toelaten van een advocaat gedurende den loop der instructie. Zij beriep zich op de ondervinding, opgedaan gedurende al den tijd dat het thans vigeerende Wetboek in werking is geweest, en wees er op hoe niet was gebleken, dat de rechten van den verdachte niet voldoende zouden gewaarborgd zijn.

De invoering van het stelsel van openbare instructie zou bovendien eene principieele wijziging van den bestaanden toestand opleveren, welke het niet raadzaam is bij deze gelegenheid in te voeren.

(1) Memorie van Toelichting van het ontwerp van 1862, Titel II ad III.

De Minister vereenigt zich geheel en al met het gevoelen van de Commissie van Rapporteurs en de groote meerderheid der leden.

c. *Ambtshalve verdediging* (artt. 89 *b—e*, *j*, *l*, 116, 122 Wetboek.) Ook het hieromtrent door de Regeering aangenomen stelsel ontmoette bij de Commissie van Rapporteurs weinig instemming.

Eén lid der Commissie ontkende, dat het Staatsgezag de bevoegdheid bezit den advocaat te noodzaken tot verplichte verdediging van den beklaagde tegen zijn wil. Evenmin als men kan spreken van een *recht* van den beklaagde op verdediging — deze toch kan alleen het recht doen gelden op eene behoorlijke behandeling zijner zaak — evenmin gaat het aan eene *verplichting* aan te nemen, welke daartoe op den advocaat zou rusten, en welke hij bij de aanvaarding van zijn ambt op zich zou nemen. In het belang der beschuldigden hebben de advocaten zich tot nu toe dien last getroost bij de crimineele procedure, waar geen hooger beroep is. In plaats echter dat de Regeering, hiermede te rade gaande, van deze gelegenheid, nu die procedure vervalt, gebruik maakt ook de daaraan verbonden ambtshalve verdediging te doen vervallen, wil zij haar thans invoeren bij de correctioneele procedure, waar zij vroeger niet bestond. Was, naar bedoeld lid meende, de verplichte verdediging ten allen tijde een correctief voor het gemis van appèl, nu bij alle misdrijven hooger beroep wordt toegelaten schijnt deze instelling alle reden van bestaan te missen.

Buitendien is het in strijd met het beginsel van verdediging, den beklaagde een verdediger toe te voegen, wanneer hij zelf die toevoeging niet verlangt. In de omstandigheid dat de rechtbank, het moeilijke of ernstige eener zaak inziende, de toevoeging en voorlichting van een advocaat noodig oordeelt, ligt een wantrouwen van eigen inzicht en een streven om de oplossing der moeilijkheid liever aan een ander over te laten. Het lid der Commissie, dat bovenstaand gevoelen verdedigde, meende dat de afschaffing der ambtshalve verdediging geen bezwaar zou opleveren, daar toch, blijkens de ondervinding, de advocatenstand genoegzaam heeft getoond, waar het noodig is, ten allen tijde bereid te zijn om behoeftigen, ook zonder geldelijke vergoeding, ter zijde te staan. Door het bestaande reglement op de bureaux van consultatie, hetwelk alleen burgerlijke zaken op het oog heeft, ook tot strafzaken uit te breiden, zou buitendien in dat geval aan alle moeilijkheden zijn tegemoet gekomen.

Deze beschouwingen vonden bij de overige leden der Commissie geen steun. De verplichting tot ambtshalve verdediging, zoo werd opgemerkt, maakt van oudsher een deel uit van het *nobile officium* van den advocatenstand. Zij brengt geenszins de verplichting mede om aan zijne overtuiging geweld aan te doen; wanneer er werkelijk niets ten behoeve van den beklaagde is aan te voeren, bepaalt de advocaat de verdediging tot de aanbeveling in de clementie van het college, en vaak kan de toegevoegde raadsman op omstandigheden ten voordeele van den beklaagde wijzen, welke zonder die toevoeging niet of niet zoo overtuigend zouden zijn gebleken. In de toevoeging ligt voorts geenszins eene erkenning van zwakheid van het rechtscollege; zij heeft toch in de eerste plaats ten behoeve van den beklaagde plaats, welke in vele gevallen weinig in staat is zijne belangen zelf te bepleiten, en van de middelen ter verdediging, welke de wet hem toekent, behoorlijk gebruik te maken. Men herinnerde er voorts aan, hoe de Regeering en de leden der Kamer, die haar gevoelen waren toegedaan, tijdens de behandeling van de wijziging der Wet op de Rechterlijke Organisatie, bij de toelichting van de gelijke berechting van alle zaken op den voorgrond stelden, dat noch instructie noch verdediging in waarlijk ernstige gevallen zouden ontbreken, zoodat het wegvallen van deze laatste ook met het oog op de geschiedenis der organisatie niet gerechtvaardigd zoude zijn.

Maar, zoo de meerderheid der Commissie de ambtshalve verdediging wenschte te behouden, met de regeling daarvan in het ontwerp der Regeering toonde zij zich geenszins ingenomen. Na de ernstige en degelijke bezwaren, door verschillende balies in ons land daartegen te berde gebracht, zal die regeling, meende men, dan ook weinig verdedigers vinden.

In elk geval ligt de uitbreiding, aan de verdediging gegeven, geheel buiten de grenzen van de wijzigingen, welke de invoering van het Wetboek van Strafrecht in de rechtspleging noodig maakt.

Daarom wenschte men zich zoo na mogelijk aan den bestaanden toestand te houden. Dus eenerzijds geen inbreuk op het beginsel van ambtshalve verdediging, zooals dat in de tegenwoordige wetgeving bestaat, anderzijds ook geene aanmerkelijke uitbreiding van die instelling en geene onnoodige verzwaring van de taak der balie. In de eerste plaats kon men zich dan ook niet vereenigen met de uitbreiding van de ambtshalve verdediging tot de instructie, bij cassatie tegen gewijsden van instructie, enz., waar die tot dusverre niet bestond. In de tweede plaats wenschte men, meer dan in het ontwerp, beperking tot zeer ernstige gevallen van ingewikkelden en moeilijken aard, in welke verdediging, volgens het hierboven vermelde beginsel, in geen geval mocht uitblijven.

Hoe echter ten deze de juiste grens aan te wijzen? De Commissie erkende, dat deze door de wet niet, althans niet absoluut, *in abstracto* kan worden uitgemaakt. De beoordeeling daarvan moet, voor een groot deel, voor elk concreet geval worden voorbehouden. En de Commissie meende ook in deze te handelen in den geest van de beginselen, die bij de samenstelling van het Wetboek van Strafrecht en de wijziging der rechterlijke organisatie hebben voorgezeten, door, evenals bij de toepassing van de strafmaat, de preventieve hechtenis en de instructie, ook hier veel aan de appreciatie van den rechter over te laten. Enkele algemeene regelen kunnen echter worden gesteld.

In het algemeen mag men aannemen, dat zaken, die rauwelijks, zonder voorafgaande instructie worden aangebracht, bij de openbare behandeling van eenvoudigen aard zullen zijn. En mocht al in zeer enkele gevallen gedurende de behandeling blijken, dat zij ingewikkelder zijn, dan men aanvankelijk had vermoed, dan kan eene instructie volgens art. 221 *c* ter terechtzitting worden bevolen. Hierom kan bij rauwelijks aangebrachte zaken de ambtshalve verdediging veilig achterwege worden gelaten.

Beweert men hiertegen, dat de verdediging niet altijd het feitelijke, maar ook de rechtsvraag geldt, dan moet dit worden beantwoord met de opmerking, dat ook de rechtsvraag bij zaken van eenvoudigen aard gewoonlijk niet ingewikkeld is, maar juist dáár moeilijker pleegt te worden, waar de feiten zelve gecompliceerd zijn. En in die gevallen zal instructie wel altijd regel wezen.

Dat met dit vereischte de toevoeging van een verdediger door den officier van justitie kan worden voorkomen door de zaken rauwelijks aan te brengen, is minder juist, omdat èn de rechtbank nog altijd instructie kan bevelen, èn de beklaagde haar kan verzoeken.

Bovendien zou de verplichte bijstand kunnen worden beperkt tot zaken van ernstigen aard. Men vindt daaromtrent, naar het oordeel van de meerderheid der Commissie, een criterium in art. 88 van het ontwerp, hetwelk de zaken, waarin preventieve hechtenis kan worden toegelaten, vermeldt. Al die, maar ook alleen die zaken, zouden voor ambtshalve verdediging in aanmerking behooren en behoeven te komen. Men blijft dan het meest nabij den bestaanden toestand. Wel wordt aldus bij sommige, tot dusverre niet crimineele misdrijven, de ambtshalve verdediging toegelaten. Daartegenover staat echter, dat zij nimmer verplichtend is, en de rechter haar slechts in werkelijk belangrijke gevallen gelasten zal.

Eén lid der Commissie, hoezeer toegevende, dat verdediging bij de in art. 88 genoemde misdrijven dikwijls wenschelijk zal zijn, zou haar echter alleen willen toegekend zien in die, uit den aard der zaak ernstige gevallen, waarin de preventieve hechtenis ook werkelijk is *toegepast*. Zoolang toch de beklaagde zich op vrije voeten bevindt, is hij in de gelegenheid zelf een raadsman op te zoeken, en eerst wanneer hij van zijne vrijheid beroofd en minder goed in staat is zelf voor zijne belangen te zorgen, zoude van ambtshalve toepassing sprake mogen wezen.

Die meening werd echter bestreden met de opmerking dat hij, die op vrije voeten is, zeer wel onvermogend kan zijn om een verdediger te bekostigen; dat juist in zeer

twijfelachtige gevallen de rechter vaak huiverig is de preventieve hechtenis toe te passen, en er in die zaken dikwijls meer grond voor eene ambtshalve verdediging bestaat, dan in zaken, waarin de rechter vrijheid gevonden heeft de preventieve hechtenis toe te passen.

In ieder geval meende de meerderheid der Commissie, dat de toevoeging facultatief behoort gesteld te worden. Tal van gevallen toch kunnen zich voordoen, waarin, al betreft het een ernstig misdrijf, de zaak zoo eenvoudig en klaar is, dat verdediging onnoodig moet geacht worden. Er blijft dan over te bepalen, wie de verplichting tot bijstand zal beoordeelen. Dit over te laten aan den voorzitter, met een beroep op de overige leden van het college, werd bedenkelijk geacht. Het kon licht ten gevolge hebben, dat bij weigering door den president, en toekenning van een raadsman door de rechtbank, reeds vooraf eenigermate bleek, hoe de president over de zaak denkt. Bovendien zou het maar al te vaak aanleiding kunnen geven tot geschillen tusschen den president en zijne medeleden.

Indien mocht worden aangenomen, dat alleen in zaken, waaromtrent eene instructie heeft plaats gehad, sprake kan zijn van een ambtshalven verdediger, dan zou in deze de weg als vanzelf zijn aangewezen. Niemand beter dan het college, dat over de verwijzing van de zaak naar de terechtstelling oordeelt, is in staat tevens te beoordeelen, of zoodanige verdediging wenschelijk is. De aanwijzing daarentegen van den advocaat, welke in ieder voorkomend geval met de verdediging zal belast worden, kan zonder bezwaar door den president geschieden.

Voorts wenschte de meerderheid der Commissie, dat toevoeging alleen geschiede bij gebleken onvermogen van den beklaagde. Is deze niet onvermogend, dan behoort hij zelf voor een raadsman te zorgen. Een deel der Commissie achtte daarentegen de laatstgenoemde voorwaarde niet noodig, waar het gedetineerden geldt; immers, hetzij hij onvermogend is, hetzij niet, zal het den beklaagde, die van zijne vrijheid beroofd is, bezwaarlijk vallen zijne belangen in deze te behartigen.

Ten slotte wordt voorgesteld om, in het belang der balie, de ambtshalve toevoeging alleen te doen plaats hebben uit de advocaten en procureurs, gevestigd in het arrondissement.

Mochten bovenstaande denkbeelden kunnen worden beaamd, dan zou het geheele voorschrift omtrent den verplichten rechtsbijstand gevoegelijk in één enkel artikel, bijv. 119*a*, kunnen worden opgenomen, in plaats van in verschillende artikels te zijn verspreid. Bijvoorbeeld aldus:

» Bij de verwijzing naar de teregtzitting ter zake van misdrijven, waarbij ingevolge art. 88 gevangenneming is toegelaten (of: is toegepast), en waaromtrent eene geregtelijke instructie gevoerd is, kan de regtbank bepalen, dat aan den beklaagde ambtshalve een raadsman tot de verdediging bij het openbaar onderzoek zal worden toegevoegd, indien zij van oordeel is, (dat wegens den gewigtigen, ingewikkelden of moeilijken aard der zaak eene verdediging niet behoort te ontbreken en) dat de beklaagde onvermogend is, de kosten daarvan te dragen.

» Indien in dit geval de beklaagde niet zelf binnen vijf dagen, nadat hij, ingevolge de verwijzing, ter teregtzitting is gedagvaard, een raadsman heeft gekozen en daarvan ter griffie van de regtbank verklaring heeft afgelegd of door zijn gekozen raadsman doen afleggen, wordt hem door den president der regtbank een raadsman toegevoegd uit de advocaten en procureurs, in het arrondissement gevestigd.

» De toegevoegde raadsman kan daarna alsnog door een gekozen raadsman worden vervangen, indien deze uiterlijk twee dagen vóór de teregtzitting ter griffie verklaring aflegt, dat hij bereid is, ten bepaalden dage de verdediging van den beklaagde op zich te nemen. De griffier geeft hiervan onverwijld kennis aan den toegevoegden raadsman. De toegevoegde heeft de bevoegdheid eenen anderen raadsman in zijne plaats te doen optreden, mits hij daarvan vooraf aan den voorzitter kennis geve."

Het deed den Minister leed, dat het hieromtrent door de Regeering aangenomen stelsel bij de Commissie van Rapporteurs weinig instemming ontmoet, zij het dan ook dat de principieele bestrijding, door één lid der Commissie, van de bevoegdheid van het Staatsgezag, om den advocaat te noodzaken tot verplichte verdediging van den beklaagde tegen zijn wil, weinig bijval, hetzij in de afdeelingen, hetzij in de Commissie schijnt gevonden te hebben.

De Minister kan zich dan ook ter bestrijding van het gevoelen van dat ééne lid gedragen aan hetgeen daartegen door de overige leden der Commissie is aangevoerd, en hun daarbij zijnen dank betuigen voor hunne bereidverklaring om tot het behoud der ambtshalve verdediging mede te werken. Toch ontmoette ook bij hen de regeling van dit onderwerp in het ontwerp der Regeering groote bezwaren. In zooverre maakte zich de meerderheid der Commissie tot tolk van verscheidene balies, die ook harerzijds hare grieven tegen de regeling der verdediging te berde brachten.

Al dadelijk mag de Regeering niet nalaten er op te wijzen, dat die groote bezwaren wel eenige verwondering hebben gewekt. Ook hier heeft men weder slechts de betrekkelijke bepalingen van de vroegere ontwerpen overgenomen, en in de jaren 1862—1867 is van zoodanige oppositie nimmer gebleken. Toch zijn de omstandigheden van toen geheel gelijk aan die van thans. Ook toen was de unificatie der rechtspleging in beginsel aangenomen; ook toen wilde men het Wetboek van Strafvordering met dat beginsel in overeenstemming brengen; ook toen moest de vraag beantwoord worden: welke plaats zal aan de ambtshalve verdediging worden gegeven na afschaffing der exceptioneele berechting der crimineele zaken. De Regeering stelde dus geen nieuwigheid voor, maar nam eenvoudig over wat korte jaren geleden als de noodzakelijke consequentie van de gewijzigde competentie der rechtbanken was beschouwd.

Twee vragen doen zich nu voor:

1°. zal men de ambtshalve verdediging uitstrekken tot de instructie, bij cassatie tegen gewijsden van instructie enz., waar die tot dusverre niet bestond?

2°. bij welke zaken zal ambtshalve verdediging worden toegelaten?

De eerste vraag wordt door den Minister zeer stellig bevestigend beantwoord. Neemt men in beginsel aan, dat een beklaagde in sommige zaken recht heeft op ambtshalve verdediging, dan is er geen enkele reden om dat recht te beperken tot de behandeling der zaak op de openbare terechtzitting. Veel grooter zelfs kan het belang van den beklaagde zijn bij rechtskundige hulp, waar hij overweegt, of het in zijn belang wenschelijk is cassatie aan te teekenen tegen gewijsden van instructie of eene memorie van cassatie verlangt samen te stellen.

De tweede vraag is echter moeilijker. Twee stellingen der Commissie regeeren naar het oordeel van den Minister deze geheele materie, en wel dat »men zich zoo na mogelijk aan den bestaanden toestand moet houden" en ten andere »dat het geheel is in den geest van de beginselen, die bij de samenstelling van het Wetboek van Strafrecht en de wijziging der rechterlijke organisatie hebben voorgezeten, door, evenals bij de toepassing van de strafmaat, de preventieve hechtenis en de instructie, ook hier veel aan de appreciatie van den rechter over te laten".

Beide stellingen vernietigen echter, naar het bescheiden oordeel van den Minister, elkander. Wil men zooveel mogelijk aansluiten aan het bestaande, dan laat men niets over aan de appreciatie van den rechter, want de ambtshalve verdediging is thans bij crimineele zaken verplichtend, bij correctioneele zaken uitgesloten. Wil men daarentegen veel aan de appreciatie van den rechter overlaten, dan breekt men geheel en al met het bestaande.

In stede dus van naar eene oplossing te zoeken, waarin zooveel mogelijk overeenkomstig beide stellingen wordt gehandeld, hetgeen den Minister eene onmogelijke zaak toeschijnt, komt het hem voor, dat men kiezen moet tusschen beide.

Of overeenkomstig de bedoeling van den strafwetgever, ook in deze veel overlaten aan de appreciatie

van den rechter, het stelsel dus van het ontwerp, *òf* zooveel mogelijk aansluiten aan het bestaande, maar dan ook verplichte verdediging bij de zaken, die thans als crimineele behandeld worden, de feiten waartegen als maximum eene gevangenisstraf van vier jaar of meer is bedreigd (1), en haar bij de andere zaken geheel uitgesloten.

Met het criterium der Commissie, de instructie, kan de Minister zich allerminst vereenigen. De bezwaren daartegen zijn zóó voldoende uiteengezet in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* (2) en in een ingezonden stuk in het *Weekblad van het Recht* (3), dat de Minister niets daarbij heeft te voegen. Ambtshalve toevoeging mag naar zijne overtuiging niet afhankelijk gemaakt worden van de toevallige omstandigheid, of de voorloopige informatiën, door wien ook ingewonnen, al dan niet voldoende zijn voor rechtstreeksche dagvaarding. Bovendien is bij de vraag, of instructie bevolen zal worden, de vraag omtrent het rechtspunt geheel uitgesloten en het is met de ervaring in volkomen strijd, dat de rechtsvraag moeilijker wordt, naarmate de feiten ingewikkelder zijn. Eindelijk moet de vraag, of instructie gelast zal worden, door officier en rechtbank beslist worden geheel afgescheiden van de vraag, of ambtshalve verdediging wenschelijk is. Ziedaar de drie hoofdargumenten, waarom de Minister zich met het stelsel van de Commissie niet kan vereenigen en van meening blijft, dat, wil men het stelsel van het ontwerp niet, er niets anders overblijft dan geheel en al aan te sluiten aan het bestaande op de wijze hierboven vermeld, hoe weinig logisch dergelijke regeling ook zoude zijn.

De meerderheid der Commissie stelt voor, de artt. 89 *j–l* te doen vervallen, en als nieuw art. 119 *a* te lezen:

»Bij de verwijzing naar de teregtzitting ter zake van misdrijven, waarbij ingevolge art. 88 gevangenneming is toegelaten, en waaromtrent eene geregtelijke instructie gevoerd is, kan de regtbank bepalen, dat aan den beklaagde ambtshalve een raadsman tot de verdediging bij het openbaar onderzoek zal worden toegevoegd, indien zij van oordeel is dat eene verdediging niet behoort te ontbreken en dat de beklaagde onvermogend is de kosten daarvan te dragen.

»Indien in dit geval de beklaagde niet zelf binnen vijf dagen, nadat hij ter teregtzitting is gedagvaard, een raadsman heeft gekozen en daarvan ter griffie van de regtbank verklaring heeft afgelegd of door zijn gekozen raadsman doen afleggen, wordt hem door den president der regtbank een raadsman toegevoegd uit de advocaten en procureurs, in het arrondissement gevestigd.

»De toegevoegde raadsman kan daarna alsnog door een gekozen raadsman worden vervangen, indien deze uiterlijk twee dagen vóór de teregtzitting ter griffie verklaring aflegt, dat hij bereid is ten bepaalden dage de verdediging van den beklaagde op zich te nemen. De griffier geeft hiervan onverwijld kennis aan den toegevoegden raadsman. De toegevoegde heeft de bevoegdheid eenen anderen raadsman in zijne plaats te doen optreden, mits hij daarvan vooraf aan den voorzitter kennis geve."

Art. 83. De redactie van het eerste lid van dit artikel kan vereenvoudigd worden, door de woorden » en hetzij . . . . . oordeelt" te doen vervallen, en achter » biedt hij" te lezen: » zoo hij geene termen vindt tot regtstreeksche dagvaarding." De bedoeling, dat de officier ook rauwelijks kan dagvaarden, blijkt aldus voldoende, ook zonder vermelding van al de overwegingen van hetgeen hij noodig oordeelt.

Eenvoudiger is de door de Commissie voorgestelde redactie wel, maar de Minister twijfelt of zij beter is. In de redactie van het ontwerp zijn alle gevallen omschreven, waarbij rechtstreeksche dagvaarding is uitgesloten. Dat kan geen kwaad. Had de officier altijd de keus tusschen instructie of geen instructie, stond het aan hem om daarvoor al dan niet termen te vinden, de redactie der Commissie zou beter zijn, maar dat is geenszins het geval. De redactie zou dus, bij winst aan kortheid, aan duidelijkheid verliezen.

In het tweede lid zou de Commissie, met het oog op mogelijke twijfelachtige gevallen, gaarne eene bepaling zien opgenomen in overeenstemming met art. 87, eerste lid, waarbij aan den officier de bevoegdheid werd gegeven rechtsingang met gelijktijdige verwijzing naar de terechtzitting te vragen, zonder gevangenneming of gevangenhouding.

Blijft de redactie van het ontwerp bestaan, dan is het amendement der Commissie op het tweede lid eveneens overbodig geworden. Immers, wanneer noch instructie, noch gevangenneming of gevangenhouding noodig is, is geen der gevallen aanwezig, opgenoemd in het eerste lid, en kan de officier dus rechtstreeks dagvaarden.

Maar bovendien, waartoe zal in dat geval de officier de stukken aan de raadkamer der rechtbank aanbieden? Om te hooren verklaren dat men het met hem eens is? Maar in dat geval is de voorloopig aangehoudene, wiens gevangenhouding de officier van justitie niet noodig vindt en dien hij van meening was rechtstreeks te dagvaarden, noodeloos, hangende het onderzoek in raadkamer, in hechtenis gebleven.

De Commissie heeft hare hierboven ontwikkelde meening in een amendement geformuleerd. Men vergelijke hierbij het eerste lid van art. 87 alsmede het tweede lid van art. 320, waarin eene gelijksoortige redactie is aangenomen.

Omtrent het derde lid, zie het aangeteekende bij art. 123*c*.

Art. 84. Uit art. 120, laatste lid, blijkt, dat de invrijheidstelling van den beklaagde verplichtend is, wanneer in het geval van art. 119, eerste lid, de rechtbank zich onbevoegd verklaart.

Dit kan tot moeilijkheden aanleiding geven. Stel, er is een moord gepleegd. Een burger en een militair worden verdacht dien gezamenlijk te hebben gepleegd. De rechtbank is bevoegd tegen beiden rechtsingang te verleenen. Na de instructie worden er geene termen gevonden om verder tegen den burger te procedeeren; hij wordt dus buiten vervolging gesteld. De rechtbank wordt daardoor onbevoegd om verder van de zaak kennis te nemen tegen den militair. Maar welke redenen kunnen er zijn om hem zoo in vrijheid te stellen? Waarschijnlijk zal hij daarvan gebruik maken om zoo spoedig mogelijk te ontvluchten.

Hierin zou, naar de Commissie opmerkte, worden voorzien, door achter art. 84 de navolgende bepaling op te nemen:

»Wanneer de verdachte zich in hechtenis bevindt, kan de regtbank bevelen dat hij in hechtenis zal verblijven.

»Wanneer binnen zes dagen daarna door den bevoegden regter geen nieuw bevel van gevangenhouding is verleend, wordt de verdachte in vrijheid gesteld."

Deze bepaling zal in gevallen als hierboven vermeld de gelegenheid geven, den bevoegden rechter van de zaak in kennis te stellen. Mocht zij worden opgenomen, dan zal het eerste lid van art. 119 moeten worden aangevuld als volgt: »Het bepaalde bij art. 84 is hier toepasselijk."

Men vroeg, of de bestaande redactie, waarbij de rechtbank beslist, welke rechter bevoegd is, niet de voorkeur verdient. De wijziging staat bovendien niet in verband met de nieuwe wetgeving of den veranderden feitelijken toestand, en is ook uit dien hoofde onnoodig.

Ten slotte werd de vraag gedaan, of uit de tweede zinsnede voldoende blijkt, dat ook de auditeur-militair en de advocaat-fiscaal onder de daarbedoelde ambtenaren begrepen zijn.

De Minister betwijfelt, of de Commissie bij de

(1) Zie Memorie van Toelichting blz. 11.

(2) Nommer van 12 Maart 1885.

(3) Jhr. mr. P. J. Van Beyma, Toevoeging van raadslieden in strafzaken. *Weekblad* van 26 Januari 1885 n°. 5109.

eerste opmerking op dit artikel niet over het hoofd heeft gezien de bepaling van het tweede lid van art. 123 *d*.

Overigens is, ter voldoening aan het verlangen der Commissie, de oude redactie van art. 84 hersteld. Dat in de tweede zinsnede ook de auditeur-militair en de advocaat-fiscaal worden bedoeld, is altijd zoo begrepen.

Ten gevolge van het mondeling overleg met de Commissie werd de bepaling, welke zij voorstelde achter art. 84 in te voegen, door den Minister overgenomen.

Art. 86, *eerste lid.* Sommigen vroegen, waarom hier zijn weggevallen de woorden: » of van den aard des misdrijfs" (dit zou dan moeten luiden: » van den aard van het feit"), in het oude artikel voorkomende.

De Minister ziet niet in, waarom hier nog gesproken zou moeten worden van » den aard van het feit". Dit ligt reeds opgesloten in art. 85 nieuw, en komt ter sprake bij de vraag, of tegen het feit, zooals het bij het requisitoir is te laste gelegd, straf is bedreigd.

De woorden »of van den aard van het feit" zijn na het mondeling overleg met de Commissie door den Minister in art. 86 ingevoegd.

Tweede lid. Men zou gaarne vernemen, welke de vormen zijn, bij het voorloopig onderzoek op straffe van nietigheid voorgeschreven. Men meende dat deze bepaling wellicht ten onrechte is overgenomen uit het ontwerp van 1863, alwaar zij op hare plaats was, aangezien aldaar het verzuim van sommige vormen bij het voorloopig onderzoek met nietigheid bedreigd was.

Voor het geval het behoud der alinea noodig mocht geacht worden, vroeg men of niet, evenals bij art. 120, de mogelijkheid tot herstel der nietigheid opengelaten, of wel de nietigverklaring facultatief gesteld behoort te worden.

Uit het aangeteekende bij art. 88 blijkt voorts, dat dit artikel niet volledig is.

Deze alinea is geroyeerd.

De onvolledigheid van dit artikel wordt niet ingezien (zie ad art. 88).

Art. 87, *tweede lid.* Achter: »in geen geval" geeft de Commissie in overweging te doen volgen de woorden: »ter zake van een misdrijf", ten einde het hier bedoelde verhoor ten opzichte van bedelaars en landloopers facultatief te laten.

Aan deze opmerking is gevolg gegeven.

Art. 88. Zou het niet de voorkeur verdienen, zoo werd gevraagd, om van het laatste lid, aangezien het ook terugslaat op art. 86, een afzonderlijk artikel te maken?

Overigens wordt ten opzichte van dit artikel verwezen naar de opmerkingen, naar aanleiding van art. 43 in dit verslag gemaakt.

De redactie zou, werd van het laatste lid van dit artikel een afzonderlijk artikel gemaakt, geheel anders en zeer zeker omslachtiger moeten worden. Thans is zij volkomen juist. »In alle andere gevallen", dat is: wanneer geen rechtsingang wordt verleend (zie het eerste lid van het artikel) en dus ook in het geval van art. 86, of zoo wèl rechtsingang wordt verleend, die rechtsingang verleend is wegens andere feiten, dan in het eerste lid worden opgenoemd, of voor gevangenhouding geen grond bestaat.

Art. 88 *f*. Eene minder gewrongen en onduidelijke redactie van dit artikel werd wenschelijk geacht.

Men heeft getracht de redactie duidelijker te maken.

Art. 88 *g*. De Commissie wenschte, in verband met haar voorstel om het middel van cassatie tegen de beschikking tot instructie te doen vervallen, de woorden: »op straffe van nietigheid" in den aanhef van dit artikel te zien verdwijnen.

Zoo niet, dan behoort in de derde zinsnede in plaats van » het feit" gelezen te worden: » het feit in hoofdzaak", op het voetspoor van art. 94 oud en 90 nieuw. Immers in dezen stand der procedure zal eene nauwkeurige omschrijving van het feit voor den officier vaak hoogst bezwaarlijk zijn.

Vermits het voorstel der Commissie om de cassatie te doen vervallen niet kan worden overgenomen, zijn de woorden » op straffe van nietigheid" ook behouden gebleven. Bovendien mag er op gewezen worden, dat het niet wenschelijk is om in een wetboek allerlei nuda praecepta op te nemen zonder eenige strafbedreiging.

» Het feit" is veranderd in »het feit in hoofdzaak".

Art. 88 *h*. Om dezelfde reden als bij het voorgaand artikel, wenschte de Commissie ook in het eerste lid van dit artikel de woorden: » op straffe van nietigheid" te zien vervallen.

Ook hier is de straf van nietigheid behouden gebleven

Tweede lid. Welke eerstvolgende akte wordt hier bedoeld? Toch niet die, waarbij de beklaagde wordt opgeroepen om te worden gehoord? Dit kan niet, omdat den beklaagde volgens de artt. 89 *a* en *e* een termijn van zes dagen wordt verleend, om in cassatie te komen. Indien het middel van cassatie mocht komen te vervallen, zou de bepaling juist zijn.

De redactie is gewijzigd.

Art. 88 *i*, *eerste lid.* Bij verval der cassatie zal, overeenkomstig het bovenvermelde, het verzet van den officier van justitie moeten uitgestrekt worden tot de artt. 84–87.

» Verzet doen". Het ware, naar het oordeel van sommigen, juister, in afwijking van de bestaande terminologie, hier te lezen: »in hooger beroep komen", en voorts in het artikel, in plaats van » verzet", » hooger beroep". *Verzet* blijft bij denzelfden rechter. Hier wordt beroep gedaan op een hoogeren rechter.

Het schijnt wenschelijk, voor het hier bedoelde middel dezelfde naam te behouden, als thans gebruikelijk is.

De Commissie stelt als amendement voor, in het eerste lid van dit artikel in plaats van » art. 86" te lezen: » de artt. 84—87."

In het tweede lid scheen het wenschelijk, de opgave der redenen voor het verzet of hooger beroep imperatief voor te schrijven. Daarom werd voorgesteld te lezen: »De akte van beroep moet de redenen daarvoor bevatten, tenzij die in eene bij de stukken gevoegde memorie zijn vermeld, en met de processtukken binnen", enz.

Ook de behandeling der zaak moet dezelfde blijven; daarom geen imperatieve opdracht om de gronden van het verzet mede te deelen.

Het woord »provinciaal" moet vervallen.

Art. 89. Daar, zooals vermeld werd, de Commissie het middel van cassatie tegen de hier en in het volgend artikel vermelde beschikkingen niet wenschelijk achtte, stelt zij voor de desbetreffende artikelen te doen vervallen.

Vermits de cassatie behouden blijft, kunnen ook de desbetreffende artikelen niet vervallen.

De Commissie geeft in overweging, de artt. 89—89 *i* te doen vervallen.

Art. 89 *d*, *eerste lid.* Deze bepaling, in het stelsel der Regeering onvermijdelijk, bewijst te meer het verkeerde van het middel van cassatie tegen den rechtsingang, aan den beklaagde toegekend. Immers het scheen onraadzaam, reeds in dezen stand der procedure den raadsman toegang tot den beklaagde te verleenen.

Om de boven opgegeven reden acht de Regeering de medewerking van een raadsman juist in dezen stand van het geding noodzakelijk.

Art. 89 *e*, *eerste lid.* Waarom, zoo werd gevraagd, wordt hier voor het beroep in cassatie aan den beklaagde een termijn van zes, aan den officier van slechts drie dagen toegekend? Hierop werd geantwoord, dat dit verschil zijne verklaring vindt in de omstandigheid, dat de officier geacht wordt de ter zake dienende stukken te kennen, de beklaagde daarentegen niet, terwijl deze bovendien zich met zijn advocaat zal moeten beraden, of het beroep in cassatie met goed gevolg zal kunnen worden ingesteld. Het opmaken der memorie, zoo die er is (art. 89 *g*), vordert bovendien ook tijd.

Met het antwoord, op de gestelde vraag gegeven, kan de Minister zich volkomen vereenigen.

Na de woorden » kan ook", in het tweede lid, wenschte de Commissie te lezen: » namens hem", daar het anders den schijn zou hebben alsof den raadsman een zelfstandig recht tot cassatie was toegekend, terwijl het eene machtiging moet blijven.

De woorden » namens hem" zijn in het tweede lid ingevoegd.

Sommigen achtten het voorts wenschelijk, dat de verklaring in het derde lid bedoeld kosteloos zou toegelaten worden.

Ook met de opmerking omtrent de kosten kan de Minister zich vereenigen.

Art. 89 *f.* Met het oog op het derde lid van dit artikel, bepalende dat van het beroep in cassatie in een ter griffie berustend register wordt aanteekening gedaan, scheen het bovendien opmaken eener formeele akte van de in het vorig artikel bedoelde verklaring onnoodig.

De akte zal voortaan niet in een register worden ingeschreven, maar in minuut bij de proces-stukken worden gevoegd. Dit geschiedt ter wille van de eenvoudigheid. Thans wordt een afschrift van de akte, of, wil men, een uittreksel uit het register, bij de stukken gevoegd. Ten einde echter op de griffie iets te behouden, waaruit van het bestaan der akte blijkt, schijnt eene eenvoudige aanteekening in een register wenschelijk.

Art. 89 *h*, *tweede lid.* Is het wel wenschelijk om eene zaak, waarvan de eerste voorloopige informatiën pas zijn afgeloopen, en de eigenlijke instructie nog moet aanvangen; eene zaak, waaromtrent den officier van justitie of den rechter-commissaris vaak verscheidene wegen bekend zijn, die tot ontdekking der waarheid kunnen leiden, naar een ander college te verwijzen? De vrees, in de Memorie van Toelichting uitgedrukt, dat de rechter in de jurisprudentie betreffende eenig rechtspunt met den Hoogen Raad blijft verschillen, scheen minder gewettigd, nu dien rechter zal worden opgedragen de zaak opnieuw te vonnissen » met inachtneming van 's Raads beslissing".
Hiertegen werd aangevoerd, dat er redenen kunnen bestaan, welke er voor pleiten eene andere rechtbank aan te wijzen. Het is daarom wenschelijk, de beslissing hieromtrent aan den Hoogen Raad over te laten.

Ware de verwijzing naar een ander rechtscollege *imperatief* voorgeschreven, de opmerking zoude juist zijn, maar zij is *facultatief*. De mogelijkheid *kan* bestaan, dat verwijzing wenschelijk is. Men mag dit veilig overlaten aan de prudentie van den Hoogen Raad.

Vierde lid. Één lid der Commissie merkte op, dat het niet duidelijk is waarom de Hooge Raad in geen geval gevangenneming van den beklaagde zal kunnen bevelen. Hem werd geantwoord, dat zulks eene feitelijke beslissing zou wezen, geheel en al liggende buiten den eigenlijken werkkring van den Hoogen Raad.

De Regeering gedraagt zich aan het antwoord, aan het ééne lid gegeven.

Artt. 89 *j—m.* Deze artikelen zouden beter geplaatst zijn aan het eind van dezen Titel; zij vinden eerst toepassing als de zaak gereed is voor de behandeling ter openbare terechtzitting.

Deze artikelen behooren hier, omdat het reeds dadelijk kan voorkomen, dat de zaak te gelijk met het verleenen van rechtsingang verwezen wordt naar de terechtzitting. Ware de instructie *altijd* noodig, dan zou het waar zijn dat zij behoorden aan het eind van dezen Titel; maar de zaak kan terstond en ook vóór de instructie gereed zijn voor openbare behandeling.

Bij het mondeling overleg met de Commissie verklaarde de Minister zich bereid, de artt. 89 *j—m* aan het eind van dezen Titel te plaatsen. Bij de artt. 89 *j—l* raadplege men voorts het door de meerderheid der Commissie voorgestelde nieuw art. 119 *a*.

Art. 90. De dagvaarding van een beklaagde, die in verzekerde bewaring is, scheen onnoodig. Het bevel van gevangenneming of gevangenhouding, behelzende het feit waarvoor hij vervolgd wordt, is hem beteekend en dus bekend.

De dagvaarding is in het bedoelde geval vervallen

De Commissie gaf bij het mondeling overleg den Minister in overweging de navolgende redactie van art. 90, welke, beter wellicht dan die der Regeering, de bedoeling der Commissie zou weergeven.

»Indien instructie is gelast, beveelt de regter-commissaris, zoodra de stukken in zijne handen zijn gesteld, de verschijning van den beklaagde om door hem te worden gehoord op het feit, bij het bevel in hoofdzaak uitgedrukt. De beklaagde, die in vrijheid is, wordt door tusschenkomst van het openbaar ministerie gedagvaard".

De Minister verklaarde zich bereid, deze redactie over te nemen. Ten gevolge daarvan zijn ook de woorden »in vrijheid is en" in art. 91 vervallen.

Art. 93. In het eerste lid zullen duidelijkheidshalve, achter de woorden: » regter-commissaris", » art. 88", » justitie", » bevel en art. 43", komma's geplaatst behooren te worden Het derde en vierde lid van art. 43 behoort, zoo het tweede lid van dat artikel komt te vervallen, te worden gelezen: » tweede" en » derde lid".

De komma's zijn geplaatst. De overige opmerkingen op dit artikel vervallen ten gevolge van het vervallen van het 2de, 3de en 4de lid van art. 43.

Art. 95. Bij de laatste woorden van dit artikel vergelijke men art. 114 nieuw. Uit deze beide bepalingen in onderling verband zou men kunnen opmaken dat, als de beklaagde niet gevonden wordt en de instructie derhalve niet afloopt, de rechter-commissaris de stukken onder zich houdt. De meerderheid der Commissie geeft daarom in overweging, de laatste woorden van art. 95 te lezen: » en zooveel mogelijk ten einde gebragt", en in het eerste lid van art. 114, achter de woorden: » Na afloop der instructie", te doen volgen: » of wanneer, in het geval van art. 95, deze wegens ontstentenis van den beklaagde niet is kunnen worden voltooid."

Eene minderheid der Commissie achtte deze bijvoegingen overbodig, en meende dat de redactie van het ontwerp tot geen bezwaren zal kunnen aanleiding geven.

Aan de opmerkingen van de meerderheid der Commissie is gevolg gegeven.

Art. 96 *oud.* Eén lid meende, dat de tweede alinea een afzonderlijk artikel behoort uit te maken, daar het van bijzonder groot gewicht moet geacht worden.

De noodzakelijkheid hiervan wordt, vooral nu men niet een geheel nieuw Wetboek maakt, niet ingezien.

Art. 97 *oud*, *tweede lid.* » Uitnoodigt". Men vergelijke hierbij het aangeteekende op art. 59.

Zie ad art. 59.

Art. 98 *oud.* Men herhaalde de opmerking, bij art. 80 gemaakt, dat eenheid van redactie ten opzichte dezer artikelen wenschelijk is.

Is het niet noodig, zoo werd voorts door één lid der Commissie gevraagd, te voorzien in het geval, dat een beklaagde of getuige de Nederlandsche taal niet meester of doofstom is, en den rechter-commissaris de bevoegdheid te geven alsdan de tusschenkomst van een tolk in te roepen? De meerderheid der Commissie merkte dienaangaande op, dat eene dergelijke bepaling buiten het kader van dit ontwerp zou gaan, en dat het ontbreken er van bovendien in de practijk nooit bezwaar schijnt te hebben opgeleverd.

Men betwijfelde, of het nieuwe lid van dit artikel wel zin heeft.

De redactie is in overeenstemming gebracht met die van art. 50. Het nieuwe lid van dit artikel kan onmogelijk worden gemist.

Wat de opmerking betreft door één lid gemaakt, wordt verwezen naar art. 69 nieuw in verband met art. 96, tweede lid.

Bij het mondeling overleg werden den Minister door de Commissie inlichtingen gevraagd aangaande het nieuwe lid van art. 98. De Minister verklaarde daarop, dat de strekking van deze bepaling was, art. 98 in overeenstemming te brengen met art. 192 van het Wetboek van Strafrecht.

Art. 100. Terwijl in het geval van art. 93 de rechter-commissaris ook ambtshalve de aanhouding van den beklaagde kan bevelen, kan zulks hier alleen geschieden op de vordering van den officier van justitie. Men merkte op, dat dit laatste in de practijk wel eens tot moeilijkheden geleid heeft.

Wat betreft de aanhaling van het vierde lid van art. 43 verwees men naar hetgeen daaromtrent vroeger is gezegd.

De gevallen staan volstrekt niet gelijk. In het geval, bedoeld bij art. 93, is sprake van een beklaagde, tegen wien reeds rechtsingang is verleend. Hier geldt het geheel vrije menschen.

Art. 100 *a.* Het ware wenschelijk in één algemeen artikel te bepalen, dat niet alleen, zooals hier geschiedt, tijdens de instructie, maar gedurende den geheelen loop van het geding tot en met de einduitspraak de rechtbank bevoegd is den beklaagde in vrijheid te stellen, en dat zij verplicht is dit ambtshalve te doen, als de gevallen en gronden van art. 88, waarop het bevel van gevangenneming verleend werd, niet meer aanwezig zijn.

Eveneens zou het aanbeveling verdienen in ééne algemeene bepaling op te nemen, dat de rechtbank gedurende den geheelen loop van het geding tot en met de einduitspraak zoowel de invrijheidstelling als, in de gevallen en op de gronden in art. 88 vermeld, gevangenneming van den verdachte kan bevelen. Bij de algemeene beschouwingen werd reeds gewezen op het ongerief, door de talrijke nodelooze herhalingen bij afzonderlijke artikels veroorzaakt.

Bij het samenstellen van een geheel nieuw wetboek is het zeer gemakkelijk eene geheele afdeeling te wijden aan eenige algemeene bepalingen. Bij eene partieele wijziging, als deze, zijn verwijzingen onmogelijk altijd te vermijden.

Ook na het mondeling overleg met den Minister blijft de Commissie van oordeel, dat het opnemen eener algemeene bepaling in den hierboven omschreven zin wenschelijk en zonder bezwaar uitvoerbaar is. Zij stelt derhalve als amendementen voor, te doen vervallen de artt. 100 *a*, 118, tweede lid, 120, 221 *f* en 221 *gg*, en op art. 221 *oo* te doen volgen een nieuw artikel van den volgenden inhoud:

Art. 221 *pp.* » In elken stand van het geding, zoowel gedurende den loop van de instructie als van het onderzoek ter teregtzitting en bij de einduitspraak, kan de regtbank, zoowel ambtshalve als op de vordering van den officier van justitie of op het verzoek van den beklaagde, de invrijheidstelling van dezen, indien hij in verzekerde bewaring is, en, eveneens ambtshalve of op de vordering van den officier van justitie, in de gevallen en op de gronden in art. 88 vermeld, de gevangenneming of gevangenhouding van den beklaagde bevelen.

» Op de bevelen van gevangenneming of gevangenhouding is het tweede lid van art. 88 *h* toepasselijk.

» Zij zijn uitvoerbaar niettegenstaande elk beroep."

Artt. 106—110 *oud.* Art. 371 van het Wetboek van Strafrecht spreekt van inbeslagneming door een ambtenaar, met overschrijding van zijne bevoegdheid, van brief, briefkaart, stuk, pakket of telegrafisch bericht. De Raad van State wees op de noodzakelijkheid om de wijze, waarop dergelijke inbeslagneming rechtens kan plaats hebben, bij de wet te bepalen, en de Regeering beloofde toen, dat onderwerp te zullen regelen. Men herinnerde bij deze gelegenheid aan bedoelde toezegging, en vroeg, welke de voornemens der Regeering hieromtrent zijn.

Zoodra het invoeringswerk van het Wetboek van Strafrecht is afgeloopen, zal de Minister dit onderwerp, waarvan hij al het gewicht erkent, ter hand nemen.

Art. 113 *a*, *eerste lid.* » Eéne maand". Waarschijnlijk, zoo werd door eenigen opgemerkt, is het de bedoeling dat die termijn, evenals in art. 88 Wetboek van Strafrecht, zal zijn van dertig dagen. Daarom wenschte men hier te lezen: » dertig dagen".

Tweede lid. Het scheen wenschelijk de verlenging te doen plaats hebben voor *hoogstens* eene maand. Niet altijd toch zal eene geheele maand noodig zijn. Ook kwam de termijn van 24 uren velen te kort voor. Binnen die 24 uren toch moet de officier van justitie requireeren en de rechtbank gemotiveerd beslissen.

Derde lid. » Bij gebreke daarvan wordt de beklaagde *onmiddelijk* in vrijheid gesteld." De bedoeling schijnt te zijn:

1°. bij gebreke van eene vordering tot verlenging, onmiddelijk na verloop van de maand. Maar de cipier kent die vordering niet;

2°. bij gebreke van het toestaan der gevraagde verlenging, onmiddelijk na de afwijzing. Zeer duidelijk is echter de redactie niet. Ten einde aan bovenstaande bezwaren tegemoet te komen, stelt de Commissie voor in plaats van het tweede en derde lid te lezen:

» Indien aan het eind van dien termijn de instructie niet is afgeloopen of de zaak niet is beregt, wordt de beklaagde onmiddelijk in vrijheid gesteld, tenzij de regtbank op vordering van den officier van justitie het bevel bij gemotiveerde beslissing voor hoogstens ééne maand hebbe verlengd. Hetzelfde zal nog daarna van maand tot maand kunnen geschieden, indien de regtbank na den laatst verleenden termijn zulks noodig oordeelt."

Bij deze redactie zal in het laatste lid, in plaats van

» vonnissen ", moeten worden gelezen » beschikkingen " (vgl. het aangeteekende bij art. 88).

De redactie van dit artikel is overeenkomstig het voorstel der Commissie gewijzigd.

Artt. 115—117. Men wees er op dat volgens deze artikelen de behandeling van strafzaken, zelfs van de eenvoudigste, wanneer instructie plaats moet hebben, zeer omslachtig en tijdroovend is. Moet er volgens ons tegenwoordig wetboek in eene correctioneele zaak rechtsingang met dagvaarding in persoon gevraagd worden, dan vordert:

het vragen van rechtsingang door den officier van justitie en het verleenen van het bevel daartoe door de rechtbank	2 dagen,
beteekenen van dat bevel en hooren van beklaagde en getuigen (de eigenlijke instructie)	*pro memorie*,
verwijzing vragen naar de zitting door den officier van justitie en het verleenen dier verwijzing door de rechtbank . . .	2 dagen,
dagvaarden van den beklaagde met acht vrije dagen vóór de terechtzitting . .	10 »
	14 dagen,

dus er moeten *veertien* dagen, behalve de instructie, verloopen, sedert den dag dat er rechtsingang gevraagd werd tot den dag der terechtzitting.

Volgens het nieuwe ontwerp:

rechtsingang vragen door den oficier van justitie, enz.	2 dagen,
beteekenen van het bevel	2 »
termijn van cassatie (art. 89 *e*) . . .	6 »
dagvaarding van beklaagde en getuigen en hooren dier personen (de eigenlijke instructie)	*pro memorie*,
beteekenen van de sluiting der instructie (art. 115).	2 dagen,
termijn om memorie in te dienen (art. 116)	8 »
verwijzing vragen naar de zitting door den officier van justitie en het verleenen dier verwijzing door de rechtbank (art. 117) drie dagen, stel.	2 »
beteekenen van de verwijzing (artt. 121 en 88*b*)	2 »
termijn van cassatie (art. 122) . . .	6 »
dagvaarden van den beklaagde met tien vrije dagen voor de terechtzitting . . .	12 »
	42 dagen.

In de beide bovenstaande berekeningen zijn de termijnen zoo kort mogelijk en onder de gunstigste omstandigheden genomen.

Bedenkt men nu, dat die langdurige procedure niet alleen voorgeschreven wordt voor de betrekkelijk weinige zware zaken, maar evenzeer voor de zeer talrijke geringe zaken, waarin, wegens het weigeren van den verdachte om vrijwillig te voldoen aan de oproeping van den rechtercommissaris of om andere redenen, het noodig is rechtsingang met instructie te vragen, dan kan het niet ontkend worden, dat zulk een stelsel groote bezwaren met zich brengt.

Mocht de memorie van suggestie behouden blijven (zie bladz. 31, 2°), dan dient, wil de bepaling van art. 115 iets beteekenen, de beteekening der sluiting gepaard gaan met die van het te nemen requisitoir. Dan weet de beklaagde althans, betrekkelijk welke beschuldiging hij eene memorie van suggestie zal kunnen indienen. Achter » gesloten is" zou dan behooren te worden bijgevoegd: » met vermelding van het requisitoir, dat tegen hem genomen zal worden."

Vervalt daarentegen, overeenkomstig den wensch der Commissie, de memorie van suggestie, dan heeft art. 115 geene reden van bestaan meer.

De Commissie treedt hier in eene becijfering van het verschil in den duur eener instructie onder het bestaande wetboek en volgens de voorstellen der Regeering. Het verschil ligt natuurlijk alleen in de termijnen voor de cassatie en de memorie van suggestie bestemd. Dat het toekennen dier rechtsmiddelen tijd kost, spreekt van zelf. De vraag is dus slechts, of men de zaak wil, en de Regeering meent op goede gronden te hebben aangetoond, dat het billijk is haar niet aan de beklaagden te onthouden.

Men vergete voorts vooral niet, dat de afschaffing der verplichte instructie oorzaak zal zijn, dat menige zaak veel vlugger berecht kan worden dan thans mogelijk is.

De voorgestelde wijziging van art. 115 is door de Regeering overgenomen.

Art. 117, *eerste lid.* Ten onrechte is hier voor de inzending door den griffier geen termijn gesteld. Die termijn kan, daar de griffier niets aan de zaak te arbeiden heeft, veilig gesteld worden op: binnen vier en twintig uren, of: onverwijld.

Ook aan deze opmerking is gevolg gegeven.

Ten slotte werd opgemerkt dat, wanneer de memorie van suggestie mocht komen te vervallen, de artt. 115–117 in één artikel zullen kunnen worden samengevat, bijv. volgenderwijze: » Zoodra de instructie is ten einde gebragt, dient de officier van justitie de stukken met zijne vordering bij de regtbank in, welke daarop in raadkamer beslist".

Vermits de Minister de Memorie van suggestie wenscht behouden, stelt de Commissie als amendement voor de artt. 115-117 op de hierboven aangegeven wijze in één artikel saam te vatten.

Art. 119, *eerste lid.* Moet hier niet, evenals in art. 84 is geschied (en ook in art. 115 oud, tweede lid is voorgeschreven), bijgevoegd worden dat de officier van justitie de stukken zal doen toekomen aan den bevoegden ambtenaar van het openbaar ministerie? Vgl. voorts het aangeteekende bij art. 84.

Dit lid is overeenkomstig het denkbeeld der Commissie gewijzigd. Zie voorts ad art. 84.

Derde lid. Men vergelijke hierbij art. 120, tweede lid. Daarbij wordt gesproken van een » bevel tot herstel eener nietigheid ", waarvan echter hier ter plaatse geen sprake is, zoodat in het volgend artikel dat bevel geheel op zichzelf staat.

Overigens scheen het niet duidelijk, welke vormen, op straffe van nietigheid in de instructie voorgeschreven, hier kunnen zijn bedoeld. Begrijpt de Regeering er onder het bevel van rechtsingang met de beteekening er van en de beteekening van de kennisgeving dat de instructie geëindigd is? Maar in het eerste geval moet de instructie nog beginnen, in het tweede is zij reeds geëindigd. Of wordt bedoeld alles wat plaats heeft gedurende de instructie, tusschen die twee gemelde tijdstippen in?

De rechtbank zal de heropening van het onderzoek bevelen van de laatste geldige akte af. Wil dat zeggen, dat al hetgeen verricht is *na* die akte van nul en geener waarde is? Dit is gevaarlijk. Stel, in eene instructie wegens moord wordt in den aanvang der instructie een vorm verzuimd, en wel vóór de lijkopening of het chemisch en microscopisch onderzoek. Zullen nu die lijkopening en dat onderzoek van nul en geener waarde zijn? Maar na de heropening van het onderzoek zal de lijkopening enz. waarschijnlijk niet meer kunnen plaats vinden.

Om aan deze bezwaren te gemoet te komen, wenschte de Commissie hier niet te spreken van vormen, in de instructie *op straffe van nietigheid* voorgeschreven, en de heropening van het onderzoek facultatief te stellen. Het derde lid van dit artikel zou dan kunnen luiden:

» Indien in de instructie vormen zijn verzuimd, kan zij herstel van dat verzuim, of heropening van het onderzoek bevelen van de laatste geldige acte af, welke aan de verzuimde vormen is voorafgegaan."

Ook aan de opmerkingen omtrent dit en het volgende lid is gevolg gegeven.

Vierde lid. Als de rechtbank bemerkt, dat de beteekening, in art. 115 voorgeschreven, verzuimd of nietig is, wat dan? Dit geval is niet voorzien in het vorig lid. Moet zij dan wachten, of de beklaagde volgens art. 123 *h* daartegen ter terechtzitting zal opkomen en inmiddels verwijzen, op gevaar af dat ook deze verwijzing geene waarde zal hebben?

Art. 120. Indien het voorstel der Commissie betrekkelijk het voorgaand artikel bijval mocht vinden, zal in het tweede lid van dit artikel in plaats van » herstel eener nietigheid " moeten gelezen worden: » herstel van een verzuim".

Als gevolg van de wijziging, in art. 119 gemaakt, is ook dit artikel gewijzigd.

Vgl. voorts ad art. 100 *a*.

Art. 121. Volgens het toepasselijk verklaarde art. 88 *h* kan de beteekening van het bevel van verwijzing plaats hebben te gelijk met de eerstvolgende akte van vervolging. Dit zou kunnen zijn de dagvaarding. Maar daardoor zou den beklaagde de gelegenheid worden benomen om tegen de verwijzing in cassatie te komen. Vergelijk ook de aanteekening op art. 88 *h*.

Ten gevolge van de wijziging, die art. 88 *h* ondergaan heeft, kan deze opmerking als vervallen worden beschouwd.

Art. 122, *eerste lid.* In plaats van » beroep in cassatie " zal, bij aanneming van het voorstel der Commissie dienaangaande, moeten worden gelezen: » verzet " of » hooger beroep".

Voor »art 118" in den eersten regel leze men: »art. 119"; voor »vonnissen": »beschikkingen".

Het artikel munt voorts, ook door de talrijke verwijzingen, niet door duidelijkheid uit. De onderstaande redactie wordt dientengevolge door de Commissie in overweging gegeven:

»Tegen de beschikkingen, vermeld in art. 119 eerste en tweede lid, kan de officier van justitie, en tegen die, vermeld in art. 119 vierde lid, kan de beklaagde verzet doen.

Het verzet geschiedt door middel eener verklaring ter griffie, af te leggen door den officier binnen twee dagen na de uitspraak, en door den beklaagde binnen gelijken termijn na de beteekening der beschikking.

In geval van verzet van den officier van justitie verzendt deze de acte van verzet, vergezeld van eene memorie bevattende de redenen, wanneer die niet in de acte zelve zijn uitgedrukt, binnen de volgende vierentwintig uren aan den procureur-generaal van het geregtshof.

In geval van verzet van den beklaagde kan deze binnen vijf dagen na het verzet eene memorie ter griffie indienen, en geschiedt de verzending aan den procureur-generaal binnen vierentwintig uren na verloop van den termijn van vijf dagen of na de indiening der memorie.

In het een en ander geval dient de procureur-generaal binnen drie dagen na de ontvangst, zijn verslag en requisitoir bij het hof in, en wordt voorts gehandeld overeenkomstig art. 88 *i*, derde, vierde en vijfde lid."

De redactie der Commissie is omslachtig en vermijdt daardoor verwijzingen. De Minister kan inderdaad niet inzien, dat dit zooveel beter is dan omslag te vermijden door de aanhaling van een paar artikelen.

De Commissie geeft een amendement aan de Kamer in overweging.

Art. 123. In het systeem der Commissie zal dit artikel vervallen.

Daar de Regeering het systeem der Commissie niet overneemt, geeft deze in overweging art. 123 te doen vervallen.

Art. 123 *b*. De Memorie van Toelichting zegt, dat dit artikel in hoofdzaak overeenkomt met hetgeen thans volgens de artt. 177 tot 169 rechtens is. Men leze: » de artt. 167 tot 169".

Eerste lid. De gronden voor de heropening der instructie na buitenvervolgingstelling zijn te eng. Zoo is niet daaronder begrepen noch eene latere bekentenis, noch het vinden van stukken van overtuiging in het bezit van den beklaagde, noch het op aannemelijke gronden wijzigen hunner verklaringen door getuigen, die reeds gehoord zijn. Voorts spreekt het artikel van getuigen, die niet gehoord hebben *kunnen* worden. Het kan echter voorkomen, dat er gedurende den loop der instructie is nagelaten getuigen te hooren, omdat het toen niet noodig geacht werd, ofschoon ze wel gehoord hadden *kunnen* worden. In art. 168 oud, waaraan de bepaling is ontleend, waren die woorden juist, omdat het daar betreft het onderzoek in raadkamer van het hof, hetwelk de getuigen niet heeft kunnen hooren, omdat het gebonden is aan de instructie van den rechter-commissaris.

Ten einde de gronden voor de heropening der instructie niet binnen te nauwe grenzen te beperken, stelt de Commissie voor, de woorden »door verklaringen . . . . . kunnen worden" alhier te doen vervallen, en als tweede lid eene enuntiatieve bepaling in den geest van art. 168 oud te doen volgen, bijv.:

»Als nieuwe bezwaren worden aangemerkt de verklaringen van getuigen, stukken, bescheiden en processen-verbaal, welke niet zijn onderzocht geworden, doch echter van dien aard zijn, dat zij, of de bewijzen versterken, welke de regtbank te zwak heeft geoordeeld, of de feiten meer ontwikkelen, tot betere ontdekking der waarheid".

Aan dezen wenk der Commissie is gevolg gegeven.

Art. 123 *c*. Op verschillende plaatsen van dit ontwerp, in de artt. 53, 83, 93, 100 *a*, 117 en 123 *i*, wordt vermeld, dat de rechtbank in raadkamer uit drie leden bestaat. Eenvoudiger zou het zijn die in eene algemeene bepaling saam te vatten, welke als tweede lid achter dit artikel zou kunnen worden gevoegd.

Waarom wordt hier de handteekening van den griffier niet vereischt? Deze geeft als het ware de authenticiteit aan het stuk, en scheen daarom niet te mogen ontbreken.

»Vonnissen en arresten". Beter: » Uitspraken."

Ook dit artikel is overeenkomstig de voorgestelde amendementen gewijzigd.

Art. 123 *d*, *eerste lid.* » Beroep in cassatie". In het systeem der Commissie behoort hier gelezen te worden: » verzet " of » hooger beroep van den beklaagde".

Vermits het systeem der Commissie niet is overgenomen, kan de hier gemaakte opmerking als vervallen worden beschouwd.

De Commissie stelt als amendement voor, de woorden »beroep in cassatie" te vervangen door: » verzet van den beklaagde."

Art. 123 *e*. Geldt dit ook ten opzichte van bevelen van gevangenneming bij verwijzing? Zoo ja, dan achtte de meerderheid der Commissie van Rapporteurs eene dergelijke bepaling niet wenschelijk. Immers in dat geval scheen een dergelijk verhoor geene reden van bestaan meer te hebben, en is de rechter-commissaris daartoe ook niet meer bevoegd, daar de instructie is afgeloopen, terwijl bovendien de stukken zich niet meer in zijne handen bevinden.

Eene minderheid der Commissie daarentegen zou deze bepaling niet gaarne missen. In het belang van den beklaagde acht zij het wenschelijk, dat hij in dezen stand der procedure spoedig gehoord worde, terwijl dat verhoor ook de taak van den president zeer kan vergemakkelijken en op de dagvaarding van getuigen van invloed kan zijn. En wat de bevoegdheid van den rechter-commissaris betreft, deze wordt hem bij dit artikel verleend. De bepaling zou echter meer eigenaardig op hare plaats zijn bij art. 90.

De Minister vereenigt zich geheel met het gevoelen

der minderheid, behalve waar zij meent, dat de bepaling meer eigenaardig te huis zou behooren bij art. 90, waar alleen sprake is van gevangenneming na verleenden rechtsingang.

Artt. 123 *f* en *g*. In het systeem der Commissie moet art. 88 *h* in deze artikels, en in het laatste tevens de artt. 89 *i* en 115, vervallen.

De meerderheid der Commissie achtte het bovendien niet bevorderlijk aan het prestige der rechterlijke macht, de middelen, die beklaagde tegen eene beschikking heeft, in die beschikking te vermelden. De beklaagde, of zoo noodig zijn raadsman, moet geacht worden de wet te kennen. Ook wordt deze nieuwigheid noch door de wijziging in de Wet op de Rechterlijke Organisatie, noch door de invoering van het Wetboek van Strafrecht gevorderd.

Deze artikelen zijn vervallen.

Art. 123 *h*. Ook hier wenschte, evenals in het voorgaand artikel, de Commissie art. 89 *i* en *casu quo* art. 115 te doen vervallen.

Achter »gelast" behoort eene komma te staan.

Overeenkomstig het tweede lid van art. 95 oud, waarbij wordt bepaald, dat in geval van verzuim der voorgeschreven formaliteiten de rechter-commissaris de nietigheid van het exploit zal uitspreken, verdient het de voorkeur den aanhef van het artikel te lezen:

»Bij verzuim of bij nietigheid van eenige in dezen Titel voorgeschreven beteekening" enz.

Het artikel is gewijzigd.

Art. 123 *i*. Is het niet veiliger deze bepaling weg te laten? De jurisprudentie toch heeft de bepaling van art. 58 ook op de instructie toepasselijk geacht, evenals van den anderen kant vele punten, welke in den Titel van de instructie behandeld worden, als strikvragen, huiszoeking, expertise enz., mede op de voorloopige informatiën toegepast worden. De voorziening van dit ééne punt zou tot verkeerde gevolgtrekkingen kunnen leiden.

Mocht het voorschrift behouden blijven, dan kan althans de verwijzing naar het tweede en derde lid van art. 58 vervallen, en het artikel aldus aanvangen: »De officier van justitie kan in alle gevallen" enz.

Duidelijkheidshalve wenschte men in de laatste woorden van het eerste lid, in plaats van: »op verslag van dezen" te lezen: »op verslag van den regter-commissaris".

Tweede lid. Beter te lezen: »dan beveelt zij, dat aan de vordering worde voldaan, en kan zij daartoe" enz.

Dit artikel is vervallen.

Zooals hierboven is opgemerkt, behooren de artt. 89 *j*—*m* meer eigenaardig aan het eind van dezen Titel, bv. achter art. 123 tehuis.

Art. 89 *m*, *derde lid.* »Stukken, die hij verlangt". Dit is niet juist; hij verlangt niet *de stukken*, maar slechts afschriften ervan. Men leze derhalve: »voor zoover hij dit verlangt".

Aan de opmerking betreffende dit en het volgend lid is gevolg gegeven.

Laatste lid. Om noodelooze kosten en omslag te voorkomen, wenschte de Commissie deze bepaling te beperken, door het aan de rechtbank over te laten, het kosteloos doen afgeven van afschriften al dan niet toe te staan, en haar de bevoegdheid te geven, die afgifte alleen toe te staan voor een deel van het dossier.

Ook meende zij dat de kosten der afschriften, evenals andere kosten, in geval van veroordeeling zoo mogelijk moeten worden verhaald.

De Commissie stelt daarom voor te lezen:

»Bij onvermogen, ter beoordeeling van de regtbank, kan deze gelasten dat de afschriften, welke zij noodig acht, kosteloos worden afgegeven.

In dat geval worden de kosten der afschriften als geregtskosten aangemerkt".

Artikel 12.

VIJFDE TITEL.

Van het regtsgeding bij de arrondissements-regtbank.

Het opschrift van dezen Titel is evenzeer toepasselijk op den derden Titel. Het zou daarom de voorkeur verdienen te lezen:

Van het regtsgeding op de teregtzitting der arrondissements-regtbank.

a. *Termijn van dagvaarding* (art. 178). Het artikel gaf aanleiding tot de navolgende algemeene beschouwingen.

Tegen de verlenging van den termijn, welke tusschen den dag van beteekening der dagvaarding aan den beklaagde en dien der terechtzitting moet verloopen, tot tien dagen, meende de Commissie zich niet te kunnen verzetten, daar zulks bij de meer omslachtige procedure noodzakelijk is. Zelfs zal, naar door één lid der Commissie werd opgemerkt, die termijn, wordt het systeem van het ontwerp ten deze onveranderd aangenomen, in vele gevallen nog onvoldoende blijken. De beklaagde kan, in geval van rechtstreeksche dagvaarding — en deze zal het meest voorkomen — binnen vijf dagen na de dagvaarding daartegen verzet doen en instructie verzoeken (art. 174). Eerst na dien termijn van vijf dagen kunnen de getuigen worden gedagvaard (art. 175). De lijst der getuigen wordt minstens drie dagen vóór de terechtzitting aan den beklaagde beteekend (art. 171). De beklaagde kan zijne getuigen *à décharge* aan den president opgeven (art. 176), maar dient daartoe te wachten tot hem de getuigen *à charge* bekend zijn. Zijn verzoek zal dus hoogstens twee dagen vóór de zitting den president bereiken. Deze laatste moet hierom trent in overleg treden met den officier of ambtenaar die vervolgt (art. 176). Hiermede kunnen één of twee dagen verloren gaan, vooral indien de ambtenaar (Rijksadvocaat) in eene andere plaats woont. Daarna moet de president zijne beschikkingen aan den beklaagde bekend maken, waartoe, indien de beklaagde op eenigen afstand woont, minstens één dag gevorderd wordt. Intusschen is de dag van terechtstelling daar, of reeds verstreken. En toch moet de beklaagde zijne lijst van getuigen minstens twee dagen vóór de terechtzitting aan den officier of den ambtenaar beteekenen. Dit wordt feitelijk onmogelijk.

Dat de termijn van dagvaarding tot tien dagen moet worden verlengd, werd algemeen erkend. De meening van één lid der Commissie, dat zelfs die termijn nog te kort is, zou, wanneer art. 171 geheel onveranderd bleef, niet geheel zonder grond zijn. Maar de officier kan of behoort althans op het oogenblik der dagvaarding van den beklaagde reeds te weten, welke getuigen hij zal dagvaarden. Om die reden, en ook ter vereenvoudiging van de zaak (want dagvaarding en lijst van getuigen kunnen nu bij dezelfde akte beteekend worden) is thans bepaald, dat altijd tegelijk met de dagvaarding ook de lijst der getuigen aan den beklaagde moet beteekend worden. Daardoor kan deze reeds dadelijk weten, of hij zijnerzijds nog getuigen zal dagvaarden en of hij de dagvaarding van andere getuigen aan den president moet verzoeken, en dus ook tijdig de lijst zijner getuigen aan den officier kunnen beteekenen.

b. *Lijst van getuigen* (art. 175). Eenstemmig was de Commissie in haar oordeel, dat het verbod, om vóór den afloop van den termijn van verzet getuigen te mogen dagvaarden, behoort te vervallen. Wel zouden in het zeer enkele geval, dat een beklaagde verzet doet, de getuigen voor niet gedagvaard zijn en moeten worden afgezegd, doch daar tegenover staat het groote belang, dat de getuigen tijdig worden gedagvaard. In art. 174 zoude eene bepaling opgenomen kunnen worden, dat in geval van verzet de officier zorgt voor de intrekking van de dagvaarding der getuigen, zoo die mocht hebben plaats gehad.

De beteekening van de lijst der getuigen aan den beklaagde (art. 171, eerste lid) zou voorts, naar het oordeel van een deel der Commissie, beter zijn weggelaten. Het is niet altijd wenschelijk, dat deze weet wie als getuigen zijn gedagvaard, want al te vaak is, naar men meende, daarvan het gevolg, dat van wege den beklaagde of diens familieleden pressie op hen wordt uitgeoefend.

Door de meerderheid werd hiertegen opgemerkt, dat het voor den beklaagde vaak van het hoogste belang kan zijn, de lijst der getuigen, door het openbaar ministerie gedagvaard, te kennen, zoowel om zijne bezwaren tegen die getuigen te kunnen inbrengen als om te kunnen beoordeelen, welke getuigen *à décharge* hij zal oproepen. Ook zal het hierboven vermelde kwaad door het weglaten dier beteekening niet voorkomen worden, daar het veelal den beklaagde of diens familieleden uit anderen hoofde bekend zal zijn, wie als getuigen *à charge* zijn gedagvaard, en zulks meestentijds ook in den aard der zaak ligt

De bepaling van art. 175 oud is vervallen. Wat de beteekening van de lijst der getuigen betreft, vereenigt de Minister zich geheel met het gevoelen van de meerderheid der Commissie.

c. *Opgave van getuigen ter ontlasting* (art. 176). De Commissie zou, boven de thans voorgestelde regeling, verre de voorkeur geven aan de bestaande (art. 187 oud, tweede lid, laatste woorden), waarbij getuigen ter ontlasting ten verzoeke van den beklaagde eerst na weigering van het openbaar ministerie door den president kunnen worden gedagvaard. Deze laatste toch zal in dezen stand der procedure veel minder dan de officier het al of niet wenschelijke daarvan kunnen beoordeelen. De vrees, in de Memorie van Toelichting uitgedrukt, dat daardoor lichtelijk de goede verhouding tusschen den president en den ambtenaar van het openbaar ministerie zal in gevaar gebracht worden, kon de Commissie, ook met het oog op de ten deze opgedane ondervinding, niet deelen. Zij stelt daarom voor wat betreft dit onderwerp de bestaande regeling te behouden, aangevuld met den in art. 170, 2°. van het ontwerp bedoelden ambtenaar.

Ook in het systeem der Regeering scheen het overigens noodeloos den president te bevelen, omtrent de getuigen ter ontlasting in overleg te treden met den officier van justitie of den Rijksadvocaat. Met den eerste zal het vanzelf geschieden, als de president het wenschelijk acht, en ten opzichte van den Rijksadvocaat kost het veel te veel tijd en omslag. En eindelijk is het volstrekt niet noodig, dat de president eerst den beklaagde kennis geeft van de getuigen ter ontlasting, wier dagvaarding hij beveelt, en dat daarna de beklaagde de lijst daarvan aan den officier moet beteekenen; de kennisgeving van die lijst der getuigen ter ontlasting kan rechtstreeks geschieden door den president aan den officier, desnoods door tusschenkomst van den griffier.

De bestaande regeling (art. 187 oud) is in het gewijzigde art. 176 gevolgd.

d. *Het vervallen der akte van beschuldiging.* Eene minderheid der Commissie zou, althans in ernstige en ingewikkelde zaken, het vervallen der akte van beschuldiging niet wenschelijk achten. De beklaagde, die niet altijd in de gelegenheid is van de stukken kennis te nemen, moet weten, waartegen hij zich te verdedigen heeft en welke bezwaren tegen hem bestaan, terwijl de akte van beschuldiging bovendien den president tot een uitnemenden leiddraad kan verstrekken. Men verwees hieromtrent naar de nota, door den Staatsraad Mr. Swart bij het advies van den Raad van State aan de Regeering overgelegd.

Daarentegen achtte de meerderheid der Commissie met de Regeering het vervallen der akte van beschuldiging in het voorgedragen stelsel onvermijdelijk, en vreesde zij niet, dat daaruit bezwaren zullen ontstaan. Een juist criterium tusschen ingewikkelde en niet ingewikkelde, ernstige en niet ernstige zaken, is bezwaarlijk te leveren; in verband met de unificatie der rechtspleging behoort de akte van beschuldiging óf, gelijk wordt voorgesteld, geheel te verdwijnen, óf tot alle zaken te worden uitgebreid. Het laatste stelsel zou grooten omslag en aanmerkelijk tijdverlies ten gevolge hebben, terwijl bovendien de dagvaarding, in ernstige zaken, de verwijzing, en voorts ook de bevoegdheid om afschriften van de stukken te vragen, in het gemis er van althans gedeeltelijk zullen voorzien.

De Minister zag met voldoening, dat de meerderheid der Commissie het vervallen der akte van beschuldiging met de Regeering onvermijdelijk achtte.

§ 1. *Van het aanhangig maken der zaak.*

Art. 170. De aanhef van dit artikel zou, in verband met de voorgestelde wijziging in het opschrift van dezen Titel, beter luiden: »De zaak wordt ter teregtzitting aanhangig gemaakt", of wel »aangebragt."

1°. »Verdachte"; beter: »beklaagde." Zij, die verwezen zijn, zijn reeds van den rechtsingang af beklaagden. De overigen worden het op het oogenblik van de dagvaarding.

Aan de opmerkingen, bij dit artikel gemaakt, is gevolg gegeven.

Art. 171, *eerste lid.* De woorden: »uiterlijk binnen . . . vóór" moeten luiden: »minstens. . . . vóór."

Daar de hier bedoelde woorden uit het artikel zijn gelicht, kan de gemaakte opmerking als vervallen worden beschouwd.

Tweede lid. De Commissie geeft in overweging, dit artikel te doen volgen achter art. 173, alwaar het meer eigenaardig tehuis behoort.

Dit artikel behoort hier. Art. 170 bepaalt, *dat* gedagvaard moet worden. Artt. 171 en 172 vermelden, *wat* in de dagvaarding moet voorkomen (want de lijst van getuigen kan nu *in* de dagvaarding voorkomen), en art. 173 houdt in, *hoe* de dagvaarding moet beteekend worden.

Art. 172, *eerste lid.* De meerderheid der Commissie meende, dat met de redactie van art. 223 oud, luidende: »De dagvaarding zal, op straffe van nietigheid, behelzen eene opgave van het feit", kan worden volstaan. Deze toch is steeds, zoowel in de practijk als volgens de jurisprudentie van den Hoogen Raad, in dien geest opgevat, dat daaronder eene beknopte vermelding van tijd, plaats en omstandigheden behoorde. De voorgestelde redactie zou tevens, vooral wat betreft de vermelding der omstandigheden, tot dubbelzinnigheid kunnen aanleiding geven; het zou den schijn kunnen hebben alsof, indien later eene omstandigheid mocht aan het licht komen, niet in de dagvaarding vermeld, deze ten gevolge daarvan nietig zou moeten verklaard worden.

Eene minderheid der Commissie was daarentegen van oordeel, dat bij sommige parketten de feitelijke omschrijving in de dagvaarding wel eens al te zeer door kortheid pleegt uit te munten, en meende daarom dat bij het vervallen der akte van beschuldiging en het aannemen der bestaande redactie, de taak der verdediging tegenover het openbaar ministerie ongelijk zwaar zou worden. Althans zouden in dat geval bij rechtstreeksche dagvaarding de artikelen behooren te worden opgenomen, welke de officier van justitie overtreden acht.

Met de minderheid der Commissie is de Regeering van meening, dat het, vooral wegens het wegvallen der akte van beschuldiging, wenschelijk is de nadere omschrijving van hetgeen onder de opgave van het feit wordt verstaan, in de wet te vermelden.

Tweede lid. Deze bepaling wenschte de meerderheid der Commissie, om dezelfde redenen als bij de artt. 123 *f* en *g* vermeld, te doen vervallen. De minderheid wenschte haar hier ter plaatse te behouden, wegens het groote belang van het middel van verzet.

De Regeering is met de meerderheid van oordeel, dat deze bepaling kan vervallen.

Art. 173. De slotwoorden van het eerste lid van art. 224 oud: »en wordt aldaar afschrift gelaten" zijn, naar de Commissie meende, ten onrechte alhier achterwege gebleven.

Er is niet voorzien in het geval waarin een beklaagde, zonder voortvluchtig te zijn, in het buitenland verblijft. Hieraan zou tegemoet gekomen worden door achter het artikel als tweede lid te doen volgen:

»Bij bekend verblijf buitenslands wordt tevens een afschrift van de dagvaarding bij aangeteekenden brief aan den beklaagde verzonden".

Voorts geeft de Commissie der Regeering in overweging, hier ter plaatse eene bepaling op te nemen in den geest van art. 2 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, voor het geval de deurwaarder den beklaagde niet tehuis vindt.

Men vergelijke overigens bij dit artikel het aangeteekende op art. 60, laatste lid.

De slotwoorden van art. 224 oud zijn thans in het artikel bijgevoegd.

Overigens acht de Minister geene wijzigingen van de tegenwoordige bepalingen omtrent de wijze van beteekening wenschelijk. Die bepalingen toch zijn, zooals reeds vroeger werd opgemerkt, bij ondervinding gebleken goed te zijn en hebben nooit tot moeilijkheden aanleiding gegeven. Wat de plaatsing van het artikel betreft, gelooft de Minister dat het geenerlei kwaad kan doen het hier te laten. Het behoort hier, en of, nu in de overige betrekkelijke artikelen verwezen wordt naar art. 173 of bijv. naar art. 4, maakt in den aard der zaak geen verschil.

De meerderheid der Commissie heeft hare denkbeelden betreffende art. 173 in het navolgend amendement geformuleerd.

Art. 173 te lezen als volgt:

»De dagvaarding wordt met afgifte of achterlating van een afschrift beteekend aan den persoon van den beklaagde, of, zoo deze niet in verzekerde bewaring is, aan zijn persoon of zijne woonplaats; indien hij hier te lande geene bekende woonplaats heeft, aan zijne laatste verblijfplaats hier te lande.

»In geval de beambte, met het beteekenen der dagvaarding belast, noch den beklaagde noch iemand van diens huisgenooten aan zijn woon- of verblijfplaats vindt, zal hij het afschrift terstond ter hand stellen aan het hoofd van het plaatselijk bestuur of aan dengene die hem vervangt, »die het oorspronkelijk stuk voor *gezien* zal moeten teekenen en het afschrift zoo mogelijk aan den beklaagde zal moeten doen toekomen, zonder dat van dit laatste echter in rechten zal behoeven te blijken.

»Indien de beklaagde hier te lande geene bekende woon- of verblijfplaats heeft, geschiedt de beteekening der dagvaarding door middel van aanplakking van het exploit aan het gebouw, waar de regtbank zitting houdt.

»Alles op straffe van nietigheid.

»Bij bekende verblijfplaats buitenslands wordt tevens een afschrift van de dagvaarding bij aangeteekenden brief aan den beklaagde verzonden".

Art. 174, *eerste lid.* Het woord »regtstreeks" in den eersten regel wilden eenigen liever vervangen door het gebruikelijke »rauwelijks".

Daar voor vele beklaagden een deurwaardersexploit een te omslachtig en kostbaar middel is, wenschte men dat het verzet ook zou kunnen geschieden door eene verklaring, óf in persoon óf bij gevolmachtigde afgelegd ter griffie. Achter de slotwoorden dezer alinea zou voor dit geval kunnen gevoegd worden: »of bij aanteekening ter griffie, waarvan de griffier onmiddelijk kennis moet geven aan den officier van justitie".

»Regtstreeks" drukt het begrip zeer nauwkeurig uit. Het woord »rauwelijks" moge gebruikelijk zijn, in het wetboek komt het thans ook niet voor.

Evenals bij verzet tegen het bij verstek gewezen vonnis, behoort naar het oordeel van den Minister ook dat verzet alleen bij deurwaarders-exploit te kunnen geschieden. Van de verklaring ter griffie zou dan toch ook eene akte moeten worden opgemaakt, en dit zou den omslag ter griffie slechts weder noodeloos vermeerderen.

Derde lid. Achter »daarop" wenschte de Commissie te doen volgen: »*na des noods* den beklaagde door den regter-commissaris te hebben doen hooren". Dit kan in sommige gevallen wenschelijk zijn, met het oog op de bepaling van art. 87, tweede lid.

Aan deze opmerking is gevolg gegeven.

Art. 175. Dit artikel wenschte de Commissie, zooals hierboven is aangeteekend, niet te handhaven.

Art. 175 is geroijeerd.

Art. 176. In het vroeger ontwikkeld systeem der Commissie zullen het tweede en derde lid van dit artikel vervallen, en het eerste luiden:

»Onverminderd de bevoegdheid van den beklaagde om zelf getuigen te doen dagvaarden, kan hij verzoeken dat deze op bevel van den president van wege den officier van justitie of den in nummer 2 van het eerste lid van art. 170 bedoelden ambtenaar worden gedagvaard."

Art. 176 is overeenkomstig den wensch der Commissie gewijzigd.

Art. 179. Sommigen hadden er bezwaar tegen, dat de nietigheid wegens het niet in acht nemen van den wettigen termijn van dagvaarding door de verschijning zou zijn gedekt. Zij zouden er alleen in kunnen berusten voor het geval de beklaagde zich daarop niet vóór het onderzoek had beroepen.

Bepaaldelijk meende de Commissie dat het gedekt zijn der nietigheid niet mocht aangenomen worden, dan voor zoover de beklaagde met zijn vrijen wil ter terechtzitting aanwezig zij. Zij stelt daarom voor te lezen: »*Vrijwillige* verschijning" enz.

Het voorstel, om de verschijning van den beklaagde de nietigheid wegens het niet in acht nemen van den wettigen termijn alleen te doen dekken in geval van *vrijwillige* verschijning, kan de Minister niet overnemen. De bepaling, zooals zij luidde, was vooral in het belang van preventief gedetineerden, en deze kunnen eigenlijk nooit gezegd worden *vrijwillig* te verschijnen, want zij worden, zoo ze gedagvaardigd zijn, voor den rechter gebracht. Intusschen zal het nooit moeilijk vallen van deze beklaagden de verklaring te verkrijgen, bedoeld in art. 178, en om die reden kan de aangevallen bepaling wel geheel worden gemist.

De woorden »of met die van het voorgaand artikel" zijn dus geroijeerd.

Met het vervallen van de woorden »of met die van het voorgaand artikel" kon de Commissie zich minder vereenigen, daar alsdan de te korte dagvaarding nimmer zou kunnen gedekt worden. Ten gevolge van het mondeling overleg verklaarde de Minister zich dan ook bereid, die woorden te herstellen, en eveneens om vóór »verschijning" in te voegen »vrijwillige."

§ 2. *Van het onderzoek ter teregtzitting.*

Art. 180. De woorden »op straffe van nietigheid" wenschten sommigen te vervangen door: »bij voorkeur". De vrees werd daarbij uitgedrukt, dat het bedreigen van nietigheid wellicht aanleiding zou kunnen geven tot uitbreiding van het personeel der rechtbanken.

Voor de vrees, waarvan hier sprake is, bestaat geen

aanleiding, nu bij de wet tot wijziging der rechterlijke organisatie is beslist, dat de rechtbank uit slechts drie leden zal bestaan Daarentegen is dit kleine getal een reden te meer voor het onveranderd laten van dit artikel. Wijzigt men nu het »op straffe van nietigheid" in »bij voorkeur", dan beteekent de geheele bepaling niets.

Art. 181. Dit voorschrift kan, naar het oordeel der Commissie, vervallen, want uit den aard der zaak en uit het eerste lid van art. 183 blijkt voldoende, dat de beklaagde ter terechtzitting in persoon moet aanwezig zijn. *A contrario* redeneerende zou men hieruit bovendien het gevolg kunnen trekken, dat men in andere gevallen, bijv. bij de instructie, zich wèl door een gemachtigde zou kunnen doen vertegenwoordigen.

Voor het argumentum a contrario behoeft, met het oog op art. 91, geen vrees te bestaan. De last tot medebrenging, waartoe dat artikel de bevoegdheid verleent, duidt zonder tegenspraak op eene persoonlijke verschijning. Schaadt het artikel dus om die reden niet, dan moet het naar het oordeel van den Minister, om allen twijfel uit te sluiten, stellig behouden blijven.

Art. 182. Ook naast de strafbepaling van art. 185 van het Wetboek van Strafrecht scheen deze bepaling der Commissie onvoldoende toe tot handhaving der orde op de terechtzitting. Zij wenschte daarom den president de disciplinaire bevoegdheid te zien toegekend, om in de gevallen van dit artikel den pleger van het feit gedurende den tijd der terechtzitting in verzekerde bewaring te stellen. Het artikel zou ter bereiking van dit doel kunnen aangevuld worden met de woorden: »en zoo noodig gedurende den tijd der teregtzitting worden in bewaring gehouden".

Voorts werd opgemerkt, dat de redactie van dit artikel niet volkomen verband houdt met die van art. 185 Wetboek van Strafrecht. Dat artikel stelt strafbaar, indien iemand, *opschudding* ter terechtzitting veroorzakende, zich na bekomen bevel niet verwijdert. Is nu, zooals in de artt. 305 en 306 oud Wetboek van Strafvordering, ook in ons Wetboek van Strafrecht het storen van stilte of orde, of het geven van teekenen van goed- of afkeuring, synoniem met opschudding? Zoo ja, dan zal iemand, die dit feit pleegt, indien de president zich houdt aan ons art. 182, niet kunnen gestraft worden volgens art. 185 Wetboek van Strafrecht, daar hij alsdan geen last krijgt om zich te verwijderen, maar de president, indien die persoon zich niet wil stil houden, aan den dienstdoenden beambte den last zal geven hem te verwijderen. Verzet hij zich hiertegen, dan overtreedt hij niet art. 185, maar maakt zich schuldig aan rebellie of erger.

Art. 182 is overeenkomstig de voorstellen der Commissie gewijzigd. Daarmede is ook aan den wensch van den heer Oldenhuis Gratama voldaan.

Art. 183, *eerste lid.* Hoe zal geschieden, wanneer de beklaagde niet tegenwoordig is? Eene bepaling toch, als in art. 228 oud, tweede lid, vindt men hier niet; alleen bepaalt art. 221 *mm* van het ontwerp dat de beklaagde, die in verzekerde bewaring is, *bij de uitspraak* moet tegenwoordig zijn. Het opnemen van een voorschrift als in het bestaande Wetboek scheen daarom wenschelijk.

Het spreekt vanzelf, dat een gevangene, die *gedagvaard* is om voor den rechter te verschijnen, voor hem gebracht wordt; in het geval van art. 221 *mm* wordt hij echter niet afzonderlijk nog eens gedagvaard, en daarom moest daar bepaald worden, dat ook bij de uitspraak van het vonnis de gevangene voor den rechter gebracht wordt.

Tweede lid. Het voorlezen zoowel van het bevel (niet: vonnis of arrest) van verwijzing als van de dagvaarding is onnoodig, althans wanneer volgens art. 185 de officier de zaak voordraagt, de mededeeling van de dagvaarding kan daarbij plaats hebben. De Commissie stelt daarom voor, de woorden: »en in ieder geval de dagvaarding" hier ter plaatse te doen vervallen, en het eerste lid van art. 185 imperatief te doen luiden: »De officier van justitie draagt de zaak voor."

Zelfs ingeval de officier voordraagt, is de voorlezing van de verwijzing en de dagvaarding een eigenaardig begin van het proces. De voordracht zal daardoor meermalen overbodig worden, in ieder geval veel kunnen worden verkort.

De Commissie geeft in overweging, in het tweede lid van dit artikel de woorden »en in ieder geval de dagvaarding" te doen vervallen.

Derde lid. Deze bepaling is niet meer dan een voorschrift van orde; de hier bedreigde nietigheid behoort dus naar het oordeel der Commissie te vervallen.

Het scheen voorts niet duidelijk, waarom een voorschrift als dat van art. 219 oud, tweede lid, inhoudende dat het hof het rechtsgeding zal mogen schorsen, ten einde aan de rechters, getuigen en beschuldigden de vereischte rust te verschaffen, hier is weggelaten. De Commissie zou eene dergelijke bepaling, des noods met eene aanvulling betreffende den officier van justitie, gaarne weder opgenomen zien.

Het geldt hier meer dan een voorschrift van orde, het geldt een beginsel.
De mogelijkheid van schorsing, ten einde de vereischte rust te nemen, staat steeds open, zoodra de rechtbank om die reden de schorsing noodig oordeelt.

De Commissie stelt als amendement voor, de woorden »op straffe van nietigheid" hier ter plaatse te doen verdwijnen.

Art. 184, *laatste lid.* Hier wordt alleen gesproken van het geval, dat de rechtbank de verwering *ongegrond* acht, maar het geval kan zich ook voordoen, dat de rechtbank van oordeel is, dat de niet-ontvankelijkheid of onbevoegdheid eerst kan blijken na een onderzoek van de zaak zelve. Daarom is het beter te lezen: »Wordt de verwering *ontijdig of ongegrond* bevonden".

Aan deze opmerking is gevolg gegeven.

Art. 185, *eerste lid.* Men vergelijke hetgeen is opgemerkt bij het tweede lid van art. 183.

Voorlezing der stukken zonder *verplichte* voordracht komt wenschelijker voor, dan verplichte voordracht zonder opgave van hetgeen die moet bevatten, wanneer daarmede gepaard gaat niet-voorlezing der stukken.

In plaats van de redactie van het ontwerp stelt de Commissie voor te lezen: »De officier van justitie draagt de zaak voor".

Derde lid. De voorlezing door den griffier van de lijst der getuigen zal niet altijd noodig zijn; veeltijds zal het bovendien uit de voordracht van den officier blijken, welke de getuigen zijn. Het al of niet doen plaats hebben daarvan kan derhalve zonder bezwaar aan de prudentie van den voorzitter worden overgelaten, en de woorden »wordt... Zij" kunnen derhalve naar het oordeel der Commissie vervallen.

De voorlezing van de lijst der getuigen duurt zóó kort, dat inderdaad niet wordt ingezien waarom men haar zou weglaten.

De Commissie geeft in overweging, de woorden »wordt... Zij" te doen vervallen.

Art. 186, *eerste lid.* De minderheid der Commissie wenschte deze bepaling facultatief te stellen, en in plaats van: »worden ook gehoord" te lezen: »kunnen ook worden gehoord". Zij vreesde dat anders door den beklaagde vaak een buitensporig gebruik van de hem hier verleende bevoegdheid zal worden gemaakt, hetgeen in verband met het tweede lid veel uitstel zal ten gevolge hebben. Men

vergelijke hierbij de twee laatste leden van art. 174 oud, waarbij den procureur-generaal het recht wordt gegeven zich te verzetten tegen het hooren van een getuige, die bij de akte van beteekening niet genoemd of niet kennelijk uitgedrukt is, met beslissing van het hof.

De meerderheid der Commissie zou daarentegen de imperatieve redactie van dit voorschrift ongaarne missen. Facultatieve toelating der hier bedoelde getuigen zou weigering mogelijk maken, en hierdoor zou het recht der verdediging verkort worden. Een waarborg tegen misbruik ligt bovendien daarin, dat zij moeten worden opgegeven vóór het getuigenverhoor, en dat hij, die hen opgeeft zich aan uitstel der zaak blootstelt.

De Minister vereenigt zich met het gevoelen van de meerderheid der Commissie.

Art. 187. Naar het oordeel van de minderheid der Commissie zal dit artikel beter zijne plaats vinden als tweede lid van art. 191. De woorden in het eerste lid van laatstbedoeld art.: »behoudens het bepaalde bij art. 187", zullen alsdan behooren te vervallen.

Dit artikel staat hier op de juiste plaats.

Art. 188, *eerste lid.* In verband met hetgeen bij het derde lid van art. 185 is opgemerkt, wenschte de Commissie den aanhef van dit artikel te doen luiden: » Indien bij de *overlegging* van de lijst der getuigen", enz. De al of niet voorlezing van die lijst wordt daarbij in het midden gelaten.

Om de bekende reden kan de Minister dit voorstel niet overnemen.

De Commissie stelt als amendement voor, de woorden »bij de voorlezing van de lijst der getuigen" te doen vervallen.

De bepaling van het laatste lid kan, naar de Commissie meende, aanleiding geven tot misbruik. In de bedoelde gevallen wordt tevens genoegzaam voorzien door het laatste lid van art. 183; immers zal, wanneer de raadsman van den beklaagde voor zijn niet verschijnen of achterblijven eene geldige reden opgeeft, de rechtbank op grond van het daar voorgeschrevene tot schorsing kunnen overgaan.

Misbruik van deze bepaling door advocaten is zeker allerminst te vreezen.

Art. 189, *eerste lid.* » Waarbij *de zaak* wordt geschorst". Lees: » waarbij *het onderzoek* wordt geschorst", in overeenstemming met de redactie van de artt. 183, laatste, en 188, eerste lid.

De redactie is gewijzigd.

Art. 190. Ten onrechte zegt de Memorie van Toelichting, dat dit artikel de ontheffing der kosten bij het bestaan van geldige redenen voor de niet-verschijning verplichtend stelt. Immers de redactie van het eerste lid is, evenzeer als die van het tweede, facultatief. De Commissie zou er de voorkeur aan geven, de beide eerste leden van het artikel saam te vatten en aldus te lezen: » De getuige kan van de kosten geheel of gedeeltelijk worden ontheven, indien hij op de nadere teregtzitting voor zijn achterblijven gegronde redenen of verschoonende omstandigheden, ter beoordeeling van de regtbank, aanvoert."

Hierdoor wordt het lastige onderscheid tusschen gegronde redenen, waarvoor geheele, en verschoonende omstandigheden, waarvoor gedeeltelijke ontheffing van kosten kan worden verleend, opgeheven, en alles aan het oordeel des rechters overgelaten.

Ook dit artikel is overeenkomstig het voorstel der Commissie gewijzigd.

Art. 191. Omtrent de redactie van het eerste lid vergelijke men het aangeteekende bij art. 187.

Laatste lid. »Die orde" lees: »de orde", ten einde de bepaling ook op het eerste lid te doen terugslaan, daar toch niet altijd de eerst gedagvaarde getuige ook het eerst gehoord wordt.

Volgens art. 182 oud, tweede lid, kunnen de getuigen, zoo noodig, gescheiden worden. Naar de Memorie van Toelichting opmerkt, is die bepaling hier niet overgenomen, omdat de bevoegdheid tot het nemen der daar bedoelde maatregelen, ook zonder wettelijke bepaling, niet twijfelachtig kan zijn. De Commissie was daarentegen van oordeel, dat juist tengevolge van het weglaten der bepaling die bevoegdheid twijfelachtig zou kunnen schijnen, en zou derhalve gaarne een voorschrift in dien geest ook hier zien opgenomen.

»Die orde" is veranderd in »de orde".

Het nieuwe laatste lid van dit artikel voorziet in de leemte, waarop door de Commissie is gewezen.

Art. 192. Bij dit artikel werd van gedachten gewisseld over den eed, door de getuigen op de openbare terechtzitting af te leggen. In de eerste plaats werd opgemerkt, dat thans, ten gevolge van gewijzigde wetgeving in het strafrecht, daaromtrent geene regeling bestaat. Bij het Souverein Besluit van den 11den December 1813 (*Staatsblad* n°. 10), houdende bepalingen omtrent de lijfstraffelijke rechtsoefening, was in art. 30 bepaald: » Wanneer door eenige der partijen een eed in eenige zaak moet worden afgelegd, zullen daartoe de van ouds gebruikelijke formulieren worden gebezigd". Dit besluit is echter in zijn geheel afgeschaft bij de wet van 29 Juni 1854 (*Staatsblad* n°. 102), zonder dat omtrent het afleggen van den eed eenig nieuw voorschrift is gegeven. Dientengevolge bestaat er omtrent de *wijze* van het afleggen van den eed in rechten, en speciaal in strafzaken, niet meer een uitdrukkelijk voorschrift. Dit voorschrift kan nu alleen worden afgeleid uit de geschiedenis van de wetgeving hieromtrent, en naar analogie van voorschriften voor andere gevallen. Toch wordt juist in de strafrechtspleging het afleggen van den eed verreweg het meest vereischt. Voorziening is dus noodig.

In de tweede plaats kwam in verband met het bovenstaande de ernstige vraag ter sprake, hoedanig de wijze van eedsaflegging behoorde geregeld te worden. Daar de Grondwet in art. 164 aan een ieder het recht gewaarborgd heeft, om met volkomen vrijheid zijne godsdienstige meening te belijden, en in de laatste tijden herhaaldelijk gebleken is, dat sommige personen werkelijk het gebruikelijke eedsformulier niet met hunne godsdienstige begrippen kunnen overeenbrengen, werd door de minderheid der Commissie eenige wijziging van de thans gevolgde wijze van eedsaflegging noodzakelijk geacht. Zij wilde daarom, overeenkomstig het advies van den Raad van State, uitbreiding van de bevoegdheid, thans bij uitsluiting den Doopsgezinden verleend, om den eed te vervangen door eene plechtige verklaring of belofte, en vestigde daarbij de aandacht op het voorgestelde art. 83 der Grondwet. Zij wenschte daarbij echter zoo weinig mogelijk in den bestaanden toestand in te grijpen, maar den eed als regel te behouden, en alleen de vrijheid tot het afleggen eener verklaring of belofte uit te strekken tot hen, die uitdrukkelijk verklaren, en deze verklaring met hunne handteekening bevestigen, dat het afleggen van den voorgeschreven eed in strijd is met hunne godsdienstige begrippen. Hierdoor zou de eed, waaraan zoo hoogstgewichtige gevolgen in de strafrechtspleging worden toegekend, en van welks heiligheid een groot deel der natie zich zeker overtuigd blijft houden, als regel blijven gelden, terwijl tevens de gewetensvrijheid voldoende zou zijn gewaarborgd.

Aangezien bij het Wetboek van Strafvordering in velerlei gevallen het afleggen van den eed gevorderd wordt — vergelijk de artt. 50, 96, derde lid (volgens de wet van 26 November 1873, *Staatsblad* n°. 175) 192, 207 — achtte de minderheid der Commissie het wenschelijk reeds in de algemeene bepalingen een voorschrift op te nemen omtrent de wijze, waarop in de voorkomende gevallen de eed zou moeten worden afgelegd.

De meerderheid der Commissie voerde tegen de bovenstaande beschouwingen aan, dat, hoe men ook over de regeling van de eedsquaestie moge denken, het in elk geval niet de geschikte gelegenheid was daartoe over te gaan bij

deze herziening, waarmede in de eerste plaats de invoering van het Wetboek van Strafrecht bedoeld is. Het is bovendien een vraagstuk, dat niet tot het strafproces beperkt is, maar op verschillend gebied te pas komt, zoodat, wil men ten deze tot eene bevredigende uitkomst geraken, het niet wenschelijk is in een enkel opzicht daarin te voorzien, maar eene algemeene regeling er van zal dienen ter hand genomen te worden. Men herinnerde er aan hoe ook bij de wet, houdende wijzigingen in het Burgerlijk Wetboek, de eed der getuigen in burgerlijke zaken onveranderd is gelaten. Ook wees men er op, dat wanneer bij de herziening der Grondwet eene regeling der aldaar voorgeschreven eeden tot stand kwam, de overige eeden wel zouden volgen. Of echter het voorgestelde art. 83 der Grondwet aan de bedoeling van de minderheid der Commissie kon voldoen, en of de daar voorgestelde redactie ondubbelzinnig genoeg was om voor het strafproces dienst te doen, meende men te mogen betwijfelen.

Ten onrechte, zoo werd voorts opgemerkt, wordt beweerd, dat vóór de intrekking van het Souverein Besluit van 1813 de wijze van eedsaflegging bij art. 30 van dat besluit geregeld was; immers dat artikel gaf geenszins die wijze aan de hand, maar huldigde den bestaanden toestand, door te verwijzen naar de tot dusver gevolgde formulieren. Door de intrekking van dat besluit is dan ook geene leemte ontstaan, want de wijze, waarop de eed wordt afgelegd, is voldoende in onze zeden en gewoonten doorgedrongen, en heeft nimmer moeilijkheden opgeleverd. En wat betreft de regeling, door den Raad van State en de minderheid der Commissie voorgestaan, deze biedt naar het oordeel der meerderheid geen genoegzamen waarborg aan voor het werkelijk aanwezig zijn van een gemoedsbezwaar, en zou waarschijnlijk in zeer vele gevallen tot ontduiking van den eed aanleiding geven. Die waarborg bestaat in het behooren tot een bepaald kerkgenootschap, en zoude wellicht nog op andere wijze, bijv. door het *a priori*, d. i. in ieder geval vóórdat het strafbare feit is gepleegd, afleggen van eene verklaring, b.v. in een daartoe ter griffie of ten raadhuize aanwezig register, dat men in het algemeen godsdienstige bezwaren tegen den eed heeft, kunnen verkregen worden. Waar die echter niet bestaat, zou het vrijstellen van den eed van hen, die eenvoudig verklaren bezwaar daartegen te hebben, eene stuitende ongelijkheid in het leven roepen, boven welke eene geheele afschaffing van den eed te verkiezen zoude zijn. Om deze redenen achtte de meerderheid het niet wenschelijk, althans bij deze gelegenheid, in den bestaanden toestand verandering te brengen.

Ten einde althans het getal der eeden eenigszins te verminderen, werd door sommigen in overweging gegeven om den getuige, die op ééne zitting in verschillende zaken geroepen is, slechts éénmaal den eed te doen afleggen. Ook werd de meening geopperd, dat ambtenaren, aan wier ambtseedig proces-verbaal bewijskracht wordt toegekend, ook ter terechtzitting getuigenis op dien ambteed moeten afleggen, en alzoo niet voor elk getuigenis opnieuw beëdigd behoeven te worden.

De Minister acht het niet geraden, bij deze gelegenheid in breedvoerige beschouwingen te treden over den eed. Hij kan zich dan ook geheel gedragen aan hetgeen door de meerderheid der Commissie daaromtrent is gezegd en waarmede hij zich in alle opzichten vereenigt. Hoe men ook over dit moeilijke vraagstuk moge denken, zooveel is zeker, dat het principieel moet worden behandeld, niet incidenteel bij het Wetboek van Strafvordering en dan nog wel bij gelegenheid van eene met een speciaal doel ondernomen wijziging van dat wetboek. De gelegenheid tot zoodanige principieele behandeling zal, zooals te recht is opgemerkt, spoedig daar zijn; in afwachting daarvan sluit de Minister zich aan bij hen, die thans in den bestaanden toestand geen verandering willen brengen, ook niet alzoo wat den eed betreft af te leggen door ambtenaren aan wier ambtseedig proces-verbaal bewijskracht is toegekend, of door denzelfden persoon op ééne terechtzitting in verschillende zaken.

De redactie der eerste regels van het artikel is, ten gevolge van het vijfmaal voorkomen van het bezittelijk voornaamwoord, niet fraai; aan die van het tweede lid van art. 173 oud, hoewel taalkundig minder juist, werd de voorkeur gegeven.

De Minister erkennende dat de redactie niet fraai is, moet verklaren dat hij aan eene *taalkundig* juiste redactie de voorkeur geeft boven eene raaie, doch fniet juiste.

Art. 193. Men vroeg, hoever de in het laatste lid vermelde nietigheid zich uitstrekt. Waarschijnlijk niet verder dan tot de in strijd met de bepalingen van dit artikel onder eede afgelegde verklaringen, maar uit de redactie zou kunnen worden opgemaakt, dat die nietigheid het geheele onderzoek betreft.

De redactie, die verbeterd heet, is vrij zonderling. Waartoe in den aanvang te bepalen, dat de genoemde personen zich van het afleggen van getuigenis kunnen *verschoonen*, waar in het slot wordt bepaald, dat zij, op straffe van nietigheid, in geen geval onder eede gehoord mogen worden? De beperking komt voorts bij vervolging van Ministers en hooge Staatsambtenaren in conflict met art. 11 der wet van 30 April 1855 (*Staatsblad* n°. 33). Volgens de bepalingen daarvan mogen deze personen bij het verhoor voor de Tweede Kamer wèl worden gehoord. Hoe dan, als zij later voor den rechter worden uitgesloten?

Voorts werd opgemerkt, dat de bedreigde nietigheid eene onnoodige en zelfs gevaarlijke beperking teweegbrengt van het bewijs, dat toch reeds beperkt is. Het hooren van personen, in dit artikel vermeld, komt meest voor bij familietwisten, die binnenshuis plaats hebben. Als in zoodanig geval de dader ontkent, zou hij moeten worden vrijgesproken, omdat geen der aanwezigen als getuige onder eede zou mogen optreden. Zelfs zoude *bij bekentenis* in enkele gevallen, te weten, bij ontstentenis van den persoon tegen wien het misdrijf is gepleegd, het wettig bewijs kunnen ontbreken.

Er kunnen alzoo gevallen zijn, waarin het wenschelijk is familieleden onder eede te hooren, mits zulks geschiede met toestemming van het openbaar ministerie en van den beklaagde. De Commissie zou derhalve de voorkeur geven aan eene bepaling in den geest van art. 188 oud, natuurlijk met weglating van de aldaar sub 4°. vermelde personen.

Aan den wenk der Commissie is gevolg gegeven.

Art. 194. Zijn de woorden: » als tot dien stand behoorende" enz. beter dan: » als zoodanig" in art. 189 oud, dan dienen zij ook in art. 65 opgenomen te worden.

De redactie is in overeenstemming gebracht met die van art. 65.

Art. 195. » Op straffe van nietigheid". Ook hier blijkt niet duidelijk, hoever de bedreigde nietigheid zich uitstrekt. De Commissie gaf overigens de voorkeur aan den aanhef van art. 190 oud, want zooals de bepaling thans luidt, zullen de in dit artikel bedoelde getuigenissen, wanneer zij onder eede zijn afgelegd, zelfs niet tot inlichtingen kunnen verstrekken.

Dit en het volgende artikel zijn gewijzigd.

Art 196. De redactie: » hetzij wegens meineed, hetzij tot . . . . . of tot . . . . " enz. is niet zuiver. Men leze: » wegens meineed tot welke straf ook of uit anderen hoofde tot drie jaren gevangenisstraf of langer", enz.

Art. 197, *tweede lid.* » De regtbank beveelt". Waarom, zoo werd door één lid gevraagd, het voorschrift — wanneer althans in het afleggen van den eed geene wijziging wordt gebracht — niet facultatief: » De regtbank kan bevelen", evenals in art. 68 oud betrekkelijk voorloopige informatiën, hetwelk onveranderd blijft?

Hiertegen werd opgemerkt, dat de gijzeling eene noodzakelijke aanvulling der schorsing uitmaakt; wanneer de weigerachtige getuige op vrije voeten wordt gelaten, bestaat er weinig kans dat hij aan zijne verplichting zal

voldoen. Ook het tweede lid van het bestaande art. 179 luidt daarom imperatief.

Aan het imperatieve voorschrift tot gijzeling blijft de Regeering de voorkeur geven. De ondervinding heeft het doelmatige van dezen maatregel ruimschoots bewezen. In het geval van art. 68, waar de weigering niet in het openbaar geschiedt, is aan een imperatief voorschrift geen behoefte.

Derde lid. »Vonnis". Is het niet beter hier te lezen: »bevel"? Dit is in overeenstemming met het vorige lid en met de geheele terminologie van het ontwerp, alwaar het woord »vonnis" uitsluitend voor eindbeslissingen gebezigd wordt. De Commissie ging overigens van de veronderstelling uit, dat bedoeld bevel ter openbare terechtzitting wordt uitgesproken.

Volgens de meerderheid der Commissie verdiende het voorts geene aanbeveling, bij deze gelegenheid een raadsman toe te laten, daar gijzeling geen straf is. Meent men echter, dat de getuige diens hulp behoeft om zich tegen het bevel van gijzeling te verdedigen, dan behoort hij ook in het geval van art. 68 toegelaten te worden. Het kan slechts aanleiding tot tijdverlies geven.

De minderheid der Commissie zag daarentegen in deze bepaling geen bezwaar, daar zonder haar de getuige in te ongunstige conditie tegenover de rechtbank zou geraken.

»Vonnis" is veranderd in »bevel", al is de bewering minder juist, dat dit in overeenstemming *was* met de geheele terminologie van het ontwerp. Immers het ontwerp gebruikte het woord »vonnis" voor alle rechterlijke gewijsden, ook die welke in raadkamer zijn gewezen. Op advies der Commissie is dit echter gewijzigd, en het is dus in overeenstemming met de eerst nu gebruikte terminologie om ook hier het woord vonnis te vermijden.

Het zou niet billijk zijn den getuige te beletten zich, als hij zelf daartoe buiten staat is, te laten verdedigen door een raadsman.

De Commissie wees er ten slotte op, dat hier, evenmin als bij art. 68 (verg. het aldaar aangeteekende), is bepaald, wanneer de gijzeling eindigt.

Ook thans is niet bepaald, wanneer de gijzeling eindigt. Zoodra het doel bereikt is, wordt de gegijzelde natuurlijk ontslagen.

Art. 198, *tweede lid.* Waarschijnlijk is hier bedoeld, dat bij niet-voorlezing de geheele procedure zal nietig zijn; maar die bedoeling blijkt niet duidelijk. De minderheid der Commissie achtte voorts het verzuim dezer formaliteit niet van zoo ernstigen aard, om daarvan nietigheid het gevolg te doen zijn, en wenschte deze derhalve te doen vervallen. De meerderheid was van een ander gevoelen, op grond dat gemeld verzuim den officier van justitie berooven kan van een bewijs en den beklaagde van een middel van verdediging.

De Minister vereenigt zich geheel met het gevoelen van de meerderheid der Commissie.

Derde lid. Achter »art. 445" behoort eene komma te staan.

Sommigen achtten het wenschelijk, de rechtbank in het gebruik, van deze verklaringen te maken, meerdere vrijheid toe te kennen, en wilden de woorden: »met inachtneming van de voorschriften van art 445" laten vervallen.

De komma is geplaatst. Waarom aan de rechtbank in het gebruik van deze verklaringen meer vrijheid zou moeten toegekend worden, is den Minister niet duidelijk geworden.

Het schijnt niet wenschelijk, in de bewijstheorie thans eenige verandering te brengen.

Mocht het amendement der Commissie op art. 62 worden aangenomen, dan stelt zij voor achter art. 198 een nieuw lid te doen volgen van dezen inhoud:

»In het geval, voorzien bij het tweede lid van art. 62, kan de regtbank aan de verklaringen van de daar bedoelde personen de bewijskracht toekennen van beëedigde getuigenissen."

Art. 199, *eerste lid.* »Niemand", dus ook niet de president. Dit kan echter zeer wenschelijk zijn, ten einde een afdwalenden getuige tot zijn onderwerp terug te brengen. De Commissie wenschte te lezen, als in het tweede lid van art. 185 oud: »Men zal den getuige niet mogen in de rede vallen", met de bedoeling, den president niet uit te sluiten.

De redactie, door de Commissie omtrent dit en het volgend lid voorgesteld, is gevolgd.

Tweede lid. Sommigen wenschten duidelijkheidshalve de woorden: »met elkander" achter de woorden: »op de teregtzitting" geplaatst te zien.

Art. 200. De minderheid der Commissie kon zich met het systeem der Regeering, waarbij getracht is de voordeelen der *cross-examination* te behouden, de nadeelen daarvan te vermijden, wel vereenigen. De meerderheid evenwel was het slechts in zoover met de Regeering eens, waar deze op blz. 23 der Memorie van Toelichting zegt, dat aan den beklaagde het recht niet kan gegeven worden om de getuigen zelf te ondervragen, dewijl deze uitsluitend het oog op zijn persoonlijk belang heeft, en bij hem gemist wordt de waarborg tegen kunstgrepen, dien de onpartijdigheid van den ambtenaar van het openbaar ministerie aanbiedt. Maar er had bijgevoegd moeten worden, dat ook de raadsman van den beklaagde, in den regel althans, meer uitsluitend het oog op het persoonlijk belang van zijn cliënt heeft, en zooveel mogelijk tracht te verhinderen dat het bewijs geleverd worde, zoodat hij het zich dikwijls tot taak stelt de getuigen niet alleen zoo mogelijk met elkander, maar ook met zichzelf, in tegenspraak te brengen. In Engeland althans wordt dit beginsel toegepast op eene wijze, welke den toestand der getuigen zeer onaangenaam maakt. Daarom had men groot bezwaar het recht van ondervragen onvoorwaardelijk aan den raadsman toe te kennen, en stelt de meerderheid der Commissie alzoo voor, in het derde lid van dit artikel achter »beklaagde" te doen vervallen het woord: »zelven", en daarvoor in de plaats te stellen de woorden: »of zijnen raadsman".

In ééne afdeeling wilde men zelfs den officier van justitie het recht ontnemen, zonder tusschenkomst van den president de getuigen te ondervragen, daar het openbaar ministerie anders te veel boven de verdediging voor zou hebben.

Met het denkbeeld van de meerderheid der Commissie, dat ook de raadsman slechts door tusschenkomst van den president de getuigen behoort te ondervragen, kan de Minister zich wel vereenigen.

De waarborg, dien de onpartijdigheid van het openbaar ministerie aanbiedt, maakt echter de tusschenkomst van den president, bij het ondervragen van de getuigen door den officier, zooals in ééne afdeeling gewenscht werd, volkomen overbodig.

Laatste lid. De Commissie achtte het niet wenschelijk, dat de rechtbank een verzet van den officier of den beklaagde moet afwachten, om bijv. het doen eener strikvraag te beletten. Dit recht behoort aan de rechtbank ook ambtshalve toe te komen. Daarom moet tusschen »kan" en »op" gevoegd worden: »ambtshalve of"; of wel de woorden: »op het verzet .... beklaagde" moeten vervallen.

Een deel der Commissie wees er nog op, dat ook moet kunnen belet worden het doen van ongepaste vragen door de rechters. Dit doel zou bereikt worden door het vervallen der woorden: »door den beklaagde ..... gedaan".

De ambtshalve weigering van eene vraag van den beklaagde of den raadsman is aan het artikel toegevoegd.

De noodzakelijkheid van zoodanige weigering uit te strekken ook tot de vragen der rechters is volstrekt onaannemelijk.

Zou men niet denken, dat het prestige der rechters daardoor zou lijden?

Art. 201. De Commissie stelt voor, het woordje »ook",

als overtollig, te doen vervallen, en evenzoo de woorden: »met toestemming der regtbank". De president, aan wien bij art. 203 het recht van confrontatie gegeven wordt, behoort hier niet aan de toestemming der rechtbank gebonden te worden, terwijl het laatste lid van art. 200 voldoende is om misbruik te weren.

Dit artikel is gewijzigd.

Art. 202. In dit artikel kunnen de woorden: »anders beveelt, of" verdwijnen, daar in dat geval voorzien wordt door het tweede lid van art. 203.

Ook aan deze opmerking is gevolg gegeven.

Art. 204, *eerste lid.* Ten einde de mogelijkheid te laten, dat *alle* beklaagden tijdelijk verwijderd worden, schijnt het beter, met weglating van het woordje »der" te lezen: »een of meer beklaagden".
»Buiten tegenwoordigheid van *dien* beklaagde"; beter »buiten *hunne* tegenwoordigheid".

Tegen de voorgestelde wijzigingen heeft de Minister geen bezwaar.

Art. 205. In den eersten regel van het eerste lid kan, naar werd opgemerkt, de komma achter »wordt" vervallen.

De komma is vervallen.

Tweede lid. Omtrent de al of niet wenschelijkheid der onderteekening van het proces-verbaal ook door de rechters, zie men het aangeteekende bij art. 221 *i*.

Omtrent deze opmerking vergelijke men het antwoord op art. 221 *i*.

Art. 206. Dit artikel zal in het systeem der Commissie (vgl. art. 43 sub *d* en *e*) eene wijziging behooren te ondergaan. In ieder geval behoeven de desbetreffende bepalingen hier niet herhaald te worden.

Laatste lid. »Het vonnis"; lees: »de beschikking".
Het blijkt niet duidelijk uit de redactie van dit lid, of na den termijn van zes dagen in elk geval rechtsingang moet verleend worden, dan wel of krachtens art. 53 het bevel van voorloopige aanhouding nog kan verlengd worden. Hoezeer dit laatste zeer waarschijnlijk de bedoeling is, sluit het woord »gevangenhouding" in den laatsten regel schijnbaar die verlenging uit.
Op grond van deze bedenkingen stelt de Commissie voor, in plaats van de drie laatste leden van dit artikel te lezen:

»De officier van justitie handelt overeenkomstig art. 83.
»Art. 53 is toepasselijk.
»De zaak wordt verder volgens de voorschriften van den derden Titel behandeld."

De door de Commissie voorgestelde redactie is overgenomen.

Art. 207, *tweede lid.* Waartoe het *voorlezen der eedsformulieren*? Dit is zelfs niet mogelijk, omdat er geene formulieren in eigenlijken zin zijn voorgeschreven. Het verdient daarom de voorkeur te lezen: »eeden worden voorgehouden".

Ook met deze wijziging kan de Minister zich wel vereenigen.

Art. 208, *tweede lid.* De bevoegdheid, aan de rechtbank toegekend, om te bevelen dat processen-verbaal, verslagen enz. niet zullen worden voorgelezen, hoewel die voorlezing door het openbaar ministerie wordt verlangd, ontmoette bij de Commissie bezwaar. Het openbaar ministerie kan door de weigering der rechtbank, in verband met het laatste lid, bepalende dat ten bezware van den beklaagde geen acht zal worden geslagen op niet voorgelezen stukken, van een bewijsmiddel verstoken worden. Men voege daarom den officier van justitie in het eerste lid in, en late hem in het tweede vervallen.

Het laatste lid kan naar sommiger oordeel vervallen; immers de beklaagde is in de gelegenheid van het dossier kennis te nemen en kan van de stukken, indien hij het verlangt, ten zijnen koste afschriften doen nemen (art. 89 *m*). Hiertegen werd opgemerkt, dat de beklaagde behoort te weten, welke bewijsmiddelen door den officier tegen hem worden aangevoerd, ten einde ze te kunnen weêrleggen.

Terwijl het eerste en tweede lid overeenkomstig de gemaakte opmerkingen zijn gewijzigd, kan de Minister niet besluiten aan sommiger wensch te voldoen om het laatste lid te doen vervallen. Zeer juist is daartegen opgemerkt, dat de beklaagde moet weten welke bewijsmiddelen tegen hem worden aangevoerd. Anders is iedere verdediging voor hem onmogelijk.

Art. 209. Dit artikel zal ten gevolge hebben, dat in den regel de beklaagde niet ondervraagd wordt dan nadat het getuigenverhoor is afgeloopen. Echter kan het, vooral in zaken waarin rechtstreeks is gedagvaard, aanbeveling verdienen hem reeds dadelijk te ondervragen, ten einde zijne houding te kunnen beoordeelen. De Commissie zou dan ook de voorkeur geven aan eene redactie, waarbij de mogelijkheid daartoe duidelijker, dan in die van het ontwerp, te voorschijn kwam, en stelt daarom voor in het eerste lid achter »vroeger" te lezen: »en zelfs vóór den aanvang van het getuigenverhoor".

Ofschoon hetgeen men wenscht reeds lag opgesloten in de woorden: »reeds vroeger", heeft de Minister geen bezwaar ten allen overvloede nog duidelijk te doen uitdrukken, dat onder die uitdrukking mede begrepen is de tijd, aan het getuigenverhoor voorafgaande.

Art. 210, *tweede lid.* De woorden: »door geraas of beweging" kunnen als overbodig vervallen.
Eene aanvulling, als bij art. 182, is bovendien wenschelijk.

Aan den hier uitgedrukten wensch is voldaan.

Art. 212. Men vergelijke het aangeteekende bij art. 200.

In het laatste lid van art. 212 zijn ook de gewijzigde derde en vierde alinea's van art. 200 van toepassing verklaard.

Art. 213. Zie de opmerking bij art. 201.

Dit artikel is gewijzigd conform art. 201.

Art. 214, *eerste lid.* De hier bedreigde nietigheid wenschte een deel der Commissie doen vervallen.

Het behoud der bedreigde nietigheid schijnt den Minister wenschelijk toe.

Tweede lid. Waarom deze imperatief voorgeschreven dagvaarding? Wanneer in den loop der terechtzitting de tusschenkomst van een tolk noodig blijkt, en deze ter zitting aanwezig is, moet die dagvaarding overbodig geacht worden. Ook ten opzichte van getuigen is deze alsdan niet vereischt (art. 186). De Commissie wenschte daarom achter »gedagvaard" te doen volgen: »tenzij de tolk ter teregtzitting aanwezig mogt zijn".

Aan deze opmerking is gevolg gegeven.

Derde lid. Moet in het geval van nadere dagvaarding van een tolk niet uitdrukkelijk schorsing toegelaten worden, of wordt daarin voldoende voorzien door de bepaling van art 183, derde lid? Zoo niet, dan voege men achter

»tolk" in de woorden: »zoo noodig met schorsing der zaak voor een bepaalden tijd".

Het derde lid van art. 183 is voldoende, te meer omdat op verre na niet altijd schorsing noodig zal zijn.

Art. 215, *tweede lid.* In één afdeeling werd opgemerkt, dat dit voorschrift strijdt met de bepaling omtrent beëdigde vertalers, die althans met eene belofte kunnen volstaan.

Wat bij de speciale wet omtrent de beëdigde vertalers is bepaald, behoeft hier bij de tolken niet noodwendig te worden nagevolgd.

Laatste lid. Betreft de hier bedreigde nietigheid het geheele vonnis, of slechts het vonnis in zooverre de bepalingen van dit artikel zijn overtreden? Het laatste achtte de Commissie wenschelijk. Zij meende daarom in den geest van art. 217 te handelen, door dat artikel aan te vullen met de woorden: »of na vertolkt te zijn door een tolk, in strijd met de bepalingen van art. 215", en door in plaats van »de artt. 214 en 216" te lezen: »de artt. 214—216". Het beoogde doel kan ook bereikt worden door het laatste lid van art. 215 te lezen als volgt:

»Hetgeen in strijd met de bepalingen van dit artikel is vertolkt, wordt geacht niet vertolkt te zijn."

Met de voorgestelde redactie-wijziging van het laatste lid kan de Minister zich wel vereenigen, ofschoon die redactie niet fraai is.

Art. 216. Indien de hier bedoelde personen kunnen schrijven, is een schriftelijk verhoor van veel meer waarde dan een verhoor met behulp van een tolk, hetgeen de rechter niet kan controleeren. De Regeering voert daartegen aan, dat bij een dergelijk verhoor de beklaagde niet bekend wordt met hetgeen voorgelezen wordt. Maar dit bezwaar is niet overwegend, daar hij zoo noodig ook met den inhoud daarvan schriftelijk kan worden in kennis gesteld, en in ieder geval geldt dat bezwaar niet bij getuigen.

Voorts werd opgemerkt, dat in dit artikel niet voorgeschreven is de wijze, waarop de doofstomme getuige wordt beëedigd.

De Commissie stelt daarom voor, achter het eerste lid te voegen: »en niet schrijven kan"; voorts achter het tweede lid te doen volgen een nieuw lid van den volgenden inhoud:

»Indien de hier genoemde beklaagden en getuigen schrijven kunnen, zal de griffier hun de vragen en opmerkingen, aan hen te doen, bij geschrifte ter hand stellen, en zullen zij bij geschrifte daarop antwoorden, al hetwelk vervolgens door den griffier zal worden voorgelezen. Op gelijke wijze zal door de hier genoemde getuigen de eed of de belofte worden afgelegd."

Ten slotte meende men er op te moeten wijzen, dat volgens de Memorie van Toelichting de wijze van handelen, bij het derde lid van art. 197 oud voorgeschreven (ondervraging bij geschrifte), bij het onderzoek van den rechter-commissaris gevoegelijk kan plaats hebben, maar dat verzuimd schijnt te zijn, in de bepalingen omtrent de nstructie iets ten aanzien van den dienst van tolken voor te schrijven.

De Regeering blijft bij hetgeen in de Memorie van Toelichting is gezegd, dat op de terechtzitting niet dezelfde regelen kunnen gelden als bij den rechter-commissaris. Zij kan dus het amendement der Commissie op dit artikel niet overnemen.

In de leemte, waarop te recht wordt gewezen, die in de bepalingen omtrent de instructie is overgebleven, is thans bij artt. 69 en 78 voorzien.

De Commissie stelt als amendementen voor, achter het eerste lid van dit artikel te voegen »en niet schrijven kan", en achter het tweede lid te doen volgen een nieuw lid van den hierboven omschreven inhoud.

Art. 217. Is de redactie van dit artikel niet te onbepaald? Het kan toch niet de bedoeling zijn, dat alles, wat andere getuigen of deskundigen verklaren, aan een vreemden of doofstommen getuige ook moet worden vertolkt. Aan dit bezwaar zou, naar door enkelen werd opgemerkt, worden te gemoet gekomen, door de laatste woorden te lezen: » zonder *voor hem* vertolkt te zijn".

Vgl. voorts ad art. 215.

De voorgestelde wijziging is overgenomen.

Art. 218. Moeten ook niet de bepalingen van de artt. 189, 190 en 197 op dezulken toepasselijk verklaard worden, evenals dit in art. 207 ten opzichte van deskundigen is geschied?

Daartegen bestaat geen bezwaar.

Art. 220, *vierde lid.* Ook de hier bedreigde nietigheid, welke in art. 202 oud, laatste lid, niet voorkomt, wilde de Commissie doen vervallen.

De Regeering herhaalt hier, dat nuda praecepta zooveel mogelijk te vermijden zijn.

Art. 221, *laatste lid.* Waartoe ook deze nietigheid? Wanneer de rechtbank een stuk niet van belang acht, en niemand voorlezing verlangt, is die niet noodig. Het is voldoende, in plaats van het laatste lid te lezen: »Art. 208 is op deze bescheiden van toepassing."

Is gewijzigd. Niet het geheele artikel, maar slechts het derde lid moest echter in het stelsel van de Commissie toepasselijk verklaard worden.

Art. 221 *a*, *eerste lid.* Eén lid wenschte dat hier, met het oog op de artt. 221 *v*, 221 *ii* en 221 *jj*, de uitdrukking »ten laste leggen" werd gebezigd. Ook vroeg men, hoe dit artikel bij verstek moet worden toegepast.

De Minister is bereid eene redactie over te nemen, als hem die wordt voorgesteld. Overigens verwijst hij naar art. 203 oud.

Art. 221 *b*. In verband met het oordeel der Commissie ten opzichte der ambtshalve verdediging, hierboven in het breede uiteengezet, behoort het tweede lid van dit artikel te vervallen.

Vermits de Minister niet heeft kunnen overnemen de voorstellen der Commissie betreffende de ambtshalve verdediging, blijft het tweede lid van dit artikel behouden.

De Commissie blijft bij hare meening, dat dit lid behoort te vervallen.

Vierde lid. Deze beteekening is onnoodig, en ook met het oog op eene spoedige behandeling der zaak niet wenschelijk.

De beteekening kan in het stelsel der Regeering, dat openbaar ministerie en beklaagde elkander steeds vooraf mededeeling moeten doen van de gedagvaarde getuigen, niet worden gemist.

Laatste lid. Hier geldt dezelfde opmerking, als bij het laatste lid van art. 221.

Zie ad art. 221.

Art. 221 *c*, *derde lid.* Ook hier werd de vraag gedaan, hoe moet gehandeld worden bij verleend verstek. Moet ook de beklaagde défaillant worden opgeroepen?

De meerderheid der Commissie meende, dat die vraag naar de beginselen van het verstek ongetwijfeld ontkennend moet worden beantwoord. Is eenmaal verstek verleend, dan wordt de zaak buiten tegenwoordigheid van den beklaagde geheel ten einde gebracht, en wordt ook bij verstek recht gedaan.

De Minister vereenigt zich met het gevoelen van de meerderheid der Commissie.

A 55

Art. 221 *e*. De Commissie nam aan, dat dit artikel alleen van toepassing is op de getuigen die nog tegenwoordig zijn, niet op die welke zich met verlof van den president hebben verwijderd.

Art. 221 *f*. Deze bepaling is behandeld naar aanleiding der preventieve hechtenis (vgl. ad art. 100*a*).

Art. 221 *g*. Waarom, zoo vroeg de minderheid der Commissie, bij het plegen van een misdrijf ter terechtzitting althans de mogelijkheid niet opengesteld om dadelijk, des noods met terzijdestelling der hoofdzaak, uitspraak te doen, zooals in art. 306 ook het geval is? Het kan zijn, dat de zaak terstond tot klaarheid kan gebracht worden, en voor het prestige der justitie is alsdan eene spoedige afdoening wenschelijk.

De meerderheid zou daarentegen de bevoegdheid daartoe niet gaarne aan den rechter zien toegekend; deze is in dergelijke gevallen niet altijd onbevangen en eene behandeling *ab irato* zou gevaarlijk zijn. Ook scheen het inschuiven eener zaak gedurende de behandeling der hoofdzaak niet wenschelijk.

Mocht de gewijzigde redactie, ten opzichte van art. 206 door de Commissie voorgesteld, worden aangenomen, dan zal ook de verwijzing daarnaar in het laatste lid van dit artikel eene verandering moeten ondergaan.

Ten aanzien der onderteekening van het proces-verbaal vergelijke men het aangeteekende op art. 221 *i*, laatste lid.

Ook de Minister is van oordeel, dat er geen de minste reden bestaat en dat het zelfs gevaarlijk is de hier bedoelde zaken zoo dadelijk af te doen. De gewijzigde redactie van art. 206 zal in de verwijzing naar dit artikel geen verandering noodzakelijk maken. De toepasselijke alinea's blijven de 2de, 3de en laatste.

Art. 221 *h*, *tweede lid:* »Het voorlaatste en laatste lid". Beter: »Het tweede en derde lid".

Art. 221 *i*, *vijfde lid.* De Commissie meende dat deze bepaling, vooral wanneer het volgende lid blijft bestaan, kan vervallen. Waarom toch zouden de aanteekeningen der rechters *niet*, die van den officier *wel* geweerd kunnen worden? De rechtbank zou met deze bevoegdheid den laatste het bewijs van een feit onmogelijk kunnen maken.

Het vijfde lid is vervallen.

Zesde lid. Deze bepaling kan, naar het oordeel der meerderheid, vervallen. Zij bestaat ook thans niet, en het daarin voorgeschrevene kan zonder bezwaar worden overgelaten aan de jurisprudentie.

De minderheid wenschte daarentegen het voorschrift te behouden. Het proces-verbaal toch is het authentieke bewijsmiddel van hetgeen ter terechtzitting is voorgevallen, en van het al of niet nakomen van de voorschriften der wet.

De Minister is met de minderheid van oordeel, dat deze alinea behouden moet blijven.

De meerderheid der Commissie geeft in overweging, deze bepaling te doen vervallen.

Laatste lid. De vaststelling en onderteekening van het proces-verbaal ook door de rechters achtte de Commissie overbodig. Het geschiedt ook thans niet, en zal de werkzaamheden der rechtbanken overmatig en noodeloos vermeerderen. Ook de bedreigde nietigheid vond bij haar geen bijval. Daarentegen kwam vermelding van den in art. 221 *oo* opgenomen termijn haar wenschelijk voor. Zij stelt derhalve voor dit lid te lezen als volgt:

»Het proces-verbaal wordt door den president en den griffier vastgesteld en onderteekend binnen den termijn, bij het eerste lid van art. 221 *oo* vermeld."

Het is volkomen waar, dat het proces-verbaal der terechtzitting thans niet door de rechters wordt vastgesteld en onderteekend, maar de Minister acht deze wijziging op de aangegeven gronden eene groote verbetering. Het geheele college moet voor den inhoud van dit inderdaad hoogst belangrijk stuk verantwoordelijk zijn. Dat de werkzaamheden der rechters daardoor belangrijk zullen vermeerderen, gelooft de Minister niet. In de practijk zal de substituut-griffier de redacteur van het stuk zijn en het in concept bij de leden laten circuleeren. Het nalezen en zoo noodig verbeteren zal inderdaad weinig tijd behoeven te kosten.

De meerderheid der Commissie stelt als amendement voor, dit lid in den hierboven aangegeven geest te wijzigen.

Art. 221 *k*. Het eerste lid van dit artikel wenschte de Commissie te doen vervallen. Wat is een *verzoek* van den beklaagde? Het is door zijne onbepaaldheid gevaarlijk. Tal van malen toch geschiedt het, dat een beklaagde midden onder een getuigenis den getuige in de rede valt, of verzoekt onmiddellijk te antwoorden, of vragen wenscht gedaan te hebben, die tot het feit in geenerlei verband staan, enz. Moet nu de president in dergelijke gevallen telkens eerst den officier hooren, en dit zelfs op straffe van nietigheid? Dan wordt zijn beleid al te zeer aan banden gelegd.

Het tweede lid is overeenkomstig het bestaande recht (art. 380 oud) en behoort behouden te blijven. Er zal echter in omschreven moeten worden, *wat* in die gevallen nietig zal zijn.

Vervalt het eerste lid, dan zal het tweede behooren te luiden:

»Weigering of verzuim om te beslissen over eene vordering of een verzet van den officier van justitie, of een verzoek of verzet van den beklaagde, naar aanleiding van eenige bepaling van dezen Titel gedaan, heeft nietigheid ten gevolge."

De voorgestelde redactie is overgenomen.

Art. 221 *l*. Dit artikel stemt overeen met art. 230 oud. Dit laatste had echter alleen betrekking op de artt. 228 en 229 oud, dit daarentegen op dezen geheelen Titel. Daarom zou de Commissie het wenschelijk achten, ten einde te voorkomen dat aan het woord »bemoeijingen" in het eerste lid eene te ruime beteekenis werd toegekend, achter »behoudens dat" te plaatsen de woorden: »te dier zake".

De Minister heeft geen bezwaar, dit amendement over te nemen.

§ 3. *Van de beleedigde partij.*

De opmerking werd gemaakt, dat vooral deze paragraaf zich kenmerkt door eene buitengewoon omslachtige en wijdloopige redactie.

Art. 221 *m*. De redactie kan eenvoudiger zijn. De Commissie geeft in overweging den tweeden zin van het eerste lid te lezen: »Dit geschiedt door eene verklaring op de openbare teregtzitting, onmiddellijk na de ondervraging van den beklaagde, bij art. 183 bedoeld, of, zoo deze niet verschenen is, na het verleenen van het verstek."

De door de Commissie voorgestelde redactie is gevolgd.

Art. 221 *n*, *eerste lid.* Van een advocaat of procureur wordt nimmer eene volmacht gevraagd. Het ware dan ook onheusch die hier te eischen. Vervalt de volmacht, dan kunnen het eerste en tweede lid van dit artikel vereenigd worden, en luiden:

»De beleedigde partij kan zich doen vertegenwoordigen door eenen gemagtigde, en zich doen bijstaan door eenen raadsman.

»Als gemagtigde en als raadsman worden alleen toegelaten zij, die als raadslieden van beklaagden kunnen optreden."

Ook met deze redactie heeft de Minister zich vereenigd.

De Commissie is van meening dat, wanneer de beleedigde partij zich doet vertegenwoordigen door een gemachtigde, zulks op hare kosten behoort te geschieden. Zij stelt derhalve, in verband met de voorgestelde wijziging op art. 221*s*, als amendement voor, in den eersten regel van het artikel achter » zich " te doen volgen »op hare kosten".

Art. 221 *o*. De bepaling, dat de beleedigde partij harerzijds getuigen of deskundigen zal mogen bijbrengen, ontmoette bij de meerderheid der Commissie geen bijval. Zij is geheel nieuw, en wordt noch door de invoering van het Wetboek van Strafrecht, noch door de gewijzigde rechterlijke organisatie gevorderd. In de practijk zal het bovendien niet mogelijk zijn te voorkomen, dat die getuigen enz. zich ook over de hoofdzaak uitlaten, vooral omdat zij ook gehoord mogen worden daarover, dat de schade geleden is »ten gevolge van het te laste gelegde feit". In eene strafzaak zou daarenboven alle gelegenheid ontbreken, om tegenover die door de tegenpartij medegebrachte getuigen tegenbewijs te leveren.

Voor de zeldzame gevallen, waarin die partij meent het bewijs voor hare zaak niet te kunnen leveren zonder het doen hooren van harerzijds gedagvaarde getuigen, staat het haar vrij de vergoeding bij gewone civiele actie te vragen, evenals zij dat doen moet als de schadevergoeding meer dan f 150 bedraagt.

De meerderheid der Commissie stelt derhalve voor, in art. 221 *o* de woorden »tenzij . . . . der schade" te doen vervallen. De minderheid zag er geen bezwaar in die woorden te behouden, en meende dat deze zaak veilig aan de prudentie des rechters kan overgelaten worden. Blijft de bepaling in het artikel, dan zullen echter eenige regelen daarvoor moeten worden vastgesteld, bijv. dat op die getuigen de voorschriften van het Burgerlijk Wetboek op getuigen van toepassing zijn, of wel die van het Wetboek van Strafvordering. Zooals het artikel nu luidt, blijkt bijv. nergens dat zij hunne verklaring onder eede moeten afleggen.

Der beleedigde partij te verbieden harerzijds getuigen en deskundigen te doen hooren om de geledene schade te bewijzen, zou gelijkstaan met een indirecten dwang om, ook wanneer de vordering minder bedraagt dan f 150, de actie bij den burgerlijken rechter aan te brengen.

De Minister vereenigt zich op dien grond met het gevoelen der minderheid.

De meerderheid der Commissie geeft in overweging, art. 221 *o* te lezen:

»De beleedigde partij mag harerzijds, tot bewijs dat door haar ten gevolge van het ten laste gelegde feit schade is geleden of tot staving van het opgegeven bedrag der schade, stukken overleggen, doch geene getuigen of deskundigen aanbrengen."

Art. 221 *p*. In verband met hetgeen bij art. 200 is opgemerkt, zal naar het oordeel van de meerderheid der Commissie dit artikel in denzelfden geest behooren te worden gewijzigd.

Dit artikel is in overeenstemming gebracht met art. 200.

Art. 221 *r*. Dit artikel kan vervallen. In het daarbij bepaalde is reeds voorzien door art. 221 *m*.

De Minister wenscht dit artikel te behouden.

De Commissie stelt voor, dit artikel te doen vervallen.

Art. 221 *s*, *eerste lid*. De woorden: » die zich in het geding heeft gevoegd " kunnen als geheel overbodig vervallen.

De nadere bepaling van het onmiddellijk voorafgaande kan niet worden gemist.

Tweede lid. » Verschotten van dengene, die voor de beleedigde partij als gemagtigde of als raadsman mogt zijn opgetreden". Lees kortheidshalve: » verschotten van den gemagtigde of raadsman ".

Vindt het gevoelen van de meerderheid der Commissie aangaande art. 221 *o* bijval, dan zullen ook de twee laatste regels van het tweede lid, benevens het derde lid, kunnen vervallen.

De uitdrukking *verschotten van den gemachtigde of raadsman* doet veronderstellen, dat er allicht een gemachtigde of een raadsman is. De redactie van het ontwerp is daarom beter dan die der Commissie.

Vermits art. 221*o* niet gewijzigd is, kunnen de twee laatste regels van het tweede lid benevens het derde lid niet vervallen.

Wanneer de Kamer zich mocht vereenigen met de amendementen, door de meerderheid der Commissie op de artt. 221*n* en 221*o* voorgesteld, zal er geen sprake kunnen zijn van veroordeeling van den beklaagde in de kosten, door de beleedigde partij gemaakt. De meerderheid der Commissie stelt derhalve voor, bij aanneming dier amendementen, de tweede zinsnede van het eerste lid van art. 221*s* en de beide volgende leden van dat artikel te doen vervallen.

§ 4. *Van de beraadslaging en uitspraak.*

Art. 221 *t*. De termijn van uitstel mag niet langer zijn dan van acht dagen, doch kan ten bepaalden dage nog eenmaal voor acht dagen worden uitgesteld. De Commissie zou er de voorkeur aan geven dien termijn in eens op veertien dagen te stellen, zonder verlenging; zonder bezwaar kan, naar zij meent, aan de jurisprudentie worden overgelaten of de uitspraak binnen dien termijn zal plaats hebben.

Ook de redactie van dit artikel munt wijders uit door omslachtigheid en onduidelijkheid. De Commissie stelt dan ook voor, de redactie van de artt. 204 en 205 oud aan te nemen, met de door de veranderde berechting gevorderde wijzigingen, en verlenging van den termijn van acht tot veertien dagen. Doch zal het laatste lid van art. 205 oud moeten vervallen, als zijnde daarin voorzien bij art. 221 *u*.

De regel behoort te zijn, dat het vonnis uiterlijk na acht dagen wordt uitgesproken. Dat dit de bedoeling is, moet uit de wet blijken. Slechts wanneer om de eene of andere reden een langer uitstel onvermijdelijk is, mag na afloop der eerste acht dagen de termijn nog eenmaal worden verlengd. Deze regeling komt den Minister beter voor, dan die welke door de Commissie wordt voorgesteld.

Mocht de Commissie eene redactie weten te vinden, even duidelijk doch beknopter dan die van het ontwerp, de ondergeteekende zal haar gaarne overnemen. Die van de artt. 204 en 205 oud is op verre na zoo volledig niet.

Art. 221 *v*. De redactie is hier zeer wijdloopig, en toch is het artikel ver van volledig. Een van de voornaamste punten, de qualificatie der feiten, is weggelaten, en evenmin is in het laatste lid opgenomen de beraadslaging over de hoegrootheid der toe te kennen schadevergoeding. Ook ten opzichte van dit onderwerp kwam der Commissie de redactie van art. 206 oud wenschelijker voor, welke veel eenvoudiger is, en geene aanleiding tot moeilijkheden heeft opgeleverd.

De redactie van art. 206 is mutatis mutandis gevolgd. Wat het laatste lid betreft, merkt de Minister op, dat de beraadslaging omtrent de gegrondheid der vordering tevens in zich sluit die omtrent de hoegrootheid der schadevergoeding.

Art. 221 *w*, *eerste lid*. Eene minderheid der Commissie wenschte de woorden » bij .... bevel " als overbodig te doen vervallen. Zij vroeg ook, of het woord »vonnis " hier

niet juister ware, daar eene uitspraak in het openbaar bedoeld wordt.

De Minister kan het voordeel van deze voorstellen niet inzien.

Laatste lid. Vloeit uit deze bepaling voort, dat zoowel de officier als de beklaagde de vroegere getuigen mag oproepen?

Deze vraag wordt bevestigend beantwoord. Al wat deze Titel omtrent het onderzoek bepaalt, is toepasselijk verklaard.

Art. 221 *x*, *eerste lid.* In verband met de voorgestelde gewijzigde redactie van art. 123 *b*, en ten einde het recht om nadere instructie te bevelen, niet te beperken, wenschte de Commissie te lezen:

» In het geval bij het voorgaand artikel voorzien, kan ook de regtbank, indien nieuwe bezwaren zijn bekend geworden, enz."

Het artikel is overeenkomstig het voorstel der Commissie gewijzigd.

Art. 221 *ij*. De Memorie van Toelichting merkt hier ter plaatse op, dat, hoezeer de tegenwoordige wet dergelijke bepaling niet inhoudt, de practijk niettemin medebrengt, dat op de hier voorgedragene wijze wordt gehandeld, welke wijze van handelen door den Hoogen Raad bij meer dan één arrest als wettig is beschouwd. Op grond hiervan meende de Commissie, dat dit artikel als overbodig kon vervallen.

Art. 221 *ij* is geroyeerd.

Art. 221 *z*, *eerste lid.* » Misdrijf." Dit artikel is ook toepasselijk in geval van art. 221 *dd*, tweede lid. In dat geval geldt het echter eene overtreding. Het is derhalve wellicht beter hier te lezen: » feit", even als zulks geschiedt in art. 221 *v*.

» Misdrijf" is vervangen door » feit".

Veroordeeling in de kosten (tweede en volgende leden en art. 221 *aa*). Sommigen achtten het wenschelijk om de kosten te brengen ten laste van den Staat, en zulks om verschillende redenen:

1°. omdat het bestaande stelsel zeer ongelijk werkt en de kosten zelden in verhouding staan tot het gepleegde feit, daar toch het bedrag der kosten dikwijls afhangt van den meerderen afstand van de woonplaats der getuigen of van andere omstandigheden, somtijds ook van het minder goed beleid van ambtenaren;

2°. omdat de hooge kosten in de practijk vaak de betaling van eene lage boete tegenhouden, zoodat al te veel de subsidiaire gevangenisstraf wordt toegepast;

3°. omdat de kostbare toepassing van het middel van lijfsdwang daarbij onontbeerlijk is;

4°. omdat de veroordeelde daarbij na tal van jaren nog in zijn bestaan kan worden bemoeilijkt;

5°. omdat de bate voor de schatkist luttel is. Immers van de jaarlijksche gerechtskosten, ten bedrage van ongeveer f 300 000, worden slechts nagenoeg f 60 000 geïnd, en slechts een klein gedeelte hiervan is zuivere bate. De griffiers ontvangen daarvan, voor de afschriften der staten, ongeveer f 18 000; aan de 115 kantoren van registratie wordt alleen hiervoor aan klerkengeld betaald nagenoeg f 20 000, terwijl bovendien nog wel voor f 2000 aan drukwerk moet worden gerekend. Er zou dus slechts ongeveer f 23 000 van overblijven, en hiervan moeten nog betaald worden de kosten van gijzeling, terwijl bovendien de talrijke bemoeiingen van gemeentebesturen, inspecteurs van registratie en de Departementen van algemeen bestuur in rekening moeten komen. Men vergelijke voorts hetgeen de Raad van State omtrent dit onderwerp in zijn advies opmerkt.

Anderen evenwel, en ook de leden der Commissie, konden zich met dit denkbeeld niet vereenigen. Zij achtten het in beginsel zeer juist, dat de veroordeelde de kosten moet betalen. Bovendien is de bate voor de schatkist grooter, dan uit bovenstaande berekening zou volgen. De griffiers bijvoorbeeld vinden daarin een deel van hunne belooning, en zouden ongetwijfeld vergoeding vragen voor het gemis van die emolumenten. Wellicht zou dit ook met andere ambtenaren het geval zijn. Indien de kosten ten laste van den Staat werden gebracht, zou dit ook moeten geschieden in geval van hooger beroep, hetgeen wellicht een te ruim gebruik van het recht van appèl zoude te weeg brengen. Ook het dagvaarden van getuigen *à décharge* zou, naar men meende, toenemen. En in elk geval achtten deze leden het niet gewenscht, dat de Staat, die zich voor de strafrechtspleging groote opofferingen getroost, daarentegen alle baten zou prijs geven.

De Minister neemt de vrijheid voor zooveel dit punt betreft te verwijzen naar hetgeen daaromtrent voorkomt in zijn aan de Kamer medegedeeld rapport aan den Koning. Daargelaten dat dit punt een van die zaken betreft, welke thans moeilijk principieel kunnen worden behandeld, meent hij er ernstig de aandacht op te moeten vestigen, dat het in nauw verband staat met vele andere zaken. Zoo zouden onder andere, zooals te recht ook reeds in den boezem der Commissie is opgemerkt, bij afschaffing der veroordeeling van den beklaagde in de kosten, de traktementen van de griffiers belangrijk moeten worden verhoogd.

Art. 221 *z*, *laatste lid.* Hierbij moeten gevoegd worden de kosten, door den beklaagde gemaakt voor het nemen van afschriften van stukken (art. 89 *m*, derde lid).

Aan deze opmerking is gevolg gegeven.

Art. 221 *aa*. Hoezeer geneigd, den lijfsdwang te behouden, meende de Commisie dat aan de vaak ergerlijke toepassing daarvan perk behoort te worden gesteld. Geen lijfsdwang derhalve, wanneer de straf reeds jaren geleden is ondergaan, en het misdrijf zelf in de omgeving van den veroordeelde is vergeten. Evenmin het aan de willekeur van den fiscus overgelaten, om voor een gering bedrag een langdurigen lijfsdwang toe te passen. De Commissie achtte het daarom wenschelijk, dat de lijfsdwang niet langer zou kunnen worden toegepast dan binnen de grenzen van de verjaring der straf. Ook was zij van oordeel, dat de rechtbank bij haar vonnis het maximum van den duur van den lijfsdwang behoort te bepalen. In overeenstemming daarmede stelt zij voor dit artikel te wijzigen als volgt:

Aan het eind van het eerste lid worden bijgevoegd de woorden: »waarvan de langste duur door de regtbank bij het vonnis wordt bepaald".

In het tweede lid wordt » niet" veranderd in » in geen geval", ten einde duidelijker, dan thans geschiedt, uit te drukken dat het maximum van den lijfsdwang den duur van zes maanden niet mag te boven gaan.

Achter het tweede lid wordt een nieuw derde lid ingevoegd van dezen inhoud: » De lijfsdwang kan niet meer worden toegepast wanneer vijf jaren na de geheele uitvoering der straf zijn verloopen, of wanneer het regt tot uitvoering der straf door verjaring is vervallen."

Dit artikel is overeenkomstig de denkbeelden der Commissie gewijzigd.

Art. 221 *bb*, *eerste lid.* De slotwoorden van dit lid kunnen kortheidshalve luiden: » spreekt zij hem vrij".

Tweede lid. Een gedeelte der Commissie stelt voor, deze bepaling aldus te lezen:

» Indien het feit of de dader niet strafbaar is, ontslaat zij den beklaagde van alle regtsvervolging te dier zake".

Zooals de redactie thans luidt, blijft de vraag, wat geschieden zal wanneer het feit wèl in eene wettelijke strafbepaling valt maar de dader niet strafbaar is (zie de artt. 37, 39, 43, 189, 249 en 316 van het Wetboek van Strafrecht). Dan zou, volgens het derde lid van het artikel, de officier van justitie niet ontvankelijk verklaard worden. Dit is geheel onjuist, en ook tegen de bedoeling der Regeering, die zegt dat zij onder dat derde lid niet anders wil begrepen hebben dan die gevallen, waarin ook thans de officier niet ontvankelijk moet verklaard worden. Hierin wordt door de voorgestelde gewijzigde redactie voorzien.

De Minister heeft tegen deze wijzigingen geen bezwaar.

Art. 221 *cc.* De meerderheid der Commissie had tegen deze bepaling geen bezwaar. De minderheid zou haar gaarne zien vervallen, maar mocht zij blijven bestaan, dan behooren er, naar haar oordeel, ook de kosten der verdediging onder te worden opgenomen. Deze toch kunnen niet geacht worden onder de »noodeloos gemaakte" te behooren.

Bij het stelsel van ambtshalve verdediging bestaat er geen de minste reden, om de vrijwillig gemaakte kosten van verdediging door den Staat te doen vergoeden.

Art. 221 *dd*, *eerste lid.* Men vergelijke hierbij, hetgeen naar aanleiding van het eerste lid van art. 119 is opgemerkt.

Het komt den Minister voor, dat verwijzing naar den bevoegden rechter hier niet te pas zou komen. Bij onbevoegdverklaring op een requisitoir tot rechtsingang of tot verwijzing is aan het verlangen der Commissie toegegeven, maar de gevallen staan niet gelijk.

De Commissie stelt als amendement voor, de redactie van deze bepaling te vervangen door die, aangenomen bij het eerste lid van art. 119.

Art. 221 *ee*, *eerste lid.* Het stelsel der Regeering ten opzichte der teruggave van voorwerpen, welke als stukken van overtuiging gediend hebben, werd in verschillenden zin besproken. Ernstige bezwaren kunnen daartegen worden aangevoerd. Tot nogtoe werden opkoopers door de vrees voor het gevaar dat zij kunnen loopen, van later het goed zonder vergoeding te moeten afstaan, althans eenigszins weerhouden van het koopen van verdachte zaken. Ook werd de eigenaar of rechthebbende op gemakkelijke wijze, zonder kosten, weder in het bezit gesteld van de hem toebehoorende voorwerpen, die in den regel de kosten eener civiele procedure niet waard zijn. In het vervolg zullen de opkoopers, die veelal ver beneden de waarde koopen, wat dit punt betreft, geheel zorgeloos kunnen zijn, en zullen de rechthebbenden hun goed moeten missen, tenzij zij zich aan een proces willen wagen.

Op grond hiervan meende de meerderheid der Commissie de voorkeur te moeten geven aan het bestaande stelsel, volgens hetwelk bedoelde voorwerpen aan den eigenaar of andere rechthebbenden worden teruggegeven (art. 216 oud). Dit stelsel moge voor den griffier eenige moeilijkheid opleveren, het heeft in de practijk niet slecht gewerkt, en bezit althans dit voordeel, dat het de eigenaar of rechthebbende is, die zijn goed terug erlangt. De voorgestelde wijziging ligt bovendien buiten het kader dezer herziening.

Wordt het stelsel der Regeering behouden, dan zoude, naar de Commissie meende, daarbij aan den rechtmatigen eigenaar gelegenheid gegeven behooren te worden zich door den burgerlijken rechter in het bezit van zijn eigendom te doen stellen. Op het voetspoor van den Raad van State gaf men daarom in overweging in den derden regel achter het woord: »gediend" in te voegen: »na verloop van veertien dagen nadat het vonnis in kracht van gewijsde zal zijn gegaan", en aan het slot van het eerste lid bij te voegen: »of tenzij door den eigenaar of regthebbende bij den griffier verzet tegen de afgifte gedaan zij".

Nog werd opgemerkt, dat hier niet voorzien is ten aanzien van stukken van overtuiging, welke niet door een bepaald persoon als zoodanig zijn afgestaan, maar bijv. zijn gevonden zonder in iemands bezit te zijn.

Stond in het strafproces het belang der rechtmatige eigenaren van de overtuigingstukken op den voorgrond, dan zou de tegenwoordige regeling van dit onderwerp de voorkeur verdienen. De hoofdzaak in het strafproces is echter het bijeenbrengen van het bewijsmateriaal, waarop de schuldige veroordeeld kan worden. En daarvoor is noodig eene regeling als de thans voorgestelde. De justitie moet zich daartoe verzekeren van de medewerking der opkoopers, die zij thans slechts al te vaak moet missen ten gevolge van de zekerheid die deze hebben, dat zij door het geven van inlichtingen geldelijke schade zullen lijden. Te recht mag dan ook betwijfeld worden, of zij zich van opkoopen onthouden uit vrees van later het goed zonder vergoeding te moeten afstaan.

In dit stelsel kan dan ook niet worden meêgegaan met het door de Commissie ondersteunde voorstel van den Raad van State, om den eigenaar gelegenheid te geven zijn goed gedurende veertien dagen nadat het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan van de griffie af te halen.

Van gevonden goederen kan door de rechtbank niet de teruggave aan een bepaald persoon worden gelast. De eigenaar zal deze langs den gewonen weg van den griffier kunnen terugvorderen.

De Commissie stelt voor in den derden regel van het eerste lid achter »gediend" in te voegen: »na verloop van acht dagen nadat het vonnis in kracht van gewijsde zal zijn gegaan", en aan het slot toe te voegen: »of tenzij door den eigenaar of regthebbende binnen den voormelden termijn onder den griffier beslag zij gelegd, overeenkomstig de voorschriften van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering".

Tweede en derde lid. De hier aangenomen onderscheiding tusschen voorwerpen, welke uitsluitend geschikt zijn, en die, welke gediend hebben of bestemd waren tot het plegen van een strafbaar feit, is volgens het oordeel der Commissie onnoodig. Zij gaf de voorkeur aan art. 22 der wet van 29 Juni 1854 (*Staatsblad* n°. 102), bepalende dat de vernietiging of onbruikbaarmaking van werktuigen of andere voorwerpen, vervaardigd, geschikt gemaakt of gediend hebbende tot het plegen van een strafbaar feit, in het vonnis kan worden gelast.

Het tweede en derde lid zijn gewijzigd.

Art. 221 *ff.* Dit artikel behoort niet hier ter plaatse. Het betreft een geheel bijzonder geval, waaromtrent gehandeld wordt in den elfden Titel: *Van de regtspleging ter zake van valschheid.* Het bevat ook meer dan beraadslaging en uitspraak, waarover deze paragraaf handelt (zie tweede en derde lid.) De Commissie geeft dan ook in overweging, dit artikel in den elfden Titel te plaatsen, en stelt zich voor, het aldaar te behandelen.

Art. 221 *ff* is hier geroyeerd.

Art. 221 *gg*, *eerste lid.* In het systeem der Commissie vervallen de woorden: »met ..... tenuitvoerlegging".

De bedoelde woorden zijn vervallen.

Men vergelijke voorts bij dit en het volgend artikel het aangeteekende bij art. 100*a*.

Art. 221 *hh*, *eerste lid.* Waarom hier, en niet in het voorgaande artikel, bijgevoegd wordt: »onverminderd het bepaalde bij art. 221 *f*", scheen niet duidelijk. Naar het oordeel der Commissie kunnen die woorden zonder bezwaar vervallen.

De inhoud van dit artikel is overigens behandeld naar aanleiding van art. 43.

Art. 221 *hh* is gewijzigd.

Art. 221 *ii* en *jj*. In het vervolg zal het vonnis moeten vermelden niet alleen de beslissing over alle punten, bij art. 221 *v* vermeld, maar ook de gronden waaropdie beslissing

rust, en dat wel op straffe van nietigheid, zoodat wanneer in het vonnis, over welk punt van art. 221 *v* ook, de grond, waarop de beslissing rust, niet gevonden wordt, het vonnis nietig is. En toch zijn voor al die punten geen gronden aan te voeren; bijv. zal, wanneer de rechtbank volgens n°. 2 beslist heeft dat het feit valt onder een artikel, waarbij een maximum van twee jaren gevangenisstraf op het feit gesteld wordt, zij volgens n°. 3 de gronden moeten opgeven, waarom bijv. één jaar of zes maanden wordt opgelegd? Zoo ook n°. 4; welke grond kan er aangevoerd worden voor het brengen van de kosten van het geding ten laste van den veroordeelde, anders dan dat de wet het zegt?

Ook in andere opzichten is dit artikel hoogst onvolledig. Hoe, indien er twijfel bestaat omtrent den naam van den beklaagde, hetzij omdat men de opgave niet vertrouwt, hetzij omdat de beklaagde afwezig is gebleven? In art. 88 *g* wordt dan ook beter gesproken van »den naam, of, zoo die onbekend is, de aanwijzing zoo duidelijk mogelijk van den verdachte".

Art. 211 oud geeft tot deze bezwaren geene aanleiding, maar omvat in eene beknopte redactie alles, wat thans zeer wijdloopig in de artt. 221 *ii* en 221 *jj* is opgenomen. Bovendien heeft het in de practijk geene aanleiding tot moeilijkheden opgeleverd. De Commissie geeft daarom in overweging, in plaats van gemelde artikelen, eene bepaling zooveel mogelijk in den geest van art. 211 oud in het ontwerp op te nemen. In plaats van »den tekst der wet" in het tweede lid, zal behooren gelezen te worden: »de artikelen der wet" (vergel. Memorie van Toelichting op art. 221 *jj*). Ook meende de Commissie dat de naam van den griffier, die bij de raadkamer behoort, al neemt hij ook geen deel aan de beraadslagingen, insgelijks in het vonnis behoort vermeld te worden.

Hier is de redactie van art. 211 gevolgd.

Art. 221 *kk*, *tweede lid.* Sommigen achtten het wenschelijk, dat hierbij de quaestie worde uitgemaakt, of, in geval van verhindering van één der rechters, de rechtbank bij de uitspraak van een vonnis slechts behoeft te zijn samengesteld uit twee personen, dan wel of ter voltalligmaking der rechtbank een andere rechter daarin zitting behoort te nemen.

Wat is »uitspraak"? Voorlezing van het *geheele* vonnis? Zoo ja, dan scheen het volgens sommigen, vooral met het oog op de talrijke vonnissen van de kantonrechters, noodig eene bepaling op te nemen: »Bij afwezigheid van den beklaagde is vermelding van de straf met summiere opgave der gronden, waarop zij rust, voldoende."

Anderen zouden dit laatste in strijd achten met het beginsel van openbaarheid.

De redactie schijnt geen twijfel over te laten, dat in het bedoelde geval twee personen voldoende zijn.

Daar »uitspraak" niet wel anders kan beteekenen dan voorlezing van het geheele vonnis, en daarentegen het denkbeeld der Commissie, om daarop uitzondering toe te laten in geval van afwezigheid van den beklaagde, ook naar het oordeel van den Minister aanbeveling verdient, is het artikel in den verlangden zin aangevuld.

De door de Regeering aangebrachte aanvulling werd geenszins door de meerderheid der Commissie verlangd, en door haar zelfs in strijd geacht met het eerste lid van art. 156 der Grondwet. De meerderheid der Commissie stelt derhalve als amendement voor, het nieuw aangebrachte laatste lid van dit artikel te doen vervallen.

Art. 221 *nn.* De meerderheid der Commissie wenschte deze bepaling, als niet overeenkomstig de waardigheid van de rechterlijke macht, te doen vervallen.

De minderheid zag geen bezwaar in het behoud ervan. De rechterlijke macht behoeft niet den schijn van onfeilbaarheid aan te nemen. Alleen merkte zij op, dat niet voorzien is in het geval, dat de veroordeelde bij het uitspreken van het vonnis niet tegenwoordig is. Tusschen »veroordeelde" en »kennis" zou zij daarom willen invoegen: »indien hij tegenwoordig is".

Het komt den Minister voor, dat het juist in het belang van de waardigheid der rechterlijke macht is, om na uitspraak van het vonnis den veroordeelde bekend te maken met het rechtsmiddel, dat tegen het vonnis openstaat De beperking tot het geval, dat de veroordeelde tegenwoordig is, is in het artikel opgenomen.

Art. 221 *oo*, *eerste lid.* Ook hier behoort de onderteekening van den griffier te worden opgenomen.

Nu de niet onderteekening binnen vier en twintig uren met nietigheid wordt gestraft, was naar het oordeel van de meerderheid der Commissie een langere termijn, bijv. van tweemaal vier en twintig uren, bepaald noodig. De ondervinding heeft toch geleerd, dat deze termijn te kort is of het moest regel worden dat de vonnissen eerst werden uitgesproken acht (of veertien, zie ad art. 221 *t*) dagen na het sluiten van het onderzoek. Dit nu achtte men niet wenschelijk, omdat de beklaagde er belang bij heeft zijne veroordeeling of vrijspraak zoo spoedig mogelijk te vernemen.

De minderheid daarentegen zou er de voorkeur aan geven de hier bedreigde nietigheid te doen verdwijnen, maar den termijn van vier en twintig uren te behouden. Deze was naar haar oordeel voldoende, en met het oog op den korten termijn van cassatie zou verlenging daarvan geene aanbeveling verdienen.

De onderteekening van den griffier is in het artikel opgenomen. Ook de termijn van onderteekening is tot tweemaal vierentwintig uren verlengd. Het bezwaar, daartegen aangevoerd, dat de termijn van cassatie zoo kort is, kan niet gelden, omdat tegen de hier bedoelde vonnissen het middel van hooger beroep openstaat.

Derde lid. Men vergelijke het aangeteekende naar aanleiding van het laatste lid van art. 221 *i*.

Waarom is de beklaagde, die in verzekerde bewaring is, hier uitgesloten? Hij is wel is waar bij de uitspraak aanwezig en hoort het vonnis voorlezen, maar dit is nog geheel iets anders dan inzage daarvan te nemen. De Commissie stelt derhalve voor, hier ter plaatse de woorden: »Zoo . . . . . is", te doen vervallen.

De beklaagde, die in verzekerde bewaring is, is hier uitgesloten, omdat hij toch bij de uitspraak tegenwoordig is en zijn herhaald transport uit en naar de gevangenis vermeden moet worden.

Omtrent het door de Commissie voorgesteld nieuw art. 221 *pp*, zie ad art. 100*a*.

Art. 13.

ZESDE TITEL.

Van het hooger beroep van vonnissen van de arrondissements-regtbanken.

Art. 241. Dat hooger beroep de uitvoering schorst, is een rechtsbeginsel, hetwelk nergens bepaald is voorgeschreven. Daar dit ontwerp, blijkens de artt. 221 *gg* en 221 *hh* zich daaraan niet houdt, is het wenschelijk het hier uitdrukkelijk te bepalen. Omdat het ook voorkomt in art. 242 oud, tweede lid, is niet-vermelding des te gevaarlijker, daar het zou kunnen uitgelegd worden als eene innovatie. Men vergelijke hetgeen hieromtrent in het advies van den Raad van State voorkomt.

De Minister vreest niet, dat de niet-vermelding van het algemeen als vaststaand aangenomen beginsel, dat hooger beroep de uitvoering schorst, tot de gevolgtrekking aanleiding zou kunnen geven dat het Wetboek dit beginsel *niet* huldigt. Immers dan ware de uitdrukkelijke vermelding van de uitzonderingen op dien regel in de door de Commissie aangehaalde artikelen niet noodig geweest.

Laatste lid. De minderheid der Commissie keurde het goed, dat de Regeering hier ter plaatse het partieel appèl,

waarvan de practijk de noodzakelijkheid heeft aangenomen, uitdrukkelijk in het ontwerp heeft opgenomen. Wel gaf men toe dat het in het algemeen beter is dat, bij hooger beroep, de zaak in haar geheel blijft, en wordt ook thans reeds door het openbaar ministerie in die richting gewerkt, doch men wees er tevens op dat in sommige gevallen, waarin alleen verschil bestaat omtrent de qualificatie of een subsidiair punt van veroordeeling, en niet omtrent de feiten, het wenschelijk kan zijn uitsluitend omtrent die punten te appelleeren. Zoo niet, dan zou zonder noodzaak het geheele feitelijke onderzoek opnieuw moeten plaats hebben. Daar het voorschrift facultatief is, vreesde men niet dat het aanleiding tot veelvuldig gebruik zal geven.

De meerderheid der Commissie kon aan deze bepaling geen bijval schenken. Zij wees er op hoe, in tegenstelling met deze voordracht, het Belgische ontwerp juist het partieele appèl afschaft (zie Memorie van Toelichting op dat ontwerp en het belangrijke rapport der Commissie). En naar haar oordeel te recht. Waar openbaar ministerie of beklaagde niet in het vonnis van den eersten rechter berusten, moet den hoogeren rechter de bevoegdheid niet onthouden kunnen worden de zaak eveneens in haar geheel te onderzoeken. Zoo niet, dan zal deze vaak beslissingen nemen, welke anders zouden geluid hebben, wanneer hij daartoe in de gelegenheid ware geweest.

De Commissie was evenwel eenstemmig in haar oordeel, dat, wenscht men de gelegenheid te laten tot het instellen van partieel appèl, het de voorkeur verdient eene desbetreffende bepaling in de wet op te nemen. Zij zou het niet wenschelijk achten in deze den bestaanden toestand, waarbij het onderwerp aan de practijk is overgelaten, te bestendigen.

De Minister waardeert het gevoelen der Commissie dat, wanneer men het partieel appèl wil, eene desbetreffende bepaling in de wet moet worden opgenomen. Wat de zaak zelve betreft, vereenigt hij zich met het gevoelen van de minderheid der Commissie. De practijk heeft dan ook de behoefte aan partieel appèl voldoende bewezen.

De meerderheid der Commissie stelt voor, het laatste lid van dit artikel, als ook, in verband daarmede, het laatste lid van de artt. 242, 247 en 251*i* te doen vervallen.

Art. 242, *laatste lid.* Deze nieuwe termijn van veertien dagen scheen onnoodig. Is het niet eenvoudiger den beklaagde in dit geval acht dagen na het beroep van den officier te gunnen, des dat zijn termijn van veertien dagen niet verkort worde?

Op de beslissing van den officier van justitie, om zijnerzijds tegen een gedeelte van het vonnis in beroep te komen, kan de beslissing van den beklaagde op de vraag, of ook hij van dat middel zal gebruik maken, van zóó belangrijken invloed zijn, dat een termijn van acht dagen nadat hij met het beroep van den officier is in kennis gesteld niet voldoende schijnt.

Art. 243. »Verklaring". Maakt men uit deze uitdrukking te recht op, dat hier eene verklaring *in persoon* vereischt wordt, zoodat bv. eene verklaring bij brief is uitgesloten?

» Eene verklaring af te leggen *door* den appellant *ter* griffie." Deze woorden laten wel geen andere uitlegging over, dan dat de appellant in persoon moet verschijnen.

Art. 244, *eerste lid.* Het kwam der Commissie wenschelijk voor de verklaringen van verzet, hooger beroep en cassatie in dit en andere artikelen vrij te stellen van zegel- en registratierechten. In art. 389 oud, derde lid, is zulks ten opzichte van de verklaring van cassatie voorgeschreven. Het doel wordt bereikt, door achter »griffier" in te voegen het woord: »kosteloos".

Evenals in het geval van art. 89*f* (zie aldaar) achtte men het opmaken eener formeele akte van de in het vorig artikel bedoelde verklaring, naast de aanteekening in een ter griffie berustend register (derde lid), onnoodig.

Aan het voorstel, om deze en dergelijke akten kosteloos te doen opmaken, is gevolg gegeven.

Dat het opmaken van eene akte noodzakelijk is, is bij art. 89*f* aangetoond.

Art. 245, *eerste lid.* De verplichting, aan den officier opgelegd, om eene memorie in te dienen, kwam der Commissie onnoodig en tijdroovend voor. Het bestaande art. 243 kent die verplichting niet. De Commissie stelt daarom voor dat artikel, behoudens de noodige wijzigingen van redactie, in de plaats van art. 245 te stellen.

De officier moet niet alleen weten waarom hij in hooger beroep komt, maar hij behoort daarmede ook den procureur-generaal en het hof mede in kennis te stellen. Veel tijd zal het hem niet kosten en het zal de beslissing van het hof vergemakkelijken. De tijd, die dus aan den eenen kant verloren wordt, wordt aan den anderen kant uitgewonnen.

De meerderheid der Commissie blijft bij haar hierboven uitgesproken gevoelen, en stelt derhalve een amendement in dien geest voor.

Art. 246. Indien de gronden of de memorie gelijktijdig bij de verklaring worden gevoegd, waarom moet dan nog acht dagen gewacht worden met de verzending der stukken? Mocht het voorstel der Commissie betreffende het voorgaand artikel worden aangenomen, dan zou zij ook dit artikel door art. 244 oud wenschen te vervangen. In ieder geval kunnen althans in het tweede lid de woorden: »op . . . . bepaald", als overbodig, vervallen.

Het is bovendien niet duidelijk, wat met de »later' ingediende memorie bedoeld wordt. Die van den beklaagde? Waarom het dan niet uitgedrukt? Ook die van den officier? Maar hoe zou dit zijn overeen te brengen met den termijn van art. 245, eerste lid?

Het behoud van den termijn van acht dagen is wenschelijk, omdat het den beklaagde of zijn raadsman gemakkelijker kan vallen inzage van de memorie te nemen ter griffie van de rechtbank, dan van het hof. Dit recht is hem immers, zooals in de Memorie van Toelichting wordt herinnerd, bij art. 249 laatste lid uitdrukkelijk gewaarborgd.

Wat het laatste lid betreft, merkt de Minister op, dat de beklaagde voor het inzenden eener memorie niet aan een termijn gebonden is, maar dat toch ook bepaald moest worden, wat er met de memorie gedaan moet worden die door den officier te laat wordt ingediend. Opzending schijnt in dat geval wenschelijk, ook al kan dat de niet-ontvankelijkverklaring van het beroep niet verhinderen.

Ook hier heeft de meerderheid der Commissie een amendement voorgesteld, in overeenstemming met dat op het voorgaand artikel.

Art. 247. Sommige leden wenschten deze aanzegging bij exploit te beperken tot het geval van partieel appèl. Alleen in dat geval toch kan er voor den beklaagde belang bestaan dat hij nog een termijn hebbe, om zijnerzijds te appelleeren. Heeft de officier van het geheele vonnis geappelleerd, dan wordt de beklaagde daarmede tijdig in kennis gesteld door de dagvaarding in hooger beroep (art. 250, eerste lid). Anderen evenwel vereenigden zich, op de in de Memorie van Toelichting aangevoerde gronden, met de bepaling van het ontwerp.

De opmerking van sommige leden geeft den Minister geen aanleiding op de bepaling van dit artikel terug te komen.

Art. 249. Dit artikel zal, wanneer de denkbeelden der

Commissie betreffende de ambtshalve verdediging gevolgd worden, dienovereenkomstig gewijzigd behooren te worden.

Vermits de Minister de denkbeelden van de Commissie betreffende de ambtshalve verdediging niet heeft kunnen overnemen, is dit artikel niet gewijzigd.

De door de meerderheid der Commissie gewenschte wijziging van art. 249 is door haar in een amendement geformuleerd.

Art. 250. Zooals reeds in § 3 der algemeene beschouwingen is opgemerkt, doet het slot van het eerste, derde en vijfde lid van dit artikel denken aan het refrein van drie coupletten. Dit kan gemakkelijk worden vermeden door aldaar telkens de woorden: »op . . . . art. 173" te doen vervallen, en, tenzij hieromtrent elders eene algemeene bepaling werd opgenomen, een nieuw lid aan het artikel toe te voegen van dezen inhoud:

»De beteekeningen, in dit artikel bedoeld, geschieden door eenen deurwaarder of dienaar van de openbare magt, op de wijze voorgeschreven bij art. 173".

Vierde lid. Moet ook niet worden bepaald, op welke wijze de afstand van het beroep aan den procureur-generaal wordt kenbaar gemaakt? Bijv. door bijvoeging van de woorden:

»De griffier geeft hiervan onverwijld kennis aan den procureur-generaal".

Aan deze opmerking is gevolg gegeven.

Laatste lid. De Commissie zou de bepaling, dat de beklaagde nog op de terechtzitting, als alle getuigen reeds gedagvaard zijn, kan desisteeren, gaarne zien vervallen. Een dergelijke afstand, op het allerlaatste oogenblik, zou naar haar oordeel van weinig eerbied voor de rechterlijke macht getuigen en tot nadeel strekken van den geregelden loop der justitie. Het kwam der Commissie voldoende voor, dat de gelegenheid tot afstand van het beroep tot aan de dagvaarding (vierde lid) opensta. Het laatste lid zou dan vervallen.

Het bezwaar tegen de bevoegdheid om nog op de terechtzitting afstand te doen van het beroep wordt geheel weggenomen door de bepaling, dat *alle* kosten, ook die der getuigen, door den appellant moeten worden betaald.

De meerderheid der Commissie blijft hieromtrent bij hare meening volharden, en stelt derhalve voor het laatste lid van art. 250 te doen vervallen.

Art. 251*a*. Blijkens de Memorie van Toelichting is het de bedoeling het verslag van den raadsheer-rapporteur, thans voorgeschreven bij het laatste lid van art. 247 oud te doen vervallen. De minderheid der Commissie zag met de Regeering het nut daarvan niet in. Een dergelijk tijdroovend rapport toch is uit den aard der zaak summier en onvolledig, en bepaalt zich uitsluitend tot het vermelden der feiten. Willen de raadsheeren zich voldoende op de hoogte der zaak stellen, dan is, ook bij het behoud daarvan, kennisneming der stukken onvermijdelijk. Gedurende de tien vrije dagen, welke na de dagvaarding moeten verloopen, zullen tijd en gelegenheid daartoe niet ontbreken. In vele gevallen zal daarenboven in het ontbreken van het rapport voorzien worden door de memoriën, bedoeld in art. 250 *b*.

De meerderheid der Commissie, ofschoon ten deele ook sommige der bezwaren inziende, aan het behoud van het rapport verbonden, wenschte te eerder het te behouden, omdat de weglating er van eene nieuwigheid is, welke door de grenzen dezer herziening niet gevorderd wordt. Bovendien is het bij omvangrijke dossiers — en men bedenke dat op eene zitting in den regel verscheidene zaken moeten behandeld worden — niet wel mogelijk, dat vóór de zitting al de raadsheeren en het openbaar ministerie zich op voldoende wijze met den inhoud der stukken vertrouwd maken; daarin wordt alsdan voorzien door het uitbrengen van het rapport, hetwelk eene nauwgezette kennisneming der stukken door de overige raadsheeren na de zitting geenszins uitsluit. In de gevallen, waarin getuigenverhoor op nieuw plaats heeft, zou het wellicht kunnen ontbeerd worden en wordt het in den regel ook zeer bekort, maar waar de zaak niet op nieuw behandeld wordt zouden de raadsheeren ter terechtzitting, zonder rapport, de zaak niet kennen en buiten staat zijn verdediging of pleidooien te waardeeren.

Overigens meende men te weten, dat te groote invloed van den raadsheer-rapporteur, door de Regeering gevreesd, zich in de praktijk niet had doen gevoelen.

Òf de raadsheeren hebben zich vóór de terechtzitting door inzage der stukken behoorlijk op de hoogte van de zaak gesteld, en dan is een rapport geheel onnoodig, òf zij hebben het niet gedaan, en dan zal het rapport, dat uit den aard der zaak niet zeer volledig is, hen niet voldoende op de hoogte stellen. Het nut, dat men er zich van voorstelt, is dus slechts denkbeeldig. Het voordeel daarentegen van afschaffing van het rapport is daarin gelegen, dat het tot een persoonlijk onderzoek van de stukken door alle raadsheeren aanspoort.

Ten gevolge van het mondeling overleg met de Commissie verklaarde de Minister zich bereid, het rapport van den raadsheer-rapporteur te behouden.

Art. 251 *b*, *eerste lid.* Bij behoud van het rapport kan de tijdroovende en weinig beteekenende voorlezing der memoriën vervallen. Naar sommiger oordeel zou dit ook in het systeem van het ontwerp kunnen geschieden, daar, volgens het voorgaand artikel, immers art. 221 *u* van toepassing is, naar luid waarvan de raadsheeren vóór en na het onderzoek inzage van de stukken kunnen nemen. Bovendien is het toepasselijk art. 208 althans voldoende.

Het artikel zou in dat geval luiden:

» Na de ondervraging, bij art. 183 bedoeld, kan de beklaagde mondeling zijne bezwaren tegen het vonnis opgeven of door zijnen raadsman doen opgeven".

De voorlezing der memoriën is, ten einde het hof daarvan op wettige wijze te saisisseeren, in het stelsel van openbaar en mondeling onderzoek volstrekt noodzakelijk.

In verband met het behoud van het rapport stemde de Minister bij het mondeling overleg er in toe, de voorlezing der memoriën te doen vervallen. De navolgende redactie van art. 251 *b*, door de Commissie in overweging gegeven, werd daarbij door den Minister overgenomen:

»Na de ondervraging, bij art. 183 bedoeld, wordt verslag uitgebragt door een raadsheer-rapporteur, door den president te benoemen binnen acht dagen, nadat de stukken ter griffie zijn gebragt.

»De beklaagde kan daarna mondeling zijne bezwaren tegen het vonnis opgeven of door zijnen raadsman doen opgeven."

Art. 251 *d*. Deze nieuwe bepaling kan naar het oordeel der Commissie zeer wel vervallen. De strekking er van wordt voldoende bereikt door het vorig artikel en door de bevoegdheid van den beklaagde, om eene memorie in te dienen. Het is bovendien wenschelijk, dat in appèl het openbaar ministerie het eerst aan het woord zij. Wellicht vraagt het ambtshalve vrijspraak of ontslag van rechtsvervolging, en wordt de verdediging daardoor zeer bekort.

Dit artikel is geroyeerd

Art. 251 *e*. Dit artikel scheen geheel onnoodig. Immers art. 251 *a* verklaart art. 221 reeds van toepassing. Het is bovendien gevaarlijk, omdat het alleen spreekt van getui-

gen en deskundigen, en dus een nader onderzoek van bescheiden en stukken van overtuiging zou uitsluiten.

Mocht het artikel behouden blijven, dan zal, wil de bedoeling er van duidelijk uitgedrukt worden, de redactie de volgende wijziging dienen te ondergaan:

»Art. 221 is van toepassing ten aanzien van de in eersten aanleg gehoorde en niet in hooger beroep gedagvaarde getuigen en deskundigen."

De redactie der Commissie is overgenomen. De Minister vertrouwt, dat daardoor de aanvankelijk tegen de bepaling gerezen bezwaren zijn vervallen.

Art. 251*f*. Ten onrechte wordt hier art. 221*w* vermeld. Ook uit de Memorie van Toelichting blijkt, dat hier art. 221*x* bedoeld is.

De hier bedoelde schrijffout is hersteld.

Art 251*i*, *eerste lid.* Één lid der Commissie achtte de nieuwe bepaling, om de beslissing te bouwen op een procesverbaal der terechtzitting, zeer gevaarlijk. Wanneer vele zaken op eenen dag worden berecht, is het vaak ondoenlijk om alle processen-verbaal met de vereischte nauwkeurigheid en nauwgezetheid op te maken. Zeer veel zorg er aan te besteden is trouwens tijdverspilling, omdat zij in de meeste gevallen nooit meer worden ingezien, en voorbeelden bestaan er, dat zij door weinig bekwame substituut-griffiers zóó onvolledig worden opgemaakt, dat zij niet meer volkomen in orde gebracht kunnen worden.

Hiertegen werd door de meerderheid aangevoerd, dat het systeem der minderheid noodwendig ten gevolge heeft, dat steeds in hooger beroep eene geheel nieuwe behandeling moet plaats hebben, en voorts, dat de hoogere rechter in den regel zeer wel weet, van welke rechtbank de processen-verbaal wel, van welke ze niet voldoende vertrouwen verdienen. In het laatste, naar men hoopt, zeldzame geval zal hij daarin kunnen voorzien, door in hooger beroep de getuigen opnieuw te doen dagvaarden. De voorgestelde bepaling is bovendien allerminst eene nieuwigheid, maar slechts, zooals de Memorie van Toelichting opmerkt, eene handhaving van het bestaande. Al wordt toch in het tegenwoordige wetboek zoodanig uitdrukkelijk voorschrift niet aangetroffen, zoo is er nimmer aan getwijfeld, dat de hoogere rechter op de verklaringen van getuigen en beklaagden, zooals die in het proces-verbaal waren geconstateerd, recht kan doen.

De minderheid achtte zich door deze redenen niet overtuigd, en drukte den wensch uit dat althans de beklaagde, die in eersten aanleg vrijgesproken is, in hooger beroep niet zou kunnen veroordeeld worden zonder hernieuwd getuigenverhoor. Zij stelt derhalve voor, achter het eerste lid te doen volgen eene bepaling van dezen inhoud:

»Het hof zal in geen geval eenen beklaagde, die is vrijgesproken, kunnen veroordeelen op verklaringen van getuigen, die in hooger beroep niet zijn gehoord."

De Minister vereenigt zich geheel met het gevoelen van de meerderheid der Commissie, en kan dus het voorstel van de minderheid niet overnemen.

Tweede lid. Mocht de bepaling omtrent het partieel appèl, naar den wensch van de meerderheid der Commissie, vervallen, dan zal ook dit lid behooren te verdwijnen.

Art. 251*j*, *laatste lid.* Deze bepaling is naar het oordeel der Commissie overbodig; immers het eerste lid van art. 251*a* verklaart reeds de artt. 181 tot en met 221*oo* op het rechtsgeding bij het gerechtshof van toepassing. Afzonderlijke toepasselijkverklaring van één enkel dezer artikelen zou derhalve zelfs tot verkeerde gevolgtrekking kunnen leiden.

Art. 251*j*, laatste lid, is geroyeerd.

Art. 251*l*, *eerste lid.* Achter officier van justitie in den derden regel leze men duidelijkheidshalve: » alleen".

» Gelijktijdig beroep". Is het woord *gelijktijdig* hier wel juist? Geldt bijv. de bevoegdheid van het hof betrekkelijk de kosten niet, indien de beklaagde vóór of na den officier in beroep is gekomen? Beter: » van den officier van justitie en den beklaagde beide".

Naar eeniger oordeel gaat dit artikel te ver, waar het aan het hof de bevoegdheid verleent den beklaagde van de kosten te ontheffen, ook als het vonnis bij zijn appèl wordt bevestigd. Maar, zoo werd hierop geantwoord, uit een oogpunt van billijkheid behoort het hof die bevoegdheid te bezitten, voor het geval de beklaagde alleen in appèl gekomen is, omdat het openbaar ministerie dit deed.

Dit artikel leidt voorts, naar de Commissie opmerkte, tot de zonderlinge consequentie, dat een beklaagde, op het appèl van den officier veroordeeld wordende tot eene *mindere* straf dan de rechtbank hem oplegde, in slechtere conditie geraakt dan wanneer hij tot *gelijke* straf wordt veroordeeld. In het laatste geval toch komen in geen geval kosten te zijnen laste, in het eerste kunnen zij hem althans in rekening worden gebracht.

Ten einde deze anomalie op te heffen, wordt door de meerderheid der Commissie voorgesteld het eerste lid van dit artikel te lezen:

» De kosten van het hooger beroep komen niet ten laste van den beklaagde, indien, op het beroep van den officier van justitie alleen, het vonnis in zijn geheel wordt bevestigd of in het voordeel van den beklaagde gewijzigd. Het geregtshof is bevoegd die kosten niet of slechts voor een deel ten koste van den beklaagde te brengen, indien, op het beroep van den beklaagde, het vonnis in diens voordeel wordt gewijzigd, of, op het beroep van den officier van justitie en den beklaagde beide, het vonnis wordt bevestigd."

De Minister heeft geen bezwaar, de door de Commissie voorgestelde redactie over te nemen.

Art. 251*n*. Op het voetspoor van art. 251 oud verleent dit artikel aan de administratie een langeren termijn van appèl dan aan den officier van justitie. Leverde zulks tot dusverre minder bezwaar op, daar met een bloot aanteekenen van appèl door den officier op verzoek der administratie hangende het beraad over het instellen van beroep kon worden volstaan, door het voorgestelde nieuwe art. 245 wordt in het hooger beroep van den officier van justitie eene verandering gebracht, welke ook te zijnen opzichte de kortheid van den termijn van appèl belemmerend doet werken. Volgens dat artikel moet de officier, die volgens de jurisprudentie van den Hoogen Raad als hoofdpartij naast de administratie optreedt, binnen acht dagen eene memorie indienen, houdende zijne middelen van hooger beroep, eene memorie die uit den aard der zaak niet zonder overleg met de administratie kan worden samengesteld. De administratie echter, welke een afschrift van het vonnis moet lichten, de adviezen van den Rijksadvocaat en den provincialen inspecteur inwinnen en de zaak overwegen moet, kan daartoe geen voldoenden tijd vinden, en wordt in het instellen van appèl niet weinig belemmerd, hetgeen der Commissie niet wenschelijk voorkwam. Zij stelt op grond hiervan voor, het eerste lid van art. 251*n* te doen luiden:

»Indien de zaak in eersten aanleg is aanhangig gemaakt door of van wege de ambtenaren bij art. 170, 2°. aangeduid, zullen ten aanzien van het hooger beroep *van deze procedure en de daaraan verbonden vervolging door de ambtenaren van het openbaar ministerie ingesteld*, de vorenstaande bepalingen gelden, onder de navolgende wijzigingen:"

Eene redactie, waardoor de exceptieve bepalingen, en daarmede de ruimere termijn van appèl, ook op de vervolging door het openbaar ministerie worden toepasselijk verklaard.

Alleen voor de gevallen waarin de beklaagde terecht staat voor een feit, door de wet van 22 Mei 1873 (*Staatsblad* n°. 67) met principale gevangenisstraf bedreigd en hij zich in verzekerde bewaring bevindt, zou het bezwaar kunnen hebben ook den officier een en twintig dagen voor het hooger beroep toe te staan. Maar dit kan vermeden worden, wanneer openbaar ministerie en administratie niet gelijktijdig vervolgen.

2°. Ten gevolge van de opmerkingen van den Raad van State is hier weggelaten het *laatste* lid van art. 247, zoodat dit wèl toepasselijk is bij de hier bedoelde zaken. Maar daarin wordt gesproken van een exploit, voorgeschreven in het *eerste* lid van dat artikel. Is nu dat eerste lid *niet* toepasselijk, en het daar bedoeld exploit alzoo vervallen, hoe zal men dan het laatste lid kunnen toepassen?

3°. De hier vermelde termijn kan zonder bezwaar tot acht dagen worden verkort.

Aan deze opmerkingen is gevolg gegeven.

Art. 14.

ZEVENDE TITEL.

Van de beregting van strafzaken die tot de bevoegdheid van den kantonregter behooren.

De toelichting op de gewichtige wijzigingen, welke in dezen Titel worden gebracht, is, naar werd opgemerkt, uiterst schraal. » Zij behoeven bijna geene toelichting", leest men in de Memorie van Toelichting. De bepalingen betrekkelijk het onderzoek bij de rechtbank zijn eenvoudig van toepassing verklaard op de behandeling van zaken voor den kantonrechter.

Nu in het vervolg ook de zwaarste zaken in eersten aanleg door de rechtbanken zullen worden berecht, heeft de Regeering gemeend eene meer omslachtige procedure te moeten voorstellen voor de rechtbanken; maar waarom moet die nu ook worden toegepast op de kantongerechten? Eenige toelichting daaromtrent zou geenszins overbodig zijn geweest, te meer nu, zooals in § 2 der Algemeene beschouwingen is opgemerkt, zoowel in als buiten de Kamer herhaaldelijk is aangedrongen om de procedure voor den kantonrechter, op het voetspoor van Duitschland, zoo weinig omslachtig en zoo snel mogelijk te maken.

Zonder bij deze wijzigingswet op eene geheele herziening te willen aandringen, meende de Commissie toch dat op sommige punten vereenvoudiging en bekorting kon worden aangebracht. Bepaaldelijk was zij eenstemmig van oordeel, dat al wat bepaald is aangaande de wederzijdsche beteekening van lijsten van getuigen en de ambtshalve dagvaarding van getuigen *à décharge*, als te omslachtig en onnoodig bij de procedure voor den kantonrechter, zal moeten vervallen. Ook achtte zij den termijn van dagvaarding van tien dagen te lang. De meerderheid der Commissie zou dien tot acht, de minderheid zelfs tot vijf dagen willen terugbrengen.

In verband met het opschrift van den negenden Titel zal in dezen Titel in plaats van » gedaagde" moeten worden gelezen » beklaagde".

Is het wel zoo geheel juist dat de meerdere omslag, welke men meent dat de Regeering aan de berechting der misdrijven heeft gegeven, ook toepasselijk is verklaard op de berechting van de overtredingen?

Zondert men de verplichte beteekening der wederzijdsche getuigen uit, dan zal die berechting, ten gevolge van de uitzonderingen, in art. 253 gemaakt, vrij wel overeenkomen met de tegenwoordig gevolgde. En in de klachten over de tegenwoordige wijze van berechting heerscht, naar de innige overtuiging van den Minister, inderdaad veel overdrijving. Ook hier acht hij zich verplicht nogmaals te wijzen op de over dit punt gehouden beraadslagingen in de jongste vergadering van de Juristenvereeniging te Haarlem. Kan het inderdaad verwondering wekken, dat de kennisneming van het daar voorgevallene den Minister ook thans nog weêrhoudt, het voetspoor van Duitschland te volgen? Wat nu meer in het bijzonder de beteekening van de lijst der getuigen betreft, reeds vroeger werd gevraagd, waarom hij, die voor den kantonrechter gedagvaard is, minder recht heeft om te weten welke getuigen tegen hem zullen worden gehoord, dan de gedagvaarde voor de rechtbank. Omdat de zaak minder belangrijk is? Maar de beklaagde kan bij eene vrijspraak of een ontslag van rechtsvervolging dikwijls even veel belang hebben, als in meer belangrijke zaken. Omdat hier alles op spoed aankomt? Maar spoed ten nadeele van de deugdelijkheid is in alles, ook in de berechting van overtredingen, af te keuren.

Bovendien vergete men niet, dat ten gevolge van de wijziging, die art. 171 heeft ondergaan, de lijst der getuigen beteekend wordt te gelijk met of in de dagvaarding, waardoor de omslag inderdaad tot een minimum is teruggebracht.

Dit laatste geldt ook van de ambtshalve dagvaarding van de getuigen *à décharge*. Na de wijziging, in art. 176 aangebracht, zal voorzeker niemand dit recht gaarne aan den beklaagde in zake overtredingen willen ontnemen.

Art. 253. De Commissie vreesde, dat de redactie van dit artikel de toepassing niet gemakkelijk zou maken. Men zal een groot aantal uitzonderingen moeten naslaan, waarop dan weder eenige punten worden voorbehouden.

Blijft de redactie dezelfde, dan zullen de uitzonderingen in het eerste lid naar het oordeel der Commissie moeten worden aangevuld met de artt. 170 2°., 181, 186 tweede lid, 221 *l*, 221 *x*, 221 *mm* en 221 *nn*, en zullen de voorbehouden punten aan het slot volgenderwijze moeten worden gewijzigd en vermeerderd.

Daar hetgeen het artikel sub 2°. vermeldt kennelijk op eene vergissing berust en in geen geval kan behouden blijven, kan onder dit nummer zeer goed het vervallen der getuigenlijst enz. worden opgenomen, bijv. als volgt:

»2°. dat al wat bepaald is nopens de beteekening der wederzijdsche getuigen, de getuigenlijst en de ambtshalve dagvaarding van getuigen ter ontlasting, niet toepasselijk is, en dat onverminderd de bevoegdheid van het openbaar ministerie en den beklaagde om getuigen te doen dagvaarden, ook zullen kunnen gehoord worden niet gedagvaarde getuigen, mits het verzoek daartoe worde gedaan op de wijze, bij het eerste lid van art. 186 bepaald."

Sub 5°. zou het, in verband met het opgemerkte naar aanleiding van art. 221 *aa*, aanbeveling verdienen het woord »niet" door de woorden: »in geen geval" te vervangen, terwijl eindelijk de Commissie voorstelt aan het slot een nieuw nummer in te voegen, luidende als volgt:

»6°. dat de termijn van dagvaarding is van acht (of vijf) vrije dagen."

De redactie is inderdaad niet anders te maken; uit een legislatief oogpunt verdient bijv. eene redactie, als door de Commissie voor een nieuw nummer 2 wordt voorgesteld, welk nummer door de Regeering bovendien om andere redenen (zie boven) niet kan worden overgenomen, geen aanbeveling.

De Minister is voorts niet overtuigd, dat alle artikelen, welke de Commissie nog wil noemen, kunnen worden overgenomen, en wel om de volgende redenen:

artt. 170, 2°., 221 *l* en 221 *mm* kunnen nooit te pas komen en behoeven dus niet te worden vermeld;

art. 181 moet niet vermeld worden, omdat bij 1°. uitzonderingen op dat artikel worden toegelaten;

art. 221 *nn* wil de Regeering om dezelfde reden behouden, als waarom zij het bij de rechtbanken noodig vond.

Het sub 2°. bepaalde berustte niet op eene vergissing, maar had de strekking om de toepasselijkheid van dat artikel voor de rechtspleging bij den kantonrechter uit het overigens wel toepasselijke art. 177 te lichten. Vermits nu echter het geheele art. 175 vervallen is, kan dit nummer ook vervallen.

Met het nieuw voorgestelde nummer 2 kan de Minister, zooals reeds gezegd is, zich niet vereenigen.

Aan de overige opmerkingen betrekkelijk dit artikel is voldaan.

De Commissie geeft als amendement de onderstaande gewijzigde redactie van art. 253 in overweging:

»Op het regtsgeding bij het kantongeregt is de vijfde Titel van toepassing; hetgeen daarin ten aanzien van de regtbank, den president, de regters of de ambtenaren bij de regtbank voorkomt, geldt ook ten aanzien van de kantonregters of de ambtenaren bij het kantongeregt, behoudens:

1°. dat de termijn van dagvaarding is van acht vrije dagen (zie art. 178);

2°. dat de beteekening van de lijsten der wederzijdsche getuigen niet vereischt wordt (zie art. 171);

3°. dat de beklaagde enz. (conform het gewijzigd ontwerp sub 1°.):

4°. dat de bepalingen betrekkelijk de geregtelijke instructie, den regter-commissaris, het bevel van verwijzing, de verzekerde bewaring, de ambtshalve toevoeging van een raadsman en het verzet tegen de dagvaarding niet toepasselijk zijn (zie de artt. 180, 221 *b*, tweede lid, 221 *c*, 221 *f*, 221 *x*, 22 *gg* en 221 *hh*);

5°., 6°. en 7°., conform 2°., 3°. en 4°. van het gewijzigd ontwerp.

Art. 254. Men vroeg, of het niet mogelijk ware de voorkoming van vervolging door betaling der hoogste boete te vergemakkelijken. Indien een beklaagde op eenigen afstand woont, is het zeer omslachtig als hij eerst eene machtiging van het openbaar ministerie moet bekomen, deze vervolgens door den kantonrechter voor *gezien* laten teekenen, om eindelijk de boete bij den ontvanger der registratie te brengen. Dit alles kan ten platten lande soms twee dagreizen vorderen. De noodzakelijkheid, waarom de kantonrechter de lastgeving voor *gezien* moet teekenen, werd niet ingezien. Bij art. 74 Wetboek van Strafrecht wordt dit niet gevorderd; waartoe dan hier deze ampliatie? Waarschijnlijk is het een overblijfsel uit den tijd, waarin het gehalte van de ambtenaren van het openbaar ministerie bij de kantongerechten minder deskundig was dan thans.

De toepassing van het in dit artikel vervatte beginsel zou voorts kunnen worden bevorderd, indien, zooals dit in enkele kantons geschiedt, algemeen op de dagvaarding de gelegenheid tot vrijwillige betaling stond afgedrukt. De Commissie geeft daarom in overweging, als tweede lid aan dit artikel toe te voegen de bepaling:

» In het exploit van dagvaarding wordt de bevoegdheid vermeld, den beklaagde bij art. 74 van het Wetboek van Strafrecht verleend."

Aan deze opmerkingen is gevolg gegeven.

Art. 256. Bij de hier opgenomen uitzonderingen behooren, naar het oordeel der Commissie, nog vermeld te worden de artt. 242, tweede lid, 245 (zie omtrent het eerste lid van dat artikel de aanteekening in het Verslag) 247, 251, derde lid, en 251 *n*.

Het tweede lid van art. 242 en art. 251 *n* kunnen hier nooit te pas komen en behoeven dus niet te worden vermeld; waarom de memorie (art. 245) in dit geval niet noodig geacht wordt, is niet gebleken; ditzelfde geldt van de beteekening (art. 247) en van de bepalingen, voorkomende in art. 251, derde lid.

Art. 256 *a*. » Behoudens het bepaalde bij het voorgaand en het volgend artikel"; beter te lezen: »bij art. 256 en 256*b*.

» En met uitzondering van de bij art. 253 aangehaalde bepalingen." Onder die bepalingen worden verstaan de aldaar aangehaalde artikelen, maar de nos. 1–5 komen hier ook in aanmerking.

Ingeval, overeenkomstig het voorstel der Commissie, art. 181 vervalt, zal in plaats daarvan moeten worden gelezen: art. 182.

De Commissie stelt in overeenstemming met het bovenstaande voor, het artikel te doen luiden als volgt:

» Behoudens het bepaalde bij art. 253, 256 en 256 *b* zijn de artt. 182 tot en met 221 *oo* op het regtsgeding bij de regtbank in hooger beroep van toepassing."

Aan deze opmerking is gevolg gegeven.

Art. 15.

ACHTSTE TITEL

Van strafvordering tegen regterlijke ambtenaren.

Art. 257, *tweede lid*. De redactie van dit gewichtige voorschrift scheen niet duidelijk. De bijeenvoeging der bepalingen omtrent rechtbanken en kantongerechten, en de woorden »tot welks", die taalkundig alleen kunnen terugslaan op »het geregtshof" maar niet op »de regtbank", geven daartoe aanleiding. Zoo als het artikel luidt, zou b.v. een lid van een gerechtshof niet mogen terechtstaan voor eenig kantongerecht, onder het rechtsgebied van dat hof behoorende. Men meende echter dat dit de bedoeling niet kan zijn, maar dat zij deze is:

dat geene arrondissements-rechtbank kennis zou mogen nemen van eene zaak, waarbij een lid van — of rechterlijk ambtenaar bij — het gerechtshof, onder welks rechtsgebied de rechtbank behoort, als verdachte is betrokken,

en dat geen kantongerecht kennis zou mogen nemen van eene zaak, waarbij als verdachte is betrokken een lid van — of een rechterlijk ambtenaar bij — de rechtbank, onder welker rechtsgebied dat kantongerecht behoort.

Men vroeg daarom, of deze laatste opvatting juist is, en of in dit geval de redactie niet eenige wijziging behoort te ondergaan.

Eén lid wees er op dat het artikel niet voorziet in het onverhoopt geval dat door vijf magistraten, tot de verschillende hoven behoorende, gezamenlijk een strafbaar feit wordt gepleegd.

De redactie is gewijzigd.

Het ééne lid heeft eene volkomen juiste opmerking gemaakt.

Art. 258. Dit artikel bepaalt niet, zooals art. 258 oud, wie de instructie voert. In verband met art. 261 kan het ontbreken eener bepaling daaromtrent tot moeilijkheden aanleiding geven. Moet het zijn de rechter-commissaris van de aangewezen rechtbank? En zoo ja, komen dezen dan in het rechtsgebied, waar het misdrijf gepleegd is, dezelfde bevoegdheden toe als in zijn eigen rechtsgebied, bij voorbeeld tot huiszoeking? Volgens sommigen scheen eene uitdrukkelijke bepaling in dien geest niet overbodig. Anderen meenden, dat deze bevoegdheid in den aard der zaak ligt, daar zonder haar de instructie niet mogelijk zoude wezen.

De Commissie meende voorts te mogen aannemen, dat onder »medeverdachten" in het tweede lid van dit artikel de medeplichtigen begrepen zijn.

De slotwoorden van art. 260 luiden: » *waarna de verdere vervolging op de gewone wijze geschiedt*". Deze uitdrukking sluit alles in zich wat de *instructie* en de *berechting* betreft; dus ook de bevoegdheid van den rechter-commissaris bij het door den Hoogen Raad aangewezen college om te handelen, als ware het misdrijf in zijn eigen rechtsgebied gepleegd.

Dat onder »medeverdachten" ook de medeplichtigen zijn begrepen, heeft de Commissie te recht aangenomen.

Art. 259. Wil men de woorden: » in hooger beroep" behouden, dan dient althans eenigszins nader te worden omschreven, in welke gevallen dat zal voorkomen. Eenvoudiger schijnt het echter, het slot van het artikel te lezen: » met de vervolging zou zijn belast".

De redactie is in den laatst aangegeven zin gewijzigd.

Art. 251. » Opsporen." Is dit hier voldoende? Art. 257 oud zegt: dat voor de » vervolging, instructie en beregting" de gewone bepalingen van dit wetboek gelden, behoudens de volgende uitzonderingen en wijzigingen. Eene bepaling daaromtrent voor zooverre althans de instructie betreft, schijnt ook hier wenschelijk. Vgl. voorts het aangeteekende bij art. 258.

» Misdrijven"; lees: » strafbare feiten", daar er ook overtredingen onder vallen.

» Opsporen " is hier voldoende, met het oog op de slotwoorden van het voorgaand artikel, waaraan ook bij art. 258 werd herinnerd.

» Misdrijven " is vervangen door » strafbare feiten".

Art. 16.

NEGENDE TITEL.

Van afwezig gebleven beklaagden.

Art. 271. De Commissie achtte het niet wenschelijk aan de deurwaarders de beteekening van verstek-vonnissen, het eenige wat hun in strafzaken nog rest, te ontnemen. Stelt de Staat prijs op geschikte deurwaarders, dan dient ook gezorgd te worden, dat hun een behoorlijk bestaan verzekerd zij. De richtige beteekening dezer vonnissen is bovendien eene zaak van gewicht, welke niet altijd aan den veldwachter, bovendien uit anderen hoofde vaak met bezigheden overladen, kan overgelaten worden.

Een deel der Commissie deed voorts de vraag, of de beteekening van het vonnis *in zijn geheel* niet zou kunnen worden afgeschaft. Die beteekening is kostbaar, terwijl de kosten meestal niet verhaalbaar zijn, en het nut is meestal gering. Verreweg de meeste veroordeelden, die in persoon verschijnen, zien of hooren hun vonnis in zijn geheel nooit, althans bij de rechtbanken en kantongerechten. Het kwam voldoende voor, dat die beteekening plaats greep in den vorm van een extract van den griffier.

Hiertegen werd aangevoerd, dat het de voorkeur verdient, dat de beklaagde van het geheele vonnis kennis bekome, opdat hij zal kunnen beoordeelen of er termen zijn voor verzet.

De Minister kan niet inzien, dat de beteekening van verstekvonnissen moeilijker of zelfs gewichtiger werk zoude zijn, dan het beteekenen van dagvaardingen en andere gerechtelijke stukken. Hij heeft ook nimmer gehoord, dat waar die beteekening tegenwoordig door de rijksveldwacht geschiedt (art. 55 der wet van 13 Juni 1857, *Staatsblad* n°. 87), de wijze waarop zij plaats heeft tot klachten aanleiding geeft. Het voorstel heeft hem bovendien eenigszins bevreemd. Hij had verwacht, dat eene poging om langs dezen weg het steeds toenemend aanzienlijk bedrag der justitiekosten te verminderen, meer zou zijn gewaardeerd. Alleen de beteekening van vonnissen wegens overtredingen der drankwet, welke vonnissen allen gedrukt zijn, kost den Staat jaarlijks eenige duizende gulden. Waarom zou dit niet door de rijksveldwacht kunnen geschieden, die (zie art. 3 litt. l van het Koninklijk besluit van 11 November 1856, *Staatsblad* n°. 114) ook met dit doel is aangesteld en betaald wordt? Allerminst kan dan ook het argument gelden, dat de Staat op deze wijze behoort bij te dragen tot de bezoldiging der deurwaarders.

Met het denkbeeld van een deel der Commissie, om de beteekening van het vonnis *in zijn geheel* af te schaffen, kan de Minister zich op de door het andere deel der Commissie aangevoerde gronden niet vereenigen. Men neme daarbij ook wel in aanmerking, dat er onder de défaillanten verscheidene zijn, die bij verstek veroordeeld zijn omdat zij niet in de gelegenheid zijn geweest van de dagvaarding kennis te nemen. Hun vooral mag de mededeeling van het geheele vonnis niet worden onthouden.

Art. 272, *nieuw eerste lid.* De opmerking werd gemaakt, dat de verandering van het woord »veroordeelde" in » schuldig verklaarde" niet zeer gelukkig scheen. Als grond daarvoor wordt opgegeven, dat daaronder ook zou begrepen zijn het kind, dat zonder oordeel des onderscheids gehandeld heeft, en welks opzending naar een opvoedingsgesticht is bevolen Maar is dan bij zoodanig kind strafrechtelijk de *schuld* wel aangenomen, en kan dit dan een *schuldig* verklaarde genoemd worden? (Vgl. het aangeteekende bij den achttienden Titel).

De redactie is gewijzigd en daarmede is nu art. 271 ook in overeenstemming gebracht.

Art. 273 *oud.* Zou dit artikel niet zoodanig kunnen worden gewijzigd, dat de officier van justitie doet dagvaarden op eene van de eerstvolgende terechtzittingen?

Men ziet niet in, dat deze verandering ook eene verbetering zou zijn.

» De artt. 274 tot en met 282 met het daarbij behoorende opschrift vervallen." Hier zal bijgevoegd behooren te worden, in overeenstemming met den vierden zin van dit artikel, dat ook de woorden »Tweede afdeeling" vervallen.

Art. 283, *eerste lid.* Men stelde de volgende vragen:

Is het de bedoeling, die teruggave facultatief te stellen, en zoo ja, wie zal beslissen of zij al dan niet zal plaats hebben?

Moeten nevens art. 221 *ee* ook niet de artt. 221 *ff* (301 oud) en 302 oud worden aangehaald, en moet ook geene melding worden gemaakt van stukken van vergelijking?

De bedoeling is om deze bepaling, wat haar zakelijken inhoud betreft, te laten zooals zij is; met dat doel is nu ook de verwijzing naar art. 221 *ee* vervallen.

Tweede lid. Voor het geval dat het tweede lid van art. 221 *ee* mocht behouden blijven, wenschte de Commissie de gelegenheid open te stellen, daarvan althans te kunnen afwijken. Zoo niet, dan zal vooral ten opzichte van veroordeelingen bij verstek het bezwaar ontstaan, dat vaak het *corpus delicti* vernietigd wordt. De Commissie wenschte derhalve achter het woord » teruggave " ingevoegd te zien: » of vernietiging ". Ook meende zij, dat de al of niet toepassing der hierbedoelde uitzondering veilig aan de prudentie des rechters kan worden overgelaten, daar zulks van de omstandigheden afhangt, en niet altijd verband houdt met de waarde der voorwerpen. Zij stelt daarom voor, de woorden: » die . . . . . dienen", te vervangen door: » als zij noodig oordeelt".

Het tweede lid is overeenkomstig de opmerkingen der Commissie gewijzigd.

Art. 18.

ELFDE TITEL.

Van de regtspleging ter zake van valschheid.

Art. 301 *oud.* Ten onrechte is dit artikel overgeplaatst naar art 221 *ff*. Het behoort geheel bij deze materie, daar het veel meer bevat dan een voorschrift omtrent een vonnis. Ook kwamen de wijzigingen, in de redactie aangebracht, ongerechtvaardigd voor. De Commissie geeft daarom in overweging, art. 221 *ff* te doen vervallen, en art. 301 oud hier ter plaatse weder te herstellen. Het woord » beschuldigde" zal alsdan in » beklaagde", » hof " in » regtbank" behooren te worden veranderd. De aanhef van het tweede lid zal moeten luiden:

» Zoodra het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan, zal afschrift van het proces-verbaal," enz.

Vermits art. 221 *ff* oud op verlangen der Commissie is geroyeerd, blijft art. 301 met de noodig geachte wijzigingen van kracht.

Art. 302 *oud.* Zie ad art. 283.

Art. 19,

TWAALFDE TITEL.

Van de wijze van regtspleging jegens hen die den eerbied schenden, aan de openbare magt verschuldigd.

Art. 310. De Commissie geeft in overweging dit artikel, dat niet eigenaardig in het Wetboek van Strafvordering te huis behoort, vooral nu het niet meer met andere bepalingen in verband staat, te laten vervallen.
Mocht het behouden blijven, dan zal de redactie eenige wijziging dienen te ondergaan. De woorden » een of meer personen", in den eersten, behooren duidelijkheidshalve geplaatst te worden tusschen » waarnemen" en » de stilte", in den zesden regel. De bepaling, dat die personen eerst *verwijderd*, daarna *gevat* zullen worden, kan in de practijk aanleiding tot moeilijkheden geven. Ook blijkt nergens hoe lang zulk een persoon, na gevat te zijn, blijft zitten, en evenmin, hoe hij weder los komt.

Het artikel, dat niet gemist kan worden, is gewijzigd.

Art. 20.

VEERTIENDE TITEL

Van strafvordering ter zake van strafbare feiten, aan de kennisneming van den Hoogen Raad in het eerste en laatste ressort onderworpen.

§ 1. *Van strafvordering ter zake van misdrijven bedoeld in art.* 93 *van de wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie.*

Art. 319, *tweede lid.* Moet hier niet, in plaats van » art. 74", gelezen worden: » art. 75"?

Wellicht is het beter hier art. 75 te vermelden. Wat men bedoelt is duidelijk genoeg, hetzij art. 74 wordt aangehaald, hetzij men de vermelding van art. 75 beter acht.

Art. 320, *eerste lid.* In het systeem der Commissie behoort art. 88 *a* hier te vervallen.

De verwijzing naar art. 88 *a* is geroyeerd.

§ 2. *Van strafvordering ter zake van de ambtsmisdrijven en ambtsovertredingen, vermeld bij art.* 159 *der Grondwet.*

In het opschrift dezer paragraaf is het juister te verwijzen naar art. 92 der Wet op de Rechterlijke Organisatie dan naar art. 159 der Grondwet, omdat het eerste artikel meer omvattend is, als slaande ook op ambts*overtredingen* en vorderingen van de beleedigde partij. Het zou ook meer verband houden met de redactie van art. 322.

De Minister heeft er geen bezwaar tegen, het opschrift in den gewenschten zin te wijzigen.

Art. 323, *vierde lid.* Hier geldt dezelfde opmerking als ten aanzien van het eerste lid van art. 320.

Ook hier is de verwijzing naar art. 88 *a* vervallen.

Laatste lid. Sommigen meenden, dat het woord »nauwkeurige" hier kon vervallen.

De Minister heeft daartegen geen bezwaar.

§ 3. *Bepalingen aan de in de twee vorige paragrafen bedoelde gedingen gemeen.*

Art. 326. Op art. 273 stelt de Regeering voor, de woorden: » behoudens beroep in cassatie, wanneer daartoe gronden zijn" te doen vervallen. Het maakt daarom een vreemden indruk, hier ter plaatse te lezen: » met uitzondering van hetgeen in art. 273 omtrent het beroep in cassatie voorkomt". Die woorden behooren dan ook te verdwijnen.

De bedoelde woorden zijn geroyeerd.

Art. 327. Kunnen de woorden: » of de geregtshoven" hier niet vervallen? Het scheen toch niet duidelijk, in hoeverre de bepalingen omtrent die colleges hier van toepassing kunnen zijn.

De woorden kunnen vervallen.

Art. 328. In plaats van » medebeklaagden" bezige men de ruimere uitdrukking: » medeverdachten".

Aan deze opmerking is gevolg gegeven.

Art. 21.

VIJFTIENDE TITEL.

Van de regeling van regtsgebied.

Art. 337 *oud*, 2°. Staat deze bepaling niet in verband met het oude systeem in zake van onbevoegdverklaring, dat door de Regeering is gewijzigd?

Deze bepaling behoeft, naar het oordeel van den Minister, thans niet meer te worden gewijzigd.

Art 344 *oud, tweede lid.* Waarom mag hier de beteekening ook plaats hebben door een dienaar van de openbare macht, overeenkomstig art. 173, terwijl die volgens het eerste lid alleen door een deurwaarder mag geschieden? Gelijkheid in deze is althans wenschelijk.

De gelijkheid is door het royeeren van den deurwaarder aangebracht.

Art. 22.

ZESTIENDE TITEL.

Van de wraking en verschooning van regters en de verzending van de zaak uit dien hoofde naar eenen anderen regter.

Artt. 352 *en* 358 *oud.* In het systeem der Regeering behoort hier de rapporteur te vervallen.

Aan deze opmerking is gevolg gegeven.

Nu de rapporteur niet vervalt (zie ad artt. 251 *a* en *b*) behoort hij ook hier behouden te blijven.

Art. 363, *tweede lid.* Hier, waar van een vonnis sprake is, zal de beteekening in elk geval door een deurwaarder behooren te geschieden.

Zie boven ad art. 271.

Art. 23.

ZEVENTIENDE TITEL.

Van het ten uitvoer leggen van arresten en vonnissen.

Art. 368 *jcto* 408. Bij deze artikelen kwamen de navolgende vragen ter sprake:

a. *Het stelsel van het ontwerp betreffende de gevolgen der cassatie van een vonnis, waarbij verschillende personen zijn veroordeeld, wanneer slechts een of meer hunner in cassatie gekomen zijn* (art. 408).
Het nauw verband tusschen de schorsing van de executie van een vonnis, wanneer, bij meerdere veroordeelden, zich niet allen in cassatie hebben voorzien, en de werking

der cassatie zelve in zoodanig geval, gaf aanleiding reeds hier ook dit punt te bespreken.

De meerderheid der Commissie kon zich met de groote uitbreiding, door de Regeering gegeven aan de cassatie van een vonnis ten aanzien van medeveroordeelden, niet vereenigen. Tot dusverre gold, zoowel in crimineele als in correctioneele zaken, als regel dat de gevolgen der cassatie beperkt blijven tot hen, die partij zijn in het cassatie-proces, en zich niet uitstrekken tot medeveroordeelden, door wie of tegen wie geene cassatie is ingesteld. Alleen in het geval dat eene lijf- of onteerende straf was uitgesproken, werd *bij uitzondering* bepaald, dat de vernietiging van het arrest mede zou gelden ten aanzien der medeveroordeelden, die zich niet in cassatie hadden beroepen. Thans, nu de lijf- en onteerende straffen zijn afgeschaft en alle misdrijven gelijkelijk als correctioneele zaken berecht worden, en men zou verwachten dat de exceptioneele werking der cassatie mede zou vervallen, wordt integendeel de uitzondering tot regel gemaakt, en op alle strafbare feiten, zelfs op de geringste, toegepast. Dit verdient afkeuring. Een veroordeelde moet zelf weten, of hij in cassatie wil komen of niet. Verkiest hij het niet, dan bestaat er ook geene reden het arrest, waarin hij geen partij is geweest, ten zijnen aanzien te doen werken. Bovendien zou men in het stelsel der Regeering nog verder moeten gaan, en hetzelfde stelsel ook bij appèl volgen. De *ratio* is dezelfde.

Eén lid der Commissie deelde deze zienswijze niet. Hij meende, dat, waar de Hooge Raad, overeenkomstig zijne taak, eenmaal gebreken in een vonnis geconstateerd en op grond daarvan dat vonnis gecasseerd heeft, die vernietiging moet gelden tegen alle veroordeelden, ook al waren zij geen partij in de cassatie.

Niettegenstaande de beslissing van den Hoogen Raad op het beroep in cassatie van één veroordeelde, dat een vonnis of arrest in strijd met de wet is gewezen, dat vonnis of arrest desniettemin ten uitvoer te leggen op de medeveroordeelden, die niet in cassatie zijn gekomen, komt den Minister volkomen onaannemelijk voor.

b. *De schorsing der tenuitvoerlegging, hangende de cassatie sub* a *bedoeld, afhankelijk gemaakt van het verlangen der veroordeelden* (art. 368). De meerderheid der Commissie achtte, voor het geval art. 408 behouden blijft, een dergelijk voorbehoud wenschelijk, omdat aan den veroordeelde geen uitstel van executie moet worden opgedrongen, wanneer hij zelf het in zijn belang acht reeds dadelijk zijne straf te ondergaan, en dit niet afhankelijk moet worden gemaakt van het al of niet in cassatie komen van zijne medeveroordeelden. Naar het oordeel van de minderheid der Commissie echter was een dergelijk voorschrift met de zooeven behandelde bepaling niet te rijmen, en zou het b.v. eene groote anomalie wezen, dat een veroordeelde gevangenisstraf onderging, terwijl het vonnis, waarbij hem die was opgelegd, later gecasseerd werd.

Het strekte den Minister tot voldoening, hier ter plaatse tè vernemen dat althans de meerderheid der Commissie zich met de denkbeelden der Regeering omtrent de schorsing der ten uitvoerlegging tegen den zin van den veroordeelde kon vereenigen.

De meerderheid der Commissie stelt voor, de artt. 368 en 408 te doen vervallen.

Art. 369. De minderheid der Commissie kon zich met de wijziging, door de Regeering in dit artikel gebracht, vereenigen, met het oog op de talrijke gevallen waarin geene geheele kwijtschelding maar slechts vermindering van straf gevraagd wordt. De meerderheid daarentegen keurde deze innovatie af, zoowel op grond dat daardoor aan den beklaagde, zooals meer in dit ontwerp geschiedt, te veel invloed op den loop der justitie wordt toegekend, als wegens het beginsel: *deliberante rege nihil innovandum.*

De ondervinding, bij de behandeling van de talrijke verzoeken om gratie opgedaan, heeft de noodzakelijkheid dezer bepaling voldoende bewezen. Bovendien geldt het hier geen innovatie (zie art. 366, 2de lid).

De meerderheid der Commissie geeft der Kamer in overweging, de bestaande redactie van art. 369 te herstellen.

Art. 374. »Boeten en verbeurd verklaarde voorwerpen." Behooren hierbij de kosten niet vermeld te worden (vgl. mr. De Pinto, *Handleiding tot het Wetboek van Strafvordering*, laatste uitgave, bladz. 547).

Art. 374 is overeenkomstig het voorstel der Commissie gewijzigd.

Art. 24.

ACHTTIENDE TITEL.

Van het beroep in cassatie.

In dezen Titel wordt door de Regeering het woord »veroordeelde" telkenmale vervangen door »beklaagde", ten einde ook de plaatsing in een opvoedingsgesticht van een minderjarige, die verklaard wordt te hebben gehandeld zonder oordeel des onderscheids, daaronder te doen vallen (zie Memorie van Toelichting). De Commissie meende echter, dat ook het woord beklaagde de bedoeling niet juist weergeeft, en geeft in bedenking het woord »veroordeelde" in dezen Titel te behouden, maar daarin eene algemeene bepaling op te nemen, behelzende dat overal, waar van een veroordeelde gesproken wordt, ook hij tegen wien bovengenoemde plaatsing in een opvoedingsgesticht gelast is, daaronder begrepen wordt.

In dezen Titel werd nu eens gesproken van »beklaagde", dan weder van »veroordeelde". Eenheid van uitdrukking in ieder geval wenschelijk zijnde, moest tusschen één van beide woorden gekozen worden. Om de bekende reden gaf de Regeering aan het woord »beklaagde" de voorkeur. Zij blijft van oordeel, dat daarmede in de bestaande leemte behoorlijk is voorzien.

EERSTE AFDEELING.

Van het beroep in cassatie in het algemeen.

Art. 380. Zooals de Regeering de wijziging, welke zij in dit artikel wenscht te brengen, aangeeft, is deze niet duidelijk. Het zou de voorkeur verdienen te vermelden, welke woorden uit het artikel wegvallen.

De Minister hoopt, dat het nu duidelijker is geworden.

Art. 381. De meerderheid der Commissie beschouwde de hier aangebrachte verandering niet als eene verbetering, en achtte haar althans onnoodig.

Deze wijziging is vervallen.

Art. 385 *oud.* »Tekst der wet". Nu de Regeering voorstelt in art. 221 *jj*, tweede lid, deze woorden te vervangen door »artikelen der wet," zal dit ook hier behooren te geschieden.

Aan deze opmerking is gevolg gegeven.

TWEEDE AFDEELING.

Van de wijze van procederen in cassatie.

Art. 388 *oud.* »En tegen gewijsden van instructie." Deze woorden wil de Regeering doen vervallen; in het systeem

der Commissie betreffende die gewijsden kunnen zij behouden blijven.

Deze opmerking vervalt, daar de Regeering de cassatie tegen gewijsden van instructie behouden wil.

De Commissie stelt als amendement voor, de woorden »en tegen gewijsden van instructie" te behouden.

Art. 391, *nieuw derde lid.* De woorden: »op. . . . . art. 173" kunnen als overbodig vervallen.
Daarentegen behoort de »gekozene woonplaats", welke in de oude redactie voorkwam maar in de gewijzigde is vervallen, hier en in art. 401 weder ingebracht te worden. Eene dergelijke bepaling toch kan veel gemak opleveren voor het doen van exploiten.

Waarom hier juist van een gekozen woonplaats sprake moet zijn, is niet gebleken. Zie art. 7 nieuw, jcto art. 173.

Art. 394, *eerste lid.* De Commissie achtte de bestaande redactie voldoende. Zij zag geen enkele reden, om af te wijken van het bestaande stelsel en het indienen der memorie op straffe van niet-ontvankelijkheid te gelasten.

Dit staat in verband met het meermalen toegepaste stelsel, om zooveel mogelijk alle nuda praecepta te vermijden.

Art. 399 *oud, tweede lid.* Hier wordt de rapporteur, welke volgens het ontwerp bij het appèl vervalt, behouden. Volgens sommigen is dit eene inconsequentie. Anderen achtten dit behoud te verdedigen, omdat het hier eene zuivere rechtsquaestie geldt.

De Regeering vereenigt zich met hen, die hier, waar het eene zuivere rechtsquaestie geldt, den rapporteur willen behouden.

Art. 401. Achter »procureur-generaal" behoort, als in het bestaande artikel, eene komma te staan.
De verwijzing naar art. 173 kan ook hier vervallen.

De komma is geplaatst.

Art. 404 *a.* Ten aanzien van dit artikel werd verwezen naar de opmerkingen, gemaakt naar aanleiding van art. 251 *l.* Zij, die meenden, dat laatstbedoeld artikel te ver gaat, waar het aan het hof de bevoegdheid verleent den beklaagde van de kosten te ontheffen, wanneer het vonnis op zijn appèl wordt bevestigd, wenschten ook hier de slotwoorden van het derde lid: »of . . . . . verworpen" te doen vervallen. In het ontwerp van 1863, zoo werd opgemerkt, kwamen die woorden niet voor.

In het ontwerp van 1867 komen de woorden wel voor.

Art. 408. In verband met het hierboven bij art. 368 sub *a* behandelde, stelt de meerderheid der Commissie voor, dit artikel te doen vervallen.

Zie ad art. 368 sub *a*.

Art. 25.

NEGENTIENDE TITEL.

Van de opschorting en vernietiging van arresten en vonnissen, uithoofde van bepaalde omstandigheden.

Men vergelijke hierbij hetgeen de Raad van State ad art. 123 *j* opmerkt betreffende het toekennen van schadevergoeding in het geval, voorzien bij art. 413 van het Wetboek. De Commissie erkende, dat in dat geval, ook wanneer men niet genegen is schadevergoeding toe te kennen aan vrijgesprokenen, die preventieve hechtenis hebben ondergaan, er grond bestaat voor het toekennen zelfs van eene ruime vergoeding.

De Minister wenscht bij deze herziening dit zeer gewichtige en hoogst bedenkelijke vraagstuk niet te zien uitgemaakt.

Er werd gevraagd, of nog niet de volgende wijzigingen behoorden te worden aangebracht:

Art. 411 *oud.* In de woorden: »het arrest of vonnis deswege te vellen" moeten de woorden: »arrest of" vervallen.

Art. 412 *oud, derde lid.* De woorden: »een provinciaal geregtshof of" moeten vervallen.
De woorden: »valsche getuigenis" komen hierin tweemaal voor; de tweede maal zal daarbij ook het woordje »de" in »den" moeten worden veranderd.

De wijzigingen, waarop bij art. 411 oud en 412 oud, derde lid, nog de aandacht werd gevestigd, zijn aangebracht.

Art. 26.

TWINTIGSTE TITEL.

Van gevangenissen.

Art. 416, *eerste lid.* Naar sommiger oordeel kon in plaats van: »De kommandanten, de directeurs of de andere hoofden", worden volstaan met te lezen: »De hoofden".

De redactie van het ontwerp komt den Minister beter voor.

Art. 420, *nieuw eerste lid.* De Commissie was niet van oordeel, dat de voorgestelde nieuwe redactie boven de oude in duidelijkheid uitmunt.

De Minister gelooft, dat de nieuwe redactie de voorkeur verdient.

Art. 421. Ook voor de hier aangebrachte wijzigingen vond de Commissie geen grond. Zij achtte het niet wenschelijk, het aantal inspectiën der gevangenissen te verminderen.

De inspectiën van den Hoogen Raad en de hoven komen, nu alle misdrijven door de rechtbanken berecht worden, niet meer te pas. Overigens is de Minister met de Commissie van meening, dat vermindering van inspectiën geen aanbeveling zou verdienen.
De andere wijziging is een gevolg van de beteekenis, in de wet van 3 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 3) aan het woord *gevangenis* gegeven.

Bij het mondeling overleg met de Commissie verklaarde de Minister zich bereid, de inspectiën van den Hoogen Raad en de hoven in dit artikel te herstellen.

Art. 28.

TWEE EN TWINTIGSTE TITEL.

Van het bewijs der misdrijven.

TWEEDE AFDEELING.

Van bewijs door getuigen.

Art. 432 *oud.* In plaats van »art. 188 en 190" lezen: »art. 193, 195 en 196".

Aan deze opmerking is gevolg gegeven.

Art. 29.

DRIE EN TWINTIGSTE TITEL.

Van het ophouden en te niet gaan van vervolgingen en straffen.

EERSTE AFDEELING.

Van den dood of de zinneloosheid der veroordeelden, beschuldigden of beklaagden.

De geheele intrekking, zonder meer, van den drie en twintigsten Titel achtte de Commissie niet zonder bedenking. Ofschoon men toegaf dat volgens het algemeen beginsel van art. 69 Wetboek van Strafrecht het recht tot strafvordering door den dood van den verdachte in het algemeen vervalt, meende men een voorbehoud te moeten maken voor belastingzaken, die toch in menig opzicht van het gemeene strafrecht afwijken, en vond men het niet gerechtvaardigd de daarop betrekking hebbende bepalingen in dezen Titel, zonder eenige voorziening, eenvoudig te schrappen.

In belastingzaken, meende men, moet het recht onverkort blijven, ook na den dood van den beklaagde niet alleen de gesmokkelde aangehaalde goederen verbeurd te verklaren, maar ook de boete in te vorderen. Het eerste berust op het beginsel, dat de erfgenamen door het misdrijf of de overtreding niet mogen worden verrijkt. Ten opzichte van het tweede werd opgemerkt, dat de boete niet alleen als eene straf moet beschouwd worden, maar tevens als eene schadeloosstelling aan de schatkist voor toegebracht nadeel. De Regeering scheen tot zekere hoogte deze opvatting te deelen, waar zij in hare toelichting, met het oog op het beginsel van art. 69 Wetboek van Strafrecht, zegt: » *Ook al zou men voor belastingzaken eene uitzondering voor dit beginsel willen aannemen*, dan ware dit wetboek, dat thans alleen het formeele strafrecht regelt, daarvoor niet de plaats." De vraag scheen echter gewettigd, of het niet de voorkeur verdient eene overigens wenschelijke regeling op eene minder eigenaardige plaats te behouden, dan haar geheel te doen verdwijnen.

Op grond van het bovenstaande werd door de Commissie als hare meening te kennen gegeven, dat bepalingen als die van de artt. 447—451 en 453—455 (dit laatste in zoover belastingen betreft) van het bestaande wetboek vooralsnog niet konden worden gemist. Zij geeft dan ook aan de Regeering in overweging die artikelen, in afwachting eener nadere regeling, voorshands niet te doen vervallen, en ze dan ook als zoodanig in de invoeringswet te vermelden.

Deze afdeeling is op verlangen der Commissie met de noodige veranderingen in het gewijzigd ontwerp weder opgenomen.

Art. 30.

De Commissie zag er wel bezwaar in aan den Minister van Justitie, zonder medewerking van de wetgevende macht, de hierbedoelde bevoegdheid te verleenen. Zooals ook door den Raad van State wordt opgemerkt, kan eene door den Minister bezorgde of op zijnen last verschijnende uitgave van het Wetboek bezwaarlijk zijn de verbindende tekst der wet, tenzij, en dan voor zooveel, zij overeenstemt met den door de Wetgevende Macht aangenomen tekst. Wat zou het geval zijn bij verschil tusschen officieele uitgave en wet, bij een zoo ingewikkeld werk licht mogelijk? Welke artikelen zouden in de vonnissen moeten worden aangehaald, die van de wet of die van de uitgave?

Intusschen was de Commissie evenzeer als de Regeering van het groote nut, om niet te spreken van de noodzakelijkheid, eener officieele uitgave met doorloopende artikelen overtuigd, en wenschte zij die tot stand te zien komen. Zij meende, dat aan het wettelijk bezwaar zou worden te gemoet gekomen, wanneer de uitgave werd bekrachtigd door de wet, en stelt daarom voor aan het slot van het artikel toe te voegen de woorden:

»Deze uitgave wordt bekrachtigd door de wet."

Met dit voorstel kan de Minister zich wel vereenigen.

Ten slotte verklaart de Minister zich bereid, om, wanneer de Commissie het wenschelijk blijft achten dat aan de Kamer worde overgelegd een afdruk van het Wetboek van Strafvordering met de voorgestelde wijzigingen, aan dien wensch te voldoen.

De Commissie blijft bedoelde overlegging hoogst wenschelijk achten.

Vastgesteld den 22sten Juli 1885.

DE RANITZ.
KIST.
RUIJS VAN BEERENBROEK.
VAN BLOM.
HUBER.

NOTA.

Algemeene beschouwingen.

Het is niet te ontkennen dat meer wordt herzien dan voor de invoering van het Wetboek van Strafrecht noodig is; voor zooverre het verbeteringen zijn gaat dit als het ware in eene moeite door en is het gewin.

Maar ieder houdt zijne denkbeelden voor verbeteringen en wil die — zoo mogelijk — in werkelijkheid brengen; daarin zit het gevaar voor de zaak.

Een voorbeeld uit velen, waarvan ik het voor en tegen opgeef om te doen uitkomen, hoe daardoor de invoering van het Wetboek van Strafrecht op den achtergrond kon geraken. Mr. Henri van der Hoeven (*De vraag* enz. bladz. 14) beweert, dat daarom vooral de herziening nog uitgebreider zou moeten wezen, omdat hij de wettelijke bewijstheorie zou willen laten vervallen. Daartegen wordt aangevoerd, dat, wanneer men het stelsel der gezworenen en daarmede hunne overtuiging zonder rekenschap niet wil, het toch nimmer verkeerd kan zijn, in het vonnis rekenschap te vragen van de wijze van denken en hoe het verstand komt tot gevolgtrekkingen, die leiden tot het besluit van het bestaan van feiten, waarbij, om de feilbaarheid van 't menschelijk oordeel, is aangenomen, dat, niettegenstaande de feiten naar de voorgeschrevene wijze zijn bewezen, voor het aannemen van schuld immer bovendien des rechters overtuiging wordt gevorderd, terwijl bij 't niet aanwezig zijn van 't bewijs van misdrijf, zelfs tegen overtuiging in, vrijspraak moet volgen.

Zoo wordt dan over en weer getwist en kon in dien twist de zaak, die nu hoofdzaak is, in gevaar komen.

Door reeds meer te veranderen dan strikt noodig is voor de invoering van het Wetboek van Strafrecht, blijkt te meer de doelmatigheid, om het voorgedragene in verschillende wetsontwerpen te splitsen, waardoor de stemming in ieder geval zuiverder zou zijn.

Bij tal van artikelen wordt verwezen naar de invoeringswet (zie onder meer art. **29**). Zonder die invoeringswet in ontwerp te kennen is dit ontwerp moeilijker te beoordeelen.

De studie en het onderzoek van dit ontwerp zullen veel gemakkelijker zijn of eigenlijk eerst goed mogelijk worden, indien het Wetboek van Strafvordering — zooals het in ontwerp wordt — in zijn geheel wordt gedrukt en de veranderingen in rood of anderszins worden aangewezen; ook kan dan eerst althans beter worden beoordeeld of ook iets wordt vergeten.

Ook ware het wenschelijk, evenals met het ontwerp-Wetboek van Strafrecht is geschied, het advies van den Raad van State voor de leden te doen drukken.

Artikelen.

Art. **1**. In den aanhef kunnen worden weggelaten de woorden: »*van het Wetboek van Strafvordering*" en in alle artt. **2** tot en met **29** in den aanhef de woorden: »*van gemeld wetboek*" of »*van voormeld wetboek*" die, zonder noodzaak, telkens worden herhaald, daar uit de »Overweging" en uit het opschrift genoeg blijkt, dat gehandeld wordt over het Wetboek van Strafvordering en alle misverstand onmogelijk is.

Nieuw art. 7. Waarom niet de uitdrukking van art. 452 oud »*is krankzinnig geworden*"? Ziekelijke storing (is er eene gezonde storing?) kan ook zien op storing der vermogens door koorts, ouderdom en dergelijke. Waarom niet de meer nauwkeurige, meer feitelijke uitdrukking van art. 452? Ziekelijke storing is meer eene qualificatie, en, hoezeer het is de meer algemeene generieke uitdrukking van art. 37 Wetboek van Strafrecht, is het hier eene eenigszins andere zaak; bijvoorbeeld: Als waarnemend rechter-commissaris in strafzaken heb ik de zaak behandeld van eene vrouw die haren man had vergiftigd en die in de instructie harer zaak van tijd tot tijd dagen aan een krankzinnig was; er werd dan telkens gewacht totdat ze beter was, maar waartoe telkens schorsing uitgesproken?

Ook die schorsing zelve is niet geregeld.

Waarom hier niet herhaald eene bepaling als van art. 453 en 454 oud? De redegeving in de Memorie van Toelichting bladz. 2, 1ste alinea, ten slotte: »ook in belastingzaken behoort geene straf te kunnen worden uitgesproken tegen een dader die uit hoofde van krankzinnigheid niet in staat is om zich te verdedigen", schijnt niet in alle gevallen door te gaan, bij voorbeeld in belastingzaken wanneer iemand na het feit is krankzinnig geworden en een curator heeft, en bepaaldelijk niet bij boete en verbeurdverklaring zooals in artt. 453 en 454 in verband met art. 447 is bepaald.

Art. 11, 5°. *en* 32 *begin*, beide oud. Zie ook 33, 34, 35, 37 oud. Hoezeer de Regeering niet voorstelt om de kantonrechters niet meer op te nemen »onder de ambtenaren belast met de opsporing der misdrijven en die klachten mogen ontvangen" zoo wordt zulks thans van verschillende kanten als wenschelijk voorgesteld, en zulks alléén om een doctrinair denkbeeld, omdat een rechterlijk ambtenaar niet zou mogen medewerken tot het opsporen van misdrijven noch klachten ontvangen.

Ik zie meer op het groote nut dat de maatschappij thans heeft van de bemoeiingen der kantonrechters in deze dan op zulke doctrinaire uniformiteiten; de kantonrechters wonen gewoonlijk in plaatsen, waarin of in de nabijheid waarvan geene rechterlijke ambtenaren wonen, hoogstens gemeente- of rijksveldwachters of een brigadier, welke niet wetenschappelijk in rechten zijn ontwikkeld, noch het voorrecht hebben om in den beschaafden stand te zijn opgenomen; de kantonrechters doen door hunne kennis, door hun beleid, door hun prestige in deze veel nut reeds alleen door de rijksveldwachters van raad te dienen in de opsporing van zware misdrijven (waartoe uit den aard der zaak hunne bemoeiingen zich meer bepalen). Als lid der rechtbank en als rechter-commissaris heb ik het nut, dat de kantonrechters in deze doen, leeren op prijs stellen, vooral ook door het waarnemen van verhooren hun door den officier of den rechter-commissaris opgedragen, die dikwijls noodzakelijk zijn of kunnen worden of beter effect kunnen hebben, zonder dadelijk de getuigen te laten overkomen. Mij zijn voorbeelden bekend, dat de kantonrechters alléén door den veldwachters raad te geven het bewijs in zware zaken hebben behouden.

Men voert hiertegen aan, dat het voldoende zal zijn de ambtenaren van het openbaar ministerie bij de kantongerechten hulpofficieren te maken.

Ik antwoord: die ambtenaren wonen gewoonlijk in de zetels der rechtbanken en hebben verscheidene kantongerechten.

Om het groote belang der zaak, om de vervolging geen oogenblik zonder raad en steun van bevoegden te laten, raad ik aan den kantonrechters hunne thans hebbende bevoegdheid te laten behouden.

Wat kan er tegen zijn om de magistraten van den laagsten rang te laten medewerken tot het opsporen van misdrijven, waarover zij zelf nimmer als rechters zitten?

Om rechtsveiligheid te helpen verkrijgen doet men niet licht te veel.

Daarenboven zijn het de kantonrechters van het platte land, die in deze in aanspraak genomen worden, en daarvan hebben de meesten weinig te doen.

Vervalling van art. 14, oud. Dit artikel bevat een algemeen beginsel en kon dus zijn eene gebodsbepaling zonder strafbedreiging zooals er meer zijn en moeten zijn.

De Memorie van Toelichting merkt dit op zonder te bedenken, dat met opzet strafbepaling in art. 14 werd achterwege gelaten.

Artt. 135, 136, 137 Wetboek van Strafrecht geven niet juist weêr het algemeen beginsel, dat ook juister in de Strafvordering behoort.

Art. 15, nieuw. »Is bevoegd" is eene flauwe uitdrukking van een beginsel of bestaand recht: zij zou ook door tegenstelling verkeerd kunnen worden opgevat als beperking.

Beter is »doet aangifte"; dat is ook meer wetsstijl;

Oud eerste, nieuw tweede lid, »zullen worden" kan wegblijven, beter »worden".

Nieuw art. 15*b*. »bevoegd en" kan wegblijven.

Artt. 32, 33, 34, 35, 37 oud. In al deze artikelen kan vervallen »zullen". Het wordt beter wetsstijl.

Hier moet worden uitgemaakt of een ambtenaar van het openbaar ministerie bij kantongerechten hulpofficier is, 't geen in vele opzichten wenschelijk is. Zie Memorie van Toelichting op art. 3 onder aan bl. 2 en hierboven op art. 11.

Artt. 43, 53, 77, 83, 88, 88*a*, 93, 100, 103*a*, 221 *f*, 221 *hh*. *Preventieve hechtenis.* Wegens het vele onnoodig of te lang gerekte gebruik dat thans van preventieve hechtenis wordt gemaakt, keur ik zeer goed de voorgestelde beperkingen; hoogstens zou ik kunnen meêgaan met ten langste twee maanden, behoudens verlenging door de rechtbank.

Omtrent de ter behandeling in de afdeelingen bepaalde »bevoegdheid tot het toekennen van schadevergoeding aan niet-veroordeelden, min of meer beperkt", antwoord ik: Iemand die ten onrechte in preventieve hechtenis heeft gezeten heeft geen RECHT op schadevergoeding; de Staat, verplicht om het veilige recht van allen en van de enkelen te bevorderen, kan in de wettige uitoefening van dien plicht geen onrecht doen en moet zich des noods straffeloos kunnen vergissen; ook zouden bij eene tegenovergestelde leer velen vergissing bevorderen; art. 27 van het Wetboek van Strafrecht geeft geen grond voor het bestredene denkbeeld; in Oostenrijk schijnt onlangs eene wet tot stand te zijn gekomen om schadeloosstelling toe te kennen aan slachtoffers van rechterlijke dwalingen, en JULES ROCHE poogt dit in Frankrijk in te voeren. Het is echter eene bedenkelijke zaak; het schijnt mij beter toe het verleenen van schadevergoeding billijkheidshalve in zeer uitstekende gevallen aan de wet over te laten en voor 't overige van de rechterlijke nauwgezetheid en nauwkeurigheid te vertrouwen, dat er weinig of geene dwalingen plaats hebben, zooals die gelukkig in Nederland ook zeldzaam zijn. (1)

Artt. 50, 96, 98 oud, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 205, 207, 215, 409 3de lid, 412, 3 en 4 nieuw. *Eed.* De quaestie van den eed wordt hier aangeroerd.

Zie art. 207 alinea 3 Wetboek van Strafrecht en Mr. HENRI V. D. HOEVEN, »*De vraag*" enz. bl. 14.

Wenschelijk is het dat die zaak worde geregeld.

Men zou de formule kunnen nemen als in Frankrijk, eenvoudig de woorden: »Ik zweer het" of »ik verklaar plechtig" of de formule der doopsgezinden, altijd met bepaling van de straf van meineed op valsche verklaring.

Art. 53, nieuw. In dit artikel wordt het woord *rechtsingang* vermeld voor het eerst. Zie Memorie van Toelichting bl. 7.

Welk is het denkbeeld?

Is het alléén toepasselijk op instructie?

Hier wordt het woord vermeld; in het thans bestaande wetboek komt het alleen voor in 't opschrift van titel III.

Staat er ook tegenover »rechtsuitgang"?

Zie art. 83 nieuw, 85, 86, 87, 88, 89*a*, 93, 101, 196.

Het schijnt verkeerd in de wet het woord op te nemen zonder den omvang van het denkbeeld te bepalen of min of meer aan te wijzen.

Thans zal het beteekenen: de instructie tegen iemand te ondernemen.

In het ontwerp van 1867 luidde titel VI afdeeling 1 »van den rechtsingang" en titel VII afdeeling 1 »van het rechtsgeding bij de arrondissements-rechtbank en van het aanhangig maken der zaak".

Daar schijnt dus het denkbeeld »*rechtsingang*" aan 't crimineele te zijn verbonden evenals thans.

Maar wat is het hier?

Waarom is na de unificatie rechtstreeksche dagvaarding (art. 174) geen rechtsingang en in 't geval van art. 88 wel?

Na de aanneming der unificatie moet het denkbeeld »rechtsingang" *alles* omvatten en zou, om misvatting te voorkomen, het woord kunnen wegblijven of zou men moeten zeggen »rechtsingang met of zonder gevangenneming of -houding, met of zonder instructie".

Vervalling van de artt. 66, 67 *en* 69 *oud.* Ik zie geene reden waarom het stelsel van de artt. 66, 67, 68 en 69 moet worden verbroken.

Alléén om een doctrinair denkbeeld om alle ook disciplinaire straffen uit het Wetboek van Strafvordering te verwijderen?

Maar dat denkbeeld mag dezen samenhang van nuttige, ja noodige bepalingen niet verbreken; de boete is hier zonder appèl; kan worden opgeheven; art. 192 Wetboek van Strafrecht bepaalt alléén gevangenisstraf; het schijnt ook twijfelachtig of de woorden *het openbaar gezag* boven titel III en art. 444 hier toepasselijk kunnen zijn.

Ik zou wenschen de artikelen en de boete te behouden.

Art. 82, oud. Dit artikel vervalt. Zie Memorie van Toelichting op art. 9, blz. 6, maar dan moet ook vervallen art. 73 Regterlijke Organisatie (zie art. 31). Er kan echter geen bezwaar zijn om art. 82 te behouden, het *kan* in enkele gevallen nuttig werken.

Art. 85, nieuw. Waarom moet de verdachte »buiten vervolging" gesteld worden? Art. 85 zeide voorzichtiger dat er geen grond was om voort te procedeeren, nl. op het verzoeken van het bevel dat gevraagd is. Vergelijk art. 123*b*; er kunnen betere bewijzen kenbaar worden op punten die de strafbaarheid daar doen.

Art. 86, nieuw, 2*de alin.* Waarom »de heropening van het onderzoek" bevolen; het is immers niet gesloten; dat is eene »onzekere uitdrukking".

Art. 88. In art. 88 oud komt voor »dagvaarding in persoon"; die is niet opgenomen in de nieuwe strafprocedure, dus moet die ook nog vervallen in art. 13 al. 2 Regterlijke Organisatie. Maar waarom is de »dagvaarding in persoon" niet opgenomen? Meermalen zag ik daarvan de goede werking, bijv. wanneer er weinig bewijs is om iemand, die iets misdadigs gedaan heeft en nog meer doen kan, daarvoor te waarschuwen, om al vast dadelijk te weten hoe de verdachte de zaak voordraagt, om ingeval hij niets wil antwoorden of dit ontwijkt, daaruit gevolgtrekkingen te maken, om, wanneer er geen grond of bewijs genoeg voor gevangenneming bestaat en grond genoeg voor verdenking, met dagvaarding in persoon te beginnen; de dagvaarding van den verdachte, die de rechter-commissaris volgens het ontwerp kan gelasten, is bloot een middel van instructie, dat hij ook kan nalaten als hij het niet noodig rekent, maar de dagvaarding in persoon van art. 88 gaat uit van de rechtbank zelve, wordt door de rechtbank *verleend* en heeft eene meer ernstige beteekenis naast gevangenneming en gevangenhouding. Vergelijk ook Code d'Instruction Criminelle artt. 91, 95, 97, 98, waaruit de aard der dagvaarding in persoon nog meer blijkt.

In art. 88, regel 6, zal achter »diefstal" herhaald moeten

(1) In 't zittingjaar 1827—1828 bij de beraadslagingen over het ontwerp-Wetboek van Strafrecht werd de vraag gesteld: „ne convient il pas, que le gouvernement accorde une indemnité à l'accusé absous par le juge?" De Minister van Justitie VAN MAANEN, de gevoelens van de overgroote meerderheid der afdeelingen resumeerende, zeide: wanneer de wet alles met de meest mogelijke voorzorgen tegen ongegronde verzaking van de ingezetenen omringt en den rechter en rechtsvorderaar aan heilzame regelen bindt, wanneer die regelen naar behooren met nauwgezetheid zullen zijn in acht genomen, kan er *geene verplichting tot schadevergoeding* op de *Regeering* liggen ingeval van vrijspraak, welke van zoo oneindig veel omstandigheden kan afhangen. De maatschappij heeft dan alles gedaan wat zij kon doen, en, indien het al immer denkbaar kon zijn, dat het verlangde beginsel zelfs met wijzigingen zou kunnen worden aangenomen, zou dit kunnen leiden tot hoogst nadeelige uitkomsten zoowel voor de maatschappij, die belang heeft dat geen kwalijk geplaatste angstvalligheid het onderzoek, de vervolging en berechting der misdrijven belemmere, wanneer alle vereischten bestaan welke de wet voor dat onderzoek en die berechting voorschrijft, als voor de beklaagden zelven. Voor het allerzeldzaamst geval van stellige *onschuldig-verklaring*, door sommige leden in de VIde afdeeling opgegeven, zou zelfs zoodanige wettelijke beschikking om die reden niet raadzaam zijn en moet het aan de zorg der Regeering verblijven om, naar omstandigheden, het leed te lenigen of weg te nemen. Zie verder NOORDZIEK, *Geschiedenis enz.*, II., bladz. 17, 212.

worden »wegens", om het denkbeeld van poging niet op de andere misdrijven over te brengen.

Art. 88 *i*. In alin. 2 te laten vervallen het woord » provinciaal".

Art. 88, *h*. Deurwaarder, — dienaar der openbare macht.

Zie artt 89, *i*, 90, 115, 123, 170, 189, 221, *c*, 247, 250, 271, 323, 344, 363, 391 en 401. Men heeft hier de vraag te beslissen, of men een ontwikkelden beschaafden deurwaardersstand wil behouden; in alle deze artikelen wordt de facultatieve bevoegdheid gegeven om te gebruiken of een' deurwaarder of een' dienaar der openbare macht (een veldwachter of dergelijken). Hierdoor worden de inkomsten van de deurwaarders minder en zal men natuurlijk meer moeite hebben om eerlijke, belangelooze en bekwame deurwaarders te krijgen en te houden, 't geen de ondergeteekende zeer noodig rekent.

Artt. 89 *b*, *c*, *j*, *k*, *l*, *m*, 116, 122 lid 2, 123 *g*, 221 *b*, *c*, 249, ambtshalve toevoeging van advocaten en procureurs.

Bij artt. 148 en 149 van het thans geldende Wetboek van Strafvordering is bepaald, dat de president aan den beschuldigde in crimineele zaken, die geen raadsman heeft en zelf niet een wil kiezen, een advocaat zal toevoegen.

Nu het crimineele en het correctioneele zijn geunificeerd, wil het wetsontwerp die toevoeging in alle zaken doen plaats hebben, in de eerste plaats en steeds op verzoek van den beklaagde en dan door den president en ook in sommige gevallen ambtshalve (zie art. 89, *j*).

De verhouding van het getal crimineele zaken tot de correctioneele kan uit de volgende opgaven worden gekend, aan de gerechtelijke statistiek ontleend: van 1873 tot en met 1882 zijn gemiddeld over al die jaren per jaar ten crimineele verwezen 467 zaken met 593 beschuldigden en waren in die jaren gemiddeld per jaar bij de rechtbanken correctioneele zaken 12 711 met 15 015 beklaagden (in werkelijkheid waren er in een enkel jaar 18 002 beklaagden); in 1882 waren er naar de hoven als crimineel werkelijk verwezen 585 zaken, waarvan in 473 correctioneele straffen zijn uitgesproken.

Waarom wordt nu hier niet op de zaken vroeger crimineel behandeld, toegepast wat in alle andere zaken vroeger plaats vond?

Ik zou in geene enkele zaak een advocaat benoemen.

Waarom op alle zaken toepasselijk gemaakt wat vroeger in een klein deeltje geschiedde?

Van het kleine getal crimineelen vallen in dit opzicht nog af al die crimineelen, die het betalen kunnen en zelve een advocaat kiezen, en zij voor wie geene verdediging mogelijk is, en waarvan alle verdediging van den toegevoegden advocaat zich gewoonlijk bepaalt tot eene referte aan de prudentie des rechters.

Men bedenke:

1°. dat de Staatsbemoeiing zich hier weer uitbreidt op een terrein, waarop ze het laatst van alles den voet moet zetten;

2°. dat hier kan ontstaan collisie tusschen den benoemden en den gekozen raadsman, tusschen Staats- en particuliere of eigen bemoeiing, welke in art. 89, *j*, niet gelukkig is opgelost;

3°. dat men hier is op den weg om den Staat groote kosten te laten maken; reeds worden in art. 89, *l*, reiskosten toegestaan, 'tgeen kan zijn de overgang om de verdedigers van Staatswege te betalen;

4°. dat het hier nu geldt alle zaken bij de rechtbank en bij de hoven behandeld wordende, zoo dat het hier voor de advocaten een zware onvergolden last wordt;

5°. dat alle beklaagden, althans verreweg het grootste deel, zich een raadsman zullen laten toevoegen, ook zij, die het geheel of ten deele betalen kunnen en ook in onbeduidende zaken, ook zij die onverschillig zijn;

6°. dat aan de geldelijke inkomsten der advocature een belangrijk deel wordt ontnomen, zonder eenig equivalent;

7°. dat de advocatenstand hier in zijne teederste en belangrijkste rechten, namelijk de vrijheid, wordt aangerand, terwijl toch de maatschappij en de Staat een zoo uitstekend belang hebben bij een onafhankelijken, nauwgezetten en krachtigen advocatenstand; hoe zullen zij onder dien dwang kunnen voldoen aan hunne verhevene roeping, waarvan reeds de Romeinsche keizers met rechtmatige ingenomenheid spreken in l. 14, C. de advocatis diversorum judiciorum?

8°. dat het zeer de vraag is of zoodanige last naar algemeene beginselen aan advocaten kan worden opgelegd, en of er wel dwangmaatregelen bij weigering zijn aan te wenden.

Zijn vroeger de correctioneelen, die zulks verlangden, zonder Staatsbemoeiing verdedigd, waar zulks noodig was (en in 't correctioneele komen ook ingewikkelde zaken voor), dit zal voortaan met de vroegere crimineelen ook wel het geval worden; de bekende ijver en goede geest der advocatie waarborgen dit, terwijl ook bij alle balies commissiën zijn voor gratis bediening van onvermogenden.

Door de balie te Leeuwarden en te 's Gravenhage is het denkbeeld geopperd om de benoeming te beperken tot zaken, waarin eene instructie plaats heeft, of van zekere categorie.

Maar dit zou strijden met de unificatie en gelijkvormigheid der strafrechtspleging, gelijk de Minister, Memorie van Toelichting, bladz. 9 onderaan, te recht opmerkt, dat daarom de akte van beschuldiging moet vervallen; de heer Van Blom heeft ook den 12den Maart 1884 (Handelingen bladz. 974) te recht gezegd dat unificatie beteekent: » dat » die zaken, die vroeger crimineel werden behandeld, op » dezelfde wijze zullen worden berecht, als thans de zaken » voor de rechtbanken."

Mocht men toch, niettegenstaande dit alles, de benoeming willen houden, dan zou eene opdracht daarvan aan 't geheele college of aan eene commissie de verantwoordelijkheid van den president verminderen.

Ook is het vorderen van eene instructie geen bewijs van de zwaarte der zaak, want dikwijls blijkt dat de instructie onnoodig was, en kan ze noodig worden door slordigheid van den hulpofficier en zou eene instructie kunnen worden gevraagd, alléén om zich een verdediger te zien toegevoegd.

De moeilijkheid om het criterium te vinden van toevoeging en niet toevoeging bevestigt de aannemelijkheid van mijn denkbeeld. Vgl. *Weekbladen* 1 Januari en 26 Januari 1885.

Art. 89, *b*. Welke bezwaren kan de president hebben?

Art. 89, *e*. Of kan de beklaagde voor den griffier geleid worden, indien de localiteit daarvoor geschikt is?

Art. 89, *f*. De voorzieningen in cassatie worden gewoonlijk ingeschreven achter elkander in een register en geteekend.

Waartoe dient in dit geval nog eene afzonderlijke aanteekening?

En in dit geval geeft de aanteekening moeilijkheid.

Een voorschrift om de lastgevingen te bewaren is voldoende.

Art. 89, *k en l*, *1ste en 2de alin.* Welke beteekenis hebben de woorden » de praktijk uitoefenende"? Kunnen niet genomen worden advocaten en procureurs geene praktijk uitoefenende?

Art. 89 *m*, *alin.* 1, *art.* 171. Het schijnt niet gerechtvaardigd den beklaagde die in verzekerde bewaring is, van de inzage uit te sluiten; daarop moet iets gevonden worden, in allen gevalle moet de bevoegdheid worden erkend: de praktijk redt zich dan wel.

Art. 113, *a*, 88, *a*. Kan bij de maandelijksche overweging de preventieve hechtenis ook niet worden veranderd in de vrijheid beperkende bepalingen van de 6 laatste

regels van art. 88, *a*; is de daar vermelde zaak goed, dan is er geene enkele rede om die ook dan niet toe te passen.

Art. 119. Er kunnen gevallen zijn dat vormen op straffe van nietigheid voorgeschreven kunnen worden hersteld zonder dat het noodig is de instructie te heropenen, b.v. verzuimde beteekeningen; daarom kon in al. 3 de uitdrukking zijn: »*beveelt zij — zoo noodig*" enz.; men moet herhaalde behandeling voorkomen, men bedenke wel: er zijn tal van nietigheden, wellicht te veel bepaald.

Art. 123, *c*. Deze bepaling moet algemeen zijn van alle rechterlijke vonnissen en strafzaken, en kan dan hier voor de raadkamer vervallen.

Art. 123, *d*, 88, 121, 122. Vóór het eindigen der instructie schijnt cassatie een minder doelmatig rechtsmiddel dan verzet of beroep, zoowel wegens de feiten die nog niet in confesso kunnen zijn, alsook om 't rechtspunt dat nog niet duidelijk kan zijn; beter is het eerst cassatie te geven tegen de beslissing der raadkamer na de instructie en tegen alles wat er is geschied; alléén wegens overschrijding van de misdrijven in art. 88 opgenoemd, kon dadelijk cassatie verleend worden, omdat het is een stellige grondslag van beoordeeling.

Art. 174. Moeten niet geregeld worden de kosten van verzet tegen rechtstreeksche dagvaarding? Kunnen de vormen van dat verzet niet vereenvoudigd en alzoo onkostbaar gemaakt worden door eene verklaring ter griffie, waarin de gronden van 't verzet en de noodzaak en het nut der instructie konden worden opgegeven; ook konden beide vormen alternatief worden gesteld.

Art. 181. Waartoe deze bepaling? Ze spreekt vanzelf. Beter ware het de beide exceptiën alleen te vermelden. Zie Memorie van Toelichting, bladz. 26.

Art. 182, *alin.* 2. Is geheel onvolledig, de aard van stoornis op de zitting en het nadeel daarvan zijn groot.
Vergel. over het weglaten van art. 305-309 bij die artt. en art. **19** van dit ontwerp, zie ook art. 221, *g*.

Art. 184. Van de bevoegdheid bij dit artikel gegeven zal niet veel gebruik worden gemaakt; de verdediging heeft er dikwijls groot belang bij, om, onder beschutting van zoodanige exceptie, reeds dadelijk ook de hoofdzaak te behandelen, ten einde bij latere behandeling der hoofdzaak beter op de hoogte te zijn.

Art. 186. Waarom imperatief voorgeschreven, dat de vordering of het verzoek moeten zijn gedaan vóór den aanvang van het getuigenverhoor? De noodzaak kan immers blijken door het verhoor der getuigen zelven en van getuigen niet ter terechtzitting aanwezig geweest en toch in de nabijheid zijnde, zoodat schorsing niet noodig wordt; daarom ware het ook goed in den laatsten regel bij te voegen: »zoo noodig". Vgl. art. 221. Er kunnen zich gevallen voordoen waarin op die wijze schorsing wordt voorgekomen en zonder dat het bevel en de medebrenging, in art. 221 bedoeld, noodig zijn.

Art. 189. Waarom hier de veroordeeling en de boete weggelaten? Zie art. 177 oud.
De Memorie van Toelichting zegt: » om art. 444 Wetboek van Strafrecht".
Maar eene dubbele behandeling dient te worden voorgekomen.
Men kan het niet scheiden.
De thans gevolgd wordende handelwijze heeft geen bezwaar opgeleverd.
Vgl. ook artt. 305 en volgg. van het thans geldend wetboek en hetgeen daar gezegd wordt en bij artt. 66, 67 en 69.

Art. 191. »*eersten*", voorzichtiger »*eenen*"; want de orde kan worden gewijzigd met opzet, door noodzaak of door toeval.

Art. 192: achter de laatste alinea te voegen, om duidelijk te doen uitkomen dat het lezen van aanteekeningen hooge uitzondering moet blijven en alles mondeling moet worden voorgedragen: » voor zooverre het feiten of zaken of punten betreft aan het geheugen ontsnapt."

Artt. 197 en 198. Zal hier ook niet, om over dezelfde zaak geen twee berechtingen te krijgen, de straf bij art. 192 Wetboek van Strafrecht moeten worden uitgesproken? Vereenvoudiging wenschelijk. Vergel. bij art. 189.

Art. 203. Waarom het vreemde woord *confronteeren?* Waarom niet » tegelijk, tegen en met elkander verhooren"?

Art. 214. In de 3de alinea achter *bevelen*, — *zoo noodig tegen eene nadere teregtzitting.*

Art. 218. Ook tegen den achtergebleven tolk moet *dadelijk* de straf van art. 444 Wetboek van Strafrecht kunnen worden uitgesproken.

Art. 220. » Kan de officier van justitie het woord voeren?"
In wetsstijl:
» voert de officier van justitie het woord."

Art. 221 *e*. »zonder daartoe op nieuw gedagvaard te worden"; korter »*zonder nieuwe dagvaarding*".

Art. 221*i* vierde alinea. Het schijnt bedenkelijk aan een lid der rechtbank het vermogen toe te kennen om aanteekening te verzoeken. Hij kan raadkamer verzoeken en het dan voorstellen: eene aanteekening van hem als individueel lid schijnt in strijd met de bedoeling om het individueele gevoelen niet te openbaren en met het in zeker opzicht meer passieve karakter van den rechter. En hoe wanneer een ander rechter de door zijnen collega verzochte aanteekening bestrijdt?
En is dit niet gevaarlijk voor het geheim der gevoelens en voor het prestige en den eerbied?
Laatste alinea: Wordt hier ook bedoeld voorlezing en goedkeuring, evenals van notulen in eene gewone vergadering? Tot dusver geschiedt het niet, maar 't is niet verkeerd; thans teekenen alléén president en griffier zonder voorlezing. In allen gevalle zal, omdat er verschil ontstaan kan en de meerderheid dan moet beslissen, in den vierden regel van onderen achter »door" moeten volgen »de regtbank zamengesteld uit" enz.

Art. 221 *k*. Aan 't slot.
Welke nietigheid? Waarvan? Van 't geheele onderzoek?

Art. 221 *l*. *alinea* 2. De rechtbank » zal" beter »stelt".
»Die . . . . . nemen", beter »om conclusie te nemen", het vermogen om uit te stellen heeft hij vanzelf;
Laatste alinea »zal het regt hebben" beter »heeft het regt".
Ook in alinea 1 *zal* te vervangen door *wordt* enz.
Het is verkeerd aan de ambtenaren in de eerste alinea genoemd bemoeiingen op te dragen, welke hierarchisch ex natura officii bij 't openbaar ministerie behooren b. v. die van art. 189 al. 2, art. 197 al. 2, art. 206 al. 1. Het zou eene geheele verwarring van functien worden tusschen rijksadvocaat en officier.

Art. 221 *m*. Om moeilijkheden in de uitlegging voor te komen zou het korter en duidelijker zijn van af: » dit geschiedt" enz., te zeggen:
» voor den aanvang van het onderzoek"; dan kan alles wegblijven en beoordeelt de rechter of het onderzoek is aangevangen, vooral ook omdat er meer gevallen kunnen voorkomen dan in 't artikel zijn opgenoemd.

Art. 221 *n*. 3*de alinea*. Hoezeer het woord *partij*, dat er onmiddellijk vóórstaat, vrouwelijk is, zoo wordt het bij verwijzing daarnaar elders in de wetboeken ook in het mannelijke gebruikt. Zie art. 120 Burgerlijke Rechtsvordering.

Alinea 1 en 2 kunnen zeer verkort en ineengesmolten worden. Zie ook art. 250 alinea 3.

Art. 221 *r*. Overbodig: het is reeds bepaald in art. 221 *m*; het slot spreekt vanzelf; »andere" onnoodig.

Art. 221 *s*. De woorden, » die zich in het geding heeft gevoegd " zijn overbodig.

Art. 221 *t*. lid 3. » wordt gesloten verklaard ", beter »sluit de president" enz.; de woorden » nadat de regtbank in de gehoorzaal is teruggekeerd " zijn overbodig.
Dit artikel kan veel korter.

Art. 221 *u*. Overbodig, spreekt vanzelf.

Art. 221 *v*. (Zie ook 221 *bb*, 221 *jj* en 381.)
Het is nauwkeuriger en meer logisch de vragen aldus te stellen:

1°. of het door wettige bewijsmiddelen is bewezen dat het feit heeft plaats gehad;

2°. hoe het feit of de feiten moeten worden gequalificeerd;

3°. of het door wettige bewijsmiddelen is bewezen dat het door den beklaagde is gepleegd;

4°. of het feit strafbaar is, en zoo ja, welke straf moet worden toegepast en hoe over de kosten en de overtuigingsstukken moet worden beslist.
Het is minder doelmatig hier sub 1°. van de overtuiging des rechters te spreken, daar de overtuiging eerst na de 4 punten in onderzoek komt.
In art. 431, dat behouden wordt, is bij de bewijsmiddelen, en daar beter op zijne plaats, bepaald, dat geene bewijsmiddelen tot veroordeeling verplichtend zijn, indien de rechter niet bovendien de overtuiging heeft, dat de beklaagde het feit heeft begaan of daaraan medeplichtig is.
Het onderzoek naar het bewijs van het feit moet zoover mogelijk afgescheiden gehouden worden van het onderzoek naar het bewijs van het daderschap; dit is veel zuiverder.
Het juridisch onderzoek naar de qualificatie is in vele gevallen zuiverder vóór het onderzoek naar den dader en onafhankelijk daarvan.
In alle gevallen moet het woord *overtuigend* in 1°. vervallen, omdat de verhouding van het wettig bewijs tegenover de overtuiging van art. 431 daardoor niet zuiver blijft.
Dat woord is logisch daar niet op zijne plaats.
De eisch van art. 431 is bij 't niet aanwezig zijn van gezworenen eene zoo voortreffelijke zaak, dat dat denkbeeld niet op die wijze mag worden verward, en dat zal stellig het geval worden, als men het resultaat van het wettig bewijs op punten 1 en 3 ook *overtuiging* gaat noemen; het wettig bewijs is eene werkzaamheid van het verstand en van de logica; het resultaat gaat niet verder; de overtuiging, waarnaar, volgens art. 431, na de 4 punten gevraagd wordt, is eene overtuiging des gemoeds, waarvan de rechter in zijn vonnis geene rekenschap hoegenaamd heeft te geven. (Zie ook arrest Hoogen Raad 18 December 1839, *Weekblad* 60 en 63.)
Noch in artt. 206, 210, 310 oud, noch in eenig artikel van het Wetboek komt verwarring dezer denkbeelden op deze wijze voor.

Art. 221 *ij*. Dit artikel is overbodig: het volgt vanzelf.

Art. 221 *bb*. Beter: » indien niet wettig is bewezen, dat het" enz. Zie bij art. 221 *v*.
Alinea 3. Achter »aanwezig is": » of vervallen"

Art. 221 *cc*. In de 3 laatste regels: »De president geeft daarvoor af" enz.

Art. 221 *dd*. Waarom aan den beklaagde het recht gegeven de competentie in te roepen van den lageren rechter? Nu van alles appèl valt, is het beter de zaak aan te houden bij de rechtbank en te behandelen; de 3 laatste regels vervallen dan.

Art. 221 *ff*. De aanhechting zal dikwijls moeilijkheid hebben of ondoenlijk zijn.

Art. 221 *ii*. Ook zullen moeten vermeld worden de punten of omstandigheden waarop de officier naar art. 221 *a* den beklaagde heeft opmerkzaam gemaakt.
Moet ook niet worden vermeld dat het vonnis in het openbaar is uitgesproken?

Art. 221 *jj*. Beter is het in het tweede lid te lezen: »door welke wettige bewijsmiddelen wordt gestaafd dat het te laste gelegde feit" enz. Zie bij art. 221 *v*.

Art. 221 *kk*, lid 2. Volgens art. 6 van de wet tot wijziging der wet op de Rechterlijke Organisatie (n°. **54**) wordt in de rechtbanken met 3 leden recht gesproken.
Zou nu niet moeten worden bepaald dat het vonnis desnoods door één rechter, hetzij den president of den hem vervangenden rechter kan worden uitgesproken? Op een getal van drie kunnen zoo licht twee tijdelijk door ziekte of anderszins ontbreken. Of is hierop iets anders te vinden?

Art. 241, lid 3, schijnt in strijd met het beginsel van art. 103 van de Rechterlijke Organisatie, volgens hetwelk partijen niet ontvankelijk zijn in cassatie te komen zoolang de gewone wijze van procedeeren 't zij bij denzelfden rechter hetzij in hooger beroep voldoende is om de bezwaren te doen herstellen.
Verstekvonnissen alléén kunnen niet zijn bedoeld, omdat de defaillant niet in beroep kan komen.
De Memorie van Toelichting, verwijzende naar art. 270, en art. 270 zelf spreken van concurrentie van verzet en hooger beroep.
Is in art. 241 lid 3 wellicht eene drukfout?
Juist omdat het staat in art. 242 (ingetrokken) acht de ondergeteekende het bedenkelijk, dat de opschortende kracht van 't hooger beroep niet uitdrukkelijk vermeld worde.

Art. 243. De woorden: » af te leggen door dengene, die van het middel gebruik maakt" schijnen overbodig.

Art. 244, laatste lid. Thans worden de akten van verklaring van hooger beroep in een register ingeschreven.
Dit werkt zeer goed, maar ook dan is de aanteekening in een ander register noodelooze omslag.
Of is hier alleen een klapper of index bedoeld?
Maar die wordt eerst op het eind van het jaar opgemaakt.
De aanhechting is moeilijk.

Art. 247. De aanzegging van het hooger beroep schijnt overbodig: alles kan op de griffie worden gezien; thans geschiedt de aanzegging niet: ik zie er ook geene reden voor: het is weer kosten en omslag; kwaad kan ze natuurlijk niet.
In allen gevalle is de conclusie in de laatste alinea niet juist; logisch is het den officier niet ontvankelijk te verklaren.

Art. 249. Welke bezwaren kan de president hebben?
Zie ook bij art. 89 *b*.

Art. 256*b*. Dit artikel schijnt te handelen over het geval dat eene zaak van het kantongerecht in appèl bij de rechtbank komt, en dan ontstaat de vraag of de zaak dan drie instantiën of behandelingen kan hebben.
Indien deze opvatting juist is, zou het dan niet eenvoudiger zijn dat de rechtbank in hoogste ressort vonnist? Het zijn uit den aard der zaak zaken van gering belang. Zie art. 221*dd*.

Artt. 305—309 oud. De artt. 305, 306, 307, 308 en 309 zijn en onrechte weggelaten (art. **19** van dit ontwrep).
Art. 185 van het Wetboek van Strafrecht bevat niet het recht van den voorzitter om de rustverstoorders onmiddellijk 24 uren gevangenisstraf te geven en dadelijk te doen ondergaan.
Art. 182 nieuw geeft alleen het recht van verwijdering, dat

niet voldoende is en niet voorziet tegen herhaald indringen.

Art. 221*g* ziet op misdrijven tegen anderen bijv. getuigen of deskundigen gepleegd of door hen waarop meer bijzonder ziet art. 309 oud.

Art. 307 oud wordt niet vervangen door art. 37, dat alleen ziet op het opsporen van strafbare feiten en op ambtenaren daarmede belast, waaronder toch een rechter-commissaris niet kan worden gebracht.

Opschudding in de zitting is zoo doodelijk voor achting en eerbied; er wachten zoovele ambtenaren en personen, dat iedere bepaling tot onmiddellijke hulp weldadig is.

De Romeinsche wetgever zeide reeds: »jurisdictio sine modica coërcitione nulla est l. 3, § 1 *ff*, de officio ejus cui mandata est jurisdictio."

In 't Germaansche recht was het eene »befriedete Sache" en alle straffen dubbel.

De straf bij art. 185 komt eerst wellicht weken of maanden later en geeft dus geen dadelijke verlichting.

Indien in de wet op de Rechterlijke Organisatie algemeene bepalingen in straf- en burgerlijk proces toepasselijk daaromtrent waren gemaakt en dan met middelen van dadelijk bedwang, dan konden artt. 305, 306, 307, 308 en 309 en ook artt. 182 nieuw en 221 worden gemist als ook de wijziging van 't Wetboek van Burg. Rechtsv. op dat punt.

Dit niet zoo zijnde, komt het mij noodzakelijk voor de artt. 305, 306, 307, 308 en 309, die zeer goed geredigeerd zijn en alle bijzonderheden bevatten, te behouden.

Men zou ze kunnen invoegen achter art. 182 of bij art. 221*g*.

Vergelijk het voorgevallene en de deliberatiën over de wijzigingen in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering art. 22, *Handelingen* 14 Maart 1884, blz. 1010 en volgende en de gedrukte Toelichting van 't amendement. Ook daar heeft de Wetgevende Macht de onmiddellijke ingevangenisstelling behouden.

Art. 310. Dit artikel bevat geene bepaling van den tijd van in bewaringstelling: voor preventieve gevangenisstraf zal toch wel geen grond bestaan. Vgl. het oude artikel.

Art. 321, 2°. Waar ook zou het beroep behandeld worden?

Art. 322. Welke is de reden van twijfel dat de artt. 4 tot en met 19 der wet van 22 April 1855 (*Staatsblad* n°. 33) niet van kracht zouden blijven? Zoo er geen reden is, is dan eene eenvoudige verwijzing niet beter?

*Art.*351. In den aanhef het woord »*provinciale*" weg te laten, daar het toch gewijzigd wordt; art. 6 der wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 204) is geene verhindering.

Art. 381. De oorspronkelijke redactie juister (zie bij art. 221*v*); beter »het bewijs heeft gekregen."

Art. 391. In den tweeden regel vervalt het woord »provinciaal".

Art. 416. Dat register »zal"; beter: »wordt . . . . en gewaarmerkt."

Art. 446. Nieuw art. **29** der wet (ook in de afdeelingen aan de orde gesteld). Art. 69 Strafrecht bepaalt niets over den dood, voorgevallen nadat het recht tot strafvordering reeds wordt of is uitgeoefend; dit of de wijze hoe dan te handelen moet hier worden geregeld. Zie art. 451.

Art. 447 mag niet worden opgenomen, volgens de Memorie van Toelichting, omdat hier slechts het formeele strafrecht wordt behandeld. Maar waar dan? Toch nuttig, ja noodig. En hoeveel, dat het formeele strafrecht betreft, is behandeld in het Wetboek van Strafrecht! En hoe veel van het werkelijke strafrecht in de strafvordering!

Het kan alles zoo niet afgescheiden worden; men wordt te doctrinair.

De zaak moet worden geregeld.

Art. 455. Waarom is het behoud van art. 455 2de lid niet wenschelijk?

Volgens de Memorie van Toelichting wordt art. 455 eerste lid vervangen door art. 75 Wetb. van Strafrecht.

Maar het zijn verschillende bepalingen. Art. 455, eerste lid, handelt alleen over den dood, voorgevallen nadat de veroordeeling kracht van gewijsde heeft verkregen, en over de burgerlijke gevolgen.

Ook de bepaling van art. 455, 2de lid, kan niet gemist worden.

Er is toch niets tegen, dat de straf tegen een krankzinnige, uitgesproken vóór dat hij krankzinnig werd, wordt uitgevoerd als hij hersteld is.

Art. 463. Waarom hier niet gesproken over al of niet verjaring in belastingzaken? Hier was het de plaats; waar wil de Regeering er dan wel over spreken?

Het schijnt niet duidelijk, dat het beginsel van art. 464 niet moet worden uitgedrukt.

Het beginsel, dat de rechter niet alleen rechtsgronden, maar ook rechtsmiddelen aanvult, hoort te huis in het Wetboek van Strafvordering.

Art. 465 had hier ook moeten zijn herhaald, tenzij het in de invoeringswet voorkomt.

Art. **30**. Wat is eene officieele uitgaaf? Wat officieele tekst is, is bekend; de Code Pénal voerde de onderteekening van Napoleon gedrukt, was daardoor de uitgaaf officieel?

Het Staatsblad alléén is officieel.

Welke artikelen moeten in arresten en vonnissen worden aangehaald en voorgelezen: van de oorspronkelijke wet met al de verwijzingen of van hetgeen hier officieele uitgaaf genoemd wordt?

Art. 7 wet van 16 Mei 1829, *Staatsblad* n°. 33, sprak niet van officieele uitgaaf. Zie ook mr. H. Van der Hoeven (*De vraag* enz." blz. 9 in de noot).

Kan de macht om eene officieele uitgaaf te maken op den Minister worden overgedragen?

Mogelijk is de moeielijkheid te ontkomen door tegelijk met dit wetsontwerp aan de wetgevende magt ter sanctie aan te bieden in een of meer wetsontwerpen het Wetboek van Strafvordering in zijn geheel, zooals het na deze wijzigingen wordt: van zoodanige handelwijze zijn voorbeelden onder anderen bij de codificatie der bepalingen op de grondbelasting en meer.

De uitgaaf van het Burgerlijk Wetboek ter Landsdrukkerij verschenen had vele fouten: het is niet ongepast daartegen bij dit wetboek te waarschuwen.

den Haag, 28 Mei 1884.
18 Febr. 1885.

OLDENHUIS GRATAMA.

[37. 7.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is bij de invoering van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering te wijzigen.

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De algemeene bepalingen van het Wetboek van Strafvordering ondergaan de volgende wijzigingen:

In art. 3 wordt het woord » misdrijf " vervangen door » strafbaar feit. "

In art. 6 vervallen de woorden » of beschuldigde " in het eerste en tweede lid en » als misdrijf " in het eerste lid.

Art. 7 wordt gelezen:

» Alle dagvaardingen en beteekeningen van stukken op last of van wege het openbaar ministerie of van wege andere ambtenaren, daartoe bij de wet gemagtigd, geschieden door eenen deurwaarder of dienaar van de openbare magt, op de wijze voorgeschreven bij art. 173."

De artt. 8, 9 en 10 vervallen.

Art. 2.

In het opschrift van den Eersten Titel van gemeld Wetboek wordt het woord » misdrijven" vervangen door » strafbare feiten."

Art. 3.

De eerste afdeeling van den Eersten Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

Het woord » misdrijven " wordt in het opschrift en in art. 11 vervangen door » strafbare feiten ", en in art. 12 door » feiten ".

In art. 11 wordt nummer 3 gelezen:

» De directeuren, commissarissen en inspecteurs van politie en de waterschouten."

In voormeld artikel wordt nummer 6 gelezen: » De ambtenaren van het openbaar ministerie, behalve die bij de kantongeregten."

In art. 13 wordt het woord » misdrijf " de eerste maal vervangen door » strafbaar feit " en de tweede maal door » feit ", en het woord » beklaagde " door » verdachte ".

Aan art. 15 wordt als nieuw eerste lid toegevoegd:

» Ieder tegen wien een strafbaar feit is gepleegd of die daarvan kennis draagt, is bevoegd daarvan aangifte te doen bij een der ambtenaren, genoemd in art. 11."

In het tweede lid (oud eerste lid) van voormeld artikel vervallen de woorden » klagten en ", en in het derde lid (oud tweede lid) de woorden » klagten en " en » klager of ".

Aan voormeld tweede lid wordt toegevoegd:

» In geval van beletsel, wordt de reden daarvan vermeld."

Achter art. 15 worden de navolgende bepalingen ingevoegd:

» Art. 15 *a*. Bij misdrijven alleen op klagte vervolgbaar, geschiedt de klagte mondeling of schriftelijk bij den bevoegden ambtenaar, hetzij door den tot de klagte geregtigde in persoon, hetzij door een ander, daartoe door hem van eene bijzondere schriftelijke volmagt voorzien.

» De mondelinge klagte wordt door den ambtenaar die haar ontvangt in geschrift gesteld en, na voorlezing, door hem met den klager of diens gevolmagtigde onderteekend. Indien deze niet teekenen kan, wordt de reden van het beletsel vermeld. De schriftelijke volmagt of, zoo zij voor een notaris in minuut is verleden, een authentiek afschrift daarvan, wordt aan de akte vastgehecht.

» De schriftelijke klagte wordt door den klager, of, onder overlegging van de schriftelijke volmagt, of, in het geval bedoeld in het vorige lid, van een authentiek afschrift daarvan, door den gevolmagtigde onderteekend.

» Alles op straffe van nietigheid. "

» Art. 15 *b*. Tot het ontvangen der klagte is elk officier en elk hulp-officier van justitie bevoegd en verpligt."

» Art. 15 *c*. De intrekking der klagte geschiedt bij de ambtenaren, op de wijze en in den vorm voor het doen der klagte bij de artt. 15 *a* en *b* bepaald.

Art. 4.

De tweede afdeeling van den Eersten Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

In het opschrift en in de eerste zinsnede van art. 16 wordt het woord » policie-overtredingen " vervangen door » strafbare feiten aan de kennisneming van den kantonregter onderworpen ".

In de tweede zinsnede en in het tweede lid van art. 16 wordt het woord » overtredingen " vervangen door » feiten ".

In het 1ste lid van artikel 16 worden de woorden » de berigten, aangiften en klagten " vervangen door » de berigten en aangiften ".

In art. 18 worden de woorden » de overtreding " vervangen door » het feit ".

Art. 5.

De derde afdeeling van den Eersten Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

Het opschrift wordt gelezen: » Van de veld- en boschwachters en de inspecteurs van politie ".

In art. 19 worden de woorden » misdrijven en policie-overtredingen " vervangen door » strafbare feiten ".

In art. 20 worden de woorden » misdrijven betreft " vervangen door » strafbare feiten betreft, die tot de bevoegdheid van de regtbank behooren ".

In het tweede lid van voormeld artikel worden de woorden » overtredingen en misdrijven " vervangen door: » strafbare feiten ".

In voormeld artikel en in art. 21 wordt na het woord » boschwachters " ingevoegd: » en de inspecteurs van politie ".

Art. 6.

De vierde afdeeling van den Eersten Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

In het opschrift vervallen de woorden » bij de hoven en regtbanken ".

Vóór artikel 22 wordt ingevoegd de navolgende bepaling:

» Art. 21 *a*. De ambtenaar van het openbaar ministerie bij het kantongeregt is belast met de vervolging van het in het kanton gepleegde strafbaar feit, dat tot de bevoegdheid van den kantonregter behoort ".

In het eerste lid van art. 22 vervalt het woord »ambtshalve", wordt het woord »misdrijven" vervangen door »strafbare feiten', en vervallen de woorden: »aan de regtshoven en".

Het tweede lid van voormeld artikel vervalt.

In art. 23 wordt het woord »misdrijf" vervangen door »feit" en »beklaagde" telkens door »verdachte".

Artt 24 en 25 worden vervangen door de navolgende bepalingen:

»Art. 24. Strafbare feiten, buiten het Rijk in Europa aan boord van een Nederlandsch vaartuig gepleegd, worden, ter bepaling van de bevoegdheid van den vervolgenden ambtenaar, geacht te zijn begaan ter plaatse waar de eigenaar van het vaartuig woont of de reederij is gevestigd".

»Art. 25. De ambtsverrigtingen van de ambtenaren van het openbaar ministerie worden, onverminderd de bepalingen van de wet op de consulaire regtsmagt, bij vervolging van strafbare feiten buiten het Rijk in Europa niet aan boord van een Nederlandsch vaartuig gepleegd, vervuld door de ambtenaren van het openbaar ministerie bij de arrondissements-regtbank of het kantongeregt, onder wier ressort de verdachte woont, gevonden wordt, of zijne laatst bekende verblijfplaats heeft gehad.

»In geval van gelijktijdige bemoeijing van onderscheidene ambtenaren van het openbaar ministerie, blijft diegene hunner steeds met de vervolging der zaak belast, die bij de vorenstaande rangschikking vroeger is geplaatst.

»Wanneer de verdachte hier te lande niet woont, niet wordt gevonden, en geen bekende verblijfplaats heeft gehad, worden de bedoelde ambtsverrigtingen uitgeoefend door den officier van justitie bij de arrondissements-regtbank of door den ambtenaar van het openbaar ministerie bij het kantongeregt n°. 1 te Amsterdam".

In art. 26 wordt het woord »misdrijven" vervangen door »strafbare feiten", in art. 27 het woord »misdrijven" in het eerste lid door: »strafbare feiten, die tot de kennisneming van de regtbank behooren", in het 2de lid door »die feiten" en in art. 29 het woord »misdrijf" door »strafbaar feit".

Als nieuw art. 27 *a* wordt gelezen: »De bepaling van het voorgaande artikel geldt eveneens ten aanzien van de ambtenaren van het openbaar ministerie bij de kantongeregten tegenover den officier van justitie bij de regtbank".

In art. 28 worden de woorden »Zij zullen" vervangen door: »De ambtenaren van het openbaar ministerie zullen".

In art. 29 worden de woorden »ambtenaar van het openbaar ministerie" vervangen door: »officiér van justitie".

In art. 31 worden vervangen de woorden »de klagte" door »beklag" en het woord »wanbedrijf" door »strafbaar feit aan hare kennisneming onderworpen".

Art. 7.

De vijfde afdeeling van den Eersten Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

In art. 32 vervallen de woorden »klagten of".

In art. 34, 2de lid wordt het woord »misdrijf" vervangen door »strafbaar feit".

In art. 35 wordt het woord »misdrijven" vervangen door »strafbare feiten".

In de artt. 32 en 36 worden de woorden »misdaden en wanbedrijven" vervangen door »feiten aan de kennisneming der regtbank onderworpen".

Art. 8.

De zesde afdeeling van den Eersten Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

In de artt. 37 en 38 wordt het woord »misdrijf" vervangen door »strafbaar feit".

De aanhef van art. 39 wordt gelezen:

»Ingeval een strafbaar feit op heeter daad wordt ontdekt".

In het eerste lid van voormeld artikel worden de woorden »een der ambtenaren van het openbaar ministerie" vervangen door: »den officier van justitie", en in het tweede lid van voormeld artikel de woorden »ambtenaar van het openbaar ministerie" door: officier van justitie".

De aanhef van het 1ste lid van art. 41 wordt gelezen:

»In het geval van strafbare feiten, aan de kennisneming der regtbank onderworpen, zal" enz.

De aanhef van het tweede lid van voormeld artikel wordt gelezen:

»Hij begeeft zich, indien zulks noodig is, onverwijld naar de plaats" enz.

In voormeld tweede lid van voormeld artikel worden de woorden »des misdrijfs" vervangen door »van het feit."

In het derde lid van voormeld artikel worden de woorden »de plaats des misdrijfs" vervangen door: »de plaats waar het misdrijf is gepleegd" en in het vierde lid door: »die plaats".

Tusschen het tweede en derde lid van voormeld artikel wordt een nieuw lid ingevoegd, luidende: »Hij zorgt, zoo noodig, dat de vereischte politiebeambten ter plaatste aanwezig zijn".

In het tweede lid van art. 42 vervallen de woorden: »zij zullen daarenboven door den bevoegden regter tot eene gevangenisstraf kunnen worden veroordeeld den tijd van tien dagen niet te boven gaande".

In het eerste lid van art. 43 wordt na de woorden: »na derzelver verhoor, zal hij" ingevoegd: »in de gevallen en op de gronden in art. 88 vermeld."

De tweede alinea van voormeld artikel vervalt.

In de artt. 44, 45 en 46 wordt het woord »misdrijf" vervangen door »strafbaar feit."

In art. 48 wordt het woord »beide" vervangen door »drie".

De artt. 49 en 50, 1ste lid, worden vervangen door de navolgende bepalingen:

»Art. 49. De officier van justitie zal, indien hij het noodig oordeelt, zich van een of meer deskundigen doen vergezellen of bijstaan, ten einde zich door hen te doen voorlichten en van hen zoodanige verslagen te vragen, als in het belang van het onderzoek worden vereischt."

»Art. 50, 1ste lid. Ieder die als deskundige daartoe wordt opgeroepen, is verpligt zijne diensten aan de justitie te leenen".

In het 2de lid van art. 50 worden de woorden: »De personen welke in de gevallen van dit en het voorgaande artikel opgeroepen zijn, zullen in zijne handen", gelezen: »De deskundigen zullen in handen van den officier van justitie".

Artikel 51 vervalt.

Art. 53 wordt gelezen: »Het bevel van voorloopige aanhouding, bedoeld bij art. 43, is slechts gedurende zes dagen van kracht.

»Op de vordering van den officier van justitie kan de regtbank in raadkamer, alvorens regtsingang te verleenen, in de gevallen en op de gronden in art. 88 vermeld, bij eene met redenen omkleede beschikking het bevel eenmaal verlengen voor een tijd door de regtbank te bepalen, maar in geen geval voor langer dan zes dagen.

»Is niet binnen zes dagen na de dagteekening, hetzij de verlenging toegestaan, hetzij gevangenneming of gevangenhouding overeenkomstig art. 87 bevolen, of is in geval

van verlenging niet binnen den gestelden termijn gevangenneming of gevangenhouding bevolen, dan is de aangehoudene van regtswege vrij.

Art. 9.

De Tweede Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

In art. 60, 2de en 3de lid wordt het woord »beklaagde" vervangen door »verdachte". In het laatste lid van dit artikel vervallen de woorden: »door eenen deurwaarder of door eenen dienaar van de openbare magt".

Art. 66 wordt gelezen:

»Indien een getuige op de hem gedane dagvaarding niet verschijnt, zal de regter-commissaris op nieuw zijne oproeping kunnen bevelen, en hetzij te gelijker tijd, hetzij later, daarbij een bevel tot medebrenging kunnen voegen."

Artikel 67 vervalt.

Artikel 69 wordt gelezen: »Indien de getuige de Nederlandsche taal niet verstaat, benoemt de regter-commissaris eenen tolk, die den ouderdom van achttien jaren moet hebben bereikt, en beveelt zijne dagvaarding.
»De tolk legt naar de wijze zijner godsdienstige gezindheid den eed of de belofte af van getrouw zijne taak te zullen vervullen.
»Indien de getuige doofstom is, tijdelijk het gebruik van zijn gehoor- en spraakvermogen of een dezer vermogens tijdelijk of voortdurend mist, doet de regter-commissaris zijne vragen door den griffier in geschrift stellen, waarop door den getuige schriftelijk wordt geantwoord.
»Kan de in het vorig lid bedoelde getuige niet lezen of schrijven dan benoemt de regter-commissaris eenen daartoe geschikten persoon tot tolk en beveelt zijne dagvaarding. Het 2de lid van dit artikel is dan van toepassing."

Art. 77 wordt gelezen:

»Wanneer in den loop van het onderzoek voldoende aanwijzing van schuld tegen den verdachte ontstaat, kan de regter-commissaris, in de gevallen en op de gronden in art. 88 vermeld, op de vordering van den officier van justitie, tegen den verdachte een bevel van voorloopige aanhouding verleenen met aanduiding van de plaats alwaar de aangehoudene zal worden in verzekering gebragt.
»Is het bevel niet onmiddellijk op het hooren van den verdachte gevolgd, dan wordt hij binnen vier en twintig uren na zijne opneming in de gevangenis gehoord.
»Art. 53 is op het bevel in dit artikel bedoeld van toepassing."

In art. 78 worden de woorden »eenen van misdrijf verdachte" vervangen door »den verdachte". Aan dit artikel wordt toegevoegd: »De bepalingen van art. 69 zijn op dit verhoor van toepassing."

Art. 79 wordt gelezen: »Wanneer gedurende het onderzoek van den regter-commissaris een der aanwezigen de stilte stoort, of teekenen geeft van goed- of afkeuring, en vruchteloos door den regter-commissaris is gewaarschuwd, of het bevel van dezen om te vertrekken niet heeft opgevolgd, kan hij op zijn last worden verwijderd.
»Heeft gedurende het onderzoek eenig misdrijf plaats, dan maakt de regter-commissaris daarvan proces-verbaal op en zendt dit aan den officier van justitie. Hij kan tevens, op de gronden en in de gevallen, vermeld in art. 88, een bevel van voorloopige aanhouding tegen den verdachte verleenen.
»Art. 53 en het 2de lid van art. 77 zijn dan van toepassing."

De artt. 80, 81 en 82 vervallen.

Art. 10.

De Derde Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

In het opschrift vervallen de woorden: »tegen den beklaagde".

Art. 83 wordt gelezen:

»Zoodra de officier van justitie voldoende aanwijzing heeft verkregen van een gepleegd strafbaar feit, aan de regtsmagt der regtbank onderworpen, en van den persoon, die zich daaraan schuldig heeft gemaakt, en hetzij instructie der zaak, hetzij gevangenneming van den verdachte of, indien de verdachte reeds krachtens een bevel van voorloopige aanhouding in verzekerde bewaring is, diens gevangenhouding noodig oordeelt, biedt hij de stukken aan de regtbank aan met eene vordering tot het verleenen van regtsingang.
»Hij vordert daarbij òf, met bevel van gevangenneming of gevangenhouding, hetzij verwijzing der zaak naar de teregtzitting, hetzij dat de instructie der zaak worde gelast, òf, zonder zoodanig bevel, dat er eene instructie zal worden gelast.
»Op deze vordering wordt door de regtbank in raadkamer beslist."

Aan art. 84 worden de volgende bepalingen toegevoegd:

»Wanneer de verdachte zich in hechtenis bevindt, kan de regtbank bevelen dat hij in hechtenis zal verblijven.
»Wanneer binnen zes dagen daarna door den bevoegden regter geen nieuw bevel van gevangenhouding is verleend, wordt de verdachte in vrijheid gesteld."

Worden gelezen:

Art. 85. »Indien ter zake van het feit geen regt tot strafvordering aanwezig is, weigert de regtbank den regtsingang en stelt zij den verdachte buiten vervolging."

Art. 86. »Indien geene voldoende aanwijzing bestaat omtrent den aard van het feit of dat hetzelve is gepleegd, of van de schuld van den verdachte, weigert zij den regtsingang en stelt den verdachte buiten vervolging, of beveelt de voortzetting van het voorloopig onderzoek."

Art. 87. »In alle andere gevallen verleent zij den regtsingang en verwijst zij de zaak naar de teregtzitting, of gelast zij instructie, in het een en ander geval met of zonder bevel van gevangenneming of gevangenhouding.
»Op straffe van nietigheid kan echter in geen geval ter zake van een misdrijf verwijzing naar de teregtzitting plaats hebben zoolang de verdachte niet door den regter-commissaris is gehoord of daartoe behoorlijk is opgeroepen."

Art. 88. »Gevangenneming, of, zoo de verdachte voorloopig is aangehouden, gevangenhouding, kan, bij het verleenen van regtsingang, worden bevolen indien tegen het misdrijf als maximum eene gevangenisstraf van vier jaren of meer is bedreigd, of indien de regtsingang wordt verleend wegens verduistering, opligting of de in de artikelen 390 1°, 391, 392 1°, 395 en 416 van het Wetboek van Strafrecht omschreven misdrijven, wegens medepligtigheid aan of poging tot de misdrijven in dit artikel vermeld, of wegens de in de artt. 432 en 433 omschreven overtredingen, doch alleen op grond hetzij van gegronde vrees voor vlugt van den verdachte, hetzij van eenige andere gewigtige reden van maatschappelijke veiligheid.
»De reden wordt op straffe van nietigheid in de beschikking met name vermeld.
»In alle andere gevallen wordt, zoo de verdachte voorloopig is aangehouden, diens invrijheidstelling bevolen. De regtbank is echter bevoegd om, voor zoover dit nog niet overeenkomstig het tweede lid van art. 53 heeft plaats gehad, ook ambtshalve, met inachtneming van het aldaar bepaalde, het bevel van voorloopige aanhouding éénmaal te verlengen."

Achter art. 88 worden de volgende bepalingen ingevoegd: (1)

»Art. 88 *b*. In geval de aan de regtbank gelijktijdig overgelegde stukken betrekkelijk zijn tot zamenhangende feiten of tot feiten door denzelfden persoon begaan, en het belang van het onderzoek zich niet tegen de voeging verzet, zal

(1) Op uitdrukkelijk verlangen der Commissie van Rapporteurs is in de nummering der artikelen geen verandering gebracht, niettegenstaande sommige artikelen vervallen, en andere eene geheel nieuwe plaatsing hebben bekomen.

de regtbank over deze allen bij eene en dezelfde beschikking uitspraak doen."

»Art. 88 *c*. Strafbare feiten worden geacht zamenhangende te zijn, wanneer zij begaan zijn:

»1°. door verscheidene vereenigde personen gelijktijdig;

»2°. door verschillende personen op onderscheidene tijden of plaatsen, doch ten gevolge van eene door hen vooraf gemaakte afspraak;

»3°. met het oogmerk om zich de middelen te verschaffen tot het begaan van een ander strafbaar feit, of de uitvoering daarvan te bevorderen of tot stand te brengen, of wel om zich tegen de straf van een ander strafbaar feit te beveiligen."

»Art. 88 *d*. De regtbank doet eveneens bij eene en dezelfde beschikking uitspraak, wanneer buiten de gevallen bij art. 88 *b* bedoeld de gelijktijdig aan de regtbank overgelegde stukken betrekkelijk zijn tot meerdere strafbare feiten, tusschen welke verband bestaat en de voeging in het belang van het onderzoek is."

»Art. 88 *e*. Indien in de gevallen van de artt. 88 *b* en 88 *d* de strafbare feiten ieder afzonderlijk aan de kennisneming van dezelfde regtbank zijn onderworpen, kan deze in elken stand der zaak, hetzij ambtshalve, hetzij op de vordering van den officier van justitie of op verzoek van den beklaagde, de voeging bevelen."

»Art. 88 *f*. Indien buiten de gevallen van art. 88 *b* meerdere strafbare feiten gelijktijdig aan de kennisneming van dezelfde regtbank worden onderworpen, kan de regtbank in elken stand der zaak, zoowel ambtshalve als op de vordering van den officier van justitie of op het verzoek van den beklaagde, de splitsing bevelen.

»Dit bevel is verpligtend indien geen der gevallen, bedoeld bij art. 88 *b* en art. 88 *d*, aanwezig is."

»Art. 88 *g*. De beschikkingen, bij de artt. 84, 85, 86 en 87 bedoeld, houden, op straffe van nietigheid, in:

»den naam, of, als die onbekend is, de aanwijzing zoo duidelijk mogelijk, van den verdachte;

»het feit in hoofdzaak dat hem te laste wordt gelegd;

»de vordering van het openbaar ministerie;

»de beslissing, met de gronden waarop zij rust."

»Art. 88 *h*. De beschikking, waarbij regtsingang wordt verleend, vermeldt, op straffe van nietigheid, behalve het bij het voorgaand artikel bepaalde, de artikelen der wet, waarbij het feit is strafbaar gesteld.

»Zij wordt den beklaagde zoodra mogelijk, en in ieder geval vóór of uiterlijk te gelijk met de eerstvolgende acte van vervolging, vanwege het openbaar ministerie beteekend."

»Art. 88 *i*. In het geval voorzien bij art. 86 kan de officier van justitie, binnen den tijd van vier en twintig uren na de uitspraak van de regtbank, daartegen verzet doen, door middel van eene verklaring ter griffie der regtbank afgelegd.

De acte van verzet moet, benevens de processtukken, des noods vergezeld van eene memorie, bevattende de redenen, voor zoo verre die niet bij de acte zelve zijn uitgedrukt, binnen de volgende vier en twintig uren door den officier van justitie aan den procureur-generaal bij het geregtshof worden opgezonden, welke, binnen drie dagen na de ontvangst, dezelve met zijn verslag en requisitoir indient bij het hof.

Het hof, zamengesteld uit vijf leden, zal binnen drie dagen daarna de uitspraak der regtbank goedkeuren of te niet doen, en bevelen hetgeen bevonden zal worden te behooren.

Binnen drie dagen na de uitspraak, zal de procureur generaal het arrest van het hof aan den officier doen toekomen.

Indien de beklaagde zich in verzekerde bewaring bevindt, zal hij daarin, hangende het verzet, verblijven."

Art. 89 wordt gelezen:

»Tegen de beschikkingen, bij de artt. 84, 85, 86 en 87 vermeld, kan door den officier van justitie beroep in cassatie worden ingesteld, op grond dat:

1°. de regtbank zich ten onregte onbevoegd heeft verklaard;

2°. ten onregte is beslist, dat ter zake van het feit geen regt tot strafvordering aanwezig is;

3°. vormen zijn verzuimd, op straffe van nietigheid voorgeschreven".

Achter art. 89 worden ingevoegd de volgende bepalingen:

» Art. 89 *a*. In geval van verleenden regtsingang kan beroep in cassatie worden ingesteld door den beklaagde op grond dat:

1°. de regtbank onbevoegd is;

2°. ter zake van het feit geen regt tot strafvordering aanwezig is;

3°. vormen zijn verzuimd, op straffe van nietigheid voorgeschreven;

4°. gevangenneming of gevangenhouding is gelast buiten de gevallen in art. 88 vermeld."

»Art. 89 *b*. De beklaagde kan zich omtrent de voorziening, in het voorgaand artikel bedoeld, beraden met een raadsman, door hem met inachtneming van art. 89 *k* gekozen, of hem, op zijn verzoek, door den president der regtbank toegevoegd.

» Heeft de president bezwaren om aan het verzoek van den beklaagde te voldoen, dan onderwerpt hij die ten spoedigste aan de beoordeeling der regtbank, die daarover in raadkamer beraadslaagt en beslist.

» De president neemt aan die beraadslaging en beslissing geen deel. Hij is tot de toevoeging verpligt wanneer de raadkamer haar noodig oordeelt.

» Bij afwijzing van het verzoek, wordt den beklaagde door of namens den president daarvan dadelijk kennis gegeven."

» Art. 89 *c*. De toevoeging geschiedt uit de advokaten en procureurs die de praktijk uitoefenen binnen het regtsgebied der regtbank. Zij wordt den benoemde, alsmede den beklaagde, door of namens den president dadelijk kenbaar gemaakt."

» Art. 89 *d*. Gedurende den tijd, binnen welken het beroep kan worden ingesteld, heeft de raadsman van den beklaagde, zoo deze in verzekerde bewaring is, toegang tot hem en kan hij hem, behoudens het vereischte toezigt, alleen spreken.

» Gedurende dien zelfden tijd kan de raadsman, alsmede de beklaagde, die niet in verzekerde bewaring is, ter griffie inzage nemen van de stukken."

» Art. 89 *e*. Het beroep in cassatie wordt ingesteld door eene verklaring kosteloos ter griffie van de regtbank af te leggen door den officier van justitie binnen drie dagen nadat de beschikking is gewezen, door den beklaagde binnen zes dagen nadat zij hem is beteekend.

» De verklaring van den beklaagde kan ook namens hem geschieden door zijnen raadsman, of door eenen bijzonder daartoe schriftelijk gemagtigde.

» Verlangt de beklaagde, in verzekerde bewaring zijnde, de verklaring zelf af te leggen, dan begeeft de griffier zich tot hem om haar aan te nemen."

»Art. 89 *f*. Van de verklaring, in het voorgaand artikel vermeld, wordt door den griffier eene acte opgemaakt, die door hem met dengene, die de verklaring aflegt, wordt geteekend. Indien deze niet kan teekenen, wordt de oorzaak van het beletsel in de acte vermeld.

» De schriftelijke last, in het tweede lid van dat artikel bedoeld, of, zoo zij voor een notaris in minuut is verleden, een authentiek afschrift daarvan, wordt aan de acte gehecht.

» Van het beroep in cassatie wordt aanteekening gedaan in een daartoe bestemd ter griffie berustend register.

» De officier van justitie is, op straffe van niet-ontvankelijkheid van het beroep, verpligt, bij de verklaring of bij eene gelijktijdig over te leggen door hem onderteekende memorie, de gronden van beroep op te geven.

» De beklaagde, die beroep instelt, is tot indiening eener memorie gelijktijdig bij de verklaring bevoegd. Zijne memorie kan ook onderteekend worden door zijn raadsman.

»Van de inlevering der memorie wordt aan dengene, die haar overlegt, door den griffier schriftelijk bewijs gegeven."

» Art. 89 *g*. Binnen vier en twintig uren na de verklaring wordt de acte, met de memorie, zoo die er is, en de verdere stukken door den griffier opgezonden aan den procureur-generaal bij den Hoogen Raad en door dezen, binnen zes dagen na de ontvangst, met zijne conclusie ingediend bij den Hoogen Raad, die in raadkamer, zamengesteld uit zeven leden, zoo spoedig mogelijk beslist".

» Art 89 *h*. De Hooge Raad kan de beschikking der regtbank vernietigen, geheel of gedeeltelijk, op de aangevoerde of op andere, mits bij de artt. 89 en 89*a* vermelde gronden.

» Bij vernietiging wegens verzuim van vormen, op straffe van nietigheid voorgeschreven, verwijst de Hooge Raad de zaak naar dezelfde of eene aangrenzende regtbank, ten einde, met inachtneming van 's Raads beslissing, op de vordering van den ambtenaar van het openbaar ministerie bij het aangewezen regtscollegie op nieuw worde gevonnisd.

» Bij vernietiging uit anderen hoofde, doet de Hooge Raad hetgeen de regtbank had behooren te doen, behoudens dat, indien de beslissing afhangt van een onderzoek van feiten, hij de zaak verwijst gelijk in het voorgaande lid is bepaald.

» Buiten de gevallen, waarin door de beslissing omtrent het regtspunt de voorloopige inbewaringstelling wordt uitgesloten, wordt door den Hoogen Raad geene in vrijheidstelling en in geen geval gevangenneming van den beklaagde bevolen."

» Art. 89 *i*. De arresten van den Hoogen Raad, waarbij regtsingang wordt verleend, of ten gevolge waarvan een verleende regtsingang van kracht blijft, worden den beklaagde vanwege het openbaar ministerie beteekend."

Worden gelezen:

Art. 90. » Indien instructie is gelast, beveelt de regter-commissaris, zoodra de stukken in zijne handen zijn gesteld, de verschijning van den beklaagde om door hem te worden gehoord op het feit, bij het bevel in hoofdzaak uitgedrukt.

» De beklaagde, die in vrijheid is, wordt door tusschenkomst van het openbaar ministerie gedagvaard."

Het eerste lid van art. 91: » Indien de beklaagde niet op de dagvaarding verschijnt, kan de regter-commissaris hem andermaal doen dagvaarden en daarbij voegen een bevel van medebrenging."

In het tweede lid van art. 91 wordt het woord »deurwaarder" vervangen door »beambte".

Worden gelezen:

De eerste zinsnede van art. 92. » Gedurende den loop der instructie doet de regter-commissaris, zoo dikwijls hij dit noodig oordeelt, den beklaagde, zoo deze in verzekerde bewaring is, voor zich verschijnen, of, zoo hij in vrijheid is, daartoe dagvaarden."

Art. 93. » Bij het ontstaan van meer gewigtige bezwaren tegen den beklaagde die in vrijheid is, of op grond van omstandigheden, na het verleenen van den regtsingang bekend geworden, kan de regter-commissaris, in de gevallen en op de gronden vermeld in art. 88, hetzij ambtshalve, hetzij op de vordering van den officier van justitie, een bevel van voorloopige aanhouding tegen den beklaagde verleenen.

» Art. 53 en het tweede lid van art. 77 zijn van toepassing.

» De officier van justitie biedt de stukken met zijne vordering aan de regtbank aan, die in raadkamer, met inachtneming van art. 88, de gevangenhouding of de invrijheidstelling beveelt."

Artikel 94 vervalt.

Art. 95 wordt gelezen:

» In de gevallen, waarin de beklaagde niet voor den regter-commissaris kan worden gebragt, of niet kan worden gevangen genomen, of na zijne in verzekerde bewaringstelling is ontvlugt, wordt de instructie niettemin aangevangen of voortgezet, en zooveel mogelijk ten einde gebragt."

In het tweede lid van art. 96 worden de woorden »mitsgaders de boete, lijfsdwang en straffen tegen hen bedreigd" vervangen door »mitsgaders de bevoegdheid tot het aanwenden van het middel van lijfsdwang".

In het vierde lid van voormeld artikel, zoo als het is gewijzigd bij de wet van 26 November 1873 (*Staatsblad* nº. 175), worden de woorden »de artikelen 188 en 190" vervangen door »artikel 195".

Het laatste lid van voormeld artikel, zooals het is gewijzigd bij voormelde wet, vervalt.

In het eerste lid van art. 98 worden de woorden »artsen, heelmeesters of anderen" vervangen door: » een of meer deskundigen."

Het derde lid van voormeld artikel wordt gelezen:

» Op deze deskundigen is de bepaling van het eerste lid van art. 50 van toepassing".

In het eerste lid van art. 99 vervalt het woord »beschuldigden", en in het tweede lid van dat artikel vervallen de woorden: »den beschuldigde."

Art. 100 wordt gelezen:

»Wanneer uit de instructie gewigtige bezwaren tegen anderen dan den beklaagde ontstaan, kan de regter-commissaris, in de gevallen en op de gronden in art. 88 vermeld, tegen dezen, op de vordering van den officier van justitie, een bevel van voorloopige aanhouding verleenen.

»Art. 53 en het tweede lid van art. 77 zijn van toepassing.

»De officier van justitie handelt overeenkomstig art. 83.

»De zaak wordt verder op de gewone wijze, overeenkomstig de voorschriften van dezen titel behandeld."

Achter art. 100 wordt de navolgende bepaling ingevoegd:

» Art. 100 *a*. Gedurende den loop der instructie kan de regtbank in raadkamer de invrijheidstelling van den beklaagde, die in verzekerde bewaring is, hetzij op de vordering van den officier van justitie, hetzij, nadat laatstgenoemde daarop is gehoord, op het verslag van den regter-commissaris of, nadat de officier van justitie en de regter-commissaris daarop zijn gehoord, op het verzoek van den beklaagde, bevelen.

»Eveneens kan de regtbank gedurende den loop der instructie, in de gevallen en op de gronden vermeld in art. 88, zoowel ambtshalve als op de vordering van den officier van justitie, de gevangenneming van den beklaagde bevelen. Het tweede lid van art. 88 *h* is op dit bevel van toepassing."

In art. 101 worden de woorden: » De bevelen van dagvaarding in persoon of gevangenneming", gelezen: »De bevelen van gevangenneming en de beschikkingen waarbij regtsingang is verleend."

De artt. 111 en 112 vervallen.

In art. 113 vervallen de woorden: »hoven en".

Achter art. 113 wordt de navolgende bepaling ingevoegd:

»Art. 113*a*. Alle bevelen tot gevangenneming of gevangenhouding zijn voor niet langer dan dertig dagen geldig te rekenen van den dag, waarop zij zijn ten uitvoergelegd.

» Indien aan het eind van dien termijn de instructie niet is afgeloopen of de zaak niet is beregt, wordt de beklaagde onmiddelijk in vrijheid gesteld, tenzij de regtbank op vordering van den officier van justitie het bevel bij gemotiveerde beschikking voor ten hoogste dertig dagen hebbe verlengd. Hetzelfde zal nog daarna telkens na verloop van dertig dagen kunnen geschieden, indien de regtbank na den laatst verleenden termijn zulks noodig oordeelt. Op deze beschikkingen is het tweede lid van art. 88*h* van toepassing."

Worden gelezen:

Art. 114. »Na afloop der instructie of wanneer, in het geval van art. 95, deze wegens ontstentenis van den beklaagde niet is kunnen worden voltooid, deelt de regter-commissaris de stukken mede aan den officier van justitie.

» Oordeelt deze de instructie niet volledig, dan vordert hij, met aanduiding van hetgeen hij daartoe noodig acht, dat zij meer volledig wordt gemaakt."

Art. 115. » Zoodra de instructie is ten einde gebragt, doet de officier van justitie den beklaagde bij exploit aanzeggen dat de instructie gesloten is, met vermelding van het requisitoir dat tegen hem genomen zal worden."

Art. 116. » De beklaagde kan, binnen acht dagen na de beteekening van de sluiting der instructie, eene memorie ter griffie van de regtbank inleveren. De bevoegdheid daartoe wordt hem bij het exploit, in het voorgaand artikel bedoeld, op straffe van nietigheid, kenbaar gemaakt.

» De beklaagde kan in het exploit de verklaring doen opnemen, dat hij van deze bevoegdheid afstand doet. De verklaring wordt door hem geteekend. Zoo hij zijne verklaring niet kan teekenen wordt daarvan in het exploit melding gemaakt.

» De beklaagde kan zich omtrent het indienen der memorie beraden met een raadsman. De artt. 89*b* en 89*c* zijn hier van toepassing.

» In dit geval komen de regten, bij art. 89*d* omschreven, den raadsman en den beklaagde toe gedurende den tijd voor de inlevering der memorie bepaald.

» Ten aanzien van de onderteekening en de inlevering der memorie gelden voorts de bepalingen, in art. 89*f* omtrent de daarbij bedoelde memorie vervat."

Art. 117. » De griffier teekent den dag der inlevering op de memorie aan en zendt die binnen vier en twintig uren aan den officier van justitie.

» De officier van justitie dient haar, binnen drie dagen na die inlevering, met de stukken en met zijne vordering bij de regtbank in.

» Is geene memorie ingeleverd, dan dient de officier van justitie de stukken, met zijne vordering, bij de regtbank in binnen drie dagen na verloop van den termijn, voor de inlevering der memorie bepaald of, zoo de afstand is gedaan, in het eerste lid van het voorgaand artikel bedoeld, binnen drie dagen na de dagteekening van het aldaar vermelde exploit.

» Op de vordering van den officier van justitie wordt door de regtbank in raadkamer beslist."

Art. 118. » Indien de regtbank de instructie niet volledig oordeelt, beveelt zij, met aanduiding van het onderwerp, een nader onderzoek.

» Zij kan in dat geval, indien de beklaagde in verzekerde bewaring is, tevens diens in vrijheidstelling bevelen.

» In de gevallen en op de gronden, vermeld in art. 88, kan zij, indien de beklaagde in vrijheid is, diens gevangenneming bevelen. Het tweede lid van art. 88*h* is in dat geval van toepassing.

» Zoodra het bevolen onderzoek is afgeloopen, wordt gehandeld overeenkomstig de artt. 115, 116 en 117."

Art. 119. » Indien het aan de regtbank blijkt, dat de kennisneming der zaak tot de bevoegdheid van een ander collegie behoort, verwijst zij dezelve naar den bevoegden regter.

» De officier van justitie doet de stukken aan den bevoegden ambtenaar van het openbaar ministerie bij zoodanig collegie toekomen.

» Indien ter zake van het feit geen regt tot strafvordering aanwezig is, of de instructie geene voldoende aanwijzing van schuld tot verdere vervolging heeft opgeleverd, stelt zij den beklaagde te dier zake buiten vervolging.

» Indien in de instructie of na den afloop daarvan vormen zijn verzuimd, beveelt zij herstel van dat verzuim of heropening van het onderzoek van de laatst geldige acte af, welke aan het verzuim is voorafgegaan.

» In alle andere gevallen verwijst zij de zaak naar de teregtzitting.

» De artt. 88*b*—88*f* zijn hier van toepassing."

Art. 120. » Bij verwijzing naar de teregtzitting kan de regtbank, indien de beklaagde in vrijheid is, in de gevallen en op de gronden, vermeld in art. 88, zijne gevangenneming, of, indien de beklaagde in verzekerde bewaring is, zijne gevangenhouding, of zijne in vrijheidstelling bevelen. Ingeval de gevangenneming of gevangenhouding wordt bevolen, is art. 113*a* van toepassing.

» Bij bevel tot herstel van een verzuim of tot een nieuw onderzoek op de laatst geldige acte, kan, zoo de beklaagde in verzekerde bewaring is, de in vrijheidstelling worden bevolen.

» Buiten dit geval is het bevel tot in vrijheidstelling verpligtend, wanneer de zaak niet wordt verwezen naar de teregtzitting, of, bij verwijzing, geen der gevallen of gronden vermeld in art. 88 meer aanwezig is."

Art. 121. » Op de beschikkingen bij art. 119 vermeld, is art. 88*g*, en op de vonnissen, houdende verwijzing naar de teregtzitting, bovendien art. 88*h* van toepassing."

Art. 122. »Tegen de beschikkingen, bij art. 119 vermeld, kan beroep in cassatie worden ingesteld in de gevallen, voorzien bij de artt. 89 en 89*a* en op de gronden in die artikelen omschreven, alsmede zoowel door het openbaar ministerie als door den beklaagde op grond, dat regt is gedaan op eene instructie, waarin vormen zijn verzuimd, op straffe van nietigheid voorgeschreven.

» De artt. 89*b* tot 89*g* zijn hier van toepassing.

»Op de beschikkingen, waarbij de beklaagde buiten vervolging is gesteld op grond dat de instructie geene voldoende aanwijzing van schuld tot verdere vervolging heeft opgeleverd, is art. 88*i* van toepassing.

Art. 123. »De Hooge Raad kan de beschikking der regtbank vernietigen, geheel of gedeeltelijk, op de aangevoerde of op andere, mits bij art. 122 bedoelde gronden, en handelt in dat geval overeenkomstig het bepaalde bij het tweede of derde lid van art. 89*h*.

» Het laatste lid van dat artikel is hier mede van toepassing.

» De arresten van den Hoogen Raad, waarbij de zaak naar de teregtzitting wordt verwezen, of ten gevolge waarvan zoodanige verwijzing stand houdt, worden den beklaagde vanwege het openbaar ministerie beteekend."

Achter art. 123 worden de navolgende bepalingen ingevoegd:

» Art. 89*j*. Onverminderd het bepaalde bij art. 89*b* kan, zoodra tegen de verwijzing naar de teregtzitting, naar aanleiding van de bepalingen van dezen titel, geen regtsmiddel meer openstaat, den beklaagde, op zijn verzoek, door den president der regtbank een raadsman tot de verdediging bij het openbaar onderzoek worden toegevoegd.

» Hetzelfde kan geschieden, zoodra overeenkomstig art. 170 regtstreeks is gedagvaard.

» Het tweede, derde en vierde lid van art. 89 *b* zijn hier van toepassing.

» De toevoeging kan ook door den president geschieden ambtshalve, indien niet de beklaagde, met inachtneming van het volgende artikel, binnen vijf dagen nadat hij, ten gevolge van verwijzing, ter teregtzitting is gedagvaard, een raadsman heeft gekozen en daarvan ter griffie van de regtbank verklaring heeft afgelegd, of door zijnen raadsman heeft doen afleggen.

» Nadat den beklaagde, ingevolge het vorige lid, een raadsman is toegevoegd, blijft deze als zoodanig werkzaam, ook al mogt de beklaagde later zelf een raadsman kiezen, of daarvan ter griffie van de regtbank verklaring afleggen of doen afleggen."

» Art. 89 *k*. Als raadslieden worden slechts toegelaten, advokaten en procureurs binnen het Rijk de praktijk uitoefenende."

» Art. 89 *l*. De toevoeging, in art. 89 *j* bedoeld, geschiedt uit de advokaten en procureurs die de praktijk uitoefenen binnen het regtsgebied der regtbank.

» Zoo noodig, kan zij ook geschieden uit de advokaten en procureurs de praktijk uitoefenende buiten het regtsgebied der regtbank, doch binnen het regtsgebied van het geregtshof, waartoe de regtbank behoort.

» In dat geval geschiedt zij op verzoek van den president der regtbank, door den president van het geregtshof, en heeft de toegevoegde raadsman aanspraak op vergoeding van reis- en verblijfkosten, op den voet bij het tarief voor de geregtskosten in strafzaken bepaald.

» De toevoeging wordt steeds dadelijk door of namens den president, door wien de toevoeging geschiedt, den benoemde alsmede den beklaagde kenbaar gemaakt."

» Art. 89 *m*. Zoodra tegen de verwijzing, naar aanleiding van de bepalingen van dezen titel, geen regtsmiddel meer openstaat, heeft, indien de beklaagde in verzekerde bewaring is, de tot de verdediging bij het openbaar onderzoek gekozen of toegevoegde raadsman toegang tot hem en kan hij hem, behoudens het vereischte toezigt, zoo dikwijls hij dit verlangt, alleen spreken.

» Hij, zoowel als de beklaagde die niet in verzekerde bewaring is, kan ter griffie inzage nemen van de stukken, zonder de voortzetting der zaak op te houden.

» De beklaagde kan van de stukken, voorzoover hij dit verlangt, ten zijnen koste afschriften doen nemen.

» Bij onvermogen, ter beoordeeling van de regtbank, kan deze gelasten, dat de afschriften, welke zij noodig acht, kosteloos worden afgegeven. In dat geval worden de kosten der afschriften als geregtskosten aangemerkt."

» Art. 123 *a*. In alle gevallen waarin, na gehouden instructie, de regter blijkt onbevoegd te zijn, blijft echter de instructie van kracht."

» Art. 123 *b*. Niemand kan, buiten vervolging zijnde gesteld, ter zake van hetzelfde feit in regten worden betrokken, tenzij nieuwe bezwaren zijn bekend geworden.

» Als nieuwe bezwaren worden aangemerkt de verklaringen van getuigen, stukken, bescheiden en processenverbaal, welke niet zijn onderzocht geworden, doch echter van dien aard zijn, dat zij òf de bewijzen versterken welke de regtbank te zwak heeft geoordeeld, òf de feiten meer ontwikkelen tot betere ontdekking der waarheid.

» In dat geval biedt de officier van justitie de stukken wederom aan de regtbank aan, met zoodanige vorderingen, als hij, met inachtneming van het bepaalde bij art. 83, raadzaam oordeelt, en wordt de zaak op de gewone wijze, overeenkomstig de voorschriften van dezen Titel behandeld."

» Art. 123 *c*. Alle uitspraken der raadkamer vermelden, op straffe van nietigheid, de namen der leden van het regtscollegie, door wie zij zijn gewezen, en worden door ieder hunner en door den griffier onderteekend.

» Zoo dikwijls de regtbank in raadkamer eene beschikking neemt, is zij zamengesteld uit drie leden."

» Art. 123 *d*. Alle bevelen van gevangenneming en gevangenhouding zijn uitvoerbaar niettegenstaande beroep in cassatie.

» Wordt in vrijheidstelling bevolen, dan kan het openbaar ministerie de uitvoering opschorten gedurende den termijn, binnen welken het tegen het vonnis kan opkomen. Hetzelfde geldt voor het geval, dat, ten gevolge van onbevoegd verklaring overeenkomstig de artt. 84 en 119, de in vrijheidstelling zou moeten plaats hebben."

» Art. 123 *e*. De beklaagde, krachtens bevel van gevangeneming aangehouden, wordt, binnen vier en twintig uren na zijne opneming in de gevangenis, door den regter-commissaris gehoord."

» Art. 123 *h*. Bij verzuim of bij nietigheid van eenige in dezen Titel voorgeschreven beteekening kan de beklaagde, mits bij zijne eerste verschijning, de nietigverklaring vorderen van de dagvaarding waarbij hij, zoo instructie is gelast, voor den regter-commissaris, of, zoo de zaak naar de teregtzitting is verwezen, ter teregtzitting is opgeroepen."

Art. 11.

De Vierde Titel van gemeld Wetboek vervalt.

Art. 12.

De Vijfde Titel van voormeld Wetboek wordt gelezen:

VIJFDE TITEL.

Van het regtsgeding op de teregtzitting van de arrondissements-regtbank.

§ 1. *Van het aanhangig maken der zaak.*

Art. 170. De zaak wordt ter teregtzitting aanhangig gemaakt:

1°. door eene dagvaarding, vanwege den officier van justitie aan den beklaagde beteekend, hetzij regtstreeks, hetzij ten gevolge van verwijzing;

2°. door eene dagvaarding, beteekend vanwege andere ambtenaren, daartoe bij de wet gemagtigd.

De artikelen 88 *b*—88 *f* zijn toepasselijk op zaken, welke regtstreeks bij dagvaarding worden aanhangig gemaakt.

Art. 171. Bij de dagvaarding worden tevens opgegeven de naam, het beroep en de woon- of verblijfplaats, of, bij onbekendheid van een of ander, de aanduiding, zoo naauwkeurig mogelijk, van de getuigen, die vanwege den officier van justitie of den in nummer 2 van het eerste lid van het vorige artikel bedoelden ambtenaar zullen worden gedagvaard.

In geval van regtstreeksche dagvaarding zijn de bepaingen van het tweede, derde en vierde lid van art. 89 *m* van toepassing, zoodra de beteekening der dagvaarding is geschied.

Art. 172. De dagvaarding behelst op straffe van nietigheid eene opgave van het feit, dat te laste wordt gelegd met beknopte vermelding omstreeks welken tijd, waar ter plaatse en onder welke omstandigheden het begaan zou zijn.

Art. 173. De dagvaarding wordt, met afgifte of achterlating van een afschrift, beteekend aan den persoon van den beklaagde of, zoo deze niet in verzekerde bewaring is, aan zijnen persoon of zijne woonplaats; indien hij hier te lande geene bekende woonplaats heeft, aan zijn laatste verblijfplaats hier te lande; zoo ook deze onbekend is, of zoo de beklaagde hier te lande geene verblijfplaats heeft gehad, door middel van aanplakking van het exploit aan het gebouw waar de regtbank zitting houdt. Alles op straffe van nietigheid.

Art. 174. Indien regtstreeks vanwege den officier van justitie is gedagvaard, kan de beklaagde verzoeken dat de zaak door de regtbank in raadkamer worde onderzocht, en daartoe tegen de dagvaarding verzet doen bij exploit, binnen vijf dagen na de dagvaarding te beteekenen aan den officier van justitie.

Dit verzet doet de dagvaarding van regtswege vervallen.

De officier biedt daarop, na des noods den beklaagde door den regter-commissaris te hebben doen hooren, de stukken aan de regtbank aan, met zoodanige vordering als hij, met inachtneming van art. 83, raadzaam acht, en zorgt voor de intrekking van de dagvaarding van getuigen, zoo deze heeft plaats gehad.

De zaak wordt alsdan behandeld volgens de voorschriften betreffende het onderzoek in raadkamer, evenals ware geene dagvaarding geschied.

Art. 176. Onverminderd de bevoegdheid van den beklaagde om zelf getuigen te doen dagvaarden, kan hij verzoeken, dat deze op bevel van den president vanwege den officier van justitie of den in nummer 2 van het eerste lid van art. 170 bedoelden ambtenaar worden gedagvaard.

De beklaagde geeft, ten minste tweemaal vier en twintig uren vóór de teregtzitting, overeenkomstig het bepaalde bij art. 171, van de getuigen, door hem gedagvaard of te dagvaarden, bij exploit kennis aan den officier van justitie, of, indien de dagvaarding is geschied vanwege den in nummer 2 van het eerste lid van art. 170 bedoelden ambtenaar, aan dien ambtenaar.

Art. 177. De bepalingen der artt. 171 en 176 zijn ook van toepassing op de dagvaarding van deskundigen.

Art. 178. Op straffe van nietigheid moet tusschen den dag waarop de dagvaarding aan den beklaagde is beteekend en dien der teregtzitting een termijn van ten minste tien dagen verloopen.

Met toestemming van den beklaagde kan deze termijn worden verkort, mits in het exploit van dagvaarding de verklaring van den beklaagde, houdende zijne toestemming, worde opgenomen en door hem geteekend. Zoo de beklaagde zijne verklaring niet kan teekenen, wordt daarvan in het exploit melding gemaakt.

Art. 179. Vrijwillige verschijning van den beklaagde op eene dagvaarding, beteekend in strijd met de voorschriften van art. 173 of met die van het voorgaand artikel, dekt de nietigheid.

§ 2. *Van het onderzoek ter teregtzitting.*

Art. 180. De regter, die als regter-commissaris de zaak heeft onderzocht, neemt, op straffe van nietigheid, aan het onderzoek ter teregtzitting geen deel.

Art. 181. De beklaagde kan zich ter teregtzitting niet door eenen gemagtigde doen vertegenwoordigen.

Art. 182. De president handhaaft de orde op de teregtzitting en geeft daartoe de noodige bevelen.

Indien een der aanwezigen de stilte of orde op de teregtzitting stoort of teekenen geeft van goed- of afkeuring, en vruchteloos door den president is gewaarschuwd, of het bevel van den president om zich te verwijderen niet heeft opgevolgd, kan hij op diens last worden verwijderd, en zoo noodig gedurende den tijd der teregtzitting worden in bewaring gehouden.

Art. 183. De president doet het onderzoek een aanvang nemen door den beklaagde, of zoo er meer dan één beklaagde is, ieder hunner, in de orde waarin zij zijn gedagvaard, af te vragen zijnen naam, zijne voornamen, zijnen ouderdom, zijne geboorteplaats, zijne woon- of verblijfplaats en zijn beroep. Hij vermaant hem oplettend te zijn op hetgeen hij zal hooren.

Hij doet het bevel van verwijzing, zoo deze heeft plaats gehad, en in ieder geval de dagvaarding door den griffier voorlezen.

Het onderzoek wordt op straffe van nietigheid onafgebroken voortgezet, behoudens de gevallen, waarin de wet schorsing toelaat, of de regtbank die, om redenen in het bevel uit te drukken, noodig oordeelt.

Art. 184. In de gevallen, waarin van nietigheid der dagvaarding, niet-ontvankelijkheid van den officier van justitie of onbevoegdheid van de regtbank, zonder onderzoek der zaak zelve, kan blijken, is de beklaagde of zijn raadsman bevoegd die verwering reeds dadelijk na de ondervraging, in het voorgaand artikel bedoeld, voor te dragen en toe te lichten.

De officier van justitie kan daarop antwoorden.

De beklaagde en zijn raadsman kunnen andermaal, en zoo de officier van justitie daarna weder het woord verlangt, nogmaals het woord voeren.

De regtbank gaat tot beraadslaging over en doet uitspraak.

Wordt de verwering ontijdig of ongegrond bevonden dan wordt het onderzoek der zaak zelve onmiddellijk voort gezet.

Art. 185. De officier van justitie kan de zaak voordragen.

Hij legt eene lijst over der getuigen, die ten zijnen verzoeke of ten verzoeke van den beklaagde zijn gedagvaard.

Deze lijst wordt door den griffier voorgelezen. Zij wijst geene andere getuigen aan dan die, van welke, met inachtneming van het bepaalde bij de artt. 171 en 176, vanwege den officier aan den beklaagde of vanwege dezen aan den officier opgave is gedaan, of die, welke ten verzoeke van den beklaagde door den officier zijn gedagvaard.

Art. 186. Op de vordering van den officier van justitie of op het verzoek van den beklaagde, mits gedaan vóór den aanvang van het getuigenverhoor, worden ook gehoord getuigen, niet op de lijst voorkomende, doch ter teregtzitting tegenwoordig.

In dit geval, alsmede ingeval een getuige bij de opgave niet voldoende is aangeduid, kan op de vordering van den officier van justitie, indien het verhoor is verzocht door den beklaagde, of op het verzoek van dezen, indien het verhoor is gevorderd door den officier van justitie, het onderzoek door de regtbank voor eenen bepaalden tijd worden geschorst.

Art. 187. De president kan om bijzondere redenen aan een of meer getuigen, op daartoe gedaan verzoek, met toestemming van den officier van justitie en den beklaagde, vergunnen zich vóór het afleggen hunner verklaring tot een door hem te bepalen tijdstip te verwijderen.

Art. 188. Indien bij de voorlezing van de lijst der getuigen een gedagvaarde getuige blijkt niet te zijn verschenen, kan de regtbank, hetzij ambtshalve, hetzij op de vordering van den officier van justitie of op het verzoek van den beklaagde, het onderzoek voor bepaalden of onbepaalden tijd schorsen.

Op gelijke wijze kan worden gehandeld indien een getuige niet is verschenen en in den loop van het onderzoek de noodzakelijkheid van het verhoor blijkt, of indien een verschenen getuige bij de verdere behandeling der zaak is achtergebleven, of, na de vergunning om zich te verwijderen, ten bepaalden tijde niet is teruggekeerd.

De bepalingen van dit artikel zijn mede van toepassing bij niet-verschijning, of bij het achterblijven, gedurende de verdere behandeling, van den raadsman van den beklaagde.

Art. 189. In de gevallen, bij het voorgaande artikel bedoeld, wordt de getuige, tenzij blijke van geldige verhindering, op de vordering van den officier van justitie, bij het vonnis, waarbij het onderzoek wordt geschorst, veroordeeld tot betaling der dien ten gevolge noodeloos gemaakte geregtskosten, bij lijfsdwang op hem te verhalen.

De regtbank beveelt tevens, dat hij tegen den dag voor de nadere teregtzitting bepaald of te bepalen andermaal worde gedagvaard, en des noods door een deurwaarder of dienaar der openbare magt voor haar worde gebragt.

Art. 190. De getuige kan van de kosten geheel of ge-

deeltelijk worden ontheven, indien hij op de nadere teregtzitting voor zijn achterblijven gegronde redenen of verschoonende omstandigheden ter beoordeeling van de regtbank, aanvoert.

De officier van justitie wordt in ieder geval op het verzoek gehoord.

Art. 191. De president beveelt, behoudens het bepaalde bij art. 187, dat de getuigen zich begeven naar het voor hen bestemde vertrek, met uitzondering van den eersten, dien hij voor zich doet verschijnen.

Nadat deze zijne verklaring heeft afgelegd, worden achtereenvolgens de overigen, in de orde bij de lijst aangewezen, ieder afzonderlijk opgeroepen, eerst zij, die ten verzoeke van den officier van justitie, daarna zij, die ten verzoeke van den beklaagde moeten worden gehoord.

De orde kan echter door den president worden veranderd, hetzij ambtshalve, hetzij op de vordering van den officier van justitie of op het verzoek van den beklaagde.

De president neemt, zoo noodig, maatregelen om de getuigen te beletten, dat zij zich vóór het afleggen van hunne getuigenis, onder elkander over het te laste gelegde feit, over den beklaagde of over het door hen gegeven of nog te geven getuigenis onderhouden.

Art. 192. De president vraagt den getuige af zijnen naam, zijne voornamen, zijnen ouderdom, zijn beroep en zijne woon- of verblijfplaats; of hij den beklaagde gekend heeft vóór het feit waarvoor deze te regt staat; of hij bloed- of aanverwant is van den beklaagde en in welken graad, en of er dienstbetrekking tusschen hem en den beklaagde bestaat of bestaan heeft.

De getuige doet hierna, op straffe van nietigheid, naar de wijze zijner godsdienstige gezindheid den eed of de belofte van de geheele waarheid en niets dan de waarheid te zullen zeggen.

Daarop wordt hij door den president ondervraagd. Hij legt zijne verklaring af, zonder zich van een schriftelijk opstel te mogen bedienen.

De regtbank kan echter om bijzondere redenen den getuige toestaan, bij zijne verklaring van die geschriften of schriftelijke aanteekeningen gebruik te maken, welke zij veroorlooven zal.

Art. 193. Als getuigen zullen niet mogen worden gehoord en kunnen zich verschoonen:

1°. des beklaagden of medebeklaagden bloed- of aanverwanten in de regte lijn;

2°. des beklaagden of medebeklaagden bloed- of aanverwanten in de zijlinie tot den derden graad ingesloten;

3°. des beklaagden of medebeklaagden echtgenoot, of vroegere echtgenoot na echtscheiding.

Het hooren der voorschreven personen brengt geene nietigheid te weeg, indien zij getuigenis hebben afgelegd met gezamenlijke toestemming van den officier van justitie en van den beklaagde.

Zij kunnen zelfs zonder die toestemming door de regtbank worden toegelaten om zonder eedsaflegging inlichtingen te geven.

Art. 194. Van het geven van getuigenis, en zelfs van het afleggen van onbeëedigde verklaring, kunnen zich ook verschoonen zij, die uit hoofde van hunnen stand, hun beroep of hun ambt tot geheimhouding verpligt zijn, doch alleen omtrent hetgeen, waarvan de wetenschap aan hen als zoodanig is toevertrouwd.

Art. 195. Zullen niet anders dan tot het geven van inlichtingen en buiten eede kunnen worden gehoord:

1°. zij, die den vollen ouderdom van zestien jaren niet hebben bereikt;

2°. zij, die wegens ziekelijke storing der verstandelijke vermogens onder curatele of op regterlijke magtiging in bewaring zijn gesteld, al hebben zij bij tusschenpoozen het gebruik dier vermogens.

Art. 196. De regtbank kan bevelen, hetzij ambtshalve, hetzij op de vordering van den officier van justitie of op het verzoek van den beklaagde, dat niet anders dan buiten eede worden gehoord zij, die wegens meineed tot welke straf ook, of uit anderen hoofde tot gevangenisstraf van drie jaren of langer zijn veroordeeld, of tegen wie ter zake van misdrijf, waartegen eene gevangenisstraf van vier jaren of meer is bedreigd, eene vervolging na verleenden regtsingang aanhangig is.

Art. 197. Indien een getuige, op de eerste of de nadere dagvaarding verschenen, of voor de regtbank gebragt, zonder wettigen grond weigert den eed of de belofte te doen of zijne verklaring af te leggen, kan de regtbank, hetzij ambtshalve, hetzij op de vordering van den officier van justitie of op het verzoek van den beklaagde, het onderzoek voor eenen bepaalden tijd schorsen.

In dat geval is het eerste lid van art. 189 van toepassing. De regtbank beveelt tevens, dat de getuige in gijzeling worde gesteld, of daarin gehouden, zoo hij ter zake van gelijke weigering bij het voorloopig onderzoek of in de instructie zich reeds in gijzeling bevindt, en dat hij op den bepaalden dag weder voor haar worde gebragt.

Het bevel wordt gewezen op de vordering van den officier van justitie, nadat de getuige in zijne verdediging door hem of zijnen raadsman voorgedragen, is gehoord.

Art. 198. Indien een getuige, bij het voorloopig onderzoek of de instructie gehoord, overleden is, of niet is kunnen worden gedagvaard, of op de dagvaarding niet is verschenen, of verschenen zijnde weigert getuigenis te geven, en de zaak niet wordt geschorst, of wanneer, ingeval van schorsing, de getuige bij zijne weigering volhardt, kan de regtbank bevelen, dat de vroeger afgelegde verklaringen door den griffier worden voorgelezen.

De voorlezing heeft, op straffe van nietigheid, plaats, wanneer zij door den officier van justitie gevorderd, of door den beklaagde verzocht wordt.

De regtbank zal op deze voorgelezen verklaringen zoodanig acht kunnen slaan als zij, met inachtneming van de voorschriften van art. 445, zal meenen te behooren.

Art. 199. Men zal den getuige niet in de rede mogen vallen.

De getuigen mogen op de teregtzitting met elkander niet in woordenwisseling treden.

Art. 200. Nadat de getuige zijne verklaring heeft afgelegd, kunnen hem door de regters en den officier van justitie vragen worden gedaan. De president geeft hun, op hun verlangen, daartoe het woord.

De president geeft voorts aan den beklaagde en aan zijnen raadsman de gelegenheid den getuige vragen te doen en tegen den getuige en diens verklaring in te brengen wat tot verdediging kan dienen.

De ondervraging der getuigen door den beklaagde of zijn raadsman geschiedt door tusschenkomst van den president, tenzij de regtbank toestaat, dat zij zonder die tusschenkomst geschiede. De toestemming kan steeds worden ingetrokken.

De regtbank kan ambtshalve of op het verzet van den officier van justitie of van den beklaagde, beletten, dat aan eenige vraag, door den beklaagde of diens raadsman of door den officier van justitie gedaan, worde gevolg gegeven.

Art. 201. Gedurende den verderen loop van het onderzoek kunnen den getuige, die reeds zijne verklaring heeft afgelegd, met inachtneming der bepalingen van het voorgaand artikel, nog vragen worden gedaan.

Art. 202. Na het afleggen zijner verklaring blijft de getuige in de gehoorzaal, tenzij de regtbank met toestemming van den officier van justitie en van den beklaagde, en, zoo noodig, met bevel om op eenen te bepalen tijd weder in de gehoorzaal aanwezig te zijn, hem vergunt zich te verwijderen.

Art. 203. De president kan, hetzij ambtshalve, hetzij

op de vordering van den officier van justitie of op het verzoek van den beklaagde, getuigen met elkander confronteren.

Op gelijke wijze kan hij bevelen dat, na afgelegde getuigenis, een of meer der getuigen de gehoorzaal verlaten, en dat een of meer hunner op nieuw worden binnengelaten, ten einde hetzij afzonderlijk, hetzij in elkanders bijzijn, nogmaals te worden gehoord.

Art. 204. Op gelijke wijze als bij het voorgaand artikel bedoeld, kan de president bevelen, dat een of meer beklaagden de gehoorzaal verlaten, ten einde een getuige buiten hunne tegenwoordigheid worde ondervraagd.

In dat geval wordt, op straffe van nietigheid, daarna met het onderzoek der zaak niet voortgegaan, dan nadat vooraf de beklaagde is onderrigt van hetgeen in zijne afwezigheid is voorgevallen.

Art. 205. Indien een getuige verdacht wordt zich op de teregtzitting aan het misdrijf van meineed te hebben schuldig gemaakt, kan de regtbank, hetzij ambtshalve, hetzij op de vordering van den officier van justitie of op het verzoek van den beklaagde, dienaangaande onderzoek bevelen, met schorsing, zoo noodig, der zaak tot na den afloop van dat onderzoek.

In dat geval wordt door den griffier dadelijk proces-verbaal opgemaakt en met den president en de regters onderteekend. Het proces-verbaal bevat de afgelegde verklaring van den getuige.

De verklaring van den getuige wordt hem voorgelezen en door hem onderteekend. Bij gebreke van onderteekening vermeldt het proces-verbaal de weigering of de reden van verhindering.

Het proces-verbaal wordt door de regtbank in handen gesteld van den officier van justitie.

Art. 206. In het geval, bij het voorgaand artikel bedoeld, kan de regtbank tevens, op de vordering van den officier van justitie of ambtshalve, en op de gronden vermeld in art. 88, de voorloopige aanhouding van den getuige bevelen.

De officier van justitie handelt overeenkomstig art. 83.

Art. 53 is toepasselijk.

De zaak wordt verder volgens de voorschriften van den derden Titel behandeld.

Art. 207. Alle bepalingen in deze paragraaph ten aanzien van getuigen voorkomende zijn ook van toepassing ten aanzien van deskundigen, behoudens dat de deskundigen den eed of de belofte afleggen, voorgeschreven bij art. 50.

Dezelfde persoon kan als getuige en als deskundige worden gehoord, mits hem vóór het afleggen van den eed of de belofte de voor beiden bestemde eeden worden voorgehouden.

Art. 208. Processen-verbaal, verslagen van deskundigen of andere stukken worden op last van den president, wanneer deze of een der regters of wel de officier van justitie dit verlangt, door den griffier voorgelezen.

Gelijke voorlezing heeft plaats op het verzoek van den beklaagde, tenzij de regtbank ambtshalve, of op het verzet van den officier van justitie anders beveelt.

Ten bezware van den beklaagde wordt, op straffe van nietigheid, op geene stukken acht geslagen, dan voorzooveel en voorzoover zij zijn voorgelezen.

Art. 209. Nadat alle getuigen en deskundigen zijn gehoord, wordt de beklaagde door den president ondervraagd, behoudens diens bevoegdheid om reeds vroeger en zelfs vóór den aanvang van het getuigenverhoor aan den beklaagde vragen te doen.

Is er meer dan één beklaagde, dan geschiedt de ondervraging in de orde, waarin die, bedoeld bij art. 183 heeft plaats gehad.

Het derde lid van art. 191 is hier van toepassing.

Art. 210. Indien de beklaagde weigerachtig of in gebreke blijft gedane vragen te beantwoorden, wordt niettemin met de zaak voortgegaan.

Zoo de beklaagde de stilte of de orde op de teregtzitting stoort, en vruchteloos door den president is gewaarschuwd, of het bevel van den president om zich te verwijderen niet heeft opgevolgd, kan de regtbank zijne verwijdering uit de gehoorzaal bevelen, en zoo noodig dat hij gedurende den tijd der teregtzitting in bewaring worde gehouden. De behandeling der zaak wordt voortgezet en de uitspraak geschiedt, evenals ware de beklaagde tegenwoordig gebleven.

In de beide gevallen, bij dit artikel bedoeld, blijft de raadsman van den beklaagde met de verdediging belast.

Art. 211. De president kan, hetzij ambtshalve, hetzij op de vordering van den officier van justitie of op het verzoek van den beklaagde, bevelen, dat een of meer der beklaagden de gehoorzaal verlaten, ten einde een ander hunner buiten tegenwoordigheid van dien beklaagde worde ondervraagd.

Het tweede lid van art. 204 is dan van toepassing.

Art. 212. Ook de regters en de officier van justitie kunnen aan den beklaagde vragen doen. De president geeft hun daartoe, op hun verlangen, het woord.

De beklaagde of zijn raadsman kan ook aan zijnen medebeklaagde vragen doen.

Het derde en vierde lid van art. 200 zijn hier van toepassing.

Art. 213. Na de ondervraging van den beklaagde kunnen aan getuigen of deskundigen op nieuw vragen worden gedaan of stukken worden voorgelezen.

Art. 214. Indien een beklaagde of getuige de Nederlandsche taal niet verstaat, kan het onderzoek, op straffe van nietigheid, geen plaats hebben zonder bijstand van een tolk.

De tolk wordt vanwege den officier van justitie ter teregzitting gedagvaard, tenzij de tolk ter teregtzitting aanwezig mogt zijn.

De regtbank kan ook, hetzij ambtshalve, hetzij op de vordering van den officier van justitie of op het verzoek van den beklaagde, de dagvaarding van eenen tolk bevelen, indien op de teregtzitting de bijstand blijkt noodig te zijn. Het voorgaand lid is dan van toepassing.

De beklaagde kan den tolk wraken, mits daarvoor redenen gevende. De regtbank doet daarover terstond uitspraak.

Art. 215. De tolk moet den ouderdom hebben bereikt van achttien jaren.

Hij legt, naar de wijze zijner godsdienstige gezindheid, den eed of de belofte af van getrouw zijne taak te zullen vervullen.

Geen der getuigen of der regters, die van de zaak kennis nemen, wordt als tolk toegelaten.

Hetgeen in strijd met de bepalingen van dit artikel is vertolkt, wordt geacht niet vertolkt te zijn.

Art. 216. De bijstand van eenen tolk wordt mede, op straffe van nietigheid, gevorderd, wanneer een beklaagde of getuige het gehoor- en spraakvermogen of één dezer vermogens mist.

In dit geval wordt als tolk gedagvaard iemand, die geschikt is met hem om te gaan.

De twee voorgaande artikelen zijn hier van toepassing, behoudens dat in dit geval de tolk slechts den ouderdom van 16 jaren behoeft te hebben bereikt.

Art. 217. In de gevallen, bij de artt. 214 en 216 bedoeld, wordt hetgeen ter teregtzitting is gesproken of voorgelezen zonder voor den beklaagde vertolkt te zijn, voor zoover dit ten zijnen nadeele strekt, geacht niet te zijn gesproken of voorgelezen.

Art. 218. Bij nietverschijning van den gedagvaarden tolk, of bij diens weigering om den eed of de belofte af te leggen of zijne diensten te leenen, alsmede bij het aannemen eener voorgestelde wraking, en in het geval, bij het derde lid van art. 214 voorzien, zijn de artt. 188, 189, 190 en 197 van toepassing.

Art. 219. In den loop van of na het getuigenverhoor doet de president den beklaagde de voorwerpen vertoonen, die als stukken van overtuiging dienen, en vraagt hem of hij die herkent.

Hij doet die ook, zoo noodig, aan de getuigen vertoonen.

Art. 220. Nadat, behoudens het bepaalde bij art. 213, de ondervraging van den beklaagde heeft plaats gehad, kan de officier van justitie het woord voeren, en legt hij, na voorlezing, zijne vordering aan de regtbank over.

De beklaagde en zijn raadsman kunnen hierop antwoorden.

De officier van justitie kan daarna andermaal het woord voeren.

Aan den beklaagde en zijnen raadsman wordt echter, op straffe van nietigheid, het regt gelaten om het laatst te spreken.

Ook daarna is art. 213 van toepassing, en kan ook de beklaagde nader worden ondervraagd. In dat geval kunnen de officier van justitie en de beklaagde en zijn raadsman nogmaals, op den hiervoren vermelden voet, het woord voeren.

Art. 221. Indien aan de regtbank, naar aanleiding van den loop van het onderzoek, de noodzakelijkheid blijkt van het verhoor van ter teregtzitting nog niet gehoorde getuigen of deskundigen, of van de inzage, het onderzoek of de bezigtiging van bescheiden of stukken van overtuiging, die niet ter teregtzitting aanwezig zijn, beveelt zij, hetzij ambtshalve, hetzij op de vordering van den officier van justitie of op het verzoek van den beklaagde, de oproeping dier getuigen of deskundigen, zoo noodig met last aan den deurwaarder of dienaar der openbare magt om hen dadelijk ter teregtzitting mede te brengen, of de overlegging van die bescheiden of van die stukken van overtuiging.

De regtbank kan daartoe het onderzoek voor eenen bepaalden tijd schorsen. Zij is bevoegd om ten bepaalden dage de schorsing, zoo noodig, weder voor eenen bepaalden tijd te verlengen.

Art. 208, 3de lid, is op deze bescheiden van toepassing.

Art. 221 *a*. Indien uit het onderzoek omstandigheden zijn bekend geworden, die, niet in de dagvaarding vermeld, volgens de wet tot verzwaring van straf grond geven, maakt de officier van justitie den beklaagde daarop opmerkzaam.

Bij gebreke daarvan wordt door de regtbank, op straffe van nietigheid, op die omstandigheden geen acht geslagen.

Art. 221 *b*. In het geval, bij het voorgaand artikel bedoeld, kan de regtbank tot nader onderzoek dier omstandigheden, hetzij ambtshalve, hetzij op de vordering van den officier van justitie of op het verzoek van den beklaagde, het onderzoek voor eenen bepaalden tijd schorsen. Zij is bevoegd om ten bepaalden dage de schorsing, zoo noodig, weder voor eenen bepaalden tijd te verlengen.

Den beklaagde, die geenen raadsman heeft, kan alsnog een raadsman worden toegevoegd.

Op de bepaalde teregtzittingen kunnen nog niet gehoorde getuigen of deskundigen, of nog niet overgelegde bescheiden of stukken van overtuiging worden bijgebragt.

Van de dagvaarding van nog niet gehoorde getuigen of deskundigen geschiedt beteekening, overeenkomstig art. 171 of het laatste lid van 176.

Op de nieuwe bescheiden is art. 208, 3de lid, van toepassing.

Art. 221 *c*. Indien gedurende den loop van het onderzoek de noodzakelijkheid blijkt van instructie of van aanvulling van eene gevoerde instructie, beveelt de regtbank, hetzij ambtshalve, hetzij op de vordering van den officier van justitie of op het verzoek van den beklaagde, met aanduiding van het onderwerp, een nader onderzoek, en stelt zij daartoe, met schorsing der zaak tot na den afloop, de stukken in handen van den regter-commissaris.

De instructie geschiedt volgens de voorschriften van den derden Titel.

Na afloop wordt gehandeld overeenkomstig art. 114, en wordt de beklaagde bij exploit, hem vanwege den officier van justitie beteekend, tot voortzetting van het geding ter teregtzitting, voor de nadere behandeling bepaald, opgeroepen.

De artt. 171, 176, 177, 178 en 179 zijn dan van toepassing.

Den beklaagde, die geenen raadsman heeft, kan alsnog een raadsman worden toegevoegd.

Artt. 221 *d*. In alle gevallen, waarin schorsing van het geding plaats heeft, wordt de zaak op de nadere teregtzitting hervat in den stand, waarin zij zich op het tijdstip der schorsing bevond. De regtbank is bevoegd om, hetzij ambtshalve, hetzij op de vordering van den officier van justitie of op het verzoek van den beklaagde, te bevelen dat het onderzoek ter teregtzitting op nieuw worde aangevangen.

Art. 221 *e*. In alle gevallen, waarin de zaak voor eenen bepaalden tijd wordt uitgesteld of geschorst, wordt door den president aan den beklaagde en aan de verschenen getuigen, deskundigen en tolken de dag aangezegd, waarop zij, zonder daartoe op nieuw gedagvaard te worden, ter teregtzitting moeten verschijnen.

Bij nietverschijning van getuigen, deskundigen of tolken op den aangezegden dag, wordt gehandeld evenals waren zij niet verschenen op de dagvaarding.

Art. 221 *f*. Gedurende den loop en bij het sluiten van het onderzoek kan de regtbank, indien de beklaagde in verzekerde bewaring is, hetzij ambtshalve, hetzij op de vordering van den officier van justitie of op het verzoek van den beklaagde, diens voorloopige invrijheidstelling, en, indien de beklaagde in vrijheid is, in de gevallen en op de gronden vermeld in art. 88, zoowel ambtshalve als op de vordering van den officier van justitie, de gevangenneming van den beklaagde bevelen. Op het bevel van gevangenneming in dit artikel bedoeld, is het tweede lid van art. 88 *h* van toepassing.

Art. 221 *g*. Indien op de teregtzitting eenig strafbaar feit wordt gepleegd, wordt de verdachte met de getuigen onmiddellijk ondervraagd, en daarvan door den griffier proces verbaal opgemaakt en met den president en de regters onderteekend.

Het proces-verbaal wordt door de regtbank in handen gesteld van den officier van justitie.

In de gevallen en op de gronden vermeld in art. 88, kan de regtbank, op de vordering van den officier van justitie of ambtshalve, tevens de voorloopige aanhouding van den verdachte bevelen. Het tweede, derde en laatste lid van art. 206 zijn dan van toepassing.

Art. 221 *h*. Indien uit het onderzoek ter teregtzitting voldoende aanwijzing ontstaat, dat de beklaagde zich heeft schuldig gemaakt aan een ander strafbaar feit dan waarvoor hij te regt staat, wordt, wanneer de officier van justitie het vordert, op de wijze bij het eerste lid van het voorgaand artikel bepaald, proces-verbaal opgemaakt, houdende de verklaringen van de getuigen en van den verdachte ten aanzien van dat feit.

Het tweede en derde lid van het voorgaand artikel zijn dan van toepassing.

Art. 221 *i*. De griffier houdt proces-verbaal der teregtzitting, waarin achtereenvolgens aanteekening geschiedt van de in acht genomen vormen en van al hetgeen met betrekking tot de zaak ter teregtzitting voorvalt.

Het behelst tevens den zakelijken inhoud van de verklaringen der getuigen en deskundigen en van de opgaven van den beklaagde.

De president kan gelasten, dat daarin van eenige omstandigheid, verklaring of opgave aanteekening wordt gedaan.

Gelijke aanteekening geschiedt, wanneer een der regters het verlangt, alsmede op de vordering van den officier van justitie of op het verzoek van den beklaagde.

Hetgeen in het proces-verbaal niet is vermeld, wordt geacht niet te zijn geschied.

Het proces-verbaal wordt, op straffe van nietigheid, vastgesteld door den president en de regters, die over de zaak hebben geoordeeld, en door deze met den griffier binnen den termijn bij het eerste lid van art. 221 *ll* vermeld, geteekend. Zijn één of meer hunner daartoe buiten staat, dan wordt hiervan aan het slot van het proces-verbaal melding gemaakt.

Art. 221 *j*. In alle gevallen, waarin bij deze paragraaph aan den beklaagde de bevoegdheid wordt toegekend tot het doen van eenig verzoek of verzet, komt die bevoegdheid mede toe aan den raadsman van den beklaagde.

Art. 221 *k*. Weigering of verzuim om te beslissen over eene vordering of een verzet van den officier van justitie of een verzoek of verzet van den beklaagde, naar aanleiding van eenige bepaling van dezen Titel gedaan, heeft nietigheid ten gevolge.

Art. 221 *l*. Indien de zaak overeenkomstig nummer 2 van het eerste lid van art. 170 door andere ambtenaren wordt vervolgd, zal zij ter teregtzitting op de gewone wijze worden behandeld, behoudens dat te dier zake de bemoeijingen aan den officier van justitie opgedragen door die ambtenaren of van hunnentwege worden verrigt.

De regtbank zal daarna de stukken stellen in handen van den officier van justitie, die hetzij in dezelfde, hetzij in eene volgende teregtzitting zijne conclusie zal nemen.

De beklaagde zal het regt hebben om dadelijk, tegen die conclusie, schriftelijke bedenkingen aan de regtbank aan te bieden.

§ 3. *Van de beleedigde partij.*

Art. 221 *m*. Indien de beleedigde partij hare vordering om schadevergoeding tot 150 gulden of minder beperkt en niet bij den burgerlijken regter heeft aanhangig gemaakt, kan zij zich in het geding over de strafzaak voegen. Dit geschiedt door eene verklaring op de openbare teregtzitting onmiddellijk na de ondervraging van den beklaagde, bij art. 183 bedoeld, of, zoo deze niet is verschenen, na het verleenen van het verstek.

Zij die, om in eene burgerlijke zaak in regten te verschijnen, bijstand behoeven, of vertegenwoordigd moeten worden, hebben, om zich in het strafgeding te voegen, dien bijstand of die vertegenwoordiging van noode.

Art. 221 *n*. De beleedigde partij kan zich doen vertegenwoordigen door eenen gemagtigde en zich doen bijstaan door eenen raadsman. Als gemagtigde en als raadsman worden alleen toegelaten zij, die als raadsman van eenen beklaagde kunnen optreden.

Heeft de beleedigde partij hare woonplaats buiten de gemeente waar de regtbank is gevestigd, dan is zij verpligt in die gemeente woonplaats te kiezen.

Art. 221 *o*. De beleedigde partij mag harerzijds geene getuigen of deskundigen aanbrengen noch stukken overleggen, tenzij tot bewijs dat door haar, ten gevolge van het te laste gelegde feit, schade is geleden, of tot staving van het opgegeven bedrag der schade. Op deze getuigen en deskundigen zijn de bepalingen, in dezen Titel over getuigen en deskundigen voorkomende, toepasselijk.

Art. 221 *p*. De beleedigde partij of de raadsman, die haar bijstaat, kan aan de getuigen vragen doen, doch alleen voorzoover die vragen betreffen het bewijs van de geleden schade of van het bedrag dier schade.

De ondervraging der getuigen door de beleedigde partij of haren raadsman geschiedt door tusschenkomst van den president, tenzij de regtbank toestaat, dat zij zonder die tusschenkomst geschiede. De toestemming kan steeds worden ingetrokken.

De regtbank kan ambtshalve of op het verzet van den officier van justitie of van den beklaagde of diens raadsman, beletten, dat aan eenige vraag, door of namens de beleedigde partij gedaan, gevolg worde gegeven.

Art. 221 *q*. De beleedigde partij kan haren eisch toelichten of door haren raadsman doen toelichten, nadat de officier van justitie zijne vordering, overeenkomstig het eerste lid van art 220, heeft overgelegd. Zij heeft andermaal het woord nadat de officier van justitie in de gelegenheid is gesteld ten tweeden male het woord te voeren.

Art. 221 *r*. De beleedigde partij kan, op straffe van niet-ontvankelijkheid, geene vordering doen, die reeds is aanhangig gemaakt bij den burgerlijken regter, of die eene hoogere of andere is dan die, waarover door de regtbank gelijktijdig met de strafzaak kan worden uitspraak gedaan.

Art. 221 *s*. De regtbank doet over de vordering der beleedigde partij die zich in het geding heeft gevoegd, gelijktijdig met de strafzaak uitspraak. Bij toewijzing der vordering wordt de beklaagde tevens veroordeeld in de kosten, door de beleedigde partij gemaakt.

Daaronder worden echter niet begrepen het loon en de verschotten van dengene, die voor de beleedigde partij als gemagtigde of als raadsman mogt zijn opgetreden, noch ook de kosten, die door haar, naar het oordeel der egtbank, noodeloos zijn gemaakt.

Bij gedeeltelijke toewijzing kan de regtbank de kosten voor een gedeelte doen blijven ten laste van de beleedigde partij.

§ 4. *Van de beraadslaging en uitspraak.*

Art. 221 *t*. Nadat overeenkomstig art. 220 de beklaagde het regt op het laatste woord heeft kunnen uitoefenen, wordt, met toestemming der regtbank, het onderzoek door den president gesloten verklaard.

De regtbank beraadslaagt daarna in raadkamer.

Oordeelt de regtbank, dat de uitspraak tenzelfden dage niet kan plaats hebben, dan bepaalt zij daartoe eenen naderen dag, welke dag door den president wordt kenbaar gemaakt, nadat de regtbank in de gehoorzaal is teruggekeerd.

De regtbank kan ook, alvorens zich tot beraadslaging te verwijderen, reeds dadelijk eenen naderen dag tot de uitspraak aanwijzen, welke dag, in dit geval, door den president wordt kenbaar gemaakt te gelijk met de verklaring, in het eerste lid vermeld.

De termijn van uitstel mag niet langer zijn dan van acht dagen.

Ten bepaalden dage kan de uitspraak nog eenmaal, doch voor niet langer dan acht dagen, worden uitgesteld.

Heeft op den dan bepaalden dag de uitspraak niet plaats, dan wordt de zaak op de bestaande dagvaarding op nieuw onderzocht.

Art. 221 *u*. De president en regters kunnen, zoowel vóór de teregtzitting als na het sluiten van het onderzoek, inzage der processtukken nemen.

Art. 221 *v*. De regtbank beraadslaagt naar aanleiding van de dagvaarding en van het onderzoek op de teregtzitting over het bewezene of niet bewezene der feiten, over derzelver qualificatie, over het bewezene der schuld van den beklaagde, en over de toepassing van de straf bij de wet bepaald.

Heeft de beleedigde partij zich in het geding gevoegd, dan beraadslaagt de regtbank tevens over de ontvankelijkheid en gegrondheid der vordering, door deze ingesteld, en over de verwijzing in de kosten, door de beleedigde partij gemaakt.

Art. 221 *w*. Blijkt onder de beraadslaging dat het onderzoek niet volledig is geweest, dan kan de regtbank, bij een met redenen omkleed bevel gelasten, dat op eene door haar te bepalen teregtzitting het onderzoek worde hervat.

Bij het bevel worden tevens aangewezen de getuigen of deskundigen, wier verhoor, of de bescheiden of stukken van overtuiging, welker inzage of bezigtiging de regtbank noodig acht.

De aangewezen getuigen of deskundigen, alsmede de beklaagde, tenzij deze bij de uitspraak tegenwoordig zij, worden door den officier van justitie tegen den bepaalden dag bij exploit ter teregtzitting opgeroepen.

Het onderzoek ter teregtzitting geschiedt voorts naar de regelen, in dezen Titel vervat.

Art. 221 *x*. In het geval, bij het voorgaand artikel voorzien, kan ook de regtbank, indien nieuwe bezwaren zijn bekend geworden, met aanduiding van het onderwerp,

eene nadere instructie bevelen en de stukken daartoe stellen in handen van den regter commissaris.

Het tweede, derde en vierde lid van art. 221 *c* zijn dan van toepassing.

Art. 221 *z*. Bij schuldigverklaring wordt de straf opgelegd op het feit gesteld.

De veroordeelde wordt tevens verwezen in de kosten.

Zijn meerdere feiten te laste gelegd, en wordt de beklaagde slechts ter zake van sommige dier feiten veroordeeld, dan kan de verwijzing in de kosten ook voor een deel der kosten plaats hebben.

Bij veroordeeling van mede-beklaagden wegens hetzelfde misdrijf heeft hoofdelijke verwijzing in de kosten plaats.

Worden mede-beklaagden niet wegens hetzelfde misdrijf veroordeeld, dan wordt voor ieder der veroordeelden het aandeel in de kosten bij het vonnis bepaald.

Indien mede-beklaagden niet allen worden veroordeeld, kan, ten aanzien van den veroordeelde, verwijzing in de kosten ook voor een deel plaats hebben

Kosten, door of ten behoeve van den beklaagde gemaakt, zijn alleen in zooverre onder de geregtskosten begrepen, als zij zijn veroorzaakt door de afgifte van kostelooze afschriften van stukken aan den beklaagde en de oproeping van getuigen of deskundigen, die ingevolge verzoek van den beklaagde op bevel van den president zijn gedagvaard.

Art. 221 *aa*. De veroordeeling in de kosten wordt uitvoerbaar verklaard, ook bij lijfsdwang, waarvan de langste duur door de regtbank wordt bepaald.

De veroordeelde kan voor de kosten waarin hij bij de uitspraak wordt verwezen, in geen geval langer dan zes maanden in gijzeling worden gehouden.

De lijfsdwang kan niet meer worden toegepast wanneer vijf jaren na de geheele uitvoering der straf zijn verloopen, of wanneer het regt tot uitvoering der straf door verjaring is vervallen.

Art. 221 *bb*. Indien de regtbank niet uit wettige bewijsmiddelen de overtuiging heeft geput, dat het te laste gelegde feit is gepleegd, of dat het is gepleegd door den beklaagde, spreekt zij den beklaagde vrij.

Indien het feit of de dader niet strafbaar is, ontslaat zij den beklaagde van alle regtsvervolging te dier zake.

Indien uit anderen hoofde ter zake van het feit geen regt tot strafvordering aanwezig is, verklaart zij den officier van justitie niet ontvankelijk.

Art. 221 *cc*. In de gevallen, voorzien bij het voorgaand artikel, beveelt de regtbank dat de kosten, door den beklaagde gemaakt tot dagvaarding en schadeloosstelling van getuigen of deskundigen, of tot het bijbrengen van stukken, met uitzondering van die kosten, welke de regtbank verklaart noodeloos te zijn gemaakt, den beklaagde door den Staat worden vergoed.

Het bedrag der vergoeding wordt bij het vonnis vastgesteld.

Door den president wordt daarvoor, zoodra het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan, een bevelschrift van tenuitvoerlegging afgegeven.

Art. 221 *dd*. Indien de zaak niet tot de kennisneming der regtbank behoort, verklaart zij zich onbevoegd.

Deze bepaling is niet van toepassing, wanneer het feit een misdrijf of eene overtreding oplevert, waarvan de kennisneming aan den kantonregter behoort, en de beklaagde de verwijzing naar dien regter niet heeft gevorderd. In dat geval kan aan de beleedigde partij, die zich in het geding heeft gevoegd, de vordering slechts tot zoodanig beloop worden toegewezen als waarover de kantonregter gelijktijdig met de strafzaak had kunnen uitspraak doen.

De beklaagde kan in het geval, bij het tweede lid van dit artikel bedoeld, van het vonnis niet komen in hooger beroep.

Art. 221 *ee*. In alle gevallen beveelt de regtbank de teruggave der voorwerpen, die als stukken van overtuiging hebben gediend, aan den met name in het vonnis te vermelden persoon, die de voorwerpen tijdelijk als stukken van overtuiging heeft afgestaan of bij wien zij zijn in beslag genomen, tenzij de regtbank beslist, dat deze de voorwerpen door misdrijf heeft verkregen, in welk geval zij de teruggave kan gelasten aan den met name in het vonnis te vermelden persoon, aan wien de voorwerpen wederregtelijk zijn onttrokken.

De vernietiging of onbruikbaarmaking van werktuigen of andere voorwerpen, vervaardigd, geschikt gemaakt, of gediend hebbende tot het plegen van een strafbaar feit, kan in het vonnis worden gelast.

Art. 221 *gg*. Bij het vonnis van veroordeeling kan, indien de beklaagde in vrijheid is, in de gevallen en op de gronden vermeld in art. 88, diens gevangenneming worden bevolen.

Het bevel is uitvoerbaar niettegenstaande elk beroep.

Art. 221 *hh*. Bij het vonnis van veroordeeling kan, indien de beklaagde in verzekerde bewaring is, diens invrijheidstelling worden bevolen.

Het bevel tot invrijheidstelling is verpligtend, wanneer de beklaagde niet wordt veroordeeld, of veroordeeld wordt wegens een strafbaar feit, niet vermeld in art. 88.

Art. 221 *ii*. Het vonnis moet met redenen omkleed zijn, en het strafbaar feit uitdrukken met alle omstandigheden, die volgens de wet tot verzwaring of verligting van straf aanleiding geven.

Het moet wijders inhouden de beslissing der regtbank over de punten bij art. 221*v* vermeld, mitsgaders, ingeval van veroordeeling, de artikelen der wet welke worden toegepast, en de straf waartoe de beklaagde wordt veroordeeld.

Het bevat eindelijk de namen der regters door wie het is gewezen, den naam van den griffier, die in de raadkamer aanwezig is geweest, en den dag van de uitspraak.

Art. 221 *kk*. Het vonnis wordt door den president in het openbaar uitgesproken. Is hij daartoe buiten staat, dan geschiedt het door den oudste der regters, die over de zaak hebben geoordeeld, en die tot de uitspraak in staat is.

De leden, die over de zaak hebben geoordeeld, of ten minste twee hunner, de officier van justitie en de griffier zijn bij de uitspraak tegenwoordig.

Kunnen niet alle leden tegenwoordig zijn, dan wordt daarvan bij het slot van het vonnis melding gemaakt.

Bij afwezigheid van den beklaagde is vermelding van de straf met summiere opgave van de gronden, waarop zij rust, voldoende.

Art. 221 *ll*. Niet nakoming van eene of meer der bepalingen van de twee voorgaande artikelen heeft nietigheid ten gevolge.

Art. 221 *mm*. De beklaagde, die in verzekerde bewaring is, moet bij de uitspraak tegenwoordig zijn.

Is hij daartoe niet in staat, of heeft, naar aanleiding van art. 210, de uitspraak buiten zijne tegenwoordigheid plaats gehad, dan wordt het vonnis hem door den griffier in de gevangenis voorgelezen, met de kennisgeving in het volgend artikel voor den president voorgeschreven. Van dit een en ander wordt door den griffier op het vonnis melding gemaakt.

Art. 221 *nn*. Na het uitspreken van het vonnis geeft de president den veroordeelde, indien hij tegenwoordig is, kennis van het regtsmiddel dat tegen het vonnis openstaat, en van den termijn, binnen welken dat regtsmiddel kan worden aangewend.

Art. 221 *oo*. Het vonnis wordt op straffe van nietigheid binnen tweemaal vier en twintig uren na de uitspraak door de regters, die over de zaak hebben geoordeeld, en den griffier, onderteekend.

Zijn één of meer hunner daartoe buiten staat, dan wordt hiervan aan het slot van het vonnis melding gemaakt.

Zoodra het vonnis is geteekend, kunnen de raadsman van den beklaagde en de beklaagde zelf, zoo hij niet in

verzekerde bewaring is, daarvan en van het proces-verbaal der teregtzitting inzage nemen.

Art. 13.

De Zesde Titel van voormeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

Het opschrift wordt gelezen:

»Van het hooger beroep van vonnissen van de arrondissements-regtbanken."

Het opschrift van de eerste en van de tweede afdeeling en de artikelen 222 tot en met 240 vervallen.

De artikelen 241—251 worden vervangen door de navolgende bepalingen:

Art. 241. »Tegen de daarvoor vatbare vonnissen, door de arrondissements-regtbanken na het onderzoek ter teregtzitting, of in den loop van dat onderzoek gewezen, kan hooger beroep worden ingesteld door den officier van justitie en door den beklaagde.

»Van vonnissen bij verstek kan alleen de officier van justitie in hooger beroep komen. Dit beroep vervalt van regtswege, indien binnen acht dagen na de aanzegging, bedoeld bij art. 247, de veroordeelde bij verstek tegen het vonnis verzet doet.

»Indien tegen hetzelfde vonnis door den officier van justitie hooger beroep en door den beklaagde beroep in cassatie, of door den officier van justitie beroep in cassatie en door den beklaagde hooger beroep is ingesteld, wordt aan het hooger beroep geen gevolg gegeven, zoolang geen uitspraak is gedaan op het beroep in cassatie.

»In dat geval vervalt het hooger beroep van regtswege, wanneer de voorziening in cassatie door den Hoogen Raad ontvankelijk wordt geoordeeld.

»Tegen vonnissen, die geene eindvonnissen zijn, is het hooger beroep slechts gelijktijdig met dat van het eindvonnis toegelaten.

»Het beroep kan ook tegen een daarbij bepaald aan te wijzen gedeelte van het vonnis worden ingesteld."

Art. 242. »Het hooger beroep moet worden ingesteld binnen veertien dagen na de uitspraak van het vonnis.

»In het geval echter, bedoeld bij het tweede lid van art. 221 *m m*, loopt de termijn van den dag, waarop het vonnis den beklaagde is voorgelezen.

»Is door den officier van justitie slechts tegen een gedeelte van het vonnis beroep ingesteld, dan kan de beklaagde, mits binnen veertien dagen na de bij art. 247 bedoelde beteekening, nog zijnerzijds hooger beroep instellen."

Art. 243. »Het hooger beroep wordt ingesteld door eene verklaring, af te leggen door dengene, die van het middel gebruik maakt, ter griffie van de regtbank, die het vonnis heeft gewezen.

»De verklaring van den beklaagde kan ook namens hem geschieden door zijnen raadsman, of door eenen bijzonder daartoe schriftelijk gemagtigde.

»Verlangt de beklaagde, die in verzekerde bewaring is, de verklaring zelf af te leggen, dan begeeft de griffier zich tot hem, om haar aan te nemen."

Art. 244. »Van de verklaring, in het voorgaande artikel vermeld, wordt door den griffier kosteloos eene acte opgemaakt, die door hem met dengene, die de verklaring aflegt, wordt geteekend. Indien deze niet kan teekenen, wordt de oorzaak van het beletsel in de acte vermeld.

»De schriftelijke volmagt, in het tweede lid van het voorgaand artikel bedoeld, of, zoo zij voor een notaris in minuut is verleden, een authentiek afschrift daarvan, wordt aan de verklaring gehecht.

»Van het hooger beroep wordt aanteekening gedaan in een daartoe bestemd ter griffie berustend register."

Art. 245. »De officier van justitie is op straffe van niet ontvankelijkheid van het beroep verpligt, hetzij bij de verklaring, hetzij bij eene, gelijktijdig of binnen de acht volgende dagen, ter griffie over te leggen, door hem onderteekende memorie, de gronden van beroep op te geven.

»De beklaagde, die beroep instelt, is tot indiening eener memorie bevoegd Zijne memorie kan ook onderteekend worden door zijnen raadsman en ook ingediend worden ter griffie van het geregtshof.

»De memorie wordt bij de stukken gevoegd. De griffier geeft aan dengene, die haar overlegt, van de indiening schriftelijk bewijs."

Art. 246. »Binnen vier en twintig uren na afloop van den termijn, vermeld bij het eerste lid van art. 245, wordt de acte met de memorie, zoo die er is, en de verdere stukken, door den griffier opgezonden aan den griffier bij het geregtshof.

»Wordt de memorie later ingediend, dan heeft de opzending, op de wijze bij het voorgaand lid bepaald, plaats onmiddellijk na de indiening."

Art. 247. »Indien het hooger beroep is ingesteld door den officier van justitie, wordt vanwege dezen aan den beklaagde daarvan bij exploit aanzegging gedaan.

»De aanzegging geschiedt indien de beklaagde in verzekerde bewaring is, binnen drie dagen, in andere gevallen binnen acht dagen na het afleggen der verklaring.

»Bij gebreke hiervan wordt, wanneer de beklaagde bij zijne verschijning ter teregtzitting van het geregtshof daartoe verzoek doet, de zaak voor eenen bepaalden tijd uitgesteld, zonder dat de door het uitstel veroorzaakte kosten ten laste van den beklaagde kunnen worden gebragt.

»Ingeval het beroep slechts tegen een gedeelte van het vonnis is ingesteld, wijst het exploit het gedeelte aan, waartegen het beroep is gerigt. Zonder die aanwijzing wordt het beroep, zoo de beklaagde dit verlangt, behandeld, als ware het gerigt tegen het vonnis in zijn geheel."

Art. 248. »De beklaagde, die buiten de plaats waar het geregtshof gevestigd is in verzekerde bewaring is, wordt, nadat hij zijne verklaring heeft afgelegd of de in het voorgaand artikel bedoelde aanzegging hem is gedaan, en de termijn voor het instellen van hooger beroep voor hem is verstreken, ten spoedigste overgebragt naar de gevangenis, bestemd tot bewaring van beklaagden, ter plaatse waar het geregtshof is gevestigd.

»Zoodra die overbrenging is geschied, heeft zijn raadsman toegang tot hem, en kan hij hem, behoudens het vereischte toezigt, zoo dikwijls hij dit verlangt alleen spreken."

Art. 249. »Den beklaagde kan, op zijn verzoek, door den president van het geregtshof een raadsman worden toegevoegd.

»Heeft de president bezwaren om aan het verzoek te voldoen, dan onderwerpt hij die ten spoedigste aan de beoordeeling van het geregtshof, dat daarover in raadkamer beraadslaagt en beslist. Het derde en vierde lid van art. 89 *b* zijn hier van toepassing.

»De toevoeging kan ook door den president geschieden ambtshalve, indien niet de beklaagde, binnen vijf dagen nadat de stukken ter griffie van het geregtshof zijn overgebragt, eenen raadsman heeft gekozen en daarvan ter griffie van het geregtshof verklaring heeft afgelegd, of door zijnen raadsman heeft doen afleggen.

»De toevoeging geschiedt uit de advokaten en procureurs, die de praktijk uitoefenen ter plaatse waar het geregtshof is gevestigd. Is een dezer den beklaagde bij de behandeling der zaak in eersten aanleg als raadsman toegevoegd geweest, dan wordt deze bij voorkeur ook voor de behandeling in hooger beroep toegevoegd.

»De toevoeging wordt steeds dadelijk door of namens den president den benoemde, alsmede den beklaagde kenbaar gemaakt.

»Op de verdediging in hooger beroep zijn voorts de artt. 89 *k* en 89 *m*, tweede, derde en vierde lid, toepasselijk."

Art. 250. »De zaak wordt in hooger beroep aanhangig gemaakt door eene dagvaarding, van wege den procureur-generaal aan den beklaagde beteekend.

»De artt. 178 en 179 zijn hier van toepassing.

»Heeft de beleedigde partij zich in het geding gevoegd, dan doet de procureur-generaal haar bij exploit den dag

aanzeggen, waarop de zaak ter teregtzitting zal worden behandeld.

»Zoolang niet gedagvaard is, kan hij, die in hooger beroep is gekomen, van het beroep afstand doen. De afstand geschiedt en wordt gestaafd, op de wijze, voorgeschreven bij de artt. 243 en 244. De griffier geeft hiervan onverwijld kennis aan den procureur-generaal.

»Van den afstand, door den officier van justitie gedaan, geschiedt vanwege dezen bij exploit aanzegging aan den beklaagde.

»De beklaagde kan ook op de teregtzitting, door middel eener verklaring, afstand doen, mits onmiddellijk na het uitroepen der zaak. In dat geval komen de kosten, ten gevolge van het beroep veroorzaakt, te zijnen laste."

Art. 251. »De procureur-generaal en de beklaagde kunnen zoowel in eersten aanleg gehoorde als nieuwe getuigen of deskundigen doen hooren.

»Zij kunnen ook nieuwe bescheiden overleggen.

»Ten aanzien van de dagvaarding van getuigen of deskundigen in hooger beroep gelden de voorschriften van de artt. 171, eerste lid, en 176."

Art. 251 *a*. »Behoudens de bepalingen in de volgende artikelen van dezen Titel vervat, zijn de artt. 181 tot en met 221 *oo* op het regtsgeding bij het geregtshof van toepassing.

Al hetgeen in die artikelen voorkomt ten aanzien van de regtbank, den president en de leden van en de ambtenaren bij de regtbank, geldt ook ten aanzien van het geregtshof, den president en de leden van en de ambtenaren bij het geregtshof."

Art. 251 *b*. »Na de ondervraging, bij art. 183 bedoeld, wordt verslag uitgebragt door een raadsheer-rapporteur, door den president te benoemen binnen acht dagen, nadat de stukken ter griffie zijn gebragt.

»De beklaagde kan daarna mondeling zijne bezwaren tegen het vonnis opgeven of door zijnen raadsman doen opgeven."

Art. 251 *c*. »In het geval, voorzien bij de artt. 205 en 206, wordt het proces-verbaal, met de stukken van het geding, door den procureur-generaal toegezonden aan den officier van justitie bij de regtbank, die in eersten aanleg heeft gevonnisd, en is die regtbank bevoegd om van het misdrijf kennis te nemen.

»De verdachte wordt, indien zijne voorloopige aanhouding door het geregtshof is bevolen, naar de gevangenis dier regtbank, tot bewaring van beklaagden bestemd, overgebragt."

Art. 251 *e*. »Art. 221 is van toepassing ten aanzien van de in eersten aanleg gehoorde en niet in hooger beroep gedagvaarde getuigen en deskundigen."

Art. 251 *f*. »In de gevallen, voorzien bij de artt. 221 *c* en 221 *x*, wordt de instructie gevoerd door den regter-commissaris bij de regtbank, die in eersten aanleg heeft gevonnisd. Na afloop van het bevolen onderzoek deelt de regter-commissaris de stukken mede aan den procureur-generaal."

Art. 251 *g*. »In de gevallen, bedoeld bij de artt. 221 *g* en 221 *h*, wordt het proces-verbaal door den procureur-generaal toegezonden aan den ambtenaar van het openbaar ministerie, met de vervolging belast.

»Is de voorloopige aanhouding van den verdachte door het geregtshof bevolen, dan wordt deze overgebragt naar de tot bewaring van beklaagden bestemde gevangenis bij de regtbank, tot kennisneming van het misdrijf bevoegd."

Art. 251 *h*. »De beleedigde partij, die zich niet overeenkomstig art. 221 *m* in het geding in eersten aanleg heeft gevoegd, is daartoe onbevoegd in het geding in hooger beroep.

»Heeft de voeging in eersten aanleg plaats gehad, dan duurt zij van regtswege voort in hooger beroep, ook al is de beleedigde partij daarin niet verschenen."

Art. 251 *i*. »De beraadslaging, bedoeld bij art. 221 *v*, geschiedt naar aanleiding zoowel van het onderzoek op de teregtzitting in hooger beroep, als van het onderzoek op de teregtzitting in eersten aanleg, zooals dit volgens het proces-verbaal dier teregtzitting heeft plaats gehad.

»Ingeval het beroep slechts tegen een gedeelte van het vonnis is ingesteld, heeft de beraadslaging alleen plaats over hetgeen, krachtens het beroep, aan het oordeel van het geregtshof is onderworpen."

Art. 251 *j*. »Het geregtshof bevestigt het vonnis, hetzij met overneming, hetzij met verbetering van de gronden, of doet, met geheele of gedeeltelijke vernietiging van het vonnis, datgene wat de regtbank had behooren te doen.

»Indien echter de hoofdzaak niet door de regtbank is beslist, en het onderzoek daarvan het gevolg moet zijn van de vernietiging van het vonnis, verwijst het geregtshof daartoe de zaak naar dezelfde of eene aangrenzende regtbank binnen zijn regtsgebied.

Art. 251 *k*. »Indien alleen de beklaagde in hooger beroep is gekomen, kan hij tot geene zwaardere straf worden veroordeeld dan hem bij het vonnis is opgelegd."

Art. 251 *l*. De kosten van het hooger beroep komen niet ten laste van den beklaagde, indien, op het beroep van den officier van justitie alleen, het vonnis in zijn geheel wordt bevestigd of in het voordeel van den beklaagde gewijzigd. Het geregtshof is bevoegd die kosten niet of slechts voor een deel ten laste van den beklaagde te brengen, indien, op het beroep van den beklaagde, het vonnis in diens voordeel wordt gewijzigd of, op het beroep van den officier van justitie en den beklaagde beide, het vonnis wordt bevestigd.

»Bij verwijzing overeenkomstig het tweede lid van art. 251 *j*, wordt de uitspraak omtrent de kosten voorbehouden tot de eindbeslissing."

Art. 251 *m*. »Het arrest van het geregtshof wordt uitgesproken in tegenwoordigheid van ten minste vier van de leden, die over de zaak hebben geoordeeld."

Art. 251 *n*. »Indien de zaak in eersten aanleg is aanhangig gemaakt door of vanwege de ambtenaren bij art. 170, 2°. aangeduid, zullen ten aanzien van het hooger beroep van deze procedure en de daaraan verbonden vervolging door de ambtenaren van het openbaar ministerie ingesteld, de vorenstaande bepalingen gelden, onder de navolgende wijzigingen:

1°. dat de verklaring bij art. 243 vermeld, zal geschieden door de partij welke in beroep is gekomen, binnen den termijn van een en twintig dagen na de beteekening van het vonnis;

2°. dat de bepalingen van de artt. 245, 246, 247 en 250 op dat beroep niet toepasselijk zijn;

3°. dat de partij welke in beroep is gekomen, op straffe van verval, binnen een en twintig dagen na hare verklaring, hare wederpartij zal doen dagvaarden, om te verschijnen op de eerste teregtzitting van het hof, welke na acht vrije dagen zal worden gehouden, met aanduiding van dag en uur;

4°. dat het geding op de teregtzitting zal worden behandeld overeenkomstig hetgeen bij art. 221 *l* is voorgeschreven;

5°. dat beide partijen hare stukken onder inventaris aan het hof moeten overleggen;

6°. dat de bedoelde ambtenaren in de kosten van den processe kunnen worden veroordeeld.

Art. 14.

De Zevende Titel van voormeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

In het opschrift worden de woorden: »Van het regtsgeding wegens overtredingen van policie", vervangen door »Van de beregting van strafzaken die tot de bevoegdheid van den kantonregter behooren".

In art. 252 worden de woorden » overtredingen van politie" vervangen door » strafbare feiten".

Artikel 253 wordt gelezen:

»Met uitzondering van het bepaalde bij de artikelen 174, 180, 183, 2de lid, 186, 2de lid, 221 *b*, 2de lid, 221 *c*, 221 *f*, 221 *ff*, 221 *gg* en 221 *hh* is de vijfde Titel op het regtsgeding bij het kantongeregt van toepassing, en geldt hetgeen daarin ten aanzien van de regtbank, den president, de regters, of de ambtenaren bij de regtbank voorkomt, ook ten aanzien van den kantonregter of de ambtenaren bij het kantongeregt, behoudens:

1°. dat de beklaagde, tenzij hij vervolgd wordt ter zake van strooperij, of de kantonregter beveelt dat hij in persoon verschijne, zich ter teregtzitting kan doen vertegenwoordigen door eenen daartoe bij bijzonderen volmagt gemagtigde; de volmagt of, zoo zij voor een notaris in minuut is verleden, een authentiek afschrift daarvan wordt overgelegd en aan het proces-verbaal der teregtzitting gehecht;

2°. dat de vordering der beleedigde partij zich niet verder dan tot de som van 50 gulden kan uitstrekken;

3°. dat in geval van veroordeeling wegens overtreding van het voorschrift bedoeld in art. 439, 1°. van het Wetboek van Strafrecht, de kantonregter bij het vonnis beveelt, dat de in dat artikel vermelde goederen welke als stukken van overtuiging gediend hebben, voor zoover zij bij den veroordeelde werden in beslag genomen, aan het militair gezag zullen worden uitgeleverd;

4°. dat de veroordeelde, voor de kosten waarin hij bij de uitspraak wordt verwezen, in geen geval langer dan eene maand in gijzeling kan worden gehouden;

5°. dat de termijn van dagvaarding is van acht vrije dagen."

Art. 254 wordt gelezen:

» Indien iemand overeenkomstig de bepalingen van artikel 74 van het Wetboek van Strafrecht de vervolging wenscht te voorkomen, zal hij, voorzien van eene schriftelijke magtiging van het openbaar ministerie bij het kantongeregt, binnen den termijn bij die magtiging daartoe bepaald, ten kantore van den met de invordering der boeten belasten ambtenaar, het maximum van de bedreigde boete met de reeds gemaakte kosten moeten betalen en de aan verbeurdverklaring onderworpen voorwerpen moeten afgeven, of de waarde waarop zij zijn geschat, moeten voldoen.

» In het exploit van dagvaarding wordt de bevoegdheid vermeld, den beklaagde bij art. 74 van het Wetboek van Strafrecht verleend "

Het tweede lid van art. 255 vervalt.

Art. 256 wordt gelezen:

»Op het hooger beroep van vonnissen van de kantongeregten is de zesde Titel van toepassing met uitzondering van de artikelen 243 laatste lid, 248, 249, 251 *a*, 251 *c*, 251 *f*, 251 *g* en 251 *m*.

»Hetgeen in de artikelen 243--246 voorkomt omtrent de griffie of den griffier van de regtbank of van het geregtshof, geldt ten aanzien van de griffie of den griffier van het kantongeregt of van de regtbank. Hetgeen in de overige toepasselijke artikelen voorkomt ten aanzien van het geregtshof of de ambtenaren bij het geregtshof geldt ten aanzien van de regtbank of de ambtenaren bij de regtbank."

Achter artikel 256 worden de volgende bepalingen ingevoegd:

»Art. 256 *a*. Behoudens het bepaalde bij art. 253, 256 en 256 *b* zijn de artt. 181 tot en met 221 *oo*. op het regtsgeding bij de regtbank in hooger beroep van toepassing."

»Art. 256 *b*. Wanneer de regtbank bevindt, dat het feit reeds in eersten aanleg ter harer kennisneming behoort, doet zij de zaak zelve af.

»Haar vonnis is in dit geval vatbaar voor hooger beroep."

Art. 15.

De Achtste Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

Het opschrift wordt gelezen: »Van strafvordering tegen regterlijke ambtenaren."

De artikelen 257 tot en met 261 worden vervangen door de volgende bepalingen:

»Art. 257. Met uitzondering van den Hoogen Raad, neemt geen regterlijk collegie of kantonregter kennis van eene zaak, waarin een regterlijk ambtenaar, tot het collegie of het kantongeregt behoorende, als verdachte is betrokken.

» Bovendien neemt geene arrondissements-regtbank kennis van eene zaak, waarin een lid of een regterlijk ambtenaar van het geregtshof, tot welks regtsgebied de regtbank behoort, als verdachte is betrokken.

» Evenmin neemt een kantongeregt kennis van eene zaak, waarin een lid of een regterlijk ambtenaar van de regtbank, tot welker regtsgebied het kantongeregt behoort, als verdachte is betrokken.

» Indien grond voor vervolging bestaat, wordt tot de behandeling der zaak een ander regterlijk collegie van gelijken rang of een andere kantonregter aangewezen."

»Art. 258. De aanwijzing, in het voorgaand artikel vermeld, geschiedt door den Hoogen Raad.

» Zij geldt tevens ten aanzien van medeverdachten van den regterlijken ambtenaar."

» Art. 259. De aanwijzing geschiedt in raadkamer met zeven leden, nadat de procureur-generaal is gehoord, op verzoekschrift, met de stukken in te dienen door den ambtenaar van het openbaar ministerie, die naar de gewone regelen met de vervolging zou zijn belast."

»Art. 260. De beschikking van den Hoogen Raad wordt vanwege den procureur-generaal aan den verdachte beteekend.

» De procureur-generaal doet tevens afschrift van de beschikking met de stukken toekomen aan den ambtenaar van het openbaar ministerie bij het aangewezen collegie of kantongeregt, waarna de verdere vervolging op de gewone wijze geschiedt."

» Art. 261. Ten aanzien van het opsporen der strafbare feiten bij dezen Titel bedoeld blijven de voorschriften van den eersten Titel van kracht."

De artt. 262 tot en met 269 vervallen.

Art. 16.

De Negende Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

Het opschrift wordt gelezen:

» Van afwezig gebleven beklaagden."

De woorden »Eerste afdeeling" met het opschrift dier afdeeling vervallen.

Artikel 270 wordt gelezen: » Tegen hem, die in gebreke blijft op de aan hem gedane dagvaarding ter teregtzitting te verschijnen, of zich, in de gevallen bij de wet voorzien, door eenen gemagtigde te laten vertegenwoordigen, wordt verstek verleend, waarna dadelijk wordt overgegaan tot het onderzoek en de beregting overeenkomstig den vijfden, zesden of zevenden titel."

Artikel 271 wordt gelezen: »Het vonnis bij verstek gewezen, waarbij de beklaagde is veroordeeld, of waarbij zijne opzending naar een rijksopvoedingsgesticht is bevolen, moet aan hem vanwege den ambtenaar van het openbaar ministerie worden beteekend."

De eerste zinsnede van art. 272 wordt vervangen door de drie volgende leden:

» De veroordeelde, of hij wiens opzending naar een rijksopvoedingsgesticht is bevolen, kan bij exploit aan het openbaar ministerie beteekend, verzet doen, uiterlijk binnen den tijd van veertien dagen na dien waarop hij is aangehouden ter tenuitvoerlegging van de tegen hem uitgesproken plaatsing in een rijksopvoedingsgesticht, of van de gevangenisstraf of hechtenis, wat de laatste betreft zoowel van die waartoe hij is veroordeeld, als die voor eene hem opgelegde boete in de plaats treedt, of nadat lijfsdwang op hem toegepast, of beslag op zijne goederen gelegd is tot verhaal van eene tegen hem uitgesproken boete.

» Door het verzet wordt de tenuitvoerlegging van het vonnis geschorst.

» Het bevel van gevangenneming verleend overeenkomstig art. 221 *gg* is uitvoerbaar niettegenstaande verzet."

In art. 273 vervallen de woorden: » behoudens beroep in cassatie, wanneer daartoe gronden zijn."

Aan voormeld artikel wordt een nieuw lid toegevoegd, luidende:

» Wanneer degene, die in verzet gekomen is, ten dage lienende verschijnt, wordt de zaak behandeld overeenkomstig de voorschriften van den Vijfden, Zesden of Zevenden Titel. De regter bekrachtigt de bij verstek gewezen uitspraak, of doet met geheele of gedeeltelijke vernietiging van die uitspraak opnieuw regt."

De woorden » Tweede Afdeeling" en de artt. 274 tot en met 282 met het daarbij behoorende opschrift vervallen.

Het opschrift van artikel 283 vervalt.

In het eerste lid van art. 283 worden de woorden: » van het hof of der regtbank, zullen de stukken van overtuiging, wanneer de eigenaars of andere regthebbenden zulks vorderen, aan hen worden teruggegeven" vervangen door: » bij verstek kan uitvoering worden gegeven aan de beslissing, die de regtbank ten aanzien van de stukken van overtuiging gegeven heeft."

Het tweede lid van voormeld artikel wordt gelezen: »De regter kan van de teruggave of vernietiging uitzonderen zoodanige voorwerpen als hij noodig vindt."

Art. 17.

De Tiende Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

In art. 285 vervallen de woorden » en Zesden".

Artikel 286 vervalt.

Art. 18.

De Elfde Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

In art. 289 worden de woorden » valschheid in geschrifte" vervangen door » valschheid in geschriften".

In art. 291 worden de woorden » De klagten en aangiften in zake van valschheid kunnen" vervangen door » Het misdrijf kan".

In art. 300, eerste en tweede lid, vervallen de woorden » of beschuldigde".

In art. 301 wordt het woord » beschuldigde" vervangen door » beklaagde" en de woorden » het hof" door » de regtbank".

De aanhef van het tweede lid van voormeld artikel wordt gelezen:

» Zoodra het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan, zal afschrift van het proces-verbaal door den griffier" enz.

Art. 19.

De Twaalfde Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

De artikelen 305-309 vervallen.

Art. 310 wordt gelezen:

» Ingeval op plaatsen waar en tijdens de Commissaris des Konings in de provincien, de leden der Provinciale en Gedeputeerde Staten, de hoofden en leden van de gemeentebesturen, mitsgaders de ambtenaren van administratieve of regterlijke politie in het openbaar eenige ambtsverrigtingen waarnemen, een of meer personen de stilte storen, of teekens van goed- of afkeuring geven, of, op welke wijze ook, geraas of beweging verwekken, en zij op de eerste waarschuwing zich niet dadelijk stil houden, zal hun gelast worden te vertrekken, en die zich daartegen verzetten zullen verwijderd en tot na afloop van de ambtsverrigtingen in bewaring gehouden worden; de voormelde ambtenaren maken van een en ander proces-verbaal op, hetwelk aan den bevoegden ambtenaar van het openbaar ministerie wordt toegezonden."

Art. 20.

De Veertiende Titel van voormeld Wetboek wordt gelezen:

VEERTIENDE TITEL.

Van strafvordering ter zake van strafbare feiten, aan de kennisneming van den Hoogen Raad in het eerste en laatste ressort onderworpen.

§ 1.

Van strafvordering ter zake van misdrijven bedoeld in art. 93 van de wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie.

Art. 315. Behoudens het bepaalde bij de artt. 316, 317 en 318 blijven, ten aanzien van de opsporing van misdrijven volgens art. 93 der Wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie, aan de kennisneming van den Hoogen Raad in het eerste en laatste ressort onderworpen, de voorschriften van den Eersten Titel van kracht.

Art. 316. De procureur-generaal bij den Hoogen Raad waakt voor de rigtige opsporing van misdrijf, als in het voorgaand artikel bedoeld.

De bevelen, die hij daartoe geeft aan de officieren van justitie en de overige ambtenaren met de opsporing van misdrijf belast, worden door dezen opgevolgd.

Op de officieren van justitie en de hulp-officieren rusten tegenover den procureur-generaal gelijke verpligtingen, als bij den Eersten Titel aan de hulp-officieren tegenover den officier van justitie zijn opgelegd.

Art. 317. Wanneer de procureur-generaal kennis heeft bekomen van een misdrijf, als bij art. 315 bedoeld, doch geene voldoende gronden vindt tot dagvaarding of tot het vorderen van regtsingang, wint hij, naar omstandigheden, zelf de narigten in, die de zaak tot meer klaarheid kunnen brengen, of stelt daartoe, met zoodanige vordering als hij geraden acht, de stukken in handen van den raadsheer-commissaris, op zijne vordering door den Hoogen Raad in raadkamer uit de leden van den Raad benoemd.

Art. 318. In geval van ontdekking op heeter daad, wordt door den officier van justitie, de hulp-officieren en den regter-commissaris datgene verrigt, wat hun voor dat geval naar de gewone regelen is opgedragen.

De officier van justitie zendt de stukken, tot de zaak betrekkelijk, en de in beslag genomen voorwerpen ten spoedigste aan den procureur-generaal bij den Hoogen Raad.

Zoodra deze op de plaats, bedoeld bij art. 41 tegenwoordig is, houdt de bemoeijing van den officier van justitie op, en wordt door den procureur-generaal verrigt hetgeen bij de artt. 41 tot 52 aan den officier van justitie is opgedragen.

Zoodra ook de raadsheer-commissaris op de bedoelde plaats tegenwoordig is, wordt hetzelfde verrigt door dezen, op de vordering van den procureur-generaal.

Art. 319. Op het voorloopig onderzoek van den raadsheer-commissaris zijn de bepalingen van den Tweeden

Titel en de artikelen 106 tot 110 van toepassing behoudens:

dat, onverminderd de bevoegdheid van den raadsheer-commissaris tot opvragt van verhoor, overeenkomstig art. 73, in geen geval bewilliging tot dagvaarding als bij art. 75 bedoeld, wordt gevorderd;

dat, onverminderd de bevoegdheid van den raadsheer-commissaris en den procureur-generaal om zich bij huiszoeking te doen vervangen op de wijze, bedoeld bij het tweede lid van art. 108, de huiszoeking in ieder geval door hen zelven kan geschieden.

Art. 320. Zoodra de procureur-generaal voldoende aanwijzing heeft verkregen van een gepleegd misdrijf, als bij art. 315 bedoeld, en van den persoon die zich daaraan heeft schuldig gemaakt, doch hetzij instructie der zaak, hetzij gevangenneming van den verdachte of, indien de verdachte reeds krachtens een bevel van voorloopige aanhouding in verzekerde bewaring is, diens gevangenhouding noodig oordeelt, biedt hij de stukken aan den Hoogen Raad aan met eene vordering tot het verleenen van regtsingang.

Hij vordert daarbij, met of zonder bevel van gevangenneming of gevangenhouding, hetzij verwijzing der zaak naar de teregtzitting, hetzij dat de instructie der zaak worde gelast.

Op deze vordering wordt door den Hoogen Raad in raadkamer beslist.

Art. 321. De bepalingen van den Derden Titel zijn op het onderzoek in raadkamer bij den Hoogen Raad van toepassing, behoudens;

1°. dat, indien de Hooge Raad instructie gelast, hij tevens een zijner leden tot raadsheer-commissaris benoemt, tenzij zoodanige benoeming reeds krachtens art. 317 heeft plaats gehad;

2°. dat de arresten, door den Hoogen Raad op de vordering tot regtsingang of na afloop der instructie gewezen, niet vatbaar zijn voor eenig beroep.

§ 2.

Van strafvordering ter zake van de ambtsmisdrijven en ambtsovertredingen, vermeld bij art. 92 der wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie.

Art. 322. De artikelen 4 tot en met 19 der wet van den 22sten April 1855 (*Staatsblad* n°. 33) houdende regeling der verantwoordelijkheid van de Hoofden der Ministerieele Departementen blijven van kracht.

Zij zijn van toepassing op alle ambtsmisdrijven en ambtsovertredingen, begaan door de in art 92 der wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie opgenoemde personen. Al hetgeen in die artikelen voorkomt omtrent Ministers en Hoofden van Ministerieele Departementen geldt ook bij de vervolging van deze wegens andere ambtsmisdrijven en ambtsovertredingen dan die zijn omschreven in de artikelen 355 en 356 van het Wetboek van strafrecht, alsmede bij de vervolging wegens ambtsmisdrijven en ambtsovertredingen, begaan door alle andere in artikel 92 voormeld bedoelde personen.

Art. 323. De procureur-generaal bij den Hoogen Raad is verpligt aan den ontvangen last onmiddellijk gevolg te geven.

Hij vordert van den Hoogen Raad de benoeming van een zijner leden tot raadsheer-commissaris, ten einde voorloopig onderzoek worde ingesteld.

Op dit voorloopig onderzoek is art. 319 van toepassing.

Geene vordering geschiedt tot het verleenen van regtsingang, tot last tot instructie, of tot verwijzing der zaak naar de teregtzitting. Wordt door den procureur-generaal gevangenneming of gevangenhouding noodig geoordeeld, dan beslist de Hooge Raad, op de vordering van den procureur-generaal, alleen omtrent de gevangenneming of gevangenhouding. Art. 113 is op deze arresten van den Hoogen Raad van toepassing.

Zoodra het onderzoek, in het tweede lid bedoeld, is afgeloopen, of, heeft zoodanig onderzoek geen plaats gehad, zoodra de last tot vervolging is ontvangen, wordt de verdachte vanwege den procureur-generaal ter teregtzitting gedagvaard, en zijn de volgende artikelen van dezen Titel van toepassing.

De dagvaarding bevat, op straffe van nietigheid, de opgave van het feit, in den last tot vervolging uitgedrukt.

§ 3.

Bepalingen aan de in de twee vorige paragrafen bedoelde gedingen gemeen.

Art. 324. In de gevallen, waarin bevel van voorloopige aanhouding of van gevangenneming is verleend, wordt de aangehoudene onmiddellijk, na de uitvoering van het bevel, overgebragt naar de gevangenis tot bewaring van beklaagden, ter plaatse waar de Hooge Raad is gevestigd.

Art. 325. Het regtsgeding in het eerste en laatste ressort bij den Hoogen Raad wordt gevoerd op de wijze, bij den Vijfden Titel voorgeschreven, behoudens:

dat de uitzondering, vervat in het tweede lid van art. 221*dd*, geldt zoo dikwijls het feit een misdrijf of overtreding oplevert, waarvan de kennisneming aan eenen anderen regter behoort en de beklaagde de verwijzing naar dien regter niet heeft gevorderd, in welke gevallen aan de beleedigde partij, die zich, waar dit was toegelaten, in het geding heeft gevoegd, de vordering slechts tot zoodanig beloop kan worden toegewezen, als waarover de bevoegde regter gelijktijdig met de strafzaak uitspraak had kunnen doen;

dat de uitspraak geschiedt in tegenwoordigheid van ten minste vijf der leden, die over de zaak hebben geoordeeld.

Art. 326. De Negende Titel is op het regtsgeding bij verstek bij den Hoogen Raad van toepassing.

Art. 327. Al hetgeen in de toepasselijk verklaarde Titels voorkomt omtrent de arrondissements-regtbanken, de presidenten en de leden van of de ambtenaren van het openbaar ministerie en de griffiers bij die collegien, is, behoudens de wijzigingen uit dezen Titel voortvloeijende, van toepassing op den Hoogen Raad, denpresident en de leden van en den procureur-generaal en den griffier bij den Hoogen Raad.

Art. 328. De vervolging der medeverdachten van dengene, die voor den Hoogen Raad te regt staat, heeft bij hetzelfde collegie plaats.

Art. 21.

De Vijftiende Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

In art. 337, n°. 1, worden de woorden »misdaden, wanbedrijven of overtredingen" vervangen door »strafbare feiten".

In art. 340, in het derde lid van art. 342, in het tweede lid van art. 344 en in art. 345 vervallen de woorden » of beschuldigde".

In het eerste lid van art. 344 vervallen de woorden: » door een deurwaarder".

In art. 345 wordt het woord » hechtenis" vervangen door » verzekerde bewaring".

Art. 349 vervalt.

Art. 22.

De Zestiende Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

In art. 351 vervallen in den aanhef en in n°. 1, 3, 6, 7, 8 en 9 de woorden » of beschuldigde" en worden in n°. 3 de woorden » een crimineel of een correctioneel regtsgeding op de klagte" vervangen door » eene vervolging wegens misdrijf op klagte of aangifte".

In art. 352 vervallen de slotwoorden » in criminele, correctionele of policie zaken ".

Het tweede lid van art. 363 wordt gelezen: » Die uitspraak wordt aan den beklaagde van wege het openbaar ministerie beteekend".

Art. 23.

De Zeventiende Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

Art. 366 wordt gelezen: » Indien de termijn tot het aanteekenen van hooger beroep of van cassatie is verstreken, of er door den Hoogen Raad uitspraak is gedaan, blijft niettemin, indien de veroordeelde dit uitdrukkelijk verlangt, de tenuitvoerlegging van het arrest of vonnis geschorst gedurende den tijd van acht dagen daarna ".

In art. 368 wordt achter het woord »arrest" ingevoegd » of vonnis " wordt het woord »medebeschuldigden " vervangen door » medeveroordeelden " en wordt tusschen de woorden » voorzien " en » geschorst " ingevoegd: » zoo zij dit uitdrukkelijk verlangen ".

In art. 369 worden de woorden » van regtswege " vervangen door »indien de veroordeelde dit uitdrukkelijk verlangt".

Art. 372 wordt gelezen: »De straffen van gevangenis, hechtenis, plaatsing in eene rijkswerkinrigting en openbaarmaking van de regterlijke uitspraak worden ten uitvoer gelegd op bevel van den ambtenaar van het openbaar ministerie bij het regterlijk collegie of kantongeregt, dat de veroordeeling heeft uitgesproken.
» Die ambtenaar kan daarbij de hulp inroepen van de openbare burgerlijke of gewapende magt ".

In het 2de lid van art. 373 worden de woorden: » ten correctionele " vervangen door » bij de regtbank " en » art. 222 " door » art. 170 ".

In het 3de lid van dat artikel worden de woorden » art. 222 " vervangen door » art. 170 ".

In art. 374 worden de woorden »Bij politieovertredingen " vervangen door » Bij strafbare feiten waarvan de kantonregter kennis neemt ", en de woorden: » en verbeurdverklaarde voorwerpen" door: » verbeurdverklaarde voorwerpen en kosten ".

De artt. 376—379 vervallen.

Art. 24.

De Achttiende Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

De aanhef van art. 380 wordt gelezen: »Wanneer in den loop van het regtsgeding voor het geregtshof, de arrondissements-regtbank of het kantongeregt eenige vormen" enz.

In het tweede lid van voormeld artikel vervallen de woorden: » of beschuldigde ".

In de artt. 381, 382 en 384 vervallen de woorden » of beschuldigde ".

In art. 382 worden de woorden » noch misdaad, noch wanbedrijf " vervangen door » noch misdrijf ".

In de artt. 383 en 385 wordt het woord » misdrijf " vervangen door » misdrijf of de overtreding ".

In art. 385 worden de woorden » tekst der wet " vervangen door: » artikelen der wet ".

In art. 388 vervallen de woorden » en tegen gewijsden van instructie ".

In art. 389 worden de woorden » de veroordeelde partij of haren verdediger " vervangen door » den beklaagde of zijnen raadsman ".

In art. 390 en in het eerste lid van art. 391 wordt het woord » veroordeelde " vervangen door » beklaagde ".

In het tweede lid van voormeld art. 391 wordt het woord » hechtenis " vervangen door » verzekerde bewaring ".

Het derde lid van voormeld artikel wordt gelezen: » Indien hij in vrijheid is, wordt hem de aanteekening binnen veertien dagen vanwege den ambtenaar van het openbaar ministerie beteekend."

Aan voormeld artikel wordt een nieuw lid toegevoegd, luidende:

» Bij gebreke van de in het eerste lid bedoelde kennisgeving binnen den daarvoor gestelden termijn wordt, wanneer vanwege den beklaagde op de teregtzitting daartoe verzoek gedaan wordt, uitstel verleend, met last dat de aanzegging alsnog geschiede ".

Art. 392 vervalt.

In art. 393 wordt het woord » veroordeelde" vervangen door » beklaagde ".

In art. 394 eerste lid wordt achter het woord » hetzelve " ingevoegd » op straffe van niet ontvankelijkheid". Het tweede lid van dat artikel vervalt.

In art. 397 wordt het woord » veroordeelde " vervangen door » beklaagde ".

In art. 398 en 403 vervallen de woorden: »of beschuldigde".

Art. 401 wordt gelezen: » Zoodra de president den dag heeft bepaald, geeft hij daarvan kennis aan den procureur-generaal, welke die tijdsbepaling ten minste acht dagen voor den dag der teregtzitting aan den beklaagde doet beteekenen ".

Achter art. 404 wordt de volgende bepaling ingevoegd:

Art. 404 *a*. » De beklaagde, wiens veroordeeling ten gevolge van de beslissing van den Hoogen Raad geheel of gedeeltelijk stand houdt, wordt verwezen in de kosten op het beroep gevallen.
»De kosten komen echter niet ten zijnen laste, wanneer de veroordeeling stand houdt ten gevolge van de verwerping van een beroep, ingesteld door het openbaar ministerie alleen.
» De Hooge Raad is bevoegd de kosten van het beroep niet of slechts voor een deel ten laste van den beklaagde te brengen, indien, op het beroep van het openbaar ministerie of van den beklaagde, het vonnis of arrest in het voordeel van laatstgenoemde wordt gewijzigd, of een beroep van het openbaar ministerie en van den beklaagde beide wordt verworpen.
» Bij verwijzing der zaak naar denzelfden of eenen anderen regter, wordt de uitspraak omtrent de kosten voorbehouden tot de eindbeslissing."

In art. 405 wordt het woord » veroordeelde " vervangen door » beklaagde " en » hechtenis " door » verzekerde bewaring ".

In het eerste lid van art. 408 worden de woorden: »Indien bij het arrest van veroordeeling meerdere medebeschuldigden tot eene lijf- of onteerende straf zijn veroordeeld ", vervangen door »Indien bij het vonnis of arrest van veroordeeling meerdere medebeklaagden zijn veroordeeld " en de woorden » ingeval van vernietiging van het arrest" door » ingeval van vernietiging van de uitspraak ".

In het tweede lid van voormeld artikel wordt het woord » veroordeelde " vervangen door » beklaagde ".

Art. 25.

De Negentiende Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen:

Het woord » misdrijf " wordt vervangen:

in art. 409, n°. 1, en art. 410 door » strafbare feit ";

in art. 409, n°. 3, door » strafbaar feit ".

In art. 409, n°. 2, wordt het woord » doodslag " vervangen door » moord, doodslag of eenig misdrijf met doodelijk gevolg " en wordt achter de woorden » aanleiding tot de veroordeeling heeft gegeven " gevoegd : » of bij de bepaling der straf in aanmerking is genomen."

In art. 409, n°. 3, worden de woorden » valsche getuigenis " vervangen door » meineed."

De woorden » beschuldigden of " en » beschuldigde of " vervallen in art. 409, n°. 1 en n°. 3 en in het derde lid van art. 412.

In art. 410 vervallen de woorden » beschuldigden of " en » geregtshoven of ".

In art. 411 worden de woorden » een ander geregtshof " vervangen door » eene regtbank " en vervallen in de woorden : » het arrest of vonnis deswege te vellen" de woorden » arrest of ".

In het tweede lid van art. 412, wordt het woord » beschuldigden " vervangen door » beklaagden".

In het 3de lid van art. 412 worden de woorden » valsche getuigenis " vervangen door » meineed ", » de valsche getuigenis " door : » den meineed " en vervallen de woorden : » een provinciaal geregtshof of".

In het 4de lid van voormeld artikel worden de woorden » valsche getuigenis " vervangen door : » meineed".

Art. 26.

De Twintigste Titel van voormeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen :

De artikelen 414 en 415 vervallen.

Art. 416 wordt gelezen : » De kommandanten, de directeurs of de andere hoofden van alle gevangenissen en rijkswerkinrigtingen zijn verpligt een register te houden. » Dat register zal op de eerste en laatste bladzijde door den president van de arrondissements-regtbank geteekend en voorts op alle andere bladen door hem gewaarmerkt zijn."

In art. 417 worden de woorden » den cipier " in het eerste, tweede en laatste lid en » de cipier " in het derde lid vervangen door » het hoofd van het gesticht ".

In art. 418 wordt het woord » cipier " vervangen door » hoofd van eene gevangenis of rijkswerkinrigting " en de woorden » de gevangenis " door » het gesticht " en vervallen de woorden » tot lijfstraf of gevangenis ".

Het tweede lid van voormeld artikel vervalt.

In art. 419 worden de woorden » den cipier " vervangen door » het hoofd van het gesticht " en wordt achter het woord » gevangene " ingevoegd » of verpleegde ".

Het eerste lid van art. 420 wordt gelezen : » Gedurende de instructie eener strafzaak is de regter-commissaris of, in de gevallen waarin de instructie door een raadsheer-commissaris geschiedt, deze bevoegd in de gevangenis ten opzigte van den beklaagde zoodanige bevelen te geven als hij in het belang der instructie noodig acht ".

In het tweede lid van voormeld artikel wordt achter het woord » regter-commissaris " ingevoegd » of raadsheer-commissaris " en wordt vóór de woorden » het hof " ingevoegd », den Hoogen Raad ".

Het derde lid van voormeld artikel vervalt.

Achter het woord » gevangenissen " in art. 421, wordt ingevoegd » en rijkswerkinrigtingen ".

Art. 27.

De Een en twintigste Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen :

Het tweede lid van art. 422 vervalt.

In de artt. 422 en 424 worden de woorden » artikel 169" vervangen door » artikel 152 ".

Art. 28.

De Twee en twintigste Titel van gemeld Wetboek ondergaat de volgende wijzigingen :

Worden vervangen :

in het opschrift het woord » misdrijven " door » strafbare feiten " ;

in art. 427 de woorden » eene strafbare daad " door » een strafbaar feit " en het woord » misdrijf " door » misdrijf of overtreding " ;

in art. 431 het woord » misdrijf " door » strafbaar feit ".

In laatstgemeld artikel vervallen de woorden » of beschuldigde".

In art. 432 worden de woorden » artikel 188 en 190 " vervangen door : » de artikelen 193, 195 en 196".

In art. 436 worden de woorden » in het bewijs van misdrijven " vervangen door » ten aanzien van het bewijs in strafzaken".

In art. 439 wordt het woord » misdrijf " vervangen door » feit " en vervallen de woorden » beschuldigde of ".

In art. 442 worden de woorden : » als met het misdrijf zelve " vervangen door » als met het te laste gelegde feit zelf " en wordt het woord » misdrijf " vervangen door » strafbaar feit".

In art. 443, n°. 4, vervallen de woorden » beschuldigde of ".

Art. 29.

De Drie en twintigste Titel van gemeld wetboek ondergaat de volgende wijzigingen :

Art. 446 vervalt.

In art. 447 worden de woorden » het vorige artikel " vervangen door : » art. 69 van het Wetboek van Strafrecht ".

In art. 448 worden de woorden » art. 222 " vervangen door » art. 170 ".

In art. 452 wordt het woord » misdrijf " vervangen door » strafbaar feit ".

In art. 453 vervallen de woorden : » of beschuldigde ".

In art. 455 worden de woorden » In geval " vervangen door » Indien in de gevallen bij art. 447 vermeld " en vervallen de woorden » uit hoofde van welk misdrijf dezelve ook mogten zijn opgelegd ".

Art. 456 vervalt.

De Tweede Afdeeling en de slotbepaling vervallen.

Art. 30.

Onze Minister van Justitie wordt belast met de zorg voor eene officieele uitgave ven het Wetboek van Strafvordering met de daarin door deze en vroegere wetten gebragte wijzigingen, vervat in eene doorloopende reeks van Titels en artikelen.

Deze uitgave wordt bekrachtigd bij de wet.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministeriele departementen, autoriteiten, collegien en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Justitie,

[37. 8.]

AMENDEMENTEN, DOOR DE COMMISSIE VAN RAPPORTEURS VOORGESTELD.

I.

In **art. 9** te lezen:

a. Achter het eerste lid van art. 62 wordt de volgende bepaling ingevoegd:

» Indien een getuige in levensgevaar verkeert, of geene bekende woon- of verblijfplaats hier te lande heeft, is de regter-commissaris bevoegd hem, op de wijze bij het tweede lid van art. 192 bepaald, den eed of de belofte te doen afleggen."

Het derde lid wordt gelezen: » De regter-commissaris zal de belofte of den eed en de opgaven", enz.

b. Achter art. 76 wordt de volgende bepaling ingevoegd:

Art. 76 *a.* »De regter-commissaris kan, zooveel mogelijk in overleg met den officier van justitie, in het belang der door hem gevoerd wordende informatiën en instructiën, het doen van nasporingen opdragen en bevelen geven aan de beambten van politie, met de opsporing van de misdrijven belast."

II.

In **art. 10**:

a. het eerste en tweede lid van art. 83 te lezen:

» Zoodra de officier van justitie voldoende aanwijzing heeft gekregen van een gepleegd strafbaar feit, aan de regtsmagt der regtbank onderworpen, en van den persoon, die zich daaraan schuldig heeft gemaakt, biedt hij, zoo hij geene termen vindt tot regtstreeksche dagvaarding, de stukken aan de regtbank aan met eene vordering tot het verleenen van regtsingang.

» Hij vordert daarbij, met of zonder bevel van gevangenneming of gevangenhouding, hetzij verwijzing der zaak naar de teregtzitting, hetzij dat de instructie der zaak worde gelast."

b. in art 88 *i*, eerste lid, in plaats van » art. 86 " te lezen: » de artt. 84—87".

de artt. 89—89 *i* te doen vervallen.

c. de artt. 100*a*, 118, tweede en derde lid, en 120 te doen vervallen (vgl. de amendementen, voorgesteld sub III, *h* en *p*);

d. de artt. 115—117 te vervangen door de volgende bepaling:

» Art. 115. Zoodra de instructie is ten einde gebragt, dient de officier van justitie de stukken met zijne vordering bij de regtbank in, welke daarop in raadkamer beslist."

in het laatste lid van art. 118, in plaats van »de artt. 115, 116 en 117", te lezen: »art. 115".

e. de artt. 89 *j*—*l* te vervangen door de volgende bepaling:

Art. 119 *a*.

» Bij de verwijzing naar de teregtzitting ter zake van misdrijven, waarbij ingevolge art. 88 gevangenneming is toegelaten, en waaromtrent eene geregtelijke instructie gevoerd is, kan de regtbank bepalen, dat aan den beklaagde ambtshalve een raadsman tot de verdediging bij het openbaar onderzoek zal worden toegevoegd, indien zij van oordeel is, dat eene verdediging niet behoort te ontbreken en dat de beklaagde onvermogend is de kosten daarvan te dragen.

» Indien in dit geval de beklaagde niet zelf binnen vijf dagen, nadat hij ter teregtzitting is gedagvaard, een raadsman heeft gekozen, en daarvan ter griffie van de regtbank verklaring heeft afgelegd, of door zijn gekozen raadsman doen afleggen, wordt hem door den president der regtbank een raadsman toegevoegd uit de advocaten en procureurs, in het arrondissement gevestigd.

» De toegevoegde raadsman kan daarna alsnog door een gekozen raadsman worden vervangen, indien deze uiterlijk twee dagen vóór de teregtzitting ter griffie verklaring aflegt, dat hij bereid is ten bepaalden dage de verdediging van den beklaagde op zich te nemen. De griffier geeft hiervan onverwijld kennis aan den toegevoegden raadsman De toegevoegde heeft de bevoegdheid eenen anderen raadsman in zijne plaats te doen optreden, mits hij daarvan vooraf aan den voorzitter kennis geve."

f. Art. 122 te lezen als volgt:

» Tegen de beschikkingen, waarbij de beklaagde naar de teregtzitting is verwezen, kan deze, en tegen die, vermeld in art. 119 eerste en derde lid, kan de officier van justitie verzet doen.

Het verzet geschiedt door middel eener verklaring ter griffie, af te leggen door den officier binnen twee dagen na de uitspraak, en door den beklaagde binnen gelijken termijn na de beteekening der beschikking.

In geval van verzet van den officier van justitie, verzendt deze de acte van verzet, vergezeld van eene memorie bevattende de redenen, wanneer die niet in de acte zelve zijn uitgedrukt, binnen de volgende vier en twintig uren aan den procureur-generaal van het geregtshof.

In geval van verzet van den beklaagde, kan deze binnen vijf dagen na het verzet eene memorie ter griffie indienen, en geschiedt de verzending aan den procureur-generaal binnen vier en twintig uren na verloop van den termijn van vijf dagen of na de indiening der memorie.

In het een en ander geval dient de procureur-generaal binnen drie dagen na de ontvangst, zijn verslag en requisitoir bij het hof in, en wordt voorts gehandeld overeenkomstig art. 88 *i*, derde, vierde en vijfde lid."

art. 123 te doen vervallen;

g. in art. 123*d*, eerste lid, in plaats van » beroep in cassatie " te lezen: »verzet van den beklaagde".

III.

In **art. 12**:

a. art. 173 te vervangen door de volgende bepaling

»De dagvaarding wordt met afgifte of achterlating van een afschrift beteekend aan den persoon van den beklaagde, of, zoo deze niet in verzekerde bewaring is, aan zijn persoon of zijne woonplaats; indien hij hier te lande geene bekende woonplaats heeft, aan zijne laatste verblijfplaats hier te lande.

Ingeval de beambte, met de beteekening der dagvaarding belast, noch den beklaagde, noch iemand van diens huisgenooten aan zijne woon- of verblijfplaats vindt, zal hij het afschrift terstond ter hand stellen aan het hoofd van het plaatselijk bestuur of aan dengene die hem vervangt, die het oorspronkelijk stuk voor *gezien* zal moeten teekenen, en het afschrift zoo mogelijk aan den beklaagde zal moeten doen toekomen, zonder dat van dit laatste echter in regten zal behoeven te blijken.

Indien de beklaagde hier te lande geene bekende woon-

of verblijfplaats heeft, geschiedt de beteekening der dagvaarding door middel van aanplakking van het exploit aan het gebouw, waar de regtbank zitting houdt.
Alles op straffe van nietigheid.
Bij bekende verblijfplaats buitenslands wordt tevens een afschrift van de dagvaarding bij aangeteekenden brief aan den beklaagde verzonden."

b. in art. 183, tweede lid, te doen vervallen de woorden » en in ieder geval de dagvaarding";

het eerste lid van art. 185 te lezen: » De officier van justitie draagt de zaak voor ".

c. in art. 183, derde lid, te doen vervallen de woorden » op straffe van nietigheid ";

d. in art. 185, derde lid, te doen vervallen de woorden » wordt door den griffier voorgelezen. Zij;"

in art. 188, eerste lid, te doen vervallen de woorden » bij de voorlezing van de lijst der getuigen";

in het tweede lid te doen vervallen de woorden »indien een getuige niet is verschenen en in den loop van het onderzoek de noodzakelijkheid van het verhoor blijkt, of";

e. bij aanneming van het amendement, voorgesteld sub I, *a*, aan art. 198 toe te voegen een nieuw lid van dezen inhoud:
» In het geval, voorzien bij het tweede lid van art. 62, kan de regtbank aan de verklaringen van de daar bedoelde personen de bewijskracht toekennen van beëedigde getuigenissen ".

f. achter art. 216, eerste lid, te doen volgen de woorden » en niet schrijven kan ".

Aan hetzelfde artikel toe te voegen een nieuw lid van dezen inhoud:
» Indien de hier genoemde beklaagden en getuigen schrijven kunnen, zal de griffier hun de vragen en opmerkingen, aan hen te doen, bij geschrifte ter hand stellen, en zullen zij bij geschrifte daarop antwoorden, al hetwelk vervolgens door den griffier zal worden voorgelezen. Op gelijke wijze zal door de hier genoemde getuigen de eed of de belofte worden afgelegd."

g. het tweede lid van art. 221 *b* te doen vervallen;

h. te doen vervallen de artt. 221 *f* en 221 *gg* (vgl. de amendementen, voorgesteld sub II *c* en III *p*);

art. 221 *hh* te lezen als volgt:

» Bij het vonnis wordt de invrijheidstelling bevolen van den beklaagde, die in verzekerde bewaring is, wanneer hij niet wordt veroordeeld of veroordeeld wordt wegens een strafbaar feit, niet vermeld in art. 88".

i. het vijfde (vroeger zesde) lid van art. 221 *i* te doen vervallen;

j. het laatste lid van hetzelfde artikel te lezen als volgt:

»Het proces-verbaal wordt door den president en den griffier vastgesteld en onderteekend binnen den termijn, bij het eerste lid van art. 221 *oo* vermeld."

k. in het eerste lid van art. 221 *n* achter » kan zich", te doen volgen: » op hare kosten ";

art. 221 *o* te doen luiden:

» De beleedigde partij mag harerzijds, tot bewijs dat door haar ten gevolge van het ten laste gelegde feit schade is geleden of tot staving van het opgegeven bedrag der schade, stukken overleggen, doch geene getuigen of deskundigen aanbrengen ".

art. 221 *s* te lezen als volgt:

» De regtbank doet over de vordering der beleedigde partij gelijktijdig met de strafzaak uitspraak ".

l. art. 221 *r* te doen vervallen;

m. het eerste lid van art. 221 *dd* te vervangen door de navolgende bepalingen:

»Indien het aan de regtbank blijkt, dat de kennisneming der zaak tot de bevoegdheid van een ander collegie behoort, verwijst zij dezelve naar den bevoegden regter.
»De officier van justitie doet de stukken aan den bevoegden ambtenaar van het openbaar ministerie bij zoodanig collegie toekomen".

n. in art. 221 *ee*, eerste lid, achter »gediend", in den derden regel, te laten volgen: »na verloop van acht dagen nadat het vonnis in kracht van gewijsde zal zijn gegaan", en aan het slot toe te voegen: »of tenzij daarop door den eigenaar of regthebbende binnen den voormelden termijn onder den griffier beslag zij gelegd, overeenkomstig de voorschriften van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering".

o. het laatste lid van art. 221 *kk* te doen vervallen;

p. op art. 221 *oo* te doen volgen een nieuw art. 221 *pp*, luidende:

»In elken stand van het geding, zoowel gedurende den loop van de instructie als van het onderzoek ter teregtzitting en bij de einduitspraak, kan de regtbank, zoowel ambtshalve als op de vordering van den officier van justitie of op het verzoek van den beklaagde, de invrijheidstelling van dezen, indien hij in verzekerde bewaring is, en, eveneens ambtshalve of op de vordering van den officier van justitie, in de gevallen en op de gronden in art. 88 vermeld, de gevangenneming of gevangenhouding van den beklaagde bevelen.
»Op de bevelen van gevangenneming of gevangenhouding is het tweede lid van art. 88 *h* toepasselijk.
»Zij zijn uitvoerbaar niettegenstaande elk beroep".

(vgl. de amendementen, voorgesteld sub II *c* en III *h*).

IV.

In **art. 13**:

a. het laatste lid van de artt. 241, 242, 247 en 251 *i* te doen vervallen;

b. Art. 245 te vervangen door de navolgende bepaling:

»Binnen veertien dagen na de verklaring van in hooger beroep te komen, zal de beroepende partij aan het geregtshof eene memorie kunnen indienen, behelzende de middelen en gronden, waarop zij haar hooger beroep steunt. Deze memorie moet door dezelfde partij of haren raadsman onderteekend zijn; zij zal bij de stukken worden gevoegd, en zal daarvan door de tegenpartij of haren raadsman inzage kunnen worden genomen."

In plaats van art. 246 te lezen:

»De griffier van de regtbank, welke het vonnis gewezen heeft, zal, binnen drie dagen na de aanteekening van het hooger beroep, de stukken van het geding moeten overzenden ter griffie van het geregtshof."

c. Art. 249 te lezen:

» Den beklaagde, wien in eersten aanleg een raadsman is toegevoegd geweest, zal ook in hooger beroep een raadsman toegevoegd worden.
» Is ook buitendien, in de gevallen voorzien bij het eerste lid van art. 119 *a*, de president van oordeel dat eene verdediging niet behoort te ontbreken, dan onderwerpt hij dit ten spoedigste aan de beoordeeling van het geregtshof, dat daarover in raadkamer beraadslaagt en beslist.
» Het tweede en derde lid van art. 119 *a* zijn hier van toepassing, met dien verstande, dat hetgeen aldaar voorkomt ten aanzien van de regtbank, geldt ten aanzien van het geregtshof. "

d. Art. 250, laatste lid, te doen vervallen.

e. bij aanneming van het amendement, voorgesteld

sub III, *p*, in het eerste lid van art. 251 *a* in plaats van » 221 *oo* ", te lezen : » 221 *pp* ".

f Art. 253 te lezen als volgt:

» Op het regtsgeding bij het kantongeregt is de vijfde Titel van toepassing; hetgeen daarin ten aanzien van de regtbank, den president, de regters of de ambtenaren bij de regtbank voorkomt, geldt ook ten aanzien van de kantonregters of de ambtenaren bij het kantongeregt, behoudens:

1°. dat de termijn van dagvaarding is van acht vrije dagen;

2°. dat de beteekening van de lijsten der wederzijdsche getuigen niet vereischt wordt;

3°. dat de beklaagde, tenzij hij vervolgd wordt ter zake van strooperij, of de kantonregter beveelt dat hij in persoon verschijne, zich ter teregtzitting kan doen vertegenwoordigen door eenen daartoe bij bijzondere volmagt gemagtigde; de volmagt of, zoo zij voor een notaris in minuut is verleden, een authentiek afschrift daarvan, wordt overgelegd en aan het proces-verbaal der teregtzitting gehecht;

4°. dat de bepalingen betrekkelijk de geregtelijke instructie, den regter-commissaris, het bevel van verwijzing, de verzekerde bewaring, de ambtshalve toevoeging van een raadsman en het verzet tegen de dagvaarding niet toepasselijk zijn;

5°. dat de vordering der beleedigde partij zich niet verder dan tot de som van 50 gulden kan uitstrekken;

6°. dat in geval van veroordeeling wegens overtreding van art. 439, 1°. van het Wetboek van Strafrecht, de kantonregter in het vonnis beveelt dat de in dat artikel bedoelde goederen, welke als stukken van overtuiging gediend hebben, voor zoover zij bij den veroordeelde werden in beslag genomen, aan het militair gezag zullen worden uitgeleverd;

7°. dat de veroordeelde voor de kosten waarin hij bij de uitspraak wordt verwezen, in geen geval langer dan eene maand in gijzeling kan worden gehouden."

V.

In **art. 23**:

a. in plaats van de woorden:

» In art. 368 wordt achter het woord » arrest ", ingevoegd »of vonnis ": wordt het woord »mede-beschuldigden ", vervangen door »mede-veroordeelden ", en wordt tusschen de woorden »voorzien " en »geschorst ", ingevoegd: » zoo zij dit uitdrukkelijk verlangen ".

te lezen:

» Art. 368 vervalt. "

b. te doen vervallen de woorden:

» In art. 369 worden de woorden » van regtswege " vervangen door »indien de veroordeelde dit uitdrukkelijk verlangt ". "

VI.

In **art. 24**:

a. de woorden:

»In art. 388 vervallen de woorden »en tegen gewijsden van instructie ".

te doen vervallen.

b. in plaats van de woorden:

» In het eerste lid van art. 408 worden de woorden: » Indien bij het arrest van veroordeeling meerdere mede-beschuldigden tot eene lijf- of onteerende straf zijn veroordeeld, " vervangen door: » Indien bij het vonnis of arrest van veroordeeling meerdere mede-beklaagden zijn veroordeeld, " en de woorden: » ingeval van vernietiging van het arrest " door »in geval van vernietiging van de uitspraak ".

te lezen:

» Art. 408 vervalt. "

Met sommige der bovenstaande amendementen hebben zich niet alle leden der Commissie van Rapporteurs kunnen vereenigen. Uit het Verslag blijkt genoegzaam, met welke zulks het geval was.

Ten opzichte van de toelichting op deze amendementen wordt overigens verwezen naar hetgeen bij de desbetreffende artikelen in het Verslag der Commissie is opgemerkt.

DE RANITZ.
KIST.
RUIJS VAN BEERENBROEK.
VAN BLOM.
HUBER.

[38. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet, tot vaststelling der beginselen van het gevangeniswezen.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **190**, n°. 2, der zitting 1883—1884.)

[38. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij Koninklijke boodschap van 27 Maart 1884 werd aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden een ontwerp van wet tot vaststelling der beginselen van het gevangeniswezen. Dit ontwerp, dat in de vorige zitting onafgedaan bleef, wordt nu opnieuw geheel onveranderd aangeboden.

De ondergeteekende kan zich mitsdien voor de uiteenzetting der gronden, waarop het ontwerp rust, geheel gedragen aan de toelichtende memorie, die dit bij eerste aanbieding vergezelde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[39. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet, houdende wijzigingen in het bij de wet van 3 Maart 1881 (*Staatsblad* n°. 35) vastgestelde Wetboek van Strafrecht.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **210**, n°. 2, der zitting 1883—1884.)

[39. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij Koninklijke boodschap van 6 Mei jl. werd aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden een ontwerp van wet, houdende wijzigingen in het bij de wet van 3 Maart 1881 (*Staatsblad* n°. 35) vastgestelde Wetboek van Strafrecht. Dit ontwerp, dat in de vorige zitting onafgedaan bleef, wordt nu opnieuw geheel onveranderd aangeboden.

De ondergeteekende kan zich mitsdien voor de uiteenzetting der gronden, waarop het ontwerp rust, geheel gedragen aan de toelichtende memorie, die dit bij eerste aanbieding vergezelde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[39. 3.]

VERSLAG.

Het onderzoek van het wetsontwerp in de afdeelingen der Kamer en de nadere overweging der Commissie van Rapporteurs hebben aanvankelijk de volgende uitkomsten opgeleverd, die onmiddellijk aan de Regeering zijn medegedeeld.

Algemeen acht de Kamer spoedige invoering van het wetboek gewenscht.

De Commissie van Rapporteurs, zich hiermede vereenigende, heeft de vraag overwogen of algemeene herziening van het Wetboek vóór de invoering wenschelijk is. Zij is met den Minister van gevoelen, dat het thans niet de geschikte tijd is om tot zoodanige herziening over te gaan en in het Wetboek nog vóór de invoering belangrijke wijzigingen te brengen.

Het kan niet ontkend worden, dat de dadelijke toezegging van eenige wijzigingen in het Wetboek, nadat de wensch daartoe in de Eerste Kamer in het Verslag der Commissie van Rapporteurs was uitgesproken, van eenige zwakheid getuigt, daar eerst na de invoering de ervaring aan het licht kan brengen welke voorschriften herziening eischen. De tegenwoordige Minister van Justitie heeft zich evenwel door de belofte van zijnen ambtsvoorganger gebonden geacht en zich dan ook, behoudens eene enkele uitzondering, bepaald tot het voorstellen van die wijzigingen, die onvoorwaardelijk beloofd waren. Het geldt hier dus geene algemeene herziening van het Wetboek, en aan beginselen wordt niet geraakt. De Commissie kan dan ook hare instemming betuigen, dat de Minister geene verandering heeft voorgesteld van de bepalingen omtrent beleediging. Zij vindt geen grond om thans op de door de Kamer genomen beslissing terug te komen. Deze herziening sluit echter niet den plicht uit om na de invoering van het Wetboek nauwlettend acht te slaan op hetgeen de practijk zal leeren.

De Commissie meent hiermede echter niet, dat andere wijzigingen dan de Minister voorstelt niet ontvankelijk zouden zijn. De Kamer is ongetwijfeld bevoegd bij amendement ook andere artikelen van het Strafwetboek bij deze gelegenheid te wijzigen.

Art. 1. De Commissie deelt het gevoelen van den Raad van State en acht de voorgestelde toevoeging onnoodig. Zij is niets dan eene wetsverklaring, die hier geheel overbodig is. Dat de veroordeelde beschouwd wordt tot geen andere straf dan geldboete te zijn veroordeeld blijkt reeds duidelijk uit het Strafwetboek zelf, en behoeft niet in dat wetboek nader *verklaard* te worden.

De Minister erkent dat allen het er over eens waren dat de vervangende hechtenis niet als eene andere straf wordt aangemerkt dan de geldboete. Dit is echter minder juist uitgedrukt. Men wil zeggen, dat de *straf* van *geldboete* in haar karakter en gevolgen niet verandert, omdat zij bij wanbetaling door hechtenis wordt vervangen. Maar als allen het er over eens zijn, waarom dan nog eene uitdrukkelijke verklaring? Het doet er niets toe of er bepaald wordt, dat de geldboete bij wanbetaling verhaalbaar is op de roerende en onroerende goederen van den veroordeelde dan wel bij lijfsdwang, of dat zij bij wanbetaling zal worden vervangen door hechtenis.

De veroordeelde wordt tot geene andere straf *veroordeeld* dan tot *geldboete*. Op geen enkel strafbaar feit is in het wetboek vervangende hechtenis *gesteld*. Nooit zal onder het nieuwe strafwetboek iemand tot *vervangende hechtenis* worden *veroordeeld*. Dat hechtenis bij wanbetaling in de plaats der geldboete treedt, behoeft en behoort niet in het vonnis te worden gezegd, dat zegt de wet zelve in art. 23. Het vonnis bepaalt alleen den duur. Art. 74 eerste lid van het wetboek neemt overigens allen twijfel weg. Het luidt: » Het recht tot strafvordering wegens overtredingen waarop geene andere hoofdstraf gesteld is dan geldboete, vervalt door vrijwillige betaling van het maximum der boete, en van de kosten indien er reeds vervolging heeft plaats gehad, op machtiging van den bevoegden ambtenaar van het Openbaar Ministerie binnen den termijn door hem te stellen."

Werd de hechtenis, die bij wanbetaling de boete vervangt, beschouwd als een andere, een bijkomende straf, dan zou nooit door vrijwillige betaling van het maximum der boete het recht tot strafvervolging kunnen vervallen, en dit artikel dus nooit toegepast kunnen worden, want *elke* geldboete wordt ten slotte bij wanbetaling krachtens de wet zelve door hechtenis vervangen.

Wanneer echter deze »verklaring" in de wet werd opgenomen, zoude er dan niet aan toegevoegd moeten worden, dat de vervangende hechtenis ook niet als eene andere straf moet worden beschouwd dan de verbeurdverklaring? (Men zie art. 34 van het Strafwetboek).

Art. 2. De Commissie heeft geen bezwaar tegen deze wijziging van art. 249. De laatste alinea zal aanleiding geven tot chantage, ja lokt er zelfs toe uit. Bovendien wordt het karakter van het huwelijk miskend, als dit dienen moet om een misdrijf te bedekken.

Eene minderheid acht de bezwaren tegen het laatste lid van genoemd artikel geenszins overwegend. Zij stelt het geval ongeveer gelijk met den eisch eener klacht bij het misdrijf van art. 245 en wijst op art. 281, waarvan het laatste lid een bepaling van dezelfde strekking bevat. Zij meent de vraag te moeten stellen of men het wenschelijk vindt, dat het feit toch vervolgd kan worden als er een huwelijk gesloten is? Daar het misdrijf in den regel wel niet anders dan door klachte ter kennis der justitie zal komen, blijft ook zonder het laatste lid het gevaar voor chantage bestaan. Maar nu zal zelfs na het huwelijk de eene echtgenoot den ander met vervolging kunnen bedreigen, en duurt het gevaar van afdreiging voort.

De Commissie meent, dat dit laatste geval bij een eenmaal gevolgd huwelijk moeilijk denkbaar is.

De Commissie wenscht den Minister er opmerkzaam op te maken, dat in dit artikel sub 4°. genoemd worden » strafinrichtingen", terwijl de wet van 3 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 3) den naam van » gevangenissen" als algemeene benaming van strafgevangenissen, huizen van bewaring en passantenhuizen heeft aangenomen. Het is dus noodig, dat het woord »strafinrichtingen" vervangen wordt door » gevangenissen" en in het artikel bijgevoegd worde: »Rijkswerkinrichtingen", die toch niet geacht kunnen worden begrepen te zijn onder de werkinrichtingen sub 2°. genoemd, noch daarmede op één lijn zijn te stellen".

Art. 3. De Commissie is voor de strafbaarstelling van landlooperij. Zij acht de landlooperij een last voor het platteland en eene bedreiging voor de bewoners van afgelegen hoeven en de strafbaarstelling daarvan reeds als een preventief middel van groot nut.

De minderheid wenscht deze wijziging niet. Zij ziet de noodzakelijkheid daarvan niet in. Rondloopen in het land is toch op zichzelf geen strafbaar feit, terwijl zonder bekentenis het feit nooit kan bewezen worden. Zij, die deze bekentenis afleggen om in de gevangenis te komen en wellicht daarna naar een Rijkswerkinrichting te worden opgezonden, zullen, wanneer de landlooperij geen strafbaar feit zal zijn, met hetzelfde doel gaan bedelen. Rondzwervende personen, die den eenen of anderen kleinen handel uitoefenen, zij het ook meer als voorwendsel dan inderdaad, zullen in elk geval bezwaarlijk veroordeeld kunnen worden. De nieuwe strafwet beschermt overigens in artt. 138, 139, 460 en 461 voldoende tegen de gevallen, dat de landlooper metderdaad gevaarlijk wordt. Tijdens de behandeling van het ontwerp van het wetboek was de toenmalige Commissie van Rapporteurs eenparig van gevoelen, dat landlooperij op zich zelve niet strafbaar gesteld behoorde te worden, en ten slotte was de Minister van hetzelfde gevoelen als de Commissie.

Wat de redactie van het artikel aangaat, meent de Commissie dat de woorden » *en niet gewoon eenig beroep uit te oefenen*" gemist kunnen worden. Het criterium van land-

looperij ligt in het *rondzwerven*. De minderheid meende daarentegen dat er allerminst grond bestaat om iemand te straffen, die wel gewoon is een beroep uit te oefenen maar tijdelijk zonder middel van bestaan rondzwerft, wellicht om werk te zoeken.

De Commissie was overigens eenparig tegen het stellen van de bijkomende straf van plaatsing in een Rijkswerkinrichting anders dan bij herhaling van overtreding.

Zij zoude bij aanneming van de strafbaarstelling van landlooperij de redactie van art. 432 en van art. 433 eenigszins anders wenschen dan door den Minister wordt voorgesteld met nauwere aansluiting aan de gewone terminologie van het Strafwetboek.

Zij zoude aldus wenschen te lezen:

Artikel 432. *Met hechtenis van ten hoogste twaalf dagen wordt gestraft:*

1°. *als schuldig aan bedelarij, hij die in het openbaar bedelt;*

2°. *als schuldig aan landlooperij, hij die zonder middelen van bestaan rondzwerft.*

Artikel 433. » *Bedelarij of landlooperij gepleegd door drie of meer personen*", en verder zooals het artikel luidt.

De door de Regeering in art. 434 voorgestelde verandering behoort dan te vervallen.

Bepalen zich de opmerkingen betreffende de voorgestelde wijzigingen tot het hierboven medegedeelde, de Commissie heeft, ook naar aanleiding van het verhandelde in de afdeelingen, nog omtrent enkele punten de vraag ten aanzien van de wenschelijkheid of noodzakelijkheid van herziening besproken.

In eene afdeeling gaf een lid zijn wensch te kennen dat de culpose delicten gebracht werden onder de overtredingen. De Commissie van Rapporteurs kan de voldoening aan dezen wensch niet aanbevelen. Op aandrang van de Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van het Strafwetboek is op culpose misdrijven gevangenisstraf of hechtenis alternatief bedreigd wegens het zeer groote verschil in den graad van schuld die bij deze misdrijven kan bestaan, zoodat de grenzen tusschen *bewuste schuld* en *voorwaardelijk opzet* bezwaarlijk te onderkennen zijn, en de een reeds opzet ziet, waar de ander overtuigd is dat er alleen schuld bestaat.

De Commissie herinnert hierbij aan de openbare behandeling van art. 9 van het Strafwetboek, waarop een amendement door den heer Oldenhuis Gratama was voorgesteld, dat de strekking had om de straf van hechtenis slechts voor overtredingen te behouden, waarvan het gevolg zoude zijn, dat op alle misdrijven, dus ook de culpose, gevangenisstraf zoude worden toegepast.

Het volgende punt betreft de hechtenis, die volgens art. 19, tweede lid, van het Wetboek van Strafrecht alleen op verzoek in afzondering kan worden ondergaan. Daardoor bestaat gevaar, dat bijv. vrouwen en meisjes, die voor eene geringe overtreding hechtenis in gemeenschap ondergaan, in aanraking komen met personen van zeer laag zedelijk gehalte. Op deze wijze zal de toepassing van de straf kunnen leiden tot zedelijk bederf en van allernadeeligsten invloed kunnen zijn. De rechter spreekt thans alleen de hechtenis uit; en alleen de directeur van het huis van bewaring kan zorg dragen, dat de straf in afzondering zal worden ondergaan, wanneer dit verzocht is.

Zij, die het bezwaar opperden, zouden gaarne van den Minister vernemen of aan den rechter de bevoegdheid zoude kunnen worden gegeven reeds bij het vonnis, waarin hechtenis wordt uitgesproken, om bijzondere redenen te bepalen, dat die straf in afzondering zal worden ondergaan. Zoo zouden voor hunne omgeving gevaarlijke personen uit de gemeenschappelijke opsluiting geweerd kunnen worden. Tegen dit denkbeeld werd echter opgemerkt, dat de straf voor allen dezelfde behoort te zijn en het beoogde doel evenzeer bereikt kan worden, indien op aanwijzing van den ambtenaar van het openbaar ministerie, die het vonnis ten uitvoer legt, bij maatregel van orde en tucht in de gevangenis de bedoelde personen afzonderlijk worden gehouden. Dat de hechtenis in elk geval in gemeenschap behoort te worden ondergaan, schrijft de wet niet voor, en te recht. De veroordeelde kan tijdelijk de eenige gevangene in het huis van bewaring zijn.

In eene afdeeling werd, ook naar aanleiding van het Verslag der Eerste Kamer (zie Smidt II, pag. 288-289) de noodzakelijkheid betoogd om de bepaling van art. 241 op nieuw in overweging te nemen. Daarin wordt het overspel strafbaar gesteld, zonder eenig onderscheid te maken of het door den man of door de vrouw wordt gepleegd. Vooral dit laatste punt behoorde niet dan tengevolge eener opzettelijke beslissing van de Kamer in het Wetboek te komen. Met geringe meerderheid is in eene zeer onvoltallige vergadering (28 tegen 23 stemmen) het artikel aangenomen, en daarbij is geene gelegenheid geboden om tusschen de bestaande bepalingen van den Code Pénal en het nieuw aangenomen stelsel te kiezen. De zeer uitvoerige schriftelijke gedachtenwisseling over het artikel heeft voornamelijk geloopen over de vraag of het overspel al dan niet strafbaar behoorde te zijn, en de gelijke strafbaarheid van het overspel voor den man en de vrouw is daarbij op den achtergrond getreden. Toch is deze gelijkstelling eene zoo groote nieuwigheid en miskent men daardoor zoozeer zoowel de natuurlijke ongelijkheid tusschen man en vrouw, als de hieruit voortgevloeide algemeene zedelijke begrippen, die een groot onderscheid maken tusschen sexueele overtredingen van mannen en vrouwen, hetzij gehuwd of ongehuwd, dat eene opzettelijke overweging en beslissing van dit punt noodzakelijk schijnt. In het advies van den Staatsraad mr. Swart, hetwelk de door de meerderheid van den Raad van State aangenomen straffeloosheid van het overspel op (van zijn standpunt) voortreffelijke wijze bestrijdt, en op den loop der zaak van onmiskenbaren invloed is geweest, wordt voornamelijk gewezen op de noodzakelijkheid om het overspel door en met de gehuwde vrouw door straf bedreiging te trachten te voorkomen. Voor den man acht ook hij straf bepaling alleen wenschelijk, indien er eene voortgezette krenking van de rechten der vrouw plaats heeft.

Bij deze overwegingen komt nog de samenhang met de bepalingen van het huwelijksrecht waarvan herziening in overweging is. Begint men in het strafrecht de natuur te miskennen, dan zal dit op de regeling van het huwelijksrecht een schadelijken invloed uitoefenen. Voorbeeldshalve zal de bepaling van art. 241 noodwendig ten gevolge moeten hebben, dat de weigering en voortdurende verhindering der vrouw in de vervulling van het *debitum conjugale* als redenen van echtscheiding worden erkend. Anders zal de getrouwde man in de noodzakelijkheid komen en zelfs door zijne vrouw gedwongen kunnen worden te kiezen tusschen eene onvrijwillige kuischheid of strafvervolging en gevangenisstraf. De zinnelijke zijde van het huwelijk zal noodwendig op den voorgrond moeten komen.

Eindelijk mogen ook de ongerijmde gevolgen van het nu aangenomen stelsel ten aanzien der medeplichtigen niet buiten aanmerking blijven. Dat een man gestraft wordt, die met eene getrouwde vrouw gemeenschap heeft, is (behoudens het geval dat eene getrouwde vrouw het beroep van publieke vrouw uitoefent) alleszins rechtvaardig, maar dat iedere vrouw, die, onder welke omstandigheden ook, met een getrouwden man gemeenschap heeft, strafbaar zoude worden is inderdaad niet te verdedigen.

Op deze gronden werd in overweging gegeven, of de Minister er niet toe zoude kunnen besluiten in afwachting van de herziening van het 1ste boek van het Burgerlijk Wetboek waarvan de commissoriale voorbereiding reeds ver gevorderd is, het volgens den Code Pénal bestaande strafrecht, hetzij ongewijzigd hetzij met ondergeschikte wijziging, tijdelijk in het nieuwe Wetboek op te nemen.

De Commissie heeft zich afgevraagd, of na het arrest van den Hoogen Raad van 7 Mei 1883 (*Weekblad van het Recht* n°. 4916) omtrent art. 23 der wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 97) tot regeling van den kleinhandel in sterken drank en tot beteugeling van openbare dronkenschap, geen wijziging noodig is geworden van de gelijkluidende bepalingen omtrent herhaling van misdrijf of overtreding in het Wetboek van Strafrecht. Volgens dat arrest begint de termijn van zes maanden, één jaar of meerdere jaren, gedurende welken de veroordeelde bij herhaling van

het misdrijf of van de overtreding aan belangrijke verzwaring van straf blootstaat, bij veroordeeling bij verstek, die bijv. door toepassing van de subsidiaire gevangenisstraf (later hechtenis) onherroepelijk is geworden, te loopen met den dag der eerste veroordeeling. Maar zoo gebeurt het dat, wanneer eindelijk de veroordeeling onherroepelijk geworden is, reeds maanden van den termijn zijn verstreken, ja de termijn van zes maanden bijna geheel is voorbijgegaan. De veroordeelde bij verstek verkeert dus in veel gunstiger toestand dan hij, die op de dagvaarding is verschenen. Hooger beroep en voorziening in cassatie doen, ook wanneer ten slotte het eerste veroordeelend vonnis wordt bevestigd, den gevaarlijken termijn belangrijk inkrimpen. Op deze wijze ontstaat er groote ongelijkheid van recht en wordt aan verschillende artikelen in het Strafwetboek eene toepassing gegeven, die zeer zeker door den wetgever niet is bedoeld.

Naar de meening der Commissie kan dit bezwaar, dat inderdaad hoogst bedenkelijk is, worden weggenomen door van de verschillende artikelen, waarin voor verzwaring van straf bij herhaling een termijn wordt gesteld, de redactie te wijzigen. In plaats van de woorden: » *indien er nog geen . . . . . zijn verloopen sedert de schuldige wegens . . . . . onherroepelijk is veroordeeld* ", zoude kunnen gelezen worden: » *indien er nog geen . . . . zijn verloopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens . . . . . onherroepelijk is geworden.*"

De bepalingen, waarin eene wijziging in dezen zin noodig zoude wezen, zijn het tweede lid van de artt. 113, 119, 132, 134, 240, 254, 271, 314, 337, 424, 426, art. 434, het derde lid van art. 436 en het tweede lid der artt. 437, 438, 439, 449, 453, 455 en 471.

Met den Raad van State in zijn advies omtrent de wetsvoordracht regelende het inwerkingtreden van het nieuwe Wetboek van Strafrecht (bl. 6) acht de Commissie het raadzaam, in plaats van de strafrechtelijke bepalingen der wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 98), tot beteugeling van desertie van zeevisschers, te handhaven voor zoover zij feiten betreffen, waartegen in het Wetboek van Strafrecht niet is voorzien, de enkele bepaling dezer wet, die daardoor nog van kracht zoude blijven, op te nemen in het Wetboek van Strafrecht.

Werd dezelfde maatregel genomen ten aanzien der wet van dezelfde dagteekening (*Staatsblad* n°. 124) tot regeling van het auteursrecht, dan zouden de strafrechtelijke bepalingen der eenige wetten, waarin straf is gesteld op feiten, die als *misdrijven* beschouwd worden, vervallen en art. 14 van het ontwerp onnoodig worden.

Op het bovenstaande ontving de Commissie van den heer Minister van Justitie het volgende antwoord met het gewijzigd wetsontwerp, dat daarachter is afgedrukt.

Terwijl de ondergeteekende met voldoening vernam, zoowel dat de Kamer algemeen spoedige invoering van het Wetboek gewenscht acht, als dat de Commissie van Rapporteurs zich vereenigen kan met de beperkte strekking van deze wijzigingswet, heeft hij met eenige bevreemding kennis genomen van de opmerking der Commissie, dat de Kamer ongetwijfeld bevoegd is bij amendement ook andere artikelen van het Strafwetboek bij deze gelegenheid te wijzigen. Ofschoon geenszins de formeele bevoegdheid der Kamer willende betwisten, meent de ondergeteekende toch ernstig tegen het gebruik maken daarvan te moeten waarschuwen. Waar, zooals bij het Wetboek van Strafrecht en de daarmede in verband staande wetten, om goede redenen het zwaartepunt der behandeling gezocht is in het tusschen de zelfstandige Commissie van Rapporteurs en de Regeering gehouden schriftelijk en mondeling overleg, daar is het voorstellen van amendementen in de laatste phase van het onderzoek, vooral bij een wetboek van zoodanigen omvang als het Wetboek van Strafrecht, een uiterst gevaarlijk werk. Onmogelijk toch zal het bijna altijd zijn om de gevolgen van een voorgesteld amendement, in verband ook tot de overige deelen van het Wetboek, dadelijk behoorlijk te overzien.

De ondergeteekende kan dus den wensch niet onderdrukken, dat terwijl deze wijzigingswet alleen het gevolg is van de belofte van zijn ambtsvoorganger, het voldoen aan die toezegging geen aanleiding zal geven tot amendementen die, met de beste bedoeling wellicht voorgesteld, licht aanleiding zouden geven tot het opnieuw begaan van vergissingen en misstellingen, zoo zij zelfs niet den goeden samenhang van het geheel dreigden te verbreken.

Art. 1. Men kent de geschiedenis van dit artikel. Bij gemis in het Strafwetboek van eene bepaling als die van art. 2 der wet van 22 April 1864 (*Staatsblad* n°. 29), achtte de Minister Modderman het behoud van de bepaling van art. 11 1°. der wet op de Rechterlijke Organisatie met de noodzakelijke wijzigingen noodig, luidende: »uitgezonderd wordt de gevangenisstraf, die de geldboete vervangt". De ondergeteekende was echter van oordeel, dat de vraag of de vervangende hechtenis als eene andere straf moet worden aangemerkt dan die, voor welke zij in de plaats treedt, zich niet alleen bij de wet op de Rechterlijke Organisatie, maar ook bij andere wetten, speciaal ook bij sommige artikelen van het Strafwetboek, zou kunnen voordoen en gaf er daarom de voorkeur aan de in art. 2 voormeld voorkomende bepaling alsnog in dat Wetboek op te nemen, ten gevolge waarvan zij dan in de Rechterlijke Organisatie onnoodig geworden was.

Men meent nu, dat zij daar evenmin noodig is omdat, zoo zegt men, de rechter niet tot subsidiaire hechtenis veroordeelt, maar slechts haar duur bepaalt. Naar het oordeel van den ondergeteekende komt dit op hetzelfde neder. Iemand, omtrent wien bij rechterlijk vonnis is verstaan of bepaald, dat hij in geval van wanbetaling der boete een zeker aantal dagen hechtenis zal moeten ondergaan, kan toch ook zeer zeker gezegd worden, zij het dan ook voorwaardelijk, tot die straf te zijn *veroordeeld*. En of nu die straf bij ieder artikel afzonderlijk is bedreigd, dan wel in het algemeene deel van het Wetboek op alle feiten, waarop in het bijzondere deel geldboete is gesteld, doet tot het karakter der straf niets af. Evenmin kan worden toegegeven, dat het er niets toe doet of er bepaald wordt, dat de geldboete bij wanbetaling verhaalbaar is op de roerende en onroerende goederen van den veroordeelde dan wel bij lijfsdwang, of dat zij bij wanbetaling zal worden vervangen door hechtenis.

Immers, in het eerste geval executeert men de geldboete, in het andere geval eene andere, geheel afzonderlijke *straf*. Want dat de vervangende hechtenis iets geheel anders is dan de geldboete, m. a. w. dat men door die straf ten uitvoer te leggen niet de boete executeert, zooals in geval van lijfsdwang of beslag op roerende en onroerende goederen, blijkt uit menige bepaling van het wetboek zelf. Zie onder andere het tweede lid van de artt. 60 en 62.

Wat voorts de verwijzing betreft naar art 74, waaruit zou moeten blijken, dat de vervangende hechtenis niet eene *bijkomende* straf is, de ondergeteekende moet erkennen, dat hij de kracht van dat argument niet heeft begrepen, daar de Regeering nooit heeft beweerd, dat de vervangende hechtenis eene *bijkomende* straf zou zijn, hetgeen met het oog op art. 9 sub *b* moeilijk zou zijn vol te houden, maar daarentegen altijd gevreesd heeft, dat men haar voor eene andere *hoofd*straf dan de geldboete zou houden, en juist die opvatting zou voor het recht bij art. 74 toegekend bedenkelijke gevolgen kunnen hebben, hetgeen voor verbeurdverklaring, waarop men ten slotte wijst, als zijnde juist eene *bijkomende* straf, niet het geval kan zijn.

Intusschen, ofschoon de ondergeteekende de argumenten der Commissie geenszins kan onderschrijven en de voorgestelde bepaling, zelfs in het stelsel der Commissie, in geen geval zou kunnen schaden, erkent de ondergeteekende aan den anderen kant gaarne, dat na hetgeen over deze zaak eerst bij het ontwerp tot wijziging der rechterlijke organisatie en nu bij deze gelegenheid is voorgevallen, niemand voortaan aan de bedoeling der wet in dit opzicht zal kunnen twijfelen en de bepaling om die reden veilig gemist kan worden. In het hierbijgaand gewijzigd ontwerp van wet, is zij dus weggelaten.

Art. 2. Het woord »strafinrichtingen" moet behouden blijven juist om daaronder ook de rijkswerkinrichtingen te kunnen begrijpen. *Gevangenis* is de algemeene technische

benaming voor de huizen waarin gevangenisstraf en hechtenis wordt ondergaan; naast dat woord zou dus, zooals de Commissie te recht opmerkt, de bijvoeging der rijkswerkinrichtingen niet gemist kunnen worden. Het woord »strafinrichting" heeft echter in onze wetten geene technische beteekenis; de taalkundige beteekenis is geen andere dan »inrichting waar straf wordt ondergaan", alzoo die huizen waar gevangenisstraf en hechtenis wordt ten uitvoer gelegd *en* de rijkswerkinrichtingen. De uitdrukking zou alleen dan niet voldoende zijn wanneer er huizen van bewaring en passantenhuizen waren, die niet tevens tot tenuitvoerlegging van straffen dienden, doch dit is niet het geval.

Art. 3 (nieuw art. 6). De ondergeteekende betwijfelt of de door de Commissie voorgestelde redactie nauwer aansluit aan de gewone terminologie van het Wetboek. Zelfs mag gevraagd worden of het Wetboek in dezen wel eene vaste terminologie volgt. Terwijl de door de Commissie gekozen vorm werkelijk hier en daar voorkomt, vindt men de door de Regeering gevolgde terminologie: »Met dezelfde straf wordt" enz. in de artikelen 105, 222, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231 en 232, afgewisseld in art. 126 door: »Dezelfde straf wordt toegepast op" enz., in art. 414 door: »Dezelfde straf wordt opgelegd aan hem die" enz., in de artikelen 345 en 350 door: »Gelijke straf wordt toegepast op hem die" enz. en eindelijk in art. 370 door: »Met gelijke straf wordt gestraft hij die" enz. De Regeering heeft aan den door haar gekozen vorm, toen bleek dat zij in het Wetboek met verschillende variatie's in nog vijftien andere artikelen gebruikt was, boven die van de Commissie de voorkeur gegeven, omdat daardoor alleen de veelbesproken bedelarij buiten de wijziging kon worden gelaten. Het artikel blijft nu bestaan, zooals het na veel moeilijkheden is tot stand gekomen, en alleen de toevoeging, gegoten, zooals werd gezegd, in een ook elders zeer gebruikelijken vorm, behoeft een onderwerp van bespreking en stemming uit te maken.

Tegen de voorgestelde wijziging van art. 433 bestaat geen bezwaar, evenmin als tegen het wegnemen der woorden »en niet gewoon eenig beroep uit te oefenen" uit het voorgestelde artikel 432.

De verandering, in art. 434 voorgesteld, moet de ondergeteekende echter handhaven, niettegenstaande, tot zijn leedwezen, de Commissie haar eenparig bestreed, zonder echter voor die afkeurende zienswijze eenige reden op te geven.

De ondergeteekende begrijpt inderdaad niet waarom den rechter, aan wien in het Wetboek eene zoo groote vrijheid is gelaten, dat zelfs wegens moord één dag gevangenisstraf kan worden opgelegd, de beoordeeling niet zou kunnen worden overgelaten of voor opzending van een *valider* bedelaar of landlooper, ook na eene eerste veroordeeling, naar de rijkswerkinrichting al dan niet reden bestaat. Men begrijpe den ondergeteekende wèl. Ook hij is met de Commissie van meening, dat in den regel bij eene eerste veroordeeling geen reden zal bestaan om van de bevoegdheid bij dit artikel verleend gebruik te maken, maar hij ontkent dat opzending in dat geval *nooit* aangewezen kan zijn. De mogelijkheid om haar in die, zij het dan enkele gevallen, te bevelen, geheel uit te sluiten, zou slechts oorzaak zijn, dat de bedelaar terstond weder gaat bedelen of de landlooper zelfs in overtreding is op het oogenblik zelf, dat hij uit de hechtenis ontslagen wordt.

Omtrent de enkele punten die in sommige afdeelingen nog behandeld zijn, kan de ondergeteekende kort zijn; in het algemeen herinnert hij aan hetgeen door hem in de Memorie van Toelichting is gezegd en waaromtrent de Commissie van Rapporteurs in den aanvang van haar verslag verklaarde in te stemmen, dat namelijk eerst na de invoering de ervaring aan het licht kan brengen welke voorschriften herziening eischen en dat op dit oogenblik geen voorstel tot eenige wijziging zou zijn gedaan, indien niet de Eerste Kamer het Wetboek had aangenomen na de stellige verklaring van den Minister van Justitie dat hij vóór de invoering eenige speciaal aangewezen punten zou wijzigen, andere in nadere overweging zou nemen. De ondergeteekende acht zich dus ontslagen in breedvoerige beschouwingen te treden over het al dan niet wenschelijke om alleen tegen overtredingen hechtenis te bedreigen, of om den rechter te doen bepalen welke veroordeelden de hechtenis in eenzame opsluiting zullen ondergaan, of eindelijk om terug te komen op de strafbaarstelling van overspel. Het eerste en het laatste dezer onderwerpen zijn bij de behandeling van het Strafwetboek zoo breedvoerig overwogen, dat het alleen om die reden reeds bedenkelijk schijnt, het debat daarover opnieuw te openen; en wat het tweede punt betreft, ook daaromtrent moet de ondervinding uitspraak doen. Veel van het kwaad, dat men van de gemeenschappelijke heehtenis vreest, kan worden voorkomen door eene doelmatige executie der vonnissen, waarbij hechtenis is opgelegd.

Met het bovenstaande beginsel, geen wijziging dan wanneer de ervaring de noodzakelijkheid daarvan heeft geleerd, is het echter geheel in overeenstemming om overeenkomstig het voorstel der Commissie reeds nu over te gaan tot wijziging der omschrijving van de verjaring der recidive. Hier heeft inderdaad de ervaring in zoover reeds uitspraak gedaan, dat de jurisprudentie van den Hoogen Raad aan de gekozen formule eene geheel andere uitlegging heeft gegeven dan in de bedoeling van den wetgever heeft gelegen. In het hierbij overgelegd gewijzigd wetsontwerp is alzoo de redactie der Commissie gevolgd, die inderdaad de bedoeling ondubbelzinnig uitdrukt.

Bovendien vindt men in het gewijzigd ontwerp nog drie artikelen welke in het oorspronkelijk ontwerp niet voorkwamen, de artikelen 3, 4 en 5.

Het eerste dezer artikelen is het noodzakelijk gevolg van de onlangs door de beide Kamers aangenomen wijzigingen in de drankwet, waarvan in art. 12 der invoeringswet de strafrechtelijke bepalingen slechts in zoover worden gehandhaafd als zij feiten betreffen welke niet in het Wetboek van Strafrecht zijn voorzien. Nu sommige dier bepalingen dus overeenkomstig de ervaring gewijzigd zijn, is het wenschelijk de correspondeerende artikelen van het Strafwetboek met die gewijzigde redactie in overeenstemming te brengen.

Artikel 4 (nieuw) sluit zich aan bij het voorstel tot wijziging van de wet van 25 Mei 1880 (*Staatsblad* n°. 85), (Gedrukte stukken **90**) en artikel 5 (nieuw) bij dat tot wijziging van de wet van 7 Maart 1852 (*Staatsblad* n°. 48) tot regeling der gemeenschap door electromagnetische telegrafen, (Gedrukte stukken **18**) (zie Memorie van Antwoord ad art. 9). Vermits de strafrechtelijke bepalingen dezer beide wetten bestemd zijn om na invoering van het Strafwetboek te vervallen, moeten de wijzigingen welke inmiddels in die wetten gemaakt worden, in de correspondeerende artikelen van het Strafwetboek worden overgebracht.

De strafbaarstelling van beschadiging van onderzeesche telegraafkabels buiten de territoriale wateren door opzet of schuldige nalatigheid, een rechtstreeksch uitvloeisel van de internationale overeenkomst tot bescherming van onderzeesche telegraafkabels, zal worden opgenomen in eene speciale wet, strekkende tot uitvoering dier overeenkomst en behoort, naar het oordeel der Regeering, ook in de speciale wet te blijven.

Zoowel met het oog op de artikelen 4, 5 en 6 van dit ontwerp als uit overweging dat het zich nog meer kan voordoen, dat wijziging gebracht wordt in strafrechtelijke bepalingen van bijzondere wetten, die nauw samenhangen met het Strafwetboek, neemt de ondergeteekende bij deze gelegenheid de vrijheid op de wenschelijkheid te wijzen om van de verschillende wetsontwerpen, welke strekken om de invoering van het Strafwetboek mogelijk te maken, de invoeringswet en deze novelle het allerlaatst in behandeling te nemen.

Eindelijk. De Commissie stelt aan het slot van haar verslag voor om de strafrechtelijke bepalingen der wetten van 23 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 98 en 124) alsnog in de novelle op te nemen voor zoover zij namelijk feiten betreffen welke niet reeds nu in het Strafwetboek zijn voorzien. De ondergeteekende kan zich daarmede niet vereenigen. Wordt art. 14 der invoeringswet onveranderd aangenomen, dan blijven van de wet, houdende strafbepalingen tot beteugeling van desertie van zeevisschers (*Staatsblad* n°. 98), bestaan de artt. 1 en 4. Door ook die artikelen op te nemen in het Strafwetboek, zou o. a. voor uitgeloopen worden op het voorstel bij art. 14, mede gedaan

tot intrekking ook van de milde bepaling van art. 5 dezer wet, voor zoover het nog van toepassing zou kunnen zijn op de feiten, bedoeld bij artt. 1 en 4. Bovendien mag de ondergeteekende er op wijzen, dat ook de Raad van State uitdrukkelijk verzekert, dat uit de handhaving dezer wet, voor zoover zij feiten betreft waartegen in het Strafwetboek niet is voorzien, geen ernstige ongelegenheden zullen ontstaan.

Wat de wet op het auteursrecht betreft (*Staatsblad* n°. 124), komt het den ondergeteekende beter voor, den samenhang dezer wet niet te verbreken door er de strafbepalingen uit te lichten.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

Gewijzigd ontwerp van wet.

WIJ WILLEM III, *bij de gratie Gods*, *Koning der Nederlanden*, *Prins van Oranje-Nassau*, *Groot-Hertog van Luxemburg*, *enz.*, *enz.*, *enz.*

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is eenige wijzigingen te brengen in het bij de wet van 3 Maart 1881 (*Staatsblad* n°. 35) vastgestelde Wetboek van Strafrecht;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Worden gelezen:

Het tweede lid van de artikelen 113, 119, 240 en 271 van voormeld Wetboek:

»Indien de schuldige het misdrijf in zijn beroep begaat en er, tijdens het plegen van het misdrijf, nog geen twee jaren zijn verloopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens gelijk misdrijf onherroepelijk is geworden, kan hij van de uitoefening van dat beroep worden ontzet."

Het tweede lid van de artikelen 132 en 134:

»Indien de schuldige het misdrijf in zijn beroep begaat en er, tijdens het plegen van het misdrijf, nog geen vijf jaren zijn verloopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens gelijk misdrijf onherroepelijk is geworden, kan hij van de uitoefening van dat beroep worden ontzet."

Het derde lid van de artikelen 184 en 254:

»Indien tijdens het plegen van het misdrijf nog geen twee jaren zijn verloopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens gelijk misdrijf onherroepelijk is geworden, kunnen de straffen met een derde worden verhoogd."

Het tweede lid van artikel 314:

»Indien tijdens het plegen van het misdrijf nog geen twee jaren zijn verloopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens gelijk misdrijf onherroepelijk is geworden, wordt hij gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twee maanden."

Het tweede lid van artikel 424:

» Indien tijdens het plegen van de overtreding nog geen jaar is verloopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens gelijke overtreding onherroepelijk is geworden, kan, in plaats van de geldboete, hechtenis van ten hoogste drie dagen worden opgelegd."

Het tweede lid van artikel 426:

» Indien tijdens het plegen van de overtreding nog geen jaar is verloopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens gelijke of de in artikel 453 omschreven overtreding onherroepelijk is geworden, wordt hij gestraft met hechtenis van ten hoogste twee weken."

Het derde lid van artikel 436:

» Indien tijdens het plegen van de overtreding nog geen twee jaren zijn verloopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens gelijke overtreding onherroepelijk is geworden, kan, in plaats van de geldboete", enz.

Het tweede lid van de artikelen 437 en 438:

» Indien tijdens het plegen van de overtreding nog geen twee jaren zijn verloopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens gelijke overtreding onherroepelijk is geworden, kan, in plaats van de geldboete, hechtenis van ten hoogste zes dagen worden opgelegd."

Het tweede lid van artikel 439:

» Indien tijdens het plegen van de overtreding nog geen twee jaren zijn verloopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens eene dezer overtredingen onherroepelijk is geworden, kunnen de straffen worden verdubbeld."

Het tweede lid van artikel 449:

» Indien tijdens het plegen van de overtreding nog geen twee jaren zijn verloopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens gelijke overtreding onherroepelijk is geworden, kan, in plaats van de geldboete, hechtenis van ten hoogste twee maanden worden opgelegd."

Het tweede lid van artikel 455:

» Indien tijdens het plegen van de overtreding nog geen jaar is verloopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens gelijke overtreding of wegens het in artikel 254 omschreven misdrijf onherroepelijk is geworden, kan, in plaats van de geldboete, hechtenis van ten hoogste drie dagen worden opgelegd."

Het tweede lid van artikel 471:

»Indien tijdens het plegen van de overtreding nog geen twee jaren zijn verloopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens eene dezer overtredingen onherroepelijk is geworden, kan, in plaats van de geldboete, hechtenis van ten hoogste twee maanden worden opgelegd."

Artikel 2.

Het tweede lid van artikel 249 van voormeld Wetboek vervalt.

Artikel 3.

In artikel 252 van voormeld Wetboek worden onder 1°. tusschen de woorden »drank" en »toedient" ingevoegd de woorden: » verkoopt of" en vervalt onder 2°. het woord » opzettelijk".

Het tweede, derde en vierde lid van artikel 453 worden gelezen:

» Indien tijdens het plegen van de overtreding nog geen jaar is verloopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens gelijke of de in artikel 426 omschreven overtreding onherroepelijk is geworden, kan, in plaats van de geldboete, hechtenis van ten hoogste drie dagen worden opgelegd.

»Bij tweede herhaling binnen een jaar nadat de eerste veroordeeling wegens herhaling onherroepelijk geworden is, wordt hechtenis van ten hoogste twee weken opgelegd.

»Bij derde of volgende herhalingen gepleegd telkens binnen een jaar nadat de laatste veroordeeling wegens tweede of volgende herhaling onherroepelijk geworden is, wordt hechtenis opgelegd van ten hoogste drie weken en kan de schuldige daarenboven, zoo hij tot werken in staat is, tot plaatsing in eene rijkswerkinrichting worden veroordeeld voor ten hoogste een jaar. In geval van herhaling van overtreding na te zijn geplaatst geworden in eene rijkswerkinrichting, vangt de termijn van een jaar, bedoeld in de vorige zinsnede, aan op den dag van het ontslag uit de rijkswerkinrichting."

In artikel 454 wordt in plaats van de woorden »sterken drank toedient" gelezen: »in eene voor het publiek toegankelijke localiteit sterken drank toedient of verkoopt".

Artikel 4.

Artikel 337 van voormeld Wetboek wordt gelezen:

»Hij die opzettelijk waren, welke zelve of op hare verpakking valschelijk voorzien zijn van den naam, de firma of het merk waarop een ander recht heeft, of, ter aanduiding van herkomst, van den naam eener bepaalde plaats en van een verdichten of met eene bedriegelijke bedoeling aan een ander ontleenden handelsnaam, of op welke of op wier verpakking zoodanige naam of namen, firma of merk, zij het ook met eene geringe afwijking, zijn nagebootst, hier te lande invoert zonder klaarblijkelijke bestemming om weder te worden uitgevoerd, verkoopt, te koop aanbiedt, aflevert, uitdeelt of ten verkoop of ter uitdeeling in voorraad heeft, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste drie maanden of geldboete van ten hoogste zeshonderd gulden.

»Indien tijdens het plegen van het misdrijf nog geen vijf jaren zijn verloopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens gelijk misdrijf onherroepelijk is geworden, kan gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden worden opgelegd."

Artikel 5.

Aan artikel 351 van voormeld Wetboek wordt de volgende bepaling toegevoegd:

»Hij aan wiens schuld te wijten is dat telegraafwerken, in het eerste lid van dit artikel bedoeld, vernield, beschadigd of onbruikbaar gemaakt worden, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste eene maand of geldboete van ten hoogste honderd gulden."

Artikel 6.

Aan artikel 432 van voormeld Wetboek wordt de volgende bepaling toegevoegd:

»Met dezelfde straf wordt, als schuldig aan landlooperij, gestraft hij die, zonder middelen van bestaan, rondzwerft."

De aanhef van artikel 433 van voormeld Wetboek wordt gelezen:

»Bedelarij of landlooperij, gepleegd door drie of meer vereenigde personen boven den leeftijd van zestien jaren, wordt gestraft" enz.

Artikel 434 van voormeld Wetboek wordt gelezen:

»De schuldige aan eene der in de beide vorige artikelen omschreven overtredingen kan bovendien, zoo hij tot werken in staat is, tot plaatsing in eene rijkswerkinrichting worden veroordeeld voor ten hoogste drie jaren."

Artikel 7.

In art. 452 van voormeld Wetboek wordt het woord »alhaar" vervangen door: »in dat huis".

Artikel 8.

Deze wet treedt in werking op hetzelfde tijdstip als het Wetboek van Strafrecht.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Justitie,

Dit antwoord van den heer Minister en het daarbij gevoegd gewijzigd wetsontwerp gaven de Commissie aanleiding tot nadere overweging en tot mededeeling aan de Regeering van de volgende opmerkingen.

De Commissie heeft met voldoening gezien, dat bij schijnbaar verschil inderdaad overeenstemming bestaat tusschen den Minister en haar omtrent de bevoegdheid der Kamer tot het aanbrengen ook van andere wijzigingen dan de voorgestelde. Zij meent zelfs dat bij het bescheiden gebruik, dat er van die bevoegdheid gemaakt is, in dit opzicht geen grond bestond voor eene waarschuwing.

Ad art. 2 (volgens het gewijzigd wetsontwerp). Ook na het door den Minister daartegen aangevoerde meent de Commissie te moeten blijven aandringen op de vervanging in art. 249 sub 4°. van het woord »strafinrichtingen". door de woorden »gevangenissen, Rijkswerkinrichtingen". Het is beter zich te houden aan de woorden der wet van 3 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 3), die de verschillende gestichten voor de invoering van het Wetboek van Strafrecht noodig met bepaalde namen heeft aangewezen, dan een woord te bezigen, dat volgens den Minister geene technische beteekenis heeft, te meer, omdat bij de behandeling van genoemde wet er nadrukkelijk op gewezen is, dat het woord *strafgesticht* als algemeene benaming voor gevangenissen, huizen van bewaring, passantenhuizen en Rijkswerkinrichtingen niet kan gebezigd worden, omdat zich ook ongevonnisden en gegijzelden bevinden in huizen van bewaring.

Ad art. 3. De Commissie kan zich niet vereenigen met het voorstel om in art. 252 sub 2° het woord *opzettelijk* te doen vervallen. Tegen deze weglating is reeds bij de laatste wijziging der wet tot regeling van den kleinhandel in sterken drank en tot beteugeling van openbare dronkenschap bezwaar gemaakt, en nu deze bepaling opgenomen zal moeten worden in het Wetboek van Strafrecht, verdient de vraag of zij in overeenstemming is met de terminologie van het wetboek, overwogen te worden.

Volgens het stelsel van het Wetboek wordt hij gestraft, die opzettelijk, dat is willens en wetens, een misdrijf pleegt. Overal is dan ook in het Wetboek het aanwezig zijn van dien wil en die wetenschap, als noodig voor het strafbaar stellen van het gepleegde feit, uitgedrukt door het woord »opzettelijk", tenzij het geheele begrip van opzet reeds onmiskenbaar in de omschrijving van het misdrijf ligt ingesloten. Hier moet hij gestraft worden, die willens en wetens, dus opzettelijk, een kind beneden den leeftijd van 16 jaren dronken maakt, alzoo aan dat kind drank verschaft met het oogmerk om het dronken te maken. Wanneer dit opzet niet aanwezig is, bestaat er ook geen misdrijf.

De minderheid heeft geen bezwaar tegen het voorstel des Ministers.

De woorden: »*in eene voor het publiek toegankelijke localiteit*", behooren niet in art. 454 te worden opgenomen. Bij de laatste wijziging der wet tot regeling van den kleinhandel in sterken drank enz., zijn die woorden ten onrechte

in art. 17 dier wet behouden. Zij kwamen in de Drankwet niet voor, maar pasten in het artikel zooals het door de Regeering laatstelijk was voorgedragen, waarin straf werd bedreigd niet alleen tegen den verkooper of zijn vervanger, maar tegen »ieder", die het feit pleegde. Toen bij amendement in dit opzicht de vroegere lezing werd hersteld, is verzuimd ook deze woorden weer te doen vervallen. Voor de strafbaarheid toch moet het onverschillig zijn, wáár de verkooper van sterken drank of zijn vervanger in de uitoefening van het beroep het feit pleegt.

Zoude het overigens niet overweging verdienen, ook met het oog op een onlangs door de rechtbank te 's Gravenhage uitgesproken vonnis, eene ruimere uitdrukking te bezigen voor »verkoopt"? Reeds bij de laatste wijziging der drankwet werd in het Verslag aangegeven het woord *aflevert* of *verstrekt* op te nemen in het artikel.

Ad art. 4. Het voorgestelde art. 337 is overgenomen uit het wetsontwerp, dat de strekking had om de wet op de handels- en fabrieksmerken in overeenstemming te brengen met de eischen van de internationale overeenkomst tot bescherming van den industrieelen eigendom. Het heeft echter zijn bezwaar dat op de wijze zooals hier geschiedt, de strafbepalingen noodig tot bekrachtiging van de verplichtingen bij eene internationale overeenkomst opgelegd, in de artikelen van het Strafwetboek worden ingelascht; zoo licht loopt men gevaar daarbij af te wijken zoowel van het daarin gevolgd stelsel als van de terminologie. Daarom wenscht de Commissie in overweging te geven, het Wetboek van Strafrecht te dezen opzichte te behouden zooals het luidt; maar in de wet tot invoering van dat wetboek die bepalingen te handhaven of te wijzigen, die met het oog op het internationaal verdrag noodig zullen zijn. Men gelieve zich daarbij te herinneren, dat in deze door de Eerste Kamer nog geene beslissing genomen is.

Ad art. 5. De toevoeging aan art. 351 komt aan de Commissie onaannemelijk voor, daar zij geheel in strijd is met het stelsel van het wetboek, dat culpose zaakbeschadiging niet kent. Het is daarenboven moeilijk met het stelsel van dit artikel overeen te brengen, dat terwijl ten aanzien van al de werken, in de eerste alinea genoemd, voor de strafbaarheid der vernieling, beschadiging of onbruikbaarmaking het bestaan van opzet wordt gevorderd, alleen ten opzichte van de telegraafwerken de aanwezigheid van schuld voldoende wordt geacht.

De Commissie merkt op dat na de intrekking van het wetsontwerp tot wijziging van de wet tot regeling der gemeenschap door electro-magnetische telegrafen van 7 Maart 1852 (*Staatsblad* n°. 48) deze toevoeging zal kunnen vervallen.

Ad art. 6. De Commissie blijft aan de redactie door haar voorgesteld de voorkeur geven. De voorbeelden door de Regeering aangehaald betreffen op eene enkele uitzondering na hem, die òf het misdrijf in eene vorige alinea genoemd toelaat, òf opzettelijk van de vrucht van dat misdrijf gebruik maakt. Hier evenwel heeft men twee geheel op zichzelf staande overtredingen: bedelarij en landlooperij.

De Commissie blijft wijders eenparig van gevoelen, dat het niet aangaat op dengene, die aan een dezer beide overtredingen schuldig bevonden wordt, reeds bij eene eerste veroordeeling plaatsing in eene Rijkswerkinrichting toe te passen.

Het argument door den Minister voor zijn voorstel bijgebracht, dat hij niet begrijpen kan waarom den rechter, aan wien in het Wetboek eene zoo groote vrijheid is gelaten, dat zelfs wegens moord één dag gevangenisstraf kan worden opgelegd, de beoordeeling niet zou kunnen worden overgelaten of voor opzending reden bestaat, kan moeilijk klemmend worden genoemd. Hoe kan groote ruimte, toegekend ten opzichte van het minimum der straffen, leiden tot toekenning van grootere ruimte, waar het eene verzwaring van straft betreft? Daarenboven geldt het hier niet de vraag of dergelijke bevoegdheid veilig aan den rechter kan worden toevertrouwd, maar, of met afwijking van den tot nog toe gevolgen regel, bedreiging met de plaatsing in eene Rijkswerkinrichting bij eene eerste veroordeeling, ter beteugeling van deze overtredingen noodzakelijk is.

De Commissie mag zich vleien, dat, indien de Minister zich deze vraag had gesteld, de beantwoording niet in bovengenoemden zin zoude zijn geschied.

Met vertrouwen geeft dan ook de Commissie in overweging art. 434 aldus te lezen:

Indien tijdens het plegen van eene der in de beide vorige artikelen omschreven overtredingen nog geen jaar is verloopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens eene dezer overtredingen onherroepelijk is geworden, kan de straf met een derde worden verhoogd en de schuldige, zoo hij tot werken in staat is, tot plaatsing in eene Rijkswerkinrichting worden veroordeeld voor ten hoogste drie jaren."

De Commissie is na aandachtige overweging van de tegen art. 241 aangevoerde bezwaren, ook door de Eerste Kamer, overtuigd geworden dat althans eene wijziging van dit artikel wenschelijk is. Zij stelt daarbij op den voorgrond dat zij niet wenscht terug te komen op de genomen beslissing, waarbij het overspel zoowel van den man als van de vrouw is strafbaar gesteld; dat zij dus niet het beginsel van strafbaarstelling van beide seksen wil aantasten. Zij meent echter dat bij de behandeling van het Wetboek van Strafrecht, toen alleen werd beslist over het al of niet strafbaar stellen van het overspel, er niet of althans niet voldoende op gelet is, dat door het artikel zooals het thans luidt, de toestand geboren zal worden, dat de eene echtgenoot den anderen wegens overspel tot gevangenisstraf laat veroordeelen, terwijl hij (of zij) desniettemin met haar (of hem) niet alleen in den band des huwelijks blijft, maar ook blijft samenwonen. Zulk een toestand heeft althans het Duitsche Wetboek van Strafrecht, dat evenals het onze het overspel van man of vrouw op klachte vervolgbaar en met ten hoogste zes maanden gevangenisstraf strafbaar stelt, niet gewild. Het maakt de strafbaarheid van het overspel afhankelijk van de voorwaarde, dat het huwelijk wegens dat overspel is ontbonden (1). De Commissie wenscht zelfs zoo ver niet te gaan. Rekening houdende met de bekende bezwaren van een deel onzer landgenooten tegen de echtscheiding, zou zij het overspel op klachte van den beleedigden echtgenoot alleen dan vervolgbaar willen stellen, wanneer te dier zake hetzij een eisch tot echtscheiding hetzij een eisch tot scheiding van tafel en bed is ingesteld en toegewezen.

Geheel in denzelfden gedachtengang is in art. 238 van het nieuwe Wetboek van Strafrecht bepaald, dat de ongehuwde die een huwelijk aangaat, opzettelijk aan de wederpartij verzwijgende dat daartegen eenig wettig beletsel bestaat, met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren gestraft wordt, *indien op grond van dat beletsel de nietigheid van het huwelijk is uitgesproken.* Te recht kan worden geëischt, dat, evenals hij of zij, die bij het aangaan van het huwelijk bedrog heeft gepleegd, alleen dan strafrechtelijk vervolgd kan worden, wanneer dat bedrog belangrijk genoeg wordt geacht om het huwelijk nietig te doen verklaren, zoo ook de eene echtgenoot den anderen wegens ontrouw niet strafrechtelijk moet kunnen doen vervolgen dan wanneer hij of zij wegens die ontrouw echtscheiding of scheiding van tafel en bed vordert. Geeft het gepleegde overspel den beleedigden echtgenoot geen aanleiding om dien eisch tot ontbinding van het huwelijk of tot het doen ophouden der samenwoning in te stellen, dan bestaat er ook geen voldoende grond om hem of haar de bevoegdheid toe te kennen den schuldige strafrechtelijk te doen vervolgen en tot gevangenisstraf veroordeelen.

Evenzoo bepaalt het laatste lid van art. 281 dat, indien de schaker met de weggevoerde een huwelijk heeft gesloten, geene veroordeeling plaats heeft, dan nadat de nietigheid van het huwelijk is uitgesproken.

Hetzelfde beginsel heeft er toe geleid om in het Wetboek van Strafrecht wegens misdrijven van diefstal en strooperij, afpersing en afdreiging, verduistering, bedrog, diefstal van pandrecht of gebruik en vernieling of beschadiging van

(1) § 172 Der Ehebruch wird, wenn wegen desselben die Ehe geschieden ist, an dem schuldigen Ehegatten, sowie dessen Mitschuldigen, mit Gefängniss bis zu sechs Monaten bestraft.
Die Verfolgung tritt nur auf Antrag ein.

goederen de strafvervolging uit te sluiten, indien de dader of medeplichtige de niet van tafel en bed of van goederen gescheiden echtgenoot is van hem tegen wien het misdrijf is gepleegd (artt. 316, 319, 324, 338, 348 en 353 van het Wetboek van Strafrecht).

Men zie daarenboven niet al het bedenkelijke voorbij, waartoe art. 241 ongewijzigd aanleiding zoude kunnen geven, door aan den echtgenoot, die overspel vermoedt, in de klacht het middel in handen te geven om ter voorbereiding van de burgerlijke rechtsvordering tot echtscheiding of scheiding van tafel en bed door het openbaar ministerie en den rechter-commissaris een voorloopig onderzoek en instructie te doen instellen, getuigen te doen hooren, huiszoeking te doen en papieren in beslag te nemen.

Overtuigd dat eene wijziging van art. 241, waardoor overspel alleen vervolgbaar en strafbaar wordt na instelling en toewijzing van een eisch tot echtscheiding of tot scheiding van tafel en bed, alzoo geheel in overeenstemming zoude zijn met de beginselen ten aanzien van het vervolgen van andere misdrijven van den eenen echtgenoot tegen den ander in het Wetboek van Strafrecht aangenomen, geeft de Commissie in overweging door wijziging van het tweede lid en toevoeging van twee nieuwe alinea's het artikel aldus te lezen:

»Met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden wordt gestraft:

»1°. de gehuwde die overspel pleegt;

»2°. de ongehuwde die het feit medepleegt, wetende dat de medeschuldige gehuwd is.

»Geene vervolging heeft plaats dan op klachte van den beleedigden echtgenoot, *voorafgegaan door een eisch tot echtscheiding of scheiding van tafel en bed op grond van hetzelfde feit.*

»Ten aanzien van deze klachte zijn de artikelen 64, 65 en 67 niet van toepassing.

»De klachte kan worden ingetrokken zoolang het onderzoek ter terechtzitting niet is aangevangen.

»*Aan de klachte wordt geen gevolg gegeven, zoolang niet de echtscheiding of de scheiding van tafel en bed bij onherroepelijk vonnis is uitgesproken. In dat geval strekt dit vonnis tot bewijs van het ten laste gelegde feit.*

»*De bepaling van art. 73 is op het geding tot echtscheiding of scheiding van tafel en bed toepasselijk.*"

De minderheid der Commissie kan zich met dit voorstel geenszins vereenigen. Zij acht het niet raadzaam in de bepaling van art. 241, die eerst na veelzijdig onderzoek en omstandige gedachtenwisseling is vastgesteld, thans eenige verandering te brengen. Zij ziet in het voorstel der meerderheid inderdaad een terugkomen op de bij de behandeling van het Strafwetboek genomen beslissing. Het hoofdbeginsel van dat voorstel, ontleend van het Duitsche wetboek van strafrecht, was destijds niet onbekend, maar werd op goede gronden afgekeurd. De nadeelen aan de voorgestelde samenkoppeling van privaat- en strafrecht verbonden, komen aan de minderheid overwegend voor.

De Commissie blijft haar gevoelen handhaven om de strafbepalingen der wetten van 28 Juni 1881 (*Staatsbladen* n°. 98 en n°. 124) op te nemen in het Wetboek van Strafrecht. De strafbepalingen omtrent desertie van de zeevisschersvaartuigen zijn door den Minister Modderman voorloopig uit zijn gewijzigd ontwerp-strafwetboek genomen, omdat toen de wet tot beteugeling van desertie van zeevisschers aanhangig was. Het is rationeel deze bepalingen nu weder in het wetboek te brengen en, nu ook voor het indienstnemen van schepelingen op zeevisschersvaartuigen aanmonstering is voorgeschreven, zooveel mogelijk in overeenstemming te brengen met de strafbepalingen ten aanzien van schippers en schepelingen op Nederlandsche schepen.

Art. 390 zoude dan gelezen worden:

»Wordt gestraft:

»1°. als het thans luidt;

»2°. met gevangenisstraf van ten hoogste eene maand, de schipper van een Nederlandsch zeevisschersvaartuig die, *na den aanvang der monstering en vóór het einde zijner verbintenis* zich opzettelijk en wederrechtelijk aan het voeren van het vaartuig onttrekt."

De Commissie herinnert er aan, dat in de zitting van 5 November 1880 de woorden »gedurende de reis" in het artikel sub 2°. zijn opgenomen, om de discussie te verschuiven tot de behandeling van het aanhangig ontwerp der speciale wet.

Art. 391 zoude dan luiden zooals het voorkwam in het gewijzigd ontwerp van het Strafwetboek (art. 390), namelijk:

»Wordt gestraft, als schuldig aan desertie vóór den aanvang der reis:

»1°. met gevangenisstraf van ten hoogste drie maanden, de schepeling die opzettelijk en wederrechtelijk eene reis, waarvoor hij zich op een Nederlandsch schip verbonden heeft, niet medemaakt;

»2°. *met gevangenisstraf van ten hoogste twee weken, de schepeling die opzettelijk en wederrechtelijk eene reis, waarvoor hij zich op een Nederlandsch zeevisschersvaartuig verbonden heeft, niet medemaakt.*"

Art. 393 zoude gelezen worden:

»Wordt gestraft, als schuldig aan desertie na den afloop der reis:

»1°. met gevangenisstraf van ten hoogste drie maanden, de schepeling van een Nederlandsch schip die, na den afloop der reis en vóór het einde zijner verbintenis, zich opzettelijk door wederrechtelijke afwezigheid aan zijne verdere dienstverrichtingen onttrekt;

»2°. *met gevangenisstraf van ten hoogste twee weken, de schepeling van een Nederlandsch zeevisschersvaartuig die, na den afloop der reis en vóór het einde zijner verbintenis, zich opzettelijk door wederrechtelijke afwezigheid aan zijne verdere dienstverrichtingen onttrekt.*"

Wijders is het wenschelijk achter art. 394 te voegen het art. 394 van het gewijzigd ontwerp van het Strafwetboek, handelende over den reeder, boekhouder of schipper, dat reeds in de wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 98) in art. 4 in hoofdzaak is overgenomen.

Het zoude dan gelezen worden:

»De reeder, boekhouder of schipper van een Nederlandsch schip of zeevisschersvaartuig die een schepeling in dienst neemt, wetende dat er nog geene maand is verstreken sedert deze zich aan zijne verbintenis voor een Nederlandsch schip of zeevisschersvaartuig heeft onttrokken op de wijze in een der artt. 391—393 omschreven, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste drie maanden of geldboete van ten hoogste driehonderd gulden.

»Niet strafbaar is het feit indien de indienstneming buiten het Rijk in Europa geschiedt met toestemming van den Nederlandschen consul of, zoo die er niet is, op verzoek van de plaatselijke overheid."

Ook de strafbepalingen van de wet tot regeling van het auteursrecht kunnen, naar de meening der Commissie, thans gevoegelijk in het Strafwetboek worden opgenomen, ten gevolge waarvan deze wet in art. 14 der invoeringswet zoude behooren te vervallen. Zij acht het gewenscht, die bepalingen (artt. 18, 19 en 20) onder Titel XXVI, Benadeeling van schuldeischers of rechthebbenden, te brengen na art. 349.

De nieuwe artikelen zouden dan kunnen luiden:

I. Een artikel ongeveer gelijk aan art. 18 der genoemde wet, aldus luidende:

Alinea 1. »Hij die opzettelijk inbreuk maakt op eens anders auteursrecht, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste twee duizend gulden."

Alinea 2, zooals die thans luidt, doch met weglating van de woorden: »ten behoeve van den Staat". (Zie art. 35 Strafwetboek.)

II. Een artikel, gelijk aan art. 19 dier wet, doch met weglating, in de eerste alinea, van de woorden: »ten

minste vijftig cents en", en in de tweede alinea, van de woorden: »ten behoeve van den Staat".

III. Een artikel, gelijk aan art. 20 dier wet, doch waarvan de aanhef zoude luiden: » De misdrijven in de beide voorgaande artikelen omschreven."

In de invoeringswet zoude dan de bepaling kunnen gebracht worden, dat de aanhef van art. 21 der auteurswet gelezen wordt: » *De krachtens strafvonnis verbeurd verklaarde exemplaren enz.*".

Naar aanleiding van de opmerking der Regeering in de Memorie van Toelichting van het wetsontwerp tot regeling der Staatsloterij onlangs door de Tweede Kamer aangenomen, meent de Commissie van Rapporteurs haar gevoelen omtrent de strafbepalingen, die daarin zijn opgenomen, aan den Minister te moeten mededeelen.

In de toelichting van bovengenoemd ontwerp is onder de artt. 15 tot en met 23 medegedeeld, dat de Regeering het beter acht, dat de straffen tegen misdrijven en overtredingen in zake de Staatsloterij in de wet, waarin die loterij geregeld wordt, opgenomen zijn. Het zal waarschijnlijk het voornemen zijn om die strafbepalingen bij de invoeringswet te handhaven naast de strafbepalingen van het Wetboek van Strafrecht. De Commissie acht dit niet wenschelijk. De meeste misdrijven en overtredingen in zake de loterij vallen reeds onder de bepalingen van het Strafwetboek. Het verdient ernstige overweging, waar dit niet het geval mocht zijn, alsnog het Wetboek van Strafrecht met enkele bepalingen aan te vullen, waartoe zich thans de gelegenheid aanbiedt. De Commissie kan toch niet onderstellen, dat de Regeering de wet regelende de Staatsloterij als eene fiscale wet beschouwt in dien zin, dat de strafbepalingen zouden gerekend worden te behooren tot het fiscale strafrecht en daarom volgens het systeem van de invoeringswet naast die van het Strafwetboek behouden zouden moeten blijven.

De Commissie wijst op art. 14 van het aanhangig wetsontwerp. Het daar omschreven strafbare feit valt onder de artt 196 of 436 van het Wetboek van Strafrecht. Zoo valt het strafbare feit van art. 16 onder artt. 225 of kan gebracht worden onder art. 226 van het Strafwetboek; zoo is het feit van art. 17 begrepen onder dat voorzien bij art. 336; terwijl dat van art. 18 valt onder art 360. Het strafbare feit van art. 19 vergelijke men met dat voorzien in art. 437.

Aan het slot veroorlooft de Commissie zich nog de volgende opmerking.

Uit de bewoordingen door de Regeering gebezigd ten aanzien van de volgorde van behandeling der verschillende wetsontwerpen, die met de invoering van het Strafwetboek in verband staan, zoude kunnen worden afgeleid, dat zij dit wetsontwerp het laatst van alle zoude wenschen te zien vastgesteld.

De Commissie is van oordeel, dat het in den aard der zaak ligt, dat de zoogenaamde invoeringswet het laatst tot afdoening behoort te worden gebracht. Daarentegen behoeft, naar haar oordeel, de vaststelling van de wijzigingswet geene andere vertraging te ondergaan dan tot voldoende voorbereiding noodzakelijk is. Zelfs komt het onnoodig voor hare afdoening te verdagen tot na de behandeling van het wetsontwerp tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering.

Bij de mededeeling harer nadere overwegingen heeft de Commissie, gebruik makende van de haar bij het Reglement van Orde verleende bevoegdheid, door tusschenkomst van den Voorzitter der Kamer den Minister uitgenoodigd tot eene bijeenkomst, ten einde die punten te bespreken, waarover nog verschil van gevoelen tusschen de Regeering en de Commissie was blijven bestaan.

Met de meeste bereidwilligheid is door den heer Minister onverwijld aan deze uitnoodiging gevolg gegeven, en daarop heeft eene bijeenkomst plaats gehad, die tot de volgende uitkomsten geleid heeft.

Ad art. 2. De Minister verklaarde, na kennis genomen te hebben van de nadere opmerkingen der Commissie, geen verder bezwaar te hebben tegen de gewenschte wijziging in art. 249, sub 4°. en het woord » *strafinrichtingen*" te vervangen door de woorden: » gevangenissen, Rijkswerkinrichtingen."

Ad art. 3. Terwijl de Minister zijn voorstel handhaafde om het woord » *opzettelijk*" in art. 252 1ste lid 2°. te doen vervallen en in art. 454 in te voegen de woorden: » in eene voor het publiek toegankelijke localiteit", vond hij vooralsnog geen aanleiding om tot de door de commissie wenschelijk geachte wijziging over te gaan binnen zóó korten tijd na de herziening der Drankwet, waarvan ook de strafbepalingen niet dan na ernstige gedachtenwisseling zijn vastgesteld en waarmede thans de artikelen van het Strafwetboek in overeenstemming worden gebracht.

Ad art. 4. De Minister stelde de wenschelijkheid op den voorgrond om in het Wetboek van Strafrecht zooveel mogelijk alle strafbepalingen op te nemen, opdat die van vroegere wetten kunnen vervallen. Een voorname grief tegen den tegenwoordigen toestand onzer strafwetgeving is, dat naast den Code Pénal nog zoovele andere strafbepalingen bestaan. De Minister wenschte dit voor de toekomst te vermijden. Hij gaf daarom de voorkeur aan de aanvulling van eene bepaling van het Wetboek van Strafrecht, gelijk ten aanzien van art. 337 wordt voorgesteld, boven het handhaven of in het leven roepen van strafbepalingen in eene afzonderlijke wet.

De Commissie verklaarde in het algemeen het gevoelen des Ministers te deelen. Het bezwaar door haar ontwikkeld was dan ook niet gekeerd tegen de aanvulling van het Wetboek van Strafrecht met de strafbepalingen van andere wetten, waar dit gevoegelijk kon geschieden, maar veeleer tegen de wijze, waarop die aanvulling hier zou geschieden. Wanneer door eene internationale overeenkomst zekere feiten strafbaar worden gesteld, dient in de eerste plaats te worden nagegaan of daartegen niet reeds in het Wetboek van Strafrecht is voorzien.

De Commissie meende dat dit hier, althans grootendeels, het geval is. In het artikel, zooals het thans luidt, zouden worden ingevoegd de woorden » of, ter aanduiding van herkomst, van den naam eener bepaalde plaats en van een verdichten of met eene bedriegelijke bedoeling aan een ander ontleenden handelsnaam"; maar één der eischen voor de strafbaarheid van het feit, » het voorzien zijn van een verdichten of met eene bedriegelijke bedoeling aan een ander ontleenden handelsnaam", valt reeds onder de eerste woorden van het ongewijzigd artikel: » Hij die *opzettelijk* waren, welke zelve, of op hare verpakking *valschelijk* voorzien zijn van den naam, de firma of het merk, *waarop een ander recht heeft*," enz.

Wat aangaat de tweede bijvoeging van het artikel: » hier te lande invoert zonder klaarblijkelijke bestemming om weder te worden uitgevoerd", erkende de Commissie, dat de invoer strafbaar gesteld moet worden overeenkomstig den eisch van het internationale tractaat, en dit strafbare feit in het Wetboek moet opgenomen worden; maar zij betwijfelde of de woorden: » zonder klaarblijkelijke bestemming om weder te worden uitgevoerd", hier wel noodig zijn. Althans in art. 220, waarin een min of meer gelijksoortig misdrijf omschreven wordt, komen zij niet voor.

De uitdrukking, » hier te lande" diende overigens vervangen te worden door de woorden » in het Rijk in Europa", die voor soortgelijke gevallen in het Wetboek gebezigd worden.

De Minister was echter van gevoelen, dat het moeilijk aangaat thans weder eene wijziging in het artikel te brengen, dat, voor zoover althans de merken betreft, geheel gelijkluidend is aan art. 10 der wet van 25 Mei 1880 (*Staatsblad* n°. 85) omtrent de handels- en fabrieksmerken, zooals dit onlangs door de Tweede Kamer der Staten-Generaal is gewijzigd, zonder dat bij de behandeling, ook niet van de zijde der Rapporteurs, eenige bezwaren gemaakt zijn.

De Commissie meende te moeten opmerken, dat met het oog op de reeds in behandeling zijnde ontwerpen tot invoering en tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht de Kamer zich van beschouwingen van dezen aard onthouden heeft. Thans echter geldt het de opneming dezer bepalingen in een artikel van het Wetboek van Strafrecht, en behoort men zich van het verband der verschillende deelen

van het artikel en van den samenhang van het artikel met het geheele Wetboek rekenschap te geven. De Minister verklaarde daarop de zaak nogmaals in overweging te zullen nemen.

Ad art. 5. De Minister achtte het rationeel dat, waar men in exterritoriale wateren een feit zal straffen, gelijk door de internationale overeenkomst tot bescherming van onderzeesche telegraafkabels zal geschieden, datzelfde feit ook binnen het Rijk zelf strafbaar worde gesteld.

De Commissie vroeg van hare zijde of het aangaat, van alle werken in art. 351 genoemd alleen ten aanzien der telegraafwerken vernieling enz. die aan strafbare schuld is te wijten, onder de strafbare feiten op te nemen.

Eene andere vraag zoude het zijn, of wellicht niet vernieling enz. door schuld van *al* deze werken van openbaar nut in een afzonderlijk artikel strafbaar gesteld zoude behooren te worden. Wel zouden veelal beschadiging van dezen aard kunnen gebracht worden onder art. 424, maar de daar bedreigde straf staat niet in verhouding tot het algemeen belang, dat bij den onbeschadigden en bruikbaren staat dezer werken betrokken is. De Commissie beval daarom ten slotte dit punt ter nadere overweging bij de **Regeering aan.**

Ad art. 6. De Minister verklaarde ter vereenvoudiging der openbare behandeling de redactie van art. 432, zooals de Commissie haar wenscht, over te nemen. Intusschen bleef hij vooral wegens redenen van practischen aard als b.v. de moeilijkheid van het bewijs der recidive, bij zijn voorstel om reeds bij eerste veroordeeling den landlooper tot plaatsing in eene Rijkswerkinrichting te kunnen verwijzen.

Zonder het denkbeeld der Commissie op zichzelf te bestrijden, meende de Minister de door haar voorgestelde wijziging van art. 241 niet te kunnen overnemen. Hij wenschte eerst het wetboek te zien ingevoerd en gedurende eenigen tijd de werking dezer strafbepaling af te wachten.

Wat aangaat de inlassching van de bestaande strafbepalingen tegen de desertie van zeevisschersvaartuigen en van die tegen inbreuk op het auteursrecht, verklaarde de Minister zich geneigd met de voorstellen der Commissie mede te gaan, die ten doel hebben deze strafbepalingen uit de bijzondere wetten in het Wetboek van Strafrecht over te brengen.

De opmerkingen omtrent de strafbepalingen van het door de Tweede Kamer aangenomen wetsontwerp regelende de Staatsloterij zoude de Minister in overweging nemen; maar daar het eene zaak betreft, waarbij ook een ander Departement van Algemeen Bestuur betrokken is, moest hij zich vooralsnog van het nemen eener beslissing onthouden.

De Minister beaamde voorts de opmerking der Commissie, dat over dit wetsontwerp, wanneer de openbare beraadslaging daarover genoegzaam is voorbereid, eene beslissing genomen kan worden, en verklaarde ten slotte door het indienen van een nieuw gewijzigd ontwerp te zullen doen blijken, in hoeverre hij nog aan de wenschen der Commissie zoude kunnen te gemoet komen.

Vastgesteld den 15den Juli 1885.

De Commissie van Rapporteurs, (1)

DE RUITER ZYLKER.

BEELAERTS VAN BLOKLAND.

VAN DER KAAY.

VAN HOUTEN.

(1) Bij de vaststelling van dit Verslag had het lid der Commissie de heer Des Amorie van der Hoeven opgehouden lid der Kamer te zijn.

[40. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet, houdende bepalingen regelende het in werking treden van het bij de wet van 3 Maart 1881 (*Staatsblad* n°. 35) vastgestelde Wetboek van Strafrecht en den overgang van de oude tot de nieuwe strafwetgeving, alsmede om overeenstemming te brengen tusschen de bestaande wetten en het nieuwe Wetboek.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **220**, n°. 2, der zitting 1883-1884.)

[40. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij Koninklijke boodschap van 29 Mei jl. werd aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden een ontwerp van wet houdende bepalingen regelende het in werking treden van het bij de wet van 3 Maart 1881 (*Staatsblad* n°. 35) vastgestelde Wetboek van Strafrecht en den overgang van de oude tot de nieuwe strafwetgeving, alsmede om overeenstemming te brengen tusschen de bestaande wetten en het nieuwe Wetboek. Dit ontwerp, dat in de vorige zitting onafgedaan bleef, wordt nu opnieuw geheel onveranderd aangeboden.

De ondergeteekenden kunnen zich mitsdien voor de uiteenzetting der gronden waarop het ontwerp rust, geheel gedragen aan de toelichtende memorie die dit bij eerste aanbieding vergezelde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,
VAN DER DOES DE WILLEBOIS.

De Minister van Financiën,
GROBBEE.

De Minister van Oorlog,
WEITZEL.

De Minister van Marine,
TAALMAN KIP.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

[41. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet, houdende aanvulling van de » wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie".

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **247**, n°. 2, der zitting 1883—1884.)

[41. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij Koninklijke boodschap van den 21sten Juli ll. werd aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden een ontwerp van wet tot aanvulling van de » wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie". Dit ontwerp, dat in de vorige zitting onafgedaan bleef, wordt nu opnieuw geheel onveranderd aangeboden.

De ondergeteekende kan zich mitsdien voor de uiteenzetting der gronden, waarop het ontwerp rust, geheel gedragen aan de toelichtende memorie, die dit bij eerste aanbieding vergezelde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[41. 3.]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet, houdende aanvulling van de » wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie ", heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen en beschouwingen.

§ 1. De voorstanders van het ontwerp meenden, dat de bestaande anomalie moet worden weggenomen door herstel der aanbevelingen ook bij de gerechtshoven. Een groot bezwaar tegen de aanbevelingen bij de vroegere provinciale hoven, gegrond op het gevaar van een sterk sprekend provincialisme, was vervallen, nu er geen *provinciale* hoven meer bestaan. De alphabetische orde, waarin de namen der aanbevolen candidaten gesteld moeten worden, heeft een ander bezwaar weggenomen, daar allen nu geacht moeten worden evenzeer in aanmerking te komen, en geen der aanbevolenen zich gekrenkt kan gevoelen, wanneer één der anderen wordt benoemd, terwijl de ministerieele verantwoordelijkheid voor de benoeming, die buiten de aanbeveling kan geschieden, in haar vollen omvang blijft bestaan. Dat het stelsel der benoemingen niet ongunstig heeft gewerkt, blijkt uit het gehalte der rechterlijke collegiën, waarvan de meeste leden ingevolge dat stelsel zijn benoemd. Zonder aanbevelingen zal de Minister zijne inlichtingen uitsluitend inwinnen bij het openbaar ministerie, hoogleeraren of andere personen, en zullen bij de benoemingen nog andere redenen dan bekwaamheid en geschiktheid zich doen gelden. De rechterlijke colleges kunnen de sollicitanten dikwijls het best beoordeelen, en hebben er zelve het grootste belang bij, alleen de bekwaamsten aan te bevelen. Ook meende men, dat in het stelsel van aanbevelingen een groote waarborg is gelegen voor de in Nederland te recht geroemde onafhankelijkheid en zelfstandigheid van de rechterlijke macht. Wat daarvan wordt, wanneer zij aan ministerieel goedvinden wordt overgegeven, is in den laatsten tijd gebleken in Frankrijk, waar om politieke redenen geheele reeksen van rechterlijke ambtenaren op zijde gezet en door anderen zijn vervangen. Enkelen wilden zelfs verder gaan dan bij dit ontwerp wordt voorgesteld, en ook voor de griffiers van kantongerechten en rechtbanken eene aanbeveling voorschrijven.

§ 2. Bovenstaande beschouwingen bleven echter niet zonder tegenspraak. De tegenstanders der voorgestelde regeling achtten het beter, dat de afschaffing der aanbevelingen bij de gerechtshoven werd gehandhaafd. Dat de wijze van benoeming bij rechterlijke colleges van verschillenden rang niet dezelfde is, is eene zaak van weinig of geen belang en op zichzelf geen nadeel. Tot in 1877 was de meerderheid, naar het scheen ook van hen die het meest bevoegd geacht werden om over deze zaak te oordeelen, tegen het stelsel van aanbevelingen. In 1875 werden zij voor de hoven afgeschaft, en in het volgend jaar werd hetzelfde door de Regeering voorgesteld ten aanzien van de rechtbanken en kantongerechten. De aanneming van een amendement met eene meerderheid van slechts drie stemmen heeft echter daar de aanbevelingen gehandhaafd. De vraag is, of men wèl gedaan heeft. In elk geval achtten deze leden het voorbarig en onnoodig, op de beslissing, in 1875 genomen ten aanzien van de hoven, terug te komen. Het stelsel van aanbevelingen kan ontaarden in coöptatie. Geheel andere beweegredenen dan het zoeken naar de bekwaamsten geven daarbij dikwijls den doorslag. Zelfs al blijft men op het gebied der rechtsgeleerdheid, zal een college, waarin eene of andere richting de bovenhand heeft, de candidaten in dezelfde richting zoeken en daar-door eene niet wenschelijke eenzijdigheid bevorderen. Wanneer bij gebreke van officieele aanbevelingen de Minister uitsluitend bij het openbaar ministerie voorlichting zocht, zou dit zeer af te keuren zijn. De Minister behoort zich voor alle eenzijdigheid te wachten. Hij kan zich veelzijdige inlichtingen verschaffen, zoowel in als buiten het college waarin eene plaats is opengevallen, en het zou verkeerd zijn hem door het herstel der officieele aanbevelingen op een anderen weg te leiden, en hem vrede te doen hebben met de inlichtingen uit dat college alleen. De ministerieele verantwoordelijkheid moet onverzwakt bewaard worden. Gevaar voor provinciale coterieën was geenszins het eenig bezwaar tegen de aanbevelingen. De alphabetische volgorde heeft in het wezen der zaak geene verandering gebracht, daar de kolom van aanmerkingen overvloedig gelegenheid aanbiedt om te doen uitkomen, wie de meest gewenschte persoon is. Eene aanbeveling van vijf personen is daarenboven zoo ruim, dat zij alleen kan werken als een middel tot uitsluiting van anderen, en de Minister toch elders zijne inlichtingen zal moeten inwinnen om zijne keuze op één van de vijf candidaten te kunnen vestigen. En wat betreft mogelijke inbreuken op de zelfstandigheid der rechterlijke macht om politieke redenen, men meende dat, mocht daarvoor in Nederland ooit gevaar bestaan, dat gevaar door de tot stand koming van dit wetsontwerp althans niet zou opgeheven worden.

Men gaf voorts gereedelijk toe, dat, zooals de Minister in de Memorie van Toelichting verzekert, voor eene plaats in een gerechtshof een zeer uitgebreide kring personen *beschikbaar* is. Doch niet op de *beschikbare*, op de *geschikte* personen kwam het aan, meende men, en dat de kring van geschikte personen voor eene plaats in een gerechtshof uitgebreider zou zijn dan voor eene plaats in eene rechtbank, meende men vooralsnog te moeten betwijfelen. Aanbeveling voor de plaatsing van griffiers scheen evenmin wenschelijk; men moet die zelfs nog meer afhankelijk maken van den Minister, welke daardoor een goed middel in de hand heeft om door het uitzicht op promotie den ijver dier ambtenaren te bevorderen.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Vastgesteld den 9den December 1884.

DE RANITZ.
'T HOOFT.
VAN BYLANDT.
VAN DER KAAY.
OLDENHUIS GRATAMA.

[41. 4.]

VERBETERING van eene misstelling in het Verslag.
(In de Bijlagen verbeterd.)

[42. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet betreffende de begrooting wegens den arbeid der gevangenen over 1885.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **20** der zitting 1884—1885.)

[42. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij Koninklijke boodschap van 13 September 1884 werd aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden een ontwerp van wet tot vaststelling der begrooting wegens den arbeid der gevangenen voor 1885. Dit ontwerp, dat in de vorige zitting onafgedaan bleef, wordt nu opnieuw geheel onveranderd aangeboden.

De ondergeteekende kan zich mitsdien voor de uiteenzetting der gronden, waarop het ontwerp rust, geheel gedragen aan de toelichtende memorie, die dit bij eerste aanbieding vergezelde.

De Minister van Justitie,

DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[42. 3.]

NOTA VAN DRUKFOUTEN.

In den uitgewerkten en toelichtenden staat.

Bladz. 2, art. 1 *f*, staat: »een opzichter, tevens boekhouder f 1000 00"; lees: »f 1100,00".

Art. 6, bladz. 5, kolom 3, staat: »f 2807,85⁵"; lees: »f 2807,35⁵".

[42. 4.]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet betreffende de begrooting wegens den arbeid der gevangenen over 1885 heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen en beschouwingen.

In ééne afdeeling werd de meening uitgesproken dat de tarieven voor den arbeid, in de gevangenissen ten behoeve van particulieren verricht, te laag zouden zijn. Men vroeg, wat dienaangaande het oordeel der Regeering is.

Artikel 1.

Art. 1 *a.* Hoewel de voorgestelde verhooging op zichzelve onbeduidend is, meenden toch velen in het algemeen bij deze gelegenheid tegen traktementsverhoogingen te moeten opkomen, in verband met de omstandigheid, dat de prijzen van woning en eerste levensbehoeften in de laatste jaren althans niet hooger zijn geworden.

Art. 9 *b.* Ten vorigen jare is een meesterknecht voor de boekdrukkerij aan »den Kruisberg" aangesteld, met het doel om de aldaar in bewaring zijnde jongens ook voor een gedeelte in de boekdrukkerij en boekbinderij te doen oefenen. Men vroeg, welke de aanvankelijke resultaten van deze proefneming zijn.

Art 1 *i en* 5 *e.* Deze posten achtte men vatbaar voor verlaging, met het oog op de werkelijke uitgaven, in 1883 dienaangaande gedaan.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Vastgesteld den 12den December 1884.

DE RUITER ZYLKER.
KIST.
BEELAERTS VAN BLOKLAND.
VAN DER KAAY.
OLDENHUIS GRATAMA.

[42. 5.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING OP HET VERSLAG.

(Ingezonden bij brief van den 16den December 1884.)

Met belangstelling is door den ondergeteekende kennis genomen van de opmerkingen en beschouwingen, waartoe het onderzoek van het ontwerp van wet, betreffende de begrooting wegens den arbeid der gevangenen voor 1885, heeft aanleiding gegeven.

De in ééne der afdeelingen geuite meening, dat de tarieven voor den arbeid in de gevangenissen ten behoeve van particulieren verricht, te laag zouden zijn, kan door de Regeering niet worden gedeeld.

Bij het bepalen der prijzen, waartegen de goederen uit de gevangenissen kunnen worden verkregen als ook bij de vaststelling van het loon, door de werkverschaffers voor de confectie van goederen te betalen, wordt er steeds op gelet dat in deze het Rijk zoo min mogelijk in concurrentie trede met de particuliere nijverheid. Moge ook somtijds eenig verschil in prijs zijn waar te nemen, dan houde men daarbij wel in het oog, dat het werk door de gevangenen geleverd niet zelden achterstaat bij dat van particulieren afkomstig, en dat om die reden voor den gevangene moeilijk een gelijk loon kan worden bedongen als aan bekwame vrije werklieden moet worden toegekend.

Ad art. 1*a*. Of de prijzen van woning en eerste levensbehoeften in de standplaats van den ambtenaar voor wien bij dit artikel eene traktementsverhooging van slechts f 100 wordt aangevraagd, in de laatste tien jaren, gedurende welke hij zijne betrekking op dezelfde bezoldiging heeft waargenomen, al of niet zijn gestegen, zal de ondergeteekende thans niet beoordeelen.

Hij meent echter het vertrouwen te mogen uitspreken dat de leden die tegen deze aanvraag eenige bedenking hebben, bij herlezing der Mmorie van Toelichting overtuigd zullen worden, dat de billijkheid en noodzakelijkheid van deze op zich zelve *onbeduidende* verhooging moeilijk op goede gronden kan worden betwist. Nieuwe argumenten kunnen niet worden gegeven, doch de in de Memorie van Toelichting aangevoerde zijn zijns inziens meer dan voldoende.

Ad art. 1 *b*. De boekdrukkerij en boekbinderij aan »*den Kruisberg*" zijn op den eersten Maart jl. in werking getreden. Hoewel na een tijdsverloop van slechts negen maanden nog niet met zekerheid over de resultaten kan worden geoordeeld, kunnen deze, naar het oordeel van den ondergeteekende, aanvankelijk bevredigend worden genoemd. Enkele proeven van het werk der jongens bij de genoemde inrichting werkzaam, worden hierbij overgelegd. (1)

Het voornemen bestaat dan ook om in 1885 de drukkerij en binderij met 26 opvoedelingen en 3 jeugdige veroordeelden voort te zetten.

Ad art. 1 *i* en 5 *e*. De hierbedoelde posten van f 1500 tot aanvulling van het personeel en van f 1950 voor advertentiekosten, druk- en bindwerk uitgetrokken, wenscht de ondergeteekende onveranderd te behouden.

Wat den eersten post betreft, daarvan wordt niet dan in de uiterste noodzakelijkheid gebruik gemaakt, doch het is meermalen noodig geweest voor tijdelijke uitbreiding van het toezichthoudend personeel over het geheele bedrag te beschikken, terwijl, wat den tweeden post aangaat, bij het samenstellen der volgende begrooting zal worden nagegaan in hoever in de raming der onderdeelen van art. 5 eenige wijziging zal kunnen worden gebracht. Kunnen enkele onderdeelen tot een minder bedrag worden uitgetrokken, dan zullen daarentegen andere moeten worden verhoogd, want het gezamenlijk bedrag der uitgaven op het artikel doet zien dat het eindcijfer geene vermindering zal kunnen lijden.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

(1) Deze proeven zijn ter inzage voor de leden der Kamer, te griffie nedergelegd.

[43. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet betreffende de begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten *Ommerschans* en *Veenhuizen*, dienst 1885.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **79** der zitting 1884—1885).

[43. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij Koninklijke boodschap van 25 September 1884 werd aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden een ontwerp van wet tot vaststelling der begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen, dienst 1885. Dit ontwerp, dat in de vorige zitting onafgedaan bleef, wordt nu opnieuw geheel onveranderd aangeboden.

De ondergeteekende kan zich mitsdien voor de uiteenzetting der gronden, waarop het ontwerp rust, geheel gedragen aan de toelichtende memorie, die dit bij de eerste aanbieding vergezelde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[43. 3.]

NOTA VAN DRUKFEILEN.

Uitgewerkte en toelichtende staat.

Pag. 4, bovenaan, staat: »5 zaalopzichters"; lees: »5 zaalopzichtsters";

pag. 9, noot 4 der toelichtingen, regel 11, staat: »f 3000"; lees: »3000"; noot 8, regel 12 van onderaf, staat: »in dienst zijnden hoevenaar"; lees: »in dienst zijnde hoevenaren", en 2den regel van onderaf, staat: »bemerkt", lees »bewerkt";

pag. 10, onderaan in de 2de kolom bij »buitengewone belooningen" te lezen »*e*";

pag. 12, onder *a* van art. 14, staat: »koffijbaalweverij"; lees: »koffiebaalweverij";

in de kolom »Toelichtingen" onder noot 11, het einde van den 4den regel, staat: »als van"; lees »als aan";

pag. 19, laatste kolom, achter »zoodat niet is beschikt over »staat: »f 3140,00, lees: »3143,00".

[43. 4.]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het wetsontwerp betreffende de begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen en beschouwingen.

Het had de aandacht getrokken dat, terwijl men overal berichten ontmoet betreffende de toeneming der bevolking in de gestichten Ommerschans en Veenhuizen, de begrooting voor die gestichten slechts eene betrekkelijke geringe verhooging heeft ondergaan. Vooral bij art. 6 viel deze tegenstelling in het oog. Men vroeg daarom, wat er bij de Regeering aangaande die toeneming der bevolking bekend is, en of er bij het opmaken der begrooting genoegzaam rekening mede is gehouden.

Nog wenschte men te vernemen, of er in de gestichten wellicht bijzondere regelen bestaan ten opzichte van de behandeling van dronkaards. Met het oog op de aandacht, die in den laatsten tijd in Duitschland aan deze lieden gewijd wordt, stelde men er prijs op hieromtrent eenig antwoord te ontvangen. In verband hiermede vroeg men, welk het oordeel der Regeering is over het rapport der door »den Volksbond" benoemde commissie om een onderzoek in te stellen naar de behandeling van hen die wegens openbare dronkenschap veroordeeld zijn geworden om naar een der Rijks-bedelaarsgestichten te worden opgezonden.

Art. 1.

Art. 5*c*. Gaarne zou men eenige specificatie ontvangen aangaande de hier bedoelde »verdere uitgaven".

Art. 9. Het had velen bevreemd dat de post van f 40 000, vroeger besteed voor de sluis- en kanaalgelden te Veenhuizen, nu die werken voltooid zijn, onmiddellijk weder wordt uitgetrokken ten einde buitengewone vernieuwingen en herstellingen aan de gestichten Veenhuizen aan te brengen.

Volgens de Memorie van Toelichting wordt die som bestemd als eerste termijn onder anderen voor een geheel nieuw gesticht Veenhuizen I,

eene nieuwe kazerne met officierswoning te Veenhuizen II,

eene vernieuwde bakkerij te Veenhuizen II,

afzonderlijke woningen voor ambtenaren te Veenhuizen II en III,

en eventueel ook voor een geheel nieuw mannengesticht, terwijl de Minister de geheele kosten over eenige jaren wenscht te verdeelen, en jaarlijks f 40 000 uit te trekken. Alvorens den eersten termijn voor zoo vele kostbare werken toe te staan, wenschte men met meer juistheid te weten, op welke wijze die sommen zullen worden besteed en eene volledige opgave van plannen, voorgenomen inrichting van alle gebouwen en vermoedelijke kosten te ontvangen. Ook vroeg men, of de Minister er wel op rekende, dat bij de invoering van het nieuwe Strafwetboek de bevolking der gestichten waarschijnlijk aanzienlijk zal verminderen.

Één enkel lid voegde hier nog bij, dat de Memorie van Toelichting het ten onrechte doet voorkomen, alsof thans omtrent het voortbestaan der gestichten is *beslist*. Naar zijne meening had het alleen in de bedoeling gelegen, omtrent dat voortbestaan eene proef te nemen, en zou men, door het toestaan der aangevraagde som, zich dienaangaande ontijdig aan banden leggen.

Artt. 11 *en* 12. Het stelsel, om eenige hoeven, wier pacht is afgeloopen, wederom in eigen beheer te nemen, werd door sommigen zeer afgekeurd.

Art. 13. Men betwijfelde het of, in het bijzonder ten opzichte der veeteelt, steeds juiste regels gevolgd werden. Zoo had men in de dagbladen gelezen, dat de op de hoeven geboren kalveren *alle* verkocht zouden worden, terwijl een goed landbouwer daarentegen zich beijveren zou deze, voor zooveel noodig en mogelijk, in zijn veestapel op te nemen. Eenige inlichting hieromtrent scheen dan ook gewenscht.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Vastgesteld den 12den December 1884.

DE RUITER ZYLKER.
KIST.
BEELAERTS VAN BLOKLAND.
VAN DER KAAY.
OLDENHUIS GRATAMA.

[43. 5.]

MEMORIE VAN ANTWOORD OP HET VERSLAG.

Ingezonden bij brief van den 17 December 1884.

Ofschoon het afdeelingsonderzoek van het wetsontwerp betreffende de begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen, dienst 1885, blijkens het daarvan door de Commissie van Rapporteurs uitgebracht verslag, niet geleid heeft tot het vragen van schriftelijk antwoord, vindt de ondergeteekende het niettemin wenschelijk een zoodanig antwoord aan de Kamer te doen toekomen, opdat het haar te meer mogelijk zij de inlichtingen te beoordeelen.

Kan de ondergeteekende tot zijn leedwezen niet tegenspreken, dat de bevolking der bedelaarsgestichten in den laatsten tijd steeds toenemende is, hij meent toch niet onopgemerkt te mogen laten, dat de stijging van het sterktecijfer op het tijdstip van de samenstelling der begrooting niet zoo buitengewoon was, om, ook te rade gaande met de ervaring, het in raming brengen van nog hoogere bedragen noodzakelijk te doen achten. Dat met het aangroeien der bevolking rekening is gehouden, kunnen de cijfers van onderscheidene artikelen bewijzen, al moet meer bepaald voor art. 6 worden toegegeven, dat de raming ook na de verhooging van het voor 1884 toegestane bedrag, beneden de uitgaaf voor het dienstjaar 1883 is gebleven. Hiertoe heeft echter bijgedragen het voornemen van den ondergeteekende om maatregelen te beramen, ter verscherping van het toezicht op den arbeid der verpleegden en de toekenning van loon, waarvan mede eene besparing van uitgaven is te verwachten.

Bijzondere berichten aangaande het klimmen van het bevolkingscijfer sedert de indiening der begrooting zijn bij den ondergeteekende niet ontvangen; alleen blijkt uit de maandelijksche opgaven, voor zoover die loopen, dat het cijfer der verpleegden nà 1 Juli jl., toen het, gelijk in de Memorie van Toelichting voorkomt, 2848 bedroeg, is gestegen tot 3217. Eene zoodanige vermeerdering is ook ten vorigen jare waargenomen, toen over een gelijk tijdvak de bevolking van 2643 tot 2963 is toegenomen, zoodat dan ook de tegenwoordige toestand geen bijzondere zorg behoeft te verwekken.

Voor de behandeling der dronkaards in de gestichten bestaat alléén dit verschil, dat zij zooveel mogelijk afgezonderd van de overige bevolking worden gehuisvest en meer uitsluitend met fabriekmatigen arbeid bezig gehouden. Dit laatste hoofdzakelijk als maatregel tegen ontvluchting en tevens om hen nog meer dan de overige verpleegden buiten de gelegenheid te stellen clandestien sterken drank te bekomen.

Wat nu betreft het oordeel der Regeering over het bedoelde rapport van de door »den Volksbond" benoemde commissie belast geweest met het instellen van een onderzoek naar de behandeling van hen, die wegens openbare dronkenschap veroordeeld zijn geworden om naar een der Rijks-bedelaarsgestichten te worden opgezonden, de ondergeteekende verklaart, dat hij met belangstelling daarvan heeft kennis genomen, ook al bevat dat stuk veel, dat hem uit den aard der zaak niet onbekend was.

Het afkeurend oordeel, dat in dat rapport over Ommerschans als verblijfplaats voor de bedoelde personen en over de wijze hunner verpleging aldaar wordt uitgesproken, moet zeker van beteekenis geacht worden, doch op de vraag, aangenomen dat deze gesteld wordt, of het mogelijk is, daaraan van Regeeringswege te gemoet te komen op de wijze gelijk in het rapport wordt aangegeven, namelijk het verplegen van de wegens openbare dronkenschap veroordeelden in een uitsluitend voor hen bestemd gesticht, naar bijzondere, in verband met hunnen toestand vastgestelde regelen, meent de ondergeteekende vooralsnog het antwoord schuldig te moeten blijven Afgescheiden van de opmerking, welke hij zich veroorlooft, dat hetgeen ten opzichte van die veroordeelden in het midden wordt gebracht, tot op zekere hoogte ook van toepassing kan worden geacht op een gedeelte van hen, die ter zake van bedelarij of landlooperij in genoemd gesticht zijn opgenomen en waaronder velen worden aangetroffen, wier aanwezigheid aldaar in het wezen der zaak niets anders is dan het noodlottig gevolg van hunne verslaafdheid aan den sterken drank, komt het hem voor, dat de overweging van het onderwerp eerst met vrucht kan plaats hebben na de invoering van het nieuwe Strafwetboek, wanneer voor de Rijkswerkinrichtingen in haar geheel andere regelen van beheer moeten worden vastgesteld, waarbij dan zeker op de wenken in bedoeld rapport, ook waar deze de geheele afzondering betreffen, zal worden gelet.

Art. 1.

Art 5*c*. De onder dit onderdeel uitgetrokken gelden moeten strekken voor die uitgaven, welke bepaald ten laste van art. 5 moeten komen, doch niet zijn omschreven in de vorige onderdeelen van dat artikel, zooals spoor- en scheepsvrachten, accijnzen, enz.

Art. 9. Het deed den ondergeteekende leed te ontwaren, dat bij de Kamer, ook na de reeds vroeger meermalen en nu laatstelijk bij de Memorie van Toelichting van de zijde der Regeering gedane mededeelingen, nog twijfel bestaat omtrent de noodzakelijkheid tot het nemen van afdoende maatregelen voor de herstelling en vernieuwing der gebouwen te Veenhuizen.

In de laatste jaren, de ondergeteekende neemt de vrijheid daaraan te herinneren, heeft men in afwachting hoedanig over het lot der gestichten voor de toekomst zou worden beslist, zich uitsluitend bepaald tot datgeen wat voor de instandhouding der gebouwen noodzakelijk werd gevorderd. Nu het onderwerp bij de wet van 3 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 3) is geregeld — aan welke regeling, voor zoover de ondergeteekende heeft kunnen nagaan geen tijdelijk karakter is toegekend, zooals een der leden schijnt te meenen — acht hij het oogenblik gekomen om uitvoering te geven aan plannen, welke reeds vroeger in beginsel besproken en later aangevuld zijn, doch waaromtrent dusver om de bovengemelde reden geen beslissing werd genomen. Dat de gestichten het een meer, het ander minder in bouwvalligen toestand verkeeren, kan zeker geen verwondering baren, als men wil bedenken, dat hunne vestiging reeds van de jaren 1823 en 1824 dagteekent en de gebouwen toen zelfs met spoed zijn opgetrokken. Nadat toch in het laatst van 1823 met het bouwen van het gesticht Veenhuizen n°. 1 (thans bestemd voor vrouwelijke verpleegden) was begonnen, werd dit reeds in het daaropvolgende jaar voor de verpleging van weezen in dienst gesteld. De omvang, welke die inrichtingen in de toekomst zouden verkrijgen, lag voor de ontwerpers der plannen geheel in het duister. Aan de gebouwen werd daardoor een voorloopig karakter gegeven, met het voornemen, die na enkele jaren door doelmatiger lokalen te vervangen. Dit blijkt onder anderen hieruit, dat al de buitenmuren van slechte, veel te zachte steen zijn opgetrokken, al de vertrekken op den beganen grond op gelijke hoogte als de buitenterreinen liggen; de verdiepingen te laag zijn; van de vloerbalken 80 percent is vergaan, terwijl die reeds vóór jaren van lasschen en sleutels zijn voorzien, waarvan op hunne beurt een gedeelte is verrot. Verder zijn de kapdeelen uit versch gehakt sparrenhout, zonder het noodige verband aan elkaâr bevestigd, en op menige plaats dusdanig door den houtvorm doorvreten, dat een tal van schoren geplaatst is moeten worden om instortingen te voorkomen. Op de bovenlokalen zijn vele houten vloeren zoo slecht, dat het gevaarlijk wordt die te betreden. Doch de ondergeteekende gaat niet verder; hij acht het boven-

staande voldoende om nu de slotsom mede te deelen, waartoe de door hem geraadpleegde deskundigen zijn gekomen, namelijk dat de toestand der gebouwen van het eerste en ook van het tweede gesticht Veenhuizen zoodanig is, dat herstelling niet mogelijk en het daaraan bestede geld, zoo er toe besloten werd, als weggeworpen beschouwd moet worden. Daarbij kan de ondergeteekende zich beroepen op de meening, wel niet van andere bouwkundigen, maar van ambtenaren, die mede bevoegd mogen geacht worden hunne stem te doen hooren en wier ongunstig oordeel zich aan het bovenstaande aansluit.

De ondergeteekende heeft zich herhaaldelijk ook met het oog op den financieelen toestand afgevraagd, of hij aan de in verband met het voorgaande gedane voorstellen tot vernieuwing van het grootste gedeelts der gestichtslokalen gevolg behoort te geven, en hij is reeds vroeger, gelijk in de Memorie van Toelichting voorkomt tot het besluit gekomen, dat het bouwen van een nieuw gesticht voor de vrouwelijke verpleegden in de eerste plaats ter hand moet worden genomen, en een nieuwe kazerne met officierswoning, eene nieuwe bakkerij en eindelijk nieuwe ambtenaarswoningen moeten worden opgetrokken. Na kennisneming van verdere rapporten, heeft hij gemeend aan het plan uitbreiding te moeten geven door daarin ook de vernieuwing van het gesticht Veenhuizen n°. 2 op te nemen. Ook aan die inrichting heeft de tand des tijds niet te vergeefs geknaagd, en het is zeker, dat wierd de vernieuwing daarvan voor het oogenblik, als niet noodzakelijk zijnde, ter zijde geschoven, die noodzakelijkheid na afloop van de in de eerste plaats genoemde werken, dus na enkele jaren met te meer kracht zoude blijken, en bij het dan eerst aanvragen van de noodige fondsen daarvoor, te recht het verwijt tot de Regeering zou kunnen worden gericht, dat zij vroeger geen volledig plan had aangeboden.

Met eenige wijziging en aanvulling van hetgeen in de Memorie van Toelichting voorkomt, komen dus de verbouwingsplannen gelijk die laatst zijn vastgesteld, hierop neder: het bouwen van twee nieuwe gestichten, een voor de vrouwelijke en een voor de mannelijke verpleegden en van de localiteiten in de gezegde Memorie van Toelichting vermeld. Het gesticht Veenhuizen n°. 3 met de daarbij gelegen ambtenaarswoningen is in het nadere plan niet opgenomen, wijl dit niet noodzakelijk geacht werd. Dat het daarom bepaald onmogelijk is, dat, althans de ambtenaarswoningen ook niet, zij het na verloop van jaren voor vernieuwing in aanmerking zullen moeten komen, zal de ondergeteekende niet beweren, doch zeker is het dat daarop vooreerst niet behoeft te worden gerekend.

Wat de voorgestelde verbouwingsplannen bij de samenstelling, waarvan uit den aard der zaak met de onderviding is te rade gegaan, voor den ondergeteekende te meer aantrekkelijk maakt, is, dat na de uitvoering daarvan meer centralisatie, althans van de twee mannengestichten zal zijn verkregen, de dienst eenvoudiger en daardoor minder kostbaar zal worden, en daaruit alzoo een blijvend voordeel voortvloeien.

Om dit duidelijker te doen uitkomen, laat de ondergeteekende hieronder het ontworpen plan in de onderdeelen volgen. Daardoor wordt tevens voldaan aan het verlangen van de Kamer om met juistheid te vernemen, op welke wijze de aan te vragen gelden zullen worden besteed, en eene volledige opgave te ontvangen van de plannen, de voorgenomen inrichting van alle gebouwen en van de vermoedelijke kosten.

Berekend wordt noodig te zijn:

1°. voor de naar 4 typen buiten de gestichten te bouwen woningen voor ambtenaren te Veenhuizen n°. 1	f 38 300,00
te Veenhuizen n°. 2	59 200,00
2°. voor éénen algemeenen gestichtswinkel ten dienste der verpleegden	1 400,00
3°. voor één hospitaal voor de mannengestichten met apotheek en woningen voor een geneesheer, een apotheker, een hulpapotheker en een opzichter in het hospitaal .	27 000,00
4°. voor ééne wasscherij voor de mannengestichten	5 300,00
Transporteeren .	f 131 200,00

Per transport	f 131 200,00
5°. voor een administratiegebouw met bijbehoorende woningen, in de nabijheid van de woning van den directeur.	16 000,00
6°. voor een kazerne met officierswoning	10 000,00
7°. voor een bakkerij	5 500,00
8°. voor eene smederij	2 200,00
9°. voor het vrouwengesticht met enkele ambtenaarswoningen	75 000,00
10°. voor het mannengesticht met enkele ambtenaarswoningen	145 000,00
11°. voor het vergrooten van het schoollokaal te Veenhuizen n°. 2	1 000,00
12°. voor buitengewoon toezicht bij het bouwen	3 100,00
Totaal	f 389 000,00

Door die inrichting zullen, met uitzondering van den adjunct- en den onder-directeur of onder-directrice en van de zaalopzichtsters, de ambtenaren der 2 gestichten buiten die inrichtingen zelve wonen, hetgeen uit onderscheiden oogpunten aanbeveling verdient. Voor de chefs der gestichten wordt het wonen aan de hoofdgebouwen echter noodzakelijk geacht, terwijl dit eveneens ten opzichte van de zaalopzichtsters kan plaats hebben, wijl die beambten ongehuwd of als weduwe, in den regel zonder inwonende kinderen zijn. Uit den aard der zaak zullen de woningen overigens zooveel mogelijk in de nabijheid der gestichten worden opgetrokken.

In de bouwkosten van het mannengesticht is het maken van één centraalmagazijn van levensmiddelen voor de 3 gestichten begrepen. De centraalkeuken, welke thans bij het 2de gesticht is, wordt behouden, terwijl zou beproefd worden die ook dienstbaar te maken voor het gesticht Veenhuizen n°. 3. Hierbij merkt de ondergeteekende op, dat het beslist voornemen bestaat, het gesticht voor de vrouwelijke verpleegden, behalve wat de plaatsing betreft, ook voor de huishouding zooveel mogelijk geheel afgescheiden van de mannengestichten te houden en alzoo onveranderd te blijven bij het voor eenige jaren ingevoerd stelsel van de scheiding der beide seksen. Overigens zullen de gestichtsgebouwen zoo voor mannen als vrouwen wat de inrichting zelve betreft veel overeenkomst behouden met de bestaande; alleen zullen de slaapzalen geheel afgescheiden worden van de verblijfzalen en daartoe de bovenlokalen worden aangewezen. Elke verblijfzaal zal binnenwerks gemeten eene breedte van 6,85 M. bij eene lengte van 16 M. en eene hoogte van 4 M. hebben, en voor 40 personen bestemd zijn.

Voor de slaapzalen, welke nagenoeg van gelijke afmetingen zijn als de benedenzalen, is de nachtelijke afzondering in ijzeren alkoven aangenomen. Op elke zaal zullen 28 personen kunnen slapen. Voor de privaten zal het tonnenstelsel worden behouden.

Stelt de ondergeteekende het vereischte geldelijk bedrag op f 400 000, met bepaling dat jaarlijks niet meer dan f 40 000 zal worden verwerkt, gelijk aan het bedrag, dat in de laatste jaren, per jaar voor de sluis- en kanaalwerken werd toegestaan, dan zullen die zoo belangrijke vernieuwingen en verbouwingen in een tijdvak van 10 jaren worden tot stand gebracht.

Nu valt zeker niet te betwisten, dat die som juist het dubbele van het bedrag is, dat in de Memorie van Beantwoording van het Voorloopig Verslag van het tweede onderzoek in de afdeeling van het wetsontwerp, houdende aanwijzing der gestichten, waar hetzij gevangenisstraf, hetzij hechtenis wordt ondergaan, en van aanverwante gestichten, voor herstellingen werd geraamd, doch toen was de noodzakelijkheid van het vervangen ook van het mannengesticht Veenhuizen n°. 2 nog niet gebleken.

Den bouw van dit gesticht onbepaald uit te stellen en in verband daarmede de kosten daaraan verbonden buiten berekening te houden alléén omdat vroeger een lager cijfer was geraamd en opgegeven, zou de ondergeteekende in strijd geacht hebben met de eischen van den dienst, terwijl hij

bovendien den toestand niet naar waarheid zou hebben blootgelegd.

Bij de samenstelling van het plan is gerekend op de bevolking van 1500 mannen en 300 vrouwen, opgegeven in de voormelde Memorie van Beantwoording.

Tegen het voorstellen der zeer noodzakelijke uitbreiding van het bouwplan betreffende de Rijkswerkinrichtingen kon de ondergeteekende te minder bezwaar hebben omdat, nu art. 6 der wet van 3 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 3) bij amendement in dien zin is gewijzigd, dat in iedere arrondissements-hoofdplaats of in eene onmiddellijk aangrenzende gemeente *voor zooveel noodig* eene gewone strafgevangenis zal zijn gevestigd, voor de stichting van gevangenisgebouwen ongeveer f 200 000 minder benoodigd zal zijn dan in de meergemelde Memorie van Beantwoording werd opgegeven.

Het algemeen bouwplan betreffende de gevangenisgebouwen — waaraan eene algemeene lokale opneming is voorafgegaan — is ook gereed en zal bij de verdere behandeling van het wetsontwerp tot definitieve vaststelling van het IVde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1885 gedetailleerd aan de Kamer worden medegedeeld. De ondergeteekende wil daaromtrent echter nu reeds te harer kennis brengen, dat het totaal bedrag der kosten is geraamd op f 326 000, met inbegrip van f 119 000 voor den bouw van nieuwe gevangenissen te Breda en Groningen, waartoe — al ware geen nieuw Wetboek van Strafrecht vastgesteld — toch zou moeten zijn overgegaan. Voor de uitvoering van de gestichtenwet zal dus voor gevangenissen niet meer dan ongeveer f 200 000 behoeven te worden besteed.

Artt. 11 en 12. Zonder te willen beweren, dat de leden die het stelsel om eenige hoeven, wier pacht is afgeloopen, wederom in eigen beheer te nemen, afkeurden, daarvoor geen goede gronden kunnen bijbrengen, meent de ondergeteekende niettemin bij dat stelsel te moeten blijven. Nadat meer en meer het getal pachters was ingekrompen, wier terugkomst of vervanging door andere huurders in het algemeen belang niet geraden scheen, en daardoor opnieuw onderscheidene hoeven weder ter beschikking van het beheer kwamen, moest eene keuze worden gedaan, òf land over de overige hoevenaren verdeelen, òf het voor een groot gedeelte onbebouwd en onbeheerd te laten, òf beheerders en bestuurders der hoeven in de personen van hoevenaars aanstellen. Dit laatste was het eenig mogelijke. De taak der tegenwoordige beambten kan zonder schade voor den dienst niet worden uitgebreid, terwijl uit den aard der zaak het tweede denkbeeld geen voorstanders vond. De keuze was derhalve spoedig gedaan en daaraan meent de ondergeteekende zich te moeten houden.

Art. 13. Voor zoover het den ondergeteekende bekend is, worden *alléén* de stierkalveren verkocht. Mocht dit al een enkele maal ten aanzien van een vaarskalf plaats hebben, dan geschiedt dit om bepaalde redenen, zooals tijdelijk gebrek aan ruimte of aan voedsel, hoofdzakelijk karnemelk.

Overigens is de leiding van alles wat de veeteelt betreft, meer bijzonder aan deskundige ambtenaren opgedragen. Niettemin zal de ondergeteekende op het medegedeelde de aandacht vestigen van den directeur.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[43. 6.]

VOORGESTELD AMENDEMENT.

De ondergeteekenden stellen voor art. 9 te verminderen met f 40 000.

Toelichting.

Eerst in de Memorie van Antwoord op het Verslag is de Kamer bekend geworden met het plan tot verbouwing der gestichten, waarvan de kosten begroot zijn, niet op f 200 000 zooals nog voor betrekkelijk korten tijd voldoende werd geacht, maar op f 400 000.

De ondergeteekenden meenen, dat bezwaarlijk den eersten termijn van dit bedrag, ad f 40 000 kan worden toegestaan, voor dat de Kamer met het geheele plan beter bekend is geworden en zich daarover een oordeel heeft kunnen vormen.

DE RUITER ZYLKER.
KIST.
VAN DER KAAY.

[44. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet, tot wijziging van het IVde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1883.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **74**, n°. 2, der zitting 1884—1885.)

[44. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij Koninklijke boodschap van 22 September 1884 werd aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden een ontwerp van wet tot wijziging van het IVde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1883. Dit ontwerp, dat in de vorige zitting onafgedaan bleef, wordt nu opnieuw geheel onveranderd aangeboden.

De ondergeteekende kan zich mitsdien voor de uiteenzetting der gronden, waarop het ontwerp rust, geheel gedragen aan de toelichtende memorie, die dit bij de eerste aanbieding vergezelde.

De Minister van Justitie,

DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[44. 3.]

VERSLAG.

Het wetsontwerp tot wijziging van het IVde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1883, onder dagteekening van den 17den November jl., aan de Kamer aangeboden, heeft bij het onderzoek in hare afdeelingen tot geene bedenkingen aanleiding gegeven.

Ook de Commissie van Rapporteurs heeft geene aanleiding gevonden tot het maken van eenige opmerking.

Vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 2den December 1884.

DE RANITZ.
'T HOOFT.
VAN BYLANDT.
VAN DER KAAY.
OLDENHUIS GRATAMA.

[45. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet betreffende de begrooting der Algemeene Landsdrukkerij, dienst 1885.

De toelichtende memorie (en bijlage), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

[45. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de begrooting der uitgaven van de Algemeene Landsdrukkerij voor het jaar 1885 bij de wet behoort te worden vastgesteld, en dat tevens de middelen behooren te worden aangewezen tot dekking van die uitgaven;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De begrooting der uitgaven van de Algemeene Landsdrukkerij voor het jaar 1885 wordt vastgesteld op de som van *tweehonderd zes en vijftig duizend drichonderd vier en vijftig gulden* (f 256 354), te weten:

Artikel	1.	Traktementen van den directeur, commies, adjunct-commies, klerk en opzichter	f 8 500,00
»	2.	Bezoldiging der bedienden, jongens, schoonmaaksters en verdere belooningen	10 204,00
»	3.	Bureel- en lokaalbehoeften	6 250,00
»	4.	Werktuigen, gereedschappen en drukmaterialen	9 300,00
»	5.	Arbeidsloon	100 000,00
»	6.	Aankoop van papier	110 000,00
»	7.	Werken of diensten buiten de Algemeene Landsdrukkerij, ten behoeve van dat etablissement verricht wordende door particulieren, zooals: linieer-, graveer-, plaatdrukwerk en meer	5 000,00
»	8.	Toelage aan een zieken- en ondersteunings-fonds voor de werklieden aan de Algemeene Landsdrukkerij	2 100,00
»	9.	Onvoorziene uitgaven	5 000,00
			f 256 354,00

Art. 2.

Tot dekking der uitgaven, in het vorig **artikel** vermeld, worden aangewezen de volgende middelen:

Artikel 1. De inkomsten, over het jaar 1885, wegens door de Algemeene Landsdrukkerij aan de departementen van algemeen bestuur, colleges, administratiën, autoriteiten en ambtenaren te leveren druk-, linieer-, graveer-, plaatdrukwerk en meer.

Artikel 2. De inkomsten, over hetzelfde jaar, wegens verkochte onbruikbare goederen en voorwerpen, behoorende aan de Algemeene Landsdrukkerij.

Artikel 3. De sommen, die in het jaar 1885 mochten worden betaald tot geheele of gedeeltelijke voldoening van vorderingen der Algemeene Landsdrukkerij over 1883 en vroeger.

Art 3.

Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij een der *artikelen* 3, 4, 5, 6 en 7 van de bij deze wet vastgestelde begrooting van uitgaven ontoereikend wordt bevonden, kan het, met inachtneming van het voorschrift van het 2de lid van art. 24 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), door overschrijving uit *artikel* 9 dier begrooting worden aangevuld.

Art. 4.

Op *artikel* 9 van de bij deze wet vastgestelde begrooting van uitgaven worden aangewezen de tot het dienstjaar 1885 behoorende uitgaven, de Algemeene Landsdrukkerij betreffende, die hare omschrijving niet vinden in een der andere artikelen van die begrooting.

Die uitgaven worden voor elke soort afzonderlijk in de rekening gebracht en omschreven.

Art 5.

Het batig saldo der rekening van de ontvangsten en uitgaven der Algemeene Landsdrukkerij over het jaar 1885 wordt verantwoord onder de Rijksontvangsten van dat jaar, terwijl in eenig nadeelig saldo nader bij de wet wordt voorzien.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[45. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het cijfer der uitgaven voor de Algemeene Landsdrukkerij voor het jaar 1885 wordt f 100 hooger geraamd dan dat, voor het jaar 1884 toegestaan. Bij artikel 1 namelijk wordt f 100 meer uitgetrokken, om daarmede de jaarwedde te verhoogen van den tweeden klerk, die sedert 1 Januari 1876 aan die inrichting werkzaam is en met ijver en bekwaamheid zich van zijne taak kwijt.

Over 1883 zullen de inkomsten der drukkerij vermoedelijk bedragen	f 300 797,80
en de uitgaven	253 871,00⁵
Vermoedelijk batig slot	f 46 926,79⁵

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

[45. 4.]

UITGEWERKTE EN TOELICHTENDE STAAT behoorende bij de begrooting der uitgaven van de Algemeene Landsdrukkerij voor het dienstjaar 1885.

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.			GERAAMD BELOOP voor 1885.	TOEGESTAAN voor 1884.	
1		Traktementen van den directeur, commies, adjunct-commies, klerk en opzichter:					
		1. traktement van den directeur	f	3 500,00			
		2. » » » commies		1 700,00			
		3. » » » adjunct-commies		1 300,00			
		4. » » » tweeden klerk		600,00			
		5. » » » opzichter		1 400,00	f 8 500,00		f 8 400,00
2		Bezoldiging der bedienden, jongens, schoonmaaksters en verdere belooningen:					
	a.	van de bedienden:					
		1 à f 1150 in het jaar	f	1 150,00			
		1 » 1100 » » »		1 100,00			
		1 » 16,50 in de week		863,00			
		1 » 15,00 » » »		785,00			
		3 » 12,50 » » »		1 961,00			
		5 » 11,50 » » »		3 006,00			
		belooningen voor tijdelijke diensten . .		100,00			
				f 8 965,00		f 8 965,00	
	b.	van jongens op een weekgeld van f 0,50 à f 2,50 . .		407,00		407,00	
	c.	belooningen voor papiernatters en voor het onderhouden en maken van drukrollen		130,00		130,00	
	d.	1. bezoldiging van den huisbewaarder .	f	100,00			
		2. loon van schoonmaaksters.		602,00			
				702,00		702,00	
					10 204,00		10 204,00
3		Bureel- en lokaalbehoeften:					
	a.	schrijfbehoeften, druk- en bindwerk	f	300,00		f 300,00	
	b.	licht		2 200,00		2 200,00	
	c.	brandstoffen		2 600,00		2 600,00	
	d.	onderhoud van het lokaal en schoonmaakbehoeften . .		600,00		600,00	
	e.	onderhoud en aankoop van meubelen.		477,50		477,50	
	f.	vrachten, briefporten en soortgelijke uitgaven. . . .		50,00		50,00	
	g.	belooning voor de werklieden, in geval van brand aan het lokaal der Algemeene Landsdrukkerij verbonden.		22,50		22,50	
					6 250,00		6 250,00
4		Werktuigen, gereedschappen en drukmaterialen:					
	a.	aankoop en onderhoud van werktuigen, gereedschappen, drukpersen en drukletters	f	7 500,00		f 7 500,00	
	b.	aankoop van drukmaterialen		1 800,00		1 800,00	
					9 300,00		9 300,00
5		Arbeidsloon:					
	a.	zetloonen	f	60 000,00		f 60 000,00	
	b.	drukloonen		40 000,00		40 000,00	
					100 000,00		100 000,00
6		Aankoop van papier			110 000,00		110 000,00
7		Werken of diensten buiten de Algemeene Landsdrukkerij ten behoeve van dat etablissement verricht wordende door particulieren, zooals linieer-, graveer-, plaatdrukwerk en meer.			5 000,00		5 000,00
8		Toelage aan een zieken- en ondersteuningsfonds voor de werklieden aan de Algemeene Landsdrukkerij.			2 100,00		2 100,00
9		Onvoorziene uitgaven			5 000,00		5 000,00
					f 256 354,00		f 256 250,00

Begrooting der Algemeene Landsdrukkerij, dienst 1885.

UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.		VERSCHIL tusschen de raming van 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. MEER per Onderdeel.	MEER per Artikel.	MINDER per Onderdeel.	MINDER per Artikel.	*TOELICHTINGEN.*
	f 8 100,00		f 400,00		»	
f 8 583,35		f 381,65		»		
168,67 5		238,32 5		»		
130,00		»		»		
646,36 5		55,63 5		»		
	9 528,39		675,61		»	
f 263,90 5		f 36,09 5		»		
1 867,25		132,75		»		
1 971,93 5		628,06 5		»		
493,91		106,09		»		
364,15		113,35		»		
39,93 5		10,06 5		»		
22,50		»		»		
	5 023,58 5		1 226,41 5		»	
f 7 781,36		»		f 281,36		
1 414,31 5		f 385,68 5		»		
	9 195,67 5		385,68 5		f 281,36	
f 64 374,43		»		f 4 374,43		
38 456,02		f 1 543,98		»		
	102 830,45		1 543,98		4 374,43	
	113 474,73 5		»		3 474,73 5	
	4 668,17		331,83		»	
	1 000,00		1 100,00		»	
	(1) 50,00		4 950,00		»	
	f 253 871,00 5		f 10 613,52		f 8 130,52 5	
				Meer	f 2 482,99 5	

(1) Belooning van den hoogleeraar A. J. Van Pesch voor het onderzoek omtrent den toestand van het zieken- en ondersteuningsfonds voor de werklieden der Algemeene Landsdrukkerij.

Uit den post voor onvoorziene uitgaven voor 1883 is aangevuld art. 5 met f 4000.

[45. 5.]

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet betreffende de begrooting der Algemeene Landsdrukkerij, dienst 1885, werd de opmerking gemaakt, dat de verhooging der jaarwedde van den tweeden klerk met een bedrag van f 100 niet voldoende gerechtvaardigd scheen, vooral met het oog op de omstandigheid, dat aan denzelfden titularis nog ten vorigen jare eene gelijke traktementsverhooging is toegekend. Men drukte den wensch uit, dat de Regeering die verhooging nu zou terugnemen.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 10den December 1884.

SCHAEPMAN.
VAN DELDEN.
DE BEAUFORT.
VAN BLOM.
LIEFTINCK.

[45. 6.]

VOORGESTELD AMENDEMENT.

De ondergeteekende stelt voor:
Art. 1 te verminderen met f 100.

BAHLMANN.

[46. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet, verklarende het algemeen nut der onteigening van eigendommen voor den aanleg van eene asch- en vuilnisbelt in de gemeente *Sloten* ten behoeve der gemeente *Amsterdam*.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

[46. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben dat de aanleg van eene asch- en vuilnisbelt in de gemeente *Sloten*, ten behoeve van de gemeente *Amsterdam*, in het publiek belang noodig is;

Gelet op de wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 125);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Wij verklaren dat het algemeen nut de onteigening vordert, ten name der gemeente *Amsterdam*, van eigendommen, voor den aanleg, tusschen de Kostverlorenvaart en den Haarlemmerweg in de gemeente *Sloten*, van eene asch- en vuilnisbelt ten behoeve van eerstgenoemde gemeente.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[46. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De aanbouw van huizen en de uitbreiding der handelsinrichtingen, die in de laatste jaren in de gemeente Amsterdam plaats had, maken het noodzakelijk de aldaar bestaande, zeer gebrekkig ingerichte asch- en vuilnisbelten te verplaatsen. Daartoe werd door den gemeenteraad een vrij uitgestrekt terrein aangekocht, gelegen in de gemeente Sloten tusschen den Haarlemmerweg en de Kostverlorenvaart. Voor dit terrein werd de bij de wet van 2 Juni 1875 (*Staatsblad* n°. 95) vereischte vergunning verleend tot het aanleggen van eene asch- en vuilnisbelt.

Alvorens de aangekochte strook gronds daartoe te kunnen bezigen is het noodig den eigendom te verkrijgen van een gedeelte der langs die vaart gelegen kade, toebehoorende aan de Sloter-Binnen- en Middelveldsche Gecombineerde polders.

Langs minnelijken weg is dit niet gelukt, zoodat de wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 125) zal moeten worden toegepast.

De vereischte stukken hebben ter voldoening aan art. 7 dier wet ter inzage gelegen. De twee ingekomen bezwaarschriften (1) doen omtrent het algemeen nut der onteigening geen twijfel rijzen. Geheel in het algemeen wordt gewezen op mogelijke nadeelen die voor de volksgezondheid uit de nabijheid der nieuwe belt zouden kunnen voortvloeien. Een dergelijk onbestemd bezwaar ware in te brengen tegen den aanleg dier inrichting op elke andere plaats dan de hier bedoelde en is derhalve hier niet van overwegend gewicht te achten. Daarenboven is omtrent dit punt reeds beslist door het verleenen van vergunning tot oprichting der belt, ingevolge de wet van 2 Juni 1875 (*Staatsblad* n°. 95).

Hetgeen wordt aangemerkt ten aanzien der bevoegdheid om na te hebben onteigend tot het vergraven van een deel der polderkade over te gaan, kan te dezer plaatse buiten beschouwing blijven.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

(1) Deze bezwaarschriften liggen met de verdere overgelegde stukken ter inzage voor de leden op de griffie.

[**46**. 4.]

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek van dit ontwerp van wet werd de vraag, of in deze toepassing der onteigeningswet genoegzaam gerechtvaardigd is, door enkelen ontkennend beantwoord. Negen jaren geleden reeds heeft de gemeente Amsterdam een terrein aangekocht, en bij de wet van 2 Juni 1875 (*Staatsblad* n°. 95) de vereischte vergunning tot het aanleggen van eene asch- en vuilnisbelt verkregen. Thans, nu het gemeentebestuur uitvoering aan het voornemen wenscht te geven, blijkt het terrein voor het doel nog niet geschikt, en wil men door toepassing der onteigeningswet den eigendom eener kade verkrijgen, waardoor het terrein ook te water toegankelijk zal worden. Volgens het oordeel van deze leden blijkt uit deze omstandigheden, dat in der tijd eene verkeerde keuze van terrein gedaan is, en gaat het nu niet aan met behulp van de onteigeningswet de begane fout weder goed te maken. Zij verwezen voorts naar hetgeen bij de behandeling van een dergelijk onderwerp was aangevoerd in de zitting der Tweede Kamer van 27 Maart 1884 (*Handelingen* 1883-1884, bladz. 1164 en 1165).

Hiertegen werd opgemerkt, dat het algemeen belang bij deze aangelegenheid zeer zeker betrokken is. De verplaatsing der asch- en vuilnisbelten in de gemeente Amsterdam is dringend noodzakelijk, en zoolang niet wordt aangetoond dat een even doelmatig terrein langs minnelijken weg kan verkregen worden, blijft er niets anders over dan door toepassing der onteigeningswet het reeds aangekochte terrein voor het doel geschikt te maken.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 4den December 1884.

KIELSTRA.
BAHLMANN.
VAN KERKWIJK.
DE VOS VAN STEENWIJK.
VAN DER SLEYDEN.

[47. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot onteigening voor droogmaking van plassen onder de gemeente *Ter Aar*.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

[47. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de droogmaking van plassen in de Bloklandsche en Korteraarsche polders onder de gemeente Ter Aar in het algemeen belang noodig is;

Gelet op de wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 125);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Wij verklaren, dat het algemeen nut onteigening vordert, ten name van THEODORUS PIETER VIRULY te Leiden, CORNELIS ELISA VIRULY te Rotterdam en CORNELIS JOHANNES KEMPENAAR te Ter Aar, van de eigendommen, noodig tot de uitvoering der droogmaking van plassen in de Bloklandsche en Korteraarsche polders, onder de gemeente Ter Aar, te zamen groot ongeveer 150 hectaren, overeenkomstig de bepalingen der concessie, bij Onze besluiten van 22 Januari 1883, n°. 6, en 31 Maart 1884, n°. 10, verleend.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

[47. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij Koninklijk besluit van 22 Januari 1883, n°. 6, werd aan de heeren T. P. VIRULY te Leiden, C. E. VIRULY te Rotterdam, C. J. KEMPENAAR te Ter Aar en K. N. HENGEVELD te Hazerswoude, concessie verleend tot het droogmaken van plassen in de Bloklandsche en Korteraarsche polders, onder de gemeente Ter Aar, volgens daarbij vastgestelde bepalingen. Sedert werd bij Koninklijk besluit van 31 Maart 1884, n°. 10, bepaald dat die concessie werd gesteld ten name van de in het Koninklijk besluit van 22 Januari 1883, n°. 6, drie eerstgenoemde personen. Het bij dat besluit gevoegde plan werd gewijzigd, en die wijziging werd door den ondergeteekende goedgekeurd bij resolutie van 5 April 1884, n°. 8, gewijzigd bij latere resolutie van 23 April 1884, n°. 21.

Van beide Koninklijke besluiten en van de daarop gevolgde ministerieele beschikkingen wordt afschrift bij de stukken gevoegd.

Voor de uitvoering van het werk is toepassing der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 125), regelende de onteigening ten algemeenen nutte noodig. Overeenkomstig art. 7 dier wet hebben de noodige stukken op de secretarie der gemeente Ter Aar ter visie voor belanghebbenden gelegen. (1)

De ingebrachte bezwaren schijnen niet van invloed te kunnen zijn op de verklaring van het algemeen nut der gevraagde onteigening.

Voor zoover toch die bezwaren niet bij de regeling der schadevergoeding hunne oplossing zullen kunnen vinden, zal dit geschieden indien er bij of na de droogmaking mocht blijken behoefte te bestaan, gelijk waarschijnlijk is, aan eene nieuwe regeling der waterstaatsverhouding tusschen de droogmaking en de hooge landen, doordat de Staten van Zuidholland dan daarin zullen hebben te voorzien door wijziging of aanvulling der bestaande bijzondere reglementen voor de betrokken polders.

De klacht van een der adressanten over afwijking van het plan vindt haar grond hierin, dat door hem de later in dat plan gebrachte wijziging is over het hoofd gezien.

Door de voorgenomen droogmaking zal eene niet onaanzienlijke uitgestrektheid van door uitveening ontstane waterplassen in vruchtbare akkers worden herschapen. Het plan wordt dan ook zoowel door dijkgraaf en hoogheemraden van Rijnland, als door de besturen der polders, waarin die plassen gelegen zijn, ondersteund.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

(1) Deze stukken zijn ter griffie nedergelegd.

[47. 4.]

VERSLAG.

Bij het onderzoek van het wetsontwerp tot onteigening voor droogmaking van plassen onder de gemeente Ter Aar werd in eene afdeeling door enkele leden de onvolledigheid van de Memorie van Toelichting opgemerkt.

Zij achtten het wenschelijk, dat in de toelichting de vraag beantwoord werd, waarom de toepassing der onteigeningswet noodig is. Men kan wel zeggen, dat dit het geval is, omdat de eigenaars niet goedschiks hun eigendom op aannemelijke voorwaarden willen afstaan; maar dan meenden deze leden, dat, indien zich dat geval voordoet, hieromtrent en omtrent de gevoerde onderhandelingen de noodige mededeelingen behoorden verstrekt te worden.

Ook behoorde te worden aangetoond, dat er niet meer en niet minder dan het voorgestelde moet worden onteigend.

De leden, die dit gevoelen uitspraken, meenden, dat de Kamer, waar haar eene onteigeningswet wordt voorgelegd, ten volle in de gelegenheid moet gesteld worden de noodzakelijkheid dier onteigening te beoordeelen.

Tegen deze bedenkingen werd opgemerkt, dat de Kamer slechts te oordeelen heeft of het werk, waarvan de uitvoering eene onteigeningswet vordert, van algemeen nut kan geacht worden. Wordt dit niet ontkend, zooals in casu het geval is, dan moeten zich, meent men, de bedenkingen zoowel van geldelijken als van anderen aard bij de onteigening zelf oplossen. Geschiedt dit niet in der minne dan kan de beslissing van den rechter worden ingeroepen, terwijl in de bezwaren ontleend aan de waterstaatsverhouding der verschillende gronden *na* de droogmaking, gelijk de Minister in de vijfde alinea der Memorie van Toelichting terecht opmerkt, eerst dan zal kunnen worden voorzien.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 6den December 1884.

KIELSTRA.
GILDEMEESTER.
VAN DER FELTZ.
DE VOS VAN STEENWIJK.
RUTGERS VAN ROZENBURG.

[**48**. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot regeling der Staatsloterij.

De toelichtende memorie, (en bijlage), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

[**48**. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is om, in afwachting dat de Staatsloterij geheel zal kunnen worden afgeschaft, de grondslagen waarop zij voortaan rusten zal bij de wet te regelen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

Totdat omtrent het behoud of de opheffing der thans onder den naam van *Staatsloterij* bestaande geldloterij nader bij de wet zal zijn voorzien, gelden omtrent die loterij de volgende bepalingen.

Art. 2.

Het beheer der Staatsloterij is opgedragen aan eenen bezoldigden directeur.

De directeur wordt door Ons, op voordracht van Onzen Minister van Financiën, benoemd en ontslagen.

Hij staat onder de bevelen van Onzen Minister van Financiën en is aan de Algemeene Rekenkamer rechtstreeks rekenplichtig.

Art. 3.

Er hebben niet meer dan drie loterijen in één jaar plaats.

Iedere loterij bestaat uit ten hoogste *een en twintig duizend* loten.

Art. 4.

De loten worden van Rijkswege niet anders dan in hun geheel, voor alle klassen en uitsluitend aan collecteurs uitgegeven.

Zij worden door de collecteurs rechtstreeks of met hulp van debitanten verkocht.

De collecteurs worden door Onzen Minister van Financiën, op voordracht van den directeur, benoemd en ontslagen — de debitanten door den directeur op voordracht van de collecteurs.

Art. 5.

De voor elk lot te betalen inleg bedraagt *zestig* gulden.

Art. 6.

Het gezamenlijk bedrag der in iedere loterij te trekken prijzen en premiën is gelijk aan den inleg. Van de prijzen en premiën wordt, ten behoeve van den Staat, gekort 15 percent op die van f 100 en daarboven en 10 percent op die daarbeneden.

Art. 7.

De van Rijkswege uitgegeven loten kunnen door de collecteurs, onder hunne handteekening, voor ééne klasse overgedrukt worden.

Evenzeer zijn de collecteurs bevoegd de van Rijkswege uitgegeven loten onder hunne handteekening te splitsen in halve, vijfde, tiende of twintigste onderdeelen, geldig hetzij voor alle klassen, hetzij voor ééne klasse.

De houder van een onder handteekening van één collecteur uitgegeven lot of gedeelte van een lot ontleent daaruit geene vordering tegen den Staat, maar kan zijn recht alleen doen gelden tegen den collecteur.

Loten of gedeelten van loten, die slechts voor ééne klasse geldig zijn, geven, zoolang zij niet uitgeloot zijn, recht op verwisseling tegen een lot of gedeelte van een lot van hetzelfde nommer geldig voor de volgende klasse, voor den in artikel 8 bepaalden prijs, mits zij tot die verwisseling uiterlijk zes dagen vóór de trekking der volgende klasse, den betrokken collecteur aangeboden worden.

De collecteurs mogen de hun uitgegeven loten of gedeelten er van, onderling ruilen of aan elkander verkoopen. Door die overdracht verkrijgt de collecteur, die overneemt, ten aanzien van het overgenomene, gelijke bevoegdheid als daaromtrent bij het eerste en tweede lid van dit artikel is toegekend aan den collecteur van wien wordt overgenomen.

Art. 8.

De collecteurs en debitanten mogen bij verkoop van loten of gedeelten van loten geen hoogeren prijs vorderen dan:

a. voor de loten geldig voor alle klassen:

voor de heele	loten	f 70,00
» » halve	»	35,00
» » vijfde	»	14,00
» » tiende	»	7,00
» » twintigste	»	3,50

b. voor de loten geldig voor eene klasse:

	voor de					
	1ste klasse.	2de klasse.	3de klasse.	4de klasse.	5de klasse.	
					1ste en 2de week.	3de en 4de week.
voor de heele loten . . .	f 15,00	f 27,00	f 41,00	f 57,00	f 70,00	f 78,00
» » halve » . . .	7,50	13,50	20,50	28,50	35,00	39,00
» » vijfde » . . .	3,00	5,40	8,20	11,40	14,00	15,60
» » tiende » . . .	1,50	2,70	4,10	5,70	7,00	7,80
» » twintigste » . . .	0,75	1,35	2,05	2,85	3,50	3,90

Bij verwisseling van een lot of gedeelte van een lot geldig voor ééne klasse tegen een ander lot of gedeelte van een lot, van hetzelfde nommer, in de daarop volgende klasse, wordt slechts bijbetaald het verschil in prijs naar bovenstaand tarief.

Art. 9.

De collecteurs betalen bij ontvangst der loten aan het Rijk boven den inleg vier gulden per lot, als uitkeering uit hetgeen zij overeenkomstig het voorgaand artikel meer dan den inleg voor elk lot mogen vorderen.

Art. 10.

Alle verkoop van loten of gedeelten van loten op crediet, aan andere personen dan aan collecteurs of debitanten, zoomede het verhuren van loten of gedeelten van loten is verboden.

Art. 11.

De betaling der prijzen en premiën geschiedt onder inhouding der in artikel 6 voorschreven korting.

De houders van loten geldig voor alle klassen, waarop in eene der vier eerste klassen prijzen gevallen zijn, ontvangen bij de betaling der prijzen van hunnen inleg terug, wanneer de prijs is gevallen:

in de eerste	klasse	f 55 per lot
» » tweede	»	43 » »
» » derde	»	29 » »
» » vierde	»	13 » »

Voor gedeelten van loten, geldig voor alle klassen, geschiedt die teruggave naar evenredigheid van den bovenvermelden maatstaf.

Art. 12.

Artikel 1825 van het Burgerlijk Wetboek is niet van toepassing op in de Staatsloterij getrokken prijzen en premiën.

Art. 13.

De prijzen of premiën die niet zijn afgehaald binnen de drie jaren na de trekking der laatste klasse van de loterij waarin zij gevallen zijn, vervallen aan den Staat en zijn verjaard.

De vordering tot teruggave bedoeld in art. 11 verjaart binnen denzelfden termijn van drie jaren.

Art. 14.

De collecteurs zijn verplicht aan den directeur der Staatsloterij en aan elken anderen door onzen Minister van Financiën daartoe speciaal aan te wijzen ambtenaar, zoo dikwijls deze zulks vorderen, inzage te geven van de boeken en registers, die zij, overeenkomstig de door onzen Minister van Financiën vast te stellen voorschriften, behooren aan te houden, en te vertoonen de van Rijkswege uitgegeven loten of de van andere collecteurs overgenomen gedeelten van loten waarvan door hen classikale overdrukken of gesplitte onderdeelen uitgegeven zijn.

Art. 15.

Hij die, zonder daartoe volgens deze wet bevoegd te zijn, zijn bedrijf maakt van het verkoopen of uitgeven van loten of gedeelten van loten, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste driehonderd gulden.

Indien tijdens het plegen van het feit nog geen twee jaren zijn verloopen, sedert de schuldige wegens dergelijk feit onherroepelijk is veroordeeld, kan, in plaats van de geldboete, gevangenisstraf van ten hoogste twee maanden worden opgelegd.

De loten of gedeelten van loten, waarmede het feit gepleegd is, worden verbeurd verklaard.

Art. 16.

De collecteur of debitant, die loten of gedeelten van loten in strijd met art. 10 op crediet verkoopt of verhuurt, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste honderd vijftig gulden.

Indien tijdens het plegen van het feit nog geen twee jaren zijn verloopen sedert de schuldige wegens dergelijk feit onherroepelijk is veroordeeld, kan, in plaats van de geldboete, gevangenisstraf van ten hoogste ééne maand worden opgelegd.

De loten of gedeelten van loten, waarmede het feit gepleegd is, worden verbeurdverklaard.

Art. 17.

Hij die loten of gedeelten van loten namaakt of vervalscht, met het oogmerk om die als echte en onvervalschte te gebruiken of door anderen te doen gebruiken, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zeven jaren.

Met dezelfde straf wordt gestraft hij die opzettelijk van nagemaakte of vervalschte loten of gedeelten van loten gebruik maakt, die verkoopt, ten verkoop aanbiedt of uitgeeft, als waren zij echt en onvervalscht.

Art. 18.

De collecteur die, zonder de van Rijkswege uitgegeven overeenstemmende loten of de door andere collecteurs uitgegeven overeenstemmende gedeelten van loten te bezitten, loten of gedeelten van loten heeft gemaakt, onderteekend, gesplit, verkocht of uitgegeven, die meer dan één lot van hetzelfde nommer, hetzij in zijn geheel, hetzij in gedeelten heeft uitgegeven of die een lot of een gedeelte van een lot in meer deelen heeft gesplit dan dat lot of dat gedeelte bevat, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zeven jaren.

Art. 19.

De collecteur of debitant, die een hoogeren dan den bij art. 8 vastgestelden prijs vordert of ontvangt, of bij de uitbetaling van prijzen of premiën eene grootere korting terughoudt, dan bij art 6 is bepaald, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren.

Art. 20.

De collecteur, die in de bij art. 14 bedoelde registers opzettelijk met de waarheid strijdige namen of nommers geboekt heeft, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren.

Art. 21.

De collecteur, die de bij art. 14 bedoelde registers niet overeenkomstig de daar bedoelde voorschriften bijhoudt of die de bij dat artikel bedoelde inzage of vertooning weigert, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste vijf en twintig gulden.

Indien tijdens het plegen van het feit nog geen twee jaren zijn verloopen, sedert de schuldige wegens dergelijk feit onherroepelijk is veroordeeld, kan, in plaats van de geldboete, gevangenisstraf van ten hoogste zes dagen worden opgelegd.

Art. 22.

De duur der in deze wet bedreigde gevangenisstraf is ten minste één dag.

Het bedrag der in deze wet bedreigde geldboete is ten minste vijftig cents.

Art. 23.

Met het opsporen van de overtredingen dezer wet zijn, behalve de bij art. 11 van het Wetboek van Strafvordering aangewezen personen, belast de marechaussee en alle ambtenaren van de Rijks- en gemeentepolitie, benevens de directeur der Staatsloterij en de in artikel 14 bedoelde door onzen Minister van Financien aan te wijzen ambtenaren.

Art. 24.

Het aantal loten waaruit elke loterij bestaat, de wijze waarop de trekking plaats heeft, het aantal en de hoegrootheid der in elke klasse te trekken prijzen en premiën alsmede de regelen omtrent de verdeeling der loten over de collecteurs, hunne verplichtingen en die der debitanten tegenover het Rijk en het publiek worden, voor zoover zij bij deze wet niet zijn geregeld, bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur vastgesteld.

Art. 25.

Te rekenen van den dag der invoering van deze wet en van den in artikel 24 bedoelden algemeenen maatregel van inwendig bestuur, zijn alle vroegere verordeningen omtrent de Staatsloterij afgeschaft.

Zij blijven echter van kracht ten aanzien van de loterijen welke vóór dien dag gearresteerd zijn.

Art. 26.

Deze wet treedt in werking den 1sten Januari 1885.

Zij wordt vóór den 1sten Januari 1890 herzien.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Financiën,

[48. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

§ 1. Sedert 1726, toen de eerste Generaliteitsloterij werd vastgesteld, tot heden, is de Staatsloterij voortdurend gebezigd als middel van Staatsinkomst.

Aan velerlei beoordeelingen heeft zij blootgestaan, maar terwijl vroeger bijna uitsluitend hare afschaffing werd geëischt, is in de laatste jaren meer op hervorming aangedrongen.

Meer en meer heeft thans de overtuiging veld gewonnen dat, al kunnen om verschillende redenen bedenkingen tegen elke loterij worden aangevoerd en al is het beter, daar waar zij niet bestaat, haar niet in te voeren, het vooralsnog niet raadzaam is de Staatsloterij, nu zij eenmaal bestaat, af te schaffen. Trouwens al moge het spelen een maatschappelijk kwaad wezen, dat kwaad zou door opheffing der Staatsloterij niet weggenomen, waarschijnlijk zelfs niet verminderd worden, omdat het niet in die loterij maar in de nog altijd bestaande vrij algemeene zucht tot kansgenot zijne oorzaak vindt, en de zucht dan ongetwijfeld op andere wijze, vooral in *buitenlandsche* loterijen, bevrediging zou zoeken.

Ook om het belangrijk verlies dat de schatkist daardoor lijden zou, schijnt opheffing der Staatsloterij, bij den tegenwoordigen toestand van 's Rijks schatkist, op dit oogenblik niet gerechtvaardigd, haar behoud integendeel, evenals in verschillende andere landen (Duitschland, Denemarken, Oostenrijk en Italië), vooralsnog geraden.

Een, al is het dan ook slechts voorloopig, behoud der Staatsloterij belet niet haar te zuiveren van gebreken, die haar nog aankleven en verhindert evenmin dat inmiddels, in 's Rijks financieel belang, ook de overmatige voordeelen, die uit het loten-debiet tot dusver werden genoten, worden ingekort.

Het Koninklijk besluit van den 8sten October 1883, n°. 20, waardoor eene meerdere bate van f 30 000 's jaars voor 's Rijks schatkist werd verkregen, was uit den aard der zaak slechts een overgangsmaatregel, die, vroeger of later, door eene algemeene regeling gevolgd moest worden, en nu de Tweede Kamer der Staten-Generaal, in de zitting van den 17den December 1883, van haar verlangen naar eene reorganisatie der Staatsloterij heeft doen blijken, schijnt het oogenblik gekomen om daartoe over te gaan.

In overeenstemming met hetgeen de ondergeteekende in die zitting reeds opmerkte, komt het hem wenschelijk voor althans de grondslagen waarop de Staatsloterij voortaan rusten zal, bij de wet te regelen. Hare verdere reorganisatie kan dan, met inachtneming dier grondslagen, bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur geschieden.

Regeling der *grondslagen* bij de wet wordt noodig geacht omdat zoowel de resolutiën der Staten-Generaal van de Vereenigde Provinciën, waaraan de Staatsloterij haar bestaan ontleent, als de nadere organisatie bij het Keizerlijk decreet van 13 October 1812 (*Bulletin des lois* n°. 453-8354) daden van wetgeving zijn, en eene reorganisatie derhalve ook bij de wet geregeld moet worden.

Bovendien vermeent de ondergeteekende dat de geldelijke bijdrage, die de schatkist uit de Staatsloterij trekt, een wettigen grondslag behoort te hebben en dus door de Wetgevende Macht bepaald moet worden.

Ook met het oog op de strafbepalingen die bij eene reorganisatie niet onveranderd kunnen blijven, verdient regeling bij de wet de voorkeur, omdat, al zou de Staatsloterij bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur gereorganiseerd kunnen worden, de straffen, waarmede de overtredingen bedreigd worden, bij eene wet behooren vastgesteld te worden. (Verg. hieromtrent onder anderen

de geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht door mr. H. J. Smidt, 3de deel pag. 239–241.)

§ 2. Door de bij het Koninklijk besluit van den 27sten September 1856 (*Staatsblad* n° 90) aangevangene, sedert trapsgewijze voortgezette en bij het Koninklijk besluit van den 20sten April 1866 (*Staatsblad* n°. 76) geheel volbrachte afschaffing der *huurloten* verloor de Staatsloterij haar meest schadelijk bestanddeel.

Ernstig is er thans over gedacht de *classicale* loten af te schaffen, doch de ingewonnen informatiën komen hierin overeen dat die afschaffing vermoedelijk ten gevolge zou hebben dat geen vierde deel der loten geplaatst zoude worden, zelfs al maakt men kleinere coupures dan $^1/_{20}$ en een groot deel der spelers dan aan de meest bekende buitenlandsche loterijen, die ook het classicaal stelsel hebben, de voorkeur zoude geven.

Als een voorbereidende maatregel om later als de Staatsloterij mocht blijven bestaan, zonder al te groote schok, tot de afschaffing der classicale loten te geraken, wordt bij het wetsontwerp voorgesteld van Rijkswege niet anders dan doorgefourneerde loten uit te geven, doch om aan het debiet geen afbreuk te doen, wordt aan de collecteurs de bevoegdheid verleend om de loten niet alleen in gedeelten maar ook classicaal te splitsen, zonder echter daarvoor de tot dusverre betaalde premie van f 2 per lot, dat in de laatste klasse medespeelt, te mogen rekenen.

Daar de collecteurs naar de onderwerpelijke regeling den vollen inleg der vijf klassen dadelijk moeten betalen en wanneer zij classicaal splitsen, dien inleg slechts bij gedeelten terug ontvangen, brengt hun eigenbelang voortaan mede liever doorgefourneerde dan classicale loten te verkoopen, zoodat men van hunne medewerking verzekerd kan zijn, en is het publiek eenmaal gewoon doorgefourneerde loten te koopen, dan kan zonder het minst bezwaar tot de afschaffing der classicale loten overgegaan worden.

§ 3. Voor de bestaande regeling geschiedt de plaatsing der loten met uitzondering van die welke krachtens het Koninklijk besluit van 21 Mei 1829 rechtstreeks aan de spelers verkocht worden, door tusschenkomst van collecteurs, gedelegeerden der 1ste klasse (splitters) en gedelegeerden der 2de klasse (debitanten).

Algeheele afschaffing van den tusschenhandel is niet raadzaam.

Mr. Fokker deelt in zijne bekende *Geschiedenis der Loterijen in Nederland* (pag. 137) mede dat reeds bij de 34ste loterij in 1754 beproefd werd de loten rechtstreeks aan het publiek te verkoopen tegen betaling van een opgeld van f 2,50 boven den inleg als premie ten behoeve van het land. Niettegenstaande deze proef aanvankelijk uitstekend gelukte en voor tienmaal meer loten ingeschreven werd dan verkrijgbaar waren, is men later weer tot de collecteurs moeten terugkeeren.

Opdracht van het loten-debiet aan de Rijksontvangers wordt nog altijd onraadzaam geacht op de gronden aangevoerd bij de Memorie van Beantwoording van het Voorloopig Verslag betrekkelijk het VIIde hoofdstuk B der Staatsbegrooting voor 1884.

Of men de loten rechtstreeks dan wel door tusschenkomst der Rijks-ontvangers voor het publiek verkrijgbaar stelle, altijd zullen er lieden zijn die in den loterijhandel een middel van bestaan zoeken, en noch aan de moraliteit noch aan de volkswelvaart kan het bevorderlijk zijn van het loten-debiet, dat thans, onder reglementaire bepalingen, aan enkelen is toegestaan, een vrij beroep te maken.

Daarom verdient het de voorkeur de bestaande organisatie in stand te houden, met opheffing van eene der drie klassen van de tusschenhandelaren.

De gedelegeerden der 1ste klasse hebben in den loop der tijden hunne beteekenis verloren.

De voornaamste onder hen ontvangen, reeds sedert verscheidene jaren, rechtstreeks loten van het Rijk en zijn ook ten opzichte van het crediet met de collecteurs gelijkgesteld; de kleinere daarentegen doen niet anders dan het werk van debitanten.

Naar het wetsontwerp zullen de gedelegeerden vervallen; de voornaamsten onder hen worden tot collecteur benoemd en de overigen tot de debitanten teruggebracht.

Het loten-debiet zal dan voortaan opgedragen zijn aan:

1. collecteurs (met behoud van dien naam, die eigenaardiger is, dan eenige andere titel);

2. debitanten.

§ 4. Tot dusverre genoten de collecteurs en gedelegeerden gezamenlijk eene provisie van f 9 per lot. Vroeger moge dit loon evenredig zijn geweest aan hunne moeiten, kosten en gevaren, thans schijnt het te hoog te zijn, zoodat het geldelijk belang van den Staat tot verlaging der provisie noopt.

Volgens het wetsontwerp blijft de inleg op f 60 bepaald en wordt de verkoopprijs f 70, doch van de f 10 verhooging wordt f 4 aan het Rijk uitgekeerd, zoodat de winst van den tusschenhandel van 15 pct. tot 10 pct. vermindert. Oppervlakkig beschouwd moge 10 pct. eene ruime winst schijnen, men vergete niet, dat de aan het debiet verbondene kosten er in begrepen en die kosten niet gering zijn.

Meer dan eene uitkeering door de collecteurs aan het Rijk van f 4 per lot gelooft de ondergeteekende niet dat bedongen kan worden.

Het jaarlijksch voordeel dat de schatkist thans van de Staatsloterij geniet bestaat uit:

a. kortingen op de prijzen en premiën	f	389 475
b. premiën bij den inleg der 5de klasse		43 600
c. premiën door de gedelegeerden voor classicale loten		30 000
d. vergoeding voor het verleenen van crediet		10 000
totaal . . .	f	473 075

Komt de onderwerpelijke wetsvoordracht tot stand, dan zal de Staat genieten:

a. kortingen op de prijzen en premiën	f	389 475	
b. f 4 opgeld per lot 2100 × 4 × 3 = . . .		252 000	
c. vergoeding voor het verleenen van crediet . . .		20 000	
			661 475
en derhalve meer		f	188 400

De strekking van het wetsontwerp door het bovenstaande voldoende toegelicht zijnde, vermeent de ondergeteekende bij de artikelen, voor zooverre zij geene nadere opheldering vereischen, te kunnen volstaan met de bronnen aan te wijzen waaraan zij ontleend zijn.

Art. 3. Iedere loterij vordert 17 weken, en ook bij het Koninklijk besluit dd. 6 Januari 1831 (*Staatsblad* n°. 2), art 5, werd het getal loterijen op drie per jaar bepaald.

Het tweede lid van dit artikel wijst slechts het *maximum* der loten aan, en art. 16 laat aan den daar bedoelden maatregel van inwendig bestuur, behoudens dat maximum, de bepaling van het aantal loten over.

Daardoor wordt dus uitbreiding der loterij uitgesloten en integendeel inkrimping niet slechts mogelijk maar ook gemakkelijk gemaakt, voor het geval dat, door welke omstandigheid dan ook, het volle maximum niet meer geleidelijk te plaatsen ware.

Art. 4. Ten gevolge van dit artikel, dat gedeeltelijk ontleend is aan het Koninklijk besluit van 13 November 1827 n°. 50 (art. 4) zullen alle faveur-loten vervallen.

Tegenwoordig zijn er 33 collecteurs en 70 gedelegeerden der 1ste klasse.

Ongeveer de helft van laatstgenoemden vallen in de termen om bij de nieuwe regeling tot collecteur benoemd

te worden. Het voornemen bestaat, om, zonder het personeel uit te breiden, op zoodanige plaatsen en ten zoodanigen getale als blijken zal noodig te zijn collecteurs en debitanten aan te stellen.

Art. 5. Het bedrag van den uitslag is onveranderd gelaten. De tegenwoordige inleg is in de eerste klasse f 5, in de tweede klasse f 12, in de derde klasse f 14, in de vierde klasse f 16 en in de vijfde klasse f 13, te zamen f 60.

Art. 6 bepaalt omtrent het gezamenlijk bedrag der prijzen en premiën en omtrent de korting daarop ten behoeve van het Rijk wat tot dusver gegolden heeft.

De bepaling van het aantal in iedere klasse te trekken prijzen en premiën en van het bedrag van elken prijs en elke premie laat artikel 16 over aan den maatregel van inwendig bestuur.

Art. 7. Naar de bestaande regeling worden van Rijkswege zoowel doorgefourneerde als classicale loten uitgegeven en mogen geene andere geheele loten, dan die onder handteekening van den directeur uitgegeven zijn, verhandeld worden (art. 4 van het decreet van 13 October 1812).

Blijkens art. 4 van het wetsontwerp zal echter de Staat voortaan uitsluitend doorgefourneerde loten uitgeven, doch krijgen de collecteurs de bevoegdheid die loten onder hunne handteekening classicaal uit te geven.

Overigens bestendigt het artikel den bestaanden toestand

Art. 8. De tegenwoordige prijs der loten is met f 1 verhoogd; daartegenover staat dat de premie van f 2 die ten behoeve van het Rijk betaald wordt van de classicale loten die de vijfde klasse medespelen en dus niet vroeger uitgeloot zijn, vervalt.

Overigens is het artikel in overeenstemming met de bestaande regeling.

Art. 9 vereischt na het sub § 4 vermelde geene nadere toelichting.

Art. 10. Volgens art. 14 van het Keizerlijk decreet van 13 October 1812 is alle verkoop op crediet aan andere personen dan aan collecteurs, splitters of geautoriseerde debitanten » nulle de plein droit ", zoodat art. 1371 Burgerlijk Wetboek daarop toepasselijk is.

Dit verbod werd ingetrokken bij het Souverein besluit van 19 Januari 1814, dat echter herroepen is bij Koninklijk besluit van 5 November 1818.

Handhaving van het verbod is noodig, tot wering van het misbruik; ook het huurstelsel, dat blijkens het in § 2 vermelde sedert 1866 afgeschaft is, moet verboden blijven.

Art. 11 is in overeenstemming met de tegenwoordige regeling. Ook thans ontvangen de houders van loten waarvan de volle inleg van f 60 in eens betaald is, bij het trekken van een prijs in eene der vier eerste klassen den inleg der volgende klassen terug.

Art. 12. Omtrent de vraag of artikel 1825 Burgerlijk Wetboek op de Staatsloterij al dan niet toepasselijk is, bestaat verschil van gevoelen. Sommigen zijn van meening dat de Staatsloterij, eene Staatsinstelling zijnde, niet valt onder het bereik der aangehaalde wetsbepaling; anderen daarentegen zijn van oordeel dat de Staatsloterij *spel* zijnde, de volkomen algemeene bepaling van art. 1825 Burgerlijk Wetboek ook op haar vat heeft.

De ondergeteekende vermeent dat geene onzekerheid mag bestaan of de uitbetaling der in de Staatsloterij getrokken prijzen en premiën wel verschuldigd is en acht wettelijke voorziening omtrent dit punt noodig.

Art. 13. Naar de bestaande regeling vervallen de prijzen en premiën benevens de in art. 11 bedoelde teruggave van den inleg na verloop van vier jaren. Een verjaringstermijn van drie jaren wordt ruim voldoende geacht.

Artt. 15 *tot en met* 23. Het Keizerlijk decreet van 13 October 1812 liet, behoudens enkele speciale straffen, die aan de loterij eigenaardig klevende misbruiken en misdrijven betroffen, de bestraffing aan het gemeene recht over. De ondergeteekende acht het beter, dat de straffen tegen misdrijven en overtredingen in zake de Staatsloterij in de wet, waarbij die loterij geregeld wordt, opgenomen zijn.

Al de bij het wetsontwerp bedreigde straffen zijn zooveel mogelijk in overeenstemming gebracht met die bij het nieuwe Strafwetboek tegen gelijksoortige feiten bedreigd, terwijl ook de vorm, bij dat wetboek gebezigd, en de minima van straffen, daarbij gesteld, in acht genomen zijn.

Art. 24 betreft ondergeschikte punten, ook van administratieven aard, die meer in een maatregel van inwendig bestuur dan in eene wet tehuis behooren.

Tot toelichting van dit artikel wordt voorts een ontwerp van den bedoelden maatregel van inwendig bestuur hierbij overgelegd.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[48. 4.]

BIJLAGE DER MEMORIE VAN TOELICHTING.

ONTWERP.

BESLUIT van den (Staatsblad n°.),
houdende voorschriften omtrent de onderwerpen aangewezen bij art. 16 *der wet van den tot regeling der Staatsloterij.*

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordracht van Onzen Minister van Financiën van den

Willende bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur de noodige voorschriften geven omtrent de onderwerpen aangewezen bij art 16 der wet van den tot regeling der Staatsloterij;

Den Raad van State gehoord (advies van den

Gezien het nader rapport van Onzen voornoemden Minister van den

Hebben gevonden en verstaan vast te stellen de volgende bepalingen:

Art. 1.

Elke loterij bestaat uit 21 000 loten, uit 10 500 prijzen en 2 premiën.

De trekking der loten is verdeeld in 5 verschillende klassen en geschiedt overeenkomstig een door Onzen Minister van Financiën vast te stellen en in de *Staatscourant* openbaar te maken plan.

In ieder der vier eerste klassen worden 1600 loten getrokken; ieder dier klassen bevat even zooveel prijzen.

In de vijfde klasse worden de overblijvende 14 600 loten getrokken; zij bevat 4100 prijzen, de twee premiën en 10 500 nieten.

De prijzen zijn:

In de *eerste* klasse:

1	prijs	van	f	20 000
1	»	»		5 000
1	»	»		2 000
2	prijzen	» f 1500		3 000
5	»	» 1000		5 000
5	»	» 400		2 000
5	»	» 200		1 000
15	»	» 100		1 500
1565	»	» 20		31 300
1600	prijzen ten bedrage van		f	70 800

In de *tweede* klasse:

1	prijs	van	f	20 000
1	»	»		5 000
1	»	»		2 000
2	prijzen	» f 1500		3 000
5	»	» 1000		5 000
5	»	» 400		2 000
5	»	» 200		1 000
15	»	» 100		1 500
1565	»	» 30		46 950
1600	prijzen ten bedrage van		f	86 450

In de *derde* klasse:

1	prijs	van	f	25 000
1	»	»		5 000
1	»	»		2 000
2	prijzen	» f 1500		3 000
5	»	» 1000		5 000
5	»	» 400		2 000
5	»	» 200		1 000
15	»	» 100		1 500
1565	»	» 45		70 425
1600	prijzen ten bedrage van		f	114 925

In de *vierde* klasse:

1	prijs	van	f	25 000
1	»	»		5 000
1	»	»		2 000
2	prijzen	» f 1500		3 000
5	»	» 1000		5 000
5	»	» 400		2 000
»	»	» 200		1 000
15	»	» 100		1 500
1565	»	» 65		101 725
1600	prijzen ten bedrage van		f	146 225

In de *vijfde* klasse:

1	prijs	van	f	100 000
1	»	»		50 000
1	»	»		25 000
1	»	»		15 000

1	prijs	van	f 10 000
1	»	»	5 000
1	»	»	2 000
3	prijzen	» f 1500	4 500
55	»	» 1000	55 000
65	»	» 400	26 000
70	»	» 200	14 000
170	»	» 100	17 000
3730	»	» 70	261 100
4100	prijzen ten bedrage van		f 534 600
1	premie toegevoegd aan den laatstuitkomenden der 65 hoogste prijzen . .		30 000
1	premie voor 't laatste lot		3 000
4102	prijzen en premiën ten bedrage van .		f 617 600

Artikel 2.

De loten en gedeelten van loten worden vervaardigd naar een door Onzen Minister van Financiën vast te stellen model en mogen geene doorhaling, overschrijving, tusschenvoeging of verandering van woorden, letters of cijfers bevatten.

Artikel 3.

De verdeeling der loten over de verschillende collecteurs geschiedt voor iedere loterij door Onzen Minister van Financiën op voordracht van den directeur der Staatsloterij.

Het aantal collecteurs in iedere gemeente en het aantal loten, dat aan ieder collecteur kan toegedeeld worden, wordt geregeld naar het debiet der loten in iedere gemeente.

Het maximum der toe te deelen loten mag voor iederen collecteur niet meer bedragen dan 1000.

Na afloop van iedere loterij maakt Onzen Minister van Financiën in de *Staatscourant* bekend het aantal loten aan iederen collecteur verstrekt.

Artikel 4.

Ieder collecteur is verplicht kantoor te houden in een door den directeur goed te keuren lokaal, dat minstens de vier eerste werkdagen van de week, twee uren in den voormiddag en twee uren in den namiddag, voor het publiek toegankelijk moet zijn.

Artikel 5.

Aan de collecteurs kan, indien zij dit verlangen, voor het geheele beloop of voor een gedeelte daarvan crediet worden verleend, voor het bedrag van den inleg der aan hen uitgegeven loten, onder voorwaarden dat:

a. het beloop van het crediet worde aangezuiverd uiterlijk op den tienden dag na het uittrekken van de laatste klasse der betrekkelijke loterij;

b. bij die aanzuivering als eene vergoeding voor het genot van dat crediet ten behoeve van 's Rijks schatkist worde betaald interest tegen vier ten honderd in het jaar, (het jaar berekend op 360 dagen en de maand op 30 dagen) van en met den dag der sluiting van de collecte tot en met den dag voorafgaande aan dien, waarop de betaling plaats heeft;

c. voor de behoorlijke aanzuivering van dat crediet ten behoeve van het Rijk zekerheid gesteld worde in binnen het Rijk gelegen onroerende goederen of inschrijvingen op een der Grootboeken van de Nationale schuld ten genoegen van Onzen Minister van Financiën.

Artikel 6.

De betaling der prijzen en premiën geschiedt aan den toonder van het lot, wat betreft de van Rijkswege uitgegeven loten ten kantore van den Directeur der Staatsloterij te *'s Gravenhage*, daags nà de trekking (in geld of in eene op den betaalmeester aldaar af te geven assignatie) en wat betreft de door de collecteurs onder hunne handteekening afgegeven loten of gedeelten van loten, ten kantore van den betrokken collecteur op den derden dag volgende op dien waarop het lot is uitgekomen.

Artikel 7.

De debitanten staan onder het onmiddellijk toezicht van den collecteur op wiens voordracht zij aangesteld zijn.

De collecteurs dragen zorg dat de debitanten geen loten ten verkoop aanbieden op straat of in bier- en koffiehuizen.

Artikel 8.

Dit besluit treedt in werking op

Onze Minister van Financiën is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk in het *Staatsblad* zal worden geplaatst.

den

De Minister van Financiën,

[48. 5.]

NOTA VAN SCHRIJF- EN DRUKFEILEN.

Ontwerp van Wet.

Art. 4. In het derde lid staat: »ontslagen — de", lees: »ontslagen; de".

Art. 7. Lid 2. In den tweeden regel staat: »splitsen", lees: »splitten".

Lid 3. In den eersten regel staat: »één", lees: »een".

Lid 4. In den zesden regel tusschen de woorden »verwisseling" en »uiterlijk" moet eene komma staan.

Art. 8. Lid 1. In den eersten regel van letter *b* staat: »eene", lees: »ééne".

Art. 11. Lid 1. In den tweeden regel staat: »voorschreven", lees: »bepaalde".

Art. 13. Lid 1. In den eersten regel moet tusschen de woorden: »premiën" en »die", eene komma staan.

Art. 21. Lid 1. In den eersten regel staat: »bedoelde registers", lees: »bedoelde boeken en registers".

Memorie van Toelichting.

Bladz. 4. § 2. Lid 3. In den tweeden regel staat: »groote", lees: »grooten";

in den achtsten regel staat: »splitsen", lees: »splitten".

Lid 4. In den derden regel staat: »splitsen", lees: »splitten".

§ 3. Lid 1. In den eersten regel staat: »Voor", lees: »Volgens".

Aldaar, kolom 2. In den 35sten regel van boven staat: »2100", lees: »21 000".

Art. 3. In den tweeden regel van het tweede lid staat: »16", lees: »24".

Bladz. 5. Art. 5. In den eersten regel staat: »uitslag", lees: »inleg".

Art. 6. In den derden regel van het tweede lid staat: »16", lees: »24", en: »den maatregel", lees: »den algemeenen maatregel".

Art. 10. In het derde lid staat: »van het misbruik", lees: »van misbruik".

Bijlage der Memorie van Toelichting.

In het hoofd van het ontwerp-besluit staat: »16", lees: »24".

In den considerans van het ontwerp-besluit staat: »16", lees: »24".

In art. 3 van het ontwerp-besluit staat in den eersten regel van het laatste lid: »Onzen", lees: »Onze".

[48. 6.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het ontwerp van wet tot regeling der Staatsloterij in de afdeelingen der Tweede Kamer heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

§ 1. Sommige leden waren in beginsel tegen dit wetsontwerp gekant, omdat zij in elke loterij een kwaad zagen, dat niet van Staatswege mocht worden gesanctioneerd. Huns inziens behoorde de Staatsloterij, die ook met het beginsel van het burgerlijk recht omtrent spel en weddingschap in strijd was, niet op gewijzigde grondslagen gevestigd, maar afgeschaft te worden.

Daarentegen meenden de meeste leden vooralsnog in het behoud dezer instelling, voor welker afschaffing zij de omstandigheden niet gunstig achtten, te moeten berusten. De zucht naar kansgenot, die nu eenmaal in de menschelijke natuur lag en niet was uit te roeien, werd door de Staatsloterij in de minst schadelijke richting geleid. Dit wetsontwerp had niet de strekking, om de genoemde instelling te sanctioneeren, maar om haar te verbeteren; men was bereid daartoe mede te werken en had de indiening van het voorstel met genoegen gezien. Verbintenissen, uit spel of weddingschap voortgesproten, werden in het Burgerlijk Wetboek geenszins nietig verklaard; alleen werd aan den schuldeischer ter zake daarvan geen rechtsvordering toegekend. Soortgelijke instellingen bestonden in menig ander land. In Nederlandsch-Indië werd door het Gouvernement wel is waar geen loterij georganiseerd, maar op particuliere loterijen toezicht gehouden en 15 percent van den inleg daarin geheven. Wilde men hier te lande de Staatsloterij afschaffen, zoo behoorde men daarmede in elk geval te wachten, totdat de schatkist de in zekeren zin vrijwillige bijdragen, die haar daaruit toevloeiden, zonder bezwaar zou kunnen missen.

§ 2. De opmerking werd gemaakt dat de strafbepalingen, in dit ontwerp vervat, slecht strookten met het nieuwe Wetboek van Strafrecht, dat tegen het houden van loterijen geen straf bedreigt. Daarom werd in overweging gegeven, de voorgestelde strafbepalingen alsnog daarin op te nemen, waartoe het bij de Kamer aanhangig wetsontwerp houdende wijzigingen in het Wetboek van Strafrecht eene geschikte gelegenheid aanbood.

Van andere zijde werd hiertegen aangevoerd, dat er geen reden bestond om juist aan deze strafbepalingen eene plaats in het nieuwe strafwetboek te verzekeren, nu het oorspronkelijk denkbeeld, volgens hetwelk dit wetboek alle geldende strafbepalingen zou bevatten, sedert lang was opgegeven, en daarnevens vele speciale strafwetten in stand zouden blijven. Bij art. 12 van het ontwerp van wet n°. 40 der tegenwoordige zitting werd dan ook de handhaving voorgesteld van de strafbepalingen, voorkomende in het Keizerlijk decreet van 13 October 1812 — dat overigens bij het tot stand komen van de voorgedragen regeling der Staatsloterij zou worden afgeschaft — alsmede van de artt 1 en 5 van de wet van 22 Juli 1814 (*Staatsblad* n°. 86).

De vermelding der laatstgenoemde wet gaf aan eenige leden aanleiding om er op te wijzen dat, zoo in het belang der ingezetenen als in dat der schatkist, particuliere loterijen niet te gemakkelijk behoorden te worden gemaakt en het te koop aanbieden van loten in buitenlandsche loterijen door middel van berichten of advertentiën niet moest geoorloofd zijn, zooals sedert de wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 132) het geval is. Deze leden drongen op strengere bepalingen ten deze aan en wenschten te vernemen, welke de voornemens der Regeering in dit opzicht waren. Door andere leden werd intusschen opgemerkt, dat men de ingezetenen bezwaarlijk kon belemmeren in het deel nemen aan buitenlandsch kansspel, wanneer niet tevens het verhandelen van aandeelen in buitenlandsche loterij- of premieleeningen ter beurze werd verboden of althans dit en ander beursspel door eene belasting werd getroffen.

§ 3. Naar het oordeel van sommige leden was er reden tot twijfel of het tweeledig doel, om de Staatsloterij van haar aanklevende gebreken te zuiveren en haar tevens meer voordeelen voor de schatkist te doen afwerpen, door de voorgestelde bepalingen, indien deze onveranderd mochten worden aangenomen, wel zou bereikt worden. Door de winsten der tusschenhandelaars al te zeer te beperken en eene der drie klassen van tusschenhandelaars op te heffen, zou men gevaar loopen aan het debiet der loten groot nadeel toe te brengen en de baten, die het Rijk uit de Staatsloterij geniet, te verminderen. De onvoorwaardelijke afschaffing der zoogenaamde faveur-loten zou voor de belanghebbenden hard en onbillijk zijn en aan de nieuwe regeling der Staatsloterij een karakter van fiscaliteit toekennen, dat nadeelig zou werken op de verhouding van het publiek tot deze instelling, welker vruchtbare instandhouding nauw met hare populariteit verbonden is. Daarom werd het denkbeeld geopperd om door middel van eenige overgangsbepalingen de nieuwe regeling meer geleidelijk in te voeren. Men zou bijvoorbeeld de voorgestelde vermindering van winst op het debiet der loten aanvankelijk kunnen beperken en eerst na verloop van eenige jaren ten volle kunnen toepassen, en verder aan de onbillijkheid der afschaffing van faveur-loten kunnen te gemoet komen door aan hen, die thans zoodanige loten ontvangen, en wier verkregen rechten nog bij het Koninklijk besluit van 31 Maart 1883 erkend werden, dat voordeel levenslang te verzekeren; hiertegen kon te minder bezwaar bestaan, omdat het hier veelal niet slechts weinig bemiddelde, maar ook bejaarde lieden geldt.

Daarentegen werd door vele andere leden gewezen op de veranderde toestanden, waardoor de voordeelen, die de collecteurs in vroeger tijd genoten, aanzienlijk waren toegenomen. Volgens vroeger bestaande bepalingen verkochten de groote collecteurs de loten, die zij voor f 60 verkregen, aan de splitters voor f 63; dezen verkochten die loten aan de debitanten voor f 66, terwijl het publiek f 69 betaalde. Het gehalte der gedelegeerden liet destijds veel te wenschen over; dikwijls konden de collecteurs de loten niet verkoopen. Thans is het gehalte der gedelegeerden veel beter, de vraag naar loten veel grooter dan voorheen. De risico is dan ook aanmerkelijk verminderd; sommige collecteurs laten zich zelfs vooruit betalen en hebben dus in het geheel geen risico. De prijs, dien de collecteurs voor de loten maken, bedraagt in plaats van f 63 meestal f 64,50 tot f 66. Het werk van de collecteurs in sommige gemeenten, zooals te 's Gravenhage en te Rotterdam, is van zeer weinig beteekenis; zij houden geen kantoor, en hun beroep wordt zelfs niet op de deur hunner woningen vermeld. Volgens eene berekening, in een der bij de Kamer ingediende adressen voorkomende, zal een collecteur, die 250 loten ontvangt, naar het voorgesteld ontwerp eene jaarlijksche netto-winst genieten van f 1575. Deze belooning komt met het oog op het weinige werk en de geringe risico, aan dit bedrijf verbonden, alleszins voldoende voor; vooral wanneer men in aanmerking neemt dat bij die berekening ondersteld wordt, dat de helft dezer loten door gedelegeerden wordt verkocht, en dat dus de collecteur aan het publiek slechts 125 loten verkoopt. Wat de splitters betreft, die thans aan de collecteurs gemiddeld ruim f 65 per lot betalen, voorzoover zij tot collecteurs worden benoemd zullen zij door de voorgedragen regeling veeleer worden bevoordeeld dan benadeeld. Alleen die splitters, die niet tot collecteurs benoemd worden, zullen schade lijden. Men zou het dan ook billijk achten, dat hun bij wijze van overgangsmaatregel, bijvoorbeeld gedurende vijf jaren, van Rijkswege eenige loten werden toegekend. Met de voorgestelde afschaffing der faveur-loten konden deze leden zich echter volkomen vereenigen. Wilde men aan die minder

gegoede personen, die thans faveur-loten ontvangen, eenige vergoeding geven, zoo zou dit wellicht het best kunnen geschieden door hun eene gratificatie uit te keeren.

Considerans. De woorden: » in afwachting dat de Staatsloterij geheel zal kunnen worden afgeschaft", werden aan het hoofd eener wet, strekkende om de Staatsloterij op vastere grondslagen te vestigen en om aan de schatkist uit die instelling ruimer inkomsten te verzekeren, misplaatst geacht. Men gaf in overweging die woorden te vervangen door: » in afwachting dat omtrent de Staatsloterij nader zal worden beslist", of wel hen geheel weg te laten en alleen de wenschelijkheid uit te spreken » om de grondslagen der Staatsloterij bij de wet te regelen".

Art. 1. Zoowel door leden, die tegen het voortdurend behoud der Staatsloterij gestemd waren, als door hen, die hare afschaffing niet raadzaam zouden achten, werd dit artikel overbodig geoordeeld. Dergelijke bepalingen om het gewoten van den wetgever te sussen waren, naar men meende, in eene wet niet op hare plaats Elke wet blijft van kracht, totdat zij door eene andere wordt ingetrokken. Men wenschte het artikel te zien vervallen en art. 2 te zien aanvullen met een eerste lid, luidende: » Er is eene Staatsloterij".

Art. 2. De woorden: » op voordracht van Onzen Minister van Financiën", kunnen uit de tweede alinea worden gemist. Dat de Staatsloterij onder het Departement van Financiën ressorteert, blijkt voldoende uit het derde lid.

Art. 4, *alin.* 1. Enkele leden bleven het denkbeeld voorstaan, om den verkoop der loten eenvoudig op te dragen aan de Rijksontvangers. Al mochten die ambtenaren voor den bedoelden verkoop niet met ijver kunnen werken, het lag ook niet op den weg van den Staat de speelzucht aan te wakkeren door moeite te doen tot plaatsing van loten. Andere gronden tegen dit denkbeeld dan den hier aangeduiden had men noch in de Memorie van Antwoord betreffende hoofdstuk VII *B*, noch in die betreffende de wet op de middelen der Staatsbegrooting voor 1884 kunnen ontdekken.

Door andere leden werd opgemerkt, dat bij geheele afschaffing van den tusschenhandel ook gesplitte en classicale loten van Rijkswege ten verkoop zouden moeten worden aangeboden, hetgeen, bij de onzekerheid omtrent de hoeveelheid, die van iedere soort op elk kantoor zou worden aangevraagd, tot groote moeilijkheden zou leiden. Ook zou de Staatsloterij ongetwijfeld spoedig sterk achteruitgaan, wanneer de ontvangers eenvoudig de koopers bleven afwachten, althans indien men het verder verkoopen en verhandelen van loten niet aan een ieder wilde vrijlaten. Wilde men de Staatsloterij niet langs een omweg dooden, zoo moest men de bemoeiing van afzonderlijke agenten behouden.

Voorts waren er leden, die uit § 2 der Memorie van Toelichting den indruk hadden verkregen, alsof het in de bedoeling lag met het laten varen van de uitgifte van classicale loten van Rijkswege de afschaffing der Staatsloterij voor te bereiden. Immers het wordt erkend, dat de loterij zonder classicale loten niet houdbaar is; en toch is de toeleg, zooveel mogelijk het spelen met doorgefourneerde loten in de hand te werken. Deze leden konden niet inzien, waarom het Rijk niet zou voortgaan classicale loten uit te geven.

Daarentegen waren verscheidene leden van oordeel, dat juist in het classicale stelsel het grootste kwaad der Staatsloterij gelegen was. Het bracht debiet van loten op openbare plaatsen en in drankwinkels met zich, terwijl de kansen, die de classicale loten aanboden, voor de spelers zeer ongunstig waren. Tegen het stelsel van het wetsontwerp, volgens hetwelk van Rijkswege enkel doorgefourneerde en geheele loten zullen worden uitgegeven, terwijl de collecteurs zonder eenige beperking bevoegd zullen zijn om de loten niet alleen in gedeelten maar ook classicaal te splitten, bestond het bezwaar, dat het classicale spel daardoor veeleer zou worden aangemoedigd dan gefnuikt. Immers daar een classicaal lot zonder verhooging van den totaal-prijs tegen een lot van hetzelfde nommer, geldig voor de volgende klasse, kan worden verwisseld, is het in het belang der spelers om geen doorgefourneerde maar classicale loten te verlangen, ten einde den prijs in termijnen te betalen, en zullen de collecteurs wel genoodzaakt zijn, zich naar de voorkeur van het publiek voor classicale loten te schikken. Daarom wenschten de leden, wier gevoelen hier wordt wedergegeven, alle loten en gedeelten van loten van Rijkswege te zien uitgeven, liefst met afschaffing der classicale loten, en zonder dat de collecteurs bevoegd zouden zijn om de loten onder hunne handteekening over te drukken. Elk lot zou dan bijvoorbeeld kunnen bestaan uit een blad van 20 twintigste gedeelten, zoo noodig met voorzieningen voor de vijfde klasse. Voor het Rijk zou deze regeling iets omslachtiger zijn; maar voor het publiek zou zij het voordeel opleveren dat men zich niet te bekommeren had over de solidideit van den collecteur, die de loten of gedeelten van loten rechtstreeks of met hulp van debitanten verkocht, vermits de prijzen en premiën bij de betaalmeesters zouden kunnen worden ontvangen.

Alin. 3. Behoorde, zoo werd gevraagd, het getal der collecteurs niet bij de wet althans eenigszins te worden beperkt? Ook leden, die overigens niet tegen het behoud der Staatsloterij gestemd waren, zouden vestiging van collecteurs in gemeenten, waar thans geen collecteurs of gedelegeerden eerste klasse zijn, afkeuren. Men gaf in overweging te bepalen, dat bijvoorbeeld alleen gemeenten boven de 20 000 zielen en die gemeenten, waar thans collecteurs of splitters gevestigd zijn, in het vervolg standplaatsen van collecteurs zouden kunnen uitmaken, en dat het getal der collecteurs zou worden geregeld naar de bevolking der gemeenten. In het cijfer der bevolking scheen een betere maatstaf gelegen dan in het loten-debiet, dat volstrekt niet beperkt is binnen de grenzen der gemeente, waarin de collecteur woont.

Ofschoon men erkende, dat de Minister van Financiën bij de benoeming der collecteurs door den directeur zal dienen te worden voorgelicht, achtte men het niet vrij van bedenking te bepalen, dat die benoeming zal geschieden *op voordracht* van den directeur. Daaruit zou toch kunnen worden afgeleid, dat de Minister niet van de voordracht van den directeur zou kunnen afwijken, waartoe hem in elk geval de bevoegdheid moest worden voorbehouden. Ter voorkoming van alle dubbelzinnigheid gaf men in overweging, het woord *voordracht* door *aanbeveling* te vervangen.

Verscheidene leden waren van oordeel, dat de bestaande wijze van benoeming der debitanten door de gemeentebesturen moest behouden blijven. De geschiktheid en soliditeit der personen, die voor eene benoeming als debitant in aanmerking wenschten te komen, konden beter worden beoordeeld door de locale autoriteiten dan door den directeur. Werd de benoeming aan den directeur opgedragen, dan moest het in elk geval vaststaan, dat de directeur door de voordracht of aanbeveling van de collecteurs niet gebonden zou zijn.

Artt. 5 *en* 6. De fictie, als zoude het gezamenlijk bedrag der in iedere loterij te trekken prijzen en premiën gelijk zijn aan den inleg, behoorde naar veler oordeel niet in de wet te worden geschreven. Waarom zou men niet, met samensmelting van artt. 5 en 9, eenvoudig bepalen dat de voor elk lot te betalen inleg f 64 bedraagt? Ook wenschte men de korting ten behoeve van den Staat te doen vervallen en de prijzen en premiën te zien bepalen op het werkelijk bedrag, dat aan de spelers wordt uitbetaald. Mocht het voor de populariteit der Staatsloterij noodig geacht worden dat enkele hooge prijzen, met name die van f 100 000, behouden bleven, zoo konden desnoods de overige prijzen en premiën zooveel lager gesteld worden, als vereischt werd om het totaal bedrag onveranderd te laten.

Art. 7, *alin.* 3. Van de zijde der leden, die tegen dit wetsontwerp principieel bezwaar hadden, werd opgemerkt dat het toekennen eener rechtsvordering aan de houders van loten in strijd is met art. 1825 van het Burgerlijk Wetboek.

Verscheidene leden achtten het onbillijk dat het publiek, hetwelk uitsluitend bij de van Regeeringswege aangestelde collecteurs en debitanten loten kan bekomen, uit die loten geene vordering tegen den Staat zou ontleenen. Het geldt hier toch eene bij de wet geregelde Staatsinstelling, waarbij van Regeeringswege prijzen en premiën worden uitgeloofd. Werden alle loten en gedeelten van loten van Rijkswege uitgegeven, zoo zou daaruit vanzelf volgen, dat de houder zijn recht tegen den Staat kon doen gelden. In elk geval kan ook in het voorgedragen stelsel het thans be-

staande voorschrift behouden blijven, dat de collecteurs verplicht zijn aan de koopers van geheele loten de oorspronkelijke, hun van Rijkswege verstrekte loten uit te reiken. Nog langs een anderen weg zouden overigens aan het publiek de noodige waarborgen kunnen worden verschaft, namelijk door de collecteurs niet alleen voor de aanzuivering van het hun van Rijkswege verleend crediet, maar ook voor de uitbetaling der prijzen en premiën aan de rechthebbenden, tot het stellen van zekerheid te verplichten.

Alin. 4. Bij de aanzienlijke hoeveelheid der classicale loten en de kort op elkander volgende trekkingen zijn vergissingen ten aanzien van de nommers der verwisselde loten alleszins denkbaar. Aan de bezwaren, die uit zoodanige vergissingen kunnen ontstaan, komt het Keizerlijk decreet van 13 October 1812 te gemoet door de bepaling dat de collecteur, bij gebrek aan een classicaal briefje van hetzelfde nommer, zal kunnen volstaan met de afgifte van twee andere briefjes van gelijke waarde voor de volgende klasse, tegen betaling van den prijs van een enkel briefje. Men vroeg, of deze bepaling tot misbruiken heeft geleid. Zoo niet, dan achtte men het raadzaam haar te laten bestaan, waardoor tevens de voor het publiek bezwarende uitbreiding van den uitersten termijn, waarbinnen de loten ter verwisseling moeten worden aangeboden, van drie tot zes dagen vóór de trekking der volgende klasse, zou kunnen achterwege blijven.

Art. 8. Naar het oordeel van sommige leden behoorde de prijs, dien de collecteurs en debitanten voor de 1ste en 2de week der vijfde klasse mogen vorderen, op f 72 per lot te worden gesteld. Geschiedde dit niet, dan zouden de collecteurs, behalve hetgeen zij meer dan thans aan het Rijk zullen moeten uitkeeren, op de classicale loten nog f 1 per lot missen. Door dit voordeel voor de spelers zou, in strijd met de bedoeling van den Minister, het classicale spel worden aangemoedigd. Het publiek zal toch de voorkeur geven aan eene deelneming in de loterij, waarbij niet terstond het geheele lot behoeft betaald te worden, en hiertegen zal niet kunnen opwegen, dat het belang der collecteurs zal medebrengen liever doorgefourneerde dan classicale loten te verkoopen.

Door andere leden werd de voorgestelde prijsbepaling verdedigd. Zij achtten het met de Regeering van belang, dat de collecteurs meer voordeel zouden hebben bij den verkoop van doorgefourneerde dan van classicale loten, omdat hun daardoor renteverlies bespaard bleef. Daardoor zou vanzelf tot eene gewenschte afschaffing van het classicale stelsel de weg gebaand worden.

Art. 9. Van de zijde der leden, die uitkeering van f 4 per lot boven den inleg voor de meeste collecteurs te bezwarend achtten, om zonder gevaar voor de resultaten der loterij te kunnen worden gevorderd, en wien althans eene overgangsbepaling noodzakelijk voorkwam, werden verschillende middelen aangegeven om aan de door hen gevreesde bezwaren te gemoet te komen. Men zou bijvoorbeeld de uitkeering boven den inleg op f 3 per lot, en, gelijk bij art. 8 is aangeteekend, den prijs voor de 1ste en 2de week der vijfde klasse op f 72 per lot kunnen bepalen. Het Rijk zou dan betrekkelijk weinig minder winst behalen dan volgens het ontwerp, en de toestand der kleine collecteurs zou minder ongunstig worden. Of wel men zou de ondervinding uitspraak kunnen laten doen, door aanvankelijk, tot en met het jaar 1890, f 3 boven den inleg te doen uitkeeren, en over de jaren 1891 tot en met 1895 f 4, onder bepaling dat de wet vóór 1 Januari 1896 zou moeten worden herzien.

Andere voorstellen in dezelfde richting gingen van de gedachte uit, dat de inkomsten der groote collecteurs nog ruim genoeg zullen blijven, maar dat het ter wille van het gehalte van collecteurs en debitanten noodig is, aan de kleine collecteurs eenige vergoeding toe te kennen. Zou het bijvoorbeeld, zoo werd gevraagd, niet mogelijk zijn hun een klein bedrag aan bureelkosten toe te leggen, of hun, evenals aan ontvangers van kleine kantoren, een minimum-inkomen te verzekeren, of wel het door hen te betalen bedrag eenigszins te verminderen naar verhouding van het aantal verstrekte loten? Wel waren tegen elken dezer maatregelen bezwaren in te brengen; maar het ging toch ook niet aan, groote en kleine collecten aan hetzelfde tarief te onderwerpen.

Andere leden konden zich met geen dezer denkbeelden vereenigen. Huns inziens zouden de kleine collecteurs, naar het ontwerp der Regeering, voor het geringe werk dat zij te verrichten hebben nog eene ruime belooning ontvangen. Het eenige rationeele middel om aan allen een redelijk inkomen te verzekeren, was gelegen in eene meer gelijkmatige verdeeling der loten, zoodat het geringste aantal loten, aan elk der collecteurs te verstrekken, groot genoeg zou blijven.

Art. 10. Wat heeft men te verstaan onder *verkoop op crediet*? Bij letterlijke uitlegging dezer woorden kan daaronder begrepen worden elke toezending van een lot à comptant doch zonder rembours, op bestelling zonder gelijktijdige overmaking van den prijs. Toch kan het niet de bedoeling zijn, dergelijke handelingen der collecteurs te verbieden. Dan alleen kan van een strafbaar verleenen van crediet sprake zijn, wanneer een verkocht loterijbriefje niet dadelijk wordt geleverd, of wanneer schriftelijk of mondeling wordt overeengekomen dat eerst na de trekking van deze of gene klasse, na verloop van de ene of andere week, na afloop van de geheele loterij, of op eenig ander verwijderd tijdstip betaling zal verschuldigd zijn. Zie art. 14 van het Keizerlijk decreet van 13 October 1812. Men gaf daarom in overweging, de redactie van dit artikel en van de daarmede verband houdende strafbepaling (art. 16) eenigszins te verduidelijken. Evenals in het genoemde Keizerlijk decreet zou wellicht in de wet kunnen worden gesproken van »verkoop op crediet, gezegd op contract".

Art. 12. Uit dit artikel blijkt, zoo werd door principieele tegenstanders van het ontwerp opgemerkt, hoezeer de Staatsloterij met het burgerlijk recht in strijd is.

Andere leden meenden dat het ook zonder dit artikel zou vaststaan, dat deze wet aan art. 1825 van het Burgerlijk Wetboek derogeert.

Art. 13. Dit artikel schijnt voor tweeërlei uitlegging vatbaar. Waarschijnlijk moet het alleen doelen op het zeldzame geval, dat de collecteurs verzuimen prijzen of premiën bij de betaalmeesters te doen afhalen. Maar het kan ook in dezen zin worden geïnterpreteerd, dat prijzen of premiën, gevallen op aan de collecteurs verstrekte loten, en ten hunnen kantore niet binnen den bepaalden termijn door de rechthebbenden afgehaald, aan den Staat zouden vervallen. Men achtte eenige verduidelijking gewenscht.

Enkele leden meenden dat de verjaringstermijn nog meer kon worden verkort, bijvoorbeeld tot één jaar. Dit denkbeeld vond echter niet algemeen bijval.

Art. 14. Bij art. 5 van het Keizerlijk decreet van 13 October 1812 is aan de collecteurs de verplichting opgelegd om een contraboek te houden en daarvan aan het publiek tegen betaling inzage te verleenen. Men wenschte dit voorschrift behouden te zien en hetzij in dit artikel, hetzij in art. 4 van het ontworpen Koninklijk besluit te zien opgenomen. Tevens wenschte men bepaald te zien, dat het beroep en de tijd van openstelling der kantoren van de collecteurs en debitanten op deur of venster hunner woningen op duidelijk zichtbare wijze moeten worden vermeld. De hieromtrent bestaande bepalingen worden tegenwoordig niet nageleefd.

Art. 15. Zijn de in dit en eenige volgende artikelen vervatte strafbepalingen in overleg met den Minister van Justitie ontworpen?

Ook werd gevraagd, of deze verbeurdverklaring het publiek niet aan een gevaar zal blootstellen, waartegen hoogst moeilijk is te waken en waardoor onschuldigen zullen worden getroffen. Zij kan zich toch uitstrekken tot loten, die op zichzelf volkomen geldig zijn, doch door een onbevoegden persoon worden verkocht. Elk speler is dus genoodzaakt, zich op de hoogte te stellen van de bevoegdheid van den persoon met wien hij handelt. Dit kwam aan sommige leden voor, te veel gevergd te zijn. Zij merkten op dat de bepaling veilig gemist zou kunnen worden, indien geene andere dan de van Rijkswege uit-

gegeven loten of gedeelten van loten mochten worden verhandeld.

Art. 16. »Op crediet verkoopt of verhuurt": het heeft den schijn, of de woorden »*op crediet*" ook op »*verhuurt*" betrekking hebben, hetgeen natuurlijk niet bedoeld is. Men gaf daarom in overweging, vóór »*verhuurt*" het woord »*die*" in te lasschen.

Artt. 18 *en* 19. Sommige leden wenschten de hier bedreigde straffen te doen gepaard gaan met ontzetting uit het beroep, doch in deze artikelen het woord »opzettelijk" te zien ingevoegd, dat ook in art. 20 voorkomt. Immers sommige der hier omschreven feiten kunnen ook zonder opzet worden gepleegd.

Bij anderen bestond er bezwaar tegen om den last van het bewijs, dat met opzet gehandeld is, aan het openbaar ministerie op te leggen. Huns inziens was het opzet in de strafbaar verklaarde feiten zelve gelegen en het minimum der straf bovendien laag genoeg gesteld, om ook voor eene *culpa minima* te passen.

De vraag werd gedaan, of aan den collecteur, die meer dan één lot van hetzelfde nommer heeft uitgegeven, niet uitdrukkelijk de verplichting diende te worden opgelegd om den daarop gevallen prijs op elk uitgegeven briefje uit te betalen. Het antwoord luidde, dat die verplichting uit andere bepalingen van het ontwerp, zooals uit art. 7 alin. 3, voldoende bleek.

Art. 21. Het maximum der hier bedreigde geldboete — f 25 — kwam aan vele leden te laag voor.

Art. 24. Vele leden waren van oordeel, dat de regelen omtrent de verdeeling der loten over de collecteurs niet bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur, maar bij de wet behoorden te worden vastgesteld. Zij wenschten het maximum der aan iederen collecteur toe te deelen loten, dat volgens art. 3 van het ontworpen Koninklijk besluit 1000 zou bedragen, zeker niet hooger dan bij voorbeeld op 750 bepaald te zien, en tevens een minimum te zien gesteld. Door eene zoodanige beperking van de grootste collecten zou aan de kleine, en bepaaldelijk aan de nieuw te benoemen collecteurs, een redelijk aantal loten kunnen worden verzekerd. Werd het maximum-cijfer van 1000 loten aangenomen, zoo vreesde men dat vele collecteurs te weinig loten zouden ontvangen en genoodzaakt zouden zijn van hunne beter bedeelde beroepsgenooten loten te koopen. In elk geval meende men dat de billijkheid vorderde het aantal loten, aan eene gemeente toegekend, gelijkelijk tusschen de collecteurs in die gemeente te verdeelen. Sommige leden wenschten dat eene geheel nieuwe verdeeling van het aantal loten onder de collecteurs zou plaats hebben. Ieder collecteur moest zooveel loten ontvangen als hij direct op zijn kantoor of door debitanten aan het publiek verkoopt. Thans worden aan de collecteurs ook loten verstrekt, die zij aan gedelegeerden eerste klasse verkoopen; deze loten moeten hun ontnomen en aan de nieuwe collecteurs gegeven worden. Op deze wijze zal de Staat later wellicht meer dan f 64 per lot kunnen bedingen.

Voorts wenschte men hetzij bij de wet, hetzij bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur, de verhouding tusschen collecteurs en debitanten in dien zin te zien geregeld, dat een maximum-prijs werd bepaald, door de eerstgenoemden van de laatsten te vorderen. Men gaf in overweging, dien prijs bijvoorbeeld te stellen op f 67 per lot. Gelijk in § 3 van dit Verslag is herinnerd, golden in vroeger jaren soortgelijke bepalingen.

Het ontworpen Koninklijk besluit gaf nog aanleiding tot de vraag, of het maximum van loten aan eene collecteursfirma in haar geheel, dan wel aan ieder harer leden individueel zou kunnen worden toebedeeld.

Voorts drong men er op aan dat het te koop aanbieden van loten door de debitanten niet alleen op de straat en in bier- en koffiehuizen, maar ook en vooral in drankwinkels zou worden geweerd.

Vastgesteld den 13den Maart 1885.

SCHIMMELPENNINCK.

MEES.

GOEMAN BORGESIUS.

VAN KERKWIJK.

VAN DELDEN.

[48. 7.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING.

(Ingezonden bij brief van den 1sten Juni 1885.)

Onmiddellijk na zijn optreden, heeft de ondergeteekende het door zijn ambtsvoorganger aanhangig gemaakt wetsontwerp tot regeling der Staatsloterij in overweging genomen.

In beginsel kan hij zich met dat wetsontwerp geheel vereenigen, doch op enkele punten heeft hij gemeend, het te moeten aanvullen of wijzigen, ook in verband met de onlangs gebleken noodzakelijkheid om de houders van loten in de Staatsloterij, voor de uitbetaling der prijzen en premiën, eene rechtsvordering tegen den Staat toe te kennen.

Behoudens bedoelde aanvullingen en wijzigingen, de verdediging van het aangeboden wetsontwerp op zich nemende, heeft de ondergeteekende de eer, in antwoord op het onder dagteekening van den 13den Maart 1885 uitgebracht Voorloopig Verslag, het navolgende op te merken.

§ 1. Hoe men ook denke over de vraag of de Staatsloterij gehandhaafd dan wel afgeschaft behoort te worden, hare afschaffing op dit oogenblik zou, uit een financieel oogpunt, voor den Staat zeer bedenkelijk zijn. Het valt bovendien voor het minst met grond te betwijfelen, of de moraliteit er wel door gebaat zoude worden. Naar alle waarschijnlijkheid toch zou hare opheffing geen ander gevolg hebben dan dat de speelzucht elders bevrediging zocht.

Het tegenwoordig wetsontwerp strekt om elke uitbreiding der Staatsloterij zonder nadere tusschenkomst van den wetgever althans te verhinderen en haar van onderscheidene gebreken te zuiveren.

Op die gronden vleit de ondergeteekende zich, dat ook de leden, die principieel bezwaar hebben tegen de Staatsloterij, vrijheid zullen vinden om hunne medewerking te verleenen tot eene reorganisatie, die, al beantwoordt zij niet geheel aan hunne verwachting, toch, in ieder geval, ook in hunne richting eene verbetering is.

§ 2. De hierbedoelde strafbepalingen behooren tot het fiscale strafrecht en moeten dus, ook volgens de oeconomie van de wet tot invoering van het Wetboek van Strafrecht, (zie Memorie van Toelichting van het ontwerp van wet n°. **40**, bladz. 7 ad *a*) in de speciale wet worden geregeld.

Naar aanleiding der vraag aan het slot dezer § gedaan, veroorlooft de ondergeteekende zich de opmerking dat de wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 132) geen invloed op de Staatsloterij heeft gehad en een verbod om buitenlandsche loterijen te adverteeren, gelijk de ondervinding vroeger heeft geleerd, hoogst moeilijk, zoo niet onmogelijk, te handhaven is.

§ 3. Aan het in het Voorloopig Verslag uitgedrukt verlangen om de splitters die niet tot collecteurs worden benoemd eenige loten toe te kennen is thans bij art. 24 (nieuw) te gemoet gekomen.

Betrekkelijk de zoogenaamde faveurloten is een onderzoek ingesteld. Daaruit is gebleken dat van al de faveurloten slechts 141 stuks geacht kunnen worden bij wijze van onderstand te zijn uitgegeven en dat onder de houders dier faveurloten slechts twee weduwen van geëmployeerden bij de Staatsloterij voorkomen, die in elke loterij respectievelijk 16 en 8 loten ontvangen.

Voor zoover dit kan worden nagegaan, zijn er hoogstens 7 personen (te zamen met 76 loten) die de winst op de faveurloten noodig schijnen te hebben, om, althans ten deele, in hun levensonderhoud te voorzien. Van het toekennen van faveurloten als belooning wegens bewezen diensten is niets bekend, en het woord *faveur*lot drukt duidelijk uit, dat men geen aanspraak op zoodanig lot kan maken. Het aantal faveurloten bedraagt tegenwoordig 925, waarvan uitgegeven worden aan:

708	personen	1	lot	708
28	»	2	loten	56
3	»	3	»	9
5	»	4	»	20
1	persoon	6	»	6
2	personen	8	»	16
2	»	10	»	20
2	»	12	»	24
1	persoon	16	»	16
1	»	20	»	20
1	»	30	»	30
			Totaal	925

Considerans. Overeenkomstig de opmerkingen in he Voorloopig Verslag is de considerans gewijzigd.

Art. 1 is thans uit het ontwerp genomen.

Art. 2 wordt *art.* 1 en is overeenkomstig den uitgedru ten wensch aangevuld en gewijzigd.

Art. 3 wordt *art.* 2 en is aangevuld met de bepaling dat hoogstens de helft der loten classicaal uitgegeven mag worden.

Art. 4 wordt vervangen door een nieuw *art.* 3.

Afschaffing der classicale loten wordt, ook door den ondergeteekende, wenschelijk geacht, maar hij meent dat dit doel beter dan op de aanvankelijk voorgestelde wijze bereikt zal worden door, evenals tot dusverre, een zeker aantal loten van Rijkswege classicaal uit te geven, maar dat getal trapsgewijze bij elke loterij b.v. met 500 te verminderen, zoodat het aantal volgefourneerde loten vermeerdert naar gelang dat der classicale vermindert. Bij den in art. 22 der wet bedoelden algemeenen maatregel van inwendig bestuur wordt dit punt nader geregeld.

Overeenkomstig het in het Voorloopig Verslag aangegeven denkbeeld waarmede de ondergeteekende zich gereedelijk kan vereenigen, zal voortaan elk lot bestaan uit een blad van 20 twintigste gedeelten, zoodat geen loten of gedeelten van loten onder handteekening van een collecteur meer uitgegeven worden en ieder speler aan zijn lot of twintigste deel van een lot eene vordering tegen den Staat ontleent.

Door dezen maatregel wordt niet alleen het crediet der Staatsloterij verhoogd, maar zal het niet meer mogelijk zijn dat de van Rijkswege als doorgefourneerd uitgegeven loten classicaal en omgekeerd de classicale loten in doorgefourneerde onderdeelen worden gesplit; een misbruik waartegen de ondergeteekende inmiddels gemeend heeft maatregelen te moeten nemen.

Dat de Rijksontvangers niet bij machte zijn om telkens de 21 000 loten onder het publiek te plaatsen, en dat het volstrekt ongeraden is hun den verkoop op te dragen, zal, na hetgeen hieromtrent door andere leden in het Voorloopig Verslag is gezegd, wel niet verder behoeven aangetoond te worden.

Het ligt niet in de bedoeling van den ondergeteekende

om collecteurs te benoemen in gemeenten waar thans geen collecteurs of gedelegeerden der eerste klasse gevestigd zijn; overigens refereert hij zich aan zijne mededeeling, sub § 3 hiervoor.

Het woord » voordracht " in het laatste lid is, overeenkomstig de opmerking in het Voorloopig Verslag, vervangen door het woord » aanbeveling ".

De benoeming der debitanten is opgedragen aan den directeur der Staatsloterij, omdat het eigenaardiger is dat de handelaren in loten aangesteld worden door hem die het beheer der loterij heeft, dan door de gemeentebesturen die in geen betrekking tot die instelling staan. Niemand zal echter voor de betrekking van debitant in aanmerking komen tenzij de informatiën, omtrent hem bij de locale autoriteit in te winnen, in alle opzichten gunstig zijn.

Art. 5 wordt *art.* 4.

Nu van Rijkswege classicale loten uitgegeven worden, behoort de inleg voor iedere klasse afzonderlijk bepaald te worden.

Art. 6 wordt *art.* 5.

De bepaling dat het gezamenlijk bedrag der prijzen gelijk moet zijn aan den inleg kan, naar het oordeel van den ondergeteekende, niet gemist worden, omdat de wet behoort vast te stellen welk bedrag aan prijzen en premiën besteed moet worden.

Ter verduidelijking dat het *zuiver* bedrag van den inleg bedoeld wordt, is het artikel aangevuld met de woorden: »na aftrek van de in het tweede lid van art. 10 bedoelde teruggaven". Van de bestaande regeling is in dit artikel niet afgeweken.

Art. 7 wordt *art.* 6.

Al. 3. Ten gevolge der wijziging van art. 4 oud (art. 3 nieuw) krachtens welke de loten van Rijkswege gesplit uitgegeven worden, kan dit artikel aanmerkelijk bekort worden en vervallen de drie eerste leden.

Al. 4. Uitsluitend in het belang der collecteurs was afgeweken van art. 15 van het Keizerlijk decreet van 13 October 1812.

Zooals het artikel thans luidt wordt de verwisseling van een classicaal lot tegen een ander voor eene volgende klasse toegelaten onverschillig of het nieuwe lot al dan niet hetzelfde nommer als het vorige draagt, zoodat de speler die één en hetzelfde nommer in de vijf klassen wenscht te spelen, een doorgefourneerd lot zal moeten nemen. Indirect wordt daardoor de beperking van het classicaal spel bevorderd.

Al. 5 vervalt ten gevolge der in art. 4 (oud) gebrachte wijzigingen en wordt vervangen door eene bepaling, waarbij geregeld wordt op wien de houder van een lot recht van verhaal heeft.

Art. 8 wordt *art.* 7.

In verband met de bepaling van art. 3 (nieuw), volgens welke de loten in bewijzen van 20 twintigste aandeelen uitgegeven worden, is het voldoende bij de wet den prijs per $^1/_{20}$ lot vast te stellen. De ondergeteekende vindt geene vrijheid den prijs der uitgifte van de classicale loten voor de eerste en tweede week der vijfde klasse hooger dan f 70 voor een geheel lot te stellen.

Thans bedraagt die prijs f 71, doch daarin is begrepen de premie van f 2 ten behoeve der schatkist. Nu de prijs der loten met f 1 verhoogd, doch daarentegen de premie van f 2 afgeschaft is, behoort de tegenwoordige prijs der classicale loten in de eerste en tweede week der vijfde klasse met f 1 verminderd en alzoo op f 70 per lot bepaald te worden. Wel is waar betalen de classicale spelers dan f 1 minder dan tegenwoordig, doch daar die gulden niet voor de collecteurs maar voor den Staat was, is de opmerking, dat de collecteurs door de voorgestelde prijsbepaling f 1 per lot missen, niet juist.

Art. 9 wordt *art.* 8.

Overgangsbepalingen als de hierbedoelde worden niet wenschelijk geacht; de voorgestelde uitkeering van f 4 per lot die, naar de meening van den ondergeteekende, nog altijd eene voldoende winst overlaat, treft elk collecteur in gelijke evenredigheid en beantwoordt dus aan de billijkheid.

Art. 10 wordt *art.* 9.

Het is ondoenlijk de juiste grens aan te wijzen binnen welke, zonder vrees voor misbruik ten nadeele van het spelend publiek, *op crediet* verkocht mag worden. Daarom is de verkoop op crediet geheel verboden. Daaronder kan echter niet verstaan worden het toezenden van een lot à comptant, doch zonder rembours. Van verkoop op crediet is eerst dan sprake, wanneer betaling in termijnen of na verloop van zekeren tijd overeengekomen of bedongen is.

Art. 11 wordt *art.* 10.

Ten gevolge der wijziging van het tweede lid kan het laatste lid vervallen.

Om de bij art. 8 (art. 7 nieuw) vermelde redenen is het bedrag der teruggave ook in dit artikel per $^1/_{20}$ lot bepaald.

Art. 12 wordt *art.* 11.

Ten bewijze dat er onzekerheid bestaat of art. 1825 Burgerlijk Wetboek op de Staatsloterij al dan niet toepasselijk is, veroorlooft de ondergeteekende zich te verwijzen naar de arresten van den Hoogen Raad dd. 10 Mei 1844 (*Weekblad van het Recht* n°. 501) en 10 October 1854 (*Weekblad van het Recht* n°. 1671): naar de vonnissen van de rechtbank te Amsterdam dd. 7 Februari 1840 (*Rechtsg. Bijblad II* blz. 385) en 3 April 1860 (*Weekblad van het Recht* n°. 2188); van de rechtbank te 's Hertogenbosch, dd. 22 Juni 1860 (*Weekblad van het Recht* n°. 2185) en van het kantongerecht te Rauwerd dd. 26 November 1842 (*Weekblad van het Recht* n°. 357). Aan die onzekerheid wordt nu een einde gemaakt.

Art. 13 wordt *art.* 12.

De verjaringstermijn betrof de vordering die de houders van loten, van Rijkswege uitgegeven, tegen den Staat hebben. Nu door de collecteurs geen loten meer uitgegeven worden, is eene andere interpretatie niet meer mogelijk.

Een kortere verjaringstermijn dan drie jaren wordt, met het oog op de in het buitenland geplaatste loten, niet wenschelijk geacht.

In verband met het voornemen om de loten van Rijkswege te splitten, behoort het geval dat loten verloren raken, bij de wet voorzien te worden. Derhalve is het artikel, in navolging van art. 8 der wet van 26 April 1852 (*Staatsblad* n°. 90), aangevuld met de bepaling, dat geene vergoeding verleend wordt wegens het verlies van loten.

Art. 14 wordt *art.* 13.

Tegen de voorgestelde aanvulling van het ontworpen Koninklijk besluit heeft de ondergeteekende niet de minste bedenking.

Art. 8 van het Keizerlijk decreet van 13 October 1812 verplicht alleen de splitters voor hun huis een bord te hebben, waarop hun naam, voornaam en qualiteit vermeld moeten staan, doch de ondergeteekende is bereid dit voorschrift, overeenkomstig het in het Voorloopig Verslag uitgedrukt verlangen, tot de collecteurs uit te breiden.

Art. 15 wordt *art.* 14.

De hier in het eerste lid gestelde vraag wordt toestemmend beantwoord.

Naar aanleiding der in het Voorloopig Verslag gemaakte opmerking vervalt het laatste lid van dit artikel.

Art. 16 wordt *art.* 15.

Tegen de bij het Voorloopig Verslag in overweging gegevene wijziging bestaat dit bezwaar dat het woord »die" dan in twee verschillende beteekenissen in dezelfde zinsnede gebezigd zoude worden. Liever vervangt de ondergeteekende de woorden »loten of gedeelten van loten in strijd met art. 10 op crediet verkoopt of verhuurt" door de woorden »handelt in strijd met art. 9", waardoor geen misverstand meer mogelijk zal zijn.

Art. 17 wordt *art.* 16.

Art. 18 vervalt, doordat geene andere dan Rijksloten meer verhandeld kunnen worden.

Art. 19 wordt *art.* 17.

Het woord *opzettelijk* komt alleen voor in het tweede lid van art. 17 (art. 16 nieuw) en in art. 20 (art. 18 nieuw), omdat *opzet* vereischt wordt om het daar bedoelde feit als misdrijf te beschouwen. Art. 19 (17 nieuw) daarentegen betreft feiten, waarbij het, om de in het Voorloopig Verslag door andere leden opgegeven redenen, niet wenschelijk is *opzet* als criterium voor de strafbaarheid aan te nemen. De ontzetting uit het beroep behoeft niet als straf bedreigd te worden, omdat de aanstelling tot collecteur of debitant te allen tijde ingetrokken kan worden ook zonder vonnis.

Art. 20 wordt *art.* 18.

Art. 21 wordt *art.* 19.

De strafbepaling is in overeenstemming met die bij de artt. 437 en 438 van het nieuwe Strafwetboek voor gelijksoortige feiten bedreigd.

Artt. 22 *en* 23 worden *artt.* 20 *en* 21.

Art. 24 wordt *art.* 22 en is in verband met de toelichting op art. 2 (nieuw) hiervoor, aangevuld met de bepaling dat bij den in het artikel bedoelden algemeenen maatregel van inwendig bestuur, waarvan een gewijzigd ontwerp hierbij overgelegd wordt, ook de verdeeling der loten in classicale en doorgefourneerde geregeld zal worden. Het is niet raadzaam die verdeeling bij de wet te regelen, omdat zich omstandigheden kunnen voordoen, die eene spoedige wijziging dier regelen dringend noodig of althans zeer wenschelijk maken.

Datzelfde geldt voor de verdeeling der loten over de collecteurs.

Naar art. 3 van het ontworpen Koninklijk besluit wordt de verdeeling der loten geregeld naar het debiet in iedere gemeente. Verder te gaan en de loten gelijkelijk tusschen de collecteurs in dezelfde gemeente te verdeelen, zou eene onbillijke bevoordeeling zijn van de collecteurs met een gering debiet en in strijd met de bedoeling der wet nieuwe sinécures scheppen.

De winstderving, die de collecteurs door het tegenwoordig wetsontwerp zullen lijden, in aanmerking genomen, schijnt een maximum van 1000 loten niet te hoog. Vermindering van dat maximum tot 750 zou het verplaatsen van een aanzienlijk aantal loten in andere handen ten gevolge hebben en voor de schatkist gevaarlijk kunnen zijn.

Vaststelling van een minimum komt niet gewenscht voor en onraadzaam wordt het geacht een maximum-prijs per lot te bepalen voor den verkoop door collecteurs aan debitanten; vraag en aanbod behooren ook den door debitanten te betalen prijs te regelen; bovendien heeft de Regeering in de verdeeling der loten het middel om misbruik te weren.

Bovenvermeld maximum van 1000 loten geldt ook voor de collecteursfirma's; elke firma wordt gerekend als één collecteur.

Daar blijkens art. 3, n°. 8, der wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 97) geene vergunning tot verkoop van sterken drank in het klein verleend wordt voor localiteiten waarin loten der Staatsloterij verkocht worden, is het onnoodig voorgekomen in het ontwerp-Koninklijk besluit melding te maken van drankwinkels.

Art. 25 wordt *art.* 23.

Art. 24 (nieuw).

Ten aanzien van dit artikel refereert de ondergeteekende zich aan het in het eerste lid van § 3 hiervoor gegeven antwoord.

Daar de Staat aansprakelijk is ook voor de prijzen die mochten vallen op de aan gedelegeerden uit te geven loten, zoo kunnen hun geen loten toegekend worden dan onder behoorlijken waarborg tegen verlies. Bij den in art. 22 (nieuw) bedoelden algemeenen maatregel van inwendig bestuur wordt hierin voorzien en zijn tevens de voorwaarden geregeld waaronder de uitgifte van loten plaats heeft aan de tegenwoordige gedelegeerden der 1ste klasse, die niet tot collecteur benoemd worden.

Art. 26 wordt *art.* 25.

De dagteekening der inwerkingtreding van de wet zal bij de mondelinge beraadslaging nader opgegeven worden.

De Minister van Financiën,

BLOEM.

[48. 8.]

BIJLAGE.

BESLUIT van den (Staatsblad *n°.*) *houdende voorschriften omtrent de onderwerpen aangewezen bij art. 22 der wet van den tot regeling der Staatsloterij.*

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordracht van Onzen Minister van Financiën van den

Willende bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur de noodige voorschriften geven omtrent de onderwerpen aangewezen bij art. 22 der wet van den tot regeling der Staatsloterij;

Den Raad van State gehoord (advies van den

Gezien het nader rapport van Onzen voornoemden Minister van den

Hebben goedgevonden en verstaan vast te stellen de volgende bepalingen:

Art. 1.

Elke loterij bestaat uit 21 000 loten, uit 10 500 prijzen en 2 premiën.

De trekking der loten is verdeeld in 5 verschillende klassen en geschiedt overeenkomstig een door Onzen Minister van Financiën vast te stellen en in de *Staatscourant* openbaar te maken plan.

In dat plan wordt vermeld welke nommers van klasse tot klasse uitgegeven worden.

Bij elke loterij wordt het aantal van klasse tot klasse uit te geven loten met verminderd en daarentegen het aantal loten geldig voor alle klassen in dezelfde verhouding vermeerderd.

In ieder der vier eerste klassen worden 1600 loten getrokken; ieder dier klassen bevat even zooveel prijzen.

In de vijfde klasse worden de overblijvende 14 600 loten getrokken; zij bevat 4100 prijzen, de twee premiën en 10 500 nieten.

De prijzen zijn:

In de *eerste* klasse:

1	prijs	van	f 20 000
1	»	»	5 000
1	»	»	2 000
Transp. 3			f 27 000

Per transp. 3			f 27 000
2	prijzen	van f 1 500	3 000
5	»	» 1 000	5 000
5	»	» 400	2 000
5	»	» 200	1 000
15	»	» 100	1 500
1565	»	» 20	31 300

1600 prijzen ten bedrage van f 70 800

In de *tweede* klasse:

1	prijs	van	f 20 000
1	»	»	5 000
1	»	»	2 000
2	prijzen	» f 1 500	3 000
5	»	» 1 000	5 000
5	»	» 400	2 000
5	»	» 200	1 000
15	»	» 100	1 500
1565	»	» 30	46 950

1600 prijzen ten bedrage van f 86 450

In de *derde* klasse:

1	prijs	van	f 25 000
1	»	»	5 000
1	»	»	2 000
2	prijzen	» f 1 500	3 000
5	»	» 1 000	5 000
5	»	» 400	2 000
5	»	» 200	1 000
15	»	» 100	1 500
1565	»	» 45	70 425

1600 prijzen ten bedrage van f 114 925

In de *vierde* klasse:

1	prijs	van	f 25 000
1	»	»	5 000
1	»	»	2 000
2	prijzen	» f 1 500	3 000
5	»	» 1 000	5 000
5	»	» 400	2 000
5	»	» 200	1 000
15	»	» 100	1 500
1565	»	» 65	101 725
1600	prijzen	ten bedrage van	f 146 225

In de *vijfde* klasse:

1	prijs	van	f 100 000
1	»	»	50 000
1	»	»	25 000
1	»	»	15 000
1	»	»	10 000
1	»	»	5 000
1	»	»	2 000
3	prijzen	» f 1 500	4 500
55	»	» 1 000	55 000
65	»	» 400	26 000
70	»	» 200	14 000
170	»	» 100	17 000
3730	»	» 70	261 100
4100	prijzen	ten bedrage van	f 584 600
1	premie toegevoegd aan den laatst uitkomenden der 65 hoogste prijzen		30 000
1	premie voor 't laatste lot.		3 000
4102	prijzen en premiën ten bedrage van		f 617 600

Art. 2.

De loten en gedeelten van loten worden vervaardigd naar een door Onzen Minister van Financiën vast te stellen model en mogen geene doorhaling, overschrijving, tusschenvoeging of verandering van woorden, letters of cijfers bevatten.

Elk gedeelte van een lot vermeldt den naam van den collecteur aan wien het van Rijkswege uitgegeven is.

Ten kantore van dien collecteur is het lot verwisselbaar en zijn de daarop gevallen prijs of premie, benevens de in art. 10 der wet bedoelde teruggave betaalbaar.

Bij overdracht van een lot aan een anderen collecteur gaan die verplichtingen op dezen over, wanneer op de keerzijde van het lot eene door zijn handteekening bekrachtigde verklaring voorkomt dat het lot bij hem verwisselbaar of betaalbaar is.

Art. 3.

De verdeeling der loten over de verschillende collecteurs geschiedt voor iedere loterij door Onzen Minister van Financiën op voordracht van den directeur der Staatsloterij.

Het aantal collecteurs in iedere gemeente en het aantal loten, dat aan ieder collecteur kan toegedeeld worden, wordt geregeld naar het debiet der loten in iedere gemeente.

Het maximum der toe te deelen loten mag voor iederen collecteur of firma niet meer bedragen dan 1000.

Na afloop van iedere loterij maakt Onze Minister van Financiën in de *Staatscourant* bekend het aantal loten aan iederen collecteur en aan ieder der in art. 24 der wet bedoelde personen verstrekt.

Art. 4.

Ieder collecteur is verplicht kantoor te houden in een door den directeur goed te keuren locaal, dat minstens de vier eerste werkdagen van de week, twee uren in den voormiddag en twee uren in den namiddag, voor het publiek toegankelijk moet zijn.

De naam van collecteur, de dagen waarop en de uren gedurende welke het kantoor geopend is, moeten, boven of ter zijde van den toegang aan de publieke straat, op een bord duidelijk zijn aangewezen.

Art. 5.

Ieder collecteur is verplicht aan te houden:

1. een register van alle door hem verkochte loten met aanwijzing van den collecteur of debitant door wiens tusschenkomst het lot in zijn geheel of in gedeelten verkocht is;

2. een register of zoogenaamd generaal contraboek, van al de nommers waaruit de loterij bestaat.

De collecteurs zijn verplicht in die registers, dag voor dag, in te vullen de prijzen, premiën of nieten op de daarin vermelde loten gevallen.

Zij zijn gehouden inzage te geven:

van eerstgemeld register kosteloos aan de houders van door hen verkochte loten of gedeelten van loten, aan wie zij, des gevorderd, ook de origineele trekkinglijsten moeten vertoonen;

van laatstgemeld register, tegen betaling van vijf cents voor elk nommer waarvan inzage verlangd wordt, aan ieder die dit vordert.

Art. 6.

Aan de collecteurs kan, indien zij dit verlangen, voor het geheele beloop of voor een gedeelte daarvan crediet worden verleend, voor het bedrag van den inleg der aan hen uitgegeven loten, onder voorwaarden dat:

a. het beloop van het crediet worde aangezuiverd uiterlijk op den tienden dag na het uittrekken van de laatste klasse der betrekkelijke loterij;

b. bij die aanzuivering als eene vergoeding voor het genot van dat crediet ten behoeve van 's Rijks schatkist worde betaald interest tegen vier ten honderd in het jaar, (het jaar berekend op 360 dagen en de maand op 30 dagen) van en met den dag der sluiting van de collecte tot en met den dag voorafgaande aan dien, waarop de betaling plaats heeft;

c. voor de behoorlijke aanzuivering van dat crediet ten behoeve van het Rijk zekerheid gesteld worde in binnen het Rijk gelegen onroerende goederen of inschrijvingen op een der Grootboeken van de Nationale schuld ten genoegen van Onzen Minister van Financiën.

Art. 7.

Onverminderd het bepaalde bij het vorig artikel zijn de collecteurs gehouden, ten genoegen van Onzen Minister van Financiën, persoonlijke of zakelijke zekerheid te stellen tot meerderen waarborg voor de nakoming hunner verplichtingen, zoowel jegens het publiek als jegens den Staat.

Het bedrag dier zekerheid wordt bepaald op een duizend gulden voor elk vijftigtal loten dat van Rijkswege aan den daarbij betrokken collecteur uitgegeven wordt, met dien verstande dat elk getal beneden de vijftig loten voor vijftig gerekend wordt.

De opheffing van voormelde zekerheid wordt door Onzen Minister van Financiën verleend en kan niet gevraagd wor-

den dan een jaar na het ontslag of overlijden van den collecteur.

Art. 8.

De prijzen en premiën benevens de in art. 10 der wet bedoelde teruggaven zijn betaalbaar daags na de trekking, tegen overgifte van het lot, ten kantore van den op dat lot aangewezen collecteur.

De betaling geschiedt in geld of in eene assignatie, betaalbaar acht dagen na de dagteekening ten kantore van den directeur der Staatsloterij.

Bedragen van meer dan honderd gulden kunnen rechtstreeks ten kantore van genoemden directeur, daags na de trekking, ontvangen worden.

Art. 9.

De debitanten staan onder het onmiddellijk toezicht van den collecteur op wiens aanbeveling zij aangesteld zijn.

De collecteurs dragen zorg dat de debitanten geen loten ten verkoop aanbieden op straat of in bier- en koffiehuizen.

Art. 10.

De bepalingen der artt. 2, 4, 5, 6, 7 en 8 van dit besluit zijn mede van toepassing op hen, aan wie, ingevolge art. 24 der wet, van Rijkswege loten uitgegeven worden.

Art. 11.

Dit besluit treedt in werking op

Onze Minister van Financiën is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk in het *Staatsblad* zal worden geplaatst.

den

De Minister van Financiën,

[48. 9.]

NOTA VAN WIJZIGINGEN.

ONTWERP VAN WET.

Considerans. De woorden », in afwachting dat de Staatsloterij geheel zal kunnen worden afgeschaft," vervallen; de woorden »waarop zij voortaan rusten zal" worden vervangen door de woorden: »der Staatsloterij".

Art. 1 vervalt geheel.

Art. 2 wordt *art.* 1 en aangevuld met een eerste lid luidende: »Er is eene Staatsloterij".

De woorden »der Staatsloterij" in het daarop volgend lid worden vervangen door de woorden: »dier loterij".

De woorden: », op voordracht van Onzen Minister van Financiën", in het voorlaatste lid vervallen.

Art 3 wordt *art.* 2. De punt aan het slot van dit artikel wordt vervangen door eene komma en het artikel aangevuld met de woorden: »waarvan niet meer dan de helft van klasse tot klasse uitgegeven wordt".

Art. 4 wordt *art.* 3.

Dit artikel wordt gelezen:

»De loten worden van Rijkswege uitgegeven.

»Elk lot bevat twintig bewijzen van aandeel, ieder voor een twintigste deel in het geheel.

»De loten worden, hetzij voor alle klassen, hetzij van klasse tot klasse uitgegeven.

»De uitgifte geschiedt niet anders dan aan collecteurs, door wie de loten, in hun geheel of in gedeelten, rechtstreeks of met hulp van debitanten worden verkocht.

»De collecteurs worden door Onzen Minister van Financiën, op aanbeveling van den directeur, benoemd en ontslagen; de debitanten door den directeur, op aanbeveling van de collecteurs."

Art. 5 wordt *art.* 4 en gelezen:

»De voor elk lot te betalen inleg bedraagt:

»voor de eerste klasse	vijf gulden	f 5.—
» » tweede »	twaalf gulden . . .	12,—
» » derde »	veertien gulden. . .	14,—
» » vierde »	zestien gulden . . .	16,—
» » vijfde »	dertien gulden . . .	13.—
doende voor de vijf klassen	zestig gulden . .	f 60,—

Art. 6 wordt *Art.* 5.

De punt die den eersten volzin sluit wordt vervangen door eene komma, en die volzin aangevuld met de woorden: »na aftrek van de in het tweede lid van art. 10 bedoelde teruggaven."

Het woord »percent" in den voorlaatsten regel wordt vervangen door de woorden: »ten honderd".

Art. 7 wordt *art.* 6.

De drie eerste leden van dit artikel benevens de woorden: »van hetzelfde nommer" in den vierden regel van het vierde lid vervallen.

Tusschen de woorden: »of" en »gedeelte" in den derden regel van het vierde lid worden gevoegd de woorden: »een gelijk".

Het cijfer 8 in den vijfden regel van hetzelfde lid wordt vervangen door het cijfer 7, het woord »zes" in den daaropvolgenden regel door het woord »drie" en het woord »betrokken" in den voorlaatsten regel van het vierde lid door de woorden: »op het lot aangewezen".

Het laatste lid van het artikel wordt gelezen:

»De houder van een lot of van een gedeelte van een lot ontleent daaruit, behalve zijn recht tegen den op het lot aangewezen collecteur het recht van verhaal op den Staat, indien de collecteur in gebreke is".

Art. 8 wordt *art.* 7.

De zinsnede: »*a.* Voor de loten geldig voor alle klassen" en al wat daarop verder volgt tot aan het laatste lid van het artikel worden vervangen door:

»*a.* voor de loten geldig voor alle klassen:

»voor elk twintigste gedeelte, drie gulden vijftig cents;

»*b.* voor de loten geldig voor ééne klasse:

»voor elk twintigste gedeelte:

»in de eerste klasse,	vijf en zeventig cents .	f 0,75
» » tweede »	een gulden vijf en dertig cents	1,35
»in de derde klasse,	twee gulden vijf cents .	2,05

»In de vierde klasse twee gulden vijf en tachtig cents . . . . . f 2,85

»en in de vijfde klasse, de eerste en tweede week, drie gulden vijftig cents 3,50

»en de derde en vierde week, drie gulden negentig cents . . . . . 3,90"

In den tweeden regel van het laatste lid worden tusschen de woorden »of" en »gedeelte" gevoegd de woorden: »een gelijk" en in den daaropvolgenden regel vervallen de woorden: »van hetzelfde nommer".

Art. 9 wordt *art.* 8.

Art. 10 wordt *art.* 9.

Art. 11 wordt *art.* 10.

Het cijfer 6 in den tweeden regel van het eerste lid wordt vervangen door het cijfer 5.

In het tweede lid worden tusschen de woorden: »loten" en »geldig" gevoegd de woorden: »of van gedeelten van loten", en de woorden: »f 55, f 43, f 29 en f 13 per lot" vervangen door de woorden: »f 2,75, 2,15, 1,45 en 0,65 per $^1/_{20}$ lot".

Het laatste lid van het artikel vervalt.

Art. 12 wordt *art.* 11.

Art. 13 wordt *art.* 12.

De woorden: »art. 11" in het laatste lid worden vervangen door de woorden: »het tweede lid van art. 10".

Aan het artikel wordt een nieuw lid toegevoegd van den navolgenden inhoud:

»Wegens het verlies van loten of gedeelten van loten wordt in geen geval eenige vergoeding verleend".

Art. 14 wordt *art.* 13.

In den vierden regel wordt tusschen de woorden: »vorderen" en »inzage" gevoegd het woord: »kosteloos"; de woorden: »boeken" in denzelfden regel en »en" in den daaropvolgenden regel vervallen; de woorden: »Onzen Minister van Financiën" in den vijfden en zesden regel worden vervangen door het woord: »Ons". De komma achter het woord »houden" in den zevenden regel wordt vervangen door een punt en de daaropvolgende woorden: »en te vertoonen de van Rijkswege uitgegeven loten of de van andere collecteurs overgenomen gedeelten van loten waarvan door hen classikale overdrukken of gesplitte onderdeelen uitgegeven zijn", vervallen.

Art. 15 wordt *art.* 14.

Het laatste lid vervalt.

Art. 16 wordt *art.* 15.

De in den eersten en tweeden regel van het eerste lid voorkomende woorden »loten of gedeelten van loten in strijd met art. 10 op crediet verkoopt of verhuurt", worden vervangen door de woorden »handelt in strijd met art. 9".

Art. 17 wordt *art.* 16.

Art. 18 vervalt.

Art. 19 wordt *art.* 17.

De cijfers 8 in den tweeden en 6 in den voorlaatsten regel worden vervangen door de cijfers 7 en 5.

Art. 20 wordt *art.* 18.

Het getal 14 in den eersten regel wordt vervangen door het getal 13.

Art. 21 wordt *art.* 19.

Het getal 14 in den eersten regel wordt vervangen door het getal 13.

De woorden »boeken en" in den eersten regel en »of vertooning" in den derden regel vervallen.

Art. 22 wordt *art.* 20.

Art. 23 wordt *art.* 21.

Het getal 14 in den voorlaatsten regel wordt vervangen door het getal 13.

Art. 24 wordt *art.* 22.

Tusschen de komma en het woord »de" in den eersten regel worden gevoegd de woorden »het aantal dat daarvan in elke loterij van klasse tot klasse kan worden uitgegeven".

Art. 25 wordt *art.* 23.

Het getal »24" in den tweeden regel wordt vervangen door het getal »22".

Achter dit artikel volgt een nieuw artikel luidende:

Art. 24.

»In afwijking van het bij art. 3 bepaalde is Onze Minister van Financiën gemachtigd, onder de door Ons nader vast te stellen voorwaarden, aan ieder, die onder de bestaande regeling als gedelegeerde der eerste klasse werkzaam was en bij het in werking treden dezer wet niet tot collecteur benoemd wordt, tegen betaling van den inleg en de bij art. 8 bepaalde som van vier gulden, hetzelfde aantal loten te doen uitgeven als die gedelegeerde, tijdens het in werking treden dezer wet, van Rijkswege ontving."

Art. 26 wordt *art.* 25.

De woorden »1 Januari 1885" in den eersten regel vervallen.

[48. 10.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET.

Wij Willem III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is om de grondslagen der Staatsloterij bij de wet te regelen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

Er is eene Staatsloterij.

Het beheer dier loterij is opgedragen aan eenen bezoldigden directeur.

De directeur wordt door Ons benoemd en ontslagen.

Hij staat onder de bevelen van Onzen Minister van Financiën en is aan de Algemeene Rekenkamer rechtstreeks rekenplichtig.

Art. 2.

Er hebben niet meer dan drie loterijen in één jaar plaats.

Iedere loterij bestaat uit ten hoogste *een en twintig duizend* loten, waarvan niet meer dan de helft van klasse tot klasse uitgegeven wordt.

Art. 3.

De loten worden van Rijkswege uitgegeven.

Elk lot bevat twintig bewijzen van aandeel, ieder voor een twintigste deel in het geheel.

De loten worden, hetzij voor alle klassen, hetzij van klasse tot klasse uitgegeven.

De uitgifte geschiedt niet anders dan aan collecteurs, door wie de loten, in hun geheel of in gedeelten, rechtstreeks of met hulp van debitanten worden verkocht.

De collecteurs worden door Onzen Minister van Financiën, op aanbeveling van den directeur, benoemd en ontslagen; de debitanten door den directeur, op aanbeveling van de collecteurs.

Art. 4.

De voor elk lot te betalen inleg bedraagt:

voor de eerste klasse	vijf gulden	f 5,—
» » tweede »	twaalf gulden	12,—
» » derde »	veertien gulden	14,—
» » vierde »	zestien gulden	16,—
» » vijfde »	dertien gulden	13,—
doende voor de vijf klassen	zestig gulden . .	f 60,—

Art. 5.

Het gezamenlijk bedrag der in iedere loterij te trekken prijzen en premiën is gelijk aan den inleg, na aftrek van de in het tweede lid van art. 10 bedoelde teruggaven. Van de prijzen en premiën wordt, ten behoeve van den Staat, gekort 15 ten honderd op die van f 100 en daarboven en 10 ten honderd op die daarbeneden.

Art. 6.

Loten of gedeelten van loten, die slechts voor ééne klasse geldig zijn, geven, zoolang zij niet uitgeloot zijn, recht op verwisseling tegen een lot of een gelijk gedeelte van een lot geldig voor de volgende klasse, voor den in artikel 7 bepaalden prijs, mits zij tot die verwisseling uiterlijk drie dagen vóór de trekking der volgende klasse, den op het lot aangewezen collecteur aangeboden worden.

De houder van een lot of van een gedeelte van een lot ontleent daaruit, behalve zijn recht tegen den op het lot aangewezen collecteur, het recht van verhaal op den Staat, indien de collecteur in gebreke is.

Art. 7.

De collecteurs en debitanten mogen bij verkoop van loten of gedeelten van loten geen hoogeren prijs vorderen dan:

a. voor de loten geldig voor alle klassen:

voor elk twintigste gedeelte, drie gulden vijftig cents;

b. voor de loten geldig voor ééne klasse:

voor elk twintigste gedeelte:

in de eerste klasse,	vijf en zeventig cents	f 0,75
» » tweede »	een gulden vijf en dertig cents .	1,35
» » derde »	twee gulden vijf cents . . .	2,05
» » vierde »	twee gulden vijf en tachtig cents	2,85
en » » vijfde »	de eerste en tweede week drie gulden vijftig cents	3,50
en de derde en vierde week,	drie gulden negentig cents	3,90

Bij verwisseling van een lot of gedeelte van een lot geldig voor ééne klasse tegen een ander lot of een gelijk gedeelte van een lot, in de daarop volgende klasse, wordt slechts bijbetaald het verschil in prijs naar bovenstaand tarief.

Art. 8.

De collecteurs betalen bij ontvangst der loten aan het Rijk boven den inleg vier gulden per lot, als uitkeering uit hetgeen zij overeenkomstig het voorgaand artikel meer dan den inleg voor elk lot mogen vorderen.

Art. 9.

Alle verkoop van loten of gedeelten van loten op crediet, aan andere personen dan aan collecteurs of debitanten, zoomede het verhuren van loten of gedeelten van loten is verboden.

Art. 10.

De betaling der prijzen en premiën geschiedt onder inhouding der in artikel 5 bepaalde korting.

De houders van loten of van gedeelten van loten geldig voor alle klassen, waarop in eene der vier eerste klassen prijzen gevallen zijn, ontvangen bij de betaling der prijzen van hunnen inleg terug, wanneer de prijs is gevallen:

in de eerste	klasse	f 2,75	per $^1/_{20}$ lot
» » tweede	»	2,15	» »
» » derde	»	1,45	» »
» » vierde	»	0,65	» »

Art. 11.

Artikel 1825 van het Burgerlijk Wetboek is niet van toepassing op in de Staatsloterij getrokken prijzen en premiën.

Art. 12.

De prijzen of premiën, die niet zijn afgehaald binnen de drie jaren na de trekking der laatste klasse van de loterij waarin zij gevallen zijn, vervallen aan den Staat en zijn verjaard.

De vordering tot teruggave bedoeld in het tweede lid van art. 10 verjaart binnen denzelfden termijn van drie jaren.

Wegens het verlies van loten of gedeelten van loten wordt in geen geval eenige vergoeding verleend.

Art. 13.

De collecteurs zijn verplicht aan den directeur der Staatsloterij en aan elken anderen door Onzen Minister van Financiën daartoe speciaal aan te wijzen ambtenaar, zoo dikwijls deze zulks vorderen, kosteloos inzage te geven van de registers, die zij, overeenkomstig de door Ons vast te stellen voorschriften, behooren aan te houden.

Art. 14.

Hij die, zonder daartoe volgens deze wet bevoegd te zijn, zijn bedrijf maakt van het verkoopen of uitgeven van loten of gedeelten van loten, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste driehonderd gulden.

Indien tijdens het plegen van het feit nog geen twee jaren zijn verloopen, sedert de schuldige wegens dergelijk feit onherroepelijk is veroordeeld, kan, in plaats van de geldboete, gevangenisstraf van ten hoogste twee maanden worden opgelegd.

Art. 15.

De collecteur of debitant, die handelt in strijd met art. 9, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste honderd vijftig gulden.

Indien tijdens het plegen van het feit nog geen twee jaren zijn verloopen sedert de schuldige wegens dergelijk feit onherroepelijk is veroordeeld, kan, in plaats van de geldboete, gevangenisstraf van ten hoogste ééne maand worden opgelegd.

De loten of gedeelten van loten, waarmede het feit gepleegd is, worden verbeurdverklaard.

Art. 16.

Hij die loten of gedeelten van loten namaakt of vervalscht, met het oogmerk om die als echte en onvervalschte te gebruiken of door anderen te doen gebruiken, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zeven jaren.

Met dezelfde straf wordt gestraft hij die opzettelijk van nagemaakte of vervalschte loten of gedeelten van loten gebruik maakt, die verkoopt, ten verkoop aanbiedt of uitgeeft, als waren zij echt en onvervalscht.

Art. 17.

De collecteur of debitant, die een hoogeren dan den bij art. 7 vastgestelden prijs vordert of ontvangt, of bij de uitbetaling van prijzen of premiën eene grootere korting terughoudt, dan bij art 5 is bepaald, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren.

Art. 18.

De collecteur, die in de bij art. 13 bedoelde registers opzettelijk met de waarheid strijdige namen of nommers geboekt heeft, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren.

Art. 19.

De collecteur, die de bij art. 13 bedoelde registers niet overeenkomstig de daar bedoelde voorschriften bijhoudt of die de bij dat artikel bedoelde inzage weigert, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste vijf en twintig gulden.

Indien tijdens het plegen van het feit nog geen twee jaren zijn verloopen, sedert de schuldige wegens dergelijk feit onherroepelijk is veroordeeld, kan, in plaats van de geldboete, gevangenisstraf van ten hoogste zes dagen worden opgelegd.

Art. 20.

De duur der in deze wet bedreigde gevangenisstraf is ten minste één dag.

Het bedrag der in deze wet bedreigde geldboete is ten minste vijftig cents.

Art. 21.

Met het opsporen van de overtredingen dezer wet zijn, behalve de bij art. 11 van het Wetboek van Strafvordering aangewezen personen, belast de marechaussee en alle ambtenaren van de Rijks- en gemeentepolitie, benevens de directeur der Staatsloterij en de in artikel 13 bedoelde door Onzen Minister van Financiën aan te wijzen ambtenaren.

Art. 22.

Het aantal loten waaruit elke loterij bestaat, het aantal dat daarvan in elke loterij van klasse tot klasse kan worden uitgegeven, de wijze waarop de trekking plaats heeft, het aantal en de hoegrootheid der in elke klasse te trekken prijzen en premiën alsmede de regelen omtrent de verdeeling der loten over de collecteurs, hunne verplichtingen en die der debitanten tegenover het Rijk en het publiek worden, voor zoover zij bij deze wet niet zijn geregeld, bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur vastgesteld.

Art. 23.

Te rekenen van den dag der invoering van deze wet en van den in artikel 22 bedoelden algemeenen maatregel van inwendig bestuur, zijn alle vroegere verordeningen omtrent de Staatsloterij afgeschaft.

Zij blijven echter van kracht ten aanzien van de loterijen welke vóór dien dag gearresteerd zijn.

Art. 24.

In afwijking van het bij art. 3 bepaalde is Onze Minister van Financiën gemachtigd, onder de door Ons nader vast te stellen voorwaarden, aan ieder, die onder de bestaande regeling als gedelegeerde der eerste klasse werkzaam was en bij het in werking treden dezer wet niet tot collecteur benoemd wordt, tegen betaling van den inleg en de bij art. 8 bepaalde som van vier gulden, hetzelfde aantal loten te doen uitgeven als die gedelegeerde, tijdens het in werking treden dezer wet, van Rijkswege ontving.

Art. 25.

Deze wet treedt in werking den
Zij wordt vóór den 1sten Januari 1890 herzien.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Financiën,

[48. 11.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot regeling der Staatsloterij is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag en van de daarbij gevoegde bescheiden, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel voldoende is voorbereid.

Zij neemt intusschen deze gelegenheid te baat om zich aan te sluiten bij den wensch, in het Voorloopig Verslag vermeld, dat het te koop stellen en te koop aanbieden van loten in drankwinkels alsnog bij den te nemen maatregel van inwendig bestuur moge worden verboden. De meening, dat dit onnoodig zou zijn met het oog op het bepaalde bij de drankwet, berust blijkbaar op een misverstand. Wel is waar mag volgens art. 3, n°. 8, der wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 97) geen nieuwe vergunning voor dergelijke localiteiten worden verleend; maar volgens § 21 der wet van 16 April 1885 (*Staatsblad* n°. 78) mag de vergunning voor dergelijke localiteiten niet geweigerd worden, indien er reeds op 1 Mei 1881 zonder strijd met wet of verordening sterke drank in het klein werd verkocht.

Vastgesteld den 10den Juni 1885.

SCHIMMELPENNINCK.
MEES.
GOEMAN BORGESIUS.
VAN KERKWIJK.
VAN DELDEN.

[49. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan twee ontwerpen van wet tot

1°. verhooging en uitbreiding van het in artikel 1, n°. 1, der wet van 13 Mei 1859 (*Staatsblad* n°. 36) bedoelde recht van overgang;

2°. verhooging en uitbreiding van het zegelrecht op effecten.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

[49. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het tot aanvulling der gewone Rijksmiddelen noodig is, het recht van overgang bij overlijden, voor zoover het geheven wordt op effecten, eenigszins te verhoogen en de heffing van dat recht tevens uit te strekken tot rentegevende schuldvorderingen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Nommer 1 van het laatste lid van art. 1 der wet van 13 Mei 1859 (*Staatsblad* n°. 36) wordt aangevuld en gewijzigd als volgt:

»1°. van door overlijden van een ingezeten des Rijks in eigendom geërfde of verkregene effecten en rentegevende schuldvorderingen.

Onder effecten verstaat deze wet alle aandeelen in binnen- en buitenlandsche geldleeningen en renten, in maatschappijen of ondernemingen wier kapitaal door aandeelen wordt vertegenwoordigd, de voorloopige bewijzen van storting op al die aandeelen en in het algemeen alle stukken, die, onder welke benaming ook, gerangschikt kunnen worden onder de publieke fondsen, met inbegrip van de zoogenaamde oprichtersaandeelen, restantbewijzen, bewijzen van deelgerechtigdheid (actions de jouissance), en dergelijke die, na aflossing der oorspronkelijke aandeelen aan de houders verblijven of uitgereikt worden."

Artikel 2.

Aan art. 10, n°. 1, der genoemde wet wordt toegevoegd een nieuw lid van den navolgenden inhoud:

»De aan het recht van overgang onderworpen effecten en schuldvorderingen moeten specifiek aangegeven worden."

Artikel 3.

N°. 3 van het eerste lid van art. 12 der genoemde wet, zooals dit artikel volgens art. 2 der wet van 9 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 95) luidt, wordt aangevuld en gelezen als volgt:

»3°. de onroerende zaken en aan het recht van overgang onderworpen effecten en rentegevende schuldvorderingen als in art. 10, n°. 1, tweede en derde lid, is bepaald. Indien geene zoodanige zaken zijn nagelaten, moet dit worden opgegeven."

Artikel 4.

In art. 23, letter *d*, der wet van 13 Mei 1859 (*Staatsblad* n°. 36), worden de woorden: »van de zaken, onder n°. 1 van art. 1 omschreven" vervangen door de woorden: »van de effecten".

Artikel 5.

In art. 26 der genoemde wet, zooals het nu volgens art. 1, § 12, der wet van 28 Mei 1869 (*Staatsblad* n°. 95) luidt, worden de woorden: »bepaald op de wijze bij art. 23, n°. 1, letter *d*, aangeduid", gelezen als volgt: »bepaald op de wijze bij art. 23 aangeduid".

Artikel 6.

Art. 42 der genoemde wet, zooals het nu volgens art. 8 der wet van 9 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 95) luidt, wordt nader aldus gewijzigd, dat voor *een vierde ten honderd* wordt gelezen: *een half ten honderd*, en voor *een ten honderd* wordt gelezen: *twee ten honderd*.

Artikel 7.

Na de vrijstelling, voorkomende onder n°. 1 van art. 57 der wet van 13 Mei 1859 (*Staatsblad* n°. 36), zooals het gewijzigd is bij art. 11 der wet van 9 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 96), volgt eene nieuwe vrijstelling van den volgenden inhoud:

»2°. de inlagen in spaarbanken."

Artikel 8.

Op het in art. 6 bedoelde recht worden geen opcenten geheven.

Artikel 9.

Deze wet treedt in werking met den 1sten Januari 1885. Op de nalatenschappen welke vóór dat tijdstip zijn opengevallen blijven de vroegere wetsbepalingen van toepassing.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Financiën,

[49. 3.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het tot aanvulling der gewone Rijksmiddelen noodig is, het zegelrecht op effecten eenigszins te verhoogen en uit te breiden;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De bepalingen, voorkomende onder de nommers 3 en 5 van artikel 21 der wet van den 3den October 1843 (*Staatsblad* n°. 47), gelijk zij luiden na de wijzigingen daarin gebracht door de wetten van den 24sten December 1856 (*Staatsblad* n°. 130) en van den 7den Juli 1867 (*Staatsblad* n°. 85), en die onder nommer 3 van artikel 32 der voormelde wet van den 3den October 1843, benevens artikel 36 van laatstgenoemde wet, worden ingetrokken.

Artikel 2.

Aan artikel 21 der wet van den 3den October 1843 (*Staatsblad* n°. 47) wordt in plaats van het ingetrokken nommer 3 het volgende toegevoegd:

3°. De certificaten nationale werkelijke schuld, door administratiekantoren uitgegeven, en alle andere aandeelen in binnenlandsche, alsmede alle aandeelen in buitenlandsche geldleeningen en renten; alle aandeelen in maatschappijen of ondernemingen welker kapitaal door aandeelen vertegenwoordigd wordt; de voorloopige bewijzen van storting op die aandeelen, en in het algemeen alle stukken, die, onder welke benaming ook, gerangschikt kunnen worden onder de effecten of publieke fondsen, zijn (behoudens de vrijstelling onder art. 27 letter A, n°. 33, vermeld) onderhevig aan een zegelrecht van *vijf* cents van iedere *vijftig gulden*.

Aan hetzelfde recht zijn onderhevig de aandeelen, bewijzen of stukken die bij inwisseling of intrekking van andere of bij vernieuwing of verandering van schuld, of bij andere gelegenheden hier te lande worden uitgegeven of in omloop gebracht, om het even of de oorspronkelijke stukken vóór of nà de invoering dezer wet opgemaakt of uitgegeven zijn.

Het recht wordt berekend over het kapitaal in het stuk uitgedrukt, en wel over ronde sommen van *vijftig gulden* tot een bedrag van *tweehonderd vijftig gulden*; over ronde sommen van *tweehonderd vijftig gulden* tot een bedrag van *vijf duizend gulden*, en boven de *vijf duizend gulden* over ronde sommen van *vijfhonderd gulden*.

Indien geen kapitaal is uitgedrukt, wordt het twintigvoud van de uitgeloofde jaarlijksche rente daarvoor genomen.

Is kapitaal of rente alleen in vreemde munt uitgedrukt, dan wordt deze herleid tot Nederlandsche munt naar den maatstaf, die daarvoor wordt aangenomen bij het verhandelen ter beurze te *Amsterdam*.

Van de zoogenaamde oprichtersaandeelen, restantbewijzen, bewijzen van deelgerechtigdheid [actions de jouissance] en dergelijke, die, na aflossing der oorspronkelijke aandeelen, aan de houders verblijven of uitgereikt worden, is het zegelrecht verschuldigd naar de oppervlakte van het papier.

De in dit nommer bedoelde stukken moeten, indien zij buiten het Rijk of in de overzeesche bezittingen van het Rijk zijn opgemaakt, van zegel voorzien worden vóór dat zij binnen het Rijk uitgegeven, in omloop gebracht, verhandeld, verpand of beleend, of geconverteerd worden.

In geval van conversie kunnen echter de oude stukken ongezegeld blijven, mits de nieuwe, die daarvoor in de plaats worden gegeven, van behoorlijk zegel zijn voorzien.

Het zegelrecht, dat betaald is voor behoorlijk gezegelde voorloopige bewijzen van storting op de in dit nommer bedoelde aandeelen, wordt teruggegeven of verrekend voor zoover die bewijzen van storting ten genoege van 's Rijks ambtenaar onbruikbaar zijn gemaakt en door behoorlijk gezegelde aandeelen zijn vervangen.

Ongezegelde en niet behoorlijk gezegelde stukken zijn niet leverbaar.

De directie van het Grootboek zal geen certificaten nationale werkelijke schuld viseeren, welke niet van behoorlijk zegel zijn voorzien.

Eene boete van *honderdmaal* het niet betaalde recht, doch minstens *honderd gulden* voor ieder stuk, is verbeurd door elk, die niet behoorlijk gezegelde stukken als in dit nommer bedoeld binnen het Rijk uitgegeven, in omloop gebracht, overgedragen, verpand of beleend of geconverteerd zal hebben.

Hij die niet behoorlijk gezegelde stukken in ontvang neemt, is, op straffe van gelijke boete, verplicht die stukken, onder opgaaf aan 's Rijks ambtenaar van naam en woonplaats van den afleveraar, binnen acht dagen na de ontvangst, te doen zegelen, en is bevoegd het daarvoor betaalde van den afleveraar terug te vorderen.

Elke overeenkomst, die de niet-vervulling dezer verplichting of de verkorting dezer bevoegdheid ten doel heeft, is nietig.

Makelaars en commissionnairs, die stukken als in dit nommer zijn bedoeld op eigen naam of voor hunne meesters hebben over te dragen, te verpanden of te beleenen, zijn, op verbeurte der voorschreven boete, verplicht de niet behoorlijk gezegelde stukken vóór de levering of vóór het sluiten van het pand- of beleencontract te doen zegelen, en zijn bevoegd het daarvoor betaalde aan hunne lastgevers of meesters in rekening te brengen.

Artikel 3.

Alle leden van eene vennootschap onder firma zijn hoofdelijk aansprakelijk voor de rechten en boeten, welke op grond van art. 3 dezer wet door de firma verschuldigd zijn.

Artikel 4.

Van de rechten en boeten bedoeld in het bij deze wet vastgestelde nommer 3 van art. 21 der wet van den 3den October 1843 (*Staatsblad* n°. 47) worden geen opcenten geheven.

Artikel 5.

Ieder kan de stukken bedoeld in het bij deze wet vastgestelde nommer 3 van art. 21 der gemelde wet van 3 October 1843, voor zoover zij buiten het Rijk vóór het in werking treden dezer wet zijn opgemaakt en uitgegeven, laten zegelen, tegen betaling van *een vijfde* van het bepaalde recht, zoo zij daartoe binnen *zes maanden* en tegen *de helft* van het bepaalde recht indien zij daartoe later doch binnen *negen maanden* na de inwerkingtreding dezer wet zijn aangeboden.

De wijze waarop 's Rijks ambtenaar van de voldoening van het zegelrecht op de in dit artikel bedoelde stukken zal doen blijken, wordt door Ons bepaald.

Artikel 6.

Binnenlandsche zoowel als buitenlandsche effecten van vroegere dagteekening en volgens de vroeger geldende wetten behoorlijk gezegeld, zijn na de invoering dezer wet niet nogmaals zegelplichtig.

Artikel 7.

Deze wet treedt in werking den 1sten Januari 1885.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

[49. 4.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Heeft de Regeering het van den aanvang van haar optreden af als één harer voornaamste plichten beschouwd, om hare beste krachten in te spannen opdat het verbroken evenwicht tusschen de gewone uitgaven en de gewone inkomsten des Rijks zoo spoedig doenlijk worde hersteld, het verheugt haar, dat het haar is mogen gelukken door inkrimping van de voor het volgende jaar voorgestelde uitgaven dat evenwicht met eene groote schrede te naderen.

't Geen de gewone middelen, naar eene op goede gronden steunende raming, minder zullen opleveren dan de gewone uitgaven naar de nu voorgestelde begrootingen zullen bedragen, zal echter, om tot herstel van het evenwicht te geraken, uit nieuwe of verhoogde inkomsten moeten worden gevonden.

Daarom en omdat de Regeering zich met het voordragen eener niet sluitende begrooting niet verantwoord zou achten, heeft zij zich gehaast het hare te doen tot tijdige aanvulling van hetgeen nu nog op de gewone middelen te kort zal komen.

Hare daartoe strekkende voorstellen zullen geene breede toelichting behoeven.

I.

Bij Koninklijke boodschap van 1 October 1883 werd aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend een ontwerp van wet tot wijziging van de artt. 240, 242 en 247 der gemeentewet, dat ten doel had om, ter voorziening in het tekort op de gewone Rijksmiddelen, één der vier vijfden van de Rijks personeele belasting, bij de wet van 1865 aan de gemeenten afgestaan, terug te nemen. Dat voorstel is door de indiening van het ontwerp van wet tot heffing der klassenbelasting, dat dekking van het tekort langs den weg eener directe Rijks inkomstenbelasting zocht, op den achtergrond gedrongen.

Het treedt echter, nu die belasting door de Tweede Kamer in beginsel verworpen en dientengevolge het daartoe strekkende ontwerp door de Regeering ingetrokken is, vanzelf weder op den voorgrond, omdat de Regeering vasthoudt aan haar denkbeeld, dat de dekking van het tekort thans ook voor een goed deel in *directe* belasting moet worden gezocht, een denkbeeld waarvoor zij trouwens naderen steun meent te vinden in de beraadslaging der Tweede Kamer over 't in de zitting van 4 Juli ll. aangenomen ontwerp van wet tot verhooging van den accijns op het gedistilleerd.

Eene nieuwe directe belasting voorstellen kan zij op dit oogenblik niet. De éénige waaraan zou kunnen worden gedacht zou die op de *inkomsten uit roerend vermogen* zijn. De principieele strijd, die daarover weder te wachten zou wezen, maakt reeds, dat voor de behandeling daarvan de tijd thans ontbreken zou.

Daarbij komt, dat, zooals de ondergeteekende bij de behandeling der klassenbelasting herhaaldelijk heeft opgemerkt, die belasting zou moeten steunen op eigen aangifte, die, om den vereischten waarborg voor deugdelijkheid op te leveren, zou moeten worden beëedigd, en dat het vorderen van dien eed zeker geen bijval zou vinden.

Verhooging der bestaande directe belastingen door verhoogde opcenten ten behoeve van het Rijk, hoe eenvoudig dit ook zijn zou, is ook aan groote bezwaren onderhevig.

Voor zoover de grondbelasting nog voor verhooging vatbaar wordt geacht, dient die verhooging voor de gemeenten gereserveerd te blijven, omdat alleen langs dien weg de financieele toestand van velen harer afdoende te verbeteren is.

De onmiskenbaar kwijnende toestand, waarin handel en nijverheid over het algemeen thans verkeeren, maakt verhooging der patentbelasting evenmin raadzaam.

Door heffing van Rijksopcenten op de bestaande directe belastingen zou men bovendien vele nieuwe kiezers scheppen, die nu aan de grens van den census staan.

De Regeering meent te mogen aannemen, dat dit in de gegeven omstandigheden moet worden vermeden.

Terugneming van één der aan de gemeenten afgestane 4/5 der personeele belasting, wederopvatting dus van het in de vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp n°. **98** schijnt derhalve als van zelve aangewezen.

De gemeenten kunnen dan hetgeen zij door die terugneming zullen verliezen van hare ingezetenen terugvorderen door heffing van eenige meerdere opcenten op de grondbelasting en op het personeel of door verhooging harer hoofdelijke omslagen of door al die middelen te zamen. Langs dien weg zullen dan alle gegoede ingezetenen bijdragen in 't geen tot dekking van het tekort méér moet worden opgebracht.

Hetgeen aan die dekking dan nog ontbreekt wenscht de Regeering te vinden door het *roerend* kapitaal iets meer te doen betalen en wel door het *overgangsrecht* bij overlijden op effecten eenigszins te verhoogen en uit te strekken tot rentegevende schuldvorderingen, en door het *zegelrecht* op effecten evenzeer eenigszins te verhoogen en uit te breiden.

II.

Het recht van overgang, dat bij overlijden van een ingezeten des Rijks geheven wordt van de waarde der in eigendom geërfde of verkregen *effecten* en bij de wet van 13 Mei 1859 (*Staatsblad* n°. 36) werd ingevoerd alleen voor overgangen in de zijdlinie en tusschen echtgenooten zonder kinderen, werd bij de wet van 9 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 95) ook uitgestrekt tot overgangen in de rechte lijn en tusschen echtgenooten met kinderen. Het bedraagt thans, ingevolge art. 8 der laatstgenoemde wet, *één* ten honderd voor de zijdlinie en tusschen echtgenooten zonder kinderen en *een vierde* ten honderd in de rechte linie en tusschen echtgenooten met kinderen, maar wordt krachtens de wet op de middelen met 38 opcenten verhoogd en beloopt daarmede 1,38 en 0,345 ten honderd. Dit recht kan naar het voorkomt zonder overwegend bezwaar worden gebracht op de ronde getallen van 2 en 0,50 ten honderd.

De heffing van dit recht had, blijkens de toelichting der wet van 1859, ten doel, om tegenover de zware lasten, die op het onroerend vermogen drukken, ook het roerende eenigszins in de Staatsbehoeften te doen bijdragen. Werd bij de behandeling dier wet reeds opgemerkt, dat ook de rentegevende schuldvorderingen dan daarin behoorden te deelen, dit werd toen onraadzaam geacht, omdat de laatsten destijds aan 1,38 ten honderd *registratierecht* onderworpen waren. Nu zij daarvan bij art. 1 der wet van 11 Juli 1882 (*Staatsblad* n°. 92) ontheven zijn, is er, naar de ondergeteekende meent, geene enkele reden meer, waarom men de *rentegevende* schuldvorderingen, die toch evenals de effecten tot het roerend vermogen behooren, voor de heffing van het recht van *overgang bij overlijden* niet met de effecten gelijk zou stellen.

Het roerend kapitaal op de nu voorgestelde wijze méér dan thans te treffen beveelt zich ook daardoor aan, dat men tot verzekering der betaling dezer verhoogde belasting *al* de waarborgen hebben zal, die de wet op het recht van successie verschaft en dat tot verkrijging der daaruit te trekken meerdere inkomsten slechts betrekkelijk geringe aanvullingen en wijzigingen dier wet noodig zijn.

III.

Op des ondergeteekenden verzoek is het, op voorstel van zijn geachten ambtsvoorganger, bij Koninklijke boodschap van 12 Februari 1883 ingediende ontwerp van wet

tot aanvulling der zegelwet, nadat daarover door de Commissie van Rapporteurs uit de Tweede Kamer verslag was uitgebracht, niet aan de orde gesteld, omdat eene geheele herziening der zegelwet hem wenschelijk voorkwam. Het ontwerp tot die volledige herziening is thans gereed.

Maar de behandeling van eene geheele nieuwe regeling van dien omvangrijken en ingewikkelden aard, waarover ook nog vooraf de kamers van koophandel en eenige andere autoriteiten dienen te worden gehoord, zal onvermijdelijk veel tijd vorderen. Er is echter, naar het voorkomt, geen overwegend bezwaar tegen om, in afwachting der nadere behandeling van dat ontwerp, een onderdeel daarvan, dat ook een der hoofdpunten van het voorstel zijns ambtsvoorgangers uitmaakte en dat bij uitnemendheid geschikt schijnt om tot dekking van het bestaande tekort op de gewone middelen bij te dragen, thans reeds bij afzonderlijke wet nader te regelen, te minder omdat dit onderdeel geheel op zichzelve staat. Het is: het *Zegelrecht op effecten*.

Naar de bestaande wet wordt een evenredig zegelrecht geheven op *a*. de certificaten onzer nationale schuld volgens een tarief, verschillende naar mate van den rentevoet, waarop zij zijn uitgegeven; *b*. de bewijzen van aandeel in buitenlandsche geldleeningen, voor zoover binnen het Rijk de leening geopend is of de bewijzen opgemaakt en uitgegeven of in omloop gebracht en tevens de stukken zelve aflosbaar of de renten of dividenden betaalbaar gesteld zijn of na openbare aankondiging betaald worden. Op andere binnenlandsche fondsen dan certificaten nationale schuld is, onafhankelijk van hun nominaal bedrag, het zegelrecht naar de oppervlakte van het papier verschuldigd.

Door het evenredig recht, dat thans met de 50 opcenten voor de buitenlandsche fondsen 7⅝ cent van iedere f 100 en voor de certificaten nationale schuld iets minder bedraagt, te verhoogen tot 5 cent van iedere f 50 (dus met ¼ per mille) van het nominaal kapitaal en door tevens dat recht uit te strekken tot alle binnenlandsche fondsen en tot al die buitenlandsche, welke binnen het Rijk uitgegeven, in omloop gebracht, verhandeld, verpand of beleend, of geconverteerd worden, zou voor de schatkist eene vermeerdering van inkomsten te verkrijgen zijn, welke in de tegenwoordige omstandigheden vooral geenszins zou zijn te versmaden.

De eenigszins hoogere last die daardoor op de bezitters van roerend vermogen zou worden gelegd, kan daarentegen niet drukkend worden genoemd.

De bate die de schatkist daaruit zou kunnen trekken, zou in 't eerste jaar nog niet onbelangrijk worden verhoogd, wanneer men kon goedvinden om op 't voetspoor der Duitsche wet van 1 Juli 1881 te bepalen, dat alle vóór het in werking treden der wet buitenslands uitgegeven stukken nog gedurende zekeren niet te langen termijn na die inwerkingtreding tegen een zeer verminderd recht kunnen worden geregeld; zooals het ontwerp tevens voorstelt. Door die aanmerkelijke vermindering van 't recht toch zouden zeer velen van de tegenwoordige bezitters van ongezegelde stukken genoopt worden om door *dadelijke* betaling van dat recht hunne stukken »leverbaar" te maken.

IV.

De hierboven ontwikkelde voorstellen zouden vermoedelijk de volgende geldelijke uitkomsten opleveren:

Door de terugneming van ⅕ der personele belasting, voor het geheel geraamd op f 10 644 000, zou 't Rijk eene meerdere inkomst verkrijgen van . . .	f 2 125 000
De meerdere opbrengst welke de verhooging van het recht van overgang bij overlijden op effecten en de uitbreiding van dat recht ook tot rentegevende schuldvorderingen opleveren kan, is, blijkens de berekening vervat in bijlage A, te stellen op	800 000
Die der verhooging en uitbreiding van het *zegel*recht op effecten is uit den aard der zaak niet op goeden grond te berekenen. De ondergeteekende meent haar echter, in overeenstemming met het gevoelen van met den effectenhandel vertrouwde personen, niet te overschatten, wanneer bij haar, met het oog ook op de facultatieve zegeling, tegen het verminderde recht van alle hier te lande thans aanwezige ongezegelde buitenlandsche fondsen, althans voor het eerste jaar begroot op	400 000
Makende te zamen . . .	f 3 325 000

Mochten dus die voorstellen de goedkeuring der Wetgevende Macht verwerven, dan zou daardoor, met de uit de Staatsloterij volgens de gelijktijdig met de tegenwoordige voorstellen bij de Kamer ingediende nadere regeling nog te trekken meerdere bate van nagenoeg f 180 000, het tekort op de *gewone* inkomsten, dat, indien de nu voorgedragen Staatsbegrooting onveranderd mocht worden vastgesteld, te stellen is op 35 millioen gulden, ongeveer geheel gedekt zijn.

V.

Na de bovenstaande uiteenzetting der algemeene strekking dezer voorstellen moge de ondergeteekende omtrent den inhoud der beide ontwerpen waarbij deze Memorie behoort, nog het volgende opmerken:

A. *Verhooging en uitbreiding van het in art.* 1, *n°.* 1, *der wet van* 13 *Mei* 1859 (Staatsblad *n°.* 36) *bedoelde recht van overgang.*

Art. 1. Bij het voorloopig verslag betrekkelijk de wet van 13 Mei 1859 (*Staatsblad* n°. 36) werd de opmerking gemaakt dat in art. 1, n°. 1, veel woorden waren gebruikt om chicane te voorkomen, maar dat juist door de veelheid van woorden aan de chicane ruim spel was gelaten. Dat die aanmerking niet geheel ongegrond was, is gebleken uit de vrij talrijke beslissingen waartoe het wetsartikel aanleiding heeft gegeven. Bovendien is het niet tegen te spreken dat de in art. 1, n°. 1, gebezigde woorden niet zeer duidelijk zijn.

Is men in der tijd vooral er op bedacht geweest art. 1 n°. 1 zóó te redigeeren dat schuldvorderingen, die niet anders dan bij acte overgedragen kunnen worden, er niet onder gebracht konden worden, thans, nu het recht van overgang uitgebreid wordt en meer dan vroeger het kapitaal in portefeuille zal treffen, schijnt de omschrijving wat de wet onder effecten verstaat aanmerkelijk verkort en tevens verduidelijkt te kunnen worden.

De voorgestelde wijziging stemt overeen met de omschrijving derzelfde zaken in het te gelijk met deze wet aangeboden ontwerp tot wijziging der zegelwet, en omvat, naar het voorkomt, alles wat onder de benaming *effecten* begrepen kan worden.

Artt. 2 *en* 3. Deze aanvullingen zijn volstrekt noodig voor eene behoorlijke toepassing der belasting. De aangifte dient om het bedrag van het recht te kunnen bepalen en moet derhalve bevatten eene specifieke opgaaf der aan het recht van overgang onderworpen effecten en schuldvorderingen.

Art. 4. Dit artikel staat in verband met de bij art. 1 voorgestelde wijziging en vereischt geene nadere toelichting. De effecten moeten worden geschat overeenkomstig art. 23 letter *d*; de rentegevende schuldvorderingen overeenkomstig art. 23 letters *b* en *g*.

Art. 5 is een gevolg der bij art. 4 voorgestelde wijziging.

Art. 6. Men vergelijke, wat de verhooging van het recht betreft, § II dezer Memorie.

Art. 7. Inlagen in spaarbanken zijn in den regel slechts kleine sommen die anders onvruchtbaar zouden blijven liggen en voor het meerendeel behooren aan minvermogenden.

B. *Verhooging en uitbreiding van het zegelrecht op effecten.*

Ofschoon dit nieuwe voorstel strikt genomen wel in den vorm eener eenvoudige wijziging van het ontwerp n°. **150** der zitting van 1882/1883 had kunnen geschieden, is het, nu dat ontwerp slechts tot een enkel onderdeel beperkt wordt, voor de behandeling in de Staten-Generaal eenvoudiger en doelmatiger voorgekomen dat ontwerp, na bekomen machtiging des Konings, in te trekken en een geheel nieuw ontwerp van wet in te dienen.

De toelichting van den inhoud daarvan kan zich, na hetgeen hiervoor reeds gezegd is, naar de ondergeteekende meent, hoofdzakelijk bepalen tot eene beantwoording der bedenkingen en opmerkingen, waartoe dit onderdeel van het vroegere ontwerp blijkens het Voorloopig Verslag in de Tweede Kamer aanleiding gaf.

Luidens dat Verslag maakte men zich bevreesd, dat, door de voorgestelde uitbreiding en geringe verhooging van het recht, de fondsenhandel hier te lande zou worden benadeeld. Naar de ondergeteekende meent ten onrechte.

In de eerste plaats zijn, gelijk in de Memorie van Toelichting van het vorige ontwerp reeds werd opgemerkt, de voorgestelde bepalingen niet dan na gezet overleg met het bestuur der Vereeniging voor den effectenhandel opgesteld.

In de tweede plaats blijft het voorgestelde recht over het algemeen lager dan dat 't welk in de ons omringende landen betaald moet worden.

In Duitschland is verschuldigd: van de aandeelen in maatschappijen, 5 per mille van de nominale waarde; van de buitenlandsche obligatiën, 2 per mille van het nominaal bedrag; van de binnenlandsche obligatiën, 1 per mille van die uitgegeven door gemeenten, grondcrediet- en hypotheekbanken en transportvereenigingen en 2 per mille van die door anderen uitgegeven.

In Frankrijk wordt geheven: van de aandeelen in maatschappijen, wanneer de maatschappij voor niet langer dan 10 jaren is opgericht, 50 centimes per 100 franken nominaal, met 2 décimes, in andere gevallen 1 percent, met 2 décimes; van de buitenlandsche obligatiën, $1^1/_2$ per mille van Staatspapieren en 1 percent van andere obligatiën; van de binnenlandsche obligatiën, 1 percent, met 2 décimes.

In België wordt gevorderd: van de aandeelen in maatschappijen, 1 per mille; van de buitenlandsche obligatiën, 3 per mille, doch alleen wanneer de leening in België geopend is; van de binnenlandsche obligatiën, 1 per mille.

In Engeland is verschuldigd: van de aandeelen in maatschappijen: van de binnenlandsche $1^1/_2$ percent; de buitenlandsche zijn onbelast; van de buitenlandsche obligatiën:

niet boven	£	10	nominaal	£	0.0.3;
»	»	» 25	»	»	0.0.8;
»	»	» 50	»	»	0.1.3;
»	»	» 100	»	»	0.2.6;

enz., in 't algemeen $^1/_8$ percent; van de binnenlandsche obligatiën, per £ 100 nom. £ 0.7.6.

De bestaande regeling van het zegelrecht op buitenlandsche effecten veroorzaakt integendeel meer nadeel dan de voorgestelde doen zal, want zij heeft ten gevolge dat het betaalbaar stellen van coupons hier te lande thans vermeden wordt, om de effecten hier niet zegelplichtig te doen zijn.

Bovendien zal, zooals reeds in de Memorie van Toelichting van het vorige ontwerp opgemerkt is, de lastige en tevens kostbare formaliteit kunnen vervallen, waarover de effectenhandel zich beklaagt, en die door de bestaande regeling noodzakelijk gemaakt wordt, namelijk het stempelen door de negotiehuizen en bankiers van alle coupons der door hen uitgegeven of in omloop gebrachte effecten die in den vreemde opgemaakt, doch waarvan hier de stukken aflosbaar of de renten betaalbaar gesteld zijn.

Met het gevoelen van sommige leden — volgens het Verslag omtrent het vorig ontwerp uitgebracht — dat de binnenlandsche effecten lager belast moesten zijn dan de buitenlandsche, kon de ondergeteekende zich niet vereenigen. De voorgestelde belasting is niet zóó hoog, dat een te maken onderscheid invloed zou kunnen hebben op de keuze van fondsen voor geldbelegging, en ook voor binnenlandsche fondsen is het voorgestelde recht volstrekt niet te hoog, vooral daar de vrijstelling voor de Grootboeken der nationale schuld en voor alle effecten ten laste van den Staat (art. 27 A., n°. 33, der wet van 1843) gehandhaafd blijft.

Evenmin kan de ondergeteekende instemmen met de meening van sommige leden, dat heffing naar het gekapitaliseerd bedrag der uitgeloofde renten, de voorkeur zou verdienen boven eene heffing naar het kapitaal in het stuk uitgedrukt.

Heffing naar de gekapitaliseerde renten zou niet kunnen geschieden bij die stukken, waarop geene vaste rente, doch een aandeel in winst of ander wisselvallig bedrag, wordt uitgekeerd. Tweeërlei grondslag zou alzoo noodzakelijk worden.

De gekapitaliseerde rente wijst bovendien de werkelijke waarde van het effect volstrekt niet beter aan dan het nominaal bedrag van het stuk.

Wat de herleiding van vreemde munten tot Nederlandsche betreft, is thans in het algemeen verwezen naar den maatstaf daarvoor aangenomen aan de effectenbeurs te Amsterdam. Alle moeilijkheden schijnen op deze wijze vermeden te worden.

Het recht is thans voorgesteld op 5 cent per f 50, te berekenen over ronde sommen van f 50 tot f 250, van f 250 tot f 5000 enz.; terwijl bij het vorige ontwerp het recht gesteld was op 10 cent per f 100, te berekenen over ronde sommen van f 250 tot f 5000 enz.

Deze wijziging, waarvan de wenschelijkheid in het Voorloopig Verslag werd betoogd (ad art. 5, alin. 34), zal mede ten gevolge hebben, dat vele nuttige ondernemingen, waarvoor het kapitaal gevonden moet worden door plaatsing van kleine aandeelen, niet te zwaar belast worden.

Een aandeel van f 50 zal, naar het tegenwoordig ontwerp, slechts met een zegelrecht van 5 cent belast zijn; naar het vorige ontwerp zou er 25 cent zegelrecht van voldaan moeten zijn.

Bij de redactie van het tegenwoordig ontwerp is op verschillende punten afgeweken van die van het vorige; de ondergeteekende vleit zich, dat hierdoor tegemoet gekomen is aan de bedenkingen tegen de redactie van laatstbedoeld ontwerp geopperd.

Tot toelichting van de overige punten waarin dit ontwerp van het vorige verschilt strekke het volgende:

Het woord *afgelost*, dat voorkwam in alinea 38 en 41 van art. 5 van het vorig ontwerp (alin. 8 en 13 van art. 2 van het tegenwoordig ontwerp) is weggelaten, opdat geen zegelrecht verschuldigd zou zijn van in het buitenland in omloop zijnde stukken, die hier te lande ter aflossing aangeboden worden.

De redactie voorgesteld in het Voorloopig Verslag voor art. 5, alin. 39, van het vorig ontwerp, is overgenomen (zie art. 2, alin. 9, van het tegenwoordig ontwerp).

De termijn van driemaal 24 uren, voorgesteld bij alin. 43 van art. 5 van het vorige ontwerp, is bij alin. 14 van art. 2 van het tegenwoordig ontwerp, verlengd tot 8 dagen, overeenkomstig het verlangen uitgedrukt in het Voorloopig Verslag.

Het woord *ontvangt*, dat voorkwam in dezelfde zinsnede van het vorige ontwerp, is thans veranderd in *in ontvang neemt*.

Dit is geschied met het oog op de bepaling, volgens welke niet behoorlijk gezegelde stukken niet leverbaar zijn, dus niet aangenomen behoeven te worden. De verplichting om te doen zegelen bestaat alleen, wanneer men de stukken niet verkiest terug te zenden.

Onder *afleveraar* (alin. 43 van art. 5 van het vorig, alin. 14 van art. 2 van het tegenwoordig ontwerp) moet verstaan worden de makelaar of andere persoon, van wien de stukken ontvangen zijn, dus niet altijd de verkooper, die den kooper dikwijls onbekend is.

Art. 6 van het vorig ontwerp is opgenomen in art. 1

van het tegenwoordig en daarbij gewijzigd overeenkomstig de opmerking, gemaakt bij het Voorloopig Verslag.

Bij art. 4 van het nieuwe ontwerp is gehandhaafd de bepaling, welke opgenomen was onder art. 12 van het vorige en volgens welke geene opcenten van het zegelrecht van effecten geheven worden. Bij de ontworpen geheel nieuwe zegelwet wordt voorgesteld om al de opcenten, die van zegelrechten geheven worden, te doen vervallen.

Aan den termijn van een halfjaar binnen welke, volgens art. 13 van het vorig, art. 5 van het tegenwoordig ontwerp, de in omloop zijnde buitenlandsche effecten gezegeld kunnen worden tegen betaling van *een vijfde* van het recht, is thans nog een termijn van drie maanden toegevoegd, binnen welken die effecten tegen voldoening van het *halve* recht kunnen worden gezegeld.

De bedoeling van het artikel is verduidelijkt door de bijvoeging van de woorden »en uitgegeven".

Het schijnt wenschelijk om, niet alleen aan de kantoren van het buitengewoon zegel, maar aan alle kantoren der registratie en van het zegel, de gelegenheid open te stellen tot het zegelen van de in omloop zijnde buitenlandsche effecten. De bezwaren verbonden aan eene opzending van de effecten en de opeenstapeling der aanvragen, zullen hierdoor grootendeels vermeden worden. Om dit mogelijk te maken is een nieuw lid aan artikel 5 toegevoegd.

Als termijn voor het in werking treden van de wet is thans voorgesteld 1 Januari 1885.

De Minister van Financiën

GROBBEE.

[49. 4.]

BIJLABE A.

BEREKENING *der vermoedelijke opbrengst van 't verhoogde recht van overgang bij overlijden op effecten en uitbreiding van dat recht tot de rentegevende schuldvorderingen.*

Volgens de » Bescheiden betreffende de geldmiddelen" zijn voor 't recht van successie en van overgang bij overlijden aangegeven de volgende bedragen:

In de rechte linie:

	Schuldvorderingen.	Effecten.	Totaal.
In 1879	31 691 896	45 131 984	76 823 880
» 1880	47 495 621	60 715 754	108 211 375
» 1881	42 781 702	64 635 820	107 417 522
» 1882	47 368 714	58 331 360	105 700 074
» 1883	46 039 206	52 302 739	98 341 945
Dus te zamen in 5 jaren	215 377 139	281 117 657	496 494 796
Gemiddeld over 1 jaar	43 075 428	56 223 531	99 298 959
	In de zijdlinie:		
In 1879	14 090 433	33 694 280	47 784 713
» 1880	15 442 716	36 967 975	52 410 691
» 1881	14 080 557	37 454 020	51 534 577
» 1882	17 527 268	32 772 128	50 299 396
» 1883	17 836 480	32 325 501	50 161 981
Dus te zamen in 5 jaren	78 977 454	173 213 904	252 191 358
Gemiddeld over 1 jaar	15 795 491	34 642 781	50 438 272

Naar die gemiddelden zou dus 't recht van overgang naar 2 percent voor de zijdlinie en naar 0,50 percent voor de rechte linie kunnen opbrengen in ronde cijfers:

rechte lijn $^1/_2$ percent van f 99 298 959	f 496 000
zijdlinie 2 percent van f 50 438 272	1 008 000
Te zamen	f 1 504 000
Transporteeren	f 1 504 000

[49. 5.]

Verhooging en uitbreiding van het recht van overgang en het zegelrecht op effecten.

't Recht bracht op.

			Per transport	f 1 504 000
	Hoofdsom.	38 opcenten.	Totaal.	
In 1879	f 455 601,83	f 173 128,69⁵	f 628 730,52⁵	
» 1880	526 884,82	200 216,23	727 101,05	
» 1881	541 477,60	205 761,49	747 239,09	
» 1882	476 038,83	180 894,75⁵	656 933,58⁵	
» 1883	458 471,55	174 219,19	632 690,74	
Over 5 jaren te zamen	f 2 458 474,63	f 934 220,36	f 3 392 694,99	
Gemiddeld over 1 jaar	491 694,93	186 844,07	678 538,99⁴/₅	» 678 000
			En zou dus meer opbrengen	f 826 000

[49. 6.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek dezer wetsontwerpen in de afdeelingen der Tweede Kamer heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

I. Verhooging en uitbreiding van het recht van overgang.

Bij de beoordeeling van dit wetsontwerp onderscheidde men tusschen het recht van overgang van waarden, geërfd of verkregen in de zijdlinie dan wel in de rechte linie.

Wat de zijdlinie betreft, zagen vele leden in verhooging en uitbreiding van het recht van overgang een stap in de goede richting, waarmede zij zich gaarne vereenigden. Er waren er echter die deden uitkomen dat deze verhooging van zeer weinig beteekenis was, en nochtans de reeds zoo lang gewenschte belasting op het roerend vermogen op den achtergrond zou schuiven.

Daarentegen verklaarde de groote meerderheid der leden in drie afdeelingen niet te kunnen medewerken tot verhooging van het recht van overgang van waarden, in de rechte linie geërfd of verkregen. Men bracht de verklaring in herinnering, bij de beraadslaging over de uitbreiding van het recht van successie en overgang tot de rechte linie door den Minister Gleichman afgelegd, dat van hem nooit een voorstel tot verhooging van percentage te wachten was (*Handelingen* 1877/1878, II, bladz. 873). Bij den tegenstand, dien deze maatregel destijds ondervond, kon deze verklaring op de toenmalige Kamer allicht invloed hebben uitgeoefend, en in elk geval behoorde zij ook door opvolgende Regeeringen zoolang mogelijk te worden gestand gedaan. Tevens waren verscheidene leden van oordeel dat het recht van successie en van overgang, voor zooveel vererving in de rechte linie betreft, reeds nu zeer gebrekkig werkte en dus allerminst voor verhooging in aanmerking verdiende te komen. Zij wezen er op hoe de statistiek een belangrijk verschil aantoonde in de verhouding tusschen onroerend en roerend kapitaal bij de nalatenschappen, in de rechte linie dan wel in de zijdlinie vererfd. Door dat verschil werd het feit bevestigd, dat daar, waar vererving in de rechte linie te verwachten is, de schenkingen onder de levenden van effecten en schuldvorderingen hand over hand toenemen en allerlei kunstgrepen worden te baat genomen, om een belangrijk deel van het vermogen aan de belasting te onttrekken. Vermogende personen beleggen bijvoorbeeld gelden ten name hunner kinderen en treffen afspraken omtrent de uitkeering der revenuën. De middelklasse, die dergelijke kunstmiddelen niet kan aanwenden, en de nauwgezette lieden, die zich daarvan onthouden, worden dientengevolge onevenredig gedrukt. Eene belasting die aldus werkt nog te verhoogen, kon naar de meening dezer leden niet aangaan.

Deze beschouwingen bleven intusschen niet zonder tegenspraak. Volgens een deel der leden werden de bezwaren tegen het recht van successie en overgang in de rechte linie sterk overdreven, en was het, voorzoover de bestaande middelen van contrôle onvoldoende mochten blijken, zeer wel doenlijk maatregelen te nemen om tegen ontduiking dezer belasting te waken, bijvoorbeeld door ook den inbreng aan het successierecht te onderwerpen. Tegen de matige verhooging van het overgangsrecht, die de Regeering voorstelt, hadden deze leden dan ook geen overwegend bezwaar.

Men meende zich te moeten beklagen over de onvoldoende zorg, aan de redactie der voorgestelde bepalingen besteed.

Art. 1. »Wordt aangevuld en gewijzigd"; naardien er voor nommer 1 in zijn geheel eene nieuwe redactie wordt gegeven, kan men hier in den stijl eener wet niet spreken van aanvulling en wijziging, maar behooren deze woorden te worden vervangen door: » wordt gelezen".

Sommige leden konden zich niet vereenigen met de uitbreiding van het recht van overgang tot rentegevende schuldvorderingen. Huns inziens pleitten dezelfde redenen, die tot de afschaffing van het evenredig registratierecht op obligatiën hadden geleid, tegen het onderwerpen daarvan aan het overgangsrecht. Door de geldschieters werd veelal bedongen, dat alle belastingen door de leeners zouden moeten worden betaald; en het recht van overgang op rentegevende schuldvorderingen zou dus feitelijk minvermogenden met een niet gerechtvaardigden last bezwaren.

Door andere leden werd hiertegen opgemerkt, dat in de uitbreiding van het recht van overgang tot rentegevende schuldvorderingen een middel kon gelegen zijn, om den prikkel tot sommige ontduikingen van het successierecht te verminderen. Schuldvorderingen uit overeenkomsten, tusschen erflaters en hunne vermoedelijke erfgenamen getroffen om het successierecht te ontgaan, en blijkende uit de uitkeering der revenuën van kapitalen, door de eersten ten behoeve der laatsten belegd, of op eenige andere wijze, zouden door deze uitbreiding althans aan het overgangsrecht onderworpen worden. Aan den anderen kant was in het overbrengen van dit recht door den geldschieter op den leener inderdaad een bezwaar gelegen. Zou echter dit bezwaar niet kunnen worden opgeheven door alle bedingen, strekkende om aan de erfgenamen van den geldschieter voor het door hen verschuldigd recht van overgang verhaal op den leener toe te kennen, nietig te verklaren? Men wenschte den Minister in overweging te geven, het ontwerp alsnog met eene dergelijke bepaling aan te vullen.

Voorts werd gevraagd, of het woord »rentegevende" wel algemeen genoeg was, en geen ruimte liet voor de toch zeker niet bedoelde opvatting alsof eene schuldvordering, waarvan de schuldenaar in gebreke is de renten te betalen, niet aan het recht van overgang zou zijn onderworpen. Zijn onder rentegevende schuldvorderingen ook die begrepen, waarbij de bedongen renten reeds aanstonds bij het uitleenen van gelden worden ingehouden, of welke door betaling van annuïteiten worden afgelost? Zou het zelfs tot wering van verkeerde praktijken niet in aanmerking kunnen komen, om alle, dus ook de niet-rentegevende schuldvorderingen aan het overgangsrecht te onderwerpen?

De vrees werd geuit, dat de gewijzigde redactie van art. 1 n°. 1, die aanmerkelijk korter is dan de bestaande, daarom nog niet duidelijker zou blijken te zijn. De woorden »maatschappijen of ondernemingen" komen ook in de wet van 13 Mei 1859 (*Staatsblad* n°. 36) voor, doch daar te zamen met verscheidene andere uitdrukkingen, die in het voorgesteld artikel zijn weggelaten. Kunnen de thans bij uitsluiting gebezigde woorden geacht worden in het vervolg ook al die andere uitdrukkingen te zullen omvatten? Heeft in het bijzonder het woord »ondernemingen" wel eene ondubbelzinnige wettelijke beteekenis? Ook schijnt het twijfelachtig of alle geldswaarden, die de Minister treffen wil, in de voorgestelde redactie begrepen zijn. Behooren niet boekschulden en andere niet door eene akte gestaafde vorderingen ten laste van maatschappijen onder de effecten te vallen? Aandeelen in commanditaire vennootschappen, waarvoor geen akten zijn uitgereikt, kunnen beweerd worden naar de voorgestelde redactie geen effecten te zijn, terwijl zij evenmin tot de rentegevende schuldvorderingen behooren.

Eindelijk zou het de voorkeur verdienen indien, met schrapping der woorden »*met inbegrip van*", de woorden »*de zoogenaamde oprichtersaandeelen — uitgereikt worden*" geplaatst werden achter het woord »*aandeelen*" in den vijfden regel. Zij sluiten zich dan aan bij zaken van gelijksoortigen aard, en de woorden »*en in het algemeen alle stukken, die, onder welke benaming ook, gerangschikt kunnen worden onder de publieke fondsen*" vormen dan, zooals het behoort, het al omvattende slot der bepaling.

Art. 2. » Wordt toegevoegd een *nieuw* lid"; daar art. 10 n°. 1 der wet van 13 Mei 1859 (*Staatsblad* n° 36) bereids uit twee alinea's bestaat, zal hier ter voorkoming van onzekerheid moeten worden gelezen: » wordt toegevoegd een *derde* lid". De redactie zal dan tevens overeenstemmen met de verwijzing in art. 3 van dit wetsontwerp.

Waartoe dienen de woorden: » aan het recht van overgang onderworpen"? Vermoedelijk is daarbij gedacht aan vruchtgebruik. Doch aangezien de effecten en rentegevende schuldvorderingen, tot den boedel van een ingezetene behoorende, bij zijn overlijden altijd door iemand in eigendom, al zij het dan ook in blooten eigendom, worden geërfd of verkregen, en derhalve alle effecten enz. aan het recht van overgang onderworpen zijn, ware het beter de aangehaalde woorden achterwege te laten.

Waarom is hier het woord » rentegevende" weggelaten? Of waarom is het in art. 3 weder opgenomen?

Art. 3. Daar in art. 12 der wet op het recht van successie en van overgang slechts één n°. 3 voorkomt, konden de woorden: » van het eerste lid" in den aanhef van dit artikel vervallen. Ook moeten, daar het ontwerp hier niet geeft eene aanvulling, maar eene nieuwe redactie in haar geheel, de woorden » aangevuld en" worden geschrapt.

» Aan het recht van overgang onderworpen" schijnt ook hier eene overbodige en min gewenschte toevoeging. Daarentegen behoort achter » schuldvorderingen" het woord » aangewezen" niet uit de bestaande redactie te worden weggelaten.

Art. 4. De eenvormigheid van redactie vordert dat de wet van 13 Mei 1859 (*Staatsblad* n°. 36), evenals in de beide vorige en de beide volgende artikelen, ook hier worde aangeduid als de »genoemde wet".

Art. 23 letter *d* dier wet zou volgens dit artikel aldus aanvangen: »van de effecten, op *hare* geldswaarde". Dit *hare* zal alsnog door *hunne* dienen te worden vervangen.

Art. 6. Bij de bespreking van dit artikel werden de bezwaren tegen de voorgestelde verhooging van het overgangsrecht in de rechte linie opnieuw uiteengezet. Onder de leden, die daartegen in het algemeen bedenking hadden, waren er echter die zich wel met de uitbreiding van het overgangsrecht tot schuldvorderingen konden vereenigen, omdat zij het billijk achtten dat de overgang van vorderingen van ouders op kinderen, in verband met belegging van gelden ten behoeve der laatstgenoemden ontstaan, hooger dan tot dusver belast werd.

In den stijl eener wet zou dit artikel aldus behooren te luiden:

»In art. 42 der genoemde wet, zooals het volgens art. 8 der wet van 9 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 95) luidt, wordt voor *een vierde ten honderd* gelezen: *een half ten honderd*, en wordt voor *een ten honderd* gelezen: *twee ten honderd*."

Art. 7. Deze vrijstelling heeft ten doel, het sparen van minvermogenden aan te moedigen. Bij de voorgestelde redactie zouden echter ook de gelden, belegd in de spaarbanken of spaarkassen van credietvereenigingen en andere maatschappijen, die geen philanthropisch doel beoogen en niet voor minvermogenden bestemd zijn, kunnen geacht worden van het recht van overgang te zijn vrijgesteld. Die instellingen zouden daardoor indirect een voorrecht erlangen, waarvoor geenerlei reden bestaat. Daarom werd in overweging gegeven deze vrijstelling te beperken tot het bedrag van f 800, waarboven door de Rijkspostspaarbank geene rente wordt uitgekeerd.

Ook op de hier voorgestelde redactie zijn sommige der reeds bij andere artikelen gemaakte opmerkingen toepasselijk, terwijl het meervoud »de inlagen" geen verband houdt met het enkelvoud »wordt" in art. 57 der wet. Bleef de strekking van het artikel onveranderd, zoo zou men het aldus geredigeerd wenschen te zien:

»Aan art. 57 der genoemde wet, zooals het volgens art. 11 der wet van 9 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 95) luidt, wordt toegevoegd:

»2°. de inleg in spaarbanken."

Art. 8. Zooals deze bepaling gere ligeerd is, strijdt zij met het beginsel van codificatie, waarvan tot dusver bij de herzieningen der wet op het recht van successie en van overgang niet is afgeweken. Men wenschte dit beginsel te zien gehandhaafd, en het voorschrift mitsdien, met de noodige wijziging van redactie, als eene toevoeging aan art. 42 der wet in art. 6 van dit wetsontwerp te zien opgenomen. Wel zijn in de wetten van 11 Juli 1882 (*Staatsblad* nos. 92 en 93) soortgelijke bepalingen, geen deel uitmakende van de daarbij bedoelde wetten, opgenomen; maar de registratie- en zegelwetten kunnen allerminst als voorbeelden eener behoorlijke codificatie gelden.

Art. 9. De hier genoemde datum behoeft wijziging.

II. Verhooging en uitbreiding van het zegelrecht op effecten.

Ook tegen dezen maatregel hadden sommige leden bedenking, omdat eene rechtstreeksche belasting op het roerend vermogen het huns inziens onnoodig zou maken, uit het zegelrecht op effecten hoogere inkomsten te trekken; in dit zegelrecht zou door de bezitters eener groote portefeuille, die hunne effecten niet plegen te verhandelen, toch slechts weinig worden betaald. Bovendien wordt eene algemeene herziening der zegelwet, die naar men mag vertrouwen de bestaande voorschriften omtrent deze belasting gemakkelijker zal doen begrijpen, voorbereid. Ook kwamen enkele leden er tegen op dat de onbillijkheid, waartoe de heffing van het zegelrecht naar de nominale waarde reeds nu voor sommige effecten leidde, nog zou worden verergerd; hun werd echter opgemerkt, dat het recht ook volgens dit ontwerp nog gering bleef, en dat de bedoelde wijze van heffing met den aard dezer belasting het best overeenstemde.

Naar het oordeel der meerderheid waren de bedenkingen tegen de strekking van dit wetsontwerp niet overwegend, en verdiende het ook in afwachting eener algemeene herziening der zegelwet aanbeveling om door bepalingen, in overleg met het bestuur der vereeniging voor den effectenhandel ontworpen en dus voor dien handel vermoedelijk niet te bezwarend, versterking van middelen te verkrijgen.

Art. 1. Waarom wordt geheele intrekking van art. 32, n°. 3, der wet van 3 October 1843 (*Staatsblad* n°. 47) voorgesteld? Kan het eerste gedeelte van dat voorschrift wel zonder bezwaar worden gemist? Past in elk geval de intrekking daarvan wel in het beperkt kader van dit wetsontwerp?

Het maakt een zonderlingen indruk, dit artikel aan het hoofd van het ontwerp geplaatst te zien. Het alleszins rationeel gebruik brengt mede, de intrekking van bestaande bepalingen te doen *volgen* op de nieuwe bepalingen, die haar overbodig maken.

Art. 2, *alin.* 1. De plaatsing van art. 1 aan het hoofd van het ontwerp heeft aanleiding gegeven tot eene gewrongen redactie dezer alinea. Vangt het ontwerp met dit artikel aan, zoo schijnt de volgende redactie de voorkeur te verdienen:

» De nommers 3 en 5 van art. 21 der wet van 3 October 1843 (*Staatsblad* n°. 47), zooals zij volgens de artt. 1 en 2 der wet van 24 December 1856 (*Staatsblad* n°. 130) en art. 1 der wet van 7 Juli 1867 (*Staatsblad* n°. 85) luiden, worden ingetrokken en vervangen door een nieuw nommer 3, luidende als volgt:"

De noodzakelijkheid van intrekking der gemelde bepalingen bij een afzonderlijk artikel vervalt dan.

Alin. 2. Volgens enkele leden was dit zegelrecht, dat in naburige landen over het geheel hooger is, nog wel voor eenige verdere verhooging vatbaar. Hiertegen werd evenwel opgemerkt, dat het voor de goede werking dezer belasting, waartoe medewerking van de zijde van het publiek noodig is, van groot belang was haar tot een matig bedrag te beperken. Men hechtte dan ook zijn goedkeuring aan de in het vorig ontwerp gebrachte wijziging, strekkende om te voorkomen, dat kleine stukken al te zwaar belast worden.

Is het de bedoeling buitenlandsche effecten, ook die hier te lande niet uitgegeven noch in omloop gebracht worden, aan zegelrecht te onderwerpen? Tot dusver was aan het enkel bezit van dergelijke fondsen geene verplichting tot betaling van zegelrecht verbonden. In de Memorie van Toelichting van het ontwerp n°. 150 van het zittingjaar 1882/1883 werd uitdrukkelijk gezegd, dat de bezitter van buitenlandsche effecten niet zegelplichtig zou worden. Om eene zoodanige verplichting in te voeren, ware trouwens eene ondubbelzinnige wettelijke bepaling noodig. Voor het geval de gestelde vraag in ontkennenden zin werd beantwoord, gelijk men verwachtte ook met het oog op de Memorie van Toelichting en op den verderen inhoud van dit wetsontwerp, gaf men in overweging in den negenden regel der alinea, achter de woorden: »publieke fondsen", in te lasschen: »en binnen het Rijk uitgegeven, in omloop gebracht, overgedragen, verhandeld, verpand, beleend of geconverteerd worden". Er zou dan tegelijk een behoorlijk verband gelegd zijn tusschen deze alinea, die de belastbaarheid, en alin. 13, die de boete vaststelt.

Alin. 3. Deze alinea, uit de bestaande wet overgeschreven en in het vroegere ontwerp wellicht nog noodig in verband met de toen voorafgaande alinea, waarin over teruggave van het betaalde zegelrecht voor voorloopige bewijzen van storting werd gehandeld, schijnt in dit ontwerp, dat over die teruggave eerst in alin. 10 spreekt, overbodig en voor een goed begrip van de bedoeling van den wetgever zelfs schadelijk. Dan vooral zou zij, naar men meende, veilig kunnen vervallen, wanneer tot de zoo even gemelde inlassching in alin. 2 mocht worden besloten.

Alin. 6. Sommige leden konden niet inzien, welke moeilijkheden konden voortspruiten uit het aannemen van een vasten maatstaf voor de herleiding van vreemde tot Nederlandsche munt, gelijk bij het vorig ontwerp geschiedde. Bij de thans voorgestelde bepaling wordt men van de effectenbeurs afhankelijk, en kan de vraag rijzen, wat onder »verhandelen" te verstaan zij. Van andere zijde werd opgemerkt, dat de bij het vorig ontwerp aangenomen maatstaf voor sommige muntsoorten van de werkelijke waardeverhouding zeer ver afweek; overigens zou, naar de redactie van dit ontwerp, eenig verschil in den maatstaf van herleiding op de opbrengst van het recht slechts een uiterst geringen invloed kunnen uitoefenen.

Alin. 7. In de oppervlakte van het papier zagen eenige leden een vrij gebrekkigen maatstaf. Kon, vroegen zij, in plaats daarvan voor de hier bedoelde stukken het verschuldigd zegelrecht niet bepaald worden naar de waarde volgens de officieele prijscourant?

Alin. 8. Waarom is hier gebruikt het woord »verhandeld" en in alin. 13 het woord »overgedragen"? Men wenschte in beide alinea's beide woorden gebezigd te zien, evenals in de hierboven voorgestelde redactie van alin. 2.

Ook kon men de weglating van het woord »afgelost" niet goedkeuren. Wanneer toch in geval van conversie zegelrecht verschuldigd is, schijnt dit in geval van aflossing evenzeer te kunnen worden gevorderd. Bij het Voorloopig Verslag over het vorig ontwerp werd dan ook tegen het woord »afgelost" geen bezwaar gemaakt. Wordt dit woord hier en in alin. 13 opgenomen, zoo zal het ook in de hierboven voor alin. 2 aangegeven redactie dienen te worden ingelascht.

Alin. 13. Moet de Regeering met het oog op den aanhef van art. 21 der zegelwet niet bedacht zijn op de noodzakelijkheid, om eene strafbepaling op te nemen tegen het onderteekenen van niet behoorlijk gezegelde stukken?

Alin. 16. De vraag werd gedaan, of deze bepaling ook niet tot bankiers behoorde te worden uitgebreid, en of ook niet de aanbieding ter conversie of aflossing er in diende te worden opgenomen.

Art. 3. Waarom wordt ook niet aan de bestuurders van naamlooze maatschappijen gelijke aansprakelijkheid opgelegd?

De aanhaling van »art. 3 dezer wet" is blijkbaar eene schrijf- of drukfout; moet zijn art. 2. Voor het verschil van redactie, dat bij de verwijzing naar het nieuwe nommer 3 van art. 21 der zegelwet tusschen dit en de beide volgende artikelen valt op te merken, kon men zich geenerlei reden denken. Het beginsel van codificatie vordert overigens, dat de inhoud van dit artikel in het nieuwe nommer 3 worde opgenomen, hetgeen zonder bezwaar schijnt te kunnen geschieden.

Art. 4. Ook dit artikel behoorde ter wille van het beginsel van codificatie met art. 2 te worden samengesmolten.

Art. 5. Waarom wordt hier niet gesproken van stukken, in de overzeesche bezittingen van het Rijk opgemaakt en uitgegeven?

Art. 7. De hier genoemde datum zal dienen te worden gewijzigd.

Vastgesteld den 20sten Januari 1885.

GODIN DE BEAUFORT.
BAHLMANN.
GOEMAN BORGESIUS.
KOLKMAN.
VERNIERS VAN DER LOEFF.

[49. 7.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING.

(Ingezonden bij brief van 18 Februari 1885.)

In antwoord op het Voorloopig Verslag, dat onder dagteekening van den 20sten Januari 1885 vastgesteld moge het volgende strekken:

1. *Verhooging en uitbreiding van het recht van overgang.*

Was het den ondergeteekende aangenaam te vernemen, dat, althans wat de zijdlinie betreft, vele leden zich gaarne vereenigden met de voorgestelde verhooging en uitbreiding van het recht van overgang, met niet minder belangstelling is door hem kennis genomen van de tegen de onderwerpelijke wetsvoordracht, ten opzichte van de verhooging van het overgangsrecht in de rechte lijn, aangevoerde bedenkingen.

Bedoelde verhooging van een recht, dat thans met de 38 opcenten 0,345 ten honderd bedraagt, tot 0,50 ten honderd, *zonder opcenten* — eene verhooging alzoo van slechts 15½ cent voor elke f 100 waarde — komt al zeer gering voor. Nu het tot nog toe niet is mogen gelukken om langs een anderen weg het roerend kapitaal meer in in de Staatsbehoeften te doen bijdragen, schijnt deze geringe verhooging dan ook tegenover de in het Voorloopig Verslag aangehaalde verklaring van den Minister Gleichman, die, naar hij te recht deed opmerken, uit den aard der zaak zijne opvolgers niet binden kon, zeer wel te verdedigen.

Dat de successiewet, voor zoover zij de rechte lijn treft, gebrekkig werkt, zooals verscheidene leden, blijkens het Voorloopig Verslag, van oordeel waren, kan de ondergeteekende niet toegeven. Die wet is nu ruim vijf en een half jaar in werking en hare uitkomsten geven geen grond tot ongunstige gevolgtrekkingen.

Het verschil in de verhouding tusschen onroerend en roerend kapitaal, bij de nalatenschappen in de rechte linie en die in de zijdlinie vererfd, doet zich ook elders voor en schijnt, voor een groot deel althans, aan natuurlijke oorzaken toegeschreven te kunnen worden. Naar aanleiding eener opmerking, gemaakt bij het Voorloopig Verslag over het ontwerp van wet op de Middelen voor het loopend jaar, heeft de ondergeteekende omtrent dit punt een onderzoek doen instellen. Hij houdt zich thans onledig met statistieke gegevens te verzamelen, waaruit, naar hij zich vleit, stellige gevolgtrekkingen te maken zullen zijn. Kunstgrepen om den waren staat der nalatenschap te verduisteren komen wel eens voor en zullen altijd blijven voorkomen, maar mocht het blijken dat de bestaande middelen tot verzekering der opbrengst van de belasting onvoldoende zijn, dan zal de ondergeteekende niet aarzelen krachtigere repressieve maatregelen voor te stellen.

Art. 1. Tegen de voorgestelde wijziging bestaat geen bezwaar.

De rentegevende schuldvorderingen ten laste van bijzondere personen zijn, blijkens de betrekkelijk de wet van 1859 gewisselde stukken, bij de invoering van het recht van overgang, niet aan die belasting onderworpen, omdat destijds van deze stukken een recht van registratie verschuldigd was. Nu het motief der vrijstelling, door de afschaffing van het registratierecht, vervallen is, bestaat geen enkele reden meer om de rentegevende schuldvorderingen, die toch ook behooren tot het roerend vermogen, niet met aandeelen in geldleeningen op eene lijn te stellen. Het registratierecht kwam volgens de wet, waarbij de gewoonte zich had aangesloten, ten laste van den geldopnemer, maar groot gevaar dat, tegen de wet in, ook het recht van overgang dat bij en ter zake van het overlijden des *schuldeischers* geheven wordt, door den *schuldenaar* betaald zal worden, schijnt er niet te zijn, te minder omdat de prijs van het geld niet door den geldschieter maar door de verhouding tusschen vraag en aanbod van kapitaal bepaald wordt, zoodat de geldopnemer geen bezwarender voorwaarden behoeft aan te nemen dan algemeen gebruikelijk zijn.

Indien het beding » dat alle belastingen door de leeners moeten worden betaald" al gemaakt wordt, zou daaruit des leeners verplichting tot betaling van *dit* recht niet voortvloeien, omdat het beding uit den aard der zaak alleen belastingen betreft, welke op de *overeenkomst* of *akte van geldleening* geheven worden.

Noodzakelijkheid om daartegen bijzondere maatregelen te nemen ziet dus de ondergeteekende, althans voor het oogenblik, niet.

Of de schuldvordering al dan niet rentegevend is, hangt van de overeenkomst af en wordt door den titel aangegeven. De schuldenaar kan door in gebreke te blijven aan zijne verplichtingen te voldoen, den aard zijner verbintenis niet veranderen.

Onder rentegevende schuldvorderingen moeten ongetwijfeld begrepen worden de schuldvorderingen waarvan de bedongen renten reeds aanstonds bij het uitleenen van gelden worden ingehouden, en eveneens die, welke in annuïteiten aflosbaar zijn, wanneer een deel der annuïteit strekt tot vergoeding van rente, wat uit den titel moet blijken.

Niet-rentegevende schuldvorderingen aan het recht van overgang te onderwerpen, wordt niet wenschelijk geacht, omdat die schuldvorderingen eerder tot het bedrijfskapitaal dan tot het zoogenaamde kapitaal in portefeuille behooren, en de belasting, indien zij tot de rentelooze schuldvorderingen uitgebreid werd, te zwaar zou drukken op den handel, daar elke boekvordering van een koopman, fabrikant of winkelier ter zake van gedane leveranciën, eene niet-rentegevende schuldvordering is.

Nu ook de rentegevende schuldvorderingen aan het recht van overgang onderworpen worden, kan de redactie aanmerkelijk korter zijn dan die der bestaande wet. Zooals het artikel thans luidt, schijnt het alles te omvatten wat aan het recht van overgang onderworpen behoort te worden. Het woord »ondernemingen" is van uitgebreider beteekenis dan het woord »maatschappijen" en schijnt niet gemist te kunnen worden, wil men niet in moeilijkheden komen; zoo zijn, om een voorbeeld aan te halen, certificaten van deelgerechtigdheid in gemeenschappelijke fondsen aandeelen in *ondernemingen*.

De vraag of boekschulden en andere niet door eene akte gestaafde vorderingen ten laste van maatschappijen onder de effecten vallen, wordt ontkennend beantwoord. Publieke fondsen zijn zij niet; het zijn gewone schuldvorderingen die, wanneer zij rentegevend zijn, onder de door het recht van overgang getroffen »rentegevende schuldvorderingen", doch in alle andere gevallen niet onder het bereik der belasting vallen.

Ook de commanditaire vennootschappen bedoeld in art. 19 Wetboek van Koophandel blijven buiten het bereik der belasting. De commanditaire vennoot heeft een onverdeeld aandeel in het vermogen der vennootschap. (Kist, Beginselen van handelsrecht volgens de Nederlandsche wet, deel 3, blz. 291) zoodat er geen sprake is van schuldvordering en evenmin van effect. Dit laatste geldt niet ten aanzien van commanditaire vennootschappen met actiën (Actiën-Kommandit-Gesellschaften) voor zooveel betreft de aandeelen in het commanditair kapitaal van zoodanige vennootschappen (verg. Kist t. a. p. blz. 277 en v.). Deze aandeelen zijn aan het recht zan overgang onderworpen omdat het aandeelen zijn in ondernemingen, wier kapitaal door aandeelen wordt vertegenwoordigd. Overigens is de redactie gewijzigd overeenkomstig het voorstel aan het slot van het Verslag omtrent dit artikel gedaan.

Art. 2. Tegen de aanbevolene wijziging bestaat geen bezwaar.

De woorden » aan het recht van overgang onderworpen', dienen om te doen uitkomen dat geene specifieke opgave verlangd wordt der van dat recht vrijgestelde inlagen in spaarbanken.

Voor de wenschelijke overeenstemming tusschen de verschillende artikelen wordt het woord »rentegevende" hierbijgevoegd.

Art. 3. Daar in den eersten regel de woorden van het eerste lid en in den derden regel de woorden » aangevuld en" kunnen worden gemist, zonder tot misverstand aanleiding te geven, is het artikel in den aangegeven zin gewijzigd.

Ook het woord » aangewezen" is thans in het artikel opgenomen.

Art. 4. In verband met de wijziging die art. 23 der wet van 13 Mei 1859 (*Staatsblad* n°. 36) ten gevolge der wet van 28 Mei 1869 (*Staatsblad* n°. 95) ondergaan heeft, wordt art. 4 vervangen door » In art. 23 n°. 1 letter *d* der genoemde wet zooals dit artikel volgens art. 1 § 10 der wet van 28 Mei 1869 (*Staatsblad* n°. 95) luidt, worden de woorden: » van de zaken onder n°. 1 van art. 1 omschreven, op hare", vervangen door de woorden: » van de effecten op hunne".

Art. 5. In den eersten regel vervalt het woord » nu" en in den laatsten regel is, in overeenstemming met de wijziging van het voorgaande artikel, achter »art. 23" gevoegd: » n°. 1".

Art. 6. Ten aanzien der verhooging van het recht refereert de ondergeteekende zich aan het in den aanhef dezer Memorie aangevoerde.

Ofschoon het artikel duidelijk uitdrukt wat bedoeld wordt, maakt de ondergeteekende geen bezwaar de aangegeven redactie over te nemen.

Art. 7. De bedoeling is elken inleg, waarvan uit spaarbankboekjes blijkt, vrij te stellen. Op de in het Voorloopig Verslag aangevoerde gronden is die vrijstelling thans beperkt tot het bedrag van f 800, terwijl de in dat Verslag aangegevene redactie, die beknopter is dan die van het wetsontwerp, met bedoelde beperking wordt overgenomen.

Art. 8. Met de tegen dit artikel aangevoerde bedenkingen kan de ondergeteekende zich niet vereenigen. De opcenten zijn als het ware eene vlottende belasting die, elk jaar, bij de wet op de middelen, wordt geregeld. Ware het recht van overgang, ook zonder uitdrukkelijke wetsbepaling, aan opcenten onderhevig, dan zoude de uitzonderende bepaling in de wet, waarbij de belasting geregeld wordt, moeten voorkomen. Nu dit niet het geval is en de opcenten, krachtens de wet op de middelen, telkens slechts voor een jaar geheven worden, is het voorschrift om geene opcenten te heffen in de belastingwet niet op zijne plaats.

Strikt genomen had dus het artikel in het ontwerp gemist kunnen worden en het is er alleen in opgenomen om uitdrukkelijk te constateeren het beginsel dat het recht van overgang niet met opcenten bezwaard moet worden.

Het artikel is van transitoiren aard en staat daarom geheel op zichzelf, naar de ondergeteekende vermeent in overeenstemming met den eisch eener behoorlijke codificatie.

Art. 9. De dagteekening der in-werkingtreding zal bij de mondelinge behandeling van het ontwerp gewijzigd worden.

II. *Verhooging en uitbreiding van het zegelrecht op effecten.*

De wenschelijkheid om met de indiening van dit wetsontwerp niet te wachten tot de algemeene herziening der zegelwet, is reeds betoogd in § III der Memorie van Toelichting, waaraan de ondergeteekende de vrijheid neemt zich te refereeren.

De voorgestelde verhooging is gering, maar voornamedoor de uitbreiding der belasting tot een tal van effecten, die thans ongezegeld verhandeld worden, is eene niet onbelangrijke vermeerdering der opbrengst van het zegelrecht te verwachten, en zooals de belasting bij het wetsontwerp geregeld wordt, bestaat hoegenaamd geen gevaar dat de fondsenhandel er door belemmerd zal worden.

Naar het oordeel der Vereeniging voor den Effectenhandel zal eene heffing, die alle fondsen treft, voor den handel minder bezwaren opleveren dan de bestaande belasting, die slechts onder zekere omstandigheden wordt geheven.

Een zegelrecht op effecten, dat zoo matig is, zou met eene rechtstreeksche belasting op het roerend vermogen, indien men tot de heffing daarvan mocht willen besluiten, zeer goed gepaard kunnen gaan.

Heffing naar de nominale waarde schijnt, vooral met het oog op de hier te lande uit te geven stukken, die reeds bij de uitgifte, dus vóór dat zij verhandeld worden, gezegeld moeten zijn, de eenig mogelijke grondslag te zijn. Wel is waar worden door die bepaling enkele fondsen iets zwaarder gedrukt boven andere, doch dat verschil is te gering om den grondslag, die, zooals in het Voorloopig Verslag te recht opgemerkt wordt, het best met den aard der belasting overeenstemt, te verwerpen.

Art. 1. Art. 32 n°. 3 der wet van 3 October 1843 is, waar het van quitantiën spreekt, in strijd met art. 2 der wet van 11 Juli 1882 (*Staatsblad* n°. 93), zoodat eene gedeeltelijke intrekking, afgescheiden van de nieuwe regeling van het zegelrecht op effecten, wenschelijk is. Door die regeling vervalt het laatste gedeelte van het voorschrift, en het eerste gedeelte, voor zoover het nog van kracht is, namelijk voor schuldbekentenissen, werkt nadeelig, zooals aangetoond is bij de beraadslagingen over de wet van 11 Juli 1882 (*Handelingen* 1881/1882, pag. 1007, 1008). Daar dit eerste gedeelte met het oog op de bepaling van art. 32 n°. 2 der wet van 3 October 1843 gemist kan worden en het niet mogelijk is art. 32 n°. 3 onveranderd te laten bestaan, is intrekking verkieslijk geacht boven wijziging.

Het beginsel van codificatie brengt mede dat aangewezen moet worden waar de nieuwe bepalingen, opgenomen in art. 2, in de bestaande zegelwet moeten worden ingelascht. Die aanwijzing kan niet geschieden zonder dat gesproken wordt van de intrekking der bepalingen welke vervangen worden, en daar het regelmatig schijnt om al de ingetrokken bepalingen in één artikel te vermelden, zoo is die vermelding in art. 1 opgenomen.

Art. 2, *alin.* 1. Dat de plaatsing der intrekking als eerste artikel aan het hoofd van het ontwerp aanleiding geeft tot eene gewrongen redactie van art. 2 kan niet toegegeven worden.

Werd de in het Voorloopig Verslag aangegevene redactie gevolgd, dan zou de intrekking van art. 32, n°. 3, en van art 36 der wet van 3 October 1843 nog bij een afzonderlijk artikel dienen te geschieden.

Alin. 2. Zoowel in het belang van den fondsenhandel als in dat van de schatkist wordt het niet wenschelijk geacht de belasting op een hooger bedrag te stellen dan bij het ontwerp geschiedt. De zegelwet lijdt juist aan de fout dat de belasting voor sommige stukken al te hoog is opgevoerd, en die fout wenscht de ondergeteekende te vermijden.

Buitenlandsche effecten, die hier te lande niet uitgegeven noch in omloop gebracht worden, zijn niet aan de belasting onderworpen. Aanvulling van het artikel in den aanbevolen zin wordt niet noodig geacht, omdat alinea 2 in het algemeen bepaalt van welke stukken zegelrecht verschuldigd is, terwijl alinea 8 het tijdstip aangeeft, waarop de belasting vorderbaar is van de buitenlandsche stukken, en de eerste alinea van art. 21 der bestaande zegelwet de zegeling van de hier te lande opgemaakte stukken regelt. Het aan het slot der opmerking bedoelde verband bestaat tusschen gemelde 1ste alinea van art. 21 en de alinea's 2, 8 en 13 van het ontwerp.

Alin. 3. Deze alinea komt voor niet gemist te kunnen worden, zonder aan de duidelijkheid te kort te doen.

In de nos. 1 en 2 van art. 21 der bestaande zegelwet is ook uitdrukkelijk gezegd, dat duplicaten aan hetzelfde zegelrecht onderworpen zijn als oorspronkelijke stukken. Bij n°. 6 van art. 21 ontbreekt die vermelding en het daar vastgestelde zegelrecht wordt daarom niet van duplicaten geheven.

Alin. 6. De ondergeteekende vermeent dat bij de toepassing der zegelwet rekening behoort gehouden te worden met de bestaande usantiën, waarnaar ter beurze het nominaal kapitaal berekend wordt. Het eenig verschil tusschen de onderwerpelijke bepaling en die van het vorig ontwerp, bestaat hierin, dat de vaste maatstaf voor de herleiding van vreemde tot Nederlandsche munt, thans niet meer onveranderlijk bij de wet vastgesteld wordt, maar de door de beurs aangenomene speciewaarde gevolgd moet worden. De nieuwe redactie, die naar aanleiding der opmerking van de Kamer nog eenigszins verduidelijkt is, heeft dit voordeel boven die van het vorig ontwerp, dat thans voor al de effecten een en dezelfde maatstaf geldt en de wet niet gewijzigd behoeft te worden, wanneer de ter beurze aangenomen waarde der vreemde valuta's verandert, zooals eenige jaren geleden plaats had, toen voor de berekening der waarde van de effecten, de waarde van den Oostenrijkschen florijn van f 1,25 verminderd werd op f 1,20.

»Verhandelen" is, naar de ondergeteekende meent, een geijkte beursterm, die geene aanleiding tot misverstand kan geven.

Alin. 7. Het zegelrecht naar de oppervlakte van het papier is het recht, dat naar de bestaande zegelwet van alle stukken, die niet aan een bijzonder recht onderworpen zijn, geheven wordt. De hier bedoelde stukken komen, in den regel, niet op de prijscouranten voor en hebben zelden eene courante waarde, zoodat zij niet met evenredig zegelrecht belast kunnen worden.

Bij het ontwerp tot algemeene herziening der zegelwet wordt een vast recht van 25 cents voorgesteld, maar de invoering van een bijzonder zegelrecht, alleen voor deze stukken, schijnt, in het tegenwoordig ontwerp, niet wenschelijk.

Alin. 8. »Verhandeld" schijnt, om de bij alinea 6 vermelde redenen, hier het meest geschikte woord te zijn.

Het woord »afgelost" is nu in het artikel opgenomen.

Alin. 13. Overeenkomstig de opmerking bij alinea 8, is het woord »overgedragen" vervangen door het woord »verhandeld" en het woord »afgelost" ook hier opgenomen.

Bovendien zijn ter verduidelijking vóór het woord »geconverteerd" ingelascht de woorden »in niet behoorlijk gezegelde stukken".

Daar hij, die de stukken uitgeeft, boetschuldig is, schijnt het niet noodig te zijn eene straf tegen den onderteekenaar te bedreigen; in den regel zullen uitgever en onderteekenaar wel een en dezelfde persoon zijn.

Alin. 16. Naar aanleiding der gedane vraag zijn de woorden »Makelaars en commissionnairs vervangen door het woord »Zij", zoodat de verbodsbepaling nu zoo algemeen mogelijk luidt.

Ook is in de alinea opgenomen de aanbieding ter aflossing. In geval van conversie kunnen de oude stukken, blijkens het bij alinea 9 bepaalde, ongezegeld blijven. Werd dit verboden, de handel zou er ernstig door belemmerd kunnen worden, daar het buitenland zeker geene stukken ter conversie hier te lande zoude zenden, wanneer zegeling ook voor de inlevering ter conversie verplichtend gesteld werd en alzoo dubbele zegelkosten betaald zouden moeten worden.

Overeenkomstig de opmerking bij art. 3 wordt aan dit artikel toegevoegd een zeventiende lid van den navolgenden inhoud: »Alle leden van eene vennootschap onder firma »zijn hoofdelijk aansprakelijk voor de rechten en boeten, »welke op grond van dit artikel door de firma verschuldigd zijn."

Art. 3. Firmanten teekenen veelal niet met hun eigen naam maar met dien der firma, zoodat het dikwijls moeilijk uit te maken is, wie der vennooten onderteekend heeft. Bij naamlooze vennootschappen teekent de bestuurder met zijn eigen naam en kan derhalve de moeilijkheid zich niet voordoen. De inhoud van dit artikel is, naar aanleiding der gemaakte opmerking, in het nieuwe nummer 3 van art. 21 der zegelwet (art. 2, lid 17, dezer wet) opgenomen.

Art. 4. Dit artikel wordt, daar het voorgaande vervallen is, art. 3. Ten aanzien der opmerking dat het ook met art. 2 behoorde samengesmolten te worden, refereert de ondergeteekende zich aan het antwoord op de aanmerking betrekkelijk art. 8 van het wetsontwerp tot verhooging en uitbreiding van het recht van overgang.

Art. 5 wordt art. 4.

Daar het voornemen bestaat om in het ontwerp tot algeheele herziening van de zegelwet de bepaling op te nemen dat van stukken, waarvoor in de overzeesche bezittingen van het Rijk het daar verschuldigd zegelrecht voldaan is, hier te lande niet nogmaals zegelrecht betaald behoeft te worden, komt het niet wenschelijk voor om bij dit artikel van de effecten in de overzeesche bezittingen opgemaakt, te spreken.

In art. 2 zijn die effecten genoemd omdat de ondergeteekende bij dit ontwerp in overeenstemming wenscht te blijven met de bestaande zegelwet die, behoudens de uitzondering in art. 27*a*, n°. 62, als regel stelt dat de in de overzeesche bezittingen opgemaakte stukken hier te lande zegelplichtig zijn. Het onderwerpelijk artikel strekt echter om de houders van effecten *in hun eigen belang* te bewegen tot het spoedig doen zegelen van de effecten, en met het oog op de voorgenomene vrijstelling zou zegeling van de in de overzeesche bezittingen opgemaakte stukken, wanneer die niet volstrekt noodig is, niet in het belang der houders zijn.

Slechts zeer weinige in de overzeesche bezittingen opgemaakte effecten zijn hier te lande in omloop, zoodat het punt niet van groot belang is.

Art. 6 wordt art. 5.

Art. 7 wordt art. 6.

De hierbedoelde datum zal gewijzigd worden als het wetsontwerp in beraadslaging komt.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[49. 8.]

NOTA VAN WIJZIGINGEN IN HET ONTWERP VAN WET TOT VERHOOGING EN UITBREIDING VAN HET RECHT VAN OVERGANG.

Art. 1. In den tweeden en derden regel worden de woorden: » aangevuld en gewijzigd ", vervangen door het woord: » gelezen ".

Het laatste lid wordt aldus gewijzigd:

» Onder effecten verstaat deze wet alle aandeelen in binnen- en buitenlandsche geldleeningen en renten, in maatschappijen of ondernemingen, wier kapitaal door aandeelen wordt vertegenwoordigd, de voorloopige bewijzen van storting op al die aandeelen, de zoogenaamde oprichtersaandeelen, restantbewijzen, bewijzen van deelgerechtigdheid (actions de jouissance), en dergelijke, die, na aflossing der oorspronkelijke aandeelen, aan de houders verblijven of uitgereikt worden, en in het algemeen alle stukken, die, onder welke benaming ook, gerangschikt kunnen worden onder de publieke fondsen. "

Art. 2. In den tweeden regel wordt het woord: » nieuw" vervangen door het woord: » derde ".

In den vierden regel wordt tusschen de woorden: » en"

en » schuldvorderingen" gevoegd het woord: » rentegevende ".

Art. 3. In den eersten regel vervallen de woorden: » van het eerste lid ".

In den derden regel vervallen de woorden: » aangevuld en ".

Tusschen het woord: » schuldvorderingen", waarmede de zesde regel eindigt en het woord: » als," waarmede de zevende regelt begint, wordt gevoegd eene komma, benevens het woord: » aangewezen ".

Art. 4. Dit artikel wordt aldus gewijzigd:
» In art. 23, n°. 1, letter *d* der genoemde wet, zooals dit artikel volgens art. 1, § 10 der wet van 28 Mei 1869 (*Staatsblad* n°. 95) luidt, worden de woorden: » van de zaken, onder n°. 1 van art. 1 omschreven, op hare ", vervangen door de woorden: » van de effecten, op hunne " ".

Art. 5. In den eersten regel vervalt het woord: » nu ".

In den laatsten regel wordt achter het getal: » 23 " gevoegd: » n°. 1,".

Art. 6. Dit artikel wordt aldus gewijzigd:
» In art. 42 der genoemde wet, zooals het volgens art. 8 der wet van 9 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 95) luidt, wordt voor *een vierde ten honderd* gelezen: *een half ten honderd*, en wordt voor *een ten honderd* gelezen: *twee ten honderd* ".

Art. 7. Dit artikel wordt aldus gewijzigd:
» Aan art. 57 der genoemde wet, zoo als het volgens art. 11 der wet van 9 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 95) luidt, wordt toegevoegd:
» 2°. de inleg in spaarbanken tot een bedrag van f 800."

Art. 9. In den eersten regel worden de woorden: » 1sten Januari 1885 " doorgehaald.

[49. 9.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET TOT VERHOOGING EN UITBREIDING VAN HET RECHT VAN OVERGANG.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het tot aanvulling der gewone Rijksmiddelen noodig is, het recht van overgang bij overlijden, voor zoover het geheven wordt op effecten, eenigszins te verhoogen en de heffing van dat recht tevens uit te strekken tot rentegevende schuldvorderingen;

Zoo is het dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Nommer 1 van het laatste lid van art. 1 der wet van 13 Mei 1859 (*Staatsblad* n°. 36) wordt gelezen als volgt:

»1°. van door overlijden van een ingezeten des Rijks in eigendom geërfde of verkregene effecten en rentegevende schuldvorderingen.
Onder effecten verstaat deze wet alle aandeelen in binnen- en buitenlandsche geldleeningen en renten, in maatschappijen of ondernemingen wier kapitaal door aandeelen wordt vertegenwoordigd, de voorloopige bewijzen van storting op al die aandeelen, de zoogenaamde oprichtersaandeelen, restantbewijzen, bewijzen van deelgerechtigdheid (actions de jouissance), en dergelijke die, na aflossing der oorspronkelijke aandeelen aan de houders verblijven of uitgereikt worden, en in het algemeen alle stukken, die, onder welke benaming ook, gerangschikt kunnen worden onder de publieke fondsen."

Artikel 2.

Aan art. 10, n°. 1, der genoemde wet wordt toegevoegd een derde lid van den navolgenden inhoud:

»De aan het recht van overgang onderworpen effecten en rentegevende schuldvorderingen moeten specifiek aangegeven worden."

Artikel 3.

N°. 3 van art. 12 der genoemde wet, zooals dit artikel volgens art. 2 der wet van 9 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 95) luidt, wordt gelezen als volgt:

»3°. de onroerende zaken en aan het recht van overgang onderworpen effecten en rentegevende schuldvorderingen, aangewezen als in art. 10, n°. 1, tweede en derde lid, is bepaald. Indien geene zoodanige zaken zijn nagelaten, moet dit worden opgegeven."

Artikel 4.

In art. 23, n°. 1, letter *d*, der genoemde wet, zooals dit artikel volgens art. 1, § 10, der wet van 28 Mei 1869 (*Staatsblad* n°. 95) luidt, worden de woorden: » van de zaken, onder n°. 1 van art. 1 omschreven, op hare " vervangen door de woorden: » van de effecten, op hunne ".

Artikel 5.

In art. 26 der genoemde wet, zooals het volgens art. 1, § 12, der wet van 28 Mei 1869 (*Staatsblad* n°. 95) luidt, worden de woorden: » bepaald op de wijze bij art. 23, n°. 1, letter *d*, aangeduid", gelezen als volgt: » bepaald op de wijze bij art. 23, n°. 1, aangeduid".

Artikel 6.

In art. 42 der genoemde wet, zooals het volgens art. 8 der wet van 9 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 95) luidt, wordt voor *een vierde ten honderd* gelezen: *een half ten honderd*, en wordt voor *een ten honderd* gelezen: *twee ten honderd*.

Artikel 7.

Aan art. 57 der genoemde wet, zooals het volgens art. 11 der wet van 9 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 95) luidt, wordt toegevoegd:

» 3°. de inleg in spaarbanken, tot een bedrag van f 800."

Artikel 8.

Op het in art. 6 bedoelde recht worden geen opcenten geheven.

Artikel 9.

Deze wet treedt in werking met den
Op de nalatenschappen welke vóór dat tijdstip zijn opengevallen blijven de vroegere wetsbepalingen van toepassing.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Financiën,

[49. 10.]

NOTA VAN WIJZIGING IN HET ONTWERP VAN WET TOT VERHOOGING EN UITBREIDING VAN HET ZEGELRECHT OP EFFECTEN.

Art. 2. In den derden regel van de 6de alinea wordt het woord » daarvoor" vervangen door de woorden: » ter berekening van de nominale waarde der effecten".

In den laatsten regel van de 8ste alinea wordt na het woord » beleend", bijgevoegd: » afgelost".

In den vijfden en zesden regel van de 13de alinea wordt in plaats van de woorden: » overgedragen, verpand of beleend of geconverteerd" gelezen: » verhandeld, verpand of beleend, afgelost, of in niet behoorlijk gezegelde stukken geconverteerd".

In den eersten regel van de 16de alinea worden de woorden: » Makelaars en commissionairs" vervangen door het woord » Zij".

In den derden regel van de 16de alinea worden achter het woord » beleenen," bijgevoegd de woorden: » of ter aflossing aan te bieden,".

Het woord » of" in den vijfden regel der 16de alinea vervalt en wordt vervangen door eene komma.

In den zesden regel der 16de alinea wordt achter het woord » beleencontract" bijgevoegd », of vóór de aanbieding ter aflossing".

Aan het slot wordt eene 17de alinea bijgevoegd, luidende:

» Alle leden van eene vennootschap onder firma zijn hoofdelijk aansprakelijk voor de rechten en boeten, welke op grond van dit artikel door de firma verschuldigd zijn".

Art. 3 vervalt.

Art. 4 wordt *artikel* 3.

Art. 5 wordt *artikel* 4.

Art. 6 wordt *artikel* 5.

Art. 7 wordt *artikel* 6 en in den eersten regel worden de woorden: » 1 Januari 1885" doorgehaald.

[49. 11.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET TOT VERHOOGING EN UITBREIDING VAN HET ZEGELRECHT OP EFFECTEN.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het tot aanvulling der gewone Rijksmiddelen noodig is, het zegelrecht op effecten eenigszins te verhoogen en uit te breiden;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De bepalingen, voorkomende onder de nommers 3 en 5 van artikel 21 der wet van den 3den October 1843 (*Staatsblad* n°. 47), gelijk zij luiden na de wijzigingen daarin gebracht door de wetten van den 24sten December 1856 (*Staatsblad* n°. 130) en van den 7den Juli 1867 (*Staatsblad* n°. 85), en die onder nommer 3 van artikel 32 der voormelde wet van den 3den October 1843, benevens artikel 36 van laatstgenoemde wet, worden ingetrokken.

Artikel 2.

Aan artikel 21 der wet van den 3den October 1843 (*Staatsblad* n°. 47) wordt in plaats van het ingetrokken nommer 3 het volgende toegevoegd:

3°. De certificaten nationale werkelijke schuld, door administratiekantoren uitgegeven, en alle andere aandeelen in binnenlandsche, alsmede alle aandeelen in buitenlandsche geldleeningen en renten; alle aandeelen in maatschappijen of ondernemingen welker kapitaal door aandeelen vertegenwoordigd wordt; de voorloopige bewijzen van storting op die aandeelen, en in het algemeen alle stukken, die, onder welke benaming ook, gerangschikt kunnen worden onder de effecten of publieke fondsen, zijn (behoudens de vrijstelling onder art. 27 letter A, n°. 33, vermeld) onderhevig aan een zegelrecht van *vijf* cents van iedere *vijftig gulden*.

Aan hetzelfde recht zijn onderhevig de aandeelen, bewijzen of stukken die bij inwisseling of intrekking van andere of bij vernieuwing of verandering van schuld, of bij andere gelegenheden hier te lande worden uitgegeven of in omloop gebracht, om het even of de oorspronkelijke stukken vóór of nà de invoering dezer wet opgemaakt of uitgegeven zijn.

Het recht wordt berekend over het kapitaal in het stuk uitgedrukt, en wel over ronde sommen van *vijftig gulden* tot een bedrag van *tweehonderd vijftig gulden*; over ronde sommen van *tweehonderd vijftig gulden* tot een bedrag van *vijf duizend gulden*, en boven de *vijf duizend gulden* over ronde sommen van *vijfhonderd gulden*.

Indien geen kapitaal is uitgedrukt, wordt het twintigvoud van de uitgeloofde jaarlijksche rente daarvoor genomen.

Is kapitaal of rente alleen in vreemde munt uitgedrukt, dan wordt deze herleid tot Nederlandsche munt naar den maatstaf, die ter berekening van de nominale waarde der effecten wordt aangenomen bij het verhandelen ter beurze te *Amsterdam*.

Van de zoogenaamde oprichtersaandeelen, restantbewijzen, bewijzen van deelgerechtigdheid [actions de jouissance] en dergelijke, die, na aflossing der oorspronkelijke aandeelen, aan de houders verblijven of uitgereikt worden, is het zegelrecht verschuldigd naar de oppervlakte van het papier.

De in dit nommer bedoelde stukken moeten, indien zij buiten het Rijk of in de overzeesche bezittingen van het Rijk zijn opgemaakt, van zegel voorzien worden vóór dat zij binnen het Rijk uitgegeven, in omloop gebracht, verhandeld, verpand of beleend, afgelost, of geconverteerd worden.

In geval van conversie kunnen echter de oude stukken ongezegeld blijven, mits de nieuwe, die daarvoor in de plaats worden gegeven, van behoorlijk zegel zijn voorzien.

Het zegelrecht, dat betaald is voor behoorlijk gezegelde voorloopige bewijzen van storting op de in dit nommer bedoelde aandeelen, wordt teruggegeven of verrekend voor zoover die bewijzen van storting ten genoege van 's Rijks ambtenaar onbruikbaar zijn gemaakt en door behoorlijk gezegelde aandeelen zijn vervangen.

Ongezegelde en niet behoorlijk gezegelde stukken zijn niet leverbaar.

De directie van het Grootboek zal geen certificaten nationale werkelijke schuld viseeren, welke niet van behoorlijk zegel zijn voorzien.

Eene boete van *honderdmaal* het niet betaalde recht, doch minstens *honderd gulden* voor ieder stuk, is verbeurd door elk, die niet behoorlijk gezegelde stukken als in dit nommer bedoeld binnen het Rijk uitgegeven, in omloop gebracht, verhandeld, verpand of beleend, afgelost, of in niet behoorlijk gezegelde stukken geconverteerd zal hebben.

Hij die niet behoorlijk gezegelde stukken in ontvang neemt, is, op straffe van gelijke boete, verplicht die stukken, onder opgaaf aan 's Rijks ambtenaar van naam en woonplaats van den afleveraar, binnen acht dagen na de ontvangst, te doen zegelen, en is bevoegd het daarvoor betaalde van den afleveraar terug te vorderen.

Elke overeenkomst, die de niet-vervulling dezer verplichting of de verkorting dezer bevoegdheid ten doel heeft, is nietig.

Zij, die stukken als in dit nommer zijn bedoeld op eigen naam of voor hunne meesters hebben over te dragen, te verpanden of te beleenen, of ter aflossing aan te bieden, zijn, op verbeurte der voorschreven boete, verplicht de niet behoorlijk gezegelde stukken vóór de levering, vóór het sluiten van het pand- of beleencontract, of vóór de aanbieding ter aflossing te doen zegelen, en zijn bevoegd het daarvoor betaalde aan hunne lastgevers of meesters in rekening te brengen.

Alle leden van eene vennootschap onder firma zijn hoofdelijk aansprakelijk voor de rechten en boeten, welke op grond van dit artikel door de firma verschuldigd zijn.

Artikel 3.

Van de rechten en boeten bedoeld in het bij deze wet vastgestelde nommer 3 van art. 21 der wet van den 3den October 1843 (*Staatsblad* n°. 47) worden geen opcenten geheven.

Artikel 4.

Ieder kan de stukken bedoeld in het bij deze wet vastgestelde nommer 3 van art. 21 der gemelde wet van 3 October 1843, voor zoover zij buiten het Rijk vóór het in werking treden dezer wet zijn opgemaakt en uitgegeven, laten zegelen, tegen betaling van *een vijfde* van het bepaalde recht, zoo zij daartoe binnen *zes maanden* en tegen *de helft* van het bepaalde recht indien zij daartoe later doch binnen *negen maanden* na de inwerkingtreding dezer wet zijn aangeboden.

De wijze waarop 's Rijks ambtenaar van de voldoening van het zegelrecht op de in dit artikel bedoelde stukken zal doen blijken, wordt door Ons bepaald.

Artikel 5.

Binnenlandsche zoowel als buitenlandsche effecten van vroegere dagteekening en volgens de vroeger geldende wetten behoorlijk gezegeld, zijn na de invoering dezer wet niet nogmaals zegelplichtig.

Artikel 6.

Deze wet treedt in werking den

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

[49. 12.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor de beide wetsontwerpen tot:

1°. verhooging en uitbreiding van het in artikel 1, n°. 1, der wet van 13 Mei 1859 (*Staatsblad* n°. 36) bedoelde recht van overgang; en

2°. verhooging en uitbreiding van het zegelrecht op effecten, is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens die wetsontwerpen, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over die voorstellen genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld 24 Maart 1885.

GODIN DE BEAUFORT.
BAHLMANN.
GOEMAN BORGESIUS.
KOLKMAN.
VERNIERS VAN DER LOEFF.

[**49**. 13.]

VOORGESTELD AMENDEMENT.

De ondergeteekende heeft de eer voor te stellen uit *artikel* 6 te doen wegvallen de woorden:

» wordt voor *een vierde ten honderd*, gelezen *een half ten honderd* en".

Toelichting.

De wijziging heeft ten doel, om de door de Regeering voorgestelde verhooging van recht niet uit te strekken tot de *rechte lijn*, maar te beperken tot de *zijlijn*.

BEELAERTS VAN BLOKLAND.

[50. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot voorziening in de verevening van door de Algemeene Rekenkamer afgewezen vorderingen ten laste van het VIIde hoofdstuk B der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1882.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

[50. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat voorziening noodig is in de verevening van door de Algemeene Rekenkamer afgewezen vorderingen ten laste van het VIIde hoofdstuk *B* der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1882.

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De Algemeene Rekenkamer wordt gemachtigd, om ten laste van de hierna omschreven artikelen van het VIIde hoofdstuk *B* der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1884 te verevenen de deugdelijk bevonden wordende vorderingen betrekkelijk het dienstjaar 1882, die zij heeft afgewezen op grond van bedenkingen omtrent de geldigheid van Ons besluit van den 9den September 1883, n°. 33.

Artikel 2.

In verband met de bij het vorig artikel verleende machtiging, worden de navolgende artikelen van het VIIde hoofdstuk *B* der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1884 verhoogd, te weten:

In de Vde afdeeling. *Kosten van administratie der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen en van den waarborg en de belasting der gouden en zilveren werken.*

Art. 19. Veranderlijke belooningen, toelagen, schadeloosstellingen, vergoedingen, presentiegelden en kosten van verificatie van accijnsgoederen, met *vierhonderd drie en tachtig gulden vijftien cent* (f 483,15) en alzoo gebracht op *tweehonderd twee en dertig duizend drie en tachtig gulden vijftien cent* (f 232 083,15).

Art. 29. Vergoeding voor reis- en verblijfkosten, verplaatsingskosten, vacatie- en daggelden, alsmede veer-, tol- en bruggelden, met *vijf duizend tweehonderd twee en dertig gulden en een halven cent* (f 5 232,00^5) en alzoo gebracht op *vier en dertig duizend twee en dertig gulden en een halven cent* (f 34 032,00^5).

Art. 31. Kosten van materieel en personeel en verdere uitgaven voor de herziening der belastbare opbrengst van de ongebouwde eigendommen en van de daarmede in verband staande werkzaamheden, met *zeven duizend tweehonderd tachtig gulden vier en veertig en een halven cent* f 7 280,44^5) en alzoo gebracht op *zevenhonderd vijf en zeventig duizend tweehonderd tachtig gulden vier en veertig en een halven cent* (f 775 280,44^5).

In de VIIde afdeeling. *Kosten van administratie van het zegel, de registratie, de successie, de hypotheken en het kadaster, de Staatsloterij, de domeinen, het geldelijk beheer der groote wegen, vaarten en veren en der visscherijen op de Schelde en Zeeuwsche stroomen.*

Art. 39. Kosten van onderhoud der domeinen, kosten van verpachtingen, aanbestedingen en verkoopingen; kosten van opnemingen, opmetingen, grensbepalingen en dergelijke; kosten van kaarten, akten en bescheiden; uitkeeringen, tegemoetkomingen, vergoedingen en alle andere uitgaven van verschillenden aard, het domeinbeheer betreffende, met *zeventig gulden negen en tachtig cent* (f 70,89) en alzoo gebracht op *eenhonderd elf duizend vijfhonderd zeventig gulden negen en tachtig cent* (f 111 570,89).

Art. 41. Kosten van het maken van eene ligplaats voor het stoomvaartuig; aankoop, onderhoud en huur van vaartuigen voor het beheer der visscherijen op de *Schelde* en *Zeeuwsche stroomen* en alle andere uitgaven voor dat beheer, niet onder het vorig artikel begrepen, met *eenhonderd negentig gulden acht en tachtig cent* (f 190,88) en alzoo gebracht op *zestien duizend zes honderd negentig gulden acht en tachtig cent* (f 16 690,88).

Artikel 3.

Ten gevolge van de in artikel 2 vermelde verhoogingen wordt het totaal der Vde afdeeling van meergenoemd hoofdstuk gebracht op *vier millioen negenhonderd zeven en vijftig duizend driehonderd vijf en vijftig gulden zestig cent* (f 4 957 355,60), het totaal der VIIde afdeeling op

en dat van het geheele hoofdstuk op

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën.

[50. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Ten gevolge der verwerping in de zitting van den 30sten Juni 1884 van artikel 1 van het ontwerp van wet tot verevening van door de Algemeene Rekenkamer afgewezen vorderingen (gedrukte stukken n°. 177), is bij Koninklijk besluit van den 24sten Juli 1884 n°. 45 de bij besluit van 9 September 1883 n°. 33 verleende vrijstelling van zegelrecht ingetrokken.

De vraag, of het al dan niet wenschelijk is de door den ondergeteekende voorgestane toepassing der zegelwet te bestendigen, zal bij het eerlang in te dienen ontwerp tot herziening der wet op het recht van zegel aan het oordeel

der Staten-Generaal onderworpen worden, zoodat dit punt thans onaangeroerd kan blijven.

Eene wetsbepaling tot verevening der door de Algemeene Rekenkamer afgewezen vorderingen is echter onmisbaar.

De algemeene rekening betreffende de uitgaven voor het dienstjaar 1882 is afgesloten en eene verlenging der bij de artt. 37 en 38 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) gestelde termijnen, zooals aanvankelijk voorgesteld was, mitsdien thans niet meer mogelijk.

Het schijnt daarom de voorkeur te verdienen de Algemeene Rekenkamer te machtigen om de onderwerpelijke vorderingen te doen verevenen ten laste van de Staatsbegrooting voor het loopend dienstjaar, nadat de betrekkelijke declaratiën alsnog van het gevorderde quitantiezegel voorzien zijn.

Die begrooting zal dientengevolge moeten verhoogd worden met een totaal bedrag van f 13 257,37, welke verhooging intusschen door de besparingen op de voor andere onderwerpen van uitgaaf toegestane sommen ruim schoots zal opgewogen worden, in verband waarmede h onnoodig voorkomt aan de bij art. 3 der wet op de mi delen voor 1884 (wet van 30 December 1883, *Staatsblad* n°. 250) verleende machtiging tot uitgifte van vlottende schuld verdere uitbreiding te geven.

De in art. 3 van de voordracht opengelaten cijfers zullen ingevuld worden, zoodra eene beslissing genomen is nopens het nog aanhangig wetsontwerp tot wijziging van het onderwerpelijk hoofdstuk der Staatsbegrooting (gedrukte stukken zitting 1884—1885, n°. 8).

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[50. 4.]

VERSLAG.

Het onderzoek in de afdeelingen van het wetsontwerp tot voorziening in de verevening van door de Algemeene Rekenkamer afgewezen vorderingen ten laste van het VIIde hoofdstuk B der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1882 heeft de volgende uitkomsten gehad.

Met voldoening had men de gevolgen gezien van de verwerping in de zitting van den 30sten Juni 1884 van artikel 1 van het wetsontwerp tot verevening dezer vorderingen.

De opmerking werd gemaakt dat de Minister voorstelt om verschillende artikelen der begrooting voor 1884 te verhoogen. Intusschen ware het beter de te verevenen som te betalen uit den post uitgetrokken voor onvoorziene uitgaven en niet uit verschillende artikelen. Op de thans voorgestelde wijze zal men omtrent het oorspronkelijke bedrag dier artikelen geene zekerheid kunnen verkrijgen en bij een eventueel toekomstig onderzoek daaromtrent in dwaling kunnen geraken.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 12den December 1884.

VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.
VOS DE WAEL.
VAN ASCH VAN WIJCK.
VAN OSENBRUGGEN.
SCHEPEL.

[51. 1.

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet betreffende de begrooting van het Fonds voortspruitende uit de koopprijzen van domeinen voor 1885.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

[51. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens art. 4 der wet van den 29sten Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 39), de beschikking over de opbrengsten, uitmakende het *Fonds, voortspruitende uit de koopprijzen van domeinen*, bij de wet moet worden geregeld, en dat voor het jaar 1885 eene begrooting van uitgaven van dat fonds moet worden vastgesteld;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De begrooting der uitgaven van het Fonds, voortspruitende uit de koopprijzen van domeinen voor 1885, wordt vastgesteld op de som van *vierhonderd tien duizend gulden* (f 410 000), te weten:

Onderartikel 1. Kosten der verkoopingen van domeinen en van afbraak en boomen der opgeheven vestingen, alsmede het aandeel van den Staat in de kosten van verkoop van vicarie-goederen, met inbegrip van de kosten van verkaveling, opmeting, schatting en dergelijke, ter voorbereiding van voor de verkooping noodige werkzaamheden	f	12 000,00
Onderartikel 2. Kosten van de afdamming van *het Slaak*, van bedijking en andere verbetering van buitengronden en van een stoomgemaal voor landen onder Zwaluwe, daaronder begrepen de kosten van ontwerp, aanbesteding en toezicht, van wegen en waterleidingen, van overeenkomsten met medebedijkers, polders en belendende grondeigenaren, alsmede aankoop van grond, afkoop van rechten en vergoeding van schade		90 000,00
Onderartikel 3. Ontmanteling van opgeheven vestingen en werken daaruit voortvloeiende, daaronder begrepen de kosten van ontwerp, aanbesteding en toezicht, van afkoop van rechten en van aankoop van stukken grond, noodig tot verlegging van wegen en waterleidingen, alsmede vergoedingen voor overname van wegen en andere werken door gemeenten of andere lichamen		80 000,00
Transporteeren	f	182 000,00
Per transport	f	182 000,00
Onderartikel 4. Afkoop van vischrecht op wateren en van tiendrecht op landen, aan den Staat behoorende, daaronder begrepen de kosten van minnelijke of rechterlijke bepaling van den afkoopprijs, alsmede die der levering		3 000,00
Onderartikel 5. Toevoeging aan de middelen, bestemd tot goedmaking der uitgaven, begrepen in de Staatsbegrooting voor 1885, als bijdrage voor de voortzetting van den aanleg van Staatsspoorwegen		225 000,00
Totaal. . .	f	410 000,00

Artikel 2.

Tot dekking der uitgaven, in het vorig **artikel** vermeld, worden aangewezen:

1°. de gelden van het *Fonds, voortspruitende uit de koopprijzen van domeinen*, op den 31sten December 1884 in 's Rijks schatkist aanwezig;

2°. de in 1885 te doene ontvangsten voor genoemd Fonds.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

[51. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De stand van het Fonds is als volgt:

Batig slot van den dienst 1882	f	202 153,48[5]
Ontvangen in 1883		342 766,92
Ontvangst van den dienst 1883	f	544 920,40[5]
Vermoedelijke uitgaven van den dienst 1883		544 920,40[5]
Vermoedelijk saldo van den dienst 1883 . .		*Nihil.*
Vermoedelijke ontvangst in 1884		
Vermoedelijke ontvangst van den dienst 1884	f	360 000,00
Vermoedelijke uitgaven van den dienst 1884		360 000,00
Vermoedelijk saldo van den dienst 1884		*Nihil.*

De ontvangsten in 1885 worden geraamd op:

Koopprijzen van domeinen	f 350 000	
Onraadspenningen	25 000	
Afkoop van tiendrecht .	25 000	
Afkoop van jachtrecht . .	500	
Afkoop van grondrenten enz.	9 500	
		410 000,00
Vermoedelijke ontvangst van den dienst 1885	f	410 000,00

Onderart. 1. De verkoop der domeinen van de voormalige dotatie van wijlen Zijne Koninklijke Hoogheid PRINS FREDERIK is begonnen en zal, naarmate de pachten ten einde loopen, geleidelijk worden voortgezet zonder door gelijktijdig aanbod van te groote partijen de prijzen te drukken.

Onderart. 2. De afdamming van *het Slaak* is tot stand gebracht, en de dam nadert zijne voltooiing. Het artikel moet voorzien in:

a. den laatsten termijn der aannemingsom van dien dam met kosten van toezicht;

b. het aandeeel van den Staat in den laatsten termijn der aannemingsom van de in dit jaar uitgevoerde bedijking van het *Sassche Gat* met kosten van toezicht;

c. het aandeel van den Staat in de kosten der in 1885 uit te voeren bedijking van het oostelijk deel van het *Axelsche Gat*;

d. de kosten der afdamming van de geul tusschen den *Angelinapolder* en den *Clarapolder* in *Zeeuwsch Vlaanderen*;

e. de kosten van een stoomgemaal voor de geheel tot het domein behoorende polders *Oudland*, *Nieuwland*, *Schuddebeurs* en *Veegtas* onder *Zwaluwe*;

f. kosten van aanleg en onderhoud van kleine verspreide landaanwinningswerken.

Onderart. 3. De thans te *Bergen op Zoom* en *Delfzijl* in uitvoering zijnde slechtingen zijn de laatste ontmantelingswerken van eenige beteekenis en zullen waarschijnlijk in 1885 voltooid worden. Hier en daar kunnen echter nog kleine werken noodig zijn tot verbetering van den aanleg der geslechte vestinggronden.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[51. 4.]

BIJLAGE A.

STAAT van baten en kosten, voortspruitende uit de ontmanteling van de vóór 1874 opgeheven vestingen.

(Behoort bij de Memorie van Toelichting op het ontwerp van wet tot vaststelling van de begrooting van het Fonds voortspruitende uit de koopprijzen van domeinen voor 1885.)

VLISSINGEN.

(*Vestingwerken.*)

KOSTEN.

Over **1879** tot en met **1882** . . .	f	28 796,36
Over **1883** geene kosten gemaakt . .		»
Over **1884** tot October evenmin. . .		»
	f	28 796,36

BATEN.

Over **1879** tot en met **1882** . . .	f	42 896,07
Over 1883.		
Onderhandsche verkoop van vestinggronden en gebouwen aan de gemeente (wet van 12 Juni 1883, *Staatsblad* n°. 59)	f	12 900,00
Over 1884 tot October.		
Onderhandsche verkoop aan de gemeente van 7 stukken vestinggrond en 2 gebouwen (wet van 20 Juli 1884, *Staatsblad* n°. 153)	f	8 500,00
Onderhandsche verkoop van grond aan den polder Walcheren		18,00
Over 1884. . .	f	8 518,00
» 1883. . .		12 900,00
» 1879–1882.		42 896,07
	f	64 314,07

VENLO.

KOSTEN.

Over **1867** tot en met **1882** . . .	f	173 189,73
Over 1883.		
Korting op de door de gemeente verschuldigde koopsom wegens de overneming van wegen en waterleidingen		2 820,00
Over 1884 tot October.		
Geene kosten gemaakt		»
	f	176 009,73

BATEN.

Over **1867** tot en met **1882** . . .	f	295 380,62
Over 1883.		
Onderhandsche verkoop aan de gemeente van het voormalig fort de Ginkel en van eenige stukken vestinggrond (wet van 12 Juni 1883, *Staatsblad* n°. 63) . . .		24 620,00
Over 1884 tot October.		
Geene baten ontvangen		»
	f	320 000,62

SAS VAN GENT.

KOSTEN.

Over **1867** tot en **1882**	f	9 824,91
Over **1883** geene kosten gemaakt . .		»
Over **1884** tot October evenmin. . .		»
	f	9 824,91

BATEN.

Over **1867** tot en met **1882** . . .	f	5 463,55
Over **1883** geene baten ontvangen. .		»
Over **1884** tot October evenmin. . .		»
	f	5 463,55

LANGAKKERSCHANS.

KOSTEN.

Over **1867** tot en met **1882** . . .	f	43 364,74⁵

Over 1883.

Vergoeding aan de gemeente Nieuweschans voor overneming der verplichting tot aanleg van een voetpad	f	165,00
Kosten van onderhoud		54,07
	f	219,07

Over 1884 tot October.

Geene kosten gemaakt		»
Over 1883. . .	f	219,07
» 1867–1882.		43 364,74⁵
	f	43 583,81⁵

BATEN.

Over **1867** tot en met **1882**	f	62 252,14⁵

Over 1883.

Onderhandsche verkoop van grond aan de gemeente Nieuweschans (wet van 18 December 1882, *Staatsblad* n°. 223) .	f	720,00
Onderhandsche verkoop van steenen .		30,00
	f	750,00

Over 1884 tot October.

Geene baten ontvangen		»
Over 1883. . .	f	750,00
» 1867–1882.		62 252,14⁵
	f	63 002,14⁵

BERGEN OP ZOOM.

KOSTEN.

Over **1867** tot en met **1882** . . .	f	166 903,48

Over 1883.

Staat van meer werk bij bestek 12. .	f	150,40
Aanbesteding volgens bestek 11, slechting noorderfrontier, aanleg van aarden banen, graven eener waterleiding en maken van duikers		179 000,00
Kosten van verkoop, aanbesteding, onderhoud en toezicht		1 579,27⁵
	f	180 729,67⁵

Over **1884** tot October geene kosten gemaakt		»
Over 1883. . . .	f	180 729,67⁵
» 1867–1882. .		166 903,48
	f	347 633,15⁵

BATEN.

Over **1867** tot en met **1882**. . . .	f	227 202,61

Over 1883.

Gekort aan den aannemer bestek 11 voor oude bouwstoffen en boomen.	f	34 800,00
Onderhandsche verkoop van grond . .		400,00
Als voren van boomen		32,00
Verkoop voor afbraak van een wachthuis, met onraadspenningen		319,00
	f	35 551,00

Over 1884 tot October.

Openbare verkoop van vestinggrond (catal. 329) met onraadspenningen . . .	f	3 266,25
Over 1884. . . .	f	3 266,25
» 1883. . . .		35 551,00
» 1867-1882. .		227 202,61
	f	266 019,86

BREDA.

KOSTEN.

Over **1867** tot en met **1882** . . .	f	607 307,43

Begrooting van het Fonds voortspruitende uit de koopprijzen van domeinen voor 1885.

Over 1883.

Aanbesteding volgens bestek nº. 16, verlegging van wegen, afgraving en ophooging van grond, demping van een gracht en leggen en opruimen van dammen	f	32 900,00
Aanbesteding volgens bestek nº. 17, verbetering der gronden in de Loopschans en de Bijvang		4 869,00
Staat van meer en minder werk bij bestek nº. 17		1 990,14
Kosten van aanbesteding, verkoop en toezicht		2 500,64⁵
	f	42 259,78⁵
Over **1884** tot October geene kosten gemaakt		»
Over 1883.	f	42 259,78⁵
» 1867–1882.		607 307,43
	f	649 567,21⁵

BATEN.

Over **1867** tot en met **1882**	f	596 867,34

Over 1883.

Openbare verkoop van vestinggrond (catal. 316) met onraadspenningen	f	28 964,25

Over 1884 tot October.

Openbare verkoop van vestinggrond (catal. 326) met onraadspenningen	f	14 070,00
Over 1884.	f	14 070,00
» 1883.		28 964,25
» 1867-1882.		596 867,34
	f	639 901,59

COEVORDEN.

KOSTEN.

Over **1870** tot en met **1882**	f	175 151,76

Over 1883.

Vergoeding aan de gemeente voor de uitvoering door haar van werken, tot wier aanleg de Staat zich verbonden had bij de overeenkomst van 16 December 1881, gesloten krachtens de wet van 2 Juni 1875 (*Staatsblad* nº. 91)	f	4 125,00
Kosten van meting en verkoop		19,75
	f	4 144,75
Over **1884** tot October geene kosten gemaakt		»
Over 1883.	f	4 144,75
» 1870–1882.		175 151,76
	f	179 296,51

BATEN.

Over **1870** tot en met **1882**	f	19 980,42

Over 1883.

Onderhandsche verkoop van vijf stukken vestinggrond aan diversen	f	922,00
Openbare verkoop van boomen met onraadspenningen		146,57⁵
	f	1 068,57⁵
Over **1884** tot October geene baten ontvangen		»
Over 1883.	f	1 068,57⁵
» 1870–1882.		19 980,42
	f	21 048,99⁵

RECAPITULATIE der kosten en baten van de vestingen opgeheven vóór 1874.

	KOSTEN.				BATEN.				Voordeelige verschillen.	Nadeelige verschillen.
	Over 1867 tot en met 1882.	Over 1883.	Over 1884 tot October.	Totaal.	Over 1867 tot en met 1882.	Over 1883.	Over 1884 tot October.	Totaal.		
Sluis (alles verkocht)	»	»	»	»	f 35 500,00	»	»	f 35 500,00	f 35 500,00	»
Frederik Hendrik (idem) . . .	f 2 281,25	»	»	f 2 281,25	45 004,75	»	»	45 004,75	42 723,50	»
Fort Bath (idem)	7 039,00	»	»	7 039,00	29 061,30	»	»	29 061,30	22 022,30	»
Stevensweert (idem)	4 001,96⁵	»	»	4 001,96⁵	28 290,00	»	»	28 290,00	24 288,03⁵	»
Vlissingen (marine-etablissement) (alles in erfpacht uitgegeven) .	2 216,86	»	»	2 216,86	24 971,65	»	»	24 971,65	22 754,79	»
Maastricht (alles verkocht). . .	316 409,03⁵	»	»	316 409,03⁵	576 157,41⁵	»	»	576 157,41⁵	259,748,38	»
Vlissingen (vestingwerken). . .	28 796,36	»	»	28 796,36	42 896,07	f 12 900,00	f 8 518,00	64 314,07	35 517,71	»
Venlo	173 189,73	f 2 820,00	»	176 009,73	295 380,62	24 620,00	»	320 000,62	143 990,89	»
Sas van Gent	9 824,91	»	»	9 824,91	5 463,55	»	»	5 463,55	»	f 4 361,36
Langakkerschans	43 364,74⁵	219,07	»	43 583,81⁵	62 252,14⁵	750,00	»	63 002,14⁵	19 418,33	»
Bergen op Zoom	166 903,48	180 729,67⁵	»	347 633,15⁵	227 202,61	35 551,00	3 266,25	266 019,86	»	81 613,29⁵
Breda	607 307,43	42 259,78⁵	»	649 567,21⁵	596 867,34	28 964,25	14 070,00	639 901,59	»	9 665,62⁵
Coevorden	175 151,76	4 144,75	»	179 296,51	19 980,42	1 068,57⁵	»	21 048,99⁵	»	158 247,51⁵
Bezoldiging van den ingenieur .	56 300,00	4 000,00	f 3 000,00	63 300,00	»	»	»	»	»	63 300,00
Reis-, verblijf- en bureelkosten.	39 121,45	2 655,30	1 355,50	43 132,25	»	»	»	»	»	43 132,25
	f 1 631 907,97⁵	f 236 828,58	f 4 355,50	f 1 873 092,05⁵	f 1 989 027,87	f 103 853,82⁵	f 25 854,25	f 2 118 735,94⁵	f 605 963,93⁵	f 360 320,04⁵

Totaal der baten	f 2 118 735,94⁵	Voordeelige verschillen	f 605 963,93⁵
» » kosten	1 873 092,05⁵	Nadeelige »	360 320,04⁵
Voordeelig saldo	f 245 643,89	Rest voordeelig verschil.	f 245 643,89

[51. 5.]

BIJLABE **B.**

STAAT van baten en kosten, voortspruitende uit de ontmanteling van de vestingen, opgeheven bij de wet van 18 April 1874 (*Staatsblad* n°. 64).

(Behoort bij de Memorie van Toelichting op het ontwerp van wet tot vaststelling van de begrooting van het Fonds voortspruitende uit de koopprijzen van domeinen voor 1885).

'S HERTOGENBOSCH.

KOSTEN.

Over **1874** tot en met **1882** . . .	f	114 064,84
Over 1883.		
Geene kosten gemaakt		»
Over **1884** tot **October** evenmin . .		»
	f	114 064,84

BATEN.

Over **1874** tot en met **1882** . . .	f	76 586,50
Over 1883.		
Onderhandsche verkoop ondergrond molen aan Bax		407,00
Over **1884** tot **October**. Geene baten ontvangen		»
	f	76 993,50

GRONINGEN.

KOSTEN.

Over **1874** tot en met **1882** . . .	f	462 011,91
Over 1883.		
Kosten van slechting van een muur langs het Boterdiep (daghuur)	f	60,00
Kosten van bestrating Westerstraat en Nieuwe Visscherstraat (daghuur) . . .		217,80
Aanbesteding der ophooging van grond tusschen de Westerstraat en den Cingelweg		630,00
Kosten van afscheiding, opmeting, onderhoud, toezicht en verkoop		3 570,59⁵
	f	4 478,39⁵
Over **1884** tot **October** kosten van onderhoud	f	178,93
Over 1884. . .	f	178,93
» 1883. . .		4 478,39⁵
» 1874—1882		462 011,91
	f	466 669,23⁵

BATEN.

Over **1874** tot en met **1882**. . . .	f	788 108,03⁵
Over 1883.		
Onderhandsche verkoop van een stuk vestinggrond aan P. Guibal (wet van 12 Januari 1883, *Staatsblad* n⁰. 60) . . .	f	605,00
Als voren aan D. J. Hamming (wet van 12 Januari 1883, *Staatsblad* n⁰. 61) . .		1 620,00
Onderhandsche verkoop van vier stukken vestinggrond aan diversen		1 230,00
Openbare verkoop van vestinggrond (catal. 317) met onraadspenningen . . .		50 027,25
Verkoop bekleedingsmuur Boterdiep .		61,50
	f	53 543,75
Over 1884 tot October.		
Onderhandsche verkoop van 17 stukjes vestinggrond aan diversen	f	2 100,00
Over 1884. . . .	f	2 100,00
» 1883. . . .		53 543,75
» 1874—1882 .		788 108,03⁵
	f	843 751,78⁵

DELFZIJL.

KOSTEN.

Over **1875** tot en met **1882** . . .	f	25 709,14

Over 1883.

Aanbesteding volgens bestekken 4 en 5 slechting van een deel hoofdwal met aanleg van wegen en demping van grachten	f	18 700,00
Kosten van aanbesteding en toezicht .		1 019,32
	f	19 719,32

Over 1884 tot October.

Geene kosten gemaakt		»

Over 1883. . .	f	19 719,32
» 1875—1882		25 709,14
	f	45 428,46

BATEN.

Over **1875** tot en met **1882** . .	f	22 613,94⅝

Over 1883.

Gekort aan den aannemer van bestekken 4 en 5 voor oude bouwstoffen	f	780,00
Onderhandsche verkoop van grond aan de gemeente Delfzijl (wet van 7 December 1883, *Staatsblad* n°. 201)		2 205,00
	f	2 985,00

Over 1884 tot October.

Verkoop voor afbraak van een wachthuis bij de voormalige Landpoort met onraadspenningen.		221,65
Verkoop van meubilair met onraadspenningen		7,70
Over 1884. . .	f	229,35
» 1883. . .		2 985,00
» 1875—1882		22 613,94⅝
	f	25 828,29⅝

[51. 6.]

BIJLAGE C.

STAAT tot toelichting der geldelijke uitkomsten van de ontmanteling der vestingen.

(Behoort bij de Memorie van Toelichting op het ontwerp van wet tot vaststelling van de begrooting van het Fonds, voortspruitende uit de koopprijzen van domeinen voor 1885.)

VESTINGEN.	Totale grootte der vestingwerken.	Verkoopbaar terrein, na aftrek van alles wat voor de publieke dienst van den Staat of van de gemeente bestemd blijft.	Reeds verkochte oppervlakte.	Nog te verkoopen oppervlakte.	*Aanmerkingen*
1.	2.	3.	4.	5.	6.
	Hectaren.	Hectaren.	Hectaren.	Hectaren.	De cijfers in kolom 2 geven de kadastrale grootte; die in de kolommen 3 en 5 zijn slechts bij benadering op te geven. Onder de cijfers in kolom 4 zijn de gronden begrepen, die in compensatie van onderhoudslast aan de gemeenten zijn afgestaan krachtens wettelijke machtiging. De vestingwerken van Venlo op den linker Maasoever (het fort St. Michiel) zijn geheel verkocht. Onder de cijfers in kolommen 3 en 5 is de oppervlakte der grachten niet begrepen.
Venlo (rechter Maasoever)	73,25	44,25	37,50	6,75	
Breda	177	97	38,30	58,70	
Bergen op Zoom . .	192	90,5	49	41,5	
Coevorden	98	71,25	7	64,25	
Nieuwe- of Langakkerschans. . . .	23,75	16,75	13,75	3	
Groningen	80	44	27	17	
Linie op de hoogte van Helpman (bij de vesting Groningen behoorende) .	44	19	4,5	14,5	

RECAPITULATIE der baten en kosten van de in 1874 opgeheven vestingen.

	KOSTEN.				BATEN.				Voordeelige verschillen.	Nadeelige verschillen.
	Over 1874 tot en met 1882.	Over 1883.	Over 1884 tot October.	Totaal.	Over 1874 tot en met 1882.	Over 1883.	Over 1884 tot October.	Totaal.		
Redoute te Elden (alles verkocht) .	f 245,63⁵	»	»	f 245,63⁵	f 9 030,00	»	»	f 9 030,00	f 8 784,36⁵	»
Deventer (idem).	16 782,04⁵	»	»	16 782,04⁵	(*) 114 178,70	»	»	(*) 114 178,70	(*) 97 396,65⁵	»
Zutphen (idem).	12 862,19	»	»	12 862,19	91 075,37	»	»	91 075,37	78 213,18	»
Nijmegen (idem)	11 396,94⁵	»	»	11 396,94⁵	243 761,71	»	»	243 761,71	232 364,76⁵	»
Grave (idem).	37 462,84⁵	»	»	37 462,84⁵	69 596,61⁵	»	»	69 596,61⁵	32 133,77	»
Kustbatterij Zoutkamp (idem) . .	380,33	»	»	380,33	7 625,25	»	»	7 625,25	7 244,92	»
's Hertogenbosch	114 064,84	»	»	114 064,84	76 586,50	f 407,00	»	76 993,50		f 37 071,34
Groningen.	462 011,91	f 4 478,39⁵	f 178,93	466 669,23⁵	788 108,03⁵	53 543,75	f 2 100,00	843 751,78⁵	377 082,55	»
Delfzijl.	25 709,14	19 719,32	»	45 428,46	22 613,94⁵	2 985,00	229,35	25 828,29⁵	»	19 600,16⁵
	f 680 915,88	f 24 197,71⁵	f 178,93	f 705 292,52⁵	f1 422 576,12⁵	f 56 935,75	f 2 329,35	f1 481 841,22⁵	833 220,20⁵	f 56 671,50⁵

Totaal der baten	f 1 481 841,22⁵	Voordeelige verschillen	f 833 220,20⁵
» » kosten	705 292,52⁵	Nadeelige »	56 671,50⁵
Voordeelig saldo . . .	f 776 548,70	Rest voordeelig verschil . .	f 776 548,70

(*) Waarvan f 62 127 ontvangen in den afstand van den eigendom van gemeentelijke gebouwen, bij den Staat in gebruik waren.

[51. 7.]

VERSLAG.

Het onderzoek in de afdeelingen van het wetsontwerp betreffende de begrooting van het fonds voortspruitende uit de koopprijzen van domeinen voor 1885, heeft de volgende uitkomsten gehad.

Vrij algemeen wenschte men bij den Minister er op aan te dringen, dat hij bij den verkoop der goederen behoorende tot de voormalige dotatie van wijlen ZIJNE KONINKLIJKE HOOGHEID PRINS FREDERIK, niet met overhaasting zoude te werk gaan, zoowel met het oog op de tegenwoordige waardevermindering van gronden als op de omstandigheid, dat door ruime aanbieding ten verkoop de prijzen gedrukt werden. Enkele leden meenden wel, dat de tot nu toe bedongen prijzen niet zoo laag konden genoemd worden nu ook de jaarlijksche opbrengst der gronden veel minder bedraagt dan vroeger, en nieuwe pachten tot lagere prijzen zouden moeten gesloten worden, waarom die leden voortzetting van de verkoopingen wenschelijk achtten; maar hun werd op het feit gewezen, dat bij een der laatste verkoopingen verschillende perceelen zijn opgehouden wegens te lage aanbiedingen, waaruit genoegzaam blijkt, dat er gebrek aan kooplust is. Met eenigen tijd te wachten zullen de prijzen kunnen verbeteren en de landerijen in waarde vermeerderen. Vooral de uitvoering van het wetsontwerp tot verlegging van de uitmonding der rivier de Maas zou de waarde van sommige landerijen aanzienlijk verhoogen.

Ook achtten vele leden het raadzaam de bosschen niet te verkoopen en wezen daarbij op de redenen, die, ook in het belang der gemeenten, voor zooverre dat niet in strijd is met het belang van den Staat, voor het behoud pleiten en bij de behandeling van het wetsontwerp tot verdeeling van markgronden breedvoerig zijn uiteengezet.

Het is echter mogelijk, dat de Regeering zich door de wet omtrent den verkoop der domeinen van 29 Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 39) gebonden acht om tot verkoop over te gaan, zoodra goederen door het afloopen der pacht als anderszins beschikbaar zijn. Wanneer dit het geval mocht zijn, dan oordeelden eenige leden het wenschelijk, dat de Regeering eene wijziging in bovengenoemde wet zou voorstellen, opdat de Minister niet genoodzaakt zou zijn tot dergelijken onmiddellijken verkoop over te gaan.

Andere leden meenden echter, dat de wet niet drong tot dadelijk en voortdurend verkoopen van alle vervreemdbare domeinen en niets bepaald had omtrent den spoed, waarmede aan dat verkoopen gevolg moest gegeven worden. De Minister, aan wien de uitvoering der wet is opgedragen, kan dus naar hunne meening, bij die uitvoering met eenige beperking te werk gaan.

Omtrent het tot nu toe door den Minister bij den verkoop gevolgde stelsel, om hier en daar een greep in een der rentambten te doen, gaven verscheidene leden weinig ingenomenheid te kennen, omdat daarbij de geheele administratie, die nog al kostbaar is, behouden blijft. Vele leden zouden dan ook liever zien, dat de Minister een vast plan aan de Kamer zou voorstellen, waarmede dan tevens eene gelijdelijke vermindering, vooral van het ondergeschikt personeel, gepaard diende te gaan.

Gaarne zoude men eene opgave ontvangen van hetgeen reeds verkocht is.

In de toelichting wordt medegedeeld, dat de ontvangsten uit den verkoop van domeinen over 1885 bedragen f 350 000. Men vroeg specificatie van dezen post.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Vastgesteld den 18den December 1884.

VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.
REEKERS.
DE MEIJIER.
SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE.
RUTGERS VAN ROZENBURG.

[52. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot wijziging van de koloniale huishoudelijke begrooting van *Curaçao* voor het dienstjaar 1883.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

[52. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken tot het wijzigen van de koloniale huishoudelijke begrooting van *Curaçao* voor het dienstjaar 1883, definitief vastgesteld bij de wet van 28 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 19) zooals die is gewijzigd en verhoogd bij de wet van 7 December 1883 (*Staatsblad* n°. 205);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De artt. 4, 119, 170, 176 en 185 van de koloniale huishoudelijke begrooting van *Curaçao* voor het dienstjaar 1883 worden verhoogd met en mitsdien gebracht op de bedragen hieronder vermeld:

	wordt verhoogd met:	en mitsdien gebracht op:
Art. 4. Uit- en terugzending, alsmede verplaatsing van burgerlijke ambtenaren, benevens transport van met verlof gaande of van verlof terugkeerende en gepensionneerde ambtenaren met hunne gezinnen of van hunne weduwen en kinderen (*Curaçao*).	f 2420,05	f 4920,05
Art. 119. Verschillende uitgaven voor liefdadige instellingen (*Curaçao*)	2255,34⁵	14075,34⁵
Art. 170. Onderhoud en herstelling der landsgebouwen en eigendommen, alsmede aankoop van meubels en andere benoodigdheden voor de landsgebouwen en kosten voor de verbetering van de quarantaine-inrichting aan de *Caracas-baai* (*Curaçao*)	5936,27⁵	68636,27⁵
Art. 176. Pensioenen van weduwen en nagelaten minderjarige kinderen van burgerlijke landsdienaren (*Curaçao*) . . .	4145,93⁵	27491,96⁵
Art. 185. Pensioenen van burgerlijke landsdienaren (*St. Martin*, Nederlandsch gedeelte)	1841,35⁵	11577,00⁵

Artikel 2.

De artt. 16, 29, 31, 32, 59, 84, 96, 105, 109, 117, 123, 147 en 177 der voornoemde begrooting worden verminderd met en mitsdien gebracht op de bedragen hieronder vermeld:

	wordt verminderd met:	en mitsdien gebracht op:
Art. 16. Traktement en toelage van den gezaghebber (*St. Martin*, Nederlandsch gedeelte)	f 997,21	f 4302,79
Art. 29. Traktementen en toelagen van den president, de gegradueerde leden, rechterlijke en verdere ambtenaren van het hof van justitie, van den procureur-generaal en de ambtenaren bij diens parket, van den kantonrechter en diens griffier, bureelbehoeften van den griffier bij het hof van justitie, den procureur-generaal, den griffier bij het kantongerecht, alsmede van den advocaat-generaal (*Curaçao*). . .	986,41	41722,59
Art. 31. Verschillende justitiekosten (*Curaçao*).	2396,44⁵	10276,30⁵
Art. 32. Traktementen en toelagen van de marechaussees, den cipier, de veldwachters, den gevangenbewaarder en den opzichter bij de dwangarbeiders (*Curaçao*)	1607,67	28584,33
Art. 59. Traktementen van den administrateur van financiën en de verdere ambtenaren bij de administratie (*Curaçao*).	784,38	12415,62
Art. 84. Traktementen van onderwijzers en subsidie aan bijzondere scholen (*Curaçao*) .	2165,61⁵	7467,71⁵
Art. 96. Traktementen van onderwijzers (*St. Martin*, Nederlandsch gedeelte)	866,67	2533,33
Art. 105. De dommagementen, bureelbehoeften en fouragegelden voor paarden van officieren en geëmployeerden bij de dienstdoende stedelijke en landelijke schutterij (*Curaçao*)	720,00	2598,00
Art. 109. Bagger- en andere werken aan de haven, alsmede onderhoud der veerponten voor de communicatie met het Riffort en de overzijde der haven (*Curaçao*)	2034,96	12565,04
Art. 117. Verschillende uitgaven voor den plaatselijken genees- en heelkundigen dienst (*Curaçao*)	378,77	2121,23
Art. 123. Verschillende uitgaven (*Curacao*).	971,93	4278,07
Art. 147. Traktement van den gouvernements-geneesknndige (*St. Martin*, Nederlandsch gedeelte)	800,00	1200,00
Art. 177. Wachtgelden (*Curaçao*)	1888,90	1711,09

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Koloniën,

[52. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij nevensgaand wetsontwerp wordt in overweging gegeven om enkele artikelen van de Curaçaosche begrooting voor 1883, welke gebleken zijn te laag te zijn geraamd, en tot wier aanvulling de post voor onvoorziene uitgaven ontoereikend was, met een gezamenlijk bedrag van f 16 598,96 te verhoogen en daartegenover onderscheidene artikelen met een gelijk bedrag te verminderen.

De voorgestelde vijf verhoogingen betreffen allen uitgaven van zeer wisselvalligen aard, waaromtrent bezwaarlijk eene andere toelichting kan worden gegeven dan dat de behoeften grooter waren dan tijdens de raming werd voorzien.

De meeste voor vermindering voorgedragen artikelen betreffen traktementen, waarop besparing heeft kunnen plaats hebben ten gevolge van het tijdelijk onvervuld blijven van eenige betrekkingen; terwijl de andere verminderingen mogelijk zijn geworden doordien enkele wisselvallige uitgaven beneden de raming bleven.

De Minister van Koloniën,
SPRENGER VAN EYK.

[52. 4.]

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek van het wetsontwerp tot wijziging van de koloniale huishoudelijke begrooting van Curaçao voor het dienstjaar 1883 had het de aandacht getrokken dat art. 4 tot een zoo belangrijk bedrag — meer dan het dubbele van de oorspronkelijk uitgetrokken som — is verhoogd. Hoewel men met de Memorie van Toelichting erkende, dat de in dat artikel vermelde uitgaven van zeer wisselvalligen aard zijn, zoo kwam toch deze overschrijding der raming buitensporig voor.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Vastgesteld den 5den December 1884.

GODIN DE BEAUFORT.
VAN DELDEN.
RUYS VAN BEERENBROEK.
ROOSEBOOM.
CORVER HOOFT.

[**53.** 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot verlenging van den termijn, bepaald bij de wet van 30 December 1882 (*Staatsblad* n°. 253), betreffende de heffing en de verzekering van de invoerrechten en de accijnzen.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

[**53.** 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat verlenging wenschelijk is van den termijn, bepaald bij de wet van 30 December 1882 (*Staatsblad* n°. 253), betreffende de heffing en de verzekering van de invoerrechten en de accijnzen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De termijn, bepaald bij de wet van 30 December 1882 (*Staatsblad* n°. 253), wordt verlengd tot ultimo December 1887.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

[**53.** 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij de wet van 4 April 1870 (*Staatsblad* n°. 61) is den Koning de bevoegdheid gegeven om, in afwachting der herziening van de Algemeene Wet van 26 Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 38) over de heffing der rechten van in-, uit- en doorvoer en van de accijnzen, bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur in het belang van handel, nijverheid of scheepvaart afwijkingen toe te staan van de voorschriften der belastingwetten omtrent de formaliteiten, in acht te nemen bij invoer, uitvoer, doorvoer of vervoer van goederen. De termijn, waaraan die bevoegdheid laatstelijk bij wet van 30 December 1882 (*Staatsblad* n°. 253) is gebonden, loopt met 31 December e. k. ten einde. Intusschen is het oogenblik nog niet gekomen om de voormelde Algemeene Wet door eene nieuwe te vervangen. Haar inhoud staat in nauw verband tot de bijzondere wetten nopens de accijnzen, welke in meer dan één opzicht herziening en aanvulling vorderen.

Dit is mede het geval met de heffing der invoerrechten. Het tarief voor deze belast de meeste goederen met een recht naar de waarde, en wel tot een bedrag van 5 percent, behalve voor sommige goederen waarvoor een lagere taks bepaald is (wetten van 15 Augustus 1862, *Staatsblad* n°. 170, en 6 April 1877, *Staatsblad* n°. 71). Dat de bestaande wettelijke bepalingen niet voldoende zijn om de opbrengst van dat bedrag te verzekeren, is bekend. Het recht van benadering, zooals dit bij hoofdstuk XXII der Algemeene Wet van 1822 geregeld is, werkt in de toepassing zeer gebrekkig, en men kan aannemen dat voor de meeste goederen die naar de waarde belast zijn, dooreengenomen niet meer dan 3 ½ percent in de schatkist terecht komt. Middelen om in dezen toestand verbetering te brengen zijn reeds eenigen tijd in onderzoek, en ook dit onderwerp zal eerlang de tusschenkomst des wetgevers vorderen.

Op grond van een en ander wordt bij het wetsontwerp, waarbij deze Memorie behoort, voorgesteld om den termijn, bepaald bij de wet van 30 December 1882 (*Staatsblad* n°. 253) tot ultimo December 1887 te verlengen, waartegen te minder bezwaar schijnt te bestaan omdat — zooals reeds is opgemerkt in de Memorie van Toelichting derzelfde wet — de tijdelijke regelingen, bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur vastgesteld ter vereenvoudiging der wettelijke formaliteiten nopens den invoer, uitvoer, doorvoer en het vervoer van goederen en nopens de nederlagen in het terrein van toezicht, in de toepassing geheel aan de eischen van handel en verkeer beantwoorden.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[53. 4.]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot verlenging van den termijn, bepaald bij de wet van 30 December 1852 (*Staatsblad* n°. 253), betreffende de heffing en de verzekering van de invoerrechten en accijnzen, heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen.

Men vroeg, wanneer eindelijk eene herziening der Algemeene wet van 26 Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 38) te wachten is. Bij de wet van 30 December 1882 (*Staatsblad* n°. 253) werd de in dit ontwerp bedoelde termijn met twee jaren verlengd, en thans wordt wederom eene verlenging met drie jaren voorgesteld. Met het oog op den vroegeren werkkring van den tegenwoordigen Minister van Financien had men zich bij diens optreden gevleid, dat eene definitieve regeling zich niet lang zou doen wachten, maar met leedwezen bespeurde men, dat daarop geen kans scheen te bestaan. Te minder zou dit evenwel, naar men meende, aan bezwaar onderhevig zijn, daar immers, zooals de Memorie van Toelichting vermeldt, de tijdelijke maatregelen, bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur vastgesteld, in de toepassing geheel aan de eischen van handel en verkeer beantwoorden. Het lag dus voor de hand de regeling bij Koninklijk besluit thans in eene wet op te nemen.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Vastgesteld den 5den December 1884.

GODIN DE BEAUFORT.
VAN DELDEN.
RUYS VAN BEERENBROEK.
ROOSEBOOM.
CORVER HOOFT.

[54. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan drie ontwerpen van wet, tot:

1°. wijziging van het IIde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1883;

2°. wijziging van het VIIde hoofdstuk *A* der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1883;

3°. wijziging en aanvulling van het VIIde hoofdstuk *B* der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1883.

De toelichtende memoriën, die de wetsontwerpen vergezellen, bevatten de gronden, waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den November 1884.

WILLEM.

[54. 2.]

ONTWERP VAN WET II.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken tot wijziging van het IIde hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor her dienstjaar 1883, vastgesteld bij de wet van 27 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 5);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

In de VIde afdeeling (Pensioenen, wachtgelden en gratificatiën) van het IIde hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1883, wordt art. 27 (Pensioenen) *verhoogd* met *vierhonderd zes en zeventig gulden* (f 476) en alzoo gebracht op *een en dertig duizend driehonderd zeven en dertig gulden* (f 31 337).

Artikel 2.

Daarentegen wordt in de Iste afdeeling (De Staten-Generaal) art. 1 (Reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste Kamer) *verminderd* met gelijk bedrag van *vierhonderd zes en zeventig gulden* (f 476) en alzoo gebracht op *drie en twintig duizend vijfhonderd vier en twintig gulden* (f 23 524).

Artikel 3.

Ten gevolge van voorschreven verhooging en vermindering wordt het totaal der 1ste afdeeling gebracht op *driehonderd achttien duizend driehonderd veertien gulden* (f 318 314) en dat der VIde afdeeling op *vijf en dertig duizend achthonderd zeven en vijftig gulden* (f 35 857).

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Financiën,

[54. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Ten gevolge van het verleenen van meer pensioenen dan waarop bij het opmaken der begrooting was gerekend, is aanvulling noodig van het bij art. 27 van het IIde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1883 voor deze uitgaaf geopend crediet.

Deze aanvulling kan niet geschieden door overschrijving uit het bij artikel 30 van dat hoofdstuk voor onvoorziene uitgaven toegestaan bedrag, omdat daarover reeds ten volle is beschikt (referte aan de opgave daaromtrent verstrekt bij den uitgewerkten en toelichtenden staat van het IIe hoofdstuk voor het dienstjaar 1885).

Dientengevolge wordt thans voorgesteld het onderwerpelijk artikel met de nog benoodigde som van *vierhonderd zes en zeventig gulden* (f 476) te verhoogen en daarentegen den post voor reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste Kamer der Staten-Generaal (art. 1) ad f 24 000, waarop slechts ruim f 17 000 is uitgegeven, met een gelijk bedrag te verminderen.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[54. 4.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken tot wijziging van het VIIde hoofdstuk *A* der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1883, vastgesteld bij de wet van 30 December 1882 (*Staatsblad* n°. 257);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Art. 12 van het VIIde hoofdstuk *A* der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1883 (Renten van vrijwillige en gerechtelijke consignatiën) wordt *verhoogd* met *negen en twintig duizend driehonderd drie en vijftig gulden* (f 29 353) en alzoo gebracht op *vier en veertig duizend driehonderd drie en vijftig gulden* (f 44 353).

Artikel 2.

Daarentegen wordt art. 1 van het VIIde hoofdstuk *A* der genoemde begrooting (Interesten van een kapitaal van f 630 547 400 ingeschreven rentegevende schuld à twee en een half ten honderd, verschijnende 30 Juni en 31 December 1883) *verminderd* met *negen en twintig duizend driehonderd drie en vijftig gulden* (f 29 353) en alzoo gebracht op *vijftien millioen zevenhonderd vijf en dertig duizend vijfhonderd twee en tachtig gulden* (f 15 735 582).

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Financiën,

[54. 5.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Ten gevolge van de teruggaaf van belangrijke geldsommen, die sedert geruimen tijd geconsigneerd waren, is het bij artikel 12 van het VIIde hoofdstuk A der Staatsbegrooting 1883 voor renten van vrijwillige en gerechtelijke consignatiën toegestaan bedrag, ontoereikend gebleken.

Dientengevolge zal dat artikel alsnog met f 29 353 behooren verhoogd te worden. Het eindcijfer van het hoofdstuk behoeft intusschen geene wijziging te ondergaan omdat artikel 1 zonder bezwaar met een gelijk bedrag kan verminderd worden.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[54. 6.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken tot wijziging en aanvulling van het VIIde hoofdstuk *B* der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1883, vastgesteld bij de wet van 27 Januari 1883 (*Staatsblad* n⁰. 11);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De volgende artikelen van het VIIde hoofdstuk *B* der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1883 worden *verhoogd*, te weten:

In de Vde afdeeling, Kosten van administratie der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen en van den waarborg en de belasting der gouden en zilveren werken:

Art. 18 (Veranderlijke belooningen, toelagen, schadeloosstellingen, vergoedingen, presentiegelden en kosten van verificatie van accijnsgoederen) met *zestien duizend achthonderd vier en dertig gulden* (f 16 834), en alzoo gebracht op *tweehonderd vier en dertig duizend zeshonderd vier en dertig gulden* (f 234 634).

Art. 21 (Druk-, liniëer- en bindwerk en bindmaterialen; aankoop en onderhoud van werktuigen, wapenen en andere benoodigdheden; justeerloon van gewichten, briefporten, telegrammen, vracht-, transport- en advertentiekosten, en kosten wegens opruiming van archieven) met *negen duizend zevenhonderd zeven en dertig gulden* (f 9737), en alzoo gebracht op *eenhonderd drie en dertig duizend vijfhonderd zeventien gulden* (f 133 517).

Art. 25 (Oninbare kosten van vervolging en van schatting, telling en herziening wegens de personeele belasting) met *vijf duizend achthonderd zes gulden* (f 5806), en alzoo gebracht op *drie en dertig duizend driehonderd zes gulden* (f 33 306).

In de VIIde afdeeling (Kosten van administratie van het zegel, de registratie, de successie, de hypotheken en het kadaster, de Staatsloterij, de domeinen, het geldelijk beheer der groote wegen, vaarten en veren en der visscherijen op de Schelde en Zeeuwsche stroomen):

Art. 37 (Grondbelasting, waterschaps- en gemeentelasten der domeinen, wegen, vaarten en Staatsspoorwegen) met *tien duizend vijfhonderd vier en tachtig gulden* (f 10 584), en alzoo gebracht op *eenhonderd acht en veertig duizend vijfhonderd vier en tachtig gulden* (f 148 584).

Art. 38 (Kosten van onderhoud der domeinen; kosten van verpachtingen, aanbestedingen en verkoopingen; kosten van opnemingen, opmetingen, grensbepalingen en dergelijke; kosten van kaarten, akten en bescheiden; uitkeeringen, tegemoetkomingen, vergoedingen en alle andere uitgaven van verschillenden aard, het domeinbeheer betreffende), met *zeven duizend vijfhonderd vijf en zeventig gulden* (f 7575), en alzoo gebracht op *eenhonderd vier en twintig duizend vijf en zeventig gulden* (f 124 075).

Artikel 2.

Art. 33 (Ontvangloonen van de ambtenaren bij het bestuur der registratie en domeinen, zoomede die van den ontvanger-entreposeur te *Rotterdam*, voor het innen der huurprijzen van terreinen en bergplaatsen, traktementen, toelagen, ontvangloonen en oliegelden der met de inning van tol-, kanaal-, brug-, sluis- en havengelden belaste ambtenaren; percentsgewijze belooning van de rentmeesters der domeinen, behoord hebbende tot de dotatie van wijlen Zijne Koninklijke Hoogheid Prins FREDERIK DER NEDERLANDEN) wordt aangevuld met de volgende zinsnede:

»Belooningen aan beheerders van postkantoren en van hulpkantoren der posterijen, depothouders van postzegels en verdere gemachtigden tot den verkoop van zegels, toegekend voor het debiet van zegels."

Artikel 3.

In de Vde afdeeling (Kosten van administratie der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen, en van den waarborg en de belasting der gouden en zilveren werken) wordt artikel 30 (Kosten van materieel en personeel en verdere uitgaven voor de herziening der belastbare opbrengst van de ongebouwde eigendommen en van de daarmede in verband staande werkzaamheden) *verminderd* met *vijftig duizend vijfhonderd zes en dertig gulden* (f 50 536), en alzoo gebracht op *zevenhonderd negen en dertig duizend vierhonderd vier en zestig gulden* (f 739 464).

Artikel 4.

Ten gevolge van de verhoogingen en vermindering bij de artt. 1 en 3 dezer wet wordt het totaal der Vde afdeeling gebracht op *vier millioen negenhonderd elf duizend vierhonderd een en twintig gulden* (f 4 911 421) en dat der VIde afdeeling op *een millioen zevenhonderd een en dertig duizend zeshonderd een en twintig gulden* (f 1 731 621).

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Financiën,

[54. 7.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Wegens sommige onderwerpen van uitgaaf is méér betaald dan de daarvoor bij het VIIde hoofdstuk *B* der Staatsbegrooting voor het jaar 1883 beschikbaar gestelde bedragen. Daar de bij artikel 80 van dat hoofdstuk voor onvoorziene uitgaven toegestane som bereids is uitgeput (referte aan de opgave verstrekt bij den toelichtenden en uitgewerkten staat van het VIIde hoofdstuk *B* der Staatsbegrooting voor het jaar 1885), zullen de betrokken begrootingsartikelen alsnog bij de wet behooren aangevuld te worden. Die aanvulling kan intusschen geschieden zonder wijziging van het eindcijfer van het hoofdstuk, omdat het geheele voor de onderwerpelijke verhoogingen benoodigd bedrag door besparing op andere posten ruimschoots wordt opgewogen.

Omtrent de uitgaven waarvan hier sprake is, valt het volgende op te merken:

Artikel 1.

Art. 18. De ontoereikendheid van dit artikel is toe te schrijven aan het verrichten van meerdere werkzaamheden door schatters der personeele belasting ten gevolge van toenemende aanvragen om schatting enz., door belastingschuldigen, voorts aan het toekennen van meerdere bureelkosten en presentiegelden aan zetters voor 's Rijks directe belastingen uit hoofde van de toenemende bevolking, en eindelijk aan meerdere bewakingen waarvan de kosten ten laste van het Rijk verblijven.

Art. 21. De oorzaak van het op dit artikel ontstaan tekort is gelegen in den aankoop van stoffen en verdere benoodigdheden tot vermenging van zout voor den landbouw, waarvan de kosten intusschen door de belanghebbenden vergoed worden.

Art. 25. Bij de wisselvalligheid der hierbedoelde uitgaven is eene juiste raming voor dit artikel vooraf moeilijk te maken.

Art. 37. Het tekort is voornamelijk veroorzaakt door meerdere uitgaven ten gevolge van den aankoop van grond voor de Staatsspoorwegen en andere openbare werken.

Art. 38. Hoogere kosten van verpachtingen en verkoopingen dan waarop bij de raming kon worden gerekend en onvoorziene onderhoudskosten van gebouwen zijn oorzaak dat het voor dit artikel toegestaan crediet is overschreden.

Artikel 2.

De toevoeging dezer zinsnede is noodig omdat de Algemeene Rekenkamer de verevening der daarbij omschreven uitgaven weigert op grond dat de aard daarvan met de tegenwoordige omschrijving van het artikel niet overeenstemt.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[54. 8.]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van de ontwerpen van wet tot wijziging van de hoofdstukken II en VII *A* der Staatsbegrooting voor 1883 heeft tot geene bedenkingen aanleiding gegeven.

Bij het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot wijziging en aanvulling van hoofdstuk VII *B* der Staatsbegrooting voor 1883 werd, naar aanleiding der toelichting op art. 21, in eene afdeeling de vraag gedaan, of door belanghebbenden veel gebruik wordt gemaakt van de gelegenheid, om zich zout voor den landbouw te verschaffen. Men stelde er prijs op, dienaangaande eenige opgaven te ontvangen.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over deze wetsontwerpen genoegzaam voorbereid.

Vastgesteld den 5den December 1884.

GODIN DE BEAUFORT.
VAN DELDEN.
RUYS VAN BEERENBROEK.
ROOSEBOOM.
CORVER HOOFT.

[55. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan de in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven twee ontwerpen van wet (en bijlagen):

1°. tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop van een stuk grond te *Ter Neuzen*, aan de gemeente;

2°. tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop van een stuk grond te *Ter Neuzen* aan mr. J. P. DRONKERS, aldaar.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die de wetsontwerpen vergezelt, bevat de gronden, waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 18den November 1884.

WILLEM.

(De bij de Koninklijke boodschap ingezonden ontwerpen van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **252**, n°s. 2-4, der zitting 1883-1884.)

[55. 2.]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop van een stuk grond te *Ter Neuzen* aan de gemeente heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerking.

Sub 3° der voorwaarden van de overeenkomst wordt vermeld, dat de gemeente zich verbindt het voetpad en den grond sub B omschreven als voor het publiek verkeer bestemd te onderhouden. Hierin zagen sommigen eene verwarring van privaat recht en publiekrechtelijke verplichtingen; het gaat toch niet aan dat eene gemeente zich contractueel verbindt om een voetpad niet aan het publiek verkeer te onttrekken. Het oordeel van den gemeenteraad over hetgeen het belang der gemeente medebrengt wordt daardoor in de toekomst aan banden gelegd. Anderen meenden daarentegen, dat hier niets anders bedoeld wordt dan dat de onderhoudskosten van het voetpad, voor zoover en zoolang het een publiek pad blijft, ten laste der gemeente komen. Men zou gaarne van de Regeering vernemen in welken zin de hier bedoelde woorden moeten opgevat worden.

Het ontwerp tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop van een stuk grond te *Ter Neuzen* aan mr. J. P. Dronkers heeft bij het afdeelingsonderzoek geene aanleiding gegeven tot bedenkingen.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over deze wetsontwerpen genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 4den December 1884.

KIELSTRA.
BAHLMANN.
VAN KERKWIJK.
DE VOS VAN STEENWIJK.
VAN DER SLEYDEN.

[56. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan de in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven acht ontwerpen van wet (en bijlagen):

1°. tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan W. C VISSER, weduwe A. J. PRINS VISSER, van water en slik onder *Dubbeldam;*

2°. tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan W. C. VISSER, wed. A. J. PRINS VISSER, te *Sliedrecht*, en J. W. VISSER, te *Amsterdam*, van riet en water onder *Dubbeldam;*

3°. tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan W. VISSER, wed. P. LANGEVELD, te *Hardinxveld*, van water, riet, biezen en zand onder *Dubbeldam;*

4°. tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan J. VISSER, wed. W. A. HARTOG, te *Sliedrecht*, van water, riet, slik, enz. onder *Dubbeldam;*

5°. tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan J. W. VISSER, te *Amsterdam*, van slik, riet en water onder *Dubbeldam;*

6°. tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan dr. J. PRINS VISSER, te *Sliedrecht*, van biezen, hakhout, riet, slik en water onder *Dubbeldam;*

7°. tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan W. HOOGENDOORN, vrouw van J. BLOKLAND, te *Hardinxveld*, van hakhout, biezen en water onder *Dubbeldam;*

8°. tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan »*de vier Polders van Dubbeldam*" van hakhout, biezen, riet, slik en water onder *Dubbeldam.*

De toelichtende memorie (en bijlagen), die de wetsontwerpen vergezelt, bevat de gronden waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 18den November 1884.

WILLEM.

(De bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerpen van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **17**, nos. 2—10, der zitting 1884—1885.)

[56. 2.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek der acht ontwerpen van wet tot bekrachtiging der onderhandsche verkoopen van strooken grond en water onder Dubbeldam heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen en beschouwingen.

Hoewel de Regeering in de Memorie van Toelichting opmerkt dat het belang van den Staat in deze volkomen vereenigbaar is met onderhandschen verkoop, zoo schijnt evenwel de vraag gewettigd, of dat middel wel de beste wijze is, om van de hierbedoelde strooken grond enz. het meeste voordeel te trekken. Velen zouden er de voorkeur aan geven om althans in den aanvang die strooken te verpachten; daardoor toch zou het na eenigen tijd mogelijk worden over hare waarde te oordeelen, en zou bij het eventueelen lateren verkoop gemakkelijker zijn eene aan die waarde geëvenredigde billijke koopsom te bedingen. In elk geval zou men openbaren verkoop wenschelijker hebben geacht dan onderhandschen. Wel is waar zegt de Memorie van Toelichting eveneens, dat de strooken o. a. door hare ingesloten ligging minder geschikt zijn om in het openbaar verkocht te worden daar waarschijnlijk alleen de aangrenzende eigenaars gegadigden zouden zijn, maar men meende dat dit geen overwegend bezwaar kon opleveren, daar immers ook andere koopers krachtens art. 715 van het Burgerlijk Wetboek bevoegd zullen worden van de aangrenzende eigenaars te vorderen, dat zij hun een uitweg zullen aanwijzen. In verband met het bovenstaande werd overlegging van het verslag der vanwege den Staat benoemde deskundigen gevraagd.

Nog wenschte men te vernemen, of de strooken, welke verkocht zijn voor minder dan f 500 en derhalve zonder de tusschenkomst van den wetgever, buiten eenig verband staan met de perceelen, bij dit ontwerp bedoeld.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 4den December 1884.

KIELSTRA.
BAHLMANN.
VAN KERKWIJK.
DE VOS VAN STEENWIJK.
VAN DER SLEYDEN.

[56. 3.]

MEMORIE VAN ANTWOORD.

[Ingezonden bij brief van 8 December 1884.]

De nu verkochte oppervlakten land en water konden niet door den Staat worden verpacht zonder voorafgaande delimitatie, daar zij bij de eigenaren der aangrenzende landerijen in bezit en, voor zoover daarvoor geschikt, door hen beplant waren. Daar dit langdurig bezit moest geacht worden te goeder trouw te zijn, ware het niet vrij van hardheid geweest, de bezitters, die de aanwassen beplant en daardoor den aanwas bevorderd hadden, dat bezit te ontnemen.

Te recht wordt in het Voorloopig Verslag opgemerkt, dat bij publieken verkoop der oppervlakten de koopers krachtens art. 715 van het Burgerlijk Wetboek een uitweg zouden kunnen vorderen van de eigenaren der aangrenzende landerijen en wateren.

Maar de omstandigheid dat zoodanige uitweg niet kosteloos behoeft te worden verleend, gevoegd bij de noodzakelijkheid van het maken van afsluitingen, wanneer de Staatseigendommen bij publieken verkoop in andere handen kwamen dan de aangrenzende landerijen, leverde grond op tot het vermoeden, dat bij publieken verkoop geene concurrentie met de eigenaren dezer landerijen te wachten was.

De onderhandsche verkoop maakte bovendien de delimitatie, die niet getroffen zou zijn zonder belangrijke opofferingen door den Staat, overbodig.

In zoover bestaat er verband tusschen de voor minder dan f 500 voor behoudens 's Konings goedkeuring verkochte strooken en de in de wetsontwerpen bedoelde oppervlakten, dat zij waarschijnlijk niet verkocht zouden zijn, wanneer de grootere oppervlakten Staatseigendom waren gebleven, daar alle betrokken landeigenaren op denzelfden voet moesten worden behandeld.

Een afschrift van het proces-verbaal van schatting wordt hierbij overgelegd.

De Minister van Financiën,
GROBBEE.

[56. 4.]

BIJLAGE van de Memorie van Antwoord.

PROCES-VERBAAL VAN SCHATTING

KOPIE.

De ondergeteekenden Dirk Johan Christoffel Scheele, opziener der domeinen in de provincie Zuidholland, Cornelis Josephus Van Dooren, landmeter der eerste klasse van het kadaster, en Jan Dubbelman, opzichter over Dordrechts landerijen en van het Kroondomein, allen wonende te Dordrecht, die, blijkens schrijven van den ontvanger der registratie en domeinen aldaar, i. d. 8 Maart 1879, n°. 2/9765, zijn benoemd door Zijne Excellentie den Minister van Financiën, als deskundigen, voor de schatting van eenige rijksgronden en wateren, gelegen op het Bergsche Veld, onder de gemeente Dubbeldam, welke zijn aangewezen op de algemeene delimitatiekaart door de eerste twee ondergeteekenden opgemaakt, alsmede op daarnaar afzonderlijk vergrootte kaartjes, verklaren, dat zij op den 28sten April 1879 en volgende dagen, na door den kantonrechter te Dordrecht behoorlijk te zijn beëedigd, zich werkelijk met de noodige kaarten en stukken ter plaatse hebben begeven en de schatting der genoemde gronden en wateren naar hunne beste kennis en wetenschap hebben gedaan.

De uitkomsten dier schatting zijn in den hierna volgenden staat aangetoond.

Letter der kaart.	Nummers der perceelen.	Namen der aangrenzende eigenaren.	Aard der oppervlakten.	Grootte. H. A. C.	Waarde per hektare. Gld.	Bedrag. Gld. Ct.	Kosten van aanleg per hektare. Gld.	Zuivere waarde. Gld. Ct.
A.	76 ged. 80 ged.	Wouterina Constantia Visser, wed. A. J. Prins Visser	Riet	2.33.69	810	1 892.89	200	1 425.51
			Riet	1.08.34	1 080	1 170.07	200	953.39
			Slk	0.91.51	240	»	»	219.62
			Water	4.47.40	40	»	»	178.96
			Water	0.51.30	90	»	»	46.17
			Water	0.65.00	35	»	»	22.75
								2 846.40
	291 ged. 80 ged.	L. Van Haaften	Water	10.79.20	20	»	»	215.84
C.	123 ged.	Wouterina Visser, wed. P. Langeveld	Riet	0.38.46	800	307.68	200	230.76
			Biezen	0.02.50	350	8.75	250	2.50
			Water	0.32.60	45	»	»	14.67
								247.93
D.	62 »	Idem	Biezen	1.05.92	720	762.62	250	497.82
	76 »		Riet	0.53.57	790	423.20	200	316.06
			Zand	0.02.60	135	»	»	3.51
			Water	1.90.69	45	»	»	85.81
			Water	0.34.00	40	»	»	13.60
								1 164.73

Bekrachtiging der onderhandsche verkoopen van strooken grond en water onder Dubbeldam.

Letter der kaart.	Nummers der perceelen.	Namen der aangrenzende eigenaren.	Aard der opper-vlakten.	Grootte. H. A. C.	Waarde per hektare. Gld.	Bedrag. Gld. Ct.	Kosten van aanleg per hektare. Gld.	Zuivere waarde. Gld. Ct.
E.	62 ged.	Jacoba Visser, wed. W. A. Hartog	Water	0.73.80	40	»	»	29.52
								29.52
F.	134 ged. 56 ged.	Idem	Hakhout	0.36.99	790	292.22	250	199.75
	123 »		Riet	1.33.79	790	1 056.94	200	789.36
			Biezen	1.78.64	720	1 286.21	250	839.61
			Slik	1.26.28	240	»	»	303.07
			Water	4.72.68	60	»	»	283.61
			Water	0.51.78	40	»	»	20.71
								2 465.63
G.	76 ged. 80 ged.	Johannes Wouter Visser	Slik	0.60.45	475	»	»	287.14
			Riet	0.40.94	855	350.04	200	268.16
			Water	0.94.68	95	»	»	89.95
			Water	0.13.83	40	»	»	5.53
								650.78
H.	62 ged. 80 ged.	Jan Prins Visser	Biezen	1 43.43	665	953.81	250	595.24
	291 » 76 »		Hakhout	0.55.54	855	474.87	250	336.02
			Riet	0.72.01	830	597.68	200	453.66
			Slik	1.48.40	475	»	»	704.90
			Water	0.49.00	95	»	»	46.55
			Water	1.30.27	40	»	»	52.11
			Water	1.90.00	85	»	»	161.50
			Water	6.27.82	45	»	»	282.52
								2 632.50
I.	80 ged.	Wed. Van de Wetering	Hakhout	0.18.10	760	137.56	250	92.31
			Riet	0.44.30	715	316.74	200	228.14
			Water	1.80.00	95	»	»	171.00
								491.45
J.	178 ged.	Paulus de Baat	Slik	0.06.00	400	»	»	24.00
			Water	0.62.71	25	»	»	15.68
								39.68
K.	178 ged.	Adriaan Prins Jz.	Slik	0.66.40	400	»	»	265.60
			Water	0.12.60	25	»	»	3.15
								268.75
L.	178 ged. 187 ged.	Wilhelmina Hoogendoorn, echtgenoote van J. Blokland	Hakhout	1.01.73	900	915.57	400	508.65
			Hakhout	1.13.52	720	817.34	350	420.02
			Biezen	0.28.45	375	106.69	250	35.57
			Biezen	0.90.46	450	407.07	250	180.92
			Water	0.31.62	60	»	»	18.97
			Water	0.73.56	25	»	»	18.39
								1 182.52

Bekrachtiging der onderhandsche verkoopen van strooken grond en water onder Dubbeldam.

Letter der kaart.	Nummers der perceelen.	Namen der aangrenzende eigenaren.	Aard der oppervlakten.	Grootte. H. A. C.	Waarde per hektare. Gld.	Bedrag. Gld. Ct.	Kosten van aanleg per hektare. Gld.	Zuivere waarde. Gld. Ct.
M.	194, 195, 191 en 187 ged.	De Vier Polders	Hakhout	1.10.21	960	1 058 02	400	617.18
			Hakhout	0.80.40	600	482.40	400	160.80
			Hakhout	0.69.00	840	579.60	400	303.60
			Biezen	3.29.02	630	2 072.83	250	1 250.28
			Riet	0.69.21	565	391.04	200	252.62
			Slik	0.03.42	150	»	»	5.13
			Water	5.39.24	45	»	»	242.66
								2 832.27
N.	8 ged. 4 ged.	De Vier Polders	Slik	0.15.45	340	»	»	52.53
			Water	1.30.19	25	»	»	32.55
			Water	1.29.50	45	»	»	58.25
								143.33
N.	4 ged.	Repelaer van Molenaarsgraaf	Water	0.10.72	25	»	»	2.68

Ten slotte hebben de ondergeteekenden gemeend het onderstaande als toelichting op den schattingstaat te moeten doen volgen.

Bij de opneming is het hun gebleken, dat de toestand der gewassen veel te wenschen overlaat; voornamelijk geldt dit voor het biesland waarop het vuil of het zoogenaamd heent de overhand heeft; geen enkel perceel dat de vergelijking met goed biesland kan doorstaan; de belanghebbenden zullen dan ook zeer spoedig verplicht zijn de biezen door eene rietplanting te vervangen.

Omtrent de onbeplante slikken valt op te merken, dat zij over 't algemeen nog te laag liggen, om daarop met voordeel eene rietbeplanting aan te leggen; bijgevolg zal het maken van aanwas bevorderende werken moeten voorafgaan om de vereischte hoogte te kunnen verkrijgen.

Met deze omstandigheid zoowel als met de geïsoleerde ligging, de onbeduidendheid van de meeste perceelen en de hooge kosten die hier aan eene afscheiding zouden verbonden zijn, hebben zij rekening moeten houden en daarnaar de huursommen geraamd, die bij eene openbare verpachting zouden verkregen worden; deze sommen hebben zij tegen verschillende rente tot kapitaal herleid, om zoodoende tot de verkoopwaarde per hektare te geraken.

Met het oog op de meer of mindere kans van verlanding moesten zij voor de waardeering van het water, de tegenwoordige richting van den stroom en diepte van de verschillende gaten nagaan, terwijl de pachtwaarde van het water als visscherij daarbij in het oog is gehouden.

En is dit proces-verbaal door ons opgemaakt en geteekend te Dordrecht den 5den Juni 1879.

(*get.*) D. J. C. Scheele.

(») C. J. van Dooren.

(») J. Dubbelman.

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

Bartstra.

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor de acht wetsontwerpen tot bekrachtiging der onderhandsche verkoopen van strooken grond en water onder Dubbeldam is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens die wetsontwerpen, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over die voorstellen genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 11den December 1884.

KIELSTRA.

BAHLMANN.

VAN KERKWIJK.

DE VOS VAN STEENWIJK.

VAN DER SLEYDEN.

[57. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet (en bijlage) tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop van een stuk grond te Bergen op Zoom, aan de gemeente.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 18den November 1884.

WILLEM.

[57. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de gemeente Bergen op Zoom voor den bouw van eene hoogere burgerschool den aankoop wenscht van een stuk Staatsgrond aldaar en dat het belang van den Staat zich niet verzet tegen den onderhandschen verkoop;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De overeenkomst, gesloten bij de in afschrift aan deze wet gehechte akte van den 10den September 1884, waarbij de Staat aan de gemeente Bergen op Zoom het perceel sectie G, n°. 3601, dier gemeente heeft verkoeht, wordt goedgekeurd.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

KOPIE.

De ondergeteekende BERNARDUS ANTHONIE POULIE, ontvanger der registratie en domeinen te *Bergen op Zoom*, ten deze handelende namens den *Staat der Nederlanden*, als daartoe gemachtigd door den directeur der registratie en domeinen te *Middelburg*, bij brief van 16 Juli 1883, n°. 2599, gegrond op de aanschrijving van den Minister van Financiën, dd. 13 dito, n°. 17 Domeinen;

Verklaart bij deze, onder voorbehoud van goedkeuring bij de wet, voor den prijs van *acht duizend vijfhonderd tachtig gulden*, te verkoopen aan de gemeente *Bergen op Zoom*, voor wie in koop aannemen de heeren PETRUS JOSEPHUS CONSTANTINUS FELIX VAN HASSELT, burgemeester, en LAMBERTUS MARCELLUS MAGNÉE, secretaris, der gemeente *Bergen op Zoom*, als vertegenwoordigende het college van burgemeester en wethouders, dat namens die gemeente handelt ter uitvoering van het besluit van den gemeenteraad van 5 October 1883, goedgekeurd bij besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Noordbrabant, dd. 21 Augustus 1884, G, n°. 15, 2de afdeeling,

een stuk grond, gelegen te Bergen op Zoom op den noordoostelijken hoek van den verlegden en tot 40 meter verbreeden weg naar Tholen en den in aanleg zijnden 50 meter breeden Singelweg, kadastraal bekend in sectie G, n°. 3601, groot acht en twintig aren, zestig centiaren.

De westelijke grens, langs den weg naar Tholen, is lang 52 meter, de zuidelijke, langs den Singelweg, 45 meter, de oostelijke, staande loodrecht op de zuidelijke, 57,65 meter en de noordelijke wordt gevormd door loodlijnen op de westelijke en de oostelijke grens.

Deze koop en verkoop geschiedt op de volgende

VOORWAARDEN:

1°. dat de Staat niet verplicht is bij te dragen in de kosten van afsluiting van het verkochte stuk grond langs den belendenden Staatsgrond en dat de koopster derhalve afstand doet van de bevoegdheid, omschreven in art. 690 Burgerlijk Wetboek;

2°. dat de koopprijs moet worden betaald ten kantore van den ontvanger der registratie en domeinen te Bergen op Zoom, binnen eene maand, nadat de voorbehouden goedkeuring aan het gemeentebestuur zal zijn medegedeeld;

3°. dat partijen afstand doen van alle navordering wegens overmaat of ondermaat;

4°. dat alle kosten en rechten op deze overeenkomst vallende, die der levering daaronder begrepen, komen ten laste van de gemeente en door haar, op de eerste aanvraag van genoemden ontvanger, ten zijnen kantore moet worden betaald.

Aldus in duplo opgemaakt en geteekend te Bergen op Zoom, den tienden September 1800 vier en tachtig.

De Ontvanger, (*get.*) PALIE.

De Burgemeester, (*get.*) P. VAN HASSELT.

De Secretaris, (*get.*) L. M. MAGNÉE.

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

VAN RANDWIJCK, *l. S.*

[57. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De gemeente heeft den grond noodig voor den bouw eener hoogere burgerschool met driejarigen cursus, benevens gymnastiekgebouw en conciergewoning, welke gebouwen zij, blijkens eene met den Minister van Binnenlandsche Zaken gesloten overeenkomst, kosteloos ten gebruike zal afstaan aan den Staat, ten behoeve van het middelbaar onderwijs.

Het met den aankoop beoogde doel wettigt derhalve den onderhandschen verkoop.

De koopprijs is in overeenstemming met de door een deskundige van den Staat aan den grond toegekende waarde en als zeer voldoende te beschouwen.

Ter verdere toelichting worden twee kaarten overgelegd ter griffie van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[57. 3.]

VERSLAG.

Bij het afdeelings-onderzoek van het wets-ontwerp tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop van een stuk grond te *Bergen op Zoom* aan de gemeente werd in ééne afdeeling in overweging gegeven, met de behandeling van dit wets-ontwerp te wachten tot na de vaststelling van hoofdstuk V der Staatsbegrooting, aangezien de mogelijkheid bestaat dat daarbij ten aanzien der hoogere burgerschool te Bergen op Zoom eene beslissing worde genomen, welke de oprichting van een nieuw gebouw onnoodig zou maken. De Commissie van Rapporteurs verklaart, zich met dit uitstel te kunnen vereenigen. In verband hiermede werden de navolgende vragen gedaan.

Wordt de hoogere burgerschool te Bergen op Zoom op het oogenblik in een van wege de gemeente verstrekt huis gehouden, en zal het te stichten gebouw een geheel nieuw zijn?

Heeft de Staat zich wellicht tegenover de gemeente tot de instandhouding der school verbonden?

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wets-ontwerp genoegzaam voorbereid.

Vastgesteld den 5den December 1884.

GODIN DE BEAUFORT.
VAN DELDEN.
RUYS VAN BEERENBROEK.
ROOSEBOOM.
CORVER HOOFT.

[57. 5.]

NOTA NAAR AANLEIDING VAN HET VERSLAG.

(Ingezonden bij brief van den 9 December 1884.)

Het in ééne afdeeling geopperd denkbeeld om de beslissing betreffende den onderhandschen verkoop van een stuk grond aan de gemeente Bergen op Zoom aan te houden tot de vaststelling der Staatsbegrooting en de naar aanleiding daarvan door de Commissie van Rapporteurs gestelde vragen maken het wenschelijk aangaande den tegenwoordigen stand dezer zaak nog eenige mededeelingen te doen.

De Rijks hoogere burgerschool met driejarigen cursus te Bergen op Zoom, tot welker oprichting bij de Staatsbegrooting voor 1882 de noodige gelden zijn toegestaan, is in September van dat jaar geopend.

Ook in de Staatsbegrootingen voor 1883 en 1884 zijn de noodige uitgaven voor personeel en materieel van die school goedgekeurd, en de school is in volle werking.

De gemeente had zich bereid verklaard voor hare rekening het gebouw te stichten en stelde, in afwachting van den bouw, een gewoon heerenwoonhuis beschikbaar, dat zooveel mogelijk voor zijne nieuwe bestemming werd ingericht. Ofschoon men daarin, de omstandigheden in aanmerking genomen, niet ongelukkig is geslaagd, wordt toch met groot verlangen uitgezien naar het gereed komen van het definitieve gebouw.

In de overeenkomst met de gemeente te dezer zake gesloten, tusschen den Minister van Binnenlandsche Zaken, handelende voor den Staat, eenerzijds, en de gemeente anderzijds, is onder anderen het volgende bepaald:

»**Art. 1.** Contractante ter andere zijde verbindt zich op een terrein, ter grootte van 28 A. 60 cA., kad. bekend gemeente Bergen op Zoom, sectie G, n°. 3601, op hare kosten en overeenkomstig door den Minister van Binnenlandsche Zaken goedgekeurde plannen en ten zijnen genoegen te bouwen een gebouw ten behoeve van eene Rijks hoogere burgerschool met driejarigen cursus, benevens gymnastiekgebouw en conciergewoning, welk terrein nader is aangeduid door eene gele kleur op de aan deze overeenkomst gehechte teekening.

Art. 2. Contractante ter andere zijde verbindt zich de bedoelde gebouwen met inbegrip van den vasten inventaris en het bijbehoorend terrein aan contractant ter eenre ten behoeve van het middelbaar onderwijs kosteloos ten gebruike af te staan.

Art. 3. Indien de gebouwen in art. 1 bedoeld te eeniger tijd niet meer voor eene Rijks hoogere burgerschool worden gebruikt of bestemd, zullen zij benevens het terrein aan contractante ter andere zijde terug worden gegeven in den toestand waarin zij zich dan bevinden, zonder dat door contractant ter eenre eenige vergoeding kan worden gevraagd voor verbeteringen, herstellingen, vertimmeringen enz. of voor waardevermeerdering of vermindering.

Art. 4. Contractant ter eenre neemt de verplichting op zich de gebouwen, zoolang zij voor het genoemde doel bestemd blijven, te onderhouden, en is bevoegd voor zijne rekening de door hem noodig geoordeelde verbeteringen en veranderingen uit te voeren."

De medegedeelde bepalingen geven het antwoord op de in het Eindverslag gestelde vragen. De aanbesteding van den bouw heeft bereids in de maand Juni plaats gehad. De oplevering is in het bestek gesteld op 1 Mei 1885.

De Minister van Financiën,
GROBBEE.

[58. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet tot wijziging van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1883.

De toelichtende memorie die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 19den November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **21**, nos. 2 en 3, der zitting 1884-1885.)

[58. 2.]

NOTA VAN WIJZIGING.

Art. 1.

Vóór *art.* 104 in te lasschen:

Artikel 83. Kosten voor aanbouw, onderhoud en verbetering, voor huur en lasten van gebouwen, voor aankoop van grond of gebouwen, voor onderhoud en aankoop van meubilair; voor aanvulling en uitbreiding der verzamelingen en hulpmiddelen voor het onderwijs, buitengewoon toezicht, reis- en verblijfkosten, en excursiekosten, voor administratieve, huishoudelijke en andere uitgaven, met *twee duizend vijfhonderd gulden* (f 2500) en daardoor gebracht op *driehonderd zeven duizend driehonderd tachtig gulden* (f 307 380).

Artikel 133 te lezen als volgt:

Vergoeding door het Rijk aan de gemeenten voor de kosten van haar lager onderwijs, ten gevolge van art. 45 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127), met *zeven en dertig duizend vijfhonderd gulden* (f 37 500) en daardoor gebracht op *vijf millioen eenhonderd zeven en tachtig duizend vijfhonderd gulden* (f 5 187 500).

Toelichting.

Art. 83. De som bij de begrooting voor 1883 toegestaan tot bestrijding der uitgaven van het ziekenhuis der Rijks-universiteit te Leiden, is onvoldoende gebleken.

Ten deele kon in het tekort, groot ongeveer f 4000, worden voorzien door overschrijving uit den post voor onvoorziene uitgaven, ten gevolge waarvan eene verhooging van het artikel met slechts f 2500 noodig is.

Art. 133. Nu omtrent de behoefte meerdere zekerheid bestaat, wordt eene verhooging van het artikel met f 37 500 voldoende geacht.

[58. 3.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken eener wijziging van hoofdstuk V der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1883, vastgesteld bij de wetten van 27 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 9), 15 Juni 1883 (*Staatsblad* n°. 77), 7 December 1883 (*Staatsblad* n°. 186) en 20 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 166);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De volgende artikelen van hoofdstuk V der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1883 worden verhoogd, te weten:

Artikel 50. Bijdragen in de kosten van verpleging van behoeftige krankzinnigen, met *negen duizend vierhonderd tien gulden* (f 9410) en daardoor gebracht op *honderd negen en twintig duizend vierhonderd tien gulden* (f 129 410).

Artikel 51. Onderstand, kosten van vervoer, daaronder begrepen afhaling en begeleiding uit buitenlandsche of Nederlandsche gemeenten, verpleging en begrafenis van armen, bedoeld in art. 3 der wet van 16 December 1858 (*Staatsblad* n°. 84), van kracht gebleven volgens art. 16 der wet van 1 Juni 1870 (*Staatsblad* n°. 85), en van buitenslands verblijvende of van daar in Nederland komende en gekomen arme en zieke meerderjarige en arme hulpelooze minderjarige Nederlanders; kosten, voortvloeiende uit het overbrengen naar en verpleging in gestichten voor krankzinnigen van arme krankzinnigen, wier woonplaats in het Rijk niet is te vinden, en kosten van vervoer van zulke arme, uit die gestichten ontslagen verpleegden, zoo naar Nederlandsche gemeenten als naar buitenslands, gelijk mede kosten van begrafenis van zoodanige arme krankzinnigen, met *vier duizend zeshonderd zeventig gulden* (f 4670) en daardoor gebracht op *twee en dertig duizend zeshonderd zeventig gulden* (f 32 670).

Artikel 83. Kosten voor aanbouw, onderhoud en verbetering, voor huur en lasten van gebouwen, voor aankoop van grond of gebouwen, voor onderhoud en aankoop van meubilair; voor aanvulling en uitbreiding der verzamelingen en hulpmiddelen voor het onderwijs, buitengewoon toezicht, reis- en verblijfkosten en excursiekosten, voor administratieve, huishoudelijke en andere uitgaven, met *twee duizend vijfhonderd gulden* (f 2500) en daardoor gebracht op *driehonderd zeven duizend driehonderd tachtig gulden* (f 307 380).

Artikel 104. Jaarwedden, toelagen en belooningen der hoogleeraren, leeraren, beambten en bedienden bij de Polytechnische school, met *veertig gulden* (f 40) en daardoor gebracht op *honderd vijf duizend eenhonderd veertig gulden* (f 105 140).

Artikel 133. Vergoeding door het Rijk aan de gemeenten voor de kosten van haar lager onderwijs, ten gevolge van art. 45 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127), met *zeven en dertig duizend vijfhonderd gulden* (f 37 500) en daardoor gebracht op *vijf millioen eenhonderd zeven en tachtig duizend vijfhonderd gulden* (f 5 187 500).

Art. 2.

Daarentegen worden verminderd de volgende artikelen van hoofdstuk V van genoemde begrooting:

Artikel 67. Schadeloosstellingen, subsidiën en verdere uitgaven tot wering van epidemische en besmettelijke ziekten, de kosten voortvloeiende uit de wet van 28 Maart 1877 (*Staatsblad* n°. 35) daaronder begrepen, alsmede bevordering der koepokinenting, met *zeventien duizend gulden* (f 17 000) en daardoor gebracht op *drie en tachtig duizend gulden* (f 83 000).

Artikel 134. Tijdelijk subsidie aan gemeenten, door de uitgaven tot eene behoorlijke inrichting van haar lager onderwijs vereischt, onbillijk bezwaard (art. 49 der wet van 17 Augustus 1878, *Staatsblad* n°. 127), met *zeven en dertig duizend eenhonderd twintig gulden* (f 37 120) en daardoor gebracht op *vierhonderd twee en zestig duizend achthonderd tachtig gulden* (f 462 880).

Art. 3.

Ten gevolge van voorschreven verhoogingen en verminderingen wordt:

het totaal der IIde afdeeling van gezegd hoofdstuk gebracht op *achthonderd zes en zeventig duizend eenhonderd dertien gulden* (f 876 113);

dat der IVde afdeeling op *achthonderd een en zestig duizend zevenhonderd zeven en veertig gulden veertig cent* (f 861 747,40), en

dat der Vde afdeeling op *negen millioen negenhonderd acht en dertig duizend driehonderd vier en zestig gulden dertig cent* (f 9 938 364,30).

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[58. 4]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot wijziging van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1883, heeft aanleiding gegeven tot de navolgende bedenkingen:

Art. 1.

Art. 83. Men bracht in herinnering, hoe in het Voorloopig Verslag op hoofdstuk V der begrooting voor 1883 de vrees was uitgedrukt, dat de in dit artikel ten behoeve van het ziekenhuis te Leiden aangevraagde sommen nog niet voldoende zouden blijken. Dat deze vrees niet ongegrond was, bespeurde men met leedwezen, vooral omdat alle nadere toelichting hieromtrent ontbreekt.

Art. 104. Tegen deze uitgaaf hadden sommigen bezwaar. Het ging toch naar hunne meening niet aan, om, wanneer een der leeraren van het middelbaar onderwijs door ongesteldheid verhinderd was in het geven van lessen, daarvoor dadelijk een tijdelijken plaatsvervanger aan te wijzen; die lessen behoorden alsdan te worden waargenomen door den directeur of een der overige leeraren, hetgeen niet meer dan billijk kan worden geacht, nu deze ook bij ziekte in het genot van het volle tractement blijven. Deze beschouwing werd echter door de meerderheid niet gedeeld; met de inrichting van het onderwijs aan de Polytechnische School zou eene dergelijke regeling, naar men meende, moeilijk zijn overeen te brengen. Andere leden waren van oordeel, dat het voor jonge lieden een voorrecht is les te kunnen geven, daar zij daardoor gelegenheid hebben te toonen geschikt te zijn om bij eene eventueele benoeming in aanmerking te komen.

Eindelijk werd nog de vraag gedaan, of de heer Stieltjes in het tijdvak van 1 September tot 31 December de lessen van den heer Van den Berg in haar vollen omvang heeft waargenomen, en of door eerstbedoelden heer bovendien nog reiskosten zijn genoten.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 4den December 1884.

KIELSTRA.
BAHLMANN.
VAN KERKWIJK.
DE VOS VAN STEENWIJK.
VAN DER SLEYDEN.

[**59**. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet betreffende de begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1885.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 20sten November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting met bijlagen zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **19**, nos 2—6, der zitting 1884—1885.)

[59. 2.]

NOTA VAN WIJZIGINGEN.

Artikel 1.

Artikel 3. Nieuwe werken, enz., in *de stelling van den Helder*, in plaats van de punten 1°. en 2°. te lezen:

1°. Maken van een fort op *de Harssens;*

2°. Slechten van voorwerken van forten aan de landzijde van de stelling;

3°. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de geheele stelling.

De som voor artikel 3 uitgetrokken wordt verhoogd met f 295 000, en alzoo uitgetrokken tot een bedrag van f 305 000.

Artikel 4. Nieuwe werken, enz., in *de stelling van Amsterdam*, wordt verminderd met f 630 700, en alzoo uitgetrokken tot een bedrag van f 804 300.

Artikel 7. Verbeteren van het fort op den Hoofddam bij *Pannerden*, f 100 000, vervalt.

Artikel 8. Telegraphische verbinding van verdedigingswerken en posten, f 105 000, vervalt.

Artikel 9 wordt *artikel* 7 en van dat artikel vervalt punt *d*.

Artikel 10 wordt *artikel* 8.

Artikel 11 wordt *artikel* 9.

Het totaal van de begrooting wordt uitgetrokken op een bedrag van f 1 762 200 (*een millioen zevenhonderd twee en zestig duizend tweehonderd gulden*).

Artikel 2.

In dit ARTIKEL wordt als *a* gelezen:

» *a.* de som van *een millioen acht en vijftig duizend negenhonderd gulden*, beschikbaar gesteld bij het VIIIste hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1885;"

Artikel 3.

In den aanhef van dit ARTIKEL wordt, in plaats van: » der *artikelen* 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 en 10", gelezen; » der *artikelen* 2, 3, 4, 5, 6, 7 en 8"; terwijl aan het slot, in plaats van: »*artikel* 11", wordt gelezen: »*artikel* 9".

Artikel 4.

In den aanhef van dit ARTIKEL wordt, in plaats van: » Op *artikel* 11", gelezen: » Op *artikel* 9".

De Minister van Oorlog,
WEITZEL.

[59. 3.]

NOTA VAN TOELICHTING OP DE NOTA VAN WIJZIGINGEN.

In verband met het feit dat, ter voorloopige vaststelling van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1885, een kredietwet wordt aangeboden, en ook ten einde de discussie over de ontwerp-vestingbegrooting voor 1885 zooveel mogelijk te bekorten, wordt thans deze Nota van wijzigingen ingediend, waarvan de verdere toelichting hieronder zal worden aangetroffen.

De ondergeteekende behoudt zich echter voor, later alsnog eene suppletoire begrooting voor de uitvoering van het vestingstelsel over 1885 te doen volgen, opdat al de plannen, neêrgelegd in het oorspronkelijk ontwerp, te zijner tijd tot uitvoering zouden kunnen komen.

In het hiernevens gevoegd gewijzigd ontwerp van wet zal men dan ook slechts die posten gesteld vinden, welke als noodig moeten beschouwd worden in verband met, op grond van vroeger verleende kredieten, aangevangen onderhandelingen of in uitvoering zijnde werkzaamheden, terwijl de nieuwe werken, voor welke bij de oorspronkelijke begrooting posten waren gesteld, bij dit ontwerp weggelaten zijn.

Art. 2. In den toelichtenden staat is thans voorloopig eene som ingevuld op den, vroeger geheel voor *Memorie* gevoerden, post: »verbeteren van inundatie-middelen bezuiden de Lek".

De onderhandelingen met het betrokken waterschapsbestuur, betreffende de opruiming van den hulpdijk vóór den sluisbeer te Everdingen, zijn namelijk nu zoover gevorderd, dat waarschijnlijk eerlang eene schikking zal tot stand komen, volgens welke de bedoelde hulpdijk zal kunnen worden opgeruimd, nadat aan den sluisbeer nog eenige voorzieningen zullen zijn uitgevoerd. Men wenscht dit werk c. q. zoo tijdig aan te besteden, dat de uitvoering in den zomer van 1885 kan plaats hebben.

Ten einde intusschen het oorspronkelijke totaalcijfer van het artikel onveranderd te kunnen laten, is de post, bedoeld onder 4°., met eene gelijke som verminderd.

Art. 3. Voor het maken van een fort op de Harssens is alsnog op deze begrooting geld moeten worden aangevraagd, ten gevolge van vertraging in de oplevering van het ijzerwerk der pantseringen voor dat fort.

Het betreft in dezen echter slechts eene verschuiving van bedragen van het eene naar het andere dienstjaar, zoodat het geheele bedrag, in de oorlogsbegrooting tot dekking der uitgaven voor de voltooiing van het vestingstelsel voor den dienst van 1885 uitgetrokken, dientengevolge geene verhooging behoefde te ondergaan.

Art. 4. Voor het fort bij IJmuiden heeft, evenals voor het fort op de Harssens, eene verschuiving der cijfers plaats gehad, zonder dat ook hieruit verhooging van het totaal voortvloeit.

Daar voor de posten *d* en *e* van dit artikel reeds bij de begrooting voor 1884 gelden werden toegestaan, onder *d* van het gelijknamig artikel, en op dien grond onderhandelingen en werken in gang zijn, kunnen deze posten niet geheel achterwege blijven. Zij zijn evenwel aanmerkelijk verminderd.

Met betrekking tot deze posten zij voorts opgemerkt, dat daarin eene bron gelegen is tot werkverschaffing aan talrijke arbeiders, ook gedurende het strengere seizoen.

De Minister van Oorlog,
WEITZEL.

[59. 4.]

BIJLAGE DER NOTA VAN WIJZIGINGEN.

TOELICHTENDE STAAT, betreffende het geheele bedrag van de kosten der werken, welke zijn begrepen in de begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1885.

Begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1885.

Artikelen.	Namen der liniën.	Namen der werken.	Voor elk is besteed op den dienst van 1879.	1880.	1881.	1882.
2	Nieuwe Hollandsche Waterlinie.	1. Verbeteren van de vesting Gorinchem . . .	f 100	f 580	»	f 200
		2. Verbeteren van inundatiemiddelen bezuiden de Lek	»	»	»	95 750
		3. Materieel der genie voor het in staat van verdediging brengen der werken in de geheele linie . . .	»	»	f 38 800	70 560
		4. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de geheele linie	»	»	»	43 600
3	Stelling van den Helder.	1. Maken van een fort op de Harssens	130 160	137 170	176 700	560 540
		2. Slechten van voorwerken van forten aan de landzijde van de stelling . .	»	»	»	»
		3. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de geheele stelling. . . .	»	»	»	»
4	Stelling van Amsterdam.	1. Maken van een fort bij IJmuiden	1 680	50 350	88 200	136 150
		2. De eigenlijke stelling als:				
		a. Maken van een werk bij Abcoude . . .	»	»	»	»
		b. Maken van een werk bij Velzen	»	»	»	»
		c. Voortzetting van het verbeteren der linie van Spaarndam en der positie aan de Liede .	»	»	»	241 870
		d. Onteigening van gronden en uitvoering van voorbereidende werkzaamheden voor verschillende werken in de stelling	»	»	»	»
		e. Maken van zandophoogingen enz. voor verschillende werken in de stelling . . .	»	»	»	»

Begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1885.

werk	zal vermoedelijk worden besteed op den dienst van 1883.	zal vermoedelijk worden besteed op den dienst van 1884.	wordt thans aangevraagd.	zou bij volgende begrootingen nog aan te vragen zijn.	Voor elke linie, volgens de cijfers van deze begrooting, alsnog te besteden.	*Toelichtingen.*
	»	*Memorie.*	*Memorie.*			
	f 450	*Memorie.*	f 15 000	*Memorie.*		
	50 500	f 60 000	30 000	*Memorie.*		
	118 200	60 000	45 000	*Memorie.*		
			f 90 000	»	f 90 000	
	63 300	111 300	f 295 000			
	»	»	*Memorie.*			
	3 000	10 000	10 000			
			f 305 000	»	f 305 000	
	706 700	492 160	f 189 300	f 35 690		
	145 000	100 000	115 000	60 000		
	»	100 000	100 000	350 000		
	301 800	200 000	200 000	366 330		
	»	100 000	100 000	8 420 000		
	»	»	100 000			
			f 804 300	f 9 232 020	f 10 036 320	

[39. 4.]

Begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1885.

Artikelen.	Namen der liniën.	Namen der werken.	Voor elk is besteed op den dienst van 1879.	1880.	1881.	1882.
5	Stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak.	1. Verbeteren van de positie van Willemstad. .	f 1 230	f 206 830	f 175 100	f 73 600
		2. Maken van eene inundatie-sluis bij het fort de Ruyter.	»	»	»	»
		3. Verbeteren van de positie van Ooltgensplaat .	»	»	1 600	169 900
6	Stelling van de monden van de Maas en van het Haringvliet.	1. Maken van een werk aan den Nieuwen Maasmond	380	780	104 680	264 500
		2. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de stelling Hellevoetsluis-Brielle.	»	»	»	»
7		Inkomende rechten van het ijzerwerk tot pantseringen, als:				
		a. Voor het fort op de Harssens.	»	»	»	»
		b. Voor het fort bij IJmuiden				
		c. Voor het fort aan den Nieuwen Maasmond.				

Begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1885.

werk	zal vermoedelijk worden besteed op den dienst van		wordt thans aangevraagd.	zou bij volgende begrootingen nog aan te vragen zijn.	Voor elke linie, volgens de cijfers van deze begrooting, alsnog te besteden.	*Toelichtingen.*
	1883.	1884.				
	f 65 000	f 100 000	f 49 400	f 60 000		
	»	40 000	60 000	»		
	85 000	150 000	28 500	15 000		
			f 137 900	f 75 000	f 212 900	
	335 000	357 000	f 220 000	f 18 500		
	»	10 000	10 000	»		
			f 230 000	f 18 500	f 248 500	
	30 000	50 000	f 50 000			

VERZAMELING.

Artikelen.	Namen der liniën.	Voor elke linie			*Toelichtingen.*
		wordt thans aangevraagd.	zou bij volgende begrootingen nog aan te vragen zijn.	in het geheel volgens de cijfers van deze begrooting alsnog te besteden.	
2	Nieuwe Hollandsche Waterlinie.	f 90 000	»	f 90 000	
3	Stelling van den Helder. . .	305 000	»	305 000	
4	Stelling van Amsterdam. . .	804 300	f 9 232 020	10 036 320	
5	Stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak. . .	137 900	75 000	212 900	
6	Stelling van de monden van de Maas en het Haringvliet . .	230 000	18 500	248 500	
7	Inkomende rechten van het ijzerwerken tot pantseringen . .	50 000	»	50 000	
	Komt bij: de bedragen der artikelen in de vestingbegrooting, dienst 1885, als:				
	Artikel 1	90 000	»	90 000	
	» 8	5 000	»	5 000	
	» 9	50 000	»	50 000	
		f 1 762 200	f 9 325 520	f 11 087 720	

[59. 5.]

BIJLAGE der Nota van wijzigingen.

STAAT der uitgaven over 1883.

Artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Uitgaven gedaan of nog te doen over 1883.		*Toelichtingen.*
			Onderdeelen.	Artikelen.	
1	*a.*	Jaarwedde aan civiel-ingenieurs	f 4 200		
	b.	Toelagen en daggelden aan teekenaars en buitengewone opzichters	38 950		
	c.	Toelagen aan officieren der genie . . .	24 720		
	d.	Reis- en verblijfkosten	2 370		
	e.	Schadeloosstelling voor bureel- en lokaalbehoeften	5 070		
				f 75 310	
2		Werken tot verbetering van de Nieuwe Hollandsche waterlinie:			
	1	Verbeteren van de vesting Gorinchem . .	»		
	2	Verbeteren van inundatie-middelen benoorden de Lek	f 13 000		
	3	Verbeteren van inundatie-middelen bezuiden de Lek	450		
	4	Materieel der genie voor het in staat van verdediging stellen der werken in de geheele linie	50 500		
	5	Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de geheele linie	118 200		
				182 150	
3		Werken tot verbetering van de stelling van den Helder:			
	1	Maken van een fort op de Harssens . .	f 63 300		
	2	Verbeteren van de batterij Louise . . .	12 000		
	3	Wijzigen van de batterij Kaaphoofd . .	31 800		
	4	Maken van een bewakingspost op den Zeedijk bij de Vischmarkt	25 000		
	5	Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de geheele stelling	3 000		
				135 100	
4		Werken tot verbetering van de stelling van Amsterdam:			
	1	Maken van een fort bij IJmuiden . . .	f 706 700		
		Transporteeren	f 706 700	f 392 560	

. e.rooti g van uitgaven t n behoeve van de voltooiing v n het vesti gstelsel, dienst 1885.

Artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Uitgaven gedaan of nog te doen over 1883. Onderdeelen.	Artikelen.	*Toelichtingen.*
		Per transport	f 706 700	f 392 560	(1) De uitgaven voor dit werk begrepen in de som, vermeld onder 1 van dit artikel.
	2	De eigenlijke stelling als:			
	a.	Maken van een werk bij Abcoude . . .	145 000		
	b.	Maken van een werk bij Velzen. . . .	»		
	c.	Voortzetting van het verbeteren der linie van Spaarndam en der positie aan de Liede.	301 800		
	d.	Onteigening van gronden en uitvoering van voorbereidende werkzaamheden van verschillende werken in de stelling . . .	»		
				1 153 500	
5		Werken tot verbetering van de stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak:			
	1	Verbeteren van de positie van Willemstad	f 65 000		
	2	Maken van eene inundatiesluis bij het fort de Ruyter	3 100		
	3	Maken van cementbeddingen in de positie van Willemstad	(1)		
	4	Verbeteren van de positie van Ooltgensplaat.	85 000		
				153 100	
6		Werken tot verbetering van de stelling van de monden van de Maas en van het Haringvliet:			
	1	Maken van een werk aan den Nieuwen Maasmond	f 335 000		
	2	Verbetering van de vesting Brielle . . .	14 000		
	3	Verbeteren van de stelling in het land van Voorne	92 500		
	4	Maken van cementbeddingen in de stelling	19 740		
	5	Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de stelling Hellevoetsluis-Brielle	»		
				461 240	
7		Telegraphische verbinding van verdedigingswerken en posten . . .	»	120 000	
8		Inkomende rechten van het ijzerwerk tot pantseringen, als:			
	a.	Voor het fort op de Harssens			
	b.	Voor het fort bij IJmuiden.	»	30 000	
	c.	Voor het fort aan den Nieuwen Maasmond.			
9		Opmetingen enz., betreffende werken in linièn en vestingen hiervóór niet vermeld	»	1 300	
10		Onvoorziene uitgaven:			
		Termijnen van het voltooien van de batterij onder Brakel (2de gedeelte).	f 8 070		
		Aankoop van grond voor dit werk . . .	3 930		
		Transporteeren	f 12 000	f 2 311 700	

Begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1885.

Artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Uitgaven gedaan of nog te doen over 1883. Onderdeelen.	Uitgaven gedaan of nog te doen over 1883. Artikelen.	*Toelichtingen.*
		Per transport	f 12 000	f 2 311 700	
		Verbeteren van het werk bij het fort Westervoort	4 210		
		Termijn van het verbeteren van het fort Kijkduin	6 320		
		Gedeelte van een termijn van het verbeteren van het fort Nieuwersluis	500		
				23 030	
		Totaal. . .	»	f 2 334 730	

[59. 6.]

BIJLAGE DER NOTA VAN WIJZIGINGEN.

BEREKENING der middelen tot dekking van het bedrag dezer begrooting.

De middelen tot dekking der uitgaven, ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1885, zijn aldus te berekenen:

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1875 is toegestaan	f	3 000 000,00
De uitgaven bedragen		2 222 762,40
Bleef dus beschikbaar op 1875	f	777 237,60
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting van 1876 is toegestaan		2 700 000,00
De middelen voor 1876 bedroegen dus	f	3 477 237,60
De uitgaven bedragen		1 650 843,17⁵
Bleef dus beschikbaar op 1876	f	1 826 394,42⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1877 is toegestaan		2 610 000,00
De middelen voor 1877 bedroegen dus	f	4 436 394,42⁵
De uitgaven bedragen		2 918 549,17
Op 1877 bleef alzoo beschikbaar	f	1 517 845,25⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1878 is toegestaan		1 880 000,00
De middelen voor 1878 bedroegen dus	f	3 397 845,25⁵
De uitgaven bedragen		2 551 431,23⁵
Op 1878 bleef alzoo beschikbaar	f	846 414,02
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1879 is toegestaan		2 897 000,00
De middelen over 1879 bedroegen dus	f	3 743 414,02
De uitgaven bedragen		1 929 480,20⁵
Op 1879 bleef alzoo beschikbaar	f	1 813 933,81⁵
Transporteeren	f	1 813 933,81⁵
Per transport	f	1 813 933,81⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1880 is toegestaan		2 540 000,00
De middelen over 1880 bedroegen dus	f	4 353 933,81⁵
De uitgaven bedragen		2 347 958,73
Op 1880 bleef alzoo beschikbaar	f	2 005 975,08⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1881 is toegestaan		1 400 000,00
De middelen over 1881 bedroegen dus		3 405 975,08⁵
De uitgaven bedragen		2 122 872,39
Op 1881 bleef alzoo beschikbaar	f	1 283 102,69⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1882 is toegestaan		1 987 000,00
De middelen over 1882 bedroegen dus	f	3 270 102,69⁵
De uitgaven bedragen		2 109 195,98
Op 1882 bleef alzoo beschikbaar	f	1 160 906,71⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1883 is toegestaan		2 591 400,00
De middelen over 1883 bedroegen dus	f	3 752 306,71⁵
Blijkens den staat der uitgaven over 1883, als bijlage bij het ontwerp dezer begrooting voor 1885 gevoegd, zullen de uitgaven over 1883 ongeveer bedragen		2 334 730,00
Op 1883 blijft dus vermoedelijk beschikbaar	f	1 417 576,71⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1884 is toegestaan		1 446 600,00
De middelen over 1884 bedragen dus	f	2 864 176,71⁵
De uitgaven over *dit* jaar zullen niet hooger zijn dan		2 160 876,71⁵
Over 1884 blijft dus vermoedelijk nog beschikbaar	f	703 300,00
Bij de Staatsbegrooting VIIIste hoofdstuk voor 1885 wordt ter bestrijding der uitgaven voor de voltooiing van het vestingstelsel gevraagd		1 058 900,00
De middelen over 1885 kunnen dus worden geraamd op	f	1 762 200,00

[59. 7.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, ingevolge de wet van 3 December 1874 (*Staatsblad* n°. 193), houdende bepalingen omtrent het beheer der gelden, bestemd tot voltooiing van het vestingstelsel, eene afzonderlijke begrooting van de uitgaven voor dit onderwerp, voor den dienst van 1885, bij de wet behoort te worden vastgesteld;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, aangewezen bij de wet van 18 April 1874 (*Staatsblad* n°. 64), wordt voor den dienst van 1885 vastgesteld als volgt:

Artikel 1. Jaarwedden, toelagen en daggelden voor tijdelijk in dienst zijnde civiele ingenieurs, opzichters en teekenaars, toelagen voor officieren en opzichters der genie, reis- en verblijfkosten, bureel- en lokaalbehoeften, aankoop van instrumenten, kaarten en verdere benoodigdheden . . . . . f 90 000

Artikel 2. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koop- en andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *Nieuwe Hollandsche Waterlinie*:

1°. Verbeteren van de vesting *Gorinchem*;

2°. Verbeteren van inundatiemiddelen bezuiden de *Lek*;

3°. Materieel der genie voor het in staat van verdediging brengen der werken in de geheele linie;

Transporteeren f 90 000

Per transport f 90 000

4°. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de geheele linie. 90 000

Artikel 3. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koop- en andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *stelling van den Helder*:

1°. Maken van een fort op de *Harssens*;

2°. Slechten van voorwerken van forten aan de landzijde van de stelling;

3°. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de geheele stelling. 305 000

Artikel 4. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koop- en andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *stelling van Amsterdam*:

1°. Maken van een fort bij *IJmuiden*;

2°. De eigenlijke stelling, als:

a. Maken van een werk bij *Abcoude*,

b. Maken van een werk bij *Velzen*,

c. Voortzetting van het verbeteren der linie van *Spaarndam* en der positie aan de *Liede*,

d. Onteigening van gronden en uitvoering van voorbereidende werkzaamheden voor verschillende werken in de stelling;

e. Maken van zandophoogingen enz. voor verschillende werken in de stelling. 804 300

Artikel 5. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koop- en andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak*:

1°. Verbeteren van de positie van *Willemstad*;

2°. Maken van eene inundatiesluis bij het fort *de Ruyter*;

3°. Verbeteren van de positie van *Ooltgensplaat*; 137 900

Transporteeren f 1 427 200

Per transport		f 1 427 200
Artikel 6. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koop- en andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *stelling van de monden van de Maas en van het Haringvliet*:		
1°. Maken van een werk aan den *Nieuwen Maasmond*;		
2°. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de stelling *Hellevoetsluis-Brielle.*		
		230 000
Artikel 7. Inkomende rechten van het ijzerwerk tot pantseringen, als:		
a. voor het fort op de *Harssens*,		
b. voor het fort bij *IJmuiden*,		
c. voor het fort aan den *Nieuwen Maasmond*,		
		50 000
Artikel 8. Doen van opmetingen, waterpassingen, grondboringen, enz. in de verschillende liniën en vestingen, alwaar, ingevolge de wet van 18 April 1874 (*Staatsblad* n°. 64), werken tot voltooiing van het vestingstelsel aangelegd of verbeterd moeten worden en voor welke in de voorgaande artikels geen gelden zijn uitgetrokken . .		5 000
Artikel 9. Onvoorziene uitgaven. . . .		50 000
Totaal	f	1 762 200

een millioen zevenhonderd twee en zestig duizend tweehonderd gulden.

Artikel 2.

Tot dekking der uitgaven, begrepen in de bij **artikel 1** dezer wet vastgestelde begrooting, wordt aangewezen:

a. de som van *een millioen acht en vijftig duizend negenhonderd gulden*, beschikbaar gesteld bij het VIIIste hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1885;

b. het vermoedelijk batig slot der rekening van ontvang en uitgaaf wegens de begrooting ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel voor den dienst van 1884;

c. de toevallige baten, welke gedurende het jaar 1885 uit den aanleg der vestingwerken kunnen voortvloeien.

Artikel 3.

Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij een der *artikelen* 2, 3, 4, 5, 6, 7 en 8, van **artikel 1** dezer wet, ontoereikend wordt bevonden, kan het, met inachtneming van het voorschrift van het tweede lid van artikel 24 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), door overschrijving uit *artikel* 9 van hetzelfde **artikel 1** worden aangevuld.

Artikel 4.

Op *artikel* 9 van **artikel 1** dezer wet worden aangewezen de tot het dienstjaar 1885 behoorende uitgaven, de voltooiing van het vestingstelsel betreffende, die hare omschrijving niet vinden in een der andere *artikelen* van genoemd **artikel 1**.

Die uitgaven worden, voor elke soort afzonderlijk, in de rekening gebracht en omschreven.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Oorlog,

[**59**. 8.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek in de afdeelingen van het ontwerp van wet betreffende de begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1885, en van het gewijzigd ontwerp in de vergadering der Commissie van Rapporteurs heeft aanleiding gegeven tot de volgende beschouwingen.

§ 1. De opmerking werd gemaakt, dat de Minister ten onrechte beweert, dat » de voltooiing van de stelling van Amsterdam" althans uit een financieel oogpunt, is » de voornaamste taak, die thans nog tot uitvoering van de vestingwet wordt gevorderd", en werd daartoe verwezen o. a. naar de Memorie van beantwoording van het voorstel SCHEPEL.

§ 2. Verder werd opgemerkt, dat de Minister, terwijl hij ten vorigen jare de werken tot verdediging van rivierovergangen bepaald noodig achtte, zich thans slechts bepaalt tot de mededeeling, dat » aanleg en verbetering" van zoodanige werken in 1885 nog kunnen worden uitgesteld. Men achtte deze beide zienswijzen bezwaarlijk met elkander te rijmen en zag daarom dienaangaande gaarne nadere toelichting te gemoet.

§ 3. Wijders werd de vraag gedaan, welke maatregelen de Minister zich voorstelt te nemen tot opheffing der nadeelen, die uit nieuwe droogmakerijen voor de inundatieliniën mochten ontstaan, en of het niet raadzaam zou zijn aan de ondernemers de verplichting op te leggen bij te dragen in de kosten, die daartoe door het Rijk gemaakt moeten worden.

§ 4. Algemeen werd met nadruk aangedrongen op meerdere splitsing der artikelen, omdat in een artikel onderwerpen van zeer verschillenden aard voorkomen. Men verlangde dat zooveel mogelijk in de wet de splitsing werd opgenomen, die in den toelichtenden staat voorkomt.

§ 5. Voorts werd de wenschelijkheid betoogd, dat geene uitgaven door den Minister gedaan gedaan zullen worden op onderdeelen der artikelen, die voor *memorie* zijn uitgetrokken, alvorens daaromtrent nader door de Kamer beslist zal zijn.

Artikel 1.

Artikel 2 *sub* 2°.

In eenige afdeelingen was men zeer teleurgesteld, dat in het oorspronkelijk wetsontwerp andermaal voor het verbeteren van inundatie-middelen bezuiden de Lek een Memorie-post moest gesteld worden, omdat omtrent de opruimingen van den Waaldijk vóór de sluis te Tiel en van den hulp-Lekdijk vóór den sluisbeer te Everdingen de onderhandelingen met de betrokken dijksbesturen nog niet geheel zijn afgeloopen. Reeds bij de begrooting van uitgaven ten behoeve der voltooiing van het vestingstelsel voor het jaar 1882 werd eene som toegestaan voor het opruimen van den hulpdijk bij het fort Everdingen (zie de daarbij behoorende Memorie van Toelichting bl. 2 gedrukte stukken n°. **62**). Bij de begrooting voor het dienstjaar 1883 werd door den voorganger van den tegenwoordigen Minister de mededeeling gedaan (zie de Memorie van Toelichting,

bl. 1 gedrukte stukken n°. **22**), dat het bedrag op die begrooting uitgetrokken voor het verbeteren der inundatiemiddelen bezuiden de Lek, hoofdzakelijk bestemd was tot het weggraven van den rechter Waalbandijk vóór de gemaakte inundatiesluis bij Tiel; dat de dijksopruiming tot dusver vertraagd was door gemis van overeenstemming met het betrokken waterschapsbestuur, maar dat men toen omtrent de grondslagen voor eene regeling van deze aangelegenheid tot eenstemmigheid was gekomen, zoodat waarschijnlijk eerlang tot de bedoelde opruiming overgegaan zou kunnen worden. Omtrent de opruiming van den hulpdijk bij het fort Everdingen werd toen niets vermeld; maar bij de begrooting voor het jaar 1884, dus een vol jaar later, deed de tegenwoordige Minister de mededeeling (zie de Memorie van Toelichting bl. 6, zitting 1883-1884 gedrukte stukken n°. **88**), dat men met de betrokken dijksbesturen omtrent het doen der beide vermelde opruimingen nog niet tot eenstemmigheid was gekomen, zoodat voorloopig nog niet tot die opruiming kon worden overgegaan. Nadat in het op die begrooting uitgebracht Voorloopig Verslag (zie blz. 2—3) met het oog op het hooge gewicht der opruiming er op aangedrongen was, dat de Regeering al het mogelijke in het werk zou stellen om tot die eenstemmigheid te geraken, verklaarde de Minister ten opzichte daarvan diligent te zullen zijn. Intusschen heeft die diligentie tot dus verre tot niets geleid, en niettegenstaande zoowel de inundatiesluis bij Tiel, als de sluisbeer bij Everdingen sinds jaren gereed zijn, verkeeren wij bij een plotseling uitbrekenden oorlog, nog in even ongunstigen toestand als vóór het maken der inundatiemiddelen, want wel niemand zal in de meening verkeeren, dat in zulk een geval de bedoelde opruimingen nog bijtijds zullen kunnen geschieden. Nu werd wel is waar in de Memorie van Toelichting van het gewijzigd ontwerp het uitzicht geopend, dat wellicht spoedig de opruiming van den hulpdijk voor den sluisbeer bij Everdingen zou kunnen geschieden, maar zekerheid werd niet gegeven en daarom wenschte men van den Minister de bepaalde verklaring te ontvangen, dat deze zaak met den meesten nadruk zal worden behandeld, terwijl men gaarne wenschte te vernemen:

1°. welke bezwaren door de betrokken dijksbesturen worden gemaakt;

2°. welken weg de Minister zal inslaan om tot de oplossing dezer quaestie te komen.

Sub 4°. De vraag werd gedaan of de hierbij aangevraagde gelden ook moeten dienen tot het maken van bomvrij logies in de forten, dan wel of dit geacht kan worden genoegzaam aanwezig te zijn.

Ook wenschte men te vernemen, hoe het thans met de gebouwen en de aardewerken in het fort bij Nieuwersluis is gesteld.

Art. 4. Vrij algemeen kon men zich wel vereenigen met de wijze, waarop de Minister zich blijkens de Memorie van Toelichting, voorstelt te werk te gaan bij den aanbouw van nieuwe forten om Amsterdam. Echter werd de vraag geopperd of het wel aanbeveling verdient te gelijkertijd een begin te maken met eenige forten ten noorden en eenige forten ten zuiden van het Noordzeekanaal. Men wenschte althans de reden te vernemen, waarom de Minister niet eerst het noorder- of wel het zuiderfront geheel deed voltooien, hetgeen met het oog op een oorlogstoestand, zoo deze uitbrak alvorens al de werken der stelling waren voltooid, toch zeker de voorkeur zou verdienen.

Gaarne zou men van den Minister nogmaals inlichtingen, des verlangd onder verplichting van geheimhouding, ontvangen omtrent de grootte en de inrichting der forten, welke de Minister in de stelling van Amsterdam wil laten bouwen en welke maatregelen hij wenscht te nemen ten opzichte van de inundatiën in die stelling.

Nogmaals achtte men het noodig den Minister op de gevaren te wijzen, die de hoofdstad van de Zuiderzeezijde dreigen, indien het den vijand mocht gelukken de heerschappij over die zee te verkrijgen. Welke gunstige verwachtingen men ook omtrent onze marine mocht koesteren, onmogelijk kon het toch niet genoemd worden, dat zij zich tegenover de vijandelijke niet zou kunnen staande houden, en in dit geval zou een bombardement van Amsterdam hoogst waarschijnlijk volgen. Men meende dat ons laatste reduit in geen geval aan eene dergelijke eventualiteit mocht blootgesteld worden. Sommige leden wenschten zelfs, dat geene gelden voor de stelling Amsterdam werden toegestaan zoolang over de vraag omtrent de beveiliging van de zeezijde nog geene beslissing was genomen en meenden, dat al ware de gemelde beslissing genomen, toch, met het oog op den financieelen toestand, geen hoogere uitgaaf voor deze stelling in het volgend jaar moest worden toegestaan dan hoogstens de helft van het thans aangevraagd bedrag.

Ten slotte vroeg men of de Minister den toestand van den grond wel deugdelijk heeft doen onderzoeken, daar anders de grootste teleurstellingen, vooral wat de kosten betreft, verwacht kunnen worden.

Art. 5. Acht de Minister de verdediging van het Hollandsch Diep zonder den aanleg van nieuwe verdedigingswerken voldoende verzekerd, ook in verband met de omstandigheid dat de vijand van torpedo-booten kan gebruik maken?

Artikel 2.

Ofschoon het blijkt, dat de raming voor 1884 juister is geweest dan vele voorgaande, zoo meenden toch vele leden, met het oog op onzen financieelen toestand, den Minister in overweging te moeten geven, om, zonder dat schade gedaan wordt aan den voortgang der werken, toch geen hoogere bedragen op de begrooting uit te trekken, dan naar zijn oordeel verwerkt kunnen worden.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 17den December 1884.

KIELSTRA.
VAN DER SCHRIECK.
T. MACKAY.
ROOSEBOOM.
SCHEPEL.

[59. 9.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING.

Ingezonden bij brief van den 17 December 1884.

Ad § 1. De hier gestelde opmerking is den ondergeteekende niet volkomen duidelijk. Met verwijzing naar den inhoud van de eerste zinsnede der Memorie van Toelichting betreffende deze vestingbegrooting, alsmede naar de uitvoerige mededeelingen, welke hij de eer had bij de schriftelijke gedachtenwisseling omtrent de vestingbegrooting voor het loopende jaar, aan de Kamer te doen, met betrekking tot zijne inzichten omtrent de uitvoering der vestingwet, blijft hij zijne bewering, die tot de opmerking aanleiding gaf, wel degelijk juist achten. Het spreekt vanzelf, dat de ondergeteekende de zaak van zijn eigen standpunt beschouwt en niet van dat, hetwelk door den steller der Memorie van Beantwoording omtrent het voorstel-SCHEPEL wordt ingenomen.

Ad § 2. Dat de beide hier besproken zienswijzen bezwaarlijk met elkander te rijmen zijn, kan de ondergeteekende volstrekt niet toegeven.

Hij blijft van oordeel dat versterkingen aan de te vernielen rivierovergangen in den zin als in de Memorie van Toelichting betreffende de vestingbegrooting voor 1884 door hem is omschreven, bepaald noodzakelijk zijn.

Er zijn echter nog andere werken tot uitvoering van de vestingwet even bepaald noodzakelijk, en daaronder zijn sommigen van méér belang en dus méér noodzakelijk dan de vorenbedoelde.

Aan de uitvoering van die méér noodzakelijke werken moet hij dus den voorrang toekennen, en aangezien hij gemeend heeft de uitgaven voor de voltooiing van het vestingstelsel, in de gegeven omstandigheden, niet hooger te mogen stellen dan bij de onderwerpelijke (oorspronkelijke) begrooting is geschied, moeten de werken aan de rivierovergangen nog *tijdelijk* achterwege blijven. Dat tegen dergelijk uitstel, voor het jaar 1885, geen overwegend bezwaar wordt geacht te bestaan, sluit volstrekt niet uit dat tot den aanleg der bedoelde werken zal worden overgegaan, zoodra daarvoor geld beschikbaar zal kunnen worden gesteld.

Ad § 3. De nadeelen, die voor het stellen der oorlogsinundatiën voortvloeien uit de gedeeltelijke droogmakerijen van plassen beoosten de Vecht, zullen althans ten deele kunnen worden veronzijdigd door voor het stellen van die inundatiën gebruik te maken van het nieuw te maken kanaal tusschen den Vaartschen Rijn en Amsterdam.

Deze zaak is alsnog in studie en maakt een punt van overleg uit tusschen de Departementen van Waterstaat, Handel en Nijverheid en van Oorlog.

Voor zooveel wettelijke bepalingen aan de Regeering de bevoegdheid geven in te grijpen in de uitvoering van droogmakerijen, zou zeker in overweging komen om de ondernemers daarvan te doen bijdragen in de kosten, die ten gevolge van hunne ondernemingen voor het belang der verdediging moeten worden gedaan, hetgeen dan — het zij ter herinnering opgemerkt — zou moeten geschieden door wettelijke regeling, in verband met art. 5 der wet van 18 April 1874 (*Staatsblad* n°. 64) tot regeling en voltooiing van het vestingstelsel.

In dien zin werd dan ook in 1876 een wetsontwerp aanhangig gemaakt naar aanleiding van de toenmaals aan den heer TIMMERMAN verleende concessie tot droogmaking der plassen beoosten de Vecht in haar geheel, welk wetsontwerp echter in 1878 is ingetrokken aangezien de belanghebbende van zijne concessie had afgezien.

Sedert heeft zich echter een geval als voren bedoeld niet meer voorgedaan.

Ad § 4. Tegen meerdere splitsing der artikelen bestaat bij den ondergeteekende, in 's lands belang, ernstige bedenking, aangezien zij noodwendig zou moeten voeren tot opdrijving der begrooting, zooals ten aanzien van dit onderwerp reeds meermalen werd aangetoond.

De ondergeteekende is te dezer zake dan ook geheel het gevoelen toegedaan van zijn ambtsvoorganger, zooals dit door dien breedvoerig werd ontwikkeld in § 7 der Memorie van Toelichting betreffende het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1882.

Ad § 5. De ondergeteekende vereenigt zich met de opvatting, dat geen uitgaven behooren te worden gedaan voor onderdeelen der artikelen, die voor *memorie* zijn uitgetrokken. Ten bewijze hiervan kan strekken het gestelde ad *art.* 2 in de Nota van toelichting op de Nota van wijzigingen betrekkelijk het onderwerpelijk wetsontwerp.

Artikel 1.

Ad art. 2, *sub* 2°. Dat de onderhandelingen met de betrokken waterschapsbesturen omtrent de opruiming van den Waalbandijk vóór de inundatiesluis bij Tiel en van den hulpdijk vóór den sluisbeer te Everdingen langzamer vorderen dan wenschelijk ware, kan worden toegegeven. De ondergeteekende kan echter de verzekering geven dat van de zijde van het Departement van Oorlog al het mogelijke wordt gedaan om den gang dezer zaken te bespoedigen; doch het Departement staat in deze niet alleen en is afhankelijk van andere autoriteiten.

De stand der bedoelde aangelegenheden is, kortelijk omschreven, aldus:

De dijkstoel van het polderdistrict Tielerwaard wenschte aan de gevraagde vergunning tot vergraving van het bedoelde gedeelte Waalbandijk de voorwaarde te verbinden, dat voor het geval blijken mocht, dat de gemaakte kanaal- en sluiswerken aanleiding geven tot meer kwel op de landerijen, daartegen op kosten van den Staat voorzieningen zouden worden getroffen of de daardoor veroorzaakte schade geldelijk zou worden vergoed.

In beginsel is deze voorwaarde niet onbillijk en bestond daartegen dan ook dezerzijds geen bedenking, doch de wijze waarop die voorwaarde zou moeten worden geregeld en uitgevoerd, heeft aanleiding gegeven tot langdurige onderhandelingen, waarin ook het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid is betrokken geweest, maar die toch ten slotte tot eenstemmigheid hebben geleid.

Door den ondergeteekende is, en wel op 17 Januari jl., aan den eerstaanwezend-ingenieur te Gorinchem machtiging verstrekt, om — behoudens nadere goedkeuring bij de wet — met den dijkstoel eene overeenkomst ter zake te sluiten, volgens een door hem — Minister — goedgekeurd ontwerp. De wettelijke goedkeuring dezer overeenkomst wordt noodig geacht met het oog op de belangrijke geldelijke gevolgen, die zij voor den Staat zou kunnen hebben. De zaak zal dus te zijner tijd meer uitvoerig bij de Volksvertegenwoordiging in behandeling komen.

Met het oog op de bovenbedoelde door den ondergeteekende op 17 Januari jl. gegeven machtiging, had hij zich gevleid, dat de vergraving van den Waalbandijk vóór de sluis te Tiel in 1885 zou kunnen zijn uitgevoerd, doch niettegenstaande voortdurenden aandrang dezerzijds tot bespoediging, werd aan genoemden ingenieur eerst onlangs, bij schrijven van 28 November ll., door den dijkstoel kennis gegeven, dat door de Gedeputeerde Staten van Gelderland, die de overeenkomst voor den dijkstoel zullen moeten goedkeuren, alsnog eene aanvulling van ondergeschikten aard in de ontwerp-overeenkomst werd wenschelijk geacht, eene aanvulling waartegen dezerzijds geene bedenking is gerezen.

Voor het oogenblik kan de ondergeteekende omtrent deze zaak alleen de hoop uitspreken, dat de overeenkomst

thans spoedig zal tot stand komen, waarna hij onverwijld aan den Koning zal voorstellen deze, voor de vereischte wettelijke goedkeuring, bij de Volksvertegenwoordiging aanhangig te maken.

Ten aanzien van de opruiming van den hulpdijk vóór den sluisbeer te Everdingen zij opgemerkt, dat met den dijkstoel van het polderdistrict Culemborg in 1875 eene overeenkomst werd gesloten tot regeling van dezen sluisbouw en de daarmede gepaard gaande dijksvergravingen, enz.

Toen men nu echter in 1881, in verband met die overeenkomst, met de opruiming van den vóór den sluisbeer liggenden hulpdijk wilde beginnen, werd hiertegen door den dijkstoel geprotesteerd, omdat deze van gevoelen was dat de sluisbeer niet in allen deele aan de bij de overeenkomst gestelde eischen voldeed.

In overleg met den landsadvocaat is daarop, na langdurige onderhandelingen met den dijkstoel, het advies ter zake gevraagd aan drie deskundigen, namelijk den inspecteur van den waterstaat Rose, den ingenieur van Rijnland Van Dissel en den majoor-ingenieur Schalken.

De ondergeteekende heeft geen bedenking het door deze commissie omtrent den sluisbeer uitgebracht rapport des verlangd ter kennisneming voor de leden der Tweede Kamer ter visie te leggen.

Meer bepaaldelijk met het oog op de sedert 1875 verrichte verhoogingen aan de beide Lekdijken, acht de commissie het wenschelijk den sluisbeer alsnog iets te verhoogen en daaraan eenige andere werkzaamheden te doen geschieden.

Thans is door den ondergeteekende machtiging verleend om, onder zijne nadere goedkeuring, met den dijkstoel eene overeenkomst te sluiten tot aanvulling van de overeenkomst van 1875, op den grondslag dat de hulpdijk vóór den sluisbeer zal mogen worden vergraven, nadat de door de commissie voorgestelde werkzaamheden aan dien sluisbeer zullen zijn uitgevoerd.

In verband daarmede is thans op de onderwerpelijke gewijzigde vestingbegrooting een bedrag uitgetrokken voor het uitvoeren der bedoelde werkzaamheden.

Ad art. 2, *sub* 4°. De ondergeteekende neemt de vrijheid, kortheidshalve, te dezer zake te verwijzen naar hetgeen dienaangaande breedvoerig werd medegedeeld door zijn ambtsvoorganger, in de Memorie van Beantwoording van het Voorloopig Verslag omtrent de vestingbegrooting voor het dienstjaar 1882. Daaruit blijkt, dat met dezen post geenszins het maken van bomvrij logies wordt bedoeld, maar, onder anderen, wel van bomvrije gebouwtjes in mindering van het aantal, anders in oorlogstijd op te stellen blindeeringen; voor remises tot geschut, schuilplaatsen, munitieberging in de nabijheid der vuurmonden, enz.

Sedert, bij de hierboven aangehaalde Memorie van Beantwoording, medegedeeld werd, dat de aardewerken van het fort Nieuwersluis tot rust waren gekomen, is hierin geen verandering meer ingetreden. Ten gevolge der daarbij vermelde uitschuivingen in de grachten schijnt evenwel de fundeering der westelijke helft van het hoofdgebouw te hebben geleden. Immers hoezeer die helft thans aan de bovenzijde geheel van grond is ontbloot, is die niet in volkomen rust. Daar de ware reden van dit verschijnsel echter slechts is te gissen en een onderzoek, door ontgraving, hier allerminst geraden schijnt, blijft men het voors hands met de meeste zorg waarnemen, ten einde hierdoor het noodige licht te verkrijgen en den weg te vinden waarlangs, op de eenvoudigste wijze, in dien zal kunnen worden voorzien.

Ad art. 4. Aan het te gelijker tijd een begin maken met eenige forten ten noorden en eenige forten ten zuiden van het Noordzeekanaal is geen enkel nadeel verbonden. Hiertegenover staat, dat, al wilde men de beschikbare financieele kracht op een van beide gedeelten der stelling concentreeren, daarmede toch geen meerdere voortgang zou kunnen verkregen worden, vooral wegens de bezwaren die bij de onteigening of bij het treffen van andere, met den bouw in verband staande, overeenkomsten worden ondervonden, en het tijdverlies dat onvermijdelijk het gevolg is.

Onder verplichting van geheimhouding, dus *alleen* voor de leden der Kamer, zal de ondergeteekende, ter voldoening aan het dienaangaande gedane verzoek, intijds aan de Kamer ter kennisneming verstrekken, eenige schetsen omtrent sommige der werken die thans in uitvoering of in beginsel vastgesteld zijn, benevens kaarten waarop de juiste ligging dezer werken aangegeven is.

Omtrent de inundatiën kan hij voorshands nog geen volledige mededeelingen doen, daar de regeling hiervan, ook in verband met den aanleg van het kanaal ter verbinding van Amsterdam met de Merwede, in meerdere belangrijke opzichten nog een onderwerp van studie uitmaakt.

Ter verdediging van Amsterdam aan de Zuiderzeezijde is de ondergeteekende voornemens, als, blijkens de Memorie van Beantwoording ter zake der vestingbegrooting voor het dienstjaar 1882, ook reeds in de bedoeling van zijn ambtsvoorganger lag, voorshands een tweetal der gunstigst gelegen voormalige batterijen aan die zijde weder te doen opmaken. In hoever nadien nog de bouw zal noodig zijn van een fort op het Pampus of van eenig ander even kostbaar vast verdedigingsmiddel aan die zijde, zal in groote mate afhangen van hetgeen ter beveiliging der hoofdstad aan die zijde door de marine zal kunnen gedaan worden. Omtrent een en ander heeft nog bij voortduring overleg tusschen beide Departementen plaats.

Op alle punten, waar voor de Amsterdamsche stelling werken zullen worden aangelegd, zijn deugdelijke grondboringen geschied.

Ad art. 5. De ondergeteekende is niet overtuigd van de noodzakelijkheid, om voor de behoorlijke verdediging van het Hollandsch Diep nieuwe versterkingen van permanenten aard aan te leggen.

Voor zooveel de marine, die tot de verdediging van dat water medewerkt, aanvallen van vijandelijke torpedobooten mocht hebben te duchten, zal zij zich daartegen hebben te vrijwaren op gelijke wijze, als in de menigvuldige andere omstandigheden waarin zij voor dat doel niet op de hulp van permanente landversterkingen kan rekenen.

Artikel 2.

De hier gestelde opmerking wordt steeds, voor zooveel mogelijk, betracht.

's Gravenhage, 18 December 1884.

De Minister van Oorlog,

WEITZEL.

[59. 10.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp tot vaststelling der begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1885, is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel, dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid. Zij meent echter te moeten blijven aandringen op de splitsing der begrooting in meer artikelen.

Vastgesteld den 19den December 1884.

KIELSTRA.
VAN DER SCHRIECK.
TH. MACKAY.
ROOSEBOOM.
SCHEPEL.

[59. 11.]

BRIEF VAN DEN MINISTER VAN OORLOG.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

'S GRAVENHAGE, 22 *December* 1884.

In voldoening aan de toezegging, door mij gedaan in de Memorie van Beantwoording (ad artikel 4 van artikel I) op het Voorloopig Verslag ter zake der begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1885, heb ik de eer UHoogedelgestrenge hierbij eenige bescheiden te doen toekomen betrekkelijk de werken der stelling van *Amsterdam* voor zoover die thans in uitvoering of vastgesteld zijn; alsmede het algemeen plan der stelling, zooals dit bij de behandeling der vestingbegrooting voor 1882, door de Staten-Generaal aangenomen werd.

Ook in verband met het in genoemd Voorloopig Verslag gestelde nopens verstrekking dier bescheiden onder *verplichting van geheimhouding*, neem ik de vrijheid UHoogedelgestrenge beleefdelijk te verzoeken, ze *alleen* ter kennisneming voor de leden der Kamer beschikbaar te willen stellen en, bij eventueele verdere verzending daarvan, tot gelijk doel, aan de Eerste Kamer der Staten-Generaal, uitdrukkelijk de aandacht op dit mijn verzoek te willen vestigen.

De Minister van Oorlog,

WEITZEL.

[60. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot onteigening voor den aanleg van een verbindingskanaal tusschen het *Zijldiep* en het *Hondshalstermaar* in het waterschap *Oldambt*.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 20sten November 1884.

WILLEM.

[60. 2]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de aanleg van een verbindingskanaal tusschen het *Zijldiep* en het *Hondshalstermaar* in het waterschap *Oldambt* onder de gemeente *Nieuwolda*, in het algemeen belang noodig is;

Gelet op de wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 125);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Wij verklaren, dat het algemeen nut de onteigening vordert, ten name van het waterschap *Oldambt*, van de eigendommen in de gemeente *Nieuwolda*, noodig voor den aanleg van een kanaal, ter lengte van ongeveer 1460 M., aanvangende in het *Zijldiep*, ten noorden van de draaibrug te *het Waar* bij het *Wester Hamrikkermaar* en vervolgens dat maar volgende en in noordwestelijke richting loopende naar en uitmondende in het *Hondshalstermaar*.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

[60. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Sedert lang hadden waarnemingen doen zien dat het water op het Hondshalstermaar lager staat dan op het Zijldiep. Beiden zijn hoofdkanalen van het waterschap Oldambt; het Zijldiep loopt door het dorp Nieuwolda evenwijdig met het Hondshalstermaar, om zich daarna met dit laatste bij de Scheeve Klap te vereenigen; het water stroomt daarna af door de sluizen te Termunterzijl.

Dat verschil in waterstand wordt veroorzaakt èn door de in het Zijldiep liggende schepen èn vooral door de te loodstaande steenwallen, waardoor bij hoogen waterstand de capaciteit onvoldoende is. Daar sommige huizen dicht bij het kanaal staan is verruiming aldaar bezwaarlijk. Om verbetering in den toestand te brengen is door het hoofdbestuur van het waterschap, aangevuld met de leden der onderdeelsbesturen, besloten tot den aanleg van een verbindingskanaal tusschen het Zijldiep en het Hondshalstermaar, waardoor het water van het Zijldiep langs het Hondshalstermaar gedeeltelijk buiten Nieuwolda om kan worden afgevoerd. Gedeputeerde Staten van Groningen hebben aan dat plan hunne goedkeuring gehecht.

Voor de uitvoering is toepassing der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 125) noodig.

Overeenkomstig art. 7 dier wet hebben de noodige stukken op de secretarie der gemeente Nieuwolda ter visie voor belanghebbenden gelegen. (1)

Bezwaren zijn niet ingebracht.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

(1) Deze stukken zijn ter griffie nedergelegd.

[60. 4.]

VERSLAG.

A 152

Bij het onderzoek van dit wetsontwerp golden, naar de meening van enkele leden in eene afdeeling, gelijke bezwaren tegen de onvolledigheid der Memorie van Toelichting als bij de behandeling van het ontwerp van wet tot onteigening voor droogmaking van plassen onder de gemeente Ter Aar (gedrukte stukken 47, tweede zitting 1884—1885), zijn ingebracht.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 6den December 1884.

KIELSTRA.
GILDEMEESTER.
VAN DER FELTZ.
DE VOS VAN STEENWIJK.
RUTGERS VAN ROZENBURG.

[61. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot voorziening in het kas-tekort van den Indischen dienst over 1885.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 20sten November 1884.

WILLEM.

[61. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de wijze behoort te worden geregeld, waarop in afwijking van art. 26, laatste alinea, der wet van 23 April 1864 (*Staatsblad* n°. 35) voor het jaar 1885 zal moeten worden tegemoet gekomen in het kas-tekort van den Indischen dienst hier te lande;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De Minister van Financiën wordt bevoegd verklaard om, bij het openen van credieten aan den Minister van Koloniën gedurende het jaar 1885, het bedrag der volgens art. 33 der wet van 23 April 1864 (*Staatsblad* n°. 35) in 's Rijks schatkist gestorte gelden te boven te gaan met eene som van ten hoogste *veertien millioen gulden*.

De Minister van Financiën zal in dat voorschot aan de Indische kas mogen voorzien door uitgifte of beleening van bewijzen van vlottende schuld, met inachtneming van de daaromtrent bestaande of nog vast te stellen wettelijke bepalingen.

Art. 2.

Deze wet treedt in werking op 1 Januari 1885.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Financiën,

De Minister van Koloniën,

[61. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Overeenkomstig de toezegging door den tweeden ondergeteekende, in § 3 der Memorie van Toelichting van de Indische begrootingsontwerpen, voor 1885 gedaan, wordt hierbij een afzonderlijk wetsontwerp ingediend tot regeling van de wijze waarop voorzien zal worden in het kas-tekort van den Indischen dienst hier te lande gedurende het jaar 1885, welk tekort, blijkens de onderstaande berekening, op ult. December van dat jaar f 14 000 000 kan bedragen.

1884 November.	De rekening met het Departement van Financiën wees op 13 November voor het Departement van Koloniën een nadeelig saldo aan van ongeveer		f 3 000 000
	Voorts wordt gerekend op de volgende **Ontvangsten** en **Uitgaven**.		
	Provenu koffie veiling October	f 2 800 000	
	Idem tin » September	650 000	
	Idem kina » October	125 000	
	Diverse ontvangsten	100 000	
	Oost-Indische wissels	. . . . .	580 000
	Gewone uitgaven à f 500 per week.	. . . . .	1 500 000
		f 3 675 000	f 5 080 000
December.	Diverse ontvangsten	224 000	
	Oost-Indische wissels	. . . . .	2 254 000
	Gewone uitgaven 4/w.	. . . . .	2 000 000
		f 3 899 000	f 9 334 000
1885 Januari.	Provenu koffie veiling November.	3 000 000	
	Idem tin » idem	700 000	
	Diverse ontvangsten	100 000	
	Oost-Indische wissels	. . . . .	3 053 000
	Gewone uitgaven 5/w.	. . . . .	2 500 000
		f 7 699 000	f 14 887 000
Februari.	Diverse ontvangsten	100 000	
	Oost-Indische wissels	. . . . .	2 042 000
	Gewone uitgaven 4/w.	. . . . .	2 000 000
	Transporteeren	f 7 799 000	f 18 929 000

	Per transport	f 7 799 000	f 18 929 000
Maart.	Provenu koffie veiling Februari	3 200 000	
	Idem tin » idem	700 000	
	Diverse ontvangsten	100 000	
	Gewone uitgaven 4/w.	. . . . .	2 000 000
		f 11 799 000	f 20 929 000
April.	Provenu koffie veiling Maart	3 200 000	
	Diverse ontvangsten	100 000	
	Gewone uitgaven 5/w.	. . . . .	2 500 000
		f 15 099 000	f 23 429 000
Mei.	Provenu koffie veiling April	3 200 000	
	Idem tin » Maart	700 000	
	Diverse ontvangsten	100 000	
	Oost-Indische wissels	. . . . .	1 500 000
	Gewone uitgaven 4/w.	. . . . .	2 000 000
		f 19 099 000	f 26 929 000
Juni.	Provenu koffie veiling Mei	f 3 200 000	
	Diverse ontvangsten	100 000	
	Oost-Indische wissels	. . . . .	1 500 000
	Gewone uitgaven 4/w.	. . . . .	2 000 000
		f 22 399 000	f 30 429 000
Juli.	Provenu koffie veiling Juni	3 200 000	
	Idem tin » Mei	700 000	
	Idem kina » Juni	165 000	
	Uitkeering Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatsch.	1 200 000	
	Diverse ontvangsten	100 000	
	Oost-Indische wissels	. . . . .	1 500 000
	Gewone uitgaven 5/w.	. . . . .	2 500 000
		f 27 764 000	f 34 429 000
Augustus.	Diverse ontvangsten	100 000	
	Oost-Indische wissels	. . . . .	1 500 000
	Gewone uitgaven 4/w.	. . . . .	2 000 000
		f 27 864 000	f 37 929 000
September.	Provenu koffie veiling Augustus	3 200 000	
	Idem tin » Juli	700 000	
	Diverse ontvangsten	100 000	
	Oost-Indische wissels	. . . . .	1 500 000
	Gewone uitgaven 4/w.	. . . . .	2 000 000
	Transporteeren	f 31 864 000	f 41 429 000

	Per transport	f 31 864 000	f 41 429 000
October.	Provenu koffie veiling September.	3 200 000	
	Diverse ontvangsten	100 000	
	Oost-Indische wissels	. . . . .	f 1 500 000
	Gewone uitgaven 5/w.	. . . . .	2 500 000
		f 35 164 000	f 45 429 000
November.	Provenu koffie veiling October.	3 200 000	
	Idem tin » September.	700 000	
	Idem kina » October.	165 000	
	Diverse ontvangsten	100 000	
	Oost-Indische wissels	. . . . .	2 000 000
	Gewone uitgaven 4/w.	. . . . .	2 000 000
		f 39 329 000	f 49 429 000
December.	Diverse ontvangsten	100 000	
	Oost-Indische wissels	. . . . .	2 000 000
	Gewone uitgaven 4/w.	. . . . .	2 000 000
		f 39 429 000	f 53 429 000
		f 14 000 000	

De Minister van Financiën,
GROBBEE.

De Minister van Koloniën,
SPRENGER VAN EYK.

[61. 4.]

VERSLAG.

Het onderzoek van het wetsontwerp tot voorziening in het kas-tekort van den Indischen dienst over 1885 in de afdeelingen der Tweede Kamer heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

Door sommige leden werd de bij dit ontwerp voor den Minister van Financiën gevraagde bevoegdheid onnoodig geacht. Er was toch, meenden zij, in 's lands kas voortdurend geld genoeg aanwezig, om in het tijdelijk kas-tekort van den Indischen dienst te voorzien. Het was voldoende, dat bij de Staatsbegrooting den Minister de bevoegdheid werd toegekend tot het creëeren van vlottende schuld tot een bedrag van ruim 15 millioen.

Hun werd geantwoord, dat dan toch in elk geval eene machtiging op den Minister van Financiën, gelijk bij de eerste alinea van art. 1 van het ontwerp wordt voorgesteld, noodig was om dien Minister in staat te stellen tot het openen der vereischte credieten aan den Minister van Koloniën, zonder de bij art. 26 der Indische comptabiliteitswet gestelde grens te overschrijden. Tot het openen van credieten in strijd met de wet, op verantwoordelijkheid van den Minister van Koloniën, dat vroeger wel eens geschiedde, mocht niet worden teruggekeerd. Buiten noodzaak zou van de gevraagde bevoegdheid toch wel geen gebruik worden gemaakt.

Enkele leden achtten het beter, op de Staatsbegrooting in uitgaaf te brengen een post van 14 millioen wegens voorziening in tijdelijke Indische kas-tekorten, en in ontvangst eene gelijke som wegens terugbetaling dier voorschotten.

Andere leden waren van oordeel, dat de som van 14 millioen in elk geval met 5 ½ millioen zou moeten worden verminderd. Immers, zoo redeneerden zij, in de Memorie van Toelichting worden bij de berekening van de Indische kas-tekorten ook opgenomen de tekorten over November en December 1884 ten bedrage van f 5 435 000, doch wordt uit het oog verloren, dat de Minister bij de wet van 30 December 1883 (*Staatsblad* n°. 254) reeds bevoegd verklaard is, om bij het openen van credieten het bedrag der wegens het koloniaal beheer in 's Rijks schatkist gestorte gelden met 14 ½ millioen te boven te gaan. Voor dekking der tekorten over 1884 behoeft niet nader te worden gezorgd, en het gemelde kas-tekort op ultimo December 1884 moet derhalve van de in de Memorie van Toelichting becijferde tekorten worden afgetrokken. Deze leden vermoedden, dat bij het samenstellen van dit wetsontwerp abusievelijk dezelfde berekening gevolgd is, die ten grondslag lag aan de oorspronkelijk aangeboden raming van art. 9 van hoofdstuk VII *A* der Staatsbegrooting voor 1885; die raming is echter later bij Nota van wijziging met f 190 000 verminderd, op grond dat na het opmaken der begrooting gebleken was dat het gemiddeld bedrag der in den loop van het jaar 1885 aan de Indische geldmiddelen voor te schieten gelden op een lager cijfer kon gesteld worden dan aanvankelijk geraamd was.

Hiertegen werd ingebracht, dat de wet van 30 December 1883 (*Staatsblad* n°. 254) alleen de wijze regelt, waarop gedurende het jaar 1884 in het kas-tekort van den Indischen dienst hier te lande zal worden voorzien, en dat de Regeering, in November 1884 een overzicht opmakende van den vermoedelijken stand der rekening tusschen de Departementen van Financiën en Koloniën tot op ult°. December 1885, niet kon nalaten het reeds bestaand tekort tot uitgangspunt te kiezen en de tot ult°. December 1884 nog te verwachten ontvangsten en uitgaven in hare berekening op te nemen.

Nog werd opgemerkt dat in regel 17 van bladz. 1 der Memorie van Toelichting eene schrijffout is ingeslopen; in plaats van f 500 per week moet daar worden gelezen f 500 000.

De Commissie van Rapporteurs is van oordeel, dat door de mededeeling van het bovenstaande de openbare beraadslaging over het wetsontwerp voldoende is voorbereid.

Vastgesteld den 2den December 1884.

VAN GENNEP.
DES AMORIE VAN DER HOEVEN.
RÖELL.
VAN BLOM.
W. VAN DEDEM.

[**62**. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Voorzitter
van de Tweede Kamer der StatenGeneraal.

Ik heb de eer U hierbij onveranderd weder aan te bieden een in de vorige zitting onafgedaan gebleven wetsvoorstel tot regeling van de verhouding der geldmiddelen van Nederlandsch-Indië tot die van het Rijk in Europa, met memorie van toelichting, uit kracht van art. 110 der Grondwet en art. 74 van het Reglement van Orde der Tweede Kamer door mij ingediend den 9den Juni 1884.

W. K. VAN DEDEM.

(Het bij dezen brief ingezonden wetsvoorstel en de daarbij behoorende memorie van toelichting zijn gedrukt onder **230** n°s. 2 en 3 der zitting 1883—1884. Zie verder ook **65** der zitting 1884—1885.)

[62. 2.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het voorstel van wet van den heer W. K. VAN DEDEM, tot regeling van de verhouding der geldmiddelen van Nederlandsch-Indië tot die van het Rijk in Europa, in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

§ 1. Naar het oordeel van vele leden was het tijdstip, waarop dit voorstel aan het oordeel der wetgevende macht werd onderworpen, gelukkig gekozen. Nu de Nederlandsche schatkist sedert jaren geene rechtstreeksche baten uit Indië heeft ontvangen, scheen eene nieuwe poging tot regeling der onderlinge verhouding van de Nederlandsche en Indische geldmiddelen met kans op goeden uitslag te kunnen worden ondernomen. Gaarne bracht men tevens hulde aan den geachten voorsteller voor de geestkracht, waarvan de indiening van zijn voorstel, na het mislukken van vroegere pogingen ter bereiking van hetzelfde doel, getuigde, en voor de zorg, aan de toelichting en verdediging van zijn beginsel besteed.

Intusschen meenden sommige leden te moeten opmerken, dat de houding van den tegenwoordigen Minister van Koloniën met betrekking tot dit onderwerp in den aanhef der Memorie van Toelichting van het voorstel niet geheel volledig werd teruggegeven. Wel had die Minister in zijne Memorie van Antwoord betreffende de Indische begrooting voor 1884 verklaard dat, terwijl van gewijzigde inzichten bij de Tweede Kamer nog niet was gebleken, van Regeeringswege bezwaarlijk op dit onderwerp kon worden teruggekomen, daar geene nieuwe argumenten zouden kunnen worden bijgebracht; maar hij had daarop doen volgen, dat de hier bedoelde regeling in elk geval ontijdig te achten ware, zoolang de Indische begrooting met een tekort sloot, omdat, zoolang dit het geval was, tijdelijke evenzeer als algemeene regelingen omtrent de financieele verhouding van geen practisch nut zouden zijn.

Ook waren er leden, die de in de Memorie van Toelichting gegeven voorstelling van de wijze, waarop Nederland zijne regeertaak in Indië zou vervuld hebben, zeer overdreven en met het oog op de inlandsche bevolking niet vrij van bedenking achtten. Hiertegen werd echter opgemerkt, dat den voorsteller het recht niet kon worden betwist om te betoogen, dat bij gebreke van de door hem gewenschte regeling niet voldoende in de behoeften van Indië voorzien werd, en dat de inlandsche bevolking van dergelijke Staatsstukken geen kennis nam.

§ 2. Van meer dan ééne zijde werd betoogd dat het denkbeeld van den voorsteller, om de uitkeeringen uit de geldmiddelen van Nederlandsch-Indië aan die van het Rijk in Europa reeds vooraf te beperken, niet was overeen te brengen met den geest der Grondwet. Immers terwijl de Grondwet van 1815 eenvoudig gewaagde van 's Konings opperbestuur over de volkplantingen en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen, luidde de derde alinea van art. 59 der Grondwet van 1840 aldus: » Het gebruik van het batig slot, beschikbaar ten behoeve van het moederland, wordt bij de wet geregeld." In overeenstemming daarmede werd bij de herziening der Grondwet in 1848 door de Regeering voorgesteld om in art. 60 te lezen: » Het slot der koloniale rekening wordt bekrachtigd door de wet. Het batig slot wordt onder de Rijks-inkomsten opgenomen." Bij het voorloopig verslag werd gevraagd, wat hier onder » het batig slot " verstaan werd: het slot der rekening, zooals het door de wet bekrachtigd zou worden, dan wel het slot der zoogenaamde remise-rekening of verantwoording van de naar het moederland gezonden Oost-Indische producten. Volgens het antwoord der Regeering werd het » door de wetgeving bekrachtigd slot der koloniale rekening " bedoeld. Hiertegen werd echter bij het algemeen verslag protest aangeteekend. » Indien ", zoo las men daar, » geenerlei batig slot ten behoeve van het moederland beschikbaar kan worden gesteld, dan na het afsluiten en bekrachtigen der koloniale rekening, zouden er voortaan, na het verstrijken van een dienstjaar der Indische administratie, altijd verscheidene jaren moeten verloopen, eer het batig slot op zoodanig dienstjaar onder 's Rijks inkomsten zou kunnen worden opgenomen. De geldmiddelen van den Staat zouden dus van deze onmisbare bijdrage gedurende al dien tijd verstoken moeten blijven, terwijl de zoogenaamde remise-rekening (waarop tot nu toe het batig slot berustte) zou ophouden den maatstaf voor die bijdrage uit te maken. Bijna algemeen heeft men zich dus wel tegen de in het nieuwe art. 6 voorgedragen bepalingen omtrent de koloniale sloten van rekening, zooals deze bepalingen thans van Regeeringswege worden uitgelegd, moeten verklaren." De Regeering vond in deze bedenkingen aanleiding, om de aanvankelijk voorgestelde zinsneden te vervangen door de bepaling, die thans de tweede alinea van art. 60 der Grondwet uitmaakt en bij de wet van 23 April 1864 (*Staatsblad* n°. 35) uitvoering heeft erlangd. Bleef mitsdien het voorschrift, dat het batig slot onder de Rijks-inkomsten wordt opgenomen, bij de Grondwetsherziening van 1848 ten laatste achterwege, uit het daarover voorgevallene viel naar de meening der leden, van wie deze beschouwingen afkomstig zijn, geen ander besluit te trekken dan dat het voordeelig saldo, hetzij dan van de koloniale of van de remise-rekening, volgens de bedoeling van den grondwetgever in 's Rijks schatkist gestort zou worden; en van die bedoeling mocht huns inziens thans niet worden afgeweken.

Tegenover dit betoog werd echter aangevoerd dat de grondwetgever van 1848, met de toepassing der vroegere Grondwet voor oogen, voorbedachtelijk had nagelaten ten deze bindende regelen vast te stellen, en zich daarom bepaald had, en had willen bepalen, tot het voorschrift der tweede alinea van art. 60 der tegenwoordige Grondwet, dat de wet de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen regelt. Uit het zwijgen der Grondwet van 1848, in tegenstelling met het aanvankelijk voorgesteld gebod en met de bepaling der Grondwet van 1840, op te maken dat zij toch bedoeld had het opnemen van het batig slot onder de Rijks-inkomsten verplichtend te stellen, was eene wijze van interpretatie, die bedenkelijk voorkwam; het kon zeer wel zijn, dat er destijds bij een deel der leden nog andere bezwaren bestaan hadden, dan die in het algemeen verslag waren opgenomen. Al moest overigens eene bepaling, in de wet opgenomen doch voor meer dan ééne uitlegging vatbaar, naar de uit hare geschiedenis op te maken bedoeling des wetgevers worden geïnterpreteerd, het ging niet aan eene wet, veel minder de Grondwet, te lezen en uit te leggen alsof zij bepalingen bevatte, die er, om welke redenen dan ook, niet in waren opgenomen.

§ 3. Nog in een ander opzicht verklaarden verscheidene leden het voorstel niet wel met de Grondwet te kunnen overeenbrengen. Bij de behandeling van vroegere ontwerpen van gelijken aard was van Regeeringswege en door de meeste verdedigers eener vaste bijdrage in de Kamer steeds de voorstelling gehandhaafd, dat aanneming van dat beginsel de financieele eenheid tusschen Nederland en Indië geheel ongedeerd zou laten. Zie onder anderen § 3 der Memorie van Antwoord van den Minister VAN REES betreffende het wetsontwerp n°. 76 der zitting 1878—1879. Intusschen was reeds uit de rede, door den voorsteller in de zitting der Kamer van 16 November 1880 gehouden (*Handelingen*, bladz. 377 vlgg.), gebleken dat hij eene andere meening was toegedaan, en werd dit thans door het gezegde op bladz. 3 der Memorie van Toelichting be-

vestigd. Maar wanneer aanneming van het voorgesteld beginsel volledige afscheiding tusschen de Nederlandsche en Indische geldmiddelen vooronderstelde, zoodat Indië als »*een afzonderlijk belastinggebied met eigen plaatselijke financiën*" zou erkend worden, dan bleek daaruit reeds voldoende, dat een dergelijk stelsel met de bepalingen der Grondwet in lijnrechten strijd ware. De voorsteller gaat toch van de gedachte uit, dat de Grondwet »niet heeft bedoeld de koloniën tot deelen te maken van die heerschende rechtsgemeenschap, welke wij den Nederlandschen Staat noemen", maar dat Indië aan de souvereiniteit van Nederland is onderworpen (bladzz. 1 en 20 der Memorie van Toelichting). Doch eene betrekking als die van debiteur en crediteur, gelijk in het stelsel van den voorsteller lag opgesloten, onderstelde noodwendig eene afzonderlijke en zelfstandige rechtspersoonlijkheid van Nederland en Indië, een toestand, met de voorschriften der Grondwet, ook zooals zij door den voorsteller worden opgevat, volkomen onbestaanbaar.

Door andere leden werd hiertegen ingebracht, dat het voorgesteld beginsel met de financieele eenheid tusschen Nederland en Indië niet in strijd was. Doch zelfs al ware dit anders, dan nog scheen moeilijk te kunnen worden volgehouden, dat de Grondwet het aannemen van een zoodanig stelsel zou verbieden. Immers art. 60 der Grondwet liet den wetgever in de regeling der wijze van beheer en verantwoording »*der koloniale geldmiddelen*" volkomen vrij. Hoe de wetgever dit onderwerp zou regelen, of hij bij die regeling van het beginsel zou uitgaan, dat eenheid van financiën op den voorgrond bleef, dan wel de Nederlandsche en koloniale geldmiddelen in meerdere of mindere mate van elkander zou afscheiden, mocht eene vraag van opportuniteit of van staatkundig beleid wezen, de grondwetgever had zich ook op dit punt onthouden van den gewonen wetgever eenigen band aan te leggen.

§ 4. Onafhankelijk van de bedenkingen, aan de Grondwet ontleend, hadden vele leden tegen het voorstel bezwaar, omdat zij voor het Rijk in Europa geen afstand meenden te mogen doen van alle bijdragen uit de koloniale geldmiddelen behalve eene vergoeding der uitgaven, ten behoeve van Indië gedaan of door het bezit van Indië veroorzaakt. Met het oog op de uitvoerige gedachtenwisseling over dit onderwerp bij vroegere gelegenheden, wenschten zij hun gevoelen thans kortelijk samen te vatten. Zij beschouwden Indië als eene bezitting, die zoo goed mogelijk behoorde te worden geadministreerd, en waarvan Nederland de lasten had te dragen, maar ook onder gunstige omstandigheden de baten mocht genieten. Indië, zeiden zij, dankt aan het Nederlandsch gezag een geregeld bestuur, een rechtvaardige rechtspraak, bescherming der inlandsche bevolking tegen mishandeling en knevelarij van de zijde harer hoofden, goede middelen van verkeer en vele andere voordeelen van de Europeesche beschaving. Naar recht en billijkheid mag Nederland daartegenover aanspraak maken althans op een deel der rechtstreeksche baten, welke Indië onder een goed beheer kan afwerpen. Dat voor het oogenblik en voor de naaste toekomst op zoodanige baten weinig uitzicht bestaat, kan geen reden zijn om er voor altijd afstand van te doen. Mocht de schatten verslindende oorlog met Atjeh een einde nemen en de koffie weder hoogere prijzen bedingen, zoo zou Indië opnieuw overschotten kunnen opleveren, waarin aan Nederland een aandeel zou toekomen.

Het denkbeeld dat de opbrengsten van Indië, na eene minutieuse verrekening der uitgaven die voor vergoeding in aanmerking kwamen, voor Indië zouden moeten bestemd blijven, kwam aan deze leden geheel onaannemelijk voor. Indië was immers feitelijk niets anders dan een geographisch begrip, eene groep eilanden. Indien verlangd werd dat de baten van elk eiland aan dat eiland zelf zouden ten goede komen, zoo ware daarvoor nog iets te zeggen, ofschoon men ook dan, bijv. ten opzichte van Banka, op ongerijmdheden zou stuiten. Maar tegenover den eisch, om de saldo's van het beheer der gezamenlijke eilanden voor Indië in zijn geheel te reserveeren, kon de vraag worden gesteld waarom Nederland, dat toch evenzeer met zijne overzeesche bezittingen een geheel uitmaakte, van zijn aandeel in die baten moest verstoken blijven.

Voor eene regeling als de voorgestelde, waarbij feitelijke scheiding van de Nederlandsche en Indische financiën beoogd werd, ware het in de eerste plaats noodig, dat behoudens de vergoeding der uitgaven, door het eene deel van het Rijk voor het andere gedaan, elk der beide deelen financieel op zichzelf kon staan, op eigen krachten kon steunen. Wie zou dit echter ten aanzien van Indië in zijn tegenwoordigen toestand durven beweren? Tegenover een wijden kring van behoeften en veelvuldige gevaren, staan daar geheel wisselvallige inkomsten en een zeer beperkt belastinggebied. Onder gewone omstandigheden zal, bij aanneming der voorgestelde regeling, de uitkeering van het door Indië verschuldigde geregeld geschieden en zullen de verdere inkomsten ten behoeve der bezitting worden aangewend. Maar wanneer de nood dringt, zal Nederland zich kunnen noch mogen onttrekken aan de nakoming der verplichtingen, uit zijne staatsrechtelijke en volkenrechtelijke betrekking tegenover Indië voortvloeiende, met het vooruitzicht dat de daartoe aangewende kosten bezwaarlijk, of niet dan na lange jaren, zullen kunnen worden vergoed.

Ter aanbeveling van het voorgesteld beginsel, zoo werd van deze zijde verder betoogd, pleegt men zich te beroepen op het voorbeeld der Engelsche bezittingen. De geschiedenis dier bezittingen leert evenwel, dat het financieele vraagstuk daar steeds door het staatkundige is voorafgegaan. Waar zich in de Britsche bezittingen toestanden vormden, die in meerdere of mindere mate staatkundige zelfstandigheid mogelijk maakten, werd daarmede ook bij de regeling der financiën rekening gehouden. In de Nederlandsche bezittingen zijn echter op dit oogenblik de noodige elementen voor eenige staatkundige zelfstandigheid zeer zeker niet aanwezig. Bovendien is het de vraag, of de zelfstandigheid der Britsche bezittingen in elk opzicht gunstig heeft gewerkt, en of niet de nationale belangstelling en haren bloei onder de afwezigheid van elken financieelen band heeft geleden.

De voorsteller beweert, dat onder het bestaande financieele stelsel bij de Indische ambtenaren een voldoende prikkel tot overleg en zuinigheid zou ontbreken. Doch wordt in Nederland zelf niet evenzeer over gemis aan overleg en zuinigheid bij de administratie geklaagd? Is het wel aan te nemen dat de eventueele beschikking door het Rijk in Europa over een deel der Indische overschotten een nadeeligen invloed zou uitoefenen op de gedragslijn van ambtenaren, die immers Nederlanders zijn en tot het Nederlandsch bestuur, niet tot een Indisch *self-government*, behooren? De voorgestelde regeling zou het Indisch bestuur volstrekt niet aansporen om rekening te houden met mogelijken tegenspoed, waarin Nederland toch tot hulp en steun geroepen en verplicht zou blijven. Met het oog op die verplichting ware het ongerijmd indien, bij eene welgevulde schatkist in Indië, door Nederland bijvoorbeeld tot het aangaan eener leening moest worden besloten.

Zelfs al wilde men toegeven, voegden sommige leden er bij, dat Nederland geen rechtstreeksche voordeelen behoort te trekken uit hetgeen Indië aan belastingen, hetzij in geld, hetzij in arbeid, opbrengt, dan volgde hieruit nog niet dat het Rijk in Europa evenzeer verstoken moest blijven van de voordeelen, uit zuiver privaatrechtelijke bezittingen, als domeinen en mijnontginningen, verkregen. Ook zou niets beletten dat Nederland rechtstreeksche baten bleef trekken uit de opbrengst der producten, indien de marktprijs daarvan, die immers onafhankelijk is van den rbeid der inlandsche bevolking, een zeker maximum mocht boven gaan.

Nog werd het voorstel minder doelmatig geacht door enkele leden, die in eene geheele herziening van het Regeeringsreglement, waardoor aan het Indisch bestuur meer zelfstandigheid zou worden verzekerd en tevens de in Indië bestaande centralisatie zou worden betoomd, den voornaamsten eisch van het oogenblik zagen. In eene financieele scheiding, die Nederland toch niet van de geldelijke verantwoordelijkheid voor Indië zou vermogen te ontslaan, konden deze leden echter weinig heil zien; Indië was geenszins als eene staatkundige of financieele persoonlijkheid te beschouwen, waarmede Nederland overeenkomsten zou kunnen aangaa en die zichzelve zou kunnen verbinden.

5. Tegenover deze verschillende bedenkingen vond de voorgestelde regeling in beginsel bij een groot aantal leden ondersteuning. Naar hunne meening was het meer dan tijd,

om met betrekking tot het beheer van Indië eene principieele beslissing te nemen. Die beslissing kon in tweeërlei zin geschieden. Men kon de Oost-Indische bezittingen beschouwen als een domein van het Rijk in Europa, waarvan een rechtvaardig en oordeelkundig beheer door beider belang werd voorgeschreven. In dat geval kon het moederland wel zichzelf regelen stellen voor zijn beheer en ter verzekering van een duurzaam en toenemend genot naar vaste bepalingen handelen, maar sprak het van zelf dat hetgeen ten slotte van de exploitatie-rekening — het woord in den goeden zin genomen — overbleef, aan den exploitant ten goede kwam. In dit stelsel ontbrak natuurlijk voor eene regeling als de thans voorgestelde alle aanleiding.

Beschouwde men daarentegen Indië als eene bezitting van Nederland niet in privaatrechtelijken, maar in volkenrechtelijken zin, als een wingewest, dat Nederland verplicht was allengs tot den hoogst bereikbaren trap van ontwikkeling en welvaart op te voeren, dan behoorde het denkbeeld van een door het moederland te trekken batig saldo, in welken vorm dan ook gehuld en met welken naam getooid, voor goed te worden losgelaten. Waar de behoeften, waarin voor Indië alsnog te voorzien is, schier onbegrensd zijn, moest toch het uitzicht op zoodanig batig saldo de practijk gedurig ook met de beste voornemens, om rechtvaardigheid tegenover Indië te betrachten, in botsing brengen. Nederland diende zich te vergenoegen met de indirecte voordeelen, welke het bezit van Indië oplevert. Aan zijne hoedanigheid van koloniale Mogendheid dankt ons land de beteekenis, die het nog in den raad der volken bezit; en de veelzijdige banden, die onze maatschappij met de Indische verbinden, verschaffen ons voordeelen, waarvan het gewicht niet gemakkelijk te overschatten is. Die indirecte voordeelen zullen toenemen, naarmate de welvaart van Indië een hooger peil bereikt.

Uit een aardrijkskundig oogpunt, betoogde men voorts, moge Nederlandsch-Indië slechts eene groep eilanden uitmaken, in historischen en staatkundigen zin is het een organisch geheel, dat, hoezeer nauw met Nederland verbonden, zijn eigen leven leidt. Van dat geheel enkele deelen af te scheiden, door bijvoorbeeld Banka als een Staatsdomein te beschouwen, waarvan de opbrengst in de Nederlandsche schatkist zou zijn te storten, ware zoo min rationeel als billijk; tegenover de aanzienlijke baten, die het genoemde eiland oplevert, staan toch allerlei deelen van het Nederlandsch-Indisch gebied, die de noodzakelijke bestuursuitgaven niet kunnen opbrengen. Door de opbrengst der koffie boven zekeren te bepalen prijs voor de Nederlandsche schatkist te reserveeren, zou men tusschen Nederland en Indië een financielen band leggen, die weldra zou blijken tegen de behoorlijke opvolging der voorschriften van het Regeeringsreglement omtrent deze gouvernementscultuur een nieuwen hinderpaal op te leveren.

Van staatkundige of financieele zelfstandigheid van Indië was naar het oordeel dezer leden bij de voorgestelde regeling geen sprake. De financieele eenheid tusschen Nederland en Indië bleef daarbij onaangetast. Alleen ging het voorstel van het denkbeeld uit, dat Indië een afzonderlijk *administratief gebied* vormt. Tegen dat denkbeeld viel trouwens weinig in te brengen; administratieve eenheid heeft tusschen Nederland en Indië nooit bestaan en is zoo goed als ondenkbaar. Indien tijdelijke tekorten in Nederland met overschotten in Indië mochten samenvallen, zou niets verhinderen dat in de kasbehoeften der Nederlandsche administratie uit Indische gelden voorzien werd, wanneer slechts de Indische administratie voor hoofdsommen en renten der voorgeschoten kapitalen werd gecrediteerd. Tegen het gevaar, dat het Indisch bestuur in tijden van voorspoed niet genoeg bedacht zou zijn op de mogelijkheid van slechte tijden, en dat Nederland tot voorziening in Indische tekorten kon worden geroepen, was het opperbestuur bij machte door het vormen eener reservekas of door andere gepaste maatregelen te waken.

Hoewel de staatsrechtelijke en financieele verhouding, tusschen Engeland en Britsch-Indië bestaande, ons in menig opzicht tot voorbeeld kon strekken, zou de voorgestelde regeling, die de financieele eenheid tusschen Nederland en Indië liet bestaan, toch eene andere verhouding scheppen dan bij onze naburen viel waar te nemen. Intusschen was het beweren, dat bij de Engelsche bezittingen financieele zelfstandigheid steeds door politieke was voorafgegaan, zeker niet toepasselijk op Britsch-Indië, dat wel in financieelen, maar niet in politieken zin een zelfstandig bestaan had verkregen. Dat er in Engeland bij hen, die met de toestanden in Britsch-Indië eenigszins bekend zijn, ten gevolge van het gemis van financieele banden met het moederland minder belangstelling in de welvaart dier bezitting zou zijn op te merken, kon niet worden toegegeven. In elk geval was er geen de minste reden, om hier te lande voor minder toewijding aan de belangen van Nederlandsch-Indië te vreezen, wanneer eene regeling tot stand kwam, waarbij de Indische bijdragen aan de Nederlandsche schatkist tot de vergoeding van gedane uitgaven beperkt werden. Immers die regeling werd niet alleen in het belang van Indië gewenscht, maar evenzeer in dat van Nederland, waar een ordelijk financieel beheer in hooge mat zou worden bevorderd door van wisselvallige bijdragen af te zien en het mogelijk te maken om met juistheid vooraf te berekenen, over welke inkomsten het Rijk zou hebben te beschikken

Van eene regeling in den geest van het voorstel zouden in Indië zeer heilzame gevolgen worden ondervonden De overweging dat de besparingen, die aldaar konden worden verkregen, niet rechtstreeks en bij uitsluiting aan het moederland zouden ten goede komen, zou op hen, die ginds op het bestel der zaken invloed uitoefenen, alleszins gunstig werken; men mocht het afkeuren dat een dergelijke prikkel gewenscht moest voorkomen, maar kon het bezwaarlijk ontkennen. Voor regelmatig terugkeerende tekorten in Indië behoefde weinig vrees te bestaan; maar juist daarom was het nuttig, dat omtrent de aanwending van eventueele voorschotten eene gepaste mate van zekerheid verschaft werd. Ook zou de voorgestelde regeling aan de Europeesche bevolking in Indië eene groote mate van voldoening verschaffen. Zeker heeft die bevolking, betrekkelijk gering in aantal als zij is, reeds om reden van zelfbehoud dringend behoefte aan het bestaan van een sterk gezag, en men wilde aan de blijken van ontevredenheid, die zij nu en dan geeft, dan ook geen overdreven gewicht hechten. Maar desniettemin mocht onder de gronden, die voor de toepassing van het voorgesteld beginsel pleitten, ook deze worden genoemd.

Art. 1. Alle vroegere soortgelijke ontwerpen gingen van de gedachte uit, dat het onmogelijk was op eenigszins oordeelkundige en juiste wijze het bedrag vast te stellen, dat door Indië te vergoeden zou zijn. Door de Ministers Van Bosse en Van Rees werd dan ook de voorkeur gegeven aan de vaststelling eener ronde som als jaarlijksche vergoeding voor de uitgaven, die ter zake van het beheer van Nederlandsch-Indië ten laste der Staatsbegrooting komen. Datzelfde standpunt werd vroeger ook door den voorsteller ingenomen, blijkens zijne rede in de zitting der Kamer van 16 November 1880, waarin hij de meening van den heer Van Eck, dat het beter ware ieder jaar uit te maken hoeveel Indië aan Nederland, volgens de vastgestelde regelen, schuldig zou zijn, opzettelijk wederlegde (*Handelingen*, blz. 379).

Thans echter, zeide men, is de voorsteller tot een ander inzicht gekomen, en oordeelt hij »dat bevredigende cijfers inderdaad in alle opzichten te bereiken zijn". Men meende intusschen de juistheid dezer meening te moeten betwijfelen. Omdat Nederland eene belangrijke koloniale Mogendheid is, is de geheele staatshuishouding op eene ruimere leest geschoeid dan anders noodig ware. Op bijna alle hoofdstukken der Staatsbegrooting zijn sommen uitgetrokken, die rechtstreeks of middellijk met het bezit van Nederlandsch-Indië in verband staan. Als zoodanig komen bijvoorbeeld in aanmerking de uitgaven voor de Kroon en de hooge Staatslichamen, voor de diplomatie en de consulaten, voor de universiteiten en polytechnische school, voor land- en zeemacht; met name de defensie kon vrij wat minder kostbaar zijn ingericht, indien Nederland geen koloniën bezat. Van den voorsteller, die erkent dat hetgeen Nederland ten gevolge der souvereiniteit over Indië meer heeft uit te geven dan anders het geval zou zijn, door Indië moet worden gedragen, en die het voor mogelijk houdt het evenredig deel, dat ten laste van Indië zou zijn te brengen, met betrekkelijke juistheid aan te wijzen, had men althans mededeeling van een ontwerp der daartoe vereischte becijfering mogen verwachten.

Werden, gelijk naar men meende in de bedoeling van den voorsteller ligt, de te vergoeden uitgaven jaarlijks bij de vaststelling der begrootingswetten door de wetgevende macht geregeld, zoo vreesde men dat die regeling een bron van voortdurende moeilijkheden, een ware twistappel in de Vertegenwoordiging zou worden. De verschillende staatkundige richtingen zouden gedurig in gevoelen verschillen over de begrootingsposten, waarvan Indië een evenredig aandeel zou hebben te dragen, en over het bedrag van dat aandeel. En deze toepassing van het beginsel zou allerminst strekken om de Europeesche bevolking van Nederlandsch-Indië tot tevredenheid te stemmen, maar integendeel gedurig aanleiding geven tot allerlei recriminatiën.

De meeste voorstanders van het door den voorsteller gehuldigd beginsel erkenden, dat inderdaad aan de berekening en verrekening, bij art. 1 voorgeschreven, ernstige bezwaren verbonden zijn. Zij meenden dan ook dat het bepalen van een vast cijfer voor de jaarlijksche vergoeding de voorkeur zou verdienen, en gaven den voorsteller in overweging het artikel alsnog in dezen geest te wijzigen. Tot wegneming van het bezwaar, dat de te verrekenen posten jaarlijks in aantal of hoegrootheid kunnen verschillen, ware tevens te bepalen dat het bedrag der vaste vergoeding bijv. om de vijf jaren zou worden herzien.

Enkele leden waren van een ander gevoelen, en zagen in jaarlijksche vaststelling der vergoeding geen overwegend bezwaar. Wel zou die vaststelling in den aanvang moeite kosten, maar bij eenige ervaring op dit gebied zou eene bevredigende oplossing worden verkregen. Ten deze mocht worden gewezen op het voorbeeld der bestaande geldelijke verhouding tusschen Engeland en Britsch-Indië, waarbij zeker ook meermalen twijfelachtige punten waren voorgekomen, maar zich nooit onoverkomelijke of zelfs werkelijk groote bezwaren hadden voorgedaan. Een volkomen waarborg tegen verschil van gevoelen zou overigens ook het bepalen van een vast cijfer voor de jaarlijksche vergoeding geenszins opleveren, vermits daarbij de mogelijkheid bleef bestaan, om de Indische begrooting buitendien met allerlei restitutie-posten te bezwaren.

Een ander bezwaar tegen het voorgesteld artikel bestond volgens sommigen hierin, dat daarbij alleen een beginsel werd gesteld, waarvan de uitwerking aan latere zorg werd overgelaten. Om aan het voorstel eene practische beteekenis te geven, had de voorsteller daarin de wijzigingen moeten opnemen, welke de wet van 23 April 1864 (*Staatsblad* n°. 35) bij aanneming daarvan naar zijne meening zal behooren te ondergaan. Nu was het eigenlijk niet meer dan eene *sententia declaratoria*, geen ontwerp eener voor uitvoering vatbare wet.

Voorts wenschte men van den voorsteller te vernemen, op welk tijdstip in zijn stelsel de vergoeding zou plaats hebben. Zou daarmede moeten gewacht worden, totdat de Nederlandsche Staatsrekening zou zijn afgesloten? Daarmede zou echter een niet onbelangrijk uitstel gepaard gaan. Mocht het antwoord op de gedane vraag ontkennend luiden, dan zou men gaarne worden ingelicht omtrent den gang van zaken, dien de ontwerper zich ten deze voorstelde.

Met betrekking tot de redactie werd nog opgemerkt, dat het woord » daarvan " aan het einde der tweede alinea behoorde te worden vervangen door » dier uitgaven "; alsmede dat de woorden » dan wel voor verrekening " uit de derde alinea konden vervallen, als zijnde reeds voldoende begrepen in de voorafgaande woorden » juiste berekening".

Art. 2. Tegen het in dit artikel nedergelegd beginsel bestond bij een deel der leden overwegend bezwaar. Onder die leden waren er, die zich wel konden vereenigen met het denkbeeld om, ter bevordering van regelmaat en orde in de Nederlandsche en koloniale geldmiddelen, als regel aan te nemen dat vóór alles tot een beperkt bedrag restitutie moest plaats hebben van de jaarlijks door het moederland voor Indië uitgegeven gelden. Daarna moest met ruime hand in de Indische behoeften worden voorzien. Doch de dan nog overblijvende saldo's moesten ter beschikking van den algemeenen wetgever blijven. Desnoods kon men ook voor de aanwending daarvan reeds vooraf een zekeren regel stellen, gelijk in art. 2 van het in 1878 door den Minister Van Bosse ingediend wetsontwerp, alsmede in art. 3 van het gewijzigd ontwerp van den Minister Van Rees vervat was. Doch de redactie van den voorsteller maakte den indruk, alsof die saldo's aan de beschikking van den wetgever zouden zijn onttrokken, waardoor, van het oogenblik af dat het voorstel kracht van wet verkreeg, de financieele eenheid tusschen Nederland en Indië feitelijk zou zijn verbroken.

Vele andere leden konden in dit bezwaar niet deelen. Eene bepaling als die van het voorgesteld artikel scheen hun verkieslijk boven die van vroegere ontwerpen, waartegen de bedenking kon worden ingebracht dat zij alsnog eene achterdeur openhielden om Indische overschotten voor Nederland te doen bestemmen. Dat de voorgestelde bepaling inbreuk zou maken op de financieele eenheid tusschen Nederland en Indië, kon niet worden toegegeven. Of de Indische saldo's bij deze gelegenheid, dan wel telkens wanneer zij beschikbaar bleken, voor Indische behoeften bestemd werden, kon toch, waar die bestemming in beide gevallen door denzelfden wetgever geschiedde, op het voortbestaan der financieele eenheid niet van invloed zijn.

Het artikel gewaagt van schulden, na het sluiten der geldleening van 1883 ten behoeve van Nederlandsch-Indië of ter oorzake van het bezit daarvan aangegaan. Moet daaruit worden afgeleid, dat de voorsteller ook in geval van aanneming van zijn beginsel eventueele verdere Indische leeningen ten name van het moederland wenscht te zien gesloten? Volgens art. 14 der wet van 23 April 1864 (*Staatsblad* n°. 35) kunnen nu reeds ten laste of onder waarborg van Nederlandsch-Indië geldleeningen worden aangegaan. Ofschoon dit in menig opzicht verkieslijk ware, heeft men het tot dusver om redenen van practischen aard nagelaten. Bij eene regeling in den geest van den voorsteller zou het echter volgens vele leden aanbeveling verdienen voortaan de voor Indische behoeften bestemde geldleeningen, die noodig mochten blijken, rechtstreeks ten laste van Indië te brengen.

Eindelijk werd gevraagd of met de aflossing van schulden, die volgens het artikel uit de geldmiddelen van Nederlandsch-Indië zal mogen geschieden, alleen bedoeld wordt de gewone aflossing, waartoe het Rijk zich bij de geldleening van 1883 verbonden heeft en zich bij elke andere geldleening pleegt te verbinden, dan wel of daaronder ook eene buitengewone aflossing van schuld begrepen is.

Ten einde zoo mogelijk tot oplossing te komen van de bezwaren, bij het onderzoek in de afdeelingen tegen den inhoud van het voorstel gerezen, heeft de Commissie van Rapporteurs, zich met het hoofdbeginsel van het voorstel eenparig vereenigende, gemeend omtrent sommige punten met den voorsteller in mondeling overleg te moeten treden. Zij heeft mitsdien, gebruik makende van de haar bij art. 78 juncto art. 33 van het reglement van orde verleende bevoegdheid, door tusschenkomst van den Voorzitter der Kamer, den voorsteller uitgenoodigd tot eene bijeenkomst; aan welke uitnoodiging de voorsteller met de meeste bereidwilligheid heeft voldaan.

De Commissie van Rapporteurs wees den voorsteller in de eerste plaats op de bezwaren, aan zijn stelsel van berekening, verrekening en schatting der te vergoeden uitgaven verbonden. Naar haar oordeel, overeenstemmende met het gevoelen van de meeste voorstanders van het door den voorsteller gehuldigd beginsel in de afdeelingen, was in dergelijke minutieuse becijferingen niet het juiste middel gelegen om tot eene practische oplossing van het vraagstuk te geraken. Wanneer » niet alles, wat ten laste van Indië zou behooren te komen voor eene juiste berekening vatbaar is", en ook de voorsteller daarom ten slotte zijne toevlucht moet nemen tot eene zoo nauwkeurig mogelijke schatting, verdiende het de voorkeur om de jaarlijks door Indië uit te keeren vergoeding op een vast cijfer te bepalen, dat dan bij veranderde omstandigheden kon worden gewijzigd, of desnoods aan eene periodieke herziening kon worden onderworpen. Daardoor alleen was te voorkomen, dat telken jare bij de vaststelling der begrootingswetten van verschil van gevoelen over de toepassing der gestelde regelen zou blijken; dat die toepassing zich wellicht geruimen tijd zou laten wachten;

dat zij, eenmaal aangevangen, aan vastheid te wenschen zou overlaten; en dat zij in Indië het gestadig onderwerp eener misschien niet altijd even bezadigde critiek zou uitmaken.

Naar de meening der Commissie van Rapporteurs waren voor de vaststelling der jaarlijksche vergoeding op een billijk, voor Indië niet te bezwarend bedrag voldoende gegevens voorhanden. Blijkens de Memorie van Toelichting der Indische begrooting voor 1870 had destijds bij de verschillende Departementen van algemeen bestuur in Nederland een onderzoek plaats gehad naar de uitgaven, op de Staatsbegrooting voorkomende, die een gevolg van het bezit van Nederlandsch-Indië mochten genoemd worden. De opgespoorde cijfers, die in gemeld staatsstuk zijn opgenomen, bereikten een gezamenlijk bedrag van f 4 426 000. » Behalve deze bijzondere", heet het dan verder, » zijn ook zekere algemeene kosten der Nederlandsche staatshuishouding — bijv. de Hooge Collegiën, de gezantschappen — het gevolg van het bezit van Nederlandsch-Indië .... Doch de uitslag van het gehouden onderzoek waarschuwt tegen overschatting." Eene som van 4½ millioen werd ten slotte geacht alles te omvatten, wat ter oorzake van het bezit van Nederlandsch-Indië uitgegeven werd. Na zijne aftreding heeft de Minister, van wien deze opgave was uitgegaan, de heer E. De Waal, haar aan eene herziening onderworpen. Hij kwam toen tot het resultaat dat het totaalcijfer, nog ten laste van de Indische geldmiddelen te brengen, 3 millioen zou moeten bedragen, indien het auxiliair eskader daarin geheel werd opgenomen, en anders 2 millioen. Intusschen schijnt de vraag, of het auxiliair eskader geheel ten laste van Indië kan gebracht worden, toestemmend te moeten worden beantwoord. Immers indien de band met Indië niet bestond, zou Nederland evenmin als andere Mogendheden, die er handelsbetrekkingen hebben, in de Indische wateren blijvend eene scheepsmacht hebben te onderhouden. Doch ook buitendien zijn de grenzen der aan Indië op te leggen vergoeding door den heer De Waal eenigszins te eng getrokken. Zoo brengt de in 1874 aangenomen inrichting der Nederlandsche marine mede, dat voortdurend een deel der scheepsmacht als oefeningseskader werkzaam is met het doel om officieren, onderofficieren en manschappen te vormen, en dat dit eskader zoowel voor de verdediging van Indië als voor die van Nederland beschikbaar wordt gehouden. Ten deele worden dus ook de kosten van dit deel onzer scheepsmacht door Indië veroorzaakt. Zoo neemt de heer De Waal voor het Departement van Buitenlandsche Zaken in zijne rekening niet anders op dan f 15 000 ter zake van consulaten in Perzië, uitgaven voor schipbreukelingen, consul te Djeddah, en zending in Turkije (gedeeltelijk), terwijl onze consulaten in Turkije, Egypte en Azië althans op dit oogenblik weinig minder dan een ton 's jaars kosten.

De Commissie van Rapporteurs meende zich overigens op het standpunt te mogen plaatsen, in 1879 ook door den Minister Van Rees ingenomen, »dat men zich van angstvallige berekeningen moet onthouden, en dat het onmogelijk is zulke berekeningen met eenige juistheid te maken". Van dat standpunt gevoelde zij zich niet bezwaard om de meening van dien staatsman te onderschrijven, in de Memorie van Antwoord betreffende het wetsontwerp n°. 76 der zitting 1878/1879 geuit, »dat een cijfer van 4 millioen, boven en behalve de afzonderlijke restitutieposten, zoowel ten opzichte van Nederland als van Indië kan worden geacht met de billijkheid overeen te komen". Zij meende mitsdien aan den voorsteller in overweging te moeten geven, om art. 1 van zijn voorstel in dien zin te wijzigen, dat als aandeel in verschillende niet bepaaldelijk aangewezen Staatsuitgaven uit de Indische geldmiddelen eene vergoeding zou zijn uit te keeren van f 4 000 000 's jaars, met bestendiging daarnevens van het bestaande stelsel van bijzondere restitutieposten voor sommige uitgaven, die wèl bepaaldelijk aangewezen zijn. Door van *het stelsel* van restitutieposten te spreken, zou men de uitlegging kunnen afsnijden, dat steeds geheel dezelfde posten tot dezelfde bedragen moesten worden uitgetrokken.

Door den voorsteller werd hierop geantwoord, dat het doel van zijn ontwerp was om het beginsel te doen vaststellen, dat den grondslag der verhouding van de geldmiddelen van Nederlandsch-Indië tot die van het Rijk in Europa zou vormen. Voor zoover de uitgaven, die volgens het voorgesteld beginsel behooren te worden vergoed, niet voor juiste berekening vatbaar zijn, moest uit den aard der zaak wel tot benadering, schatting, de toevlucht genomen worden. Zoodanige schatting had thans reeds bij het vaststellen van elke Indische en Staatsbegrooting plaats. Wat de geopperde bezwaren tegen jaarlijksche schattingen betreft, merkte de voorsteller op dat die zich totnogtoe niet hebben doen gevoelen; doch hij ontkende daarom niet dat zij zich bij uitgebreider toepassing, althans in den eersten tijd, tot zekere hoogte zouden kunnen voordoen. Het was dan ook des voorstellers bedoeling niet geweest om door art. 1 van zijn ontwerp jaarlijksche schattingen verplichtend te maken. Nu men er die bedoeling in had meenen te vinden, wilde hij het gaarne door eene gewijzigde redactie boven allen twijfel verheffen, dat de wijze van uitvoering door dat artikel geheel vrijgelaten wordt. Hij hoopte daardoor in den geest van alle voorstanders van het beginsel te handelen.

Zijn art. 1 in den geest der Commissie te wijzigen, daarin kon de voorsteller van zijn standpunt niet bewilligen. Door het beginsel, in dat artikel vervat, achterwege te laten, en in stede daarvan enkel een practisch voorschrift op te nemen, zou men het voorstel van zijne ziel berooven. Hij wilde echter niet ontkennen dat, indien de wetgever zich tot het vaststellen van het beginsel bepaalde, ten opzichte van het tijdstip der uitvoering veel van den goeden wil der Regeering zou afhangen en dat dit het doel van het voorstel schaden kon. Om hieraan te gemoet te komen, was de voorsteller genegen om de door de Commissie voorgestelde voorziening in de uitvoering in het voorstel op te nemen, doch als eene voorloopige, die de verplichting onverminderd liet, voor de Regeering uit art. 1 voortvloeiende, om voor de behoorlijke toepassing van het daarin belichaamd beginsel te waken, en, waar noodig, daartoe voorstellen aan de Vertegenwoordiging te doen. geschikt, naar de voorsteller meende, alleen de Regeering over de gegevens, die vereischt worden om te kunnen beoordeelen wat, alle bestaande omstandigheden in aanmerking genomen, de toepassing van het beginsel van wederzijdsche vergoeding medebrengt, de gronden, die de Commissie hadden geleid tot den wensch, om eene jaarlijksche bijdrage van 4 millioen aan de Rijksmiddelen te zien voorstellen, met bestendiging daarnevens van het stelsel van bijzondere vergoedingen, zooals het totnogtoe is gevolgd, kwamen den voorsteller van genoeg gewicht voor, om daarop eene voorloopige voorziening, als door hem beoogd werd, te bouwen. Hij meende aan die gronden nog te mogen toevoegen dat, al onthield de Minister Van Rees zich van eene ontleding van het totaalcijfer der door hem voorgestelde bijdrage, welke hij aannam dat door de Vertegenwoordiging niet verlangd werd, hij zich echter beriep op » al wat over het bedrag der uitgaven, welke Nederland voor Indië doet, is gezegd en geschreven", om de door de Commissie vermelde » gevolgtrekking " te wettigen, » dat een cijfer van 4 millioen, boven en behalve de afzonderlijke restitutieposten, zoowel ten opzichte van Nederland als van Indië kan worden geacht met de billijkheid overeen te komen".

Van de zijde der Commissie van Rapporteurs werd hierop verklaard, dat de Commissie zich wel kon nederleggen bij het denkbeeld van den voorsteller, om zijn beginsel aan het hoofd van het voorstel te blijven uitspreken. Evenmin bestond er naar het inzien der Commissie overwegend bezwaar tegen het voorloopig karakter, dat de voorsteller aan de jaarlijksche vergoeding van 4 millioen wilde toekennen. Trouwens ook eene bepaling, waarbij herziening van het bedrag der vergoeding bijvoorbeeld om de vijf jaren werd voorgeschreven, zou wellicht ingang hebben gevonden. Doch wel moest het wenschelijk worden geacht, de taak der Regeering in geval van aanneming van het voorstel aldus op te vatten, dat zij zich oploste in de verplichting om het oog gevestigd te houden op de vraag, of het in overeenstemming met vroegere gegevens provisioneel uitgetrokken cijfer van 4 millioen geacht kon worden te strooken met het beginsel, in art. 1 nedergelegd, en om een ander cijfer voor te stellen, indien de ter harer beschikking staande gegevens dat noodzakelijk mochten maken. Daarnevens bleef dan de weg open, om het bedrag der vergoeding bij veranderde omstandigheden aan herziening te onderwerpen; zooals, om een enkel voorbeeld te noemen, indien het

Koninklijk besluit van 16 November 1866 (*Indisch Staatsblaa* 1867, n°. 56) mocht worden ingetrokken of in zijne grondslagen gewijzigd, of indien de sterktestaat der zeemacht, bij art. 1 *a* van dat besluit bedoeld, verandering mocht ondergaan.

In de tweede plaats gaf de Commissie van Rapporteurs te kennen, dat tegen het gevoelen van den voorsteller, als zoude wijziging der wet van 23 April 1864 (*Staatsblad* n°. 35) eene zaak van latere zorg zijn, bij het onderzoek in de afdeelingen bezwaren waren gerezen, waarmede de Commissie ten volle instemde. Wilde men het voorstel tot eene voor uitvoering vatbare wet zien verheffen, zoo behoorde het reeds dadelijk verband te houden met de Indische comptabiliteitswet. Daartoe scheen slechts één wijziging dier wet te worden vereischt. Haar art. 28 diende namelijk te worden ingetrokken, om uit te maken dat de door Indië verschuldigde vergoeding niet slechts zou betaald worden naarmate de daartoe gevorderde gelden niet noodig waren tot bestrijding van andere uitgaven, met het koloniaal beheer in verband staande, maar op denzelfden voet als andere verplichtingen der Indische schatkist zou worden gekweten, en dus in elk geval zou moeten worden uitgekeerd. Daarentegen bestond er geen aanleiding, om tot intrekking van art. 4 der Indische comptabiliteitswet over te gaan; het voorstel zou zich, vooral nadat het was aangevuld zooals door den voorsteller was toegezegd, zeer goed bij dat artikel aansluiten.

Door den voorsteller werd geantwoord, dat er na de in zijn ontwerp op te nemen voorloopige voorziening in de uitvoering van art. 1 inderdaad behoefte bestond aan een artikel, waarbij art. 28 der wet van 23 April 1864 (*Staatsblad* n°. 35) werd ingetrokken. Dat artikel paste niet in het kader van het voorstel; en wanneer hij niet dadelijk had voorgesteld om het buiten werking te stellen, zoo was de eenige reden daarvan gelegen in zijn aanvankelijk voornemen, om zich uitsluitend tot het voorstellen eener wet van beginsel te bepalen.

Voorts meende de Commissie van Rapporteurs de aandacht van den voorsteller te moeten vestigen op de vragen, die art. 2 van zijn voorstel in de afdeelingen had doen rijzen. De redactie van dat artikel had den voorzeker niet bedoelden indruk teweeggebracht, alsof daarbij overschotten van Indische diensten aan de beschikking van den wetgever werden onttrokken. Blijkbaar had de voorsteller het bezwaar willen vermijden, dat tegen vroegere ontwerpen kon worden ingebracht, dat namelijk met betrekking tot dit onderwerp in de regeling van de verhouding der wederzijdsche geldmiddelen eenige onzekerheid bleef bestaan. Doch dat bezwaar ware even goed te ontgaan, door te bepalen dat overschotten van Indische diensten op de wijze, telkens bij de wet te bepalen, ten behoeve van Indië zouden worden aangewend. Tevens konden dan op enuntiatieve wijze, en zonder een voorrang toe te kennen, eenige doeleinden genoemd worden, waarvoor zoodanige overschotten zouden zijn te besteden. Daardoor kon twijfel worden voorkomen, of wel over die saldo's ook voor financieele doeleinden, zooals bijvoorbeeld tot vorming eener reservekas of tot buitengewone aflossing van schuld, zou kunnen worden beschikt. De Commissie wenschte den voorsteller eene wijziging der redactie van het artikel in dezen geest in overweging te geven.

De voorsteller verklaarde zich bereid, om tot wegneming van den gerezen twijfel eene gewijzigde redactie van zijn art. 2 te ontwerpen. Tegen het openlaten der mogelijkheid, om eventueele Indische overschotten tot vorming eener reservekas of tot buitengewone aflossing van schuld aan te wenden, bestond bij hem geen bezwaar; die buitengewone amortisatie zou echter alleen schulden, ten behoeve van Indië aangegaan, mogen betreffen, gelijk over het geheel het gewijzigd artikel duidelijk zou moeten uitdrukken, dat overschotten van Indische diensten ten behoeve van Indië zouden moeten worden besteed. Ook hechtte hij er waarde aan, dat het artikel in het bijzonder melding maakte van de krachtens de wet van 16 Maart 1883 (*Staatsblad* n°. 34) gedeeltelijk ten behoeve van Indië gesloten geldleening, opdat het zou vaststaan dat Indië nimmer met reeds lang afgedane schulden van vroegere dagteekening zou kunnen worden bezwaard.

Erkennende dat dit inderdaad behoorde vast te staan, meende de Commissie van Rapporteurs hieraan den wensch te mogen vastknoopen, dat in het voorstel eene bepaling zou worden opgenomen in den geest van art 2 van het gewijzigd ontwerp van den Minister Van Rees, ten einde de terugbetaling der uitgaven voor renten, aflossing en onkosten van schulden, door den Staat ten behoeve van Nederlandsch-Indië aangegaan, voor goed te fixeeren. Die terugbetaling, welke thans reeds een afzonderlijken post in de wet op de middelen uitmaakt, behoorde volgens de Commissie aan de wet eene grootere vastheid te ontleenen, dan aan de bijzondere restitutie-posten, met hun veranderlijk karakter en het verschil van inzichten, dat daaromtrent bestaanbaar schijnt, eigen is.

De voorsteller antwoordde, dat er hoogstens verschil van gevoelen kon bestaan over de noodzakelijkheid van een afzonderlijk voorschrift omtrent de terugbetaling der bedoelde uitgaven, maar dat over de verplichting tot die terugbetaling zelve slechts eenstemmig kon gedacht worden. Hij zou dan ook gaarne aan den geuiten wensch voldoen. Wellicht zou het daartoe in te lasschen artikel tevens de meest geschikte plaats blijken te zijn, om met het straks vermeld doel van de geldleening van 1883 melding te maken.

Ten slotte werd door den voorsteller verklaard, dat hij te gelijk met eene Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag een overeenkomstig de gevoerde besprekingen gewijzigd voorstel van wet hoopte in te dienen.

Vastgesteld den 14den Februari 1885.

VAN GENNEP.

DES AMORIE VAN DER HOEVEN.

RÖELL.

VAN BLOM.

VERNIERS VAN DER LOEFF.

[62. 3.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING.

Na de krachtige verdediging, die het beginsel van het ontwerp in de afdeelingen heeft mogen vinden, heeft ondergeteekende nog slechts enkele opmerkingen in het midden te brengen.

§ 1. Tegenover de bedenking dat de houding van den tegenwoordigen Minister van Koloniën met betrekking tot dit onderwerp door den ondergeteekende niet geheel volledig zou zijn teruggegeven, veroorlooft hij zich aan te voeren, dat hij alleen te motiveeren had, waarom hij onder dezen Minister van het recht van initiatief gebruik meende te mogen en moeten maken.

Wat de vraag betreft, of een wetsontwerp in de gegeven omstandigheden al of niet tijdig was, had ondergeteekende zijn eigen overtuiging te volgen. Hij meent zich overigens te mogen vleien, na het door den Minister bij de behandeling der jongste begrooting gesprokene, dat deze althans in de omstandigheden, zooals zij nu zijn, het tijdige eener regeling niet ontkent.

§ 3. Er wordt beweerd dat de Grondwet eene financieele eenheid zou eischen, die een wettelijken regel aangaande de verhouding tusschen de financiën van Indië en het Rijk in Europa uitsluiten zou. Wat wordt daarbij onder financieele eenheid verstaan? Het beginsel van eenheid van belastinggebied kan het niet zijn, want de consequentie dat de fiscus met gelijke maat tegenover de verschillende deelen van dat gebied zou moeten meten, wordt niet aanvaard. Blijkbaar heeft men niet anders op het oog dan een wettelijken toestand, toelatende dat in Indië, zonder beginsel, willekeurig overschotten boven de uitgaven van den Indischen dienst worden gekweekt, en dat zonder beginsel, willekeurig daarover beschikt worde. Voor die willekeur een regel in de plaats te stellen, dat is het, wat de Grondwet zou hebben verboden.

Ondergeteekende meent dat juist het tegendeel uit de Grondwet moet worden gelezen.

Onder de vorige Grondwetten berustte alle macht over Indië bij den Koning. Hij was alleen verplicht het jaarlijksch overschot der Indische geldmiddelen in de Nederlandsche schatkist te storten. Hierin heeft de tegenwoordige Grondwet verandering gebracht. Zij heeft in de eerste plaats aan de Wetgevende Macht opgedragen, om eene wet van beginselen aangaande het Indisch regeeringsbeleid vast te stellen. Een ander van haar voorschriften bepaalt, dat de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen door de wet wordt geregeld.

Voor dit deel van de taak, die Nederland tegenover Indië te vervullen heeft, is dus de Wetgevende Macht door de tegenwoordige Grondwet verantwoordelijk gesteld.

Kan men nu zeggen, dat aan de laatstbedoelde opdracht is voldaan, dat het beheer der koloniale geldmiddelen is geregeld, zoolang omtrent den grondslag der verplichtingen en aanspraken van Indie's ingezetenen nog zoodanig verschil van meening mogelijk is als zich in de Staten-Generaal vertoont? Kan men beweren dat aan de opdracht om de beginselen van het Indisch regeeringsbeleid vast te stellen, gevolg is gegeven zoolang de vraag, of Indië als een domein dan wel volgens de regelen van het volkenrecht bestuurd behoort te worden, de leden der Staten-Generaal nog verdeeld houdt, zoolang dus de vaste richtsnoer, die de Grondwet door den wetgever aan het Indisch regeeringsbeleid wil zien stellen, nog aangaande het beginsel, dat al het andere beheerschen moet, ontbreekt?

Wat de grieven betreft, tegen den door ondergeteekende's ontwerp voorgestelden regel aangevoerd, moge de opmerking volstaan, dat deze geen andere strekking heeft dan de inkomsten, die Nederland als Souverein van Indië trekt, voor de uitgaven, die het als Souverein van Indië doet, die het gevolg der Souvereiniteit zijn, te bestemmen. In dien zin zou Indië een afzonderlijk belastinggebied, een afzonderlijken belastingkring vormen. Van »zelfstandigheid" in den zin dat Indië minder dan te voren aan de Souvereiniteit van Nederland, aan de gestelde machten, onderworpen zou zijn, is geen sprake.

§ 4. Ontkend zal wel niet kunnen worden dat de verhouding van Nederland tot Indië die is van een Souverein. De vraag, of men de verplichtingen, die het volkenrecht aan de souvereiniteit verbindt, al of niet zal nakomen, lost zich dus op in deze, of men al dan niet macht boven recht wil doen gaan.

Volgens de beginselen van het staatsrecht bepaalt zich hetgeen de Souverein aan belastingen heffen mag, tot hetgeen hij voor de uitoefening der souvereiniteit noodig heeft. Het denkbeeld om meer te heffen, is dus per se met de eischen van een goed bestuur in strijd.

Tegenover de opsomming van al wat Indië aan ons bestuur te danken zou hebben, meent ondergeteekende de schets te mogen stellen, die hij bij de toelichting van zijn ontwerp van de vruchten van dat bestuur gaf. Hij is overtuigd daarbij wel verre van te overdrijven, veeleer beneden de waarheid te zijn gebleven. Hoe zou het trouwens denkbaar zijn, dat, terwijl in Europa, bij zijne vergevorderde oeconomische ontwikkeling, het bewaren van het financieel evenwicht overal de grootste moeilijkheid oplevert, ons Regeeringsbeleid aan Indië, waar de oecomische toestand nog zoo primitief is, al de weldaden zou hebben kunnen schenken, die in het Voorloopig Verslag zijn opgesomd, en te gelijker tijd de overschotten zou hebben kunnen opleveren, die als de natuurlijke belooning daarvan worden aangemerkt?

Indië, dat, zooals in het Voorloopig Verslag wordt aangestipt, in historischen en staatkundigen zin een organisch geheel is geworden, heeft zijne dat geheel omvattende staatshuishouding. Worden de kosten dier huishouding van de gezamenlijke belastingschuldigen in Indië geheven, dan hebben deze ook gezamenlijk een zelfde aanspraak op overschotten als voor de bewoners van elk eiland het geval zou geweest zijn, indien dit zijne afzonderlijke huishouding had. Eerst dan zouden de belastingschuldigen in Nederland eene gelijke aanspraak als die in Indië op bedoelde overschotten hebben, indien beide deelen des Rijks als één belastingkring beheerd werden, wat gelijkmatige verdeeling van lusten en lasten veronderstelt. Financieele eenheid in dien zin zou Nederland echter duur te staan komen.

Voor eene regeling als de voorgestelde, zegt men verder, ware het in de eerste plaats noodig dat elk der beide deelen van het Rijk financieel op zichzelf zou kunnen staan, op eigen krachten zou kunnen steunen.

De tegenwerping komt hierop neer, dat men bezwaar heeft om aan de verplichtingen der Indische belastingschuldigen eene grens te stellen, wijl het denkbaar is dat de souvereiniteit over Indië te eeniger tijd eenige verplichting voor de belastingschuldigen in Nederland zou kunnen medebrengen.

Indien echter voor een deugdelijk regeeringsbeleid over Indië het stellen van eene zoodanige grens onmisbaar is, dan schijnt, indien men tegen de denkbare kans, waarop men wijst, opziet, de eenige uitweg te zijn, om te trachten zich van de gevolgen der souvereiniteit met de souvereiniteit zelve te ontslaan.

Heeft intusschen die kans tegenover de indirecte voordeelen, welke onder een deugdelijk bestuur van Indië mogen verwacht worden, wel iets te beteekenen?

Men spreekt van het wisselvallige van Indië's inkomsten en het beperkte van zijn belastinggebied. Daargelaten echter dat, indien de geschiedenis onzer heerschappij eene andere geweest ware, de financieële krachten van Indië grooter zouden kunnen zijn en dat zij onder een deugdelijk bestuur zeker zullen toenemen, valt er reeds nu op te wijzen dat ook de uitgaven, blijkens de geschiedenis van den laatsten tijd, desnoods voor inkrimping vatbaar zijn. Ziet men daarin en in de mogelijkheid om na eene financieele regeling ten laste van Indië te leenen, nog geen voldoenden waarborg tegen denkbaren tegenspoed, meent men

na al wat Indië aan het moederland opbracht nog meer waarborg te moeten verlangen, dan is de weg die, in het Voorloopig Verslag aangewezen, het vormen namelijk van een reservekas.

Wie de toelichtingen der begrootingen voor Britsch-Indië volgt en daardoor bekend is met het voortdurend streven om de lasten der bevolking te verlichten en de vruchten, die het gedragen heeft, zal, ook zonder in verdere vergelijkingen te komen, bezwaarlijk kunnen toegeven dat het gemis van een financieelen band als tusschen Nederland en zijn Indisch gebied bestaat en van den invloed, dien deze op de nationale belangstelling heeft gehad, aan de Britsche bezitting geschaad zou hebben.

Tegenover de bewering dat onder het in Nederlandsch-Indië bestaande financieele stelsel bij de Indische ambtenaren een voldoende prikkel tot overleg en zuinigheid zou ontbreken, is op den toestand in Nederland een beroep gedaan. Ondergeteekende ontkent niet dat ook in Nederland over gemis aan overleg en zuinigheid bij de administratie geklaagd wordt. Doch hij veroorlooft zich de vraag of de weelde, die de Indische overschotten in onze huishouding gebracht hebben, in dit opzicht zonder invloed geweest is. Bovendien, al telt men den druk der belastingen hier niet gering, niemand zal toch wel beweren dat zij in vergelijking komt met den druk, dien de belastingen in Indië opleggen. Eerste voorwaarde van oeconomischen vooruitgang, en daarmeê van vooruitgang op ieder gebied is daàr ongetwijfeld dat van het maatschappelijk inkomen, nadat aan de eischen der schatkist voldaan is, wat overgehouden, wat opgespaard kunne worden. Zeer zeker zijn de Europeesche ambtenaren in Indië Nederlanders en behooren zij tot het Nederlandsch bestuur, niet tot een Indisch selfgovernment. Doch zij leven te midden van eene bevolking, voor wie na Nederland's veeljarige heerschappij, ten gevolge van al wat er voor de schatkist in Nederland gevergd werd, nog betrekkelijk weinig is gedaan, wier toestand in meer dan één opzicht deernis wekt. Vaderlandsliefde kan in die omstandigheden geen hart geven voor een regeeringsstelsel, dat Nederland beneden de roeping deed blijven, die het in het Oosten te vervullen heeft. Tegenover de bewering, dat de voorgestelde regeling het Indisch bestuur volstrekt niet zou aansporen om rekening te houden met mogelijken tegenspoed, waarin Nederland toch tot hulp en steun geroepen en verplicht zou blijven, moge te allen overvloede de opmerking nog eene plaats vinden, dat al wat een deugdelijk regeeringsbeleid in dagen van voorspoed zou verrichten, Indië tegenover mogelijken tegenspoed sterker zou maken, en dat, vermits de gevolgen van tegenspoed voor Indië's rekening zouden blijven, de prikkel, in de voorgestelde regeling gelegen, evenzeer bij tegenspoed als bij voorspoed werken zou. Ook moge hier op het feit worden gewezen, dat het Britsch-Indische bestuur, er van doordrongen dat de financiëele verhouding tot het moederland meêbrengt dat Indië zich zelf behoort te helpen, nimmer, ook in moeielijkste dagen, ondersteuning heeft willen vragen of die ontvangen heeft.

Door sommige leden werd eene onderscheiding gemaakt tusschen de opbrengst van de belastingen, hetzij in geld, hetzij in arbeid, en de voordeelen uit zuiver privaatrechtelijke bezittingen, als domeinen en mijnontginningen, verkregen. Hiertegen moge echter het feit worden gesteld, dat Nederland in Indië geen andere bezittingen heeft dan die het door en met de souvereiniteit heeft verworven, geen andere rechten dus dan waartegen de verplichtingen der souvereiniteit overstaan. Wat bepaaldelijk het denkbeeld betreft om de opbrengst der koffie, voor zoover de marktprijs een zeker maximum mocht te boven gaan, aan de schatkist in Nederland toe te wijzen, zij nog opgemerkt dat, volgens de van ouds bestaande bepalingen, het niet anders is dan belasting, die de Staat van de koffie trekt; het verschil tusschen den inkoopsprijs die betaald wordt en den marktprijs wordt als landrente aangemerkt.

In verband met het standpunt, dat in de laatste plaats in § 4 van het Voorloopig Verslag als dat van enkele leden wordt aangegeven, zij het ondergeteekende veroorloofd het volgende te doen opmerken:

Hij vereenigt zich geheel met de meening dat voor eene goede vervulling onzer regeeringstaak tegenover Indië, eene ruime mate van zelfstandigheid bij het Indisch bestuur noodzakelijk is, doch meent daarin juist eene krachtige aanbeveling van zijn ontwerp te mogen zien.

Het Indisch bestuur moet op zoodanig standpunt geplaatst zijn dat het zich de vervulling van de plichten der souvereiniteit, de ontwikkeling van land en volk onverdeeld als doel kunne stellen en stelselmatig, consequent, aan de verwezenlijking van dat doel kunne arbeiden. Daartoe is het noodig dat de beginselen, welke de voorwaarden van een zoodanig regeeringsbeleid vormen, door de wet vastgesteld en op die wijze van wisselende inzichten en invloeden onafhankelijk gemaakt zijn. En onder die beginselen behoort zeker in de eerste plaats dat, hetwelk de eischen der Nederlandsche schatkist tegenover Indië beheerschen zal.

Welken storenden invloed het gemis van dat beginsel vroeger heeft uitgeoefend, heeft ondergeteekende getracht in zijne Memorie van Toelichting in herinnering te brengen.

Nu valt het niet te ontkennen, dat allengs de behoeften van Indië luider zijn gaan spreken en milder geest bij Regeering en Vertegenwoordiging hebben gevonden. Doch daaruit volgt nog niet, dat omtrent de grens der eischen van de Nederlandsche schatkist aan Indië's geldmiddelen eenige zekerheid zou zijn ontstaan. Hoe moeilijk het gaat de staatshuishouding in Nederland, zooals zij onder den invloed van Indische overschotten geworden is, in te krimpen, welke bezwaren verhooging van lasten in Nederland ontmoet, werd nog in de zitting van 25 Februari 1885 door den eersten Minister in sprekende trekken geschetst. Hoe gemakkelijk men zich een en ander voor Indië kan maken, kan de jongste Indische begrooting getuigen. Wie zal dan beweren dat de oude pressie der Nederlandsche geldmiddelen met hare chronische tekorten tegenover die van Nederlandsch-Indië een einde zou hebben genomen, dat het standpunt der Regeering tegenover Indië zou hebben opgehouden een onzuiver etandpunt te zijn? Zoo iemand meenen mocht dat dan toch de Vertegenwoordiging door haar aandeel in het Indische begrootingsrecht ook zonder wettelijke regel een juist finantieel beginsel tegenover Indië zou kunnen doen volgen, zeker niet hij, die van nabij met de practijk van dat recht bekend is. Al ziet de Vertegenwoordiging het cijfer, waarmeê eene voor haar liggende begrooting sluit, zij mist de gegevens om te beoordeelen, waarop een finantieel beheer, dat overeenkomstig die begrooting zal gevoerd worden, voor de toekomst is gericht. Bovendien is het financieel beheer in Indië tot zekere hoogte van de begrooting niet afhankelijk.

Het moge waar zijn dat Indië's toestand van dien aard is geworden dat de uiterste grens van een streven om zijne financiën weder aan die van het moederland dienstbaar te maken, spoedig bereikt zou zijn, dat de gevolgen zich in zoo schrille kleuren zouden openbaren, dat zij weder tot reactie zouden dwingen, de storende invloed van het gemis van een financieelen regel blijft er niet minder om te duchten. Nog steeds zal het eene oogenblik overdreven fiscaliteit de strekking hebben om besparing, waar die voor het oogenblik het meest uitvoerbaar schijnt, te zoeken, hoezeer zij ook in het noodigste moge ingrijpen, terwijl een ander oogenblik reactie betrekkelijke weelde weder elders zal doen binnensluipen. De onzekere toekomst op zichzelf moet reeds een leven bij den dag in de hand werken; eerst wanneer voor goed zekerheid zal zijn verkregen, in hoeverre over Indië's financieele krachten te zijnen behoeve zal kunnen worden beschikt, zal het mogelijk zijn om, ook bij het ontwerpen der begrootingen, door het Regeeringsreglement aan het Indisch bestuur opgedragen, consequent naar een bestek te werk te gaan, dat op juiste verhouding tot de financieele krachten berust, en zoo tot eene in al haar onderdeelen wel geevenredigde huishouding te komen. Het overwegend belang daarvan voor Indië zal wel niemand betwijfelen, die zich rekenschap geeft hoe niet alleen de lasten er nagenoeg nog alles verslinden, wat meer dan het noodige wordt voortgebracht, maar ook nog altijd den arbeid der bevolking op groote schaal in beslag nemen.

Daarom, zoo ondergeteekende ten volle erkent dat eene ruime mate van zelfstandigheid van het Indisch bestuur noodzakelijke voorwaarde van een rationeel regeeringsbeleid is, meent hij er aan toe te mogen voegen, dat het in de eerste plaats op financieele zelfstandigheid aankomt, in dien zin, dat de door het Indisch bestuur te volgen financieele

richtsnoer door de wet aangewezen en daardoor boven storende invloeden verheven zij, onverminderd natuurlijk de ondergeschiktheid aan het Opperbestuur omtrent de toepassing van dien richtsnoer en de contrôle, die aan de Vertegenwoordiging toekomt.

Als tweede eisch van het oogenblik wordt door dezelfde leden het betoomen der in Indië bestaande centralisatie genoemd. Volkomen kan ondergeteekende ook met die stelling instemmen. Beschikt de Indische Regeering voor hare veelomvattende en moeielijke taak slechts over betrekkelijk geringe bestuurskrachten, van des te grooter belang is het zeker dat deze zoo doelmatig mogelijk worden aangewend. En daaraan staat de groote mate van centralisatie ongetwijfeld in den weg. Doch is die centralisatie, zooals ondergeteekende in zijne Memorie van Toelichting meende te mogen stellen, geworteld in een financieel stelsel, dat op de toewijding der ambtenaren niet durfde bouwen, dan zal ook juist in het verlaten van dat stelsel het geneesmiddel moeten worden gezocht. Eerst wanneer de ontwikkeling van land en volk onverdeeld als doel van ons gezag zal zijn gesteld, zal het besef van plicht, dat de ambtelijke band oplegt, door heilig vuur kunnen worden gewijd. En dat is onmisbaar zal Nederland tegenover een grondgebied, vijftigmaal grooter dan dat van het moederland, tegenover eene bevolking van meer dan zes en twintig millioen, voor wier lot, wier toekomst het de verantwoordelijkheid op zich nam, zijne grootsche roeping waardig vervullen.

Geheel deelt ondergeteekende eindelijk de meening van dezelfde leden, dat Indië geenszins als eene staatkundige of financieele persoonlijkheid is te beschouwen, waarmede Nederland overeenkomsten zou kunnen aangaan en die zich zelve zou kunnen verbinden.

Het ligt, hij herhaalt het, dan ook niet in de strekking van zijn voorstel om iets aan de over Indië gestelde machten te kort te doen; niets anders wil hij dan de wettelijke sanctie, aan zoo menig beginsel van ons regeeringsbeleid over Indië gegeven, tot een beginsel uitstrekken, dat die z. i. niet langer missen mag.

Van financieele persoonlijkheid van Indië kan alleen in dien zin sprake zijn, waarin de comptabiliteitswet haar erkent door de bestaanbaarheid van leeningen ten laste van Indië aan te nemen, dat is van leeningen, door den Souverein van Indië als zoodanig aangegaan. Het ligt voor de hand dat, zoolang eene onbeperkte beschikking over de Indische geldmiddelen ten behoeve van het Rijk in Europa wordt gehandhaafd, feitelijk echter aan Indische leeningen bezwaarlijk te denken valt. Eerst wanneer de Indische geldmiddelen door de wet tot een afzonderlijk deel van de Nederlandsche financiën zullen zijn verklaard, zullen zij uit den aard der zaak een waarborg aan crediteuren kunnen opleveren. Ook hierin acht ondergeteekende eene gewichtige drangreden tot een financieele regeling gelegen, nu onder de bestaande financieele verhouding in het aangaan van leeningen ten laste van den Staat ook voor direct productieve uitgaven in Indië bezwaar wordt gezien. Zal Nederland in zijne taak tegenover Indië niet geheel te kort schieten, dan moet op het gebied der openbare werken, waarop, zooals de tegenwoordige Landvoogd als Minister verklaarde, nog slechts de eerste stappen gezet zijn, met kracht worden opgetreden. Tenzij men al, wat er te doen is, op de schouders der particuliere nijverheid mocht willen en kunnen laden, zal, evenals overal elders, daartoe tot kredietmiddelen de toevlucht moeten worden genomen.

Art. 1. Tegenover de stelling » alle vroegere soortgelijke ontwerpen gingen van de gedachte uit dat het onmogelijk was op eenigszins oordeelkundige en juiste wijze het bedrag vast te stellen, dat door Indië te vergoeden zou zijn," veroorlooft ondergeteekende zich het volgende in het midden te brengen.

Het is waar dat de Minister Van Bosse in zijn ontwerp tot regeling der financieele verhouding van beide deelen des Rijks de voorkeur gaf aan het voorstellen eener ronde som en wel, volgens zijn eigen verklaring, aan een zoodanige, die in de gegeven omstandigheden » meer dan voldoende" was te achten tot dekking van de kosten, welke het gevolg mogen worden genoemd van het bezit van Nederlandsch Indië (pag. 3 Mem. v. Toel. van het betrekkelijk ontwerp). Geen wonder dat die bewindsman bij het voordragen van zoodanige som niet in »angstvallige berekeningen" wenschte te treden. De mogelijkheid om bij benadering het bedrag te vinden van de kosten, door het bezit van Nederlandsch-Indië veroorzaakt, ontkende hij echter niet.

Wat den opvolger van den Minister Van Bosse, den heer Van Rees, betreft, die zijn ontwerp overnam, doch de voorgestelde ronde som van 6 millioen tot 4 millioen verminderde, deze verklaarde uitdrukkelijk dat laatstgemeld bedrag, strekkende »ter vergoeding van de uitgaven, welke wegens het beheer van Nederlandsch-Indië ten laste der Staatsbegrooting komen", »zoowel ten opzichte van Nederland als van Indië kan worden geacht met de billijkheid overeen te komen", wat natuurlijk veronderstelt dat de te vergoeden uitgaven en de vergoeding, zij het dan bij benadering, tegen elkander waren gewogen. Gaf de heer Van Rees niet in bijzonderheden aan hoe hij tot het totaalcijfer was gekomen, hij beriep zich echter tot staving daarvan op »al, wat over het bedrag der uitgaven, welke Nederland voor Indië doet, is gezegd en geschreven."

In het Voorloopig Verslag wordt verder de meening uitgesproken dat ondergeteekende vroeger, in eene rede van 16 November 1880, »hetzelfde standpunt", dat vaststelling van het door Indië te vergoeden bedrag op eenigszins oordeelkundige en juiste wijze niet mogelijk is, zou hebben ingenomen. Dat *juiste* berekening niet voor alle uitgaven is te maken, is eene meening, die hij toen uitsprak en die hij nog is toegedaan. Daaruit volgt echter volstrekt niet dat vaststelling van het voor zoodanige uitgaven te vergoeden bedrag niet op *oordeelkundige* wijze zou kunnen geschieden. Wil men het beginsel van vergoeding in toepassing brengen, dan moet men, waar juiste cijfers niet te verkrijgen zijn, nagaan hoe men zoo goed doenlijk hetgeen te vergoeden valt en hetgeen vergoed zal worden, tegen elkaâr kan doen opwegen. Dat bereikt men door benadering, door schatting, waartoe in zoo menigerlei opzicht, ook op financieel gebied, de toevlucht moet worden genomen. Voor enkele posten, op de Indische begrooting als *bijdragen* voorkomende, heeft dit dan ook reeds sinds jaren plaats. Opperde ondergeteekende in 1880 tegen jaarlijksche bepaling der vergoeding bezwaar, ook dat zal wel niet als een bewijs kunnen gelden dat hij toen aan oordeelkundige bepaling daarvan niet geloofde. In Engeland, waar men aan het beginsel van nauwgezette verrekening steeds streng heeft vastgehouden, heeft het vaststellen van vergoedingen voor meer dan één jaar herhaaldelijk plaats gehad. Niet lang geleden nog werd door eene Commissie uit het Lagerhuis als haar gevoelen de wenschelijkheid er van uitgesproken.

Ondergeteekende meent bij dit punt niet langer stil te moeten staan, omdat ten slotte, zooals uit het Voorloopig Verslag blijkt, alle voorstanders van het beginsel eenstemmig van oordeel waren, dat hetgeen als vergoeding zal worden opgelegd met de te vergoeden uitgaven verband kan en moet houden. Zij toch die, tegen jaarlijksche bepaling der vergoeding overwegende bezwaren ziende, aan de vaststelling van een vast jaarlijksch cijfer de voorkeur zouden geven, verklaarden te gelijker tijd »tot wegneming van het bezwaar, dat de te verrekenen posten jaarlijks in aantal of hoegrootheid kunnen verschillen, ware tevens te bepalen dat het bedrag der vaste vergoeding, bijv. om de vijf jaren, zou worden herzien".

Verder dan het voorstellen van het beginsel, dat zijns inziens aan de financieele verhouding van Indië en het moederland ten grondslag behoort te liggen, van eene » *sententia declaratoria*" in denzelfden zin, waarin Grondwet en Regeeringsreglement er geven, stelde ondergeteekende zich niet voor te gaan. Het bleek hem echter, zoowel uit het Voorloopig Verslag als uit het overleg, waartoe de Commissie van Rapporteurs hem de zeer gewaardeerde gelegenheid gaf, dat de redactie van zijn eerste artikel in het oog van een deel der leden niet strookte met de uitvoering, die zij aan het beginsel wenschten te zien geven. In den aard der zaak lag het, dat de ondergeteekende toen eene redactie trachtte te vinden, die boven allen twijfel verheft, dat, zoo het ontwerp wet wordt, de wijze van uitvoering geheel vrij blijft. Hij vleit zich daarin thans geslaagd te zullen zijn.

In antwoord op de vraag, op welk tijdstip, in zijn

stelsel, de vergoeding zou plaats hebben, meent ondergeteekende te mogen verwijzen naar hetgeen thans geschiedt. Met betrekking tot de restitutieposten aangaande uitgaven, die met juistheid kunnen worden berekend, heeft terugbetaling plaats zoodra de bewijzen van de betaling, welke er aanspraak op geeft, kunnen worden overgelegd. Geschatte vergoedingen, als *bijdragen* uitgetrokken, geven het recht om het uitgetrokken bedrag, zoodra het dienstjaar is ingegaan, op te vorderen.

Art. 2 (*nieuw*). In overeenstemming met den wensch der Commissie van Rapporteurs is de hier vermelde vergoeding thans in een afzonderlijk artikel speciaal vermeld.

Art. 3 (*nieuw*). De reden, waarom het oorspronkelijk 2de artikel van het ontwerp in dit artikel eene nieuwe redactie erlangd heeft, is in het Verslag der conferentie met de Commissie van Rapporteurs opgenomen; om namelijk te gemoet te komen aan vragen, die bij het onderzoek in de afdeelingen zich hadden voorgedaan.

In andere woorden wordt thans dezelfde consequentie van het in art. 1 neêrgelegde beginsel omschreven. Bij de aanvankelijke redactie sprak het, meent ondergeteekende, vanzelf, dat de toepassing aan de Wetgevende Macht verbleef. Dit is thans, met bepaling dat telkens eene afzonderlijke wet zal te beslissen hebben, uitdrukkelijk vermeld.

In antwoord op de vraag of de voorsteller, ook in geval van aanneming van zijn beginsel, eventueele verdere Indische leeningen ten name van het moederland wenscht te zien gesloten, meent hij zich te mogen refereeren aan het onder § 4 in fine daaromtrent aangevoerde. De wetgever blijft echter natuurlijk vrij om tot het aangaan van leeningen ten laste van het moederland te besluiten, en op die eventualiteit heeft het artikel het oog.

Art. 4 (*nieuw*). Ten aanzien van het ontstaan en de strekking van dit artikel meent ondergeteekende zich te mogen gedragen aan het daaromtrent in het Voorloopig Verslag voorkomende, ter plaatse waar van het overleg tusschen de Commissie van Rapporteurs en hem melding wordt gemaakt.

Art 5 (*nieuw*). Nu, in overeenstemming met den wensch der Commissie van Rapporteurs eene voorloopige voorziening in de uitvoering van het beginsel in het ontwerp is opgenomen, mocht de noodige wijziging in de wet van 23 April 1864 er niet meer in worden gemist.

Zoowel van art. 4 als van art. 28 dier wet, met elkander in nauw verband staande, heeft ondergeteekende gemeend de intrekking te moeten voorstellen. Art. 4 ziet, blijkens de vóór de vaststelling der wet gewisselde stukken, op bijdragen, die door den sluitpost der Staatsbegrooting zouden worden gevormd. Wordt het ontwerp wet, dan zal voor zoodanige bijdragen in de plaats treden hetgeen overeenkomstig art. 1 als vergoeding verschuldigd zal zijn, zoolang geen andere wettelijke regeling heeft plaats gehad op den voet van art. 4 van het ontwerp. Dat al wat daaronder valt op hoofdstuk I der Indische begrooting uitgetrokken zal moeten worden, spreekt vanzelf, omdat het uitgaven geldt, die in Nederland moeten geschieden.

W. K. VAN DEDEM.

[62. 4.

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging hebben genomen dat er behoefte bestaat aan eene regeling van de verhouding der geldmiddelen van Nederlandsch-Indië tot die van het Rijk in Europa;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De Rijks-uitgaven, strekkende ten behoeve van Nederlandsch-Indië, of door het bezit van Nederlandsch-Indië veroorzaakt, worden uit de geldmiddelen van Nederlandsch-Indië vergoed.

Wederkeerig worden de uitgaven, uit de geldmiddelen van Nederlandsch-Indië ten behoeve van het Rijk in Europa gedaan, uit de Rijks-middelen vergoed.

Art. 2.

Onder de uitgaven, in de eerste zinsnede van art. 1 bedoeld, zijn begrepen die voor rentebetaling en aflossing van de krachtens de wet van 16 Maart 1883 (*Staatsblad* n°. 34) gesloten geldleening, voor zoover die ten laste van Nederlandsch-Indië gebracht is.

De vergoeding van deze uitgaven, alsmede van die voor rentebetaling, aflossing en onkosten van verdere schulden, door den Staat ten behoeve van Nederlandsch-Indië aan te gaan, wordt onder de middelen tot dekking der Rijksuitgaven opgenomen.

Art. 3.

Overschotten van Indische diensten worden ten behoeve van Nederlandsch-Indië aangewend, en wel hetzij tot dekking van tekorten, hetzij tot het bekostigen van buitengewone werken, hetzij tot buitengewone aflossing van schuld, hetzij tot voorziening tegen toekomstige tekorten, hetzij op eenige andere wijze, in dier voege als telkens bij afzonderlijke wet zal worden bepaald.

Art. 4.

Zoolang ter uitvoering van art. 1 geene andere wettelijke regeling is vastgesteld, wordt de verschuldigde vergoeding, voor zoover zij niet wordt gevonden uit de toepassing van het stelsel van bijzondere restitutieposten, zooals die tot dusver bij de vaststelling der Staatsbegrooting en van die van Nederlandsch-Indië heeft plaats gehad, bepaald op eene bijdrage aan de Rijks-middelen uit de geldmiddelen van Nederlandsch-Indië van f 4 000 000 's jaars.

Art. 5.

Artt. 4 en 28 der wet van 23 April 1864 (*Staatsblad* n°. 35) worden ingetrokken.

Art. 6.

De bepalingen dezer wet worden voor het eerst toegepast op den dienst van 1886.

[62. 5.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het voorstel van wet van den heer W. K. Van Dedem, tot regeling van de verhouding der geldmiddelen van Nederlandsch-Indië tot die van het Rijk in Europa, is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsvoorstel, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 2den Maart 1885.

VAN GENNEP.
DES AMORIE VAN DER HOEVEN.
RÖELL.
VAN BLOM.
VERNIERS VAN DER LOEFF.

[63. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Den Heere Voorzitter van
de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's Gravenhage, *den* 10*den October* 1884.

Ter voldoening aan art. 57, 2de zinsnede, der Grondwet, heb ik, krachtens machtiging des Konings, de eer hiernevens aan U HoogEdGestr. te doen toekomen den tekst en de vertaling der door de wederzijdsche gevolmachtigden van *Nederland* en *België* den 9den Mei 1884 te *Brussel* onderteekende verklaring, tot vaststelling van een uniform tarief voor bergloon van opgevischte netten.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,
VAN DER DOES DE WILLEBOIS.

[63. 2.]

VERKLARING.

DÉCLARATION.

Le Gouvernement de Sa Majesté le Roi des Pays-Bas et le Gouvernement de Sa Majesté le Roi des Belges, ayant résolu d'un commun accord, de mettre un terme aux difficultés auxquelles donne lieu le règlement réciproque des indemnités à allouer aux sauveteurs de filets de pêche dans les ports des deux pays, sont convenus des dispositions suivantes:

1°. L'indemnité que les résidents Néerlandais, sauveteurs de filets de pêche appartenant à des résidents Belges, et réciproquement celle que les résidents Belges, sauveteurs de filets de pêche appartenant à des résidents Néerlandais, recevront dans le cas prévu à l'article 25 de la convention du 6 Mai 1882, règlant la police de la pêche dans la Mer du Nord, est fixée à un florin par filet, si le filet est remis à l'autorité Néerlandaise, et à deux francs par filet, si le filet est remis à l'autorité Belge.

2°. A cette indemnité s'ajoutera le poisson trouvé dans les filets.

3°. Le payement de l'indemnité d'un florin ou de deux rancs sera fait:

dans les Pays-Bas en présence du bourgmestre auquel les filets ont été remis;

en Belgique entre les mains du receveur des domaines du bureau auquel ressortit le lieu d'atterrissage.

4°. Le présent arrangement sera ratifié et les ratifications seront échangées à Bruxelles aussitôt que faire se pourra.

En foi de quoi les soussignés, Envoyé extraordinaire et Ministre plénipotentiaire de Sa Majesté le Roi des Pays-Bas, et Ministre des Affaires Étrangères de Sa Majesté le Roi des Belges, ont signé la présente déclaration en double expédition et l'ont revêtue de leurs cachets.

Fait à Bruxelles, le 9 Mai 1884.

(*L. S.*) (*get.*) L. GERICKE. (*L. S.*) (*get.*) FRÈRE ORBAN.

VERTALING.

VERKLARING.

De Regeering van Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden en de Regeering van Zijne Majesteit den Koning der Belgen, in gemeen overleg besloten hebbende een einde te maken aan de moeielijkheden, waartoe de wederzijdsche regeling der aan de bergers van vischnetten in de havens der beide landen toe te kennen schadeloosstelling aanleiding geeft, zijn omtrent de navolgende bepalingen overeengekomen:

1°. De schadeloosstelling toe te kennen aan Nederlandsche ingezetenen, die netten bergen, welke aan ingezetenen van België toebehooren, en omgekeerd aan ingezetenen van België, die aan Nederlandsche ingezetenen toebehoorende netten bergen, wordt in het geval voorzien bij art 25 der overeenkomst van 6 Mei 1882, tot regeling van het politietoezicht op de visscherij in de Noordzee, vastgesteld op één gulden per net, wanneer het aan de Nederlandsche overheid, en op twee franken per net, wanneer het aan de Belgische overheid wordt ter hand gesteld.

2°. Bij deze schadeloosstelling komt nog de visch, die in de netten gevonden wordt.

3°. De betaling der schadeloosstelling van één gulden of van twee franken geschiedt:

in Nederland, in tegenwoordigheid van den burgemeester aan wien de netten zijn ter hand gesteld;

in België, in handen van den ontvanger der domeinen binnen wiens ressort de netten zijn aangespoeld.

4°. Deze verklaring zal worden bekrachtigd en de akten van bekrachtiging zullen zoo spoedig doenlijk te Brussel worden uitgewisseld.

Ten blijke waarvan de ondergeteekenden, Buitengewoon Gezant en gevolmachtigd Minister van Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden, en Minister van Buitenlandsche Zaken van Zijne Majesteit den Koning der Belgen, de tegenwoordige verklaring in dubbel hebben onderteekend en van hun zegel voorzien.

Gedaan te Brussel, den 9den Mei 1884.

(*get.*) L GERICKE. (*get.*) FRÈRE ORBAN.

De Minister van Buitenlandsche Zaken verklaart dat bovenstaande verklaring door Zijne Majesteit den Koning den 3den Juni 1884 en door Zijne Majesteit den Koning der Belgen den 9den September 1884 is bekrachtigd geworden, alsmede dat de akten van bekrachtiging den 18den daaraanvolgende te Brussel zijn uitgewisseld.

's Gravenhage, 10 October 1884.

VAN DER DOES DE WILLEBOIS.

[64.]

REKENING wegens het Fonds voor den aanleg van Staatsspoorwegen over het dienstjaar 1882.

Niet gedrukt.

[65. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet (en bijlage) tot goedkeuring der op 6 Maart 1884 tusschen den Staat der Nederlanden en de gemeente *Amsterdam* gesloten overeenkomst, betreffende overdracht aan het Rijk van het aan die gemeente toebehoorende gedeelte van de Trippenhuizen te *Amsterdam*.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 21sten November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet en de daarbij behoorende memorie van toelichting zijn geheel gelijkluidend met die, gedrukt onder **249**, nos. 2 en 3 der zitting 1883—1884. Zie ook **6** der zitting 1884—1885.)

[65. 2.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van dit wetsontwerp heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen en beschouwingen.

Door verschillende leden werd bezwaar gemaakt de gevraagde goedkeuring te verleenen. De bedongen koopprijs kwam hun hoog voor, ook in verhouding tot de daling der prijzen welke in den laatsten tijd in de hoofdstad voor gebouwen worden besteed. Bovendien schijnt uit de Memorie van Toelichting te blijken, dat ook na de verkrijging der zuidelijke helft nog belangrijke kosten voor verbouwing zullen benoodigd wezen. Wel is waar kan, zooals de Regeering opmerkt, de zaak met gesloten beurzen worden afgedaan, maar dit verandert niets aan de omstandigheid, dat de schatkist door de tot stand koming dezer overeenkomst eene som van f 100 000 zal derven. Zou de gemeente Amsterdam niet op minder bezwarende voorwaarden eene localiteit ten behoeve der Koninklijke Academie van Wetenschappen kunnen aanwijzen?

In ééne afdeeling werd het gevoelen geuit, dat, nu de Academie van Wetenschappen zulke groote offers van de schatkist gaat vorderen, die nog zeer aanzienlijk zullen toenemen door de restauratie, waarvan de Memorie van Toelichting gewaagt, de vraag in overweging behoorde te worden genomen, of die instelling, nu op zoovele zaken moet bezuinigd worden, niet kan worden opgeheven zonder groote schade voor het land, of ten minste op zuiniger en eenvoudiger voet kan worden ingericht.

Sommige bepalingen der overeenkomst deden verschillende bedenkingen rijzen.

In de eerste plaats werd opgemerkt, dat volgens art. 1556 Burgerlijk Wetboek het recht van wederinkoop voor geen langeren tijd dan voor vijf jaren mag worden bedongen; uit de woorden » te eeniger tijd " meende men te mogen opmaken, dat dit voorschrift hier over het hoofd is gezien. Men vroeg verder, of de bepaling omtrent den wederinkoop niet in dien zin moet opgevat worden, dat de gemeente, daartoe willende overgaan, verplicht zal wezen beide helften te gelijk te koopen, en niet de bevoegdheid zal hebben zich den eigendom daarvan op verschillende tijdstippen te verschaffen. En volgt daaruit tevens, dat het den Staat niet geoorloofd zal wezen te eeniger tijd het noordelijk gedeelte, dat toch reeds nu Rijkseigendom is, aan een ander te verkoopen? Voorts werd nog verondersteld, dat de bepaling van art. 1568 Burgerlijk Wetboek, bij wederinkoop door Amsterdam, zal gelden.

Nog wenschte men te vernemen, of onder den verkoop ook begrepen is het portret van wijlen mevrouw Trip, geschilderd door Bol, dat heeft gediend als schoorsteenstuk in de bovenzaal.

Ten slotte had het de aandacht getrokken dat bij deze overeenkomst niet, zooals gewoonlijk, de ontvanger der registratie, maar de secretaris-generaal bij het Departement van Binnenlandsche Zaken als gemachtigde namens den Staat der Nederlanden optreedt. Men vroeg, welke daarvan de reden is.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 9den December 1884.

GODIN DE BEAUFORT.
VAN DELDEN.
RUYS VAN BEERENBROEK.
ROOSEBOOM.
CORVER HOOFT.

[65. 3.]

MEMORIE VAN ANTWOORD.

(Ingezonden bij brief van 5/15 Januari 1885.)

Het is niet gemakkelijk omtrent de geldswaarde van een gebouw zooals de Trippenhuizen absolute zekerheid te erlangen. Door de vanwege de gemeente Amsterdam geraadpleegde deskundigen werd de aan die gemeente behoorende helft geschat op f 150 500.

De deskundigen door de Regeering geraadpleegd achtten deze som niet overdreven hoog, ofschoon zij meenden dat bij eene openbare veiling de opbrengst beneden dat cijfer zou blijven.

Een bedrag van f 100 000, waarmede partijen ten slotte genoegen hebben genomen, mag derhalve geenszins buitensporig genoemd worden.

De gemeente Amsterdam, welke het recht heeft steeds het gebruik dat de Academie van Wetenschappen van het gebouw gratis maakt, op te zeggen, is niet gehouden daarvoor eene andere localiteit aan te wijzen, welke overigens bezwaarlijk te vinden zou zijn, zoodat ten slotte een kostbaar nieuw gebouw zou moeten gesticht worden.

Ten onrechte wordt verondersteld dat, na de verkrijging der zuidelijke helft nog belangrijke kosten voor verbouwing zullen benoodigd wezen. Verbouwingen liggen niet in de bedoeling, en het is niet duidelijk hoe het voornemen daartoe uit de Memorie van Toelichting kan afgeleid worden. In dat stuk is niet van restauratie gesproken. Het onderhoud der Trippenhuizen in haar geheel was toch ten laste van het Rijk.

Aan eene opheffing der Academie van Wetenschappen zouden de ondergeteekenden niet gaarne de hand leenen. Deze instelling, welke aan de wetenschap wezenlijke diensten bewijst en de eer van het land op wetenschappelijk en letterkundig gebied ook tegenover het buitenland hoog houdt, leeft inderdaad niet op een weelderigen voet.

De bepalingen van het Burgerlijk Wetboek zijn geenszins over het hoofd gezien.

Doch het geldt hier niet een eigenlijken verkoop met recht van wederinkoop, maar een verkoop met eene voorwaarde betreffende de voortdurende verhuring van het gebouw, welke niet in strijd is met de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek. Maar al ware dit ook het geval, volge s den rechtsregel: » In toto iure generi per speciem derogatur", zal eene bij de wet bekrachtigde overeenkomst ook dan tusschen partijen verbindend zijn, als zij van het Burgerlijk Wetboek afweek.

De aan de gemeente Amsterdam gegeven bevoegdheid om de noordelijke helft aan te koopen hangt nauw samen met die om voor eene bepaalde som de zuidelijke helft terug te nemen, en daarvan kan niet anders dan te gelijker tijd gebruik gemaakt worden.

Het is ondenkbaar dat de Staat de noordelijke helft zal verkoopen, zoolang de Trippenhuizen ten gebruike der Koninklijke Academie van Wetenschappen dienen. Houdt dit gebruik op, dan is het niet onbillijk dat gedurende drie maanden aan de gemeente de gelegenheid gelaten wordt om zich te verklaren.

De schoorsteen- en plafondstukken zijn krachtens de artt. 562 en 563 Burgerlijk Wetboek als onroerende zaken te beschouwen. Voor zooverre zij behooren tot de zuidelijke helft, gaan zij met het gebouw in eigendom aan den Staat over. De andere waren reeds vroeger Rijks-eigendom.

Dat niet de ontvanger der registratie gemachtigd werd om voor den notaris te compareeren, is het gevolg van de omstandigheid dat de afstand geschiedde ten behoeve van het Departement van Binnenlandsche Zaken en deze ambtenaar niet tot dat Departement behoort.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[65. 4.]

NOTA VAN MISSTELLING
IN DE MEMORIE VAN ANTWOORD.

Regel 36 staat: *verhuring;* lees: *bestemming.*

[65. 5.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp tot goedkeuring der op 6 Maart 1884 tusschen den Staat der Nederlanden en de gemeente *Amsterdam* gesloten overeenkomst betreffende overdracht aan het Rijk van het aan die gemeente toebehoorende gedeelte van de *Trippenhuizen* te *Amsterdam* is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 24sten Februari 1885.

GODIN DE BEAUFORT.
VAN DELDEN.
RUYS VAN BEERENBROEK.
ROOSEBOOM.
CORVER HOOFT.

[66. 1.

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet (en bijlage) tot goedkeuring der overeenkomst van 13 Mei 1884 met *Duitschland*, betreffende de wederzijdsche bescherming van het auteursrecht op werken van letterkunde en kunst, en der daarbij behoorende protocollen.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 21sten November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezondon ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **16**, n°. 2, der zitting 1884—1885.)

[66. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij Koninklijke boodschap van 29 Augustus 1884 werd aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden een ontwerp van wet tot goedkeuring der overeenkomst van 13 Mei 1884 met Duitschland, betreffende de wederzijdsche bescherming van het auteursrecht op werken van letterkunde en kunst, en der daarbij behoorende protocollen.

Dit ontwerp, dat in de vorige zitting onafgedaan bleef, wordt nu opnieuw geheel onveranderd aangeboden.

De ondergeteekenden kunnen zich mitsdien voor de uiteenzetting der gronden waarop het ontwerp rust, geheel gedragen aan de toelichtende memorie met bijlagen, die dit bij de eerste aanbieding vergezelde.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,
VAN DER DOES DE WILLEBOIS.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

De Minister van Koloniën,
SPRENGER VAN EYK.

DPD Fabius
Mevrouw de Wed: Fabius te Velp

Overeenkomst met Duitschland, betreffende de wederzijdsche bescherming van het auteursrecht.

[66. 3.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van gemeld wetsontwerp in de afdeelingen der Tweede Kamer heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

§ 1. Men betreurde het dat dit wetsontwerp eerst bij Koninklijke boodschap van 29 Augustus 1884 bij de Kamer was ingediend, terwijl de overeenkomst den 13den Mei bevorens gesloten was, en de derde lezing van het ontwerp van wet tot goedkeuring daarvan in den Duitschen Rijksdag reeds den 19den Juni had plaats gehad. Het ware, naar men meende, verstandiger geweest indien de Regeering de zaak zoo geleid had, dat het tractaat in de Nederlandsche Staten-Generaal een onderwerp van behandeling kon uitmaken, voordat het aan den Duitschen Rijksdag ter goedkeuring werd voorgelegd.

Bovendien had het bevreemding verwekt dat eene overeenkomst als deze, die uit den aard der zaak aan het grootere land meer voordeelen scheen te moeten opleveren dan aan het kleinere, aan de Vertegenwoordiging ter goedkeuring werd aangeboden geheel op zich zelve, zonder gelijktijdige regeling van eenig ander commercieel of diplomatiek vraagstuk. Van dezen Minister van Buitenlandsche Zaken, die indertijd verklaard had — in zijne Memorie van Antwoord betreffende hoofdstuk III der Staatsbegrooting voor 1884 — dat pogingen, om van andere Mogendheden bij tractaat voordeelen te verkrijgen, weinig kans van slagen hebben, wanneer zij niet vergezeld kunnen gaan van uitzicht op bevrediging aanbiedende antwoorden op wedervragen, had men gemeend te mogen verwachten, dat hij de bescherming van het auteursrecht zou hebben aangegrepen om daartegenover eenige concessie te verkrijgen. Hierin zou niets ongeoorloofds of min betamelijks gelegen hebben. Juist dit onderwerp leende zich bij uitnemendheid tot eene dergelijke gedragslijn. Het was dan ook herhaaldelijk als middel van negotiatie gebezigd, en wel laatstelijk door de tegenwoordige Regeering tegenover Frankrijk. De Minister van Buitenlandsche Zaken verklaarde toch in de zitting der Kamer van 3 Juli 1884 het volgende:

»De geachte afgevaardigde uit Arnhem merkte, en te recht, op, dat althans ditmaal internationale bescherming van letterkundigen eigendom nog eens dienst heeft gedaan als middel van negotiatie van een handelstractaat; tot zekere hoogte is dat waar; toen de Fransche onderhandelaar zich niet ongenegen verklaarde zeer gewaardeerde concessiën te doen, die de Fransche Regeering aanvankelijk niet wilde verbinden aan eene overeenkomst van zoo korten duur als deze, hebben wij ons daarenboven bereid moeten verklaren om al dadelijk bij de Regeering nog aanhangige vraagpunten op te lossen, die wij anders zouden afdoen bij op zich zelf staande overeenkomsten ter bescherming van den eigendom van voortbrengselen van letterkunde of andere kunst."

Aan hangende vraagstukken, welker bevredigende oplossing had kunnen opwegen tegen de voordeelen, die de overeenkomst van 13 Mei 1884 aan Duitschland beloofde, ontbrak het allerminst. Men denke slechts aan de reeds zoo lang aanhangige quaestie betreffende een zalm-tractaat; aan den druk der Duitsche tarieven van invoer; aan de uitsluiting van Nederland van de kustvaart in de Oostzee.

Waar nu uit den aandrang op wederzijdsche bescherming van het auteursrecht, van Duitsche zijde sedert jaren uitgeoefend, voldoende gebleken was dat Duitschland daaraan veel waarde hechtte, lag het naar men meende voor de hand te beproeven om, tegenover bereidwilligheid van onze zijde op dit punt, van de Duitsche Regeering ook tegemoetkoming in andere opzichten te verkrijgen. Het kon zijn, al bleek daarvan niet, dat de Regeering in dezen geest werkzaam geweest was. Gaarne zoude men dan ook eenige mededeelingen ontvangen omtrent den loop der onderhandelingen, aan het sluiten van dit tractaat voorafgegaan. Tevens werd met nadruk de wensch geuit, dat de Regeering vóór de behandeling van dit wetsontwerp de Kamer alsnog mocht in staat stellen te beoordeelen, welke contra-praestatiën stonden tegenover de voordeelen, uit de overeenkomst van 13 Mei 1884 voor Duitschland voortvloeiende.

§ 2. In de Memorie van Toelichting wordt erkend, dat het tractaat op verschillende punten afwijkt van de wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 124) tot regeling van het auteursrecht. In verband hiermede werd de meening ontwikkeld, dat wijziging onzer eigen wetgeving op dit stuk aan het sluiten dezer overeenkomst had moeten voorafgaan. Zelfs de stelling der Regeering, dat »internationale verdragen, beoogende wederkeerigheid van bescherming van geestesvoortbrengselen op het gebied van letteren en beeldende kunsten, het logisch gevolg zijn van het bestaan van eigen wettelijke regeling betrekkelijk dit onderwerp", werd in hare algemeenheid niet vrij van bedenking geacht, en men wist haar niet wel te rijmen met het feit dat Nederland, evenals België en Engeland, bezwaar heeft gemaakt zich te vereenigen met het tractaat van Bern, waarbij gelijksoortige beginselen werden gehuldigd, als aan deze overeenkomst ten grondslag liggen. Maar hoe dit zij, door die stelling werden in elk geval verschillende bepalingen van het tractaat niet gerechtvaardigd; want dit verzekert aan vreemdelingen, die zich hier te lande op het auteursrecht beroepen, meer rechten dan volgens onze wetgeving aan Nederlanders toekomen.

Trouwens met betrekking tot het verband met de eigen wetgevingen had men gemis van eene consequente gedragslijn meenen op te merken. Het auteursrecht op werken van beeldende kunst wordt hier te lande tot dusverre niet beschermd. Daarom wordt in het slot-protocol sub 5°. bepaald, dat de bescherming voor deze werken wederkeerig niet zal worden verleend, dan nadat het onderwerp door de Nederlandsche wetgeving zal geregeld zijn. Iets dergelijks vindt men sub 1°. van het slot-protocol ten opzichte van de voortbrengselen der photographie, die naar de wetgeving van het Duitsche Rijk niet onder de overeenkomst konden worden begrepen. Men zou verwacht hebben een gelijksoortig beding aan te treffen voor de uitvoering van muzikale werken, die in onze wet van 1881 niet is opgenomen; die wet bepaalt zich hier toch tot de uit- of opvoering van dramatisch-muzikale werken en tooneelwerken. Zulk eene overgangsbepaling ontbreekt evenwel. In plaats daarvan vindt men in de Memorie van Toelichting het betoog, dat de Regeering in 1880 »op niet zeer gewichtige gronden" van bescherming van het recht van uitvoering van muzikale werken had afgezien, gevolgd door de verklaring dat de Regeering zich na goedkeuring dezer overeenkomst »onmiddellijk beijveren zal om eene aanvulling der wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 124) voor te dragen, beoogende het uitvoeringsrecht van muziekwerken ook hier te lande onder de bescherming van die wet te doen vallen."

Bij dit tractaat wordt over het geheel in vele opzichten meer toegestaan dan bij vroegere overeenkomsten, zooals bijvoorbeeld die met België, en wegens de daarin opgenomen clausule der meest begunstigde natie was het te meer noodig, den omvang der opgenomen verplichtingen met de meeste zorg te overwegen.

Ook met het oog op dit een en ander had het de aandacht getrokken, dat de Regeering aanleiding gevonden had om in de Memorie van Toelichting als haar gevoelen uit te spreken, »dat de regeling van dit onderwerp bij tractaat niet alleen in het belang van Duitschland, maar ook ruim zooveel in het belang van Nederland te achten is". Was het in den regel moeilijk de wederzijdsche

voor- en nadeelen eener internationale regeling met juistheid te wegen, in dit geval scheen dit gemakkelijker dan anders. Men wees onder meer op het feit, dat in een hoofdorgaan der Duitsche pers vóór eenigen tijd uitdrukkelijk het tegendeel erkend werd van hetgeen de Regeering hier beweerde. In de *Kölnische Zeitung* van 3 Februari 1885, tweede blad, las men: »An eine Annahme des Vertrages ist nicht wohl zu denken. In Hinsicht des *Vertalingsrechts* stellt sich ein grosser, in der Natur der Sache begründeter Unterschied zum Nachtheil des holländischen Buchhandels heraus". Had de Regeering de bezwaren voor ons land van het uitsluitend vertalingsrecht insgelijks meer doen wegen, zoo ware het haar, naar vele leden vermoedden, niet moeilijk gevallen concessiën te verkrijgen omtrent sommige onderwerpen, zooals die, waarop hierboven gedoeld werd.

§ 3. Sommige leden verklaarden zich ongenegen om aan dit wetsontwerp hunne stem te geven, omdat zij het recht van bestaan van den zoogenaamden letterkundigen eigendom niet konden erkennen. De wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 124) gaf naar hunne meening aan het recht van den auteur reeds te veel uitbreiding. Zij legden zich intusschen daarbij neder, maar wenschten geen stap verder in die richting te doen, en in geen geval mede te werken tot de vaststelling van beschermende bepalingen ten behoeve van vreemdelingen, die voor Nederland enkel nadeel zouden opleveren. Te minder, daar nadruk van Duitsche werken hier te lande slechts zelden voorkomt en door de Nederlandsche uitgevers zelve krachtig wordt tegengegaan.

Bij de meerderheid der leden bestond er echter geen principieel bezwaar tegen, om buitenlandsche auteurs onder waarborg van wederkeerigheid tegen nadruk hunner werken te beschermen. Hetzij men van de theorie uitging, dat den auteur een recht van eigendom op zijne werken toekomt en nadruk met diefstal gelijkstaat, hetzij men de meening was toegedaan, dat het eigendomsrecht van den auteur ophoudt van het oogenblik af, dat zijn werk het licht ziet, doch dat hij desniettemin op den voet der hier te lande bestaande regeling van het auteursrecht tegen nadruk moet worden beschermd: in beide gevallen moest men toegeven, dat internationale overeenkomsten tot regeling van dit onderwerp, mits de belangen der contracteerende Mogendheden daarbij voldoende tegen elkander opwogen, in beginsel niet verwerpelijk waren.

Doch ook onder de leden, die zich op dit standpunt wenschten te plaatsen, bestond verschil van gevoelen over de vraag, of goedkeuring van deze of van eene dergelijke overeenkomst in het belang van Nederland gewenscht ware. Naar veler oordeel was het bezwaarlijk te ontkennen, dat de in het tractaat vervatte beschermende bepalingen voor de Nederlandsche uitgevers belemmerend zouden werken, terwijl de voordeelen daarvan hoofdzakelijk, zoo niet uitsluitend, door Duitsche schrijvers en uitgevers zouden genoten worden. Men moest niet vergeten, dat Nederland ten deze door zijn beperkt taalgebied in eene exceptioneele positie verkeert. Waar de Regeering in de Memorie van Toelichting opmerkte dat een auteursrecht in een Rijk van 40 millioen zielen voor den auteur, die daar de vruchten van zijn geest tot zijn voordeel wil exploiteeren, meer waarde heeft dan in een Rijk van 4 millioen zielen, plaatste zij zich niet geheel op het juiste standpunt. De vraag was niet, hoeveel zielen elk Rijk telde, maar welk belang elk Rijk bij de wederzijdsche bescherming van het auteursrecht had, en dat belang was voor Duitschland oneindig grooter dan voor Nederland, omdat de Duitsche taal hier veel meer verbreid is dan de Nederlandsche ginds. Tegenover elk tiental Duitschers, die Nederlandsche werken lezen, staan honderden Nederlanders, die met de Duitsche letterkunde vertrouwd zijn. Hoe geneigd deze leden dan ook waren, om tegenover den oostelijken nabuur de meeste welwillendheid te betrachten, toch meenden zij dat dit tractaat de Nederlandsche belangen te zeer aan de Duitsche opofferde, om voor goedkeuring in aanmerking te kunnen komen.

Andere leden velden over de gesloten overeenkomst een minder ongunstig oordeel. Zij zagen in nadruk eene afkeurenswaardige en zelfs onzedelijke daad, in zoover deze strekte om den auteur van het billijke loon van zijnen arbeid te berooven en zich de waarde van zijn werk toe te eigenen. Indien het tractaat zich tot wering van den eigenlijk gezegden nadruk beperkte, zouden zij geen bezwaar hebben om tot de goedkeuring daarvan mede te werken. Deze wederzijdsche bescherming van het auteursrecht strookte toch met onze eigen wetgeving en was ook voor Nederland van belang. Men moest echter onderscheiden tusschen nadruk of reproductie en vertaling of opvoering. Nu ook de beide laatstgenoemde categorieën van handelingen bij het tractaat werden beperkt of verboden, meenden verscheidene dezer leden zich hunne stem over dit wetsontwerp alsnog te moeten voorbehouden, in afwachting of de ook bij hen bestaande en nader te ontwikkelen bezwaren dienaangaande zouden kunnen worden opgelost of weggenomen.

§ 4. De meeste leden konden zich niet vereenigen met de bij dit tractaat verleende bescherming van het vertalingsrecht; veel minder nog, waar die bescherming voor den tijd van tien jaren verleend werd, terwijl bij onze eigen wetgeving voor het vertalingsrecht slechts een termijn van vijf jaren werd aangenomen. Al kon worden toegegeven, dat de auteur of zijn rechtverkrijgende aanspraak had op de opbrengst van het geschapen handelsobject, die de handelswaarde van de vrucht der inspanning des schrijvers vertegenwoordigt, en dat nadruk, de eenvoudige mechanische arbeid, mitsdien als eene onrechtmatige daad was te beschouwen, voor vertaling gold geenszins hetzelfde. Wie toch een werk uit eene vreemde taal vertaalt, besteedt daaraan een belangrijken arbeid en brengt door zijn talent eene andere handelswaarde voort; vertaling schept een ander handelsobject, bestemd voor een anderen kring van gebruikers, en op de opbrengst waarvan de vertaler aanspraak kan maken. Dit is zoo waar, dat de auteur feitelijk door de vertaling van zijn werk volstrekt niet wordt benadeeld, maar daaruit integendeel voordeel trekt. Zal het debiet van een in de Spaansche taal geschreven meesterstuk hier te lande worden belemmerd door het bewerken eener Nederlandsche vertaling? Zeker niet, om de eenvoudige reden dat het origineel toch slechts door zeer enkelen wordt gelezen. Evenmin zal eene vertaling in onze taal het debiet van een Duitsch werk verminderen; wie toch de Duitsche taal machtig is, zal het origineel boven de vertaling verkiezen. Integendeel, de vertaling bevordert de bekendheid en waardeering van het oorspronkelijke werk en verbreidt het in kringen, die er anders onkundig van zouden zijn gebleven; de werken van schrijvers als Hamerling en Ebers leveren daarvan sprekende voorbeelden op.

Door het vertalen van Duitsche werken in onze taal te verbieden, betoogde men verder, zal eene protectie verleend worden, die niet op grond van eenig rechtsbeginsel kan worden geëischt en, zonder aan de Duitsche schrijvers werkelijk voordeel te verschaffen, de verbreiding van kennis zal tegengaan en de belangen der Nederlandsche uitgevers zal benadeelen. Onze tijdschriften en vooral onze dagbladen, die thans vrijelijk uit den rijken schat der Europeesche letterkunde kunnen putten, zullen daardoor in hooge mate bezwaard worden. Men denke toch niet gering over de eischen, die de Duitsche auteurs of uitgevers na bekrachtiging van dit tractaat voor het vertalingsrecht zullen stellen. De in een der bij de Kamer ingekomen adressen vermelde aandrang op beperking van de bevoegdheid der leesbibliotheken, »*das den deutschen Schriftstellerstand schädigende Leihbibliothekwesen*", geeft eene aanwijzing omtrent hetgeen in dit opzicht kan verwacht worden. Reeds nu verdienen de uitgevers aan vertalingen slechts weinig en is het loon der vertalers gering. Komt het tractaat in werking, zoo zullen veel minder Duitsche boeken in het Nederlandsch vertaald worden en zullen vooral die werken voor vertaling in aanmerking komen, welker auteurs of uitgevers zich met eene geringe vergoeding zullen tevredenstellen; en deze werken zullen in den regel niet de beste zijn. Daar het eene zeldzaamheid is, dat een Nederlandsch werk in de Duitsche taal wordt overgebracht, zal deze benadeeling der Nederlandsche uitgevers door geenerlei voordeel worden opgewogen.

Ook zonder tractaat staat bovendien voor Duitsche auteurs of uitgevers de weg open om zich de voordeelen te verschaffen, die eene Nederlandsche vertaling kan opleveren. Zij hebben daartoe slechts eene zoodanige vertaling te doen

vervaardigen en deze bij het Departement van Justitie in te zenden, om krachtens artt. 1 en 2*c* der wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°.124) tegen nadruk daarvan beveiligd te zijn. Het is waar dat zij daardoor geen uitsluitend vertalingsrecht zouden erlangen; maar dit wordt ook niet door het recht geboden.

Waar dan ook aan den eenen kant een vrij algemeen, verzet tegen dit tractaat zich heeft geopenbaard, en aan de andere zijde de Nederlandsche belangen bij de Mogendheid, met welke het is gesloten, niet altijd een geopend oor hebben gevonden, daar bestond naar het oordeel der meerderheid weinig aanleiding om tot de goedkeuring van bepalingen als de overeengekomene te besluiten. Men maakte er der Regeering eene ernstige grief van dat zij daartoe hare bewilliging verleend en aldus de Kamer in eene hoogst moeilijke positie geplaatst had. Verwerping van het wetsontwerp zou toch altijd eene min of meer bedenkelijke zijde hebben, terwijl voor aanneming voorshands weinig geneigdheid bestond. Men meende zich intusschen te mogen vleien dat, wanneer de bedenkingen tegen het tractaat, inzonderheid ook wat het vertalingsrecht betreft, van Regeeringswege alsnog duidelijk werden uiteengezet, het niet onmogelijk ware te geraken tot eene wijziging daarvan, waardoor de voornaamste bezwaren werden weggenomen.

Sommige leden plaatsten zich op een ander standpunt, en zagen, op het voetspoor der internationale conferentie te Bern, in vertaling zonder verlof eene onrechtmatige daad, met nadruk wel niet geheel op dezelfde lijn staande, maar daarvan toch ook niet generiek verschillende. Wanneer men, zoo redeneerden zij, niet wil aannemen dat de kooper van een in den handel gebracht boek, tooneelstuk of muziekwerk bevoegd is daarmede te doen wat hij goedvindt, nadrukken, vertalen, op- of uitvoeren; wanneer men integendeel wenscht te voorkomen dat hij, die zich inspanning en niet zelden aanmerkelijke kosten getroost heeft, de vruchten van zijnen arbeid voor een goed deel aan anderen in den schoot zal zien vallen; wanneer men hem de voordeelen, die zijn werk kan opleveren, in ruimen zin wil verzekeren, dan moet men hem ook een uitsluitend vertalingsrecht toekennen. Ook door het vrijlaten van vertalingen ontneemt men den auteur toch eene kans van bevoordeeling. Om hem elke kans op voordeel te laten, is het noodig alle inbreuken op zijne rechten af te weren, in welke vormen zij zich ook mogen voordoen: nadruk, vertaling, op- of uitvoering. Zoo is het, wat het vertalingsrecht betreft, hier te lande reeds in het begin dezer eeuw, bij de publicatie van 3 Juni 1803 begrepen.

In beginsel hadden deze leden derhalve tegen het verbod van vertalingen geen bezwaar. De wijze, waarop dat verbod in het tractaat was uitgewerkt, wenschten zij thans in het midden te laten. Doch wel wilden zij er op wijzen, dat het beginsel hier zwaarder moest wegen dan het belang van die bepaalde categorieën van ingezetenen, die eene zekere agitatie tegen het tractaat hebben verwekt, waaraan trouwens sommige voorname uitgevers vreemd gebleven zijn; vooral voor eene kleine natie was het van groot gewicht, dat niet het belang, maar het recht overal op den voorgrond gesteld werd. Ook zouden zij ongaarne eene internationale overeenkomst zien verwerpen, die in overeenstemming was met de thans geldende rechtsbegrippen en bovendien slechts geringe bezwaren zou veroorzaken. Zij konden toch niet aannemen dat van de vertalers zware geldelijke offers zouden gevorderd worden, zoo het vertalingsrecht internationaal beschermd werd. De Duitsche schrijvers zouden toonen er prijs op te stellen, dat hunne werken in onze taal vertaald en daardoor hier te lande meer bekend werden. Ook de Nederlandsche letterkunde zou ten slotte gebaat worden. Thans zien maar al te dikwijls machinaal bewerkte, hoogst gebrekkige vertalingen het licht, die den goeden smaak dreigen te bederven. Moest men zich voor het erlangen van het vertalingsrecht eenige moeite en geldelijke opoffering getroosten, zoo zou in het vervolg aan de vertalingen meer zorg besteed worden. Ook in Zweden is, naar men meende, langen tijd veel uit het Duitsch vertaald, doch zijn ten slotte soortgelijke bepalingen als die van deze overeenkomst aangenomen, omdat men erkende dat de scheppingskracht des volks door het overwicht der Duitsche letterkunde werd uitgedoofd. Eindelijk moest men bedenken dat een ieder volgens het tractaat drie jaren na de uitgave van het oorspronkelijke werk bevoegd is tot vertalen, wanneer niet vóór dien tijd met toestemming van den schrijver eene vertaling verschenen is, en ook in dit geval na verloop van tien jaren.

§ 5. Gelijk in de Memorie van Toelichting wordt herinnerd, is de uitvoering van muzikale werken bij onze wet van 1881 opzettelijk vrijgelaten. Men voegde er bij, dat dit mede geschied was ten gevolge van den aandrang, daartoe onder anderen door het bestuur der vereeniging ter bevordering van de belangen des boekhandels uitgeoefend. Verscheidene leden waren van oordeel, dat er geen voldoende grond kon bestaan om de wederkeerige bescherming ook tot deze werken uit te breiden. Kon voor nadruk, ten deele ook voor vertaling, worden beweerd, dat de schepper van eenig intellectueel werk niet door bloot mechanischen arbeid van de vruchten zijner inspanning mag worden beroofd, hier daarentegen kan van mechanischen arbeid geen sprake zijn. De uitvoering van muzikale werken ontleent hare waarde toch allereerst aan de wijze waarop zij plaats heeft. De toonkunstenaar moet aan het werk bezieling en leven geven; de opbrengst der uitvoering is het loon van zijnen arbeid. De auteur vindt voldoende belooning in het verbod van nadruk; de uitvoering moet worden vrijgelaten.

Andere leden waren van eene tegenovergestelde meening, en oordeelden dat er voor de bescherming van het recht van uitvoering van muziekwerken meer te zeggen viel dan voor die van het vertalingsrecht. Ook waar vertaling wordt vrijgelaten, kan de auteur, zij het dan ook in beperkte mate, de hem toekomende winst erlangen ten gevolge van den wensch van een deel van het publiek, om zijn werk in het oorspronkelijke te lezen. Ook tooneelwerken vinden zonder opvoering lezers. Met muziekwerken is dit echter niet het geval. Hier ligt voor den vervaardiger juist in de uitvoering de gelegenheid, om zijn arbeid vergoed te zien. Die uitvoering is geen zelfstandige arbeid; van hare waarde is het werk zelf een belangrijke factor. Daarom werd het door deze leden niet meer dan billijk geacht, dat den vervaardiger een deel van de opbrengst der uitvoering zou ten deel vallen, en dat de op dit punt in onze wetgeving bestaande leemte zou worden aangevuld.

§ 6. Vrij algemeen werd geklaagd over de vele onnauwkeurigheden, die in de vertaling van het tractaat (stuk n°. 4) zijn op te merken. Men noemde daarvan de volgende voorbeelden:

In art. 1, alin. 1, regel 6, is »*ouvrages de littérature* OU *d'art*" vertaald als »*werken van letterkunde* EN *kunst*".

Omgekeerd is in alin. 3, regel 7, van dat artikel »*les plans, croquis* ET *oeuvres plastiques*" veranderd in »*plannen, schetsen* OF *voorstellingen*".

In den zevenden regel van alin. 1 is »*recours légal*", in plaats van door »*verhaal in rechten*", weêrgegeven door »*rechtsbijstand*", welk woord in onze taal een geheel ander begrip uitdrukt.

In alin. 2 is »*l'existence de leurs droits*" ten onrech vertaald als »*de uitoefening hunner rechten*".

In art. 3 is in den derden regel de vertaling van het woord »*sculpteurs*", en in den zesden regel die van de woorden »*graveurs, architectes*" uitgevallen.

»*Le cas échéant*" is in art. 7 minder juist vertaald door »*des vereischt*".

»*Il est entendu*" is in de zesde alinea van art. 10 minder juist weêrgegeven door »*het staat vast*".

In art. 12 is het woord »*infraction*" ten onrechte vertaald als »*wanbedrijf*".

In het eerste der bij het tractaat behoorende protocollen zijn sub 2°. de woorden »*par voie de réglement d'administration publique*", in plaats van als »*bij wet of van maatregel van openbaar bestuur*", min gelukkig vertaald als »*bij openbaren administratieven maatregel*".

Ook moet daar in den voorlaatsten regel in plaats van »*van*" gelezen worden »*uit*".

In het slot-protocol zijn de sub 2°. voorkomende woorden » *contestation judiciaire*", dat is » *tegenspraak in rechten* ", veranderd in » *rechtsgeding*".

Ofschoon men gaarne toegaf, dat niet al deze onnauwkeurigheden van evenveel gewicht zijn, en er tevens op wees, dat alleen de Fransche tekst als van bindende kracht is te beschouwen, meende men er toch, ook ter voorkoming van misverstand, op te moeten aandringen dat in het vervolg van Regeeringswege aan de vertaling van overeenkomsten met vreemde Mogendheden grootere zorg zou worden gewijd.

Art. 1 (*der overeenkomst*). Men merkte aan dat op de gelijkstelling der auteurs van beide landen, bij alin. 1 van dit artikel uitgesproken, inbreuk wordt gemaakt door de aan Duitsche auteurs verleende vrijstelling van de formaliteit van inzending van twee exemplaren hunner werken bij het Departement van Justitie hier te lande. Volgens 1° 2 van het slot-protocol zal, ten opzichte van den duur der bescherming, de dag der uitgave voor werken van Duitschen oorsprong geacht worden gelijk te staan met het gedagteekend bewijs van ontvangst, voor Nederlandsche werken door het Departement van Justitie af te geven. Het zal dus voor Duitsche schrijvers gemakkelijker zijn hun auteursrecht te handhaven dan voor Nederlandsche, die dat recht verliezen door verzuim der formaliteit van inzending binnen eene maand na de uitgave; Duitschers zullen op dit punt van gunstiger conditie zijn dan Nederlanders. Verscheidene leden gaven hun leedwezen hierover te kennen, en meenden dat de Regeering niet tot het sluiten van het tractaat had moeten overgaan, zoolang ten aanzien der voorwaarden tot uitoefening van het auteursrecht geen overeenstemming tusschen de beide wetgevingen verkregen was.

Bij art. 2 wordt bepaald dat de bescherming ook verleend wordt voor werken, in Duitschland of Nederland gedrukt, waarvan de auteur tot eene derde nationaliteit behoort. Uit deze geformuleerde uitzondering meende men te moeten afleiden, dat voor de toepassing van art. 1 gevorderd wordt, dat èn de auteur èn de plaats van uitgave tot een der beide landen behooren. Waar dus wèl de auteur tot eene der beide nationaliteiten behoort, doch het werk in een derde land wordt uitgegeven, blijft art. 1 buiten toepassing. Men vroeg of deze opvatting, die ook strookt met art. 10, alin. 2, der wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 124), juist was.

Uit de eerste woorden der tweede alinea volgt, dat bijvoorbeeld een Nederlandsch schrijver in Duitschland niet langer beschermd wordt, dan hij in Nederland bescherming geniet. Maar wat beteekent nu het tweede gedeelte dezer alinea? Dat bijvoorbeeld een Nederlandsch schrijver in Duitschland niet langer beschermd wordt, dan een Duitsch auteur? Dit spreekt echter wel vanzelf en vloeit reeds voort uit alin. 1 van dit artikel.

Art. 4. De toelichting van dit artikel had eenige bevreemding verwekt. Men kon niet bespeuren, dat de bepalingen van de eerste drie alinea's overeenkwamen met de beginselen onzer wet van 1881, die toch ook behoorde onder de » in de latere jaren vastgestelde wetten tot regeling der auteursrechten ". Juist het tegendeel was het geval. Soortgelijke bepalingen als de hier bedoelde kwamen voor in art. 6 van het eerste ontwerp der wet van 1881 (*Bijlagen* 1876/1877, n°. **202**). Ten gevolge van het verzet van de zijde van den boekhandel waren zij echter later geschrapt. Intusschen waren er leden die, in het midden latende of de toelichting juist was, verklaarden met genoegen gezien te hebben, dat bij de eerste drie alinea's van art. 4 in vrijgevigen zin van onze wetgeving werd afgeweken.

De vraag werd gedaan, in welke verhouding dit artikel staat tot art. 1. De uitgave bijvoorbeeld van eene Duitsche chrestomathie in Nederland zal geen ongeoorloofde inbreuk op het auteursrecht zijn. Maar zal zoodanige chrestomathie op zichzelve door art. 1 tegen nabruk in Duitschland beschermd worden? De bescherming van de eerste alinea van art. 1 toch wordt beperkt door de tweede alinea van dat artikel, en de Nederlandsche wet van 1881 laat geen uitgave van chrestomathieën zonder toestemming der auteurs toe. Staat dus art. 1, alinea 2, aan de bescherming van Nederlandsche chrestomathieën uit Duitsche schrijvers tegen nadruk in Duitschland in den weg? Of vormt art. 4 in dit opzicht eene uitzondering op art. 1, alinea 2?

Wat heeft men voorts te verstaan door de woorden »*pour la première fois*" in de eerste alinea? Volgt daaruit, dat het niet geoorloofd zal zijn in een der beide landen stukken openbaar te maken uit een werk, dat in het andere land voor de tweede of derde maal verschenen is? Deze letterlijke uitlegging van het voorschrift schijnt weinig rationeel. Of is het de bedoeling, den herdruk te verbieden van uittreksels uit werken, in het andere land voor het eerst verschenen doch elders nagedrukt? Dan wel heeft men willen uitdrukken, dat alleen uit de eerste, niet uit latere uitgaven van eenig werk in het andere land stukken mogen worden gereproduceerd? Eenige opheldering werd niet overbodig geacht.

Alin. 4. Deze uitzondering op de voorafgaande zinsneden werd door de meeste leden betreurd. De Memorie van Toelichting vermeldt niet, waarom muziekscholen hier minder vrijgevig zijn behandeld dan andere scholen. Zij zullen door het verbod, om zonder toestemming van den toonzetter in de voor haar bestemde verzamelingen Duitsche composities op te nemen, in hooge mate belemmerd worden. Voor de muzikale ontwikkeling van ons volk zal dit verbod zeer schadelijk werken. Te recht is er van de zijde des boekhandels op gewezen, dat de in deze alinea vervatte uitzondering alleen voor Duitschland voordeel, voor Nederland niets dan nadeel zal opleveren.

Sommige leden waren van eene andere meening en oordeelden het verbod alleszins billijk, omdat de auteurs van sommige muzikale composities door opneming in schoolverzamelingen te zeer zouden worden benadeeld.

Art. 5, *alin.* 3. Zal een speciaal verbod voor de bedoelde opstellen noodig zijn, dan wel zal het voldoende wezen indien het overnemen van artikelen in het algemeen in de courant of in het tijdschrift is verboden?

Art. 6. Tegen het verbod van arrangementen, naar motieven uit eenig muziekwerk zonder toestemming van den auteur vervaardigd, bestonden bij de meeste leden ernstige bedenkingen. Zij konden niet toegeven dat dit verbod in overeenstemming zou zijn met onze eigen wetgeving, zooals de Memorie van Toelichting het wil doen voorkomen. Het is noch nadruk noch vertaling, wanneer men bijvoorbeeld eene symphonie omzet in piano-muziek. Veeleer is het vervaardigen van een arrangement gelijk te stellen met het schrijven van een boek, waarvan de schrijver andere werken gebruikt heeft of door andere werken geïnspireerd is. Ieder componist gebruikt bij het samenstellen van een muziekwerk motieven van vroegere werken, zoodat men door strenge toepassing van het verbod schier elke muzikale uitgave zou kunnen treffen. Men achtte de bestrijding, die de inhoud van dit artikel van de zijde van den boekhandel gevonden heeft, dan ook alleszins gegrond.

Over de juiste beteekenis van het woord *arrangementen* verspreidt de Memorie van Toelichting geen licht. Hoe ver strekt zich het begrip van dit woord uit? Omvat het bijvoorbeeld ook zoogenaamde potpourri's?

Alin. 2. Waartoe dient deze bijzondere bepaling, naast de algemeene van art. 12, alin. 2? Heeft zij eene andere strekking? Zoo ja, welke is die? Zal de Nederlandsche rechter het verbod van arrangementen niet hebben toe te passen, zoo hij van oordeel mocht zijn dat het in onze wet van 1881 niet ligt opgesloten? Of is de bedoeling der woorden: »*conformément à la législation de chacun des deux pays*" zuiver formeel?

Art. 7. In de Memorie van Toelichting wordt gezegd, dat de vierde alinea van dit artikel overeenstemt met de

bepaling van art. 3 onzer wet van 1881. Men merkte echter op dat dit minder juist was, in zoover art. 3 der wet van 1881 in twee opzichten van dit artikel afwijkt: vooreerst door ook van den drukker melding te maken, voor het geval dat de naam van den uitgever niet op het titelblad noch op den omslag voorkomt; en ten tweede door tegenbewijs toe te laten. De vraag werd gedaan, of het leveren van tegenbewijs ook naar het tractaat geoorloofd zou zijn

Art. 8. Het tractaat bepaalt niet, zooals art. 1 der wet van 1881, hoe ver het begrip eener openbare uitvoering zich uitstrekt. Wie zal dit beoordeelen? Zullen de rechtbanken daarmede, volgens art. 12, alin. 2, belast zijn?

Art. 9. In aansluiting aan eene reeds vroeger gemaakte opmerking werd betoogd, dat vreemde auteurs ter bescherming hunner rechten geen uitsluitend vertalingsrecht behoeven, doch met de bepalingen van dit artikel kunnen volstaan.

Art. 10. Zonder hier in eene herhaling te treden van de bereids ontwikkelde bezwaren tegen den inhoud van de artikel, gaf men zijn leedwezen te kennen dat het zich niet aansloot aan art. 5 *b* der wet van 1881, hetwelk voor het uitsluitend vertalingsrecht als voorwaarde stelt, dat de auteur zich dit bij de oorspronkelijke uitgave voor een of meer bepaald genoemde talen uitdrukkelijk voorbehoude. Voor het gros der Duitsche werken zou dit voorbehoud, wat onze taal betreft, wel niet gemaakt, en dus ook geen uitsluitend vertalingsrecht geboren zijn.

Ook had men nog in het bijzonder bedenking tegen het bepaalde bij de vierde en vijfde alinea's, dat afwijkt van het beginsel, in art. 5 laatste alinea der wet van 1881 nedergelegd, en waardoor het uitsluitend vertalingsrecht in sommige gevallen bijna onbepaald kan worden verlengd. Te recht, meende men, is daartegen van de zijde van den boekhandel opgekomen.

Art. 14. Volgens de Memorie van Toelichting zou door den inhoud van het eerste protocol elke terugwerkende kracht van dit artikel zijn uitgesloten. Uit n°. 1 van dat protocol volgt evenwel, dat van een reeds nagedrukt of vertaald werk geene nieuwe exemplaren mogen gedrukt worden. Men zag hierin wel degelijk terugwerkende kracht en achtte het beginsel, in art. 25 laatste alinea der wet van 1881 nederlegd, veel ruimer en billijker.

Evenzoo meende men in de tweede alinea van n°. 1 eene ongeoorloofde aanranding van het eigendomsrecht te zien.

Art. 15. Ook ten opzichte der eventueele Duitsche koloniën had hier eene voorziening kunnen zijn opgenomen.

Art. 16. Uit de redactie van dit artikel zou kunnen worden afgeleid dat, wanneer Duitschland bijvoorbeeld bij een tractaat met Frankrijk den duur van het uitsluitend vertalingsrecht op twintig jaren bepaalt, deze uitbreiding van rechtswege niet slechts op Nederlandsche werken in Duitschland, maar ook op Duitsche werken in Nederlanp van toepassing zal zijn. Men kon eene dergelijke uitlegging, die het eene Rijk van de willekeur van het andere afhankelijk zou maken, echter niet aannemen, doch begreep dat de mogelijkheid openbleef, om door weigering van wederkeerigheid zoodanige uitbreiding te voorkomen. Gaarne zoude men echter van de Regeering vernemen, of deze opvatting juist is.

N°. 1 (*van het eerste protocol*). Deze overgangsbepaling voorziet wel in het afdrukken van exemplaren die ter perse zijn, maar niet in de vertaling van werken, waarvan nog deelen of afleveringen moeten verschijnen. Men meende intusschen dat ook dit onderwerp, ter voorkoming van het stellen van exorbitante eischen voor het recht tot voortzetting der aangevangen vertaling, had behooren te zijn geregeld.

N°. 4. Door deze bepaling worden de auteurs van de hier bedoelde muziekwerken van nog gunstiger conditie dan die van later uit te geven muziekwerken; immers zij zullen de bij het tractaat bedongen bescherming genieten zonder de verklaring te hebben afgelegd, die bij art. 8 als voorwaarde dier bescherming gevorderd wordt. Terwijl dit door sommige leden werd afgekeurd, merkten anderen op dat er geen ander middel was om de auteurs van vroeger uitgegeven muziekwerken in het genot der overeengekomen bescherming te stellen; immers zij waren thans niet meer in de gelegenheid, om de gemelde verklaring op het titelblad of aan het hoofd van die werken te stellen.

Vastgesteld den 1sten Juli 1885.

RÖELL.
HUBER.
GOEMAN BORGESIUS.
CREMERS.
DE GEER VAN JUTPHAAS.

[66. 4.]

VERBETERING EENER DRUKFEIL IN HET VOORLOOPIG VERSLAG. [In de Bijlagen verbeterd.]

[67. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Heer Voorziter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's Gravenhage, 24 *November* 1884.

Hierbij heb ik de eer opnieuw in te dienen een voorstel van wet tot beperking van het vestingstelsel tot de stelling van Amsterdam, met bijbehoorende Memorie van Toelichting, in de vorige zitting onafgedaan gebleven.

SCHEPEL.

(Voor het bij dezen brief ingezonden voorstel van wet en de daarbij behoorende Memorie van Toelichting wordt verwezen naar **127**, nos. 2 en 3, der zitting 1882—1883. Zie voor de verdere stukken **67** der zitting 1883—1884 en **64** der zitting 1884—1885.)

[67. 2.]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet van den heer Schepel, tot het beperken van het vestingstelsel tot de stelling van *Amsterdam*, heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen en beschouwingen.

In de meeste afdeelingen verklaarde men, op het voetspoor van den voorsteller, ten opzichte dezer wetsvoordracht te willen volstaan met verwijzing naar de daaromtrent gewisselde stukken in de voorgaande zittingen. Algemeen verklaarden overigens zoowel vóór- als tegenstanders van dit wetsvoorstel, op eene spoedige behandeling er van prijs te stellen, aangezien toch telkenmale bij de aanneming der vestingbegrooting ten aanzien van het daarbij betrokken beginsel wordt gepraejudicieerd, en derhalve het nemen eener beslissing in deze wenschelijk en betamelijk voorkomt.

In ééne afdeeling werd, naar aanleiding van de door den heer Schepel aan de Kamer toegezonden Memorie van Beantwoording, in nadere beschouwingen getreden. Men herhaalde den lof, bij vorige gelegenheden den voorsteller toegebracht. De verdedigers van het ontwerp waren voorts hoofdzakelijk daarvóór gestemd, omdat zij daarin het middel zagen, tot een lager bedrag voor de jaarlijksche oorlogsuitgaven te komen, want vermindering van de getalsterkte van het leger zou, naar hunne meening, het gevolg van de aanneming van het ontwerp zijn. En dit was hetgeen zij wenschten; hoe kleiner leger men had, des te minder kans zou er bestaan dat wij, met bondgenooten vereenigd, den oorlog zouden willen voeren; beschikt men over een goed, sterk leger, dan zou men eerder geneigd zijn bij een oorlog tusschen naburige staten partij te kiezen, dan wanneer dit niet het geval was. Bovendien geloofde één lid, dat men den vrede wel zou kunnen behouden. De voorstanders uitten voorts den twijfel, of de reusachtige vesting Holland wel door de Nederlandsche krijgsmacht verdedigd zou kunnen worden, daar de schutterijen waarschijnlijk niet bijtijds achter de Nieuwe Hollandsche Waterlinie zouden kunnen komen, en voerden aan, dat, waar men tegen het ontwerp van den heer Schepel had ingebracht, dat de vijand de beperkte positie van Amsterdam spoedig zou kunnen insluiten, dit gevaar eveneens — wel werd toegegeven, in iets mindere mate — bestond voor de Nieuwe Hollandsche Waterlinie, daar ook deze vrij gemakkelijk kan worden ingesloten.

De tegenstanders van het ontwerp achtten het door het vroeger uitgebrachte Voorloopig Verslag voldoende wederlegd, maar wilden toch op de door de voorstanders opnieuw aangevoerde bewijsgronden het antwoord niet schuldig blijven. Door hen werd in hoofdzaak aangevoerd, dat uit den aard der zaak eene goede verdediging tegen een overmachtigen vijand moet aanvangen dáár, waar door de gesteldheid van het terrein van de voordeelen dier overmacht geen gebruik gemaakt kan worden, dat die grens voor ons land tegenover een uit het oosten oprukkenden vijand gelegen is dáár, waar de hoogere gronden overgaan in een laag, door vele slooten doorsneden terrein, alleen op de wegen voor troepenafdeelingen begaanbaar; dat dus, al ware er geen enkel fort in onze Nieuwe Hollandsche Waterlinie, de verdediging toch in elk geval zou moeten beginnen niet ver van de plaats, waar die linie ligt, en dat het dus eene onverantwoordelijke daad zou zijn, de forten dier linie te slechten. Ook verkeert men in eene dwaling — altijd in de veronderstelling, dat men zich werkelijk wil verdedigen, en dat de voorsteller van het ontwerp dat wil, wordt bewezen door de omstandigheid, dat hij om Amsterdam nieuwe verdedigingswerken wil aanleggen — als men meent, dat de slechting der Nieuwe Hollandsche Waterlinie *vermindering* van de getalsterkte van het leger mogelijk zou maken; integendeel, door den steun dien men door de slechting der forten den troepen zou ontnemen, zou eene *grootere* getalsterkte van het leger noodig worden.

Een goed stelsel van verdediging moet zoodanig zijn, dat met verlies van een enkel punt niet alles is verloren, maar dat men telkens in de mogelijkheid is tegenover het gedeelte, waar de vijand, misschien door de eene of andere toevallige omstandigheid, een succes behaalt, bijtijds eene nieuwe stelling in te nemen. En dit is in ons Hollandsch polderland mogelijk, maar dit kan men niet doen als bij een vijandelijken aanval onmiddellijk tot nabij Amsterdam teruggetrokken wordt.

Wat nu de mogelijkheid van insluiting betreft, het behoeft geen betoog dat de stelling van Amsterdam afzonderlijk veel gemakkelijker en met veel kleiner troepenmacht kan worden ingesloten, dan de provinciën Noord- en Zuidholland, ja, men betwijfde zelfs of dit, worden wij in een oorlog gewikkeld, bij ons thans bestaand verdedigingstelsel wel ooit geheel mogelijk zou wezen; daarvoor zou toch te gelijk eene hoogst aanzienlijke land- en zeemacht worden vereischt. Het voorbeeld van 1672, toen ons land toch zeker ook door verbazende overmacht werd aangevallen, toont aan, dat die insluiting zeer onvolledig was, want in het laatst van dat jaar stond Willem III reeds vóór Charleroi. Zeker zou eene dergelijke onderneming nooit uit de stelling van Amsterdam hebben kunnen geschieden. Daartegen werd aangevoerd, dat dit voorbeeld weinig bewijst, aangezien de wijze van oorlogsvoering destijds zoo geheel anders was dan nu.

Dat ons leger nooit voldoende sterk zou kunnen wezen om de reusachtige vesting Holland te verdedigen, kan geenszins worden toegegeven. Wanneer door eene grondwetsherziening de diensttijd der militie kan worden verlengd, dan zou men, zelfs zonder de jaarlijksche lichting der militie met één enkel man te verhoogen, kunnen beschikken over een bezettingsleger, bewakingstroepen en een veldleger van voldoende sterkte. Naar de meening van anderen zou grondwetsherziening, hoewel zeker verkieslijk, daartoe niet eens volstrekt noodzakelijk zijn. Zijn wij dan aan de eene zijde door de waarlijk zeer sterke Nieuwe Hollandsche Waterlinie gedekt, aan de zeezijde kan de troepenmacht, die in de eerste weken door eene landing op onze kust kan worden gezet, nooit zóó sterk zijn, dat ons veldleger daartegen niet zou zijn opgewassen. En had eenmaal de oorlog langer geduurd, dan zou ook Nederland over eene veel grootere krijgsmacht kunnen beschikken door de vorming van nieuwe korpsen, waarvoor dan tijd zou zijn verkregen.

Wat de mogelijkheid betreft, dat de militie en schutterijen bij een plotselingen aanval des vijands niet achter de verdedigingsliniën zouden kunnen komen, op die ongunstige omstandigheid bestaat — hierin ducht men geen tegenspraak — toch zeker veel meer kans, als alleen de stelling van Amsterdam ons vestingstelsel uitmaakt, dan in den tegenwoordigen toestand.

Ten slotte werd opgemerkt, dat al gelooft men niet aan den oorlog, daarin toch zeer weinig waarborgen zijn gelegen dat geen oorlog meer zal uitbreken, en dat, al moge men in beginsel een voorstander zijn van een klein leger — en wie zou dat niet, als daarmede geene verwaarloozing van gewichtige belangen gepaard gaat — elke Staat, die een te klein leger heeft, en naar de meening van velen is dit thans in Nederland het geval, het hoogste wat hij heeft op het spel zet, namelijk zijne onafhankelijkheid. De vrees dat Nederland ooit een zóó groot leger zou onderhouden, dat het lichtvaardig een Europeeschen oorlog zou beginnen, kwam al zeer ongegrond voor.

Art. 1.

Naar aanleiding van § 3 der Memorie van Beantwoording werd de vraag gesteld, of, nu de voorsteller reeds gedeeltelijk tot andere gedachten schijnt te zijn gekomen en het fort op de Harssens wenscht te behouden, behalve art. 3, zooals in de Memorie van Beantwoording wordt gezegd, ook art. 1 geene wijziging behoeft. Men zag voorts niet in, waarom in dit geval alleen het fort op de Harssens moet blijven bestaan en niet dat aan den Nieuwen Maasmond en dat bij IJmuiden. Of wordt dit laatste fort gerekend tot de stelling van Amsterdam te behooren?

De Commissie van Rapporteurs acht met de mededeeling van het bovenstaande de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 5den Januari 1885.

SERET.
VAN DER SCHRIECK.
VAN WASSENAER CATWIJCK.
ROOSEBOOM.
RUTGERS VAN ROZENBURG.

A 186

[68. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot wijziging van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1884.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 25sten November 1884.

WILLEM.

[68. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken eener wijziging van hoofdstuk V der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1884, vastgesteld bij de wetten van 26 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 14) en van 20 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 166);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De omschrijvingen van de artikelen 113 en 172 van hoofdstuk V der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1884 worden gelezen als volgt:

Art. 113. Reis- en verblijfkosten en vacatiegelden der leden van de commissiën tot het examineeren van hen, die eene akte van bekwaamheid voor het middelbaar onderwijs, — eene der akten van bekwaamheid, vermeld in art. 65 of eene akte van bekwaamheid voor het handteekenen, vermeld in art. 65 *bis* der wet tot regeling van het lager onderwijs, laatstelijk gewijzigd bij die van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 123), wenschen te ontvangen, benevens verdere kosten van die examens.

Art. 172. Kosten voor het stichten en inrichten van nieuwe lokalen en verdere uitgaven voor de plaatsing van aan den Staat behoorende of aan zijne zorgen toevertrouwde voorwerpen van beeldende kunst; kosten van onderhoud, verwarming, verlichting en schoonhouden.

Artikel 2.

De volgende artikelen van hoofdstuk V van genoemde begrooting worden *verhoogd*, te weten:

Art. 112. Reis- en verblijfkosten en vacatiegelden der leden van de commissiën tot het afnemen der eindexamens voor de hoogere burgerscholen, de landbouwscholen en de Polytechnische school, benevens verdere kosten van die examens, met *vijf duizend gulden* (f 5000) en daardoor gebracht op *drie en dertig duizend gulden* (f 33 000).

Art. 132. Reis- en verblijfkosten en vacatiegelden der leden van de commissiën tot het examineeren van hen, die eene der akten van bekwaamheid, vermeld in art. 56 onder *a* en *b* der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127) wenschen te ontvangen, benevens verdere kosten dier examens, met *dertig duizend gulden* (f 30 000) en daardoor gebracht op *zeventig duizend gulden* (f 70 000).

Artikel 3.

Daarentegen wordt *verminderd* het volgende artikel van hoofdstuk V van genoemde begrooting:

Art. 131. Tijdelijk subsidie aan gemeenten, door de uitgaven tot eene behoorlijke inrichting van haar lager onderwijs vereischt, onbillijk bezwaard (art. 49 der wet van 17 Augustus 1878, *Staatsblad* n°. 127), met *vijf en dertig duizend gulden* (f 35 000) en daardoor gebracht op *achthonderd vijftien duizend gulden* (f 815 000).

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[68. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Artikel 1.

Art. 113. De omschrijving van dit artikel behoeft wijziging ten einde uit de daarbij toegestane som ook te kunnen bestrijden de kosten der examen-commissie voor het handteekenen, bedoeld bij art. 65*bis* der wet tot regeling van het lager onderwijs, laatstelijk gewijzigd bij die van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 123), welk examen nog in den loop van 1884 zal worden afgenomen.

Art. 172. Ten einde te voorzien in het onderhoud, de verwarming, de verlichting en het schoonhouden der nieuwe Museumgebouwen te Amsterdam, voor zoover een en ander niet langer ten laste komt van de aannemers van den bouw, is het noodig de omschrijving van dit artikel aan te vullen. De uitgetrokken som behoeft niet te worden verhoogd.

Artikel 2.

Artt. 112 *en* 132. Hoezeer volgens het Koninklijk besluit van 5 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 4) de vergoeding der reiskosten is beperkt tot de werkelijke uitgaven die de leden der examen-commissiën en de deskundigen hebben moeten doen, en voor de kosten van verblijf eene matige vergoeding wordt genoten, zijn toch de voor deze artikelen toegestane sommen gebleken onvoldoende te zijn.

Het bedrag der uitgaven van dezen aard is uiterst moeilijk met nauwkeurigheid te ramen, want behalve dat het aantal candidaten en in verband daarmede de duur van het examen van invloed is op de kosten van verblijf en op het bedrag der vacatiegelden, doen ook de afstanden die de leden der commissie en de deskundigen hebben af te leggen, hun invloed gelden ten aanzien der reiskosten.

Artikel 3.

Art. 131. Ten gevolge van de wijziging in art. 50 der wet op het lager onderwijs gebracht bij de wet van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 123), is de beslissing omtrent een deel der aanvragen om subsidie in de buitengewone kosten vertraagd. Die subsidiën zullen dientengevolge komen ten laste der begrooting voor 1885. In verband hiermede zal op dit artikel een niet onbelangrijk bedrag beschikbaar blijven.

Wegens de indiening van dit wetsontwerp wordt dat tot wijziging van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1884 (vorige zitting, **15**) niet opnieuw aangeboden.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

[68. 4]

NOTA VAN WIJZIGING.

Achter *artikel* 1 te laten volgen:

» Artikel 2.

»Tusschen art. 109 en art. 110 van hoofdstuk V van genoemde begrooting wordt ingelascht:

»*Art.* 109 *bis.* Toelage aan den heer K. W. Van Gorkom tot vergoeding van kosten door hem te maken tot het geven van onderwijs aan de Rijks-landbouwschool f 1000".

Voor *artikel* 2 te lezen: » *artikel* 3".

Voor *artikel* 3 te lezen: » *artikel* 4"

Daarentegen worden verminderd de volgende artikelen van hoofdstuk V van genoemde begrooting:

Art. 110. Kosten en subsidiën voor stichting, uitbreiding, aanbouw, onderhoud, huur en lasten van gebouwen, voor aankoop van grond, onderhoud en aankoop van meubelen, vuur en licht, aanvulling en uitbreiding der verzamelingen en hulpmiddelen voor het onderwijs, reis- en verblijfkosten; administratieve, huishoudelijke en verdere uitgaven ten behoeve der Rijks-landbouwschool, met *duizend gulden* (f 1000) en daardoor gebracht op *drie en dertig duizend en een gulden* (f 33 001).

Art. 131. Tijdelijk subsidie aan gemeenten, door uitgaven tot eene behoorlijke inrichting van haar lager onderwijs vereischt, onbillijk bezwaard (art. 49 der wet van 17 Augustus 1878, *Staatsblad* n°. 127), met *vijf en dertig duizend gulden* (f 35 000) en daardoor gebracht op *achthonderd vijftien duizend gulden* (f 815 000).

Toelichting.

Bij nota van wijziging werd voorgesteld in het wetsontwerp tot vaststelling van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1881 een bedrag van f 1000 meer uit te trekken bij art. 108 der begrooting om dat bedrag jaarlijks, ter bestrijding zijner reis- en verblijfkosten, toe te kennen aan den heer K. W. Van Gorkom, die zich bereid had verklaard om geregeld van zijne woonplaats naar Wageningen te reizen en aldaar met de belanghebbende leerlingen der Rijkslandbouwschool de koloniale cultures te bespreken, zonder geldelijke belooning. (Zie Memorie van Beantwoording van het Voorloopig Verslag, blz. 17).

De begrootingswet voor 1881 heeft het artikel (107) jaarwedden enz. tot het voorgedragen verhoogd bedrag vastgesteld.

In de begrooting voor 1882 is voor hetzelfde doel wederom een bedrag van f 1000 uitgetrokken en wel bij het artikel (111) dat door zijne omschrijving bestemd is om voormelde kosten ten dienste van de Rijks-landbouwschool te dragen. (Zie uitgewerkten en toelichtenden staat, kolom Toelichtingen, bladz. 63, noot 38.)

Ook voor 1883 en 1884 is dat bedrag toegestaan en telken jare door den Koning aan den heer Van Gorkom toegekend. Voor laatstgenoemd jaar bij Hoogstdeszelfs besluit van 27 April 1884 n°. 46.

Het ter uitvoering van dat besluit uitgegeven betaalstuk over het 1ste kwartaal heeft de Algemeene Rekenkamer uit de verantwoording van den betaalmeester verworpen, omdat de werkkring van den heer Van Gorkom zich niet over meer dan eene plaats uitstrekt en zij daarom dat besluit in strijd acht met art. 23 van Zijner Majesteits besluit van 5 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 4) tot regeling van de vergoeding voor reis- en verblijfkosten.

Voor zooveel noodig is daarna de geschiedenis dezer zaak bij de Algemeene Rekenkamer in herinnering gebracht en is zij daarbij verwezen naar de toelichtingen in de hierboven aangehaalde stukken gegeven. De Rekenkamer blijft echter volharden bij hare opvatting en weigert de vereveneing der uitgaaf.

In dezen stand van zaken blijft niet anders over dan eene wettelijke voorziening te treffen tot regeling dezer aangelegenheid, en wel door invoeging in de begrooting van een artikel, uitsluitend aan dat onderwerp gewijd, en welks omschrijving rekening houdt met de bezwaren van de Algemeene Rekenkamer. In verband daarmede wordt tevens voorgesteld art. 110 te verminderen met een bedrag van f 1000.

De voorgestelde wijziging strekt derhalve om uitvoering te kunnen geven aan eene vroeger door de Wetgevende Macht genomen beslissing.

[68. 5.]

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot wijziging van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1884 vroeg men naar de som, die thans van het bij art. 131 der begrooting voor 1884 vastgesteld bedrag van f 850 000 reeds gebruikt is.

De ingediende wijziging geeft naar het oordeel der Commissie geene aanleiding een voorstel te doen tot een nader onderzoek in de sectiën. Zij bepaalt er zich dus toe, op deze wijziging de aandacht te vestigen en acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 18den December 1884.

VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.
REEKERS.
DE MEIJIER.
SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE.
RUTGERS VAN ROZENBURG.

[**69**. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot onteigening ten name der gemeente *Gasselte*.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 27sten November 1884.

WILLEM.

[**69**. 2.]

ONTWERP VAN WET

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de aanleg van een voetpad in de gemeente *Gasselte* in het publiek belang noodig is;

Gelet op de wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 125);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Wij verklaren, dat het algemeen nut de onteigening vordert ten name van de gemeente *Gasselte* van perceelen in die gemeente ten behoeve van den aanleg van een voetpad uit *Gasselterboerveenschemond* naar de openbare school te *Gasselternijveenschemond*.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[**69**. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Te *Gasselternijveenschemond*, gemeente *Gasselte*, bestaat eene openbare school, die tevens voor de kinderen uit *Gasselterboerveenschemond* in dezelfde gemeente gelegen, bestemd is. De eenige geschikte toegang tot die school ligt voor deze kinderen over particuliere gronden, daar zij anders zich een omweg van ruim een uur gaans zouden moeten getroosten.

Sedert eenige jaren wordt hun de overgang over één dier perceelen, dat de eenige verbinding uitmaakt tusschen den langs de school gelegen openbaren weg, en den openbaren weg, die de scheiding tusschen *Gasselterboerveenschemond* en *Gasselternijveenschemond* vormt, door den eigenaar zeer bemoeilijkt.

Deze heeft ten laatste, dwars door genoemd stuk land eene sloot gegraven, waardoor het den kinderen geheel onmogelijk wordt gemaakt, anders dan bij zeer langdurige droogte zich over dat perceel naar hunne school te begeven. Herhaalde malen heeft deze toestand tot zeer onaangename ontmoetingen tusschen de bevolking ter plaatse en genoemden eigenaar aanleiding gegeven. Laatstgenoemde blijft weigeren om het bedoeld perceel in der minne aan de gemeente af te staan. Er schoot voor het gemeentebestuur dus geen ander hulpmiddel over, dan eene toepassing der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 125) aan te vragen. Ook van de perceelen, gelegen tusschen bovengenoemden scheidingsweg en *Gasselterboerveenschemond* zal dan een gedeelte moeten worden onteigend. Het bestaande pad loopt langs het ten Westen van die perceelen gelegen *Diep*, en biedt door talrijke afsluitingen (zoogenaamde » wringen ") voor kinderen van jeugdigen leeftijd groote bezwaren aan.

De eigenaren van genoemde perceelen hebben, in weerwil van herhaalde pogingen, geweigerd den benoodigden grond in der minne af te staan. De stukken hebben ter voldoening aan art 7 der wet ter visie gelegen. (1)

Tegen de onteigening zijn geene bezwaren ingebracht.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

(1) Deze stukken zijn ter Griffie nedergelegd ter inzage voor de leden.

[69. 4.]

VERSLAG.

Het onderzoek in de afdeelingen van het wetsontwerp tot onteigening voor den aanleg van een voetpad in de gemeente Gasselte heeft aanleiding gegeven tot de volgende opmerkingen.

Eenige leden waren met deze wetsvoordracht weinig ingenomen en meenden dat hier geen voldoende grond aanwezig was om tot de toepassing van de onteigeningswet over te gaan.

Zij vroegen of nu de gemeente door onteigening in het bezit komt van den geheelen toegangsweg tot de school. Wanneer dit niet het geval mocht zijn, en gedeelten van dien weg in het bezit waren van andere eigenaren, dan zouden zich toch nieuwe moeilijkheden kunnen voordoen.

Geldt het hier echter een openbaar voetpad, waarvan de plaatsing op den legger verzuimd is, en waarvan de gemeente weder op deze wijze in het bezit wenscht te geraken, dan behoort dit, naar het gevoelen van sommigen, door middel van rechten te geschieden en niet van eene onteigeningswet.

Eindelijk werd gevraagd op welk bedrag de kosten van onteigening geschat worden.

Een der leden, met den localen toestand van nabij bekend, stemde volledig in met het doel, dat door deze wetsvoordracht wordt beoogd, omdat werkelijk gevaar voor de schoolbezoekende jeugd bestaat.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 18den December 1884.

VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.
REEKERS.
DE MEIJIER.
SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE.
RUTGERS VAN ROZENBURG.

[70. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet (en bijlage), tot goedkeuring van eenige artikelen der internationale overeenkomst tot bescherming van onderzeesche telegraafkabels.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 28sten November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **245**, n°. 2, der zitting 1883—1884. Zie ook **61** der zitting 1884—1885.)

[70. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij Koninklijke boodschap van 11 Juli 1884 werd aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden een ontwerp van wet tot goedkeuring van eenige artikelen der internationale overeenkomst tot bescherming van onderzeesche telegraafkabels.

Dit ontwerp, dat in de vorige zitting onafgedaan bleef, wordt nu opnieuw geheel onveranderd aangeboden.

De ondergeteekenden kunnen zich mitsdien voor de uiteenzetting der gronden waarop het ontwerp rust, geheel gedragen aan de toelichtende memorie met bijlagen, die dit bij de eerste aanbieding vergezelde.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,
VAN DER DOES DE WILLEBOIS.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

De Minister van Marine,
TAALMAN KIP.

De Minister van Koloniën,
SPRENGER VAN EYK.

[70. 3.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot goedkeuring van eenige artikelen der internationale overeenkomst tot bescherming van onderzeesche telegraafkabels heeft de onderstaande uitkomsten opgeleverd.

Uit de Memorie van Toelichting, alinea 5, blijkt, dat de toetreding van Nederland uitsluitend het moederland geldt, terwijl de geheele of gedeeltelijke toetreding onzer koloniën en bezittingen voorloopig blijft voorbehouden; en tevens, dat de Minister van Koloniën met de koloniale Regeeringen in overleg is getreden, ten einde te zijner tijd tot de overeenkomst ook van onze bezittingen toe te treden. Men vroeg waarom onze Regeering, op het voetspoor van Engeland, zich niet bij een additionneel artikel de vrijheid van toetreding voor onze koloniën en bezittingen heeft voorbehouden. Vermeent de Regeering bij de aanneming van dit wetsontwerp zonder nadere wettelijke machtiging gerechtigd te zijn om voor onze koloniën en bezittingen toe te treden tot deze overeenkomst?

Omtrent de overeenkomst zelve werd het navolgende opgemerkt.

Art. 2.

Art. 12 der wet van 7 Maart 1852 (*Staatsblad* n°. 48), tot regeling der gemeenschap door electro-magnetische telegrafen, stelt strafbaar »*moedwillige* beschadiging en verstoring van telegrafische toestellen". Hier worden dus alleen *moedwil* en *opzet* strafbaar gesteld. Art. 2 der overeenkomst daarentegen wil met en benevens opzet ook »schuldige *nalatigheid*" gestraft hebben. Kabels in territoriale wateren echter vallen buiten het bereik van het tractaat, en de delicten, ten opzichte daarvan gepleegd, worden dus beheerscht door de strafbepalingen van het land, waar zij gepleegd zijn. Zonder aanvulling der bepalingen onzer wetgeving zal dan ook de kabel *buiten* de territoriale wateren meer bescherming genieten, dan die op eigen grondgebied, *in* het territoriale water. De thans geldende Code Pénal (art. 257) stelt, evenals het nieuwe strafwetboek (art. 351) alleen strafbaar »*opzettelijke* en wederrechtelijke vernieling, beschadiging en onbruikbaarmaking". Zullen dus de kabels in territoriale wateren ook tegenover *nalatigheid* behoorlijk beschermd zijn dan is het wenschelijk dat:

1°. ons eigen strafrecht in overeenstemming gebracht worde met de strekking van het tractaat,

2°. ieder der contracteerende Staten zich verbinde om, voor zooveel dat niet reeds het geval is, ook *zijn* strafrecht met die strekking in overeenstemming te brengen.

De vraag is gerezen, of aan den sub 1°. genoemden eisch kan voldaan worden òf door aanvulling van art. 351 van het nieuwe strafwetboek, òf wel door wijziging van art. 12 der wet van 7 Maart 1852 (*Staatsblad* n°. 48).

De sub 2°. vermelde wensch zou alleen door aanvulling van art. 2 der overeenkomst bevrediging kunnen vinden.

Art. 3.

Waarom, zoo werd gevraagd, wordt ook dit artikel niet ter bekrachtiging aan de Kamer aangeboden. Het beoogt immers, evenzeer als art. 12, eene verplichting op te leggen aan de contracteerende partijen, om door de Wetgevende Macht harer Staten wettelijke bepalingen in het leven te doen roepen.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs, den 24sten December 1884.

BRANTSEN VAN DE ZIJP.
MEES.
VAN KERKWIJK.
STRAETMANS.
GOEKOOP.

[70. 4.]

MEMORIE VAN ANTWOORD.

(Ingezonden den 22 Januri 1885.)

De ondergeteekenden hebben de eer ten aanzien van het Voorloopig Verslag nopens het wetsontwerp houdende goedkeuring van eenige artikelen der internationale overeenkomst tot bescherming van onderzeesche telegraafkabels het volgende te doen opmerken.

Engeland, dat voor zijne koloniën in het algemeen tot de conventie is toegetreden, heeft in een additionneel artikel te dien aanzien eene uitzondering gemaakt voor zijne zelfbesturende koloniën, omdat het zich voor deze koloniën niet kan verbinden. Dit beletsel bestaat ten opzichte van de Nederlandsche koloniën niet. De Nederlandsche Regeering kon dus voor hare koloniën toetreden, en meende de wenschelijkheid dier toetreding door onderteekening der conventie in beginsel te moeten uitspreken, doch zij had reden om het feit der toetreding voorloopig te verdagen.

Die reden was van tweeërlei aard:

1°. dat men de vraag, hoe de burgerlijke en de strafwetgeving met het oog op de conventie zijn aan te vullen, voor de koloniën niet met vrucht in overweging kan nemen, alvorens bekend is hoe zij voor Nederland tot oplossing is gebracht, daar de burgerlijke en de strafwetgeving in de koloniën, volgens de regeeringsreglementen, die van het moederland zooveel mogelijk moeten navolgen; en

2°. dat in Nederlandsch-Indië met de inlandsche Staten, die in het genot van hun eigen rechtspleging zijn gelaten, regelingen zullen moeten getroffen worden, waardoor de toepassing der conventie ook ten aanzien van overtredingen door hunne onderdanen verzekerd wordt.

Zoodra voor de toetreding der Nederlandsche koloniën de noodige regelingen getroffen of voldoende voorbereid zullen zijn, stelt de Regeering zich voor die toetreding, hetzij voor allen te gelijk, hetzij voor elk afzonderlijk, te bewerkstelligen, waartoe art. 1 der conventie, wanneer het de goedkeuring der Wetgevende Macht mag verwerven, zonder nadere wettelijke machtiging ongetwijfeld de gelegenheid aanbiedt.

Artikel 2.

De ondergeteekenden deelen volkomen de zienswijze door de Commissie van Rapporteurs omtrent dit artikel te kennen gegeven.

Het komt hun wenschelijk voor, dat de bescherming, welke aan de onderzeesche telegraafkabels in de territoriale wateren wordt verleend, overal zooveel mogelijk gelijk zij aan die, welke in de open zee zal bestaan.

Wat Nederland betreft, zoo is de Regeering dan ook voornemens, bij beschadiging van kabels in territoriale wateren, niet alleen moedwil, doch ook schuldige nalatigheid strafbaar te stellen.

Omtrent den daarvoor te kiezen vorm heeft zij tot alsnog geene beslissing genomen.

Overigens mag verwacht worden, dat ook andere Mogendheden uit eigen beweging de bescherming in de territoriale wateren in overeenstemming zullen brengen met die in de open zee. Voor zoover dit mocht blijken niet het geval te zijn, ware er wellicht later aanleiding eene aanvulling der conventie op dit punt voor te stellen.

Artikel 3.

Dit artikel is niet ter bekrachtiging aan de Kamer aangeboden, omdat het niet verplicht tot het vaststellen van wettelijke bepalingen, doch enkel tot het geven van zekere administratieve voorschriften bij het verleenen van concessiën tot het aanleggen van telegraafkabels.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,
VAN DER DOES DE WILLEBOIS.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

De Minister van Marine,
TAALMAN KIP.

De Minister van Koloniën,
SPRENGER VAN EYK.

[70. 5.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp tot goedkeuring van eenige artikelen der internationale overeenkomst tot bescherming van onderzeesche telegraafkabels is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 23sten Februari 1885.

BRANTSEN VAN DE ZIJP.
MEES.
VAN KERKWIJK.
STRAETMANS.
GOEKOOP.

[71. 1]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot toepassing van de crimineele wetgeving betreffende het krijgsvolk te water in de overzeesche bezittingen.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 29sten November 1884.

WILLEM.

[71. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben dat de toepassing van de crimineele wetgeving voor het krijgsvolk te water in de koloniën en overzeesche bezittingen van het Rijk aanleiding geeft tot bezwaren, waaraan het wenschelijk is te gemoet te komen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Bij algemeene maatregelen van inwendig bestuur wordt bepaald, in hoever en op hoedanige wijze in de koloniën en overzeesche bezittingen ten uitvoer worden gelegd de straffen aldaar door de zeekrijgsraden aan boord van de schepen en vaartuigen van oorlog uitgesproken krachtens de crimineele wetgeving voor het krijgsvolk te water.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Koloniën,

De Minister van Marine,

De Minister van Justitie,

[71. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij de tenuitvoerlegging van vonnissen door zeekrijgsraden in Nederlandsch-Indië gewezen, waarbij eene correctioneele gevangenisstraf van korten duur was opgelegd, heeft zich in vroegere jaren meermalen het bezwaar voorgedaan, dat bij ontstentenis eener gelegenheid om de veroordeelden spoedig naar Nederland op te zenden, de straftijd reeds geheel of gedeeltelijk was verstreken, alvorens daaraan hier te lande uitvoering kon worden gegeven. Ter oplossing van dit bezwaar werd bij een Koninklijk besluit van 7 Juli 1875 (*Indisch Staatsblad* n°. 210), dat ook voor Suriname en Curaçao toepasselijk is verklaard, bepaald, dat Europeesche schepelingen, die in de overzeesche bezittingen tot gevangenisstraf van minder dan zes maanden veroordeeld zijn, die straf ondergaan in eene der gevangenissen aldaar. Aangaande de inlandsche schepelingen, dienstdoende aan boord der oorlogsschepen in Nederlandsch-Indië, was reeds vroeger (*Indisch Staatsblad* 1858, n°. 135) bepaald, dat zij de straffen van gevangenis van meer dan drie maanden, tuchthuis of kruiwagen geheel in Nederlandsch-Indië zouden ondergaan; welke regeling bevestigd werd bij art. 24 van het reglement voor het korps inlandsche schepelingen, opgenomen in het *Indisch Staatsblad* van 1877, n°. 129.

In menig opzicht zijn deze regelingen onvoldoende. In de eerste plaats lieten zij de vraag bestaan, hoe men uitvoering zou moeten geven aan eene beslissing van den zeekrijgsraad, dat de opgelegde gevangenisstraf in eenzame opsluiting moet worden ondergaan, terwijl in Nederlandsch-Indië de gelegenheid tot eenzame opsluiting niet aanwezig is tenzij als maatregel van tucht voor gevangenen.

In de tweede plaats werd daarbij geen onderscheid gemaakt tusschen Europeesche schepelingen die wel en die niet in de koloniën geboren of opgevoed zijn, niettegenstaande het als eene verzwaring van straf is te beschouwen indien men de in eene kolonie te huis behoorende veroordeelden naar Nederland overbrengt. Eindelijk werd er daarbij niet op gerekend, dat *inlandsche* schepelingen hunne straf in Indië ondergaande, niet op gelijke wijze als veroordeelde Europeanen kunnen worden behandeld, aangezien de Indische strafwetgeving voor inlanders geene gevangenisstraf toelaat voor langeren duur dan voor 8 dagen, of bij uitzondering voor ten hoogste drie maanden (zie de artikelen 5 en 8 van het Wetboek van Strafrecht voor inlanders in Nederlandsch-Indië) en buitendien het cellulaire stelsel, reeds voor Europeanen in Indië niet raadzaam geoordeeld, op inlanders zeker niet zou kunnen worden toegepast.

De onvolledigheid der gegeven voorschriften kwam nog meer aan het licht nadat het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te water wijziging had ondergaan bij de wet van 14 November 1879 (*Staatsblad* n°. 193), waarbij onder anderen de militaire detentie als nieuwe straf was opgenomen. Wel is waar geeft de tweede alinea van art. 10 dier wet de gelegenheid om die straf aan boord der schepen te doen ondergaan; doch daarvan kan uit den aard der zaak slechts gebruik worden gemaakt wanneer de straf voor zeer korten tijd is opgelegd. Ook wanneer, ingevolge de derde alinea van dit artikel, de uitvoering dier straf moet geschorst worden, behoort de verdere tenuitvoerlegging in Nederland plaats te grijpen, omdat het Koninklijk besluit van 1875 niet op de veroordeelingen tot de straf van detentie kan worden toegepast. En werd dit besluit in dier voege aangevuld, dat ook de veroordeelingen tot militaire detentie voor minder dan zes maanden in Indië werden ten uitvoer gelegd, dan zou men wederom stuiten op het bezwaar, dat ook bij zoodanige veroordeelingen de zeekrijgsraad kan gelasten, dat de straf in eenzame opsluiting zal worden ondergaan.

Naar het gevoelen van de ondergeteekenden kan aan de opgenoemde bezwaren ook niet buiten de wet om door eene meer algemeene regeling bij Koninklijk besluit worden te gemoet gekomen. Wanneer men toch daarbij wilde bepalen dat de in Indië geboren of opgevoede Europeanen hunne straf ondergaan in de kolonie, dan zou men daardoor evenzeer in strijd met de wet handelen, als wanneer men aan de beslissingen des rechters tot het ondergaan van eenige straf in eenzame opsluiting de uitvoering onthield, of wanneer men aan de tot tuchthuisstraf of militaire gevangenis, correctioneele gevangenis of detentie veroordeelde inlandsche schepelingen de (voor inlanders gebruikelijke) straf van dwangarbeid in of buiten den ketting wilde opleggen.

Eene voorziening *bij de wet* is dus noodzakelijk; maar hiermede is niet gezegd dat het raadzaam zou zijn bij al de artikelen van de voor de zeekrijgsraden toepasselijke strafwetgeving de wijzigingen of aanvullingen aan te brengen, die voor de uitvoering der bedoelde vonnissen in de koloniën gewenscht voorkomen. Werd hiertoe besloten, dan zou men verplicht zijn, wat de Europeesche schepelingen betreft voor Oost- en West-Indië, wat de inlanders aangaat voor Oost-Indië alléén, verandering te brengen in de artt. 21 en 40 van het nog vigeerende Nederlandsche Wetboek van Strafrecht, in de wetten van 28 Juni 1851 (*Staatsblad* n°. 68), en van 24 Juli 1871 (*Staatsblad* n°. 84), benevens in de artt. 1, 4, 5, 7 en 10 van de wet van 14 November 1879 (*Staatsblad* n°. 193). Nu bestaat er op zichzelf reeds eenig bezwaar tegen, om zoodanige veranderingen aan de Wetgevende Macht voor te dragen op een oogenblik dat reeds een nieuw Wetboek van Strafrecht is afgekondigd en eene herziening van de aangehaalde wet van 1879 in verband daarmede in bewerking is; en dit bezwaar klemt te meer, wanneer men bedenkt dat de Wetgevende Macht, zoodanige veranderingen in wel is waar nog vigeerende, doch in beginsel reeds afgeschafte wetsbepalingen aanbrengende, na korter of langer tijd haar arbeid in verband met de definitief vastgestelde wetgeving zou moeten herzien. Maar daarbij komt nog dat die veranderingen den wetgever incidenteel zouden brengen op een weg waarop hij zich tot dusver niet heeft bewogen. Het strafstelsel voor de koloniën is nimmer bij de wet geregeld, en het kan niet wenschelijk zijn thans, in afwijking van de constante gewoonte, bij de wet bepalingen te maken omtrent straffen die in de koloniën zullen moeten worden opgelegd in verband met het aldaar heerschende strafstelsel. Beter schijnt het bij de wet alleen te bepalen dat de wijze van uitvoering der vonnissen van de zeekrijgsraden in de koloniën bij algemeene maatregelen van bestuur zal geregeld worden. Bij zoodanige verordeningen kunnen dan voor Nederlandsch-Indië en voor de West-Indische koloniën afzonderlijk de noodige bepalingen worden gemaakt, en deze zullen, wanneer de nieuwe Nederlandsche strafwetgeving in werking zal zijn getreden, onmiddellijk met de gewijzigde strafwetgeving voor het krijgsvolk te water in verband kunnen worden gebracht, zonder dat de wetgever opnieuw in de zaak behoeft te worden betrokken. Het nevensgaande wetsontwerp strekt om de hier aangeduide oplossing te geven aan de moeilijkheid, waarin men zich met betrekking tot de uitvoering van de vonnissen der zeekrijgsraden in de koloniën bevindt, en waaraan het raadzaam is zoo spoedig mogelijk een einde te maken.

De Minister van Koloniën,
SPRENGER VAN EYK.
De Minister van Marine,
TAALMAN KIP.
De Minister van Justite,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[71. 4.]

VERSLAG.

Het onderzoek in de afdeelingen van het ontwerp van wet tot toepassing van de crimineele wetgeving betreffende het krijgsvolk te water in de overzeesche bezittingen heeft aanleiding gegeven tot de volgende opmerkingen.

Het grootste bezwaar tegen de voorgestelde regeling berustte op het beginsel, dat onderwerpen van wetgeving niet door de Regeering bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur behooren te worden geregeld. Kan al de crimineele strafwetgeving voor de inlandsche schepelingen bij ordonnantie geregeld worden, voor de Europeanen der zeemacht gelden de Nederlandsche wetten, en daarom mogen de bepalingen van het Crimineel Wetboek niet ter zijde gesteld worden.

Dit bezwaar werd echter door andere leden niet overwegend geacht, die meenden dat eene regeling als de hier voorgestelde wel kon aangenomen worden, wanneer die regeling slechts zou gelden tot de herziening van het Crimineele Wetboek, die het gevolg zal zijn van de invoering van het Strafwetboek. Maar juist omtrent het tijdstip tot hoelang de Regeering deze regeling wenschte te behouden, had men geene zekerheid en bestond verschil van gevoelen.

Van de eene zijde had men uit de Memorie van Toelichting opgemaakt, dat die regeling slechts zou gelden tot aan die herziening, van de andere zijde uit het slot dier toelichting, dat dit niet in de bedoeling der Regeering lag. Wanneer dit laatste het geval mocht zijn, meende men tegen een dergelijk voornemen te moeten opkomen. Hier heeft afwijking van de wet plaats, die niet langer moet duren dan hoog noodzakelijk is; door de ondervinding geleerd kan men de wet dan later zoodanig wijzigen, dat die doeltreffend gebleken maatregelen daarin opgenomen worden.

Sommigen achtten het echter zeer ongewenscht dat de strafwetgeving ook tijdelijk aan den Koning wordt overgelaten. Er is hier toch niet alleen sprake van de wijze van tenuitvoerlegging der straffen, maar ook van wijziging der straffen, zooals de woorden » in hoever" in het artikel duidelijk aantoonen.

In eene afdeeling vonden deze woorden » in hoever" bedenking, daar zij aanleiding konden geven tot eene verkeerde opvatting, alsof het vrij zou staan de uitgesproken straffen wel eens niet uit te voeren, en werd gevraagd of geene uitdrukking zou te vinden zijn, die duidelijker de bedoeling, in de Memorie van Toelichting ontvouwd, zou weergeven.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 27sten Februari 1885.

ROOSEBOOM.
FABIUS.
OLDENHUIS GRATAMA.
KIELSTRA.
BUMA.

[71. 5.]

NOTA NAAR AANLEIDING VAN HET VERSLAG.

Tegenover de geopperde bedenking, dat het voorgedragen wetsontwerp in strijd is met het beginsel dat onderwerpen van wetgeving niet door de Regeering bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur behooren te worden geregeld, veroorloven de ondergeteekenden zich op te merken dat regelingen, die, als zij bestemd waren om in Nederland te werken, bij de wet zouden moeten worden vastgesteld, volgens de Grondwet en de Regeeringsreglementen dikwijls ook op andere wijze, onder anderen bij Koninklijke besluiten na ingewonnen advies van den Raad van State, kunnen tot stand komen wanneer zij bestemd zijn om in de koloniën te werken. Vindt de Rijkswetgever, die tot dusver de strafwetgeving voor het personeel der Nederlandsche zeemacht (Europeanen zoowel als inlanders) geheel aan zich behield, zonder te onderscheiden of zij bestemd was om in Nederland dan wel in de koloniën te werken, eene bijzondere reden om op een speciaal punt, namelijk de toepassing der door zeekrijgsraden gewezen vonnissen in de koloniën, die onderscheiding wèl te maken en de regeling hetzij tijdelijk, hetzij op den duur, aan den kolonialen wetgever over te laten, dan kan hij dit doen zonder in het minst in strijd te geraken met onze beginselen van wetgeving.

Hetzij tijdelijk, hetzij op den duur. Wordt het aangeboden wetsontwerp tot wet verheven, dan behoeft dit volstrekt niet te verhinderen dat de Rijkswetgever de regeling van de toepassing der door zeekrijgsraden gewezen vonnissen in de koloniën weder aan zich trekke bij de herziening van het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te water. Of dit wenschelijk zou zijn, moge beslist worden wanneer die herziening aan de orde is. Het komt den ondergeteekenden echter waarschijnlijk voor dat het ook dan beter kan geoordeeld worden om aan den kolonialen wetgever over te laten de speciale voorzieningen te treffen die betrekking hebben op de toepassing der straffen in de koloniën, in verband met het daar vigeerende strafstelsel, aan welks regeling de Rijkswetgever steeds vreemd is gebleven.

Te vergeefs hebben de ondergeteekenden gezocht naar eene uitdrukking die beter dan de woorden: » in hoever en op hoedanige wijze" de in de Memorie van Toelichting ontvouwde bedoeling zou weêrgeven. Trouwens, voor eene verkeerde opvatting van de woorden: » in hoever " is niet te vreezen. Zij zou bij geen andere gelegenheid kunnen plaats vinden dan bij de vaststelling van de algemeene maatregelen van inwendig bestuur, in het wetsontwerp bedoeld, en er is zeker geen gevaar dat bij die verordeningen zou worden bepaald dat het vrij zou staan de vonnissen van zeekrijgsraden wel eens buiten uitvoering te laten.

De Minister van Koloniën,
SPRENGER VAN EYK.

De Minister van Marine,
TAALMAN KIP.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[72. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in Uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet, tot regeling van het auteursrecht op werken der beeldende kunsten.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 30sten November 1884.

WILLEM.

(Het bij deze Koninklijke boodschap ingezonden ontwerp van wet is geheel gelijkluidend met dat, gedrukt onder **166**, n°. 2, der zitting 1883—1884. Zie ook **59** der zitting 1884—1885.)

[73. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij Koninklijke boodschap van 12 Februari ll. werd aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden een ontwerp van wet houdende regeling van het auteursrecht op werken der beeldende kunsten.

Dit ontwerp, dat in de vorige zitting onafgedaan bleef, wordt nu opnieuw geheel onveranderd aangeboden.

De ondergeteekenden kunnen zich mitsdien voor de uiteenzetting der gronden waarop het ontwerp rust, geheel gedragen aan de toelichtende memorie, die dit bij eerste aanbieding vergezelde.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

De Minister van Koloniën,
SPRENGER VAN EYK.

[72. 3.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek in de afdeelingen van het wetsontwerp tot regeling van het auteursrecht op werken der beeldende kunsten heeft aanleiding gegeven tot de volgende beschouwingen.

Het doel door deze wetsvoordracht beoogd vond geen algemeenen bijval. Immers er bleek niet, dat de vervaardigers van voorwerpen van beeldende kunst de hier voorgestelde bescherming verlangden en de Regeering was van hare zijde ten eenenmale in gebreke gebleven de behoefte aan dergelijke bescherming op aannemelijke gronden in het licht te stellen. Het beroep op hetgeen in het buitenland geschiedt kon daarvoor wel niet in de plaats treden.

Het beweren der Memorie van Toelichting, dat de aanspraak van kunstenaars ten opzichte der bescherming hunner werken tegen nabootsing op dezelfde gronden steunt als die der schrijvers tegen nadruk hunner geschriften, vond mede weinig instemming.

Bij kunstwerken toch, voor zooveel daarmede zuiver artistieke voorwerpen zijn bedoeld, vindt de kunstenaar de vergoeding voor zijn arbeid in de waarde van het origineel. In tegenstelling met hetgeen gezegd wordt in de Memorie van Toelichting op bladz. 7 achtste alinea, meenden deze leden dat de waarde van het origineel door het vervaardigen en verspreiden van nabootsingen veeleer verhoogd dan verminderd werd. Het voordeel van hem, die nabootst, wordt dus wel ten gevolge maar niet ten koste van het kunstwerk verkregen.

Niet aldus bij de oorspronkelijke uitgave van het handschrift, waarvan de waarde door den nadruk wordt verminderd, zoo niet geheel weggenomen. Daarbij komt, dat, terwijl het nadrukken van geschriften eene bloot machinale reproductie onderstelt, die uitsluitend hare waarde ontleent aan de schepping des schrijvers, het nabootsen van kunstwerken daarentegen, zooals ook in de Memorie van Toelichting wordt erkend, eene eigen, zelfstandige kunst vordert — men denke slechts aan etsen, boetseeren, photographeeren enz. — die als zoodanig een eigen recht van bestaan en eene eigen waarde bezit en waarvan de vrije uitoefening en ontwikkeling door den voorgestelden maatregel in hooge mate zal worden beperkt en belemmerd.

De leden, die deze beschouwingen deelden, meenden ook, dat met de aanneming van dit wetsontwerp eene schrede verder werd gedaan op den weg, die tot de wederinvoering van octrooien leidt.

Gelijk men zich voor dit wetsontwerp thans beroept op de wet regelende het auteursrecht, zal men zich later weder op deze wet beroepen.

Aan pogingen om op dien weg ten einde toe voort te gaan, zal het na de wet houdende goedkeuring der internationale overeenkomst tot bescherming van den industrieelen eigendom, bij de bekende gevoelens van den eersten onderteekenaar van deze wetsvoordracht, wel niet blijven ontbreken. Grond voor dit gevoelen vond men in hetgeen in de Memorie van Toelichting gezegd wordt in de voorlaatste alinea van § 1 en in de achtste alinea van § 2.

Zonder zich omtrent het belangrijk vraagstuk der octrooien thans uit te laten wenschten dan ook vele leden zich hunne volle vrijheid van beoordeeling daaromtrent voor te behouden en niets te doen, wat die vrijheid wellicht in de toekomst zou kunnen verkorten.

Zelfs gingen eenige leden verder in hunne beoordeeling van deze wetsvoordracht en verklaarden geen onderscheid te zien tusschen de bij deze wet voorgestelde bescherming en die, van eene uitvinding, door octrooi.

Ook meende men, dat deze wet in de practijk tot vele en groote moeilijkheden zoude aanleiding geven, waarbij in het bijzonder gewezen werd op art. 3. Het had dan ook wel den schijn alsof de voorschriften van dit ontwerp eer door eenen kunstenaar dan door eenen jurist gemaakt waren.

Deze bestrijding bleef niet zonder tegenspraak. Vooreerst toch werd hulde gebracht aan de volledigheid en het veelomvattende der Memorie van Toelichting. Juist omdat dit ontwerp een stap deed in de richting der octrooien vondt het toejuiching. Men meende in deze omstandigheid eer eene aanbeveling dan eene reden tot afkeuring te mogen zien. Het scheen ook niet wenschelijk dat Nederland op de in vele landen bestaande wetgeving een uitzondering maakte.

Het was niet gebleken, dat die bescherming in de toepassing tot zoovele moeilijkheden aanleiding gaf als sommige bestrijders der voordracht zich schijnen voor te stellen. Wat betreft het beweren dat voor deze wet geene noodzakelijkheid zoude bestaan, daartegen werd aangevoerd, dat zij, die deze bewering uitspraken, te weinig rekening hielden met den tegenwoordigen toestand waarin de kunst en de kunsthandel verkeeren. Tegenwoordig worden juist met het oog op reproductie kunstwerken gekocht Groote kunsthandelaars zooals Goupil, Sedelmeier, Braun enz. betalen zeer aanzienlijke sommen aan kunstenaars voor hun werk om uitsluitend het recht te hebben het te kunnen reproduceeren in den vorm van gravures, photographieën, phototiepen enz., sommen, die veel hooger zijn dan wanneer zij dat recht niet hadden.

Intusschen konden eenige der leden, die dit gevoelen uitspraken, toegeven, dat dit ontwerp de zaak niet geheel en al oploste en meer als eene proef van wetgeving op dit gebied van kunst moest beschouwd worden.

Ofschoon reeds eenige wetten gevonden worden, o. a. de auteurswet, die in paragrafen verdeeld zijn, werd de wensch uitgesproken, dat voortaan weder de verdeeling in titels, zooals in de meeste wetten gevolgd worde.

Art. 1, *alin.* 1. Is *werk der beeldende kunsten* wel eene goede Nederlandsche uitdrukking? Is het niet beter te zeggen *werken van beeldende kunst*?

Zijn onder werken van beeldende kunst ook begrepen werken van kunstnijverheid, bijv. een gebeeldhouwde stoel, zilveren drijfwerk enz.?

Alin. 2. Zij, die tegen bescherming gezind zijn, meenden hier te moeten wijzen op de gewone beginselloosheid, die aan de beschermende bepalingen ten grondslag ligt. Eerst toch wordt het beginsel van bescherming met kracht voorop gezet, om reeds terstond daarop in de tweede alinea van hetzelfde artikel op utiliteitsgronden er weder van af te wijken. Eene mooie villa mag men nabootsen, een mooi beeld niet.

Hierop werd door andere leden geantwoord, dat de kunst bij dergelijke bouwwerken minder op den voorgrond treedt en daarbij meer aan kunstnijverheid dan aan werken van beeldende kunst in den zin der wet moet worden gedacht.

Op dien grond meenden deze leden echter, dat de uitzondering deels onnoodig deels gevaarlijk is; dit laatste omdat het tot verkeerde gevolgtrekkingen ten aanzien van andere voorwerpen van kunstnijverheid zou kunnen strekken.

Beter ware het daarom te lezen: » *Deze bepaling is ook toepasselijk op bouwkundige teekeningen en modellen.*"

Art. 2. Sub *a*. Men meende, dat het beter ware evenals sub *b* te lezen: » uitgevers en andere ondernemers *ten opzichte van de door hunne zorg openbaar gemaakte verzamelingen*" enz.

Volgens de tegenwoordige redactie zouden zij met den oorspronkelijken vervaardiger zijn gelijkgesteld; dit is dus inderdaad voor de bijdrage afzonderlijk, hetgeen, naar veler meening, niet in de bedoeling kan liggen.

De bedoeling kan slechts zijn, dat »de uitgever en andere

ondernemers van verzamelingen enz." worden gelijkgesteld ten opzichte van de verzameling, en de medearbeider bovendien voor zijne geleverde bijdrage afzonderlijk.

Behoort niet in den eersten regel van de vierde alinea gelezen te worden »*echter*" in plaats van »*bovendien.*"?

Artikel 3. Waarom wordt sub *a* gesproken van »*kunstwerk*" en sub *b* van een »*werk der beeldende kunsten*"? Hebben deze woorden eene verschillende beteekenis?

Sub *a.* Wat is »*vrije navolging*"? Tot hoever kan deze zich uitstrekken? De vrees bestond bij vele leden, dat deze bepaling van »*vrije navolging*" de geheele wet illusoir zoude maken. Door bij het nabootsen slechts eene zeer geringe afwijking van het origineel in acht te nemen, zal men zich bij vervolging krachtens het auteursrecht steeds op *vrije* navolging kunnen beroepen.

Sub *b.* Zoude het niet meer doeltreffend zijn, indien een stellig voorschrift gegeven werd, dat steeds op een werk moet uitgedrukt worden dat het een kopie is? Het geval kan zich immers voordoen, dat een fraaie kopie, voor eigen studie gemaakt, in een boedel gevonden en voor origineel verkocht wordt? De tweede alinea sub *b* zou dan tevens kunnen vervallen.

Sub *d.* Zal door deze uitzondering nu niet de beeldhouwer, die een standbeeld heeft gemaakt, in eene veel ongunstiger positie komen?

Art. 5, *alin.* 2. »*Het gaat in zijn geheel over bij erfopvolging.*"

Deze redactie werd door velen onduidelijk gevonden in verband met de bevoegdheid tot gedeeltelijke overdracht, daaraan voorafgaande.

Alin 3. Tegen de bepaling, dat het auteursrecht niet voor beslag vatbaar is, hadden verschillende leden ernstige bedenking. Waar dit recht krachtens de bepalingen van andere artikelen kan worden overgedragen dus in den handel »in commercio" is, zag men geen reden om dergelijke bate voor mogelijke schuldeischers onaantastbaar te maken.

Verscheidene vragen deden zich voor. Wat zal geschieden bij faillissement? Zal het recht worden verkocht of bij den auteur blijven? Valt het recht in huwelijksgemeenschap? Behoort het tot winst en verlies?

Art. 6, *alin.* 1. Verscheidene leden achtten het een juister beginsel, dat met het voorwerp van kunst ook het recht tot nabootsing overgaat, tenzij het tegendeel ware bedongen, evenals dat blijkens de Memorie van Toelichting in Engeland het geval is. Men vreesde, dat het recht nu dikwijls door verzuim zou gereserveerd worden zonder dat dit in de bedoeling lag. Hierop werd geantwoord, dat dit bezwaar niet overwegend was, daar het recht verviel, wanneer het niet binnen den termijn bij art. 7 bepaald werd geldig gemaakt. Bovendien moest de kunstenaar het recht reeds kunnen doen gelden vóór den verkoop, en was het ook als verhandelbaar recht wenschelijk, dat daarvan uit een titel, van den kunstenaar afkomstig, bleek.

Wat is de bedoeling van de hier gebezigde uitdrukking »*authentiek of erkend onderhandsch geschrift.*"? Waarom wordt de uitdrukking van ons Wetboek hier niet gebruikt en gesproken van schriftelijk bewijs? Waarom worden andere wettelijke bewijsmiddelen uitgesloten? Vele leden achtten echter voor overdracht een schriftelijken titel zeer wenschelijk.

Het beginsel in de Duitsche wet opgenomen, die eene uitzondering maakt voor portretten en portretbusten door in § 8 te bepalen, dat bij deze kunstvoortbrengselen het recht op den besteller overgaat, vond bij eenige leden instemming, die het ook in deze wet wenschten.

Het woord *hetzij* in den vierden regel voorkomende, is kennelijk eene drukfout voor *tenzij*.

Alin. 2. Sommige leden achtten het wenschelijk, dat bij het beding van unicum op den kooper ook het auteursrecht zoude overgaan. De bezitter van het unicum heeft geen middel zijn recht te handhaven.

Waarom mag den kunstenaar, die het beding heeft aangenomen, dat zijn werk een unicum zou blijven, zijn recht tot reproductie tegenover derden niet ontnomen worden?

Het nut van dit voorschrift werd door verscheidene leden niet ingezien.

Men meende dat duidelijkshalve achter het woord »*auteursrecht*" moeten worden ingelascht de woorden: »*tegenover derden*", zooals blijkens de Memorie van Toelichting ook de bedoeling is.

De woorden »*als wet*" in den vijfden regel kunnen vervallen.

Alin. 3. Aan de wenschelijkheid werd getwijfeld om overeenkomsten, als hier bedoeld worden, afzonderlijk te noemen en daardoor aan te moedigen, wegens de onbestemdheid der rechten en verplichtingen, die daaruit noodzakelijk moeten voortvloeien.

Art. 7. De vraag of het auteursrecht binnen den wettelijken termijn is aangevraagd, waarmede het recht staat of valt, zal zeer moeilijk te beantwoorden zijn.

Ofschoon de Memorie van Toelichting wel zegt, dat de opgave, op tijd en wijze te vorderen, zooals bepaald is in art. 7, »een vast punt van den aanvang der berekening van dien duur (van het recht van nabootsing), zal doen verkrijgen," meenden vele leden dat dit hier geenszins het geval was. Integendeel, de criteria voor den datum, waarvan de termijn begint te loopen, zijn zeer onbestemd, en bieden geenszins een vast punt aan in den door de Regeering bedoelden zin.

Men vroeg of het voorschrift, dat hier het verzoek moet worden ingediend bij het Departement van Binnenlandsche Zaken, niet tot verwarring kan aanleiding geven met het oog op het centraalbureel der octrooien. Zoude het niet beter zijn te bepalen: »*bij een der Departementen van Algemeen Bestuur, door Ons aan te wijzen*"?

Art. 11. Kunnen de woorden: »*eene uitsluitende bevoegdheid . . . . verkregen*" niet vervallen? De verwijzing naar artikel 4 schijnt duidelijk genoeg.

Eene tijdruimte van tien jaren gedurende hetwelk het hier bedoelde beperkte recht van art. 4 wordt toegekend kwam eenigen leden te kort voor. Wat zal na afloop van dien termijn geschieden? Gaat dan het recht weder over op den schepper van het werk, die op nieuw na tien jaren aan een ander dat recht kan verkoopen? Wanneer de vervaardiger, wiens recht hier beschermd wordt, van den auteur het recht gekocht heeft om gedurende vijftig jaren, dus zoolang het auteursrecht zelf duurt van den schrijver, namaken te reproduceeren, hoe zal hij dan na verloop van tien jaren tegenover derden zijn recht kunnen handhaven?

Men vroeg of strafververvolging moet ingesteld worden op aanklacht van den auteur.

Art. 12. De verbeurdverklaring van »*andere werktuigen en gereedschappen*" kan zeer ver reiken. Geheele photographietoestellen met toebehooren bijvoorbeeld zouden daaronder vallen. In de auteurswet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 124) gaat men niet verder dan tot bepaald aangewezen voorwerpen: platen, vormen en matrijzen. Het ware wenschelijk het imperatief voorschrift te vervangen door een facultatief ter beoordeeling van den rechter, en dus te bepalen: »*kunnen* worden verbeurd verklaard".

De woorden in den vierden regel: »*op een werk der beeldende kunsten*" schijnen overbodig, evenals in den tweeden regel van art. 15. Andere leden achtten geheele vernietiging gewenscht, waardoor tevens het art. 15 zou kunnen vervallen.

Zijn onder »*de door middel van het misdrijf verkregen exemplaren*", welke verbeurd verklaard worden, ook die begrepen, welke reeds door anderen te goeder trouw zijn gekocht? De wet van 1881 bevat in art. 16, 5de alinea, eene bepaling dienaangaande.

Waarom, zoo vroeg men, moet de Staat als tusschenpersoon dienst doen, en kan het verbeurdverklaarde niet dadelijk aan den rechthebbende worden teruggegeven nu art. 15 bepaalt, dat deze ze op aanvrage kan terug krijgen.?

Art. 14. Waarom ook op klachte van den kooper? Heeft de Regeering hierbij op het oog, dat de kooper bedrogen is door eene valsche voorstelling of naamteekening? Maar dan moest daarin op andere wijze worden voorzien.

De wet heeft hier op het oog de handhaving van het auteursrecht en heeft niet op den kooper te letten. Nadere opheldering werd te gemoet zien.

Art. 15. De termijn van veertien dagen voor de aanmelding ter griffie is te kort.

Art. 17. Is deze bepaling niet overbodig? zij volgt uit de algemeene wet.

Art. 19. Wat wordt verstaan door »*in Nederland of in Nederlandsch-Indië woonachtige personen*"? Moeten die personen aldaar woonachtig zijn geweest tijdens het kunstwerk vervaardigd werd, dan is de bijvoeging overbodig, daar het dan reeds valt onder de in Nederland of in Nederlandsch-Indië vervaardigde kunstwerken. Zoo niet, is de wet dan ook toepasselijk op kunstwerken door Nederlanders in den vreemde vervaardigd, en wat beslist in dat geval over het woonachtig zijn van den kunstenaar in Nederland?

Ten slotte vroegen eenige leden of niet eene speciale voorziening omtrent de verjaring van het misdrijf in de wet behoort te worden opgenomen.

Vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 25sten Maart 1885.

SCHAEPMAN.
VAN OSENBRUGGEN.
GOEMAN BORGESIUS.
VAN GENNEP.
VERMEULEN.

[72. 4.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

(Ingezonden bij brief van $\frac{24 \text{ Juli}}{4/8 \text{ Augustus}}$ 1885.)

Het wetsontwerp tot regeling van het auteursrecht op werken der beeldende kunsten heeft bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal, blijkens het Voorloopig Verslag, geen algemeenen bijval gevonden, vooreerst omdat niet zou zijn gebleken, dat de vervaardigers van zoodanige werken de voorgestelde bescherming verlangen.

De ondergeteekenden brengen in herinnering, dat in 1879, tijdens het wetsontwerp tot regeling van het letterkundig auteursrecht bij de Tweede Kamer aanhangig was, door vele kunstschilders uit 's Gravenhage haar aangeboden werd een adres tot, zooals zij het uitdrukken, »bescherming van het recht van den kunsteigendom". (Zie *Handelingen van de Staten-Generaal.* Zitting 1878/79. IIde Kamer, bladz. 903, sub V°.). Inzage van bedoeld adres uit een der steden van ons land, in welke de schoone kunsten met roem beoefend worden en de kunsthandel het meeste bloeit, moet wel de overtuiging schenken dat, zoo in het belang der kunst als in dat van den kunstenaar, de bescherming bij dit wetsontwerp beoogd, door vele belanghebbenden gevraagd wordt.

In 1880, toen de Regeering het gewijzigd wetsontwerp omtrent het letterkundig auteursrecht en de Memorie van Beantwoording indiende, was het nog maar alleen de vraag of het auteursrecht van beeldende kunstwerken bij dezelfde of bij eene afzonderlijke wet behoorde te worden geregeld. Moet nu weder de behoefte aan eene wettelijke regeling worden bewezen? Dan zou de zaak een stap achteruit hebben gedaan.

Met genoegen merkten ondergeteekenden op blz. 2 van het Voorloopig Verslag de gronden op, ontleend aan de belangen van de kunst en den kunsthandel ten onzent, die tot wederlegging van de eerstgemelde bezwaren zijn aangevoerd. De ondergeteekenden beamen wat terzelfder plaatse in het Voorloopig Verslag wordt opgemerkt, dat het niet wenschelijk schijnt Nederland eene uitzondering te laten blijven op de in vele landen bestaande wetgeving nopens het artistiek auteursrecht. Bovendien houden zij hunne meening vast, dat ook voor vervaardigers van werken der beeldende kunsten de erkenning van hun recht op wettelijke bescherming van die geestes-voortbrengselen, een noodzakelijk gevolg is van de beginselen bij de wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 124) nopens het letterkundig auteursrecht gehuldigd.

Den twijfel in het Voorloopig Verslag geopperd of de aanspraak op bescherming hunner werken even gegrond is voor kunstenaars als voor schrijvers, kunnen de ondergeteekenden niet deelen.

In beide gevallen geldt het evenzeer oorspronkelijke voortbrengelen van den geest onder de hoede der wet te stellen.

De voortbrenger van een product des geestes heeft uitsluitend het recht te bepalen of, wanneer en in welken vorm hij zijn voortbrengsel, dat aan het gevaar van nadruk of nabootsing blootstaat, wil openbaar maken; juist daaruit vloeit het recht voort, om voor het geval dat het openbaar gemaakt wordt, te bepalen of, wanneer en in welken vorm hij het verveelvoudigd wil zien. 1)

1) Dr. Aloys von Orelli, Das Schweizerische Bundesgesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der Litteratur und Kunst Zürich 1884, pag. 31.

Alle beschaafde volken hebben het in den jongstverloopen tijd wenschelijk geacht om aan gelijkstelling van kunstenaars met schrijvers ten opzichte van de bescherming hunner werken tegen nadruk en nabootsing wettelijke sanctie te verleenen.

Dit beoogt ook het onderhavig wetsontwerp.

Eenige leden van de Tweede Kamer erkennen dat het voordeel des nabootsers wordt verkregen ten gevolge van het kunstwerk, maar schijnen er aan te twijfelen, dat dit geschiedt ten koste van den kunstenaar die het voortbracht.

Zij beweren namelijk dat de kunstenaar de vergoeding voor zijn arbeid in de waarde van het origineel vindt.

Deze zienswijze is niet juist.

In het bovenvermeld adres der Haagsche schilders is te recht aangevoerd, dat des kunstenaars ijver om zijn voortbrengsel ten toon te stellen niet zelden het gevolg heeft dat de uitgever, die zonder zijne toestemming of medewerking gravures verspreidt en verkoopt, zich reeds geruimen tijd met de winsten der gravure heeft verrijkt, alvorens de kunstenaar zelf voor zijn origineel een kooper heeft gevonden.

Maar er is meer. Verscheidene populaire en dus goed verkochte gravures hebben gezamenlijk als uitgave veel meer opgebracht dan hetgeen aan den schilder van het oorspronkelijke stuk als koopprijs betaald is.

Bij boetseerwerk gaat het oorspronkelijke kunstwerk dikwijls geheel verloren en wordt alleen de reproductie in brons of pleister in den handel gebracht.

Het is waar dat het nadrukken van geschriften eene bloot machinale reproductie onderstelt, en dat een werk der beeldende kunst, behalve langs machinalen weg, ook nog op andere manieren kan wedergegeven worden.

Daarom bepaalt art. 1 van het wetsontwerp, dat den auteur en diens rechtverkrijgenden uitsluitend toekomt het werk niet alleen langs mechanischen weg, maar ook hetzij door middel van dezelfde of door eene andere beeldende kunst te verveelvoudigen.

Maar die machinale middelen zijn toch veelvuldig en worden talrijker door menigvuldige industrieele procédés, bijv. heliographie, phototypie, electrotypie, en verschillende plastische handgrepen.

In het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer wordt de oorspronkelijke met de afgeleide reproductie verward, terwijl men zich dienaangaande ten onrechte op de Memorie van Toelichting beroept.

De vraag schijnt geoorloofd of eene ets, hoe zelfstandig ook bewerkt, maar naar een oorspronkelijk kunstwerk vervaardigd, iets anders is dan nabootsende of secundaire kunst, welke met vertaling op gelijke lijn gesteld moet worden.

Sommige leden der Kamer geven in het Voorloopig Verslag hunne bezorgdheid te kennen, dat, wordt dit ontwerp tot wet verheven, het de Regeering verder op den weg tot herstel van de octrooien van uitvinding zal voeren, terwijl andere leden de aanneming van dit wetsontwerp niet ongaarne als een stap in de richting der octrooien zouden aanmerken.

De ondergeteekenden herinneren aan hetgeen ten opzichte van dit punt door de toenmalige Regeering in de Memorie van Beantwoording van 22 September 1880 gezegd is op de beweringen in het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer betreffende het ontwerp van wet tot regeling van het letterkundig auteursrecht.

Met verwijzing naar het destijds door hunne ambtsvoorgangers aangevoerde over het verschil dat tusschen het literaire auteursrecht en het octrooirecht bestaat, brengen de ondergeteekenden onder de aandacht der Kamer, dat het artistiek auteursrecht geheel in dezelfde verhouding tot het octrooirecht staat als het letterkundige.

Met dezelfde gerustheid, als waarmede de Staten-Generaal het wetsontwerp tot goedkeuring van het tractaat betreffende den industrieelen eigendom hebben goedgekeurd (wet van 23 April 1884, *Staatsblad* n°. 53), kunnen zij hunne goedkeuring aan dit wetsontwerp hechten; namelijk op de uitdrukkelijke verklaring der Regeering, dat daarmede niets zal zijn gepraejudicieerd vóór of tegen de octrooien van uitvinding.

Nog zij opgemerkt, vooreerst dat het Voorloopig Verslag te veel leest of veronderstelt in de laatste alinea van § 1 der Memorie van Toelichting, waar de Regeering alleen

het auteursrecht bedoelt; en ten andere dat de woorden in de 8ste alinea van § 2 dier Memorie »uiting van den vindingrijken geest" niet ingewikkeld het recht van octrooi op uitvindingen bedoelen, maar alleen zien op de technische middelen, waarmede werken der beeldende kunst gereproduceerd worden.

Daar dit wetsontwerp nauw samenhangt met de wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 124), heeft de Regeering gemeend dat ook in dit ontwerp, evenals in genoemde wet, verdeeling in paragrafen verkieslijk scheen boven die in titels.

Art. 1, *alin.* 1. De Regeering ziet geen bezwaar in de voorgestelde wijziging, en heeft dus de woorden: *der beeldende kunsten* overal vervangen door: *van beeldende kunst.*

In den regel is een werk van kunstnijverheid, dat is een voorwerp dienende tot practisch gebruik, maar waaraan kunst is besteed, geen werk van beeldende kunst. Op dezen regel kunnen echter uitzonderingen zijn; de kunst kan zóózeer op den voorgrond treden, dat het industrieele gedeelte blijkbaar slechts een voorwendsel of zeer ondergeschikt accessorium is. Men denke bijv. aan het zoutvat van Cellini, aan den beker dien de gemeente Veere en den gouden kop, dien de gemeente Gouda bezit, aan eerewapenen, gedreven schilden enz.

Art. 1, *alin.* 2. De tegenwerping omtrent beginselloosheid, en nog wel »gewone beginselloosheid", werd met verwondering vernomen. De strekking van dit artikel is om te bepalen, welke auteursrechten door deze wet zullen worden beschermd.

De teekeningen en modellen van den bouwkundige behooren daartoe, evenals die van andere kunstenaars; maar voltooide bouwwerken zijn, hetzij ze kunstwaarde of alleen industrieele of gebruikswaarde hebben, uit den aard der zaak altijd voor iedereen toegankelijk en zichtbaar en vormen een deel van de stad of het dorp waarin men ze aantreft. Daarop een recht voor te behouden, gaat evenmin aan als op openbare monumenten, vermeld in art. 3, sub *b*.

Het punt is overigens besproken op bladz 3 der Memorie van Toelichting.

Art. 2. De verlangde verduidelijking van redactie is in dit artikel gebracht.

Art. 3. Het woord *kunstwerk* is nu sub *a* en sub *b* gebezigd.

Art. 3, *sub a. Vrije navolging*, het tegenovergestelde van *slaafsche kopie* of *nabootsing*, moet geoorloofd zijn omdat men, zoowel op het gebied der beeldende kunsten als op dat der letterkunde en wetenschap, niet verbieden kan het putten uit anderer voortbrengselen des geestes bij het vervaardigen van eigen werk.

De ondergeteekenden meenen dat het niet wettelijk te bepalen is hoever de vrije navolging, »die freie Benützung", van eens anders kunstwerk zich uit mag strekken.

De beoordeeling of er in zeker geval onrechtmatige nabootsing dan wel geoorloofde vrije navolging gepleegd is, moet aan den rechter, die zich door deskundigen kan laten voorlichten, overgelaten worden. Maar men vergete daarbij niet, dat de vrije navolging, om geoorloofd te zijn, moet strekken tot het scheppen van een *nieuw kunstwerk*. Eene navolging met eenige afwijking van het oorspronkelijke, maar zonder dat de navolger zelf iets nieuws voortbrengt, valt niet onder de gunstige uitzondering. Zoo ook volgens art. 4 der Duitsche wet.

Art. 3, *sub b.* Het voorschrift om op een nagebootst kunstwerk uit te drukken dat het eene kopie is, wordt nu voor alle gevallen gegeven.

Alleen het namaken van de naamteekening of 't merkteeken des kunstenaars wordt, in verband met art. 18, strafbaar gesteld.

Art. 3, *sub d.* De meeste openbare monumenten zijn voortbrengselen van beeldhouwkunst en bouwkunst. Voor zoover zij alleen door beeldhouwkunst gewrocht zijn, kan do beeldhouwer vóór dat hij zijn kunstwerk aflevert om als openbaar monument te dienen, afgietsels of afdruksels nemen van het geheel of van gedeelten daarvan.

Zoodra het echter openlijk geplaatst is, wordt het gemeen goed, heeft het als zoodanig geen handelswaarde meer, en kan hij niet verbieden dat afbeeldingen van dat monument gemaakt worden.

Art. 5, *alin.* 2. De ondergeteekenden beamen de juistheid der opmerking in het Voorloopig Verslag gemaakt, omtrent de zinsnede »het gaat in zijn geheel over bij erfopvolging" aan het eind der tweede alinea van art. 5.

Zij hebben dientengevolge die zinsnede gewijzigd door de woorden: *in zijn geheel*, te doen vervallen.

Art. 5, *alin.* 3. Ook ten opzichte van deze bepaling zien de ondergeteekenden geen reden, waarom het auteursrecht, bij deze wetsvoordracht bedoeld, niet gelijkgesteld behoort te worden met het letterkundig auteursrecht. Ook dit laatste kan worden overgedragen en is dus evenzeer »in commercio" als het bij dit wetsontwerp bedoelde. In de wet van 1881 (*Staatsblad* n°. 124) nu is eene dergelijke bepaling als de hier door verschillende leden bestredene in art. 9 opgenomen, ten gevolge van de opmerking, in het Voorloopig Verslag als die van de meeste leden weergegeven, dat het niet wenschelijk is, beslag op het auteursrecht toe te laten. Dat gevoelen bleek toen zóó algemeen te worden gedeeld dat de bedoelde bepaling in het gewijzigd ontwerp opgenomen, door geen enkel lid werd bestreden, hare doelmatigheid zelfs met geen enkel woord werd in twijfel getrokken.

Het toelaten van beslag zou bij de uitvoering tot tal van moeilijkheden leiden. Deze overweging schijnt ook bij de wet van 1881 tot eene bepaling als de hierbedoelde te hebben geleid, blijkens de vraag in het Voorloopig Verslag, op welke wijze het beslag zou moeten worden uitgeoefend. Wat bij faillissement zal geschieden zegt art. 853 Wetboek van Koophandel, hetwelk, zonder uitdrukkelijke bepaling van het tegendeel, natuurlijk ook hier van kracht is.

De vragen, of het recht in huwelijksgemeenschap valt, tot winst en verlies behoort, beantwoorden de artt. 175 en 212 Burgerlijk Wetboek bevestigend.

Art. 6, *alin.* 1. De Regeering heeft met genoegen ontwaard, dat het door haar in art. 6 van het wetsontwerp gehuldigd beginsel, volgens hetwelk met de levering van een kunstwerk het recht van reproductie daarvan niet overgaat, blijkens het Voorloopig Verslag, instemming gevonden heeft. Het bezwaar van verscheidene leden, dat het recht tot nabootsing dikwijls door verzuim zou gereserveerd worden, zonder dat dit in de bedoeling lag, achten ook de ondergeteekenden niet overwegend. Indien toch het recht van reproductie door verzuim van den nieuwen eigenaar bij de levering niet op hem overgaat, komt dit volgens de bedoeling van het wetsontwerp ten goede aan den kunstenaar.

Bepaalde men het tegenovergestelde van hetgeen thans is voorgesteld, dan ware het verzuim in den omgekeerden zin mogelijk, waarvan dan het onwillekeurige verlies van het auteursrecht het gevolg zou zijn.

Naar aanleiding der desbetreffende vraag in het Voorloopig Verslag, is de uitdrukking »*authentiek of erkend onderhandsch geschrift*" hier vervangen door de woorden: »*schriftelijk bewijs*". De uitsluiting van andere wettelijke bewijsmiddelen achten de ondergeteekenden hier noodig, ten einde ten deze rechtszekerheid te waarborgen en zeer omslachtige processen te voorkomen. Hiertegen weegt wel op de geringe moeite aan het opmaken van zoodanig bewijsstuk verbonden.

De Regeering heeft op het beginsel in art. 6 gehuldigd geen uitzondering gemaakt, zooals in § 8 der Duitsche wet van 9 Januari 1876, ten opzichte van portretten en portretbusten, omdat zij het meer doeltreffend vindt dit punt over te laten aan dengene, die het portret bestelt, wiens persoonlijk belang hierbij 't best door hem-zelf behartigd kan worden. Te recht zegt dr. Oscar Wächter in zijn commentaar op bedoelde Duitsche wet nopens dit punt: Het verband tusschen het auteursrecht en het auteursschap wordt door de bepaling van § 8, alin. 1,

verbroken; de besteller of de geportretteerde kan door het enkel bestellen of het poseeren uit den aard der zaak het auteursrecht niet verkrijgen. 1)

In alin. 1 van art. 6 is het woord: »hetzij" door »*tenzij*" vervangen.

Art. 6, *alin.* 2. Tegen den wensch van sommige leden, om bij het beding van *unicum* op den kooper ook het auteursrecht te doen overgaan, bestaat hetzelfde bezwaar als bij art. 6, alin. 1, is ingebracht ten opzichte van de uitzondering op het beginsel ten behoeve van den besteller van een portret of portretbuste verlangd.

De bezitter van het *unicum* heeft, indien hem ook het recht van reproductie is afgestaan, evengoed als anderen het middel om zijn recht te handhaven.

De woorden: »*als wet*" kunnen uit de 2de alinea vervallen.

Art. 6, *alin.* 3. De ondergeteekenden deelen de bezwaren niet in het Voorloopig Verslag geopperd tegen de bepaling van alin. 3 van art. 6.

Volgens het in alin. 1 van dit artikel aangenomen stelsel worden het eigendomsrecht en het auteursrecht op voortbrengselen van beeldende kunst bij verkoop gescheiden.

De verkrijger echter van het eigendomsrecht kan het kunstvoorwerp bewaren, waar en zooals hij wil, terwijl hij niet verplicht is den kunstenaar of iemand anders in zijne woning of bij zijne kunstverzameling toe te laten.

Door eene kleine wijziging van redactie is dit recht nog duidelijker aan hem gewaarborgd. Hij kan daarvan echter bij bijzonder beding afstand doen.

Om dit te verduidelijken dienen de slotwoorden »tenzij het tegendeel is overeengekomen".

Art. 7. Hetzelfde stelsel van een vasten termijn voor den aanvang der wettelijke bescherming van het auteursrecht, als in de wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 124) gehuldigd wordt, is ook in dit wetsontwerp voor het artistiek auteursrecht aangenomen.

Uit de bepaling van art. 7 spreekt de bedoeling des wetgevers duidelijk genoeg, dat de bescherming van de wet niet kan ingeroepen worden, indien niet de auteur of zijn rechtverkrijgende zijne verklaring *tempore utili* nadat het werk voltooid, of vóór dat het voor de eerste maal verkocht, tentoongesteld of uitgegeven is, ingezonden heeft ter plaatse, waar dit zal behooren te geschieden. Om het voor de belanghebbenden gemakkelijk te maken, wordt daarbij eene speling van 30 dagen gegund. Het bewijs van de verkrijging en dus ook van den aanvang van het auteursrecht is volgens art. 8 hoogst eenvoudig, namelijk een gedagteekend bewijs van ontvangst, door den Minister afgegeven, derhalve een authentiek geschrift.

Om de moeilijkheid, waarop in het Voorloopig Verslag wordt gedoeld, weg te nemen, is in art. 8 nog eene zinsnede na de eerste alinea bijgevoegd, waaruit zal volgen, dat genoemd bewijs een wettelijk vermoeden daarstelt, dat de aanvrage tijdig is gedaan, behoudens bewijs van het tegendeel, van welk tegenbewijs de last op den namaker zal rusten.

De in het Voorloopig Verslag verlangde wijziging is in art. 7 aangebracht, en, in overeenstemming daarmede, werd de redactie van artt. 8 en 20 gewijzigd.

Art. 11. Naar aanleiding der opmerking van het Voorloopig Verslag omtrent de 1ste alinea van art. 11, zijn uit dat artikel weggelaten de woorden: *bestaande in de uitsluitende bevoegdheid tot vervaardiging van eene afbeelding van een oorspronkelijk kunstwerk door eene bepaalde beeldende kunst of door eene bepaalde mechanische bewerking verkregen.*

De bescherming van het beperkte auteursrecht in art. 4 bedoeld, wordt voorgesteld te bepalen voor den duur van 10 jaren, in overeenstemming met den korteren termijn voor het vertalingsrecht bij de meergemelde wet van 1881 vastgesteld, en tevens in verband met den duur van het uit- en opvoeringsrecht voor muziek- en tooneelwerken bij diezelfde wet.

2) Zie dr. O. Wächter, Das Urheberrecht an Werken der bildenden Künste etc. p. 77.

Dat het beperkte auteursrecht na afloop van den termijn, waarvoor het verleend is, terugkeert tot den auteur van het oorspronkelijke, heeft geen practisch bezwaar.

Maar naar aanleiding van de opmerking van het Voorloopig Verslag heeft de Regeering stilgestaan bij de bedenking, dat, volgens art. 5, alin. 2, de oorspronkelijke auteur bij machte zal zijn, het recht tot nabootsing in een of meer kunstvormen over te dragen, hetzij voor den geheelen duur van zijn eigen auteursrecht of korter, en dat het niet noodig is, deze bevoegdheid te bekrimpen.

De redactie van art. 11 is dus gewijzigd in dezen zin, dat het beperkte auteursrecht, bedoeld in art. 4, slechts 10 jaren duurt, voor zoover er geen auteursrecht van het oorspronkelijke kunstwerk bestaat, of dit verloren is.

Zoo dit laatste wel bestaat, is de duur van het eerste recht bepaald door dien van het laatste, volgens den rechtsregel, dat niemand op zijnen rechtverkrijgende meer recht kan overdragen, dan hijzelf bezit.

Art. 14 van het wetsontwerp in verband met de artikelen 12 en 13, in welke ook art. 4 vermeld wordt, maakt het niet twijfelachtig dat de strafvervolging moet ingesteld worden op aanklacht van den auteur.

Art. 12. In vele gevallen zal de inbeslagneming en verbeurdverklaring der voorwerpen in alinea 2 genoemd, de éénige afdoende sanctie van de verbodsbepaling zijn. Ook schijnt het den ondergeteekenden niet wenschelijk toe, zonder zeer afdoende reden de verbeurdverklaring facultatief te stellen, die in de wet van 1881 verplichtend is.

In de 1ste alinea der artikelen 12 en 13 zijn de woorden »op een werk der beeldende kunsten", als overbodig, vervallen.

De Regeering acht het tot niets dienstig om, zooals »andere leden" in het Voorloopig Verslag voorstellen, het verbeurd verklaarde in ieder geval te vernietigen. Vooreerst kunnen de in artt. 12 en 13 bedoelde exemplaren en andere voorwerpen veel waarde hebben, en ten andere is het in het ontwerp van wet voorgestelde gelijkelijk geregeld in de meermalen aangehaalde wet van 1881, met welke dit wetsontwerp in nauw verband staat.

Art. 15, alin. 1, strookende met art. 21, alin. 1, van de wet van 1881, schijnt dit punt voldoende te regelen.

Naar aanleiding van de vraag in het Voorloopig Verslag ad art. 12 gedaan, zijn, ten einde te voorkomen dat exemplaren, reeds door anderen te goeder trouw gekocht, ook verbeurd verklaard zouden worden, in de 2de alinea van dat artikel achter »*verkregen exemplaren*" gevoegd de woorden: »*die bij de ontdekking van het misdrijf in het bezit van den schuldige zijn*".

De verbeurdverklaring niet ten behoeve van den rechthebbende maar van den Staat, van wien de bezitter van het auteursrecht het verbeurd verklaarde onder zekere voorwaarden kan bekomen, is in overeenstemming met het algemeene rechtsbeginsel, dat verbeurdverklaring niet ten behoeve van een bijzonder persoon kan worden uitgesproken. Men zie art. 35 van het nieuwe Wetboek van Strafrecht.

Daarenboven kan de auteur afwezig zijn; hoe zal men hem dan de verbeurdverklaarde voorwerpen doen geworden? En waarom zal men hem die, als hij ze niet wil aanvaarden, toch opdringen? Verbeurdverklaring onmiddellijk te zijnen behoeve zou ten gevolge kunnen hebben, dat de bedoelde zaken in verkeerde handen kwamen of onbeheerd bleven.

Art. 13. De 2de alinea van dit artikel is nu gelijk gemaakt aan die van art. 19 der wet van 1881.

Art. 14. Aan de aanmerking in het Voorloopig Verslag is toegegeven door wegneming van de woorden: *daaronder begrepen den kooper van het wederrechtelijk nagemaakte.*

Het gevolg van die weglating moet naar het oordeel der Regeering zijn, dat de inbreuk op het auteursrecht van een kunstwerk een klacht-delict blijft, maar dat, wanneer jegens den kooper van een kunstwerk bedrog is gepleegd ten aanzien van de echtheid of het auteursschap van een kunstwerk, het gewone strafrecht en de gewone regelen van strafvordering toepasselijk zijn. Zie artt. 329, 338 en 339 van het nieuwe Wetboek van Strafrecht.

Dit is in eene nieuwe tweede alinea uitgedrukt.

Art. 15. De termijn begint te loopen nadat het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan, en schijnt dus niet te kort.

Meestal is ook de auteur klager en tevens als getuige opgeroepen, zoodat hij met de vervolging bekend is.

Art. 17. Gelijke bepaling treft men aan in de artt. 478 en 739 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering; weglating is mitsdien niet geraden.

In art. 23 der wet van 1881 tot regeling der bescherming van het letterkundig auteursrecht is op denzelfden grond hetzelfde bepaald.

Liet men het artikel hier weg, dan zoude uit dat verschil worden afgeleid, dat de actie tot schadevergoeding bij het in deze wet geregelde auteursrecht niet is toegekend.

Art. 19. Met »in Nederland of in Nederlandsch-Indië woonachtige personen" worden bedoeld zij die in Nederland of in Nederlandsch-Indië hunne woonplaats hebben in den zin van het Burgerlijk Wetboek, hetzij zij hunne kunstwerken in of buiten het land hunner inwoning hebben vervaardigd.

Vreemdelingen hebben het auteursrecht, volgens dit artikel, in verband met art. 7, zoo hunne werken èn vervaardigd èn geleverd of tentoongesteld of te koop of ter bezichtiging zijn aangeboden in Nederland of in Nederlandsch-Indië.

Om in andere gevallen het auteursrecht aan vreemdelingen toe te kennen, zal een tractaat noodig zijn.

Eene speciale voorziening omtrent de verjaring van het misdrijf behoeft niet in dit wetsontwerp opgenomen te worden, omdat daarin reeds art. 460 van het Wetboek van Strafvordering voorziet.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

De Minister van Koloniën
SPRENGER VAN EYK.

[72. 5.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is bepalingen vast te stellen tot regeling van het auteursrecht op werken van beeldende kunst voor Nederland en Nederlandsch-Indië;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

§ 1.

Begrip en omvang van het auteursrecht op werken van beeldende kunst.

Art. 1.

Het recht om een werk van beeldende kunst op oorspronkelijke grootte, op grooter of op verkleinde schaal, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk te copieeren, na te bootsen, af te beelden en te verveelvoudigen of dit door anderen te laten doen, hetzij door middel van dezelfde of door eene andere beeldende kunst, of langs mechanischen weg, komt uitsluitend toe aan den oorspronkelijken vervaardiger van het kunstwerk en zijne rechtverkrijgenden.

Op werken der bouwkunst is deze bepaling niet toepasselijk, behalve op bouwkundige teekeningen en modellen.

Art. 2.

Met den oorspronkelijken vervaardiger worden gelijkgesteld:

a. uitgevers en andere ondernemers van verzamelingen van in art. 1 bedoelde kunstwerken, bijeengebracht door bijdragen van onderscheidene kunstenaars, ten opzichte van die verzamelingen;

b. openbare instellingen, vereenigingen, stichtingen en vennootschappen ten opzichte van de door hunne zorg openbaar gemaakte kunstwerken.

Bij verzamelingen onder *a* bedoeld, behoudt echter ieder mede-arbeider het auteursrecht op de door hem geleverde bijdrage afzonderlijk, voor zoover niet het tegendeel is bedongen.

Ten aanzien van de onder *a* en *b* van dit artikel vermelde rechthebbenden blijft het tweede lid van art. 9 dezer wet buiten toepassing.

Art. 3.

Als nabootsing wordt niet beschouwd:

a. de vrije navolging van eens anders kunstwerk tot het scheppen van een nieuw kunstwerk;

b. het maken van eene copie voor eigen studie van een kunstwerk, mits dit zonder eenig rechtstreeksch of zijdelingsch doel van winstbejag geschiedt, en op de copie duidelijk vermeld staat, dat het eene copie is.

In ieder geval is het verboden den naam of het naamteeken of eenig ander merkteeken des oorspronkelijken vervaardigers, op een kunstwerk voorkomende, na te maken;

c. het plaatsen in een drukwerk van gegraveerde of andere afbeeldingen van kunstwerken, uitsluitend tot opheldering van den tekst dienende; en

d. het maken van afbeeldingen van openbare monumenten.

Art. 4.

Hij, die een werk van beeldende kunst, door een ander vervaardigd, op wettige wijze, maar door eene andere beeldende kunst of door eene mechanische bewerking namaakt, heeft op dien namaak het recht, bij art. 1 aan den oorspronkelijken vervaardiger van een kunstwerk toegekend, hetzij van het oorspronkelijke kunstwerk een bij art. 1 bedoeld uitsluitend recht bestaat of niet.

Art. 5.

Het auteursrecht op een werk van beeldende kunst wordtbeschouwd als eene onlichamelijke roerende zaak.

Het is vatbaar voor geheele overdracht, alsmede voor eene beperkte overdracht ten aanzien van eene of meer kunstvormen; het gaat over bij erfopvolging.

Het is niet vatbaar voor beslag.

Art. 6.

De levering van een kunstwerk, waarvan het auteursrecht is gewaarborgd volgens § 2 dezer wet, geldt niet als eigendomsverkrijging van het auteursrecht voor den bezitter, die niet de oorspronkelijke vervaardiger is, tenzij hij door een schriftelijk bewijs kan aantoonen, het auteursrecht met het kunstwerk te hebben verkregen van den oorspronkelijken vervaardiger of diens rechtverkrijgende.

Bijaldien de oorspronkelijke vervaardiger of diens rechtverkrijgende zich heeft verbonden geene copie, nabootsing of afbeelding van een kunstwerk, waarop hij het auteursrecht heeft, te maken of te laten maken, geldt deze overeenkomst tusschen partijen, maar doet, ten aanzien van derden, het auteursrecht niet vervallen.

Al heeft de bezitter van een kunstwerk het auteursrecht niet verkregen, kan hij echter niet worden gedwongen toe te laten dat in zijne woning, magazijn of kunstverzameling, iemand copieën, nabootsingen of afbeeldingen van het kunstwerk komt maken, tenzij het tegendeel is overeengekomen.

§ 2

Voorwaarden tot uitoefening van het auteursrecht op werken van beeldende kunst.

Art. 7.

Het auteursrecht op een werk van beeldende kunst vervalt, indien de oorspronkelijke vervaardiger of zijn rechtverkrijgende niet vóór of uiterlijk dertig dagen nadat het kunstwerk voor de eerste maal geleverd of tentoongesteld of wel openlijk te koop of ter bezichtiging is aangeboden, eene geschrevene en door hem of eenen bij authentieke akte daartoe gemachtigde onderteekende beschrijving van het kunstwerk, volgens door Ons vast te stellen model, inzendt bij een der Departementen van algemeen bestuur, door Ons aan te wijzen. Bestaat het kunstwerk in platen, afgietsels, gravures, photographieën of andere verveelvuldigde afbeeldingen, dan wordt te gelijk met de beschrijving een exemplaar ingezonden.

Art. 8.

De betrokken Minister geeft aan den inzender een gedagteekend bewijs van ontvangst van de beschrijving en van het exemplaar af.

De beschrijving en het exemplaar worden vermoed tijdig te zijn ingezonden, behoudens bewijs van het tegendeel.

Van de bewijzen wordt aan het Departement een dubbel gehouden in een register, waarvan ieder kosteloos inzage en voor zijne rekening uittreksel of afschrift kan ontvangen.

De ingezondene exemplaren van kunstwerken kunnen in Rijksverzamelingen worden geplaatst, mits voorzien van eene etiquette, aanduidende dat daarvoor op de aangeduide dagteekening een bewijs van ontvangst is afgegeven.

Van de ingezonden beschrijvingen wordt maandelijks eene opgave gedaan in de Nederlandsche Staatscourant.

§ 3.

Duur van het auteursrecht op werken van beeldende kunst.

Art. 9.

Het auteursrecht op een kunstwerk duurt vijftig jaren, te rekenen van de dagteekening van het bewijs van ontvangst, vermeld in art. 8.

Indien de vervaardiger dezen termijn overleeft en zijn recht niet aan een ander heeft overgedragen, behoudt hij het auteursrecht levenslang.

Art. 10.

Bij kunstwerken die uit onderscheiden deelen of afleveringen bestaan, wordt de duur van het auteursrecht voor elk deel of elke aflevering afzonderlijk berekend.

Art. 11.

Op het beperkte auteursrecht, bedoeld in art. 4, zijn de artt. 7 en 8 toepasselijk. Het duurt, na de dagteekening van het bewijs van ontvangst in art. 8 vermeld, tien jaren of zooveel langer als het auteursrecht op het oorspronkelijke kunstwerk nog van kracht blijft.

§ 4.

Handhaving van het auteursrecht op werken van beeldende kunst.

Art. 12.

Onverminderd de burgerlijke rechtsvordering tot vergoeding van door inbreuk op het auteursrecht toegebrachte schade, wordt hij die opzettelijk inbreuk maakt op eens anders auteursrecht, bedoeld in art. 1 of 4, gestraft met geldboete van ten minste vijftig cents en ten hoogste vijf duizend gulden.

De door middel van het misdrijf verkregen exemplaren, die bij de ontdekking van het misdrijf in het bezit van den schuldige zijn, alsmede de den schuldige toebehoorende platen, steenen, vormen en andere werktuigen en gereedschappen, die tot het plegen van het misdrijf gediend hebben, worden ten behoeve van den Staat verbeurdverklaard.

Art. 13.

Hij, die een werk, waardoor hij weet dat inbreuk gemaakt wordt op eens anders auteursrecht, bedoeld in art. 1 of 4, verkoopt, verspreidt of openlijk te koop stelt, wordt gestraft met geldboete van ten minste vijftig cents en ten hoogste twee duizend gulden.

De door middel van het misdrijf verkregen exemplaren worden ten behoeve van den Staat verbeurdverklaard.

Art. 14.

De misdrijven, in de artt. 12 en 13 bedoeld, worden niet vervolgd, dan op klachte van hem, tegen wien zij gepleegd zijn. Gaan die misdrijven gepaard met een volgens het Wetboek van Strafrecht strafbaar bedrog, dan gelden omtrent dit laatste de algemeene regelen ten aanzien der strafvervolging.

Art. 15.

De ingevolge artt. 12 en 13 verbeurdverklaarde exemplaren, platen, steenen, vormen en andere werktuigen en gereedschappen worden aan hem, op wiens auteursrecht inbreuk is gemaakt, of aan zijn rechtverkrijgende afgegeven, indien deze zich daartoe ter griffie aanmeldt binnen veertien dagen, nadat het veroordeelend vonnis in kracht van gewijsde is gegaan. Bij gebreke van zoodanige aanmelding worden deze exemplaren, platen, steenen, vormen en andere werktuigen en gereedschappen vernietigd.

Heeft de rechter te beslissen over eene burgerlijke rechtsvordering tot schadevergoeding, zoo brengt hij daarbij de waarde der aan den rechthebbende af te geven exemplaren zooveel mogelijk in rekening.

Art. 16.

Hij aan wien het auteursrecht op een kunstwerk, in art. 1 of 4 bedoeld, toekomt, kan in beslag nemen en afgifte of vernietiging vorderen van exemplaren welke in strijd met zijn uitsluitend recht zijn vervaardigd, ook zelfs wanneer die exemplaren aan een onroerend goed aard- of nagelvast zijn gemaakt of door bestemming onder onroerende zaken worden begrepen.

Hij, die het beslag legt, moet de schade vergoeden, door het losmaken der exemplaren, aan het onroerend goed waaraan zij waren vastgehecht, toegebracht.

Het beslag kan niet worden gelegd op enkele exemplaren, onder personen berustende, die in zoodanige voorwerpen geen handel drijven en deze tot eigen gebruik hebben verkregen.

De artikelen 722 tot en met 726 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering zijn op dit beslag van toepassing.

Art. 17.

Bij opheffing van het beslag kan hij, die het gelegd heeft, worden veroordeeld tot vergoeding van kosten, schaden en interessen.

Art. 18.

Overtreding van het verbod, vervat in art. 3 *b*, tweede zinsnede, wordt gestraft met geldboete van ten minste vijftig cents en ten hoogste duizend gulden.

§ 5.

Slotbepalingen.

Art. 19.

Deze wet is van toepassing op in Nederland of in Nederlandsch-Indië vervaardigde kunstwerken en op kunstwerken vervaardigd door in Nederland of in Nederlandsch-Indië woonachtige kunstenaars.

Art. 20.

Deze wet is ook verbindend voor Nederlandsch-Indië.

De in art. 7 bedoelde beschrijving en het in dat artikel mede bedoelde exemplaar van het kunstwerk worden, wanneer zij in Nederlandsch-Indië vervaardigde kunstwerken of die waarvan de oorspronkelijke vervaardigers in Nederlandsch-Indië woonachtig zijn, betreffen, ingezonden aan den hoofdambtenaar, daartoe door den Gouverneur-Generaal aan te wijzen; door de zorg van dezen hoofdambtenaar wordt daarvan opgave gedaan in de Javasche Courant, en op hem rusten de verplichtingen, bij art. 8 dezer wet aan den betrokken Minister in Nederland opgedragen.

De Nederlandsche Staatscourant en de Javasche Courant nemen wederkeerig de opgaven zoo spoedig mogelijk van elkander over.

In het geval, bedoeld in artikel 16, zijn voor Nederlandsch-Indië van toepassing de overeenkomstige bepalingen van de aldaar geldende reglementen, met inachtneming van het verschil, dat bestaat tusschen de wetgeving voor de Europeanen en met deze gelijkgestelden en die voor de inlanders en met deze gelijkgestelden.

Art. 21.

Deze wet treedt in werking

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Koloniën,

[72. 6.]

NOTA VAN SCHRIJF- EN DRUKFEILEN. [In de Bijlagen verbeterd.]

[73. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet houdende machtiging tot overneming voor het Kroondomein van gebouwen van pachters, staande op Kroondomeinen, door verkoop en afschrijving van op het Grootboek ten name van het Kroondomein ingeschreven kapitaal.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 1sten December 1884.

WILLEM.

[73. 2]

ONTWERP VAN WET

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is gebleken de gelegenheid te openen, om voor het Kroondomein over te nemen de aan pachters toebehoorende gebouwen, staande op hoeven van dat domein, wier gebouwen tijdens de in werking treding der wet van 26 Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 40) niet aan den Staat behoorden;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De aan pachters toebehoorende gebouwen thans aanwezig op hoeven, die deel uitmaken van het Kroondomein en waarop de Staat bij het in werking treden der wet van 26 Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 40) geene gebouwen had, kunnen voor het Kroondomein worden overgenomen.

De middelen tot bestrijding der kosten van zoodanige overneming worden gevonden door verkoop en afschrijving van kapitaal, ingeschreven op het Grootboek der $2^1/_2$ percent rentegevende Nationale Werkelijke Schuld ten name van: »Kroondomein (het)".

Op den hiertoe noodigen verkoop van kapitaal is art. 3 der wet van 1 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 43) niet van toepassing.

Artikel 2.

Lid 2 van art. 10 der wet van 1 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 43) wordt gewijzigd als volgt:

»Hij doet het vergezeld gaan van eene specifieke opgave der in het laatst verloopen jaar plaats gehad hebbende vervreemdingen, ruilingen, dadingen, afkoopen, beleggingen, overnemingen van gebouwen en afschrijvingen op het Grootboek".

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

[73. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De gebouwen op een aantal hoeven van het Kroondomein onder de rentambten Hulst en Tholen waren reeds in 1822 eigendom van de toenmalige pachters, als zijnde door vroegere pachters gesticht.

Bij elke nieuwe pacht zijn die gebouwen door de optredende pachters, tegen betaling der waarde, van hunne voorgangers overgenomen.

Vooral nu de toestand van den landbouw in de laatste jaren minder gunstig is, werkt de uit de overneming der gebouwen voor de nieuw optredende pachters voortspruitende last bij de verpachtingen nadeelig op de mededinging.

De overneming dier gebouwen voor het Kroondomein, om ze met de gronden te kunnen verpachten, is het eenige middel om aan dit bezwaar een einde te maken, terwijl daardoor tevens in de beide genoemde rentambten dezelfde toestand zal geboren worden als in de andere rentambten, waar de gebouwen reeds tot het Kroondomein behooren.

Het ligt geenszins in de bedoeling, den maatregel van overneming in eens op al de hoeven in de beide rentambten toe te passen, maar alleen, zoo de bij deze wet gevraagde machtiging verleend wordt, daarvan, al naar mate van de behoefte, gebruik te maken.

De kosten der overneming kunnen op geene andere wijze worden gevonden dan door verkoop en afschrijving van kapitaal, dat ten name van het Kroondomein is ingeschreven op het Grootboek der $2^1/_2$ percents rentegevende Nationale Werkelijke Schuld.

Ware voor iederen zoodanigen verkoop de machtiging der Wetgevende Macht noodig, dan zou de gelegenheid ontbreken om tijdig te handelen, wanneer zich de behoefte aan overneming der gebouwen van eene hoeve doet gevoelen.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[73. 4.]

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek verklaarden sommige leden geenerlei bezwaar te zien in de overneming door het Kroondomein van de gebouwen op gronden, waarvoor na afgeloopen pacht geen nieuwe pachter zich had opgedaan, omdat — naar zij meenden te weten — in dat geval het Kroondomein tot de overneming contractueel gehouden was, en men dus alleen met eene regularisatie van den bestaanden toestand te doen had. Hierin lag de hoofdreden of eenige beweegreden der indiening van dit wetsontwerp; en dat de Memorie van Toelichting daarvan geen melding maakte, werd door die leden als een blijk van hare onvolledigheid aangehaald.

Daarentegen werd wel twijfel geopperd, of eene algemeene machtiging tot overneming van gebouwen, gelijk de tekst der wet bevatte, wel raadzaam was, naardien nu mede gebouwen op gronden, waarvoor zich wel een pachter had voorgedaan, konden worden overgenomen.

Verscheidene leden verklaarden echter ook in die algemeene machtiging geen nadeel te kunnen zien.

Intusschen wenschte men van den Minister te vernemen, op welke wijze de taxatie zal plaats hebben en hoevele van de hier bedoelde gebouwen aanwezig zijn.

Artikel 1. Eenige leden achtten het wenschelijk, dat het artikel, zooals het hier wordt voorgesteld, gevoegd werd in de wet van 1 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 43) tusschen de artikelen 3 en 4.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Vastgesteld 18 December 1884.

VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.
REEKERS.
DE MEIJIER.
SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE.
RUTGERS VAN ROZENBURG.

[74. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet, tot regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren, over het jaar 1885.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 1sten December 1884.

WILLEM.

[74. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens de eerste zinsnede van artikel 38 der wet betreffende de burgerlijke pensioenen, laatstelijk gewijzigd bij die van den 21sten Mei 1873 (*Staatsblad* n°. 64), de ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren jaarlijks bij begrootingswet behooren te worden geregeld;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De begrooting der uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1885 wordt vastgesteld als volgt:

Artikel I. Traktement van den secretaris en de ambtenaren van den Raad van Toezicht, benevens toelage van den verificateur . . . . . f	12 000,00
Artikel II. Bureaubehoeften, drukwerk en bodenloon	400,00
Artikel III. Pensioenen	400 000,00
Artikel IV. Aankoop van inschrijvingen op de grootboeken van Nationale Schuld .	1 282 900,00
Artikel V. Onvoorziene uitgaven, daaronder begrepen vorderingen over de diensten 1883 en vroeger	1 200,00
en alzoo tot een bedrag van *een millioen zeshonderd zes en negentig duizend vijfhonderd gulden* . . . . . f	1 696 500,00

Art. 2.

Tot dekking der uitgaven, in het vorig **artikel** vermeld, worden aangewezen de volgende middelen:

a. het batig saldo der rekening van het fonds over het jaar 1884;

b. de opbrengst over het jaar 1885 der bijdragen, toegekend bij artikel 33 der wet betreffende de burgerlijke pensioenen, laatstelijk gewijzigd bij die van den 21sten Mei 1873 (*Staatsblad* n°. 64);

c. de renten der, krachtens artikel 30 van de voorschreven wet, ten name van het fonds staande inschrijvingen op de grootboeken der Nationale Schuld;

d. een subsidie uit de schatkist tot vergoeding der kosten van beheer, voortvloeiende uit de wet van den 17den Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127).

Art. 3.

Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij *artikel* III van de bij **artikel 1** dezer wet vastgestelde begrooting, ontoereikend wordt bevonden, kan het, met inachtneming van het voorschrift van het tweede lid van art. 24 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), door overschrijving uit *artikel* IV dier begrooting worden aangevuld.

Art. 4.

Op *artikel* V van de bij **artikel 1** dezer wet vastgestelde begrooting worden mede aangewezen de tot het dienstjaar 1885 behoorende uitgaven, het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren betreffende, die hare omschrijving niet vinden in een der andere artikelen van die begrooting.

De uitgaven ten laste van voormeld *artikel* V worden voor elke soort afzonderlijk in rekening gebracht en omschreven.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

[74. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De aanbieding van nevensgaand wetsontwerp geschiedt ingevolge de eerste zinsnede van artikel 38 der wet betreffende de burgerlijke pensioenen, gewijzigd bij die van den 21sten Mei 1873 (*Staatsblad* n°. 64).

Behalve hetgeen blijkt uit den hiernevens gevoegden uitgewerkten en toelichtenden staat, valt, met betrekking tot het voorgedragene, nog het volgende op te merken:

Wegens kosten van beheer wordt, op voordracht van den Raad van Toezicht, voor traktementen van drie zijner ambtenaren f 400 meer aangevraagd, ten einde aan den commies en twee adjunct-commiezen eene verhooging van bezoldiging toe te kennen.

Zij verdienen die ten volle door hun ijver en nauw gezette plichtsbetrachting. Hun diensttijd bedraagt respectievelijk 38, 26 en ruim 20 jaren, terwijl hunne werkzaamheden in de laatste jaren steeds in omvang zijn toegenomen.

De commies en de oudste der adjunct-commiezen bekleeden bovendien hun tegenwoordigen rang ruim 20 jaren, zonder nog het daarvoor bepaalde maximum traktement te hebben bereikt.

De posten wegens bureaubehoeften en bodenloon, ad f 250, en voor drukwerk, ad f 150, in vorige begrootingen (artikel 2 en 3 van het 1ste artikel) afzonderlijk uitgetrokken, zijn thans in artikel 2 van artikel 1 vereenigd tot een bedrag van f 400.

Dit is wenschelijk om op de eenvoudigste wijze te kunnen voorzien in het aanschaffen van sommig papier voor registers, dat bij de Algemeene Landsdrukkerij wel bedrukt wordt, doch niet voorhanden is en mitsdien door den Raad van Toezicht bij particulieren moet worden gekocht. Het mag om die reden niet worden gebracht onder en betaald uit den vroeger afzonderlijken post »drukwerk", terwijl die voor bureau-behoeften onvoldoende wordt, wanneer men er deze uitgave onder begrijpt. Het bedrag van f 400 van de nu vereenigde posten is daarentegen toereikend om de gezamenlijke uitgaven, daarin omschreven, te bestrijden.

De post wegens pensioenen (artikel III), waarvoor over 1883 f 298 574,25 benoodigd was, en die over het jaar 1884 vermoedelijk eene uitgaaf van f 360 000 zal vorderen, wordt, overeenkomstig het voorstel van den Raad van Toezicht, voor 1885 op f 400 000 geraamd.

Mocht laatstgemeld bedrag niet voldoende blijken om daaruit de uitgaven wegens pensioenen te bestrijden, dan zou gezegd artikel uit dat voor aankoop van inschrijvingen kunnen worden aangevuld, waartoe artikel 3 van het wetsontwerp de gebruikelijke machtiging verleent.

De post voor aankoop van inschrijvingen op de Grootboeken van Nationale Schuld (artikel IV) wordt voor 1885 gesteld op het bedrag, dat volgens de raming der inkomsten daartoe beschikbaar zal zijn.

Het aantal der tot het fonds behoorende ambtenaren bedroeg op 1 Januari 1883:

	Ambtenaren.	Grondslagen.
	13 805	
De sommen die tot grondslag strekken voor de latere regeling van hun pensioen en tevens voor zoover zij daaraan onderworpen zijn voor de toepassing van de door hen verschuldigde bijdragen, bedroegen op dat tijdstip te zamen	»	f 14 215 508
Van die ambtenaren zijn in het jaar 1883 ontslagen 438, met een gezamenlijken grondslag van f 342 981, en overleden 148, met een gezamenlijken grondslag van f 193 786, te zamen.	586	536 767
Blijft. . .	13 219	f 13 678 741
Daarentegen is het aantal dier ambtenaren in 1883 vermeerderd met	1 158	
en het bedrag der grondslagen met	»	1 065 320
De stand met 1 Januari 1884 is dus	14 377	f 14 744 061

Deze vermeerderingen laten zich verdeelen als volgt:

264 ambtenaren op bezoldigingen van meer dan f 700 's jaars, onderworpen aan vijfjarige bijdragen, tot een gezamenlijk bedrag van. . . .	f 353 804
262 ambtenaren op bezoldigingen van f 700 of minder, doch hooger dan f 400, onderworpen aan achtjarige bijdragen, tot een gezamenlijk bedrag van . .	135 367
632 ambtenaren op bezoldigingen van f 400 of minder, niet aan bijdragen onderworpen, tot een gezamenlijk bedrag van	180 838
De verhoogingen van bezoldiging in 1883 bij bevordering verleend, bedragen te zamen.	395 311
1158	f 1 065 320

Van 8108 burgerlijke ambtenaren, die tijdens de instelling van het fonds op 1 Juli 1846 aanwezig waren en, zooals bekend is, niet tot het fonds in betrekking staan, maar van lieverlede door deelgerechtigden in het fonds worden vervangen, waren op 1 Januari 1883 nog in dienst 332 ambtenaren, met een gezamenlijken grondslag van f 798 429, en op 1 Januari 1884 286 ambtenaren, met een gezamenlijken grondslag van f 689 293.

Over het geheel genomen is het aantal der burgerlijke ambtenaren dus in den loop van 1883 met 526 en het bedrag hunner grondslagen voor pensioen met f 419 417 vermeerderd.

Het batig slot over het jaar 1884, begroot op eene som van f 15 000, wordt, evenals zulks ten vorigen jare is geschied, onder de vermoedelijke inkomsten over 1885 opgenomen.

De bijdragen voor pensioen der tot het fonds behoorende ambtenaren bedroegen over het jaar 1883 f 717 096,30, over 1884 zal de opbrengst vermoedelijk f 707 000 zijn. Voor het jaar 1885 wordt de opbrengst op f 710 000 geraamd.

De renten der kapitalen van het fonds op de grootboeken der 2½-, 3- en 4- percents Nationale Schuld ingeschreven, bedroegen over 1883 f 889 240,50.

Over 1884 denkt men deswege een gezamenlijk bedrag van f 930 000 te ontvangen.

Volgens bijgevoegde opgave bestond het kapitaal van het fonds op den 8sten Augustus 1884:

f 30 009 400 2½-percents;
4 186 720 3-percents en,
1 915 700 4-percents Nationale Schuld.

De renten daarvan en van de inschrijvingen die nog uit de middelen van 1884 en voorts uit die van 1885 kunnen worden aangekocht, worden geraamd op f 970 000.

Het subsidie uit de begrooting van het Departement van Binnenlandsche Zaken tot vergoeding van de kosten, veroorzaakt door de werkzaamheden betrekkelijk het pensionneeren van onderwijzers bij openbare lagere scholen, zal, evenals het vorige jaar, f 1500 bedragen.

De vermoedelijke inkomsten over 1885 zullen mitsdien bedragen:

a.	batig slot der rekening van 1884 . .	f 15 000
b.	bijdragen voor pensioen	710 000
c.	renten.	970 000
d.	subsidie lager onderwijs	1 500
		f 1 696 500

De Minister van Financiën,
GROBBEE.

[74. 4.]

UITGEWERKTE EN TOELICHTENDE STAAT, behoorende bij de begrooting van uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1885.

[74. 4.]

Regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1885.

Nommers der artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.		GERAAMD voor 1885.
1		Traktement van den secretaris en de ambtenaren van den raad van toezicht, alsmede de personeele toelage aan den verificateur:		
	a.	traktement van den secretaris	f 3 000,00	
	b.	» » » verificateur	2 400,00	
	c.	personeele toelage van den verificateur	300,00	
	d.	traktement van den commies	2 300,00	
	e.	» » twee adjunct-commiezen, één ad f 1900 en één ad f 1500 . .	3 400,00	
	f.	» » een klerk.	600,00	
				f 12 000
2		Bureelbehoeften, drukwerk en bodenloon	»	400
3		Pensioenen	»	400 000
4		Aankoop van inschrijvingen op een der Grootboeken van nationale schuld . . .	»	1 282 900
5		Onvoorziene uitgaven, daaronder begrepen vorderingen over de diensten van 1883 en vroeger	»	1 200
				f 1 696 500

Regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1885.

TOEGESTAAN voor 1884.	UITGAVEN gedaan of nog te doen voor 1883.	VERSCHIL tusschen de raming voor 1885 en de uitgaven gedaan of nog te doen voor 1883. Meer.	Minder.	*TOELICHTINGEN.*
11 600,00	f 11 300,00	f 700,00	»	
400,00	368,03⁵	31,96⁵	»	
330 000,00	298 574,25	101 425,75	»	
1 298 300,00	1 364 902,34⁵	»	f 82 002,34⁵	De vermindering is het gevolg der stijgende uitgaven voor pensioenen. Wegens de onzekerheid der behoeften is het raadzaam dezen post niet lager te stellen bij vorige begrootingen is geschied.
1 200,00	44,33	1 155,67	»	
1 641 500,00	f 1 675 188,96	f 103 313,38⁵	f 82 002,34⁵	

[74. 5.]

OPGAVE DER BEZITTINGEN VAN HET FONDS.

OPGAVE der bezittingen van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren op den 8sten Augustus 1884.

Inschrijvingen op het Grootboek der 2½ percents nationale schuld.

Aangekocht volgens de vorige opgave tot den 24 Augustus 1883	f	30 009 400,00

Inschrijvingen op het Grootboek der 3 percents nationale schuld.

Aangekocht volgens de vorige opgave tot den 24sten Augustus 1883	f	4 186 720,00

Inschrijvingen op het Grootboek der 4 percents nationale schuld.

Aangekocht volgens de vorige opgave tot den 24sten Augustus 1883	f	673 900,00
» op den 9, 10, 12, 13, 16, 17, 19-24, 26-29 November 1883		333 000,00
» » » 9, 11, 13, 14, 15, 18-23, 25 Februari 1884.		311 700,00
» » » 2, 3, 5, 6, 13 Mei 1884		309 200,00
» » » 4, 5, 6, 7 Augustus 1884.		287 900,00
	f	1 915 700 00

Regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1885.

De kosten van aankoop der bovengenoemde verkregen kapitalen der 4 percents nationale schuld zijn als volgt:

9	November	1883	. . . .	f	30 000	ad	101 1/4	pct.	f	30 375,00	interest	f	126,67	courtage	f 37,50
9	»	»	. . . .		10 000	»	101 3/16	»		10 118,75	»		42,22	»	12,50
10	»	»	. . . .		6 000	»	101 5/16	»		6 078,75	»		26,00	»	7,50
12	»	»	. . . .		18 000	»	101 5/16	»		18 236,25	»		82,00	»	22,50
12	»	»	. . . .		16 000	»	101 1/4	»		16 200,00	»		72,89	»	20,00
13	»	»	. . . .		15 000	»	101 3/8	»		15 206,25	»		70,00	»	18,75
16	»	»	. . . .		9 000	»	101 7/16	»		9 129,375	»		45,00	»	11,25
17	»	»	. . . .		9 000	»	101 1/2	»		9 135,00	»		46,00	»	11,25
19	»	»	. . . .		17 000	»	101 1/2	»		17 255,00	»		90,67	»	21,25
20	»	»	. . . .		10 000	»	101 7/16	»		10 143,75	»		54,44	»	12,50
21	»	»	. . . .		30 000	»	101 3/8	»		30 412,50	»		166,67	»	37,50
22	»	»	. . . .		2 000	»	101 3/8	»		2 027,50	»		11,33	»	2,50
23	»	»	. . . .		2 000	»	101 1/2	»		2 030,00	»		11,56	»	2,50
24	»	»	. . . .		9 000	»	101 1/2	»		9 135,00	»		53,00	»	11,25
26	»	»	. . . .		27 000	»	101 1/2	»		27 405,00	»		165,00	»	33,75
27	»	»	. . . .		20 000	»	101 3/8	»		20 275,00	»		124,44	»	25,00
27	»	»	. . . .		20 000	»	101 7/16	»		20 287,50	»		124,44	»	25,00
28	»	»	. . . .		30 000	»	101 7/16	»		30 431,25	»		190,00	»	37,50
28	»	»	. . . .		10 000	»	101 1/2	»		10 150,00	»		63,33	»	12,50
29	»	»	. . . .		43 000	»	101 1/2	»		43 645,00	»		277,11	»	53,75
9	Februari	1884	. . . .		8 000	»	102 3/8	»		8 190,00	»		113,78	»	10,00
11	»	»	. . . .		33 000	ad	102 7/16	»		33 804,375	»		476,67	»	41,25
13	»	»	. . . .		17 000	»	102 9/16	»		17 435,625	»		249,33	»	21,25
14	»	»	. . . .		5 000	»	102 9/19	»		5 128,125	»		73,89	»	6,25
15	»	»	. . . .		17 000	»	102 5/8	»		17 446,25	»		253,11	»	21,25
18	»	»	. . . .		36 000	»	102 11/16	»		36 967,50	»		540,00	»	45,00
18	»	»	. . . .		26 000	»	102 3/4	»		26 715,00	»		390,00	»	32,50
19	»	»	. . . .		18 000	»	102 3/4	»		18 495,00	»		274,00	»	22,50
20	»	»	. . . .		4 000	»	102 7/16	»		4 097,50	»		61,33	»	5,00
21	»	»	. . . .		5 000	»	102 3/8	»		5 118,75	»		77,22	»	6,25
21	»	»	. . . .		10 000	»	102 7/16	»		10 243,75	»		154,44	»	12,50
22	»	»	. . . .		16 000	»	102 5/8	»		16 420,00	»		248,89	»	20,00
23	»	»	. . . .		24 000	»	102 5/8	»		24 630,00	»		376,00	»	30,00
23	»	»	. . . .		20 000	»	102 9/16	»		20 512,50	»		313,33	»	25,00
23	»	»	. . . .		50 000	»	102 5/8	»		51 312,50	»		788,89	»	62,50
25	»	»	. . . .		22 700	»	102 9/16	»		23 281,69	»		363,20	»	28,375
2	Mei	»	. . . .		40 000	»	102 3/8	»		40 950,00	»		137,78	»	50,00
2	»	»	. . . .		10 000	»	102 1/2	»		10 250,00	»		34,44	»	12,50
3	»	»	. . . .		20 000	»	102 3/4	»		20 550,00	»		71,11	»	25,00
5	»	»	. . . .		20 000	»	102 3/4	»		20 550,00	»		75,56	»	25,00
5	»	»	. . . .		10 000	»	102 13/16	»		10 281,25	»		37,78	»	12,50
6	»	»	. . . .		20 000	»	102 7/8	»		20 575,00	»		77,78	»	25,00
6	»	»	. . . .		30 000	»	102 15/16	»		30 881,25	»		116,67	»	37,50
13	»	»	. . . .		80 000	»	103 3/16	»		82 550,00	»		364,44	»	100,00
13	»	»	. . . .		79 200	»	103 3/16	»		81 724,50	»		369,60	»	99,00
4	Augustus	»	. . . .		80 000	»	102 3/4	»		82 200,00	»		1 093,33	»	100,00
5	»	»	. . . .		80 000	»	102 13/16	»		82 250,00	»		1 102,22	»	100,00
6	»	»	. . . .		89 000	»	102 11/16	»		82 150,00	»		1 111,11	»	100,00
7	»	»	. . . .		47 900	»	102 3/8	»		49 037,625	»		670,60	»	59,875
					f 1 241 800					f1 271 425,065			f 11 859,27		f 1 552,25

[74 6.]

STAAT VAN PENSIOENEN.

NOMINATIEVE STAAT van sedert 20 Juli 1883 verleende pensioenen ten laste van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren, opgemaakt naar aanleiding van art. 23 der wet betreffende de burgerlijke pensioenen, laatstelijk gewijzigd bij die van den 21sten Mei 1873 (*Staatsblad* n°. 64).

Regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1885.

Volgnommer.	NAMEN.	Ouderdom.	Laatste dienstbetrekking.
1988	Ooijen, Petrus Johannus Van	55	rijksveldwachter der 3de klasse,
1989	Modderman, mr. Anthony Edwoud Jan,	44	Minister van het Departement van Justitie,
1990	Gerlach, Charles Guillaume Emile	61	griffier bij het kantongerecht te Delft,
1991	Deinse, mr. Antonius Van	41	rechter in de arrondissements-rechtbank te Leeuwarde
1992	Heijer, Adriana Den, weduwe van D. Verbaan	44	in leven commies te water van de 2de klasse 1 's Rijks belastingen,
1993	Staverman, Albertus	70	1ste stempelaar bij het kantoor van het buiteng woon zegel te Amsterdam,
1994	Janssen, Joannes Hubertus	61	kommies 2de klasse bij 's Rijks belastingen;
1995	Rijnhart, Dirk	54	brievenbesteller te Rotterdam,
1996	Herwijnen, Hendrik Van	53	postbode,
1997	Schrooders, Jan Richard	51	brievenbesteller te Maastricht,
1998	Beckhoven, Jacobus Cornelis Van	51	brievengaarder,
1999	Dijk, Jan Van	62	als voren,
2000	Polderman, Johannes	73	als voren,
2001	Hube, Joannes Gregorius Alowijs	48	brievenbesteller te Maastricht,
2002	Eveleens, Maarten	46	postbode,
2003	Braggaar, Pieter	63	conducteur der brievenmalen 1ste klasse,
2004	Voorden, Johannes Ten	68	bode bij het Departement van Waterstaat, Hand en Nijverheid,
2005	Schäffer, Karel August	69	als voren,
2006	Broers, Jacobus	55	rijksveldwachter 3de klasse,
2007	Rooze, Joost Hendrik De	56	directeur der cellulaire gevangenis te Utrecht,
2008	Guldenberg, Hubertus Fridericus	52	rijksveldwachter 3de klasse,
2009	Müller, Heinrich Wilhelm	64	leeraar bij het Erasmiaansch gymnasium te Rotterdar
2010	Pennekamp, Joannes Henricus	77	commies bij het cellulair huis van arrest en justit te Amsterdam,
2011	Boeije, Johan Rutger	63	ontvanger van 's Rijks belastingen te Schiedam,
2012	Neurdenburg, Willem Karel Arnold	55	verificateur der 1ste klasse bij 's Rijks belastingen Maastricht,
2013	Backere, George Coenraad De	60	als voren der 3de klasse te Nijmegen,
2014	Walter, Pieter Gijsbertus	57	kommies 2de klasse bij 's Rijks belastingen,
2015	Verbrugge, Ludovicus Gerardus	55	als voren 1ste klasse te Amsterdam,
2016	Reichard, Frederik	52	brievenbesteller te Amsterdam,
2017	Helden, Leonardus Van	57	postbode,
2018	Postma of Posthumus, Pieter	53	als voren,
2019	Brunt, Hendrik	54	als voren,
2020	Pan, Jean Jacob	58	directeur van het postkantoor te Breda,
2021	Pijnacker Hordijk, mr. Cornelis	36	Minister van het Departement van Binnenlandsch Zaken,
2022	Kluit, mr. Pieter Cypriaan Willem	63	griffier bij het kantongerecht te 's Gravenhage,
2023	Wagteveld, Willem	54	rijksveldwachter 3de klasse,
2024	Eyken, Gerrit Johannes Van	65	griffier bij het kantongerecht te Hilversum,
2025	Breevoort, Adrianus	76	vaste knecht bij het Departement van Buitenlandsch Zaken,
2026	Nort, Hartog Salomon	39	rijksveldwachter 2de klasse,

Regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1885.

Artikelen der wet ingevolge welke het pensioen is verleend.	Bedrag van het pensioen.	Waarvan ten laste van de Staatsbegrooting.	Waarvan ten laste van het Fonds.	Oorzaak van het gegeven ontslag.	*Aanmerkingen.*
5	f 274	f 181	f 93	lichaamsgebreken,	
11	4000	3298	702	verkregen rechten,	
5	919	»	919	lichaamsgebreken,	
5	694	72	622	idem,	
4	348	25	323	in en door den dienst overleden,	
3*a*	416	56	360	verkregen rechten,	
5	448	154	294	lichaamsgebreken,	
3*b*	434	203	231	idem, in en door den dienst,	
5	132	112	20	lichaamsgebreken,	
5	230	141	89	idem,	
5	153	106	47	idem,	
5	207	144	63	idem,	
3*a*	78	58	20	verkregen rechten,	
5	265	173	92	lichaamsgebreken,	
5	274	247	27	idem,	
5	525	211	314	idem,	
3*a*	577	45	532	verkregen rechten,	
3*a*	317	114	203	idem,	
5	367	274	93	lichaamsgebreken,	
5	969	»	969	idem,	
5	291	181	110	idem,	
5	387	300	87	idem,	
3*a*	176	96	80	verkregen rechten,	
5	2067	233	1834	lichaamsgebreken,	
5	894	42	852	idem,	
5	686	50	636	idem,	
5	373	125	248	idem,	
5	485	192	293	idem,	
5	269	118	151	idem,	
5	144	91	53	idem,	
5	135	115	20	idem,	
5	184	129	55	idem,	
5	1895	»	1895	idem,	
11	1856	1830	26	verkregen rechten,	
5	3000	»	3000	lichaamsgebreken,	
5	367	313	54	idem,	
3*a*	806	»	806	verkregen rechten,	
3*a*	295	118	177	idem,	
5	140	124	16	lichaamsgebreken,	met intrekking van het bij Kon. besluit van 9 Febr. 1872, n°. 22, verleende pensioen ad f 125.

Regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1885.

Volgnommer.	NAMEN.	Ouderdom.	Laatste dienstbetrekking.
2027	Haaxman, Pieter Albertus	68	leeraar aan de gemeente-burgerschool te Delft,
2028	Jonckbloet, dr. Willem Joseph Andries	66	hoogleeraar aan de Rijks-Universiteit te Leiden,
2029	Meule, Cornelis Van der	67	lichtwachter bij 's Rijks kustverlichting,
2030	Ziesel, Anthonie Hendrik	61	kommies der 1ste klasse bij 's Rijks belastingen,
2031	Bottema, Wiester	64	als voren,
2032	Bongaards, Jurrien	57	als voren 3de klasse,
2033	Soutendijk, Arie	71	landmeter der 1ste klasse bij het kadaster,
2034	Bont, Willem	55	kommies 2de klasse bij 's Rijks belastingen,
2135	Linde, Jacobus Van der	62	als voren 1ste klasse,
2036	Heuvel, Willem Van den	38	brievenbesteller te Amsterdam,
2037	Nauta, Claas	61	postbode,
2038	Augustin, Lambertus	62	rijksveldwachter 3de klasse,
2039	Grothe, Peter Diedrich	77	hoogleeraar aan de Polytechnische school te Delft,
2040	Man, dr. Johannes Govertus De	33	conservator aan het museum van natuurlijke histori te Leiden,
2041	Rutgers, mr. Johannes	41	rechter in de arrondissements-rechtbank te Leeuwarden
2042	Rombouts, Willem	54	deurwaarder bij het gerechtshof te Arnhem,
2043	Houten, Hermanus Van	50	rijksveldwachter 3de klasse,
2044	Sant, Lammert Van 't	55	als voren,
2045	Bakker, Anne	43	als voren,
2046	Kaiser, Johan Wilhelm	70	directeur van 's Rijks museum van schilderijen e hoogleeraar aan de Rijks akademie van beeldend kunsten te Amsterdam,
2047	Schenkel, Johan Adolph	70	bewaarder 2de klasse in het huis van arrest en be waring te Assen,
2048	Spee, Antoin Hubertus	52	kommies 2de klasse bij 's Rijks belastingen,
2049	Blanken, Hendrikus Hubertus	59	kommies verificateur der 1ste categorie bij 's Rijk belastingen,
2050	Hoekman, Job	56	als voren,
2051	Frederiks, Jan	67	brievenbesteller te Amsterdam,
2052	Driehuis Rabe, Larion Marie	58	kommies 3de klasse bij 's Rijks belastingen,
2053	Droog, Cornelis	68	lichtwachter bij 's Rijks kustverlichting,
2054	Krimpen, Adrianus Gijsbertus Van	49	kommies 2de klasse bij 's Rijks belastingen,
2055	Nimwegen, Cornelis Van	66	als voren 1ste klasse,
2056	Kops, Petrus Adolf	49	als voren 3de klasse,
2057	Teding van Berkhout, jhr. Willem Hendrik	58	ontvanger van 's Rijks belastingen te Apeldoorn,
2058	Liet, Hendrik Van der	55	brief- en telegrambesteller,
2059	Ende, Arie Van den	55	adsistent ten postkantore Rotterdam,
2060	Tasking, Wilhelmus Christianus	64	brievenbesteller te Utrecht,
2061	Dorpmans, Arnoldus	59	adsistent ten postkantore Rotterdam,
2062	Strengers, Lambertus	51	brievenbesteller,
2063	Bosma, Jan Geerts	51	postbode,
2064	Krikhaar, Gerardus	69	als voren,
2065	Martens, Marinus Franciscus	57	als voren,
2066	Wakker, Willem Van de	65	directeur van het huis van arrest en bewaring Groningen,

Regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1885.

Artikelen der wet ingevolge welke het pensioen is verleend.	Bedrag van het pensioen.	Waarvan ten laste van: de Staatsbegrooting.	Waarvan ten laste van: het Fonds.	Oorzaak van het gegeven ontslag.	*Aanmerkingen.*
3*a*	f 278	f 120	f 158	verkregen rechten,	
12	3000	1350	1650	idem,	
3*a*	233	137	96	idem,	
5	520	194	326	lichaamsgebreken,	
5	496	134	362	idem,	
5	185	96	89	idem,	
3*a*	1320	»	1320	verkregen rechten,	
5	296	99	197	lichaamsgebreken,	
5	504	93	411	idem,	
5	217	179	38	lichaamsgebreken,	
5	162	142	20	idem,	
5	237	112	125	idem,	
3*a*	1417	»	1417	verkregen rechten,	
5	369	»	369	lichaamsgebreken,	
5	513	»	513	idem,	
5	321	»	321	idem,	
	258	143	115	idem,	
5	408	255	153	idem,	
5	264	228	36	idem,	
3*a*	1797	865	932	verkregen rechten,	
3*a*	263	169	94	idem,	
3*b*	472	210	262	lichaamsgebreken,	in en door den dienst.
5	611	204	407	idem,	
5	494	131	363	idem,	
3*a*	416	164	252	verkregen rechten,	
3*b*	448	148	300	lichaamsgebreken,	in en door den dienst.
3*a*	137	101	36	verkregen rechten,	
3*b*	448	208	240	lichaamsgebreken,	in en door den dienst.
3*a*	576	241	335	verkregen rechten,	
5	234	167	67	lichaamsgebreken,	
5	1536	228	1308	idem,	
3*b*	300	210	90	idem,	in en door den dienst.
5	416	16	400	idem,	
5	388	197	191	idem,	
5	421	153	268	idem,	
5	224	155	69	idem,	
5	145	110	35	idem,	
3*a*	139	119	20	verkregen rechten,	
5	149	123	26	lichaamsgebreken,	
3*a*	762	97	665	verkregen rechten,	

Volg-nommer.	NAMEN.	Ouder-dom.	Laatste dienstbetrekking.
2067	Willing, Theodora	62	bewaarster in het cellulaire huis van arrest en justit te Amsterdam,
2068	Nales, Hendrikus	59	rijksveldwachter 2de klasse,
2069	Wijma, Jacob	60	als voren, 3de klasse,
2070	Augustini, Jan	80	eersten klerk ter provinciale griffie van Noordholland
2071	Donck, Jacob Jurriaan Christoffel	59	eerste onderwijzer bij de Rijkskweekschool van onde wijzers te Haarlem,
2072	Penn, dr. Jacobus	62	inspecteur van het geneeskundig Staatstoezicht va Noordholland,
2073	Habets, Gabriel Hubert	50	kommies 3de klasse bij 's Rijks belastingen,
2074	Spengler, jhr. Albertus Lourens	52	ontvanger van 's Rijks belastingen te Bemmel c. a
2075	Leupen, Lambertus	58	kommies 1ste klasse bij 's Rijks belastingen,
2076	Jagt, Jacob	42	postbode,
2077	Schoonbrood, Jan Willem Jozef	55	brievenbesteller,
2078	Feenstra, Pieter	65	brievengaarder,
2079	Oosterlee, Pieter	81	als voren,
2080	Kuypers, Jacobus Antonius	56	besteller bij de Rijkstelegraaf te Rozendaal,
2081	Hamel, Willem	50	kommies der 2de klasse bij 's Rijks belastingen,
2082	Weissenbruch, Adrianus Cornelis	62	kommies verificateur bij 's Rijks belastingen,
2083	Spee, Gerlacus Sybertus	58	kommies ontvanger bij 's Rijks belastingen,
2084	Quintus, mr. Justus Dato	65	ontvanger der registratie te Leeuwarden,
2085	Brom, Hendricus Johannes	44	kommies der 3de klasse bij 's Rijks belastingen,
2086	Roijaards, Gijsbertus Mattheus	55	als voren der 2de klasse,
2087	Vries, Daniël Petrus De	65	als voren der 1ste klassse,
2088	Waard, Thomas De	63	als voren,
2089	Groningen, Philippus Antonius Petrus Van	66	als voren,
2090	Walter, Roelof Jan	55	brievenbesteller,
2091	Versteeg, Johannes Hendrik	48	conducteur der brievenmalen,
2092	Andriesma, Pieter	57	postbode,
2093	Hendriks, Hendericus, ook genaamd Henderis Denen	59	als voren,
2094	Nuijens, Pieter	54	als voren,
2095	Leeuw, Robertus De	57	conducteur der brievenmalen,
2096	Boele Van Hensbroek, Andreas Willem Gerrit	68	adjunct-commies bij het departement van Justitie,
2097	Gans, Jacobus Simon Frederik	54	bewaarder in eene gevangenis,
2098	Schmidt, Johan Coenraad	52	als voren,
2099	Appelman, Johannes Marinus	60	als voren,
2100	Groneman, Hendrik Jan Herman	43	leeraar aan de Rijks-hoogere burgerschool te Groning
2101	Keysersweert of Keyzerswaard, Cornelis van	74	besteller bij de Rijkstelegraaf,
2102	Laer, dr. Johannes Renatus Eugenius	65	leeraar aan de Rijks-veeartsenijschool te Utrecht,
2103	Lindeman, Wilhelmus Frederik	66	besteller bij de Rijkstelegraaf,
2104	Nijsen, Petrus Adrianus Frederik	55	kommies der 2de klasse bij 's Rijks belastingen,
2105	Leeuwen, Isaac Van	55	als voren,
2106	Grivel, Johannes Henricus	58	als voren,
2107	Harthoorn, Jan Hendrik	64	als voren der 3de klasse,
2108	Lek, Willem Van der	69	als voren der 1ste klasse,
2109	Matthijssen, Jan Jacobus	51	als voren der 2de klasse,

Regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1885.

Artikelen der wet rachtens welke het pensioen is verleend.	Bedrag van het pensioen.	Waarvan ten laste van		Oorzaak van het gegeven ontslag.	*Aanmerkingen.*
		de Staats-begrooting.	het Fonds.		
5	f 290	f 93	f 197	lichaamsgebreken,	
5	217	93	124	idem,	
5	193	105	88	idem,	
3*a*	348	»	348	verkregen rechten,	
5	1 474	602	872	lichaamsgebreken,	
5	1 060	»	1 060	idem,	
5	167	96	71	idem,	
5	813	»	813	idem,	
5	532	33	499	idem,	
5	136	107	29	idem,	
5	194	152	42	lichaamsgebreken,	
3*a*	295	193	102	verkregen rechten,	
3*a*	89	69	20	idem,	
5	94	»	94	lichaamsgebreken,	
3*b*	568	»	568	idem,	in en door den dienst.
5	665	78	587	idem,	
5	415	99	316	idem,	
3*a*	1 912	331	1 531	verkregen rechten,	
5	294	226	68	lichaamsgebreken,	
5	308	88	220	idem,	
3*a*	556	183	373	verkregen rechten,	
5	414	114	300	lichaamsgebreken,	
3*a*	616	35	581	verkregen rechten,	
5	311	168	143	lichaamsgebreken,	
3*b*	530	»	530	idem,	in en door den dienst.
5	234	183	51	idem,	
5	146	110	36	idem,	
5	198	126	72	idem,	
5	307	87	220	idem,	
3*a*	877	»	877	verkregen rechten,	
5	328	177	151	lichaamsgebreken,	
5	290	40	250	idem,	
5	358	140	218	idem,	
5	709	»	709	lichaamsgebreken,	
3*a*	99	»	92	verkregen rechten,	
3*a*	1 741	»	1 741	idem,	
3*a*	117	»	117	idem,	
5	442	281	161	lichaamsgebreken,	
5	433	314	119	idem,	
5	208	»	208	idem,	
5	467	149	318	idem,	
3*a*	616	122	494	verkregen rechten,	
5	311	172	139	lichaamsgebreken,	

Volgnommer.	NAMEN.	Ouderdom.	Laatste dienstbetrekking.
2110	Eras, Achilles Henricus	62	kommies der 1ste klasse bij 's Rijks belastingen.
2111	Albertz Joseph	55	als voren,
2112	Werner, Johann Jacob	75	als voren,
2113	Houten, Aart Van den	72	als voren,
2114	Terbosch, Gerard Hubert Ferdidand	43	als voren der 3de klasse,
2115	Fooy, Jacobus	56	als voren der 1ste klasse,
2116	Benink, Wolter	59	als voren,
2117	Hamerman, Marinus	63	als voren,
2118	Feddema, Minne	61	als voren,
2119	Schreuder, Jan Reiner	61	als voren,
2120	Singer, Pieter Klaas	60	deurwaarder der directe belastingen,
2121	Kerkwijk, Gerardus Johannes	51	ontvanger der directe belastingen te Maassluis,
2122	Tieleman, Abraham	58	kommies der 3de klasse bij 's Rijks belastingen,
2123	Getsen, Fredrik Van	62	als voren der 1ste klasse,
2124	Feringa, Albertus	61	als voren,
2125	Berg, Arnoldus Van den	69	als voren,
2226	Vaassen, Jan Hubert	58	als voren,
2127	Voigt, Johannes Hendrik	65	bode bij de Algemeene Rekenkamer,
2128	Scheer, Cornelis Hendrikus Van der	76	bode bij den Raad van State,
2129	Schadd, George Fredrik	55	kommies der 2de klasse bij 's Rijks belastingen,
2130	Dohmen, Jan Matthes	52	als voren der 3de klasse,
2131	Massa, Francis Hubert	53	als voren der 1ste klasse,
2132	Brandeler, Elisa Van den	60	kommies der posterijen 1ste klasse,
2133	Prangen, Gerrit Jan	72	postbode,
2134	Zee, Reinder Van der	65	als voren,
2135	Stoffels, Adrianus	40	conducteur der brievenmalen 2de klasse,
2136	Sommer, Johannes Willem	41	brievenbesteller,
2137	Schansema, Eppo	58	postbode,
2138	Dinther, Hermanus Van	56	als voren,
2139	Hart Jacobus Van der	48	brievenbesteller,
2140	Staring, Willem Constantijn Arnold	71	hoofd-directeur der Rijkstelegraaf,
2141	Stralen, Jacob Van	69	kok in een huis van verbetering en opvoeding van jongens,
2142	Weely, Bauke Van	60	rijksveldwachter 2de klasse,
2143	Blooker, Johannes Frank Jurriaan	58	als voren 3de klasse,
2144	Polling, Jan	55	als voren,
2145	Gratama, mr. Bernard Jan	61	hoogleeraar aan de Rijks-Universiteit te Groningen
2146	Thissen, Petrus Antonius Josephus	62	leeraar aan het gymnasium te Maastricht,
2147	Bos, Willem	66	rijksveldwachter 3de klasse,
2148	Staalman, Gerrit	59	baas der zeilmakers bij 's Rijks werf te Willemsoord
2149	Mekken, Klaas	70	kommies der 3de klasse bij 's Rijks belastingen,
2150	Dieten, Paulus Van	54	als voren,
2151	Steegemans, Hubertus	61	als voren 1ste klasse,
2152	Polder, Theodorus Emile Alexander Van de	58	als voren 2de klasse,

Regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1885.

Artikelen der wet achtens welke het pensioen s verleend.	Bedrag van het pensioen.	Waarvan ten laste van de Staatsbegrooting.	Waarvan ten laste van het Fonds.	Oorzaak van het gegeven ontslag.	*Aanmerkingen.*
5	f 493	f 157	f 336	lichaamsgebreken,	
5	417	158	259	idem,	
3*a*	616	177	439	verkregen rechten.	
3*a*	616	198	418	idem,	
5	274	210	64	lichaamsgebreken,	
5	424	134	290	idem,	
5	365	118	247	idem,	
5	496	165	331	idem,	
5	432	128	304	idem,	
5	503	169	334	idem,	
5	614	50	564	idem,	
5	903	»	903	idem,	
5	227	»	227	idem,	
5	468	169	299	idem,	
5	428	146	282	idem,	
3*a*	496	167	329	verkregen rechten,	
5	455	136	319	lichaamsgebreken,	
3*a*	570	38	532	verkregen rechten,	
3*a*	488	68	420	idem,	
5	306	103	203	lichaamsgebreken,	
5	169	97	72	idem,	
5	430	247	183	idem,	
5	1018	»	1018	idem,	
3*a*	211	149	62	verkregen rechten,	
3*a*	260	200	60	idem,	
3*b*	465	233	232	lichaamsgebreken,	in en door den dienst.
3*b*	320	262	58	idem,	idem.
5	247	130	117	idem,	
5	73	42	31	idem,	
5	157	93	64	idem,	
3*a*	2747	429	2318	verkregen rechten,	
3*a*	338	108	230	idem,	
5	310	115	195	lichaamsgebreken,	
5	345	227	118	idem,	
5	262	144	118	idem,	
12	3000	838	2162	idem,	
5	959	843	116	idem,	
3*a*	237	134	103	verkregen rechten,	
5	741	285	456	lichaamsgebreken,	
3*a*	227	41	186	verkregen rechten,	
5	192	109	83	lichaamsgebreken,	
5	499	266	233	idem,	
5	379	101	278	idem,	

Regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1885.

Volg-nommer.	NAMEN.	Ouder-dom.	Laatste dienstbetrekking.
2153	Kuypers, Johannes	59	hoofdkommies 1ste categorie bij 's Rijks belastinger
2154	Massa, Francis Hubert	53	kommies der 1ste klasse bij 's Rijks belastingen,
2155	Ponthier, Cornelis Josephus Bennema De	48	commies der posterijen van de 1ste klasse,
2156	Bruiks, Hendrik Jan	59	postbode,
2157	Wassink, Johannes Hendrikus Jacobus	55	als voren,
2158	Jansen, Henry	72	bakenmeester in het 4de kwartier der Maas,

Regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1885.

Artikelen der wet ingevolge welke het pensioen is verleend.	Bedrag van het pensioen.	Waarvan ten laste van de Staatsbegrooting.	Waarvan ten laste van het Fonds.	Oorzaak van het gegeven ontslag.	*Aanmerkingen.*
5	f 521	f 104	f 417	lichaamsgebreken,	
5	430	247	183	idem,	
5	820	»	820	idem,	
5	117	83	34	idem,	
5	259	124	135	idem,	
3 *a.*	198	178	20	verkregen rechten,	
TOTAAL	f 93 345	f 30 055	f 63 290		

STAAT van vervallen pensioenen ten laste van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenare sedert de opgave van 1883.

Nommer van inschrijving.	NAMEN.	Datum van overlijden.	Bedrag.	*Aanmerkingen.*
		1883.		
117	Braun, J.	13 Mei	f 9	
687	Hummelinck, M. A.	24 September	52	
702	Jouwersma, G.	25 Maart	34	
793	Harms, H. of H. H. Kuper,	10 Mei	112	
1030	Gosler, W. H.	7 Augustus	402	
1195	Haart, J. M.	7 »	227	
1674	Kleynen, T.	14 April	20	
522	Becude, J. G.	18 Augustus	194	
1080	Gijn, H. Van	4 Juli	50	
1619	Ypey, D.	30 Augustus	35	
495	Jongste, J.	20 October	149	
825	Sibon, J.	2 November	28	
1460	Ommeval, D.	20 October	38	
1667	Severens, G. J.	19 Juli	54	
1795	Pelt, C. Van	25 Augustus	496	
360	Vonders Westerburger, J. W. J.	28 November	393	
1256	Frederiks, T.	18 »	35	
282	Heuvel, J. H. Van den	15 »	174	
459	Feer of Veer, A. Van der	23 October	146	
548	Nort, H. S.	—	16	Bij Koninklijk besluit van 17 N vember 1883, n°. 32, nader g pensionneerd.
560	Steeg, J. G.	4 December	240	
714	Kruip, R.	8 »	31	
		1884.		
1075	Pas, M. W. Van der	1 Januari	55	
		1883.		
1409	Eichstorff, H. L. Van	30 Augustus	833	
1420	Wilbrenninck, A.	20 December	740	
1652	Swaag of Zwaag, J.	9 Augustus	20	
1834	Eversen, H. P. H.	19 Mei	602	
1974	Ram, S. E.	20 September	236	
1998	Dijk, J. Van	26 December	63	
2009	Pennekamp, J. H.	10 September	80	
		1884.		
723	Meeussen, mr. K. A.	24 Januari	152	
1258	Tonus, J. C.	13 »	194	
1829	Driehuys Rabe, L. M.	—	226	Bij Koninklijk besluit van 12 F bruari 1884, n°. 13, nader g pensionneerd.
1883	Meeussen, mr. K. A.	24 Januari	1701	
787	Bakx, P.	14 Maart	133	
29	Pot, G.	28 »	83	

Regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1885.

Nommer van inschrijving.	NAMEN.	Datum van overlijden.	Bedrag.	*Aanmerkingen.*
		1884.		
125	Alberts, T., zich noemende en schrijvende F. A. Smink,	8 Maart	f 41	
516	Kolmer, H. H.	14 »	108	
		1883.		
576	Smit, Jz., D.	18 November	498	
625	Keijenberg, A. T.	30 »	332	
		1884.		
739	Kuyk, G. Van	21 Maart	70	
		1883.		
840	Koents, G. M.	29 December	258	
		1884.		
1165	Stork, M. J.	14 Maart	50	
1246	Schuyt, H. J.	17 Januari	306	
1340	Meybaum, C. J.	15 »	175	
1907	Tangelder, R. J.	12 Maart	66	
1928	Euler, J. C. D.	24 Februari	237	
1971	Dullemen, H. Van	15 Maart	805	
208	Davids, D., zich noemende en schrijvende D. J. Nieuwhof,	14 April	150	
242	Geer, J. De	3 April	56	
644	Haga, J. S.	28 »	145	
818	Mulier, J. J.	6 »	142	
882	Schans, D. Van der	10 »	20	
940	Vikkerman, G. W.	22 »	55	
1284	Stevens, M.	4 »	165	
1551	Vennik, P.	14 April	308	
1696	Wielen, A. G. R. Van der	3 »	234	
1839	Buitendijk Kuyk, G.	23 »	20	
691	Roeters, H. W.	8 Mei	147	
1469	Algie, F. T.	30 »	252	
1569	Warem, D. H. H. De	7 »	116	
1797	Hilten, W. Van	9 »	283	
2046	Schinkel, J. A.	24 »	94	
106	Bloemers, M. D W.	8 Maart	207	
		1882.		
275	Koning, G. P. N. De	15 Juni	16	
		1884.		
340	Wijlep, J. G. T.	20 Mei	67	
378	Bowier, jhr. H. J. J.	6 Juni	259	
871	Willems, W., zich noemende en schrijvende W. J. Penning,	4 »	24	
104	Schoenmakers, P. A.	14 April	34	
1126	Schalekamp, H. J.	18 »	57	
1192	By, T. J. J. H. De	4 Juni	227	
1228	Alberse, P. J.	28 »	493	
1857	Bakker, J.	16 »	140	

Regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1884.

Nommer van inschrijving.	NAMEN.	Datum van overlijden.	Bedrag.	*Aanmerkingen.*
		1884.		
1913	Cortenbach, W.	11 Juli	33	
		1883.		
1951	Bruins, J. C.	16 September	255	
		1884.		
2102	Lindeman, W. F.	15 April	117	
152	Trompetje, G.	17 »	132	
628	Bonke, W. N.	23 Juni	195	
1082	Linders, H.	3 Juli	41	
1567	Mads, J. L.	31 Mei	195	
1914	Gerard, C. P.	18 Juli	169	
2130	Massa, F. H.	—	183	Nader gepensionneerd bij Koninklijk besluit van 16 Augustus 1884 n°. 15.
		Totaal	f 16 130	

RECAPITULATIE.

Volgens den staat n°. 6, overgelegd bij de begrooting van 1884, was het Fonds bezwaard met	f	300 151
Bij: wegens verleende pensioenen sedert Augustus 1883.		63 290
	f	363 441
Af: wegens vervallen pensioenen sedert Augustus 1883		16 130
Blijft ten laste der begrooting van 1885	f	347 311

[74. 7.]

VERSLAG.

Ofschoon men bij het onderzoek in de afdeelingen van het wetsontwerp tot regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1885 niet in beschouwingen wenschte te treden omtrent de pensioenquaestie, omdat men zich voorbehield deze zaak bij de behandeling van hoofdstuk VII *B* der begrooting voor het dienstjaar 1885 te bespreken, zoo werd toch de vraag gedaan, of het niet billijk is, indien geen uitvoering wordt gegeven aan de denkbeelden in het rapport der Staatscommissie uitgesproken, de bijdragen der ambtenaren aan het pensioenfonds te verlagen, nu de inkomsten de uitgaven zooverre overtreffen.

Hiertegenover meende men echter te mogen opmerken dat de werking der wet van 1846, voor zoover betreft de verhouding van inkomsten en uitgaven van het pensioenfonds niet kon worden beoordeeld zoolang een aantal ambtenaren niet tot de deelgerechtigden behoorden.

Van onbillijkheid kon bovendien geen sprake zijn: de bijdragen toch behooren tot de voorwaarden waarop de ambtenaren worden aangesteld.

Art. 1. Naar aanleiding van de hier voorgestelde verhooging werd de wensch uitgesproken, dat men zich door de hooge inkomsten van het fonds niet zoude laten verleiden tot het opvoeren der uitgaven.

De Commissie van Rapporteurs acht met de mededeeling van het bovenstaande de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 18den December 1884.

VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.
REEKERS.
DE MEIJIER.
SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE.
RUTGERS VAN ROZENBURG.

[75. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot wijziging der begrooting van *Nederlandsch-Indië* voor het dienstjaar 1883. (Hoofdstuk I, Uitgaven in Nederland.)

De toelichtende memorie die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij u in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 1sten December 1884.

WILLEM.

[75. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut; doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken tot wijziging van het Iste hoofdstuk der begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1883, vastgesteld bij de wet van 16 December 1882 (*Staatsblad* n°. 199) en verhoogd bij de wet van 16 Maart 1883 (*Staatsblad* n°. 34) en bij Ons besluit van 26 Juni 1883 (*Staatsblad* n°. 118);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De onderafdeelingen 2, 10, 29, 34, 37, 38 en 43 van het Iste hoofdstuk der begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1883, worden verhoogd met en mitsdien gebracht op de bedragen hieronder vermeld:

	wordt verhoogd met:	en mitsdien gebracht op:
Onderafdeeling 2. Algemeene secretarie en secretarie van den Raad van Nederlandsch-Indië .	f 2 200,—	f 12 200,—
Onderafdeeling 10. Verlofs- en non-activiteitstraktementen, wachtgelden, onderstanden, pensioenen en gagementen . .	42 000,—	4 500 800,—
Onderafdeeling 29. (Burgerlijke) geneeskundige dienst. .	87 000,—	185 500,—
Onderafdeeling 34. Burgerlijke openbare werken. . . .	50 000,—	874 000,—
Onderafdeeling 37. Spoor- en stoomtramwegen	14 000,—	2 066 000,—
Onderafdeeling 38. Exploitatie van Staatsspoor- en stoomtramwegen, voor zoover de daarmede in verband staande uitgaven niet zijn begrepen in de voorgaande onderafdeeling . .	9 500,—	69 500,—
Onderafdeeling 43. Uit- en terugzending van militairen, de kosten van werving daaronder begrepen, mitsgaders betalingen te hunnen behoeve, na terugkeer in Nederland	170 000,—	1 716 200,—

Artikel 2.

De onderafdeelingen 6, 35 en 45 van genoemd hoofdstuk worden verminderd en mitsdien gebracht op de bedragen hieronder vermeld:

	wordt verminderd met:	en mitsdien gebracht op:
Onderafdeeling 6. Algemeene kassen	f 154 700,—	f 1 555 300,—
Onderafdeeling 35. Aanleg van havenwerken bij Batavia .	50 000,—	123 000,—
Onderafdeeling 45. Materieel (van het Departement van Oorlog)	170 000,—	1 273 000,—

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Koloniën,

[75. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Van het Iste hoofdstuk der begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1883 wijzen zeven onderafdeelingen een tekort aan, waarin alleen door de wet kan worden voorzien. Het gezamenlijk bedrag van die tekorten, ad f 374 700, kan echter worden bestreden uit overschotten op drie andere onderafdeelingen. Daartoe worden bij het hiernevens aangeboden wetsontwerp de noodige wijzigingen in genoemd hoofdstuk voorgesteld.

Tot toelichting van die tekorten en overschotten wordt het volgende aangeteekend:

Onderafdeeling 2. De raming, die evenals voor 1882 op f 10 000 was gesteld, is gebleken te laag te zijn, daar de uitgaven wegens briefporten en telegrammen f 3 187,225 meer hebben bedragen, waarvan slechts f 1 000 door afen overschrijving uit den post voor onvoorziene uitgaven kan worden gevonden.

Onderafdeeling 10. Het tekort op deze onderafdeeling is een gevolg van de overschrijding der geraamde som voor militaire pensioenen, ad f 1 400 000, met ongeveer f 58 000

Zooals bij de Indische begrooting voor 1885 is medegedeeld, steeg het jaarlijksch bedrag van die pensioenen, in Nederland betaalbaar, gedurende het jaar 1883 van f 1 405 512 tot f 1 491 136.

Het verschil tusschen het tekort van f 58 000 en de voorgestelde verhooging van f 42 000 kan worden bestreden uit de som voor onvoorziene uitgaven op de betrokken afdeeling.

Onderafdeeling 29. Van de geneesmiddelen die door het Departement van Koloniën waren uitgezonden ter aanvulling van den voorraad van het Departement van Oorlog in Nederlandsch-Indië is eene groote hoeveelheid verstrekt geworden aan het Departement van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid. Met de geldswaarde van de verstrekte hoeveelheid moest dus deze onderafdeeling worden belast, maar daartegenover staat eene ontlasting van onderafdeeling 45, waarop hieronder wordt gewezen.

A 152

Onderafdeeling 34. De oorzaak van het tekort is daarin te vinden dat verschillende benoodigdheden voor den aanleg van de waterwerken in Demak, op wier aanschaffing bij de begrooting van 1882 was gerekend, eerst in 1883 zijn geleverd.

Onderafdeeling 37. De uitgaven voor den aanleg en de uitrusting van een stoomtramweg in Atjeh hebben de raming met ruim f 18 000 overschreden, omdat eerst in 1883 goederen zijn geleverd op wiër aanschaffing bij de begrooting voor 1882 was gerekend.

Onderafdeeling 38. De overschrijding der raming is hoofdzakelijk hieraan toe te schrijven dat de uitgaven voor de aanschaffing en uitzending van telegraafbenoodigdheden hooger zijn geweest dan men verwachtte.

Onderafdeeling 43. Ofschoon minder dan de geraamde som is uitgegeven voor werfkosten, vermits in 1883 slechts 1728 manschappen in plaats van 2000 zijn uitgezonden, is aanmerkelijk meer noodig geweest, niet alleen voor gratificatiën aan en voorschotten op traktementen van officieren die de detachementen troepen hebben gecommandeerd en begeleid, maar ook voor transportkosten van uit Nederlandsch-Indië teruggekeerde militairen.

Onderafdeeling 6. De uitgaven voor renten van vlottende schuld zijn ver beneden de raming gebleven. Zij hebben bedragen f 359 554,47⁵, terwijl voorts is uitgegeven f 913 500 voor de op 1 November 1883 verschenen renten der 4 pcts. geldleening, f 127 137,90 voor het aandeel in de kosten van uitgifte der leening en f 7966,15 voor kosten van uitzending van specie.

Onderafdeeling 35. Sommige uitgaven, als die voor gezonken sporen, ijzerwerk voor het magazijn en bouwmaterialen voor het station, waarop bij de raming voor 1883 is gerekend, zijn in dat jaar niet geschied.

Onderafdeeling 45. Behalve aan de verstrekking van geneesmiddelen enz. ten behoeve van den burgerlijken geneeskundigen dienst (zie hierboven bij onderafdeeling 29) is het overschot toe te schrijven aan de mindere uitzending van goederen tot aanvulling der oorlogsmagazijnen.

De Minister van Koloniën,

SPRENGER VAN EYK.

[3. 25.]

HOOFDSTUK I. (Uitgaven in Nederland.)

VERSLAG.

Bij het onderzoek in de afdeelingen van dit wetsontwerp werd de vraag gedaan of er nog andere voorstellen tot wijziging van hoofdstuk I der begrooting van Nederlandsch-Indië voor 1883 te wachten zijn.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermedé de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 18den December 1884.

VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.
REEKERS.
DE MEIJIER.
SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE.
RUTGERS VAN ROZENBURG.

[76. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's GRAVENHAGE, *den 28sten November* 1884.

Ingevolge 's Konings machtiging heb ik de eer U Hoog edelgestrenge, ter voldoening aan art. 44, 2de lid, van het Reglement op het beleid der regeering van Nederlandsch-Indië, hiernevens met de daarbij behoorende nota's van toelichting in afschrift te doen toekomen twee met inlandsche vorsten in den Oost-Indischen Archipel gesloten contracten, te weten:

1°. het contract met den waarnemenden panembahan van *Landak*, dd. 5 Juli 1883, strekkende ter vervanging van een verouderd contract;

2°. de overeenkomst met den radja van *Bangli*, dd. 8 Januari 1884, betreffende de grensregeling tusschen dat landschap en de afdeeling *Boeleleng* (eiland *Bali*).

De Minister van Koloniën,
SPRENGER VAN EYK.

[76. 2.]

LANDAK.

CONTRACT.

CONTRACT met den waarnemenden panembahan — handelende voor den minderjarigen Pangeran Ratoe ABDUL ADJID HAN — en de landsgrooten van Landak.

Alzoo veranderde tijdsomstandigheden het wenschelijk hebben gemaakt om de bepalingen te wijzigen waardoor tot dusver de verhouding tusschen het Gouvernement van Nederlandsch-Indië en de bestuurders van Landak geregeld werd, zoo heb ik BERNARDUS VAN ZUTPHEN, ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, officier der orde van den Witten Olifant van Siam, resident der Wester-afdeeling van Borneo, daartoe door den Gouverneur-Generaal gemachtigd, namens het Gouvernement van Nederlandsch-Indië en onder nadere goedkeuring van den Gouverneur-Generaal, met Pangeran WIRA NATA, waarnemend panembahan van Landak, en zijne landsgrooten, op heden den 5den Juli 1883 het ondervolgende overeengekomen en besloten.

Artikel 1.

Evenals hunne voorgangers verklaren ook de tegenwoordige bestuurder Pangeran WIRA NATA en de landsgrooten van Landak, dat dit landschap behoort tot het grondgebied van Nederlandsch-Indië en dat zij mitsdien Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden, vertegenwoordigd door den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, als wettig opperheer erkennen.

Zij beloven derhalve aan het Gouvernement van Nederlandsch-Indië en aan zijne vertegenwoordigers, trouw, gehoorzaamheid en onderwerping.

Artikel 2.

Het landschap Landak strekt zich uit langs de rivier van Landak en omvat haar stroomgebied tot aan Goenoeng Sendjang, welke berg de grens uitmaakt met het Serawaksch grondgebied.

Artikel 3.

Het landschap Landak wordt als een leen afgestaan aan den panembahan, onder de uitdrukkelijke voorwaarde van stipte en trouwe nakoming der in het contract omschreven verplichtingen.

De waarnemende panembahan verklaart dit leen op die voorwaarde te aanvaarden voor voornoemden Pangeran ABDUL ADJID HAN.

Artikel 4.

De waarnemende panembahan van Landak noch de landsgrooten zullen dat landschap ooit aan eenige andere natie dan de Nederlandsche overgeven, noch met eenige andere mogendheid, hetzij oostersche of westersche, noch met eenigen onderdaan van zoodanige natie, eenig verbond of eenige overeenkomst aangaan of briefwisseling houden, noch geschenken of zendelingen ontvangen van of zenden aan zoodanige mogendheid of zoodanigen onderdaan, noch toelaten dat zulks door of namens hunne kinderen of andere bloedverwanten, of door of namens hunne onderdanen plaats vinde.

Bij ontvangst van zoodanige brieven, geschenken of zendelingen, zullen zij daarvan onmiddellijk aan den te Landak geplaatsten gouvernements-ambtenaar of aan den resident te Pontianak kennis geven.

Artikel 5.

Bij overlijden van den panembahan of in gevallen, dat de zetel van het bestuur over Landak door andere omstandigheden onvervuld mocht geraken, treedt de als opvolger in het bestuur aan te wijzen persoon als panembahan van het landschap op, na vooraf in geschrifte te hebben afgelegd, geteekend en bezegeld den eed van trouw aan Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden en aan Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, als 's Konings vertegenwoordiger in die gewesten, zoomede van stipte naleving dezer overeenkomst.

De panembahan en de mantries zullen telkens wanneer de waardigheid van opvolger van den panembahan onvervuld mocht zijn, met eerbiediging der landsinstellingen en in overleg met den resident van de Wester-afdeeling van Borneo, zoodra mogelijk den persoon aanwijzen, dien zij tot opvolger wenschen bestemd te zien.

Deze aanwijzing wordt onderworpen aan de goedkeuring en bekrachtiging van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, zonder welke zij geenerlei gevolg heeft.

Bij gemis aan eenstemmigheid tusschen den panembahan en zijne mantries onderling, of tusschen dezen en den resident van de Wester-afdeeling van Borneo, wordt de keuze van den als bestuursopvolger aan te wijzen persoon onderworpen aan de beslissing van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, aan welke beslissing de panembahan en de mantries zich onvoorwaardelijk zullen onderwerpen.

Artikel 6.

Bijaldien de aangewezen bestuursopvolger gedurende zijne minderjarigheid tot de waardigheid van panembahan mocht geroepen worden, wordt tot aan het door den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië te bepalen tijdstip zijner meerderjarigheid, het gezag en het bestuur over het landschap Landak uitgeoefend door één of meer personen van het regeerend stamhuis, daartoe door den Gouverneur-Generaal te kiezen en bij eene daarvan uit te reiken akte in die waardigheid te bevestigen.

Geene uitroeping, voorstelling aan het volk of bevestiging van den tot panembahan verkozen persoon is geldig, wanneer die niet geschiedt krachtens eene door den Gouverneur-Generaal onderteekende akte, waarbij de keuze wordt goedgekeurd en bekrachtigd.

Artikel 7.

De waarnemende panembahan zal geen rang of titel aan eenig persoon verleenen, alsmede geen mantries ontslaan, alvorens daartoe door tusschenkomst van den te Landak geplaatsten gouvernements-ambtenaar de inwilliging van den resident der Wester-afdeeling van Borneo te hebben verkregen.

Artikel 8.

De waarnemende panembahan en de landsgrooten zullen den resident der Wester-afdeeling van Borneo als den vertegenwoordiger van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement eerbiedigen en gehoorzamen, en mitsdien met hem dan wel met den te Landak geplaatsten gouvernements-ambtenaar in overleg treden omtrent alle aangelegenheden, de wederzijdsche belangen en het bestuur van Landak betreffende.

Zij zullen zonder medeweten van of voorafgaand overleg met den resident der Wester-afdeeling van Borneo aan het Nederlandsch-Indisch Gouvernement geene brieven noch gezantschappen afzenden.

Artikel 9.

De waarnemende panembahan en de mantries van Landak zullen met het Nederlandsch-Indisch Gouvernement steeds vrede en oprechte vriendschap onderhouden en dat Gouvernement, binnen het gebied van Landak en de aan Landak grenzende landschappen, op eerste aanvrage met alle in hun bereik zijnde middelen hulp verleenen, door het leveren van hulptroepen, koelies of roeiers, wapenen en vaartuigen, en zulks tegen zoodanige vergoeding als het Gouvernement billijk zal achten

Zij verbinden zich evenzeer vrede en vriendschap te onderhouden met de hoofden der naburige of van andere tot het grondgebied van Nederlandsch-Indië behoorende landen, en zullen mitsdien, zonder voorkennis en toestemming van het Gouvernement van Nederlandsch-Indië, tegen zoodanige hoofden geene vijandelijkheden plegen, noch daartoe uitrustingen of voorbereidselen maken, noch versterkingen binnen het gebied van Landak opwerpen.

Versterkingen, die met voorkennis van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement binnen Landak mochten bestaan of nader opgericht worden, zullen op eerste aanzegging van dat Gouvernement geslecht worden.

Artikel 10.

Aan het Nederlandsch-Indisch Gouvernement blijft het recht voorbehouden om, zulks nuttig of noodig oordeelende, te allen tijde één of meer Europeesche of inlandsche ambtenaren en het noodige overige personeel in Landak te vestigen; belovende de waarnemende panembahan en de mantries ook die ambtenaren te eerbiedigen en te doen eerbiedigen.

Artikel 11.

Op welke plaats ook in het gebied van Landak het Gouvernement in het vervolg mocht wenschen bezetting te leggen, versterkingen op te werpen of etablissementen op te richten, zullen de waarnemende panembahan en de mantries niet alleen zulks toestaan, maar ook daartoe, tegen billijke betaling en vergoeding voor eventueel daaruit voor te vloeien derving van inkomsten, alle mogelijke hulp en bijstand verleenen; terwijl zij voor elk van zoodanige bezettingen, versterkingen of etablissementen kosteloos ter beschikking van het Gouvernement zullen stellen eene uitgestrektheid gronds ter grootte van één vierkante paal, ter plaatse naar de keuze van het Gouvernement, behoudens billijke schadeloosstelling aan rechthebbenden.

De ter beschikking van het Gouvernement gestelde terreinen zullen behoorlijk afgebakend en in kaart gebracht worden.

Het Gouvernement belooft dergelijke gronden niet te vervreemden noch te verkoopen, maar die, wanneer zij niet meer voor het beoogde doel noodig mochten zijn, weder aan het leen toe te voegen.

Evenzoo verbinden de waarnemende panembahan en de mantries zich om, wanneer zij daartoe aangezocht worden, tegen betaling mede te werken tot den bouw van vaartuigen ten behoeve van het Gouvernement.

Artikel 12.

De waarnemende panembahan en de mantries zullen met rechtvaardigheid regeeren, het welzijn des volks bevorderen, den landbouw, de nijverheid, den handel, de scheepvaart en alle overige wettige en nuttige bronnen van volksbestaan beschermen en bevorderen, in bescherming nemen en doen beschermen allen, die zich met vergunning van het Gouvernement binnen Landak gevestigd hebben of aldaar tijdelijk verblijf houden, alle handelaren, onderdanen van het Gouvernement, zoomede in het algemeen alle handelaren, zonder onderscheid, die in het landschap ten handel komen.

Alle den handel belemmerende gebruiken zullen mitsdien in Landak afgeschaft en verboden zijn.

Aan de handelaren van dat landschap worden met betrekking tot den handel op Java en op alle andere landen onder het bestuur van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement, wederkeerig dezelfde rechten verzekerd, die onderdanen van dat Gouvernement genieten, mits hunne schepen voorzien zijn van een zeebrief of jaarpas, opgemaakt volgens de betrekkelijke voorschriften.

Artikel 13.

De waarnemende panembahan en de mantries van Landak verbinden zich om aan Europeanen en andere oostersche of westersche vreemdelingen geene gronden af te staan en hunne toelating of vestiging niet te vergunnen zonder voorkennis en vooraf verkregen toestemming van den resident der Wester-afdeeling van Borneo.

Handelaren echter zullen in het gebied van Landak worden toegelaten en aldaar verblijf mogen houden zonder die voorkennis en toestemming, zoolang zij de orde en rust niet verstoren, zullende van hun meer dan drie maanden voortgezet verblijf in dat landschap door den waarnemenden panembahan en de mantries kennis moeten worden gegeven aan den resident der Wester-afdeeling van Borneo, door tusschenkomst van den te Landak geplaatsten gouvernementsambtenaar.

Het Gouvernement van Nederlandsch-Indië behoudt zich de bevoegdheid voor om ten aanzien van de toelating en vestiging van Chineezen en andere oostersche vreemdelingen in het gebied van Landak te allen tijde zoodanige veranderingen uit te vaardigen, als het in het algemeen belang van Nederlandsch-Indië of in het bijzonder belang van dat landschap zal noodig achten.

Personen, die zich zonder verlof hebben verwijderd uit 's Gouvernements militairen of maritiemen dienst, voortvluchtige veroordeelden of misdadigers en dergelijken, zullen door den waarnemenden panembahan van Landak in geen geval binnen dat landschap geduld, maar onverwijld aan het Gouvernement uitgeleverd worden, indien indien zij zich daar vertoonen, en zulks ook zonder dat hunne uitlevering in elk voorkomend geval geëischt wordt.

Artikel 14.

De waarnemende panembahan en de mantries zullen aan personen, niet behoorende tot de inheemsche bevolking van Landak, geene concessiën tot ondernemingen van landbouw of mijnontginning verleenen, noch daarover met hen onderhandelen, noch aan zoodanige personen gronden verhuren of verkoopen, dan na verkregen toestemming van het Gouvernement.

Zoodanige concessiën zullen steeds met inachtneming der algemeene belangen van Nederlandsch-Indië, waartoe ook Landak behoort, zooveel mogelijk worden geregeld in overeenstemming met de algemeene verordeningen, vervat in het Koninklijk besluit van 2 September 1873 n°. 13 en de ordonnantie van 9 November 1873 en in de wet van 9 April 1870, de Koninklijke besluiten van 20 Juli 1870 n°. 15, 16 April 1872 n°. 28 en 3 December 1873 n°. 19, de ordonnantie van 27 December 1872 en het besluit van den Gouverneur-Generaal van dien datum n°. 28, en met die bepalingen, welke later tot wijziging of aanvulling dier besluiten mochten worden vastgesteld.

Van zoodanige wijzigingen zal eventueel aan den waarnemenden panembahan en de mantries van Landak onverwijld worden kennis gegeven, terwijl van de voormelde bepalingen, zooals die zijn opgenomen in de *Indische Staatsbladen* van 1873 nos. 217*a* en 217*b* en van 1870 nos. 55 en 118, 1872 nos. 116, 237*a* en 237*b* en 1874 n°. 78, gedrukte Maleische vertalingen aan dit contract gehecht zijn.

Het Nederlandsch-Indisch Gouvernement behoudt zich verder het recht voor, om voor zijne rekening ondernemingen van landbouw of mijnontginning in Landak te doen aanvangen en voortzetten, of wel het recht daartoe

aan particulieren af te staan, een en ander behoudens billijke schadeloosstelling aan den betrokkene, wanneer daartoe grond bestaat.

De waarnemende panembahan en de mantries van Landak beloven zoodanige ondernemingen steeds zooveel mogelijk te bevorderen.

Ook blijft aan het Gouvernement het recht voorbehouden om in de bosschen van Landak te allen tijde zooveel mast-, timmer- en brandhout te doen aankappen, dan wel op te koopen en uit te voeren, als het noodig zal achten, en zulks zonder dat deswege door den panembahan en de mantries, onder welke benaming ook, eenige opbrengst of betaling zal worden gevorderd; zullende evenwel geene aankappingen plaats hebben zonder voorafgaand overleg met hen.

Artikel 15.

De waarnemende panembahan en de mantries van Landak zullen zonder toestemming van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement te hunnen behoeve geen andere belastingen heffen dan die, omschreven in de aan dit contract gehechte opgave, en mitsdien zullen zonder die toestemming die belastingen, hetzij die in geld, in natura of in arbeid opgebracht worden, in geen geval verhoogd of verzwaard worden.

De waarnemende panembahan en de mantries verbinden zich in het algemeen te zorgen en te doen zorgen dat in Landak geen bovenmatige of onwettige heffingen, hoe ook genaamd en door wien ook, van de bevolking geëischt worden, en wordt hier, ter voorkoming van alle misverstand, bepaald, dat onder die bovenmatige of onwettige heffing ook begrepen is de vroegere adat, krachtens welke diamanten van zekere grootte tegen onevenredig lage prijzen aan den panembahan moesten worden afgestaan.

Het Nederlandsch-Indisch Gouvernement zal aan den waarnemenden panembahan, ook ten behoeve van de mantries, als schadeloosstelling voor den vroeger plaats gehad hebbenden afstand aan het Nederlandsch-Indisch-Gouvernement van de belastingen, waaraan de Chineezen in genoemd landschap onderworpen zijn, betalen eene som van f 6000 (zes duizend gulden) 's jaars, te rekenen van 1 Januari 1882.

Artikel 16.

Het recht tot belastingheffing berust, behoudens het bepaalde bij het voorgaand artikel, bij het Nederlandsch-Indisch Gouvernement.

Alle door dat Gouvernement vastgestelde of nader uit te vaardigen verordeningen en bepalingen betreffende de rechten, belastingen en verpachtingen, en in het algemeen betreffende alle inkomsten van het Gouvernement, hoe ook genaamd, zullen ook van verbindende kracht zijn voor de ingezetenen, zonder onderscheid, van die plaatsen in het gebied van Landak, waar zoodanige inkomsten zijn of eventueel zullen worden afgestaan.

Artikel 17.

Al de door het Nederlandsch-Indisch Gouvernement in omloop gebrachte muntsoorten zullen ook in Landak tegen den wettigen koers gangbaar zijn.

Artikel 18.

Alle personen, niet behoorende tot de inheemsche bevolking, van welken landaard ook, gevestigd binnen het gebied van Landak, en voorts alle personen, zonder onderscheid, gevestigd op het grondgebied der in dat landschap bestaande of eventueel op te richten gouvernements-etablissementen, worden beschouwd als onderdanen van het Gouvernement en staan onder het onmiddellijk gezag van den resident der Wester-afdeeling van Borneo of van diens vertegenwoordiger, den te Landak geplaatsten gouvernements-ambtenaar.

Artikel 19.

De waarnemende panembahan en de mantries zorgen, in overleg en in overeenstemming met den daartoe door het Gouvernement aangewezen ambtenaar, voor de uitoefening der politie in de opsporing van misdrijven en overtredingen onder de inlanders en met dezen gelijkgestelde personen in het geheele gebied van Landak, waaronder niet wordt begrepen het grondgebied der bestaande of nader op te richten gouvernements-etablissementen in dat landschap.

Voor zooveel betreft de Chineezen of andere niet tot de inheemsche bevolking behoorende personen, die onder eigen door of van wege het Gouvernement aangestelde hoofden zijn of nader mochten worden gesteld, bepaalt zich die zorg tot het verleenen van hulp en bijstand aan die hoofden, die wederkeerig verplicht zijn den waarnemenden panembahan en zijne mantries in de uitoefening der politie de meest mogelijke medewerking te verleenen.

Van alle misdrijven en overtredingen, door andere dan de in de vorige alinea bedoelde inlanders of met dezen gelijkgestelde personen binnen Landak gepleegd, met uitzondering van die bedoeld in het eerste gedeelte van n°. 2 van het volgende artikel, wordt door of van wege den waarnemenden panembahan zoo spoedig mogelijk kennis gegeven aan den door de Regeering voor de verdere behandeling aangewezen ambtenaar, onder toezending der stukken van het voorloopig onderzoek en der opgevatte beklaagden.

Artikel 20.

Behoudens de uitzonderingen in het tweede lid van dit artikel vermeld, zijn allen, die zich binnen het gebied van Landak bevinden, onderworpen aan de rechtspraak der rechtbanken en rechters van het Gouvernement.

Zoolang daaromtrent door het Gouvernement niet anders is voorzien, worden buiten de plaatsen, waar gouvernementsambtenaren gevestigd zijn of mochten worden, door den radja of de door hem aangestelde hoofden berecht:

1°. burgerlijke geschillen over eene waarde van niet meer dan f 50 tusschen onderdanen van Landak onderling;

2°. zoodanige overtredingen, door onderdanen van Landak gepleegd, als ingevolge de in de residentie Wester-afdeeling van Borneo vigeerende wettelijke bepalingen behooren tot de bevoegdheid van den politierechter (magistraat), met uitzondering van die op het stuk van 's lands middelen en pachten.

Bij de uitoefening der onder n°. 2 bedoelde rechtsmacht mogen geene andere of zwaardere straffen worden opgelegd dan tenarbeidstelling aan de publieke werken voor den kost zonder loon gedurende ten langste drie maanden, of gevangenisstraf gedurende ten langste acht dagen.

Tot behoorlijke tenuitvoerlegging van de vonnissen en bevelschriften, gewezen of uitgevaardigd door de rechtbanken en rechters van het Gouvernement, wordt door den waarnemenden panembahan en zijne mantries de noodige hulp en medewerking verleend.

Artikel 21.

In het gebied van Landak zijn menschenroof, slavenhandel en in- en uitvoer van slaven verboden, en zullen die misdadige bedrijven door den waarnemenden panembahan en de mantries binnen hun gebied niet geduld, maar met alle in hun bereik zijnde middelen krachtdadig tegengegaan worden.

De waarnemende panembahan en de mantries beloven van hunne zijde krachtig te zullen medewerken tot de geleidelijke afschaffing van het pandelingschap en daartoe de volgende bepalingen te zullen doen in acht nemen.

Na de onderteekening van dit contract worden geene onvrije menschen meer geboren en kan niemand, op welke wijze ook, tot den staat van pandelingschap geraken.

De bestaande pandelingen, zoowel die bij erfenis (kawan poesaka) als die tot waarborg van schuld (kawan beroetang badan), zijn na verloop van twintig jaren na de onderteekening van dit contract van zelf vrij.

Hun schuld wordt gerekend telken jare met één twintigste te verminderen. De schuld der kawan poesaka wordt gerekend tachtig gulden per hoofd te bedragen.

De jaarlijksche vermindering van schuld gaat niet door over den tijd gedurende welken de pandelingen voortvluchtig zijn of zich zonder verlof en voorkennis van hun schuldeischer elders ophouden.

De pandelingen, zoowel kawan poesaka als orang ber-

roetang badan, kunnen ieder oogenblik door aflossing hunner schuld zich vrijkoopen.

Art. 22.

De waarnemende panembahan en de mantries beloven aan hunne Dajaksche onderhoorigen met gestrengheid het twistzoeken met andere Dajaksche stammen en het koppensnellen te verbieden, en met kracht daartegen te zullen waken.

Art. 23.

De waarnemende panembahan en de mantries van Landak zullen den rivierroof met alle in hun bereik zijnde middelen krachtdadig tegengaan en doen tegengaan, en geene schuilplaats noch eenige andere hulp of medewerking hoegenaamd verleenen, noch toelaten dat die verleend worden aan rivierroovers, noch aan personen die hun bekend zijn of aangewezen worden als zoodanig bedrijf uit te oefenen of daarin betrokken te zijn.

Artikel 24.

De waarnemende panembahan en de mantries verbinden zich om aan alle vaartuigen, welke langs de boorden der rivieren binnen het gebied van Landak in nood mochten vervallen, allen bijstand te verleenen, de opvarenden te verzorgen, en zich geene hunner goederen toe te eigenen, noch te gedoogen dat iemand, wie ook, zich die toeëigene.

Zij verbinden zich om vaartuigen of goederen, welke langs de rivieren binnen het gebied van Landak mochten stranden of komen aandrijven of worden aangebracht, en welker eigenaren onbekend zijn, te bergen, dan wel ten voordeele van belanghebbenden in het openbaar te verkoopen, indien die niet kunnen worden bewaard.

Van het stranden van vaartuigen of aanbrengen van uit de rivieren opgevischte goederen, zullen de waarnemende panembahan en de mantries onverwijld kennis geven aan den te Landak geplaatsten gouvernements-ambtenaar.

De waarnemende panembahan en de mantries kunnen hulp- en bergloon vorderen, die door henzelven, naar mate van de moeite, worden begroot.

Van die begrooting geven zij onverwijld kennis aan den resident der Westerafdeeling van Borneo.

Belanghebbenden, die zich met deze begrooting bezwaard mochten achten, kunnen de beslissing van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië inroepen door tusschenkomst van den resident der Westerafdeeling van Borneo.

Artikel 25.

De waarnemende panembahan en de mantries van Landak verbinden zich om met de middelen, onder hun bereik of te hunner beschikking gesteld of nog te stellen, het volksonderwijs krachtdadig te ondersteunen en te bevorderen.

Artikel 26.

De waarnemende panembahan en de mantries van Landak verbinden zich de vaccine onder hunne onderdanen oe te laten en te bevorderen.

Artikel 27.

De waarnemende panembahan en de mantries erkennen dat door dit contract alle vroegere overeenkomsten, door het Gouvernement van Nederlandsch-Indië met de radja's van Landak gesloten, voor zoover die met het tegenwoordig contract in strijd zijn, zijn vervallen.

Omtrent punten, bij dit contract niet voorzien en die nader blijken mochten in het belang van land en volk regeling te behoeven, wordt voorts overeengekomen dat partijen zich in der minne zullen verstaan.

Het Gouvernement van Nederlandsch-Indië zal den waarnemenden panembahan en de mantries van Landak en hunne opvolgers, zoolang zij de hun in dit contract opgelegde verplichtingen trouw en stipt opvolgen, in hunne waardigheden en rechten als zoodanig handhaven, en zich niet met de inwendige huishouding van het landschap inlaten.

Aldus ten dage en jare in den aanhef dezes vermeld te Pontianak overeengekomen, in triplo opgemaakt, onderteekend, bezegeld en plechtig beëedigd door den waarnemenden panembahan van Landak Pangeran Wira Nata, en door de mantries Pangeran Koesoema mantri, Pangeran Poeha Nata Boemi, Pangeran Mohamad Sending en Pangeran Mohamad Saleh, in tegenwoordigheid van mij Bernardus van Zutphen, ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, officier der orde van den Witten Olifant van Siam, resident der Westerafdeeling van Borneo, en van den controleur van Landak Eduard Ludwig Martin Kühr.

De resident voornoemd,

(*w.g.*) Van Zutphen.

De controleur voornoemd,

(*w. g.*) Kühr.

Handteekening en zegel van den waarnemenden panembahan van Landak pangeran Wira Nata en van zijne rijksgrooten.

Deze overeenkomst is goedgekeurd en bekrachtigd op heden den 19den November 1883.

De Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië,

(*w.g.*) F. s'Jacob.

Ter ordonnantie van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië,

De Algemeene Secretaris,

(*get.*) Pannekoek.

Voor eensluidend afschrift,

De Gouvernements-Secretaris,

(*get.*) Gallois.

AANTOONING der belastingen, welke de waarnemende panembahan en de mantries van Landak van de inlandsche bevolking mogen heffen ingevolge art. 15 van het contract.

De belastingen, welke door den waarnemenden panembahan en de mantries van Landak van de Dajaksche bevolking en het landschap Landak mogen geheven worden, zijn:

a. eene directe belasting in geld, ten bedrage van f 7,50 's jaars per huisgezin (lawang);

b. eene buitengewone belasting, bekend onder den naam van »poepoe", die alleen bij feestelijke gelegenheden, in geen geval meer dan eenmaal 's jaars, en door niemand dan door den waarnemenden panembahan zelven mag worden geheven.

Deze belasting zal niet meer dan één gulden per lawang mogen bedragen; zij kan echter ook ter keuze van den belastingschuldige voldaan worden met één gantang rijst en één kip per lawang.

c. Heerendiensten, die echter niet meer mogen bedragen dan twintig dagen 's jaars per lawang.

Zoodra de Dajaksche bevolking aan de hierboven bedoelde belastingen voldoet, vervallen alle andere belastingen en heffingen, zooals: de tempah of gedwongen handel, de verplichte verkoop van was en boschproducten aan den panembahan en de apanagehouders, de belasting op het kappen van hout, en voorts alle andere, onder welke benaming ook bekend.

De belasting van de Maleische bevolking te heffen, bestaat:

a. In één gulden 's maands per hoofd van ieder mannelijk persoon die zich erneert met het graven of wasschen van diamant of goudhoudende gronden, voor zoover die personen niet, krachtens de bepalingen van *Staatsblad* 1862 n°. 134, aan den pachter moeten betalen, wordende onder de bij artikel 4 van genoemd *Staatsblad* bedoelde inheemsche bevolking enkel en alleen verstaan Maleiers en Dajaks van Landak.

b. Voorts zijn alle mannelijke personen tot de Maleische bevolking behoorende, die den ouderdom van 15 jaren bereikt hebben, verplicht gedurende 20 dagen in het jaar negorijdiensten te verrichten.

Hieronder zijn echter niet begrepen de verplichte diensten, die gevorderd mogen en verleend moeten worden gedurende in het landschap ontstane onlusten of bij rampen van hooge rhand.

c. In eene heffing van 10 procent der ingezamelde boschproducten, en zulks van elken inzamelaar, de Landak Dajak alleen uitgezonderd.

De waarnemende panembahan, de mantries, de apanagehouders, of wie anders ook, mogen geene belooning, onder welken naam ook, van 's Gouvernements directe onderdanen heffen, de hiervoren genoemde tien procent van de boschproducten uitgezonderd.

De waarnemende panembahan en de mantries beloven te zullen zorg dragen dat de heerendiensten zooveel mogelijk gelijkelijk verdeeld worden, opdat zij niet nadeelig terugwerken op den landbouw.

[76. 3]

LANDAK.

NOTA VAN TOELICHTING.

Gedeeltelijk ter verbetering, gedeeltelijk ter aanvulling van de mededeelingen, die verstrekt werden in eene vroegere nota van toelichting (gedrukte stukken der Tweede Kamer, 1877–1878, **100**, N°. 9), wordt hier omtrent Landak het volgende aangeteekend.

Dat landschap, behoorende tot de residentie Westerafdeeling van Borneo, grenst ten noorden aan Serawak, ten oosten aan Sanggouw en Tajan, ten zuiden aan Pontianak en ten westen aan Mandor Mampana en Sambas. De oppervlakte wordt geschat op ongeveer 162 □ geographische mijlen. De maleische bevolking bedraagt naar gissing 2400, de Dajaksche 22000, de Chineesche 1020 zielen.

De eigenlijke bemoeienis van de Oost-Indische Compagnie met Landak dateert van het laatst der vorige eeuw.

Nadat namelijk de Sultan van Bantam in 1778 zijne rechten op Landak aan de Compagnie had afgestaan, werd de toenmalige pangeran in het daaropvolgend jaar door den commissaris Palm als leenman der Compagnie in het bestuur over Landak bevestigd.

Tevens werd een post te Ngabang opgericht, doch die werd te gelijk met de overige vestigingen der Compagnie ter Westkust van Borneo in 1791 weder verlaten. Na het herstel van het Nederlandsch Gezag in den Oost-Indischen Archipel werden ook met Landak weder betrekkingen aangeknoopt. In 1818 werd te Ngabang een klein garnizoen gelegd, en den 30sten November 1882 sloot de commissaris TOBIAS een contract met den tot panembahan verheven bestuurder. Aan het Gouvernement werd daarbij een aandeel verrekend in de opbrengst van de goud- en diamantmijnen, en van de pachten, tollen en hoofdgelden der Chineezen. In het volgend jaar kwamen regelingen tot stand nopens het beheer der goud- en diamantmijnen, dat tegen schadeloosstelling aan den panembahan geheel door het Gouvernement werd overgenomen, en omtrent den handel en de politie. Spoedig bleek dat het beheer dier mijnen verlies opleverde, en in 1827 werd het aan den panembahan teruggegeven, terwijl de militaire post in Landak werd ingetrokken. De verwikkelingen, die zich gedurende de volgende jaren in dat landschap voordeden, leidden in 1831 tot de zending van den commissaris RITTER. Onder de door dezen getroffen regelingen behoorde ook de herstelling van de vroegere bepalingen omtrent het beheer van de goud- en diamantmijnen door het Gouvernement, maar die bepalingen werden in 1833 weder ingetrokken.

Na den dood van den panembahan in 1844 sloot de commissaris WEDDIK in het volgend jaar met den waarnemenden panembahan een nieuw contract, waarin onder anderen bepalingen voorkwamen omtrent het verleenen van titels aan inlandsche grooten en de aanstelling van mantri's, de uitlevering van misdadigers, de bescherming der gouvernements-zout- en opiumpachten, het tegengaan van den slavenhandel, het recht tot belastingheffing van de Chineezen — hetwelk geheel aan het Gouvernement werd voorbehouden —, en de inkomsten uit pachten, hoofdgelden en dergelijke, die onder beheer zouden staan van den gouvernements-gezaghebber te Landak.

Eene nieuwe overeenkomst in Juli 1859 aangegaan met den inmiddels opgetreden panembahan (1), was op een paar punten na gelijkluidend aan de vorige. De eenige afwijking van belang was de bepaling dat de uitoefening van justitie en politie over alle inwoners van Landak bij het Gouvernement zou berusten, behalve wat betreft de berechting van kleine politie- en justitiezaken buiten de hoofdplaats, die onder zekere voorwaarden aan het inlandsch bestuur werd gelaten.

Na het overlijden van den panembahan in 1874 trad weder een waarnemende panembahan op (2), terwijl de minderjarige zoon van den vorigen bestuurder tot diens opvolger werd bestemd. Reeds destijds zag de Indische Regeering de noodzakelijkheid in om de contractueele verhouding met Landak te herzien. Verschillende omstandigheden vertraagden echter het tot stand komen van een nieuw contract. In 1881 overleed namelijk de waarnemende panembahan, met wien reeds de noodige schikkingen nopens het te sluiten contract waren gemaakt, en in het volgend jaar stierf ook de jeugdige panembahan, die zich bij de door hem afgelegde akte van verband (3) had verbonden om tot die schikkingen toe te treden. Sedert is de oudste der mantri's als waarnemende (wakil) panembahan belast met het bestuur over Landak gedurende de minderjarigheid van den eenigen wettigen zoon van den overleden bestuurder; met dezen wakil panembahan is den 5den Juli 1883 te Pontianak het hiernevens aangeboden contract aangegaan. Verschillende onderwerpen, waaromtrent in de vervallen overeenkomst geene of slechts onvolledige bepalingen voorkwamen, hebben thans regeling gevonden, zooals de voorzieningen nopens de bestuursopvolging (artt. 5 en 6) de uitgifte van concessiën voor landbouw of mijnontginning (art. 14), de omschrijving der belastingen waarvan de heffing aan het inlandsch bestuur is gelaten, en de schadeloosstelling aan dat bestuur toekomende wegens den reeds vroeger gedanen afstand aan het Gouvernement van de belastingen waaraan de Chineezen in Landak zijn onderworpen (art. 15). De bepalingen omtrent justitie en politie (artt. 19 en 20) zijn in overeenstemming gebracht met het nieuwe reglement op het rechtswezen in de Westerafdeeling van Borneo. Voorts zijn in de nieuwe overeenkomst bepalingen opgenomen omtrent het tegengaan van het pandelingschap (art. 21), het weren van rivierroof en het verleenen van hulp aan in nood verkeerende schepen (artt. 22 en 23), en de bevordering van het volksonderwijs en de vaccine (artt. 25 en 26).

---

(1) Gedrukte stukken der Tweede Kamer, Zitting 1859–1860, **LV**, n°. 14.
(2) Zie de akte van verband en van bevestiging, Gedrukte stukken der Tweede Kamer, Zitting 1877–1878, **100**, n°. 8.
(3) Gedrukte stukken der Tweede Kamer, Zitting 1881–1882, **100**, n°. 10.

[76. 4.]

BANGLI.

CONTRACT.

OVEREENKOMST betreffende de grensregeling tusschen de afdeeling Boeleleng en het rijk Bangli (eiland Bali).

De ondergeteekenden A. A. Hoos, resident van Bali en Lombok, residеerende te Boeleleng, en Djewa Gedé Tangkeban, vorst van Bangli, residеerende in de poeri van Bangli;

In acht nemende het door hen besprokene tijdens hunne samenkomst ter hoofdplaats Bangli in de maand October 1883;

Gelet op de resultaten van het toenmaals, omtrent de tusschen Boeleleng en Bangli gerezen grensgeschillen, door hen ingesteld plaatselijk onderzoek;

Gehoord het rapport der bevindingen van hunne gemachtigden, den radja Tjokorda van de zijde van den vorst van Bangli, en den controleur F. A. Liefrinck van de zijde van den resident van Bali en Lombok, door hen belast met het instellen van een nader plaatselijk onderzoek te dier zake in overleg met de betrokken districts- en dorpshoofden;

Komen overeen dat onder nadere goedkeuring van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal de grenzen tusschen de afdeeling Boeleleng en het rijk Bangli van het westen naar het oosten worden vastgesteld als volgt:

a. tusschen de dessa's Tambakan (Boeleleng) en Tjatoer (Bangli) de rivier (toekad) Kendjoeng van af het punt waar de rivier Blandingan zich met haar vereenigt, stroomopwaarts, vervolgens het ravijn (pangkoeng) Lalang, de tegal Nampoe, voor zoover die begrepen is tusschen de verhakkingen (bloembang) aldaar van Boelelengsche en Banglische zijde gemaakt, het ravijn Nampoe en de rivier Medengan van af het punt waar bovengenoemd ravijn daarin uitmondt.

Onder nadere bepaling;

1°. dat de grond begrepen tusschen de beide verhakkingen in de tegal Nampoe zal beschouwd worden als neutraal terrein [tanah kwalanan] en van weerszijden onbeplant zal gelaten worden;

2°. dat de tempel te Penjagdjagan het eigendom zal blijven van de dessa's Tjatoer en Tambakan gezamenlijk in zulker voege als tot heden het geval was, en dat het den lieden van Tambakan te allen tijde vrij zal staan aldaar ongehinderd hunne godsdienstplechtigheden te vieren;

b. tusschen de dessa Tambakan (Boeleleng) en Pengadjaran (Bangli) de rivieren Medengan en Ilab;

c. tusschen de dessa's Tegal (Boeleleng) en Pengadjaran (Bangli) het ravijn Koetadalem en de heuvel (moendoek) Koetdalem;

d. tusschen de dessa Tegal (Boeleleng) en Sloeng-loeng (Bangli) de rivier Pemasahan;

e. tusschen de dessa's Tegal (Boeleleng) en Satra (Bangli) het westelijk van Peginjahan gelegen ravijn en de rivier Slangtlaga tot aan hare vereeniging met de rivier Pemasahan;

f. tusschen de dessa's Tadjoen (Boeleleng) en Satra (Bangli) de steenen paal te Peginjahan het oostelijk daarvan gelegen ravijn en verder in noord-oostelijke richting de heuvel Petoeng, het ravijn Petoeng, de heuvel Lemboe, de rivier Satra, de heuvel Anjawah en de tegal Ngandang tot aan het riviertje Jeh Bakoel;

g. tusschen de dessa's Semberan (Boeleleng) en Satra (Bangli) het riviertje Jeh Bakoel, de heuvel Jeh Bakoel, de heuvel Sang blatoeng en het riviertje Jeh Sang;

h. tusschen de dessa's Kedoeran (Boeleleng) en Satra (Bangli) noordelijk op het riviertje Jeh Sang tot aan hare vereeniging met de Djoeroekana en van daar langs laatstgemelde rivier zuidelijk tot de verhakking (bloembang) Poh Metoempang; verder oostelijk deze verhakking en die genaamd Papah;

i. tusschen de dessa's Gentoek (Boeleleng) en Daoesa (Bangli) het ravijn Besi, de verhakking Soesoet, het ravijn Soesoet, daarna over den heuvel Broetoe ter plaatse waar de koffie-aanplantingen van beide dessa's bij elkander komen, welk punt zal worden aangeduid door een steenen grenspaal recht oostelijk naar de rivier Broetoe;

k. tusschen de dessa's Sengamboe [Boeleleng] en Panti (Bangli) de rivier Broetoe en van daar over den heuvel Batoeblah, ter plaatse waar de overblijfselen zijn van eene vroegere door Bangli aangelegde versterking (soeter), welk punt eveneens door een steenen grenspaal zal worden aangeduid, recht oostelijk naar de rivier Ombo, langs deze tot de vroegere Banglische benting (gelar) Tanah Koening van daar recht oostelijk naar de rivier Batoemedjan;

l. tusschen de dessa's Sengamboe (Boeleleng) en Bandjaraha (Bangli) de rivier Batoemedjan stroomafwaarts tot het punt waar de uitlooper genaamd Padang Lantang van het Liligoendi-gebergte tot aan die rivier reikt, vervolgens langs den kam van dien bergrug tot aan den westelijksten tak van het ravijn Toengla en langs den bodem van dat ravijn tot waar het uitmondt in de rivier Batoemedjan; onder nadere bepaling dat omtrent de koffie-aanplantingen van Boelelengsche zijde, welke door de getroffen regeling op Banglisch grondgebied, en de aanplantingen van Banglische onderdanen, welke op Boelelengsch grondgebied zich blijken te bevinden, goedgekeurd wordt de overgang derzelven bij minnelijke schikking, tusschen de belanghebbenden ten overstaan onzer gemachtigden tot stand gekomen;

m. tusschen de dessa's Madenan (Boeleleng) en Koetoeh (Bangli) de rivier Batoemedjan;

n. tusschen de dessa's Tedjakoela (Boeleleng) en Koetoeh (Bangli) ten zuiden van eerstgenoemde plaats het ravijn van Boekit Pegat, ten oosten van Koetoeh de steen genaamd Batoe Babah, waar een steenen grenspaal zal opgericht worden, en van daar recht oostelijk naar de rivier van Tedjakoela, met dien verstande dat de geheele vallei dier rivier tot aan haren oorsprong toe aan Tedjakoela toebehoort;

o. tusschen de dessa's Tedjakoela (Boeleleng) en Soebaja (Bangli) langs de helling van den berg Mendaha over de punten genaamd Batoe Madeg, Batoe Bende, langs welk laatste punt de weg van Tedjakoela naar Soebaja loopt, en Blatoeng Lengis;

p. tusschen de dessa's Les (Boeleleng) en Soebaja (Bangli) langs de noordelijke helling van het gebergte, dat daar van west naar oost loopt (en waarlangs ook de grenzen van alle volgende dessa's loopen) over het punt genaamd Batoe Sangeang en langs de rivier Jeh Mampah;

q. tusschen de dessa's Les (Boeleleng) en Batih (Bangli) langs dezelfde helling als zooeven, de heuvelrug Jeh Bangli het ravijn Ampoengan en de heuvelrug Batoe desa;

r. tusschen de dessa's Les (Boeleleng) en Siakin (Bangli) het ravijn Jeh Kantjoeh;

s. tusschen de dessa's Panoektoekan (Boeleleng) en Siakin (Bangli) de heuvelrug Sanglembeng, het ravijn Jeh Meboeloeh, van daar over den heuvel Abas midden tusschen de Boelelengsche benteng genaamd Abassan en de Banglische benteng Jeh Ladoeng, vervolgens het ravijn Tengangan, de heuvel Redjasa, de rivier Pintoe, de heuvel Kihkian en de rivier Ambengan;

t. tusschen de dessa's Sambirenteng (Boeleleng) en Siakin (Bangli) de heuvel Batoe Tingkis;

u. tusschen de dessa's Gretek (Boeleleng) en Pingan (Bangli) het ravijn Tjipag, de heuvel Siligading en het ravijn Oedjoeng;

v. tusschen de dessa's Tembok (Boeleleng) en Blandengan (Bangli) de heuvel Bawon, de heuvel (moendoek) Tjeking, waarover de verbindingsweg tusschen die beide dessa's loopt, en het ravijn Semernijis tot aan de rivier Loewah, welke de oostelijke grens van Boeleleng vormt.

Aldus overeengekomen op heden den 8sten Januari van het jaar 1884 en vervolgens met onze handteekening en ons zegel bekrachtigd.

(*w. g.*) Hoos.

Handteekeningen van
den radja van Bangli, van zijne broeders:
Tjokorda,
Gedéd Rahi,
Gedé Anom,
Gedé Poetoe en
Gedé Halih,
en van de poenggawa's,
Madé Raka en
Gedé Tam.

Deze overeenkomst is goedgekeurd en bekrachtigd op heden den 4den Maart van het jaar 1884.

De Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië,
(*w. g.*) F. s' Jacob.

Ter ordonnantie van den Gouverneur-Generaal,

De Algemeene Secretaris,
(*w. g.*) Pannekoek.

Behoort bij besluit van 4 Maart 1884, n°. 19.

Mij bekend:

De Gouvernements-Secretaris,
(*get.*) Gallois.

[76. 5.]

BANGLI.

NOTA VAN TOELICHTING.

Reeds sedert geruimen tijd heeft er geschil bestaan omtrent de grenzen van eenige dessa's behoorende tot de onder 's Gouvernements rechtstreeksch gezag staande afdeeling Boeleleng op Bali en het landschap Bangli, waaraan Boeleleng na de derde Balische expeditie in 1849 is toegevoegd geworden ter belooning van de diensten door Bangli bij die expeditie bewezen, doch waarvan het op verzoek van Bangli zelf in 1854 weder is afgescheiden, omdat Bangli niet bij machte was om zijn gezag in het nieuw verworven gebied te handhaven. Onlangs is het mogen gelukken het bovenbedoelde grensgeschil tot eene bevredigende oplossing te brengen door de hiernevens aangeboden overeenkomst, die de strekking heeft om de betrokken dessa's in het bezit te doen blijven van de gronden welke zij reeds vele jaren feitelijk bezeten hebben, terwijl tevens van deze gelegenheid is gebruik gemaakt om de geheele grens tusschen Bangli en Boeleleng nauwkeurig te omschrijven en, waar mogelijk, onveranderlijke grondslagen daarvoor aan te nemen, ten einde het ontstaan van nieuwe geschillen voor het vervolg zooveel mogelijk te voorkomen.

[77. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan
de Tweede Kamer der Staten Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan acht ontwerpen van wet tot naturalisatie van:

Mathijs Verstraeten,
Adolf Lewenstein,
Leopoldus Carolus Cornelis,
Anton Fein,
Hermann Ignat Weller,
Gerhard Heinrich Weller,
Albert Bertram Kribben, en
Bernardus Gerardus Lambertus Abeln.

De toelichtende memoriën (en bijlagen), die de wetsontwerpen vergezellen, bevatten de gronden, waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 4den December 1884.

WILLEM.

[77. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* M. Verstraeten, *te* Weert.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Mathijs Verstraeten* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Mathijs Verstraeten*, hoofdonderwijzer, geboren te *Kieldrecht* (*België*) den 30sten September 1851, wonende te *Weert*, provincie *Limburg*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[77. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Mathijs Verstraeten*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

(*) De hier vermelde verzoekschriften zijn, met de daarbij behoorende bijlagen, ter griffie nedergelegd ter inzage voor de leden der Kamer.

[77. 4.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* A. Lewenstein, *te* Amsterdam.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Adolf Lewenstein* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Adolf Lewenstein*, koopman, geboren te *Burhave* (Groothertogdom *Oldenburg*) den 12den April 1841, wonende te *Amsterdam*, provincie *Noordholland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[77. 5.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Adolf Lewenstein*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.

Onder de bijlagen bevinden zich de bewijzen, dat adressant geen Oldenburgsch Staatsburger is.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[77. 6.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* L. C. Cornelis, *te* Philippino.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Leopoldus Carolus Cornelis* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Leopoldus Carolus Cornelis*, zonder beroep, geboren te *Waterliet* (*België*) den 18den September 1854, wonende te *Philippine*, provincie *Zeeland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[77. 7.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Leopoldus Carolus Cornelis*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[77. 8.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* A. Fein, *te* 's Gravenhage.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Anton Fein* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, doo overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Anton Fein*, koopman, geboren te *'s Gravenhage*, provincie *Zuidholland*, den 4den Mei 1856, en wonende aldaar.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[77. 9.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Anton Fein*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Blijkens die berichten is de verzoeker, hoezeer hier te lande geboren, geen Nederlander.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[77. 10.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* H. I. Weller, *te* Heerenveen.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Hermann Ignatz Weller* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Hermann Ignatz Weller*, koopman, geboren te *Nordhausen*, gemeente *Mettingen* (*Pruissen*), den 28sten September 1856, wonende te *Heerenveen*, gemeente *Schoterland*, provincie *Friesland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[77. 11.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Hermann Ignatz Weller*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[77. 12.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* G. H. Weller, *te* Heerenveen.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Gerard Heinrich Weller* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Gerhard Heinrich Weller*, koopman, geboren te *Nordhausen*, gemeente *Mettingen* (*Pruissen*), den 28sten September 1856, wonende te *Heerenveen*, gemeente *Schoterland*, provincie *Friesland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[77. 13.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Gerard Heinrich Weller*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[77. 14.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* A. B. Kribben, *te* Soerabaja.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Albert Bertram Kribben* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Albert Bertram Kribben*, architect en aannemer, geboren te *Aken* (*Pruissen*) den 27sten Maart 1843, wonende te *Soerabaja* (*Nederlandseh-Indië*).

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[77. 15.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Albert Bertram Kribben*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[77. 16.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* B. G. L. Abeln, *te* Groningen.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Bernardus Gerardus Lambertus Abeln* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Bernardus Gerardus Lambertus Abeln*, manufacturier, geboren te *Lindern* (Groothertogdom *Oldenburg*) den 18den Augustus 1859, wonende te *Groningen*, provincie *Groningen*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[77. 17.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Bernardus Gerardus Lambertus Abeln*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[77. 18.]

VERSLAG.

De acht wetsontwerpen tot naturalisatie van M. Verstraeten en zeven anderen, onder dagteekening van den 4den December jl. aan de Kamer aangeboden, hebben bij het onderzoek in hare afdeelingen tot geene bedenkingen aanleiding gegeven.

Ook de Commissie van Rapporteurs heeft geene aanleiding gevonden tot het maken van eenige opmerking.

Vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 15den December 1884.

VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.
REEKERS.
DE MEIJIER.
SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE.
RUTGERS VAN ROZENBURG.

[78.]

REKENING van ontvangsten en uitgaven van het Fonds voor de voltooiing van het vestingstelsel over 1882.

Niet gedrukt.

[79.]

VERSLAG omtrent den staat der hooge-, middelbare- en lagere scholen over 1883–1884.

NB. Al de tot dit verslag behoorende bescheiden zijn in het afzonderlijk bij deze Bijlagen gevoegde deel BIJLAGE C vereenigd.

[**80**. 1.]

De Kamer, van oordeel dat het Koninklijk besluit van den 7den November 1884, n°. 18, in strijd is met den algemeenen maatregel van inwendig bestuur, genomen bij het Koninklijk besluit van den 5den December 1881 (*Staatsblad* n°. 189), gaat over tot de orde van den dag.

SERET.

[81. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan negen ontwerpen van wet tot voorloopige vaststelling der hoofdstukken III, IV, V, VI, VIIB, VIII, IX, X en XI der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885.

De toelichtende memoriën (en bijlagen), die de wetsontwerpen vergezellen, bevatten de gronden waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 11den December 1884.

WILLEM.

[81. 2.]

ALGEMEENE NOTA VAN TOELICHTING.

Den 25sten November jl. ontving de Minister van Binnenlandsche Zaken het navolgende schrijven van den heer Voorzitter der Tweede Kamer van de Staten-Generaal.

» 's GRAVENHAGE, 25 *November* 1884.

» Ik heb de eer ter kennis van Uwe Excellentie te brengen, dat de Voorzitters der afdeelingen het gevoelen van de leden der Tweede Kamer hebben ingewonnen over de vraag, in hoever het mogelijk zou zijn de ontwerpen der algemeene begrootingswetten nog vóór den aanvang van het volgend jaar te behandelen. Ofschoon men in elk geval zoo spoedig mogelijk die ontwerpen in de afdeelingen wenschte te onderzoeken en de verdere voorbereidende werkzaamheden daarover wenschte te zien volbrengen, was de meerderheid der leden van oordeel dat, nu onder anderen de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1885 nog moet worden vastgesteld, het ook bij de grootst mogelijke krachtsinspanning bezwaarlijk gelukken zou, alle ontwerpen der Staatsbegrooting binnen den bepaalden tijd af te doen. Van verschillende zijden werd intusschen de meening geuit dat, al zou men er ook in kunnen berusten dat de dienst van 1885 voorloopig door kredietwetten verzekerd werd, het niet op den weg der Kamer lag de Regeering uit te noodigen om van dat hulpmiddel gebruik te maken.

» Ik achtte mij verplicht, door mededeeling van het bovenstaande aan Uwe Excellentie, de aandacht der Regeering op het gerezen bezwaar te vestigen, het aan haar beter inzicht overlatende te beslissen, wat te doen zij om daaraan te gemoet te komen.

» *De Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal,*
» (*get.*) Æ. MACKAY."

» *Aan*
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken."

De Regeering heeft, na kennisneming van deze missive, besloten al het mogelijke te doen om het bezwaar, dat door de meerderheid der leden werd gevoeld, uit den weg te ruimen, door de aanbieding van wetsontwerpen tot voorloopige voorziening in de uitgaven der Staatsbegrooting voor 1885, en wel tot een derde gedeelte der geraamde behoeften, behoudens de noodzakelijke uitzonderingen, evenals in 1866 na de ontbinding der Tweede Kamer plaats had. Ten einde deze kredietwetten aan haar doel beantwoorden, dat namelijk het oordeel der Staten-Generaal over nieuwe of verhoogde begrootingsposten ongepraejudiceerd blijve tot aan de behandeling der definitieve begrooting, is als regel gevolgd, de uitgaven uit te trekken op de sommen, voor den dienst van 1884 toegestaan, behalve wanneer voor 1885 lagere sommen waren geraamd, en in dit geval deze lagere raming te volgen; voor die uitgaven voor welke het onvermijdelijk was, uitzonderingen op dezen regel te maken, zijn de redenen daarvoor medegedeeld.

Ten aanzien van de bijzondere fondsen met de Staatsbegrooting in betrekking staande, komen, naar het inzien der Regeering, geen kredietwetten in aanmerking.

Evenmin zijn die noodig of zelfs wenschelijk voor de hoofdstukken I, II en VII*A* der uitgaven en voor de middelen der Staatsbegrooting.

Het spreekt van zelf dat de reeds in September jl. aangebodene hoofdstukken der Staatsbegrooting alle bij de Kamer aanhangig blijven, gedurende de behandeling der kredietwetten.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
tijdelijk Voorzitter van den Raad van Ministers,
HEEMSKERK.

[81. 3.]

IIIde HOOFDSTUK.

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens de artikelen 119 en 120 der Grondwet, de algemeene begrooting jaarlijks moet worden vastgesteld en dat ten aanzien van de uitgaven betreffende het dienstjaar 1885 eene voorloopige voorziening wenschelijk is;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Het IIIde hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1885, betreffende het *Departement van Buitenlandsche Zaken*, wordt, behoudens het bepaalde bij **artikel 4** dezer wet, vastgesteld als volgt:

Iste AFDEELING.

Kosten van het Departement.

Artikel 1. Jaarwedde en representatie-geld van den Minister:		
a. Jaarwedde . f	12 000,00	
b. Representatiegeld	4 000,00	
	f	16 000,00
Artikel 2. Jaarwedden van den secretaris-generaal, van den chef van 's Ministers kabinet, van de verdere ambtenaren en bedienden, mitsgaders schrijfloonen		46 550,00
Artikel 3. Bureel- en lokaalbehoeften, benevens drukwerk, vertalings- en correctie-kosten.		16 800,00
Artikel 4. Reis- en verblijfkosten		150,00
	f	79 500,00

IIde AFDEELING.

Kosten van buitenlandsche zendingen en consulaten.

Artikel 5. Gezantschappen (jaarwedden en toelagen):

Transporteeren f 79 500,00

		Per transport f	79 500,00
a. Jaarwedden f	317 100,00		
b. Toelagen .	2 000,00		
c. Toelage voor huur van woning aan den Minister-Resident in Japan	4 000,00	f 323 100,00	
Artikel 6. Consulaten (jaarwedden en toelagen):			
a. Jaarwedden f	144 400,00		
b. Toelagen .	30 300,00		
		174 700,00	
Artikel 7. Uitrusting en reiskosten van de gewone diplomatieke en consulaire ambtenaren, alsmede verblijfkosten bij tijdelijke verplaatsingen dier ambtenaren		22 000,00	
Artikel 8. Kosten van buitengewone zendingen. . . .		6 000,00	
Artikel 9. Briefporten, telegrammen, abonnementen o dagbladen, kosten van vertalingen, onderhoud der woning van het gezantschap te *Pera* en alle verdere uitschotten van diplomatieke en consulaire ambtenaren in hunne betrekking . .		15 000,00	
			540 800,00

IIIde AFDEELING.

Verschillende uitgaven.

Artikel 10. Reis- en verblijfkosten der leden van de commissiën en van de daaraan toegevoegde deskundigen tot het afnemen van examen van adspiranten voor diplomatieke en consulaire betrekkingen, benevens verdere kosten van die examens	f	700,00
Artikel 11. Voorschotten, onderstand en transportgelden, alsmede kosten van bewezen diensten aan en ten behoeve van Nederlandsche en vreemde zeelieden, voor zooverre de laatstbedoelden tot de bemanning behooren van Nederlandsche schepen, militairen en andere behoeftige Nederlanders buitenslands		18 000,00
Artikel 12. Belooningen voor redding van en hulpbetoon aan Nederlandsche schipbreukelingen en slachtoffers van andere rampen buitenslands, alsmede vergoeding van schade, door de redding en bijstand veroorzaakt.		1 000,00
Artikel 13. Bijdragen tot onderhoud van kustlichten en aan andere inrichtingen en kassen buitenslands, zoowel ten nutte van den handel en der zeevarenden in het algemeen, als ten behoeve van Nederlandsche onderdanen in het bijzonder .		1 400,00
Transporteeren f		21 100,00 f 620 300,00

Per transport f		21 100,00 f	620 300,00
Artikel 14. Kosten van de scheepvaart op den *Rijn*, waarvan de regeling is verbleven aan de Centrale Commissie te *Mannheim*, reis- en verblijfkosten van den Nederlandschen commissaris bij die commissie, alsmede kosten voor schrijfwerk en vertalingen		2 000,00	
Artikel 15. Aandeel in de kosten van het gemengd gerechtshof te *Sierra Leone* . .		*Memorie.*	
Artikel 16. Geheime uitgaven		2 000,00	
			25 100,00

IVde AFDEELING.

Pensioenen en wachtgelden.

Artikel 17.	Pensioenen . . f	19 258,00	
Artikel 18.	Wachtgelden .	7 701,00	
			26 959,00

Vde AFDEELING.

Artikel 19.	Onvoorziene uitgaven . . .	10 000,00
		f 682 359,00

en alzoo tot een bedrag van *zeshonderd twee en tachtig duizend driehonderd negen en vijftig gulden.*

Artikel 2.

Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij een der *artikelen* 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17 en 18 van het bij deze wet vastgestelde hoofdstuk, ontoereikend wordt bevonden, kan het, met inachtneming van het voorschrift van het 2de lid van artikel 24 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), door overschrijving uit *artikel* 19 van dat hoofdstuk worden aangevuld.

Uit dien post kan mede worden overgeschreven op *artikel* 15.

Artikel 3.

Op *artikel* 19 van het bij deze wet vastgestelde hoofdstuk worden aangewezen de tot het dienstjaar 1885 behoorende uitgaven, het voormeld Departement betreffende, die hare omschrijving niet vinden in een der andere *artikelen* van dat hoofdstuk.

Die uitgaven worden voor elke soort afzonderlijk in de rekening gebracht en omschreven.

Artikel 4.

De uitgaven, krachtens deze wet voor het dienstjaar 1885 te doen, zullen niet te boven gaan het *een derde* der sommen in **artikel 1** dezer wet uitgetrokken.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

[81. 4.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De Regeering heeft besloten aan de Staten-Generaal aan te bieden ontwerpen van crediet-wetten ter verzekering van den dienst voor 1885. De beweegredenen tot dat besluit en de wijze van inrichting der ontworpen crediet-wetten heeft zij aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal bij eene algemeene nota van toelichting der ontwerpen medegedeeld. Dienovereenkomstig heeft ook de ondergeteekende het ontwerp der begrootingswet voor zijn Departement herzien.

Blijkens dit nieuw ontwerp zijn alle posten tot hetzelfde bedrag uitgetrokken als bij de wet van den 26sten Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 12) daarvoor is toegestaan, uitgezonderd de artt. 6 en 17, welke beide eene vermindering hebben ondergaan, en wel het eerste van f 2000 en het tweede van f 9255.

De oorzaak der vermindering van laatstgenoemd artikel is aangegeven in den bijgevoegden staat van nieuw verleende en verstorven pensioenen, terwijl die op art. 6, zooals bereids is opgemerkt in de Memorie van Toelichting van het te voren bij de Staten-Generaal aanhangig gemaakt ontwerp der Staatsbegrooting voor 1885, een gevolg is der omstandigheid dat van de toelage van f 2000 voor het vice-consulaat te Galatz tot dusverre geen gebruik is gemaakt, en dat bij nader onderzoek de doelmatigheid der plaatsing van een consulairen ambtenaar te Galatz niet is gebleken.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

VAN DER DOES DE WILLEBOIS.

[**81**. 5.]

STAAT VAN VERLEENDE PENSIOENEN.

NOMINATIEVE STAAT van verleende pensioenen sedert Augustus 1883, opgemaakt naar aanleiding van artikel 23 der wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), zoodanig als het, gewijzigd bij de wet van den 21sten Mei 1873 (*Staatsblad* n°. 64), thans luidt.

Volgnummer.	Namen.	Ouderdom.	Woonplaats.	Laatste dienst-betrekking.	Oorzaak van het gegeven ontslag.	Artikel der wet krachtens hetwelk het pensioen is verleend.	Bedrag van het pensioen.	Bevoegdheid tot overgang van het pensioen op weduwen en weezen.	*AANMERKINGEN.*
1	A. Breevoort.	78	's Gravenhage.	Vaste knecht.	Ouderdom.	3, letter *a*.	f 118	—	Het totaal bedrag van het verleende pensioen is f 295, waarvan f 177 betaalbaar ten laste van het pensioenfonds.

Pensioenen geloopen hebbende ten laste der begrooting van het Departement van Buitenlandsche Zaken, welke sedert het opmaken der Staatsbegrooting voor 1884 door versterf zijn vervallen.

Namen.	Wanneer overleden.	Bedrag.	Aanmerkingen.
J. Van Lokhorst	4 Januari 1884	f 1 973	
J. D. B. A. baron Van Heeckeren van Beverwaard.	28 Sept. 1884	4 000	
J. Z. Mazel.	10 Oct. 1884	3 400	
		f 9 373	

Bij het opmaken der vorige begrooting beliepen de verschillende pensioenen ten laste van dit hoofdstuk	f	28 513
Dit bedrag wordt vermeerderd wegens nieuw verleend pensioen met		118
	f	28 631
Waarvan moet afgetrokken worden vervallen pensioenen door versterf.		9 373
	f	19 258

[81. 6.]

VIde HOOFDSTUK.

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens de artikelen 119 en 120 der Grondwet, de algemeene begrooting jaarlijks moet worden vastgesteld en dat ten aanzien van de uitgaven betreffende het dienstjaar 1885 eene voorloopige voorziening wenschelijk is;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Het VIde hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1885, betreffende het *Departement van Justitie*, wordt, behoudens het bepaalde bij artikel 4 dezer wet, vastgesteld als volgt:

Iste AFDEELING.

Kosten van het Departement.

Artikel 1. Traktement van den Minister	f 12 000,00	
Artikel 2. Traktementen van den secretaris-generaal, de ambtenaren, geëmployeerden en bedienden, maandgelden en schrijfloonen	109 850,00	
Artikel 3. Bureel- en lokaalbehoeften en drukwerk . . .	16 000,00	
Artikel 4. Reis- en verblijfkosten, daaronder begrepen de reis- en verblijfkosten van den inspecteur van de gevangenissen en van de gestichten *Ommerschans* en *Veenhuizen*. . . .	2 000,00	
		f 139 850,00

IIde AFDEELING.

Kosten van de rechterlijke macht.

Artikel 5. Traktementen van den president, den vice-president en de leden van den Hoogen Raad, van den procureur-generaal, de advocaten-generaal, den griffier, de substituut-griffiers, de ambtenaren en bedienden en schrijfloonen van geëmployeerden ter griffie . .	f 118 500,00	
Artikel 6. Traktementen van de presidenten, vice-presidenten en leden der gerechtshoven, van de procureurs-generaal, advocaten-generaal, griffiers en substituut-griffiers.	321 000,00	
Artikel 7. Traktementen van de presidenten, vice-presidenten en leden der arrondissements-rechtbanken, van de officieren, substituut-officieren, griffiers en substituut-griffiers . . .	713 000,00	
Artikel 8. Traktementen van de kantonrechters, van de griffiers van de kantongerechten en van de ambtenaren van het openbaar ministerie bij de kantongerechten	381 600,00	
Artikel 9. Traktementen van de deurwaarders bij de gerechtshoven en van deurwaarders bij arrondissements-rechtbanken in plaatsen, waar vroeger een provinciaal gerechtshof gevestigd was	8 400,00	
Artikel 10. Traktementen van leden der rechterlijke macht, die door ouderdom, door aanhoudende lichaamsziekte of ten gevolge van zielsziekte uit hun ambt zijn ontslagen	8 600,00	
Artikel 11. Vaste toelagen voor kleine onkosten aan den Hoogen Raad, de gerechtshoven, arrondissements-rechtbanken en kantongerechten en het daartoe behoorend openbaar ministerie, schrijfloonen van de klerken bij de parketten van de procureurs-generaal, kosten van telegrammen van rechterlijke en andere ambtenaren. .	94 000,00	
Artikel 12. Vaste toelagen aan de griffiers der arrondissements-rechtbanken, bedoeld bij art. 5 der wet van 18 April 1874 (*Staatsblad* n°. 68).	1 562,00	
Artikel 13. Toelagen aan rechterlijke ambtenaren krachtens art. 10 der wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 204) en de artt. 4 en 9 der wet van 9 April 1877 (*Staatsblad* n°. 80)	7 000,00	
Artikel 14. Reis- en verblijfkosten van de ambtenaren van het openbaar ministerie bij de kantongerechten	10 000,00	
		1 663 662,00

Transporteeren f	139 850,00

Per transport f	139 850,00
Transporteeren f	1 803 512,00

Per transport		f 1 803 512,00
IIIde AFDEELING.		
Kosten van het Hoog Militair Gerechtshof en de auditiën in de militaire arrondissementen.		
Artikel 15. Traktementen van den president en de leden, den advocaat-fiskaal, den griffier en de overige ambtenaren en bedienden van het Hoog Militair Gerechtshof . . . . . f	33 400,00	
Artikel 16. Traktementen van de militaire auditeurs in de militaire arrondissementen . . .	14 000,00	
Artikel 17. Toelage aan het Hoog Militair Gerechtshof en aan den advocaat-fiskaal, ingevolge art. 5 der wet van den 4den Juni 1858 (*Staatsblad* n°. 45)	3 900,00	
		51 300,00
IVde AFDEELING.		
Gerechtskosten.		
Artikel 18. Gerechtskosten in strafzaken en andere kosten, bedoeld bij de daartoe betrekkelijke tarieven en voorschriften; kosten, vallende op de aanhouding in het buitenland en op de overbrenging herwaarts van misdadigers, die voor den Nederlandschen rechter moeten worden terechtgesteld; kosten, vallende op de herkenning van veroordeelden, en toelagen en reis- en verblijfkosten van provoosten-geweldige . . . . . f	300 000,00	
		300 000,00
Vde AFDEELING.		
Kosten van algemeene of Rijkspolitie en in zake van jacht en visscherij.		
Artikel 19. Bureelkosten der procureurs-generaal bij de gerechtshoven, als belast met de Rijkspolitie in de provinciën . f	3 200,00	
Artikel 20. Traktementen, toelagen en abonnement voor bureelkosten van commissarissen van algemeene of Rijkspolitie en ambtenaren of beambten, met de waarneming dier functiën belast	2 300,00	
Artikel 21. Onderhoud van gebouwen en kosten van mobilair ten dienste der Rijkspolitie	150,00	
Artikel 22. Traktementen der rijksveldwachters (daaronder begrepen zij, die meer bijzonder belast zijn met het toezicht op de jacht en visscherij) . . .	442 325,00	
Artikel 23. Kleeding, wapening en uitrusting der rijksveldwachters	39 000,00	
Artikel 24. Druk- en bindloonen, mitsgaders vergoeding voor schrijfbehoeften der rijksveldwachters.	3 000,00	
Transporteeren f	489 975,00	f 2 154 812,00

Per transport f	489 975,00	f 2 154 812,00
Artikel 25. Verplaatsingskosten, mitsgaders gratificatiën voor bijzondere plichtsbetrachting en tot verdere aanmoediging der mindere beambten van algemeene of Rijkspolitie en jacht en visscherij	4 500,00	
Artikel 26. Reis- en verblijfkosten in zake van algemeene of Rijkspolitie en jacht en visscherij	6 000,00	
Artikel 27. Schadeloosstellingen aan onderofficieren en manschappen der marechaussee en aan rijksveldwachters voor kleine uitgaven bij het doen van transporten.	2 800,00	
Artikel 28. Kosten, vallende op de uitleiding en uitzetting van vreemdelingen, de reis- en verblijfkosten der geleiders daaronder begrepen	1 700,00	
Artikel 29. Kosten, vallende op de uitgave van het *Algemeen Politieblad*.	4 500,00	
Artikel 30. Geheime uitgaven	2 500,00	
Artikel 31. Verschillende uitgaven, vallende op het toezicht van de Rijkspolitie en op het toezicht en de conservatie der jacht en visscherij	10 000,00	
		521 975,00
VIde AFDEELING.		
Kosten der gevangenissen.		
Artikel 32. Traktementen, toelagen en belooningen der beambten en bedienden, hetzij tijdelijk of definitief aangesteld f	319 984,00	
Artikel 33. Voor tijdelijke waarneming van betrekkingen, wegens ziekte of andere tijdelijke ongeschiktheid of afwezigheid van beambten	600,00	
Artikel 34. Gratificatiën voor buitengewone of bijzondere plichtsbetrachting en tot verdere aanmoediging van beambten, volgens het Koninklijk besluit van den 12den April 1827 n°. 101.	400,00	
Artikel 35. Abonnementen voor schrijfloonen, kosten der vergaderingen en verdere kleine onkosten van de besturen der gevangenissen en huizen van verbetering en opvoeding en voor schrijfloonen van de thesauriers der besturen van de strafgevangenissen	12 084,00	
Artikel 36. Onderhoud van burgerlijke en militaire gevangenen, zoowel zieke als gezonde, met al den aankleve van dien, en van jeugdige overtreders, vallende in de termen van art. 66 van het Wetboek van Strafrecht, mitsgaders van in trans-		
Transporteeren f	333 068,00	f 2 676 787,00

Per transport f 333 068,00 f 2 676 787,00

port zijnde bedelaars en landloopers en van kinderen van gevangenen, die niet van de ouders kunnen worden gescheiden, daaronder begrepen de verwarming, de verlichting en het schoonhouden der lokalen, de bewassching, de kleeding- en liggingstukken voor gevangenen, voor kinderen en voor bewaarders, de wapening der bewaarders, de kerk- en schoolbehoeften, de leesboeken, de vracht- en bureelkosten, telegrammen, kosten voor het gebruik maken van telephonen, advertentiekosten, druk- en bindwerk, kosten van het maken van portretten van veroordeelde gevangenen en de dagloonen der gevangenen en jeugdige overtreders, voor den huishoudelijken dienst gebezigd wordende 410 000,00

Artikel 37. Verstrekking en vervoer van geneesmiddelen voor gevangenen, voor kinderen van gevangenen, die niet van de ouders kunnen worden gescheiden, en voor beambten bij de gevangenissen, die daarvan gebruik maken, alsmede geneesen heelkundige behandeling en leverantie van geneesmiddelen aan burgerlijke genees- en heelkundigen opgedragen, voor gevangenissen, bij welke geene officieren van gezondheid zijn gedetacheerd 14 500,00

Artikel 38. Reisgeld aan ontslagen gevangenen en reis- en verblijfkosten der geleiders van ontslagen jeugdige veroordeelden en opvoedelingen; kosten van aankoop van kleedingstukken ten behoeve van opvoedelingen bij ontslag; begrafeniskosten van gevangenen, welke niet uit de uitgaanskassen kunnen worden bestreden, en begrafeniskosten van kinderen van gevangenen, die met de ouders in de gestichten worden opgenomen 1 750,00

Artikel 39. Reis- en verblijfkosten van rechterlijke ambtenaren bij het bezichtigen van gevangenissen, van verdere ambtenaren voor den dienst der gevangenissen, mitsgaders vergoeding voor de kosten van verplaatsing van beambten . . 1 200,00

Artikel 40. Kosten van het afzonderlijk huis van verbetering en opvoeding te *Alkmaar* voor jeugdige mannelijke overtreders, die volgens art. 66 van het Wetboek van Strafrecht zijn vrijgesproken, doch, ten gevolge van het rechterlijk vonnis, gedurende een bepaalden tijd in een verbeterhuis moeten worden be-

Transporteeren f 760 518,00 f 2 676 787,00

Per transport f 760 518,00 f 2 676 787,00

waard en opgevoed, bestaande in die van het onderhoud en de verbetering van het gebouw en mobilair, met inbegrip der kosten van het opzicht over de werken, van het personeel der beambten (met uitzondering van die, den arbeid der opvoedelingen betreffende), van het onderhoud en de verdere verzorging der opvoedelingen, zoo zieke als gezonde, met al den aankleve van dien, daaronder begrepen de verstrekking en het vervoer van geneesmiddelen, de verwarming, de verlichting en het schoonhouden der lokalen, de bewassching, de kleeding- en liggingstukken der opvoedelingen en bewaarders, de behoeften voor het onderwijs, met inbegrip van de gymnastiek en het teekenen, de leerboeken, de vracht- en bureelkosten, het druk- en bindwerk, de transportkosten, de dagloonen der jongens tot den huishoudelijken dienst gebezigd, de reisgelden aan ontslagenen, de begrafeniskosten van jongelingen, en alle verdere uitgaven, den dienst van het gesticht betreffende, mitsgaders kosten wegens verpleging van jongelingen in eene kweekschool voor de zeevaart gedurende eenige maanden vóór de expiratie van den tijd hunner opsluiting. . 41 536,00

Artikel 41. Aanschaffing en onderhoud van cellulaire rijtuigen, huur van bergplaatsen en huur van paarden en voerlieden voor den dienst dier rijtuigen, alsmede huur van rijtuigen, welke tijdelijk wegens herstelling van cellulaire rijtuigen gebruikt worden 11 000,00

813 054,00

VIIde AFDEELING.

Gebouwen.

Artikel 42. Kosten van aanbouw, vertimmering, herstel, onderhoud, aankoop, huur en vergoeding voor het gebruik van gebouwen met hunne aanhoorigheden en van lokalen, bestemd of gebruikt wordende voor den dienst van de rechterlijke colleges en kantongerechten; bijdragen in die kosten; schadeloosstellingen wegens verrichte werkzaamheden of leverantiën aan of ten behoeve van voornoemde gebouwen en lokalen; aankoop van terreinen; aankoop, huur of onderhoud van het in die gebouwen en lokalen benoodigd of aanwezig mobilair; kosten van teekeningen en bouwkundige stukken; voorts kosten van onderhoud of herstelling, vertimmering en vergrooting van bestaande gevan-

Transporteeren f 3 489 841,00

	Per transport f 3 489 841,00	
genissen; huur voor dezelve en kosten van aankoop en herstelling van mobilair; uitgaven voor tuinen en tuingereedschappen; bijdragen in de kosten van oprichting, inrichting en onderhoud van huizen van bewaring, huur voor passantenhuizen en kosten van oprichting van passantenhuizen of bijdragen deswege; koopsommen voor benoodigde terreinen of bijdragen daarin; kosten wegens het maken van bouwkundige stukken; reis- en verblijfkosten van opzichters en de belooning van opzichters voor het toezicht op de uit te voeren werken, mitsgaders kosten van het bewaken van werken gedurende den winter . . . . . f 190 004,00		
Artikel 43. Kosten van voltooiing van de cellulaire gevangenis te *'sGravenhage*, daaronder begrepen de kosten van opzicht, van het maken van bouwkundige stukken, de reis- en verblijfkosten van de opzichters en de kosten van aanschaffing van mobilair voor de inrichting van het gesticht	22 000,00	
Artikel 43*a*. Kosten van voltooiing van de cellulaire gevangenis te *Breda*, daaronder begrepen de kosten van opzicht, van het maken van bouwkundige stukken, de reis- en verblijfkosten van de opzichters en de kosten van aanschaffing van mobilair voor de inrichting van het gesticht	68 480,00	
		280 484,00
VIIIste AFDEELING.		
Pensioenen, wachtgelden, gratificatiën, enz.		
Artikel 44. Pensioenen . .	f 118 037,00	
Artikel 45. Uitkeeringen aan buiten dienst gestelde scherprechters en adsistent-scherprechters, alsmede aan hunne weduwen en kinderen en aan die der overleden scherprechters en adsistenten	2 923,00	
Artikel 46. Onderstand aan gewezen bezoldigde opzieners der jacht en visscherij, vóór 1 Januari 1858 eervol ontslagen, aan hunne weduwen en weezen en aan de weduwen en weezen van rijksveldwachters, opzieners der jacht en visscherij, vóór 1 Januari 1858 als bezoldigde opzieners der jacht en visscherij in dienst geweest	2 500,00	
Artikel 47. Wachtgelden .	200 526,00	
Transporteeren f	323 986,00	f 3 770 325,00

Per transport f	323 986,00	f 3 770 325,00
Artikel 48. Toelagen, gratificatiën, onderstandgelden, schadeloosstellingen en belooningen	12 400,00	
		336 386,00
IXde AFDEELING.		
Verschillende uitgaven.		
Artikel 49. Bijdrage ter aanvulling der middelen tot dekking der uitgaven voor de aan het Rijk toebehoorende gestichten te *Ommerschans* en te *Veenhuizen* . . . . . f	363 100,00	
Artikel 50. Vacatie- of presentie-gelden en reis- en verblijfkosten van de leden, de plaatsvervangende leden en den secretaris der Staatscommissie, bedoeld bij art. 11 der wet op het notarisambt	8 500,00	
Artikel 51. Reis- en verblijfkosten van de leden, den secretaris en den adjunct-secretaris van de Staatscommissie tot herziening van het Wetboek van Koophandel, ingesteld bij Koninklijk besluit van 22 November 1879, n°. 26; van de leden en den secretaris van de Staatscommissie ter voorbereiding van eene wettelijke regeling van het onderwerp der vicarie-stichtingen, ingesteld bij Koninklijk besluit van 28 Februari 1880, n°. 7; en van de leden en de secretarissen der Staatscommissie tot herziening van het Burgerlijk Wetboek, ingesteld bij Koninklijk besluit van 28 Februari 1880, n°. 8; voorts kosten, vallende op het houden der vergaderingen van die Staatscommissiën of van hare afdeelingen, en de uitgaven ten behoeve van die Staatscommissiën wegens papier en andere bureelbenoodigdheden, schrijfloonen, drukwerk, briefporten, telegrammen, boekwerken, bindloonen en verdere dergelijke behoeften	10 000,00	
Artikel 52. Verloftraktement	1 750,00	
		383 350,00
Xde AFDEELING.		
Artikel 53. Onvoorziene uitgaven . . . . . f	20 000,00	
		20 000,00
		f 4 510 061,00

en alzoo tot een bedrag van *vier millioen vijfhonderd tien duizend een en zestig gulden.*

Artikel 2.

Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij een der *artikelen* 3, 4, 11, 13, 14, 18, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 33, 35 tot en met 48, 50 en 51 van het bij deze wet vastgestelde hoofdstuk, ontoereikend wordt bevonden, kan het, met inachtneming van het voorschrift van het tweede lid van art. 24

der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), door overschrijving uit *artikel* 53 van dat hoofdstuk worden aangevuld.

Artikel 3.

Op *artikel* 53 van het bij deze wet vastgestelde hoofdstuk worden aangewezen de tot het dienstjaar 1885 behoorende uitgaven, het voorschreven Departement betreffende, die hare omschrijving niet vinden in een der andere *artikelen* van dat hoofdstuk.
Die uitgaven worden voor elke soort afzonderlijk in de rekening gebracht en omschreven.

Artikel 4.

De uitgaven, krachtens deze wet over het dienstjaar 1885 te doen, zullen niet te boven gaan het *een derde* der sommen in artikel 1 dezer wet uitgetrokken, met uitzondering van artikel 43 *a*, waarvoor een bedrag van f 30 000 wordt toegestaan.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Justitie,

[81. 7.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij de samenstelling van dit wetsontwerp is tot grondslag genomen de wet van 26 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 13) houdende vaststelling van het IVde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1884, met dien verstande: 1°. dat de artikelen 43, 43*c* en 43*d* zijn weggelaten uithoofde de aldaar bedoelde werken zijn voltooid en daarvoor geene verdere uitgaven worden gevorderd; 2°. dat in raming is gebracht hetgeen nog noodig is voor de voltooiing der cellulaire gevangenissen te 's Gravenhage en te Breda, en 3°. dat art. 49, als van tijdelijken aard, is vervallen.
Op de bepaling van art. 4 van dit wetsontwerp dat de uitgaven niet zullen te bovengaan het *een derde* van de raming, is eene uitzondering gemaakt voor de uitgaaf omschreven in art. 43*a* in verband met de verplichting tot betaling van een gedeelte der aannemingspenningen op den tijd bij de overeenkomst bepaald.

De Minister van Justitie,

DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[81. 8.]

Vde HOOFDSTUK.

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens de artikelen 119 en 120 der Grondwet, de algemeene begrooting jaarlijks moet worden vastgesteld, en dat ten aanzien van de uitgaven betreffende het dienstjaar 1885 eene voorloopige voorziening wenschelijk is;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel I.

Het Vde hoofdstuk der begrooting van de Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1885, betreffende het *Departement van Binnenlandsche Zaken*, wordt, behoudens het bepaalde bij artikel 4 dezer wet, vastgesteld als volgt:

Iste AFDEELING.

Kosten van het Departement.

Artikel 1. Jaarwedde van den Minister	f 12 000,00	
Artikel 2. Jaarwedden van den secretaris-generaal, van de verdere ambtenaren en bedienden, mitsgaders schrijfloonen.	106 310,00	
Artikel 3. Bureel- en lokaalbehoeften en drukwerk . . .	30 000,00	
Artikel 4. Reis- en verblijfkosten	1 000,00	
		f 149 310,00

IIde AFDEELING.

a. *Kosten van het bestuur der provinciën.*

Noordbrabant.

Artikel 5. Jaarwedden van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie, alsmede schrijfloonen	f 48 200,00	
Transporteeren	f 48 200,00	f 149 310,00

Per transport	f 48 200,00	f 149 310,00
Artikel 6. Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk, onderhoud, verbetering, lasten en huur van gebouwen	7 800,00	
Artikel 7. Reis- en verblijfkosten van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie	850,00	
Artikel 8. Reis- en verblijfkosten van de leden der Staten.	4 700,00	
Gelderland.		
Artikel 9. Jaarwedden van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie, alsmede schrijfloonen.	50 850,00	
Artikel 10. Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk, onderhoud, lasten en huur van gebouwen.	9 650,00	
Artikel 11. Reis- en verblijfkosten van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie	1 850,00	
Artikel 12. Reis- en verblijfkosten van de leden der Staten.	5 300,00	
Zuidholland.		
Artikel 13. Jaarwedden van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie, alsmede schrijfloonen	56 590,00	
Artikel 14. Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk, onderhoud, verbetering, lasten en huur van gebouwen	14 950,00	
Artikel 15. Reis- en verblijfkosten van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie	1 350,00	
Artikel 16. Reis- en verblijfkosten van de leden der Staten.	6 000,00	
Noordholland.		
Artikel 17. Jaarwedden van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie, alsmede schrijfloonen	53 740,00	
Artikel 18. Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk, onderhoud, lasten en huur van gebouwen	11 975,00	
Artikel 19. Kosten van bediening, meubileering, verwarming, schoonhouden en verlichting van het bureel van den Commissaris des Konings te Amsterdam	600,00	
Artikel 20. Reis- en verblijfkosten van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie	1 600,00	
Artikel 21. Reis- en verblijfkosten van de leden der Staten	6 000,00	
Zeeland.		
Artikel 22. Jaarwedden van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie, alsmede schrijfloonen	45 800,00	
Artikel 23. Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk, onderhoud, lasten en huur van gebouwen.	10 974,00	
Artikel 24. Reis- en verblijfkosten van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie	800,00	
Artikel 25. Reis- en verblijfkosten van de leden der Staten.	3 000,00	
Utrecht.		
Artikel 26. Jaarwedden van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie, alsmede schrijfloonen	40 925,00	
Artikel 27. Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk, onderhoud, lasten en huur van gebouwen	7 270,00	
Artikel 28. Reis- en verblijfkosten van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie	385,00	
Artikel 29. Reis- en verblijfkosten van de leden der Staten.	2 000,00	
Friesland.		
Artikel 30. Jaarwedden van den Commissaris des Konings,		
Transporteeren	f 261 830,00	f 149 310,00
Transporteeren	f 393 159,00	f 149 310,00

Per transport	f 393 159,00	f 149 310,00
van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie, alsmede schrijfloonen	47 750,00	
Artikel 31. Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk, onderhoud, lasten en huur van gebouwen	9 350,00	
Artikel 32. Reis- en verblijfkosten van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie	1 100,00	
Artikel 33. Reis- en verblijfkosten van de leden der Staten.	3 960,00	
Overijssel.		
Artikel 34. Jaarwedden van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie, alsmede schrijfloonen	44 220,00	
Artikel 35. Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk, onderhoud, verbetering, lasten en huur van gebouwen en vergoeding aan den Commissaris des Konings voor gemis van vrije woning.	7 550,00	
Artikel 36. Reis- en verblijfkosten van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie	1 410,00	
Artikel 37. Reis- en verblijfkosten van de leden der Staten.	3 225,00	
Groningen.		
Artikel 38. Jaarwedden van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie, alsmede schrijfloonen	44 800,00	
Artikel 39. Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk, onderhoud en lasten van gebouwen . .	8 885,00	
Artikel 40. Reis- en verblijfkosten van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie.	1 400,00	
Artikel 41. Reis- en verblijfkosten van de leden der Staten.	2 700,00	
Drenthe.		
Artikel 42. Jaarwedden van den Commissaris des Konings		
Transporteeren	f 569 509,00	f 149 310,00

Per transport	f 569 509,00	f 149 310,00
van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie, alsmede schrijfloonen	34 500,00	
Artikel 43. Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk, onderhoud, verbetering, lasten en huur van gebouwen en nieuwe lokalen	57 350,00	
Artikel 44. Reis- en verblijfkosten van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie.	800,00	
Artikel 45. Reis- en verblijfkosten van de leden der Staten.	2 600,00	
Limburg.		
Artikel 46. Jaarwedden van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie, alsmede schrijfloonen	44 425,00	
Artikel 47. Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk, onderhoud en lasten van gebouwen.	7 300,00	
Artikel 48. Reis- en verblijfkosten van de Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie.	950,00	
Artikel 49. Reis- en verblijfkosten van de leden der Staten.	2 835,00	
b. *Armwezen.*		
Artikel 50. Bijdrage in de kosten van verpleging van behoeftige krankzinnigen . . .	130 000,00	
Artikel 51. Onderstand, kosten van vervoer, daaronder begrepen afhaling en begeleiding uit buitenlandsche of Nederlandsche gemeenten, verpleging en begrafenis van armen, bedoeld in art. 3 der wet van 16 December 1858 (*Staatsblad* n°. 84), van kracht gebleven volgens art. 16 der wet van 1 Juni 1870 (*Staatsblad* n°. 85), en van buitenslands verblijvende of van daar in Nederland komende en gekomen arme en zieke meerderjarige en arme hulpelooze minderjarige Nederlanders; kosten, voortvloeiende uit het overbrengen naar en verpleging in gestichten voor krankzinnigen van arme krankzinnigen, wier woonplaats in het Rijk niet is te vinden, en kosten van vervoer van zulke arme, uit die gestichten ontslagen verpleegden, zoo naar Nederlandsche gemeen-		
Transporteeren	f 850 269,00	f 149 310,00

Per transport	f 850 269,00	f 149 310,00
ten als naar buitenslands, gelijk mede kosten van begrafenis van zoodanige arme krankzinnigen	15 000,00	
Artikel 52. Kosten wegens oproeping en verhoor van en schadeloosstelling of andere vergoeding aan getuigen, gehoord krachtens art. 70 der wet van 28 Juni 1854 (*Staatsblad* n°. 100), zooals dit artikel is gewijzigd bij art. 10 der wet van 1 Juni 1870 (*Staatsblad* n°. 85)	300,00	
c. *Verdere uitgaven betrekkelijk het binnenlandsch bestuur.*		
Artikel 53. Drukwerk ten behoeve van het hoofdbestuur van het fonds tot aanmoediging en ondersteuning van den gewapenden dienst.	200,00	
Artikel 54. Toelage aan de Vereeniging voor de statistiek in Nederland	2 000,00	
Artikel 55. Plaatsing, onderhoud, vernieuwen en inspecteeren van grensteekens en daarmede in verband staande uitgaven	1 650,00	
Artikel 56. Medailles voor menschlievende daden . . .	350,00	
Artikel 57. Kosten, vallende op het begraven van op strand aangespoelde of uit zee aangebrachte lijken	400,00	
Artikel 58. Kosten, voortvloeiende uit de bepalingen der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37), voor zooverre die kosten daarbij zijn gebracht ten laste van den Staat	50,00	
Artikel 59. Onderstand aan gemeenten, die buiten staat zijn in alle of sommige kosten harer huishouding behoorlijk te voorzien	4 225,00	
		874 444,00
IIIde AFDEELING.		
Nationale militie en schutterijen.		
Artikel 60. Jaarwedden van de militie-commissarissen . .	f 19 300,00	
Artikel 61. Jaarwedden van de secretarissen der militieraden	4 200,00	
Artikel 62. Bureel- en reis- en verblijfkosten van de militie-commissarissen; presentiegelden en reis- en verblijfkosten van de voorzitters en burgerlijke leden van de militieraden, van hunne plaatsvervangers en van burgerlijke geneeskundigen; reis- en verblijfkosten van officieren van gezondheid, van de secretarissen der militieraden, van burgemeesters, gemeenteraadsleden en beambten, dienende tot geleiders der manschappen; drukloonen; kosten, vallende op het		
Transporteeren	f 23 500,00	f 1 023 754,00

Per transport	f 23 500,00	f 1 023 754,00
aanhouden van nalatige militieplichtigen, van lotelingen, plaatsvervangers en nommerverwisselaars, die niet ter inlijving zijn opgekomen; eereteekenen ter belooning van diensten bij de schutterijen en verdere uitgaven	41 850,00	
		65 350,00
IVde AFDEELING.		
Medische politie.		
Artikel 63. Jaarwedden van de geneeskundige ambtenaren.	f 39 500,00	
Artikel 64. Reis-, verblijf- en bureelkosten van de geneeskundige ambtenaren	9 000,00	
Artikel 65. Kosten van de geneeskundige raden, met inbegrip van reis- en verblijfkosten en vacatiegelden van de leden en plaatsvervangende leden, en toelagen aan de secretarissen.	26 000,00	
Artikel 66. Kosten van de examens van hen, die een diploma of getuigschrift verlangen volgens de wet van 25 December 1878 (*Staatsblad* n°. 222) of het Koninklijk besluit van 12 Februari 1879 (*Staatsblad* n°. 35), met inbegrip van reis- en verblijfkosten en vacatiegelden van de leden der examencommissiën	15 000,00	
Artikel 67. Schadeloosstellingen, subsidiën en verdere uitgaven tot wering van epidemische en besmettelijke ziekten, de kosten voortvloeiende uit de wet van 28 Maart 1877 (*Staatsblad* n°. 35) daaronder begrepen, alsmede bevordering der koepokinenting	40 000,00	
Artikel 68. Bijdrage in de kosten van het practisch geneeskundig onderwijs te Amsterdam	3 000,00	
Artikel 69. Jaarwedden en belooningen van de ambtenaren en bedienden van de Rijkskweekscholen voor vroedvrouwen. .	10 340,00	
Artikel 70. Voeding en verpleging van de inwonende leerlingen, beambten en bedienden van de Rijkskweekscholen voor vroedvrouwen, alsmede van het personeel en de verpleegden in de kraaminrichting te Rotterdam, kosten van het onderwijs, aanbouw en onderhoud van de gebouwen, aanschaffing en onderhoud van meubelen, leermiddelen en instrumenten, verwarming, verlichting en verdere uitgaven	31 730,00	
Artikel 71. Jaarwedden van de inspecteurs voor het Staatstoezicht op krankzinnigen en krankzinnigengestichten . . .	9 000,00	
Transporteeren	f 183 570,00	f 1 089 104,00

Per transport f	183 570,00	f 1089 104,00
Artikel 72. Reis-, verblijf- en bureelkosten van de inspecteurs voor het Staatstoezicht op krankzinnigen en krankzinnigengestichten	3 800,00	
Artikel 73. Jaarwedden en verdere belooningen van den geneesheer-directeur, de geneeskundigen, de ambtenaren, bedienden, arbeiders en verder personeel aan 's Rijks gesticht voor krankzinnigen te Medemblik, toelagen aan godsdienstleeraren, mitsgaders schrijfloonen	28 160,00	
Artikel 74. Voeding en verpleging van geneesheeren, ambtenaren, bedienden en verpleegden in 's Rijks gesticht voor krankzinnigen te Medemblik, aanbouw, onderhoud en lasten van gebouwen, huur van gronden, aankoop en onderhoud van meubelen, instrumenten en gereedschappen, geneesmiddelen, brandstoffen en licht, aankoop en voeding van vee, kleeding der bedienden en der krankzinnigen, kosten van begrafenis van krankzinnigen wier kosten van verpleging ten laste van het Rijk kwamen, administratieve en verdere uitgaven . .	144 150,00	
Artikel 75. Jaarwedden van de districts-veeartsen	18 000,00	
Artikel 76. Reis-, verblijf- en bureelkosten van de districtsveeartsen, reis- en verblijfkosten en vacatiegelden van hunne plaatsvervangers en reis- en verblijfkosten van de geëxamineerde veeartsen, bedoeld in de artt. 14, 16, 17, 19, 21 en 25 der wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 131), de artt. 1 en 7 der wet van 2 Juni 1875 (*Staatsblad* n°. 94) en de artt. 2 en 5 der wet van 5 Juni 1875 (*Staatsblad* n°. 110)	30 000,00	
Artikel 77. Jaarwedden en verdere belooningen van den directeur, de leeraren, ambtenaren, bedienden en arbeiders aan 's Rijks veeartsenijschool, mitsgaders schrijfloonen . . .	41 200,00	
Artikel 78. Voeding en verpleging der leerlingen en bedienden aan 's Rijks veeartsenijschool; subsidiën voor de verzamelingen en andere inrichtingen van onderwijs; aanbouw, onderhoud en lasten der gebouwen; onderhoud en aankoop van meubelen en gereedschappen; vuur en licht; aankoop en voeding van dieren; administratieve en verdere uitgaven	62 200,00	
Artikel 79. Kosten van de examens van hen, die een diploma als veearts verlangen volgens de wet van 8 Juli 1874 (*Staatsblad* n°. 99)	2 000,00	
Artikel 80. Kosten, subsidiën en schadeloosstellingen tot afwending van het gevaar, waarmede besmettelijke veeziekten den veestapel bedreigen, en daartoe betrekkelijke uitgaven	500 000,00	
Artikel 81. Kosten, voortvloeiende uit de wet van 5 Juni 1875 (*Staatsblad* n°. 110). . .	250,00	
		1 013 330,00

Vde AFDEELING.

Hooger onderwijs.

Rijks-Universiteit te Leiden.

Artikel 82. Reis- en verblijfkosten der leden en van den secretaris van het college van curatoren, onkosten op de vergaderingen en jaarwedde, benevens abonnement voor bureelkosten van den secretaris . . f	3 200,00	
Artikel 83. Jaarwedden, personeele toelagen en verdere belooningen der hoogleeraren van de onderscheidene faculteiten, der lectoren en van de overige ambtenaren en bedienden. . .	393 709,00	
Artikel 84. Kosten voor aanbouw, onderhoud en verbetering, voor huur en lasten van gebouwen, voor aankoop van grond of gebouwen, voor onderhoud en aankoop van meubilair; voor aanvulling en uitbreiding der verzamelingen en hulpmiddelen voor het onderwijs, buitengewoon toezicht, reis-, verblijf- en excursiekosten, voor administratieve, huishoudelijke en andere uitgaven	285 087,00	

Rijks-Universiteit te Utrecht.

Artikel 85. Reis- en verblijfkosten der leden en van den secretaris van het college van curatoren, onkosten op de vergaderingen en jaarwedde, benevens abonnement voor bureelkosten van den secretaris . .	2 300,00	
Artikel 86. Jaarwedden, personeele toelagen en verdere belooningen der hoogleeraren van de onderscheidene faculteiten, der lectoren en van de overige ambtenaren en bedienden . .	252 950,00	
Artikel 87. Kosten voor aanbouw, onderhoud en verbetering, voor huur en lasten van gebouwen, voor aankoop van grond of gebouwen, voor onderhoud en aankoop van meubilair; voor aanvulling en uitbreiding der verzamelingen en hulpmiddelen voor het onderwijs,		
Transporteeren f	511 080,00	f 1089 104,00
Transporteeren f	937 246,00	f 2 102 434,00

Per transport	f 937 246,00	f 2 102 434,00
voor administratieve, huishoudelijke en andere uitgaven, benevens toelage aan regenten van het krankzinnigengesticht te Utrecht	105 250,00	
Rijks-Universiteit te Groningen.		
Artikel 88. Reis- en verblijfkosten der leden en van den secretaris van het college van curatoren, onkosten op de vergaderingen en jaarwedde, benevens abonnement voor bureelkosten van den secretaris . .	2 750,00	
Artikel 89. Jaarwedden, personeele toelagen en verdere belooningen der hoogleeraren van de onderscheidene faculteiten en van de overige ambtenaren en bedienden.	213 910,00	
Artikel 90. Kosten en subsidiën voor aanbouw, onderhoud en verbetering, voor huur en lasten van gebouwen, voor aankoop van grond of gebouwen, voor onderhoud en aankoop van meubilair; voor aanvulling en uitbreiding der verzamelingen en hulpmiddelen voor het onderwijs, voor administratieve, huishoudelijke en andere uitgaven.	46 900,00	
Verdere uitgaven betrekkelijk het hooger onderwijs.		
Artikel 91. Uitgaven voor den dienst der Rijks-Universiteiten, niet begrepen in de artt. 82 tot en met 90, van zoodanigen aard als, volgens beslissing van den Minister van Binnenlandsche Zaken, tot en met het jaar 1878 gekweten zijn uit de opgeheven fondsen, bedoeld bij art. 113 der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102).	6 000,00	
Artikel 92. Kosten der opleiding van leeraren voor het Hervormd kerkgenootschap vanwege dat genootschap . . .	26 950,00	
Artikel 93. Kweekscholen der godgeleerdheid voor de Evangelisch-Lutherschen en Remonstranten, mitsgaders kosten van opleiding van studenten bij de Hersteld-Evangelisch-Lutherschen	10 000,00	
Artikel 94. Seminariën voor het Roomsch-Katholiek kerkgenootschap	13 580,00	
Artikel 95. Toelagen voor en verdere uitgaven in verband met godgeleerd en godsdienstonderwijs voor de Israëlietische kerkgenootschappen.	19 600,00	
Artikel 96. Kosten der gouden eerepenningen voor bekroonde prijsvragen, uitgeschreven door de Rijks-Universiteiten . . .	1 500,00	
Transporteeren	f 1 383 686,00	2 102 434,00

Per transport	f 1 383 686,00	f 2 102 434,00
Artikel 97. Beurzen voor studeerenden aan instellingen voor hooger onderwijs	14 400,00	
Artikel 98. Beurs ter begeving van den heer van Warmond en uitkeering aan dezen voor de armen dier gemeente, ten gevolge van destijds aan de hoogeschool te Leiden gekomen goederen, die later zijn te gelde gemaakt	390,00	
Artikel 99. Jaarwedde van een inspecteur der gymnasia .	3 500,00	
Artikel 100. Reis-, verblijf- en bureelkosten van den inspecteur der gymnasia . . .	1 200,00	
Artikel 101. Subsidiën aan gemeenten ten behoeve van hare gymnasia en pro-gymnasia .	220 000,00	
Artikel 102. Reis- en verblijfkosten, vacatiegelden en verdere uitgaven der gecommitteerden en der commissie, bedoeld in artt. 11 en 12 der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102).	7 000,00	
Middelbaar onderwijs.		
Artikel 103. Jaarwedden van twee inspecteurs van het middelbaar onderwijs	7 000,00	
Artikel 104. Reis-, verblijf- en bureelkosten van de inspecteurs van het middelbaar onderwijs.	2 900,00	
Artikel 105. Jaarwedden, toelagen en belooningen der hoogleeraren, leeraren, beambten en bedienden bij de Polytechnische school	105 100,00	
Artikel 106. Aanbouw en onderhoud van gebouwen, vuur en licht, hulpmiddelen voor het onderwijs, lokaalbehoeften, kleeding der bedienden, reis- en verblijfkosten en verdere uitgaven ten behoeve der Polytechnische school	36 500,00	
Artikel 107. Jaarwedden, toelagen en belooningen der leeraren, beambten en bedienden bij de Rijks-hoogere burgerscholen.	426 500,00	
Artikel 108. Aankoop van grond en gebouwen, huur en lasten van gebouwen, aanbouw en onderhoud van gebouwen, vuur en licht, hulpmiddelen voor het onderwijs, lokaalbehoeften, reis- en verblijfkosten en verdere uitgaven ten behoeve der Rijks-hoogere burgerscholen	68 000,00	
Artikel 109. Jaarwedden, toelagen en belooningen der leeraren, beambten en bedienden bij de Rijks-landbouwschool .	59 850,00	
Artikel 110. Kosten en subsidiën voor stichting, uitbrei-		
Transporteeren	f 2 336 026,00	f 2 102 434,00

Per transport	f 2 336 026,00	f 2 102 434,00
ding, aanbouw, onderhoud, huur en lasten van gebouwen, voor aankoop van grond, onderhoud en aankoop van meubelen, vuur en licht, aanvulling en uitbreiding der verzamelingen en hulpmiddelen voor het onderwijs, reis- en verblijfkosten; administratieve, huishoudelijke en verdere uitgaven ten behoeve der Rijks-landbouwschool . .	34 001,00	
Artikel 111. Subsidiën en toelagen voor inrichtingen van middelbaar onderwijs en voor het opleiden van landbouwonderwijzers	279 000,00	
Artikel 112. Reis- en verblijfkosten en vacatiegelden der leden van de commissiën tot het afnemen der eindexamens voor de hoogere burgerscholen, de landbouwscholen en de Polytechnische school, benevens verdere kosten van die examens	33 000,00	
Artikel 113. Reis- en verblijfkosten en vacatiegelden der leden van de commissiën tot het examineeren van hen, die eene akte van bekwaamheid voor het middelbaar onderwijs, eene der akten van bekwaamheid, vermeld in art. 65 of eene akte van bekwaamheid voor het handteekenen vermeld in art. 65*bis* der wet tot regeling van het lager onderwijs, laatstelijk gewijzigd bij die van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 123), wenschen te ontvangen, benevens verdere kosten van die examens.	20 000,00	
Lager onderwijs.		
Artikel 114. Jaarwedden van drie inspecteurs van het lager onderwijs.	10 500,00	
Artikel 115. Reis, verblijf- en bureelkosten der inspecteurs van het lager onderwijs. . .	5 400,00	
Artikel 116. Jaarwedden van de districts-schoolopzieners . .	62 500,00	
Artikel 117. Reis-, verblijf- en bureelkosten van de districtsschoolopzieners.	20 000,00	
Artikel 118. Reis-, verblijf- en bureelkosten van de arrondissements-schoolopzieners of abonnement deswege	42 000,00	
Artikel 119. Kosten der vergaderingen van de ambtenaren, aan wie bij art. 67 der wet tot regeling van het lager onderwijs, laatstelijk gewijzigd bij die van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 123) het toezicht op het lager onderwijs is opgedragen . . .	200,00	
Artikel 120. Jaarwedden, toelagen en beloonigen der onderwijzers en bedienden bij de Rijkskweekscholen ter opleiding van onderwijzers en bij de daaraan verbonden leerscholen. . . .	206 500,00	
Transporteeren	f 3 049 127,00	f 2 102 434,00

Per transport	f 3 049 127,00	f 2 102 434,00
Artikel 121. Toelagen voor huisvesting en verpleging van kweekelingen, opgeleid bij de Rijkskweekscholen	168 000,00	
Artikel 122. Aankoop en stichting van gebouwen; huur en onderhoud van gebouwen; vuur en licht; hulpmiddelen voor het onderwijs; lokaalbehoeften en verdere uitgaven ten behoeve der Rijkskweekscholen en daaraan verbonden leerscholen . .	95 634,00	
Artikel 123. Subsidiën voor kweekscholen tot opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen	71 000,00	
Artikel 124. Normaallessen tot opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen	650 000,00	
Artikel 125. Subsidiën en toelagen aan de arrondissementsschoolopzieners ten gevolge van art. 24 van het Koninklijk besluit van 22 Januari 1880 (*Staatsblad* n°. 5)	10 000,00	
Artikel 126. Jaarwedden van onderwijzers en toelagen aan kweekelingen bij de Rijks lagere scholen te Weststellingwerf, te Steenwijkerwold en te Vledder	11 752,00	
Artikel 127. Onderhoud van gebouwen; vuur en licht; hulpmiddelen voor het onderwijs; lokaalbehoeften, buitengewoon opzicht en verdere uitgaven voor de Rijks lagere scholen te Weststellingwerf, te Steenwijkerwold en te Vledder . . .	8 995,00	
Artikel 128. Reis- en verblijfkosten, vacatiegelden en verdere uitgaven ten gevolge van art. 28, 7de lid, der wet tot regeling van het lager onderwijs laatstelijk gewijzigd bij die van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 123)	200,00	
Artikel 129. Subsidiën aan gemeenten tot bestrijding van jaarwedden van onderwijzers en onderwijzeressen bij de lagere scholen	73 000,00	
Artikel 130. Vergoeding door het Rijk aan de gemeenten voor de kosten van haar lager onderwijs, ten gevolge van art. 45 der wet tot regeling van het lager onderwijs laatstelijk gewijzigd bij die van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 123)	4 000 000,00	
Artikel 131. Tijdelijk subsidie aan gemeenten, door de uitgaven tot eene behoorlijke inrichting van haar lager onderwijs vereischt, onbillijk bezwaard (art. 49 der wet tot regeling van het lager onderwijs, laatstelijk gewijzigd bij die van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 123) . .	600 000,00	
Transporteeren	f 8 737 708,00	f 2 102 434,00

Per transport	f 8 737 708,00	f 2 102 434,00
Artikel 132. Reis- en verblijfkosten en vacatiegelden der leden van de commissiën tot het examineeren van hen, die eene der akten van bekwaamheid vermeld in art. 56 onder *a* en *b* of eene akte van bekwaamheid voor de handwerken vermeld in art 65*bis* der wet tot regeling van het lager onderwijs, laatstelijk gewijzigd bij die van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 123) wenschen te ontvangen, benevens verdere kosten van die examens	70 000,00	
Artikel 133. Verschillende uitgaven voor speciale inrichtingen voor onderwijs; gratificatiën; hulp- en aanmoedigingsmiddelen	21 400,00	
Artikel 134. Kosten van vervaardiging, inpakking en verzending van pleisterafgietsels ten behoeve van inrichtingen van onderwijs	1 600,00	
Artikel 135. Jaarwedden en verdere belooningen van den bouwkundige en van de opzichters, belast met het toezicht op de gebouwen voor onderwijs en van het personeel bij het bureel van den bouwkundige . . .	18 600,00	
Artikel 136. Reis- en verblijfkosten, buitengewoon toezicht, huishoudelijke en verdere uitgaven betreffende het toezicht op de gebouwen	5 500,00	
		8 854 808,00
VIde AFDEELING.		
Kunsten en wetenschappen.		
Artikel 137. Jaarwedden en verdere belooningen der ambtenaren en bedienden bij 's Rijks archieven te 's Gravenhage . . f	13 500,00	
Artikel 138. Kosten van onderhoud, huishoudelijke uitgaven, reis- en verblijfkosten, inrichting van lokalen en aankoopen voor de Rijksarchieven	3 000,00	
Artikel 139. Jaarwedden, toelagen en verdere belooningen der ambtenaren en bedienden bij 's Rijks archieven in de provinciën	22 150,00	
Artikel 140. Kosten van onderhoud, huishoudelijke uitgaven, reis- en verblijfkosten, aankoopen, meubilair, aankoop, stichting en inrichting van lokalen en verdere uitgaven voor de archieven in de provinciën.	18 850,00	
Artikel 141. Kosten voor meubilair, vuur en licht en bewaring van en toezicht op gedenkteekenen van vaderlandsche geschiedenis en kunst; jaarwedden en toelagen; bureel-,		
Transporteeren f	57 500,00	f 10 957 242,00

Per transport f	57 500,00	f 10 957 242,00
reis- en verblijfkosten; kosten voor het doen vervaardigen van afgietsels en verdere uitgaven.	9 500,00	
Artikel 142. Jaarwedden en verdere belooningen der ambtenaren en bedienden bij het Nederlandsch museum . . .	8 300,00	
Artikel 143. Kosten van onderhoud, huishoudelijke uitgaven, buitengewoon opzicht, reis- en verblijfkosten, aankoopen en verdere uitgaven voor het museum	11 500,00	
Artikel 144. Subsidiën voor het onderhoud en de instandhouding van historische gedenkteekenen en van gebouwen die oudheidkundige of kunstwaarde hebben	55 937,00	
Artikel 145. Onderhoud, instandhouding, inrichting en meubileering van aan het Rijk behoorende of in gebruik gegeven historische gedenkteekenen en gebouwen die oudheidkundige of kunstwaarde hebben, en aankoop van grond en kosten van bewaking en kleeding	19 000,00	
Artikel 146. Subsidiën voor het onderhoud en de instandhouding van tot dusverre nog niet ondersteunde historische gedenkteekenen en gebouwen die oudheidkundige of kunstwaarde hebben	3 000,00	
Artikel 147. Jaarwedden en verdere belooningen der ambtenaren en bedienden bij de Koninklijke Bibliotheek	12 400,00	
Artikel 148. Kosten van onderhoud, huishoudelijke uitgaven, reis- en verblijfkosten en aankoop van werken, tijdschriften en verdere uitgaven voor de bibliotheek	20 000,00	
Artikel 149. Jaarwedden en verdere belooningen der ambtenaren en kosten van bediening en oppassing bij het Koninklijk Penningkabinet te 's Gravenhage	2 800,00	
Artikel 150. Kosten van onderhoud, huishoudelijke uitgaven, reis- en verblijfkosten, aankoopen en verdere uitgaven voor het kabinet	4 200,00	
Artikel 151. Jaarwedden en verdere belooningen der ambtenaren en bedienden bij het Koninklijk kabinet van schilderijen te 's Gravenhage	3 200,00	
Artikel 152. Kosten van onderhoud, huishoudelijke uitgaven, buitengewoon toezicht, reis- en verblijfkosten, aankoopen en verdere uitgaven voor het kabinet	7 000,00	
Transporteeren f	214 337,00	f 10 957 242,00

Per transport	f 214 337,00	f 10 957 242,00
Artikel 153. Jaarwedden en verdere belooningen der ambtenaren en bedienden bij 's Rijks museum te Amsterdam . . .	14 000,00	
Artikel 154. Kosten van buitengewoon opzicht, onderhoud, huishoudelijke uitgaven, reis- en verblijfkosten, aankoopen en verdere uitgaven voor het museum en uitkeering ter zake van het museum Van der Hoop	16 400,00	
Artikel 155. Jaarwedden en verdere belooningen der ambtenaren en bedienden bij het Kabinet van prenten en pleisterbeelden te Leiden	150,00	
Artikel 156. Kosten van onderhoud, huishoudelijke uitgaven, reis- en verblijfkosten, aankoopen en verdere uitgaven voor het kabinet	2 000,00	
Artikel 157. Jaarwedde van den directeur der verzameling van kunstwerken van levende meesters op het Paviljoen te Haarlem	1 000,00	
Artikel 158. Kosten van opzicht, overbrenging, huishoudelijke uitgaven; reis- en verblijfkosten en verdere uitgaven voor de verzameling, onderhoud en herstelling van de gebouwen van het Paviljoen te Haarlem.	7 300,00	
Artikel 159. Subsidie aan de Koninklijke Academie van wetenschappen en onderhoud van het lokaal	20 500,00	
Artikel 160. Subsidie aan het Koninklijk Instituut van ingenieurs	800,00	
Artikel 161. Uitgaven en subsidiën voor ondernemingen van wetenschap en kunst en hare aanmoediging	36 000,00	
Artikel 162. Aankoop van boekwerken en andere voorwerpen van kunst of wetenschap .	25 000,00	
Artikel 163. Eeremedailles .	500,00	
Artikel 164. Jaarwedden en verdere belooningen der hoogleeraren, ambtenaren en bedienden bij 's Rijks Academie van beeldende kunsten.	19 550,00	
Artikel 165. Kosten van huur, onderhoud, herstelling, huishoudelijke uitgaven, bureel-, reis- en verblijfkosten, hulpmiddelen, ameublement, aankoopen en verdere uitgaven voor de academie	17 000,00	
Artikel 166. Subsidiën aan teekenscholen en academiën, benevens medailles voor de leerlingen dier scholen en verdere kosten tot verbetering van het teekenonderwijs	22 500,00	
Transporteeren	f 397 037,00	f 10 957 242,00

Per transport	f 397 037,00	f 10 957 242,00
Artikel 167. Jaarwedden en verdere belooningen van het onderwijzend en bedienend personeel bij de normaalschool voor teekenonderwijzers. . .	13 900,00	
Artikel 168. Kosten van onderhoud, huishoudelijke uitgaven, bureel-, reis- en verblijfkosten, buitengewone bedienden, hulpmiddelen, ameublement, aankoopen en verdere uitgaven voor de normaalschool voor teekenonderwijzers, alsmede premiën aan leerlingen die het eindexamen behoorlijk hebben afgelegd	6 450,00	
Artikel 169. Jaarwedden en verdere belooningen van het onderwijzend en bedienend personeel bij de school voor kunstnijverheid	13 200,00	
Artikel 170. Kosten van onderhoud, huishoudelijke uitgaven, bureel-, reis- en verblijfkosten, buitengewone bedienden, hulpmiddelen, ameublement, aankoopen en verdere uitgaven voor de school voor kunstnijverheid	6 450,00	
Artikel 171. Subsidiën aan muziekscholen	12 500,00	
Artikel 172. Kosten voor het stichten en inrichten van nieuwe lokalen en van het terrein en verdere uitgaven voor de plaatsing van aan den Staat behoorende of aan zijne zorgen toevertrouwde voorwerpen van beeldende kunst; kosten van onderhoud, verwarming, verlichting en schoonhouden en kosten van de plechtige opening van het nieuwe museum te Amsterdam	130 000,00	
		579 537,00
VIIde AFDEELING.		
Nederlandsche Staatscourant en Staatsblad.		
Artikel 173. Jaarwedden, toelagen en belooningen van de ambtenaren, bedienden en verder personeel. . . . . f	18 620,00	
Artikel 174. Bureel- en lokaalbehoeften, bindwerk, reis- en verblijfkosten	1 200,00	
Artikel 175. Drukken, uitgeven en verzenden der courant en der Handelingen van de Staten-Generaal; teruggave van te veel overgestorte gelden; advertentie- en legalisatiekosten; aanschaffing van nieuwsbladen, boekwerken en andere uitgaven	56 000,00	
Artikel 176. Drukken en uitgeven van het Staatsblad en het register.	7 000,00	
		82 820,00
Transporteeren		f 11 619 599,00

Per transport		f 11 619 599,00
VIIIste AFDEELING.		
Pensioenen, toelagen, gratificatiën, wachtgelden en subsidiën.		
Artikel 177. Pensioenen. .	f 355 000,00	
Artikel 178. Toelagen en gratificatiën	1 550,00	
Artikel 179. Pensioen aan de beide dochters van wijlen mr. J. R. THORBECKE	4 000,00	
Artikel 180. Wachtgelden ten behoeve van gewezen burgerlijke ambtenaren	15 000,00	
Artikel 181. Wachtgelden ten gevolge der ontruiming van het eiland Schokland	700,00	
Artikel 182. Wachtgelden ten gevolge der opheffing van de Koninklijke Academie te Delft	1 700,00	
Artikel 183. Wachtgelden ten gevolge van art. 39 der wet tot regeling van het lager onderwijs, laatstelijk gewijzigd bij die van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 123)	2 500,00	
Artikel 184. Wachtgelden ten gevolge van het 1ste lid van alinea 2 van artikel 92 der wet tot regeling van het lager onderwijs, laatstelijk gewijzigd bij die van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 123).	2 300,00	
Artikel 185. Subsidie aan het Pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren ter tegemoetkoming in de kosten der werkzaamheden, bij de wet tot regeling van het lager onderwijs, laatstelijk gewijzigd bij die van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 123), en het Koninklijk besluit van 8 Februari 1881 (*Staatsblad* n°. 26) aan den raad van toezicht opgedragen	1 500,00	
		384 250,00
IXde AFDEELING.		
Onvoorziene behoeften.		
Artikel 186. Onvoorziene uitgaven	f 40 000,00	
		40 000,00
		f 12 043 849,00

twaalf millioen drie en veertig duizend achthonderd negen en veertig gulden.

Artikel 2.

Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij een der artikelen 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 62, 64, 65, 66, 67, 70, 72, 74, 75, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 87, 88, 90, 96, 100, 101, 102, 104, 106, 108, 110, 111, 112, 113, 115, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 138, 140, 141, 143, 144, 145, 148, 150, 152, 154, 156, 158, 159, 161, 163, 165, 166, 168, 170, 171, 172, 174, 175, 176, 177, 180 en 183 van het bij deze wet vastgestelde hoofdstuk, ontoereikend wordt bevonden, kan het, met inachtneming van het voorschrift van het tweede lid van art. 24 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), door overschrijving uit *artikel* 186 van dat hoofdstuk worden aangevuld.

Artikel 3.

Op *artikel* 186 van het bij deze wet vastgestelde hoofdstuk worden aangewezen de tot het dienstjaar 1885 behoorende uitgaven, het voormeld Departement betreffende, die hare omschrijving niet vinden in een der andere *artikelen* van dat hoofdstuk.

Die uitgaven worden voor elke soort afzonderlijk in de rekening gebracht en omschreven.

Artikel 4.

De uitgaven, krachtens deze wet voor het dienstjaar 1885 te doen, zullen niet te boven gaan het een derde der sommen in **art. 1** dezer wet uitgetrokken.

Hiervan zijn uitgezonderd de sommen, uitgetrokken in de *artikelen* 67, 80, 129 en 130 waarover beschikt kan worden tot het geheele bedrag.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[81. 9.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Voor deze begrooting zijn tot grondslag genomen de sommen voor het dienstjaar 1884, toegestaan bij de wetten van 26 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 14) en 20 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 166).

Daarvan is slechts afgeweken voor zoover die sommen onvoldoende zijn om in de behoefte van den dienst te voorzien en dus verhooging onvermijdelijk noodzakelijk is, en voor zoover bij het aanhangig wetsontwerp tot definitieve vaststelling van hoofdstuk V voor 1885 een lager bedrag is voorgesteld, welk lager bedrag alsdan ook in dit wetsontwerp is opgenomen.

Tot toelichting der artikelen, waarbij *meer* wordt aangevraagd dan voor 1884 is toegestaan, diene het volgende.

Art. 1.

Art. 43. De verhooging van dit artikel is een gevolg van de in 1884 genomen beslissing tot den bouw van nieuwe lokalen voor het Provinciaal Bestuur van Drenthe en de daarop gevolgde aanbesteding van dat werk.

Artt. 71 *en* 72. Bij de begrooting voor 1884 was slechts te voorzien in het $^1/_4$ gedeelte van de bezoldiging van de inspecteurs over krankzinnigen en daarvoor bestaande gestichten en van hunne uitgaven wegens reis-, verblijf- en bureelkosten.

Bij het tegenwoordig wetsontwerp is voor die uitgaven de som geraamd, die voor een vol jaar noodig zal zijn. Van werkelijke verhooging is hier dus geen sprake.

Artt. 73 *en* 74. Het verschil tusschen de aangevraagde en voor 1884 toegestane sommen voor het Rijks-krankzinnigengesticht te Medemblik kan hier evenmin als bij artt. 71 en 72 als eene werkelijke verhooging worden aangemerkt.

Eerst met den dienst 1885 valt te rekenen op de traktementen en de uitgaven aan materieel voor een vol jaar.

Vergeleken met de sommen bij het aanhangig wetsontwerp tot vaststelling van hoofdstuk V voor 1885 aangevraagd, wijst de tegenwoordige raming eenige verhooging aan. Deze is, wat betreft den post personeel (art. 73), een gevolg van de omstandigheid, dat voor de aanvankelijk geraamde belooningen voor hoofdoppassers en hoofdoppasseressen, oppassers en oppasseressen en eenige mindere beambten geen geschikte personen te verkrijgen zijn, terwijl tevens meer oppassers en oppasseressen noodig blijken, dan waarop aanvankelijk gerekend was.

Bovendien is het van belang, dat zoo spoedig mogelijk worde voorzien in de behoefte aan een vasten opzichter over de gebouwen en een gasfitter, die den machinist voor de verwarming en verlichting ter zijde staat.

Voor het materieel (art. 74) wordt f 4800 meer aangevraagd, ten einde aan de noordzijde van het terrein, waarop het gesticht staat, een dijk aan te leggen om te dienen tot waterkeering. Die aanleg is onvermijdelijk noodzakelijk, zoowel uit een hygiënisch oogpunt als om van het noorderplein en de aangrenzende weilanden een nuttig gebruik te kunnen maken.

Art. 86. Vergeleken met het dienstjaar 1884 wijst dit artikel eene geringe verhooging aan, die het gevolg is van de door hoogleeraren verkregen aanspraak op eene hoogere bezoldiging.

Art. 101. De raming van dit artikel is gegrond op de werkelijke behoeften over 1884. Men raadplege noot 34 op pag. 53 van den toelichtenden staat, behoorende bij het wetsontwerp tot vaststelling van hoofdstuk V voor 1885.

Artt. 112 *en* 132. In verband met de mededeeling in de Memorie van Toelichting op het wetsontwerp tot wijziging van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1884 (zie gedrukte stukken n°. **68** der tweede zitting 1884—1885) is voor beide artikelen een hooger bedrag uitgetrokken dan bij de aanhangige begrooting voor 1885 is aangevraagd, omdat de behoefte aan eene hoogere som met zekerheid is gebleken.

De redactie van art. 113 alsmede die van art. 132 is gewijzigd, ten einde te voorzien in de kosten der examens zodoeld bij art. 65*bis* der wet op het lager onderwijs, zooals die gewijzigd is bij die van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 123). Ook de redactie van andere begrootingsartikelen betreffende het lager onderwijs is in verband met laatstgenoemde wet gewijzigd.

Art. 118. Ten einde uitvoering te kunnen geven aan het voornemen tot toekenning van bureelkosten aan de arrondissements-schoolopzieners en hen voor hunne reis- en verblijfkosten te doen declareeren naar het Koninklijk besluit van 5 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 4), waarvan uitvoerig mededeeling werd gedaan op bladz. 9 der Memorie van Toelichting op hoofdstuk V voor 1885, is de omschrijving van dit artikel aangevuld met » bureelkosten".

Art. 122. De verbouwing en uitbreiding der Rijkskweek- en leerschool te Maastricht, waartoe reeds bij de begrooting voor 1884 een eerste termijn werd ingewilligd, is de oorzaak, dat voor dit artikel een hooger bedrag noodig is dan voor evengenoemd jaar werd toegestaan.

Art. 154. De verhooging van dit artikel met f 400 is noodig om uitvoering te kunnen geven aan eene in 1880 gesloten overeenkomst, waarbij is bepaald dat jaarlijks van Rijkswege aan de gemeente Amsterdam ten behoeve van de algemeene armen aldaar de zooeven genoemde som zal worden uitgekeerd, wegens het in bruikleen geven van de verzameling Van der Hoop ten behoeve van 's Rijks museum te Amsterdam. (Men raadplege noot 6, bladz. 83, van den uitgewerkten staat, hoofdstuk V voor 1885.)

Artt. 167 *en* 168. Voor de aan de leeraren uit te keeren belooningen, gelijkstaande met de helft der schoolgelden, is art. 167 f 100 hooger geraamd. Tevens is dit artikel verhoogd met f 800 voor de benoeming van een vasten amanuensis, met welk bedrag art. 168 is verminderd.

Artt. 169 *en* 170. Art. 169 is verhoogd met f 800, tot benoeming van een vasten amanuensis; art. 170 is met gelijk bedrag verminderd.

Art. 172. De redactie is aangevuld met het oog op de voorgenomen plechtige opening van het nieuwe Museum te Amsterdam, welke, naar men zich vleit, in het aanstaande voorjaar plaats zal kunnen hebben. Het uitgetrokken bedrag op de begrooting voor 1885 behoeft daarvoor niet verhoogd te worden, omdat men zich voorstelt de plechtigheid op bescheiden voet in te richten, zoodat daarvoor slechts eene geringe uitgaaf noodig zal zijn.

Art. 4.

Wegens den aard der uitgaven, bedoeld bij artt. 67 en 80, wordt de beschikbaarstelling van de volle uitgetrokken bedragen voorgesteld, omdat het niet mogelijk is te voorzien, of in de eerste 4 maanden van het dienstjaar juist met $^1/_3$ van die sommen in de behoeften zal kunnen worden voorzien. Gelijk voorstel wordt gedaan omtrent art. 129, omdat de daarbij bedoelde subsidiën steeds in haar geheel in April worden uitgekeerd en vertraging daarvan voor eenige kleine gemeenten moeilijkheden zou veroorzaken.

Te beginnen met het dienstjaar 1885 zal de uitkeering der 30 pct., bedoeld bij art. 45 der wet regelende het lager onderwijs, niet meer, gelijk tot dusverre, van al de kosten op vastgestelde tijdstippen plaats hebben, maar zal zij met betrekking tot de kosten van den bouw en verbouw der schoollokalen en onderwijzerswoningen en van de aanschaffing van schoolmeubelen bij eerste inrichting van nieuwe lokalen moeten geschieden in verband met de betalingstermijnen. Daardoor ontbreekt de zekerheid, welk bedrag in de eerste maanden van 1885 zal benoodigd zijn en komt het daarom raadzaam voor, dat over meer dan $^1/_3$ van het bedrag van art. 130 kan worden beschikt.

In den bij deze memorie overgelegden staat worden de verschillen aangegeven tusschen het aanhangig wetsontwerp tot vaststelling van hoofdstuk V voor 1885 en het tegenwoordig wetsontwerp.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

[81. 10.]

BIJLAGE der Memorie van Toelichting.

Artikel.	Vergelijking der sommen, voorgedragen bij: het aanhangige wetsontwerp 1885.	Vergelijking der sommen, voorgedragen bij: het tegenwoordig wetsontwerp.	Meer.	Minder.	ONDERWERPEN VAN UITGAAF.
6	f 10 400	f 7 800	»	f 2 600	Provinciaal bestuur van Noordbrabant. Bureel- en lokaalbehoeften enz.
18	12 625	11 975	»	650	Idem van Noordholland.
23	11 730	10 974	»	756	Idem van Zeeland.
27	10 080	7 270	»	2 810	Idem van Utrecht.
31	9 750	9 350	»	400	Idem van Friesland.
35	7 660	7 550	»	110	Idem van Overijssel.
69	10 544	10 340	»	204	Jaarwedden en belooningen aan de Rijkskweekscholen voor vroedvrouwen.
70	40 090	31 730	»	8 360	Voeding, verpleging van de inwonende leerlingen enz. aan de Rijkskweekscholen voor vroedvrouwen.
73	23 460	28 160	f 4 700	»	Jaarwedden enz. voor den geneesheer-directeur enz. van 's Rijks krankzinnigengesticht te Medemblik.
74	139 350	144 150	4 800	»	Voeding en verpleging der geneesheeren enz., instrumenten, geneesmiddelen ten behoeve van als voren.
75	20 250	18 000	»	2 250	Jaarwedden van de districtsveeartsen.
83	398 689	393 709	»	4 980	Rijks-Universiteit te Leiden. Jaarwedden hoogleeraren enz.
87	107 050	105 250	»	1 800	Idem te Utrecht. Kosten voor aanbouw enz., hulpmiddelen voor het onderwijs enz., enz.
105	106 200	105 100	»	1 100	Jaarwedden hoogleeraren enz. Polytechnische school.
108	80 100	68 000	»	12 100	Aankoop van grond enz., hulpmiddelen enz. Rijks hoogere burgerscholen.
109	60 050	59 850	»	200	Jaarwedden der leerarene nz. Rijks-landbouwschool.
110	39 525	34 001	»	5 524	Kosten voor stichting enz., hulpmiddelen voor het onderwijs enz. Rijks-landbouwschool.
112	28 000	33 000	5 000	»	Reis- en verblijfkosten der examencommissiën eindexamen hoogere burgerscholen enz.
132	55 000	70 000	15 000	»	Als voren der commissiën voor het examen akten lager onderwijs.

Voorloopige vaststelling der hoofdst. III, IV, V, VI, VII B, VIII, IX, X en XI der Staatsbegr. voor 1885.

Artikel.	Vergelijking der sommen, voorgedragen bij: het aanhangige wetsontwerp 1885.	Vergelijking der sommen, voorgedragen bij: het tegenwoordig wetsontwerp.	Meer.	Minder.	ONDERWERPEN VAN UITGAAF.
133	f 22 400	f 21 400	»	f 1 000	Verschillende uitgaven voor speciale inrichtingen van onderwijs, gratificatiën enz.
135	20 600	18 600	»	2 000	Jaarwedden enz. van de opzichters belast met het toezicht op de gebouwen van onderwijs.
137	13 700	13 500	»	200	Jaarwedden der ambtenaren enz. Rijksarchief te 's Gravenhage.
139	23 150	22 150	»	1 000	Jaarwedden der ambtenaren enz. voor de Rijksarchieven in de provinciën.
147	12 800	12 400	»	400	Jaarwedden der ambtenaren enz. bij de Koninklijke bibliotheek.
164	20 050	19 550	»	500	Jaarwedden der ambtenaren enz. bij 's Rijks Academie van beeldende kunsten.
169	15 700	13 200	»	2 500	Jaarwedden van het onderwijzend personeel enz. bij de school voor kunstnijverheid.
170	7 250	6 450	»	800	Kosten van onderhoud, huishoudelijke uitgaven van als voren.
173	18 720	18 620	»	100	Jaarwedden der ambtenaren enz. bij de Nederlandsche Staatscourant en het Staatsblad.
177	365 000	355 000	»	10 000	Pensioenen.
184	4 600	2 300	»	2 300	Wachtgelden ten gevolge van lid 1 van alinea 2 art. 92 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127).
	f 1 694 523	f 1 659 343	f 29 500	f 64 644	
			Minder f 35 144		

[81. 11.]

VIde HOOFDSTUK.

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens de artikelen 119 en 120 der Grondwet, de algemeene begrooting jaarlijks moet worden vastgesteld, en dat ten aanzien van de uitgaven, betreffende het dienstjaar 1885, eene voorloopige voorziening wenschelijk is;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Het VIde hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1885, betreffende het *Departement van Marine*, wordt, behoudens het bepaalde bij **Artikel 4** dezer wet, vastgesteld als volgt:

Iste AFDEELING.

Kosten der administratie.

A. *Departement.*

Artikel 1. Bezoldiging van den Minister.	f	12 000,00
Artikel 2. Bezoldigingen van den secretaris-generaal, van de ambtenaren en van de verdere geëmployeerden en bedienden, benevens toelagen en schrijflooner		99 650,00
Artikel 3. Bezoldigingen der officieren, tijdelijk gedetacheerd bij het Departement		30 700,00
Artikel 4. Bureel- en lokaalbehoeften, kleine uitgaven en drukwerk		16 000,00

B. *Directiën der Marine te Amsterdam, Hellevoetsluis en Willemsoord.*

Artikel 5. Bezoldigingen en toelagen van de ambtenaren op 's Rijks werven.		56 475,00
Artikel 6. Bezoldigingen en toelagen van de directeuren en commandanten en van de officieren, tijdelijk gedetacheerd bij 's Rijks werven.		32 820,00
Transporteeren	f	247 645,00

Per transport	f	247 645,00
Artikel 7. Bezoldigingen en toelagen van de ingenieurs der marine		40 000,00
Artikel 8. Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk en kleine uitgaven		10 000,00

C. *Inspectie en verificatie van tijdmeters en andere zeeinstrumenten.*

Artikel 9. Bezoldigingen en toelagen van het personeel bij de inspectie en verificatie van tijdmeters en andere zee-instrumenten. . . . f 4 850,00		
waarvan wordt afgetrokken eene bijdrage uit het Iste hoofdstuk der begrooting van *Nederlandsch-Indië*, wegens gedeeltelijk traktement van den verificateur van 's Rijks zee-instrumenten, ad. . . . 1 500,00		
		3 350,00
Artikel 10. Bureel- en lokaalbehoeften, pakhuishuur, drukwerk, emballage, vracht en kleine uitgaven.		1 000,00

D. *Reis-, verblijf- en vacatiekosten.*

Artikel 11. Reis-, verblijf- en vacatiekosten voor de civiele ambtenaren, voor de militairen en de personen, niet uit 's Rijks schatkist bezoldigd, alsmede voor de mindere geëmployeerden, werklieden en bedienden bij 's Rijks werven; restitutiën van ten dienste van het Rijk gedane uitschotten.		35 000,00
		f 336 995,00

IIde AFDEELING.

Materieel der zeemacht en van 's Rijks maritieme etablissementen.

A. *Drijvend materieel, uitrusting, behoeften, enz.*

Artikel 12. Aanschaffing van alle materialen, uitgezonderd hout en steenkolen, aanschaffing en herstelling van alle voorwerpen en inrichtingen, benoodigd tot den aanbouw, de aftimmering, vervorming, toetuiging, uitrusting, het onderhoud en de herstelling van schepen en vaartuigen op 's Rijks werven, en van de werktuigen en behoeften, tot dien aanbouw, die vervorming en herstelling vereischt; aanmaak van torens voor oefeningen met geschut; herstelling en vervorming van schepen en vaartuigen bij particulieren; kosten van vervoer, bereiding en keuring. . . . f		915 000,00
Artikel 13. Aanbouw van schepen en vaartuigen bij particulieren, alles met toebehooren, benevens de kosten van vervoer, beproeving en toezicht		36 685,00
Transporteeren	f	951 685,00 f 336 995,00

Per transport f	951 685,00	f 336 995,00
Artikel 14. Aanschaffing van hout, benoodigd tot den aanbouw, de aftimmering, vervorming, toetuiging, uitrusting, het onderhoud en de herstelling van schepen en vaartuigen op 's Rijks werven; kosten van vervoer en keuring	126 900,00	
Artikel 15. Aanschaffing, wijziging en herstelling van geschut, geschutleggers, affutage, draagbare vuur- en blanke handwapenen, ledergoed en alle verdere zaken, hierop en op de kosten van vervoer en keuring betrekking hebbende	253 000,00	
Artikel 16. Aanschaffing en herstelling van projectielen, torpedo's en het daarbij behoorend materieel, buskruit, vuurwerken, gereedschappen en alle verdere zaken hierop en op de kosten van beproeving, vervoer, begeleiding en bewaring betrekking hebbende	356 000,00	
Artikel 17. Aanschaffing en herstelling van scheeps-stoomwerktuigen en ketels, daarvoor benoodigde materialen en voorwerpen, machinekamer-behoeften; kosten van vervoer en toezicht bij de vervaardiging en beproeving	262 000,00	
Artikel 18. Aanschaffing van steenkolen; kosten van vervoer	200 000,00	
Artikel 19. Kosten buitenslands gevorderd tot herstelling van schepen, hunne uitrusting en verzorging van behoeften, uitgezonderd steenkolen, alsmede die hunner toetuiging, artillerie en stoomwerktuigen; kosten van vervoer en toezicht.	200 000,00	
B. *Personeel van de werkplaatsen, de werkvaartuigen en de havendiensten.*		
Artikel 20. Bezoldigingen en toelagen aan mindere geëmployeerden, daggelden en toelagen aan werklieden op 's Rijks werven en der wachters bij de havendiensten; bezoldigingen van machinisten der actieve zeemacht, gedetacheerd bij of belast met de conservatie der schepen op 's Rijks maritieme etablissementen, magazijnen, enz., en van de vuurstokers voor binnenlandschen dienst; kosten van opzicht voor uit te voeren werken, buiten 's Rijks werven of bij particulieren en bij houtkeuringen; kosten van buiten of op de werven door particulieren volgens contract of tarief verrichte werkzaamheden en kosten der kleeding van mindere geëmployeerden, uitmakende de politie op 's Rijks werven en der havendiensten.	1 371 100,00	
Transporteeren f	3 720 685,00	f 336 995,00

Per transport f	3 720 685,00	f 336 995,00
Artikel 21. Bezoldiging der bemanning van de werkvaartuigen, de toelagen en kleeding, sluis-, brug- en jaaggelden en andere onkosten	23 900,00	
C. *Magazijnen, gebouwen, werkplaatsen met hunne stoomwerktuigelijke inrichtingen, dokken, sluizen, bruggen, enz.*		
Artikel 22. Aanbouw, aanschaffing of aankoop van gebouwen, magazijnen, werkplaatsen, hellingen, vaste kappen, dokken, sluizen, bruggen, bokken, kranen, kaaimuren, beschoeiingen, ommuringen en omrasteringen, wachten, geschutstellingen, gas- en waterleiding, enz., benevens andere marinewerken en aanschaffing van de daarvoor benoodigde materialen; kosten van vervoer, toezicht en beproeving . . .	57 100,00	
Artikel 23. Onderhoud en herstelling van gebouwen, magazijnen, werkplaatsen, hellingen, vaste kappen, dokken, sluizen, bruggen, bokken, kranen, kaaimuren, beschoeiingen, ommuringen en omrasteringen, wachten, geschutstellingen, gas- en waterleiding enz., benevens andere marinewerken; aanschaffing van de daarvoor benoodigde materialen; kosten van vervoer, toezicht en beproeving; kosten van opzicht, huur en andere onkosten van buskruitmagazijnen, waaronder die, behoorende aan particulieren te *Nieuwer-Amstel* . .	96 500,00	
Artikel 24. Aanschaffing en herstelling van stoomwerktuigen en ketels en verdere stoomwerktuigelijke inrichtingen, ten dienste der maritieme etablissementen, alsmede van de daarvoor benoodigde materialen en voorwerpen; machinekamer-behoeften; kosten van vervoer, toezicht bij de vervaardiging en beproeving van een en ander; kosten van de verstrekking van licht en water aan 's Rijks marine-inrichtingen	21 800,00	
		3 919 985,00
IIIde AFDEELING.		
Personeel der zeemacht.		
A. *Bezoldiging.*		
Artikel 25. Vaste traktementen van het korps zeeofficieren . . . . f	479 980,00	
waarvan wordt afgetrokken eene bijdrage uit het Iste		
Tranporteeren. f	479 980,00	f 4 256 980,00

Per transport f 479 980,00			256 980,00
hoofdstuk der begrooting van *Nederlandsch-Indië*, wegens de vaste traktementen der bij de Indische zeemacht gedetacheerde officieren en adelborsten, ad.	142 780,00		
		f 337 200,00	
Artikel 26. Vaste traktementen van het korps officieren van administratie . .	f 83 500,00		
waarvan wordt afgetrokken eene bijdrage uit het Iste hoofdstuk der begrooting van *Nederlandsch-Indië*, wegens de vaste traktementen der bij de Indische zeemacht gedetacheerde officieren van administratie en adjunct-administrateurs, ad . . .	32 010,00		
		51 490,00	
Artikel 27. Traktementen van het korps officieren van den geneeskundigen dienst bij de zeemacht en toelagen aan officieren van gezondheid en een apotheker der landmacht voor het waarnemen van den geneeskundigen dienst, ten behoeve van personeel der marine	f 104 350,00		
waarvan wordt afgetrokken eene bijdrage uit het Iste hoofdstuk der begrooting van *Nederlandsch-Indië*, wegens de vaste traktementen der bij de Indische zeemacht gedetacheerde officieren van gezondheid, ad .	34 320,00		
		70 030,00	
Artikel 28. Bezoldiging van het personeel bij het hospitaal der marine te *Willemsoord* en de maritieme ziekeninrichting te *Hellevoetsluis*, als: zee-traktementen van de officieren van gezondheid, de apothekers en de administrateurs bij die inrichtingen, benevens maandgelden van de mindere geëmployeerden		26 572,00	
Artikel 29. Vaste traktementen van officieren-machinist	f 9 580,00		
waarvan wordt afgetrokken eene bijdrage uit het Iste hoofdstuk der begrooting van *Nederlandsch-Indië*,			
Transporteeren	f 9 580,00	f 485 292,00	f 4 256 980,00

Per transport	f 9 580,00	f 485 292,00	f 4 256 980,00
wegens de vaste traktementen van twee bij de Indische zeemacht gedetacheerde officieren-machinist der 2de klasse, ad . . .	2 244,00		
		7 336,00	
Artikel 30. Vaste traktementen van dek- en onderofficieren, tot het vaste korps behoorende . . .	f 36 385,00		
waarvan wordt afgetrokken eene bijdrage uit het Iste hoofdstuk der begrooting van *Nederlandsch-Indië*, wegens de vaste traktementen der bij de Indische zeemacht gedetacheerde dek- en onderofficieren, tot het vaste korps behoorende, ad	13 640,00		
		22 745,00	
Artikel 31. Kosten van het korps mariniers, als: traktementen, toelagen en verhuiskosten der officieren; soldijen en toelagen der minderen, na aftrek der ten hunnen koste verstrekte voeding; aanschaffing dier voeding; fonds voor kleeding en reparatie; aanschaffing van ledergoed; herstelling en onderhoud van wapenen en ledergoed; kosten van administratie, werving, militair onderwijs en lectuur, van kazerneering en drinkwater; onderhoud en schoonhouden van lokalen en meubelen; verwarming en verlichting; huishuur; kosten van brood en kaas; reis- en verblijfkosten van officieren en minderen; hospitaal-soldij; kosten van kampeeren en kampementsgoederen; materieel voor de schiet- en pionniersoefeningen en abonnementen voor het gebruik van zwem- en badinrichtingen.		378 200,00	
Artikel 32. Kosten der actieve zeemacht, bestaande in:			
zee-traktementen (waaronder ook de traktementen van alle geëmbarqueerde officieren der mariniers), soldijen, tafelgelden, bedieninggelden en toelagen, de hospitaal-toelagen, alsmede de kosten der kleedingstukken en kooigoederen, van de tabak en de reparatieloonen, welke door de schepelingen zelven worden bekostigd . . .	f 2 892 340,00		
waarvan wordt afgetrokken eene bijdrage uit het Iste hoofdstuk der begrooting van *Ne-*			
Transporteeren	f 2 892 340,00	f 893 573,00	f 4 256 980,00

Per transport	f 2 892 340,00	f 893 573,00 f 4 256 980,00
derlandsch-Indië, wegens de zeetraktementen, soldijen, toelagen, enz., der bij de Indische zeemacht gedetacheerde officieren en mindere schepelingen, ad.	1 292 340,00	
		1 600 000,00

B. *Werving, enz.*

Artikel 33. Kosten van werving, waaronder huur van een lokaal tot kantoor van aanneming te *Rotterdam*, en de daaraan verbonden uitgaven, benevens de kosten van het afhalen en transporteeren van zeemiliciens 32 000,00

C. *Opleiding van zeeofficieren, officieren van gezondheid en van administratie, machinist-, stuur- en bootsmansleerlingen, kanonniers en jongens.*

Artikel 34. Traktementen, toelagen, soldijen en verdere kosten van het Koninklijk Instituut voor de Marine te *Willemsoord*, daaronder begrepen de weekgelden en de kosten van belooningen en amusementen der adelborsten 150 500,00

Artikel 35. Kosten van opleiding en indiensttreding van officieren van gezondheid, als: toelagen en kosten van examina voor militaire studenten, bestemd om aan de Universiteit te *Amsterdam* opgeleid te worden tot officier van gezondheid bij de zeemacht; gratificatiën, premiën en toelagen voor officieren van gezondheid der landmacht, die bij de zeemacht gedetacheerd worden, voor artsen en buitenlandsche geneeskundigen, die als officier van gezondheid der 2de klasse bij de marine dienst nemen, en voor studenten aan de universiteiten, die zich verbinden om als officier van gezondheid der 2de klasse bij de marine in dienst te treden, zoodra zij het diploma als arts verkregen hebben 74 425,00

Artikel 36. Kosten van opleiding van adspirant-administrateurs, als: traktementen en toelagen van het dienstdoend personeel; aanschaffing en onderhoud der kleeding en kooigoederen, kosten der scheepsvoeding, tafel- en zakgelden, hospitaal-verpleging, belooningen en amusementen van de adspiranten; aankoop en onderhoud van hulpmiddelen voor het onderwijs 11 270,00

Transporteeren	f 2 761 768,00	f 4 256 980,00

Per transport	f 2 761 768,00	f 4 256 980,00
Artikel 37. Bijzondere kosten van opleiding van machinist-, stuur- en bootsmansleerlingen, kanonniers en jongens, als: voor hulponderwijzers, godsdienstonderwijs, enz., school-, teeken- en verdere behoeften voor het onderwijs, bibliotheken, aanmoediging, belooning, uitspanningen, de huur van zweminrichtingen en toelage aan het parochiaal kerkbestuur van den Heiligen Lambertus te *Kralingen* voor het afstaan van de noodige plaatsen in die kerk aan het Roomsch-Catholieke gedeelte der bemanning van het opleidingsschip te *Rotterdam*. .	14 300,00	
Artikel 38. Jaarlijksch subsidie aan de kweekschool voor zeevaart te *Leiden*	10 000,00	
Artikel 38*a*. Zeetraktementen, tafelgelden, soldijen en scheepsrantsoenen van officieren en mindere schepelingen, werkzaam bij het onderzoek van de *Noordelijke IJszee*, benevens kosten van aanschaffing en onderhoud der daartoe noodige instrumenten en verdere benoodigdheden, alsmede kosten van publicatie van dat onderzoek	*Memorie.*	

D. *Schafting, enz.*

Artikel 39. Schafting der equipages en aanschaffing van zeep, van 's Rijks wege aan de schepelingen verstrekt worden de 1 000 000,00

E. *Algemeene kosten.*

Artikel 40. Kosten van gebouwen voor kazernen en de daarbij behoorende wachten, voor cantines en het daarbij behoorend meubilair en voor hospitalen 10 000,00

Artikel 41. Kosten voor verpleging van zieken in hospitalen, burgerlijke gestichten en bij particulieren; aanschaffing en onderhoud van meubilair en verdere inventarisgoederen voor de hospitalen; transport van zieken; geneesmiddelen, chirurgicale, pharmaceutische en verdere behoeften voor den geneeskundigen dienst der zeemacht en kosten van voorziening in de geneeskundige hulp en verstrekking van geneesmiddelen aan de officieren en deken onderofficieren en hunne huisgezinnen 68 000,00

Artikel 42. Kosten van in en buiten dienst zijnde schepen en vaartuigen binnen- en buitenslands, wegens quarantaine, loodsdiensten, kanaalrechten, sleeploonen, sluis-, brug- en jaaggelden, ontvangen hulp, het opvisschen en bergloon van ankers, kettingen, enz . . . 20 000,00

Transporteeren	f 3 884 068,00	f 4 256 980,00

Per transport	f 3 884 068,00	f 4 256 980,00
Artikel 43. Kosten van transport van officieren en mindere schepelingen, die uit de Nederlandsche bezittingen of van eenig ander buitenlandsch station naar het vaderland terugkeeren of derwaarts worden uitgezonden	100 000,00	
Artikel 44. Druk- en bindwerk en aankoop van reglementen, ten dienste der actieve zeemacht . . . . f 5 800,00		
waarvan wordt afgetrokken eene bijdrage uit het Iste hoofdstuk der begrooting van *Nederlandsch-Indië*, wegens de verstrekking van drukwerk en reglementen ten dienste der Indische zeemacht 2 000,00	3 800,00	
		3 987 868,00

IVde AFDEELING.

Loodswezen, betonning, bebakening, verlichting en hydrographie.

A. *Algemeene dienst van het loodswezen, de betonning, bebakening en verlichting.*

Artikel 45. Bezoldigingen en toelagen van de inspecteurs over het loodswezen, enz. . . . . f	16 900,00	
Artikel 46. Kosten van aanbouw en onderhoud der transportvaartuigen met stoomvermogen, ten dienste van het loodswezen, der betonning in de zeegaten, der lichtschepen, enz.; aanschaffing van behoeften voor die vaartuigen; loods- en andere ongelden	45 000,00	
Artikel 47. Bezoldigingen en voeding van de bemanningen der transportvaartuigen, ten dienste van het loodswezen, de betonning der zeegaten, de lichtschepen, enz.	26 000,00	
Artikel 48. Bureel- en lokaalbehoeften, druk-, bind- en linieerwerk, ten dienste van het loodswezen enz., benevens kleine uitgaven, daaronder begrepen agio op wissels en verlies op vreemde muntspeciën, voor ontvangsten wegens loodsgelden	5 500,00	
Artikel 49. Reis-, verblijf- en vacatiekosten	9 000,00	

B. *Loodswezen.*

Artikel 50. Bezoldigingen en toelagen van de ambtenaren en vaste en tijdelijke geëmployeerden in de loodsdistricten . .	45 135,00	
Artikel 51. Belooningen der scheepsdiepgangmeters en kosten van instrumenten tot het meten van den diepgang der schepen	9 000,00	
Transporteeren f	156 535,00	f 8 244 848,00

Per transport f	156 535,00	f 8 244 848,00
Artikel 52. Aandeel in de loodsgelden en vaste bezoldiging, benevens kostgelden der bemanning van de loods-, inspectie- en peilingvaartuigen, als: schippers, loodsen, hulploodsen, kweekelingen, kwartiermeesters, roeiers en matrozen bij den loodsdienst; tijdelijke onderstand aan zieken; premiën aan schippers; kosten tot oefening van varensgezellen voor de loodsmansbetrekking; buitengewone belooning aan schippers, loodsen, enz., voor hulpbieding aan schepen in nood en het redden van schipbreukelingen; tegemoetkomingen voor geleden verliezen bij zeerampen; vergoeding aan loodsen, door force-majeure medegenomenen op eigen kosten naar hunne standplaatsen terugkeerende .	896 991,00	
Artikel 53. Aanschaffing van loodsmansteekens, knoopen en verdere uitmonsteringstukken voor het loodspersoneel . . .	1 000,00	
Artikel 54. Aanbouw, uitrusting en onderhoud der loodsvaartuigen; kosten van transport, opzicht, waakloon, enz.	272 500,00	
Artikel 55. Kosten van aanhuring van loods-afhaalvaartuigen met hunne bemanning; kosten van loods-, sluis-, brug- en andere gelden, jaag- en sleeploonen der loodsvaartuigen, visch- en bergloonen, enz.	11 000,00	
Artikel 56. Aanbouw, aankoop, onderhoud en huur van loodsgebouwen en magazijnen met aanhoorig terrein . . .	28 500,00	

C. *Betonning, bebakening en zeemerken.*

Artikel 57. Kosten der betonning, bebakening en zeemerken, met inbegrip der kosten van transport; toelage aan *Pruissen*, voor het onderhoud der betonning en bebakening van de *Eems* en de daarbij behoorende *Wadden* en voor het onderhoud van het kustlicht op *Borkum*, zoomede de onkosten op de uitbetaling van de toelage vallende; subsidiën aan gemeentebesturen wegens herstelling van tot zeemerk dienende kerktorens	75 900,00	
Artikel 58. Bezoldiging en toelage van den directeur der werkplaatsen van en magazijnmeester bij het algemeen betonningsmagazijn te *Enkhuizen* en arbeidsloonen van het personeel bij die inrichting. . .	20 000,00	
Artikel 59. Kosten van materialen ter vervaardiging en herstelling van tonnen in, en aanschaffing van bakens, ton-		
Transporteeren f	1 462 426,00	f 8 244 848,00

Per transport	f 1 462 426,00	f 8 244 848,00
steenen, tonkettingen en verdere voorwerpen voor het algemeen betonningsmagazijn te *Enkhuizen*.	80 000,00	

D. *Verlichting.*

Artikel 60. Bezoldigingen en toelagen van opzichters, wachters en verdere bedienden bij de kust- en oeververlichting en mist- en waterstandsseinen; gage en voeding der bemanning van de lichtschepen.	107 556,00	
Artikel 61. Kosten der kust- en oeververlichting en mist- en waterstandsseinen, benevens die der lichtschepen, lichttorens met woningen, lichtopstanden, lichttoestellen, enz.; loods- en andere ongelden	69 210,00	

E. *Hydrographie.*

Artikel 62. Bezoldigingen, dag- en kostgelden en kleeding van de bemanning van het opnemingsvaartuig der hydrographie, alsmede toelage aan een onderofficier der zeemacht wegens diensten bij de hydrographische opnemingen op de *Wester-Schelde*	4 000,00	
Artikel 63. Kosten van onderhoud van vaartuigen der hydrographie, loods-, sluis-, brug-, jaag- en sleepgelden, visch- en bergloon, enz.; het drukken van hydrographische kaarten en beschrijvingen; aankoop en herstelling van platen en gereedschappen voor en uitslijploon van kopergravure . . .	3 900,00	
		1 727 092,00

Vde AFDEELING.

Pensioenen, wachtgelden, kosten van medailles, enz., gratificatiën en onderstanden.

Artikel 64. Burgerlijke pensioenen, verleend vóór 1°. Juli 1846, en die aan de mindere geëmployeerden en werklieden bij 's Rijks maritieme werven tot en met den 1sten December 1848 . . . . . f	2 040,00	
Artikel 65. Militaire pensioenen, verleend vóór 1°. October 1851	8 231,00	
Artikel 66. Burgerlijke pensioenen, waarop na 1°. Juli 1846 aanspraak is verkregen . . .	49 978,00	
Artikel 67. Militaire pensioenen, verleend krachtens de wetten van 28 Augustus 1851 (*Staatsbladen* n°s. 126 en 127), 1 April 1875 (*Staatsblad* n°. 33) en 23 April 1879 (*Staatsblad* n°. 81).	893 662,50	
Artikel 68. Pensioenen aan mindere geëmployeerden, werklieden en bedienden bij 's Rijks maritieme inrichtingen en op 's Rijks jacht- en werkvaartuigen en aan hunne weduwen en kinderen, krachtens de wet van 24 Juni 1854 (*Staatsblad* n°. 92).	81 099,00	
Transporteeren	f 953 911,50	f 9 971 940,00

Per transport	f 953 911,50	f 9 971 940,00
Artikel 69. Pensioenen en onderstanden aan het loodspersoneel en aan de weduwen en kinderen, ingevolge de wetten van 20 Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 94), van 30 April 1863 (*Staatsblad* n°. 41) en van 27 April 1876 (*Staatsblad* n°. 92)	95 928,10	
Artikel 70. Tijdelijk te verleenen pensioenen en onderstanden.	8 000,00	
Artikel 71. Wachtgelden aan gewezen burgerlijke ambtenaren	3 217,00	
Artikel 72. Kosten van medailles, eeresabels en andere onderscheidingsteekenen voor officieren, schepelingen, mariniers, mindere geëmployeerden, werklieden, bedienden, enz., en van gratificatiën aan de toekenning van medailles verbonden.	10 000,00	
Artikel 73. Gratificatiën en schadevergoeding aan de minderjarige kinderen van wijlen A. GOEDHART	5 200,00	
		1 157 355,60

VIde AFDEELING.

Onvoorziene uitgaven.

Artikel 74. Onvoorziene uitgaven . . .		60 000 00
		f 11 189 295,60

en alzoo tot een bedrag van *elf millioen eenhonderd negen en tachtig duizend tweehonderd vijf en negentig gulden zestig cent.*

Artikel 2.

Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij een der *artikelen* 4, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 66, 67, 68, 69, 70, 71 en 72 van het bij deze wet vastgestelde hoofdstuk, ontoereikend wordt bevonden, kan het, met inachtneming van het voorschrift van het tweede lid van art. 24 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), door overschrijving uit *artikel* 74 van dat hoofdstuk worden aangevuld.

Uit laatstgemeld artikel kan mede worden overgeschreven op *artikel* 38*a* tot een bedrag van hoogstens *vijf duizend gulden.*

Artikel 3.

Op *artikel* 74 van het bij deze wet vastgestelde hoofdstuk worden aangewezen de tot het dienstjaar 1885 behoorende uitgaven, het voormeld Departement betreffende, die hare omschrijving niet vinden in een der andere *artikelen* van dat hoofdstuk.

Die uitgaven worden voor elke soort afzonderlijk in de rekening gebracht en omschreven.

Artikel 4.

De uitgaven, krachtens deze wet voor het dienstjaar 1885 te doen, zullen niet te boven gaan het *een derde gedeelte* der sommen in **Artikel 1** dezer wet uitgetrokken, met uitzondering van *Artikel* 15, waarvoor de som van f 118 000 en van *Artikel* 16, waarvoor het bedrag van f 137 000 wordt toegestaan.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Marine.

[81. 12.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bijgevoegd wetsontwerp strekt om *voorloopig* te voorzien in de uitgaven betreffende het Departement van Marine over de eerste *vier maanden* van het dienstjaar 1885.

De omschrijving der artikelen stemt geheel overeen met die, voorkomende in het thans bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal aanhangig wetsontwerp tot vaststelling van het VIde hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1885.

Met betrekking tot het geldelijk bedrag zijn aangevraagd de sommen bij de begrooting voor 1884 toegestaan of de mindere bedragen, in het aanvankelijk wetsontwerp voor 1885 uitgetrokken. Hierop is echter eene uitzondering gemaakt wat betreft de artikelen 66, 67, 68 en 69 (Pensioenen), waarvoor de hoogere bedragen voor 1885 — als *verplichte* betalingen — opnieuw zijn aangevraagd.

Hoewel dit ontwerp van credietwet slechts ten doel heeft, de beschikking te erlangen over *een derde* gedeelte der daarbij uitgetrokken sommen, is eene uitzondering noodig en in **Artikel vier** van het ontwerp opgenomen, ten aanzien van Artikel 15 (Geschut) en Artikel 16 (Projectielen).

Tot toelichting hiervan moge het volgende strekken:

Op de ingediende begrooting voor 1885 is, onder *a* van Artikel 15, begrepen eene som van f 202 000 voor twee kanonnen van 28 c.M. A, lang 30 kaliber met affutage, ter vervanging van vier getrokken kanonnen van 23 c.M. en verbetering der bewapening van twee stoomkanonneerbooten groot model.

Bij Artikel 16 *e* is gerekend op den aankoop van 60 000 K.G. buskruit, om verband te houden tusschen het getal aan boord opgestelde kanonnen en den voorraad kruit in de magazijnen.

Ten einde de kanonnen en het kruit in tijds te kunnen gereed hebben, is het onvermijdelijk, dat de contracten daarvoor spoedig worden gesloten met de firma Fried. Krupp, die alsdan dadelijk voor de helft der kosten wissel trekt.

Om deze reden moet steeds in de eerste maanden van 1885 op Artikel 15 over f 118 000 en op Artikel 16 over f 137 000 kunnen worden beschikt.

De Minister van Marine,
TAALMAN KIP.

[81. 13.]

VIIde HOOFDSTUK B.

ONTWERP VAN WET.

Wij WILLEM III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens de artikelen 119 en 120 der Grondwet, de algemeene begrooting jaarlijks moet worden vastgesteld, en dat ten aanzien van de uitgaven betreffende het dienstjaar 1885 eene voorloopige voorziening wenschelijk is;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Het VIIde hoofdstuk *B* der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1885, betreffende het *Departement van Financiën*, wordt, behoudens het bepaalde bij **artikel 4** dezer wet, vastgesteld als volgt:

Iste afdeeling.

Kosten van het Departement.

Artikel 1. Traktement van den Minister	f 12 000,00	
Artikel 2. Traktementen van den secretaris-generaal en van de verdere ambtenaren en bedienden, toelagen, benevens schrijfloonen	262 895,00	
Artikel 3. Bureel- en lokaalbehoeften en drukwerk . . .	40 400,00	
Artikel 4. Reis- en verblijfkosten en daggelden	1 100,00	
		f 316 395,00

IIde afdeeling.

Kosten van de Grootboeken der Nationale Schuld, van de rentebetaling en van het Agentschap van het Ministerie van Financiën te Amsterdam.

Artikel 5. Traktementen van de ambtenaren en bedienden, alsmede toelagen, daggelden en schrijfloonen	f 71 450,00	
Transporteeren	f 71 450,00	f 316 395,00

Per transport	f 71 450,00	f 316 395,00	
Artikel 6. Bureel- en lokaalbehoeften en drukwerk, benevens kosten van onderhoud der gebouwen	8 500,00		
Artikel 7. Drukkosten van saldobiljetten en verdere formulieren en procuratiën, bij het Grootboek gedebiteerd wordende	750,00		
Artikel 8. Kosten van aanmaak en uitgifte van muntbiljetten en verdere uitgaven tot uitvoering van de wet tot uitgifte van muntbiljetten . .	40 000,00		
Artikel 9. Reis- en verblijfkosten	75,00		
		120 775,00	
IIIde AFDEELING.			
Kosten van 's Rijks schatkist.			
Artikel 10. Traktementen en bureelkosten van de betaalmeesters in de arrondissementen en traktementen van hunne boekhouders . . . . . f	98 000,00		
Artikel 11. Transportkosten van gelden	2 000,00		
		100 000,00	
IVde AFDEELING.			
Kosten van het Muntwezen.			
Artikel 12. Traktementen van den voorzitter en van de leden van het Muntcollege . . . . f	8 800,00		
Artikel 13. Traktementen van de ambtenaren en bedienden tot het Muntcollege en 's Rijks Munt behoorende, schrijfloonen, alsmede toelagen aan muntgezellen	22 775,00		
Artikel 14. Bureel- en lokaalbehoeften en drukwerk, aankoop van boekwerken en munten, alsmede scheimiddelen voor den essaai.	2 900,00		
Artikel 15. Onderhoud en lasten van en verbeteringen aan het muntgebouw, leverantiën en arbeidsloonen, het instrumentwezen en de muntwerkzaamheden betreffende . . .	7 200,00		
Artikel 16. Verlies op de nominale waarde van in 1885 ontmunte Nederlandsche zilveren pasmunt, kosten vallende op het vervoer, de bewaring, de ontmunting en de tegeldemaking dier munt, benevens belooningen en toelagen voor het toezicht op een en ander, enz.	*Memorie.*		
Artikel 17. Verlies op de nominale waarde van oude zilveren muntspeciën; kosten van vervoer, verificatie, ontmunting en verdere uitgaven tot uitvoering van de wet tot nadere voorziening omtrent het muntwezen	5 000 000,00		
		5 041 675,00	
Transporteeren		f 5 578 845,00	

Per transport		f 5 578 845,00
Vde AFDEELING.		
Kosten van administratie der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen, en van den waarborg en de belasting der gouden en zilveren werken.		
Artikel 18. Vaste traktementen, toelagen, vergoedingen, reis-, verblijf- en bureelkosten en artikelgelden. . . . . f	2 332 060,00	
Artikel 19. Vaste traktementen, percentsgewijze belooningen en indemniteiten of schadeloosstellingen en bureelkosten van een ontvanger-entreposeur, van ontvangers, surnumerairs, kommiezen-ontvangers en boekhouders.	1 250 864,00	
Artikel 20. Veranderlijke belooningen, toelagen, schadeloosstellingen, vergoedingen, presentiegelden en kosten van verificatie van accijnsgoederen.	231 600,00	
Artikel 21. Gratificatiën, teruggaven, tegemoetkomingen, vergoedingen, bijzondere belooningen en onderstand, andere dan bedoeld in *artikel* 18 dezer begrooting, aan ambtenaren en voormalige ambtenaren bij de administratie der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen en van den waarborg en de belasting der gouden en zilveren werken en hunne nagelaten betrekkingen.	20 000,00	
Artikel 22. Premiën voor het achterhalen van sluikerijen en sluikers in zake de invoerrechten en accijnzen	6 500,00	
Artikel 23. Druk-, linieer- en bindwerk en bindmaterialen; aankoop en onderhoud van werktuigen, wapenen en andere benoodigdheden; justeerloon van gewichten, briefporten, telegrammen, vracht-, transport- en advertentiekosten en kosten wegens opruiming van archieven	80 050,00	
Artikel 24. Aankoop en kosten van transport van houtgeest tot vermenging van accijnsvrij gedistilleerd en aankoop en kosten van transport en verwerking van ingrediënten, benoodigd tot vermenging van accijnsvrij zout voor den landbouw	70 000,00	
Artikel 25. Aankoop van gronden, gebouwen en vaartuigen; aanbouw, huur en onderhoud van vaartuigen, gebouwen, lokalen, los- en laadplaatsen en hunner aanhoorigheden; aanschaffing van benoodigdheden in en bij gebouwen en hunne aanhoorigheden; aanschaffing van benoodigdheden in en aan vaartuigen; vergoeding of schadeloosstelling wegens een en ander; sluis- en		
Transporteeren	f 3 991 074,00	f 5 578 845,00

Per transport	f 3 991 074,00	f 5 578 845,00
havengelden, enz.; vergoeding voor vuur en licht; kosten van bestekken, teekeningen en toezicht, alsmede grondrenten, erfpachten en verdere lasten op erven of gebouwen	100 000,00	
Artikel 26. Vervolgings- en proceskosten en dadingen . .	3 000,00	
Artikel 27. Onverhaalbare kosten van vervolging en voor rekening van het Rijk verblijvende kosten van hermeting en herschatting wegens de grondbelasting	2 200,00	
Artikel 28. Oninbare kosten van vervolging en van schatting, telling en herziening wegens de personeele belasting .	29 200,00	
Artikel 29. Oninbare kosten van vervolging wegens het recht van patent	6 600,00	
Artikel 30. Teruggave van betaalde belasting van ongebruikte gouden en zilveren werken van Nederlandschen oorsprong, welke naar buitenslands worden uitgevoerd; vergoeding voor ten onderzoek versmolten of doorgesneden, doch goed bevonden werken en voor zilverproeven op den natten weg	4 000,00	
Artikel 31. Vergoeding voor reis- en verblijfkosten, verplaatsingskosten, vacatie- en daggelden, alsmede veer-, tol- en bruggelden	27 800,00	
Artikel 32. Dekking van tekorten in de kassen van ontvangers der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen en van den waarborg en de belasting der gouden en zilveren werken.	*Memorie.*	
Artikel 33. Kosten van materieel en personeel en verdere uitgaven voor de herziening der belastbare opbrengst van de ongebouwde eigendommen en van de daarmede in verband staande werkzaamheden . . .	298 000,00	
		4 461 874,00
VIde AFDEELING.		
Artikel 34. Uitkeering aan de gemeenten, krachtens artikel 1 der wet van 7 Juli 1865 (*Staatsblad* n°. 79), van vier vijfde gedeelten van de opbrengst der Rijksbelasting op het personeel		9 245 000,00
VIIde AFDEELING.		
Kosten van administratie van het zegel, de registratie, de successie, de hypotheken en het kadaster, de Staatsloterij, de domeinen, het geldelijk beheer der groote wegen, vaarten en veren en der visscherijen op de Schelde en Zeeuwsche stroomen.		
Artikel 35. Vaste traktementen, belooningen, toelagen en bureelkosten	f 534 345,00	
Transporteeren	f 534 345,00	f 19 285 719,00

Per transport	f 534 345,00	f 19 285 719,00
Artikel 36. Ontvangloonen van de ambtenaren bij de administratiën der registratie en der domeinen, traktementen, toelagen, bureelkosten, ontvangloonen en oliegelden der met de inning van kanaal-, sluis-, haven-, steiger-, brug- en tolgelden belaste ambtenaren; traktementen, toelagen, bureelkosten en percentsgewijze belooning van de rentmeesters der domeinen, behoord hebbende tot de dotatie van wijlen Zijne Koninklijke Hoogheid *Prins Frederik der Nederlanden;* belooningen aan beheerders van postkantoren en van hulpkantoren der posterijen, depothouders van postzegels en verdere gemachtigden tot den verkoop van zegels, toegekend voor het debiet van zegels	515 800,00	
Artikel 37. Reis- en verblijfkosten, vacatiegelden en kosten verbonden aan het houden van examens; kosten van dienstreizen en verplaatsing van ambtenaren van het kadaster; belooning van teekenaars (geen ambtenaren) bij het kadaster .	84 700,00	
Artikel 38. Kosten van oprichting, verkrijging, huur, onderhoud, verbetering en lasten van gebouwen of lokalen voor de administratie van het zegel, de registratie, de successie, de Staatsloterij, de hypotheken en het kadaster, benevens kosten voor het meubileeren, verwarmen, verlichten, schoonhouden en bewaken dier gebouwen of lokalen en van het overbrengen daarheen van archieven; uitschotten voor het kadaster; druk-, linieer- en bindwerk; aankoop en onderhoud van werktuigen en andere benoodigdheden, waaronder kokers, portefeuilles, enz. voor kaarten; briefporten, telegrammen, advertentiën, pak- en transportkosten; vergoeding aan de bewaarders van de hypotheken voor het vernieuwen van hypothecaire registers; kosten van papier voor het zegel en van het vervaardigen der plakzegels met die van het daartoe vereischte materieel en de verdere tot dit onderwerp betrekkelijke uitgaven; uitgaven voor de Staatsloterij; kosten van het opmaken der prijscouranten van de publieke fondsen voor het recht van successie en van overgang bij overlijden en andere hiervoren niet bepaald omschreven uitgaven van verschillenden aard, het materieel beheer betreffende	173 900,00	
Artikel 39. Kosten van vervolging en rechtsgedingen, schadevergoedingen en schade-		
Transporteeren	f 1 308 745,00	f 19 285 719,00

Per transport	f 1 308 745,00	f 19 285 719,00
loosstellingen, bij rechterlijke uitspraak of overeenkomst bepaald; salaris voor adviezen en vergoeding van verschotten; kosten van gerechtelijke waardeeringen en vergoedingen voor voorloopige opnemingen van vaste goederen en andere uitgaven	16 000,00	
Artikel 40. Grondbelasting, waterschaps- en gemeentelasten der domeinen, wegen, vaarten en Staatsspoorwegen	143 500,00	
Artikel 41. Kosten van onderhoud der domeinen; kosten van verpachtingen, aanbestedingen en verkoopingen; kosten van opnemingen, opmetingen, grensbepalingen en dergelijke; kosten van kaarten, akten en bescheiden; uitkeeringen, tegemoetkomingen, vergoedingen en alle andere uitgaven van verschillenden aard, het domeinbeheer betreffende	106 500,00	
Artikel 42. Kosten van personeel van het bestuur der visscherijen op de *Schelde* en *Zeeuwsche stroomen*.	30 820,00	
Artikel 43. Aankoop, onderhoud en huur van vaartuigen voor het beheer der visscherijen op de *Schelde* en *Zeeuwsche stroomen*, en alle andere uitgaven voor dat beheer, niet onder het vorig artikel begrepen . .	16 500,00	
Artikel 44. Dekking van tekorten in de kassen van ontvangers der registratie en domeinen	*Memorie.*	
		1 622 065,00

VIIIste AFDEELING.

Kosten der Eerediensten.

A. Protestantsche kerkgenootschappen.

Artikel 45. Kosten van kerkbestuur bij de Hervormden, Evangelisch-Lutherschen, Hersteld Evangelisch-Lutherschen en Remonstranten	f 46 100,00	
Artikel 46. Traktementen van Hervormde predikanten . . .	1 145 085,79⁵	
Artikel 47. Traktementen van Evangelisch-Luthersche predikanten	37 535,50	
Artikel 48. Traktementen van Hersteld Evangelisch-Lutherssche predikanten	4 325,00	
Artikel 49. Traktementen van Doopsgezinde predikanten . .	11 650,00	
Artikel 50. Traktementen van Remonstrantsche predikanten .	20 000,00	
Artikel 51. Nieuwe traktementen en verhoogingen . .	*Memorie.*	
Artikel 52. Bezoldiging, meest van candidaten, voor hulpredikdienst bij de Hervormden en Lutherschen	2 000,00	
Transporteeren	f 1 266 696,29⁵	f 20 907 784,00

Per transport	f 1 266 696,29⁵	f 20 907 784,00
Artikel 53. Kinder-, school- en academiegelden bij de Hervormden, Evangelisch-Lutherschen, Hersteld Evangelisch-Lutherschen, Doopsgezinden en Remonstranten	110 000,00	
Artikel 54. Traktementen en toelagen voor kerkelijke bedienden, mitsgaders toelagen voor gemeenten, leeraren, emeriti-predikanten, weduwen en andere van verschillenden aard	17 000,00	
Artikel 55. Subsidiën voor bouw en herstel van kerken en pastorijen	*Memorie.*	
	f 1 393 696,29⁵	

B. Roomsch-Catholiek kerkgenootschap.

Artikel 56. Kerkelijk bestuur . . . . f 21 000,00		
Artikel 57. Onveranderlijke competentiën	21 565,51⁵	
Artikel 58. Traktementen van plaatselijk dienstdoende kerkleeraars . . .	520 919,77⁵	
Artikel 59. Nieuwe traktementen en verhoogingen . . .	*Memorie.*	
Artikel 60. Tijdelijke toelagen en onderstanden aan Roomsch-Catholieke geestelijken . . .	800,00	
Artikel 61. Subsidiën ten behoeve van kerkelijke gebouwen en pastorijen. . .	600,00	
		564 885,29

C. Kerkgenootschap der Oud-Bisschoppelijke Cleresie.

Artikel 62. Kerkelijk bestuur . . . . . f 4 300,00		
Artikel 63. Traktementen van plaatselijk dienstdoende kerkleeraars . . .	7 600,00	
Artikel 64. Nieuwe traktementen en verhoogingen. . . .	*Memorie.*	
Artikel 65. Subsidiën ten behoeve van kerkelijke gebouwen en pastorijen	*Memorie.*	
		11 900,00

D. Israëlietische kerkgenootschappen.

Artikel 66. Kosten van kerkelijk bestuur . . . f 3 550,00		
Transporteeren	f 3 550,00	f 1 970 481,58⁵ f 20 907 784,00

Per transport	f 3 550,00	f 1 970 481,58⅝	f 20 907 784,00
Artikel 67. Tractementen en toelagen voor opperrabbijnen, rabbijnen, kerkleeraren, weduwen; kindergelden en kosten van waarneming van vacante rabbinaten .	f 9225,00		
Artikel 68. Nieuwe tractementen en verhoogingen	*Memorie.*		
Artikel 69. Subsidiën aan Israëlietische gemeenten voor bouw en herstel van synagogen en andere kerkelijke gebouwen	*Memorie.*		
	12 775,00		
		1 983 256,58⅝	

IXde AFDEELING.

Verschillende uitgaven.

Artikel 70. Honorarium van den landsadvocaat	f 1 200,00		
Artikel 71. Tegemoetkoming aan kerkgemeenten of bedienaren van den openbaren godsdienst, ingevolge art. 6 der wet van den 26sten Juni 1876 (*Staatsblad* n°. 125)	2 800,00		
Artikel 72. Reis- en verblijfkosten van een bouwkundige, belast met het onderzoek van de ontwerpen voor den bouw of de herstelling van kerken, pastorijen, enz., waarvoor Rijkssubsidiën worden aangevraagd.	300,00		
Artikel 73. Voorschot, krachtens de wet van den 3den December 1874 (*Staatsblad* n°. 192), aan de directie van het entrepotdok te *Amsterdam*, tot zoodanig bedrag als blijkens de balans dier inrichting onder het tijdstip van ultimo December 1884 aan hare inkomsten mocht ontbreken, tot voldoening der renten van de geldleening, ingevolge het Koninklijk besluit van den 14den September 1837, n°. 15, ten behoeve van dat entrepot aangegaan	30 000,00		
		34 300,00	

Xde AFDEELING.

Pensioenen, wachtgelden, onderstanden, gratificatiën, toelagen en restitutiën.

Artikel 74. Burgerlijke pensioenen.	f 847 369,75		
Artikel 75. Kerkelijke pensioenen betreffende de Eeredienaren, behalve den Roomsch-Catholieken	249 091,00		
Artikel 76. Subsidie aan het provinciaal kerkbestuur van *Friesland*	6 300,00		
Transporteeren	f 1 102 760,75	f 22 925 340,58⅝	

Per transport	f 1 102 760,75	f 22 925 340,58⅝	
Artikel 77. Kerkelijke pensioenen betreffende den Roomsch-Catholieken Eeredienst . . .	49 243,00		
Artikel 78. Wachtgelden .	17 894,00		
Artikel 79. Jaarlijksche onderstanden, ingesteld bij Koninklijk besluit van den 11den Maart 1827, n°. 115	250,00		
Artikel 80. Gratificatiën . .	2 000,00		
Artikel 81. Afloopende toelagen van tot het Departement van Financiën behoorende of behoord hebbende ambtenaren en van weduwen der laatstgenoemden	465,00		
Artikel 82. Teruggave ingevolge art. 7 der wet van den 21sten Mei 1873 (*Staatsblad* n°. 64) van doorloopende bijdragen, krachtens het vroegere art. 18 der wet betreffende de burgerlijke pensioenen, geheven van ambtenaren, die, vroeger tijdelijk ontslagen, in het jaar 1885 worden gepensionneerd .	500,00		
		1 173 112,75	

XIde AFDEELING

Artikel 83. Onvoorziene uitgaven . . .		36 100,00	
			f 24 134 553,33⅝

en alzoo tot een bedrag van *vier en twintig millioen eenhonderd vier en dertig duizend vijfhonderd drie en vijftig gulden, drie en dertig en een halve cent.*

Artikel 2.

Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij een der *artikelen* 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 14, 15, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 53, 54, 72, 73, 74, 75, 77, 78 en 82 van het bij deze wet vastgestelde hoofdstuk, ontoereikend wordt bevonden, kan het, met inachtneming van het voorschrift van het 2de lid van artikel 24 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), door overschrijving uit *artikel* 83 van dat hoofdstuk worden aangevuld.

Uit laatstgemeld *artikel* kan mede worden overgeschreven op de *artikelen* 16, 32 en 44.

Artikel 3.

Op *artikel* 83 van het bij deze wet vastgestelde hoofdstuk worden aangewezen de tot het dienstjaar 1885 behoorende uitgaven, het voormeld Departement betreffende, die hare omschrijving niet vinden in een der andere *artikelen* van dat hoofdstuk.

Die uitgaven worden voor elke soort afzonderlijk in de rekening gebracht en omschreven.

Artikel 4.

De uitgaven krachtens deze wet over het dienstjaar 1885 te doen, zullen met te boven gaan het *een derde* der sommen, in **artikel 1** dezer wet uitgetrokken, met uitzondering *van artikel* 73, waarvoor het *volle bedrag* wordt toegestaan.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Financiën,

[81. 14.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Als grondslag voor de onderwerpelijke kredieten zijn aangenomen de voor het jaar 1884 toegestane bedragen. Waar eene lagere som voor het jaar 1885 is uitgetrokken, werd dit laatste cijfer aangevraagd.

Eene uitzondering hierop maakt alleen artikel 24, hetwelk niet voorkomt op de loopende maar wel op de ingediende begrooting voor 1885. Het moest ook bij dit ontwerp worden uitgetrokken, omdat reeds in den aanvang van 1885 uitgaven wegens houtgeest enz. gedaan moeten worden (zie noot 38 van den uitgewerkten en toelichtenden staat ingediende begrooting).

Voorts is artikel 73, luidens de bepaling van artikel 4 van het ontwerp, voor het volle bedrag uitgetrokken, omdat het daarbij bedoelde voorschot steeds in eens moet betaald worden.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[81. 15.]

VIIIste HOOFDSTUK.

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens de artikelen 119 en 120 der Grondwet, de algemeene begrooting jaarlijks moet worden vastgesteld en dat ten aanzien van de uitgaven betreffende het dienstjaar 1885 eene voorloopige voorziening wenschelijk is;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Het VIIIste hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1885, betreffende het *Departement van Oorlog*, wordt, behoudens artikel 4 dezer wet, vastgesteld als volgt:

Iste AFDEELING.

Kosten van het Departement.

Artikel 1. Traktement van den Minister	f 12 000,00	
Artikel 2. Traktementen van den secretaris-generaal en van de verdere ambtenaren, alsmede toelagen, door officieren, onderofficieren en mindere militairen genoten ter zake hunner plaatsing of detachee ing bij het Departement.	118 450,00	
Artikel 3. Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk en kleine uitgaven bij het Departement.	14 000,00	
		f 144 450,00

IIde AFDEELING.

Traktementen, bureelkosten, toelagen en fouragegelden voor paarden, mitsgaders schadeloosstelling voor uniformverandering, voor het aanschaffen van dienstpaarden en voor verhuiskosten bij verplaatsing van den grooten staf, de bevelhebbers in de militaire afdeelingen, de inspectie van het militair onderwijs, den generalen staf, de intendance en de provinciale en plaatselijke staven.

Artikel 4. Groote staf, bevelhebbers in de militaire afdeelingen en inspectie van het militair onderwijs	f 71 602,00	
Transporteeren	f 71 602,00	f 144 450,00
Per transport	f 71 602,00	f 144 450,00
Artikel 5. Generale staf. .	82 915,00	
Artikel 6. Intendance . .	60 475,00	
Artikel 7. Provinciale en plaatselijke staven.	85 509,00	
		300 501,00

IIIde AFDEELING.

Traktementen, toelagen en schadeloosstelling voor uniformverandering, voor het aanschaffen van dienstpaarden en voor verhuiskosten bij verplaatsing van de staven der verschillende wapens en van de officieren der wapenkorpsen, daaronder begrepen de paardenartsen bij die korpsen, alsmede fouragegelden en bureelkosten van de bovengenoemde staven, en daggelden aan militaire wachters.

Artikel 8. Infanterie . . .	f 1 533 956,00	
Artikel 9. Cavalerie . . .	284 792,00	
Artikel 10. Artillerie . . .	800 255,00	
Artikel 11. Genie	273 685,00	
Artikel 12. Gratificatiën en kosten van vervoer van officieren, die bij het leger in *Nederlandsch-Indië* worden gedetacheerd	16 000,00	
		2 908 688,00

IVde AFDEELING.

Soldijen en verdere kosten der verschillende wapenkorpsen, met uitzondering van de kosten voor de officieren dier korpsen, in de IIIde afdeeling vermeld, maar met inbegrip van de kosten der instructeurs bij de schutterijen en vereenigingen tot vrijwillige oefening in den wapenhandel, van gratificatiën te verleenen aan de met lichaamsgebreken ontslagen wordende onderofficieren en manschappen, van begrafeniskosten van militairen en van schadeloosstelling voor schutterlijke diensten, bij gemis van garnizoen.

Artikel 13. Infanterie, hieronder begrepen de onderofficieren en soldaten van andere wapens, tijdelijk daarbij in betaling	f 4 145 045,00	
Artikel 14. Cavalerie, hieronder begrepen de onderofficieren en soldaten van andere wapens, tijdelijk daarbij in betaling	1 505 916,00	
Artikel 15. Artillerie, hieronder begrepen de onderofficieren en soldaten van andere wapens, tijdelijk daarbij in betaling	2 276 480,00	
Artikel 16. Genie	238 165,00	
Artikel 17. Kosten, vallende op het kampeeren van troepen, op het houden van veldoefeningen, kadermanoeuvres en oefeningen in den strategischen velddienst, op het voor oefening bezetten van forten en versterkte plaatsen, — daaronder begrepen		
Transporteeren	f 8 165 606,00	f 3 353 639,00

Per transport	f 8 165 606,00	f 3 353 639,00
geldelijke tegemoetkomingen aan officieren van de schutterij, die aan het kampeeren en de oefeningen in deze bedoeld deelnemen, — op den postduivendienst en op het nemen van proeven met verduurzaamde levensmiddelen	64 000,00	
Artikel 18. Remonte . . .	272 000,00	
		8 501 606,00

Vde AFDEELING.

Geneeskundige dienst.

Artikel 19. Traktementen, bureelkosten, toelagen en schadeloosstelling voor verhuiskosten bij verplaatsing van de officieren van gezondheid en de militaire apothekers, met uitzondering van die bij de Koninklijke Militaire Academie ingedeeld;

traktementen en daggelden van de ambtenaren en geëmployeerden bij het bureau van den inspecteur van den geneeskundigen dienst en bij 's Rijks magazijn van geneesmiddelen;

traktementen, toelagen en schadeloosstelling voor verhuiskosten bij verplaatsing van de officieren-administrateurs, mitsgaders traktementen, toelagen en daggelden van de administrateurs (adjudanten-onderofficieren) en verdere geëmployeerden bij de militaire hospitalen, alsmede gratificatiën te verleenen aan de met lichaamsgebreken ontslagen wordende hospitaal-geëmployeerden;

toelagen, premiën en verdere kosten van opleiding der militaire studenten voor den geneeskundigen dienst, aangenomen vóór het in werking treden der wet van 2 Augustus 1880 (*Staatsblad* n°. 145);

premiën en tegemoetkomingen voor de studenten voor den militairen geneeskundigen dienst, die aan de Universiteiten hier te lande opgeleid worden;

traktementen der reserve-officieren van gezondheid, en

bijdragen voor de opleiding van leerlingen voor den militairen veterinairen dienst aan 's Rijks veeartsenijschool . . . f 586 640,00

Artikel 20. Kosten, vallende op het verplegen van zieken, daaronder begrepen alle zoodanige personen, als op machtiging van het Departement van Oorlog in de ziekeninrichtingen worden opgenomen, alsmede begrafeniskosten van de in de ziekeninrichtingen overleden personen 218 450,00

Artikel 21. Vergoeding aan burgergeneesheeren voor geneeskundige behandeling, en aan burgerapothekers, bij ontstentenis van militaire apothekers 18 000,00

Artikel 22. Kosten, vallende op het aanschaffen van geneesmiddelen, chirurgicale, pharmaceutische en andere behoeften, waaronder de uitgaven voor 's Rijks magazijn van geneesmiddelen;

kosten wegens aankoop en onderhoud van ligging, kleeding, meubelen, stellingen en rakken en onderhoud der wandelplaatsen voor de zieken, voor den dienst der militaire ziekeninrichtingen;

advertentiekosten betreffende den geneeskundigen dienst in het algemeen 118 000,00

941 090,00

VIde AFDEELING.

Studie en Onderwijs.

Artikel 23. Toelagen voor officieren, traktementen en remuneratiën voor burgerleeraren, kosten voor het gebruik van een laboratorium en verdere kosten van de krijgsschool en van den daaraan verbonden intendancecursus, na aftrek van het aandeel in die kosten, dat uit het Iste hoofdstuk der begrooting van *Nederlandsch-Indië* wordt betaald . . . . . f 9 400,00

Artikel 24. Traktementen, toelagen, soldijen, schadeloosstelling voor uniformverandering, voor het aanschaffen van dienstpaarden en voor verhuiskosten bij verplaatsing, mitsgaders verdere kosten der Koninklijke Militaire Academie, na aftrek van het aandeel in die kosten, dat uit het Iste hoofdstuk der begrooting van *Nederlandsch-Indië* wordt betaald . 205 200,00

Artikel 25. Traktementen, toelagen, soldijen, schadeloosstelling voor uniformverandering en voor verhuiskosten bij verplaatsing, mitsgaders verdere kosten van de Pupillenschool. 69 448,00

284 048,00

VIIde AFDEELING.

Artillerie-inrichtingen, materieel der artillerie draagbare wapenen en pyrotechnie, alsmede practische oefeningen en proeven bij het wapen der artillerie.

Artikel 26. Jaarwedden van

Transporteeren	f 586 640,00	f 11 855 245,00

Transporteeren	f 586 640,00	f 11 855 245,00
		f 13 080 383,00

Per transport f 13 080 383,00

beambten, daggelden en soldijen voor burgerlijke en militaire werklieden, verdiend loon voor werk op stuk, toelagen voor officieren, conducteurs en boekhouders, mitsgaders tegemoetkomingen bij de artillerie-stapel- en constructie-magazijnen . . f 251 200,00

Artikel 27. Jaarwedden van beambten, daggelden en soldijen voor burgerlijke en militaire werklieden, verdiend loon voor werk op stuk, toelagen voor officieren en boekhouders, mitsgaders tegemoetkomingen bij de inspectie der draagbare wapenen te *Delft*, *Gorinchem*, *Dordrecht* of andere plaatsen 89 983,00

Artikel 28. Jaarwedden van beambten, daggelden en soldijen voor burgerlijke en militaire werklieden, verdiend loon voor werk op stuk, toelagen voor officieren, mitsgaders tegemoetkomingen bij de pyrotechnische school en de inspectie der buskruitfabricage 69 400,00

Artikel 29. Jaarwedden van beambten, daggelden voor burgerlijke werklieden, verdiend loon voor werk op stuk, toelagen voor officieren en conducteurs, mitsgaders tegemoetkomingen bij 's Rijks gieterij van bronzen geschut 33 250,00

Artikel 30. Aanschaffing, herstelling, onderhoud en verwerken van het materieel der artillerie, der draagbare wapenen, der torpedo's of watermijnen en der pyrotechnische voorwerpen, met alles wat daarop, alsmede op het beheer van een en ander, betrekking heeft, benevens toelagen aan de magazijnmeesters der artillerie, die belast zijn met de waarneming van de functiën van officier voor het materieel der artillerie 428 170,00

Artikel 31. Aanschaffing of aanmaak van patroonhulzen tot draagbare vuurwapenen, met inbegrip van de daartoe benoodigde werktuigen en hetgeen daarbij verder behoort . . . 45 000,00

Artikel 32. Practische oefeningen en proeven der artillerie, met alles wat daartoe behoort. 27 000,00

944 003,00

VIIIste AFDEELING.

Materieel der genie en kazerneering met hetgeen gerekend wordt daartoe te behooren.

Artikel 33. Onderhouden, herstellen, veranderen en verbeteren van vestingwerken, oefeningsterreinen, kazerne- en andere gebouwen, loodsen, exercitievelden, zweminrichtingen, dijken, kaden, wegen, grachten, bruggen, beplantingen, met hetgeen gerekend wordt daartoe te behooren;

kleine herstellingen en leveringen;

werkzaamheden betreffende het bouwen en planten binnen verboden kringen van vestingwerken;

werkgelden voor militairen, gebezigd tot den arbeid aan fortificatiën en tot anderen arbeid voor de genie;

aanschaffing en onderhoud van gereedschappen en materieel voor de genietroepen;

grensbepalingen;

aanbestedingskosten;

kosten en ongelden betrekkelijk het sluiten van koop- en andere overeenkomsten;

afkoop van rechten;

verleenen van subsidiën voor uitvoering van werken;

koopen van perceelen;

opzichtkosten, grondboringen, slaan van proefpalen, metingen, waterpassingen en peilingen;

aanschaffing, onderhoud en schoonhouden van geniegoederen en telegraafmaterieel in vestingen en forten;

herstellingen en vernieuwingen van meubelen en andere benoodigdheden in de gebouwen tot huisvesting van troepen bestemd;

een en ander *in het 1ste genie-commandement* . . . . . f 92 460,00

Artikel 34. Als voren *in het 2de genie-commandement*. . . 135 900,00

Artikel 35. Als voren *in het 3de genie-commandement*. . . 140 190,00

Artikel 36. Als voren *in het 4de genie-commandement*. . . 118 730,00

Artikel 37. Huur van gebouwen, daaronder begrepen de huur van kazerne- en andere gebouwen of gedeelten van gebouwen tot huisvesting van militairen en hunne huisgezinnen (het wapen der marechaussee daaronder niet begrepen);

huur van oefeningsterreinen en loodsen 137 000,00

Artikel 38. Herstellen van schaden, ontstaan door storm en water 15 000,00

Artikel 39. Aankoop, herstellen of verbeteren (op rekening

Transporteeren f 14 024 386,00

Per transport f 14 024 386,00

Tranorteeren f 639 280,00 f 14 024 386,00

Per transport	f 639 280,00	f 14 024 386,00	
of in daggeld) van kaarten, plans, memoriën, boekwerken, tijdschriften, reglementen, meet- en waterpas- en andere instrumenten en teekenbehoeften . .	2 000,00		
Artikel 40. Practische oefeningen der genietroepen met de daarvoor noodige voorwerpen .	9 000,00		
Artikel 41. Aanschaffing van materieel voor de voltooiing van de uitrusting der spoorwegtroepen	1 700,00		
Artikel 42. Aanschaffing van materieel voor den telegraafdienst te velde	11 000,00		
		662 980,00	

IXde AFDEELING.

Kosten der Rijks-centrale magazijnen van kleeding, uitrusting, hospitaalgoederen en kampements-effecten en der garnizoensmagazijnen van kleeding en uitrusting, benevens van vernieuwing en wijziging van ledergoed en paardentuig en van vernieuwing en onderhoud van nachtleger.

Artikel 43. Traktementen, toelagen, bureelkosten, schadeloosstelling voor verhuiskosten bij verplaatsing van officieren, daggelden aan mindere bedienden en arbeidsloonen	f 128 000,00		
Artikel 44. Magazijns-onkosten, vernieuwing en onderhoud van kampements-effecten en voorwerpen van velduitrusting; aanschaffing van ledergoed voor de schutterijen	32 500,00		
Artikel 45. Kosten voor het aankoopen, vernieuwen en wijzigen van voorwerpen van ledergoed en paardentuig, met uitzondering van het paardentuig bij de artillerie in gebruik . .	48 000,00		
Artikel 46. Aankoop, vernieuwing, herstelling, onderhoud en wasschen van slaapfournituren, aankoop en snijden van ligstroo, aanschaffing van stellingen en rakken, schrijfbehoeften en verdere kosten voor de nachtleger-magazijnen, toelagen en schadeloosstelling voor huishuur aan de administrateurs, daggelden en toelagen aan geëmployeerden bij die magazijnen	138 000,00		
		346 500,00	

Xde AFDEELING.

Militaire verkenningen en Topographische inrichting.

Artikel 47. Kosten van verkenningen, het maken van plans, met de kosten uit een en ander voortvloeiende, ten behoeve van de kaarten, op de Topographische inrichting te vervaardigen;			
kosten van de Topographische inrichting, aan: traktementen der ambtenaren, toelagen der officieren, daggelden en remuneratiën der geëmployeerden en andere kosten dezer inrichting, na aftrek:			
1°. van hetgeen uit het Iste hoofdstuk der begrooting van *Nederlandsch-Indië* wordt gekweten voor het vervaardigen, in kleurendruk, van de door de topographische opneming van *Java* verkregen overzichtskaarten der onderscheidene residentiën, en			
2°. van bijdragen van andere Departementen		39 750,00	
Per transport		f 15 033 866,00	

XIde AFDEELING.

Verplaatsing van personen en goederen.

Artikel 48. Toelagen, bureel- en verdere kosten ten behoeve der permanente militaire spoorwegcommissie	f 3 000,00		
Artikel 49. Reiskosten, verblijfkosten en vacatiën, met inbegrip der restitutiën van ten dienste van het Rijk gedane uitschotten	50 000,00		
Artikel 50. Scheeps- en wagenvrachten, weg-, tol-, brug- en veergelden, daaronder begrepen bruggelden voor militairen buiten dienst, hunne huisgezinnen en dienstpaarden, verschuldigd voor het overgaan der brug over de rivier *de Donge* in de gemeente *Geertruidenberg* .	85 000,00		
Artikel 51. Transportkosten, voeding, huisvesting en daggelden van in te lijven manschappen der nationale militie en opgeroepen verlofgangers, voor zooverre een en ander door de zorg van de gemeentebesturen in voorschot wordt betaald.	6 000,00		
		144 000,00	

XIIde AFDEELING.

Verschillende uitgaven.

Artikel 52. Kosten tot verzekering en uitoefening van den eeredienst bij de militairen, daaronder begrepen tegemoetkoming aan predikanten, geestelijken en onderwijzers . . .	f 10 000,00		
Artikel 53. Kosten van onderscheidingsteekenen voor officiersdienst, van medailles voor diensten van onderscheiden aard, van de daaraan verbonden gratificatiën en van eereteekenen, ingesteld bij Koninklijk besluit			
Transporteeren	f 10 000,00	f 15 217 616,00	

Per transport f	10 000,00	f 15 217 616,00
van den 10den Mei 1865 (*Staatsblad* n°. 32) en bij Koninklijk besluit van den 8sten September 1877 (*Staatsblad* n°. 179) . .	2 500,00	
Artikel 54. Drukwerk van onderscheiden aard, ten dienste van het leger, mitsgaders het drukken, aanschaffen en inbinden van militaire reglementen en boekwerken	9 000,00	
Artikel 55. Lokaal- en schrijfbehoeften, vuur, licht en andere benoodigdheden voor te houden examina voor officiersrangen, alsmede voor bijeenkomsten van raden van onderzoek	100,00	
Artikel 56. Verlichting en verwarming van de militaire wachten, schrijfbehoeften voor de commandanten en benoodigdheden voor het schoonhouden van de lokalen dier wachten, alsmede verlichting van kazernen	35 000,00	
Artikel 57. Subsidie aan het hoofdcomité der Nederlandsche vereeniging tot het verleenen van hulp aan zieke en gewonde krijgslieden in tijd van oorlog en toelage aan den secretaris van dat hoofdcomité	1 000,00	
Artikel 58. Defroyement van den amanuensis bij de directie der weduwen- en weezenkas voor de officieren van de landmacht	1 200,00	
Artikel 59. Subsidie aan het fonds tot ondersteuning der weduwen en weezen van vrijwillig dienende militairen beneden den rang van officier .	2 000,00	
Artikel 60. Gratificatiën . .	11 500,00	
Artikel 61. Kleine tegemoetkomingen en reisgelden aan gewezen militairen en aan weduwen en kinderen van militairen.	900,00	
Artikel 62. Subsidie aan het invalidenhuis te *Leiden* . . .	5 000,00	
Artikel 63. Kosten wegens het onderhouden van veteranen en militaire huisgezinnen, in de aan het Rijk toebehoorende gestichten te *Ommerschans* en te *Veenhuizen* verblijf houdende of tot de sterkte daarvan behoorende	8 700,00	
Artikel 64. Kosten, vallende op telegraphische correspondentie	100,00	
Artikel 65. Kosten van exploten en processen	1 000,00	
Artikel 66. Teruggave van uitschotten voor schrijf- en teekenbehoeften, gedaan door aangewezen commandanten van stellingen, van groepen en van forten, alsmede door officieren,		
Transporteeren f	88 000,00	f 15 217 616,00

Per transport f	88 000,00	f 15 217 616,00
belast met het opmaken van memoriën, betreffende de approviandeering van forten en versterkte plaatsen.	300,00	
		88 300,00

XIIIde AFDEELING.

Non-activiteits-traktementen, pensioenen, gagementen, onderstanden, lijfrenten en wachtgelden.

Artikel 67. Non-activiteitstraktementen. . . . . f	40 000,00	
Artikel 68. Pensioenen, gagementen en onderstanden. . .	1 625 000,00	
Artikel 69. Tijdelijke pensioenen en onderstanden, volgens de wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 129), laatstelijk gewijzigd bij die van 29 Mei 1877 (*Staatsblad* n°. 114) . .	25 000,00	
Artikel 70. Pensioenen aan mindere geëmployeerden, werklieden en bedienden, op daggeld werkzaam bij inrichtingen van 's Rijks landmacht (wet van 24 Juni 1854, *Staatsblad* n°. 92).	10 000,00	
Artikel 71. Lijfrente, toegekend aan den Pruissischen generaal graaf *Bulow von Dennewitz* en diens mannelijke afstammelingen in de rechte linie (besluit van den Souvereinen Vorst van den 6den Februari 1814, n°. 3, en Koninklijk besluit van den 8sten Juli 1815, n°. 4)	5 250,00	
Artikel 72. Wachtgelden .	1 550,00	
		1 706 800,00

XIVde AFDEELING.

Onvoorziene uitgaven.

Artikel 73. Onvoorziene uitgaven . . .		53 226,00

XVde AFDEELING.

Wapen der marechaussee.

Artikel 74. Traktementen, toelagen, mitsgaders schadeloosstelling voor uniformverandering, voor het aanschaffen van dienstpaarden en voor verhuiskosten bij verplaatsing van officieren van het wapen der marechaussee.	24 600,00	
Artikel 75. Soldijen, huisvesting en verdere kosten van het wapen der marechaussee, met uitzondering van de kosten voor de officieren van het wapen, in het voorgaand artikel vermeld, maar met inbegrip van gratificatiën, te verleenen aan		
Transporteeren f	24 600,00	f 17 065 942,00

Per transport f	24 600,00	f 17 065 942,00
met lichaamsgebreken ontslagen wordende onderofficieren en manschappen, en van begrafeniskosten van militairen van het wapen	266 554,00	
		291 154,00

XVIde AFDEELING.

Buitengewone uitgaven.

A. *Materieel der artillerie.*

Artikel 76. Kosten, vallende op den aanmaak, de aanschaffing en de beproeving van kanonnen en getrokken mortieren voor vestinggeschut en daarbij behoorende affuiten, beddingen, projectielen, buskruit, ontstekingsmiddelen, kardoeszakken, benevens laad- en bedieningsgereedschappen . . . . . f 450 000,00

Artikel 77. Kosten, vallende op de aanschaffing van affuiten van 24 c. M., op de beproeving, het vervoer en de opstelling van kanonnen en affuiten van 24 en 15 c. M., zoomede op de aanschaffing en beproeving van bij de kanonnen van 30,5, 24 en 15 c. M. behoorende projectielen, buskruit, kardoeszakken, ontstekingsmiddelen, werktuigen en gereedschappen tot bediening er tot aanvoer van munitiën, alsmede verder toebehooren. . 320 000,00

Artikel 78. Kosten, vallende op den laatsten termijn van betaling voor de aanschaffing van affuiten van 30,5 c. M., stoomwerktuigen, vizierinrichtingen en toebehooren 20 500,00

Artikel 79. Betaling van in het jaar 1883 bestelde affuiten van 24 en 15 c. M. 111 000,00

B. *Materieel voor den geneeskundigen dienst.*

Artikel 80. Kosten, vallende op den aanmaak, de aanschaffing of wijziging van chirurgicale instrumenten, pharmaceutische ustensiliën, groote en kleine suppletiekisten met heelkundige ustensiliën, raderbrancards, handbrancards, veldhospitaaltenten met toebehooren en uitrusting, verbandmiddelen, verbandtasschen voor hospitaalsoldaten, tasschen met inhoud voor paardenartsen en diverse huishoudelijke behoeften, alles benoodigd voor de uitrusting van de ambulances en veldhospitalen 10 000,00

C. *Dienst der genie.*

Artikel 81. Toelagen en daggelden voor tijdelijke opzichters en teekenaars, toelagen voor officieren en opzichters der genie, bureel- en lokaalbehoeften; een en ander ook voor die nog in uitvoering zijnde werken, waarvoor bij vorige begrootingen van het Departement van Oorlog bij »*Buitengewone uitgaven, dienst der genie*", geld is toegestaan. 24 000,00

Artikel 82. Verbetering van Rijksgebouwen en werken en van gebouwen door de gemeenten tot militair gebruik aan het Rijk afgestaan, die zich in de garnizoenen en op de legerplaatsen bevinden, bestemd tot kazernen, stallen, loodsen, magazijnen, hospitalen en bakkerijen;

opbouw van daartoe bestemde nieuwe gebouwen;

aankoop van perceelen;

afkoop van rechten;

verleenen van subsidiën voor het maken en aankoopen van die gebouwen en daartoe noodige gronden;

kosten en ongelden bij het sluiten van koop- en andere overeenkomsten;

aanbestedingskosten;

een en ander voor de navermelde werken *in het 2de genie-commandement:*

a. voor den bestaanden toestand:

voorzieningen als gevolg van de bij de wet van 8 December 1883 (*Staatsblad* n°. 214) bekrachtigde overeenkomst met de gemeente *Amsterdam*, gesloten den 5den Januari 1883, en

leveren en stellen van eene nieuwe stoommachine in de garnizoens-bakkerij te *'s Gravenhage* . . . . . f 31 100,00

b. ter uitvoering van het algemeen plan van kazerneering:

bouwen van tien woningen voor gehuwde militairen op het kazerneterrein aan de *Kleverlaan* te *Haarlem* (laatste termijn) 2 500,00

33 600,00

Artikel 83. Als voren *in het 4de genie-commandement:*

ter uitvoering van het algemeen plan van kazerneering:

voortzetten van den bouw van kazernes c. a. voor 1½ bataljon infanterie op Rijksgrond te *Arnhem* 115 000,00

1 084 100,00

Transporteeren f	911 500,00	f 17 357 096,00

Per transport f	911 500,00	f 17 357 096,00
Transporteeren f		18 441 196,00

Per transport	f 18 441 196,00

XVIIde AFDEELING.

Voltooiing van het vestingstelsel.

Artikel 84. Dekking der uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel voor den dienst 1885	1 058 900,00
	f 19 500 096,00

negentien millioen vijfhonderd duizend zes en negentig gulden.

Artikel 2.

Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij een der *artikelen* 18, 41, 42, 44, 45 en 46, van het bij deze wet vastgestelde hoofdstuk, ontoereikend wordt bevonden, kan het, met inachtneming van het voorschrift van het tweede lid van artikel 24 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), door overschrijving uit *artikel* 73 van dat hoofdstuk worden aangevuld.

Artikel 3.

Op *artikel* 73 van het bij deze wet vastgestelde hoofdstuk worden aangewezen de tot het dienstjaar 1885 behoorende uitgaven, het vermeld Departement betreffende, die hare omschrijving niet vinden in een der andere *artikelen* van dat hoofdstuk.

Die uitgaven worden voor elke soort afzonderlijk in de rekening gebracht en omschreven.

Artikel 4.

De uitgaven, krachtens deze wet voor het dienstjaar 1885 te doen, zullen niet te boven gaan het *een derde* der sommen in **Artikel 1** dezer wet uitgetrokken.

Hiervan zijn uitgezonderd de sommen, uitgetrokken in de *artikelen* 18, 41, 42, 44, 45, 46, 57, 59, 62, 77, 78, 79, 82, 83 en 84, welke voor het geheel bedrag worden toegestaan.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Oorlog,

[81. 16.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Ten aanzien van de artikelen van het ontwerp van hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1885, welke òf zijn uitgetrokken tot een hooger bedrag dan de som, welke, voor hetzelfde onderwerp, voor het dienstjaar 1884 is toegestaan, òf een onderwerp van uitgaaf betreffen, niet op het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het loopende dienstjaar voorkomende, zij het navolgende opgemerkt:

Ad art. 41. In het belang der oefening, maar vooral omdat het hoogst wenschelijk moet worden geacht, dat de spoorweg-afdeelingen van het korps genietroepen, desgevorderd, inderdaad aan hunne bestemming zouden kunnen beantwoorden, is het raadzaam, in de hierbedoelde aanschaffing niet te vertragen.

Uit den aard der zaak moet de tot dit doel aangevraagde som in haar geheel beschikbaar zijn.

Ad art. 45. Ofschoon het totaal der IXde afdeeling door bezuiniging op de andere artikelen niet is verhoogd, is voor dit art. f 14 000 meer moeten worden uitgetrokken dan voor 1884 is geraamd.

Met het bedrag voor het loopend jaar toegestaan, zal reeds moeilijk in de behoefte kunnen worden voorzien, zonder op den voorraad in te teren. De *uitgaven* over 1883 waren dan ook nagenoeg f 10 000 hooger.

De f 14 000 moeten dienen, zoo tot aanvulling van den voorraad in het algemeen, als om geleidelijk weder eenige cavalerie-zadels in de magazijnen te kunnen opleggen. De voorraad van die zadels toch is geheel uitgeput, een gevolg van de omstandigheid, dat het tegenwoordig troepenzadel bij de cavalerie niet voldoet. Herhaaldelijk zijn proeven genomen, om een beter zadel te verkrijgen, doch deze hebben tot dusverre niet tot eene afdoende oplossing van dit moeilijke vraagstuk geleid.

Thans bestaat echter uitzicht, dat al spoedig een beter zadel zal kunnen worden aangenomen, en dan is het dringend noodig, dat eindelijk althans een gedeelte van den vastgestelden voorraad kan worden aangemaakt, ook om te kunnen voorzien in de behoefte, wanneer sommige der zadels, die thans sedert jaren in gebruik zijn, onbruikbaar mochten worden. Daartoe wordt gerekend noodig te zijn een bedrag van f 10 000, waarvoor vermoedelijk 200 zadels kunnen worden aangeschaft.

Ad art. 72. Dit artikel is tot een bedrag van f 800 hooger uitgetrokken, dan voor het dienstjaar 1884 is toegestaan. De reden hiervan is gelegen in de omstandigheid, dat aan den gewezen leeraar bij de Koninklijke Militaire Academie J. C. KONING, bij Koninklijk besluit van 30 Augustus 1883, n°. 22, een wachtgeld, ten bedrage van bovengenoemde som, is toegekend.

BUITENGEWONE UITGAVEN.

A. *Materieel der artillerie.*

Ad art. 76. In de Memorie van Beantwoording op het Voorloopig Verslag over het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1884 (bladz. 25 en 26), had de ondergeteekende de eer aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal eenige mededeelingen te doen omtrent de som, die alsnog voor de aanschaffing van het ontbrekende vestinggeschut met toebehooren, noodig zal wezen, zoomede omtrent het gedeelte dier totaal benoodigde som dat, tot dusverre, jaarlijks was aangevraagd geworden.

Daaruit bleek, dat, wanneer op dezelfde wijze werd voortgegaan, nog 14 à 15 jaren zouden verloopen, alvorens het vestinggeschut met toebehooren, naar de tegenwoordige behoefte gerekend, aanwezig zou zijn.

Het behoeft geen betoog dat het, in beginsel, niet gewenscht is, die aanschaffing over eene zoo lange reeks van jaren te verdeelen, doch hoe noodzakelijk de ondergeteekende het, eenerzijds, in het belang acht van 's lands verdedigingsvermogen om daarmede zoo spoedig doenlijk voort te gaan, kon hij anderzijds, in verband met den toestand van 's Rijks geldmiddelen, ten vorigen jare geen vrijheid vinden, om de som, die voor aanschaffing van vestinggeschut werd aangevraagd, te verhoogen, omdat, nevens die som, een bedrag van f 510 500 voor aanschaffing enz. van kustgeschut met toebehooren op de begrooting voorkwam.

Zooals uit art. 77 dezer ontwerpbegrooting blijkt, is deze laatste som evenwel voor het dienstjaar 1885 slechts tot een bedrag van f 320 000 uitgetrokken, alzoo f 190 500 minder dan voor het loopende dienstjaar.

In verband met deze belangrijke vermindering, wordt het mogelijk den aanmaak en de aanschaffing van het benoodigde vestinggeschut met toebehooren eenigermate te bespoedigen, indien daarvoor f 110 000 meer dan voor het loopende dienstjaar kan worden bestemd.

De ondergeteekende heeft te meer vrijheid gevonden tot het aanvragen van die verhooging, daar, voor het volgende jaar, in het geheel voor de buitengewone uitgaven, ten behoeve van het materieel der artillerie, eene som wordt aangevraagd, die belangrijk minder is dan de totale sommen,

welke bij de begrootingen voor de jaren 1881, 1882, 1883 en 1884 voor dat materieel worden toegestaan.

Het ligt in de bedoeling van den ondergeteekende, de thans aangevraagde som te besteden op gelijke wijze als in het loopende dienstjaar geschiedt, door voort te gaan met den aanmaak en de aanschaffing van het materieel, vermeld in de toelichting van art. 78 der begrooting voor het loopende dienstjaar en op bladz. 25 der Memorie van Beantwoording, terwijl voorts zoo mogelijk eenige zware getrokken mortieren voor de kustversterkingen zullen worden aangeschaft, waarvan het kaliber vermoedelijk zal liggen tusschen 24 en 30,5 cM. Dit kaliber kan evenwel eerst worden vastgesteld na kennisneming van de uitkomsten der proeven, die waarschijnlijk binnen korten tijd, bij de firma Krupp, met een mortier van zwaar kaliber zullen worden genomen.

Ad art. 77. Voor de twee in dit jaar bestelde kanonnen van 24 cM. voor het fort aan den Maasmond, moeten in het begin van het volgende jaar de affuiten worden besteld, terwijl voorts de uitrusting der kanonnen van 30,5 cM. op het fort de Harssens en der kanonnen van 24 en 15 cM. voor de forten bij IJmuiden en aan den Maasmond, ten deele moet worden gecompleteerd, en nog de noodige proeven omtrent de te bezigen buskruitsoorten en tot het samenstellen der schootstafels geschieden moeten.

De aanmaak der affuiten vordert geruimen tijd. Indien deze in den aanvang van het volgende jaar onverwijld kunnen worden besteld, zullen zij juist tijdig genoeg gereed komen om in den koepel op het fort aan den Maasmond, die in het najaar van 1885 moet worden opgeleverd, gelijktijdig met de pantseringen te worden opgesteld.

Eene latere bestelling zou ten gevolge hebben, dat de bewapening van dien koepel eerst na diens opstelling en alsdan slechts met veel bezwaren en kosten zou kunnen geschieden.

De keuring voor het buskruit voor de kanonnen van 24 cM. en het schieten van schootstafels voor die van 15 cM., zoomede de verder noodige proeven met die vuurmonden moeten geschieden met de kanonnen die achter de in 1885 op bovengemelde forten gereedkomende pantseringen moeten worden opgesteld, daar geen andere dergelijke vuurmonden beschikbaar zijn. Daaruit volgt dat de bestellingen van het buskruit en van een gedeelte der projectielen, mede in den aanvang van het volgende jaar moeten kunnen gedaan worden, wil men de nadeelen ontgaan, die, evenals hierboven ten opzichte der affuiten van 24 c. M. is gezegd, uit eene latere opstelling der vuurmonden in de koepels zouden ontstaan.

De aanmaak der overige projectielen, waarvan de bestelling in 1885 wordt gewenscht, zou wellicht zonder directe nadeelen eene vertraging van enkele maanden kunnen gedoogen, doch de wenschelijkheid dat de vuurmonden, nadat zij op de forten zijn opgesteld, desvereischt ook onverwijld in werking kunnen treden, en alzoo bij eventueele bedreiging der forten, niet werkeloos zouden moeten blijven, doet het wenschelijk achten althans over een gedeelte der verschillende tot de uitrusting dier vuurmonden behoorende projectielen te kunnen beschikken. Om die reden wordt dan ook voorgesteld het uitgetrokken bedrag in zijn geheel toe te staan

Ad art. 78. Bij de Memorie van Beantwoording van het Voorloopig Verslag betreffende hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor het loopende dienstjaar, werden de redenen ontvouwd, welke den ondergeteekende noopten, bij een nieuw art. 79*bis*, de gelden aan te vragen, noodig voor den laatsten termijn van betaling voor de aanschaffing van affuiten van 30,5 c. M., stoomwerktuigen, vizierinrichtingen en toebehooren.

De daartoe aangevraagde en toegestane som, die slechts over het loopende dienstjaar strekt, kan echter niet meer gebruikt worden, en komt alzoo der schatkist ten goede, daar de keuring der koepels op het fort *de Harssens* — die de bedoelde eindbetaling moet voorafgaan — hoezeer aangevangen, ten gevolge van daarbij ondervonden bezwaren, — welke evenwel niet van ernstigen aard zijn, — nog niet is kunnen volbracht worden. De afloop dier keuring kan echter in den aanvang van het volgende jaar verwacht worden en alsdan moet de betaling van dien eindtermijn volgen.

Om die reden wordt dan ook de bedoelde som hier nogmaals aangevraagd, en is het, uit den aard der zaak noodig, dat daarover al dadelijk *in haar geheel* kunne beschikt worden.

Ad art. 79. In het jaar 1883 werd, ten laste van de bij art. 83 der oorlogsbegrooting voor dat jaar toegestane gelden, met de firma H. Gruson te *Buckau-Maagdenburg* een contract gesloten voor den aanmaak van 5 batterijaffuiten van 24 cM., en van 4 koepelaffuiten van 15 cM., allen voor minimaal schietgat, bestemd voor de forten bij IJmuiden en aan den Maasmond. In dat contract werd tevens de oplevering der noodige handpompen opgenomen.

De oplevering dier affuiten — welke vóór 31 October van het loopende jaar moest geschieden — heeft evenwel niet binnen den gestelden termijn in haar geheel kunnen plaats hebben, ten gevolge van bezwaren, welke zich bij de beproeving der eerste affuit van 24 cM. voordeden en van wijzigingen, welke dientengevolge in de inrichting der affuiten moesten gebracht worden. Slechts één affuit van 24 cM. met handpomp en één van 15 cM. werden binnen dien termijn geleverd. Dientengevolge kan echter over de op de begrooting voor 1883, ter betaling der overige 4 affuiten van 24 cM. en 3 affuiten van 15 cM. beschikbaar gebleven som thans niet meer beschikt worden, en komt die alzoo der schatkist ten goede.

Na de goedkeuring der eerste affuiten van beide kalibers is echter de oplevering der overige affuiten in den aanvang van het volgende jaar te wachten, zoodat het te dezer zake verschuldigde alsdan moet worden voldaan.

In verband hiermede behooren de voormelde uitgaven, ten bedrage van f 111 000, hare omschrijving te vinden in de begrooting voor het aanstaande dienstjaar, en is het noodig, dat daarover in het begin van dat jaar *geheel* kan worden beschikt. Te dien einde is die som in art. 79 opgenomen.

D. *Dienst der genie.*

Ad artt. 81—84. Onder deze rubriek zijn op deze begrooting slechts die posten gebracht, welke wegens het vereischte toezicht op in uitvoering zijnde werken (laatste termijnen), of in verband met nog loopende contracten, betreffende dergelijke werken, niet achterwege kunnen blijven.

In dit opzicht moet ook de post, tot het leveren en stellen eener nieuwe stoommachine in de garnizoensbakkerij te 's Gravenhage, als een noodzakelijk vervolg worden beschouwd der verbetering van die bakkerij, op den dienst over 1883, en der aanschaffing daarin van nieuwe werktuigen, op den dienst van 1884. Uit den aard der zaak moeten de sommen, uitgetrokken in de artt. 82, 83 en 84, in haar geheel beschikbaar zijn.

Artikel 4.

De redenen waarom in de tweede alinea van **art. 4** van het wetsontwerp worden uitgezonderd de artt. 18, 41, 42, 44, 45, 46, 57, 59, 62, 77, 78, 79, 82, 83 en 84 zijn:

voor de artt. 18, 44, 45 en 46, dat het noodzakelijk is, reeds in het voorjaar de, tot het besteden der daarbij uitgetrokken sommen, vereischte aanbestedingen te kunnen uitschrijven;

voor art. 42, dat het hier betreft eene zaak, welke op zichzelve een geheel uitmaakt;

voor de artt. 57, 59 en 62, dat het wenschelijk is, de in deze artikelen bedoelde subsidiën niet bij gedeelten doch in eens aan de belanghebbenden uit te keeren, en het niet wel aangaat, met die uitkeering te wachten tot de tweede helft van het jaar 1885; terwijl

voor de artt. 41, 77, 78, 79, 82, 83 en 84 die reden, hiervoren, bij de toelichting op die artikelen, is vermeld.

De Minister van Oorlog,
WEITZEL.

[81. 17.]

IXde HOOFDSTUK.

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens de artikelen 119 en 120 der Grondwet, de algemeene begrooting jaarlijks moet worden vastgesteld en dat ten aanzien van de uitgaven betreffende het dienstjaar 1885 eene voorloopige voorziening wenschelijk is;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Het IXde hoofdstuk der begrooting van de Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1885, betreffende het *Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid*, wordt, behoudens het bepaalde bij **artikel 4** dezer wet, vastgesteld als volgt:

Iste AFDEELING.

Kosten van het Departement.

Artikel 1. Jaarwedde van den Minister	f 12 000,00	
Artikel 2. Jaarwedde van den secretaris-generaal en van de verdere ambtenaren en bedienden, benevens schrijfloonen.	177 245,00	
Artikel 3. Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk en arbeidsloonen van door den graveur der posterijen gebezigde werklieden	42 750,00	
Artikel 4. Reis- en verblijfkosten en daggelden. . . .	4 000,00	
		f 235 995,00

IIde AFDEELING.

Waterstaat.

Artikel 5. Jaarwedden van den hoofdinspecteur, de inspecteurs, de hoofdingenieurs, ingenieurs en adspirant-ingenieurs	f 178 900,00	
Artikel 6. Jaarwedden van de vaste opzichters	137 500,00	
Artikel 7. Reis-, verblijf- en bureelkosten, vergoeding voor		
Transporteeren	f 316 400,00	f 235 995,00
Per transport	f 316 400,00	f 235 995,00
kosten van verplaatsing van den hoofdinspecteur, de inspecteurs, hoofdingenieurs, ingenieurs, adspirant-ingenieurs, vaste opzichters en verder tijdelijk personeel bij den waterstaat, alsmede van den inspecteur der Rijksbeplantingen	65 850,00	
Artikel 8. Jaarwedden, maand- en daggelden van het tijdelijk personeel in de bureelen der ambtenaren van den waterstaat	84 760,00	
Artikel 9. Jaarwedden, toelagen, reis- en verblijfkosten en verdere uitgaven voor havenmeesters, kanaal-, brug-, sluis-, pont- en dijkwachters, sluismeesters en knechts, mitsgaders brugwakers, wachthouders, molenaars, bakenmeesters en voogd van Rottum	218 328,00	
Artikel 10. Bezoldiging, reis- en verblijfkosten van een Rijkswerktuigkundige en van de machinisten en stokers bij het stoomwerktuig aan het Zederikkanaal, het stoomgemaal te Schellingwoude, en het Noord-Willemskanaal, bij de stoombaggervaartuigen en stoombooten op de Merwede en Killen	29 115,00	
Artikel 11. Jaarwedden, maand- en daggelden, van het tijdelijk personeel voor den algemeenen dienst van den waterstaat	23 622,00	
Artikel 12. Waarneming van waterhoogten voor zoover geen betrekking hebbende op in uitvoering zijnde werken, met inbegrip van de kosten van het daarvoor gevorderde materieel	19 000,00	
Artikel 13. Telegraphische berichten	4 500,00	
Artikel 14. Kosten der waterstaatskaart en daarmede in verband staande uitgaven . . .	7 000,00	
Artikel 15. Kosten der rivierkaarten en daarmede in verband staande uitgaven	15 500,00	
Artikel 16. Kosten van het onderzoek naar den waterstaatkundigen toestand des lands en daarmede in verband staande waterpassingen, opneming van slib, waarnemingen en beloonigen van de bij dit onderzoek te bezigen schei- en deskundigen	8 000,00	
Artikel 17. Kosten voor het doen van opnemingen en peilingen, voor zoover geen betrekking hebbende op in uitvoering zijnde werken, benevens aankoop en berging van instrumenten.	2 000,00	
Artikel 18. Reis- en verblijfkosten en vacatiegelden van commissiën, benevens uitschotten daarvoor..	1 000,00	
Transporteeren	f 795 075,00	f 235 995,00

Per transport	f 795 075,00	f 235 995,00
Artikel 19. Kosten van oeverconstateering der rivieren, van exploten, insinuatiën en proceskosten	1 000,00	
Artikel 20. Aankoop van boeken, kaarten en modellen, kosten van druk- en bindwerk ten behoeve van den waterstaat en verdere kleine uitgaven . .	4 500,00	
Artikel 21. Buitengewone correspondentie bij ijsgang en hoog opperwater en verdere daarmede in verband staande uitgaven .	8 000,00	
Artikel 22. Kosten van ijsopruiming en daarmede in verband staande uitgaven . . .	15 000,00	
Artikel 23. Oprichting van nieuwe peilschalen.	15 000,00	
Artikel 24. Verbetering der rivieren de Rijn en de Lek, onderhoud en herstel van de rivierwerken, alsmede verbetering en vernieuwing van peilschalen en daarmede in verband staande uitgaven	137 850,00	
Artikel 25. Verbetering van de rivier de Waal, onderhoud en herstel van de rivierwerken, alsmede verbetering en vernieuwing van peilschalen, benevens daarmede in verband staande uitgaven	440 000,00	
Artikel 26. Verbetering van de rivier den IJssel, onderhoud en herstel van de rivierwerken, alsmede verbetering en vernieuwing van peilschalen, benevens daarmede in verband staande uitgaven	100 000,00	
Artikel 27. Verbetering van de rivier de Merwede, van de Killen en het Hollandsch Diep, onderhoud en herstel der rivierwerken, alsmede verbetering en vernieuwing van peilschalen, benevens daarmede in verband staande uitgaven	480 000,00	
Artikel 28. Verbetering van de Dordtsche waterwegen, onderhoud en herstel der rivierwerken, alsmede verbetering en vernieuwing van peilschalen, benevens daarmede in verband staande uitgaven	225 000,00	
Artikel 29. Onderhoud der werken en der vaargeul van den Amer, benevens daarmede in verband staande uitgaven . .	10 000,00	
Artikel 30. Verbetering en onderhoud van de rivier de Maas in Limburg, Noordbrabant en Gelderland, onderhoud, verbetering en vernieuwing van peilschalen, benevens daarmede in verband staande uitgaven . .	164 000,00	
Transporteeren	f 2 395 425,00	f 235 995,00

Per transport	f 2 395 425,00	f 235 995,00
Artikel 31. Verleggen van de uitmonding der rivier de Maas, ingevolge de wet van 26 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 4), met alle daarmede in verband staande werken, voor zoover zij niet in een of meer der vier volgende artikelen begrepen zijn	920 000,00	
Artikel 32. Jaarwedden, maand- en daggelden van het personeel bij de uitvoering van de werken, sub *art.* 31 genoemd, (daaronder niet begrepen de ambtenaren van het korps van den waterstaat en de buitengewone opzichters bij de werken en leveringen), alsmede schrijfloonen	23 000,00	
Artikel 33. Bureel- en lokaalbehoeften en drukwerk, huur van lokalen, aankoop van boeken, kaarten, instrumenten en verdere benoodigdheden ten behoeve van het werk, genoemd sub *art.* 31	6 000,00	
Artikel 34. Reis- en verblijfkosten van het personeel bij het werk, genoemd sub *art.* 31	8 000,00	
Artikel 35. Kosten van de werkzaamheden voor het uitbakenen, waterpassen, het doen van opnemingen en het opmaken en aankoopen van grondteekeningen en plans, met inbegrip van arbeidsloon, uittreksels van plans en leggers, aanschaffen van werktuigen, bakens, piketten en verdere benoodigdheden, met huur, aankoop en in werking houden eener stoomboot ten behoeve van het werk, genoemd sub *art.* 31	13 000,00	
Artikel 36. Onderhoud en herstel der werken van de Nieuwe Maas, het Scheur en aan den Hoek van Holland, verbetering van de Nieuwe Maas, beneden de oostpunt van Rozenburg, onderhoud, verbetering en vernieuwing van peilschalen en daarmede in verband staande uitgaven	280 000,00	
Artikel 37. Verbetering, ingevolge de wet van 24 Januari 1863 (*Staatsblad* n°. 4), van den Rotterdamschen waterweg in de provincie Zuidholland, benevens daarmede in verband staande uitgaven, van herstel van buitengewone winter- en stormschade, en van peilingen en opnemingen; aankoop van instrumenten; waarneming der waterhoogten; bezoldiging en belooning van het voor de verbetering in dienst te nemen personeel	1 500 000,00	
Transporteeren	f 5 146 025,00	f 235 995,00

Per transport	f 5 146 025 00	f 235 995,00	
Artikel 38. Onderhoud en herstel der werken van den Hollandschen IJssel, met de verdieping van de rivier beneden Gouda, benevens daarmede in verband staande uitgaven . .	24 500,00		
Artikel 39. Verbetering van de Linge, onderhoud en herstel der werken, benevens daarmede in verband staande uitgaven .	5 817,00		
Artikel 40. Onderhoud van het Zwarte Water, benevens daarmede in verband staande uitgaven	6 400,00		
Artikel 41. Onderhoud en verbetering van het Zwolsche Diep en daarmede in verband staande uitgaven	35 000,00		
Artikel 42. Onderhoud en herstel der werken aan de Binnen- en Buiten-Aa in Groningen, benevens daarmede in verband staande uitgaven . . .	7 300,00		
Artikel 43. Onderhoud der drie overlaten in den Waaldijk boven Dalem en in het Wijdschild van de groote inundatie- of hulpsluis in den Waaldijk te Dalem, de sluizen, heulen en duikers te Gorinchem, benevens daarmede in verband staande uitgaven	10 000,00		
Artikel 44. Onderhoud en herstel der duikersluis in den Krommen Rijn te Wijk-bij-Duurstede en daarmede in verband staande uitgaven . . .	130,00		
Artikel 45. Onderhoud en herstel van de peilschalen te Elburg, Nijkerk, Durgerdam, Schellingwoude en Jmuiden .	600,00		
Artikel 46. Onderhoud, herstel en verbetering der zee- en oeverwerken, kosten van helm- en stroobeplantingen; onderhoud, verbetering en vernieuwing van peilschalen, alsmede van de havens te Hellevoetsluis en Goedereede, benevens daarmede in verband staande uitgaven in Zuidholland, zeeweringen te Hellevoetsluis, aan den ouden Hoornschen zeedijk, op de Tien Gemeten, te Ooltgensplaat, op Goedereede, de Zwartewaalsche zeedijk en het Brielsche spuiwater, benevens strandpalen langs de Noordzee	83 200,00		
Artikel 47. Onderhoud, herstel en verbetering der zee- en oeverwerken, kosten van helm- en stroobeplantingen; onderhoud, verbetering en vernieuwing van peilschalen, alsmede van de havens te Vlieland, Urk			
Transporteeren	f 5 318 972,00	f 235 995,00	

Per transport	f 5 318 972,00	f 235 995,00	
en Marken, benevens daarmede in verband staande uitgaven in Noordholland	242 264,00		
Artikel 48. Onderhoud, herstel en verbetering der zee- en oeverwerken, kosten van helm- en stroobeplantingen; onderhoud, verbetering en vernieuwing van peilschalen, alsmede van de havens te Veere, Vlissingen en de binnenreede van Brouwershaven, benevens daarmede in verband staande uitgaven in Zeeland, zeeweringen, enz. te Vlissingen en Veere, werken te Bath, te Brouwershaven en aan de Oude Hoeve, contre-escarpe te Tholen, herstelling en onderhoud der peilschalen te Bruinisse, Brouwershaven, Bath, aan de Wielingen, te Borsselen, Oost-Beveland en Westkapelle.	52 000,00		
Artikel 49. Onderhoud, herstel en verbetering der zee- en oeverwerken, kosten van helm- en stroobeplantingen; onderhoud, verbetering en vernieuwing van peilschalen, benevens daarmede in verband staande uitgaven in Friesland, de zeeweringen en duinbeplantingen op Ameland, Schiermonnikoog, te Munnikezijlen, Nieuwezijlen, Friesche sluis, te Zoutkamp, in den afsluitdijk van het Reitdiep, Oostmahorn, Molkwerumerzijl, den Koudumer Slaperdijk en den Statendijk . . .	58 700,00		
Artikel 50. Onderhoud, herstel en verbetering der zee- en oeverwerken, kosten van helm- en stroobeplantingen; onderhoud, verbetering en vernieuwing van peilschalen, benevens daarmede in verband staande uitgaven in Overijssel. . . .	25 850,00		
Artikel 51. Onderhoud, herstel en verbetering der zee- en oeverwerken, kosten van helm- en stroobeplantingen; onderhoud, verbetering en vernieuwing van peilschalen, benevens daarmede in verband staande uitgaven in Groningen . . .	8 910,00		
Artikel 52. Bijdrage in het tekort der uitgaven voor zeewering en oevervoorziening van de calamiteuse polders in de provincie Zeeland, volgens de wet van 19 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 119).	220 000,00		
Artikel 53. Herstel van buitengewone winter- en stormschade	50 000,00		
Artikel 54. Wegruimen en bergen van wrakken en hunne ladingen en daarmede in verband staande uitgaven . . .	30 000,00		
Artikel 55. Onderhoud, herstel en verbetering der havens			
Transporteeren	f 6 006 696,00	f 235 995,00	

Per transport	f 6 006 696,00	f 235 995,00
en hare toegangen, daaronder begrepen de rivierwerken bij de havens te Moerdijk en Willemstad; onderhoud, herstel en vernieuwing van peilschalen en daarmede in verband staande uitgaven in Noordbrabant . .	12 000,00	
Artikel 56. Onderhoud, herstel en verbetering der havens en hare toegangen, daaronder begrepen het Krabbersgat, onderhoud, herstel en vernieuwing van peilschalen en daarmede in verband staande uitgaven in Noordholland.	58 300,00	
Artikel 57. Onderhoud, herstel en verbetering der havens en hare toegangen, daaronder begrepen de aanleg- en losplaats bij de Isabella-sluis en het posthaventje te Gorishoek; onderhoud, herstel en vernieuwing van peilschalen en daarmede in verband staande uitgaven in Zeeland	10 270,00	
Artikel 58. Onderhoud, herstel en verbetering der havens en hare toegangen in Friesland; onderhoud, herstel en vernieuwing van peilschalen en daarmede in verband staande uitgaven, benevens kosten van verbetering der haven- en zeewerken te Harlingen en van alle daarmede in verband staande uitgaven, daaronder begrepen kosten van onderhoud der haven- en zeewerken, herstel van winter- en andere schade; kosten van peilingen en opnemingen, waarneming der waterhoogten en aankoop van instrumenten.	47 000,00	
Artikel 59. Onderhoud, herstel en verbetering der havens en hare toegangen; onderhoud, herstel en vernieuwing van peilschalen en daarmede in verband staande uitgaven in Overijssel.	4 500,00	
Artikel 60. Aanleg van een kanaal ter verbinding van Amsterdam met de Merwede met alle daarmede in verband staande uitgaven, benevens kosten van onderhoud van voltooide werken, voor zoover zij niet in een of meer der vier volgende artikelen zijn begrepen	2 500 000,00	
Artikel 61. Jaarwedden, maand- en daggelden van het personeel bij den aanleg van het kanaal, sub *art.* 60 genoemd (daaronder niet begrepen de ambtenaren behoorende tot het korps van den waterstaat en de buitengewone opzichters bij de werken en leveringen), mitsgaders schrijfloonen	29 000,00	
Artikel 62. Bureel- en lokaalbehoeften en drukwerk, huur van lokalen, aankoop van boeken, kaarten, modellen en verdere benoodigdheden ten behoeve van den aanleg van het kanaal, sub *art.* 60 genoemd .	6 000,00	
Artikel 63. Reis- en verblijfkosten van het tijdelijk personeel ten behoeve van den aanleg van het kanaal sub *art.* 60 genoemd	9 000,00	
Artikel 64. Kosten van de werkzaamheden voor het uitbakenen, waterpassen en het opmaken en aankoopen van grondteekeningen en plans, met inbegrip van arbeidsloon, uittreksels van plans en leggers, aanschaffen van werktuigen, bakens, piketten en verdere benoodigdheden ten behoeve van den aanleg van het kanaal sub *art.* 60 genoemd	15 000,00	
Artikel 65. Onderhoud, herstel en verbetering van de Zuid-Willemsvaarten daartoe betrekkelijke werken en uitgaven .	152 500,00	
Artikel 66. Kosten van onderhoud van de telegraphische verbindingen voor den dienst van de kanalen, enz.	*Memorie.*	
Artikel 67. Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal de Dieze en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven.	55 000,00	
Artikel 68. Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal van Apeldoorn naar den IJssel en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven	32 000,00	
Artikel 69. Onderhoud, herstel en verbetering van het Zederikkanaal en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven.	42 000,00	
Artikel 70. Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal door Voorne en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven	59 500,00	
Artikel 71. Onderhoud, herstel en verbetering van sluizen en bruggen op den waterweg van Amsterdam naar Rotterdam en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven	5 150,00	
Artikel 72. Onderhoud, herstel en verbetering van het Noord-Hollandsch kanaal en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven	163 000,00	
Artikel 73. Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal van Amsterdam naar de Noordzee en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven, met inbegrip van de kosten van verlichting op de Noordzeehoofden.	415 000,00	
Artikel 74. Uitkeering aan de Amsterdamsche Kanaalmaatschappij verschuldigd ingevolge de overeenkomst, op 31 October		
Transporteeren	f 8 667 766,00	f 235 995,00
Per transport	f 8 667 766,00	f 235 995,00
Transporteeren	f 9 621 916,00	f 235 995,00

Per transport f 9 621 916,00		f 235 995,00
1881 door de Ministers van Waterstaat, Handel en Nijverheid en van Financiën met de Amsterdamsche Kanaalmaatschappij gesloten en goedgekeurd bij de wet van 19 December 1882 (*Staatsblad* n°. 231).	330 000,00	
Artikel 75. Onderhoud, herstel en verbetering van het Tienhovensche kanaal en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven	300,00	
Artikel 76. Onderhoud van de vaart tusschen Amsterdam en Vreeswijk en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven .	8 000,00	
Artikel 77. Onderhoud, herstel en verbetering van het jaagpad langs het Spaarne en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven	925,00	
Artikel 78. Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal van Neuzen en daartoe betrekkelijke werken en peilschalen en verdere uitgaven .	104 800,00	
Artikel 79. Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal van Sluis naar Brugge en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven voor het gedeelte op Nederlandsch grondgebied.	425,00	
Artikel 80. Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal door Zuid-Beveland en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven	64 500,00	
Artikel 81. Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal door Walcheren en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven	121 600,00	
Artikel 82. Onderhoud en herstel van de kanalen van Dokkum naar Gerben-Allesverlaat en Kollum, de Nesserzijl; de draaibrug over de Boorne; de Kiestrazijl, de Burgwerderbrug in de Leegte; het oostelijk kanaalboord van de nieuwe Munnekezijlsterrijt en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven	15 768,00	
Artikel 83. Kosten van onderhoud en werking der stoomwerktuigen van het Noord-Willemskanaal en daarmede in verband staande werken en uitgaven	17 750,00	
Artikel 84. Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal het Meppelerdiep en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven	17 400,00	
Transporteeren f 10 303 384,00		f 235 995,00

Per transport f 10 303 384,00		f 235 995,00
Artikel 85. Onderhoud, herstel en verbetering van de Willemsvaart in Overijssel en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven	11 860,00	
Artikel 86. Onderhoud, herstel en verbetering van het Veenhuizer-kanaal ter verbinding van de Drenthsche met de Friesche wateren en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven	6 219,00	
Artikel 87. Onderhoud, herstel en verbetering van de Drenthsche hoofd- en Beilervaarten en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven	19 000,00	
Artikel 88. Onderhoud, herstel en verbetering van het Noorderkanaal of de Noordervaart in Limburg en daartoe behoorende werken en uitgaven, zijkanaal naar de Maas in de richting tusschen Neer en Kessel	30 400,00	
Artikel 89. Onderhoud, herstel en verbetering van wegen en bruggen en daarbij behoorende werken, beplantingen, benevens daarmede in verband staande uitgaven in de provincie Noordbrabant	90 000,00	
Artikel 90. Onderhoud, herstel en verbetering van wegen en bruggen en daarbij behoorende werken, beplantingen, benevens daarmede in verband staande uitgaven in de provincie Gelderland	169 000,00	
Artikel 91. Onderhoud, herstel en verbetering van wegen en bruggen en daarbij behoorende werken, beplantingen, benevens daarmede in verband staande uitgaven in de provincie Zuidholland	114 980,00	
Artikel 92. Onderhoud, herstel en verbetering van wegen en bruggen en daarbij behoorende werken, beplantingen, benevens daarmede in verband staande uitgaven in de provincie Noordholland.	63 000,00	
Artikel 93. Onderhoud, herstel en verbetering van wegen en bruggen en daarbij behoorende werken, beplantingen, benevens daarmede in verband staande uitgaven in de provincie Zeeland.	24 500,00	
Artikel 94. Onderhoud, herstel en verbetering van wegen en bruggen en daarbij behoorende werken, beplantingen, benevens daarmede in verband staande uitgaven in de provincie Utrecht.	65 000,00	
Transporteeren f 10 897 343,00		f 235 995,00

Per transport	f 10 897 343,00	f 235 995,00	
Artikel 95. Onderhoud, herstel en verbetering van wegen en bruggen en daarbij behoorende werken, beplantingen, benevens daarmede in verband staande uitgaven in de provincie Friesland	58 450,00		
Artikel 96. Onderhoud, herstel en verbetering van wegen en bruggen en daarbij behoorende werken, beplantingen, benevens daarmede in verband staande uitgaven in de provincie Overijssel.	118 000,00		
Artikel 97. Onderhoud, herstel en verbetering van wegen en bruggen en daarbij behoorende werken, beplantingen, benevens daarmede in verband staande uitgaven in de provincie Groningen	52 000,00		
Artikel 98. Onderhoud, herstel en verbetering van wegen en bruggen en daarbij behoorende werken, beplantingen, benevens daarmede in verband staande uitgaven in de provincie Drenthe	23 000,00		
Artikel 99. Onderhoud, herstel en verbetering van wegen en bruggen en daarbij behoorende werken, beplantingen, benevens daarmede in verband staande uitgaven in Limburg.	54 000,00		
Artikel 100. Onderhoud, herstel, verbetering en bediening van veren en schipbruggen en daarbij behoorende voorwerpen, benevens daartoe betrekkelijke uitgaven	45 430,00		
Artikel 101. Subsidiën voor onderwerpen waarvoor reeds bij de laatstvoorgaande begrootingen bijdragen zijn toegestaan.	517 267,21		
Artikel 102. Bijdrage in de kosten van verbetering van den weg tusschen den Burg en de Koog op Texel	*Memorie.*		
Artikel 103. Bijdrage in de kosten van verbetering der haven te Spakenburg	*Memorie.*		
Artikel 104. Bijdrage in de kosten van onderhoud der Berkelwerken	3 500,00		
Artikel 105. Bijdrage in de kosten van overbrugging der Oude Maas ter verbinding van den Hoekschen Waard met den vasten wal	*Memorie.*		
Artikel 106. Nieuw te verleenen subsidiën	2 000,00		
Artikel 107. Jaarwedden van de beide bouwmeesters en van het verder vaste personeel belast met het toezicht op de Rijksgebouwen.	17 400,00		
Artikel 108. Reis-, verblijf- en bureelkosten, toelagen van het in het voorgaand artikel genoemd personeel.	6 300,00		
Artikel 109. Jaarwedden, reis- en verblijfkosten en toelagen van het tijdelijk personeel voor den dienst van en het toezicht op Rijksgebouwen.	18 300,00		
Artikel 110. Onderhoud, verbouwing en herstelling der Rijksgebouwen te 's Gravenhage, uitbreiding en aanbouw van lokalen ten behoeve dier gebouwen en daarmede in verband staande uitgaven; kosten wegens verplaatsing van bureelen; onderhoud, vernieuwing en aanleg van duinwaterleidingen, levering van duinwater in de voor Rijksdienst bestemde gebouwen, kosten der telephoonverbinding van de Staten-Generaal, onderbouw van een fontein op het Binnenhof, verlichting en onderhoud van dat plein, met inbegrip van het opwinden der klok aldaar; aankoop en onderhoud van slangenwagens en verder materieel ten behoeve der brandweer van de Rijksgebouwen, voor zooveel den algemeenen dienst betreft, en daarmede in verband staande uitgaven	102 430,00		
Artikel 111. Huur en bewaking van gebouwen, tijdelijk bij het Rijk in gebruik, en verdere daarmede in verband staande uitgaven	8 326,00		
Artikel 112. Kosten van het toezicht op de spoorwegdiensten	67 510,00		
Artikel 113. Kosten, voortvloeiende uit de toepasselijkverklaring van art. 25 der wet van 21 Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 98) of van art. 33 der wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* n°. 67) op de diensten der Nederlandsche Rijn-, Aken-Maastrichtsche- en Luik-Maastrichtsche spoorwegmaatschappijen .	3 604,00		
Artikel 114. Jaarwedde van den Rijks-commissaris bij de exploitatie der Staatsspoorwegen	3 000,00		
Artikel 115. Reis-, verblijf- en bureelkosten van dien Rijkscommissaris	800,00		
Artikel 116. Bijdrage aan de Koninklijke Nederlandsche Locaalspoorwegmaatschappij, gevestigd te Apeldoorn, in de kosten voor het bouwen van eene vaste spoorwegbrug en voor het maken van toegangen naar die brug, tevens ingericht voor gewoon verkeer over de rivier den IJssel bij Deventer, ingevolge de wet van 15 Juni 1883 (*Staatsblad* n°. 85).	400 000,00		
Transporteeren	f 11 788 390,21	f 235 995,00	
Per transport	f 11 788 390,21	f 235 995,00	
Transporteerer	12 398 660,21	f 235 995,00	

Per transport	f 12 398 660,21	f 235 995,00
Artikel 117. Dekking der uitgaven, begrepen in de begrooting voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1885	5 000 000,00	
		17 398 660,21

IIIde AFDEELING.

Handel en Nijverheid.

Artikel 118. Bureelkosten, schrijf- en drukloonen, briefporten, kosten van verlichting en verwarming van het lokaal der vergaderingen, schadeloosstellingen van getuigen en verdere noodzakelijke uitgaven van den Raad van Tucht, benevens schadeloosstelling, vacatiegelden en reis- en verblijfkosten van den voorzitter, de leden en den secretaris van dien raad .	f 2 000,00	
Artikel 119. Kosten der commissie van examen ter verkrijging van een diploma als stuurman aan boord van koopvaardijschepen	3 500,00	
Artikel 120. Kosten van het toezicht op den doortocht en het vervoer van landverhuizers. .	5 700,00	
Artikel 121. Subsidie aan de Zuidhollandsche Maatschappij tot redding van schipbreukelingen	3 000,00	
Artikel 122. Kosten van onderhoud van een gebouw voor de strandvonderij op Terschelling.	150,00	
Artikel 123. Toelage aan den inspecteur voor de Rijn- en Maasvaart.	500,00	
Artikel 124. Traktement van den klerk voor de Rijnvaart te Lobith	900,00	
Artikel 125. Kosten van het meten en ijken van Rijnschepen	300,00	
Artikel 126. Belooning der commissiën van deskundigen voor de Rijnvaart te Amsterdam, Rotterdam en Dordrecht, volgens art. 1 van het Koninklijk besluit van 10 April 1870, n°. 5	3 000,00	
Artikel 127. Jaarwedden, toelagen en verdere belooningen der ambtenaren, officieren en verder personeel bij het Koninklijk Nederlandsch meteorologisch instituut en het observatorium te Utrecht	15 900,00	
Artikel 128. Bureelkosten, huur van lokalen, onderhoud en huishoudelijke uitgaven; waarnemingen elders dan te Utrecht, aankoopen, druk- en bindwerk, reis- en verblijfkosten en verdere uitgaven voor het Meteorologisch instituut en observatorium	9 900,00	
Transporteeren	f 44 850,00	f 17 634 655,21

Per transport	f 44 850,00	f 17 634 655,21
Artikel 129. Kosten van het vervaardigen, vertalen, drukken en binden van verslagen, berichten en verordeningen betreffende handel, scheepvaart, nijverheid en landbouw en verdere daartoe betrekkelijke uitgaven, benevens advertentiekosten	10 000,00	
Artikel 130. Tegemoetkoming aan de visscherijen, kosten van toezicht daarop en verdere uitgaven in het belang van dien tak van nijverheid.	29 985,00	
Artikel 131. Jaarwedde van den ingenieur der mijnen . .	2 500,00	
Artikel 132. Reis- en verblijfkosten van gemelden ingenieur, alsmede kosten van opnemingen	600,00	
Artikel 133. Jaarwedden, toelagen en verdere belooningen van den inspecteur van het ijkwezen, de ijkers en adjunct-ijkers der maten en gewichten.	69 600,00	
Artikel 134. Reis-, verblijf- en bureelkosten van den inspecteur, de ijkers en adjunct-ijkers, vergoeding voor kosten van verplaatsing, aanbouw, verbetering, inrichting, huur en onderhoud van lokalen voor het ijkwezen; aankoop en herstelling van werktuigen en gereedschappen en verdere uitgaven betreffende het ijkwezen .	46 500,00	
Artikel 135. Jaarwedden en verdere belooningen der ambtenaren, belast met het onderzoek van en het toezicht op de stoomtoestellen	23 900,00	
Artikel 136. Reis-, verblijf- en bureelkosten van genoemde ambtenaren; kosten der commissie van examen voor aanstaande ambtenaren bij het stoomwezen; kosten voor geneeskundig onderzoek dier personen; aanschaffing en onderhoud van werktuigen en gereedschappen	14 800,00	
Artikel 137. Kosten der commissie, ingesteld krachtens art. 3 der wet van 28 Mei 1869 (*Staatsblad* n°. 97)	100,00	
Artikel 138. Kosten van het toezicht op wijngaarden, boomkweekerijen, tuinen en broeikassen, volgens art. 1 van het Koninklijk besluit van 24 December 1883 (*Staatsblad* n°. 248)	*Memorie.*	
Artikel 139. Subsidiën, toelagen en verdere uitgaven voor de nijverheid en den landbouw	3 000,00	
		245 835,00

IVde AFDEELING.

Posterijen.

Artikel 140. Traktementen, toelagen en aanvullings-traktementen voor telegraaf-		
Transporteeren		f 17 880 490,21

Per transport f 17 880 490,21

dienst, van de postambtenaren, traktementen der brieven- en telegrambestellers; toelagen van ambtenaren tijdelijk werkzaam bij het Departement; belooningen voor tijdelijke diensten; traktement van den ambtenaar belast met het toezicht op de vervaardiging en uitgifte van postzegels . . . . f 2 414 900,00

waarvan wordt afgetrokken:

a. de bijdrage van de Rijkspostspaarbank in de traktementen van de postambtenaren, vastgesteld bij art. 152 dezer afdeeling . . . . . f 12 000

b. het aandeel in de traktementen van de postambtenaren, mede met telegraafdienst belast, vastgesteld bij art. 154 der Vde afdeeling 31 650

en *c.* het aandeel in de traktementen van de brieven- en telegrambestellers, vastgesteld bij art. 155 der Vde afdeeling 34 000

77 650,00

f 2 337 250,00

Artikel 141. Aandeel in de traktementen van de telegraafambtenaren mede met postdienst belast. 20 000,00

Artikel 142. Reis- en bureelkosten van de inspecteurs, huis- of lokaalhuur aan directeuren, aan een hoofdcommies ten postkantore te Amsterdam en aan brievengaarders, vergoeding van kosten bij wijze van abonnement aan de directeuren of aan andere ambtenaren; verhuiskosten, vergoeding aan ambtenaren voor de uitvoering van hunnen dienst onder buitengewone omstandigheden of bij tijdelijke uitbreiding daarvan; tegemoetkoming aan brievengaarders voor inrichting van kantoorlokalen, overvaart- en bruggelden 246 000,00

Artikel 143. Middelen tot het vervoer der brievenmalen, het lichten der brievenbussen en het bespoedigen der bestelling in sommige gemeenten, tegemoetkomingen aan aannemers met het vervoer der brievenmalen belast 700 000,00

Artikel 144. Vergoedingen van vracht aan de spoorwegondernemingen ingevolge het bepaalde bij art. 8 der wet van 21 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 70) 150 000,00

Artikel 145. Onderhoud en lasten van gebouwen, ten deele ook voor den telegraafdienst bestemd, aankoop en stichting van nieuwe gebouwen als voren; huur van gebouwen en lokalen,

Transporteeren f 3 453 250,00 f 17 880 490,21

A 193

Per transport f 3 453 250,00 f 17 880 490,21

druk- en bindwerk; telegrammen, griffie- en proceskosten en advertentiën; vervaardiging van postzegels en andere geldswaardige stukken; aankoop, onderhoud en huur van materiaal, voor het postwezen noodig, alsmede kosten wegens vervoer van dat materiaal; uniformkleeding van postbeambten. . 367 000,00

Artikel 146. Reis- en verblijfkosten, mitsgaders vacatiegelden 10 000,00

Artikel 147. Onderstandsgelden en gratificatiën. 3 500,00

Artikel 148. Aandeel van Nederland in de kosten van het internationaal bureel der Algemeene Postvereeniging te *Bern*. 1 500,00

Artikel 149. Dekking van tekorten in de kassen van directeuren der postkantoren en in die van brievengaarders. . . *Memorie.*

Artikel 150. Schadevergoedingen wegens het verlies van aan de post toevertrouwde en verloren geraakte brieven en voorwerpen van de pakketpost *Memorie.*

Artikel 151. Kosten der Rijkspostspaarbank, bezoldiging van den directeur en de verdere beambten; presentiegelden van den voorzitter en van de leden van den raad van toezicht; toelagen aan de postbeambten; lokalen, mobilair, bureelbehoeften en materiaal; vergoeding aan de schatkist wegens genot van portvrijdom, alsmede verdere uitgaven 54 650,00

Artikel 152. Bijdrage van de Rijkspostspaarbank in de traktementen van de postambtenaren 12 000,00

3 901 900,00

Vde AFDEELING.

Telegraphie.

Artikel 153. Jaarwedden en verdere belooningen van het personeel der Rijkstelegraaf, aanvullings-traktementen voor deelneming aan den postdienst en belooningen voor tijdelijke diensten . . . . . f 1 225 315,00

waarvan wordt afgetrokken het bedrag van de aanvullingstraktementen der telegraafambtenaren, mede met den postdienst belast, welk bedrag is uitgetrokken bij art. 141 der IVde afdeeling 20 000,00

f 1 205 315,00

Artikel 154. Aandeel in de traktementen der postambtenaren, mede met den telegraafdienst belast en vermeld in art. 140 . . . . . 31 650,00

Transporteeren f 1 236 965,00 f 21 782 390,21

Per transport	f 1 236 965,00	f 21 782 390,21
Artikel 155. Aandeel in de traktementen der brieven- en telegrambestellers, vermeld in art. 140	34 000,00	
Artikel 156. Reis- en verblijfkosten van het personeel der Rijkstelegraaf, benevens vergoeding voor kosten van verplaatsing	40 000,00	
Artikel 157. Onderhoud, lasten en verbetering der telegraaflijnen en daarbij behoorende, ten deele ook voor het postwezen bestemde gebouwen en werken; huis- en lokaalhuur; onderhoud en behoeften van de herstellingswerkplaats; bureel- en lokaalbehoeften en drukwerk; aanmaak en andere kosten vallende op het gebruik van telegramzegels; onderscheidingsteekenen en uniformkleeding voor het personeel met de exploitatie in betrekking staande, en andere uitgaven	328 000,00	
Artikel 158. Aanleg, voortzetting en voltooiing van telegraaflijnen en daarbij behoorende, ten deele ook voor het postwezen bestemde gebouwen en werken; kosten van het in werking brengen der telegrafen en opruiming van bestaande lijnen daaronder begrepen . .	100 000,00	
Artikel 159. Tegemoetkomingen aan eervol ontslagen vóór 1 Juli 1873 in tijdelijken dienst geweest zijnde ambtenaren, welke tegemoetkomingen bestemd zijn om, zonder korting deswege op het pensioen, daarnevens te worden genoten . .	1 000,00	
Artikel 160. Aandeel van Nederland in de kosten van het Internationaal bureel te *Bern*; reis-, verblijf- en verdere kosten van commissiën tot het afnemen van examen	3 100,00	
		1 743 065,00
VIde AFDEELING.		
Pensioenen, toelagen, gratificatiën en wachtgelden.		
Artikel 161. Pensioenen. .	f 147 000,00	
Artikel 162. Toelagen en gratificatiën	1 000,00	
Artikel 163. Wachtgelden ten behoeve van gewezen burgerlijke ambtenaren	16 000,00	
		164 000,00
VIIde AFDEELING.		
Onvoorziene behoeften.		
Artikel 164. Onvoorziene uitgaven	f 60 000,00	
		60 000,00
		f 23 749 455,21

drie en twintig millioen zevenhonderd negen en veertig duizend vierhonderd vijf en vijftig gulden een en twintig cents.

Artikel 2.

Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij een der artikelen 3, 4, 7, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 108, 110, 111, 112, 113, 115, 118, 119, 120, 122, 125, 126, 128, 129, 130, 132, 134, 136, 137, 138, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 148, 151, 156, 157, 158, 160, 161 en 163 van het bij deze wet vastgestelde hoofdstuk, ontoereikend wordt bevonden, kan het, met inachtneming van het voorschrift van het tweede lid van art. 24 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), door overschrijving uit *artikel* 164 van dat hoofdstuk worden aangevuld. Uit dat artikel kan mede worden overgeschreven op de *artikelen* 149 en 150.

Artikel 3.

Op *artikel* 164 van het bij deze wet vastgestelde hoofdstuk worden aangewezen de tot het dienstjaar 1885 behoorende uitgaven, het voormeld Departement betreffende, die hare omschrijving niet vinden in een der andere *artikelen* van dat hoofdstuk.

Die uitgaven worden voor elke soort afzonderlijk in de rekening gebracht en omschreven.

Artikel 4.

De uitgaven krachtens deze wet voor het dienstjaar 1885 te doen, zullen niet te boven gaan het één derde der sommen in **artikel 1** dezer wet uitgetrokken.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

[**81.** 18.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

In deze voorloopige begrooting zijn verschillende artikelen aangewezen, op den hierbij gevoegden staat van vergelijking voor memorie uitgetrokken of lager gesteld dan in de definitieve begrooting voor 1885, en wel tot de bedragen over het loopend dienstjaar toegestaan. Slechts de volgende artikelen maken hierop eene uitzondering:

Artikel 104 is behouden, daar, blijkens de Memorie van Toelichting gevoegd bij het ingediend wetsontwerp voor 1885, het aldaar uitgetrokken bedrag slechts eene verplaatsing van uitgaven voor onderhoud betreft.

Artikel 140 is f 1350 hooger uitgetrokken dan het toegestaan bedrag voor 1884. Daartegenover staat echter artikel 154 met een gelijk lager bedrag.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[81. 19.]

BIJLAGE.

Artikel.	Vergelijking der sommen, voorgedragen bij: het wetsontwerp tot vaststelling der definitieve Staatsbegrooting voor 1885.	Vergelijking der sommen, voorgedragen bij: het wetsontwerp tot vaststelling der voorloopige Staatsbegrooting voor 1885.	Meer.	Minder.	ONDERWERP VAN UITGAAF.	
7	f 105 850	f 65 850	»	f 40 000	Waterstaat.	Reis- en verblijfkosten, enz.
24	140 000	137 850	»	2 150	Idem.	Verbetering van Rijn en Lek.
30	252 000	164 000	»	88 000	Idem.	» » de Maas.
31	1 500 000	920 000	»	580 000	Idem.	Verleggen uitmonding van de Maas.
36	297 000	280 600	»	16 400	Idem.	Onderhoud der werken van de Nieuwe Maas.
42	9 780	7 300	»	2 480	Idem.	Onderhoud der werken aan de Binnen- en Buiten-Aa.
45	1 000	600	»	400	Idem.	Onderhoud van peilschalen.
49	65 524	58 700	»	6 824	Idem.	» » zeewerken in Friesland.
51	100 100	8 910	»	91 190	Idem.	Onderhoud van zeewerken in Groningen.
52	240 000	220 000	»	20 000	Idem.	Bijdrage calamiteuse polders.
55	14 000	12 000	»	2 000	Idem.	Onderhoud van havens in Noordbrabant.
57	10 725	10 270	»	455	Idem.	Onderhoud van havens in Zeeland.
66	100	*Memorie.*	»	100	Idem.	» telegraphische verbinding.
72	165 000	163 000	»	2 000	Idem.	» van het Noordhollandsch kanaal.
77	930	925	»	5	Idem.	Onderhoud van het jaagpad langs het Spaarne.
78	105 000	104 800	»	200	Idem.	Onderhoud van het kanaal van Neuzen.
82	19 000	15 768	»	3 232	Idem.	Onderhoud van de kanalen van Dokkum naar Gerben Allesverlaat.
86	10 000	6 219	»	3 781	Idem.	Onderhoud van het Veenhuizer kanaal.
88	32 500	30 400	»	2 100	Idem.	Onderhoud van het Noorderkanaal.
99	57 000	54 000	»	3 000	Idem.	» » wegen in Limburg.
100	47 590	45 430	»	2 160	Idem.	» » veren en schipbruggen.

Voorloopige vaststelling der hoofdst. III, IV, V, VI, VII B, VIII, IX, X en XI der Staatsbegr. voor 1885.

Artikel.	Vergelijking der sommen, voorgedragen bij: het wetsontwerp tot vaststelling der definitieve Staatsbegrooting voor 1885.	Vergelijking der sommen, voorgedragen bij: het wetsontwerp tot vaststelling der voorloopige Staatsbegrooting voor 1885.	Meer.	Minder.	ONDERWERP VAN UITGAAF.	
102	f 10 000	*Memorie.*	»	f 10 000	Waterstaat.	Bijdrage in de kosten van verbetering van den weg op Texel.
103	22 000	*Memorie.*	»	22 000	Idem.	Bijdrage in de kosten van verbetering der haven te Spakenburg.
105	10 000	*Memorie.*	»	10 000	Idem.	Bijdrage in de kosten van overbrugging der Oude Maas.
107	17 500	17 400	»	100	Idem.	Jaarwedden personeel landsgebouwen.
111	9 600	8 326	»	1 274	Idem.	Huur van gebouwen.
112	68 210	67 510	»	700	Idem.	Kosten van toezicht op de spoorwegdiensten.
138	1 000	*Memorie.*	»	1 000	Idem.	Kosten van toezicht op wijngaarden enz.
140	2 460 700	2 337 250	»	123 450	Posterijen	Jaarwedden personeel.
141	31 000	20 000	»	11 000	Idem.	Aandeel in de traktementen van telegraafambtenaren.
142	258 000	246 000	»	12 000	Idem.	Reis- en bureelkosten van de inspecteurs, enz.
144	240 000	150 000	»	90 000	Idem.	Vergoeding van vracht aan spoorwegondernemingen.
145	422 000	367 000	»	55 000	Idem.	Onderhoud van gebouwen enz.
151	71 300	54 650	»	16 650	Idem.	Kosten der Rijkspostspaarbank.
152	14 000	12 000	»	2 000	Idem.	Bijdrage van idem.
153	1 262 450	1 205 315	»	57 135	Telegraphie.	Jaarwedden personeel.
155	36 750	34 000	»	2 750	Idem.	Aandeel in de traktementen van brieven- en telegrambestellers.
160	3 500	3 100	»	400	Idem.	Aandeel in de kosten van het internationaal bureel te Bern, enz.
161	152 000	147 000	»	5 000	—	Pensioenen.
	f 8 263 109	f 6 970 173	»	f 1 286 936		
			Minder.	f 1 286 936		

[81. 20.]

Xde HOOFDSTUK.

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens de artikelen 119 en 120 der Grondwet, de algemeene begrooting jaarlijks moet worden vastgesteld, en dat ten aanzien van de uitgaven betreffende het dienstjaar 1885 eene voorloopige voorziening wenschelijk is;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Het Xde hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1885, betreffende het *Departement van Koloniën*, wordt, behoudens het bepaalde bij artikel 4 dezer wet, vastgesteld als volgt:

1ste AFDEELING.

Kosten van het Departement.

Artikel 1. Traktement van den Minister	f 12 000,00	
Artikel 2. Traktementen van den secretaris-generaal, van de hoofd- en verdere ambtenaren en bedienden	147 575,00	
Artikel 3. Schrijfloonen . .	5 000,00	
Artikel 4. Toelagen aan tijdelijk bij het Departement geplaatste koloniale landsdienaren, met verlof of gepensionneerd, of Nederlandsche zeeofficieren . .	4 000,00	
Artikel 5. Bureel- en lokaalbehoeften, benevens drukwerk	20 000,00	
Artikel 6. Reis- en verblijfkosten	100,00	
		f 188 675,00

IIde AFDEELING.

Uitgaven ten behoeve van de kolonie Suriname.

Artikel 7. Wedde en verblijfkosten van den Gouverneur, alsmede daarmede in verband staande uitgaven	f 30 770,00	
Transporteeren	f 30 770,00	f 188 675,00
Per transport	f 30 770,00	f 188 675,00
Artikel 8. Pensioenen van oud-Gouverneurs en hunne weduwen	7 000,00	
Artikel 9. Kosten van de landmacht, tot bescherming van de kolonie gevorderd	385 076,78	
Artikel 10. Pensioenen, gagementen en onderstanden en bijdragen in de kosten van geneeskundige behandeling van personen, behoord hebbende tot de landmacht, alsmede pensioenen van hunne weduwen .	62 890,00	
Artikel 11. Bijdrage aan de koloniale geldmiddelen . . .	228 934,28	
		714 671,06

IIIde AFDEELING.

Uitgaven ten behoeve van de kolonie Curaçao.

Artikel 12. Wedde en verblijfkosten van den Gouverneur, alsmede daarmede in verband staande uitgaven	f 14 007,50	
Artikel 13. Pensioenen van oud-Gouverneurs en hunne weduwen	9 000,00	
Artikel 14. Kosten van de landmacht, tot bescherming van de kolonie gevorderd	162 171,58	
Artikel 15. Pensioenen, gagementen en onderstanden en bijdragen in de kosten van geneeskundige behandeling van personen, behoord hebbende tot de landmacht, alsmede pensioenen van hunne weduwen .	28 857,00	
Artikel 16. Bijdrage aan de koloniale geldmiddelen . . .	*Memorie.*	
		214 036,08

IVde AFDEELING.

Pensioenen, wachtgelden en gagementen van gewezen landsdienaren in de voormalige Nederlandsche bezittingen ter Kuste van Guinea en van hunne nagelaten betrekkingen.

Artikel 17. Pensioenen, wachtgelden en gagementen van gewezen landsdienaren in de voormalige Nederlandsche bezittingen ter Kuste van Guinea en van hunne nagelaten betrekkingen	27 326,18

Vde AFDEELING.

Pensioenen, wachtgelden en gratificatiën.

Artikel 18. Pensioenen, met uitzondering van die, bedoeld bij de *artt.* 8, 10, 13, 15 en 17	f 18 358,00	
Artikel 19. Wachtgelden, met uitzondering van die, bedoeld bij *art.* 17	3 586,00	
Artikel 20. Gratificatiën. .	1 000,00	
		22 944,00

VIde AFDEELING.

Onvoorziene uitgaven.

Artikel 21. Onvoorziene uitgaven . . .	40 000,00
	f 1 207 652,32

een millioen tweehonderd zeven duizend zeshonderd twee en vijftig gulden twee en dertig cent.

Artikel 2.

Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij een der *artikelen* 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 17, 18 en 19 van het bij deze wet vastgestelde hoofdstuk, ontoereikend wordt bevonden, kan het, met inachtneming van het voorschrift van het tweede lid van artikel 24 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), door overschrijving uit *artikel* 21 van dat hoofdstuk worden aangevuld.

Artikel 3.

Op *artikel* 21 van het bij deze wet vastgestelde hoofdstuk worden aangewezen de tot het dienstjaar 1885 behoorende uitgaven, het voormeld Departement betreffende, die hare omschrijving niet vinden in een der andere *artikelen* van dat hoofdstuk.

Die uitgaven worden voor elke soort afzonderlijk in de rekening gebracht en omschreven.

Artikel 4.

De uitgaven, krachtens deze wet voor het dienstjaar 1885 te doen, zullen niet te boven gaan het *een derde* der sommen, in artikel 1 dezer wet uitgetrokken.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Koloniën,

[**81.** 21.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Aan de aangevraagde kredieten liggen de cijfers ten grondslag, welke bij de wet van 8 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 119) voor het loopende jaar zijn toegestaan, met dien verstande evenwel dat de verminderingen zijn overgenomen, welke in het reeds ingediende begrootingsontwerp voor 1885 konden worden voorgedragen.

De Minister van Koloniën,

SPRENGER VAN EYK.

[**81.** 22.]

XIde **HOOFDSTUK**.

ONTWERP VAN WET.

Wij WILLEM III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens de artikelen 119 en 120 der Grondwet, de algemeene begrooting jaarlijks moet worden vastgesteld, en dat ten aanzien van de uitgaven betreffende het dienstjaar 1885 eene voorloopige voorziening wenschelijk is.

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Het XIde hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1885, betreffende de *onvoorziene uitgaven*, wordt vastgesteld als volgt:

Artikel 1. Onvoorziene uitgaven. *Vijftig duizend gulden* (f 50 000).

Artikel 2. De uitgaven, krachtens deze wet voor het dienstjaar 1885 te doen, zullen niet te boven gaan het *een derde* der som in *artikel* 1 dezer wet uitgetrokken.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

[**81.** 23]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Voor dit hoofdstuk wordt dezelfde som aangevraagd, die voor 1884 en vorige jaren is toegestaan.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[**81.** 24.]

Vde **HOOFDSTUK**.

NOTA VAN WIJZIGING.

In het wetsontwerp

Art. 1.

Het bedrag van art. 161, thans f 36 000, wordt f 28 000.

Achter art. 161 wordt gelezen:

Art. 161 *bis.* Uitgaven en subsidie ter zake van de tentoonstelling van schoone kunsten te Antwerpen in 1885 f 8000.

Art. 2.

Tusschen de cijfers 161 en 163 wordt ingevoegd: 161 *bis.*

Art. 4.

In de 2de alinea wordt achter het cijfer 130 gelezen: 161 *bis*.

Toelichting.

Alhoewel de aanvrage van een krediet tot verhooging van hoofdstuk IX der begrooting voor 1884 tot dekking der uitgaven voortvloeiende uit eene deelneming aan de Internationale Nijverheidstentoonstelling welke in 1885 te Antwerpen gehouden zal worden, bedenking ontmoet heeft, vleit de ondergeteekende zich dat er geen bezwaar in zal gezien worden iets te doen om de Nederlandsche kunst in de gelegenheid te stellen deel te nemen aan de tentoonstelling van schoone kunsten, welke onder bescherming der Belgische Regeering naast de Nijverheidstentoonstelling te Antwerpen geopend zal worden.

De Belgische Regeering heeft de Nederlandsche tot deelneming aan deze tentoonstelling uitgenoodigd; het komt den ondergeteekende voor dat te Antwerpen, hetwelk eenmaal het brandpunt der Nederlandsche kunstontwikkeling geweest is, de Noord-Nederlandsche kunstenaars niet mogen ontbreken, en dat het wenschelijk is den ouden roem van ons volk op kunstgebied tegenover de uit alle landen der wereld samenstroomende artisten hoog te houden.

Het voornemen is aan Zijne Majesteit de benoeming eener weinig talrijke Nederlandsche commissie voor te dragen, om de installatie der in te zenden kunstwerken te surveilleeren en c. q. de belangen der Nederlandsche inzenders voor te staan. Heeft dit plaats, dan zal men pogen eene gezamenlijke inzending van Nederlandsche werken van beeldende kunst tot stand te brengen.

De ondergeteekende vertrouwt dat tegen deze voordracht te minder bezwaar zal zijn, wijl de gevraagde som gering is, en de begrooting te dezer zake niet verhoogd behoeft te worden.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

[81. 25.]

VIde HOOFDSTUK.

NOTA VAN DRUKFOUTEN.

In de Memorie van Toelichting, regel 3 van ondoren staat: » steeds "; moet zijn: » reeds ".

[81. 26.]

Algemeene beschouwingen.

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek der ontwerpen van wet tot voorloopige vaststelling van onderscheidene hoofdstukken der Staatsbegrooting voor 1885 in de afdeelingen der Tweede Kamer heeft aanleiding gegeven tot de volgende algemeene beschouwingen.

Na kennisneming van den inhoud dezer wetsontwerpen meenden verscheidene leden te moeten verklaren, dat zij in de behandeling daarvan weinig nut zagen en er de voorkeur aan zouden geven, om in de maand Januari de definitieve begrootingswetten af te doen. Daardoor zou slechts het voorbeeld gevolgd worden, door de Eerste Kamer sedert jaren gegeven; en hoewel men zich de bezwaren niet ontveinsde, aan deze wijze van handelen verbonden, scheen toch voorafgaande behandeling dezer kredietwetten aan nog meer bedenkingen onderhevig. Immers bij het onderzoek der ingediende Staatsbegrooting in de afdeelingen was van vele zijden de noodzakelijkheid betoogd, om met het oog op den toestand der schatkist, ook wat betreft bestaande organisatiën, op de voorgedragen uitgaven zooveel mogelijk te bezuinigen en verschillende uitgaven uit te stellen. Voor hen, die dit gevoelen waren toegedaan, moesten kredietwetten, op de leest der Staatsbegrooting voor 1884 geschoeid, onaannemelijk zijn; zij zouden ongetwijfeld beproeven tal van posten, en daaronder ook die op de loopende begrooting voorkwamen, door het indienen van amendementen uit de kredietwetten te verwijderen, en de behandeling van deze zou dientengevolge veel tijd kosten. De Regeering scheen zich bij het ontwerpen dezer kredietwetten op een onjuist standpunt te hebben geplaatst. In den regel stond de aanbieding van dergelijke wetten in verband met het vragen van ontslag door een of meer der Ministers; alsdan kon de vorige begrooting zonder overwegend bezwaar als grondslag der kredietwet worden aangenomen. Thans evenwel waren er geen demissionaire Ministers, en zou de Regeering, in afwachting dat de voorloopig toegestane kredieten haar definitief werden bewilligd, daarvan gebruik kunnen maken. Daarom had in dit geval een andere weg moeten zijn ingeslagen, en had de Regeering zich behooren af te vragen, wat zij in de eerste maanden van het nieuwe dienstjaar zou hebben uit te geven, om, met weglating van alle posten die tot verschil van gevoelen konden aa leiding geven, uitsluitend gelden aan te vragen voor de vaste posten en voor enkele werken, die wegens gehouden aanbestedingen of om andere redenen geen uitstel gedoogden. Door anders te handelen, had de Regeering den schijn op zich geladen alsof zij met betrekking tot sommige uitgaven, die voor vermindering vatbaar waren, de Kamer voor een *fait accompli* wilde plaatsen.

Tot toelichting van het gezegde werden enkele voorbeelden aangevoerd. Werd het ontwerp tot voorloopige vaststelling van hoofdstuk IV der Staatsbegrooting voor 1885 onveranderd tot wet verheven, zoo zou de Regeering kunnen overgaan tot vervulling der vacatures van een raadsheer te 's Hertogenbosch en een te Arnhem (art. 6), terwijl het alleszins mogelijk was dat de Kamer voor de vervulling dezer vacatures geene gelden zou willen toestaan. Artt. 32 en 47 van datzelfde hoofdstuk werden bij de ingediende kredietwet hooger geraamd dan bij het definitieve begrootingsontwerp, zooals dit laatstelijk was gewijzigd. Bij artt. 73 en 74 van hoofdstuk V werden op de kredietwet de verhoogde uitgaven voor het Rijks-krankzinnigengesticht te Medemblik uitgetrokken, die bij de definitieve begrooting voor 1885 waren aangevraagd. Bij art. 86 van dat hoofdstuk scheen in verband met eene bestaande vacature bezuiniging mogelijk. De kredietwet van hoofdstuk V was laatstelijk aangevuld met een nieuwen post ter zake van de tentoonstelling voor schoone kusten te Antwerpen. Ook andere hoofdstukken gaven tot soortgelijke bedenkingen aanleiding; men meende zich te kunnen bepalen tot de enkele vermelding van hetgeen bijv. voor geniewerken en rivierverbeteringen werd aangevraagd. Door de aanneming der voorgedragen kredietwet voor hoofdstuk IX zou de Regeering een blanco-krediet erlangen, om met verschillende nieuwe werken een aanvang te maken; en het gevaar, dat zij van dat krediet tot dit doel zou gebruik maken, scheen te grooter met het oog op haren wensch, om in dit winterseizoen zooveel doenlijk werk te verschaffen.

De Regeering beriep zich in de algemeene Nota van Toelichting op het gebeurde in 1866. Maar destijds had de Kamer den bepaalden wensch uitgesproken, dat kredietwetten zouden worden ingediend, hetgeen thans niet geschied was. En de in 1866 ingediende kredietwetten vermeden zorgvuldig alle twijfelachtige punten Waarom, vroeg men, was thans dat voorbeeld niet gevolgd? Indien de nu ingediende kredietwetten niet tot stand mochten komen, zou dit alleen te wijten zijn aan de handelwijze der Regeering, die de volle verantwoordelijkheid zou hebben te dragen voor de gevolgen, welke uit de niet tijdige vaststelling van begrootingswetten voor 1885 konden voortvloeien.

Velen leden voegden er bij dat, indien zij al geneigd mochten zijn onder de bestaande omstandigheden tot de vaststelling van kredietwetten mede te werken, de voorgestelde termijn van vier maanden hun in elk geval te lang voorkwam. De definitieve begrootingswetten dienden dan toch vóór Paschen te worden vastgesteld, en een termijn van drie maanden scheen mitsdien voldoende. Zelfs

waren er leden, die een termijn van twee maanden lang genoeg achtten, hetgeen intusschen niet onweersproken bleef. Men zoude er echter prijs op stellen van de Regeering te vernemen, of zij alsnog bereid zoude zijn de werking der voorgestelde kredietwetten tot een korteren termijn te beperken.

Zonder aan deze bedenkingen elk gewicht te ontzeggen, meenden vele andere leden te moeten opmerken, dat de indiening van kredietwetten door de meerderheid der Kamer eenigermate was uitgelokt. Nu de Regeering gemeend had aan den daartoe ontvangen wenk te moeten gevolg geven, ging het toch niet aan de aangeboden kredietwetten thans buiten behandeling te laten. Tijdige vaststelling der definitieve begrootingswetten was onmogelijk; daaromtrent bestond geen verschil van gevoelen. Was het dan niet beter, de nadeelen van het voorgestelde hulpmiddel niet te zwaar te laten wegen, dan den ongrondwettigen toestand in het leven te roepen, dat de Regeering zonder begrootingswetten tot het doen van uitgaven verplicht was? De Kamer behoorde het hare te doen, om de Regeering in staat te stellen de noodige uitgaven op wettige wijze te verrichten. Liet zij de kredietwetten ter zijde en ging zij met de behandeling der definitieve begrootingswetten voort, zoo stonden bedenkelijke conflicten van comptabelen aard te vreezen. De Algemeene Rekenkamer was niet bevoegd eenige verevening tot stand te brengen of eenige uitgave te lijden, die niet op de begrootingswetten of andere daarmede gelijkstaande wetten gegrond was. Hoe zou men zonder kredietwetten de ernstige bezwaren, die hieruit konden voortvloeien, ontgaan? Het was waar, dat ook onder gewone omstandigheden de meeste begrootingswetten niet vóór den aanvang van het dienstjaar plegen te zijn tot stand gebracht. Maar behalve dat ook hieruit somtijds bezwaren voortsproten — men herinnerde aan hetgeen tusschen een vorigen Minister van Marine en de Eerste Kamer was voorgevallen over het gebruik maken van een post, die alleen nog door de Tweede Kamer was bewilligd — was dan toch steeds de behandeling der begrootingswetten in de Tweede Kamer vóór het einde des jaars afgeloopen, terwijl de Eerste Kamer geen recht van amendement bezat, en het doen van uitgaven vóór de afkondiging der begrootingswetten mitsdien alleen bedenkelijk was wegens de mogelijkheid van verwerping dier wetten door dien tak der Wetgevende Macht, die daartoe slechts in zeldzame gevallen placht over te gaan.

Was derhalve de indiening van kredietwetten ter voorkoming van erger kwaad gerechtvaardigd, de hier bedoelde leden konden ook niet toegeven, dat de Regeering bij het ontwerpen van deze hare voorstellen van eene zoo geheel verkeerde gedachte zou zijn uitgegaan. Had zij alleen voor vaste posten en enkele niet voor uitstel vatbare werken gelden aangevraagd, het onderzoek der kredietwetten zou nog veel langduriger onderzoek vereischt hebben dan thans. Op den inhoud harer voordrachten mochten enkele gegronde aanmerkingen te maken zijn, daaraan kon alsnog worden tegemoetgekomen; doch zij had voorzeker den eenvoudigsten weg gevolgd, door de begrooting voor 1884 als grondslag aan te nemen. Welke posten bij de Kamer of bij een deel harer leden bezwaar zouden ontmoeten, kon de Regeering, zoolang zij met den uitslag van het onderzoek der begrootingswetten in de afdeelingen niet bekend was, onmogelijk weten. Voor het vermoeden, als zou zij de Kamer op sommige betwiste punten tegenover een *fait accompli* willen stellen, bestond geenerlei grond. Nu met de vaststelling der definitieve Staatsbegrooting voor 1885 minstens de beide eerste maanden van dat jaar zouden gemoeid zijn, en hier te lande geene bepaling bestond, krachtens welke bij gebreke van afkondiging der begrootingswetten vóór den aanvang van het dienstjaar de begrooting van het vorige jaar voorloopig tot grondslag van het beheer blijft strekken, wist men op de vraag, waaraan de Regeering zonder kredietwetten het recht zou ontleenen om in Januari en Februari 1885 de in het belang van den dienst onmisbare uitgaven te doen, geenerlei antwoord te geven.

Van de zijde der eerstbedoelde leden meende men, zonder overigens in eene wederlegging te treden van hetgeen tot verdediging der ingediende kredietwetten werd aangevoerd, nog te moeten opkomen tegen de voorstelling, alsof de indiening van zoodanige wetten door de meerderheid der Kamer zou zijn uitgelokt. Het schrijven van den Voorzitter der Kamer, waarvan de inhoud in de algemeene Nota van Toelichting is opgenomen, vermeldde wel dat de meerderheid der leden de mogelijkheid betwijfelde, om de ontwerpen der algemeene begrootingswetten nog vóór den aanvang van het volgend jaar te behandelen, maar liet ook de van verschillende zijden geuite meening, dat het niet op den weg der Kamer lag om de Regeering tot indiening van kredietwetten uit te noodigen, niet onvermeld. Het bleef dus geheel aan de beslissing der Regeering overgelaten, op welke wijze in het bestaande bezwaar zou zijn te voorzien.

Aan het einde dezer gedachtenwisseling werden verschillende denkbeelden aangegeven over de beste wijze, om met eerbiediging der gerezen bezwaren den dienst te verzekeren. Allereerst werd gevraagd, of er buiten de vaststelling van kredietwetten geenerlei middel bestond om de Regeering, in afwachting van definitieve begrootingswetten, tot het doen der noodige betalingen in staat te stellen. Zoude het wellicht mogelijk zijn, de toevlucht te nemen tot een voorschrift in den geest van dat art. 8 laatste alinea der Indische comptabiliteitswet? Wordt het tot stand brengen eener dergelijke regeling op dit oogenblik onuitvoerbaar geacht, zoo vroeg men of de Regeering bereid zoude zijn de Kamer te ontheffen van de omvangrijke taak, om de twijfelachtige posten door middel van amendementen uit de kredietwetten te lichten, door zelve alsnog alle posten, die ook slechts eenigszins tot bedenkingen aanleiding konden geven, uit die wetsontwerpen te verwijderen. En zou de Regeering willen verklaren, dat zij vóór de vaststelling der definitieve begrootingswetten zich zou onthouden van het doen van zoodanige benoemingen en van het uitschrijven van die eenigszins belangrijke aanbestedingen, welke zoude kunnen geacht worden het gebruik, door de Kamer van haar begrootingsrecht te maken, te praejudicieeren?

Voorts gaven vele leden, die geneigd waren om in de vaststelling van kredietwetten te berusten, te kennen dat zij zich de vrijheid dachten voor te behouden, om bij de behandeling der definitieve begrootingswetten zoo noodig ook posten af te stemmen, welke bereids in de kredietwetten waren opgenomen. Hun werd intusschen opgemerkt dat, aangenomen al dat zij tot zoodanig voorbehoud moreel gerechtigd waren, er waarschijnlijk vele andere leden zouden zijn, die daaromtrent eene andere meening koesterden. Hun wederantwoord luidde dat dit bezwaar zou vervallen, indien de Regeering wilde verklaren dat de aanneming van de kredietwetten aan de Kamer geenerlei zedelijken band zou aanleggen om de daarin voorkomende posten ook in de definitieve begrootingswetten over te nemen. De Regeering zou alsdan het formeele recht wel bezitten, om van de toegestane gelden naar goedvinden gebruik te maken, maar zou zich wel wachten om daaraan eene bestemming te geven, welke zij kon vreezen dat door de Kamer niet zou worden goedgekeurd.

Enkele leden brachten nog in het midden, dat van de kredietwetten althans alle posten voor onvoorziene uitgaven behoorden te worden weggelaten. Dit denkbeeld vond echter weinig bijval.

De Commissie van Rapporteurs hoopt dat de Regeering bereid zal worden bevonden, de bovenbedoelde verklaringen af te leggen, en de kredietwetten alsnog in den aangeduiden zin te wijzigen, daarbij lettende op de aanmerkingen, in de Verslagen vermeld.

Vastgesteld den 18den December 1884.

BRANTSEN VAN DE ZIJP.
VAN DELDEN.
VAN BYLANDT.
ATTEMA.
CREMERS.

[81. 27.]

IIIde HOOFDSTUK.

VERSLAG.

Het wetsontwerp tot voorloopige vaststelling van het IIIde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885, onder dagteekening van den 11den December jl. aan de Kamer aangeboden, heeft bij het onderzoek in hare afdeelingen tot geene bedenkingen aanleiding gegeven.

Ook de Commissie van Rapporteurs heeft geene aanleiding gevonden tot het maken van eenige opmerking.

Vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 18den December 1884.

BRANTSEN VAN DE ZIJP.
GILDEMEESTER.
VAN BYLANDT.
ATTEMA.
CREMERS.

[81. 28.]

IVde HOOFDSTUK.

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek van het wetsontwerp tot voorloopige vaststelling van het IVde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885, verklaarde men zich te kunnen vereenigen met het beginsel om de begrooting voor het dienstjaar 1884 te volgen, behoudens de gevallen van lagere raming voor 1885 (zie algemeene Memorie van Toelichting), mits uit de toegestane gelden geene nieuwe uitgaven worden gedaan of verhoogingen aangebracht.

Art. 6. Tegen het uitgetrokken bedrag bestaat geen bezwaar, in het vertrouwen dat de Minister evenmin als tot dusver gebruik zal maken van zijne bevoegdheid om de vacatures van raadsheeren in de gerechtshoven te 's Hertogenbosch en te Arnhem vóór de vaststelling der definitieve begrooting te vervullen. De bedoeling van den Minister om voorloopig geen tweeden advocaat-generaal bij het gerechtshof te Arnhem te benoemen, meende men uit het geraamde cijfer met zekerheid te kunnen afleiden.

Art. 32. Het uitgetrokken bedrag (f 319 984,00) is hooger dan dat voorgesteld bij de Nota van wijziging (f 318 745,00) en behoort alzoo tot die som te worden verminderd. Men drong er voorts op aan, dat uit dit artikel, overeenkomstig het hierboven in het algemeen opgemerkte, geene nieuwe uitgaven of verhoogingen zullen worden toegekend vóór de vaststelling der definitieve begrooting. (Zie de aanmerkingen op dit artikel in het Voorloopig Verslag.)

Art. 42. Men had geen bezwaar tegen het aangevraagde bedrag, mits de Kamer de zekerheid hebbe dat daaruit niet zal beschikt worden ten behoeve van den bouw van een nieuw kantongerecht te Delft (f 17 000, art. 42 *a*, 1°.), noch ook voor de verbouwingen, bedoeld in art. 42 *b*, 6°. (f 50 000).

Art. 47. Dit bedrag zal, zooals uit de Nota van wijziging op hoofdstuk IV blijkt, tot f 197 226 verminderd moeten worden.

Art. 49. Hier zal moeten afgetrokken worden het vrijgevallen bedrag van f 40 000, bestemd voor nieuwe gebouwen te Ommerschans en Veenhuizen, indien ten minste de begrooting voor die gestichten niet vóór deze credietwet wordt behandeld.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 18den December 1884.

DE RUITER ZYLKER.
KIST.
BEELAERTS VAN BLOKLAND.
VAN DER KAAY.
OLDENHUIS GRATAMA.

[81. 29.]

Vde HOOFDSTUK.

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek van het wetsontwerp tot voorloopige vaststelling van het Vde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885 werd op den voorgrond gesteld, dat men zich bij het toestaan der daarbij aangevraagde kredieten tot het strikt noodzakelijke moest bepalen, en daarom alle nieuwe en tevens niet volstrekt onvermijdelijke uitgaven wenschte te vermijden. Met het oog op dit beginsel werd in overweging gegeven, in het door de Regeering ingediende ontwerp de navolgende artikelen te verminderen of wel daaruit te doen verdwijnen.

De Commissie van Rapporteurs doet hierbij opmerken, dat bij de aanwijzing der onderdeelen van artikelen gevolgd is de toelichtende staat op het ontwerp tot definitieve vaststelling van het Vde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1885.

Art. 43 te verminderen met f 2000, en alzoo te brengen op f 55 350.

Men wenschte den sub *g* uitgetrokken post van f 5000 tot het voor 1884 toegestane bedrag terug te brengen.

Art. 63. Met het oog op de bestaande vacature in het personeel der geneeskundige inspecteurs zou men gaarne van den Minister de verzekering ontvangen, dat tot de vervulling dier vacature niet zal worden overgegaan vóór de vaststelling der definitieve begrooting.

Art. 72. Daar in alle afdeelingen groot bezwaar is gemaakt tegen het zeer hooge bedrag voor reis-, verblijf- en *bureel*kosten uitgetrokken, achtte men het wenschelijk dezen post, in afwachting eener nadere bespreking, te verminderen met f 1000, en alzoo te brengen op f 2800.

Art. 73. Dit artikel wilde men verminderen met f 4700, en alzoo brengen op f 23 460. Men achtte het niet overeenkomstig met het karakter eener credietwet, daarin eene verhooging ten behoeve van vermeerdering van personeel en traktementsverbetering te brengen. (Zie Memorie van Toelichting op dit ontwerp.)

Art. 74. Bij dit artikel wenschte men te doen vervallen:

4 800, meer aangevraagd voor materieel (Memorie van Toelichting);

15 750, aankoop van en onderhoud en lasten der gebouwen (*b*);

350, huur van gronden (*c*);

300, aankoop en onderhoud der bibliotheek (*h*);

8 500, onvoorziene uitgaven (*m*).

Te zamen f 29 700.

Ten aanzien van deze voorgestelde wijzigingen geldt hetzelfde als bij het voorgaande artikel. Het artikel zou daardoor gebracht worden op een bedrag van f 114 450.

Art. 80. Aangezien bij het afdeelingsonderzoek van dit hoofdstuk ernstige bedenkingen werden geopperd tegen de tot nogtoe gevolgde wijze van beteugeling der besmettelijke veeziekte, wenschte men, ter vermijding van discussie, voorloopig voor dezen post geen hooger bedrag toe te staan dan het daarvoor ten vorigen jare aanvankelijk aangevraagde, namelijk f 300 000.

Art. 83. Nu de Minister bij dit artikel als kredietpost de som vraagt, voor 1884 toegestaan, terwijl hijzelf verklaart voor verschillende onderwerpen minder noodig te hebben (zie toelichtenden staat), wenschte men de verklaring uit te lokken, dat de Minister tot geene benoeming van nieuwe ambtenaren of onverplichte verhooging van traktementen gedurende de werking dezer wet zal overgaan.

Art. 84 (noot 13). Het aangevraagd bedrag van f 14 000 ten behoeve der uitbreiding van het bibliotheekgebouw te Leiden (eerste helft), wilde men zien vervallen, als minder in eene kredietwet tehuis behoorende. Het artikel zou dusdoende verminderd worden tot f 271 087.

Art. 86 Met het oog op de bestaande vacature aan de universiteit te Utrecht, welke niet tegen dezelfde jaarwedde behoeft vervuld te worden, wenschte men dit artikel te verminderen met f 2000 en alzoo te brengen op f 250 950.

Art. 87. Men was genegen dezen post goed te keuren, onder uitdrukkelijk voorbehoud van latere beslissing over de uitgaven, die voort zullen vloeien uit de overeenkomsten, met de gemeente Utrecht aangegaan ten aanzien der verbouwing van het ziekenhuis en de inrichting van het badhuis tot pharmaceutisch laboratorium (Memorie van Toelichting op het definitieve ontwerp, bladz. 6).

Art. 89*a*. 5. Men stelde voor, het bedrag van f 4000, aangevraagd ten behoeve van een hoogleeraar in de Engelsche taal en letterkunde te Groningen, te doen vervallen. Het artikel zou alsdan bedragen f 209 910.

Art. 90*a*. Te verminderen met f 800, zijnde het verschil tusschen het vroeger uitgetrokkene en het voor 1885 voorgestelde subsidie ten behoeve van het hygiënisch laboratorium aan de Universiteit te Groningen (Memorie van Toelichting op het definitief ontwerp, bladz. 6, n°. 9), ten einde de beslissing der Kamer omtrent de verhooging van dat subsidie niet aan banden te leggen. Het artikel wordt dan teruggebracht tot f 46 100.

Art. 101. Bij dit artikel wenschte men het sub *e* uitgetrokken bedrag van f 1322 voor »nieuwe en verhoogde subsidiën", als minder tehuis behoorende in eene kredietwet, te doen vervallen, en het eindcijfer derhalve te stellen op f 218 678.

Art. 105. Zooals uit bladz. 8 der Memorie van Toelichting op het definitief ontwerp blijkt, zijn de op dit artikel voorgestelde verhoogingen, ten bedrage respectievelijk van f 800, f 500 en f 200, niet verplicht. Zij kunnen dus uit eene kredietwet verdwijnen, en het eindcijfer van dit artikel gesteld worden op f 103 600.

Art. 107. Om dezelfde reden als bij artikel 101 kan het sub *v* uitgetrokken bedrag voor »*nog te verleenen* jaarwedden enz." geschrapt worden. Het eindcijfer van het artikel wordt daardoor f 424 205.

Art. 111. Ook het bedrag van f 4300 voor »nieuwe en verhoogde subsidiën" behoort uit eene kredietwet te vervallen, waardoor het eindcijfer wordt f 274 700.

Art. 112. Het eindcijfer van dit artikel wenscht men te brengen op f 23 000. Ter rechtvaardiging van het bedrag van f 5000 dat meer wordt aangevraagd dan op de aanhangige begrooting voor 1885, verwijst de Minister in de Memorie van Toelichting op dit ontwerp naar eene wetsvoordracht waaromtrent nog geene beslissing is genomen. Dit achtte men minder juist.

Art. 118. (Vergel. Mem van Toel. op dit ontwerp.) Men wenschte de vroeger gebezigde omschrijving van dit artikel te handhaven en het woord »bureelkosten" weg te laten, ten einde de beslissing omtrent deze zaak thans niet te praejudicieeren.

De bij de *artt.* 120, 123 en 124 aangevraagde bedragen wilde verscheidene leden in hoofdzaak, onder uitdrukkelijk voorbehoud eener nadere beslissing daaromtrent, toestaan. De onder 120 *h* en 123 *b* uitgetrokken posten wenschte men evenwel om de hierboven meermalen vermelde reden te doen vervallen. De eindcijfers dier artikelen zouden dan respectievelijk f 203 770 en f 61 000 bedragen.

Art. 132 met f 15 000 te verminderen, en op het voor 1884 uitgetrokken bedrag van f 40 000 te stellen.

Art. 144 *b*, *h* en *k* behooren, als nieuwe subsidiën, uit eene kredietwet te verdwijnen, en het eindcijfer van het art. op f 49 937 gebracht te worden.

Ook het bij art. 145 *l* aangevraagde bedrag van f 300 ten behoeve van het kasteel te Strijen komt voor het eerst op de begrooting voor. Het eindcijfer, na aftrek daarvan, wordt f 18 700.

Art. 146. Dergelijke onvoorziene uitgaven behooren in eene kredietwet niet voor te komen. Het artikel zou dus voorloopig moeten worden weggelaten.

Artt. 161 en 162. De vaak geopperde bezwaren tegen het voortdurend uittrekken van deze posten voor een zoo hoog bedrag maken het noodig ze bij eene kredietwet tot een minder aanzienlijk cijfer te ramen. Men gaf in overweging, deze artikelen uit te trekken ten bedrage respectievelijk van f 18 000 en f 12 500.

Art. 161 *bis*. Met het oog op het urgente van dit onderwerp is het noodig eene spoedige beslissing der Kamer daaromtrent uit te lokken. In gewone omstandigheden zou men er evenwel verre de voorkeur aan gegeven hebben, indien dit bedrag bij afzonderlijk wetsontwerp ware aangevraagd.

Artt. 167 en 169. Daar men bezwaar had tegen eene uitbreiding van het vaste kader van ambtenaren gaf men in overweging deze beide artikelen met f 800 te verminderen, en met dit bedrag respectievelijk de artt. 168 en 170 der kredietwet te verhoogen.

Art. 172. Men wenschte de omschrijving van dit artikel te doen luiden: »Kosten van onderhoud, verwarming, verlichting en schoonhouden enz.", ten bedrage van een door den Minister nader aan te geven cijfer, ten einde de beslissing voor te behouden over de verdere inrichting van de lokalen en terreinen van het museum.

Art. 2.

De opneming van dit artikel in eene kredietwet, hoewel vroeger gebruikelijk, kwam aan vele leden voor met den aard eene dergelijke wet niet overeen te komen. Men meende tevens, dat door het vervallen van het art. geen belemmering in den geregelden gang van den dienst kon worden ondervonden.

Ten bespoediging der zaak stelt de Commissie van Rapporteurs haar verslag vast als een eindverslag.

Aldus vastgesteld den 18den December 1884.

SCHAEPMAN.
VAN DELDEN.
DE BEAUFORT.
VAN BLOM.
LIEFTINCK.

[81. 30.]

VIde HOOFDSTUK.

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot voorloopige vaststelling van het VIde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885 werd op den voorgrond gesteld, dat men daarbij slechts wenschte toe te staan die gelden, welke geheel onmisbaar moeten geacht worden, zooals met het karakter eener kredietwet overeenkomt. Men achtte het daarom noodig er op te wijzen dat men zich de algeheele vrijheid voorbehield, om over alle op de begrooting voorkomende posten bij de difinitieve vaststelling daarvan een oordeel te vellen.

Art. 1.

Art. 13. Op de definitieve begrooting wordt bij dit artikel aangevraagd f 135 000 ten behoeve van een torpedoboot en een ijzeren werkvaartuig, respectievelijk ten bedrage van f 120 000 en f 15 000. Bij dit ontwerp wordt geraamd het voor 1884 uitgetrokken cijfer van f 36 685. Men vroeg, waarop laatstbedoeld cijfer in *dit* wetsontwerp steunt, en voor welke der beide op de definitieve begrooting aangeduide doeleinden de Minister dat bedrag wenscht te besteden. Zonder nadere toelichting achtte men deze raming vrij willekeurig en was men niet geneigd, dit bedrag toe te staan.

Art. 15. Eenige leden waren van meening, dat de aangevraagde som van f 202 000 voor twee kanonnen van 28 c.M. A. enz. tot de vaststelling der definitieve begrooting behoort te worden teruggenomen, en het cijfer van het artikel derhalve moet worden gebracht op f 51 000. De meerderheid was echter van een ander oordeel, daar toch de verbetering der bewapening van een deel onzer verdedigingsvaartuigen, waarvan deze posteen uitvloeisel is, bezwaarlijk als een nieuw beginsel kan beschouwd worden.

Art. 16. Omtrent de som van f 20 000, ten einde in 1885 60 000 K.G. buskruit te kunnen aankoopen, geldt naar veler oordeel hetzelfde. Men wilde dan ook het cijfer van dit artikel terugbrengen tot f 336 000. Ook deze opvatting ontmoette echter van de zijde der meerderheid ernstige tegenspraak.

Art. 17. Volgens de Memorie van Toelichting op het definitief ontwerp maakt het vervormen der werktuigen van het schroefstoomschip der 1ste klasse *Atjeh* een punt van overweging uit, en zal, mocht hiertoe besloten worden, het hier aangevraagde kunnen strekken tot voldoening van een tweeden termijn dier wijziging. Men achtte het evenwel wenschelijk hieromtrent geene beslissing te nemen, alvorens de Kamer in de gelegenheid zal gesteld zijn hare zienswijze over die wijziging uit te spreken.

Art. 22. Men gaf in overweging dit artikel met eene som van f 48 000 te verminderen, en alzoo het cijfer te brengen op f 3100. Immers ook de sommen, groot f 28 000 en f 20 000, uitgetrokken ten behoeve van een steenkolenpakhuis en torpedo-bassin benevens werkplaats te Amsterdam, behooren, naar men meent, niet in eene kredietwet maar op de definitieve begrooting tehuis.

Art. 38 *a.* Dezen memoriepost wenschte men te doen verdwijnen, ten einde te voorkomen dat daarop uit den post voor onvoorziene uitgaven werd overgeschreven. Ook hieromtrent behoort eerst bij de vaststelling der definitieve begrooting beslist te worden.

Art. 54. De posten, op dit artikel sub *a* uitgetrokken tot een gezamenlijk bedrag van f 82 500, zijn alle nieuw en derhalve in eene kredietwet niet op hunne plaats. Het eindcijfer van het artikel bedraagt, na aftrek daarvan, f 190 000.

Art. 56. Om dezelfde reden als bij het vorig artikel behoort hier eene som van f 18 500 te vervallen en het cijfer op f 10 000 gesteld te worden.

Art. 57. Het bedrag van dit artikel wenschte men tot f 51 400 teruggebracht te zien, daar de bij dit artikel sub *d* uitgetrokken gelden, ten bedrage van f 24 500, niet met het karakter eener kredietwet overeenkomen.

Art. 2.

In verband met het hierboven opgemerkte wenschte men de laatste alinea van dit artikel te zien vervallen.

Ter bevordering eene spoedige behandeling stelt de Commissie van Rapporteurs dit verslag vast als een Eindverslag.

Aldus vastgesteld den 19den December 1884.

SERET.
VAN DER SCHRIECK.
T. MACKAY.
ROOSEBOOM.
VAN DER HOOP.

[81. 31.]

VIIde HOOFDSTUK B.

VERSLAG.

Het wetsontwerp tot voorloopige vaststelling van het VIIde hoofdstuk B der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885, onder dagteekening van den 11den December jl. aan de Kamer aangeboden, heeft bij het onderzoek in hare afdeelingen tot geene bedenkingen aanleiding gegeven.

Ook de Commissie van Rapporteurs heeft geene aanleiding gevonden tot het maken van eenige opmerking.

Vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 19den December 1884.

VAN BAAR.
VOS DE WAEL.
HENGST.
DE VOS VAN STEENWIJK.
VAN HOUTEN.

[81. 32.]

VIIIste HOOFDSTUK.

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot voorloopige vaststelling van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885 werd op den voorgrond gesteld, dat men daarbij slechts wenschte toe te staan die gelden, welke geheel onmisbaar moeten geacht worden, zooals met het karakter eener credietwet overeenkomt. Men achtte het daarom noodig er op te wijzen, dat men zich de algeheele vrijheid voorbehield om over alle op deze begrooting voorkomende posten bij de definitieve vaststelling daarvan een oordeel te vellen.

§ 1. Men meende dat de wenschelijkheid van meerdere splitsing der artikelen, waarop bij de behandeling van vorige begrootingen reeds zoo dikwijls is aangedrongen, zich ook doet gevoelen ten aanzien van eene voorloopige begrooting als hier voorgesteld wordt.

§ 2. Eenige leden gaven hunne voldoening te kennen over de wijze van toelichting der posten, waarvan de handhaving op de begrooting betwistbaar is, en die naar hunne meening gunstig afstak bij de wijze gevolgd bij andere voorstellen van gelijken aard.

§ 3. Met nadruk wenschte men er bij den Minister op aan te dringen, dat hij op deze kredietbegrooting vooral niet over de gelden zal beschikken, die van de begrooting voor het dienstjaar 1884 zijn vrijgevallen of nog vrij zullen vallen. Zoo behoort bij voorbeeld onder artikel 2 niet beschikt te worden over de op dat artikel voor het dienstjaar 1884 vrijgevallen som van f 400 gulden om tot de bevordering van een commies tot hoofdcommies, zelfs buiten de formatie, over te gaan.

§ 4. In sommige afdeelingen wenschte men te vernemen hoeveel op deze begrooting door den Minister wordt uitgetrokken voor de garnizoensverandering der artillerie uit 's Hertogenbosch, en onder welk artikel dat bedrag voorkomt.

IVde AFDEELING.

Art. 17. Met het oog op de breedvoerige beschouwingen ten vorigen jare gehouden omtrent dit artikel sprak men het stellig vertrouwen uit, dat de Minister niet op de door de Kamer te nemen beslissing zou vooruitloopen en slechts het kleinst mogelijk bedrag, dat tot voorloopige voorbereiding en opnemingen noodig mocht zijn, zoude besteden.

VIIIste AFDEELING.

Art. 33—37. Algemeen was men van oordeel, dat de sommen uitgetrokken voor belangrijke herstellingen en vernieuwingen van deze begrooting moeten genomen worden. Men oordeelde, dat hier voor den Minister te minder bezwaar zoude bestaan, omdat werkzaamheden van dezen aard toch gewoonlijk eerst in Mei beginnen.
Dientengevolge stelde men voor *te verminderen:*

Art. 33 met f 28 090,
Art. 34 » 50 300,
Art. 35 » 62 500,
Art. 36 » 35 050.

Wordt het voor deze artikelen uitgetrokken bedrag met genoemde sommen verminderd, dan blijft nog over het bedrag, dat op de begrooting van 1884 voor het *gewoon* onderhoud werd toegestaan.

Art. 41. Algemeen was de wensch om de hier aangevraagde som voorloopig niet toe te staan.

Art. 42. Van dit artikel geldt hetzelfde als bij het vorig artikel.

IXde AFDEELING.

Artt. 44 *en* 46. Vele leden achtten het wenschelijk ook de bij deze artikelen aangevraagde gelden niet toe te staan, althans niet voor het geheele bedrag, zooals de Minister blijkens art. 4 wenscht. Hiertegen werd opgemerkt, dat het hier zaken betreft die als het ware dagelijks noodig zijn, en dat de Kamer de bij deze artikelen aangevraagde sommen steeds zonder bezwaar heeft toegestaan.

Art. 45. Ofschoon enkele leden dezen post wenschten te verminderen met f 10 000 voor aanmaak van zadels, omdat volgens de Memorie van Toelichting er thans nog slechts uitzicht bestaat, dat een beter zadel zal kunnen worden aangenomen, zoo meenden echter de meeste leden dat van het bij dit artikel gevraagd bedrag bij deze begrooting niets behoeft toegestaan te worden.

XVIde AFDEELING.

Art. 76. In geen geval wenschte men dit aangevraagd bedrag op eene kredietwet toe te staan, te minder omdat men niet weet op welke wijze de som van f 340 000, toegestaan op de begrooting voor 1884, besteed is.

Art. 77. Men wenschte den Minister in overweging te geven een lager bedrag uit te trekken en met het oog op zijne mededeeling op bladz. 3 der Memorie van Toelichting, alin. 1, omtrent uitstel van aanmaak der projectielen te wachten, om de geheele som vast te stellen tot de definitieve begrooting.

Art. 82. Zooals hier de som gesteld is onder letter *a* van dit artikel, zou men in de meening kunnen verkeeren, dat die in haar geheel voor de bakkerij te 's Gravenhage bestemd was. Bij onderzoek van den toelichtenden staat blijkt echter dat dit niet het geval is. Splitsing van het bedrag in het wetsontwerp kwam daarom zeer wenschelijk voor. Enkele leden vroegen of deze post voor de bakkerij onvermijdelijk was.

Artikel 4.

De artt. 41, 42 en 45 zullen voor het geval, dat voldaan wordt aan den wensch om die artikelen geheel van de voorloopige begrooting af te nemen, in dit artikel moeten wegvallen.
Ook zag men geene noodzakelijkheid om de artt. 57, 59 en 62 voor het geheele bedrag uit te trekken.
Wat de beide eerstgenoemde artikelen betreft men berustte er in, ofschoon niet alle leden erkenden, dat deze posten bij voortduring op de Staatsbegrooting behooren voor te komen.

Ter bevordering van eene spoedige behandeling stelt de Commissie van Rapporteurs dit verslag vast als een eindverslag. Het zal intusschen der Commissie aangenaam zijn, indien de Minister kan goedvinden alsnog de hier gemaakte opmerkingen schriftelijk te beantwoorden.

Aldus vastgesteld den 19den December 1884.

KIELSTRA.
VAN DER SCHRIECK.
T. MACKAY.
ROOSEBOOM.
SCHEPEL.

[81. 32a.]

VIIIste HOOFDSTUK.

NOTA EENER VERBETERING IN HET VERSLAG.

§ 4 moet worden gelezen als volgt:

»In sommige afdeelingen wenschte men te vernemen, hoeveel op deze begrooting door den Minister wordt uitgetrokken voor garnizoensveranderingen in het algemeen en voor die der artillerie uit 's Hertogenbosch in het bijzonder, en onder welke artikelen dat bedrag voorkomt."

[81. 33.]

IXde HOOFDSTUK.

VOORLOOPIG VERSLAG.

Bij het onderzoek van het ontwerp van wet tot voorloopige vaststelling van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1885 in de afdeelingen der Tweede Kamer werd verwezen naar de beschouwingen, bereids over de ingediende kredietwetten in het algemeen gevoerd, en die meerendeels in het bijzonder op dit wetsontwerp van toepassing waren. Een groot aantal leden zou dan ook alleen bereid zijn tot het tot stand brengen dezer kredietwet mede te werken, wanneer alsnog de posten, die tot verschil van gevoelen aanleiding konden geven, daaruit gelicht werden, en wanneer de Minister beloofde zich vóór de vaststelling der definitieve begrootingswet van belangrijke aanbestedingen, vooral voor zoodanige werken, waartegen bij de Kamer of bij een deel harer leden bedenking kon bestaan, zooveel slechts eenigszins mogelijk was te zullen onthouden.

Art. 2. Men was van oordeel, dat dit artikel met de som van f 4000, die door het eervol ontslag van het hoofd der afdeeling Telegraphie is vrijgevallen, behoort te worden verminderd, ten einde thans geen vrijheid te geven tot de benoeming van een referendaris voor de comptabiliteit en de traktementsverhoo'ng, waarvoor de Minister, blijkens de Memorie van Toelichting van het ontwerp der definitieve begrootingswet, dit bedrag wil besteden.

Artt. 24 *en volgende.* De meeste posten voor rivierverbetering zijn tot hetzelfde bedrag uitgetrokken als bij het ontwerp der definitieve begrootingswet; enkele andere tot het bedrag, dat voor 1884 werd bewilligd. Men achtte het niet geraden voor groote werken als deze, die veelal over verscheidene jaren loopen, de aangevraagde hoogst belangrijke kredieten toe te staan, zoolang men niet de zekerheid bezat dat daarvan geen gebruik zou worden gemaakt om nieuwe werken te beginnen. Daarom wenschte men eene splitsing te maken tusschen de sommen, voor onderhoud en herstel van werken, en die voor verbetering van riviervakken aangevraagd, en wel de eerste doch niet de laatste in deze kredietwet op te nemen. Intusschen was het mogelijk, dat daardoor niet voldoende in de behoeften van den dienst zou worden voorzien, voor zoover namelijk de Minister gedurende de eerste maanden van 1885 tot voldoening van betalingstermijnen van loopende contracten verplicht was. Men verzocht den Minister te willen mededeelen of, en tot welke bedragen, dit voor elk der na te noemen artikelen het geval was, en zou anders overeenkomstig het gezegde de volgende verminderingen wenschen te zien toegepast:

Art. 24 te verminderen met f 47 650 en dus te brengen op f 90 200.

Art. 25 te verminderen met f 345 000 en dus te brengen op f 95 000.

Art. 26 te verminderen met f 40 000 en dus te brengen op f 60 000.

Art. 27 te verminderen met f 340 000 en dus te brengen op f 140 000.

Art. 28 te verminderen met f 191 000 en dus te brengen op f 34 000.

Art. 30 te verminderen met 61 000 en dus te brengen op f 103 000.

Art. 31. Men herinnerde, dat de Minister beloofd heeft voor de verlegging van den Maasmond geene uitgaven te zullen doen, zoolang de onteigeningswet niet zou zijn tot stand gebracht. Vermits nu wel een ontwerp van zoodanige wet is aangeboden, doch het Voorloopig Verslag dienaangaande, dat den datum droeg van 18 Juli 1884, onbeantwoord is gebleven, en het ontwerp na de ontbinding der Kamer tot dusver niet opnieuw aanhangig is gemaakt, meende men dat dit artikel voor memorie behoorde te worden uitgetrokken. Ook uit de opsomming der in 1884 gehouden of nog te houden aanbestedingen, op blzz. 2 en 3 der Memorie van Toelichting voorkomende, scheen toch te mogen worden opgemaakt dat voor dit werk in de eerste maanden van 1885 geen betalingstermijnen zullen vervallen. Mocht men hierin dwalen, zoo zou men gaarne beter worden ingelicht.

Art. 37. Men had er geen bezwaar tegen, dat in afwachting van de vaststelling der definitieve begrootingswet met de reeds aanbestede werken tot verbetering van den Rotterdamschen waterweg zou worden voortgegaan, mits de goedkeuring van dezen post bij deze kredietwet niet beschouwd werd als eene machtiging tot het uitschrijven van eenige nieuwe aanbesteding. Men zoude er prijs op stellen, van den Minister hieromtrent eene geruststellende verklaring te erlangen.

Art. 41. Ook hier is eene splitsing tusschen gewoon onderhoud en werken tot verbetering, in dit geval in baggerwerk bestaande, mogelijk. Men wenschte dit artikel mitsdien, althans zoo er geen betalingstermijnen vervallen, met f 10 000 te zien verminderd.

Artt. 66, 102, 103, 105 *en* 138. Deze artikelen bevatten nieuwe posten, bij het ontwerp der definitieve begrootingswet voorgesteld en op deze kredietwet voor memorie uitgetrokken. Men onderstelde dat zij alleen om de nommering der artikelen onveranderd te houden hier zijn opgenomen, en wilde daarin berusten, doch alleen met dien verstande, dat de Kamer volkomen vrij bleef om deze posten uit de definitieve begrooting te verwijderen.

Art. 70. Ligt het in de bedoeling van den Minister, om vóór de vaststelling der definitieve begrootingswet eenige aanbesteding van onderhoud enz. te doen plaats hebben?

Art. 72. Dit artikel kan, indien ook hier geen betalingstermijnen vervallen, gesplitst worden in uitgaven voor onderhoud en voor verbetering. Alleen de eerste, blijkens het gezegde op blz. 10 van de Memorie van Toelichting der definitieve begrooting in het geheel f 99 000 bedragende, wenschte men thans toe te staan, zoodat het artikel met f 64 000 kon worden verminderd.

Art. 88. Men wenschte dit artikel te verminderen met het bedrag van f 13 000, bestemd voor den bouw eener draaibrug met wachterswoning over de Noordervaart.

Artt. 89—99. Zooveel mogelijk wenschte men het houden van aanbestedingen voor deze werken te zien aanhouden tot na de vaststelling der definitieve begrooting.

Art. 104. Hier wordt, al moge het slechts eene verplaatsing van uitgaven gelden, toch een in zekeren zin nieuwe post voorgesteld, dien men òf voor memorie wenschte uit te trekken, òf overeenkomstig de begrooting voor 1884 wenschte terug te brengen tot f 1600 wegens onderhoud der Berkelwerken.

Art. 106. Zal het karakter eener kredietwet worden gehandhaafd, zoo dient, naar men meende, voorzeker dit artikel voor memorie te worden uitgetrokken.

Art. 110. Van dit artikel behoorden althans te vervallen

de posten van f 3500 voor voltooiing van het verfwerk der vergaderzaal van de Tweede Kamer en van f 2600 voor het vervangen van de ijzeren gevelkroonlijst door een houten en het maken eener voorloopige afsluiting van het voorplein voor het gebouw van den Hoogen Raad. Het bedrag ware alzoo met f 6100 te verminderen, terwijl men de woorden: »onderbouw van een fontein op het Binnenhof", die in het overeenkomstig artikel der begrooting voor 1884 niet voorkwamen, gaarne uit de omschrijving zou zien weglaten.

Vastgesteld den 19den December 1884.

GODIN DE BEAUFORT.
BAHLMANN.
VAN DER FELTZ.
A. VAN DEDEM.
VAN DER SLEYDEN.

[**81**. 34.]

Xde **HOOFDSTUK**.

VERSLAG.

Het wetsontwerp tot voorloopige vaststelling van het Xde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885, onder dagteekening van den 11den December jl. aan de Kamer aangeboden, heeft bij het onderzoek in hare afdeelingen tot geene bedenkingen aanleiding gegeven.

Ook de Commissie van Rapporteurs heeft geene aanleiding gevonden tot het maken van eenige opmerking.

Vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 19den December 1884.

VAN GENNEP.
DES AMORIE VAN DER HOEVEN.
RUYS VAN BEERENBROEK.
DUYVIS.
W. K. VAN DEDEM.

[**81**. 35.]

XIde **HOOFSTUK**.

VERSLAG.

Het wetsontwerp tot voorloopige vaststelling van het XIde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885, onder dagteekening van den 11den December jl. aan de Kamer aangeboden, heeft bij het onderzoek in hare afdeelingen tot geene bedenkingen aanleiding gegeven.

Ook de Commissie van Rapporteurs heeft geene aanleiding gevonden tot het maken van eenige opmerking.

Vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 18den December 1884.

SCHIMMELPENNINCK.
REEKERS.
GOEMAN BORGESIUS.
VIRULY VERBRUGGE.
VERNIERS VAN DER LOEFF.

[**81**. 36.]

VIIIste **HOOFDSTUK**.

NOTA VAN SCHRIJF- EN DRUKFEILEN.

Stuk n° 15. *Ontwerp van Wet.*

Bladz. 1, 17den regel v. b. staat: »behoudens Artikel 4 dezer Wet,"; lees: »behoudens het bepaalde bij **Artikel 4** dezer Wet,".

Bladz. 13, 8sten regel v. o., staat: »geheel"; lees: »geheele".

Stuk n°. 16. *Nota van Toelichting.*

Bladz. 2, 39sten regel v. b., staat: »worden toegestaan"; lees: »werden toegestaan".

Bladz. 2, 7den regel v. o., staat: »De keuring voor het buskruit"; lees: »De keuring van het buskruit".

[**81**. 37.]

Algemeene beschouwingen.

MEMORIE VAN ANTWOORD.

(Ingezonden bij brief van den 19den December 1884.)

De reden welke de Regeering heeft bewogen om voorloopige begrootingen voor de in den hoofde dezes vermelde hoofdstukken in te dienen, is vermeld in de algemeene nota van toelichting.

Daar die reden de éénige is, valt daarbij niets te voegen.

Intusschen is hetgeen op den 25sten November ll., blijkens den brief van den heer Voorzitter der Kamer, »bezwaarlijk voorkwam", ondanks »de grootste krachtsinspanning", namelijk het afdoen der definitieve begrootingswetten vóór het einde des jaars, thans, op den 19den December 1884, eene volstrekte onmogelijkheid. De Kamer gelieve slechts op te merken, dat, behalve over de hoofdstukken I, II, VII*A*, XI en Middelen nog geen enkel Verslag is uitgebracht.

Het vaststellen van kredietwetten, hoezeer op zichzelf niet zoo heel wenschelijk, is thans het éénige middel om stremming van den dienst in de eerste maanden van het volgende jaar te voorkomen en art. 119 der Grondwet en artt. 23 en 27 der wet, houdende instructie van de Algemeene Rekenkamer, na te leven.

Naar de overtuiging der Regeering is het dus haar plicht, dat middel te baat te nemen; zij kan en mag niet onderstellen dat de Kamer een onwettigen, ja onmogelijken toestand zou willen in 't leven roepen door voorloopige begrootingen te weigeren.

Wat de inhoud der voorloopige begrootingswetten betreft, heeft de Regeering geen het minste bezwaar tegen de vermindering van het maximum van $^1/_3$ tot $^1/_4$, hetwelk door vele leden gewenscht wordt, en is bereid, die wijziging in het laatste artikel der wetsontwerpen aan te brengen.

Het is ook hares inziens veel beter, dat de begrootingen definitief worden vastgesteld vóór 1 April dan vóór 1 Mei van het dienstjaar. Het ruimere cijfer was voorgesteld

uit deferentie voor de Staten-Generaal, om den schijn van overhaasting te vermijden. Maar nu deze wensch van de Kamer uitgaat, wil de Regeering daaraan gaarne voldoen.

Daarentegen acht zij het niet mogelijk, eenen anderen grondslag voor de voorloopige begrootingen aan te nemen, dan op die gegevens, welke de Wetgevende Macht voor het loopende dienstjaar heeft goedgekeurd, behoudens de zeer talrijke uitgaven, die reeds op de oorspronkelijke begrooting voor 1885 lager zijn uitgetrokken dan voor 1884 en behoudens die zaken die niet tot de 4de of 5de maand van 1885 kunnen wachten.

Het is aan niemand der Ministers daarbij een oogenblik in de gedachte gekomen om de Kamer bij verrassing voor eenig fait accompli te stellen, of om inbreuk te maken op het recht van amendement, dat aan de Kamer toekomt.

Eenige leden hebben noodig geacht, zich het voorstellen van wijzigingen in de definitieve begrootingen voor te behouden; ook zonder zoodanig voorbehoud kan daaraan naar het oordeel der Regeering geen twijfel bestaan.

Maar van den anderen kant kan van de Regeering niet worden gevergd, dat zij zichingissingen verdiepe omtrent eventueele amendementen en op grond daarvan den vasten en onbetwistbaren grondslag van hare voordrachten loslate. Zijn er werkelijk, tegen haren zin en bedoeling, twijfelachtige zaken in de ontwerp-kredietwetten overgebleven, die gevoegelijker bij de definitieve begrootingen zouden worden beslist, dan hoopt de Regeering de aanwijzing daarvan in de Verslagen der Commissien van Rapporteurs over de voorloopige hoofdstukken te vinden aangeduid, en zal doen wat zij kan om zoodanige bezwaarpunten uit den weg te ruimen.

De voorbeelden op blz. 1 en 2 van het Voorloopig Verslag gegeven en aan de hoofdstukken IV, V en IX ontleend, worden hier thans niet besproken, ten einde herhaling te vermijden, daar zij bij die hoofdstukken opnieuw ter sprake moeten komen.

Het weglaten van de posten voor onvoorziene uitgaven uit de kredietwetten komt onpraktisch voor; dat in den loop van 3 maanden onvoorziene gebeurtenissen zullen voorkomen, is misschien het zekerste van al, wat de toekomst biedt.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
tijdelijk Voorzitter van den Raad van Ministers,

HEEMSKERK.

[81. 38.]

IXde HOOFDSTUK.

NOTA VAN DRUKFOUTEN.

In het wetsontwerp.

Art. 36 uitgetrokken voor f 280 000 moet zijn f 280 600.

In de Memorie van Toelichting.

1sten regel achter het woord »artikelen"

2den » » » » »vergelijking"

4den » » » » »bedragen"

en ad art. 104, 2den regel achter het woord »Toelichting" te plaatsen eene komma.

2den regel achter het woord »aangewezen" vervalt de komma.

[81. 39.]

Vde HOOFDSTUK.

NOTA VAN ANTWOORD OP HET VERSLAG.

Ter tegemoetkoming van eenige bedenkingen in het Verslag, wordt hiernevens aangeboden eene Nota van wijziging in het wetsontwerp.

Wat betreft de overige in het Verslag als wenschelijk voorgestelde verminderingen, meent de ondergeteekende te moeten vasthouden aan de in het wetsontwerp uitgetrokken cijfers. Tot toelichting daarvan, zoomede ter beantwoording van andere gemaakte opmerkingen diene het volgende:

Art. 63. De verlangde toezegging dat de vacature van inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht voor Noordholland zal uitgesteld worden ontmoet bedenking.

De taak van dezen ambtenaar, waartoe ook het geneeskundig Staatstoezicht te Amsterdam behoort, is te veel omvattend en belangrijk dan dat men zou kunnen beloven, die voorziening gedurende drie maanden uit te stellen.

Art. 72. Het bedrag der reis-, verblijf- en bureelkosten van de inspecteurs van het Staatstoezicht op krankzinnigen en krankzinnigengestichten is hoog geraamd, omdat de inspecteurs in den loop van 1885 alle krankzinnigengestichten en krankzinnigen moeten bezoeken en de nieuwe dienstregeling, voortvloeiende uit de wet van 27 April 1884 (*Staatsblad* nº. 96), het noodzakelijk maakt dat dit jaar zeer veel moet worden gereisd, bepaaldelijk ook in de eerste maanden.

Art. 73. Traktementsverhooging van eenige ondergeschikte beambten is onvermijdelijk, omdat tegen de vroegere geraamde vergoeding geen geschikt personeel verkregen kon worden.

Behoorlijke verpleging van de steeds aangroeiende bevolking van het gesticht maakt eene geringe uitbreiding van personeel onvermijdelijk.

Art. 74. De f 4800 meer aangevraagd voor materieel zijn bestemd tot het aanleggen van een dijk om bij hoogen waterstand overstrooming van eenige terreinen en bijgebouwen te voorkomen.

Onder de f 15 750 bedoeld voor aankoop van en onderhoud en lasten der gebouwen, zijn begrepen de kosten voor inrichting eener zaal tot kerk en het bouwen van lijkenhuis, bouwschuur en bergplaats voor aardappelen. Mochten deze noodzakelijke uitgaven ook al drie maanden uitgesteld worden, de post ad f 5550, die daaronder is begrepen voor onderhoud der gebouwen, kan niet gemist worden.

De huur der gronden ad f 350 is noodzakelijk voor landbouwbedrijf der verpleegden.

De kosten van aankoop en onderhoud der bibliotheek kunnen moeilijk vervallen, daar hierin mede zijn begrepen die voor aankoop van bijbels, kerk- en gezangboeken. Hiertoe wordt voorloopig het gebruik van deze gelden beperkt.

De post onvoorziene uitgaven kan niet verminderd worden.

Onmogelijk zijn reeds nu alle behoeften te voorzien, welke blijken zullen te bestaan bij het verder beheer dezer nog geheel nieuwe inrichting. De post is voor zoodanig bedrag verminderd als de dienst in de eerste drie maanden kan lijden.

Art. 83. De ondergeteekende moet bezwaar maken tegen het afleggen van eene verklaring van zoo ruime strekking als in het Verslag wordt bedoeld. Hij is echter bereid de verzekering te geven dat geene aanstelling van nieuwe

ambtenaren of verhooging van bezoldiging zal plaats vinden tenzij de eischen van den dienst dit onvermijdelijk maken.

Art. 87. Bij de aanbieding van deze kredietwetten bleek reeds van de bedoeling der Regeering om het oordeel der Staten-Generaal over nieuwe of verhoogde begrootingsposten ongepraejudicieerd te laten. Het schijnt niet overbodig op te merken, dat ook de in deze wetsontwerpen aangebrachte verminderingen op de definitieve vaststelling der uitgaven niet van invloed kunnen zijn.

Art. 90 *a*. Tegen de terugname van f 800 bestemd voor het hygienisch laboratorium bestaat bezwaar. Het voorgestelde bedrag is noodig wegens de uitbreiding van localiteit in betrekking tot het getal toehoorders of laboranten.

Art. 118. In de Memorie van Toelichting op hoofdstuk V voor 1885 (blz. 9) is uitvoerig uiteengezet dat de toekenning van bureelkosten aan de arrondissements-schoolopzieners, die in het vervolg voor hunne reis- en verblijfkosten zullen declareeren, geen nieuwe uitgaven zal vorderen. Er bestaat integendeel grond voor de verwachting dat de nieuwe regeling met toepassing van het thans geldende tarief voor reis- en verblijfkosten, eenige bezuiniging zal opleveren. De ondergeteekende meent mitsdien de voorgestelde omschrijving te moeten handhaven. Mocht hiertegen bezwaar bestaan, dan zal het noodig wezen de verleende abonnementen nog voor zes maanden te vernieuwen.

Art. 145 *l*. Het overblijfsel van het oude kasteel te Strijen is sinds langen tijd Rijkseigendom, was begrepen onder de domeinen van wijlen Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Frederik der Nederlanden, en stond laatstelijk onder beheer van het Departement van Financiën, waarvan het thans naar dat van Binnenlandsche Zaken is overgebracht. In het onderhoud daarvan, evenals van elk ander aan het Rijk behoorend gebouw, moet voorzien worden. Het geringe daartoe uitgetrokken bedrag kan derhalve niet teruggenomen worden.

Art. 146. Met het oog op het verlangen in het Verslag uitgedrukt wordt dit artikel *pro memorie* uitgetrokken.

Art. 161 *en* 162. Er is geen reden om bij eene kredietwet, waarbij wijzigingen in het bestaande worden vermeden, willekeurige veranderingen in de vroegere raming te brengen. Art. 161 is daarenboven reeds verminderd, ten einde geld te verkrijgen voor het nieuw voorgestelde Art. 161 bis.

Art. 172. De wensch om de redactie van dit artikel te wijzigen, houdt geen rekening met den feitelijken toestand. Op het oogenblik zijn verschillende werkzaamheden in vollen gang, als het leggen van vloeren, het maken van afsluitingen, het beglazen van vensters, het verven en behangen der tentoonstellingszalen, het overbrengen, plaatsen en opstellen van kunstvoorwerpen enz., en daarmede moet juist in de eerstvolgende maanden geregeld voortgegaan worden, met het oog op de aanstaande opening van het museum.

Het is derhalve niet mogelijk uitsluitend van onderhoud te gewagen, daar een gedeelte van hetgeen onderhouden moet worden nog volstrekt niet gereed is.

Nieuwe werken zullen in de eerste drie maanden des jaars niet worden ondernomen.

Art. 2

Tegen het laten wegvallen van dit artikel bestaat ernstig bezwaar, vooral nu in overeenstemming met den door de Kamer te kennen gegeven wensch de beschikking over slechts een vierde gedeelte der uitgetrokken sommen wordt voorgesteld. Het denkbeeld van zoodanige beperking is dan ook nog nooit bij de behandeling van kredietwetten geopperd.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

[81. 40.]

Vde HOOFDSTUK.

NOTA VAN WIJZIGING IN HET ONTWERP VAN WET.

Artikel I.

Art. 43. In plaats van f 57 350 wordt uitgetrokken f 55 350.

Art. 74. In plaats van f 144 150 wordt uitgetrokken f 133 950.

Art. 80. In plaats van f 500 000 wordt uitgetrokken f 300 000.

Art. 84 In plaats van f 285 087 wordt uitgetrokken f 271 087.

Art. 86. In plaats van f 252 950 wordt uitgetrokken f 250 950.

Art. 89. In plaats van f 213 910 wordt uitgetrokken f 209 910.

Art. 101. In plaats van f 220 000 wordt uitgetrokken f 218 678.

Art. 105. In plaats van f 105 100 wordt uitgetrokken f 103 600.

Art. 107. In plaats van f 426 500 wordt uitgetrokken f 424 105.

Art. 111. In plaats van f 279 000 wordt uitgetrokken f 274 700.

Art. 112. In plaats van f 33 000 wordt uitgetrokken f 28 000.

Art. 120. In plaats van f 206 500 wordt uitgetrokken f 203 770.

Art. 123. In plaats van f 71 000 wordt uitgetrokken f 61 000.

Art. 132. In plaats van f 70 000 wordt uitgetrokken f 40 000.

Art. 144. In plaats van f 55 937 wordt uitgetrokken f 49 937.

Art. 146. In plaats van f 3000 wordt gelezen *Memorie*.

Art. 167. In plaats van f 13 900 wordt uitgetrokken f 13 100.

Art. 168. In plaats van f 6450 wordt uitgetrokken 7250.

Art. 169. In plaats van f 13 200 wordt uitgetrokken f 12 400.

Art. 170. In plaats van f 6450 wordt uitgetrokken f 7250.

Ten gevolge van voorschreven verminderingen wordt het totaal der IIde afdeeling teruggebracht tot f 872 444,

der IVde afdeeling tot f 803 130,

der Vde afdeeling tot f 8 777 561,

der VIde afdeeling tot f 570 537,

en het totaal van het hoofdstuk tot f 11 745 402 *elf millioen zevenhonderd vijf en veertig duizend vierhonderd twee gulden.*

Artikel 4.

De uitgaven, krachtens deze wet voor het dienstjaar 1885 te doen, zullen niet te boven gaan het *een vierde* der sommen in **Art. 1** dezer wet uitgetrokken.

Hiervan zijn uitgezonderd de sommen, uitgetrokken in de *artikelen* 67, 80, 129, 130 en 161*bis*, waarover beschikt kan worden tot het geheele bedrag.

[**81.** 41.]

Algemeene beschouwingen.

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor de algemeene beschouwingen over de wetsontwerpen tot voorloopige vaststelling van onderscheidene hoofdstukken der Staatsbegrooting voor 1885, kennis genomen hebbende van de Memorie van Antwoord op het dienaangaande uitgebracht Voorloopig Verslag, is van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over deze wetsontwerpen in het algemeen genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 19den December 1884.

BRANTSEN VAN DE ZIJP.
VAN DELDEN.
VAN BYLANDT.
ATTEMA.
CREMERS.

[**81.** 42.]

Vde **HOOFDSTUK.**

VOORGESTELDE AMENDEMENTEN.

De Commissie van Rapporteurs over tegenstaand ontwerp heeft de eer, na kennis genomen te hebben van de Nota van Antwoord des Ministers, de volgende amendementen voor te stellen:

Art. 73. Te verminderen met f 4700 en alzoo te brengen op f 23 460.

Bij de vele bezwaren, die in de afdeelingen zijn gerezen tegen het bedrag bij dit artikel op de definitieve begrooting uitgetrokken, moet de bij deze kredietwet gevraagde verhooging daarvan, naar het oordeel der ondergeteekenden, in elk geval voorloopig achterwege blijven.

Art. 74. Te verminderen met f 8300 en dus te brengen op f 125 650.

De ondergeteekenden blijven ook na het aangevoerde in de Nota van Antwoord van oordeel, dat het aangevraagde voor het aanleggen van een dijk . . . . . f 4 800

(dat wel drie maanden kan worden uitgesteld)

en voor onvoorziene uitgaven 3 500

(gedeeltelijk)

f 8 300

vooralsnog niet kan worden toegestaan.

Art. 118. De aanhef van het artikel te lezen:

» Reis- en verblijfkosten enz. "

De weglating der *burcelkosten*, eene geheel nieuwe zaak, is wenschelijk omdat in de afdeelingen daaromtrent veel verschil van gevoelen heerschte.

Art. 145. Te verminderen met f 300 en dus te brengen op f 18 700.

De vraag of de ruïne van het kasteel te Strijen zal onderhouden worden, blijve tot de behandeling der definitieve begrooting voorbehouden.

Art. 2.

Uit dit artikel weg te laten de aanhaling van art. 161.

De ondergeteekenden willen niet blijven aandringen op vermindering van artt. 161 en 162, indien de bevoegdheid tot overschrijving op art. 161 uit art. 2 wordt weggenomen, gelijk zij ook niet gevraagd wordt voor art. 162.

20 December 1884.

SCHAEPMAN.
VAN DELDEN.
DE BEAUFORT.
VAN BLOM.
LIEFTINCK.

[**81.** 43.]

Vde **HOOFDSTUK.**

VOORGESTELD AMENDEMENT.

De ondergeteekenden hebben de eer voor te stellen:

in het gewijzigd art. 4 van hoofdstuk V der *Voorloopige vaststelling der Staatsbegrooting voor het dienstjaar* 1885 — stuk **81**, n°. 40 — in plaats van: » een vierde ", te lezen: » een derde ".

Het s hun voornemen op de overige hoofdstukken der *Voorloopige Staatsbegrooting*, zoo noodig, hetzelfde amendement voor te stellen.

SCHAEPMAN.
DE SAVORNIN LOHMAN.

[**81.** 44.]

IXde **HOOFDSTUK.**

NOTA VAN ANTWOORD OP HET VOORLOOPIG VERSLAG.

(Ingezonden bij brief van den 20 December 1884.)

Zich plaatsende op het standpunt, door de Regeering aangenomen bij de beantwoording der algemeene beschouwingen, heeft ondergeteekende thans die wijzigingen in hoofdstuk IX der Staatsbegrooting gebracht, welke blijkens het Voorloopig Verslag der Kamer gewenscht worden, voor zooverre door het voldoen aan dien wensch de goede gang van den dienst geen gevaar loopt. Hij geeft daarbij gaarne de verzekering dat, zooveel dit slechts eenigszins mogelijk is, belangrijke aanbestedingen niet uitgeschreven zullen worden.

Art. 2. Dit artikel is overeenkomstig het te kennen gegeven verlangen met f 4000 verminderd.

Art. 24 en *vlg.* In overeenstemming met den uitgedrukten wensch, zijn deze artikelen verminderd met de bedragen, bepaaldelijk voor verbetering bestemd en in het Verslag aangegeven, met uitzondering van de artt. 25 en

27, welke respectievelijk eene vermindering hebben ondergaan van f 300 000 en f 190 000, omdat voor de betalingstermijnen van loopende contracten in de eerste maanden van 1885 moet worden gerekend: voor art. 25 op f 45 000, voor art. 27 op f 150 000.

Art. 31. De ondergeteekende hoopt dat het wetsontwerp, betreffende de onteigening voor de verlegging van den Maasmond de Kamer weldra zal bereiken. Intusschen is er bij hem geen bezwaar tegen, dit artikel voor memorie uit te trekken

Art. 37. Eene nieuwe aanbesteding ten behoeve van den Rotterdamschen waterweg zal niet plaats hebben, voordat de definitieve begrooting is vastgesteld.

Art. 41. Dit artikel is overeenkomstig den te kennen gegeven wensch met f 10 000 verminderd.

Artt. 66, 102, 103, 105 *en* 138. De hier geuite onderstelling is juist. Een memorie-post kan de Kamer niet binden.

Art. 70. Met verwijzing naar den aanhef dezer, herhaalt de ondergeteekende dat in het tijdsverloop, gedurende hetwelk de kredietwet werkt, geen aanbesteding, ook niet van onderhoud, zal plaats hebben, tenzij dringend noodig.

Art. 72. Dit artikel is met f 64 000 verminderd.

Art. 88. Dit artikel is met f 13 000 verminderd.

Artt. 80—99. Omtrent het hier opgemerkte kan worden verwezen naar het antwoord op art. 70.

Art. 104. Dit artikel overeenkomstig het te kennen gegeven verlangen voor memorie gesteld.

Art. 106. Als onder art. 104.

Art. 110. Dit artikel is met f 6100 verminderd, en uit de omschrijving zijn de woorden » onderbouw van een fontein op het Binnenhof" vervallen.

Eene Nota van wijzigingen gaat hiernevens.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[81. 45.]

IXde HOOFDSTUK.

NOTA VAN WIJZIGINGEN IN HET ONTWERP VAN WET.

Artikel 1.

Art. 2. In plaats van f 177 245 wordt uitgetrokken f 173 245.

Art. 24. In plaats van f 137 850 wordt uitgetrokken f 90 200.

Art. 25. In plaats van f 440 000 wordt uitgetrokken f 140 000.

Art. 26. In plaats van f 100 000 wordt uitgetrokken f 60 000.

Art. 27. In plaats van f 480 000 wordt uitgetrokken f 290 000.

Art. 28. In plaats van f 225 000 wordt uitgetrokken f 34 000.

Art. 30. In plaats van f 164 000 wordt uitgetrokken f 103 000.

Art. 31. In plaats van f 920 000 wordt gelezen *Memorie*.

Art. 41. In plaats van f 35 000 wordt uitgetrokken f 25 000.

Art. 72. In plaats van f 163 000 wordt uitgetrokken f 99 000.

Art. 88. In plaats van f 30 400 wordt uitgetrokken f 17 400.

Art. 104. In plaats van f 3500 wordt uitgetrokken f 1600.

Art. 106. In plaats van f 2000 wordt gelezen: *Memorie.*

Art. 110. In plaats van f 102 430 wordt uitgetrokken f 96 330, terwijl uit de omschrijving vervallen de woorden » onderbouw van een fontein op het Binnenhof".

Ten gevolge van voorschreven verminderingen wordt het totaal der Iste afdeeling teruggebracht tot f 231 995;

der IIde afdeeling tot f 15 552 010,21 en het totaal van het hoofdstuk tot f 21 898 805,21 (*een en twintig millioen achthonderd acht en negentig duizend achthonderd vijf gulden een en twintig cent*).

Artikel 4.

De uitgaven, krachtens deze wet voor het dienstjaar 1885 te doen, zullen niet te boven gaan het *een vierde* der sommen in **Artikel 1** dezer wet uitgetrokken.

[81. 46.]

IXde HOOFDSTUK.

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp tot voorloopige vaststelling van het IXde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885 is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel, dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 20sten December 1884.

GODIN DE BEAUFORT.
BAHLMANN.
VAN DER FELTZ.
A. VAN DEDEM.
VAN DER SLEYDEN.

[81. 47.]

VIde HOOFDSTUK.

NOTA VAN ANTWOORD OP HET VERSLAG.

(Ingezonden bij brief van den 20sten December 1884.)

Ter tegemoetkoming aan eenige bedenkingen in het Verslag, wordt hiernevens eene Nota van wijziging in het wetsontwerp aangeboden.

Wat betreft de overige in het Verslag als wenschelijk voorgestelde verminderingen, meent de ondergeteekende te moeten vasthouden aan de in het wetsontwerp uitgetrokken cijfers.

Tot toelichting daarvan, zoomede ter beantwoording van andere gemaakte opmerkingen, diene het volgende:

Artt. 15 *en* 16. Zooals reeds door de meerderheid der leden is opgemerkt, kunnen de verbetering der bewapening van een deel onzer verdedigingsvaartuigen en de aanschaffing van buskruit, niet als nieuwe beginselen worden aangemerkt. Te dezen opzichte wordt slechts voortgegaan

in de richting bij vorige begrootingen door de Vertegenwoordiging goedgekeurd.

Art. 17. Ten einde van het bij de begrooting voor 1884 toegestaan krediet voor het in aanmaak brengen van nieuwe ketels voor het schroefstoomschip 1ste klasse *Atjeh* gebruik te kunnen maken, moest de quaestie van het vervormen der werktuigen van dit schip, in den loop van dit jaar worden uitgemaakt. De ondergeteekende heeft na gezette overweging van het voor en tegen dier vervorming, in verband met de daaraan verbonden kosten, beslist, dat zij niet zou plaats vinden. Daarop is contract gesloten voor de levering van stoomketels, gelijkvormig aan de bestaande. De aangevraagde gelden zullen dus strekken tot betaling van den tweeden termijn van betaling.

Art. 22. Aangezien alle op dit artikel voorkomende posten nieuwe werken betreffen, waardoor zij, zooals te recht met betrekking tot twee dier posten werd opgemerkt, eer in de definitieve begrooting te huis behooren, is het artikel thans voor » memorie" uitgetrokken.

Art. 54. Tegen het terugnemen der posten op dit artikel, sub *a* uitgetrokken, heeft de ondergeteekende overwegend bezwaar.

De sterkte van het aantal loodsvaartuigen is door de in de laatste jaren voorgevallen zeerampen en afkeuringen, wegens ouderdom zoodanig verminderd, dat nu reeds moeilijk ten volle aan de eischen van den dienst kan worden voldaan.

Het is daarom en ook met het oog op de rampen die zich in het ongunstige jaargetijde gewoonlijk voordoen, dringend noodig, reeds in Januari aanstaande tot de aanbesteding voor den bouw der twee gevraagde loodsschoeners over te gaan.

Art. 56. De ondergeteekende is bereid de op dit artikel voor *nieuwen aanbouw* uitgetrokken posten, terug te nemen. De ook voor 1884 toegestane som voor *onderhoud* moet echter worden gehandhaafd. Het artikel is derhalve gebracht op f 18 000.

Artikel 4.

In verband met de toezegging bij de Memorie van Antwoord op de algemeene beschouwingen betreffende de kredietwetten, wordt in dit artikel *een derde* veranderd in *een vierde.*

De Minister van Marine,

TAALMAN KIP.

[81. 48a.]

VIde HOOFDSTUK.

NOTA VAN WIJZIGINGEN IN HET ONTWERP VAN WET.

Artikel 1.

IIde AFDEELING.

Artikel 13. Aanbouw van schepen en vaartuigen bij particulieren enz., wordt uitgetrokken voor » *Memorie*".

Artikel 22. Aanbouw enz. van gebouwen, magazijnen enz., wordt uitgetrokken voor » *Memorie*".

Het totaal der IIde afdeeling wordt » f 3 826 200 ".

IVde AFDEELING.

Artikel 56. Aanbouw enz. van loodsgebouwen enz., wordt verminderd met f 10 500, en daardoor gebracht op » f 18 000 ".

Artikel 57. Kosten der betonning enz., wordt verminderd met f 24 500, en daardoor gebracht op » f 51 400 ".

Het totaal der IVde afdeeling wordt » f 1 692 092 ", en het eindcijfer van het hoofdstuk » f 11 060 510,60".

Artikel 2.

Uit de artikelen, waarop uit artikel 74 kan worden overgeschreven, vervallen de artikelen 13 en 22.

De laatste alinea vervalt.

Artikel 4.

Het » *een derde gedeelte*" der sommen in artikel 1 dezer wet uitgetrokken, te vervangen door het » *een vierde gedeelte*".

De Minister van Marine,

TAALMAN KIP.

[81. 48b.]

VIIIste HOOFDSTUK.

NOTA VAN ANTWOORD.

Ter beantwoording der opmerkingen, gemaakt bij het onder dagteekening van 19 dezer uitgebrachte verslag nopens het ontwerp eener kredietwet voor hoofdstuk VIII, dienst 1885, heeft de ondergeteekende de eer het navolgende te doen kennen:

Ad § 1. Ten aanzien van het verlangen tot meerdere splitsing der artikelen, wenscht de ondergeteekende de verzekering te geven, dat, bij het opmaken eener volgende begrooting, daaraan — voor zoover zulks zonder bezwaar mocht kunnen geschieden — gevolg zal worden gegeven.

Met het oog op het spoedvereischende der behandeling van de onderwerpelijke krediet-begrooting, kan *thans* aan dien wensch ten aanzien van deze voorloopige begrooting onmogelijk gevolg gegeven worden.

Ad § 3. Hoewel zulks geacht kan worden eigenlijk vanzelf te spreken, verklaart de ondergeteekende, dat hij, overeenkomstig het hier uitgedrukt gevoelen handelen zal.

Ad § 4. Voor de kosten van verplaatsing van personeel en van goederen — die voortdurend dagelijks plaats hebben — zijn de noodige gelden aangevraagd bij de artikelen, waarmede die kosten verband houden. Zoo is bijv. geraamd:

op art. 8 en art. 10, voor verhuiskosten enz. van officieren,

» » 15, voor kosten van vervoer van personeel (officieren en minderen);

» » 50, voor kosten van vervoer van goederen.

Garnizoensveranderingen in het algemeen en die uit 's Hertogenbosch in het bijzonder zijn op de bedragen, betrekkelijk van zóó weinig invloed, dat het niet noodig is, daarvoor eene afzonderlijke raming te maken.

Voor de kosten dier garnizoensveranderingen heeft dan ook geene afzonderlijke vermelding in de stukkken plaats gehad.

Wat betreft het materieel der genie, zullen, in verband met het overbrengen der noodige meubels uit de eene plaats naar de andere, voor die garnizoensverandering ook geen uitgaven van eenige beteekenis worden gevorderd. De geringe daarvoor vereischte bedragen zullen overigens uit de artikelen worden bestreden, waaruit de algemeene kosten van onderhoud gekweten worden.

IVde afdeeling.

Ad art. 17. Uit den aard der zaak zijn de kosten van dit artikel in het tijdvak, waarover de kredietwet loopt, luttel, en de ondergeteekende geeft gaarne de verzekering dat te dezen aanzien zal gehandeld worden geheel naar den uitgedrukten wensch der Kamer.

VIIIste afdeeling.

Ad art. 33—37 (moet zijn: *Art.* 33—36). Ter bekorting van de beraadslagingen over deze kredietbegrooting, is de ondergeteekende bereid de bedragen der artt. 33—36 voorloopig te verminderen met de sommen in het verslag onder die artikelen vermeld.

Dientengevolge kunnen de bedragen dier artikelen worden vastgesteld, als:

Art. 33 op.	f 64 370
» 34 ».	85 600
» 35 ».	77 690
» 36 ».	83 680

Ad artt. 41 *en* 42. Het bedrag dezer artikelen kan uit de kredietwet worden weggelaten. Opdat dit echter geene opschuiving der nummers van de artikelen noodig make, zijn de beide posten *pro memorie* uitgetrokken.

Eveneens wordt ten aanzien van art. 45 — waarover hierna — gehandeld.

IXde afdeeling.

Ad artt. 44 *en* 46. Ter voldoening aan den wensch der Kamer worden deze artikelen uit **artikel 4** geschrapt. De bedragen geheel uit de begrooting weg te laten, is niet mogelijk, omdat — zooals reeds door de Kamer is opgemerkt — het hier (althans grootendeels) zaken betreft, die als het ware dagelijks noodig zijn. Er zal intusschen niets worden besteed, dan hetgeen voor *die zaken* noodig zal wezen.

Ad. art. 45. Dewijl dit artikel uitsluitend tot aanschaffing en wijziging van goederen betrekking heeft, neemt de ondergeteekende — ofschoon behoud daarop hem, op grond van het bij de Memorie van Toelichting vermelde, aangenaam ware geweest — het deswege aangevraagde van de begrooting af, en wordt dit voor *Memorie* uitgetrokken.

In verband daarmede vervalt tevens de vermelding van het artikel in **art. 4**.

XVIde afdeeling.

Ad art. 76. Vermits in **artikel 4** van het wetsontwerp tot vaststelling der voorloopige begrooting van het VIIIste hoofdstuk het hierbedoelde art. 76 *niet* onder de uitzonderingsartikelen is genoemd, zal over het hierbij aangevraagde bedrag slechts over *een vierde* kunnen worden beschikt. Hoezeer het aanvankelijk bij den ondergeteekende een punt van overweging heeft uitgemaakt, om ook de hierbedoelde som in haar geheel aan te vragen, heeft hij daarvan afgezien omdat dit reeds voor de artt. 77, 78 en 79 moest geschieden. Hij mag echter niet verder gaan en alzoo niet minder dan het een vierde dier som aanvragen, vermits het in de bedoeling ligt daarvoor in de eerste plaats contracten te sluiten voor de levering van affuiten van 10,5 cM. waarvan het model eerst onlangs is vastgesteld, terwijl 150 dier vuurmonden spoedig gereed zullen zijn, en het overige te besteden voor buskruit. Beide behoeften vorderen geruimen tijd voor den aanmaak, terwijl de bestelling daarvan niet kan geschieden alvorens de daarvoor benoodigde som is toegestaan. Moet hiermede worden gewacht tot na de definitieve vaststelling der begrooting, dan wordt zooveel tijd verloren dat de vrees moet ontstaan dat de leveringen niet binnen den wettelijken termijn kunnen geschieden.

De gelden aangevraagd voor vestinggeschut worden, zooals in de toelichting tot dat artikel en in de Memorie van Beantwoording van het Voorloopig Verslag der begrooting voor het loopende dienstjaar, ad art. 78, is vermeld, besteed voor den aanmaak en de aanschaffing van de vuurmonden met affuiten, uitrusting en toebehooren bedoeld in de bijlage 17 tot laatstgemelde Memorie.

Hoewel zulks niet rechtstreeks wordt gevraagd, doet de ondergeteekende hieronder gaarne mededeeling van de wijze waarop de som van f 340 000 op de begrooting van 1884 toegestaan, is besteed:

4 kanonnen van 15 cM. zwaar, van verhoogde uitwerking, met toebehooren	f 49 200,00
130 000 KG. buskruit.	149 760,00
invoerrechten voor 88 000 KG. buskruit .	4 400,00
roodkoperen buskruitkisten overgenomen van het Departement van Marine	7 600,00
omwerking van koper- en messingrommel tot rood koperen buskruitkisten.	10 000,00
25 000 KG. koper in blokken voor den aanmaak van vestinggeschut.	18 375,00
staaldeelen voor het afwerken van mortieren van 15 en 10,5 cM..	5 691,875
traveller met 10 tons differentiaal takel ten behoeve van den aanmaak van vestinggeschut	1 500,00
buitengewoon werkloon bij 's Rijks gieterij van bronzen geschut ten behoeve van den aanmaak van vestinggeschut.	400,00
25 verhoogde affuiten van 10,5 c.M. (1) .	34 375,00
Kosten van toezicht bij den aanmaak van affuiten te Amsterdam	600,00
Koperen banden voor projectielen voor vestinggeschut	17 000,00
Werktuig tot het inwalsen van koperen banden in projectielen	1 025,00
Verschillende metalen en verdere behoeften, alle noodig tot den aanmaak van projectielen voor vestinggeschut	36 017,70
	f 335 944,575

Ad art. 77. De ondergeteekende kan tot zijn leedwezen bezwaarlijk gevolg geven aan den uitgedrukten wensch, hier een lager bedrag dan het voorgestelde uit te trekken.

De behoeften, waarvoor onverwijld contracten moeten gesloten worden, beloopen een bedrag van f 240 000. De resteerende f 80 000 zouden bestemd worden tot den aanmaak der overige projectielen en uitrusting, bedoeld in alin. 1 op bladz. 3 der Nota van Toelichting.

De ondergeteekende acht het bepaald noodig, dat die projectielen ook reeds in den aanvang van het volgende jaar worden besteld, op grond der redenen aangevoerd in bedoelde alinea, en zulks te meer, daar het fort IJmuiden vermoedelijk reeds in den zomer van 1885 gereed zal komen en alsdan een groot gedeelte der uitrusting aldaar dient voorhanden te zijn.

Ad art. 82. Vermits dit artikel slechts uit 2 posten bestaat, geldt hiervoor in nog meerdere mate dan voor grootere artikelen de bedenking tegen splitsing, vermeld onder § 7 (bladz. 12 en 13) der Memorie van Toelichting der Oorlogsbegrooting voor het dienstjaar 1882.

Daar, zoolang wegens eenig werk geen contract is ge-

(1) Het hieromtrent gesloten contract is in zooverre facultief gesteld, dat alsnog de levering van 5 affuiten op dat contract aan de Koninklijke fabriek van stoom- en andere werktuigen te Amsterdam kan worden opgedragen.

sloten geworden, het geheel onmogelijk is eenig bedrag daaromtrent vooraf met volkomen juistheid te bepalen, zou uit hoofde van het boven aangehaalde, bijv. door deze splitsing de begrooting met minstens f 2000 verhoogd moeten worden.

Op deze gronden heeft de ondergeteekende vermeend, tot de bedoelde splitsing dan ook niet te mogen overgaan.

Het vervangen van de bestaande stoommachine in de garnizoensbakkerij te 's Gravenhage, is voorts hoogst noodzakelijk te achten:

1°. omdat, gelijk reeds in de Memorie van Toelichting is aangegeven, de bestaande machine door ouderdom telkens vrij belangrijke herstellingen vordert en bovendien niet onmogelijk is te achten dat de bestaande machine op een gegeven oogenblik in zoodanige mate defect geraakt, dat men de exploitatie der bakkerij tijdelijk zoude moeten staken;

2°. wegens de aanzienlijke, ook reeds in de Memorie van Toelichting vermelde besparing in brandstoffen door de nieuwe machine te verkrijgen, welke besparing op plus minus f 4 per dag geschat wordt, en

3°. omdat, ten einde met de in die bakkerij alsnog op te stellen nieuwe werktuigen, in verband met de overige aan die inrichting aangebrachte zeer belangrijke verbeteringen, een goed geheel te verkrijgen, de bedoelde nieuwe stoommachine, uit den aard der zaak, ook te gelijk met die werktuigen moet worden opgesteld.

Ad **Artikel 2** en **Artikel 4**.

In verband met bovengemelde, in het wetsontwerp aangebrachte wijzigingen, zijn in **artikel 2** de artikelen 41, 42, 44, 45 en 46 komen te vervallen, terwijl, behalve evengemelde artikelen, ter voldoening aan het door de Kamer uitgedrukt verlangen, ook artikel 62 uit de tweede zinsnede van **artikel 4** is weggelaten.

In de eerste zinsnede van laatstgenoemd **artikel** is, in plaats van »*een derde*", gesteld: »*een vierde*", en zulks overeenkomstig het dienaangaande reeds aan de Kamer kenbaar gemaakte voornemen der Regeering.

's Gravenhage, 20 December 1884.

De Minister van Oorlog,
WEITZEL.

[81. 49.]

VIIIste **HOOFDSTUK**.

NOTA VAN WIJZIGINGEN.

VIIIste Afdeeling.

Artikel 33. Onderhouden, herstellen, veranderen en verbeteren van vestingwerken, enz. *in het 1ste Genie-commandement*, wordt verminderd met f 28 090, en alzoo uitgetrokken tot een bedrag van f 64 370.

Artikel 34. Als voren *in het 2de Genie-commandement*, wordt verminderd met f 50 300, en alzoo uitgetrokken tot een bedrag van f 85 600.

Artikel 35. Als voren *in het 3de Genie-commandement*, wordt verminderd met f 62 500, en alzoo uitgetrokken tot een bedrag van f 77 690.

Artikel 36. Als voren *in het 4de Genie-commandement*, wordt verminderd met f 35 050, en alzoo uitgetrokken tot een bedrag van f 83 680.

Artikel 41. Aanschaffing van materieel voor de voltooiing van de uitrusting der spoorwegtroepen, wordt uitgetrokken voor *Memorie*.

Artikel 42. Aanschaffing van materieel voor den telegraafdienst te velde, wordt uitgetrokken voor *Memorie*.

Het totaal van de VIIIste afdeeling wordt uitgetrokken op een bedrag van f 474 340.

IXde Afdeeling.

Artikel 45. Kosten voor het aankoopen, enz. van voorwerpen van ledergoed en paardentuig, enz. wordt uitgetrokken voor *Memorie*.

Het totaal van de IXde afdeeling wordt uitgetrokken op een bedrag van f 298 500.

Het totaal van het VIIIste hoofdstuk wordt uitgetrokken tot een bedrag van f 19 263 456. *Negentien millioen tweehonderd drie en zestig duizend vierhonderd zes en vijftig gulden.*

Artikel 2.

Dit **artikel** wordt gelezen:

»Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij *artikel* 18, van het bij deze wet", enz.

Artikel 4.

In dit **artikel** worden de woorden »*een derde*" vervangen door de woorden »*een vierde*" en vervallen de nummers der *artikelen* 41, 42, 44, 45, 46 en 62.

[81. 50.

IIIde **HOOFDSTUK**.

NOTA VAN WIJZIGING.

Ontwerp van wet.

Artikel 4, 2de regel, 2 laatste woorden staat: »*een derd*", wordt: »*een vierde*".

[82. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet houdende nadere wijziging der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 126) tot regeling van de bevordering, het ontslag en het op pensioen stellen der militaire officieren bij de zeemacht.

De toelichtende memorie (en bijlage), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 11den December 1884.

WILLEM.

[82. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodig is, de wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 126) tot regeling van de bevordering, het ontslag en het op pensioen stellen der militaire officieren bij de zeemacht, reeds gewijzigd bij de wetten van 4 September 1853 (*Staatsblad* n°. 87), 11 Juli 1855 (*Staatsblad* n°. 73), 6 April 1871 (*Staatsblad* n°. 35), 22 April 1880 (*Staatsblad* n°. 61) en 15 Juni 1883 (*Staatsblad* n°. 78), nader te wijzigen, voor zooveel betreft de bepalingen op de officieren van den geneeskundigen dienst;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 126), zooals die luidt na de daarin bij de wetten van 4 September 1853 (*Staatsblad* n°. 87), 11 Juli 1855 (*Staatsblad* n°. 73), 6 April 1871 (*Staatsblad* n°. 35), 22 April 1880 (*Staatsblad* n°. 61) en 15 Juni 1883 (*Staatsblad* n°. 78) gebrachte veranderingen, wordt nader gewijzigd in voege als bij de volgende paragraphen is aangewezen.

§ *a.*

Artikel 7 wordt gelezen als volgt:

De officieren van gezondheid der 2de klasse moeten vier jaren in dien rang hebben gediend, alvorens tot bevordering in aanmerking te komen.

§ *b.*

Artikel 8 wordt gelezen als volgt:

De apothekers der 2de klasse moeten vier jaren in dien rang gediend hebben, vóór dat zij tot bevordering in aanmerking komen.

Slotbepalingen.

Artikel 2.

Deze wet treedt in werking met den dag harer afkondiging.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Marine,

[82. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Nu alle van vaste aanstelling voorziene officieren van gezondheid der 2de klasse bij de zeemacht den titel van arts bezitten en dientengevolge de bevoegdheid tot uitoefening van de geneeskunst in haren vollen omvang, acht de ondergeteekende den tijd gekomen om het bij de wet van den 28sten Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 126) voorgeschreven examen voor hoogeren rang, te doen vervallen.

Dit examen is, ten gevolge van de hooge eischen welke sedert de vaststelling der wet van den 25sten December 1878 (*Staatsblad* n°. 222) aan alle Nederlandsche geneeskundigen gesteld worden, overbodig geworden en werkt, door de kwelling die het den betrokken personen veroorzaakt, eer schadelijk dan nuttig voor 's lands dienst.

Voor de officieren van gezondheid van de landmacht werd het reeds bij de wet van den 2 Augustus 1880 (*Staatsblad* n°. 145) en voor het personeel van den Nederlandsch-Indischen geneeskundigen dienst, bij Koninklijk besluit van 13 November 1882 n°. 25, afgeschaft.

Ook de apothekers der 2de klasse van de zeemacht kunnen niet als zoodanig worden aangesteld dan nadat zij aan de eischen voldaan hebben van het Staatsexamen voorgeschreven bij de wet van 1 Juni 1865 (*Staatsblad* n°. 59), gewijzigd bij die van 8 Juli 1874 (*Staatsblad* n°. 97), zoodat voor hen eveneens voldoende waarborgen bestaan dat zij de noodige bekwaamheid voor hoogeren rang zullen bezitten. Een nader examen wordt dus ook voor hen overbodig geacht.

Nevensgaand wetsontwerp strekt om de verplichting voor dit examen voor beide categorieën weg te nemen.

Tot verduidelijking gaat een afschrift hierbij van de thans van kracht zijnde artt. 7 en 8 der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 126), gewijzigd bij die van 6 April 1871 (*Staatsblad* n°. 35), waarin de thans voorgestelde veranderingen met rooden inkt zijn aangegeven.

De Minister van Marine,
TAALMAN KIP.

[82. 4.]

BIJLAGE der Memorie van Toelichting.

WET van den 28sten Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 126) gewijzigd bij die van 6 April 1871 (*Staatsblad* n°. 35).

Artikel 7.

De officieren van gezondheid der 2de klasse moeten vier jaren in dien rang hebben gediend, alvorens tot het afleggen van het examen voor hoogeren rang te worden toegelaten en tot bevordering in aanmerking te komen.

Voor die binnenslands zijn geschiedt de bevordering niet dan na voldoend afgelegd examen.

Bij bevordering buitenslands dienende, gelden dezelfde beginselen als te dien aanzien voor de adelborsten der 1ste klasse en de luitenants ter zee zijn bepaald.

De daarbij gestelde termijn van zes maanden wordt echter voor de officieren van gezondheid op acht maanden gebracht.

Artikel 8.

De apothekers der 2de klasse moeten vier jaren in dien rang gediend hebben, vóór dat zij, na voldoend afgelegde examens, tot bevordering in aanmerking komen.

[82. 5.]

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek van dit ontwerp van wet werd de wensch uitgesproken, dat na de aanneming van de voorgestelde wijziging, de tekst der geheele wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 126) in het Staatsblad zoude worden opgenomen, zooals onlangs ook geschied is bij het Koninklijk besluit van den 24sten Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 182) met den tekst der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127).

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 27sten Februari 1885.

ROOSEBOOM.
FABIUS.
OLDENHUIS GRATAMA.
KIELSTRA.
BUMA.

[83. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan twee ontwerpen van wet:

1°. tot wijziging en verhooging van de koloniale huishoudelijke begrooting van *Suriname* voor het dienstjaar 1883;

2°. tot wijziging van het Xde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1883.

De toelichtende memorie, die de wetsontwerpen vergezelt, bevat de gronden waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 13den December 1884.

WILLEM.

[83. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken tot het wijzigen en verhoogen van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname over het dienstjaar 1883, definitief vastgesteld bij de wet van 28 Januari 1883 (*Staatsblad* n³. 18);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

De navolgende artikelen der koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1883 worden verhoogd met en mitsdien gebracht op de bedragen daarbij vermeld.

	wordt *verhoogd* met:	en mitsdien gebracht op:
Art. 2. Bureau- en lokaalbehoeften, bindloon, abonnement op couranten en andere uitgaven ten behoeve van de gouvernements-secretarie, van den raad van bestuur en van den burgerlijken stand, zoomede boek- en drukwerken en andere uitgaven voor den algemeenen dienst en kosten van vergaderingen voor gouvernements-commissiën	f 3 547,53	f 8 547,53
Art. 6. Traktementen en fouragegeld van de districts-commissarissen en van hunne secretarissen en klerken, en bureaukosten van commissarissen en burgerkapiteins	2 114,44	52 444,44
Art. 7. Loon en kleeding der roeiers van de vaartuigen, ten dienste van de districts-commissarissen	80,28	11 048,28
Art. 8. Voorloopig bestuur aan de Marowijne	300,00	2 800,00
Art. 12. Reis-, verblijf- en bureaukosten, aankoop en herstelling van werktuigen en gereedschappen en andere uitgaven .	f 25,00	f 325,00
Art. 13. Uit- en terugzending van burgerlijke ambtenaren, benevens transport van met verlof gaande of van verlof terugkeerende en gepensionneerde ambtenaren met hunne gezinnen	6 768,81	11 768,81
Art. 23. Voeding, kleeding, ligging, bewassching, onderwijs, genees- en heelkundige verpleging en verschillende andere uitgaven voor gedetineerden en veroordeelden . .	4 056,10	41 356,10
Art. 24. Gereedschappen, werktuigen, verlichting en andere huishoudelijke behoeften van de gevangenissen en arresthuizen	758,73	3 258,73
Art. 27. Andere uitgaven ten dienste van de politie. . . .	901,63	20 318,43
Art. 28. Verwijdering van uit Cayenne ontvluchte gedeporteerden.	122,40	122,40
Art. 31. Onderhoud van de krankzinnigen	17,37	4 517,37
Art. 34. Gereedschappen, trekvee, materialen en andere huishoudelijke behoeften. . .	610,80⁵	2 310,80⁵
Art. 36. Straatverlichting in de stad Paramaribo	852,78	852,78
Art. 38. Vervolgingen en procedures, waarvan de kosten geheel of gedeeltelijk ten laste van de koloniale kas komen. .	4 940,17	19 940,17
Art. 40. Uitgaven voor den dienst der in- en uitgaande rechten bij de lossingen, onderhoud en vernieuwing van werktuigen, gereedschappen, balansen, schalen, maten, gewichten, licht en andere behoeften voor den dienst der belastingen, mitsgaders kosten van invordering.	1 034,95	4 034,95
Art. 42. Bestelloon, uitkeering aan de Nederlandsche post-administratie van het aandeel van Suriname in de kosten wegens het vervoer van brieven en drukwerken met de mail, betalingen aan het internationaal bureau der Algemeene Postvereeniging te Bern en kosten van den binnenlandschen postdienst	920,97	7 620,97
Art. 46. Schrijfbehoeften, papier en bindloon, abonnement op couranten, briefporten en andere uitgaven voor het bureau van den administrateur van financiën en dat der domeinen, voor de kantoren der ontvangers, voor dat van den waagmeester en voor het postkantoor	2 559,34	4 559,34
Art. 49. Reis- en verblijfkosten	32,48	2 032,48

	wordt *verhoogd* met:	en mitsdien:
Art. 51. Kantoor- en schrijfbehoeften, drukwerken, bindloon, abonnement op nieuwsbladen, briefport en andere uitgaven voor het departement in de kolonie.	f 146,31⁵	f 446,31⁵
Art. 52. Reis- en verblijfkosten van de ambtenaren bij het departement in de kolonie, mitsgaders loon en kleeding van de roeiers	206,97	1 206,97
Art. 54. Voorschotten aan kolonisten.	1 150,00	1 150,00
Art. 58. Bureaubehoeften en drukloon, benevens reis- en verblijfkosten.	254,80	654,80
Art. 60. Traktementen en toelagen van onderwijzers en onderwijzeressen, schoolbehoeften en andere kosten van het onderwijs	6 937,71	59 337,71
Art. 63. Traktement en daggelden van het personeel, en abonnement aan de commissie van regenten van het weldadigheidsgesticht 's lands grond Boniface	4,00	4 104,00
Art. 64. Uitgaven ten behoeve der ouden en gebrekkigen binnen en buiten het weldadigheidsgesticht 's lands grond Boniface en alimentatie van weezen	588,07	53 488,07
Art. 69. Bureaubehoeften en drukloon, bevens reis- en verblijfkosten van den geneeskundigen inspecteur	29,61	529,61
Art. 72. Huur van vaartuigen en loon van roeiers ten dienste der districtsgeneesheeren en fouragegelden	2 648,94	13 788,94
Art. 73. Toelagen aan geadmitteerde vroedvrouwen . .	600,00	800,00
Art 76. Uitgaven ten behoeve der verpleegden op het etablissement Batavia. . . .	3 439,30	18 439,30
Art. 80. Bureaubehoeften en reis- en verblijfkosten . . .	289,25	839,25
Art. 81. Onderhoud van de landsgebouwen met hun toebehooren, meubilair en verdere inventaris, de vaartuigen en de voer- en werktuigen en gereedschappen.	24 119,60	72 119,60
Art. 82. Onderhoud van de lands communicatiën, bruggen, steigers, en afwateringswerken	5 661,16⁵	20 661.16⁵
Art. 85. Huur van lokalen voor den publieken dienst . .	2 892,00	22 102.00
Art. 88. Belooning voor het innen en verantwoorden der passagegelden	145,32	645,32
Art. 89. Materialen en arbeidsloonen, werktuigen, gereedschappen en verdere uitgaven voor het gewoon onderhoud der vaartuigen, alsmede steenkolen	8561,19	54 861,19
Art. 98. Benoodigdheden voor het seinwezen	f 70,50	f 320,50
Art. 99. Pensioenen van burgerlijke landsdienaren . . .	2 636,12⁵	104 164,62⁵
Art. 100. Pensioenen van weduwen en kinderen van overleden burgerlijke landsdienaren	3 565,11⁵	59 982,01⁵
Art. 101. Wachtgelden. .	5 400,46⁵	5 400,46⁵
Art. 103. Onderstanden. .	307,73	307,73

Art. 2.

De navolgende artikelen van voornoemde begrooting worden verminderd met en mitsdien gebracht op de bedragen daarbij vermeld.

	wordt *verminderd* met:	en mitsdien gebracht op:
Art. 5. Bureau-, lokaal- en andere huishoudelijke behoeften, drukwerken, aankoop van boeken, alsmede schrijfloonen ten dienste van het verslag der zittingen	f 70,16	f 6 519,84
Art. 10. Schrijfbehoeften, transportkosten, loonen en geschenken ter vergelding van kleine diensten en begrafeniskosten van Boschnegers en Indianen	207,86	966,14
Art. 11. Traktement en belooning van het personeel bij het ijkwezen.	83,34	1 916,66
Art. 16. Bureau- en andere huishoudelijke behoeften voor het hof van justitie en het parket van den procureur-generaal .	110,70	946,10
Art. 17. Traktementen en toelagen van den kantonrechter, den griffier en de ambtenaren ter griffie van het kantongerecht te Paramaribo . . .	1 066,68	10 033,32
Art. 19. Traktementen en personeele toelagen van de kantonrechters in Nickerie en Coronie en hunne griffiers, en van de omgaande rechters en hunne griffiers	1 800,00	27 800,00
Art. 21. Loon en kleeding der roeiers op de vaartuigen ten dienste van de omgaande rechters.	39,17	4 760,83
Art. 22. Bewaking van veroordeelden en gedetineerden .	136,67	9 855,33
Art. 26. Traktementen van het politie-personeel	4 351,87	124 368,13
Art. 30. Materieel van de brandweer	510,74	1 489,26
Art. 35. Loon van gehuurd werkvolk te Paramaribo en van te werk gestelden.	573,40	4 426,60
Art. 47. Kosten van vervolging en proceskosten . . .	943,60	56,40
Art. 48. Aandeel van ambtenaren of anderen in de ontvangen boeten	299,98	200,02

	wordt *verminderd* met	en mitsdien gebracht op:
Art. 50. Traktementen en toelagen van het personeel bij het departement in de kolonie, mitsgaders schrijfloonen . . .	f 114,45	f 21 385,55
Art. 53. Renten en aflossing van de geldleening tot bevordering van de immigratie ten laste der kolonie Suriname, benevens kosten daarop vallende	19,47	25 030,53
Art. 55. Traktementen en toelagen voor huishuur van de predikanten der Hervormde en Luthersche gemeenten. van de geestelijken der Roomsch-Katholieke gemeente en van den opper-rabbijn der Nederlandsch- en Portugeesch-Israëlietische gemeenten	5 511,15	33 788,85
Art. 62. Kosten van het koloniaal museum	29,75	570,25
Art. 65. Begrafeniskosten van onvermogenden.	130,06	3 869,94
Art. 66. Traktementen en toelagen van de stads genees-, heel- en verloskundigen, van de geneeskundigen belast met de stads- en armenpraktijk, en van den scriba en den kamerbewaarder der commissie van toevoorzicht	146,70	6 573,30
Art. 70. Kosten van opleiding van geneeskundigen	444,52	7 555,48
Art. 71. Bezoldiging van de districtsgeneesheeren	1 002,82	38 597,18
Art. 74. Kosten van verpleging en geneesmiddelen, enz. in en buiten het militair hospitaal te Paramaribo en in de districten	725,75⁵	25 874,24⁵
Art. 78. Onderhoud der begraafplaatsen, draagbaren, kleeden, gereedschappen en andere behoeften	195r00	1 205,00
Art. 84. Werken wegens de afspoeling der kust in Nickerie	291,75	3 208,25
Art. 86. Traktementen van den beheerder en van den hoofdmachinist der koloniale vaartuigen	374,98	7 625,02
Art. 90. Traktementen, gages en toelagen van de gezagvoerders en het verder personeel der koloniale vaartuigen . . .	4 582,73	22 381
Art. 91. Tafelgelden van de gezagvoerders en het verder personeel der koloniale vaartuigen	299,99	1 700,01
Art. 92. Victualie, licht- en brandstoffen voor de equipages	1 742,67	10 083,33
Art. 93. Aankoop en onderhoud van kettingen, zinkers en tonneboeien	266,30	233,70
Art. 96. Onderhoud van het lichtschip en aankoop van olie voor den lichttoestel . .	1 108,50	1 091,50

Ten gevolge van de in artt. 1 en 2 vermelde wijzigingen wordt het eindcijfer der voornoemde begrooting verhoogd met f 72 107,19⁵ (*twee en zeventig duizend eenhonderd zeven gulden negentien en een halve cent*) en mitsdien gebracht op f 1 407 502.19⁵ (*een millioen vierhonderd zeven duizend vijfhonderd twee gulden negentien en een halve cent*).

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Koloniën,

[83. 3.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken eener wijziging van het Xde hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1883, vastgesteld bij de wet van 28 Januari 1883 (*Staatsblad* nº. 17);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Artikel 11. Bijdrage aan de koloniale geldmiddelen (van Suriname), van het Xde hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1883, wordt verhoogd met f 46 818,87⁵ en alzoo gebracht op f 139 270,54⁵.

Artikel 2.

De navolgende artikelen van voornoemd hoofdstuk worden verminderd met en mitsdien gebracht op de bedragen daarbij vermeld.

	wordt *verminderd* met:	en mitsdien gebracht op:
Artikel 16. Bijdrage aan de koloniale geldmiddelen (van Curaçao)	f 40 105,66	*Nihil.*
Artikel 21. Onvoorziene uitgaven	6 713,21⁵	f 33 286,78⁵

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Koloniën,

[83 4.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Terwijl het gebleken is dat onderscheidene artikelen van de Surinaamsche begrooting voor 1883 te laag zijn geraamd geworden, zoodat het noodig is die te verhoogen, kunnen daarentegen verschillende andere artikelen verminderd worden. Het eerste der hierbij aangeboden wetsontwerpen strekt om die verhoogingen, tot een gezamenlijk bedrag van f 99 297,96, en die verminderingen, tot een gezamenlijk bedrag van f 27 190,76⁵, aan te brengen.

De verhoogingen overtreffen dus de verminderingen met een bedrag van f 72 107,19⁵; maar aangezien de Surinaamsche middelen in 1883 f 25 288,32 boven de raming hebben opgebracht, stijgt het geraamde tekort slechts met f 46 818,87⁵. Bij het tweede der nevensgaande wetsontwerpen wordt voorgesteld om met laatstgenoemd bedrag het artikel van hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor 1883 te verhoogen, waarop de bijdrage aan de Surinaamsche geldmiddelen is uitgetrokken, maar om tevens twee andere artikelen van dat hoofdstuk te zamen met een gelijk bedrag te verminderen, en wel art. 16 (bijdrage aan de Curaçaosche geldmiddelen), waarop in 't geheel geen uitgaven te doen zijn geweest, met f 40 105,66, en art. 21 (onvoorziene uitgaven), dat voor verreweg het grootste gedeelte ongebruikt is gebleven, met f 6713,21⁵.

Op de omstandigheid, dat de Surinaamsche begrooting voor 1883 aan het gebrek van de te lage ramingen mank ging, evenals die voor 1882, is reeds gewezen in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer betreffende het wetsontwerp tot verhooging der laatstbedoelde begrooting (Gedrukte stukken 1883-1884, **151**, n°. 6). Bij de begrootingen voor 1884 en 1885 is er naar gestreefd dit gebrek te vermijden, en onderscheidene posten der begrooting voor 1883 (artt. 2, 8, 13, 23, 24, 46, 60, 73, 80, 81 en 82), die thans ter verhooging worden voorgedragen, zouden geene of slechts eene zeer onbeduidende aanvulling behoeven wanneer zij geraamd waren op dezelfde bedragen als de gelijknamige posten der latere begrootingen. Een aantal andere ter verhooging voorgedragen artikelen werden ieder op zichzelf slechts met een zeer gering bedrag overschreden, en zouden (evenals eenige memorieposten waarop uitgaven noodig zijn geweest) in gewone omstandigheden aangevuld kunnen zijn uit den post voor onvoorziene uitgaven; maar in 1883 is deze post rechtstreeks belast moeten worden met vrij belangrijke uitgaven, zooals voor huur van transportmiddelen te water die noodig waren wegens den gebrekkigen toestand van de koloniale vaartuigen, voor quarantaine-maatregelen, voor de koloniale tentoonstelling te Amsterdam, — en dientengevolge bood hij weinig gelegenheid aan tot aanvulling van andere artikelen der begrooting. Overigens is te wijzen op het wisselvallig karakter der uitgaven, waarop verschillende van de ter verhooging voorgedragen artikelen betrekking hebben. Geen der verhoogingen is noodig geworden wegens nieuwe maatregelen, waarbij, naar de zienswijze door den ondergeteekende ontwikkeld in de vergadering der Tweede Kamer van 1 Juli 1884 (*Handelingen* blz. 1754), de Koloniale Staten betrokken hadden moeten zijn.

Na het bovenstaande is nog slechts het volgende omtrent enkele der ter verhooging voorgedragene artikelen n het bijzonder op te merken.

Art. 6 werd overschreden ten gevolge van het buitenlandsch verlof aan een districtscommissaris verleend. Zijn verlofstraktement moest namelijk ten laste van het artikel gebracht worden te gelijk met het bedrag van zijn activiteitstraktement, dat aan zijn plaatsvervanger toekwam.

Art. 36, voor memorie uitgetrokken, moest bezwaard worden met uitgaven voor de verlichting van de aanlegplaatsen der koopvaardijschepen en van verschillende bruggen te Paramaribo.

Art. 72 is ter zake van het loon van roeiers met bijna f 1100 méér bezwaard moeten worden dan geraamd was.

Art. 82 is vooral overschreden ten gevolge van de noodzakelijkheid om de gebouwen op den quarantainepost Leyden in orde te brengen bij de aankomst van het Engelsche immigrantenschip *Sheila*, aan boord waarvan de cholera was uitgebroken. (Zie Koloniaal Verslag van 1883, bladz. 13.)

Wat de ter vermindering voorgedragen artikelen aangaat is slechts op te merken dat, voor zoover die artikelen bezoldigingen van ambtenaren betreffen, de overschotten hieraan zijn toe te schrijven, dat sommige betrekkingen tijdelijk niet vervuld werden, of tegen eene toelage (soms ten laste van de onvoorziene uitgaven) waargenomen werden, en verder dat het buiten dienststellen van het stoomschip *Commewijne* aanleiding gaf tot overschotten op de artt. 90, 91 en 92.

Tot het voordeelig verschil tusschen de opbrengst en de raming der middelen droegen de invoerrechten en het zegelrecht het meeste bij, namelijk respectievelijk f 24 000 en f 13 600. Het schijnt niet noodig thans de andere middelen te vermelden die meer dan de raming opbrachten, evenmin als die waarvan de opbrengst beneden de raming bleef. De cijfers zijn bekend uit de stukken behoorende bij de Surinaamsche begrooting voor 1885.

De Minister van Koloniën,

SPRENGER VAN EYK.

[**83**. 5.]

BRIEF, HOUDENDE INTREKKING VAN HET WETSONTWERP.

Aan den Heer Voorzitter van
de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's GRAVENHAGE, *den* 20*sten Februari* 1885.

Ik heb de eer UHoogedelgestr. mede te deelen dat het wetsontwerp tot wijziging van het Xde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1883 (gedrukte stukken, tweede zitting 1884—1885, **83**, n°. 3) krachtens machtiging des Konings door mij wordt ingetrokken.

De Minister van Koloniën,
SPRENGER VAN EYK.

[83. 6.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het wetsontwerp tot wijziging en verhooging van de koloniale huishoudelijke begrooting van *Suriname* voor het dienstjaar 1883 heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen en beschouwingen.

Met leedwezen had men bespeurd, dat de uitgaven voor de kolonie in 1883 de raming wederom hebben overtroffen. Men meende daarin een hernieuwd bewijs te zien, dat de Surinaamsche Regeering zich aan die raming weinig laat gelegen liggen, en in het algemeen geenszins streeft naar een ordelijk en nauwgezet beheer, dat toch zeker wel een eerste eisch is om tot de gewenschte bezuiniging te kunnen geraken. De gebrekkige toelichting maakt eene juiste beoordeeling der voorgestelde verhoogingen moeilijk, maar men vestigde de aandacht onder anderen op de onderartikelen 13, 46 en 81, welke met een bedrag van meer dan de helft der geraamde som zijn overschreden. Eene dergelijke verhooging kwam buitensporig voor, en deed — wat betreft het onderhoud der landsgebouwen — ernstigen twijfel ontstaan aan de deugdelijkheid van dat onderhoud. Verschillende leden betoogden dan ook de noodzakelijkheid om dergelijke verhoogingen, die bij al te gereede inwilliging of goedkeuring jaarlijks dreigen terug te keeren, niet toe te staan, nadat eenmaal de bijdrage voor de kolonie bij de wet is vastgesteld, en herinnerden er aan, onder verwijzing overigens naar het Verslag omtrent de wetsontwerpen tot verhooging van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname en van hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1881 (Gedrukte stukken 1882/83 n°. **110**), hoe de Minister van Koloniën in de Memorie van Beantwoording op het Verslag van hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor 1881 gezegd had: » Met vertrouwen mag ook de ondergeteekende de hoop uitspreken, dat ten aanzien van het geraamde subsidie geen teleurstelling zal worden ondervonden. Eene gegronde vrees voor het tegendeel zou alleen dan kunnen bestaan, als de inkomsten en uitgaven der kolonie niet met de noodige zorg waren begroot, en gerust mag verklaard worden, dat men zich op nauwkeurige ramingen heeft toegelegd". De bij die gelegenheid uitgesproken verwachting is sedert, zooals de Regeering dan ook in de Memorie van Toelichting erkent, meer dan eens teleurgesteld. Men hoopte, dat hetgeen terzelfder plaatse aangaande de begrootingen voor 1884 en 1885 wordt opgemerkt, beter verwezenlijkt zou worden.

Met het oog op het bovenstaande wenschte men in kennis gesteld te worden met de bijdragen, bij het Xde hoofdstuk aan Suriname en Curaçao verleend sedert 1866, en van de sommen, die daarvoor werkelijk blijken noodig te zijn geweest. Ook zou men gaarne bij eene volgende begrootingsrekening voor Suriname en Curaçao eene opgave ontvangen:

1°. van de sommen, sedert 1866 uit 's Rijks schatkist buiten de jaarlijksche bijdragen, betaald ter bestrijding der uitgaven van deze koloniën;

2°. van de jaarlijksche uitgaven en inkomsten der koloniën zelve.

Met genoegen werd voorts geconstateerd, dat de Minister, wat betreft de regularisatie der overschreden begrootingsposten, nog steeds vasthoudt aan het oordeel, daaromtrent door dien bewindsman uitgesproken in de zitting van 1 Juli 1883 (zie Memorie van Toelichting, bladz. 1 onderaan).

Het wetsontwerp tot wijziging van het Xde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1883, gelijktijdig met het hierboven besproken ontwerp ingediend, werd bij brief van den Minister van Koloniën dd. 20 Februari 1885 ingetrokken, vermoedelijk omdat genoemd dienstjaar op ultimo December 1884 reeds was afgesloten. In de plaats daarvan is bij art. 11 *a* van het gewijzigd wetsontwerp betreffende het Xde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885 een post opgenomen: »Aanvulling der bijdrage aan de koloniale geldmiddelen van het dienstjaar 1883, f 46818,87⁵". Dit zoude evenwel onnoodig geweest zijn, indien de in Suriname plaats gehad hebbende overschrijding der begrooting van uitgaven voor het dienstjaar 1883 vroeger dan in de maand December 1884 aan de goedkeuring der Wetgevende Macht ware onderworpen. De Tweede Kamer zal nu geroepen worden reeds in de aanvulling der bijdrage toe te stemmen, nog vóór dat de verhooging der begrooting van Suriname, die daartoe aanleiding gaf, bij de wet is goedgekeurd, en zelfs vóór dat de Eerste Kamer gelegenheid gehad heeft van die verhooging kennis te nemen.

In verband met deze onregelmatigheid betoogde men de noodzakelijkheid, dat eindelijk eens uitvoering gegeven worde aan de artt. 153 en 174 der wetten van 31 Mei 1865 (*Staatsbladen* nos. 55 en 56), houdende vaststelling van de reglementen op het beleid der Regeering in de koloniën Suriname en Curaçao, luidende: »De wet regelt de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen". Gaarne vernam men, wat reeds tot voldoening aan die wetsvoorschriften door de Regeering is voorbereid en op hoedanige wijze in Suriname en Curaçao bij de nu weldra twintig jaren oude bestaande leemte het beheer en de verantwoording van de geldmiddelen aldaar zijn geregeld.

Art. 2.

Art. 5. In dit artikel is een drukfout ingeslopen. In plaats van f 70,16 behoort gelezen te worden f 80,16.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 10den Maart 1885.

VAN DER SCHRIECK.
KEUCHENIUS.
GOEKOOP.
VAN AYLVA VAN PALLANDT.
BUMA.

[**83.** 7.]

MEMORIE VAN ANTWOORD.

(Ingezonden bij brief van 20 Maart 1885.)

De in den aanhef van het Voorloopig Verslag gemaakte opmerkingen geven den ondergeteekende aanleiding om mede te deelen dat hij, niet minder dan de Kamer overtuigd dat eene behoorlijke verhouding tusschen inkomsten en uitgaven in Suriname onmogelijk kan verkregen worden, wanneer men zich niet met alle macht toelegt op een ordelijk en nauwgezet financieel beheer, niet in gebreke is gebleven den Gouverneur dit aangelegen onderwerp met den meesten ernst op het hart te drukken bij gelegenheid dat hij hem onderhield over de noodzakelijkheid om den financieelen toestand te verbeteren. Wat echter de overschrijding van verschillende artikelen der begrooting van 1883 betreft, deze is ongetwijfeld, zooals in de Memorie van Toelichting is gezegd, grootendeels te wijten aan te groote beperking van de ramingen. Zijn de ramingen niet geëvenredigd aan de werkelijke behoeften, dan is eene overschrijding der begrooting ook bij het ordelijkste en nauwgezetste beheer niet te voorkomen.

Omtrent de in het Voorloopig Verslag genoemde artikelen 13, 46 en 81 moge het volgende worden opgemerkt.

Art. 13 betreft uitgaven welke het Bestuur uit haren aard niet in zijne hand heeft, en de te lage raming van dit artikel is te verontschuldigen, daar het tijdens de samenstelling der begrooting geheel onzeker was of er veel dan wel weinig ambtenaren met verlof naar Nederland vertrekken, van verlof terugkeeren, of in Nederland voor den dienst in Suriname aangenomen worden zouden.

Art. 46 had van meet af aan hooger geraamd moeten zijn, want er was geen goede reden om aan te nemen, dat de uitgaven op dit artikel, die in 1879—1882 achtereenvolgens f 4156,79, f 3064,07, f 4219,27 en f 4029,31 bedroegen, in 1883 tot f 2000 zouden zijn te beperken. De raming is dan ook bij de begrooting van 1884 verhoogd geworden. (Evenwel slechts tot f 3500, omdat na het eerste kwartaal van 1884, in verband met eene nieuwe regeling der inkomsten van den gouvernementslandmeter, geen uitgaven meer waren te doen voor de vervaardiging van kaarten ten behoeve van het bureau der domeinen, terwijl ook niet langer uit dezen post behoefde bestreden te worden het abonnement aan den secretaris der commissie voor het personeel, waarvoor bij de begrooting van 1884 het eerst een afzonderlijke post werd uitgetrokken.)

Ook de raming van art. 81 was geenszins geëvenredigd aan de werkelijke behoefte. Zij hield verband met het stelsel van zuinigheid zooals het toenmalig Bestuur dit ten aanzien van het onderhoud der landsgebouwen meende te moeten toepassen, maar de bestendiging van dat stelsel zou de landsgebouwen te gronde hebben doen gaan, en de Regeering heeft zich dan ook verplicht gezien om het hier bedoelde artikel bij de begrooting van 1884 belangrijk hooger te ramen.

Omtrent laatstgenoemde begrooting is door den Gouverneur bericht dat wel is waar eenige posten overschreden zijn moeten worden, maar dat die overschrijdingen worden opgewogen door overschotten op andere artikelen en door eene ruimere opbrengst der middelen dan waarop werd gerekend, zoodat eene verhooging van het subsidie niet noodig zal zijn.

De verschillende statistieke opgaven, naar welke in het Voorloopig Verslag is gevraagd, kunnen reeds dadelijk verstrekt worden. Zij zijn vervat in de drie hiernevens overgelegde stukken (bijlagen A, B en C).

De ondergeteekende betreurt het dat hij niet in de gelegenheid is geweest om het aanhangige wetsontwerp vroeger in te dienen. Met de indiening is zooveel mogelijk spoed gemaakt nadat de gegevens uit Suriname waren ontvangen. In de kolonie heeft men met het verzamelen der gegevens gewacht totdat de termijn voor het inleveren van rekeningen verstreken was en de opgaven van in Nederland gedane uitgaven beschikbaar waren; maar eene vroegere opzending zou toch niet onmogelijk zijn geweest.

Ten aanzien van den stand der bewerking van de Westindische comptabiliteitswetten kan de ondergeteekende geen nadere inlichtingen verstrekken dan hij in de vergadering van 16 December jl. (*Handelingen* blz. 101) aan de Kamer gaf. De thans geldende comptabiliteitsvoorschriften zijn vastgesteld bij de hiernevensgaande gouvernementsbesluiten van 15 Januari 1868 n°. 8 en 18 December 1883 n°. 650 (bijlagen D en E), terwijl de Gouverneurs in 1870, krachtens 's Konings machtiging, zijn uitgenoodigd om, in afwachting van de comptabiliteitswetten, de koloniale rekeningen, door de administrateurs van financiën opgemaakt, zelf te onderzoeken en met de bewijsstukken te vergelijken, en die daarna, voorzien van hunne verklaringen van onderzoek en goedkeuring, herwaarts te zenden (zie het daaromtrent medegedeelde in de Memorie van Toelichting betreffende het wetsontwerp tot vaststelling van het slot der Surinaamsche rekening van 1867, gedrukte stukken 1871—1872, **94**).

De Minister van Koloniën,
SPRENGER VAN EYK.

[**83.** 8.]

BIJLAGE **A** van de Memorie van Antwoord.

BIJDRAGE aan de koloniale geldmiddelen van Suriname en Curaçao over 1866 tot en met 1885.

Wijziging en verhooging van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1883.

JAREN.	SURINAME.			
	Aanvankelijk toegestaan.	Nader toegestaan.	Totaal.	Werkelijk noodig geweest.
1856 (*a*)	f 1 104 000,00	»	f 1 104 000.00	f 986 730.57
1867	505 809.32½	»	505 809.32½	439 387,31
1868	458 600,00	»	458 600.00	227 444.66
1869	435 059,13½	»	435 059,13½	391 992,03½
1870	345 673,69	»	345 673,69	345 536,81
1871	314 324,67½	»	314 324,67½	289 726,28
1872	280 824,94	»	280 824,94	236 417,22½
1873	272 959,20	»	272 959,20	194 279,61½
1874	299 079,40	f 20 601,32	319 680,72	319 579,65
1875	142 130,40	264 000,00	406 130,40	363 677.12
1876	596 872,92	»	596 872,92	448 613,75½
1877	492 990,71½	»	492 990.71½	428 481.49
1878	596 437,40	12 773.68	609 211,08	602 401.67½
1879	447 693,25		447 693,25	335 839.36½
1880	356 968,14	**Verminderd met 12692.92½**	344 275,16½	283 117.69
1881	195 646,42	17 647.16	213 293,58	(*a*) 213 293,58
1882	165 356,42	85 239,79	250 596,21	250 596.21
1883	92 451,67	46 818,87½	139 270,54½	139 270.54½
1884	228 934,28	»	228 934,28	»
1885	230 702,83	»	230 702,83	»

Wijziging en verhooging van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1883.

CURAÇAO.				AANMERKINGEN.
Aanvankelijk toegestaan.	Nader toegestaan.	Totaal.	Werkelijk noodig geweest.	
f 550 000,00	»	f 550 000,00	f 447 384,76	(a) In de cijfers voor 1866 zijn begrepen de kosten welke sedert 1867 afzonderlijk ten laste van de Staatsbegrooting zijn gekweten ingevolge de artt. 107 en 99 van de Regeerings-reglementen. Het bedrag van die kosten kan niet met juistheid worden opgegeven.
245 830,36⅝	»	245 830,36⅝	160 326,93	
227 690,87⅝	»	227 690,87⅝	200 545,12	
131 399,98⅝	»	131 399,98⅝	148 799,28	(b) De Curaçaosche rekening over 1873 heeft een voordeelig slot opgeleverd van f 22 154,73⅝.
58 186,40⅝	»	58 186,40⅝	63 750,30	(c) Aanvulling der bijdragen over het tijdvak van 1867–1877. (Zie de Memorie van Toelichting bij het wetsontwerp tot verhooging van hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor 1879; gedrukte stukken, Tweede Kamer, zitting 1879–1880, 9, n°. 5.)
85 049,97⅝	»	85 049,97⅝	50 951,67⅝	
110 317,73	»	110 317,73	57 526,78⅝	(d) De cijfers van kolom 5 en 9 over 1881 en later zijn slechts voorloopig.
90 543,70	»	90 543,70	(b) »	(e) De Curaçaosche rekening zal waarschijnlijk een voordeelig slot aanwijzen van f 34 871,93.
98 396,65	»	98 396,65	75 458,93⅝	(f) Als boven van f 166 446,12⅝.
82 081,89	»	82 081,89	106 894,38⅝	
85 738,92	f 66 000,00	151 738,92	151 562,52	
116 800,68	»	116 800,68	200 396,45	
	(c) 184 142,63	(c) 184 142,63		
141 941,52	103 355,55	245 297,07	245 297,07	
272 128,96	»	272 128,96	236 288,31	
140 586.18⅝	12 692,97⅝	153 279,16	153 345,14	
177 131,17⅝	»	177 131,17⅝	(d) 175 883,44	
36 866.75⅝	»	36 866,75⅝	(e) »	
40 105,66	»	40 105,66	(f) »	
Memorie.	»	»	»	
Memorie.	»		»	

[**83**. 9.]

BIJLAGE **B** van de Memorie van Antwoord.

OPGAVE van de sommen sedert 1866 uit 's Rijks schatkist, buiten de jaarlijksche bijdragen, betaald ter bestrijding van uitgaven voor de koloniën Suriname en Curaçao.

[83. 9.]

Wijziging en verhooging van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1883.

JAREN.	SURINAME.				
	Wedde en verblijfkosten van den Gouverneur, enz.	Pensioenen van oud-Gouverneurs en hunne weduwen.	Kosten van de landmacht.	Pensioenen, gagementen en onderstanden, enz.	Te zamen.
1866	»	»	»	»	»
1867	f 50 204,93	f 6 450,00	f 461 103,69⅝	f 35 871,85⅝	f 553 630,48
1868	29 257,22	9 787,50	413 169,97⅝	39 653,57⅝	491 868,27
1869	31 887,17⅝	8 000,00	423 908,16⅝	40 284,33⅝	504 079,67⅝
1870	28 257,93	6 500,00	373 569,24⅝	46 159,18⅝	454 486,36
1871	29 283,49⅝	6 540,16⅝	366 220,34⅝	46 496,73	448 540,73⅝
1872	29 242,64⅝	5 500,00	336 421,20⅝	46 959,88⅝	418 123,73⅝
1873	41 664,53⅝	5 916,67	318 263,65⅝	46 570,32⅝	412 415,18⅝
1874	38 368,98	7 500,00	357 088,14	45 805,57	448 762,69
1875	30 448,82	6 750,00	366 600,03	48 283,25⅝	452 082,10⅝
1876	30 756,26	6 000,00	335 940,97	47 759,93⅝	420 457,16⅝
1877	30 769,11	6 000,00	367 370,75⅝	50 690,87⅝	454 830,74
1878	30 763,91	6 000,00	366 325,00⅝	53 522,09⅝	456 611,01
1879	30 764,61	6 000,00	339 057,23⅝	58 015,61	433 837,45⅝
1880	30 734,56	5 831,44	330 383,20	62 349,13⅝	429 298,33⅝
1881	30 763,24	4 000,00	368 242,50	64 276,41⅝	467 282,15⅝
1882	39 600,96	4 250,00	368 762,80	61 160,78⅝	473 774,54⅝
1883	29 256,01	7 000,00	354 755,33⅝	60 342,83⅝	451 354,18
1884	30 770,00	7 000,00	385 076,78	62 890,00	485 736,78
1885	30 770,00	7 000,00	402 707,40	63 446,00	503 923,40

Wijziging en verhooging van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1883.

CURAÇAO.					*AANMERKINGEN.*
Wedde en verblijfkosten van den Gouverneur, enz.	Pensioenen van oud-Gouverneurs en hunne weduwen.	Kosten van de landmacht.	Pensioenen, gagementen en onderstanden, enz.	Te zamen.	
»	»	»	»	»	De bovengenoemde uitgaven zijn in 1866 gekweten ten laste der koloniale begrootingen en voor zooveel noodig bestreden uit de toegekende subsidiën.
f 16 641,00	f 5 100,00	f 219 204,20^{5}	f 19 506,83^{5}	f 260 452,04	
15 625,00	5 100,00	217 950,48^{5}	22 718,17	261 393,65^{5}	
14 907,50	5 100,00	210 074,93	22 533,57	252 616,00	
43 582,55	4 900,00	181 163,72^{5}	23 251,41	252 897,68^{5}	
18 407,50	5 783,33	172 471,60^{5}	23 569,08^{5}	220 231,52	
13 409,00	6 000,00	173 334,76^{5}	25 289,88^{5}	218 033,65	
13 407,50	6 000,00	176 052,02^{5}	27 080,27^{5}	222 539,80	
13 463,30	6 000,00	157 020,18	27 603,40	204 086,88	
13 407,50	6 000,00	195 341,10	28 984,74^{5}	243 733,34^{5}	
13 409,00	6 000,00	184 755,84^{5}	26 397,41	230 562,25^{5}	
25 348,54	6 425,00^{5}	156 990,52^{5}	25 911,40	214 675,47	
13 488,40	6 300,00	180 900,28	26 427,47^{5}	227 116,15^{5}	
13 407,50	6 300,00	162 298,28	26 266,23^{5}	208 272,01^{5}	
21 078,79	6 416,27	170 156,77^{5}	27 058,61^{5}	224 710,45	
14 076,81	9 416,67	179 068,29	27 736,28^{5}	230 298,05^{5}	
18 984,16	9 000,00	155 687,90^{5}	27 917,94	211 590,00^{5}	
14 205,83	9 000,00	163 379,60^{5}	28 307,09^{5}	214 892,53	
14 009,00	9 000,00	162 171,58	30 026,00	215 206,58	
14 007,50	9 000,00	190 609,70	28 857,00	242 474,20	

[83. 10.]

BIJLAGE **C** van de Memorie van Antwoord,

UITGAVEN en INKOMSTEN van de koloniën Suriname en Curaçao over de jaren 1866 t/m 1885.

Jaren.	SURINAME.		CURAÇAO.		*TOELICHTINGEN.*
	Uitgaven.	Inkomsten.	Uitgaven.	Inkomsten.	
1866	f 1 718 728,48	f 731 997,91	f 768 864,43½	f 291 479,67½	Onder de uitgaven over 1866 zijn begrepen de kosten welke sedert 1867 afzonderlijk ten laste der Staatsbegrooting zijn gekweten ingevolge de artt. 107 en 99 van de Regeeringseglementen.
1867	1 176 949,46½	737 562,15½	530 321,95	369 995,02	
1868	1 049 070,72	821 626,06	508 995,23	308 450,11	
1869	1 131 651,77½	739 659,74	476 032,45	327 233,17	
1870	1 137 481,26	791 944,45	427 178,64	363 428,34	
1871	1 140 280,95	850 554,67	428 329,58½	377 377,91	
1872	1 157 424,02½	921 006,80	422 406,89½	364 880,11	
1873	1 173 531,01	979 251,39½	429 543,26½	451 698,00	
1874	1 245 958,89	926 379,24	457 426,43½	381 967,50	
1875	1 215 092,40½	851 415,28½	462 231,87	355 337,48½	
1876	1 374 105,94½	925 492,19	484 903,55½	333 341,03½	
1877	1 482 806,86½	1 054 325,37½	514 411,99	314 015,54	
1878	1 645 097,79½	1 042 696,12	581 355,15½	336 058,08½	
1879	1 357 269,74	1 021 430,37½	600 704,69	364 416,38	
1880	1 382 720,36	1 099 602,67	526 080,28½	372 735,14½	
1881	1 424 885,62	1 211 592,04	599 224,18½	423 340,74½	
1882	1 462 543,39	1 211 947,18	551 620,45	586 492,38	Voorloopige opgaven.
1883	1 407 502,19½	1 268 231,65	612 846,03	779 292,15½	
1884	1 455 827,61	1 226 893,33	686 496,00	571 496,00	Ramingcijfers. Tot dekking van de geraamde tekorten voor Curaçao zijn aangewezen de overschotten van de dienstjaren 1882 en 1883.
1885	1 525 846,16	1 295 143,33	581 325,24	547 786,00	

[83. 11.]

BIJLAGE **D** van de Memorie van Antwoord.

Gouvernementsbesluit van 15 *Januari* 1868, n°. 8.

De Gouverneur der kolonie Suriname;

Willende, in afwachting van de bij art. 153 van het Regeeringsreglement voorgeschreven wettelijke regeling van de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen, daaromtrent en omtrent de verificatie, betaalbaarstelling en kwijting van vorderingen ten laste der koloniale kas eenige administratieve voorschriften geven;

Gehoord den administrateur van financiën;

Heeft goedgevonden en verstaan:

te arresteeren de volgende artikelen:

Art. 1.

De hoofden der departementen beschikken, ieder voor zooveel hem aangaat, over de sommen bij de koloniale huishoudelijke begrooting toegestaan, doch voor zoover de uitgaven *niet zijn* VASTE UITGAVEN, die zich gronden op algemeene verordeningen of reglementen, op Koninklijke besluiten of op gouvernementsbesluiten, alleen na gevraagde en verkregen machtiging van den Gouverneur.

Art. 2.

Van den regel in het voorgaande artikel gesteld, zijn uitgezonderd de uitgaven:

1°. tot het doen waarvan de tijd of de omstandigheden het vragen van voorafgaande machtiging niet hebben toegelaten;

2°. waarvan het bedrag ten laste van een en hetzelfde begrootingsartikel de som van f 20 (twintig gulden) niet te boven gaat.

Op de sub 1°. en 2°. omschreven uitgaven wordt de goedkeuring van den Gouverneur gevraagd; voor zooveel die in de tweede categorie vallen, geschiedt zulks bij maandstaat.

Art. 3.

De in het vorig artikel bedoelde maandstaat bevat in verschillende kolommen de namen en voornamen, de woonplaats en het bedrijf der declaranten, de aan hen betaalde of toegekende sommen en het onderwerp der vorderingen.

Die staten worden aan den Gouverneur in duplo ingezonden. Een der beide dubbelen wordt met des Gouverneurs goedkeurend *visum* of met diens bedenkingen aan den betrokken hoofdambtenaar teruggezonden.

Het andere exemplaar wordt, van hetzelfde visum of dezelfde aanteekeningen voorzien, van wege den Gouverneur gezonden aan den administrateur van financiën.

De evengenoemde hoofdambtenaar, zelf als departementschef ageerende, kan volstaan met den maandstaat in enkelvoud in te zenden, en ontvangt dien, van het voormelde visum voorzien, in originali terug.

Art. 4.

Ook bij de beschikking over begrootingsposten, welke geheel of ten deele door den Gouverneur bij speciale of doorloopende autorisatiën te hunner beschikking gesteld zijn, houden de chefs der departementen en administratiën in het oog, dat alle begrootingsposten credieten zijn, waarover slechts in zooverre mag worden beschikt als tot kwijting van deugdelijk bewijsbare vorderingen ten laste van 's lands kas vereischt wordt.

Art. 5.

Alle declaratiën wegens vorderingen ten laste van 's lands kas voor werken of leverantiën, worden bij den hoofdambtenaar, op wiens last of ten behoeve van wiens departement of administratie het werk of de leverantie heeft plaats gehad, onderworpen aan een voorloopig onderzoek en, des vereischt, aan den declarant ter verbetering of bijvoeging van ontbrekende bewijsstukken teruggegeven.

In geval van accoordbevinding wordt de declaratie door den betrokken hoofdambtenaar voor *accoord* of *deugdelijk* geteekend, met vermelding, in zooverre zulks niet reeds door den declarant geschied is, van de verordening, het reglement, de gouvernementsresolutie of de overeenkomst, waarop de vordering berust.

Tevens teekent de betrokken hoofdambtenaar in het opschrift der declaratie het dienstjaar en den begrootingspost aan, ten laste waarvan de uitgaaf beslist is of door hem geacht wordt te geschieden.

Art. 6.

In de gevallen bij art. 2 hierboven bedoeld, of ook wanneer door den Gouverneur toegestane uitgaven aan de crediteuren van 's lands kas op gequiteerde rekeningen of afzonderlijke quitantiën door den betrokken hoofdambtenaar uit eigen middelen of uit hem ter goeder rekening verstrekte gelden voldaan zijn, kan die hoofdambtenaar zelf declareeren, doch alsdan met aanhechting aan zijne declaratie van deugdelijke bewijsstukken van de door hem aan de oorspronkelijke crediteuren gedane betaling en met vermelding in de declaratie van de verordening, het reglement, de gouvernementsresolutie of de overeenkomst, waarop de betaling gegrond is.

Art. 7.

Behoudens het bij art. 146 van het Regeeringsreglement aan den Gouverneur opgedragen oppertoezicht over het beleid der koloniale geldmiddelen, blijft voorloopig de administrateur van financiën belast met de verevening der vorderingen ten laste van de koloniale kas.

Hem worden tot dat einde medegedeeld alle verordeningen en besluiten, waarop die vorderingen gegrond zijn, en bepaaldelijk de in de artt. 1 en 2 bedoelde autorisatiën en goedkeuringen.

Art. 8.

Alvorens eenige vordering ten laste van de koloniale kas betaalbaar te stellen, verzekert zich de administrateur van financiën:

a. dat de declaratie van de in art. 5 voorgeschreven accoord- of deugdelijkverklaring is voorzien;

b. dat door den rechthebbende of door een behoorlijk gequalificeerden vertegenwoordiger van den rechthebbende wordt gedeclareerd;

c. dat, in de gevallen bij art. 6 bedoeld, de vordering door deugdelijke bewijsstukken is gestaafd;

d. dat zij, *en* wat het onderwerp *en* wat het bedrag der vordering betreft, blijft binnen de grenzen van de algemeene of speciale autorisatie, krachtens welke de schuld is aangegaan, en dat zij niet loopt over termijnen, waarop het recht des declarants nog niet verkregen is;

e. dat de begrootingspost, waarop bij het aangaan der schuld, of bij het accoord- of deugdelijk verklaren der vordering beschikt is, met het onderwerp der uitgaaf overeenstemt;

f. dat het nog beschikbare op dien begrootingspost, ingeval hij niet is vatbaar verklaard voor aanvulling uit den post van onvoorziene uitgaven, door de uitgave niet wordt overschreden;

g. dat de uitgaaf werkelijk behoort tot de lasten van

het dienstjaar, op welks begrooting de aanwijzing gedaan is of verlangd wordt.

Art. 9.

De declaratiën, in welker betaalbaarstelling de administrateur van financiën, met het oog op een der vereischten in het vorig artikel vermeld, vermeent te moeten difficulteeren, worden door hem naar gelang van de bij hem gerezen bedenking, hetzij aan den inleveraar ter verbetering of aanvulling teruggegeven, hetzij aan den betrokken hoofdambtenaar onder mededeeling zijner bedenkingen teruggezonden, hetzij onder gelijke mededeeling aan het oordeel van den Gouverneur onderworpen.

Art. 10.

Tot het voeren van de hem bij artt. 7 en 8 hiervoren opgedragen contrôle over de beschikkingen ten laste der koloniale begrooting, doet de administrateur van financiën over elk dienstjaar aanleggen en bijhouden een register, waarin elk begrootingsartikel een hoofd van rekening verkrijgt, in welks opschrift het volgnommer van het artikel, de omschrijving daarvan in de begrootingswet of verordening, de onderdeelen van het artikel in den uitgewerkten en toelichtenden staat en het toegestaan cijfer van het artikel nauwkeurig worden opgenomen, en tevens aangewezen of het artikel al dan niet vatbaar is verklaard voor aanvulling uit den post van onvoorziene uitgaven.

Onder dat hoofd van rekening wordt successievelijk en vóór de betaalbaarstelling geboekt elke uitgaaf, tot welker verevening ten laste van het artikel de administrateur van financiën overgaat.

De boekingen ten laste van elk artikel worden aan den voet der bladzijden opgeteld en de som aan het hoofd der volgende bladzijde getransporteerd.

Nevens elke geboekte uitgaaf wordt verwezen naar het betrekkelijk onderdeel van het artikel in den uitgewerkten en toelichtenden staat en naar de algemeene verordening, het Koninklijk besluit, de gouvernementsresolutie of de geflatteerde aanvraag, waarbij de uitgaaf is toegestaan.

Art. 11.

De boekingen ten laste van een voor aanvulling uit den post voor onvoorziene uitgaven niet vatbaar begrootingsartikel, worden niet verder voortgezet dan voor zoover het toegestaan cijfer strekt.

De boekingen ten laste van de voor zoodanige aanvulling wel vatbare artikelen, worden getotaliseerd en afgesloten zoodra het toegestaan cijfer bereikt is, doch worden onder die afsluiting voortgezet met aanvang eener nieuwe optelling.

Art. 12.

Ten laste van den post van onvoorziene uitgaven worden, met inachtneming van het bepaalde bij de 1ste alinea van art. 11, geboekt:

a. de uitgaven rechtstreeks op den post aangewezen;

b. de uitgaven, na de totaliseering en afsluiting in het 2de lid van art. 11 voorgeschreven, geboekt ten laste van de artikelen, welke voor aanvulling uit dezen post vatbaar zijn.

De boeking dezer uitgaven in de rekening van den post voor onvoorziene uitgaven geschiedt door verwijzing naar de rekening van het uit eigen hoofde met de uitgaven belast artikel en uittrekking van het cijfer der uitgaven.

Art. 13.

Zoo dikwijls het bij de begrooting toegestaan cijfer van eenig voor aanvulling vatbaar artikel door de ten laste van dat artikel geboekte uitgaven bereikt is, verwittigt de administrateur van financiën den Gouverneur daarvan.

Hij voegt bij elk zoodanig bericht eene opgave van het totaal der reeds ten laste van den post voor onvoorziene uitgaven geboekte sommen.

Zoodra het voor dien post toegestaan cijfer door de daarop geboekte sommen bereikt is, wort daarvan insgelijks door hem aan den Gouverneur kennis gegeven.

Art. 14.

In het geval bij de slotbepaling van het vorig artikel voorzien, voegt de administrateur van financiën bij zijn bericht aan den Gouverneur eene opgave van den stand van zoodanige begrootingsartikelen, op welke de bekende behoeften van het loopend dienstjaar een overschot beschikbaar laten.

Art. 15.

Behalve ingeval van tegenbedenkingen, welke hij casu quo ten spoedigste aan den Gouverneur onderwerpt, boekt de administrateur van financiën ten laste van de betrokken begrootingsartikelen ook de in het moederland voor rekening der kolonie gedane uitgaven, welke hem uit de periodieke opgaven van het Departement van Koloniën bekend worden.

Art. 16.

Mocht, hetzij door de in het moederland gedane uitgaven, hetzij door beschikkingen van den Gouverneur, eenige niet voor aanvulling vatbaar verklaarde begrootingspost, of de post voor *onvoorziene uitgaven* zijn overschreden, dan draagt de administrateur van financiën, zoodra de uitkomsten in het dienstjaar bekend zijn, aan den Gouverneur de maatregelen voor, welke strekken kunnen om die posten uit de overschotten op andere artikelen of des noods door verhooging van het eindcijfer der begrooting aan te vullen.

Art. 17.

Onverminderd de rekeningen voor de onderscheidene begrootingsartikelen van het dienstjaar, bevat het in art. 10 voorgeschreven register:

a. eene rekening getiteld: *Leveringen voor 's lands algemeene dienst*, voor zoodanige, ten gevolge van aanbestedingen of aankoopen gedane leveringen, waaruit in de behoeften van verschillende takken van 's lands dienst moet worden voorzien, en waarvan de uitgaven derhalve niet onmiddellijk ten laste van de betrokken begrootingsartikelen kunnen worden geboekt;

b. eene rekening wegens *uitgaven gedaan voor rekening van derden.*

Art. 18.

Alle deugdelijk bevonden vorderingen wegens de leveringen sub *a* van art. 17 bedoeld, worden in de aldaar voorgeschreven rekening geboekt.

Uit die rekeningen worden, naar gelang van de verstrekkingen uit 's lands magazijnen, ten laste van de rekeningen der betrokken artikelen overgeboekt de sommen naar de gecontracteerde prijzen, overeenkomende met de aan elk departement of aan elke administratie gedane aflevering van goederen.

Verliezen door lekkage, indrooging of anderzins worden, zoodra daarvoor door de bevoegde macht afschrijving is verleend, uit die rekening overgeboekt naar en ten laste van den post voor onvoorziene uitgaven.

Het saldo wordt in het aangevangen dienstjaar op gelijke rekening overgebracht.

Art. 19.

In de rekening bedoeld sub lit. *b* in art. 17, worden onder meerder geboekt alle uitgaven voor de onderwerpen vermeld in art. 107 van het Regeeringsreglement.

In die rekening worden derhalve ook, conform de voorschriften in art. 18 hierboven, uit de rekening *van leveringen voor 's lands algemeene dienst* overgeboekt al de afleveringen uit 's lands magazijnen op aanvragen ten behoeve van de landmacht en het militair hospitaal.

Art. 20.

Het saldo volgens art. 18 in de nieuwe rekening *van leveringen voor 's lands algemeene dienst* bij den aanvang

van het dienstjaar overgebracht, en hetwelk zal behoeren overeen te komen met hetgeen op dat tijdstip nog voorradig is in 's lands magazijnen, zal worden in aanmerking genomen bij de berekening der hoeveelheden, aan te besteden of te doen leveren in het nieuwe dienstjaar.

Art. 21.

In de bijzondere behoeften der departementen of administratiën wordt door de aan het hoofd daarvan geplaatste ambtenaren, naar aanleiding der op hunne voordracht door den Gouverneur te geven voorschriften, bij aanbesteding of aankoop voorzien.

Van elk door hen aangegaan, door den Gouverneur goedgekeurd contract van aanbesteding en van elken aankoop doet de betrokken hoofdambtenaar mededeeling aan den administrateur van financiën, met opgave van den aannemer of leverancier, van den aard en de hoegrootheid der levering en van de bedongen prijzen.

De administrateur van financiën houdt van die opgave aanteekening in het bij art. 10 bedoeld register, en neemt die opgaven in acht in de gevallen bij artt. 13 en 14 hiervoren voorzien.

De aanbesteding tot levering van de behoeften voor 's lands dienst van algemeenen aard blijft bij voortduring onder de nadere goedkeuring van den Gouverneur aan den administrateur van financiën opgedragen.

Art. 22.

De goederen of voorwerpen, overeenkomstig de bepalingen van het vorig artikel door den betrokken hoofdambtenaar aanbesteed of aangekocht, worden niet in 's lands magazijnen opgeslagen, maar van wege de chefs der departementen rechtstreeks van de leveranciers in ontvangst genomen en in gebruik gesteld.

Art. 23.

De opslagen in en de verstrekkingen uit 's lands magazijnen geschieden krachtens autorisatiën af te geven door den administrateur van financiën. De autorisatiën tot opslag worden niet verleend dan nadat van de goedkeuring der aangeboden partijen voldoende is gebleken.

De autorisatiën worden verleend op aanvragen van de chefs der betrokken departementen en administratiën.

De aanvragen moeten duidelijk inhouden wat en waarvoor wordt aangevraagd en overeenstemmen met de voor elk dienstvak bestaande verordeningen, reglementen of gouvernementsbesluiten, die op de aanvragen moeten worden aangewezen.

In geval van twijfel dienaangaande raadpleegt de administrateur van financiën den betrokken chef of roept de beslissing in van den Gouverneur.

Art. 24.

De tegenwoordige bepalingen treden in werking met de dagteekening dezer resolutie, en hebben voor zooveel mogelijk terugwerkende kracht ten aanzien van de uitgaven, die sedert 1°. Januari ten laste der begrooting van dit jaar hebben plaats gevonden.

De Gouvernementsresolutiën van 19 December 1860, n°. 9, 25 Februari 1861, n°. 4, 18 Juli 1861, n°. 4 en 16 November 1863, n°. 6, worden bij deze herroepen in zooverre daarvan bij de tegenwoordige bepalingen wordt afgeweken.

En zal hiervan een gedrukt exemplaar worden gezonden aan ieder, wien zulks aangaat.

[83. 12.]

BIJLAGE **E** van de Memorie van Antwoord.

GOUVERNEMENTS-BESLUIT *van* 18 *December* 1883, *n°.* 650.

De Gouverneur der kolonie Curaçao;

Eene betere regeling van, en vereenvoudiging in de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen noodig achtende;

Heeft goedgevonden de volgende administratieve voorschriften vast te stellen:

Art. 1.

De hoofden der departementen beschikken, ieder voor zooveel hem aangaat, over de sommen bij de koloniale huishoudelijke begrooting toegestaan, doch voor zoover de uitgaven *niet zijn vaste uitgaven*, die zich gronden op algemeene verordeningen of reglementen, op Koninklijke besluiten of op gouvernementsbesluiten, alleen na gevraagde en verkregen machtiging van den Gouverneur.

Art. 2.

Ook bij de beschikking over begrootingsposten, welke geheel of ten deele door den Gouverneur, bij speciale of doorloopende autorisatiën ter hunner beschikking gesteld zijn, houden de chefs der departementen en administratiën in het oog, dat alle begrootingsposten credieten zijn, waarover slechts in zooverre mag worden beschikt, als tot kwijting van deugdelijke bewijsbare vorderingen ten laste van 's landskas vereischt wordt.

Art. 3.

Alle declaratiën wegens vorderingen ten laste van 's landskas voor werken of leverantiën, worden bij den hoofdambtenaar, op wiens last of ten behoeve van wiens departement of administratie het werk of de leverantie heeft plaats gehad, onderworpen aan een voorloopig onderzoek en, desvereischt, aan den declarant ter verbetering of bijvoeging van ontbrekende bewijsstukken teruggegeven.

In geval van accoordbevinding wordt de declaratie door den betrokken hoofdambtenaar voor accoord of deugdelijk geteekend, met vermelding, in zooverre zulks niet reeds door den declarant geschied is, van de verordening, het reglement, het gouvernementsbesluit of de overeenkomst, waarop de vordering berust.

Tevens teekent de betrokken hoofdambtenaar in het opschrift der declaratie het dienstjaar en den begrootingspost aan, ten laste waarvan de uitgaaf beslist is of door hem geacht wordt te geschieden.

Art. 4.

Wanneer door den Gouverneur toegestane uitgaven, aan de crediteuren van 's lands kas op gequiteerde rekeningen of afzonderlijke quitantiën door den betrokken hoofdambtenaar, uit eigen middelen of uit hem ter goede rekening verstrekte gelden voldaan zijn, kan die hoofdambtenaar zelf declareeren, doch alsdan met aanhechting aan zijne declaratie van deugdelijke bewijsstukken van de door hem aan de oorspronkelijke crediteuren gedane betaling en met vermelding in de declaratie, van de verordening, het reglement, het gouvernementsbesluit of de overeenkomst, waarop de betaling gegrond is.

Art. 5.

Behoudens het bij art. 167 van het Regeeringsreglement aan den Gouverneur opgedragen oppertoezicht over het beleid der koloniale geldmiddelen, wordt voorloopig de administrateur van financiën belast met de vereffening der vorderingen ten laste van de koloniale kas.

Hem worden tot dat einde medegedeeld alle verordeningen en besluiten, waarop die vorderingen gegrond zijn.

Art. 6.

Alvorens eenige vordering ten laste van de koloniale kas betaalbaar te stellen, verzekert zich de administrateur van financiën:

a. dat de declaratie van de in art. 5 voorgeschreven accoord- of deugdelijkverklaring is voorzien;

b. dat door den rechthebbende of door een behoorlijk gequalificeerden vertegenwoordiger van den rechthebbende wordt gedeclareerd;

c. dat, in de gevallen bij art. 4 bedoeld, de vordering door deugdelijke bewijsstukken is gestaafd;

d. dat zij, èn wat het onderwerp, èn wat het bedrag der vordering betreft, blijft binnen de grenzen van de algemeene of speciale autorisatie, krachtens welke de schuld is aangegaan, en dat zij niet loopt over termijnen, waarop het recht des declarants nog niet verkregen is.

e. dat de begrootingspost, waarop bij het aangaan der schuld, of bij het accoord- of deugdelijkverklaren der vordering beschikt is, met het onderwerp der uitgaaf overeenstemt;

f. dat het nog beschikbare op dien begrootingspost, ingeval hij niet is vatbaar verklaard voor aanvulling uit den post van onvoorziene uitgaven, door de uitgave niet wordt overschreden.

g. dat de uitgaaf werkelijk behoort tot de lasten van het dienstjaar, op welks begrooting de aanwijzing gedaan is of verlangd wordt.

Art. 7.

De declaratiën, in welker betaalbaarstelling de administrateur van financiën, met het oog op een der vereischten in het vorig artikel vermeld, vermeent te moeten difficulteeren, worden door hem, naar gelang van de bij hem gerezen bedenking, hetzij aan den inleveraar ter verbetering of aanvulling teruggegeven, hetzij aan den betrokken hoofdambtenaar, onder mededeeling zijner bedenkingen, teruggezonden, hetzij onder gelijke mededeeling aan het oordeel van den Gouverneur onderworpen.

Art. 8.

Tot het voeren van de hem bij art. 5 en 6 hiervoren opgedragen contrôle over de beschikkingen ten laste van de koloniale begrooting, doet de administrateur van financiën voor elk dienstjaar aanleggen en bijhouden registers voor elk hoofdstuk der begrooting afzonderlijk, waarin elk begrootingsartikel en onderdeel, een hoofd van rekening verkrijgt, in welks opschrift het volgnommer van het artikel en de letter van het onderdeel de omschrijving daarvan in de begrootingswet of verordening, en den uitgewerkten en toelichtenden staat en het toegestaan cijfer van het artikel of onderdeel, nauwkeurig worden opgenomen, en tevens aangewezen of het artikel al dan niet vatbaar is verklaard voor aanvulling uit den post van »Onvoorziene uitgaven".

Onder dat hoofd van rekening wordt successievelijk en *vóór* de betaalbaarstelling geboekt elke uitgaaf, tot welker verevening ten laste van het artikel de administrateur van financiën overgaat.

De boekingen, ten laste van elk artikel of onderdeel, worden aan den voet der bladzijde opgeteld en de som aan het hoofd der volgende bladzijden getransporteerd.

Nevens elke geboekte uitgaaf wordt verwezen naar de algemeene verordening, het Koninklijk besluit, het gouvernementsbesluit of de geflatteerde aanvraag, waarbij de uitgaaf is toegestaan.

Art. 9.

De boekingen ten laste van een voor aanvulling uit den post van » Onvoorziene uitgaven " niet vatbaar begrootingsartikel, worden niet verder voortgezet, dan voor zoover het toegestaan cijfer strekt.

De boekingen ten laste van de voor zoodanige aanvulling wel vatbare artikelen, worden getotaliseerd en afgesloten zoodra het toegestaan cijfer bereikt is, doch worden onder die afsluiting voortgezet met aanvang eener nieuwe optelling.

Art. 10.

Ten laste van den post van » Onvoorziene uitgaven " worden, met inachtneming van het bepaalde bij de 1ste alinea van art. 9, geboekt:

a. de uitgaven rechtstreeks op den post aangewezen;

b. de uitgaven na de totaliseering en afsluiting in het 2de lid van art. 9 voorgeschreven, geboekt ten laste van de artikelen, welke voor aanvulling uit dezen post vatbaar zijn.

De boeking dezer uitgaven in de rekening van den post van »Onvoorziene uitgaven " geschiedt door verwijzing naar de rekening van het uit eigen hoofde met de uitgaven belast artikel en met uittrekking van het cijfer der uitgaven.

Art. 11.

Zoo dikwijls het bij de begrooting toegestaan cijfer van eenig voor aanvulling vatbaar artikel door de ten laste van dat artikel geboekte uitgaven bereikt is, verwittigt de administrateur van financiën den Gouverneur daarvan.

Hij voegt bij elk zoodanig bericht eene opgave van het totaal der reeds ten laste van den post voor onvoorziene uitgaven geboekte sommen.

Zoodra het voor dien post toegestaan cijfer door de daarop geboekte sommen bereikt is, wordt daarvan insgelijks door hem aan den Gouverneur kennis gegeven.

Art. 12.

In het geval bij de slotbepaling van het vorig artikel voorzien, voegt de administrateur van financiën bij zijn bericht aan den Gouverneur eene opgave van den stand van zoodanige begrootingsartikelen, op welke de bekende behoeften van het loopende dienstjaar een overschot beschikbaar laten.

Art. 13.

Behalve in geval van tegenbedenkingen, welke hij casu quo ten spoedigste aan den Gouverneur onderwerpt, boekt de administrateur van financiën ten laste van de betrokken begrootingsartikelen ook de in het moederland voor rekening der kolonie gedane uitgaven, welke hem uit de periodieke opgave van het Departement van Koloniën bekend worden.

Art. 14.

Mocht, hetzij door de in het moederland gedane uitgaven, hetzij door beschikkingen van den Gouverneur, eenige niet voor aanvulling vatbaar verklaarde begrootingspost, of de post van onvoorziene uitgaven zijn overschreden, dan draagt de administrateur van financiën, zoodra de uitkomsten in het dienstjaar bekend zijn, aan den Gouverneur de maatregelen voor, welke strekken kunnen om die posten uit de overschotten op andere artikelen of desnoods door verhooging van het eindcijfer der begrooting aan te vullen.

Art. 15.

Onverminderd de rekeningen voor de onderscheidene begrootingsartikelen van het dienstjaar, bevat het in art. 8 voorgeschreven register eene rekening wegens uitgaven gedaan voor rekening van anderen.

Art. 16.

In de bijzondere behoeften der departementen of administratiën wordt door de aan het hoofd daarvan geplaatste ambtenaren, ingevolge door den Gouverneur te geven voorschriften voorzien.

De aanbesteding tot levering van de behoeften voor 's lands dienst van algemeenen aard, blijft bij voortduring onder de nadere goedkeuring van den Gouverneur aan den administrateur van financiën opgedragen.

De goederen of voorwerpen aldus aanbesteed worden vanwege de chefs der departementen rechtstreeks van de leveranciers in ontvangst genomen en in gebruik gesteld.

Art. 17.

De tegenwoordige bepalingen treden in werking op den 1sten Januari 1884, doch betreffen niet de uitgaven die voor vorige dienstjaren dan nog zullen plaats hebben.

Vroegere besluiten met de vorenstaande bepalingen in strijd, worden hierbij ingetrokken.

En zal hiervan een gedrukt exemplaar worden gezonden aan enz.

[83. 13.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp tot wijziging en verhooging van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1883 is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 24sten Maart 1885.

VAN DER SCHRIECK.
KEUCHENIUS.
GOEKOOP.
VAN AYLVA VAN PALLANDT.
BUMA.

[83. 14.]

NOTA VAN SCHRIJF- EN DRUKFEILEN.

In art. 2 van het wetsontwerp.

Art. 5, kolom 1, staat: f 70.16; moet zijn: » f 80.16".

[84. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot wijziging der begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1883. (Hoofdstuk II. Uitgaven in *Nederlandsch-Indië.*)

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 13den December 1884.

WILLEM.

[84. 2.]

HOOFDSTUK II. (Uitgaven in Nederlandsch-Indië.

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken tot wijziging van het IIde hoofdstuk der begrooting van uitgaven van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1883, vastgesteld bij de wet van 16 December 1882 (*Staatsblad* n° 200) en gewijzigd bij de wetten van 7 en 8 December 1883 (*Staatsblad* n°. 203 en 218) en 20 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 161), alsmede bij Ons besluit van 26 Juni 1883 (*Staatsblad* n°. 118);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De navolgende onderafdeelingen van het IIde hoofdstuk der begrooting van uitgaven van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1883 worden *verhoogd* met en mitsdien gebracht op de bedragen daarbij vermeld:

	wordt *verhoogd* met:	en mitsdien gebracht op:
Onderafdeeling 16. Gevangenen, kettinggangers en bannelingen	f 15 000	f 2 485 876
Onderafdeeling 82. Exploitatie van Staatsspoor- en stoomtramwegen, voor zoover de daarmede in verband staande uitgaven niet zijn begrepen in de voorgaande onderafdeeling .	47 300	1 211 650
Onderafdeeling 106. Vervoer te water en te land van personen, goederen, paarden en vee	32 000	2 534 500
Onderafdeeling 108. Voorschotten op traktement of andere inkomsten.	96 000	513 000

Artikel 2.

De navolgende onderafdeelingen van voornoemd hoofdstuk worden *verminderd* met en mitsdien gebracht op de bedragen daarbij vermeld:

	wordt *verminderd* met:	en mitsdien gebracht op:
Onderafdeeling 86. Traktementen, fouragegelden, soldijen, toelagen, bureau- en andere kosten van den generalen staf	f 67 000	f 386 462
Onderafdeeling 99. Geneeskundige dienst	123 300	1 438 497

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Koloniën,

[84. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië is langs telegraphischen weg het bericht ontvangen:

1°. dat de uitgaven ten laste van onderafdeeling 82 van het IIde hoofdstuk der Indische begrooting van 1883 vermoedelijk f 47 300 meer zullen bedragen dan het cijfer dat ten grondslag lag aan de vermindering met f 490 000, welke die onderafdeeling bij de wet van 20 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 161) heeft ondergaan;

2°. dat onderafdeeling 106 van dat hoofdstuk, bij voornoemde wet reeds met f 400 000 verhoogd, nog eene aanvulling vereischt van f 32 000; en

3°. dat tot dekking van de tekorten op de posten van onderhoud van gevangenen en van overschotten op traktement aan militaire landsdienaren, eene verhooging noodig is van onderafdeeling 16 met f 15 000 en van onderafdeeling 108 met f 96 000.

Naar aanleiding hiervan is het nevensgaande wetsontwerp opgemaakt, hetwelk strekt om de sommen bij de vier voornoemde onderafdeelingen toegestaan voor wisselvallige uitgaven met een totaal bedrag van f 190 300 te verhoogen, doch waarbij tevens wordt voorgesteld om de onderafdeelingen 86 en 99 met een gelijk bedrag te verminderen.

De Minister van Koloniën,
SPRENGER VAN EYK.

[84. 4.]

NOTA VAN WIJZIGING.

In art. 1 van het wetsontwerp wordt ingelascht:

Onderafdeeling 29. Verlofs- en non-activiteits-traktementen, wachtgelden, onderstanden, pensioenen en gagementen. . . .	f 11 900	f 3 120 900

Aan art. 2 van het wetsontwerp wordt toegevoegd:

Onderafdeeling 104. Levensmiddelen, brand- en lichtstoffen en fourages	f 11 900	f 5 718 100

Naar aanleiding van een op 16 December 1884 van den Gouverneur-Generaal ontvangen telegram wordt alsnog het voorstel gedaan om onderafdeeling 29 van het IIde hoofdstuk der Indische begrooting voor 1883 — bij de wet van 20 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 161) met f 32 000 verminderd — weder met f 11 900 te verhoogen, welk bedrag kan gevonden worden door eene vermindering van onderafdeeling 104, waarop een overschot van f 80 000 wordt verwacht.

[84. 5.]

HOOFDSTUK II.

(Uitgaven in Nederlandsch-Indië.)

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek van dit wetsontwerp werd de opmerking gemaakt, dat uit de toelichting niet blijkt of ook de verminderingen op art. 86 en 99 voorgesteld geschieden op voorstel van het Indisch bestuur, dan wel of die vermindering alleen is gegrond op gegevens bij het Departement berustende. In het laatste geval bestaat weinig zekerheid, dat niet ten slotte zal blijken, dat voormelde posten geene vermindering gedoogen.

Men wees er verder op, dat de noodzakelijkheid is gebleken reeds nu eene wet, in Juli 1884 vastgesteld, te wijzigen, omdat het cijfer dat ten grondslag lag aan eene toen tot stand gekomen vermindering te hoog gesteld was. Dergelijke herhaalde wijziging scheen zooveel mogelijk vermeden te moeten worden.

Men sprak overigens het vertrouwen uit, dat spoedig meerdere toelichting zoude volgen, waarom het bedrag voor de artikelen toegestaan niet toereikend is geweest.

Onderafdeeling 99. Men wenschte te vernemen, waaraan het toe te schrijven was, dat dit artikel met zulk een aanzienlijk bedrag kon verminderd worden.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Vastgesteld den 19den December 1884.

VAN GENNEP.
BAHLMANN.
RÖELL.
VAN PALLANDT.
W. K. VAN DEDEM.

[85. 1.]

STAATSREKENING over 1882.

REKENINGEN *betrekkelijk het Fonds wegens den arbeid der gevangenen, het Fonds, voortvloeiende uit het beheer van de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen, het Fonds der Algemeene Landsdrukkerij, de Ramingen van uitgaven voor verstrekkingen door de Departementen van Marine en van Oorlog; alle over* 1882.

GELEIDENDE BRIEF.

Den heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der StatenGeneraal.

's GRAVENHAGE, 15 *December* 1884.

Ingevolge machtiging des Konings, heb ik de eer U Hoogedelgestr. bij deze, ter mededeeling aan de Tweede Kamer van de Staten-Generaal, te doen toekomen de navolgende door de Algemeene Rekenkamer opgenomen en gesloten rekeningen van ontvang en uitgaaf over het dienstjaar 1882, als:

a. de Algemeene Rekening van Staatsinkomsten en uitgaven;

b. de rekening van het *Fonds wegens den arbeid der gevangenen;*

c. die van het *Fonds, voortvloeiende uit het beheer van de gestichten Ommerschans en Veenhuizen;*

d. die wegens het *Fonds der Algemeene Landsdrukkerij;*

e. die wegens de *Raming van uitgaven van door het Departement van Marine gedane verstrekkingen;*

f. die wegens de *Raming van uitgaven van door het Departement van Oorlog gedane verstrekkingen.*

Deze rekeningen gaan vergezeld van een afschrift van het rapport, waarmede zij den Koning zijn aangeboden, en van de in dat rapport vermelde stukken, bestaande in eene tabellarische opgave van de vermoedelijke of bekende oorzaken der verschillen tusschen de raming en de opbrengst van 's Rijks middelen en inkomsten over het dienstjaar 1882, en in afzonderlijke verslagen der gedane uitgaven ten laste van de hoofdstukken II tot en met X over dat dienstjaar.

De Minister van Financiën,
GROBBEE.

NOTA. De verschillende verslagen der uitgaven zijn, ter inzage voor de leden der Kamer, op de griffie nedergelegd.

[85. 2.]

VERSLAG AAN DEN KONING.

's GRAVENHAGE, *den 8sten December* 1884.

De ondergeteekende heeft de eer aan Uwe Majesteit over te leggen het van de Algemeene Rekenkamer teruggontvangen exemplaar der Algemeene Rekening wegens de Staatsontvangsten en uitgaven over het dienstjaar 1882.

Hij voegt er bij de navolgende mede door gezegd college opgenomen en gesloten rekeningen van ontvang en uitgaaf wegens bijzondere fondsen over hetzelfde dienstjaar, die als onderdeelen of aanhangsels van de Algemeene Rekening zijn aan te merken, te weten:

a. de rekening van het *Fonds wegens den arbeid der gevangenen*, geregeld bij de wetten van 30 December 1881 (*Staatsblad* n°. 248) en 30 December 1882 (*Staatsblad* n°. 259);

b. die betreffende het *Fonds voortvloeiende uit het beheer van de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen*, geregeld bij de wet van 26 Januari 1882 (*Staatsblad* n°. 16);

c. die betreffende het *Fonds der Algemeene Landsdrukkerij*, geregeld bij de wetten van 30 December 1881 (*Staatsblad* n°. 249) en 15 Juni 1883 (*Staatsblad* n°. 74);

d. die wegens de *Raming der uitgaven ter zake van door het Departement van Marine gedane verstrekkingen*, vastgesteld bij de wet van 11 Juli 1882 (*Staatsblad* n°. 108), en

e. die wegens de *Raming der uitgaven ter zake van door het Departement van Oorlog gedane verstrekkingen*, vastgesteld bij de wet van 11 Juli 1882 (*Staatsblad* n°. 101).

De vermoedelijke of bekende oorzaken der verschillen tusschen de raming en de opbrengst der in de Algemeene Rekening voorkomende middelen en inkomsten, zijn aangeduid in eene tabellarische opgave, welke de ondergeteekende de eer heeft hiernevens te voegen.

Voorts gaat die Rekening vergezeld van afzonderlijke verslagen der betrokken Departementen van algemeen bestuur, tot toelichting der uitgaven, die uit de hoofdstukken II tot en met X der Staatsbegrooting gedaan zijn.

De uitkomsten van het dienstjaar 1882, zooals die uit de nevensgaande stukken blijken, kunnen in het navolgende overzicht worden samengetrokken:

De *ontvangsten* bestonden in:

a.	Belastingen	f 95 947 620,99⅝
b.	Domein-inkomsten	1 970 426,78⅝
	Transporteeren	f 97 918 047,78

Per transport		f 97 918 047,78
c. Inkomsten van de posterijen en van de Rijkstelegraaf, alsmede opbrengst der uitgegeven akten voor de jacht en visscherij en der loodsgelden	6 800 266,80⁵	
d. Inkomsten van de Staatsloterij . .	433 230,00	
e. Aandeel van het Rijk in de opbrengst van de exploitatie der Staatsspoorwegen.	2 431 786,88	
f. Verschillende ontvangsten en toevallige baten	3 518 222,02	
g. Aandeel van de geldmiddelen van Nederlandsch Indie in de uitgaven wegens uitgifte of beleening van bewijzen van vlottende schuld	753 067,27⁵	
h. Bijdrage uit het Fonds, voortspruitende uit koopprijzen van domeinen . .	300 000,00	
i. Batig slot van de algemeene rekening van Staatsontvangsten en uitgaven over het dienstjaar 1880	2 460 445,81	
k. Uitkeering van het saldo der opbrengst van de bij de wet van den 5den Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 87) vastgestelde geldleening	1 691 786,15	
		f 116 306 852,72

De *uitgaven* kunnen gesplitst worden als volgt:

a. Rentebetaling der nationale schuld . . .	f 28 056 729,50⁵	
b. Amortisatie en aflossing van nationale schuld	1 092 155,75	
c. Kosten van aanleg van Staatsspoorwegen. .	14 000 000,00	
d. Kosten van verbering van den Rotterdamschen waterweg. . . .	1 164 086,75⁵	
e. Kosten van aanleg van een kanaal ter verbinding van Amsterdam met de Merwede . . .	750 542,97⁵	
Transpotteeren	f 45 063 514,98⁵	f 116 306 852,72

Per transport	f 45 063 514,98⁵	f 116 306 852,72
f. Uitgaven tot bestrijding der veeziekte .	234 265,89⁵	
g. Uitkeering aan gemeenten van $^4/_5$ gedeelten der opbrengst van de Rijksbelasting op het personeel	8 891 813,06	
h. Uitgaven ten gevolge van de wet van 25 April 1879 (*Staatsblad* n°. 89) tot herziening van de belastbare opbrengst der ongebouwde eigendommen.	159 228,61	
i. Buitengewone uitgaven voor het Departement van Marine . . .	812 500,00	
k. Buitengewone uitgaven voor het Departement van Oorlog . .	3 720 882,31⁵	
l Uitgaven tot en met 1861, rechtstreeks gekweten uit de koloniale geldmiddelen	933 348,71	
m. Andere uitgaven .	70 082 323,60	
		129 897 877,17⁵

De Rekening wijst alzoo een nadeelig slot aan van. . . . . f 13 591 024,45⁵

hetwelk nader bij de wet zal behooren te worden gedekt.

Ten slotte veroorlooft de ondergeteekende zich eerbiedig machtiging van Uwe Majesteit te vragen, om de hiernevens gevoegde rekeningen met de daarbij behoorende toelichtende stukken, benevens afschrift van dit rapport, ter mededeeling aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, aan den Voorzitter dier Vergadering te doen toekomen.

De Minister van Financiën,

(*get.*) GROBBEE.

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal,

BARTSTRA.

[86. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Mijne Heeren!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet (en bijlage), tot bekrachtiging van eene ruiling van Rijksgrond onder *Zevenbergen* tegen drie perceelen weiland en griend onder *Klundert* met E. Ch. C. De Bruyn te *Amsterdam*.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 20sten December 1884.

WILLEM.

[86. 2]

ONTWERP VAN WET.

Wij WILLEM III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het in het belang van den Staat is, een perceel Rijksgrond te *Zevenbergen* te ruilen tegen drie perceelen weiland en griend onder *Klundert*, toebehoorende aan E. Ch. C. De Bruyn, industrieel te *Amsterdam*;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De in afschrift aan deze wet gehechte overeenkomst van 2 October 1884, waarbij de Staat een perceel Rijksgrond, kadastraal bekend gemeente *Zevenbergen*, sectie M n°. 1229 en 1230, afstaat aan Edouard Chrétien Corneille De Bruyn, industrieel te *Amsterdam*, in ruil tegen drie perceelen weiland en griend, kadastraal bekend gemeente *Klundert* sectie E n°. 334, 335 en 337, wordt goedgekeurd.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Financiën,

Kopie.

De ondergeteekenden:

1. Johannes Simon Petrus Willem Eerens, ontvanger der registratie en domeinen te Zevenbergen, behoudens bekrachtiging bij de wet, handelende voor den Staat der Nederlanden, als daartoe gemachtigd door den directeur der registratie en domeinen te Middelburg, bij brief van den 21sten Juni 1884 n°. 2298, gegrond op de resolutie van den Minister van Financiën dd. 19 Juni 1884 n°. 11, afdeeling Domeinen;

2°. Edouard Chrétien Corneille De Bruyn, industrieel, wonende te Amsterdam;

Zijn overeengekomen als volgt:

Art. 1.

De tweede ondergeteekende draagt over aan den Staat der Nederlanden, die zulks aanneemt, de perceelen onder de gemeente Klundert, in de Nassaupolder, sectie E, nos.:

334 weiland, groot 1.00 are;
335 » » 3.70 »
387 griend » 5.50 »

Alzoo ter gezamenlijke grootte van 10.20 aren door hem met den opstand der perceelen in art. 2 te omschrijven, aangekocht bij akte den 1sten Mei 1884 voor den notaris B. Van de Werk te Zevenbergen verleden, en den 13den Mei 1884 ten kantore der hypotheken te Breda, in deel 628 n°. 23 overgeschreven.

Art. 2.

De Staat der Nederlanden draagt daarvoor in ruil aan den tweeden ondergeteekende over de te Zevenbergen aan het Marktplein gelegen perceelen, sectie M n°. 1229, bekend als huis en erf, zijnde het huis echter, met vergunning, door een vorigen huurder van dit perceel gesticht, groot . . . . . 1.50 are en

n°. 1230 tuin, groot . . . . . 6.10 »

Samen alzoo ter grootte van . . 7.60 aren.

De tot 11 November 1890 loopende huur van deze perceelen, bij akte voor notaris B. Van de Werk te Zevenbergen, dd. 20 Mei 1880, gesloten door den daartoe gemachtigden rentmeester der dotatie-domeinen in het rentambt Zevenbergen, met Sophia Antoinetta Heyl, weduwe Willem Matthias Jan Wilson, te Zevenbergen, voor zich en als voogdes over hare kinderen Mathilda Geertruida Sophia Wilhelmina en Pieternella Rutgerdina Johanna Henriette Wilson, is krachtens de bij die akte verleende vergunning, door die huurders bij akte voor denzelfden notaris dd. 21 September 1881 overgedragen aan Vincentius Georgius Van de Mortel, griffier bij het kantongerecht te Zevenbergen, wonende aldaar en door diens erfgenamen bij de in art. 1 vermelde akte aan den tweeden ondergeteekende, welke laatste overdracht thans namens den Staat wordt goedgekeurd, met bepaling dat van de nog te verschijnen huursommen slechts zal verschuldigd zijn die verschijnende 11 November 1884.

Art. 3.

Binnen één maand na de goedkeuring dezer overeenkomst door de wetgevende macht, betaalt de tweede ondergeteekende ten kantore van den ontvanger der registratie en domeinen te Zevenbergen, als toegift, de som van achthonderd twintig gulden.

Art. 4.

De door den tweeden ondergeteekende overgedragen gronden worden door den Staat in genot en gebruik aanvaard op den dag der afkondiging van de wet, die deze overeenkomst bekrachtigt, maar niet vóór den 12den November 1884.

De geruilde goederen worden met alle daarbij behoorende en daarin gevestigde, heerschende en lijdende erfdienstbaarheden aanvaard, zoo en in dier voege als zij door de contractanten zijn bezeten, zonder dat deze wegens eenigen misslag in de opgegeven maat aansprakelijk zijn of daarvoor vermindering of vermeerdering der toegift kan plaats hebben.

Art. 5.

De grondbelasting wegens gebouwde eigendommen van het perceel *Zevenbergen*, sectie M n°. 1229, is volgens het oorspronkelijke huurcontract ten laste van den huurder

van dat perceel. Die wegens ongebouwde eigendommen van hetgeen door elk der contractanten wordt overgedragen blijft tot 1 Januari 1885 voor ieders rekening.

Art. 6.

De tweede ondergeteekende verleent den Staat de bevoegdheid om deze akte in de daartoe bestemde openbare registers te doen overschrijven.

Art. 7.

Alle kosten van zegels, overschrijving en bewijs van onbezwaardheid komen ten laste van den tweeden ondergeteekende.

In dubbel opgemaakt en geteekend te *Zevenbergen* den tweeden October achttienhonderd vier en tachtig.

(*aet.*) E. De Bruyn. *De Ontvanger*,

(*get.* Eerens.

Voor kopie conform:

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

Bartstra.

[86. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het door den Staat overgedragen perceel is gelegen aan de markt te *Zevenbergen* en werd, als behoorende tot de dotatie-domeinen van nu wijlen Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden, door diens administratie den 17den Augustus 1865 als moestuin verhuurd aan W. M. J. Wilson aldaar, die gebruik maakte van de hem bij het huurcontract verleende vergunning om op den gehuurden grond een huis te bouwen.

In zijne rechten traden na zijn overlijden zijne weduwe en kinderen en later, nadat de huur was verlengd en bevoegdheid tot overdracht van het huurrecht gegeven, de verder in de akte van ruiling genoemde personen.

De door E. Ch. C. De Bruyn afgestane perceelen in den *Nassaupolder* onder *Klundert* zijn drie overhoeken van den door den Staat genaasten en geslechten spoorweg *Zevenbergen-Moerdijk* en grenzen, behalve aan dien weg, overal aan landerijen van de voormalige dotatie.

Door de slechting van den spoorweg werden de domeingronden, die hij doorsneed, weder tot een geheel vereenigd, waarin nu echter de drie bedoelde perceelen eene enclave vormen, zoodat het belang van den Staat meebrengt, ook die perceelen in eigendom te verkrijgen.

Aan den anderen kant is het voor den eigenaar van het op domeingrond te *Zevenbergen* gebouwde huis van het grootste belang, tevens eigenaar van den grond te zijn, terwijl het Staatsbelang zich tegen onderhandsche overdracht daarvan niet verzet, wanneer eene zeer voldoende vergoeding wordt bedongen.

Lettende op de prijzen die de huiserven aan de Stationsstraat te *Zevenbergen* in 1861 bij veiling aan de gemeente hebben opgebracht, gemiddeld f 1,26^5 per centiare, werd een prijs, voor de geheele oppervlakte van 7,60 aren als bouwterrein berekend, ad f 1,50 per centiare voldoende geoordeeld, te meer daar deze door twee met de plaatselijke toestanden volkomen bekende en vertrouwde deskundigen als hoogste waarde werd beschouwd.

Wegens het door den verkrijger gedurende de nog loopende huurjaren te lijden renteverlies (de huur tegen f 26,56 's jaars eindigt den 11 November 1890) werd op dien prijs ad f 1140 eene som van f 116 gekort, terwijl voorts daartegen f 204 (f 2000 per hectare) werd in rekening gebracht als waarde der aan den Staat overgedragen perceelen onder *Klundert*.

Ter verdere toelichting worden ter Griffie van de Tweede Kamer der Staten-Generaal gedeponeerd twee extracten uit de kadastrale plans der gemeenten *Zevenbergen* en *Klundert*, waarop de geruilde perceelen met omliggende gronden voorkomen.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[86. 4.]

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot bekrachtiging van eene ruiling van Rijksgrond te Zevenbergen werd de vraag gedaan, welke bepalingen de huurovereenkomst bevat met betrekking tot de vergunning aan den huurder verleend tot het bouwen van een huis. Zoude bij het eindigen van den huurtermijn in 1890 art. 762, dan wel art. 1603 van het Burgerlijk Wetboek van toepassing zijn?

Noch uit de tusschen partijen aangegane overeenkomst noch uit de Memorie van Toelichting blijkt, dat bij het bepalen van den prijs of de toegift in art. 3 genoemd, rekening is gehouden met de zeer bijzondere waarde, die de ondergrond door de vestiging van het huis voor De Bruyn heeft gekregen.

Door eenige leden werd het meer gedaan verzoek herhaald, dat het proces-verbaal der schatting van perceelen die door den Staat worden overgedragen, bij het ontwerp van wet tot bekrachtiging dier overdracht, zoude worden overgelegd.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 6den Maart 1885.

VAN DER SLEYDEN.
VAN BAAR.
GILDEMEESTER.
VAN DER HOOP.
A. VAN DEDEM.

[87. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot bekrachtiging van provinciale heffingen in *Noordbrabant*.

De toelichtende memorie die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 21sten December 1884.

WILLEM.

[87. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de Staten van Noordbrabant aan Ons hebben voorgedragen het heffen van rechten voor het gebruik van twee beweegbare bruggen, de eene over den Steenbergschen Vliet in den provincialen weg van Steenbergen naar Dinteloord, de andere over den Roosendaalschen Vliet in den provincialen weg van Oudenbosch naar Kruisland, waarvan de opbrengst moet strekken ter voorziening in de kosten van aanleg, onderhoud en bediening dier bruggen;
En dat de heffing van die rechten, volgens art. 129 der Grondwet, bekrachtiging door de wet vereischt;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

Bekrachtiging wordt verleend aan de heffing, met ingang van 1 Mei 1885, ten behoeve der provincie Noordbrabant, van rechten voor het gebruik van twee beweegbare bruggen, de eene over den Steenbergschen Vliet in den provincialen weg van Steenbergen naar Dinteloord, de andere over den Roosendaalschen Vliet in den provincialen weg van Oudenbosch naar Kruisland, naar de volgende regeling voor elk dier bruggen:

1. voor een paard of rund	f 0.06
2. voor een kalf of veulen	0.04
3. voor een ezel, schaap, geit of varken . .	0.02
4. voor een handwagen	0.06
5. voor een kar of wagen bespannen met een ezel of hond	0.06
voor elken ezel of hond meer	0.04
6. voor een rij- of voertuig:	
a. met twee wielen en een paard	0.10
b. met vier wielen en een paard	0.15
c. met twee wielen en twee paarden	0.17
en voor ieder paard meer	0.06
d. met vier wielen en twee paarden	0.25
en voor ieder paard meer	0.06

Voor de toepassing van deze heffing worden muildieren met paarden gelijkgesteld.
Bruggeld is niet verschuldigd wegens:

a. de paarden, rij- en voertuigen, behoorende aan den Koning, en de Vorsten en Vorstinnen van Hoogstdeszelfs Huis;

b. de paarden en rijtuigen van renboden, reizende in 's Konings of in 's Rijks dienst;

c. de paarden en rijtuigen uitsluitend gebruikt voor de brievenposterij, wanneer in het rijtuig niet meer personen dan de conducteur of postiljon aanwezig zijn;

d. de paarden en rijtuigen gebezigd wordende door de ambtenaren van den waterstaat in de uitoefening van hun dienst;

e. de paarden bereden of geleid door militairen in uniform en in dienst door de Koninklijke maréchaussée of de rijksveldwacht;

f. de paarden gespannen voor rij- en voertuigen, behoorende aan den Staat en aan de nationale legerkorpsen, mits voorzien van het onderscheidingsteeken door het Departement van Oorlog vastgesteld, zoomede de paarden, voer- of rijtuigen van transporten onder geleide van personen onder letter *e* genoemd of voorzien van eene verklaring van het hoofd van het gemeentebestuur, waaruit blijkt, dat de reis voor den dienst van het Departement van Oorlog geschiedt;

g. de paarden, wagens en voertuigen, dienende tot vervoer van bouwstoffen en gereedschappen, noodig voor onderhoud en herstel van provinciale wegen en bruggen en alle andere wegen en bruggen welke met subsidie van de provincie zijn of worden aangelegd, mits voorzien van een vrijbiljet, door de directie van den waterstaat afgegeven;

h. de paarden en het rijtuig van den aannemer van het onderhoudsperceel van den weg, waarin de brug gelegen is.

Art. 2.

De invordering van genoemde rechten geschiedt naar de reglementaire voorschriften, goedgekeurd bij Ons besluit van 22 October 1875 n°. 30.

Art. 3.

Deze wet treedt in werking op 1 Mei 1885.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministerieele Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[87. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij de wet van 31 December 1875 (*Staatsblad* n°. 256) werd bekrachtigd de heffing van bruggelden aan twee beweegbare bruggen, de eene over den Steenbergschen Vliet in den provincialen weg van Steenbergen naar Dinteloord, de andere over den Roosendaalschen Vliet in den provincialen weg van Oudenbosch naar Kruisland.
De Staten van Noordbrabant hebben het bestaande tarief in enkele opzichten verlaagd, en overigens bijna onveranderd opnieuw vastgesteld.
Voor deze bruggen zal naar deze hunne besluiten hetzelfde tarief gelden, als voor de brug over de rivier de Mark is aangenomen.
Bijgaande voordracht strekt tot bekrachtiging der gewijzigde heffing.
De bestaande voorschriften op de invordering blijven onveranderd.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

[20. 12.]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot bekrachtiging van provinciale heffingen in Noordbrabant gaf aanleiding tot eenige beschouwingen en opmerkingen omtrent de heffing van bruggeld, waarbij verwezen werd naar het verhandelde over het wetsontwerp tot bekrachtiging eener heffing van bruggeld voor de brug over de rivier de Mark. (Tweede zitting 1884—1885, gedrukte stukken n°. 9.)

Door enkele leden werd op nieuw de wenschelijkheid betoogd van afschaffing der bruggelden door de provincie geheven; maar van andere zijde werd er op gewezen, dat dan de Staat, die zelf ook bruggelden heft, in de eerste plaats tot afschaffing behoorde over te gaan.

Art 1, sub *c*. Is het niet beter te lezen in plaats van conducteur *of* postiljon: »conducteur *en* postiljon"? Voor het postvervoer zijn dikwijls twee personen op den postwagen aanwezig, bij het vervoer van postpakketten bijv. postiljon of koetsier *en* conducteur.

De opmerking werd gemaakt, dat uit den considerans, zooals deze thans luidt, schijnt te blijken dat het hier geldt eene nieuwe heffing, terwijl het inderdaad betreft eene wijziging van eene door eene vroegere wet goedgekeurde heffing. Men meende, dat dit in den considerans behoorde uitgedrukt te worden.

In den considerans komt wijders voor, dat de opbrengst moet strekken ter voorziening in de kosten van *aanleg* dier bruggen. Men meende, dat dit woord hier niet meer behoorde, daar de bruggen reeds sedert jaren zijn aangelegd. Van andere zijde werd aangemerkt, dat het behoud van dit woord niet kon deren en zelfs wenschelijk was, in geval eens groote schade was toegebracht, die eene met aanleg bijna gelijk te stellen geheele vernieuwing van de brug ten gevolge had.

Men achtte het wenschelijk dat in overeenstemming met de wet omtrent de bekrachtiging van de heffing van bruggeld voor de brug over de Mark, de heffing zoude vastgesteld worden voor den tijd van drie jaren.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid

Aldus vastgesteld den 6den Maart 1885.

VAN DER SLEYDEN.
VAN BAAR.
GILDEMEESTER.
VAN DER HOOP.
A. VAN DEDEM.

[88.]

BESCHEIDEN naar aanleiding van het adres van Th. Kley, kapitein-kwartiermeester van het Indische leger.

Niet gedrukt.

[89. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet (en bijlage) tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop van twee stukken grond te *Bergen op Zoom* aan de gemeente.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 2den Januari 1885.

WILLEM.

[89. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de gemeente *Bergen op Zoom* den aankoop wenscht van twee stukken grond aldaar, en dat het belang van den Staat zich niet verzet tegen den onderhandschen verkoop;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De in afschrift aan deze wet gehechte overeenkomst van den 22sten November 1884, waarbij twee stukken grond te *Bergen op Zoom* aan de gemeente zijn verkocht, wordt goedgekeurd.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

KOPIE.

—

De ondergeteekende BERNARDUS ANTHONIE POULIE, ontvanger der registratie en domeinen te Bergen op Zoom, ten deze handelende namens den Staat der Nederlanden, daartoe gemachtigd door den directeur der registratie en domeinen te Middelburg, bij brief van den 10den November 1884, n°. 4038, gegrond op de aanschrijving van den Minister van Financiën dd. 7 dier maand, n°. 35, Dom. verklaart bij deze, onder voorbehoud van goedkeuring bij de wet, te verkoopen aan de gemeente Bergen op Zoom, voor wie in koop aannemen de heeren PETRUS JOSEPHUS CONSTANTINUS FELIX VAN HASSELT, burgemeester, en LAMBERTUS MARCELLUS MAGNÉE, secretaris der gemeente Bergen op Zoom, als vertegenwoordigende het college van burgemeester en wethouders, dat namens die gemeente handelt, ter uitvoering van het besluit van den gemeenteraad van den 29sten October 1883, goedgekeurd bij besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Noordbrabant, dd. 16 October 1884, G, n° 2, IIde afdeeling:

I. Een stuk grond gelegen te Bergen op Zoom, uitmakende een deel, groot 62 aren, 73 centiaren, van het kadastraal perceel, sectie G, n°. 3427, en tevens van den bedekten weg en het beplante glacis, begrensd ten zuidwesten door het erf der suikerfabriek van de firma VAN DER LINDEN en C°., ten zuidoosten en ten oosten door het Smidsvestje en de door het Rijk gegraven waterleiding en ten noorden door het beplante glacis, volgens eene op 4 meters afstand van het boord der gegraven waterleiding, op het terrein door paaltjes en kielspit uitgebakende lijn, zulks voor een koopprijs van zevenhonderd twee en vijftig gulden zes en zeventig cent.

II. Een stuk grond, gelegen in de gemeente Bergen op Zoom, sectie B, n°. 1135, groot 16 centiaren, zulks voor een koopprijs van een gulden zestig cent, en onder voorwaarde dat de nieuwe boord der rivier de Zoom in denzelfden staat moet worden gebracht als de vorige was.

De koopprijzen moeten worden betaald ten kantore van den ontvanger der registratie en domeinen te Bergen op Zoom, binnen één maand nadat de voorbehouden goedkeuring aan het gemeentebestuur zal zijn medegedeeld.

Voorschreven gronden zijn op de aan het voor den Staat bestemde exemplaar dezer akte gehechte, door partijen gewaarmerkte teekening, in roode kleur aangeduid.

Partijen doen afstand van alle navorderingen wegens overmaat of ondermaat.

Alle kosten en rechten op deze overeenkomst vallende, die der levering daaronder begrepen, komen ten laste van de gemeente en moeten door haar, op de eerste aanvrage van genoemden ontvanger, worden voldaan.

Aldus in duplo opgemaakt en geteekend te Bergen op Zoom, den twee en twintigsten November 1800 vier en tachtig.

(*get.*) POULIE.

De Burgemeester,

(*get.*) P. J. C. F. VAN HASSELT.

De Secretaris,

(*get.*) L. M. MAGNÉE.

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

F. VAN RANDWIJCK, *l. S.-G.*

[89. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De gemeente *Bergen op Zoom* verzocht den aankoop van het stuk grond, groot 62,73 aren, voor de verlenging der door den Staat gegraven waterleiding tot *de Schelde*, en van het stuk groot 16 centiaren, voor het kanaliseeren van de rivier *de Zoom*.

Deze doeleinden wettigen den onderhandschen verkoop.

De koopprijzen zijn in overeenstemming met de waarde, aan de stukken grond toegekend door een deskundige van den Staat.

Ter verdere toelichting worden drie kaarten overgelegd ter griffie van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[**89**. 4.]

VERSLAG.

Bij het onderzoek in de afdeelingen van het wetsontwerp tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop van twee stukken grond te Bergen op Zoom aan de gemeente werd opgemerkt, dat meer terrein verkocht zal worden dan volgens de overgelegde situatieteekening voor de voorgenomen verlenging van de waterleiding noodig is.

Indien het niet benoodigd gedeelte grond een *overhoek* is, dan had men tegen dien verkoop minder bezwaar; maar behoort, gelijk men meende, het zuidoostelijk daarvan gelegen terrein, het zoogenaamde Smits Vestje, aan den Staat, dan blijft het een geheel uitmaken met de overige domeingoederen en achtte men den verkoop niet wenschelijk. Men vroeg waarom de Regeering zich niet had bepaald tot den verkoop van dat gedeelte grond, dat de gemeente Bergen op Zoom voor het beoogde doel noodig heeft.

De vraag werd ook hier herhaald om overlegging van het proces-verbaal der schatting.

In één afdeeling werd de opmerking gemaakt, dat het beter ware in den derden regel van het eenig artikel te lezen: in *deze* gemeente.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over deze wetsvoordracht genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 6den Maart 1885.

VAN DER SLEYDEN.
VAN BAAR.
GILDEMEESTER.
VAN DER HOOP.
A. VAN DEDEM.

[**90.** 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot wijziging van de wet van 25 Mei 1880 (*Staatsblad* n°. 85).

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen wij U in Gods heilige beschermng.

's Gravenhage, den 13den Januari 1885.

WILLEM.

[**90.** 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de internationale overeenkomst tot bescherming van den industrieelen eigendom, den 20sten Maart 1883 tusschen verschillende Staten, waaronder *Nederland*, te *Parijs* gesloten en, voor zoover daarin bepalingen voorkomen, welke wettelijke rechten betreffen, goedgekeurd bij de wet van 23 April 1884 (*Staatsblad* n°. 53), eene wijziging noodzakelijk maakt van de wet van 25 Mei 1880 (*Staatsblad* n°. 85), houdende bepalingen op de handels- en fabrieksmerken;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

In artikel 1 der wet van 25 Mei 1880 (*Staatsblad* n°. 85), wordt ale voorlaatste lid ingevoegd:

» De voorlaatste verbodsbepaling geldt niet voor merken, ingezonden krachtens art. 6 der internationale overeenkomst tot bescherming van den industrieelen eigendom, den 20 Maart 1883 te *Parijs* gesloten, voor zoover die verbodsbepaling niet bestaat in het land van oorsprong, gelijk dit in genoemd artikel der overeenkomst is omschreven en op die merken in dat land een uitsluitend regt is verkregen."

Artikel 2.

Het tweede lid van artikel 3 der genoemde wet word gelezen als volgt:

» Binnen hetzelfde tijdsverloop kan door het openbaar ministerie worden gevorderd, dat de inschrijving worde verboden, indien het merk in strijd is met de bepaling van het vijfde, in verband met het voorlaatste lid van artikel 1."

Artikel 3.

In artikel 3 der genoemde wet wordt als derde en vierde lid ingevoegd:

» Het in het eerste lid bedoelde verzoek is niet ontvankelijk, indien het strekt tot het verbieden van de inschrijving van een merk, hetwelk de inzender met inachtneming van artikel 6 der in artikel 1 bedoelde overeenkomst in een der tot die overeenkomst toegetreden Staten regelmatig heeft gedeponeerd en dat merk binnen de bij artikel 4 dier overeenkomst bepaalde termijnen is ingezonden, tenzij de verzoeker reeds bij den aanvang van den toepasselijken termijn op zijn merk regt had verkregen of door inzending aangevraagd.

» Hij, die, met inachtneming van artikel 6 der meergemelde overeenkomst, in een der tot die overeenkomst toegetreden Staten een merk regelmatig heeft gedeponeerd en dat merk binnen de bij artikel 4 dier overeenkomst bepaalde termijnen heeft ingezonden, kan zich bij door hem of zijn gemagtigde onderteekend verzoekschrift wenden tot de arrondissements-regtbank, aan welker griffie in den loop van den toepasselijken, bij artikel 4 der meergenoemde overeenkomst bepaalden termijn, door een ander een merk is ingezonden, overeenstemmende met of niet genoegzaam onderscheiden van dat, hetwelk hij voor dezelfde soort van waren op bovenbedoelde wijze heeft gedeponeerd, ten einde de inschrijving van dat door een ander ingezonden merk worde verboden."

Artikel 4.

Het eerste lid van artikel 10 der genoemde wet wordt gelezen als volgt:

» Hij, die opzettelijk waren, welke zelve of op hare verpakking valschelijk voorzien zijn van het merk waarop een ander regt heeft of, ter aanduiding van herkomst, van den naam eener bepaalde plaats en van een verdichten of met eene bedriegelijke bedoeling aan een ander ontleenden handelsnaam, of op welke of op wier verpakking zoodanig merk of zoodanige namen, zij het ook met eene geringe afwijking, zijn nagebootst, hier te lande invoert zonder klaarblijkelijke bestemming om weder te worden uitgevoerd, verkoopt, te koop aanbiedt, aflevert, uitdeelt of ten verkoop of ter uitdeeling in voorraad heeft, wordt gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot drie maanden en geldboete van vijf en twintig tot zes honderd gulden, te zamen of afzonderlijk."

Artikel 5.

Het tweede lid van artikel 13 der genoemde wet wordt gelezen als volgt:

» Op deze vordering zijn van toepassing het vijfde tot en met het laatste lid van artikel 3."

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Justitie,

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

[**90.** 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij de Memorie van Toelichting tot het ontwerp van wet tot goedkeuring der internationale overeenkomst tot bescherming van den industrieelen eigendom (zitting 1883-1884, **158**), werd reeds opgemerkt, dat bij bekrachtiging van die overeenkomst, eene aanvulling van de wet van 25 Mei 1880 (*Staatsblad* n°. 85) op de handels- en fabrieksmerken, zou worden vereischt.

Daartoe strekt het tegenwoordig wetsontwerp, dat zich ebpaalt tot die wijzigingen van de aangehaalde wet, welke de genoemde bij de wet van 23 April 1884 (*Staatsblad* n°. 53) goedgekeurde internationale overeenkomst noodzakelijk maakt.

De voorgedragen artikelen mogen in het volgende hunne toelichting vinden.

Art. 1. De voorlaatste verbodsbepaling in het voorlaatste lid van het tegenwoordig artikel 1 der wet zou in strijd kunnen komen met de eerste zinsnede van art. 6 der overeenkomst, indien die bepaling niet mocht bestaan in een der andere toegetreden Staten, gelijk bijv. het geval is in Frankrijk.

Het verbod van het gebruik van een wapen van eenig publiekrechtelijk lichaam kan gehandhaafd blijven op grond van § 4 van het bij de overeenkomst behoorende slotprotocol, waarbij is bepaald, dat dit gebruik beschouwd kan worden als strijdig met de openbare orde, in den zin der laatste paragraaf van art. 6 der overeenkomst.

Art. 2. Deze wijziging is noodig, ten gevolge van die, bij het vorige artikel voorgesteld.

Art. 3. Art. 4 der overeenkomst kent aan hem, die in het land van oorsprong een merk regelmatig heeft gedeponeerd, onder voorbehoud der rechten van derden, een recht van voorrang toe gedurende zekeren tijd, om ook in een anderen der toegetreden Staten zich een uitsluitend recht op dat merk te verwerven. Dientengevolge kan tegen de inschrijving hier te lande van zoodanig merk niet opgaan het verzet van hem, die hetzelfde of een slechts weinig daarvan onderscheiden merk hier te lande reeds heeft ingezonden, zij het ook vóór de inzending in Nederland van het vreemde merk, indien dit laatste in het land van oorsprong regelmatig was gedeponeerd reeds vóór de inzending van het andere hier te lande.

Is echter in Nederland een merk reeds ingezonden op het oogenblik van depot van hetzelfde of een weinig daarvan onderscheiden merk in den vreemde, dan blijft het recht van verzet ongedeerd, gelijk moet worden afgeleid uit de woorden van art. 4 der overeenkomst: » sous réserve des droits des tiers ", en uit de daar voorkomende uitdrukking: » des faits accomplis dans *l'intervalle* ", evenals uit de bedoeling van het geheele artikel zelf, die geene andere is dan om te voorkomen, dat in eenig land der Unie misbruik worde gemaakt van de bekendheid, welke fabrieks- of handelsmerken verkrijgen, wanneer daarvoor in het buitenland bescherming is aangevraagd. Van zoodanig misbruik tegenover een vreemdeling kan geen sprake zijn, indien op een merk reeds hier te lande recht was verkregen of aangevraagd vóór het depot van een zelfde merk in het buitenland.

De woorden van art. 4 der overeenkomst: » celui qui aura régulièrement fait le dépôt ", doen eenigen twijfel rijzen, of hier bedoeld is de eerst noodige handeling ter verkrijging van een uitsluitend recht, dus de *inzending*, ook waar die niet onmiddellijk de inschrijving, het toekennen van het recht, ten gevolge heeft, dan wel of onder » dépôt " is te verstaan het erlangen van een uitsluitend recht, derhalve, voor zoover niet reeds de bloote inzending dat recht doet geboren worden, de later daarvoor vereischte formaliteit, de *inschrijving*. Deze dubbelzinnigheid zal ongetwijfeld worden ter sprake gebracht in de conferentie, volgens art. 14 der overeenkomst in 1885 te houden, en wellicht zal dan de tegenwoordige redactie door eene meer duidelijke worden vervangen. Zoolang kan echter niet worden gewacht met de door de overeenkomst noodig geworden wijziging der Nederlandsche wetgeving.

Derhalve moest de bedoeling der aangehaalde woorden worden opgespoord.

Na een nauwgezet onderzoek is het den ondergeteekenden, in tegenoverstelling met hunne aanvankelijke meening, voorgekomen, dat de in het buitenland eerst verrichte handeling, de inzending, onverschillig of die samenvalt met hetgeen onze wet inschrijving noemt, tot uitgangspunt moet worden genomen.

Eischte men, dat in het land van oorsprong reeds een uitsluitend recht verkregen zij, alvorens het betrokken merk in Nederland op een recht van voorrang zou kunnen aanspraak maken, dan zouden de Nederlandsche industrieelen, bij eene zelfde opvatting in de overige Staten, aldaar achterstaan bij die van een ander Rijk, waar het uitsluitend recht reeds wordt gevestigd, niet zooals hier eerst zes maanden na de inzending, maar op het tijdstip van deze; zij zouden hun merk dan eerst na verloop van die zes maanden in een ander land mogen inzenden, terwijl anderen dit terstond zouden kunnen doen. Op die wijze zou de gelegenheid voor vreemdelingen openstaan om het door een Nederlander hier ingezonden, doch nog niet ingeschreven merk, in hun land te deponeeren als het hunne, waartegen die Nederlander niets zou vermogen, omdat de termijn, gedurende welken hem voorrang wordt gewaarborgd, nog niet was aangebroken. Dit zou strijden met de bedoeling der overeenkomst, zooals die boven is herinnerd.

Met het deponeeren wordt dus in dit artikel niets anders bedoeld dan de officieel, volgens de respectieve wetgevingen geconstateerde handeling van het openbaar maken van een merk.

Hetzelfde begrip, volgens dit ontwerp gehecht aan de woorden: » régulièrement fait le dépôt " van art. 4 der overeenkomst, kan niet worden aangenomen bij art. 1 van het ontwerp, waar het aankomt op de beteekenis der woorden: » régulièrement déposée " van art. 6 der overeenkomst.

De beide bepalingen toch der overeenkomst regelen zeer onderscheiden zaken. Art. 6 heeft ten doel restrictieve maatregelen van een vreemd land te keeren, en wel op grond van het verkregen recht, om in het land van oorsprong een zeker soort van merk te bezigen of daaronder een bepaalde waar in den handel te brengen, welke waar anders in het vreemde land niet door een merk of niet door zulk een merk beschermd wordt. Zulk een merk of een merk voor die bepaalde waar moet, op grond van het in het land van oorsprong verkregen recht, ook in een anderen Staat der Unie » telle quelle " worden toegelaten. Daarvoor echter moet in het land van oorsprong meer gedaan zijn dan eene aangifte, aanmelding of inzending: er moet verkregen zijn inschrijving, het recht moet er geboren zijn, er moet zijn een » dépôt régulier " in den zin van *valable*. Daarom wordt de voorlaatste verbodsbepaling van art. 1 der wet alleen op die merken niet toepasselijk verklaard, waarop in het land van oorsprong een uitsluitend recht is verkregen.

De boven ontwikkelde bedoeling van art. 4 der overeenkomst maakt ook noodzakelijk de bepaling, vervat in de voorgestelde vierde alinea van art. 3, die voorziet in het omgekeerde van het bij de voorgestelde derde zinsnede van art. 3 bedoelde geval.

Ofschoon de overeenkomst niet onderscheidt of de merken voor dezelfde soort van waren of voor andere moeten dienen, is bij de voorgestelde wijzigingen, op het voets por onzer wet, het uitsluitend recht op een merk beperkt tot dezelfde waren, waarvoor het wordt gebruikt, en wel op

grond van art. 2 der overeenkomst dat voor onderdanen of burgers van elk der contracteerende Staten dezelfde bescherming bedingt, die nationalen genieten. Indien vreemden het gebruik van hun merk ook voor andere soorten van waren, dan waarvoor zij het bezigen, verhinderen konden, zouden zij meer bescherming genieten dan de nationalen.

Art. 4. De voorgestelde wijziging van dit artikel steunt op den inhoud van de artt. 9 en 10 der overeenkomst. Het eerstgenoemde legt de verplichting op, de inbeslagneming mogelijk te maken van hier te lande ingevoerd wordende waren, die onrechtmatig van een fabrieks of handelsmerk voorzien zijn. Onze tegenwoordige wet verbiedt dien invoer niet en eischt dus in dit opzicht voorziening. Ten aanzien van handelsnamen is de mindere noodzakelijkheid van voorziening op dit oogenblik reeds aangetoond aan het slot van § 2 der Memorie van Toelichting bij het ontwerp van wet tot goedkeuring der internationale overeenkomst.

Om deze reden wordt hier ook niet de strafbaarstelling voorgesteld van invoer van waren, die onrechtmatig van een handelsnaam voorzien zijn.

Uit het andere artikel vloeit de noodzakelijkheid voort om den invoer te verbieden van waren met eene valsche aanduiding van herkomst. De elementen van die valsche aanduiding zijn in de voorgestelde bepaling overgenomen uit art. 10 der overeenkomst zelf.

Ten einde de beteekenis van het woord » invoer" niet twijfelachtig te laten, is uitdrukkelijk, op grond van de beraadslagingen der eerste conferentie, het begrip van doorvoer hier uitgesloten.

Omtrent de inbeslagneming van in strijd met dit artikel, zooals het thans wordt voorgesteld, ingevoerde waren, gelden verder de gewone regelen, welke evenmin uitdrukkelijke vermelding behoeven voor deze nieuwe reden tot inbeslagneming als voor de gevallen, waarin beslag reeds nu volgens het bestaande art 10 was toegelaten.

Art. 5 wil alleen die verandering, welke noodzakelijk is geworden door de wijzigingen, in art. 3 voorgesteld.

Daar art. 14 der wet alleen eene overgangsbepaling inhoudt, die thans heeft uitgewerkt, is in dit artikel eene gelijke wijziging als voor het tweede lid van art. 13 wordt voorgesteld, overbodig.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

[90. 4.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek in de afdeelingen van het wetsontwerp tot wijziging der wet van 25 Mei 1880 (*Staatsblad* n°. 85) heeft aanleiding gegeven tot de volgende opmerkingen.

Artikel 1. De laatste woorden: »*en op die merken in dat land een uitsluitend regt is verkregen*" kunnen gemist worden. Zij behooren niet opgenomen te worden in art. 1, dat alleen voorschriften bevat omtrent de inzending van het merk en verdere formaliteiten om het recht te kunnen vestigen. Van erkenning van rechten is in dat artikel geen sprake.

Art. 3. Zoude de bedoeling van het Fransche woord »régulièrement" niet beter weergegeven worden door de woorden »*volgens de daar* (in dat land) *bestaande voorschriften*".

Tweede alinea. Deze reeds lange en niet zeer duidelijk geredigeerde alinea zoude bekort kunnen worden door in plaats van de woorden: »*in den loop van den toepasselijken, bij art.* 4 *der meergenoemde overeenkomst bepaalden termijn*" te lezen: »*binnen denzelfden termijn*".

Art. 4. Blijft de strafbepaling bestaan nà invoering van het strafwetboek? Zoo ja, dan behoort dit wetsontwerp, eenmaal wet geworden, alsnog opgenomen te worden in art. 12 of 14 van het thans aanhangig wetsontwerp tot invoering van dat wetboek. In elk geval zullen de hier gestelde minima overeenkomstig het nieuwe strafwetboek moeten gewijzigd worden in vijftig cents en één dag, zal de laatste alinea van art. 10 van deze wet moeten vervallen en op de feiten niet gevangenisstraf of geldboete te zamen of afzonderlijk, maar alleen gevangenisstraf *of* geldboete gesteld moeten worden.

Door de bepaling hier in het eerste lid van art. 10 ingelascht, wordt met de strafbaarstelling verder gegaan dan met het artikel oorspronkelijk bedoeld was.

Gaat de Regeering hier niet te ver met eene zware straf te bepalen tegen eene handeling die bijna dagelijks voorkomt?

Nu toch worden tegen hem, die opzettelijk waren welke zelve of op hare verpakking valschelijk voorzien zijn van het merk waarop een ander recht heeft »*of ter aanduiding van herkomst, van den naam eener bepaalde plaats en van een verdichten of met eene bedriegelijke bedoeling aan een ander ontleenden handelsnaam* of op welke of wier verpakking zoodanig merk *of zoodanige namen* zijn nagebootst, hier te lande invoert, enz." gevangenisstraf en geldboete bedreigd, terwijl in de internationale overeenkomst alleen sprake is van verbeurdverklaring.

Men denke aan een kistje »havannah" sigaren, die in ons land van binnenlandsche tabak zijn gemaakt, en van een verdichten handelsnaam voorzien zijn; aan een kistje Arnhemsche »eau de Cologne" met den naam der bekende firma Johann Maria Farina, enz.

In de Memorie van Toelichting van dit wetsontwerp wordt dan ook met verwijzing naar de Memorie van Toelichting van het wetsontwerp tot bekrachtiging der internationale overeenkomst gezegd, dat de strafbaarstelling van invoer van waren, die onrechtmatig van een handelsnaam voorzien zijn, niet wordt voorgesteld. Men meende te moeten opmerken dat blijkens dit artikel, dit wel geschiedt.

Vastgesteld den 10den Maart 1885.

DE RANITZ.
DE BEAUFORT.
GILDEMEESTER.
VAN DER KAAY.
DE RUITER ZYLKER.

[90. 5.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING.

(Ingezonden bij brief van 14/21 Maart 1885.)

Naar aanleiding van de opmerkingen, waartoe nevenvermeld wetsontwerp in de afdeelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, blijkens het Voorloopig Verslag van 10 Maart 1885, heeft geleid, hebben de ondergeteekenden de eer het navolgende te antwoorden.

Art. 1. De bedoelde laatste woorden vinden eene vrij uitvoerige verdediging in de Memorie van Toelichting ad art. 3, de achtste en negende zinsneden, welke niet wordt weerlegd, zoodat de ondergeteekenden niet overtuigd zijn van de overtolligheid dier bijvoeging.

Art. 3. Met het oog op den twijfel, dien de woorden van art. 4 der overeenkomst omtrent hunne beteekenis doen rijzen, mag het wenschelijk worden geacht zoo min mogelijk af te wijken van de letter van dat artikel. Derhalve schijnt eene letterlijke vertaling van het woord » régulièrement" de voorkeur te verdienen boven de in overweging gegevene omschrijving.

Tweede alinea. De voorgestelde redactie-wijziging is in nevensgaand gewijzigd ontwerp overgenomen.

Art. 4. De bedoeling is om de strafbepalingen van de wet op de handels- en fabrieksmerken, op grond van art. 337 Wetboek van Strafrecht, bij de invoering van dat Wetboek te doen vervallen. Van daar dat die wet niet is vermeld in art. 12 van het ontwerp van wet, regelende het in werking treden van het Strafwetboek. Wordt nu bijgevoegd gewijzigd ontwerp tot wet verheven, dan zal art. 337 Wetboek van Strafrecht alsnog bij de zoogenaamde novelle moeten gewijzigd worden.

Het is daarom onnoodig de in dit ontwerp gestelde minima in overeenstemming te brengen met die van het Strafwetboek, en zoolang de strafbepalingen der wet van 1880 bestaan moet ook het laatste lid van art. 10 dier wet behouden blijven, terwijl tot wijziging van die strafbepalingen thans geen reden bestaat.

Dat de strafbaarstelling, door de bepaling, in het eerste lid van art. 10 in te lasschen, verder gaat dan met het artikel oorspronkelijk bedoeld was, moet gereedelijk worden toegegeven, maar als antwoord op de vraag, of de Regeering hier niet te ver gaat, zij verwezen naar art. 337 Wetboek van Strafrecht, dat dezelfde feiten met straf bedreigt en zelfs in strengere mate. Laatstgenoemd artikel toch straft het verkoopen enz. van waren, die valschelijk voorzien zijn van, of waarop is nagebootst eens anders naam of firma, terwijl art. 10, zooals het thans wordt voorgesteld, dit, op het voetspoor van art. 10 der overeenkomst, alleen doet, wanneer de waren, behalve van den handelsnaam, tevens ter aanduiding van herkomst, valschelijk van den naam eener bepaalde plaats voorzien zijn.

Op grond van het bovenstaande blijkt ook de bewering, als zou er strijd bestaan tusschen dit art. 10 en de zinsnede der Memorie van Toelichting dat » de strafbaarstelling van invoer van waren, die onrechtmatig van een handelsnaam voorzien zijn, niet wordt voorgesteld", onjuist te zijn. Niet invoer met een valschen handelsnaam op zichzelf wordt strafbaar gesteld, maar alleen als tevens valschelijk eene bepaalde plaats van herkomst wordt vermeld.

Tot de voorgestelde aanvulling van art. 10 volgt de verplichting uit de internationale overeenkomst.

Wel zou kunnen worden volstaan met de strafbedreiging van verbeurdverklaring, maar art. 337 Wetboek van Strafrecht, dat ook gevangenisstraf of geldboete bedreigt, maakt die beperking niet wenschelijk.

Daarenboven is Nederland zedelijk gebonden door de verklaringen, ter internationale conferentie in 1880 door zijnen afgevaardigde afgelegd: » la propriété des noms commerciaux des étrangers, tout aussi bien que des nationaux, a toujours été respectée par les tribunaux", (Beraadslagingen der conferentie, bladz. 21), en » il va sans dire que tous les Etats protégeront le nom commercial, mais ce dont il s'agit, c'est de bien établir que le nom commercial de l'étranger sera protégé dans tout les autres Etats" (t. a. p. bladz. 143).

Art. 5. Bij nadere overweging is het wenschelijk voorgekomen van deze gelegenheid gebruik te maken, om die artikelen der wet van 1880, die hebben uitgewerkt, in te trekken, liever dan ze, naar aanleiding van andere in de wet gebrachte veranderingen, te wijzigen.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

[90. 6.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET.

Wij Willem III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de internationale overeenkomst tot bescherming van den industrieelen eigendom, den 20sten Maart 1883 tusschen verschillende Staten, waaronder *Nederland*, te *Parijs* gesloten en, voor zoover daarin bepalingen voorkomen, welke wettelijke rechten betreffen, goedgekeurd bij de wet van 23 April 1884 (*Staatsblad* n°. 53), eene wijziging noodzakelijk maakt van de wet van 25 Mei 1880 (*Staatsblad* n°. 85), houdende bepalingen op de handels- en fabrieksmerken;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

In artikel 1 der wet van 25 Mei 1880 (*Staatsblad* n°. 85), wordt voor laatste lid ingevoegd:

» De voorlaatste verbodsbepaling geldt niet voor merken, ingezonden krachtens artikel 6 der internationale overeenkomst tot bescherming van den industrieelen eigendom, den 20sten Maart 1883 te *Parijs* gesloten, voor zoover die verbodsbepaling niet bestaat in het land van oorsprong, gelijk dit in genoemd artikel der overeenkomst is omschreven en op die merken in dat land een uitsluitend regt is verkregen."

Artikel 2.

Het tweede lid van artikel 3 der genoemde wet wordt gelezen als volgt:

» Binnen hetzelfde tijdsverloop kan door het openbaar ministerie worden gevorderd, dat de inschrijving worde verboden, indien het merk in strijd is met de bepaling van het vijfde, in verband met het voorlaatste lid van artikel 1."

Artikel 3.

In artikel 3 der genoemde wet wordt als derde en vierde lid ingevoegd:

» Het in het eerste lid bedoelde verzoek is niet ontvankelijk, indien het strekt tot het verbieden van de inschrijving van een merk, hetwelk de inzender met inachtneming van artikel 6 der in artikel 1 bedoelde overeenkomst in een der tot die overeenkomst toegetreden Staten regelmatig heeft gedeponeerd en dat merk binnen de bij artikel 4 dier overeenkomst bepaalde termijnen is ingezonden, tenzij de verzoeker reeds bij den aanvang van den toepasselijken termijn op zijn merk regt had verkregen of door inzending aangevraagd.

» Hij, die, met inachtneming van artikel 6 der meergemelde overeenkomst, in een der tot die overeenkomst toegetreden Staten een merk regelmatig heeft gedeponeerd en dat merk binnen den toepasselijken bij artikel 4 dier overeenkomst bepaalden termijn heeft ingezonden, kan zich bij door hem of zijn gemagtigde onderteekend verzoekschrift wenden tot de arrondissements-regtbank, aan welker griffie binnen denzelfden termijn door een ander een merk is ingezonden, overeenstemmende met of niet genoegzaam onderscheiden van dat, hetwelk hij voor dezelfde soort van waren op bovenbedoelde wijze heeft gedeponeerd, ten einde de inschrijving van dat door een ander ingezonden merk worde verboden."

Artikel 4.

Het eerste lid van artikel 10 der genoemde wet wordt gelezen als volgt:

» Hij, die opzettelijk waren, welke zelve of op hare verpakking valschelijk voorzien zijn van het merk waarop een ander regt heeft of, ter aanduiding van herkomst, van den naam eener bepaalde plaats en van een verdichten of met eene bedriegelijke bedoeling aan een ander ontleenden handelsnaam, of op welke of op wier verpakking zoodanig merk of zoodanige namen, zij het ook met eene geringe afwijking, zijn nagebootst, hier te lande invoert zonder klaarblijkelijke bestemming om weder te worden uitgevoerd, verkoopt, te koop aanbiedt, aflevert, uitdeelt of ten verkoop of ter uitdeeling in voorraad heeft, wordt gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot drie maanden en geldboete van vijf en twintig tot zes honderd gulden, te zamen of afzonderlijk."

Artikel 5.

De artikelen 12, 13 en 14 der genoemde wet worden ingetrokken.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Justitie,

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

[**90**. 7.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp tot wijziging van de wet van 25 Mei 1880 (*Staatsblad* n° 85), is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 27 Maart 1885.

DE RANITZ.
DE BEAUFORT.
GILDEMEESTER.
VAN DER KAAY.
DE RUITER ZYLKER.

[91. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot wijziging der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102) tot regeling van het hooger onderwijs.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den Januari 1885.

WILLEM.

[91. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is, bijzondere bepalingen vast te stellen omtrent de toelating van vreemdelingen en Nederlanders, geen ingezetenen van het Rijk zijnde, tot de examens, bedoeld in art. 84 der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Tusschen de artikelen 85 en 86 der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102) wordt gevoegd art. 85*bis*, luidende:

Vreemdelingen en Nederlanders, geen ingezetenen van het Rijk zijnde, kunnen tot het afleggen der in art. 84 bedoelde examens worden toegelaten op vertoon van getuigschriften van bekwaamheid, afgegeven door buitenlandsche instellingen van onderwijs of onderzoek, met dien verstande dat de eischen voor het verkrijgen van die getuigschriften gesteld, ongeveer overeenstemmen met die van het programma bedoeld in het derde lid van art. 11.

Door Ons worden bij besluit, den Raad van State gehoord, de bedoelde buitenlandsche instellingen aangewezen, alsmede de getuigschriften omschreven, welke vereischt worden voor die toelating. Deze aanwijzing kan ten allen tijde op gelijke wijze worden ingetrokken.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[91. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

§ 1. Terwijl voor eenige jaren een niet onaanzienlijk getal jongelieden uit Zuid-Afrika en in het bijzonder uit de Kaapkolonie, zich naar Nederland plachten te begeven om zich aan eene der hoogescholen tot het verwerven van een academischen graad te bekwamen, is dit getal allengs, inzonderheid na de invoering der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102) tot regeling van het hooger onderwijs, zoodanig afgenomen, dat het thans eene hooge zeldzaamheid mag heeten een Zuid-Afrikaansch student aan eene Nederlandsche Universiteit aan te treffen.

De reden hiervan ligt ontegenzeggelijk voor een groot deel in de verzwaring der eischen voor de toelating tot de academische examens. Konden toch bedoelde jongelieden zich voorheen gemakkelijk, hetzij in hun eigen land, hetzij in dit land, voor het admissie-examen, gelijk dat werd afgenomen krachtens het Koninklijk besluit van 4 Augustus 1853 (*Staatsblad* n°. 31) bekwamen, dit is geenszins het geval met het examen, bedoeld in artt. 11 en 12 der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102), gelijk dat omschreven is laatstelijk bij Koninklijk besluit van 2 April 1884 (*Staatsblad* n°. 44).

Het voorbereidend hooger (gymnasiaal) onderwijs in die gewesten is niet berekend voor de opleiding tot genoemd examen, terwijl eene voorbereiding daarvoor hier te lande, inzonderheid door den langen duur, uit den aard der zaak schier onoverkomelijke moeilijkheden medebrengt. De eisch van art. 85 der wet op het hooger onderwijs schept derhalve een groot bezwaar, dat te meer klemt nu sedert de oprichting der in 1878 met een Koninklijk Charter begiftigde Universiteit te Kaapstad, zij, die later aan eene Engelsche of Schotsche Universiteit een academischen graad wenschen te verkrijgen, de voorbereidende (propaedeutische) examens aan de Kaapsche Universiteit kunnen afleggen.

Het kan geene verwondering baren, dat allen, aan wie de ontwikkeling en beschaving van het oud-Hollandsch element in Zuid-Afrika ter harte gaat, levendig verlangen, dat in den boven geschetsten toestand verandering kome. Toen dan ook de deputatie der Zuid-Afrikaansche Republiek, bij haar bezoek aan ons land in het afgeloopen voorjaar, algemeen met ingenomenheid en sympathie werd begroet, en de uitdrukking vernam van den ook hier te lande gekoesterden wensch tot nauwere toehaling der door taal- en stamverwantschap tusschen beide natiën geslagen banden, meende zij de gunstige gelegenheid om den toegang tot de Nederlandsche universiteiten voor hare landslieden (in ruimen zin, namelijk ook de inwoners van Kaapland, Natal en Oranje Vrijstaat) te vergemakkelijken, niet te moeten doen voorbijgaan.

Door een harer leden, de heer S. J. DU TOIT, superintendant van onderwijs te Pretoria, werden daarop, zoowel in een mondeling onderhoud met den ondergeteekende als schriftelijk hare wenschen ten deze uiteengezet en de noodige inlichtingen verstrekt.

De Regeering was harerzijds niet ongenegen tot de verwezenlijking dier wenschen, welke haar ook voor Nederland van belang toescheen, mede te werken, voor zoover zulks zonder schade voor het universitair onderwijs mogelijk ware. Dientengevolge werd in de eerste plaats het advies van de colleges van curatoren en de senaten der Rijksuniversiteiten en van den Senaat der gemeentelijke Universiteit te Amsterdam ingewonnen omtrent het denkbeeld om den toegang tot de academische examens voor Zuid-Afrikaansche studenten, op voor hen meer bereikbare voorwaarden dan volgens artt. 11 en 12 der wet zijn gesteld, te openen.

De ontvangen adviezen luidden eenparig gunstig ten opzichte van de wenschelijkheid van dergelijken maatregel.

Ook ten opzichte der wijze waarop aan het verlangen der Zuid-Afrikaansche deputatie kon worden te gemoet gekomen, heerschte met één uitzondering eenstemmigheid van gevoelen.

Men achtte algemeen eene aanvulling van art. 85 der wet op het hooger onderwijs raadzaam, in dien zin, dat bedoelde jongelieden tot de academische examens zouden worden toegelaten op een getuigschrift, door instellingen in hun eigen land uitgereikt.

Met dit denkbeeld kon alleen de Senaat der Rijksuniversiteit te Groningen zich niet vereenigen. Zijn overwegend bezwaar tegen dat voorstel was, dat aan onze Regeering zoowel de macht als het recht ontbreekt van voldoende contrôle over het onderwijs en de examens in het buitenland. Dat gemis verkrijgt, naar zijn oordeel, nog meer gewicht, wanneer in aanmerking wordt genomen, dat het onderwijs der hoogleeraren aan onze Rijks-universiteiten ingericht wordt en moet worden in verband met de onderstelling dat de studenten hebben voldaan aan de eischen van het bij artt. 11 en 12 der wet op het hooger onderwijs bedoelde examen. Indien er dus geen waarborg is, dat de op papier gestelde eischen voor onderwijs en examens, die in Zuid-Afrika of elders voor universitair onderwijs voorbereiden, ook in de werkelijkheid worden opgevolgd, dan dreigt het onderwijs der Nederlandsche hoogleeraren voor bedoelde studenten weinige vruchten te zullen afwerpen. Genoemde Senaat is derhalve van oordeel dat aan het verlangen van de Deputatie niet kan worden te gemoet gekomen door eenige wijziging in de wet op het hooger onderwijs. Dit verhindert evenwel niet, dat hij gaarne op andere wijze zou willen medewerken om onze Universiteiten wederom als vroeger door Zuid-Afrikaansche studenten bij voorkeur te doen bezoeken. Hij geeft in het kort daarvoor het volgende aan de hand.

De Zuid-Afrikaansche Staten zouden zelven moeten bepalen voor welke maatschappelijke betrekkingen eene wetenschappelijke opleiding vereischt wordt en dan de bevoegdheid daartoe behooren te verbinden aan het bezit van getuigschriften, door de hoogleeraren der Nederlandsche Universiteiten af te geven, na het afleggen van bijzondere examens.

De Senaat twijfelt niet of de Nederlandsche hoogleeraren zouden ter wille van een zoo gewichtig nationaal belang als de ondersteuning en uitbreiding van het Nederlandsch element in Zuid-Afrika, zich gaarne tot het afnemen dier examens bereid verklaren.

Met curatoren der genoemde Rijks-universiteit acht de ondergeteekende het door den Senaat aangegeven denkbeeld practisch onuitvoerbaar.

Daargelaten dat het uit den aard der zaak aan de inwoners der Engelsche koloniën niet ten goede zou komen, en aldus het gewenschte doel voor een belangrijk deel zou missen, komt het hem bovendien voor, dat het in geen geval op den weg der Regeering kan liggen tot de verwezenlijking daarvan mede te werken.

Het door den Senaat ontwikkelde bezwaar betreffende de verschillende mate van kennis en ontwikkeling der studenten kan wel is waar in zekeren zin worden toegegeven. Hij ziet daarbij echter over het hoofd, dat de wet nu reeds ieder die aan de gestelde *financieele* voorwaarden voldoet tot de bijwoning van *alle* lessen aan de Rijks Universiteiten vrijheid geeft. Ook brengt o. a. de wet van 25 December 1878 (*Staatsblad* n°. 222) mede, dat jongelieden van geheel uiteenloopende voorbereiding althans de medische colleges volgen, en zal dus de hoogleeraar met die omstandigheid rekening moeten houden. De in beginsel juiste theorie, dat de hoogleeraar bij al zijne toehoorders eene voldoende voorbereiding moet aannemen, zal derhalve in de practijk niet altijd even streng kunnen worden nageleefd.

Het is niet te verwachten, dat de toelating van onvolkomen, of eigenlijk eenigszins anders, dan men hier te lande gewoon is, voorbereide Zuid Afrikaansche studenten dit reeds bestaande euvel dermate zal verergeren, dat daarvan nadeel voor het onderwijs te duchten is.

Op grond van bovenstaande overwegingen heeft de ondergeteekende zich vereenigd met het gevoelen, in de groote meerderheid der ontvangen adviezen verdedigd.

Een voorstel tot aanvulling der wet op het hooger onderwijs in den boven aangegeven zin wordt hierbij der Vertegenwoordiging aangeboden.

§ 2. De eerste aanleiding tot dit voorstel werd, gelijk reeds hierboven is vermeld, door het persoonlijk optreden van de deputatie der Zuid-Afrikaansche Republiek gegeven. Deze had daarbij evenwel niet uitsluitend de belangen der Transvaalsche ingezetenen op het oog, maar meende tevens te mogen spreken uit naam van de Hollandsche bevolking van geheel Zuid-Afrika. Het behoeft dan ook geen verder betoog, dat nu alle Zuid-Afrikaansche staten of koloniën gelijke aanspraken van stam- en taalverwantschap kunnen doen gelden, ook allen in de voorgestelde wetswijziging behooren begrepen te zijn.

De mogelijkheid nu van latere veranderingen in de politieke indeeling van het zuidelijk gedeelte van genoemd werelddeel en van het ontstaan van nieuwe staten of koloniën met geheel of gedeeltelijk stamverwante bevolking, maakt het niet raadzaam in de wet zelve eene nauwkeurige omschrijving der bedoelde staten en koloniën op te nemen, die bij veranderde tijdsomstandigheden eene nieuwe wetswijziging noodzakelijk zou kunnen maken.

Het ware trouwens ongewoon en niet billijk eene bepaling in de wet op te nemen, waarbij het voorrecht in art. 85, alinea 2, toegekend aan instellingen in onze overzeesche bezittingen, ook met name tot die van één vreemd land zou worden uitgebreid.

Andere vreemdelingen, die zich van onze taal bedienen, hebben, bij gelijke omstandigheden, aanspraak op gelijke milde behandeling. Niet minder is dit het geval met Nederlanders, die tot dusver geen ingezetenen zijn, buitenslands voorbereidend onderwijs hebben genoten, en dan op eene Nederlandsche universiteit willen gaan studeeren.

Men denke aan de belangrijke zoogenaamde koloniën van onze landgenooten, die te Parijs en te Brussel wonen, aan de zonen van Nederlandsche diplomaten en consuls, aan de Nederlanders in de Levant, die niettegenstaande zij daar zelfs van geslacht tot geslacht hebben vertoefd, toch prijs op hunne nationaliteit en taal stellen, aan de groepen en bevolkingen van Nederlandschen landaard en afkomst, hier en daar in de Vereenigde Staten wonende, die Nederlandsche boeken en geschriften lezen, dagbladen in onze taal uitgeven en van tijd tot tijd de gemeenschap met het oude vaderland hernieuwen.

Voor deze allen bestaat dezelfde *ratio legis* als voor de Nederlanders in onze overzeesche bezittingen en koloniën, te wier behoeve art. 85, alinea 2, in de wet is geschreven.

Eenig artikel.

Na bovenstaande beschouwingen schijnt voor de toelichting op het eenig artikel dezer wetsvoordracht te kunnen worden volstaan met de volgende opmerking.

Als een natuurlijk gevolg van het in § 2 ontwikkelde stelsel moet aan de Regeering overgelaten worden in het bijzonder aan te wijzen:

1°. de buitenlandsche instelling van onderwijs of onderzoek (het kan ook eene commissie tot het afnemen van examens zijn); en

2°. het getuigschrift van die instelling op vertoon waarvan de buitenlandsche studenten tot de examens kunnen worden toegelaten.

Doch ook afgescheiden daarvan verdiende het de voorkeur in de wet zelve niet van een bepaald diploma te gewagen, daar de opheffing der betrokken inrichting of wijziging in hare eischen voor het bedoelde getuigschrift spoedige voorziening, somtijds geheele intrekking van een verleend voorrecht noodig kan maken.

Het is hier echter de plaats mededeeling te doen van de wijze waarop, indien het voorstel tot wet wordt verheven, daaraan allereerst uitvoering zou kunnen worden gegeven.

Voor het oogenblik telt Zuid-Afrika slechts één instelling van hooger onderwijs, wier inrichting zoodanige waarborgen aanbiedt, dat de door haar afgegeven getuigschriften voor eene toepassing van de voorgestelde bepaling in aanmerking kunnen komen, te weten de bovengenoemde »University of the Cape of Good Hope" te Kaapstad.

Door den superintendant van onderwijs te Pretoria werd dan ook in overweging gegeven om van de Zuid-Afrikaansche studenten te vorderen het bewijs van met goed gevolg afgelegd »matriculation" of toelatingsexamen aan genoemde universiteit. Dit examen, dat, blijkens verkregen inlichtingen, de studenten in de medicijnen aan Engelsche of Schotsche universiteiten van propaedeutische examens vrijstelt, loopt over de navolgende onderwerpen:

1°. Engelsche taal en geschiedenis;

2°. Grieksch en latijn;

3°. eene nieuwe taal (Hollandsch, Fransch, Duitsch, Kafir of Sesuto) ter keuze van den examinandus;

4°. reken-, stel- en meetkunde;

5°. een onderwerp uit de natuurwetenschappen ter keuze van den examinandus.

Blijkens het programma wijken de eischen bij genoemd examen voor de klassieke talen en de wiskunde gesteld, niet zeer ver af van het oude admissie-examen, gelijk dat vóór de invoering der wet op het hooger onderwijs aan onze hoogescholen werd afgenomen, en wat het Grieksch bepaaldelijk betreft staat het bijna gelijk met het examen, dat aanstaande medische studenten, ingevolge het Koninklijk besluit van 2 April ll. (*Staatsblad* n°. 44), behooren af te leggen.

Er schijnt dan ook geen bezwaar om voor de medici en de philosophen, die krachtens genoemd Koninklijk besluit met eerstgenoemden gelijkstaan, met bovenvermeld diploma genoegen te nemen.

Voor de studenten in de rechten zijn aan de Kaapsche en Engelsche en Schotsche universiteiten hoogere eischen gesteld. Van hen toch wordt als propaedeusis het afleggen van het examen voor den graad van »bachelor of arts" gevorderd. Het zou daarom overweging kunnen verdienen om aan hen, die aan onze universiteiten hetzij in de faculteit der rechtsgeleerdheid, hetzij in die der godgeleerdheid of der letteren en wijsbegeerte, examens willen afleggen, een gelijken eisch te stellen. Hierbij mag echter niet over het hoofd worden gezien, dat de examens in »arts" aan de bedoelde vreemde universiteiten volgens oude traditie al de wetenschappen omvatten, die vroeger algemeen onder de benaming van »artes liberales" bekend waren.

Het evengenoemde B. A. examen loopt dan ook behalve over de klassieke letteren over de moderne talen en over logica en wijsbegeerte, over wiskunde (hoogere en lagere) en over de natuurwetenschappen (scheikunde, natuurkunde of geologie en mineralogie ter keuze van den examinandus). Terwijl nu blijkens het programma de eischen voor de klassieke talen zeker niet lager zijn dan die van het examen van art. 11 der wet op het hooger onderwijs, omvat de wiskunde meer dan thans zelfs van aanstaande studenten in de wis- en natuurkunde wordt gevorderd, welke bovendien geen examen in de natuurwetenschappen behoeven af te leggen.

Daar nu bovendien het afleggen van het B. A. examen ingevolge de bepalingen daaromtrent gemaakt, een verblijf van ten minste twee jaren aan de universiteit medebrengt, hetgeen uit den aard der zaak den overgang naar eene Nederlandsche universiteit moeilijker maakt, zou de eisch van het diploma van B. A. de Zuid-Afrikaansche studenten aan onze universiteiten van eene slechtere conditie maken, dan hunne Nederlandsche en Engelsche of Schotsche broeders. Die eisch zou de wetswijziging ten opzichte van hen tot onvruchtbaarheid veroordeelen.

De ondergeteekende zou daarom een middelweg willen inslaan en voor de aanstaande juristen, theologen en literatoren voorschrijven het bewijs van met goed gevolg afgelegd »intermediate examination". Dit examen, waar voor slechts een éénjarig verblijf aan de universiteit, na afgelegd »matriculation"-examen wordt gevorderd, staat, wat de klassieke talen betreft, eenigszins hooger dan het propaedeutisch examen der juristen gelijk dit vóór de invoering der wet op het hooger onderwijs aan onze hoogescholen werd afgenomen, en wat de wiskunde betreft een weinig hooger dan het examen van artt. 11 en 12 dier wet. Het omvat ook eenige kennis van scheikunde of een ander onderdeel der natuurwetenschappen.

Voor de aanstaande studenten in de godgeleerdheid, rechtsgeleerdheid en letteren en wijsbegeerte schijnt derhalve dit examen een noch te zware noch te lichte eisch.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

[91. 4.]

NOTA VAN DRUKFEILEN. (In de Bijlagen verleterd.)

[91. 5.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot wijziging der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102) tot regeling van het hooger onderwijs heeft aanleiding gegeven tot de volgende beschouwingen.

Bijna algemeen werd instemming betuigd met het doel, dat door dit wetsvoorstel wordt beoogd om de banden met de Zuid-Afrikaansche stamgenooten nauwer aan te halen, door hen in de gelegenheid te stellen aan onze universiteiten hunne studiën te voltooien.

Deze instemming ging echter niet zoo ver, dat niet verscheidene bedenkingen tegen de voorgestelde regeling in het midden gebracht werden.

De vrees werd uitgesproken, dat door deze wet vreemdelingen en Nederlanders in het buitenland gevestigd in een gunstiger toestand zullen komen dan de Nederlandsche jongelieden, die in Nederland hunne voorbereidende studiën voor de universiteit hebben volbracht en eerst na het afleggen van een zwaar examen tot de academische lessen worden toegelaten.

Deze uitzonderingswet toch wordt voorgedragen omdat de eersten niet bij machte zijn aan de gestelde eischen te voldoen.

Nu wordt wel in plaats van het toelatingsexamen de overlegging geëischt van getuigschriften van bekwaamheid; maar de Regeering kan uit den aard der zaak over het onderwijs aan buitenlandsche instellingen zeer onvolledig oordeelen en er in geen geval invloed op uitoefenen. De toegang tot de universiteit zal op deze wijze te gemakkelijk gemaakt worden, en het is te vreezen, dat het peil van het universitair onderwijs bij de mindere kennis en ontwikkeling der buitenlandsche jongelieden zal dalen.

Het bezwaar door den senaat der Rijksuniversiteit te Groningen gemaakt betreffende de verschillende mate van kennis en ontwikkeling der studenten, waarvan de Memorie van Toelichting zegt, dat dit » in zekeren zin " kan worden toegegeven, werd dan ook door sommige leden gedeeld.

Eindelijk werd het een bezwaar genoemd, dat de buitenlandsche jongelieden ten gevolge van deze wet toegelaten, door het afleggen der academische examens in allen deele met de Nederlandsche jongelieden gelijk zullen staan, ook wat de bevoegdheid betreft tot het bekleeden van betrekkingen in ons land, ofschoon van hen wellicht minder gevergd is. Vooral ook tegenover de artsen, die wel geschikt worden geacht de academische lessen te volgen, maar den doctorsgraad niet kunnen verwerven, ligt er eenige onbillijkheid in, dat deze buitenlanders op gemakkelijke wijze het doctoraat verkrijgen.

Om aan dit laatste bezwaar te gemoet te komen werd het denkbeeld aangegeven om art. 91 van de wet op het hooger onderwijs voor deze categorie van studeerenden niet toepasselijk te verklaren en dus den graad van doctor toe te kennen als eenen zuiver wetenschappelijken titel zonder de daaraan volgens genoemd artikel verbonden rechten. Aan zoodanig doctoraat, waaraan niet dezelfde voorbereidende studiën, als van de Nederlandsche jongelieden geëischt worden, zijn voorafgegaan, behoeven ook niet dezelfde rechten verbonden te worden. De strekking van de wetsvoordracht toch is aan buitenlanders de gelegenheid te geven hier te lande den doctoralen graad te behalen en in hun eigen land te gebruiken. Op de rechten, die aan dat doctoraat in het vreemde land verbonden worden, heeft onze wetgever niet te letten.

Het bezwaar tegen de vrijstelling van het toelatingsexamen tot de universitaire lessen bij Nederlanders, geen ingezetenen van het Rijk zijnde, gold meer bij verscheidene leden, die overigens geene ernstige bedenking tegen het voorstel hadden waar het vreemdelingen betrof. Die vrijstelling moge gerechtvaardigd zijn met het oog op zonen van Nederlandsche diplomaten en consuls, die buitenslands verblijf moeten houden; het valt niet te ontkennen, dat ook zonen van andere Nederlanders door tijdelijke vestiging in het buitenland gemakkelijker toegang tot de academie zullen kunnen verkrijgen. Zij kunnen dan den doctorstitel behalen en dezelfde rechten verkrijgen als zij die, binnenslands gebleven, al de bezwaren van het moeilijk toelatingsexamen hebben moeten doorworstelen.

De praktijken vroeger aangewend om tot eene universiteit te worden toegelaten, toen het diploma van een gymnasium het eenig vereischte was, zijn genoegzaam bekend. Daaraan heeft de wet op het hooger onderwijs een einde gemaakt; maar nu dient ook gewaakt te worden, dat niet langs eenen gemakkelijken omweg de toegang tot de universiteit bereikt kan worden Deze leden wenschten dat deze uitzonderingswet zich dan ook niet zoude uitstrekken tot »Nederlanders, geen ingezetenen van het Rijk zijnde" en deze categorie uit de wet werd genomen.

De hier uiteengezette bezwaren werden in alle afdeelingen vernomen, maar zij werden geenszins algemeen gedeeld en vonden daar eveneens bestrijding.

Niet alleen om het naaste doel vond de indiening van deze wetsvoordracht bijval, maar ook om het beginsel, dat daarin gehuldigd wordt. Het maatschappelijk belang brengt mede, dat de wetenschappelijke titels in andere landen verkregen, geëerbiedigd worden. Onder de noodige waarborgen geschiedt dit reeds in andere landen; maar in Nederland heeft men tot nog toe, zoowel bij de geneeskundige wet als bij de regeling van het onderwerp in het algemeen, volkomen gehandeld alsof er geen buitenlandsche instellingen van hooger onderwijs of wetenschappelijke titels bestonden. Vele leden achtten dit voorstel een eerste stap in de goede richting.

Dat hier bijzonder groote voorrechten werden toegekend aan vreemdelingen boven de Nederlandsche jongelieden werd niet toegegeven. Het betreft alleen het eenigszins gemakkelijk maken van den toegang tot de Universiteit en toelating tot examens; maar daarmede houden ook die voorrechten op. De examens blijven toch voor allen dezelfde. Een zeker verschil in kennis en ontwikkeling bij de studenten bestaat altijd; maar het peil van het onderwijs en van de examens zal door de aanwezigheid van eenige studenten uit het buitenland niet lager gesteld behoeven te worden. Kunnen deze de examens niet afleggen, dan zullen zij afgewezen worden.

In plaats van het toelatingsexamen zullen die buitenlanders een getuigschrift van bekwaamheid moeten overleggen, waarvan de eischen toch zooveel mogelijk nabij moeten komen aan die gesteld voor het toelatingsdiploma hier te lande. De woorden van het artikel »ongeveer overeenstemmen", al luiden zij eenigszins onbepaald, geven eene vingerwijzing ten aanzien van de eischen, die aan de buitenlanders gesteld worden.

Onder de leden die hierin geen bezwaar zagen waren verscheidene, die het in het algemeen gewenscht achtten, dat niet te zware eischen tot toelating gesteld werden, hetgeen volgens hen ten gevolge van het Koninklijk besluit van 2 April 1884 (*Staatsblad* n°. 44) wel het geval is.

Enkele leden verdedigden zelfs de afschaffing van de toelatingsexamens voor allen; maar er werd op gewezen, dat die afschaffing ons geheel stelsel van gymnasiaal onderwijs zoude omverwerpen.

Verscheidene leden waren echter nog niet zoo zeker, dat den buitenlanders de toegang gemakkelijk werd gemaakt, maar vreesden veeleer dat de eischen tot hunne toelating te hoog zullen gesteld worden. Dat het de bedoeling is die eischen zeer hoog te stellen blijkt uit het slot der Memorie van Toelichting. Van de aanstaande juristen, theologen en litteratoren uit het buitenland ten aanzien der classieke talen zal reeds meer worden gevor-

derd dan bij het vroeger propaedeutisch examen, en ten aanzien der wiskunde nog meer dan bij het toelatingsexamen van artt. 11 en 12 der wet. Op deze wijze is echter geen toevloed van buitenlandsche studenten te wachten.

Daarenboven vreesden eenige leden, dat het aanwijzen van buitenlandsche instellingen bij Koninklijk besluit aanleiding zoude kunnen geven tot willekeurige uitsluiting en tot uiteenloopende beslissingen. Zij gaven er de voorkeur aan, dat die aanwijzing zoude geschieden bij de wet.

Wat nu eindelijk het bezwaar betreft, dat deze buitenlandsche studenten door den doctorstitel ook dezelfde rechten zullen verkrijgen als de Nederlandsche gepromoveerden, ook dat werd niet overwegend geacht. De eerste zijn ook na de verkrijging van den doctoralen graad uitgesloten van de betrekkingen, waarvoor alleen Nederlanders benoembaar zijn. Zij moeten dus genaturaliseerd zijn, om voor die betrekkingen in aanmerking te komen, maar verkeeren juist daardoor in minder gunstige omstandigheden dan de Nederlandsche gepromoveerden.

Het denkbeeld om slechts een zuiver wetenschappelijken titel toe te kennen aan het door den buitenlander verkregen doctoraat vond van verschillende zijden bestrijding. Wordt daaraan uitvoering gegeven, dan zullen weinig buitenlanders hier dien titel trachten te verkrijgen. In hun land, waar zij zich vestigen, zal moeilijk waarde geschonken kunnen worden aan eenen titel, die in het land, waar hij verleend werd, geene rechten geeft. Zal dan niet met recht gedacht kunnen worden, dat het land dat zoodanigen titel uitreikte, den gepromoveerde niet bekwaam genoeg acht om de rechten aan de promotie verbonden uit te oefenen?

Men meende dat de Zuid-Afrikaansche jongelieden tot het verkrijgen van zoodanigen titel onze Universiteiten niet zouden bezoeken.

Eenig artikel.

Eerste alinea. Is het niet beter te lezen voor »*met dien verstande*" het woord »*mits*"? De bedoeling is dan juister uitgedrukt.

Tweede alinea. Zeer aanbevelenswaard achtte men het in de wet de bepaling op te nemen, dat benevens den Raad van State ook de senaten der Hoogescholen zullen gehoord worden.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 4den Maart 1885.

DE RANITZ.
DE BEAUFORT.
GILDEMEESTER.
VAN DER KAAY.
DE RUITER ZYLKER.

[**91.** 6.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING.

(Ingezonden bij brief van 19 Maart 1885.)

Het was den ondergeteekende aangenaam te ontwaren, dat niet alleen het door het wetsvoorstel beoogde doel om de banden met de Zuid-Afrikaansche stamgenooten nauwer aan te halen, zich in bijna algemeene instemming kon verheugen, maar ook het daarin gehuldigde beginsel om, onder de noodige waarborgen, aan de in het buitenland verleende wetenschappelijke titels hier te lande rechten te verbinden, bijval vond.

De vrees werd evenwel geuit, dat de thans voorgestelde regeling de vreemdelingen en buitenslands gevestigde Nederlanders in een gunstiger toestand zou brengen dan de Nederlandsche jongelieden, en het werd, inzonderheid tegenover de artsen, die den doctorsgraad niet kunnen verwerven, eene onbillijkheid geacht, deze buitenlanders op gemakkelijke wijze het doctoraat te laten verkrijgen.

Tegen de aan deze beschouwingen ten grondslag liggende opvatting moet de ondergeteekende met nadruk opkomen.

Het wetsontwerp toch beoogt niet de vreemdelingen en buitenslands opgevoede Nederlanders boven de Nederlandsche studenten te bevoorrechten door hun voor de verkrijging van doctorale graden in het algemeen lichtere eischen te stellen dan aan laatstgenoemden, maar alleen hun die verkrijging mogelijk te maken. Het examen (bedoeld bij art. 11 en 12) hier te lande gevorderd, is voor die jongelieden een onoverkomelijk bezwaar, niet zoozeer omdat aan de inrichting van onderwijs, waar zij zich hebben voorbereid, een lichter eindexamen wordt afgenomen dan aan onze gymnasia; het buitenlandsche veronderstelt misschien gelijken graad van ontwikkeling, maar het is iets anders; het sluit zich aan een eenigszins anderen voorafgaanden leercursus aan; en zij zijn niet allen zóó met onze taal vertrouwd, dat zij alvorens onze universiteit te bezoeken een examen aandurven, dat in Nederland wordt afgenomen. Het in onbruik geraken van het Latijn als internationale geleerde taal doet zich ook in dit opzicht gevoelen.

Zij zijn daarom thans van veel slechter conditie dan de Nederlandsche jongelieden, en de strekking van het ontwerp is om eenigszins aan die ongelijkheid te gemoet te komen, door getuigschriften, in hun eigen land verkregen, voor hen in de plaats te doen treden van die bedoeld in de artt. 11 en 12 der wet op het hooger onderwijs, evenals dit in art. 85 der wet voor jongelieden uit de koloniën en overzeesche bezittingen is veroorloofd.

In hun eigen belang zoowel als in dat van het universitaire onderwijs behooren de eischen, voor het verkrijgen dier getuigschriften gesteld, zooveel mogelijk overeen te stemmen met die van het programma vermeld in art. 11 der genoemde wet. Uit den aard der zaak zal echter eenige afwijking onvermijdelijk zijn. Hoe ver deze zich mag uitstrekken is eene vraag, bij wier beantwoording met verschillende omstandigheden rekening moet worden gehouden, en die derhalve in elk bijzonder geval een punt van overweging zal moeten uitmaken.

In beginsel kan daarbij worden vooropgesteld dat er geen reden bestaat om de eischen, waaraan de vreemdelingen voor de toelating tot de universitaire examina hier te lande moeten voldoen, door de toepassing van het voorgestelde wetsartikel te doen dalen beneden die, welke daarvoor in hun eigen land zijn gesteld, wanneer deze hooger mochten zijn dan die van het hier te lande vigeerend programma.

Dat op deze wijze te veel van hen zoude gevorderd worden, gelijk eenige leden schijnen te meenen, kan de ondergeteekende niet toegeven. Hun blijft immers desverkiezende steeds de gelegenheid open om het examen van de artt. 11 en 12 der wet op het hooger onderwijs af te leggen; in geen geval worden zij derhalve van eene slechtere conditie dan zij tot dusverre waren. Het ligt overigens niet in de bedoeling der Regeering, om, door belangrijke voordeelen, een grooten toevloed van vreemde studenten naar onze Universiteiten te lokken, maar enkel een hinderpaal weg te nemen, die hun de vrije keus tusschen eene Nederlandsche en eene vreemde Universiteit belemmerde. Zijn aan den anderen kant de in het vreemde land voor de toelating tot de hoogeschool, in verband met de daar bestaande regeling der voorbereidende studiën, gestelde eischen aanmerkelijk lager dan die ten onzent, dan kan hierin eene reden liggen om de bij alinea 2 van het voorgestelde art. 86 *bis* veroorloofde toepassing te weigeren, of om de overlegging te eischen van het diploma van een universitair buitenlandsch examen. Maar er moet althans ruimte zijn voor het uitoefenen van eenige vrijgevigheid, ten einde niet het doel en de practische beteekenis der wetswijziging te doen mislukken en met de ééne hand te ontnemen wat met de andere wordt toegestaan.

Vaste nauwkeurig omschreven eischen voor het kleine getal buitenlandsche inrichtingen, die wellicht in aanmerking zullen komen, te stellen is niet mogelijk. Aanwijzing der buitenlandsche getuigschriften bij de wet zou de moeilijkheden slechts verplaatsen; het is de Regeering, die in deze, zooals in bijna alle zaken, de verantwoordelijkheid voor de uitvoering der organieke wet moet dragen.

Met vreemdelingen zijn in het wetsontwerp gelijkgesteld de Nederlanders die in het buitenland zijn gevestigd. Deze gelijkstelling, waartegen sommige leden bezwaar hadden, daar zij hiervan wetsontduiking en eene herleving der vroegere misbruiken ten opzichte van de toelating tot universitaire graden duchtten, komt den ondergeteekende een eisch der billijkheid voor. Werd toch van Nederlanders, die door hun verblijf buitenslands niet in de gelegenheid zijn hier te lande voorbereidend hooger onderwijs te genieten, onthouden wat aan vreemdelingen in gelijke omstandigheden wordt toegekend, men zou met recht over bevoorrechting van laatstgenoemden kunnen klagen. Aangenomen al dat er vele Nederlandsche jongelieden zich tegen de bedoeling der wet in, door eene tijdelijke vestiging in den vreemde met een buitenlandsch diploma den toegang tot de academische examens willen verwerven, dan zal de verkrijging daarvan uit den aard der zaak hun veelal dezelfde moeilijkheden opleveren, die thans de buitenslands wonenden terughouden van zich aan het eindexamen der gymnasia of het daarmede gelijkgestelde Staatsexamen alhier te onderwerpen. Het is dan ook niet te verwachten, dat iemand die voor een van genoemde examens reeds te licht is bevonden, of zichzelven daarvoor te zwak oordeelt, zich aan een dergelijk examen in een vreemd land zal gaan wagen. Ingeval onverhoopt een diploma mocht zijn aangewezen, voor hetwelk lage eischen zijn gesteld, zullen de afstand, de kosten, of andere omstandigheden veelal een bezwaar vormen, waarover men niet licht zal heenstappen. Dergelijke praktijken zullen dan ook ongetwijfeld eene hooge uitzondering blijven.

Daarbij mag er tevens aan worden herinnerd, dat de latere universitaire examens, die voor allen dezelfde blijven, zeker niet gemakkelijker zullen vallen aan hen, die zich langs dezen omweg den toegang daartoe hebben verworven, dan door hen, die behoorlijk zijn voorbereid.

Het denkbeeld om aan te moedigen met behulp van buitenlandsche getuigschriften verkregen doctorale graden en bewijzen van met goed gevolg afgelegd examen, de maatschappelijke bevoegdheid in ons land, die de wet op het hooger onderwijs en andere wetten daaraan verbinden, uitdrukkelijk te onthouden had reeds, naar aanleiding van het daartoe strekkend advies van eene der Rijks-universiteiten, bij den ondergeteekende een punt van aandachtige overweging uitgemaakt.

Ofschoon eene dergelijke beperking zich eensdeels aanbeveelt, door aan de ontduiking der wet alle voordeel te

ontnemen, en anderdeels op haar zelve voor vreemdelingen, die niet voornemens zijnde zich hier te lande te vestigen, die maatschappelijke bevoegdheden niet verlangen noch behoeven, het bezit der wetenschappelijke titels, niet minder begeerlijk kan maken, heeft de ondergeteekende na rijp beraad gemeend ze niet in de wet te moeten opnemen.

Eene dergelijke restrictie toch zou aan deze doctoraten een geheel exceptioneel karakter verleenen: zij zouden met de doctoraten, die de wet thans omschrijft, alleen den naam gemeen hebben, en de eischen voor beiden, schoon in naam gelijk, zouden in werkelijkheid onwillekeurig eenigszins uiteen gaan loopen. Reeds de onderstelling echter dat er met het verkrijgen dier doctoraten eenigszins de hand werd gelicht zou hunne *wetenschappelijke* waarde in gevaar brengen.

Blijven daarentegen, gelijk wordt voorgesteld, aan de hier bedoelde doctoraten maatschappelijke bevoegdheden en rechten verbonden, dan zal hierin een prikkel te meer liggen om de noodige omzichtigheid in acht te nemen, ten einde te verhoeden dat die rechten worden uitgeoefend door personen, die daarvoor inderdaad ongeschikt zijn. Wordt tevens in het oog gehouden dat vreemdelingen van het bekleeden van ambten en bedieningen zijn uitgesloten (behalve enkele bij de wet van 4 Juni 1858 opgenoemde bedieningen) en voor het geven van onderwijs de Koninklijke toestemming behoeven, en dat bepaaldelijk voor de uitoefening der medische praktijk nog het afleggen van het (Staats-) arts-examen wordt gevorderd, dan blijft, naar het oordeel van den ondergeteekende, inderdaad geen voldoende grond over, om opzettelijk eene ongelijkheid in het leven te roepen die waarschijnlijk het geheele nut der wetswijziging weg zou nemen.

Eenig artikel.

Tegen de wijziging in de redactie van de eerste alinea van het voorgestelde art. 85*bis* is geene bedenking. Evenmin heeft de ondergeteekende er bezwaar tegen in dit artikel op te nemen eene bepaling omtrent het hooren van de senaten der Rijks-universiteiten als in art. 84 ten opzichte van het Academisch Statuut voorkomt.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

[**91**. 7.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is, bijzondere bepalingen vast te stellen omtrent de toelating van vreemdelingen en Nederlanders, geen ingezetenen van het Rijk zijnde, tot de examens, bedoeld in art. 84 der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102) tot regeling van het hooger onderwijs;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Tusschen de artikelen 85 en 86 der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102) wordt gevoegd art. 85*bis*, luidende:

Vreemdelingen en Nederlanders, geen ingezetenen van het Rijk zijnde, kunnen tot het afleggen der in art. 84 bedoelde examens worden toegelaten op vertoon van getuigschriften van bekwaamheid, afgegeven door buitenlandsche instellingen van onderwijs of onderzoek, mits de eischen, voor het verkrijgen van die getuigschriften gesteld, ongeveer overeenstemmen met die van het programma bedoeld in het derde lid van art. 11.

Door Ons worden bij besluit, den Raad van State gehoord, na ingewonnen advies van ieder der senaten van de Rijksuniversiteiten, de bedoelde buitenlandsche instellingen aangewezen, alsmede de getuigschriften omschreven, welke vereischt worden voor die toelating.

Deze aanwijzing kan ten allen tijde op gelijke wijze worden ingetrokken.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[**91**. 8.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp tot wijziging der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102) tot regeling van het hooger onderwijs, is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel dat door deze gewisselde schriftuuren de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 23sten Maart 1885.

DE RANITZ.
DE BEAUFORT.
GILDEMEESTER.
VAN DER KAAY.
DE RUITER ZYLKER.

[92. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan twee ontwerpen van wet:

1°. tot verbetering van de haven te *Lemmer*; en

2°. tot wijziging der wet van 2 Augustus 1880 (*Staatsblad n°.* 136) tot bevordering der uitvoering van werken voor de verbetering van den binnenlandschen waterstaat en van de scheepvaartkanalen in de provincie *Friesland*.

De toelichtende memoriën (en bijlagen), die de wetsontwerpen vergezellen, bevatten de gronden waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 19den Januari 1885.

WILLEM.

[92. 2]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is de haven te Lemmer te verbeteren;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Voor rekening van den Staat wordt te Lemmer gemaakt eene buitenhaven, buiten de vanwege de provincie Friesland te bouwen schutsluis, benevens eene tot ligplaats voor de schepen en tot vluchthaven dienende geul tusschen de buitenhaven en de mede vanwege die provincie te bouwen uitwateringssluis, een en ander met de daartoe behoorende werken.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden

Gegeven

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,

[92. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De haven te Lemmer, die jaarlijks door duizenden vaartuigen wordt bezocht en voor het verkeer van Groningen en Friesland met nagenoeg alle overige provinciën van overwegend belang is, beantwoordt niet aan de behoeften der scheepvaart. Op verruiming en verbetering der haven werd dan ook sedert geruimen tijd aangedrongen, zonder dat tot het nemen van maatregelen ter voorziening werd overgegaan.

Herhaalde klachten over de onvoldoende ruimte der haven gaven eindelijk aanleiding, dat in 1879 aan den waterstaat een bepaald onderzoek naar den toestand der haven werd opgedragen, met uitnoodiging tot het doen van voorstellen, zoo noodig betreffende verbetering.

Dit onderzoek bevestigde ten volle de noodzakelijkheid eener verbetering in tweeërlei opzicht. Vooreerst was de haven — slechts circa 89 aren groot — veel te klein voor de zeer drukke scheepvaart, zoodat zich bij herhaling het geval voordeed dat een aantal schepen daarin geene plaats konden vinden; ten andere ondervond de scheepvaart groote belemmering door het gemis van ebdeuren aan de Lemstersluis en de onvoldoende diepte van die sluis, welke de verbinding vormt tusschen de haven en het binnenlandsche vaarwater door Friesland naar Groningen. Daar deze sluis in beheer en onderhoud is bij een eigen waterschapsbestuur, bepaalde het van Rijkswege ingestelde onderzoek zich uit den aard der zaak tot de verbetering der haven. Voor die verbetering werd een ontwerp opgemaakt, waarvan de kosten op ongeveer f 500 000 werden geraamd.

Inmiddels was door de Staten van Friesland besloten tot den aanleg van een geheel samenstel van werken, ten doel hebbende de verbetering van den binnenlandschen waterstaat en van de scheepvaartkanalen in die provincie. Bij de wet van 2 Augustus 1880 (*Staatsblad* n°. 136) werd hiervoor een Rijkssubsidie van f 2 240 000 toegestaan.

Onder de in dat plan opgenomen werken behoorde ook het verbeteren van de vaarten en kanalen voor de vorming van een onafgebroken groot scheepvaarwater, diep 2 M. onder zomerpeil, van Stroobos naar Stavoren, van het Oudhof langs de Scharsterrijn tot de Lemmer; en diep 1,70 M. onder zomerpeil, van Heeg langs Sloten tot de Lemmer en Tacozijl, alsmede de inrichting van de Lemstersluis voor het gebruik van het groot scheepvaarwater door verlaging van de slagdorpels en het aanbrengen van ebdeuren.

Dat door de uitvoering van deze werken de haven van Lemmer zeer in belangrijkheid winnen moest, valt in het oog. Reeds boven is er op gewezen dat de toestand van de Lemstersluis eene zeer hinderlijke belemmering voor de scheepvaart opleverde. Deze belemmering zou nu worden weggenomen niet alleen, maar het vaarwater, dat de Lemmer met Groningen verbindt, zou eene belangrijke verbetering ondergaan; eene verbetering van te meer gewicht, nu door het meer en meer onbruikbaar worden van de Wadden, de zeer drukke scheepvaart van Groningen naar de provinciën aan de overzijde van de Zuiderzee, in toenemende mate den weg door Friesland volgen moest.

Lag hierin een aandrang te meer, om tot de zoo noodige verruiming en verbetering van de haven te Lemmer over te gaan, nog eene andere omstandigheid werkte mede om het nemen eener beslissing niet langer uit te stellen.

Bij de stormvloeden in het najaar van 1881 was het onvoldoende van de zeewaterkeerende werken bij en in de Lemmer ten duidelijkste gebleken. Reeds in November 1879 was door de Staten van Friesland tot de verbetering van die waterkeeringen besloten; de sedert opgedane ondervinding had het dringend noodige dier verbetering voldoende aangetoond. Het dijksbestuur van het waterschap de Zeven Grietenijen en Stad Sloten besloot dan ook tot het maken van een nieuwen zeedijk, die buiten Lemmer

om zou loopen en daardoor het dorp beveiligen tegen overstroomingen, als die waardoor het in October 1881 geteisterd was. Het maken van dien nieuwen dijk moest evenwel gepaard gaan met eene verlegging van de Lemstersluis, ten einde eene verbinding te verkrijgen tusschen de dijkvakken ten oosten en ten westen van de haven.

Tot de uitvoering van dit werk kon het dijksbestuur niet overgaan, zoolang ten aanzien van de voorgestelde havenverbetering geene beslissing genomen was; terwijl ook wanneer eene nieuwe sluis in den ontworpen dijk werd gebouwd, de voorgenomen verandering van de Lemstersluis wellicht achterwege zou kunnen blijven.

In elk geval was het wenschelijk, een algemeen plan te doen opmaken van de te Lemmer uit te voeren werken, die toch alle met elkander in meer of minder rechtstreeksch verband stonden.

Herhaald overleg met het gewestelijk bestuur heeft ten slotte geleid tot het vaststellen van zulk een algemeen plan, waarmede door belanghebbende partijen genoegen is genomen; en tevens tot eene regeling betreffende de uitvoering der verschillende werken en hun onderhoud na de voltooiing.

Volgens dat plan zullen te Lemmer de volgende werken worden uitgevoerd, aangeduid in de hierbij overgelegde korte omschrijving met daarbij behoorende schetsteekening (1).

I. Nabij den mond van de tegenwoordige haven zal eene nieuwe schutsluis worden gebouwd van ten minste 7 M. vrije doorvaartwijdte en overigens van voldoende afmetingen voor het doorschutten van de grootste schepen, die het verbeterd scheepvaartkanaal tusschen Lemmer en Stroobos kunnen bevaren.

II. Beoosten de Lemmer, nabij den nagenoeg rechten hoek dien de Lemsterrijn aldaar maakt, zal eene uitwateringssluis worden gebouwd, zoodanig ingericht, dat de scheepvaart geen hinder kan ondervinden van den sterken stroom in de Lemsterrijn.

III. Tusschen de bestaande haven en de Lemsterrijn, bezuidoosten de Truitjeszijl, wordt een verbindingskanaal gemaakt van zoodanige afmetingen, dat de grootste schepen, die het verbeterd kanaal tusschen Stroobos en de Lemmer bevaren, zich daarop onbelemmerd kunnen bewegen; in de doorsnijding van den zeedijk wordt eene keersluis gemaakt met eene vrije doorvaartwijdte van ten minste 8 M. en met eene beweegbare brug voor rijtuigen daarover.

IV. Tusschen de sub I genoemde schutsluis en de dieptelijn van ongeveer 2,56 M. onder A. P. in de Zuiderzee, wordt eene buitenhaven van voldoende breedte en met eene bodemsdiepte van 2,56 M. onder A. P. gemaakt, begrensd door dammen van genoegzame lengte, hoogte en breedte, dat zij ook tijdens stormweder de schepen beveiligen, welke de buitenhaven bevaren.

V. Tusschen de sub II genoemde uitwateringssluis en de buitenhaven, wordt eene geul gemaakt, diep 2,56 M. onder A.P., die tevens zal strekken tot ligplaats voor zeeschepen en tot vluchthaven voor de visschers- en voor andere vaartuigen bij stormweder; de geul wordt aan de zuidoostzijde begrensd door een dam van voldoende hoogte en breedte, om de daarin liggende vaartuigen bij stormvloeden te beveiligen.

VI. Langs de noordwestzijde van de genoemde geul wordt eene los- en laadplaats voor schepen gemaakt.

VII. Door het dijksbestuur van de Zeven Grietenijen en Stad Sloten wordt een nieuwe zeedijk gelegd, die aan de schutsluis en aan den westelijken havendam zal aansluiten. De aansluiting zal zoodanig geschieden, dat het looppad op den havendam gemakkelijk toegankelijk blijft.

Door de uitvoering van deze werken zal in alle opzichten aan de behoeften van handel en scheepvaart zijn voldaan.

Daardoor toch zal eene haven van ruime afmeting zijn verkregen, waarin de schepen en visschersvaartuigen, ook bij stormweder en hoogen vloed, zich veilig kunnen bewegen, terwijl zij tevens in de door dammen begrensde geul tusschen de buitenhaven en de uitwateringssluis eene veilige ligplaats zoowel in gewone omstandigheden als tijdens stormweder kunnen vinden. Bovendien wordt door den bouw der schutsluis en het graven van het verbindingskanaal naar de Lemsterrijn, eene zeer gewenschte en gemakkelijke verbinding verkregen tusschen de buitenhaven en het binnenlandsche scheepvaartkanaal naar Groningen, dat met een aantal andere vaarwaters in gemeenschap staat. Door den bouw van eene afzonderlijke uitwateringssluis wordt tevens het ongerief weggenomen dat dezelfde sluis voor het doorlaten van schepen en voor afwatering moet dienen.

Voor rekening van het Rijk wordt gemaakt de sub 4 beschreven buitenhaven met hare dammen en de sub V genoemde geul met den dam langs de zuidoostzijde. De kosten van deze werken zijn geraamd op omstreeks f 500 000.

Alle overige werken, benevens het gedeelte zeedijk ten oosten en ten westen van Lemmer, zullen, krachtens besluit der Staten van 9 Juli ll. door en voor rekening der provincie worden gemaakt, wanneer namelijk de havenverbetering van Rijkswege wordt uitgevoerd.

Het Rijk, dat de thans bestaande havenwerken te Lemmer onderhoudt, zal in het vervolg ook de nieuwe havendammen met de daartoe behoorende werken, buiten de schutsluis en buiten de uitwateringssluis, onderhouden. De thans bestaande havenwerken zullen voor een deel komen te vervallen.

De gemeente Lemsterland heeft op zich genomen het onderhoud van het verbindingskanaal tusschen de bestaande haven en de Lemsterrijn, met inbegrip van de keersluis, de brug en de verder daartoe behoorende werken; voorts van de los- en laadplaats langs de noordzijde der geul tusschen de uitwateringssluis en de buitenhaven met hetgeen daartoe behoort, van de vaargeul buiten de nieuwe schutsluis tusschen de havendammen en van de geul buiten de uitwateringssluis, beide op de afmetingen waarop zij worden aangelegd.

Ook zal de gemeente zorgen voor het op de diepte houden eener vaargeul tusschen de nieuwe schutsluis en de Lemsterrijn tot 2 M. onder Friesch zomerpeil en tot voldoende breedte.

Het onderhoud en de bediening van de schutsluis en van de uitwateringssluis komen ten laste van het waterschap de Lemstersluis, terwijl de dijkwerken, na hunne voltooiing, in beheer en onderhoud overgaan aan het waterschap de Zeven Grietenijen en Stad Sloten.

In verband met het bovenstaande vraagt de ondergeteekende de goedkeuring op het voorstel, om de verbetering van de haven te Lemmer op de bovenomschreven wijze voor Rijksrekening tot stand te brengen. Daardoor zal een van de belangrijkste havens aan de Zuiderzee in een toestand worden gebracht, die met het oog op de algemeene belangen van handel en scheepvaart daarbij betrokken, met recht mag gezegd worden een dringende eisch des tijds te zijn.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

(1) Deze omschrijving is met de schetsteekening ter griffie voor de leden ter inzage nedergelegd.

[92. 4.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is gebleken eene wijziging te brengen in het

bepaalde bij art. 1, sub A, 5°., der wet van 2 Augustus 1880 (*Staatsblad* n°. 136);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

Het vermelde sub A, 5°., van art. 1 der wet van 2 Augustus 1880 (*Staatsblad* n°. 136) tot bevordering der uitvoering van werken voor de verbetering van den binnenlandschen waterstaat en van de scheepvaartkanalen in de provincie Friesland, wordt vervangen door het volgende:

»5°. het, in verband met de verbetering van het groot scheepvaartwater onder 4°. genoemd, bouwen van eene schutsluis en van eene uitwateringsluis te *Lemmer* en het maken van een verbindingskanaal tusschen de bestaande haven aldaar en de *Lemsterrijn*."

Art. 2.

De bij art. 1 der genoemde wet aan de provincie Friesland verleende bijdrage uit 's Rijks schatkist van twee millioen tweemaal honderd veertig duizend gulden (f 2 240 000) wordt met vier en twintig duizend gulden (f 24 000) verhoogd.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,

[92. 5.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Met verwijzing naar de Memorie van Toelichting, behoorende bij het wetsontwerp betreffende de verbetering van de haven te Lemmer, meent de ondergeteekende zich ten aanzien van dit voorstel tot eene korte toelichting te kunnen bepalen.

Krachtens het bepaalde in art. 1 sub A, 5°., der wet van 2 Augustus 1880 (*Staatsblad* n°. 136), moet de Lemstersluis voor het gebruik van het sub 4°. genoemd groot scheepvaarwater worden ingericht door verlaging van de slagdorpels en het aanbrengen van ebdeuren. Komen de ontworpen haven- en sluiswerken te Lemmer tot stand, dan heeft de verandering van de bestaande Lemstersluis alle beteekenis verloren.

Het ligt evenwel niet in de bedoeling deze sluis op te ruimen; zij zal voorloopig in haar tegenwoordigen toestand behouden blijven, als geschikt voor de vaart van schepen, die van Sloten, door de Zijlroede, naar Lemmer varen. De sluis wordt met de zich daarin bevindende deuren, onderhouden gedurende de vijf jaren, volgende op de indienststelling van de nieuwe schutsluis, of zooveel langer als Gedeputeerde Staten noodig zullen oordeelen, totdat de schutsluis proefondervindelijk gebleken is eene veilige keering tegen stormvloeden te zijn. Na dat tijdstip mogen de deuren uit de Lemstersluis verwijderd worden.

De in de wet opgenomen verplichting tot verandering van de Lemstersluis kan dus vervallen, maar andere verplichtingen komen daarvoor in de plaats. In verband met de aan te leggen havenwerken, heeft de provincie op zich genomen het bouwen van de nieuwe schutsluis, van de uitwateringssluis, benevens het maken van het verbindingskanaal tusschen de haven en de Lemsterrijn.

De Staten van Friesland hebben zich evenwel daartoe niet bereid verklaard, dan onder voorwaarde dat in de meerdere kosten door het Rijk worde bijgedragen naar denzelfden maatstaf, waarnaar de bij de wet van 2 Augustus 1880 (*Staatsblad* n°. 136) toegekende Rijksbijdrage is berekend, namelijk 40 pct. der kosten. Naar die verhouding was in het subsidie van f 2 240 000 de bijdrage voor de verandering van de Lemstersluis op f 16 000 bepaald.

De beide sluizen en het verbindingskanaal zijn begroot op f 330 000. Door het waterschap van de Lemstersluis wordt hierin f 200 000 en door de gemeente Lemsterland f 30 000 bijgedragen, zoodat ten laste van de provincie blijft f 100 000. Naar den bovenaangegeven maatstaf berekend, zou hiervan f 40.000 door het Rijk worden gedragen. Aangezien evenwel in het bij de wet toegekende subsidie reeds f 16 000 begrepen is voor de verandering van de Lemstersluis, behoort dit cijfer van de bijdrage te worden afgetrokken.

Het aan de provincie Friesland toegekende subsidie van f 2 240 000 zal dus, voor de uitvoering van de bovenomschreven werken, met f 24 000 moeten worden verhoogd.

Daarmede zal de uitvoering worden verzekerd van een geheel van werken, waardoor zoowel de waterstaatsbelangen van Friesland, als die van handel en scheepvaart in het algemeen ten zeerste zullen worden gebaat.

In verband met het bovenstaande dient de wet van 2 Augustus 1880 (*Staatsblad* n°. 136) te worden gewijzigd.

Daartoe strekt het wetsvoorstel, waarvan de artikelen geene verdere toelichting schijnen te behoeven.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[92. 6.]

NOTA VAN WIJZIGING.

In de Memorie van Toelichting, op bladzijde 2, kolom 1, vijfden regel van onderen, vervallen de woorden: »Door het dijksbestuur van de Zeven Grietenijen en Stad Sloten" en wordt in de plaats daarvan gelezen: »Ten oosten en ten westen van Lemmer".

[92. 7.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van deze beide ontwerpen van wet heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen en beschouwingen.

§ 1. *Volgens welk beginsel behoort in den toestand der haven te Lemmer verbetering te worden gebracht?*

De vraag kwam ter sprake, of de door de Regeering ten deze voorgestelde weg aanbeveling verdient, dan wel of het wenschelijk ware, daarin op andere, en zoo ja op welke wijze te voorzien. Blijkens de Memorie van Toelichting zullen de kosten der gezamenlijke werken worden gedragen door verschillende publiekrechtelijke lichamen, alle belanghebbenden bij de totstandkoming er van.

In de eerste plaats de provincie, die zich belasten zou met den aanleg van het belangrijkste deel van het werk: het maken van een nieuw vak zeedijk, zeewaarts van de bestaande waterkeering, die onvoldoende is gebleken en onder anderen tijdens den stormvloed van October 1881 in groot gevaar heeft verkeerd. Deze veel te zwakke waterkeering, ter lengte van ongeveer 800 M, kon geen deel uitmaken van de bereids tot stand gebrachte verhooging en verzwaring van de dijkvakken aan weerszijden van het dorp, wegens het bestaan van eene menigte gebouwen en andere beletselen van plaatselijken aard. De bestaande sluiswerken zouden door het nieuwe dijkvak van de Zuiderzee worden afgescheiden. Hieruit ontstaat behoefte aan nieuwe sluiswerken, waarvan de aanleg mede ten koste van de provincie zou komen, evenals die voor eene buitendijksche los- en laadplaats.

In de tweede plaats het Rijk, dat zich zou belasten met den aanleg van de werken buiten den nieuwen dijk, uitgezonderd dien van evengenoemde los- en laadplaats. Deze buitendijksche werken bestaan in twee hoofden, aansluitende tegen de nieuwe waterkeering aan weerszijden der ontworpen sluiswerken, en in het vormen der buitenhaven, tevens buitendijksche uitwateringsgeul.

De aanleg der werken zou mitsdien verdeeld zijn tusschen het Rijk en de provincie.

In het onderhoud zou op de volgende wijze voorzien worden.

Het Rijk zou zich belasten met het onderhoud der beide havenhoofden.

De provincie zou niets onderhouden.

Het waterschap de Lemstersluis neemt voor zijne rekening het onderhoud en de bediening van de sluiswerken.

Het waterschap de Zeven Grietenijen en Stad Sloten belast zich met het beheer en onderhoud van het nieuwe dijkvak.

De gemeente Lemsterland met het onderhoud van al de verdere onderdeelen.

Verdient het hierboven uiteengezette stelsel aanbeveling? Voor zooveel daaruit blijkt gemeenschappelijke inspanning tot bereiking van een nuttig doel, ongetwijfeld. Met het oog op het aandeel in de kosten, door den Staat te dragen, scheen het echter wenschelijk na te gaan den oorsprong en de beteekenis der gehoudenheid van den Staat, om te Lemmer eenig publiek werk, welk dan ook, te zijnen laste te nemen.

Moge dergelijke verplichting bestaan hebben in de eerste jaren na het herstel onzer onafhankelijkheid, daaraan werd, naar sommige leden opmerkten, een eind gemaakt door het Koninklijk besluit van 17 December 1819 (*Staatsblad* n°. 1), waarbij verscheidene Rijkswerken ten laste van de respectieve provinciën werden gebracht, onder meer ten laste van de provincie Friesland *de havenhoofden en verdere havenwerken aan de Lemmer*, zoodat, althans van af dat jaar, de bemoeiingen van den Staat ten opzichte der bedoelde werken een eind namen. In den considerans van het besluit worden als motieven voor de overdracht aan de provinciën vermeld »de dienstigheid van den maatregel, zoo om de bedoelde werken in het algemeen als voor het min kostbaar en het deugdelijk aanleggen, mitsgaders het wel en voordeelig onderhouden van dezelve". Gelijke motieven zijn in den jongsten tijd opnieuw te berde gebracht, o. a. bij het Voorloopig Verslag der afdeelingen van de Tweede Kamer betreffende hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1885, waar de wenschelijkheid van decentralisatie besproken en op bladz. 12 gezegd wordt dat, bijaldien daartoe wordt overgegaan, het een stap in de verkeerde richting ware, de haven te Lemmer voor rekening van het Rijk te vergrooten. In het Voorloopig Verslag der Commissie van Rapporteurs van de Eerste Kamer betreffende hetzelfde hoofdstuk wordt de wenschelijkheid besproken van teruggaaf van werken aan de provinciën.

De in 1819 gehuldigde beginselen werden mitsdien »tot groote besparing, bij even goed, zoo niet beter beheer", andermaal op den voorgrond gesteld.

Tusschen de beide tijdstippen ligt het Koninklijk besluit van 27 Mei 1876 (*Staatsblad* n°. 109), waarbij, onder meer andere werken, door het Rijk worden teruggenomen *de havenhoofden en verdere havenwerken aan de Lemmer*. Derhalve streven naar centralisatie, terwijl thans van vele zijden op decentralisatie wordt aangedrongen.

Er waren dan ook leden, die op grond van het bovenstaande meenden te moeten in overweging geven het uitvoeren van al de bij het ontwerp bedoelde werken door de provincie, met het toekennen van een belangrijk Rijkssubsidie voor den aanleg en des noods ook voor het onderhoud. Zij achtten het ondoelmatig, dat het Rijk, meer dan onmisbaar is, de uitvoering op zich neemt van werken die zeer zeker in de eerste plaats van provinciaal belang zijn. Te meer, daar het hier eene provincie geldt, bij welke het nemen van een krachtig initiatief op het stuk van publieke werken als inheemsch is te beschouwen, en die, ingevolge de wet van 2 Augustus 1880 (*Staatsblad* n°. 136), zeer belangrijke werken met eene Rijksbijdrage van 40 pct. in de geraamde kosten tot stand heeft gebracht en nog tot stand brengt. Bovendien werd opgemerkt, dat hier geen sprake is van het vernieuwen der bestaande haven, maar van het bouwen eener nieuwe haven op een geheel anderen plaats, noodig geworden door het verleggen der dijken. De verplichting van den Staat, om deze nieuwe werken uit te voeren, werd echter ontkend.

Tegen deze beschouwingen werd in hoofdzaak aangevoerd, dat de haven te Lemmer is eene Rijkshaven, een op zichzelf staand werk, en in geen geval een onderdeel van de waterstaatswerken, welke de provincie Friesland voor de binnenlandsche scheepvaart tot stand brengt. Er passeeren jaarlijks te Lemmer plus minus 15 000 schepen, waarvan er alleen tot de provincie Groningen pl. m. 7000 behooren, terwijl het te voorzien is dat, bij de steeds toenemende onbruikbaarheid der Friesche Wadden, het scheepvaartverkeer nog zal toenemen, zoodat in deze allerminst aan een provinciaal, maar aan een nationaal werk moet gedacht worden, evenzeer als bij het Zwolsche diep, den Rotterdamschen Waterweg en zoovele andere rijkswerken. Voorts verlieze men niet uit het oog, dat, zooals ook uit de Memorie van Toelichting blijkt, het Rijk de thans bestaande havenwerken te Lemmer onderhoudt, die door de nieuwe werken voor een deel komen te vervallen. Millioenen zijn reeds uitgegeven ten behoeve van de zeeweringen in Friesland, zoodat de gevaren van overstrooming zooveel mogelijk zijn gekeerd, behalve te Lemmer, alwaar de stormvloed van October 1881 heeft doen zien, hoe gevaarlijk daar nog steeds de toestand blijft, welke alleen kan worden verbeterd door de voorgestelde wijze van bedijking. Dit alles een zuiver provinciaal belang te noemen, gaat te ver.

Ten einde het bovenstaande, beter dan thans mogelijk

is, te kunnen beoordeelen, werd de wenschelijkheid betoogd van het overleggen ter griffie van het dossier, waaruit kan worden gevormd een historisch overzicht van het herhaald overleg met het gewestelijk bestuur, op bladz. 2 van de Memorie van Toelichting op het eerste ontwerp vermeld.

Nog werd opgemerkt, hoe blijkens het provinciaal verslag van Friesland over 1882 (hoofdstuk V, bladz. 38) reeds in dat jaar bij de Regeering plannen aanhangig waren voor de uitbreiding der haven en het zeewaarts vooruitbrengen van de Lemstersluis. Uit het provinciaal verslag over 1883 (hoofdstuk V, bladz. 35) verneemt men, dat die plannen op het eind van het jaar nog niet waren vastgesteld en het bestuur van den Rijks- en dat van den provincialen waterstaat zich onledig hielden met eene gedachtenwisseling over het meest geschikte punt voor de nieuwe sluis en over de richting en afmetingen, die aan de haven behoorden te worden gegeven. Het nagaan van de gevoerde onderhandelingen zal de Kamer in de gelegenheid stellen, over dit uiterst gewichtige onderwerp met voldoende kennis van zaken te oordeelen.

§ 2. *Beoordeeling van het ontwerp der Regeering.* De onderdeelen van het ontwerp, voor zooveel die uit de verstrekte gegevens beoordeeld kunnen worden, gaven aanleiding tot de navolgende vragen en opmerkingen.

Het hoofddoel van dit ontwerp is blijkbaar, grootere diepte in de Zuiderzee — 2,56 M. onder A P., zie Memorie van Toelichting ad IV — te verkrijgen. Volgens sommigen is dit onnoodig, zoolang de haven van Stavoren bestaat, welke voldoende diepte heeft, zoodat door diepgaande of bij lagen waterstand door de meeste schepen de weg over Stavoren kan worden gekozen; terwijl bij gewoon dagelijksch water de haven te Lemmer kan worden gebruikt, en vooral ten tijde zij als vluchthaven moet dienen er water genoeg aanwezig is en de strekdammen eer door te groote lengte eene belemmering, dan wel een voordeel voor de scheepvaart zullen opleveren.

De vraag scheen voorts gewettigd, of reeds bij het tot stand komen der wet van 1880 de aandacht op die te geringe diepte niet had behooren gevestigd te zijn, daar toch deze havenmond in nauw verband staat met de werken, waartoe bij die gelegenheid besloten werd. Maar ook buitendien scheen, naar sommiger oordeel, het beoogde doel op goedkooper wijze te bereiken, dan door den aanleg van lange dammen, wier onderhoud, naar zich laat verwachten, hoogst kostbaar zal wezen. Men vroeg of hetzelfde resultaat niet evenzeer door baggerwerk zou te verkrijgen zijn, en wees er op hoe dit middel in het Zwolsche diep met uitstekend gevolg was aangewend. Hierop werd echter geantwoord, dat de Oostelijke en Westelijke dam ten deze niet in hetzelfde geval verkeeren, en dat de laatste in geen geval geheel zal kunnen gemist worden.

Behoudens de te geringe oppervlakte biedt de bestaande haven, zoo werd door sommigen opgemerkt, eenige voordeelen aan, die het ontwerp der nieuwe haven mist. De vorm van het bestaand oostelijk hoofd is scheppend, waardoor eene inwendige verwijding van de haven bestaat, zeer dienstig tot het stillen of herleiden der golven. Het westelijk hoofd strekt omstreeks 40 M. verder in zee dan het oostelijk, hetgeen het zeilmaken, wanneer de haven verlaten wordt, in de hand werkt. Sommige belanghebbenden, zoo deelde één lid der Commissie van Rapporteurs mede, zouden het buiten het Oosterhoofd komend deel van het Westerhoofd nog langer wenschen, om bij westelijke winden in de luwte te komen en behoorlijk te kunnen opdraaien, alvorens de bestaande havenmond wordt binnengezeild. Het is bekend, dat het missen van dien ingang eenige jaren geleden het stranden en verloren gaan eener Zuiderzeestoomboot ten gevolge had.

De richting van den mond der nieuwe haven is gekozen zuidwest en noordoost miswijzend, in overeenstemming met die van den havenmond op het eiland Urk, zooals bij het reeds ter griffie nedergelegde stuk wordt medegedeeld.

Zonder vooralsnog over dit onderwerp een oordeel te vellen, werd het noodig geacht dat nog worde ingewonnen het advies van deskundigen, ook wat de scheepvaart betreft. Hetzelfde geschiedde in October 1864 betreffende den vorm der haven te IJmuiden (officieele afdruk van de concessie voor het Noordzeekanaal, gelijk zij gewijzigd werd den 8sten November 1864, bladz. 6).

De situatieteekening, ter griffie ter inzage gelegd, doet voorts zien dat de as van het te bouwen buitensluishoofd niet samenvalt met die van het ontworpen binnensluishoofd. Betreffende deze ongewone inrichting zou men gaarne eenige opheldering ontvangen.

Eveneens betreffende het feit, dat de uitwateringsluis, over welker ligging later zal gesproken worden, is ontworpen met zes kokers, ieder ter wijdte van slechts 1,02 M. Inmiddels is gebleken dat deze nauwe kokers verband houden met eene niet ondoelmatige samenstelling in 1884 door den provincialen hoofdingenieur Vermaes met goed gevolg toegepast bij de uitwateringssluis, in de plaats gekomen van de voormalige Roptazijl, benoorden Harlingen Deze sluis wordt geopend en gesloten door middel van schuiven met tegenwichten. Op elk oogenblik zou dienten gevolge de lozing gestaakt kunnen worden, hetgeen aan de scheepvaart in de Lemsterrijn ten goede zou komen.

De ligging eener nieuwe uitwateringsluis schijnt gewettigd te worden door de scherpe uitspringende bocht van de Lemsterrijn, juist achter het sluis emplacement. De afstand tusschen de beide sluizen zou minder kunnen zijn, wanneer hij niet bepaald werd door de los- en laadplaats en door genoemde bocht. Sedert overoude tijden werd, bij die bocht, eene uitwateringssluis wenschelijk geacht. Een en ander levert evenwel geen afdoenden grond op tot het bouwen van deze geïsoleerde uitwateringsluis. De Memorie van Toelichting zegt op bladz. 3 daaromtrent: »Door den bouw van eene afzonderlijke uitwateringsluis wordt tevens het ongerief weggenomen, dat dezelfde sluis voor het doorlaten van schepen en voor afwatering moet dienen." Dit laatste argument zou overweging waardig zijn, wanneer de sluisgangen veelvuldig waren en in den regel met een groot verval geschieden.

Omtrent de veelvuldigheid van sluisgang wenschte men nader ingelicht te worden.

Betreffende het verval in de sluis wordt alleen opgemerkt dat het betrekkelijk onbeduidend moet zijn. Het gemiddeld verschil toch tusschen hoog- en laagwater te Lemmer bedraagt weinig, niet meer dan 0,06 M. blijkens de recapitulatietabel over 1884, gedrukt vanwege het Departement van Waterstaat en vermeldende:

gemiddeld hoogwater . . . . . + 0,28 M.
» laagwater . . . . . + 0,22 M.

De laagste eb van 1884 daalde tot 0,71 M. beneden A. P.; het zomerpeil van Friesland is 0,42 M. beneden A. P., zoodat, ook bij standen boven het zomerpeil, aan groot verval bij waterlozing kwalijk gedacht kan worden.

Men zou daarom gaarne vernemen, of de geïsoleerde uitwateringsluis niet door een of meer zijkokers langs de nieuwe schutsluis vervangen zou kunnen worden, evenals in ongunstiger omstandigheden geschied is te IJmuiden en bij de Oranjesluizen. Het stelsel van den hoofdingenieur Vermaes ware dan toch toe te passen. Hierdoor zou tevens ten opzichte der dammen eene veel goedkooper inrichting kunnen getroffen worden. Men zou den westelijken dam recht op den wal kunnen aantrekken, daar tegen de los- en laadplaats maken, en door verplaatsing van den oostelijken de geul wijder maken.

Op bladz. 2, sub III, zegt de Memorie van Toelichting: » tusschen de bestaande haven en de Lemsterrijn, bezuidoosten de Truitjeszijl, wordt een verbindingskanaal gemaakt van zoodanige afmetingen, dat de grootste schepen, die het verbeterd kanaal tusschen Stroobos en de Lemmer bevaren, zich daarop onbelemmerd kunnen bewegen". Dit verbindingskanaal wordt op het overgelegde kaartje aangewezen. Het is eene afsnijding, om uit de tegenwoordige buitenhaven — nadat zij zal zijn binnengedijkt — naar de Lemsterrijn te kunnen varen, zonder van de oude schutsluis, die na voltooiing der werken in den regel als doorvaart zal dienen, gebruik te maken, en tevens den weg naar de Lemsterrijn, die thans meer landwaarts door de Langebrug voert, aanmerkelijk te verkorten.

Tot recht verstand moge dienen, dat de Lemsterrijn (het oostelijke vaarwater) op 0.30 M. meer diepte wordt gebracht en onderhouden, dan het kanaal langs Sloten (het westelijke vaarwater) en dat de tegenwoordige slagdorpeldiepte van de Lemstersluis voldoende is voor het kanaal langs Sloten.

Deze vaarwaters ontmoeten elkander weder bij het Oudhof en maken dus beide deel uit van den waterweg naar Groningen.

De vraag werd gedaan, of het verbindingskanaal, waartoe verscheidene gebouwen moeten onteigend worden, niet zou kunnen worden weggelaten. De verlaging der slagdorpels van de tegenwoordige Lemstersluis, die moet geschieden krachtens lit. A, sub 5°., van art. 1 der wet van 2 Augustus 1880 (*Staatsblad* n°. 136), zou dan het verbindingskanaal vervangen, en de vaartuigen, wier diepgang den weg langs de Lemsterrijn noodig maakt, door de verdiepte oude Lemstersluis blijven varen. Deze laatste zou dan evenwel te allen tijde als open doorvaart gebruikt, en de deuren zelfs daaruit weggenomen moeten worden. Hiertegen werd aangevoerd, dat daardoor het voordeel zou gemist worden, hetwelk de ontwerper schijnt te hebben beoogd, om namelijk bij stormvloeden de te bouwen nieuwe schutkolk in oppervlakte te vervijfvoudigen, door de binnenvloeddeuren der nieuwe schutsluis geopend te houden en de te bouwen waterkeering in het verbindingskanaal te sluiten, evenals de buitenvloeddeuren der bestaande Lemstersluis.

Door een en ander zou bij stormvloeden, behalve de buitendijksche scheepsligplaats, eene binnendijksche vluchtkolk worden verkregen, om de dan in groot getal binnenvallende schepen, ook bijleggers, des te beter te kunnen bergen.

Nadere uiteenzetting der besproken redenen, welke vóór en tegen het verbindingskanaal met waterkeering pleiten, werd wenschelijk geacht.

Nog wenschte men te vernemen, hoe lang men voornemens is, voor het geval van goedkeuring van het wetsontwerp, de bestaande waterkeering en schutsluis in den bestaanden staat te onderhouden, na het tijdstip van behoorlijke oplevering der vooruitgeschoven, nieuwe waterkeerende werken?

De Memorie van Toelichting op het tweede wetsontwerp (stuk n°. 5) spreekt uitsluitend van de *sluis*, niet van den *dijk*, ofschoon die in enkele opzichten van meer belang is. Of denkt men dezen laatsten voor goed te blijven onderhouden?

In verband met het bovenstaande werd de vraag gedaan, of geen eenvoudiger en minder kostbaar werk voor het geheel zoude zijn geleverd, wanneer het beginsel der wet van 1880 ook nu ware vastgehouden, door het opmaken van het ontwerp aan den provincialen waterstaat op te dragen. Bij de beantwoording dezer vraag wenschte men ook de redenen te leeren kennen, welke bedoeld beginsel, voor zoover dit wetsontwerp betreft, deden ter zijde stellen.

Ten slotte vroeg men, welke bestemming, als dit ontwerp mocht tot stand komen, aan de binnenhaven zal gegeven worden?

§ 3. *Financieele beschouwingen.* Door enkele leden werd de vraag gesteld, waaruit de bij deze wetsvoordrachten bedoelde werken en bijdrage zullen worden betaald. Zij verklaarden geene uitgaven voor nieuwe werken te zullen toestaan, indien niet de middelen tot bestrijding daarvan gelijktijdig werden aangewezen. De Regeering zal toch wel niet beweren, dat voor dergelijke werken mag worden geleend. Ook uit dit oogpunt zouden deze leden, boven den thans voorgestelden weg, de voorkeur geven aan het verleenen van een subsidie aan de provincie Friesland, omdat dit in termijnen op de begrooting zou worden gebracht en de uitvoering allicht eenigszins zou kunnen worden verschoven, tot het afloopen van andere posten het uitkeeren der termijnen uit de gewone middelen toeliet. Natuurlijk zou de provincie zich dan met het onderhoud behooren te belasten. Hierdoor zou tevens te gemoet gekomen worden aan het bezwaar van hen, die vreesden dat het onderhoud hetwelk ten laste der gemeente Lemsterland zal komen, op den duur voor die gemeente te bezwarend zal blijken. Men wees op de ondervinding, dienaangaande te Harlingen opgedaan, en vroeg, of de Regeering voldoende waarborgen bezit, dat een dergelijke toestand zich hier niet zal voordoen.

In ééne afdeeling werd de bewering vernomen, dat de provincie Friesland te weinig in de kosten der voorgenomen werken zal bijdragen. De Staat zal betalen f 500 000 voor de verbetering der haven te Lemmer, benevens f 21 000 voor verhoogd subsidie aan de provincie. Uit de Memorie van Toelichting op het tweede ontwerp blijkt, dat de beide sluizen en het verbindingskanaal zijn begroot op f 330 000. Door het waterschap van de Lemstersluis wordt hierin bijgedragen f 200 000 en door de gemeente Lemsterland f 30 000, zoodat ten laste der provincie slechts f 100 000 blijft. Aangezien de provincie tevens ontheven wordt van de verplichting tot het verdiepen van de Lemstersluis, begroot op f 40 000, bedraagt de meerdere uitgaaf slechts f 60 000, van welk bedrag 40 pct. door den Staat vergoed wordt, zoodat ten slotte eene hoogere uitgaaf van f 36 000 ten laste der provincie komt. Met het oog op de omstandigheid dat, zooals hierboven is betoogd, de havenmond als eene voortzetting van het kanaal door Friesland is te beschouwen, behoorde, naar sommiger oordeel, een bedrag van 60 pct. in de uitgaven ten koste der provincie te komen.

Hiertegen werd opgemerkt, dat bij de plannen tot verbetering van den binnenlandschen waterstaat, zooals zij door de Provinciale Staten van Friesland waren vastgesteld, eene diepte van 1,70 M. onder Friesch zomerpeil was aangenomen. Bij de daarop gevolgde aanvrage om Rijkssubsidie werd door de Regeering geantwoord, dat dit verzoek in overweging genomen zou worden, mits de diepte van het groot scheepvaartwater op 2 M. onder Friesch zomerpeil werd gebracht. Hieraan werd voldaan, maar nu blijkt het dat, terwijl de haven te Lemmer voldoende diepte heeft, om aan te sluiten op een kanaal, waarvan de bodem 1.70 M. onder zomerpeil ligt, die diepte niet voldoende is in verband met den kanaalbodem van 2 M. onder zomerpeil. Indien verzuimd is, zooals thans blijkt het geval te zijn, bij de wet van 1880 in de verdieping van de haven en den toegang naar zee te voorzien, is het niet meer dan billijk, dat de Staat de gevolgen drage.

Eindelijk werd de vraag gedaan, of er havengeld zal geheven worden, en zoo ja, te wiens behoeve.

Ontwerp van wet ter verbetering van de haven te Lemmer.

Eenig artikel.

De redactie van dit artikel werd te onbepaald geacht en vond weinig bijval. Wat wordt bijv. bedoeld met de uitdrukking: »de vanwege de provincie Friesland te bouwen schutsluis" en » de mede van wege die provincie te bouwen uitwateringssluis"? Heeft men daarmede op het oog eene aanduiding der plaats, waar de buitenhaven en geul zullen worden gemaakt, of wel de omstandigheid, dat die sluizen vanwege de provincie Friesland zullen worden gemaakt?

Wenschelijker kwam het voor, in plaats van een enkel, hier een drietal artikelen op te nemen, behelzende:

1°. de vermelding, dat voor rekening van den Staat te Lemmer eene buitenhaven gemaakt wordt;

2°. eene opsomming der daartoe noodige werken;

3°. de aanwijzing van de werken, met wier onderhoud de Staat zich belast.

Hierdoor zou tevens duidelijker, dan bij de aangenomen redactie, uitkomen, welke in deze de verplichtingen van den Staat zijn, welke niet.

Aldus vastgesteld door de Commissie (1) van Rapporteurs den 4den Juni 1885.

VAN DER SLEYDEN.

DIRKS.

KIELSTRA.

A. VAN DEDEM.

(1) Het lid der Commissie, de heer ATTEMA, was door ongesteldheid verhinderd tot de vaststelling van dit Voorloopig Verslag mede te werken.

[92. 8.]

MEMORIE VAN ANTWOORD.

(Ingezonden bij brief van 17 September 1885.)

§ 1. *Volgens welk beginsel behoort in den toestand der haven te Lemmer verbetering te worden gebracht?*

Na eene uiteenzetting van de verhouding, waarin door de onderscheidene corporatiën in de kosten der voorgestelde werken en in het onderhoud daarvan zal worden voorzien, wordt te kennen gegeven, dat het daarbij aangenomen stelsel alleen aanbeveling zou verdienen, »voor zooveel daaruit blijkt gemeenschappelijke inspanning tot verkrijging van een nuttig doel".

Men schijnt daarbij over het hoofd te zien, dat die gemeenschappelijke inspanning haren grond vindt in de onderscheidene belangen en verplichtingen van de daarbij betrokken corporatiën.

Op het waterschap »de Lemstersluis" rust de verplichting tot het onderhouden en bedienen van de tegenwoordige sluis, die zoowel voor den waterafvoer als voor de scheepvaart dient. Wordt nu eene nieuwe sluis gebouwd of wel, ten gerieve van de scheepvaart, de schutsluis van de suatiesluis afgezonderd, dan ligt het voor de hand, dat het waterschap een belangrijk deel der kosten drage en met het onderhoud en de bediening belast blijve.

De gemeente Lemsterland is belast met het diephouden van de haven. Zij neemt het diephouden van de nieuwe haven, van het verbindingskanaal tusschen de bestaande haven en den Lemsterrijn en het onderhoud van de buitendijksche los- en laadplaats op zich en geeft een subsidie van f 43 000.

Het waterschap de Zeven Grietenijen en de stad Sloten onderhoudt den bestaanden zeedijk. Het wordt door den aanleg van den ontworpen dijk ontslagen van de verplichting om den bestaanden dijk te verhoogen en te verzwaren. Het heeft er groot belang bij, dat de nieuwe dijk zóó worde gelegd, dat ook het buiten den bestaanden dijk gelegen gedeelte van het dorp Lemmer, hetwelk mede in de waterschapslasten deelt, op afdoende wijze tegen zeegevaar worde beschermd. Het draagt in de kosten van den ontworpen dijk 50 pct. bij.

De provincie Friesland heeft te Lemmer geen werken in onderhoud en beheer. Zij heeft bij de voorgestelde werken geen ander rechtstreeksch belang dan het voordeel, hetwelk er in is gelegen, om des zomers, bij lagen boezemwaterstand, het sueeren te kunnen beletten. Indirect heeft zij eenig belang bij de betere bescherming tegen zeegevaar en de vermeerdering van welvaart, die voor het dorp Lemmer het gevolg kan worden van de verbetering.

Het Rijk is belast met het onderhoud van de havenhoofden en verdere havenwerken aan de Lemmer.

De historische herinnering in het Voorloopig Verslag nopens de wijze waarop de havenwerken ten laste van den Staat zijn gekomen, is in zooverre juist, dat de verplichting tot het onderhoud reeds is voortgevloeid uit de Staatsregeling der Bataafsche Republiek van 1798, waarbij alle bezittingen en schulden van de gewesten aan de Republiek overgingen.

Hoe dit zij, die verplichting is thans een feit; het in beheer en onderhoud bij het Rijk terugnemen van eenige waterstaatswerken, vermeld in het Koninklijk besluit van 27 Mei 1876 (*Staatsblad* n°. 109) en waaronder, wat de provincie Friesland betreft, de »havenhoofden en verdere havenwerken aan de Lemmer" behooren, is het gevolg van een herhaaldelijk en laatstelijk door de Tweede Kamer der Staten-Generaal bij de behandeling der Staatsbegrooting voor 1875 (Vde hoofdstuk) uitgesproken wensch, en na de aanneming van het hoofdstuk waarin [eene som tot dat doel was uitgetrokken door de beide takken der Wetgevende Macht, is aan dat verlangen voldaan. Indien thans de Regeering verplicht is de gevolgen dier beslissing te aanvaarden, dan kan dit niet als een streven harerzijds naar centralisatie worden aangemerkt.

In de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer betreffende hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1885 (blz. 2 en 3) heeft de ondergeteekende zijne meening omtrent eene teruggave van de krachtens het Koninklijk besluit van 27 Mei 1876 (*Staatsblad* n°. 109) van de provinciën overgenomen waterstaatswerken uiteengezet; zijne aandacht blijft op die zaak gevestigd.

Den leden, die meenen in overweging te moeten geven het werk uit ééne hand door de provincie te doen uitvoeren en vervolgens onderhouden, wordt opgemerkt dat zoodanige regeling niet zou leiden tot mindere uitgaven voor het Rijk.

Bovendien moet niet uit het oog worden verloren, dat bij de haven van Lemmer niet uitsluitend Friesche belangen zijn betrokken, maar dat de geheele scheepvaart van en naar de provinciën Groningen en Friesland groot belang heeft bij die haven, en daaraan is het ook ongetwijfeld toe te schrijven, dat de kamer van koophandel te Amsterdam in 1882 hare stem deed hooren ten gunste eener verbetering der haven.

Het beweren dat het Rijk zich niet met de uitvoering zou behooren te belasten, »omdat het hier eene provincie geldt, waar het nemen van een krachtig initiatief op het stuk van publieke werken inheemsch is geworden en die thans nog belangrijke werken tot stand brengt met een Rijkssubsidie van 40 pct. der geraamde kosten", klinkt zonderling.

Toen de Staten van Friesland eenige jaren geleden tot de overtuiging kwamen, dat de zeeweringen, in het geheel lang 28½ uren gaans, moesten worden verhoogd en verzwaard en zij van het Rijk een subsidie vroegen van ⅓ der geraamde kosten ad f 3 000 000, werd hun, naar de ondergeteekende meent, te recht geantwoord, dat daarop geen uitzicht kon worden gegeven, in hoofdzaak omdat niet de provincie, maar waterschappen en gemeenten met het onderhoud der zeeweringen waren belast. Daar die corporatiën niet bij machte waren de kosten te dragen, zag de provincie zich genoodzaakt haar te subsidieeren. In de jaren 1879—1884 is aan de verbetering der zeeweringen besteed f 3 218 862,68⁵, waarin door de provincie f 1 922 927,35 is bijgedragen.

In de jaren 1880—1884 zijn van de werken, behoorende tot het plan tot verbetering van den waterstaat, waarvan de kosten zijn geraamd op f 5 511 330 en waarvoor de provincie ongeveer 40 pct. subsidie van het Rijk geniet, uitgevoerd de voor die jaren aangewezen werken, te zamen geraamd op f 3 014 680.

Om die groote uitgaven te kunnen bestrijden, zijn 47 opcenten op de grondbelasting en 27 op het personeel geheven, en het zou niet van onbillijkheid zijn vrij te pleiten, om deze door de provincie betoonde energie thans tegen haar te keeren.

Dat de havenverbetering noodig zou zijn geworden door het verleggen der dijken is niet juist. De haven is, ten gevolge van het drukke verkeer tusschen de provinciën Groningen en Friesland en de overige provinciën des Rijks, een der meest bezochte aan de Zuiderzee. Zij is echter ten eenen male onvoldoende, omdat zij te klein, te ondiep en niet veilig genoeg is, ook om bij stormweder als vluchthaven te kunnen dienen voor de schepen, die genoemde zee bevaren. De haven te Stavoren kan daarvoor niet in de plaats treden. De scheepvaart kiest de beste en veiligste wegen en geeft voor den overtocht over de Zuiderzee naar Amsterdam verre de voorkeur aan Lemmer. De statistiek der scheepvaartbeweging bewijst dit. In 1884 werden door de Lemmersluis geschut 15 113 schepen met een inhoud van 444 283 M³, door de sluis te Stavoren 2492 schepen met een inhoud van 123 261 M³, en zulks niettegenstaande een deel van het vaarwater van het Oudhof naar Lemmer, de Scharsterrijn, welke in dit jaar aanmerkelijk wordt verbreed en verdiept, tot dusver zeer gebrekkig was.

Herhaaldelijk is dan ook over de haven geklaagd en op verbetering aangedrongen.

Dit gaf der Regeering aanleiding om in 1879 aan den Rijkswaterstaat een onderzoek op te dragen naar de gesteldheid der haven en naar de middelen om daar verbetering te brengen; van haar is dus het initiatief uitgegaan.

Toen de Staten van Friesland in November 1879 eene algemeene verhooging en verzwaring der zeeweringen bevalen, was daaronder ook begrepen de bestaande zeedijk van Lemmer westwaarts over 700 M. Het bleek echter dat die verzwaring niet was uit te voeren zonder wegruiming van een aantal gebouwen, waarmede zoowel de binnen- als buitenglooiing zijn bezet. De stormvloed van 14 en 15 October 1881 stelde nader het onvoldoende der zeewering in het licht, en daar het provinciaal bestuur inmiddels, in Juli van dat jaar, kennis had bekomen van het ontwerp tot verbetering van de haven, zag het in dat eene afdoende bescherming van het dorp Lemmer tegen zeegevaar zoude zijn te verkrijgen, door in plaats van den bestaanden zeedijk zeewaarts een nieuwen te leggen, die aansloot aan de ontworpen havenhoofden.

Op die wijze is het verband ontstaan tusschen de verbetering van de haven en die van de zeewering. Van het bouwen van eene nieuwe haven op eene geheel andere plaats, is geen sprake; de nieuwe sluis toch wordt gebouwd in den mond der bestaande haven, en de te bouwen havendammen, nagenoeg in het verlengde dezer sluis, worden zoo ver uitgebracht dat zij de voor de scheepvaart gevorderde diepte lijnen in de Zuiderzee bereiken.

De ondergeteekende is bereid de briefwisseling betreffende het overleg met het gewestelijk bestuur van Friesland betreffende de havenverbetering, met hetgeen daarbij behoort, ter griffie neder te leggen. Hij kan daarbij mededeelen dat de Rijks- en de provinciale waterstaat over het meest geschikte punt voor de nieuwe sluis en over de richting en afmetingen die aan de haven behooren te worden gegeven, tot eenstemmigheid zijn gekomen.

§ 2. *Beoordeeling van het ontwerp der Regeering.* De diepte in de haven is aangenomen op 2,56 M. ÷ A.P. en tot diezelfde diepte in zee zijn de havendammen uitgebracht.

Dit is geschied in verband met de diepte, gegeven aan het vaarwater Lemmer-Stroobos (door den Scharsterrijn) zijnde 2 M. beneden Friesch zomerpeil, en wel zoodanig, dat meestal de diepstgaande schepen, die voornoemd vaarwater kunnen en mogen bevaren, de haven te Lemmer kunnen uitkomen of binnenvallen.

Om dit bij de laagste standen mogelijk te maken, zouden de havendammen te lang moeten zijn gemaakt; bij mindere diepte zouden er te veel dagen zijn, waarop de diepgaande schepen niet kunnen binnenkomen.

Bij eene diepte van 2,56 M. ÷ A.P. wordt, gedurende 99,5 ten honderd van de dagen in de zomermaanden en en gedurende 95,6 ten honderd van die in de wintermaanden, eene diepte aangetroffen van 2 M.

Een diepgang van 2,40 M. noodig geacht voor de diepstgaande schepen, die naar Groningen varen, met inbegrip van kielwater en speling voor deining, wordt alsdan aangetroffen gedurende 87,9 ten honderd van de dagen in de zomermaanden en 76,7 ten honderd van die in de wintermaanden.

De haven van Stavoren kan, zooals boven gezegd is, die van Lemmer niet geheel vervangen.

Vooreerst is het vaarwater van Stavoren naar de Oranjesluizen — de bestemming van het meerendeel der schepen — op verrena zoo veilig en zoo geschikt niet, als het vaarwater van Lemmer naar die sluizen.

Bij sommige winden kan wel Lemmer, doch niet Stavoren worden bereikt, of van daar de reis worden vervolgd, en in den regel wordt dan ook, de bijomstandigheden buiten beschouwing latende, de keus van den weg over Stavoren of Lemmer bepaald door de richting van den wind.

Daarbij is in acht te nemen, dat op het oogenblik van de keuze, welke richting zal gevolgd worden, de schippers niet weten, hoe de stand van het water te Lemmer zal zijn bij aankomst aldaar en, eenmaal dáár zijnde, niet kunnen veranderen van richting en over Stavoren gaan.

Tijdens het tot stand komen der wet van 2 Augustus 1880 was het onderzoek naar den omvang van de verbetering der haven te Lemmer nog niet afgeloopen; daaraan kan worden toegeschreven dat de aandacht daarop niet gevestigd is.

Het verkrijgen van de noodige diepte door baggering buiten de havendammen verdient op dit gedeelte der Zuiderzeekust uit een geldelijk oogpunt geene aanbeveling. Bij stormweder tasten de golven den bodem aan, verplaatsen het zand en effenen daardoor den zeebodem. Om dus met eenige zekerheid genoegzame diepte te behouden, zou men over eene zeer groote breedte moeten verdiepen, waardoor de kosten verre die van den aanleg der havendammen zouden overtreffen, terwijl bovendien zoodanige verdieping langs de kust ongetwijfeld voor de zeewering niet verkieselijk zou zijn.

De vaargeul in het Zwolsche Diep is, evenals met die tusschen de ontworpen zeesluis te Lemmer en de daarmede overeenkomende diepte in zee het geval zal zijn, tusschen twee leidammen besloten, al is de noordelijke ook lager dan de zuidelijke. Buiten den mond van het Zwolsche Diep wordt tot behoud der vereischte diepte van 1,80 M. ÷ A.P. jaarlijks gebaggerd; bij Lemmer is echter sprake van eene diepte van 2,56 M. ÷ A.P., terwijl bovendien dáár gemist worden de gunstige eb- en vloedstroomen uit en in den riviermond, en de kracht van het uitstroomend rivierwater.

Kan de westelijke dam niet worden gemist, het weglaten van den oostelijken dam zou evenmin raadzaam zijn, daar alsdan aan de oostzijde van den overblijvenden westelijken dam over aanmerkelijke breedte verdieping zou moeten plaats hebben, wilde men, bij het minste stormweder, geen hinderlijke aanzanding veroorzaken en daardoor het binnenloopen minder veilig maken, daargelaten dat het onderhoud komende voor rekening der gemeente Lemsterland, dan te bezwarend zou worden.

De kosten van onderhoud van de dammen zijn tot een minimum teruggebracht, omdat zij geheel met op hun kop gestelde bazaltzuilen worden bekleed en in of onder de kruin en beloopen geen rijshout wordt verwerkt.

Het ombuigen van den oostelijken havendam en de daaruit volgende vernauwing van den mond wordt niet wenschelijk geacht voor het binnenloopen. De voldoende stilte in de haven wordt hier verkregen door den gebogen vorm der dammen. Het buitenste gedeelte van de ontworpen haven strekt, in het algemeen scheepvaartbelang, alleen als toegang en mag niet tot ligplaats dienen; daartoe is het gedeelte tusschen de beide sluizen bestemd. Het westelijk hoofd steekt, in de richting van het thans bestaande hoofd gemeten, bij het ontworpen plan 75 M. buiten het oostelijke uit, dus meer dan bij de bestaande haven.

Reeds in 1880 zijn deskundigen geraadpleegd, zoowel over de richting der havendammen als over de breedte der havengeul en met hun advies is bij het opmaken van het ontwerp rekenschap gehouden, zoodat het niet noodig voorkomt, dit thans te herhalen. Wat meer bepaaldelijk de richting — niet van den mond der ontworpen haven, maar — van de door de koppen der havendammen gaande lijn betreft, namelijk de lijn zuidwest miswijzend, ook deze is gekozen juist omdat de deskundige schipperij deze richting, tot welke de in 1875—1876 verlengde dammen van de haven te Urk zijn uitgebracht, algemeen roemt.

Dat het door directeuren der Amsterdamsche Kanaalmaatschappij in 1864 ingezonden ontwerp voor den aanleg eener grootscheepvaarthaven te IJmuiden, aan het oordeel eener commissie van deskundigen werd onderworpen, lag voor de hand, daar nog nimmer op onze westelijke noordzeekust een zoodanig werk tot stand was gebracht. Met de haven van Lemmer is het geval anders; men heeft dáár een leiddraad aan bekende goede havens in de Zuiderzee.

De situatie van de groote sluis geeft een afstand van de assen der sluishoofden aan van ongeveer 5 M. Op die wijze ingericht kan het schip, dat het eerst de schutkolk binnenkomt, deze ook het eerst verlaten, en tegen deze inrichting bestaat van Regeeringswege in het algemeen belang geen bezwaar; evenmin tegen de ontworpen uitwateringsluis met kleine kokers, aan welke inrichting de voorkeur wordt gegeven boven groote, om de lichte samenstelling der schuiven en gevolgelijk gemakkelijke bediening en beweging.

Tegen het plaatsen van uitwateringsluizen naast scheepvaartsluizen, worden dikwerf ernstige klachten vernomen, doch niet altoos is men in de gelegenheid om ten deze het scheepvaart- van het polderbelang te scheiden. Waar, zooals te Lemmer, zich als vanzelve de gelegenheid aanbiedt, om de uitwateringsluis op betrekkelijk grooten afstand van de schutsluis te bouwen, heeft men die aangegrepen, al hebben de sluisgangen niet zoo veelvuldig en in

den regel met een zoo groot verval plaats, als op andere punten van ons land het geval is.

Te Lemmer geschiedt de afstrooming echter meermalen gedurende eenige achtereenvolgende etmalen en bij aflandige winden met betrekkelijk groot verval, zooals blijkt uit den hierbij gevoegden staat, die de loozingen der laatste vijf jaren bevat. De toepassing van de berekeningswijze door gemiddelden, zou blijkbaar, hier, evenals zoo dikwerf het geval is, weder tot verkeerde gevolgtrekkingen aanleiding geven. Daarenboven levert deze met gemeen overleg der verschillende belanghebbenden gekozen plaats voor de uitwateringsluis het voordeel op van eene ruime en veilige ligplaats voor de schepen aan te bieden, die den toegang naar de schutsluis in het algemeen scheepvaartbelang geheel vrijlaat. Bij plaatsing van de uitwateringsluis naast de schutsluis, zou men den stroom, zoowel in de oude Lemstersluis als in de wipbrug met keersluis in de doorsnijding behouden, hetgeen in elk geval veel ongerief zou veroorzaken. Plaatsing van de los- en laadplaats tegen den westelijken dam zoude het in- en uittrekken der schepen belemmeren en aanleiding geven tot schadevaringen.

Al deze redenen hebben er toe geleid om de dammen op de ontworpen plaats aan te leggen.

Het verbindingskanaal dient niet zoozeer tot verkorting van het bestaande scheepvaartkanaal, als wel ter vermijding van de scherpe bocht, die de vaartuigen binnen de Lemstersluis moeten maken, om in of uit den Rijn te komen.

Wordt daardoor dus verkregen eene voldoende verbinding van de haven met den Lemsterrijn, bovendien wordt daardoor opgeheven de verwijding en verdieping der Lemstersluis, bezwarend door de onmiddellijke nabijheid van woningen.

De Lemstersluis, met eene slagdorpeldiepte van 2,10 M. ÷ A.P., is voldoende voor het kanaal Oudhof—Lemmer over Sloten, waarvan de diepte voor het gedeelte Heeg—Lemmer is bepaald op 2,12 M. ÷ A. P.

Het behoud der Lemstersluis als waterkeering en het maken van eene waterkeering onder de wipbrug over de doorsnijding der markt, dat is van den Ouden Zeedijk, wordt noodig geoordeeld als waarborg *totdat* de vooruitgeschoven zeewering proefondervindelijk zal gebleken zijn goed te wezen; waar, zooals hier, de gelegenheid bestaat om zoodanigen waarborg in het belang der Friesche zeewering te verkrijgen, is het raadzaam daarvan gebruik te maken.

De Memorie van Toelichting tot het tweede wetsontwerp (stuk n°. 5) betreft uitsluitend de Lemstersluis, zoodat er van geen dijk sprake kan zijn; het is niet duidelijk welke dijk hier bedoeld wordt.

In verband met het bovenstaande is geen ander ontwerp te maken dat eene verbeterde zeewering geeft, gelijktijdig met de boven opgesomde voordeelen voor scheepvaart en uitwatering en in geen geval voor mindere uitgaven.

Het is, omdat Rijks- en provinciale belangen beiden daarbij betrokken zijn, opgemaakt door de Rijks- en provinciale ambtenaren gezamenlijk, en er bestond geene reden om daarmede uitsluitend den provincialen waterstaat te belasten.

De binnenhaven zal, als dit ontwerp tot stand komt, zijne tegenwoordige bestemming behouden en tot los- en laadplaats strekken, voor zoover de doorvaart der schepen uit en naar de nieuwe zeesluis daardoor niet belemmerd wordt.

§ 3. *Financieele beschouwingen.* Met bestrekking tot de vraag van enkele leden, waaruit de bij deze wetsvoordrachten bedoelde werken en bijdrage zullen worden betaald, meent de ondergeteekende te moeten opmerken dat, ofschoon deze voordrachten, tot wet verheven, in beginsel vaststellen dat de daarbij genoemde werken zullen worden gemaakt, en dat de bijdrage aan de provincie Friesland wordt verhoogd, uit die wetten nog niet de onverwijlde noodzakelijkheid tot betaling voortvloeit. Ongetwijfeld zal in dat geval te zijner tijd een voorstel zijn te doen om voor de uitvoering dier wetten bij de begrooting gelden beschikbaar te stellen, maar men zie niet voorbij:

1°. dat een werk als de havenverbetering van Lemmer niet in den loop van één dienstjaar wordt gemaakt;

2°. dat naar men zich mag vleien, onderwerpen van uitgaaf, welke op de begrooting voor 1886 zijn gebracht, niet zullen behoeven gebracht te worden op die voor 1887 en bijgevolg de Staatsbegrooting door de werken te Lemmer niet meer zal worden bezwaard dan thans het geval is.

Wanneer een subsidie aan de provincie Friesland werd verleend voor de uitvoering der Rijkswerken te Lemmer, dan zou het daarvoor uit te keeren bedrag gelijk zijn aan hetgeen door het Rijk moet besteed worden, en wilde men de bijrekening van intrest vermijden, moeten uitgekeerd worden op de tijdstippen, waarop de termijnen van aanneming vervallen. Werd de provincie Friesland ook met het onderhoud belast, dan zou omtrent het te kapitaliseeren onderhoudscijfer slechts eenstemmigheid zijn te verkrijgen wanneer het Rijk de kwade kansen voor zijne rekening nam

Het volgen van dien weg zou dus ten slotte het Rijk op grootere uitgaven komen te staan dan wanneer het aanleg en onderhoudskosten voor zijne rekening neemt, en de termijnen van betaling zouden daardoor niet verschoven worden.

De gemeente Lemsterland zal voor de verplichtingen die zij op zich neemt haven-, diep- en kaaigelden ontvangen en het genot hebben van de vermeerdering van welvaart die voor het dorp Lemmer uit de verbetering kan voortvloeien. Er bestaan dus geene redenen om te vreezen dat het onderhoud, hetwelk ten laste der gemeente Lemsterland zal komen, op den duur voor die gemeente te bezwarend zal blijken. Eene vergelijking met Harlingen kan daarom niet opgaan, omdat het vertier te Lemmer reeds aanwezig is, terwijl het zich te Harlingen nog steeds doet wachten.

De provincie Friesland heeft de in de wet van 2 Augustus 1880 (*Staatsblad* n°. 136) omschreven verplichting tot het verlagen van den slagdrempel der Lemstersluis, die op Z. P., ÷ 1,68 M. ligt, en het aanbrengen van ebdeuren in die sluis aan het waterstaatsplan heeft toegevoegd, op het uitdrukkelijk verlangen der Regeering, dat aan het vaarwater Stroobos—Stavoren—Lemmer, in het algemeen scheepvaartbelang, eene doorgaande diepte van Z. P. ÷ 2 M. zoude worden gegeven. (Zie de Memorie van Toelichting tot de aangehaalde wet.) Het is daarom niet meer dan billijk, dat zij een gelijk subsidie van 40 percent van het Rijk geniete, nu zij, in plaats van de genoemde werken, andere van meer omvang op zich neemt en zich in het algemeen belang uitgaven getroost, tegen welke geen rechtstreeksche voordeelen overstaan.

Ontwerp van wet ter verbetering van de haven te Lemmer.

Eenig artikel.

De ondergeteekende deelt niet het gevoelen, dat de redactie van dit artikel te onbepaald zou zijn. Het bepaalt dat voor rekening van den Staat worden gemaakt eene buitenhaven en de geul tusschen die haven en de uitwateringsluis; de uitdrukkingen »de vanwege de provincie Friesland te bouwen schutsluis", en »de mede vanwege die provincie te bouwen uitwateringsluis" houden kennelijk verband met het wetontwerp n°. 4; bovendien wordt de plaats voor de haven en de geul daardoor bepaald.

Blijkens de Memorie van Toelichting zal het Rijk, dat de thans bestaande havenwerken onderhoudt, in het vervolg ook de nieuwe havendammen, met de daartoe behoorende werken, onderhouden. In deze wet behoeft die verplichting niet te worden omschreven, omdat zij in den aard der zaak ligt. Wie het onderhoud der overige werken op zich zullen nemen blijkt uit de Memorie van Toelichting; voor den Staat kan uit deze wet in geen geval de verplichting tot het onderhouden van die werken voortvloeien.

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

[**93.** 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan
de Tweede Kamer der Staten Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan negen ontwerpen van wet tot naturalisatie van:

Friedrich August Thiele,
Marterus Mackertich Zorab,
Joaquim Galstan Joakim,
John Machertich Johannes,
James Aviet Mesrope,
Hermann Eduard Heeger,
Louis Adrien Pierre de Lapeyrie,
Maximilianus Leo Hermannus Enck, en
Rudolph Richard Carl Kraft Hetschko.

De toelichtende memoriën (en bijlagen), die de wetsontwerpen vergezellen, bevatten de gronden, waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 20sten Januari 1885.

WILLEM.

[**93.** 2.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* F. A. Thiele, *te* Groningen.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Friedrich August Thiele* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Friedrich August Thiele*, bierhuishouder, geboren te *Seelingstädt* (*Saksen*) den 30sten December 1841, wonende te *Groningen*, provincie *Groningen*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[**93.** 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Friedrich August Thiele*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.

Onder de bijlagen bevindt zich eene verklaring van de Saksische Regeering, dat adressant het Saksische Staatsburgerschap verloren heeft.

De Minister van Justitie,

DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

(*) De hier vermelde verzoekschriften zijn, met de daarbij behoorende bijlagen, ter griffie nedergelegd ter inzage voor de leden der Kamer.

[**93.** 4.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* M. M. Zorab, *te* Soerabaja.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Marterus Mackertich Zorab* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Marterus Mackertich Zorab*, koopman, geboren te *Ispahan* (*Perzië*) den 23sten Juni 1830, wonende te *Soerabaja* (*Nederlandsch-Indië*).

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[**93.** 5.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Marterus Mackertich Zorab*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.

De geboorte-akte, welke niet geleverd kan worden, wordt vervangen door eene akte van bekendheid.

De Minister van Justitie,

DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[**93.** 6.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* J. G. Joakim, *te* Soerabaja.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Joaquim Galstan Joakim* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, doo overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Joaquim Galstan Joakim*, koopman, geboren te *Ispahan* (*Perzië*) den 15den November 1845, wonende te *Soerabaja* (*Nederlandsch-Indië*).

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[93. 7.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Joaquim Galstan Joakim*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
De geboorte-akte, welke niet geleverd kan worden, wordt vervangen door eene akte van bekendheid.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[93. 8.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* J. M. Johannes, *te* Soerabaja.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *John Mackertich Johannes* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44) ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *John Mackertich Johannes*, koopman, geboren te *Julfa* (*Perzië*) den 4den October 1850, wonende te *Soerabaja* (*Nederlandsch-Indië*).

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[93. 9.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *John Mackertich Johannes*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
De geboorte-akte, welke niet geleverd kan worden, wordt vervangen door eene akte van bekendheid.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[93. 10.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* J. A. Mesrope, *te* Soerabaja.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *James Aviet Mesrope* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *James Aviet Mesrope*, koopman, geboren te *Julfa* (*Perzië*) den 16den Februari 1846, wonende te *Soerabaja* (*Nederlandsch-Indië*).

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[93. 11.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *James Aviet Mesrope*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
De geboorte-akte, welke niet geleverd kan worden, wordt vervangen door eene akte van bekendheid.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[93. 12.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* H. E. Heeger, *te* Kollum.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Hermann Eduard Heeger* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Hermann Eduard Heeger*, koopman, geboren te *Mettingen* (*Pruissen*) den 21sten September 1854, wonende te *Kollum*, gemeente *Kollumerland en Nieuwkruisland*, provincie *Friesland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[93. 13.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Hermann Eduard Heeger*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[93. 14.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* L. A. P. de Lapeyrie, *te* Batavia.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Louis Adrien Pierre de Lapeyrie* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 dervoormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Louis Adrien Pierre de Lapeyrie*, ingenieur, geboren te *Parijs* (*Frankrijk*) den 13den Maart 1851, wonende te *Batavia* (*Nederlandsch-Indië*).

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[93. 15.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Louis Adrien Pierre de Lapeyrie*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[93. 16.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* M. L. H. Enck, *te* Gendringen.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Maximilianus Leo Hermannus Enck* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Maximilianus Leo Hermannus Enck*, handelsreiziger, geboren te *Esserden*, gemeente *Rees* (*Pruissen*), den 13den Augustus 1880, wonende te *Gendringen*, provincie *Gelderland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[93. 17.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Maximilianus Leo Hermannus Enck*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[93. 18.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* R. R. C. Kraft Hetschko, *te* Arnhem.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Rudolph Richard Carl Kraft Hetschko* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Rudolph Richard Carl Kraft Hetschko*, sergeant bij het 8ste regiment infanterie, geboren te *Pawlowitz* (*Pruissen*) den 4den Maart 1858, wonende te *Arnhem*, provincie *Gelderland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[93. 19.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Rndolph Richard Carl Kraft Hetschko*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[93. 20.]

VERSLAG.

De wetsontwerpen tot naturalisatie van F. A. Thiele en acht anderen hebben bij het onderzoek in de afdeelingen aanleiding gegeven tot de volgende opmerkingen.

Onder de personen, die ter naturalisatie worden voorgedragen, zijn vier Perzen. De vraag werd gedaan of de wetten van hun land medebrengen, dat zij door de naturalisatie hunne eigen nationaliteit verliezen. Mag voorts de overgelegde akte van bekendheid geacht worden de akte te zijn, welke volgens het recht van het land, waartoe de verzoeker om naturalisatie behoort, in de plaats treedt van de geboorte-akte, volgens art. 6 *a* der wet van 28 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44)?
Wordt met de naturalisatie dezer Perzen, vreemde Oosterlingen, geen gevaarlijk antecedent gesteld? Als men begint met deze naturalisatie, wat zal de Regeering dan doen tegenover Chineezen in Indië, die haar mochten aanvragen?

In het eenig artikel van het wetsontwerp tot naturalisatie van M. L. H. Enck staat als geboortejaar opgegeven 1880. Dit moet zijn 1860.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over deze ontwerpen van wet genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 6den Maart 1885.

VAN DER SLEYDEN.
VAN BAAR.
GILDEMEESTER.
VAN DER HOOP.
A. VAN DEDEM.

[94. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot wijziging en verhooging van het VIIde hoofdstuk B der Staatsbegrooting voor 1884.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 9den Februari 1885.

WILLEM.

[94. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid gebleken is tot verhooging en wijziging van het VIIde hoofdstuk B der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1884, vastgesteld bij de wetten van 27 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 16), 27 April 1884 (*Staatsblad* n°. 100), 20 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 150), 18 Januari 1885 (*Staatsblad* n°. 10) en 21 Januari 1885 (*Staatsblad* n°. 52);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

In de IVde afdeeling (*Kosten van het muntwezen*) wordt *artikel* 15 (verlies op de nominale waarde van in 1884 verkocht wordende ontmunte Nederlandsche koperen pasmunt, kosten vallende op het vervoer, de bewaring, de ontmunting en de tegeldemaking dier munt, benevens belooningen en toelagen voor het toezicht op een en ander enz.), verhoogd met *eenhonderd zeventig duizend gulden* (f 170 000) en alzoo gebracht op *tweehonderd zeventig duizend gulden* f 270 000).

Artikel 2.

In de VIIde afdeeling (*Kosten van administratie van het zegel, de registratie, de successie, de hypotheken en het kadaster, de Staatsloterij, de domeinen, het geldelijk beheer der groote wegen, vaarten en veren en der visscherijen op de Schelde en Zeeuwsche stroomen*) wordt *artikel* 33 (vaste traktementen, belooningen, toelagen en bureelkosten) verhoogd met *twee duizend tweehonderd vijftig gulden* (f 2250) en mitsdien gebracht op *vijfhonderd zeven en veertig duizend vierhonderd twee en veertig gulden* (f 547 442).

Artikel 3.

In de VIIIste afdeeling (*Kosten der eerediensten*) wordt *artikel* 44 (traktementen van Hervormde predikanten) verminderd met *een duizend achthonderd een en veertig gulden* (f 1841) en mitsdien gebracht op *een millioen eenhonderd drie en veertig duizend driehonderd een gulden vier en een halven cent* (f 1 143 301,04⅝) en *artikel* 49 (nieuwe traktementen en verhoogingen), thans uitgetrokken voor *memorie*, nader vastgesteld op *een duizend achthonderd een en veertig gulden* (f 1841).

Artikel 4.

Ten gevolge van de in artikel 1 en 2 vermelde verhoogingen wordt het totaal der IVde afdeeling van meergenoemd hoofdstuk gebracht op *vijf millioen driehonderd elf duizend zeshonderd vijf en zeventig gulden* (f 5 311 675), dat der VIIde afdeeling op *een millioen zeshonderd een en zestig duizend tweehonderd twintig gulden twee en negen cents* (f 1 661 220,92), en dat van het geheele hoofdstuk op *vier en twintig millioen negenhonderd zes en zeventig duizend vijfhonderd zeven en zestig gulden tien en een halven cent* (f 24 976 567,10⅝).

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

[94. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Art. 1. De post voor verlies op de ontmunting van koperen pasmunt was, in navolging van hetgeen in vroegere jaren geschiedde, op de Staatsbegrooting voor 1884 tot een rond bedrag van f 100 000 uitgetrokken, omdat het, zooals bij den toelichtenden staat bij hoofdstuk VII B (art. 15) werd opgemerkt, tijdens de opmaking dier begrooting niet mogelijk was daarvoor eene juiste raming te maken.

Na de uitvaardiging der Koninklijke besluiten van 15 October 1883 (*Staatsblad* n°. 143) en van 30 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 24), waarbij de koperen pasmunt buiten omloop werd gesteld, zijn nog aanzienlijke bedragen van die muntsoort ter inwisseling aangeboden, ten gevolge waarvan thans de noodzakelijkheid ontstaat om het oorspronkelijk voor het onderwerpelijk doeleinde toegestaan krediet te verhoogen.

Sedert den verkoop van koperen pasmunt in den nazomer van 1882 zijn toch in 's Rijks kassen ontvangen:

aan koperen centen voor eene nominale waarde van	f	237 534,50
en aan halve centen voor eene nominale waarde van		95 671,64
Totaal . . .		333 206,14
welke na ontmunting in veiling hebben opgebracht, netto.		73 402,16⅝
zoodat een verlies is geleden van . .	f	259 803,97⅝
Bovendien is in 1884 betaald: wegens kosten van ontmunting . . .		1 908,62⅝
en wegens kosten van het vervoer van het kopergeld naar Utrecht		2 296,34
terwijl nog eenige declaratiën voor transportkosten verwacht worden, welke intusschen vermoedelijk niet zullen overschrijden de som van		5 991,06
In het geheel zal dus op het betrokken begrootingsartikel te verevenen zijn hoogstens	f	270 000,00
terwijl toegestaan is		100 000,00
weshalve eene verhooging noodig is van	f	170 000,00

De ondergeteekende wenscht van deze gelegenheid gebruik te maken om eenige bijzonderheden mede te deelen

nopens de aan de wet van 28 Maart 1877 (*Staatsblad* n°. 43) gegeven uitvoering.

Krachtens die wet zijn de na te noemen nominale bedragen aan oude koperen pasmunt achtereenvolgens ingetrokken en in de nevens aangehaalde jaren, na ontmunting verkocht, te weten:

in 1879	f 171 000,00
» 1882	364 905,74
» 1884	333 206,14
en dus in het geheel.	f 869 111,88

Daarentegen werden sedert de invoering der bovenaangehaalde wet, van de nieuwe bronzen pasmunt in het geheel aangemunt:

aan 2½-centsstukken voor eene nominale waarde van	f 400 000,00
aan 1-centsstukken voor eene nominale waarde van	1 200 000,00
en aan ½-centsstukken voor eene nominale waarde van	110 000,00
Totaal . . .	f 1 710 000,00

Van deze bedragen waren intusschen op 1 Januari 1885 nog in depot te Utrecht en te Amsterdam:

aan 2½-centsstukken	f 44 150,00
aan 1-centsstukken	146 250,00
en aan ½-centsstukken	18 200,00
zoodat op dien dag kan gezegd worden in omloop te zijn geweest:	
aan 2½-centsstukken	355 850,00
aan 1-centsstukken	1 053 750,00
en aan ½-centsstukken	91 800,00
Totaal bronzen pasmunt. . .	f 1 501 400,00

Voorts heeft de aanmunting der bovengenoemde hoeveelheid bronzen pasmunt aan het Rijk eene winst opgeleverd van 965 655,00

terwijl het verlies op de nominale waarde der verkochte koperen pasmunt, met inbegrip van alle op de buitenomloopstelling gevallen kosten, tot dusverre heeft bedragen 689 470,59

Art. 2. Bij de behandeling der begrooting voor 1884 werd de in art. 33 voorkomende post van f 4500 voor het traktement van den directeur der Staatsloterij op voorstel van den heer Goeman Borgesius c. s. slechts voor een halfjaar uitgetrokken, » ten einde", zooals in de toelichting op het amendement gezegd werd, » den Minister van Financiën duidelijk te doen blijken van den wensch der Kamer dat de afdoende reorganisatie der Staatsloterij niet langer worde uitgesteld".

Aan dien wensch der Kamer is gevolg gegeven door de indiening van een ontwerp van wet houdende regeling der Staatsloterij (zie gedrukte stukken, 2de zitting 1884/1885 n°. **48**).

In verband hiermede wordt thans voorgesteld den onderwerpelijken post door aanvulling weder tot het volle bedrag op de begrooting te brengen.

Art. 3. Sedert 1875 heeft op verlangen van de Algemeene Rekenkamer de uitbetaling (gedurende het eerste dienstjaar) van *nieuwe traktementen en verhoogingen* voor predikanten plaats gehad op het daarmede overeenkomend artikel van hoofdstuk VII B der Staatsbegrooting, *zelfs* wanneer de toekenning van die gelden van oudere dagteekening was dan het dienstjaar waarop de betaling moest geschieden, terwijl in zoodanig geval de benoodigde bedragen toch reeds op het artikel (*Bestaande*) *traktementen van Hervormde predikanten* waren overgebracht.

Hoewel voormeld Staatscollege dezerzijds reeds toen werd gewezen op de bezwaren, die te eeniger tijd uit zijne zienswijze zouden kunnen ontstaan, vermocht men het niet te overtuigen en, tot kort geleden, deden de bezwaren zich ook nog niet voor.

Nu echter voor *Nieuwe traktementen en verhoogingen* geen gelden meer door de Wetgevende Macht zijn uitgetrokken, doet het bezwaar van die zienswijze zich gevoelen.

Men heeft dan ook de nà 1 Januari 1884 benoodigde betalingen wegens *vóór* dien tijd toegestane, doch toen nog niet ingegane traktementen of traktementsverhoogingen, aangewezen op art. 44 (*Bestaande*) *traktementen*, *enz.* waarop voldoende gelden aanwezig waren.

De Algemeene Rekenkamer weigert evenwel de uitgaven daarop te verevenen. In dien stand van zaken is het noodig om het gezamenlijk beloop der in deze categorie vallende *traktementen of traktementsverhoogingen* ad f 1841 van artikel 44 af te voeren en over te brengen op art. 49.

Deze som is samengesteld als volgt:

Nieuwe Pekela (nieuw)	f 400	toegestaan bij K. B. van 10 Februari 1876, n°. 10;
Gapinge	60	toegestaan bij K. B. van 7 Juli 1877, n°. 33;
Blitterswijk	50	toegestaan bij K. B. van 6 Februari 1882, n°. 9;
Kleverskerke	56	toegestaan bij K. B. van 29 October 1882, n°. 15;
's Gravenhage (12de predikant, nieuw) .	1100	toegestaan bij K. B. van 12 Februari 1883, n°. 23;
Everdingen	50	toegestaan bij K. B. van 31 Juli 1883, n°. 24;
Urk	125	toegestaan bij K. B. van 28 December 1883, n°. 35.
Totaal. . .	f 1841	

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[94. 4.]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot wijziging en verhooging van het VIIde hoofdstuk *B* der Staatsbegrooting voor 1884 heeft de volgende uitkomsten gehad.

Art. 3. Eenige leden verklaarden het gevoelen van de Rekenkamer te deelen omtrent de uitbetaling der traktementen. Anderen wenschten niet in eene beoordeeling te treden van het geschil tusschen de Rekenkamer en het Departement, en maakten geen bezwaar tegen de voorgestelde verevening. De vraag werd echter gedaan, waaraan het was toe te schrijven, dat reeds in 1876, 1877 en 1882 toegekende nieuwe toelagen en verhoogingen voor het eerst in 1884 moesten worden betaald. Wat een nieuw traktement betreft (Nieuwe Pekela) kon dit verklaard worden doordien de plaats niet dadelijk bezet werd, maar voor traktementsverhoogingen zocht men te vergeefs naar eene reden, waarom de belanghebbende niet reeds dadelijk in het genot van de verhooging was gesteld, in welk geval voor Gapinge, Blitterswijk en Kleverskerke het jaar 1884 niet meer het eerste jaar der uitbetaling van de verhooging zoude zijn.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over deze wetsvoordracht genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 6den Maart 1885.

VAN DER SLEYDEN.
VAN BAAR.
GILDEMEESTER.
VAN DER HOOP.
A. VAN DEDEM.

[95. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet (en bijlagen), tot bekrachtiging eener met het dijksbestuur van het 1ste dijksdistrict in *Overijssel* gesloten overeenkomst tot ruiling van grond langs het *Meppelerdiep*.

De toelichtende memorie (en bijlage), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 11den Februari 1885.

WILLEM.

[95. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat hetwenschelijk is tot eene grensregeling over te gaan tusschen de aan het Rijk en aan het 1ste dijksdistrict in Overijssel behoorende perceelen langs het Meppelerdiep, in de gemeenten Zwartsluis en Wanneperveen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De in afschrift nevens deze wet gevoegde overeenkomst van 3 October 1884, waarbij het dijksbestuur van het 1ste dijksdistrict in Overijssel aan den Staat afstaat een perceel dijk in de gemeente Zwartsluis, in ruil tegen eenige aan den Staat behoorende perceelen in de gemeenten Zwartsluis en Wanneperveen, wordt goedgekeurd.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

De Minister van Financiën,

AFSCHRIFT.

AKTE VAN RUILING.

Onder voorbehoud van de wettelijke bekrachtiging, gevorderd bij de wet van 29 Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 39), zijn de ondergeteekenden:

LOUIS ABRAHAM REUVENS, hoofdingenieur van 's Rijks waterstaat te Zwolle, krachtens machtiging van Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, dd. 1 Augustus 1884 n°. 8, afdeeling Waterstaat A; en

WILLEM JACOB BERDENIS VAN BERLEKOM, ontvanger der registratie en domeinen te Zwolle, krachtens machtiging van Zijne Excellentie den Minister van Financiën, dd. 25 Juli 1884, afdeeling Domeinen, n°. 5;

beiden optredende voor den Staat der Nederlanden, als partij ter eenre;

en

GERARD baron SLOET VAN MARXVELD, dijkgraaf, en THEODORUS CHRISTIAAN GERTH VAN WIJK, secretaris van het 1ste dijksdistrict van Overijssel, beiden te Vollenhove, krachtens besluit van het vereenigd college van het 1ste dijksdistrict, dd. 1 Mei 1884;

beiden optredende voor het eerste dijksdistrict van Overijssel, als partij ter andere;

Overeengekomen:

ten eerste, dat de Staat van het dijksdistrict verkrijgt een gedeelte van het perceel dijks, gelegen in de gemeente Zwartsluis, sectie A, ongenummerd. Dit gedeelte (in lichtbruine kleur aangeduid op de aan deze akte gehechte, door partijen voor echt erkende teekening), groot 240 centiaren, schiet aan tegen de werken van de groote Rijkssluis en strekt zich noordwestwaarts uit tot aan het in (ongeveer) zuidwestwaartsche richting verlengde van de scheiding tusschen de huisperceelen, kadastraal bekend als gemeente Zwartsluis, sectie A, nummers 1136 en 2187, zooals op het terrein afgepaald is. De titel van aankomst van het gedeelte is niet bekend;

ten tweede, dat het dijksdistrict van den Staat verkrijgt een gedeelte van het perceel, kadastraal bekend als gemeente Zwartsluis, sectie A, n°. 2024.

Dit gedeelte (in roode kleur aangewezen op de voornoemde teekening), groot 1260 centiaren, wordt begrensd als volgt: De zuidoostelijke zijde van het stuk is het in (ongeveer) noordoostwaartsche richting verlengde tot aan den dijkskruin, van dat gedeelte der perceelscheiding tusschen de perceelen gemeente Zwartsluis sectie A, nummers 2023 en 2024, hetwelk evenwijdig loopt aan den waterrand der Rijksbuitenhaven. De noordoostelijke zijde van het stuk schiet aan tegen den dijk en tegen het perceel, kadastraal bekend als gemeente Zwartsluis, sectie A, n°. 1989. De noordwestelijke zijde van het stuk wordt begrensd door het perceel Zwartsluis, sectie A, n°. 2023;

ten derde, dat het dijksdistrict, tegen overneming van het thans door het Rijk bezorgde onderhoud van het jaagpad en van de oeverwerken langs den Zomerdijk, voor zoover als deze dijk tevens als jaagpad dient, (dat is van nabij de bebouwde kom van Zwartsluis tot nabij Zegelenberg) van den Staat verkrijgt: den aan dezen toebehoorenden (op de voornoemde teekening in roode kleur aangeduiden) buitendijkschen grond en glooiing, bekend bij het kadaster als volgt: in de gemeente Zwartsluis, sectie A, nummers 2174, 1476, 2172, allen geheel, en in de gemeente Wanneperveen, sectie D, nummers 2224, sectie C, nummers 1874, 1667, 1666, 1664, 1873, 1658, 1872, allen geheel, benevens een gedeelte groot 1220 centiaren van sectie C, nummer 1653, hetwelk tegen den Zomerdijk aanschiet — zooals het van het overige van dit perceel kennelijk afgescheiden is door de noordzijde der bermsloot, die aanwezig is langs het, zich van den Zomerdijk afscheidende, Rijksjaagpad, strekkende dit gedeelte zich

westwaarts uit tot op den afstand van 25 meter van de scheiding tusschen het perceel sectie C, nummer 1653 en het perceel sectie C, nummer 1872.

De titels van aankomst van den aan het dijksdistrict afgestanen eigendom zijn onbekend.

Partijen zijn wijders overeengekomen, dat de ruiling over en weder geschiedt zonder eenig toegift en onder deze twee voorwaarden:

1°. dat het dijksdistrict aan den Staat de bevoegdheid toekent om op het onder *ter derde* aangeduide gedeelte van den Zomerdijk merk- of andere palen te hebben, ten behoeve van het Rijksvaarwater het Meppelerdiep; en

2°. dat de kosten dezer akte gedragen worden door het dijksdistrict.

Aldus gedaan te Zwolle / Vollenhove den 3den October 1884.

Partij ter eenre:	Partij ter andere:
(*Get.*) L. A. Reuvens.	(*Get.*) G. baron Sloet v. Marxveld.
(») v. Berlekom.	(») T. C. Gerth van Wijk.

Voor eensluidend afschrift:

De Secretaris-Generaal van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

De Bosch Kemper.

[95. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Na de voltooiing der werken tot verbetering van het Meppelerdiep, is de wenschelijkheid gebleken eener nadere grensregeling tusschen de gronden van het Rijk en die van het 1ste dijksdistrict in Overijssel. De hierover gevoerde onderhandelingen hebben geleid tot de overeenkomst van 3 October 1884, waarvoor, krachtens de wet van 29 Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 39), de goedkeuring der Wetgevende Macht gevorderd wordt.

Tot toelichting dezer overeenkomst diene het volgende.

Het Rijk staat aan het dijksdistrict af een perceel ter grootte van 1260 centiaren, in de gemeente Zwartsluis, op bijgaande teekening met *roode* kleur aangeduid, en ontvangt daarentegen van het dijksdistrict het met *bruine* kleur aangeduide perceel in de gemeente Zwartsluis, groot 240 centiaren. Het eerste stuk grond, waarover tijdens de uitvoering der werken moest kunnen worden beschikt, heeft voor het Rijk thans geene waarde meer; terwijl het daarentegen zeer gewenscht is dat het Rijk in het bezit zij van het andere terrein, dat onmiddellijk grenst aan den Rijks havendam, waarover een Rijksweg loopt, en aan de nieuw gebouwde sluis te Zwartsluis, in eigendom bij het Rijk.

Verder bezit het Rijk langs het Meppelerdiep eenige strooken grond, ter gezamenlijke grootte van ongeveer vier hectaren, op bijgaande teekening eveneens *rood* gekleurd, onmiddellijk grenzende aan en deel uitmakende van den Zomerdijk, waarover het jaagpad loopt; welke dijk, evenals de ongekleurd gebleven strooken, aan het dijksdistrict behoort. Daar de verpachting van het grasgewas op de aan het Rijk behoorende strooken afzonderlijk plaats heeft, leidt dit voortdurend tot moeilijkheden en botsingen met de pachters van het grasgewas op het overige van den dijk, waaraan het wenschelijk is een einde te maken. De strooken grond hebben overigens voor het Rijk geene waarde; het dijksbestuur daarentegen verkrijgt door het bezit daarvan den eigendom van den geheelen dijk, hetgeen ook voor het beheer en onderhoud wenschelijk is.

De opbrengst der verpachting van het grasgewas op de bovengenoemde aan het Rijk behoorende strooken bedraagt jaarlijks f 45. Komt de overeenkomst tot stand en worden deze perceelen aan het dijksdistrict afgestaan, dan wordt het Rijk ontheven van het onderhoud van het jaagpad op den dijk en van de oeverwerken langs den voet van het jaagpad, welk onderhoud voortaan ten laste komt van het dijksdistrict. Hierdoor ontstaat voor het Rijk eene besparing van ruim f 300 per jaar, ongerekend de eventueele herstellingen van stormschade als anderszins. Het cijfer der jaarlijksche kosten van gewoon onderhoud, gekapitaliseerd tegen den penning twintig, vertegenwoordigt een bedrag van f 6000, een zeker meer dan voldoend equivalent voor de waarde van den grond, dien de Staat meer afstaat dan hij verkrijgt. Tevens zal door deze overeenkomst eene betere grensregeling zijn verkregen en het onderhoud der verschillende werken beter geregeld zijn.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[**95.** 4.]

VERSLAG.

Het onderzoek in de afdeelingen van dit wetsontwerp heeft aanleiding gegeven tot de volgende opmerkingen.

Uit de Memorie van Toelichting blijkt, dat de Minister de hier gesloten ruiling als zeer voordeelig voor den Staat beschouwt Ofschoon men niet in nadere beoordeeling omtrent de juistheid van dit gevoelen wilde treden, zoo had het toch de aandacht getrokken, dat die ruiling, die om niet geschiedt, zóó voordeelig is dat daardoor zelfs f 300 voor den Staat worden uitgespaard, en toch nog de kosten der akte worden gedragen door het dijksbestuur. Men betwijfelde uit dezen hoofde of de baten en lasten wel duidelijk en volledig tegen elkander over waren gesteld.

In de toelichting wordt medegedeeld, dat de verpachting van het grasgewas van ongeveer vier hectaren slechts f 45 per jaar opbrengt. Die som achtte men zeer gering en vroeg welke de reden van die geringe opbrengst was.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 6den Maart 1885.

VAN DER SLEYDEN.
VAN BAAR.
GILDEMEESTER.
VAN DER HOOP.
A. VAN DEDEM.

[**95.** 5.]

VERBETERING IN HET VERSLAG. [In de Bijlagen opgenomen.]

[**96.** 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot verhooging der begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten *Ommerschans* en *Veenhuizen*, dienst 1885.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 11den Februari 1885.

WILLEM.

[**96.** 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken eener verhooging der begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten *Ommerschans* en *Veenhuizen*, over het jaar 1885, vastgesteld bij de wet van 21 Januari 1885 (*Staatsblad* nº. 48);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Artikel 9 der begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen over het jaar 1885, luidende: Aanbouw, vernieuwing en onderhoud en lasten van gebouwen en getimmerten, wegen en vaarten en verdere eigendommen, aanschaffing van alle materialen daaronder begrepen, wordt verhoogd met *veertig duizend gulden* (f 40 000).

Artikel 2.

Ten gevolge van artikel 1 dezer wet wordt het totaal der begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen over het jaar 1885 nader vastgesteld op *zeshonderd vijf en veertig duizend driehonderd vier en zestig gulden* (f 645 364).

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

De Minister van Justitie,

[**96.** 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Na de aanneming in de zitting van 20 December jl. van het amendement, om art. 9 der begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen, dienst 1885, te verminderen met een bedrag van f 40 000, daarin opgenomen voor het aanvangen der werken — naar de overtuiging der Regeering noodig om de Rijksgestichten Veenhuizen tot solide en doelmatig ingerichte gebouwen te maken — heeft de ondergeteekende zich afgevraagd, wat te doen? Dat het amendement werd aangenomen, meent de ondergeteekende voor een deel te mogen toeschrijven aan de omstandigheid, dat wegens de vele bezigheden van de Kamer — de heeren VAN DER KAAY en VAN BAAR hebben er uitdrukkelijk op gewezen — voor de leden geen voldoende tijd beschikbaar is geweest om de door hem op 17 December ingezonden Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag opzettelijk te overwegen, en dat daarom vele leden zich hebben neergelegd bij het advies van eerstgenoemd lid, mede-voorsteller van het amendement, om voor het toestaan van gemelde som liever eene suppletoire begrooting in te dienen, welke dan vóór de definitieve vaststelling van het IVde hoofdstuk der Staatsbegrooting zou kunnen worden behandeld.

Met het oog op een en ander is de ondergeteekende tot het besluit gekomen, dat hij niet mag nalaten, de Kamer tot een nader onderzoek van de aanvraag in de gelegenheid te stellen.

Daartoe strekt het hierbij behandeld wetsontwerp. Terwijl hij zich aan de eerste Memorie van Toelichting en aan de Memorie van Antwoord van 17 December gedraagt, diene tot verduidelijking van het thans gedaan voorstel nog het volgende:

De toelichting van het amendement luidde:

» Eerst in de Memorie van Antwoord op het Verslag is de Kamer bekend geworden met het plan tot verbouwing der gestichten, waarvan de kosten begroot zijn, niet op f 200 000, zooals nog vóór betrekkelijk korten tijd voldoende werd geacht, maar op f 400 000.

» De ondergeteekenden meenen, dat bezwaarlijk de eerste termijn van dit bedrag, ad f 40 000, kan worden toegestaan, voordat de Kamer met het geheele plan beter bekend is geworden en zich daarover een oordeel heeft kunnen vormen."

Gelijk uit de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag blijkt, is de verhooging van het vroeger voor verbouwingen geraamd bedrag van f 200 000 hoofdzakelijk het gevolg van de nader gebleken noodzakelijkheid om na verloop van eenige jaren ook het tweede gesticht door een nieuw gebouw te vervangen. In de stellige verzekering van den ingenieur-architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen, dat ook van het tweede gesticht herstelling *op den duur* onmogelijk is, stelt de ondergeteekende volkomen vertrouwen, en hij zou dus niet verantwoord zijn indien hij dit voor de Kamer verzweeg.

Intusschen, hoe wenschelijk het hem ook voorkomt dat de hem voorgelegde plannen tot verbetering der gestichten en bijbehoorende gebouwen volledig werden uitgevoerd, wil hij, met het oog op den tegenwoordigen financieelen toestand, zijne wenschen beperken tot het volstrekt onvermijdelijke, en daarom aan de Kamer de verzekering geven dat zij, door dit ontwerp goed te keuren, een eersten termijn zal toestaan, uitsluitend voor werken, welke niet verder voor uitstel vatbaar zijn, en waarvan de gezamenlijke kosten zijn begroot op eene som van f 131 000.

Voor dat bedrag zullen worden gebouwd eene bakkerij, eene smederij, een eerste gesticht met daarbij behoorende ambtenaarswoningen en eene kazerne voor 50 man met eene woning voor den luitenant-detachementscommandant.

Terwijl aan de noodzakelijkheid der geheele vernieuwing van de drie eerstgenoemde gebouwen door niemand wordt getwijfeld, kan de ondergeteekende omtrent het voorstel tot het bouwen eener kazerne met officierswoning nog mededeelen, dat voor de veiligheid te *Veenhuizen* een militair detachement niet kan worden gemist, dat de Minister van Oorlog zich dan ook bereid heeft verklaard daarin bij voortduring te voorzien, doch daaraan te recht de voorwaarde heeft verbonden dat voor eene behoorlijke huisvesting van het detachement en den commandeerenden officier zal worden gezorgd. Dusver moet die commandant bij een der beambten gelegenheid tot inwoning *zoeken*, want geen hunner is tot het verstrekken dier gelegenheid verplicht. De kosten van vernieuwing der bakkerij, der smederij en van het eerste gesticht met de daarbij behoorende ambtenaarswoningen en van den bouw eener kazerne met officierswoning zijn respectievelijk begroot op f 5500, f 2200, f 113 300 en f 10 000.

Opdat de Kamer het plan dezer werken gedetailleerd kunne beoordeelen, zullen de ontworpen bouwkundige stukken tijdelijk ter griffie worden gedeponeerd, en zal de ingenieur-architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen zich des verlangd beschikbaar stellen om de leden daaromtrent nog nader mondeling in te lichten.

De Minister van Justitie,

DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[96. 4.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek in de afdeelingen van het wetsontwerp tot verhooging der begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen voor het dienstjaar 1885 heeft de volgende uitkomsten gehad.

Algemeen had het de aandacht getrokken dat het geraamde bedrag aan vernieuwingen te besteden aan voortdurende wijziging onderhevig is. In December jl. werd door den Minister bij de beraadslagingen over de vaststelling der begrooting voor deze gestichten (*Handelingen* 1884-1885, blz. 203) eene som genoemd van f 120 000, waartoe de Kamer zich zou verbinden, indien zij den op de begrooting gebrachten post van f 40 000 voor verbeteringen toestond. Die som is thans gestegen tot f 131 000.

Het bedrag, waarop aanvankelijk de uitgaven voor noodzakelijke vernieuwingen geraamd zijn, bereikte het cijfer van f 200 000, terwijl de verbetering van de bestaande en het oprichten van nieuwe gebouwen in het geheel, volgens de bij de Kamer in teekening overgelegde plannen, berekend is op een bedrag van bijna f 400 000.

De Memorie van Toelichting van dit ontwerp geeft geene zeer duidelijke voorstelling der zaak. Terwijl de Minister op 20 December 1884 zeide dat de aangevraagde som van f 40 000 zoude uitgegeven worden tot verbetering van het gesticht Veenhuizen I, tot het bouwen van eene kleine kazerne en tot verbetering van de bakkerij en smederij, blijkt uit de nota gevoegd bij de aan de Kamer overgelegde teekeningen, dat men het bestaande Gesticht I zal amoveeren, evenals de bakkerij en de smederij en in de plaats daarvan drie nieuwe gebouwen zal oprichten.

Van het voornemen om het nieuwe Gesticht I veel dichter bij de overige gestichten te plaatsen dan thans het geval is, maken de gedrukte toelichtende bescheiden met geen enkel woord melding. Dit achtte men een punt van veel gewicht, waartegen ernstige bedenking rees. Om goede redenen is het vrouwengesticht op aanzienlijken afstand van de beide mannengestichten geplaatst, en men waarschuwde er tegen dien afstand veel te verminderen. Ook het voornemen om de drie gestichten door één enkelen winkel en één enkele keuken te bedienen kan niet bevorderlijk zijn aan de afzondering tusschen mannen en vrouwen.

Men achtte het wenschelijk dat ook andere personen gehoord waren, zooals de inspecteur en de directeur. Is dit het geval geweest? Daarvan blijkt niets. Verscheidene leden oordeelden de toelichting dan ook weinig geschikt om vertrouwen te wekken in de grondige voorbereiding dezer belangrijke en kostbare werken, die de Minister wenscht te ondernemen.

Wat de aanvrage der verhooging zelve aangaat, zoo werd door eenige leden aangevoerd, dat door de toekenning daarvan het beginsel werd uitgemaakt, dat zal worden voortgegaan met het plan om Veenhuizen en Ommerschans in te richten tot de blijvende bestemming, die de Minister bedoelt en waartegen deze leden gezind waren. Zij wezen er op, dat de door den Minister aangegeven begrooting te laag is geraamd; zoo beweerden zij dat eene behoorlijk ingerichte kazerne voor f 10 000 niet kon gebouwd worden. Daarbij komt, dat de bevolking van Veenhuizen, ten gevolge van de veranderde omstandigheden, zeer zal verminderen, en wel niet van zoo offensieven aard zal zijn, dat er militairen noodig zullen zijn. De kazerne zoude dan gemist kunnen worden.

Meer leden brachten in herinnering dat de gestichtenwet van 3 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 3) in beginsel had uitgemaakt dat Veenhuizen als Rijkswerkinrichting ingericht zoude worden. Zij meenden dat de sommen, die onvermijdelijk moeten worden besteed om de gestichten in bruikbaren staat te brengen, niet wel geweigerd konden worden, vooral thans niet, nu de aanvrage beperkt wordt tot de vernieuwing van het vrouwengesticht. Met betrekking tot de lage raming van de kazerne en van andere gebouwen werd opgemerkt, dat de raming slechts den prijs der aan te koopen bouw- stoffen bevat, aangezien de arbeidskrachten geheel door de verpleegden zullen geleverd worden.

Men wenschte ter betere beoordeeling dezer aangelegenheid van den Minister eene opgave, hoe groot hij het getal rekent van de mannelijke bevolking onder de werking van het nieuwe Wetboek van Strafrecht, voor Veenhuizen. En welk gedeelte van die mannelijke bevolking de Regeering denkt, dat naar Hoorn zal moeten worden overgebracht.

Met betrekking tot de overgelegde nota en teekeningen werden eenige opmerkingen gemaakt.

In het bedrag van f 131 000 is niet begrepen de som voor het bouwen van een hospitaal — geraamd op f 27 000 —, dat bestemd is om alle patiënten, ook de vrouwelijke, op te nemen. De vraag werd gedaan, hoe nu overgegaan kan worden tot den bouw van Veenhuizen I, waarin geen ziekenzaal is aangewezen, zonder tevens in beginsel te besluiten tot den bouw van het hospitaal Volgens het plan van uitvoering aan het einde van de nota voorkomende, zal het hospitaal zelfs een jaar eerder gereed komen dan Gesticht I. Met deze uitgaven moet dus de som, waartoe de Kamer zich bij het toestaan van de aangevraagde f 40 000 zal verbinden, vermeerderd worden. Voorts blijkt uit de nota dat de kazerne alleen op f 10 000 is geraamd en de officierswoning bovendien op f 3 800, zoodat het geraamde bedrag ook met deze laatste som moet worden verhoogd. De raming van f 131 000 klimt hierdoor tot f 161 800.

Het had de aandacht getrokken, dat Gesticht I blijkens het opschrift der ter inzage verstrekte teekening, ontworpen is voor 350 vrouwen en bovendien nog ruimte voor latere uitbreiding aanwezig is, terwijl naar de opgaven van den Minister slechts op eene vrouwelijke bevolking van 300 behoeft te worden gerekend. Men vroeg of het ontwerp niet op te groote schaal was opgemaakt.

Eindelijk had men opgemerkt, dat volgens de teekening in de woningen type 4 het privaat midden in de woning tegen de bedstede aan, zal gelegen zijn. Men achtte dit zeer verkeerd en drong er op aan dat dit gebrek zoude verholpen worden.

Ten slotte werd de wensch geuit, dat de Minister mocht goedvinden de situatieteekening door inschrijving van meer namen, die de bestemming der aanwezige en te stichten gebouwen aanwijzen, alsnog te laten verduidelijken. Daarbij vroeg men waar de nieuwe bakkerij zal worden gebouwd. Op de situatie teekening is zij nabij gesticht II aangeduid en volgens de beschrijving zoude zij nabij de korenmolen worden opgericht.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 6den Maart 1885.

VAN DER SLEYDEN.
VAN BAAR.
GILDEMEESTER.
VAN DER HOOP.
A. VAN DEDEM.

[96. 5]

VERBETERINGEN in het Voorloopig Verslag. [In de Bijlagen opgenomen.]

[96. 6.]

MEMORIE VAN ANTWOORD.

(Ingezonden bij brief van den 20sten Maart 1885.)

Bij kennisneming van het Voorloopig Verslag der Kamer van 't onderzoek in de afdeelingen van het wetsontwerp tot verhooging der begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen, dienst 1885, is het den ondergeteekende voorgekomen, dat bij de beoordeeling van het feit, dat er eene zekere afwisseling bestaat in de gedane opgaven der benoodigde bedragen voor de gestichtsgebouwen te Veenhuizen, niet voldoende rekening is gehouden met de vroeger en later gegeven toelichtingen en de verschillende stadiums waarin de zaak heeft verkeerd.

Beginnende met het zeker 't meest opvallende, in het Verslag in de 2de plaats aangeduide verschil van f 200 000 tusschen de aanvankelijke en de latere raming, brengt hij in herinnering wat in de zitting van 20 December jl. ook door den heer Van der Kaay werd ter sprake gebracht, dat, blijkens een vroeger aan de Kamer overgelegd verslag, bij de raming van twee ton, voor zooveel het optrekken van een nieuw gesticht betreft, alleen gedacht is aan het vrouwengesticht Veenhuizen n°. 1.

Dat bij de behandeling der gestichtenwet ook hebben gewogen de financieele gevolgen zoo van het stelsel van zijn ambtsvoorganger als van het zijne en dat de overweging daarvan invloed kan hebben uitgeoefend op de aanneming van het wetsontwerp, hiervan was de ondergeteekende zoodanig doordrongen dat hij lang geaarzeld heeft alvorens, met afwijking van de vroegere plannen, in beginsel ook tot het bouwen van een nieuw mannengesticht en enkele andere gebouwen van minder omvang te besluiten. Doch hij meende aan die vroegere plannen niet onvoorwaardelijk te moeten blijven hechten na de verzekering hem door de geraadpleegde deskundigen gegeven, dat, al scheen er aanvankelijk ook al geen bepaalde drangreden te zijn gevonden om Veenhuizen n°. 2 in de verbouwing te begrijpen, het toch als zeker kon worden beschouwd, dat, was men eenmaal met een nieuw vrouwengesticht gereed, van zelf de behoefte aan het vervangen van het bestaande mannengesticht Veenhuizen n°. 2 zou blijken. Bovendien zou bij deze wijze van handelen eene belangrijke som worden bespaard, welke anders ongetwijfeld voor het onderhoud van het bestaande gesticht en bijbehoorende woningen zal worden gevorderd. Dan zou ook met behoud van het tegenwoordige karakter der gestichten in overeenstemming met de gevoerde discussiën bij de behandeling der gestichtenwet in de wijze van verpleging der bevolking en in de huishouding meer eenheid en concentratie worden gebracht, waarvan in de toekomst eene belangrijke besparing van kosten voor personeel enz. zou worden verkregen.

Werd op 20 December door den ondergeteekende een cijfer van f 120 000 genoemd, waarop als in strijd met het in de Memorie van Toelichting der verhoogingswet voor het loopende jaar genoemde bedrag van f 131 000 is gewezen, dan moet zulks aan eene onwillekeurige misrekening worden toegeschreven. Wat toch is het geval? De ondergeteekende heeft toen de rekening van de waarde der vrijkomende materialen te vroeg gemaakt. Hij rekende, dat voor f 11 000 zou kunnen worden verwerkt uit de bij de afbraak van Veenhuizen n°. 1 ter beschikking komende bouwstoffen, als een gedeelte van het bedrag dat als de geldelijke waarde der bij het afbreken der gestichten Veenhuizen n°. 1 en 2, ter beschikking komende oude materialen is geraamd. Hij zag daarbij over het hoofd, dat van die afbraak eerst later partij zou zijn te trekken.

Het zijn geen grepen in het wilde geweest, het was geen zucht om ten koste van veel geld datgene te verkrijgen wat niet in het belang der zaak wordt gevorderd en allerminst geringschatting van vroeger gegeven inlichtingen en gedane opgaven.

Doch ook bij de meeste waardeering van hetgeen voorkomt in de met betrekking tot de gestichtenwet gewisselde stukken en gehouden beraadslaging, mag men toch niet uit het oog verliezen, dat het toen in de eerste plaats betrof het tegenover elkaâr plaatsen van twee stelsels en van de daaruit voortvloeiende uitgaven, zoomede de *inrichting* der gebouwen, niet den toestand der gebouwen zelven, waarop het thans meer bepaald neêrkomt.

Doch welke beteekenis men aan dat laatste ook hechten moge, dit staat vast, dat waar de ondergeteekende met een veel hoogeren grondslag van kosten kwam, zulks is geschied èn omdat hij het bij nadere overweging in het belang der gebouwen en van het beheer noodzakelijk achtte, èn het nu reeds aanbieden van een volledig plan ook voor de toekomst, den meest ruimen blik in deze aangelegenheid gaf.

Wanneer de achtereenvolgende opgaven ten aanzien van enkele onderdeelen mochten verschillen, dan is dit een gevolg van nader overleg of nader voorgekomen meer dringende behoefte van het eene boven het andere. Dat er niettemin eenheid bestaat tusschen de verschillende stukken en gedane mondelinge mededeelingen, met betrekking tot de uit te voeren werken, afgescheiden van het nieuwe mannengesticht en de centralisatiegebouwen, ten bewijze hiervan beroept de ondergeteekende zich op de Memorie van Antwoord rakende de gestichtsbegrooting voor 1885 en de Memorie van Toelichting, behoorende bij het wetsontwerp tot verhooging dier begrooting.

Tot eene minder juiste opvatting der zaak schijnt ook bijgedragen te hebben eene uitdrukking door den ondergeteekende in de zitting van 20 December gebezigd.

Hij heeft toen gesproken van »*verbetering*" van het gesticht Veenhuizen n°. 1, zoomede van de bakkerij en smederij en bedoelde daardoor den algemeenen toestand. Dat hij echter aan vernieuwing, hetgeen bouwkundig een juister woord zoude geweest zijn, dacht, wordt bevestigd door de stukken, waar telkens sprake is van het optrekken van nieuwe gebouwen voor de verschillende doeleinden.

Waarom hij, bij zijne *laatste* raming, waarop hij in het begin dezer Memorie het oog had, is teruggekomen van dat gedeelte der voorstellen hetwelk betrekking heeft op het mannengesticht en eenige andere gebouwen, voor de beantwoording dier vraag meent de ondergeteekende kortheidshalve te kunnen verwijzen naar de meermalen aangehaalde Memorie van Toelichting behoorende bij het wetsontwerp tot verhooging der begrooting voor 1885.

Van de plaats waar het nieuwe gesticht voor vrouwen zal worden opgericht is in de dusver met de Kamer gewisselde stukken geen sprake geweest, omdat de ondergeteekende van oordeel is, dat de verantwoordelijkheid voor dit punt van uitvoering geheel op hem moet rusten. De quaestie echter in het Verslag ter sprake gebracht zijnde, wil hij echter gaarne mededeelen, dat het hem aanvankelijk toescheen, dat bedoeld gesticht met de noodige waarborgen voor de voortdurende strenge afzondering van mannen en vrouwen ter hoogte van de vijfde wijk zou kunnen worden gebouwd. Kon dit geschieden, dan zou daardoor het welslagen van de voorgenomen centralisatie van het beheer der verschillende gestichten wellicht worden in de hand gewerkt. Er is echter nog geen keus gedaan, en de ondergeteekende zal die ook niet doen, zonder zich nader in loco door den directeur en den inspecteur der gestichten te hebben doen voorlichten.

Mocht hem daarbij blijken dat de volkomen afzondering van mannen en vrouwen — waardoor voor eenige jaren eene zeer groote verbetering van den toestand in het leven is geroepen — door de plaatsing van het vrouwengesticht ter hoogte van de vijfde wijk in gevaar zou worden gebracht, dan zal hij zeer zeker zijne keuze vestigen op een meer afgelegen terrein, waar dat gevaar niet bestaat.

Daar het thans geheel onzeker is geworden of de voorgenomen centralisatie zal tot stand komen, is bij de plan-

nen voor het vrouwengesticht gerekend op het behoud van eene geheel afgezonderde verpleging en verzorging zoowel van zieken als van gezonden. In de keuze van het terrein voor den bouw van dit gesticht is de ondergeteekende derhalve volkomen vrij.

De ondergeteekende blijft met het oog op de zeer uitvoerige en belangrijke — zoowel mondelinge als schriftelijke — gedachtenwisseling over de bestemming van de gestichten Veenhuizen tot Rijkswerkinrichtingen, aan de stemming over de wet van 3 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 3) voorafgegaan, ontkennen dat die wet, wat de werkinrichtingen betreft, een tijdelijk, dat wil zeggen geen karakter zou hebben. Hij acht zich dan ook verplicht de noodige voorstellen te doen om te bevorderen, dat de verpleegden ook — in de toekomst — op behoorlijke wijze kunnen worden gehuisvest. In overeenstemming met de wet zal echter zijn streven zijn om het gesticht Ommerschans, zoodra dit mogelijk zal blijken, te ontruimen. De opmerking in het Verslag, dat de ondergeteekende zou bedoelen ook dat gesticht tot Rijkswerkinrichting te blijven bestemmen, is dus onjuist. Hij zou dan handelen in strijd met de wet.

In het Verslag is te recht opgemerkt, dat de betrekkelijke lage raming der kosten van den bouw een gevolg is van het besluit, om de werken in eigen beheer door verpleegden te doen uitvoeren.

Gelijk in de Memorie van Beantwoording van het Verslag omtrent het tweede sectie-onderzoek van de gestichtenwet is vermeld, moet voor de Rijkswerkinrichtingen, Veenhuizen II en III, worden gerekend op eene bevolking van 1500 mannen. Welk gedeelte van die mannelijke bevolking naar de Rijkswerkinrichting te Hoorn zal moeten worden overgebracht is geheel onzeker.

Daar nu van alle plannen is afgezien waarvan de uitvoering niet volstrekt onvermijdelijk is te achten, zal geen algemeen hospitaal worden gebouwd. Bij het overgelegd plan voor het nieuwe vrouwengesticht is dan ook gerekend op het daarstellen van lokalen voor verpleging van zieken.

De nota, bedoeld in het Verslag, is een rapport aan den ondergeteekende van den ingenieur-architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen, betreffende het door hem ontworpen plan van werken, waarvan de kosten op ongeveer f 400 000 zijn geraamd. Daar dit rapport nu slechts aanleiding zou kunnen geven tot verwarring, is het thans teruggehouden. Het bedrag van f 3800, geraamd voor de woning van den luitenant-detachementscommandant, is begrepen in de raming voor de bij het vrouwengesticht te bouwen ambtenaarswoningen. In de Memorie van Toelichting dient dus op blz. 2 voor de cijfers f 113 300 en f 10 000 te worden gelezen »f 109 500 en f 13 800".

Bij het ontwerpen der plannen voor het vrouwengesticht is werkelijk gerekend op eene bevolking van 300. Op de slaapzalen boven de verblijf- of werkzalen zullen dan ook niet meer dan 302 vrouwen nachtverblijf kunnen houden.

Wat is echter het geval? Na den aanleg van de volledige plannen bleek, dat boven de keuken, de wasscherij en de badinrichting, op den beganen grond, nog eene slaapzaal voor 48 personen kan worden daargesteld. Daar dit thans met zeer weinig kosten zal kunnen geschieden, is besloten nu van de bestaande gelegenheid gebruik te maken. Mocht de bevolking later door niet te voorziene omstandigheden tot een hooger cijfer dan 300 stijgen, dan zal door de aanwezigheid van die zaal de opneming geen bezwaar ontmoeten. De verblijf- en werkzalen zijn te zamen ruim genoeg om daarin des daags zoo noodig 350 vrouwen te kunnen plaatsen.

Voor eene met het oog op de hygiène gewenschte plaatsing van het privaat in de woningen type 4 zal worden zorg gedragen.

De bakkerij zal nabij het tweede gesticht worden gebouwd, overeenkomstig de wenschen van den directeur der gestichten.

De Minister van Justitie,

DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[**96**. 7.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp tot verhooging der begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen, dienst 1885, is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 25sten Maart 1885.

VAN DER SLEYDEN.
VAN BAAR.
GILDEMEESTER.
VAN DER HOOP.
A. VAN DEDEM.

[97. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot wijziging van de wet tot regeling van den kleinhandel in sterken drank en tot beteugeling van openbare dronkenschap.

De toelichtende memorie (en bijlage), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 15den Februari 1885.

WILLEM.

[97. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut, doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben dat het noodzakelijk is wijziging te brengen in de wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 97) tot regeling van den kleinhandel in sterken drank en tot beteugeling van openbare dronkenschap, gewijzigd bij de wet van 23 April 1884 (*Staatsblad* n°. 54);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

§ 1.

Het derde lid van art. 1 van bovengenoemde wet wordt gelezen als volgt:

Het verzoekschrift om vergunning bevat eene naauwkeurige opgave van de localiteiten waar men sterken drank in het klein wenscht te verkoopen en van de namen, voornamen, ambten, beroepen en bedrijven, zoowel van den verzoeker als van hen, die het huis, waarin de localiteiten zijn of waarbij die behooren, bewonen en ouder zijn dan zestien jaren.

§ 2.

Het derde lid van art. 2 dier wet wordt gelezen als volgt:

Vergunningen boven het vastgestelde maximum kunnen in bijzondere gevallen door burgemeester en wethouders, na daartoe door Ons te zijn gemagtigd, worden verleend bij gemotiveerd besluit, op kosten van den belanghebbende in de *Staatscourant* te vermelden. Onze magtiging wordt niet verleend dan nadat Gedeputeerde Staten zijn gehoord. Het aantal vergunningen wordt, zoodra zich daartoe de gelegenheid voordoet, binnen de grenzen van het maximum teruggebragt.

§ 3.

Art. 3 dier wet wordt gelezen als volgt:

De in art. 1 bedoelde vergunning wordt geweigerd:

1°. wanneer door het verleenen der vergunning in strijd zou worden gehandeld met de bepalingen van art. 2 of met eene in dat artikel bedoelde plaatselijke verordening;

2°. wanneer de vergunning wordt gevraagd voor eene localiteit, die voor de openbare dienst wordt gebruikt, of die met zoodanige localiteit binnen 's huis gemeenschap heeft;

3°. wanneer de verzoeker tot eene gevangenisstraf van een jaar of tot eene zwaardere straf onherroepelijk is veroordeeld, en er nog niet vijf jaren zijn verloopen nadat hij die straf heeft ondergaan of gratie heeft bekomen;

4°. wanneer de verzoeker binnen de laatste twee jaren tweemaal wegens overtreding van eene strafbepaling dezer wet onherroepelijk is veroordeeld, of wanneer hij ingevolge het laatste lid van art. 19 van de uitoefening van zijn beroep is ontzet, zoolang die ontzetting voortduurt;

5°. wanneer de verzoeker het genot van zijne burgerlijke of burgerschapsregten krachtens een strafregtelijk gewijsde geheel of gedeeltelijk heeft verloren, zoolang het gemis van dat genot voortduurt;

6°. wanneer het verzoek strekt tot drankverkoop in bordeelen;

7°. wanneer binnen de vijf laatste jaren eene vroegere vergunning, den verzoeker verleend, werd ingetrokken krachtens art. 9, n°. 3;

8°. wanneer de vergunning wordt gevraagd voor eene localiteit waarin eene andere winkelnering wordt uitgeoefend of loten worden verkocht in de Nederlandsche Staatsloterij of die met zoodanige localiteiten binnen 's huis gemeenschap heeft.

Onder andere winkelnering wordt niet verstaan het bedrijf van slijter in sterke dranken, wijnen of bieren, restaurateur, societeit-, billard-, kolfbaan-, kegelbaan- en opentafelhouder, koffijhuis-, wijnhuis- of bierhuishouder, banket- of koekbakker en confiturier;

9°. wanneer de verzoeker of een bewoner van het huis waarin bij sterken drank in het klein wenscht te verkoopen, tolgaarder, brugwachter, brugwaker, sluiswachter, sluismeester of sluisknecht is, of wanneer de verzoeker eenig openbaar ambt bekleedt;

10°. wanneer de verzoeker is de tusschenpersoon voor iemand, die in een der onder n°s. 3, 4, 5, 7 en 9 vermelde gevallen verkeert.

§ 4.

Het eerste lid van art. 4 dier wet wordt vervangen door de volgende bepalingen:

Van het verbod, vervat in art. 3, n°. 2, kan vrijstelling worden verleend, voor zooveel betreft gebouwen, tot de Rijks of provinciale dienst gebruikt, door Ons; voor zooveel betreft gebouwen tot eene andere openbare dienst gebruikt, door Gedeputeerde Staten. Voor de localiteiten tot de openbare dienst der gemeente gebruikt, wordt geen vrijstelling verleend.

Op voordragt van burgemeester en wethouders kan door Gedeputeerde Staten vrijstelling worden verleend van het verbod, vervat in art. 3, n°. 8, voor kommen van dorpen, voor gehuchten of voor buurten, waar op niet meer dan twee plaatsen sterke drank in het klein wordt verkocht.

§ 5.

Het tweede en derde lid van art. 6 dier wet worden gelezen als volgt:

Als grondslag voor de berekening van het vergunningsregt wordt aangenomen de te schatten jaarlijksche huurwaarde, die de localiteit als verkoopplaats van sterken drank in het klein gerekend wordt te bezitten, onder aftrek van hetgeen van die huurwaarde kan worden toegeschreven aan het debiet van andere zaken.

Dit vergunningsregt mag niet lager zijn dan vijf gulden en niet hooger dan twaalf gulden vijftig cents voor elke vijftig gulden huurwaarde of gedeelte daarvan, met dien verstande dat het regt voor eene vergunning nooit lager zij dan tien gulden.

Het bedrag wordt met vijf en twintig ten honderd verminderd voor de localiteiten waar geen sterke drank

verkocht noch geschonken wordt tusschen Zaterdagavond te zes en Maandagochtend te zes ure.

§ 6.

Art. 7 dier wet wordt gelezen als volgt:

De vergunning wordt verleend voor één jaar, loopende van 1 Mei tot 30 April. Zij kan ook tusschentijds worden verleend; alsdan loopt de eerste termijn tot 30 April daaraanvolgende; voor dit tijdvak wordt het vergunningsregt bij kwartalen berekend en geldt een gedeelte van een kwartaal voor een geheel.

De vergunning wordt telkens geacht weder voor één jaar te zijn verlengd, indien vóór het eindigen van den termijn het verschuldigde vergunningsregt voor den volgenden termijn is betaald en burgemeester en wethouders art. 9 van deze wet niet hebben toegepast.

§ 7.

In art. 9 dier wet wordt in plaats van »art. 3 nos. 3–10" gelezen »art. 3 nos. 2–10".

§ 8.

In art. 10 dier wet wordt in plaats van »verzoeker" gelezen »belanghebbende".

§ 9.

Het eerste lid van art. 11 wordt gelezen als volgt:

Tegen de weigering of de intrekking der vergunning kan de belanghebbende, en tegen het verleenen der vergunning of het weigeren der intrekking de burgemeester in hooger beroep komen bij Gedeputeerde Staten en wel de belanghebbende binnen veertien dagen nadat de beschikking van burgemeester en wethouders te zijner kennis is gebragt en de burgemeester binnen veertien dagen na dagteekening van de beschikking of weigering tot intrekking.

§ 10.

Het eerste en tweede lid van art. 13 dier wet worden gelezen als volgt:

In elke inrigting waar krachtens vergunning sterke drank in het klein wordt verkocht, moet een door den gemeentesecretaris gewaarmerkt afschrift der vergunning alsmede een duidelijk leesbaar gedrukt exemplaar van wettelijke bepalingen tot regeling van den kleinhandel in sterken drank en tot beteugeling van openbare dronkenschap zijn opgehangen. Tevens moet boven of ter zijde van de buitendeur, die toegang geeft tot de inrigting, met duidelijke letters te lezen zijn:

1°. de naam van hem, aan wien de vergunning is verleend;

2°. het woord »*Vergunning*";

3°. voor de localiteiten in de vierde zinsnede van art. 6 bedoeld, de tijd gedurende welken daarin geen sterke drank verkocht noch geschonken wordt.

§ 11.

Art. 16 dier wet wordt gelezen als volgt:

Onverminderd de straffen wegens overtreding der wetten op het patent of wegens het houden van een huis van hazardspel wordt met gevangenisstraf van één tot een en twintig dagen of geldboete van vijftig cents tot honderd gulden gestraft:

1°. hij die zonder de vereischte vergunning sterken drank in het klein verkoopt, te koop aanbiedt of ten verkoop in voorraad heeft;

2°. Hij die in eene voor het publiek toegankelijke localiteit sterken drank schenkt zonder voor die localiteit vergunning te bezitten voor den verkoop van sterken drank in het klein;

3°. Hij die in eene localiteit waar sterke drank in het klein verkocht wordt, op eenigerlei wijze aan koop van sterken drank eene kans op winst verbindt;

4°. hij die eene der handelingen in de drie vorige nummers omschreven, in zijne woning toelaat.

§ 12.

Art. 17 dier wet wordt gelezen als volgt:

Met gevangenisstraf van een tot een en twintig dagen of geldboete van vijftig cents tot honderd gulden wordt gestraft:

1°. ieder die aan een kind beneden den leeftijd van zestien jaren in eene voor het publiek toegankelijke localiteit sterken drank toedient of verkoopt;

2°. de verkooper of zijn vervanger die bij gelegenheid van eene openbare verkooping den kooper of gegadigde om niet sterken drank toedient of doet toedienen.

§ 13.

In art. 18 dier wet worden de woorden: » artikel 20 ", vervangen door de woorden: » artikel 19 ".

§ 14.

Art. 19 dier wet wordt ingetrokken.

§ 15.

Art. 20 dier wet wordt art. 19.
N°. 1 van dit artikel wordt gelezen als volgt:

»Hij die een kind beneden den leeftijd van zestien jaren dronken maakt."

§ 16.

Art. 21 dier wet wordt art. 20.
Het eerste lid van dit artikel wordt gelezen als volgt:

Met gevangenisstraf van een dag tot negen maanden of geldboete van vijftig cents tot drie honderd gulden wordt gestraft hij, die aan iemand die in kennelijken staat van dronkenschap verkeert bedwelmenden drank verkoopt of toedient.

§ 17.

In bovengenoemde wet wordt ingevoegd een nieuw artikel, luidende:

Art. 21. Indien tijdens het plegen van een der feiten bedoeld bij art. 16, 1°., 19 en 20, door een verkooper van sterken drank in het klein en tijdens het plegen van het feit, bedoeld bij art. 17, 2°., nog geen twee jaren zijn verloopen sedert de schuldige wegens hetzelfde feit onherroepelijk is veroordeeld, kunnen de tot het plegen van het feit gebruikte vaten, flesschen, kruiken en kannen, en de daarin vervatte hoeveelheid sterke drank worden verbeurd verklaard.

Ambtenaren, belast met het opsporen van de overtredingen dezer wet kunnen zoodanige voorwerpen in beslag nemen; in geval van vrijspraak of ontslag van regtsvervolging of ook wanneer bij veroordeeling de verbeurdverklaring niet wordt uitgesproken, worden die voorwerpen aan den regthebbende teruggegeven.

§ 18.

Art. 23 dier wet wordt gelezen als volgt:

Met geldboete van vijftig cents tot vijftien gulden wordt gestraft hij, die zich in kennelijken staat van dronkenschap op den openbaren weg bevindt.

Indien tijdens het plegen van het feit nog geen jaar verloopen is sedert de schuldige wegens hetzelfde feit of wegens dat, omschreven in art. 22, onherroepelijk is veroordeeld, of wegens het in het eerste lid omschreven feit vrijwillig de boete heeft betaald, kan in plaats van de geldboete, gevangenisstraf van een tot drie dagen worden opgelegd.

Bij tweede herhaling binnen een jaar na de onherroepelijk geworden veroordeeling wegens eerste herhaling wordt gevangenisstraf opgelegd van een tot veertien dagen.

Bij derde of volgende herhalingen telkens binnen een jaar na de laatste onherroepelijk geworden veroordeeling gepleegd, wordt gevangenisstraf opgelegd van een tot een en twintig dagen en kan de schuldige daarenboven, zoo hij tot werken in staat is, tot plaatsing in eene Rijkswerkinrichting worden veroordeeld voor ten minste drie maanden en ten hoogste één jaar. Deze straf gaat in op den dag waarop de hoofdstraf eindigt. In geval van herhaling van overtreding na te zijn geplaatst geworden in eene Rijkswerkinrichting, vangt de termijn van een jaar, bedoeld in de vorige zinsnede, aan op den dag van het ontslag uit de Rijkswerkinrigting.

§ 19.

Art. 24 dier wet wordt gelezen als volgt:

Met geldboete van vijftig cents tot vijftien gulden wordt gestraft de overtreding van elk der bepalingen van art. 13.

Indien de vergunning is verleend aan eene vennootschap onder eene firma of eene naamlooze vennootschap of een zedelijk ligchaam of aan het bestuur van deze, is voor de hierbedoelde overtredingen aansprakelijk degene aan wien de verkoop van sterken drank in het klein is opgedragen, en bij gebreke van zoodanig persoon, ieder der firmanten of bestuurders.

§ 20.

Art. 28 dier wet wordt gelezen als volgt:

Voor de localiteiten, waarin op 1 Mei 1881, zonder strijd met wet of verordening, sterke drank werd verkocht, kan, zoolang aan die localiteiten de bestemming om voor verkoop van sterken drank in het klein te worden gebruikt niet door eene daad van den eigenaar of gebruiker is ontnomen, de vergunning, tenzij in de gevallen bedoeld bij art. 3, nos. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9 en 10, niet geweigerd worden:

a. aan hem, die op voormeld tijdstip daarin het bedrijf uitoefende, zoolang hij leeft;

b. aan anderen gedurende de eerste twintig jaren na voormeld tijdstip.

Na 30 April 1885 wordt, tenzij de vergunning verleend is op grond van eene vrijstelling krachtens het tweede lid van art. 4, de vergunning voor localiteiten, waarin eene andere winkelnering wordt uitgeoefend of die met zoodanige localiteit binnen 'shuis gemeenschap hebben, bij tijdige betaling van het vergunningsregt slechts geacht verlengd te zijn onder voorwaarde:

1°. dat de verkoop van sterken drank geschiede bij hoeveelheden van niet minder dan acht deciliter en in gesloten flesschen, kannen of kruiken;

2°. dat in de voor het publiek toegankelijke localiteiten geen aangebroken vaten, flesschen, kannen of kruiken, sterken drank inhoudende, aanwezig mogen zijn, en

3°. dat het drinken van sterken drank in die localiteiten niet worde toegelaten.

Vergunningen, bedoeld in het vorige lid, waarvan de termijn afloopt tusschen 1 Mei 1884 en 1 Mei 1885, worden geacht onder de in dat lid bedoelde voorwaarden verlengd te zijn, indien de betaling van het vergunningsregt tot 1 Mei 1886 geschiedt vóór 1 Juni 1885.

§ 21.

Art. 29 dier wet wordt vervangen door het volgende artikel:

De niet-inachtneming der voorwaarden genoemd in het laatste lid van art. 28, wordt gestraft met geldboete van vijftig cents tot vijf en twintig gulden. De vergunning van dengene, die te dezer zake onherroepelijk is veroordeeld, wordt ingetrokken.

§ 22.

Art. 30 dier wet wordt gelezen als volgt:

Tot 1 Mei 1887 kan van het verbod, vervat in art. 3, n°. 2, vrijstelling worden verleend door Gedeputeerde Staten voor zooveel betreft gebouwen tot de openbare dienst van een of meer gemeenten gebruikt.

§ 23.

Na het in de vorige § vastgestelde art. 30 dier wet, wordt een nieuw artikel ingevoegd, luidende:

Art. 31. De termijn van alle vergunningen, die in het jaar aanvangende met 1 Mei 1885 verlengd worden, wordt geacht op 30 April 1886 te eindigen.

Van het vergunningsregt voor dezen termijn wordt zooveel twaalfden betaald als de termijn maanden bevat. Een gedeelte van eene maand geldt voor een geheele.

§ 24.

Art. 31 dier wet vervalt.

§ 25.

De tegenwoordige wet treedt in werking op den dag harer afkondiging.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* geplaatst, en dat alle ministeriëele departementen, autoriteiten, collegiën en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[97. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Naar aanleiding van het Verslag der Tweede Kamer betreffende het in de zitting van 1883—1884 ingediende ontwerpen van wet tot wijziging der drankwet, hebben de ondergeteekenden in hunne Nota van 13/15 Maart jl. toegezegd den tijd van uitstel, welke door de wijziging van art. 28, alinea 2, dier wet zou worden verkregen, dienstbaar te zullen maken aan een onderzoek naar de behoefte van herziening der wet, zoowel ten opzichte van de regeling der gecombineerde bedrijven, als van andere bepalingen die tot klachten of twijfel aanleiding gaven.

Aan deze toezegging is voldaan. De ondergeteekenden hebben aan Gedeputeerde Staten der verschillende provinciën en aan de ambtenaren van het openbaar ministerie inlichtingen verzocht over de werking der wet en over hare herziening. De dientengevolge verkregen inlichtingen zijn voor het opmaken van het hierbij ingediend wetsontwerp van groot nut geweest. Zij hebben de ondergeteekenden versterkt in de meening, dat er vooralsnog van wijziging van de hoofdbeginselen der drankwet geen sprake behoort te zijn. De wet is nog te kort in werking om over het doeltreffende van het aangenomen stelsel tot bestrijding van het misbruik van sterken drank een beslissend oordeel te vellen. Maar de ondervinding heeft ook blijkens de uitkomsten van het voormeld onderzoek aangetoond, dat de wijze waarop de hoofdbeginselen in de wet zijn uitgewerkt in vele opzichten te wenschen overlaat. In het thans ingediend wetsontwerp zijn dan ook een aantal veranderingen voorgesteld welke ten doel hebben om, met behoud der aangenomen beginselen, de toepassing daarvan beter te regelen.

Voor zooveel het repressieve deel der wet betreft zijn deze wijzigingen over het algemeen in den geest van verscherping.

Verder strekt dit wetsontwerp tot het brengen van verbetering in de inderdaad te strenge praeventieve bepalingen der tegenwoordige wet, betreffende de gecombineerde neringen. Van hoe groot belang voor vele neringdoenden de opheffing van die bedrijven is, blijkt uit de omstandigheid, dat in het algemeen in meer dan een derde (in enkele provinciën zelfs in meer dan de helft) der bestaande inrichtingen waar sterke drank in het klein wordt verkocht, tevens eene andere winkelnering wordt uitgeoefend 1), gelijk men ziet uit den volgenden staat:

PROVINCIËN.	Aantal vergunningen krachtens art. 28 op 1 Mei 1884.	Aantal andere vergunningen op 1 Mei 1884.	Aantal gecombineerde neringen op 1 Mei 1884.
Noordbrabant . . .	4 915	21	1 696
Gelderland	3 217	19	1 258
Zuidholland	4 625	58	1 403
Noordholland. . . .	4 060	47	1 223
Zeeland.	1 493	—	688
Utrecht.	1 296	7	414
Friesland	2 216	23	1 156
Overijssel	1 735	18	743
Groningen.	2 555	16	1 631
Drenthe	927	3	461
Limburg	2 457	8	901
Het Rijk . .	29 496	220	11 574

1) De hieromtrent verkregen statistieke opgaven zijn bij deze Memorie overgelegd.

Vele duizenden zouden dus, bleef de bestaande bepaling van kracht, op 1 Mei 1885 te kiezen hebben, tusschen den verkoop van sterken drank in het klein, en het uitoefenen der andere winkelnering, en in vele gevallen kan slechts uit eene vereeniging van beide bedrijven een voldoend middel van bestaan worden verkregen. Het komt den ondergeteekenden onbillijk voor, dat de personen, die thans beide bedrijven uitoefenen, zoo gevoelig getroffen worden, terwijl ten aanzien van de eigenlijke tappers in art. 28, zoo bijzonder milde overgangsbepalingen zijn vastgesteld. Pleit de billijkheid voor verzachting der bepaling omtrent de gecombineerde bedrijven, de ondergeteekenden hebben niet uit het oog verloren de bezwaren, welke zoodanige combinatie oplevert. Die bezwaren zijn voornamelijk gelegen in de verleiding welke deze inrichtingen opleveren, bepaaldelijk voor vrouwen en andere niet aan sterken drank verslaafde personen, die in den winkel inkoopen komen doen. Maar aan die bezwaren is te gemoet te komen, door het tappen in zoodanige winkels te verbieden en alleen den verkoop van sterken drank bij de flesch, kan of kruik te vergunnen. Met deze beperking kan, naar het gevoelen der ondergeteekenden, aan de eischen der billijkheid worden voldaan en aan de tegenwoordige houders van gecombineerde neringen, behoudens strenge maatregelen tot wering van misbruik, een dergelijke toestand van overgang gegund worden, als de wet voor de tappers, die in 1881 bestonden, gevestigd heeft.

Voorts herhalen de ondergeteekenden hier hun vroeger voorstel tot gelijkstelling van de koek- en banketbakkers en confituriers met de koffiehuishouders, restaurateurs en dergelijke personen. Onderscheidene colleges van Gedeputeerde Staten achten die gelijkstelling met de ondergeteekenden billijk. Er is hier inderdaad geen sprake van een privilege ten gunste van deze personen. Integendeel, hunne neering heeft zooveel overeenkomst met die van koffiehuishouders en restaurateurs, dat verschil van behandeling metterdaad ten aanzien van de banketbakkers een privilegium odiosum is. En daarbij komt nog dat het schenken van sterken drank in banketwinkels veel minder aanleiding geeft tot misbruik, dan het gebruik daarvan in restauraties en koffiehuizen.

§ 1. Volgens de tegenwoordige redactie van art. 1 der wet, moet de verzoeker opgave doen omtrent zijne huisgenooten, ook wanneer hij niet woont in het huis waarin de verkoop van sterken drank plaats heeft. Het komt er echter op aan te weten, wie de bewoners van dat laatste huis zijn; daarom wordt, volgens de voorgestelde wijziging, opgave van de namen enz. dezer bewoners verlangd.

§ 2. De ondervinding leert dat art. 2, alin. 3, der wet ongelijkmatig wordt toegepast in de verschillende provinciën. Het schijnt daarom beter dat de machtiging tot het verleenen van vergunningen boven het vastgesteld maximum door den Koning worde verleend, Gedeputeerde Staten gehoord.

Daar er verschil van gevoelen bestaat over de vraag te wiens laste de kosten van de vermelding van het hier bedoeld besluit in de *Staatscourant* moeten komen, is het wenschelijk, uitdrukkelijk te bepalen dat de belanghebbende die kosten heeft te dragen.

§ 3. Volgens nº. 3 van art. 3 der wet zooals het thans luidt, begint de termijn van vijf jaren te loopen van den dag der veroordeeling af. Hierdoor werkt de bepaling strenger naarmate de gevangenisstraf korter is, en is zij zoo goed als niet geschreven wanneer de straf vijf of meer jaren duurt. De voorgestelde wijziging neemt dit bezwaar weg door den termijn te laten aanvangen op den dag dat de straf is afgeloopen.

Nº. 4 van art. 3 der wet is in strijd met art. 20. Immers terwijl het laatste lid van dit artikel zegt, dat de overtreder het strafbare feit in zijn beroep begaande gedurende een bepaalden tijd kan worden ontzet van de uitoefening van dat beroep, sluit nº. 4 van art. 3 ieder, die art. 20 overtreden heeft levenslang van de uitoefening van het tappersbedrijf uit. Dit is ook in strijd met het nieuwe strafstelsel. In dit bezwaar is bij de nieuwe redactie voorzien.

In n°. 5 van art. 3 der wet behoort alleen sprake te zijn van ontzetting bij gewijsde in strafzaken.

Het is met de billijkheid niet overeen te brengen, aan personen die door ongeluk in staat van faillissement geraken of ten gevolge van krankzinnigheid onder curateele worden gesteld hunne broodwinning te ontnemen, zooals het geval zal zijn wanneer het volstrekt verboden ware, dat door een tusschenpersoon, bijv. een curator in een faillissement of eene vrouw, curatrice over haren krankzinnigen man, de affaire wierd voortgezet. Ook verzet zich geen enkele reden van publieke orde tegen het weder opnemen der nering door den gefailleerde, die een accoord heeft gesloten.

De kleine uitbreiding van de bedrijven genoemd in al. 2 van n°. 8 van art. 3, zooals dat gewijzigd is door de wet van 23 April 1884 (*Staatsblad* n°. 54) omvat de met het bedrijf van biljarthouder gelijkstaande bedrijven van kolf- en kegelbaanhouder, benevens het bedrijf van koek- en banketbakker en confiturier.

Het laatste woord is gekozen omdat het aldus voorkomt in de patentwet.

Voor het verbod in n°. 9 van art. 3 bestaat evenveel reden wanneer een ander bewoner dan de verzoeker zelf van het huis waarin sterke drank in het klein wordt verkocht, een der hier genoemde bedieningen vervult. Tol pachters zijn hier niet genoemd. Bedienen zij zelf den tol dan zijn zij tolgaarders. En zijn zij huisgenooten van dengene die den tol bedient, dan is de nieuwe bepaling ook op hen van toepassing. Wonen zij in een ander huis, dan bestaat het motief van uitsluiting voor hen niet.

In de gevallen vermeld onder nos. 6 en 8 van art. 3, kan geen sprake zijn van een tusschenpersoon, omdat het verbod in die bepaling de localiteit, niet den persoon betreft.

De vermelding dier gevallen in n°. 10 van dit artikel is dus onjuist. Zij is daarom weggelaten.

§ 4. Op de bijvoeging van gehuchten en buurten in het tegenwoordige eerste lid van art. 4 hebben Gedeputeerde Staten van onderscheidene provinciën aangedrongen, en deze kleine wijziging schijnt niet strijdig met de bedoeling van den wetgever van 1881. De ondervinding heeft bewezen dat de bevoegdheid tot vrijstelling, thans slechts tijdelijk in art. 30 gegeven, op den duur niet gemist kan worden. Er zijn kleine plaatsen waar voor het houden van zitdagen door Rijksontvangers of ijkers en van vergaderingen van polderbesturen of ingelanden geen andere gelegenheid is dan de herberg. Tegen de vrijstelling ten behoeve van den provincialen dienst bestaat in de weinige gevallen waarin daarvan gebruik zal worden gemaakt geenerlei bezwaar. Het komt regelmatig voor dat ook daartoe de bewilliging des Konings wordt vereischt. Daarentegen zijn de bezwaren voortvloeiende uit het verbod van art. 3 n°. 2 voor den gemeentedienst niet overwegend. Iedere gemeente kan wel zorgen voor een afzonderlijk gemeentehuis of althans voor eene niet met eene drankinrichting verbonden gemeentekamer.

§ 5. Aangezien de bepaling van het tweede lid van art. 6 in de practijk tot verschillende opvattingen aanleiding gaf, is eene meer duidelijke redactie voorgesteld.

Algemeen wordt erkend dat de speelruimte van honderd gulden huurwaarde in het 3de lid van art. 6 bedoeld te groot is. Daarom is hier voorgesteld om haar te verminderen tot vijftig gulden, zooals van onderscheidene zijden is aanbevolen. Het bedrag van tien gulden wordt echter als minimum van het vergunningsrecht gehandhaafd, namelijk ten aanzien van inrichtingen, waar ook tusschen Zaterdagavond en Maandagochtend getapt wordt. Daar waar dit wordt nagelaten is het minimum dan vanzelf f 7,50.

§ 6. In het belang eener ordelijke administratie is het wenschelijk alle vergunningen gelijktijdig te doen eindigen. De mogelijkheid om tusschentijds vergunning te bekomen, behoeft evenwel niet te worden weggenomen; en het schijnt billijk niet het volle vergunningsrecht te eischen voor eene tusschentijds verleende vergunning, die niet een geheel jaar duurt. Eene regeling voor dit bijzonder geval was dus noodig en eene kwartaalsgewijze berekening komt den ondergeteekende het best voor.

§ 7. Zooals art. 9 der wet thans luidt kan eene localiteit, waarvoor vergunning is verleend in strijd met de bedoeling van de wet, straffeloos voor den openbaren dienst worden gebruikt. In dit geval moet de vergunning kunnen worden ingetrokken, ten einde eene behoorlijke toepassing van de wet te verzekeren.

§ 8. Bij intrekking der vergunning, waarvan art. 10 der wet gewaagt, is er geen sprake van een *verzoeker*. Dit woord behoort dus veranderd te worden in *belanghebbende*.

§ 9. Het is wenschelijk den burgemeester het recht van hooger beroep ook toe te kennen, wanneer burgemeester en wethouders op een verzoek tot intrekking eener vergunning afwijzend beschikken of zich met een voorstel des burgemeesters tot intrekking eener vergunning niet vereenigen.

§ 10. Volgens art. 13 der wet moet in de inrichting worden opgehangen een exemplaar der wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 97). Wordt dit wetsontwerp aangenomen, dan zal het voorschrift moeten gelden voor de gewijzigde wet. Daarom is de redactie eenigszins veranderd. De tekst der gewijzigde wet kan dan in het *Staatsblad* worden opgenomen, gelijk ten aanzien van de wet op het lager onderwijs geschiedde bij *Staatsblad* n°. 182 van 1884.

De vervanging van het woord *localiteit* door *inrichting* maakt een einde aan den bestaanden twijfel of in *elk* lokaal der inrichting waarvoor vergunning tot verkoop van sterken drank in het klein is verleend een afschrift der vergunning moet worden opgehangen. Deze wijziging doet het artikel beter dan tot nog toe de bedoeling des wetgevers uitdrukken, zooals deze trouwens reeds in het arrest van den Hoogen Raad van 8 December 1882 (*Weekblad van het Recht* n°. 4868) is opgevat.

Ook in n°. 3 is eene kleine wijziging noodig ten gevolge van de verandering van art. 6.

§ 11. De nieuwe bepaling sub 2 strekt om ontduiking te keeren. Het komt meermalen voor dat de bezoekers van localiteiten, waarvoor geen vergunning tot verkoop van sterken drank in het klein is verleend, voor andere niet sterke dranken hooge prijzen betalen en dan kwanswijs om niet een glas sterken drank ontvangen.

§ 12. Volgens de nu geldende bepaling is alleen de verkooper van sterken drank of zijn vervanger die aan een kind sterken drank toedient, strafbaar. Dit voorschrift is gemakkelijk te ontduiken; de geleider van het kind of ieder ander bezoeker van de localiteit behoeft slechts voor zich den drank te bestellen en daarvan aan het kind te geven om de strafbepaling krachteloos te maken. Het is wenschelijk dat *ieder* die op eene publieke plaats aan kinderen sterken drank toedient strafbaar zij. Aan het woord » toedienen" is door de rechterlijke macht in verschillende arresten, onder anderen dat van den Hoogen Raad van 12 Maart 1883 (*Weekblad van het Recht* n°. 4896) eene beperkte beteekenis gegeven, en art. 17 n°. 1 is alleen van toepassing geacht als de drank verstrekt werd om door het kind zelf te worden gebruikt. Daarom is nu voorgesteld om ook het *verkoopen* van sterken drank aan kinderen strafbaar te stellen, ten einde de verderfelijke gewoonte tegen te gaan om kinderen met het inkoopen van sterken drank te belasten.

De wijziging in n°. 2 van art. 17 strekt om ontduiking te keeren.

§ 13. Deze verandering is noodig wegens de vernummering van het aangehaald art. 20.

§ 14. Om te bewijzen dat in eene localiteit waarvoor geen vergunning tot verkoop van sterke drank in het klein is verleend, sterke drank in het klein is verkocht, zal men zich veelal moeten beroepen op het getuigenis van hem die daar sterken drank heeft gekocht. Deze persoon

zal dus getuigenis moeten afleggen omtrent eene daad waarvoor hij volgens art. 19 zelf strafbaar is. Hierin ligt iets onbehoorlijks en het kan tot meineed verlokken. Het is daarom beter art. 19 in te trekken, waardoor het bewijs van verboden drankverkoop voortaan gemakkelijker te verkrijgen zal zijn. De ondergeteekenden achten deze wijziging zeer noodig in het belang der repressie van het op het platteland niet heel zeldzame tappen zonder vergunning.

§ 15. Volgens de tegenwoordige redactie van art. 20, n°. 1, moet het bewijs worden geleverd, dat de beklaagde *met opzet* het kind dronken heeft gemaakt. Dit bewijs is zeer moeilijk te leveren en het te vergen schijnt onnoodig. Het brengen van een kind in een staat van dronkenschap verraadt op zichzelve bij de schuldigen eene groote mate van ruwheid en liefdeloosheid. De woorden *dronken maakt* wijzen reeds genoegzaam aan, dat een ongeluk of bloote achteloosheid niet onder de bepaling valt.

§ 16. Ook in art. 21 is de toevoeging van de woorden »of verkoopt" aan het slot der eerste zinsnede wenschelijk, daar verkoop van bedwelmenden drank in eene flesch, kan of kruik aan een beschonkene even nadeelig en gevaarlijk is als het toedienen in een glas.

Gelijk reeds is opgemerkt heeft de rechterlijke macht meermalen beslist dat onder »toedienen" niet verstaan moest worden het verkoopen in een flesch of karaf (bij vonnis R. 's Gravenhage 8 Augustus 1882, *Weekblad van het Recht*, n°. 4847).

§ 17. Na art. 21 wordt voorgesteld een nieuw artikel in de wet te voegen, waarbij in geval van herhaling van overtredingen door verkoopers van sterken drank in het klein en door de verkoopers bedoeld in de laatste zinsnede van art. 17 begaan, ook verbeurdverklaring van de bij de overtreding gebruikte vaten, flesschen, enz. wordt bedreigd. De ondervinding heeft geleerd, dat verscherping dezer strafbepalingen zeer wenschelijk is.

§ 18. In de practijk is gebleken dat de termijn voor recidive in al. 2 en 4 van art. 23 der wet te kort is. Herhaling der overtreding binnen dien termijn kan nu dikwijls plaats hebben zonder dat dit als recidive is te beschouwen, omdat de veroordeeling nog niet onherroepelijk is geworden. Daarom is de termijn van zes maanden tot een jaar verlengd. Deze termijn komt ook voor in art. 483 Code Pénal, omtrent recidive van overtredingen in het algemeen.

Wegens de verandering van de tweede alinea moest ook de termijn in de derde alinea bedoeld veranderd worden. Daarenboven is het beter den termijn in deze alinea niet te doen loopen van de eerste maar van de tweede veroordeeling.

De woorden »vrijwillige betaling" behooren uit de vierde alinea van art. 23 te vervallen, daar vrijwillige betaling bij tweede en volgende herhaling nooit plaats kan hebben. In die gevallen immers wordt altijd gevangenisstraf opgelegd.

De nieuwe alinea die de ondergeteekenden voorstellen aan dit artikel toe te voegen is wenschelijk omdat in geval van plaatsing in eene werkinrichting de termijn van een jaar sedert de veroordeeling bedoeld bij het laatste lid van het tegenwoordig art. 23 bij het ontslag uit de werkinrichting reeds verloopen kan zijn.

Tegen de bepaling dat de termijn met dit ontslag zal aanvangen kan geen bezwaar zijn, omdat dan eerst voor den veroordeelde de mogelijkheid begint om door *vrijwillige* onthouding of matigheid te voorkomen dat hij als recidivist worde behandeld. Maakt hij misbruik van sterken drank terwijl hij in de werkinrichting vertoeft, dan zal hij aldaar disciplinair worden gestraft.

§ 19. De Hooge Raad heeft uit art. 24 der wet zooals het nu luidt afgeleid, dat voor overtredingen van de verschillende bepalingen van art. 13 gezamenlijk slechts eene straf kan worden uitgesproken. (Zie *Weekblad van het Recht* n°. 5009.) Daar dit blijkbaar niet de bedoeling van den wetgever van 1881 was, wordt voorgesteld de redactie te veranderen.

Door de toevoeging van de nieuwe alinea aan art. 24 zal worden voorzien in eene leemte der wet die geen regeling bevat van de strafrechterlijke aansprakelijkheid van besturen van zedelijke lichamen. Daar deze aansprakelijkheid alleen te pas kan komen bij overtreding van art. 13 kan deze nieuwe bepaling aan art. 24 der wet toegevoegd worden. Voor andere overtredingen dan die bedoeld in art. 13 is steeds de feitelijke dader vervolgbaar.

§ 20. De verandering van bestemming, die de wetgever in art. 28 bedoelt, is door de nu voorgestelde redactie duidelijker aangewezen.

Naar billijkheid is voor die verandering noodig eene vrijwillige daad van dengeen die over de localiteit rechtens kan beschikken. Brand of verbouwing van de localiteit behoort, al dwingt dit tot tijdelijken stilstand der nering zoodanig gevolg niet te hebben. Evenmin het ledig staan van een perceel wegens het tijdelijk ontbreken van een huurder en het ophouden van den verkoop van sterken drank wegens het ten onrechte weigeren of intrekken eener vergunning. Om dit alles boven twijfel te stellen is eene andere redactie van het eerste gedeelte van art. 28 voorgesteld.

In de laatste zinsnede van dat artikel is de nieuwe overgangsbepaling voor de gecombineerde neringen opgenomen. Ten aanzien van hare strekking wordt verwezen naar hetgeen daaromtrent reeds boven is medegedeeld.

Nieuwe vergunningen voor localiteiten waar ook eene andere winkelnering wordt uitgeoefend zullen volgens de voorgedragen wijziging niet worden verleend dan in het geval bedoeld in art. 4. Alleen zal de eenmaal krachtens art. 28 verleende vergunning mogen worden verlengd. Daardoor verbindt de wet de vergunning zoowel aan den persoon als aan de localiteit. Bovendien wordt de vergunning aan zekere voorwaarden gebonden. De daarbij aangegeven hoeveelheid van 8 deciliter is zooveel als eene gewone flesch ongeveer bevat.

Wegens de mogelijkheid dat dit wetsontwerp in de laatste dagen van April a. s. tot wet worde verheven is hier uitstel toegekend van de betaling van het vergunningsrecht tot 1 Juni 1885.

§ 21. De inachtneming van de voorwaarden in het vorig artikel bedoeld dient, ten einde ontduiking te weren, door strafbepalingen te worden verzekerd. Gevangenisstraf is echter niet noodig omdat de veroordeeling tevens leidt tot intrekking der vergunning.

§ 22. In verband met de voorgestelde wijziging van art. 4 (zie § 4 van dit wetsontwerp) is ook eene wijziging van art. 30 noodzakelijk.

§ 23. Het voorstel om dit nieuwe artikel in de wet te voegen staat in verband met de voorgestelde wijziging van de eerste zinsnede van art. 7 (vergelijk § 6 van dit wetsontwerp).

De billijkheid eischt dat zij die thans reeds eene vergunning tot verkoop van sterken drank bezitten voor de hierbedoelde tusschentijds verleende verlenging niet betalen naar kwartalen maar naar maanden.

§ 24. Art. 31 der wet kan zonder bezwaar vervallen.

§ 25. Voor het geval dat het voorgedragen wetsontwerp eerst in April 1885 mocht tot stand komen, is het in verband tot den afloop van den termijn, thans in art. 28 tweede lid bepaald, noodig dat de wet met den dag harer afkondiging in werking trede.

De bijlage dezer toelichting geeft eene vergelijking tusschen de bestaande wetsbepalingen en de voorgestelde wijzigingen.

De Minister van Justitie,

DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

[97. 4.]

BIJLAGE TOT VERGELIJKING VAN DE BESTAANDE WETSBEPALINGEN MET DE VOORGESTELDE WIJZIGINGEN.

W E T van den 28sten Juni 1881, houdende wettelijke bepalingen tot regeling van den kleinhandel in sterken drank en tot beteugeling van openbare dronkenschap.

Wij WILLEM III, *bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.*

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is, wettelijke bepalingen vast te stellen tot regeling van den kleinhandel in sterken drank en tot beteugeling van openbare dronkenschap;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1.

Hij die sterken drank in het klein verkoopen wil, vraagt, behoudens de uitzonderingen in art. 15 vermeld, daartoe vooraf vergunning aan burgemeester en wethouders der gemeente binnen welke hij dat bedrijf wenscht uit te oefenen.

Onder verkoop in het klein wordt verstaan verkoop bij hoeveelheden van minder dan twee liter.

Het verzoekschrift om vergunning bevat eene naauwkeurige opgave van de localiteiten waar men sterken drank wenscht te verkoopen en van de namen, voornamen, ambten, beroepen en bedrijven, zoowel van den verzoeker als van zijne huisgenooten boven den leeftijd van zestien jaren.

De vergunning wordt alleen geweigerd in de gevallen bij de wet vermeld.

hen, die het huis, waarin de localiteiten zijn of waarbij die behooren, bewonen en ouder zijn dan zestien jaren.

Art. 2.

Het aantal te verleenen vergunningen mag niet meer bedragen dan:

in gemeenten met meer dan 50 000 zielen, 1 op 500 inwoners;

in gemeenten met meer dan 20 000 en ten hoogste 50 000 zielen, 1 op 400 inwoners;

in gemeenten met meer dan 10 000 en ten hoogste 20 000 zielen, 1 op 300 inwoners;

in de overige gemeenten 1 op 250 inwoners;

een en ander met dien verstande, dat toeneming der bevolking geene verlaging van het maximum meêbrengt.

Door Ons kan, Gedeputeerde Staten gehoord, en op voorstel van den betrokken gemeenteraad, naar aanleiding

van bijzondere plaatselijke omstandigheden, eene verlaging of verhooging van het maximum der volgens de eerste zinsnede van dit artikel in eene gemeente te verleenen vergunningen, worden vastgesteld. Deze vaststelling geschiedt voor een bepaalden termijn, die, desgevorderd, op gelijke wijze kan worden verlengd.

Vergunningen boven het vastgestelde maximum kunnen in bijzondere gevallen door burgemeester en wethouders eener gemeente, na § magtiging van Gedeputeerde Staten, worden verleend bij gemotiveerd besluit, † in de *Staatscourant* te vermelden. Zij worden, zoodra zich daartoe de gelegenheid voordoet, binnen de grenzen van het maximum teruggebragt.

Bij plaatselijke verordening kan de gemeenteraad, onverminderd zijne bevoegdheid krachtens art. 135 der gemeentewet;

1°. wijken, buurten of straten aanwijzen waar verkoop van sterken drank in het klein niet of niet dan onder zekere voorwaarden mag worden vergund;

2°. eischen stellen voor de localiteiten waar verkoop van sterken drank in het klein mag worden vergund.

§ daartoe door Ons te zijn gemachtigd
† op kosten van de belanghebbenden
‡ Onze magtiging wordt niet verleend dan nadat Gedeputeerde Staten zijn gehoord.
Het aantal vergunningen wordt,

Art. 3.

De in art. 1 bedoelde vergunning wordt geweigerd:

1°. wanneer door het verleenen der vergunning in strijd zou worden gehandeld met de bepalingen van art. 2 of met eene in dat artikel bedoelde plaatselijke verordening;

2°. wanneer de vergunning wordt gevraagd voor eene localiteit, die voor de openbare dienst wordt gebruikt of die met zoodanige localiteit] gemeenschap heeft;

] binnen 's huis

3°. wanneer de verzoeker binnen de laatste vijf jaren tot eene gevangenisstraf van een jaar of tot eene zwaardere straf onherroepelijk is veroordeeld; [

[, en er nog niet vijf jaren zijn verloopen sedert hij die straf heeft ondergaan of gratie heeft bekomen

4°. wanneer de verzoeker wegens overtreding van art. 20 of binnen de laatste twee jaren tweemalen wegens overtreding van eene andere strafbepaling dezer wet onherroepelijk is veroordeeld;

—, of wanneer hij ingevolge het laatste lid van art. 1 van de uitoefening van zijn beroep is ontzet, zoolang de ontzetting voortduurt.

5°. wanneer de verzoeker van het genot van zijne burgerlijke of burgerschapsregten [geheel of gedeeltelijk § is ontzet;

[krachtens een strafregtelijk gewijsde
§ heeft verloren, zoolang het gemis van dat genot voortduurt.

6°. wanneer het verzoek strekt tot drankverkoop in bordeelen;

7°. wanneer binnen de vijf laatste jaren eene vroegere vergunning den verzoeker verleend, werd ingetrokken krachtens art. 9, n°. 3;

8°. wanneer de vergunning wordt gevraagd voor eene localiteit waarin eene andere winkelnering wordt uitgeoefend of loten worden verkocht in de Nederlandsche Staatsloterij, of die met zoodanige localiteiten] gemeenschap heeft;

[binnen 's huis
†

× Onder andere winkelnering wordt niet verstaan het bedrijf van slijter in sterke dranken, wijnen of bieren, restaurateur, societeit-, billard-, kolfbaan-, kegelbaan- of opentafelhouder, koffiehuis-, wijnhuis- of bierhuishouder, banket- of koekbakker en confiturier;

9°. wanneer de verzoeker] tolgaarder, brug- of sluiswachter [is, of eenig openbaar ambt bekleedt;

] of bewoner van het huis waarin hij sterken drank in het klein wenscht te verkoopen † wachter, brugwaker.
[of sluisknecht

10. wanneer de verzoeker is de tusschenpersoon voor iemand, die in een der onder nos [3—9 vermelde gevallen verkeert.

] 3, 4, 5, 7 en

Art. 4 (*nieuw lid*).

‡ Van het verbod, vervat in art. 3, n°. 2, kan vrijstelling worden verleend, voor zooveel betreft gebouwen, tot de Rijks- of provinciale dienst gebruikt, door Ons; voor zooveel betreft de gebouwen tot eene andere openbare dienst gebruikt, door Gedeputeerde Staten. Voor de localiteiten tot de openbare dienst der gemeente gebruikt, wordt geen vrijstelling verleend.

[voor gehuchten of voor buurten.

T te schatten jaarlijksche huurwaarde der geheele inrigting, onder aftrek van hetgeen van de huurwaarde kan worden toegeschreven aan het debiet van andere zaken dan sterke drank.

[vijf

‡ twaalf gulden vijftig cents voor elke vijftig

L regt van eene vergunning nooit lager zij dan tien gulden

✕ (*nieuw lid*)

Het bedrag wordt met vijf en twintig ten honderd verminderd voor de localiteiten waar geen sterke drank verkocht noch geschonken wordt tusschen Zaterdagavond te zes en Maandagochtend te zes ure.

Art. 7.

§ De vergunning wordt verleend voor één jaar, loopende van 1 Mei tot 30 April.

Zij kan ook tusschentijds worden verleend; alsdan loopt de eerste termijn tot 30 April daaraanvolgende; voor dit tijdvak wordt het vergunningsregt bij kwartalen berekend en geldt een gedeelte van een kwartaal voor een geheel.

De vergunning wordt telkens geacht weder voor één jaar te zijn verleugd, indien vóór het eindigen van den termijn het verschuldigde vergunningsregt voor den volgenden termijn is betaald en burgemeester en wethouders art. 9 van deze wet niet hebben toegepast.

[- 10.

Art. 4.

Op voordragt van burgemeester en wethouders kan door Gedeputeerde Staten vrijstelling worden verleend van het verbod, vervat in art. 3, n°. 8, voor kommen van dorpen, [waar op niet meer dan twee plaatsen sterke drank in het klein wordt verkocht.

Van het verbod, vervat in art. 3, n°. 9, kan vrijstelling worden verleend, voor zooveel Rijksambten of bedieningen betreft door Ons, voor zooveel andere ambten of bedieningen aangaat door Gedeputeerde Staten, in beide gevallen burgemeester en wethouders gehoord.

Art. 5.

Het in art. 1 bedoelde verzoekschrift om vergunning wordt, zoodra het is ingekomen, door burgemeester en wethouders op de in de gemeente gebruikelijke wijze ter openbare kennis gebragt.

Binnen eene maand, nadat deze bekendmaking geschied is, wordt op het verzoek schriftelijk beschikt.

Art 6.

Onverminderd de bepalingen der wet van 21 Mei 1819 (*Staatsblad* n°. 34), heeft de vergunning, in art. 1 bedoeld, geene kracht vóór de betaling van een gemeentelijk vergunningsregt, door den gemeenteraad vast te stellen.

Als grondslag voor de berekening van het vergunningsrecht wordt aangenomen de T jaarlijks te schatten huurwaarde, die de localiteit, in verband met den omvang van het bedrijf, waarvoor de vergunning strekt, kan geacht worden te bezitten.

Dit vergunningsregt mag niet lager zijn dan [tien gulden en niet hooger dan ‡ vijf en twintig gulden voor elke honderd gulden huurwaarde of gedeelte daarvan, met dien verstande dat het L bedrag van het vergunningsregt met vijf en twintig ten honderd daalt voor de localiteiten waar geen sterke drank verkocht noch geschonken wordt tusschen Zaturdagavond te zes en Maandagochtend te zes ure.

✕

De regeling van dit vergunningsregt geschiedt met inachtneming van de artt. 232 tot 236 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85).

Art 7.

§ De vergunning wordt telkens verleend voor één jaar. Zij wordt echter telkens geacht weder voor één jaar te zijn ingegaan, indien vóór het eindigen van den termijn het verschuldigde vergunningregt is betaald, en burgemeester en wethouders geen gebruik hebben gemaakt van de hun bij art. 9 verleende bevoegdheid.

Art. 8.

De vergunning geldt uitsluitend voor de daarin vermelde localiteiten. Zij geldt, behoudens de uitzonderingen in het tweede lid van dit artikel vermeld, uitsluitend voor den persoon des verzoekers.

Bij overlijden of tijdelijke onbevoegdheid of verhindering van den geregtigde tot uitoefening van het bedrijf, kan dit gedurende het loopende vergunningsjaar, zonder nadere vergunning worden voortgezet, in het eerste geval door de erfgenamen of een of meer hunner, in het tweede geval door hen die, hetzij krachtens de wet, hetzij krachtens opdragt van den geregtigde, daartoe bevoegd zijn.

Art. 9.

De vergunning wordt door burgemeester en wethouders ingetrokken:

1°. wanneer omstandigheden zich voordoen op grond waarvan, waren ze vroeger aanwezig of bekend geweest, zij krachtens art. 3, nos. T 3—10, zou zijn geweigerd:

2°. wanneer van eene verleende vergunning gedurende drie maanden achtereen opzettelijk niet wordt gebruik gemaakt;

3°. wanneer zich in de localiteiten ten gevolge van dronkenschap feiten hebben voorgedaan, die de vrees wettigen, dat de voortduring der vergunning een gevaar zou opleveren voor de openbare orde of veiligheid.

Art. 10.

Afwijzende beschikking op het verzoek, alsmede intrekking der vergunning is met redenen omkleed en wordt den § ~~verzoeker~~ in gesloten omslag gezonden.

§ belanghebbende

Art. 11.

Tegen de weigering of de intrekking der vergunning kan de belanghebbende, en tegen het verleenen der vergunning ‖ de burgemeester in hooger beroep komen bij Gedeputeerde Staten ÷ binnen veertien dagen nadat de beschikking van burgemeester en wethouders ⌊ ~~ter~~ kennis is gebragt ; ~~van de belanghebbende, en, voor zooveel den~~ burgemeester ⌉ ~~betreft,~~ binnen veertien dagen na dagteekening van de beschikking.×

De beslissing van Gedeputeerde Staten wordt genomen bij een met redenen omkleed besluit, binnen drie maanden nadat het beroep is ingesteld, ten ware zij vooraf bij afzonderlijk besluit mogt verdaagd zijn.

Hangende de termijnen tot en de behandeling van het hooger beroep blijft de vergunning of hare intrekking buiten werking.

Wordt het besluit van Gedeputeerde Staten door Ons vernietigd, dan hebben deze op nieuw over de zaak uitspraak te doen, met inachtneming van Onze beslissing.

‖ of het weigeren der intrekking
÷ , en wel de belanghebbende
⌊ te zijner
⌈ , en de
× of van de weigering tot intrekking.

Art. 12.

Burgemeester en wethouders zenden jaarlijks aan Gedeputeerde Staten eene opgave van het getal der gedurende het vorige jaar verleende en ingetrokken vergunningen, van den daarvoor betaalden prijs, alsmede van de in de gemeente bestaande inrigtingen waar, krachtens vergunning, sterke drank in het klein wordt verkocht.

Deze opgaven worden opgenomen in het provinciaal verslag en in de *Staatscourant*.

Art. 13.

In elke ÷ ~~localiteit~~ waar krachtens vergunning sterke drank in het klein wordt verkocht, moet een door den gemeente-secretaris gewaarmerkt afschrift der vergunning, alsmede een ⌈ ~~gedrukt exemplaar dezer wet duidelijk leesbaar zijn opgehangen.~~

Tevens moet boven of ter zijde van de buitendeur, die toegang geeft tot de ⌉ ~~localiteit,~~ met duidelijke letters te lezen zijn:

1°. de naam van hem, aan wien de vergunning is verleend;

2°. het woord *vergunning*;

3°. ÷ ~~wat de localiteit aangaat, in het slot van de derde~~ zinsnede van art. 6 bedoeld, de tijd, gedurende welken daarin geen sterke drank verkocht noch geschonken wordt.

Binnen acht dagen moet het in het eerste lid bedoelde afschrift, in geval van het vervallen of intrekken der vergunning, aan burgemeester en wethouders worden teruggezonden en het woord *vergunning* worden weggenomen.

÷ inrigting.

⌈ duidelijk leesbaar gedrukt exemplaar van de wettelijke bepalingen tot regeling van den kleinhandel in sterken drank en tot beteugeling van openbare dronkenschap zijn opgehangen.
⌉ inrigting.

÷ voor de woorden en de vierde

Art. 14.

Wanneer zonder de vereischte vergunning sterke drank in het klein wordt verkocht, verbieden burgemeester en wethouders het voortzetten van dien verkoop en doen zij dien des noods beletten.

Art. 15.

De artt. 1-14 zijn niet van toepassing:

1°. op drankverkoop in logementen aan logeergasten;

2°. op drankverkoop aan boord van vaartuigen aan de opvarenden;

3°. op drankverkoop door marketentsters aan militairen op marsch, in legerplaatsen of in localiteiten aan het milltair gezag onderworpen, door diegenen aan wie dit door de militaire overheid wordt toegelaten.

Strafbepalingen.

Art. 16.

Onverminderd de straffen wegens overtreding der wetten op het patent of wegens het houden van een huis van hazardspel, wordt met gevangenisstraf van één tot een en twintig dagen of geldboete van vijftig cents tot honderd gulden gestraft:

1°. hij die zonder de vereischte vergunning sterken drank in het klein verkoopt, te koop aanbiedt of ten verkoop in voorraad heeft;

2°. hij die in eene localiteit waar sterke drank in het klein verkocht wordt, op eenigerlei wijze aan koop van sterken drank eene kans op winst verbindt;

3°. hij die eene der handelingen in de beide vorige nommers omschreven in zijne woning toelaat.

Art. 17.

Met gevangenisstraf van één tot een en twintig dagen of geldboete van vijftig cents tot honderd gulden wordt gestraft;

1°. de verkooper van sterken drank of zijn vervanger die, in de uitoefening van het beroep, aan een kind beneden den leeftijd van zestien jaren sterken drank toedient;

2°. de verkooper of zijn vervanger die bij gelegenheid van eene openbare verkooping den kooper om niet sterken drank toedient.

Art. 18.

De in de artt. 16 en 17 bedreigde gevangenisstraffen kunnen met een derde worden verhoogd, indien, tijdens het plegen van het feit, nog geene twee jaren zijn verloopen sedert de schuldige wegens een der in die artikelen of in artikel 20 omschreven feiten onherroepelijk is veroordeeld.

Art 19.

~~Hij die sterken drank in het klein koopt in eene localiteit niet voorzien van het in het tweede lid van art. 13 gevorderde opschrift, wordt gestraft met eene geldboete van vijftig cents tot vijftien gulden.~~

Art. 20.

Met gevangenisstraf van één dag tot negen maanden of geldboete van vijftig cents tot drie honderd gulden wordt gestraft:

1°. hij die een kind beneden den leeftijd van zestien jaren opzettelijk dronken maakt;

2°. hij die iemand door geweld of bedreiging met geweld dwingt tot het gebruik van bedwelmenden drank.

Indien het feit eene ziekte ten gevolge heeft, wordt de schuldige gestraft met gevangenisstraf van één dag tot vijf jaren.

Indien het feit den dood ten gevolge heeft, wordt hij gestraft met tuchthuisstraf van vijf tot tien jaren.

Indien de schuldige het strafbare feit in zijn beroep begaat, kan hij van de uitoefening van dat beroep worden ontzet voor een tijd, den duur der hoofdstraf ten minste twee en ten hoogste vijf jaren te boven gaande. Deze straf gaat in op den dag waarop de regterlijke uitspraak kan worden ten uitvoer gelegd.

Art. 21.

Met gevangenisstraf van één dag tot negen maanden of geldboete van vijftig cents tot drie honderd gulden wordt gestraft hij die aan iemand, die in kennelijken staat van dronkenschap verkeert, bedwelmenden drank toedient.

De drie laatste alinea's van het vorig artikel zijn in dezen mede van toepassing.

Art. 22.

Met gevangenistraf van één tot zes dagen of geldboete van vijftig cents tot vijf en twintig gulden wordt gestraft hij die, terwijl hij in staat van dronkenschap verkeert, hetzij in het openbaar het verkeer belemmert of de orde verstoort, hetzij eens anders veiligheid bedreigt, hetzij eenige handeling verrigt waarbij, tot voorkoming van gevaar voor leven of gezondheid van derden, bijzondere omzigtigheid of voorzorgen worden vereischt.

Indien tijdens het plegen van het feit nog geen jaar is verloopen, sedert de schuldige wegens hetzelfde feit of wegens dat, voorzien bij art. 23, onherroepelijk is veroordeeld of wegens het laatstgemelde feit vrijwillig de boete heeft betaald, wordt hij gestraft met gevangenisstraf van één tot veertien dagen.

Art. 23.

Met geldboete van vijftig cents tot vijftien gulden wordt gestraft hij die zich in kennelijken staat van dronkenschap op den openbaren weg bevindt.

Indien tijdens het plegen van het feit nog geen ~~zes maanden zijn~~ verloopen sedert de schuldige wegens hetzelfde feit of wegens dat omschreven in art. 22 onherroepelijk is veroordeeld, of wegens het in het eerste lid omschreven feit vrijwillig de boete heeft betaald, kan, in plaats van de geldboete, gevangenisstraf van één tot drie dagen worden opgelegd.

Bij tweede herhaling binnen een jaar na de ~~eerste~~ veroordeeling ~~of vrijwillige betaling~~, wordt gevangenisstraf opgelegd van één tot veertien dagen.

Bij derde of volgende herhalingen telkens binnen ~~zes maanden~~ na de laatste veroordeeling ~~of vrijwillige betaling~~ gepleegd, wordt gevangenisstraf opgelegd van één tot een en twintig dagen, en kan de schuldige daarenboven, zoo hij tot werken in staat is, tot plaatsing in eene Rijkswerkinrigting worden veroordeeld voor ten minste drie maanden en ten hoogste één jaar. Deze straf gaat in op den dag waarop de hoofdstraf eindigt.

+ 20.

× verkoopt of

(*Nieuw art.* 21).

§ Indien tijdens het plegen van een der feiten, bedoeld bij art. 16, 1°., 19 en 20, door een verkooper van sterken drank in het klein en tijdens het plegen van het feit, bedoeld bij art. 17, 2°., nog geen twee jaren zijn verloopen sedert de schuldige wegens hetzelfde feit onherroepelijk is veroordeeld, kunnen de tot het plegen van het feit gebruikte vaten, flesschen, kruiken en kannen en de daarin vervatte hoeveelheid sterke drank worden verbeurd verklaard.

Ambtenaren, belast met het opsporen van de overtredingen dezer wet, kunnen zoodanige voorwerpen in beslag nemen; ingeval van vrijspraak of ontslag van regtsvervolging of ook wanneer bij veroordeeling de verbeurdverklaring niet wordt uitgesproken worden die voorwerpen aan den regthebbenden teruggegeven.

+ jaar
‖ is

+ onherroepelijk geworden
‖ wegens eerste herhaling

‖ een jaar. ‖ onherroepelijk geworden.

‖ (*Nieuwe alinea art.* 23)
In geval van herhaling van overtreding na te zijn geplaatst geworden in eene Rijkswerkinrigting vangt de termijn van een jaar, bedoeld in de vorige zinsnede, aan op den dag van het ontslag uit de Rijkswerkinrigting.

† elk der bepalingen van

✕ (*Nieuwe alinea*).

Indien de vergunning is verleend aan eene vennootschap onder eene firma of eene naamlooze vennootschap of een zedelijk ligchaam of aan het bestuur van deze, is voor de hierbedoelde overtredingen aansprakelijk degene aan wien de verkoop van sterken drank in het klein is opgedragen, en bij gebreke van zoodanig persoon, ieder der firmanten of bestuurders.

Art. 24.

Met geldboete van vijftig cents tot vijftien gulden wordt gestraft de overtreding van † art. 13.

✕

Art. 25.

Met gevangenisstraf van één dag tot drie maanden of geldboete van vijftig cents tot zes honderd gulden wordt gestraft hij die opzettelijk niet voldoet aan eene vordering krachtens deze wet of de bij deze wet bedoelde plaatselijke verordeningen, gedaan door een ambtenaar met het opsporen van strafbare feiten belast, alsmede hij die opzettelijk eenige handeling, door een dier ambtenaren ondernomen ter uitvoering van deze wet, of de bij deze wet bedoelde plaatselijke verordeningen, belet, belemmert of verijdelt.

Indien tijdens het plegen van het misdrijf nog geen twee jaren zijn verloopen, sedert de schuldige wegens hetzelfde misdrijf onherroepelijk is veroordeeld, kunnen de straffen met een derde worden verhoogd.

Art. 26.

Met het opsporen van de overtredingen dezer wet en van de bij deze wet bedoelde plaatselijke verordeningen zijn, behalve de bij art. 11 van het Wetboek van Strafvordering aangewezen personen, belast de maréchaussée en alle ambtenaren van de Rijks- en gemeente-politie.

De voormelde ambtenaren hebben ten allen tijde vrijen toegang tot alle localiteiten waar sterke drank in het klein wordt verkocht. Wordt hun de toegang geweigerd, dan verschaffen zij zich dien des noods met inroeping van den sterken arm.

Is de localiteit tevens eene woning of alleen door eene woning toegankelijk, dan treden zij deze tegen den wil van den bewoner niet binnen, dan op schriftelijken last van den burgemeester.

Van dit binnentreden wordt door hen binnen tweemaal vierentwintig uren proces-verbaal opgemaakt en aan den ingezetene, wiens woning is binnen getreden, in afschrift medegedeeld.

OVERGANGSBEPALINGEN.

Art. 27.

Hij die op het tijdstip van het in werking treden dezer wet, zonder strijd met wet of verordening, sterken drank verkoopt, is bevoegd daarmede voort te gaan tot het einde van den termijn waarvoor hij is gepatenteerd.

Wenscht hij na dien termijn sterken drank in het klein te verkoopen, dan vraagt hij vóór 1 Januarij 1882 de daartoe volgens deze wet vereischte vergunning, overeenkomstig art. 1, onder opgave van zijn debiet gedurende de laatste twaalf maanden. Op zijn verzoek wordt, na 1 Januarij, zoodra mogelijk door burgemeester en wethouders schriftelijk beschikt.

Gedurende een jaar na het in werking treden dezer wet, kan hij die de in de vorige zinsnede bedoelde vergunning binnen den gestelden termijn heeft gevraagd, onverminderd de bepalingen der wetten op het patent, met den verkoop van sterken drank in het klein voortgaan, zoolang hij niet:

1°. hetzij mededeeling heeft ontvangen van het besluit, in kracht van gewijsde, waarbij op zijn verzoek afwijzend is beschikt;

2°. hetzij verzuimd heeft het door hem verschuldigde vergunningsregt te betalen binnen eene maand, nadat het bedrag daarvan is vastgesteld.

Art. 28.

† Zoolang zij niet van bestemming zijn veranderd, kan voor de localiteiten, waarin op 1 Mei 1881 zonder strijd met wet of verordening, sterke drank werd verkocht, de vergunning, tenzij in de gevallen bedoeld bij art. 3, nos. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9 en 10, niet geweigerd worden:

a. aan hem, die op voormeld tijdstip daarin het bedrijf uitoefende, zoolang hij leeft;

b. aan anderen gedurende de eerste twintig jaren na voormeld tijdstip.

§ Na 1 Mei 1884 mag echter, behoudens de bepaling van de eerste zinsnede van art. 4, geen sterke drank in het klein verkocht worden in eene localiteit omschreven in art. 3, n°. 8.

† Voor de localiteiten, waarin op 1 Mei 1881, zonder strijd met wet of verordening, sterke drank werd verkocht, kan, zoolang aan die localiteiten de bestemming om voor verkoop van sterken drank in het klein te worden gebruikt niet door eene daad van den eigenaar of gebruiker is ontnomen,

§ Na 30 April 1855 wordt, tenzij de vergunning verleend is op grond van eene vrijstelling krachtens het tweede lid van art. 4, de vergunning voor localiteiten, waarin eene andere winkelneering wordt uitgeoefend of die met zoodanige localiteit binnen 's huis gemeenschap hebben, bij tijdige betaling van het vergunningsregt slechts geacht verlengd te zijn onder voorwaarde:

1°. dat de verkoop van sterken drank geschiede bij hoeveelheden van niet minder dan acht deciliter en in gesloten flesschen, kannen of kruiken;

2°. dat in de voor het publiek toegankelijke localiteiten geen aangebroken vaten, flesschen, kannen of kruiken, sterken drank inhoudende, aanwezig mogen zijn, en

3°. dat het drinken van sterken drank in die localiteiten niet worde toegelaten.

Vergunningen, bedoeld in het vorige lid, waarvan de termijn afloopt tusschen 1 Mei 1884 en 1 Mei 1885, worden geacht onder de in dat lid bedoelde voorwaarden verlengd te zijn, indien de betaling van het vergunningsregt tot 1 Mei 1886 geschiedt vóór 1 Junij 1885.

Art. 29.

De niet inachtneming der voorwaarden, genoemd in het laatste lid van art. 28, wordt gestraft met geldboete van vijftig cents tot vijf en twintig gulden. De vergunning van dengene, die te dezer zake onherroepelijk is veroordeeld, wordt ingetrokken.

Art. 29.

Gedurende de zes eerste maanden na het in werking treden dezer wet wordt aan hem die zich op geen der beide voorgaande artikelen beroepen kan, geene vergunning verleend dan na magtiging van Gedeputeerde Staten.

Art. 30.

† Gedurende de vijf eerste jaren na het in werking treden dezer wet kan van het verbod, vervat in art. 3, n°. 2, vrijstelling worden verleend, voor zooveel betreft gebouwen tot de Rijksdienst gebruikt, door Ons, voor zooveel betreft gebouwen tot eene andere openbare dienst gebruikt, door Gedeputeerde Staten.§

† Tot 1 Mei [illegible]

§ voor gebouwen tot [illegible] meer gemeenten gebruikt.

Art. 31 (*nieuw*).

De termijn van alle vergunningen, die in het jaar aanvangende met 1 Mei 1885 verlengd worden, wordt geacht op 30 April 1886 te eindigen. Van het vergunningsregt voor dezen termijn wordt zooveel twaalfden betaald als [illegible] maanden bevat. Een gedeelte van eene maand [illegible] een geheele.

Art. 31.

Deze wet treedt in werking den 1sten November 1881.

[illegible] wet treedt in werking op den dag [illegible] uitgifte.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministeriële departementen, autoriteiten, collegien en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

[97. 5.]

BRIEF VAN DE MINISTERS VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN EN VAN JUSTITIE.

Aan den heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's Gravenhage, 12/14 *Maart* 1885.

In het opschrift van de bijlage gevoegd bij de Memorie van Toelichting van het wetsontwerp tot wijziging van de wet tot regeling van den kleinhandel in sterken drank en tot beteugeling van openbare dronkenschap is eene fout ingeslopen. Het moet worden gelezen als volgt: » Bijlage tot vergelijking van de oorspronkelijke wetsbepalingen met de bij de wet van 23 April 1884 (*Staatsblad* n°. 54) aangebrachte en thans voorgestelde wijzigingen."

Wij hebben de eer U Hoogedel Gestr. hiervan mededeeling te doen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[97. 6.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het ontwerp van wet tot wijziging van de wet tot regeling van den kleinhandel in sterken drank en tot beteugeling van openbare dronkenschap, in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

§ 1. Naar het oordeel van een deel der leden bevatte dit wetsontwerp veel meer dan noodig was, en zou de Regeering beter gedaan hebben door zich te bepalen tot een voorstel tot wijziging van de overgangsbepaling betreffende de gecombineerde bedrijven, in art. 28 der drankwet voorkomende, waarop het bij het naderen van den termijn van 1 Mei 1885 hoofdzakelijk aankwam. Bij de behandeling van een ontwerp als het thans ingediende, dat slechts weinige artikelen der drankwet onveranderd liet, kon die geheele wet weder in discussie komen, hetgeen met het oog op den korten tijd, gedurende welken zij gewerkt heeft, en vooral op den korten tijd, dien de Vertegenwoordiging thans voor hare herziening beschikbaar heeft, onnoodig en niet gewenscht scheen. De inrichting van het ontwerp was toch van dien aard, dat de bevoegdheid om wijzigingen voor te stellen ook op die artikelen der drankwet, die bij het ontwerp niet worden aangeroerd, aan de leden der Kamer niet kon worden ontzegd.

Terwijl dit laatste vrij algemeen werd toegegeven, vond het denkbeeld der Regeering, om alle bepalingen der drankwet, waarvan de ondervinding het gebrekkige had bewezen, aan eene herziening te onderwerpen, bij de meeste leden bijval. Huns inziens lag het in den aard der zaak, dat aan eene eerste proeve van wetgeving op dit gebied vele gebreken moesten kleven, en konden vele van de wijzigingen, die de Regeering in de drankwet wilde brengen, moeilijk anders dan als verbeteringen beschouwd worden. Dat aan de voorgestelde wijze van herziening het bezwaar verbonden was, dat de nog slechts weinige jaren geleden gevoerde beraadslagingen over de drankwet in haar geheel konden worden heropend, was zeker niet te ontkennen. Dit bezwaar kon echter worden ontgaan, wanneer de Kamer zich bij de behandeling van dit wetsontwerp wilde onthouden van eene vernieuwde bespreking der groote vragen, waartoe het onderwerp aanleiding geven kan, om zich te bepalen tot de voorgestelde wijzigingen en tot enkele bijzondere punten, die daarbij in aanmerking kunnen komen.

§ 2. Meenden alzoo de meeste leden zich bij deze gelegenheid van eene bespreking van de beginselen der drankwet in het algemeen te moeten onthouden, in twee afdeelingen waren er leden, die naar aanleiding van dit wetsontwerp hetzij over de genoemde wet, hetzij over de daaromtrent door de Regeering aangenomen houding, hun oordeel wenschten uit te spreken.

In eene dier afdeelingen verklaarden eenige leden zich over het geheel wel met het repressieve deel der drankwet te kunnen vereenigen en de verbeteringen toe te juichen, die de Regeering daarin wilde aanbrengen, maar het gevoelen te zijn toegedaan dat de praeventieve bepalingen der genoemde wet meer en meer zouden blijken op de individueele vrijheid der ingezetenen al te zeer inbreuk te maken. Huns inziens bracht die vrijheid mede, dat het aan een ieder moest vrijstaan elk bedrijf uit te oefenen dat hij goedvond, mits het niet in strijd was met de goede zeden of met de openbare orde. Een ieder kon op het door hem uitgeoefend bedrijf een recht van eigendom doen gelden, waarop de bepaling van art. 625 van het Burgerlijk Wetboek toepasselijk was en waarvan hij volgens art. 147 der Grondwet niet dan ten algemeenen nutte en tegen voorafgaande schadeloosstelling kon worden ontzet. Behoorde bij onteigening ten algemeenen nutte het beginsel te gelden, dat niet alleen voor den grond of voor de gebouwen, maar ook voor de daarin gedreven neringen schadeloosstelling werd toegekend, dat beginsel diende ook bij de regeling van den kleinhandel in sterken drank op den voorgrond te staan. De op zichzelf zeker gerechtvaardigde wensch, om het drankmisbruik te bestrijden, mocht niet leiden tot onbillijkheid en hardheid jegens hen, wier broodwinning in een alleszins geoorloofd bedrijf bestond. Vooral tegenover de bestaande gecombineerde neringen bleef de drankwet, ook zooals zij volgens het ingediend ontwerp zou luiden, nog veel te streng. Deze leden behielden zich voor, dit bij de bespreking der artikelen nader aan te wijzen, en wenschten thans alleen nog te verklaren, dat zij niet zoozeer bezwaar hadden tegen het beoogde doel — beperking van het aantal localiteiten, waar sterke drank in het klein verkocht wordt — als tegen de wijze, waarop de wet dat doel tracht te verwezenlijken. Een hoog vergunningsrecht of patent ware naar hunne meening meer in overeenstemming met den Nederlandschen volksaard dan onthouding van vergunning tot uitoefening van bedrijf.

In de andere der bovenbedoelde afdeelingen werd door sommigen het gevoelen ontwikkeld, dat de wet van 1881 het verbruik van sterken drank nog wel niet belangrijk had doen afnemen, maar het aantal rustverstoringen ten gevolge van dronkenschap aanmerkelijk had verminderd. Terwijl dan ook zelfs vele vroegere tegenstanders van wettelijke regeling de gunstige werking der wet erkenden, waren aan den anderen kant de klachten over ontduiking van sommige harer bepalingen algemeen. Dit lag ten deele aan die bepalingen zelve, die mitsdien verscherping behoefden, maar voor een goed deel ook daaraan, dat aan de uitvoering niet krachtig genoeg de hand gehouden werd. Als een voorbeeld van zwakke uitvoering der wet wenschten deze leden te wijzen op het feit, dat in slecht befaamde gedeelten van sommige groote steden tal van huizen met het etiquet »*vergunning*" prijkten, ofschoon de drankwet meer dan één middel aanbood om dit te beletten. Kon het doel, dat de Regeering met de thans voorgestelde herziening beoogde, slechts worden toegejuicht, bovenal moest er op worden aangedrongen dat van harentwege het mogelijke zou worden gedaan, om strenge en rechtvaardige toepassing van de bepalingen der wet te verzekeren. In het bijzonder behoorde tegen het tappen in de gecombineerde neringen ten strengste te worden gewaakt, terwijl de wetgever zich van zijn kant diende te onthouden van eene bepaling als de voorgestelde ten aanzien der banket- of koekbakkers en confituriers, bij aanneming waarvan immers aan de meergegoeden zou worden toegestaan wat aan de minder bemiddelden werd onthouden.

In dezelfde afdeeling waren er leden die het nog steeds zeer betreurden, dat de Regeering ten vorigen jare niet den moed had gehad om art. 3 n°. 8 der drankwet op 1 Mei 1884, het bij de overgangsbepaling voorgeschreven tijdstip, in werking te doen treden. Vele gecombineerde winkelneringen hadden zich destijds reeds op de uitvoering der wet voorbereid en daarnaar ingericht. Thans zullen, zoo art. 28 in den geest der Regeering wordt gewijzigd, de 11 000 à 12 000 gecombineerde bedrijven bijna alle blijven bestaan. Ook andere der voorgestelde veranderingen in de drankwet, zooals die in art. 3, de gewijzigde regeling van het vergunningsrecht, de uitbreiding van vrijstellingen, enz., zullen ten gevolge hebben dat er voorloopig meer verkoopplaatsen van sterken drank in stand blijven dan aanvankelijk in de bedoeling lag. De cijfers voor het maximum der vergunningen, welke in de verschillende gemeenten mogen worden uitgereikt, zijn in 1881 zoo gesteld, dat het na afloop van den overgangstermijn van twintig jaren niet noodig zoude zijn op eens vele vergunningen in te trekken. Doch om dat doel te bereiken was het noodig, dat alle bepalingen der wet van 1881 stipt werden uitgevoerd. Nu dit niet geschied is, zullen in het jaar 1901 nog duizenden verkoopplaatsen boven het wettelijk maximum aanwezig zijn, welke dan volgens de wet op eens zullen

moeten verdwijnen. Om aan dit bezwaar te gemoet te komen, achtten deze leden het dringend noodig, eene geleidelijke opruiming van drankgelegenheden te bevorderen door toepassing van het eenige middel, dat daartoe bij behoud van de gecombineerde bedrijven overbleef, namelijk door verhooging van het vergunningsrecht. Wanneer men het minimum van dat recht thans verhoogde, en voorts eene verdere geleidelijke verhooging daarvan voorschreef, naarmate het privilege grooter werd, dan, maar ook dan alleen, mocht men verwachten dat het aantal kleine drankgelegenheden allengs zou verminderen.

§ 3. Men kwam op tegen de indeeling in paragrafen, die ook weder bij dit wetsontwerp, in stede van de hier te lande gebruikelijke indeeling in artikelen, wordt gevolgd. Bij de bespreking der artikelen heeft men zich aan de bijlage (stuk n°. 4) gehouden, waardoor tevens ook die bepalingen der drankwet, waarvan de Regeering geen wijziging voorstelt, geleidelijk ter sprake kunnen komen.

De Commissie van Rapporteurs geeft aan de Regeering in overweging, bij een gewijzigd wetsontwerp alsnog de gewone indeeling in artikelen toe te passen.

Art. 1, *alin.* 3. De meeste leden konden zich met de voorgestelde wijziging vereenigen. Door sommigen werd echter opgemerkt, dat de opgave der namen van hen, die het huis bewonen, weinig beteekende, omdat de aanvrager het in de hand heeft, hangende de aanvrage tijdelijk sommige personen het huis te doen verlaten, of na het bekomen der vergunning zonder nadere opgave het personeel der bewoners te veranderen.

Art. 2, *alin.* 3. De voorgestelde overbrenging van deze machtiging bij het centraal gezag werd door een deel der leden afgekeurd. Zij zagen daarin een stap op den weg van centralisatie, waarvoor geen voldoende grond was aan te voeren. Voorstellen tot het verleenen van vergunningen boven het maximum zouden blijven uitgaan van de plaatselijke besturen, zoodat de eenvormigheid, die de Regeering wenschte, toch niet zou worden verkregen. Gedeputeerde Staten waren de eigenaardige colleges om de plaatselijke omstandigheden, waarop het ten deze aankwam, te beoordeelen. De regeling, door de Regeering voorgesteld, zou alleen tot noodeloozen omslag leiden; in haar stelsel ware het dan nog beter, het hooren van Gedeputeerde Staten geheel te doen vervallen.

Ter verdediging van het voorstel der Regeering werd aangevoerd, dat blijkens de ondervinding in de verschillende provinciën bij het verleenen van vergunningen boven het maximum niet op dezelfde wijze werd gehandeld, zoodat de bestaande regeling tot eene zeer ongelijke toepassing der wet leidde. De ook in deze materie hoogst wenschelijke eenheid kon alleen worden verkregen, door de hier bedoelde vergunningen afhankelijk te maken van het centraal gezag. Het hooren van Gedeputeerde Staten moest echter behouden blijven; het kon toch in sommige gevallen van belang zijn, dat men zich rechtstreeks met het college van dagelijksch bestuur der provincie in betrekking kon stellen.

Ter betere beoordeeling dezer vraag zoude men er overigens prijs op stellen, van de Regeering eene opgave te ontvangen van het aantal vergunningen boven het maximum, sedert het in werking treden der drankwet in iedere provincie aangevraagd, toegestaan en geweigerd. Mocht die opgave bij de beantwoording van dit Verslag nog niet kunnen worden verstrekt, zoo achtte men het voldoende, wanneer zij de Kamer bereikte tegen den tijd, dat dit ontwerp in openbare behandeling kwam.

De geheele tekst der hier bedoelde besluiten pleegt in de *Staatscourant* te worden opgenomen. Om dit gebruik te bestendigen en te voorkomen, dat een opgaaf van den inhoud of eene korte vermelding voldoende mocht worden geacht, gaf men in overweging het woord »*vermelden*" door »*plaatsen*" of »*opnemen*" te vervangen.

Alin. 4. Sommige leden zouden wenschen, dat de hier sub 2°. aan den gemeenteraad toegekende bevoegdheid zich ook tot bestaande localiteiten uitstrekte. Zij achtten dit uit een hygiënisch oogpunt zeer gewenscht en op vele plaatsen noodzakelijk.

Anderen zouden eene dergelijke uitbreiding van de bevoegdheid der gemeenteraden niet vrij van bedenking oordeelen. De hygiënische eischen zouden toch sterk kunnen worden overdreven; ook uit het bepaalde sub 1°. bleek overigens, dat deze alinea alleen op toekomstige toestanden doelt.

Art. 3, *n°.* 2. In plaats van »*wordt gebruikt*" wenschten enkele leden te lezen »*voortdurend bestemd is*", opdat deze bepaling niet van toepassing zou zijn op localiteiten, die voor vergaderingen van polderbesturen worden gebezigd. Hun werd intusschen opgemerkt, dat hierin door de voorgestelde nieuwe alinea van art. 4 voldoende zou worden voorzien.

N°. 3. Doelt het woord »*gratie*" hier alleen op vermindering van straf, of ook op de zeldzame gevallen, waarin een veroordeelde van alle straf wordt vrijgesteld? Moet niet in deze laatste gevallen de geheele bepaling buiten toepassing blijven? Ter voorkoming van alle dubbelzinnigheid zoude men het verkieslijk achten, dat hier van het erlangen van gratie geen melding gemaakt werd en het voorschrift eindigde met de woorden: »nadat hij *zijne* straf heeft ondergaan".

Een der leden zag in het weigeren van vergunning tot drankdebiet aan een misdadiger, die toch op de eene of andere wijze zijn brood moet verdienen, eene bedenkelijke bepaling.

N°. 4. In eene der afdeelingen werd in overweging gegeven, hier althans eene uitzondering te maken voor de overtreding van art. 13 juncto art. 24, die in een eenvoudig verzuim kan bestaan.

N°. 5. De opmerking werd gemaakt, dat de woorden »*strafrechtelijk gewijsde*" volgens de thans gebruikelijke terminologie behoorden te worden vervangen door »*onherroepelijk strafvonnis*".

N°. 8. Eenige leden wenschten het woord »*binnenshuis*" te zien vervangen door »*rechtstreeks*", ten einde de combinatie eener winkelnering met den verkoop van sterken drank in het klein ten plattelande mogelijk te maken. Bij gebreke van gemeenschap binnenshuis werd toch dubbel toezicht op de beide bedrijven noodig, waarvan de kosten op vele winkelzaken in kleine gemeenten te zwaar drukten. Het kwaad, dat moest worden tegengegaan, was de verkoop van sterken drank per glas in den winkel; niet de gelegenheid om in een afzonderlijk vertrek sterken drank te gebruiken. Om het tappen in den winkel te weren, was het voldoende *rechtstreeksche* gemeenschap tusschen het winkellokaal en de herberg uit te sluiten.

Naar de meening van vele andere leden zou men door eene zoodanige wijziging een van de beginselen der drankwet aantasten. Zij wenschten daartoe niet mede te werken, vooral niet bij deze gelegenheid, nu de beginselen der wet zooveel mogelijk buiten spel moesten worden gelaten. Het woord »*binnenshuis*", dat reeds bij de wet van 23 April 1884 (*Staatsblad* n°. 54) in de drankwet gebracht is, had eene ondubbelzinnige beteekenis. »*Rechtstreeks*" daarentegen zou hier tot eindig verschil van opvatting aanleiding kunnen geven. Bij eene wet als deze kwam het bovenal aan op het kiezen van uitdrukkingen, die een ontwijfelbaar vaststaand begrip aanduidden. Waar men eene zoodanige uitdrukking bezat, zou het zeker geene verbetering der wet zijn, haar voor eene andere te laten varen.

Tegen de uitzondering, die de Regeering voor banket- of koekbakkers en confituriers wilde maken, bestond bij de meeste leden bezwaar. Zoowel leden, die tegenover de gecombineerde bedrijven tot eenige toegeeflijkheid gestemd waren, als zij, die de beginselen der drankwet dienaangaande zooveel mogelijk onverzwakt wenschten te handhaven, zagen in deze concessie een moeilijk verdedigbaar privilege. Welke grond van algemeen belang kon er toch bestaan, om aan banket- of koekbakkers en confituriers te veroorloven hetgeen aan kruideniers en anderen werd onthouden? Bij sommige der eerstgenoemden was wel degelijk misbruik van het schenken van sterken drank te vreezen. Van de nering van den restaurateur of sociëteithouder onderscheidde die van den banketbakker enz. zich hierdoor, dat het

tappen er volstrekt geen integreerend deel van uitmaakte. Het ware eene politieke fout, door het toelaten dezer uitzondering den schijn aan te nemen, alsof men aan de hoogere klassen der samenleving wilde toestaan hetgeen men aan den kleinen burger meende te moeten ontzeggen. Wordt de voorgestelde wijziging van art. 28 aangenomen, dan kunnen de banketbakkers enz. van deze overgangsbepaling gebruik maken, om onder de daar vermelde voorwaarden vergunning tot verkoop van sterken drank te verkrijgen. Maar hun bedrijf van de in art. 3 n°. 8 bedoelde »*andere winkelneringen*" uit te sluiten, scheen eene ernstige onbillijkheid tegenover anderen.

Er waren intusschen ook leden, die deze bezwaren overdreven achtten en zich bij het voorstel der Regeering op dit punt konden nederleggen. De wet strekte tot het tegengaan van misbruik van sterken drank; waar nu evenwel zou moeten worden erkend, dat het drankmisbruik in de winkels van banketbakkers enz., zoo het al eene enkele maal voorkwam, in elk geval van zeer geringe beteekenis was, daar scheen geen voldoende grond te bestaan om deze neringdoenden zoo aanmerkelijk in de uitoefening van hun bedrijf te kortwieken.

Enkele leden wenschten niet alleen de banket- of koekbakkers en confituriers, maar ook de wijnhuis- of bierhuishouders, wier nering mede zeer wel bestaanbaar was zonder bevoegdheid tot het tappen van sterken drank, uit de reeks der hier genoemde bedrijven te zien vervallen.

N°. 9. Van verschillende zijden werd in overweging gegeven deze bepaling in dien zin te wijzigen, dat de weigering der vergunning niet den persoon maar de localiteit zou treffen. De *ratio legis* ligt hier toch in de pressie tot het gebruik van sterken drank, die de tolgaarder enz. voorondersteld wordt allicht op het publiek te zullen uitoefenen. Voor deze pressie zal echter dezelfde vrees bestaan, wanneer aan een persoon, die geen bewoner is van de tolgaarderswoning, vergunning wordt verleend om in die woning sterken drank in het klein te verkoopen. Aan den anderen kant vervalt de reden voor het verbod, wanneer bijvoorbeeld de brugwachter op eenigen afstand van de brug woont en in zijne woning wenscht te tappen. Wel werd tegen dit denkbeeld aangevoerd dat het kwaad daardoor veeleer zou worden vergerd dan gekeerd, daar niets belette in de onmiddellijke nabijheid van den tol enz. eene tapperij op te richten, welker houder dan vrij zou zijn van de contrôle, waaraan de tolgaarder en soortgelijke beambten zijn onderworpen. Maar het antwoord luidde, dat de gemeenteraad dit zou kunnen voorkomen door toepassing van art. 2 alin. 4.

Voorts wenschte men dit voorschrift te zien uitgebreid tot veerlieden (of veerhuizen). Ook hier geldt de reeds vermelde *ratio legis*; aan veren, waar sterke drank getapt wordt, kan het gebeuren dat personen, die niet drinken, minder goed bediend worden. Sommige leden zouden het verbod zoo mogelijk ook wenschen te zien toegepast op inrichtingen in havensteden, waar scheepsvolk wordt aangemonsterd, en waar de gegadigden, om eene plaats op de monsterrol te erlangen, veelal verplicht zijn om drank te gebruiken; alsmede op huizen in kleinere havenplaatsen, die door binnenschippers worden bezocht tot het bekomen van vrachten.

Art. 4, *alin.* 1. Verscheidene leden hadden bezwaar tegen de hier gemaakte onderscheiding tusschen gebouwen, tot den Rijks- of provincialen dienst, en localiteiten, tot den openbaren dienst der gemeente gebruikt. Was hier vrijstelling noodig, dan behoorde zij ook voor de laatstgenoemde localiteiten te kunnen worden verleend. Kon echter voor de gemeentelijke localiteiten de vrijstelling worden ontbeerd, waarom dan ook niet voor Rijks- of provinciale gebouwen? Ter verdediging van de voorgestelde onderscheiding werd opgemerkt, dat gemeentelijke localiteiten meestal voortdurend als zoodanig gebruikt worden, terwijl vele gebouwen voor het Rijk of voor de provincie slechts eenmaal in de week of in de maand dienst doen; men dacht bijvoorbeeld aan de zitdagen der ontvangers. Het wederantwoord luidde, dat indien bij het redigeeren van het voorschrift hieraan gedacht was, de vrijstelling zich had moeten bepalen tot die gebouwen, die uitsluitend voor dergelijke zitdagen van Rijks- of provinciale ambtenaren dienden.

Alin. 2. Wat heeft men onder »*gehuchten*" en »*buurten*" te verstaan? Een gehucht is kleiner dan de kom van een dorp; eene buurt moet nog kleiner zijn en wordt dus al zeer gering. De voorgestelde bijvoeging kwam dan ook aan vele leden bedenkelijk voor. In bijna elke verzameling van huizen zal krachtens deze alinea vergunning tot het drijven eener gecombineerde nering kunnen worden verleend. Men vroeg of de ondervinding de noodzakelijkheid van deze uitbreiding der vrijstellingen had aangetoond, en wenschte de gronden te vernemen, waarop Gedeputeerde Staten van onderscheidene provinciën haar wenschelijk achtten. Sommige leden gaven in overweging de woorden »*voor kommen van dorpen — verkocht*" te vervangen door: »*wanneer binnen* 1000 *meter geen localiteit is, waar sterke drank in het klein wordt verkocht.*"

Art. 6, *alin.* 2. Vrij algemeen had men bezwaar tegen de voorgestelde wijziging dezer alinea. De verschillende plaatselijke verordeningen ter uitvoering van de bestaande bepaling zijn vastgesteld en door den Koning goedgekeurd. Zij zouden alle aan herziening moeten worden onderworpen. Bestaan daarvoor, vroeg men, voldoende redenen? In de Memorie van Toelichting wordt alleen gezegd, dat het voorschrift van art. 6 alin. 2 in de practijk tot verschillende opvattingen aanleiding gaf en dat daarom eene meer duidelijke redactie is voorgesteld. Men betwijfelde echter zeer, of de nieuwe redactie wel inderdaad door grootere duidelijkheid uitmunte en het verschil van toepassing zou vermogen weg te nemen. Zij geeft reeds dadelijk aanleiding tot de vraag of het de bedoeling is, de bestaande *jaarlijksche* schatting te vervangen door eene schatting der jaarlijksche huurwaarde, bij den aanvang van het bedrijf *eens voor altijd* verricht. Wel is het moeilijk aan te nemen, dat eene zoo belangrijke wijziging der thans geldende bepaling zonder eenige toelichting zou bedoeld zijn; maar de gekozen redactie geeft onbetwistbaar aanleiding tot eene dergelijke interpretatie. Voorts kon men niet toegeven, dat de »aftrek van hetgeen van de huurwaarde kan worden toegeschreven aan het debiet van andere zaken dan sterken drank" gemakkelijker zou zijn vast te stellen dan de huurwaarde in verband met den omvang van het bedrijf. Integendeel scheen dat debiet van andere zaken uiterst moeilijk te waardeeren. Het hangt met dat van sterken drank ten nauwste samen. Wilde men den grondslag voor de berekening van het vergunningsrecht wijzigen, zoo ware het volgens sommigen nog beter den omvang van het bedrijf, dan de huurwaarde tot maatstaf te kiezen. Door het recht te zeer naar de huurwaarde te berekenen, zou men verbetering van localiteit tegenhouden. Juist door die verbetering wordt echter het schadelijk karakter der tapperijen verminderd; de ervaring leert, dat op goeden stand gelegen en welingerichte lokalen in den regel minder te vreezen zijn dan kleine kroegen. Hiertegen werd echter door andere leden aangevoerd, dat het element der huurwaarde niet kon worden gemist; immers men zou dan tot de ongerijmdheid vervallen, dat voor een kleine kroeg evenveel moest betaald worden als voor een druk bezocht koffiehuis. Ten slotte kwam men daarin overeen, dat de voorgestelde nieuwe redactie geen aanbeveling verdiende, en dat het raadzaam was de tegenwoordige redactie, die nu eenmaal zeker burgerrecht heeft verkregen, te behouden.

Alin. 3. Over de wenschelijkheid, om de speelruimte bij de regeling van het vergunningsrecht te verminderen, waren de gevoelens verdeeld. Terwijl sommigen zich met het daaromtrent door de Regeering voorgestelde konden vereenigen, omdat daardoor aan de eischen der billijkheid werd tegemoet gekomen, waren anderen van oordeel, dat iedere verlaging van het vergunningsrecht op de vermindering van het drankmisbruik, het doel der geheele wet, nadeelig worken zou. In elk geval wenschten vele leden het minimum van het recht hooger gesteld te zien. Een minimum van f 15, van f 20, zelfs van f 25 werd aanbevolen. Enkelen wenschten een vast recht van f 25, waardoor de geheele omslag der schatting kon vervallen. Veel bijval vond

het denkbeeld van eene progressieve verhooging van het minimum, ter bevordering eener geleidelijke vermindering van het aantal tapperijen, waardoor tevens de waarde der overblijvende moest rijzen. Het minimum zou bijvoorbeeld thans op f 15, met 1 Mei 1890 op f 20 en met 1 Mei 1895 op f 25 zijn te stellen. Men gaf der Regeering in overweging, haar voorstel alsnog in dezen geest te wijzigen.

Alin. 4. Men meende dat deze bepaling, hoe goed gemeend ook, weinig doel trof, daar het drankdebiet voornamelijk juist tusschen de hier genoemde tijdstippen plaats heeft en dus slechts voor weinige localiteiten van de uitgeloofde vermindering van recht gebruik gemaakt wordt. Mocht het der Regeering mogelijk zijn, zonder de beantwoording van dit Verslag daarvoor op te houden, aan de Kamer eene opgave te verstrekken van het aantal localiteiten, waar deze maatregel in het laatste jaar toepassing heeft gevonden, zoo zoude men gaarne eene zoodanige opgave ontvangen. Overigens wenschte men drieërlei wijziging der alinea in overweging te geven. Vooreerst scheen het wenschelijk, de vermindering van het recht tot 50 percent op te voeren. In de tweede plaats vroeg men of, ter voorkoming van ontduikingen, het woord »*localiteiten*" hier niet door »*inrichtingen*" of een anderen meer algemeenen term kon worden vervangen. Eindelijk werd de meening geuit, dat de uren moesten worden veranderd in Zaterdag namiddag te *vier* en Maandag ochtend te *tien* uren.

Art. 7. Door sommige leden werd betwijfeld, of de behoefte aan deze wijzigingen gebleken was. Zij zagen daarin eene noodelooze verzwaring van de taak der gemeentebesturen. Bovendien was het te vreezen, dat van de berekening van het recht bij kwartalen in geval van tusschentijds verleende vergunning voor tijdelijken drankverkoop zou worden gebruik gemaakt.

Art. 11. In plaats van het onbepaalde woord »*belanghebbende*" zouden sommige leden liever lezen: »*verzoeker of houder der vergunning*".

Art. 11. Ook hier werd dezelfde wijziging van redactie, die bij art. 10 is voorgesteld, in overweging gegeven. Het woord »*belanghebbende*" had tot de vraag geleid, of ook de eigenaar der localiteiten als zoodanig te beschouwen was, welke vraag naar sommiger oordeel, ter voorkoming van misbruiken, bij de wet in ontkennenden zin moest worden beantwoord. Andere leden konden zich hiermede niet vereenigen. Huns inziens was het raadzaam het woord »*belanghebbende*" te behouden, juist om den eigenaar in te sluiten, hetgeen in sommige gevallen van belang kon zijn.

Art. 13. »*Duidelijk leesbaar opgehangen*" verdiende volgens veler meening de voorkeur boven »*duidelijk leesbaar gedrukt*", omdat bij de eerstgemelde uitdrukking ook de plaats, waar het stuk wordt opgehangen, in aanmerking komt. Eenige leden gaven in overweging te bepalen, dat een duidelijk leesbaar exemplaar door het gemeentebestuur zou worden verstrekt, en de plaats waar het moest worden opgehangen door of namens den burgemeester zou worden aangewezen. Ook ten aanzien van den naam van den houder en het woord »*vergunning*" zou het laatste kunnen geschieden.

Art. 15, 2°. Is der Regeering iets bekend omtrent misbruiken, waartoe deze vrijstelling aanleiding zou geven, zooals bij voorbeeld het schenken van sterken drank in kleine vaartuigen bij feestelijke gelegenheden?

Sommige leden gaven in overweging, in dit artikel nog eene vrijstelling op te nemen voor de salonrijtuigen op de spoorwegen, waar thans, naar zij meenden te weten, zonder vergunning sterke drank wordt verkocht. Anderen konden met dit denkbeeld niet instemmen.

Art. 16, *n°.* 1. Verscheidene leden wenschten deze strafbepaling te zien uitgebreid tot het voorhanden hebben van aangebroken vaten, flesschen, kannen of kruiken, sterken drank inhoudende. Dit feit is een ander dan het »*ten verkoop in voorraad hebben*" van sterken drank, waarbij het openbaar ministerie de bestemming tot verkoop in het klein moet bewijzen. Door andere leden werd opgemerkt, dat men dan ten minste zich diende te bepalen tot het strafbaar stellen van aangebroken vaten enz. van een minderen inhoud dan twee liter.

N°. 2. De voorgestelde nieuwe alinea vond bij de meeste leden bijval. Zij zagen daarin een krachtig middel tot het tegengaan van wetsontduiking. De redactie gaf echter aanleiding tot enkele opmerkingen.

Zoo werd gevraagd, of deze strafbepaling zich ook zou uitstrekken tot hem, die in eene voor het publiek toegankelijke localiteit van door hem medegebrachten sterken drank aan vrienden of bekenden schenkt. Men meende dat dit niet het geval moest zijn, ook in verband met n°. 4 van dit artikel. Daarom gaf men in overweging om achter het woord »*localiteit*" in den eersten regel in te lasschen de woorden »*bij hem in gebruik*".

Voorts wenschten sommige leden achter datzelfde woord te doen volgen: »*of plaats*", ten einde het schenken van sterken drank in de open lucht, bijvoorbeeld op het ijs, bij wedrennen, landbouwtentoonstellingen, enz. te fnuiken. Andere leden meenden echter, dat men daardoor te ver zou gaan; immers het verbod zou zich dan ook uitstrekken tot het schenken van medegebrachten sterken drank, op eene voor het publiek toegankelijke plaats, aan een besloten gezelschap, zooals bij jachtpartijen en dergelijke vermakelijkheden.

Achter het woord »*schenkt*" wenschte men de woorden »*of toedient*" te voegen. Daardoor zou worden voorkomen, dat de handeling van het *schenken* op eene plaats geschiedde, waar niemand haar kon waarnemen, bijvoorbeeld in een nevenvertrek of achter een gordijn, zoodat het leveren van bewijs van het gepleegde feit onmogelijk werd.

In eene der afdeelingen werd nog deze gewijzigde redactie aanbevolen: »*hij, die aan het publiek sterken drank schenkt of gelegenheid verschaft tot het gebruiken van sterken drank zonder enz.*"

Art. 17, 1°. Uitbreiding van het verbod, om in eene voor het publiek toegankelijke localiteit aan een kind beneden den leeftijd van zestien jaren sterken drank toe te dienen, ook tot de ouders of geleiders van een zoodanig kind, kwam aan verscheidene leden bedenkelijk voor. De Regeering wil hier ook het »*verkoopen*" strafbaar stellen, waardoor het doen halen van sterken drank door kinderen belet wordt. Bovendien wijkt de voorgestelde redactie af van art. 454 van het nieuwe strafwetboek. Door andere leden werd de nieuwe redactie in hoofdzaak goedgekeurd. Het toedienen van sterken drank aan kinderen in een publiek lokaal was huns inziens inderdaad een strafbaar feit, en ook het doen halen van sterken drank door kinderen leidde er veelal toe, dat hun een deel van den gehaalden drank werd toegediend. Intusschen gaf men in overweging, om ontduiking van het verbod te voorkomen, het woord »*verkoopt*" te vervangen door »*verstrekt*", of wel daaraan toe te voegen de woorden »*of levert*".

Art. 18. Ter voorkoming dat de termijn, ten gevolge van de bekende jurisprudentie van den Hoogen Raad, in verschillende gevallen zeer ongelijk, namelijk bij veroordeelingen bij verstek altijd aanmerkelijk korter zou zijn dan wanneer de veroordeelde was verschenen, werd voorgesteld de uitdrukking »*sedert de schuldige wegens .... onherroepelijk is veroordeeld*" te vervangen door »*sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens .... onherroepelijk is geworden*".

Art. 20, 1°. Sommige leden wenschten hier het woord »*opzettelijk*", dat ook in art. 252, 2°., van het nieuwe Wetboek van Strafrecht voorkomt, te behouden. Aan anderen kwamen de gronden, in de Memorie van Toelichting voor het weglaten daarvan aangevoerd, alleszins juist voor.

Art. 21, *alin.* 1. Men gaf in overweging, in den aanhef dezer zinsnede ook art. 16, 2°., te vermelden.

»*Wegens hetzelfde feit*" schijnt niet geheel juist. Beter ware: »*wegens een gelijk feit*", of wel, met eenige uit-

breiding van het voorschrift: »*wegens een der in die artikelen omschreven feiten*".

Om dezelfde reden, als bij art. 18 is vermeld, werd voorgesteld de uitdrukking »*sedert de schuldige wegens . . . . onherroepelijk is veroordeeld*" te vervangen door: »*sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens . . . . onherroepelijk is geworden*".

Eindelijk meenden sommigen, dat de bevoegdheid tot verbeurdverklaring ook tot de *in voorraad zijnde* vaten, flesschen, kruiken en kannen met de daarin vervatte hoeveelheid sterken drank moest worden uitgebreid. Daartegen werd echter aangevoerd, dat eene dergelijke opruiming van bijna den geheelen drankwinkel ook voor den recidivist eene al te zware straf zou zijn.

Alin. 2. Inbeslagneming van de hier bedoelde voorwerpen, waardoor den beklaagde zonder rechterlijk vonnis zijne broodwinning zou worden ontnomen, kwam aan eenige leden bedenkelijk voor. De straf van de weigering der vergunning krachtens art. 3 n°. 4 zou huns inziens in vele gevallen genoeg afschrikken. Anderen achtten verscherping der ten deze geldende bepalingen over het geheel zeer noodig en ook deze inbeslagneming zeer wel verdedigbaar. Er bestaat hier toch een sterk vermoeden van wetsovertreding. Dat de belanghebbende in eenige ongelegenheid geraakt, is het eigenaardige van elke inbeslagneming; maar zoolang zijne vergunning niet wordt ingetrokken, kan men moeilijk zeggen dat hem zijne broodwinning wordt ontnomen.

Behoorde de teruggave der in beslag genomen voorwerpen aan den rechthebbende ook niet te worden gelast, ingeval het openbaar ministerie van oordeel is dat eene gedane bekeuring niet moet worden vervolgd?

Art. 22, *alin.* 2. Hier werd dezelfde opmerking gemaakt als bij art. 18.

Art. 23, *alin.* 1. In eene afdeeling werd in overweging gegeven, achter »*op den openbaren weg*" in te lasschen »*of op eene openbare plaats*", of wel die woorden te vervangen door »*in het openbaar*".

Ten aanzien van alin. 2, 3 en 4 werd eene opmerking van gelijke strekking gemaakt als bij art. 18.

Alin. 3. Evenals in art. 21, alin. 1, gaf men ook hier de voorkeur aan de redactie: »*nadat de veroordeeling onherroepelijk is geworden*". Dit geldt ook voor alin. 4.

De woorden »*of vrijwillige betaling*" schijnen in alin. 3 ten onrechte weggelaten, aangezien wegens eerste herhaling niet altijd gevangenisstraf wordt uitgesproken, maar ook geldboete kan worden opgelegd.

Alin. 4. Men achtte het wenschelijk, dat de wegens dronkenschap tot plaatsing in eene Rijkswerkinrichting veroordeelden aldaar aan een ander regime zouden worden onderworpen dan de bedelaars en landloopers, en gaf der Regeering in overweging, indien zij in dit gevoelen deelde, dit in deze wet of in die tot uitvoering van art. 22 alin. 2 van het Wetboek van Strafrecht uit te drukken.

Art. 24, *alin.* 2. In plaats van »*firmanten*" leze men »*vennooten*".

Art. 25, *alin*, 2. Dezelfde opmerking als bij art. 18.

Art. 26. Zou het opsporen van overtredingen, althans van die van art. 16 n°. 2, ook niet kunnen worden opgedragen aan de commiezen van 's Rijks belastingen? Deze ambtenaren zijn het best bekend met de personen, die sterken drank inslaan. Zij dragen geen uniform of onderscheidingsteeken, en zijn daardoor voor het uitoefenen van controle te beter geschikt. Wel zijn zij geen politie-beambten; maar de bedoelde taak is aan hun fiscalen werkkring nauw verwant.

Art. 28, *alin.* 1. Sommige leden meenden dat in de wet behoorde te worden uitgedrukt, dat verruiming of verbetering van localiteiten aan de vergunning geen afbreuk kon doen. Volgens anderen was de voorgestelde redactie, ook in verband met de toelichting, ten deze duidelijk genoeg.

Voorts werd gevraagd, of het niet mogelijk was de vergunning minder aan de localiteit dan aan den persoon te verbinden, ten einde te voorkomen dat tappers door de eigenaars hunner localiteiten geëxploiteerd werden. Ook dit denkbeeld vond echter niet algemeen bijval; men meende dat de bezwaren daardoor alleen verplaatst zouden worden.

Alin. 2. Over de hier voorgestelde bepalingen waren de gevoelens verdeeld. Er waren leden, die in een gecombineerd bedrijf een verkregen recht zagen, dat niet dan tegen voorafgaande schadeloosstelling ten algemeenen nutte kon worden onteigend. Zij achtten de voorwaarden, waaronder volgens het ontwerp de gecombineerde neringen zouden worden bestendigd, te beperkend, en wenschten te onderscheiden tusschen inrichtingen, waar in den winkel zelf gelagen gezet worden, en die, waar de winkel in de eene, de tapperij in de andere localiteit wordt gehouden. De eerstgenoemde soort van inrichtingen wenschten zij niet te bestendigen; maar de tweede soort moest naar hunne meening in stand blijven. Zij gaven daarom in overweging het woord »*binnenshuis*" door »*rechtstreeks*" te vervangen — zie daarover het aangeteekende bij art. 3 n°. 8 — en de beide eerste voorwaarden uit het ontwerp der Regeering te verwijderen, zoodat alleen het drinken van sterken drank in de winkellokalen zou zijn verboden. Enkele leden wilden nog een stap verder gaan en in het geheel geene voorwaarden in de wet opgenomen zien, maar aan den gemeenteraad de bevoegdheid zien toegekend om het schenken van sterken drank in een winkellokaal bij voorgekomen misbruik te verbieden.

Ook door anderen, die in deze beperkingen geen inbreuk op verkregen rechten zagen, veelmin grond voor schadeloosstelling aanwezig achtten, maar zich, evenals de Regeering in de aanhef der Memorie van Toelichting, alleen beriepen op de billijkheid naast de bijzonder milde overgangsbepalingen ten aanzien van de eigenlijke tappers, werd voor het achterwege laten der beide eerste voorwaarden aangevoerd, dat de Regeering eigenlijk ook niets anders wilde dan het schenken van sterken drank in gecombineerde neringen verbieden. Ook in haar stelsel, zeide men, komt het derhalve hoofdzakelijk op de derde voorwaarde aan, terwijl de beide andere slechts middelen zijn om de nakoming der wet te verzekeren. Die middelen zijn echter voor de gecombineerde bedrijven hoogst bezwarend en zullen toch geen doel treffen, terwijl zij het hoofddoel der geheele overgangsbepaling, het betrachten der billijkheid, voor een groot deel weder te niet doen. Er zijn een aantal winkelneringen, die hoofdzakelijk bestaan van den verkoop van sterken drank in mindere hoeveelheden dan eene geheele en zelfs dan eene halve flesch. Maakt men aan kleine winkeliers, die sterken drank bij een of twee maatjes tegelijk verkoopen, de voortzetting van dit debiet onmogelijk, zoo zal men in vele gevallen eenvoudig bewerken dat zij hun andere nering laten varen, om uitsluitend tappers te worden. Met andere woorden, ten koste van het aantal gecombineerde bedrijven zal het aantal tapperijen toenemen. Ook het verbod, om aangebroken vaten enz., sterken drank inhoudende, voorhanden te hebben, gaat veel te ver. Waarom zou men geen aangebroken vaten van meer dan twee liter mogen hebben? Een ieder is toch bevoegd om sterken drank in het groot te verkoopen. Ontduiking van het verbod ligt voor de hand. De aangebroken vaten enz. zullen niet in de voor het publiek toegankelijke localiteiten aanwezig zijn, maar wel in het kantoortje daarnaast of in de huiskamer daarachter. Deze misbruiken zullen zich vooral bij de kleinere neringen voordoen, en daar niet kunnen worden geweerd. In vele grootere gecombineerde neringen wordt ook thans niet getapt, en zal dit in het vervolg evenmin geschieden, wanneer men de beide eerste voorwaarden schrapt. Wordt de voorwaarde »*dat het drinken van sterken drank in die localiteiten niet worde toegelaten*" aangevuld met de woorden: »*noch daartoe gelegenheid worde gegeven*", dan zal het aanwezig zijn van geheel of gedeeltelijk gevulde of gebruikte glazen reeds schennis der voorwaarde opleveren en veroordeeling en intrekking der vergunning ten gevolge hebben. Deze op het tappen gestelde straf van intrekking der vergunning is zoo zwaar, dat de winkelier zich wel wachten zal van zich daaraan bloot te stellen. Het drinken van sterken drank in de be-

doelde localiteiten, voegde men er ten slotte bij, is een waarneembaar feit, dat de politie voldoende zal kunnen constateeren waar het zich mocht voordoen, vooral nu de Regeering te recht voorstelt de drinkers niet meer te straffen, zoodat zij als getuigen kunnen worden opgeroepen. Maar van de verder voorgestelde, onpractische bepalingen is het beter af te zien.

Door andere leden werden de voorgestelde bepalingen krachtig verdedigd; echter met dien verstande, dat men de hoeveelheid van *acht* deciliter tot *drie en een halven* wenschte te zien teruggebracht, om verkoop bij de halve flesch mogelijk te maken en de koopers, die meerendeels geen grooter hoeveelheid verlangen, niet uit de winkels te verdrijven. Met deze wijziging achtte men de beide eerste voorwaarden hoogst nuttig, en zag men in de voorgestelde alinea eene goede oplossing van het vraagstuk, hoe de gecombineerde bedrijven konden worden in stand gehouden zonder het doel der wet geheel te missen. Dat doel, zeide men, is niet het behoud der gecombineerde neringen, welker houders geenerlei recht van eigendom kunnen doen gelden, waarvan zij slechts tegen voorafgaande schadeloosstelling kunnen worden ontzet; zoodra eene nering strekt tot schade voor de maatschappij, is de Staat ten volle gerechtigd haar te verbieden. Het doel der wet is een ander, namelijk het drankmisbruik zooveel mogelijk tegen te gaan. Om dit doel te helpen bereiken, zijn de voorgestelde beperkingen wel degelijk noodig. Door den verkoop van sterken drank bij een of twee maatjes tegelijk, door het vullen van apothekers- of eau-de-cologne-fleschjes, werken de gecombineerde bedrijven het drankmisbruik in de hand. Zij maken het daardoor aan die mannen en vrouwen, die geene tapperijen zouden willen of durven bezoeken, maar al te gemakkelijk om sterken drank in kleine hoeveelheden te bekomen. Wordt de verkoop anders dan in gesloten flesschen enz., wordt het voorhanden hebben van aangebroken vaten enz. toegelaten, dan is het bewijs, dat in den winkel sterke drank gedronken wordt, bijna niet te leveren. Om de toepassing der strafbepaling te ontgaan, behoeft de winkelier dan slechts te zorgen dat er niet gedronken wordt op het oogenblik, dat een ambtenaar der politie zich in den winkel bevindt. Zelfs het feit dat een zijner bezoekers een glas sterken drank voor zich heeft staan — een feit, dat enkele leden ten allen overvloede nog uitdrukkelijk in de wet wenschten te zien vermeld — zal dan niet voldoende zijn om den winkelier onder de straf bepaling te doen vallen; het kortstondig oogenblik, waarop de drinker het glas aan de lippen brengt, zal moeten worden waargenomen. Van de te stellen voorwaarden moge eene enkele kunnen worden ontdoken, aan het verbod om anders dan in gesloten flesschen enz. te verkoopen ontkomt men niet zoo gemakkelijk. Die winkelneringen, waar thans niet getapt wordt, zullen van de voorgestelde regeling ook niet veel hinder ondervinden. In het schrappen van de beide eerste der gestelde voorwaarden zouden deze leden dan ook een groot gevaar voor de goede werking der wet zien. Eindelijk wezen zij op het odieus karakter van een voorschrift, waarbij aan den gemeenteraad — of dan nog beter aan den burgemeester — de bevoegdheid zou worden toegekend om het schenken van sterken drank in een winkellokaal bij voorgekomen misbruik te verbieden, terwijl die bevoegdheid ten aanzien van eigenlijke tapperijen aan de gemeentebesturen niet verleend is.

In eene der afdeelingen werd nog betoogd, dat wanneer de gecombineerde neringen aan de voorgestelde bepalingen werden onderworpen, zij zeer wel zonder vergunning en zonder beperking in getal zouden kunnen worden toegelaten. Dit gevoelen bleef echter niet onweersproken De gestelde voorwaarden, zeide men, zijn een maatregel van overgang, waaronder de bestaande gecombineerde neringen, die anders zouden moeten vervallen, vergunning kunnen bekomen; nieuwe vergunningen voor gecombineerd bedrijf kunnen volgens art. 3, n° 8, niet meer worden verleend.

Een der leden wenschte het verbod sub 2°. beperkt te zien tot » *aangebroken flesschen, kannen of kruiken* ".

Ook werd gevraagd, wat men onder » *gesloten flesschen* " te verstaan heeft.

Slotbepaling. Dat de wijzigingswet bepaalt wanneer zij in werking treedt, keurde men natuurlijk goed. Maar men achtte het van het standpunt van den wetgever verkeerd, dat art. 31 der wet van 1881 zou worden ingetrokken. Het tijdstip, waarop die wet in werking is getreden, kon thans niet meer worden veranderd. Ook voor het doen vervallen van art. 29 der wet van 1881 bestond geen reden. Bij het stellen van dit ontwerp is trouwens ten deze de consequentie niet betracht. Immers in art. 27 is — te recht — de datum van 1 Januari 1882 behouden.

Vastgesteld den 18den Maart 1885.

BEELAERTS VAN BLOKLAND.
DE VOS VAN STEENWIJK.
GILDEMEESTER.
VAN DER KAAY.
CLERCX.

[97. 7.]

MEMORIE VAN ANTWOORD.

(Ingezonden bij brief van den 21/23sten Maart 1885.)

§ 1. Met voldoening zagen de ondergeteekenden dat het denkbeeld der Regeering, om de bepalingen der drankwet, waarvan de ondervinding het gebrekkige heeft bewezen, aan eene herziening te onderwerpen, bij de meeste leden bijval gevonden heeft, en dat men erkende, dat vele der voorgestelde wijzigingen verbeteringen zijn.

Over de beginselen van de wet is in 1881 zoo grondig en breedvoerig gehandeld, dat eene nieuwe uitvoerige bespreking daarvan wel niet noodig zal worden geacht bij de behandeling van een wetsontwerp dat die beginselen onaangetast laat. De ondergeteekenden vertrouwen dan ook dat de Kamer, bij eenige zelfbeperking in het voeren der debatten, voldoenden tijd zal vinden om deze zaak behoorlijk af te doen binnen het korte tijdperk door de omstandigheden aangewezen.

§ 2. Gelijk reeds in de Memorie van Toelichting is opgemerkt, meenen de ondergeteekenden dat vooralsnog geen sprake mag zijn van een terugkomen op de strekking der drankwet; zij zouden het betreuren wanneer, door verschil van gevoelen daarover, het brengen van wenschelijke verbeteringen in eenige bepalingen wierd belemmerd. Is de vrijheid van alle bedrijven die niet in strijd zijn met de goede zeden of de openbare orde wenschelijk, men bedenke dat de drankwet beoogt de nadeelige gevolgen van het alcoholisme te keeren, ten einde de goede zeden en openbare orde te waarborgen. Het misbruik van sterke dranken leidt tot zoo groot maatschappelijk kwaad, dat het een offer van eenige individueele vrijheid waard is, het te bestrijden.

Ook meenen de ondergeteekenden dat de bestaande wet het aantal rustverstoringen ten gevolge van dronkenschap heeft verminderd. De Regeering doet al wat van harentwege kan worden gedaan om eene strenge en rechtvaardige toepassing der wet te verzekeren. Dat er toch somtijds overtredingen en ontduikingen plaats hebben, is een verschijnsel dat omtrent alle politiewetten wordt waargenomen. Van haar ernstig pogen in dit opzicht geeft zij ook in deze blijk door verscherping voor te stellen van die bepalingen waaromtrent dit nuttig is.

Met opzicht tot de gecombineerde bedrijven komt het haar voor, evenals ten vorige jaren hare meening was, dat het beginsel van billijkheid (overigens erkend in art. 28 alinea 1 der wet) niet genoeg was in het oog gehouden. Ook indien de voorgestelde verandering wordt bekrachtigd zullen die bedrijven en de tappersbedrijven langzamerhand in aantal verminderen. Het is eene onjuiste voorstelling wanneer men aanneemt, zooals men in deze paragraaf van het Voorloopig Verslag schijnt te doen, dat in de 11 000 à 12 000 gecombineerde bedrijven het tappen met 1 Mei 1884 zou hebben opgehouden, indien art. 28 alinea 2 onveranderd ware gebleven. Men kan met evenveel grond onderstellen, dat al die neringen op dat tijdstip in drankwinkels zouden zijn veranderd, om van het voorrecht van alinea 1 van dat artikel genot te hebben.

Het in het Voorloopig Verslag aanbevolen denkbeeld om, ter bevordering van het doel der wet, het minimum van het vergunningsrecht langzamerhand te verhoogen, heeft, blijkens de thans aangebrachte wijziging, instemming bij de Regeering gevonden.

§ 3. De indeeling in paragrafen schijnt de beste wijze om verwarring te voorkomen, daar in de bepalingen van het wetsontwerp voortdurend van »artikelen" sprake is. Men stelt zich dan voor den gewijzigden tekst der wet in een afzonderlijk *Staatsblad* te plaatsen.

Art. 1, *alin.* 3. De door sommigen gekoesterde vrees voor ontduiking der wet is niet gegrond omdat, indien het verblijf van de personen, die tijdelijk het huis verlaten, een reden ware tot weigering der vergunning, hun terugkeer ten gevolge zou hebben, dat de vergunning krachtens art. 9 n°. 1 wordt ingetrokken.

Art. 2, *alin.* 3. De gronden, waarop sommige leden de voorgestelde overbrenging van de machtiging bij het centraal gezag afkeurden, zijn in het Voorloopig Verslag zelf weerlegd.

De opgave, die ter betere beoordeeling dezer vraag wordt verlangd, zal zoo spoedig mogelijk aan de Kamer worden verstrekt. Voorloopig gelieve men te letten op de derde kolom van het staatje op blz. 1 der Memorie van Toelichting, welker cijfers al de verleende vergunningen van deze categorie omvatten.

Tegen de vervanging van het woord »vermelden" door »plaatsen" bestaat bij de ondergeteekenden geen bezwaar; de bepaling is in dien zin gewijzigd.

Art. 2, *alin.* 4. Aan den wensch van sommige leden, dat de sub 2°. aan den gemeenteraad toegekende bevoegdheid zich ook tot bestaande localiteiten zou uitstrekken, kan moeilijk tegemoet gekomen worden. Dit zou, gelijk door andere leden werd opgemerkt, in strijd met de bedoeling van den wetgever, tekort doen aan de bij art. 28 der wet erkende verkregen rechten van hen die op 1 Mei 1881 reeds het tappersbedrijf uitoefenden. Natuurlijk wordt niet tekort gedaan aan de bevoegdheid van gemeentebesturen om, krachtens plaatselijke verordeningen, berustende op art. 135 der gemeentewet, huizen wegens bouwvalligheid of ongezondheid voor bewoning ongeschikt te verklaren, al is daarin eene tapperij met vergunning gevestigd.

Art. 3, *n°.* 2. Ook aan de ondergeteekenden komt het voldoende voor hier naar de voorgestelde nieuwe alinea van art. 4 te verwijzen. Het woord *voortdurend* is ook niet geheel ondubbelzinnig.

Art. 3, *n°.* 3. De bepaling is overeenkomstig de gemaakte opmerking gewijzigd.

Art. 3, *n°.* 4. In de omstandigheid dat de overtreding van een der bepalingen van art. 13 der wet in een eenvoudig verzuim kan bestaan, zien de ondergeteekenden geen voldoende reden om hier voor de overtreding dier bepalingen eene uitzondering te maken. De weigering van vergunning is eerst bij herhaalde overtreding binnen twee jaren bedreigd.

Art. 3, *n°.* 5. De woorden zijn overeenkomstig de gemaakte opmerking gewijzigd.

Art. 3, *n°.* 8. Tegen de vervanging van het woord »*binnenshuis*" door »*rechtstreeks*" bestaan de bezwaren, die in het Voorloopig Verslag met juistheid zijn uiteengezet. Dat de uitzondering, die de Regeering voor banket- of koekbakkers en confituriers wilde maken eene »concessie" of »een moeilijk verdedigbaar privilege" zou zijn, kunnen de ondergeteekenden niet toegeven. Eene concessie is zij niet, omdat de ondergeteekenden alleen door gronden van billijkheid geleid zijn om die uitzondering voor te stellen. Daar deze zaak echter zoo bijzonder grooten tegenstand vindt, stemmen zij er in toe, de bestreden bepaling te doen vervallen; voor een gedeelte der nering van confituriers is de nieuwe bepaling van art. 28 eene voldoende tegemoetkoming, namelijk voor den handel in vruchten op brandewijn. Tot opheffing van de uitzondering voor wijnhuis- en bierhuishouders vinden de ondergeteekenden geen termen.

Art. 3, *n°.* 9. Het denkbeeld om de weigering der vergunning niet den persoon maar de localiteit te doen

treffen, is reeds ten deele in het Voorloopig Verslag weêrlegd. Inderdaad zou niets den tolgaarder beletten in de onmiddellijke nabijheid van het tolhuis eene tapperij op te richten. Daarbij zij opgemerkt, dat aan een persoon die geen bewoner is van de tolgaarderswoning, voor die woning geen vergunning zal worden verleend, omdat hij als tusschenpersoon voor den tolgaarder zou zijn te beschouwen. Ook is de gevreesde pressie zeer wel mogelijk en blijft dus de reden van het verbod bestaan, wanneer de brugwachter op eenigen afstand van de brug woont.

Wat veerschippers betreft, zoo dezen door eenig bestuur zijn aangesteld, vallen zij in de uitzondering als een openbaar ambt bekleedende. Aan particulieren, die schuiten of andere vaartuigjes houden om op of over de rivier te varen, kan niet zonder hardheid de bevoegdheid om herberg te houden, op dien grond worden ontzegd.

De ondervinding heeft de noodzakelijkheid niet aangetoond, het voorschrift uit te breiden tot andere personen dan de wetgever uitdrukkelijk genoemd of bedoeld heeft. De gemeenteraden zijn, door de bevoegdheid hun in art. 2 n°. 1 verleend, in de gelegenheid om, waar het noodig is, het verkoopen van sterken drank in het klein tegen te gaan op de in het Voorloopig Verslag aangeduide plaatsen.

Art. 4, *alin.* 1. De bezwaren tegen de hier voorgestelde wijziging zijn in het Voorloopig Verslag zelf weêrlegd. De ondergeteekenden nemen de vrijheid hiernaar en naar de Memorie van Toelichting te verwijzen.

Art. 4, *alin.* 2. De wijziging schijnt niet bedenkelijk en is noodig door den grooten afstand, die dikwijls tusschen gehuchten of buurten en de hoofdplaats der gemeente bestaat. Eenige colleges van Gedeputeerde Staten hebben deze wijziging aanbevolen, omdat de behoefte aan die afwijking zich in enkele gemeenten heeft doen gevoelen. Daar de vrijstelling door Gedeputeerde Staten verleend wordt op voordracht van burgemeester en wethouders, behoeft er geen vrees van misbruik te bestaan. Daar echter uit eene aanmerking in het Voorloopig Verslag schijnt te blijken, dat het woord *buurten* verkeerd kan worden verstaan, als waren buurten of wijken van steden bedoeld, is dit woord verduidelijkt.

Art. 6, *alin.* 2. Ook den ondergeteekenden schijnt het bij nadere overweging raadzaam de tegenwoordige redactie, die nu eenmaal zeker burgerrecht heeft verkregen, te behouden. Zij stellen daarom in dien zin eene wijziging van het wetsontwerp voor.

Art. 6, *alin.* 3. De ondergeteekenden kunnen zich wel vereenigen met het denkbeeld van eene progressieve verhooging van het minimum. Zij stellen derhalve eene wijziging in dezen geest voor.

Art 6, *alin.* 4. Het zal niet mogelijk zijn binnen een kort tijdsverloop aan de Kamer de hier verlangde opgave te verstrekken, daar die inlichtingen van de gemeentebesturen zouden moeten worden gevraagd, en er geruime tijd zal verloopen voordat alle antwoorden zijn ingekomen.

Voor de drieërlei wijziging die het Voorloopig Verslag in overweging geeft, zien de ondergeteekenden geen grond. Over de werking dezer bepaling van de wet zijn nergens klachten gerezen; waartoe zal men die dan veranderen?

Art. 7. De wijziging is juist voorgesteld om te gemoet te komen aan administratieve bezwaren bij de gemeentebesturen. De taak der gemeente-administratie zal er door verlicht worden. De vrees dat de berekening van het vergunningsrecht bij kwartalen aanleiding zal geven tot het verleenen van vergunning in andere gevallen dan waarin zij nu kan worden verleend, is geheel ijdel, daar die berekening geen verandering brengt in de vereischten voor 't bekomen van vergunning.

Artt. 10 *en* 11. De ondergeteekenden vereenigen zich met het gevoelen van hen, die het raadzaam vinden het woord » belanghebbende " te behouden; en het schijnt beter in de twee artikelen hetzelfde woord te bezigen.

Art. 13. Aan de aanmerking is voldaan. De ondergeteekenden achten het echter niet noodig dat het gemeentebestuur gedrukte exemplaren der wetsbepalingen of naambordjes aan belanghebbenden verstrekke; de ondervinding heeft geleerd dat men dit gerustelijk aan de particuliere industrie kan overlaten.

Art. 15. Van misbruiken, waartoe deze vrijstelling aanleiding zou geven, is der Regeering niets bekend.

Het komt den ondergeteekenden niet wenschelijk voor eene nieuwe vrijstelling op te nemen voor de salonrijtuigen op de spoorwegen.

Art. 16, *n°.* 1. Naar het gevoelen van de ondergeteekenden kan men niet het enkele voorhanden hebben van sterken drank strafbaar stellen, maar alleen het ten verkoop in voorraad hebben (zonder vergunning). Het strafbare is gelegen in het voornemen om den sterken drank in het klein te verkoopen; welke feiten het bewijs van dat voornemen met zich brengen, heeft de rechter te beoordeelen.

Art. 16, *n°.* 2. De opmerkingen over de redactie geven den ondergeteekenden aanleiding tot de thans voorgestelde wijziging. Zij kunnen zich echter niet vereenigen met al de veranderingen, die in het Voorloopig Verslag worden aanbevolen. Door de woorden »bij hem in gebruik" achter » localiteit " in te lasschen, zou men juist gelegenheid geven tot ontduiking door het schenken of toedienen in eene localiteit, bij *een ander* in gebruik, straffeloos te laten.

De bijvoeging van de woorden » of plaats " is om de in het Voorloopig Verslag vermelde redenen niet raadzaam.

Art. 17, *n°.* 1. Dat de redactie afwijkt van die van art. 454 van het nieuwe Strafwetboek, schijnt den ondergeteekenden geen voldoende grond om haar af te keuren. De verandering van » verkoopt " in » verstrekt ", of de toevoeging van » of levert ", is onnoodig, omdat daaraan voorafgaat » toedient ".

Art. 18. De in het Voorloopig Verslag voorgestelde wijziging komt den ondergeteekenden niet wenschelijk voor. De termijn moet gerekend worden van de dagteekening van het vonnis, dat sedert onherroepelijk is geworden. Men moge betreuren, dat bij verstek gewezen vonnissen zoo lang aantastbaar blijven, maar daaraan valt in dit wetsontwerp niets te veranderen; het is een onderwerp van strafvordering.

Art. 19, *n°.* 1. Ook hier schijnt het niet wenschelijk, de redactie van het nieuwe Strafwetboek te volgen, wanneer eene betere is aangewezen.

Art. 20, *al.* 1. De eerste opmerking van het Verslag is juist en de ondergeteekenden hebben de bepaling in dien zin gewijzigd.

De andere voorgestelde veranderingen schijnen onnoodig.

Art. 21, *al.* 2. Hoewel de inbeslagneming in sommige gevallen ongerief veroorzaakt, is zij toch noodig voor het bewijs en verdedigbaar op de gronden in het Voorloopig Verslag gemeld.

Aan de aanmerking omtrent het geval van niet-vervolging is gevolg gegeven.

Art. 22, *alin.* 2. De ondergeteekenden nemen de vrijheid naar het antwoord bij art. 18 te verwijzen.

Art. 23, *alin.* 1. In overeenstemming met den geest van de voorgestelde wijziging der drankwet, hebben de ondergeteekenden gemeend de beslissing van den wetgever in 1881 omtrent dit punt te moeten eerbiedigen.

Ten aanzien van de opmerking bij alin. 2, 3 en 4 verwijzen de ondergeteekenden naar het antwoord bij art. 18.

Art. 23, *alin.* 3. De opmerkingen in het Voorloopig Verslag op deze alinea zijn beide onjuist. Omtrent de eerste, zie ad *art.* 18. De tweede is niet juist, omdat bij eerste herhaling gevangenisstraf kan worden uitgesproken en dus

de boete niet mag worden betaald volgens art. 254 *Wetboek van Strafvordering*.

Art. 23, *alin.* 4. De ondergeteekenden meenen zich te moeten bepalen tot de opmerking dat regeling van het hierbedoelde onderwerp niet in deze wet te huis hoort.

Art. 24, *alin.* 2. Voor deze verandering zien de ondergeteekenden geen reden.

Art. 25, *alin.* 2. De ondergeteekenden verwijzen naar het antwoord bij art. 18.

Art. 26. De ondergeteekenden vinden geen aanleiding om aan de ambtenaren der belastingen het opsporen van overtredingen van deze wet op te dragen. Zij hebben aan hun eigen werkkring genoeg.

Art. 28, *alin.* 1. In de wet uitdrukkelijk te verklaren dat verruiming of verbetering der localiteiten aan de vergunning geen afbreuk doet, schijnt niet raadzaam. De verruiming kan van dien aard zijn, dat men niet meer te doen heeft met dezelfde localiteit. Enkele verbetering of verfraaiing zal, natuurlijk, geen aanleiding geven om de vergunning als vervallen te verschouwen. De vraag of het mogelijk ware te voorkomen dat tappers door de eigenaars hunner localiteiten geëxploiteerd worden, is een punt van herhaalde overweging bij de ondergeteekenden geweest. Zij zijn er echter niet in geslaagd eene bevredigende oplossing te vinden. De vergunning aan den persoon en niet aan de localiteit te verbinden, zou, zooals in het Voorloopig Verslag is opgemerkt, de bezwaren slechts verplaatsen. Bovendien heeft de ondervinding geleerd dat de huurders tegenover de eigenaars ook wel misbruik maken van de gelegenheid, die zij hebben om de bestemming der localiteit te veranderen.

Art. 28, *alin.* 2. Met het oog op de *ratio legis* zien de ondergeteekenden geen grond om hier eene onderscheiding te maken tusschen inrichtingen, waar in den winkel zelf gelagen gezet worden, en die, waar de winkel in de eene, de tapperij in de andere localiteit wordt gehouden. Door de verandering van » binnenshuis" in » rechtstreeks" zou wel die onderscheiding mogelijk worden, maar zouden ook al de bezwaren blijven bestaan, die tegen de gecombineerde bedrijven worden aangevoerd.

De regeling van dit punt aan den gemeenteraad over te laten, schijnt niet in overeenstemming met de taak die de wetgever zich heeft gesteld. Overigens kunnen de ondergeteekenden verwijzen naar hetgeen ten gunste van het voorgedragen stelsel in het Voorloopig Verslag zelf wordt opgemerkt. De personen die thans den kleinhandel in sterken drank gezamenlijk met eene andere winkelnering uitoefenen, moeten weten of zij er prijs op stellen hiermede voort te gaan; verlangen zij dit, dan zullen zij zich ook aan de gestelde voorwaarden moeten onderwerpen. De derde voorwaarde is zeer zeker de voornaamste, maar de andere zijn onmisbaar, ten einde ontduiking te voorkomen. Wanneer de hierbedoelde personen zich niet aan deze voorwaarden willen onderwerpen, dan kunnen zij, zooals in het Voorloopig Verslag wordt opgemerkt, hun andere nering laten varen, om het recht om te tappen te behouden, maar deze keuze zouden zij ook hebben, indien de wet op dit punt onveranderd bleef.

Aanvulling van de woorden sub 3°. met » noch daartoe gelegenheid worde gegeven" schijnt doelloos, omdat dit reeds begrepen is onder het » niet toelaten".

De gecombineerde neringen zonder vergunning en zonder beperking in getal toe te laten onder de bovenbedoelde voorwaarden, ligt geenszins in de bedoeling van de ondergeteekenden. De hier besproken wijziging van art. 28 strekt slechts om het verkregen recht van deze inrichtingen, voor zoover dit met het doel van de wet kan zamengaan, te eerbiedigen, niet om in het algemeen de vereeniging van het tappersbedrijf met andere neringen mogelijk te maken. Deze vereeniging blijven de ondergeteekenden in beginsel afkeuren.

Zij zien geen reden om het verbod sub 2°. in der aangeduiden zin te beperken en meenen dat de uitdrukking » gesloten flesschen" zoo duidelijk is, dat iedere nadere omschrijving haar slechts onduidelijker zal maken.

Aan het verlangen om het getal van 8 deciliter to $3^1/_2$ te verminderen is voldaan.

Slotbepaling. Juist omdat het tijdstip, waarop de wet van 1881 in werking is getreden, thans niet meer veranderd kan worden, is het onnoodig art. 31 te behouden. De opmerking is echter in zoover juist, dat ook art. 27 der wet dient ingetrokken te worden, zooals thans wordt voorgesteld.

Bovendien achten de ondergeteekenden het noodig, met het oog op de verandering die in het heffen van het vergunningsrecht zal worden gebracht, een nieuw artikel aan het ontwerp toe te voegen waarin de bestaande verordeningen op dit punt tot 1 Januari 1886 worden gehandhaafd.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

De Minister van Binnlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

[97. 8.]

NOTA VAN WIJZIGING.

I.

§ 2, in plaats van » in de *Staatscourant* te *vermelden*" te lezen: » in de *Staatscourant* te plaatsen".

II.

§ 3, onder 3°., in plaats van: » en er nog niet vijf jaren zijn verloopen nadat hij *die* straf heeft ondergaan of gratie heeft bekomen", te lezen: » en er nog niet vijf jaren zijn verloopen nadat hij zijne straf heeft ondergaan".

Onder art. 5, in plaats van: » strafregtelijk gewijsde" te lezen: » onherroepelijk strafvonnis."

Onder 8°. vervallen de woorden: *banket- of koekbakker en confiturier.*

III.

§ 4, voor het woord: » buurten" in te voegen de woorden: » afzonderlijk gelegen."

IV.

§ 5 wordt gelezen als volgt:

Het derde lid van art. 6 dier wet wordt gelezen als volgt:

Dit vergunningsregt mag niet lager zijn dan vijf gulden en niet hooger dan twaalf gulden vijftig cents voor elke vijftig gulden huurwaarde of gedeelte daarvan, met dien verstande dat het regt voor de vergunning tot 30 April 1890 niet lager dan vijftien gulden, van 1 Mei 1890 tot 30 April 1895 niet lager dan twintig en daarna niet lager dan vijf en twintig gulden zij.

Het bedrag wordt met vijf en twintig ten honderd verminderd voor de localiteiten, waar geen sterke drank verkocht noch geschonken wordt tusschen Zaterdagavond te zes en Maandagochtend te zes ure.

V.

In § 10 wordt de eerste volzin van art. 13 gelezen als volgt:

In elke inrigting, waar krachtens vergunning sterke drank in het klein wordt verkocht, moet een door den gemeentesecretaris gewaarmerkt afschrift der vergunning alsmede een gedrukt exemplaar van de wettelijke bepalingen tot regeling van den kleinhandel in sterken drank en tot beteugeling der dronkenschap duidelijk leesbaar zijn opgehangen.

VI.

§ 11, onder 2°. te lezen: » hij die in eene voor het publiek toegankelijke localiteit, waarvoor geen vergunning is verleend, sterken drank schenkt of in het klein toedient."

VII.

§ 17, in plaats van art. 16, 1°., 19 en 20, te lezen: » art. 16, 1°. en 2°., 19 en 20". In de tweede alinea van art. 21 wordt vóór het woord: *vrijspraak* ingevoegd: » niet-vervolging."

VIII.

Na § 19 wordt een nieuwe § 20 ingevoegd, luidende: » Art. 27 dier wet wordt ingetrokken."

IX.

§ 20 wordt § 21, en luidt:

» Art. 28 dier wet wordt art. 27 en wordt gelezen als volgt:" enz. In n°. 1 wordt in plaats van *acht* gelezen: *drie en een half*.

X.

§ 21 wordt § 22, en luidt:

» Art. 29 dier wet wordt vervangen door het volgende art. 28," enz.

XI.

§ 22 wordt § 23, en luidt:

» Art. 30 dier wet wordt art. 29 en wordt gelezen als volgt:" enz.

XII.

§ 23 wordt § 24, en luidt:

» Art. 31 dier wet vervalt en wordt vervangen door een nieuw art. 30, luidende:" enz.

XIII.

§ 24 wordt § 25, en luidt:

Na het nieuwe art. 30 wordt in de wet een nieuw art. 31 gevoegd, luidende: » Alle plaatselijke verordeningen, regelende het heffen van vergunningsrecht, worden overeenkomstig de bepalingen dezer wet herzien vóór 1 Januari 1886; de thans geldende blijven niet langer dan tot 1 Mei 1886 van kracht."

XIV.

§ 25 wordt § 26.

[97. 9.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET.

Wij WILLEM III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben dat het noodzakelijk is wijziging te brengen in de wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 97) tot regeling van den kleinhandel in sterken drank en tot beteugeling van openbare dronkenschap, gewijzigd bij de wet van 23 April 1884 (*Staatsblad* n°. 54);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

§ 1.

Het derde lid van art. 1 van bovengenoemde wet wordt gelezen als volgt:

Het verzoekschrift om vergunning bevat eene naauwkeurige opgave van de localiteiten waar men sterken drank in het klein wenscht te verkoopen en van de namen, voornamen, ambten, beroepen en bedrijven, zoowel van den verzoeker als van hen, die het huis, waarin de localiteiten zijn of waarbij die behooren, bewonen en ouder zijn dan zestien jaren.

§ 2.

Het derde lid van art. 2 dier wet wordt gelezen als volgt:

Vergunningen boven het vastgestelde maximum kunnen in bijzondere gevallen door burgemeester en wethouders, na daartoe door Ons te zijn gemagtigd, worden verleend bij gemotiveerd besluit, op kosten van den belanghebbende in de *Staatscourant* te plaatsen. Onze magtiging wordt niet verleend dan nadat Gedeputeerde Staten zijn gehoord. Het aantal vergunningen wordt, zoodra zich daartoe de gelegenheid voordoet, binnen de grenzen van het maximum teruggebragt.

§ 3.

Art. 3 dier wet wordt gelezen als volgt:

De in art. 1 bedoelde vergunning wordt geweigerd:

1°. wanneer door het verleenen der vergunning in strijd zou worden gehandeld met de bepalingen van art. 2 of met eene in dat artikel bedoelde plaatselijke verordening;

2°. wanneer de vergunning wordt gevraagd voor eene localiteit, die voor de openbare dienst wordt gebruikt, of die met zoodanige localiteit binnen 's huis gemeenschap heeft;

3°. wanneer de verzoeker tot eene gevangenisstraf van een jaar of tot eene zwaardere straf onherroepelijk is veroordeeld, en er nog niet vijf jaren zijn verloopen nadat hij zijne straf heeft ondergaan;

4°. wanneer de verzoeker binnen de laatste twee jaren tweemaal wegens overtreding van eene strafbepaling dezer wet onherroepelijk is veroordeeld, of wanneer hij ingevolge het laatste lid van art. 19 van de uitoefening van zijn beroep is ontzet, zoolang die ontzetting voortduurt;

5°. wanneer de verzoeker het genot van zijne burgerlijke of burgerschapsregten krachtens een onherroepelijk strafvonnis geheel of gedeeltelijk heeft verloren, zoolang het gemis van dat genot voortduurt;

6°. wanneer het verzoek strekt tot drankverkoop in bordeelen;

7°. wanneer binnen de vijf laatste jaren eene vroegere vergunning, den verzoeker verleend, werd ingetrokken krachtens art. 9, n°. 3;

8°. wanneer de vergunning wordt gevraagd voor eene localiteit waarin eene andere winkelnering wordt uitgeoefend of loten worden verkocht in de Nederlandsche Staatsloterij of die met zoodanige localiteiten binnen 's huis gemeenschap heeft.

Onder andere winkelnering wordt niet verstaan het bedrijf van slijter in sterke dranken, wijnen of bieren, restaurateur, societeit-, billard-, kolfbaan-, kegelbaan- en opentafelhouder, koffijhuis-, wijnhuis- of bierhuishouder;

9°. wanneer de verzoeker of een bewoner van het huis waarin hij sterken drank in het klein wenscht te verkoopen, tolgaarder, brugwachter, brugwaker, sluiswachter, sluismeester of sluisknecht is, of wanneer de verzoeker eenig openbaar ambt bekleedt;

10°. wanneer de verzoeker is de tusschenpersoon voor iemand, die in een der onder n°s. 3, 4, 5, 7 en 9 vermelde gevallen verkeert.

§ 4.

Het eerste lid van art. 4 dier wet wordt vervangen door de volgende bepalingen:

Van het verbod, vervat in art. 3, n°. 2, kan vrijstelling worden verleend, voor zooveel betreft gebouwen, tot de Rijks of provinciale dienst gebruikt, door Ons; voor zooveel betreft gebouwen tot eene andere openbare dienst gebruikt, door Gedeputeerde Staten. Voor de localiteiten tot de openbare dienst der gemeente gebruikt, wordt geen vrijstelling verleend.

Op voordragt van burgemeester en wethouders kan door Gedeputeerde Staten vrijstelling worden verleend van het verbod, vervat in art. 3, n°. 8, voor kommen van dorpen, voor gehuchten of voor afzonderlijk gelegen buurten, waar op niet meer dan twee plaatsen sterke drank in het klein wordt verkocht.

§ 5.

Het derde lid van art. 6 dier wet wordt gelezen als volgt:

Dit vergunningsregt mag niet lager zijn dan vijf gulden en niet hooger dan twaalf gulden vijftig cents voor elke vijftig gulden huurwaarde of gedeelte daarvan, met dien verstande dat het regt voor eene vergunning tot 30 April 1890 niet lager dan vijftien gulden, van 1 Mei 1890 tot 30 April 1895 niet lager dan twintig gulden en daarna niet lager dan vijf en twintig gulden zij.

Het bedrag wordt met vijf en twintig ten honderd verminderd voor de localiteiten waar geen sterke drank verkocht noch geschonken wordt tusschen Zaterdagavond te zes en Maandagochtend te zes ure.

§ 6.

Art. 7 dier wet wordt gelezen als volgt:

De vergunning wordt verleend voor één jaar, loopende van 1 Mei tot 30 April. Zij kan ook tusschentijds worden verleend; alsdan loopt de eerste termijn tot 30 April daaraanvolgende; voor dit tijdvak wordt het vergunningsregt

bij kwartalen berekend en geldt een gedeelte van een kwartaal voor een geheel.

De vergunning wordt telkens geacht weder voor één jaar te zijn verlengd, indien vóór het eindigen van den termijn het verschuldigde vergunningsregt voor den volgenden termijn is betaald en burgemeester en wethouders art. 9 van deze wet niet hebben toegepast.

§ 7.

In art. 9 der wet wordt in plaats van »art. 3 nos. 3–10" gelezen »art. 3 nos. 2–10".

§ 8.

In art. 10 dier wet wordt in plaats van »verzoeker" gelezen »belanghebbende".

§ 9.

Het eerste lid van art. 11 wordt gelezen als volgt:

Tegen de weigering of de intrekking der vergunning kan de belanghebbende, en tegen het verleenen der vergunning of het weigeren der intrekking de burgemeester in hooger beroep komen bij Gedeputeerde Staten, en wel de belanghebbende binnen veertien dagen nadat de beschikking van burgemeester en wethouders te zijner kennis is gebragt en de burgemeester binnen veertien dagen na dagteekening van de beschikking of weigering tot intrekking.

§ 10.

Het eerste en tweede lid van art. 13 dier wet worden gelezen als volgt:

In elke inrigting waar krachtens vergunning sterke drank in het klein wordt verkocht, moet een door den gemeentesecretaris gewaarmerkt afschrift der vergunning alsmede een gedrukt exemplaar van de wettelijke bepalingen tot regeling van den kleinhandel in sterken drank en tot beteugeling van openbare dronkenschap duidelijk leesbaar zijn opgehangen. Tevens moet boven of ter zijde van de buitendeur, die toegang geeft tot de inrigting, met duidelijke letters te lezen zijn:

1°. de naam van hem, aan wien de vergunning s verleend;

2°. het woord »*Vergunning*";

3°. voor de localiteiten in de vierde zinsnede van art. 6 bedoeld, de tijd gedurende welken daarin geen sterke drank verkocht noch geschonken wordt.

§ 11.

Art. 16 dier wet wordt gelezen als volgt:

Onverminderd de straffen wegens overtreding der wetten op het patent of wegens het houden van een huis van hazardspel wordt met gevangenisstraf van één tot een en twintig dagen of geldboete van vijftig cents tot honderd gulden gestraft:

1°. hij die zonder de vereischte vergunning sterken drank in het klein verkoopt, te koop aanbiedt of ten verkoop in voorraad heeft;

2°. hij die in eene voor het publiek toegankelijke localiteit, waarvoor geen vergunning is verleend, sterken drank schenkt of in het klein toedient;

3°. hij die in eene localiteit waar sterke drank in het klein verkocht wordt, op eenigerlei wijze aan koop van sterken drank eene kans op winst verbindt;

4°. hij die eene der handelingen in de drie vorige nummers omschreven, in zijne woning toelaat.

§ 12.

Art. 17 dier wet wordt gelezen als volgt:

Met gevangenisstraf van een tot een en twintig dagen of geldboete van vijftig cents tot honderd gulden wordt gestraft:

1°. ieder die aan een kind beneden den leeftijd van zestien jaren in eene voor het publiek toegankelijke localiteit sterken drank toedient of verkoopt;

2°. de verkooper of zijn vervanger die bij gelegenheid van eene openbare verkooping den kooper of gegadigde om niet sterken drank toedient of doet toedienen.

§ 13.

In art. 18 dier wet worden de woorden: »artikel 20", vervangen door de woorden: »artikel 19".

§ 14.

Art. 19 dier wet wordt ingetrokken.

§ 15.

Art. 20 dier wet wordt art. 19.

N°. 1 van dit artikel wordt gelezen als volgt:

»Hij die een kind beneden den leeftijd van zestien jaren dronken maakt."

§ 16.

Art. 21 dier wet wordt art. 20.

Het eerste lid van dit artikel wordt gelezen als volgt:

Met gevangenisstraf van een dag tot negen maanden of geldboete van vijftig cents tot drie honderd gulden wordt gestraft hij, die aan iemand die in kennelijken staat van dronkenschap verkeert bedwelmenden drank verkoopt of toedient.

§ 17.

In bovengenoemde wet wordt ingevoegd een nieuw artikel, luidende:

Art. 21. Indien tijdens het plegen van een der feiten bedoeld bij art. 16, 1°. en 2°., 19 en 20, door een verkooper van sterken drank in het klein en tijdens het plegen van het feit, bedoeld bij art. 17, 2°., nog geen twee jaren zijn verloopen sedert de schuldige wegens hetzelfde feit onherroepelijk is veroordeeld, kunnen de tot het plegen van het feit gebruikte vaten, flesschen, kruiken en kannen, en de daarin vervatte hoeveelheid sterke drank worden verbeurd verklaard.

Ambtenaren, belast met het opsporen van de overtredingen dezer wet kunnen zoodanige voorwerpen in beslag nemen; in geval van niet-vervolging, vrijspraak of ontslag van regtsvervolging of ook wanneer bij veroordeeling de verbeurdverklaring niet wordt uitgesproken, worden die voorwerpen aan den regthebbende teruggegeven.

§ 18.

Art. 23 dier wet wordt gelezen als volgt:

Met geldboete van vijftig cents tot vijftien gulden wordt gestraft hij, die zich in kennelijken staat van dronkenschap op den openbaren weg bevindt.

Indien tijdens het plegen van het feit nog geen jaar verloopen is sedert de schuldige wegens hetzelfde feit of wegens dat, omschreven in art. 22, onherroepelijk is veroordeeld, of wegens het in het eerste lid omschreven feit vrijwillig de boete heeft betaald, kan in plaats van de geldboete, gevangenisstraf van een tot drie dagen worden opgelegd.

Bij tweede herhaling binnen een jaar na de onherroepelijk geworden veroordeeling wegens eerste herhaling wordt gevangenisstraf opgelegd van een tot veertien dagen.

Bij derde of volgende herhalingen telkens binnen een jaar na de laatste onherroepelijk geworden veroordeeling gepleegd, wordt gevangenisstraf opgelegd van een tot een en twintig dagen en kan de schuldige daarenboven, zoo hij tot werken in staat is, tot plaatsing in eene Rijkswerkinrichting worden veroordeeld voor ten minste drie maanden en ten hoogste één jaar. Deze straf gaat in op

den dag waarop de hoofdstraf eindigt. In geval van herhaling van overtreding na te zijn geplaatst geworden in eene Rijkswerkinrichting, vangt de termijn van een jaar, bedoeld in de vorige zinsnede, aan op den dag van het ontslag uit de Rijkswerkinrigting.

§ 19.

Art. 24 dier wet wordt gelezen als volgt:

Met geldboete van vijftig cents tot vijftien gulden wordt gestraft de overtreding van elk der bepalingen van art. 13.

Indien de vergunning is verleend aan eene vennootschap onder eene firma of eene naamlooze vennootschap of een zedelijk ligchaam of aan het bestuur van deze, is voor de hierbedoelde overtredingen aansprakelijk degene aan wien de verkoop van sterken drank in het klein is opgedragen, en bij gebreke van zoodanig persoon, ieder der firmanten of bestuurders.

§ 20.

Art. 27 dier wet wordt ingetrokken.

§ 21.

Art. 28 dier wet wordt art. 27 en wordt gelezen als volgt:

Voor de localiteiten, waarin op 1 Mei 1881, zonder strijd met wet of verordening, sterke drank werd verkocht, kan, zoolang aan die localiteiten de bestemming om voor verkoop van sterken drank in het klein te worden gebruikt niet door eene daad van den eigenaar of gebruiker is ontnomen, de vergunning, tenzij in de gevallen bedoeld bij art. 3, nos. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9 en 10, niet geweigerd worden:

a. aan hem, die op voormeld tijdstip daarin het bedrijf uitoefende, zoolang hij leeft;

b. aan anderen gedurende de eerste twintig jaren na voormeld tijdstip.

Na 30 April 1885 wordt, tenzij de vergunning verleend is op grond van eene vrijstelling krachtens het tweede lid van art. 4, de vergunning voor localiteiten, waarin eene andere winkelnering wordt uitgeoefend of die met zoodanige localiteit binnen 'shuis gemeenschap hebben, bij tijdige betaling van het vergunningsregt slechts geacht verlengd te zijn onder voorwaarde:

1°. dat de verkoop van sterken drank geschiede bij hoeveelheden van niet minder dan drie en een half deciliter en in gesloten flesschen, kannen of kruiken;

2°. dat in de voor het publiek toegankelijke localiteiten geen aangebroken vaten, flesschen, kannen of kruiken, sterken drank inhoudende, aanwezig mogen zijn, en

3°. dat het drinken van sterken drank in die localiteiten niet worde toegelaten.

Vergunningen, bedoeld in het vorige lid, waarvan de termijn afloopt tusschen 1 Mei 1884 en 1 Mei 1885, worden geacht onder de in dat lid bedoelde voorwaarden verlengd te zijn, indien de betaling van het vergunningsregt tot 1 Mei 1886 geschiedt vóór 1 Juni 1885.

§ 22.

Art. 29 dier wet wordt vervangen door het volgend art. 28:

De niet-inachtneming der voorwaarden genoemd in het laatste lid van art. 28, wordt gestraft met geldboete van vijftig cents tot vijf en twintig gulden. De vergunning van dengene, die te dezer zake onherroepelijk is veroordeeld, wordt ingetrokken.

§ 23.

Art. 30 dier wet wordt art. 29 en wordt gelezen als volgt:

Tot 1 Mei 1887 kan van het verbod, vervat in art. 3, n°. 2, vrijstelling worden verleend door Gedeputeerde Staten voor zooveel betreft gebouwen tot de openbare dienst van een of meer gemeenten gebruikt.

§ 24.

Art. 31 dier wet vervalt en wordt vervangen door een nieuw artikel 30, luidende:

Art. 30. De termijn van alle vergunningen, die in het jaar aanvangende met 1 Mei 1885 verlengd worden, wordt geacht op 30 April 1886 te eindigen.

Van het vergunningsregt voor dezen termijn wordt zooveel twaalfden betaald als de termijn maanden bevat. Een gedeelte van eene maand geldt voor een geheele.

§ 25.

Na het nieuwe art. 30 wordt in de wet een nieuw art. 31 gevoegd, luidende:

Alle plaatselijke verordeningen, regelende het heffen van vergunningsregt, worden overeenkomstig de bepalingen dezer wet herzien vóór 1 Januari 1886, de thans geldende blijven niet langer dan tot 1 Mei 1886 van kracht.

§ 26.

De tegenwoordige wet treedt in werking op den dag harer afkondiging.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministerieele Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[97. 10.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp tot wijziging van de wet tot regeling van den kleinhandel in sterken drank en tot beteugeling van openbare dronkenschap is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 24sten Maart 1885.

BEELAERTS VAN BLOKLAND.
DE VOS VAN STEENWIJK.
GILDEMEESTER.
VAN DER KAAY.
CLERCX.

[97. 11.]

VOORGESTELD AMENDEMENT.

De ondergeteekende heeft de eer op § 21 de volgende wijziging voor te stellen:

aan het slot van het 2de lid van art. 28 der bestaande wet, dat volgens het ontwerp art. 27 wordt, in plaats van: » onder voorwaarde:

» 1°. enz.

» 2°. enz.

» 3°. »enz.

te lezen: » onder voorwaarde dat in die localiteiten het drinken van sterken drank niet worde toegelaten, noch daartoe gelegenheid worde gegeven."

Toelichting.

Het doel der door de Regeering voorgestelde wijziging van art. 28, 2de lid, is volgens de Memorie van Toelichting: voldoening aan de eischen der billijkheid ten aanzien van de sedert 1 Mei 1881 bestaande verkoopers van sterken drank in het klein, die tevens eene andere winkelnering uitoefenen, en voor hen een dergelijken toestand van overgang te vormen als de wet ten aanzien van de eigenlijke tappers heeft gevestigd, voor wie zij zoo bijzonder milde overgangsbepalingen heeft vastgesteld. De ondergeteekende heeft geen ander doel. Hij meent echter, dat de eerste twee voorwaarden die de Regeering als »strenge maatregelen tot wering van misbruik" aan het verlengen der vergunning voor de localiteiten met andere winkelnering wil verbinden, de bereiking van dat doel voor een belangrijk deel onmogelijk zullen maken, en daarentegen als maatregelen tegen wetsontduiking niet aan de verwachting zullen beantwoorden. Op de derde voorwaarde komt het aan: het tappen of schenken moet verboden, het drinken van sterken drank in die localiteiten mag niet toegelaten worden; maar die voorwaarde wenscht de ondergeteekende te verscherpen door toevoeging van de bepaling dat evenmin tot het gebruiken van sterken drank gelegenheid mag worden gegeven. Niet altijd zal het laatste reeds onder het eerste zijn begrepen. Ook wanneer blijkt van het geven van gelegenheid tot het drinken van sterken drank, zonder dat tevens is gebleken van het gebruik maken van die gelegenheid, moeten veroordeeling van den overtreder der voorwaarde en intrekking der vergunning kunnen volgen.

VAN DER KAAY.

[97. 12.]

VOORGESTELD AMENDEMENT.

De ondergeteekenden hebben de eer voor te stellen de volgende amendementen:

I.

In § 3 — gewijzigd ontwerp van wet, gedrukte stukken n°. 9 — te lezen:

» 8°. wanneer de vergunning wordt gevraagd voor eene binnen de kom eener gemeente gelegen localiteit", en verder als in het ontwerp.

II.

In § 4 — gewijzigd ontwerp van wet, gedrukte stukken n°. 9 — de laatste alinea aldus te lezen:

»Op voordragt van burgemeester en wethouders kan door Gedeputeerde Staten vrijstelling worden verleend van het verbod, vervat in art. 3, n°. 8, voor kommen met eene bevolking van minder dan 4000 inwoners."

VAN BLOM.
VAN BAAR.
DE BEAUFORT.
SCHAEPMAN.

[97. 13.]

NOTA VAN SCHRIJF- OF DRUKFEILEN.

[In de Bijlagen verbeterd.]

[97. 14.]

VOORGESTELDE AMENDEMENTEN.

De ondergeteekende heeft de eer op § 21 de volgende amendementen voor te stellen:

I.

In het derde lid vervallen de woorden: » *of die met zoodanige localiteit binnen 's huis gemeenschap hebben*".

II.

Mocht het vorig amendement niet worden aangenomen zoo wordt voorgesteld:

a. in den aanhef van het derde lid het jaartal 1885 te vervangen door 1890;

b. het laatste lid te doen vervallen.

J. CLERCX.

[97. 15.]

VOORGESTELD AMENDEMENT.

De ondergeteekende stelt voor in § 18 in het 4de lid, achter »onherroepelijk geworden veroordeeling" te voegen:

»wegens tweede of volgende herhaling".

DE SAVORNIN LOHMAN.

[97. 16.]

VOORGESTELDE AMENDEMENTEN.

De ondergeteekenden, Commissie van Rapporteurs, hebben de eer de volgende amendementen voor te stellen:

I. Op § 3.

In art. 3, 4°., achter de woorden »strafbepaling dezer wet" in te voegen: »met uitzondering van die van art. 24".

II. Op § 19.

In art. 24 in plaats van »firmanten" te lezen: » beheerende vennooten".

BEELERTS VAN BLOKLAND.
DE VOS VAN STEENWIJK.
GILDEMEESTER.
VAN DER KAAY.
CLERCX.

[97. 17.]

VOORGESTELDE AMENDEMENTEN,

Ondergeteekende stelt voor na § 21 eene nieuwe § in te lasschen.

Na artikel 28 wordt ingelascht als nieuw artikel:

» Voor de toepassing van het tweede lid van het vorig artikel wordt het bedrijf van banketbakker of confiturier niet als eene andere winkelnering beschouwd. "

S. VAN HOUTEN.

[98. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Voorzitter van
de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's Gravenhage, 5 *Februari* 1885.

Ter voldoening aan art. 8 der wet van 1 Juni 1865 (*Staatsblad* n°. 58) heb ik de eer hierbij aan de Kamer te doen toekomen het verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig Staatstoezicht in 1883, alsmede 91 afdrukken van dat verslag, voor elk harer leden, der heeren griffiers en voor de Commissie voor de huishoudelijke aangelegenheden der Kamer, één exemplaar.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
Hubrecht.

[99. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's GRAVENHAGE, 14 *Februari* 1885.

Ik heb de eer U Hoogedelgestr. hiernevens te doen toekomen eene nota, bevattende de door de Tweede Kamer verlangde inlichtingen omtrent een adres van het bestuur van het waterschap De Zeven Blokken te *Smilde*, betreffende het bovenpand der *Drentsche Hoofdvaart.*

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

[99. 2.]

NOTA VAN INLICHTINGEN.

De door het bestuur van het waterschap de Zeven Blokken te Smilde ingebrachte klacht over den onvoldoenden toestand van het bovenpand der Drentsche Hoofdvaart, is reeds meermalen vernomen en is gegrond. Het waterschapsbestuur vergist zich evenwel, wanneer het de moeilijkheden, die de scheepvaart ondervindt, toeschrijft aan vervuiling van het bovenpand. Dat van zoodanige vervuiling geen sprake kan zijn, volgt reeds hieruit, dat het pand voortdurend wordt aangevuld door oppomping van water uit den boezem van de Groningsche kanalen, nabij het punt waar de Groninger waterleiding haar prise d'eau heeft.

De oorzaak van den ongunstigen toestand is geene andere dan de ongenoegzame diepte van het bovenpand, waardoor de minste daling van den waterspiegel aanstonds belemmering van de scheepvaart ten gevolge heeft.

Daar de Drentsche Hoofdvaart in rechtstreeksche gemeenschap staat met het Meppelerdiep, waaraan in de laatste jaren belangrijke verbeteringen zijn tot stand gebracht, behoort zij ook in zoodanigen toestand gebracht en gehouden te worden, dat zij aan hare bestemming als gemeenschapsweg tusschen de noordelijke en de westelijke provinciën onzes lands kunne beantwoorden. Reeds zijn op verschillende deelen der vaart beduidende verbeteringen tot stand gebracht; met de verdieping van het zuidelijkste gedeelte van het bovenpand, over eene lengte van bijna 3000 meter, is een aanvang gemaakt. Op dat gedeelte behooren de boorden van het kanaal ter wederzijde aan het Rijk, hetgeen de uitvoering van het verdiepingswerk vergemakkelijkt. Elders, waar dit niet het geval is, kan tot verdieping en daarmede gepaard gaande verbreeding niet worden overgegaan, zoolang het Rijk niet zich de vrije beschikking over eene strook gronds langs het kanaal heeft verzekerd, en ook met het oog op andere belangen, eene regeling is tot stand gebracht.

Het in het adres genoemde gedeelte van het bovenpand, dat tusschen de Norgervaart en het Oranjekanaal, bevat verschilende vakken, waar zoodanige regeling noodig is. Bovendien grenst dit gedeelte niet aan het pand, hetwelk thans verdiept wordt; eene verdieping van dat deel zou dus geen doel treffen. Verdieping van het bovenpand behoort geleidelijk plaats te hebben, aansluitende aan de andere panden der Hoofdvaart, waarvan de bevaarbaarheid, ten gevolge van de in de laatste jaren uitgevoerde werken, weinig te wenschen overlaat.

Zooals in de Memorie van Beantwoording op het Voorloopig Verslag over het negende hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1885 is gezegd, is een algemeen plan in bewerking van hetgeen nog tot verbetering van de Drentsche Hoofdvaart wordt vereischt, de verdieping van het bovenpand daaronder begrepen.

De bezwaren van adressant zullen daarin hunne oplossing vinden.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

[99. 3.]

VERSLAG DER COMMISSIE.

De Commissie uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal benoemd tot onderzoek der inlichtingen op het adres van het Bestuur van het waterschap de »Zeven Blokken" te Smilde, betreffende het bovenpand der Drentsche Hoofdvaart, heeft met belangstelling kennis genomen van die inlichtingen, waaruit blijkt dat de klacht van genoemd waterschap gegrond is.

De Minister herhaalt, hetgeen reeds gezegd is in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag over het IXde hoofdstuk der Staatsbegrooting, dat er een algemeen plan in bewerking is van hetgeen nog tot verbetering der Drentsche Hoofdvaart vereischt wordt, waarin de bezwaren van adressant hunne oplossing zullen vinden.

In afwachting daarvan stelt de Commissie aan de Kamer voor:

1°. dit Verslag te doen drukken en ronddeelen;

2°. den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, onder toezending van een afschrift, dank te zeggen voor de gegeven inlichtingen.

's Gravenhage, 19 Mei 1885.

OLDENHUIS GRATAMA.
VOS DE WAEL.
VAN DER FELTZ.
A. VAN DEDEM.
VAN DER SLEYDEN.

[**100.** 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot onteigening van eene sloot te *Delft*.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 18den Februari 1885.

WILLEM.

[**100.** 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de onteigening van een gedeelte sloot met daarneven gelegen pad te Delft ten name van die gemeente in het algemeen belang noodig is;

Gelet op de wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 125);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Wij verklaren dat het algemeen nut de onteigening vordert, ten name der gemeente Delft, van het perceel in die gemeente kadastraal bekend sectie A, n°. 2789, ten behoeve van het dempen van eene sloot en het aanleggen van een gedeelte straat aan het Geldelooze Pad aldaar.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Koloniën,

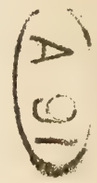

[**100.** 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Terwijl zich de gemeente Delft voortdurend naar de zuidzijde uitbreidt en vooral in sectie A veel wordt bijgebouwd, bevindt zich daar te midden van talrijke nieuw aangelegde gebouwen, o. a. in de onmiddellijke nabijheid van eene school aan het Geldelooze Pad, eene sloot toebehoorende aan den bloemist M. VAN KAMPEN, welke door hare vervuiling en schadelijke uitdampingen gevaar oplevert voor de gezondheid van de bewoners der huizen in de omgeving en vooral ook voor de bewoners van een zestal huizen waarvan deuren en vensters op nauwelijks twee meter afstand van de sloot verwijderd zijn. Zooals uit de hierbij overgelegde bijlagen blijkt wordt zoowel door de omwonende ingezetenen als door burgemeester en wethouders, de plaatselijke gezondheidscommissie en den gemeentearchitect van Delft, Gedeputeerde Staten en den Inspecteur van het geneeskundig Staatstoezicht voor Zuidholland sinds vele jaren eenstemmig opruiming van dezen anti-hygiënischen toestand beoogd, welke tot bederf van lucht, bodem en drinkwater der huizen uit de omgeving aanleiding geeft en dus als gevaarlijk voor de openbare gezondheid dringend voorziening eischt. Ook achten burgemeester en wethouders van Delft, zoowel als Gedeputeerde Staten in het belang van het verkeer, verbreeding van den weg, daar waar thans de sloot is gelegen, opdat aldaar eene straat, na demping der sloot aangelegd worde, hoogst noodzakelijk. Door het gemeentebestuur van Delft werd te vergeefs getracht, door het doen van een goed bod het bezit van deze sloot en aangrenzend pad, uitmakende het perceel kadastraal bekend sectie A. n°. 2789, te verkrijgen, ten einde de sloot te dempen en met het pad voor straataanleg te bezigen. De eischen van den eigenaar van voornoemd perceel waren echter blijkens mededeeling van burgemeester en wethouders te hoog om die te kunnen inwilligen.

Dus blijft ter bereiking van het beoogde doel niets anders over dan toepassing der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 125) op het perceel in de gemeente Delft, kadastraal bekend sectie A. n°. 2789, waartoe de onteigeningsstukken overeenkomstig art. 7 dier wet op de secretarie van Delft ter visie hebben gelegen. Deze stukken zijn op de griffie gelegd ter inzage voor de leden der Kamer.

Het éénig ingekomen adres is van den eigenaar van het perceel, die geen bezwaar tegen het werk inbrengt.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

[100. 4.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot onteigening van eene sloot te Delft, heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen en beschouwingen.

§ 1. In de eerste plaats werd de opmerking gemaakt, dat de voorstelling van den toestand in de Memorie van Toelichting niet geheel juist en ook geenszins consequent kan genoemd worden. De gemeente Delft heeft zich inderdaad uitgebreid, doch men heeft den gang van zaken niet geleid en niet, gelijk wenschelijk was, eerst gezorgd voor behoorlijke afbakening van straten. Zoo is bijv. het zestal in de Memorie van Toelichting genoemde huizen zóó dicht aan den rand der bedoelde sloot opgetrokken, dat de huizen onder het bouwen instortten en men daarop een deel der sloot dempte. Deze huizen stortten hunne riolen in de sloot uit, tot de eigenaar van het thans nog ongedempte deel er zich tegen verzette. Sedert is de sloot niet vervuild en stellig in veel beter staat dan eene on ooglijke en kwalijk riekende sloot, evenzeer in de nabijheid van woonhuizen gelegen en voor de helft aan denzelfden eigenaar behoorende, welke de gemeente voor den aanleg van straten echter niet behoeft. Immers, hoewel in den aanhef het hygiènisch belang op den voorgrond wordt geplaatst, blijkt uit het tweede gedeelte der Memorie van Toelichting voldoende, dat de aanleg eener straat eigenlijk het eenige doel der voorgestelde onteigening is. Evenzeer blijkt dit uit de omstandigheid, dat mede ter onteigening wordt voorgedragen het pad, dat tusschen de sloot en het huis en erf van M. Van Kampen ligt, welk pad toch voorzeker met de hygiènische zijde der zaak niet te maken heeft. Burgemeester en wethouders hebben zich dan ook herhaaldelijk tot den eigenaar gewend om pad en sloot van hem te koopen, doch men is het niet eens kunnen worden. Twijfelachtig kwam het even wel voor, of zulks, zoo als in de Memorie van Toelichting wordt verondersteld, te wijten zou zijn aan de te hooge eischen van den eigenaar van bedoeld perceel. Het zal moeilijk vallen over deze vraag tot eene beslissing te geraken, maar men wilde er toch op wijzen hoe uit de stukken blijkt, dat 221 centiaren ter onteigening werden gevraagd en het bod bedroeg f 600, alzoo nog geen f 3,00 per centiare, terwijl in den omtrek tot f 7,00 per centiare werd gegeven, nog ongerekend de schade aan den eigenaar toe te brengen door het ter bestrating ophoogen van 0,5 M. van het pad voor zijn huis, dat derhalve met zijne bloemisterij in de diepte zou komen te liggen. Men vroeg, of dit pad alreeds op den legger der openbare wegen is gebracht.

Onderscheidene leden waren voorts van oordeel, dat uit de kennisneming der ter griffie aanwezige grondteekeningen blijkt, dat het hier geldt het aanleggen eener straat in eene buitenbuurt, welke als gemeenschapsmiddel geene waarde heeft, en derhalve, als niet zijnde een werk van publiek nut, de toepassing der onteigeningswet geenszins wettigt.

Na het onderzoek in de afdeelingen heeft één der leden van de Commissie van Rapporteurs het terrein, bij het wetsontwerp bedoeld, persoonlijk onderzocht. Bij dit bezoek is hem gebleken, dat de toestand eenigszins anders is, dan uit de Memorie van Toelichting is op te maken. De te dempen sloot loopt ongeveer van het noorden naar het zuiden, of liever, van het noordwesten naar het zuidoosten. Op die sloot is, zoo als reeds bij het afdeelingsonderzoek werd beweerd, ook naar zijne meening niet van toepassing de uit een hygiènisch oogpunt ongunstige beschrijving, bij de Memorie van Toelichting gegeven. Daarin toch schijnen geene riolen meer uit te loopen. Door de bereids bewerkstelligde demping van de halve breedte der sloot is er gelegenheid geweest de daarop uitloopende riolen op te vangen in een houten collecteur of overlangs-riool, dat het rioolwater in noordwestelijke richting buiten de sloot brengt.

Doch in de richting van noordoost naar zuidwest, derhalve rechthoekig op de eerstbedoelde sloot, bevindt zich, mede langs het erf van M. Van Kampen, eene andere sloot van ongeveer gelijke lengte, waarop, gelijk eveneens reeds bij het afdeelingsonderzoek werd opgemerkt, nog steeds riolen uitloopen en die veel onooglijker is dan de bij het wetsontwerp bedoelde, geheel opgegraven en klaarblijkelijk gezuiverde sloot, welke door een dam van het noordwestelijk eind van de wateren der omgeving is afgescheiden.

De Commissie van Rapporteurs meent met het oog op het bovenstaande de vraag te moeten doen, waarom, als de eischen der hygiène hier aanleiding geven toepassing der onteigeningswet te vragen, de bij het wetsontwerp niet genoemde en meer onreine sloot niet gelijktijdig met die, in het wetsontwerp genoemd, moet worden opgeruimd, hetzij door onteigening of het vaststellen eener gemeenteverordening, hetzij bij minnelijke schikking, mits beide slooten op hetzelfde oogenblik, zelfs in de eerste plaats de in het ontwerp niet genoemde, gedempt worden.

§ 2. In ééne afdeeling werden voorts tegen dit ontwerp de navolgende bezwaren ingebracht. Onteigening ten algemeenen nutte, zoo werd gezegd, is een uiterst hulpmiddel, dat alleen dan mag worden aangewend, wanneer in de gebleken behoefte niet even voldoende langs eenvoudiger weg kan worden voorzien. Dit nu zou, naar sommigen meenden, zonder bezwaar kunnen geschieden. Men had hierbij het oog op de bevoegdheid, aan de gemeentebesturen toegekend, om door verordeningen voor een voldoenden hygiènischen toestand te waken. Zoo bepaalt art. 192 der algemeene politieverordening van 's Gravenhage van 5 November 1884, dat door het gemeentebestuur de slooten, dienende tot uitloozing van riolen en niet aan de gemeente in eigendom toebehoorende, op hare kosten kunnen worden overkluisd of tot een riool ingericht. Verschillende andere gemeenteverordeningen bevatten eene gelijksoortige bepaling. Men wees er voorts op hoe de Minister Thorbecke, toen een dergelijk voorschrift in de vroegere politieverordening van de gemeente 's Gravenhage door Gedeputeerde Staten van Zuidholland in strijd met de wet werd geacht, bij schrijven van 27 October 1871 aan dat college het navolgende te kennen gaf: » Ook de artt. 365—367 acht uwe vergadering in strijd met de wet. Vooreerst met art. 147 der Grondwet. *Maar van onteigening ten algemeenen nutte kan hier geen spraak zijn.* De eigendom van slooten wordt niet ontnomen, maar in het belang der openbare gezondheid worden maatregelen daaromtrent voorgeschreven. Het gebruik van het terrein, waar de sloot loopt, wordt beperkt, hetgeen, wel verre van in strijd te zijn met art. 625 van het Burgerlijk Wetboek, juist in die bepaling wettelijken grond vindt." De Minister Thorbecke zou mitsdien het tegenwoordig wetsontwerp niet aan het oordeel der Staten-Generaal onderworpen hebben.

Tegen bovenstaande beschouwing werd door anderen aangevoerd, dat in gevallen als het hierbedoelde, onteigening meer in het voordeel is van de onteigende partij, dan de toepassing eener verordening. Ook achtten zij de inroeping der onschendbaarheid van het eigendomsrecht tegenover den eigenaar niet vrij van overdrijving en onjuistheid, want door krachtens eene gemeenteverordening te dempen of te doen dempen maakt men den eigendom waardeloos en wordt de toestand van den eigenaar slechter. Dit klemde te meer, daar bedoelde sloot onmisbaar is voor den eigenaaar, wegens het gebruik van het water voor zijne bloemisterij, hetwelk hij bij eene overkluizing der sloot zou ontbeeren. Nochtans gaf men toe, dat de vraag, hoever in dit opzicht bij gemeenteverordening gegaan kan worden, niet ten volle is opgelost. Men is blijkbaar huiverig voor het geven van zoodanige oplossing, en daardoor geneigd in vele gevallen eenigermate naar omstandigheden te handelen. Bovendien kunnen opvolgende Regeeringen afwijkende zienswijzen hebben, zooals uit de indiening van dit ontwerp, in verband met de hierboven vermelde meening der Regeering in 1871, blijkt.

Aldus vastgesteld door de Commissie (1) van Rapporteurs, den 4den Juni 1885.

VAN DER SLEYDEN.
DIRKS.
KIELSTRA.
A. VAN DEDEM.

(1) Het lid der Commissie, de heer Attema, was door ongesteldheid verhinderd tot de vaststelling van dit Voorloopig Verslag mede te werken.

Motie van orde van den heer Goeman Borgesius, betrekkelijk de grondwetsherziening.

[101. 1.]

De Kamer, in overeenstemming met de meermalen door de Regeering uitgesproken meening, van oordeel, dat de voorstellen tot herziening der Grondwet zoo spoedig mogelijk moeten worden in behandeling genomen en afgedaan, en dat inmiddels geen wijziging van het kiesrecht of van de kiestabel behoort te worden in overweging genomen, gaat ver tot de orde van den dag.

GOEMAN BORGESIUS.

[**102.** 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot voorziening in de verevening eener door de Algemeene Rekenkamer afgewezen vordering.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 20sten Februari 1885.

WILLEM.

[**102.** 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat voorziening noodig is voor de verevening van eene door de Algemeene Rekenkamer afgewezen vordering;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Ten laste van art. 13 der begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1884, vastgesteld bij de wet van 27 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 20), wordt door de Algemeene Rekenkamer verevend eene som van *vier en dertig duizend negenhonderd zeven en zeventig gulden* (f 34 977), ingevolge de overeenkomst onder dagteekening van 11 Maart 1882 aangegaan met G. DEKKER en G. WOLZAK, wegens het wijzigen der aardewerken op het stationsemplacement te Gorinchem, ten behoeve van de werken omschreven in bestek n°. 718 der Staatsspoorwegen, goedgekeurd krachtens de beschikking van Onzen Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid van 24 Maart 1882, n°. 31, afdeeling Waterstaat B.

Artikel 2.

Deze wet verbindt met den dag harer afkondiging.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,

[**102.** 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De vordering van G. DEKKER en G. WOLZAK is gegrond op de bij beschikking van mijn ambtsvoorganger van 24 Maart 1882, n°. 31, afdeeling Waterstaat B, goedgekeurde overeenkomst wegens het wijzigen der aardewerken op het stationsemplacement te Gorinchem, ten behoeve van de werken omschreven in bestek n°. 718 der Staatsspoorwegen.

Volgens art. 3 der overeenkomst moesten de werken vóór primo November 1882 geheel voltooid worden opgeleverd, en zou volgens art. 7 de betaling na de eerste volledige oplevering van het geheele werk volgens bestek n°. 718 geschieden.

Bij schrijven van 29 November 1883, n°. 2064, werden door den betrokken eerstaanwezend ingenieur de betalingstukken overgelegd; het daarbij behoorend certificaat van betaling werd echter teruggezonden ter aanvulling met de dagteekening van de eerste volledige oplevering van het geheele werk, volgens bestek n°. 718, ten einde daaruit het dienstjaar te bepalen waaruit men meende dat de betaling der vordering zou moeten worden aangewezen.

Die volledige oplevering werd gerekend te zijn geschied op primo Augustus 1883, waarop eene aanvrage van betaling ten laste van art. 14 van den dienst van 1883, aan de Algemeene Rekenkamer ter verevening werd gezonden.

De Algemeene Rekenkamer was echter blijkens nota van remarque van 24 December 1883 van meening, dat de vordering tot den dienst van 1882 behoorde en vóór 1 Juli 1883 had moeten zijn ingediend; dat ook bij haar geen Koninklijk besluit bekend was, waarbij overeenkomstig art. 1 der wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 123) de voldoening der vordering om bijzondere redenen door den Koning zou zijn toegestaan. In de verevening werd gedifficulteerd op der opmerking, dat art. 7 der overeenkomst alleen de betaling, niet het dienstjaar regelt, en dus belanghebbenden daardoor niet verhinderd werden hunne vordering vóór 1 Juli 1883 bij de administratie in te dienen.

Door de invallende Kerstdagen was op 27 December 1883 de tijd te kort om aan de bepaling van art. 1 der voormelde wet van 20 Juli 1870 zoodanig gevolg te kunnen geven, dat de aanvrage van betaling ten laste van den dienst van 1882 vóór of uiterlijk op 31 December 1883 de Algemeene Rekenkamer kon bereiken. Dit had ten gevolge, dat in de betaling der vordering werd voorzien bij assignatie op latere verevening. Daar ook de Rekenkamer in de verevening daarvan difficulteerde en inmiddels de dienst voor 1882 afgesloten was, werd bij Koninklijk besluit van 1 Juli 1884 n°. 19 de vordering aangewezen op art. 30 der spoorwegbegrooting voor 1884, als vordering over een afgesloten dienstjaar.

De Algemeene Rekenkamer was echter van meening dat de vordering behoorde tot den dienst van 1882 en men die alzoo vóór 1 Juli 1883 had moeten doen gelden en dus hierop niet toepasselijk was de wet van 10 Februari 1844 (*Staatsblad* n°. 6), maar wel die van 8 November 1815 (*Staatsblad* n°. 51).

Nu het scheen dat de aannemers hunne vordering niet vóór 1 Juli 1883 hadden doen gelden, beschouwde de Algemeene Rekenkamer de vordering als verjaard, en gaf de omstandigheid dat de tijd te kort was tot het voordra-

gen van een Koninklijk besluit, krachtens art. 1 der wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* no. 123), de Kamer geen vrijheid om de uitgaaf als niet verjaard, op art. 30, als vordering over een afgesloten dienstjaar, dienst 1884, te verevenen; tevens deelde zij mede, dat de betrokken assignatie uit de verantwoording van den betaalmeester te Dordrecht was geroijeerd.

Bij de beantwoording dezer remarque heb ik aangetoond dat de aannemers hunne vordering reeds met 1 November 1882 en dus veel vroeger dan 1 Juli 1883, wilden doen gelden. Ten gevolge hiervan verviel bij de Algemeene Rekenkamer het bezwaar tegen de verevening ontleend aan de wet van 8 November 1815 (*Staatsblad* n°. 51) en zou de vordering derhalve kunnen verevend worden indien zij intijds, dat is vóór 31 Juli 1883, ter harer kennis ware gebracht.

Daar dit niet heeft plaats gehad kan de Kamer niet tot de verevening overgaan, op grond van art. 29 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) zooals het gewijzigd is bij de wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 123).

In de meening dat art. 7 der overeenkomst ook het dienstjaar regelde en belanghebbenden volgens die bepaling eerst op 1 Augustus 1883 hunne vordering konden doen gelden, hebben zij buiten hun toedoen verzuim gepleegd, waardoor natuurlijk de deugdelijkheid hunner vordering niet kan verloren gaan. Nu het gerezen bezwaar van verjaring vervallen is en de vordering werken betreft die tot den aanleg van den spoorweg van Dordrecht naar Elst behooren, is herstel van dit verzuim niet anders mogelijk dan door de Algemeene Rekenkamer alsnog bij de wet tot verevening, thans ten laste van art. 13 der begrooting voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1884, te machtigen.

Daartoe strekt de onderwerpelijke voordracht.

De bescheiden waaruit de vordering wordt gekend en de met de Algemeene Rekenkamer gevoerde briefwisseling, zijn ter inzage voor de leden op de griffie der Kamer overgelegd. (1)

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

---

(1) Afschrift van:

1°. Overeenkomst met G. Dekker en G. Wolzak.

2°. Brief van den eerstaanwezend-ingenieur Keaper van 5 December 1883, n°. 2126, E, 467.

3°. Nota van remarque van de Algemeene Rekenkamer van 24 December 1883, n°. 1 R.

4°. Koninklijk besluit van 1 Juli 1884, n°. 19.

5°. Brief aan Algemeene Rekenkamer van 9 Juli 1884, n°. 28, afdeeling Waterstaat B.

6°. Brief van Algemeene Rekenkamer van 8 December 1884, n°. 15, R. T. 2.

7°. Brief aan Algemeene Rekenkamer van 17 December 1884, n°. 34, afdeeling Waterstaat B, en

8°. Brief van Algemeene Rekenkamer van 5 Januari 1885, n°. 53, R. T. 2.

[102. 4.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot voorziening in de verevening eener door de Algemeene Rekenkamer afgewezen vordering, heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen en beschouwingen.

Door sommigen werden de bezwaren der Algemeene Rekenkamer in deze minder klemmend geacht, en werd er op gewezen hoe eene dergelijke handelwijze ten gevolge zal hebben, dat door de aannemers van publieke werken, ten einde de mogelijk te lijden schade bij eventueel latere betaling te verhalen, hoogere aannemingssommen zullen worden bedongen, tot schade van 's Rijks schatkist. Anderen evenwel meenden, dat de hier bedoelde moeilijkheden alleen zijn toe te schrijven aan de omstandigheid, dat het dienstjaar 1882, waartoe de overeenkomst met G. Dekker en G. Wolzak behoorde, door de ambtenaren der Staatsspoorwegen niet gehandhaafd werd. Het werk werd opgeleverd in de eerste dagen van Augustus 1883; of moet wellicht uit de uitdrukking *gerekend* in alinea 4 der Memorie van Toelichting worden opgemaakt, dat zulks op een ander tijdstip heeft plaats gehad, zooals ook schijnt te blijken uit het ter griffie gedeponeerde antwoord van de Algemeene Rekenkamer op een schrijven van den Minister? Het betrokken certificaat van opneming en uitbetaling had derhalve door den betrokken ingenieur kunnen zijn afgegeven in de eerste dagen van Augustus — niet evenwel, gelijk geschied is, op den dienst van 1883, maar op dien van 1882. Alsdan had de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid nog in dezelfde maand een Koninklijk besluit kunnen provoceeren, houdende toepassing der wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 123), en zou de vordering betaalbaar gesteld zijn kunnen worden op den dienst van 1882, waartoe zij, zooals de Algemeene Rekenkamer te recht opmerkt, behoorde. Dit alles is echter niet geschied; de betalingsstukken zijn eerst den 29sten November 1883 overgelegd, en dan nog wel op den dienst van 1883, zoodat de bedenkingen der Rekenkamer alleszins gegrond waren. Aan de andere zijde kan niet worden ontkend dat de belanghebbenden, behoudens de te late oplevering van het werk, in deze volkomen onschuldig zijn, en, bij verwerping dezer wetsvoordracht, eene civiele procedure waarschijnlijk door hen zou gewonnen worden.

Ten einde omtrent het bovenstaande een beter oordeel te kunnen vellen, werd gevraagd:

1°. Welke is de reden, dat de werken, die vóór 1 November 1882 geheel voltooid moesten worden opgeleverd, eerst werden *gerekend* te zijn opgeleverd op 1 Augustus 1883? Zijn er, ten gevolge van die vertraagde oplevering, boeten verbeurd en ingevorderd?

2°. Zou de Minister bezwaar hebben, het certificaat van betaling, waaruit blijkt van de oplevering van het werk, behalve de reeds overgelegde bescheiden, alsnog ter inzage voor de leden op de griffie der Kamer te deponeeren?

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 10den Maart 1885.

VAN DER SCHRIECK.
KEUCHENIUS.
GOEKOOP.
VAN AYLVA VAN PALLANDT.
BUMA.

[102. 5.]

MEMORIE VAN ANTWOORD.

(Ingezonden bij brief van den 17den Maart 1885.)

Ter beantwoording van de beide vragen in het Voorloopig Verslag over het ontwerp van wet tot neven vermelde voorziening gesteld, heeft de ondergeteekende de eer het volgende op te merken:

Ad 1°. In de Memorie van Toelichting is melding gemaakt van twee datums van oplevering, te weten van het werk, bedoeld in de overeenkomst, goedgekeurd 24 Maart 1882, en van het werk, omschreven in bestek n°. 718.

Voor het eerstgenoemde werk is bij art. 3 der overeenkomst de oplevering op 31 October 1882 bepaald. Op dien dag heeft zij volledig plaats gehad.

De opleveringstermijn van het werk, omschreven in bestek n°. 718 (1 November 1881) is overeenkomstig art. 27 van het bestek, verlengd geworden met de dagen waarop, ten gevolge van moeilijkheden bij de onteigening, het werk heeft moeten stil liggen. De oplevering is eerst geschied op 1 Augustus 1883.

De tegenspraak die blijkens de gestelde vraag scheen te bestaan, is dus niet aanwezig.

Ad 2°. Het certificaat van betaling van den eenigen termijn der overeenkomst wordt in afschrift ter inzage voor de leden op de griffie der Kamer nedergelegd. Uit dat certificaat blijkt dat de oplevering op het tijdstip in art. 3 dier overeenkomst genoemd, heeft plaats gehad, zoodat geen boete is verbeurd.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[102. 6.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp tot voorziening in de verevening eener door de Algemeene Rekenkamer afgewezen vordering is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 19den Maart 1885.

VAN DER SCHRIECK.
KEUCHENIUS.
GOEKOOP.
VAN AYLVA VAN PALLANDT.
BUMA.

[**103.** 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot wijziging en aanvulling der wet van 21 Januari 1885 (*Staatsblad* n°. 53), houdende vaststelling der begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel voor den dienst van 1885.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 23sten Februari 1885.

WILLEM.

[**103.** 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken eener wijziging en aanvulling der wet van 21 Januari 1885 (*Staatsblad* n°. 53), houdende vaststelling der begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel voor den dienst van 1885;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Het *artikel* 2 van **artikel 1** der wet van 21 Januari 1885 (*Staatsblad* n°. 53) wordt verhoogd met *dertig duizend gulden* (f 30 000) en aldus vastgesteld op *eenhonderd twintig duizend gulden* (f 120 000).

Artikel 2.

Het *artikel* 4 van **artikel 1** van evengenoemde wet wordt verhoogd met *vijfhonderd negentig duizend gulden* (f 590 000) en aldus vastgesteld op *een millioen driehonderd vier en negentig duizend driehonderd gulden* (f 1 394 300).

Na het gestelde onder *e* in evenbedoeld *artikel* 4 wordt ingevoegd:

f. Maken van batterijen aan de Zuiderzeezijde.

Artikel 3.

Het *artikel* 5 van **artikel 1** van bovengenoemde wet wordt verhoogd met *vijftien duizend gulden* (f 15 000) en alzoo vastgesteld op *eenhonderd twee en vijftig duizend negenhonderd gulden* (f 152 900).

Artikel 4.

Het *artikel* 6 van **artikel 1** van meerbedoelde wet wordt verhoogd met *eenhonderd duizend gulden* (f 100 000) en aldus vastgesteld op *driehonderd dertig duizend gulden* (f 330 000).

Artikel 5.

Tusschen de *artikels* 6 en 7 van **artikel 1** der bedoelde wet worden de volgende artikelen ingevoegd:

Artikel 6 *a.* Verbeteren van het fort op den Hoofddam bij *Pannerden* . . . . . f 100 000

Artikel 6 *b.* Telegraphische verbinding van verdedigingswerken en posten. . . . . f 105 000

Artikel 6.

Na het gestelde onder *c* in het *artikel* 7 van **artikel 1** der bedoelde wet wordt ingevoegd:

d. voor het fort op den Hoofddam bij *Pannerden.*

Artikel 7.

Ten gevolge van de artikels 1, 2, 3, 4 en 5 dezer wet wordt:

het totaal der vestingbegrooting, vastgesteld bij de wet van 21 Januari 1885 (*Staatsblad* n°. 53), verhoogd met *negenhonderd veertig duizend gulden* (f 940 000) en nader gebracht op *twee millioen zevenhonderd twee duizend tweehonderd gulden* (f 2 702 200);

de som vermeld onder *a* van **artikel 2** der voormelde wet, verhoogd met *zeshonderd vijf duizend gulden* (f 605 000) en nader gebracht op *een millioen zeshonderd drie en zestig duizend negenhonderd gulden* (f 1 663 900); en

in plaats van de in **artikel 3** der voornoemde wet voorkomende woorden: » de *artikelen* 2, 3, 4, 5, 6, 7 en 8 van **artikel 1** dezer wet" gelezen: » de *artikelen* 2, 3, 4, 5, 6, 6*a*, 6*b*, 7 en 8 van **artikel 1** dezer wet."

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Oorlog,

[**95.** 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij de Nota van Wijzigingen op het oorspronkelijk, in September 1884, ingediend wetsontwerp tot vaststelling der vestingbegrooting voor 1885 werden, in verband met de wijze van behandeling der Staatsbegrooting voor dit jaar, al de in die begrooting voor nieuwe werken gestelde posten, daaruitgenomen.

Bij de hieromtrent gegeven toelichting werd medegedeeld, dat de Minister van Oorlog zich voorbehield, later alsnog eene suppletoire begrooting voor de uitvoering van het vestingstelsel over 1885 te doen volgen, opdat al de plannen, neêrgelegd in het oorspronkelijk ontwerp, te zijner tijd tot uitvoering zouden kunnen komen.

Vandaar het tegenwoordig wetsontwerp, dat intusschen niet geheel strookt met het oorspronkelijk ontwerp der vestingbegrooting voor 1885.

Sedert het opmaken toch van dit laatste zijn verscheidene maanden verloopen, en nu heeft de ondergeteekende gemeend gebruik te moeten maken van de gelegenheid dat eene suppletoire vestingbegrooting moet worden ingediend, om alsnog ten opzichte van de oorspronkelijke begrooting zoodanige veranderingen voor te stellen als thans gewenscht voorkomen.

Deze veranderingen zullen hieronder nader worden toegelicht. Voor het overige veroorlooft de ondergeteekende zich beleefdelijk te verwijzen naar de Memorie van Toelichting op de oorspronkelijke vesting begrooting voor 1885 en naar de Nota van Toelichting op de Nota van Wijzigingen welke op die begrooting werd ingediend.

Tevens zijn in den bij dit wetsontwerp gevoegden toelichtenden staat en in de nieuwe berekening der middelen de cijfers betreffende de bestede of alsnog te besteden gelden over de dienstjaren 1883 en 1884 gewijzigd, vermits die cijfers thans juister kunnen worden bepaald of geraamd dan tijdens het opmaken der oorspronkelijke ontwerp-vestingbegrooting voor 1885 mogelijk was. De hierdoor vrijkomende gelden kunnen strekken tot dekking der uitgaven, die het gevolg zijn van de bovenbedoelde veranderingen, zoodat het oorspronkelijk voor 1885 gevraagd krediet, ongewijzigd kan blijven.

De oorzaak van het vrijvallen van gelden op de diensten van 1883 en 1884 is hoofdzakelijk gelegen in de vertraging, ontstaan in de oplevering van pantseringen naar aanleiding der hierna, ad begrootingsartikel 4, te vermelden schietproeven en de in verband hiermede kleinere uitgaven voor inkomende rechten, alsmede in ondervonden moeilijkheden betreffende de onteigening van grond voor het fort bij Velsen en de vergunning tot het maken der inundatiesluis bij het fort De Ruyter, welke moeilijkheden echter thans vermoedelijk spoedig tot oplossing zullen geraken.

Ten einde het overzicht der met dit wetsontwerp beoogde wijzigingen en aanvullingen gemakkelijk te maken, is tevens bij deze Memorie eene bijlage gevoegd, houdende de eigenlijke begrootingsartikelen, zooals die ten gevolge der bedoelde wijzigingen en aanvullingen zullen worden.

Begrootingsartikel 2. *Nieuwe Hollandsche waterlinie.*

De post sub 2 voor het verbeteren van inundatiemiddelen bezuiden de Lek is gesteld op f 30 000. De werkzaamheden namelijk, die alsnog aan den sluisbeer te Everdingen zullen moeten worden uitgevoerd, zooals werd medegedeeld in de Memorie van Beantwoording, betreffende de oorspronkelijke begrooting voor 1885, zijn thans in bestek gebracht en nauwkeurig begroot. Dienovereenkomstig is de post nu ingevuld.

Daar thans ook de ter zake betrekkelijke nadere overeenkomst met den dijkstoel van het polderdistrict Culemborg gesloten is, kunnen de bedoelde werkzaamheden geheel in dit jaar worden uitgevoerd en verrekend.

Begrootingsart. 3. *Stelling van den Helder.* Ten aanzien van den post voor het maken van een fort op de Harssens, vermeld onder 1 in den toelichtenden staat, welke niet voorkwam op de oorspronkelijke begrooting voor 1885, zij ter herinnering aangeteekend, dat deze post volgens de toelichting der op die begrooting ingediende Nota van Wijzigingen, alleen betreft eene verschuiving van bedragen van het eene op het andere dienstjaar, ten gevolge van vertraging in de oplevering van het ijzerwerk der pantseringen voor dat fort.

Begrootingsart. 4. *Stelling van Amsterdam.* In verband met het verslag omtrent schietproeven tegen pantseringen, vormende de 3de aflevering van deel XVI der gedrukte Verslagen, Rapporten en Memoriën, die vanwege het Departement van Oorlog worden uitgegeven, heeft de ondergeteekende het volstrekt noodig geacht aan de pantseringen voor het fort bij IJmuiden niet alleen een voorpantser toe te voegen, maar die pantseringen ook in haar geheel eenige wijzigingen te doen ondergaan, in verband waarmede zij echter iets zwaarder moesten worden dan oorspronkelijk vastgesteld was.

De totaal-uitgaven voor genoemd fort zullen hierdoor f 140 000 hooger worden. In overeenstemming hiermede zijn in de tegenwoordige suppletoire begrooting c. a. de cijfers betreffende dit fort bepaald, zoowat betreft de voor 1885 gevraagde som, als het bedrag dat alsnog op volgende begrootingen zal moeten worden gevraagd.

In aansluiting aan hetgeen op 22 December jl. bij de openbare behandeling in de Tweede Kamer der Staten-Generaal van de oorspronkelijke vestingbegrooting voor 1885, door den ondergeteekende is medegedeeld, omtrent de verdediging van Amsterdam aan de Zuiderzee-zijde, zullen eerlang grondboringen en peilingen plaats hebben in den Pampus en bij het Muiderzand, ten einde nadere gegevens te verkrijgen omtrent de meest gewenschte plaats voor een eventueel aldaar te maken fort.

Voorts zijn, op het oogenblik in bewerking ontwerpen voor kustbatterijen op het Vuurtoreneiland bij Durgerdam en bij Diemerdam.

Voor den bouw van deze batterijen is intusschen reeds op de tegenwoordige begrooting een post uitgetrokken.

Men acht het namelijk raadzaam reeds dadelijk ter plaatse waar deze batterijen zullen moeten worden gebouwd, zandophoogingen en zandbelastingen te maken tot verbetering van het bouwstaal.

Begrootingsart. 5. *Stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak.* Voor het verbeteren van de positie van Ooltgensplaat wordt thans voor den dienst van 1885 f 15000 meer gevraagd dan volgens de oorspronkelijke begrooting voor dit jaar. Daarentegen is zoodanig bedrag thans niet meer gesteld voor genoemd werk in den toelichtenden staat onder de bedragen, die bij volgende begrootingen nog zouden moeten worden aangevraagd.

De bedoeling is mitsdien om al de voor het werk alsnog te doene uitgaven op den dienst van 1885 te verevenen.

Begrootingsart. 6. *Stelling van de monden van de Maas en van het Haringvliet.* Om gelijke redenen als hierboven ten opzichte van het fort bij IJmuiden zijn vermeld, hebben de twee in bewerking zijnde pantserkoepels voor het fort aan den Nieuwen Maasmond eenige wijzigingen moeten ondergaan, zoodat de kosten dier koepels f 40 000 meer zullen bedragen dan vroeger werd begroot.

Wijders wenscht de ondergeteekende den derden koepel voor dit fort, die wordt geraamd op f 400 000, in fabricage te brengen. Hieromtrent zij opgemerkt, dat volgens het plan voor het fort, dat bij de behandeling der vestingbegrooting van 1881 aan de Volksvertegenwoordiging werd overgelegd en tot grondslag voor de kredieten voor den bouw van dit fort strekt, hierop zijn ontworpen drie koepels, namelijk twee, elk voor twee kanons van 24 c. M., en een voor twee kanons van 15 c. M. Met het oog op den toestand, waarin de nieuwe Maasmond verkeerde, toen met den bouw van het fort werd begonnen, is echter — gelijk bekend is — wel de onderbouw van het fort voor de plaatsing der drie bedoelde koepels ingericht, doch zijn aanvankelijk slechts twee koepels onderhanden genomen, namelijk één voor kanons van 24 c. M. en één voor kanons van 15 c. M. Met het oog echter op de voortdurende verbetering van den nieuwen Maasmond is het noodig, dat het oorspronkelijk plan voor het fort zoo spoedig mogelijk volledig worde uitgevoerd, en dat dus ook met den aanmaak van den derden koepel zonder verwijl worde begonnen. Het is bovendien raadzaam hiertoe thans te besluiten, omdat, zoo de bestelling van den koepel vóór 1 Mei a. s. kan geschieden, de kosten daarvan ongeveer f 50 000 minder zullen bedragen dan bij latere bestelling, aangezien de aanmaak en montage in eerstbedoeld geval kunnen geschieden in aansluiting aan die van den anderen, reeds in bewerking zijnden koepel voor kanons van 24 c. M.

In overeenstemming met een en ander zijn thans de cijfers betreffende het fort aan den Nieuwen Maasmond — waarvan de kosten vroeger (met 2 koepels) op nagenoeg f 1300 000 werden begroot, doch nu (met 3 koepels) op nagenoeg f 1 740 000 moeten worden berekend — bepaald, zoowel wat aangaat de voor 1885 gevraagde som, als wat betreft het bedrag dat nog op volgende dienstjaren zal noodig zijn.

De Minister van Oorlog,

WEITZEL.

[103. 4.]

TOELICHTENDE STAAT, behoorende bij de Memorie van Toelichting op het ontwerp van wet tot wijziging en aanvulling der wet van 21 Januari 1885 (Staatsblad n°. 53), houdende vaststelling der begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel voor den dienst van 1885.

Wijziging en aanvulling der begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel dienst 1885.

Artikelen.	Namen der liniën.	NAMEN DER WERKEN.	VOOR IS BESTEED OP DEN 1879.	1880.	1881.
2	ee eche nie.	1. Verbeteren van de vesting Gorinchem .	f 100	f 580	»
		2. Verbeteren van inundatie-middelen bezuiden de Lek	»	»	»
		3. Materieel der genie voor het in staat van verdediging brengen der werken in de geheele linie.	»	»	f 38 800
		4. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de geheele linie.	»	»	»
3	Stelling van den Helder.	1. Maken van een fort op de Harssens . .	130 160	137 170	176 700
		2. Slechten van voorwerken van forten aan de landzijde van de stelling	»	»	»
		3. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de geheele stelling.	»	»	»
4	Stelling van Amsterdam.	1. Maken van een fort bij IJmuiden . . .	1 680	50 340	88 200
		2. De eigenlijke stelling, als:			
		a. Maken van een werk bij Abcoude. .	»	»	»
		b. Maken van een werk bij Velzen . .	»	»	»
		c. Voortzetting van het verbeteren der linie van Spaarndam en der positie aan de Liede	»	»	»
		d. Onteigening van gronden en uitvoering van voorbereidende werkzaamheden voor verschillende werken in de stelling.	»	»	»
		e. Maken van zandophoogingen enz. voor verschillende werken in de stelling .	»	»	»
		f. Maken van batterijen aan de Zuiderzeezijde	»	»	»
5	Stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak.	1. Verbeteren van de positie van Willemstad.	1 230	206 830	175 100
		2. Maken van eene inundatie-sluis bij het fort De Ruyter.	»	»	»
		3. Verbeteren van de positie van Ooltgensplaat	»	»	1 600

Wijziging en aanvulling der begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel dienst 1885.

ELK WERK						*Toelichtingen.*
DIENST VAN		zal vermoedelijk worden besteed op den dienst van 1884.	wordt thans aangevraagd.	zou bij volgende begrootingen nog aan te vragen zijn.	Voor elke linie, volgens de cijfers van deze begrooting, alsnog te besteden.	
1882.	1883.					
f 200	»	*Memorie.*	*Memorie.*			
95 750	f 450	*Memorie.*	f 30 000	*Memorie.*		
70 560	50 670	f 3 800	30 000	*Memorie.*		
43 600	120 810	116 200	60 000	*Memorie.*		
			f 120 000	»	f 120 000	
560 540	63 310	111 300	f 295 000			
»	»	»	*Memorie.*			
»	2 940	11 000	10 000			
			f 305 000	»	f 305 000	
136 150	706 530	471 050	f 289 300	f 96 970		
»	133 740	122 000	115 000	49 260		
»	»	20	100 000	449 980		
241 870	233 950	194 000	200 000	440 180		
»	1 800	90 300	150 000			
»	»	»	450 000	7 937 900		
»	»	»	90 000			
			f 1 394 300	f 8 974 290	f 10 368 590	
73 600	59 160	45 000	f 49 400	f 120 840		
»	4 120	6 460	60 000	29 420		
169 900	75 040	174 000	43 500			
			f 152 900	f 150 260	f 303 160	

Wijzigtng en aanvulling der begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel dienst 1885.

Artikelen.	Namen der liniën.	NAMEN DER WERKEN.	VOOR IS BESTEED OP DEN 1879.	1880.	1881.
6	Stelling van de monden van de Maas en van het Haringvliet.	1. Maken van een werk aan den Nieuwen Maasmond	f 380	f 780	f 104 680
		2. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de stelling Hellevoetsluis-Brielle	»	»	»
6 *a.*		Verbeteren van het fort op den hoofddam bij Pannerden	»	»	»
6 *b.*		Telegraphische verbinding van verdedigingswerken en posten	»	»	»
7		Inkomende rechten van het ijzerwerk tot pantseringen, als:			
		a. Voor het fort op de Harssens			
		b. Voor het fort bij IJmuiden			
		c. Voor het fort aan den Nieuwen Maasmond	»	»	»
		d. Voor het fort op den hoofddam bij Pannerden			

Wijziging en aanvulling der begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel dienst 1885.

ELK WERK						Voor elke linie, volgens de cijfers van deze begrooting alsnog te besteden.	*Toelichtingen.*
DIENST VAN		zal vermoedelijk worden, besteed op den dienst van 1 84.	wordt thans aangevraagd.	zou bij volgende begrootingen nog aan te vragen zijn.			
1882.	1883.						
f 264 500	f 340 430	f 320 070	f 320 000	f 390 000		»	
»	»	7 000	10 000	»		»	
			f 300 000	f 390 000		f 720 000	
»	»	»	f 100 000	f 100 000			
»	118 820	50 000	105 000				
»	23 350	30 000	50 000				

VERZAMELING.

Artikelen.	NAMEN DER LINIËN.	VOOR ELKE LINIE: wordt thans aangevraagd.	VOOR ELKE LINIE: zou bij volgende begrootingen nog aan te vragen zijn.	VOOR ELKE LINIE: in het geheel volgens de cijfers van deze begrooting alsnog te besteden.	*Toelichtingen*
2	Nieuwe Hollandsche Waterlinie	f 120 000	»	f 120 000	
3	Stelling van den Helder.	305 000	»	305 000	
4	Stelling van Amsterdam.	1 394 300	f 8 974 290	10 368 590	
5	Stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak	152 900	150 260	303 160	
6	Stelling van de monden van de Maas en het Haringvliet	330 000	390 000	720 000	
6*a*	Verbeteren van het fort op den hoofddam bij Pannerden	100 000	100 000	200 000	
6*b*	Telegraphische verbinding van verdedigingswerken en posten	105 000	»	105 000	
7	Inkomende rechten van het ijzerwerk tot pantseringen	50 000	»	50 000	
	Komt bij: de bedragen der artikelen in de vestingbegrooting, dienst 1885, als:				
	Artikel 1	90 000	»	90 000	
	» 8	5 000	»	5 000	
	» 9	50 000	»	50 000	
		f 2 702 200	f 9 614 550	f 12 316 750	

[103. 5.]

STAAT DER UITGAVEN OVER 1883.

NIEUWE STAAT der uitgaven over 1883.

Artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Uitgaven gedaan over 1883. Onderdeelen.	Uitgaven gedaan over 1883. Artikelen.	*TOELICHTINGEN.*
1	*a.*	Jaarwedde aan civiel-ingenieurs	f 4 200,00		
	b.	Toelagen en daggelden aan teekenaars en buitengewone opzichters	39 963,80		
	c.	Toelagen aan officieren der genie	24 714,64		
	d.	Reis- en verblijfkosten	2 370,97		
	e.	Schadeloosstelling voor bureel- en lokaalbehoeften	5 475,66		
				f 76 725,07	
2		Werken tot verbetering van de Nieuwe Hollandsche waterlinie:			
	1	Verbeteren van de vesting Gorinchem. . . .	»		
	2	Verbeteren van inundatiemiddelen benoorden de Lek	f 16 744,26		
	3	Verbeteren van inundatiemiddelen bezuiden de Lek	449,98⁵		
	4	Materieel der genie voor het in staat van verdediging stellen der werken in de geheele linie	50 670,65⁵		
	5	Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de geheele linie. . .	120 809,16⁵		
				188 674,06⁵	
3		Werken tot verbetering van de stelling van den Helder:			
	1	Maken van een fort op de Harssens	f 63 312,43		
	2	Verbeteren van de batterij Louise	11 556,14⁵		
	3	Wijzigen van de batterij Kaaphoofd	31 716,09⁵		
	4	Maken van een bewakingspost op den zeedijk bij de vischmarkt	24 235,90		
	5	Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de geheele stelling .	2 938,52⁵		
				133 759,09⁵	
		Transporteeren	»	f 399 158,23	

Wijziging en aanvulling der begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel dienst 1885.

Artikelen.	Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Uitgaven gedaan over 1883. Onderdeelen.	Uitgaven gedaan over 1883. Artikelen.	TOELICHTINGEN.
		Per transport	»	f 399 158,23	
4		Werken tot verbetering van de stelling van Amsterdam:			(1) De uitgaven voor dit werk begrepen in de som, vermeld onder 1 van dit artikel.
	1	Maken van een fort bij IJmuiden	f 706 527,35		
	2	De eigenlijke stelling, als:			
	a.	Maken van een werk bij Abcoude	133 741,74		(2) Bij dit bedrag van. . f 23 016,69
	b.	Maken van een werk bij Velzen.	»		
	c.	Voortzetting van het verbeteren der linie van Spaarndam en der positie aan de Liede . .	233 952,08		nog te voegen de som van 674,06
	d.	Onteigening van gronden en uitvoering van voorbereidende werkzaamheden voor verschillende werken in de stelling.	1 798,68	1 076 019,85	uitgegeven boven het bedrag, toegestaan op art. 2.
5		Werken tot verbetering van de stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak:			
	1	Verbeteren van de positie van Willemstad . .	f 59 163,16		Totaal f 23 690,76
	2	Maken van eene inundatiesluis bij het fort de Ruyter	4 120,79		
	3	Maken van cementbeddingen in de positie van Willemstad	(1)		
	4	Verbeteren van de positie van Ooltgensplaat .	75 035,99	138 319,94	
6		Werken tot verbetering van de stelling van de monden van de Maas en van het Haringvliet:			
	1	Maken van een werk aan den Nieuwen Maasmond	f 340 433,42		
	2	Verbeteren van de vesting Brielle	13 953,70		
	3	Verbeteren van de stelling in het land van Voorne	77 870,82		
	4	Maken van cementbeddingen in de stelling. .	19 736,30		
	5	Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de stelling Hellevoetsluis–Brielle	»	451 994,25	
7		Telegraphische verbinding van verdedigingswerken en posten	»	118 820,10	
8		Inkomende rechten van het ijzerwerk tot pantseringen, als:			
	a.	Voor het fort op de Harssens.	f 23 000,22		
	b.	Voor het fort bij IJmuiden.	284,36		
	c.	Voor het fort aan den nieuwen Maasmond . .	64,72	23 349,30	
9		Opmetingen enz. betreffende werken in liniën en vestingen hiervoor niet vermeld	»	1 300,00	
10		Onvoorziene uitgaven:			
		Termijnen van het voltooien van de batterij onder Brakel (2de gedeelte).	f 8 064,83		
		Aankoop van grond voor dit werk.	3 924,00		
		Verbeteren van het werk bij het fort Westervoort	4 209,89		
		Termijn van het verbeteren van het fort Kijkduin	6 317,97		
		Gedeelte van een termijn van het verbeteren van het fort Nieuwersluis	500,00	(2) 23 016,69	
		Totaal . .	»	f 2 231 978,38	

[103. 6.]

NIEUWE BEREKENING DER MIDDELEN.

Berekening der middelen tot dekking van het bedrag der gewijzigde en aangevulde vestingbegrooting voor 1885.

De middelen tot dekking der uitgaven, ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1885, zijn aldus te berekenen:

Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1875 is toegestaan	f	3 000 000,00
De uitgaven bedragen		2 222 762,40
Bleef dus beschikbaar op 1875	f	777 237,60
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting van 1876 is toegestaan		2 700 000,00
De middelen voor 1876 bedroegen dus.	f	3 477 237,60
De uitgaven bedragen		1 650 843,17⁵
Bleef dus beschikbaar op 1876	f	1 826 394,42⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1877 is toegestaan.		2 610 000,00
De middelen voor 1877 bedroegen dus.	f	4 436 394,42⁵
De uitgaven bedragen		2 918 549,17
Op 1877 bleef alzoo beschikbaar.	f	1 517 845,25⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1878 is toegestaan.		1 880 000,00
De middelen voor 1878 bedroegen dus.	f	3 397 845,25⁵
De uitgaven bedragen		2 551 431,23⁵
Op 1878 bleef alzoo beschikbaar.	f	846 414,02
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1879 is toegestaan.		2 897 000,00
De middelen over 1879 bedroegen dus.	f	3 743 414,02
Transporteeren	f	3 743 414,02

Per transport	f	3 743 414,02
De uitgaven bedragen		1 929 480,20⁵
Op 1879 bleef alzoo beschikbaar.	f	1 813 933,81⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1880 is toegestaan.		2 540 000,00
De middelen over 1880 bedroegen dus.	f	4 353 933,81⁵
De uitgaven bedragen		2 347 958,73
Op 1880 bleef alzoo beschikbaar.	f	2 005 975,08⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1881 is toegestaan.		1 400 000,00
De middelen over 1881 bedroegen dus.	f	3 405 975,08⁵
De uitgaven bedragen		2 122 872,39
Op 1881 bleef alzoo beschikbaar.	f	1 283 102,69⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1882 is toegestaan.		1 987 000,00
De middelen over 1882 bedroegen dus.	f	3 270 102,69⁵
De uitgaven bedragen		2 109 195,98
Op 1882 bleef alzoo beschikbaar	f	1 160 906,71⁵
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1883 is toegestaan.		2 591 400,00
De middelen over 1883 bedroegen dus.	f	3 752 306,71⁵
Blijkens den staat der uitgaven over 1883, als bijlage bij het ontwerp dezer begrooting voor 1885 gevoegd, bedragen de uitgaven over 1883.		2 231 978,38⁵
Op 1883 blijft dus beschikbaar	f	1 520 328,33
Op hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1884 is toegestaan.		1 446 600,00
De middelen over 1884 bedragen dus	f	2 966 928,33
De uitgaven over *dit* jaar zullen niet hooger zijn dan		1 928 628,33
Over 1884 blijft dus vermoedelijk nog beschikbaar	f	1 038 300,00
Bij de Staatsbegrooting VIIIste hoofdstuk voor 1885 wordt ter bestrijding der uitgaven voor de voltooiing van het vestingstelsel gevraagd		1 663 900,00
De middelen over 1885 kunnen dus worden geraamd op	f	2 702 200,00

[103. 7.]

OVERZIGT van de begrootingsartikelen der vestingbegrooting, dienst 1885, bedoeld bij het tegenwoordig wetsontwerp.

Artikel 1.

De begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, aangewezen bij de wet van 18 April 1874 (*Staatsblad* n°. 64), wordt voor den dienst van 1885 vastgesteld als volgt:

Artikel 1. Jaarwedden, toelagen en daggelden voor tijdelijk in dienst zijnde civiele ingenieurs, opzichters en teekenaars, toelagen voor officieren en opzichters der genie, reis- en verblijfkosten, bureel- en lokaalbehoeften, aankoop van instrumenten, kaarten en verdere benoodigdheden . . . . . f 90 000

Artikel 2. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koopen andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *Nieuwe Hollandsche Waterlinie*:

1°. Verbeteren van de vesting *Gorinchem*;

2°. Verbeteren van inundatiemiddelen bezuiden de *Lek*;

3°. Materieel der genie voor het in staat van verdediging brengen der werken in de geheele linie;

4°. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de geheele linie. 120 000

Artikel 3. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koopen andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *stelling van den Helder:*

1°. Maken van een fort op de *Harssens*;

2°. Slechten van voorwerken van forten aan de landzijde van de stelling;

3°. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de geheele stelling 305 000

Transporteeren . . f 515 000

Per transport f 515 000

Artikel 4. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koopen andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *stelling van Amsterdam:*

1°. Maken van een fort bij *IJmuiden*;

2°. De eigenlijke stelling, als:

a. Maken van een werk bij *Abcoude*,

b. Maken van een werk bij *Velzen*,

c. Voortzetten van het verbeteren der linie van *Spaarndam* en der positie aan de *Liede*,

d. Onteigening van gronden en uitvoering van voorbereidende werkzaamheden voor verschillende werken in de stelling;

e. Maken van zandophoogingen enz. voor verschillende werken in de stelling;

f. Maken van batterijen aan de Zuiderzeezijde. 1 394 300

Artikel 5. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koopen andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak:*

1°. Verbeteren van de positie van *Willemstad*;

2°. Maken van eene inundatiesluis bij het fort *de Ruyter*;

3°. Verbeteren van de positie van *Ooltgensplaat* 152 900

Artikel 6. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koop- en andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *stelling van de monden van de Maas en van het Haringvliet:*

1°. Maken van een werk aan den *Nieuwen Maasmond*;

2°. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de stelling *Hellevoetsluis—Brielle* 330 000

Artikel 6 *a.* Verbeteren van het fort op den Hoofddam bij *Pannerden*. 100 000

Artikel 6 *b.* Telegraphische verbinding van verdedigingswerken en posten 105 000

Transporteeren . . f 2 597 200

Wijziging en aanvulling der begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel dienst 1885.

Per transport f	2 597 200
Artikel 7. Inkomende rechten van het ijzerwerk tot pantseringen, als:	
a. voor het fort op de *Harssens*,	
b. voor het fort bij *IJmuiden*,	
c. voor het fort aan den *Nieuwen Maasmond*,	
d. voor het fort op den Hoofddam bij *Pannerden*	50 000
Artikel 8. Doen van opmetingen, waterpassingen, grondboringen, enz. in de verschillende liniën en vestingen, alwaar ingevolge de wet van 18 April 1874 (*Staatsblad* n°. 64) werken tot voltooiing van het vestingstelsel aangelegd of verbeterd moeten worden en voor welke in de voorgaande artikels geen gelden zijn uitgetrokken	5 000
Artikel 9. Onvoorziene uitgaven. . . .	50 000
Totaal. . . f	2 702 200

twee millioen zevenhonderd twee duizend tweehonderd gulden.

Artikel 2.

Tot dekking der uitgaven, begrepen in de bij **artikel 1** dezer wet vastgestelde begrooting, wordt aangewezen:

a. de som van *een millioen zeshonderd drie en zestig duizend negenhonderd gulden*, beschikbaar gesteld bij het VIIIste hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1885;

b. het vermoedelijk batig slot der rekening van ontvang en uitgaaf wegens de begrooting ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel voor den dienst van 1884;

c. de toevallige baten, welke gedurende het jaar 1885 uit den aanleg der vestingwerken kunnen voortvloeien.

Artikel 3.

Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij een der *artikelen* 2, 3, 4, 5, 6, 6 *a*, 6 *b*, 7 en 8 van **artikel 1** dezer wet, ontoereikend wordt bevonden, kan het, met inachtneming van het voorschrift van het tweede lid van artikel 24 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) door overschrijving uit *artikel* 11 van hetzelfde **artikel 1** worden aangevuld.

Artikel 4.

Op *artikel* 9 van **artikel 1** dezer wet worden aangewezen de tot het dienstjaar 1885 behoorende uitgaven, de voltooiing van het vestingstelsel betreffende, die hare omschrijving niet vinden in een der andere *artikelen* van genoemd **artikel 1**.

Die uitgaven worden, voor elke soort afzonderlijk, in de rekening gebracht en omschreven.

[103. 8.]

NOTA VAN SCHRIJF- EN DRUKFEILEN.

Stuk n°. 4. Toelichtende staat.

Bladz. 4, 5de kolom, 3de getal van boven, staat: »50340", lees: »50350".

Bladz. 7, 4de kolom, 3de getal van boven, staat: »f 300000", lees: »f 330000".

Stuk n°. 5. Staat der uitgaven over 1883.

Bladz. 10, 3de kolom, 10den regel van onderen, staat: »hiervoor", lees: »hiervóór".

[103. 9.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek in de afdeelingen van het wetsontwerp tot wijziging en aanvulling der wet van 21 Januari 1885 (*Staatsblad* n°. 53) heeft aanleiding gegeven tot de volgende beschouwingen en opmerkingen.

Vele leden verklaarden weinig ingenomen te wezen met deze aanvrage van gelden en gaven hunne teleurstelling te kennen, dat de uitgaven nu hooger geraamd zijn dan bij de oorspronkelijke in het afgeloopen najaar ingediende begrooting; zij vroegen of uitstel van eenige werken niet mogelijk zoude zijn. Eenige leden gingen zelfs zoover te verklaren, dat wanneer zij niet van de noodzakelijkheid dezer verhooging nader overtuigd werden, zij hunne stem aan de wetsvoordracht zouden onthouden. Een lid meende hierbij nogmaals te moeten wijzen op de volgens hem weinig doeltreffende wijze, waarop men hier te werk gaat met het in staat van verdediging stellen van het land. Terwijl toch overal elders eerst gezorgd wordt voor een voldoend aantal manschappen, vervolgens voor de bewapening, en dan eindelijk voor de vestingen, wordt hier in tegenovergestelden zin gehandeld, door de eerste zorg te wijden aan de doode weermiddelen, zonder dat het einde kan worden overzien. Zullen er, wanneer de sterkten gereed zijn, troepen genoeg aanwezig zijn voor de verdediging?

Van andere zijde werd aangevoerd dat de hier voorgestelde verhooging toch inderdaad geen reden kan geven tot teleurstelling, daar zij niet onverwacht is en het hier niet geldt eene geheel nieuwe aanvrage. De meeste der door deze wet in de begrooting aan te brengen verhoogingen kwamen reeds voor op de oorspronkelijke begrooting en wat de hoogere raming der uitgaven betreft, zoo is deze niet van invloed op het eindcijfer van hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting, omdat het meerdere gevonden wordt uit de sommen, die in het afgeloopen jaar tot een lager bedrag verwerkt zijn, dan waarop gerekend was.

Uitstel der voorgenomen werken werd door eenige leden niet wenschelijk geacht. Zij wezen er op dat het fort bij Pannerden in eerste linie ligt en dus zeker in aanmerking komt om in voldoenden staat van tegenweer te worden gebracht en dat de telegraphische verbinding der verdedigingswerken en posten schier onmisbaar is voor eene behoorlijke leiding der verdediging en een goed gebruik der beschikbare strijdkrachten. De voorbereidende werkzaamheden voor het fort bij het Pampus zullen kunnen leiden tot eene meer juiste raming der kosten van het fort, dat de Minister zich voorstelt aldaar te bouwen. Aangezien uit de reeds dikwerf geleverde breedvoerige beschouwingen over den staat onzer doode en levende weermiddelen, de gevoelens van voor- en tegenstanders van het hier te lande gevolgde verdedigingsstelsel genoegzaam bekend zijn geworden, achtte men het niet noodig bij deze gelegenheid opnieuw daarover in bespreking te treden.

Intusschen waren eenige leden van meening dat dit stelsel, wat de doode weerkrachten aangaat, nog niet op zoodanigen vasten grondslag is gevestigd, dat zij tot het toestaan van de hier aangevraagde gelden zouden wenschen over te gaan, alvorens over de handhaving van dit stelsel door de behandeling van het bij de Kamer aanhangig wetsvoorstel van den Heer Schepel beslist is.

Opnieuw werd de wenschelijkheid betoogd om de raming der uitgaven zooveel mogelijk in overeenstemming te brengen met het bedrag, dat inderdaad verwerkt zal kunnen worden. Uit de overgelegde berekening der middelen, sinds 1875 toegestaan, blijkt dat die sommen steeds te hoog geraamd zijn, ofschoon men toegaf dat bij dezen Minister het cijfer nader bij de raming komt dan in vele voorgaande jaren.

Hiertegen werd aangevoerd, dat het niet geheel verwerken der aangevraagde sommen een verschijnsel is, dat zich doorgaans voordoet bij werken van grooten omvang, waarvan de uitvoering over eenige jaren verdeeld wordt, dienaangaande verwijzende naar hoofdstuk IX der Staatsbegrooting en den aanleg van Staatsspoorwegen; dat de uitvoering en de voortgang der werken dan ook afhankelijk zijn van tal van omstandigheden, die niet in de hand des Ministers zijn, en dat, aangezien de sommen, die men niet verwerkt, ook niet uitgegeven worden, uit die hoogere raming geen nadeel voor de schatkist voortvloeit.

In ééne afdeeling sprak men het vertrouwen uit, dat door den Minister overleg was gepleegd met den Minister van Marine omtrent de werken ter verdediging van Amsterdam aan de zeezijde en de wijzigingen die worden voorgesteld omtrent de forten bij IJmuiden en aan den Maasmond, bij welker verdediging de marine betrokken is.

Met verwijzing naar het schriftelijk behandelde bij hoofdstuk VI der aanhangig zijnde begrooting, zoude men er prijs op stellen het gevoelen ook van dezen Minister te vernemen omtrent eene vereeniging der Departementen van Marine en Oorlog onder één hoofd.

Artikel 2.

Stelling van Amsterdam. Verscheidene leden, hoewel niet gekant tegen de uitvoering der werken, achtten het bedrag, aangevraagd voor onteigening enz. en voor het maken van zandophoogingen, te hoog geraamd. Zij wenschten dat bedrag respectievelijk met f 50000 en f 100000 verminderd te zien en waren overtuigd, dat de overblijvende som ruimschoots voldoende zoude zijn. Men vergete niet, dat wanneer dit voorstel tot wet mocht verheven zijn, minstens een vierde gedeelte van het jaar zal zijn verloopen.

Ook hadden eenige leden bezwaar tegen het toestaan der hier aangevraagde sommen, alvorens men nader was ingelicht omtrent den stand der onderhandelingen betreffende de te onteigenen terreinen.

Ofschoon zij niet wenschten te treden in eene beoordeeling van de wenschelijkheid van een fort bij het Pampus, hadden toch sommige leden bezwaar tegen de aanvrage van gelden tot het maken van batterijen aan de Zuiderzeezijde. Al is door den Minister in beginsel aangenomen, dat op het Muiderzand een fort zal aangelegd worden, zoo kan thans nog niet bepaald worden welken invloed dat fort op de noodzakelijkheid tot het oprichten der batterijen zoude uitoefenen. Zij konden zich wel voorstellen dat de batterij op het Vuurtoreneiland bij Durgerdam gewenscht blijft, om het vaarwater in vereeniging met het fort door kruisvuur te bestrijken, maar van de noodzakelijkheid eener batterij bij Diemerdam waren zij niet overtuigd. Deze leden meenden, dat de zaak nog niet genoeg was onderzocht en gerijpt, om reeds nu over te gaan tot de uitvoering dezer werken. Zij wenschten om deze redenen de som van f 90000 daarvoor bestemd uit het artikel te lichten en meenden dat te minder bezwaar hier-

tegen zoude bestaan, omdat dan niet alleen tijd gegeven werd tot een meer grondig onderzoek, maar vooral ook, omdat toch reeds in het najaar deze post weer in de begrooting kan opgenomen worden. Dit gevoelen werd door andere leden weersproken, die de beide batterijen ook nevens het fort noodig oordeelden en het zeer wenschelijk achtten daarmede spoedig aan te vangen wegens het hoogst ongunstige staal, waarop de werken komen te liggen.

Men vroeg of de Minister bezwaar had om, zoo noodig onder geheimhouding, eenige nadere mededeelingen te doen omtrent de regeling der inundatie in deze stelling. Het antwoord omtrent dit punt door hem gegeven op het Voorloopig Verslag der begrooting had bij eenige leden bedenking doen rijzen om geld toe te staan, wanneer dit gewichtig verdedigingsmiddel niet volkomen geregeld was.

Artikel 4.

Stelling van de monden van de Maas en van het Haringvliet. Sommige leden hadden het aanbrengen van den derden koepel liever nog wat uitgesteld, maar ontkenden niet, dat zij in hunne zienswijze eenigszins aan het wankelen gebracht waren door de bezuiniging van f 50 000, die van de dadelijke bestelling het gevolg zoude zijn. Men achtte die som zeer hoog, indien voor die bezuiniging geene andere redenen bestaan dan die in de Memorie van Toelichting opgegeven en wenschte daaromtrent gaarne nadere inlichting te ontvangen.

Artikel 5.

Fort bij Pannerden. Eenige leden zouden deze uitgaven wenschen uit te stellen, omdat het fort geen onderdeel uitmaakt van een onzer hoofdlinien; andere deelden dit gevoelen niet, maar algemeen wenschte men nadere inlichtingen te bekomen omtrent de pantsering. Welke zal de aard zijn van het daarvoor benoodigd materiaal: compound, gesmeed ijzer of staal? Hoe dik zal de pantsering zijn, en tegen welke vuurmonden wordt zij gerekend bestand te moeten wezen? Voor hoeveel stukken wordt de pantsering gevraagd? Kan de Minister de toezegging geven dat de totale kosten niet meer dan twee ton zullen bedragen?

Telegraphische verbinding. Dezen post achtte men niet voldoende toegelicht; men wenschte gaarne te weten welke verbindingen voor het aangevraagde geld zullen tot stand gebracht worden.

Eenige leden wenschten de aangevraagde gelden slechts voor de helft toe te staan, om de andere helft op de begrooting voor het volgend jaar te brengen.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 11den Maart 1885.

ROOSEBOOM.
SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE.
REUTHER.
SCHEPEL.
DE RUITER ZYLKER.

[103. 10.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING.

(Ingezonden bij brief van den 14den Maart 1885.)

De ondergeteekende heeft, ter verdediging van de algemeene strekking van dit wetsontwerp, slechts weinig te voegen bij hetgeen, in antwoord op de daartegen ingebrachte bedenkingen, in het Voorloopig Verslag is vermeld.

Zeer te recht werd daarbij herinnerd, dat het hier evenmin eene onverwachte als eene nieuwe aanvraag geldt; en dat, hoezeer de bekrachtiging van het wetsontwerp eene verhooging van het eindcijfer der oorspronkelijk ingediende vestingbegrooting voor 1885 ten gevolge zal hebben, niettemin het bedrag der gelden, uit het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor dit jaar beschikbaar te stellen, *onveranderd* blijft zooals het aanvankelijk is geraamd.

Met de redenen waarom door eenige leden uitstel der voorgenomen werken niet wenschelijk wordt geacht, kan de ondergeteekende volkomen instemmen. De verbetering van het fort bij Pannerden heeft reeds vele jaren gewacht, hoofdzakelijk op eene voldoende oplossing van het vraagstuk om landversterkingen als dit werk, op eene doeltreffende wijze van gepantserde geschutopstellingen te voorzien; zoodat, nu thans zoodanige oplossing verkregen is, een langer uitstel der verbetering van dit in de eerste linie gelegen en eventueel onmiddellijk bedreigde fort zeer ongeraden voorkomt. De aanleg van telegraphische verbindingen in de verdedigingsliniën is, zooals te recht in het Verslag wordt opgemerkt, bepaald onmisbaar om de leiding der verdediging en het gebruik der strijdkrachten naar behooren te verzekeren; het is dus mede een dringende eisch om die verbindingen zoo spoedig mogelijk te voltooien. Dat eindelijk de werken voor de inrichting der stelling van Amsterdam zoowel aan de land- als aan de Zuiderzeezijde met kracht dienen te worden voortgezet, kan bezwaarlijk worden betwist, indien men slechts voldoende rekening houdt met het hooge gewicht dier stelling en met den tijd die er, ten gevolge van den omvang der gevorderde werken, onvermijdelijk nog moet verloopen, alvorens zij voltooid kunnen zijn. Tegen die voortzetting bestaat trouwens te minder bezwaar, omdat, welke wijzigingen men ook zou willen brengen in de inrichting van ons vestingstelsel, eene krachtige Amsterdamsche stelling wel altijd en door ieder zal worden noodig geoordeeld.

De ondergeteekende moet zich overigens zeer beslist verzetten tegen het denkbeeld om met het toestaan der hier aangevraagde gelden te wachten tot de behandeling van het bij de Kamer aanhangige wetsvoorstel van den heer Schepel zal zijn afgeloopen. De wet van 18 April 1874 (*Staatsblad* n°. 64), die nog steeds ongewijzigd van kracht is, behoort verder te worden ten uitvoer gelegd, en het gaat niet aan de beslissing over het toestaan der daarvoor aangevraagde credieten onbepaald uit te stellen, met het oog op den in ieder geval nog zeer onzekeren invloed van een reeds geruimen tijd geleden ingediend ontwerp tot wijziging dier wet.

Ook de ondergeteekende acht het niet wenschelijk thans in eene herhaling te treden van de beschouwingen over de inrichting en den toestand onzer doode en levende strijdkrachten. Aan het eene lid dat zich op dit gebied begaf, verzoekt hij beleefdelijk kennis te willen nemen van hetgeen door hem in de zitting der Eerste Kamer van de Staten-Generaal van 19 Januari jl. is medegedeeld. Omtrent de vraag of er, wanneer de sterkten gereed zullen zijn, ook over een voldoend aantal troepen voor de verdediging zal kunnen worden beschikt, had de ondergeteekende de eer in die zitting zijne meening uit te spreken.

De ondergeteekende kan de verzekering geven, dat er steeds ernstig naar wordt gestreefd, de uitgaven zoo juist mogelijk te ramen, overeenkomstig het bedrag dat inderdaad verwerkt zal kunnen worden. Dat het evenwel hoogst moeilijk, om niet te zeggen ondoenlijk is, te dien aanzien volkomen overeenstemming te verkrijgen, is in het Voorloopig Verslag zeer juist aangetoond.

Het in ééne afdeeling uitgesproken vertrouwen, dat door den ondergeteekende overleg is gepleegd met den Minister van Marine omtrent de werken ter verdediging van Amsterdam aan de Zuiderzeezijde, is volkomen gegrond. De ondergeteekende meent ter bevestiging van dat vertrouwen te kunnen volstaan met eene herinnering aan de uitvoerige mededeelingen, welke hij de eer had omtrent bedoeld overleg aan de Kamer te doen, in hare zitting van 22 December jl.

Met betrekking tot de wijzigingen der forten bij IJmuiden en aan den Maasmond, was zoodanig overleg overbodig, omdat die wijzigingen uitsluitend enkele technische details der pantserwerken betreffen.

De vereeniging van de Departementen van Oorlog en van Marine onder één hoofd zou — welke voordeelen voor de eenheid in de leiding der defensie men daarvan moge verwachten — in de practijk op ernstige, wellicht onoverkomelijke moeilijkheden stuiten. Dat bezuinigingen van eenig belang er het gevolg van zouden zijn, moet de ondergeteekende betwijfelen. Naar zijne meening zou het ongeraden zijn, de proef te nemen met eene zóó diep ingrijpende wijziging van onze nationale instellingen.

Art. 2. *Stelling van Amsterdam.* De ondergeteekende kan de opvatting niet deelen, dat de bedragen ad f 150 000 en f 450 000, uitgetrokken voor onteigening enz. en voor het maken van zandophoogingen voor verschillende werken in de stelling, te hoog zouden zijn en niet zouden kunnen worden besteed.

Immers reeds nu zijn of worden de akten gesloten voor den aankoop der gronden benoodigd voor het fort bij Spijkerboor, het fort bij de samenkomst van Waver en Amstel en voor het werk aan de Drecht bij Uithoorn.

Voorts zijn, met goede kansen op gunstigen uitslag, onderhandelingen in gang voor den aankoop der gronden noodig voor de andere werken aan de noord- en zuidzijden van Amsterdam, vermeld in de Memorie van Toelichting betrekkelijk de oorspronkelijke vestingbegrooting voor 1885, terwijl ten opzichte van sommige dezer werken reeds maatregelen zijn getroffen om de daarvoor noodige gronden ten algemeenen nutte te onteigenen. Waarschijnlijk zullen dus nog in dit jaar de meeste der bedoelde gronden kunnen worden gekocht of onteigend.

Ten aanzien van den post ad f 450 000 voor zandophoogingen enz. zij aangeteekend, dat daarvan moeten worden betaald f 140 000 voor het werk aan de Drecht bij Uithoorn, hetwelk reeds in het vorig jaar is aanbesteed. Er blijft dan nog slechts f 310 000 over die, in verband met het vorenstaande, omtrent den stand der onteigeningen, zonder bezwaar in het loopende dienstjaar zullen kunnen worden besteed.

Ten einde een behoorlijken voortgang in de uitvoering van de werken der stelling te verzekeren, kan de ondergeteekende dan ook niet medegaan met die leden, welke de bovenbedoelde bedragen van f 150 000 en f 450 000 respectievelijk met f 50 000 en f 100 000 zouden willen verminderd zien.

Ten aanzien van de verdediging van Amsterdam aan de zijde der Zuiderzee veroorlooft de ondergeteekende zich de vrijheid nogmaals te verwijzen naar zijne mededeelingen ten deze in de zitting der Tweede Kamer van 22 December des vorigen jaars, waaruit volgt dat, naar zijn gevoelen, gegrond op de voorlichting der betrokken autoriteiten van de land- en zeemacht, ten behoeve van die verdediging moeten worden gemaakt: in de eerste plaats twee open kustbatterijen, als: eene op het Vuurtoren-eiland bij Durgerdam en eene bij Diemerdam; en later, een gepantserd fort in de Zuiderzee, aan den Pampus op het zoogenaamd Muiderzand.

Ter verzekering van eene krachtige verdediging ter plaatse, kan eene batterij bij Diemerdam niet worden gemist, zoo om het doordringen van schepen tusschen de beide andere werken tegen te gaan als om ondernemingen met lichte vaartuigen tegen de zuidkust van het IJ en in den rug, tegen een fort op het Muiderzand, te beletten.

Gaarne is de ondergeteekende bereid de voor de bedoelde batterijen opgemaakte voorloopige ontwerpen, die respectievelijk op f 400 000 en f 300 000 worden geraamd, voor de leden der Kamer ter inzage te verstrekken

Deze aangelegenheid kan dan ook geacht worden genoegzaam vast te staan om tot de uitvoering te kunnen overgaan.

Voorts zij opgemerkt dat, is eenmaal in beginsel tot den bouw der bedoelde batterijen besloten, het dan ook wenschelijk is om met dien bouw *zoo spoedig mogelijk* te beginnen, met het oog op den zeer slechten toestand van den ondergrond ter plaatse waar de batterijen — vooral die op het Vuurtoren-eiland — moeten worden gemaakt.

Ten gevolge daarvan toch is langdurige zetting in dien ondergrond te wachten en zal er een lange tijd noodig zijn, alvorens een genoegzaam vast staal zal zijn verkregen om tot het maken der verschillende, voor uitrusting, bewapening en gebruik, onmisbaar noodige bouwwerken te kunnen overgaan.

Wat betreft de inundatiën der stelling zij het volgende in het midden gebracht. Volgens het aan de Kamer bekend plan voor de Amsterdamsche stelling, zijn de polders aangewezen, die zouden moeten worden geïnundeerd. Met het oog op de diepteligging der bodems van deze polders bestaat volkomen zekerheid dat het stellen dezer inundatiën ten allen tijde *mogelijk* zal zijn, zooals trouwens ook uit de geschiedenis des vaderlands kan blijken. Ten einde echter volledig zeker te zijn dat zulks steeds op alle punten der stelling in een gewenscht kort tijdsverloop zal kunnen geschieden, en ten einde het inundatiestelsel in alle onderdeelen geheel te regelen, zullen alsnog een aantal werken, grootendeels van kleinen omvang, moeten worden gemaakt, als kleine inlaatsluizen, duikers, kade-ophoogingen en dergelijke. De uitwerking der bescheiden hieromtrent, die wegens de uitgestrektheid der stelling zeer omvangrijk is en veel tijd vereischt, is nog niet voltooid.

Uit het vorenstaande blijkt intusschen, dat er geen aanleiding bestaat om, in afwachting dat ten deze eene beslissing zal zijn genomen, den bouw der forten voor de stelling te schorsen of te vertragen.

Art. 4. *Stelling van de monden van de Maas en van het Haringvliet.* Volgens opgave van de firma Gruson zal de derde koepel, bij bestelling vóór 1 Mei aanstaande, ongeveer f 40 000 minder kosten, dan wanneer die later afzonderlijk moet worden gemaakt en gesteld.

Voegt men hierbij f 10 000 voor de meerdere kosten die, in laatstbedoeld geval, nog dezerzijds voor de montage zouden moeten worden besteed, welk cijfer zeker niet te hoog is geraamd, als men overweegt dat vele maatregelen voor den aanvoer op het fort, thans aldaar getroffen, dan opnieuw zouden moeten worden genomen, dan verkrijgt men het opgegeven bedrag van f 50 000.

Doch ook afgezien van deze bezuiniging, moet de plaatsing op het fort van den derden koepel volstrekt noodig worden geacht, in verband met de voortdurende verbetering van den Nieuwen Maasmond.

Art. 5. *Fort bij Pannerden.* De ondergeteekende acht het niet wenschelijk, wegens de openbaarheid die daarvan het onvermijdelijk gevolg zoude zijn, te dezer plaatse de gevraagde inlichtingen te verstrekken omtrent pantserdikte, bewapening en dergelijke. Hij zal echter gaarne de ter zake gestelde vragen beantwoorden door het ontwerp voor de verbetering van het fort voor de leden der Kamer ter inzage te geven, zoodat zij een volledig inzicht zullen kunnen verkrijgen omtrent de ten deze bestaande voornemens.

Voorts zij medegedeeld, dat — behoudens onvoorziene verhooging van prijzen of andere bijzondere omstandigheden — de totale kosten der verbetering f 200 000 niet zullen te boven gaan.

Telegraphische verbinding. In de Memorie van Toelichting betrekkelijk de vestingbegrooting voor 1883 is vermeld, dat bij de gehouden oefeningen in den vestingoorlog de noodzakelijkheid gebleken is, om de telegraphische verbindingen in de stellingen te maken van ingegraven grondkabels. In verband daarmede is op die vestingbegrooting f 120 000 en op die voor 1884 f 50 000 toegestaan voor telegraphische verbinding van verdedigingswerken en posten. Voor dit geld zijn thans de verbindingen in de Nieuwe Hollandsche Waterlinie nagenoeg gereed.

De nu gevraagde som strekt om deze verbindingen te voltooien en wijders om de noodige verbindingen te maken in de stellingen van den Helder, Willemstad en Hellevoetsluis-Brielle, en met de forten aan den Nieuwen Maasmond, bij Westervoort en bij Pannerden, terwijl men voorts — ten behoeve van de observatie der Hollandsche kusten — telegraafposten wenscht te maken te Calandsoog, Camperduin en Noordwijk aan Zee, waartoe enkele hangende verbindingslijnen met de bestaande Rijkstelegraaflijnen moeten worden gemaakt. Alsdan zullen, behalve wat betreft de Amsterdamsche stelling, alle noodige militaire telegraphische verbindingen tot stand zijn gebracht.

Het komt niet wenschelijk voor de thans gevraagde som over twee jaren te verdeelen, omdat het van groot belang is dat zoo spoedig mogelijk worde voorzien in het onderwerpelijk gewichtig onderdeel van ons verdedigingsstelsel.

's Gravenhage, 14 Maart 1885.

De Minister van Oorlog,

WEITZEL.

[**103.** 11.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp tot wijziging en aanvulling der wet van 21 Januari 1885 (*Staatsblad* n°. 53), houdende vaststelling der begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel voor den dienst van 1885, is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 18den Maart 1885.

ROOSEBOOM.
SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE.
REUTHER.
SCHEPEL.
DE RUITER ZYLKER.

[**103.** 12.]

VOORGESTELD AMENDEMENT.

De ondergeteekende heeft de eer de navolgende wijziging voor te stellen.

Artikel 2 te lezen:

Het *artikel* 4 van **artikel 1** van evengenoemde wet wordt verhoogd met vijfhonderd duizend gulden (f 500 000) en aldus vastgesteld op een millioen driehonderd vier duizend driehonderd gulden (f 1 304 300).

Toelichting.

Aangezien de Minister van Oorlog het voornemen heeft een gepantserd fort op het Muiderzand tot de verdediging van Amsterdam aan de Zuiderzee-zijde te doen aanbouwen, en daar de ligging en de inrichting van dat fort ongetwijfeld grooten invloed kunnen uitoefenen op den aanleg der beide onder *f* bedoelde kustbatterijen, acht de ondergeteekende het wenschelijk dat de bouw dier batterijen niet worde aangevangen vóór dat meerdere gegevens omtrent de plaatsing van het fort verkregen zullen zijn, en eene beslissing omtrent zijnen aanleg zal zijn genomen.

Uit dien hoofde wordt voorgesteld dit artikel met f 90 000 te verminderen, zijnde de op deze begrooting uitgetrokken som tot het maken dier batterijen.

's Gravenhage, den 18 Maart 1885.

REUTHER.

[103. 13.]

NOTA VAN DEN HEER SCHEPEL.

Naar aanleiding van het besluit om de behandeling van het ontwerp van wet tot wijziging en aanvulling der vestingbegrooting niet uit te stellen tot na de behandeling van het voorstel van wet tot beperking van het vestingstelsel tot de stelling van Amsterdam, op grond dat de prejudicieerende posten daaruit kunnen worden verwijderd, heeft de ondergeteekende de eer te berichten, dat de posten van het ontwerp van wet, welke indruischen tegen het voorstel van wet tot beperking van het vestingstelsel, zijn de artikelen *een*, *drie*, *vier* en *vijf*.

De verwijdering van die posten kan derhalve geschieden door afstemming van de genoemde artikelen.

De ondergeteekende heeft gemeend het bovenstaande langs dezen weg ter kennis der Kamer te moeten brengen, omdat ongesteldheid hem waarschijnlijk zal verhinderen de zitting op eerstk. Maandag bij te wonen.

Winsum 21 Maart 1885.

SCHEPEL.

[104. 1.]

(Zie voor de vroegere stukken **195** der zitting 1883—1884 en **46** der zitting 1884—1885.)

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens nader ter overweging aan het in uwe vorige zitting onafgedaan gebleven ontwerp van wet betreffende de verlegging van de uitmonding der rivier de *Maas* naar den *Amer*.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 25sten Februari 1885.

WILLEM.

[104. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de verlegging van de uitmonding der rivier de *Maas* naar den *Amer* in het algemeen belang noodig is;

Gelet op de wetten van 26 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 4) en van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 125);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Wij verklaren, dat het algemeen nut de onteigening vordert, ten name van den Staat, van de eigendommen in de gemeenten *Ammerzoden*, *Herpt en Bern*, *Nederhemert*, *Wijk en Aalburg*, *Heesbeen*, *Eethen en Genderen*, *Drongelen*, *Haagoort*, *Gansoijen en Doeveren*, *Waalwijk*, *Besooijen*, *Capelle*, *Meeuwen Hill en Babiloniënbroek*, *Dussen Munster en Muilkerk*, *Waspik*, *Raamsdonk*, *Made en Drimmelen* en *Hooge- en Lage-Zwaluwe*, noodig:

1°. voor het maken van het zomer- en winterbed van een nieuw riviervak en van de lei- en bandijken daarlangs, aanvangende in de gemeente *Ammerzoden* nabij den mond der *Hedikhuizensche Maas*, in westelijke richting doorsnijdende den linker Maasdijk ter hoogte van het *Heleinde* en den *Bernschen Maasdijk*, daarna volgende de *Doode Maas* benoorden *Heusden* en achtereenvolgens doorsnijdende den *Aalburgschen Maasdijk*, ten noorden van *Doeveren* den bandijk, welke de landen van *Heusden en Altena* scheidt van het onbedijkte gebied van het *Oude Maasje*, het *Oude Maasje*, de *Waalwijksche haven*, de *Gantel*, de *Sprangsloot*, de *Meeuwensche Gantel*, de *Dussensche Gantel*, om bij het *Keizersveer* het *Oude Maasje* te bereiken en dit te volgen tot aan den *Amer*;

2°. voor het normaliseeren van den *Amer*; en

3°. voor het maken der wegen en kanalen tot herstel van gemeenschap en afwatering der doorsneden landen en tot herstel der scheepvaart op de door het maken van het nieuwe riviervak afgesneden kanalen.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, collegies en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

[103. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het hierbij gevoegd wetsontwerp tot verlegging van de uitmonding der rivier de Maas naar den Amer werd bij Koninklijke boodschap van den 16den April 1884 aan de vorige Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden.

Bij de weder-indiening van dit wetsontwerp heeft de ondergeteekende de eer het volgende tot toelichting mede te deelen.

Voor de uitvoering der wet van 26 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 4) tot het verleggen van de uitmonding der rivier de Maas, is toepassing der onteigeningswet noodig.

Overeenkomstig art. 7 dezer wet hebben de onteigeningsstukken (1) voor den aanleg der nieuwe uitmonding ter visie gelegen in de gemeenten Ammerzoden, Herpt en Bern, Nederhemert, Wijk en Aalburg, Heesbeen c. a., Drongelen c. a., Waalwijk, Besoijen, Capelle, Meeuwen c. a., Dussen c. a., Waspik, Raamsdonk, Made en Drimmelen en Hooge en Lage Zwaluwe.

In de als bijlage I hierbij gevoegde »Toelichting van het ontwerp tot verlegging van de uitmonding der Maas" wordt het plan voor de verlegging van de uitmonding der rivier breedvoerig uiteengezet, terwijl in de als bijlage II mede hierbij overgelegde »Nota omtrent de afmetingen der uitmonding van de Maas" de uitkomsten zijn vervat van de noodige opnemingen, voor de bepaling zoowel van de afmetingen dier uitmonding als van de tot normaliseering van den Amer aan te brengen verbeteringen. De uitkomsten der op die opnemingen gegronde berekeningen, benevens de beschouwingen waartoe dit onderwerp aanleiding gaf, worden eveneens in laatstgenoemde bijlage medegedeeld.

Onder verwijzing naar bedoelde bijlagen, moge hier nog het volgende als toelichting dienen.

Algemeene opmerkingen. Het thans ingediende wetsontwerp heeft alleen betrekking op de vorming der nieuwe uitmonding met de daaraan grenzende scheepvaart- en uitwateringskanalen, die wegens hun ligging gelijktijdig met de nieuwe rivier moeten aangelegd, en op de normaliseering van den Amer, welke reeds dadelijk kan ondernomen worden.

Voor de uitvoering van de werken, die het onmiddellijk of middellijk gevolg zijn van de verlegging der uitmonding van de Maas, als de afsluiting met schutsluis nabij Andel, de verbreeding van het Heusdensch kanaal, de uitwateringswerken noodig voor de afwatering in het inundatiegebied van de Dommel en de Aa, de inrichtingen, gevorderd zoowel voor het op peil houden der Bleek en Oostkil als voor de waterloozing der landen, gelegen langs de Donge en de verhooging van bekadingen langs deze rivier, zullen later, des gevorderd, wetsontwerpen wegens onteigening worden ingediend. Bedoelde werken betreffen meer afzonderlijke localiteiten, die zich tot op grooten afstand van de nieuwe monding uitstrekken, en kunnen, zelfs als de riviervorming en normaliseering spoedig ondernomen en met kracht voortgezet worden, eerst na een vrij belangrijk tijdsverloop in uitvoering komen. Het zou voor de eigenaars, in verband met art. 39 der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 125) onnoodig bezwarend zijn, zoo de voor die

(1) Deze stukken zijn met de overige bescheiden ter griffie nedergelegd ter inzage voor de leden der Kamer.

werken in te nemen gronden jaren te voren ter onteigening werden aangewezen.

Ten gevolge van het, ter uitvoering der wet van 26 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 4), op de Staatsbegrootingen voor 1883 en 1884 beschikbaar stellen van fondsen, konden de uitvoerige opnemingen worden verricht, welke de gegevens moesten verstrekken voor de samenstelling van het volledig algemeen plan van al de bij die wet bedoelde werken, zoodat gemeld plan met begrooting van kosten kon worden opgemaakt (1). Vóór het tot stand komen van genoemde wet was zulks, wegens gemis aan fondsen voor bedoelde zeer uitgebreide opnemingen, niet mogelijk. Enkele wijzigingen mogen later ten gevolge van nader overleg in dat plan noodig zijn, de algemeene inrichting zal geen verandering van beteekenis ondergaan, zoodat de tot het plan behoorende stukken zeker voldoende gegevens voor beoordeeling bevatten. Daar de verschillende werken in ruimen zin zijn opgevat, mogen de kosten zelfs geacht worden zeer nabij aan te geven het maximum bedrag der uitgaven, wegens de uitvoering der bij de wet tot verlegging van den Maasmond bepaalde werken.

De Regeering acht het noodig op te merken, dat het thans ingediende ontwerp door haar niet dan na veelzijdig onderzoek, vergelijking met andere ontwerpen en nauwgezette overweging is aangenomen. Zij is overtuigd, dat door bedoeld plan zoo volledig mogelijk aan het doel zal worden beantwoord.

Richting der uitmonding. In het algemeen is ten opzichte der richting gevolgd het voorloopige ontwerp van 1881. Op enkele plaatsen bleek nochtans wijziging der aanvankelijk aangenomen richting wenschelijk.

De voornaamste afwijking van het ontwerp van 1881 bestaat in de richting der rivier tusschen Hagoort en Keizersveer. Volgens het voorloopig ontwerp zou hier het Oude Maasje gevolgd worden en zou de polder Over de Gantel benevens de Overdiepsche hooipolder ten noorden der nieuwe rivier komen, terwijl de thans aangenomen richting het Oude Maasje niet volgt en genoemde polders ten zuiden der te vormen rivier laat.

Ofschoon de uitvoering der werken volgens de aanvankelijk aangenomen richting zeker uitvoerbaar is te achten, en daarbij op voldoende wijze kan worden voorzien in de verschillende belangen bij die werken betrokken, bleek het, bij het nader uitvoerig onderzoek, door de hiertoe beschikbaar gestelde gelden mogelijk gemaakt, en de met dat onderzoek gepaard gaande veelzijdige overweging der omstandigheden, welke zich bij de uitvoering der werken kunnen voordoen, dat eene wijziging der richting tusschen Hagoort en het Keizersveer voordeelen aanbiedt of nadeelen uitsluit die belangrijk genoeg worden geacht om dergelijke wijziging voor te stellen.

De Regeering meent dat, met het oog op de bepalingen der wet van 26 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 4), tegen bedoelde slechts plaatselijke wijziging der richting, waarbij de algemeene strekking van het werk onveranderd blijft, geen bedenking kan bestaan

De eerste reden, waarom de gewijzigde richting wordt voorgesteld, is de omstandigheid, dat de nieuwe monding daarbij grootendeels van het Oude Maasje gescheiden blijft, zoodat zij gedurende de uitvoering der werken kan worden onttrokken aan de werking van den Baardwijkschen overlaat. Deze werking, welke niet zelden zeer aanzienlijken afvoer van opperwater door het Oude Maasje ten gevolge heeft, zou bij de in uitvoering zijnde werken bijzondere voorzieningen noodig maken, ten einde ze niet bloot te stellen aan beschadiging die belangrijk kan zijn, en zou zeker ongunstigen invloed op de kosten wegens riviervorming uitoefenen. Gedurende de wintermaanden, namelijk van 15 November tot 15 April, zou daarenboven de uitvoering, door eene altijd mogelijke werking van den overlaat, gestremd en zouden alle inrichtingen voor de uitvoering gevorderd opgeruimd moeten worden.

Eene tweede reden is de mogelijkheid, om bij de gewijzigde richting het werk te vrijwaren tegen beschadiging door stormvloeden, welke niet uit het Oude Maasje, doch — gedurende de uitvoering — wèl uit de van deze rivier afgescheiden nieuwe monding kunnen worden gekeerd. De schade door stormvloeden kan bij in aanleg zijnde aardwerken belangrijk zijn, zoodat het voordeel om onafhankelijk van die vloeden te blijven geen nadere toelichting behoeft. Natuurlijk bestaat door het inlaten van water, waarbij nochtans vloeden kunnen worden gekeerd, de mogelijkheid om, desverkiezende, den grond gedeeltelijk door baggeren op te ruimen.

Het bergen van grond in de killen kan bij den aanleg der eigenlijke nieuwe monding niet in aanmerking komen, wijl de gelegenheid tot vervoer in de tot het oostelijk gedeelte van het Bergsche Veld behoorende killen, wegens gemis aan vaardiepte, ten eenenmale ontbreekt en het vervoer naar meer benedenwaarts gelegen killen tot buitensporige uitgaven zou aanleiding geven. Daarenboven zijn ook hier geschikte losplaatsen schaars en geenszins in verhouding tot de groote hoeveelheden te bergen grond. De eenige wijze van grondberging, welke bij den aanleg der nieuwe uitmonding kan gevolgd worden, is die *en dépôt* ter wederzijde der rivier, waarbij elk onderhanden riviervak als een afzonderlijke kom of polder is te beschouwen, en de grond, naar verkiezing, kan worden behandeld in den droge, als graaf- en spoorgrond, of, door inlating van water, als bagger- en vletgrond.

Een niet onbelangrijk voordeel, aan het volgen der gewijzigde richting verbonden, is gelegen in de omstandigheid, dat de polder Over de Gantel en de Overdiepsche hooipolder ten zuiden der nieuwe rivier zullen gelegen zijn.

De eigenaars of pachters dezer uitgestrekte polders zijn vooral woonachtig in de Langstraatsche dorpen, dus ten zuiden der nieuwe rivier, waar ook de belangrijke hooihandel voornamelijk gevestigd is. Het bereiken dezer polders zal voor de belanghebbenden op dezelfde wijze als thans geschieden, doch zou met groote bezwaren gepaard gaan, wanneer de breede nieuwe monding daarvoor moest worden overgegaan. Daar bij de gewijzigde richting, ten opzichte van het bereiken van genoemde polders, de tegenwoordige toestand nagenoeg behouden blijft, zal dus niet alleen het belang van naburige localiteiten bevorderd, doch zal tevens waardevermindering van eigendommen voorkomen worden, hetwelk gunstigen invloed moet uitoefenen op de voor aankoop van grond te besteden sommen.

Wel is waar is bij de gewijzigde richting voor riviervorming een grootere oppervlakte in te nemen dan bij de oorspronkelijke, doch de gronden zijn aan het noordelijk einde lager en van minder hoedanigheid dan ter wederzijde van het Oude Maasje, waar in het algemeen de hoogste en beste gronden worden aangetroffen. De nieuwe richting volgt den loop der oude rivier, die op het terrein nog is na te gaan en ook in de oude stukken beschreven is.

Bij de gewijzigde richting wordt hier onnoodig de aanleg van een scheepvaart- en uitwateringskanaal, wijl dit door het Oude Maasje zelf gevormd wordt, zoodat een hiervoor gevorderde doorsnijding der buitenpolders met daarmede gepaard gaande waardevermindering van land vervalt.

Ofschoon volgens de gewijzigde richting meer land is te onteigenen en eene grootere hoeveelheid grond is te verwerken dan volgens de aanvankelijke, zijn de uitgaven nog in het voordeel van eerstgenoemde richting. Zulks vindt verklaring door de omstandigheid, dat bij deze richting het aan te koopen land van mindere hoedanigheid is, een voor den aanleg van een scheepvaart en uitwateringskanaal gevorderd kostbaar grondvervoer wordt ontgaan en verschillende bruggen, waaronder een viertal beweegbare, over dat kanaal onnoodig worden.

Het eenige nadeel, aan het volgen der gewijzigde richting verbonden, is gelegen in de omstandigheid, dat, ten gevolge dezer richting, voor de gemeenschap van Capelle met het Land van Altena twee rivierovergangen zullen gevorderd worden. Burgemeester en wethouders dezer gemeente hebben, met het oog op dit bezwaar, het verzoek gedaan, dat over het Oude Maasje in den Capellesehen veerweg eene brug worde gelegd.

Aan dit verzoek kan worden voldaan, door het aan die gemeente in eigendom behoorend pontveer van Rijkswege te vervangen door eene beweegbare brug. Ten opzichte van het onderhoud en de bediening dier brug, alsmede omtrent het heffen van bruggegeld kan met de gemeente eene regeling worden getroffen. Onteigening van het veer, dat vol-

(1) Het plan met begrooting van kosten is ter griffie nedergelegd ter inzage voor de leden der Kamer.

gens de bepalingen der gemeentewet geen baten voor de gemeente kan afwerpen, behoeft daarbij niet in aanmerking te komen.

Normaliseering van den Amer en aanleg der nieuwe uitmonding. In verband met hetgeen breedvoerig wordt ontwikkeld in bijlage II, kan hier aangaande de voorgestelde normaliseering van den Amer en de ontworpen uitmonding het volgende worden opgemerkt.

De Amer. Enkele onregelmatigheden van plaatselijken aard buiten aanmerking latende, kan de Amer in het algemeen een zeer vermogende weg voor den afvoer van opperwater genoemd worden. Sedert eene reeks van jaren hebben op deze rivier geen veranderingen van beteekenis plaats gehad, zoodat is aan te nemen, dat zij een régime heeft verkregen in overeenstemming met de daarop bestaande waterbeweging.

De Amer voert thans slechts bij uitzondering, namelijk alleen bij werking van den Baardwijkschen overlaat, Maaswater af. Moest nu, ten gevolge van de nieuwe bestemming van den Amer, als geregelde afvoerweg van het door de Maas aangebrachte water, ingrijpende verandering in bovenbedoelde waterbeweging ontstaan, dan zouden daarmede overeenkomstige wijzigingen in de bedding van den Amer aangebracht moeten worden.

Dergelijke verandering is echter als gevolg der verlegging van den Maasmond niet te verwachten. De afvoer van bovenwater in gewone, den toestand beheerschende gevallen toch zal, met betrekking tot de normale getijbeweging op den Amer, te weinig belangrijk zijn om in die beweging, althans in de vloedbeweging die hier toongevend is, wijziging van beteekenis te veroorzaken.

Bij hooge rivierstanden zal wel de afvoer van opperwater door den Amer de gewone waterbeweging op deze rivier verstoren, doch deze toestand is hier geen nieuwe. Ook bij de tegenwoordige verhoudingen immers wordt, bij werking van den Baardwijkschen overlaat, door den Amer niet zelden eene hoeveelheid opperwater afgevoerd, welke met den toekomstigen afvoer der nieuwe monding overeenkomt. In dit opzicht zullen dan ook, ten gevolge der nieuwe bestemming van den Amer, geen belangrijke veranderingen ontstaan.

Als gevolg der verlegging van de Maasmonding zal dus de waterbeweging op den Amer geene ingrijpende wijziging ondergaan. Wijl nu zoodanige wijziging niet wegens andere redenen gevorderd wordt, kan de tegenwoordige waterbeweging op die rivier nagenoeg worden bestendigd.

In overeenstemming met deze omstandigheid, hebben de tot normaliseering van den Amer voorgestelde werken dan ook slechts betrekking op verbeteringen van zeer plaatselijke strekking. Voornamelijk bestaan die werken in:

1°. het opruimen van een drietal ondiepten — aan het boveneinde of de vereeniging van het Oude Maasje, bij Drimmelen en bij den Koekoek — welke, als drempels in de rivier, den afvoer belemmeren en nadeeligen invloed op het laag afloopen der ebben uitoefenen;

2°. het aanbrengen van verbreeding op twee plaatsen — aan het Onderplaatje en aan de Ruigteplaat — waar de breedte slechts ongeveer het $^2/_3$ gedeelte bedraagt der algemeene en doorgaande breedte, benevens het afsluiten van twee voor de waterbeweging in het Bergsche Veld minder belangrijke killen aan den rechteroever bij het Onderplaatje, om hier de noodige stroomsnelheid en eene regelmatige stroomgeul te verkrijgen;

3°. het wegnemen van een ver uit den linkeroever in de rivier uitstekend hoofd te Lage Zwaluwe, waardoor thans de stroomrichting in ongunstigen zin wordt gewijzigd;

4°. het aanleggen van eenige werken aan den rechteroever, tot voorkoming van te groote aftrekking door het Spijkerboor en tot beperking der zeer aanzienlijke breedte bij Drimmelen en tusschen de Elft- en de Vischplaat.

Nog zal aan den rechteroever over de platen of zandruggen tusschen de Vischplaat en de Ruigteplaat eene afsluiting worden aangebracht, waardoor het schuren van geulen in die zandruggen, ten gevolge van het overvallen van water naar het Gat van de Visschen bij hooge rivierstanden, zal voorkomen worden.

Ook eenige beteugeling tusschen de Ruigteplaat en de Anna-Jacominaplaat kan noodig blijken. In geen geval zal deze beteugeling echter worden aangebracht, dan nadat de noodzakelijkheid daarvan door herhaalde stroomsnelheidsmetingen zal zijn gebleken. Zij zal overigens slechts van zeer beperkten omvang zijn, en, in verband met het op bladz. 10 van bijlage II opgemerkte, bepaaldelijk niet tot gevolg kunnen hebben, dat ter plaatse waar het Gat van de Visschen eene geheel van den Amer gescheiden bedding heeft, de belangrijke hoeveelheid vloedwater, welke thans door deze kil — de hoofdkil van den Biesbosch — naar het Bergsche Veld wordt gebracht, vermindering ondergaat.

Uit de gedane opnemingen is gebleken, dat de bestaande bekadingen langs den Amer tot voorbij Drimmelen in het algemeen ruim de hoogte hebben, bedoeld in het eenig artikel sub *a* der wet van 26 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 4). Slechts op enkele punten ontbreekt een weinig aan die hoogte. De nagenoeg onbeteekenende verhoogingen, welke op zoodanige punten noodig zijn, kunnen volgens overeenkomst met de betrokken belanghebbenden aangebracht worden en zullen geen noemenswaardige uitgaven veroorzaken.

De nieuwe uitmonding. De nieuwe uitmonding in engeren zin zal werden gevormd door de vereeniging van de Maas bij Hedikhuizen met den Amer bij den overgang in het Oude Maasje. De zomerbedding van het voor deze vereeniging aan te leggen riviervak sluit aan het boveneinde aan het zomerbed der Maas en aan het benedeneinde aan de bedding van den Amer, op welke rivier geen afzonderlijk zomer- en winterbed wordt aangetroffen. De winterbedding van bedoeld riviervak vormt aan het boveneinde het verlengde van het winterbed der Maas en loopt te niet bij de vereeniging met den Amer.

De afmetingen van het zomerbed der nieuwe uitmonding aan haar boven- en aan naar benedeneinde zijn bepaald naar de algemeene of typische afmetingen der rivieren, welker verbinding zij zal vormen.

Door deze wijze van vereeniging, welke, blijkens de ingestelde onderzoekingen, leidt tot met de regelen der waterloopkunde overeen te brengen verhoudingen, zullen de verschillende riviervakken vloeiend of geleidelijk in elkander overgaan.

Met bedoelde eindprofielen tot grondslag, is de bepaling van den vorm der zomerbedding zoodanig geschied, dat voldaan wordt aan de volgende, zich uit financieele en technische eischen ontwikkelende voorwaarden:

1°. de voor riviervorming in te nemen oppervlakte zal zooveel mogelijk beperkt worden;

2°. het door den Amer aangebracht vloedwater, dat, in het belang der instandhouding van deze rivier, in plaats van in het af te sluiten Oude Maasje, in de nieuwe monding moet geborgen worden, zal werkelijk door die monding kunnen worden opgenomen;

3°. op het benedendeel der nieuwe monding, waar voor de scheepvaart aanzienlijke diepte zal aanwezig zijn, zullen zoo laag mogelijke waterstanden verkregen worden;

4°. op het bovendeel der nieuwe monding en vooral op het benedendeel der Maas zal, bij lage rivierstanden, te groote verlaging van den waterspiegel, die tot bezwaren voor de scheepvaart zou aanleiding geven, zooveel mogelijk voorkomen worden;

5°. op de Maas zal aanzienlijke verlaging van den waterspiegel ontstaan bij afvoeren, waarbij zoodanige verlaging, in het belang zoo van uitwatering als van dijksverdediging, noodig of wenschelijk is;

6°. de stroomsnelheden, welke in de nieuwe monding zijn te verwachten, zullen in gewone, het regime der rivier beheerschende omstandigheden overeenkomen met snelheden, waarbij op naburige riviervakken voldoende toestanden bestendigd worden.

De afstand der bandijken, die het winterbed der nieuwe

monding begrenzen, is van het Heleinde bij Hedikhuizen tot even boven Keizersveer nagenoeg dezelfde; verder benedenwaarts loopt het winterbed bij den overgang in de Amerbedding te niet.

Daar de bandijken tevens tot grondberging moeten dienen, zullen zij aanzienlijke afmetingen verkrijgen. Vooral de groote breedte, waarop de dijken of gronddepots wederzijds de rivier zullen worden aangelegd, geeft afdoende zekerheid, dat geen gevaar voor doorbraak kan bestaan en geen last van kwel zal worden ondervonden.

Winterbed. Wegens de zeer ingrijpende veranderingen, welke de tot winterbed te bestemmen landerijen in den Bernschen polder en beneden Heusden zullen ondergaan, wordt het onvermijdelijk geacht de geheele strook gronds in genoemden polder en beneden den Aalbergschen dijk voor winterbed bestemd in de onteigening te begrijpen. Bij de raming van kosten, opgenomen in de Memorie van Toelichting betreffende de wet van 26 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 4), was dan ook op dergelijke onteigening gerekend.

Met uitzondering van één enkelen overgang, is het winterbed ontworpen aan één en dezelfde zijde der rivier. Daar het hier een niet zeer breed winterbed betreft, kan uit een oogpunt van waterafvoer tegen deze ligging geen bedenking bestaan.

In het belang der scheepvaart van Heusden is het noodig het zomerbed der rivier zoo dicht mogelijk langs deze plaats te brengen, zoodat de uiterwaard of het winterbed aan het boveneinde der monding geheel aan den rechteroever der rivier moet gelegen zijn.

Ten einde onteigening eener belangrijke fabriek aan den rechteroever te Keizersveer te voorkomen en voor de nieuwe rivier gebruik te kunnen maken van de bedding van het Oude Maasje, dat hier plotseling eene aanzienlijke breedte verkrijgt, moet zich de geheele uiterwaard nabij dit veer aan den linkeroever der rivier bevinden.

Wegens de bedoelde omstandigheden is dus, op welke wijze de ligging van het winterbed ten opzichte der rivier ook wordt bepaald, één overgang van dat bed niet te ontgaan.

Omdat de voor uiterwaard in te nemen terreinen moeten aangekocht worden, zal het winterbed der nieuwe monding betrekkelijk, dat is in vergelijking met andere rivieren, geen groote breedte verkrijgen. Bij gelijke verdeeling dezer breedte ter wederzijde der rivier, zouden dus slechts smalle uiterwaardpolders ontstaan.

De grondstrook, welke bij dergelijke smalle uiterwaarden voor kaden, buitenbermen en afwateringssloten moet ingenomen worden, maakt een niet onbelangrijk deel uit van de uiterwaarden, zoodat de breedte van de ter wederzijde der rivier te vormen polders vrij gering zou worden. De instandhouding van kaden zoomede de aanleg en de instandhouding van suatiemiddelen, vorderen bij een winterbed ter wederzijde der rivier op weinig na het tweevoud der kosten, welke daarvoor bij een winterbed aan één zijde vereischt worden. Waar het, zooals bij deze rivier, geen zeer breede uiterwaarden geldt, wordt het verschil dier kosten beteekenend.

Aangezien nu onder de hier bestaande omstandigheden geen werkelijke nadeelen zijn te stellen tegenover de voordeelen, welke de ligging van het winterbed aan ééne zijde der rivier aanbiedt, is zoodanige ligging hier aangenomen.

De blijkens het boven medegedeelde, niet te vermijden eenige overgang van het winterbed van den rechter- naar den linkeroever, zal te Gansoijen plaats hebben.

Dit punt is aangenomen, omdat aan een overgang meer boven- of meer benedenwaarts nadeelen zijn verbonden, welke behooren te worden uitgesloten.

Met het oog op den waterafvoer is het namelijk wenschelijk den overgang te doen plaats hebben op een punt, waar bij groote afvoeren belangrijke diepte op de uiterwaardkaden wordt aangetroffen: daar toch zal de invloed van den overgang zich het minst doen gevoelen. Aangezien nu, volgens de berekende waterstanden, de diepte op die kaden bij groote afvoeren beneden Gansoijen zeer afneemt, is het onraadzaam den overgang meer benedenwaarts te bepalen. Tegen een meer bovenwaartschen overgang zou wegens bedoelden eisch geen bezwaar bestaan, doch een dergelijke overgang zou, omdat het voor het geheele rivierzomerbed, winterbed en de dijken aangegeven tracé, wegens overwegende locale verhoudingen, geene wijziging kan ondergaan, o. a. eene aanzienlijke sterkere kromming der eerste bocht van het zomerbed beneden Doeveren tengevolge hebben. Deze sterkere kromming is uit een oogpunt van rivierbelang niet toe te laten.

Door, zooals wordt voorgesteld, bij het bereiken van het buitendijksche gebied van het Oude Maasje, de uiterwaard geheel aan den linkeroever te brengen, wordt het zeker niet geringe voordeel verkregen, dat het winterbed zich aan de zuidzijde der rivier zal bevinden, ter plaatse waar voornamelijk in de zuidelijke gemeenten hooibouw wordt uitgeoefend. De uiterwaard zal dus gelegen zijn aan den oever, waar hare vermoedelijke gebruikers gevestigd zijn.

Uit de nadere gedetailleerde opnemingen, welke, ten gevolge van het daartoe beschikbaar stellen van fondsen, konden verricht worden, is gebleken dat, bij de voorgestelde inrichting van het winterbed nabij Keizersveer, de aldaar volgens het voorloopig plan gevorderde doorlaatbrug op de linker-uiterwaard kan achterwege blijven.

Ofschoon het, met het oog op de belangen van den landbouw, wenschelijk zou zijn de bekading op het benedendeel van de uiterwaard, tot ver boven vloedshoogte te doen reiken, zoo wordt eene hoogte van 1,80 M. + AP. te Keizersveer, gelijkmatig opdragende tot 2 M. + AP. te Capelle, de grootste hoogte geacht die, wegens de overwegende eischen van waterafvoer, kan worden aangenomen. Boven laatstgenoemde plaats kan de kruin der bekading gelijkmatig opdragen in aansluiting met het terrein van den Bernschen polder. Met bedoelde hoogte der bekading, welke hoogte weinig verschilt van de doorgaande waterkeerende hoogte der bestaande kaden, zal overstrooming door vloedwater zeer worden beperkt.

Wijl dan echter nog altijd inundatie bij stormvloeden zal voorkomen, is overwogen of de kaden op den uiterwaard door ophooging van dezen tot gewoon vloedpeil, niet geheel zouden kunnen achterwege blijven. Dan toch zou, wel is waar, de uiterwaard onder water komen bij elken hooger dan tot de dagelijksche vloedhoogte oploopenden vloed, maar dan zou het inundatiewater bij het volgend ebgetij steeds weder geheel afloopen, hetwelk bij eene door kaden ingesloten uiterwaard niet altijd het geval zal zijn.

Deze wijze van handelen kon echter niet aanbevolen worden, omdat de gronden uit de ontgraving van het zomerbed voortkomende, zooals uit de verrichte boringen blijkt, in het algemeen van slechte hoedanigheid en geheel ongeschikt voor doorgaande ophooging zijn. Vooral op het benedendeel der nieuwe monding wordt de grond, die voor ophooging zou kunnen in aanmerking komen, geheel voor de bekleeding der dijksbeloopen gevorderd.

Invloed der scheiding van Maas en Waal op de waterstanden der Maas. Naar aanleiding der op bladz. 2 van bijlage II medegedeelde beschouwingen over den invloed der te maken werken op den afvoer der Beersche Maas, wordt het niet overbodig geacht hier op te merden, dat die invloed niet verwacht wordt als gevolg in hydraulischen zin van de eigenlijke verlegging der Maasmonding of van de vereeniging van de Maas met den Amer. De waterstanden op de Maas boven Lith zullen geen beteekenende verlaging ondergaan ten gevolge der nieuwe monding of der verbeterde afleiding op het benedendeel der rivier, doch belangrijke verlaging zal bij hooge rivierstanden door de dichting der Heerewaardensche overlaten worden verkregen.

De werking dezer overlaten toch doet op de Maas aanzienlijke verhooging van den waterspiegel ontstaan. Om te doen zien, welken invloed bedoelde werking bovenwaarts op de Maas uitoefent, behoeven slechts de waterstanden van 21 Maart 1877 met die van 3 November 1880 vergeleken te worden.

Op beide dagen waren de waterstanden op het riviervak Roermond-Venlo nagenoeg dezelfde, zoodat door de bovenrivier ongeveer evenveel werd afgevoerd. De Heerewaardensche overlaten werkten den 21sten Maart 1877 niet, daarentegen brachten zij den 3den November 1880 eene belangrijke hoeveelheid water op de Maas.

Na een kleine reductie tot denzelfden waterstand te Venlo waren de waterhoogten, uitgedrukt in M. boven A. P., de volgende:

		Venlo	Mook	Grave	Ravenstein	Megen	Oijen	Lith
21 Maart	1877	12.75	9.31	8.79	7.97	7.40	6.80	6.09
3 November	1880	12.75	9.45	9.02	8.35	7.92	7.56	7.41
Verschillen		0	0.14	0.23	0.38	0.52	0 76	1.32

De afhankelijkheid van den waterspiegel der Maas van werking der Heerewaardensche overlaten is zoo overwegend, dat zelfs het *verschil* tusschen eene vrij belangrijke en eene groote werking dezer overlaten bij den mond der Beersche Maas nog goed waarneembaar is.

Op den 27sten November 1882 en den 4den Januari 1883 waren de afvoer en den waterstanden der Boven-Maas zeer nabij dezelfde, terwijl de hoogte van werking van den Dreumelschen overlaat — de belangrijkste der Heerewaardensche overlaten — op eerstgenoemden dag was 0.64 M. en op laatstgenoemden 1.12 M.

De volgende waterhoogten in M. boven A.P. werden op die dagen waargenomen.

		Venlo	Mook	Grave	Ravenstein.	Megen	Oijen	Lith
27 November	1882	17.33	11.96	10.93	9.83	9.04	8 57	8.16
4 Januari	1883	17.33	11.97	11.05	10.00	9.33	8.95	8.66
Verschillen		0	0 01	0.12	0.17	0.29	0.38	0.50

Niettegenstaande door den bij hooge waterstanden zeer uitgestrekten Beerschen overlaat op den 4den Januari 1883 eene belangrijke hoeveelheid meer van de Maas werd afgeleid dan op 27 November 1882, bedraagt de verhooging van den waterspiegel te Grave, dus nabij dezen overlaat, nog 0.12 M., eene verhooging welke alleen aan de meerdere werking der Heerewaardensche overlaten is toe te schrijven.

Eerstbedoelde verschillen vormen de verhoogingen, welke de waterspiegel der Maas door de werking der Heerewaardensche overlaten ondergaat. Zij strekken zich zeer merkbaar uit tot Mook, dat is tot boven den tegenwoordigen Beerschen overlaat.

Natuurlijk moet de opheffing der Heerewaardensche overlaten tot onmiddellijk gevolg hebben het wegnemen van deze verhoogingen, zoodat eene zeer beteekenende daling van den waterspiegel der Maas beneden Mook zal ontstaan.

Het is duidelijk dat, wegens deze daling, zonder dat de hoogte van den tegenwoordigen waterspiegel wordt bereikt, beneden Mook meer water dan thans door de Maas zal kunnen afgevoerd worden, zoodat, zelfs in den tegenwoordigen toestand harer bedding, zonder eenig gevaar voor de Geldersche en Noordbrabantsche bedijkingen, belangrijke beteugeling van den Beerschen overlaat zal kunnen plaats hebben

Op bladz. 2 van bijlage II is trouwens uitdrukkelijk op den voorgrond gesteld, dat, bij de behandeling van het hydrotechnisch vraagstuk der verlegging van den Maasmond, moet worden uitgegaan van den toestand na opheffing der Heerewaardensche overlaten, welke opheffing is bepaald bij de wet van 26 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 4). De mededeelingen betreffende den invloed der werken hebben dus bedoelden toestand tot grondslag, zoodat de bovenvermelde daling van den waterspiegel, ten gevolge der scheiding van Maas en Waal te Heerewaarden, bij de bepaling der toekomstige waterstanden middellijk in rekening is gebracht.

Nog moet te dezer plaatse worden opgemerkt, dat, bij bedoelde beteugeling van den nog bestaanden mond der Beersche Maas, de tegenwoordige uitweg naar den Baardwijkschen overlaat zal kunnen vervallen. Ten gevolge der beperking van den Beerschen overlaat zal het namelijk mogelijk zijn, het door dezen overlaat nog af te leiden water boven en nabij Crevecoeur weder op de Maas te brengen, om verder tusschen de dijken dezer rivier te worden afgevoerd.

Invloed der verlegging van den Maasmond op de ebbestanden van den Amer en het benedeneinde der nieuwe monding. Wegens den overwegenden invloed, welken de blijkens staat X van bijlage II zoo machtige waterbeweging in het Gat van de Visschen op het benedendeel van den Amer zal blijven uitoefenen, en met het oog zoowel op de aanzienlijke afmetingen dezer rivier als op de nabijheid van het Hollandsch Diep, waar de toestand geen verandering ondergaat, in het geheel onaannemelijk, dat, als gevolg der nieuwe bestemming van den Amer, eenigszins merkbare verhooging van laagwaterstand op zijn benedendeel zal ontstaan.

Eene dergelijke uitspraak met betrekking tot het bovendeel van den Amer en het benedendeel van het Oude Maasje zou echter niet gewettigd zijn, voor het geval de invloed der op den Amer uit te voeren verruimingen en verbeteringen buiten rekening wordt gelaten. Op bedoeld bovendeel toch wordt, althans bij eenigszins belangrijken afvoer der bovenrivier, de ebbestand niet overwegend door de waterbeweging in naburige killen of den als onveranderlijk aan te nemen waterstand op een nabij gelegen machtigen zeearm beheerscht, terwijl ook de afmetingen der rivier, ofschoon de breedte en diepte ruim zijn te noemen, niet zoo aanzienlijk zijn, dat, met oog op die afmetingen, verhooging van laagwaterstand onmogelijk mag worden geacht.

De beantwoording der vraag, of op het benedendeel van het Oude Maasje en het bovendeel van den Amer verhooging van ebbestand zal ontstaan, en, zoo ja, hoeveel die verhooging zal bedragen, zou door onderzoekingen op voldoend nauwkeurige wijze kunnen geschieden, indien op bedoelde riviervakken geen veranderingen waren te gemoet te zien, welker omvang niet a priori is te bepalen, doch welker invloed op de waterstanden overwegend kan zijn.

Ten gevolge der op den Amer aan te brengen verruimingen en verbeteringen is het namelijk te verwachten, dat, vooral op het bovendeel dezer rivier, verlaging van ebbestand zal ontstaan, doch hoeveel die verlaging zal bedragen kan niet vooraf bekend worden. Door deze omstandigheid moet elk onderzoek, hetwelk thans ten opzichte van toekomstige laagwaterstanden op het benedendeel van het Oude Maasje en het bovendeel van den Amer wordt ingesteld, op hypothetischen en dus betwistbaren grondslag berusten.

De beantwoording der bovengestelde vraag kan alleen langs empirischen of proefondervindelijken weg geschieden. Geenszins behoeft hiertoe echter het tijdstip te worden afgewacht waarop de nieuwe monding geopend zal zijn: ten opzichte van het al of niet ontstaan van verhooging van laagwaterstand en, in het eerste geval, ten aanzien van het bedrag der verhooging, zal zekerheid verkregen worden vóór dat de nieuwe rivier Maaswater afvoert, vóór dat dus eenige belemmering in de uitwatering kan zijn ondervonden.

Hier bestaat namelijk door de werking van den Baardwijkschen overlaat, de bij dergelijke werken zeker zeldzaam voorkomende gelegenheid, om, vóór dat de nieuwe toestand zal zijn ontstaan, met de na opening der nieuwe rivier te verwachten laagwaterstanden bekend te worden.

Het voornemen bestaat allereerst in uitvoering te doen komen de werken tot verruiming en verbetering van den Amer en die tot vorming van het geleelte der nieuwe rivier beneden Keizersveer, zoodat deze werken eenige jaren vóór de opening der gemeenschap tusschen de Maas en de nieuwe monding zullen voltooid zijn. Wanneer nu, nadat bedoelde werken zijn gereed gekomen, bij werking van den Baardwijkschen overlaat — welks afvoer dikwijls met dien der nieuwe rivier overeenkomt — waarnemingen ten opzichte van afvoer en waterstand plaats hebben, zal hierdoor het bij verschillende afvoeren te verwachten verschil in hoogte tusschen het laagwater op het benedeneinde van het Oude Maasje of het bovendeel van den Amer en dat te Moerdijk bekend worden. Op voldoend nauwkeurige wijze zal dan door dat hoogteverschil kunnen blijken, welke laagwaterstanden bij verschillende afvoeren der Maas de toekomstige zullen zijn.

Thans kunnen omtrent den invloed der op den Amer uit te voeren werken slechts onderstellingen worden gemaakt, welke ten opzichte van een der kenmerkende afvoeren van de boven-rivier tot de volgende opmerkingen aanleiding geven.

In de eerste plaats kan van de ongunstigste onderstelling worden uitgegaan, waarbij aangenomen wordt, dat, niet-

tegenstaande de op den Amer aan te brengen verruimingen en verbeteringen, op het bovendeel dezer rivier en dus op het benedendeel van het Oude Maasje, geen verlaging van ebbestand zal ontstaan. Volgens het in bijlage II opgemerkte, is de laagwaterstand op het boveneinde van den Amer bij een afvoer van 450 M³. door den Baardwijkschen overlaat 0.28 M. hooger dan de laagwaterstand te Moerdijk. Deze stand zelf wordt, als de Maas 450 M³. afvoert, ten gevolge van de alsdan vrij belangrijke afvoeren der bovenrivieren, met ongeveer 0.17 M. verhoogd.

In den nieuwen toestand zal dus, in de ongunstigste onderstelling, bij een afvoer der nieuwe monding van 450 M³. — een blijkens bijlage II met het oog op de uitwatering belangrijke afvoer — het laagwater aan het boveneinde van den Amer 0.45 M. boven het gewone laagwater (0.46 ÷ A.P.) blijven en derhalve ongeveer op A.P. kunnen aangenomen worden. Te Keizersveer, waar, blijkens eene gedane waterpassing, het gewone laagwater op 0 45 M. ÷ A.P. moet worden gesteld, kan voor het verschil in ebbestand met Moerdijk, bij 450 M³. afvoer door den Baardwijkschen overlaat, 0 30 M. aangenomen worden, zoodat bij bedoelden afvoer door de nieuwe monding, de laagwaterstand te Keizersveer zal zijn 0.02 M. + A.P.

Onderstelt men in de tweede plaats, dat, ten gevolge der op den Amer uit te voeren werken, op het bovendeel dezer rivier en dus op het benedendeel van het Oude Maasje een verlaging van ebbestand van 0.20 M. zal ontstaan, dan zal, bij meergenoemden afvoer door de nieuwe monding, de laagwaterstand te Keizersveer bedragen 0.18 M. ÷ A.P. en op het boveneinde van den Amer 0.20 M. ÷ A.P. Een verlaging van ebbestand van 0.20 M. op het bovendeel van den Amer komt overeen met het afloopen der ebben aldaar tot de hoogte der ebben te Moerdijk bij gewonen afvoer van opperwater, inderdaad geen te gunstige aanname, als van eene verruimde rivier wordt uitgegaan.

Niet alleen toch op de Ooster-Schelde, maar ook op de Wester Schelde en zelfs op een gedeelte der Schelde in België loopen de ebben lager af, naar mate meer bovenwaarts gelegen plaatsen worden beschouwd, terwijl, ondanks den invloed van het te Moerdijk langs verschillende wegen aangebracht opperwater, de gemiddelde laagwaterstand aldaar (0.65 M. ÷ A.P.) slechts weinig hooger is dan die te Goedereede (0.68 M. ÷ A.P.).

In de onderstelling eindelijk, dat de op den Amer aan te brengen verruimingen en verbeteringen belangrijke verlaging van ebbestand op het bovendeel van deze rivier en derhalve op het benedendeel van het Oude Maasje zullen ten gevolge hebben, kan verhooging van laagwaterstand, door den afvoer van bovenwater te veroorzaken, geheel worden weggenomen. De aanzienlijke verlaging van ebbestand, welke, als gevolg der uitvoering van dergelijke werken, op verschillende rivieren is waargenomen, maakt toch eene verlaging van ebbestand zelfs van meer dan 0.30 M. op het bovendeel van den Amer alleszins aannemelijk, en bij zoodanige verlaging zouden de tegenwoordige laagwaterstanden nauwelijks worden bereikt.

Bevaarbaarheid der Maas boven Hedikhuizen. Zooals op bladz. 19 van bijlage II wordt opgemerkt, moet voor eene behoorlijke aansluiting der rivier de Maas met de nieuwe uitmonding eene locale ondiepte tusschen de kilometerraaien XXVII en XXX der herziene rivierkaart door baggeren worden verwijderd. Ten gevolge dezer opruiming zal de diepte in de vaargeul bij den gemiddelden zomerafvoer en laag water in bedoeld riviervak ruim 1.80 M. bedragen. Deze diepte, welke voor de gemeenschap van de Zuid-Willemsvaart met de Merwede voldoende is, zal bovenwaarts tot Crevecoeur worden aangetroffen, terwijl boven deze plaats, door eenig weinig beteekenend baggerwerk, de aldaar thans bestaande vaardiepte kan worden behouden.

Bij zeer lage rivierstanden zullen de vaardiepten echter beteekenende vermindering ondergaan. De afvoer der Maas nabij Crevecoeur is bij zoodanige rivierstanden te stellen op 45 M³. Wel wordt in het Verslag aan den Koning over de openbare werken van 1881 melding gemaakt van een afvoer van 34 8 M³. op 6 Augustus van dat jaar, doch deze afvoer betreft een profil boven de Maasbrug te Maastricht. Tusschen dit profil en Crevecoeur heeft het onmiddellijke stroomgebied der rivier eene lengte van meer dan 200 kilometer en brengen verschillende kleine rivieren, als de Geul, de Roer, de Swalm, de Niers en de Dieze, haar water op de Maas, zoodat de afvoer op de benedenrivier dien in bedoeld profil moet overtreffen.

Aangezien de rivier in den tegenwoordigen toestand bij dergelijken afvoer slechts gebrekkig bevaarbaar is, zou het overdreven zijn als eisch te stellen, dat na verlegging van den Maasmond de diepte van 1,80 M. ook op het oogenblik van laagwater wordt aangetroffen. Thans toch bestaat slechts een klein verschil tusschen hoog- en laagwater, zoodat, indien de scheepvaart in den tegenwoordigen toestand wegens geringen afvoer belemmering ondervindt, deze gewoonlijk van langen duur is. In de toekomst daarentegen zal de periodieke verheffing van den waterspiegel ten gevolge van den vloed tot Crevecoeur zeer beteekenend zijn, zoodat reeds een veel gunstiger toestand dan de bestaande zal worden verkregen, indien bij laagwater een vaardiepte van 1.50 M bestaat, die de vaast met groote passagiersstoombooten onafgebroken toelaat. Om deze diepte te Crevecoeur doorgaande te verkrijgen, wordt eenig baggerwerk gevorderd, dat in de begrooting is opgenomen.

Wordt verder als eisch gesteld dat, bij een rivierstand, waarbij de afvoer slechts 45 M³. bedraagt, boven Crevecoeur, waar de invloed der getijbeweging gering wordt, de bestaande vaardiepte van 1.10 M. zal worden aangetroffen, dan behoort ook hier eenig baggerwerk tot verdieping der vaargeul te worden verricht. Hierop is mede in de begrooting van kosten gerekend.

Ten gevolge der te verwachten sterkere stroomsnelheid moet, bij de tegenwoordige gesteldheid van den rivierbodem, verdieping ontstaan. Omdat, althans ten opzichte van den tijd binnen welken zij in voldoende mate zal hebben plaats gehad, vooraf niets met zekerheid kan worden bepaald, is die verdieping hier geheel buiten aanmerking gelaten. Wegens de toekomstige sterke stroomsnelheid kan echter het behouden der op kunstmatige wijze verkregen vaardiepte aan geen twijfel onderhevig zijn.

Bevaarbaarheid van het riviervak tusschen Wijk en Andel. Op het riviervak tusschen het Heusdensch kanaal of Wijk en Andel wordt, enkele plaatselijke ondiepten uitgezonderd, bij den laagsten rivierstand en laagwater de vaardiepte van 1.80 M. ruimschoots aangetroffen. Het baggerwerk gevorderd voor het opruimen van bedoelde ondiepten is eveneens in de begrooting van kosten opgenomen.

Afsluitdam tusschen Maas en Waal. Aangezien blijkens de begrooting van kosten, de verdieping der vaargeul geen zeer aanzienlijke uitgaven vordert, bestaat uit een oogpunt van scheepvaartbelang geen bedenking om dit riviervak met de Maas gemeen te doen liggen. Daardoor wordt het voordeel verkregen, dat de uitwatering van het belangrijke district de Bommelerwaard kan plaats hebben aan de Maaszijde van den dam, die de Maas van de Waal zal scheiden en waar in het algemeen lagere standen dan op deze rivier zullen voorkomen. Dit voordeel zou opgeofferd worden, indien de afsluitdam werd aangebracht in het Heusdensch kanaal, om met de in dien dam op te nemen schutsluis deel uit te maken van den aan te leggen rechter Maasdijk.

Het aanbrengen van dezen afsluitdam met schutsluis kan, wijl de eischen der waterloopkunde in verband met de verlegging van de Maasmond ten deze genoegzame vrijheid laten en de kosten slechts in geringe mate door de plaats worden beheerscht, zoodanig geschieden dat het belang der militaire defensie zooveel mogelijk zal worden bevorderd. Deze aangelegenheid is in overleg met het Departement van Oorlog geregeld.

Invloed der scheiding van Maas en Waal op de normaalbreedten der rivieren beneden Loevestein. De in deze Memorie medegedeelde beschouwingen strekken tot toelichting van een ontwerp van wet wegens onteigening ten behoeve der verlegging van den Maasmond. Die beschouwingen zouden derhalve alleen betrekking behooren te hebben op verhoudingen aan de Maaszijde der bij de wet bepaalde scheiding tusschen deze rivier en de Waal, verhoudingen welke geheel onafhankelijk zijn van den invloed dier scheiding op de rivieren beneden Loevestein.

Aangezien echter ten opzichte van dien invloed zelven,

voor zooveel betreft de normaalbreedten der rivieren beneden Loevestein, niet algemeen juiste denkbeelden schijnen te bestaan, wordt het niet overbodig geacht hier omtrent deze aangelegenheid het volgende mede te deelen.

Ten gevolge der scheiding van beide rivieren, zal de afvoer der Boven-Merwede bij middelbaren rivierstand (1871–1880) van ongeveer 1750 M³., de tegenwoordige afvoer van Maas en Waal, gebracht worden op 1600 M³., de tegenwoordige afvoer der Waal en dus de afvoer der Boven-Merwede na de scheiding. De normaalbreedte van laatstgenoemde rivier bedraagt thans 600 M.

Uit eene uitvoudige berekening blijkt, dat de vermindering, welke bedoelde normaalbreedte moet ondergaan, indien de afvoer der rivier van 1750 M³. gebracht wordt op 1600 M³., ongeveer 21 M. bedraagt. De normaalbreedte zou dus van 600 M. op 579 M. zijn te brengen. Deze wijziging is, rekening houdende met den aard der zaak, van zoo weinig belang, dat zij zelfs bij eene bovenrivier veilig zou kunnen achterwege blijven. Nu het hier echter eene rivier betreft, waarop zich de werking der getijen zeer merkbaar doet gevoelen, zoodat bij vermindering van afgevoerd bovenwater vermeerdering van opgenomen vloedwater plaats heeft, is wijziging der normaalbreedte volstrekt onnoodig.

De invloed der scheiding op de Beneden-Merwede en de Nieuwe Merwede is van nog veel minder beteekenis, zoodat op stellige wijze kan verklaard worden, dat, ten gevolge der opheffing van de gemeenschap tusschen Maas en Waal, geen wijziging van de normaalbreedten der rivieren beneden Loevestein gevorderd wordt.

Uitwatering. In bijlage I wordt medegedeeld, dat, om te voorzien in de uitwatering der localiteiten welke thans op het Oude Maasje sueeren, zullen aangelegd worden:

1°. een noorderkanaal beoosten Heusden ten behoeve van het gedeelte van den Bernschen polder, dat ten noorden der nieuwe monding zal gelegen zijn;

2°. een noorderkanaal bewesten Heusden voor de landerijen ten noorden der nieuwe monding, welke thans loozen op het binnengedijkee en het onbedijkte Oude Maasje;

3°. een zuiderkanaal, dat het verlengde benedenwaarts van het door den linker bandijk der nieuwe rivier af te snijden Oude Maasje zal vormen en gelegenheid moet geven tot suatie der gronden ten zuiden der aan te leggen monding, voor zooveel die gronden thans hun water brengen op het binnengedijkte en het onbedijkte gedeelte van het Oude Maasje.

Zooals in bijlage I wordt opgemerkt, zal voor de waterlossing op eerstgenoemd kanaal in den Bernschen dijk een duiker worden aangebracht, terwijl, om ook bij hooge rivierstanden de uitwatering, welke thans op het met betrekking tot die standen vrij lage peil van het binnengedijkte Oude Maasje plaats heeft, te verzekeren, een klein pompwerktuig voor dit kanaal zal worden opgericht.

In verband met eene behoorlijke waterloozing der laagst gelegen localiteiten, welke thans op natuurlijke wijze op het Oude Maasje sueeren en zulks later op dezelfde wijze op het sub 2° genoemde kanaal zullen moeten doen, zal aan het benedeneinde van dit kanaal een peil van hoogstens 0.25 M. ÷ A.P. moeten bestendigd worden.

Op het zuiderkanaal, hetwelk voor een groot gedeelte door het af te sluiten Oude Maasje gevormd wordt en daardoor aanzienlijke afmetingen verkrijgt, zal geen verhang van beteekenis kunnen ontstaan, zoodat, in overeenstemming met de eischen der uitwatering, op dit kanaal een doorgaand peil van hoogstens 0.15 M. ÷ A.P. kan worden aangenomen.

Ten einde zooveel mogelijk natuurlijke uitwatering te kunnen doen plaats hebben, zal aan het benedeneinde van elk der sub 2°. en 3°. genoemde kanalen een uitwateringssluis worden gebouwd, voor het noorderkanaal met 5 M. en voor het zuiderkanaal met 10 M. dagwijdte (in 2 openingen).

Naar het boven medegedeelde is, bij den uit een oogpunt van uitwatering belangrijken afvoer van 450 M³. door de nieuwe monding, in de ongunstigste onderstelling, nabij Keizersveer een laagwaterstand van 0.02 M. + A.P. te verwachten, terwijl in den tegenwoordigen toestand, bij dergelijken afvoer der Maas, de laagwaterstand aldaar op ongeveer 0.28 M. ÷ A.P. te stellen is.

Met zekerheid kan verklaard worden, dat in den tegenwoordigen toestand de uitwatering op het Oude Maasje bij een ebbestand van 0.28 M. ÷ A.P. nog vrij voldoende kan plaats hebben, doch bij een ebbestand van 0.02 M. + A.P. zal gestremd zijn.

Treedt dus de hier onderstelde verhooging van laagwaterstand inderdaad in, dan zal, om bedoelde stremming te voorkomen, zoowel het noorder- als het zuiderkanaal door bemaling op peil gehouden moeten worden.

Hiertoe zal aan het benedeneinde van elk der kanalen een bemalingswerktuig zijn te stichten. Rekening houdende met de oppervlakten, welke op de kanalen moeten sueeren, met den gewoonlijk aangenomen afvoer per eenheid van oppervlakte (0.8 M³. per 1000 H.A. in de seconde) en met de hoogte van opbrengst, zal het bemalingswerktuig voor het noorderkanaal een vermogen van 52 paardekracht en dat van het zuiderkanaal een vermogen van 138 paardekracht moeten verkrijgen.

Ook voor de Bleek en Oostkil in een groot deel der Dongepolders met inbegrip van den Emiliapolder en den buitenpolder de Akkers, geldt de boven gegeven verklaring. In het op peil houden der af te sluiten en zooveel noodig te verleggen Bleek en Oostkil zal dan voorzien moeten worden door een bemalingswerktuig met uitwateringssluizen, op den rechteroever, aan het benedeneinde van den Steen van Kloosteroord, die mede in de bemaling zal worden begrepen, terwijl voor de waterloozing der Dongepolders verschillende bemalingswerktuigen zijn aan te brengen.

Ook als, ten gevolge der op den Amer uit te voeren werken, eene verlaging van ebbestand van 0.20 M. ontstaat en de laagwaterstand te Keizersveer bij een afvoer der Maas van 450 M³., dus tot 0.18 M. ÷ A.P. daalt, zal in het op peil houden van het noorder- en het zuiderkanaal door bemaling moeten worden voorzien. Het vermogen der hiertoe te stichten werktuigen zal dan zijn voor het noorderkanaal 45 paardekracht en voor het zuiderkanaal 120 paardekracht.

De behoorlijke waterloozing op de Bleek en Oostkil zal dan kunnen verzekerd worden door het keeren van den vloed uit deze killen, welke daartoe, evenals in het eerste geval, zijn af te sluiten, te verleggen en aan het benedeneinde van eene vermogende uitwateringssluis te voorzien. De aanzienlijke bergboezem, welke door het buiten houden van het vloedwater ontstaat, zal, ondanks eene kleine verhooging van ebbestand op het bovendeel van den Amer, voldoende loozing mogelijk maken. Mocht ten deze echter eenige twijfel bestaan, dan kan volstrekte zekerheid verkregen worden door, na het aanbrengen der afsluiting en verlegging van de Bleek en Oostkil doch vóór de opening der nieuwe rivier, waarnemingen ten opzichte der uitwatering te doen. Mochten deze dan, tegen de hier te kennen gegeven verwachting, aantoonen dat eenige belemmering in de uitwatering ontstaat, dan kan het in het eerste geval noodig geachte bemalingwerktuig nog altijd tijdig, dat is vóór het in werking stellen der nieuwe monding, worden aangebracht.

Ten aanzien der Dongepolders is op te merken, dat, ook als eene verlaging van ebbestand van 1.20 M. op het bovendeel van den Amer ontstaat, bemaling zal noodig zijn. Deze zal zich echter in dit geval over aanzienlijk kleiner oppervlakte kunnen uitstrekken dan in het eerst beschouwde.

De bovenbedoelde inrichtingen tot voorziening in de uitwatering zijn in het algemeen plan opgenomen en bij de begrooting van kosten in rekening gebracht.

Zooals elders is medegedeeld, zal eventueele verhooging van laagwaterstand, vóór het openen der gemeenschap tusschen de Maas en de nieuwe monding, op proefondervinndelijke wijze kunnen bekend worden. Blijkt dan dat, in gevallen waarin thans uitwatering plaats heeft, deze door verhooging van ebbestand belemmering van eenige beteekenis zal ondergaan, dan zullen, ter voldoening aan de bepalingen der wet van 26 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 4), de voor eene behoorlijke uitwatering gevorderde werken vóór de opening der nieuwe monding worden tot stand gebracht

Wegens de aanzienlijke uitgaven, aan het aanbrengen der bovenbedoelde afwateringsmiddelen en bemalings-

werktuigen verbonden, is onderzocht, of eventueel waterbezwaar niet op andere minder kostbare wijze kan voorkomen worden.

Vereeniging van het bemalingswerktuig voor het op peil houden der Bleek en Oostkil met dat, gevorderd voor het noorderkanaal, kon uit hoofde der belangrijke kosten, aan de benedenwaartsche doortrekking van dit kanaal met bedijking verbonden, niet worden aanbevolen.

Eveneens bleek combinatie der bemaling van de Dongepolders met die van het zuiderkanaal niet raadzaam, omdat daarbij in elk geval de Donge aan het benedeneinde zou afgesloten moeten worden. Wegens het lage peil, waarop deze rivier dan zou zijn te houden, zou zij, in het belang der scheepvaart, over aanzienlijke lengte doorgaande verdieping moeten ondergaan, waartoe zeer belangrijke uitgaven zoude gevorderd worden. De met het oog op de talrijke leerlooierijen langs de Donge en haar takken onontbeerlijke waterverversching, welke thans door de getijbeweging ontstaat, zou ten gevolge der afsluiting vervallen. Wijl eindelijk de gelegenheid ontbreekt tot berging op andere wijze van het thans door de Donge opgenomen vloedwater, zou, met het aanbrengen der afsluiting, één der vloedkommen aan het boveneinde van den Amer worden weggenomen, ten gevolge waarvan de waterbeweging op deze rivier nadeelige wijziging zou ondergaan.

Reeds wegens laatstbedoelde omstandigheid bestond bedenking tegen het leiden der Donge naar het Gat van den Ham, waarbij die rivier dan aan het benedeneinde van den Koekoek in open gemeenschap met het benedendeel van den Amer komen en bemaling der Dongepolders onnoodig zijn zou. Verschillende andere bezwaren en vooral de zoo aanzienlijke uitgaven, welke deze doortrekking zou vorderen, maakten echter ook deze wijze van voorziening geheel onraadzaam.

Irrigatie en waterverversching. Blijkens het in bijlage I medegedeelde zal de irrigatie en waterverversching der ten noorden van de nieuwe monding gelegen landerijen kunnen geschieden door inlating van rivierwater in het noordelijk uitwateringskanaal. Wegens het zeer verschillend zomerpeil der landerijen zal de inlating, behalve aan het benedeneinde door de uitwateringssluis aldaar, ook aan het boveneinde moeten kunnen plaats hebben, waartoe hier in den rechter bandijk een duiker of buis zal worden aangebracht.

Op deze wijze vervalt het door eenige waterschapsbesturen bij de ter-visieligging der onteigeningsstukken betreffende de waterverversching te kennen gegeven bezwaar.

Ten zuiden der nieuwe monding zal de irrigatie kunnen plaats hebben door inlating van water in het zuidelijk uitwateringskanaal, dat te Keizersveer van vermogende middelen tot waterinlating wordt voorzien.

Wegens de waterverversching, welke in het belang der leerlooierijen gevorderd wordt en thans door het in- en uitstroomen van vloedwater plaats heeft, is, naar aanleiding van het ter visie liggen der onteigeningsstukken, door het bestuur van het Waterschap de Binnenpolder van Waalwijk verzocht, dat het riviertje de Loint aan eb en vloed zal blijven onderworpen. Aan dit verzoek kan natuurlijk niet worden voldaan, doch in de waterverversching ten behoeve der lederindustrie zal van Rijkswege worden voorzien door het aanbrengen en in werking houden van een pompwerktuig, waardoor water uit de Waalwijksche haven of het zuidelijk uitwateringskanaal op de Loint kan worden gebracht. Dat water, door eenige duikers wegvloeiende, zal een voor de waterverversching voldoende stroom op het riviertje doen ontstaan.

Scheepvaartgemeenschap. De ten noorden der monding gelegen plaatsen zullen nagenoeg in onmiddellijke gemeenschap met de nieuwe ook bij zeer lage waterstanden bevaarbare rivier komen en, wijl geschikte losplaatsen van Rijkswege zullen worden aangelegd, zullen die plaatsen, wat de gemeenschap te water betreft, in het algemeen in een toestand geraken die zeker veel gunstiger is dan de bestaande.

Uit de gemeente Meeuwen is echter naar aanleiding van het ter visieliggen der onteigeningsstukken een verzoek afkomstig, om het noordelijk uitwateringskanaal ook voor de scheepvaart in te richten. Dit kanaal zal, even als de thans aan de noordzijde van het Oude Maasje aanwezige Gantels, door kleine vaartuigen kunnen bevaren worden, terwijl eene sluis aan het benedeneinde, welke op tij geopend wordt, gemeenschap met de nieuwe rivier zal geven. Die vaart is echter van te gering belang om daarvoor speciale werken aan te leggen terwijl ook thans slechts vaart op tij plaats heeft.

Voor de ten zuiden der nieuwe monding gelegen plaatsen komt in de scheepvaartgemeenschap alleen in zoover verandering, dat op het Oude Maasje en in de Langstraatsche havens, thans aan eb en vloed onderworpen, een standvastige waterstand zal worden verkregen, waarbij ook op deze havens, welke thans bij laagwater onbevaarbaar zijn, ten allen tijde scheepvaart mogelijk is. Aan het benedeneinde van het tot kanaal te bestemmen Oude Maasje, zal voor de gemeenschap met de nieuwe rivier een schutsluis worden gebouwd. Wijl van verschillende zijden het verlangen is te kennen gegeven, om, met het oog op de zeer belangrijke vaart met hooischepen, de doorvaartwijdte dezer sluis grooter te bepalen dan bij de onteigeningsstukken was vermeld, zal die wijdte op 9 M. worden aangenomen.

De in het Oude Maasje uitkomende zuidelijke havens zullen op de in verband met het kanaalpeil vereischte diepte worden gebracht. In de begrooting van kosten zijn de hiervoor gevorderde uitgaven opgenomen.

Op den aanleg eener schutsluis, tot onmiddellijke verbinding met de haven van Waalwijk met de nieuwe rivier, is van verschillende zijde aangehouden.

Dat zoodanige verbinding tot gemakkelijker en spoediger ontwikkeling van handel en scheepvaart bijdragen en dus wenschelijk zijn zou, is niet te ontkennen, doch dit werk kan niet geacht worden bestemd te zijn tot het herstellen eener ten gevolge van den aanleg der nieuwe rivier afgebroken of in ongunstiger toestand gebrachte gemeenschap, zoodat het niet tot de werken der verlegging van den Maasmond behoort.

Voor het maken der verbinding, zou een uitgave van f 181 000 en voor onderhoud en bediening der sluis een kapitaal van f 47 500 noodig zijn, uitgaven niet gevorderd ten gevolge der werken tot verlegging van den Maasmond.

Men neme toch in aanmerking dat de verbinding van Waalwijk met de bovenrivieren en de Zuid-Willemsvaart door de nieuwe monding aanzienlijke verbetering zal ondergaan, niet alleen omdat de afstand belangrijk zal worden verkort en het bevaren van den Amer en het Hollandsch Diep, dat bij storm en ruw weder niet zelden met groote moeilijkheden gepaard gaat, onnoodig wordt, maar ook dewijl de vaart wegens genoegzame diepte te allen tijde mogelijk zal zijn, terwijl zij thans wegens onvoldoende diepte gedurende een gedeelte van het getij gestremd is. De voordeelen, welke de nieuwe toestand voor het scheepvaartverkeer van Waalwijk zal opleveren, mogen zoo overwegend geacht worden, dat enkele werkelijke of vermeende nadeelen, als het gemis aan eb- en vloedstroom tegenover het verkrijgen van stil water en de mogelijkheid dat eenige meerdere hinder van ijsbezetting zal ontstaan, daarbij geheel op den achtergrond treden.

Gemeenschap over de rivier. Zooals in bijlage I wordt medegedeeld, zal de gemeenschap over de rivier plaats hebben door middel van stoombootveren te Heusden en te Keizersveer en pontveren te Waalwijk en te Capelle. Op verlangen van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, met welk college omtrent deze aangelegenheid overleg heeft plaats gehad, en tot wegneming van door belanghebbenden bij het ter visie liggen der onteigeningsbescheiden te kennen gegeven bezwaren, zal nog een pontveer van eenvoudige inrichting worden aangebracht voor de verbinding der deelen van den Bernschen polder, welke door de nieuwe monding worden gescheiden.

In de stoombootveren zal de gemeenschap bij hooge waterstanden worden onderhouden door de stoombooten te doen doorvaren in het veer te Heusden door de uitmonding van het Heusdensch kanaal tot den rechterbandijk, en in het Keizersveer door het gedeelte van het Oude Maasje tusschen de sluis aldaar en de rivier tot aan den linker dijk, die toegang geeft tot den Rijks grooten weg naar Breda.

Bij de pontveren zal in de verbinding bij dergelijke waterstanden worden voorzien door de ponten door geulen of sloppen te laten doorvaren tot aan de bandijken.

Langs het slop in de uiterwaard van den Bernschen polder zullen geen kaden worden aangebracht, wijl deze hoog liggende uiterwaard niet zal bekaad worden. Te Waalwijk en te Capelle zullen echter langs de veersloppen kaden moeten worden aangelegd aansluitende aan de bekading der uiterwaarden. Hierdoor zal, wel is waar, bij hooge waterstanden eenige locale opstuwing worden veroorzaakt, doch deze kan slechts gering zijn en geen overwegend bezwaar opleveren tegen het aanbrengen der dwarskaden, welke trouwens niet zijn achterwege te laten zonder inrichtingen noodig te maken, waartegen uit andere oogpunten bedenkingen van meer gewicht bestaan.

Verschillende bezwaren zijn ingebracht tegen de voorgestelde overgangen door middel van stoombooten en pontveren over de rivier.

Het verlangen om het stoombootveer te Heusden te vervangen door eene vaste brug, is door de Regeering in ernstige overweging genomen. Volgens het voor dergelijke overbrugging opgemaakt ontwerp en begrooting van kosten (1) zijn de uitgaven wegens aanleg te stellen op ongeveer f 900 000. Bij dit ontwerp is gerekend op stoomtramvervoer, omdat, waar eene vaste gemeenschap bestaat, in dezen tijd de gelegenheid tot zoodanig vervoer niet mag worden uitgesloten.

De eisch, dat stoomtramverkeer over de brug kan worden toegelaten, heeft trouwens minder de hooge bouwkosten ten gevolge. Eene brug, welke, zooals hier, met de toegangen buitendijks, eene lengte van ongeveer 600 M. moet hebben, behoort, zal het verkeer geen zeer groote belemmering ondergaan, eene breedte te verkrijgen, waarbij twee voertuigen — een met hooi geladen wagen en een rijtuig — elkander ongehinderd kunnen voorbijrijden. Wordt aan dezen eisch voldaan, dan behoeft, om ook stoomtramverkeer toe te laten, weinig meerdere breedte te worden aangenomen, terwijl de kosten van den bovenbouw, door op dat verkeer te rekenen, inderdaad niet belangrijk worden verhoogd.

De voorname reden der hooge kosten is de onderbouw eener voor dubbel verkeer ingerichte brug, die, gelegen in het stroombed eener groote rivier, waar ook op de uiterwaard belangrijke stroomsnelheden zijn te verwachten, wat dien onderbouw betreft, in alle opzichten het karakter eener zoogenaamde groote brug moet dragen. De pijlers eener dergelijke brug moeten, zal haar instandhouding verzekerd zijn, op de wijze onzer groote in overeenkomstige omstandigheden verkeerende spoorwegbruggen gefundeerd en tegen ontgronding verdedigd worden. In dit opzicht mag bepaaldelijk niets gewaagd worden.

Wanneer nu wordt in aanmerking genomen, dat de onderbouw eener brug te Heusden volgens de begrooting van kosten eene uitgaaf van ongeveer f 418 000 zal vorderen, dan behoeft het nauwlijks opmerking, dat het bedrag van f 530 000 voor den bouw der geheele brug, volgens een vanwege burgemeester en wethouders van Heusden opgemaakt ontwerp, aanzienlijk te laag is geraamd.

Zooals boven is medegedeeld, zijn de bouwkosten eener brug te Heusden op ongeveer f 900 000 te stellen, terwijl de kosten wegens onderhoud, toezicht, verlichting enz., jaarlijks een bedrag van f 4000 zullen vorderen, dus, ad 4 ten honderd, een kapitaal van ruim f 100 000 vertegenwoordigen. De kosten, welke het bouwen eener vaste brug ten gevolge zal hebben, zijn derhalve op f 1 000 000 te stellen.

Voor de inrichting van een stoombootveer, met zeil-, roei- en ijsbooten, aanlegplaatsen, loodsen en abris, wordt eene uitgaaf van ongeveer f 37 500 gevorderd, terwijl de jaarlijksche uitgaven wegens bediening, brandstof, onderhoud, buitengewone hulp, enz. zijn te stellen op ongeveer f 10 400, vertegenwoordigde, ad 4 ten honderd, een kapitaal van ongeveer f 260 000. De uitgaven uit den aanleg van een stoombootveer voortvloeiende zijn dus op f 297 500 of in ronde som op f 300 000 aan te nemen.

De aanleg van eene vaste brug zal derhalve een bedrag van f 700 000 meer vorderen dan de instelling van een stoombootveer.

Met het oog op dit zoo aanzienlijk verschil, hetwelk, al wordt ook stoomtramverkeer uitgesloten, geene als overwegend aan te merken vermindering kan ondergaan, acht de Regeering zich te minder gerechtigd de vervanging van een stoombootveer door eene vaste brug voor te stellen, omdat volgens hare meening, door een dergelijk op de beste wijze ingericht veer alleszins voldoende in de gemeenschap kan worden voorzien.

Deze meening is gegrond op de omstandigheid, dat het hier inderdaad geen druk verkeer geldt, zooals blijkt uit de omtrent de verkeersbeweging gedane waarnemingen (2). Uit deze waarnemingen, welke natuurlijk ook op het verkeer langs den kunstweg van Genderen naar Heusden betrekking hebben, is af te leiden dat de toekomstige beweging in het veer te Heusden zal worden voorgesteld door de getallen van de volgende tabel:

DAGEN.	VOERTUIGEN.		Hand- en hondekarren.	Voetgangers.
	Vierwielige.	Tweewielige.		
Gewone dagen	64	18	48	210
Zaterdagen (Marktdagen)	68	36	60	374
Jaarmarkten (3 in 't jaar).	104	34	86	968

waarbij op de drukste der jaarmarkten nog op ongeveer 440 beesten moet gerekend worden.

Deze cijfers zijn voor een stoombootveer zeker niet groot, zooals door vergelijking met andere stoombootveren kan blijken.

Zoo worden bijvoorbeeld in het stoombootveer te Gorinchem op gewone Maandagen (marktdagen) overgebracht 725 personen en 130 beesten en op drukke Maandagen 840 personen en 325 beesten. Op den Maandag en Dingsdag van Gorinchemsche kermis, op welke dagen tevens veemarkten worden gehouden, worden op beide dagen overgebracht 2600 personen en ruim 1700 beesten. Met de bij dit veer in gebruik zijnde raderstoomboot kunnen te gelijk overgebracht worden 14 twee- en vierwielige voertuigen, terwijl soms meer dan 20 tweewielige rijtuigen in één vaart worden overgevoerd.

In het veer tusschen Dordrecht en Zwijndrecht worden op gewone dagen overgebracht 700 personen, welk getal op Pinksterdagen tot 9000 klimt.

Wanneer nu wordt gelet op de omstandigheid, dat het aantal overvaarten in het veer te Gorinchem, zoowel wegens de groote breedte der rivier als ook omdat tevens Wou-

(1) Dit ontwerp met begrooting is ter griffie nedergelegd ter inzage voor de leden der Kamer.

(2) De uitkomsten dezer waarnemingen zijn ter griffie nedergelegd, ter inzage voor de leden der Kamer.

drichem wordt aangedaan, gering is, in vergelijking met het aantal overvaarten die kunnen geschieden in het veer te Heusden, waar de rivier slechts ongeveer de halve breedte der Boven-Merwede verkrijgt en de veerboot alleen heen en terug heeft te varen, dan blijkt het, dat in het verkeer over de rivier te Heusden gemakkelijk door eene stoombootgemeenschap zal kunnen voorzien worden, zelfs bij eene veel aanzienlijker beweging dan die te verwachten is.

Mocht echter op een enkelen buitengewoon drukken dag de dienst van één stoomboot niet voldoende zijn, dan kan op zoodanigen dag, evenals zulks elders geschiedt, een tweede boot tot vervoer van passagiers in huur genomen worden. Het groot aantal sleepbooten, dat op de benedenrivieren ter beschikking is, maakt het in huur nemen van een dezer booten altijd mogelijk en weinig kostbaar.

Wegens de ruime diepte, welke bij Heusden zal worden aangetroffen, zoodat van oever tot oever kan worden gevaren, is stremming der passage bij mist niet te vreezen, en daar de in dienst te stellen veerboot een breede raderstoomboot zal zijn, is de overtocht ook bij storm verzekerd.

Na afsluiting der Heerewaardensche overlaten, waardoor verreweg het meeste drijfijs op de Maas wordt gebracht, zal stremming der stoombootgemeenschap in het veer te Heusden ten gevolge van ijsgang nagenoeg niet kunnen voorkomen. Bij eene ijsbeweging en ijsbezetting, als die welke heeft plaats gehad in Januari jl., toen alleen Maasijs werd afgevoerd, zou, zooals uit waarnemingen in een naburig veer blijkt, de stoombootgemeenschap in het geheel geen belemmering hebben ondergaan. Slechts bij zeldzame uitzondering zal dus het verkeer door ijsgang gestremd kunnen zijn, en in zulke uiterste gevallen blijft de gemeenschap over Hedel en Crevecoeur altijd over.

Hier moet overigens wel in aanmerking genomen worden dat in de tegenwoordige omstandigheden, bij hoog water en ijsgang, de landen van Heusden en Altena in werkelijkheid een eiland vormen, door eene zeer breede water- en ijsvlakte van de provincie Noordbrabant gescheiden. Die landen verkeeren dan in een staat van isolement, welke in de toekomst voor het deel ten noorden van de nieuwe rivier, door de gemeenschap over de Bommelerwaard, en voor het deel ten zuiden der nieuwe rivier, door de watervrije bedijking tusschen Crevecoeur en Heusden, niet kan voorkomen.

Ook op het vervangen der ontworpen pontveren te Waalwijk en te Capelle door stoombootveren wordt door enkelen aangedrongen. Zonder twijfel zal hier echter door goed ingerichte groote pontveren op zeer voldoende wijze in de gemeenschap over de rivier kunnen voorzien worden, zoodat voor de inrichting van stoombootveren geen reden bestaat. De plaats der veren is zoodanig bepaald, dat het gemis aan enkele der thans over het Oude Maasje bestaande doch zeer ongelijkmatig verdeelde veren tot geen ongerief van beteekenis kan aanleiding geven.

Zooals reeds werd opgemerkt, heeft omtrent de aangelegenheid der gemeenschap over de rivier overleg met Gedeputeerde Staten van Noordbrabant plaats gehad.

Dit college achtte de vervanging van één der te Heusden en te Keizersveer ontworpen stoombootveren door eene vaste brug wel zeer wenschelijk, doch nadat gewezen was op de zoo aanzienlijke uitgaven, welke het gevolg van eene dergelijke vervanging zouden zijn, meende bedoeld college daarop voorshands niet nader te moeten aandringen. In hun op deze zaak betrekking hebbend bericht blijven Gedeputeerde Staten intusschen de hoop voeden, dat, wanneer de financiën van het Rijk in een meer gunstigen toestand zullen verkeeren, deze zoo hoogst belangrijke verbetering van gemeenschap niet achterwege zal blijven.

Natuurlijk kan, als bedoelde meer gunstigen toestand zal zijn ontstaan en dus uit een oogpunt van kosten tegen den bouw eener brug geen bezwaar bestaat, altijd tot dien bouw worden overgegaan.

Zal de overbrugging te Keizersveer geschieden, dan moet de bouw zoo nu als later in de rivier worden uitgevoerd. Te Heusden zou de aanleg thans in den droge kunnen plaats hebben, doch na het tot stand komen der nieuwe uitmonding in de rivier moeten geschieden. Aangezien het hier echter slechts twee stroompijlers geldt — de andere pijlers zijn landpijlers — en de voorzieningen tegen ontgronding in elk geval bij alle pijlers zeer afdoende moeten zijn, kan het op de bouwkosten geen overwegenden invloed hebben of de brug in den droge dan wel in de rivier wordt gebouwd. De bouw der spoorwegbrug over de Maas te Hedel heeft dit zeer duidelijk aangetoond.

Op vervanging der ontworpen pontveren te Waalwijk en te Capelle door stoombootveren of bruggen werd door bedoeld college niet aangedrongen, doch, zooals reeds is medegedeeld, wel op het aanbrengen van een pontveer nabij Bern, hetwelk dan ook nader in het ontwerp is opgenomen.

De overgangen in de veren over de nieuwe rivier zullen kosteloos zijn, behalve in het Keizersveer, waar betaling zal kunnen gevorderd worden, even als thans geschiedt.

Gemeenschap over de kanalen. De overgangen over de kanalen zullen door bruggen worden verkregen en kosteloos zijn, met uitzondering van den overgang der over het Oude Maasje in den Capelleschen veerweg te bouwen brug, waar, even als thans in het veer, betaling zal kunnen gevorderd worden.

Aangezien tusschen den nieuwen noordelijken bandijk en den Meeuwenschen zeedijk slechts het noordelijk uitwateringskanaal zal gelegen zijn, zullen die dijken door eene voldoend hooge brug worden verbonden, zoodat aan het te dien opzichte, naar aanleiding van het ter visie liggen der onteigeningsstukken, door burgemeester en wethouders van Capelle te kennen gegeven verlangen zal voldaan worden.

Bezwaren in de verschillende gemeenten tegen het plan ingebracht. Voor zooveel de voornaamste der naar aanleiding van het ter visie liggen der onteigeningsstukken te kennen gegeven bezwaren niet bij de voorgaande beschouwingen en mededeelingen zijn behandeld of daardoor zijn vervallen, kan daaromtrent het volgende worden medegedeeld.

Gemeente Nederhemert. Wegens de schade, die door sterken stroom en ijsgang kan worden veroorzaakt aan de buitendijks blijvende perceelen n°. 77 en 86, wordt onteigening dezer perceelen verzocht, indien de richting van den noordelijken bandijk hier niet in eene meer zuidelijke te veranderen is, waarbij de perceelen binnendijks komen.

De terreinen, welke hier het winterbed der nieuwe rivier moeten vormen, zijn ook thans uiterwaard, zoodat zij, als zoodanig niet van bestemming veranderende, niet ter onteigening zijn voorgesteld. De toekomstige uiterwaard hier en in den Bernschen polder ligt met betrekking tot de andere gronden van het winterbed vrij hoog. Om, ondanks die ligging, nochtans bij hooge rivierstanden den invloed der nieuwe monding zoo ver mogelijk bovenwaarts te doen gevoelen, is hier aan het winterbed der rivier eenige meerdere breedte gegeven dan boven- en benedenwaarts. Wegens de nabijheid van Heusden kan die meerdere breedte niet worden verkregen door meer zuidelijke verplaatsing van den linkeroever der rivier, zoodat het volgen eener meer zuidelijke richting voor den rechter- of noordelijken bandijk niet mogelijk is. Wijl de bedoelde perceelen aan den bollen oever gelegen zijn, is hier weinig stroomaanval te verwachten en daar, na opheffing der Heerewaardensche overlaten, door de nieuwe rivier slechts weinig drijfijs zal worden afgevoerd, is beschadiging door stroom en ijsgang niet te vreezen, zoodat onteigening der perceelen niet kan in aanmerking komen.

Gemeente Heesbeen c. a. Door de besturen van eenige waterschappen is het verlangen te kennen gegeven om de kruin van den bandijk tot Hedikhuizen tot kunstweg in te richten.

Aan het verlangen zal worden te gemoet gekomen, zijnde het ook in het belang der dijksdefensie wenschelijk dat de kruinen der bandijken voor het vervoer van materialen te allen tijde te berijden zijn.

Bedoelde waterschappen verlangen in het bezit te blijven van eene aanleg- en losplaats voor schepen en eene bergplaats voor goederen te Drongelen. De buitenberm van den noordelijken bandijk kan als aanleg-, los- en bergplaats gebezigd worden, in welker verbinding met Drongelen door een weg over den bandijk zal worden voorzien.

Zij achten het noodig, dat ook te Genderen en te Doeveren aanleg- en losplaatsen aan de rivier worden aangelegd. Deze aanleg- en losplaatsen zullen worden verkregen voor eerstgenoemde plaats op de uiterwaard aan de noord-

zijde der rivier en voor laatstgenoemde op den buitenberm van den zuidelijken bandijk.

Gemeente Besoijen. Door eenige besturen is het verlangen te kennen gegeven tot den aanleg van een uitweg langs het scheepvaart-uitwateringskanaal van den grindweg Besoijen-Drongelen tot de Sprangsloot.

Aangezien die landerijen haar tegenwoordigen uitweg niet verliezen, bestaat geen reden aan het verzoek te voldoen.

Door die besturen werd ook de wenschelijkheid te kennen gegeven om de irrigatie te doen plaats hebben door inlating van water ten oosten van Baardwijk. Wijl de irrigatie op alleszins voldoende wijze zal kunnen geschieden door inlating van water te Keizersveer, kan het verlangen niet worden ingewilligd.

Het gemeentebestuur van Sprang heeft verzocht geen gevolg te geven aan het, naar zijne meening, van andere zijde uitgegaan verlangen om de afsluiting te Keizersveer te doen vervallen. Van dit verlangen is niets bekend en het ligt niet in de bedoeling gemelde afsluiting achterwege te laten.

Gemeente Dussen. Burgemeester en wethouders verzoeken onder anderen:

1°. dat de toegangsweg naar de aanlegplaats van de rivier zal worden overgebracht aan de westzijde van den Gantel;

2°. dat de Gantel tusschen de nieuwe rivier en den bestaanden noordelijken bandijk tot ligplaats van schepen zal worden bestemd;

3°. dat eene brug over het uitwateringskanaal en eene aanlegplaats voor stoombooten aan de rivier zullen worden aangelegd;

4°. dat de bandijk ten noorden der nieuwe rivier zal worden begrind;

5°. dat het pontveer te Capelle meer westwaarts zal worden verplaatst.

Tegen inwilliging van sub 1°., 3°., 4°. en 5°. bedoelde verzoeken bestaat geen bezwaar, in zoover bij het laatstgemelde slechts eene geringe verplaatsing wordt bedoeld. Daarentegen kan aan het sub 2°. medegedeelde verzoek niet voldaan worden, zullende echter door den buitenberm van den noordelijken bandijk eene geschikte ligplaats voor schepen worden aangeboden.

Gemeente Made en Drimmelen. Bezwaren werden ingebracht wegens te verwachten meerderen stroomaanval aan den linkeroever van den Amer te Drimmelen en van den Koekoek, en, wat eerstgenoemde plaats betreft, wegens schade door ijsgang te veroorzaken. Aangezien in de gewone of meest voorkomende omstandigheden de vloedstroom die op den Amer toongevend is, geen versterking zal ondergaan en de ebstroom in den toekomstigen toestand bij aanzienlijken afvoer der bovenrivier weinig zal verschillen van den tegenwoordigen toestand bij krachtige werking van den Baardwijkschen overlaat, is geen meerdere stroomaanval dan thans te verwachten. Door de afsluiting der Heerewaardensche overlaten zal de voornaamste aanvoer van drijfijs naar de Maas worden weggenomen, zoodat schade door ijsgang niet te vreezen is.

Gemeente Hooge en Lage Zwaluwe. Bezwaren werden te kennen gegeven wegens den, ten gevolge der afgraving van den dam der haven van Lage Zwaluwe, te verwachten meerderen stroomaanval van den zeedijk en de grienden van den Prinses-Louisapolder, waar de aanwezige beslagwerken door de voorgenomen afgraving zullen worden opgeruimd. Aangezien hier, door de gedeeltelijke afgraving der Ruigteplaat, aan den rechteroever van den Amer belangrijke verruiming zal plaats hebben, zal meerdere stroomaanval worden voorkomen, terwijl in de verdediging van den oever langs de af te graven grienden van den Prinses-Louisapolder van Rijkswege zal worden voorzien.

Door eenige eigenaars van onder de gemeente Zwaluwe gelegen buitenpolders werd gewezen op het gemis van vruchtbaarmakend Rijnwater en het in de plaats daarvan ontvangen van schraal Maaswater.

Dit vermeend nadeel zal in werkelijkheid blijken een niet onbelangrijk voordeel op te leveren. Het Maaswater toch is in het algemeen veel minder bezwangerd met vaste stoffen (voornamelijk zand) dan het Rijnwater, doch het bevat een grootere hoeveelheid slib.

Nog werd de verwachting te kennen gegeven, dat de waterstand bij noordwesten wind hooger zal worden dan thans en daardoor gevaar van overstrooming van het dorp Lage Zwaluwe zal ontstaan. Daar hier, met betrekking tot den invloed van den wind op de hoogte van den waterspiegel, geen verandering in den bestaanden toestand zal worden veroorzaakt, bestaat voor het vermeld gevaar geen grond.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERCH.

[104. 4.]

BIJLAGE I der Memorie van Toelichting.

TOELICHTING van het ontwerp tot verlegging van de uitmonding der Maas.

Het werk der verlegging van de uitmonding der Maas vangt aan bij kilometerraai XXX der herziene rivierkaart.

Van daar tot even boven Keizersveer heeft de nieuwe rivier zoowel een zomerbed als een winterbed, doch stroomafwaarts van deze plaats slechts één bedding.

I. Zomerbed.

Ofschoon het nieuwe riviervak zoo kort mogelijk moet worden, èn uit het oogpunt der kosten, èn om zooveel doenlijk de waterstanden stroomopwaarts bij hoog opperwater te laten dalen, zoo is het geraden de rivier niet uit lange rechte gedeelten te doen bestaan, maar hare as uit flauw gebogen kromme lijnen te vormen.

Want, het is hier, zooals straks zal blijken, van belang vooraf te kunnen bepalen, waar zich in het nieuwe riviervak de geulen zullen bevinden welke, gelijk overal, op den duur ook in de gegraven bedding zullen ontstaan en wegens hunne meerdere diepte, de scheepvaart bij lage waterstanden ten goede komen.

Aangezien in gebogen riviervakken de geul zich steeds aan den hollen oever bevindt, zoo kan men ook hier, door doelmatige krommingen, omtrent de ligging der vaargeulen zekerheid bekomen.

Van dit hoofdbeginsel uitgaande, volgt vanzelf uit de plaatselijke omstandigheden, welke bochten de rivier zal verkrijgen.

Uit de plaatselijke gesteldheid blijkt dat te Hedikhuizen nabij de splitsing van oude en nieuwe rivier, laatstgenoemde de bolle zijde eerst noordwaarts keeren.

Om de vaargeul echter onder den wal van Heusden te brengen, moet vóór dat deze plaats bereikt wordt, de bolle zijde zuidwaarts gericht zijn.

Hierdoor wordt tevens de gelegenheid verkregen om zooveel mogelijk als rivierbed van de Doode Maas gebruik te kunnen maken, welke eveneens de bolle zijde zuidwaarts richt.

Westwaart van Heusden dient de as een tweede buigpunt te bekomen ten einde langs den korsten weg in het onbedijkte gebied van het Oude Maasje te vallen.

Hierbij moet tevens gezorgd worden dat slechts weinig van het bewoonde gedeelte van Doeveren binnen de grenzen der onteigening valt.

Na eenmaal het onbedijkt gebied bereikt te hebben, dient de nieuwe rivier zoo na mogelijk aan het land van Altena aan te sluiten.

Immers blijkt uit de kaart dat het land in de Langstraatsche buitenpolders in zeer smalle, maar daarentegen zeer lang gerekte perceelen verdeeld is, welke noordzuidwaarts loopen. Deze perceelen zouden, indien de rivier niet zoo dicht mogelijk langs den bandijk gelegd werd, in twee deelen gescheiden worden, waarvan het eene ten noorden, het andere ten zuiden van het rivierbed zoude komen te liggen, hetgeen bij het gebruik dezer perceelen geen geringe bezwaren zoude opleveren.

Nabij Keizersveer valt vervolgens de nieuwe rivier samen met het bed van het Oude Maasje.

II. Winterbed.

De landen welke tusschen de beide bandijken van het nieuwe riviervak komen te liggen en als winterbed moeten dienst doen, zullen hierdoor in eenen geheel anderen dan den tegenwoordigen toestand geraken.

Aangezien dit winterbed bij hooge rivierstanden tot afvoer van zeer aanzienlijke waterhoeveelheden moet dienen, opdat de verlangde verlaging van den waterspiegel stroomopwaarts van Hedikhuizen zal intreden, zoo moet alles verwijderd worden, wat zich thans op die landen bevindt en den afvoer zoude kunnen belemmeren.

Terwijl aldus aan de eene zijde belangrijke opruimingen moeten geschieden, leveren aan den anderen kant de lagere perceelen eene uitnemende en zeer gewenschte gelegenheid op om een gedeelte van den grond, die uit het zomerbed vergraven moet worden, te bergen, daar wegens hunne groote oppervlakte eene verhooging van slechts weinige decimeters eenen aanzienlijken kubiek vertegenwoordigt.

Om beide redenen dient derhalve het geheele rivierbed onteigend te worden.

Aangezien de afstand der dijken op 500 M. gesteld is en het zomerbed te Hedikhuizen 160 M., te Keizersveer 250 M. wijd is, zoo zal het winterbed gemiddeld 300 M. breed worden. Verdeelt men dit gelijkelijk over de noord- en de zuidzijde van het zomerbed, dan verkrijgt men twee betrekkelijk smalle strooken (met inbegrip der bermen en zomerkaden) van 150 M breedte.

Bewesten Heusden tot aan den mond der Donge ligt de grondslag dezer uiterwaarden gemiddeld op 0,60 M. + A. P.

Zelfs bij ophooging tot 1,20 M. + A. P., dat ten behoeve der grondberging zal geschieden, zullen zij nog niet boven dagelijksch vloedpeil liggen en moeten dus door kaden van het zomerbed gescheiden worden. Daarenboven verhindert hunne lage ligging de onmiddellijke uitwatering op de rivier en er dienen dus watergangen gegraven te worden, welke evenwijdig aan de kaden loopen.

Door het winterbed niet aan weerszijde van het zomerbed aan te brengen, maar nagenoeg geheel aan eene zijde te leggen, vermindert men niet slechts de kosten van aanleg, omdat de te maken lengte watergang en kade tot op de helft teruggebracht worden (waaruit vanzelf volgt, dat ook de onderhoudskosten verminderen), maar houdt men daarenboven beter rekenschap met de plaatselijke omstandigheden, gelijk hieronder zal blijken, als nagegaan wordt aan welke zijde der rivier dit winterbed moet gelegd worden.

Uit een oogpunt van waterafvoer bestaat tegen het leggen van het winterbed aan ééne zijde geen bedenking, daar het dwarsprofiel van het winterbed nu slechts met het profiel van één kade vermindert, en evenmin bestaat er

bezwaar een der bandijken met behoud van eenen breeden berm aan het zomerbed te doen grenzen, daar de dijken buitengewoon zwaar worden, omdat zij tevens tot grondberging zullen dienen.

Of het winterbed ten noorden of wel ten zuiden van het zomerbed moet komen te leggen, wordt door de plaatselijke omstandigheden bepaald, waarbij in het oog gehouden moet worden dat het aantal overgangen zoo gering mogelijk moet blijven; daar zij, evenals dwarskaden, den gelijdelijken afvoer verstoren.

Het winterbed beoosten Heusden van af Hedikhuizen. Gelijk uit de kaart blijkt, vormt het bedijkte gedeelte beoosten Heusden, dat door de nieuwe rivier doorsneden zal worden eene soort landtong, terwijl de dijken tot op zekere grens in zeer schuine richting elkaar naderen. Door het winterbed hier geheel ten noorden van het zomerbed te brengen, zal dit zoo min mogelijk binnengedijkt land innemen

Dit is een groot geldelijk voordeel, aangezien de buitendijks gelegen landen beoosten en benoorden Heusden reeds tegenwoordig Maas-uiterwaarden zijn, zoodat hun toestand niet gewijzigd wordt en te hunnen opzichte dus noch onteigening noch schadeloosstelling behoeft plaats te hebben dan wanneer zij wegens te hooge terreinligging afgegraven moeten worden of anderszins in gewijzigden toestand gebracht worden.

Als bijkomend voordeel kan nog vermeld worden, dat, daar de noordelijke binnengedijkte landen in de gemeente Herpt en Bern graslanden, de zuidelijke bouwlanden zijn, in den bestaanden toestand minder ingegrepen wordt wanneer de graslanden, dan wanneer de bouwlanden tot uiterwaarden gemaakt worden.

Het winterbed benoorden Heusden. Tegenover Heusden zoude toch in allen geval het winterbed geheel ten noorden van het zomerbed moeten komen, daar anders de Doode Maas niet als rivier gebruikt kan worden en de loswallen ver van de stad verwijderd zouden liggen.

Door dus het winterbed zoowel beoosten als benoorden Heusden aan de noordzijde te brengen van het zomerbed, wordt derhalve één overgang van het winterbed vermeden.

Tegenover Heusden volgt de noorderbandijk, gelijk de kaart aanwijst, niet de zuidelijke bocht van het zomerbed, waardoor het winterbed al laar plaatselijk verbreed wordt en aldus te gemoet gekomen wordt aan de hoogere ligging van verscheidene perceelen op het eiland van Nederhemert, welke anders onteigend zouden moeten worden, ten einde hen door afgraving op lager peil te brengen.

Het winterbed bewesten Heusden tot aan den mond der Donge. Er zoude geen bezwaar bestaan om het winterbed tot aan het benedeneinde ten noorden van het zomerbed te laten, indien daardoor niet de vereeniging van het te graven zomerbed met het bed van het Oude Maasje beneden Keizersveer minder geleidelijk werd en eene noordelijke ombuiging van zomer- en winterbed vorderde, die uit een oogpunt van afvoer niet gewenscht is. Daarvoor zoude tevens eene niet onbelangrijke grootere oppervlakte te onteigenen zijn en eene aanzienlijke fabriek aan de oostzijde van den noordelijken veerweg moeten opgeruimd worden.

Om dit te voorkomen dient dus ergens westwaarts van Heusden het winterbed naar den anderen oever over te gaan.

Deze verlegging zal het minst den afvoer van hoog opperwater verstoren, indien zij plaats vindt waar de kaden, welke het winterbed van het zomerbed zullen scheiden bij grooten afvoer het diepst onderstaan. Daar uit de verhanglijnen blijkt dat dit nabij Doeveren het geval is, zoo dient daar de overgang te geschieden.

Vaststelling van de plaats waar het winterbed te niet zal loopen. Stroomafwaarts van het punt eener rivier waar bij hoogen winterafvoer de ebbestand overeenkomt met den gewonen hoogwaterstand, voeren uiterwaarden, welke door kaden tegen den dagelijkschen vloed beschermd worden, niet meer af.

Wanneer de toestand der rivier niet toelaat van af dit punt de uiterwaarden geheel te laten vervallen, dan moeten die kaden óf geheel opgeheven, óf 's winters tijdelijk geslecht worden, óf wel moet men die door stuwen vervangen.

In 't eerste geval is echter het winterbed niet meer voor grasteelt geschikt, terwijl de laatste beide middelen groote uitgaven vorderen.

Op de nieuwe rivier zullen volgens de verhanglijnen stroomafwaarts van Keizersveer de landen, welke tegen den dagelijkschen vloed door kaden beschermd worden, geene hoeveelheid hoog opperwater van eenig belang meer afvoeren.

Hier ter plaatse heeft echter het zomerbed reeds eene breedte van 250 M. en de zeer geringe verlaging van den waterstand, welke te Keizersveer zoude ontstaan, indien men de uiterwaarden stroomafwaarts nog over eenige kilometers de volle breedte gaf, kan geenszins opwegen tegen de groote kosten, welke de onteigening van dit land zoude vorderen.

Het winterbed kan dus beneden Keizersveer geleidelijk te niet loopen en het kanaal dat de binnen te dijken Oude Maas in gemeenschap met de nieuwe rivier zal brengen, wijst de plaats aan, waar de afname in breedte een aanvang kan nemen, aangezien de dwarskaden, welke daar ten gevolge van dit kanaal aangebracht moeten worden, toch den ongestoorden afloop van het water door het winterbed verbreken.

Beneden den mond der Donge is geen winterbed meer aanwezig.

III. Bandijken.

Waar, gelijk bij het vormen eener rivier over aanzienlijke lengte, groote grondmassa's verplaatst moeten worden, maakt de grondberging een voornaam punt van onderzoek uit.

Daar de rivier tusschen Hedikhuizen en Loevestein eerst nadat de nieuwe mond gereed is, buiten werking wordt gesteld, kan van grondlossing in den af te snijden tak geen sprake zijn. Slechts de Killen en het Bergsche Veld kunnen dus als losplaatsen dienst doen. Doch deze zijn voor het meerendeel ondiep en geenszins berekend tot berging van zulke ontzaglijke grondmassa's als waarom het hier handelt.

Het grootste gedeelte van den grond zoude derhalve geborgen moeten worden in de ruimte tusschen Anna-Jacominaplaat, Deeneplaat en Ruigteplaat begrepen, waar aanzienlijke diepte beneden laagwater staat.

Doch behalve dat de groote afstand van deze stortplaats tot de nieuwe rivier de kosten van vervoer aanmerkelijk zouden doen rijzen, is ook in andere opzichten deze oplossing der vraag niet voldoende te achten.

Om den Amer voor groot grondtransport geschikt te maken, meet hij eerst genormaliseerd worden.

De scherpe stroomovergang bij Drimmelen laat geene lange sleeptreinen toe, en de droogte in den mond van het Oude Maasje belemmert de vaart gedurende een groot gedeelte van het tij.

In 't algemeen zouden stormen en hooge zeevloeden veel vertraging doen ontstaan, eensdeels omdat de vaart op den Amer zelven, welke geheel voor de westelijke winden open ligt, voor sleeptreinen zeer moeilijk zal wezen, anderdeels omdat de loswal meermalen niet te naderen zal zijn, daar deze, geheel onbeschut, in de onmiddellijke nabijheid van het Hollandsch Diep ligt.

Deze redenen van vertraging zijn vooral van belang, waar, zooals hier het geval is, het geheele werk niet vóór de voltooiing van nut kan worden.

Het is dus raadzaam op andere wijze in de grondberging te voorzien.

De dijken ter weerszijden van de rivier zijn hiertoe de aangewezen plaats.

De verandering, welke de oorspronkelijke richting in het onbedijkt gebied van het Oude Maasje heeft ondergaan, waardoor de nieuwe rivier bijna geheel van het Oude Maasje gescheiden blijft, werkt deze handelwijze zeer in de hand.

Nu toch is men in staat de rivier hetzij bij gedeelten, hetzij in eens, door tijdelijke dijken te omringen, zich alzoo geheel te onttrekken aan stormvloeden of aan de werking van den Baardwijkschen overlaat, en in deze tijlijke polders 's zomers en 's winters ongestoord voort te werken.

Ofschoon op deze wijze het gebied van den Baardwijkschen overlaat eenigszins beperkt wordt tijdens de uitvoe-

ing, behoeft hieruit geene vrees voor opstopping te ontstaan, omdat de tegenwoordige hooge standen te Keizersveer bij werking van den overlaat, een gevolg zijn van het nauwe profiel aldaar.

Afmeting der bandijken. Aangezien de dijken voor grondberging moeten dienen, verkrijgen zij vanzelf zoodanige afmetingen, dat van overloop of doorbraak geen sprake meer kan wezen.

De dijken welke te Hedikhuizen aan de bestaande aansluiten, zullen daar hooger dan 7 M. + A.P. reiken en te Keizersveer geene mindere hoogte dan 5 M. + A.P. bekomen.

Daar de hoogst bekende stormvloed het water te Keizersveer slechts tot 2,62 M. + A.P. (30—31 Januari 1877) opzweepte en de hoogste stand, welke bij werking van den Baardwijkschen overlaat is waargenomen 2,24 M. + A.P. bedroeg (25 December 1880), zoo zoude aldaar de waterkeering slechts eene dijkshoogte van ongeveer 3 M. + A.P. vereischt hebben.

De kruinsbreedte der bandijken zal nergens minder dan 10 M. bedragen; terwijl de buitenglooiingen eene helling van 3 op 1 verkrijgen, welke tot 4 op 1 verminderd zal worden. ter plaatse waar de dijk op minder gunstige streken ligt en waar dus lichter de grasbedekking beschadigd kan worden.

De binnenglooiing zal 2 op 1 bedragen, behalve waar, zooals op de uiterwaarden te Well en op het eiland van Nederhemert, het water ook geregeld aan de binnenzijde zal komen en waar de helling tot 3 op 1 wordt verminderd.

Om soortgelijke reden, namelijk om aan het water van den Baardwijkschen overlaat weêrstand te kunnen bieden, zal ook de zuider bandijk in de Langstraatsche buitenpolders eene binnenglooiing van 3 op 1 bekomen.

De specie die uit de ontgravingen voortkomt, wordt zoodanig verdeeld, dat de zwaarste aan de buitenzijden der dijken wordt verwerkt.

Voor zooverre de bandijken niet door het winterbed van het zomerbed gescheiden worden, bekomen zij een buitenberm van niet minder dan 15 M. breedte.

Tot berging van den grond uit het te graven gedeelte beoosten Heusden wordt buitendijks aan de Doode Maas een breed depot gevormd, hetgeen goedkooper te onteigenen is dan de binnendijks gelegen grond.

Langs den Amer geschieden geene dijksverleggingen, terwijl de dijksverhoogingen welke uit de wet voortvloeien bij contracten te regelen zijn.

IV. Hulpgaten.

Het eenige hulpgat in den zuider bandijk van het land van Altena tusschen Doeveren en Keizersveer ligt nabij eerstgenoemde plaats.

Terwijl het bij de jongste doorbraak reeds weinig tot loozing heeft bijgedragen, daar het overstroomingswater zich meer westwaarts richt, zal wanneer de Maas hare nieuwe bedding volgt, dit gat geheel voor loozing ongeschikt worden, omdat de waterstand der nieuwe rivier geene dadelijke uitstrooming van inundatiewater zal toelaten. Het kan dus zonder bezwaar opgeheven worden.

In den noorder bandijk der nieuwe rivier is dan ook geen hulpgat ontworpen, omdat bij doorbraken in het land van Altena, die in het vervolg nagenoeg onmogelijk zijn, de hulpgaten beneden Keizersveer, waardoor voornamelijk de loozing van het overstroomingswater geschiedt, behouden blijven.

Ten opzichte van de Langstraatsche buitenpolders ten zuiden van het nieuwe riviervak is de toestand tijdens de uitvoering te onderscheiden van die na geheele voltooiing der werken.

Gedurende de uitvoering zal de afvoer van den Baardwijkschen overlaat en derhalve van het Oude Maasje, dezelfde zijn als tegenwoordig, zoodat een aanzienlijk dijksvak van den zuider bandijk nabij Keizersveer moet worden opengelaten en gezorgd moet worden dat het afvloeien van het water naar den Amer geene belemmering ondervindt.

Na voltooiing van het werk en opheffing van den Bokhovenschen overlaat zal de Baardwijksche overlaat geen water meer geven en alleen bij doorbraken in den linker Maasdijk boven Hedikhuizen werken.

Dit water zal meestal door de uitwateringssluizen welke aan den dam, door het Oude Maasje boven Keizersveer ontworpen zijn, verwijderd kunnen worden, terwijl men slechts bij uitzondering de hulpgaten zal moeten openen, welke eveneens nabij dit punt in den zuider bandijk gelaten worden, omdat zij daar op het laagst mogelijk peil kunnen loozen.

V. Evenwijdig loopende kanalen.

De nieuwe rivier doorsnijdt de waterloozingen van vele buiten- en binnenpolders.

Zoolang als zij niet in werking gesteld is, zouden deze afgesneden watergangen in hare bedding kunnen loozen, doch dan wordt de gelegenheid benomen om het terrein der werkzaamheden door tijdelijke dijken af te zonderen om zoodoende tegen stormvloed en winterwater beschermd te wezen en in den droge te kunnen arbeiden.

Het is dus geraden dadelijk de kanalen te graven, welke naderhand toch ten behoeve van de uitwatering der polders moeten gemaakt worden.

Deze kanalen vorderen geene groote kunstwerken, en daar zij bijna geheel over perceelen loopen welke toch reeds gedeeltelijk ten behoeve van zomer- en winterbed onteigend moeten worden, is het ook in dit opzicht voordeeliger hen gaanden wege als bijwerken van de rivier te voltooien.

Noorderkanaal beoosten Heusden. In de afwatering der binnengedijkte landen van Herpt en Bern, welke door de nieuwe rivier van hunnen natuurlijken watergang, het binnengedijkte Oude Maasje, afgesneden worden, dient voorzien te worden door eene tochtsloot, welke ten noorden van den nieuwen bandijk van af het punt waar deze aan den kant van den Maasdijk bij Welle aansluit tot aan het Heusdensch kanaal wordt voortgezet. Op deze sloot kan dan ook het gedeelte van het eiland van Nederhemert dat thans op de Doode Maas uitwatert, loozen.

In den Bernschen dijk, welke deze sloot doorsnijdt, dient een duiker gelegd te worden.

Aangezien de binnengedijkte landen welke op dezen watergang zullen loozen, slechts 80 H.A. beslaan, kan men in overeenstemming met de afmetingen der bestaande afwateringen in die landerijen, met eene breedte van 2 M. volstaan bij eene diepte van 0,60 M. beneden den waterspiegel.

De waterloozing van deze kleine oppervlakte kan bevorderd worden door het aanbrengen van eene kleine centrifugaalpomp, bewogen door een locomobiel.

Noorderkanaal bewesten Heusden. Van geheel andere beteekenis zal het Noorderkanaal bewesten Heusden worden.

Dit kanaal zal ter afwatering dienen eensdeels van de landen welke bewesten Heusden, van het binnengedijkte Oude Maasje worden afgesneden, anderdeels van de polders van Altena, welke thans op het onbedijkte Maasje uitwateren. Want de hoogere standen welke in 't vervolg tusschen Doeveren en Keizersveer zullen gevonden worden, verhinderen eene onmiddellijke loozing der meeste hier bedoelde polders op de nieuwe rivier, zoodat het water eerst door een kanaal tot nabij Keizersveer geleid moet worden.

Aangezien van af het Waalwijksche pontveer tot aan Haagoort, het Oude Maasje ten noorden van den Noorder bandijk der nieuwe rivier komt te liggen, en men nabij Keizersveer de scheisloot als kanaal kan bezigen, zoo behoeven slechts de ontbrekende gedeelten gegraven te worden.

Het eerste te graven gedeelte zal zich van af den Heesbeenschen loop (ongeveer één kilometer bewesten den Aalburgschen dijk) tot aan het Waalwijksche pontveer uitstrekken; het tweede gedeelte moet van Haagoort tot bewesten den Dussenschen Gantel reiken en het afgesneden gedeelte van het Oude Maasje met de scheisloot verbinden.

De verschillende polders die op dit kanaal zullen uitwateren, hebben zeer verschillende peilen en loozen door een groot aantal sluizen.

Echter kunnen zij tot een klein aantal groepen teruggebracht worden, gelijk in onderstaande tabel met behulp der gegevens van de waterstaatskaart geschied is.

Verlegging van de uitmonding der rivier de Maas naar den Amer.

Afstand van af het beginpunt van het kanaal.	OMSCHRIJVING DER PLAATS.	Aantal hectaren op de aangeduide plaats loozende.	Gezamenlijk aantal H.A. der landen welke op het kanaal van af het worteleinde tot en met de aangeduide plaats loozen.	Zomerpeil van den laagst liggenden polder die op de aangeduide plaats loost.
0 kilometer.	Heesbeensche loop	406	»	0,55 M. + A.P.
2 »	Watergang naar de Genderensche sluis .	506	912	0,50 » + »
5 »	Dorpsluis van Drongelen	205	1117	0,30 » + »
6½ »	Eethensche en Broeksche sluizen. . . .	1249 (1)	2366	0,06 » ÷ »
8½ »	Meeuwensche sluis.	540	2906	0,13 » ÷ »
11½ »	Dussensche sluis	401 (2)	3307	0,29 » ÷ »
15 »	Peereboomsche sluis	360 (3)	3667	0,20 » ÷ »

Toelichting:

(1) Onder dit getal zijn begrepen de gedeelten der buitenpolders van Drongelen tot Haagoort, die ten noorden van den nieuwen Noorderbandijk komen te liggen.

(2) Onder dit getal zijn begrepen de gedeelten der buitenpolders van Haagoort tot aan den benedenmond van het kanaal, welken ten noorden van den nieuwen bandijk komen te liggen.

(3) In overeenstemming met de aanname van den hoofdingenieur De Geus, dat ⅓ van den Zuidhollandschen polder door de Peereboomsluis loost.

Behalve de Peereboomsluis, welke tot loozing van den Zuidhollandschen polder bij lage buitenstanden dient, zijn de sluizen welke op het kanaal zullen uitmonden en bij polders behooren, wier zomerpeil lager dan A.P. is, aan voorboezems van watermolens gelegen, terwijl zelfs polders, welke een hooger zomerpeil dan A.P. bezitten, watermolens hebben.

In verband met de afmeting der sluizen van boezems welke in de nabuurschap liggen en geacht kunnen worden in soortgelijke omstandigheden te verkeeren, dient het Noorderkanaal aan het benedeneinde door eene sluis van 5 M. wijdte en eene slagdrempeldiepte van 2 M. — A.P. te loozen.

In aansluiting aan den Heesbeenschen loop, welke aan het worteleinde wordt opgenomen, zal daar de breedte van het kanaal 2,50 M. bedragen bij eene diepte van 0,75 M. beneden den waterspiegel (0,55 M. + A.P.).

Al naarmate nieuwe hoeveelheden water worden toegevoerd, verbreedende en verdiepende, zal het kanaal aan het benedeneinde, waar het in de scheisloot valt, op den waterspiegel eene breedte van minstens 10,00 M. bij eene diepte van 2,00 M. — A.P. bekomen. De scheisloot zelve, welke nabij de te bouwen sluis eene breedte van 15 M. bezit, wordt hooger op, waar zulks noodig is, tot eerstgenoemde breedte verwijd.

In het gebrek aan water in de polders des zomers kan door opzetting van het kanaal worden voorzien. Door een schotbalkbrugje in den groenen dijk zal dan het gedeelte kanaal boven Doeveren afgezonderd moeten worden, daar men dit door een inlaatduiker aan den Heesbeenschen loop hooger moet opzetten ten behoeve der landen met hoog zomerpeil, dan met de belangen der lager gelegene, die in open gemeenschap met het kanaal staan, is overeen te brengen.

Zuiderkanaal. De nieuwe rivier snijdt van Doeveren tot aan het Labbegat het Oude Maasje van de ten zuiden gelegen landen af. Over deze lengte dient dus een afwateringskanaal gegraven te worden, dat tevens ten behoeve van Waalwijk, van af de Waalwijksche haven tot aan het Labbegat voor scheepvaartkanaal wordt ingericht.

Dit kanaal neemt aan het worteleinde het water op van het binnengedijkte Oude Maasje (waarop 2350 H.A. zullen loozen), van de polders van Oud-Heusden en Elshout en van Drunen (te zamen 1703 H.A.) en van eenige Langstraatsche buitenpolders.

Onderstaande tabel geeft de uit de waterstaatskaart ontleende afmetingen der sluizen dezer polders.

NAAM VAN DEN POLDER.	AANTAL H.A.	SLUISWIJDTE.	SLAGDREMPEL-DIEPTE.	*TOELICHTING.*
Polder van Drunen	812	1,15 M.	0,08 M. — A.P.	Aantal H.A. dat tegenwoordig door deze sluis loost. Dit getal zal door de afsnijdingen door de nieuwe rivier veroorzaakt, tot 2350 H.A. dalen.
Polder van Oud-Heusden en Elshout	891	4,56 »	0,57 » — »	
Binnengedijkte Oude Maasje. .	3020*	4,27 »	0,94 » — »	

In verband met deze afmetingen blijkt dat het kanaal aan het worteleinde eene diepte van 1 M. — A.P. moet bekomen, terwijl daar met eene breedte van 8 M. volstaan kan worden, welke aan de haven van Waalwijk tot 10 M. verwijdt.

Aangezien het kanaal van Waalwijk tot Labbegat tevens scheepvaartkanaal wordt, moet het over dit gedeelte 20 M. breed op den waterspiegel en beneden dezen 2 M. diep worden.

Afmeting der uitwateringssluizen. Het gezamenlijk aantal bunders, dat bij Keizersveer door de aldaar te bouwen sluizen zal moeten uitwateren, bedraagt ongeveer 11 000 H.A., welke op de volgende wijze verdeeld zijn:

Omschrijving der polders.	Aantal H. A.	Zomerpeil van den laagstliggenden polder.
Polders van Drunen, Oud-Heusden en Elshout	1 700	0,40 M. + A.P.
Binnengedijkt Oud Maasje . .	2 350	0,55 » + »
Langstraatsche buitenpolders .	3 930	0,10 » — »
» binnenpolders .	2 900	0,10 » — »
	10 880	

Daar slechts een enkele der Langstraatsche binnenpolders, waarvan het zomerpeil 0,10 M. — A.P. is, bemalen wordt en alle andere op natuurlijke wijze op het Oude Maasje loozen, zoo zal op het Oude Maasje, wanneer dit door de afsluiting bij Keizersveer in een boezemkanaal verandert, in den regel geen hooger peil dan 0,15 ÷ A.P. mogen toegelaten worden, waarbij in aanmerking is te nemen dat op dit betrekkelijk zeer breede water geen noemenswaard verhang zal bestaan.

Daar er geene gegevens bestaan omtrent de hoeveelheden water welke de 11 000 H. A. moeten loozen, zoo moet het profiel der uitwateringssluizen afgeleid worden uit die van eenen anderen boezem, welke in dezelfde omstandigheden verkeert.

Wordt aan de uitwateringssluizen eene gezamenlijke breedte van 10 meter gegeven en hunne slagdrempels op 2,50 M. — A.P. gelegd, zoo zullen zij niet slechts in gewone gevallen eene behoorlijke loozing verzekeren, maar tevens tot verwijdering van het inundatiewater kunnen dienen, dat na voltooiing der werken tot verlegging van den Maasmond, slechts in zeldzame gevallen wordt aangevoerd.

Scheepvaartsluis. Behalve de uitwateringssluizen dient bij Keizersveer eene scheepvaartsluis gebouwd te worden, ten einde in de gemeenschap tusschen het Oude Maasje en de nieuwe rivier te voorzien.

In overeenstemming met de afmetingen der sluizen op de Zuid-Willemsvaart dient deze sluis bij laagwater 2 M. diepgang aan te bieden, zoodat de slagdrempel op 2,50 M. — A.P. komt te liggen, terwijl de doorwaartswijdte 9 M., de schotkolklengte 50 M. zal bedragen.

Het Oude Maasje kan zonder bezwaar des zomers opgezet worden tot inlating van water in de polders; voor zooverre door het graven van het Zuiderkanaal landen komen open te liggen, welke dien tijdelijken hoogen waterstand niet kunnen toelaten, zullen kaden den oorspronkelijken toestand herstellen.

VI. Gelegenheid tot gemeenschap over de rivier.

Ter verbinding met Herpt van het gedeelte van den Bernschen polder, dat ten noorden der nieuwe rivier komt te liggen, wordt nabij de Herptsche steeg een kabelpontveer aangebracht.

In de onmiddellijke nabijheid van Heusden wordt ter verbinding van deze stad met het land van Altena een stoombootenveer gelegd.

De gemeenschap der Langstraatsche dorpen met die van het land van Altena heeft tegenwoordig plaats over de vaste brug te Gansoijen, en over de pontveren van Waalwijk en Capelle.

Daar de brug slechts één kilometer van het Waalwijksche pontveer is verwijderd, kunnen beide door één kabelpontveer vervangen worden, dat met het oog op het station van den stoomtram te Waalwijk ter plaats van het tegenwoordige pontveer gelegd wordt.

Een weinig ten westen van den grindweg van Capelle naar de Baan, zal het kabelpontveer gelegd worden, dat de gemeenschap van Capelle met de overzijde verzekert.

Aan het Keizersveer is een stoombootenveer ontworpen.

VII. Overige middelen van gemeenschap.

a. *Langs den rechteroever.* Over de geheele lengte van den nieuwen dijk wordt een grintweg gelegd, welke door middel van een aantal vaste bruggen, geschikt voor voertuigen, met de achter gelegen landen in verbinding wordt gebracht.

De doorlaatbrug over het Heusdensch kanaal, die het nieuwe riviervak in verbinding stelt met het af te snijden riviervak en waarin eene draaibrug met twee vrije openingen van minstens 14 M. wordt gebouwd, zal zoodanig worden ingericht dat het berijden met een stoomtram kan worden toegelaten.

Met den grintweg over den nieuwen dijk worden door kunstwegen de te maken loswallen op den buitenberm te Genderen, Drongelen, Haagoort en Dussen verbonden.

b. *Langs den linkeroever.* Over de geheele lengte van den nieuwen dijk wordt een grintweg gelegd, met de zuidwaarts gelegen landen verbonden door de noodige afritten, alsmede door eene brug met beweegbaar gedeelte over het zuiderkanaal in den weg van Waalwijk naar Drongelen en door eene brug met beweegbaar gedeelte over het Oude Maasje ter plaatse van het tegenwoordige Capellesche veer.

Met den grintweg over den nieuwen dijk zal tevens door eenen kunstweg de te maken loswal op den buitenberm te Doeveren verbonden worden.

[104. 5.]

BIJLAGE II der Memorie van Toelichting.

NOTA omtrent de afmetingen der uitmonding van de Maas.

I. Algemeene beschouwingen.

Verband met andere rivieren. Door de verlegging harer uitmonding zal de Maas, die zich thans te Woudrichem met de Waal en Boven-Merwede vereenigt en dus haar water op deze rivieren brengt, na opheffing dezer gemeenschap, in onmiddellijke verbinding komen met den Amer en het Hollandsch Diep.

Met die verlegging zal gepaard gaan eerst de beteugeling, daarna de geheele afsluiting der Heerewaardensche overlaten, die, bij hooge rivierstanden, tusschen de Waal en de Maas eene gemeenschap vormen, waardoor alsdan veelal eene belangrijke hoeveelheid water van de eerste op de laatste rivier wordt gebracht.

Bij het geven eener nieuwe uitmonding aan de Maas zijn dus betrokken niet alleen deze rivier, voor het gedeelte waarop zich de invloed zoo van den korteren meer onmiddellijken weg naar zee als van de afscheiding van de Waal en de Boven-Merwede zal doen gevoelen, en de Amer, die het verlengde benedenwaarts der Maas zal vormen, maar ook de Waal, die ten gevolge der opheffing van genoemde overlaten al haar eigen water zal moeten afvoeren, en de Boven-Merwede, welke al het Waalwater zal ontvangen, doch door de afsluiting bij Woudrichem van de opname van Maaswater zal werden ontlast.

In den tegenwoordigen toestand voert het Hollandsch Diep zeewaarts nagenoeg al het water door Waal en Maas, ook langs den Baardwijkschen overlaat, aangebracht. Na verlegging van den Maasmond en de opheffing der overlaten zal wel eenige verandering komen in den afvoer van elk dezer rivieren, doch de hoeveelheid bovenwater, in het geheel tusschen de Anna-Jacominaplaat aan de benedenmonding der Nieuwe Merwede en Moerdijk, door het Hollandsch Diep opgenomen, zal geen wijziging van beteekenis ondergaan.

In gewone gevallen toch zal de afvoer der Beneden-Merwede niet beteekenend worden gewijzigd en alleen bij zeer hooge standen, dat is bij uitzondering, is in dien afvoer eenige vermindering, dus eenige vermeerdering van de langs Moerdijk af te leiden hoeveelheid te verwachten.

De hoeveelheid op te nemen vloedwater zal evenmin vermeerderd of merkbaar verminderd worden, wijl ten deze op den Amer geen verandering, die benedenwaarts invloed kan uitoefenen, zal worden gebracht.

De waterbeweging op het Hollandsch Diep zal derhalve door de verlegging van den Maasmond niet worden gewijzigd, en aangezien deze vermogende stroom op alleszins voldoende wijze beantwoordt aan zijne tegenwoordige bestemming ten opzichte van afvoer van bovenwater, zoo behoeft hij niet het onderwerp van nadere overwegingen uit te maken.

Het onderzoek omtrent den invloed dier verlegging en der afscheiding van Maas en Waal, zoo op deze rivier als op de Boven- en Nieuwe Merwede, ligt buiten de grenzen binnen welke de volgende beschouwingen behooren te zijn besloten.

Daarentegen moet hier die invloed voor zooveel de Maas en den Amer betreft worden nagegaan, en in verband hiermede behooren eenige bijzonderheden te worden medegedeeld, welke den tegenwoordigen toestand van deze rivieren uit een hydrographisch oogpunt kenmerken.

Door die bijzonderheden toch worden de gegevens bekend, waarmede moet rekening gehouden worden bij het vaststellen der afmetingen van het als nieuwe uitmonding aan te leggen riviervak en welke tot grondslag moeten strekken bij het overwegen der gevolgen van de verbeterde wijze van waterafvoer.

De Maas. Op het gedeelte van de Maas, waarop zich de invloed der verlegging van hare uitmonding en der afscheiding van de Waal en Merwede kan doen gevoelen, komen ten opzichte van den afvoer twee zeer verschillende toestanden in aanmerking.

Boven Mook voert de rivier, nu de bovenste monding van den Beerschen overlaat door den spoorweg Nijmegen-Venlo is gesloten, af al het van boven aangebrachte water, doch beneden die plaats wordt de afvoer bij hooge waterstanden, door de werking der overlaten, belangrijk gewijzigd.

Door de nog bestaande monding — vroeger de benedenste monding — der Beersche Maas wordt, bij standen hooger dan 10,35 M. + AP. te Grave, water uit de rivier afgeleid; daarentegen wordt, bij Waalstanden hooger dan 6,70 M. + AP. te St. Andries (Waalzijde), door de Heerewaardensche overlaten doorgaans water op de Maas gebracht, terwijl, bij standen hooger dan 4,40 M. + AP. te Hedikhuizen, door den Bokhovenschen overlaat bij wassende rivier, gewoonlijk afvoer en bij vallende rivier in den regel aanvoer van water plaats heeft.

De drie genoemde overlaten hebben voor de oeconomie der Maas gewichtige beteekenis, wijl door hunne werking in den afvoer der rivier aanzienlijke wijziging wordt gebracht en dus op de waterstanden belangrijke invloed wordt uitgeoefd.

De werking der Beersche Maas wordt nagenoeg alleen beheerscht door de waterstanden op de Maas zelve, waarbij zich, wegens de groote uitgestrektheid en de kleine diepte van den overlaat, nochtans de invloed der kracht en richting van den wind in sterke mate doet gevoelen.

De afvoer der Heerewaardensche overlaten is afhankelijk van genoemde standen en van die op de Waal, zoodat bij hooge Maas — en betrekkelijk niet hooge Waalstanden weinig, daarentegen bij hooge Waal — en niet hooge Maasstanden, veel water op de Maas wordt gebracht.

De werking van den Bokhovenschen overlaat eindelijk, wordt vooral beheerscht door de Waalstanden, welke door de gemeenschap met de Maas te Heerewaarden en te Woudrichem meestal meer nog dan de eigen afvoer dezer rivier, de hoogte van haar waterspiegel bepalen.

Ten opzichte der overlaten moet hier het volgende worden opgemerkt.

De geheele opheffing der Heerewaardensche overlaten zal gelijktijdig met het openen der nieuwe monding plaats hebben en de dichting van den Bokhovenschen overlaat zal zeer waarschijnlijk die opheffing voorafgaan. De afsluiting echter van den Beerschen overlaat, welks opheffing wordt gevorderd, om in een gewenschten water-

staatstoestand te geraken, zal eerst kunnen geschieden, na dat de invloed der werken zich op de rivier beneden Grave zal hebben doen gevoelen. Die afsluiting zal vermoedelijk langzamerhand tot stand komen, dat is door opvolgende beteugelingen, verband houdende met de voor grooteren afvoer toenemende geschiktheid der rivier, ten gevolge van de te ondernemen werken en van zoo noodig boven Alem aan te brengen verruimingen en verbeteringen.

Bij de behandeling van het hydrotechnisch vraagstuk der verlegging van den Maasmond moet dus voor de bepaling van een der belangrijkste elementen, de afvoer der rivier, worden uitgegaan van den toestand, die na opheffing van de twee eerstgenoemde overlaten zal ontstaan. Daarbij kan nochtans ook eenige beteugeling van den Beerschen overlaat worden aangenomen en wel eene zoodanige, waarbij werking bij den hoogst bekenden zomerstand wordt belet, eene beteugeling, waardoor vooral de landbouw aanzienlijk zal worden gebaat.

Aangezien voor het gereed komen van het in verband met de nieuwe Maasmonding aan te leggen afwateringskanaal van 's Hertogenbosch naar de Maas, de linker Diezedijk zooveel zal zijn verhoogd, dat overstorting van dezen dijk niet meer kan plaats hebben, zal het door den Beerschen overlaat aangevoerde water niet meer door den Baardwijkschen overlaat worden afgeleid, doch zoowel door de sluizen in den linker Maasdijk al door de Dieze op de Maas worden gebracht. Wegens de aanzienlijke verlaging van waterstand, welke, zooals later zal blijken, ten gevolge der te ondernemen werken op de Maas zal ontstaan en waardoor krachtige loozing zal kunnen plaats hebben, zal geen bezwaar bestaan tegen deze wijziging in de afleiding van het door den Beerschen overlaat aangebracht water, dat overigens na de bovenvermelde beteugeling belangrijke vermindering zal ondergaan.

Door deze afleiding zal echter de afvoer der rivier tusschen Alem en den Diezemond toenemen en hier in het ongunstigste geval, dat is hoogstens, kunnen overeenkomen met den afvoer der onverdeelde rivier zelve, dus op het gedeelte waar thans geen zijdelingsche toe- of afvloeiing plaats heeft. Na opheffing van den Bokbovenschen overlaat blijft die afvoer dan verder benedenwaarts onveranderd

Wordt dus de kennis van den afvoer der rivier onder verschillende omstandigheden gevorderd voor de behandeling van genoemd vraagstuk, ook eenige mededeelingen omtrent de werking der overlaten zijn niet overbodig te achten, wijl zij den tegenwoordigen toestand in belangrijke mate beheerschen en dus, voor de vergelijking van dezen met den toekomstigen, de beteekenis, die zij voor de Maas hebben, niet onbekend mag zijn.

Met het oog op de verlegging harer monding zijn vijf afvoeren der Maas van bijzonder belang, namelijk de afvoer bij:

1. den middelbaren zomerstand;
2. den waarschijnlijken waterstand;
3. den waterstand waarbij thans des zomers belemmering in de uitwatering wordt ondervonden;
4. zeer hoogen zomerstand, en
5. den hoogsten rivierstand.

De afvoer bij middelbaren zomerstand heeft vooral waarde, omdat de waterstand naar dien afvoer bepaald ten opzichte der toekomstige vaardiepte bij lage rivierstanden, dus onder ongunstige omstandigheden, beoordeeling mogelijk maakt.

De afvoer bij den waarschijnlijken rivierstand, eene hoogte die even dikwijls wordt overschreden als niet bereikt, heeft op het regime der rivier overwegenden invloed

Met dezen afvoer moeten de afmetingen van de eigenlijke rivier — de zomerbedding — verband houden en naar dezen afvoer wordt dus ook de waterstand in de meest voorkomende gevallen bepaald.

Daarenboven moet voor het regelen der bij den nieuwen toestand passende waterbeweging op het verlengde der nieuwe monding, den Amer, met dien afvoer rekening gehouden worden

Uit de in het tienjarig tijdvak 1871—1880 te Grave gedane waarnemingen is afgeleid, dat de waarschijnlijke waterstand aldaar is 6,40 M. + A.P. Deze waterstand is hooger dan de middelbare voor de zomermaanden — 5,82 M. + A.P. — doch lager dan de middelbare voor de wintermaanden — 7,75 M. + A.P. — en zelfs dan de middelbare over het geheele jaar — 6,78 M. + A.P. — over bedoeld tijdvak.

De afvoer bij den zomerwaterstand, waarbij thans de uitwatering op de rivier wordt belemmerd en dus voor de landerijen wederzijds de Maas waterbezwaar bestaat, is vooral belangrijk, omdat de rivierstand die bij dergelijken afvoer in den nieuwen toestand zal voorkomen, met het oog op de suatie, groote beteekenis heeft. Zoodanige belemmering werd vooral gedurende de geheele maand Juni 1878 ondervonden, toen de gemiddelde waterstand te Grave was 7,21 M. + A.P.

Ook voor de beoordeeling der verhoudingen, die ten opzichte van waterlossing langs de nieuwe rivier zullen ontstaan, is bedoelde afvoer een gewichtig element.

In den tegenwoordigen toestand toch wordt, door de sluiting van den Baardwijkschen overlaat tusschen 15 April en 15 November, in den zomer op het Oude Maasje geen onmiddellijke invloed van hooge Maasstanden ondervonden, zoodat de uitwatering der landerijen op genoemde rivier loozende niet door die standen kan worden beheerscht.

Na de verlegging van den Maasmond moet echter het hooge zomerwater door het Oude Maasje worden afgevoerd, en zal dus de invloed van het opperwater zich ook onmiddellijk op de hoogte van den waterspiegel, waarop geloosd wordt, doen gevoelen. Wel is in zulke gevallen de uitwatering der benedenwaarts gelegen localiteiten gewoonlijk reeds gestremd door de hooge waterstanden op het Hollandsch Diep, ten gevolge van den meestal gelijktijdigen afvoer van veel Rijnwater, doch waar het betreft meer bovenwaarts gelegen plaatsen, kan de verhooging van bedoelden waterspiegel, ook voor zooveel zij door den afvoer van Maaswater wordt veroorzaakt, belemmering in de waterloozing doen ontstaan.

Vooral bij zeer hooge waterstanden wordt, ten gevolge van de verlegging der Maasmonding, verbetering van den toestand voor de Maasstreken boven Hedikhuizen verwacht.

De kennis van den afvoer bij dergelijke standen is dus van gewicht voor de bepaling der bij zoodanige afvoeren te verwachten waterhoogten. Hiertoe is de afvoer op 28 Juli 1879, toen de hoogst bekende zomerstand werd aangetroffen, een der belangrijkste gegevens.

In den tegenwoordigen toestand heeft bij dergelijken afvoer der Maas werking van den Beerschen overlaat plaats. Zooals echter boven is opgemerkt, wordt hier aangenomen dat, ten gevolge van beteugeling, in het vervolg bij zoodanigen afvoer geen water door den overlaat wordt afgeleid.

De maximumafvoer der rivier eindelijk moet bekend zijn, om aangaande den te verwachten hoogsten waterstand bij open rivier zekerheid te verkrijgen en den toestand te kunnen beoordeelen, waarin de wederzijdsche bedijkingen uit een oogpunt van waterkeering zullen worden gebracht. Boven de zijdelingsche afleiding der Beersche Maas werd de hoogst bekende waterstand bij open rivier in deze eeuw te Well in Limburg den 25sten December 1880 waargenomen.

Ook in den toekomstigen toestand vóór de opheffing van den Beerschen overlaat, zal bij den grootsten afvoer der bovenrivier werking van dezen overlaat plaats hebben. Wijl echter is aangenomen, dat hij reeds spoedig zoodanig zal worden beteugeld, dat bij den hoogst bekenden zomerafvoer geen afleiding van water kan plaats hebben, zal zijne werking bij den maximumafvoer der rivier belangrijk minder zijn dan thans.

Afvoeren der rivier. Met betrekking tot den afvoer der rivier, werden door de stroomsnelheidsmetingen de volgende uitkomsten verkregen:

Verlegging van de uitmonding der rivier de Maas naar den Amer.

I.

Aanduiding der peilschalen.	Waterstand in M. + A.P.	Afvoer per secunde in M³.	*TOELICHTING.*
Grave	5,82 (1)	150	(1) Gemiddelde zomerwaterstand over 1871-1880.
Id	6,40 (2)	200	(2) Waarschijnlijke waterstand over 1871-1880.
Id.	7,21 (3)	450	(3) Gemiddelde waterstand in Juni 1878.
Well (Limburg) . .	14,73 (4)	1500	(4) Hoogste zomerstand op 27 Juli 1879. Beneden Ravestein kwam deze stand eerst den volgenden dag voor.
Id.	15,88 (5)	2700	(5) Hoogst bekende waterstand bij open water op 25 December 1880.

De overlaten. Na afsluiting van den bovensten mond der Beersche Maas heeft slechts in den winter van 1882-1883 werking van dezen overlaat plaats gehad.

Eenige opgave aangaande die werking, uit de op de Maas verrichte stroomsnelheidsmetingen afgeleid, worden hieronder medegedeeld:

II.

Datums.	Waterstand in M. + A.P. aan de peilschaal te			Afvoer der rivier per secunde in M³		Afvoer van den overlaat per secunde in M³.	*Toelichting.*
	Mook.	Grave.	Oijen.	boven den overlaat te St. Agatha.	beneden den overlaat te Oijen.		
21 November 1882	11,54	10,71	8,32	1550	1380	170	
28 » »	11,95	10,97	8,73	2220	1450	770	
2 December »	11,63	10,79	8,82	1770	1300	470	
30 » »	11,93	10,95	8,16	2300	1360	940	Sterke Noordooste wind.
1 Januari 1883	11,98	11,02	8,64	2310	1500	810	

Zooals boven werd opgemerkt, is de werking der Heerewaardensche overlaten afhankelijk van de gelijktijdige waterstanden op de Waal en de Maas.

Het verdient vermelding, dat hier moeten genomen worden waterstanden op plaatsen buiten den merkbaren invloed dier overlaten gelegen, omdat in hunne nabijheid de waterspiegel van elk der rivieren door de werking zelve in aanzienlijke mate wordt beheerscht en de hoogten dier waterspiegels dus niet, als bij elk der rivieren behoorende waterstanden, kunnen worden aangemerkt.

Natuurlijk kan ook gezegd worden, dat de werking der overlaten bepaald wordt door den gelijktijdigen afvoer van elk der rivieren even boven hare zijdelingsche gemeenschap, daar hier wel de waterstand doch niet de afvoer der rivieren door die werking wordt gewijzigd.

De omstandigheid, dat de werking beheerscht wordt door twee elementen — waterstanden of afvoeren op elk der rivieren — die van elkander onafhankelijk zijn en binnen vrij ver van elkander gelegen grenzen alle waarden kunnen hebben, zou vorderen dat, bij de mededeeling der verschillende bekend geworden werkingen de op elk dezer betrekking hebbende waterstand voor beide rivieren werd vermeld. Werking bij andere waterstanden zou daaruit niet, althans niet onmiddellijk, kunnen worden afgeleid.

Daar bij de wet is bepaald, dat bedoelde overlaten geleidelijk zullen worden beteugeld en hunne werking zal ophouden gelijktijdig met de opening van den Maasmond, is overigens die werking zonder invloed op de beschouwingen, waartoe deze nieuwe rivier aanleiding geeft. Er moet slechts de aandacht op gevestigd worden, dat in den tegenwoordigen toestand de afvoer der Maas, bij hooge standen door de zijdelingsche afleiding der Bersche Maas belangrijk verminderd, door de werking der Heerewaardensche overlaten niet zelden wederom sterk toeneemt, zoodat tusschen Lith en Hedikhuizen door die rivier somtijds meer water wordt afgevoerd dan boven den Beerschen overlaat.

Vooral in den winter van 1882—1883 is, ten gevolge der buitengewoon hooge rivierstanden, de werking van den Bokhovenschen overlaat belangrijk geweest, zooals kan blijken uit de hieronder medegedeelde opgave, waaraan tot grondslag liggen de uitkomsten der op de Maas gedane stroomsnelheidsmetingen.

De werking op de aangegeven dagen geschiedde naar *binnen*, dat is van de rivier naar den polder de Algemeene Omkading.

III.

DATUMS.	Waterstand in M. + A.P. aan de peilschaal te		Afvoer der rivier per seconde in M³.		Afvoer van den overlaat per secunde in M³.	*Toelichting.*
	Hedel.	Hedikhuizen.	boven den overlaat te Driel.	beneden den overlaat te Hedikhuizen.		
28 November 1882. .	6,45	5,37	2740	2000	740	
30 December » .	5,49	4,83	1460	1290	170	
1 Januari 1883. .	6,20	5,61	2550	1870	680	
5 » » .	6,76 (1)	6,39 (1)	3010	2220	790	(1) Hoogst bekende waterstand bij open rivier.

Boven is opgemerkt dat bij vallende rivier in den regel aanvoer van water door dezen overlaat plaats heeft, dat deze derhalve dan werkt van *binnen* naar *buiten*.

Doorgaans begint deze werking nadat gedurende 5 à 6 dagen geen afvoer meer geschiedt en dus de daling van het water in de Algemeene Omkading, ten gevolge der werking van den Baardwijkschen overlaat, gelijken gang houdt met de daling van den waterspiegel der rivier.

De alsdan intredende werking van den Bokhovenschen overlaat naar buiten is, in vergelijking met die naar binnen, slechts gering. In den winter 1882—1883 heeft de grootste afvoer naar buiten nauwlijks 200 M³. per seconde bedragen.

De Amer. In gewone gevallen, als geen werking van den Baardwijkschen overlaat plaats vindt, heeft de Amer thans, behalve eenig door de killen, het Oude Maasje en de Donge aangebracht water, grootendeels polderwater, af te voeren het vloedwater, dat aan zijn benedeneinde bij de Anna-Jacominaplaat naar binnen stroomt en kommen van zeer aanzienlijke uitgebreidheid vult. In verhouding tot het af te voeren vloedwater is het polderwater, door bedoelde killen en rivieren aangebracht, geheel onbeteekenend.

Bij werking van den Baardwijkschen overlaat moet het door dezen afgevoerd water met het ingestroomd vloedwater door den Amer zeewaarts worden geleid. De hoeveelheid water door den overlaat aangebracht kan, ook in verhouding tot het vloedwater, aanzienlijk zijn.

Alleen tusschen 15 November en 15 April, dus in den winter, kan werking van den Baardwijkschen overlaat plaats hebben. Des zomers, namelijk van 15 April tot 15 November, wordt de werking belet door het van Rijkswege aanbrengen eener zomersluiting.

Met betrekking tot de waterbeweging op den Amer kan dus worden gezegd, dat deze rivier in den regel heeft af te voeren het vloedwater, opgenomen zoo door haarzelve als door de killen in het Bergsche veld, het Oude Maasje en de Donge, met de daarop uitkomende havens en kreken, en bij werking van den Baardwijkschen overlaat daarenboven het door dezen aangevoerd water.

Voor de beoordeeling van den tegenwoordigen toestand van den Amer en van de verhoudingen, welke daarop in de toekomst, door de verlegging van den Maasmond, zullen ontstaan, is de mededeeling van eenige hydrographische gegevens omtrent die rivier van belang te achten.

Volgens de waarnemingen over het tijdvak 1871—1880 zijn de gemiddelde hoog- en laagwaterstanden der zes zomermaanden, gedurende welke de bovenrivieren doorgaans weinig water afvoeren en de Baardwijksche overlaat niet werkt, dus de invloed der getijen zich nagenoeg alleen doet gevoelen, de volgende:

	H. W. M. betrekkelijk	L. W. A. P.
Keizersveer	+ 1,32	÷ 0,50
Geertruidenberg	+ 1,26	÷ 0,46
Moerdijk	+ 1,38	÷ 0,65
Hellevoetsluis	+ 0,99	÷ 0,74

Bij een getij, waarbij de hoog- en laagwaterstanden zeer nabij met bovenbedoelde gemiddelde standen overeenkwamen, werden ten opzichte van den duur zoo van den stroom als van het rijzen en dalen van den waterspiegel de volgende bijzonderheden waargenomen.

IV.

PLAATS VAN WAARNEMING.	Tijd gevorderd voor:			
	den vloedstroom.	den ebstroom.	de rijzing van den waterspiegel.	de daling van den waterspiegel.
Benedenmond Oude Maasje	5 u.	7 u. 4 m.	4 u. 53 m.	7 u. 14 m.
Anna-Jacominaplaat	5 u. 5 m.	7 u. 6 m.	5 u. 5 m.	7 u. 6 m.

Bij de stroomsnelheidsmetingen, welke voor het doen kennen der waterbeweging op den Amer, het Oude Maasje en de Donge, alsmede in eenige killen hebben plaats gehad en waaraan de boven medegedeelde bijzonderheden voornamelijk zijn ontleend, werd het volgende opgemerkt.

De tijd van stroomkentering bij laagwater bedroeg in den benedenmond van het Oude Maasje 10 à 15 minuten en aan de Anna-Jacominaplaat 5 à 10 minuten en die van stroomkentering bij hoogwater op beide plaatsen ongeveer 5 minuten. De tijd van kentering in de beweging van den waterspiegel was in het algemeen 10 à 15 minuten.

Bij vloed werd in het algemeen de grootste stroomsnelheid waargenomen één uur na den halven vloedtijd. De reden hiervan ligt vermoedelijk in de omstandigheid dat, als het water tot ongeveer halftij is gewassen, de stroom gemakkelijker over de ondiepten op enkele plaatsen in den Amer en in de meeste der killen kan heentrekken.

De snelheid van den ebstroom daarentegen is om dezelfde reden in het begin tamelijk standvastig, doch neemt daarna sterk af, behalve in het Oude Maasje en de Donge, waar die stroom geruimen tijd weinig verandering ondergaat, vermoedelijk omdat hier de toevoer uit de achtergelegen vrij diepe riviervakken regelmatig kan plaats hebben.

Hoeveelheid vloed- en ebwater. De bij een gewoon getij en normale staden der bovenrivieren plaats hebbende toe- en afvoer van water, zooals die uit de stroomsnelheidsmetingen zijn afgeleid, worden medegedeeld in het volgende overzicht.

V.

Afstand in M. van het boveneinde (benedenmond Oude Maasje).	Plaats-aanduiding.	Hoeveelheid in M³.		*Bijzonderheden en toelichtingen.*
		Ingestroomd vloedwater.	Uitgestroomd ebwater.	
11 000	Anna-Jacominaplaat (midden).	80 000 000	»	Voor de bepaling van den afvoer bij eb aan de Anna-Jacominaplaat en aan de Ruigteplaat werden geen waarnemingen verricht.
9 800	Ruigteplaat (benedeneinde).	24 200 000	»	Tusschen genoemde platen wordt bij vloed door het Gat van de Visschen ruim 52 000 000 M³. van den Amer afgeleid.
7 700	Vischplaat (midden).	30 200 000	30 600 000	Tusschen de Ruigteplaat en de Vischplaat wordt bij vloed 13 000 000 M³. uit het Gat van de Visschen op den Amer gebracht.
5 200	Moken Holleken (midden).	21 700 000	22 000 000	Door het Gat van de Kerksloot, tusschen de Vischplaat en het Moken Holleken, wordt bij vloed 4 000 000 M³. van den Amer afgetrokken en bij eb ongeveer eene gelijke hoeveelheid teruggevoerd.
2 900	Haven te Drimmelen	16 700 000	17 000 000	Door het Zijkgat en het Zuidergat van de Plomp, tusschen de haven te Drimmelen en het Onderplaatje, worden respectievelijk bij vloed 800 000 en 3 600 000 M³. van den Amer afgeleid en bij eb 900 000 en 3 700 000 M³ op die rivier gebracht.
1 800	Onderplaatje (benedeneindje).	11 100 000	11 200 000	Door het Spijkerboor, tusschen het Onderplaatje en den benedenmond van het Oude Maasje, wordt bij vloed 4 400 000 M³. van den Amer afgeleid en bij eb ongeveer dezelfde hoeveelheid naar deze rivier teruggevoerd.
0	Oude Maasje (benedenmond).	4 300 000	4 300 000	Door de Donge wordt bij vloed 1 300 000 M³. van den Amer afgeleid en bij eb weder op deze rivier teruggebracht.

In het algemeen is in de hoeveelheden vloed- en bij ebwater op de verschillende punten geen belangrijk verschil en kan gezegd worden, dat het gedurende ongeveer 5 uren aangebracht vloedwater in ongeveer 7 uren moet worden afgevoerd.

Aangaande de stroomsnelheden bij vloed en bij eb werden uit de waarnemingen de volgende uitkomsten afgeleid.

VI.

Plaatsaanduiding.	Gemiddelde snelheid in M. per seconde.		*Toelichting.*
	Vloed-stroom.	Eb-stroom.	
Anna-Jacominaplaat (midden)	0,93		De ebsnelheid werd niet waargenomen.
Onderplaatje (benedeneinde)	0,49	0,36	
Bij de vereeniging van het Oude Maasje en den Amer . . .	0,24	0,16	

Wanneer op den Amer en het Oude Maasje slechts de gewone getijbeweging plaats vindt en geen bovenwater van beteekenis behoeft afgevoerd te worden, is derhalve de vloedstroom de krachtigste en als toongevend aan te merken. In gewone gevallen wordt dan ook de diepte op die rivieren voornamelijk door de werking van den vloedstroom behouden.

Bij aanzienlijken afvoer van den Baardwijkschen overlaat daarentegen is de ebstroom overwegend. In zoodanig geval, dat nochtans als uitzondering moet worden beschouwd, wordt bij gewone zeestanden boven de haven te Drimmelen geen vloedstroom waargenomen.

Vooral in de nabijheid van laagwater is dan de invloed van het afgevoerde bovenwater van dien aard, dat, zelfs gedurende eenigen tijd, op den Amer een toestand ontstaat, welke met dien van permanentie is te vergelijken, d. i. bij ongeveer gelijken afvoer door de verschillende profielen rijst of daalt de waterspiegel dan niet merkbaar.

Deze bijzonderheid, ook bevestigd door vergelijking der waargenomen waterstanden met de volgens de bekende formule voor de permanente beweging berekend, daarbij uitgaande van den tegenwoordigen toestand van den Amer en een constanten afvoer van door den overlaat aangebracht bovenwater, is van veel belang. Zij geeft grond voor de gevolgtrekking dat, na heropening van den Maasmond, in gevallen waarbij de afvoer van opperwater aanzienlijk is, dus bij hooge standen der bovenrivier,

in de nabijheid van laag water eveneens zeer nabij een toestand van permanentie zal worden aangetroffen. Alleen bij een dergelijken toestand kan op eene rivier, waarop zich de werking der getijen doet gevoelen, sprake zijn van eene eigenlijke verhanglijn, die door berekening te bepalen en voor de onderlinge vergelijking van toestanden zeer belangrijk is.

Dat de waterstanden op het Oude Maasje, het beneden deel der Donge en het bovendeel van den Amer zeer worden beheerscht door een grooten afvoer van den Baardwijkschen overlaat, kan reeds uit het boven medegedeelde worden afgeleid.

De onderstaande opgave, waarbij is uitgegaan van ongeveer gelijke standen in zee die weinig van de normale verschillen en de waterstanden zijn uitgedrukt in M. betrekkelijk A. P. toont zulks daarenboven duidelijk aan.

VII.

DATUMS.	Keizersveer.		Geertruidenberg.		Moerdijk.		Hellevoetsluis.		*Aanmerkingen.*
	H. W.	L. W.	H. W.	L. W.	H. W.	L. W.	H. W.	L. W.	
29 December 1880.	+ 1,90	+ 1,61	+ 1,63	+ 0,94	+ 1,64	÷ 0,01	+ 1,07	— 0,62	De Baardwijksche overlaat voert ongeveer 1500 M³. per secundo af.
17 October »	+ 1,35	— 0,40	+ 1,31	— 0,34	+ 1,43	— 0,44	+ 1,06	— 0,64	De overlaat werkt niet.

Bij onderlinge vergelijking dezer waterstanden moet echter worden in aanmerking genomen, dat de standen te Moerdijk ook onmiddellijk beheerscht worden door den afvoer van Rijnwater.

Doorgaans toch is, als werking van den Baardwijkschen overlaat plaats heeft, tevens bedoelde afvoer zoo aanzienlijk, dat hierdoor op het Hollandsch Diep beteekenende verhooging van den waterspiegel ontstaat, welke verhooging tevens de standen op den Amer en het Oude Maasje doet rijzen.

Ook als op deze omstandigheid wordt gelet, derhalve de standen te Moerdijk slechts met betrekking tot die te Keizersveer en Geertruidenberg worden beschouwd, blijkt echter, dat de invloed eener zoo aanzienlijke werking van den overlaat, als die op 29 December 1880, op het Oude Maasje en de Donge zeer belangrijk is.

Natuurlijk zijn de verschillen tusschen de standen op beide dagen het grootst bij laag water. Dan toch verkeert de rivier, bij aanzienlijken afvoer van opperwater door den overlaat, over hare geheele lengte meer in den toestand van regelmatig afstroomende bovenrivier, terwijl bij hoog water het door den vloed opgehouden opperwater zich met het ingestroomd vloedwater in de killen in het Bergsche veld verspreidt en met den Amer, als het ware één uitgestrekte watervlakte vormt, die dan, totdat eene meer besloten bedding wordt ontmoet, dat is bij de vereeniging van het Oude Maasje met de Donge, minder door beJoeld opperwater dan door den zeestand of althans door den stand te Moerdijk wordt beheerscht.

In het oog vallend is het aanzienlijk verschil tusschen de laagwaterstanden te Keizersveer en te Geertruidenberg bij grooten afvoer van den overlaat, een verschil dat, wanneer geen bovenwater wordt afgevoerd en dus alleen de getijen hun invloed doen gelden, slechts enkele centimeters bedraagt.

Bij krachtige werking van den overlaat, moet de waterstand te Geertruidenberg zeer nabij overeenkomen met dien aan de benedenmonding der Donge, omdat deze rivier geen bovenwater van beteekenis heeft af te voeren en evenmin ingestroomd vloedwater, daar, zooals boven is medegedeeld, gedurende den vloed — in dat geval alleen het opgaan van het water — boven Drimmelen geen vloedstroom loopt.

Ongeveer het geheele verschil der hoogten van laagwater te Keizersveer en te Geertruidenberg — 0,67 M. op 29 December 1880 — vormt dus het verval tusschen Keizersveer en den benedenmond der Donge, 3200 M. benedenwaarts.

Dit belangrijk verval wordt verklaard door de omstandigheid, dat het door den overlaat aangebrachte water — ongeveer 1500 M³. per secunde — langs Keizersveer moet worden afgevoerd door een profiel, hetwelk, door de wederzijdsche veerdammen zeer beperkt, aanzienlijk kleineren inhoud heeft dan de benedenwaarts gelegen profiellen van het Oude Maasje.

Beneden Keizersveer ontstaat dan ook als het ware eene plotselinge verlaging van den waterspiegel, ten gevolge waarvan de stroomsnelheid in het veer in de nabijheid van laagwater, soms zelfs gedurende ruim den geheelen tijd tusschen het eb- en het vloedhalftij, zoo aanzienlijk kan zijn, dat dan de gewone overvaart met de pont gestremd en zelfs het overgieren door middel van een uitgebracht anker, wegens gevaar van onderstroomen, niet mogelijk is. Eerst nadat het water belangrijk is opgegaan laat de daardoor ontstane vermindering van stroomsnelheid de overvaart toe, totdat, ten gevolge der vermeerderde snelheid door het afgaan van het water, de overtocht weder wordt belet.

Bij belangrijke werking van den overlaat kan de gemiddelde stroomsnelheid bij eb hier zelfs meer dan 2,25 mM., bedragen.

Bij werking van den Baardwijkschen overlaat ondergaan de tijden in staat IV medegedeeld, naarmate de werking vooral op het Oude Maasje, meer of minder belangrijke wijziging.

Ten opzichte van de waterbeweging en den duur der eb- en vloedstroomen werden tot dusver bij werking van den overlaat geen waarnemingen verricht, doch de aanteekeningen, door de zelfregistreerende peilschaal te Keizersveer verkregen, toonen aan, dat, bij belangrijken afvoer door den overlaat — 1500 à 1800 M³. in de secunde — de duur van den vloed — dan alleen het opgaan van het water, — aldaar met ongeveer 2 uur wordt verkort en die van de eb met nagenoeg evenveel wordt verlengd; vloedstroom wordt dan, zooals reeds boven werd vermeld, boven Drimmelen en dus ook hier niet waargenomen. Bij geringen afvoer — 150 à 200 M³. in de seconde — wordt laatstbedoelde duur met slechts 20 à 30 minuten verlengd.

Zooals werd opgemerkt, overtreft in gewone gevallen de snelheid van den vloedstroom op den Amer en het benedendeel van het Oude Maasje in belangrijke mate die van den ebstroom en wordt mitsdien de diepte dezer rivieren voornamelijk door eerstgenoemden stroom beheerscht.

Wanneer slechts 150 à 200 M³. in de seconde door den overlaat wordt afgevoerd, trekt de vloedstroom gewoonlijk niet verder het Oude Maasje op dan tot de haven van Capelle. Gedurende nagenoeg den geheelen vloedtijd heeft dan geen uitstrooming van bovenwater plaats, zoodat het opgehouden en afstroomend bovenwater alsmede het ingetrokken vloedwater gedurende de eb moeten worden afgevoerd. Hierdoor ontstaat dan bij dit getij eene vrij sterke stroomsnelheid op het bovendeel van den Amer, waardoo

r

uitstrooming van het Spijkerboor op den Amer grootendeels of geheel wordt belet.

In een dergelijk geval wordt op het Oude Maasje en het bovendeel van den Amer ook door den ebstroom merkbaar tot het behouden der diepte bijgedragen.

Bij grooten aanvoer door den overlaat wordt eene belangrijke hoeveelheid van het water door het Oude Maasje — waar dan steeds afstrooming plaats heeft — afgevoerd, gebracht op het Spijkerboor, dat dan geen eigenlijk vloedwater van het bovendeel van den Amer ontvangt. Alleen gedurende het laatste gedeelte van de eb en het eerste van den vloed is de afleiding door die kil van minder beteekenis en wordt gedurende eenigen tijd nagenoeg al het bovenwater langs den Amer afgevoerd.

Het is nauwelijks noodig op te merken, dat de invloed van de hoogte der getijen aan zee, zelfs bij vrij beteekenende werking van den overlaat, op de hoog- en laagwaterstanden op het Oude Maasje en het bovendeel van den Amer zeer merkbaar is en dat in zoodanig geval bij hooge zeevloeden ook de vloedstroom zich tot ver op het Oude Maasje doet gevoelen.

Bij aanzienlijken afvoer van den overlaat is de invloed der getijen op het Oude Maasje weinig beteekenend.

De werking van den ebstroom bij langdurige en krachtige werking van den overlaat en die van den vloedstroom in gewone omstandigheden doen zich op den Amer bij de uitmonding van het Oude Maasje en de Donge in het oogvallend gevoelen.

Sedert eene reeks van jaren bevindt zich in de benedenmonding van het Oude Maasje en op het boveneind van den Amer eene zandplaat van belangrijke uitgestrektheid, die bij lage ebben voor een groot gedeelte droog valt.

Deze plaat nu wordt, telkens als de overlaat gedurende geruimen tijd werkt en eene aanzienlijke hoeveelheid water afvoert, over eene lengte van 500 à 700 M. benedenwaarts verplaatst. Na het ophouden dier werking geschiedt de verplaatsing der zandplaat door de kracht van den vloedstroom geregeld doch zeer langzaam in tegenovergestelden zin, zoodat de plaat, die in den winter in enkele weken over genoemden afstand benedenwaarts werd verschoven, doorgaans een groot gedeelte van het jaar noodig heeft om ongeveer evenveel te worden teruggevoerd.

Bij de ondiepten meer benedenwaarts op den Amer wordt een dergelijk verschijnsel niet waargenomen.

De voornaamste dezer ondiepten, die even beneden de haven te Drimmelen, welke alleen aan den linkeroever aansluit en die tegenover den polder de Koekoek, welke eene aanzienlijke lengte heeft en zich van den rechter- tot den linkeroever uitstrekt, hebben in een lang tijdsverloop slechts zeer geringe veranderingen ondergaan.

De instandhouding van beide voor den waterafvoer en de scheepvaart zeer nadeelige ondiepten wordt voornamelijk veroorzaakt door de aanzienlijk meerdere breedte welke de rivier hier heeft dan boven- en benedenwaarts. Ook het aftrekken van den vloedstroom door de killen, het Zuidergat van de Plomp en het Zijkgat, beide aan den rechteroever, werkt nadeelig op eerstbedoelde ondiepte.

Een zandrug of ondiepte, op de waterbeweging van belangrijken invloed, bevindt zich nog aan het benedeneinde bij het havenhoofd van Lage Zwaluwe en vormt als het ware een smalle ruim 600 M. lange landtong, die zich van dat hoofd in noordoostelijke richting tot op 300 M. van de Ruigteplaat in de rivier uitstrekt en hier den Amer dus tot die breedte beperkt.

Deze ondiepte, welke het intrekken der door de ruime monding bij de Anna-Jacominaplaat krachtig ingeloopen vloedgolf op den Amer zeer belemmert en daarentegen de instrooming van vloedwater in het Gat van de Visschen tusschen die plaat en de Ruigteplaat aanzienlijk bevordert, is voornamelijk oorzaak van de zeer ongunstige verhouding tusschen de hoeveelheid vloedwater hier ter plaatse door de eigenlijke rivier en door genoemde kil opgenomen, zooals het boven medegedeelde overzicht aantoont.

De moeilijkheid, welke hier het intrekken van de vloedgolf in den Amer ondervindt, heeft ten gevolge dat de vloedkom boven de Ruigteplaat slechts betrekkelijk langzaam gevuld wordt, zoodat een gedeelte van het door het Gat van de Visschen opgenomen vloedwater tusschen deze plaat en de Vischplaat weder op den Amer wordt gebracht.

Wanneer worden uitgezonderd de vakken, waar zich de bovenbedoelde ondiepten bevinden, alsmede twee nauwe gedeelten, het eene bij het Onderplaatje, het andere bij de Ruigteplaat, dan verkeert de Amer, wat breedte en diepte betreft, in alleszins voldoenden toestand.

Bestaande breedten en diepten. Wordt toch alleen de eigenlijke rivier beschouwd en blijven dus, zooals voor eene juiste beoordeeling van den algemeenen toestand behoort te geschieden, de hoogliggende oevers, platen en slikken buiten aanmerking, dan worden de volgende breedten en diepten aangetroffen:

VIII.

Afstand in M. van het boveneinde (benedenmond Oude Maasje.)	Plaatsaanduiding.	Breedte in M.	Gemiddelde diepte in M. onder A.P.
700	Even beneden Spijkerboor	300	3,00
1700	Onderplaatje	180	5,00
2900	Haven te Drimmelen . .	380	4,50
3700	Even beneden de ondiepte te Drimmelen. . . .	400	4,00
4200	Koekoek (boveneinde). .	450	4,50
5600	Moken Holleken (benedeneinde)	400	5,50
7000	Koekoek (benedeneinde) .	410	6,30
7900	Vischplaat (benedeneinde)	430	7,00
8700	Ruigteplaat (boveneinde)	290	7,20
9800	Idem (benedeneinde)	260	7,50
10800	Havenhoofd te Lage Zwaluwe	580	9,00
11500	Anna-Jacominaplaat (benedeneinde)	600	8,30

De splitsing ten opzichte der vloedbeweging, die de zoo vermogende benedenmonding van den Amer bij de Ruigteplaat ondergaat, heeft op het régime dezer rivier bovenwaarts zulk een overwegenden invloed, dat die monding uit een waterloopkundig oogpunt meer eigenaardig is te beschouwen als de vereeniging met betrekking tot de ebbeweging van twee stroomen, dan als met het bovendeel van den Amer één geheel of zijn verlengde in engeren zin te vormen.

De zoo even medegedeelde afmetingen en het boven gegeven overzicht der waterbeweging dienen tot bevestiging van het hier aangevoerde.

Door de verlegging van den Maasmond zal geen verandering ontstaan in de hoeveelheid thans door de benedenmonding van den Amer beneden het Gat van de Visschen opgenomen vloedwater, daar, zooals uit het later medegedeelde blijkt, de gezamenlijk langs deze kil en den Amer bovenwaarts gevoerde hoeveelheid niet zal worden gewijzigd.

De hoeveelheid door die benedenmonding af te voeren ebwater zal natuurlijk evenzeer onveranderd blijven. Echter zal, behalve dit water, het gedurende den vloed- en ebtijd door den verlegden Maasmond aangevoerd bovenwater, in gewone gevallen 200 M^3 per seconde, dus ongeveer 8 930 000 M^3 in het geheel, door de benedenmonding van den Amer moeten uitstroomen.

Neemt men in aanmerking dat de hoeveelheid door den benedenmonding af te voeren ebwater thans in gewone gevallen, volgens het boven gegeven overzicht, mag gesteld worden op het aanzienlijk bedrag van 80 000 000 M^3., dan kan de bij eb door den meerderen afvoer van 8 930 000 M^3. bovenwater te verwachten grootere stroomsnelheid, die echter nog ten gunste werkt, geen belangrijken invloed uitoefenen.

In buitengewone gevallen — thans bij krachtige werking van den overlaat, later bij aanzienlijken afvoer van opperwater door de bovenrivier — wordt wel de hoeveelheid door de benedenmonding af te voeren water door het opperwater belangrijk vermeerderd, doch de hierbedoelde gevallen zijn na verlegging van den Maasmond niet, althans weinig, talrijker dan in den tegenwoordigen toestand te verwachten, zoodat ook daardoor weinig verandering zal ontstaan.

In het algemeen mag dan ook gezegd worden, dat het gedeelte van den Amer beneden het Gat van de Visschen van den nieuwen toestand geen merkbaren invloed zal ondervinden.

De benedenmonding kan hier derhalve buiten verdere opzettelijke beschouwing blijven en vordert nog slechts de aandacht wegens eene geringe verandering, welke zij zal moeten ondergaan, om de later aan te geven wijziging in den toevoer van vloedwater in de stroomen, welker vereeniging zij vormt, te beoordeelen of gemakkelijk te maken.

Voor zooveel betreft de in verband met den nieuwen toestand aan te nemen breedten en diepten en uit te voeren verbeteringen wordt dus de Amer en het hierna volgende slechts behandeld van de uitmonding van het Oude Maasje tot de vereeniging met het Gat van de Visschen aan het benedeneinde der Ruigteplaat.

II. Normaliseering van den Amer.

Breedte- en diepte-afmetingen. Het voorname doel, met de verlegging der uitmonding van de Maas en hare afscheiding van de Waal beoogd, is het verkrijgen van zooveel mogelijk lage standen op eerstgenoemde rivier.

Natuurlijk zal dit doel op de beste wijze bevorderd worden door den invloed der ebbestanden van zee voor zoo ver doenlijk bovenwaarts op de rivier te brengen, derhalve door aan de monding en haar verlengde, den Amer, zoo groot mogelijke breedte te geven.

Bij eene diepte toch, grootendeels bepaald door de diepte van de Maas boven Hedikhuizen en van den Amer aan zijn benedeneinde of het Hollandsch Diep, zullen de waterstanden boven en op het nieuw riviervak lager zijn, naarmate het peil waarop geloosd wordt, op zichzelf afhankelijk van de zeestanden, meer bovenwaarts wordt aangetroffen.

Vormden de omstandigheden ten deze geen beperking, dan zou de grootste breedte uit een financieel oogpunt en met inachtneming van overwegende locale belangen bereikbaar te achten, het best leiden tot het aangegeven doel en die breedte derhalve zijn aan te merken als de meest passende voor den nieuwen riviermond.

De hierbedoelde beperking bestaat echter werkelijk, eerstens door de beschikbare breedte aan het benedeneinde van den Amer en op het Hollandsch Diep, eene breedte met het oog op de localiteit niet wel te vermeerderen, en tweedens door de voorwaarde dat de nieuwe rivier in den meest uitgebreiden zin, dat is van Hedikhuizen tot de Anna-Jacominaplaat, wat hare afmetingen aangaat, moet voldoen aan de eischen voor hare instandhouding te stellen.

Deze voorwaarde is zelfs zoo overwegend, dat zij in de eerste plaats het criterium vormt, waaraan de voor de Maasmonding aan te nemen afmetingen, voor de beoordeeling harer doelmatigheid, zijn te toetsen.

Uit de boven omtrent den Amer medegedeelde bijzonderheden blijkt, dat deze rivier in het algemeen, plaatselijke onregelmatigheden, als nauwe gedeelten en ondiepten, dus buiten beschouwing gelaten, eene ruime, naar zee in breedte en diepte toenemende bedding heeft.

Deze toename is vrij gelijkmatig. De breedte vermeerdert van ongeveer 300 M., op het bovendeel der rivier, tot 430 M. op het benedendeel bij het Gat van de Visschen.

De diepte neemt toe van gemiddeld 4 M. ÷ A.P., even beneden het Spijkerboor, tot meer dan 7,50 M. ÷ A.P., op het benedendeel. Bij het hoofd der haven van Lage Zwaluwe en de Anna-Jacominaplaat, dus beneden de vereeniging met het Gat van de Visschen, zijn de breedten en diepten nog belangrijk grooter.

Sedert eene reeks van jaren zijn op den Amer boven de Ruigteplaat, enkele wijzigingen van zeer localen aard uitgezonderd, geen veranderingen van beteekenis ontstaan. De gevolgtrekking is dus geoorloofd, dat deze rivier een regime heeft, vrijwel in overeenstemming met de waterbeweging waaraan zij thans is onderworpen. De toestand, die gedurende langen tijd tamelijk onveranderd bestaat, is met dien van evenwicht te vergelijken.

In dezen toestand zoo min mogelijk verandering te brengen, moet zeker voorzichtig en dus raadzaam geacht worden. Van belang is het te onderzoeken, in hoever de nieuwe bestemming van den Amer zulks toelaat.

Wanneer kan worden aangenomen dat, ten gevolge der te verleggen uitmonding, op deze rivier, wat de toongevende waterbeweging betreft, geen belangrijke en zeker geen ongunstige verandering is te verwachten, dat dus de vloedbeweging, die thans overwegend is en voornamelijk het bestaande regime bepaalt, ook in de toekomst de krachtigste zal zijn, zonder nochtans groote wijziging te ondergaan, dan zullen op de rivier, die nu, plaatselijke onregelmatigheden buiten aanmerking gelaten, in het algemeen in voldoenden toestand verkeert, slechts verbeteringen van localen aard behoeven aangebracht te worden, om haar in alle opzichten aan hare nieuwe bestemming te doen beantwoorden. Door die verbeteringen toch zal de ruime bedding haar vollen invloed kunnen uitoefenen en een zeer vermogenden weg voor den afvoer van bovenwater aanbieden.

Zooals later zal blijken komt, na aanleg der nieuwe monding, in gewone gevallen, namelijk, bij normale getijen in zee en een afvoer der bovenrivier bij den waarschijnlijken waterstand, in de thans bestaande vloedbeweging op den Amer inderdaad geen belangrijke verandering, en ofschoon de ebstroom eenige versterking zal ondergaan, die nog ten gunste werkt en op het bovendeel der rivier niet onbeteekenend is, zoo blijft toch genoemde beweging over nagenoeg de geheele lengte der rivier overwegend. In het algemeen zal derhalve de tegenwoordige vloedbeweging als ook hoofdzakelijk in de toekomst geldig mogen worden aangemerkt.

De aan te brengen verbeteringen zullen dus niet te zeer mogen ingrijpen in de oeconomie der rivier, doch weinig meer dan plaatselijken invloed mogen hebben en alleen moeten strekken tot het wegnemen van de oorzaken der vorming of der instandhouding van locale onregelmatigheden.

Hiermede in overeenstemming moet als grondbeginsel gelden het in hoofdzaak behouden van de tegenwoordige breedte- en diepte-afmetingen der rivier, en als gevolg hiervan het grootendeels instandhouden van den machtigen boezem voor de berging van vloedwater door de Killen in het Bergsche Veld gevormd.

Bedoelde afmetingen toch houden verband met de tegenwoordige waterbeweging, die weder afhankelijk is van de uitgebreidheid van den boezem en de wijze waarop het vloedwater wordt opgenomen en verwijderd.

Aangezien nu die afmetingen in het algemeen zeer voldoende zijn, ook voor de toekomstige bestemming van den Amer, zou het zonder nut zijn daarin groote veranderingen te brengen. Dergelijke veranderingen zouden daarenboven alleen zijn te verkrijgen, door in de tegenwoordige waterbeweging als het ware een geweldigen omkeer te brengen, waarvan de gevolgen niet zouden zijn te voorzien en waartoe, ook met het oog op de bestaande waterbeweging op het Hollandsch Diep, die moet worden behouden, zou gevorderd worden eene vergrooting der vloedkom bovenwaarts, zoo aanzienlijk, dat zij door de verlegging van den Maasmond zonder groote belangen te benadeelen niet zou zijn te verkrijgen.

De afmetingen, waarop de rivier dan in verband met de thans in het algemeen bestaande breedten en diepten gehouden of, door bedoelde locale verbeteringen, gebracht moet worden, zijn de volgende:

IX.

Afstand in M. van het boveneinde (benedenmond Oude Maasje).	Plaats-aanduiding.	Breedte in M.	Diepte in M. ÷ AP.	*Toelichtingen.*
0	Benedeneinde Oude Maasje.	300	4,50	De breedte- en dieptetoename is over de geheele lengte der rivier gelijkmatig. Beneden de vereeniging met het Gat van de Visschen wordt de bestaande monding behouden.
10 000	Even beneden de Ruigteplaat.	480	7,50	

Opruiming van ondiepten. Het is bekend dat, waar de amplitude der getijen belangrijk is, zooals aan onze zuidelijke alsmede aan de Fransche en Engelsche kusten, op eigenlijke zeearmen en op het benedendeel van breede in zee uitmondende rivieren, die geen of in verhouding tot de capaciteit slechts weinig bovenwater afvoeren, de ebbestanden lager zijn naarmate de in beschouwing genomen plaatsen meer landwaarts liggen.

Dit merkwaardig verschijnsel doet zich over de geheele lengte der Wester- en der Oosterschelde, vooral op dezen stroom in zeer sterke mate voor. Op de Gironde (1) wordt het waargenomen tot op meer dan 100 K. M., op de Theems (2) tot op ongeveer 67 K. M., en op de Clyde (3) tot op 30 K. M. landwaarts.

Terwijl de Amer, als verlengde van het Haringvliet en het Hollandsch Diep, in gewone omstandigheden in werkelijkheid een zeearm mag genoemd worden, heeft hier nochtans het tegenovergestelde plaats; de laagwaterstanden op het boveneinde van den Amer blijven 0,20 M. hooger dan op het benedeneinde.

Aan de aanwezigheid der bovenvermelde ondiepten — ware drempels in de rivier — moet zonder twijfel de afwijking van het gewone verschijnsel worden toegeschreven.

De groote verlaging toch, die de ebbestanden op de Clyde (3) ten gevolge der belangrijke verruimingen op deze rivier hebben ondergaan, toont aan welken belangrijken invloed dergelijke ondiepten op het afloopen der ebben bovenwaarts uitoefenen.

Dat deze ondiepten op den Amer ook bij afvoer van hoog opperwater zeer nadeeligen invloed hebben, behoeft nauwelijks te worden opgemerkt.

Om zooveel mogelijk voordeel te kunnen trekken van de ruime profielen, welke deze rivier in het algemeen aanbiedt, moeten bedoelde ondiepten in de eerste plaats worden opgeruimd en de oorzaken harer vorming of instandhouding worden weggenomen.

Die opruiming zal voornamelijk werktuigelijk, dus door graven en baggeren, behooren te geschieden, omdat, na verlegging van den Maasmond, in gewone omstandigheden althans, de vloedstroom evenals nu overwegend zal zijn en op uitschuring door den ebstroom niet met zekerheid kan worden gerekend.

De ondiepte of zandplaat bij den overgang van het Oude Maasje in den Amer wordt in stand gehouden door de verzwakking welke de vloedstroom hier ondergaat.

De aan het Onderplaatje doortrekkende hoeveelheid vloedwater toch, voldoende voor het op diepte houden van het nauwe riviervak aldaar, is niet toereikend voor het instandhouden eener doorgaande diepte meer bovenwaarts, waar de rivier veel grootere breedte heeft en daarenboven het verlies van vloedwater door het Spijkerboor en de Donge zich zeer merkbaar doet gevoelen.

Ofschoon in den tegenwoordigen toestand gedurende den vloed slechts 4 300 000 M³. water het Oude Maasje intrekt, is op het bovendeel van den Amer nochtans de vloedstroom overwegend.

Ten gevolge der nabij het Onderplaatje aan te brengen en later te behandelen verbeteringen — afsluiting van killen en verruiming der rivier — zal echter, na verlenging van den Maasmond, bedoelde hoeveelheid, de vergrooting der vloedkom bij het Onderplaatje in rekening brengende en vooropstellende dat het Spijkerboor en de Donge, zooveel noodig beteugeld, niet meer vloedwater dan thans aan den Amer zullen onttrekken, met 4 200 000 M³. worden vermeerderd, en dus op 8 500 000 M³. worden gebracht.

Hierdoor zal de gemiddelde stroomsnelheid bij vloed, welke, daar het profiel bij halftij ongeveer 1000 M². inhoud heeft, thans 0,24 M. bedraagt, na verruiming, waarbij het profiel ongeveer 1470 M². inhoud verkrijgt, tot ruim 0,32 M. vermeerderd worden.

Gedurende de eb zal dan hier moeten worden afgevoerd het ingestroomde vloedwater en het bovenwater door de nieuwe monding gedurende den vloed- en ebtijd en den tijd van stroomkentering aangevoerd, welke tijden te zamen den gemiddelden tijd tusschen twee opvolgende maansdoorgangen vormen, dat is ongeveer 12 uren 24 minuten.

Gedurende dezen tijd wordt door de bovenrivier bij den waarschijnlijken waterstand aangebracht 8 930 000 M³. zoodat bij eb in het geheel zal zijn af te voeren 17 430 000 M³.

Thans bedraagt de gemiddelde ebsnelheid nauwelijks 0,16 M. Na verruiming zal die snelheid, ten gevolge der verlegging van den Maasmond, ongeveer 0,47 M. bedragen, dus in plaats van den vloedstroom toongevend worden en weinig verschillen van de gemiddelde snelheid bij vloed, waardoor thans in het nauwe vak bij het Onderplaatje zeer voldoende diepte wordt behouden.

Ofschoon dus de afleiding van vloedwater door het Spijkerboor en de Donge ook in den toekomstigen toestand bestendigd zal worden, moeten de te verwachten snelheden, vooral de belangrijke ebsnelheid, elke bedenking doen vervallen, welke uit een oogpunt der vorming van nieuwe ondiepten tegen die afleiding zou kunnen bestaan.

De instandhouding der ondiepte beneden de haven te Drimmelen is toe te schrijven aan de bijzonder groote breedte der rivier hier ter plaatse, blijkbaar uit de vergelijking dezer breedte — meer dan 750 M. — met die, welke wordt aangetroffen in het riviervak tusschen het boveneinde van den Koekoek en het benedeneinde van het Moken Holleken, een riviervak waar, over eene lengte van meer dan 1500 M. de breedte slechts ruim 400 M. bedraagt, en eene diepte van 4,50 à 5,50 M. ÷ A.P. wordt gevonden. Die ondiepte, welke aan den zuidelijken oever aansluit, heeft ten gevolge dat de stroom, zoowel bij eb als bij vloed, zich langs den noordelijken oever richt, dezen aantast en daardoor den toestand meer en meer ongunstig maakt.

Bedoelde noordelijke stroomrichting wordt nog bevorderd door het aftrekken bij vloed en het toevoeren bij eb eener belangrijke hoeveelheid water door het Zuider Gat van de Plomp en het Zijkgat aan den rechteroever.

Wanneer, gelijktijdig met het wegruimen dier ondiepte, de te groote breedte der rivier door middel van stroomleidende dammen aan den rechteroever wordt beperkt en daarenboven de beide zoo evengenoemde killen worden gedicht, hetgeen, zooals later zal blijken, voor andere verbeteringen noodig is, dan zal zonder twijfel de aanleiding tot het ontstaan van nieuwe onregelmatigheden zijn weggenomen.

De ondiepte, welke zich uitstrekt van het benedeneinde van het Moken Holleken aan den rechter- tot het benedeneinde van den Koekoek aan den linkeroever, vormt echter alleen aan het laatstbedoeld einde eene werkelijke afscheiding der hoofdgeulen, een drempel in de rivier. Bovenwaarts wordt alleen de breedte der rivier, namelijk der eigenlijke hoofdgeul, door deze ondiepte, die hier als rechteroever is aan te merken, te zeer beperkt.

Deze ondiepte wordt veroorzaakt door de bovenmatige

(1) Zie Partiot. Etude sur le mouvement des marées dans la partie maritime des fleuves. Parijs.

(2) Zie Franzius und Sonne. Wasserbau. Leipzig.

(3) Zie Deas. The river Clyde. Londen.

breedte der rivier tusschen de benedenpunt van het Moken Holleken en de Vischplaat, eene breedte die van 700 tot 1000 M. bedraagt en ongeveer het dubbel is der breedte van de rivier, indien naburige in goeden toestand verkeerende vakken tot vergelijking worden genomen.

De zoo aanzienlijke breedte geeft aanleiding tot groote onregelmatigheden in de richting der hoofdgeulen boven en beneden de ondiepte en zelfs tot op zichzelf staande diepe kommen, zoodat hier de toestand zeer ongunstig is geworden en zelfs een der kenmerken eener rivier — eene doorloopende bedding — ten deele is verloren gegaan.

Nochtans hebben de hoofdgeulen boven en beneden het gedeelte der ondiepte, dat meer bepaaldelijk als drempel moet worden aangemerkt, belangrijke diepte en, vooral de benedengeul, aanzienlijke breedte, zoodat die drempel slechts behoeft verwijderd te worden om de vereeniging van beide geulen mogelijk te maken en daardoor eene machtige doorloopende geul te vormen, reeds voor een behoorlijk rivierbed nagenoeg geschikt.

In de eerste plaats moet dus het benedengedeelte der ondiepte worden opgeruimd, in de tweede behoort het gedeelte, dat de breedte der zuidelijke geul — wat vermogen en algemeene richting betreft de hoofdgeul — te zeer vernauwt, te worden weggenomen, en in de derde plaats is het noodig dat de te groote breedte der geheele watervlakte, door aan de zuidzijde van het Moken Holleken en de Vischplaat aan te leggen stroomleidende dammen wordt beperkt.

Die stroomleidende dammen zullen echter het gedeelte van den Amer, dat aan de noordzijde buiten de normaalbedding ligt, niet geheel van de gemeenschap met de rivier mogen afsluiten, omdat, voor het behoud der tegenwoordige waterbeweging, de instandhouding gevorderd wordt van het Gat van de Kerksloot, een kil aan den rechteroever even beneden het Moken Holleken, waardoor eene vrij belangrijke hoeveelheid water bij vloed wordt opgenomen en bij eb teruggevoerd. Werd deze kil afgesloten, zonder dat in de nabijheid een overeenkomstige vergrooting der vloedkom werd aangebracht, hetgeen niet wel mogelijk is te achten, dan zou de waterbeweging op den Amer eene voor den algemeenen toestand dezer rivier nadeelige verandering ondergaan.

Door de stroomleidende dammen op bedoelde wijze aan te leggen, kan daarenboven onverminderd worden behouden de gelegenheid tot berging van vloedwater, hier ter plaatse thans door de vrij uitgestrekte vlakte tusschen de beide oevers gevormd.

De vierde ondiepte eindelijk, die aan het havenhoofd te Lage Zwaluwe, dus aan het benedeneinde van den Amer, heeft zich eerst in de laatste jaren gevormd.

Ofschoon zij slechts geringe breedte heeft, zoo is haar invloed op den toestand op het benedendeel van den Amer belangrijk en zeer ongunstig.

Zij vormt als het ware het verlengde bovenwaarts van den linkeroever dor benedenmonding van de rivier, die beneden het havenhoofd eene nagenoeg zuidwestelijke en boven dat hoofd eene westelijke richting heeft.

Aangezien de breedte der rivier tusschen bedoelde ondiepte en de Ruigteplaat gering is, immers niet meer dan 300 M. bedraagt, en het magtige Gat van de Visscher, tusschen genoemde plaat en de Anna Jacominaplaat, nagenoeg de richting heeft van de benedenmonding van den Amer beneden het havenhoofd of van het Hollandsch Diep, zoo trekt de vloedgolf, nog door de ondiepte in die richting geleid, gemakkelijk in genoemde zeer breede en diepe kil, moeilijk daarentegen tusschen de ondiepte en de Ruigteplaat in den Amer.

Het gevolg dezer ongunstige verhoudingen is dat, zooals blijkt uit het boven in staat V gegeven overzicht, verreweg het grootste gedeelte — ongeveer $^7/_{10}$ — van het uit het Hollandsch Diep op den benedenmond van den Amer gebrachte vloedwater niet deze rivier doch het Gat van de Visschen intrekt, zoodat daardoor niet alleen vermindering van stroomsnelheid op het bovendeel van den Amer wordt veroorzaakt, maar ook uitbreiding der ondiepte wordt bevorderd.

Door den tegenstand welken het vloedwater bij het instroomen op den Amer aan het benedeneinde der Ruigteplaat ondervindt, aan de eene en het gemak dat aan die instrooming in het Gat van de Visschen wordt aangeboden aan de andere zijde, ontstaat aan het boveneinde dier plaat op den Amer een lagere waterstand dan in die kil, welk verschil ten gevolge heeft, dat een belangrijk gedeelte — volgens de waarnemingen 13 000 000 M³. — van het tusschen de Anna-Jacominaplaat en de Ruigteplaat afgeleid vloedwater tusschen deze plaat en de Vischplaat weder wordt gebracht op den Amer en nu met de vloedgolf langs deze rivier opwaarts trekt.

De invloed der tijdelijke afleiding van eene hoeveelheid vloedwater die, in verhouding tot de waterbeweging op den Amer, aanzienlijk is te noemen, doet zich op die rivier en meer bepaaldelijk op haar breedte, zeer merkbaar gevoelen

Terwijl toch tusschen de ondiepte en het boveneinde der Ruigteplaat de rivier slechts ongeveer 290 M. breed is, wordt boven die plaat een breedte van 430 à 450 M. aangetroffen, zoodat de vermeerdering in breedte — de diepte op beide riviervakken verschilt niet belangrijk — 140 à 160 M. of ongeveer de helft der aanvankelijke breedte bedraagt, nagenoeg overeenkomende met de verhouding der vermeerdering van het bij vloed op de rivier gebrachte water.

Met het boven de Ruigteplaat op de rivier aangevoerde vloedwater worden de groote breedte en diepte, welke haar in het algemeen kenmerken, op zeer voldoende wijze behouden. Vooral is zulks het geval ten opzichte der hoofdgeul in het riviervaak boven de Ruigteplaat over eene lengte van ongeveer 2000 M.

Om dus het benedendeel van den Amer in een voldoenden toestand te brengen met betrekking zoowel tot het opnemen van vloedwater als tot het afvoeren van ebwater, behoort de ondiepte, die een zoo ongunstigen invloed op de waterbeweging uitoefent, te worden opgeruimd en tevens de voorname oorzaak harer vorming te worden weggenomen.

Die oorzaak is, zooals uit het zooeven ontwikkelde zal zijn gebleken, de sterke aftrekking door het Gat van de Visschen.

Wanneer, op grond van het boven medegedeelde, wordt uitgegaan van het beginsel dat de hoeveelheid vloedwater, thans even boven de Ruigteplaat langs twee wegen op den Amer gebracht, daar op die rivier moet worden behouden om den bestaanden, alleszins voldoenden toestand van het riviervak boven die plaat te bestendigen, dan volgt hieruit dat de waterbeweging in de benedenmonding van het Gat van de Visschen beneden de Vischplaat wijziging moet ondergaan.

Die wijziging moet zoodanig geschieden dat 13 000 000 M³. vloedwater *minder* tusschen de Ruigteplaat en de Anna-Jacominaplaat — en wijl in de totale bij de Anna-Jacominaplaat op te nemen hoeveelheid vloedwater geen vermindering mag worden gebracht — *meer* door den Amer aan het benedeneinde der Ruigteplaat intrekt en daarentegen tusschen de Vischplaat en de Ruigteplaat geen water uit het Gat van de Visschen naar den Amer overstort.

Indien deze gewijzigde waterbeweging niet reeds door de bovenbedoelde opruiming in de benedenmonding van den Amer en de na te noemen verbreeding van deze monding ontstaat, zal zij door beteugeling van het Gat van de Visschen tusschen de Ruigteplaat en de Anna-Jacominaplaat moeten bevorderd worden, terwijl de Vischplaat door een dam met de Ruigteplaat behoort te worden vereenigd.

Ingrijpende verandering in de algemeene waterbeweging op den Amer zal door de hierbedoelde werken niet ontstaan. Slechts zal een gedeelte van het vloedwater, dat in den tegenwoordigen toestand over ongeveer 1500 M. ten noorden der Ruigteplaat stroomde, dus de eigenlijke rivier niet volgde, dien weg langs de rivier afleggen en zijne uitschurende werking te haren bate doen gevoelen.

Eventueele beteugeling der benedenmonding van het Gat van de Visschen tusschen de Ruigteplaat en de Anna-Jacominaplaat moet dus zoodanig geschieden, dat hier werkelijk 13 000 000 M³. vloedwater minder instroomt. Hiertoe zal die beperking langzamerhand, dat is bij gedeelten, kunnen plaats hebben, om door herhaalde stroomsnelheidsmetingen de opgenomen hoeveelheid vloedwater zoo dikwijls noodig te leeren kennen en daarnaar de juiste maat der vermindering van het vermogen der monding te kunnen bepalen.

Plaatselijke verruimingen. Om den Amer te brengen in den toestand waarbij van zijne in het algemeen zeer ruime

bedding werkelijk al het mogelijke voordeel zal worden getrokken, moeten, behalve de bovenbedoelde opruimingen, nog op twee plaatsen verbreedingen en verruimingen worden aangebracht, namelijk aan het Onderplaatje en aan de Ruigteplaat

Terwijl de diepten weinig verschillen, heeft de rivier even beneden het Onderplaatje eene breedte van ongeveer 400 M., daarentegen bij dit plaatje van slechts 180 M.

Deze geringe breedte staat dan ook in verband met de waterbeweging ter plaatse, zoodat aan te brengen verruiming alleen dan zal in stand blijven, als eene daarmede in overeenstemming zijnde verandering in die beweging kan worden gebracht.

In den tegenwoordigen toestand trekt gedurende een vloedtij aan het Onderplaatje 11 100 000 M³. water bovenwaarts, waardoor, blijkens staat VI, eene gemiddelde vloedsnelheid van 0,49 M. bestaat.

Wanneer hier na verruiming der rivier dezelfde vloedsnelheid wordt aangetroffen, kan met zekerheid worden verwacht dat in den nieuwen toestand voldoende diepte zal worden behouden.

Na het aanbrengen der verbreeding zal het profiel hier ter plaatse bij halftij een inhoud hebben van ongeveer 1760 M²., zoodat, om de thans bestaande gemiddelde snelheid bij vloed ook later te kunnen verwachten, hier nagenoeg 15 700 000 M³. vloedwater zou moeten intrekken. De vermeerdering zou dus 4 600 000 M³. moeten bedragen.

Worden nu de nabijgelegen killen, het Zuider-Gat van de Plomp en het Zijkgat, afgesloten en de vloedkom bovenwaarts behoorlijk vergroot, dan zal inderdaad het water, thans door die killen van den Amer afgetrokken, op deze rivier blijven. Daardoor zal dan de hoeveelheid vloedwater die hier doortrekt met 4 400 000 M³. vermeerderd en op 15 500 000 M³. gebracht worden.

Aangezien deze hoeveelheid niet beteekenend verschilt van die, gevorderd om de snelheid van 0,49 M. te behouden en later wordt aangetoond, dat de vloedkom bovenwaarts werkelijk voldoenden inhoud verkrijgt om het meerdere vloedwater op te nemen, bestaat zekerheid dat, na dichting der killen en verruiming der rivier, de bepaalde hoeveelheid vloedwater werkelijk zal doortrekken en dus de aangebrachte diepte zal in stand blijven.

Daarenboven zal hier de bij eb af te voeren hoeveelheid bovenwater met betrekking tot het ebwater niet onbelangrijk zijn.

Zooals reeds werd medegedeeld, neemt het Spijkerboor in den tegenwoordigen toestand, bij een afvoer van 150 à 200 M³. door den Baardwijkschen overlaat, vloedwater van den Amer op, zonder dat bij eb terugvloeiing naar deze rivier plaats heeft.

Na verlegging van den Maasmond, bij een met den waarschijnlijken waterstand overeenkomenden afvoer der bovenrivier, zal zulks eveneens, op weinig na althans, het geval zijn. Mocht tegen deze bewering bedenking bestaan op grond der overweging dat door den lageren ebbestand, die ten gevolge der op den Amer uit te voeren verbeteringswerken is te verwachten, in de nabijheid van laagwater uit het Spijkerboor toevloeiing naar die rivier zal kunnen plaats hebben, zoo moet worden opgemerkt, dat het vermogen van deze kil dan zeer gering is, zoodat de hoeveelheid welke op die wijze kan worden teruggevoerd, weinig beteekenend is te achten.

Het hier opgemerkte, in verband met het in staat V medegedeeld overzicht der waterbeweging, blijkt dus dat eene hoeveelheid van ongeveer 4 400 000 M³. ebwater minder dan thans door den Amer zal worden afgevoerd, zoodat, ondanks de vermeerdering van vloedwater ten gevolge van de afsluiting der killen, nog slechts 11 100 000 M³. ebwater langs het Onderplaatje zal afvoeren.

Door de bovenrivier zal echter in gewone gevallen gedurende den gemiddelden tijd tusschen twee opvolgende doorgangen der maan aangebracht en bij eb moeten afgevoerd worden 8 930 000 M³., derhalve zal gedurende dit getij aan het onderplaatje in het geheel 20 030 000 M³., dat is 8 830 000 M³. meer dan thans worden afgeleid.

De gemiddelde snelheid bij eb bedraagt hier in den tegenwoordigen toestand 0,36 M. Na bedoelde verruiming en dichting van killen zal het profiel aan het Onderplaatje onder halftij een inhoud verkrijgen van ongeveer 1760 M², zoodat bedoelde snelheid op ongeveer 0,45 M. zal worden gebracht.

De te verwachten gemiddelde snelheid van den ebstroom zal dus de bestaande gemiddelde snelheid van den vloedstroom — 0,49 M., volgens staat VI — zeer nabij komen en mede krachtig bijdragen tot het behouden van het verruimd profiel.

De afsluiting van het Zijkgat en het Zuidergat van de Plomp, voor de bovenbedoelde locale verbetering der rivier gevorderd, zal tevens op de richting der hoofdgeul in den Amer gunstigen invloed uitoefenen.

Thans toch wordt deze geul door de ondiepte beneden de haven te Drimmelen in twee deelen gescheiden en dus de continuiteit der eigenlijke bedding als het ware verbroken. Ten noorden van de ondiepte heeft zich, natuurlijk ten nadeele der hoofdgeul, dicht langs den noordelijken oever eene tweede, zeer diepe en tamelijk breede geul gevormd die, zooals reeds vroeger werd medegedeeld, voornamelijk wordt in stand gehouden door de vrij sterke in- en uitstrooming van bedoelde killen. Door hare afsluiting zal de oorzaak van het bestaan der zoo ongunstig werkende geul zijn weggenomen en de stroom zijne werking onverdeeld op het eigenlijke rivierbed moeten uitoefenen.

Zelfs de ten gevolge der dichting van deze killen ontstaande verandering in de waterbeweging zal slechts van localen aard zijn, daar die wijziging benedenwaarts, dat is over ruim 9000 M. of meer dan $^7/_8$ gedeelte der lengte van de rivier, geen invloed kan uitoefenen. Slechts op de bovenste 1800 M. wordt meer vloedwater dan thans op den Amer gebracht, eene vermeerdering die in overeenstemming is met de noodzakelijke verruiming en daarenboven, zooals boven is ontwikkeld, zal wegnemen de voorname reden van bestaan der ondiepte bij de vereeniging van deze rivier met het Oude Maasje.

Uit staat VIII blijkt dat de breedte der rivier aan de Ruigteplaat — 290 M. — in vergelijking met die der boven- en benedenwaarts gelegen vakken — 430 en 580 M. — gering, doch de diepte ruim voldoende is.

De mindere breedte houdt hier dan ook verband met de mindere hoeveelheid vloedwater, welke langs de Ruigteplaat de rivier intrekt.

Niet alleen om, wat breedte betreft, in een regelmatigen toestand te komen, maar ook om het opnemen der grootere hoeveelheid vloedwater, die voor de boven behandelde verbetering op het benedendeel van den Amer moet worden gebracht, mogelijk te maken, moet hier, in overeenstemming met de afmetingen in staat IX vermeld, aan de rivier eene breedte van ongeveer 460 M. worden gegeven, en zulks door gedeeltelijke opruiming der Ruigteplaat.

Het tegenwoordige profiel heeft bij de hoogte van halftij een inhoud van ongeveer 2200 M²., en het verruimde profiel zal bij dien waterstand een inhoud verkrijgen van ongeveer 3460 M².

Daar de verhouding van beide inhouden nagenoeg overeenkomt met die der hoeveelheden vloedwater nu en na de verruiming door te laten — respectievelijk 24 200 000 en 37 200 000 M³. — zal de middelbare stroomsnelheid bij vloed geen verandering van beteekenis ondergaan en dus de instandhouding van het nieuwe profiel verzekerd zijn.

Door het bovenwater, dat na de verlegging van den Maasmond geregeld moet worden afgevoerd, zal de gemiddelde ebsnelheid eenige vermeerdering ondergaan, die mede tot het behouden van het aan te brengen profiel zal bijdragen.

Toekomstige waterbeweging. De bijzonderheden der waterbeweging op den Amer, nadat bedoelde verbeteringen zullen zijn aangebracht en de nieuwe uitmonding zal zijn aangelegd, worden in het volgende overzicht medegedeeld:

X.

Afstand uit het boveneinde (benedenmond Oude Maasje).	Plaatsaanduiding.	Hoeveelheid in M³.			*Bijzonderheden en toelichtingen.*
		Op te nemen vloedwater.	Gedurende de eb af te voeren		
			ebwater.	eb- en bovenwater.	
11 000	Anna - Jacominaplaat (midden).	80 000 000	80 000 000	88 930 000	Door het Gat van de Visschen 39 000 000 M³. vloedwater van den Amer af te leiden en 43 400 000 M³. ebwater op deze rivier te brengen. (Zie hieronder de opname van vloedwater door het Spijkerboor.)
9 800	Ruigteplaat (benedeneinde).	37 200 000	32 800 000	41 730 000	
7 700	Vischplaat (midden) .	30 200 000	25 800 000	34 730 000	
5 200	Moken Holleken (midden)	21 700 000	17 300 000	26 230 000	Door het Gat van de Kerksloot bij vloed 4 000 000 M³. van den Amer af te leiden en bij eb ongeveer evenveel op deze rivier te brengen.
2 900	Haven te Drimmelen .	16 700 000	12 300 000	21 230 000	
1 800	Onderplaatje (benedeneinde).	15 500 000	11 100 000	20 030 000	
0	Oude Maasje (benedeneinde).	8 500 000	8 500 000	17 430 000	Door het Spijkerboor bij vloed 4 400 000 M³. van den Amer af te leiden, langs het Steurgat, de Reugt, het Gat van de Noorderklip en het Gat van Kampen op het Gat van de Visschen te brengen en door deze kil als ebwater af te voeren. Door de Donge bij vloed 1 300 000 M³. van den Amer af te leiden en bij eb weder op deze rivier terug te brengen. De hoeveelheid water gedurende den gemiddelden tijd tusschen twee opvolgende maansdoorgangen door de bovenrivier aan te voeren bedraagt 8 930 000 M³.

Verbetering der benedenmonding. Reeds is medegedeeld dat de benedenmonding van den Amer, dus het gedeelte beneden het Gat van de Visschen, eene richting heeft waardoor het intrekken der vloedgolf in die kil bevorderd, daarentegen in den Amer belemmerd wordt.

Om deze belemmering zooveel mogelijk te verminderen, is het wenschelijk de uitstekende punt bij het Havenhoofd te Lage Zwaluwe zoo ver weg te nemen dat een meer geleidelijke overgang van den linkeroever boven en beneden dat hoofd plaats heeft.

Daardoor zal de vloedbeweging reeds vooraf meer worden geleid in de richting van den Amer aan de Ruigteplaat, zoodat het intrekken van den vloed niet alleen het gevolg zal zijn van beteugeling aan de eene en verruiming aan de andere zijde, dus van eene plotselinge verandering der doorstroomingsprofielen, maar ook van eene strekking dier beweging in de richting der rivier.

De benedenmonding van den Amer zelve zal door de hierbedoelde, met betrekking tot hare aanzienlijke breedte en diepte, niet beteekenende verruiming geene verandering ondergaan.

Uit het boven ontwikkelde zal zijn gebleken, dat de Amer, om eene zeer vermogende geleiding voor den afvoer van opperwater te vormen, inderdaad weinig meer dan plaatselijke verbeteringen behoeft te ondergaan, verbeteringen die op bestaande waterbeweging in het algemeen van ondergeschikten invloed zullen zijn en derhalve het regime der rivier niet op nadeelige wijze zullen verstoren.

III. De nieuwe riviermond.

Afmetingen van het zomerbed. Door de aan te leggen nieuwe uitmonding der Maas moet deze rivier, gelijktijdig met het opheffen harer gemeenschap met de Waal en Merwede, in verbinding gebracht worden met den Amer, om langs dezen het door haar afgevoerd water zeewaarts te doen geleiden.

Die monding zal dus beneden Hedikhuizen — het punt waar zij de Maas verlaat — het verlengde benedenwaarts van deze rivier vormen en zelve bij het tegenwoordige benedeneinde van het Oude Maasje overgaan in den Amer.

In de onderstelling, dat de vloedkom bovenwaarts genoegzaam vermogen verkrijgt om het door den vloed aan te brengen water op te nemen (1), zal, zooals boven is gebleken, de Amer, nadat aan deze rivier de noodige verbeteringen zullen zijn aangebracht, een ruimen afvoerweg naar zee vormen, welks instandhouding aan geen bedenking onderhevig kan zijn.

Hierdoor mag met grond worden verwacht, dat de nieuwe Maasmonding, zoo haar het gevorderde vermogen wordt gegeven, zal beantwoorden aan het doel, waartoe tot haar vorming werd besloten.

Bij de bepaling van dit vermogen is rekening te houden eenerzijds met de voorwaarde, dat de toestand, welke onder verschillende omstandigheden van het belangrijke werk het gevolg zal zijn, aan de billijke verwachtingen moet voldoen, anderzijds met den eisch, dat ten aanzien der instandhouding van de nieuwe rivier geen redelijke twijfel kan bestaan.

Met de vroeger medegedeelde gegevens vormen de voor de nieuwe monding aan te nemen afmetingen de voornaamste elementen voor bedoelde bepaling.

De instandhouding van het aan te leggen riviervak is voornamelijk afhankelijk van die zijner zomerbedding, welker afmetingen moeten verband houden met den afvoer bij den waarschijnlijken waterstand der bovenrivier en de normale getijbeweging die het regime der rivier in gewone omstandigheden beheerschen.

De breedte en diepte dier zomerbedding moeten in overeenstemming zijn met die der riviervakken, welke door de nieuwe monding zullen worden vereenigd, zoodat, binnen zekere grenzen althans, die afmetingen zijn bepaald.

Aan het boveneinde der aan te leggen uitmonding heeft de Maas eene normaalbreedte van 160 M., die bovenwaarts met ongeveer 1 M. per K. M. vermindert. Daar de normaaloevers meestal door dwarskribben en stroomleidende dammen zijn bepaald, moet het zoo mogelijk behouden der bestaande breedte wenschelijk geacht worden.

De gemiddelde diepteligging van den rivierbodem is te Hedikhuizen ongeveer 1 M. ÷ A.P. Behoudens enkele locale onregelmatigheden, draagt de bodem bovenwaarts op onder eene helling van ongeveer 0,11 M. per K. M. Zonder gebleken noodzakelijkheid kan het niet raadzaam zijn in deze diepte en opdracht doorgaande verandering te brengen.

Bij den overgang der eigenlijke uitmonding in den Amer zal deze, naar het boven medegedeelde, eene breedte verkrijgen van 300 M. en eene diepte van 4,50 M. ÷ A.P., beide benedenwaarts toenemende, grootendeels in overeenstemming met de bestaande afmetingen dezer rivier.

Voor de breedte en diepte der nieuwe uitmonding behooren dus respectievelijk te worden aangenomen: aan het boveneinde 160 M. en 1 M. ÷ A.P. en aan het benedeneinde 300 M. en 4,50 M. ÷ A.P.

Tegen eene gelijkmatige vereeniging dezer diepten kan geen bedenking bestaan. Het aan te leggen riviervak verkrijgt eene lengte van 25 000 M., zoodat de helling van den bodem dan zal bedragen 0,14 M. per K. M. De helling zal dus grooter zijn dan die van de Maas boven Hedikhuizen, doch belangrijk kleiner dan die van den Amer, welke 0,30 M. per K. M. bedraagt.

Wegens verschillende redenen verdient het echter aanbeveling de vereeniging der breedten niet door gelijkmatig doorloopende verwijding te doen plaats hebben.

Zooals later zal blijken, kan, ten gevolge der nieuwe monding, zeer belangrijke verlaging van den waterspiegel worden verwacht, die echter bij zeer lage rivierstanden voor de scheepvaart niet zonder bezwaar en voor de belangen der Maasstreken niet wenschelijk zou zijn. Om bij zulke standen te aanzienlijke verlaging van den waterspiegel zooveel mogelijk te voorkomen, wordt het raadzaam geoordeeld de divergentie der breedte benedenwaarts te doen toenemen in dier voege, dat over de bovenste 11000 M lengte gelijkmatig zal worden overgegaan van de breedte van 160 M. en die van 200 M. (bij Drongelen), over de volgende 10 800 M. van 200 in 250 M. (bij Keizersveer) en over de laatste 3200 M. van 250 in 300 M.

Hetzelfde doel is wel is waar te bereiken door de dieptetoename niet gelijkmatig doch benedenwaarts vermeerderende, daarentegen de breedte-toename gelijkmatig te doen zijn, of door zoowel de toename in breedte als in diepte benedenwaarts te vermeerderen. Hierbij zouden echter de uitgaven voor riviervorming verhoogd worden en daarenboven eene niet onbelangrijke oppervlakte gronds blijvend aan het gebruik worden onttrokken.

Door de aangegeven meerdere verwijding benedenwaarts zal derhalve worden verkregen, ten eerste dat de verlaging van den waterspiegel aan het boveneinde der monding, bij lage rivierstanden, eenigszins zal worden verminderd, zonder dat nochtans het resultaat met de verlegging beoogd, door die vermindering in nadeeligen zin zal worden gewijzigd, ten tweede dat de uitgaven voor riviervorming niet onbeteekenend zullen worden verlaagd, en ten derde dat minder grond aan het gebruik zal worden onttrokken.

Eindelijk moet worden opgemerkt dat bij Keizersveer, waar het noorder- en het zuider-uitwateringskanaal eindigen, door de grootere verwijding die hier wordt aangebracht, van de beperking der breedte bovenwaarts, geen nadeelige invloed op de waterstanden kan worden ondervonden.

De afmetingen van het zomerbed der aan te leggen riviermonding zullen dan de volgende zijn.

XI.

Afstand in M. uit het boveneinde der nieuwe monding. (KMR. XXX der herziene rivierkaart).	Breedte in M.	Hoogte waarop de breedte wordt gemeten in M. betrekkelijk A.P.	Bodemdiepte in meters onder A.P.	*Toelichtingen en bijzonderheden.*
0	166	+ 0,50	1,00	De verschillende breedtenworden gelijkmatig vereenigd.
11 000	200	+ 0,07		
21 800	250	÷ 0,36		De dieptetoename is gelijkmatig over de geheele lengte.
25 000	300	÷ 0,50	4,50	De wederzijdsche beloopen der zomerbedding zijn 5 op 1.

In de eerste plaats moet nu worden nagegaan of, bij het aannemen der zoo even vermelde afmetingen voor de zomerbedding, de inhoud der vloedkom, die boven den Amer zal worden gevormd, voldoende is voor de opneming van het vloedwater dat aan het benedeneinde der nieuwe rivier moet intrekken en tevens de instandhouding dier bedding kan geacht worden verzekerd te zijn.

(1) Zooals bekend is, wordt de grootste hoeveelheid vloedwater die kan worden opgenomen bepaald door de capaciteit der vloedkom verminderd met het gedurende den vloedtijd opgehouden bovenwater.

Capaciteit der vloedkom. De inhoud dezer kom wordt bepaald door de beide oevers der zomerbedding en de waterspiegels van het nieuwe riviervak op het oogenblik van stroomkentering bij laagwater en bij het volgend hoogwater aan het benedeneinde van het Oude Maasje. Deze kenteringen toch bepalen achtereenvolgens de tijdstippen waarop de uitstrooming bij laagwater eindigt en bij hoogwater aanvangt, zoodat de opneming van al het vloedwater tusschen beide kenteringen plaats heeft.

Ofschoon, zooals boven werd vermeld, bij werking van den Baardwijkschen overlaat geen waarnemingen betreffende den duur van den vloed- en ebstroom zijn verricht, zoo is het aan te nemen dat, zelfs als door die werking slechts 200 M³ in de seconde wordt aangevoerd, bij normale getijen in zee, de duur van eerstgenoemden stroom zal verkort en die van laatstbedoelden zal verlengd worden.

Daarentegen kan verwacht worden dat, na verlegging van den Maasmond, bij een afvoer van 200 M³. der bovenrivier, langer vloed en korter eb zal loopen dan thans, als die hoeveelheid door den overlaat wordt afgevoerd. In den nieuwen toestand immers zal aan de eene zijde de afvoer van het bovenwater door een aanzienlijk verruimd profiel plaats hebben en dus de stroomsnelheid verminderen, aan de andere het intrekken der vloedgolf door dit profiel krachtiger geschieden en derhalve de translatiesnelheid van het vloedwater toenemen. Beide omstandigheden doen den vloedtijd verlengen en den ebtijd verkorten.

Daar overigens de verschillen in elk geval niet belangrijk zijn, kan met voldoende nauwkeurigheid worden aangenomen, dat de thans zonder werking van den overlaat waargenomen duur van vloed- en ebstroom ook zal behouden worden als door de bovenrivier bedoelde met den waarschijnlijken waterstand overeenkomende hoeveelheid wordt aangebracht.

Dan zal dus — altijd in de onderstelling dat de vloedkom voldoende capaciteit verkrijgt — gedurende den vloed werkelijk de in staat X vermelde 8 500 000 M³. water den nieuwen riviermond met de gemiddelde snelheid van 0,32 M. intrekken, hetgeen voor de verbeteringen op den Amer werd noodig geoordeeld.

Aangezien echter de bovenbedoelde waterspiegels worden beheerscht door de golfbeweging, die bij eb en vooral bij vloed op benedenrivieren wordt waargenomen en tot zeer ingewikkelde verschijnselen aanleiding geeft, is hun gedaante niet vooraf met zekerheid te bepalen.

Bij benadering kan voor den waterspiegel bij hoogwater worden aangenomen het horizontale vlak, gaande door het hoogwaterpunt — 1,26 M. + A.P. — bij den overgang van het Oude Maasje in den Amer. Daardoor wordt op het benedendeel der nieuwe monding, waar alleen de top der voortschrijdende vloedgolf bedoeld vlak nadert, de waterspiegel te *hoog*, daarentegen op het bovendeel, waar de ook eenigermate in de golvende beweging deelende verhanglijn zich in het algemeen boven dit vlak verheft, het wateroppervlak te *laag* gesteld.

Deze benadering kan niet leiden tot belangrijke onnauwkeurigheid bij het betrekkelijk de capaciteit der vloedkom te stellen onderzoek.

Voor den waterspiegel bij laagwater kan, ook weder als benadering, worden aangenomen de verhanglijn bij constanten afvoer der bovenrivier, in de onderstelling dat, zoowel in de aan te leggen monding boven haar benedeneinde of hare vereeniging met den Amer, als verder bovenwaarts op de Maas, in de nabijheid van laagwater een toestand van permanentie intreedt. Ook bij de tegenwoordige verhoudingen wordt bij een afvoer door den overlaat van ongeveer 200 M³. korten tijd vóór en na de laagwaterkentering op het Oude Maasje gedurende eenigen tijd een toestand aangetroffen, welke van dien van permanentie slechts weinig verschilt. Verder benedenwaarts op den Amer kan bij een dergelijken afvoer van zoodanigen toestand natuurlijk geen sprake zijn.

Bij de bepaling dier verhanglijn moet van het benedeneinde der nieuwe monding worden uitgegaan, omdat hier bij het aannemen van den toekomstigen laagwaterstand tot grondslag kan worden genomen de tegenwoordige ebbestand bij werking van den Baardwijkschen overlaat.

Gedurende de tijdvakken van 9 tot 12 Maart en 8 tot 10 April 1877, alsmede van 10 tot 12 Maart 1880, was de werking van den overlaat vrij standvastig en bedroeg de afvoer ruim 200 M³. De gemiddelde ebbestand aan het benedeneinde van het Oude Maasje was toen 0,38 M. ÷ A.P., en die te Moerdijk 0,78 M. ÷ A.P., zijnde dus een verschil van 0,40 M.

Daar het verschil in gewone omstandigheden 0,20 M. bedraagt, mag worden aangenomen dat eene werking van den overlaat als de bedoelde aan genoemd benedeneinde eene verhooging van den laagwaterstand van 0,20 M. veroorzaakt.

Wordt nu aangenomen dat, ten gevolge der op den Amer uit te voeren verruimingen, de gewone laagwaterstand aan het boveneinde dezer rivier vóór dat de nieuwe monding water afvoert, tot den normalen ebbestand te Moerdijk zal dalen, dus met 0,20 M. zal worden verlaagd — en met het oog op hetgeen bij andere zeearmen wordt waargenomen is deze aanname zeker niet te voordeelig — dan mag voor den toekomstigen laagwaterstand aan het benedeneinde der nieuwe monding, bij een afvoer der bovenrivier van 200 M³., gesteld worden de tegenwoordige hoogte zonder werking van den overlaat, dat is 0,46 ÷ A.P., welke dan voor de bepaling der verhanglijn moet dienen.

De verdere gegevens voor het afleiden der te verwachten waterstanden zijn te ontleenen aan de in staat XI medegedeelde afmetingen en aan die der bestaande rivier boven Hedikhuizen.

Aangezien hier de afvoer als standvastig aangenomen wordt — 200 M³. in de seconde — kan voor de berekening der waterhoogten gebruik gemaakt worden van de bekende benaderde betrekking tusschen de elementen eener rivier bij permanentie en constanten afvoer.

$$\Delta y = \frac{Q^2}{2g}\left(\frac{1}{l_2^2} - \frac{1}{l_1^2}\right) + \alpha\, Q^2 \left(\frac{b^2}{l_2^3} + \frac{b^1}{l_1^3}\right)\frac{\Delta s}{2},$$

waarbij voorstellen:

Δy, het verval van den waterspiegel tusschen twee niet ver van elkander verwijderde profielen.
Δs, de afstand dier profielen.
b, en l, de breedte van den waterspiegel en de inhoud van het bovenste b_2 en l_2 dezelfde elementen van het benedenste profiel.
Q, de afvoer der rivier in de tijdseenheid (hier de seconde).
g, de versnelling der zwaartekracht, en
α, een proefondervindelijk te bepalen coefficiënt.

Wanneer, zooals hier, Metermaat wordt gebezigd, is $g = 9{,}812$, terwijl voor α moet worden genomen 0,000375, eene waarde afgeleid uit de op het benedendeel der Maas verrichte stroomsnelheidsmetingen.

Toekomstige waterstanden bij afvoer overeenkomende met den waarschijnlijken rivierstand 1871—1880. De door toepassing van bedoelde betrekking berekende waterhoogten zijn de volgende:

XII.

Afstand in M. uit het benedeneinde der nieuwe monding.	Plaatsaanduiding.	Waterstand in M. betrekkelijk A.P.
0	Benedeneinde	÷ 0,46
3 200	Keizersveer	÷ 0,44
8 000	Dussen	÷ 0,41
11 000	Meeuwen	÷ 0,36
15 000	Drongelen	÷ 0,25
21 500	Heusden	+ 0,02
25 000	Hedikhuizen	+ 0,62
30 900	Hedel	+ 1,27
37 300	Blauwe sluis	+ 1,91
46 300	Sint Andries	+ 2,89
54 500	Lith	+ 3,59

Met behulp der gevonden waterhoogten kan nu de vermoedelijke verhanglijn bij laagwater worden samengesteld.

De waterspiegels, zoo bij hoog- als bij laagwater, thans bij benadering bekend zijnde, kan, door gebruik te maken van de breedteafmetingen van het zomerbed der nieuwe monding, alsmede van die der Maas bovenwaarts en beneden Hedikhuizen tot Andel, waar de scheiding tusschen deze rivier en de Waal zal worden aangebracht, de inhoud der vloedkom worden bepaald.

Uit deze bepaling volgt dan dat boven het punt van overgang der Maasmonding in den Amer, voor de berging van het gedurende één getij ingestroomd vloed- en het tijdens die instrooming opgehouden bovenwater in gewone omstandigheden — normale getijen in zee en een afvoer van 200 M³. in de secunde door de bovenrivier — zal ter beschikking zijn een inhoud van 12 800 000 M³.

Behalve de 8 500 000 M³., die het benedeneinde der nieuwe monding zal instroomen, moet in de vloedkom geborgen worden het bovenwater gedurende die instrooming — ongeveer 5 uren — opgehouden, dat is 3 600 000 M³. Te zamen is dus 12 100 000 M³. water in de vloedkom op te nemen.

Het blijkt alzoo dat haar capaciteit ruim zoo groot is als gevorderd wordt om de op den Amer noodig geoordeelde waterbeweging mogelijk te doen zijn. In dit opzicht kan derhalve geene bedenking bestaan tegen de afmetingen die voor de te vormen zomerbedding worden voorgesteld.

Te verwachten stroomsnelheden bij den waarschijnlijken waterstand. Gedurende den ebtijd, dat is in ongeveer 7 uren, moet afgevoerd worden al het opgenomen vloedwater in het bovenwater in 12 u. 24 m. door de rivier aangebracht. Zooals vroeger is gezien zullen de hoeveelheden aan het benedeneinde van het nieuwe riviervak in gewone gevallen te zamen uitmaken 17 430 000 M³. en zal hier de gemiddelde ebsnelheid, die ver overwegend wordt, bedragen 0.47 M. Daar op den Amer met deze stroomsnelheid zeer voldoende diepte wordt behouden, kan dus met grond worden verwacht, dat de voor het benedeneinde der nieuwe monding aangenomen afmetingen werkelijk in stand zullen blijven.

Aan het boveneinde van het nieuwe riviervak zal in bedoelde gevallen de profielsinhoud bij halftij hoogstens 360 M². bedragen, zoodat, zelfs wanneer buiten aanmerking wordt gelaten het opgehouden bovenwater (ongeveer 300 000 M³) en dus alleen van den afvoer van 200 M³. per secunde wordt uitgegaan, hier bij eb eene gemiddelde stroomsnelheid van 0,55 M. is te verwachten. De stroomsnelheid gedurende het opgaan van het water — van vloedstroom is hier in gewone gevallen geen sprake — zal wel minder zijn dan die bij eb, doch altijd de thans bestaande snelheid, ongeveer 0,37 M., nog overtreffen.

Eene middelbare stroomsnelheid van 0,50 à 0,60 M., die hier bij eb is te verwachten, kan op de Maas in het algemeen als eene tamelijk sterke worden aangemerkt, en waar zoodanige snelheid wordt aangetroffen is gewoonlijk de toestand zeer voldoende.

De stroomsnelheden, welke tusschen het boven- en het benedeneinde van het nieuwe riviervak zullen ontstaan, vormen den overgang tusschen de snelheden aan de eindpunten, die, zooals uit het boven medegedeelde blijkt, niet belangrijk verschillen. Wijl nu deze snelheden alleszins voldoende bevonden zijn om plaatselijk den nieuwen toestand te bestendigen, mag de instandhouding van het geheele riviervak verzekerd geacht worden.

Toekomstige waterstanden bij middelbaren en belangrijken zomerafvoer. Met de afmetingen der zomerbedding kan thans, door gebruik te maken van de boven gebezigde betrekking, een onderzoek worden ingesteld naar de waterstanden, welke zijn te verwachten ten gevolge van afvoeren van 150 M³. bij den gemiddelden zomerstand, en 450 M³. bij een waterstand waarbij thans op het benedendeel der Maas de uitwatering is gestremd. Ook bij laatstbedoelden afvoer blijft de rivier binnen haar zomerbed.

Voor de bepaling der waterstanden bij een afvoer van 150 M³. kan weder worden uitgegaan van den aan het benedeneinde der nieuwe monding bij een afvoer der bovenrivier van 200 M³. te verwachten laagwaterstand, volgens het bovenvermelde 0,46 M. ÷ A.P., en een toestand van permanentie van den waterspiegel en den afvoer op het nieuwe riviervak dus boven den Amer. Wel is waar zal deze stand iets te hoog zijn, omdat aan zijne afleiding tot grondslag ligt een afvoer van 200 M³, doch de geringe verlaging welke hij, om met den afvoer van 150 M³. in overeenstemming te zijn, zou moeten ondergaan, kan bij Hedikhuizen — 25 000 M. bovenwaarts — niet meer merkbaar zijn, en daar het hier geldt de beoordeeling der vaardiepte van de Maas boven de nieuwe monding, kan tegen het aannemen van bedoelden ebbestand geen bedenking bestaan.

Bij een afvoer van 450 M³. zal ook meer benedenwaarts dus op het bovendeel van den Amer, bij laagwater zeer nabij een toestand van permanentie intreden, doch voor het onderwerpelijk onderzoek behoeft die toestand alleen in de nieuwe monding te worden aangenomen.

De verhanglijn behoort ook hier te worden bepaald door uit te gaan van den laagwaterstand, die aan het benedeneinde der nieuwe monding kan worden verwacht.

Op de dagen van 17 tot 19 en van 23 tot 27 Februari 1877, alsmede van 15 tot 17 Februari 1879 en van 5 tot 7 November 1880 bedroeg de afvoer van den Baardwijkschen overlaat ruim 450 M³. en was de laagwaterstand aan het boveneinde van den Amer ongeveer 0,48 M. hooger dan die te Moerdijk.

In aanmerking nemende dat dit verschil in gewone omstandigheden ongeveer 0,20 M. is, kan worden aangenomen dat de laagwaterstand aan bedoeld boveneinde door gemelden afvoer ongeveer 0,28 M. wordt verhoogd.

Bij een afvoer van 450 M³. der Maas zijn de standen op deze rivier ongeveer 1,50 M. boven den middelbaren waterstand. Alsdan zijn, zooals uit een ingesteld onderzoek is gebleken, de laagwaterstand te Gorinchem ongeveer 1 M. en die te Moerdijk ongeveer 0,17 M. boven den middelbaren, zoodat de laagwaterstand alhier dan 0,48 M. ÷ A.P. bedraagt.

In den tegenwoordigen toestand van den Amer zal dus bij een afvoer der bovenrivier van 450 M³. de laagwaterstand aan zijn boveneinde overeenkomen met A.P., en door de verlaging van dezen stand ten gevolge der uit te voeren verruimingswerken weder, evenals boven te stellen op 0,20 M., kan voor den toekomstigen ebbestand aan het benedeneinde der nieuwe monding worden aangenomen de hoogte van 0,20 M. ÷ A.P.

De voor beide afvoeren berekende waterstanden worden hieronder medegedeeld.

XIII.

Afstand in M. uit het benedeneinde der nieuwe monding.	Plaatsaanduiding.	Waterstand in M. betrekkelijk A.P.	
		Afvoer van 150 M³.	Afvoer van 450 M³.
0	Benedeneinde . . .	÷ 0,46	÷ 0,20
3 200	Keizersveer. . . .	÷ 0,45	÷ 1,15
25 000	Hedikhuizen . . .	+ 0,35	+ 1,50
30 900	Hedel	+ 1,—	+ 2,30
37 300	Blauwe sluis. . .	+ 1,65	+ 2,90
46 300	Sint Andries . . .	+ 2,55	+ 3,75
54 500	Lith	+ 3,25	+ 4,45
64 500	Oijen.	»	+ 5,40

Afmetingen van het winterbed. Zal bij hooge waterstanden, ten gevolge van den aanleg der Maasmonding, op de bovenrivier inderdaad belangrijke verlaging van den waterspiegel ontstaan, dan moet het aan te leggen riviervak, over nagenoeg zijne geheele lengte, naast het zomerbed, een door uiterwaarden gevormd winterbed verkrijgen dat vooral op het bovendeel zeer vermogend moet zijn

In het belang der uitwatering van de wederzijds de nieuwe monding gelegen localiteiten en tot keering zoo van hoog opperwater als van hooge zeevloeden, moet dat winterbed begrensd worden, door bandijken in aansluiting aan de bedijkingen aan het boven- en benedeneinde dier monding.

Aangezien de normaalbreedte van het winterbed te Hedikhuizen 500 M. bedraagt, verdient het aanbeveling deze breedte voor den afstand van den buitenteen der bandijken aan te nemen. Mindere breedte aan het boveneinde zou met den normaal toestand bovenwaarts niet in overeenstemming zijn en daarenboven, wijl verlaging der uiterwaarden wegens verschillende redenen niet kan in aanmerking komen, bij hoog opperwater den invloed der verlegging bovenwaarts op nadeelige wijze beperken. Meerdere breedte of divergentie der dijken benedenwaarts zou, omdat de terreinen voor uiterwaarden bestemd moeten aangekocht worden, de uitgaven zeer doen verhoogen.

Met het oog op de locale verhoudingen kunnen de aan te leggen wederzijdsche bandijken, die boven aan de Maasdijken zullen aansluiten, beneden op de meest geschikte wijze eindigen nabij Keizersveer, zoodat verder benedenwaarts slechts één in den Amer overgaande bedding wordt gevormd.

Het buitendijks terrein in de nabijheid van het zomerbed volgens het aangenomen tracé heeft eene gemiddelde hoogte van 0,60 M. + A.P. Binnendijks, in het land van Heusden, ligt dat terrein gemiddeld 1,20 + A.P. en in den Bernschen polder op 2,50 M. + A.P.

Van de uiterwaarden langs de nieuwe rivier kan door eene kade, boven aansluitende aan het bestaand terrein in den Bernschen polder en afdalende tot 1,80 M. + A.P. te Keizersveer, het gewone vloedwater en zelfs eenigszins hoog zomer water worden gekeerd, zoodat zij voor beweiding of hooibouw geschikt zullen zijn.

In een geval zooals hier, waar de uiterwaarden vooral op het bovendeel der nieuwe monding beneden Heusden zeer laag zullen liggen, heeft de plaats van het winterbed ten opzichte van het zomerbed — indien althans overgangen van de eene naar de andere zijde zooveel mogelijk worden vermeden — op het afvoerend vermogen geen invloed van beteekenis. Uit dit oogpunt is het dan ook onverschillig of het winterbed zich bevindt aan één zijde der zomerbedding dan wel ter wederzijde.

Aangezien echter als het winterbed aan één zijde van het zomerbed komt te liggen, slechts één kade tot keering van vloed- en zomerwater behoeft te worden aangelegd, in de belangen van afwatering van den uiterwaardpolder op meer eenvoudige wijze is te voorzien en daarenboven de capaciteit van het winterbed zal worden vergroot, in werkelijkheid niet meer dan met het dwarsprofiel eener kade, zoo biedt zoodanige ligging hier werkelijk voordeelen aan en behoort derhalve te worden aangenomen.

Het buitenbeloop der bandijken zal moeten zijn 3 tot 4 op 1, naar gelang de mindere of meerdere blootgesteldheid aan golfslag bij de meest heerschende winden.

Aangezien de dijken tevens tot gronddepot moeten dienen, zullen zij eene groote hoogte kunnen verkrijgen, namelijk aan het boveneinde te Well en Hedikhuizen, minstens 7,40 M. + A.P. of ruim de hoogte der bestaande Maasbandijken en aan het benedeneinde te Keizersveer minstens 5 M. + A.P. of ruim 2,30 M. boven den hoogsten stormvloed.

Ook de breedte der dijken zal om bedoelde reden aanzienlijk moeten zijn. Zij zal op de kruin nergens minder bedragen dan 10 M. en meestal belangrijk grooter zijn.

De afmetingen van het winterbed op de uiterwaard ter doorgaande hoogte van 1,20 M. + A.P. zullen dan zijn:

Afstand in M. uit het boveneinde der nieuwe monding. (KMR. XXX der herziene rivierkaart.	Breedte in M.	*Toelichtingen.*
0	333	De verschillende breedten worden gelijkmatig vereenigd. Het buitenbeloop der bandijken is 3 tot 4 op 1.
11,000	289	
22,000	235	

Toekomstige waterstanden bij groote afvoeren. Met deze afmetingen en de boven medegedeelde van het zomerbed kan thans een onderzoek worden ingesteld ten opzichte der bij afvoeren der bovenrivier van 1500 M³. en 2700 M³. te verwachten waterstanden.

Zooals bij de beschouwingen over de bestaande waterbeweging op den Amer werd opgemerkt, ontstaat, bij aanzienlijke werking van den Baardwijkschen overlaat, op die rivier in de nabijheid van laagwater een toestand overeenkomende met dien van permanentie met betrekking tot den waterspiegel en den afvoer.

Daar ook na verlegging van den Maasmond bij grooten afvoer der bovenrivier een dergelijke toestand, zelfs onder meer volkomen verhoudingen, zal ontstaan, zoo kan dan sprake zijn van eene eigenlijke verhanglijn ter bepaling van de gedaante des waterspiegels.

Beneden Keizersveer, waar slechts één bedding zal gevormd worden, is de afvoer dan gedurende eenigen tijd als standvastig aan te merken. Boven dit punt waar een zomer- en een winterbed zal aanwezig zijn, is de totale afvoer op elk punt eveneens standvastig, doch de afvoer der zomerbedding en die der uiterwaarden is in de achtereenvolgende profielen verschillend: naarmate meer benedenwaarts gelegen profielen worden beschouwd, neemt de afvoer van het zomerbed beneden toe, terwijl die van het winterbed daarentegen afneemt.

Voor de bepaling der waterstanden, welke bij bedoelde afvoeren in de nabijheid van laagwater zijn te verwachten, kan dan beneden Keizersveer van bovengemelde betrekking worden gebruik gemaakt, doch bovenwaarts zal de berekening behooren te geschieden door de volgende, die dus geldt voor permanentie met veranderlijken afvoer (1).

$$\Delta y = \frac{1}{2g}\left(\frac{Q_2^2}{1_2^2} - \frac{Q_1^2}{1_1^2}\right) + \alpha\left(\frac{b_2 Q_2^2}{J_2^5} + \frac{b_1 Q_1^2}{J_1^5}\right)\frac{\Delta s}{2},$$

waarin de letters de vorige beteekenis hebben, terwijl Q voorstelt den afvoer in het bovenste, en Q_2 dien in het benedenste profiel.

De zomerbedding is nu te beschouwen als een rivier met benedenwaarts toenemenden, de uiterwaarden als eene rivier met benedenwaarts verminderenden afvoer.

Om de toch reeds zeer omslachtige berekeningen echter niet te zeer tijdroovend te maken, is echter de afvoer der uiterwaarden in elke der profielen met behulp der formule voor de eenparige beweging bepaald, welke benadering hier zeker niet tot eene onnauwkeurigheid van beteekenis kan leiden. In bedoelde formule is voor den coëfficient α genomen 0,000486, eene waarde in overeenstemming met de stroomsnelheidsmetingen op de uiterwaarden op het benedendeel der Maas.

Voor de berekening der bij een afvoer der bovenrivier van 1500 M³. te verwachten waterhoogten is uitgegaan van den waterstand van 0,10 M. + A.P. aan de haven te Lage Zwaluwe, overeenkomende met de hoogte van laagwater te Moerdijk, 0,22 M. ÷ A.P., op 19 Maart 1876.

Aangezien toen de Baardwijksche overlaat ruim 1500 M³. in de secunde afvoerde en de laagwaterstand aan zeé nagenoeg normaal was, zal de toestand aan het benedeneinde van den Amer vrijwel overeenstemmen met dien na verlegging der Maasmonding bij dergelijken afvoer der bovenrivier te verwachten.

De bepaling der vermoedelijke waterhoogten bij een afvoer der bovenrivier van 2700 M³., die, zooals vroeger werd medegedeeld, als de maximum-afvoer der onverdeelde Maas is aan te merken, heeft plaats gehad door als beginpunt aan te nemen de hoogte van 0,20 M. + A.P. aan genoemde haven, overeenkomende met den laagwaterstand te Moerdijk, 0,14 M. ÷ A.P., op 6 Januari 1883, bij zeer nabij normale getijen in zee en een der aanzienlijkste werkingen van den overlaat. Het is aan te nemen, dat op dezen dag langs de verschillende wegen eene hoeveelheid bovenwater op het Hollandsch Diep werd gebracht, die in de toekomst niet of slechts zeer weinig zal worden overtroffen.

(1) Een toestand, waarbij wel de waterstand, de afvoer en de gemiddelde stroomsnelheid in elk profiel niet veranderen, doch de afvoer in de verschillende profiellen niet dezelfde is, zijnde de vermeerdering of vermindering van den afvoer evenredig aan den afstand der profielen.

Naar het vroeger opgemerkte geldt echter de afvoer van 2700 M³. niet voor de geheele lengte der rivier.

Ten gevolge der aangenomen beteugeling van den Beerschen overlaat, waardoor bij den grootsten zomerafvoer werking wordt belet, zal bij den maximum-afvoer der bovenrivier, zooals uit een ingesteld onderzoek blijkt, door den overlaat worden afgeleid ongeveer 600 M³., zoodat de afvoer der rivier zelve benedenwaarts slechts 2100 M³. zal bedragen. Naar het vroeger medegedeelde vermeerdert die afvoer tusschen Alem en den Diezemond in het ongunstigste geval weder tot 2700 M³., welke hoeveelheid benedenwaarts geen verandering ondergaat.

Op het gedeelte der rivier van den overlaat tot Alem moet dus worden aangenomen een afvoer van 2100 M³., beneden deze plaats tot den Diezemond, een afvoer toenemende van 2100 M³. tot 2700 M³., eene toename die eenvoudigheidshalve mag worden ondersteld gelijkmatig te zijn. Verder benedenwaarts wordt laatstbedoelde afvoer behouden.

De op bovenbedoelde wijze berekende waterstanden zijn hieronder medegedeeld.

XV.

Afstand in M. uit het havenhoofd te Lage Zwaluwe.	Plaatsaanduiding.	Waterstand in M. boven A.P.	
		Afvoer van 1500 M³.	Afvoer van 2700 M³.
0	Lage Zwaluwe . . . . (Havenhoofd).	0,10	0,20
10 800	Benedeneinde . . . . . (Nieuwe monding).	0,28	0,96
14 000	Keizersveer	0,63	1,62
35 800	Hedikhuizen	3,84	5,25
41 700	Hedel	4,91	6,05
48 100	Blauwe Sluis	5,66	6,75
57 100	Sint Andries	6,50	7,64
65 300	Lith	7,21	8,16
75 300	Oijen	8,14	8,86

Vergelijking van waterstanden. Invloed en gevolgen der nieuwe monding. De bij afvoeren van 150 M³., 200 M³., 450 M³. en 1500 M³. te verwachten waterstanden kunnen thans vergeleken worden met de bij deze afvoeren in den tegenwoordigen toestand waargenomen waterhoogten.

Met betrekking tot den afvoer van 200 M³. moet worden opgemerkt, dat de waarschijnlijke waterstand, volgens welken de afvoerbepaling heeft plaats gehad, alleen is berekend voor Grave, zoodat die voor andere plaatsen niet bekend is. Daar deze standen wel weinig zullen verschillen van die, waargenomen bij den waarschijnlijken rivierstand te Grave bij permanentie der rivier benedenwaarts, welke toestand op 6 November 1873 zeer nabij bestond, zoo kunnen de op dezen dag waargenomen hoogten alleszins voldoende tot vergelijking dienen.

De vermoedelijke waterstanden bij een afvoer van 2700 M³. — de maximum-afvoer in de toekomst — kunnen vergeleken worden met de hoogstbekende standen bij open rivier op het benedendeel der Maas. Deze standen werden waargenomen den 5den Januari 1883.

De waargenomen en berekende waterhoogten zijn opgenomen in het volgende overzicht.

Afstand in M. uit het benedeneinde der nieuwe monding.	Plaatsaanduiding.	Afvoer van 150 M³.			Afvoer van 200 M³.			Afvoer van 450 M.			Afvoer van 1500 M³.			Hoogste standen bij open rivier in M. boven A.P.			BIJZONDERHEDEN.
		Waterstand in M. boven A.P.		Verlaging in M.	Waterstand in M. boven A.P.		Verlaging in M.	erstand in M. boven A.P.		Verlaging in M.	Waterstand in M. boven A.P.		Verlaging in M.	Waargenomen 5 Januari 1883.	Berekend naar een afvoer van 2700 M³. der bovenrivier.	Verlaging in M.	
		Waargenomen M. R. 1871/1880.	Berekend.		Waargenomen 6 November 1873.	Berekend.		Waargenomen gemiddelde stand Juni 1878.	Berekend.		Waargenomen 28 Juli 1879.	Berekend.					
25 000	Hedikhuizen . . .	2,13	0,35	1,78	2,18	0,62	1,56	3,28	1,50	1,78	(1) 5,00	3,84	1,16	6,39	5,25	1,14	(1) De tot keering van het hooge opperwater in den Bokhovenschen overlaat gelegde kade brak den 27sten Juli 1879 door, ten gevolge waarvan eene niet onbelangrijke hoeveelheid water tusschen Hedel en Hedikhuizen van de rivier werd afgeleid. Zonder deze omstandigheid zouden de waterstanden op beide plaatsen hooger geweest, dus de verlagingen van den waterspiegel grooter bevonden zijn.
30 900	Hedel	2,34	1,00	1,34	2,49	1,27	1,22	3,50	2,30	1,20	(1) 5,59	4,91	0,68	6,76	6,05	0,71	
37 300	Blauwe Sluis . . .	2,53	1,65	0,88	2,80	1,91	0,89	3,74	2,90	0,84	6,26	5,66	0,60	7,39	6,75	0,64	
46 300	Sint Andries . . .	2,89	2,55	0,34	3,37	2,89	0,48	4,23	3,75	0,48	6,98	6,50	0,48	8,17	7,64	0,53	
54 500	Lith	3,39	3,25	0,14	3,59	3,59	0,36	4,76	4,45	0,31	7,61	7,21	0,40	8,66	8,16	0,50	
64 500	Oijen	»	»	»	»	4,60	»	5,43	5,40	0,03	8,29	8,14	0,15	8,96	8,86	0,10	De waterstand te Oijen op 6 November 1873 is niet bekend.

Bij de vergelijking der toekomstige waterstanden bij een afvoer van 2700 M³. der bovenrivier met de waargenomen hoogste standen moet worden in aanmerking genomen, dat de berekende hoogten betrekking hebben op den toestand, waarbij de nog bestaande monding der Beersche Maas zoodanig zal zijn beteugeld dat bij den grootsten zomerafvoer geen werking van den overlaat plaats heeft en de rivierbedding daarbij geen verandering ondergaat.

Zonder dergelijke beteugeling, die echter zeer in het belang van het noordoostelijk gedeelte van Noordbrabant is te achten en daarom waarschijnlijk spoedig na de verlegging van den Maasmond zal tot stand komen, zouden de verlagingen boven Lith grooter zijn.

Dit laatste zou eveneens het geval zijn, indien in rekening werd gebracht de verdieping van den bodem ten gevolge der te verwachten sterkere stroomsnelheid, eene verdieping die echter niet a priori is te bepalen.

Bij de vergelijking van den invloed der nieuwe Maasmonding bij den maximum-afvoer op het benedendeel der rivier tusschen Crevecoeur en Hedikhuizen, moet in aanmerking genomen worden, dat de berekende waterstanden betrekking hebben op den toestand, die na dichting van den Bokhovenschen overlaat zal ontstaan. Zooals staat III aangeeft, wordt door dezen overlaat thans bij hooge waterstanden eene belangrijke hoeveelheid van de rivier afgeleid. De dichting zal dus eene verhooging van den waterspiegel veroorzaken, welke, zoo de afsluiting in den tegenwoordigen toestand, dus zonder verlegging van den Maasmond, plaats had, bij den grootsten afvoer te Hedikhuizen op ruim 0,30 M. kan worden gesteld. Inderdaad is dus bij bedoelden afvoer de invloed dier verlegging grooter dan de vergelijking volgens het overzicht aangeeft.

Bij de bepaling der waterstanden na de verlegging harer monding te verwachten, is aangenomen, dat op de Maas geen doorgaande verdieping van den bodem zal worden aangebracht. Even boven het punt waar de nieuwe monding de rivier verlaat, tusschen de kilometerraaien XXVII en XXX der herziene rivierkaart, bevindt zich echter eene locale ondiepte, welker verwijding op kunstmatige wijze, dus door baggeren, noodig geoordeeld wordt, om hier ter plaatse eene diepte te verkrijgen in overeenstemming met de doorgaande diepte der rivier. Bij de berekening der waterstanden is derhalve ondersteld dat bedoelde ondiepte is opgeruimd.

De rivier zal dan, zooals reeds vroeger werd opgemerkt, indien eenige minder belangrijke plaatselijke onregelmatigheden worden uitgezonderd, bovenwaarts in het algemeen eene doorgaande helling van den bodem hebben van ongeveer 0,11 M. per K.M.

Te Hedikhuizen zal de gemiddelde bodemdiepte bij laagwater en den gemiddelden zomerafvoer niet minder zijn dan 1,35 M. Aangezien bij rivieren van niet zeer groote breedte zooals de Maas, de diepte in de vaargeul in den regel de gemiddelde bodemdiepte 30 procent overtreft, zal de vaardiepte hier ruim 1,80 M. bedragen, voor de Maasvaart in het algemeen voldoende.

Bij zeer lage rivierstanden zal die diepte belangrijk verminderd worden, zoodat de scheepvaart belemmering zou ondervinden, indien niet de rijzing van den waterspiegel bij vloed, die hier in gewone gevallen vermoedelijk de hoogte van 1,40 à 1,50 M. + A.P. zal bereiken, spoedig meer dan toereikende vaardiepte ten gevolge had.

Daar de helling van den waterspiegel bij lage en middelbare rivierstanden nagenoeg overeenkomt met die van den gemiddelden rivierbodem, kan ook bovenwaarts geen overwegend bezwaar ten opzichte der vaardiepte bestaan, daargelaten nog dat de sterkere stroomsnelheden na de verlegging te verwachten, eenige uitschuring van den bodem kunnen doen ontstaan, welke der vaardiepte ten goede komt.

Belemmering in de scheepvaart op het benedendeel der Maas schijnt dan ook, vooral wegens de periodieke vloedbeweging, niet te vreezen. In de nieuwe monding zelve zal de vaardiepte te allen tijde meer dan voldoende zijn.

De verlaging van den waterspiegel bij afvoer naar den waarschijnlijken waterstand bepaald zal aanzienlijk zijn en tot boven Lith zeer merkbaren invloed ten gunste op de suatie uitoefenen. De uitwateringssluizen te Blauwe Sluis zullen in den regel met een verval kunnen loozen, dat het thans bestaande met ongeveer 1 M. overtreft.

Tevens blijkt echter dat de laagwaterstanden op de nieuwe rivier, vooral boven Meeuwen en Capelle, niet onbelangrijk hooger zullen zijn dan de tegenwoordige op het Oude Maasje, waar de ebbestand weinig van dien te Keizersveer verschilt, zoodat, moest de suatie onmiddellijk op de rivier geschieden, belemmering in de reeds niet gunstige uitwatering van de polders der landen van Heusden en Altena en der Langstraat zou ontstaan.

Om aan dit bezwaar te gemoet te komen, behooren ten noorden en ten zuiden der nieuwe monding ten behoeve dier localiteiten uitwateringskanalen te worden aangelegd, die bij Keizersveer eindigen en hier door sluizen met de rivier in verbinding worden gebracht, zoodat geen vloedwater door die kanalen wordt opgenomen. Zij kunnen dan, zoo noodig door bemaling, op een voor de uitwatering gewenscht peil worden gehouden.

Ten gevolge der aan te leggen Maasmonding zal bij een afvoer der rivier van 450 M³., waarbij thans door te hoogen waterstand de uitwatering der Maasstreken wordt belet, eveneens aanzienlijke verlaging van den waterspiegel ontstaan. De dan te verwachten rivierstanden toch zullen beneden Oijen nog niet de hoogte bereiken der in den tegenwoordigen toestand als waarschijnlijk geldende en dus gewoonlijk voorkomende waterstanden. Bij een dergelijken afvoer, die nochtans voor de zomermaanden belangrijk is te noemen, zal derhalve zoo voor noordoostelijk Noordbrabant als voor de benedendistricten van Gelderland geen waterbezwaar kunnen bestaan.

Bij de buitengewoon hooge zomerstanden in Juli 1879, toen nagenoeg alle uiterwaarden langs de Maas wegens het bezwijken of overloopen der tijdelijke keerringen waren geïnundeerd en aanzienlijke schade werd geleden, was de grootste afvoer 1500 M³., op den 28sten dier maand. De belangrijke verlaging, welke de waterstanden bij een dergelijken echter des zomers hoogst zeldzaam voorkomenden afvoer zullen ondergaan, maakt herhaling der toen ontstane rampen op het benedendeel der Maas niet mogelijk.

Zelfs ongeacht de niet onaanzienlijke verhooging welke de waterspiegel, ten gevolge der dichting van den Bokhovenschen overlaat, bij den maximum-afvoer moet ondergaan, dus gerekend naar de thans waargenomen hoogste standen bij open rivier op 5 Januari 1883, is de te verwachten verlaging der hoogste rivierstanden belangrijk. Vooral beneden Lith zal door de verlegging van den Maasmond het gevaar waaraan thans de wederzijdsche dijken bij hoog opperwater zijn blootgesteld zeer verminderd worden. Boven die plaats is de verlichting wel is waar niet zoo aanzienlijk, doch waar elke verlaging den toestand verbetert, zal de gunstige invloed der verlegging ook hier zeer merkbaar worden gevoeld.

In eene meer verwijderde toekomst, namelijk na geheele afsluiting van den Beerschen overlaat, zal wel is waar de hoeveelheid over de geheele lengte der rivier af te voeren in zeldzame gevallen kunnen stijgen tot 2700 M³., maar het is met grond te verwachten dat, ten gevolge van de langzame beteugeling van dien overlaat en van zoo noodig aan te brengen verbeteringen op het riviervak tusschen Grave en Alem, het bed der rivier belangrijke verruiming zal ondergaan, zoodat hoogere standen dan de berekende niet waarschijnlijk zijn te achten.

Het is bekend dat de Rijn als Alpenrivier in het voorjaar en het begin van den zomer meestal veel water afvoert, zoodat dan op die rivier, dus op de Waal en Merwede, vrij hooge waterstanden worden aangetroffen. Wijl nu de stand dezer rivieren die van het benedendeel der Maas voornamelijk beheerscht, ontstaan op dit gedeelte, zelf bij betrekkelijk geringen afvoer, dikwijls hooge waterstanden, juist in een tijd als voor de wederzijdsche localiteiten ten behoeve der uitwatering het meeste belang bij lage rivierstanden bestaat. Het groote nadeel dat hiervan het gevolg is zal door de afscheiding der rivieren worden weggenomen, zoodat reeds hierdoor belangrijke verbetering in den waterstaatstoestand zal worden verkregen.

Zijn in het boven medegedeelde kortelijk aangegeven de onmiddellijke verbeteringen, die voor de Maasstreken uit den nieuwen toestand zullen voortvloeien, elders is bij herhaling gewezen op de niet minder belangrijke meer middellijke voordeelen welke voor die streken van de scheiding van Maas en Waal de gevolgen zullen zijn. Deze voordeelen, voornamelijk bestaande in den korteren duur

der hooge rivierstanden op de Maas en het grootendeels wegnemen der oorzaken voor de vorming van ijsverstoppingen op deze rivier, vorderen derhalve hier geen nadere overweging. Bij de bepaling der waterstanden, die zich na de verlegging van den Maasmond in gewone omstandigheden — normale zeestanden en 200 M³. afvoer der bovenrivier — bij laagwater zullen voordoen is, met het oog op de belangrijke verbeteringen, welke op den Amer zullen worden aangebracht, uitgegaan van den stand van 0,46 M. ÷ A.P. Wijl deze overeenkomt met den tegenwoordigen laagwaterstand aan het boveneinde van den Amer, is daardoor aangenomen, dat in de uitwatering der localiteiten in de nabijheid van het boveneinde in gewone gevallen geen verandering van beteekenis zal worden gebracht.

Aangezien het hier echter kleine verschillen geldt, die niet door berekening kunnen blijken en vooral omdat de invloed der verbeteringen op den Amer vooraf niet met zekerheid is te bepalen, wordt het wenschelijk geacht, alvorens de gemeenschap tusschen de Maas en Amer door de Maasmonding wordt tot stand gebracht, zooveel mogelijk proefondervindelijk te bepalen in welken toestand ten opzichte der uitwatering bedoelde localiteiten zullen geraken. De werking van den Baardwijkschen overlaat, welks afvoer meermalen met een belangrijken afvoer der bovenrivier overeenkomt, nadat de voornaamste verbeteringen op den Amer zullen zijn uitgevoerd en de nieuwe rivier aan het benedeneinde over eenige kilometers zal zijn in gereedheid gebracht, kan voor die bepaling herhaaldelijk gelegenheid geven.

In enkele gevallen, namelijk bij belangrijken afvoer in de zomermaanden, zullen die localiteiten door verhooging van den waterspiegel eene belemmering in de uitwatering kunnen ondervinden, welke thans, nu tusschen 15 April en 15 November door het aanbrengen der zomersluiting geen werking van den overlaat kan plaats hebben, niet bestaat. Deze verhooging is ook in rekening gebracht bij de bepaling der waterstanden naar een afvoer van 450 M³. der bovenrivier; daarbij toch is uitgegaan van een laagwaterstand aan het benedeneinde van het aan te leggen riviervak 0,26 M. hooger dan de gewone. Het zal echter, om zekerheid aangaande den toekomstigen toestand te verkrijgen, ook hier wenschelijk zijn den invloed der verlegging op bovenbedoelde wijze te doen blijken.

Toonen de waarnemingen, welke ook op grootere zomerafvoeren kunnen betrekking hebben, dan aan dat voor de benedendistricten meer waterbezwaar dan thans zal ontstaan, dan moeten tijdig de hulpmiddelen worden aangebracht om dat bezwaar te voorkomen.

Bij aanzienlijke afvoeren der bovenrivier zal de toestand benedenwaarts ten opzichte der suatie geen belangrijke wijziging ondergaan. In de gevallen immers, waarin dergelijke afvoeren later zullen voorkomen, wordt ook in de tegenwoordige omstandigheden de uitwatering belet door den hoogen stand der rivieren, welke op het Hollandsch Diep en dientengevolge bovenwaarts op den Amer en het Oude Maasje zoodanige verhooging van den waterspiegel veroorzaakt, dat geen uitwatering kan plaats hebben.

Wat de dijksdefensie aangaat, zullen de ten noorden van het Oude Maasje gelegen polders en waterschappen in een hoogst voordeeligen toestand komen, wijl hunne bedijking grootendeels door den noordelijken zeer hoogen en breeden bandijk der nieuwe rivier zal worden ingesloten.

De ten zuiden dezer rivier gelegen polders zullen, na opheffing van de Noordbrabantsche overlaten, voornamelijk van den Bokhovenschen overlaat, door den zuidelijken bandijk in denzelfden toestand geraken.

[104. 6.]

BRIEF VAN DEN MINISTER VAN WATERSTAAT, HANDEL EN NIJVERHEID.

Aan den heer Voorziter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's Gravenhage, 26 Februari 1885.

Ik heb de eer UH.Ed.Gestr. hiernevens te doen toekomen:

6 Nota's gemerkt A, B, C, D, E en F, eene Algemeene Begrooting en 22 Kaarten op calqueerlinnen,

alle betrekkelijk het ontwerp van wet tot verlegging van de uitmonding der rivier de Maas naar den Amer en bestemd om ter griffie, ter inzage voor de leden, te worden nedergelegd.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

[104. 7.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het ontwerp van wet, betreffende de verlegging van de uitmonding der rivier de Maas naar den Amer, in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

§ 1. *Toelichting en raming van kosten.* De opmerking werd gemaakt, dat de wijze van toelichting van dit wetsontwerp de bestudeering daarvan niet gemakkelijk maakte. De Memorie van Toelichting dient blijkbaar ter beantwoording van het Voorloopig Verslag, in de zitting 1883—1884 over het destijds ingediend, gelijkluidend wetsontwerp uitgebracht. Maar in stede van dat Verslag op den voet te volgen, is de Memorie van Toelichting geheel anders ingedeeld. Ook zijn de bij dat stuk gevoegde bijlagen, behoudens enkele wijzigingen, gelijkluidend met die, welke de Memorie van Toelichting van het oorspronkelijk wetsontwerp vergezelden; eenvoudiger ware het geweest indien de Minister die wijzigingen afzonderlijk had opgegeven, en daardoor aan de Kamer de moeite had bespaard om de nieuw overgelegde bijlagen met de vroegere te vergelijken.

Terwijl men zich voorts erkentelijk betoonde voor de overlegging van een meer uitgewerkt technisch plan van het werk, gelijk bij het vorig Voorloopig Verslag was verlangd, werd het evenwel door sommige leden betreurd, dat de inhoud der overgelegde stukken niet beter tot een geheel was samengevat. Huns inziens gaven die stukken, hoewel op enkele punten zeer uitvoerig, in andere opzichten geen genoegzaam duidelijk overzicht van de werken, die in verband met de gewijzigde inzichten der Regeering, meer of anders dan vroeger in haar voornemen lag, zullen behooren te worden uitgevoerd. Zij wenschten in elk geval bij den Minister er op aan te dringen, dat alsnog eene kaart werd overgelegd, waarop zoowel het plan van 1881 als de afwijkingen daarvan, bij het tegenwoordig plan voorgesteld, duidelijk zouden zijn aangegeven, vergezeld van de noodige toelichting.

Vele leden waren van oordeel, dat de kosten van het werk de daarvan opgemaakte begrooting aanmerkelijk zouden overschrijden. Om slechts één voorbeeld te noemen, de normaliseering van den Amer zou, naar zij meenden, geene uitzondering maken op den regel, die bij dergelijke werken steeds wordt waargenomen, dat namelijk bij de uitvoering de raming te laag blijkt. Voorts mocht volgens hen niet worden voorbijgezien, dat de begrooting reeds dadelijk zal moeten worden verhoogd met de som van f 1 355 000, die de Minister, in navolging van zijnen voorganger, van de kosten van onteigening aftrekt voor waarde van dijken, uiterwaarden enz., op grond dat de opbrengst dier terreinen, wanneer zij zouden zijn beplant, met de renten der gemelde som zou gelijkstaan; dergelijke aftrek was toch niet gebruikelijk en kwam geenszins aanbevelenswaardig voor. Maar ook buitendien scheen het cijfer der opgemaakte begrooting slechts als een voorloopig te kunnen worden aangemerkt, zoodat de tegenwoordige raming geenszins tegen latere teleurstelling waarborgt. Blijkens de Memorie van Toelichting heeft dit wetsontwerp alleen betrekking op de vorming der nieuwe uitmonding met de daaraan grenzende scheepvaart- en uitwateringskanalen en op de normaliseering van den Amer, en zullen voor de uitvoering van de werken, die het onmiddellijk of middellijk gevolg zijn van de verlegging der uitmonding van de Maas, later desgevorderd wetsontwerpen wegens onteigening worden ingediend, omdat die werken eerst na een vrij belangrijk tijdsverloop in uitvoering kunnen komen en het voor de eigenaars der daarvoor benoodigde gronden onnoodig bezwarend zou zijn, indien hunne terreinen jaren te voren ter onteigening werden aangewezen. Desniettemin strekt de overgelegde begrooting van kosten zich ook over die werken uit. Doch welke waarde kan men hechten, zoo vroegen enkele leden, aan eene raming der kosten van werken, waarvoor nog onteigenings-ontwerpen moeten worden vervaardigd? De uitkomst zou, naar zij vreesden, maar al te zeer leeren, dat deze raming zonder voldoende grondslagen was opgemaakt.

Er waren leden, die het bij den tegenwoordigen min gunstigen toestand van 's Rijks financiën niet geraden oordeelden, om tot de uitvoering van een werk van zoodanigen omvang, en waarvan de kosten zoo onzeker zijn, over te gaan. Zij gevoelden zich bezwaard om, zoolang de financieele toestand niet verbeterd was, hunne stem te geven aan dit wetsontwerp, dat, eenmaal aangenomen, tot de uitvoering van het plan met zijn onmiddellijke en middellijke gevolgen en tot eene uitgaaf van wellicht 30 millioen leiden zou. Hun werd echter opgemerkt, dat de uitvoering der wet van 26 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 4) niet langer mocht worden verschoven dan de eischen van het werk zelf medebrachten.

§ 2. *Wenschelijkheid van een nader onderzoek.* De in het vorig Voorloopig Verslag geuite wensch, dat het uitgewerkte plan van het werk alsnog in zijn geheel zou worden onderworpen aan de beoordeeling hetzij van eene commissie van ingenieurs, hetzij van eene gemengde commissie, is niet bevredigd. De Regeering bepaalt zich daaromtrent tot de opmerking, dat het thans ingediende ontwerp door haar niet dan na veelzijdig onderzoek, vergelijking met andere ontwerpen en nauwgezette overweging is aangenomen, en tot het uitspreken der overtuiging, dat door bedoeld plan zoo volledig mogelijk aan het doel zal worden beantwoord. Vele leden, waaronder er ook waren, die tot de vaststelling der wet van 26 Jannari 1883 (*Staatsblad* n°. 4) hadden medegewerkt, verklaarden deze houding der Regeering ernstig te betreuren en een onderzoek, alleen door ambtenaren van 's Rijks waterstaat ingesteld, onvoldoende te achten om de velerlei belangen, waarin dit werk zou ingrijpen, tot hun recht te doen komen. De verlegging van den Maasmond, betoogden zij, zal in een gewichtig deel van Noordbrabant den waterstaatkundigen toestand aanmerkelijk wijzigen, tal van gemeenschapswegen afsnijden, op de belangen van handel en nijverheid grooten invloed oefenen; in één woord, dit werk betreft eene menigte onderwerpen, die vreemd zijn aan den werkkring van den ingenieur. Toch is het plan niet onderworpen aan het oordeel van belanghebbenden, in de betrokken landstreek gevestigd of met hare belangen grondig bekend. Ja zelfs blijkt niet, dat het gewestelijk bestuur van Noordbrabant over het ontwerp in zijn geheel gehoord is, zooals toch wel in de allereerste plaats noodzakelijk was, al ware het alleen om de zekerheid te verkrijgen, dat bij uitvoering daarvan aan de voorwaarden, door die provincie aan het door haar toegezegd subsidie verbonden, zou voldaan zijn. Dat het hier een onderwerp gold, niet vatbaar om uitsluitend door de Regeering met de haar ten dienste staande deskundigen en door de Kamer te worden beoordeeld, werd overigens, naar men meende, duidelijk in het licht gesteld door de wijze, waarop de Minister sommige bedenkingen, in het vorig Voorloopig Verslag vermeld, trachtte op te lossen; men behield zich voor dit bij de bespreking der Memorie van Toelichting nader aan te toonen.

De hier bedoelde leden meenden dan ook den wensch, dat het uitgewerkte plan van het werk alsnog in zijn geheel aan het oordeel eener commissie zou worden onderworpen, nader te moeten aandringen. Liefst zouden zij die commissie ten deele uit ingenieurs, ten deele uit belanghebbenden samengesteld zien. Alleen van eene dergelijke, onafhankelijke commissie meenden zij het noodige licht te kunnen verwachten omtrent een aantal punten, waarover de toelichting der Regeering hen in het onzekere liet. Als enkele voorbeelden van onderwerpen, waaromtrent hun

een nader advies dringend noodig scheen, noemden zij de wijzigingen, door dezen Minister in het plan van 1881 gebracht, en waarvan het volgens sommigen nog de vraag kon zijn, in hoever zij, alles te zamen genomen, als verbeteringen waren te beschouwen; de belangen der uitstekende uiterwaarden onder Baardwijk, Waalwijk, Besoijen, Capelle, die door de gewijzigde richting der nieuwe rivier van het vruchtbaar makend riviersliib zouden worden beroofd; den invloed van het werk op den waterstand te Keizersveer, waarover de Minister Klerck en de tegenwoordige Minister zich herhaaldelijk in verschillenden zin hadden uitgelaten; de gevolgen van het werk voor de Boven-Maas, waaromtrent de Regeering nog in het duister tastte en slechts dit scheen vast te staan, dat de som van f 45 500, in het geheel voor baggerwerk uitgetrokken, zéér veel te laag was; de gemeenschap van Heusden met het land van Heusden en Altena; de haven van Waalwijk, enz. Het bedoelde nader onderzoek werd te meer wenschelijk geacht, nu de Regeering het werk vaksgewijze scheen te willen aanbesteden, in plaats van in één perceel, aan welke laatste wijze van werken men ook met het oog op de ondervinding, bij de verbetering van den Rotterdamschen waterweg opgedaan, in 's lands financieel belang de voorkeur meende te moeten geven. Het voorbeeld van dien waterweg was hier ook nog in een ander opzicht toepasselijk; daarbij was te veel leergeld betaald, dan dat men zich thans niet wachten zou voor het beginnen van een werk van zoo grooten omvang zonder voorafgaand nauwkeurig en veelzijdig onderzoek. De slotsom van deze leden was dan ook, dat zij hunne stem niet aan dit wetsontwerp zouden kunnen geven, zoolang het niet door een nader onderzoek in den gemelden zin beter dan tot heden zou zijn toegelicht.

De wenschelijkheid van een dergelijk nader onderzoek in het tegenwoordig stadium der zaak werd intusschen niet algemeen beaamd. Sommige leden verklaarden de wederindiening van dit wetsontwerp met ingenomenheid te hebben begroet, omdat door de aanneming daarvan eindelijk uitvoering zou worden gegeven aan eene reeds sedert geruimen tijd vastgestelde wet en voorzieningen zouden worden getroffen tot voorkoming der rampen, waardoor het noordoostelijk gedeelte van Noordbrabant thans gedurig getroffen wordt. Zij ontkenden niet, dat de uitvoering van het werk met zekere moeilijkheden zou gepaard gaan; doch na kennisneming van de Memorie van Toelichting meenden zij te mogen beweren, dat de meeste daarvan geenszins onoplosbaar zouden blijken, terwijl het den tegenwoordigen Minister zeker niet aan den goeden wil zou ontbreken, om aan gegronde bezwaren van belanghebbenden te gemoet te komen. Een nader onderzoek zou een aanzienlijk oponthoud veroorzaken. Het zou bovendien van eene zekere neiging tot reactie tegen de eenmaal vastgestelde wet getuigen en een zeker wantrouwen in het werk te kennen geven, dat aan het welslagen daarvan niet bevorderlijk kon zijn. De mogelijkheid bestond dat Noordbrabant, hangende dat onderzoek, door nieuwe rampen bezocht werd, die bij tijdige uitvoering van het ontworpen plan hadden kunnen zijn voorkomen. Of dit werkelijk het geval zou zijn, kon niemand weten; men hing ten deze van de weersgesteldheid, van vorst, ijsgang en stormweder af. Maar in de mogelijkheid van overstroomingen was een voldoende grond gelegen, om de uitvoering der wet van 26 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 4) niet onnoodig te vertragen. De noodzakelijkheid van een nader onderzoek werd noch door de wijzigingen, in het oorspronkelijk plan gebracht, noch door het verder aangevoerde gewettigd. De redenen, die voor de gewijzigde richting tusschen Haagoort en Keizersveer pleitten, waren in de Memorie van Toelichting uiteengezet en kwamen voldoende voor, ook ter wederlegging van het hoofdbezwaar daartegen, dat in de schadesnijding van tal van perceelen bestond. Andere bezwaren schenen ook zonder nader onderzoek voor oplossing vatbaar. In elk geval hadden de onteigeningsstukken in de betrokken gemeenten ter visie gelegen en waren de belanghebbenden derhalve in de gelegenheid geweest, om hunne bedenkingen in te brengen en hunne belangen te doen gelden. Deze leden konden derhalve niet toegeven dat het noodig was, alsnog enkele dier belanghebbenden als leden eener commissie met het onderzoek van het plan te belasten.

Van de zijde der leden, die ten gunste van een nader onderzoek gestemd waren, werd hierop geantwoord dat ook zij het tijdverlies betreurden, hetwelk daaruit zou voortvloeien, doch dat dit uitsluitend aan de houding der Regeering te wijten was. Indien de Minister aanstonds had voldaan aan den ten deze in het vorig Voorloopig Verslag geuiten wensch, zou het nader onderzoek thans reeds ver gevorderd, wellicht reeds afgeloopen zijn. In elk geval was het beter zich eenig oponthoud te getroosten, dan zich bij gebreke van voldoende voorbereiding van het werk aan latere ernstige teleurstellingen bloot te stellen. Reactie tegen de wet van 26 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 4) lag niet in de bedoeling, al zouden de afwijkingen van het oorspronkelijk plan daartoe wellicht eenige aanleiding hebben kunnen geven. Maar wel stelde men er prijs op, dat op loyale wijze voldaan werd aan de verzekeringen, bij de behandeling der gemelde wet van Regeeringswege gegeven en die op de aanneming van grooten invloed geweest waren, dat namelijk het noordwestelijk deel van Noordbrabant geenerlei schade zou lijden en de daar bestaande toestanden zouden worden gehandhaafd. Bij gebreke der voorzieningen, die uit een nader degelijk onderzoek konden voortvloeien, zou men gevaar loopen de rampen, waardoor het noordoostelijk deel van dat gewest meermalen getroffen werd, op het noordwestelijk deel over te brengen. Bevrijding van het noordoostelijk deel van Noordbrabant van den waterlast was overigens door de vorige Regeering eerst in de tweede plaats als doel van het werk opgegeven; rivierverbetering stond naar hare voorstelling op den voorgrond. Het was dan ook opmerkelijk, dat uit die streek geenerlei aandrang op bespoediging van het werk was uitgeoefend; trouwens het afvoerkanaal van 's Hertogenbosch naar Hedikhuizen kan eerst na de voltooiing van het geheele werk worden gegraven. Wat eindelijk het argument betreft, dat de belanghebbenden reeds bij de ter visie ligging der onteigeningsstukken in de gelegenheid geweest waren, hunne bedenkingen in te brengen, dit gold alleen voor locale bezwaren; meer algemeene bezwaren, die tot wijziging van het geheele plan konden leiden, zouden alleen uit een nader onderzoek op den voorgestelden voet kunnen blijken.

Door de leden, die geen zoodanig nader onderzoek wenschten, werd nog aangevoerd dat het noordoostelijk deel van Noordbrabant op de uitvoering van het werk wel degelijk hoogen prijs stelde. Men bleef in die streek vertrouwen, dat de beoogde rivierverbetering in het vervolg de rampen zou helpen voorkomen, waardoor men zoo dikwijls bezocht was. Maar men stelde er volledig vertrouwen op de uitvoering eener eenmaal aangenomen wet, en had zich daarom van de indiening van verdere adressen ten deze onthouden.

§ 3. *Richting der uitmonding.* Bij de beschouwingen, waartoe het wetsontwerp verder in de afdeelingen aanleiding gaf, is de indeeling der Memorie van Toelichting gevolgd. In sommige afdeelingen werd dit onderzoek intusschen tot zekere hoogte als een tweede onderzoek beschouwd en meende men zich, wat de onderdeelen van het plan betreft, meerendeels aan den inhoud van het vorig Voorloopig Verslag te kunnen gedragen.

Sommige leden bleven de voorkeur geven aan de bij het plan van 1881 aangenomen richting der nieuwe rivier in het onbedijkte gebied van het Oude Maasje. Aan de gronden voor de gewijzigde richting, in de Memorie van Toelichting opgegeven, hechtten zij weinig waarde, vermits het uitbaggeren eener bestaande bedding zeer wel voordeeliger kon zijn dan het graven eener nieuwe rivier. Daarentegen hielden zij zich overtuigd, dat de voortreffelijke uiterwaarden in deze streek hare waarde grootendeels zouden verliezen, wanneer zij niet langer met rivierwater konden worden geinundeerd. De inundatie uit het uitwateringskanaal, die bij uitvoering van het gewijzigde plan alleen mogelijk zou zijn, kon daarvoor volstrekt niet in de plaats treden. Een ander bezwaar tegen de gewijzigde richting bestond in de verlegging van het veer onder de gemeente Capelle. Die gemeente zou door elke verplaatsing van het veer in westelijke richting in hooge mate worden benadeeld, gelijk in het adres van den gemeenteraad van Capelle aan den Minister dd. 13 Mei 1885 op afdoende gronden werd aangetoond. De vraag werd gedaan, of het bestaande veer onder Capelle niet als een privaatrechtelijk bezit moest beschouwd worden, dat alleen langs den weg van onteigening kon worden opgeheven.

Andere leden gaven te kennen, dat het betoog der Memorie van Toelichting ten gunste der gewijzigde richting hun alleszins klemmend voorkwam, voor zooveel het den aanleg der nieuwe rivier betrof. De locale belangen, die daartegen werden aangevoerd, waren hun echter niet voldoende bekend om daarover zonder nadere toelichting een oordeel te vellen. Zij gaven derhalve toe, dat in het aangevoerde een dier gronden gelegen was, die er voor pleitten om het ontwerp alsnog aan het oordeel van belanghebbenden te onderwerpen.

Nog andere leden bleven volharden bij hun gevoelen, dat geen nader onderzoek noodig was.

§ 4. *Normaliseering van den Amer.* In de Memorie van Toelichting van het wetsontwerp tot het verleggen van de uitmonding van de Maas, door den Minister KLERCK onderteekend (*Bijlagen* 1880—1881, n°. **159**), werd op bladz. 11 betoogd, dat de waterstand aan het Keizersveer niet, of ten minste niet noemenswaardig zal rijzen, en in verband daarmede onder anderen gezegd: » Stelt men zich in plaats van het smalle en meestal ondiepe Oude Maasje en den nagenoeg verdroogden Amer eene nieuwe rivier voor, met voldoend afvoerend vermogen, zoo is het duidelijk, dat de evengenoemde groote verhangen niet meer te verwachten zijn en ook in dit opzicht verbetering wordt aangebracht."

Daarentegen leest men in de Memorie van Toelichting van dit wetsontwerp: » Enkele onregelmatigheden van plaatselijken aard buiten aanmerking latende, kan de Amer in het algemeen een zeer vermogende weg voor den afvoer van opperwater genoemd worden. Sedert eene reeks van jaren hebben op deze rivier geen veranderingen van beteekenis plaats gehad, zoodat is aan te nemen, dat zij een régime heeft verkregen in overeenstemming met de daarop bestaande waterbeweging."

Vele leden waren van oordeel, dat een dergelijk verschil van meening ten aanzien van een zoo gewichtig punt reeds op zichzelf voldoenden grond opleverde voor de noodzakelijkheid van een nader onderzoek. Bij de normaliseering van den Amer dient toch op den voorgrond te staan, dat de waterspiegel te Keizersveer geene verhooging zal mogen ondervinden.

Voorts had men in de Memorie van Toelichting geen voldoende aanduiding gevonden omtrent de wijze, waarop de Regeering uitvoering dacht te geven aan het voorschrift der wet van 26 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 4), dat onder het normaliseeren van den Amer zal zijn begrepen het aanleggen van nieuwe en het verhoogen en verzwaren van bestaande bekadingen langs die rivier tot voorbij Drimmelen en langs de Donge, allen tot de hoogte van minstens 2,64 M. + A.P., hoewel daaromtrent bij het vorig Voorloopig Verslag uitdrukkelijk inlichting gevraagd was. De Minister zegt alleen, dat de bestaande bekadingen in het algemeen de bedoelde hoogte ruimschoots hebben; dat slechts op enkele punten een weinig aan die hoogte ontbreekt; en dat de nagenoeg onbeteekenende verhoogingen, welke op zoodanige punten noodig zijn, volgens overeenkomst met de betrokken belanghebbenden kunnen worden aangebracht en geen noemenswaardige uitgaven zullen veroorzaken. Vele leden konden in de gedragslijn, welke de Minister blijkens de Memorie van Toelichting zich voorstelt ten deze te volgen, geene behoorlijke uitvoering der wet zien. Zij brachten in herinnering, hoe het brengen der bekadingen op de gemelde hoogte eene der voorwaarden is geweest, waarop de meerderheid der Kamer zich met het wetsontwerp van den Minister KLERCK heeft vereenigd. Deze werken moeten dus van Rijkswege worden verricht. Doch wat zal er nu in het stelsel van den Minister geschieden, indien de belanghebbenden in de polders, waar de bekadingen niet de voorgeschreven hoogte hebben, zich tot het aangaan van de bedoelde overeenkomsten ongenegen betoonen? Zal het wettelijk voorschrift daar onuitgevoerd blijven? Men meende dat er verscheidene polders zijn, waar de bekadingen de bepaalde hoogte niet bezitten, en dat deze zaak over het geheel van meer beteekenis is, dan de Minister er aan wil toekennen. Dit wetsontwerp had dan ook niet bij de Kamer moeten zijn ingediend, alvorens over de ophooging der bekadingen met de belanghebbenden gecontracteerd was.

Er waren intusschen ook leden, die in deze bedenkingen niet konden deelen. De uitdrukking »*nagenoeg verdroogde Amer*" in de Memorie van Toelichting van het wetsontwerp tot het verleggen van de uitmonding van de Maas scheen hun inderdaad niet te verdedigen. Maar het ging niet aan daaruit te besluiten, dat de toestand van den Amer destijds minder bekend zou zijn geweest. Immers in de begrooting van kosten, behoorende bij het ontwerp dat ten grondslag lag aan het door den Minister KLERCK geraamde cijfer, was voor verbetering van den Amer uitgetrokken f 660,000 + f 360,000 = f 1 020,000 (Memorie van Toelichting, bladz. 12); een bedrag, dat geheel ontoereikend zou zijn om eene verdroogde rivier in voldoenden staat van afvoer te brengen. Dat het brengen der bekadingen op de voorgeschreven hoogte op kosten van het Rijk zou geschieden, achtten deze leden aan geen twijfel onderhevig. Stond dit vast, dan deed het weinig ter zake, of de uitvoering krachtens overeenkomsten met de belanghebbenden dan wel op andere wijze plaats had. Er was toch geen reden om aan te nemen, dat de ophooging der bekadingen tegen den wil der belanghebbenden zou geschieden.

§ 5. *Winterbed.* Niet zonder bevreemding hadden vele leden kennis genomen van de wijze, waarop de Minister hier de bedenkingen, bij het vorig Voorloopig Verslag gemaakt, tracht op te lossen. In dat Verslag werd betoogd, dat de ontworpen hoogte van de kade der uiterwaarden te gering was. Het bedoeld betoog ging uit van het gezegde in bijlage II der Memorie van Toelichting van het in de zitting 1883—1884 ingediend wetsontwerp, waarin men op bladz. 16 las: »Van deze uiterwaarden kan door eene kade van geringe hoogte — boven aansluitende aan het bestaand terrein in den Bernschen polder en afdalende tot 1,50 M. + A.P. te Keizersveer — het gewone vloedwater en zelfs eenigszins hoog zomerwater worden gekeerd, zoodat zij voor beweiding, wellicht zelfs voor hooibouw, geschikt zullen zijn." Op bladzijde 16 van bijlage II der Memorie van Toelichting van het tegenwoordig wetsontwerp is deze zinsnede aldus gewijzigd: »Van de uiterwaarden langs de nieuwe rivier kan door eene kade, boven aansluitende aan het bestaand terrein in den Bernschen polder en afdalende tot 1,80 M. + A.P. te Keizersveer, het gewone vloedwater en zelfs eenigszins hoog zomerwater worden gekeerd, zoodat zij voor beweiding of hooibouw geschikt zullen zijn." In overeenstemming hiermede wordt op bladz. 7 der Memorie van Toelichting gezegd, dat eene hoogte van 1,80 M. + A.P. te Keizersveer, gelijkmatig opdragende tot 2 M. + A.P. te Capelle, de grootste hoogte geacht wordt die, wegens de overwegende eischen van waterafvoer, voor deze bekading kan worden aangenomen. De aanvankelijk ontworpen hoogte van 1,50 M. + A.P. is dus eenvoudig in 1,80 M. veranderd. Men meende dat dit niet aanging. Werd toch de kade zooveel hooger, dan zou het vermogen van het winterbed zeer verminderen en bestond er reden om te vreezen, dat het te gering zou worden. Toch scheen de ontworpen verhooging der kade niet eens voldoende, en zou het denkelijk noodig blijken de kade tot 2 M. + A.P. te verhoogen. Men zag hierin een nieuw bewijs, dat de vele belangen, bij dit werk betrokken, zonder nader onderzoek bezwaarlijk tot hun recht kunnen komen.

Hoe moeilijk het debat met den Minister was, bleek ook uit hetgeen verder op bladz. 7 der Memorie van Toelichting voorkomt. In het vorig Voorloopig Verslag was het denkbeeld aangegeven, om de zomerbekading geheel achterwege te laten en de uiterwaarden aan het benedeneinde met den uit te graven grond tot even boven dagelijksch vloedpeil op te hoogen. De Minister verklaart nu deze wijze van handelen niet raadzaam te achten, omdat de gronden, uit de ontgraving van het zomerbed voortkomende, zooals uit de verrichte boringen blijkt, in het algemeen van slechte hoedanigheid en geheel ongeschikt voor doorgaande ophooging zijn. Intusschen leest men op bladz. 1 van bijlage I der Memorie van Toelichting, dat de grondslag der uiterwaarden bewesten Heusden tot aan den mond der Donge gemiddeld op 0,60 M. + A.P. ligt, en dat zij ten behoeve der grondberging tot 1,20 M. + A.P. zullen worden opgehoogd. Maar wanneer de uiterwaarden dus in elk geval met 0,60 M. zullen worden opgehoogd, wat blijft er dan, vroeg men, van het bezwaar van den Minister over? Het

ligt toch voor de hand, dat men er eerst het uitgegraven zand op brengt en dit met een laag klei overdekt. Bij deze wijze van handelen schijnt het even goed mogelijk, de uiterwaarden tot 1,80 M. + A.P. op te hoogen, met den minder goeden grond beneden en een deklaag beteren grond bovenop.

§ 6. *Invloed der scheiding van Maas en Waal op de waterstanden der Maas.* Het had de aandacht getrokken, dat in de Memorie van Toelichting wel wordt gesproken van »belangrijke beteugeling" en van »beperking" van den Beerschen overlaat, maar toch duidelijk wordt te kennen gegeven, dat die overlaat zal blijven bestaan. Men herinnerde hoe door den Minister KLERCK bij zijne Memorie van Antwoord betreffende het wetsontwerp tot verlegging van de uitmonding van de Maas verklaard werd, dat de afsluiting der Beersche Maas niet van Rijkswege zou worden uitgevoerd, maar aan de onmiddellijk belanghebbenden zou worden overgelaten, doch hoe door dien bewindsman bij de mondelinge behandeling van het wetsontwerp, in verband met de overeenkomst met het waterschap ter bevordering der verbetering van den waterstaatstoestand in het noordoostelijk deel van Noordbrabant, een eenigszins gewijzigd standpunt werd ingenomen en afsluiting der Beersche Maas werd voorgespiegeld. De tegenwoordige Minister komt hierop thans weder terug. Men begreep niet, hoe het in stand bluiven van den Beerschen overlaat, zij het ook dat die belangrijk worde beteugeld, was overeen te brengen met het bepaalde bij art. 2*d* der overeenkomst met het gemelde waterschap, waarin onder meer het volgende voorkomt:

»Is deze overlaat op het tijdstip der voltooiing van de werken in art. 1 genoemd niet watervrij afgesloten, zoo wordt de eerstvolgende betalingstermijn ingehouden ter verzekering aan het waterschap, dat die sluiting niet geheel of gedeeltelijk ten zijnen laste zal worden gebracht.

»Die ingehouden termijn wordt aan het Rijk uitbetaald, zoodra de watervrije sluiting van de Beersche Maas, buiten kosten van het waterschap, verzekerd is."

§ 7. *Invloed der verlegging van den Maasmond op de ebbestanden van den Amer en het benedeneinde der nieuwe monding.* Reeds werd aangeteekend dat de vraag, in hoever de waterstand te Keizersveer door de ontworpen werken wijziging zou ondergaan, naar het oordeel van vele leden tot die punten behoorde, waaromtrent een nader onderzoek noodig was. Zij wenschten hun gevoelen hier thans niet nader te ontwikkelen. Alleen werd opgemerkt dat de bewering in de Memorie van Toelichting, alsof het geheel onaannemelijk zou zijn dat, als gevolg der nieuwe bestemming van den Amer, eenigszins merkbare verhooging van laagwaterstand op zijn benedendeel zal ontstaan, in lijnrechten strijd was met hetgeen voorkwam in 's Ministers brief van 20 September 1883, opgenomen in de notulen van de najaarszitting der Staten van Noordbrabant van 1883, en het antwoord bevattende op een verzoek tot het verleenen eener Rijksbijdrage voor den aanleg van een uitwateringskanaal naar den Amer. In dien brief las men namelijk het volgende: »Daarenboven zal de gemiddelde lage waterstand aan de plaats der uitmonding, zoo die thans al niet hooger is dan in het tijdvak 1862—1870, indien eenmaal door de heropening van het Oude Maasje het Maaswater naar den Amer afgeleid wordt, zonder twijfel eenige verhooging ondergaan."

§ 8. *Bevaarbaarheid der Maas boven Hedikhuizen.* In het vorig Voorloopig Verslag werd opgemerkt dat de mededeelingen omtrent den toestand der Boven-Maas, door den Minister verstrekt, geen lage rivierstanden betroffen; dat de geringste afvoer, waarover zij zich uitstrekten, toch 150 M³. per seconde bedroeg; doch dat de afvoer niet zelden veel geringer was. Dit wordt thans door den Minister toegegeven; volgens de Memorie van Toelichting is de afvoer der Maas nabij Crevecoeur bij zeer lage rivierstanden op 45 M³. te stellen. Hetgeen wordt aangevoerd ten betooge, dat de bevaarbaarheid der Boven-Maas ten gevolge van de verlegging der uitmonding zal verbeteren, kwam intusschen weinig afdoende voor. Wel zal de werking van eb en vloed zich in meerdere mate dan thans doen gevoelen; maar zelfs op het tijdstip van hoogwater zal de waterspiegel toch beneden de waterhoogte blijven, die thans onder overigens gelijke omstandigheden wordt waargenomen. Blijkens het medegedeelde op bladz. 13 van bijlage II der Memorie van Toelichting is de gemiddelde diepteligging van den rivierbodem te Hedikhuizen ongeveer 1 M. — A. P., en draagt de bodem, behoudens enkele locale onregelmatigheden, bovenwaarts op onder eene helling van ongeveer 0,11 M. per K. M. Men kon dan ook niet aannemen dat sterkere stroomsnelheid op het bedoelde riviervak verdieping zou doen ontstaan, maar vreesde integendeel dat de scheepvaart op de Boven-Maas in de toekomst groote belemmering zou ondervinden, waarin alleen door baggerwerk op uitgebreide schaal, wellicht zelfs door normaliseeringswerken, zou kunnen worden voorzien. Ook in dit opzicht scheen intusschen de zaak voor afdoening nog niet rijp en een nader onderzoek dringend noodig.

Intusschen werd door sommige leden betoogd, dat de toekomstige mindere bevaarbaarheid der Boven-Maas reeds tijdens de behandeling der wet tot verlegging van de uitmonding van de Maas voorzien was. Daarom achtten zij het niet gewenscht, dat daaromtrent thans een nader onderzoek zou worden ingesteld, waarvan de uitkomst hun weinig twijfelachtig voorkwam.

§ 9. *Invloed der scheiding van Maas en Waal op de normaalbreedten der rivieren beneden Loevestein.* Ook die leden, welke weinig gewicht hechtten aan de bewering, dat de verlegging van den Maasmond tot wijziging der normaalbreedte van de Merwede zou moeten leiden, meenden te moeten opkomen tegen het betoog, in de Memorie van Toelichting voorkomende, dat de vermindering der normaalbreedte van de Boven-Merwede, uit de toekomstige beperking van den waterafvoer voortvloeiende, slechts ongeveer 21 M. zou bedragen. Volgens de bestaande regeling der normaalbreedten bedraagt die van de Waal vóór de vereeniging met de Maas 400 M., die van de Boven-Merwede 600 M. De grootere breedte, voor den afvoer van het Maaswater benoodigd, is dus op 200 M. gesteld. Nu moge dit te ruim berekend zijn; maar dat bij de ministerieele beschikking, waarbij de normaalbreedten in der tijd zijn geregeld, eene zoo groote vergissing zou zijn begaan als door het verschil tusschen 200 M en 21 M. wordt vertegenwoordigd, konden deze leden op het gezag van den Minister onmogelijk aannemen.

Andere leden gingen verder en meenden dat de stellige verklaring van den Minister, dat tengevolge der opheffing van de gemeenschap tusschen Maas en Waal geen wijziging van de normaalbreedten der rivieren beneden Loevestein gevorderd wordt, niet zonder nader bewijs als juist kon worden aangenomen.

§ 10. *Uitwatering.* Blijkens bijlage I der Memorie van Toelichting zal het Noorderkanaal bewesten Heusden thans aan het benedeneinde eene breedte van minstens 10 M. bekomen. Vroeger was daarvoor eene breedte van minstens 8 M. aangenomen. Men vroeg, of deze wijziging in het plan in overleg met Gedeputeerde Staten van Noordbrabant was aangebracht. Er waren leden die betwijfelden, of zelfs de nu beraamde breedte wel voldoende zou zijn.

Verscheidene leden waren van oordeel, dat de waterloozing der polders, die op den Amer en de Donge uitwateren, ten gevolge der te verwachten verhooging van waterstand te Keizersveer groote belemmering zou ondergaan, en dat hierin bij het ontwerp niet voldoende voorzien werd. Wel is waar zegt de Minister dat eventueele verhooging van laagwaterstand, vóór het openen der gemeenschap tusschen de Maas en de nieuwe monding, op proefondervindelijke wijze zal kunnen bekend worden, en dat, indien alsdan van noemenswaardige belemmering van uitwatering blijkt, de voor eene behoorlijke uitwatering gevorderde werken vóór de opening der nieuwe monding zullen worden tot stand gebracht. Maar men koesterde geene groote verwachtingen van de beteekenis der proef, die de Minister zich voorstelt ten deze te nemen. Zal toch die proef aan het doel beantwoorden, zoo moet de natuur medewerken; doch er bestaat geenerlei zekerheid dat dit inderdaad het geval zal zijn en dat de proef onder zoodanige omstandigheden zal worden genomen, dat op hare uitkomsten kan worden gebouwd. Wordt dan op onzekeren grondslag voortgewerkt, zoo zal het noordwestelijk deel van Noordbrabant aan

groote gevaren zijn blootgesteld. En dat ten spijt van de verklaringen, door den Minister Klerck en sommige verdedigers van het wetsontwerp tot het verleggen van de uitmonding der rivier de Maas bij de behandeling daarvan afgelegd en op de aanneming niet zonder invloed gebleven, dat namelijk de belangen dier landstreek in geen enkel opzicht zouden worden benadeeld.

De middelen ter behoorlijke voorziening in de waterloozing der bedoelde polders en landerijen, zoo werd door deze leden verder betoogd, zijn reeds in het vorig Voorloopig Verslag aangegeven, Zij bestaan voor de polders, die op de Bleek en Oostkil uitwateren, in verlenging van het Noorderkanaal tot de laatste kreek in den Steen van Kloosteroord, afsluiting der Oostkil door eene uitwateringssluis, en oprichting bij het vereenigingspunt van kreek en kanaal van een stoomgemaal van voldoende capaciteit, om zoowel het kanaal als Bleek en Oostkil op peil te houden; en voor de Donge-polders in het doortrekken van het Zuiderkanaal en het leiden van de Donge naar het Gat van den Ham bij den Koekoekpolder. Of met deze wijze van voorziening in de afwatering hooger kosten zullen verbonden zijn, dan met het plan van den Minister, is nog onzeker. Immers de Minister zal ten Noorden der nieuwe rivier twee bemalingswerktuigen noodig hebben, een voor het op peil houden der Bleek en Oostkil en een voor het Noorderkanaal; en hij erkent thans dat ook bemaling der Donge-polders noodig zal zijn, hetgeen vroeger niet werd toegegeven. Het is de vraag, of de meerdere kosten van een en ander niet zullen opwegen tegen die, aan het doortrekken van Noorder- en Zuiderkanaal verbonden. Wel wordt in de Memorie van Toelichting hoog opgegeven van het vermoedelijk bedrag der kosten van deze wijziging in het plan; maar daaromtrent ontbreken alle nadere gegevens. Doch hoe dit ook zij, deze leden zouden tot de aanneming van dit wetsontwerp niet kunnen medewerken, indien in deze zaak niet op afdoende wijze voorzien werd.

Sommige leden voegden er bij, dat doortrekking van het Noorderkanaal en van den bandijk tot het benedeneinde van de Amerplaat nog de voorkeur zou verdienen. Door de voorgenomen beteugeling van de benedenmonding van het Gat van de Visschen in verband met de afsluiting van het Zijkgat en het Zuidergat van de Plomp zal het Spijkerboor bij vloed veel meer water moeten opnemen dan thans. Vermits nu dat water, evenals eene belangrijke hoeveelheid van het water dat door de bovenrivier zal worden aangevoerd, door het Spijkerboor, het Steurgat, de Reugt, het Gat van de Noorderklip en het Gat van Kampen zal moeten gaan om door het Gat van de Visschen weder te worden afgevoerd op den Amer, zullen de gronden langs de genoemde killen aan sterke afspoeling zijn blootgesteld en de bestaande bies- en rietgorsen geheel wegspoelen. Met het oog hierop achtten deze leden doortrekking althans van den bandijk bepaald noodzakelijk.

In aansluiting aan deze bedenkingen werd van andere zijde opgemerkt, dat de Minister zich niet op het juiste standpunt plaatst, waar hij op bladz. 12 der Memorie van Toelichting spreekt van »eene behoorlijke waterloozing der laagst gelegen localiteiten, welke thans op natuurlijke wijze op het Oude Maasje sueeren en zulks later op dezelfde wijze op het Noorderkanaal zullen moeten doen." De vraag is niet, meenden deze leden, wat te doen zij om aan de bedoelde landerijen eene waterloozing te verschaffen, die den Minister »behoorlijk" voorkomt, maar deze, wat te doen zij om ten opzichte der afwatering den bestaanden toestand te behouden. Het Rijk zal hebben te zorgen, dat door de uit te voeren werken met betrekking tot de waterloozing in de tegenwoordige toestanden geenerlei wijziging worde aangebracht. Ook hierin vindt men dan ook een grond voor nader onderzoek, opdat op afdoende wijze blijke, welke die toestanden zijn en wat in billijkheid gevorderd kan worden, en opdat mitsdien de belanghebbenden tegen benadeeling, het Rijk tegen latere bovenmatige eischen gewaarborgd worden.

§ 11. *Gemeenschap over de rivier.* Ook na kennisneming van de bezwaren, in de Memorie van Toelichting aangevoerd tegen het verlangen, dat Heusden met het land van Heusden en Altena door eene vaste brug zou worden verbonden, bleven verscheidene leden van oordeel, dat aan dezen wensch behoort te worden voldaan. Naar hunne meening had de bevolking dezer landstreek, die sedert onheuglijke tijden te Heusden ter markt komt en met deze hoofdplaats van het kanton in druk verkeer staat, doch thans door de nieuwe rivier van haar zal worden gescheiden, er overwegend belang bij om haar onder alle omstandigheden, ook met voertuigen en vee, gemakkelijk te kunnen bereiken. Wel had de Minister zich veel moeite gegeven om aan te toonen, dat het hier inderdaad geen druk verkeer gold. Zijne cijfers kwamen echter niet overeen met die, bij de in November 1883 op last van den burgemeester van Heusden gedane en in het vorig Voorloopig Verslag vermelde opnemingen verkregen; en waarneming door één enkel persoon, die, op een zeker punt op den Aalburgschen dijk geplaatst, van 6 uur 's morgens tot 6 uur 's avonds per uur het verkeer naar en van Heusden moest opteekenen, scheen geen voldoende waarborgen voor nauwkeurigheid en volledigheid op te leveren. In elk geval konden veren, waaraan de bevolking van oudsher gewoon is, zooals dat te Gorinchem, niet worden vergeleken met de communicatie tusschen Heusden en het land van Heusden en Altena. Hier had de bevolking, ook krachtens de toezegging van den vorigen Minister, dat aan het noordwestelijk deel van Noordbrabant in geenerlei opzicht nadeel zou worden toegebracht, ontwijfelbaar recht op een even deugdelijk middel van gemeenschap, als zij sedert eeuwen had bezeten. Ook door Gedeputeerde Staten van Noordbrabant was, blijkens het medegedeelde in de Memorie van Toelichting, vervanging van een der te Heusden en te Keizersveer ontworpen stoombootveren door eene vaste brug zeer wenschelijk geacht, en was op »deze zoo hoogst belangrijke verbetering van gemeenschap" alleen op financieele gronden voorshands niet nader aangedrongen. Intusschen kwam het aan deze leden voor, dat de kosten eener vaste brug te Heusden van Regeeringswege te hoog geraamd waren; het verschil van f 900 000, of met inbegrip der gekapitaliseerde kosten van onderhoud zelfs f 1 000 000, met de f 530 000, waarop het in de Memorie van Toelichting vermeld uitgewerkt plan berekend werd, was toch zeer aanzienlijk. Bovendien scheen het billijk, dat door eene bijdrage van de provincie Noordbrabant in de hoogere kosten van eene brug boven een stoombootveer werd te gemoet gekomen.

Door andere leden werd betoogd, dat de gemeente Heusden zich bij haren aandrang op het verkrijgen eener vaste brug op een dwaalspoor bevond. Die brug zou toch eene vrij aanzienlijke hoogte moeten erlangen, met opritten, die bezijden Heusden zouden uitkomen. Dientengevolge zou de weg naar 's Hertogenbosch voor de bevolking van het land van Heusden en Altena niet meer door Heusden loopen en zou het verkeer van deze plaats niet onaanzienlijk verminderen. Een stoombootveer zou onder bijna alle omstandigheden een behoorlijk middel van gemeenschap vormen, zonder het ongerief der opritten, aan eene vaste brug eigen. Slechts uit één oogpunt zou eene brug de voorkeur verdienen, namelijk in verband met een eventueel aan te leggen stoomtram; doch bij gebreke van daarvoor geschikte wegen scheen de kans op het verkrijgen van dit middel van vervoer toch gering.

Tot oplossing van het bezwaar der hooge opritten werd het denkbeeld aangegeven, om de gewenschte vaste brug door eene schipbrug te vervangen, die in geval van ijsgang zou kunnen worden weggenomen. Bij toepassing van dit denkbeeld zouden de landhoofden geene groote hoogte behoeven te verkrijgen.

Een ander denkbeeld, dat bij velen bijval vond, strekte om, met eene kleine wijziging in de wet van 26 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 4), de nieuwe rivier te verleggen ten zuiden langs Heusden. Deze plaats bleef dan met het land van Heusden en Altena verbonden, waardoor haar hoofdbezwaar zou vervallen; zij zou dan ten slotte wel van het verlangen naar eene brug afstand doen, en met een veer genoegen nemen.

Hieromtrent werd opgemerkt dat men zich niet goed kon voorstellen, dat Heusden, indien het met het land van Heusden en Altena verbonden bleef, voor de communicatie in zuidelijke richting met een veer zou tevreden zijn. Bleek dit echter inderdaad het geval, zoo zou deze wijziging in de wet inderdaad ernstige overweging verdienen, en behoorde ook dit punt door eene gemengde commissie te worden onderzocht.

Ter verdediging van het geopperd denkbeeld werd aangevoerd, dat Heusden de voorkeer geeft aan eene brug, vooral met het oog op een eventueelen stoomtram. Verkreeg het echter de brug niet, dan zou het ongetwijfeld veel liever zien, dat de nieuwe rivier ten zuiden der gemeente kwam. Het had toch oneindig meer belang bij de communicatie met het land van Heusden en Altena dan bij die met 's Hertogenbosch; het verkeer in laatstgemelde richting had thans hoofdzakelijk per stoomboot plaats en was niet zeer belangrijk, zoodat, indien het tot deze verlegging kwam, een pontveer over de rivier voldoende zou zijn.

In de Memorie van toelichting wordt gezegd, dat door Gedeputeerde Staten van Noordbrabant niet is aangedrongen op vervanging der ontworpen pontveren te Waalwijk en te Capelle door stoombootveren of bruggen. Desniettemin betwijfelden sommige leden, of het ontwerp op dit punt in overeenstemming was met de overeenkomst, met de provincie Noordbrabant aangegaan, waarin toch wel van stoombootveren, maar niet van kabelpontveren sprake was.

§ 12. *Gemeenschap over de kanalen.* Tegen verplaatsing van het veer te Capelle in westelijke richting bestonden naar de meening van sommige leden overwegende bezwaren, waaromtrent werd verwezen naar het bereids gezegde (zie § 3 van dit Verslag) en naar het adres, door den Raad der gemeente Capelle aan den Minister ingediend.

Vastgesteld den 7den Juli 1885.

VAN DER SCHRIECK.
KEUCHENIUS.
SERET.
'T HOOFT.
VAN DER SLEYDEN.

[104. 8.]

MEMORIE VAN ANTWOORD.

(Ingezonden bij brief van den 11den September 1885.)

§ 1. *Toelichting en raming van kosten.* De Memorie van Toelichting, behoorende bij het thans ingediende wetsontwerp, bevat de beantwoording van het Voorloopig Verslag over het in de zitting 1883—1884 ingediend gelijkluidend wetsontwerp uitgebracht, doch strekt tevens tot zakelijke uiteenzetting van het plan tot verlegging van den Maasmond. De Regeering meende, dat zoodanige uiteenzetting, waardoor de beoordeeling van het plan wordt vergemakkelijkt, zou worden op prijs gesteld. Dergelijke zakelijke ontwikkeling van het plan moest echter, ter wille der duidelijkheid en met het oog op een juist verband, op stelselmatige wijze geschieden, en daarom was het op den voet volgen van het Voorloopig Verslag niet wel mogelijk.

Aangezien de Memorie van Toelichting behoort bij een opnieuw ingediend wetsontwerp, is de ondergeteekende van gevoelen, dat ook de daarbij behoorende bijlagen weder in haar geheel dienden te worden overgelegd. De in deze bijlage, naar aanleiding van het Voorloopig Verslag, aangebrachte wijzigingen zijn in de Memorie van Toelichting behandeld, en de overige wijzigingen zijn van zoo ondergeschikten aard, dat afzonderlijke vermelding overbodig kon worden geacht.

De gegrondheid der opmerking dat de inhoud der overgelegde stukken niet beter tot een geheel is samengevat, kan niet erkend worden. Alle door de Kamer verlangde stukken, waarvan de samenstelling zeer uitgebreide opnemingen en eenen veel omvattenden arbeid vorderde, zijn, vergezeld van de noodige toelichtende bescheiden, overgelegd. Die stukken, bevattende al hetgeen gevorderd wordt om van de inzichten der Regeering duidelijk te doen blijken, hebben betrekking op de regeling van zeer verschillende, soms gedeeltelijk op zichzelf staande belangen en kunnen niet eenvoudig tot één geheel worden samengevat. Gaarne wordt voldaan aan het te kennen gegeven verlangen tot het overleggen van eene kaart, waarop het plan van 1881, en de daarin aangebrachte wijzigingen zijn voorgesteld (*).

De leden, die van oordeel zijn dat de kosten van het werk de daarvoor opgemaakte begrooting aanmerkelijk zullen overschrijden, wijzen er op dat de normaliseering van den Amer geen uitzondering zal maken op den regel die bij dergelijke werken steeds wordt waargenomen, dat bij de uitvoering de raming te laag blijkt. Hieromtrent moet worden opgemerkt, dat het bestaan van bedoelden regel geenszins bewezen is; er kan bijv. op gewezen worden, dat integendeel de kosten der normaliseering van de rivier de Waal gebleven zijn beneden het in 1878 opgegeven cijfer.

Dat, om de uitgave te kennen, welke aanvankelijk voor de uitvoering van het werk zal moeten geschieden, de eindsom der begrooting moet worden verhoogd met f 1 350 000, welk bedrag, als vertegenwoordigende de gekapitaliseerde rente of de opbrengst van uiterwaarden, enz., van de kosten van onteigening is afgetrokken, schijnt zelfs voor bedoelde leden eene bedenking tegen de uitvoering van het werk op te leveren. Zij wijzen er op, dat dergelijke aftrek, in navolging der vorige Regeering gedaan, niet gebruikelijk is en geenszins aanbevelenswaardig voorkomt.

Het eerste bezwaar mag bevreemdend geacht worden. Waartoe toch moest de bij de Memorie van Toelichting overgelegde algemeene begrooting van kosten dienen? Immers vooral, zoo niet alleen, om den invloed der in het oorspronkelijk plan gebrachte wijzigingen op de kosten van uitvoering op het werk te leeren kennen. Daarbij zou het toch niet aangaan eenen maatstaf van beoordeeling aan te nemen, verschillende van dien, welke door de vorige Regeering was aangenomen.

Dat bedoelde aftrek niet gebruikelijk is, wordt toegegeven, doch te gelijk wordt er op gewezen, dat een werk van het karakter der verlegging van de Maasmonding, waarbij een winterbed over aanzienlijke lengte alsmede uitgebreide gronddepots Rijkseigendom worden, niet tot de gebruikelijke werken behoort, doch van zeer bijzonderen aard is. De aankoop der terreinen voor het winterbed is wenschelijk met het oog op de ingrijpende veranderingen, welke in den toestand zullen ontstaan, doch nadat de nieuwe monding zal zijn aangelegd, vormen die terreinen gewone uiterwaarden, welke verpacht, wellicht verkocht kunnen worden. Zij vertegenwoordigen dus een bedrag, dat niet kan gerekend worden te behooren tot de kosten voor de verlegging van den Maasmond gevorderd.

Terwijl, om aan het verlangen der Kamer te voldoen, eene begrooting is overgelegd van al de werken, die met de verlegging van den Maasmond in verband staan, wordt thans, omdat de begrooting ook betreft werken waarvoor eerst later, desgevorderd, wetsontwerpen wegens onteigening zullen worden ingediend, door enkele leden de vraag gedaan, welke waarde men kan hechten aan eene raming van werken, waarvoor nog onteigeningsontwerpen moeten worden vervaardigd. Hierop is te antwoorden, niet alleen dat het zeer wel mogelijk is eene deugdelijke raming van kosten op te maken voor werken, zonder dat de daarvoor gevorderde onteigeningsontwerpen geheel zijn uitgewerkt, maar tevens dat bij groote werken schier altijd de begrootingen opgemaakt worden vóór dat bedoelde uitwerking heeft plaats gehad. Wanneer, zooals hier het geval is, de soort en oppervlakte der in te nemen gronden bekend zijn, kunnen, ten gevolge van het uitwerken van het onteigeningsontwerp, slechts zeer onbeteekenende wijzigingen in de geraamde kosten ontstaan.

Met betrekking tot de bezwaardheid van sommige leden om bij den tegenwoordigen toestand van 's lands financiën tot de uitvoering van het werk over te gaan, kan de ondergeteekende, met het Voorloopig Verslag, slechts verwijzen naar de wet, welke de uitvoering van het werk beveelt en die thans reeds $2^1/_2$ jaar oud is. Met kracht moet tevens worden opgekomen tegen de op geen grond berustende bewering, dat de kosten, waartoe de uitvoering der wet tot verlegging van den Maasmond zal leiden, wellicht 30 millioen zullen bedragen.

De overgelegde begrooting van kosten is met zorg opgemaakt, in overeenstemming met de tegenwoordige prijzen. Aangezien meer uitzicht bestaat op verlaging dan op verhooging dier prijzen, is het eer te verwachten dat het geraamd bedrag niet bereikt, dan dat het overschreden zal worden.

§ 2. *Wenschelijkheid van een nader onderzoek.* Bij de overtuiging dat in het tegenwoordige stadium een onderzoek door eene commissie geheel zonder nut, zoo al niet tot werkelijk nadeel der zaak zou zijn, kan de Regeering aan het verlangen der leden die zoodanig nader onderzoek wenschen, niet voldoen

Blijkens de in het Voorloopig Verslag genoemde voorbeelden van onderwerpen toch, zouden aan bedoelde commissie vragen moeten gesteld worden, waarvan de beantwoording òf tot de onmogelijkheden behoort, òf op volstrekt voldoende wijze door de Regeering kan geschieden, zoo dit niet reeds heeft plaats gehad.

Tot de eerste behoort de bepaling van den invloed van het werk op den waterstand te Keizersveer, een invloed, waaromtrent geene commissie, op welke wijze ook samengesteld, een op deugdelijke objectieve gronden berustend bepaald antwoord kan geven. Tot de laatste zijn te rekenen: de wijzigingen, welke in het voorloopig plan van 1881 zijn gebracht, wijzigingen die uitvoerig en zeker voldoende

(*) Deze kaart is ter griffie nedergelegd ter inzage voor de leden der Kamer.

zijn toegelicht; de belangen der uiterwaarden onder Baardwijk, Waalwijk, Besoijen, Capelle, uiterwaarden die bij de gewijzigde richting wat de bevloeiing aangaat, in denzelfden toestand blijven als bij het oorspronkelijk tracé; de gevolgen van het werk voor de Boven-Maas, gevolgen waaromtrent geen commissie op meer zekere gronden kan te werk gaan dan door de Regeering is geschied; de gemeenschap van Heusden met het land van Altena, een onderwerp waaromtrent, getuige de ingediende en de ter griffie der Kamer nedergelegde stukken, een ernstig, grondig, onderzoek werd ingesteld, zoodat de Kamer alle gegevens bezit om een oordeel te vormen; de sluis tot verbinding der haven van Waalwijk met de nieuwe rivier ten opzichte waarvan, in verband met de ontwikkeling van handel en nijverheid, verschil van meening, ook in den boezem eener commissie, kan bestaan, wat de wenschelijkheid van den aanleg betreft, doch waaromtrent het vaststaat, dat die aanleg niet door de verlegging van den Maasmond wordt gevorderd.

Naar aanleiding der ten deze in het Voorloopig Verslag voorkomende bewering, moet hier worden opgemerkt, dat het ontwerp, met de noodige bescheiden, ter inzage heeft gelegen aan het provinciaal gouvernement van Noordbrabant en in alle gemeenten binnen welke de nieuwe rivier zal worden aangelegd. Alle tegen het ontwerp gerezen bezwaren benevens de wijze waarop zij zullen worden opgelost, zijn aan de Kamer medegedeeld, en het gewestelijk bestuur van Noordbrabant is in de gelegenheid geweest zich te overtuigen, dat voldaan zal worden aan de voorwaarden, welke door die provincie aan het toegezegde subsidie zijn verbonden.

De wenschelijkheid van een nader onderzoek wordt ook gegrond op de omstandigheid, dat de Regeering het werk vaksgewijze schijnt te willen aanbesteden in plaats van in één perceel, aan welke laatste wijze van werken men, met het oog op de ondervinding, bij de verbetering van den Rotterdamschen waterweg opgedaan, in 's lands financieel belang de voorkeur meende te moeten geven.

In de eerste plaats moet worden opgemerkt dat hier zeer verschillende zaken met elkander worden vergeleken. Ten opzichte van den aard en den omvang der grondwerken en der onteigening verkeert de verlegging van den Maasmond in een geheel ander geval dan de verbetering van den Rotterdamschen waterweg. Voorts blijkt uit de Memorie van Toelichting wèl, dat elk onderhanden riviervak als een afzonderlijke kom of polder kan worden beschouwd, doch niet, dat de aanbesteding bepaaldelijk vaksgewijze zal geschieden. Omtrent de voordeeligste wijze van aanbesteding is de Regeering wel in staat te oordeelen zonder voorlichting eener commissie. De omstandigheden welke zich bij de onteigening voordoen en niet door eene commissie zijn te voorzien, kunnen belangrijken invloed op de wijze van aanbesteding uitoefenen.

De ondergeteekende is gaarne bereid te zijner tijd in ernstige overweging te nemen, in hoever hier voor den aanleg der eigenlijke nieuwe monding eene aanbesteding in één perceel, met het oog op de verschillende omstandigheden waarmede rekening is te houden, mogelijk is en in 's lands financieel belang aanbeveling verdient, doch men kan niet verlangen dat thans reeds omtrent de wijze van aanbesteding eene bepaalde verklaring zou worden afgelegd.

Zeer te recht wordt door sommige leden opgemerkt, dat een nader onderzoek aanzienlijk oponthoud zou veroorzaken. Tegen de met bevreemding vernomen bewering als ware, omdat niet reeds voldaan is aan den wensch betreffende het instellen van een nader onderzoek, het hieruit voortvloeiend tijdverlies uitsluitend aan de houding der Regeering te wijten, moet de ondergeteekende met kracht opkomen. Het schijnt zonderling den eisch tot eene enquête te stellen, om, wanneer de Regeering daaraan niet kan voldoen, het tijdverlies dat zou ontstaan, indien thans nog een nader onderzoek werd ingesteld, aan haar te wijten. Het moet bovendien aan de leden die op een nader onderzoek hebben aangedrongen of nog aandringen, wel bekend zijn, dat, alvorens eenig onderzoek zou kunnen worden ingesteld, moest opgemaakt worden het uitgewerkt plan van alle met de verlegging van den Maasmond in verband zijnde werken, op welks indiening door de Kamer was aangehouden. Dat het opmaken van bedoeld plan met het verrichten der daarvoor noodige uitgebreide opnemingen een werk van zeer grooten omvang is geweest en dus veel tijd heeft gevorderd, kan uit de ter griffie der Kamer nedergelegde stukken blijken.

Vóór het tijdstip der wederindiening van het wetsontwerp zou geenerlei onderzoek hebben kunnen aanvangen, en dit onderzoek op zichzelf zou niet alleen, zooals boven werd ontwikkeld, zonder nut zijn, maar tevens, lettende op de uitgebreidheid en den aard van het onderzoek, een zeer belangrijk tijdsverloop vorderen.

Wanneer overigens in aanmerking wordt genomen, dat reeds vóór meer dan 20 jaren werd begonnen met het doen der bepaalde onderzoekingen, die ten slotte tot het thans ingediende plan hebben geleid, dan is de aandrang op nader onderzoek nu moeilijk te verklaren.

Zal in een dergelijk onderzoek, waarbij geen andere op rationeele gronden berustende gezichtspunten kunnen worden geopend dan in de toelichtende stukken worden ontwikkeld, in werkelijkheid iets anders kunnen gezien worden dan eene aanleiding tot onbepaald uitstel der uitvoering van de wet van 26 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 4); iets anders dan de zeer bedenkelijke strekking, om bij de behandeling van onteigeningsontwerpen ter uitvoering van bij de wet bevolen werken het onderzoek verder uit te breiden dan de wet van 1851 beoogt en op die wijze telkens het eenmaal gesloten debat over het werk zelf te heropenen?

Ten volle overtuigd dat de regeling der verschillende bij het werk betrokken belangen op de in de toelichtende stukken aangegeven wijze inderdaad naar behooren kan plaats hebben en dat reeds meer dan genoeg tijd is besteed aan onderzoek en wat daarmede in verband staat, zou de Regeering zich niet verantwoord achten, indien zij medewerkte tot een uitstel, waarvan de gevolgen zeer ernstig kunnen zijn.

§ 3. *Richting der uitmonding.* De leden, welke de voorkeur blijven geven aan de bij het plan van 1881 aangenomen richting der nieuwe rivier in het onbedijkte gebied van het Oude Maasje, gronden die voorkeur op de omstandigheid dat het uitbaggeren eener bestaande bedding zeer wel voordeeliger kan zijn dan het graven eener nieuwe rivier. Blijkens de Memorie van Toelichting bestaan echter andere, meer afdoende redenen voor het volgen der gewijzigde richting. Ten deze in volledige herhaling te treden schijnt overbodig, wijl de toelichting zoo duidelijk mogelijk is. Alleen zij opgemerkt, dat als eerste reden werd vermeld de omstandigheid, dat de nieuwe monding bij de gewijzigde richting grootendeels van het Oude Maasje gescheiden blijft, zoodat zij gedurende de uitvoering der werken kan worden onttrokken aan de werking van den Baardwijkschen overlaat, welke werking bijzondere voorzieningen noodig maakt en stremming in de uitvoering ten gevolge heeft. Een en ander zou zeker ongunstigen invloed op de kosten wegens riviervorming uitoefenen.

Ten opzichte der wijze van bevloeiing bij het volgen der gewijzigde richting bestaat misverstand, zooals ook blijkt uit het ten deze in § 2 van het Voorloopig Verslag opgemerkte. Men schijnt namelijk te meenen, dat de uiterwaarden bij het volgen der voorloopige richting van 1881 op andere wijze zullen moeten geïnundeerd worden dan bij de thans aangenomen richting. Deze meening is niet juist. Bij beide richtingen worden de uiterwaarden door de aan te leggen bandijken geheel van de rivier gescheiden, en in beide gevallen moet bevloeiing door middel van het uitwateringskanaal plaats hebben. Voor de bevloeiing der uiterwaarden heeft het aannemen der gewijzigde richting dus geen verandering ten gevolge.

Het voornemen bestaat niet het veer onder de gemeente Capelle eenigszins beduidend in westelijke richting te verplaatsen. Blijkens de Memorie van Toelichting wordt slechts eene geringe verplaatsing bedoeld, die, in verband met de ligging der toegangwegen naar het veer, geen nadeel voor de gemeente Capelle kan opleveren.

Of het bestaande veer te Capelle al of niet als een privaatrechtelijk bezit moet beschouwd worden, schijnt hier minder ter zake te doen. Op verlangen van het bestuur dier gemeente, dat in een overgang over twee veren — het bestaande veer en het veer over de nieuwe rivier — een bezwaar ziet, waarvan de gegrondheid wordt erkend, zal het veer over het Oude Maasje door eene brug worden ver-

vangen. Van onteigening van het veer kan dus hier geen sprake zijn.

Belanghebbenden hebben ten aanzien der gewijzigde richting hun gevoelen doen kennen, en in verband daarmede is voorgesteld bedoelde brug van Rijkswege te bouwen.

§ 4. *Normaliseering van den Amer.* Aan de uitdrukking: » nagenoeg verdroogde Amer " in de Memorie van Toelichting van het wetsontwerp tot het verleggen van de uitmonding der Maas, mag, naar het den ondergeteekende voorkomt, geene beteekenis worden gegeven die verder reikt dan in de bedoeling van zijn ambtsvoorganger kan hebben gelegen. Die beteekenis moet in overeenstemming zijn geweest met het bedrag dat voor de verbetering van den Amer werd aangewezen. Dat bedrag, berustende op technische overwegingen, is voldoende, waar, zooals werkelijk het geval is, slechts zijn te verwijderen onregelmatigheden die, hoewel plaatselijk, niettemin den waterafvoer en de scheepvaart in zeer groote mate belemmeren, doch zou op verre na niet toereikend zijn zoo men werkelijk te doen had met eene rivier, welker bedding doorgaande inhoudsvermindering of bodemsverhooging had ondergaan.

Den ongunstigen toestand der rivier in vergelijking met dien welke door de verbetering zal worden verkregen, willende doen uitkomen, heeft de Minister Klerck eene uitdrukking gebezigd ten opzichte van rivieren gebruikelijk.

Ten onrechte wordt dan ook verondersteld een verschil van meening, dat grond kan opleveren voor een nader onderzoek.

Het is niet helder welke aanduiding meer verlangd wordt dan die, vervat in de Memorie van Toelichting en in de ter griffie der Kamer nedergelegde bescheiden, omtrent de wijze, waarop uitvoering zal worden gegeven aan het voorschrift der wet van 26 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 4), dat onder het normaliseeren van den Amer zal zijn begrepen het aanleggen van nieuwe en het verhoogen en verzwaren van bestaande bekadingen langs die rivier, tot voorbij Drimmelen en langs de Donge, allen tot de hoogte van 2,64 M. + A.P.

De ter griffie der Kamer gedeponeerde kaart van den Amer toont aan, dat de bekadingen langs deze rivier tot voorbij Drimmelen ruim de bedoelde hoogte hebben, zoodat hier inderdaad slechts nagenoeg onbeteekenende verhoogingen op enkele punten noodig zijn. De verhooging der bekadingen langs de Donge wordt uitvoerig met de noodige toelichtende stukken behandeld in de ter griffie der Kamer nedergelegde nota D.

Wenschte men nu werkelijk, dat voor de enkele nagenoeg onbeteekenende verhooging der bekadingen langs den Amer — want op de uitvoering der werken langs de Donge, waar de kadeverhoogingen van meer beteekenis zijn, heeft dit wetsontwerp geen betrekking — met de belanghebbenden was gecontracteerd, alvorens dit wetsontwerp bij de Kamer was ingediend? De ondergeteekende kan niet aannemen dat zulks de bedoeling zou kunnen zijn.

Op de vraag, wat er in het stelsel van den Minister zal geschieden, indien de belanghebbenden in de polders, waar de bekadingen niet de voorgeschreven hoogte hebben, zich tot het aangaan van bedoelde overeenkomsten ongenegen betoonen, is het volgende antwoord te geven. Zijn bedoelde belanghebbenden niet genegen, voor het aanbrengen der nagenoeg onbeteekenende verhooging op enkele punten, overeenkomsten aan te gaan, dan erkennen zij dat hun belang die verhooging niet medebrengt, en dan zou het niet aangaan hen te noodzaken de verhooging, die alleen in hun vermeend belang in de wet werd opgenomen, tegen hun wil aan te brengen. In denzelfden zin werd trouwens reeds door eenige leden geantwoord.

§ 5. *Winterbed.* Om zooveel mogelijk te gemoet te komen aan de bij het vorig Voorloopig Verslag gemaakte bedenkingen ten opzichte van de hoogte der ontworpen kade langs de uiterwaard, was overwogen of niet eenige meerdere hoogte van die kade kon worden aangenomen. Ofschoon, met het oog op den afvoer, de minste hoogte het meest aanbeveling verdient, zoo behoort niet te worden voorbijgezien, dat de opbrengst eener uiterwaard zeer afhankelijk is van de hoogte harer bekading.

Uit bedoelde overweging bleek dat eene doorgaande verhooging der kade, wegens de hier overwegende eischen van waterafvoer, niet kon in aanmerking komen. De omstandigheid echter, dat ten behoeve van het veer te Capelle in de uiterwaard aldaar eene geul moet worden gemaakt, ter wederzijde door eene dwarskade van de uiterwaard af te scheiden, gaf aanleiding om, in aansluiting aan de westelijke dezer dwarskaden, op het benedenste deel der nieuwe monding, waar de beteekenis van het winterbed uit een oogpunt van afvoerend vermogen minder overwegend is dan meer bovenwaarts, aan de kade langs de rivier gemiddeld 0,25 M. meerdere hoogte te geven dan aanvankelijk was ontworpen.

Door deze den afvoer van hoog opperwater slechts zeer weinig beperkende verhooging wordt het voordeel verkregen, dat het gewone vloedwater en eenigszins hoog zomerwater kunnen worden gekeerd. Aan de leden, die meenen dat de thans aangenomen hoogte nog niet voldoende zal zijn, wordt opgemerkt, dat deze hoogte ongeveer overeenkomt met de waterkeerende hoogte der bestaande kaden in de nabijheid.

Om in de hierbedoelde verhooging, die — dewijl zij op zichzelve gering is en eene kade betreft op het benedenste gedeelte eener benedenrivier — op den waterafvoer slechts een weinig beteekenenden invloed kan hebben, een nieuw bewijs te zien, zooals het Voorloopig Verslag vermeldt, dat de vele belangen bij dit werk betrokken, zonder nader onderzoek bezwaarlijk tot hun recht kunnen komen, moeten de bewijzen voor de noodzakelijkheid van dat onderzoek wel niet overvloedig zijn.

Zooals in de Memorie van Toelichting wordt opgemerkt, is de hoedanigheid der gronden, welke uit de rivierverming zullen voortkomen, vooral benedenwaarts, niet van dien aard, dat zij voor doorgaande verhooging van de uiterwaard kunnen in aanmerking komen. Zelfs de noodige geschikte grond voor het aanbrengen eener doorgaande deklaag is niet voorhanden. Doorgaande verhooging der uiterwaarden tot even boven dagelijksch vloedpeil, zooals bedoeld was in het Voorloopig Verslag over het in de zitting van 1883–1884 ingediend wetsontwerp, kon daarom niet worden aanbevolen.

Thans wordt er op gewezen, dat nochtans op blatz. 1 van bijlage I der Memorie van Toelichting wordt melding gemaakt van ophooging der uiterwaarden tot 1,20 M. + A.P., ten behoeve der grondberging. Men moet hier de zaken in haar juist verband beschouwen. Waar in bijlage I wordt melding gemaakt van ophooging tot 1,20 M. + A.P. geschiedt zulks niet om daarmede te kennen te geven, dat eene stelselmatige doorgaande ophooging zal worden aangebracht, doch alleen om er op te wijzen, dat, ook waar de uiterwaard bedoelde hoogte verkrijgt, nog bekading tot keering van het dagelijksch vloedwater zal noodig zijn. En wat nu deze hoogte op zichzelve betreft, inderdaad zal op het bovendeel der nieuwe monding in het onbedijkte gebied van het Oude Maasje, waar het terrein zeer ongelijk en op verschillende plaatsen vrij hoog boven den gemiddelden grondslag der uiterwaarden ligt, bij eenige grondberging in verband met het egaliseeren der nieuwe uiterwaard, de hoogte van 1,20 M. + A.P. worden bereikt.

Op bladz. 2 van genoemde bijlage, waar bepaaldelijk en uitvoerig bij de wijze van grondberging wordt stilgestaan, wordt gezegd, dat de dijken ter wederzijden van de rivier de aangewezen plaatsen voor die berging zijn. In overeenstemming hiermede is er bij het plan der werken, bij de ter onteigening aangewezen terreinen en bij de begrooting van kosten dan ook op gerekend, den van de riviervorming voortkomenden grond nagenoeg uitsluitend langs de bandijken in depot te brengen.

§ 6. *Invloed der scheiding van Maas en Waal op de waterstanden der Maas.* Het thans ten opzichte der afsluiting van den Beerschen overlaat ingenomen standpunt verschilt niet van dat der vorige Regeering. Steeds is op den voorgrond gesteld, dat de sluiting van den overlaat niet van Rijkswege zal geschieden.

Het gevolg der scheiding van Maas en Waal, in verband met den aanleg der nieuwe Maasmonding, zal zijn, dat eerstgenoemde rivier geschikt wordt voor den afvoer van al het door haar aangebrachte bovenwater, zoodat, door de uit te voeren werken de mogelijkheid tot sluiting of opheffing van den Beerschen overlaat wordt voorbereid.

Die sluiting op zichzelve zal, na de beteugeling of vermindering van capaciteit, welke, zooals in de Memorie van Toelichting duidelijk is ontwikkeld, de overlaat, door het dalen van den waterspiegel op de Maas, feitelijk moet ondergaan, een werk van weinig belangrijken omvang zijn.

Mocht nu, tegen hetgeen verwacht wordt, de geheele sluiting niet zijn geschied bij voltooiing der werken, genoemd in art. 1 der overeenkomst, aangegaan met het waterschap ter bevordering der verbetering van den waterstaatstoestand in het noordoostelijk deel van Noordbrabant, dan wordt, volgens art. 2*d* dier overeenkomst, de uitbetaling van één termijn, ad f 40 000, ingehouden en eerst aan het Rijk uitbetaald, zoodra de watervrije sluiting buiten kosten van het waterschap verzekerd is.

§ 7. *Invloed der verlegging van den Maasmond op de ebbestanden van den Amer en het benedeneinde der nieuwe monding.* In § 2 werd reeds opgemerkt, dat het antwoord op de vraag, in hoever de waterstand te Keizersveer door de ontworpen werken wijziging zal ondergaan, thans door geen nader onderzoek kan worden verkregen. De invloed dier werken kan slechts langs proefondervindelijken weg blijken.

Daarom werden in de Memorie van Toelichting, onder de gevallen, die zich ten gevolge van den invloed van bedoelde werken kunnen voordoen, drie kenmerkende beschouwd, en voor twee dier gevallen, waaronder het ongunstigste, aangegeven welke maatregelen behooren te worden genomen of welke werken moeten worden gemaakt om de mogelijk nadeelige gevolgen voor de betrokken localiteiten te voorkomen. Bedoelde maatregelen en werken zijn, met gebruikmaking van uitgebreide nauwkeurige opnemingen, met zorg overwogen, en de uitgaven, welke zij kunnen ten gevolge hebben, zijn in de begrooting van kosten opgenomen.

Te recht wordt opgemerkt, dat strijd bestaat tusschen eene zinsnede, voorkomende in de Nota, behoorende bij den brief van den ondergeteekende van 20 September 1883 aan het college van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant en betrekking hebbende op een verzoek om Rijksbijdrage voor den aanleg van een uitwateringskanaal van Terheyden naar den Amer aan de eene, en een in de Memorie van Toelichting voorkomende verklaring betreffende den invloed der verlegging van den Maasmond op de waterstanden op het benedendeel dier rivier aan de andere zijde. In genoemde Nota toch wordt medegedeeld, dat de gemiddelde laagwaterstand aan de plaats der uitmonding van bedoeld uitwateringskanaal (de Harmoniepolder) indien eenmaal, door de heropening van het Oude Maasje, het Maaswater naar den Amer afgeleid wordt, zonder twijfel eenige verhooging zal ondergaan, terwijl in de Memorie van Toelichting wordt gezegd, dat het geheel onaannemelijk is, dat als gevolg der nieuwe bestemming van den Amer, eenigszins merkbare verhooging van laagwaterstand op zijn benedendeel zal ontstaan.

Als met de omstandigheden wordt rekening gehouden, is bedoelde tegenspraak natuurlijk en, zooals uit het volgende zal blijken, gemakkelijk te verklaren.

De Nota betreffende het uitwateringskanaal was opgemaakt vóór dat bekend waren de uitkomsten der zeer uitgebreide waarnemingen ten opzichte der waterbeweging op den Amer en de naburige killen en rivieren, waarnemingen die eerst later, ten gevolge van het beschikbaarstellen der noodige fondsen, konden geschieden en waarop het definitieve plan der werken is gegrond. Die Nota was dus samengesteld in de vroeger — dat is vóór de volledige bekendheid met de waterbeweging op den Amer en de naburige killen en rivieren — bestaande meening, dat zou moeten worden overgegaan tot de afsluiting van het Gat van de Visschen.

Uit de op grond van bedoelde uitkomsten omtrent den Amer ingestelde studie, bleek echter de wenschelijkheid om de op de rivier bestaande waterbeweging zooveel mogelijk te bestendigen, in verband waarmede het Gat van de Visschen zal moeten blijven aftrekken de hoeveelheid vloedwater thans door die vermogende kil opgenomen. Afsluiting dezer kil, welke de waterstanden op het benedendeel van den Amer in overwegende mate beheerscht, kwam daardoor te vervallen en daarmede de grond voor de meening dat, na de heropening van het Oude Maasje, eenige verhooging op het benedendeel van den Amer zou kunnen ontstaan.

Het is wellicht niet overbodig hier op te merken, dat die vermeende verhooging niet behoorde tot de eigenlijke redenen, welke het van Rijkswege bevorderen der uitvoering van het plan tot den aanleg van bedoeld uitwateringskanaal onraadzaam maakten.

§ 8. *Bevaarbaarheid der Maas boven Hedikhuizen.* Al wordt ook toegegeven de bewering, dat in den regel, zelfs op het tijdstip van hoogwater, de waterspiegel zal blijven beneden de hoogte, die thans onder overigens gelijke omstandigheden wordt waargenomen, dan nog volgt daaruit niet, dat na verlegging van den Maasmond minder diepte voor de scheepvaart dan thans zal aanwezig zijn. Door het opruimen van zandruggen toch zal de vaargeul feitelijk zoodanige verdieping ondergaan, dat, ondanks daling van den waterspiegel, de scheepvaart bij zeer geringen afvoer der bovenrivier, minder hinder zal ondervinden dan thans, nu die belemmering, zooals nog onlangs, zich gedurende dagen kan voordoen.

Wat bovenbedoelde bewering zelve betreft, moet echter worden opgemerkt, dat de omstandigheden — althans op het riviervak beneden Crevecoeur — in de toekomst door twee onderling onafhankelijk onveranderlijke elementen, de zeestanden en de afvoer der rivier, worden beheerscht, terwijl zij thans in den regel slechts door één element, den afvoer, worden bepaald, zoodat juiste vergelijking der omstandigheden niet wel mogelijk is.

Het in de begrooting opgenomen bedrag wegens baggerwerk tot verdieping der vaargeul zal zeker voldoende zijn. Men neme toch in aanmerking dat het hier geldt het opruimen van ondiepten en zandruggen, niet over de volle breedte der rivier, doch alleen in de vaargeul, zoodat deze opruiming tot geen meerdere breedte behoeft te geschieden dan van 35 à 40 M., welke breedte voor de vaargeul op de Maas voldoende is.

Naar aanleiding der opmerking volgens welke het niet kan worden aangenomen dat sterkere stroomsnelheid verdieping zal doen ontstaan, zij herinnerd, dat in de Memorie van Toelichting uitdrukkelijk is vermeld, dat die verdieping geheel buiten aanmerking wordt gelaten.

§ 9. *Invloed der scheiding van Maas en Waal op de normaalbreedten der rivieren beneden Loevestein.* Het blijkt noodig er op te wijzen, dat het hier geenszins betrof eene beoordeeling der voor de Boven-Merwede vastgestelde normaalbreedte, doch alleen eene waardeering van den invloed welken de scheiding van Maas en Waal op de normaalbreedte zal uitoefenen, of, meer concreet uitgedrukt, eene bepaling der vermindering, welke de normaalbreedte ten gevolge dier scheiding zou behooren te ondergaan.

Deze op grond van berekening verkregen bepaling leidde onmiddellijk tot de omtrent bedoelden invloed gegeven verklaring.

Berust dus aan den eenen kant die verklaring op berekening en niet op gezag, aan den anderen kant bestaat geen grond om uit bedoelde verklaring de gevolgtrekking te maken, dat, bij het bepalen der bij ministerieele beschikking vastgestelde normaalbreedte, eene vergissing zou zijn begaan.

Dergelijke gevolgtrekking zou alleen dan gewettigd kunnen zijn, als vooraf was aangetoond, dat, met het oog op de elementen waardoor de normaalbreedte wordt beheerscht, de tegenwoordige toestand met dien van 1867 — toen de breedte werd vastgesteld — onmiddellijk mag vergeleken worden, en daarenboven, dat de opneming van Maaswater te Loevestein de eenige grond is geweest, waarop het aangenomen verschil tusschen de breedte der Boven-Merwede met die van de Waal berust.

Ten behoeve der leden, die meenen, dat bovenbedoelde verklaring niet zonder nader bewijs als juist kan worden aangenomen, wordt de ingestelde berekening als bijlage tot deze Memorie overgelegd.

Het wordt niet overbodig geacht hier op te merken, dat, ofschoon, zooals uit bedoelde bijlage blijkt, de afscheiding van Maas en Waal in de nabijheid van den middelbaren waterstand slechts geringen invloed op den waterstand op de Boven-Merwede zal uitoefenen, ten gevolge dier afscheiding nochtans bij hooge waterstanden,

in het algemeen, eene aanzienlijke daling van den waterspiegel op laatstgenoemde rivier zal ontstaan. De bij hooge rivierstanden zeer toenemende verhouding tusschen den afvoer der Maas en dien der Waal geeft van dezen verschillenden invloed afdoende verklaring.

§ 10. *Uitwatering.* Ontkennend moet beantwoord worden de vraag, of de minimum breedte van het benedeneinde van het noorderkanaal in overleg met Gedeputeerde Staten van Noordbrabant is vastgesteld. Dergelijk overleg was niet noodig, omdat het Rijk zich verbonden heeft dit kanaal *onder alle omstandigheden* op peil te houden. Of dit al dan niet met behulp van een stoomgemaal — waarvoor bij de algemeene begrooting de noodige gelden zijn uitgetrokken — zal moeten geschieden, kan niet beslist worden, vóór dat bepaald is het bedrag der verhooging van den waterstand nabij Keizersveer, welke verhooging, zooals reeds herhaaldelijk door de Regeering is verklaard, niet anders dan proefondervindelijk (doch vóór de opening der rivier) is vast te stellen. Eerst wanneer omtrent het al of niet stichten van een stoomgemaal eene beslissing gevallen is, kunnen de afmetingen van het kanaal nabij het benedeneinde definitief worden vastgesteld, aangezien deze afmetingen andere moeten zijn, wanneer het kanaal hoofdzakelijk door bemaling op peil gehouden zal worden, dan wanneer het uitsluitend tot vrije loozing bestemd is. Bij het opmaken van het onteigeningsontwerp is echter zorg gedragen, dat over voldoende terreinsbreedte beschikt kan worden om het kanaal in elk geval voldoende afmetingen te geven.

Na de grondige uiteenzetting in de Memorie van Toelichting en in de ter griffie der Kamer nedergelegde stukken van de wijze, waarop de waterloozing der op den Amer en de Donge sueerende localiteiten zal worden geregeld, is met bevreemding vernomen, dat nog verscheidene leden van oordeel zijn, dat niet voldoende in de belangen van waterloozing zal voorzien worden.

Volledig wordt in de stukken ontwikkeld, hoedanig, in de gevallen die zich kunnen voordoen, ten opzichte der voorziening in de waterloozing zal worden gehandeld. Ook het ongunstigste geval is hierbij beschouwd, en de uitgaven, die in dat geval kunnen gevorderd worden, zijn in de algemeene begrooting vermeld.

Thans, nu in de Memorie van Toelichting duidelijk wordt medegedeeld, op welke wijze ten aanzien van den toekomstigen laagwaterstand vooraf zekerheid kan worden verkregen, zoodat, bij eventueele verhooging van dien stand, de noodige met uitvoerigheid aangegeven maatregelen tot voorziening, vóór de opening der nieuwe rivier, kunnen worden genomen, wordt verklaard, dat men geen groote verwachtingen koestert van de beteekenis der proef, waarnaar de toekomstige toestand zal worden bepaald.

Als reden voor die verklaring wordt vermeld, dat, zal de proef aan het doel beantwoorden, de natuur moet medewerken. Wat hiermede bedoeld wordt is niet geheel duidelijk. Tot het constateeren vóór de opening der nieuwe rivier van den toestand die na die opening ten opzichte der uitwatering zal ontstaan, is alleen noodig de werking van den Baardwijkschen overlaat na uitvoering der verruimingen op den Amer, waarmede allereerst zal worden aangevangen. De afvoer van water door dien overlaat is de eenige medewerking, welke van de natuur gevorderd wordt. Men zal toch niet meenen, dat werking van den overlaat in het vervolg niet meer zal plaats hebben. Geenszins zal op onzekeren grondslag worden voortgewerkt: volstrekte zekerheid zal vooraf worden verkregen, en aan de verklaringen, zoo door de vorige Regeering als door sommige verdedigers van het wetsontwerp tot het verleggen van de uitmonding der rivier de Maas gegeven, dat de belangen van het noordwestelijk deel van Noordbrabant niet zullen worden benadeeld, zal in allen deele worden voldaan.

In de Memorie van Toelichting zijn de in het vorig Voorloopig Verslag aangegeven middelen ter voorziening in de waterloozing der op den Amer en de Donge sueerende localiteiten met den ernst, dien het gewicht der zaak vordert, in beschouwing genomen en de redenen medegedeeld, welke voorziening op de aangegeven wijze niet deden aanbevelen. Geene enkele opmerking is medegedeeld, ten bewijze, dat de door de Regeering voorgestelde wijze van voorziening niet volstrekt voldoende zal zijn.

Naar aanleiding der meening van sommige leden, dat door de voorgenomen beteugeling der benedenmonding van het Gat van de Visschen, in verband met de afsluiting van het Zijkgat en het Zuidergat van de Plomp, doortrekking van het noorderkanaal en van den bandijk tot het benedeneinde van de Amerplaat nog de voorkeur zou verdienen, wordt verwezen naar het op de bladzz. 4 en 5 der Memorie van Toelichting medegedeelde. Op bladz. 5 wordt gezegd, dat die beteugeling, als zij al noodig mocht blijken, slechts van zeer beperkten omvang zal zijn en bepaaldelijk niet tot gevolg zal kunnen hebben, dat de belangrijke hoeveelheid vloedwater, welke thans door deze kil naar het Bergsche veld wordt gebracht, vermindering ondergaat, terwijl op bladz. 4 is vermeld, dat te groote aftrekking van het Spijkerboor, door aan den rechteroever aan te leggen werken, zal worden voorkomen. Met het oog op deze beperking van aftrekkend vermogen behoeft voor benadeeling van bies- en rietgorsen langs het Spijkerboor en zijne verlengden benedenwaarts, ten gevolge van sterkere stroomsnelheid dan thans wordt aangetroffen, geen vrees te bestaan.

De opmerking is gemaakt, dat, waar in de Memorie van Toelichting wordt melding gemaakt van »eene behoorlijke waterloozing der laagst gelegen localiteiten, welke thans op natuurlijke wijze op het Oude Maasje sueeren en zulks later op dezelfde wijze op het Noorderkanaal zullen moeten doen", niet het juiste standpunt wordt ingenomen, omdat niet de vraag is, wat ten deze der Regeering »behoorlijk" voorkomt, maar wat te doen zij, om ten opzichte der afwatering den bestaanden toestand te behouden. Ten deze zij medegedeeld, dat met de uitdrukking »behoorlijke waterloozing" bedoeld wordt eene zoodanige loozing, waarbij, met het oog op den binnenwaterstand, de localiteiten blijven in den tegenwoordigen toestand; een toestand, die door de waarnemingen nauwkeurig geconstateerd is. Gemelde uitdrukking wordt hier gebezigd in denzelfden zin, als waarin even te voren in het Voorloopig Verslag melding gemaakt wordt van »behoorlijke voorziening in de waterloozing, enz."

§ 11. *Gemeenschap over de rivier.* Ten opzichte van deze aangelegenheid bevat de Memorie van Toelichting zulke volledige beschouwingen, dat ten deze alles is medegedeeld hetwelk noodig kan zijn om met geheele kennis van den toestand te oordeelen.

De in die Memorie omtrent de verkeersbeweging opgenomen cijfers zijn afgeleid uit de uitkomsten van nauwkeurige over een vrij lang tijdvak loopende waarnemingen, verricht onder leiding van en gecontroleerd door daarmede vertrouwd personeel. Trouwens, ook zonder dat dit door waarnemingen behoeft te blijken, is het van genoegzame bekendheid, dat de verkeersbeweging te Heusden geene belangrijke beteekenis heeft.

De vergelijking met andere stoombootveren toont overigens aan, op eene wijze die gegronde tegenspraak uitsluit, dat in het verkeer over de nieuwe rivier gemakkelijk door een stoombootveer zal kunnen voorzien worden, zelfs al neemt men aan, dat bedoeld verkeer wordt uitgedrukt door de cijfers, verkregen op grond der opnemingen vanwege of op last van den burgemeester van Heusden verricht. Men is ook dan nog ver verwijderd van de grens, waarbij een op de beste wijze ingericht stoombootveer aan de behoeften zou kunnen voldoen.

Aangezien te dezer plaatse in het Voorloopig Verslag teruggekomen wordt op de vergelijking der kosten van den bouw eener brug volgens een vanwege burgemeester en wethouders van Heusden en volgens een vanwege de Regeering opgemaakt ontwerp, zij hier nog opgemerkt, dat bij eerstbedoeld ontwerp vooral de onderbouw aanzienlijk te laag was geraamd, zulks in verband met eene inrichting van dien bouw, waarbij zijne instandhouding niet voldoende verzekerd zou zijn. Waar groote stroomsnelheden zijn te verwachten, moet de onderbouw ingericht en verdedigd worden op de wijze onzer in overeenkomstige omstandigheden verkeerende spoorwegbruggen. Zooals in de Memorie van Toelichting wordt vermeld, mag in dit opzicht bepaaldelijk niets gewaagd worden.

Vanwege de Regeering werd zoo menige groote overbrugging uitgevoerd, dat zij wel in staat is te oordeelen of bij eenig ontwerp van zoodanige overbrugging, zoo ten aanzien der inrichting als ten opzichte der kosten, over-

drijving plaats heeft, en zij geeft de stellige verklaring, dat hier geene overdrijving hoegenaamd bestaat.

Het denkbeeld om de nieuwe rivier, met wijziging der wet van 26 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 4), te brengen ten zuiden langs Heusden, betreft eene verandering van zeer ingrijpenden aard. Volgens de richting, welke alsdan voor den nieuwen Maasmond zou behooren te worden aangenomen, zou, zooals reeds door inzage der kaart kan blijken, aan best binnen- of polderland eene aanzienlijk grootere oppervlakte dan volgens de thans vastgestelde richting moeten worden ingenomen, terwijl een groot aantal gebouwde eigendommen van Herpt en Oud-Heusden zouden moeten worden opgeruimd. Uit een en ander zou zeer zeker eene zeer beduidende vermeerdering van kosten volgen, zoodat het geraamd bedrag aanzienlijk zou worden overschreden. Daarenboven zouden van de zijde der inwoners van Herpt tegen de nieuwe richting overwegende bezwaren bestaan, omdat eene zoo groote oppervlakte binnenland, voor den belangrijken landbouw hier zoozeer benoodigd, zou worden ingenomen, terwijl volgens het thans aangenomen tracé die oppervlakte tot de kleinst mogelijke beperkt is.

In één woord, die volgens het Voorloopig Verslag, slechts »kleine wijziging" zou moeilijk te overziene gevolgen hebben; zeker zou zij de aangehaalde wet in eene harer werkelijke grondslagen aantasten, zeer ernstige bezwaren van verschillende zijden doen rijzen en de verlegging van de uitmonding der Maas een geheel onbepaalden vorm doen aannemen.

Voor Heusden zelf zou bedoelde wijziging zeer weinig voordeel aanbrengen. Wel zou die gemeente verbonden blijven met het land van Altena, doch zij zou gescheiden worden van een belangrijk deel van het land van Heusden, en voor het bereiken van de hoofdplaats der provincie, tevens zetel van het gerechtshof en de arrondissementsrechtbank, zouden zich bezwaren voordoen als die, welke volgens de meening van sommigen, bij het tegenwoordig tracé voor de localiteit ten noorden der nieuwe rivier zullen bestaan.

Ofschoon, zooals in de Memorie van Toelichting wordt medegedeeld, door Gedeputeerde Staten van Noordbrabant niet is aangedrongen op vervanging der ontworpen pontveren te Waalwijk en te Capelle door stoombootveren of bruggen, zoo betwijfelen sommige leden of het ontwerp op dit punt wel in overeenstemming is met de overeenkomst met de provincie Noordbrabant aangegaan, waarin wel van stoombootveren doch niet van kabelpontveren sprake is. Ten deze moet worden opgemerkt, dat kennelijk in die overeenkomst bedoeld is, dat alleen dáár stoombootveren zullen worden ingericht of bruggen gebouwd, waar het land door de nieuwe rivier wordt doorsneden en dus in eene nieuwe gemeenschap moet worden voorzien, doch geenszins, dat op de plaatsen waar thans pontveren aanwezig zijn, zooals te Waalwijk en te Capelle, deze veren door stoombootveren of bruggen zullen worden vervangen.

§ 12. *Gemeenschap over de kanalen.* Zooals in § 3 is medegedeeld, zal geen zoodanige verplaatsing van het veer te Capelle geschieden, dat daaruit voor die gemeente eenig bezwaar kan voortvloeien. De juiste plaats der veren zal overigens in overleg met het college van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant worden bepaald.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[**104.** 9.]

BIJLAGE der Memorie van Toelichting.

BEPALING DER VERMINDERING, welke de noormaalbreedte der Boven-Merwede, ten gevolge der scheiding van Maas en Waal, moet ondergaan.

In het algemeen wordt in eenig rivierprofiel de betrekking tusschen de middelbare stroomsnelheid v, de middelbare diepte τ en het verhang α uitgedrukt door:

$$v = k\,\tau^{p}\,\alpha^{q}$$

waarbij k een coëfficient, p en q exponenten voorstellen, welker waarden proefondervindelijk zijn te bepalen.

Den afvoer in bedoeld profiel door A en de breedte van het profiel door b voorstellende, heeft men:

$$A = v\,b\,\tau = k\,b\,\tau^{p+1}\,\alpha^{q}$$

Worden de breedte, de middelbare diepte en het verhang bij een afvoer A behoorende, respectievelijk aangeduid door b_1, τ_1 en α_1, dezelfde elementen bij een afvoer A_2 achtereenvolgens door b_2, τ_2 en α_2, dan is:

$$A_1 = k\,b_1\,\tau_1^{p+1}\,\alpha_1^{q} \text{ en}$$

$$A_2 = k\,b_2\,\tau_2^{p+1}\,\alpha_2^{q},$$

waaruit:

$$b_2 = \frac{A_2}{A_1}\left(\frac{\tau_1}{\tau_2}\right)^{p+1}\left(\frac{\alpha_1}{\alpha_2}\right)^{q} b_1$$

Ten gevolge der scheiding van Maas en Waal wordt de afvoer van deze rivier bij middelbaren waterstand — met welken afvoer de normaalbreedte verband moet houden — gebracht van 1750 M³. op 1600 M³. in de secunde, welke laatste afvoer dus als de toekomstige afvoer der Boven-Merwede bij middelbaren rivierstand moet worden aangemerkt.

De waargenomen waterstanden toonen aan dat het verhang op de Boven-Merwede bij afvoeren van 1750 M³. en van 1600 M³. niet merkbaar verschilt, zoodat voor het quotiënt $\frac{\alpha_1}{\alpha_2}$ in laatstbedoelde betrekking de eenheid mag gesteld worden, en die betrekking dus — altijd binnen de hier beschouwde grenzen — overgaat in:

$$b_2 = \frac{A_2}{A_1}\left(\frac{\tau_1}{\tau_2}\right)^{p+1} b_1$$

De middelbare diepte bij den middelbaren rivierstand bedraagt thans op de Boven-Merwede ongeveer 4 M., terwijl, zooals uit de waarnemingen blijkt, bij een afvoer van 1600 M³. eene middelbare diepte van ongeveer 3,86 M. behoort.

Stelt men dus in laatstvermelde betrekking voor A_1, τ_1 en b_1 respectievelijk 1750,4 en 600 (de bestaande normaalbreedte der Boven-Merwede in meters) en voor A_2 en τ_2 achtereenvolgens 1600 en 3,86, dan is:

$$b_2 = \frac{1600}{1700}\left(\frac{4}{3{,}86}\right)^{p+1} 600$$

In de betrekking tusschen de middelbare snelheid, de middelbare diepte en het verhang wordt gewoonlijk $p = 1/2$ genomen. Met invoering dezer waarden verkrijgt men:

$$b_2 = 579 \text{ M. ongeveer.}$$

De normaalbreedte der Boven-Merwede zou dus, ten gevolge der scheiding van Maas en Waal, op 579 M. gebracht moeten worden, derhalve eene vermindering van 21 M. moeten ondergaan.

Inlichtingen op het adres betrekkelijk de examina van toelating tot het Kon. Instituut voor de Marine te Willemsoord.

[105. 1.]

Aan den Heer Voorzitter van
de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's Gravenhage, 24 *Februari* 1885.

De ondergeteekende heeft de eer aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, in voldoening aan het verlangen, uitgedrukt in de zitting van 17 December jl., hem kenbaar gemaakt bij schrijven van haren Voorzitter van 20 December d. a. v., n°. 32, de navolgende inlichtingen te doen toekomen, naar aanleiding van het aan haar gericht adres van het » Hoofdbestuur van de Vereeniging van leeraren aan inrichtingen van middelbaar onderwijs", betrekkelijk de examina van toelating tot het Koninklijk Instituut voor de Marine te Willemsoord.

Het zij hem vergund reeds aanstonds te doen opmerken dat genoemde vereeniging zich bij de beoordeeling van deze aangelegenheid op een zeer eenzijdig standpunt geplaatst heeft.

Het groote belang dat hare leden stellen in den bloei der hoogere burgerscholen, en dat hen doet omzien naar middelen om deze meer aan haar doel te doen beantwoorden, heeft hen uit het oog doen verliezen, dat men bij het onderwijs aan het Koninklijk Instituut voor de Marine te Willemsoord ook, en wel in de eerste plaats, rekening heeft te houden met de eischen van den zeedienst.

En dan is het een van de voorname eischen van dien dienst, dat hij die zich daaraan wil wijden, op jeugdigen leeftijd aan boord komt, en zoo vroegtijdig mogelijk de eerste indrukken van het zeemansleven, die van zoo groot belang voor de geheele toekomst zijn, ontvangt.

Thans verlaten reeds vele adelborsten het Instituut niet voor hun 20ste of 21ste jaar; dit moet zeer stellig als een maximum worden beschouwd van den leeftijd, waarop de jongelieden in het werkdadig zeemansleven treden.

Door vele zee-officieren wordt de in deze gestelde uiterste grens, zelfs reeds overschreden geacht.

Het doen aansluiten nu van de admissie-examens van het Koninklijk Instituut voor de Marine, aan die van het 3de studiejaar der hoogere burgerscholen, komt overeen met het gelijkstellen dezer examens aan die tot toelating bij de Koninklijke Militaire Academie te Breda, en zou dan ook als noodwendig gevolg moeten hebben om den leeftijd waarop de adspiranten kunnen worden toegelaten, gelijk te stellen met die voor laatstgemelde inrichting, en alzoo voor Willemsoord te verhoogen.

Hieraan zou om de boven aangegeven redenen alleen dan kunnen gedacht worden, wanneer bij aankomst op het Instituut, de reeds verkregen kennis het mogelijk maakte den cursus van vier jaren weder op drie terug te brengen. Dit is evenwel het geval niet.

De vergelijking onder andere van hetgeen in de 3de klasse van de hoogere burgerscholen in de wiskundige vakken wordt behandeld met hetgeen in het jongste studiejaar op het Instituut wordt onderwezen, doet de onmogelijkheid daarvan inzien.

Uit een groot aantal programma's van de gemeemde scholen toch, blijkt dat in de 3de klasse gemiddeld 6 uur per week wordt besteed aan de reken-, stel- en meetkunde, terwijl de jongste afdeeling van de adelborsten, omstreeks 13 uur per week onderwijs in de wiskunde ontvangt.

Wat nu betreft het beweren, dat bij den bestaanden toestand, de jongelieden, afkomstig van de hoogere burgerscholen bij het examen ten achter zouden worden gesteld bij die van andere scholen afkomstig, hiervoor bestaat geen enkele redelijke grond.

Het is toch wel niet aan te nemen dat eene commissie, voor het grootste deel bestaande uit actief dienende en gewezen zee-officieren, waarvan de eersten bovendien herhaaldelijk werden vervangen, eene bijzondere voorliefde zou hebben voor jongelieden afkomstig van bijzondere scholen.

Men behoeft nog volstrekt niet te beweren dat het onderwijs aan de hoogere burgerscholen in het algemeen te wenschen overlaat, om aan te nemen, dat het niet slagen van de, in het adres bedoelde leerlingen voor een groot deel te wijten is aan het eigenaardig leerplan dier scholen en dat niet voor alle die inrichtingen hetzelfde is.

Men verlieze daarbij niet uit het oog dat op de bijzondere scholen speciale voorbereiding voor het een of ander examen regel begint te worden.

Het blijkt niet dat een en ander door de »Vereeniging van leeraren aan inrichtingen van middelbaar onderwijs" tot een punt van ernstig onderzoek is gemaakt; toch is zulks naar de meening van den ondergeteekende een factor die bij de beoordeeling van den uitslag van een examen niet buiten rekening mag worden gelaten.

Uit haar adres is af te leiden, dat zij bij haar onderzoek heeft voorop gesteld, dat veeleer allerlei andere oorzaken tot het verhoudingsgewijze minder slagen van de leerlingen der hoogere burgerscholen hebben kunnen medewerken dan juist die welke in de inrichting dier scholen zelve gelegen zijn. En hierin is weder het eenzijdig standpunt te herkennen door het »Hoofdbestuur der Vereeniging" ingenomen, waarop in den aanvang van dit schrijven werd gedoeld.

Ofschoon de uitkomsten bij de toelatings-examens geen reden geven, aan te nemen dat de samenstelling van de commissie met het afnemen daarvan belast, wijziging behoeft, zoo ligt het toch in het voornemen van den ondergeteekende in de, dit jaar te benoemen commissie, geene andere personen zitting te doen nemen dan die bij het onderwijs werkzaam zijn.

De toenemende eischen van den dienst, maken het in den laatsten tijd moeilijker dan vroeger het geval was om eene keus uit de daarvoor geschikte zee-officieren te doen, en zullen deze voor den vervolge worden vervangen door bij het Instituut geplaatste onderwijzers. Het beperkt aantal onderwijzers voor bepaalde vakken zal het echter ondoenlijk maken, om ook aan het verder verlangen van het hoofdbestuur te voldoen, door telken jare het grootste deel dier commissie te hernieuwen, waarvan de wenschelijkheid bovendien ook niet kan worden beaamd.

Wat de openbaarheid van het af te nemen examen betreft, zij ten slotte aangeteekend, dat hieraan steeds op voldoende wijze gevolg wordt gegeven en nog onlangs maatregelen zijn genomen om aan het meermalen in dien zin geuit verlangen zoo volledig mogelijk te voldoen.

Van belangstelling van de zijde van het publiek is echter tot hiertoe bij die examens weinig gebleken; slechts bij zeer groote uitzondering werden daarbij bezoekers aangetroffen.

De beide exemplaren van de brochures, overgelegd bij het, in den aanhef dezes, vermeld schrijven, worden weder hierbij gevoegd.

De Minister van Marine,
TAALMAN KIP.

[105. 3.]

VERSLAG DER COMMISSIE.

De Commissie uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal, benoemd tot onderzoek der inlichtingen door den Heer Minister van Marine gegeven, bij nota van 24 Februari 1885, naar aanleiding van het aan de Tweede Kamer gericht adres van » het Hoofdbestuur der Vereeniging van leeraren aan inrichtingen van middelbaar onderwijs", dd. October 1884, betrekkelijk de examina van toelating tot het Koninklijk Instituut voor de Marine, te Willemsoord, heeft van die inlichtingen met belangstelling kennis genomen, en wenscht dienaangaande het navolgende te doen kennen.

In voormeld adres wordt, op de daarin ontwikkelde gronden, aangedrongen op:

I. » regeling van het toelatings-examen voor het Insti-» tuut der Marine, op zoodanige wijze dat het in overeen-» stemming zij met de kennis van jongelieden die het » onderwijs in de eerste drie klassen eener Rijks-hoogere » burgerschool van 5jarigen cursus met vrucht hebben » gevolgd;"

II. » afneming van het toelatings-examen in het open-» baar door eene commissie bestaande uit officieren en » burgerlijke personen, die allen bij het onderwijs werkzaam » zijn, en jaarlijks door den Minister van Marine worden » benoemd, terwijl telken jare het grootste gedeelte der » commissie wordt vernieuwd."

Ad I. Tot staving van het eerste punt wijst het adresseerend bestuur op:

a. het belang des Rijks, dat, waar de meeste hoogere burgerscholen zijn, òf Rijks-instellingen, òf door het Rijk worden gesubsidieerd, de voorbereidende studie van zee-officieren niet alleen op die inrichtingen kunne plaats hebben, maar er ook verband besta tusschen die voorbereiding en de latere studie op het Instituut;

b. het feit, dat daardoor zoude worden te gemoet gekomen aan de bezwaren, door den voorzitter der commissie tot het examineeren van zee-officieren in zijne nota van 30 December 1875 ontwikkeld, waar deze de wenschelijkheid uitspreekt, dat de eischen bij het toelatings-examen voor stel- en meetkunde zouden worden verhoogd; waardoor de tijd, dien men daardoor op het Instituut zoude winnen, aan de verschillende vakken aldaar ten goede zoude kunnen komen.

Omtrent *a* merkt de Minister op, dat men bij het onderwijs aan het Koninklijk Instituut voor de Marine ook, en dat wel in de eerste plaats, rekening heeft te houden met de eischen van den zeedienst.

Uwer Commissie komt het voor, dat dit standpunt des Ministers juist is te achten. Bij de vaststelling der eischen voor het toelatings-examen, kan bezwaarlijk een andere weg worden gevolgd, dan de overweging op welke wijze de belangen van den zeedienst het best zullen worden verzekerd.

Vorderen deze, om welke reden dan ook, min of meer geregelde aansluiting van het toelatings-examen aan bepaalde klassen van bepaalde inrichtingen, dan behoort dit, gelijk b.v. het geval is volgens art. 7 § 4 der wet tot regeling van het onderwijs bij de Koninklijke Militaire Academie, van 30 Mei 1877 (*Staatsblad* n°. 141), te geschieden, doch niet in het belang dier instellingen zelve, maar van den tak van dienst dien men op het oog heeft.

Wordt nu zoodanige aansluiting in het belang der *Marine* gevorderd?

Adressant onthoudt zich van het aangeven van bepaalde gronden die deze vraag bevestigend zouden moeten doen beantwoorden, doch bepaalt zich tot de opmerking hiervoren sub *b* vermeld.

b. Bij Nota van 30 December 1875 (1) heeft inderdaad de voorzitter der commissie tot het examineeren van zee-officieren, zijne meening omtrent de eischen ten opzichte van meet- en stelkunde te bepalen, doen kennen.

Te dien aanzien wordt echter vooreerst opgemerkt, dat gemelde voorzitter destijds meende te moeten waarschuwen tegen eene zijns inziens niet noodzakelijk gebleken *verlaging* der eenmaal gestelde eischen, waaruit geenszins kan worden afgeleid, dat op grond van de sinds verkregen ondervinding, thans *verhooging* dier eischen wenschelijk zoude zijn.

Maar buitendien gold het toen alleen de eischen voor *stel-* en *meetkunde;* en aansluiting in het algemeen aan het examen van het *derde* studiejaar der hoogere burgerscholen lag dan ook geenszins in de bedoeling van gemelden voorzitter, die integendeel van oordeel was, dat het doorloopen der 2de klasse van de hoogere burgerscholen, gesteund door enkele bijzondere lessen in de *wiskunde*, in staat zou stellen, ook aan hoogere, door hem wenschelijk geachte, eischen te voldoen.

Komen de gronden, in het adres aangevoerd, ten gunste van zoodanige aansluiting aan de derde klasse der hoogere burgerscholen, mitsdien niet afdoende voor, door de Regeering wordt daartegen een bezwaar aangevoerd, dat der Commissie gegrond voorkomt.

De Regeering verklaart nl. dat dergelijke aansluiting tot *noodwendig* gevolg zoude moeten hebben, dat de leeftijd waarop de adspiranten kunnen worden toegelaten, werd *verhoogd*, hetgeen in het belang van den zeedienst bepaald moet worden ontraden.

Adressant, het nadeelige van die verhooging van den leeftijd niet besprekende, is echter van meening, dat die ook niet noodig ware, daar de thans vastgestelde leeftijd in den regel geen bezwaar zal opleveren, » waar de ge-» middelde leeftijd der leerlingen bij hunne komst op de » hoogere burgerschool is te stellen tusschen de 13 en 14 » jaar, zoodat, daar zij, die voor de Marine kans van slagen » zullen hebben, elke klasse wel in een jaar doorloopen, » zij aan het einde der 3de klasse tusschen de 16 en 17 » jaar oud zullen zijn."

Adressant ziet echter voorbij dat, werd de thans bij Koninklijk besluit van 1 Maart 1876 L°. 9 opgenomen bepaling, » dat de adspiranten op den 1sten September » van het jaar, waarin het examen wordt aangevraagd, » den leeftijd van 17 jaar nog niet hebben bereikt," niet gewijzigd, voor de adspiranten op die wijze het *eerste* jaar dat zij door adressant zelf tot het afleggen van examen in staat worden gerekend, ook het *laatste* jaar zoude zijn.

Dat dit niet wenschelijk ware springt in het oog: en inderdaad zoude de verlangde aansluiting, zooals de Regeering te recht opmerkt, noodwendig tot eene *verhooging* van den leeftijd waarop kan worden toegelaten, moeten leiden. En nu mag daarbij niet worden voorbijgezien, dat zoodanige verhooging in strijd ware met de tot dusverre verkregen ondervinding, en dat bij uitnemendheid tot oordeelen bevoegden niet tot *verhooging*, maar eerder tot *verlaging* van den thans vastgestelden leeftijd adviseeren.

Was toch aanvankelijk de leeftijd van toelating bepaald op minstens 13 en hoogstens 16 jaren, bij Koninklijk besluit (1) van 8 Maart 1860, n°. 54, werd dit veranderd in *veertien* en *zeventien*.

Reeds in 1876 rijpte echter het denkbeeld om dit weder in dier voege te wijzigen, dat op 1 Januari van het jaar van aanvrage, de ouderdom van 13 jaren *reeds*, en op 1 September van dat jaar die van 16 jaren nog niet mocht zijn bereikt; en gedeeltelijk in overeenstemming daarmede bepaalde het Koninklijk besluit van 1 Maart 1876 (2), » dat » op 1 Januari van het jaar waarin examen wordt aan-» gevraagd, de ouderdom van 13 jaren reeds, en op 1 » September van dat jaar die van 17 nog niet mocht zijn » bereikt."

Neemt men nu verder in aanmerking, dat — gelijk reeds werd gezegd — tot oordeelen zeer bevoegde personen op *verlaging* van den leeftijd van 17 jaren blijven aandringen, (3) dan behoort eene *verhooging* — noodwendig als aan den wensch van adressant werd voldaan —

(1) Zie de onderwijswetten in Nederland, van mr. HUBRECHT, D., „Allerlei inlichtingen van onderwijs", deel III. blz. 66, vlgg.

(1) Vgl. mr. HUBRECHT, blz. 64.
(2) Vgl. mr. HUBRECHT, blz. 69.
(3) mr. HUBRECHT, blz. 70.

van dezen leeftijd inderdaad als onraadzaam te worden beschouwd, en alleen in overweging te kunnen worden genomen, wanneer tevens de cursus aan het Instituut zelf van *vier* jaren op *drie* werd teruggebracht.

Terugkeer tot den *driejarigen* cursus — bij Koninklijk besluit van 1 Maart 1876, n°. 9, in een *vierjarigen* veranderd — wordt echter door de Regeering zeer bepaald »onmogelijk" verklaard, en door adressant dan ook niet in overweging gegeven.

Is de Commissie mitsdien van oordeel, dat de wenschelijkheid eener aansluiting der toelatings-examens aan het onderwijs in de drie eerste klasse der hoogere burgerscholen genoten, tot dusverre niet voldoende is gebleken, zij vestigt daarbij ten slotte de aandacht op de omstandigheid, dat, *waar* van aansluiting aan de hoogere burgerscholen tot dusverre sprake was, dit *niet* de 3de, maar de 2de daarvan gold.

Zóó in den brief van 13 December 1875, n°. 953, van den commandant van het Instituut, in overleg met den raad van bestuur; *zóó* ook in het reeds vermeld advies van den voorzitter der commissie tot examineeren van zee-officieren, dd. 30 December 1875 (1).

Overigens is het der Commissie niet geheel duidelijk hoe, indien inderdaad de eischen voor het examen na de derde klasse van de burgerscholen hooger zijn dan die tot toelating op het Instituut, daarmede strookt het den adressant als *genoegzaam* bekend gesteld feit, dat slechts bij groote uitzondering leerlingen der hoogere burgerscholen worden geplaatst.

Men zoude integendeel meenen, dat alsdan die leerlingen meer kans van slagen zouden hebben dan anderen, zoodat ook bezwaarlijk kan worden aangenomen dat de hoogere burgerscholen door de thans geldende regeling in minder gunstige conditie zouden verkeeren, dan de andere inrichtingen van onderwijs.

In afwijking dezer laatste meening werd echter in den boezem der Commissie óók de opvatting verdedigd, dat dit toch inderdaad wel eenigermate het geval is. Immers de thans bestaande regeling heeft het gevolg, dat het doorloopen der eerste twee klassen van de hoogere burgerscholen niet voldoende in staat stelt aan de bepaalde eischen te voldoen, zoodat een *drie*jarig verblijf op de hoogere burgerschool feitelijk noodzakelijk is.

In den regel echter zal eene opleiding van *twee* jaren op de daartoe bestemde bijzondere scholen, daartoe wèl in staat stellen, zoodat het geene bevreemding kan wekken, dat dit laatste door velen wordt verkozen.

Daartegenover staat echter, volgens anderen, het feit, dat in den regel de opleiding op bijzondere scholen veel *duurder* is dan op de hoogere burgerscholen; en dat volgens het hierboven reeds vermeld, en niet weersproken gevoelen van deskundigen, aanvulling der lessen van de 2de klasse der hoogere burgerschool met *enkele* privaatlessen, voldoende zal zijn, om het bezwaar weg te nemen.

Ad II. Wat betreft het tweede punt door adressant vermeld — de samenstelling namelijk der examen-commissiën — worde allereerst opgemerkt dat aan de wenschen, dat het examen *in het openbaar* moge worden afgenomen, en dat de commissie jaarlijks door den Minister van Marine moge worden benoemd, reeds thans wordt voldaan.

Blijkens de inlichtingen des Ministers toch zijn onlangs maatregelen genomen om aan het meermalen geuit verlangen naar openbaarheid zoo volledig mogelijk te voldoen; terwijl de *Staatscourant* van 26 Maart jl de benoeming der commissie, door den Minister van Marine, vermeldt.

Adressant geeft verder als zijn verlangen te kennen:

a. dat de commissie worde samengesteld uit officieren en burgerlijke personen die *allen* bij het onderwijs werkzaam zijn;

b. dat telken jare het grootste gedeelte der commissie worde vernieuwd.

(1) Vgl. mr. Hubrecht, blzz. 64 en 67.

Uit de door de Regeering verstrekte inlichtingen blijkt:

Ad a. dat het destijds in het voornemen der Regeering lag, in de dit jaar te benoemen commissie geene andere personen te doen zitting nemen, dan die bij het onderwijs werkzaam zijn. Blijkens de *Staatscourant* van 26 Maart is dit echter slechts ten deele geschied, omdat — daargelaten dat de voorzitter, met de leiding der examina belast, niet bij het onderwijs werkzaam is — onder de leden der commissie zelve er één voorkomt, die niet aan het onderwijs is verbonden.

Omtrent de vraag, of het raadzaam te achten zij, ook deze uitzondering te doen vervallen, wenscht de Commissie geen oordeel uit te spreken.

b. Wat betreft het verlangen dat »telken jare het grootste deel der commissie moge worden vernieuwd" is de commissie geneigd met de zienswijze der Regeering mede te gaan, die op de in de inlichtingen verstrekte gronden, de bezwaren daarvan uiteen heeft gezet.

Dit neemt echter niet weg, dat voortdurende samenstelling der commissie uit dezelfde leden tot eigenaardige bezwaren aanleiding kan geven; men meende dan ook de Regeering te moeten in overweging geven daarop bedacht te zijn.

Was de Commissie alzoo met betrekking tot punt II van oordeel dat kon worden volstaan met de Regeering uit te noodigen voort te gaan bij de samenstelling der examen-commissie eene zeer ruime plaats te verleenen aan personen reeds bij het onderwijs werkzaam — waartoe zeer zeker ook leeraren aan hoogere burgerscholen verbonden in aanmerking kunnen worden gebracht —; en haar tevens te wijzen op het belang dat bedoelde commissie niet voortdurend geheél uit dezelfde leden worde samengesteld, zoo werd niettemin in haar midden ook de meening verdedigd, dat verder moest worden gegaan.

Ofschoon ongezind, met adressant, eenig verband te zien tusschen de samenstelling der examen-commissie en het beweerd niet slagen van de leerlingen der hoogere burgerscholen, werd het niettemin van die zijde wenschelijk geoordeeld der Regeering ernstig in overweging te geven, de samenstelling der commissie van examens, hier bedoeld, zoo veel mogelijk te schoeien op gelijken voet als dit voor de Militaire Academie van Breda geschiedt.

Volgens dit gevoelen toch leverde die commissie zoowel wegens de wijze van hare samenstelling, als wegens de regelen, waarnaar het examen wordt afgenomen, de meest volledige waarborgen voor oordeelkundig onderzoek der adspiranten op.

De Commissie heeft de eer, onder verwijzing naar de boven ontwikkelde beschouwingen, de Kamer te adviseeren:

1°. dit verslag te doen drukken en ronddeelen;

2°. den heer Minister van Marine, onder toezending van een afschrift, dank te zeggen voor de gegeven inlichtingen.

Vastgesteld door de Commissie 1) den 4den Juni 1885.

REUTHER.

RÖELL.

REEKERS.

VAN DER HOOP.

1) Het lid der Commissie, de heer Roosenboom, ofschoon aan hare beraadslagingen deel genomen hebbende, had bij de *vaststelling* van dit rapport, opgehouden lid der Kamer te zijn.

[**106**. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Heer Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's Gravenhage, 27 *Februari* 1885.

Ter voldoening aan het tweede lid van art. 14 der wet van 1 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 43) heb ik de eer aan U Hoogedelgestr. hiernevens een afschrift aan te bieden van het mij door den administrateur van het Kroondomein gezonden verslag omtrent den toestand van dat domein in het afgeloopen jaar en van den bij dat verslag behoorenden staat.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[**106**. 2.]

JAARLIJKSCH VERSLAG betreffende den toestand van het Kroondomein, gedurende het jaar 1884, opgemaakt ingevolge het bepaalde bij artikel 10 van de wet van 1 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 43).

Algemeene toestand.

De ondergeteekende heeft zich in het afgeloopen jaar, door persoonlijke inspecties in verscheidene rentambten, overtuigd, dat zoowel de ambtenaren bij het Kroondomein werkzaam als de pachters hun plicht vervullen.

De gebouwen zagen er goed onderhouden uit, en telkens wanneer heeren rentmeesters dit noodig achtten, werden de gelden tot reparatie beschikbaar gesteld.

Allen zijn tegen brandschade verzekerd.

Wat betreft de landerijen, mocht de ondergeteekende zich in het goede beheer der rentmeesters verheugen en eveneens de wegen, bruggen, dijken en waterwerken in voldoenden staat vinden.

Zijn de verschillende archieven in de rentambten tot op den dag bijgehouden, ook op de bureelen der hoofdadministratie heerscht in het schriftelijk beheer en de bewerking der leggers de stiptste orde en regelmaat.

Landbouw en veeteelt.

De droge voorzomer werkte in verscheidene rentambten onvoordeelig. Deze nadeelige werking openbaarde zich nog sterker bij de zomergranen dan bij de wintergewassen. De gras- en klaverlanden hadden vooral in hooge streken door de aanhoudende droogte veel te lijden.

Met den veestapel bleef het gunstig staan; het vee was over het algemeen gezond en heeren rentmeesters waren tevreden in de meeste rentambten.

Bosch- en houtaanplantingen.

De ondergeteekende heeft wederom het rentambt Het Loo, het eenige rentambt waarin zich opgaande bosschen bevinden, geïnspecteerd. Dank zij de uitstekende zorgen van den heer rentmeester aldaar, verkeeren de uitgestrekte Soerensche bosschen in gunstigen toestand. Het volgende kan dienaangaande worden gerapporteerd.

Het oude of eigenlijke Hoogsoerensche bosch bestaat zoowel uit opgaand hout (eiken, beuken en dennen) als uit akkerhout.

De boomen groeien redelijk goed, maar uiterst, uiterst langzaam, om reden het bosch gemiddeld 80 meter boven A.P. gelegen is en de wel ruim 200 voet daar beneden is.

Het hout moet uitsluitend zijn voedsel zoeken in de bovenlagen van den bodem en er wordt dan ook met strengheid gewaakt dat er geen blad wordt weggevoerd, ten einde de vocht te bewaren.

Men heeft proeven genomen om andere houtsoorten te pooten, als: tamme kastanjes, eschdoorns en zand-iepen, maar zij werden altijd door de herten vernield.

De dennen groeien over het algemeen naar wensch, maar wegens bovengenoemde vernieling door het grof wild, poot men slechts de Pinus Sylvestris.

Behalve de Hoogsoerensche bosschen heeft men nog:

1. de Roodeheggen en de Hoogenduivel, uitsluitend met dennen en akkermaals beplant;

2. de Rauwenheer, zijnde akkermaals;

3. het Asseltsche bosch, waarin zich behalve het bovenstaande, ook berken en beuken bevinden.

Op de Asseltsche heide is eene groote oppervlakte, genaamd »de Ulkenschoten", met prachtig eiken hakhout bezet.

De beste akkermaalsbosschen treft men aan op den Hoogenduivel en de Roodeheggen. In de oude akkermaalsbosschen treft men zeer slechte vlakten, hetwelk wordt toegeschreven dat zij onder de Regeering van Koning Willem I, door een Duitschen opziener te diep zijn omgezet, onbekend als die vreemdeling met de eigenaardigheid van dien bodem was.

De ondervinding heeft daar geleerd, dat men voor akkermaalshout den grond niet dieper dan 5 decimeter moet omzetten, dat wil zeggen, men werpt de bovenkorst onder in en zorge dan nog 3 decimeter losse aarde daarboven te hebben.

Wat de dennencultuur betreft heeft men de beste resultaten verkregen door enkele bunders te bezaaien met 5 kilo zaad en daarna een paar jaar later, de dennen uit te poten.

Op deze wijze zijn 120 bunders heide in cultuur gebracht en bleek dit de voordeeligste wijze van ontginnen in die streek, daar men voor f 3,50 à f 4 de duizend kan laten stooten en inpooten.

Persoonlijk overtuigde ik mij dat de dennen *goed blijven* doorgroeien.

Ook in het rentambt Arnhem zijn op de hooge Veluwe geen arbeid en kosten gespaard, om woeste gronden tot bosch te herscheppen.

Al nam de ondergeteekende met veel belangstelling kennis van het daar volbrachte werk, aan eene evenredige rente met het uitgegeven kapitaal valt niet te denken.

De ondankbare bodem eischt ontzaggelijk veel moeite en kosten, en onder Voorthuizen bijv. ziet men prachtig houtgewas, evenwel vrucht van langdurige en aanhoudende zorgen.

Onteigening van land en tiend.

1. Twee onteigeningen van eenige tiendplichtige perceelen in het rentambt Utrecht door het Rijk benoodigd tot den bouw van kazernes en het maken van een inundatiekade onder Vreeswijk, te zamen voor een bedrag van f 1554,42⁵.

2. Ingevolge de wet van 7 December 1883 (*Staatsblad* n°. 200) werd in het rentambt Tholen, provincie Zeeland, aan het waterschap Poortvliet een strookje grond en water afgestaan voor f 38,35.

3. Ingevolge de wet van 8 December 1883 (*Staatsblad* n°. 221) zijn door het Rijk voor de verdieping van het Scheur onteigend verscheidene aanwassen in gemelde rivier voor de som van f 32 500.

Afkoop van tienden.

Evenals reeds in het laatste verslag werd opgemerkt is de groote lust tot het afkoopen van tienden geheel voorbij, niettegenstaande de meeste welwillendheid en behulpzaamheid van de zijde der administratie van ondergeteekende wordt verleend. Slechts 3 tiendafkoopen kwamen voor.

1. In Gelderland, rentambt Arnhem, voor eene afkoopsom van f 519,20.

2. In Utrecht, rentambt Utrecht, voor een bedrag van f 5490,50.

3. In Zeeland, rentambt Tholen, voor de som van f 2390,04.

De gelden die in de diverse rentambten voldaan werden wegens onteigening of tiendafkoop, werden onmiddellijk belegd in inschrijvingen op het Grootboek der $2^1/_2$ percents nationale schuld.

Kapitaal ingeschreven op het Grootboek.

Het ten name van het Kroondomein op het Grootboek der $2^1/_2$ percents nationale schuld ingeschreven kapitaal, bedroeg op 31 December 1884 de som van f 6 368 800.

Gedurende 1884 werd het bedrag der inschrijvingen vermeerderd met een bedrag van f 62 900, blijkens den staat, die ondergeteekende het voorrecht heeft bij dit verslag te voegen.

's Gravenhage, den 21sten Februari 1885.

De Administrateur,

(*ge* SCHIMMELPENNINCK V. D. O. V. NIJENBEEK.

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

F. VAN RANDWIJCK, *l. S.-G.*

[106. 3.]

BIJLAAG.

STAAT der plaats gehad hebbende vervreemdingen, ruilingen, dadingen, afkoop en beleggingen bij het Kroondomein, gedurende het jaar 1884.

TIEN

Nommers der bewijs-stukken.	DAGTEEKENING van afgifte.	DAGTEEKENING van registratie.	RENTAMBTEN.	Nommer op den legger. Oud.	Nommer op den legger. Nieuw.	NAMEN DER TIENDBLOKKEN.
696	5 Februari,	11 Februari,	Arnhem,	15	1486	De tiend genaamd de de Bronkhorster,
697	5 »	11 »	Utrecht,	131	2726	De krijtende tiend over geheel Lopik,
698	20 Maart,	26 Maart,	Id.,	10	2803	Het kleine Lijnpad, genaamd Lubbenes,
699	6 Mei,	12 Mei,	Tholen,	4	52	De hoorntiend, genaamd Sint Maartens-Cappelhoek,
700	1 November,	1 November,	Utrecht,	181 182	2699 2700	De grove en smalle tiend, genaamd het 1ste en 2de blok of het Wierschebroek, gemeente Vreeswijk,

DEN.

KOOPERS.		Nominaal kapitaal 2½ percents inschrijvingen.	*AANMERKINGEN.*
NAMEN.	WOONPLAATSEN.		
Jhr. F. L. Brantsen,	Aan de Steeg onder Dieren.	f 800	
J. Ruven en H. Ruven,	Lopik.	8 400	
Departement van Oorlog,	—	2 100	De vrijmaking loopt over de kadastrale nommers, gemeente Utrecht (Catharijne). Sectie. N°. H. A. C. D. 155 2 30 90 » 156 — 47 00 » 1449 — — 50 » 1450 — — 49 » 1451 — — 49 » 1452 — — 49 » 1453 — — 52 » 1454 — — 48 » 1455 — — 50 » 1456 — — 49 » 1996 1 67 56 » 1988 — 88 50 » 1989 1 59 40 » 1992 3 07 00 Onteigend voor den aanleg van het bouwen van kazernes.
A. De Wilde Gzn. c. s.,	St. Maartensdijk.	3 600	
Departement van Oorlog,	—	200	De vrijmaking loopt over de kadastrale nommers, gemeente Vreeswijk. Sectie. N°. H. A. C. B. 374 — 19 20 » 377 — 35 50 » 636 — 20 80 » 899 — 41 30 Onteigend voor den aanleg voor het maken eener inundatiekade.
	Transporteeren	f 15 100	

LANDE

Nommers der bewijsstukken.	DAGTEEKENING van afgifte.	DAGTEEKENING van registratie.	RENT-AMBTEN.	Nommers op den legger. Oud.	Nommers op den legger. Nieuw.	KADASTRALE INDEELING. Gemeente.	Sectie	N°.	H.	A.	C.	BENAMING.
56	1 Febr.	11 Febr.	Tholen,	422	565	Poortvliet,	B.	251	—	01	05	Een perceel bouwland in den polder Poortvliet en Mulland en 't Zijland.
							»	251c	—	01	10	
							A.	1778	—	32	02	
								1779	8	94	0	
									(het geheele perceel.)			
57	4 Sept.	Sept.	Schiedam,	7.8	880,881	Rozenburg,		1575	14	28	80	De polders Het Krabje en God zij dank, met een gedeelte van den Krabbendijk, benevens weiland aanwassen en slikken.
									(het geheele perceel met den aanwas daaraan thans aanwezig.)			
								1576	5	89	90	
									(het geheele perceel met den aanwas daaraan thans aanwezig.			

RIJEN.

KOOPERS.		Nominaal kapitaal 2½ percents inschrijvingen.	*AANMERKINGEN.*
NAMEN.	WOONPLAATSEN.		
	Per tr. (Tienden)	f 15 100	
Het waterschap van Poortvliet,	—	100	Afgestaan verbetering der waterleiding (wet van 7 December 1883 *Staatsblad* n°. 200).
De Staat (Waterstaat,	—	47 700	
	Te zamen . .	f 62900	

's Gravenhage, den Februari 1885.

De Administrateur,

(*Get.*) SCHIMMELPENNINCK V. D. O. VAN NIJENBEEK.

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

F. VAN RANDWIJCK, *l. S.-G.*

[**107**. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet betreffende eene Rijksbijdrage ten behoeve van een stoomtramweg van *Breskens* naar de *Belgische grenzen* in de richting van *Maldeghem*.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 20sten Februari 1885.

WILLEM.

[**107**. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is, het tot stand komen van een stoomtramweg van *Breskens* naar de *Belgische grenzen* in de richting van *Maldeghem* van Rijkswege te bevorderen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Uit 's Rijks schatkist wordt, onder door Onze Ministers van Waterstaat, Handel en Nijverheid en van Financiën te stellen voorwaarden, aan het Comité ter bevordering van het tot stand komen van een stoomtramweg van *Breskens* naar *Maldeghem*, voor den aanleg van een tramweg van *Breskens* naar de *Belgische grenzen* in de richting van *Maldeghem*, eene bijdrage verleend van *vierhonderd duizend gulden* (f 400 000).

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

De Minister van Financiën,

[**107**. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Dit wetsvoorstel houdt verband met de bekende zaak van het voor den aanleg van een spoorweg van Rotterdam naar de Duitsche grenzen in de richting van Munster gedeponeerd en in den loop dezes jaars in 's Rijks schatkist overgestort waarborgkapitaal.

Daar deze aangelegenheid bij herhaling in de beide Kamers der Staten-Generaal een onderwerp van bespreking heeft uitgemaakt, veroorloven de ondergeteekenden zich kortheidshalve, ten aanzien van hetgeen in deze vroeger gebeurd is, te verwijzen naar de volgende in druk uitgegeven stukken, te weten:

Handelingen der Staten-Generaal, II, 1878—1879, blzz. 536 e. v. (motie-VAN KERKWIJK);

Id. Id., blzz. 586 e. v. (motie-DES AMORIE VAN DER HOEVEN);

Gedrukte stukken, zitting 1881—1882 n°. **141**;

Handelingen der Staten-Generaal 1882—1883, II, blzz. 1002 e. v. (wetsontwerp tot teruggaaf van het waarborgkapitaal);

Handelingen der Staten-Generaal, II, 1883—1884, blzz. 713—714 (Verslag door de Commissie voor de Verzoekschriften);

Handelingen der Staten-Generaal, II, 1883—1884, blzz. 819 e. v. (beraadslaging wet op de Middelen);

Id. 1883—1884, I, (beraadslaging wet op de Middelen) blz. 107 e. v.;

Id. id. blz. 192 e. v. (beraadslaging over hoofdstuk III).

Zij wenschen daarbij nog het volgende aan te teekenen.

Na de vaststelling der Staatsbegrooting voor het jaar 1884 heeft de tweede ondergeteekende van de voor het waarborgkapitaal gedeponeerde fondsen zooveel doen verkoopen, als noodig was tot verkrijging van een bedrag van f 400 000 in kapitaal. Die som, benevens de sedert den dag van de intrekking der onderwerpelijke concessie (23 Mei 1878) van de verkochte fondsen gekweekte rente tot een bedrag van f 87 392,46, is op den 29sten Januari 1884 en eenige volgende dagen in 's lands schatkist gestort en ingevolge het bepaalde bij de wet van 30 December 1883 (*Staatsblad* n°. 250) onder de middelen verantwoord. Het onverkocht gebleven gedeelte der gedeponeerde fondsen met de daarop te goed zijnde rente, is ter beschikking gebleven van de daarop rechthebbenden, maar nog niet teruggevorderd.

De heeren E. OTLET en L. WILMART, door wie het waarborgkapitaal oorspronkelijk gestort was, hebben sedert de vaststelling der begrooting 1884 verschillende pogingen aangewend om in het bezit te geraken van de tot het onderwerpelijk kapitaal behoorende fondsen en o. a. eenen andermaal het aanbod gedaan om een werk van openbaar nut hier te lande te ondernemen, waarvan de opbrengst kon geacht worden vijf ten honderd van het daarvoor benoodigd kapitaal te bedragen, mits het aan den Staat vervallen waarborgkapitaal aan hen teruggegeven werd.

De Regeering heeft gemeend nopens zoodanige teruggave geenerlei toezegging te mogen doen. Zij heeft intusschen met belangstelling kennis genomen van eene haar medegedeelde overeenkomst tusschen de heeren OTLET en WILMART eenerzijds en een zich gevormd hebbend comité ter bevordering van het tot stand komen van een stoom-

tramweg van Breskens naar Maldeghem anderzijds, waarvan de strekking, in korte woorden samengevat, is dat door partijen voor de exploitatie van evengenoemden weg zal worden opgericht eene naamlooze vennootschap met een kapitaal van f 550 000, waarin de heeren OTLET en WILMART deel zullen bekomen voor f 400 000, indien eene gelijke som in den vorm, die daarvoor het meest geschikt voorkomt, van Staatswege als subsidie voor den aanleg van dezen spoorweg wordt toegekend.

De lengte van den ontworpen stoomtramweg bedraagt 28 KM., van welke 24 op Nederlandsch grondgebied liggen. De vergunning voor het gebruik van de bermen van den rijksweg Breskens—Belgische grenzen, ten behoeve van den tramweg is, onder de noodige voorwaarden, voor 30 jaren verleend aan den heer GERRITSEN te Breskens, die aan het hoofd staat van het genoemde comité. Dat de zaak ook in België belangstelling ondervindt, blijkt onder anderen daaruit, dat de Belgische regeering bij de wet van 7 September 1884 gemachtigd is aan den concessionaris van het Nederlandsch gedeelte der lijn ook voor het op Belgisch grondgebied gelegen gedeelte concessie te verleenen.

De aanlegkosten der lijn worden met inbegrip van rollend materieel, begroot op f 550 000,

Gedeputeerde Staten van Zeeland schreven, met het oog op aanhangige plannen voor de tramwegen Breskens—Maldeghem en Hulst—Walsoorden, en ter ondersteuning van de daarvoor gevraagde bijdragen het volgende:

» Wij beschouwen het tot stand komen dier ondernemingen als eene levensquaestie voor het voormalig 5de, maar vooral voor het 4de district, dat tot nu toe geheel van ijzeren wegen is verstoken.

» De ontworpen lijn Breskens—Maldeghem zal den staat van isolement doen ophouden, waarin het 4de district nog steeds verkeert; men zal door haar verkrijgen aansluiting eenerzijds ook met den provincialen stoombootdienst op de Westerschelde en middellijk alzoo aan het net der Staatsspoorwegen, anderzijds aan de Belgische spoorwegen. Wij meenen dat het nut van eene dergelijke lijn, met het oog op de economische en politieke belangen, bezwaarlijk te overschatten is. "

De provincie kende dan ook, op hun voorstel, aan de onderneming eene jaarlijksche bijdrage toe van f 6000 gedurende 10 jaren, terwijl mede tienjarige bijdragen zijn toegezegd door eenige betrokken gemeenten, tot een bedrag van f 4800 en door besturen van door den tramweg doorsneden polders van f 645,90.

Hieruit blijkt dat het belang der ontworpen gemeenschapslijn ook in de betrokken landstreek wordt gevoeld, en de ondergeteekenden zijn mede van oordeel dat deze tramspoorweg inderdaad gezegd kan worden een werk van openbaar nut te zijn, waardoor in eene wezenlijke behoefte zal worden voorzien, terwijl het alleszins te rechtvaardigen schijnt, dat de Staat, die in alle deelen des Rijks spoorwegen heeft aangelegd, in dit geval bij uitzondering zijn steun verleene, om dit van spoorwegen geheel verstoken gedeelte des lands met de versnelde middelen van gemeenschap, zoowel in Nederland als in België, in verbinding te brengen.

In verband met het bovenstaande zijn de ondergeteekenden van meening dat er termen zijn om, op het voetspoor van hetgeen in 1850 met betrekking tot het waarborgkapitaal van de Overijsselsche spoorwegmaatschappij is geschied (zie onder anderen verslag openbare werken 1850/53 blz. 7), de Regeering alsnog te machtigen tot de uitkeering van het voorgestelde subsidie ten behoeve van den tramweg Breskens-Maldeghem.

Mocht dit voorstel de goedkeuring der Wetgevende Macht verwerven, dan ligt het in de bedoeling de som, waarvan hier sprake is, toe te zeggen aan het comité voornoemd, onder zoodanige voorwaarden als noodig en wenschelijk zullen voorkomen, om het tot stand komen van den tramweg te verzekeren, en in het bijzonder onder de voorwaarde, dat allen, die op het onderwerpelijk waarborgkapitaal aanspraak maken, vóór de uitbetaling van dit subsidie zullen verklaren afstand te doen van alle rechten, die zij vermeenen te dezer zake tegen den Staat der Nederlanden te kunnen doen gelden. De ondergeteekenden wenschen daarbij de mededeeling te voegen dat belanghebbenden met laatstbedoelde voorwaarde genoegen hebben genomen.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[107. 4.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet betreffende eene Rijksbijdrage ten behoeve van een stoomtramweg van Breskens naar de Belgische grenzen in de richting van Maldeghem heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen en beschouwingen.

§ 1. Door sommigen werd er de aandacht op gevestigd, hoe in de Memorie van Toelichting wel is waar wordt verwezen naar de vroegere *Handelingen* en gedrukte stukken der Staten-Generaal, maar dat het niet ondienstig ware geweest, daarbij een kort overzicht dezer zaak te geven. Het had bevreemding gewekt, dat niet was vermeld hetgeen is geschied bij de behandeling van het wetsontwerp tot onteigening ten behoeve van een spoorweg van Rotterdam naar Houten (zitting 1875—1876, n°. **93**). In de zitting der Tweede Kamer van 22 December 1875 en der Eerste Kamer van 17 Januari 1876 werd er toen reeds op gewezen, dat de Rotterdam-Munster-Spoorwegmaatschappij zeer onsolide was, geen kapitaal bezat en waarschijnlijk niet zou slagen. Terwijl in andere gevallen de onteigeningswet het geheele tracé bevat, waarvoor concessie is verleend, werd toen slechts de onteigening gevraagd voor het gedeelte van Rotterdam naar Houten, omdat de concessionarissen beweerden door het verleenen dezer onteigening de noodige gelden voor den aanleg van den spoorweg te zullen verkrijgen. De onteigeningswet zou waarschijnlijk niet zijn aangenomen, wanneer de Minister van Binnenlandsche Zaken, de heer Heemskerk, in bovengenoemde zitting der Tweede Kamer niet had gezegd: » Het waarborgkapitaal is in orde en bestaat uit goede effecten ter waarde van vier ton, die, als de concessionarissen hunne verplichtingen niet nakomen, niet zullen wedergegeven worden, zooals wel geschied is; ik meen, dat er in deze zaak geene reden bestaat tot het gebruik van consideratie bij onverhoopte mislukking." Deze woorden kwamen geheel overeen met hetgeen die Minister verklaard had in de zitting van 26 November 1875: » Hoe staat het met de waarborgen van de lijn Rotterdam-Munster? Ik kan daarop alleen dit antwoorden, dat de concessionarissen een waarborgkapitaal hebben gestort van vier ton in goede effecten, hetwelk zij kwijt zullen zijn, als zij de concessie niet nakomen." Trouwens in art. 38 der concessie leest men: » Nadat de Minister heeft verklaard, dat de concessie als definitief aanvaard beschouwd wordt, hebben de concessionarissen geen aanspraak meer op de teruggave der gestorte waarborgsom, welke tot een bedrag van f 400 000 aan den Staat vervalt, zoo de concessionarissen niet aan de aangegane verbintenissen voldoen."

Het wetsontwerp tot teruggave van het waarborgkapitaal is in de zitting van 16 Februari 1883 door de Tweede Kamer verworpen met 47 tegen 9 stemmen, en nu scheen het minstens zeer zonderling dat de Regeering een voorstel indient, hetwelk eigenlijk niets anders is, dan eene vermomde teruggave van dat waarborgkapitaal. Dit trok te meer de aandacht omdat, toen in 1882 bedoeld wetsontwerp om advies aan den Raad van State was gezonden, het toenmalige lid van dat college, de heer Heemskerk, thans hoofd van het Kabinet, in eene afzonderlijke nota afgeraden heeft dat waarborgkapitaal terug te geven (vgl. het verhandelde in de zitting der Tweede Kamer van 25 Maart jl. (*Handelingen*, bladz. 710 en 711).

Tot rechtvaardiging harer handelwijze beroept de Regeering zich op de teruggave, in 1850, van het waarborgkapitaal der Overijsselsche spoorwegmaatschappij. De omstandigheden waren toen echter geheel verschillend. Die maatschappij was, buiten haar schuld, ten gevolge der groote politieke gebeurtenissen dier dagen niet in staat hare verplichtingen na te komen. Voor dat waarborgkapitaal, ten bedrage van f 450 000, werd toen deelgenomen in de Overijsselsche kanaalmaatschappij, waarvan de kosten der werken begroot werden op f 1 100 000. Laatstgenoemd waarborgkapitaal was niet verbeurd verklaard en in de schatkist gestort, zooals dat van den spoorweg Rotterdam-Munster. De teruggave geschiedde aan de maatschappij, en niet aan twee concessie-aanvragers. Niemand had directe schade geleden, terwijl door de wet tot onteigening van een spoorweg van Rotterdam naar Houten een aantal eigenaars van perceelen zijn benadeeld. Immers in 1874 werden, overeenkomstig de artt. 6 en 7 der wet, regelende de onteigening ten algemeenen nutte, de plannen van den ontworpen spoorweg Rotterdam-Munster ter inzage gelegd in de verschillende daarbij betrokken gemeenten. Art. 39 derzelfde wet zegt, dat bij de berekening der schadevergoeding niet gelet wordt op nieuwe getimmerten of veranderingen, gemaakt na de nederlegging der bedoelde plannen. Van het oogenblik der ter visie legging tot den 28sten September 1879, toen de onteigeningswet werd ingetrokken, heeft dus op de betrokken perceelen een servituut gelegen, ten gevolge waarvan de eigenaren, uit vrees voor mogelijke onteigening, op de perceelen niet hebben durven bouwen of daaraan verbeteringen aanbrengen. Op grond van deze overwegingen werd door eenige leden betoogd, dat, voor zoover er sprake mocht zijn aan het in 's Rijks schatkist gestorte waarborgkapitaal eene bijzondere bestemming te geven, dan voorzeker de bewoners der streken, welke op deze wijze schade hebben geleden, het eerst in aanmerking zouden kunnen komen, en meende men daarom het aan de Kamer uit Schoonhoven over deze zaak gerichte adres te moeten ondersteunen.

§ 2. Deze beschouwingen ontmoetten echter tegenspraak bij eenige andere leden, welke er in de eerste plaats op wezen, hoe volgens dit ontwerp het gestorte waarborgkapitaal niet aan de concessionarissen zelve zou worden teruggegeven, maar aan eene andere maatschappij toegekend, waardoor die concessionarissen wel gebaat zouden worden, doch op geheel andere wijze dan bij een volkomen teruggave, waardoor zij eene geheel vrije beschikking over dat kapitaal zouden verkrijgen. Al konden deze leden zich vereenigen met het denkbeeld, dat het gestorte waarborgkapitaal in den regel bij niet-uitvoering van eenige concessie ook niet aan de concessionarissen behoort te worden teruggegeven, zoo wezen zij er toch op dat dit beginsel bij vroegere concessie-aanvragen, ook buiten het geval met de Overijsselsche spoorwegmaatschappij, niet altijd was toegepast. Zij zagen dan ook geene reden, waarom dit strikt recht van den Staat in deze zóó streng moest worden toegepast. Wel erkenden zij, dat de concessionarissen bij het verkrijgen der concessie er uitdrukkelijk voor gewaarschuwd waren, dat ditmaal bij niet-uitvoering der concessie het waarborgkapitaal niet zou worden teruggegeven; maar hier stond tegenover, dat hun, naar deze leden meenden, door een opvolgend Minister het vooruitzicht op die teruggave wèl was geopend, zoodat zij na die latere verklaring met evenveel grond mochten verwachten dat het wèl, als dat het niet zou worden teruggegeven. Bovendien hadden zij later aangeboden, den bewusten spoorweg alsnog aan te leggen, maar was hun toen de vergunning daartoe geweigerd, omdat, volgens schrijven van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid van 23 Maart 1881, de spoorwegverbinding Rotterdam-Munster voor Nederland op dat oogenblik niet verlangd werd. Deze leden waren derhalve van oordeel, dat er in de gegeven omstandigheden tot de aanneming van dit wetsontwerp alle reden bestond. Ook konden zij niet toegeven, dat, werd in beginsel besloten het bewuste waarborgkapitaal aan te wenden ten behoeve van eenig werk van algemeen belang, daarvoor buiten de vroegere concessionarissen om

kon worden in de plaats gesteld een geheel ander werk, in eene geheel andere streek dan door hen bedoeld was. Immers alsdan zou wellicht een werk kunnen worden aangewezen, waardoor de oorspronkelijke concessionarissen, bijv. ten gevolge van noodige kostbare kunstwerken bij te verwachten weinige productiviteit, in plaats van gebaat, nog zouden benadeeld worden. Hunne aanvrage moest worden toegestaan of geweigerd.

§ 3. Afgescheiden van het bovenstaande kwam ter sprake de vraag, of het in het algemeen al dan niet wenschelijk is bij den aanleg van stoomtram- of lokaalspoorwegen van Rijkswege een subsidie te verleenen. Onderscheidene leden wezen er op, hoe, naar hun oordeel te recht, zulks door de Regeering tot nog toe steeds geweigerd was, en zij zouden dan ook reeds om deze reden aan dit wetsontwerp bezwaarlijk hunne stem kunnen schenken. Wel is waar is bij de wet van 15 Juni 1883 (*Staatsblad* n°. 85) eene bijdrage van hoogstens acht ton toegezegd aan de Koninklijke Nederlandsche Lokaalspoorwegmaatschappij voor het bouwen eener vaste spoorwegbrug over den IJssel te Deventer, maar zulks geschiedde hoofdzakelijk, omdat, ten gevolge der hoogere eischen voor het belang der rivieren, de brug meer moest kosten dan voor den lokaalspoorweg noodig was. In het Voorloopig Verslag op het Iste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1885, bladz. 7, leest men: »De in aanleg zijnde openbare werken behoorden ongetwijfeld met bekwamen spoed te worden voltooid. Maar met het ondernemen van nieuwe openbare werken diende groote behoedzaamheid te worden betracht. Zoo achtte men het geenszins overbodig, dat reeds thans stemmen opgingen tegen den aanleg van nieuwe spoorwegen of stoomtramwegen van Staatswege, nadat de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) geheel zou zijn uitgevoerd." De Regeering schreef in Januari 1885 in hare Memorie van Beantwoording op bladz. 5 en 6: »Hetgeen in het Voorloopig Verslag wordt opgemerkt ten aanzien van den aanleg van nieuwe openbare werken wordt door de Regeering ten volle beaamd." Met deze verklaring scheen het moeilijk te rijmen, dat thans reeds, zoo kort na deze verklaring, vier ton uit de schatkist voor een nieuw openbaar werk zou worden besteed. De meening werd dan ook vernomen, dat aandrang van het buitenland aan de indiening van dit wetsontwerp niet vreemd zou zijn.

Het gevoelen, dat ten behoeve van stoomtram- of lokaalspoorwegen in geen geval van Staatswege subsidie behoorde te worden verleend, was, vooral wat dit eerste middel van vervoer betreft, echter geenszins algemeen. Verscheidene leden zagen daarin het verkeermiddel der toekomst in die mate, dat na verloop van betrekkelijk weinige jaren het land daarmede behoorde doorsneden te zijn, evenals tot dusver met straatwegen het geval is. En evenzeer als het Rijk getracht heeft den aanleg van deze te bevorderen, waar de krachten van particulieren of gemeenten en provinciën te kort schoten, kon en moest het Rijk behulpzaam wezen bij den aanleg van stoomtramwegen, zonder wier bezit in vervolg van tijd vele streken des lands zich in concurrentie met andere niet zouden kunnen staande houden. Vrees voor overmatige belasting der Rijksmiddelen behoefde daarbij, naar deze leden meenden, niet te bestaan, wanneer slechts als beginsel werd aangenomen, dat geene ondersteuning uit de schatkist wordt verleend wanneer niet door particulieren, door gemeenten en provinciën of ook door andere corporatiën voldoende wordt bijgedragen.

Eén lid wenschte als zijn gevoelen te doen kennen, dat de Regeering thans, nu de aanleg van spoorwegen voor rekening van het Rijk wordt gestaakt, behoorde over te gaan tot het aanleggen van een net van tramwegen door het geheele land. Hij betreurde den aanleg van spoorwegen volgens de wet van 1875, waaronder er vele zijn, wier nut zeer twijfelachtig is, maar dit moest z. i. geen reden zijn om een net van tramwegen, dat hij zeer wenschelijk achtte, achterwege te laten.

Nagenoeg algemeen was men intusschen van meening, dat, zoo ergens in het land de verbetering der communicatie door stoommiddelen gevorderd werd, dit het geval is in het vierde district van Zeeland, dat, steeds *pro rata parte* bijdragende in de verbetering der middelen van verkeer elders, bij den aanleg van openbare werken voortdurend zeer stiefmoederlijk is bedeeld. De gemeenschap met de andere deelen des lands werd zoo onvoldoende genoemd, dat men, om uit het vierde in het voormalige vijfde district te komen, over Belgisch grondgebied moet reizen, en dat bijv. getuigen uit Sluis, Aardenburg, Eede, St. Kruis en andere omliggende gemeenten, om tijdig in de hoofdplaats van het arrondissement te kunnen zijn, reeds des morgens ten ongeveer vier uur in elk jaargetijde hunne woning moeten verlaten, waar zij vaak eerst des avonds kunnen terugkeeren. De bewoners van het vierde district, van alle gemeenschap afgesloten en eene marktplaats voor hunne producten missende, gaan bovendien ook in verband met den thans kwijnenden toestand van den landbouw, jaar op jaar achteruit, zoodat ondersteuning van Staatswege inderdaad zeer gewenscht moet worden geacht. Behalve de voorgestelde lijn zou het dan ook overweging verdienen, om ook aan te leggen eene lijn van Schoondijke over IJzendijke naar eenig punt van het Belgische spoorwegnet. Men wenschte deze vraag echter geheel afgescheiden te houden van de al of niet teruggave van het waarborgkapitaal.

§ 4. Op bladz. 1 der Memorie van Toelichting spreekt de Regeering van het onverkocht gebleven gedeelte der gedeponeerde fondsen met de daarop te goed zijnde rente, dat ter beschikking is gebleven van de daarop rechthebbenden, maar nog niet teruggevorderd. Ook op bladz. 3 der Memorie van Toelichting leest men, dat het subsidie niet uitbetaald zal worden, vóórdat allen, die op het onderwerpelijk waarborgkapitaal aanspraak maken, zullen verklaard hebben afstand te doen van alle rechten, die zij vermeenen te dezer zake tegen den Staat der Nederlanden te kunnen doen gelden. Wat de eerste opmerking betreft vroeg men: is de Regeering niet in staat zich van dat onverkochte gedeelte te ontdoen, ten einde te voorkomen dat de Staat later wellicht worde blootgesteld aan kostbare procedures met vermeende rechthebbenden? Omtrent de zonderlinge verklaring op bladz. 3 verlangde men inlichtingen; men kon zich toch niet voorstellen *wie* op dat waarborgkapitaal, dat zich in de schatkist bevindt en Rijkseigendom is, alsnog rechten zouden kunnen doen gelden. En zoo er dusdanige personen mochten bestaan, kent de Regeering deze, en zou zij de zekerheid hebben, dat er geene achterwege bleven, die, geen afstand gedaan hebbende, later nog met hunne aanspraken voor den dag konden komen?

Eenig artikel.

In een subsidie tot een bedrag van f 400 000 kon men niet zoozeer eene ondersteuning, dan wel het verschaffen van meer dan het geheele benoodigde kapitaal zien. Het gedeelte op Belgisch grondgebied er in begrepen is de geheele tramweg 28 K. M. lang; er zijn geene noemenswaardige kunstwerken, terwijl de straatweg er zeer breed is, zoodat de stoomtram overal in den weg of op de bermen kan gelegd worden. Zulk een weg nu kost, met inbegrip van het rollend materieel, niet meer dan f 10 000 per kilometer hoogstens, zoodat de aanleg van den geheelen weg, het Belgische gedeelte er onder begrepen, niet meer dan 2½ à 3 ton zal bedragen. Volgens de Memorie van Toelichting daarentegen is het maatschappelijk kapitaal f 550 000, dus ongeveer het dubbele der som, waarvoor de tram kan aangelegd worden.

Evenals zulks bij het verleenen van Rijkssubsidiën altijd geschiedt, moet de Regeering zorg dragen, dat alle werken in het openbaar aanbesteed worden. Nog onlangs, zoo werd opgemerkt, heeft de Regeering geweigerd de aanbesteding van den onderbouw der brug te Deventer van de Koninklijke Nederlandsche Lokaalspoorweg-maatschappij goed te keuren, omdat de aanbesteding onderhands en niet in het openbaar was geschied. In elk geval scheen eene nadere specificatie der benoodigde kosten vereischt.

Enkele leden vestigden naar aanleiding van bovenstaande becijfering er de aandacht op, dat onder de lengte van 28 K. M. niet is begrepen de voorgenomen zijtak naar Sluis, die zal aansluiten aan het kanaal Sluis-Brugge en eene lengte van vier kilometers zal bedragen. Maar, zoo werd daartegen opgemerkt, dit zou in elk geval slechts eene vermeerdering der kosten ten bedrage van hoogstens f 40 000 veroorzaken, en bovendien maakt het wetsontwerp daar geen melding van.

Hoe het ook zij, de groote meerderheid der leden meende zich te moeten verzetten tegen het verleenen van dit subsidie in den vorm eener vaste som. Naar aanleiding van het subsidie van f 186 000, aan de gemeente Zaandam ter verbinding van de Voorzaan met het Noordzeekanaal bij de wet van 11 Juli 1882 (*Staatsblad* n°. 81) verleend, had o. a. in de zitting der Tweede Kamer van 21 December 1883 eene discussie plaats gehad, en waren op verzoek van den heer De Savornin Lohman inlichtingen verstrekt, waaruit bleek, dat het Rijkssubsidie zoo aanzienlijk was, dat het geheele werk er uit kon bekostigd worden. Men had daarom verwacht, dat thans in de wet geene vaste som zou genoemd zijn, maar een andere weg ingeslagen. Welke deze had moeten zijn, daaromtrent waren de gevoelens verdeeld. Sommigen herinnerden er aan, hoe bij de wet van 15 Juni 1883 (*Staatsblad* n°. 85) is bepaald, dat de bijdrage uit 's Rijks schatkist aan de Koninklijke Nederlandsche Lokaalspoorwegmaatschappij voor de brug te Deventer zal bedragen de helft der kosten, tot een maximum van acht ton. Zij hadden gaarne gezien, dat op dit voetspoor ook hier bijv. vier vijfden der kosten van het werk, tot een zeker maximum, waren verleend. Anderen zouden er de voorkeur aan geven, bijv. 30, 40 of 50 percent van het kapitaal van aanleg te verstrekken in twee, drie of meer jaren, zooals dit bij het ondersteunen van den aanleg van straat- of kunstwegen doorgaans plaats vindt, of liever nog over een zeker kapitaal en gedurende eenige jaren eene matige rentegarantie te verzekeren, als wanneer het aan het comité niet moeilijk kon vallen het benoodigde kapitaal te vinden.

De vorm van het wetsontwerp ontmoette voorts bezwaar; de voorwaarden, die door de Ministers van Waterstaat, Handel en Nijverheid en van Financiën zullen gemaakt worden, moesten eerst worden vastgesteld en medegedeeld; tevens moesten bepalingen worden gemaakt omtrent het gebruik van den weg en de bermen van den Rijksstraatweg enz., evenals voor den stoomtramweg van Sneek naar Joure (zie *Staatscourant* van 14 Juni 1884). De eventueele opbrengst van den stoomtram kon wel eens zoo gering zijn, dat de Staat het recht moest hebben om de noodige maatregelen te nemen, indien de dienst op den stoomtramweg niet voldoende was.

Het verleenen van subsidie aan een comité achtte men bovendien verkeerd; een comité toch geeft geene rechtszekerheid en kan ieder oogenblik ophouden te bestaan. Er moest eene maatschappij gevormd, en aan deze het subsidie gegeven worden.

Ten slotte vroeg men overlegging der overeenkomst, die tusschen de heeren Otlet en Wilmart eenerzijds en het comité anderzijds is gesloten.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 3den Juni 1885.

BRANTSEN VAN DE ZIJP.
VAN KERKWIJK.
VAN DER FELTZ.
POMPE VAN MEERDERVOORT.
VAN DER SLEYDEN.

[107. 5.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING.

(Ingezonden bij brief van 26/27 Juni 1885.)

§ 1 *en* 2. Hoe eene vermelding van hetgeen geschied is bij de behandeling van het wetsontwerp tot onteigening ten behoeve van een spoorweg van Rotterdam naar Houten eenig licht kan verspreiden omtrent het thans aanhangige wetsontwerp, schijnt niet duidelijk, nu, zooals ook in de Memorie van Toelichting is medegedeeld, het waarborgkapitaal van vier ton in 's lands schatkist *is* gestort en onder de middelen verantwoord, zoodat, overeenkomstig de vroeger gegeven verklaringen, te dier zake geheel aan de bepalingen der concessie *is* voldaan. Wat daarvan echter ook zijn moge, van den kant der Regeering bestond geene aanleiding om ten behoeve van de toelichting van het onderwerpelijke wetsontwerp, de vroegere geschiedenis der zaak, van vóór 1878, te vermelden; gaarne wordt evenwel toegegeven dat die geschiedenis thans vrij nauwkeurig in het Voorloopig Verslag wordt medegedeeld, zoodat daaraan niets behoeft te worden toegevoegd.

Het wetsontwerp strekt echter niet om op die reeds besliste zaak terug te komen; het beoogt de beslissing der Nederlandsche Vertegenwoordiging uit te lokken omtrent de vraag of het niet mogelijk is, de billijkheid tegenover de voormalige concessionarissen van den spoorweg Rotterdam-Munster met het Staatsbelang in overeenstemming te brengen, door het aan de schatkist vervallen kapitaal alsnog als kapitaal voor eene nieuwe onderneming van erkend algemeen nut beschikbaar te stellen.

Dat de *omstandigheden* waaronder de teruggave van het waarborgkapitaal der Overijsselsche Spoorwegmaatschappij in 1850 plaats had, verschillen van die met betrekking tot het kapitaal, dat het onderwerp dezer voordracht uitmaakt, wordt gaarne erkend, maar aan de hoofdzaak, waarop het aankomt, namelijk dat ook destijds een gestort en volgens de concessie aan den Staat vervallen waarborgkapitaal voor eene onderneming van algemeen erkend nut is bestemd geworden, wordt daarmede niets toe- of afgedaan. Wat overigens die omstandigheden aangaat, ook nu wordt voorgesteld het kapitaal niet aan de twee concessie-aanvragers terug te geven; maar een daarmede gelijkstaand bedrag als subsidie toe te kennen aan het comité ter bevordering van het tot stand komen van een stoomtramweg van Breskens naar Maldeghem, dat wel is waar met de heeren Otlet en Wilmart in verbinding staat, maar het subsidie niet zal ontvangen dan naar gelang de tramweg zal zijn voltooid en opgeleverd. De beschouwing omtrent den invloed van art. 39 der onteigeningswet op de tijdelijk ter onteigening aangewezen perceelen in het midden latende, moet worden opgemerkt, dat van dientengevolge geleden schade geen enkel bewijs wordt geleverd en daarvan ook aan de Regeering niets is gebleken, terwijl bovendien te recht in het Voorloopig Verslag wordt aangevoerd, dat het in geen geval kan aangaan het kapitaal aan te wenden ten behoeve van eenig ander werk van algemeen nut, in eene geheel andere streek dan door de voormalige concessionarissen werd bedoeld, zoolang men geneigd is, de hierboven gestelde vraag, hoe de belangen dier concessionarissen met het Staatsbelang in overeenstemming waren te brengen, niet geheel ter zijde te leggen.

Bij de beoordeeling van het wetsontwerp moet in het oog worden gehouden, dat het een tweeledig doel beoogt; in de eerste plaats: het tot stand komen van eene gewenschte verbinding in het voormalig 4de district van Zeeland tusschen de Westerschelde en het Belgische spoorwegnet, en in de tweede plaats: het te gemoet komen, zooveel doenlijk, aan de naar het oordeel der Regeering niet onbillijke verlangens van de vroegere concessionarissen, om hunne vroeger gestorte gelden niet geheel als verloren te moeten beschouwen.

Aan het strenge recht is voldaan door dat kapitaal in 's lands schatkist te storten, maar hiermede is, naar zij meent, nog niet uitgemaakt, dat het niet middellijk den vroegeren concessionarissen ten goede zou mogen komen, als men in aanmerking gelieft te nemen, dat het beginsel van verbeurdverklaring van het waarborgkapitaal, bij niet uitvoering van spoorwegconcessiën, vóór het onderhavige geval, hier te lande nog nimmer eene volledige toepassing had gevonden.

§ 3. De Regeering, geheel instemmende met de beschouwingen omtrent het nut van de stoomtram- en locaalspoorwegen, is evenwel de meening toegedaan dat als regel, ten behoeve van den aanleg dier gemeenschapsmiddelen, geen bijdragen van Rijkswege behooren te worden gegeven, omdat zij bestemd zijn in de behoeften van eene bepaalde streek te voorzien en als zoodanig bij uitnemendheid een *locaal* belang vertegenwoordigen.

Hier schijnen echter uit een tweeledig oogpunt wel termen voor eene uitzondering. Niet alleen van wege het verband met het vervallen waarborgkapitaal van den spoorweg Rotterdam-Munster, maar de stoomtramweg van Breskens naar Maldeghem is meer dan een werk van enkel locaal belang. Ten bewijze hiervoor kan, behalve het daaromtrent in de Memorie van Toelichting aangevoerde, onder anderen ook worden gewezen op de belangstelling in het naburig België voor de totstandkoming van dezen weg betoond. Met *algemeene* stemmen is aldaar het wetsontwerp aangenomen, waarbij de Regeering wordt gemachtigd voor het op Belgisch grondgebied gelegen gedeelte van dien weg concessie te verleenen aan de concessionarissen van het Nederlandsche gedeelte, omdat, zooals in het rapport van de centrale sectie uit de Chambre des Représentants werd gezegd, deze weg »réunissait les caractères d'une voie internationale, appelée à développer les relations de la Belgique avec la Hollande".

Inderdaad blijkt hieruit dat men ook in België eene goede beëindiging dezer aangelegenheid wenscht, en waar eene nuttige zaak kan worden tot stand gebracht, kan de Regeering niet inzien, dat zij achterwege zoude moeten blijven, omdat eene buitenlandsche Regeering en Vertegenwoordiging toonden daarin ook belang te stellen.

Met genoegen ontwaarde zij dan ook dat men nagenoeg algemeen de meening was toegedaan, dat het werk waarvoor het subsidie zou strekken, in eene dringende behoefte zal voorzien en dus inderdaad aanspraak mag maken op bijzondere ondersteuning.

Door den voorzitter van het comité, die concessie heeft verkregen voor den stoomtramweg van Breskens naar de Belgische grens, is ook reeds concessie aangevraagd voor eene zijlijn Schoondijke-IJzendijke-Belgische grens, in de richting van het station Caprijcke. Zoolang echter de productiviteit der hoofdlijn nog onzeker is, is het onmogelijk dat men zich nu reeds tot het aanleggen dier zijlijn verbinde.

§ 4. Met betrekking tot de bij deze paragraaf gemaakte opmerkingen, is de tweede ondergeteekende, die bij zijn optreden dit ontwerp van wet aanhangig vond, gaarne bereid om met zijn ambtgenoot, den eerst-ondergeteekende, de gewenschte inlichtingen te geven.

Na eenige onderhandelingen met de beide partijen, welke aanspraak maakten op de ten kantore van den agent van het Ministerie van Financiën nog aanwezige, tot het waarborgkapitaal behoorende fondsen, is ten slotte het onverkocht gebleven gedeelte van dat kapitaal, benevens de op het verkochte gedeelte nog te goed zijnde renten tot 22 Mei 1878, dat is tot den dag waarop de concessie van den spoorweg Rotterdam-Munster werd ingetrokken, met goedkeuring en medewerking van curators der Rotterdam-Munstersche Spoorwegmaatschappij, afgegeven aan de heeren Otlet en Wilmart, door wie het kapitaal in der tijd was gedeponeerd.

Of er nog andere dan de hierboven bedoelde personen zijn, die op de indertijd gedeponeerde gelden aanspraak maken, is aan de Regeering niet bekend.

Eenige jaren geleden, toen er van de teruggaaf van dit kapitaal sprake was, is daartegen door verschillende personen geprotesteerd, maar al de destijds uitgebrachte protesten zijn sedert weder ingetrokken.

Wat betreft de in de Memorie van Toelichting gebezigde en als zonderling gequalificeerde uitdrukking, dat er personen zijn, die op dit kapitaal rechten kunnen doen gelden, wordt opgemerkt, dat van Regeeringswege alleen is gezegd, dat sommigen *vermeenen* dergelijke rechten te kunnen doen gelden, welk feit, hoe zonderling het nu ook moge klinken, desniettemin volkomen juist is en o. a. bewezen wordt door de talrijke adressen te dezer zake door de heeren Otlet en Wilmart, ook aan de Tweede Kamer ingediend.

Eenig artikel.

In het wetsontwerp is door eene omissie alleen melding gemaakt van de hoofdlijn en niet van den zijtak naar Sluis. (Een op dit punt gewijzigd ontwerp van wet is bij deze Memorie gevoegd.) Met inbegrip van dien zijtak en van zij- en wisselsporen heeft de aan te leggen tramlijn eene lengte van 33 800 M. als:

de hoofdlijn op Nederlandsch gebied . .	24 400 M.
de hoofdlijn op Belgisch gebied	4 300 »
de zijlijn naar Sluis	3 585 »
zij- en wisselsporen op de hoofdlijn . .	1 300 »
zij- en wisselsporen op de zijlijn. . . .	215 »
te zamen . . .	33 800 M.

Uit inlichtingen van een bekenden geaccrediteerden Nederlandschen tramweg-ingenieur, die de voorloopige ontwerpen voor de lijn heeft opgemaakt, blijkt het volgende.

Ofschoon er geen noemenswaardige kunstwerken zijn, dient echter te worden opgemerkt, dat de lijn voor een belangrijk deel in de bestrating valt, en wel over eene lengte van:

500 M. in de bebouwde kom in Breskens;
800 » » » » » » Schoondijke;
750 » » » » » » Oostburg;
1150 » » » » » » Aardenburg;
800 » » » » » » Maldeghem;
650 » » » » » » Sluis;
650 » voor wissel- en zijsporen;

te zamen 5300 M.

Het ligt verder in de bedoeling den zijtak naar Sluis voor goederen met stoom, en voor passagiers met paarden te exploiteeren, waardoor het aanbrengen van bestrating tusschen de rails, over de geheele lengte van deze lijn, noodig wordt.

Voorts zij opgemerkt, dat de bodem overal bestaat uit klei, die ter behoorlijke diepte en breedte moet worden ontgraven, dat de uit die ontgraving voortkomende specie weggevoerd en door scherp zand vervangen moet worden; welk zand niet in de nabijheid van het werk is te vinden, maar van de bovenrivieren aangevoerd moet worden.

Ter vermijding van de sterke helling bij de haven te Breskens zal de lijn den publieken weg niet kunnen volgen; hierin zal, hetzij door aankoop van huizen op de Markt, hetzij door eenig kunstwerk moeten worden voorzien.

Ook te Maldeghem zal, ter vermijding van zeer scherpe bochten, het aankoopen van particuliere terreinen in de bebouwde kom noodig zijn.

Onder het rollend materieel zijn begrepen 10 trucs voor de spoorwaggons van het station Maldeghem langs de lijn te vervoeren, terwijl over de geheele lengte eene telegraafleiding zal worden aangebracht, en er eindelijk gerekend wordt op het bouwen van drie bergplaatsen en eene herstellingswerkplaats, benevens de noodige inrichtingen voor de waterbezorging op verschillende punten der lijn.

Dat onder deze omstandigheden de lijn, met inbegrip van het rollend materiaal, niet meer dan f 10 000 per K. M. (hoogstens) zou kosten, zal wel geen ernstige wederlegging behoeven. Tot heden werd dit lage cijfer dan ook in ons Rijk niet bereikt.

De aanlegkosten, met inbegrip van het rollend materiaal van den Oosterstoomtramweg (Zeist-Arnhem), waarvan tot heden 50 K. M. zijn aangelegd, bedragen f 16 000 per K. M, ofschoon hij een zeer breeden weg volgt, zonder kunstwerken van beteekenis, geene telegraafleiding bezit en onder het rollend materiaal geen trucs zijn opgenomen, terwijl tot heden eene werkplaats ontbreekt. Bijna overal bestaat hier de bodem uit zand, dat ook overal in de nabijheid is te vinden. Als men nu nagaat dat alleen voor dit onderdeel voor de lijn Breskens-Maldeghem de kosten met f 2000 per K. M. worden verhoogd, mag eene raming van f 17 000 per K. M. in het geheel, voor deze lijn inderdaad als niet te hoog worden aangenomen, vooral daar hieronder nog begrepen is een bedrijfskapitaal van f 10 000, benevens de te storten waarborgkapitalen voor de Nederlandsche en Belgische Regeeringen en voor de provincie, bedragende f 10 000, f 5000 en f 1800.

Aan de overeenkomst tusschen de heeren Otlet en Wilmart en het Comité gesloten is een bestek gehecht, volgens hetwelk de eerstgenoemden zich à forfait met den aanleg der lijn met alle toebehooren belasten. De inhoud van dat bestek, dat met de overeenkomst hierbij in afschrift wordt overgelegd, en waarbij aan het Comité, bijgestaan door haren ingenieur, alle macht is gegeven, is een waarborg dat de weg zal voldoen aan alle eischen van goede uitvoering, terwijl de uitbetaling zoodanig is geregeld, dat die slechts zal geschieden naarmate werk is geleverd. Bovendien zullen de laatste termijn van f 100 000 en het surplus in aandeelen niet worden uitgekeerd, dan nadat de onderhoudstermijn is opgeleverd. Eindelijk zal de Regeering het subsidie niet uitkeeren dan na opneming en goedkeuring van het werk.

In verband met de overeenkomst tusschen het comité en de heeren Otlet en Wilmart gesloten, is het duidelijk dat, wil men den stoomtramweg tot stand zien gebracht, er van geen ander subsidie dan van f 400 000 sprake kan zijn. Door een lager cijfer, of een waarvan het bedrag eerst later zal blijken, aan te nemen, zou de overeenkomst vervallen, en bij het Comité bestaat de vaste overtuiging, dat het langs anderen weg niet gelukken zal het voor het voormalig vierde district van Zeeland zoo dringend noodig middel van verkeer tot stand te brengen, ook al tracht men op andere wijze het verkrijgen van het noodige kapitaal gemakkelijker te maken.

De vorm van het wetsontwerp is geen andere, dan die tot nu toe voor gelijksoortige ontwerpen gebezigd. Er schijnt geen afdoende grond te bestaan om thans van dien vorm af te wijken.

Bepalingen omtrent het gebruik van den weg en de bermen van den Rijksstraatweg, enz. zijn reeds gemaakt bij de voorwaarden, waaronder bij beschikking van 11 December 1882, n°. 7, aan J. G. Gerretten, die aan het hoofd staat van het tramweg-comité, concessie werd verleend tot het ten behoeve van den tramweg gebruik maken van een gedeelte van Rijkshaventerrein te Breskens en van den Rijksweg tusschen deze plaats en de Belgische grens in de richting van Maldeghem. Bij die beschikking is tevens aan de Regeering alle bevoegdheid voorbehouden, zoowel tot het doen opruimen der gemaakte werken, als tot intrekking der concessie, als het algemeen belang zulks mocht vorderen. Bij die overeenkomst is bepaald, dat de Maatschappij, waarin de heeren Otlet en Wilmart voor het bedrag van het subsidie aandeelen zullen

krijgen, niet onmiddellijk, doch eerst binnen 14 dagen *na* de algeheele voltooiïng en oplevering van het werk, zal worden opgericht, opdat het comité in dien tijd het heft in handen hebbe, en zulks tot zekerheid van alleszins voldoenden aanleg en inrichting. Ook is er voor gezorgd, dat het comité in stand blijft, ook na overlijden van een of meer leden.

Het reeds dadelijk vormen eener maatschappij zou hier althans strekken tot vermindering der bestaande waarborgen.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

De Minister van Financiën,

BLOEM.

[107. 6.]

BIJLAGE der Memorie van Beantwoording.

BESTEK en VOORWAARDEN, gehecht aan de overeenkomst tusschen het Comité en den concessionaris van den stoomtramweg *Breskens-Maldeghem* en de heeren OTLET en WILMART.

Onderwerp.

De onderneming heeft ten doel den aanleg en de levering van al het vast en rollend materieel, noodig voor de exploitatie van gezegden tramweg, met alles wat daartoe behoort, zóó dat de lijn geheel gereed is om in exploitatie te worden gebracht.

De hoofdlijn loopende van Breskens door Schoondijke, Oostburg en Aardenburg naar Maldeghem, heeft eene lengte van ongeveer 30 000 M., de wissels daaronder begrepen.

De zijtak naar Sluis heeft eene lengte van ongeveer 3400 M. (1) met de wissels.

EERSTE HOOFDSTUK.

Weg, vast materieel, kunstwerken.

De lijn zal loopen over den grooten weg van Maldeghem naar Breskens en zal worden aangelegd op een der bermen, behalve in de kommen der gemeenten, waar zij desnoods, indien de betrokken besturen dit toestaan, op het midden van den weg zal kunnen gelegd worden, een en ander volgens de voorwaarden van concessie.

Weg op de bermen.

De weg op de bermen zal bestaan uit eene stalen Vignolarail zwaar 17 à 18 kilogrammen de strekkende meter, rustende op dennenhouten dwarsliggers gecreosoteerd of met chloorzink bereid.

De dwarsliggers zijn geplaatst op 90 centimeter afstand van as tot as, op een zandbed van ten minste 20 centimeter dikte, bedekt met eene grindlaag, dik minstens 5 centimeter.

De dwarsliggers zullen de volgende afmetingen hebben:

lengte 1,70 M.;

dikte 0,12 × 0,25 M. met eene afwijking van 10 percent.

De verbinding der rails zal rusten op twee vierkante dwarsliggers van 0,13 × 0,25 M., wier assen 50 centimeter van elkaar verwijderd zijn.

Bij alle over- en uitwegen, waar bestrating of verharding gevorderd wordt, zullen contra-rails worden aangebracht.

Weg in de bestrating.

Voor de gedeelten, waar de lijn in de bestrating gelegd wordt, zullen groefrails worden gebezigd of Vignola-rails voorzien van een contra-rail op zoodanige wijze, dat de groef niet meer dan 3 centimeters bedraagt.

Indien de rail het aanbrengen van houten dwarsliggers eischt, moet de rail eene zoodanige hoogte hebben dat de bestrating niet rust op de dwarsliggers.

Alle stelsels van weg, rustende op houten langsliggers, zijn uitgesloten. De type van rail wordt door de aannemers gekozen onder goedkeuring van het comité.

De bestrating zal met zorg in zijn oorspronkelijken toestand worden teruggebracht, volgens de regelen en voorschriften der betrokken besturen.

Zonder toestemming van deze mag het beloop van de wegen niet gewijzigd worden, behalve in de bochten, waar het noodig is, eene verhooging van den buiten-ten rail aan te brengen.

In dat geval zal de verhooging zoodanig moeten worden aangebracht, dat zij het wegvloeien van het regenwater niet tegenhoudt.

Kunstwerken, onteigeningen.

Geene kunstwerken noch onteigeningen zijn over de geheele lengte van den weg noodig, behoudens enkele kleine versterkingen aan duikers of heulen van weinig omvang, en de ophooging van een gedeelte weg op den zijtak naar Sluis, ten einde eene helling te verkrijgen voor het overgaan van een dijk van niet meer dan $1^1/_2$ %.

De tegenwoordige tolboomen zullen volgens het voorschrift der Regeering moeten gewijzigd worden.

Indien er telegraaf- of kilometerpalen staan, zullen die ten genoegen der eigenaren verplaatst worden.

De materialen voor het onderhoud der steenwegen, daarop aanwezig, zullen volgens aanwijzing der betrokken besturen moeten worden verplaatst.

Klein onderhoudsmaterieel.

De aannemers zullen al het kleine materieel, noodig voor het onderhoud van den weg, leveren, zooals pikhouweelen, schoppen, kruiwagens enz.

Telephoon of telegraaf.

De aannemers zullen langs den weg telephoon- of telegraafdraden aanleggen met de noodige toestellen aan de beide einden van de lijn en aan de halten der tusschengelegen gemeenten.

Algemeene voorwaarden van aanleg.

De werken zullen worden uitgevoerd met materialen van de beste in hunne soort en aan de goedkeuring van den door het comité te benoemen deskundige worden onderworpen.

De dwarsliggers zullen bereid worden met 150 liters creosoot of oplossing van chloorzink per kubieke meter.

De stalen rails en hunne verbindingen zullen onderworpen worden aan de bij de Nederlandsche Staatsspoorwegen bestaande proeven.

Het leggen der rails moet geschieden volgens de onder de uitvoering te geven orders.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Rollend materieel.

De aannemers zullen al het rollend materieel leveren

(1) Volgens latere opgaaf 3800 M.

benoodigd voor een dienst met drie treinen daags in iedere richting op den stoomtramweg en voor eene correspondentie met paardentram op iederen trein op den zijtak naar Sluis.

Om dezen dienst uit te voeren, wordt aangenomen dat met de reserves er noodig zijn:

vier locomotieven van 30 paardenkrachten en wegende 7 tonnen ledig, volgens het systeem Winthertur, Krauss, Herschel en Zoon, of ieder ander dergelijk systeem ten gebruike bij stoomtramwegen;

vier gesloten rijtuigen voor 50 personen, ieder met eene gesloten ruimte voor de post en inwendige verdeeling in eerste en tweede klasse.

De dienst met paarden vordert drie rijtuigen met 14 zitplaatsen, getrokken door één paard, en drie paarden van 5 tot 8 jaren oud, zonder gebreken.

De goederendienst heeft noodig:

zes open wagens;

vijf gesloten wagens;

tien trucs voor het transport van spoorwegwaggons of rijtuigen;

alsmede al het kleine bijbehoorende materieel (een volledig stel reservestukken voor de locomotieven enz.) noodig voor een geregelden dienst.

Het type der machines, der rijtuigen en der waggons wordt overgelaten aan de keuze der aannemers onder goedkeuring van het comité, mits de materialen van goede hoedanigheid zijn en het type niet afwijkt van die boven aangeduid.

Derde Hoofdstuk.

Gebouwen.

Te Breskens en te Maldeghem zal een gebouw worden gesticht van houten stijl- en regelwerk en tusschenmetseling van gebakken steen, met houten of ijzeren bekapping, bedekt met pannen van zink of gegolfd ijzer, geschikt om te dienen tot bergplaats voor twee machines en drie rijtuigen met alle wissels en toegangssporen, vereischt voor de beweging der treinen en goederenwagens.

Ieder van deze depots zal een klein wachthuis hebben, een magazijn voor brandstoffen, olie, reservestukken en verschillende benoodigdheden, en eene inrichting tot waterbezorging met handpomp en pulsometer of elevator, benevens een reservoir.

Wanneer zulks naar het oordeel van het comité noodig is, zal te Oostburg eene derde dergelijke inrichting tot waterverkrijging worden gemaakt.

Bij het depot te Maldeghem zal eene kleine werkplaats zijn met de noodige gereedschappen voor de dagelijksche kleine herstellingen van het materieel. Te Sluis zal eene bergplaats worden gemaakt voor de drie rijtuigen en een stal voor drie paarden.

Voor de haltes op de tusschengelegen stations zullen geene gebouwen gesticht worden; die zullen ingericht worden in de herbergen ter plaatse bestaande.

Vierde Hoofdstuk.

Verschillende voorwerpen.

De aannemers zullen de depots en haltes voorzien van kantoormeubels, bascules en klein materieel, de kostumes voor het personeel, lantaarns, uithangborden enz.

Termijnen van aflevering.

De termijnen voor de daarstelling van de lijn beginnen te loopen, zoodra binnen den termijn in de aangehechte overeenkomst vermeld, de Staten-Generaal zullen hebben aangenomen het wetsontwerp tot uitbetaling aan de onderneming, als subsidie der f 400 000, vormende het waarborgkapitaal Rotterdam-Munster.

De werken en de levering van het materieel gereed om in exploitatie te worden gebracht, zullen moeten voltooid en geschied zijn binnen zes maanden na evengemeld tijdstip.

Onderhoud van den weg.

De aannemers zullen het onderhoud van den weg hebben gedurende drie maanden nadat de exploitatie is begonnen.

Algemeene voorschriften.

Gedurende den aanleg zullen de aannemers alle voorzorgen moeten in acht nemen, voor zooveel zij in verband staan met den bouw der lijn, die vervat zijn in de concessie, verleend door de bevoegde autoriteiten in Nederland en die welke zullen worden voorgeschreven bij het verleenen der Belgische concessie.

De voorwaarden der Belgische concessie zullen niet mogen verschillen van de algemeene voorwaarden in België voor dergelijke concessiën vastgesteld.

De aannemers zullen de uitvoering der werken en leveringen geheel en al moeten bezorgen ten genoegen van het comité.

Verschillen. — Arbitrage.

Indien het comité werken of leveringen niet mocht goedkeuren, of de oplevering van het geheele werk niet voldoende mocht achten en de aannemers daarin niet berusten, wordt de beslissing dier geschillen opgedragen aan scheidslieden, die als goede mannen naar billijkheid zullen oordeelen.

Tot scheidslieden worden benoemd de Hollandsche en Belgische staatsingenieurs, die vanwege de Regeeringen met het toezicht op het werk zullen belast worden. Deze zullen, zoo noodig, gezamenlijk den derden scheidsman kiezen. Mochten zij over de keuze van dien derden scheidsman niet kunnen overeenkomen, dan zal de meest gereede partij de benoeming van drie scheidsmannen aan de arrondissements-rechtbank te Middelburg vragen, welke alsdan als goede mannen naar billijkheid de gerezen geschillen zullen beslissen.

Additioneel artikel.

Door of vanwege den door het comité aan te wijzen deskundige zal aan de fabriek toezicht worden gehouden op de vervaardiging der rails, dwarsliggers en van het rollend materieel, en een en ander zal door hem aan de fabriek worden gekeurd.

Die deskundige zal alle plannen en teekeningen moeten maken en moet zich er mede belasten die, nadat ze aan het onderzoek van het comité en van de aannemers onderworpen zijn geworden, door de betrokken autoriteiten te doen goedkeuren.

Aan den heer . . . . . , deskundige van het comité, zal als belooning voor zijne zorgen voor de uitvoering van en het toezicht op de werken, het maken der plannen en de uitvoering daarvan, door de aannemers moeten worden uitgekeerd:

1°. eene som van f . . . . als honorarium-percenten over de waarde der werken;

2°. voor reiskosten ongeveer f . . . . ;

3°. voor kosten van personeel en toezicht ongeveer f . . . . per maand, dus voor zes maanden f . . . . , te zamen dus ongeveer f . . . . .

Behoort bij de Memorie van Beantwoording van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, van 26 Juni 1885.

Mij bekend,

De Secretaris-Generaal,

De Bosch Kemper.

[107. 7.]

BIJLAGE der Memorie van Beantwoording.

De heeren:

mr. Nicolaas Johan Cornelis Snouck Hurgronje, lid van Gedeputeerde Staten van Zeeland, wonende te Middelburg;

Johan Gerard Gerritsen, burgemeester der gemeenten Groede, Breskens en Nieuwvliet, wonende te Groede;

Herman Gerard Hammacher, notaris en lid van de Provinciale Staten van Zeeland, wonende te Groede;

Anthoni Martinus Tak, notaris, wonende te Middelburg;

Willem Cornelis De Smidt, notaris en lid van de Provinciale Staten van Zeeland, wonende te Schoondijke; en

Jacob Hendrik Hennequin, burgemeester van Sluis, wonende aldaar;

leden van het Comité ter bevordering van het tot stand komen van een stoomtramweg van Breskens naar Maldeghem, en de tweede tevens concessionaris dier lijn voor zooveel betreft het Nederlandsch grondgebied, ter eenre zijde,

en

de heeren Ed. Otlet en Leopold Wilmart, wonende te Brussel, gezamenlijk ter andere zijde,
zijn overeengekomen als volgt:

I. De heeren Otlet en Wilmart verbinden zich hunne toestemming te geven dat het kapitaal van f 400 000, vertegenwoordigende het waarborgkapitaal Rotterdam-Munster, door de Nederlandsche Regeering worde ter hand gesteld aan het Comité ter bevordering van het tot stand komen van een stoomtramweg van Breskens naar Maldeghem, bestaande uit de ondergeteekenden ter eenre, naarmate de werken gevorderd zullen zijn, hetzij als fournissement, hetzij als subsidie, hetzij door affectatie van het waarborgkapitaal voor den bouw dezer lijn, hetzij in zoodanigen anderen vorm als in het vervolg geschikter zou kunnen blijken en waaromtrent partijen nader zouden kunnen overeenkomen.

II. Die toestemming zal door hen gegeven worden onder de uitdrukkelijke voorwaarde dat het verschil tusschen de waarde der effecten waaruit het waarborgkapitaal bestaat en der verschenen renten en tusschen de som van f 400 000, hun persoonlijk zal worden ter hand gesteld onmiddellijk nadat het wetsontwerp, de Regeering tot de in art. 1 bedoelde terhandstelling machtigende, door de wetgevende macht zal zijn goedgekeurd.

III. Voor het geval de Nederlandsche Regeering mocht weigeren dat verschil geheel of gedeeltelijk aan de heeren Otlet en Wilmart uit te betalen, en mocht verlangen het geheel of gedeeltelijk te voegen bij het kapitaal van f 400 000, zullen de heeren Otlet en Wilmart het recht hebben òf zuiver en eenvoudig deze overeenkomst op te zeggen òf wel ze desniettegenstaande uit te voeren.
Om deze opzegging van kracht te doen zijn, moet zij binnen acht dagen na de goedkeuring van het in art. II bedoelde wetsontwerp aan de contractanten ten eenre bij exploot zijn geschied.

IV. Binnen veertien dagen nadat de heeren Ed. Otlet en Leopold Wilmart het in art. IX bedoelde werk met het in art. X bedoelde materieel zullen hebben opgeleverd en dat door de contractanten ten eenre zal zijn goedgekeurd, zullen de ondergeteekenden eene Nederlandsche naamlooze vennootschap voor de exploitatie van gezegden tramway oprichten.

V. De grondslagen dier vennootschap zullen de volgende zijn:

zetel: Oostburg;

duur: 50 jaren, met bevoegdheid tot verlenging;

maatschappelijk kapitaal fl. 550 000, in aandeelen van 500 gulden, splitsbaar in halve aandeelen, allen aan toonder;

bestuur: een directeur en een raad van 5 of 7 commissarissen; 5 van de 7 of 3 van de 5 commissarissen, bepaaldelijk de president, secretaris en één bijzonder met het toezicht op de exploitatie belasten commissaris, zullen Nederlanders zijn;

voor de eerste maal zullen tot commissarissen benoemd worden: mr. N. J. C. Snouck Hurgronje, J. G. Gerritsen, J. H. Hennequin, A M. Tak (of W. C. De Smidt), H. G. Hammacher, L. Wilmart en Adolphe Otlet;

verdeeling der winsten: 10 pct. van de winst tot afschrijving op de waarde van het actief; daarna 5 pct. dividend aan de aandeelhouders; van hetgeen overblijft 10 pct. in een reservefonds, totdat dit fl 100 000 zal bedragen; het overige zal volgens besluit der algemeene vergadering worden verdeeld.
Telkens wanneer het reservefonds vermindering zal hebben ondergaan, zal wederom van de winst 10 pct., na afschrijving en dividend, worden gestort in het reservefonds, totdat het bedrag van fl 100 000 zal zijn bereikt.

VI. Het kapitaal door de Nederlandsche Regeering aan het comité uit te betalen, zal worden beschouwd als inbreng van de heeren Otlet en Wilmart, die voor het bedrag van dat kapitaal aandeelen zullen nemen en aan wie die aandeelen als volgestort zullen worden overhandigd, terstond nadat het geheele kapitaal door de Regeering zal zijn betaald, en de tramweg met materieel behoorlijk zal zijn opgeleverd en goedgekeurd.

VII. De heer Gerritsen verbindt zich de concessies, waarvan hij thans in naam de titularis is of zulks zal worden, om niet aan de bedoelde maatschappij over te dragen.

VIII. De ondergeteekenden ter eenre verklaren er voor in te staan, dat de heer Gerritsen de verbintenis van artikel VII zal nakomen.

IX. Het comité of bedoelde maatschappij zullen den

aanleg van gezegden tramway à forfait aan de heeren Otlet en Wilmart aanbesteden, op de voorwaarden, bedingen en bepalingen van het daartoe betrekkelijk bestek, aan deze overeenkomst gehecht en door partijen onderteekend, voor den prijs in art. XI bepaald, en de heeren Otlet en Wilmart verbinden zich dat werk aldus uit te voeren terstond nadat de Wetgevende Macht het in art. II bedoelde wetsontwerp zal hebben goedgekeurd.

X. Zoodra de lijn zal zijn voltooid en goedgekeurd door contractanten ter eenre, zullen de heeren Otlet en Wilmart den tramweg met al het materieel, gereed voor exploitatie, overeenkomstig het bestek opleveren, aan de Maatschappij overdragen of daarin inbrengen.

XI. Voor die werken en leveringen zal het comité aan de heeren Otlet en Wilmart betalen f 550 000, deels in contante gelden voor het bedrag dat het comité van de Nederlandsche Regeering zal ontvangen, het overige in aandeelen aan toonder dier vennootschap, zoodra deze zal zijn opgericht.

XII. De leden van het comité verbinden zich ieder minstens een aandeel en zijn, tot de oprichting der vennootschap toe, gerechtigd meerdere aandeelen van f 500 a pari van de heeren Otlet en Wilmart over te nemen en moeten die terstond bij de oprichting der vennootschap aan hen betalen.

XIII. De betaling in geld geschiedt onmiddellijk na de uitbetaling door de Regeering en naar mate van die uitbetaling, totdat het geheele werk zal zijn voltooid, opgeleverd en goedgekeurd, in geen geval voor een grooter bedrag dan de waarde van de op het terrein geleverde materialen en op het terrein verricht werk, beide goedgekeurd door of namens het comité; de waarde te bepalen door den deskundige van het comité, of, bij eventueel verschil, door de arbiters in het bestek genoemd. Het comité is echter bevoegd een bedrag van honderd duizend gulden in te houden totdat het werk na afloop van den onderhoudstermijn geheel is opgenomen en goedgekeurd.

XIV. Indien tegen alle verwachting en om welke reden ook de bedoelde Maatschappij binnen den termijn van art. IV niet mocht worden opgericht, tenzij zulks te wijten ware aan de heeren Otlet en Wilmart, of niet aan de heeren Otlet en Wilmart mochten worden overhandigd de voor hun aanbreng en aanleg der lijn bedongen aandeelen, zoo wordt uitdrukkelijk overeengekomen dat, eens de lijn door de heeren Otlet en Wilmart gebouwd, voltooid, van materieel voorzien en goedgekeurd, deze van rechtswege en alleen door die voltooiing eigenaars zijn van de lijn, en concessionarissen der concessiën; belovende de ondergeteekenden ter eenre, zoo noodig, de concessiën en alle daaraan verbonden rechten in goeden rechtsgeldigen vorm aan de heeren Otlet en Wilmart over te dragen.

XV. De waarborgkapitalen, die door de Regeering mochten worden gevorderd, zullen door de heeren Otlet en Wilmart gestort worden en aan hen worden teruggegeven zoodra de Regeeringen ze zullen teruggeven.

XVI. De ondergeteekenden, mr. Snouck Hurgronje en A. M. Tak, verklaren dat zij nu reeds in het bezit zijn van de volmacht van de gezamenlijke leden van het comité om de gelden van de Regeering te ontvangen en overeenkomstig de bepalingen van dit contract aan de heeren Otlet en Wilmart uit te betalen, welke volmacht de leden van het comité zich verbinden niet te zullen herroepen.

XVII. De heeren Otlet en Wilmart zullen het recht hebben deze overeenkomst zuiver en eenvoudig op te zeggen:

a. indien vóór 1 Juli 1884 (1) de Kamers het wetsontwerp, bedoeld in art. II, niet hebben goedgekeurd;

b. indien vóór 1 Juli 1884 (1) de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid de concessie niet verleent voor den tijd van 50 jaren;

c. indien vóór 1 Juli 1884 (1) de Belgische Regeering geen concessie heeft verleend aan den heer Gerritsen, voor zooveel haar grondgebied betreft.

De opzegging op grond van de omstandigheden sub *a*, *b* en *c* opgenoemd zal bij exploot moeten geschieden vóór den 15den Juli 1884, wil zij van kracht zijn;

d. indien de subsidiën door andere besturen beloofd, om welke reden ook, mochten worden ingetrokken.

XVIII. Deze overeenkomst zal van rechtswege ontbonden en vervallen zijn, indien de drie eerste in art. XVII omschreven voorwaarden niet vóór 1 Juli 1885 mochten vervuld zijn.

XIX. De kosten van registratie dezer overeenkomst en der daaraan gehechte stukken zullen gedragen worden door diegene der partijen welke die registratie zal noodig maken.

XX. Bij overlijden van een of meer leden van dit comité zullen hunne erfgenamen niet als leden van dit comité optreden. De overblijvende leden zullen bevoegd zijn in de plaats van de overledenen zich een gelijk aantal leden toe te voegen, of met de overblijvende leden, zonder aanvulling, het comité te blijven uitmaken.

In geval van aanvulling zal dit moeten geschieden binnen 14 dagen na het overlijden van het uitgevallen lid. De aanvulling zal geen kracht hebben wanneer zij niet binnen drie weken na het overlijden aan de heeren Otlet en Wilmart bij exploot zal zijn kenbaar gemaakt.

XXI. De ondergeteekenden ter eenre zijde kiezen ten deze woonplaats ten huize van den heer A. M. Tak te Middelburg, waar alle exploten bestemd voor het comité kunnen geschieden.

De ondergeteekenden stemmen er in toe, dat de deurwaarder bij het doen van exploten, hetzij voor het comité bestemd, hetzij voor de ondergeteekenden ter andere zijde, slechts één afschrift van het exploot voor het comité of voor de beide heeren Otlet en Wilmart afgeeft.

Slotartikel.

De bevoegdheid bij art. XIII aan het comité verleend om een bedrag van honderd duizend gulden in te houden, slaat alleen op de laatste honderd duizend gulden door het comité van de Nederlandsche Regeering te ontvangen.

[Behoort bij de Memorie van Beantwoording van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid van 26 Juni 1885.]

Mij bekend,

De Secretaris-Generaal,

De Bosch Kemper.

(1) Deze termijnen zijn bij eene nadere overeenkomst verlengd.

[107. 8.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is, het tot stand komen van een stoomtramweg van *Breskens* naar de *Belgische grenzen* in de richting van *Maldeghem* met een zijtak naar *Sluis* van Rijkswege te bevorderen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Uit 's Rijks schatkist wordt, onder door Onze Ministers van Waterstaat, Handel en Nijverheid en van Financiën te stellen voorwaarden, aan het Comité ter bevordering van het tot stand komen van een stoomtramweg van *Breskens* naar *Maldeghem*, voor den aanleg van een tramweg van *Breskens* naar de *Belgische grenzen* in de richting van *Maldeghem*, met een zijtak naar *Sluis*, eene bijdrage verleend van *vierhonderd duizend gulden* (f 400 000).

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,

De Minister van Financiën,

[107. 9.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp betreffende eene Rijksbijdrage ten behoeve van een stoomtramweg van *Breskens* naar de *Belgische grenzen* in de richting van *Maldeghem* met een zijtak naar *Sluis*, is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 2den Juli 1885.

BRANTSEN VAN DE ZIJP.
VAN KERKWIJK.
VAN DER FELTZ.
POMPE VAN MEERDERVOORT.
VAN DER SLEYDEN.

[108. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot verhooging van de begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1884.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 9den Maart 1885.

WILLEM.

[108. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken van eene verhooging van de begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel voor het dienstjaar 1884, vastgesteld bij de wet van 27 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 18);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Artikel 4 der begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel voor het dienstjaar 1884, vastgesteld bij de wet van 27 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 18), luidende:

» Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koop- en andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *stelling van Amsterdam*:

1°. Maken van een fort bij *IJmuiden*;

2°. De eigenlijke stelling, als:

a. Maken van een werk bij *Abcoude*,

b. Maken van een werk bij *Velzen*,

c. Voortzetting van het verbeteren der linie van *Spaarndam* en der positie aan de *Liede*,

d. Onteigening van gronden en uitvoering van voorbereidende werkzaamheden voor verschillende werken in de stelling;

———— f 760 000 "

wordt verhoogd met een bedrag van *honderd zeventien duizend vierhonderd gulden* (f 117 400) en alzoo gebracht op *achthonderd zeven en zeventig duizend vierhonderd gulden* (f 877 400).

Artikel 2.

Het totaal der vestingbegrooting voor het dienstjaar 1884 wordt gebracht op *twee millioen tweehonderd twaalf duizend gulden* (f 2 212 000).

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Oorlog,

[108. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Ten gevolge van vertraging, ontstaan in de oplevering van pantseringen van het fort bij IJmuiden, is daarvoor niet zooveel ten laste van het dienstjaar 1883 betaald kunnen worden, als waarop bij het sluiten van het contract van aanneming betreffende die pantseringen, gerekend werd.

De betaling van het te laat opgeleverde zal gedeeltelijk, en wel ten bedrage van f 117 400, ten laste van den dienst van 1884 moeten worden gekweten.

In verband hiermede wordt eene verhooging van art. 4 der vestingbegrooting, dienst 1884, en derhalve ook van die begrooting zelve, met bovengemeld bedrag van f 117 400 vereischt; het bijgevoegd wetsontwerp strekt om hierin te kunnen voorzien.

Deze verhooging heeft echter geen vermeerdering van uitgaven ten gevolge, vermits, zooals uit het bovenstaande volgt, het bedrag dier verhooging op den dienst van 1883 is vrijgevallen.

De Minister van Oorlog,

WEITZEL.

[108. 4.]

VERSLAG.

Het wetsontwerp tot verhooging van de begrooting van uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1884, onder dagteekening van den 9den Maart jl. aan de Kamer aangeboden, heeft bij het onderzoek in hare afdeelingen tot geene bedenkingen aanleiding gegeven.

Ook de Commissie van Rapporteurs heeft geene aanleiding gevonden tot het maken van eenige opmerking.

Vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 18den Mei 1885.

SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE.

KIELSTRA.

SERET.

REUTHER.

VAN DER HOOP.

[109. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Heer Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's Gravenhage, 9 *Maart* 1885.

Ik heb de eer U Hoogedel Gestr. toe te zenden eene Nota, bevattende inlichtingen omtrent het tot de Tweede Kamer gericht adres van jhr. J. Hartsen c. s., waarbij zij, terugkomen op hunne vroege adressen over hunne concessie-aanvraag voor den aanleg van een spoorweg van Amsterdam naar IJmuiden.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[109. 2.]

NOTA VAN INLICHTINGEN.

De ondergeteekende had de eer bij zijne Nota's gedagteekend 3 Januari en 6 Juni 1884, inlichtingen te verstrekken op de adressen van jhr. J. Hartsen c. s betrekkelijk hunne concessie-aanvraag voor een spoorweg van Amsterdam naar IJmuiden. Terwijl hij in hoofdzaak naar die Nota's meent te mogen verwijzen, maakt hij gaarne gebruik van de gelegenheid, die hem nu wordt aangeboden, om naar aanleiding van het Verslag der Commissie, in wier handen zijne laatste Nota betreffende deze zaak werd gesteld, opheldering te geven ten aanzien van sommige punten, waaromtrent nog steeds onzekerheid blijkt te bestaan, en tevens zijne zienswijze mede te deelen omtrent den aanleg der werken te IJmuiden en de spoorwegverbinding van die plaats met Amsterdam.

De eerste Nota van den ondergeteekende heeft op de Commissie, die omtrent zijne tweede Nota verslag heeft uitgebracht, den indruk gemaakt dat de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij sedert 1875 behoorde tot de *aanvragers* van concessie voor eene spoorwegverbinding met den mond van het Noordzee-kanaal Er is echter medegedeeld dat die maatschappij in dat jaar het *plan* had geopperd voor het maken van genoemde spoorwegverbinding. Van concessie-aanvraag was dus geen spraak.

De Minister Tak heeft in 1877 van Rijkswege een onderzoek doen instellen naar de richting die aan een spoorweg ter verbinding van de Noordzee-haven met Velzen zou moeten gegeven worden en daarvoor een plan doen opmaken. De uitvoering daarvan is besproken bij de onderhandelingen die aan de overeenkomst van 3 Juni/1 Juli 1881 zijn voorafgegaan.

De toenmalige Regeering zou niet verantwoord zijn geweest, zoo zij het maken der verbinding door voornoemde maatschappij had in de waagschaal gesteld voor eene concessie-aanvraag, daar toch de ondervinding leert dat van de talrijke concessie-aanvragen, die, sedert een twintigtal jaren, jaarlijks aan de Kamer worden medegedeeld, slechts zeer enkele tot stand komen.

Zooals reeds in de tweede Nota is medegedeeld, bestaat het voornemen om den vischsteiger van Staatswege te maken en als onderdeel van het kanaal te beschouwen, zoodat de Regeering daarvan ook door anderen dan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij gebruik zal kunnen laten maken.

Bij missive van 29 October 1883 is daartoe aan de adressanten uitzicht gegeven.

Het plan heeft niet bestaan om den vischsteiger alleen voor de Hollandschen IJzeren Spoorwegmaatschappij te bestemmen, zoodat dan ook aan die maatschappij, tijdens het onderzoek van de plans voor Velzen—IJmuiden, is medegedeeld dat die steiger van Rijkswege gemaakt en ook voor andere belanghebbenden zou worden bestemd.

Omtrent dat gebruik kon in 1883 en kan nog niets anders aan adressanten worden medegedeeld, dan dat ook zij daarvan, c. q. op door de Regeering te stellen voorwaarden, gebruik zullen kunnen maken.

De mededeeling die adressanten ontvingen bij brief van 29 October 1883 dat geen spoorweglijn Amsterdam—IJmuiden nader dan 15 M. bij de bovenkruinlijn van het Noordzeekanaal bewesten Velzen mocht gelegd worden, betrof uit den aard der zaak een definitieven toestand en behoefde dus niet te beletten dat gedurende een kort tijdsverloop met eene strook van 5 M. genoegen werd genomen.

In de tweede Nota is sub 5°. opgemerkt, dat een tweede spoorweg tusschen Velzen en IJmuiden onnoodig is. Voor de Regeering bestond dus geen aanleiding om bij het bepalen der wijze van aanleg der lijn Velzen—IJmuiden door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij, te letten op het tot stand komen van eenen tweeden spoorweg tusschen die plaatsen ten behoeve der lijn Amsterdam—IJmuiden.

De aanvrage om concessie voor den aanleg van een spoorweg van Amsterdam naar IJmuiden is door de Regeering steeds afgescheiden gehouden van eene aanvraag voor het maken van eene visschershaven. In zijn brief van 28 Maart 1882, en toen die brief door de adressanten werd misverstaan, wederom in zijn brief van 13 April 1882, heeft de Minister Klerck zich dadelijk in dien geest uitgelaten.

Ten aanzien der behandeling van de concessieaanvraag kan aan de Regeering bezwaarlijk verzuim worden ten laste gelegd. Dat het bedrag van het waarborgkapitaal niet door de Regeering is bepaald, hebben de adressanten zichzelven te wijten. Immers aan de bepaling van het bedrag moest, gelijk op 27 Januari 1882 door den Minister geschreven was, eene begrooting van de kosten van het werk voorafgaan, en nu was wel op 25 October 1882 eene begrooting ingediend, doch deze omvatte zoowel de haven- als de spoorwegwerken. Eene nieuwe begrooting was dus noodig en dat deze door de Regeering verlangd werd, blijkt onder anderen uit een brief van 18 September 1883, waarin adressanten er uitdrukkelijk op gewezen werden dat het volgens art. 54 der ontwerp-concessievoorwaarden te storten kapitaal alleen moest strekken voor het naleven van de voorwaarden voor den aanleg en de exploitatie van een *spoorweg* van Amsterdam naar IJmuiden. De indiening dezer begrooting is nog steeds achterwege gebleven.

Op den brief van adressanten van 12 Juli 1882 werd door den Minister niet, gelijk in het Verslag vermeld wordt, het stilzwijgen bewaard, maar bij brief van 21 Juli 1883 het volgende geantwoord:

» Mijne missive van 20 Juni, lit. L, afdeeling Waterstaat B, schijnt min juist door u te zijn begrepen. Er is daarbij geen sprake van eene voorgenomen verruiming van het kanaal, maar de opmerking gemaakt, dat het door u overgelegde ontwerp elke verruiming ook in de toekomst belet en daarom niet voor goedkeuring vatbaar is.

» Welke verruimingswerken binnen korter of langer tijdsverloop zullen noodig zijn is thans nog met geene zekerheid uit te maken; alleen staat het vast, dat het eindstation beoosten IJmuiden en bezuiden den straatweg van IJmuiden naar Velzen moet gelegen zijn."

Ten aanzien van den aanleg van werken te IJmuiden

heeft de Regeering zich van den aanvang op het standpunt geplaatst, dat daarin niet kon worden getreden, voordat een algemeen ontwerp zou zijn gemaakt van de werken, die tot uitbreiding der haven worden gevorderd, opdat geen werken zouden worden aangelegd, die later zouden blijken niet in het algemeen plan te passen. In April 1883 is de opdracht tot het ontwerpen van zoodanig algemeen plan gegeven. Dit ontwerp, thans voltooid en sedert December van het vorig jaar aan verschillende colleges ten fine van onderzoek toegezonden, omvat in hoofdtrekken:

a. den bouw, benoordoosten de bestaande schutsluis, van eene tweede schutsluis met eene doorvaartwijdte van 24 M., eene slagdorpeldiepte van 8,50 M. — A. P. en met eene schutlengte van 208 M., door een middensluishoofd verdeeld in twee kolken, die schutlengten van 125 en 70 M. verschaffen.

b. het maken van toeleidingskanalen van de nieuwe schutsluis naar de kanaalzijde over ongeveer 1200 M. lengte en naar de havenzijde over ongeveer 1100 M. lengte, beide gemeten tot de bestaande aslijnen van kanaal en buitenhaven, met eene bodembreedte van 32 M. en diepte van 8,20 M. — A. P.

c. den aanleg eener haven voor de visschersvloot en voor kleine zeestoombooten buiten de sluizen en bezuiden het buitenkanaal, lang 370 M,, breed 120 M. en diep 5 M. — A.P., met dat kanaal verbonden door een kanaal lang ongeveer 300 M., breed in den bodem 20 M. en diep 5 M. — A.P.; langs de noordzijde dezer haven wordt eene los- en laadplaats en langs de oost- en zuidzijde wordt een straatweg aangelegd;

d. den aanleg van drie tijdelijke vischsteigers in loodrechte richting op het zuidelijk boord van het bestaande buitenkanaal nabij de Noordzee-sluizen op 30 M. onderlingen afstand, die toegang geven tot den straatweg aldaar.

De adressanten verlangen den aanleg eener rechtstreeksche spoorverbinding van Amsterdam tot een in den mond van het Noordzee-kanaal te bouwen vischsteiger.

Langs het noordelijk boord van het buitenkanaal bevindt zich de ligplaats voor de stoombaggerinrichtingen, aken en stoombooten tot het op de diepte houden van het buitenkanaal en van de Noordzee-haven, voor de groote stoombooten bestemd tot het sleepen der zeeschepen uit en naar de haven, voor de bijleggers en voor vele kleinere vaartuigen, die tijdelijk daar moeten vertoeven; waaronder, zoolang geene bepaalde visschershaven gemaakt is, de visschersvloot in grooten getale gerekend moet worden.

Het aanwijzen eener ligplaats voor al die vaartuigen binnen de Noordzee sluizen in het kanaal zoude het onderhoud der Noordzee-haven in niet geringe mate bemoeilijken en dus de kosten daarvan doen stijgen, de exploitatie van den stoomsleepdienst, die dikwerf met spoed en onverwacht moet geschieden, schier onmogelijk maken, de scheepvaart door de sluizen en in het kanaal in groote mate belemmeren en wat de visschersvaartuigen betreft, het bezwaar, vermeld in het door de Commissie van Rapporteurs op 24 September 1884 vastgesteld rapport ten aanzien van het sterven van den zeevisch, doen ontstaan.

Het zuidelijk kanaalboord buiten de sluizen moet dus ingericht zijn om zoo dicht mogelijk daar langs te strekken tot onbelemmerde tijdelijke ligplaats voor de binnenvallende zeeschepen, en de bouw van aanlegsteigers lan dat boord, ten dienste eener geregelde stoomvaart, z ongetwijfeld de scheepvaart belemmeren en aanleidi geven tot billijke klachten.

De aanzienlijke haling die bij aanlandigen wind in h buitenkanaal bestaat, zou bovendien, zooals te recht in h Verslag wordt opgemerkt, niet alleen het gebruik v een steiger langs het kanaalboord onveilig, maar tijde stormweder volstrekt onmogelijk maken.

Al zoude die belemmering voor een enkel zeeschip lan een binnen het kanaalboord te maken steiger, wellic onder gewone omstandigheden minder bezwarend zijn, z moet niet uit het oog worden verloren, dat den een belanghebbende niet kan geweigerd worden wat d anderen vergund is, en dat, na den aanleg van den eerst steiger voor eenige particuliere onderneming, spoedig a vragen voor soortgelijke los- en laadplaatsen door ander zouden volgen, behoeft niet betwijfeld te worden.

Zoolang er geene voor de groote scheepvaart ruim veilige en doelmatige lig-, los- en laadplaats te IJmuid gemaakt is, kan er dus inderdaad geene spraak zijn v de noodzakelijkheid eener spoorwegverbinding tussch die haven en Amsterdam; de plaats en de ruimte on breken thans, zelfs voor weinige zeeschepen, en uitbreidi van het politietoezicht zou hierin geene verandering brenge

In de erkende behoefte aan eene aanlegplaats voor v schersvaartuigen buiten de sluizen, zal voorzien worde zoodra de te IJmuiden ontworpen en hierboven in hoof trekken aangeduide werken uitgevoerd zullen zijn.

Eene spoorwegverbinding tusschen de tijdelijke visc steigers en het 300 M. noordelijk gelegen station door bebouwde kom van IJmuiden, wordt, de vereischte beha deling en verpakking van den visch na de lossing in aa merking nemende, niet noodzakelijk geacht.

De aanleg van een tijdelijken steiger ten gerieve d dagelijksche mailbooten in het toeleidingskanaal tot toekomstige visschershaven evenwijdig aan de as van d kanaal, zoodanig ingericht, dat de zeeschepen met hun geheele lengte binnen het zuidelijk kanaalboord ligge zoude uit het oogpunt van algemeen scheepvaartbelan geen overwegend bezwaar hebben, doch ook de hinderlij haling zal zich daar dikwerf in groote mate doen gevoele

Deze tijdelijke steiger met den verbindingsspoorweg z intusschen niet uitsluitend ten gerieve van ééne onde neming mogen strekken, en door de gemeenschappelij belanghebbenden moeten aangelegd worden onder nade vast te stellen voorwaarden, ook ten aanzien van de late opruiming en de uitvoering der ontworpen uitbreiding werken der haven te IJmuiden.

De ondergeteekende vertrouwt dat hij door de med deeling van hetgeen hij te IJmuiden tot stand wenscht brengen, de overtuiging bij de Kamer zal hebben gevestig dat zoowel zijn ambtsvoorganger als hij te recht den aanl heeft tegengehouden van werken waarvan het onzeker w dat zij naast de door hem noodzakelijk geachte bestaanba zouden zijn, en voorts dat hij te recht als conclusie zijn eerste Nota heeft kunnen stellen dat het niet-aanvaard door de adressanten van de hun reeds in 1882 aangebod concessie niet aan de Regeering kan geweten worden.

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[109. 3.]

VERSLAG DER COMMISSIE.

De Commissie, dd. 24 Maart ll. benoemd om verslag uit te brengen over de door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid verstrekte inlichtingen op een adres van jhr. Hartsen c. s. betrekkelijk hunne concessie-aanvraag voor den aanleg van eene spoorwegverbinding van Amsterdam met den mond van het Noordzeekanaal, heeft tot vervulling van hare taak die Nota en het mede in hare handen gesteld nader adres des heeren Hartsen c. s. van 24 Maart ll. onderzocht, en onderwerpt de vruchten van haar onderzoek in het tegenwoordig verslag aan de Kamer.

Doordien de Commissie uit dezelfde leden is samengesteld als die, welke aan de in September 1884 ontbonden Kamer verslag uitbracht aangaande de inlichtingen op een vroeger adres van den heer Hartsen c. s. over hetzelfde onderwerp, was hare taak minder lastig dan anders 't geval had kunnen zijn.

Op den voorgrond kan zij nu de verklaring afleggen, dat zij den inhoud der verslagen, door de vorige Commissie den 26sten Mei en den 24sten September 1884 uitgebracht, ook na kennisneming van de Nota van Inlichtingen des Ministers van Waterstaat, Handel en Nijverheid van 9 Maart 1885, ten volle beamen en onderschrijven kan, en, daaraan zonder eenige beperking zich refereerende, nu zich denkt te bepalen tot die enkele punten, waaromtrent bij evengemelde Nota de Minister in eene bestrijding van het Verslag van 24 September getreden is.

De Commissie ziet zich dan dadelijk genoopt in bescherming te nemen de opvatting, welke hare voorgangster van de eerste Nota van Inlichtingen van 3 Januari 1884 zich gevormd had betrekkelijk de voorstelling, daarin gegeven van de aanspraken der Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij.

De Minister constateert thans -- en dit te recht — hoe zijne Nota op de Commissie den indruk gemaakt had, dat sedert 1875 de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij behoorde tot de aanvragers van concessie voor eene spoorwegverbinding van Amsterdam met den mond van het Noordzeekanaal; doch, om aan te toonen dat die indruk verkeerd was, vervolgt dan Zijne Excellentie: » Er is echter medegedeeld dat de Maatschappij in dat jaar *het plan had geopperd* voor het maken van genoemde verbinding. *Van concessie-aanvraag was dus geen spraak.*"

Toch kan die pertinente uitspraak eene vergelijking met den tekst der oudste Nota niet doorstaan.

Daarin toch wordt, wel is waar, eerst medegedeeld dat de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij in 1875 het plan van spoorwegverbinding geopperd had, maar wordt voorts uit die daad, als ware het eene concessie-aanvraag, voortgeredeneerd, en zelfs met zooveel woorden gezegd: » Toen nu in 1878 de aanvraag des heeren Hartsen c. s. inkwam, die intusschen *behalve genoemde Maatschappij niet de eenige aanvragers waren*, want in 1864 en 1871 waren reeds *aanvragen om concessie* gedaan, enz.". Uitdrukkelijk werd mitsdien de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij onder de concessie-aanvragers gerangschikt; daarmede strookte dan ook de houding der Regeering na het inkomen van het verzoek des heer Hartsen c. s.; en de toen tot evengemelde maatschappij gerichte vraag, of zij het in haar belang achtte de lijn Velsen-IJmuiden aan te leggen (eerste Nota bladz. 1, alin. 3 in fine, en tweede Nota, bijlage 3) doet zelfs onderstellen dat de Regeering haar zeker prioriteitsrecht toekende. Met een en ander is het beweren in de jongste of derde Nota, dat in die van 3 Januari 1884 *van eene concessie-aanvraag dus geen sprake was*, dus niet in overeenstemming.

Dat de Regeering, gelijk de Minister (bladz. 1, alin. 4 der laatste Nota) te kennen geeft, niet verantwoord zou geweest zijn, indien zij het maken van eene spoorwegverbinding door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij had » in de waagschaal gesteld voor eene concessie-aanvraag", is ook het gevoelen der Commissie; dat aan die Maatschappij, op wier handelingen in deze de Commissie geen enkele aanmerking weet te maken, en de vorige Commissie geen enkele aanmerking gemaakt heeft, concessie voor eene lijn Velsen-IJmuiden verleend is, wraakt de Commissie niet, maar juicht zij toe; zelfs acht zij het denkbaar dat, *indien* die Maatschappij als voorwaarde van het tot stand brengen van de laatstgemelde lijn gesteld hadde de verzekering, dat de Regeering voor eene concurreerende lijn Amsterdam-IJmuiden geen concessie verleenen zou, de Minister het in 't algemeen belang raadzaam gekeurd had die verzekering te geven; doch als de Commissie zich herinnert, hoe het tot stand brengen van de verbinding Velsen-IJmuiden door de Regeering aan de verlenging van de concessie der Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij verbonden is, kan zij kwalijk aannemen dat die maatschappij evengemelde voorwaarde zou gesteld, althans volgehouden hebben. In ieder geval diende er dan van het stellen te blijken, wat het geval niet is; en de aanvraag des heeren Hartsen c. s. behoorde dan misschien als strijdig met het algemeen belang van de hand gewezen, maar niet van 1878 af, en zelfs nadat de verbinding Velsen-IJmuiden door de overeenkomst van Juni-Juli 1881 met de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij verzekerd was, tot 1885 sleepende gehouden te zijn.

Tegenover de herhaalde verzekering in deze Nota, dat een vischsteiger van Staatswege zal gemaakt worden ook ten gebruike van anderen dan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij, moet de Commissie in herinnering brengen dat luidens den ministerieelen brief van 29 October 1883 zoodanige steiger toen *ten behoeve van den spoorweg Velsen-IJmuiden* (der Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij) in onderzoek was.

De stelling (laatste Nota blz. 2 initio), dat wegens de overbodigheid van een tweeden spoorweg tusschen Velsen en IJmuiden voor de Regeering » geen aanleiding bestond, om bij het bepalen der wijze van aanleg der lijn Velsen-IJmuiden te letten op het tot stand komen van een tweeden spoorweg tusschen die plaatsen ten behoeve der lijn Amsterdam-IJmuiden", sluit in de bevestiging van het beweren (Verslag van 24 September 1884 blz. 2 al. 6), dat de wijze, waarop de Regeering, hoezeer bekend met de concessieaanvraag voor laatstgenoemde lijn, den spoorweg Velsen-IJmuiden heeft laten aanleggen, de doortrekking van de lijn Amsterdam-IJmuiden tot deze havenplaats zonder kruising met de lijn der Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij onmogelijk of veel moeilijker gemaakt heeft. Toch bestond er in de ruimte aanleiding om de kans op het tot stand komen der rechtstreeksche verbinding niet af te snijden, en om daarop te letten, naardien eenerzijds het zijlijntje van Velsen evengoed een tiental meters verder van het kanaal gelegd kon zijn, en anderzijds het onmogelijk maken van een parralelweg over 2 K. M. gelijk stond met het onmogelijk maken van de geheele directe verbinding Amsterdam-IJmuiden, tenzij men òf eene altijd gevaarlijke, hier overbodige spoorkruising maken, òf over dit korte traject door het duin het *libre parcours* met alle daaraan verbonden bezwaren toepassen wilde (Verslag van 24 September 1884 blz. 4 al. 2) Er bestond dus in de ruimte » aanleiding om bij het bepalen der wijze van aanleg der lijn Velsen-IJmuiden te letten op het stand komen van een tweeden spoorweg van Velsen (eigenlijk van de *spoorwegbrug* bewesten Velsen) tot IJmuiden", al kan de overbodigheid van zoodanigen weg, als nieuwe verbinding tusschen die twee dorpen, den Minister gereedelijk toegegeven worden.

De vorige Commissie had gewezen (Verslag van 24 September 1884 bz. 3 al. 1) op de, door haar aan eene vergissing toegeschreven tegenstrijdigheid van het in 't slot der eerste Nota van Inlichtingen vervat beweren, dat de adressanten steeds verzuimd hadden eene begrooting in te dienen, met de mededeeling op blz. 2 al. 7 dierzelfde Nota, dat op 25 October 1882 de begrooting, waarnaar de waarborgsom moest berekend worden, was ingekomen.

Deze tegenstrijdigheid wordt in de jongste Nota betwist, of zóó uitgelegd, dat de op 25 October 1882 ingekomen begrooting de geprojecteerde haven- en spoorwegwerken omvatte, en dat dus eene *nieuwe* begrooting van den *spoorweg alleen* door de Regeering verlangd werd (o. a. blijkens hare missive van 18 (te lezen 14) September 1883, welke echter door adressanten nooit ingezonden was.

Met deze opheldering kan de Commissie zich nog geenszins vereenigen, vooreerst omdat dan niet te verklaren valt, waarom de Minister van 25 October 1882 tot 14

September 1883 gewacht] heeft met den concessievragers te melden, dat de ingezonden begrooting aan zijn verlangen niet voldeed; wijders omdat bij de in elf hoofdstukken onderverdeelde begrooting der adressanten (1), de uitgaven voor spoorweg-, en die voor havenwerken, duidelijk onderscheiden en uiteengehouden zijn, zoodat de Regeering hare berekening van het waarborgkapitaal voor den spoorweg alleen zeer goed daarnaar maken kon; ten derde omdat in de eerste Nota zelve (blz. 2 al. 7) nog van den 25 October 1882 ingezonden begrooting gewag wordt gemaakt, niet als een te veel omvattend en uit dien hoofde ontoereikend en te vernieuwen stuk, maar als »de begrooting, waarnaar de waarborgsom moest worden berekend, en waarom bij de (ministerieele) missive van 17 Januari 1882 n°. 33 gevraagd was"; — gevraagd alzoo op een tijdstip, *posterieur* aan den brief, waarbij de Regeering (eerste adres bijlage 4) de visschershaven reeds van den spoorweg afgescheiden had.

De vrees der Regeering, dat het door haar in April 1883 in bewerking genomen algemeen plan van verbetering en uitbreiding van de haven van IJmuiden onvereenigbaar blijken mocht met het ontwerp der adressanten, is in het Verslag van 24 September 1884 reeds behandeld, en thans nog meer vatbaar voor waardeering, nu de hoofdtrekken van het Regeeringsplan in de laatste Nota op blz. 2 en 3 zijn omschreven, en de teekening van dat plan op verzoek van den Voorzitter der Kamer door den Minister is medegedeeld. (1)

Hoe het schetsen van dat uiterst eenvoudig plan of avantprojet bijna 2 jaren tijds gevorderd heeft, in weerwil van de opvatting der Regeering, dat zij daarop moest wachten met het nemen van eene beslissing omtrent een ernstig plan van spoorwegverbinding en havenverruiming, is raadselachtig; doch de Commissie acht zich niet geroepen om naar eene oplossing te zoeken. Ten aanzien van de schets zelve verdient het opmerking, 1°. dat zij wel bevat een bijhaventje van beperkte diepte voor de vischvloot, maar geen spoor van ruime los- en laadplaatsen of dokken met daarmede in verband staande inrichtingen, gelijk 's Ministers Nota van 6 Juni 1884 sub 3° moest doen verwachten; 2°. dat de werken aan de *noordzijde* van het kanaal ontworpen, eene nieuwe groote schutsluis met toeleidingskanalen, geheel onafhankelijk blijven van de door adressanten aan de *zuidzijde* voorgenomen werken; 3°. dat het plan geenerlei *verruiming* van het hoofdkanaal betreft, ofschoon blijkens den ministerieelen brief van 20 Juni 1882 (eerste Nota blz. 2 regel 30) juist het gevaar, dat verruiming van het kanaal door het ontwerp der concessievragers mocht belet worden, als hoofdbezwaar daartegen geopperd werd.

Uit eene vergelijking van beide plannen blijkt veeleer dat zij zeer wel in overeenstemming te brengen waren. Het Regeeringsplan toch laat het tegenwoordig zuidelijk kanaalboord tot 700 M. bewesten de sluizen onaangeroerd; terwijl dat boord naar der adressanten plan, blijkens de aan hun eerste adres toegevoegde teekening, van 350 tot 800 M. bewesten de sluizen tot aanlegplaats ingericht worden moest, zoodat deze aanlegplaats slechts 100 Meters verkort, of oostwaarts verlegd behoefde te worden, om met de uitvoering van het Regeeringsplan vereenigbaar te zijn.

De uitvoerige beschouwing, welke op blz. 3 der jongste Nota van Inlichtingen met de woorden: »*Langs het noordelijk boord*" aanvangt, en verder het stuk bijna geheel inneemt, komt der Commissie voor met eene voldoende kennis van den werkelijken toestand te IJmuiden moeilijk te rijmen te zijn. Zij strekt hoofdzakelijk ten betooge, dat het zuidelijk kanaalboord ingericht *is* en *blijven* moet »om » zoo dicht mogelijk daarlangs te strekken tot onbelemmerde » tijdelijke ligplaats voor de binnenvallende zeeschepen". Zóó weinig is evenwel het zuidelijk boord van het buitenkanaal voor tijdelijke ligplaats der op schutting wachtende zeeschepen bestemd of geschikt, dat de voor het vastleggen van die schepen opzettelijk gemaakte remstoelen alleen aan de noordzijde gevonden worden, en dat, wanneer bij uitzondering wegens versperring van de stoelen door de vischvloot, gelijk ten gevolge van de ontoereikendheid der te IJmuiden beschikbare politiemacht soms voorkomt, een zeeschip aan den zuidkant moet aanleggen, dit op veilige wijze alleen geschieden kan door het uitbrengen van trossen dwars over het vaarwater op de remstoelen aan de overzijde.

(1) Dit stuk ligt op de griffie ter inzage voor de leden.

Het is zeker, dat aan eene aanlegplaats buiten de Noordzeesluizen niet te gelijk een lossende of ladende mailboot en een op schutting wachtend schip vastgemeerd worden kunnen; maar, indien overeenkomstig der adressanten plan de aanlegplaats verkregen ware door verbreeding van het kanaal en door de glooiing van het boord te verwisselen tegen een rechtstandige kade, muur of schoeiing, zou een veel grooter watervlak buiten het tegenwoordig vaarwater gewonnen zijn dan door alle mailbooten, welke aan den steiger aanleggen konden, werd ingenomen. Het bestaan van die aanlegplaats kon dus de minste aanleiding niet geven om de sleepbooten, de vischvloot en het baggermaterieel van hunne tegenwoordige ligplaats binnen de remstoelen, of tusschen deze en het Noordelijk boord, van het buitenkanaal te verwijderen, en te verwijzen naar het kanaal binnen de sluizen; een maatregel waaraan inderdaad om tal van redenen niet te denken valt. En, bijaldien volgens het Regeeringsplan voor de tallooze visschersvaartuigen, welke thans den toegang tot de sluizen nu en dan versperren, eene bijzondere haven gemaakt werd, zou het buitenkanaal in relatieven zin zelfs overvloedige ruimte verkrijgen. De vischvloot zelve zou echter weinig gebaat zijn met deze nieuwe ligplaats, zoolang deze niet eene spoorwegverbinding verkregen had, hetzij dan door verwezenlijking van het plan der adressanten, hetzij door verlenging tot het buitenkanaal van de nu beoosten de sluizen eindigende lijn der Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij.

Verrassend klinkt dan ook de uitspraak des Ministers (laatste nota blz. 3, regel 19 v. o.), dat, »zoolang er geene » voor de scheepvaart ruime, veilige en doelmatige lig-, » los- en laadplaats te IJmuiden gemaakt is, van de nood- » zakelijkheid eener spoorwegverbinding tusschen die haven » en Amsterdam geen spraak zijn kan". Bedenkt men toch dat de Minister onder zoodanige ligplaats verstaat » *nieuwe dokken met daarmede verband houdende inrichtingen*", dat deze in het thans na 2 jaren arbeidens voltooid plan niet eens begrepen zijn, en dat dit plan luidens 's ministers rede van 24 Maart l. l. (Hand. blz. 724, kolom 2 alinea 6), slechts te beschouwen is als »*een program der toekomst*, » *niet bestemd om reeds dadelijk bij de Kamer tot voorstellen*, » *om gewichtige werken te maken, aanleiding te geven*", dan kan de aangehaalde uitspraak ook niet anders beteekenen dan dat ieder plan van spoorwegverbinding van Amsterdam met de Noordzeehaven voor onbepaalden tijd moet worden ter zijde gezet; en dan was de exceptie, aan het met April 1883 bij de Regeering in bewerking genomen plan tegen de aanvraag des heeren Hartsen c. s. ontleend, veel minder verklaarbaar dan eene onverwijlde afwijzing het zou geweest zijn.

Het vertrouwen des Ministers, »dat de mededeeling van hetgeen hij te IJmuiden wenscht tot stand te brengen, bij de Kamer de overtuiging zal hebben gevestigd, dat zoowel zijn ambtsvoorganger als hijzelf te recht den aanleg van de door adressanten ontworpen werken heeft *tegengehouden*", komt der Commissie niet gewettigd voor, al kan en wil zij evenmin als haar voorgangster zich uitlaten over de vraag, of de aangevraagde concessie al of niet behoorde te zijn verleend.

Onder verwijzing overigens naar den inhoud der beide vorige verslagen, heeft de Commissie de eer voor te stellen dezelfde conclusie, als het Verslag van 24 September ll. bevatte, te weten, dat de Kamer besluite,

onder dankbetuiging aan den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid voor de verstrekte inlichtingen, de meening uit te spreken, dat aanbiedingen, om buiten bezwaar van 's Rijks schatkist eene directe spoorwegverbinding met den mond van het Noordzeekanaal tot stand te brengen, ernstiger overweging en belangstelling van de zijde der Regeering verdienen, dan tot dusver aan die van den adressant is te beurt gevallen, en dat de aanvaarding van de concessie voor een spoorweg, gelijk die tot nog toe door de Regeering ter beschikking van adressant is gesteld, voor dezen zoo al mogelijk, inderdaad zeer bezwaarlijk is.

Vastgesteld door de Commissie den 24sten Juni 1885.

RUTGERS VAN ROZENBURG.
MEES.
DE SAVORNIN LOHMAN.
DIRKS.
VERMEULEN.

[110. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den heer Voorziter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's GRAVENHAGE, 10 *Maart* 1885.

Daartoe gemachtigd bij Kabinetsschrijven van 6 Maart 1885 n°. 16, heb ik de eer, namens den Koning, ter voldoening aan art. 10 der wet van 26 Mei 1870 (*Staatsblad* n°. 78), U Hoogedel Gestr. hierbij toe te zenden afschrift van het verslag van den toestand der Rijks-Academie van Beeldende Kunsten in het jaar 1884.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

Voor den Minister,

De Secretaris-Generaal,

HUBRECHT.

[110. 2.]

VERSLAG.

Aan
Zijne Majesteit den Koning.

Ter voldoening aan art. 10 der wet van 26 Mei 1870 (*Staatsblad* n°. 78) heeft de Commissie van toezicht op de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten de eer aan Uwe Majesteit het volgende verslag aan te bieden van den toestand der Academie in het jaar 1884.

In het personeel der hoogleeraren kwam in den loop van dit jaar geen verandering, evenmin in dat der beambten.

Ook de verdeeling der vakken van onderwijs onder de verschillende hoogleeraren bleef onveranderd. Professor ALTMANN gaf dus onderwijs in het teekenen naar het antiek, in de beginselen der plastische anatomie en der algemeene proportieleer en in de perspectief; professor WIJNVELD in het schilderen naar stilleven, het teekenen en schilderen naar naakt of gekleed model, en de verder voortgezette plastische ontleedkunde; professor ALBERDINGK THIJM in de aesthetica en de kunstgeschiedenis; professor STRACKÉ in het boetseeren naar beeldwerk en naar levend model, terwijl de hoogleeraar-directeur ALLEBÉ de studiën der meergevorderden leidde, die afzonderlijk op loges werkten, en te zamen met professor WIJNVELD de oefeningen in de compositie bij de hoogere schilderklassen.

De ten vorigen jare nieuw benoemde hoogleeraar in de graveerkunst, professor STANG, moest tot dusver zijn werkkring beperken tot het geven van onderwijs in het etsen, daar zich nog geen leerling aangemeld heeft voor de eigenlijke graveerkunst.

Intusschen heeft deze hoogleeraar zich bereid verklaard met den aanvang van den zomercursus de ochtend-klasse van het teekenen naar het antiek van den hoogleeraar ALTMANN over te nemen. Daardoor zal de taak van laatstgenoemde, die sedert het eervol ontslag van den hoogleeraar KAISER ook met het geven van onderwijs in de perspectief belast is, althans in de zomermaanden eenigszins verlicht worden. Onze Commissie blijft niettemin van oordeel dat ook na die verlichting de omvang van den werkkring van professor ALTMANN (32 lesuren in den zomer-, 34 in den wintercursus) hem aanspraak geven op eene verhooging van traktement.

Het getal dergenen die aan de de Rijks-Academie onderwijs ontvingen bedroeg op 1 Januari 1884 74, en steeg door de toelating van nog eenige candidaten tot 79, bij den aanvang der groote vacantie. Hiervan waren 64 voor alle lessen ingeschreven (40 heeren- en 24 dames-kweekelingen), terwijl de overige 15 (9 heeren en 6 dames-leerlingen) elk slechts voor 1 of meer lessen waren ingeschreven. Bij den aanvang van den nieuwen cursus op 6 October meldden zich van de straks genoemden 58 wederom aan, benevens 4 die reeds vroeger de Academie verlaten hadden, na aldaar voor alle lessen te zijn ingeschreven. Twee toelatings-examens brachten tegen ultimo December het getal der ingeschrevenen op 75; aldus verdeeld: 60 kweekelingen of voor alle lessen ingeschrevenen, (33 heeren en 27 dames) en 15 voor een of meer vakken ingeschreven leerlingen (12 heeren en 3 dames).

In het laatste kwartaal van 1884 waren de klassen aldus samengesteld:

Professor S. ALTMANN:

Teekenklasse naar het antiek (dagklasse) .	15	heeren-,	14	dames-kweekelingen.
Beginselen der plastische anatomie	12	»	14	» »
Idem » algemeene proportieleer . . .	12	»	14	» »
Teekenklasse naar het antiek	10	»	8	» »
Avondklasse	4	»	1	» leerlingen;
Perspectief	8	»	4	» kweekelingen;
	4	»	1	» leerlingen.

Professor B. WIJNVELD:

Teekenklasse naar het naakt.	20	»	kweekelingen;
	5	»	leerlingen;
Voortgezet onderwijs in de plastische anatomie	20	»	kweekelingen;
	5	»	leerlingen;
Schilderklasse: Hoogste afdeeling.	4	»	kweekelingen;
Lagere »	6	»	»
Dames »	7	dames-	»

Professor A. ALLEBÉ:

Schilderen op de loges . . . . . { 6 heeren-kweekelingen; 3 dames- »

Professor F. STRACKÉ:

Boetseeren naar beeldwerk . . . . . { 16 heeren-, 13 dames-kweekelingen; 1 » leerling;

Boetseeren naar levend model . . . . . 2 dames- »

Professor J. A. ALBERDINGK THIJM:

Aesthetica en kunstgeschiedenis { Hoogere afd. { 12 » 8 » » ; 1 » leerling; Lagere » de nieuw aangekomenen.

Alle hoogleeraren hebben den meesten ijver aan den dag gelegd bij het geven van hun onderwijs. Wederkeerig roemen allen in meerdere of mindere mate de belangstelling der leerlingen, welke uit hunne trouwe opkomst blijkt. De eenige uitzondering hierop schijnen de lessen in de vergelijkende anatomie te zijn, die de hoogleeraar STRACKÉ behoorde te geven, doch die reeds sedert eenige jaren op gebrek aan belangstelling schipbreuk lijden.

Bijzonder wordt de ijver der dames schilderklasse geroemd, ook bij de oefeningen in de compositie Deze zijn aan de Academie van te meer nut, daar bij vele leerlingen de overtuiging schijnt te bestaan, dat de altoos zeldzame gave der vinding voor ontwikkeling door aanhoudend oefenen niet vatbaar is. Het doet ons dan ook veel genoegen van den directeur te vernemen dat de resultaten van deze oefeningen, zij 't dan ook langzamerhand, beter worden.

Het gebruik van de bibliotheek door de leerlingen neemt aanhoudend toe; het is in den aanvang van den wintercursus gebaat door eene verschikking in het uur, waarop de hoogleeraar-bibliothecaris tot het uitgeven van boeken vaceert. In den loop van 1885 zal de gedrukte catalogus der boeken kunnen verschijnen.

De verzamelingen der Academie werden niet onbelangrijk vermeerderd.

Onder anderen werd de pleisterverzameling door de welwillendheid van Uwer Majesteits Regeering verrijkt met twee afgietsels van de borstbeelden van M. A. DE RUYTER en W. J. baron VAN GHENDT, door ROMBOUT VERHULST, door geschenk van den heer ED. VON SAHER, directeur van de kunstnijverheidsschool te Haarlem, met een afgietsel van het relief JOHANNES DE DOOPER, door DONATELLO. Voorts werden onder anderen nog aangekocht, afgietsels van den APOLLO (vroeger ATHLEETH) afkomstig uit de verzameling CHOISEUL-GAUFFIER, van eene VENUS OSTIA, van een Schijfwerper, naar een oude copie van MYRAN, van een zittende CERES, van den APOLLO GIUSTINIANI, afkomstig uit de verzameling POURTALÈS, van den Paardekop van het Parthenon enz., welke beeldwerken thans alle in het Britsch Museum zijn.

Eindelijk werden nog aangekocht 81 galvanoplastische reproductiën van gouden, zilveren en bronzen antieke munten, mede in 't Britsch Museum aanwezig. Bij de keuze van deze voorwerpen mocht de directeur zich verheugen in den welwillend verleenden bijstand van jhr. dr. J. P. SIX alhier.

Voor de bibliotheek werden onder meer aangekocht: Geschichte der Bildenden Künste enz. van E. RIBBACH. Die Schweizerische Sitte der Fenster und Wappen-Schenkung vom XV bis XVII Jahrhundert, enz. door dr. HERM MEYER; Les dessins du Siècle, Exposition des dessins de l'école moderne en 1884, door ROGER-BALLU, (60 dessins reproduits en photogravure par GILLOT); The Woodcutters of the Netherlands in the XVth century, enz. by W. M. CONWAY; La vie et l'oeuvre de J. F. MILLET, par ALFRED SENSIER; Le Livre des Peintres de CAREL VAN MANDER (Traduction, Notes et Commentaires) par HENRI HYMANS, Deel I. Die Masken sterbender Krieger im Hofe des ehemaligen Zeughauses zu Berlin, von ANDREAS SCHLÜTER; Synopsis of the contents of the British Museum, Department of Coins and Medals, enz. by BARCLAY, V. HEAD, 2de Editie; ADRIAAN BROUWER, Ein Bild seines Lebens und seines Schaffens, van dr. BODE; Le Réalisme, son influence sur la peinture contemporaine, par HENRI HIJMANS; HANS HOLBEIN'S d. J. Bilder zum alten Testament in Facsimile, GEORG HIRTH; Sir FR. LEIGHTON, President of the Royal Academy, His life and work, illustrated enz. by A. LANG; Het land van Rembrandt, enz. door C. BUSKEN HUET, enz. enz.

Voorts werden voor de f 400 welke de gemeente Amsterdam jaarlijks daartoe beschikbaar stelt, onder anderen aangekocht: MAU, Geschichte der Wandmalerei in Pompeji, MENANT, Glyptique Orientale; HEUZEY, Figurines antiques du Louvre; MITCHELL, A history of ancient Sculpture; Archeologische Zeitung 1879—84; KEKULÉ, Die antiken Terra-cotten; Collection CAMILLE LÉCUYER, enz. enz.

Het gebouw der Academie bleef in voldoenden staat van onderhoud. De eenige verandering in de inrichting gold het lokaal van de voormalige damesklasse, dat als atelier voor prof. STANG werd ingericht. Verder werd de binnenbeschildering voltooid van de teekenklasse naar het naakt, en van de zoogenaamde Collegekamer; deze laatste volgens het ontwerp van den heer PROSPER DELIN, leeraar in het decoratie-schilderen aan de Quellinusschool alhier.

De thans voltooide groote gehoorzaal kon verschillende malen in gebruik genomen worden voor tentoonstellingen. De meest bezochte waren die van de ter mededinging in den prijskamp van dit jaar vervaardigde schilderijen; die van het album van teekeningen enz hetwelk den hoogleeraar B. WIJNVELD, bij gelegenheid van zijne vijf en twintigjarige ambtsvervulling, door zijne leerlingen en oud-leerlingen werd aangeboden. En eindelijk de in de schilderijenzaal gehouden tentoonstelling van de schilderijen en teekeningen door den heer N. VAN DER WAAY, oudleerling der Rijks-Academie van zijne kunstreis in Italië medegebracht.

In den loop van den zomer 1884 is eindelijk voor de eerste maal uitvoering gegeven aan de bepaling van artt. 11—15 der wet van 26 Mei 1870 (*Staatsblad* n°. 78), bepalende dat er jaarlijks van de Academie een prijskamp gehouden wordt, waarvan de overwinnaar onder zekere voorwaarden begunstigd kan worden met een jaargeld van f 1200 ten einde zijne studien in het buitenland voort te zetten. Reeds in 1883 was met goedkeuring van Uwer Majesteits Regeering het bij art. 11 bedoelde examen, dat aan den prijskamp voorafgaat, aangekondigd, doch aangezien, om de in ons vorig jaarverslag aangegeven reden, geen voldoend getal candidaten zich had aangemeld, kon de prijskamp destijds niet doorgaan. Thans meldden zich 3 candidaten aan, waarvan 2 voldeden aan de eischen door de commissie van examinatoren gesteld, welke commissie bestond uit de heeren: S. ALTMANN, B. WIJNVELD en J. A. ALBERDINGK THIJM, hoogleeraren aan de Rijks-Academie, en voorts uit de heeren: A. PIERSON, hoogleeraar aan de gemeentelijke Universiteit van Amsterdam, E. DUBOIS en J. VERSLUYS, leeraren aan de Rijks-normaalschool voor teekenonderwijzers, onder voorzitterschap van den directeur der Academie. Onze commissie had de heeren CH. ROCHUSSEN, H. J. SCHOLTEN en AUG. ALLEBÉ uitgenoodigd om haar in hare functie van jury voor den wedstrijd van advies te dienen, aan welke uit-

noodiging gemelde heeren met de meeste bereidwilligheid gevolg gaven. Op Maandag 30 Juni werd aan de beide candidaten, die tot den prijskamp in de schilderkunst werden toegelaten, door de jury een drietal onderwerpen voor eene schilderij opgegeven, waaruit de mededingers volgens de bepaling van art. 38 van het reglement op de Academie hadden te kiezen. Tevens werd aan elk van hen eene loge ten gebruike aangewezen, met de nommers waarvan zij hunne schetsontwerpen en schilderijen hadden te waarmerken. Bij de inlevering van de schetsontwerpen welke op den avond van denzelfden dag geschiedde, bleek dat elk der candidaten een verschillend onderwerp ter uitvoering had gekozen. De schetsontwerpen werden op de door het reglement bepaalde wijze verzegeld en den mededingers wederom ter beschikking gesteld. Voor de uitvoering der schilderijen waren hun ruim 70 dagen gegund en op den gestelden termijn werden de beide schilderijen ingeleverd.

Op 6 October deed de jury uitspraak. Geheel in overeenstemming met het schriftelijk advies der heeren Rochussen, Scholten en Allebé keurde zij beide schilderijen der bekrooning met den gouden eerepenning overwaardig, en besloot:

1°. aan Uwe Majesteit beide mededingers als jeugdige kunstenaars, wier talenten bij gelukkige ontwikkeling veel voor de vaderlandsche schilderschool deden verwachten, voor te dragen tot het ontvangen van het jaargeld van f 1200, ten einde hen in staat te stellen zich door verblijf in Italië verder in hunne kunst te volmaken;

2°. aan de beslissing door het lot over te laten aan welke der twee mededingers de gouden eerepenning zou ten deel vallen.

Onmiddellijk werd tot de loting overgegaan, die den mededinger wiens schilderij C. 8 was geteekend, voor de ontvangst van den eerepenning aanwees.

Bij de opening der verzegelde naambriefjes bleek vervolgens dat de schilderij gemerkt C. 8, voorstellende Elia op Karmel, van de hand was van den heer Jb. Van Looy, uit Haarlem, leerling der Rijks-Academie, en de schilderij gemerkt C. 4, voorstellende Alexander de Groote en zijn geneesheer Philippus, van de hand van den heer Jan Dunselman, uit den Helder.

Bij besluit van 11 November 1884 behaagde het Uwe Majesteit de voordracht van de jury te bekrachtigen, waarvoor deze zich gedrongen gevoelt Uwe Majesteit hare erkentelijkheid te betuigen.

Onze commissie heeft dus alle reden om over den uitslag van dezen eersten wedstrijd in de schilderkunst tevreden te zijn; zij zou ook geen bedenking hebben tegen het houden van zoodanigen wedstrijd in het loopende jaar, doch ditmaal in de beeldhouwkunst, indien niet opnieuw de wenschelijkheid gebleken was van eenige wijziging in de bestaande regeling van dit onderwerp. Wij kunnen dienaangaande verwijzen naar ons vorig jaarverslag. Ons vermoeden destijds uitgesproken, dat de zuiver theoretische aard der vakken, waarover het examen loopt, de candidaten afschrikt, werd bij deze gelegenheid wederom bevestigd.

Niettegenstaande toch de aankondiging van dat examen bijna 4 maanden vooraf geschiedde en er dus geruime tijd overbleef voor voorbereiding, hebben zich slechts 3 candidaten aangemeld. In de tweede plaats is bij deze gelegenheid overtuigend gebleken, dat den mededingers geen vrijheid behoort gelaten te worden tusschen twee of meer onderwerpen voor het uit te voeren kunstwerk; de mededingers verplaatst zij in een toestand van aarzeling, die dikwijls ook nadat de keus onherroepelijk is geworden tot ontmoediging leidt. En de taak der jury wordt bij verschil van onderwerp eene geheel andere dan wanneer zij de verdiensten van verschillende kunstenaars bij de behandeling van hetzelfde onderwerp kan vergelijken en toch kan alleen vergelijking van verdiensten in de bedoeling gelegen hebben van den wetgever, toen bij het houden van wedstrijden voorschreef.

Met den meesten ernst nemen wij derhalve opnieuw de vrijheid Uwe Majesteit op de bestaande gebreken in het reglement op de Rijks-Academie te wijzen, voor zoover die gebreken eene oordeelkundige toepassing belemmeren van de instelling der wedstrijden, terwijl wij ons aan onze vroegere verslagen gedragen op het punt der overige wijzigingen die ons in de wet van 26 Mei 1870 (*Staatsblad* n°. 78), en in bovengenoemd reglement wenschelijk toeschijnen.

De Academie voorts in de hooge bescherming van Uwe Majesteit aanbevelende, noemt de Commissie zich met verschuldigden eerbied,

Van Uwe Majesteit,

de trouwe onderdanen,

(*get.*) Zimmerman, *Voorzitter*,

» J. A. Sillem, *Secretaris*.

Amsterdam, den 24sten Februari 1885.

Overeenkomstig het oorspronkelijke,

De Secretaris-Generaal van Binnenlandsche Zaken,

Hubrecht.

[**111.** 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan twaalf ontwerpen van wet betreffende het in overweging nemen van voorstellen van verandering in de Grondwet.

De toelichtende memoriën (en bijlage), die de wetsontwerpen vergezellen, bevatten de gronden, waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 18den Maart 1885.

WILLEM.

[**111.** 2.]

ONTWERP VAN WET.

In overweging nemen van een voorstel van verandering in het Iste hoofdstuk der Grondwet.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid gebleken is om in de Grondwet verandering te brengen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

§ 1. Er bestaat grond om het volgend voorstel van verandering in het Iste hoofdstuk der Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden in overweging te nemen:

§ 2. Art. 1 der Grondwet wordt gelezen:

Het Koningrijk der Nederlanden omvat het grondgebied in Europa, benevens de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen.

§ 3. Achter art. 1 der Grondwet wordt een nieuw artikel ingevoegd, luidende:

De Grondwet is alleen voor het Rijk in Europa verbindende, voor zoover niet het tegendeel daaruit blijkt.
Waar in de volgende artikelen het Rijk wordt genoemd, wordt alleen het Rijk in Europa bedoeld.

§ 4. Art. 2 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De wet kan provinciën en gemeenten vereenigen en splitsen, en nieuwe vormen.
De grenzen van het Rijk, van de provinciën en van de gemeenten kunnen door de wet worden veranderd.

§ 5. Art. 3 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Allen die zich op het grondgebied van het Rijk bevinden hebben aanspraak op bescherming van persoon en goederen.
De wet regelt de toelating en de uitzetting van vreemdelingen, en de algemeene voorwaarden, op welke ten aanzien van hunne uitlevering verdragen met vreemde mogendheden kunnen worden gesloten.

§ 6. De artt. 4 en 5 der Grondwet vervallen.

§ 7. Art. 6 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Alle Nederlanders zijn gelijkelijk benoembaar tot openbare betrekkingen, behoudens de eischen van bekwaamheid en geschiktheid.
Vreemdelingen zijn tot geen andere Rijksbetrekkingen benoembaar dan tot die welke de wet aanwijst.

§ 8. Art. 7 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De wet verklaart wie Nederlanders en wie ingezetenen zijn.
De wet stelt regels voor de naturalisatie van vreemdelingen.

§ 9. Art. 9 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Ieder heeft het regt om verzoeken, mits schriftelijk, aan de bevoegde magt in te dienen.
Elk verzoek moet door den verzoeker onderteekend zijn. Onderteekening uit naam van anderen kan alleen geschieden krachtens schriftelijke bij het verzoek overgelegde volmagt.
Wettig bestaande ligchamen kunnen aan de bevoegde magt verzoekschriften indienen, doch alleen over onderwerpen tot hunnen bepaalden werkkring behoorende.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van

tijdelijk voorzitter van den Raad van Ministers,

[**111.** 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het tegenwoordig Ministerie is opgetreden met de overtuiging, dat de Grondwet behoort te worden herzien. Het diende zoo spoedig mogelijk aan den Koning eene voordracht in tot benoeming eener Staatscommissie om te onderzoeken van welke bepalingen der Grondwet herziening noodzakelijk en thans raadzaam is. Aan die voordracht gaf Zijne Majesteit bij besluit van 11 Mei 1883 n°. 1 gevolg en de benoemde Commissie bracht onder dagteekening van 25 Januari 1884 haar verslag aan den Koning uit, hetwelk aan de leden der Staten-Generaal toegezonden, en algemeen verkrijgbaar gesteld is.
Na hetgeen èn door deze Commissie èn in den boezem der Staten-Generaal omtrent de noodzakelijkheid van grondwetsherziening in het algemeen is gezegd, acht de Regeering het overbodig daaromtrent in breede beschouwingen te treden. De ondervinding heeft geleerd, dat te zeer beperkende bepalingen der Grondwet eenige algemeen gewenschte verbeteringen van het kiesrecht en, wegens het verband daarmede, van de belastingen, van de defensie en de rechtspraak tegenhouden of belemmeren. Ook buiten het gebied

van deze gewichtige belangen heeft de ervaring leemten in sommige grondwettelijke bepalingen aangetoond, bijv. het gemis van voorschriften omtrent den staat van oorlog en beleg; en de voorzichtigheid gebiedt de onduidelijkheid van andere weg te nemen. Is dit alles juist, dan ware het onverantwoordelijk indien men naliet met voortvarendheid aan de grondwetsherziening de hand te slaan.

De Regeering heeft dan ook met bekwamen spoed, al is het zonder overhaasting, het onderzoek van de voorstellen der Staatscommissie ter hand genomen. Zij heeft daartoe al den tijd besteed, dien hare overige werkzaamheden haar overlieten.

Heeft zij zich met vele van de door de Staatscommissie aangegeven wijzigingen vereenigd, in sommige en daaronder belangrijke punten heeft zij gemeend van hare voorstellen te moeten afwijken, gelijk nader uit de wetsontwerpen, welke ten deze worden aangeboden, zal blijken.

Bij de toelichting van de wetsontwerpen betreffende veranderingen in de Grondwet heeft de Regeering, waar zij zich met de voorstellen der Commissie vereenigd heeft, ook, zooveel mogelijk, de door die Commissie gekozen redactie en gegeven toelichting overgenomen.

Waarschijnlijk zal het de aandacht trekken, dat eenige artikelen der Grondwet, bepaaldelijk dat de hoofdstukken X en XI met stilzwijgen zijn voorbijgegaan. De Regeering heeft aan die bepalingen, evenzeer als aan de overige, al hare aandacht gewijd, maar zij is tot heden niet overtuigd, dat verandering van die hoofdstukken door de noodzakelijkheid of door een evident Staatsbelang wordt geboden. Met name laat art. 194 der Grondwet, juist opgevat, voldoende ruimte van beweging aan den gewonen wetgever.

§ 2. Zeggende dat het Koninkrijk *in Europa* bestaat uit de hier opgenoemde provinciën, doet art. 1 der Grondwet het voorkomen alsof ook de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen deelen van het Koninkrijk zijn. Dit strookt niet met vele andere artikelen der Grondwet, waar gewaagd wordt van de koloniën en bezittingen van het Rijk of van den Staat. Indien de koloniën deel zijn van het Rijk dat bezit, kunnen zij niet tevens bezittingen van het Rijk zijn. Ter wegneming van dit bezwaar is de redactie gewijzigd. De hoofdstrekking van dit artikel is om in den aanhef der Grondwet het gebied van het Koninkrijk te omschrijven. Overigens wordt door de voorgestelde redactie gelijkstelling van moederland en koloniën uitgesloten. De koloniën zijn inderdaad bezittingen van het moederland en aan hare ingezetenen behoeven geenszins dezelfde staatkundige rechten toegekend te worden als aan de ingezetenen van het Rijk in Europa.

Vermelding van de namen der provinciën in art. 1 der Grondwet scheen overbodig. Zij komt trouwens nog eens voor in art. 78 der Grondwet. Eveneens kon zonder eenig bezwaar vervallen, wat de Grondwet thans zegt betreffende de betrekkingen van een deel van Limburg tot het Duitsche Verbond. In art. VI van het tractaat van 11 Mei 1867 (*Staatsblad* n°. 54), wordt erkend dat die betrekkingen opgehouden hebben te bestaan; het Duitsche Verbond bestaat niet meer en Maastricht en Venlo zijn niet meer vestingen. Limburg staat thans geheel gelijk met de overige provinciën.

§ 3. Art. 118 der Grondwet bepaalt dat de Grondwet en andere wetten alleen voor het Rijk in Europa verbindende zijn, tenzij het tegendeel daarin wordt uitgedrukt. Eene bepaling omtrent de verbindende kracht van wetten is aan het einde van de afdeeling over de Wetgevende Macht zeker volkomen op hare plaats. Maar de vraag, in hoeverre de voorschriften der Grondwet uitsluitend gelden voor het Rijk in Europa, behoort niet daar, maar veeleer bij de eerste algemeene bepalingen beslist te worden. Daartoe strekt het eerste lid van het nieuwe artikel, in § 3 vervat, waarin de bepaling van art. 118 is overgenomen, voor zoover deze de Grondwet betreft. De redactie is eenigszins gewijzigd. Dat eenig grondwetsartikel ook voor de koloniën geldt, kan blijken uit den inhoud daarvan of uit het onderling verband tusschen dat artikel en andere bepalingen.

De Grondwet gebruikt het woord Rijk nu eens in den zin van het geheele Koninkrijk, dan weder voor het Rijk in Europa. Het is noodig duidelijk te onderscheiden. Als regel is in de tweede alinea aangenomen, dat het woord Rijk steeds gebruikt wordt in den zin van Rijk in Europa. De verdere artikelen der Grondwet moeten dan, waar het pas geeft, in overeenstemming met dezen regel worden gewijzigd. Waar de Grondwet thans het woord Rijk bezigt om de geheele rechtsgemeenschap aan te duiden, behoort het door het woord Staat vervangen te worden.

§ 4. Art. 2 der Grondwet spreekt niet van het vormen van nieuwe provinciën en gemeenten. Het is wenschelijk die leemte aan te vullen.

§ 5. De bescherming van persoon en goederen bepaalt zich niet alleen tot de ingezetenen en vreemdelingen, maar strekt zich uit over allen, die zich op het grondgebied bevinden. Daarom is het raadzaam de woorden: » hetzij ingezetenen, hetzij vreemdelingen", die bovendien eene onjuiste tegenstelling bevatten, uit art. 3 der Grondwet weg te nemen. Het woord »gelijke" behoort ook te vervallen, omdat inderdaad de bescherming voor allen niet geheel gelijk *kan* zijn. Men denke aan de bijzondere rechtsmiddelen tegen vreemdelingen die hier te lande geen vermogen bezitten of waarvan dit niet blijkt, zooals die in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering voorkomen (artt. 155, 585, 764 en 768) en aan de wet van 22 Mei 1873 (*Staatsblad* n°. 67) omtrent de aanhouding van ter zake van onwettigen in-, uit-, door- of vervoer van goederen bekeurden die geene bekende woonplaats in het Rijk hebben.

§ 6. Aangezien de Grondwet in art. 146 beveelt, dat het burgerlijk recht geregeld wordt in een algemeen wetboek, kan art. 4 der Grondwet zonder eenig bezwaar vervallen.

Het schijnt raadzaam art. 5 der Grondwet eveneens te schrappen. De voorzichtigheid gebiedt in de Grondwet uitdrukkingen te vermijden, waarvan de beteekenis onzeker is en dit is zeer zeker het geval ten aanzien van het woord *burgerschapsrecht*.

Dat het stemrecht ter verkiezing van leden van de Tweede Kamer, van de Provinciale Staten en van de gemeenteraden alleen door Nederlanders kan worden uitgeoefend, bepaalt de Grondwet elders. Voor het lidmaatschap der Staten-Generaal eischt zij eveneens het Nederlanderschap. Verder kan men aan den wetgever overlaten te beslissen, voor de uitoefening van welke andere rechten het Nederlanderschap zal worden gevorderd. Uit de macht in onzen Staat aan de waterschapsbesturen toegekend, volgt, dat het stemrecht der ingelanden van waterschappen en het recht om lid van een waterschapsbestuur te wezen, publiekrechtelijke bevoegdheden zijn. Als zoodanig zouden zij wellicht onder de burgerschapsrechten te rangschikken zijn. Toch leidt de overweging, dat die beide rechten een gevolg zijn van het bezit van land en dat zij voor elken eigenaar van het hoogste belang zijn, tot den niet onbillijken wensch om die rechten althans niet geheel aan eigenaars, die geen Nederlanders zijn, te onthouden. Door de weglating van art. 5 wordt het bezwaar, dat daartegen op grond van dat artikel kan worden aangevoerd, weggenomen. Het woord burgerschapsrecht behoort dan tevens weg te vallen uit de overige artikelen, waar het thans voorkomt.

§ 7. De Grondwet zegt dat ieder Nederlander benoembaar is tot elke landsbediening. Dit is onjuist. Voor vele betrekkingen worden eischen van bekwaamheid en geschiktheid gesteld, waaraan niet alle Nederlanders voldoen. Daarenboven is het woord » landsbediening" te eng. Hetzelfde beginsel behoort te gelden voor provinciale en gemeentebedieningen. Art. 166 der Grondwet, waar men kennelijk eene gedachte van gelijksoortigen aard heeft willen uitdrukken, spreekt dan ook van waardigheden, ambten en bedieningen. In het voorgestelde artikel is de uitdrukking » openbare betrekkingen" voor landsbediening in de plaats gesteld.

De vraag, of en in hoever vreemdelingen benoembaar zijn voor Rijks-betrekkingen, is van te veel gewicht dan dat men hare beslissing aan een ander dan aan den wetgever zou kunnen overlaten. In hoofdzaak komt het tweede lid overeen met dat van art. 6 der Grondwet. De ondervinding heeft niet geleerd dat het noodig is de benoeming van vreemdelingen tot betrekkingen in dienst van de

provincie, de gemeente of het waterschap bij de wet te regelen.

§ 8. In onderscheidene artikelen der Grondwet komt het woord » ingezeten" voor. Dezelfde r den waarom de Grondwet voorschrijft, dat de wet zale verklaren wie Nederlanders zijn, geldt voor het vorderen van wettelijke regeling van het ingezetenschap. Het spreekt echter van zelf dat de wetgever bij de toepassing van dit voorschrift met betrekking tot verschillende onderwerpen verschillende eischen voor het ingezetenschap zal kunnen stellen, even als nu het geval is.

Of voor naturalisatie van iederen vreemdeling eene wet gevorderd moet worden, kan aan de beslissing des wetgevers overgelaten worden. Waarom zou de wetgever de uitvoerende macht niet bevoegd mogen verklaren om, *mits aan de bij de wet gestelde algemeene voorwaarden voldaan zij*, naturalisatie toe te kennen? Evenmin behoort de Grondwet in den weg te staan aan eene wetsbepaling, krachtens welke de echtgenoote van den genaturaliseerde of zijne minderjarige kinderen het Nederlanderschap erlangen zonder afzonderlijke naturalisatie bij de wet.

§ 9. Aangezien allen, die zich op het grondgebied des Rijks bevinden, aanspraak hebben op bescherming van personen en goederen, is er geen reden het petitierecht tot de ingezetenen te beperken. Daarenboven behoort dat recht ook toe te komen aan Nederlanders, die zich niet op het grondgebied des Rijks bevinden. De éénige beperking van het recht, die inderdaad noodig is, ligt hierin, dat de verzoeken alleen aan de bevoegde macht kunnen ingediend worden. De redactie der bestaande bepaling behoeft verder eenige verduidelijking. De woorden » als zoodanig erkend" kunnen, nevens de woorden » wettig bestaande lichamen " veilig vervallen. Onder deze laatste uitdrukking zijn de vereenigingen, die erkenning missen, voor zoover die bij de wet gevorderd wordt, niet begrepen. Gaf men haar het recht van petitie, men zou den gestelden eisch, dat onderteekening uit naam van anderen alleen krachtens schriftelijke machtiging kan geschieden, weder loslaten.

Ten slotte worde nog opgemerkt, dat na het tot stand komen der voorgestelde veranderingen vele artikelen der Grondwet, ook die onveranderd blijven, een ander nummer zullen moeten verkrijgen. Daaromtrent in deze en volgende wetten zelve voorzieningen te treffen wordt door de Grondwet niet geboden en geschiedde ook in 1848 niet. De vraag rijst echter op welke wijze gehandeld moet worden, waar in het eene artikel het andere moet worden aangehaald. Daarvoor heeft de Regeering gemeend de nummering te moeten volgen, welke de Grondwet, ingeval al de voorgestelde veranderingen tot stand komen, zal verkrijgen. Ten einde het nagaan dezer aanhalingen gemakkelijker te maken, wordt bij de verschillende wetsontwerpen tot herziening overgelegd een ontwerp-tekst van de geheele Grondwet, gelijk die naar de voorstellen zal luiden.

De tijdelijke voorzitter van den Raad van Ministers,

HEEMSKERK.

[111. 4.]

ONTWERP VAN WET.

In overweging nemen van een voorstel van verandering in de 1ste afdeeling van het IIde hoofdstuk der Grondwet.

WIJ WILLEM, III ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid gebleken is om in de Grondwet verandering te brengen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

§ 1. Er bestaat grond om het volgend voorstel van verandering in de 1ste afdeeling van het IIde hoofdstuk der Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden in overweging te nemen:

§ 2. De artt. 12, 13 en 14 der Grondwet worden vervangen door het volgende artikel:

De Kroon gaat bij erfopvolging over op Zijne zonen en verdere mannelijke uit mannen gekomen nakomelingen bij regt van eerstgeboorte, met dien verstande dat bij vóóroverlijden van een regthebbende diens zonen of verdere mannelijke uit mannen gekomen nakomelingen op gelijke wijze in zijne plaats treden en de Kroon nooit in eene jongere lijn of een jongeren tak overgaat, zoolang er in de oudere lijn of den ouderen tak zoodanige nakomeling wordt gevonden.

§ 3. Art. 15 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Bij ontstentenis van opvolgers in het voorgaande artikel aangewezen, gaat de Kroon over op de nog in leven zijnde dochters van den laatstoverleden Koning, bij regt van eerstgeboorte.

§ 4. De artt. 16 en 17 der Grondwet worden vervangen door het volgende artikel:

Bij ontstentenis ook van de dochters, in het voorgaand artikel bedoeld, gaat de Kroon over op de dochters van de nedergaande mannelijke lijnen uit den laatstoverleden Koning en, bij gebreke ook daarvan, in de nedergaande vrouwelijke lijnen.

In dat geval heeft steeds de oudere lijn voor de jongere, de mannelijke tak voor den vrouwelijken, de oudere voor den jongeren en hebben in iederen tak mannen vóór vrouwen en ouderen vóór jongeren den voorrang.

§ 5. Art. 18 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Bij ontstentenis van een opvolger, krachtens de drie voorgaande artikelen tot de Kroon geregtigd, gaat deze over op de Prinses, door geboorte tot het huis van Oranje-Nassau behoorende, die den laatstoverleden Koning, in de lijn der afstamming van wijlen Koning WILLEM FREDERIK, het naast bestaat.

Bij gelijken graad van verwantschap heeft de oudste den voorrang.

Is de bedoelde bloedverwante des Konings vóór hem overleden, dan treden hare nakomelingen in hare plaats met inachtneming der regelen, in het 2de lid van art. (13) omschreven.

§ 6. De artt. 19, 20 en 21 der Grondwet vervallen.

§ 7. Art. 22 der Grondwet wordt vervangen door het volgende artikel:

Bij ontstentenis van een opvolger, krachtens de vier voorgaande artikelen tot de Kroon geregtigd, gaat deze over op de wettige mannelijke uit mannen gekomen nakomelingen van wijlen Prinses CAROLINA VAN ORANJE, zuster van wijlen Prins WILLEM DEN VIJFDE en gemalin van wijlen den Prins van Nassau-Weilburg, op gelijke wijze als in art. (11) ten opzigte van de nakomelingen van wijlen Koning WILLEM FREDERIK is bepaald.

§ 8. Na het artikel in de vorige paragraaf vervat, worden gelezen de drie navolgende artikelen:

Art. *a*. Afstand van de Kroon heeft ten opzigte van de opvolging hetzelfde gevolg als overlijden.

Art. *b*. Het kind, waarvan eene vrouw zwanger is op het oogenblik van het overlijden des Konings, wordt ten opzigte van het regt op de Kroon als reeds geboren aangemerkt. Dood ter wereld komende wordt het geacht nooit te hebben bestaan.

Art. *c*. Van de erfopvolging, zoowel voor zich zelven als voor hunne nakomelingen, zijn uitgesloten alle nakomelingen, geboren uit een huwelijk aangegaan door een Koning of eene Koningin buiten gemeen overleg met de Staten-Generaal, of door een Prins of Prinses zonder de bij de wet verleende toestemming.

Zoodanig huwelijk aangaande doet eene Koningin afstand van, en verliest eene Prinses haar regt op de Kroon.

Voor een Prins of Prinses uit een ander dan het regerende stamhuis kan latere erkenning van een huwelijk bij de wet in de plaats van voorafgaande toestemming treden.

§ 9. Art. 23 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Wanneer bijzondere omstandigheden eenige verandering in of voorziening omtrent de troonopvolging raadzaam maken, is de Koning bevoegd daaromtrent eene voordragt van wet te doen.

De Staten-Generaal beraadslagen en besluiten daarover in vereenigde vergadering.

§ 10. Art. 24 der Grondwet wordt vervangen door de beide volgende artikelen:

Art. *a*. Wanneer geen bevoegde opvolger naar de Grondwet bestaat, wordt deze benoemd bij eene wet, waarvan het ontwerp door den Koning wordt voorgedragen.

De Staten-Generaal beraadslagen en besluiten daarover in vereenigde vergadering.

Art. *b*. Wanneer bij overlijden des Konings geen bevoegde opvolger naar de Grondwet bestaat, geschiedt de benoeming regtstreeks door de Staten-Generaal in vereenigde vergadering. Zij worden daartoe binnen eene maand na het overlijden zamengeroepen.

§ 11. Art. 25 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Al de bepalingen omtrent de erfopvolging worden op de nakomelingen van den volgens het voorgaande artikel benoemden Koning toepasselijk, in dier voege dat het nieuwe stamhuis ten opzigte van die opvolging van hem zijnen oorsprong neemt op gelijke wijze en met dezelfde gevolgen als het huis van Oranje-Nassau dit volgens art. (10) doet uit wijlen Koning Willem Frederik.

Ditzelfde geldt in het geval van art. (15) ten opzigte van de aldaar bedoelde nakomelingen van wijlen Prinses Carolina van Oranje.

Het geldt evenzeer ten aanzien van de vrouw en hare nakomelingen, die bij opvolging tot de Kroon zijn geroepen, met dien verstande dat de Kroon eerst bij geheele ontstentenis van die nakomelingen in de volgende vrouwelijke lijn uit het regerende stamhuis overgaat.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van

tijdelijk voorzitter van den Raad van Ministers,

[111. 5.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

§§ 2—7. Er is geen enkele reden om in de regeling van de troonopvolging materieele veranderingen te brengen. Maar wel is het raadzaam, den vorm te verbeteren. De bestaande bepalingen laten aan duidelijkheid en volledigheid veel te wenschen over en kunnen daardoor tot allerlei misvattingen aanleiding geven. Het zal wel overbodig zijn uiteen te zetten, welke moeilijkheden uit gebreken van redactie in buitengewone omstandigheden betreffende zulk een teeder onderwerp kunnen ontstaan. Het bijgaand wetsontwerp strekt derhalve om het geldend stelsel van troonopvolging zoo duidelijk en nauwkeurig mogelijk te formuleeren. Naar dit stelsel wordt de Kroon in de eerste plaats geërfd door de zonen en verdere mannelijke uit mannen gekomen nakomelingen van wijlen Koning Willem I bij recht van eerstgeboorte en met repraesentatie. Ontbreken deze nakomelingen, dan gaat de Kroon over op de in leven zijnde dochters van den laatstoverleden Koning bij recht van eerstgeboorte. Zijn bij het overlijden des Konings ook geene dochters meer in leven, dan wordt de Kroon geërfd door de nedergaande lijnen, welke hun oorsprong nemen in overleden zonen des Konings, doch verder niet enkel uit mannen bestaan; en, bij gebreke van deze lijnen, door de nedergaande vrouwelijke lijnen, die namelijk welke aanvangen met overleden dochters des Konings; in beide gevallen naar eerstgeboorte en met repraesentatie. Ontbreken ook deze nedergaande lijnen, dan komt de Kroon in de zijdlijnen aan de door geboorte tot het Huis van Oranje behoorende Prinses, die den laatstoverleden Koning in de lijn van afstamming uit Koning Willem I het naast bestaat, insgelijks naar eerstgeboorte en met repraesentatie.

Naar de meening der Staatscommissie, werd door het laatste lid van art. (22) voldoende aangetoond, dat hier ook repraesentatie van eene vooroverleden Prinses door hare nakomelingen plaats heeft. Naar het oordeel der Regeering behoort dit punt, waarover geen zakelijk verschil bestaat, in art. (14) te worden vermeld, evenals het thans bepaald is uitgedrukt in art. 18 der Grondwet.

Art. (22) daarentegen voorziet in alinea 3 het geval, dat de bedoelde Prinses werkelijk den Troon heeft beklommen.

De opdracht der Kroon aan wijlen Koning Willem I en zijne nakomelingen is behouden, omdat dit voor eene duidelijke uiteenzetting der erfopvolging, welke immers in hem haren oorsprong neemt, wenschelijk is. In het nieuwe artikel, vermeld in § 2, zijn begrepen alle mannelijke uit mannen gekomen nakomelingen van Koning Willem I, hetzij deze den laatsten Koning in de nederdalende, hetzij zij hem in de opgaande of zijdlijnen bestaan.

Aangezien er geene nakomelingen van Prinses Frederika Louisa Wilhelmina van Oranje, zuster van wijlen Koning Willem I, bestaan, kan art. 21 der Grondwet vervallen. Overigens wordt de in art. 22 der Grondwet vervatte bepaling omtrent het mannelijk oir van Prinses Carolina van Oranje, gemalin van wijlen den Prins van Nassau Weilburg, gehandhaafd.

§ 8. De artikelen omtrent het gevolg eener abdicatie en omtrent de rechten van een kind, waarvan de Koningin of eene Prinses zwanger is op het oogenblik van 's Konings overlijden, bevatten bepalingen, die uit den aard der zaak of uit algemeene rechtsbeginselen volgen. Zij zijn alleen opgenomen om allen twijfel af te snijden.

Ten aanzien van de wettelijke toestemming voor huwelijken van Vorsten en Vorstinnen, die volgens het grondwettelijk erfrecht aanspraak op den Troon kunnen hebben, heeft de Regeering zich met de meening der Staatscommissie niet kunnen vereenigen. Naar het gevoelen der Regeering volgt uit art. 12 der bestaande Grondwet, dat zoodanige toestemming thans niet alleen gevorderd wordt voor huwelijken van Prinsen en Prinsessen van het regeerende Stamhuis, maar ook voor huwelijken van de mannelijke en vrouwelijke nakomelingen van Nederlandsche Prinsessen, die tot elders regeerende of niet-regeerende Stamhuizen behooren. De Regeering acht het behoud van deze bepaling zeer wenschelijk. Zij ziet in het vragen van de bedoelde toestemming het bewijs, dat tusschen Nederland en den Vorst of de Vorstin, die de aanvrage doet, een band bestaat, waarvan het behoud op prijs wordt gesteld.

De nieuwe bepaling is zóó gesteld, dat de vraag, of het ontbreken der bedoelde toestemming alleen op de erfopvolging dan wel ook op de wettigheid van het huwelijk invloed heeft, in eerstgemelden zin beslist wordt, zooals ook blijkt uit art. (30).

Het laatste lid maakt het mogelijk de voorafgaande goedkeuring te vervangen door latere erkenning door de wet. Er kunnen gevallen voorkomen, waarin zoodanige vervanging wenschelijk is, met name indien tot den Troon geroepen wordt een Prins, geboren uit een huwelijk met toestemming der Wetgevende Macht aangegaan, doch die, niet voorziende dat hij tot den Troon zou worden geroepen, had nagelaten op zijn eigen huwelijk de vereischte toestemming te vragen. Is nu latere erkenning uitgesloten, dan zouden zijne kinderen, wellicht zeer tegen het belang en den wensch der natie, van de troonopvolging zijn uitgesloten en de Kroon na zijn overlijden op een anderen, misschien verren bloedverwant moeten overgaan.

Ofschoon aan zoodanige latere erkenning van de hierbedoelde huwelijken ook bezwaren verbonden kunnen zijn, acht de Regeering het toch noodig het middel te geven, om in dergelijke eventualiteit te voorzien.

§§ 9 *en* 10. Met de opvatting der Staatscommissie, betreffende art. 8 der Grondwet van 1814 en art. 24 der Grondwet van 1815, kan de Regeering zich niet vereenigen. Naar hare meening hebben die Grondwetten bedoeld, dat iedere wijziging der troonopvolging alleen zou kunnen geschieden op de wijze in de genoemde artikelen voorgeschreven, gelijk onder anderen blijkt uit het *Journal* van Raepsaet (aanteekening van 16 Juni 1815).

Dat tot wijziging der troonopvolging het initiatief niet anders dan van den Koning uitgaat, komt overeen met den aard onzer monarchale staatsinrichting.

Zeker behoort afwijking van de regelen der troonopvolging niet lichtvaardig te geschieden. Maar de in 1848 voorgeschreven inachtneming van de vormen van grondwetsherziening eischt, evenzeer als behandeling door dubbele Kamers, te veel tijd. Bij de toepassing van dit artikel moet, evenals in de gevallen in § 10 bedoeld, spoedige behandeling mogelijk zijn. Daarom wenscht de Regeering de beslissing ten deze op te dragen aan de vereenigde vergadering der Staten-Generaal. Tusschen de benoeming van een troonopvolger bij het leven des Konings en diens benoeming na 's Konings overlijden behoort overigens geen ander verschil te bestaan, dan dat zij in het eerste geval op voorstel des Konings en in gemeen overleg met de Staten-Generaal — en in het tweede rechtstreeks door de Staten-Generaal geschiedt. Ten einde in laatstbedoeld geval vertraging te voorkomen, is aan het artikel toegevoegd, dat de Kamers binnen eene maand na 's Konings overlijden worden samengeroepen.

§ 11. De nieuwe bepaling bevat, behoudens verbetering van redactie, hetzelfde als de artt. 19 en 25 der Grondwet.

De tijdelijke voorzitter van den Raad van Ministers,

HEEMSKERK.

[111. 6.]

ONTWERP VAN WET.

In overweging nemen van een voorstel van verandering in de 2de, 3de, 4de en 5de afdeeling van het IIde hoofdstuk der Grondwet.

Wij WILLEM III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben dat de noodzakelijkheid gebleken is om in de Grondwet verandering te brengen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

§ 1. Er bestaat grond om het volgend voorstel van verandering in de 2de, 3de, 4de en 5de afdeeling van het IIde hoofdstuk der Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden in overweging te nemen:

§ 2. Art. 27 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Behalve het inkomen uit de domeinen door de wet van 26 Augustus 1822 afgestaan en in 1848 door wijlen Koning Willem II tot Kroondomein aan den Staat teruggegeven, geniet de Koning een jaarlijksch inkomen uit 's lands kas, waarvan het bedrag bij elke troonsbeklimming door de wet wordt vastgesteld.

§ 3. Art. 33 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De Prins van Oranje geniet als zoodanig uit 's lands kas een jaarlijksch inkomen van f 100 000, te rekenen van den tijd, dat hij den ouderdom van achttien jaren zal hebben vervuld; dit inkomen wordt gebragt op f 200 000, na het voltrekken van een huwelijk, waartoe bij de wet toestemming is verleend.

§ 4. De artikelen 35 en 36 der Grondwet worden vervangen door het volgende artikel:

De voogdij van den minderjarigen Koning wordt geregeld en de voogd of voogden worden benoemd bij eene wet.
Over het ontwerp dier wet beraadslagen en besluiten de Staten-Generaal in vereenigde vergadering.

§ 5. Art. 38 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Alvorens de voogdij te aanvaarden, legt elke voogd, in eene vereenigde vergadering van de Staten-Generaal, in handen van den Voorzitter, den volgenden eed of belofte af:

»Ik zweer (beloof) trouw aan den Koning; ik zweer (beloof) al de pligten, welke de voogdij mij oplegt, heilig te vervullen, en er mij bijzonder op te zullen toeleggen, om den Koning gehechtheid aan de Grondwet en liefde voor zijn volk in te boezemen!"
»Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!" (»Dat beloof ik!").

§ 6. Art. 39 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Ingeval de Koning buiten staat geraakt de regering waar te nemen, wordt in het noodige toezigt over zijn persoon voorzien naar de voorschriften, omtrent de voogdij van een minderjarigen Koning in art. (32) bepaald.

§ 7. Art. 41 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De Regent wordt benoemd bij eene wet, die tevens de opvolging in het regentschap, tot 's Konings meerderjarigheid toe, kan regelen. Over het ontwerp dier wet beraadslagen en besluiten de Staten-Generaal in vereenigde vergadering.
De wet wordt nog bij het leven van den Koning, voor het geval der minderjarigheid zijns opvolgers, gemaakt.

§ 8. Art. 42 der Grondwet wordt vervangen door de beide volgende artikelen:

Art. *a*. Het Koninklijk gezag wordt mede aan eenen Regent opgedragen, ingeval de Koning buiten staat geraakt de regering waar te nemen.
Wanneer de hoofden der ministeriële departementen, in rade vereenigd, oordeelen dat dit geval aanwezig is, geven zij van hunne bevinding kennis aan den Raad van State met uitnoodiging om binnen een bepaalden termijn advies uit te brengen;

Art. *b*. Blijven zij na afloop van den gestelden termijn bij hun oordeel, dan roepen zij de Staten-Generaal in vereenigde vergadering bijeen, om hun, onder overlegging van het advies van den Raad van State, zoo dit is ingekomen, van het voorhanden geval verslag te doen.

§ 9. Art. 43 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Zijn de Staten-Generaal in vereenigde vergadering van oordeel, dat het in art. (38), 1ste lid, omschreven geval aanwezig is, dan verklaren zij dit bij een besluit, dat op last en ter verantwoording van den in art. (106), 2de lid, aangewezen voorzitter wordt afgekondigd en dat op den dag der afkondiging in werking treedt.
Bij ontstentenis van dezen voorzitter wordt door de vergadering een voorzitter benoemd.

§ 10. Art. 46 der Grondwet wordt geplaatst achter het in de voorgaande paragraaf dezer wet vervat artikel en gelezen als volgt:

In het geval van art. (40) is de Prins van Oranje, wanneer hij zijn achttiende jaar vervuld heeft, van regtswege Regent.

§ 11. Art. 44 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Ontbreekt een Prins van Oranje of heeft de Prins van Oranje zijn achttiende jaar niet vervuld, dan wordt in het regentschap voorzien op de wijze in art. (37) bepaald; in het laatste geval tot aan het tijdstip waarop hij zijn achttiende jaar vervuld heeft.

§ 12. Art. 45 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Bij het aanvaarden van het regentschap legt de Regent in eene vereenigde vergadering van de Staten-Generaal in handen van den voorzitter den volgenden eed of belofte af:
»Ik zweer (beloof) trouw aan den Koning; ik zweer »(beloof), dat ik in de waarneming van het Koninklijk »gezag, zoolang de Koning minderjarig is (zoolang de »Koning buiten staat blijft de regering waar te nemen), »de Grondwet steeds zal onderhouden en handhaven.
»Ik zweer (beloof), dat ik de onafhankelijkheid en het »grondgebied des Rijks met al mijn vermogen zal verdedigen »en bewaren; dat ik de algemeene en bijzondere vrijheid, en »de regten van alle des Konings onderdanen en van elk »hunner zal beschermen en tot instandhouding en bevorde»ring van de algemeene en bijzondere welvaart alle middelen »aanwenden, welke de wetten te mijner beschikking stel»len, gelijk een goed en getrouw Regent schuldig is te doen.
»Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!" (»Dat beloof ik!")

§ 13. Achter het in de voorgaande paragraaf dezer wet vervat artikel wordt ingevoegd het volgend artikel:

Wanneer een Regent buiten staat geraakt het regentschap waar te nemen, zijn de artt. (38), 2de lid, (39) en (40) toepasselijk. Is de opvolging in het regentschap niet geregeld, dan wordt art. (37), 1ste lid, toegepast.

§ 14. Art. 47 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Het Koninklijk gezag wordt waargenomen door den Raad van State:

1°. bij overlijden des Konings, zoolang niet in de troonopvolging volgens art. (21) is voorzien, voor den minderjarigen troonopvolger geen Regent is benoemd, of de troonopvolger of Regent afwezig is;

2°. in het geval van artt. (40) en (44), zoolang de Regent ontbreekt of afwezig is;

3°. in het geval van art. (17), zoolang de Troonopvolging onzeker is en de Regent ontbreekt of afwezig is.

Deze waarneming houdt van regtswege op, zoodra de bevoegde Troonopvolger of Regent zijne waardigheid heeft aanvaard.
In de gevallen, waarin in het regentschap moet worden voorzien, dient de Raad van State het daartoe strekkend wetsontwerp in binnen den tijd van eene maand na de aanvaarding der waarneming van het Koninklijk gezag.

§ 15. Art. 49 der Grondwet wordt vervangen door de vier volgende artikelen:

Art. *a*. Zoodra het in art. (38) omschreven geval heeft opgehouden te bestaan, wordt dit door de Staten-Generaal in vereenigde vergadering verklaard bij een besluit, dat op last en ter verantwoording van den Voorzitter, in art. (40) vermeld, wordt afgekondigd.

Art. *b*. Dit besluit wordt genomen op voorstel van den Regent of van ten minste twintig leden der Staten-Generaal. Deze leden dienen hun voorstel in bij den Voorzitter der Eerste Kamer, die de beide Kamers onmiddellijk in vereenigde vergadering bijeenroept.
Is de zitting der Kamers gesloten, dan zijn die leden bevoegd de oproeping zelven te doen.

Art. *c*. De hoofden der ministeriële departementen en de voogd of voogden zijn persoonlijk gehouden aan de Kamers der Staten-Generaal, zoo dikwerf dit wordt gevraagd, omtrent den toestand van den Koning of van den Regent verslag te doen.
Art. (92), 3de lid, is ten deze ook op de voogden toepasselijk.

Art. *d*. Onmiddellijk na afkondiging van het in art. (47) omschreven besluit herneemt de Koning de waarneming der regering.

§ 16. Art. 50 der Grondwet wordt gelezen:

De Koning, de regering aanvaard hebbende, wordt zoodra mogelijk plegtig beëedigd en ingehuldigd binnen de stad Amsterdam, in eene openbare en vereenigde vergadering der Staten-Generaal.

§ 17. Art. 51 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

In deze vergadering wordt door den Koning de volgende eed of belofte op de Grondwet afgelegd:
»Ik zweer (beloof) aan het Nederlandsche volk, dat ik »de Grondwet steeds zal onderhouden en handhaven.
»Ik zweer (beloof), dat ik de onafhankelijkheid en het »grondgebied des Rijks met al mijn vermogen zal verde»digen en bewaren; dat ik de algemeene en bijzondere »vrijheid en de regten van al mijne onderdanen zal be»schermen, en tot instandhouding en bevordering van de »algemeene en bijzondere welvaart alle middelen zal aan»wenden, welke de wetten te mijner beschikking stellen, »zooals een goed Koning schuldig is te doen.
»Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!" (»Dat beloof ik!")

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van

tijdelijk voorzitter van den Raad van Ministers,

[111. 7.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

§ 2. De bepaling van het inkomen van wijlen Koning Willem II behoort in de Grondwet niet meer te worden vermeld.

Overigens blijft het bepaalde omtrent het inkomen der Kroon onveranderd.

§ 3. De verwijzing in art. 33 der Grondwet naar art. 12 kan wegens de veranderde redactie van de bepalingen der 1ste afdeeling niet behouden blijven.

§ 4. De bepalingen der Grondwet omtrent de voogdij des Konings behoeven vereenvoudiging. In 1850 is toch gebleken dat aan uitvoering van art. 36 der Grondwet groote moeilijkheden zijn verbonden. Zonder eenig bezwaar kan ten aanzien van dit onderwerp aan den wetgever meer vrijheid gegeven worden.

Bij de behandeling der wet op het regentschap is in 1850 beweerd dat de Kamers der Staten-Generaal daarover afzonderlijk moesten beraadslagen en dat alleen hun besluit in eene vereenigde vergadering moest genomen worden. Hoewel de Regeering die meening voor ongegrond houdt, strekt de voorgestelde wijziging om elken twijfel omtrent de bedoeling van de artikelen betreffende de regeling van het regentschap en de voogdij des Konings weg te nemen.

§ 5. Omdat het geval kan voorkomen dat slechts één voogd wordt benoemd, zijn de woorden: »elk der voogden" vervangen door: »elke voogd".

§ 6. De verwijziging van art. 39 der Grondwet naar artt. 37 en 38 schijnt eene misstelling te zijn. De eed, door de hierbedoelde voogden af te leggen, kan in de wet tot regeling der voogdij worden geformuleerd.

§ 7. De verandering van art. 41 der Grondwet heeft alleen ten doel om het meer juiste woord: *vergadering*, te stellen in plaats van: *zitting*. Zie de toelichting op § 18 van het wetsontwerp, houdende verandering in het IIIde hoofdstuk der Grondwet.

§§ 8 *tot* 17. Zoo immer het geval mocht voorkomen, in art. 42 der Grondwet aangewezen, is het vooral noodig, dat de benoeming van een Regent spoedig kunne volgen. Hoogst bedenkelijk is het daarom, de beslissing welke aan die benoeming moet voorafgaan op te dragen aan de Staten-Generaal in dubbelen getale, want dit voorschrift brengt eene vertraging van ten minste vijf of zes weken met zich. Men vraagt zich af, hoe in dien tusschentijd de regeering des lands gevoerd moet worden? Deze vertraging is daarenboven geheel doelloos. Immers er bestaat geen enkele reden om aan te nemen, dat de taak, hier aan de Staten-Generaal toevertrouwd, door dubbele Kamers beter zou worden vervuld dan door enkele.

De voorgestelde wijzigingen strekken dus in de eerste plaats om de bedoelde beslissing aan de enkele Kamers op te dragen. Verder kan de bijeenroeping der Staten-Generaal het best door de hoofden der ministerieele departementen in rade vereenigd geschieden.

Over die bijeenroeping behoort de Raad van State te worden gehoord. Ten einde echter elke vertraging te voorkomen, is gezorgd, dat, als 's Raads advies binnen een bepaalden tijd niet inkomt, de bijeenroeping toch kunne plaats hebben.

Voor de beslissing omtrent het hervatten van de Regeering door den Koning eene wet en dus de medewerking van den Regent te vorderen, schijnt niet wenschelijk. Ook hier kan de beslissing aan de vereenigde vergadering der Staten-Generaal opgedragen worden, maar dan moet de bevoegdheid om de hervatting voor te stellen wel in de eerste plaats maar niet uitsluitend aan den Regent worden toegekend. Regelt men de zaak gelijk wordt voorgesteld, dan bestaat er geen gevaar dat zoodanig voorstel te lichtvaardig worde gedaan.

Een Regeeringsraad, bestaande uit de leden van den Raad van State en uit de Ministers te zamen, is hoogst oneigenaardig, omdat de Ministers als leden van den Regeeringsraad in de Koninklijke onschendbaarheid zouden deelen, terwijl zij als uitvoerders zijner besluiten verantwoordelijk zouden blijven. Dit bezwaar wordt, zonder opoffering van eenigen wezenlijken waarborg, weggenomen, wanneer men de tijdelijke waarneming van het Koninklijk gezag, hier bedoeld, enkel opdraagt aan den Raad van State. De Ministers blijven dan wat zij zijn: de verantwoordelijke raadslieden van het Koninklijk gezag, zonder wier medewerking ook de Regeeringsraad tot handelen onbevoegd is.

De eed, dien de leden van dien Raad moeten afleggen, is niet opgenomen. De ambtseed van den vice-president en de leden van dat hooge college (art. 9 der wet van 21 December 1861, *Staatsblad* n°. 129), betreft zoowel zijne buitengewone werkzaamheden in hoedanigheid van Regeeringsraad als de gewone.

De verandering van het eerste lid van art. 45 strekt om ook hier het woord »zitting" door »vergadering" te vervangen. Zie de toelichting van § 18 van het wetsontwerp betreffende de verandering van het IIIde hoofdstuk der Grondwet.

De verandering van het eerste lid van art. 51 der Grondwet strekt om die bepaling in overeenstemming te brengen met de terminologie van het nieuwe art. 2. (Zie § 3 en de toelichting van het wetsontwerp betreffende verandering van het Iste hoofdstuk der Grondwet.)

Voor het overige schijnen de voorgestelde veranderingen geen toelichting te behoeven.

De tijdelijke voorzitter van den Raad van Ministers,

HEEMSKERK.

[111. 8.]

ONTWERP VAN WET.

In overweging nemen van een voorstel van verandering in het IIde hoofdstuk, 6de en 7de afdeeling der Grondwet.

Wij Willem III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid gebleken is om in de Grondwet verandering te brengen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

§ 1. Er bestaat grond om het volgend voorstel van verandering in het IIde hoofdstuk, 6de en 7de afdeeling, der Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden, in overweging te nemen:

§ 2. Achter art. 54 der Grondwet wordt een nieuw artikel ingevoegd, luidende:

Door den Koning worden algemeene maatregelen van bestuur vastgesteld.
Strafbepalingen worden in die maatregelen niet opgenomen dan krachtens de wet.

§ 3. Art. 56 der Grondwet wordt gelezen als volgt.

De Koning verklaart oorlog. Hij geeft daarvan onmiddelijk kennis aan de beide Kamers der Staten-Generaal, met bijvoeging van zoodanige mededeelingen als Hij met het belang van den Staat bestaanbaar acht.

§ 4. Art. 57 der Grondwet wordt gelezen:

De Koning sluit en bekrachtigt alle verdragen met vreemde Mogendheden. Hij deelt den inhoud dier verdragen mede aan de beide Kamers der Staten-Generaal, zoodra hij oordeelt dat het belang van den Staat dit toelaat.
Verdragen, die wijziging van het grondgebied des Rijks in Europa of in andere werelddeelen inhouden, die aan het Rijk geldelijke verpligtingen opleggen of die eenige andere bepaling, wettelijke regten betreffende, inhouden, worden door den Koning niet bekrachtigd dan na door de Staten-Generaal te zijn goedgekeurd.
Deze goedkeuring wordt niet vereischt, indien de wet den Koning tot het sluiten van het verdrag heeft gemagtigd.

§ 5. Art. 61 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De Koning heeft het opperbestuur van de algemeene geldmiddelen. Hij regelt de bezoldiging van alle collegien en ambtenaren, die uit 's Rijks kas worden betaald.
De wet regelt de bezoldiging van de regterlijke magt, van den Raad van State en van de Algemeene Rekenkamer.
De Koning brengt de bezoldigingen op de begrooting der Rijksuitgaven.
De pensioenen der ambtenaren worden door de wet geregeld.

§ 6. Art. 65 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Vreemde orden, waaraan geene verpligtingen verbonden zijn, mogen worden aangenomen door den Koning en met zijne toestemming door de Prinsen van Zijn Huis.
In geen geval mogen andere Nederlanders, of de vreemdelingen die in Nederlandsche Staatsdienst zijn, vreemde ordeteekenen, titels, rang of waardigheid aannemen, zonder bijzonder verlof van den Koning.

§ 7. Art. 66 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De Koning heeft het regt van gratie van straffen door regterlijk vonnis opgelegd.
Hij oefent dat regt uit na het advies te hebben ingewonnen van den regter die hot vonnis gewezen heeft, wanneer het veroordeelingen betreft tot drie jaren gevangenisstraf en daar beneden en tot geldboete te zamen of afzonderlijk. Bij ontstentenis van dien regter, alsmede wanneer het veroordeelingen tot zwaardere straffen betreft, wordt de Hooge Raad gehoord.
Amnestie of abolitie worden niet dan bij eene wet toegestaan.

§ 8. Art. 67 der Grondwet wordt gelezen als volgt:
Dispensatie van wetsbepalingen kan door den Koning slechts worden verleend met magtiging van de wet.
De wet, welke deze magtiging verleent, noemt de bepalingen, waarover de bevoegdheid tot dispensatie zich uitstrekt.
Dispensatie van bepalingen van algemeene maatregelen van bestuur is toegelaten voor zoover de Koning zich de bevoegdheid daartoe bij den maatregel uitdrukkelijk heeft voorbehouden.

§ 9. Art. 68 der Grondwet wordt gelezen als volgt:
Alle geschillen van bestuur tusschen provincien onderling, tusschen provincien en gemeenten en tusschen gemeenten onderling worden hetzij regtstreeks of in het hoogste ressort door den Koning beslist.

§ 10. Art. 69 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De Koning draagt aan de Staten-Generaal ontwerpen van wet voor en doet hun zoodanige andere voorstellen als bij noodig acht.
Hij heeft het regt de door de Staten-Generaal aangenomen wetsontwerpen al of niet goed te keuren.

§ 11. Na het artikel in de vorige paragraaph vervat, wordt in de Grondwet het navolgende artikel gevoegd:

De wijze van afkondiging der wetten en der algemeene maatregelen van bestuur en het tijdstip waarop zij aanvangen verbindende te zijn, worden door de wet geregeld.
Het formulier van afkondiging der wetten is het volgende:

» Wij enz. Koning der Nederlanden enz.

» Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

» Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat enz. (De beweegredenen der wet.)

» Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze," enz.

(De inhoud der wet.)

» Gegeven," enz.

Ingeval het Koninklijk gezag door een Regent of door den Raad van State wordt waargenomen, wordt de daardoor noodige wijziging in dit formulier gebragt.

§ 12. Aan art. 70 der Grondwet wordt een derde lid toegevoegd, luidende als volgt:

De Raad van State, het Koninklijk gezag waarnemende, oefent het regt van ontbinding niet uit.

§ 13. Het derde lid van art. 71 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De Prins van Oranje heeft, nadat zijn achttiende jaar is vervuld, van regtswege zitting in den Raad.

§ 14 Art. 72 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De Koning brengt ter overweging bij den Raad van State alle voorstellen, door hem aan de Staten-Generaal te doen of door deze aan hem gedaan, alsmede alle algemeene maatregelen van bestuur van het Rijk en van zijne koloniën en bezittingen in andere werelddeelen.
Aan het hoofd der uit te vaardigen besluiten wordt melding gemaakt dat de Raad van State deswege gehoord is.
De Koning hoort wijders den Raad van State over alle zaken, waarin hij dat noodig oordeelt.
De Koning alleen besluit en geeft telkens van zijn genomen besluit kennis aan den Raad van State.

§ 15. Achter het in de voorgaande paragraaf vervat artikel wordt in de Grondwet het navolgende artikel ingevoegd.

De wet, die de bevoegdheid van den Raad van State regelt, kan aan eene afdeeling van dien Raad de uitspraak in het hoogste ressort over geschillen, ingevolge art. (152) aangewezen, opgedragen.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van

tijdelijk voorzitter van den Raad van Ministers.

[111. 9.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

§ 2. Bij de menigvuldigheid der onderwerpen, die de Koning bij besluit regelt, behoort als grondwettige waarborg dit vast te staan:

1°. dat de wetten steeds worden geëerbiedigd, en

2°. dat geene verplichting onder strafrechtelijke sanctie aan bijzondere personen worde opgelegd, die niet steunt op eene wet.

Het eerste punt is gewaarborgd bij de door de Grondwet bevolen wet op de ministerieele verantwoordelijkheid. Het tweede punt wordt in deze paragraaf geregeld.

De uitdrukking: *strafbepalingen* omvat zoowel de aanduiding van straffen op overtreding van het gebod of verbod gesteld, als het gebod en verbod zelf, waarop de vervolging tot straf rust. Beide moeten haren steun vinden in de wet. Met de aanneming van dit artikel is dan voorgoed een einde gemaakt aan het verschil dat tusschen rechtsgeleerden sedert de invoering der Grondwet van 1815 heeft bestaan over de uitgestrektheid van het zoogenaamd *pouvoir réglémentaire*, hetwelk de Grondwet moet erkennen, maar waarvan zij, uit den aard der zaak, geen leerstellige definitie kan geven.

Het eerste lid van het nieuwe artikel beslist, dat algemeene maatregelen van bestuur alleen van den Koning kunnen uitgaan.

Overigens is de omslachtige benaming dezer maatregelen bekort door weglating van het woord: » inwendig ". De daarin liggende beperking van het begrip is onjuist. Onderwerpen, niet behoorende tot het inwendig bestuur, kunnen evenzeer bij algemeenen maatregel geregeld worden, en voor deze maatregelen behooren, zooals dan ook ten aanzien van de daar bedoelde buitenlandsche onderwerpen voorgeschreven is bij art. 1 der wet van 25 Juli 1871 (*Staatsblad* n°. 91), dezelfde beginselen toegepast te worden.

§ 3. De wijziging die hier in art. 56 der Grondwet wordt voorgesteld, is alleen eene verbetering van redactie. Volgens de in art. (2) aangenomen onderscheiding behoort hier niet van *het Rijk*, maar in meer algemeenen zin van *den Staat* te worden gesproken. De woorden: *en de zekerheid* zijn als overtollig weggelaten, daar de zekerheid van den Staat het allervoornaamste Staatsbelang is.

§ 4. Om dezelfde reden zijn uit de artt. 57 en 89 der Grondwet, in dit artikel (59) en in artikel (92) de woorden: » en de zekerheid " weggelaten. Naar de derde alinea van het hier voorgesteld artikel, zal voortaan ook voor verdragen tot uitbreiding van grondgebied — welke in sommige omstandigheden niet minder bedenkelijk kan zijn, dan afstand of ruiling — de goedkeuring der Staten-Generaal gevraagd moeten worden.

Bij de toepassing van dit artikel is twijfel gerezen omtrent de vraag, of bepalingen, waarbij geldelijke verplichtingen worden opgelegd, dezelfde goedkeuring behoeven. Tot wegneming van dien twijfel is de redactie verduidelijkt, terwijl eindelijk wegens het verband dat tusschen de verschillende bepalingen van een tractaat bestaat, de goedkeuring wordt geëischt van het geheele verdrag, waarin bepalingen als de hier aangeduide voorkomen.

De Staatscommissie wenschte ook verduidelijking der woorden: »wettelijke regten betreffende". Dit schijnt onnoodig. In plaats daarvan te gewagen van »onderwerpen, die tot de bevoegdheid der wetgevende magt behooren", ware naar het inzien der Regeering zeker niet raadzaam, omdat daardoor eene nieuwe en moeilijke quaestie zou worden geschapen. De vraag wat »een wettelijk regt" is kan altijd uit de bestaande, geschrevene wet worden beantwoord. Daarentegen zijn de grenzen van hetgeen door de wetgevende macht zou kunnen en behooren te worden geregeld, geheel onbepaald. De laatste zinsnede van het artikel doelt op wetten als die van 6 April 1875 (*Staatsblad* n°. 66), betreffende de uitlevering van vreemdelingen.

§ 5. Het bepalen der bezoldiging van Staatsambtenaren behoort in den regel tot de taak der uitvoerende macht. Afwijking van dezen regel schijnt wenschelijk, waar het colleges of ambtenaren geldt, die eene bijzondere onafhankelijke plaats in het Staatsorganisme innemen. De Grondwet beveelt thans reeds dat de bezoldiging van de ambtenaren der rechterlijke macht en de leden der Algemeene Rekenkamer bij de wet geregeld wordt. Hetzelfde behoort te gelden voor de leden van den Raad van State.

§ 6. De in art. 65 der Grondwet voorkomende uitdrukking »onderdanen des Konings" heeft tot verschil van gevoelen aanleiding gegeven. Het is voldoende, het verbod te doen gelden voor Nederlanders, onverschillig of zij al dan niet ingezetenen zijn, en voor allen, Nederlanders of vreemdelingen, die in Nederlandschen Staatsdienst zijn.

§ 7. De Regeering kan in zooverre met de Staatscommissie medegaan, dat ook zij het verkieslijk acht omtrent verzoeken van gratie ten aanzien van minder zware vergrijpen den rechter, die de uitspraak gedaan heeft, te hooren. Maar het schijnt haar niet wenschelijk om met betrekking tot zware misdrijven den Hoogen Raad voorbij te gaan. Dat hooge college adviseert thans ook jaarlijks over de voordrachten tot afslag van tot langdurige straffen veroordeelde gevangenen door de commissiën van administratie ingediend. Het schijnt minder eigenaardig, daarover lagere rechters te hooren, die zelve of wier voorgangers, lange jaren geleden, de zaak, waarvoor die gevangenen veroordeeld zijn, hebben behandeld. Over het algemeen is de werking van het Koninklijk besluit van 21 October 1856 (*Staatsblad* n°. 95) over de behandeling van verzoeken om gratie, goed en regelmatig. Men dient evenwel bedacht te zijn op het geval van ontstentenis van den rechter, die de uitspraak gedaan heeft. Vooreerst kan zijn ambt na het vonnis door reorganisatie zijn vervallen. Maar in de tweede plaats kan hij hebben gedefungeerd. Dit is bepaaldelijk het geval ten aanzien van de krijgsraden ter zee en te land, die slechts een tijdelijk bestaan hebben. Voor dit geval van ontstentenis des rechters, die het vonnis heeft gewezen, moet de Hooge Raad, het éénige in de Grondwet genoemde rechterlijke college, in deze zaken optreden.

Tegen de redactie der Staatscommissie had de Regeering ook bezwaar, omdat zij het maken eener wet over de uitoefening van het recht van gratie veronderstelde. De behoefte aan zoodanige wet heeft zich tot heden niet doen gevoelen.

§ 8. De Grondwet bepaalt, dat dispensatie door den Koning slechts verleend wordt van eene bepaalde wet, in de gevallen door de wet omschreven.

De laatste woorden drukken de bedoeling niet geheel uit. Niet de gevallen waarin, maar de artikelen waarvan dispensatie verleend kan worden, heeft de wet aan te wijzen. Daar ook ten aanzien van algemeene maatregelen van bestuur algemeene toepassing regel moet zijn, is aan het artikel eene gelijksoortige bepaling omtrent dispensatie van die maatregelen toegevoegd, waarmede een einde zal zijn gemaakt aan de meermalen daarover opgeworpen quaestiën.

§ 9. Beslissing van geschillen van bestuur tusschen provinciën en gemeenten als onderdeelen des Rijks, behoort eigenaardig tot de bevoegdheid van het hoofd der uitvoerende macht. Wordt daarover de Raad van State of eene afdeeling van dat college gehoord, het kan alleen als adviseur zijn.

Art. 132 der Grondwet brengt de beslissing van geschillen van bestuur tusschen besturen van gemeenten, zelfs al zijn zij in dezelfde provincie gelegen, altijd rauwelijks bij den Koning. Er is geen reden om de mogelijkheid uit te sluiten dat de wet de beslissing van die geschillen in eersten aanleg aan de Gedeputeerde Staten opdraagt. In verband hiermede kan de bepaling, dat dit college tracht die geschillen in der minne bij te leggen, vervallen en het onderwerp naar deze afdeeling, handelende over 's Konings macht, worden overgebracht. Het nieuwe artikel (70) vervangt dus zoowel art. 68 als art. 132 der Grondwet.

§ 10. In het tweede lid van het voorgesteld artikel wordt duidelijk gezegd dat 's Konings recht van goed- of afkeuring ook geldt ten aanzien van de op Zijne voordracht door de Staten-Generaal aangenomen voorstellen, hetgeen buiten twijfel ook door de tegenwoordige Grondwet bedoeld, maar niet duidelijk is uitgedrukt.

§ 11. De artt. 116 en 117 der Grondwet behooren in deze afdeeling tehuis. Zij zijn in één artikel samengevat en aangevuld met de bepaling, dat bij waarneming van het Koninklijk gezag door een Regent of door den Raad van State, het formulier tot afkondiging van wetten gewijzigd wordt.

§ 12. Het is niet noodig den Raad van State, het Koninklijk gezag uitoefenende, het recht van ontbinding te geven. En waar de toekenning van dat recht onnoodig is, verdient het zelfs aanbeveling het te ontzeggen. Want het bezit van dat recht zou gevaarlijk kunnen zijn, wanneer bijv. een Koning benoemd moest worden en de Raad van State het gevoelen der Kamers omtrent de keuze niet deelde.

§ 13. De bepaling der Grondwet, dat de Prins van Oranje slechts eene raadgevende stem in den Raad van State heeft, is niet in overeenstemming met den rang dien de oudste van 's Konings mannelijke nakomelingen, vermoedelijke erfgenaam der Kroon, in den Staat inneemt.

§ 14. De voorgestelde wijziging van het eerste lid van art. 72 der Grondwet strekt tot verbetering van de redactie van dit artikel, ook in verband met art. (2).

In het tweede lid van art. (75) zijn de woorden: *wetten en bevelen*, vervangen door: *besluiten*, omdat het vermelden van het hooren van den Raad van State bij het uitvaardigen van wetten reeds is voorgeschreven bij art. (71).

§ 15. Sommigen hebben op grond van de woorden: » de Koning alleen besluit ", in art. 72 der Grondwet, twijfel geopperd of het wel geoorloofd is aan den Raad van State of eene zijner afdeelingen rechtspraak in administratieve zaken op te dragen.

Eene andere reden voor dezen twijfel is gevonden in het zuiver adviseerend karakter, dat de Raad van State volgens de Grondwet bezit. Daar het intusschen van belang is den wetgever vrijheid te geven om rechtspraak in administratieve zaken aan eene der afdeelingen van den Raad toe te te vertrouwen, is hieromtrent eene duidelijke verklaring opgenomen. Al zijn de leden van dien Raad niet onafzetbaar, het college is van de uitvoerende macht geheel onafhankelijk.

Zooals blijkt uit het opgemerkte bij § 9, is de Regeering van oordeel dat geschillen van bestuur tusschen provinciale en gemeentebesturen niet aan de uitspraak van den hier bedoelden administratieven rechter behooren te worden onderworpen; maar zij acht de bedoelde uitspraak nuttig en wenschelijk in zoodanige administratieve zaken, waarin de beweerde rechten van bijzondere personen met die van besturen of met het algemeen belang of ook, buiten burgerlijk rechtsgeding, met die van andere bijzondere personen strijdig zijn, bijv. zaken van aanslag in belastingen, van militie, van oprichting van schadelijke of hinderlijke fabrieken enz. In iedere materie moet echter de wet het *contentieux administratif* afbakenen en den administratieven rechter aanwijzen. Daarop doelt in art. (76) de verwijzing naar art. (152).

De tijdelijke voorzitter van den Raad van Ministers,

HEEMSKERK.

[111. 10.]

ONTWERP VAN WET.

In overweging nemen van een voorstel van verandering in het IIIde hoofdstuk der Grondwet.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben dat de noodzakelijkheid gebleken is om in de Grondwet verandering te brengen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

§ 1. Er bestaat grond om het volgend voorstel van verandering in het IIIde hoofdstuk der Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden in overweging te nemen:

§ 2. Art. 76 der Grondwet wordt vervangen door het volgend artikel:

De leden van de Tweede Kamer worden regtstreeks gekozen door de meerderjarige mannelijke ingezetenen, Nederlanders, die als hoofden van huisgezinnen, krachtens eenig persoonlijk of zakelijk regt, eene woning van eene door de wet voor iedere gemeente bepaalde jaarlijksche huurwaarde in gebruik hebben.

De bedoelde wet bepaalt het vereischte minimum van jaarlijksche huurwaarde in geene gemeente lager dan op f 50 voor de ongestoffeerde woning; voor de gemeenten, waarvoor een hooger minimum-cijfer dan het laagste wordt bepaald, wordt zooveel mogelijk ongeveer dezelfde evenredigheid tusschen het getal kiezers en het zielental der bevolking in acht genomen als in de gemeenten, die het laagste door de wet bepaalde minimum van huurwaarde hebben.

Het kiesregt wordt niet uitgeoefend door hen die in hechtenis zijn, die tot gevangenisstraf of zwaardere straf zijn veroordeeld en de hun opgelegde straffen nog niet ten volle hebben ondergaan, die krachtens regterlijke uitspraak de beschikking of het beheer hunner goederen niet bezitten of wien het kiesregt of andere in de wet nader aan te wijzen regten bij regterlijke uitspraak ontzegd zijn, noch ook door hen wier aanslag in eene of meer Rijksdirecte belastingen in het laatst vorig jaar wegens wanbetaling oninbaar is verklaard, ten ware zij vóór de jaarlijksche vaststelling der kiezerslijsten het uit dien hoofde verschuldigde hebben aangezuiverd.

§ 3. Art. 77 der Grondwet wordt vervangen door het volgende artikel:

De Tweede Kamer bestaat uit honderd leden die gekozen worden in kiesdistricten.

De verdeeling van het Rijk in kiesdistricten en alles wat verder het kiesregt en de wijze van verkiezing betreft wordt door de wet geregeld.

§ 4. Art. 78 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De Eerste Kamer bestaat uit vijftig leden.
Zij moeten behooren tot de hoogstaangeslagenen in de Rijks directe belastingen. Het getal dezer hoogstaangeslagenen waaruit zij worden gekozen wordt in elke provincie zóó bepaald, dat op iedere twee duizend zielen één, die tevens de overige vereischten bezit om lid dezer Kamer te zijn, verkiesbaar is.
Deze overige vereischten zijn dezelfde, welke voor de leden der Tweede Kamer worden gevorderd. Zij worden verkozen door de Provinciale Staten in de volgende verhouding:

Noordbrabant	6
Gelderland	6
Zuidholland	10
Noordholland	9
Zeeland	2
Utrecht	3
Friesland	4
Overijssel	3
Groningen	3
Drenthe	1
Limburg	3
	50

In geval van vereeniging of splitsing van provinciën of vorming van nieuwe voorziet de wet in de wijziging welke daardoor in deze verhouding noodig zal worden bevonden.

§ 5. Art. 79 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Om lid der Tweede Kamer te kunnen zijn wordt alleen vereischt dat men mannelijk Nederlander zij, niet bij regterlijke uitspraak de beschikking of het beheer over zijne goederen hebbe verloren, noch van eenige regten ontzet zij en den ouderdom van dertig jaren vervuld hebbe.

§ 6. Art. 80 der Grondwet vervalt.

§ 7. Art. 81 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De leden der Tweede Kamer worden gekozen voor vier jaren.
Zij treden te gelijk af en zijn dadelijk herkiesbaar.

§ 8. Art. 82 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De leden stemmen zonder last van of ruggespraak met hen, die benoemen.

§ 9. Art. 83 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Bij het aanvaarden hunner betrekking leggen zij den volgenden eed of belofte af:
» Ik zweer (beloof) getrouwheid aan de Grondwet.
» Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!" (» Dat beloof ik!")

Alvorens tot dien eed of belofte te worden toegelaten leggen zij den volgenden eed (verklaring en belofte) van zuivering af:
» Ik zweer (verklaar) dat ik, om tot lid der Staten-Generaal te worden benoemd, directelijk of indirectelijk, aan geene personen, hetzij in of buiten het bestuur, onder wat naam of voorwendsel ook, eenige giften of gaven beloofd of gegeven heb.
» Ik zweer (beloof) dat ik om iets hoegenaamd in deze betrekking te doen of te laten, van niemand hoegenaamd eenige beloften of geschenken aannemen zal directelijk of indirectelijk".
» Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!" (» Dat verklaar en beloof ik!")

Deze eeden (beloften en verklaring) worden afgelegd in handen van den Koning of in de vergadering der Tweede Kamer in handen van den Voorzitter, daartoe door den Koning gemagtigd.

§ 10. Art 86 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De leden der Eerste Kamer worden gekozen voor negen jaren. Art. (85) is op hen van toepassing.
Zij leggen bij het aanvaarden hunner betrekking gelijke eeden (beloften en verklaring) af, als voor de leden der Tweede Kamer zijn bepaald, hetzij in handen van den Koning, hetzij in de vergadering der Eerste Kamer in handen van den Voorzitter, daartoe door den Koning gemagtigd. Zij genieten reis- en verblijfkosten volgens de wet.
Een derde gedeelte treedt om de drie jaren af volgens een daarvan te maken rooster. De uitvallende leden zijn dadelijk weder herkiesbaar.

§ 11. Art. 87 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De Voorzitter wordt door den Koning uit de leden benoemd, voor het tijdperk eener zitting.

§ 12. Aan art. 88 der Grondwet wordt toegevoegd de volgende zinsnede:

Die te gelijk of op meer dan ééne plaats tot lid van de Eerste of van de Tweede Kamer of van beide Kamers is gekozen, verklaart welke dier benoemingen hij aanneemt.

§ 13. Het tweede lid van art. 89 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Zij geven aan de Kamers, hetzij mondeling, hetzij schriftelijk, de verlangde inlichtingen, waarvan het verleenen niet strijdig kan worden geoordeeld met het belang van den Staat.

§ 14. Art. 90 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Beide Kamers hebben, zoowel ieder afzonderlijk als in vereenigde vergadering, het regt van onderzoek (enquête), te regelen door de wet.

§ 15. Art. 91 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Een lid van de Staten-Generaal kan niet te gelijker tijd zijn lid of procureur-generaal van den Hoogen Raad, noch lid van den Raad van State, noch lid van de Rekenkamer, noch Commissaris des Konings in eene provincie, noch geestelijke of bedienaar van de godsdienst, als zoodanig werkelijk dienstdoende.
De wet regelt voor zooveel noodig de gevolgen van de vereeniging van het lidmaatschap van een der beide Kamers met andere dan de in het eerste lid uitgesloten, uit 's lands kas bezoldigde ambten.
Krijgslieden in werkelijke dienst, het lidmaatschap van eene der beide Kamers aanvaardende, zijn gedurende dat lidmaatschap van regtswege op non-activiteit. Ophoudende lid te zijn keeren zij tot de werkelijke dienst terug.
Zij die na hunne verkiezing tot lid van de Staten-Generaal een bezoldigd ambt, hun door of van wege den Koning opgedragen en dat zij niet reeds tijdens die verkiezing vervulden, aannemen, of bevordering in zoodanig ambt verwerven, verliezen van regtswege het lidmaatschap, maar zijn herkiesbaar.

§ 16. Art. 92 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De leden der Staten-Generaal zijn niet geregtelijk vervolgbaar voor hetgeen zij in de vergadering hebben gezegd of aan haar schriftelijk hebben overgelegd.

§ 17. Art. 94 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Elke Kamer benoemt haren griffier.
Deze mag niet te gelijk lid van een der Kamers zijn.

§ 18. Het tweede en derde lid van art. 95 der Grondwet worden gelezen als volgt:

Hunne gewone zitting wordt geopend op den derden Maandag in September.
De Koning roept eene buitengewone zitting bijeen, zoo dikwijls hij zulks noodig oordeelt.

§ 19. Het eerste lid van art. 96 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De afzonderlijke vergaderingen der beide Kamers en evenzoo de vereenigde vergaderingen worden in het openbaar gehouden.

§ 20. De twee eerste zinsneden van art. 97 der Grondwet worden gelezen als volgt:

Is bij overlijden des Konings of bij afstand van de Kroon de zitting gesloten, dan vergaderen de Staten-Generaal zonder voorafgaande oproeping.
Deze buitengewone zitting wordt op den vijfden dag na het overlijden of na den afstand geopend.

§ 21. Art. 98 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De zitting der Staten-Generaal wordt in vereenigde vergadering der beide Kamers door den Koning of door eene Commissie van Zijnentwege geopend. Zij wordt op dezelfde wijze gesloten, wanneer hij oordeelt dat het belang van den Staat niet vordert haar te doen voortduren.
De gewone jaarlijksche zitting duurt ten minste twintig dagen, tenzij de Koning gebruik make van het regt in art. (73) omschreven.

§ 22. Art. 99 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Bij ontbinding van eene der Kamers of van beide sluit de Koning tevens de zitting der Staten-Generaal.

§ 23. Art. 100 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De Kamers mogen noch afzonderlijk noch in vereenigde vergadering beraadslagen of besluiten, zoo niet meer dan de helft der leden tegenwoordig is.

§ 24. Het eerste lid van art. 101 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Alle besluiten over zaken worden bij volstrekte meerderheid der stemmende leden opgemaakt.

Aan hetzelfde artikel wordt het volgende lid toegevoegd:

De stemming moet geschieden bij hoofdelijke oproeping, wanneer één der leden dit verlangt en alsdan mondeling.

§ 25. Art. 102 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De stemming over personen voor de benoemingen of voordragten in de Grondwet vermeld, geschiedt bij besloten en ongeteekende briefjes.
De volstrekte meerderheid der stemmende leden beslist; bij staking van stemmen beslist het lot.

§ 26. Het eerste lid van art. 103 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Bij eene vereenigde vergadering worden de beide Kamers als slechts ééne beschouwd en nemen hare leden, naar willekeur, door elkander plaats.

§ 27. Art. 105 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De Koning zendt zijne voorstellen, hetzij van wet, hetzij andere, aan de Tweede Kamer bij eene schriftelijke boodschap of door eene Commissie.
Hij kan aan bijzondere door hem aangewezen Commissarissen opdragen eenen minister bij het behandelen van die voorstellen in de vergaderingen der Staten-Generaal te vervangen of bij te staan.

§ 28. Art. 107 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De Tweede Kamer alsmede de vereenigde vergadering der beide Kamers heeft het regt wijzigingen in een voorstel des Konings te maken.

§ 29. Het eerste lid van art. 109 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De Eerste Kamer overweegt, met inachtneming van art. (109) het voorstel, zoodanig als het door de Tweede Kamer is aangenomen.

§ 30. Tusschen art. 109 en 110 der Grondwet wordt een nieuw artikel gevoegd, luidende:

Zoolang de Eerste Kamer nog niet heeft beslist, blijft de Koning bevoegd het door hem gedaan voorstel weder in te trekken.

§ 31. Aan art. 111 der Grondwet wordt de volgende zinsnede toegevoegd:

Zij is bevoegd aan een of meer van hare leden de schriftelijke en mondelinge verdediging van haar voorstel in de Eerste Kamer op te dragen.

§ 32. Het eerste lid van art. 115 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Alle voorstellen van wet, door den Koning en de beide Kamers der Staten-Generaal goedgekeurd, verkrijgen kracht van wet en worden door den Koning afgekondigd.

§ 33. Art. 116 en 117 der Grondwet vervallen.

§ 34. Art. 118 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De wetten zijn alleen voor het Rijk in Europa verbindende, tenzij het tegendeel daarin is uitgedrukt.

§ 35. Art. 120 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De ontwerpen der algemeene begrootingswetten worden jaarlijks van wege den Koning aan de Tweede Kamer aangeboden, dadelijk na het openen der gewone zitting van de Staten-Generaal, vóór den aanvang van het jaar, waarvoor de begrootingen moeten dienen.

§ 36. Art. 122 der Grondwet wordt vervangen door het volgend artikel:

Van alle ontvangsten en uitgaven des Rijks wordt over ieder afgeloopen dienstjaar eene rekening opgemaakt, overeenstemmende met de indeeling en omschrijving van die ontvangsten en uitgaven in de begrootingswetten.
De rekening wordt onderzocht en vastgesteld door de Algemeene Rekenkamer en daarna van wege den Koning aan de Staten-Generaal medegedeeld.
Vindt de Algemeene Rekenkamer bezwaar in de vereevening van eenige ontvangst of uitgave, die geschied of door den Koning bevolen is, dan beslist de wet. Jaarlijks biedt de Algemeene Rekenkamer aan den Koning een volledig verslag van hare werkzaamheden over het afgeloopen jaar aan; dit verslag wordt van wege den Koning aan de Staten-Generaal medegedeeld.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en dat alle ministeriëele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van

tijdelijk voorzitter van den Raad van Ministers,

[111. 11.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

§ 2. Het wenschelijke van eene herziening der grondwettige bepalingen omtrent de verkiezing van leden der Tweede Kamer wordt thans door weinigen meer betwijfeld. De Regeering deelt in het gevoelen der Staatscommissie, dat tot die herziening moet worden overgegaan. Wel zouden eenige verbeteringen in de kieswet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37) kunnen worden aangebracht zonder wijziging der Grondwet, maar eensdeels heeft de Tweede Kamer zich bij meer dan één gelegenheid ongenegen betoond tot zoodanige herziening mede te werken, en ten andere is het ook niet te ontkennen, dat de tegenwoordige artt. 76 en 77 der Grondwet de taak voor den wetgever moeilijk maken. Dit bleek reeds bij de eerste proeve, toen (den 21sten Mei 1849) het eerste ontwerp van wet omtrent het kiesrecht aan de Staten-Generaal was aangeboden en ongunstig beoordeeld, bij welke gelegenheid weldra zeer uiteenloopende gevoelens omtrent de bedoeling van den Grondwetgever werden op den voorgrond gesteld. Wel heeft een krachtig parlementair Ministerie in 1850 de kieswet tot stand gebracht, maar de toepassing, destijds aan onderscheidene bepalingen van art. 76 der Grondwet gegeven, was niet van willekeur vrij te pleiten, en bevredigt op den duur niet meer. De verdeeling van het Rijk in kiesdistricten is door de Grondwet wel vermeld, maar niet aan den wetgever opgedragen en geenerlei regel is daaromtrent aan de Uitvoerende Macht gesteld. De wetgever van 1850 heeft, bij gemis van elk grondwettig voorschrift, die zaak zelf ter hand genomen en, in verband met het veranderlijk getal leden van de Tweede Kamer, eene periodieke herziening van zijn eigen werk voorgeschreven (namelijk de tabel behoorende bij art. 99 der kieswet), die moest leiden en geleid heeft tot eene periodieke verknipping van de kaart des lands, zonder eenig ander leidend beginsel dan de (ongelijke) toeneming der bevolking en, zoo al niet willekeurig, dan toch zonder waarborgen tegen willekeur vastgesteld. De grondwettige bepaling, dat kiezers zijn, zij die in de directe belastingen zekere som *betalen*, is toegepast als of er stond: zij die voor die som zijn aangeslagen, al betalen zij niet. Het voorschrift omtrent de regeling van den census *naar de plaatselijke gesteldheid* is duister en tot heden van onzekere beteekenis. De opvatting des wetgevers van 1850 (in de tabel behoorende bij art. 1 der kieswet), als ware bedoeld de gesteldheid in het kiesdistrict als geheel genomen (altoos met uitzondering van de grootste en van de armste gemeenten) is geheel te loor gegaan, daar bij elke herziening der kiestabel het minimum van den census in de gemeenten, die van een district tot een ander overgingen, is gebleven wat het was, zoodat vele districten eene bonte staalkaart van belastingcensus aanbieden. Bovendien zijn er in de tabel, behoorende bij art. 1 der kieswet, tal van onderscheidingen tusschen de daarin met name genoemde gemeenten, die volstrekt geen reden van bestaan meer hebben.

Aan deze laatste bezwaren aangaande den census ware een einde te maken door eene wetsverandering op den grondslag van een algemeenen census op 't grondwettige minimum van f 20 met uitzondering van eenige groote gemeenten, wier plaatselijke gesteldheid een hooger minimum zou vereischen. Zoodanige hervorming van het kiesrecht is meermalen beproefd, doch telkens mislukt om redenen, die het onnoodig is hier in het breede te vermelden. Maar vooral is de behoefte aan herziening van art. 76 der Grondwet gevoeld, omdat men heeft ingezien dat het aannemen van de betaling van zekere som in de directe Rijksbelastingen als eenigen maatstaf van geschiktheid der kiezers groote bezwaren had. Daargelaten de uitsluiting van bekwame en kundige, maar niet in de belasting aangeslagene personen, zoo is er een kwaad gelegen in het samenkoppelen van de som, op ieders aanslagbiljet voorkomende, met zijn actief burgerschap, zóó dat het laatste geheel van de eerste afhankelijk is. Elke wijziging in de fiscale wetgeving (voor zooveel de directe belastingen betreft) berooft een aantal kiezers van hun recht of kent het kiesrecht aan een aantal anderen toe. Deze bedenking levert een wapen tegen menige nuttige verbetering op belastinggebied en is een wapen in de hand van hen, die het willen doen mislukken.

Te recht heeft de Staatscommissie een anderen maatstaf van den census gezocht; te recht ook is zij daarbij uitgegaan van het denkbeeld, dat het kiesrecht de meeste vastigheid en den redelijksten grondslag zou hebben zoo het verbonden werd aan de hoedanigheid van huisvader of hoofd van het huisgezin (in den ruimen zin waarin de Romeinsche rechtsgeleerden iemand *pater familias* noemden), mits werkelijk deelende in de algemeene lasten.

De Staatscommissie formuleerde haar denkbeeld aldus in art. 82 van haar ontwerp:

»De leden der Tweede Kamer worden rechtstreeks gekozen door de meerderjarige mannelijke ingezetenen, Nederlanders, die niet bij rechterlijke uitspraak de beschikking of het beheer hunner goederen hebben verloren, noch van eenige regten zijn ontzet, en die

hetzij ter zake van de bewoning van een huis of een gedeelte daarvan in de belasting ten volle zijn aangeslagen en het uit dien hoofde over het laatst verloopen dienstjaar verschuldigde geheel hebben voldaan;

hetzij wonen op kamers, niet afzonderlijk in zoodanige belasting aangeslagen, en waarvan de jaarlijksche huurwaarde ongemeubeld ten minste zooveel bedraagt als de som waarop de minste ten volle belaste huurwaarde daar ter plaatse is gesteld.

»Het bedrag van de minste ten volle belastbare huurwaarde wordt door de wet nergens lager dan f 36 of hooger dan f 300 bepaald.

»Wordt ter zake van de bewoning van huizen geen Rijksbelasting geheven, dan wordt het kiesrecht afhankelijk gesteld van de huurwaarde der woning of het gedeelte daarvan, hetwelk men krachtens eenig persoonlijk of zakelijk recht in gebruik heeft. De minste jaarlijksche huurwaarde die kiesrecht geeft wordt dan door de wet nergens lager dan op f 52 of hooger dan op f 300 gesteld."

Dit voorstel der Staatscommissie, hoewel van een goed beginsel uitgaande, levert echter naar het inzicht der Regeering groote bezwaren op. De heeren Tellegen en Asser, leden van de Commissie, hebben die in hunne afzonderlijke adviezen uiteengezet.

Eerstens is het zeer vreemd, in één en hetzelfde artikel der Grondwet tweeërlei oplossing van het vraagstuk omtrent den census te brengen, naarmate de belasting naar den grondslag *huurwaarde* voor het Rijk of voor de gemeenten zal worden geheven.

Ten andere is in de eerste alinea, voor het meest waarschijnlijke geval (dat bij voortduring op den grondslag *huurwaarde* eene Rijksbelasting wordt geheven) de census vastgekoppeld aan eene bepaalde bijzonderheid van dien grondslag, zooals die thans geregeld is bij art. 1 der wet van 24 April 1843 (*Staatsblad* n°. 15). Mocht uit de wet op de personeele belasting te eenigen dage de onderscheiding vervallen tusschen aanslag naar de drie eerste grondslagen voor $^1/_3$, voor $^2/_3$ en ten volle, dan zou art. 82 van het ontwerp der Staatscommissie zijne reden van bestaan hebben verloren, en blijkens alin. 4 niet meer bruikbaar zijn. Ook is *de wet* die volgens het 4de lid van genoemd concept-artikel het bedrag van de minste ten volle belastbare huurwaarde niet lager dan f 36 noch hooger dan f 300 zou mogen bepalen, niet de kieswet, maar de belastingwet. Dit is dus een voorschrift, dat niet te dezer plaatse in de Grondwet behoort; ook maakt het inbreuk op een beginsel, èn in de bestaande Grondwet, èn overigens in het voorstel der Staatscommissie gehuldigd, om namelijk den gewonen wetgever vrij te laten in de keuze en regeling der belastingen.

Daarentegen (en dit is een derde bezwaar) in het geval

voorzien bij de laatste alinea van art. 82 der Staatscommissie worden grenzen aan den wetgever, die de wet op het kiesrecht zal maken, gesteld. Maar of en hoe het verschil van plaatselijke gesteldheid daarbij in aanmerking moet komen, wordt niet aangewezen.

Dusdoende blijft er eene mogelijkheid eenerzijds, dat het minimum van den census in de groote steden daalt tot eene jaarlijksche huurwaarde van f 52, dat is tot het proletariaat; anderzijds, dat in vele plattelandsgemeenten bijna ieder wordt uitgesloten door eene minimum-huurwaarde van f 300.

De Regeering sluit zich in hoofdzaak aan bij de meening van het lid der Staatscommissie, den hoogleeraar Asser, met uitzondering van hetgeen die geleerde zegt omtrent de wenschelijkheid van het maken eener lijst van capaciteiten. Zij hecht waarde aan het vaststellen van één enkelen grondwettigen grondslag van het kiesrecht, des dat de gewone wetgever hebbe te regelen het plaatselijke verschil van quantiteit en de toepassing der gevallen van uitsluiting. Zij wil het kiesrecht toekennen aan elken huisvader, die werkelijk in de directe lasten draagt, dus met een matigen waarborg van gegoedheid, maar niet naar den maatstaf van eene bepaalde som van directe belasting; zij wenscht het minimum van de vermoedelijke gegoedheid naar de huurwaarde der woning te bepalen, die iemand, krachtens zakelijk of persoonlijk recht, zelf gebruikt. Het kiesrecht in Groot-Britannië berust bijna geheel op dezen grondslag. Het woord »woning" is hier te verstaan in zeer ruimen zin. Het omvat niet alleen boven- en onderhuizen, maar ook appartementen, die afzonderlijk bewoond worden, zoodat ook degenen, die, gelijk men zegt, op kamers wonen, het kiesrecht deelachtig zullen kunnen worden, indien de huurwaarde der kamers, ongestoffeerd genomen, het wettelijk minimum overtreft.

Het spreekt van zelf, dat de kieswet het minimum van huurwaarde moet omschrijven. Maar voor dat minimum moet de Grondwetgever eene grens stellen. Hiervoor is eene waarde van de ongestoffeerde woning à f 50 in het jaar of circa f 1 per week gekozen, welke gesnikt voorkomt voor die gedeelten des lands, waar men het goedkoopste woont.

De Staatscommissie was in alinea 2 van haar art. 82 tot de som van f 52 jaarlijksche huurwaarde gekomen, nadat het haar was gebleken, dat van elf dorpen in verschillende provinciën gelegen, het getal woningen boven f 50 jaarlijksche huurwaarde gemiddeld circa 0,38 van het totaal woningen bedroeg en ongeveer overeenkwam met het getal dergenen, die werkelijk directe Rijksbelasting betaalden. Daar de waardeering der huurwaarden van de gebouwde eigendommen meest bij ronde sommen (tientallen) geschiedt en men dus statistieke gegevens heeft over woningen van f 50, f 60, f 70 enz., komt f 50 beter voor minimum dan f 52.

Intusschen zou, dusdoende, eene moeilijkheid onopgelost blijven. Zoowel naar de redactie der Staatscommissie, als naar die der Regeering, heeft de toekomstige wetgever te rekenen met het verschil van *plaatselijke gesteldheid*, ook dan wanneer die woorden niet in de Grondwet voorkomen; nu echter alleen in betrekking tot het begrip van *woning*. Dezelfde huurwaarde vertegenwoordigt op verre na niet dezelfde mate van welstand in verschillende gemeenten. Er ontbreekt dus eene norma voor het verschil van minimum der huurwaarde, dat de wet voor verschillende categorieën van gemeenten zal hebben te bepalen. De Regeering heeft deze norma geschreven in het tweede lid van het nieuwe artikel, en wel, zoo zij zich meent te mogen vleien, op eene wijze, die de taak van den gewonen wetgever niet te moeilijk maakt. Wanneer de wetgever eenmaal een cijfer van n gulden (niet lager dan 50) als minimum van jaarlijksche huurwaarde heeft vastgesteld, neme hij tot maatstaf een samenstel van gemeenten (b.v. een of meer der kiesdistricten waarin, naar het volgende artikel, het land wordt verdeeld), waarin met die huurwaarde van n gulden het laagste getal kiezers in verhouding tot het zielental der bevolking wordt gevonden. Dus eene agglomeratie van zoodanige gemeenten waar men het goedkoopste pleegt te wonen. Stel het zielental $= z$ en het getal kiezers op n gulden huurwaarde en hooger $= x$, dan is de verhouding in dat district $= z : x$, zoodat het getal 100 $x : z$ de percentsgewijze verhouding van het getal kiezers tot het bevolkingscijfer zal uitdrukken.

Deze verhouding worde dan op de groote stedelijke gemeenten en op de overige tusschenliggende, ook bij groepen of districten toegepast. In ieder van deze is het zielental z^{I}, z^{II} en daarvan wordt telkens dezelfde percentage genomen om het verlangde getal kiezers te vinden; de uit deze evenredigheid te vinden vierde term x^{I}, x^{II}, x^{III} enz. levert het getal kiezers op dat vereischt wordt.

Naar dat vereischte wordt het minimum huurwaarde voor elke groote gemeente afzonderlijk en voor kleinere gemeenten bij groepen zoo nauwkeurig mogelijk bepaald. Deze operatie veronderstelt het bezit van betrouwbare statistieke gegevens over de huurwaarde in elke gemeente en inderdaad, na de welgelukte herschatting der gebouwde eigendommen voor de grondbelasting, mag Nederland zich in het bezit daarvan verheugen. De operatie is niet zóó omslachtig als zij op den eersten aanblik schijnt, maar al ware zij ook omslachtig, is dit geen ernstig bezwaar vermits zij slechts éénmaal behoeft te worden gedaan en de wetgever, daarvan uitgaande, van goed geconstateerde cijfers uitgaat en eene gelijkmatige en billijke bepaling van het minimum van den census (huurwaarde) naar plaatselijke gesteldheid kan maken. Kleine verschillen behoeven trouwens bij zoodanige regeling niet op eene goudschaal te worden gewogen; bij twijfel kan aan de milde zijde, die van uitbreiding van kiesrecht, worden beslist.

Bij deze regeling zal het verschil van plaatselijke gesteldheid vanzelf invloed op de kiesbevoegdheid uitoefenen. Immers, daar waar meer welvaart heerscht is het percentage dergenen, die duurdere woningen in gebruik hebben, hooger dan in gemeenten, waar minder welvaart heerscht.

Veronderstellen wij, om de zaak uit bekende gegevens te verduidelijken, dat eene hervorming van het kiesrecht naar de voorgestelde methode op den census, zooals die thans geregeld is, wierd toegepast. Dan zou men aldus te werk gaan en de volgende uitkomsten verkrijgen:

Volgens de kiestabel, vastgesteld bij de geldende wet van 26 Januari 1878 (*Staatsblad* n°. 5), en de bevolkingsregisters en kiestabellen van 1884, zijn er in het Rijk 128 578 kiezers op 4 225 068 zielen bevolking, dus eene gemiddelde verhouding van 3,04 ten honderd. Van die verhouding wijken eenige districten aanmerkelijk af, bijvoorbeeld Amsterdam heeft slechts 1,45, Rotterdam 1,72, 's Gravenhage 2,07; daarentegen Hoorn 4,74, Zevenbergen 4,64, Breda 4,38, Alkmaar 4,15, Gorinchem 4,10 ten honderd.

Onder de hoofdkiesdistricten zijn er drie, waarin alle gemeenten een census van f 20 in de Rijks directe belastingen hebben, namelijk: Almelo (dubbel), Zevenbergen (enkel) en Tilburg (dubbel). Van deze districten heeft Almelo 2,70 kiezers op 100 zielen bevolking, Zevenbergen 4,64 en Tilburg 3,56; te zamen hebben zij 3,44 : 100.

Indien deze verhouding in het geheele land wierd ingevoerd, zou het getal kiezers zooveel mogelijk moeten worden vermeerderd (1) in de volgende kiesdistricten: Groningen, Zuidhorn, Winschoten, Assen, Leeuwarden, Sneek, Dokkum, Zwolle, Almelo, Nijmegen, Amersfoort, Utrecht, Amsterdam, Haarlem, Haarlemmermeer, Leiden, Rotterdam, Brielle, 's Gravenhage, Dordrecht, Middelburg, Goes, Zierikzee, Eindhoven, Maastricht, Roermond, Boxmeer en 's Hertogenbosch. De overigen zouden eene evenredige vermindering in het getal kiezers ondergaan.

Om den census naar de aldus berekende plaatselijke gesteldheid voor elke gemeente en elk district te vinden, zooals thans de grondslag van dien census is, zou men de kohieren van al de Rijksbelastingen op iedere plaats die een hoogeren census heeft dan f 20, moeten raadplegen en naar de uitkomst den census bepalen.

Volgt men het stelsel van het kiesrecht naar de woning, dan moeten andere gegevens op dergelijke wijze gevonden en verzameld worden.

Volgens opgaven van het Departement van Financiën omtrent de eerste toepassing van de in 1873 bevolene herschatting der gebouwde eigendommen (in 1876) waren in het Rijk 711 437 voor de grondbelasting aangeslagen per-

(1) *Zooveel mogelijk*, omdat de census geen lager minimum mag bereiken dan f 20 en er altijd een aantal gemeenten zullen zijn alwaar het getal kiezers op dien census evenredig te laag is, bijv. in de kiesdistricten Almelo en Roermond, welke laatste slechts 2,47 ten honderd kiezers heeft en bijna overal f 20 census.

ceelen, waarvan 365 375 eene huurwaarde van f 50 en daarboven hadden, derhalve 51 pct,; tot eene huurwaarde van f 70 en hooger heeft men 272 880 perceelen, derhalve 38,3 pct. van het totaal.

Het getal perceelen is sedert dien tijd aanzienlijk vermeerderd; men rekent tot heden op eene vermeerdering van circa 10 000 perceelen in het jaar. Waarschijnlijk is de verhouding van perceelen boven en onder f 50 huurwaarde wel ongeveer dezelfde gebleven. Die verhouding is echter zeer ongelijk tusschen het platteland en de stedelijke gemeenten. Neemt men het platteland van de provinciën Overijssel, Drenthe en Limburg, als die deelen des lands, waar het over het algemeen goedkoop wonen is, dan leveren (over 1876) deze te zamen 94 738 perceelen, waarvan 25 040 of 27,5 pct. van f 50 en meer huurwaarde en 15 603 of 16,4 pct. van f 70 en hooger. Om het getal mannelijke hoofden van gezinnen te vinden, die de cijfers van de aanslagen voor gebouwde eigendommen vertegenwoordigen, moet men in aanmerking nemen, dat blijkens de jongste algemeene volkstelling (in 1879), het getal huisgezinnen 12 pct. grooter is dan het getal huizen, waarbij dan nog moet worden gerekend een getal van circa 25 000 alleen wonende mannen, die in den zin der kieswet hoofden van huisgezinnen zullen zijn, derhalve klimt het getal hoofden van huisgezinnen tot $(711\,437 + 80\,000) \times \frac{112}{100} + 25\,000 = 791\,437 \times \frac{113{,}35}{100} = 886\,409$.

Men kan hiervan echter aftrekken circa 25 000 onbewoonde huizen, alsmede 105 461 vrouwelijke hoofden van huisgezinnen, welk getal bij de jongste volkstelling daarvoor werd opgegeven. Voegt men daarbij nog 6000 voor minderjarigen, onder curateele gestelden en wegens vonnissen van den strafrechter onbevoegde personen, dan komt men tot een vermoedelijk cijfer van 750 948, waarvan 51% geacht worden te wonen à f 50 of duurder, dus 357 683, en 38,3 % te wonen à f 70 of daarboven, dus 287 513. Deze sommen geven in betrekking tot het zielental der bevolking van het Rijk op 1 Januari 1884 eene verhouding van 8,46 en van 6,80 ten honderd, welke dus de waarschijnlijke evenredigheid van het getal kiezers tot de bevolking van het Rijk zou zijn, indien de mannelijke hoofden van huisgezinnen in woningen van f 50 of wel van f 70 overal het kiesrecht ontvingen. Om te berekenen hoeveel hoofden van huisgezinnen de 94 738 gebouwde perceelen (in 1876) in de plattelandsgemeenten van Overijssel, Drenthe en Limburg vertegenwoordigen, kan men aannemen dat de toeneming door aanbouw aldaar minder snel gaat dan in de groote centra van bevolking.

Stel dien vooruitgang op 1 percent in 't jaar, dan zijn in 8 jaren de perceelen geklommen tot 102 314, zijnde (naar de verhouding van 100 : 112,35) gelijk met 114 950 huisgezinnen.

Daarvan aftrekkende.	14 699	wegens vrouwelijke hoofden van huisgezinnen en
	700	wegens onder curateele gestelden en gestraften,
te zamen	15 399	

verkrijgt men 99 551 vermoedelijke mannelijke hoofden van huisgezinnen.

Aannemende dat 27,5 ten honderd van deze huisvaders f 50 en meer huurwaarde verwoont, bekomt men naar dien maatstaf 27 376 vermoedelijke kiezers, en 16,4 ten honderd, verwonende f 70 en meer, geven 16 326 vermoedelijke kiezers. De bevolking van de plattelandsgemeenten in Overijssel op 1 Januari 1884 bedraagt 174 313 zielen,

in Drenthe	112 491	»
in Limburg	185 588	»
Te zamen . .	472 392	»

De 27 376 kiezers à f 50 huurwaarde en daarboven leveren op dit bevolkingscijfer eene verhouding van 5,8 ten honderd, en de 16 326 kiezers à f 70 en daarboven leveren eene verhouding van 3,45 ten honderd.

Het spreekt vanzelf, dat bij het voorbereiden der kieswet de bewerking moet geschieden naar geheel vaste gegevens en zonder de veronderstellingen, uit waarschijnlijkheid geput, die nog in dit voorbeeld voorkomen.

Desgelijks zal men, door raadpleging van de bevolkingsregisters, de kohieren der grondbelasting op gebouwde eigendommen en die van het personeel voor de groote steden en de overige deelen des lands, met zekerheid komen te weten, welke huurwaarde de wetgever voor iedere categorie zal hebben te bepalen. Indien het voorgestelde grondwettige minimum van f 50 ook het minimum voor de laagste categorie van gemeenten in de kieswet wordt, is het te denken, dat bij deze evenredige verdeeling van het kiesrecht er ongeveer 6 pct. der bevolking, dus aanvankelijk 252 000 kiezers zullen zijn, en dat niemand of zeer weinigen, die nu het kiesrecht bezitten, het zullen verliezen, velen daarentegen het zullen verkrijgen. Ten einde echter het heilzame beginsel niet uit het oog te verliezen, dat ieder actief burger ook werkelijk in de lasten moet dragen, is in de laatste alinea van het voorgestelde artikel bijgevoegd, dat hij wiens omslag in de directe Rijksbelastingen, onaangezien het bedrag, wegens wanbetaling oninbaar is verklaard, in het daarop volgende jaar van de kiezerslijst wordt geschrapt of zijn kiesrecht niet mag uitoefenen. Gelijkerwijze wordt in Engeland gehandeld met degenen die wel de vereischte huurwaarde verwonen, maar nalatig zijn in de betaling der poor rates (armentax).

Het is waar dat dusdoende het kiesrecht toch weder in eenig verband met de directe Rijksbelastingen wordt gebracht, maar met dit groote verschil bij den tegenwoordigen toestand, dat deze betrekking onveranderd blijft, hoe ook de directe Rijksbelastingen zelven mochten worden gewijzigd. De wanbetaling brengt ook geen verlies van het actieve burgerrecht op den duur te weeg. Zij werkt slechts voor een jaar en hare nadeelige werking wordt weggenomen, wanneer de kiesgerechtigde zijne achterstallige belasting aanzuivert vóór het altijd vooraf bekende tijdstip, waarop de jaarlijksche kiezerlijst wordt vastgesteld.

§ 3. Zeer te recht zegt de Staatscommissie omtrent het getal leden der Tweede Kamer: »Een vast aantal leden verdient, boven een afwisselend, de voorkeur. In 1850 was het getal leden 68; thans behoorde het reeds 92 te zijn en bij voortdurende toeneming der bevolking zou het telkens grooter worden. Niet de vraag welk zielental de bevolking bedraagt, moet ten deze beslissen, maar alleen de overweging welk getal leden op zichzelf den meesten waarborg geeft voor eene regelmatige en vruchtbare behandeling van zaken.

Voor aanneming van een vast getal is nóg eene andere reden. De gestadige vermeerdering van het aantal leden dwingt tot telkens terugkeerende verdeeling van het land in kiesdistricten en het is bekend hoeveel moeilijkheden zoodanige verdeeling in zich heeft.

Bij aanneming van een vast aantal leden zal de verdeeling in kiesdistricten, eenmaal geschied, in elk geval langer gehandhaafd kunnen worden dan thans."

Zich vereenigende met het voorstel om de Tweede Kamer, evenals de Eerste, uit een vast, bij de Grondwet bepaald, getal leden te doen bestaan, acht de Regeering het verkieslijk het aantal leden der Tweede Kamer niet op negentig, gelijk de Staatscommissie wil, maar op honderd te bepalen, met het oog op de herziening der kiestabel, die zij zich voorstelt spoedig bij de Tweede Kamer in te dienen, waardoor het aantal leden reeds op 94 zou worden gebracht.

Voorts vindt de Regeering evenwel bezwaar in hetgeen de Staatscommissie verder aanbeveelt.

Zij toch wil niet alleen den gewonen wetgever geheel vrijlaten in de verdeeling van het Rijk in kiesdistricten, maar laat zelfs onbeslist of het Rijk in kiesdistricten zal worden verdeeld.

Dusdoende zou de mogelijkheid bestaan, dat de kiezers in het geheele land bij wijze van *scrutin de liste* geroepen werden om, bij algemeene verkiezingen, alle leden in eens te kiezen, en bij voorkomende vacatures in enkele plaatsen te voorzien. Dit schijnt een in hooge mate bedenkelijk stelsel. Het ontneemt aan het element van plaatselijke bekendheid en waardeering en van verscheidenheid van belangen en inzichten, den invloed, dien dat element moet hebben, zonder daarom nog overmachtig te worden; het schenkt

daarentegen een groot voorrecht aan de candidaturen van partijhoofden en volksredenaars die eene politieke rol in hun eigen belang willen spelen.

Bij de verkiezing over het geheele Rijk, als ware het één kiesdistrict, is nog een ander gevaar te duchten. Dit namelijk dat zeer belangrijke minderheden geheel of bijna geheel uit de Kamer worden buitengesloten en alleen de meerderheid aan het woord komt.

Om deze redenen wenscht de Regeering uitdrukkelijk te bepalen dat het Rijk bij de wet in kiesdistricten wordt verdeeld. Hoe die verdeeling zal plaats hebben behoort overgelaten te worden aan de beslissing van den gewonen wetgever.

Ten slotte zij opgemerkt dat de Regeering zich geheel vereenigt met het voorstel der Staatscommissie op blz. 16 van haar rapport, om bij additionneel artikel de bestaande indeeling des Rijks in kiesdistricten in stand te houden en het getal leden der Tweede Kamer te behouden, zooals dit bij het in werking treden der veranderde Grondwet zal zijn, opdat er op dat tijdstip geen verschil zij over de bevoegdheid der Kamer, maar die voorloopige toestand mag toch slechts een bepaalden tijd duren, waartoe wordt voorgesteld dat voorstellen tot nadere regeling van het kiesrecht in de eerste zitting der Staten-Generaal na de verandering der Grondwet zullen moeten worden ingediend.

§ 4. Wordt het aantal leden der Tweede Kamer op honderd gesteld, dan is het, met het oog op de behandeling van zaken in de vereenigde vergadering der Staten-Generaal, billijk het aantal leden der Eerste Kamer op 50 te brengen.

Eene Kamer van 39 leden die de gewichtigste besluiten kan nemen als slechts 20 leden tegenwoordig zijn, is bovendien op zichzelve wel wat klein.

De verdeeling van het elftal nieuwe leden over de provinciën moet dan zooveel mogelijk naar de bevolking geschieden. Bij het ontwerpen van art. 78 der tegenwoordige Grondwet is gerekend op een lid voor ongeveer 80 000 zielen. Het nu voorgestelde getal van 50 leden geeft een lid op ongeveer 84 500 zielen.

Naar dien maatstaf is thans het cijfer voor elke provincie bepaald.

Voorts is, om de keuze van geschikte leden gemakkelijker te maken, de verhouding der hoogstaangeslagenen tot de bevolking van 1 op 3000 gebracht tot 1 op 2000 zielen.

Het laatste lid van art. 78 der Grondwet voorziet niet in het geval dat ten gevolge van een tractaat, uitbreiding van grondgebied medebrengende, of door het ontwoekeren van grond aan de zee, eene nieuwe provincie moet ontstaan.

De voorgestelde nieuwe alinea voorziet hierin. Het is echter niet noodig dat dezelfde wet, die de nieuwe provincie vormt, tevens voorziet in wijziging van het aantal leden der Eerste Kamer. Wanneer men hiertoe zal overgaan, zal afhangen van het zielental van de bevolking der nieuwe provincie.

§ 5. De wijziging van redactie in art. 79 der Grondwet voorgesteld, bedoelt geen wijziging van den bestaanden rechtstoestand.

De »burgerlijke en burgerschapsregten" zijn door eene betere uitdrukking vervangen. Ook worden in het voorgestelde artikel niet de voorwaarden genoemd om tot lid der Tweede Kamer te worden gekozen, maar om lid te zijn. De Staatscommissie zegt daaromtrent te recht:

»Waarom is het oogenblik der verkiezing als beslissend aangenomen? Wat als na de verkiezing, doch voor de toelating, wat als tijdens het bekleeden van het lidmaatschap aan die voorwaarden niet meer wordt voldaan?

De artikelen 71, 97, 98 en 112 der kieswet hebben die vragen opgelost, met uitbreiding intusschen van de strenge letter van het grondwetsartikel. Het is daarom wenschelijk de redactie van dit artikel te verbeteren.

Wel kan zich, ondanks de voorgestelde verandering, het geval voordoen, dat de geloofsbrieven worden teruggehouden ten einde de beslissing omtrent toelating te verdagen, maar de kieswet kan de indiening der geloofsbrieven aan zekeren termijn binden.

Daar art. 80 het stemrecht aan vrouwen ontzegt, behoort het lidmaatschap der Staten-Generaal haar *a fortiori* onthouden te worden.

Dat dit reeds ligt in de bedoeling der tegenwoordige Grondwet, werd erkend in het arrest van den Hoogen Raad van 18 Mei 1883 (*Gemeentestem* n°. 1663)."

§ 6. De bepaling van art. 80 der Grondwet behoort onder die aan beide Kamers gemeen. Men vindt haar dus terug in § 12.

§ 7. Het aftreden bij helften verdient afkeuring.

Waar partieele verkiezingen aantoonen, dat de meening der kiezers gewijzigd is, verhindert de niet afgetreden helft, dat die meening tot haar volle recht komt en dit kan slechts verlammend werken op den gang der Regeering. Een verkiezingsjaar is daarenboven gemeenlijk voor de wetgeving niet vruchtbaar en de voorgestelde verandering is dus ook uit dit oogpunt wenschelijk.

§ 8. Wanneer uit art. 83 der Grondwet, volgens het in § 9 gedaan voorstel, vervallen de woorden »ieder op de wijze zijner godsdienstige gezindheid", behooren uit art. 82 ook weg te vallen de woorden: »volgens eed en geweten", die daarenboven, met het oog op de Doopsgezinden, toch te algemeen zijn gesteld.

Die woorden zijn trouwens geheel overbodig, daar het vanzelf spreekt dat de eed moet gehouden en de betrekking naar geweten moet worden waargenomen; het stemmen zonder ruggespraak met de kiezers is eigenlijk de hoofdzaak van deze bepaling; dit moet ook behouden blijven.

§ 9. Terwijl de artt. 38, 45, 47 en 51 der Grondwet alleen eischen het afleggen van een *eed* of *belofte*, bepalen de artt. 83 en 125 dat ieder *den eed of belofte op de wijze zijner godsdienstige gezindheid* zal afleggen. Deze ongelijkmatigheid kan worden weggenomen, hetzij door deze woorden aan de eerstgenoemde artikelen toe te voegen of door ze in de laatstgenoemde weg te laten.

Het laatste komt der Regeering wenschelijk voor; de Grondwet legt dan voor geen door haar voorgeschreven ambtseed een band aan, die voor sommigen bezwaar kan opleveren.

De gewone wetgever blijft omtrent de voorschriften, die hij te geven heeft, betrekkelijk eedsaflegging, volkomen vrij.

Het slot van het eerste gedeelte van den eed behoeft wijziging. Wie benoemd *is*, kan moeilijk verklaren dat hij om benoemd *te worden* niets beloven of geven *zal*.

§ 10. Er is geen reden, waarom de Koning niet aan den Voorzitter der Eerste Kamer gelijke opdracht tot het beëedigen van een nieuw lid der Kamer zou kunnen doen, als aan den Voorzitter der Tweede Kamer.

Het nut van de voorgestelde wijziging schijnt onbetwistbaar.

Naar de letter van art. 86 der Grondwet is art. 82 der Grondwet alleen van toepassing op de uitvallende leden. Daarom is de bedoelde zinsnede verplaatst, terwijl ook de redactie van het eerste lid verbeterd is.

§ 11. Duidelijkshalve is art. 87 der Grondwet aangevuld met de bepaling, dat de Voorzitter uit de leden benoemd wordt, evenals in art. 84 der Grondwet omtrent de Tweede Kamer bepaald is.

§ 12 Zie ad § 6.

§ 13. De voorgestelde verandering strekt tot verbetering van redactie.

Het weigeren van inlichtingen aan de Staten-Generaal mag alleen zijne reden vinden in »het belang van den Staat", anders is het ongeoorloofd.

Maar de vermelding in art. 89 der Grondwet van »de zekerheid van het Rijk en de koloniën en bezittingen" enz. is overbodig en maakt de bedoeling van het voorschrift minder duidelijk.

Zie de wijzigingen voorgesteld op artikelen 56 en 57 der Grondwet.

§ 14. Daar het recht van enquête in oorsprong en

strekking nauw verband houdt met het recht van interpellatie, behoort het aan beide takken der Vertegenwoordiging te worden toegekend.

Ook de Eerste Kamer moet de inlichtingen, die zij ter vervulling van hare taak noodig acht, buiten de Regeering om kunnen verkrijgen.

Eindelijk is het inzonderheid wegens de taak bij art. 43 aan haar opgedragen, wenschelijk, het recht van enquête ook aan de Vereenigde Vergadering der Kamers toe te kennen.

§ 15. Waar de Grondwet bepaalde Staatsambten onvereenigbaar verklaart met het lidmaatschap der Staten-Generaal, behoort de gewone wetgever niet bevoegd te zijn nog andere incompatibiliteiten te vestigen. Aanvulling van het eerste lid met die Staatsambten, welker onvereenigbaarheid met het lidmaatschap der Staten-Generaal vaststaat, behoort alzoo te geschieden.

De wet op den Raad van State schijnt — ofschoon wegens de onzekerheid der beteekenis van het woord »bediening" ook eene tegenovergestelde uitlegging mogelijk is — het ambt van vice-president of lid van dien Raad onvereenigbaar te verklaren met het lidmaatschap der Staten-Generaal. Het is in ieder geval duidelijk dat gelijktijdige waarneming van beide betrekkingen niet moet worden toegelaten. Daarom zijn in de eerste alinea ook de leden van den Raad van State genoemd, waaronder het vanzelf spreekt dat de vice-president begrepen is.

De uitsluiting van geestelijken en bedienaren van den godsdienst is hier beperkt tot degenen, die als zoodanig werkelijk dienst doen. De eisch dat men de hoedanigheid van geestelijke of bedienaar van den godsdienst moet hebben afgelegd, leidt tot rechtsongelijkheid ten aanzien van de verschillende kerkgenootschappen. De voorgestelde wijziging stemt met de in de practijk aangenomen uitlegging der Grondwet overeen.

Het belang van den dienst kan eischen dat bij vereeniging van het lidmaatschap der Staten-Generaal met een ander Staatsambt voorzieningen worden getroffen, gelijk dan ook geschied is bij Koninklijk besluit van 5 Februari 1868 (*Staatsblad* n°. 18), en bij art. 56 der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102).

Dergelijke regelingen aan den wetgever op te dragen, is het doel van de 2de zinsnede van dit artikel.

Het derde lid van art. 91 der Grondwet is weggelaten; voor de daarbedoelde uitsluiting bestaat geen voldoende grond.

Het laatste lid van dat artikel doet het lidmaatschap ophouden als de leden een bezoldigd Staatsambt aannemen. Is de strekking der bepaling om tegen inbreuk op de onafhankelijkheid der volksvertegenwoordigers te waken, dan kan het de vraag niet zijn of het ambt uit de Staatskas bezoldigd wordt, maar moet de benoeming door af vanwege den Koning het kenmerk zijn.

Herbenoeming staat met benoeming niet gelijk. Daarom spreekt de voorgestelde bepaling van ambten, die de leden niet reeds tijdens hunne verkiezing vervulden.

Eindelijk geldt de gestelde regel niet alleen als men lid is, maar sedert den dag der verkiezing, die door het zitting nemen wordt gevolgd. De kiezers behooren in staat te zijn om te beslissen of zij, ondanks die benoeming, den benoemde het lidmaatschap der Staten-Generaal wenschen op te dragen.

Bovenstaande opmerkingen van de Staatscommissie beamende, vindt de Regeering echter niet raadzaam »het verwerven van bevordering in de Staatsdienst" thans in art. 91 der Grondwet vermeld, daaruit weg te laten. De redactie van het laatste lid van het door de Staatscommissie voorgesteld artikel is nog eenigszins verbeterd.

§ 16. Blijkens de jurisprudentie van den Hoogen Raad betreffende art. 47 der gemeentewet, levert art. 92 der Grondwet geen voldoenden waarborg op tegen vervolging van leden der Staten-Generaal wegens hetgeen zij in de vergadering gezegd of aan haar schriftelijk hebben overgelegd. De redactie is daarom verduidelijkt.

§ 17. De bedoeling van art. 94 der Grondwet is blijkbaar, dat de griffier niet tevens kan zijn lid van eene der beide Kamers, maar die bedoeling is niet behoorlijk uitgedrukt. De voorgestelde wijziging voorziet daarin.

§ 18. Omtrent de zelfstandige naamwoorden: *zitting* en *vergadering* maakt de Staatscommissie de volgende juiste opmerking.

»In vele artikelen der Grondwet komen de uitdrukkingen »vergadering" en »zitting" voor. De beteekenis is echter niet overal dezelfde In art. 98 duidt »zitting" bij voorbeeld eene afzonderlijke bijeenkomst aan, terwijl daarvoor in het laatste lid van art. 101 het woord »vergadering" gebruikt wordt. Het is wenschelijk, die woorden overal in denzelfden zin te gebruiken en door »zitting" het complex der bijeenkomsten, door »vergadering" eene afzonderlijke bijeenkomst te verstaan."

De eerste alinea van art. 95 der Grondwet behoeft echter niet te worden veranderd, omdat het werkwoord »vergaderen" eene generieke beteekenis heeft.

§§ 19 *tot* 23. Deze wijzigingen strekken tot bevordering der eenparigheid van redactie. De termijn van 15 dagen in de tweede zinsnede van art. 97 der Grondwet kan, bij het tegenwoordige snelle verkeer tusschen alle deelen des lands, gerust tot 5 dagen worden verminderd. Het denkbeeld der Staatscommissie om ingeval het overlijden des Konings of de afstand van de Kroon mocht plaats hebben op een tijdstip, waarop de Kamers ontbonden waren, de ontbonden Kamers opnieuw te doen samenkomen, schijnt de Regeering onaannemelijk toe, als leidende tot even nutteloze als onaangename conflicten. In dat exceptionneele geval eischen de constitutionneele beginselen veeleer, dat de uitgeschreven verkiezingen eerst afloopen.

§§ 24 *en* 25. Art. 101 der Grondwet spreekt van »alle besluiten" en omvat zoowel de beslissing omtrent zaken als die omtrent personen, terwijl art. 102 ten deze onderscheidt. Het derde lid van art. 101 kan daarentegen alleen op zaken betrekking hebben, daar bij benoeming van personen eene negatieve beslissing niet zou baten.

Leiden deze opmerkingen reeds tot het besluit dat wijziging van redactie noodig is, de eisch, dat alle benoemingen krachtens volstrekte meerderheid geschieden, is daarenboven te beperkend. Het is zeker nuttig deze bepaling te behouden, waar het keuzen of voordrachten geldt, door de Grondwet zelve voorgeschreven, maar waar dit niet het geval is, kan men de regeling van deze aangelegenheid overlaten aan het reglement van orde. Het is zeer wel mogelijk dat men bijvoorbeeld de keuze van leden van Commissiën of van Rapporteurs op andere wijze dan bij volstrekte meerderheid wenscht te doen plaats hebben.

Eindelijk is de verplichting om over alle wetsontwerpen bij hoofdelijke oproeping te stemmen in sommige gevallen onnoodig. Het is voldoende te bepalen dat hoofdelijke oproeping geschieden moet, als dit, zij het ook slechts door één lid, verlangd wordt.

Hoofdelijke stemmingen behooren mondeling plaats te hebben, opdat naar buiten blijke, hoe ieder lid gestemd heeft.

§ 26. Deze wijziging heeft alleen eenparigheid van redactie ten doel.

§ 27. Bij de behandeling van wetsontwerpen van bijzonderen aard kan het voor eene goede verdediging zeer wenschelijk zijn dat de Koning bevoegd zij nevens de Ministers ook andere deskundigen aan de beraadslagingen te doen deelnemen. Ook kan het gebeuren dat een Minister door ziekte of anderszins verhinderd wordt, de behandeling van een wetsontwerp bij te wonen, dat geen uitstel kan lijden. Art. 105 der Grondwet zegt wel dat voorstellen des Konings door eene commissie aan de Kamer kunnen worden ingediend, maar het komt hier aan op de behandeling, niet op de indiening. Daarom is eene tweede zinsnede aan het artikel toegevoegd.

§ 28. Waar de beide Kamers geroepen worden om in vereenigde vergadering den parlementairen arbeid te verrichten, welke in den regel alleen aan de Tweede Kamer toekomt, behoort die Vergadering ook te kunnen beschikken over het recht van amendement.

§ 29. De wijziging strekt enkel tot verandering van het nummer van het aangehaald artikel.

§ 30. Hoewel de Regeering niet twijfelt, of de Koning kan, ook naar de bestaande Grondwet, een door Hem aanhangig gemaakt voorstel, in iederen stand der zaak, dus ook nadat de Tweede Kamer daarover gestemd heeft, intrekken, zoo is hierover wel eens verschil van gevoelen gerezen met het oog op art. 109, eerste lid, der Grondwet.
Het voorgestelde nieuwe artikel strekt om allen twijfel dienaangaande weg te nemen.
Het is niet overbodig, hierbij op te merken dat de Regeering de veranderingen in de artikelen 106, 108, 109, 111, 112 en 114 der Grondwet door de Staatscommissie voorgesteld, niet overneemt. De toepassing van deze artikelen geeft, haars inziens, geen aanleiding tot moeilijkheden.

§ 31. Het recht van initiatief verliest voor de Tweede Kamer veel van zijne waarde door het gemis van de bevoegdheid om een voorstel, dat zij aannam, van harentwege in de Eerste Kamer te doen verdedigen. Haar daartoe de bevoegdheid toe te kennen schijnt wenschelijk.

§ 32. De wijziging strekt om de redactie dezer bepaling meer in overeenstemming te brengen met het voorafgaand artikel.
Het woord » aangenomen" is niet geheel juist, wanneer van de goedkeuring des Konings wordt gesproken.

§ 33. De artikelen 116 en 117 der Grondwet kunnen vervallen, omdat hun inhoud wordt teruggevonden in het nieuwe artikel (72). Zie § 11 van het wetsontwerp houdende veranderingen in hoofdstuk II, afdeelingen 6 en 7, en de toelichting daarop.

§ 34. In verband tot het nieuwe artikel (2 alinea 1) behooren uit art. 118 der Grondwet de woorden : » Grondwet en andere" te vervallen. Zie § 3 van het wetsontwerp, houdende veranderingen in hoofdstuk I en de toelichting daarop.

§ 35. Deze verandering beoogt alleen eenparigheid van redactie.
Het woord » vergadering" in art. 120 der Grondwet behoort door » zitting" te worden vervangen.

§ 36. Te recht merkt de Staatscommissie op :
Het voorschrift, dat het slot der Staatsrekening bij de wet wordt vastgesteld, bleef tot nog toe onuitgevoerd, niet het minst om deze reden, dat men aan de deugdelijkheid van dat voorschrift allengs meer is gaan twijfelen. Men mag dan ook vragen, of de Staten-Generaal wel bij machte zijn om het veel omvattend onderzoek te volbrengen, dat aan het vaststellen der rekening dient vooraf te gaan. Laat men dit onderzoek en dus ook het sluiten der rekening over aan de Rekenkamer en bepaalt men daarnevens, dat geschillen over de wettigheid van uitgaven tusschen de Regeering en de Rekenkamer gerezen, worden beslist bij de wet, dan is strenge handhaving der begrooting behoorlijk gewaarborgd.
De Regeering acht het ook met de Staascommissie wenschelijk te dezer plaatse te bepalen dat een jaarlijksch verslag van de verrichtingen der Algemeene Rekenkamer aan den Koning uitgebracht en van zijnentwege aan de Staten-Generaal medegedeeld zal worden. Thans vloeit die verplichting uit hare instructie voort. Art. 14 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40).
Hetgeen de Staatscommissie nog meent te moeten voorschrijven omtrent den inhoud en de strekking van dat verslag, is zelfs in eene instructie onnoodig en behoort in geen geval in de Grondwet voor te komen.

De tijdelijke voorzitter van den Raad van Ministers,

HEEMSKERK.

[111. 12.]

ONTWERP VAN WET.

In overweging nemen van een voorstel van verandering in de IVde hoofdstuk der Grondwet.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten :

Alzoo Wij in overweging genomen hebben dat de noodzakelijkheid gebleken is om in de Grondwet verandering te brengen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

§ 1. Er bestaat grond om het volgend voorstel van verandering in het IVde hoofdstuk der Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden in overweging te nemen :

§ 2. Art. 123 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De leden der Provinciale Staten worden voor zes jaren, regtstreeks door de ingezetenen bezittende de vereischten in art. (80) vermeld, naar de bepalingen der wet gekozen.
De helft dier leden treedt om de drie jaren af.

§ 3. Art. 125 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De leden der Staten leggen bij het aanvaarden hunner betrekking den volgenden eed of belofte af:

» Ik zweer (beloof) trouw aan de Grondwet en aan de wetten des Rijks.
» Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!" (»Dat beloof ik!")

Zij worden tot dien eed (belofte) toegelaten na alvorens te hebben afgelegd gelijken eed (verklaring en belofte) van zuivering als hierboven in art. (86) voor de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal is bepaald.

§ 4. Het tweede lid van art. 126 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De vergaderingen zijn openbaar, met hetzelfde voorbehoud als ten aanzien van de vergadering der Kamers van de Staten-Generaal is bepaald in art. (99).

§ 5. Art. 127 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De leden der Staten stemmen zonder last van of ruggespraak met hen die benoemen.

§ 6. Art. 128 der Grondwet wordt gelezen als volgt

Omtrent het beraadslagen en stemmen gelden de regels in de artt. (103, 104 en 105) ten aanzien van de Kamers der Staten-Generaal voorgeschreven.

§ 7. Art. 135 der Grondwet wordt geplaatst aan het hoofd van de tweede afdeeling van het vierde hoofdstuk en gelezen als volgt:

Het gezag en de magt van de Staten worden door de wet geregeld met inachtneming van de voorschriften in de volgende artikelen dezer afdeeling vervat.

§ 8 Art. 131 der Grondwet wordt geplaatst achter het in de voorgaande paragraaf vervat artikel en gelezen als volgt:

Aan de Staten wordt de regeling en het bestuur van de huishouding der provincie overgelaten.
Zij maken de verordeningen, die zij voor het provinciaal belang noodig oordeelen.
Die verordeningen behoeven de goedkeuring des Konings.

§ 9. Art. 130 der Grondwet wordt geplaatst na het in de voorgaande paragraaf vervat artikel en gelezen als volgt:

Wanneer de wetten of de algemeene maatregelen van bestuur het vorderen, verleenen de Staten hunne medewerking tot uitvoering daarvan.

§ 10. Art. 129 der Grondwet wordt vervangen door de twee navolgende artikelen, die geplaatst worden na het in de voorgaande paragraaf vervat artikel:

Art. *a*. Elk besluit der Staten tot het invoeren, wijzigen of afschaffen van eene provinciale belasting behoeft de goedkeuring des Konings.
De wet geeft algemeene regels ten aanzien van de provinciale belastingen.
Deze belastingen mogen den doorvoer, den uitvoer naar en den invoer uit andere provinciën niet belemmeren.

Art. *b*. De begrooting der provinciale inkomsten en uitgaven, jaarlijks door de Staten op te maken, behoeft de goedkeuring des Konings.
De wet regelt het vaststellen van de provinciale rekening.

§ 11. Art. 132 der Grondwet vervalt.

§ 12. Art. 133 der Grondwet wordt geplaatst achter art. 136 der Grondwet en gelezen als volgt:

De Koning kan, volgens door de wet gestelde regels, de besluiten der Staten of der Gedeputeerde Staten, die met de wetten of het algemeen belang strijdig zijn, schorsen of vernietigen, met uitzondering van uitspraken, waarvan beroep openstaat of aanhangig is

§ 13. Art. 134 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De Staten kunnen de belangen van de provincie bij den Koning en bij de Staten-Generaal voorstaan.

§ 14. Art. 137 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De Koning stelt in elke provincie een Commissaris aan, met de uitvoering zijner bevelen en met het toezigt op de verrigtingen der Staten belast.
Deze Commissaris zit voor in de vergadering der Provinciale Staten en in die der Gedeputeerde Staten en heeft in laatstgenoemd collegie stem.
Zijne jaarwedde en de kosten zijner woning worden op de begrooting der Rijksuitgaven gebragt. De wet beslist of andere uitgaven van het provinciaal bestuur ten laste van het Rijk komen.

§ 15. Art. 138 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De zamenstelling, inrigting en bevoegdheid der gemeentebesturen worden door de wet geregeld met inachtneming der voorschriften in de volgende artikelen dezer afdeeling vervat.

§ 16. Art. 139 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Aan het hoofd der gemeente staat een raad, welks leden regtstreeks door de ingezetenen, bezittende de vereischten in art. (80) vermeld, voor een bepaald aantal jaren worden verkozen.
De verkiezing heeft plaats op de wijze door de wet te regelen.
De voorzitter wordt door den Koning, ook buiten de leden van den raad, benoemd en door hem ontslagen.

§ 17. Art. 140 der Grondwet wordt gesplitst in twee artikelen, luidende als volgt:

Art. *a*. Aan den raad wordt de regeling en het bestuur van de huishouding der gemeente overgelaten.
Hij maakt de verordeningen, die hij in het belang der gemeente noodig oordeelt.

Art. *b*. De Koning kan, volgens door de wet gestelde regels, de besluiten van gemeentebesturen, die met de wetten of het algemeen belang strijdig zijn, schorsen of vernietigen, met uitzondering van uitspraken waarvan beroep openstaat of aanhangig is.

§ 18. Art. 141 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De besluiten der gemeentebesturen rakende zoodanige beschikking over gemeente-eigendom of zoodanige andere burgerlijke regtshandelingen als de wet aanwijst, alsmede de begrootingen van inkomsten en uitgaven, worden aan de goedkeuring der Gedeputeerde Staten onderworpen.
Het opmaken der begrootingen en het vaststellen der rekeningen wordt door de wet geregeld.

§ 19. Het eerste lid van art. 142 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Het besluit van een gemeentebestuur tot het invoeren, wijzigen of afschaffen eener plaatselijke belasting, wordt voorgedragen aan de Gedeputeerde Staten, die daarvan verslag doen aan den Koning, zonder wiens goedkeuring daaraan geen gevolg mag worden gegeven.

§ 20. Art. 143 der Grondwet vervalt.

§ 21. Art. 144 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De gemeenteraden kunnen de belangen van hunne gemeente voorstaan bij den Koning, bij de Staten-Generaal en bij de Staten der provincie.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van

tijdelijk voorzitter van den
Raad van Ministers,

[111. 13.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

§§ 2—6. Ten aanzien van de weglating der woorden: » ieder op de wijze zijner godsdienstige gezindheid" uit art. 125 der Grondwet, en der woorden: » elk volgens eed en geweten" uit art. 127 der Grondwet, wordt verwezen naar de toelichting van de voorstellen betreffende de verandering van de artt. 82 en 83 der Grondwet.

Overigens strekken de in deze paragrafen vervatte veranderingen, behoudens eene kleine verbetering van redactie van art. 123 der Grondwet, enkel om de nummers van de daarin aangehaalde artikelen te veranderen.

§ 7. De bepalingen der tweede afdeeling van dit hoofdstuk zijn, ook wat de volgorde betreft, meer in overeenstemming gebracht met die van de derde afdeeling. De wijziging van art. 135 der Grondwet strekt om uit te maken dat de wet regels kan stellen ten aanzien van het gezag en de macht der Staten, en niet enkel ten aanzien van de uitoefening van dat gezag en die macht, doch met inachtneming van de verdere bepalingen dezer afdeeling.

§ 8. De Staatscommissie heeft voorgesteld de bepaling, dat provinciale verordeningen 's Konings goedkeuring behoeven, te doen vervallen. De door haar hiervoor aangevoerde redenen rechtvaardigen echter, naar het inzien der Regeering, eene zoo ingrijpende wijziging van de verhouding tusschen het Staatsgezag en de provinciale besturen geenszins. De bestaande toestand heeft, zooveel der Regeering bekend is, nimmer tot klachten aanleiding gegeven.

Het spreekt vanzelf, dat de Regeering bij de beslissing omtrent goedkeuring van provinciale verordeningen aan de zelfstandigheid en het initiatief van het provinciaal gezag niet te kort moet doen. Indien de bepalingen der verordeningen betrekking hebben op de huishouding der provincie, dan pleegt daartegen geenerlei bedenking te worden gemaakt.

§ 9. In het hier gedaan voorstel tot wijziging van art. 130 der Grondwet wordt alleen van wetten en algemeene maatregelen van bestuur gewag gemaakt, omdat de vordering tot medewerking der Staten ter uitvoering niet bij andere Koninklijke besluiten dan algemeene maatregelen van bestuur behoort gedaan te worden.

In de tweede plaats is de redactie van art. 130 der Grondwet zoo gewijzigd, dat de bepaling meer overeenstemt met de bestaande wijze van handelen. Men heeft zich vroeger voorgesteld, dat aan de Staten de geheele uitvoering eener wet zou worden opgedragen. Dit is evenwel niet gebeurd. Art. 127 der provinciale wet noemt enkele wetten en algemeene maatregelen van bestuur, die de Staten zouden hebben uit te voeren, doch als men die wetten en maatregelen inziet, blijkt dat slechts enkele zaken aan de Staten zijn opgedragen. Art. 130 der Grondwet ziet op een toestand die niet bestaat en wel niet ontstaan zal. Het is voldoende te bepalen dat de Staten hunne medewerking zullen verleenen, indien die bij wetten of algemeene maatregelen van bestuur geëischt wordt.

§ 10 *a*. Ten opzichte der provinciale belastingen kan de Regeering zich met het voorstel der Staatscommissie wel vereenigen. Te recht merkt deze op, dat de bestaande regeling hoogst omslachtig is en vanzelf aanleiding geeft aan de Staten-Generaal om ook de uitgaven, tot dekking waarvan de belastingen moeten dienen, tot voorwerp van behandeling te maken, terwijl toch de Grondwet bedoelt, de regeling van het provinciaal huishouden aan de Provinciale Staten over te laten. Voor de provinciale belastingen zal dus volgens dit voorstel dezelfde regel gelden, als ten aanzien der plaatselijke belastingen: algemeene voorschriften door de wet te geven, speciale bekrachtiging van iedere verordening door den Koning.

§ 10 *b*. Het in art. 129 der Grondwet aangenomen stelsel van dubbele provinciale begrootingen heeft tot moeilijkheden aanleiding gegeven, vooral ten aanzien van de daaruit voortgevloeide beperking van de vrijheid der Staten in de aanstelling en bezoldiging van de ambtenaren ter provinciale griffie.

Daarenboven is bij de vaststelling van art. 105 der provinciale wet gebleken, dat eene zuivere toepassing van het voorschrift der Grondwet ondoenlijk is. De ter uitvoering van Rijkswetten gemaakte kosten, die toch zeker kosten van Rijksbestuur zijn, werden evenwel bij dat artikel niet verder ten laste van de Rijksbegrooting gebracht dan voor zooverre zij in de kosten der provinciale griffie begrepen zijn.

Behalve de bezoldiging van 's Konings Commissaris en de kosten zijner woning noemt art. 105 der provinciale wet geene kosten, die uitsluitend kosten van het Rijksbestuur zijn.

De overige zijn kosten van gemengden aard, die deels ten behoeve van het Rijk, deels ten behoeve der provincie strekken en die dus met evenveel grond op de huishoudelijke provinciale begrooting als op de Rijksbegrooting gebracht kunnen worden. Splitsing dier uitgaven, zoodat zij ten deele door het Rijk, ten deele door de provincie gedragen worden, is ondoenlijk en het stelsel van tweeërlei begrooting is daarom in beginsel niet juist. Ook in de gemeenten wordt slechts ééne begrooting gemaakt, waarop alle uitgaven worden gebracht, al zijn er daaronder ongetwijfeld die voor een deel ten behoeve van het Rijk strekken. Het is wenschelijk den wetgever vrij te laten om de uitgaven van gewestelijk bestuur geheel of gedeeltelijk te brengen ten laste der provinciale begrooting.

Geschiedt dit, en worden de griffiers en de ambtenaren ter griffie zuiver provinciale ambtenaren, dan zullen zij geene aanspraak meer hebben op pensioen uit 's Rijks kas. Dit zou eene onbillijkheid zijn tegenover degenen die reeds in dienst zijn, en daarom zullen hun bij de wet hunne tegenwoordige aanspraken bij voortduring verzekerd moeten worden.

§ 11. Indien art 68 der Grondwet gewijzigd wordt, overeenkomstig het daartoe gedaan voorstel, behoort art. 132 der Grondwet te vervallen.

§§ 12 *en* 17. 's Konings recht tot vernietiging van verordeningen, beslissingen en besluiten van provinciale en plaatselijke besturen, vindt zijn grond in de verplichting van het Staatsgezag om voor handhaving van wetten en voor bescherming van het algemeen belang te zorgen. Al wordt aan bijzondere personen de bevoegdheid toegekend om tegen onrechtmatige handelingen van die besturen, welke hen betreffen, bij den administratieven rechter op te komen, — waar zij stil zitten, moet de Koning ook ten aanzien van deze besluiten vernietiging wegens strijd met de wet kunnen uitspreken.

De gewone wetgever behoort intusschen te kunnen beslissen in hoeverre zoodanige vernietiging met de instelling eener administratieve rechtspraak is overeen te brengen. Ten einde hem vrijheid te geven om ten aanzien van 's Konings vernietigingsrecht die beperkingen te stellen welke hij noodig acht, is de redactie der bepaling gewijzigd.

Hoe die wetgever de zaak ook regele, in elk geval behoort het vernietigingsrecht niet uitgeoefend te worden, zoolang hooger beroep aanhangig is of door den belanghebbende kan worden aanhangig gemaakt, hetzij dit beroep bij den Koning zelven of bij een ander gezag wordt aangebracht. In dien zin zijn de gewijzigde artikelen 133 en 140 der Grondwet aangevuld. Bij verandering der redactie van art. 133 der Grondwet komt het gepast voor, daarin met name te vermelden de besluiten van Gedeputeerde

Staten, omdat anders twijfel mogelijk is, of het woord *Staten* alleen voor Provinciale Staten te verstaan zij. Om dezelfde reden moet het artikel worden geplaatst achter art. 136 der Grondwet, dat de Gedeputeerde Staten noemt.

§§ 13 *en* 21. Aan de Staten en de gemeenteraden het recht toe te kennen om ook voor die belangen van ingezetenen, welke niet zijn de belangen der provincie en der gemeente, petitiën in te dienen, schijnt minder juist. Waar hunne bijzondere belangen in het spel zijn, kunnen de ingezetenen zelven van het hun bij de Grondwet gewaarborgd recht van petitie gebruik maken.

§ 14. De voorgestelde wijziging der beide zinsneden van art. 137 der Grondwet strekt tot verbetering der redactie; de daaraan toegevoegde bepaling is het gevolg van de wijziging van art. 129 der Grondwet.

§ 15. Uit art. 138 der Grondwet zijn weggelaten de woorden: » nadat de Provinciale Staten zijn gehoord".
In 1848 doelde men waarschijnlijk op de eerste inrichting der gemeentebesturen bij de gemeentewet, en zoo is het artikel in de practijk ook opgevat. Er is inderdaad geen voldoende reden om het hooren der Staten over veranderingen in de gemeentewet voor te schrijven.

§ 16. Boven het voorstel der Staatscommissie geeft de Regeering de voorkeur aan de bepaling, dat de kiezers voor den gemeenteraad moeten bezitten de vereischten in art. (80) vermeld. Dit stemt overeen met hetgeen in art. (125) ten aanzien van de verkiezingen der Provinciale Staten is bepaald. Daaruit volgt intusschen niet, dat in iedere gemeente dezelfde personen kiezers voor de Tweede Kamer, voor de Provinciale Staten en voor den gemeenteraad zouden moeten zijn. Immers de wet kan het minimum der voor het kiesrecht vereischte huurwaarde voor deze verschillende verkiezingen op een verschillend bedrag stellen.
De Staatscommissie wenschte ook van art. 139, tweede lid der Grondwet, af te wijken, door over de wijze van benoeming van den burgemeester (voorzitter van den raad) door den wetgever te doen beslissen.
De Regeering vindt voor deze verandering geen voldoende reden en wenscht de benoeming en het ontslag der burgemeesters door den Koning te behouden.

§ 18. Volgens de woorden van art. 141 der Grondwet is elke beschikking over gemeente-eigendom, zelfs over het minste voorwerp roerend goed, aan de goedkeuring der Staten onderworpen, hetgeen zeer zeker de bedoeling niet is. In art. 194 der gemeentewet is dan ook eene andere opvatting gehuldigd.
De woorden van het artikel zijn in overeenstemming gebracht met de in de gemeentewet aangenomen uitlegging.

§ 19. De wijziging van art. 142 der Grondwet strekt alleen tot verduidelijking der redactie.

§ 20. Art. 143 der Grondwet kan vervallen, indien naar het in § 18 vervat voorstel, de inhoud daarvan wordt toegevoegd aan art. 141 der Grondwet.

De tijdelijke voorzitter van den Raad van Ministers,

HEEMSKERK.

[111. 14.]

ONTWERP VAN WET.

In overweging nemen van een voorstel van verandering in het Vde hoofdstuk der Grondwet.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben dat de noodzakelijkheid gebleken is om in de Grondwet verandering te brengen;

Zoo is het dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

§ 1. Er bestaat grond om het volgend voorstel van verandering in het Vde hoofdstuk der Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden in overweging te nemen:

§ 2. Het opschrift van de eerste afdeeling van het Vde hoofdstuk der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Algemeene bepalingen.

§ 3. Art. 145 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Er wordt alom in het Rijk regt gesproken in naam des Konings.

§ 4. Art. 146 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Het burgerlijk en handelsregt, het burgerlijk en militair strafregt, de regtspleging en de inrigting der regterlijke magt worden bij de wet geregeld in algemeene wetboeken, behoudens de bevoegdheid der wetgevende magt om enkele onderwerpen in afzonderlijke wetten te regelen.

§ 5. Art. 147 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Niemand kan van zijn eigendom worden ontzet dan na voorafgaande verklaring bij de wet dat het algemeen nut de onteigening vordert en tegen vooraf genoten of vooraf verzekerde schadeloosstelling, een en ander volgens de voorschriften van eene algemeene wet.
Deze algemeene wet bepaalt ook de gevallen in welke de voorafgaande verklaring bij de wet niet wordt vereischt.
Het vereischte, dat de verschuldigde schadeloosstelling vooraf betaald of verzekerd zij, geldt niet, wanneer oorlog, oorlogsgevaar, oproer, brand of watersnood eene onverwijlde inbezitneming vordert.

§ 6. Achter art. 147 der Grondwet wordt een nieuw artikel ingevoegd, luidende als volgt:

Waar in het algemeen belang eigendom door het openbaar gezag moet worden vernietigd of onbruikbaar gemaakt, geschiedt dit tegen schadeloosstelling tenzij de wet het tegendeel bepaalt.

§ 7. Het tweede lid van art. 148 der Grondwet vervalt.

§ 8. Achter art. 148 der Grondwet wordt een nieuw artikel ingevoegd, luidende als volgt:

De wet bepaalt welk gezag in de door haar aangewezen twistgedingen in zake van belastingen en over andere administratieve geschillen, niet behoorende tot die art. (70) vermeld, uitspraak doet.

§ 9. Art 150 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Niemand kan tegen zijn wil worden afgetrokken van den regter dien de wet hem toekent.
Over geschillen van bevoegdheid naar aanleiding van artt. (70 en 152) ontstaan, beslist de Koning, de Raad van State gehoord.
Over geschillen van bevoegdheid tusschen het regterlijk en het administratief gezag oordeelt de Hooge Raad der Nederlanden in volle vergadering.

§ 10. Het derde lid van art. 151 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De wet bepaalt den vorm van dit bevel en den tijd binnen welken alle aangehoudenen moeten worden verhoord.

§ 11. Art. 152 der Grondwet vervalt.

§ 12. Art. 153 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Het binnentreden in eene woning tegen den wil van den bewoner is alleen geoorloofd in de gevallen bij de wet bepaald, krachtens eenen bijzonderen of algemeenen last van eene magt door de wet aangewezen.
De wet regelt de vormen, waaraan de uitoefening van deze bevoegdheid gebonden is.

§ 13. Art. 155 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De straf van algemeene verbeurdverklaring van goederen is en blijft afgeschaft.

§ 14. Art. 156 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Alle vonnissen moeten de gronden, waarop zij rusten, inhouden en in strafzaken de wettelijke voorschriften, waarop de veroordeeling rust, aanwijzen.
De uitspraak geschiedt met open deuren.
Behoudens de uitzonderingen door de wet bepaald zijn de teregtzittingen openbaar.
De regter kan in het belang der openbare orde en zedelijkheid van dezen regel afwijken.

§ 15. Het opschrift van de tweede afdeeling van het Vde hoofdstuk der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Van de regterlijke magt.

§ 16. Art. 157 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Er bestaat voor het geheele Rijk een opperste geregtshof onder den naam van Hooge Raad der Nederlanden, waarvan de leden door den Koning overeenkomstig het volgende artikel worden benoemd.

§ 17. Art. 158 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Van eene voorgevallen vacature wordt door den Hoogen Raad aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal kennis gegeven die, ter vervulling daarvan, eene voordragt van drie personen aan den Koning aanbiedt, ten einde daaruit eene keuze te doen.
De Koning benoemt den president en den vice-president uit de leden van den Hoogen Raad.

§ 18. De artikelen 159 en 160 der Grondwet worden vervangen door een artikel, luidende als volgt:

De leden der Staten-Generaal, de hoofden der ministeriële departementen, de gouverneurs-generaal en de hooge ambtenaren onder anderen naam met gelijke magt bekleed in de koloniën of bezittingen des Rijks in andere werelddeelen, de leden van den Raad van State en de Commissarissen des Konings in de provinciën staan wegens ambtsmisdrijven in die betrekkingen gepleegd, ook na hunne aftreding, te regt voor den Hoogen Raad ter vervolging hetzij van 's Konings wege, hetzij van wege de Tweede Kamer.
De wet kan bepalen, dat nog andere ambtenaren en leden van hooge collegiën wegens ambtsmisdrijven voor den Hoogen Raad te regt staan.

§ 19. Art. 161 der Grondwet vervalt.

§ 20. Art. 162 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De Hooge Raad heeft het toezigt op den geregelden loop en de afdoening van regtsgedingen, alsmede op het nakomen der wetten door de leden der regterlijke magt.
In strafzaken kan hij, volgens de bepalingen der wet en behoudens de door haar vast te stellen uitzonderingen, hunne handelingen, beschikkingen en vonnissen vernietigen op grond van strijd met de wet.
De overige bevoegdheden van den Hoogen Raad worden geregeld bij de wet.

§ 21. Art. 163 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De leden van de regterlijke magt worden door den Koning aangesteld.
De leden van de regterlijke magt, met regtspraak belast, en de procureur-generaal bij den Hoogen Raad worden voor hun leven aangesteld.
Zij kunnen worden afgezet of ontslagen door uitspraak van den Hoogen Raad in de gevallen bij de wet aangewezen.
Op eigen verzoek kunnen zij door den Koning worden ontslagen.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van

tijdelijk voorzitter van den Raad van Ministers,

[111. 15.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

§ 2. De wijziging in het opschrift der Iste afdeeling strekt tot verbetering van redactie. Het woord *bepalingen* strookt beter met den stijl onzer wetten dan *beschikkingen*.

§ 4. Hoe heilzaam de handhaving van het beginsel van codificatie ook zij, de ervaring heeft geleerd dat het noodig is eene uitzondering toe te staan voor regeling van bijzondere onderwerpen. Daardoor zal de Grondwet wettigen, wat feitelijk reeds geschiedt. Onderscheiden wetten, die een bijzonder onderwerp in zijn geheel regelen, bevatten enkele bepalingen die het burgerlijk recht betreffen. Hoezeer wenschelijk, is het niet altijd mogelijk, dergelijke bepalingen uit de wet, waarin zij naar den aard der bijzondere zaak thuis behooren, te verwijderen, om ze in het algemeen wetboek in te lasschen.

Nog eene andere wijziging is aangebracht. Thans wil de Grondwet eene splitsing in zes met name aangewezen wetboeken. Het zou echter raadzaam kunnen geacht worden om, gelijk ten deele in Zwitserland geschied is, het burgerlijk en handelsrecht in één wetboek samen te vatten. De Grondwet behoort dit niet onmogelijk te maken. In verband met de gewijzigde redactie der eerste alinea kan de tweede alinea van art. 146 Grondwet vervallen. De derde zinsnede van dit artikel is overgebracht naar artikel (152).

§ 5. Artikel 147 der Grondwet geeft aanleiding tot de in sommige uitspraken der rechterlijke macht gehuldigde meening, dat onbruikbaarmaking van eigendom en beperking van het eigendomsrecht als onteigening kunnen worden aangemerkt door de wijze waarop het in de eerste alinea van ontzetting van eigendom en in de derde alinea van besmetting gewaagt. Theorie en practijk leeren dat eigendomsovergang een der elementen is van het rechtsinstituut der onteigening ten algemeenen nutte. En voor zoover de Grondwet ten aanzien van besmetting niet tot afwijking dwong, is ook onze wetgeving op dit beginsel geschoeid. In het belang eener juiste onderscheiding is nu de onteigening ten algemeenen nutte gesteld tegenover het vernietigen en het onbruikbaar maken van eigendom en de beperking van het eigendomsrecht.

De eisch van voorafgaande schadeloosstelling werkt dikwijls belemmerend in gevallen, waar spoedige inbezitneming wenschelijk is en het bedrag der schade niet zoo dadelijk kan worden bepaald of waar de onteigende partij als schadeloosstelling herstel van het toegebrachte nadeel aanbiedt, bijv. door het aanleggen van een nieuwen weg of eenig ander werk, een aanbod waaraan natuurlijk niet vóór de onteigening kan voldaan worden. Het recht van den onteigende is voldoende gewaarborgd door de bepaling, dat de schadeloosstelling vooraf verzekerd moet zijn. De wet zal dan ter uitvoering van deze bepaling het storten eener waarborgsom of het stellen van eenige andere zekerheid moeten voorschrijven.

Wanneer in de derde alinea ook van *brand* gesproken wordt, doelt dit geenszins op het omverhalen van brandende gebouwen — hetgeen geen onteigening is, maar als vernietiging van eigendom beschouwd kan worden — doch op het geval dat eigendomsverkrijging van zekere voorwerpen in het belang der blussching noodig wordt geacht. Hiermede komt men op het gebied van onteigening ten algemeenen nutte.

De Hooge Raad besliste bij arrest van 12 Februari 1858 (*Weekblad van het Recht* n°. 1936), dat aardhaling zonder voorafgaande schadevergoeding met art. 147 der Grondwet niet is overeen te brengen, tenzij de verplichting tot aardlevering op overeenkomst berust. Eene interpretatieve wet van 1 Juni 1861 (*Staatsblad* n°. 54) heeft ter wegneming van de uit die beslissing voortvloeiende bezwaren het recht van aardhaling tegen of zonder vergoeding gehandhaafd voor zoover het krachtens gewoonte of verordening zoowel als uit anderen hoofde bestond.

De Staatscommissie acht deze wet niet overeenstemmend met art. 147 der Grondwet, noch ook met het door haar voorgestelde artikel. De Staatscommissie acht uit dien hoofde eene additionneele bepaling noodig om de wet van 1 Juni 1861 althans tijdelijk te handhaven. De Regeering zou uit de stelling der Staatscommissie alleen de gevolgtrekking maken, dat er redenen zijn om het onderwerp van het recht van aardhaling op nieuw bij wet te regelen. Maar krachtens art. 3 der additionneele artikelen van de Grondwet blijft de wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 125) en de wetten tot wijziging van die wet (waaronder die van 1 Juni 1861 behoort) gelden, totdat zij door andere zijn vervangen. Daarenboven in die plaatsen waar het recht van aardhaling krachtens overeenkomst, octrooi, concessie of zelfs krachtens gewoonterecht gevestigd is, behoort het tot de *servitudes d'utilité publique* (*verplichtingen ten openbaren nutte*) waarvan de artikelen 650 Code Civil en 720 Burgerlijk Wetboek melding maken. Het uitoefenen dezer rechten is geen onteigening. Eene bijzondere overgangsbepaling omtrent dit onderwerp is dus niet voorgesteld.

§ 6. Hoezeer het vernietigen en onbruikbaar maken van eigendommen krachtens politiemacht met onteigening niet gelijk staan, zoo kan daardoor het belang van de ingezetenen, zij het dan ter bevordering van het algemeen belang, toch zeer worden benadeeld. De Regeering heeft daarom ook bij vernietiging of onbruikbaarmaking van eigendom de schadeloosstelling als regel aangenomen; de gevallen waarin deze niet gegeven wordt, bijv. wanneer het betreft het vernietigen of onschadelijk maken van voorwerpen, waarvan het bezit verboden is of waarmede misdrijf of overtreding gepleegd is, zullen in de wet uitdrukkelijk moeten worden vermeld. In tegenstelling met de Staatscommissie is de Regeering van oordeel dat het verleenen van schadeloosstelling niet tot de bij de wet bepaalde uitzonderingen moet behooren, maar omgekeerd. Ook in het geval van dit art. (150) heeft er ontneming van eigendom ten algemeenen nutte plaats. Dit is voldoende om te verkrijgen aanspraak op vergoeding uit de openbare kas voor de schade, die werkelijk ten algemeenen nutte geleden wordt. In onzekere gevallen moet de plicht van schadevergoeding als regel blijven gehandhaafd in de Grondwet, nu zij er eenmaal in geschreven geweest is. Er worden voorwerpen ontnomen, die misschien volle, maar zeker nog gedeeltelijk, waarde hebben. Tot de uitgezonderde gevallen zullen uit den aard behooren de voorwerpen, die worden vernietigd, omdat zij in zichzelve schadelijk of tot een misdadig doel vervaardigd of geschikt gemaakt zijn.

§ 7. De redactie der Staatscommissie (art. 153) komt de Regeering minder duidelijk voor dan de bestaande 1ste alinea van art. 148 der Grondwet; zij heeft daarom gemeend die alinea te moeten behouden.

De tweede alinea van art. 148 der Grondwet kan worden gemist in verband tot het nieuwe artikel, voorgesteld in de volgende paragraaf.

§ 8. Den inhoud van art. 154, zooals het door de Staatscommissie geredigeerd was, heeft de Regeering gemeend niet te moeten overnemen. De Commissie wenscht, dat ook op het gebied van het publiek recht een van de Uitvoerende Macht onafhankelijk gezag zal beslissen of wetten en Koninklijke besluiten in de bijzondere gevallen juist zijn toegepast. Ten opzichte van alle handelingen der Uitvoerende Macht of van hare onderdeelen zou iedereen zich tot dat gezag kunnen wenden, ten einde te doen uitmaken of eene wet of een Koninklijk besluit juist is uitgelegd en of eene juiste toepassing op de feiten heeft plaats gehad. Het komt de Regeering bedenkelijk voor in de Grondwet zoodanig algemeen beginsel op te nemen, hetwelk de wetgever verplicht zou zijn toe te passen. Zou het door de Staatscommissie verlangde gezag werkelijk van de Uitvoerende Macht onafhankelijk zijn, dan zouden de personen, die dat gezag uitoefenden, onafzetbaar moeten zijn, en tegen die onafzetbaarheid van den administratieven rechter in hoogste ressort bestaat veel practisch bezwaar, bijv. bij opdracht van dat gezag aan den Raad van State, of eene afdeeling van dien Raad, waarvan men de leden wellicht niet onafzetbaar zou willen maken. Tot het oprichten van een afzonderlijk lichaam zou men in de practijk niet licht komen. Het zou evenmin aangaan een gedeelte van den Raad van State afzetbaar en het gedeelte, dat het door de Commissie bedoeld onafhankelijk gezag zou moeten uitoefenen, onafzetbaar te verklaren, terwijl, wanneer men den Raad van State *in pleno* liet beslissen, verscheidene specialiteiten aan hunne bijzondere werkzaamheden zouden worden onttrokken.

Het hoofdbezwaar tegen het door de Staatscommissie voorgestelde artikel is intusschen, hetgeen door haar medelid, den hoogleeraar Tellegen in zijn afzonderlijk advies bondig is ontwikkeld, namelijk dat zoodanige bepaling de geheele zelfstandigheid der Uitvoerende Macht zou doen verloren gaan, of eigenlijk een tweede Uitvoerende Macht boven de eerste stellen, zonder de persoonlijke verantwoordelijkheid, die thans drukt op de Ministers, Commissarissen des Konings, burgemeesters, commandeerende officieren, enz. De handelingen, gepleegd tot uitvoering van wetten, maatregelen van algemeen bestuur en andere Koninklijke besluiten zijn wel alle administratief, maar behooren op verre na niet alle tot het zoogenaamde contentieux, waarover eene administratieve rechtspraak te pas kan komen.

Niettemin moet bij alle die handelingen op recht en wet gelet worden en gebeurt het iederen dag dat particulieren, hunne belangen door eene of andere handeling gekrenkt achtende, zich over rechtskrenking beklagen. Alle mogelijke beschikkingen en beslissingen der Uitvoerende Macht zouden dus op losse schroeven staan. De Regeering erkent intusschen dat voor de beslissing van eigenlijke administratieve geschillen een bepaald gezag behoort te worden aangewezen; het is haar voldoende voorgekomen dit beginsel in de Grondwet uit te drukken, maar de aanwijzing van dat gezag aan den gewonen wetgever over te laten.

Voor de beslissing van éene soort van administratieve geschillen, de geschillen van bestuur, in art. (70) vermeld, behoort echter ook, volgens de Regeering, de Grondwet den bevoegden rechter of oppersten rechter aan te wijzen en de vanzelf aangewezen macht hiervoor is de Koning. Het spreekt vanzelf, dat met uitsluiting van die onderwerpen van geschil, de wet onderscheidenlijk zal aanwijzen over welke onderwerpen administratieve rechtspraak zal openstaan.

§ 9. Ontstaan naar aanleiding van art. (70) en (152) conflicten van bevoegdheid tusschen den Koning en den hoogsten administratieven rechter of tusschen dezen en een lager bestuur, dan schijnt er geen andere oplossing mogelijk, dan dat het Hoofd van den Staat die geschillen beslisse, met den waarborg, dat Hij den Raad van State hoort. Ook tusschen de administratieve en de rechterlijke macht zullen geschillen van bevoegdheid kunnen ontstaan. Liever dan voor de beslissing van deze conflicten oprichting van een afzonderlijk rechtscollege te bevelen, zooals in Frankrijk en in Oostenrijk bestaat, zou de Regeering die toevertrouwd willen zien aan den Hoogen Raad, die thans reeds zelfstandig over de bevoegdheid der rechterlijke macht beslist. Tot meerderen waarborg voor eene juiste beslissing heeft de Regeering gemeend te moeten voorstellen, den Hoogen Raad in volle vergadering over dergelijke, uit den aard der zaak zeldzame en tevens belangrijke geschillen, te doen rechtspreken.

§ 10. In de laatste alinea van art. 151 der Grondwet wordt het woord »aangeklaagden" door »aangehoudenen" vervangen. Daardoor houdt de bepaling beter verband met hetgeen voorafgaat. Spoedig verhoor is noodig ten aanzien van gearresteerden, maar niet of in mindere mate ten aanzien van alle aangeklaagden.

§ 11. Art. 152 der Grondwet geeft het politiek gezag bevoegdheid om in buitengewone omstandigheden zonder machtiging eener wet ingezetenen te arresteeren. Deze bepaling kent eene om hare onbestemdheid zeer gevaarlijke bevoegdheid toe, en het is niet duidelijk, welke macht met de uitdrukking »politiek gezag" bedoeld is. Zij kan wegens den aanhef van het vorig artikel zonder eenig bezwaar vervallen, mits omtrent den staat van beleg eene afzonderlijke grondwettige bepaling wordt gemaakt.

§ 12. De vraag, of het binnentreden eener woning ook kan plaats hebben krachtens algemeene machtiging van het door de wet aangewezen gezag, wordt hier in bevestigenden zin beslist. Steeds een bijzonderen last te eischen zou de ontdekking van menig misdrijf onmogelijk maken. De bepaling zal ten gevolge van de wijziging der redactie toepasselijk zijn op de woningen van allen die hier te lande verblijf houden.

§ 13. Boven de redactie der Staatscommissie geeft de Regeering aan de door haar voorgestelde de voorkeur. De bedoeling is niet de verbeurdverklaring van met name aan te duiden voorwerpen, al bleek het ook dat de schuldige toevallig geen andere eigendommen bezat, maar de algemeene verbeurdverklaring van goederen te verbieden. Die bedoeling wordt thans juister weêrgegeven.

§ 14. De nutteloze verplichting om in de vonnissen in strafzaken de artikelen der wet na te schrijven wordt bij vervanging van het woord: »vermelden" door »aanwijzen" opgeheven.

De tweede alinea van art. 156 der Grondwet is met de practijk in overeenstemming gebracht; getuigenverhooren met gesloten deuren — zooals het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering die voorschrijft — zijn met de bestaande bepaling niet te rijmen.

§ 15. Ook het opschrift der IIde afdeeling vereischt verbetering. Het tegenwoordige opschrift: *Van den Hoogen Raad en de rechterlijke collegiën*, is op zichzelf niet juist, omdat de Hooge Raad ook een rechterlijk college is, en schijnt den alleen rechtsprekenden rechter uit te sluiten.

§ 16. Dat ook thans voor de benoeming van leden van den Hoogen Raad eene speciale bepaling wordt voorgesteld, vindt zijne rechtvaardiging in de speciale bevoegdheid van dat lichaam, bepaaldelijk door de voorschriften omtrent de vervolging van Ministers wegens ambtsmisdrijven.

Door de voordracht van de Tweede Kamer voor de benoeming der leden van den Hoogen Raad te behouden, wordt erkend dat de Volksvertegenwoordiging op de keuze een bepaalden invloed moet uitoefenen. Is dit op zichzelf reeds een grond om de op de voordracht te stellen namen van vijf tot drie te verminderen, te meer aanleiding bestaat daartoe daar het soms bezwaarlijk is om vijf, of, zoo er twee vacaturen te gelijk zijn, tien juristen op één oogenblik aan te wijzen, volkomen geschikt en die vermoedelijk genegen zijn om zitting in den Hoogen Raad te nemen. De Regeering heeft tevens gemeend, dat de bepaling niet mocht gemist worden, dat ook de vice-president uit de leden moet worden benoemd; immers bestaat daarvoor dezelfde ratio legis als voor den president; ook behoort niet uit het oog te worden verloren, dat de vice-president in den vollen raad als gewoon lid fungeert en er derhalve geen reden bestaat, de mogelijkheid open te stellen om juist dezen, in tegenstelling met den president, buiten de leden te benoemen. Dat de Koning den procureur-generaal bij den Hoogen Raad rechtstreeks aanstelt, behoeft in dit artikel niet meer te worden gezegd, daar dit in het nieuwe artikel (164) reeds wordt uitgedrukt.

§ 18. In de eerste alinea van het nieuwe artikel is duidelijk uitgedrukt, dat ook na aftreding van de hier genoemde staatsambtenaren, het *forum privilegiatum* voor de door hen in hunne betrekkingen gepleegde ambtsmisdrijven blijft gehandhaafd.

De tweede alinea vervangt art. 160 der Grondwet. De redactie is gewijzigd om den schijn weg te nemen, alsof de gewone wetgever verplicht ware, nog voor andere ambtenaren dan de in de Grondwet genoemde een forum privilegiatum te scheppen.

§ 19. Art. 161 der Grondwet behoort te vervallen. Er is geen afdoende reden om voor de in dat artikel bedoelde persoonlijke rechtsvorderingen een exceptioneel forum in de Grondwet te handhaven, terwijl dit voor zakelijke rechtsvorderingen tegen dezelfde partijen niet bestaat en evenmin voor persoonlijke, waarin zij als eischers optreden. Bovendien is het, met het oog op eene regelmatige procesorde, wenschelijk den wetgever vrij te laten dit exceptioneele forum te behouden, af te schaffen of te beperken. Men denke aan de uitsluiting van het reconventioneele vorderingsrecht tegen de bedoelde partijen, wanneer zij eischende zijn opgetreden (art. 250 n°. 2 *Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering*), aan de moeilijkheden, die zich voordoen, wanneer zij tegelijk met bijzondere personen in dezelfde zaak moeten gedagvaard worden of iemand in garantie roepen of door een verweerder in garantie geroepen worden.

§ 20. Men is het algemeen eens, dat de Hooge Raad hof van cassatie in strafzaken moet zijn en daarvan wordt hier dan ook melding gemaakt. Maar moet de Hooge Raad in burgerlijke zaken dezelfde bevoegdheid hebben? Of mag dat college ook hof van appèl zijn?

De grondwetgever zou verkeerd doen dit punt, waaromtrent tusschen de rechtsgeleerden verschil van gevoelen bestaat, te beslissen. Er is geen enkele reden, waarom men dat niet aan den wetgever zou overlaten. De ondervinding heeft geleerd, hoeveel bezwaar de gebiedende bepalingen van art. 162 der Grondwet voor het tot stand

komen eener nieuwe vereenvoudigde rechterlijke inrichting opleveren.

De voorgestelde redactie drukt duidelijk uit, dat ook de alleen rechtsprekende rechter aan het toezicht van den Hoogen Raad is onderworpen en dat de wetgever bevoegd is enkele minder belangrijke strafzaken aan het cassatierecht te onttrekken.

De derde alinea van het voorgestelde artikel (163) laat den gewonen wetgever vrij in de opdracht aan den Raad van rechtspraak over conflicten tusschen verschillende, ook speciale rechters, over koloniale rechtszaken, en over militaire en schutterlijke strafzaken. Het disciplinair gezag van den Hoogen Raad over rechterlijke ambtenaren wordt in het volgende artikel (164) vermeld om de straks te noemen reden. Evenzoo de bevoegdheid, bedoeld in art. (177), omdat deze een waarborg is voor de leden der Rekenkamer.

§ 21. Dat de leden van de rechterlijke macht door den Koning benoemd worden is hier uitdrukkelijk vastgesteld. Tevens wordt bepaald, dat ook de alleen rechtsprekende rechter voor het leven wordt aangesteld.

De Regeering acht het echter wenschelijk om volledigheidshalve den Hoogen Raad aan te wijzen als de macht, bevoegd om te beslissen over afzetting of ontslag van leden der rechterlijke macht, wier onafzetbaarheid, wat de Regeering betreft, zooveel mogelijk behoort te zijn gewaarborgd. Dat ook de gewone wetgever tot heden van gelijk oordeel is geweest, blijkt uit art. 11 der wet op de rechterlijke organisatie, maar de Regeering heeft gemeend tot meerdere zekerheid dat ook in de Grondwet behoort te worden uitgedrukt, dat alleen het hoogste rechtscollege bevoegd is leden der rechterlijke macht te ontslaan of af te zetten.

De tijdelijke voorzitter van den Raad van Ministers,

HEEMSKERK.

[111. 16.]

ONTWERP VAN WET.

In overweging nemen van een voorstel van verandering in het VIde hoofdstuk der Grondwet.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben dat de noodzakelijkheid gebleken is om in de Grondwet verandering te brengen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

§ 1. Er bestaat grond om het volgend voorstel van verandering in het VIde hoofdstuk der Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden in overweging te nemen:

§ 2. Art. 166 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De belijders der onderscheidene godsdiensten genieten allen dezelfde burgerlijke en staatkundige regten en hebben gelijke aanspraak op het bekleeden van openbare betrekkingen.

§ 3. Het tweede lid van art. 167 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Onder dezelfde bepaling blijft de openbare godsdienstoefening buiten de gebouwen en besloten plaatsen geoorloofd, waar zij in 1848 naar de wetten en reglementen was toegelaten.

§ 4. Art. 168 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

De tractementen, pensioenen en andere inkomsten, van welken aard ook, door de onderscheidene godsdienstige gezindheden of hare leeraars genoten wordende en op de begrooting der uitgaven van het Rijk voor het dienstjaar 1884 uitgetrokken, blijven aan die gezindheden verzekerd.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van

tijdelijk voorzitter van den Raad van Ministers,

[111. 17.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

§ 2. Het is wenschelijk hier, gelijk elders (zie Memorie van Toelichting van het wetsontwerp betreffende het voorstel van verandering in het Iste hoofdstuk der Grondwet) het woord » burgerschapsregten" te vermijden. Wordt in plaats daarvan » staatkundige regten" gesteld, dan zal mede uit de tegenstelling met het voorafgaande » burgerlijke regten" het begrip dat men wenscht uit te drukken, genoegzaam duidelijk zijn.

In het voorgesteld artikel tot wijziging van art. 6 der Grondwet wordt gesproken van » openbare betrekkingen". Die uitdrukking drukt in korter vorm hetzelfde uit als de woorden: » waardigheden, ambten en bedieningen".

§ 3. De Staatscommissie stelde voor, bij de wet de overheid aan te wijzen die bevoegd zou zijn om in het belang der openbare orde en rust het houden van openbare godsdienstoefening buiten gebouwen en besloten plaatsen te beletten of aan beperkende bepalingen te onderwerpen. De Regeering meent, dat aan het tot stand komen van zoodanige wet groote bezwaren verbonden zijn en dat het beter is ten deze den bestaanden toestand te handhaven. Zij stelt ter verduidelijking voor het woordje » thans" in art. 167 der Grondwet te vervangen door » in 1848". Welke openbare godsdienstoefeningen destijds buiten besloten plaatsen geoorloofd waren, is in verband met de jurisprudentie van den Hoogen Raad omtrent het tweede lid van art. 167 der Grondwet niet moeilijk uit te maken. Bij dit onderwerp wordt toch vrij algemeen niets anders verlangd, dan hetgeen in gebruik is te behouden op den voet van *uti possidetis*.

§ 4. Aan de godsdienstige gezindheden en hare leeraars de uitkeeringen te ontnemen, welke zij thans hetzij naar aanleiding van het eerste of van het tweede lid van art. 168 der Grondwet genieten, zou afkeurenswaardig zijn. Ten aanzien van de uitkeeringen in de eerste alinea van genoemd artikel der Grondwet bedoeld (dat is van de Staatsbegrooting voor het jaar 1815 dagteekenende) kan men tot op zekere hoogte van verkregen recht spreken en ten aanzien van die volgens de tweede alinea verleend mag een beroep op de billijkheid gedaan worden. Maar worden aan de gezindheden en hare leeraars alle uitkeeringen verzekerd,

welke zij ten huidigen dage genieten, dan scheen het raadzaam de tweede alinea van het artikel te doen vervallen. Zij geeft eene soort van aanspraak op nieuwe uitkeeringen of legt althans een zedelijken plicht op de Regeering om in iedere begrooting eene som voor dergelijke uitgaven te brengen, terwijl het beter is, daaromtrent geheele vrijheid te laten. Het kan bijv. bij het stichten van een nieuw dorp, in het belang der ingezetenen, die zich daar gaan vestigen, nuttig en noodig zijn, aan kerkleeraars eene vroeger onbekende toelage te geven of voor de stichting van kerkgebouwen subsidie toe te staan. Dit moet niet afstuiten op een grondwettig verbod, en de Regeering kan zich daarom geenszins vereenigen met het voorstel der Staatscommissie om het beschikbaar stellen van gelden uit openbare kassen voor eventueele behoeften van den eeredienst te verbieden. De mogelijkheid om daarvoor gelden beschikbaar te stellen moet naar hare meening evenzeer blijven bestaan voor de provinciën en de gemeenten, die, behoudens het toezicht van hooger bestuur, daaromtrent te beslissen hebben, voor zoover zij oordeelen dat het provinciaal of gemeentelijk belang daardoor wordt bevorderd. Het scheen der Regeering evenzeer overbodig in de Grondwet te gewagen van de thans bestaande verplichtingen van sommige gemeenten tot uitkeering van predikantstraktementen of andere gelden voor kerkelijke doeleinden. Deze worden nu immers ook erkend, al spreekt de Grondwet er niet van.

De tijdelijke voorzitter van den Raad van Ministers,

HEEMSKERK.

[**111.** 18.]

ONTWERP VAN WET.

In overweging nemen van een voorstel van verandering in het VIIde hoofdstuk der Grondwet.

Wij WILLEM III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid gebleken is om in de Grondwet verandering te brengen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

§ 1. Er bestaat grond om het volgend voorstel van verandering in het VIIde hoofdstuk der Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden in overweging te nemen:

§ 2. Art 176 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Er is eene Algemeene Rekenkamer, welker zamenstelling en taak door de wet worden geregeld.
Bij het openvallen eener plaats in deze Kamer zendt de Tweede Kamer der Staten-Generaal eene voordragt van drie personen aan den Koning, die daaruit benoemt.
De leden der Rekenkamer worden voor hun leven aangesteld.
Het 3de lid van art. (164) is op hen van toepassing.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van

tijdelijk voorzitter van den Raad van Ministers,

[**111.** 19.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De voorgestelde wijziging van art. 176 der Grondwet strekt om het woord » opgave" door het woord » voordragt" te vervangen, hetgeen de bedoeling op juister wijze uitdrukt, evenals het juister is te zeggen dat de Koning de leden *benoemt*, dan dat hij die *kiest*.
In de derde alinea vervallen de woorden: » Hunne bezoldiging wordt door de wet geregeld", omdat dit voorschrift vervat is in art. (63).
Eindelijk moet in de laatste alinea het nummer van het aangehaald artikel veranderd worden.

De tijdelijke Voorzitter van den Raad van Ministers,

HEEMSKERK.

[**111.** 20.]

ONTWERP VAN WET.

In overweging nemen van veranderingen in het VIIIste hoofdstuk der Grondwet.

Wij WILLEM, III enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid gebleken is om in de Grondwet verandering te brengen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

§ 1. Er bestaat grond om het volgend voorstel van verandering in het VIIIste hoofdstuk der Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden in overweging te nemen:

§ 2. Art. 177 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Alle Nederlanders daartoe in staat, zijn verpligt mede te werken tot handhaving der onafhankelijkheid van het Rijk en tot verdediging van zijn grondgebied.
Ook aan ingezetenen die geen Nederlanders zijn, kan die pligt worden opgelegd.

§ 3. Art. 178 wordt vervangen door de twee volgende artikelen:

Art. *a*. Tot het doel in het vorig artikel vermeld en tot handhaving der inwendige rust is er steeds eene zee- en landmagt, bestaande uit vrijwilligers en dienstpligtigen.
De wet regelt de verpligte krijgsdienst. Zij regelt ook de verpligtingen die aan hen, die niet tot de zee- of landmagt behooren, ten aanzien van 's lands verdediging opgelegd kunnen worden.

Art. *b*. Er is eene voldoende krijgsmagt tot bescherming van de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen.

§ 4. Art. 179 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Vreemde troepen worden niet dan krachtens eene wet in dienst genomen.

§ 5. De artt. 180, 181, 182 en 183 der Grondwet vervallen.

§ 6. De artt. 184, 185 en 186 der Grondwet worden vervangen door de volgende artikelen:

Art. *a*. De dienstpligtigen ter zee zijn bestemd om te dienen in en buiten Europa. Aan de dienst, door hen in de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen te vervullen, worden door de wet voordeelen verbonden.

Art. *b*. De dienstpligtigen te land mogen niet dan krachtens eene wet buiten Europa worden gezonden.
De wet bepaalt de voordeelen hun wegens die uitzending toe te kennen.

Art. *c*. Wanneer in geval van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden de dienstpligtigen die niet in werkelijke dienst zijn, door den Koning geheel of ten deele buitengewoon onder de wapenen worden geroepen, wordt gelijktijdig een voorstel van wet aan de Staten-Generaal gedaan, om het onder de wapenen blijven der dienstpligtigen zooveel noodig te bepalen.

§ 7. Art. 187 der Grondwet wordt gelezen als volgt:

Al de kosten voor de legers van het Rijk worden uit 's Rijks kas voldaan.
De inkwartieringen en het onderhoud van het krijgsvolk, de transporten en leverantiën van welken aard ook voor de legers of verdedigingswerken van het Rijk gevorderd, kunnen niet dan volgens algemeene regels bij de wet te stellen en tegen schadeloosstelling ten laste van een of meer inwoners of gemeenten worden gebragt.
De uitzonderingen op die algemeene regels voor het geval van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden worden bij de wet vastgesteld.
Of er oorlogsgevaar in den zin, waarin dat woord in 's lands wetten voorkomt, aanwezig is, beslist de Koning.

§ 8. Achter het aldus gewijzigde art. 187 der Grondwet wordt een nieuw artikel gevoegd, luidende:

Ter handhaving van de uit- of inwendige zekerheid kan door of wege den Koning elk gedeelte van het grondgebied des Rijks in staat van oorlog of in staat van beleg verklaard worden. De wet bepaalt de wijze waarop en de gevallen waarin zulks geschieden kan en regelt de gevolgen.
Bij die regeling kan worden bepaald, dat de grondwettelijke bevoegdheden van het burgerlijk gezag ten opzigte van de openbare orde en de politie geheel of ten deele op het militair gezag overgaan en dat de burgerlijke overheden aan de militaire ondergeschikt worden.
Daarbij kan wijders afgeweken worden van de artt. (7, 9, 156 en 157) der Grondwet. Voor het geval van oorlog kan ook van art. (154), 1ste lid, worden afgeweken.

§ 9. De artikelen 188 en 189 der Grondwet vervallen.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van

tijdelijk voorzitter van den Raad van Ministers,

[**111**. 21.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

» Het wegnemen der bezwaren, die uit de Grondwet voor het bestel van 's lands verdediging voortvloeien, levert geene groote moeilijkheden op. Het is voldoende te schrappen wat thans elke behoorlijke organisatie belemmert. Het denkbeeld, dat er tweeërlei wapenmacht moet zijn: een leger bestaande uit geworven troepen en daarnevens eene nationale militie, samengesteld uit vrijwilligers en lotelingen, is onuitvoerbaar gebleken. Reeds vóór 1848 heeft men de geworven soldaten met de nationale militie samengesmolten en art. 178 der Grondwet behoort dus overeenkomstig het voorstel der Staatscommissie van 1848 te vervallen. De beperkende bepalingen van de artt. 180—183 en het voorschrift betreffende de schutterijen kunnen evenmin behouden blijven. Waarom zou de Grondwet moeten beslissen omtrent de samenstelling van het leger?

» Het is voldoende te bepalen dat de wetgever den verplichten krijgsdienst regelt. Het komt ons zelfs niet raadzaam voor een voorschrift omtrent den diensttijd op te nemen. Gevaar, dat de wetgever dien tijd langer zal stellen dan noodig is, bestaat er in ons land niet. Veeleer zou men kunnen vreezen, dat een te korte diensttijd werd aangenomen. Doch naar mate die tijd korter is, moeten jaarlijks meer dienstplichtigen worden opgeroepen. De hieraan verbonden financieele bezwaren zullen de aanneming van te korten diensttijd wel voorkomen.

» In elk geval wilde men in de Grondwet, die immers bestemd is gedurende geruimen tijd onveranderd te gelden, een maximum noemen, het zou zoo ruim gesteld moeten worden, dat het toch inderdaad geen band voor den wetgever ware. Of de geheele legerorganisatie bij de wet geregeld zal worden, behoeft de Grondwet evenmin uit te maken."

Met deze beginselen, die de Staatscommissie hebben geleid bij de herziening van het VIIIste hoofdstuk der Grondwet (bladz. 6 van haar rapport aan den Koning) kan de Regeering zich bijna geheel vereenigen.

Eigenlijk is in onze Grondwet, en wel respectievelijk in de artikelen 178, 180 en 188, drieërlei wapenmacht verordend, eene regeling die niet behoort te worden gehandhaafd. De nationale militie is eene instelling, die sedert 1814 wel in onze Grondwet genoemd werd, maar die wij nimmer hebben bezeten. Dat zij noch bestond noch bestaan had, werd reeds in 1848 toegegeven; niettemin bleef destijds het woord en eene zekere phraseologie, die aan de beteekenis van het woord ontleend was, behouden.

Begripsverwarring, niets anders, is hiervan het gevolg geweest.

Eene militie is eene georganiseerde en zoo goed mogelijk geoefende krijgsmacht, waarvan de leden — officieren en minderen — in gewone tijden verblijf houden in hunne haardsteden, maar die in oorlogstijd tot verdediging van den geboortegrond wordt onder de wapenen geroepen en te zamen gebracht.

Eene dergelijke krijgsmacht kan men geheel of gedeeltelijk doen *te zamen komen*; men kan haar langer of korter doen *samenblijven*; men kan haar ook *geheel* doen *uiteengaan*, een en ander wat met onze zoogenaamde militie steeds onmogelijk is geweest en nog is; maar men kan niet een gedeelte er van bestendig onder de wapenen houden gelijk men met onze zoogenaamde militie verplicht is te doen.

Het indeelen van korpsen bestaande uit vrijwillig die-

nenden bij de bataljons der nationale militie, waartoe men in 1819 overging, zou eene ongerijmdheid, eene onmogelijkheid zijn geweest wanneer *militie* immer iets anders hadde beteekend dan *conscriptie*.

Daar de zaak niet bestaat of bestaan kan dient derhalve het woord » nationale militie " uit de Grondwet te verdwijnen.

De schutterijen zijn volgens art. 188 gemeentelijke instellingen en deze eigenaardigheid belet er van te maken eene, naar de behoeften van onzen tijd geoefende en geoefende en gedisciplineerde wapenmacht, die met het actieve leger één groot organisch geheel vormt. Tot de diensten door haar volgens hetzelfde art. 188 in tijden van gevaar tot verdediging des vaderlands te bewijzen, kunnen zij niet naar eisch worden gevormd en voorbereid. In de behoefte zal dus op eene andere wijze moeten worden voorzien, en de nieuwe artikelen, zooals zij bij §§ 2 en 3 van het wetsontwerp zijn voorgesteld, zullen hiertoe gelegenheid geven.

De wet zal derhalve den verplichten krijgsdienst regelen in zijn geheelen omvang, en waar zooveel aan de wet wordt overgelaten, zou het moeilijk te verdedigen zijn, wanneer le Grondwet nog bepalingen bleef inhouden omtrent den diensttijd.

Behalve hetgeen door de Staatscommissie daartegen is aangevoerd, moet nog worden in het oog gehouden, dat hetgeen tot dusverre militie en schutterij heette, in de toekomst zeer waarschijnlijk niet zoo volkomen als thans gescheiden zal kunnen blijven. Men zou dus eigenlijk in het duister rondtasten door ten deze bindende bepalingen in de Grondwet te willen schrijven.

Of de geheele legerorganisatie bij de wet geregeld zal worden, behoeft de Grondwet evenmin uit te maken; het is voldoende, dat zij zich daartegen niet verzet.

§§ 2 *en* 3. Op bladzijde 26 van haar rapport aan den den Koning zegt de Commissie het navolgende ten aanzien van het achtste hoofdstuk:

» Naar de bij de inleiding van dit rapport uiteengezette beginselen moeten verschillende bepalingen van dit hoofdstuk der Grondwet vervallen. Art. 180 wijzigt het beginsel in art. 177 der Grondwet uitgedrukt in tweëerlei opzicht. In de eerste plaats legt het den plicht daar bedoeld, niet op aan alle ingezetenen, maar aan alle Nederlanders, met vrijlating van den wetgever om medewerking tot 's lands verdediging ook te eischen van ingezetenen, die geen Nederlanders zijn. In de tweede plaats beperkt het den plicht, dien het oplegt, niet meer tot het enkel dragen van wapenen. Het volgend artikel werkt het beginsel nader uit. Onder de hierbedoelde regeling van den verplichten krijgsdienst valt ook de vaststelling van het getal dergenen, die, onder welken naam dan ook, verplicht zijn te dienen, en van den duur van den diensttijd. De derde zinsnede geeft te kennen, dat ook aan hen, die niet tot de zee- of landmacht behooren, verplichtingen in het belang der defensie opgelegd kunnen worden, bijv. om behulpzaam te zijn bij het maken van verdedigingswerken of om als geneesheer of als ingenieur diensten te bewijzen. Ook kan de wet van hen, die niet dienen, eene geldelijke bijdrage vorderen."

Bij deze toelichting door de Staatscommissie gegeven op de artt. 180 en 181 van haar ontwerp heeft de Regeering niets te voegen; alleen heeft zij de eerste alinea van art. 181 van het voorstel der Staatscommissie eenigszins aangevuld ten einde het verband met het vorig artikel te doen uitkomen, en in de tweede alinea eene verduidelijking noodig geacht. Verder heeft de Regeering hier overgenomen het artikel der Staatscommissie omtrent de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen.

§ 4. Art. 185 der Staatscommissie is door de Regeering met geringe wijziging overgenomen.

§ 5. De onderwerpen, in artt. 180 tot 183 der Grondwet geregeld, worden nu aan den gewonen wetgever overgelaten.

§ 6. *a* en *b*. Art. 182 der Staatscommissie is door de Regeering niet overgenomen gelijk het door die Staatscommissie werd voorgesteld. Eene Grondwet is bestemd om gedurende een lange reeks van jaren te gelden, en het is niet te voorzien, in welke moeilijke omstandigheden wij ten aanzien onzer koloniën en bezittingen in andere werelddeelen in eene min of meer verwijderde toekomst kunnen geraken. De Regeering acht het dus wenschelijk dat de Grondwet niet verhindere ook dienstplichtigen desnoods zonder hunne toestemming derwaarts te kunnen zenden. Als waarborg, dat deze gewichtige maatregel niet zonder afdoende redenen zal worden genomen, wordt de voorafgaande goedkeuring der Wetgevende Macht gevorderd en tevens bepaald dat de wet aan zoodanige uitzending voordeelen zal verbinden. De bepaling welke die voordeelen zullen zijn, kan aan den wetgever worden overgelaten.

Het verschil van redactie tusschen art. *a* en *b* drukt duidelijk uit dat voor uitzending van dienstplichtigen ter zee naar de koloniën geene wet noodig is. Welke voordeelen aan dezen dienst zullen verbonden zijn, zal eveneens de gewone wetgever hebben te bepalen.

§ 6. *c*. Hoewel behoud van art. 184 der Grondwet niet volstrekt noodig is, is het toch met eenige wijziging van redactie behouden, omdat het zekeren waarborg geeft aan het dienstplichtige deel der bevolking.

§ 7. Het is noodzakelijk uit te maken door wien beslist wordt of oorlogsgevaar aanwezig is. Om hierin te voorzien, is nog eene alinea aan het door de Staatscommissie voorgesteld artikel toegevoegd. Die toevoeging is ook noodig, om aan art. 151 der Staatscommissie eene geregelde toepassing te verzekeren.

§ 8. Tot toelichting van dit artikel zegt de Staatscommissie het volgende:

» Het kan in geval van oorlog en van binnenlandsche onlusten noodig zijn, bepalingen der Grondwet en van andere wetten buiten werking te stellen. Thans wordt dit onderwerp geregeld door de Fransche wet van 10 Juli 1791 en het Keizerlijk decreet van 24 December 1811, voor zoover hunne bepalingen nog rechtsgeldig of toepasselijk kunnen geacht worden. De Grondwet heeft intusschen den wetgever geene bevoegdheid gegeven om in sommige omstandigheden van hare voorschriften af te wijken.

» Die leemte behoeft aanvulling.

» De aanhef van het voorgesteld artikel duidt aan, dat het van toepassing is, zoowel bij oorlog en oorlogsgevaar als bij oproer. Het wijst den Koning aan als de macht, bevoegd den staat van oorlog of beleg te verklaren. Dit moet intusschen ook van zijnentwege kunnen geschieden. Vestingcommandanten en andere militaire autoriteiten moeten daartoe althans voorloopig kunnen overgaan. Zoodra het mogelijk is, moet blijkens de slotalinea voor het voortduren van den staat van oorlog of beleg steeds de goedkeuring der wet gevraagd worden.

» Het eigenlijk oogmerk van den staat van beleg of oorlog is de hoogste macht te brengen in handen van het militair gezag. Daarnevens kan afwijking van de hiergenoemde grondwetsartikelen noodig zijn.

» Hoe ver deze zal kunnen gaan, wordt aan de beslissing des wetgevers overgelaten. De wet zal ook moeten bepalen, wat het gevolg van die afwijking zijn zal.

» De afwijking wordt zoowel voor het geval van oorlog als van binnenlandsche onlusten toegelaten, met deze uitzondering, dat afwijking van art. 156, 1ste lid, alleen in geval van oorlog kan worden toegelaten. Bij binnenlandsche onlusten kan de regel, in die alinea uitgedrukt, zonder bezwaar worden gehandhaafd en het ware bedenkelijk den wetgever de bevoegdheid te geven om in tijden van politieke spanning degenen, die aan binnenlandsche onlusten deelgenomen hebben, te onderwerpen aan de rechtspraak van een exceptioneelen rechter. Art. 151 is hier niet genoemd, aangezien het zelf afwijking van den daarbij gestelden regel bij de wet toelaat. Het spreekt overigens van zelf, dat de wetgever, ook zonder grondwettelijken vrijbrief, bevoegd is bij de hem opgedragen regeling, bepalingen van wetten ter zijde te stellen."

De Regeering zou zich met dit alles geheel hebben kunnen vereenigen, als zij had kunnen besluiten de slotalinea van het door de Staatscommissie voorgestelde artikel te behouden.

Hiertegen evenwel had zij ernstig bezwaar.

Zij begrijpt ten volle, dat de ingezetenen er recht op hebben, zooveel mogelijk gewaarborgd te worden niet alleen tegen altijd denkbare willekeur en verdrukking, maar ook tegen het onnoodig verlengen van eenen toestand, die voor zeer velen belemmerend kan zijn. Maar het regelen der beide rechtstoestanden, bekend onder den naam van » staat van oorlog" en » staat van beleg ", is zulk eene teedere en moeilijke zaak, en de wijze, waarop die regeling te zijner tijd zal plaats hebben, kan van zoo grooten invloed zijn op het heil van den Staat, dat de Regeering het van overwegend belang acht, daaromtrent in de Grondwet ook niet het minste te praejudicieeren. Bij een kalm en ordelievend volk, gelijk het onze, moet het intreden van den staat van oorlog en van den staat van beleg niet in de eerste en voornaamste plaats mogelijk worden gemaakt om inwendige onlusten te kunnen beteugelen, maar veeleer om met geestkracht en voortvarendheid te kunnen voldoen aan de eischen onzer landsverdediging. De inrichting en voorbereiding dier landsverdediging berust op geheel eigenaardige toestanden en beginselen, en deze mogen niet worden uit het oog verloren bij al wat er rechtstreeks of zijdelings mede in verband staat.

Ten einde de belangen der ingezetenen zoo min mogelijk te schaden, zonder die der verdediging in gevaar te brengen, zullen ten onzent wellicht bepalingen noodig zijn, waaraan elders geen behoefte zou bestaan. Daar de tweede alinea van het artikel nu uitdrukkelijk zegt: » De wet bepaalt de wijze waarop en de gevallen waarin zulks geschieden kan en regelt de gevolgen", meent de Regeering dat de waarborgen die de Staatscommissie in de laatste alinea heeft willen leggen, des gevorderd ook bij de later uit te vaardigen wet zullen kunnen worden gegeven, en dat derhalve de meergenoemde laatste alinea behoort achterwege te blijven.

De tijdelijke voorzitter van den Raad van Ministers,

HEEMSKERK.

[111. 22.]

ONTWERP VAN WET.

In overweging nemen van een voorstel van verandering in het IXde hoofdstuk der Grondwet.

Wij WILLEM III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken om in de Grondwet verandering te brengen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

§ 1. Er bestaat grond om het volgende voorstel van verandering in het IXde hoofdstuk der Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden in overweging te nemen:

§ 2. De artt. 190 en 191 der Grondwet worden vervangen door de beide volgende artikelen:

Art. *a*. De wet geeft regels omtrent het bestuur van den waterstaat, de wegen en bruggen daaronder begrepen, met inachtneming der voorschriften in de volgende artikelen van dit hoofdstuk vervat.

Art. *b*. De Koning heeft het oppertoezigt over alles wat den waterstaat betreft, zonder onderscheid of de kosten daarvan worden betaald uit 's Rijks kas of op eene andere wijze gevonden.

§ 3. De artikelen 192 en 193 worden vervangen door de beide volgende artikelen:

Art. *a*. De Staten der provinciën hebben het toezigt op alle waterstaatswerken, waterschappen, veenschappen en veenpolders.

Nogtans kan de wet het toezigt over bepaalde werken aan anderen opdragen.

De Staten zijn bevoegd, met goedkeuring des Konings in de bestaande inrigtingen en reglementen der waterschappen, veenschappen en veenpolders veranderingen te maken, nieuwe waterschappen, veenschappen en veenpolders op te rigten en nieuwe reglementen voor zoodanige instellingen vast te stellen. Tot verandering van de inrigtingen of reglementen kunnen de besturen van die instellingen voorstellen aan de Staten der provincie doen.

Art. *b*. De besturen van waterschappen, veenschappen en veenpolders, kunnen volgens regels, door de wet te stellen, in het huishoudelijk belang van die instellingen verordeningen maken.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van

tijdelijk voorzitter van den Raad van Ministers,

[111. 23.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

§ 2. Over het rechte verband tusschen de bepalingen van artt. 190 en 191 der Grondwet is gebleken verschil van opvatting te bestaan. Kan de wet, door laatstgemeld artikel gevorderd, regels geven omtrent het oppertoezicht, of is dit door art. 190 uitgesloten omdat het oppertoezicht volgens die bepaling berust bij den Koning? Ter opheffing van den twijfel daaromtrent wordt thans voorgesteld, de volgorde der artt. 190 en 191 om te keeren en voorop te stellen dat de wet regels geeft omtrent het bestuur van den waterstaat. Daardoor wordt duidelijk uitgemaakt, dat de wetgever bevoegd is op het geheele gebied van het waterstaatsbestuur regelend op te treden, doch er wordt bijgevoegd, dat hij heeft in acht te nemen de hoofdtrekken van organisatie, in de volgende artikelen van dit hoofdstuk aangegeven. Hij zal dus het oppertoezicht des Konings, zooals die artikelen dit bepalen, moeten eerbiedigen en nergens kunnen uitsluiten, maar omtrent de uitoefening daarvan regels kunnen stellen. Dat overigens de regels omtrent het waterstaatsbestuur te geven, geenszins in ééne wet behoeven te worden samengevat, mag geacht worden vanzelf te spreken. Daar het woord » bestuur " in den meest algemeenen zin wordt genomen, kunnen de thans in art. 190 der Grondwet voorkomende woorden » algemeene en bijzondere " zonder bezwaar vervallen.

§ 3. In artikel *a* zijn de artt. 192 en 193 der Grondwet

samengevat met eenige wijziging, bepaaldelijk ten aanzien van veenschappen en veenpolders.

Bij arrest van 27 Maart 1882 (*Weekblad van het Recht* n°. 4758) heeft de Hooge Raad beslist, dat veenschappen niet zijn waterschappen en dat de Staten de bevoegdheid missen om veenschappen op te richten, omdat art. 193 hun die bevoegdheid niet toekent. Deze beslissing baarde vooral ten aanzien van de Drentsche veenschappen groote moeilijkheden. Niet alleen hebben de veengenooten ten einde den ordelijken gang der vervening te verzekeren en omslagen te heffen behoefte aan een bestuur met publiekrechtelijk gezag bekleed, maar zoodanig bestuur is ook onmisbaar voor de uitoefening van het aan de Staten opgedragen toezicht. Hoewel onderscheidene veenschappen na het arrest van den Hoogen Raad, wat den naam betreft, in waterschappen zijn veranderd, is het, ook ter verkrijging van rechtszekerheid, wenschelijk aan de Staten uitdrukkelijk de bevoegdheid te geven, veenschappen op te richten en te regelen.

Veenpolders zijn voor de lage verveningen ongeveer hetzelfde wat de veenschappen zijn voor de hooge. Zeker hebben de veenpolders nog meer overeenkomst met de waterschappen dan de veenschappen, maar wat door den Hoogen Raad als het hoofddoel der veenschappen — in tegenoverstelling met de waterschappen — beschouwd wordt, de vervening volgens een geregeld plan van aanleg en bewerking, maakt ook deel uit van de taak der veenpolders.

Verder is in dit nieuwe artikel uitdrukkelijk van de oprichting van waterschappen, veenschappen en veenpolders gesproken. Hoezeer reeds in de practijk is aangenomen, dat de Staten daartoe, althans tot oprichting van waterschappen en veenpolders, bevoegd zijn, is het toch wenschelijk dit te zeggen.

Ook is eenige verandering voorgesteld ten aanzien van het toezicht der Staten der provincie. Het is onnoodig hier de velerlei werken op te noemen, waarover het toezicht zich uitstrekt. Hetgeen art. 193 der Grondwet over verveningen, ontgrondingen, indijkingen, droogmakerijen, mijnwerken en steengroeven bepaalt, kan even goed geregeld worden in de provinciale wet. Het moet overigens den wetgever worden vrijgelaten het in den regel aan de Staten opgedragen toezicht op anderen over te dragen. Dit kan met name noodig zijn bij den aanleg, het onderhoud en gebruik van spoorwegwerken.

Ad art. b. Terwijl de Grondwet gewaagt van de bevoegdheid om provinciale en gemeentelijke verordeningen vast te stellen, wordt eene dergelijke bepaling omtrent de waterschappen, veenschappen en veenpolders tot dusverre gemist. Het is wenschelijk die leemte aan te vullen.

De tijdelijke voorzitter van den Raad van Ministers,

HEEMSKERK.

[**111**. 24.]

ONTWERP VAN WET

In overweging nemen van een voorstel van verandering in de Additionnele artikelen der Grondwet.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten;

Alzoo Wij in overweging genomen hebben dat de noodzakelijkheid gebleken is om in de Grondwet verandering te brengen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

§ 1. Er bestaat grond om het volgend voorstel van verandering in de Additionnele artikelen der Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden in overweging te nemen:

§ 2. De Additionnele artikelen der Grondwet vervallen en worden vervangen door de volgende artikelen:

Art. 1. Alle bestaande autoriteiten blijven voortduren, tot dat zij door andere, volgens deze Grondwet, zijn vervangen.

Art. 2. Alle op het oogenblik der afkondiging van de veranderingen in de Grondwet verbindende wetten, reglementen en besluiten worden gehandhaafd, tot dat zij achtervolgens door andere worden vervangen.

Art. 3. De heerlijke regten betreffende voordragt of aanstelling van personen tot openbare betrekkingen zijn afgeschaft.

De opheffing der overige heerlijke regten en de schadeloosstelling der eigenaren kunnen door de wet worden vastgesteld en geregeld.

Art. 4. De Kamers der Staten-Generaal blijven bestaan uit het getal leden, bepaald bij de op het tijdstip van het afkondigen der veranderingen in de Grondwet geldende wetten, tot dat de wet regelende het kiesregt en de benoeming der afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer naar den eisch van de artt. (80), (81) en (82) zal zijn herzien.

Het voorstel of de voorstellen van wet, daartoe noodig, worden in de eerstvolgende zitting na de afkondiging der veranderingen in de Grondwet van 's Konings wege aan de Tweede Kamer gezonden.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van

tijdelijk voorzitter van den Raad van Ministers.

[**111**. 25.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Dit wetsontwerp is ingericht op het voetspoor der wet van 11 October 1848 (*Staatsblad* n°. 70), in dier voege, dat de bestaande artikelen vervallen en daaruit wordt overgenomen, wat thans nog noodig is. Afzonderlijke toelichting schijnen deze bepalingen niet te behoeven.

De tijdelijke Voorzitter van den Raad van Ministers,

HEEMSKERK.

[111. 26.]

BIJLAGE.

ONTWERP der gewijzigde Grondwet van het Koningrijk der Nederlanden.

EERSTE HOOFDSTUK.

Van het Rijk en zijn inwoners.

Art. 1.

Het Koningrijk der Nederlanden omvat het grondgebied in Europa benevens de kolonien en bezittingen in andere werelddeelen.

Art. 2.

De Grondwet is alleen voor het Rijk in Europa verbindende, voor zoover niet het tegendeel daaruit blijkt.
Waar in de volgende artikelen het Rijk wordt genoemd wordt alleen het Rijk in Europa bedoeld.

Art. 3.

De wet kan provincien en gemeenten vereenigen en splitsen, en nieuwe vormen.
De grenzen van het Rijk, van de provincien en van de gemeenten kunnen door de wet worden veranderd.

Art. 4.

Allen die zich op het grondgebied van het Rijk bevinden hebben aanspraak op bescherming van persoon en goederen.
De wet regelt de toelating en de uitzetting van vreemdelingen, en de algemeene voorwaarden, op welke ten aanzien van hunne uitlevering verdragen met vreemde mogendheden kunnen worden gesloten.

Art. 5.

Alle Nederlanders zijn gelijkelijk benoembaar tot openbare betrekkingen, behoudens de eischen van bekwaamheid en geschiktheid.
Vreemdelingen zijn tot geen andere Rijksbetrekkingen benoembaar dan tot die, welke de wet aanwijst.

Art. 6.

De wet verklaart wie Nederlanders en wie ingezetenen zijn.
De wet stelt regels voor de naturalisatie van vreemdelingen.

Art. 7.

Niemand heeft voorafgaand verlof noodig, om door de drukpers gedachten of gevoelens te openbaren, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.

Art. 8.

Ieder heeft het regt om verzoeken, mits schriftelijk, aan de bevoegde magt in te dienen. Elk verzoek moet door den verzoeker onderteekend zijn. Onderteekening uit naam van anderen kan alleen geschieden krachtens schriftelijke bij het verzoek overgelegde volmagt.
Wettig bestaande ligchamen kunnen aan de bevoegde magt verzoekschriften indienen, doch alleen over onderwerpen tot hunnen bepaalden werkkring behoorende.

Art. 9.

Het regt der ingezetenen tot vereeniging en vergadering wordt erkend.
De wet regelt en beperkt de uitoefening van dat regt in het belang der openbare orde.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Van den Koning.

EERSTE AFDEELING.

Van de Troonopvolging.

Art. 10.

De Kroon der Nederlanden is en blijft opgedragen aan Zijne Majesteit WILLEM FREDERIK, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, om door hem en Zijne wettige nakomelingen te worden bezeten erfelijk, overeenkomstig de navolgende bepalingen.

Art. 11.

De Kroon gaat bij erfopvolging over op Zijne zonen en verdere mannelijke uit mannen gekomen nakomelingen bij regt van eerstgeboorte, met dien verstande dat bij vóóroverlijden van een regthebbende diens zonen of verdere mannelijke uit mannen gekomen nakomelingen op gelijke wijze in zijne plaats treden en de Kroon nooit in eene jongere lijn of een jongeren tak overgaat, zoolang er in de oudere lijn of den ouderen tak zoodanige nakomeling wordt gevonden.

Art. 12.

Bij ontstentenis van opvolgers in het voorgaande artikel aangewezen gaat de Kroon over op de nog in leven zijnde dochters van den laatst overleden Koning bij regt van eerstgeboorte.

Art. 13.

Bij ontstentenis ook van de dochters, in het voorgaand artikel bedoeld, gaat de Kroon over op de dochters van de nedergaande mannelijke lijnen uit den laatst overleden Koning en, bij gebreke ook daarvan, in de nedergaande vrouwelijke lijnen.
In dat geval heeft steeds de oudere lijn voor de jongere, de mannelijke tak voor den vrouwelijken, de oudere voor den jongeren, en hebben in iederen tak mannen voor vrouwen en ouder voor jonger den voorrang.

Art. 14.

Bij ontstentenis van een opvolger, krachtens de drie voorgaande artikelen tot de Kroon geregtigd, gaat deze over op de Prinses, door geboorte tot het Huis van Oranje-Nassau behoorende, die den laatst overleden Koning in de lijn der afstamming van wijlen Koning WILLEM FREDERIK, het naast bestaat.
Bij gelijken graad van verwantschap heeft de oudste den voorrang.
Is de bedoelde bloedverwante des Konings vóór hem overleden, dan treden hare nakomelingen in hare plaats met inachtneming der regelen in het 2de lid van art. 13 omschreven.

Art. 15.

Bij ontstentenis van een opvolger, krachtens de vier voorgaande artikelen tot de Kroon gerechtigd, gaat deze over op de wettige mannelijke uit mannen gekomen nakomelingen van wijlen Prinses CAROLINA VAN ORANJE, zuster van wijlen Prins WILLEM den Vijfde en gemalin van wijlen den Prins van NASSAU-WEILBURG, op gelijke wijze als in art. 11 ten opzigte van de nakomelingen van wijlen Koning WILLEM FREDERIK is bepaald.

Art. 16.

Afstand van de Kroon heeft ten opzigte van de opvolging hetzelfde gevolg als overlijden.

Art. 17.

Het kind waarvan eene vrouw zwanger is op het oogenblik van het overlijden des Konings wordt ten opzigte van het regt op de Kroon als reeds geboren aangemerkt. Dood ter wereld komende wordt het geacht nooit te hebben bestaan.

Art. 18.

Van de erfopvolging, zoowel voor zich zelve als voor hunne nakomelingen, zijn uitgesloten alle nakomelingen geboren uit een huwelijk aangegaan door een Koning of eene Koningin buiten gemeen overleg met de Staten-Generaal, of door een Prins of Prinses zonder de bij de wet verleende toestemming.

Zoodanig huwelijk aangaande, doet eene Koningin afstand van, en verliest eene Prinses haar regt op de Kroon.

Voor een Prins of Prinses uit een ander dan het regerende stamhuis kan latere erkenning van een huwelijk bij de wet in plaats van voorafgaande toestemming treden.

Art. 19.

Wanneer bijzondere omstandigheden eenige verandering in of voorziening omtrent de troonopvolging raadzaam maken, is de Koning bevoegd daaromtrent eene voordragt van wet te doen.

De Staten-Generaal beraadslagen en besluiten daarover in vereenigde vergadering.

Art. 20.

Wanneer geen bevoegde opvolger naar de Grondwet bestaat, wordt deze benoemd bij eene wet, waarvan het ontwerp door den Koning wordt voorgedragen.

De Staten-Generaal beraadslagen en besluiten daarover in vereenigde vergadering.

Art 21.

Wanneer bij overlijden des Konings geen bevoegde opvolger naar de Grondwet bestaat, geschiedt de benoeming regtstreeks door de Staten-Generaal in vereenigde vergadering.

Zij worden daartoe binnen eene maand na het overlijden zamengeroepen.

Art 22.

Al de bepalingen omtrent de erfopvolging worden op de nakomelingen van den volgens het voorgaande artikel benoemden Koning toepasselijk, in dier voege dat het nieuwe stamhuis ten opzigte van die erfopvolging van hem zijnen oorsprong neemt op gelijke wijze en met dezelfde gevolgen als het Huis van Oranje-Nassau dit volgens art. 10 doet uit wijlen Koning Willem Frederik.

Ditzelfde geldt in het geval van art. 15 ten opzigte van de aldaar bedoelde nakomelingen van wijlen Prinses Carolina van Oranje.

Het geldt evenzeer ten aanzien van de vrouw en hare nakomelingen, die bij opvolging tot de Kroon zijn geroepen, met dien verstande dat de Kroon eerst bij geheele ontstentenis van die nakomelingen in de volgende vroulijke lijn uit het regerende stamhuis overgaat.

Art. 23.

De Koning kan geene vreemde Kroon dragen, met uitzondering van die van Luxemburg.

In geen geval kan de zetel der regering buiten het Rijk worden verplaatst.

TWEEDE AFDEELING.

Van het inkomen der Kroon.

Art. 24.

Behalve het inkomen uit de domeinen, door de wet van 26 Augustus 1822 afgestaan en in 1848 door wijlen Koning Willem II tot kroondomein aan den Staat teruggegeven, geniet de Koning een jaarlijksch inkomen uit 's lands kas, waarvan het bedrag bij elke troonsbeklimming door de wet wordt vastgesteld.

Art. 25.

Den Koning worden tot deszelfs gebruik zomer- en winterverblijven in gereedheid gebragt, voor welker onderhoud echter niet meer dan f 50 000 jaarlijks ten laste van den Lande kunnen worden gebragt.

Art. 26.

De Koning en de Prins van Oranje zijn vrij van alle personele lasten.

Geen vrijdom van eenige andere belasting wordt door hen genoten.

Art. 27.

De Koning rigt zijn Huis naar eigen goedvinden in.

Art. 28.

Het jaarlijksch inkomen eener Koningin-Weduwe, gedurende haren weduwelijken staat, uit 's Lands kas is f 150 000.

Art. 29.

De oudste van des Konings zonen, of verdere mannelijke nakomelingen, die de vermoedelijke erfgenaam is van de Kroon, is des Konings eerste onderdaan en voert den titel van Prins van Oranje.

Art. 30.

De Prins van Oranje geniet als zoodanig uit 's Lands kas een jaarlijksch inkomen van f 100 000, te rekenen van den tijd, dat hij den ouderdom van achttien jaren zal hebben vervuld; dit inkomen wordt gebragt op f 200 000, na het voltrekken van een huwelijk, waartoe bij de wet toestemming is verleend.

DERDE AFDEELING.

Van de voogdij des Konings.

Art. 31.

De Koning is meerderjarig als zijn achttiende jaar vervuld is.

Art. 32.

De voogdij van den minderjarigen Koning wordt geregeld en de voogd of voogden worden benoemd bij eene wet.

Over het ontwerp dier wet beraadslagen en besluiten de Staten-Generaal in vereenigde vergadering.

Art. 33.

Deze wet wordt nog bij het leven van den Koning voor het geval der minderjarigheid zijns opvolgers gemaakt. Mogt dit niet zijn geschied, zoo worden, is het doenlijk, eenige der naaste bloedverwanten van den minderjarigen Koning over de regeling der voogdij gehoord.

Art. 34.

Alvorens de voogdij te aanvaarden, legt elke voogd, in eene vereenigde vergadering van de Staten-Generaal, in handen van den Voorzitter den volgenden eed of belofte af:

»Ik zweer (beloof) trouw aan den Koning; ik zweer »(beloof) al de pligten, welke de voogdij mij oplegt, »heilig te vervullen, en er mij bijzonder op te zullen toe»leggen om den Koning gehechtheid aan de Grondwet »en liefde voor zijn volk in te boezemen!

»Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!" (»Dat beloof ik!")

Art. 35.

Ingeval de Koning buiten staat geraakt de regering waar te nemen, wordt in het noodige toezigt over zijn persoon voorzien naar de voorschriften, omtrent de voogdij van een minderjarigen Koning in art. 32 bepaald.

VIERDE AFDEELING.

Van het Regentschap.

Art. 36.

Gedurende de minderjarigheid van den Koning wordt het Koninklijk gezag waargenomen door eenen Regent.

Art. 37.

De Regent wordt benoemd bij eene wet, die tevens de opvolging in het regentschap, tot 's Konings meerderjarigheid toe, kan regelen. Over het ontwerp dier wet beraadslagen en besluiten de Staten-Generaal in vereenigde vergadering.

De wet wordt nog bij het leven van den Koning voor het geval der minderjarigheid zijns opvolgers gemaakt.

Art. 38.

Het Koninklijk gezag wordt mede aan eenen Regent opgedragen, ingeval de Koning buiten staat geraakt de regering waar te nemen.

Wanneer de hoofden der ministeriële departementen, in rade vereenigd, oordeelen dat dit geval aanwezig is, geven zij van hunne bevinding kennis aan den Raad van State met uitnoodiging om binnen een bepaalden termijn advies uit te brengen.

Art. 39.

Blijven zij na afloop van den gestelden termijn bij hun oordeel, dan roepen zij de Staten-Generaal in vereenigde vergadering bijeen, om hun, onder overlegging van het advies van den Raad van State, zoo dit is ingekomen, van het voorhanden geval verslag te doen.

Art. 40.

Zijn de Staten-Generaal in vereenigde vergadering van oordeel dat het in art. 38, 1ste lid, omschreven geval aanwezig is, dan verklaren zij dit bij een besluit, dat op last en ter verantwoording van den in art. 106, 2de lid, aangewezen voorzitter wordt afgekondigd en dat op den dag der afkondiging in werking treedt.

Bij ontstentenis van dezen voorzitter wordt door de vergadering een voorzitter benoemd.

Art. 41.

In het geval van art. 40 is de Prins van Oranje, wanneer hij zijn achttiende jaar vervuld heeft, van regtwege Regent.

Art. 42.

Ontbreekt een Prins van Oranje of heeft de Prins van Oranje zijn achttiende jaar niet vervuld, dan wordt in het regentschap voorzien op de wijze in art. 37 bepaald; in het laatste geval tot aan het tijdstip waarop hij zijn achttiende jaar vervuld heeft.

Art. 43.

Bij het aanvaarden van het regentschap legt de Regent in eene vereenigde vergadering van de beide Kamers der Staten-Generaal in handen van den Voorzitter den volgenden eed of belofte af:

»Ik zweer (beloof) trouw aan den Koning; ik zweer »(beloof) dat ik in de waarneming van het Koninklijk gezag, »zoolang de Koning minderjarig is (zoolang de Koning »buiten staat blijft de regering waar te nemen), de Grond»wet steeds zal onderhouden en handhaven.

» Ik zweer (beloof), dat ik de onafhankelijkheid en het »grondgebied des Rijks met al mijn vermogen zal ver»dedigen en bewaren; dat ik de algemeene en bijzondere »vrijheid en de regten van alle des Konings onderdanen, »en van elk hunner zal beschermen, en tot instandhouding »en bevordering van de algemeene en bijzondere welvaart »alle middelen aanwenden, welke de wetten te mijner »beschikking stellen, gelijk een goed en getrouw Regent »schuldig is te doen.

»Zoo waarlijk helpe mij God almachtig!" (»Dat beloof ik!")

Art. 44.

Wanneer een Regent buiten staat geraakt het regentschap waar te nemen zijn de artt. 38, 2de lid, 39 en 40 toepasselijk. Is de opvolging in het regentschap niet geregeld, dan wordt art. 37, 1ste lid, toegepast.

Art. 45.

Het Koninklijk gezag wordt waargenomen door den Raad van State:

1°. bij overlijden des Konings, zoolang niet in de troonopvolging volgens art. 21 is voorzien, voor den minderjarigen troonopvolger geen Regent is benoemd, of de troonopvolger of Regent afwezig is.

2°. in het geval van artt. 40 en 44, zoolang de Regent ontbreekt of afwezig is.

3°. in het geval van art. 17, zoolang de troonopvolging onzeker is en de Regent ontbreekt of afwezig is.

Deze waarneming houdt van regtswege op, zoodra de bevoegde troonopvolger of Regent zijne waardigheid heeft aanvaard.

In de gevallen, waarin in het regentschap moet worden voorzien, dient de Raad van State het daartoe strekkend wetsontwerp in binnen den tijd van eene maand na de aanvaarding der waarneming van het Koninklijk gezag.

Art 46.

Eene wet bepaalt, bij de benoeming van den Regent of bij de aanvaarding van het regentschap door den Prins van Oranje de som, die op het jaarlijksch inkomen van de Kroon zal worden genomen voor de kosten van het regentschap.

Deze bepaling kan gedurende het regentschap niet worden veranderd.

Art 47.

Zoodra het in art. 38 omschreven geval heeft opgehouden te bestaan wordt dit door de Staten-Generaal in vereenigde vergadering verklaard bij een besluit, dat op last en ter verantwoording van den voorzitter in art. 40 vermeld wordt afgekondigd.

Art. 48.

Dit besluit wordt genomen op voorstel van den Regent of van ten minste twintig leden der Staten-Generaal. Deze leden dienen hun voorstel in bij den Voorzitter der Eerste Kamer, die de beide Kamers onmiddellijk in vereenigde vergadering bijeenroept.

Is de zitting der Kamers gesloten, dan zijn die leden bevoegd de oproeping zelven te doen.

Art. 49.

De hoofden der ministeriële departementen en de voogd of voogden zijn persoonlijk gehouden aan de Kamers der Staten-Generaal, zoo dikwerf dit wordt gevraagd, omtrent den toestand van den Koning of van den Regent verslag te doen.

Art. 92, 3de lid, is ten deze ook op de voogden toepasselijk.

Art. 50.

Onmiddellijk na afkondiging van het in art. 47 omschreven besluit herneemt de Koning de waarneming der regering.

VIJFDE AFDEELING.

Van de inhuldiging des Konings.

Art. 51.

De Koning, de regering aanvaard hebbende, wordt zoodra mogelijk plegtig beëedigd en ingehuldigd binnen de stad Amsterdam, in eene openbare en vereenigde vergadering van de Staten-Generaal.

Art. 52.

In deze vergadering wordt door den Koning den volgenden eed of belofte op de Grondwet afgelegd:

» Ik zweer (beloof) aan het Nederlandsche volk, dat ik de Grondwet steeds zal onderhouden en handhaven.

» Ik zweer (beloof), dat ik de onafhankelijkheid en het grondgebied des Rijks met al mijn vermogen zal verdedigen en bewaren; dat ik de algemeene en bijzondere vrijheid en de regten van al mijne onderdanen zal beschermen, en tot instandhouding en bevordering van de algemeene en bijzondere welvaart alle middelen zal aanwenden, welke de wetten te mijner beschikking stellen, zooals een goed Koning schuldig is te doen."

» Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!" (» Dat beloof ik!")

Art. 53.

Na het afleggen van dezen eed of belofte wordt de Koning in dezelfde vergadering gehuldigd door de Staten-Generaal, wier voorzitter de volgende plegtige verklaring uitspreekt, die vervolgens door hem en elk der leden, hoofd voor hoofd, beëedigd of bevestigd wordt:

» Wij ontvangen en huldigen in naam van het Nederlandsche volk en krachtens de Grondwet, U als Koning;

» wij zweren (beloven), dat wij Uwe onschendbaarheid en de regten Uwer Kroon zullen handhaven; wij zweren (beloven) alles te zullen doen, wat goede en getrouwe Staten-Generaal schuldig zijn te doen."

» Zoo waarlijk helpe ons God almagtig!" (» Dat beloven wij!")

ZESDE AFDEELING.

Van de magt des Konings.

Art. 54.

De Koning is onschendbaar; de ministers zijn verantwoordelijk.

Art. 55.

De uitvoerende magt berust bij den Koning.

Art. 56.

Door den Koning worden algemeene maatregelen van bestuur vastgesteld. Strafbepalingen worden in die maatregelen niet opgenomen dan krachtens de wet.

Art. 57.

De Koning heeft het opperbestuur der buitenlandsche betrekkingen.

Art. 58.

De Koning verklaart oorlog. Hij geeft daarvan onmiddelijk kennis aan de beide Kamers der Staten-Generaal, met bijvoeging van zoodanige mededeelingen, als hij met het belang van den Staat bestaanbaar acht.

Art. 59.

De Koning sluit en bekrachtigt alle verdragen met vreemde mogendheden.

Hij deelt den inhoud dier verdragen mede aan de beide Kamers der Staten-Generaal, zoodra hij oordeelt, dat het belang van den Staat dit toelaat.

Verdragen, die wijziging van het grondgebied des Rijks in Europa of in andere werelddeelen inhouden, die aan het Rijk geldelijke verpligtingen opleggen of die eenige eenige andere bepaling, wettelijke regten betreffende, inhouden, worden door den Koning niet bekrachtigd dan na door de Staten-Generaal te zijn goedgekeurd.

Deze goedkeuring wordt niet vereischt, indien de wet den Koning tot het sluiten van het verdrag heeft gemagtigd.

Art. 60.

De Koning heeft het oppergezag over zee- en landmagt.

De militaire officieren worden door hem benoemd. Zij worden door hem bevorderd, ontslagen of op pensioen gesteld, volgens de regels door de wet te bepalen.

De pensioenen worden door de wet geregeld.

Art. 61.

De Koning heeft het opperbestuur der kolonien en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen.

De reglementen op het beleid der regering aldaar worden door de wet vastgesteld.

Het muntstelsel wordt door de wet geregeld.

Andere onderwerpen deze kolonien en bezittingen betreffende, worden door de wet geregeld, zoodra de behoefte daaraan blijkt te bestaan.

Art. 62.

De Koning doet jaarlijks aan de Staten-Generaal een omstandig verslag geven van het beheer dier kolonien en bezittingen en van den staat waarin zij zich bevinden.

De wet regelt de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen.

Art. 63.

De Koning heeft het opperbestuur van de algemeene geldmiddelen. Hij regelt de bezoldiging van alle collegien en ambtenaren, die uit 's Rijks kas worden betaald.

De wet regelt de bezoldiging van de regterlijke magt, van den Raad van State en van de Algemeene Rekenkamer.

De Koning brengt de bezoldigingen op de begrooting der Rijksuitgaven.

De pensioenen der ambtenaren worden door de wet geregeld.

Art. 64.

De Koning heeft het regt van de munt. Hij vermag zijne beeldtenis op de muntspecien te doen stellen.

Art. 65.

De Koning verleent adeldom.

Vreemde adeldom kan door geen Nederlander worden aangenomen.

Art. 66.

Ridderorden worden door eene wet, op het voorstel des Konings, ingesteld.

Art. 67.

Vreemde orden, waaraan geen verpligtingen verbonden zijn, mogen worden aangenomen door den Koning en, met zijne toestemming, door de Prinsen van Zijn Huis.

In geen geval mogen andere Nederlanders, of de vreemdelingen die in Nederlandsche staatsdienst zijn, vreemde ordeteekenen, titels, rang of waardigheid aannemen, zonder bijzonder verlof van den Koning.

Art. 68.

De Koning heeft het regt van gratie van straffen, door regterlijk vonnis opgelegd.

Hij oefent dat regt uit na het advies te hebben ingewonnen van den regter, die het vonnis gewezen heeft, wanneer het veroordeelingen betreft tot drie jaren gevangenisstraf en daar beneden, en tot geldboete, te zamen of afzonderlijk.

Bij ontstentenis van dien regter alsmede wanneer het veroordeelingen tot zwaardere straffen betreft, wordt de Hooge Raad gehoord.

Amnestie en abolitie worden niet dan bij eene wet toegestaan.

Art. 69.

Dispensatie van wetsbepalingen kan door den Koning slechts worden verleend met magtiging van de wet.

De wet, welke deze magtiging verleent, noemt de bepalingen, waarvoor de bevoegdheid tot dispensatie zich uitstrekt.

Dispensatie van bepalingen van algemeene maatregelen

van bestuur is slechts toegelaten voor zoover de Koning zich de bevoegdheid daartoe bij den maatregel uitdrukkelijk heeft voorbehouden.

Art. 70.

Alle geschillen van bestuur tusschen provincien onderling, tusschen provincien en gemeenten en tusschen gemeenten onderling worden hetzij regtstreeks of in het hoogste ressort door den Koning beslist.

Art. 71.

De Koning draagt aan de Staten-Generaal ontwerpen van wet voor, en doet hun zoodanige andere voorstellen, als hij noodig acht.

Hij heeft het regt de door de Staten-Generaal aangenomen wetsontwerpen al dan niet goed te keuren.

Art. 72.

De wijze van afkondiging der wetten en der algemeene maatregelen van bestuur en het tijdstip waarop zij aanvangen verbindende te zijn worden door de wet geregeld.

Het formulier van afkondiging der wetten is het volgende:

»Wij enz. . . . . Koning der Nederlanden enz. . . . . »allen die deze zullen zien of hooren lezen salut! doen te »weten:

»Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat enz. (De beweegredenen der wet).

»Zoo is het dat Wij, den Raad van State gehoord, en »met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goed»gevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan »bij deze", enz.

(De inhoud der wet).

»Gegeven", enz.

Ingeval het Koninklijk gezag door een Regent of door den Raad van State wordt waargenomen, wordt de daardoor noodige wijziging in dit formulier gebragt.

Art. 73.

De Koning heeft het regt om de Kamers der Staten-Generaal, elk afzonderlijk of beide te zamen, te ontbinden.

Het besluit, waardoor die ontbinding wordt uitgesproken, houdt tevens den last in tot het verkiezen van nieuw Kamers binnen veertig dagen, en tot het zamenkomen der nieuw verkozene Kamers binnen twee maanden.

De Raad van State, het Koninklijk gezag waarnemende, oefent het regt van ontbinding niet uit.

ZEVENDE AFDEELING.

Van den Raad van State en de Ministeriele Departementen

Art. 74.

Er is een Raad van State, welks zamenstelling en bevoegdheid worden geregeld door de wet.

De Koning is Voorzitter van den Raad en benoemt de leden.

De Prins van Oranje heeft, nadat zijn achttiende jaar is vervuld, van regtswege zitting in den Raad.

Art. 75.

De Koning brengt ter overweging bij den Raad van State alle voorstellen, door hem aan den Staten-Generaal te doen, of door deze aan hem gedaan, alsmede alle algemeene maatregelen van bestuur van het Rijk en van zijne kolonien en bezittingen in andere werelddeelen.

Aan het hoofd der uit te vaardigen besluiten wordt melding gemaakt dat de Raad van State deswege gehoord is.

De Koning hoort wijders den Raad van State over alle zaken, waarin hij dit noodig oordeelt. De Koning alleen besluit en geeft telkens van zijn genomen besluit kennis aan den Raad van State.

Art. 76.

De wet die de bevoegdheid van den Raad van State regelt, kan aan eene afdeeling van dien Raad de uitspraak in het hoogste ressort over geschillen, ingevolge art. 152 aangewezen, opdragen.

Art. 77.

De Koning stelt ministeriele departementen in, benoemt er de hoofden van, en ontslaat die naar welgevallen.

De hoofden der ministeriele departementen zorgen voor de uitvoering der Grondwet en der andere wetten, voor zooverre die van de Kroon afhangt.

Hunne verantwoordelijkheid wordt geregeld door de wet.

Alle Koninklijke besluiten en beschikkingen worden door een der hoofden van de ministeriele departementen mede onderteekend.

DERDE HOOFDSTUK.

Van de Staten-Generaal.

EERSTE AFDEELING.

Van de zamenstelling der Staten-Generaal.

Art. 78.

De Staten-Generaal vertegenwoordigen het geheele Nederlandsche volk.

Art. 79.

De Staten-Generaal zijn verdeeld in eene Eerste en Tweede Kamer.

Art. 80.

De leden van de Tweede Kamer worden regtstreeks gekozen door de meerderjarige mannelijke ingezetenen, Nederlanders, die als hoofden van huisgezinnen krachtens eenig persoonlijk of zakelijk regt eene woning van eene door de wet voor iedere gemeente bepaalde jaarlijksche huurwaarde in gebruik hebben. De bedoelde wet bepaalt het vereischte minimum van jaarlijksche huurwaarde in geene gemeente lager dan op f 50 voor de ongestoffeerde woning; voor de gemeenten, waarvoor een hooger minimum-cijfer dan het laagste wordt bepaald, wordt zooveel mogelijk ongeveer dezelfde evenredigheid tusschen het getal kiezers en het zielental der bevolking in acht genomen, als in de gemeenten, die het laagste door de wet bepaalde minimum van huurwaarde hebben.

Het kiesrecht wordt niet uitgeoefend door hen, die in hechtenis zijn; die tot gevangenisstraf of zwaardere straf zijn veroordeeld en de hun opgelegde straffen nog niet ten volle hebben ondergaan, die krachtens regterlijke uitspraak de beschikking of het beheer hunner goederen niet bezitten, of wien het kiesregt of andere in de wet nader aan te wijzen regten bij regterlijke uitspraak ontzegd zijn, noch ook door hen wier aanslag in eene of meer Rijks directe belastingen in het laatst vorig jaar wegens wanbetaling oninbaar is verklaard, ten ware zij vóór de jaarlijksche vaststelling der kiezerslijsten het uit dien hoofde verschuldigde hebben aangezuiverd.

Art. 81.

De Tweede Kamer bestaat uit honderd leden, die gekozen worden in kiesdistricten.

De verdeeling van het Rijk in kiesdistricten en alles wat verder het kiesregt en de wijze van verkiezing betreft, wordt door de wet geregeld.

Art. 82.

De Eerste Kamer bestaat uit vijftig leden.

Zij moeten behooren tot de hoogstaangeslagenen in de Rijks directe belastingen.

Het getal dezer hoogstaangeslagenen, waaruit zij worden gekozen, wordt in elke provincie zóó bepaald, dat op

iedere twee duizend zielen één, die tevens de overige vereischten bezit om lid dezer Kamer te zijn, verkiesbaar is.

Deze overige vereischten zijn dezelfde, welke voor de leden der Tweede Kamer worden gevorderd.

Zij worden verkozen door de Provinciale Staten in de volgende verhouding:

Noordbrabant	6
Gelderland	6
Zuidholland	10
Noordholland	9
Zeeland	2
Utrecht	3
Friesland	4
Overijssel	3
Groningen	3
Drenthe	1
Limburg	3
	50

In geval van vereeniging of splitsing van provinciën of vorming van nieuwe voorziet de wet in de wijziging, welke daardoor in deze verhouding noodig zal worden bevonden.

TWEEDE AFDEELING.

Van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Art. 83.

Om lid der Tweede Kamer te kunnen zijn wordt alleen vereischt dat men mannelijk Nederlander zij, niet bij regterlijke uitspraak de beschikking of het beheer over zijne goederen hebbe verloren, noch van eenige regten ontzet zij, en den ouderdom van dertig jaren vervuld hebbe.

Art. 84.

De leden der Tweede Kamer worden gekozen voor vier jaren.

Zij treden tegelijk af en zijn dadelijk herkiesbaar.

Art 85.

De leden stemmen zonder last van of ruggespraak met hen, die benoemen.

Art. 86.

Bij het aanvaarden hunner betrekking leggen zij den volgenden eed of belofte af:

» Ik zweer (beloof) getrouwheid aan de Grondwet.
» Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!" (» Dat beloof » ik!")

Alvorens tot dien eed of belofte te worden toegelaten, leggen zij den volgenden eed (verklaring en belofte) van zuivering af:

» Ik zweer (verklaar), dat ik om tot lid der Staten-»Generaal te worden benoemd, directelijk of indirectelijk »aan geene personen, hetzij in of buiten het bestuur, onder »wat naam of voorwendsel ook, eenige giften of gaven »beloofd of gegeven heb.

» Ik zweer (beloof), dat ik, om iets hoegenaamd in deze »betrekking te doen of te laten, van niemand hoegenaamd »eenige beloften of geschenken aannemen zal, directelijk of »indirectelijk."

» Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!" (» Dat ver-»klaar en beloof ik!")

Deze eeden (beloften en verklaring) worden afgelegd in handen van den Koning, of in de vergadering der Tweede Kamer, in handen van den voorzitter, daartoe door den Koning gemagtigd.

Art. 87.

De voorzitter wordt door den Koning benoemd voor het tijdperk eener zitting, uit eene door de Kamer aangeboden opgave van drie leden.

Art. 88.

De leden genieten, tot vergoeding der reiskosten, eens, heen en terug, voor elke zitting, zoodanige som, als naar de afstanden door de wet zal worden geregeld. Als verdere schadeloosstelling wordt hun toegelegd eene som van f 2000 's jaars.

Deze schadeloosstelling wordt, voor den tijd der zitting, niet genoten door hen, die gedurende de geheele zitting afwezig bleven.

DERDE AFDEELING.

Van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.

Art. 89.

De leden der Eerste Kamer worden gekozen voor negen jaren. Art. 85 is op hen van toepassing.

Zij leggen bij het aanvaarden hunner betrekking gelijke eeden (beloften en verklaring) af, als voor de leden der Tweede Kamer zijn bepaald, hetzij in handen van den Koning, hetzij, in de vergadering der Eerste Kamer, in handen van den voorzitter, daartoe door den Koning gemagtigd.

Zij genieten reis- en verblijfkosten volgens de wet.

Een derde gedeelte treedt om de drie jaren af, volgens een daarvan te maken rooster. De uitvallende leden zijn dadelijk weder herkiesbaar.

Art. 90.

De voorzitter wordt door den Koning uit de leden benoemd, voor het tijdperk eener zitting.

VIERDE AFDEELING.

Beschikkingen aan beide Kamers gemeen.

Art. 91.

Niemand kan tegelijk lid der beide Kamers zijn.

Die tegelijk of op meer dan ééne plaats tot lid van de Eerste of van de Tweede Kamer of van beide Kamers is gekozen, verklaart welke dier benoemingen hij aanneemt.

Art. 92.

De hoofden der ministeriële departementen hebben zitting in de beide Kamers. Zij hebben alleen eene raadgevende stem, ten ware zij tot leden der vergadering mogten benoemd zijn.

Zij geven aan de Kamers, hetzij mondeling, hetzij schriftelijk, de verlangde inlichtingen, waarvan het verleenen niet strijdig kan worden geoordeeld met het belang van den Staat.

Zij kunnen door elke der Kamers worden uitgenoodigd om te dien einde ter vergadering tegenwoordig te zijn.

Art. 93.

Beide Kamers hebben, zoowel ieder afzonderlijk als in vereenigde vergadering, het regt van onderzoek (enquête), te regelen door de wet.

Art 94.

Een lid van de Staten-Generaal kan niet tegelijktijd zijn lid of procureur-generaal van den Hoogen Raad, noch lid van den Raad van State, noch lid van de Rekenkamer, noch Commissaris des Konings in eene provincie, noch geestelijke of bedienaar van de godsdienst, als zoodanig werkelijk dienst doende.

De wet regelt voor zooveel noodig de gevolgen van de vereeniging van het lidmaatschap van eene der beide Kamers met andere dan de in het eerste lid uitgesloten, uit 's Lands kas bezoldigde ambten.

Krijgslieden in werkelijke dienst, het lidmaatschap van eene der beide Kamers aanvaardende, zijn gedurende dat lidmaatschap van regtswege op non-activiteit. Ophoudende lid te zijn, keeren zij tot de werkelijke dienst terug.

Zij, die na hunne verkiezing tot lid van de Staten-Generaal een bezoldigd ambt, hun door of van wege den Koning opgedragen en dat zij niet reeds tijdens die verkiezing vervulden, aannemen, of bevordering in zoodanig ambt verwerven, verliezen van regtswege het lidmaatschap, maar zijn herkiesbaar.

Art. 95.

De leden der Staten-Generaal zijn niet geregtelijk vervolgbaar voor hetgeen zij in de vergadering hebben gezegd of aan haar schriftelijk hebben overgelegd.

Art. 96.

Elke Kamer onderzoekt de geloofsbrieven harer nieuwe inkomende leden, en beslist de geschillen, welke aangaande die geloofsbrieven of de verkiezing zelve oprijzen.

Art. 97.

Elke Kamer benoemt haren griffier.

Deze mag niet tegelijk lid van eene der Kamers zijn.

Art. 98.

De Staten-Generaal vergaderen ten minste eenmaal 's jaars.

Hunne gewone zitting wordt geopend op den derden Maandag in September.

De Koning roept eene buitengewone zitting bijeen, zoo dikwijls hij zulks noodig oordeelt.

Art. 99.

De afzonderlijke vergaderingen der beide Kamers, en evenzoo de vereenigde vergaderingen, worden in het openbaar gehouden.

De deuren worden gesloten, wanneer een tiende gedeelte der aanwezige leden het vordert of de voorzitter het noodig keurt.

De vergadering beslist, of met gesloten deuren zal worden beraadslaagd.

Over de punten in besloten vergadering behandeld, kan daarin ook een besluit worden genomen.

Art. 100.

Is bij overlijden des Konings of bij afstand van de Kroon de zitting gesloten, dan vergaderen de Staten-Generaal zonder voorafgaande oproeping. Deze buitengewone zitting wordt op den vijfden dag na het overlijden of na den afstand geopend.

Zijn de Kamers ontbonden, dan vangt deze termijn aan van den afloop der nieuwe verkiezingen.

Art. 101.

De zitting der Staten-Generaal wordt in vereenigde vergadering der beide Kamers, door den Koning of door eene commissie van zijnentwege geopend. Zij wordt op dezelfde wijze gesloten, wanneer hij oordeelt, dat het belang van den Staat niet vordert haar te doen voortduren.

De gewone jaarlijksche zitting duurt ten minste twintig dagen, tenzij de Koning gebruik make van het regt in art. 73 omschreven.

Art. 102.

Bij ontbinding van eene der Kamers of van beide, sluit de Koning tevens de zitting der Staten-Generaal.

Art. 103.

De Kamers mogen, noch afzonderlijk, noch in vereenigde vergadering, beraadslagen of besluiten, zoo niet meer dan de helft der leden tegenwoordig is.

Art. 104.

Alle besluiten over zaken worden bij volstrekte meerderheid der stemmende leden opgemaakt. Bij staken van stemmen wordt het nemen van een besluit tot eene volgende vergadering uitgesteld.

In deze, en evenzoo in eene voltallige vergadering, wordt, bij staken van stemmen, het voorstel geacht niet te zijn aangenomen.

De stemming moet geschieden bij hoofdelijke oproeping, wanneer één der leden dit verlangt, en alsdan mondeling.

Art. 105.

De stemming over personen voor de benoemingen of voordragten, in de Grondwet vermeld, geschiedt bij besloten en ongeteekende briefjes.

De volstrekte meerderheid der stemmende leden beslist; bij staking van stemmen beslist het lot.

Art. 106.

Bij eene vereenigde vergadering, worden de beide Kamers als slechts ééne beschouwd en nemen hare leden, naar willekeur, door elkander plaats.

De voorzitter der Eerste Kamer heeft de leiding der vergadering.

VIJFDE AFDEELING.

Van de wetgevende magt.

Art. 107.

De wetgevende magt wordt gezamenlijk door den Koning en de Staten-Generaal uitgeoefend.

Art. 108.

De Koning zendt zijne voorstellen, hetzij van wet, hetzij andere, aan de Tweede Kamer bij eene schriftelijke boodschap of door eene commissie.

Hij kan aan bijzondere door hem aangewezen commissarissen opdragen eenen Minister bij het behandelen van die voorstellen in de vergaderingen der Staten-Generaal te vervangen of bij te staan.

Art. 109.

Over eenig ingekomen voorstel des Konings wordt door de volle Kamer niet beraadslaagd, dan nadat het is overwogen in de onderscheidene afdeelingen, waarin al de leden der Kamer zich verdeelen en welke op gezette tijden bij loting vernieuwd worden.

Art. 110.

De Tweede Kamer, alsmede de vereenigde vergadering der beide Kamers, heeft het regt wijzigingen in een voorstel des Konings te maken.

Art. 111.

Wanneer de Tweede Kamer tot aanneming van het voorstel, hetzij onveranderd, hetzij gewijzigd, besluit, zendt zij het aan de Eerste Kamer met het volgende formulier:

» De Tweede Kamer der Staten-Generaal zendt aan de Eerste Kamer het hiernevens gaande voorstel des Konings en is van oordeel, dat het, zooals het daar ligt, door de Staten-Generaal behoort te worden aangenomen."

Wanneer de Tweede Kamer tot het niet-aannemen van het voorstel besluit, geeft zij daarvan kennis aan den Koning met het volgende formulier:

» De Tweede Kamer der Staten-Generaal betuigt den Koning haren dank voor zijnen ijver in het bevorderen van 's Rijks belangen en verzoekt hem eerbiedig het gedane voorstel in nadere overweging te nemen."

Art. 112.

De Eerste Kamer overweegt, met inachtneming van art. 109, het voorstel zoodanig als het door de Tweede Kamer is aangenomen.

Wanneer zij tot aanneming van het voorstel besluit, geeft zij daarvan kennis aan den Koning en aan de Tweede Kamer met de volgende formulieren:

» Aan den Koning.

» De Staten-Generaal betuigen den Koning hunnen » dank voor zijnen ijver in het bevorderen van 's Rijks » belangen en vereenigen zich met het voorstel zooals het daar ligt.

» Aan de Tweede Kamer.

» De Eerste Kamer der Staten-Generaal geeft aan de » Tweede Kamer kennis, dat zij zich heeft vereenigd met » het voorstel betrekkelijk . . . . . , op den . . . . . » aan haar door de Tweede Kamer toegezonden."

Wanneer de Eerste Kamer tot niet-aanneming van het voorstel besluit, geeft zij daarvan kennis aan den Koning en aan de Tweede Kamer met de volgende formulieren:

» Aan den Koning.

» De Eerste Kamer der Staten-Generaal betuigt den » Koning haren dank voor zijnen ijver in het bevorderen » van 's Rijks belangen, en verzoekt hem eerbiedig het » gedane voorstel in nadere overweging te nemen."

» Aan de Tweede Kamer.

» De Eerste Kamer der Staten-Generaal geeft aan de » Tweede Kamer kennis, dat zij den Koning eerbiedig » heeft verzocht het voorstel betrekkelijk . . . . . op den » . . . . . aan haar door de Tweede Kamer toegezonden, » in nadere overweging te nemen."

Art. 113.

Zoolang de Eerste Kamer nog niet heeft beslist, blijft de Koning bevoegd het door hem gedaan voorstel weder in te trekken.

Art. 114.

De Staten-Generaal hebben het regt voorstellen van wet aan den Koning te doen.

Art. 115.

De voordragt daartoe behoort uitsluitend aan de Tweede Kamer, die het voorstel overweegt op gelijke wijze als zulks ten aanzien van 's Konings voorstellen is bepaald en na aanneming aan de Eerste Kamer verzendt met het volgende formulier:

» De Tweede Kamer der Staten-Generaal zendt aan de » Eerste Kamer het hiernevensgaande voorstel, en is van » oordeel, dat de Staten-Generaal daarop 's Konings be- » willing behooren te verzoeken."

Zij is bevoegd aan een of meer van hare leden de schriftelijke en mondelinge verdediging van haar voorstel in de Eerste Kamer op te dragen.

Art. 116.

Wanneer de Eerste Kamer, na daarover op de gewone wijze te hebben beraadslaagd, het voorstel goedkeurt, zendt zij het aan den Koning met het volgende formulier:

» De Staten-Generaal oordeelende dat het nevensgaande » voorstel zou kunnen strekken tot bevordering van 's Rijks » belangen, verzoeken eerbiedig daarop 's Konings be- » willing."

Voorts geeft zij daarvan kennis aan de Tweede Kamer met het volgende formulier:

» De Eerste Kamer der Staten-Generaal geeft kennis » aan de Tweede Kamer, dat zij zich heeft vereenigd met » het van haar op den . . . . . ontvangen voorstel » betrekkelijk . . . . . en daarop namens de Staten- » Generaal 's Konings bewilliging heeft verzocht."

Wanneer de Eerste Kamer het voorstel niet goedkeurt, zoo geeft zij daarvan kennis aan de Tweede Kamer met het volgende formulier:

»De Eerste Kamer der Staten-Generaal heeft geene ge- »noegzame reden gevonden om op het hiernevens terug- »gaande voorstel 's Konings bewilliging te verzoeken."

Art. 117.

Andere voordragten, dan voorstellen van wet, kunnen door elke Kamer afzonderlijk aan den Koning worden gedaan.

Art. 118.

De Koning doet de Staten-Generaal zoo spoedig mogelijk kennis dragen, of hij een voorstel van wet door hen aangenomen al dan niet goedkeurt. Die kennisgeving geschiedt met een der volgende formulieren:

»De Koning bewilligt in het voorstel"

of:

»De Koning houdt het voorstel in overweging".

Art. 119.

Alle voorstellen van wet, door den Koning en de beide Kamers der Staten-Generaal goedgekeurd, verkrijgen kracht van wet en worden door den Koning afgekondigd.

De wetten zijn onschendbaar.

Art. 120.

De wetten zijn alleen voor het Rijk in Europa verbindende, tenzij het tegendeel daarin is uitgedrukt.

ZESDE AFDEELING.

Van de begrooting en de rekening.

Art. 121.

Door de wet worden de begrootingen van alle uitgaven des Rijks vastgesteld, en de middelen tot dekking aangewezen.

Art. 122.

De ontwerpen der algemeene begrootingswetten worden jaarlijks van wege den Koning aan de Tweede Kamer aangeboden, dadelijk na het openen der gewone zitting van de Staten-Generaal, vóór den aanvang van het jaar waarvoor de begrootingen moeten dienen.

Art. 123.

Geen hoofdstuk der begrooting van uitgaven kan meer dan die voor één departement van algemeen bestuur behelzen.

Ieder hoofdstuk wordt in een of meer ontwerpen van wet vervat.

Door zoodanige wet kan overschrijving worden toegestaan.

Art. 124.

Van alle ontvangsten en uitgaven des Rijks wordt over ieder afgeloopen dienstjaar eene rekening opgemaakt, overeenstemmende met de indeeling en omschrijving van die ontvangsten en uitgaven in de begrootingswetten.

De rekening wordt onderzocht en vastgesteld door de Algemeene Rekenkamer en daarna van wege den Koning aan de Staten-Generaal medegedeeld.

Vindt de Algemeene Rekenkamer bezwaar in de vereveuing van eenige ontvangst of uitgave, die geschied of door den Koning bevolen is, dan beslist de wet.

Jaarlijks biedt de Algemeene Rekenkamer aan den Koning een volledig verslag van hare werkzaamheden over het afgeloopen jaar aan; dit verslag wordt van wege den Koning aan de Staten-Generaal medegedeeld.

VIERDE HOOFDSTUK.

Van de Provinciale Staten en de Gemeentebesturen.

EERSTE AFDEELING.

Van de zamenstelling der Provinciale Staten.

Art. 125.

De leden der Provinciale Staten worden voor zes jaren, regtstreeks door de ingezetenen, bezittende de vereischten in art. 80 vermeld, naar de bepalingen der wet gekozen.

De helft dier leden treedt om de drie jaren af.

Art. 126.

Niemand kan tegelijk zijn lid der Eerste Kamer van de Staten-Generaal en lid der Staten eener provincie, noch ook lid der Staten van meer dan één provincie.

Art. 127.

De leden der Staten leggen bij het aanvaarden hunner betrekking den volgenden eed of belofte af:

» Ik zweer (beloof) trouw aan de Grondwet en aan de wetten des Rijks."

» Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!" (» Dat beloof ik!")

Zij worden tot dien eed (belofte) toegelaten na alvorens te hebben afgelegd gelijken eed (verklaring en belofte) van zuivering, als hierboven in art. 86 voor de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal is bepaald.

Art. 128.

De Staten vergaderen zoo dikwerf in het jaar als de wet bepaalt; en bovendien wanneer zij door den Koning buitengewoon worden bijeengeroepen.

De vergaderingen zijn openbaar, met hetzelfde voorbehoud als ten aanzien van de vergadering der Kamers van de Staten-Generaal is bepaald in art. 99.

Art. 129.

De leden der Staten stemmen zonder last van of ruggespraak met hen, die benoemen.

Art. 130.

Omtrent het beraadslagen en stemmen gelden de regels in de artt. 103, 104 en 105 ten aanzien van de Kamers der Staten-Generaal voorgeschreven.

TWEEDE AFDEELING.

Van de magt der Provinciale Staten.

Art. 131.

Het gezag en de magt van de Staten worden door de wet geregeld met inachtneming van de voorschriften in de volgende artikelen dezer afdeeling vervat.

Art. 132.

Aan de Staten wordt de regeling en het bestuur van de huishouding der provincie overgelaten.

Zij maken de verordeningen die zij voor het provinciaal belang noodig oordeelen.

Die verordeningen behoeven de goedkeuring des Konings.

Art. 133.

Wanneer de wetten of de algemeene maatregelen van bestuur het vorderen, verleenen de Staten hunne medewerking tot uitvoering daarvan.

Art. 134.

Elk besluit der Staten tot het invoeren, wijzigen of afschaffen van eene provinciale belasting behoeft de goedkeuring des Konings.

De wet geeft algemeene regels ten aanzien van de provinciale belastingen.

Deze belastingen mogen den doorvoer, den uitvoer naar en den invoer uit andere provincien niet belemmeren.

Art. 135.

De begrooting der provinciale inkomsten en uitgaven, jaarlijks door de Staten op te maken, behoeft de goedkeuring des Konings.

De wet regelt het vaststellen van de provinciale rekening.

Art. 136.

De Staten kunnen de belangen van de provincie bij den Koning en bij de Staten-Generaal voorstaan.

Art. 137.

De Staten benoemen uit hun midden een collegie van Gedeputeerde Staten, waaraan volgens de regels, door de wet te stellen, de dagelijksche leiding en uitvoering van zaken worden opgedragen, en zulks hetzij de Staten zijn vergaderd of niet.

Art. 138.

De Koning kan volgens door de wet gestelde regels de besluiten der Staten of der Gedeputeerde Staten, die met de wetten of het algemeen belang strijdig zijn, schorsen of vernietigen, met uitzondering van uitspraken, waarvan beroep openstaat of aanhangig is.

Art. 139.

De Koning stelt in elke provincie een commissaris aan met de uitvoering zijner bevelen en met het toezigt op de verrigtingen der Staten belast.

Deze commissaris zit voor in de vergadering der Provinciale Staten en in die der Gedeputeerde Staten en heeft in laatstgenoemd collegie stem.

Zijne jaarwedde en de kosten zijner woning worden op de begrooting der Rijksuitgaven gebragt. De wet beslist of andere uitgaven van het Provinciaal Bestuur ten laste van het Rijk komen.

DERDE AFDEELING.

Van de gemeentebesturen.

Art. 140.

De zamenstelling, inrigting en bevoegdheid der gemeentebesturen worden door de wet geregeld met inachtneming der voorschriften in de volgende artikelen dezer afdeeling vervat.

Art. 141.

Aan het hoofd der gemeente staat een raad, welks leden regtstreeks door de ingezetenen, bezittende de vereischten in art. 80 vermeld, voor een bepaald aantal jaren worden verkozen.

De verkiezing heeft plaats op de wijze door de wet te regelen.

De voorzitter wordt door den Koning ook buiten de leden van den raad benoemd, en door Hem ontslagen.

Art. 142.

Aan den raad wordt de regeling en het bestuur van de huishouding der gemeente overgelaten.

Hij maakt de verordeningen, die hij in het belang der gemeente noodig oordeelt

Art. 143.

De Koning kan volgens door de wet gestelde regels de besluiten van gemeentebesturen, die met de wetten of het algemeen belang strijdig zijn, schorsen of vernietigen met uitzondering van uitspraken, waarvan beroep openstaat of aanhangig is.

Art. 144.

De besluiten der gemeentebesturen, rakende zoodanige beschikking over gemeente-eigendom of zoodanige andere burgerlijke regtshandelingen, als de wet aanwijst, alsmede de begrootingen van inkomsten en uitgaven, worden aan de goedkeuring der Gedeputeerde Staten onderworpen.

Het opmaken der begrootingen en het vaststellen der gemeenterekeningen wordt door de wet geregeld.

Art. 145.

Het besluit van een gemeentebestuur tot het invoeren, wijzigen of afschaffen eener plaatselijke belasting wordt voorgedragen aan de Gedeputeerde Staten, die daarvan verslag doen aan den Koning, zonder wiens goedkeuring daaraan geen gevolg mag worden gegeven.

De wet geeft algemeene regels ten aanzien der plaatselijke belastingen.

Deze mogen den doorvoer en den uitvoer naar en invoer uit andere gemeenten niet belemmeren.

Art. 146.

De gemeenteraden kunnen de belangen van hunne gemeenten voorstaan bij den Koning, bij de Staten-Generaal en bij de Staten der provincie.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Van de Justitie.

EERSTE AFDEELING.

Algemeene bepalingen.

Art. 147.

Er wordt alom in het Rijk regt gesproken in naam des Konings.

Art. 148.

Het burgerlijk en handelsregt, het burgerlijk en militair strafregt, de regtspleging en de inrigting der regterlijke magt worden bij de wet geregeld in algemeene wetboeken, behoudens de bevoegdheid der wetgevende magt om enkele onderwerpen in afzonderlijke wetten te regelen.

Art. 149.

Niemand kan van zijn eigendom worden ontzet dan na voorafgaande verklaring bij de wet dat het algemeen nut de onteigening vordert en tegen vooraf genoten of vooraf verzekerde schadeloosstelling, een en ander volgens de voorschriften van eene algemeene wet.

Deze algemeene wet bepaalt ook de gevallen, in welke de voorafgaande verklaring bij de wet niet wordt vereischt.

Het vereischte, dat de verschuldigde schadeloosstelling vooraf betaald of verzekerd zij, geldt niet, wanneer oorlog, oorlogsgevaar, oproer, brand of watersnood eene onverwijlde inbezitneming vordert.

Art. 150.

Waar in het algemeen belang eigendom door het openbaar gezag moet worden vernietigd of onbruikbaar gemaakt, geschiedt dit tegen schadeloosstelling, tenzij de wet het tegendeel bepaalt.

Art. 151.

Alle twistgedingen over eigendom of daaruit voortspruitende regten, over schuldvordering en andere burgerlijke regten, behooren bij uitsluiting tot de kennis van de regterlijke magt.

Art. 152.

De wet bepaalt, welk gezag in de door haar aangewezen twistgedingen in zake van belastingen en over andere administratieve geschillen, niet behoorende tot die in art. 70 vermeld, uitspraak doet.

Art. 153.

De regterlijke magt wordt alleen uitgeoefend door regters, welke de wet aanwijst.

Art. 154.

Niemand kan tegen zijn wil worden afgetrokken van den regter, dien de wet hem toekent.

Over geschillen van bevoegdheid naar aanleiding van art. 70 en 152 ontstaan, beslist de Koning, den Raad van State gehoord.

Over geschillen van bevoegdheid tusschen het regterlijk en het administratief gezag oordeelt de Hooge Raad der Nederlanden in volle vergadering.

Art. 155.

Buiten de gevallen in de wet bepaald, mag niemand in hechtenis worden genomen dan op een bevel van den regter, inhoudende de redenen der gedane aanhouding.

Dit bevel moet bij of zoo spoedig mogelijk na de aanhouding beteekend worden aan dengene, tegen wien het is gerigt.

De wet bepaalt den vorm van dit bevel en den tijd binnen welken alle aangehoudenen moeten worden verhoord.

Art. 156.

Het binnentreden in eene woning tegen den wil van den bewoner is alleen geoorloofd in de gevallen bij de wet bepaald, krachtens eenen bijzonderen of algemeenen last van eene magt door de wet aangewezen.

De wet regelt de vormen, waaraan de uitoefening van deze bevoegdheid gebonden is.

Art. 157.

Het geheim der aan de post of andere openbare instellingen van vervoer toevertrouwde brieven is onschendbaar, behalve op last des regters, in de gevallen in de wet omschreven.

Art. 158.

De straf van algemeene verbeurdverklaring van goederen is en blijft afgeschaft.

Art. 159.

Alle vonnissen moeten de gronden, waarop zij rusten, inhouden en in strafzaken de wettelijke voorschriften, waarop de veroordeeling rust, aanwijzen.

De uitspraak geschiedt met open deuren.

Behoudens de uitzonderingen door de wet bepaald zijn de teregtzittingen openbaar. De regter kan in het belang der openbare orde en zedelijkheid van dezen regel afwijken.

TWEEDE AFDEELING.

VAN DE REGTERLIJKE MAGT.

Art. 160.

Er bestaat voor het geheele Rijk een opperste geregtshof, onder den naam van Hooge Raad der Nederlanden, waarvan de leden door den Koning, overeenkomstig het volgende artikel, worden benoemd.

Art. 161.

Van eene voorgevallen vacature wordt door den Hoogen Raad aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal kennis gegeven, die, ter vervulling daarvan, eene voordragt van drie personen aan den Koning aanbiedt, ten einde daaruit eene keuze te doen. De Koning benoemt den president en den vice-president uit de leden van den Hoogen Raad.

Art. 162.

De leden der Staten-Generaal, de hoofden der ministeriële departementen, de gouverneurs-generaal en de hooge ambtenaren onder anderen naam met gelijke magt bekleed in de kolonien of bezittingen des Rijks in andere werelddeelen, de leden van den Raad van State en de commissarissen des Konings in de provincien staan wegens ambtsmisdrijven in die betrekkingen gepleegd, ook na hunne aftreding, te regt voor den Hoogen Raad ter vervolging hetzij van 's Konings wege, hetzij van wege de Tweede Kamer.

De wet kan bepalen, dat nog andere ambtenaren en leden van hooge collegien wegens ambtsmisdrijven voor den Hoogen Raad te regt staan.

Art. 163.

De Hooge Raad heeft het toezigt op den geregelden loop en de afdoening van regtsgedingen, alsmede op het nakomen der wetten door de leden der regterlijke magt.

In strafzaken kan hij volgens de bepalingen der wet en behoudens de door haar vast te stellen uitzonderingen hunne handelingen, beschikkingen en vonnissen vernietigen op grond van strijd met de wet.

De overige bevoegdheden van den Hoogen Raad worden geregeld bij de wet.

Art. 164.

De leden van de regterlijke magt worden door den Koning aangesteld.

De leden van de regterlijke magt, met regtspraak belast, en de procureur-generaal bij den Hoogen Raad worden voor hun leven aangesteld.

Zij kunnen worden afgezet of ontslagen door uitspraak van den Hoogen Raad in de gevallen bij de wet aangewezen. Op eigen verzoek kunnen zij door den Koning worden ontslagen.

ZESDE HOOFDSTUK.

Van de godsdienst.

Art. 165.

Ieder belijdt zijne godsdienstige meeningen met volkomen vrijheid, behoudens de bescherming der maatschappij en harer leden tegen de overtreding der strafwet.

Art. 166.

Aan alle kerkgenootschappen in het Rijk wordt gelijke bescherming verleend.

Art. 167.

De belijders der onderscheidene godsdiensten genieten allen dezelfde burgerlijke en staatkundige regten, en hebben gelijke aanspraak op het bekleeden van openbare betrekkingen.

Art. 168.

Alle openbare godsdienstoefening binnen gebouwen en besloten plaatsen wordt toegelaten, behoudens de noodige maatregelen ter verzekering der openbare orde en rust.

Onder dezelfde bepaling blijft de openbare godsdienstoefening buiten de gebouwen in besloten plaatsen geoorloofd waar zij in 1848 naar de wetten en reglementen was toegelaten.

Art. 169.

De tractementen, pensioenen en andere inkomsten van welken aard ook, door de onderscheidene godsdienstige gezindheden of hare leeraars genoten wordende, en op de begrooting der uitgaven van het Rijk voor het dienstjaar 1884 uitgetrokken, blijven aan die gezindheden verzekerd.

Art. 170.

De Koning waakt, dat alle kerkgenootschappen zich houden binnen de palen van gehoorzaamheid aan de wetten van den Staat.

Art. 171.

De tusschenkomst der Regering wordt niet vereischt bij de briefwisseling met de hoofden der onderscheidene kerkgenootschappen, noch, behoudens verantwoordelijkheid volgens de wet, bij de afkondiging van kerkelijke voorschriften.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Van de financiën.

Art. 172.

Geene belastingen kunnen ten behoeve van 's Lands kas worden geheven, dan uit krachte van eene wet.

Art. 173.

Geene privilegien kunnen in het stuk van belastingen worden verleend.

Art. 174.

De verbindtenissen van den Staat jegens zijne schuldeischers worden gewaarborgd. De schuld wordt jaarlijks in overweging genomen ter bevordering der belangen van de schuldeischers van den Staat.

Art. 175.

Het gewigt, de gehalte en de waarde der muntspecien worden door de wet geregeld.

Art. 176.

Het toezigt en de zorg over de zaken van de Munt en de beslissing der geschillen over het allooi, essai en wat dies meer zij, worden door de wet geregeld.

Art. 177.

Er is eene Algemeene Rekenkamer, welker zamenstelling en taak door de wet worden geregeld.

Bij het openvallen eener plaats in deze Kamer zendt de Tweede Kamer der Staten-Generaal eene voordragt van drie personen aan den Koning, die daaruit benoemt.

De leden der Rekenkamer worden voor hun leven aangesteld.

Het 3de lid van art. 164 is op hen van toepassing.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Van de defensie.

Art. 178.

Alle Nederlanders, daartoe in staat, zijn verpligt mede te werken tot handhaving der onafhankelijkheid van het Rijk en tot verdediging van zijn grondgebied.

Ook aan ingezetenen, die geen Nederlanders zijn, kan die pligt worden opgelegd.

Art. 179.

Tot het doel in het vorig artikel vermeld en tot handhaving der inwendige rust is er steeds eene zee- en landmagt, bestaande uit vrijwilligers en dienstpligtigen.

De wet regelt de verpligte krijgsdienst. Zij regelt ook de verpligtingen die aan hen, die niet tot de zee- of landmagt behooren, ten aanzien van 's Lands verdediging opgelegd kunnen worden.

Art. 180.

Er is eene voldoende krijgsmagt tot bescherming van de kolonien en bezittingen in andere werelddeelen.

Art. 181.

Vreemde troepen worden niet dan krachtens eene wet in dienst genomen.

Art. 182.

De dienstpligtigen ter zee zijn bestemd om te dienen in of buiten Europa. Aan de dienst, door hen in de kolonien en bezittingen in andere werelddeelen te vervullen, worden door de wet voordeelen verbonden.

Art. 183.

De dienstpligtigen te land mogen niet dan krachtens eene wet buiten Europa worden gezonden.

De wet bepaalt de voordeelen hun wegens die uitzending toe te kennen.

Art. 184.

Wanneer, in geval van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden, de dienstpligtigen, die niet in werkelijke dienst zijn, door den Koning geheel of ten deele buitengewoon onder de wapenen worden geroepen, wordt gelijktijdig een voorstel van wet aan de Staten-Generaal gedaan om het onder de wapenen blijven dier dienstpligtigen, zooveel noodig, te bepalen.

Art. 185.

Al de kosten voor de legers van het Rijk worden uit 's Rijks kas voldaan.

De inkwartieringen en het onderhoud van het krijgsvolk, de transporten en leverantien van welken aard ook voor de legers of verdedigingswerken van het Rijk gevorderd, kunnen niet dan volgens algemeene regels bij de wet te stellen en tegen schadeloosstelling ten laste van een of meer inwoners of gemeenten worden gebragt.

De uitzonderingen op die algemeene regels, voor het geval van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden worden bij de wet vastgesteld.

Of er oorlogsgevaar in den zin waarin dat woord in 's Lands wetten voorkomt, aanwezig is, beslist de Koning.

Art. 186.

Ter handhaving van de uit- of inwendige zekerheid kan door of van wege den Koning elk gedeelte van het grondgebied des Rijks in staat van oorlog of In staat van beleg verklaard worden.

De wet bepaalt de wijze waarop, en de gevallen waarin zulks geschieden kan, en regelt de gevolgen.

Bij die regeling kan worden bepaald, dat de grondwettelijke bevoegdheden van het burgerlijk gezag ten opzigte van de openbare orde en de politie geheel of ten deele op het militair gezag overgaan, en dat de burgerlijke overheden aan de militaire ondergeschikt worden.

Daarbij kan wijders afgeweken worden van de artt. 7, 9, 156 en 157 der Grondwet. Voor het geval van oorlog kan ook van art. 154, 1ste lid, worden afgeweken.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Van den waterstaat.

Art. 187.

De wet geeft regels omtrent het bestuur van den waterstaat, de wegen en bruggen daaronder begrepen, met inachtneming der voorschriften in de volgende artikelen van dit hoofdstuk vervat.

Art. 188.

De Koning heeft het oppertoezigt over alles wat den waterstaat betreft, zonder onderscheid of de kosten daarvan worden betaald uit 's Rijks kas of op eene andere wijze gevonden.

Art. 189.

De Staten der provincien hebben het toezigt op alle waterstaatswerken, waterschappen, veenschappen en veenpolders. Nogthans kan de wet het toezigt over bepaalde werken aan anderen opdragen.

De Staten zijn bevoegd met goedkeuring des Konings in de bestaande inrigtingen en reglementen der waterschappen, veenschappen en veenpolders veranderingen te maken, nieuwe waterschappen, veenschappen en veenpolders op te rigten en nieuwe reglementen voor zoodanige instellingen vast te stellen.

Tot verandering van de inrigtingen of reglementen kunnen de besturen van die instellingen voorstellen aan de Staten der provincie doen.

Art. 190.

De besturen van waterschappen, veenschappen en veenpolders kunnen volgens regels, door de wet te stellen, in het huishoudelijk belang van die instellingen, verordeningen maken.

TIENDE HOOFDSTUK.

Van het onderwijs en het armbestuur.

Art. 191.

Het openbaar onderwijs is een voorwerp van de aanhoudende zorg der Regering.

De inrigting van het openbaar onderwijs wordt, met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen, door de wet geregeld.

Er wordt overal in het Rijk van overheidswege voldoend openbaar lager onderwijs gegeven.

Het geven van onderwijs is vrij, behoudens het toezigt der overheid, en bovendien voor zoover het middelbaar en lager onderwijs betreft, behoudens het onderzoek naar de bekwaamheid en zedelijkheid des onderwijzers; het een en ander door de wet te regelen.

De Koning doet van den staat der hooge-, middelbare en lagere scholen jaarlijks een uitvoerig verslag aan de Staten-Generaal geven.

Art. 192.

Het armbestuur is een onderwerp van aanhoudende zorg der Regering, en wordt door de wet geregeld. De Koning doet van de verrigtingen dienaangaande jaarlijks een uitvoerig verslag aan de Staten-Generaal geven.

ELFDE HOOFDSTUK.

Van veranderingen.

Art. 193.

Elk voorstel tot verandering in de Grondwet wijst de voorgestelde verandering uitdrukkelijk aan. De wet verklaart, dat er grond bestaat, om het voorstel, zoo als zij het vaststelt, in overweging te nemen.

Art. 194.

Na de afkondiging dezer wet worden de Kamers ontbonden. De nieuwe Kamers overwegen het voorstel en kunnen niet dan met twee derden der uitgebragte stemmen de aan haar overeenkomstig voornoemde wet voorgestelde verandering aannemen.

Art. 195.

Gedurende een Regentschap kan in de troonopvolging geene verandering worden gebragt.

Art. 196.

De veranderingen in de Grondwet, door den Koning en de Staten-Generaal vastgesteld, worden plegtig afgekondigd en bij de Grondwet gevoegd.

Additionele artikelen.

Art. 1.

Alle bestaande autoriteiten blijven voortduren, totdat zij door andere, volgens deze Grondwet, zijn vervangen.

Art. 2.

Alle op het oogenblik der afkondiging van de veranderingen in de Grondwet verbindende wetten, reglementen en besluiten, worden gehandhaafd, totdat zij achtervolgens door andere worden vervangen.

Art. 3.

De heerlijke regten betreffende voordragt of aanstelling van personen tot openbare betrekkingen zijn afgeschaft.

De opheffing der overige heerlijke regten en de schadeloosstelling der eigenaren kunnen door de wet worden vastgesteld en geregeld.

Art. 4.

De Kamers der Staten-Generaal blijven bestaan uit het getal leden, bepaald bij de op het tijdstip van het afkondigen der veranderingen in de Grondwet geldende wetten totdat de wet regelende het kiesregt en de benoeming der afgevaardigden der Eerste en Tweede Kamer naar den eisch van de artt. 80, 81 en 82 zal zijn herzien.

Het voorstel of de voorstellen van wet, daartoe noodig, worden in de eerstvolgende zitting na de afkondiging der veranderingen in de Grondwet van 's Konings wege aan de Tweede Kamer gezonden.

[111. 27.]

IIIde hoofdstuk der Grondwet.

NOTA TER VERBETERING EENER MISSTELLING IN DE MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij de berekening van het vermoedelijk aantal kiezers voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal naar het voorstel der Regeering moeten de alinea der Memorie van Toelichting, aanvangende met de woorden: » Het getal perceelen is sedert dien tijd aanmerkelijk vermeerderd", en de vijf daarop volgende alinea's (blz. 5 der gedrukte toelichting) gelezen worden als volgt:

Het getal perceelen is sedert dien tijd aanzienlijk vermeerderd; men rekent tot heden op eene vermeerdering van circa 10 000 perceelen in het jaar. Waarschijnlijk is de verhouding van perceelen boven en onder f 50 huurwaarde wel ongeveer dezelfde gebleven. Die verhouding is echter zeer ongelijk tusschen het platteland en de stedelijke gemeenten. Neemt men het platteland van de provinciën Overijssel, Drenthe en Limburg als die deelen des lands, waar het over het algemeen goedkoop wonen is, dan leveren (over 1876) deze te zamen 94 738 perceelen, waarvan 26 040 of 27,5 pct. van f 50 en meer huurwaarde en 15 603 of 16,4 pct. van f 70 en hooger. Om het getal mannelijke hoofden van gezinnen te vinden, die de cijfers van de aanslagen voor gebouwde eigendommen vertegenwoordigen, moet men in aanmerking nemen dat blijkens de jongste algemeene volkstelling (in 1879) het getal huisgezinnen ongeveer 12 pct. grooter is dan het getal huizen, waarbij dan nog moet worden gerekend een getal van circa 25 000 alleenwonende mannen, die in den zin der kieswet hoofden van huisgezinnen zullen zijn, derhalve klimt het getal hoofden van huisgezinnen tot $(711\,437 + 80\,000) \times \frac{112}{100} + 25\,000 = 911\,409$.

Men kan hiervan echter aftrekken circa 25 000 onbewoonde huizen, alsmede 105 461 vrouwelijke hoofden van huisgezinnen, welk getal bij de jongste volkstelling daarvoor werd opgegeven. Voegt men daarbij nog 6000 voor minderjarigen, onder curateelen gestelden en wegens vonnissen van den strafrechter onbevoegde personen, dan komt men tot een vermoedelijk cijfer van 774 948, waarvan 51 pct. geacht worden te wonen à f 50 of duurder, dus 395 223, en 38,3 pct. te wonen à f 70 of daarboven, dus 296 805. Deze sommen geven, in betrekking tot het zielental der bevolking van het Rijk op 1 Januari 1884, eene verhouding van 9,35 en van 7,02 ten honderd, welke dus de waarschijnlijke evenredigheid van het getal kiezers tot de bevolking van het Rijk zou zijn, indien de mannelijke hoofden van huisgezinnen in woningen van f 50 of wel van f 70 overal het kiesrecht ontvingen.

Om te berekenen hoeveel hoofden van huisgezinnen de 94 738 gebouwde perceelen (in 1876) in de plattelandsgemeenten van Overijssel, Drenthe en Limburg vertegenwoordigen, kan men aannemen dat de toeneming door aanbouw aldaar minder snel gaat dan in de groote centra van bevolking. Stel dien vooruitgang op 1 pct. in het jaar, dan zijn in acht jaren de perceelen geklommen tot 102 317, zijnde (naar de verhouding van 100 : 112) gelijk met 114 595 huisgezinnen. Daarvan aftrekkende:

14 699 wegens vrouwelijke hoofden van huisgezinnen en
700 » onder curateele gestelden en gestraften, te zamen

---

15 399, verkrijgt men 99 196 vermoedelijke mannelijke hoofden van huisgezinnen.

Aannemende dat 27,5 ten honderd van deze huisvaders f 50 en meer huurwaarde verwoont, bekomt men naar dien maatstaf 27 279 vermoedelijke kiezers, en 16,4 ten honderd, verwonende f 70 en meer, geven 16 268 vermoedelijke kiezers. De bevolking van de plattelandsgemeenten in Overijssel op 1 Januari 1884 bedraagt 174 313 zielen,

in Drenthe	112 491 »
in Limburg	185 588 »
te zamen . . .	472 392 zielen.

De 27 279 kiezers à f 50 huurwaarde en daarboven, leveren op dit bevolkingscijfer eene verhouding van 5,8 ten honderd, en de 16 268 kiezers à f 70 en daarboven, leveren eene verhouding van 3,44 ten honderd.

[111. 28.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's GRAVENHAGE, 14 *April* 1885,

Ik heb de eer U Hoogedelgestr. bij deze te doen toekomen een in drie kolommen gedrukten tekst van de verderde Grondwet volgens de ingediende wetsontwerpen, an de bestaande Grondwet en van het ontwerp behoorende bij het verslag der Staatscommissie benoemd bij Koninklijk besluit van 11 Mei 1883, n°. 1. Hiermede wordt voldaan aan het verlangen dienaangaande uitgesproken door den heer GREMERS in de vergadering van 25 Maart 1885.

Na rijpe overweging heeft de Regeering geene vrijheid gevonden om de andere stukken, door dien geachten spreker vermeld, openbaar te maken.

De Minister van Binnenlandsche Zaken, tijdelijk Voorzitter van den Raad van Ministers,

HEEMSKERK.

[111. 29.]

VERGELIJKING van de Regeeringsvoorstellen betreffende verandering der Grondwet met de bestaande Grondwet en de voorstellen der Staatscommissie voor Grondwetsherziening.

...TERP der gewijzigde Grondwet van het Ko...krijk der Nederlanden, naar de voorstellen der...tegeering.	GRONDWET voor het Koninkrijk der Nederlanden.	ONTWERP der gewijzigde Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden, naar de voorstellen der Staatscommissie voor Grondwetsherziening.
EERSTE HOOFDSTUK.	EERSTE HOOFDSTUK.	EERSTE HOOFDSTUK.
...an het Rijk en zijn inwoners.	*Van het Rijk en zijn inwoners.*	*Van het Rijk en zijn inwoners.*
Art. 1.	Art. 1.	Art. 1.
H... Koningrijk der Nederlanden omvat ...t ...ondgebied in Europa benevens de ...lo...n en bezittingen in andere wereld...el...	Het Koningrijk der Nederlanden bestaat in Europa uit de tegenwoordige provincien: Noordbrabant, Gelderland, Zuidholland, Noordholland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Overijssel, Groningen, Drenthe en het hertogdom Limburg, behoudens de betrekkingen van het hertogdom Limburg, met uitzondering der vestingen Maastricht en Venlo en van hare kringen, tot het Duitsche Verbond.	Het grondgebied van het Koningrijk der Nederlanden bestaat uit het Rijk in Europa en zijne kolonien en bezittingen in andere werelddeelen.
Art. 2.	Art. 118.	Art. 2.
D... Grondwet is alleen voor het Rijk in ...ro...a verbindende, voor zoover niet het ...eleel daaruit blijkt. ...ar in de volgende artikelen het Rijk ...r...genoemd, wordt alleen het Rijk in ...ar...a bedoeld.	De Grondwet en andere wetten zijn alleen voor het Rijk in Europa verbindende, tenzij het tegendeel daarin wordt uitgedrukt.	De Grondwet is alleen voor het Rijk in Europa verbindende, voor zoover niet het tegendeel daaruit blijkt. Waar in de volgende artikelen het Rijk wordt genoemd, wordt alleen het Rijk in Europa bedoeld.
Art. 3.	Art. 2.	Art. 3.
D... wet kan provincien en gemeenten ...reenigen en splitsen, en nieuwe vormen. D... grenzen van het Rijk, van de pro...n...n en van de gemeenten kunnen door ...t worden veranderd.	De wet kan provincien en gemeenten vereenigen en splitsen. De grenzen van den Staat, van de provincien en gemeenten kunnen door de wet worden veranderd.	De wet kan provincien en gemeenten vereenigen en splitsen, en nieuwe vormen. De grenzen van het Rijk, van de provincien en van de gemeenten kunnen door de wet worden veranderd.
Art. 4.	Art. 3.	Art. 4.
A...n die zich op het grondgebied van ...t ...ijk bevinden hebben aanspraak op ...s...erming van persoon en goederen. D... wet regelt de toelating en de uit...tt...g van vreemdelingen, en de alge...e... voorwaarden, op welke ten aanzien ...n hunne uitlevering verdragen met ...ee...de mogendheden kunnen worden ge...ot.	Allen, die zich op het grondgebied van het Rijk bevinden, hetzij ingezetenen of vreemdelingen, hebben gelijke aanspraak op bescherming van persoon en goederen. De wet regelt de toelating en de uitzetting van vreemdelingen, en de algemeene voorwaarden op welke ten aanzien van hunne uitlevering, verdragen met vreemde mogendheden kunnen worden gesloten.	Allen die zich op het grondgebied van het Rijk bevinden hebben aanspraak op bescherming van persoon en goederen. De wet regelt de toelating en de uitzetting van vreemdelingen, en de algemeene voorwaarden, op welke ten aanzien van hunne uitlevering verdragen met vreemde mogendheden kunnen worden gesloten.
	Art. 4.	
	De uitoefening der burgerlijke regten wordt door de wet bepaald.	
	Art. 5.	
	Om eenig burgerschapsregt te hebben moet men Nederlander zijn.	

Art. 5.

Alle Nederlanders zijn gelijkelijk benoembaar tot openbare betrekkingen, behoudens de eischen van bekwaamheid en geschiktheid.

Vreemdelingen zijn tot geen andere Rijksbetrekkingen benoembaar dan tot die, welke de wet aanwijst.

Art. 6.

De wet verklaart wie Nederlanders en wie ingezetenen zijn.

De wet stelt regels voor de naturalisatie van vreemdelingen.

Art. 7.

Niemand heeft voorafgaand verlof noodig, om door de drukpers gedachten of gevoelens te openbaren, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.

Art. 8.

Ieder heeft het regt om verzoeken, mits schriftelijk, aan de bevoegde magt in te dienen. Elk verzoek moet door den verzoeker onderteekend zijn. Onderteekening uit naam van anderen kan alleen geschieden krachtens schriftelijke bij het verzoek overgelegde volmagt.

Wettig bestaande ligchamen kunnen aan de bevoegde magt verzoekschriften indienen, doch alleen over onderwerpen tot hunnen bepaalden werkkring behoorende.

Art. 9.

Het regt der ingezetenen tot vereeniging en vergadering wordt erkend.

De wet regelt en beperkt de uitoefening van dat regt in het belang der openbare orde.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Van den Koning.

EERSTE AFDEELING.

Van de Troonopvolging.

Art. 10.

De Kroon der Nederlanden is en blijft opgedragen aan Zijne Majesteit Willem Frederik, Prins van Oranje-Nassau, om door hem en Zijne wettige nakomelingen te worden bezeten erfelijk, overeenkomstig de navolgende bepalingen.

Art. 11.

De Kroon gaat bij erfopvolging over op Zijne zonen en verdere mannelijke uit mannen gekomen nakomelingen bij regt van eerstgeboorte, met dien verstande dat bij vóóroverlijden van een regthebbende diens zonen of verdere mannelijke uit mannen gekomen nakomelingen op gelijke wijze in zijne plaats treden en de Kroon nooit in eene jongere lijn of een jongeren tak overgaat, zoolang er in de oudere lijn of den ouderen tak zoodanige nakomeling wordt gevonden.

Art. 6.

Ieder Nederlander is tot elke landsbediening benoembaar.

Geen vreemdeling is hiertoe benoembaar, dan volgens de bepalingen der wet.

Art. 7.

De wet verklaart wie Nederlanders zijn.

Een vreemdeling wordt niet dan door eene wet genaturaliseerd.

Art. 8.

Gelijkluidend.

Art. 9.

Ieder ingezeten heeft het regt om verzoeken aan de bevoegde magt schriftelijk in te dienen, mits die persoonlijk en niet uit naam van meer worden onderteekend, welk laatste alleen kan geschieden door of van wege ligchamen, wettelijk zamengesteld of als zoodanig erkend, en in dat geval niet anders dan over onderwerpen tot hunne bepaalde werkzaamheden behoorende.

Art. 10.

Gelijkluidend.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Van den Koning.

EERSTE AFDEELING.

Van de Troonopvolging.

Art. 11.

Gelijkluidend.

Art. 13.

De Kroon gaat over door regt van eerstgeboorte, des dat de oudste zoon van den Koning, of wel het mannelijk oir van den oudsten zoon bij representatie, opvolgt.

Art. 14.

Bij ontstentenis van mannelijk oir uit den oudsten zoon gesproten, gaat de Kroon over op diens broeder of hun mannelijk oir, insgelijks door regt van eerstgeboorte en representatie.

Art. 5.

Alle Nederlanders zijn gelijkelijk[no]baar tot openbare betrekkingen[geh]dens de eischen van bekwaamhei[en]schiktheid.

Vreemdelingen zijn tot geen[an]openbare betrekkingen benoembaa[an]die, welke de wet aanwijst.

Art. 6.

De wet verklaart wie Nederla[ers]wie ingezetenen zijn.

De voorwaarden voor de natu[lis]van vreemdelingen worden door[e]bepaald.

Art. 7.

Gelijkluidend.

Art. 8.

Ieder heeft het regt om verzoek[, o]schriftelijk, aan de bevoegde ma[, in]dienen.

Elk verzoek moet door den v[zoe]onderteekend zijn. Onderteeken[g]naam van anderen kan alleen ge[nie]krachtens schriftelijke in het ver[zo]schreven volmagt.

Wettig bestaande ligchamen kun[nen]de bevoegde magt verzoekschrifte[n in]nen, doch alleen over onderwe[rpen]hunnen bepaalden werkkring beh[oo]

Art. 9.

Gelijkluidend.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Van den Koning,

EERSTE AFDEELING.

Van de Troonopvolging.

Art. 10.

De Kroon der Nederlanden is [en]opgedragen aan Zijne Majesteit [Wil]Frederik, Prins van Oranje-Nass[au]door Hem en Zijne wettige afstamm[ing]te worden bezeten erfelijk, overeen[kom]de navolgende bepalingen.

Art. 11.

De Kroon gaat bij erfopvolging [over]zijne zonen en verdere manneli[jke]mannen gekomen afstammelingen [in]van eerstgeboorte, met dien verst[and]bij vóóroverlijden van een regth[ebb]diens zonen of verdere manneli[jke]mannen gekomen afstammelingen [op]lijke wijze in zijne plaats trede[n en]Kroon nooit in eene jongere lijn [of]geren tak overgaat, zoolang er [in]oudere lijn of den ouderen tak zo[o a]afstammeling wordt gevonden.

Art. 12.

ontstentenis van opvolgers in het aande artikel aangewezen gaat de over op de nog in leven zijnde doch- van den laatst overleden Koning bij van eerstgeboorte.

Art. 13.

ontstentenis ook van de dochters, in oorgaand artikel bedoeld, gaat de over op de dochters van de neder- le mannelijke lijnen uit den laatst den Koning en, bij gebreke ook an, in de nedergaande vrouwelijke jn.

dat geval heeft steeds de oudere lijn de jongere, de mannelijke tak voor vrouwelijken, de oudere voor den jon- , en hebben in iederen tak mannen vrouwen en ouder voor jonger den ang.

Art. 14.

ontstentenis van een opvolger, htens de drie voorgaande artikelen tot roon geregtigd, gaat deze over op rinses, door geboorte tot het Huis van je-Nassau behoorende, die den laatst den Koning in de lijn der afstamming wijlen Koning Willem Frederik, het t bestaat.

j gelijken graad van verwantschap de oudste den voorrang.

de bedoelde bloedverwante des Ko- s vóór hem overleden, dan treden hare melingen in hare plaats met inacht- ing der regelen in het 2de lid van 13 omschreven.

Art. 15.

j ontstentenis van een opvolger, krach- de vier voorgaande artikelen tot de n gerechtigd, gaat deze over op de ige mannelijke uit mannen gekomen melingen van wijlen Prinses Caro- . van Oranje, zuster van wijlen Prins lem den Vijfde en gemalin van wijlen Prins van Nassau-Weilburg, op ge- wijze als in art. 11 ten opzigte van akomelingen van wijlen Koning Wil- Frederik is bepaald.

Art. 16.

fstand van de Kroon heeft ten opzigte de opvolging hetzelfde gevolg als lijden.

Art. 15.

Bij geheele ontstentenis van mannelijk oir uit het Huis van Oranje-Nassau, gaat de Kroon over op de dochters van den Koning, door regt van eerstgeboorte.

Art. 16.

Ook dochters van den Koning ontbrekende, brengt de oudste dochter van de oudste nedergaande mannelijke lijn uit den laatsten Koning de Koninklijke waardigheid in haar Huis over, en wordt bij vóóroverlijden door hare afstammelingen gerepresenteerd.

Art. 17.

Zoo er geene mannelijke nedergaande lijn uit den laatsten Koning bestaat, erft de oudste nedergaande vrouwelijke lijn, des dat de mannelijke tak vóór de vrouwelijke tak, en de oudste vóór de jongere, en in iedere tak mannen vóór vrouwen, en ouder vóór jonger den voorrang hebben.

Art. 18.

Wanneer de Koning zonder nakomelingschap sterft, en er geen mannelijk oir uit het Huis van Oranje-Nassau overig is, volgt hem zijne naaste bloedverwante, mits van den Koninklijken Huize zijnde, op, en wordt mede, bij vooroverlijden, door hare afstammelingen gerepresenteerd.

Art. 21.

Bij ontstentenis van nakomelingschap uit den tegenwoordigen Koning Willem Frederik van Oranje-Nassau, gaat de Kroon over op deszelfs zuster, Prinses Frederika Louisa Wilhelmina van Oranje, douairière van wijlen Carel George August, Erfprins van Brunswijk-Lunenburg, of hare wettige nakomelingen, uit zoodanig nader huwelijk, als door dezelve, overeenkomstig art. 12, mogt worden aangegaan.

Art. 22.

Indien ook de wettige nakomelingschap van deze Vorstin ontbreekt, gaat het erfregt over op het wettig mannelijk oir van Prinses Carolina van Oranje, zuster van wijlen Prins Willem den Vijfden, en gemalin van wijlen den Prins van Nassau-Weilburg, insgelijks door regt van eerstgeboorte en representatie.

Art. 12.

Bij ontstentenis van opvolgers in art. 11 aangewezen gaat de Kroon over op de nog in leven zijnde dochters van den overleden Koning bij regt van eerstgeboorte.

Art. 13.

Bij ontstentenis ook van de dochters, in het voorgaand artikel bedoeld, gaat de Kroon over op de dochters van de nedergaande mannelijke lijnen uit den overleden Koning en, bij gebreke ook daarvan, in de nedergaande vrouwelijke lijnen.

In dat geval heeft steeds de oudere lijn voor de jongere, de mannelijke tak voor den vrouwelijken, de oudere voor den jongeren, en hebben in iederen tak mannen voor vrouwen en ouder voor jonger den voorrang.

Art. 14.

Bij ontstentenis van een opvolger, krachtens artt. 11-13 tot de Kroon geregtigd, gaat deze over op de Prinses, door geboorte tot het huis van Oranje-Nassau behoorende, die den overleden Koning in de lijn der afstamming van wijlen Zijne Majesteit Willem Frederik, Prins van Oranje-Nassau, het naast bestaat.

Bij gelijken graad van verwantschap heeft de eerstgeborene den voorrang.

Art. 15.

Bij ontstentenis van een opvolger, krachtens de artt. 11-14 tot de Kroon geregtigd, gaat deze over op de wettige mannelijke uit mannen gekomen afstammelingen van wijlen Prinses Carolina van Oranje, zuster van wijlen Prins Willem den Vijfden en gemalin van wijlen den Prins van Nassau-Weilburg, op gelijke wijze als in art. 11 ten opzigte van de afstammelingen van wijlen Zijne Majesteit Willem Frederik, Prins van Oranje-Nassau, is bepaald.

Art. 16.

Afstand van de Kroon heeft ten opzigte van de erfopvolging hetzelfde gevolg als overlijden.

Art. 17.

Het kind waarvan eene vrouw zwanger is op het oogenblik van het overlijden des Konings wordt ten opzigte van het regt op de Kroon als reeds geboren aangemerkt. Dood ter wereld komende wordt het geacht nooit te hebben bestaan.

Art. 18.

Van de erfopvolging, zoowel voor zich zelve als voor hunne nakomelingen, zijn uitgesloten alle nakomelingen geboren uit een huwelijk aangegaan door een Koning of eene Koningin buiten gemeen overleg met de Staten-Generaal, of door een Prins of Prinses zonder de bij de wet verleende toestemming.

Zoodanig huwelijk aangaande, doet eene Koningin afstand van, en verliest eene Prinses haar regt op de Kroon.

Voor een Prins of Prinses uit een ander dan het regerende stamhuis kan latere erkenning van een huwelijk bij de wet in plaats van voorafgaande toestemming treden.

Art. 19.

Wanneer bijzondere omstandigheden eenige verandering in of voorziening omtrent de troonopvolging raadzaam maken, is de Koning bevoegd daaromtrent eene voordragt van wet te doen.

De Staten-Generaal beraadslagen en besluiten daarover in vereenigde vergadering.

Art. 20.

Wanneer geen bevoegde opvolger naar de Grondwet bestaat, wordt deze benoemd bij eene wet, waarvan het ontwerp door den Koning wordt voorgedragen.

De Staten-Generaal beraadslagen en besluiten daarover in vereenigde vergadering.

Art. 21.

Wanneer bij overlijden des Konings geen bevoegde opvolger naar de Grondwet bestaat, geschiedt de benoeming regtstreeks door de Staten-Generaal in vereenigde vergadering.

Zij worden daartoe binnen eene maand na het overlijden zamengeroepen.

Art. 22.

Al de bepalingen omtrent de erfopvolging worden op de nakomelingen van den volgens het voorgaande artikel benoemden Koning toepasselijk, in dier voege dat het nieuwe stamhuis ten opzigte van die erfopvolging van hem zijnen oorsprong neemt op gelijke wijze en met dezelfde gevolgen als het Huis van Oranje-Nassau dit volgens art. 10 doet uit wijlen Koning Willem Frederik.

Ditzelfde geldt in het geval van art. 15 ten opzigte van de aldaar bedoelde nakomelingen van wijlen Prinses Carolina van Oranje.

Het geldt evenzeer ten aanzien van de vrouw en hare nakomelingen, die bij opvolging tot de Kroon zijn geroepen, met dien

Art. 12.

De wettige nakomelingen van den regerenden Koning zijn de kinderen reeds geboren, of die nog mogten geboren worden, uit zijn tegenwoordig huwelijk met Hare Majesteit Frederika Louisa Wilhelmina, Prinses van Pruissen; en voorts in het algemeen alle afstammelingen, welke geboren zullen worden uit een huwelijk, door den Koning, met gemeen overleg der Staten-Generaal aangegaan of toegestemd.

Art. 20.

Eene Prinses, buiten toestemming der Staten-Generaal, een huwelijk hebbende aangegaan, heeft geen regt tot de Kroon.

Eene Koningin, buiten die toestemming een huwelijk aangaande, doet afstand van de Kroon.

Art. 23.

Wanneer bijzondere omstandigheden eenige veranderingen in de opvolging van den troon noodzakelijk maken, is de Koning bevoegd, daaromtrent eene voordragt te doen, te behandelen op de wijze, ten aanzien van verandering in de Grondwet, in artt. 196, 197 en 199 voorgeschreven.

Art. 24.

Hetzelfde vindt plaats, wanneer er geen bevoegde opvolger naar deze Grondwet bestaat.

Is de opvolger niet benoemd of ontbreekt hij bij overlijden des Konings, dan geschiedt de benoeming door de Staten-Generaal, daartoe in dubbelen getale bijeengeroepen, in vereenigde zitting.

Art. 19.

Wanneer eene vrouw de Kroon in een ander Huis heeft overgebragt, treedt dit Huis in alle de regten van het oorspronkelijk Stamhuis, en de vorige artikelen zijn op hetzelve toepasselijk, met dat gevolg, dat haar mannelijk oir vóór alle vrouwen of vrouwelijke afstammelingen erft, en geene andere lijn geroepen wordt, zoo lang iemand van hare nakomelingen in leven is.

Art. 25.

In de gevallen in artt. 21, 22, 23 en 24 omschreven, wordt de troonopvolging geregeld naar de bepalingen van artt. 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 en 19.

Art. 17.

Het kind waarvan eene vrouw [illegible] is bij het overlijden des Konings w[illegible] opzigte van het regt op de Kroon [illegible] geboren aangemerkt. Dood ter w[illegible] mende wordt het geacht nooit te[illegible] bestaan.

Art. 18.

Van de erfopvolging, zoowel v[illegible] zelve als voor hunne afstammeling[illegible] uitgesloten alle Prinsen en Prinse[illegible] boren uit een huwelijk aangegaan [illegible] Koning of eene Koningin buiten [illegible] overleg met de Staten-Generaal, of [illegible] Prins of Prinses van het regerend s[illegible] buiten bij de wet verleende toestem[illegible].

Zoodanig huwelijk aangaande, d[illegible] Koningin afstand van, en verlie[illegible] Prinses haar regt op de Kroon.

Wanneer de Kroon, hetzij door e[illegible] ging, hetzij ingevolge artt. 15, 20 [illegible] een ander stamhuis is overgegaan, [illegible] deze bepalingen alleen voor de huw[illegible] na het tijdstip van dien overgang g[illegible]

Art. 19.

Wanneer bijzondere omstandi[illegible] eenige verandering in of voorzieni[illegible] trent de orde van erfopvolging ra[illegible] maken, is de Koning bevoegd daarc[illegible] eene voordragt te doen.

De Staten-Generaal, daartoe in du[illegible] getale zamengeroepen, beraadsla[illegible] besluiten daarover in vereenigde [illegible] dering.

Art. 20.

Wanneer geen bevoegde opvolge[illegible] de Grondwet bestaat, wordt deze be[illegible] bij eene wet, waarvan het ontwer[illegible] den Koning wordt voorgedragen.

De Staten-Generaal, zamengestel[illegible] art. 19, beraadslagen en besluiten o[illegible] ontwerp in vereenigde vergadering.

Art. 21.

Wanneer bij overlijden des Koning[illegible] bevoegde opvolger naar de Grondw[illegible] staat, geschiedt de benoeming regts[illegible] door de Staten-Generaal, zamenge[illegible] als in art. 19, in vereenigde vergader[illegible].

Zij worden daartoe binnen twee ma[illegible] na het overlijden zamengeroepen.

Art. 22.

Al de bepalingen omtrent de erf[illegible] ging worden op de afstammelingen v[illegible] benoemden Koning toepasselijk, i[illegible] voege dat het nieuwe stamhuis ten o[illegible] van die erfopvolging van hem zijner[illegible] sprong neemt op gelijke wijze e[illegible] dezelfde gevolgen als het huis van O[illegible] Nassau dit volgens art. 10 doet uit [illegible] Zijne Majesteit Willem Frederik, [illegible] van Oranje-Nassau.

Ditzelfde geldt in het geval van a[illegible] ten opzigte van de aldaar bedoelde a[illegible] melingen van wijlen Prinses Carolin[illegible] Oranje.

Het geldt eveneens ten aanzien v[illegible] vrouw en hare afstammelingen, d[illegible] erfopvolging tot de Kroon zijn gero[illegible]

sta le dat de Kroon eerst bij geheele iste enis van die nakomelingen in de ge e vrouwelijke lijn uit het regerende mh s overgaat.	Art. 26. Gelijkluidend.	met dien verstande dat de Kroon eerst bij geheele ontstentenis van die afstammelingen in de volgende vrouwelijke lijn uit het huis van Oranje-Nassau overgaat.
Art. 23. De Koning kan geene vreemde Kroon ge , met uitzondering van die van xe burg. n een geval kan de zetel der regering te het Rijk worden verplaatst.		Art. 23. De Koning kan geene vreemde Kroon dragen, met uitzondering van die van Luxemburg. De Kroon van Luxemburg, eenmaal aan een ander dan den Koning der Nederlanden vervallen, kan niet weder gelijktijdig met die der Nederlanden worden gedragen. Art. 24. De Koning, een vreemde Kroon aanvaardende, doet afstand van den troon. Art. 25. De zetel der regering kan in geen geval buiten het Rijk worden verplaatst.
TWEEDE AFDEELING. *Van het inkomen der Kroon.*	TWEEDE AFDEELING. *Van het inkomen der Kroon.*	TWEEDE AFDEELING. *Van het inkomen der Kroon.*
Art. 24. Behalve het inkomen uit de domeinen, ge wet van 26 Augustus 1822 afge- an in 1848 door wijlen Koning Willem t kroondomein aan den Staat terug- eg en, geniet de Koning een jaarlijksch kr en uit 's lands kas, waarvan het be- ag bij elke troonsbeklimming door de et ordt vastgesteld.	Art. 27. Behalve het inkomen uit de domeinen, door de wet van den 26sten Augustus 1822 afgestaan en in 1848 door den Koning tot kroondomeinen aan den Staat teruggegeven, geniet Koning Willem II een jaarlijksch inkomen van één millioen gulden uit 's Lands kas. Bij elke nieuwe troonsbeklimming wordt het inkomen der Kroon door de wet geregeld.	Art. 26. Behalve het inkomen uit de domeinen, door de wet van den 26sten Augustus 1822 afgestaan en in 1848 door wijlen Koning Willem II tot kroondomein aan den Staat teruggegeven, geniet de Koning een jaarlijksch inkomen uit 's Lands kas waarvan het bedrag bij elke troonsbeklimming door de wet wordt vastgesteld.
Art. 25. De Koning worden tot deszelfs gebruik - en winterverblijven in gereedheid gt, voor welker onderhoud echter niet ee dan f 50 000 jaarlijks ten laste van en ande kunnen worden gebragt.	Art. 28. Gelijkluidend.	Art. 27. Den Koning worden tot zijn gebruik zomer- en winterverblijven in gereedheid gebragt. De wet, in art. 26 bedoeld, bepaalt, mede voor den ganschen duur der regering van elken Koning, de som welke voor het onderhoud van deze verblijven jaarlijks ten laste van den Lande zal worden gebragt.
Art. 26. De Koning en de Prins van Oranje ju rij van alle personele lasten. Een vrijdom van eenige andere belasting ro door hen genoten.	Art. 29. Gelijkluidend.	Art. 28. Gelijkluidend.
Art. 27. De Koning rigt zijn Huis naar eigen oo inden in.	Art. 30. Gelijkluidend.	Art. 29. Gelijkluidend.
Art. 28. Het jaarlijksch inkomen eener Koningin- Wa we, gedurende haren weduwelijken ta , uit 's Lands kas is f 150 000.	Art. 31. Gelijkluidend.	Art. 30. Gelijkluidend.
Art. 29. De oudste van des Konings zonen, of ver re mannelijke nakomelingen, die de ver oedelijke erfgenaam is van de Kroon, is Konings eerste onderdaan en voert de titel van Prins van Oranje.	Art. 32. Gelijkluidend.	Art. 31. De oudste van des Konings zonen, of verdere mannelijke afstammelingen, die de vermoedelijke erfgenaam is van de Kroon, is des Konings eerste onderdaan, en voert den titel van Prins van Oranje.

Art. 30.

De Prins van Oranje geniet als zoodanig uit 's Lands kas een jaarlijksch inkomen van f 100 000, te rekenen van den tijd, dat hij den ouderdom van achttien jaren zal hebben vervuld; dit inkomen wordt gebragt op f 200 000, na het voltrekken van een huwelijk, waartoe bij de wet toestemming is verleend.

DERDE AFDEELING.

Van de voogdij des Konings.

Art. 31.

De Koning is meerderjarig als zijn achttiende jaar vervuld is.

Art. 32.

De voogdij van den minderjarigen Koning wordt geregeld en de voogd of voogden worden benoemd bij eene wet.

Over het ontwerp dier wet beraadslagen en besluiten de Staten-Generaal in vereenigde vergadering.

Art. 33.

Deze wet wordt nog bij het leven van den Koning voor het geval der minderjarigheid zijns opvolgers gemaakt. Mogt dit niet zijn geschied, zoo worden, is het doenlijk, eenige der naaste bloedverwanten van den minderjarigen Koning over de regeling der voogdij gehoord.

Art. 34.

Alvorens de voogdij te aanvaarden, legt elke voogd, in eene vereenigde vergadering van de Staten-Generaal, in handen van den Voorzitter den volgenden eed of belofte af:

»Ik zweer (beloof) trouw aan den Koning; »ik zweer (beloof) al de pligten, welke »de voogdij mij oplegt, heilig te vervullen, »en er mij bijzonder op te zullen toeleggen »om den Koning gehechtheid aan de »Grondwet en liefde voor zijn volk in te »boezemen!

»Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!" (»Dat beloof ik!")

Art. 35.

Ingeval de Koning buiten staat geraakt de regering waar te nemen, wordt in het noodige toezigt over zijn persoon voorzien naar de voorschriften, omtrent de voogdij van een minderjarigen Koning in art. 32 bepaald.

VIERDE AFDEELING.

Van het Regentschap.

Art. 36.

Gedurende de minderjarigheid van den Koning wordt het Koninklijk gezag waargenomen door eenen Regent.

Art. 33.

De Prins van Oranje geniet als zoodanig uit 's Lands kas een jaarlijksch inkomen van f 100 000, te rekenen van den tijd, dat hij den ouderdom van achttien jaren zal hebben vervuld; dit inkomen wordt gebragt op f 200 000, na het voltrekken van een huwelijk, overeenkomstig artikel 12 dezer Grondwet.

DERDE AFDEELING.

Van de voogdij des Konings.

Art. 34.

Gelijkluidend.

Art. 35.

Zoolang de Koning minderjarig is, staat hij onder de voogdij van eenige leden van het Koninklijk Huis en eenige aanzienlijke Nederlanders.

Art. 36.

De voogdij wordt geregeld en de voogden worden benoemd door eene wet.

Over het ontwerp dier wet nemen de Staten-Generaal hun besluit in eene vereenigde zitting der beide Kamers.

Art. 37.

Gelijkluidend.

Art. 38.

Alvorens de voogdij te aanvaarden, legt elk der voogden, in eene vereenigde zitting van de beide Kamers der Staten-Generaal, in handen van den voorzitter, den volgenden eed of belofte af:

»Ik zweer (beloof) trouw aan den Koning; ik zweer (beloof) al de pligten, welke de voogdij mij oplegt, heilig te vervullen, en er mij bijzonder op te zullen toeleggen, om den Koning gehechtheid aan de Grondwet en liefde voor zijn volk in te boezemen.

»Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!" (»Dat beloof ik!")

Art. 39.

Ingeval de Koning buiten staat geraakt de regering waar te nemen, wordt in het noodige toezigt over zijn persoon voorzien naar de voorschriften, omtrent de voogdij van een minderjarigen Koning in art. 36 en volgende bepaald.

VIERDE AFDEELING.

Van het Regentschap.

Art. 40.

Gelijkluidend.

Art. 32.

De Prins van Oranje geniet als z[oo]danig uit 's Lands kas een jaarlijksch i[n]komen van f 100 000, te rekenen van d[en] tijd, dat hij den ouderdom van achttie[n] jaren zal hebben vervuld; dit inkomen wordt gebragt op f 200 000, na het vol[tr]ekken van een huwelijk, waartoe bij de [wet] toestemming is verleend.

DERDE AFDEELING.

Van de voogdij des Konings.

Art. 33.

Gelijkluidend.

Art. 34.

Zoolang de Koning minderjarig is, staat hij onder de voogdij van eenige le[den] van het Koninklijk Huis en eenige aanz[ienlijke] Nederlanders.

Art. 35.

De voogdij wordt geregeld en d[e voog]den worden benoemd bij eene wet.

Over het ontwerp dier wet beraad[slagen] en besluiten de Staten-Generaal i[n] vereenigde vergadering der beide K[amers]

Art. 36.

Gelijkluidend.

Art. 37.

Alvorens de voogdij te aanvaarden [legt] elk der voogden, in eene vereenigde [ver]gadering van de beide Kamers der S[taten]-Generaal, in handen van den voor[zitter] den volgenden eed of belofte af:

»Ik zweer (beloof) trouw aan de K[oning]; ik zweer (beloof) al de pligten, [welke] de voogdij mij oplegt, heilig te verv[ullen], en er mij bijzonder op te zullen toele[ggen], om den Koning gehechtheid aan de G[rond]wet en liefde voor Zijn volk in te boeze[men]!

»Zoo waarlijk helpe mij God Almag[tig]!" (»Dat beloof ik!")

Art. 38.

Ingeval de Koning buiten staat ge[raakt] de regering waar te nemen, wordt [in het] noodige toezigt over zijn persoon vo[orzien] naar de voorschriften, omtrent de v[oogdij] van een minderjarigen Koning in a[rt. 36] bepaald.

VIERDE AFDEELING.

Van het Regentschap.

Art. 39.

Gelijkluidend.

Art. 37.

De Regent wordt benoemd bij eene wet, tens de opvolging in het regent- tot 's Konings meerderjarigheid an regelen. Over het ontwerp dier eraadslagen en besluiten de Staten- al in vereenigde vergadering. De wet wordt nog bij het leven van oning voor het geval der minder- igheid zijns opvolgers gemaakt.

Art. 38.

H Koninklijk gezag wordt mede aan ne Regent opgedragen, ingeval de ong buiten staat geraakt de regering aa te nemen.
Wanneer de hoofden der ministeriële pa ementen, in rade vereenigd, oor- el dat dit geval aanwezig is, geven zij in unne bevinding kennis aan den Raad in State met uitnoodiging om binnen n paalden termijn advies uit te brengen.

Art. 39.

Blven zij na afloop van den gestelden rm n bij hun oordeel, dan roepen zij de at-Generaal in vereenigde vergadering je, om hun, onder overlegging van t dvies van den Raad van State, zoo t ingekomen, van het voorhanden ge- al erslag te doen.

Art. 40.

Zn de Staten-Generaal in vereenigde er dering van oordeel dat het in art. 3, 1ste lid, omschreven geval aanwezig , an verklaren zij dit bij een besluit, at last en ter verantwoording van den n t. 106, 2de lid, aangewezen voorzitter vo afgekondigd en dat op den dag der fk diging in werking treedt.
I ontstentenis van dezen voorzitter vo door de vergadering een voorzitter er md.

Art. 41.

I het geval van art. 40 is de Prins ar Oranje, wanneer hij zijn achttiende aa vervuld heeft, van regtswege Regent.

Art. 42.

tbreekt een Prins van Oranje of heeft e rins van Oranje zijn achttiende jaar ie ervuld, dan wordt in het regentschap oo ien op de wijze in art. 37 bepaald; n et laatste geval tot aan het tijdstip va op hij zijn achttiende jaar vervuld heeft.

Art. 43.

het aanvaarden van het regentschap eg e Regent in eene vereenigde verga- er g van de beide Kamers der Staten- ie raal in handen van den Voorzitter den ol nden eed of belofte af:
k zweer (beloof) trouw aan den Koning; ik weer (beloof) dat ik in de waarneming v het Koninklijk gezag, zoolang de K ing minderjarig is (zoolang de Koning b en staat blijft de regering waar te n en), de Grondwet steeds zal onder- h den en handhaven.
k zweer (beloof), dat ik de onafhan- k jkheid en het grondgebied des Rijks

Art 41.

De Regent wordt benoemd door eene wet, die tevens de opvolging in het regentschap, tot 's Konings meerderjarigheid toe, kan regelen. Over het ontwerp dier wet nemen de Staten-Generaal hun besluit in eene vereenigde zitting der beide Kamers.
De wet wordt nog bij het leven van den Koning, voor het geval der minderjarigheid zijns opvolgers, gemaakt.

Art. 42.

Het koninklijk gezag wordt mede aan eenen Regent opgedragen, ingeval de Koning buiten staat geraakt de regeering waar te nemen.
Wanneer dit aan den Raad van State, vereenigd met de hoofden der ministeriele departementen, na een nauwkeurig onderzoek, is gebleken, roept deze vergadering onverwijld de Staten-Generaal in dubbelen getale bijeen, om hun van het voorhanden geval verslag te doen.

Art. 43.

De Staten-Generaal onderzoeken het verslag, en zoo zij in een besluit, in vereenigde zitting der beide Kamers in dubbelen getale genomen, er de juistheid van erkend hebben, wordt in den vorm eener plegtig af te kondigen wet verklaard, dat het geval, in het vorig artikel bedoeld, aanwezig is.

Art. 46.

Wanneer de Prins van Oranje zijn achttiende jaar vervuld heeft, is hij, in het geval van art. 42, van regtswege Regent.

Art. 44.

Wanneer de Prins van Oranje zijn achttiende jaar niet heeft vervuld, wordt in het regentschap, gelijk in artt. 40 en 41 is bepaald, voorzien voor zoolang de Koning tot het waarnemen der regering buiten staat blijft, en de Prins van Oranje zijn achttiende jaar niet heeft vervuld.

Art. 45.

De Regent legt, in eene vereenigde zitting van de beide Kamers der Staten-Generaal, in handen van den voorzitter den volgenden eed of belofte af:
» Ik zweer (beloof) trouw aan den Koning; ik zweer (beloof), dat ik in de waarneming van het koninklijk gezag zoolang de Koning minderjarig is (zoolang de Koning buiten staat blijft de regering waar te nemen), de Grondwet van het Rijk steeds zal onderhouden en handhaven.
» Ik zweer (beloof), dat ik de onafhankelijkheid en het grondgebied des Rijks met al mijn vermogen zal verdedigen en

Art. 40.

De Regent wordt benoemd door eene wet, die tevens de opvolging in het regentschap, tot 's Konings meerderjarigheid toe, kan regelen. Over het ontwerp dier wet beraadslagen en besluiten de Staten-Generaal in eene vereenigde vergadering der beide Kamers.
De wet wordt nog bij het leven van den Koning, voor het geval der minderjarigheid zijns opvolgers, gemaakt.

Art. 41.

Het koninklijk gezag wordt mede aan eenen Regent opgedragen, ingeval de Koning buiten staat geraakt de regering waar te nemen.
Wanneer de hoofden der ministeriele departementen, in rade vereenigd, oordeelen dat dit geval aanwezig is, geven zij van hunne bevinding kennis aan den Raad van State met uitnoodiging om binnen een bepaalden termijn advies uit te brengen.

Art. 42.

Blijven zij na afloop van den gestelden termijn bij hun oordeel, dan roepen zij de Staten-Generaal in vereenigde vergadering bijeen, om hun, onder overlegging van het advies van den Raad van State, zoo dit is ingekomen, van het voorhanden geval verslag te doen.

Art. 43.

Zijn de Staten-Generaal in vereenigde vergadering van oordeel, dat het in art. 41, 1ste lid, omschreven geval aanwezig is, dan verklaren zij dit bij een besluit, dat op last en ter verantwoording van den in art. 109, 2de lid, aangewezen voorzitter wordt afgekondigd en dat op den dag der afkondiging in werking treedt.
Bij ontstentenis van dezen voorzitter wordt door de vergadering een voorzitter benoemd.

Art. 44.

In het geval van art. 43 is de Prins van Oranje, wanneer hij zijn achttiende jaar vervuld heeft, van regtswege Regent.

Art. 45.

Ontbreekt de Prins van Oranje of heeft hij zijn achttiende jaar niet vervuld, dan wordt in het regentschap voorzien op de wijze in art. 40 bepaald; in het laatste geval tot aan het tijdstip waarop hij zijn achttiende jaar vervuld heeft.

Art. 46.

Bij het aanvaarden van het regentschap legt de Regent in eene vereenigde vergadering van de beide Kamers der Staten-Generaal in handen van den voorzitter den volgenden eed of belofte af:
»Ik zweer (beloof) trouw aan den Koning; ik zweer (beloof), dat ik in de waarneming van het koninklijk gezag, zoolang de Koning minderjarig is (zoolang de Koning buiten staat blijft de regering waar te nemen), de Grondwet steeds zal onderhouden en handhaven.
»Ik zweer (beloof), dat ik de onafhankelijkheid en het grondgebied van den Staat

»met al mijn vermogen zal verdedigen »en bewaren; dat ik de algemeene en bij»zondere vrijheid en de regten van alle »des Konings onderdanen, en van elk »hunner zal beschermen, en tot instandhou»ding en bevordering van de algemeene en »bijzondere welvaart alle middelen aan»wenden, welke de wetten te mijner be»schikking stellen, gelijk een goed en ge»trouw Regent schuldig is te doen.

»Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!" (»Dat beloof ik!")

Art. 44.

Wanneer een Regent buiten staat geraakt het regentschap waar te nemen zijn de artt. 38, 2de lid, 39 en 40 toepasselijk. Is de opvolging in het regentschap niet geregeld, dan wordt art. 37, 1ste lid, toegepast.

Art. 45.

Het Koninklijk gezag wordt waargenomen door den Raad van State:

1°. bij overlijden des Konings, zoolang niet in de troonopvolging volgens art. 21 is voorzien, voor den minderjarigen troonopvolger geen Regent is benoemd, of de troonopvolger of Regent afwezig is.

2°. in het geval van artt. 40 en 44, zoolang de Regent ontbreekt of afwezig is.

3°. in het geval van art. 17, zoolang de troonopvolging onzeker is en de Regent ontbreekt of afwezig is.

Deze waarneming houdt van regtswege op, zoodra de bevoegde troonopvolger of Regent zijne waardigheid heeft aanvaard.

In de gevallen, waarin in het regentschap moet worden voorzien, dient de Raad van State het daartoe strekkend wetsontwerp in binnen den tijd van eene maand na de aanvaarding der waarneming van het Koninklijk gezag.

Art. 46.

Eene wet bepaalt, bij de benoeming van den Regent of bij de aanvaarding van het regentschap door den Prins van Oranje de som, die op het jaarlijksch inkomen van de Kroon zal worden genomen voor de kosten van het regentschap.

Deze bepaling kan gedurende het regentschap niet worden veranderd

Art. 47.

Zoodra net in art. 38 omschreven geval heeft opgehouden te bestaan, wordt dit door de Staten-Generaal in vereenigde vergadering verklaard bij een besluit, dat op last en ter verantwoording van den voorzitter in art. 40 vermeld wordt afgekondigd.

Art. 48.

Dit besluit wordt genomen op voorstel van den Regent of van ten minste twintig leden der Staten-Generaal. Deze leden dienen hun voorstel in bij den Voorzitter der Eerste Kamer, die de beide Kamers onmiddellijk in vereenigde vergadering bijeenroept.

Is de zitting der Kamers gesloten, dan zijn die leden bevoegd de oproeping zelven te doen.

bewaren; dat ik de algemeene en bijzondere vrijheid, en de regten van alle des Konings onderdanen, en van elk hunner zal beschermen, en tot instandhouding en bevordering van de algemeene en bijzondere welvaart alle middelen aanwenden, welke de wetten ter mijner beschikking stellen, gelijk een goed en getrouw Regent schuldig is te doen.

» Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!" (» Dat beloof ik!")

Art. 47.

Tot dat in het geval, in art. 42 aangewezen, de Prins van Oranje of de benoemde Regent het regentschap heeft aanvaard, wordt het koninklijk gezag waargenomen door de vergadering, zamengesteld als in art. 42 is voorgeschreven.

Hetzelfde vindt plaats, zoo, bij overlijden des Konings, een Regent voor den minderjarigen opvolger of ook de bevoegde opvolger ontbreekt, totdat de benoemde Regent of opvolger de regering heeft aanvaard.

De leden van deze vergadering leggen in handen van den door hen gekozen voorzitter, en deze in eene vereenigde zitting van beide Kamers der Staten-Generaal, den volgenden eed of belofte af:

»Ik zweer (beloof) dat ik, als lid (voorzitter) van dezen regeringsraad, in de waarneming van het koninklijk gezag, de Grondwet zal helpen onderhouden en handhaven.

»Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!" (»Dat beloof ik!")

Art. 48.

Gelijkluidend.

Art. 49.

De Koning, op wien art. 43 is toegepast, herneemt zoodra mogelijk de waarneming der regering, krachtens eene wet, waarin die, welke in het genoemde artikel is bedoeld, wordt afgeschaft.

met al mijn vermogen zal verded… bewaren; dat ik de algemeene en …dere vrijheid, en de regten van … Konings onderdanen, en van elk … zal beschermen, en tot instandhou… bevordering van de algemeene en …dere welvaart alle middelen aanw… welke de wetten ter mijner besch… stellen, gelijk een goed en getrouw … schuldig is te doen.

» Zoo waarlijk helpe mij God alm… (»Dat beloof ik!")

Art. 47.

Wanneer een Regent buiten staat … het regentschap waar te nemen, … artt. 41, tweede lid, 42 en 43 toepa… Is de opvolging in het regentsch… geregeld, dan wordt art. 40 toege…

Art. 48.

Het koninklijk gezag wordt w… nomen door den Raad van State:

1. bij overlijden des Konings, z… niet in de troonopvolging voorzien… den minderjarigen troonopvolger ge… gent benoemd, of de troonopvol… Regent afwezig is.

2. in het geval van artt. 43 … zoolang de Regent ontbreekt of afw…

3. in het geval van art. 17, z… de troonopvolging onzeker is.

Deze waarneming houdt van reg… op, zoodra de bevoegde troonopvo… Regent zijne waardigheid heeft aa…

In de gevallen, waarin het r… schap moet worden voorzien, di… Raad van State het daartoe strekken… ontwerp in binnen den tijd van twee… den na de aanvaarding der waarn… van het koninklijk gezag.

Art. 49.

Gelijkluidend.

Art. 50.

Zoodra het in art. 41 omschreve… val heeft opgehouden te bestaan, … dit door de Staten-Generaal in vere… vergadering verklaard bij een beslu… op last en ter verantwoording va… voorzitter in art. 43 vermeld wordt … kondigd.

Art. 51.

Dit besluit wordt genomen op vo… van den Regent of van ten minste t… leden der Staten-Generaal. Deze … dienen hun voorstel in bij den voor… der Eerste Kamer, die de beide K… onmiddellijk in vereenigde vergaderin… eenroept.

Is de zitting der Kamers gesloten … zijn die leden bevoegd de oproepin… ven te doen.

Art. 49.

De hoofden der ministeriele departementen en de voogd of voogden zijn persoonlijk gehouden aan de Kamers der Staten-Generaal, zoo dikwerf dit wordt gevraagd, omtrent den toestand van den Koning of van den Regent verslag te doen.
Art. 92, 3de lid, is ten deze ook op de voogden toepasselijk.

Art. 50.

Onmiddellijk na afkondiging van het in art. 47 omschreven besluit herneemt de Koning de waarneming der regering.

VIJFDE AFDEELING.

Van de inhuldiging des Konings.

Art. 51.

De Koning, de regering aanvaard hebbende, wordt zoodra mogelijk plegtig beëedigd en ingehuldigd binnen de stad Amsterdam, in eene openbare en vereenigde vergadering van de Staten-Generaal.

Art. 52.

In deze vergadering wordt door den Koning de volgende eed of belofte op de Grondwet afgelegd:
»Ik zweer (beloof) aan het Nederlandsche volk, dat ik de Grondwet steeds zal onderhouden en handhaven.
»Ik zweer (beloof), dat ik de onafhankelijkheid en het grondgebied des Rijks met al mijn vermogen zal verdedigen en bewaren; dat ik de algemeene en bijzondere vrijheid en de regten van al mijne onderdanen zal beschermen, en tot instandhouding en bevordering van de algemeene en bijzondere welvaart alle middelen zal aanwenden, welke de wetten te mijner beschikking stellen, zooals een goed Koning schuldig is te doen."
»Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!" (»Dat beloof ik!")

Art. 53.

Na het afleggen van dezen eed of belofte wordt de Koning in dezelfde vergadering gehuldigd door de Staten-Generaal, wier Voorzitter de volgende plegtige verklaring uitspreekt, die vervolgens door hem en door der leden, hoofd voor hoofd, beëedigd of bevestigd wordt:
»Wij ontvangen en huldigen in naam van het Nederlandsche volk en krachtens de Grondwet, U als Koning;
»wij zweren (beloven), dat wij Uwe onschendbaarheid en de regten Uwer Kroon zullen handhaven; wij zweren (beloven) dat te zullen doen, wat goede en getrouwe Staten-Generaal schuldig zijn te doen."
»Zoo waarlijk helpe ons God almagtig!" (»Dat beloven wij!")

ZESDE AFDEELING.

Van de magt des Konings.

Art. 54.

De Koning is onschendbaar; de ministers zijn verantwoordelijk.

Tot aan deze afschaffing zijn de hoofden der ministeriele departementen, gelijk de voogden, persoonlijk gehouden, aan de Kamers der Staten-Generaal, zoo dikwerf het wordt gevraagd, van des Konings toestand verslag te doen.

VIJFDE AFDEELING.

Van de inhuldiging des Konings.

Art. 50.

De Koning, de regering aanvaard hebbende, wordt zoodra mogelijk plegtig beëedigd en ingehuldigd binnen de stad Amsterdam, in eene openbare en vereenigde zitting der beide Kamers van de Staten-Generaal.

Art. 51.

In deze vergadering wordt door den Koning de volgende eed of belofte op de Grondwet afgelegd:
»Ik zweer (beloof) aan het Nederlandsche volk dat ik de Grondwet van het Rijk steeds zal onderhouden en handhaven.
»Ik zweer (beloof), dat ik de onafhankelijkheid en het grondgebied des Rijks met al mijn vermogen zal verdedigen en bewaren; dat ik de algemeene en bijzondere vrijheid en de regten van al mijne onderdanen zal beschermen, en tot instandhouding en bevordering van de algemeene en bijzondere welvaart alle middelen zal aanwenden, welke de wetten ter mijner beschikking stellen, zoo als een goed Koning schuldig is te doen.
»Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!" (»Dat beloof ik!")

Art. 52.

Gelijkluidend.

ZESDE AFDEELING.

Van de magt des Konings.

Art 53.

Gelijkluidend.

Art. 52.

De hoofden der ministeriele departementen en de voogden zijn persoonlijk gehouden aan de Kamers der Staten-Generaal, zoo dikwerf dit wordt gevraagd, omtrent den toestand van den Koning of van den Regent verslag te doen.
Art. 95, 3de lid, is ten deze ook op de voogden toepasselijk.

Art. 53.

Onmiddellijk na afkondiging van het in art. 50 omschreven besluit herneemt de Koning de waarneming der regering.

VIJFDE AFDEELING.

Van de inhuldiging des Konings.

Art. 54.

De Koning, de regering aanvaard hebbende, wordt zoodra mogelijk plegtig beëedigd en ingehuldigd binnen de stad Amsterdam, in eene openbare en vereenigde vergadering der beide Kamers van de Staten-Generaal.

Art. 55.

In deze vergadering wordt door den Koning de volgende eed of belofte op de Grondwet afgelegd:
»Ik zweer (beloof) aan het Nederlandsche volk, dat ik de Grondwet steeds zal onderhouden en handhaven.
»Ik zweer (beloof), dat ik de onafhankelijkheid en het grondgebied van den Staat met al mijn vermogen zal verdedigen en bewaren; dat ik de algemeene en bijzondere vrijheid en de regten van al mijne onderdanen zal beschermen, en tot instandhouding en bevordering van de algemeene en bijzondere welvaart alle middelen zal aanwenden, welke de wetten ter mijner beschikking stellen, zoo als een goed Koning schuldig is te doen."
»Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!" (»Dat beloof ik!")

Art. 56.

Gelijkluidend.

ZESDE AFDEELING.

Van de magt des Konings.

Art. 57.

Gelijkluidend.

Art. 55.

De uitvoerende magt berust bij den Koning.

Art. 56.

Door den Koning worden algemeene maatregelen van bestuur vastgesteld. Strafbepalingen worden in die maatregelen niet opgenomen dan krachtens de wet.

Art. 54.

Gelijkluidend.

Art. 58.

De uitvoerende magt berust bij Koning.

De algemeene maatregelen va tot uitoefening van die magt worden door hem vastgesteld.

Bij zoodanigen maatregel wor voorschriften gegeven door stra of politie-dwang te handhaven, zoover die maatregel steunt op De grenzen van de te bepale worden bij die wet gesteld.

Art. 57.

De Koning heeft het opperbestuur der buitenlandsche betrekkingen.

Art. 58.

De Koning verklaart oorlog. Hij geeft daarvan onmiddellijk kennis aan de beide Kamers der Staten-Generaal, met bijvoeging van zoodanige mededeelingen, als hij met het belang van den Staat bestaanbaar acht.

Art. 59.

De Koning sluit en bekrachtigt alle verdragen met vreemde mogendheden.

Hij deelt den inhoud dier verdragen mede aan de beide Kamers der Staten-Generaal, zoodra hij oordeelt, dat het belang van den Staat dit toelaat.

Verdragen, die wijziging van het grondgebied des Rijks in Europa of in andere werelddeelen inhouden, die aan het Rijk geldelijke verpligtingen opleggen of die eenige andere bepaling, wettelijke regten betreffende, inhouden, worden door den Koning niet bekrachtigd dan na door de Staten-Generaal te zijn goedgekeurd.

Deze goedkeuring wordt niet vereischt, indien de wet den Koning tot het sluiten van het verdrag heeft gemagtigd.

Art. 55.

Gelijkluidend.

Art. 56.

De Koning verklaart oorlo g. Hij geeft daarvan onmiddellijk kennis aan de beide Kamers der Staten-Generaal, met bijvoeging van zoodanige mededeelingen, als hij met het belang en de zekerheid van het Rijk bestaanbaar acht.

Art. 57.

De Koning maakt en bekrachtigt vredes- en alle andere verdragen met vreemde mogendheden.

Hij deelt den inhoud dier verdragen mede aan de beide Kamers der Staten-Generaal, zoodra hij oordeelt, dat het belang en de zekerheid van het Rijk zulks toelaten.

Verdragen, welke, hetzij afstand of ruiling van eenig grondgebied des Rijks in Europa of in andere werelddeelen, hetzij eenige andere bepaling of verandering, wettelijke regten betreffende, inhouden, worden door den Koning niet bekrachtigd, dan nadat de Staten-Generaal die bepaling of verandering hebben goedgekeurd.

Art. 59.

Gelijkluidend.

Art. 60.

De Koning verklaart oorlog. daarvan onmiddellijk kennis aan Kamers der Staten-Generaal, m ging van zoodanige mededeelin hij met het belang van den Staa baar acht.

Art. 61.

De Koning sluit en bekrach verdragen met vreemde mogendh

Hij deelt den inhoud dier verdra aan de beide Kamers der Staten- zoodra hij oordeelt, dat het bel den Staat het toelaat.

Verdragen, die wijziging van h gebied des Rijks in Europa of i werelddeelen inhouden, die aan geldelijke verpligtingen oplegge eenige andere bepaling bevatten een onderwerp, dat tot de bevoeg wetgevende magt behoort, wor den Koning niet bekrachtigd da de Staten-Generaal te zijn goed

Deze goedkeuring wordt niet v indien de wet den Koning tot h van het verdrag heeft gemagtig

Art. 60.

De Koning heeft het oppergezag over zee- en landmagt.

De militaire officieren worden door hem benoemd. Zij worden door hem bevorderd, ontslagen of op pensioen gesteld, volgens de regels door de wet te bepalen.

De pensioenen worden door de wet geregeld.

Art. 58.

Gelijkluidend.

Art. 62.

Gelijkluidend.

Art. 61.

De Koning heeft het opperbestuur der kolonien en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen.

De reglementen op het beleid der regering aldaar worden door de wet vastgesteld.

Het muntstelsel wordt door de wet geregeld.

Andere onderwerpen deze kolonien en bezittingen betreffende, worden door de wet geregeld, zoodra de behoefte daaraan blijkt te bestaan.

Art. 59.

Gelijkluidend.

Art. 63.

Gelijkluidend.

Art. 62.

De Koning doet jaarlijks aan de Staten-Generaal een omstandig verslag geven van

Art. 60.

Gelijkluidend.

Art. 64.

Gelijkluidend.

eheer dier kolonien en bezittingen en
en staat waarin zij zich bevinden.
wet regelt de wijze van beheer en
twoording der koloniale geldmiddelen.

Art. 63.

Koning heeft het opperbestuur van
gemeene geldmiddelen. Hij regelt de
liging van alle collegien en ambte-
, die uit 's Rijks kas worden betaald.
wet regelt de bezoldiging van de
rlijke magt, van den Raad van State
n de Algemeene Rekenkamer.
Koning brengt de bezoldigingen op
egrooting der Rijksuitgaven.
pensioenen der ambtenaren worden
de wet geregeld.

Art. 64.

Koning heeft het regt van de munt.
vermag zijne beeldtenis op de munt-
en te doen stellen.

Art. 65.

Koning verleent adeldom.
reemde adeldom kan door geen Neder-
er worden aangenomen.

Art. 66.

dderorden worden door eene wet, op
voorstel des Konings, ingesteld.

Art. 67.

reemde orden, waaraan geen verplig-
en verbonden zijn, mogen worden aan-
omen door den Koning en, met zijne
stemming, door de Prinsen van zijn Huis.
geen geval mogen andere Nederlan-
, of de vreemdelingen die in Neder-
lsche staatsdienst zijn, vreemde orde-
enen, titels, rang of waardigheid
emen, zonder bijzonder verlof van den
ning.

Art. 68.

e Koning heeft het regt van gratie van
ffen, door regterlijk vonnis opgelegd.
ij oefent dat regt uit na het advies
ebben ingewonnen van den regter, die
vonnis gewezen heeft, wanneer het ver-
leelingen betreft tot drie jaren gevan-
isstraf en daar beneden, en tot geld-
te, te zamen of afzonderlijk.
ij ontstentenis van dien regter alsmede
neer het veroordeelingen tot zwaardere
ffen betreft, wordt de Hooge Raad ge-
rd.
mnestie en abolitie worden niet dan
eene wet toegestaan.

Art. 69.

ispensatie van wetsbepalingen kan door
Koning slechts worden verleend met
gtiging van de wet.
e wet, welke deze magtiging verleent,
mt de bepalingen, waarover de be-
gdheid tot dispensatie zich uitstrekt.
ispensatie van bepalingen van alge-
ene maatregelen van bestuur is slechts
gelaten voor zoover de Koning zich de
oegdheid daartoe bij den maatregel
drukkelijk heeft voorbehouden.

Art. 61.

De Koning heeft het opperbestuur van de algemeene geldmiddelen. Hij regelt de bezoldiging van alle collegien en ambtenaren, die uit 's lands kas worden betaald.

De wet regelt de bezoldiging van de ambtenaren der regterlijke magt.

De Koning brengt de bezoldigingen op de begrooting der staatsbehoeften.

De pensioenen der ambtenaren worden door de wet geregeld.

Art. 62.

Gelijkluidend.

Art. 63.

Gelijkluidend.

Art. 64.

Gelijkluidend.

Art. 65.

Vreemde orden, waaraan geene verpligtingen verbonden zijn, mogen worden aangenomen door den Koning, en, met zijne toestemming, door de Prinsen van zijn Huis.

In geen geval mogen de onderdanen des Konings vreemde ordesteekenen, titels, rang of waardigheid aannemen, zonder zijn bijzonder verlof.

Art. 66.

De Koning heeft het regt van gratie van straffen, door regterlijke vonnissen opgelegd.

Wanneer het veroordeelingen betreft tot drie jaren gevangenis en daar beneden en tot geldboete, hetzij te zamen, hetzij afzonderlijk, oefent de Koning dat regt uit, na gehoord advijs van den regter die het vonnis heeft gewezen; in de overige zaken, na gehoord advijs van den Hoogen Raad.

Amnestie en abolitie worden niet dan door eene wet toegestaan.

Art. 67.

Dispensatie wordt door den Koning slechts verleend van eene bepaalde wet, in de gevallen door de wet omschreven.

Art. 65.

De Koning heeft het opperbestuur van de algemeene geldmiddelen. Hij regelt de bezoldiging van alle collegien en ambtenaren, die uit 's Rijks kas worden betaald, voor zoover niet de wet die regeling bevat.

De wet regelt de bezoldiging van de ambtenaren der regterlijke magt.

De Koning brengt de bezoldigingen op de begrooting der Rijksuitgaven.

De pensioenen der ambtenaren worden door de wet geregeld.

Art. 66.

Gelijkluidend.

Art. 67.

Gelijkluidend.

Art. 68.

Gelijkluidend.

Art. 69.

Vreemde orden, waaraan geene verpligtingen verbonden zijn, mogen worden aangenomen door den Koning en, met zijne toestemming, door de Prinsen van zijn Huis.

In geen geval mogen andere Nederlanders of de vreemdelingen, die in Nederlandschen staatsdienst zijn, vreemde ordeteekenen, titels, rang of waardigheid aannemen, zonder bijzonder verlof van den Koning.

Art. 70.

De Koning heeft het regt van gratie van straffen, door regterlijk vonnis opgelegd.

Hij oefent dat regt niet uit dan na het advies te hebben ingewonnen van den daartoe bij de wet aangewezen regter.

Amnestie en abolitie worden niet dan bij eene wet toegestaan.

Art. 71.

Dispensatie van wetsbepalingen kan door den Koning slechts worden verleend met magtiging van de wet.

De wet, welke deze magtiging verleent, noemt de bepalingen, waarover de bevoegdheid tot dispensatie zich uitstrekt.

Dispensatie van algemeene maatregelen van bestuur is slechts toegelaten voor zoover de Koning zich de bevoegdheid daartoe bij eenigen zoodanigen maatregel uitdrukkelijk heeft voorbehouden.

Art. 70.

Alle geschillen van bestuur tusschen provincien onderling, tusschen provincien en gemeenten en tusschen gemeenten onderling worden hetzij regtstreeks of in het hoogste ressort door den Koning beslist.

Art. 71.

De Koning draagt aan de Staten-Generaal ontwerpen van wet voor, en doet hun zoodanige andere voorstellen, als hij noodig acht.

Hij heeft het regt de door de Staten-Generaal aangenomen wetsontwerpen al dan niet goed te keuren.

Art. 72.

De wijze van afkondiging der wetten en der algemeene maatregelen van bestuur en het tijdstip waarop zij aanvangen verbindende te zijn worden door de wet geregeld.

Het formulier van afkondiging der wetten is het volgende:

»Wij enz. . . . . Koning der Neder»landen, enz. . . . . allen die deze zullen »zien of hooren lezen salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat enz. (De beweegredenen der wet).

»Zoo is het dat Wij, den Raad van »State gehoord, en met gemeen overleg »der Staten-Generaal, hebben goedge»vonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden »en verstaan bij deze", enz.

(De inhoud der wet.)

»Gegeven", enz.

Ingeval het Koninklijk gezag door een Regent of door den Raad van State wordt waargenomen, wordt de daardoor noodige wijziging in dit formulier gebragt.

Art. 73.

De Koning heeft het regt om de Kamers der Staten-Generaal, elk afzonderlijk of beide te zamen, te ontbinden.

Het besluit, waardoor die ontbinding wordt uitgesproken, houdt tevens den last in tot het verkiezen van nieuwe Kamers binnen veertig dagen, en tot het zamenkomen der nieuw verkozene Kamers binnen twee maanden.

De Raad van State, het Koninklijk gezag waarnemende, oefent het regt van ontbinding niet uit.

Art. 68.

De Koning beslist alle geschillen van bestuur, welke tusschen twee of meer provincien ontstaan, wanneer hij die niet in der minne kan doen bijleggen.

Art. 132.

Zij trachten alle geschillen tusschen gemeentebesturen in der minne te doen bijleggen. Indien zij daarin niet slagen, dragen zij het geval, zoo het een geschil van bestuur betreft, aan den Koning ter beslissing voor.

Art. 69.

De Koning draagt aan de Staten Generaal ontwerpen van wet voor, en doet zoodanige andere voorstellen, als hij noodig oordeelt.

Hij heeft het regt om de voorstellen, hem door de Staten-Generaal gedaan, al of niet goed te keuren.

Art. 116.

De wijze van afkondiging der wetten, en de tijd wanneer zij verbindende zijn, worden door de wet geregeld.

Het formulier van afkondiging is het volgende:

»Wij, enz. . . . . Koning der Nederlanden, enz. . . . . .

»allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

»Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat enz.

(De beweegredenen der wet.)

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze, enz.

(De inhoud der wet.)

»Gegeven," enz.

Art. 117.

Ten aanzien der algemeene maatregelen van inwendig bestuur van den Staat, bepaalt de wet insgelijks de wijze van afkondiging en het tijdstip, waarna zij zullen werken.

Art. 70.

De Koning heeft het regt om de Kamers der Staten-Generaal, elke afzonderlijk of beide te zamen, te ontbinden.

Het besluit, waardoor die ontbinding wordt uitgesproken, houdt tevens den last in tot het verkiezen van nieuwe Kamers binnen veertig dagen, en tot het zamenkomen der nieuw verkozen Kamers binnen twee maanden.

Art. 72.

Alle geschillen van bestuur tus[sch]en b[es]turen van verschillende provinc[ien], ni[et] vallende onder de bepaling van [art.] 1[32], 2de lid, worden door den Konin[g] beslis[t].

Alle geschillen van bestuur tu[sschen] besturen van verschillende gemeen[ten], ni[et] vallende onder de bepaling van a[rt.] 15[2], 2de lid, worden in hoogsten aa[n]g[e]a[an] de beslissing des Konings onderw[orpen].

Art. 73.

De Koning draagt aan de Staten-[Gene]raal ontwerpen van wet voor, en doet [hun] zoodanige andere voorstellen, als hij [noodig] oordeelt.

Hij heeft het regt de door de St[aten-G]eneraal aangenomen wetsontwerp[en] al niet goed te keuren.

Art. 74.

De wijze van afkondiging der w[etten] der algemeene maatregelen van be[stuur] het tijdstip waarop zij aanvangen [verbin]dende te zijn worden door de wet g[eregeld].

Het formulier van afkondiging [der] w[etten] is het volgende:

»Wij enz. . . . . Koning der N[eder]landen, enz. . . . .

»allen die deze zullen zien o[f hooren] lezen, salut! doen te weten:

»Alzoo Wij in overweging genom[en] hebben, dat enz.

(De beweegredenen der wet.)

»Zoo is het dat Wij, den Raad v[an St]aat gehoord en met gemeen overleg de[r Staten-]Generaal, hebben goedgevonden [en ver]staan, gelijk Wij goedvinden en [verst]aan bij deze, enz.

(De inhoud der wet.)

»Gegeven", enz.

Ingeval het Koninklijk gezag [door] Regent of door den Raad van Sta[at] waargenomen, wordt de daardoor [noo]dige wijziging in dit formulier gebrag[t].

In het afkondigingsformulier d[er wet] 58, 3de lid, bedoelde algemeen[e maat]regelen van bestuur, wordt de wet [waar]zij steunen, genoemd, en verm[eld], de Raad van State gehoord is.

Art. 75.

De Koning heeft het regt om de [leden] der Staten-Generaal, elk afzond[erlijk] beide te zamen, te ontbinden.

Het besluit, waardoor die on[tbinding] wordt uitgesproken, houdt tevens [den last] in tot het verkiezen van nieuwe [Kamers] binnen veertig dagen, en tot het [zamen]komen der nieuw verkozen Kamer[s binnen] twee maanden.

De Raad van State, het Konin[klijk ge]zag waarnemende, oefent het r[egt van] ontbinding niet uit.

ZEVENDE AFDEELING.

Van den Raad van State en de ministeriele Departementen.

Art. 74.

…is een Raad van State, welks zamen-
…ng en bevoegdheid worden geregeld
…de wet.
…Koning is Voorzitter van den Raad en
…ent de leden.
…Prins van Oranje heeft, nadat zijn
…tiende jaar is vervuld, van regtswege
…tg in den Raad.

Art. 75.

…Koning brengt ter overweging bij
…Raad van State alle voorstellen, door
…aan den Staten-Generaal te doen, of
…deze aan hem gedaan, alsmede alle
…meene maatregelen van bestuur van
…Rijk en van zijne kolonien en bezit-
…in andere werelddeelen.
…het hoofd der uit te vaardigen be-
…wordt melding gemaakt dat de
… van State deswege gehoord is.
…Koning hoort wijders den Raad van
… over alle zaken, waarin hij dit noodig
…elt. De Koning alleen besluit en
… telkens van zijn genomen besluit
…is aan den Raad van State.

Art. 76.

…wet die de bevoegdheid van den
…van State regelt, kan aan eene af-
…ng van dien Raad de uitspraak in het
…ste ressort over geschillen, ingevolge
…152 aangewezen, opdragen.

Art. 77.

…Koning stelt ministeriele departe-
…en in, benoemt er de hoofden van, en
…aat die naar welgevallen.
…hoofden der ministeriele departe-
…ten zorgen voor de uitvoering der
…dwet en der andere wetten, voor
…erre die van de Kroon afhangt.
…unne verantwoordelijkheid wordt ge-
…ld door de wet.
…le Koninklijke besluiten en beschik-
…en worden door een der hoofden van
…inisteriele departementen mede onder-
…end.

DERDE HOOFDSTUK.

Van de Staten-Generaal.

EERSTE AFDEELING.

…de zamenstelling der Staten-Generaal.

Art. 78.

…e Staten-Generaal vertegenwoordigen
…geheele Nederlandsche volk.

Art. 79.

…e Staten-Generaal zijn verdeeld in
… Eerste en Tweede Kamer.

ZEVENDE AFDEELING.

Van den Raad van State en de ministeriele Departementen.

Art. 71.

Er is een Raad van State, welks zamenstelling en bevoegdheid worden geregeld door de wet.

De Koning is voorzitter van den Raad, en benoemt de leden.

De Prins van Oranje heeft echter, nadat zijn achttiende jaar is vervuld, zitting van rechtswege en eene raadgevende stem.

Art. 72.

De Koning brengt ter overweging bij den Raad van State alle voorstellen door hem aan de Staten-Generaal te doen, of door deze aan hem gedaan, alsmede alle algemeene maatregelen van inwendig bestuur van den Staat en van zijne kolonien en bezittingen in andere werelddeelen.

Aan het hoofd der uit te vaardigen wetten en bevelen wordt melding gemaakt dat de Raad van State deswege gehoord is.

De Koning neemt wijders de gedachten van den Raad van State in over alle zaken van algemeen of bijzonder belang, waarin hij zulks noodig oordeelt.

De Koning alleen besluit, en geeft telkens van zijn genomen besluit kennis aan den Raad.

Art. 73.

Gelijkluidend.

DERDE HOOFDSTUK.

Van de Staten-Generaal.

EERSTE AFDEELING.

Van de zamenstelling der Staten-Generaal.

Art. 74.

Gelijkluidend.

Art. 75.

Gelijkluidend.

ZEVENDE AFDEELING.

Van den Raad van State en de ministeriele Departementen.

Art. 76.

Er is een Raad van State, welks zamenstelling en bevoegdheid worden geregeld door de wet.

De Koning is voorzitter van den Raad en benoemt de leden.

De Prins van Oranje heeft echter, nadat zijn achttiende jaar is vervuld, van regtswege zitting in den Raad.

Art. 77.

De Koning brengt ter overweging bij den Raad van State alle voorstellen, door hem aan de Staten-Generaal te doen, of door deze aan hem gedaan, alsmede alle algemeene maatregelen van bestuur van het Rijk en van zijne kolonien en bezittingen in andere werelddeelen.

De Koning hoort wijders den Raad van State over alle zaken, waarin hij dit noodig oordeelt.

Het besluit des Konings omtrent zaken, waarover de Raad van State is gehoord, wordt aan dezen medegedeeld.

Art. 78.

De wet die de bevoegdheid van den Raad van State regelt, kan aan dien Raad of aan eene zijner afdeelingen de beslissing opdragen van zaken bedoeld in art. 154.

Art. 79.

De Koning stelt ministeriele departementen in, benoemt er de hoofden van, en ontslaat die naar welgevallen.

De hoofden der ministeriele departementen zorgen voor de uitvoering der Grondwet en der andere wetten, voor zooverre die van de Kroon afhangt.

Alle Koninklijke besluiten en beschikkingen worden door een der hoofden van de ministeriele departementen mede onderteekend.

De regtsgevolgen van de ministeriele verantwoordelijkheid worden door de wet geregeld.

DERDE HOOFDSTUK.

Van de Staten-Generaal.

EERSTE AFDEELING.

Van de zamenstelling der Staten-Generaal.

Art. 80.

Gelijkluidend.

Art. 81.

Gelijkluidend.

Art. 80.

De leden van de Tweede Kamer worden regtstreeks gekozen door de meerderjarige mannelijke ingezetenen, Nederlanders, die als hoofden van huisgezinnen krachtens eenig persoonlijk of zakelijk regt eene woning van eene door de wet voor iedere gemeente bepaalde jaarlijksche huurwaarde in gebruik hebben. De bedoelde wet bepaalt het vereischte minimum van jaarlijksche huurwaarde in geene gemeente lager dan op f 50 voor de ongestoffeerde woning; voor de gemeenten, waarvoor een hooger minimum-cijfer dan het laagste wordt bepaald, wordt zooveel mogelijk ongeveer dezelfde evenredigheid tusschen het getal kiezers en het zielental der bevolking in acht genomen, als in de gemeenten, die het laagste door de wet bepaalde minimum van huurwaarde hebben.

Het kiesregt wordt niet uitgeoefend door hen, die in hechtenis zijn; die tot gevangenisstraf of zwaardere straf zijn veroordeeld en de hun opgelegde straffen nog niet ten volle hebben ondergaan, die krachtens regterlijke uitspraak de beschikking of het beheer hunner goederen niet bezitten, of wien het kiesregt of andere in de wet nader aan te wijzen regten bij regterlijke uitspraak ontzegd zijn, noch ook door hen wier aanslag in eene of meer Rijks directe belastingen in het laatst vorig jaar wegens wanbetaling oninbaar is verklaard, ten ware zij vóór de jaarlijksche vaststelling der kiezerslijsten het uit dien hoofde verschuldigde hebben aangezuiverd.

Art. 81.

De Tweede Kamer bestaat uit honderd leden, die gekozen worden in kiesdistricten.

De verdeeling van het Rijk in kiesdistricten en alles wat verder het kiesregt en de wijze van verkiezing betreft, wordt door de wet geregeld.

Art. 82.

De Eerste Kamer bestaat uit vijftig leden.

Zij moeten behooren tot de hoogst aangeslagenen in de Rijks- directe belastingen.

Het getal dezer hoogstaangeslagenen, waaruit zij worden gekozen, wordt in elke provincie zóó bepaald, dat op iedere twee duizend zielen één, die tevens de overige vereischten bezit om lid dezer Kamer te zijn, verkiesbaar is.

Deze overige vereischten zijn dezelfde, welke voor de leden der Tweede Kamer worden gevorderd.

Zij worden verkozen door de Provinciale Staten in de volgende verhouding:

Noordbrabant	6
Gelderland	6
Zuidholland	10
Noordholland	9
Zeeland	2
Utrecht	3
Friesland	4
Overijssel	3
Groningen	3
Drenthe	1
Limburg	3
	50

In geval van vereeniging of splitsing

Art. 76.

De leden der Tweede Kamer worden in de kiesdistricten, waarin het Rijk verdeeld wordt, gekozen door de meerderjarige ingezetenen, Nederlanders, in het volle genot der burgerlijke en burgerschapsregten, en betalende in de directe belastingen eene som, die, overeenkomstig met de plaatselijke gesteldheid, doch niet beneden het bedrag van f 20 noch boven dat van f 160, in de kieswet zal worden vereischt.

Art. 77.

Het getal van de leden der Tweede Kamer wordt bepaald naar de bevolking, voor ieder 45,000 één.

De verdere regels ten aanzien van het kiesrecht stelt de kieswet.

Art. 78.

De Eerste Kamer bestaat uit 39 leden.

Zij moeten behooren tot de hoogst aangeslagenen in de Rijks- directe belastingen.

Het getal dezer hoogst aangeslagenen, waaruit zij worden gekozen, wordt in elke provincie zóó bepaald, dat op iedere drie duizend zielen één, die tevens de overige vereischten bezit om lid dezer Kamer te zijn, verkiesbaar is.

Deze overige vereischten zijn dezelfde, welke voor de leden der Tweede Kamer worden gevorderd.

Zij worden verkozen door de Provinciale Staten in de volgende verhouding:

Noordbrabant	5
Gelderland	5
Zuidholland	7
Noordholland	6
Zeeland	2
Utrecht	2
Friesland	3
Overijssel	3
Groningen	2
Drenthe	1
Limburg	3
	39

In geval van vereeniging of splitsing van

Art. 82.

De leden der Tweede Kamer worden regtstreeks gekozen door de meerderjarige mannelijke ingezetenen, Nederlanders, die niet bij regterlijke uitspraak de beschikking of het beheer hunner goederen hebben verloren, noch van eenige regten ontzet, en die

hetzij ter zake van de bewoning van een huis of een gedeelte daarvan in de belasting ten volle zijn aangeslagen en uit dien hoofde over het laatst verlopen dienstjaar verschuldigde geheel hebben voldaan;

hetzij wonen op kamers, niet afzonderlijk in zoodanige belasting aangeslagen, waarvan de jaarlijksche huurwaarde ongemeubeld ten minste zooveel bedraagt als de som waarop de minste ten volle belastbare huurwaarde daar ter plaatse is gesteld.

Het bedrag van de minste ten volle belastbare huurwaarde wordt door de wet nergens lager dan f 36 of hooger dan f 300 bepaald.

Wordt ter zake van de bewoning van huizen geen Rijksbelasting geheven, dan wordt het kiesregt afhankelijk gesteld van de huurwaarde der woning of het gedeelte daarvan, hetwelk men krachtens een persoonlijk of zakelijk regt in gebruik heeft. De minste jaarlijksche huurwaarde die kiesregt geeft wordt dan door de wet nergens lager dan op f 52 of hooger dan op f 300 gesteld.

Art. 83.

De Tweede Kamer bestaat uit 9[illegible]

In geval van verdeeling van het [illegible] kiesdistricten wordt het getal leden naar de bevolking over de onderscheiden kiesdistricten verdeeld.

De verdere regels omtrent het [illegible] en de wijze van verkiezing stelt de wet

Art. 84.

De Eerste Kamer bestaat uit 3[illegible]

Zij moeten behooren tot de hoogst aangeslagenen in de Rijks- directe belastingen.

Het getal dezer hoogst aangeslagenen, waaruit zij worden gekozen, wordt in elke provincie zóó bepaald, dat op iedere [illegible] duizend zielen één, die tevens de overige vereischten bezit om lid dezer Kamer te zijn, verkiesbaar is.

Deze overige vereischten zijn dezelfde, welke voor de leden der Tweede Kamer worden gevorderd.

Zij worden verkozen door de Provinciale Staten in de volgende verhouding:

Noordbrabant	[illegible]
Gelderland	[illegible]
Zuidholland	[illegible]
Noordholland	[illegible]
Zeeland	[illegible]
Utrecht	[illegible]
Friesland	[illegible]
Overijssel	[illegible]
Groningen	[illegible]
Drenthe	[illegible]
Limburg	[illegible]

In geval van vereeniging of sp[illegible]

provinciën of vorming van nieuwe
ort de wet in de wijziging, welke daar-
om deze verhouding noodig zal worden
volen.

TWEEDE AFDEELING.

Van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Art. 83.

Om lid der Tweede Kamer te kunnen
zijn wordt alleen vereischt dat men man-
elijk Nederlander zij, niet bij regterlijke
uitspraak de beschikking of het beheer
over zijne goederen hebbe verloren, noch
van eenige regten ontzet zij, en den ouder-
dom van dertig jaren vervuld hebbe.

Art. 84.

De leden der Tweede Kamer worden
gekozen voor vier jaren.
Zij treden te gelijk af en zijn dadelijk
herkiesbaar.

Art. 85.

De leden stemmen zonder last van of
ruggespraak met hen, die benoemen.

Art. 86.

Bij het aanvaarden hunner betrekking
leggen zij den volgenden eed of belofte af:

»Ik zweer (beloof) getrouwheid aan de
Grondwet.
»Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!"
(»Dat beloof ik!")

Alvorens tot dien eed of belofte te wor-
den toegelaten, leggen zij den volgenden
eed (verklaring en belofte) van zuivering af:

»Ik zweer (verklaar), dat ik om tot lid
»der Staten-Generaal te worden be-
»noemd, directelijk of indirectelijk aan
»geene personen, hetzij in of buiten het
»bestuur, onder wat naam of voorwendsel
»ook, eenige giften of gaven beloofd of
»gegeven heb.
»Ik zweer (beloof), dat ik, om iets
»hoegenaamd in deze betrekking te doen
»of te laten, van niemand hoegenaamd
»enige beloften of geschenken aannemen
»zal, directelijk of indirectelijk."
»Zoo waarlijk helpe mij God almag-
tig!" (»Dat verklaar en beloof ik!")

Deze eeden (beloften en verklaring) wor-
den afgelegd in handen van den Koning,
of in de vergadering der Tweede Kamer,
in handen van den voorzitter, daartoe
door den Koning gemagtigd.

TWEEDE AFDEELING.

Van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Art. 79.

Om tot lid der Tweede Kamer verkies-
baar te zijn, wordt alleen vereischt, dat
men Nederlander, in het volle genot der
burgerlijke en burgerschapsregten zij en
den ouderdom van dertig jaren hebbe
vervuld.

Art. 81.

De leden der Tweede Kamer hebben
zitting gedurende vier jaren.
De helft van hen valt om de twee jaren
uit, volgens een daarvan te maken rooster.
De uitvallende zijn dadelijk weder ver-
kiesbaar.

Art. 82.

De leden stemmen, elk volgens eed en
geweten, zonder last van of ruggespraak
met hen, die benoemen.

Art. 83.

Bij het aanvaarden hunner betrekking
leggen zij, ieder op de wijze zijner gods-
dienstige gezindheid den volgenden eed
of belofte af:

»Ik zweer (beloof) getrouwheid aan de
»Grondwet.
»Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!"
(»Dat beloof ik!")

Alvorens tot dien eed of belofte te wor-
den toegelaten, leggen zij den volgenden
eed (verklaring en belofte) van zuivering af:

»Ik zweer (verklaar), dat ik, om tot lid
»van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
»te worden benoemd, directelijk of indi-
»rectelijk, aan geene personen, hetzij in
»of buiten het bestuur, onder wat naam
»of voorwendsel ook, eenige giften of gaven
»beloofd of gegeven heb, noch beloven of
»geven zal.
»Ik zweer (beloof), dat ik, om iets
»hoegenaamd in deze betrekking te doen
»of te laten, van iemand hoegenaamd
»eenige beloften of geschenken aannemen
»zal, directelijk of indirectelijk.
»Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!"
(»Dat verklaar en beloof ik!")

Deze eeden (beloften en verklaring) wor-
den afgelegd in handen van den Koning,
of in de vergadering der Tweede Kamer,
in handen van den voorzitter, daartoe door
den Koning gemagtigd.

der bestaande provincien of vorming van
nieuwe voorziet dezelfde wet, die dit be-
veelt, in de wijziging, welke daardoor
in deze verhouding noodig zal worden
bevonden.

Art. 85.

Wanneer de Staten-Generaal in dubbelen
getale worden zamengeroepen, worden
aan de gewone leden van elke Kamer
een gelijk getal buitengewone leden toe-
gevoegd, op dezelfde wijze als de gewone
te verkiezen.
Het besluit der zamenroeping wijst te
vens den dag der verkiezing aan.

TWEEDE AFDEELING.

Van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Art. 86.

Om lid der Tweede Kamer te kunnen
zijn wordt alleen vereischt dat men man-
nelijk Nederlander zij, niet bij regterlijke
uitspraak de beschikking of het beheer
over zijne goederen hebbe verloren, noch
van eenige regten ontzet zij, en den ouder-
dom van dertig jaren vervuld hebbe.

Art. 87.

De leden der Tweede Kamer worden
gekozen voor vier jaren.
Zij treden tegelijk af en zijn dadelijk
herkiesbaar.

Art. 88.

De leden stemmen, elk volgens eed en
geweten, zonder last van of ruggespraak
met hen, die benoemen.

Art. 89.

Bij het aanvaarden hunner betrekking
leggen zij den volgenden eed of belofte af:

»Ik zweer (beloof) getrouwheid aan de
Grondwet.
»Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!"
(»Dat beloof ik!")

Alvorens tot dien eed of belofte te worden
toegelaten, leggen zij den volgenden eed
(veklaring of belofte) van zuivering af:

»Ik zweer (verklaar), dat ik om tot lid
der Staten-Generaal te worden benoemd,
directelijk noch indirectelijk, aan geene per-
sonen, hetzij in of buiten het bestuur,
onder wat naam of voorwendsel ook, eenige
giften of gaven beloofd of gegeven heb.
»Ik zweer (beloof), dat ik, om iets hoe-
genaamd in deze betrekking te doen of te
laten, van niemand hoegenaamd eenige
beloften of geschenken aannemen zal,
directelijk of indirectelijk."
»Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!"
(»Dat verklaar en beloof ik!")

Deze eeden (beloften en verklaring) wor-
den afgelegd in handen van den Koning,
of in de vergadering der Tweede Kamer,
in handen van den voorzitter, daartoe door
den Koning gemagtigd.

Art. 87.

De voorzitter wordt door den Koning benoemd voor het tijdperk eener zitting, uit eene door de Kamer aangeboden opgave van drie leden.

Art. 88.

De leden genieten, tot vergoeding der reiskosten, eens, heen en terug, voor elke zitting, zoodanige som, als naar de afstanden door de wet zal worden geregeld. Als vergoeding schadeloosstelling wordt hun toegelegd eene som van f 2000 's jaars.

Deze schadeloosstelling wordt, voor den tijd der zitting, niet genoten door hen, die gedurende de geheele zitting afwezig bleven.

DERDE AFDEELING.

Van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.

Art 89.

De leden der Eerste Kamer worden gekozen voor negen jaren. Art. 85 is op hen van toepassing.

Zij leggen bij het aanvaarden hunner betrekking gelijke eeden (beloften en verklaring) af, als voor de leden der Tweede Kamer zijn bepaald, hetzij in handen van den Koning, hetzij, in de vergadering der Eerste Kamer, in handen van den voorzitter, daartoe door den Koning gemagtigd.

Zij genieten reis- en verblijfkosten volgens de wet.

Een derde gedeelte treedt om de drie jaren af, volgens een daarvan te maken rooster. De uitvallende leden zijn dadelijk weder herkiesbaar.

Art. 90.

De voorzitter wordt door den Koning uit de leden benoemd, voor het tijdperk eener zitting.

VIERDE AFDEELING.

Beschikkingen aan beide Kamers gemeen.

Art 91.

Niemand kan tegelijk lid der beide Kamers zijn.

Die tegelijk of op meer dan ééne plaats tot lid van de Eerste of van de Tweede Kamer of van beide Kamers is gekozen, verklaart welke dier benoemingen hij aanneemt.

Art. 92.

De hoofden der ministeriele departementen hebben zitting in de beide Kamers. Zij hebben alleen eene raadgevende stem, ten ware zij tot leden der vergadering mogten benoemd zijn.

Zij geven aan de Kamers, hetzij mondeling, hetzij schriftelijk, de verlangde inlichtingen, waarvan het verleenen niet strijdig kan worden geoordeeld met het belang van den Staat.

Zij kunnen door elke der Kamers worden uitgenoodigd om te dien einde ter vergadering tegenwoordig te zijn.

Art. 84.

Gelijkluidend.

Art. 85.

Gelijkluidend.

DERDE AFDEELING.

Van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.

Art. 86.

De leden der Eerste Kamer hebben zitting gedurende negen jaren

Een derde gedeelte treedt om de drie jaren af, volgens een daarvan te maken rooster. De uitvallende leden zijn dadelijk weder verkiesbaar. Art. 82 is op hen van toepassing.

Zij leggen, bij de aanvaarding hunner betrekking, in handen van den Koning, gelijke eeden (beloften en verklaring) af, als voor de leden der Tweede Kamer zijn bepaald.

Zij genieten reis- en verblijfkosten volgens de wet.

Art. 87.

De voorzitter wordt door den Koning benoemd, voor het tijdperk eener zitting.

VIERDE AFDEELING.

Beschikkingen aan beide Kamers gemeen.

Art. 88.

Niemand kan tegelijk lid der beide Kamers zijn.

Art. 80.

Die te gelijk of op meer dan ééne plaats tot lid van de Eerste of van de Tweede of van beide Kamers is gekozen, verklaart welke dier benoemingen hij aanneemt.

Art. 89.

De hoofden der ministeriele departementen hebben zitting in de beide Kamers. Zij hebben alleen eene raadgevende stem, ten ware zij tot leden der vergadering mogten benoemd zijn.

Zij geven aan de Kamers, hetzij mondeling, hetzij schriftelijk, de verlangde inlichtingen, waarvan het verleenen niet strijdig kan worden geoordeeld met het belang en de zekerheid van het Rijk, de kolonien en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen.

Zij kunnen door elke der Kamers worden uitgenoodigd om te dien einde ter vergadering tegenwoordig te zijn.

Art. 90.

Gelijkluidend.

Art. 91.

De leden genieten reis- en verb[lijf]kost[en] volgens de wet benevens eene toe[lage] f 1000 's jaars

Deze toelage wordt, voor den[ge]lijd [der] zitting, niet genoten door hen, [die] gedurende de geheele zitting afwezig bleven.

DERDE AFDEELING.

Van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.

Art. 92.

De leden der Eerste Kamer wo[rden] gekozen voor negen jaren.

Een derde gedeelte treedt om [de] jaren af, volgens een daarvan te[ma]ken rooster. De uitvallende leden zijn [dade]lijk weder herkiesbaar. Art. 88 is op [hen] van toepassing.

Zij leggen bij het aanvaarden [hunner] betrekking gelijke eeden (beloften [en ver]klaring) af, als voor de leden der [Tweede] Kamer zijn bepaald, hetzij in han[den] den Koning, hetzij in de vergader[ing der] Eerste Kamer, in handen van de [voor]zitter, daartoe door den Koning gem[agtigd].

Zij genieten reis- en verblijfkos[ten] gens de wet.

Art. 93.

De voorzitter wordt door den [Koning] uit de leden benoemd, voor het [tijdperk] eener zitting.

VIERDE AFDEELING.

Beschikkingen aan beide Kamers g[emeen]

Art. 94.

Niemand kan tegelijk lid der be[ide] Kamers zijn.

Die tegelijk of op meer dan één[e plaats] tot lid van de Eerste of van de [Tweede] Kamer of van beide Kamers is ge[kozen], verklaart welke dier benoemingen h[ij aan]neemt.

Art. 95.

De hoofden der ministeriele depar[te]ten hebben zitting in de beide Kame[rs]. hebben alleen eene raadgevende ste[m], ware zij tot leden der vergadering [mog]ten benoemd zijn.

Zij geven aan de Kamers, hetzij [mon]deling, hetzij schriftelijk, de verl[angde] inlichtingen, waarvan het verleene[n] strijdig kan worden geoordeeld m[et het] belang van den Staat.

Zij kunnen door elke der Kamer[s] den uitgenoodigd om te dien ei[nde] vergadering tegenwoordig te zijn.

Art. 93.	Art. 90.	Art. 96.
Beide Kamers hebben, zoowel ieder afzonderlijk als in vereenigde vergadering, het regt van onderzoek (enquête), te regelen door de wet.	De Tweede Kamer heeft het regt van onderzoek (enquête), te regelen door de wet.	Beide Kamers hebben, zoowel ieder afzonderlijk als in vereenigde vergadering, het regt van onderzoek (enquête), te regelen door de wet.
Art. 94.	Art. 91.	Art. 97.
Een lid van de Staten-Generaal kan niet tegelijker tijd zijn lid of procureur-generaal van den Hoogen Raad, noch lid van den Raad van State, noch lid van de Rekenkamer, noch Commissaris des Konings in eene provincie, noch geestelijke of bedienaar van de godsdienst, als zoodanig werkelijk dienst doende. De wet regelt voor zooveel noodig de gevolgen van de vereeniging van het lidmaatschap van eene der beide Kamers met andere dan de in het eerste lid uitgesloten, uit 's Lands kas bezoldigde ambten. Krijgslieden in werkelijke dienst, het lidmaatschap van eene der beide Kamers aanvaardende, zijn gedurende dat lidmaatschap van regtswege op non-activiteit. Ophoudende lid te zijn, keeren zij tot de werkelijke dienst terug. Zij, die na hunne verkiezing tot lid van Staten-Generaal een bezoldigd ambt, hun door of van wege den Koning opgedragen en dat zij niet reeds tijdens die verkiezing vervulden, aannemen, of bevorderig in zoodanig ambt verwerven, verliezen van regtswege het lidmaatschap, maar zijn herkiesbaar.	De leden der Staten-Generaal kunnen niet te gelijk zijn leden of procureur-generaal van den Hoogen Raad, noch leden van de Rekenkamer, noch commissaris des Konings in de provincien, noch geestelijken, noch bedienaren van de godsdienst. Krijgslieden in werkelijke dienst, het lidmaatschap van eene der beide Kamers aanvaardende, zijn gedurende dat lidmaatschap van regtswege op non-activiteit. Ophoudende lid te zijn, keeren zij tot de werkelijke dienst terug. De ambtenaren, die ter verkiezing voorzitten, zijn binnen het district, waarin zij voorzitten, niet benoembaar. Leden der Staten-Generaal, een bezoldigd Staatsambt aannemende of bevordering in de Staatsdienst verwervende, houden op leden der Kamers te zijn, maar zijn dadelijk weder verkiesbaar.	Een lid van de Staten-Generaal kan niet tegelijk zijn lid of procureur-generaal van den Hoogen Raad, noch vice-president of lid van den Raad van State, noch lid van de Rekenkamer, noch Commissaris des Konings in eene provincie, noch geestelijke of bedienaar van de godsdienst, als zoodanig werkelijk dienst doende. De wet regelt voor zooveel noodig de gevolgen van de vereeniging van het lidmaatschap van een der beide Kamers met andere dan de in het eerste lid uitgesloten, uit 's Lands kas bezoldigde ambten. Krijgslieden in werkelijke dienst, het lidmaatschap van een der beide Kamers aanvaardende, zijn gedurende dat lidmaatschap van regtswege op non-activiteit. Ophoudende lid te zijn, keeren zij tot de werkelijke dienst terug. Zij, die op of na den dag hunner verkiezing tot lid der Staten-Generaal een bezoldigd ambt aannemen, hun door of van wege den Koning opgedragen en dat zij niet reeds tijdens hunne verkiezing vervulden, verliezen van regtswege het hun opgedragen lidmaatschap, maar zijn terstond herkiesbaar.
Art. 95.	Art. 92.	Art. 98.
De leden der Staten-Generaal zijn niet regtelijk vervolgbaar voor hetgeen zij in e vergadering hebben gezegd of aan haar schriftelijk hebben overgelegd.	De leden der Kamers zijn niet geregtelijk vervolgbaar wegens de advijzen, door hen in de vergadering uitgebragt.	De leden der Staten-Generaal zij niet geregtelijk vervolgbaar voor hetgeen zij in de vergadering hebben gezegd of aan haar schriftelijk hebben overgelegd.
Art. 96.	Art. 93.	Art. 99.
Elke Kamer onderzoekt de geloofsbrieven aar nieuwe inkomende leden, en beslist e geschillen, welke aangaande die geoofbrieven of de verkiezing zelve oprijzen.	Gelijkluidend.	Gelijkluidend.
Art. 97.	Art. 94.	Art. 100.
Elke Kamer benoemt haren griffier. Deze mag niet tegelijk lid van eene der Kamers zijn.	Elke Kamer benoemt haren griffier buiten haar midden.	Elke Kamer benoemt haren griffier. Deze mag niet tegelijk lid van eene der beide Kamers zijn.
Art. 98.	Art. 95.	Art. 101.
De Staten-Generaal vergaderen ten minste eenmaal 's jaars. Hunne gewone zitting wordt geopend op den derden Maandag in September. De Koning roept eene buitengewone zitting bijeen, zoo dikwijls hij zulks noodig oordeelt.	De Staten-Generaal vergaderen ten minste eenmaal 's jaars. Hunne gewone vergadering wordt geopend op den derden Maandag in September. De Koning roept de buitengewone vergadering bijeen, zoo dikwijls hij zulks noodig oordeelt.	De Staten-Generaal komen ten minste eenmaal 's jaars te zamen. Hunne gewone zitting wordt geopend op den derden Maandag in September. De Koning roept eene buitengewone zitting bijeen, zoo dikwijls hij zulks noodig oordeelt.
Art. 99.	Art. 96.	Art. 102.
De afzonderlijke vergaderingen der beide Kamers, en evenzoo de vereenigde vergaderingen, worden in het openbaar gehouden. De deuren worden gesloten, wanneer een tiende gedeelte der aanwezige leden het vordert of de voorzitter het noodig keurt. De vergadering beslist, of met gesloten deuren zal worden beraadslaagd. Over de punten in besloten vergadering behandeld, kan daarin ook een besluit worden genomen.	De afzonderlijke zittingen der beide Kamers, en evenzoo de vereenigde zittingen, worden in het openbaar gehouden. De deuren worden gesloten, wanneer een tiende gedeelte der aanwezige leden het vordert of de voorzitter het noodig keurt. De vergadering beslist, of met gesloten deuren zal worden beraadslaagd. Over de punten, in besloten vergadering behandeld, kan daarin ook een besluit worden genomen.	De afzonderlijke vergaderingen der beide Kamers, en evenzoo de vereenigde vergaderingen, worden in het openbaar gehouden. De deuren worden gesloten, wanneer een tiende gedeelte der aanwezige leden het vordert of de voorzitter het noodig keurt. De vergadering beslist, of met gesloten deuren zal worden beraadslaagd. Over de punten in besloten vergadering behandeld, kan daarin ook een besluit worden genomen.
Art. 100.	Art. 97.	Art. 103.
Is bij overlijden des Konings of bij afstand	De Staten-Generaal, bij overlijden des	Is bij overlijden des Konings of bij af-

van de Kroon de zitting gesloten, dan vergaderen de Staten-Generaal zonder voorafgaande oproeping. Deze buitengewone zitting wordt op den vijfden dag na het overlijden of na den afstand geopend.

Zijn de Kamers ontbonden, dan vangt deze termijn aan van den afloop der nieuwe verkiezingen.

Art. 101.

De zitting der Staten-Generaal wordt in vereenigde vergadering der beide Kamers, door den Koning of door eene commissie van zijnentwege geopend. Zij wordt op dezelfde wijze gesloten, wanneer hij oordeelt, dat het belang van den Staat niet vordert haar te doen voortduren.

De gewone jaarlijksche zitting duurt ten minste twintig dagen, tenzij de Koning gebruik make van het regt in art. 73 omschreven.

Art. 102.

Bij ontbinding van eene der Kamers of van beide, sluit de Koning tevens de zitting der Staten-Generaal.

Art. 103.

De Kamers mogen, noch afzonderlijk, noch in vereenigde vergadering, beraadslagen of besluiten, zoo niet meer dan de helft der leden tegenwoordig is.

Art. 104.

Alle besluiten over zaken worden bij volstrekte meerderheid der stemmende leden opgemaakt. Bij staken van stemmen wordt het nemen van een besluit tot eene volgende vergadering uitgesteld.

In deze, en evenzoo in eene voltallige vergadering, wordt, bij staken van stemmen, het voorstel geacht niet te zijn aangenomen.

De stemming moet geschieden bij hoofdelijke oproeping, wanneer één der leden dit verlangt, en alsdan mondeling.

Art. 105.

De stemming over personen voor de benoemingen of voordragten, in de Grondwet vermeld, geschiedt bij besloten en ongeteekende briefjes.

De volstrekte meerderheid der stemmende leden beslist; bij staking van stemmen beslist het lot.

Art. 106.

Bij eene vereenigde vergadering worden de beide Kamers als slechts ééne beschouwd en nemen hare leden, naar willekeur, door elkander plaats.

De voorzitter der Eerste Kamer heeft de leiding der vergadering.

VIJFDE AFDEELING.

Van de wetgevende magt.

Art. 107.

De wetgevende magt wordt gezamenlijk door den Koning en de Staten-Generaal uitgeoefend.

Konings of bij afstand van de Kroon niet vergaderd zijnde, vergaderen zonder voorafgaande oproeping.

Deze buitengewone vergadering wordt op den vijftienden dag na het overlijden of na den afstand geopend. Zijn de Kamers ontbonden, dan vangt deze termijn aan van den afloop der nieuwe verkiezingen.

Art. 98.

De vergadering der Staten-Generaal wordt, in vereenigde zitting der beide Kamers, door den Koning of door eene commissie van zijnentwege geopend. Zij wordt op dezelfde wijze gesloten, wanneer hij oordeelt dat het belang van het Rijk niet vordert de vergadering langer bijeen te houden.

De gewone jaarlijksche vergadering blijft ten minste twintig dagen bijeen, tenzij de Koning gebruik make van het regt in art. 70 omschreven.

Art. 99.

Bij ontbinding van eene der Kamers of van beide, sluit de Koning tevens de vergadering der Staten-Generaal.

Art. 100.

De Kamers mogen, noch afzonderlijk noch in vereenigde zitting, beraadslagen of besluiten, zoo niet meer dan de helft der leden tegenwoordig is.

Art. 101.

Alle besluiten worden door volstrekte meerderheid der stemmende leden opgemaakt.

Bij staken van stemmen wordt het nemen van het besluit tot eene volgende vergadering uitgesteld.

In deze, en evenzoo in eene voltallige vergadering, wordt, bij staken van stemmen, het voorstel geacht niet te zijn aangenomen.

Art. 102.

Over alle zaken wordt mondeling en bij hoofdelijke oproeping gestemd, doch bij het doen van keuzen of voordragten van personen, bij besloten en ongeteekende briefjes.

Art. 103.

Bij eene vereenigde zitting worden de beide Kamers als slechts ééne beschouwd en nemen hare leden naar willekeur, door elkander plaats.

De voorzitter der Eerste Kamer heeft de leiding der vergadering.

VIJFDE AFDEELING.

Van de wetgevende magt.

Art. 104.

Gelijkluidend.

stand van de Kroon de zitting [gesloten] dan komen de Staten-Generaal zonder voorafgaande oproeping te zamen.

Deze buitengewone zitting wor[dt op de] vijfden dag na het overlijden o[f na den] afstand geopend.

Bij ontbinding van eene of van[beide] Kamers treden deze tijdelijk wed[er op,] aan de zamenkomst der nieuw[e vergade]welke plaats heeft op den vijfden [dag na] den afloop der verkiezingen.

Art. 104.

De zitting der Staten-Generaal [wordt] vereenigde vergadering der beide [Kamers] door den Koning of door eene [commissie] van zijnentwege geopend. Zij wor[dt op de] zelfde wijze gesloten, wanneer hij [oordeelt] dat het belang van den Staat nie[t vordert] haar te doen voortduren.

De gewone jaarlijksche zitting [duurt ten] minste twintig dagen, tenzij de [Koning] gebruik make van het regt in ar[t. 75 om]schreven.

Art. 105.

Bij ontbinding van eene der K[amers] van beide, sluit de Koning teve[ns de zit]ting der Staten-Generaal.

Art. 106.

De Kamers mogen, noch afzo[nderlijk] noch in vereenigde vergadering [beraad]slagen of besluiten, zoo niet [meer dan] de helft der leden tegenwoordig [is].

Art. 107.

Alle besluiten over zaken w[orden bij] volstrekte meerderheid der stemme[nde leden] opgemaakt.

Bij staken van stemmen wordt h[et nemen] van een besluit tot eene volgende [vergade]ring uitgesteld.

In deze, en evenzoo in eene v[oltallige] vergadering, wordt, bij staken d[er stem]men, het voorstel geacht niet te [zijn aan]genomen.

De stemming moet geschieden [bij hoof]delijke oproeping, wanneer één d[er leden] dit verlangt, en alsdan mondelin[g].

Art. 108.

De stemming over personen vo[or de be]noemingen of voordragten, in de [Grond]wet vermeld, geschiedt bij beslote[n en] geteekende briefjes.

De volstrekte meerderheid de[r stem]mende leden beslist; bij staken van s[temmen] beslist het lot.

Art. 109.

Bij eene vereenigde vergadering [worden] de beide Kamers als slechts ééne be[schouwd] en nemen hare leden, naar willeke[ur, door] elkander plaats.

De voorzitter der Eerste Kamer [heeft de] leiding der vergadering.

VIJFDE AFDEELING.

Van de wetgevende magt

Art. 110.

Gelijkluidend.

Art. 108.

De Koning zendt zijne voorstellen, hetzij wet, hetzij andere, aan de Tweede r bij eene schriftelijke boodschap of eene commissie.

H kan aan bijzondere door hem aangeez commissarissen opdragen eenen Mist bij het behandelen van die voorstellen vergaderingen der Staten-Generaal vangen of bij te staan.

Art. 109.

Er eenig ingekomen voorstel des Kon wordt door de volle Kamer niet beaagd, dan nadat het is overwogen in derscheidene afdeelingen, waarin al len der Kamer zich verdeelen en welke gezette tijden bij loting vernieuwd en.

Art. 110.

De Tweede Kamer, alsmede de vereenigde ering der beide Kamers, heeft het wijzigingen in een voorstel des Konings aken.

Art. 111.

Wanneer de Tweede Kamer tot aanneming van het voorstel, hetzij onveranderd, hetzij gewijzigd, besluit, zendt zij het aan de Eerste Kamer met het volgende formulier:

De Tweede Kamer der Staten-Generaal zendt aan de Eerste Kamer het hiernevens gaande voorstel des Konings en is van oordeel, dat het, zooals het daar ligt, door de Staten-Generaal behoort te worden aangenomen."

Wanneer de Tweede Kamer tot het niet-aannemen van het voorstel besluit, geeft zij daarvan kennis aan den Koning met het volgende formulier:

De Tweede Kamer der Staten-Generaal beluigt den Koning haren dank voor zijnen ijver in het bevorderen van 's Rijks belangen en verzoekt hem eerbiedig het gedane voorstel in nadere overweging te nemen."

Art. 112.

De Eerste Kamer overweegt, met inachtneming van art. 109, het voorstel zodanig als het door de Tweede Kamer is aangenomen.

Wanneer zij tot aanneming van het voorstel besluit, geeft zij daarvan kennis aan den Koning en aan de Tweede Kamer met de volgende formulieren:

Aan den Koning.

» De Staten-Generaal betuigen den Koning hunnen dank voor zijnen ijver in het bevorderen van 's Rijks belangen en vereenigen zich met het voorstel zooals het daar ligt.

Aan de Tweede Kamer.

» De Eerste Kamer der Staten-Generaal geeft aan de Tweede Kamer kennis, dat zij zich heeft vereenigd met het voorstel betrekkelijk . . . . . , op den . . . . . aan haar door de Tweede Kamer toegezonden."

Wanneer de Eerste Kamer tot niet-aanneming van het voorstel besluit, geeft zij

Art. 105.

De Koning zendt zijne voorstellen, hetzij van wet, hetzij andere, aan de Tweede Kamer, bij eene schriftelijke boodschap, welke de redenen van het voorstel inhoudt, of door eene commissie.

Art. 106.

Gelijkluidend.

Art. 107.

De Tweede Kamer heeft het regt wijzigingen in een voorstel des Konings te maken.

Art. 108.

Gelijkluidend.

Art. 109.

De Eerste Kamer overweegt, met inachtneming van art. 106, het voorstel zoodanig als het door de Tweede Kamer is aangenomen.

Wanneer zij tot aanneming van het voorstel besluit, geeft zij daarvan kennis aan den Koning en aan de Tweede Kamer met de volgende formulieren:

» Aan den Koning.

» De Staten-Generaal betuigen den Koning hunnen dank voor zijnen ijver in het bevorderen van 's Rijks belangen en vereenigen zich met het voorstel zoo als het dáár ligt."

» Aan de Tweede Kamer.

De Eerste Kamer der Staten-Generaal geeft aan de Tweede Kamer kennis, dat zij zich heeft vereenigd met het voorstel betrekkelijk . . . . . , op den . . . . . aan haar door de Tweede Kamer toegezonden."

Wanneer de Eerste Kamer tot niet-aanneming van het voorstel besluit, geeft zij

Art. 111.

De Koning zendt zijne voorstellen, hetzij van wet, hetzij andere, aan de Tweede Kamer, bij eene schriftelijke boodschap.

Hij kan de behandeling van die voorstellen in de Staten-Generaal aan bijzondere door hem aangewezen commissarissen opdragen.

Art. 112.

Aan de openbare beraadslaging over eenig ingekomen voorstel des Konings gaat altijd een onderzoek van dat voorstel vooraf.

De Kamer bepaalt in haar reglement van orde de wijze, waarop dit onderzoek zal worden ingesteld.

Art. 113.

De Tweede Kamer en evenzoo de vereenigde vergadering van de beide Kamers der Staten-Generaal hebben het regt wijzigingen in een voorstel des Konings te maken.

Art. 114.

Besluit de Tweede Kamer tot aanneming van het voorstel, hetzij onveranderd, hetzij gewijzigd, dan zendt zij het onverwijld aan de Eerste Kamer.

Besluit zij tot niet-aanneming, dan geeft zij daarvan, met terugzending van het voorstel, onverwijld schriftelijk kennis aan den Koning zonder opgave van de redenen welke haar daartoe hebben geleid.

Art. 115.

De Eerste Kamer overweegt, met inachtneming van art. 112, het voorstel zoodanig als het door de Tweede Kamer is aangenomen, zendt het daarna onverwijld aan den Koning en geeft van haar besluit schriftelijk kennis zoowel aan den Koning als aan de Tweede Kamer.

De redenen, welke haar tot dit besluit hebben geleid, worden daarbij niet opgegeven.

daarvan kennis aan den Koning en aan de Tweede Kamer met de volgende formulieren:

» Aan den Koning.

» De Eerste Kamer der Staten-Generaal » betuigt den Koning haren dank voor » zijnen ijver in het bevorderen van 's Rijks » belangen, en verzoekt hem eerbiedig het » gedane voorstel in nadere overweging » te nemen."

» Aan de Tweede Kamer.

» De Eerste Kamer der Staten-Generaal » geeft aan de Tweede Kamer kennis, dat » zij den Koning eerbiedig heeft verzocht » het voorstel betrekkelijk . . . . . op den » . . . . . aan haar door de Tweede Kamer » toegezonden, in nadere overweging te » nemen."

Art. 113.

Zoolang de Eerste Kamer nog niet heeft beslist, blijft de Koning bevoegd het door hem gedaan voorstel weder in te trekken.

Art. 114.

De Staten-Generaal hebben het regt voorstellen van wet aan den Koning te doen.

Art. 115.

De voordragt daartoe behoort uitsluitend aan de Tweede Kamer, die het voorstel overweegt op gelijke wijze als zulks ten aanzien van 's Konings voorstellen is bepaald en na aanneming aan de Eerste Kamer verzendt met het volgende formulier:

» De Tweede Kamer der Staten-Generaal » zendt aan de Eerste Kamer het hier- » nevensgaande voorstel, en is van oordeel, » dat de Staten-Generaal daarop 's Konings » bewilliging behooren te verzoeken."

Zij is bevoegd aan een of meer van hare leden de schriftelijke en mondelinge verdediging van haar voorstel in de Eerste Kamer op te dragen.

Art. 116.

Wanneer de Eerste Kamer, na daarover op de gewone wijze te hebben beraadslaagd, het voorstel goedkeurt, zendt zij het aan den Koning met het volgende formulier:

» De Staten-Generaal oordeelende dat het » nevensgaande voorstel zou kunnen strek- » ken tot bevordering van 's Rijks belan- » gen, verzoeken eerbiedig daarop 's Ko- » nings bewilliging."

Voorts geeft zij daarvan kennis aan de Tweede Kamer met het volgende formulier:

» De Eerste Kamer der Staten-Generaal » geeft kennis aan de Tweede Kamer, dat » zij zich heeft vereenigd met het van haar » op den . . . . . ontvangen voorstel » betrekkelijk . . . . . en daarop namens » de Staten-Generaal 's Konings bewilli- » ging heeft verzocht."

Wanneer de Eerste Kamer het voorstel niet goedkeurt, zoo geeft zij daarvan kennis aan de Tweede Kamer met het volgende formulier:

»De Eerste Kamer der Staten-Generaal » heeft geene genoegzame reden gevonden » om op het hiernevens teruggaande voor- » stel 's Konings bewilliging te verzoeken."

daarvan kennis aan den Koning en aan de Tweede Kamer met de volgende formulieren:

» Aan den Koning.

De Eerste Kamer der Staten-Generaal betuigt den Koning haren dank voor zijnen ijver in het bevorderen van 's Rijks belangen en verzoekt hem eerbiedig het gedane voorstel in nadere overweging te nemen."

» Aan de Tweede Kamer.

De Eerste Kamer der Staten-Generaal geeft aan de Tweede Kamer kennis, dat zij den Koning eerbiedig heeft verzocht het voorstel betrekkelijk . . . . . op den . . . . . aan haar door de Tweede Kamer toegezonden, in nadere overweging te nemen."

Art. 110.

Gelijkluidend.

Art. 111.

De voordragt daartoe behoort uitsluitend aan de Tweede Kamer, die het voorstel overweegt op gelijke wijze als zulks ten aanzien van 's Konings voorstellen is bepaald, en, na aanneming, aan de Eerste Kamer verzendt met het volgende formulier:

» De Tweede Kamer der Staten-Generaal zendt aan de Eerste Kamer het hiernevens gaande voorstel, en is van oordeel, dat de Staten-Generaal daarop 's Konings bewilliging behooren te verzoeken."

Art. 112.

Gelijkluidend.

Art. 116.

Zoolang de Eerste Kamer nog n… beslist, blijft de Koning bevoegd … hem gedaan voorstel weder in te …

Art. 117.

Gelijkluidend.

Art. 118.

De voordragt daartoe behoort uit… aan de Tweede Kamer, die het … overweegt op gelijke wijze als in … ten aanzien van 's Konings voors… bepaald en het na aanneming … Eerste Kamer verzendt.

Zij is bevoegd aan een of m… hare leden de schriftelijke en mon… verdediging van haar voorstel in d… Kamer op te dragen.

Art. 119.

De Eerste Kamer, die bij de b… ling van het voorstel art. 112 inach… zendt het in geval van goedkeurin… wijld aan den Koning, in geval v… goedkeuring aan de Tweede Ka… geeft in beide gevallen van haar … schriftelijk kennis zoowel aan den … als aan de Tweede Kamer.

De tweede zinsnede van art. 11… deze kennisgeving van toepassing.

Art. 117.

ere voordragten, dan voorstellen van unnen door elke Kamer afzonderlijk en Koning worden gedaan.

Art. 118.

Koning doet den Staten-Generaal zoo g mogelijk kennis dragen, of hij een el van wet door hen aangenomen al iet goedkeurt. Die kennisgeving ge- t met een der volgende formulieren:

Koning bewilligt in het voorstel"

Koning houdt het voorstel in over- g".

Art. 119.

e voorstellen van wet, door den Ko- en de beide Kamers der Staten- aal goedgekeurd, verkrijgen kracht vet en worden door den Koning af- digd.
wetten zijn onschendbaar.

Art. 120.

wetten zijn alleen voor het Rijk in pa verbindende, tenzij het tegendeel n is uitgedrukt.

ZESDE AFDEELING.

Van de begrooting en de rekening.

Art. 121.

or de wet worden de begrootingen alle uitgaven des Rijks vastgesteld, e middelen tot dekking aangewezen.

Art. 122.

e ontwerpen der algemeene begroo- swetten worden jaarlijks van wege den ing aan de Tweede Kamer aangeboden, lijk na het openen der gewone zitting de Staten-Generaal, vóór den aanvang het jaar waarvoor de begrootingen en dienen.

Art. 123.

een hoofdstuk der begrooting van uit- n kan meer dan die voor één depar- ent van algemeen bestuur behelzen. der hoofdstuk wordt in een of meer werpen van wet vervat.
oor zoodanige wet kan overschrijving den toegestaan.

Art. 124.

an alle ontvangsten en uitgaven des s wordt over ieder afgeloopen dienstjaar rekening opgemaakt, overeenstem- de met de indeeling en omschrijving die ontvangsten en uitgaven in de rootingswetten.
e rekening wordt onderzocht en vast- teld door de Algemeene Rekenkamer daarna van wege den Koning aan de ten-Generaal medegedeeld.
indt de Algemeene Rekenkamer be- aar in de verevening van eenige ont- gst of uitgave, die geschied of door Koning bevolen is, dan beslist de wet.
aarlijks biedt de Algemeene Reken- ner aan den Koning een volledig verslag hare werkzaamheden over het afge- pen jaar aan; dit verslag wordt van ge den Koning aan de Staten-Generaal legedeeld.

Art. 113.

Gelijkluidend.

Art. 114.

Gelijkluidend.

Art. 115.

Alle voorstellen van wet door den Koning en de beide Kamers der Staten-Generaal aangenomen, verkrijgen kracht van wet en worden door den Koning afgekondigd.
De wetten zijn onschendbaar.

Art. 118.

De Grondwet en andere wetten zijn alleen voor het Rijk in Europa verbindende, tenzij het tegendeel daarin wordt uitgedrukt.

ZESDE AFDEELING.

Van de begrooting.

Art. 119.

Gelijkluidend.

Art. 120.

Gelijkluidend.

Art. 121.

Gelijkluidend.

Art. 122.

De verantwoording van de staats-uitgaven en ontvangsten over elk dienstjaar wordt, onder overlegging van de door de Rekenkamer goedgekeurde rekening, aan de wetgevende magt gedaan.
Het slot der rekening wordt door de wet vastgesteld.

Art. 120.

Gelijkluidend.

Art. 121.

De Koning doet den Staten-Generaal zoo spoedig mogelijk kennis dragen, of hij een voorstel van wet door hen aangenomen al dan niet goedkeurt.
Het voorschrift van art 115, tweede zinsnede, geldt ook voor deze kennisgeving.

Art. 122.

Alle voorstellen van wet door den Koning en de beide Kamers der Staten-Generaal aangenomen, verkrijgen kracht van wet en worden door den Koning afgekondigd.
De wetten zijn onschendbaar.

Art. 123.

De wetten zijn alleen voor het Rijk in Europa verbindende, tenzij het tegendeel daarin is uitgedrukt.

ZESDE AFDEELING.

Van de begrooting en de rekening.

Art. 124.

Gelijkluidend.

Art. 125.

De ontwerpen der algemeene begrootingswetten worden jaarlijks van wege den Koning aan de Tweede Kamer gezonden, dadelijk na het openen der gewone zitting van de Staten-Generaal, vóór den aanvang van het jaar waarvoor de begrootingen moeten dienen.

Art. 126.

Gelijkluidend.

Art. 127.

De Algemeene Rekenkamer onderzoekt de jaarlijksche rekening der uitgaven en ontvangsten des Rijks en stelt die vast, voor zoover haar blijkt, dat deze rekening met inachtneming van alle wettelijke voorschriften is opgemaakt.
De vastgestelde rekening wordt van wege den Koning onverwijld ter kennisneming aan de Staten-Generaal toegezonden.
Over de door de Rekenkamer niet vereevende ontvangsten en uitgaven beslist de wet.
Leidt het onderzoek der rekening de Rekenkamer tot bijzondere opmerkingen, betreffende de deugdelijkheid van het geldelijk beheer of het gebruik van 's Lands gelden, dan maakt zij daarvan melding in een bijzonder verslag aan den Koning, dat gelijktijdig met de vastgestelde rekening aan de Staten-Generaal wordt overgelegd.

VIERDE HOOFDSTUK.

Van de Provinciale Staten en de gemeentebesturen.

EERSTE AFDEELING.

Van de zamenstelling der Provinciale Staten.

Art. 125.

De leden der Provinciale Staten worden voor zes jaren, regtstreeks door de ingezetenen, bezittende de vereischten in art. 80 vermeld, naar de bepalingen der wet gekozen.

De helft dier leden treedt om de drie jaren af.

Art. 126.

Niemand kan tegelijk zijn lid der Eerste Kamer van de Staten-Generaal en lid der Staten eener provincie, noch ook lid der Staten van meer dan ééne provincie.

Art. 127.

De leden der Staten leggen bij het aanvaarden hunner betrekking den volgenden eed of belofte af:

» Ik zweer (beloof) trouw aan de Grondwet en aan de wetten des Rijks."

» Zoo waarlijk helpe mij God almagtig !"

(» Dat beloof ik !")

Zij worden tot dien eed (belofte) toegelaten na alvorens te hebben afgelegd gelijken eed (verklaring en belofte) van zuivering; als hierboven in art. 86 voor de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal is bepaald.

Art. 128.

De Staten vergaderen zoo dikwerf in het jaar als de wet bepaalt, en bovendien wanneer zij door den Koning buitengewoon worden bijeengeroepen.

De vergaderingen zijn openbaar, met hetzelfde voorbehoud als ten aanzien van de vergadering der Kamers van de Staten-Generaal is bepaald in art. 99.

Art. 129.

De leden der Staten stemmen zonder last van of ruggespraak met hen, die benoemen.

Art. 130.

Omtrent het beraadslagen en stemmen gelden de regels in de artt. 103, 104 en 105 ten aanzien van de Kamers der Staten-Generaal voorgeschreven.

TWEEDE AFDEELING.

Van de magt der Provinciale Staten.

Art. 131.

Het gezag en de magt van de Staten worden door de wet geregeld met inachtneming van de voorschriften in de volgende artikelen dezer afdeeling vervat.

VIERDE HOOFDSTUK.

Van de Provinciale Staten en de gemeentebesturen.

EERSTE AFDEELING.

Van de zamenstelling der Provinciale Staten.

Art. 123.

De leden der Provinciale Staten worden voor zes jaren, onmiddellijk door de ingezetenen, bezittende de vereischten in art. 76 vermeld, naar de bepalingen der wet gekozen.

De helft dier leden treedt om de drie jaren af.

Art. 124.

Gelijkluidend.

Art. 125.

De leden der Provinciale Staten leggen bij het aanvaarden hunner betrekking, ieder op de wijze zijner godsdienstige gezindheid, den volgenden eed of belofte af:

»Ik zweer (beloof) trouw aan de Grondwet en aan de wetten des Rijks.

»Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!"

(»Dat beloof ik!")

Zij worden tot dien eed (belofte) toegelaten na alvorens te hebben afgelegd den eed (verklaring en belofte) van zuivering, hierboven in art. 83 voor de leden der Staten-Generaal bepaald.

Art. 126.

De Staten vergaderen zoo dikwerf in het jaar als de wet bepaalt, en bovendien wanneer zij door den Koning buitengewoon worden bijeengeroepen.

De vergaderingen zijn openbaar, met hetzelfde voorbehoud als ten aanzien van de vergadering der Kamers van de Staten-Generaal is bepaald in art. 96.

Art. 127.

De leden der Staten stemmen, elk volgens eed en geweten, zonder last van of ruggespraak met hen die benoemen.

Art. 128.

Omtrent het beraadslagen en stemmen, gelden de regels, in de artt. 100, 101 en 102 ten aanzien van de Kamers der Staten-Generaal voorgeschreven.

TWEEDE AFDEELING.

Van de magt der Provinciale Staten.

Art. 135.

De wijze waarop het gezag en de magt aan de Provinciale Staten opgedragen, worden uitgeoefend, wordt door de wet geregeld.

VIERDE HOOFDSTUK.

Van de Provinciale Staten en de gemeentebesturen.

EERSTE AFDEELING.

Van de zamenstelling der Provinciale Staten.

Art. 128.

De leden der Provinciale Staten worden voor zes jaren, regtstreeks door de ingezetenen, bezittende de vereischten in art. 82 vermeld, naar de bepalingen der wet gekozen.

De helft dier leden treedt om de drie jaren af.

Art. 129.

Gelijkluidend.

Art. 130.

De leden der Staten leggen bij het aanvaarden hunner betrekking den volgenden eed of belofte af:

»Ik zweer (beloof) trouw aan de Grondwet en aan de wetten des Rijks."

»Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!"

(»Dat beloof ik!")

Zij worden tot dien eed (belofte) toegelaten na alvorens te hebben afgelegd den eed (verklaring en belofte) van zuivering, hierboven in art. 89 voor de leden der Staten-Generaal bepaald.

Art. 131.

De Staten vergaderen zoo dikwerf in het jaar als de wet bepaalt, en bovendien wanneer zij door den Koning buitengewoon worden bijeengeroepen.

De vergaderingen zijn openbaar, met hetzelfde voorbehoud als ten aanzien van de vergadering der Kamers van de Staten-Generaal is bepaald in art. 102.

Art. 132.

De leden der Staten stemmen, elk volgens eed en geweten, zonder last van of ruggespraak met hen die benoemen.

Art. 133.

Omtrent het beraadslagen en stemmen gelden de regels in de artt. 106, 107 en 108 ten aanzien van de Kamers der Staten-Generaal voorgeschreven.

TWEEDE AFDEELING.

Van de magt der Provinciale Staten.

Art. 134.

Het gezag en de magt aan de Staten opgedragen worden door de wet geregeld met inachtneming van de voorschriften in de volgende artikelen vervat.

Art. 132.

A ı de Staten wordt de regeling en t estuur van de huishouding der pro- nc overgelaten.
Z maken de verordeningen die zij voor t rovinciaal belang noodig oordeelen.
D verordeningen behoeven de goedkeu- ng les Konings.

Art. 133.

Vanneer de wetten of de algemeene aa regelen van bestuur het vorderen, rl nen de Staten hunne medewerking t itvoering daarvan.

Art. 134.

E k besluit der Staten tot het invoe- n wijzigen of afschaffen van eene pro- in le belasting behoeft de goedkeuring s Konings.
I wet geeft algemeene regels ten aan- ie van de provinciale belastingen.
I ze belastingen mogen den doorvoer, en uitvoer naar en den invoer uit andere ro ncien niet belemmeren.

Art. 135.

I begrooting der provinciale inkom- te en uitgaven, jaarlijks door de Staten p maken, behoeft de goedkeuring des Ko ngs.
I wet regelt het vaststellen van de ro nciale rekening.

Art. 136.

I Staten kunnen de belangen van de ro ncie bij den Koning en bij de Staten- Ge aal voorstaan.

Art. 137.

I Staten benoemen uit hun midden en collegie van Gedeputeerde Staten, wa an volgens de regels, door de wet te stel n, de dagelijksche leiding en uit- voe ng van zaken worden opgedragen, n ılks hetzij de Staten zijn vergaderd of t.

Art. 138.

I Koning kan volgens door de wet ges de regels de besluiten der Staten of der Gedeputeerde Staten, die met de wet n of het algemeen belang strijdig zijn, sch sen of vernietigen, met uitzondering van uitspraken, waarvan beroep openstaat of a hangig is.

Art. 139.

I Koning stelt in elke provincie een com issaris aan met de uitvoering zijner bev n en met het toezigt op de verrig- ting der Staten belast.

Art. 131. (al. 1 en 2.)

Aan de Staten wordt de regeling en het bestuur van het provinciaal huishouden door de wet overgelaten.

Behoudens de voorschriften in art. 129 moeten alle zoodanige reglementen en verordeningen, als zij voor het provinciaal belang noodig oordeelen te maken, aan de goedkeuring van den Koning worden onderworpen.

Art. 130.

De Staten worden belast met de uitvoering der wetten en Koninklijke bevelen, betrekkelijk tot die takken van algemeen binnenlandsch bestuur, welke de wet zal aanwijzen, en zoodanige andere bovendien, welke de Koning goedvindt hun op te dragen.

Art. 129. (al. 3.)

Provinciale belastingen tot dekking dezer uitgaven, door de Staten aan den Koning voorgedragen, vereischen bekrachtiging door de wet.

Art. 131. (al. 3.)

Zij zorgen dat de doorvoer, en de uitvoer naar en invoer uit andere provincien geene belemmering ondergaan.

Art. 129. (al. 1 en 2.)

De Staten dragen jaarlijks de kosten van hun bestuur, voor zooveel het Rijks-bestuur is, aan den Koning voor, die ze, in geval van goedkeuring, op de begrooting der Staatsbehoeften brengt.

De begrooting der enkel provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven, door de Staten mede jaarlijks opgemaakt, vereischt 's Konings goedkeuring.

Art. 134.

De Staten kunnen de belangen van hunne provinciën en van hare ingezetenen bij den Koning en bij de Staten-Generaal voorstaan.

Art. 136.

Gelijkluidend.

Art. 133.

De Koning heeft het vermogen de besluiten der Staten, die met de wetten of het algemeen belang strijdig zijn, te schorsen of te vernietigen. De wet regelt de gevolgen.

Art. 137.

De Koning stelt in alle provincien commissarissen aan, met de uitvoering zijner bevelen en met het toezigt op de verrigtingen der Staten belast.

Art. 135.

Aan de Staten wordt de regeling en het bestuur van de huishouding der provincie overgelaten.

Zij maken de verordening die zij voor het provinciaal belang noodig oordeelen.

Wanneer de wetten of de algemeene maatregelen van bestuur het vorderen, verleenen de Staten hunne medewerking tot uitvoering daarvan.

Art. 136.

Elk besluit der Staten tot het invoeren, wijzigen of afschaffen van eene provinciale belasting wordt aan de goedkeuring des Konings onderworpen.

De wet geeft algemeene regels ten aanzien van de provinciale belastingen.

Deze belastingen mogen den doorvoer, den uitvoer naar en den invoer uit andere provincien niet belemmeren.

Art. 137.

De begrooting der provinciale inkomsten en uitgaven, jaarlijks door de Staten op te maken, vereischt 's Konings goedkeuring.

De wet regelt het sluiten van de provinciale rekening.

Art. 139.

De Staten kunnen de belangen van hunne provincien en van hare ingezetenen bij den Koning en bij de Staten-Generaal voorstaan

Art. 140.

Gelijkluidend.

Art. 138.

De magt des Konings om de besluiten der Provinciale Staten of der Gedeputeerde Staten, die met de wetten of het algemeen belang strijdig zijn of treden in hetgeen van het huishoudelijk belang der gemeenten is, te schorsen of te vernietigen, wordt door de wet geregeld.

Aan deze magt zijn niet onderworpen de besluiten van Gedeputeerde Staten over zaken, waarvan hun de beslissing behoudens hooger beroep is opgedragen.

Art. 141.

De Koning stelt in elke provincie een commissaris aan, met de uitvoering zijner bevelen en met het toezigt op de verrigtingen der Staten belast.

Deze commissaris zit voor in de vergadering der Provinciale Staten en in die der Gedeputeerde Staten en heeft in laatstgenoemd collegie stem.
Zijne jaarwedde en de kosten zijner woning worden op de begrooting der Rijksuitgaven gebragt. De wet beslist of andere uitgaven van het Provinciaal Bestuur ten laste van het Rijk komen.

DERDE AFDEELING.

Van de gemeentebesturen.

Art. 140.

De zamenstelling, inrigting en bevoegdheid der gemeentebesturen worden door de wet geregeld met inachtneming der voorschriften in de volgende artikelen dezer afdeeling vervat.

Art. 141.

Aan het hoofd der gemeente staat een raad, welks leden regtstreeks door de ingezetenen, bezittende de vereischten in art. 80 vermeld, voor een bepaald aantal jaren worden verkozen.
De verkiezing heeft plaats op de wijze door de wet te regelen.
De voorzitter wordt door den Koning ook buiten de leden van den raad benoemd, en door Hem ontslagen.

Art. 142.

Aan den raad wordt de regeling en het bestuur van de huishouding der gemeente overgelaten.
Hij maakt de verordeningen, die hij in het belang der gemeente noodig oordeelt.

Art. 143.

De Koning kan volgens door de wet gestelde regels de besluiten van gemeentebesturen, die met de wetten of het algemeen belang strijdig zijn, schorsen of vernietigen met uitzondering van uitspraken, waarvan beroep openstaat of aanhangig is.

Art. 144.

De besluiten der gemeentebesturen, rakende zoodanige beschikking over gemeente-eigendom of zoodanige andere burgerlijke regtshandelingen, als de wet aanwijst, alsmede de begrootingen van inkomsten en uitgaven, worden aan de goedkeuring der Gedeputeerde Staten onderworpen.
Het opmaken der begrootingen en het vaststellen der gemeenterekeningen wordt door de wet geregeld.

Deze commissarissen zitten voor in de vergadering der Staten, en in die der Gedeputeerde Staten, en hebben stem in laatstgenoemd collegie.

DERDE AFDEELING.

Van de gemeentebesturen.

Art. 138.

De zamenstelling, inrigting en bevoegdheid der gemeentebesturen worden, nadat de Provinciale Staten zijn gehoord, door de wet geregeld, met inachtneming der voorschriften, in de volgende artikelen vervat.

Art. 139.

Aan het hoofd der gemeente staat een raad, welks leden onmiddellijk door de ingezetenen, op de wijze door de wet te regelen, voor een bepaald aantal jaren worden verkozen.
De voorzitter wordt door den Koning ook buiten de leden van den raad benoemd, en ook door hem ontslagen.
Om kiezer in eene gemeente te zijn, moet men de vereischten bezitten in art. 76 gevorderd; de belastingsom, daar bepaald, wordt echter op de helft gebragt.

Art. 140.

Aan den raad wordt de regeling en het bestuur van de huishouding der gemeente overgelaten.

Op de verordeningen, welke hij te dien aanzien maakt en aan de Provinciale Staten moet mededeelen, is art. 133 van toepassing.

Art. 141.

De besluiten der gemeentebesturen, rakende de beschikking over gemeente-eigendom en zoodanige andere burgerlijke regtshandelingen welke de wet aanwijst, alsmede de begrootingen van inkomsten en uitgaven, worden aan de goedkeuring der Provinciale Staten onderworpen.

Art. 143.

De wet regelt ook het opmaken der begrootingen en het opnemen en sluiten der plaatselijke rekeningen.

Deze commissaris zit voor in de gadering der Provinciale Staten der Gedeputeerde Staten en heeft genoemd collegie stem.
Zijne jaarwedde en de koste woning worden op de begrooti Rijksuitgaven gebragt.

DERDE AFDEELING.

Van de gemeentebesturen.

Art. 142.

De zamenstelling, inrigting en heid der gemeentebesturen wor de wet geregeld met inachtneming schriften in de volgende artikele

Art. 143.

Aan het hoofd der gemeente s raad, welks leden regtstreeks ingezetenen, Nederlanders, die de wet te stellen vereischten bezitte een bepaald aantal jaren worden v
De benoeming van den voorzitt of buiten de leden van den raad door de wet geregeld.

Art. 144.

Aan den raad wordt de regelin bestuur van de huishouding der g overgelaten.

Art. 145.

De magt des Konings om de b van gemeentebesturen, die met de het algemeen of het provinciaal strijdig zijn, te schorsen of te ver wordt door de wet geregeld.
Aan deze magt zijn niet onder de besluiten van gemeentebestur zaken, waarvan hun de beslissing dens hooger beroep is opgedragen

Art. 146.

De besluiten der gemeentebestu kende zoodanige beschikking over ge eigendom of zoodanige andere bur regtshandelingen, als de wet aanw mede de begrootingen van inkom uitgaven, worden aan de goedkeur Provinciale Staten onderworpen.
Het opmaken der begrootingen opnemen en sluiten der gemeenter gen regelt de wet.

Art. 145.

besluit van een gemeentebestuur t invoeren, wijzigen of afschaffen plaatselijke belasting wordt voorn aan de Gedeputeerde Staten, rvan verslag doen aan den Koning, wiens goedkeuring daaraan geen mag worden gegeven.
et geeft algemeene regels ten aanzien laatselijke belastingen.
mogen den doorvoer en den uitvoer n invoer uit andere gemeenten niet eren.

Art. 146.

gemeenteraden kunnen de belangen unne gemeenten voorstaan bij den ; bij de Staten-Generaal en bij de te der provincie.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Van de justitie.

EERSTE AFDEELING.

Algemeene bepalingen.

Art. 147.

ordt alom in het Rijk regt gesproken m des Konings.

Art. 148.

burgerlijk en handelsregt, het burgerlijk en militair strafregt, de regtspleging rigting der regterlijke magt worden wet geregeld in algemeene wetbehoudens de bevoegdheid der wete magt om enkele onderwerpen in rlijke wetten te regelen.

Art. 149.

Niand kan van zijn eigendom worden dan na voorafgaande verklaring bij dat het algemeen nut de onteigening en tegen vooraf genoten of vooraf erde schadeloosstelling, een en ander s de voorschriften van eene algeer wet.
De algemeene wet bepaalt ook de gein welke de voorafgaande verklaring wet niet wordt vereischt.
He vereischte, dat de verschuldigde oosstelling vooraf betaald of verzij, geldt niet, wanneer oorlog, gevaar, oproer, brand of waters- eene onverwijlde inbezitneming .

Art. 150.

r in het algemeen belang eigendom et openbaar gezag moet worden ver- of onbruikbaar gemaakt, geschiedt en schadeloosstelling, tenzij de wet endeel bepaalt.

Art. 151.

twistgedingen over eigendom of

Art. 142.

Het besluit van een gemeentebestuur tot het invoeren, wijzigen of afschaffen eener plaatselijke belasting, wordt voorgedragen aan de Staten zijner provincie, die daarvan verslag doen aan den Koning, zonder wiens goedkeuring daaraan geen gevolg mag worden gegeven.

De wet geeft algemeene regels ten aanzien der plaatselijke belastingen.

Zij mogen den doorvoer, en den uitvoer naar en invoer uit andere gemeenten niet belemmeren.

Art. 144.

De gemelde besturen kunnen de belangen van hunne gemeenten en van hare ingezetenen voorstaan bij den Koning, bij de Staten-Generaal en bij de Staten der provincie, waartoe zij behooren.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Van de justitie.

EERSTE AFDEELING.

Algemeene beschikkingen.

Art. 145.

Er wordt alom in de Nederlanden regt gesproken in naam des Konings.

Art. 146.

Er is een algemeen wetboek van burgerlijk regt, van koophandel, van strafregt, van burgerlijk regts- en van strafvordering, en van de zamenstelling der regterlijke magt.

De wet regelt insgelijks het regtsgebied over het krijgsvolk en de schutterijen.

Zij regelt ook de regtspraak over geschillen en overtredingen in zake alle belastingen.

Art. 147.

Niemand kan van zijn eigendom worden ontzet, dan ten algemeenen nutte en tegen voorafgaande schadeloosstelling.

De wet verklaart vooraf dat het algemeen nut de onteigening vordert.

Eene algemeene wet regelt de uitzondering op het vereischte van zoodanige verklaring ten behoeve van vestingbouw en den aanleg, het herstel of onderhoud van dijken, bij besmetting en andere dringende omstandigheden.

De bovengenoemde vereischten van voorafgaande verklaring door eene wet en van voorafgaande schadeloosstelling kunnen niet worden ingeroepen, wanneer oorlog, brand of watersnood eene onverwijlde inbezitneming vorderen. Het regt van den onteigende op schadeloosstelling wordt hierdoor echter niet verkort.

Art. 148.

Alle twistgedingen over eigendom of

Art. 147.

Het besluit van een gemeentebestuur tot het invoeren, wijzigen of afschaffen eener plaatselijke belasting, wordt voorgedragen aan de Staten zijner provincie, die daarvan verslag doen aan den Koning, zonder wiens goedkeuring daaraan geen gevolg mag worden gegeven.

De wet geeft algemeene regels ten aanzien der plaatselijke belastingen.

Zij mogen den doorvoer, en den uitvoer naar en invoer uit andere gemeenten niet belemmeren.

Art. 148.

De gemelde besturen kunnen de belangen van hunne gemeenten en van hare ingezetenen voorstaan bij den Koning, bij de Staten-Generaal en bij de Staten waartoe zij behooren.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Van de justitie.

EERSTE AFDEELING.

Algemeene bepalingen.

Art. 149.

Er wordt alom in het Rijk regt gesproken in naam des Konings.

Art. 150.

Het burgerlijk en handelsregt, het burgerlijk en militair strafregt, de regtspleging en de inrigting der regterlijke magt worden bij de wet geregeld in algemeene wetboeken, behoudens de bevoegdheid des wetgevers om enkele onderwerpen in afzonderlijke wetten te regelen.

Art. 151.

Niemand kan van zijn eigendom worden ontzet dan na voorafgaande verklaring bij de wet dat het algemeen nut de onteigening vordert en tegen vooraf genoten of vooraf verzekerde schadeloosstelling, een en ander volgens de voorschriften van eene algemeene wet.

Eene bijzondere wet, verklarende dat het algemeen nut de onteigening vordert, wordt niet vereischt indien onteigening noodig is in de gevallen bij de algemeene wet te bepalen.

Het vereischte, dat de verschuldigde schadeloosstelling vooraf betaald of verzekerd zij, geldt niet, wanneer oorlog, oorlogsgevaar, oproer, brand of watersnood eene onverwijlde inbezitneming vordert.

Art. 152.

Waar in het algemeen belang eigendom door het openbaar gezag moet worden vernietigd of onbruikbaar gemaakt, of de uitoefening van het eigendomsregt moet worden beperkt, geschiedt dit, in de gevallen bij de wet aangewezen, niet dan tegen schadeloosstelling.

Art. 153.

Alle burgerlijke twistgedingen behooren

daaruit voortspruitende regten, over schuldvordering en andere burgerlijke regten, behooren bij uitsluiting tot de kennis van de regterlijke magt.

Art. 152.

De wet bepaalt, welk gezag in de door haar aangewezen twistgedingen in zake van belastingen en over andere administratieve geschillen, niet behoorende tot die in art. 70 vermeld, uitspraak doet.

Art. 153.

De regterlijke magt wordt alleen uitgeoefend door regters, welke de wet aanwijst.

Art. 154.

Niemand kan tegen zijn wil worden afgetrokken van den regter, dien de wet hem toekent.

Over geschillen van bevoegdheid naar aanleiding van artt. 70 en 152 ontstaan, beslist de Koning, den Raad van State gehoord.

Over geschillen van bevoegdheid tusschen het regterlijk en het administratief gezag oordeelt de Hooge Raad der Nederlanden in volle vergadering.

Art. 155.

Buiten de gevallen in de wet bepaald, mag niemand in hechtenis worden genomen dan op een bevel van den regter, inhoudende de redenen der gedane aanhouding.

Dit bevel moet bij of zoo spoedig mogelijk na de aanhouding beteekend worden aan dengene, tegen wien het is gerigt.

De wet bepaalt den vorm van dit bevel en den tijd binnen welken alle aangehoudenen moeten worden verhoord.

Art. 156.

Het binnentreden in eene woning tegen den wil van den bewoner is alleen geoor-

daaruit voortspruitende regten, over schuldvordering en andere burgerlijke regten, behooren bij uitsluiting tot de kennis van de regterlijke magt.

Aan haar behoort insgelijks, behoudens de uitzonderingen door de wet te bepalen, de beslissing over burgerschapsregten.

Art. 149.

Gelijkluidend.

Art. 150.

Niemand kan tegen zijnen wil worden afgetrokken van den regter, dien de wet hem toekent.

De wet regelt de wijze waarop geschillen over bevoegdheid, tusschen de administrative en regterlijke magt ontstaan, worden beslist.

Art. 151.

Buiten de gevallen in de wet bepaald, mag niemand in hechtenis worden genomen, dan op een bevel van den regter, inhoudende de redenen der gedane aanhouding. Dit bevel moet bij, of zoo spoedig mogelijk na de aanhouding beteekend worden aan dengene, tegen wien het is gerigt.

De wet bepaalt den vorm van dit bevel, en den tijd binnen welken alle aangeklaagden moeten worden verhoord.

Art. 152.

Wanneer een ingezeten, in buitengewone omstandigheden, door het politiek gezag is gearresteerd, is hij, op wiens bevel zoodanige arrestatie plaats heeft gehad, gehouden daarvan terstond kennis te geven aan den plaatselijken regter, en hem voorts den gearresteerde binnen den tijd van drie dagen over te leveren.

De criminele regtbanken zijn verpligt, elke in haar ressort, te zorgen dat zulks stiptelijk worde nagekomen.

Art. 153.

Niemand mag de woning eens ingezeten diens ondanks binnentreden, dan op last

bij uitsluiting tot de kennisnemin[illegible] regterlijke magt.

Art. 154.

Alle klagten over regtskrenki[illegible] handelingen, gepleegd ter uitvoe[illegible] wetten, algemeene maatregelen van [illegible] of andere Koninklijke besluiten, [illegible] indien zij niet begrepen zijn onde[illegible] het vorig artikel bedoelde twistge[illegible] in hoogsten aanleg beslist door [illegible] de uitvoerende magt onafhankelij[illegible]

Aan zoodanig gezag wordt te[illegible] gedragen de beslissing in hoogste[illegible] van geschillen van bestuur krach[illegible] wet opgeworpen, voor zoover het [illegible] eene vraag van regt geldt.

De wet wijst het gezag aan, [illegible] de beslissing over de in dit artikel [illegible] zaken wordt opgedragen, bepaalt de [illegible] bij de behandeling en de beslissing [illegible] in acht te nemen, en regelt de g[illegible] der beslissing.

Art. 155.

Gelijkluidend.

Art. 156.

Niemand kan tegen zijn wil [illegible] afgetrokken van den regter, dien [illegible] hem toekent.

De geschillen van bevoegdheid t[illegible] de regterlijke en de administratiev[illegible] alsmede die tusschen de regterlijk[illegible] administratieve magt en het gezag [illegible] in art. 154, worden beslist d[illegible] Hoogen Raad der Nederlanden.

Art. 157.

Buiten de gevallen in de wet [illegible] mag niemand in hechtenis wor[illegible] nomen zonder een bevel van den [illegible] inhoudende de redenen der geda[illegible] houding.

Dit bevel moet bij of zoo spoe[illegible] gelijk na de aanhouding beteekend [illegible] aan dengene, tegen wien het is [illegible]

De wet bepaalt den vorm van [illegible] en den tijd binnen welken alle aa[illegible] denen moeten worden verhoord.

Art. 158.

Het binnentreden in eene woning [illegible] den wil van den bewoner is alleen [illegible]

in de gevallen bij de wet bepaald, tens eenen bijzonderen of algemeenen an eene magt door de wet aangewezen. wet regelt de vormen, waaraan de ening van deze bevoegdheid gebon- s.

Art. 157.

t geheim der aan de post of andere bare instelling van vervoer toever- de brieven is onschendbaar, behalve st des regters, in de gevallen in et omschreven.

Art. 158.

straf van algemeene verbeurdver- g van goederen is en blijft afgeschaft.

Art. 159.

le vonnissen moeten de gronden, op zij rusten, inhouden en in straf- n de wettelijke voorschriften, waarop eroordeeling rust, aanwijzen. uitspraak geschiedt met open deuren. houdens de uitzonderingen door de bepaald zijn de teregtzittingen open- De regter kan in het belang der bare orde en zedelijkheid van dezen afwijken.

TWEEDE AFDEELING.

VAN DE REGTERLIJKE MAGT.

Art. 160.

bestaat voor het geheele Rijk een rste geregtshof, onder den naam van ge Raad der Nederlanden, waarvan den door den Koning, overeenkomstig volgende artikel, worden benoemd.

Art. 161.

an eene voorgevallen vacature wordt den Hoogen Raad aan de Tweede er der Staten-Generaal kennis gege- , die, ter vervulling daarvan, eene dragt van drie personen aan den Koning iedt, ten einde daaruit eene keuze te . De Koning benoemt den president en vice-president uit de leden van den gen Raad.

Art. 162.

e leden der Staten-Generaal, de hoofden ministeriële departementen, de gouver- s-generaal en de hooge ambtenaren r anderen naam met gelijke magt eed in de kolonien of bezittingen des s in andere werelddeelen, de leden den Raad van State en de commis- sen des Konings in de provincien staan ens ambtsmisdrijven in die betrek- gen gepleegd, ook na hunne aftreding, egt voor den Hoogen Raad ter ver- ing hetzij van 's Konings wege, hetzij wege de Tweede Kamer.
e wet kan bepalen, dat nog andere tenaren en leden van hooge collegien ens ambtsmisdrijven voor den Hoogen l te regt staan.

eener magt, door de wet bevoegd verklaard dien last te geven, en volgens de vormen in de wet bepaald.

Art. 154.

Gelijkluidend.

Art. 155.

Op geene misdaad mag als straf gesteld worden de verbeurdverklaring der goederen, den schuldige toebehoorende.

Art. 156.

Alle vonnissen moeten de gronden, waarop zij rusten, en in strafzaken de artikelen der wet, waarop de veroordeeling rust, vermelden, en met open deuren worden uitgesproken.
De teregtzittingen zijn openbaar, behoudens de uitzonderingen in het belang der openbare orde en zedelijkheid, door de wet vast te stellen.

TWEEDE AFDEELING.

VAN DEN HOOGEN RAAD EN DE REGTERLIJKE COLLEGIEN.

Art. 157.

Er bestaat voor het geheele Rijk een opperste geregtshof, onder den naam van Hooge Raad der Nederlanden, waarvan de leden door den Koning, uit eene nominatie, volgens art. 158, worden benoemd.

Art. 158.

Van eene voorgevallene vacature wordt door den Hoogen Raad aan de Tweede Kamer der Staten Generaal kennis gegeven, die, ter vervulling daarvan, eene nominatie van vijf personen aan den Koning aanbiedt, ten einde daaruit eene keuze te doen. De Koning benoemt den president uit de leden van den Hoogen Raad en heeft de regtstreeksche aanstelling van den procureur-generaal.

Art. 159.

De leden der Staten-Generaal, de hoofden der ministeriele departementan, de gouverneurs-generaal of de hooge ambtenaren onder een anderen naam met gelijke magt bekleed in de kolonien of bezittingen des Rijks in andere werelddeelen, de leden van den Raad van State en de commissarissen des Konings in de provincien staan, wegens ambtsmisdrijven, ter vervolging hetzij van Koningswege, hetzij van wege de Tweede Kamer, te regt voor den Hoogen Raad.

Art. 160.

De wet bepaalt welke andere ambtenaren en leden van hooge collegien, wegens ambtsmisdrijven, voor den Hoogen Raad te regt staan.

Art. 161.

De Hooge Raad oordeelt over alle actien,

loofd in de gevallen bij de wet bepaald, krachtens eenen bijzonderen of algemeenen last van eene magt door de wet aangewezen.
De wet regelt de vormen, waaraan de uitoefening van deze bevoegdheid gebonden is.

Art. 159.

Gelijkluidend.

Art. 160.

Op geene misdaad mag als straf gesteld worden de verbeurdverklaring der goederen, den schuldige toebehoorende.

Art. 161.

Alle vonnissen moeten de gronden, waarop zij rusten, inhouden en in strafzaken de wettelijke voorschriften, waarop de veroordeeling rust, aanwijzen.
De uitspraak geschiedt met open deuren.
Behoudens de uitzonderingen door de wet bepaald zijn de teregtzittingen openbaar. De regter kan in het belang der openbare orde en zedelijkheid van dezen regel afwijken.

TWEEDE AFDEELING.

VAN DE REGTERLIJKE MAGT.

Art. 162.

Er bestaat voor het geheele Rijk een opperste geregtshof onder den naam van Hooge Raad der Nederlanden, waarvan de leden door den Koning, uit eene nominatie, volgens art. 163, worden benoemd.

Art. 163.

Van eene voorgevallen vacature wordt door den Hoogen Raad aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal kennis gegeven, die, ter vervulling daarvan, eene nominatie van vijf personen aan den Koning aanbiedt, ten einde daaruit eene keuze te doen. De Koning benoemt den president uit de leden van den Hoogen Raad en heeft de regtstreeksche aanstelling van den procureur-generaal

Art. 164.

De leden der Staten-Generaal, de hoofden der ministeriele departementen, de gouverneurs-generaal en de hooge ambtenaren onder anderen naam met gelijke magt bekleed in de kolonien of bezittingen des Rijks in andere werelddeelen, de vice-president en de leden van den Raad van State en de commissarissen des Konings in de provincien staan wegens ambtsmisdrijven in die betrekkingen gepleegd, ook na hunne aftreding, te regt voor den Hoogen Raad ter vervolging hetzij van 's Konings wege, hetzij van wege de Tweede Kamer.
De wet kan bepalen, dat nog andere ambtenaren en leden van hooge collegien wegens ambtsmisdrijven voor den Hoogen Raad te regt staan.

waarin de Koning, de leden van het Koninklijk Huis, of den Staat als gedaagden worden aangesproken, met uitzondering der reële actien, die voor den gewonen regter worden behandeld.

Art. 163.

De Hooge Raad heeft het toezigt op den geregelden loop en de afdoening van regtsgedingen, alsmede op het nakomen der wetten door de leden der regterlijke magt.

In strafzaken kan hij volgens de bepalingen der wet en behoudens de door haar vast te stellen uitzonderingen hunne handelingen, beschikkingen en vonnissen vernietigen op grond van strijd met de wet.

De overige bevoegdheden van den Hoogen Raad worden geregeld bij de wet.

Art. 164.

De leden van de regterlijke magt worden door den Koning aangesteld.

De leden van de regterlijke magt, met regtspraak belast, en de procureur-generaal bij den Hoogen Raad worden voor hun leven aangesteld.

Zij kunnen worden afgezet of ontslagen door uitspraak van den Hoogen Raad in de gevallen bij de wet aangewezen. Op eigen verzoek kunnen zij door den Koning worden ontslagen.

ZESDE HOOFDSTUK.

Van de godsdienst.

Art. 165.

Ieder belijdt zijne godsdienstige meeningen met volkomen vrijheid, behoudens de bescherming der maatschappij en harer leden tegen de overtreding der strafwet.

Art. 166.

Aan alle kerkgenootschappen in het Rijk wordt gelijke bescherming verleend.

Art. 167.

De belijders der onderscheidene godsdiensten genieten allen dezelfde burgerlijke en staatkundige regten, en hebben gelijke aanspraak op het bekleeden van openbare betrekkingen.

Art. 168.

Alle openbare godsdienstoefening binnen gebouwen en besloten plaatsen wordt toegelaten, behoudens de noodige maatregelen ter verzekering der openbare orde en rust.

Onder dezelfde bepaling blijft de openbare godsdienstoefening buiten de gebouwen in besloten plaatsen geoorloofd waar zij in 1848 naar de wetten en reglementen was toegelaten.

Art. 169.

De tractementen, pensioenen en andere inkomsten van welken aard ook, door de onderscheidene godsdienstige gezindheden of hare leeraars genoten wordende, en op de begrooting der uitgaven van het Rijk voor het dienstjaar 1884 uitgetrokken, blijven aan die gezindheden verzekerd.

Art. 162.

De Hooge Raad heeft het toezigt op den geregelden loop en de afdoening van regtsgedingen, alsmede op het nakomen der wetten bij alle regterlijke collegien. Hij kan hunne handelingen, beschikkingen en vonnissen, wanneer die met de wetten strijdig zijn, vernietigen en buiten werking stellen, volgens de bepaling door de wet daaromtrent te maken.

Art. 163.

De leden en de procureur-generaal bij den Hoogen Raad, de leden van de geregtshoven, zoo die er zijn, en van de regtbanken van eersten aanleg, worden voor hun leven aangesteld.

Al dezen en de zoodanigen, die voor een bepaalden tijd zijn aangesteld, kunnen worden afgezet of ontslagen door regterlijke uitspraak, in de gevallen in de wet te bepalen. Zij kunnen, op eigen verzoek, door den Koning worden ontslagen.

ZESDE HOOFDSTUK.

Van de godsdienst.

Art. 164.

Gelijkluidend.

Art. 165.

Gelijkluidend.

Art. 166

De belijders der onderscheidene godsdiensten genieten allen dezelfde burgerlijke en burgerschapsregten, en hebben gelijke aanspraak op het bekleeden van waardigheden, ambten en bedieningen.

Art. 167.

Alle openbare godsdienstoefening binnen gebouwen en besloten plaatsen wordt toegelaten, behoudens de noodige maatregelen ter verzekering der openbare orde en rust.

Onder dezelfde bepaling blijft de openbare godsdienstoefening buiten de gebouwen en besloten plaatsen geoorloofd, waar zij thans naar de wetten en reglementen is toegelaten.

Art. 168.

De traktementen, pensioenen en andere inkomsten, van welken aard ook, thans door de onderscheidene godsdienstige gezindheden of derzelver leeraars genoten wordende, blijven aan dezelve gezindheden verzekerd.

Aan de leeraars, welke tot nog toe uit

Art. 165.

De Hooge Raad heeft het toezigt op den geregelden loop en de afdoening van regtsgedingen, alsmede op het nakomen der wetten door de leden der regterlijke magt.

In strafzaken kan hij volgens de bepalingen der wet en behoudens de door haar vast te stellen uitzonderingen hunne handelingen, beschikkingen en vonnissen vernietigen op grond van strijd met de wet.

De overige bevoegdheden van den Hoogen Raad worden geregeld bij de wet.

Art. 166.

De leden van de regterlijke magt worden door den Koning aangesteld.

De leden van de regterlijke magt met regtspraak belast, en de procureur-generaal bij den Hoogen Raad worden voor hun leven aangesteld.

Zij kunnen worden afgezet of ontslagen door regterlijke uitspraak in de gevallen bij de wet aangewezen. Op eigen verzoek kunnen zij door den Koning worden ontslagen.

ZESDE HOOFDSTUK.

Van de godsdienst.

Art. 167.

Gelijkluidend.

Art. 168.

Gelijkluidend.

Art. 169.

De belijders der onderscheidene godsdiensten genieten allen dezelfde burgerlijke en staatkundige regten, en hebben gelijke aanspraak op het bekleeden van openbare betrekkingen.

Art. 170.

Alle openbare godsdienstoefening binnen gebouwen en besloten plaatsen wordt toegelaten, behoudens de noodige maatregelen ter verzekering der openbare orde en rust.

Buiten de gebouwen en besloten plaatsen wordt alle openbare godsdienstoefening toegelaten, behoudens de bevoegdheid der overheid, bij de wet aan te wijzen en in het belang der openbare orde en rust de uitoefening van dat regt te beletten, of aan beperkende bepalingen te onderwerpen.

Art. 171.

De tractementen, pensioenen en andere inkomsten van welken aard ook, door de onderscheidene godsdienstige gezindheden of hare leeraars genoten wordende, en op de begrooting der uitgaven van het Rijk voor het dienstjaar..... uitgetrokken, blijven aan deze gezindheden verzekerd.

	's Lands kas geen, of een niet toereikend traktement genieten, kan een traktement toegelegd, of het bestaande vermeerderd worden.	Ditzelfde geldt van uitkeeringen, in de vorige zinsneden omschreven, die over vermeld jaar van wege eenige gemeente als in het beheer gebleven van voormalige geestelijke goederen of fondsen hebben plaats gehad. Boven de sommen in dit artikel vermeld worden behoudens de op 1 Januari.... wettig bestaande verpligtingen uit geenerlei openbare kas gelden ten behoeve van de eeredienst beschikbaar gesteld.
Art. 170.	Art. 169.	Art. 172.
I Koning waakt, dat alle kerkgehappen zich houden binnen de palen nehoorzaamheid aan de wetten van den	Gelijkluidend.	Gelijkluidend.
Art. 171.	Art. 170.	Art. 173.
I tusschenkomst der Regering wordt tereischt bij de briefwisseling met de den der onderscheidene kerkgenootpen, noch, behoudens verantwoorlijheid volgens de wet, bij de afkonng van kerkelijke voorschriften.	Gelijkluidend.	Gelijkluidend.
ZEVENDE HOOFDSTUK.	ZEVENDE HOOFDSTUK.	ZEVENDE HOOFDSTUK.
Van de financien.	*Van de financien.*	*Van de financien.*
Art. 172.	Art. 171.	Art. 174.
Gne belastingen kunnen ten behoeve an Lands kas worden geheven, dan uit rake van eene wet.	Gelijkluidend.	Gelijkluidend.
Art. 173.	Art. 172.	Art. 175.
Gne privilegien kunnen in het stuk an belastingen worden verleend.	Gelijkluidend.	Gelijkluidend.
Art. 174.	Art. 173.	Art. 176.
I verbindtenissen van den Staat jegens jn schuldeischers worden gewaarborgd. le huld wordt jaarlijks in overweging en ten ter bevordering der belangen van e huldeischers van den Staat.	Gelijkluidend.	Gelijkluidend.
Art. 175.	Art. 174.	Art. 177.
H gewigt, de gehalte en de waarde er muntspecien worden door de wet geg..	Gelijkluidend.	Gelijkluidend.
Art. 176.	Art. 175.	Art. 178.
H toezigt en de zorg over de zaken an e Munt en de beslissing der geschilin ver het allooi, essai en wat dies meer ij, orden door de wet geregeld.	Gelijkluidend.	Gelijkluidend.
Art. 177.	Art. 176.	Art. 179.
E is eene Algemeene Rekenkamer, vel r zamenstelling en taak door de wet vor n geregeld. E het openvallen eener plaats in deze kan r zendt de Tweede Kamer der Staten- ver aal eene voordragt van drie personen an en Koning, die daaruit benoemt. D leden der Rekenkamer worden voor un even aangesteld. H 3de lid van art. 164 is op hen van oep sing.	Er is eene Algemeene Rekenkamer, welker zamenstelling en taak door de wet worden geregeld. Bij het openvallen eener plaats in deze Kamer zendt de Tweede Kamer der Staten-Generaal eene opgave van drie personen aan den Koning, die daaruit kiest. De leden der Rekenkamer worden voor hun leven aangesteld. Hunne bezoldiging wordt door de wet geregeld. Het 2de lid van art. 163 is op hen van toepassing.	Er is eene Algemeene Rekenkamer, welker zamenstelling en taak door de wet worden geregeld. Bij het openvallen eener plaats in deze Kamer zendt de Tweede Kamer der Staten-Generaal eene opgave van drie personen aan den Koning, die daaruit kiest. De leden der Rekenkamer worden voor hun leven aangesteld. Hunne bezoldiging wordt door de wet geregeld. Het 3de lid van art. 166 is op hen van toepassing.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Van de defensie.

Art. 178.

Alle Nederlanders, daartoe in staat, zijn verpligt mede te werken tot handhaving der onafhankelijkheid van het Rijk en tot verdediging van zijn grondgebied.

Ook aan ingezetenen, die geen Nederlanders zijn, kan die pligt worden opgelegd.

Art. 179.

Tot het doel in het vorig artikel vermeld en tot handhaving der inwendige rust is er steeds eene zee- en landmagt, bestaande uit vrijwilligers en dienstpligtigen.

De wet regelt de verpligte krijgsdienst. Zij regelt ook de verpligtingen die aan hen, die niet tot de zee- of landmagt behooren, ten aanzien van 's Lands verdediging opgelegd kunnen worden.

Art. 180.

Er is eene voldoende krijgsmagt tot bescherming van de kolonien en bezittingen in andere werelddeelen.

Art. 181.

Vreemde troepen worden niet dan krachtens eene wet in dienst genomen.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Van de defensie.

Art. 177.

Het dragen der wapenen tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en tot beveiliging van zijn grondgebied blijft een der eerste pligten van alle ingezetenen.

Art. 178.

De Koning zorgt, dat er ten allen tijde eene toereikende zee- en landmagt onderhouden worde, aangeworven uit vrijwilligers, hetzij inboorlingen of vreemdelingen, om te dienen in of buiten Europa, naar de omstandigheden.

Art. 180.

Er is steeds eene nationale militie, zooveel mogelijk zamen te stellen uit vrijwilligers, om te dienen, op de wijze in de wet bepaald.

Art. 181.

Bij gebrek aan genoegzame vrijwilligers, wordt de militie voltallig gemaakt door loting uit de ingezetenen, die op den eersten Januarij van elk jaar hun twintigste jaar zijn ingetreden. De inschrijving geschiedt een jaar te voren.

Art. 182.

Zij, die aldus in de militie te land zijn ingelijfd, worden, in vredestijd, na eene vijfjarige dienst ontslagen.

Is de Staat in oorlog of in andere buitengewone omstandigheden, zoo kan eene wet, jaarlijks te vernieuwen, hen tot langere dienst verpligten.

Art. 183.

De militie te land komt, in gewone tijden, jaarlijks eenmaal te zamen, om, gedurende niet langer dan zes weken, in den wapenhandel te worden geoefend, tenzij de Koning het raadzaam mogt oordeelen, dat zamenkomen geheel of gedeeltelijk achterwege te laten.

De Koning kan een deel der militie, door de wet te bepalen, doen zamenblijven.

De ligting van het loopende jaar kan tot eerste oefening hoogstens twaalf maanden onder de wapenen gehouden worden.

Art. 188.

In de gemeenten worden schutterijen opgerigt. Zij dienen in tijd van gevaar en oorlog tot verdediging des vaderlands en ten alle tijde tot behoud der inwendige rust.

Art. 189.

De sterkte en inrigting der militie en der schutterijen worden geregeld door de wet.

Art. 179.

Vreemde troepen worden niet dan met gemeen overleg des Konings en der Staten-Generaal in dienst genomen.

ACHTSTE HOOFDSTUK

Van de defensie.

Art. 180.

Alle Nederlanders, daartoe in sta[illegible], zi[illegible] verpligt mede te werken tot han[illegible]avin[illegible] der onafhankelijkheid van het Rij[illegible]en t[illegible] verdediging van zijn grondgebied

Ook aan ingezetenen, die geen Neder[illegible] landers zijn, kan die pligt worden o[illegible]elegd

Art. 181.

Er is eene zee- en landmagt, b[illegible]aand[illegible] uit vrijwilligers en dienstpligtige[illegible]

De wet regelt de verpligte krij[illegible]diens[illegible] Zij regelt ook de verpligtingen op t[illegible]egge[illegible] aan hen, die niet tot de zee- [illegible] land[illegible] magt behooren.

Art. 188.

Er is eene voldoende krijgsmagt [illegible]er b[illegible] scherming van de kolonien en bez[illegible]inge[illegible] in andere werelddeelen.

Art. 185.

Vreemde troepen worden niet da[illegible] me[illegible] gemeen overleg des Konings en der S[illegible]ten-Generaal in dienst genomen.

Art. 182.

I dienstpligtigen ter zee zijn bestemd
e dienen in of buiten Europa. Aan de
, door hen in de kolonien en bezit-
in andere werelddeelen te vervul-
worden door de wet voordeelen ver-
n.

Art. 183.

I dienstpligtigen te land mogen niet
krachtens eene wet buiten Europa
en gezonden.
I wet bepaalt de voordeelen hun wegens
itzending toe te kennen.

Art. 184.

anneer, in geval van oorlog, oorlogs-
ar of andere buitengewone omstandig-
en, de dienstpligtigen, die niet in wer-
ke dienst zijn, door den Koning ge-
of ten deele buitengewoon onder de
nen worden geroepen, wordt gelijk-
een voorstel van wet aan de Staten-
raal gedaan om het onder de wape-
blijven dier dienstpligtigen, zooveel
ig, te bepalen.

Art. 185.

de kosten voor de legers van het
worden uit 's Rijks kas voldaan.
inkwartieringen en het onderhoud
het krijgsvolk, de transporten en
antien van welken aard ook voor de
s of verdedigingswerken van het Rijk
rderd, kunnen niet dan volgens alge-
e regels bij de wet te stellen en tegen
leloosstelling ten laste van een of meer
ners of gemeenten worden gebragt.
uitzonderingen op die algemeene
s, voor het geval van oorlog, oor-
gevaar of andere buitengewone om-
ligheden worden bij de wet vastgesteld.
er oorlogsgevaar in den zin waarin
woord in 's Lands wetten voorkomt,
ezig is, beslist de Koning.

Art. 186.

r handhaving van de uit- of inwen-
ig zekerheid kan door of van wege den
ng elk gedeelte van het grondgebied
Rijks in staat van oorlog of in staat
beleg verklaard worden.
wet bepaalt de wijze waarop, en de
llen waarin zulks geschieden kan, en
t de gevolgen.
die regeling kan worden bepaald,
le grondwettelijke bevoegdheden van
urgerlijk gezag ten opzigte van de
are orde en de politie geheel of ten
op het militair gezag overgaan,
at de burgerlijke overheden aan de
aire ondergeschikt worden.
arbij kan wijders afgeweken worden
de artt. 7, 9, 156 en 157 der Grond-
Voor het geval van oorlog kan ook
rt. 154, 1ste lid, worden afgeweken.

Art. 186.

Een gedeelte der militie kan voor de dienst ter zee worden bestemd, op de wijze door de wet te bepalen.

Voor dat gedeelte wordt, behalve andere door de wet toe te kennen voordeelen, een korter diensttijd bepaald.

Het voorgaande artikel is op deze zeemilitie niet van toepassing.

Art. 185.

De lotelingen bij de militie te land mogen niet dan met hunne toestemming naar de kolonien en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen worden gezonden.

Art. 184.

In geval van oorlog of andere buitengewone omstandigheden, kan de Koning de militie te land, hetzij geheel hetzij ten deele, buitengewoon bijeenroepen.

Ten zelfden tijd roept de Koning de Staten-Generaal bijeen, opdat eene wet het zamenblijven der militie, zooveel noodig, bepale.

Art. 187.

Al de kosten voor de legers van het Rijk worden uit 's Lands kas voldaan.

De inkwartieringen en het onderhoud van het krijgsvolk, de transporten en leverantien, van welken aard ook, voor 's Konings legers of vestingen gevorderd, kunnen niet dan tegen schadeloosstelling, op den voet in de reglementen bepaald, ten laste van één of meer inwoners of gemeenten worden gebragt.

De uitzondering voor tijden van oorlog regelt de wet.

Art. 183.

Voor de dienstpligtigen ter zee wordt een korter diensttijd dan voor die te land bepaald.

Art. 182.

De dienstpligtigen te land mogen niet dan met hunne toestemming buiten Europa worden gezonden.

Art. 184.

In geval van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden kan de Koning de dienstpligtigen, die niet in werkelijke dienst zijn, geheel of ten deele, buitengewoon bijeenroepen.

Ter zelfden tijd roept de Koning de Staten-Generaal bijeen, opdat eene wet het zamenblijven der dienstpligtigen, zooveel noodig, bepale.

Art. 186.

Al de kosten voor de legers van het Rijk worden uit 's Rijks kas voldaan.

De inkwartieringen en het onderhoud van het krijgsvolk, de transporten en leverantien van welken aard ook, voor de legers of verdedigingswerken van het Rijk gevorderd, kunnen niet dan volgens algemeene regelen bij de wet te stellen en tegen schadeloosstelling ten laste van een of meer inwoners of gemeenten wordengebragt.

De uitzonderingen op die algemeene regelen, voor het geval van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden, worden bij de wet vastgesteld.

Art. 187.

Ter handhaving van de uit- of inwendige zekerheid kan door of van wege den Koning elk gedeelte van het grondgebied des Rijks in staat van oorlog of beleg verklaard worden.

De wet bepaalt de wijze waarop, en de gevallen waarin zulks geschieden kan, en regelt de gevolgen.

Bij die regeling kan worden bepaald dat de grondwettelijke bevoegdheden van het burgerlijk gezag ten opzigte van de openbare orde en de politie geheel of ten deele op het militair gezag overgaan, en dat de burgerlijke overheden aan de militaire ondergeschikt worden.

Daarbij kan wijders afgeweken worden van de artt. 7, 9, 156, 1ste lid, 158 en 159 der Grondwet.

Van art. 156, 1ste lid, kan alleen afgeweken worden voor het geval van oorlog.

Het voortduren van den staat van oorlog of beleg vereischt bekrachtiging door de wet. Te dien einde roept de Koning de Staten-Generaal zoo spoedig mogelijk bijeen.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Van den waterstaat.

Art. 187.

De wet geeft regels omtrent het bestuur van den waterstaat, de wegen en bruggen daaronder begrepen, met inachtneming der voorschriften in de volgende artikelen van dit hoofdstuk vervat.

Art. 188.

De Koning heeft het oppertoezigt over alles wat den waterstaat betreft, zonder onderscheid of de kosten daarvan worden betaald uit 's Rijks kas of op eene andere wijze gevonden.

Art. 189.

De Staten der provincien hebben het toezigt op alle waterstaatswerken, waterschappen, veenschappen en veenpolders. Nogtans kan de wet het toezigt over bepaalde werken aan anderen opdragen.

De Staten zijn bevoegd met goedkeuring des Konings in de bestaande inrigtingen en reglementen der waterschappen, veenschappen en veenpolders veranderingen te maken, nieuwe waterschappen, veenschappen en veenpolders op te rigten en nieuwe reglementen voor zoodanige instellingen vast te stellen.

Tot verandering van de inrigtingen of reglementen kunnen de besturen van die instellingen voorstellen aan de Staten der provincie doen.

Art. 190.

De besturen van waterschappen, veenschappen en veenpolders kunnen volgens regels, door de wet te stellen, in het huishoudelijk belang van die instellingen, verordeningen maken.

TIENDE HOOFDSTUK.

Van het onderwijs en het armbestuur.

Art. 191.

Het openbaar onderwijs is een voorwerp van de aanhoudende zorg der Regering.

De inrigting van het openbaar onderwijs wordt, met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen, door de wet geregeld.

Er wordt overal in het Rijk van overheidswege voldoend openbaar lager onderwijs gegeven.

Het geven van onderwijs is vrij, behoudens het toezigt der overheid, en bovendien voor zoover het middelbaar en lager onderwijs betreft, behoudens het onderzoek naar de bekwaamheid en zedelijkheid des

NEGENDE HOOFDSTUK.

Van den waterstaat.

Art. 191.

De wet regelt het algemeene en het bijzondere bestuur van den waterstaat in den bovengemelden omvang.

Art. 190.

De Koning heeft het oppertoezigt over alles wat betreft den waterstaat, de wegen en bruggen daaronder begrepen, zonder onderscheid of de kosten daarvan worden betaald uit 's lands kas of op eene andere wijze gevonden.

Art. 192.

De Provinciale Staten hebben binnen hunne provincien het toezigt op alle wateren, bruggen, wegen, waterwerken en waterschappen; zij zijn bevoegd, onder goedkeuring des Konings, in de bestaande inrigtingen en reglementen der waterschappen, behoudens de bepalingen der twee voorgaande artikelen, veranderingen te maken en nieuwe vast te stellen. De besturen dezer waterschappen kunnen aan de Staten daartoe voordragten doen.

Art. 193.

De Staten hebben het toezigt over alle verveeningen, ontgrondingen, indijkingen, droogmakerijen, mijnwerken en steengroeven binnen hunne provincie, behoudens de bevoegdheid des Konings om het onmiddelijk toezigt, daarover te voeren, aan anderen op te dragen.

TIENDE HOOFDSTUK.

Van het onderwijs en het armbestuur.

Art. 194.

Gelijkluidend.

NEGENDE HOOFDSTUK

Van den waterstaat.

Art. 190.

Zoowel de omvang en werking[an d]
oppertoezigt als het algemeene en[et b]
zondere bestuur van den waterstaat[boo a]
die in het voorgaande artikel is g[schr]
ven, worden bij de wet geregeld

Art. 189.

De Koning heeft het oppertoezi[ov]
alles wat betreft den waterstaat, d[wege]
en bruggen daaronder begrepen, [ond]
onderscheid of de kosten daarvan [orde]
betaald uit 's lands kas of op een[ander]
wijze gevonden.

Art. 191.

De Provinciale Staten hebben [aane]
hunne provincie het toezigt op a[l wa]
teren, bruggen, wegen, waterwe[rken e]
waterschappen.

Zij zijn, behoudens de bepaling[en de]
twee voorgaande artikelen, bevoeg[d onde]
goedkeuring des Konings in de be[staand]
inrigtingen en reglementen der [water]
schappen veranderingen te maken, [nieuw]
waterschappen op te rigten en nieuw[e regle]
menten voor waterschappen vast te [stellen]

Tot verandering van de bedoelde[inrig]
tingen of reglementen kunnen de b[esture]
dier waterschappen aan de State[n voor]
dragten doen.

Art. 192.

De Provinciale Staten hebben h[et toe]
zigt op alle verveeningen, ontgrond[ingen]
indijkingen, droogmakerijen, mijn[werken]
en steengroeven binnen hunne pro[vincie]
behoudens de bevoegdheid des K[onings]
om het onmiddellijk toezigt, daarov[er te]
voeren, aan anderen op te dragen.

Zij zijn, behoudens de bepaling[en de]
artt. 189 en 190, bevoegd onder[goed]
keuring des Konings veenschapp[en en]
veenpolders op te rigten en hunne [regle]
menten vast te stellen en te verand[eren]

TIENDE HOOFDSTUK.

Van het onderwijs en het armbestuur.

Art. 193.

Gelijkluidend.

wijzers; het een en ander door de
e regelen.
Koning doet van den staat der
-, middelbare en lagere scholen jaar-
een uitvoerig verslag aan de Staten-
aal geven.

Art. 192.

t armbestuur is een onderwerp van
udende zorg der Regering, en wordt
de wet geregeld. De Koning doet van
rrigtingen dienaangaande jaarlijks
itvoerig verslag aan de Staten-Ge-
l geven.

ELFDE HOOFDSTUK.

Van veranderingen.

Art. 193.

voorstel tot verandering in de Grond-
vijst de voorgestelde verandering uit-
elijk aan. De wet verklaart, dat er
bestaat, om het voorstel, zoo als zij
aststelt, in overweging te nemen.

Art. 194.

de afkondiging dezer wet worden
mers ontbonden. De nieuwe Kamers
egen het voorstel en kunnen niet
net twee derden der uitgebragte stem-
de aan haar overeenkomstig voor-
le wet voorgestelde verandering aan-
n.

Art. 195.

urende een Regentschap kan in de
pvolging geene verandering worden
bgt.

Art. 196.

veranderingen in de Grondwet, door
oning en de Staten-Generaal vast-
d, worden plegtig afgekondigd en
Grondwet gevoegd.

Additionele artikelen.

Art. 1.

bestaande autoriteiten blijven voort-
, tot dat zij door andere, volgens deze
wet, zijn vervangen.

Art. 2.

op het oogenblik der afkondiging
veranderingen in de Grondwet ver-
de wetten, reglementen en besluі-
orden gehandhaafd, totdat zij achter-
s door andere worden vervangen.

Art. 195.

Gelijkluidend.

ELFDE HOOFDSTUK.

Van veranderingen.

Art. 196.

Gelijkluidend.

Art. 197.

Gelijkluidend.

Art. 198.

Gelijkluidend.

Art. 199.

De veranderingen in de Grondwet, door den Koning en de Staten-Generaal vastgesteld, worden plegtig afgekondigd en bij de Grondwet gevoegd.

Additionele artikelen.

Art. 1.

Alle bestaande autoriteiten blijven voortduren, tot dat zij door andere, volgens deze Grondwet, zijn vervangen.

Art. 2.

De wet regelt de schadevergoeding, toe te kennen aan hen, die door of ten gevolge van de herziening der Grondwet betrekkingen verliezen, hun voor hun leven opgedragen.

Art. 3.

Alle op het oogenblik der afkondiging van de veranderingen in de Grondwet verbindende wetten, reglementen en besluiten worden gehandhaafd, totdat zij achtervolgens door andere worden vervangen.

Art. 194.

Gelijkluidend.

ELFDE HOOFDSTUK.

Van veranderingen.

Art. 195.

Elk voorstel tot verandering in de Grondwet wijst de voorgestelde verandering uitdrukkelijk aan. De wet verklaart, dat er grond bestaat, om het voorstel, zoo als zij het vaststelt, in overweging te nemen.

Art. 196.

Na de afkondiging dezer wet worden de Kamers ontbonden. De nieuwe Kamers overwegen het voorstel in vereenigde vergadering.
Het voorstel kan niet gewijzigd worden en wordt geacht verworpen te zijn, wanneer niet ten minste 65 leden zich daarvoor verklaren.

Art. 197.

Gedurende een Regentschap kan noch in de orde van erfopvolging noch in de grondwettige regelen betreffende de troonopvolging verandering worden gemaakt.

Art. 198.

De veranderingen in de Grondwet, door den Koning in gemeen overleg met de Staten-Generaal vastgesteld, worden afgekondigd op de wijze voor de afkondiging van wetten voorgeschreven.

Art. 3.

De heerlijke regten betreffende voordragt of aanstelling van personen tot openbare betrekkingen zijn afgeschaft.

De opheffing der overige heerlijke regten en de schadeloosstelling der eigenaren kunnen door de wet worden vastgesteld en geregeld.

Art. 4.

De Kamers der Staten-Generaal blijven bestaan uit het getal leden, bepaald bij de op het tijdstip van het afkondigen der veranderingen in de Grondwet geldende wetten tot dat de wet regelende het kiesregt en de benoeming der afgevaardigden der Eerste en Tweede Kamer naar den eisch van de artt. 80, 81 en 82 zal zijn herzien.

Het voorstel of de voorstellen van wet, daartoe noodig, worden in de eerstvolgende zitting na de afkondiging der veranderingen in de Grondwet van 's Konings wege aan de Tweede Kamer gezonden.

Art. 4.

De heerlijke regten betreffende voordragt of aanstelling van personen tot openbare betrekkingen zijn afgeschaft.

De opheffing der overige heerlijke regten en de schadeloosstelling der eigenaren kunnen door de wet worden vastgesteld en geregeld.

Art. 5.

De voorstellen:

1°. der wet, regelende het kiesregt en de benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer.

2°. van provinciale en gemeente-wet; worden voorgedragen in de eerste zitting der Staten-Generaal, volgende op de afkondiging der veranderingen in de Grondwet.

De ontwerpen van wet, betreffende de verantwoordelijkheid der Ministers, de nieuwe regterlijke inrigting, het onderwijs en armbestuur, en tot uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering, worden zoo mogelijk in diezelfde zitting, en in allen geval niet later dan in de daarop volgende, voorgesteld.

De wetten op het beleid der regering in de kolonien en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen worden binnen drie jaren na de afkondiging dezer veranderingen in de Grondwet voorgedragen.

Art. 6.

De eerste aftreding van een derde der leden van de Eerste Kamer der Staten-Generaal zal plaats hebben met den derden Maandag in September 1851; die van de helft der leden van de Tweede Kamer met den derden Maandag in September 1850; beide volgens een rooster, te regelen door de wet, in art. 5, n°. 1, vermeld.

Art. 7.

Bevat het voorloopig kiesreglement.

[111. 30.]

MOTIE VAN ORDE VAN DEN HEER CREMERS.

De Kamer, van oordeel:

dat vertraging in de afdoening der aanhangige Regeeringsvoorstellen tot wijziging der Grondwet in 's lands belang niet wenschelijk is,

dat uit dien hoofde het door den heer De Savornin Lohman ingediend wetsontwerp, tot strekking hebbende om aan art. 76 der Grondwet eene nieuwe toepassing te geven, niet in behandeling moet worden genomen alvorens omtrent bedoelde Regeeringsvoorstellen eene beslissing gevallen is,

besluit het wetsontwerp van den heer Lohman vooralsnog niet in de afdeelingen te onderzoeken en gaat over tot de orde van den dag.

[111 31.]

Algemeene beschouwingen.

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek der ontwerpen van wet, strekkende tot het in overweging nemen van voorstellen van verandering in de Grondwet, in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft aanleiding gegeven tot de volgende beschouwingen van algemeenen aard.

§ 1. *Bestaat er behoefte aan herziening der Grondwet?* De meeste leden meenden deze vraag in toestemmenden zin te moeten beantwoorden. De gronden, in de Memorie van Toelichting van het eerste der ingediende wetsontwerpen voor de noodzakelijkheid van grondwetsherziening aangevoerd, kwamen hun alleszins juist voor. De daar genoemde grondwettelijke bepalingen vereischten inderdaad verbetering of verduidelijking. In het bijzonder vorderde naar veler oordeel een welbegrepen staatkundig beleid, dat het kiesrecht werd uitgebreid tot klassen, die daarvan naar de bestaande regeling verstoken zouden blijven. Eene andere vraag was het of de herziening der Grondwet, eenmaal ondernomen, zich niet verder moest uitstrekken dan de voorstellen der Regeering reikten. Zeer vele leden waren van oordeel, dat wijziging der bepalingen omtrent het onderwijs in de allereerste plaats noodig was. Ook de wijze van samenstelling der Eerste Kamer en de geldelijke verhouding van den Staat tot de kerkgenootschappen dienden eene meer ingrijpende verandering te ondergaan. Afgescheiden van den inhoud der aangeboden voorstellen, hield zich echter het meerendeel der leden van de noodzakelijkheid van grondwetsherziening overtuigd.

Sommige leden waren van eene andere meening en betreurden het, dat de elkander sedert 1879 opvolgende Regeeringen langzamerhand waren gezwicht voor den aandrang, om de herziening der Grondwet ter hand te nemen. Wel wilden zij toegeven dat, gelijk trouwens natuurlijk was, gedurende een tijdvak van 37 jaren eenige leemten en gebreken in de Grondwet aan het licht gekomen waren. Maar daaruit af te leiden dat, gelijk zij zich uitdrukten, het welzijn van den Staat thans van grondwetsherziening afhankelijk zoude zijn, ging te ver. Ook binnen de perken der bestaande Grondwet kon, zoowel op het gebied van het kiesrecht als op dat der defensie, nog veel goeds worden tot stand gebracht. Door eene herziening der kieswet kon de Kamer meer in overeenstemming gebracht worden met de volksovertuiging. Een zoodanige maatregel had behooren vooraf te gaan aan eene poging tot herziening der Grondwet, die op een tijdstip, waarop de staatkundige richtingen in de Kamer tegen elkander opwogen en eene Regeering zonder parlementaire meerderheid aan het roer was, toch zeer weinig kans van slagen aanbood. Die poging liet bovendien de openbare meening volkomen koud. En dit behoefde geen verwondering te baren. Immers wijziging der bepalingen omtrent de defensie werd wel door sommige specialiteiten, maar niet door de natie verlangd; van de voorgestelde veranderingen in de voorschriften omtrent de troonopvolging was het nog de vraag, of zij tot verduidelijking zouden leiden; ten opzichte van het kiesrecht bestond er alleen aandrang op de invoering van een stelsel, dat noch werd voorgedragen noch door de groote meerderheid der Kamer gewenscht, namelijk van het algemeen stemrecht; en het grondwetsartikel, waartegen de meeste bezwaren zijn gerezen, art. 194, zou naar de voorstellen der Regeering onveranderd blijven. Deze leden zouden dan ook liever gezien hebben dat de indiening dezer voorstellen, waarvan de behandeling veel tijd zou kosten en aan de regeling der financiën en van vele andere zaken zou in den weg staan, achterwege ware gebleven. Mocht men intusschen tot eene schikking komen omtrent art. 194, dan zouden enkele leden, tot deze groep behoorende, wel geneigd zijn over de andere geopperde bezwaren heen te stappen

Tegen deze bedenkingen werd aangevoerd, dat in de laatste jaren verschillende pogingen, om tot verbeterde regeling van kiesrecht en defensie te geraken, juist op de belemmerende bepalingen der Grondwet waren afgestuit, terwijl ook eene gewenschte herziening van het belastingstelsel werd tegengehouden door de moeilijkheden, die het grondwettelijk verband tusschen kiesrecht en belastingen voor den wetgever opleverde. Nu men eenmaal met het feit te rekenen had, dat geene der staatkundige richtingen in de Kamer de meerderheid bezit, was de herziening der Grondwet naar het oordeel van sommige leden nog het best tot stand te brengen door eene Regeering, die ten aanzien der groote strijdvragen van den dag geen beslist standpunt innam. Wanneer de ingediende voorstellen bij de natie slechts weinig belangstelling hadden opgewekt, zoo lag dit zeker voor een deel aan den inhoud, maar toch ook ten deele aan de omstandigheid, dat het thans niet het leggen van geheel nieuwe, alleen het voortbouwen op de bestaande grondslagen der staatsinrichting kon gelden. Verschillende bepalingen der Grondwet, die herziening vorderden, waren minder bekend bij het volk maar des te beter bij hen, die in zaken van wetgeving en bestuur gemoeid zijn. Wijziging dier bepalingen was geen nationale wensch, maar toch eene dringende noodzakelijkheid. Zij moest in kalme dagen als de tegenwoordige worden ter hand genomen, ook om in eene wellicht meer bewogen toekomst voor het Hoofd van den Staat het pad zooveel mogelijk te effenen.

§ 2. *De voorstellen der Regeering in verband met de nationale wenschen.* Zeer vele leden meenden hunne overtuiging niet te mogen verzwijgen, dat de Regeering de nationale behoeften en wenschen, welker vervulling door de bestaande Grondwet wordt belemmerd en waarop dus bij hare herziening bovenal had moeten worden gelet, ten eenenmale had miskend.

Aan den eenen kant beklaagden zich de voorstanders van een zeer uitgebreid stemrecht, dat door de voorstellen der Regeering, in strijd met het beginsel, dat eene Grondwet den gewonen wetgever de noodige ruimte van beweging moet laten om gedurende een langdurig tijdvak opkomende behoeften te kunnen bevredigen, de mogelijkheid werd uitgesloten om aan de zoogenaamde arbeidende klasse kiesbevoegdheid toe te kennen.

Aan de andere zijde kwamen de tegenstanders der bestaande schoolwetgeving nadrukkelijk op tegen de houding der Regeering, die zich van het artikel der Grondwet omtrent het onderwijs met enkele regelen in de Memorie van Toelichting had afgemaakt, niettegenstaande dat artikel sedert eene reeks van jaren eene uitlegging had gevonden, welke voor een groot deel der bevolking onduldbaar was. Zij wezen er op hoe alle pogingen om principieele verandering te brengen in eene schoolwetgeving, die, naar beginsel en uitwerking, voor het vaderland verderfelijk moest geacht worden, waren bestreden met de exceptie, dat gemeld grondwetsartikel daaraan in den weg stond. In twee collectieve Nota's, beide in elke afdeeling voorgelezen en aan den rapporteur medegedeeld, verklaarden zij zich ongenegen om tot eene grondwetsherziening mede te werken, waarin geene wijziging van art. 194 zou zijn opgenomen. Van deze Nota's is de eene ingeleverd in de eerste afdeeling door de heeren Brantsen van de Zijp, De Savornin Lohman en Schimmelpenninck van der Oye; in de tweede afdeeling door de heeren van Asch van Wijck, Beelaerts van Blokland, Van der Borch van Verwolde, Van Bylandt, Fabius en Keuchenius; in de derde afdeeling door de heeren Donner, Seret en Van Wassenaer Catwijck; in de vierde afdeeling door de heeren Van Alphen, A. van Dedem, 't Hooft, Huber en Pompe van Meerdervoort; in de vijfde afdeeling door de heeren Godin de Beaufort,

De Geer van Jutphaas, Van der Hoop, T. Mackay en Van Aylva van Pallandt. De andere Nota is ingeleverd in de eerste afdeeling door de heeren Des Amorie van der Hoeven, Clercx, Kolkman, Ruys van Beerenbroek en van der Schrieck; in de tweede afdeeling door den heer Schaepman; in de derde afdeeling door de heeren Van Berckel, Lambrechts en Reekers; in de vierde afdeeling door de heeren Van Baar, Brouwers, Haffmans, Reuther en Vos de Wael; in de vijfde afdeeling door de heeren Borret, Straetmans en Vermeulen. Beide collectieve Nota's worden, met bijeenvoeging van de namen der leden, die elke van haar inleverden, door de Commissie van Rapporteurs aan dit Verslag toegevoegd.

Eene herziening der Grondwet, zoo werd betoogd, is een nationaal werk, dat alleen kan worden volbracht door eene Regeering, die de behoeften der natie gevoelt. Dit kan echter van de tegenwoordige Regeering niet getuigd worden; anders zou zij de beide eenige vraagstukken, waaromtrent bij het volk een bepaald verlangen bestaat, de onderwijsquaestie en die van het kiesrecht der arbeidende klasse, niet onopgelost hebben gelaten. In beide opzichten heeft zij, op het voetspoor der Staatscommissie, die intusschen geen politieke verantwoordelijkheid droeg, zich van het geven van leiding onthouden en eene afwachtende houding aangenomen. Ten aanzien van het onderwijs had zij een uitnemenden leiddraad kunnen vinden, zoo in het advies van wijlen den heer Van Nispen als in dat van de heeren De Geer van Jutphaas en De Savornin Lohman, behoorende bij het verslag der Staatscommissie, welk laatste advies te meer aandacht verdiende, omdat men kon weten dat het strookte met de zienswijze van een groot deel der natie, ook voor zoover zij geen kiesbevoegdheid bezit. De drang naar grondwetsherziening is juist uit de regeling van het onderwijs ontstaan; blijft thans art. 194 onveranderd, zoo vervalt de voornaamste reden om de Grondwet te herzien. Wel is waar zegt de Regeering dat art. 194 der Grondwet, juist opgevat, aan den gewonen wetgever voldoende ruimte van beweging laat. Maar behalve dat deze meening moeilijk is overeen te brengen met de uitlegging, door den tegenwoordigen Minister van Binnenlandsche Zaken in 1877 in zijne Memorie van Antwoord betreffende het ontwerp van wet tot herziening der wet op het lager onderwijs aan dat artikel gegeven (*Bijlagen* 1876/77, N°. **120**), kan slechts een van beide waar zijn: òf art. 194 werkt belemmerend en behoort mitsdien te worden gewijzigd; òf het is steeds verkeerd toegepast, omdat het onduidelijk, dubbelzinnig is; doch in dit geval verdient het zeker niet minder dan tal van andere, tot dusver onschadelijke bepalingen, die de Regeering uit vrees voor eene toekomstige onjuiste opvatting wil wijzigen, voor verduidelijking in aanmerking te komen. Ten aanzien van eene zoo gewichtige zaak als het onderwijs, meende een deel dezer leden, behoort de Grondwet geene ruimte te laten voor eene telkens afwisselende wetgeving, die, zooals het voorbeeld van een naburig land bewijst en trouwens in den aard der zaak ligt, de behartiging van dit volksbelang in de hoogste mate zou benadeelen. De ware reden, waarom de Regeering geen verandering van art. 194 voorstelt, zagen deze leden alleen hierin, dat zij zich aan de moeilijkheid eener herziening van dat artikel wenscht te onttrekken, en, evenals in zoovele andere zaken, wil afwachten wat de wensch der Kamer zal blijken te zijn.

Deze bedenkingen bleven niet onbeantwoord. Door een groot aantal leden werd de meening ontwikkeld, dat de Regeering de beide groote vraagstukken, waarop gewezen was, volstrekt niet uit het oog verloren, maar daaromtrent wel degelijk een bepaald standpunt ingenomen had.

Met betrekking tot het kiesrecht, zeide men, draagt de Regeering bepalingen voor, die kunnen worden afgekeurd en waarover later kan gesproken worden, maar die hoogst waarschijnlijk meer in den geest der Kamer zullen blijken te vallen dan eene regeling, waarbij nu reeds aan de arbeidende klasse kiesbevoegdheid zou zijn toegekend. In elk geval kan niet zonder groote onbillijkheid worden beweerd, dat de Regeering zich in dit opzicht tot een lijdelijk afwachten bepaald heeft.

Wat het onderwijs betreft, zoo ging men voort, schijnt het onredelijk het der Regeering, die blijkens hare verklaring tot heden niet overtuigd is, dat verandering van het tiende hoofdstuk der Grondwet door de noodzakelijkheid òf door een evident Staatsbelang wordt geboden, tot eene grief te maken, dat zij geene verandering daarvan heeft voorgesteld. Veeleer zou zij de van haar te verwachten leiding uit handen gegeven hebben, wanneer zij zonder gevestigde overtuiging het initiatief tot zoodanige verandering genomen had. Het is waar, dat reeds vóór jaren op wijziging van art. 194 is aangedrongen; maar tot dusver is niet gebleken dat men hier werkelijk met een nationalen wensch te doen heeft Ja zelfs werd van eene der zijden, waarvan thans de scherpe veroordeeling van dat grondwetsartikel uitgaat, daarover nog niet lang geleden een geheel ander oordeel uitgesproken. In de zitting der Kamer van 28 September 1882 werd door een der onderteekenaars van eene der beide ingediende Nota's, door den heer Schaepman, de wensch geuit om te vernemen, »of hij (de Minister Pijnacker Hordijk) ons eene school wil geven, naar dien geest van vrijheid en recht ingericht, die art. 194 in de Grondwet heeft doen nederschrijven" (*Handelingen* 1882/1883, bladz. 85). Nu is het niettemin mogelijk dat die waardeering onjuist moet geacht worden; maar dan dient toch duidelijk en onomwonden te worden aangetoond, in welk opzicht òf art. 194 moet worden gewijzigd òf daaraan eene andere dan de gewraakte uitlegging moet worden gegeven. Te verlangen, dat de Regeering dit wellicht niet onberispelijk geredigeerd, maar toch door den geest van vrijheid en recht ingegeven artikel thans voetstoots zoude prijs geven, gaat inderdaad te ver.

Intusschen waren er ook onder de voorstanders der bestaande schoolwetgeving, die moesten erkennen dat de Regeering zich van het onderwijsvraagstuk een weinig al te gemakkelijk had afgemaakt. Het is toch, zoo betoogden zij, niet te loochenen dat zeer velen in de Kamer en in het land tegen art. 194 of tegen de daaraan gegeven toepassing ernstige bezwaren hebben. De Regeering is van oordeel dat dit artikel, juist opgevat, aan den gewonen wetgever voldoende ruimte van beweging laat. Doch welke is de opvatting, die naar het oordeel der Regeering de juiste is? Dit had zij dienen mede te deelen en behoort zij alsnog uiteen te zetten. Mocht dan blijken dat anderen in art. 194 op goede gronden iets geheel anders lezen, dan zal het oogenblik gekomen zijn om het artikel te verduidelijken. Tot zekere hoogte wordt in de Nota der heeren Des Amorie van der Hoeven c. s. hetzelfde standpunt ingenomen, waarop de Regeering zich geplaatst heeft. De Regeering acht echter wijziging van art. 194 onnoodig, omdat het bij juiste opvatting voldoende ruimte laat. De heeren Van der Hoeven c. s. dringen op wijziging aan, omdat blijkens de ondervinding ook eene andere opvatting mogelijk is. Naar het oordeel der hier bedoelde leden was er voor de laatstgemelde redeneering inderdaad veel te zeggen.

§ 3. *Is het wenschelijk, na de indiening der beide Nota's nog tijd en moeite te besteden aan het onderzoek der Regeeringsvoorstellen?* Slechts zeer enkele leden waren van gevoelen, dat het raadzaam was de overgelegde Nota's ter kennis der Regeering te brengen en de ingediende voorstellen, waarvan het lot met het oog op de zienswijze van de helft der Kamer niet twijfelachtig scheen, niet verder in bijzonderheden te onderzoeken. Daarentegen beschouwde de overgroote meerderheid, ook van hen die zich voorshands niet met die voorstellen konden vereenigen, het als een duren plicht der Kamer om de beslissing daarover, in welken zin zij dan ook moest uitvallen, te helpen voorbereiden met al den spoed, dien het gewicht van het onderwerp zou veroorloven. De mogelijkheid was toch niet uitgesloten, dat daarbij meer overeenstemming tusschen de verschillende staatkundige richtingen verkregen werd; en zelfs indien de hoop daarop ijdel bleek, zou de behandeling der Regeeringsvoorstellen tot verbetering in den politieken toestand kunnen leiden.

De Regeering, zeide men, zou alsnog eene wijziging van art. 194 kunnen voorstellen. Een zoodanig voorstel zou dan in concreten vorm in debat komen en kunnen worden geamendeerd. Het bezwaar van vele leden, dat art. 194 bij de behandeling der grondwetsherziening geen onderwerp van beraadslaging zou kunnen uitmaken, tenzij krachtens het recht van initiatief der Kamer, ware daardoor weggenomen. Uit de daaroverte voeren gedachtenwisseling kon zeer wel een vergelijk tusschen de voorstanders en de tegenstanders der bestaande schoolwetgeving voortvloeien. De eerstgenoemden zouden toch zeker gaarne bereid worden

bevonden, eene wijziging van art. 194 in ernstige overweging te nemen.

Van de zijde der onderteekenaars van de Nota's werd er bijgevoegd, dat de Regeering hunnerzijds ongetwijfeld tot de indiening van een dergelijk voorstel zou overgaan, zoodra zij tot het inzicht gekomen was dat het hier eene rechtsvraag gold, die met terzijdestelling van alle andere overwegingen moest worden opgelost. De indiening der Nota's had ten doel, de Regeering met de volksstemming bekend te maken. Van de wenschen der natie onderricht, kon zij alsnog van de noodzakelijkheid van verandering van het tiende hoofdstuk der Grondwet overtuigd worden. In zooverr hadden de Nota's geene obstrueerende, maar wel degelijk eene opbouwende strekking.

Bovendien meenden vele leden te mogen vertrouwen, dat de onderteekenaars der Nota's alsnog tot een ander inzicht zouden komen, en ook indien het tot geen vergelijk ten aanzien van art. 194 kwam, tot de grondwetsherziening zouden willen medewerken. Hunne ongezindheid daartoe scheen toch weinig constitutioneel en evenmin verstandig.

Weinig constitutioneel. Immers waar, naar het oordeel van niet weinigen onder hen, herziening der Grondwet op sommige punten zeer bepaald wenschelijk, zoo al niet noodzakelijk moest geacht worden, was het inderdaad bedenkelijk reeds vooraf te verklaren dat men, indien op een bepaald punt geene wijziging tot stand kwam, ook tot het overige niet zou medewerken. Indien ieder, die bepaalde wenschen koestert, diezelfde gedragslijn wilde volgen, zou van vruchtbare samenwerking in constitutioneelen zin geen sprake meer kunnen zijn.

Maar ook scheen het standpunt, door de onderteekenaars der Nota's ingenomen, van weinig doorzicht te getuigen. Zij konden toch moeilijk verwachten, dat de helft der Kamer, die de beginselen der bestaande schoolwetgeving is toegedaan, al hunne eischen zou willen bevredigen. Het zou in elk geval bij een compromis blijven, waarbij elke der partijen een deel van hare wenschen prijs geeft. Was het dan niet verstandiger indien zij medewerkten tot eene grondwetsherziening, die onder anderen eene andere regeling van het kiesrecht mogelijk zou maken? De Vertegenwoordiging, uit de toepassing daarvan voortgevloeid, zou dan verder hebben te beraden, naar welke beginselen het onderwijs zou zijn te regelen. Die regeling zou in den geest van de onderteekenaars der Nota's moeten uitvallen, indien althans hunne bewering juist bleek, dat de meerderheid van het volk achter de kiezers op hunne hand was. Gelukt het niet, zeide men, een compromis tot stand te brengen, en volharden de tegenstanders der bestaande schoolwetgeving bij de door hen aangenomen gedragslijn, zoo komt er waarschijnlijk niets van de grondwetsherziening en van de daarmede verbonden hervorming van het kiesrecht. Maar even weinig kans bestaat er dan, dat het kiesrecht binnen de perken der Grondwet zal worden uitgebreid. Al is zoodanige uitbreiding thans weder voorgesteld, toch valt in verband met de overtuiging van een groot deel der Kamer, dat op de grondslagen van art. 76 der Grondwet geene behoorlijke regeling van het kiesrecht mogelijk is, gemakkelijk te voorzien, dat aan het bedoelde voorstel geen ander lot dan aan vroegere soortgelijke voorstellen zal ten deel vallen. De tegenwoordige toestand, waarover in de Nota's zoozeer geklaagd wordt, blijft derhalve alsdan onveranderd. Voegde men daarbij, dat het in de Nota's gesteld alternatief vermoedelijk ten gevolge zal hebben, dat de zoo noodlottige verdeeldheid en agitatie in het land gaande blijven, dan achtte men zich gerechtigd om een beroep te doen op de vaderlandsliefde van de onderteekenaars der Nota's, en hen dringend te verzoeken nog eenig geduld te oefenen en thans tot herziening der Grondwet mede te werken, om daardoor tot eventueele wijziging der onderwijswetgeving in den geest van de meerderheid van het inmiddels uitgebreide kiezerscorps te geraken.

In antwoord op deze beschouwingen werd door de onderteekenaars der Nota's verklaard, dat zij het door hen ingenomen standpunt niet konden prijs geven. Een *non possumus*, gelijk door hen was uitgesproken, was eene daad, waarop men niet kon terugkomen. Te minder, omdat zij slechts eene uiting was van een sedert vele jaren volgehouden strijd, die thans de geheele onderlinge verhouding der staatkundige richtingen beheerschte. De wensch naar grondwetsherziening was het eerst door hen geuit. In den aanvang werd dat verlangen slechts met minachting bejegend. Thans, nu de vrucht gerijpt is, zouden verschillende eischen bevredigd worden, maar alleen die tot verandering van art. 194 met een bijna volkomen stilzwijgen worden voorbijgegaan. Dit was niet mogelijk; tegenover eene zoo ergerlijke miskenning hunner wenschen door de Regeering konden zij geene andere gedragslijn volgen dan die, in de Nota's aangegeven.

Wat er in die gedragslijn minder constitutioneels zou gelegen zijn, viel moeilijk te beseffen. Grondwetsherziening kon toch niet onder die bestuurshandelingen worden gerekend, die voor het gaande houden van het raderwerk der administratie noodig zijn en waartoe de Regeering derhalve door samenwerking van alle staatkundige richtingen pleegt te worden in staat gesteld. Nog onlangs was de *prise en considération* van het voorstel van den heer De Savornin Lohman tot herziening van den census onder anderen bestreden met het betoog, » dat aanneming daarvan eene zeer gewichtige drijfkracht naar grondwetsherziening zoude doen verloren gaan" (Redevoering van den heer Cremers in de zitting der Kamer van 24 Mei 1885, *Handelingen* 1884-1885, blz. 998). Waarom nu zoude wèl het kiesrecht, maar niet het onderwijs als drijfkracht tot grondwetsherziening mogen worden gebezigd?

In hoever de houding van de onderteekenaars der Nota's verstandig was te achten, kon veilig aan hun eigen beoordeeling worden overgelaten. Werd de Grondwet herzien met uitzondering van art. 194, zoo zou de mogelijkheid, om dat artikel te veranderen, daardoor voor de eerste jaren zijn uitgesloten. De omweg, om tot eene andere schoolwetgeving te geraken door middel van eene hervorming van het kiesrecht naar de beginselen eener herziene Grondwet, was te lang. Maar bovendien was de eisch eener gewijzigde schoolwetgeving niet zoozeer gegrond op de wenschen van het grootste deel der natie, als op een rechtsgrond, die evenzeer gelden zou indien de tegenstanders der bestaande schoolwetgeving slechts eene kleine minderheid uitmaakten. Op dezen grond namelijk, dat het onderwijs der jeugd een plicht der ouders is, en dat zij, die dezen plicht naar hunne overtuiging betrachten en daarvoor de noodige gelden veil hebben, niet mogen worden achtergesteld bij anderen, die er de voorkeur aan geven om de Staatshulp in te roepen. De wetgeving behoorde zoo te worden ingericht, dat de ouders niet van dezen plicht worden ontheven, maar dat die steeds meer op hen gelegd worde. Dit was een eisch van recht en van regeeringsbeleid, die door elke ernstige staatkundige richting moest worden beaamd.

Meende de Regeering haar standpunt ten aanzien van art. 194 steil en onverzettelijk te moeten handhaven, de onderteekenaars der Nota's konden ook hunnerzijds geene andere gedragslijn aannemen. Zij hadden het in 's lands belang geacht dit aanstonds duidelijk te verklaren. Bevrediging der gemoederen was toch alleen te verkrijgen door den steen des aanstoots, zooals zij art. 194 noemden, te verwijderen. Geschiedde dit niet, zoo zouden de verwarring op staatkundig gebied en de agitatie in het land blijven voortduren. Dit zou echter niet aan hen, maar alleen aan de Regeering te wijten zijn. Het beroep op hunne vaderlandsliefde meenden zij met gerustheid te mogen terugwijzen. Vooral, nu hunnerzijds op staatkundig gebied niet de christelijke, maar de vrije school bepleit werd, een toestand waarbij elk vrijzinnige zonder opoffering van eigen beginsel zich moest kunnen nederleggen.

Overigens waren vele leden van oordeel, dat de behandeling der ingediende voorstellen ook dan nuttig zou kunnen zijn, indien art. 194 ongewijzigd bleef en de tegenstanders der bestaande schoolwetgeving daaraan hunne medewerking onthielden. Al kwam dan geene herziening der Grondwet tot stand, toch zou de overweging daarvan tot eene betere verstandhouding der staatkundige richtingen onderling kunnen leiden en bouwstoffen kunnen opleveren voor eene latere herziening, wellicht door eene andere Regeering ter hand te nemen.

Eindelijk werd in eene der afdeelingen door sommige leden opgemerkt, dat zelfs in het ondersteld geval niet alle kans

was uitgesloten, om tot grondwetsherziening te geraken. Het bleef toch mogelijk, dat de ontwerpen van wet tot het in overweging nemen van veranderingen in de Grondwet eene kleine meerderheid in de Kamer verwierven, en dat na de voorgeschreven ontbinding de nieuwe Kamer zoo werd samengesteld, dat bij de tweede overweging der voorstellen de vereischte meerderheid van twee derden der stemmen aanwezig bleek.

§ 4. *Formuleering van een nieuw grondwetsartikel omtrent het onderwijs.* Na de voorlezing der beide Nota's werden de onderteekenaars door vele leden uitgenoodigd om helder en duidelijk te verklaren, door welke formule zij art. 194 der Grondwet wenschten te zien vervangen. Eene dergelijke formule, zeide men, kan evenmin worden verlangd van die leden der Kamer die zich met de beginselen der bestaande schoolwetgeving vereenigen, als van de Regeering, die na nauwgezette overweging geene wijziging van art. 194 noodig heeft geacht en zich daarbij kan beroepen op de omstandigheid, dat ook de Staatscommissie geene aannemelijke verandering heeft kunnen vinden. Van hen die overtuigd zijn, dat artikel 194 geene wijziging behoeft, kan redelijkerwijze niet worden gevorderd dat zij de zeer groote verantwoordelijkheid op zich nemen van hunnerzijds op zoodanige herziening aan te dringen, zoo al niet zelf het initiatief daartoe te nemen. Niemand kan beter bestaande bezwaren vertolken en de oplossing daarvan aangeven, dan zij die van de gegrondheid daarvan doordrongen zijn. Zij zijn niet verantwoord, zoolang zij niet van hunne wenschen door een geformuleerd voorstel hebben doen blijken, met ontwikkeling van den toestand, dien zij zich als gevolg van de door hen gewenschte regeling voorstellen.

Dit klemt te meer, ging men voor, omdat de beide Nota's niet geheel dezelfde strekking hebben. Terwijl toch die van de heeren Brantsen c. s., zich aansluitende aan het advies van de heeren De Geer en Lohman, schijnt te wijzen op eene bepaling in de Grondwet, die, behoudens handhaving van het beginsel der vrijheid van onderwijs, de verdere regeling van het openbaar onderwijs zonder eenige beperking aan den gewonen wetgever zou overlaten, wordt in die van de heeren Van der Hoeven c. s. een ander standpunt ingenomen. Waar er toch hunnerzijds op wordt aangedrongen, dat de nieuwe Grondwet » de bestaande rechtsverkrachting onmogelijk maken" zal; dat daarin de herziening van art. 194 » naar de eischen van recht en rede" zal zijn opgenomen; dat de beginselen, door hen gewenscht, in de Grondwet zullen worden geschreven; daar schijnt uit een en ander te mogen worden afgeleid, dat het overlaten der regeling aan den gewonen wetgever hen niet zou bevredigen.

Hierbij komt dat de eischen, door de onderteekenaars der Nota's en hunne geestverwanten gesteld, in den loop der tijden zeer hebben afgewisseld. Door de staatkundige richting, waartoe de heeren Brantsen c. s. behooren, werd vroeger verlangd, dat het openbaar onderwijs in overeenstemming met hunne beginselen zou worden geregeld; later werd het restitutie-stelsel, of ook wel eenvoudig het schrappen der derde alinea van art. 194 verlangd; terwijl tegenwoordig veeleer het bijzonder onderwijs op den voorgrond gesteld wordt. Door de geestverwanten van de heeren van der Hoeven c. s. is eerst in den allerlaatsten tijd op wijziging van art. 194, aangedrongen. De heer Schaepman heeft onlangs eene formule voor een nieuw grondwetsartikel openbaar gemaakt, die van den inhoud der thans ook door hem onderteekende Nota aanmerkelijk afweek. Alvorens van anderen een voorstel tot herziening van art. 194 te verlangen, hadden de onderteekenaars der Nota's tot onderlinge overeenstemming moeten trachten te geraken, hadden zij behooren te zorgen, dat niemand omtrent de juiste strekking hunner wenschen in twijfel kon verkeeren.

In stede daarvan, betoogde men verder, zijn thans twee verschillende Nota's overgelegd, die overvloeien van algemeenheden en hier en daar den stijl eener voor het volk bestemde proclamatie aannemen. Wanneer bijvoorbeeld in de Nota van de heeren Brantsen c. s. wordt aangedrongen op eene regeling van het openbaar onderwijs, » die, zonder openbaring van eenige vijandschap tegen God en Zijn Woord, de Staatsbemoeiing tot het volstrekt noodige beperkt", dan was er reden tot twijfel of eene richting, die zich dergelijke uitdrukkingen meende te mogen veroorloven, daardoor haar prestige zou verhoogen.

Intusschen gaf men toe, dat de Nota der heeren van der Hoeven c. s. althans enkele grondslagen voor eene gewijzigde regeling van het onderwijs vermeldde. Daarin werd toch toegegeven dat art. 194, juist opgevat, voldoende vrijheid van beweging aan den gewonen wetgever zou laten; de noodzakelijkheid van toezicht op het onderwijs erkend; de gemengde school van overheidswege als aanvulling van de bijzondere school genoemd. Het aanduiden van hoofdbeginselen als deze kon wellicht op den weg voeren tot een compromis met eene richting, die, hoeveel waarde zij ook aan het openbaar onderwijs hechtte, daarom nog niet vijandig jegens het bijzonder onderwijs gestemd was. Aan de beginselen, in de hier bedoelde Nota aangegeven, had men echter op verre na niet genoeg; zij dienden nader te worden uitgewerkt en in eene formule voor een nieuw grondwetsartikel te worden omschreven. Werd aan dien eisch door de onderteekenaars der Nota's niet voldaan, zoo zou hunne houding slechts op tweeërlei wijze kunnen verklaard worden: òf uit hunne overtuiging, dat hier te lande inderdaad geene andere grondslagen voor de regeling van het onderwijs mogelijk zijn, dan in art. 194 zijn nedergelegd; òf uit hun bewustzijn, dat zij zich onderling niet over eene andere formule kunnen verstaan.

Nog werd gevraagd, welke de juiste strekking was van de in de Nota der heeren Brantsen c. s. gegeven verzekering, » dat geenerlei voorstel tot grondwetsherziening op hunne ondersteuning zal kunnen rekenen, tenzij vooraf art. 194 der Grondwet gewijzigd zij". Moest uit het woord » *vooraf*" worden opgemaakt, dat naar de bedoeling der onderteekenaars eene *afzonderlijke* herziening van art. 194 aan elke andere wijziging moest voorafgaan? Men kon dit moeilijk aannemen, al scheen het in de aangehaalde zinsnede te worden gezegd.

De onderteekenaars der Nota's gaven hierop te kennen dat de tot hen gerichte uitnoodiging, om de formule op te geven waardoor zij art. 194 der Grondwet wenschten te zien vervangen, hen hoogst aangenaam had aangedaan. Immers tot dusver was elk nader onderzoek hunner bezwaren door de voorstanders der bestaande schoolwetgeving steeds hooghartig afgewezen. Thans evenwel bleek van den wensch naar een ernstig onderzoek, en werd dus een stap in de goede richting gedaan, die bij eenigen goeden wil tot een vergelijk tusschen de verschillende staatkundige richtingen kon leiden.

Dit nam echter niet weg, dat de onderteekenaars der Nota's zich verplicht achtten deze uitnoodiging van de hand te wijzen. Bij een zoo gewichtig, alles beheerschend onderwerp was het de plicht der Regeering, de denkbeelden der staatkundige richtingen te overwegen en op grond van die overweging een voorstel te doen, dat tot een bevredigend compromis zou kunnen leiden. In het bijzonder lag dit op den weg van eene Regeering als de tegenwoordige, die een onzijdig standpunt tusschen de beide hoofdrichtingen in de Kamer wenschte in te nemen. Dat standpunt kon haar niet veroorloven, dit vraagstuk te blijven ontwijken; zij zou toch ook niet kunnen nalaten haar gevoelen te doen kennen, indien van de zijde der tegenstanders van art. 194 eene wijziging werd ingediend. Bovendien kon voor haar allerminst reden bestaan om zich tegen wijziging van art. 194 te verzetten, nu zij van oordeel was dat dit artikel, juist opgevat, voldoende ruimte van beweging aan den gewonen wetgever laat. Niets kon haar verhinderen, waar gedurig het tegendeel hiervan beweerd is, eene redactie te ontwerpen waardoor diezelfde vrijheid van beweging, volgens haar nu reeds bij art. 194 gehuldigd, buiten twijfel zou gesteld worden. Ging de Regeering hiertoe over, zoo zou de drang der omstandigheden de vertegenwoordigers der verschillende staatkundige richtingen van zelf nopen, om te trachten in deze tot overeenstemming te geraken. Daartoe zou dan ook met goed gevolg van het recht van amendement kunnen worden gebruik gemaakt. Door echter geenerlei wijziging voor te stellen in het tiende hoofdstuk der Grondwet, opende de Regeering zelfs den weg niet om ten aanzien der formule nader overleg te plegen, en sneed zij de gelegenheid tot het doen van voorstellen af, voor zoover men niet de toevlucht wilde nemen tot het recht van initiatief.

Formuleering van een nieuw grondwetsartikel omtrent het onderwijs, zoo ging men voort, ligt niet op den weg van de tegenstanders der bestaande schoolwetgeving. Vooreerst zijn zij het niet alleen, die de natie vertegenwoordigen. Zij doen dat te zamen met hen, die de beginselen onzer schoolwetgeving zijn toegedaan. Beide richtingen moeten gezamenlijk streven naar eene oplossing, die aan de heerschende verdeeldheid een einde zal kunnen maken. Hiertegen kan niet afdoen, dat de laatstgenoemde richting tevreden is. Wanneer anderen recht hebben om ontevreden te zijn, behooren allen mede te werken om die ontevredenheid te doen verdwijnen. De waardigheid der Regeering zou bovendien niet toelaten, dat zij zich eene bepaalde formule liet voorschrijven. Een voorstel, van eene der strijdende richtingen afkomstig, zou weinig of geen kans hebben om eene meerderheid te verwerven. De ondervinding, door de bestrijders der bestaande schoolwetgeving opgedaan, ook waar zij slechts weinig ingrijpende wijzigingen daarin hadden voorgesteld, was weinig geschikt om hen thans tot eigen initiatief aan te moedigen.

De hoofdtrekken der door hen gewenschte regeling waren voldoende bekend en konden ook weder uit de ingediende Nota's blijken. Die van de heeren Van der Hoeven c. s. formuleerde de wenschen der onderteekenaars zoo scherp, als dit in een dergelijk Staatsstuk kon geschieden. Werd hunnerzijds gehoor gegeven aan den aandrang om nog meer in bijzonderheden mede te deelen wat zij verlangden, zoo zouden zij vreezen zich te zeer aan eene bepaalde redactie te binden, welker onvolkomenheden men dan ongetwijfeld luide zou doen klinken, en daardoor de zaak die zij voorstonden te benadeelen. De Nota van de heeren Brantsen c. s. mocht op het eerste gehoor eenigszins vaag schijnen, doch daarbij werd verwezen naar het advies van de heeren De Geer en Lohman, waarin de dezerzijds gekoesterde wenschen en voorgestelde oplossing met voldoende nauwkeurigheid waren geformuleerd. In dat advies werd onder anderen verwezen naar de Regeeringsreglementen voor de koloniën Suriname en Curaçao, waarin op het stuk der schoolwetgeving goede beginselen worden gehuldigd. Waren die koloniën voor deze beginselen rijp, *a fortiori* scheen Nederland voor toepassing daarvan in aanmerking te mogen komen.

Het verschil tusschen de beide Nota's, betoogde men verder, heeft inderdaad al zeer weinig te beteekenen. Wat baat het, of art. 194 ook in goeden zin kan worden opgevat, gelijk in de Nota der heeren Van der Hoeven c. s. gezegd doch van andere zijde betwijfeld wordt, wanneer het vaststaat dat in de practijk steeds de verkeerde opvatting bovendreef? Beide Nota's gaan van het beginsel uit, dat de ouders in het onderwijs hunner kinderen moeten voorzien en dat onderwijs zelf moeten bekostigen, wanneer zij daartoe bij machte zijn; dat de overheid daar alleen scholen opricht, waar door particuliere krachten niet voldoende in de behoefte aan onderwijs voorzien wordt; en dat de openbare scholen zooveel doenlijk uit de schoolgelden moeten worden bekostigd. De verplichting der ouders staat dus op den voorgrond, terwijl alleen voor den wetgever het beginsel geldt, dat het vrije onderwijs regel, het openbaar onderwijs uitzondering moet wezen. Of nu dit beginsel in de Grondwet moet worden geschreven, dan wel of de Grondwet zich kan bepalen om de toepassing daarvan door den gewonen wetgever mogelijk te maken, is eene vraag waarover men verschillen kan. Zij wordt in het advies van de heeren De Geer en Lohman in laatstgemelden zin beantwoord, hetgeen niet wegneemt dat ook vele onderteekenaars van de Nota der heeren Brantsen c. s. aan formuleering van het beginsel in de Grondwet de voorkeur zouden geven. Deze zou op meer dan ééne wijze kunnen geschieden. Het eenvoudigst zeker wel, door art. 194 aldus te lezen: » Het geven van onderwijs is vrij, behoudens het onderzoek naar de bekwaamheid en zedelijkheid der onderwijzers." Toch zou daarnevens eene bepaling van dezen inhoud kunnen worden toegelaten: » Het openbaar onderwijs wordt bij de wet geregeld." Hoofdzaak is echter dat de banden, die de Grondwet thans ten deze aanlegt, verdwijnen. Daarmede vervalt dan vanzelf de geest van achterstelling en geringschatting van het bijzonder onderwijs, dien art. 194 ademt en die in de wetten tot uitvoering daarvan is belichaamd.

Ook aan het verschil van gevoelen, dat in den loop der tijden onder de geestverwanten van de heeren Brantsen c. s. was waar te nemen, valt geen groot gewicht te hechten, waar het zeker is, dat de overgroote meerderheid van de aanhangers dier richting op dit oogenblik geene religieuse openbare school verlangt, maar aan de vrije school de voorkeur geeft. Daar toch allen hetzelfde begeeren, geldt het verschil enkel de wijze om de zaak te regelen; en vermits de voorstanders eener christelijke overheidsschool geen enkelen geestverwant in de Vertegenwoordiging hebben, mag veilig worden aangenomen dat bedoelde richting voor het meerendeel met de vrije school tevreden is en die aandurft. Het is waar, dat vele harer aanhangers in vroeger jaren daarover anders gedacht hebben. De denkbeelden hebben echter niet stilgestaan; men is van lieverlede aan de Staatsvoogdij ontwassen. Het beginsel eener openbare school, waar het onderwijs eene godsdienstige kleur zoude hebben, is prijs gegeven voor dat eener vrije school, door de ouders der schoolgaande kinderen te bekostigen. Dit beginsel is voor elke richting, die in den goeden zin des woords vrijzinnig is, niet alleen aannemelijk, maar behoorde zelfs met beide handen te worden aangegrepen. Immers wanneer slechts wordt gewaarborgd dat de overheid tusschen beide komt, waar particuliere krachten niet of onvoldoende in de behoefte aan onderwijs voorzien, is aan alle rechtmatige eischen voldaan. Het zijn de ware vrijzinnige beginselen, welke de tegenstanders der bestaande schoolwetgeving op het onderwijs wenschen toe te passen; en het is eene zeer belangrijke, niet altijd genoeg gewaardeerde toenadering van hunne zijde, wanneer zij thans de vrije school verlangen.

Stond nu eene besliste meerderheid in beide Kamers der Staten-Generaal aan de zijde van de onderteekenaars der Nota's en stonden daartegenover eene minderheid en eene Regeering, die geen gevolg wilden geven aan hetgeen der meerderheid rechtmatig en billijk voorkwam, dan zou wellicht van de onderteekenaars der Nota's kunnen worden geëischt, dat de herziening van art. 194 van hen uitging. Dit was echter het geval niet. Zonder medewerking van de aanhangers eener andere staatkundige richting en vooral van de Regeering was het hun niet mogelijk, tot wijziging van dat artikel te geraken. Daarom was het gesteld alternatief, alsof hunne houding alleen zou zijn te verklaren uit hunne overtuiging, dat hier te lande geene andere regeling mogelijk is, of wel uit hun gebrek aan overeenstemming onderling, volkomen onjuist. Ook om hun prestige hadden anderen zich niet te bekommeren. Met de indiening der Nota's hadden zij slechts hunnen plicht gedaan; en waar eene enkele eenigszins gekleurde uitdrukking in eene der Nota's aanstoot had gegeven, moest toch ook niet worden vergeten, dat het zwijgen over God en Zijn Woord maar al te dikwijls tot zelfverheffing en vijandschap tegen het Hoogere voert.

De uitdrukking in de Nota van de heeren Brantsen c. s.: »tenzij vooraf art. 194 der Grondwet gewijzigd zij", bedoelde alleen dat geen voorstel tot verandering in de Grondwet in overweging mocht worden genomen, tenzij art. 194 alsnog in de herziening begrepen werd. Op welke wijze daaromtrent zekerheid kon worden verschaft, was nader te regelen. De wijziging van art. 194 kon het eerst worden behandeld; of de verschillende voorstellen konden in één ontwerp worden samengevat; of men kon met eene verklaring der Regeering genoegen nemen. Men zou echter bezwaar moeten maken om tot de vaststelling der voorstellen in eerste lezing mede te werken, zoolang niet vaststond dat wijziging van art. 194 daaronder zou behooren, en vond daarvoor in de tweede overweging door eene nieuwe Kamer geen voldoenden waarborg. Dit was het, wat men in de aangehaalde zinsnede had willen uitdrukken.

Na deze gedachtenwisseling werd door verscheidene voorstanders der bestaande schoolwetgeving verklaard, dat ook bij hen de wensch levendig was om aan den strijd op het gebied van het onderwijs, die zoolang reeds het vaderland verzwakt, een einde te zien gemaakt, en dat zij bereid waren om tot eene wijziging van art. 194 mede te werken, voor zoover dit zonder verloochening van beginselen mogelijk was. Het openbaar onderwijs bleef in hunne oogen eene door een groot deel der natie op hoogen prijs geschatte, historische instelling, die in het belang der volksontwikkeling vooreerst onmisbaar was en waaraan zij, niet gezind het onderwijs weder in den staat van verval te doen geraken, die het ten tijde onzer Republiek kenmerkte, nimmer eene

schendende hand zouden helpen slaan. Maar dat ook aan het bijzonder onderwijs meer vrijheid van beweging moest worden gegund, wilden zij gaarne erkennen.

Volgens sommigen ware overigens alleen eene zoodanige wijziging van art. 194 aannemelijk, waarbij de hoofdtrekken der toekomstige regeling van het onderwijs werden vastgesteld. Ging men er toch toe over, om die regeling geheel aan den gewonen wetgever over te laten, dan zou de schoolstrijd, wel verre van te bedaren, blijven woeden en zelfs nog in felheid toenemen. Dit standpunt werd te recht ook in de Nota van de heeren VAN DER HOEVEN c. s. ingenomen. In die Nota was echter nog veel, dat nadere toelichting vereischte. Hoever, vroegen zij, mag het toezicht op het bijzonder onderwijs zich volgens de heeren VAN DER HOEVEN c. s. uitstrekken? Is het de bedoeling, dat de Staatsexamens voor het radicaal van onderwijzer behouden blijven? Stemmen ook de heeren BRANTSEN c. s. daarmede in? Wat wordt in de Nota van de heeren VAN DER HOEVEN c. s. bedoeld met de woorden »buiten *beheer* van de Regeering"? En welken zin heeft men te hechten aan de stelling, dat de neutraliteit alleen daar verplichtend moet zijn, waar de gemengde school onvermijdelijk is? Volgt daaruit, dat van overheidswege ook gezindheidsscholen zullen moeten worden onderhouden?

Door de onderteekenaars der Nota's werd hierop geantwoord, dat het niet in hunne bedoeling lag de openbare school op eenmaal af te breken. Hetgeen zij verlangden was, dat de oprichting van vrije scholen door de wetgeving zou worden in de hand gewerkt, opdat zij langzamerhand meer en meer in de plaats der overheidsscholen zouden kunnen treden. Dit was niet alleen voor het bijzonder, maar ook voor het openbaar onderwijs wenschelijk. Er was toch geen krachtiger middel ter verkrijging van goed onderwijs, dan de concurrentie tusschen beide soorten van scholen. Zonder de concurrentie van het bijzonder onderwijs zou het openbaar onderwijs ongetwijfeld sterk achteruitgegaan zijn. Omgekeerd zou de vrije school zich buiten mededinging met de openbare stellig niet zoo goed ontwikkeld hebben, als thans het geval was. Deze stelling werd volgens sommigen bevestigd door de vroegere geschiedenis van het schoolwezen hier te lande. Vóór 1795 bestond er naar hun gevoelen wel degelijk openbaar onderwijs, terwijl het oprichten van vrije scholen verboden was. Juist dit verbod was destijds de ondergang van het openbaar onderwijs.

Wat het toezicht op het bijzonder onderwijs betreft, dit zou zich kunnen uitstrekken tot de zorg voor bekwaamheid en zedelijkheid der onderwijzers. Verlaging van het peil van het onderwijs werd allerminst bedoeld. Ook bij de onderteekenaars der Nota van de heeren BRANTSEN c. s. bestond er volstrekt geen bezwaar tegen, dat het vrije onderwijs onder toezicht zou blijven staan. Aan de tegenwoordige Staatsexamens was echter dit bezwaar eigen, dat zij alle onderwijzers noodzaken om zich op dezelfde wijze te doen opleiden, omdat het examineerend personeel geheel bestaat uit Rijksambtenaren, zonder inmenging van het element der bijzondere onderwijzers. » Buiten *beheer* van de Regeering" beteekende, dat het Staatstoezicht zich moet beperken tot de noodige waarborgen voor deugdelijk onderwijs, en zich niet, gelijk thans niet zelden geschiedt, moet mengen in zaken die daarbuiten vallen. Openbare gezindheidsscholen werden niet verlangd; de Nota der heeren VAN DER HOEVEN c. s. doelde alleen op eene relatieve neutraliteit, in iedere school beperkt tot eerbiediging van de godsdienstige begrippen der ouders van de daar toegelaten kinderen.

Daar alleen, voegden enkele leden er bij, waar het onvermijdelijk is, trede de overheid als onderwijzer op De kosten van het onderwijs moeten in de eerste plaats gedragen worden door de ouders, dan door de gemeenten, in de laatste plaats door het Rijk. Aan de gemeenten worde groote vrijheid gelaten om ook bijzondere en dus ook kerkelijke scholen te subsidieeren.

Hiertegen werd intusschen opgemerkt, dat dit laatste eene zeer bedenkelijke zijde had, daar aldus op vele plaatsen de gemeentekassen ter beschikking van kerkelijke instellingen zouden komen, en het recht van belastingheffing der burgerlijke gemeente in dienst van de Kerk zou gesteld worden.

Enkele leden gaven nog te kennen dat zij, hoewel aan het openbaar onderwijs hooge waarde hechtende, zich op menig punt aan de zijde van de onderteekenaars der Nota's konden scharen. Verscheidene bezwaren tegen art. 194 kwamen hun gegrond voor; zij gaven toe, dat ook het bijzonder onderwijs in de examen-commissiën behoorde te zijn vertegenwoordigd; in één woord, de bestaande toestand scheen ook hun in vele opzichten onrechtvaardig. Wanneer zij desniettemin zich bezwaard gevoelden, om met de onderteekenaars der Nota's mede te gaan, zoo was dit vooral omdat zij zich overtuigd hielden, dat de schoolstrijd volstrekt niet geëindigd zou zijn, wanneer aan de thans van die zijde geuite wenschen was toegegeven, maar dat de bedoelde leden of hunne geestverwanten niet zouden rusten, zoolang niet de openbare school met wortel en tak was uitgeroeid. Dit einddoel was onder anderen uitgesproken door een van de onderteekenaars der Nota van de heeren VAN DER HOEVEN c. s., den heer VERMEULEN, die bij de verdediging van zijn voorstel tot wijziging van eenige artikelen der wet op het lager onderwijs, na die wet met een boom te hebben vergeleken, zich aldus had uitgelaten: »Geldt het eenmaal hem te rooien en te ontwortelen, dan zullen wij komen met spaden en houweelen en niet slechts het bescheiden gebruik vorderen van het snoeimes, dat den weelderig uitgesproten stam voorzeker geen schade zal doen" (*Handelingen* 1883/1884, bladz. 159).

Het antwoord hierop luidde, dat de heer VERMEULEN bij de bedoelde gelegenheid niet van de *school*, maar van de *schoolwet* gesproken had. Doch al mocht het streven zijn, om de ongeloovige school inderdaad geheel uit te roeien, dan nog zou daarin geen reden liggen om eene staatkundige richting, die een dergelijken ideëelen wensch had uitgesproken, meer dan andere richtingen aan banden te leggen. Waar Katholieken den wensch koesterden, dat het Protestantisme eenmaal zou worden uitgeroeid, en gelijke wensch Protestanten ten opzichte van het Katholicisme bezielde, waren desniettemin in den modernen Staat vrije kerkgenootschappen nevens elkander toegelaten. Waarom zouden dan ook niet de vrije en de openbare school ongehinderd naast elkander kunnen bestaan? Was dit zelfs geen eisch van rechtsgelijkheid?

Ten slotte werd door enkele leden het denkbeeld geopperd, dat de Commissie van Rapporteurs over eene wijziging van art. 194 met de Regering in overleg zou treden. Dit voorstel vond echter van verschillende zijden bestrijding. Zoo werd door eenige onderteekenaars der Nota's opgemerkt, dat wel is waar door verscheidene voorstanders der bestaande schoolwetgeving was te kennen gegeven, dat zij onder zekere voorwaarden bereid waren om tot wijziging van art. 194 mede te werken, maar dat door hen niet was medegedeeld, in *welke* veranderingen van dat grondwetsartikel zij zouden kunnen toestemmen. Zoolang zij zich daaromtrent niet duidelijk verklaard hadden, zoolang mitsdien niet gebleken was in hoever zij geneigd waren, het hoofdbeginsel, in de beide Nota's ontwikkeld, te aanvaarden, kon van vruchtbaar overleg met de Regeering over wijziging van art. 194, door tusschenkomst der Commissie van Rapporteurs of op welke andere wijze ook, geen sprake zijn. Eerst dan kon in deze op goede grondslagen worden onderhandeld, wanneer de vertegenwoordigers van alle staatkundige richtingen zich met beslistheid hadden uitgelaten over het standpunt, dat zij ten aanzien der toekomstige regeling van het onderwijs wenschten in te nemen.

§ 5. *Veranderingen in de Grondwet.* Door vele leden werd het betreurd, dat de Regeering het elfde hoofdstuk der Grondwet geheel onveranderd wilde laten. Al wenschten zij het brengen van veranderingen in de hoogste Staatswet niet al te gemakkelijk te maken, de thans voorgeschreven vormen kwamen hun toch al te belemmerend voor. Te eeniger tijd kon daaruit het gevaar ontstaan, dat getracht werd langs revolutionairen weg te verkrijgen hetgeen langs wettelijken weg onbereikbaar bleek. Thans hadden eenige weinige leden der Eerste Kamer het steeds in hunne macht, eene grondwetsherziening te verijdelen. Werd van die macht gebruik gemaakt om het tot stand komen van veranderingen tegen te houden, waarmede de Regeering zich vereenigde en die

bij eerste overweging door de beide Kamers en na de voorgeschreven Kamerontbinding door de grondwettelijke meerderheid der nieuwe Tweede Kamer waren goedgekeurd, zoo zou het land daardoor in groote beroering kunnen gebracht worden. Bepaaldelijk pleitte er op dit oogenblik, bij het groot verschil van gevoelen omtrent de wetgeving op het onderwijs, veel voor om het brengen van veranderingen in de Grondwet te vergemakkelijken. De tegenstanders der bestaande schoolwetgeving zouden er toch veel lichter toe komen, om zich bij een wijziging van art. 194, die hen slechts ten deele bevredigde, neder te leggen, wanneer hun het uitzicht geopend werd dat zij later zonder al te groot bezwaar tot eene nieuwe herziening van dat artikel zouden kunnen geraken. In zoover scheen wijziging van het elfde hoofdstuk voor het tot stand komen der thans aanhangige grondwetsherziening van belang.

Bij de meeste dezer leden vond het voorstel der Staatscommissie bijval. Te recht werd daarbij de tweede overweging van voorstellen tot verandering, na ontbinding der Kamers, gehandhaafd, en derhalve tegen al te gemakkelijke aanneming van zoodanige voorstellen gewaakt. De gevorderde meerderheid werd echter tot de normale verhouding teruggebracht, behoudens een minimum van stemmen, dat een waarborg schonk tegen beslissingen in onvoltallige vergadering. Door de overweging in vereenigde vergadering der beide Kamers werd, zooals de Staatscommissie terecht opmerkte, een einde gemaakt aan de anomalie, dat veertien (of in onvoltallige vergadering een nog geringer aantal) leden der Eerste Kamer eene grondwetsherziening kunnen tegenhouden.

Sommige leden verklaarden zich wel met het voorstel der Staatscommissie te kunnen vereenigen, mits in dien zin gewijzigd, dat tot aanneming van een voorstel tot grondwetsverandering in vereenigde zitting der beide Kamers eene meerderheid van drie vijfden der stemmen gevorderd werd.

Daarentegen wenschten enkelen slechts ééne overweging van dergelijke voorstellen, en wel door de beide Kamers in vereenigde zitting bij gewone meerderheid van stemmen, terwijl de ontbinding der Kamers uit het voorstel der Staatscommissie zou vervallen.

Ook het denkbeeld, in het ten vorigen jare door den heer Van Houten ingediende voorstel nedergelegd, om voor verandering der Grondwet slechts ééne overweging, maar in elke der beide Kamers eene meerderheid van twee derden van het volle aantal leden te vorderen, vond in eene der afdeelingen eenige voorstanders.

Tegenover deze meeningen stond die van een aantal leden, die geen voldoenden grond konden vinden om thans op herziening van het elfde hoofdstuk der Grondwet aan te dringen. Naar hunne meening ware het in strijd met den aard eener Grondwet, het aanbrengen van veranderingen in hare bepalingen te zeer te vergemakkelijken. De hoofdbeginselen der staatsregeling, in de Grondwet vervat, hadden een vermoeden van juistheid voor zich, dat niet te spoedig voor eene wilsuiting van den wetgever moest wijken. De minderheid had recht om zich althans niet door eene kleine meerderheid, en niet dan nadat de openbare meening zich door middel van nieuwe verkiezingen had kunnen openbaren, eene wijziging in die beginselen te zien opdringen. Het gelegenheidsargument van betwistbare waarde, aan den strijd om art. 194 ontleend, kon hiertegen niet afdoen. Deze leden waren daarom niet gestemd voor het voorstel der Staatscommissse, dat op het recht van beslissing der Eerste Kamer over eene grondwetsverandering te zeer inbreuk maakte, en nog veel minder voor het denkbeeld, om de ontbinding der Kamers en de behandeling in twee stadiën te doen vervallen.

Nog werd in eene afdeeling gewezen op de bestaande anomalie, dat de nieuwe Kamers, bepaaldelijk met het oog op eene Grondwetsherziening gekozen, na de beslissing daarover, zonder nieuwe verkiezingen, de natie blijven vertegenwoordigen. Onder het vroegere stelsel eener dubbele Tweede Kamer speciaal voor herziening der Grondwet, terwijl de gewone leden der Kamer den verderen wetgevenden arbeid konden voortzetten, deed deze onregelmatigheid zich niet voor. De vraag werd gedaan, of het niet raadzaam ware tot dat stelsel, naar de omstandigheden gewijzigd, terug te keeren.

In eene andere afdeeling eindelijk wenschten sommigen voor de tweede overweging eener grondwetsverandering in elke der nieuwe Kamers de meerderheid van het volle aantal leden voor de aanneming van het voorstel gevorderd te zien.

Ten aanzien der beschouwingen, over de Staten-Generaal en het kiesrecht gevoerd, meent de Commissie van Rapporteurs voorts naar het Voorloopig Verslag over het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering in het IIIde hoofdstuk der Grondwet, te mogen verwijzen.

Vastgesteld den 28sten Juli 1885.

DE SAVORNIN LOHMAN.
GOEMAN BORGESIUS.
RÖELL.
HUBER.
VAN DELDEN.

NOTA.

De ondergeteekenden, blijk wenschende te geven van hunnen eerbied jegens den Koning en van hunne getrouwheid aan de Grondwet, hebben gemeend zich niet te mogen verzetten tegen het onderzoek in de afdeelingen van de twaalf ontwerpen van wet, betreffende het in overweging nemen van voorstellen van verandering in de Grondwet, der Tweede Kamer van de Staten-Generaal aangeboden bij Koninklijke boodschap van 18 Maart 1885.

Opdat evenwel later noch hen noch hunne medeleden der Volksvertegenwoordiging het verwijt treffe, dat zij der Regeering de verwezenlijking van hetgeen deze tot verbetering der Staatswet en der Staatsinstellingen poogde tot stand te brengen, hebben onmogelijk gemaakt, gevoelen zij zich gedrongen reeds nu de overtuiging uit te spreken, dat de arbeid, waartoe zij thans zich geroepen zien, niet tot de gewenschte uitkomst leiden kan en de daaraan te besteden tijd nuttiger voor andere werkzaamheden zoude kunnen worden gebruikt.

De ondergeteekenden hebben hier niet zoozeer het oog op de tegenwoordige partijverhoudingen in de Kamer, welke het boven allen twijfel schijnen te moeten stellen, dat zonder hervorming en uitbreiding van het kiesrecht geene poging tot grondwetsherziening slagen kan, als wel op het feit, dat de Regeering, deze laatste ondernemende, juist die bepaling onveranderd laat, welke reeds sedert meer dan twintig jaren het verlangen naar grondwetsherziening heeft opgewekt, levendig gehouden en in toenemende mate versterkt.

Zonder herziening van art. 194 der Grondwet, hetwelk ofschoon ook al tegen de bedoeling des wetgevers, het openbaar onderwijs tot eene macht verlaagt, die het Nederlandsche volk vervreemdt van zijne geschiedenis en zijnen God, is voor het bederf van onzen staatkundigen toestand, de vrucht hoofdzakelijk van eene schoolwetgeving, die in uitsluitenden dienst staat van de richting des ongeloofs, geen herstel mogelijk.

De Regeering echter zegt niet overtuigd te zijn, dat verandering van de hoofdstukken X en XI der Grondwet » door de noodzakelijkheid of door een evident Staatsbelang wordt geboden." Blind voor het kwaad, dat het openbaar onderwijs en de daarvan onafscheidelijke schoolstrijd gedurende de laatste 50 jaren over het Vaderland gebracht hebben, beweert zij zelfs nu nog dat art. 194 der Grondwet, juist opgevat, voldoende ruimte van beweging laat aan den gewonen wetgever.

De ondergeteekenden daarentegen beamen geheel wat omtrent die wetsbepaling door de heeren mrs. B. J. L. Baron De Geer van Jutphaas en jhr. A. F. De Savornin Lohman gezegd is in hunne rapporten aan den Koning, overgelegd bij het verslag der Staatscommissie, benoemd bij Koninklijk besluit van 11 Mei 1883 n°. 1 om te onderzoeken, van welke bepalingen der Grondwet herziening noodzakelijk en thans raadzaam is.

De heeren De Geer en Lohman, bij wier advies ook het lid der Staatscommissie jhr. mr. G. J. Th. Beelaerts van Blokland in zijn afzonderlijk rapport zich heeft aangesloten, herinneren dat het juist art. 194 was, 't welk het eerst den wensch naar grondwetsherziening deed ontstaan en dat tegen geen enkele grondwettige regeling een zoo *langdurig*, *ernstig* en *steeds toenemend* verzet zich heeft geopenbaard als tegen die van het onderwijs: een verzet bovendien, dat is gepaard gegaan met het opbrengen van millioenen schats, ten behoeve van het *bijzonder* onderwijs en met eene offervaardigheid, waarvan op ander gebied geen voorbeeld bestaat; zij verzekeren, dat zoo dat artikel ongewijzigd blijft, de grondwetsherziening òf niet tot stand zal komen, òf door den aandrang naar eene tweede herziening zal worden gevolgd en de schoolquaestie, zeer ten nadeele des lands geheel de politiek zal blijven beheerschen.

Dit is ook het gevoelen der ondergeteekenden; en zij aarzelen daarom niet reeds nu de verzekering neder te schrijven, dat geenerlei voorstel tot grondwetsherziening op hunne ondersteuning zal kunnen rekenen, tenzij vooraf art. 194 der Grondwet zoodanig gewijzigd zij, dat bij handhaving van het eenmaal in de Grondwet nedergelegde beginsel der vrijheid van onderwijs, eene regeling mogelijk worde van het openbaar onderwijs, die, zonder openbaring van eenige vijandschap tegen God en Zijn Woord, de Staatsbemoeiing tot het volstrekt noodige beperkt, voor geene richting eenige bevoorrechting medebrengt en den plicht der ouders om hunne kinderen op te voeden erkent en bevestigt, maar niet opheft noch overneemt.

Na de aandacht, welke zoowel in 1878 als in 1856 het den Koning behaagd heeft te schenken aan de grieven van dat, zeer verre het grootste gedeelte van het Nederlandsche volk, hetwelk de ondergeteekenden meenen te vertegenwoordigen en dat jaren lang met christelijke onderwerping de op zijne hoogste en heiligste rechten gepleegde inbreuken gedragen heeft, betreuren de ondergeteekenden het te meer, dat de Regeering heeft kunnen in den waan verkeeren, dat hare voorstelling, alsof eene meer juiste opvatting van art. 194 den gewonen wetgever voldoende gelegenheid zoude geven om alle grieven te bevredigen, genoeg ware om de natie in de handhaving van dat artikel, tot hiertoe slechts bron van onrecht en gewetensdwang, te doen berusten en haar te bewegen zich bij de andere voorgestelde grondwetsveranderingen vertrouwend neder te leggen.

Eerste afd.	BRANTSEN VAN DE ZIJP.
	DE SAVORNIN LOHMAN.
	SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE.
Tweede afd.	VAN ASCH VAN WIJCK.
	BEELAERTS VAN BLOKLAND.
	VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.
	VAN BYLANDT.
	FABIUS.
	KEUCHENIUS.
Derde afd.	DONNER.
	SERET.
	VAN WASSENAER CATWIJCK.
Vierde afd.	VAN ALPHEN.
	A. VAN DEDEM.
	'T HOOFT.
	HUBER.
	POMPE VAN MEERDERVOORT.
Vijfde afd.	GODIN DE BEAUFORT.
	DE GEER VAN JUTPHAAS.
	VAN DER HOOP.
	T. MACKAY.
	VAN AYLVA VAN PALLANDT.

NOTA.

In de Memorie van Toelichting, behoorende bij het ontwerp tot het » in overweging nemen van een voorstel van verandering in het Iste hoofdstuk der Grondwet" — gedrukte stukken **111**, n°. 3 — zegt de Regeering:

» Waarschijnlijk zal het de aandacht trekken, dat eenige artikelen der Grondwet, bepaaldelijk dat de hoofdstukken X en XI met stilzwijgen zijn voorbijgegaan. De Regeering heeft aan die bepalingen, evenzeer als aan de overige, al hare aandacht gewijd, maar zij is tot heden niet overtuigd, dat verandering van die hoofdstukken door de noodzakelijkheid of door een evident Staatsbelang wordt geboden. Met name laat art. 194 der Grondwet, juist opgevat, voldoende vrijheid van beweging aan den gewonen wetgever."

Indien de herziening van eenige bepaling der Grondwet door de noodzakelijkheid of door een evident Staatsbelang wordt geboden, dan is het juist de herziening van art. 194. De ondergeteekenden spreken hiermede hunne vaste en diepste overtuiging uit. Van die overtuiging is reeds herhaaldelijk gebleken op de onwraakbaarste wijze. Zij is kort en scherp neêrgelegd in het woord: *Zonder herziening van art.* 194 *geen grondwetsherziening.*

Het doet hun leed, dat de Regeering die overtuiging niet kan deelen; maar door dit verschil van meening, gebleken uit een korte, van geen redenen omkleede uitspraak, gevoelen zij zich niet gerechtigd om het eens door hen ingenomen standpunt te verlaten.

Zij willen niet betwisten, dat art. 194 der Grondwet, *juist opgevat*, voldoende vrijheid van beweging aan den gewonen wetgever zou laten. Veeleer mogen zij zeggen, dat deze stelling steeds door hen verdedigd werd. Maar zij moeten er bijvoegen, dat de *juiste opvatting* steeds *een mogelijkheid* is gebleven, terwijl de onjuiste, eenzijdige, onbillijke door de wetgeving op het lager onderwijs steeds *in werkelijkheid* gehuldigd werd. Niet alleen in 1857 en in 1878 was dit het geval. Alle Regeeringen, die eene herziening der wet van 1857 beproefden, bleven aan de onjuiste opvatting hangen. En op dit oogenblik wordt door deze onjuiste opvatting het grootste deel van het Nederlandsche volk in zijne rechten voortdurend verkort.

Wanneer onder zulke omstandigheden eene grondwetsherziening aan de orde komt, dan is eene herziening van art. 194 de eerste en onafwijsbare eisch. Voor zoover zij het vermag, moet de nieuwe Grondwet de bestaande rechtsverkrachting onmogelijk maken.

Op dezen eisch heeft de Regeering gemeend geen acht te moeten slaan. Het is dan ook deze houding der Regeering, die de ondergeteekenden verplicht tot het afleggen der volgende verklaring:

Iedere grondwetsherziening, waarin de herziening van art. 194, *naar de eischen van recht en rede, niet is opgenomen, is en blijft onaannemelijk. De ondergeteekenden, die, ook wanneer de herziening van art.* 194 *aan de orde gesteld is, ten opzichte der verder tot stand te brengen wijzigingen hun vrijheid behouden en geenszins geacht willen worden een herziene Grondwet aannemelijk te achten alleen omdat daarin eene herziening van art.* 194 *werd opgenomen, meenen van de Regeering te mogen verlangen dat door haar aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal een ontwerp betreffende art.* 194 *worde aangeboden.*

Het kan van den eenen kant niet worden beweerd, dat de ondergeteekenden zelve tot de indiening van een zoodanig ontwerp behoorden over te gaan. Het gebruik maken van het recht van amendement, bij art. 107 der Grondwet aan de Tweede Kamer verleend, is door het ter zijde stellen van het geheele hoofdstuk X uitgesloten. Bij deze grondwetsherziening gaat het verder niet aan om op de artt. 110 en 111 der Grondwet — het recht van initiatief — te wijzen. De verandering van eene bepaling als die in art. 194 vervat kan alleen van de Regeering uitgaan en alleen op haar voorstel tot stand komen, vooral omdat tot zulk eene verandering de samenwerking van alle partijen noodig is. Voor zulk eene taak staat alleen deRegeering hoog genoeg.

Van den anderen kant mag de Regeering geacht worden volkomen bekend te zijn met de beginselen, die, naar de meening der ondergeteekenden, eene herziening van art. 194 moeten beheerschen. Zij aarzelen evenwel niet die kortelijk te herhalen:

Vrijheid van onderwijs, behoudens *toezicht*, maar buiten *beheer* van de Regeering moet vaste regel zijn.

De school van overheidswege is aanvulling van de bijzondere school.

Bij de inrichting van het openbaar onderwijs is de eerbiediging der godsdienstige begrippen — neutraliteit — alleen daar, waar de gemengde school onvermijdelijk is, verplichtend.

Deze *beginselen* behooren in de Nederlandsche Grondwet te worden geschreven. De gewone wetgever kan de overgangsmaatregelen beramen om ze te verwezenlijken.

De ondergeteekenden hebben gemeend deze korte verklaring te moeten afleggen, alvorens aan de behandeling der aanhangig gemaakte ontwerpen deel te nemen. Zij vertrouwen dat het boven gezegde bij hunne medeleden steun, bij de Regeering instemming zal vinden. Hoe dit zij, zij hebben gesproken in het gevoel van hun plicht, steunende op God en hun recht.

Eerste afd.	DES AMORIE VAN DER HOEVEN.
	CLERCX.
	KOLKMAN.
	RUYS VAN BEERENBROEK.
	VAN DER SCHRIECK.
Tweede afd.	SCHAEPMAN.
Derde afd.	VAN BERCKEL.
	LAMBRECHTS.
	REEKERS.
Vierde afd.	VAN BAAR.
	BROUWERS.
	HAFFMANS.
	REUTHER.
	VOS DE WAEL.
Vijfde afd.	BORRET.
	STRAETMANS.
	VERMEULEN.

[111. 32.]

HOOFDSTUK I.

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering in het Iste hoofdstuk der Grondwet, in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

Verscheidene leden verklaarden zich met betrekking tot het standpunt, door hen tegenover dit en andere voorstellen van verandering in de Grondwet in te nemen, te willen gedragen aan hetgeen bereids bij de algemeene beschouwingen in het midden gebracht was.

De wensch werd geuit, dat de Grondwet bij deze algemeene herziening alsnog in de thans gebruikelijke spelling mocht worden overgebracht.

Art. 1. Enkele leden wenschten het artikel der bestaande Grondwet, dat op een historischen grondslag rust, onveranderd te behouden, met uitzondering alleen van hetgeen daarin voorkomt over de betrekkingen van Limburg tot het Duitsche Verbond. Zooals het volgens het voorstel der Regeering zou luiden, scheen het vrij wel overtollig. Hiertegen werd evenwel opgemerkt, dat het doel van dit en het volgend artikel was, van het gebied van het Koninkrijk eene duidelijke omschrijving te geven en ook voor andere artikelen vastheid van uitdrukking te verkrijgen.

De redactie der Staatscommissie werd door vele leden verkieslijk geacht. »*Bestaat uit*" was hier beter dan »*omvat*". Ook behoorde niet het *Koninkrijk*, maar het *grondgebied* daarvan hier op den voorgrond te treden. Onder het *Koninkrijk* had men toch niet het land, de oppervlakte, maar de *persona moralis* te verstaan. Het was minder juist te zeggen, dat het Koninkrijk in Europa het *grondgebied* omvat, doch in andere werelddeelen niet het *grondgebied* der koloniën en bezittingen, maar die koloniën en bezittingen zelve. Ook konden sommigen niet inzien, dat door de voorgestelde redactie gelijkstelling van moederland en koloniën werd uitgesloten, gelijk in de Memorie van Toelichting gezegd werd.

Andere leden waren van oordeel, dat niet het *grondgebied*, de territoriale indeeling, maar het politiek complex moest vooropstaan. Daartoe verdiende het intusschen aanbeveling, in het opschrift van het hoofdstuk en in dit artikel het woord *Staat* te bezigen. Het artikel kon dan luiden: »De Staat der Nederlanden omvat het Koninkrijk in Europa en de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen."

Art. 2. Door enkele leden werd opgemerkt, dat de woorden »*voor zoover niet het tegendeel daaruit blijkt*", wegens het verschil van oordeel over het onderling verband van wetsartikelen, tot onzekerheid konden leiden. De uitdrukking van art. 118 der tegenwoordige Grondwet, »*tenzij het tegendeel daarin wordt uitgedrukt*", kon geen aanleiding tot twijfel geven en scheen daarom verkieslijk. De voorgestelde redactie bleef echter niet onverdedigd. Uit den inhoud van eenig artikel kon toch duidelijk blijken, dat het ook voor de koloniën gold; dit telkens uit te drukken, was niet zonder bezwaar.

De tweede alinea werd in eene afdeeling door sommigen overbodig geacht, doch door anderen in bescherming genomen, wijl zij zou strekken om gedurige herhaling te ontgaan.

Art. 3. »*De grenzen van het Rijk*"; op welke wijze zullen nu in het vervolg de grenzen der koloniën en bezittingen in andere werelddeelen kunnen worden veranderd?

Art. 4, *alin.* 1. De voorbeelden van ongelijke bescherming van ingezetenen en vreemdelingen, in de Memorie van Toelichting voorkomende, schenen aan sommige leden weinig afdoende. De aangehaalde bepalingen van het wetboek van burgerlijke rechtsvordering hebben toch niet de strekking, om aan de daarin genoemde categoriën van personen bescherming te onthouden, maar om een buitengewoon rechtsmiddel tegen hen toe te kennen zoowel aan den vreemdeling, als aan den ingezetene. En wat de wet van 22 Mei 1873 (*Staatsblad* n°. 67) betreft, de daarbij bedoelde personen zijn in overtreding en kunnen dus geen aanspraak maken op bescherming van persoon en goed tegen de gevolgen hunner strafbaar gestelde handeling. Deze leden wenschten het bestaande voorschrift onveranderd te behouden, ook omdat zij meenden dat alleen die bepalingen der Grondwet behooren te worden gewijzigd, waarvoor dit volstrekt noodig is.

Hiertegen werd opgemerkt dat vreemdelingen voorzeker behooren te worden beschermd, doch daarom nog geen aanspraak kunnen hebben op geheele gelijkstelling met de ingezetenen, wat de bescherming van persoon en goederen betreft. De vraag was echter of de geheele alinea door de weglating van het woord »*gelijke*" en tevens van de woorden »*hetzij ingezetenen of vreemdelingen*" niet hare reden van bestaan had verloren. Hetgeen de gewijzigde bepaling uitdrukte, mocht geacht worden in een beschaafden Staat van zelf te spreken.

Alin. 2. Deze bepaling schijnt voor tweeërlei uitlegging vatbaar, wat de mogelijkheid der uitlevering van ingezetenen betreft. Zij kan aldus worden opgevat, dat die uitlevering volstrekt wordt uitgesloten. Maar ook kan worden beweerd, dat de Koning krachtens de hier bedoelde wet bevoegd is tot het bekrachtigen van verdragen omtrent de uitlevering van vreemdelingen, zonder dat daartoe de goedkeuring der Staten-Generaal vereischt wordt, doch dat deze alinea geenszins in den weg staat aan verdragen, waarbij de uitlevering van Nederlanders in sommige gevallen wordt geregeld, mits die aan de goedkeuring der Staten-Generaal worden onderworpen. Over de vraag of op den regel, dat ingezetenen niet worden uitgeleverd, uitzonderingen zouden zijn toe te laten, waren de gevoelens verdeeld. Doch men was het daarover eens, dat omtrent de bedoeling der Grondwet in deze geen twijfel mocht bestaan, en verzocht daarom de Regeering, haar gevoelen hieromtrent te willen kenbaar maken.

Art. 5 (*oud*). Er waren leden, die deze bepaling wenschten te behouden. De vraag, of het stemrecht en de verkiesbaarheid voor waterschapsbesturen onder de burgerschapsrechten zijn te rangschikken, dan wel, als uitvloeisels van den grondeigendom, ook aan vreemdelingen niet geheel ontzegd moeten worden, werd door hen in verschillenden zin beantwoord. Doch in elk geval behoorde het Nederlanderschap bij de Grondwet voor het lidmaatschap van Provinciale Staten en gemeenteraden te worden vereischt. Door anderen werd intusschen opgemerkt, dat het daartoe niet noodig was het hier bedoeld artikel en het woord: »*burgerschapsrecht*" te behouden, doch dat voor de Provinciale Staten en gemeenteraden in het daarop betrekkelijk hoofdstuk der Grondwet de hoedanigheid van Nederlander kon worden gevorderd.

Art. 5, *alin.* 1. De voorgestelde wijzigingen vonden niet algemeen bijval. Sommige leden wilden wel toegeven dat het begrip »*landsbediening*" te eng is, doch vreesden dat de uitdrukking »*openbare betrekkingen*" aanleiding zou kunnen geven tot de zeker niet bedoelde opvatting, alsof elk Nederlander, behoudens de eischen van bekwaamheid en geschiktheid, benoembaar zoude zijn tot lid van ieder provinciaal of gemeentebestuur over het geheele Rijk. Anderen konden in het woord »*benoembaar*" niets vinden, dat den eisch om te worden benoemd zou kunnen rechtvaardigen, en achtten inlassching van het hier minder gelukkig gekozen woord »*gelijkelijk*" onnoodig.

Eene andere aanmerking gold de woorden »*behoudens de eischen van bekwaamheid en geschiktheid*", uit welker algemeenheid volgens eenige leden zou kunnen worden afgeleid, dat zoodanige eischen voor elke openbare betrekking moesten gesteld worden. Hiertegen werd aangevoerd,

dat deze toevoeging kennelijk alleen strekte om de Grondwet met den feitelijken toestand in overeenstemming te brengen. Om aan het bezwaar te gemoet te komen, werd in overweging gegeven aan deze zinsnede toe te voegen: » *door de bevoegde macht te stellen*".

Alin. 2. Het voorstel der Staatscommissie scheen velen verkieslijk. De ondervinding moge tot dusver niet geleerd hebben dat het noodig is, de benoeming van vreemdelingen tot betrekkingen in dienst van de provincie, de gemeente of het waterschap bij de wet te regelen, gelijk de Regeering in de Memorie van Toelichting opmerkt: hierin ligt geen voldoende rechtvaardiging eener benoembaarheid, waarvan nadeelige gevolgen kunnen voorzien worden. Het onbelemmerd toelaten van vreemdelingen tot den dienst kan bij provinciën, gemeenten en waterschappen evenzeer schadelijk werken als bij het Rijk, en men zag daarom geen reden, om de uitsluiting niet tot eerstgemelde corporatiën uit te strekken. Er waren echter ook leden, die tegen de voorgestelde alinea geen bezwaar hadden.

Art. 6, *alin.* 1. Het stellen van verschillende eischen voor het ingezetenschap met betrekking tot verschillende onderwerpen, waarvan de Memorie van Toelichting terecht gewaagt, wist men niet overeen te brengen met het al te absolute voorschrift, dat de wet verklaart wie ingezetenen zijn.

Alin. 2. Deze wijziging vond algemeen bijval.

Art. 8, *alin.* 1. Door sommige leden werd opgemerkt, dat het recht van petitie, zooals het hier geregeld is, weinig beteekenis heeft. De bedoeling is toch niet, dat ieder het recht heeft om in persoon verzoekschriften aan de bevoegde macht te overhandigen, hetgeen niet vrij van bedenking ware. Het schrijven van een request en het verzenden daarvan aan de bevoegde macht zou evenwel, al wilde men het recht daartoe ontzeggen, toch niet te keeren zijn. Aan het recht van petitie is dan ook alleen waarde toe te kennen door te bepalen, dat iedere macht de verzoeken, die schriftelijk tot haar gericht worden betreffende onderwerpen, tot hare bevoegdheid behoorende, moet overwegen.

Hiertegen werd aangevoerd dat het voorschrift, zooals het luidt, nog wel eenige waarde heeft. Het dient om te voorkomen, dat ondergeschikte personen in het doen van verzoeken worden bemoeilijkt. Men beriep zich hierbij op het gebeurde met de werklieden aan 's Rijks werf, die een verzoekschrift om loonsverhooging hadden ingediend en deswege waren gestraft.

In plaats van » *verzoeken*" wenschte men te lezen: » *verzoekschriften*". De minder gelukkig gekozen woorden: » *mits schriftelijk*" konden dan vervallen. Een *verzoek* wordt *gedaan;* doch *indienen* en *ondertekenen* kan alleen van *verzoekschriften* gezegd worden. Enkele leden eener afdeeling wenschten ook mondelinge verzoeken te zien toegelaten, hetgeen echter naar het oordeel der meerderheid in de practijk tot bezwaren zou leiden.

Alin. 2. Er waren leden, die deze alinea wenschten te doen vervallen. Wettig bestaande lichamen stonden huns inziens met individuën gelijk, en waren onder » *ieder*" begrepen. Hun werd evenwel opgemerkt, dat de kracht der zinsnede voornamelijk in het slot gelegen was, en dat de beperking van het recht van petitie dezer lichamen tot onderwerpen, tot hun bepaalden werkkring behoorende, alleszins rationeel moest geacht worden.

Sommige leden betwijfelden of » *wettig bestaande lichamen*" wel geheel hetzelfde was als » *lichamen, wettelijk samengesteld of als zoodanig erkend*". Kan niet, zoo werd gevraagd, eene niet-erkende vereeniging toch een wettig bestaand lichaam uitmaken en dus tot petitioneeren bevoegd zijn?

Vastgesteld den 30sten Juli 1885.

RUYS VAN BEERENBROEK.
DE VOS VAN STEENWIJK.
KIST.
VAN BAAR.
DE BRUYN KOPS.

[111. 33.]

HOOFDSTUK II.
(1ste Afdeeling).

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering in de 1ste afdeeling van het IIde hoofdstuk der Grondwet, in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

De Regeering verklaart in den aanhef der Memorie van Toelichting, dat er geene enkele reden is om in de regeling van de troonopvolging materieele veranderingen te brengen. Verscheidene leden, die met deze verklaring ten volle instemden, achtten het evenmin geraden den vorm van de bepalingen der Grondwet te dien aanzien te wijzigen. Huns inziens kon alleen eene gebiedende noodzakelijkheid eene zoodanige wijziging rechtvaardigen. Deze was echter niet aanwezig; de bedoeling der bestaande bepalingen was duidelijk genoeg. Waartoe zoude men dan, door eene poging tot verduidelijking, waarvan het welslagen niet boven twijfel verheven was, zich blootstellen aan het gevaar, dat moeilijkheden, ook van internationalen aard, rezen omtrent de interpretatie van voorschriften voor gevallen, die zich wellicht nimmer zullen voordoen? Deze leden beriepen zich tot staving hunner meening ook op het advies van wijlen den heer Van Nispen, bij het verslag der Staatscommissie gevoegd.

Andere leden, die zich mede vereenigden met het gevoelen, dat in de regeling der troonopvolging geene materieele veranderingen behooren gebracht te worden, waren echter van oordeel, dat vele der daarop betrekking hebbende bepalingen verduidelijking vereischten. Zoowel de volgorde der artikelen als sommige daarin voorkomende uitdrukkingen konden verschillende vragen doen rijzen. Zoo was het, om een enkel voorbeeld te noemen, twijfelachtig hoe ver de vereischte toestemming of het gemeen overleg der Staten-Generaal bij huwelijken zich volgens art. 12 der tegenwoordige Grondwet uitstrekt. In het algemeen moest erkend worden, dat de bestaande voorschriften door de ontworpen gewijzigde redactie in menig opzicht werden verduidelijkt. Die redactie stelde bijvoorbeeld beter dan de tegenwoordige in het licht, wie bedoeld wordt waar van » *den laatsten Koning*" sprake is. Voor de vrees, dat wijziging der bepalingen omtrent de troonopvolging te eeniger tijd tot moeilijkheden van internationalen aard zou kunnen leiden, bestond geenerlei reden. Sedert de vereeniging van Nederland met België onder Koning Willem I, erfelijk vastgesteld bij het Weener tractaat van 1815, in 1839 bij het tractaat van Londen ontbonden is, kan geen vreemde Vorst eventueele rechten op de Kroon der Nederlanden doen gelden, dan krachtens de bepalingen der Grondwet. Een oogenblik als het tegenwoordige, waarop omtrent de vermoedelijke troonopvolging geen twijfel bestaat, scheen alleszins geschikt om in de voorschriften, waardoor zij beheerscht wordt, gewenschte verduidelijkingen aan te brengen.

Intusschen bestond bij enkele leden bezwaar tegen het behoud der bepaling, volgens welke de Kroon eventueel in het Huis van Nassau-Weilburg zoude kunnen overgaan, omdat de Vorsten, tot dat Huis behoorende, aan Nederland geheel vreemd geworden zijn. Anderen konden echter in dit bezwaar niet deelen, omdat, gelijk reeds is opgemerkt, de voorgestelde wijziging van redactie terecht slechts be-

vestiging van bestaande rechten beoogt, waarnaar te meer moet worden gestreefd, wijl troonopvolging bij keuze zooveel mogelijk behoort te worden vermeden. Dit kon volgens hen te eer geschieden, omdat de onzekerheid omtrent de persoonlijke eigenschappen van den troonopvolger, van het stelsel van erfopvolging onafscheidelijk, door de beginselen der constitutioneele monarchie op eigenaardige wijze getemperd wordt. Daarbij werd opgemerkt, dat de bestaande regeling in hoofdzaak berustte op die der erfopvolging in het stadhouderschap van het jaar 1745.

In eene der afdeelingen werd voorts de vraag gesteld of het niet wenschelijk ware de erfopvolging, waar die thans afwijkt van de regeling, in de Grondwet van 1814 vervat, weder daarmede in overeenstemming te brengen. Deze vraag werd evenwel, op de reeds vermelde gronden, in ontkennenden zin beantwoord.

Eenige leden plaatsten zich intusschen op een ander standpunt. Het Nederlandsche volk, zoo redeneerden zij, is innig gehecht aan het Huis van Oranje, en zal, zoolang de erfopvolging in de rechte lijn plaats heeft, dankbaar voor al wat de Vorsten uit dat Stamhuis in 's lands belang hebben verricht, aan eventueele bezwaren geen gewicht hechten. Doch de Grondwet behoort geene Vorsten tot den troon te roepen, »van wie men niets anders weet, dan dat zij op ons land niet de minste betrekking zullen hebben", zooals wijlen de heer TELLEGEN het in zijn bij het verslag der Staatscommissie gevoegd advies uitdrukte, en van wie het onzeker is, of zij zich van heverlede eene plaats in de harten hunner onderdanen zullen veroveren. Daarom ware het, tot behoud van den band die in Nederland Vorst en volk verbindt, geraden te bepalen dat, bij gebreke van rechtstreeksche afstammelingen van den Koning, door de Staten-Generaal in vereenigde vergadering uit de tot het Huis van Oranje-Nassau behoorende Vorsten een nieuwe Koning zal worden benoemd. In de gemelde beperking der keuze zou men dan een waarborg vinden voor de optreding van eenen Koning, die reeds vooraf van de sympathie der natie verzekerd ware. Zelfs waren er enkele leden, die het beter zouden achten de keuze der Staten-Generaal alsdan geheel vrij te laten. Zonder twijfel zou men zich, zoo mogelijk, tot het Huis van Oranje bepalen; maar het scheen niet gewenscht enkele, wel niet tot dat Huis behoorende maar toch nauw daaraan verbonden personen reeds vooraf uit te sluiten. Bij eene Grondwet, bestemd om gedurende eene lange reeks van jaren te blijven gelden, moest men zich in dit opzicht niet te zeer aan banden leggen. De hier bedoelde leden meenden er op te moeten aandringen, dat deze gewichtige aangelegenheid door de Regeering nogmaals ernstig zou worden overwogen.

Van andere zijde werd tegen deze denkbeelden aangevoerd, dat benoeming van den Koning door de Staten-Generaal met onderscheidene hoogst ernstige bezwaren gepaard gaat, die zwaarder moeten wegen dan de onzekerheid, of de eventueele troonopvolger reeds dadelijk door nauwe banden met ons land zal zijn verbonden, en het wenschelijk maken dat troonopvolging bij keuze, zoolang het slechts eenigzins mogelijk is, ontgaan worde. Zoo noodig, blijft in elk geval de Koning bevoegd, eene voordracht te doen tot verandering in de troonopvolging, bijaldien bijzondere omstandigheden die raadzaam mochten maken. Op deze laatste opmerking luidde evenwel het antwoord, dat die bevoegdheid niet aan den Regent is toegekend en dat ook de Koning daarvan voorzeker alleen in uiterste gevallen zal gebruik maken.

Art. 10. In de plaats van »*nakomelingen*" stelde de Staatscommissie in dit en andere artikelen »*afstammelingen*". Men achtte de laatstgemelde uitdrukking uit een taalkundig oogpunt verkieslijk.

Art. 11. De vertaling van het Fransche »*mâle par mâle*" door »*mannelijke uit mannen gekomen nakomelingen*" werd minder gelukkig geacht. Waarom niet liever: »*mannelijke afstammelingen in de mannelijke lijn*"?

Art. 12. Verscheidene leden achtten de bestaande redactie volkomen duidelijk en zagen in de nieuwe geen noodzakelijke verbetering. In elk geval scheen het woordje »*nog*" daarin overbodig.

Art. 13. Ook hier werd door sommige leden geene verduidelijking noodig geacht. Uit artt. 16 en 17 der tegenwoordige Grondwet bleek toch voldoende, dat elke bepaling op de voorafgaande terugsloeg.

Men vroeg, welke beteekenis hier aan het woord »*lijnen*" moet gehecht worden. Nu het nieuwe artikel niet meer van representatie gewaagt, kon men, ondanks de verklaring der Regeering in den aanhef der Memorie van Toelichting, dat geene materieele veranderingen beoogd worden, de vrees niet onderdrukken, dat de gewijzigde redactie in de toekomst twijfel zou kunnen doen rijzen.

» *Dochters* VAN *de nedergaande mannelijke lijnen*"; beter ware hier: » IN". Ook werd in overweging gegeven om na de woorden »*bij gebreke ook daarvan*" nogmaals in te lasschen: »*gaat de Kroon over*". Daardoor zou de mogelijke opvatting worden afgesneden, alsof niet bedoeld was in elk geval, wanneer er zoons zijn, deze aan de dochters te doen voorgaan.

Art. 14, *alin.* 1. Hier wordt de in 1815 gemaakte en in 1848 onveranderd gelaten afwijking van de Grondwet van 1814, krachtens welke de afstammelingen van 'sKonings oom bij die van 'sKonings tante achtergesteld worden, bestendigd. In eene der afdeelingen werd door de meeste leden verklaard, dat zij daarop thans niet wenschten terug te komen, maar dan ook geene wijziging der redactie van art. 18 der tegenwoordige Grondwet noodig achtten.

» *Krachtens de drie voorgaande artikelen*" wenschte men te zien vervangen door » *krachtens een der drie voorgaande artikelen*".

Waarom zijn achter »*Koning* WILLEM FREDERIK" de woorden »*Prins van Oranje-Nassau*", in de redactie der Staatscommissie voorkomende, achterwege gelaten? Het artikel zou zich beter aansluiten aan art. 10, wanneer die woorden hersteld werden.

Alin. 2. Wordt met »*de oudste*" bedoeld de oudste lijn, dan wel de eerstgeborene? In het laatste geval wenschte men duidelijkheidshalve, òf met de Staatscommissie »*de eerstgeborene*", òf »*de oudste in jaren*" te lezen.

Art. 21 (*oud*). Door sommigen werd opgemerkt dat dezelfde redenen, die in 1848 tot het behoud van dit artikel hebben geleid, ook nu nog bestaan.

Art. 15. Vergelijk het aangeteekende onder de algemeene beschouwingen over dit wetsontwerp.

Ook hier leze men in plaats van »*de vier*" liever »*een der vier*", en voege men aan het slot de woorden »*Prins van Oranje-Nassau*" weder in.

Art. 16. De opmerking werd gemaakt dat de ondervinding, met betrekking tot den door Koning WILLEM I gedanen afstand van de Kroon opgedaan, het overbodige dezer nieuwe bepaling reeds heeft aangetoond. Daartegen werd echter aangevoerd dat, al hebben zich toen geen moeilijkheden voorgedaan, dit toch mogelijk geweest ware; het voorgesteld artikel snijdt allen twijfel af.

Van een Vorst, tot den troon geroepen doch daarvan afziende, kan bezwaarlijk gezegd worden dat hij van de Kroon afstand doet. Ware het daarom niet beter te lezen: »*Afstand van de Kroon of van het recht tot de Kroon*"?

Art. 17. In plaats van »*eene vrouw*" zoude men hier liever lezen »*eene Vorstin*".

Art. 18. Bij erfopvolging gaat de Kroon *ipso jure* op den door de Grondwet aangewezen Vorst over. Wat zal echter geschieden, zoo vroegen sommigen, wanneer de Prins of Prinses uit een ander dan het regeerend Stamhuis gesproten is uit een niet goedgekeurd huwelijk, of de Prinses zonder toestemming gehuwd is? Er zullen dan een of meer wettelijke erkenningen van huwelijk moeten plaats hebben, alvorens de bedoelde Vorst of Vorstin tot den troon geroepen is. Door wien zal in dien tusschentijd het Koninklijk gezag worden waargenomen? Het geval van art. 21 is niet aanwezig en art. 45 is niet van toepassing. Moet ook de opschortende voorwaarde niet duidelijker worden geformuleerd tegenover hen, die bij ontstentenis van nadere

rechthebbenden onvoorwaardelijk tot de troonopvolging geroepen zijn? Men denke bijvoorbeeld aan de ongehuwde jongere zuster van eene Prinses, die zonder toestemming gehuwd is.

Andere leden meenden echter, dat de latere erkenning van huwelijk alleen bij het leven des Konings kon plaats hebben, ook omdat men anders in strijd zou geraken met art. 195; zij wenschten dit in alin. 3 uitgedrukt te zien. Kon de latere erkenning plaats hebben nadat de troon reeds was opengevallen, zoo zouden daaruit groote moeilijkheden kunnen rijzen.

Doch ook met deze beperking achtten eenige leden de derde alinea geheel onaannemelijk. Het verlies van het recht op de Kroon was huns inziens een welverdiend gevolg van het betoond gebrek aan belangstelling; en er was geenerlei hardheid in gelegen, dat dit gevolg hen trof, die een huwelijk hadden aangegaan of uit een huwelijk waren gesproten, waarvoor de vereischte toestemming niet was verkregen.

Van andere zijden werd het gevoelen verdedigd, dat het niet wel aanging te eischen, dat Prinsen en Prinsessen, niet tot het regeerend Stamhuis behoorende, op straffe van verlies van het recht op de Kroon voor hen of voor hunne afstammelingen, toestemming tot het aangaan van een huwelijk zouden moeten vragen. Deze leden gaven de voorkeur aan de redactie der Staatscommissie, die tot veel minder bezwaren leidde dan die der Regeering.

Er waren echter ook leden, die aan het stelsel der Regeering de voorkeur gaven; met het oog op sommige eventualiteiten kon de waarborg der latere erkenning niet wel gemist worden. Zij stemden intusschen toe, dat het onderwerp nadere regeling vereischte.

Bovendien liet alin. 3 de uitlegging toe, dat de gevolgen der latere erkenning ook zouden kunnen worden ingeroepen door een Prins of Prinses uit een ander dan het *thans* regeerend Stamhuis, voor een huwelijk, gesloten nadat dat andere Stamhuis het regeerende zou zijn geworden.

Eindelijk werd in overweging gegeven om het woord »*erkenning*" door »*goedkeuring*" te vervangen.

Artt. 19—21. Verscheidene leden wenschten artt. 23 en 24 der bestaande Grondwet onveranderd te behouden. Voor eene zoo gewichtige zaak als deze, eene der meest belangrijke veranderingen in de Grondwet die denkbaar zijn, kon met geene mindere waarborgen worden volstaan, dan in 1848 noodig zijn geoordeeld. Zie over de vraag, in hoever het brengen van veranderingen in de Grondwet in het algemeen behoort te worden vergemakkelijkt, § 5 van het Voorloopig Verslag, houdende algemeene beschouwingen over de ontwerpen van wet tot het in overweging nemen van voorstellen van verandering in de Grondwet.

Vele andere leden gaven voor de gevallen, bij deze artikelen voorzien, de voorkeur aan beslissing door de Staten-Generaal, in dubbelen getale samengeroepen en in vereenigde vergadering, gelijk door de Staatscommissie is voorgesteld. Het volk moest in eene zoo belangrijke aangelegenheid van zijne zienswijze kunnen doen blijken, en zoo noodig een tegenwicht in de schaal kunnen leggen tegen invloeden, die in de Staten-Generaal overwegend mochten zijn.

Wat heeft men in art. 19 te verstaan door »*voorziening omtrent de troonopvolging*"? Sommige leden waren van oordeel, dat die woorden het volgend artikel overbodig maakten. Anderen meenden, dat hier de nadruk moest worden gelegd op »*bijzondere*", dat is *onvoorziene* omstandigheden, terwijl art. 20 een geval regelde dat uitdrukkelijk wordt voorzien. In elk geval werd in overweging gegeven, het woord »*eenige*" vóór »*voorziening*" duidelijkheidshalve te herhalen.

Art. 19 gewaagt van »*eene voordracht van wet*"; art. 20 van »*eene wet, waarvan het ontwerp door den Koning wordt voorgedragen*"; art. 110 en andere artikelen spreken van »*een voorstel des Konings*". Bestaat er eenig verschil tusschen die uitdrukkingen? Is het wellicht de bedoeling, in de gevallen van artt. 19 en 20 het recht van amendement uit te sluiten? Die bedoeling wordt echter door de voorgestelde redactie niet uitgedrukt, en art. 110 kent aan de vereenigde vergadering der beide Kamers in het algemeen het recht van amendement toe.

Voor de gevallen van artt. 20 en 21 werd door een der leden het voorbeeld van andere landen, waar de Koning alsdan bij algemeene volksstemming verkozen wordt, ter navolging aanbevolen. Dit denkbeeld vond echter geen bijval.

Sommige leden vroegen of het niet wenschelijk ware eene bepaling in de Grondwet op te nemen, waarbij voor het geval, dat meer dan één persoon mocht beweren recht op de Kroon te hebben, de beslissing aan de Staten-Generaal in vereenigde vergadering werd opgedragen. Hiertegen werd evenwel opgemerkt, dat de Grondwet omtrent den bevoegden troonopvolger in geen geval twijfel mag overlaten.

Art. 22, *alin.* 1. »*Al de bepalingen*", derhalve ook die van art. 18. Heeft dus de benoemde Koning een huwelijk zonder toestemming aangegaan, of zijn zijne kinderen zonder toestemming gehuwd, dan zouden volgens sommigen zijne of hunne afstammelingen van de erfopvolging uitgesloten zijn. Zij behooren toch voortaan tot het regeerend Stamhuis, zoodat art. 18 alin. 3 hun niet kan baten. De Staatscommissie was hierop bedacht, blijkens de derde alinea van haar art. 18.

»*Volgens het voorgaande artikel*"; doch ook volgens art. 20 is er een benoemde Koning, terwijl dit volgens art. 19 mede het geval kan zijn. Men gaf in overweging de aangehaalde woorden, die zeer wel kunnen gemist worden, achterwege te laten.

Aan het slot dezer alinea wenschte men weder de woorden: »*Prins van Oranje-Nassau*" bijgevoegd te zien.

Alin. 2. Vergelijk het aangeteekende onder de algemeene beschouwingen over dit wetsontwerp.

Art. 23, *alin.* 1. Vrij algemeen werd het betreurd, dat de Regeering de tweede alinea van art. 23 van het ontwerp der Staatscommissie, alsmede art. 24 van dat ontwerp, dat het verbod om eene vreemde Kroon te dragen sanctioneerde, niet heeft overgenomen.

Ook wenschten sommige leden in de Grondwet nog de bepaling te zien opgenomen, dat een regeerend Vorst, tot de Kroon geroepen, deze niet kan aanvaarden voordat hij van de vreemde Kroon afstand gedaan heeft. Het werd niet voldoende geacht, dat hij dien afstand zou moeten doen nadat hij de Kroon der Nederlanden aanvaard had.

Alin. 2. In eene afdeeling werd de vraag gedaan, wat men onder den »*zetel der regeering*" te verstaan heeft, en of het onderteekenen van staatsstukken in plaatsen buiten het Rijk wel met de bepaling dezer alinea te rijmen is.

Vastgesteld den 29sten Juli 1885.

SCHIMMELPENNINCK.
KIELSTRA.
VAN DER FELTZ.
REUTHER.
VAN GENNEP.

[111. 34.]

HOOFDSTUK II.

(2de, 3de, 4de, en 5de afdeeling).

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering in de 2de, 3de, 4de en 5de afdeeling van het IIde hoofdstuk der Grondwet, in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

Het opschrift der 2de afdeeling kwam aan sommige leden met het oog op den inhoud van enkele artikelen, zooals artt. 27 en 29, niet geheel juist voor. Hieromtrent werd echter van andere zijde opgemerkt, dat de plaatsing van art. 27 aanwees, dat de Koning Zijn Huis uit eigen middelen bekostigt, terwijl art. 29 met art. 30 in onmiddellijk verband stond.

Art. 24. Door eenige leden werd de wensch geuit, dat het inkomen des Konings bij elke troonsbeklimming door de wet uitsluitend op eene vaste som zou worden bepaald. Het scheen wenschelijk dat de Koning met zekerheid zou weten, over welk inkomen hij te beschikken had. Wisselvallige inkomsten als die van het kroondomein waren voor het inkomen der Kroon een zeer ongeschikt element. Domeinen moesten voor den luister der Kroon onnoodig geacht worden.

Andere leden waren van oordeel, dat er veel te zeggen viel voor het behoud der bestaande regeling, volgens welke de Koning een deel van zijn inkomen uit de domeinen geniet. De Koning werd daardoor niet gelijkgesteld met een hooggeplaatst ambtenaar, en zijne inkomsten waren eenigermate afhankelijk van de welvaart des lands. In elk geval was er geen voldoende reden, om in den tegenwoordigen toestand verandering te brengen.

Art. 25. Sommige leden achtten, indien men 's Konings zomer- en winterverblijven niet ten opzichte van het onderhoud met andere landsgebouwen wilde gelijkstellen, de redactie der Staatscommissie verkieslijk. Men wist toch niet of de in 1840 vastgestelde som van f 50 000 thans nog met de behoefte overeenkwam. Vele leden wilden echter de strekking van het bestaande artikel onveranderd behouden.

»*Deszelfs*"; beter ware »*zijn*".

Art. 26. In de plaats van »*Prins van Oranje*" wenschten eenige leden hier te lezen: »*vermoedelijke troonopvolger*", ten einde ook eene Prinses in te sluiten.

Art. 27. Enkele leden wenschten dit artikel te doen vervallen. Het lag toch in den aard der zaak, dat de Koning dezelfde vrijheid had die aan elk zijner onderdanen toekomt.

Art. 28. »*Weduwelijken staat*"; beter ware »*weduwstaat*".

Art. 29. Ook hier wenschten eenige leden alleen van den vermoedelijken troonopvolger, die eene Prinses kan zijn, melding gemaakt te zien. Vele leden hadden daartegen echter bezwaar, met het oog op het voorwaardelijk karakter der aanspraken eener Prinses op den troon.

Art. 30. Kon hier althans niet van den vermoedelijken troonopvolger worden gesproken? In de afdeeling, waarin deze vraag gedaan werd, gaven enkele leden in overweging er in dat geval bij te voegen »*mits binnen het Rijk verblijf houdende*".

Art. 31. In verband met art. 41 gaven sommige leden in overweging, deze bepaling tot den vermoedelijken troonopvolger uit te breiden.

Artt. 32—34. Eenige leden wenschten de bepalingen omtrent de voogdij van den minderjarigen Koning te doen vervallen en die voogdij onder de bepalingen van het gewone burgerlijk recht te brengen. Door anderen werd hiertegen aangevoerd, dat bij de opvoeding en het beheer der goederen van den minderjarigen Koning ook staatkundige belangen betrokken zijn, en dat de bestaande voorschriften kunnen dienen, om eventueele inmenging van vreemde Vorsten te voorkomen. De eerstbedoelde leden merkten nog op, dat handhaving der voogdij van den langstlevende der ouders van den minderjarigen Koning in elk geval wenschelijk moest geacht worden.

Art. 32. Er waren leden, die aan de bestaande redactie de voorkeur gaven, of althans in het artikel uitgedrukt wilden zien, dat altijd meer dan één voogd moest benoemd worden. Het denkbeeld werd geopperd, te bepalen dat de Voorzitters der beide Kamers en de vice-president van den Raad van State van rechtswege voogden zouden zijn. Men vroeg, of de opdracht der voogdij aan een of meer waardigheidsbekleeders als zoodanig door de voorgestelde redactie werd toegelaten.

Art. 33. Enkele leden achtten behoud van het voorschrift, dat de wet betreffende de voogdij nog bij het leven des Konings voor het geval der minderjarigheid zijns opvolgers gemaakt wordt, niet gewenscht. Immers tijden en personen veranderen, en wie heden met ingenomenheid benoemd wordt, kan morgen ongeschikt geoordeeld worden. Hiertegen werd opgemerkt dat dit bezwaar zou vervallen, indien waardigheidsbekleeders als zoodanig tot voogden konden worden aangewezen.

De tweede zinsnede scheen uiterst vaag. Door wien worden de bloedverwanten gehoord; wie bepaalt hoeveel en welke bloedverwanten zullen worden opgeroepen? Kon deze bepaling niet geheel vervallen?

Art. 35. Van den eed of de belofte, in dit geval af te leggen, wordt volgens de voorgestelde redactie in de Grondwet niet gesproken. Sommige leden betwijfelden of dit goed was. Zij erkenden overigens, dat het formulier van art. 34 hier niet wel kan worden toegepast.

Art. 36. Behoorde hier ook niet naar art. 17 te worden verwezen? Uit art. 45 n°. 3 volgt, dat ook in het geval van art. 17 een Regent moet benoemd worden.

In eene afdeeling wenschten sommige leden ook bepaald te zien, dat het Koninklijk gezag door eenen Regent wordt waargenomen bij langdurige afwezigheid van den Koning, bijvoorbeeld in geval van oorlog, wegens eene reis naar de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen, enz. Bij art. 43 der Zweedsche constitutie werd in een dergelijk geval voorzien.

Art. 40. Waartoe dienen de woorden »*en ter verantwoording*"? Door welke poenale sanctie wordt de afkondiging van dit besluit verzekerd?

Artt. 41 *en* 42. Ook hier wenschten sommige leden niet van den »*Prins van Oranje*", maar van den »*vermoedelijken troonopvolger*" te zien gewag gemaakt.

Art. 43, *alin.* 3. Behoorde de Regent ook niet verplicht te worden tot bewaring van het grondgebied der koloniën en bezittingen in andere werelddeelen? Men beantwoordde deze vraag ontkennend, omdat het Nederlandsch gezag in de koloniën minder nauwkeurig begrensd is, en bijvoorbeeld een maatregel als de concentratie onzer

stellingen in Atjeh niet onmogelijk behoorde gemaakt te worden.

Artt. 44 en 45. Wie neemt het Koninklijk gezag waar, wanneer de Regent tijdens zijn regentschap overlijdt en de opvolging in het regentschap niet geregeld is, tot op het tijdstip dat de te benoemen nieuwe Regent het regentschap aanvaardt? Alleen art. 45 n°. 2 juncto art. 44 zou op dit geval toepasselijk kunnen zijn. Men meende echter dat de zinbouw van art. 44 alleen doet denken aan het geval, dat de Regent buiten staat geraakt het regentschap waar te nemen, niet aan het geval van zijn overlijden. Om in deze leemte te voorzien, werd in overweging gegeven art. 45 n°. 2 aldus te doen luiden: »in de gevallen van artt. 40 en 44, zoolang de Regent ontbreekt of afwezig is, en bij overlijden van den Regent, zoolang zijn opvolger niet benoemd is en het regentschap aanvaard heeft."

Art. 45. In eene afdeeling werd het gevoelen ontwikkeld, dat de Raad van State een te talrijk lichaam is om het Koninklijk gezag waar te nemen, en dat het de voorkeur verdiende, die waarneming tijdelijk op te dragen hetzij aan den vice-president van dat Staatscollege, hetzij aan dien hoogen staatsambtenaar in vereeniging met de Voorzitters der beide Kamers.

Sommige leden meenden dat ook zoolang de wet, bedoeld bij art. 18 alin. 3, niet was tot stand gekomen, het Koninklijk gezag op de hier bepaalde wijze zou moeten worden waargenomen. Dit werd echter door andere leden tegengesproken. Vergelijk het Voorloopig Verslag over het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering in de 1ste afdeeling van het IIde hoofdstuk der Grondwet, ad art. 18.

Artt. 47 *en* 48. Sommigen achtten het beter, dat deze bij elkander behoorende bepalingen in één artikel werden samengevat.

Art. 52, *alin.* 3. Vergelijk het aangeteekende bij art. 43, alin. 3.

Vastgesteld den 29sten Juli 1885.

SCHIMMELPENNINCK.
KIELSTRA.
VAN DER FELTZ.
REUTHER.
VAN GENNEP.

[111. 35.]

HOOFDSTUK II.
(6de en 7de afdeeling).

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering in de 6de en 7de afdeeling van het IIde hoofdstuk der Grondwet, in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

Art. 55. In overeenstemming met de zienswijze, ontwikkeld in het advies van de heeren De Geer en Lohman, dat bij het verslag der Staatscommissie gevoegd is, waren sommige leden van oordeel dat dit artikel een verouderd, en daarenboven onjuist uitgedrukt denkbeeld bevat. Bij de Koning berust, zeiden zij, niet slechts de uitvoerende macht, maar de volle Regeeringsmacht, in welker uitoefening het Hoofd van den Staat aan de medewerking van verschillende Staatsorganen gebonden is. Zij gaven in overweging het artikel te doen vervallen.

Andere leden achtten dit niet wenschelijk. Zij meenden dat het artikel, hoewel misschien niet geheel onberispelijk geredigeerd, een juist beginsel wil uitdrukken, namelijk dat de Koning het uitsluitend hoofd der uitvoerende macht is, welker gebied noch de wetgevende, noch de rechterlijke macht kan betreden.

Art. 56. Met het opnemen van een voorschrift, dat aan den strijd over de grenzen van 's Konings bevoegdheid tot het vaststellen van algemeene maatregelen van bestuur een einde zou maken, kon men zich geheel vereenigen. De vraag was echter, of uit het voorgesteld artikel duidelijk genoeg bleek, welke zin aan die uitdrukking moet gehecht worden. Het schijnt zich te voegen naar de jongste jurisprudentie van den Hoogen Raad, die echter voor verandering vatbaar is en geen vast richtsnoer oplevert. Uit het onderling verband der beide zinsneden kan worden afgeleid, dat de inhoud van een algemeenen maatregel van bestuur, voor zoover hij niet uit strafbepalingen bestaat, niet op de wet behoeft gegrond te zijn. Is dit de bedoeling? Waarom is de Regeering afgeweken van de redactie der Staatscommissie, waarbij aan algemeene maatregelen van bestuur het karakter werd toegekend van te moeten strekken tot uitoefening der uitvoerende macht? Wat verstaat de Regeering door algemeene maatregelen van bestuur? Nadere opheldering hieromtrent scheen niet achterwege te mogen blijven.

Door enkele leden werd nog gevraagd, of uit de woorden der tegenwoordige Grondwet »*algemeene maatregelen van inwendig bestuur*", behalve het woord »*inwendig*", ook niet het woord »*algemeene*" had kunnen vervallen. Het antwoord hierop luidde, dat dit woord dient om het voor een ieder verplichtend karakter dezer maatregelen aan te duiden, in tegenstelling van bijzondere beschikkingen, die alleen de daarin vermelde personen betreffen.

Wat de strafbepalingen aangaat, kwam de redactie der Regeering aan de meeste leden te algemeen voor. In dit opzicht gaf men de voorkeur aan het voorstel der Staatscommissie, waarbij strafbedreiging alleen wordt toegelaten voor die algemeene maatregelen van bestuur, die op eene wet steunen, en binnen de grenzen, bij die wet gesteld. Werd, gelijk de Regeering wil, bij de wet eene algemeene machtiging tot het opnemen van strafbepalingen in algemeene maatregelen van bestuur verleend, zou zouden de ingezetenen in hooge mate aan willekeur zijn blootgesteld.

Er waren leden, die aan de redactie der Staatscommissie ook daarom de voorkeur gaven, omdat zij eene beperking bevatte van den politie-dwang en arbitraire handelingen, in den geest van het bekende verbod van duivenschieten op particulieren grond, zou tegengaan. Andere leden waren echter van meening, dat beperking van politie-dwang in de Grondwet niet op hare plaats was, en dat tot handhaving der orde wel altijd aan de politie eene groote ruimte van beweging zou moeten worden gelaten.

Art. 58. Bij verscheidene leden bestond bedenking tegen de onbeperkte macht des Konings tot het verklaren van oorlog. Met den heer Heemskerk (*De praktijk onzer Grondwet*, I, blz. 59) waren zij van oordeel, »dat, in geval van grondwetsherziening, eene wijziging van art. 56.... aanbeveling verdient, opdat een ernstig beraad aan iederen oorlog vooraf ga, en de Volksvertegenwoordiging de zedelijke verantwoordelijkheid wegens het voeren van oorlog met de Regeering deele." Zij betreurden het dat alleen eene verbetering der redactie van dit artikel was voorgesteld, en dat de Memorie van Toelichting over de redenen, waarom het overigens onveranderd was gelaten, niets behelsde.

Verschillende waarborgen tegen overijlde oorlogsverklaring werden aanbevolen. Enkele leden wenschten voorafgaande toestemming der Staten-Generaal als vereischte voor eene oorlogsverklaring te stellen, en dit artikel tot de eerste zinsnede te beperken. Vergelijk de Nota van den heer Oldenhuis Gratama, gevoegd bij het Voorloopig Verslag over het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering in het IIIde hoofdstuk der Grondwet. Anderen wilden zoover niet gaan, doch meenden dat de Grondwet onverwijlde bijeenroeping der Staten-Generaal en mededeeling, zonder eenig voorbehoud, van alle omstandigheden die tot de oorlogsverklaring hadden geleid of daarmede in verband stonden, behoorde voor te schrijven. Ook noemde men verplichte voorafgaande raadpleging van den Raad van State; verplichte mede-onderteekening der oorlogsverklaring door de hoofden van alle ministerieele departementen; voor-

afgaande indiening van het voorstel van wet, bij art. 184 der Grondwet vermeld.

Deze denkbeelden vonden echter geen algemeenen bijval. Van verschillende zijden werd de meening ontwikkeld, dat het verkeerd ware inbreuk te maken op het beginsel, in de bestaande Grondwet nedergelegd, en dat het recht van oorlogsverklaring bij voortduring zonder beperking aan het Hoofd van den Staat toegekend moest blijven. Vooral zou het verkeerd zijn de bevoegdheid der Vertegenwoordiging ten deze uit te breiden; spoed was hier een hoofdvereischte, en eene oorlogsverklaring zou wel altijd in verband staan met bijzonderheden van diplomatiek beleid, die niet geheel zonder voorbehoud konden worden blootgelegd. De medewerking der Staten-Generaal was in geval van oorlog toch onmisbaar, en daarnevens leverde de ministerieele verantwoordelijkheid een voldoenden waarborg tegen overijling op. Samenwerking van alle Ministers en raadpleging van den Raad van State zouden, zelfs zonder uitdrukkelijk te zijn voorgeschreven, wel niet achterwege blijven, terwijl ook voorafgaande indiening van een voorstel van wet betrekkelijk het samenblijven der militie bezwaren zou kunnen opleveren, althans indien ook de daarmede verbonden bijeenroeping der Staten-Generaal aan de oorlogsverklaring moest voorafgaan.

Door de voorstanders van meerdere beperking der Koninklijke macht in deze werd nog opgemerkt, dat de Staten-Generaal, nadat de oorlog eenmaal verklaard was, zelfs bij onvolledige mededeelingen omtrent de aanleiding daartoe niet zouden kunnen nalaten de tot het voeren daarvan benoodigde gelden en manschappen toe te staan, terwijl de toepassing der ministerieele verantwoordelijkheid niet tot herroeping der oorlogsverklaring zou kunnen leiden en derhalve niet kon geacht worden, hier een voldoenden waarborg tegen overijling op te leveren.

Art. 59, *alin.* 2. Dit voorschrift moest volgens sommigen worden vervangen door eene bepaling, die tot onverwijlde mededeeling aan de Staten-Generaal, voor zooveel noodig onder geheimhouding, zou verplichten.

Alin. 3. De meening dat, behoudens de uitzondering van alin. 4, alle verdragen met vreemde Mogendheden aan de goedkeuring der Staten-Generaal behoorden te worden onderworpen, vond verscheidene voorstanders. Nadeel voor de algemeene zaak was daarvan niet te vreezen. Tractaten, klaarblijkelijk voordeelig voor den Staat, zouden er niet om achterwege blijven; en voor tractaten, waaruit bedenkelijke gevolgen zouden kunnen voortvloeien, was het ook voor de Regeering niet ongewenscht dat de Vertegenwoordiging een deel der verantwoordelijkheid op zich nam. In elk geval gaven deze leden de voorkeur aan de redactie der Staatscommissie; »*de bevoegdheid der wetgevende macht*" was toch een ruimer begrip dan door »*wettelijke rechten*" werd uitgedrukt.

Andere leden waren van oordeel, dat door de voorgestelde redactie voldoende werd voorzien in de moeilijkheden, die het tegenwoordig artikel had opgeleverd. Verdragen, die tot ernstige ongelegenheid aanleiding konden geven, zouden wel altijd tot eene der vermelde categoriën behooren; en de uitdrukking »*wettelijke rechten*" had het voordeel van een scherp omschreven begrip te vertegenwoordigen.

Nog werd opgemerkt dat ook verdragen, die aan de koloniën of bezittingen in andere werelddeelen geldelijke verplichtingen opleggen, aan de goedkeuring der Staten-Generaal behoorden te worden onderworpen. Die geldelijke lasten kwamen ten slotte toch op het Rijk in Europa neder.

Art. 60, *alin.* 1. Vele leden wenschten het woord »*oppergezag*" te zien vervangen door »*opperbestuur*"; vergelijk de artt. 57, 61 en 63. Hetzelfde begrip moest zooveel mogelijk door hetzelfde woord worden uitgedrukt. Anderen achtten hier met de Staatscommissie verduidelijking onnoodig. »Oppergezag", schreef die commissie, »kan wel niet anders beteekenen dan wat in de artt. 55, 59 en 61 der Grondwet door opperbestuur wordt uitgedrukt en de bepalingen dezer afdeeling worden gelijkelijk beheerscht door het beginsel, dat de Koning onschendbaar is en de Ministers verantwoordelijk zijn." Deze uitlegging werd volkomen juist geacht.

Alin. 2. Door sommige leden werd in overweging gegeven om deze alinea aldus te lezen: »De militaire officieren worden door hem benoemd, bevorderd, ontslagen of op pensioen gesteld, volgens de regels door de wet te bepalen." Dit denkbeeld vond echter niet algemeen bijval.

Art. 62. De opmerking werd gemaakt dat de Grondwet wettelijke regeling der verhouding tusschen de Rijks- en koloniale geldmiddelen niet uitsluit, gelijk bij de behandeling van het voorstel van den heer Van Dedem was beweerd, maar daartoe bij de tweede alinea van dit artikel geheele vrijheid laat.

Art. 63, *alin.* 1. Om duidelijker te doen uitkomen, dat de Vertegenwoordiging bevoegd is uitgaven te weigeren voor bezoldigingen die, hoewel door den Koning geregeld, haar voorkomen niet in 's lands belang te zijn, werd in overweging gegeven na de woorden »*Hij regelt*" in te lasschen: »*behoudens goedkeuring bij de begrooting der Rijksuitgaven*". Alin. 3 kon dan vervallen.

Voorts wenschte men, overeenkomstig het voorstel der Staatscommissie, aan deze alinea te zien toegevoegd: »*voor zoover niet de wet die regeling bevat*". Er kunnen zich ook andere gevallen voordoen dan die, in alin. 2 vermeld, waarin bezoldigingen bij de wet worden geregeld.

Alin. 2. De Raad van State behoorde hier het eerst te zijn genoemd. Vergelijk het Voorloopig Verslag over het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering in het IIIde hoofdstuk der Grondwet, ad art. 94.

Art. 67. Welk verschil bestaat er tusschen »*toestemming*" (alin. 1) en »*bijzonder verlof*" (alin. 2)? En waartoe dient het, dat de eerste alinea van »*orden*", doch de tweede alinea van »*ordeteekenen*" gewag maakt? Sommigen wenschten de laatste woorden der eerste alinea »*en, met zijne toestemming, door de Prinsen van zijn Huis*" te doen vervallen; de Prinsen zouden dan aan het voorschrift der tweede alinea onderworpen zijn. Andere leden vatten de eerste alinea in dien zin op, dat daardoor het aannemen van vreemde orden, waaraan wèl verplichtingen verbonden zijn, aan de Prinsen van het Koninklijk Huis verboden werd.

Art. 68. Verscheidene leden gaven de voorkeur aan de redactie der Staatscommissie, die de aanwijzing van den rechter, wiens advies zal worden ingewonnen, aan den gewonen wetgever overlaat. De Grondwet behoefde niet te treden in de détails, die in alin. 2 en 3 van het voorgestelde artikel worden gevonden. Ook was er veel te zeggen voor de meening dat de rechter, die het vonnis gewezen heeft, het meest geschikt is om dit advies te geven. Het komt daarbij toch vooral op feitelijke omstandigheden aan. Alleen bij ontstentenis van dien rechter zou de Hooge Raad moeten worden gehoord.

Overeenkomstig het gevoelen van den heer Beelaerts van Blokland, in zijn bij het verslag der Staatscommissie gevoegd advies ontwikkeld, meenden intusschen sommige leden, dat tot aanwijzing van den te hooren rechter geene wet noodig en een algemeene maatregel van bestuur voldoende moest geacht worden.

Andere leden vereenigden zich met het voorgesteld artikel, dat den bestaanden toestand onveranderd laat en daarvan alleen eene noodige aanvulling bevat. Het hooren van den Hoogen Raad bij veroordeelingen tot zware straffen schonk een gewenschten waarborg voor gelijkmatige uitoefening van het recht van gratie.

Art. 69, *alin.* 3. Deze bepaling werd niet vrij van bedenking geacht. Men vreesde dat het voorbehoud van te verleenen dispensatie een vaste formule zou worden, die in elken algemeenen maatregel van bestuur werd teruggevonden. Althans scheen het noodig, dat het advies van den Raad van State onder de oogen des Konings kwam, alvorens van eenige bepaling van zoodanigen maatregel dispensatie verleend werd. Daartoe werd in overweging gegeven voor te schrijven dat de besluiten, waarbij van bepaling van algemeene maatregelen van bestuur dispensatie wordt gegeven, vooraf bij den Raad van State ter overweging gebracht worden.

Art. 70. Zie het aangeteekende over administratieve rechtspraak in het Voorloopig Verslag over het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van

een voorstel van verandering in het Vde hoofdstuk der Grondwet.

Art. 72. Van verschillende zijden werd in overweging gegeven het formulier van afkondiging der wetten in zijn geheel, en mitsdien ook met bijvoeging der woorden »*bij de gratie Gods*", in de Grondwet op te nemen. Aanleiding daartoe gaf de jurisprudentie van den Hoogen Raad, die nog niet lang geleden aan eene gemeentelijke verordening, op grond van eene kleine onnauwkeurigheid in het formulier van afkondiging, rechtsgeldigheid ontzegd had.

Hiertegen werd opgemerkt, dat het formulier van afkondiging der wetten tot dusver nog nimmer tot eenig bezwaar aanleiding gegeven had.

Intusschen scheen het in elk geval wenschelijk dat eenigszins nader werd aangeduid, welke wijziging in het formulier noodig zou zijn, ingeval het Koninklijk gezag door een Regent of door den Raad van State werd waargenomen. Ook voorzag het artikel niet voldoende in het geval, dat eene Koningin den troon besteeg. Strikt genomen zou de aanhef van het formulier alsdan moeten luiden: »*Wij Wilhelmina enz. . . . . Koning der Nederlanden.*" Daarom werd aanbevolen in de laatste alinea achter de woorden »*Koninklijk gezag*" in te lasschen: »*door eene Koningin wordt uitgeoefend of*".

Art. 73, *alin.* 1. De wensch werd geuit, dat het besluit tot ontbinding van beide of een der beide Kamers vooraf bij den Raad van State ter overweging zou moeten gebracht worden. Is er toch sprake van ontbinding der Vertegenwoordiging, zoo zijn de Voorzitters der beide Kamers, wier adviezen anders in tijden van crisis veelal door den Koning worden ingewonnen, minder geschikt om als onpartijdige raadgevers van het Hoofd van den Staat op te treden. Wellicht ware te bepalen, dat de vice-president van den Raad van State in dit geval door den Koning zal worden gehoord.

Voor het geval de Provinciale Staten met de verkiezing van de leden der Eerste Kamer mochten belast blijven, behoorde hier volgens enkelen ook hunne ontbindbaarheid te worden geregeld. Andere leden wenschten de Provinciale Staten in geen geval aan ontbinding onderworpen te zien. Vergelijk § 2 van het Voorloopig Verslag over het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering in het IIIde hoofdstuk der Grondwet.

In eene afdeeling werd door enkele leden gevraagd, of ook niet de gemeenteraden in sommige gevallen moesten kunnen worden ontbonden.

Alin. 2. In plaats van »*waardoor*" wenschten sommigen te lezen »*waarbij*".

Alin. 3. Ook in de hier bedoelde gevallen zou volgens eenige leden ontbinding somtijds noodig of nuttig kunnen zijn. Dit gevoelen bleef echter niet onweersproken.

Art. 74, *alin.* 3. Ware het niet beter, zoo vroegen sommigen, hier te spreken van den vermoedelijken troonopvolger, ten einde ook eene Prinses in te sluiten?

Art. 76. In verband met het voorgesteld art. 152 scheen dit artikel te kunnen worden gemist. Bleef het behouden, zoo zou men aan de redactie der Staatscommissie de voorkeur geven. Het kon wenschelijk blijken, de beslissing van sommige geschillen aan den Raad van State *in pleno* op te dragen.

Art. 77, *alin.* 3. De minder algemeene redactie, in de vierde alinea van het door de Staatscommissie ontworpen artikel vervat, kwam aan enkele leden eener afdeeling verkieslijk voor. De zeker niet bedoelde opvatting, als zoude ook de staatkundige verantwoordelijkheid van de hoofden der ministerieele departementen bij de wet zijn te regelen, werd daardoor uitgesloten.

Vastgesteld den 30sten Juli 1885.

RUYS VAN BEERENBROEK.
DE VOS VAN STEENWIJK.
KIST.
VAN BAAR.
DE BRUYN KOPS.

[111. 36.]

HOOFDSTUK III.

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering in het IIIde hoofdstuk der Grondwet, in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

§ 1. *Tweekamerstelsel.* Het stelsel van twee Kamers vond bij eenige leden bestrijding. Zij betoogden dat dit stelsel hier te lande op geen historischen grondslag rust. Het bestond niet vóór 1798, en was ook bij de Grondwet van 1814 niet aangenomen. Eerst bij die van 1815 werd het, vooral ter wille der zuidelijke provinciën, ingevoerd. Doch zoomin onder de werking der Grondwetten van 1815 en 1840, die de benoeming van de leden der Eerste Kamer aan den Koning opdroegen, als onder de tegenwoordige Grondwet, heeft het stelsel de vruchten opgeleverd, die er van verwacht werden. Inderdaad, noch als bolwerk voor de Kroon, noch als waarborg tegen overijling kan in een land, dat geene erfelijke aristocratie bezit, eene Eerste Kamer van groote beteekenis zijn. Op kunstmatige wijze samengesteld en niet in het volksleven geworteld, vermag zij in tijden van gisting de opgewonden gemoederen niet tot bedaren te brengen. In gewone tijden is zij overbodig of zelfs schadelijk; wijkt haar gevoelen over belangrijke zaken van dat der andere Kamer af, zoo kunnen daaruit conflicten ontstaan, waartegen het recht van ontbinding weinig of niet baat en die over het geheel hoogst moeilijk zijn op te lossen. Liever dan in het bestaan van twee Kamers zoeke men den waarborg tegen mogelijke overijlde besluiten der Vertegenwoordiging in een krachtig monarchaal gezag. Kan dit den stroom niet tegenhouden of leiden, eene Eerste Kamer zal het zeker nog veel minder vermogen.

De meeste leden konden zich met deze bedenkingen niet vereenigen. Het tweekamerstel, merkten zij op, bestaat hier te lande sedert zeventig jaren en is in verreweg de meeste andere constitutioneele landen eveneens aangenomen. Het draagt er toe bij om den wetgevenden arbeid met de meest mogelijke waarborgen te omringen en is daarom een zeer te waardeeren element onzer staatsregeling. Het bestaan van slechts eene enkele vergadering van vertegenwoordigers des volks levert, gelijk de geschiedenis leert, groote gevaren op. Het volk kan dwalen; het is, onder den indruk van onverwachte gebeurtenissen, licht geneigd zich door verbittering, schrik, vooroordeelen op het dwaalspoor te laten voeren. Onder den invloed van den volkswaan van den dag kan eene Kamer, rechtstreeks door de natie gekozen, plotseling overgaan tot het nemen van bedenkelijke, verstrekkende maatregelen. Ook is de mogelijkheid niet uitgesloten, dat de raadgevers der Kroon van de oogenblikkelijke stemming des volks een verkeerd gebruik wenschen te maken. Tegen het een zoowel als tegen het ander, tegen overijlde besluiten der Tweede Kamer gelijk tegen aanranding van de zijde der Regeering, behoort eene Eerste Kamer de hoofdbeginselen van wetgeving in bescherming te kunnen nemen. Het tegenwicht, dat zij in de schaal kan leggen, moge niet onder alle omstandigheden voldoende zijn, zij zal toch allicht genoeg invloed uitoefenen om menigeen tot bezinning te doen komen. Conflicten tusschen twee Kamers zijn voorzeker mogelijk, maar komen

in den regel na eenigen tijd tot oplossing. Vooral ook mag niet worden vergeten, dat eene Eerste Kamer niet alleen repressief, maar ook preventief werkt. Wilde men met het stelsel van twee Kamers breken, zoo zou men volgens enkele leden althans het zoogenaamde *referendum* moeten invoeren, dat in Zwitserland bestaat en daar, blijkens de ondervinding, zeer conservatief werkt.

Sommige leden plaatsten zich bij de bespreking van dit onderwerp op nog een ander standpunt. Naar hunne meening viel aan de bezwaren tegen het tweekamerstelsel, gelijk het hier te lande wordt toegepast, niet alle recht van bestaan te ontzeggen. Om tegen overijling te waken, was het voorschrijven van herhaalde overweging van wetsvoorstellen voldoende en geene Eerste Kamer noodig. Andere overijlde besluiten der Tweede Kamer kon de Eerste Kamer toch niet voorkomen. Conflicten tusschen beide Kamers waren alleszins denkbaar, zij het ook slechts in dezen vorm dat de eene Kamer aan de Regeering haar vertrouwen schonk, de andere het haar ontzegde. De oplossing van dergelijke conflicten kwam in den regel daarop neder dat het gevoelen van die Kamer, die den grootsten invloed uitoefende, bovendreef. Het bestaan van twee Kamers met ongeveer gelijke bevoegdheden nevens elkander, meenden deze leden, is dan ook moeilijk te verdedigen. De Eerste Kamer kan echter eene heilzame, nationale instelling worden, wanneer hare bevoegdheid beperkt en hare samenstelling gewijzigd wordt. Daartoe behoorde zij, evenals het Engelsche Hoogerhuis, geen budgetrecht uit te oefenen, en voorts zooveel doenlijk uit alle bestanddeelen der natie te worden samengesteld. Thans vertegenwoordigt de Eerste Kamer hier te lande een enkelen maatschappelijken kring, dien der hoogstaangeslagenen. Door haar met andere elementen aan te vullen, zou men kunnen bereiken dat zij de onderscheidene sociale groepen, die te zamen het volk uitmaken, vertegenwoordigde. Het volk zou dan door middel der Eerste Kamer, in een beteren vorm dan elders door middel van het *referendum*, deel hebben aan de wetgevende macht, terwijl de Tweede Kamer bovendien met de vaststelling der begrootingswetten en met het toezicht op het regeeringsbeleid belast zou blijven. De beide Kamers zouden elk hare eigen beteekenis bezitten en zouden elkander aanvullen, zonder op elkanders gebied te treden.

§ 2. *Wijze van samenstelling der Eerste Kamer.* Vrij algemeen was men van oordeel dat de Eerste Kamer, om niet eenvoudig eene doublure te zijn van de Tweede Kamer, op eene andere wijze dan deze samengesteld moest blijven. Naar veler meening kon ook de tegenwoordige wijze van verkiezing door de Provinciale Staten, die niet slecht gewerkt had, veilig behouden blijven.

Dit laatste gevoelen vond intusschen van verschillende zijden tegenspraak. Wordt, zeide men, de Eerste Kamer bij wijze van verkiezing met een trap samengesteld, dan zijn de Provinciale Staten een zeer ongeschikt college om daarbij op te treden. In dat stelsel moet het kiescollege voor de Eerste Kamer een politiek lichaam zijn, uitsluitend tot die taak geroepen. De Provinciale Staten nu zijn geen politieke, maar administratieve colleges, als zoodanig niet geschikt om eene invloedrijke staatkundige vergadering samen te stellen. Zij zijn niet ontbindbaar en moeten dat ook niet zijn. Immers de ontbindbaarheid der Provinciale Staten zou ook aan de colleges van Gedeputeerde Staten de noodige vastheid van samenstelling ontnemen en het zelfbestuur der provinciën, hetwelk met dat der gemeenten eene groote kracht onzer staatsinrichting uitmaakt, bedreigen. De onontbindbaarheid van het kiescollege voor de Eerste Kamer kan echter tot bijna onoplosbare conflicten tusschen de beide Kamers leiden. Aan den anderen kant worden de Provinciale Staten door hunne hoedanigheid van kiescollege voor de Eerste Kamer van hunne eigenlijke roeping vervreemd. Bij de verkiezingen van leden der Provinciale Staten wordt meer en meer de vraag, wie met het oog op het provinciaal bestuur de meeste aanbeveling verdient, verdrongen door deze andere, in welke richting de candidaten hunne stem voor leden der Eerste Kamer zullen uitbrengen. Reeds meermalen is het voorgekomen dat hoogst bekwame mannen, in waterschapszaken enz. grondig ervaren, uit de Staten werden verwijderd om geene andere reden, dan wijl de kiezers hen liever niet tot de samenstelling der Eerste Kamer zagen medewerken. De provinciale belangen worden hierdoor in hooge mate benadeeld. Meent men echter, dat de Provinciale Staten als politieke colleges moeten beschouwd worden, dan nog kunnen zij niet geschikt geacht worden tot de samenstelling der Eerste Kamer, die niet in het bijzonder de provinciale belangen vertegenwoordigt.

De voorstanders der bestaande wijze van verkiezing antwoordden, dat de ondervinding de gegrondheid dezer bezwaren niet had bewezen. De Provinciale Staten hadden getoond, zeer wel in staat te zijn om voor de Eerste Kamer geschikte leden te verkiezen. Het moest juist een voordeel worden geacht, dat dit staatslichaam werd verkozen door colleges, niet enkel dáártoe geroepen, maar die uit den aard hunner functiën geen uitsluitend politiek karakter bezaten. Wijziging in de zienswijze der kiezers moest ook bij het tegenwoordig stelsel op den duur tot eene veranderde samenstelling der Eerste Kamer leiden; waar dit echter, bij de onontbindbaarheid der Provinciale Staten, niet op eens kon geschieden, werd daardoor eene hoogst gewenschte mate van vastheid in de beginselen onzer wetgeving gewaarborgd. De bewering, dat de Provinciale Staten thans allengs werden bedorven, was onbewezen en kon in geenen deele worden toegegeven. Geheel buiten den invloed der politiek zouden de Staten ook dan niet blijven, wanneer zij ophielden kiescolleges voor de Eerste Kamer te zijn. Immers zij zouden de colleges van Gedeputeerde Staten blijven samenstellen, die, hoewel in hoofdzaak administratieve lichamen, toch aan de politiek niet geheel vreemd bleven. Dit laatste werd door enkele tegenstanders der tegenwoordige wijze van verkiezing toegegeven; zij wezen daarbij op het advies van Gedeputeerde Staten van Friesland, nog onlangs bij de schriftelijke gedachtenwisseling over het ontwerp van wet tot wijziging van eenige artikelen der gemeentewet door de Regeering overgelegd, en waarin de staatkundige richting van dat college duidelijk aan het licht kwam.

Mocht de verkiezing van de leden der Eerste Kamer aan de Provinciale Staten opgedragen blijven, zoo kwam het aan eenige leden wenschelijk voor dat deze colleges eventueel gelijktijdig met de Eerste Kamer zouden worden ontbonden, opdat de kiezers in de gelegenheid zouden zijn om door eene veranderde samenstelling der Staten op de samenstelling der Eerste Kamer invloed uit te oefenen. Zij erkenden de bezwaren, daaraan met het oog op den aard der Staten verbonden. Doch zoolang dezen met het doen der keuzen voor een politiek lichaam als de Eerste Kamer belast bleven, was er geen ander middel, om de ontbinding van laatstgenoemd Staatscollege aan haar doel te doen beantwoorden.

Door de leden, die eene andere wijze van verkiezing van de leden der Eerste Kamer zouden wenschen, werden verschillende denkbeelden aangegeven om daartoe te geraken.

Verscheidene leden gaven in overweging, overeenkomstig het advies van de heeren De Geer en Lohman, bij het rapport der Staatscommissie gevoegd, de leden der Eerste Kamer te doen verkiezen door dezelfde kiezers die de Tweede Kamer samenstellen, doch anders gegroepeerd, bijvoorbeeld provinciesgewijze. Op deze verkiezing zou dan wellicht het stelsel van Hare, of een ander soortgelijk stelsel, zijn toe te passen.

Een ander denkbeeld strekte om nevens de Staten ook de leden der gemeenteraden tot de keuze van leden der Eerste Kamer te roepen. Hiertegen werd aangevoerd, dat dan ook de gemeenteraden politieke lichamen zouden worden. Maar de voorstanders van het denkbeeld meenden dat daarvoor hier minder gevaar zou bestaan dan bij de Provinciale Staten, terwijl de staatkundige richting der candidaten voor het lidmaatschap der gemeenteraden ook thans reeds tot zekere hoogte in aanmerking kwam.

Nog andere leden wenschten voor de samenstelling der Eerste Kamer afzonderlijke kiescolleges te zien ingesteld. Tegen dit denkbeeld werd echter ingebracht, dat de verkiezingen voor deze colleges vermoedelijk weinig belangstelling zouden opwekken, en dat daarin slechts zoodanige personen zouden worden gekozen, van wie de kiezers vooraf wisten in welke richting zij hunne stem zouden uitbrengen, zoodat deze trap van verkiezing niet meer dan een ijdele vorm zou zijn.

Tegen het behoud der beperking van de keuze tot de hoogstaangeslagenen in de Rijks directe belastingen hadden zeer vele leden bezwaar. Niet alleen de hoogstaangeslagenen, maar ook zij die zich jegens het vaderland verdienstelijk hadden gemaakt, hetzij door de wijze waarop zij hooge betrekkingen hadden waargenomen, hetzij op andere wijze, moesten tot leden der Eerste Kamer verkiesbaar zijn. De lijst der hoogstaangeslagenen was nog niet eens eene lijst van de meest gegoeden. Een hooge aanslag in de grondbelasting belette niet, dat het grondbezit met zware hypotheken kon belast zijn; een hoog patent waarborgde nog geen aanzienlijke inkomsten. Bij gelijke gegoedheid kon iemand in de eene provincie op de lijst voorkomen, in de andere daarop ontbreken; en door allerlei toevallige omstandigheden kon men zonder eenige vermindering van gegoedheid ophouden tot de hoogstaangeslagenen te behooren. Verscheidene leden waren van oordeel, dat een kiescollege uit den aard zijner roeping van zelf zou uitzien naar mannen, die zich door gegoedheid, wetenschap, bekleede ambten, enz. onderscheidden of sociale belangen vertegenwoordigden, en dat derhalve de geheele beperking der keuze zonder bezwaar kon vervallen; het scheen toch ook weinig rationeel, kiezers en verkiesbaren beide tegelijk te beperken. Anderen achtten het beter, dat bij de wet of desnoods bij algemeenen maatregel van bestuur de verschillende categoriën van personen werden aangewezen, die voor het lidmaatschap der Eerste Kamer in aanmerking zouden komen; die aanwijzing zou er toe kunnen bijdragen, dat de verschillende sociale elementen zooveel doenlijk werden vertegenwoordigd. Sommige leden wenschten tevens voor de leden der Eerste Kamer een hoogeren leeftijd gesteld te zien.

De bestaande beperking der keuze tot de hoogstaangeslagenen vond echter ook verdedigers. Het gevoelen werd ontwikkeld, dat de Eerste Kamer zonder die beperking hare *raison d'être* zou missen, en in toenemende mate uit gewezen leden der Tweede Kamer zou worden samengesteld. Wilde men de tegenwoordige wijze van verkiezing veranderen, zoo ware het nog beter de leden der Eerste Kamer rechtstreeks te doen verkiezen, maar de beperkte keuze te behouden.

In de door de Regeering voorgestelde uitbreiding van het getal der hoogstaangeslagenen tot één op de tweeduizend zielen zagen vele leden eene verbetering; wellicht zou zelfs, naar men meende, in die richting nog iets verder kunnen worden gegaan.

Ten slotte werd door sommige leden opgemerkt, dat het zoeken naar een kunstmatigen grondslag voor de Eerste Kamer wel bewees, dat dit staatslichaam hier te lande eigenlijk een *hors d'oeuvre* was. Zij hielden zich overtuigd dat vele der bezwaren, aan het bestaan der Eerste Kamer met hare tegenwoordige bevoegdheid en samenstelling verbonden, slechts ten gevolge van toevallige omstandigheden tot dus verre minder aan het licht gekomen waren, maar in de naaste toekomst des te meer zouden worden gevoeld. Die bezwaren konden alleen worden ontgaan, door ook de bevoegdheid der Eerste Kamer te wijzigen en van die der Tweede Kamer meer dan thans te doen verschillen. Het was te betreuren, dat de Regeering niet getoond had dit te beseffen.

§ 3. *Wijze van samenstelling der Tweede Kamer.*

A. *In hoever behoort de Grondwet regelen omtrent het kiesrecht te stellen, waardoor de wetgever gebonden wordt?* Over deze vraag liepen de meeningen uiteen. Een groot deel der leden was het gevoelen toegedaan, dat de Grondwet den wetgever niet moest belemmeren in de regeling der kiesbevoegdheid naar gelang der afwisselende maatschappelijke toestanden, meeningen, verschijnselen. Het kiesrecht, zeide men, worde door de Grondwet onder de hoede der wet geplaatst, des noods met een enkel bindend voorschrift omtrent rechtstreeksche verkiezing en behoudens enkele uitsluitingen. De ondervinding heeft geleerd, hoeveel moeilijkheden al te beperkende grondwettelijke bepalingen omtrent het kiesrecht voor den wetgever kunnen opleveren. Waartoe zal men dus de bestaande beperkingen door nieuwe vervangen, waarvan, zoo zij ten minste van eenige beteekenis zijn, de toepassing aldra niet minder bezwarend kan blijken? Het is in het belang van de rustige ontwikkeling onzer Staatsinstellingen wenschelijk, dat het kiesrecht geleidelijk kan worden uitgebreid, naarmate het belang der Staatsgemeenschap dit vordert. Daartegen behoort de Grondwet geen dam op te werpen. De wensch kan zich openbaren om een anderen maatstaf van kiesbevoegdheid, andere uitwendige of innerlijke teekenen van geschiktheid toe te passen. Evenals in 1848 met den staatkundigen invloed der standen gebroken en de gegoede burgerij tot deelneming aan de verkiezingen geroepen is, kan het oogenblik komen, waarop het welbegrepen staatsbelang zal medebrengen ook aan de zoogenaamde arbeidende klasse kiesbevoegdheid toe te kennen. Maakt de Grondwet dit door het stellen eener grens, die de wetgever niet overschrijden mag, onmogelijk, zoo kan daaruit te eeniger tijd gevaar voor de bestaande staatsinrichting voortvloeien. Eene Grondwet, voegden deze leden er bij, wordt niet alleen gemaakt voor de naaste toekomst, maar moet zoo worden ingericht, dat zij naar alle waarschijnlijkheid niet spoedig weder behoeft te worden herzien. Door regelen betreffende het kiesrecht in de Grondwet zelve op te nemen, laat men dat beginsel los. Het kiesrecht toch is uit zijn aard veranderlijk en behoort dus niet geregeld te worden in de hoogste Staatswet, die zoo lang mogelijk onveranderd moet blijven.

Een niet minder groot aantal leden verklaarde met de Regeering van oordeel te zijn, dat de hoofdbeginselen, bij de toekenning van kiesbevoegdheid in acht te nemen, in de Grondwet zelve behoorden te worden geformuleerd. De Grondwet, zoo betoogden zij, mag niet zwijgen, waar het de uitoefening van een zoo gewichtig staatkundig recht des burgers geldt, de regeling zijner bevoegdheid om het meest invloedrijk deel der Vertegenwoordiging samen te stellen. Werd deze organisatie aan de wisselende inzichten van den wetgever overgelaten, zoo zou met recht de vraag kunnen worden gedaan, wat dan wèl bij de Grondwet behoorde te worden geregeld. Het kan niet in het belang eener rustige ontwikkeling onzer staatsinstellingen geacht worden, wanneer een der grondslagen van het staatsgebouw elk oogenblik kan worden gewijzigd. De Grondwet moet niet alleen de hoofdlijnen der staatsinrichting trekken, maar ook volksrechten waarborgen De mogelijkheid is niet uitgesloten, dat eene bovendrijvende staatspartij vroeg of laat haar afnemenden invloed kan willen handhaven door middel eener ongemotiveerde inkrimping van het kiesrecht. Daartegen behoort de Grondwet zooveel doenlijk te waken. Maar evenzeer tegen eene uitbreiding van het stemrecht buiten de grenzen, die het algemeen belang vereischt. De grondwetgever mag niet, door de regeling der kiesbevoegdheid geheel aan den gewonen wetgever over te laten, voet geven aan de stelling, dat het kiesrecht van nature aan een ieder zou toekomen. Hij moet wel degelijk een dam opwerpen tegen invoering van het algemeen stemrecht, dat den Staat aan groote gevaren zou blootstellen. Hij moet in elk geval de Kamer vrijwaren voor een aandrang van buiten, waaraan zij geen weerstand kan bieden zonder den schijn op zich te laden van door min of meer zelfzuchtige of bekrompen bedoelingen te worden gedreven. Dat het niet gemakkelijk is goede hoofdtrekken voor eene regeling van het kiesrecht, waardoor de wetgever ook weder niet al te zeer gebonden wordt, in de Grondwet neder te schrijven, is volkomen waar. Doch hierin kan voor den grondwetgever geen reden gelegen zijn om zich de moeilijkheden van den hals te schuiven en voor de vervulling van een wezenlijk deel zijner taak, gelijk de attributie van kiesbevoegdheid mag genoemd worden, terug te deinzen.

Van de zijde der leden, die de regeling van het kiesrecht in hoofdzaak aan den gewonen wetgever wenschten over te laten, werd hierop geantwoord, dat zij het karakter eener Grondwet eenigszins anders opvatten, en soberheid in hare voorschriften als eene voorname deugd beschouwden. Wat het gevaar betreft voor al te veelvuldige herziening van het kiesrecht, de ervaring had dit hier te lande als vrij wel hersenschimmig leeren beschouwen. Inkrimping van het kiesrecht was zeker altijd mogelijk, ook wanneer de hoofdtrekken der organisatie, die toch wel aan den wetgever eenige ruimte zouden moeten laten, in de Grondwet vervat waren. Daartegen was echter ook geen overwegend bezwaar, wanneer de volksovertuiging onder bepaalde omstandigheden ten gunste van zoodanigen maatregel mocht gestemd zijn. Toekenning van kiesrecht aan geheel onbevoegden kon worden voorkomen door in de Grondwet eene bepaling op te nemen,

waarbij enkele categoriën werden uitgesloten. Als zoodanig werden genoemd degenen die hunne aanslagen in de Rijksbelastingen niet hebben aangezuiverd, bedeelden uit openbare of bijzondere kassen, dienstboden, militairen beneden den rang van officier, enz. Eindelijk zou het, ook bij wijze van correctief van de bezwaren, die van het overlaten der regeling van het kiesrecht aan den gewonen wetgever gevreesd worden, wenschelijk zijn aan de Grondwet een provisioneel kiesreglement toe te voegen. Daardoor zou tevens worden voorkomen, dat de tegenwoordige gebrekkige regeling nog al te lang in werking bleef.

Ook onder de leden, die de hoofdtrekken van het kiesrecht in de Grondwet wenschten te zien opgenomen, waren er die zich met het denkbeeld van een provisioneel kiesreglement geheel konden vereenigen.

B. *Uitbreiding van kiesbevoegdheid.* Vele leden erkenden, dat de census een gebrekkige maatstaf van kiesbevoegdheid is, en wilden gaarne medewerken om deze op een beteren grondslag te vestigen, maar zagen in groote uitbreiding van het getal kiezers op zichzelf nog geen verbetering. De redeneering dat ieder, die belang heeft, ook recht kan doen gelden, en dat daarom het kiesrecht algemeen moet worden gemaakt, was huns inziens theoretisch volkomen onjuist. Men moet, zoo betoogden zij, zijn belang kunnen begrijpen in verband met de belangen van andere leden der maatschappij. Het kind heeft belang, dat het goed worde opgevoed. Zal men het daarom het recht toekennen om mede te beslissen over de wijze hoe? Het komt toch op het medebeslissen aan, niet op het medespreken of het verdedigen van hetgeen men voor zijn belang houdt. De Vertegenwoordiging is geen bloot adviseerend lichaam, maar neemt een beslissend aandeel in de wetgeving en oefent op het bestuur des lands grooten invloed uit. Daarin ligt het gevaar eener groote uitbreiding van stemrecht. De menigte, niet voldoende ontwikkeld om het verband en den samenhang der maatschappij te begrijpen, pleegt uitsluitend te handelen naar hare opvatting van haar eigen belang, die niet zelden geheel onjuist is. De groote hoop der kiezers wordt een blind werktuig in handen van hen, die er het best mede weten om te gaan, om het even of zij vijanden dan wel vrienden der vrijheid verdienen te heeten. Bijna altijd komt het volk ten slotte bedrogen uit. De elders verkregen ondervinding heeft de schaduwzijden, aan algemeen of zeer uitgebreid stemrecht verbonden, in ruime mate doen kennen.

Een kiesstelsel, waarbij aan ieder burger als zoodanig invloed zou worden toegekend op de behartiging van 's lands hoogste belangen, zonder eenigen waarborg dat dit gewichtig recht werd toevertrouwd aan personen, die zich van de uitoefening daarvan behoorlijk rekenschap konden geven, kwam dan ook aan deze leden hoogst onstaatkundig voor. Dan alleen zou zonder overwegend bezwaar tot groote uitbreiding van kiesbevoegdheid kunnen worden overgegaan, wanneer de Vertegenwoordiging, in stede van eenvoudig het resultaat te zijn van de numerieke meerderheid der kiezers, uit afgevaardigden van verschillende maatschappelijke klassen of sociale belangen was samengesteld. Hierbij werd herinnerd aan het voorstel, in 1883 bij de Belgische Kamer van Afgevaardigden door een viertal harer leden ingediend.

Bij deze zienswijze sloot zich die van eene andere groep van leden tot zekere hoogte aan. De hier bedoelde leden stelden op den voorgrond, dat er van een natuurlijk recht, om tot het kiezerschap te worden toegelaten, geen sprake zijn kon; veeleer is deelneming aan de verkiezingen een publieke last, die kan worden vergeleken met het dragen der wapenen tot 's lands verdediging of met het zitting nemen in de jury, waar zij bestaat. Regeering en Vertegenwoordiging hebben te beoordeelen aan wie in 's lands belang kiesbevoegdheid behoort te worden toegekend, en mogen zich daarbij door geen vrees voor ontevredenheid van de niet-stemgerechtigden laten leiden. Achten zij het raadzaam het stemrecht aanmerkelijk uit te breiden, zoo is daarbij in elk geval in acht te nemen dat het niet aan individu's, maar aan hoofden van gezinnen verleend worde. Alleen deze toch zijn vertegenwoordigers van de sociale kringen, waaruit de maatschappij bestaat, en als zoodanig bevoegd om over maatschappelijke belangen een oordeel uit te spreken. Des noods, meenden enkelen dezer leden, zou men het kiesrecht tot alle hoofden van gezinnen en derhalve ook tot de arbeidende klasse kunnen uitbreiden, wanneer men namelijk de ingezetenen in een zeker aantal kringen verdeelde en ieder kiezer in zijn eigen kring zijne stem liet uitbrengen. De meeste leden van deze groep waren echter van oordeel, dat ter verkiezing van eene Kamer met zoo uitgebreide bevoegdheid, als hier te lande de Tweede Kamer bezit, het kiesrecht vooreerst niet aan alle hoofden van gezinnen kon worden toegekend. Wel zouden alle hoofden van gezinnen afgevaardigden kunnen zenden naar eene Eerste Kamer, die geen budgetrecht uitoefende, en er daardoor toe kunnen bijdragen, dat dit Staatslichaam zooveel mogelijk alle sociale groepen vertegenwoordigde.

Eene derde groep van leden was niet bevreesd voor eene groote uitbreiding van kiesbevoegdheid. Naar het oordeel dezer leden mochten ingezetenen, die belangstelling betoonen in de publieke zaak en eenige waarborgen van geschiktheid opleveren, niet geweerd worden. Eene regeling, als thans door de Regeering beoogd werd, zou er toe leiden dat kiesbevoegdheid werd toegekend aan hen, die er niet om vragen, terwijl zij, die op kiesrecht aandringen, dit niet zouden erlangen. Aan het weren van het meest ontwikkeld deel der arbeidende klasse was grooter gevaar verbonden, dan de toelating kon medebrengen. Het gewicht der beweging naar het zoogenaamd algemeen stemrecht mocht niet miskend worden. Juist waar de invloed der Vertegenwoordiging ver reikt, zoo werd van deze zijde verder betoogd, mag tegen een groote uitbreiding van stemrecht niet worden opgezien. Dezelfde reden toch, die de gegoede burgerij genoopt heeft om op de invoering van rechtstreeksche verkiezingen aan te dringen, zal de minder gegoede ingezetenen meer en meer naar kiesbevoegdheid doen verlangen. Die reden bestaat in het bewustzijn dat zij, die aan de verkiezingen deelnemen, daarin een grooteren waarborg vinden voor eene goede behartiging hunner belangen. Elke maatschappelijke klasse denkt in de eerste plaats aan hare eigen belangen, en het valt moeilijk te ontkennen, dat die van de niet vertegenwoordigde klassen niet altijd op voldoende wijze worden behartigd. Kan men den wensch naar eene groote uitbreiding van kiesrecht derhalve niet onbillijk noemen, de samenstelling der gemeenteraden bewijst over het geheel, dat daarvan hier te lande geene nadeelige gevolgen zijn te vreezen.

Algemeen stemrecht, ging men voort, is eene minder juiste uitdrukking voor hetgeen beoogd wordt. Altijd zullen sommige categoriën van ingezetenen uitgesloten blijven. Het percentage der bevolking, dat tot kiezen bevoegd is, verschilt bijv. in Frankrijk en in Duitschland aanmerkelijk. Reeds de leeftijd, waarop de meerderjarigheid invalt, oefent daarop grooten invloed uit. Behalve minderjarigheid zouden echter ook andere gronden van uitsluiting zijn aan te nemen. Als zoodanig mogen worden genoemd volslagen gebrek aan ontwikkeling, gemis van oeconomische zelfstandigheid, geheele ondergeschiktheid aan anderen. Zij die niet kunnen lezen en schrijven, bedeelden, dienstboden, militairen beneden den rang van officier, kunnen uit den aard der zaak voor uitoefening van het kiesrecht niet in aanmerking komen. Eene dergelijke beperking der kiesbevoegdheid rust op rationeele gronden, terwijl elke andere grenslijn willekeurig is. De ontwikkelde werklieden, die in eigen onderhoud voorzien en rechtstreeks of indirect in de algemeene lasten bijdragen, kunnen zonder bezwaar tot de stembus worden toegelaten.

Het beginsel van algemeen stemrecht, behoudens eenige uitsluitingen, wordt verdedigd in eene Nota, door den heer Oldenhuis Gratama in de afdeeling, waartoe dat lid behoorde, voorgelezen en aan den rapporteur ter hand gesteld, en die door de Commissie van Rapporteurs aan dit Verslag is toegevoegd. Ook verschillende andere onderwerpen, bij het derde hoofdstuk der Grondwet geregeld, worden in die Nota behandeld.

Enkele leden verklaarden hetzelfde beginsel voor te staan, doch alleen onder voorwaarde dat op het beginsel van rechtstreeksche verkiezingen werd teruggekomen en de keuze van leden der Tweede Kamer voortaan met een trap geschiedde.

Van den kant der tegenstanders eener groote uitbreiding van kiesbevoegdheid werd geantwoord, dat zoolang geen kiezersexamen werd ingevoerd, elke grenslijn, naar uiterlijke kenteekenen te trekken, inderdaad veel willekeurigs

had, doch dat de onderscheiding tusschen ingezetenen die oeconomisch onafhankelijk dan wel afhankelijk zijn, al dan niet kunnen lezen en schrijven, al dan niet dienstbaar of onder de wapenen zijn, evenzeer op willekeur berustte. Waarom moet de bedeelde rechteloos zijn, waarom de man, die niet schrijven kan, waarom de militair die gedwongen wordt in het gelid te komen? Hoe zal het aangeprezen stelsel worden toegepast bijvoorbeeld ten aanzien der tijdelijk bedeelden, die elken winter in grooten getale moeten geholpen worden? Zal men aan de vrouw, die toch ook haar deel in de algemeene lasten draagt en zelfs sommige openbare betrekkingen bekleedt, kiesbevoegdheid blijven onthouden?

Zeer vele leden kwamen ten slotte daarin overeen, dat, wanneer de hoofdtrekken der regeling van het kiesrecht in de Grondwet worden opgenomen, in den kiezer moet worden verlangd dat hij behoore tot de klasse van gezeten burgers, of, zooals de Commissie van Maart 1848 het uitdrukte, een teeken van vastigheid in de maatschappij kunne aanwijzen. De meesten dezer leden gaven echter toe, dat losmaking van den band tusschen belastingen en kiesrecht in menig opzicht aanbeveling verdiende, vooral ook in het belang eener goede inrichting van het belastingstelsel. Kon voor het gezeten burgerschap, voor de maatschappelijke vastheid en zelfstandigheid een betere maatstaf worden aangewezen dan het betalen van een zeker bedrag aan belasting, zij zouden gaarne medewerken om dien anderen maatstaf te doen aannemen en hadden daarom in beginsel geen bezwaar tegen den maatstaf der huurwaarde.

Door eenige leden werd voorts het denkbeeld ontwikkeld, dat de Grondwet zich niet tot het opnemen van één enkelen maatstaf van kiesbevoegdheid behoorde te bepalen. De Vertegenwoordiging, zoo redeneerden zij, is de instelling waardoor het volk zijne staatkundige overtuiging uitspreekt. Wie geene staatkundige overtuiging heeft, of zijne overtuiging niet kan uitspreken omdat hij de noodige zelfstandigheid mist, moet van het kiesrecht worden uitgesloten. Politieke bekwaamheid en politieke zelfstandigheid behooren de grondslagen der kiesbevoegdheid uit te maken. Nevens het kenmerk, waaruit die beide eigenschappen worden *afgeleid* — hetzij census of huurwaarde — neme de Grondwet het kenmerk op, dat die eigenschappen *aanwijst*. Met andere woorden, zij huldige het kiesrecht der capaciteiten.

De Regeering zegt in de Memorie van Toelichting, dat de behoefte aan herziening van art. 76 der Grondwet vooral gevoeld is omdat men heeft ingezien, » dat het aannemen van de betaling van zekere som in de directe Rijksbelastingen als eenigen maatstaf van geschiktheid der kiezers groote bezwaren had". Ook naar haar oordeel moet dus het doel zijn kenmerken te zoeken, waaruit de geschiktheid der kiezers is af te leiden. Nu kan voorzeker de huurwaarde als zoodanig in aanmerking komen. Maar dan blijft toch altijd waar, wat reeds Thorbecke in 1848 leerde, dat daar waar méér dan een vermoeden van ontwikkeling en onafhankelijkheid bestaat, het kiesrecht behoort te worden toegekend *zonder* eene voorwaarde, van welke die eigenschappen in geen geval afhankelijk zijn (*Bijdrage tot de herziening der Grondwet*, blz. 63).

Deze leden zouden het dan ook ernstig betreuren indien ook nu weder, evenals bij de grondwetsherziening van 1848, ten behoeve van de zoodanigen geene afzonderlijke bepaling gemaakt werd, en konden zich niet nederleggen bij de weinig gemotiveerde verklaring der Regeering, dat zij » waarde hecht aan het vaststellen van één enkelen grondwettigen grondslag van het kiesrecht" (Memorie van Toelichting, blz. 3). Te minder, waar de tegenwoordige Minister van Binnenlandsche Zaken zelf eenmaal verklaarde, dat het veel beter ware de capaciteiten aan de verkiezingen te doen deelnemen (*Handelingen* 1869/1870, blz. 516). De formule ware niet moeilijk te vinden. Men zou bijvoorbeeld kunnen bepalen: »Het kiesrecht wordt toegekend aan allen, die hebben voldaan aan de eischen van bekwaamheid, krachtens de wet gevorderd voor de benoembaarheid tot eenig openbaar ambt, voor de vervulling van eenige bediening of voor de uitoefening van eenig bedrijf." Die eischen zouden bij eene redactie in dezen geest ook kunnen worden gesteld bij een algemeenen maatregel van bestuur, door de wet verordend. Hierdoor zouden een groot aantal ingezetenen tot het kiesrecht worden geroepen. De voorstanders van dit denkbeeld wenschten het met aandrang aan de nadere overweging der Regeering aan te bevelen, en haar in elk geval uit te noodigen om eene opgave te doen samenstellen van de betrekkingen en bedrijven, die onder eene dergelijke bepaling zouden vallen.

De meeste der leden, die zich hierover uitlieten, konden zich intusschen met het stelsel der Regeering, om slechts één enkelen grondslag van het kiesrecht aan te nemen, wel vereenigen, en zagen geen voldoende reden om voor de zoogenaamde capaciteiten een afzonderlijk voorschrift vast te stellen. Hoe eenvoudig toch de voorgestelde bepaling scheen te zijn, bij de toepassing zouden ongetwijfeld groote bezwaren rijzen. De meeste der bedoelde personen zouden, werd eene matige huurwaarde als maatstaf aangenomen, reeds daardoor kiesgerechtigd worden. En bovendien, voegden sommigen er bij, zijn niet altijd de theoretisch ontwikkelden, maar veeleer zij, die in oeconomischen zin een zelfstandig bestaan hebben, als de meest geschikte kiezers aan te merken.

C. *Kiesdistricten.* Met de Staatscommissie waren sommige leden van oordeel, dat de beslissing der vraag, of het Rijk in kiesdistricten zal worden verdeeld, aan den gewonen wetgever ter beslissing moet worden overgelaten. Immers nog voortdurend werden nieuwe stelsels uitgedacht, om de Vertegenwoordiging beter dan tot heden tot de uitdrukking te maken van de verschillende stroomingen der openbare meening, en het scheen niet goed gezien, de toepassing van een dezer stelsels bij de Grondwet uit te sluiten. Het voorschrift omtrent de kiesdistricten kon bovendien gemakkelijk worden ontdoken; ook bij verdeeling des Rijks in twee kiesdistricten zou toch aan de letter der Grondwet voldaan zijn.

De meerderheid wenschte den gewonen wetgever ten opzichte der kiesdistricten niet geheel vrij te laten. In de verdeeling in kiesdistricten zag men de beste wijze om de minderheden te doen vertegenwoordigen, die tot dusver was uitgevonden. Ook bij districtsgewijze verkiezing bleef invoering van een proportioneel kiesstelsel mogelijk. Doch toepassing van een dergelijk stelsel, geheel zonder verdeeling des Rijks in kiesdistricten, zou hoogstwaarschijnlijk tot zonderlinge uitkomsten leiden. In plaats van staatkundige richtingen zouden alleen speciale belangen worden vertegenwoordigd; met betrekking tot het algemeen regeeringsbeleid zouden de vertegenwoordigers dier belangen door geenerlei onderlingen band verbonden zijn. Sommige streken des lands zouden allicht in het geheel niet vertegenwoordigd worden.

Voor eene Kamer met beperkte bevoegdheid, waarin volgens een deel der leden de Eerste Kamer moest worden hervormd, konden de verkiezingen echter huns inziens zonder bezwaar volgens een proportionneel stelsel over het geheele land tegelijk plaats hebben.

Art. 80. *Huurwaarde der woning grondslag van kiesbevoegdheid.* Dit hoofdbeginsel der voorgestelde regeling vond bij vele leden instemming. De huurwaarde scheen inderdaad als een goed teeken van gezeten burgerschap te beschouwen. Men vreesde echter, dat de toepassing tal van bezwaren zoude opleveren.

Zullen er, zoo werd gevraagd, lijsten worden opgemaakt van de woningen, waarvan de gebruikers tot kiezen bevoegd zullen zijn? En hoe zal de huurwaarde worden geschat? Schattingen *ad hoc* zouden zeer omslachtig zijn en geen voldoende waarborgen voor onpartijdigheid opleveren. De bestaande schattingen voor de personeele belasting zijn hier nog minder bruikbaar. Uit de Memorie van Toelichting schijnt te kunnen worden afgeleid, dat de Regeering de schattingen der gebouwde eigendommen voor de grondbelasting zou wenschen te volgen. Door sommige leden werd opgemerkt, dat die schattingen in enkele deelen des lands over het algemeen veel te hoog zijn. Doch ook leden, die aan dit bezwaar minder gewicht hechtten, waren van oordeel dat het overnemen der schattingen van de gebouwde eigendommen volstrekt niet alle moeilijkheden zou wegnemen.

Zullen daardoor bijvoorbeeld de bewoners van schepen

niet worden uitgesloten? Hun getal bedroeg volgens de laatste tienjarige volkstelling 9402.

Ten plattelande zijn veelal kleinere nevengebouwen, die men niet in gebruik heeft, in de schatting begrepen. Aan deze bedenking ware wellicht tegemoet te komen door het »*gevestigd zijn*" als eisch te stellen; eene wijziging ven redactie, waardoor tevens beter tegen het kweeken van kiezers door middel van een fictief in gebruik nemen zou kunnen worden gewaakt.

Minder gemakkelijk schijnen de bezwaren op te lossen, aan de schatting van gedeelten van perceelen verbonden. Volgens de Memorie van Toelichting omvat het woord *woning* »niet alleen boven- en onderhuizen, maar ook appartementen, die afzonderlijk bewoond worden, zoodat ook degenen, die, gelijk men zegt, op kamers wonen, het kiesrecht deelachtig zullen kunnen worden". De bedoeling is dus klaarblijkelijk allen te omvatten, die gedeelten van perceelen bewonen, begrepen in art. 24 § 2 en 5 der wet op het personeel. Zullen nu echter, wanneer in een huis kamers verhuurd worden, om te weten wie aan het gebruik daarvan kiesrecht ontleenen, èn die kamers, èn het overblijvend gedeelte moeten worden getaxeerd? Of zal de hoofdbewoner *per se* kiezer zijn, en zal het alleen van de huurwaarde der bedoelde kamers afhangen, of ook de bewoners daarvan het kiesrecht zullen erlangen? In het eerste geval zal het kunnen gebeuren, dat een dergelijk huis aan niemand kiesbevoegdheid verschaft; in het tweede geval kan eene woning door onderverdeeling meer kiezers opleveren, dan de huurwaarde medebrengt. Eene andere vraag is het of het doel, dat de Regeering hier beoogt, bereikbaar is. De bewoners van gedeelten van perceelen, als bedoeld zijn bij art. 24 § 2 der wet op het personeel, zijn met de bewoners van geheele huizen ongeveer op ééne lijn te stellen; maar de bewoners van gestoffeerde kamers vormen eene geheel andere categorie. Nu zal het uiterst bezwarend zijn een cijfer van huurwaarde te vinden, dat voor deze beide categoriën tot bevredigende uitkomsten leiden kan. Gesteld dat bijvoorbeeld voor Amsterdam de huurwaarde op f 250 à f 300 bepaald werd, zoo zouden ongetwijfeld vele door zoogenaamde capaciteiten bewoonde kamers die grens niet bereiken. De leden, die voor eene afzonderlijke bepaling ten behoeve der capaciteiten gestemd waren, vonden hierin opnieuw grond voor hun gevoelen. Het begrip van *woning* kon zich dan bepalen tot afzonderlijke woningen en afgezonderde gedeelten van perceelen, zooals bedoeld zijn bij art. 24 § 2 der wet op het personeel.

Eene andere bedenking betrof de veranderlijkheid der huurwaarde, die bijvoorbeeld tegenwoordig op vele plaatsen achteruitgaat. In hoever vroeg men, zal daarmede rekening worden gehouden? Wel beroept zich de Regeering op het voorbeeld van Engeland, maar naar het schijnt niet geheel te recht. Het gronddenkbeeld van het Engelsche kiesstelsel is, dat het kiesrecht gepaard gaat met de bewoning van bepaalde huizen, waarop de verplichting kleeft om bij te dragen in sommige belastingen, in het bijzonder de *poor rate*, die aan weinig verandering onderhevig zijn. Doch de huurwaarde, waarop wordt voorgesteld het kiesrecht hier te lande in het vervolg te vestigen, is een zeer veranderlijk object.

Het minimum van huurwaarde, in het voorgesteld artikel opgenomen, was naar veler oordeel te hoog. Volgens eene berekening, in de Memorie van Toelichting voorkomende, zouden er, indien elke aanslag wegens gebouwd eigendom kiesbevoegdheid verleende, vermoedelijk omstreeks 775,000 kiezers zijn. Werd voor het geheele land een minimum van jaarlijksche huurwaarde van f 50 aangenomen, zoo zou het aantal kiezers nog slechts 395 000, of 51 pct. van het geheele getal der hier in aanmerking komende hoofden van huisgezinnen bedragen. Voor de plattelandsgemeenten van Overijssel, Drenthe en Limburg, waaromtrent de Memorie van Toelichting eene afzonderlijke berekening bevat, is de verhouding uit den aard der zaak nog veel ongunstiger. Bij een minimum van jaarlijksche huurwaarde van f 70 voor het geheele land zou men slechts 296 000 kiezers bekomen. Daar het echter niet in de bedoeling ligt, het minimum voor alle gemeenten gelijk te stellen, maar wel om voor de gemeenten, waar de levensstandaard hooger is, ook hoogere minima te bepalen, schijnt veilig te mogen worden aangenomen, dat voor die gedeelten des lands, waar de huurwaarden het laagst zijn, in geen geval een hooger minimum dan dat van f 50 zal kunnen worden bepaald, indien men althans niet op tal van plaatsen het kiesrecht wil ontnemen aan ingezetenen, die het nu reeds bezitten. De wetgever zal mitsdien aanstonds tot de uiterste grens moeten gaan, waartoe de Grondwet hem vrijheid geeft, en voor eene latere uitbreiding van kiesrecht zal geenerlei speelruimte overblijven. Dit nu keurde men af. Het scheen verkeerd, dat een grondwettelijk voorschrift aan iedere toekomstige vergrooting van het getal kiezers in den weg zou staan. Beter ware het, een zeer laag minimum te noemen, bijvoorbeeld f 24 of f 32, zoodat de wetgever ook voor de gemeenten met de laagste huurwaarden een hooger dan het grondwettelijk minimum zou kunnen bepalen; of wel, dit minimum geheel achterwege te doen blijven, en de bepaling van het minimum van jaarlijksche huurwaarde voor iedere gemeente aan den gewonen wetgever over te laten. Dit laatste denkbeeld vond echter ook bestrijding. Verscheidene leden meenden, dat daardoor aanleiding zou worden gegeven tot een voortdurend drijven naar uitbreiding van kiesbevoegdheid, dat ten slotte op invoering van algemeen stemrecht moest uitloopen.

Bleef het grondwettelijk minimum behouden, zoo moest, naar men meende, in elk geval voor de gemeenten met den laagsten levensstandaard een maximum daarnevens staan. Anders zou toch de wetgever vrijheid hebben, om het minimum voor die gemeenten bijvoorbeeld op f 100 of 150 te bepalen en mitsdien het kiesrecht binnen zeer enge grenzen te beperken. Ook het opnemen in de Grondwet van een maximum voor de gemeenten met hooge huurwaarden, overeenkomstig het denkbeeld der Staatscommissie, vond voorstanders. Hiertegen werd echter opgemerkt, dat de voorgeschreven verhouding tusschen het getal kiezers en het zielental der bevolking door het stellen van een zoodanig maximum allicht zou worden verbroken.

Volgens de Memorie van Toelichting is het de bedoeling, dat geen lager minimum van huurwaarde dan f 50 zal mogen worden gesteld voor die gedeelten des lands, waar men het goedkoopst woont. Deze bedoeling is echter in het voorgedragen artikel niet duidelijk uitgedrukt. Het laat den wetgever vrijheid, gemeenten van hoogeren levensstandaard tot uitgangspunt te kiezen en daarop het minimum van f 50 toe te passen. Geschiedde dit, zoo zou de gestelde grens weinig beteekenen en eigenlijk alleen hen, die geen woning hebben, uitsluiten. Men meende daarom dat in het artikel duidelijk moest worden gezegd, dat het minimum geldt voor de gemeenten met den laagsten maatschappelijken standaard.

De verhouding tusschen het getal kiezers en het zielental der bevolking, die de Regeering als maatstaf ter bepaling der vereischte huurwaarde in de verschillende gemeenten wenscht te zien aangenomen, kwam aan sommige leden voor, althans eenigen waarborg tegen eene willekeurige regeling op te leveren. Het scheen niet irrationeel, dat er bij de beoogde evenredige verdeeling van het kiesrecht aanvankelijk 252 000 kiezers zouden zijn, of ongeveer 6 pct. der bevolking, gelijk in de Memorie van Toelichting ondersteld wordt. Wel zouden op deze wijze niet alle ongelijkmatigheden ontgaan worden. Doch men moest zich bij de regeling van het kiesrecht niet afvragen of deze of gene individu kiesgerechtigd zou worden, maar veeleer of eene bepaalde klasse van ingezetenen tot de stembus zou worden toegelaten. Van dit standpunt was er voor eene regeling, waarbij in elke gemeente een zeker percentage der bevolking kiesrecht zou erlangen, veel te zeggen.

De meeste leden waren echter van oordeel, dat deze maatstaf geheel willekeurig was en tot de meest zonderlinge anomaliën zoude leiden. Er zullen, zeide men, eenige typen van gemeenten worden uitgezocht, om daarna volgens eene rekenkunstige formule tot de regeling van het kiesrecht in de overige te geraken. Doch de onderstelling waarop deze wijze van handelen berust, dat namelijk de verhouding tusschen voor het kiesrecht in aanmerking komende personen en zielental in elke gemeente ongeveer dezelfde zou zijn, is geheel onjuist. Het verschil in plaatselijke gesteldheid tusschen de verschillende gemeenten doet ook deze verhouding ver uiteenloopen. In kleine welvarende gemeenten, met buitenplaatsen en een groot aantal eigengeërfde landbouwers, zal zij eene geheel andere zijn dan bijv. in fabriekplaatsen. Het voorge-

dragen stelsel, blijkbaar door de Regeering aangegrepen om de moeilijkheid van eene regeling der huurwaarde naar plaatselijke gesteldheid te ontgaan, rust op geen houdbaren grondslag en werd reeds bij de behandeling der kieswet van 1850 op afdoende gronden bestreden. (Zie o. a. de redevoeringen van den heer Duymaer van Twist en van den Minister van Binnenlandsche Zaken in de zittingen der Tweede Kamer van 6 en 8 Juni 1850.)

Werd het voorgesteld artikel onveranderd in de Grondwet opgenomen, zoo zou de wetgever zich naar veler meening onmogelijk voor alle gemeenten stipt kunnen houden aan dezelfde globale verhouding tusschen het getal kiezers en het zielental, hetzij die verhouding dan 6 pct. of een ander cijfer mocht bedragen. Om al te groote ongerijmdheden te vermijden, zou hij wel moeten eindigen, met het vereischte minimum van huurwaarde vrij willekeurig tusschen f 50 voor de minst welvarende gemeenten en f 200 à f 300 voor de groote steden te regelen. Hij zou dit kunnen doen zonder de Grondwet te schenden. Immers ook zonder dat hem uitdrukkelijk werd vergund, wegens bijzondere redenen van de voorgeschreven evenredigheid af te wijken, zouden de in het artikel opgenomen en in eene Grondwet zonderling genoeg luidende woorden »*zooveel mogelijk ongeveer*" hem tot bijna iedere afwijking vrijheid laten. Een minimum van huurwaarde van f 200 à f 300 voor de groote steden, waar beneden de wetgever niet zou kunnen gaan, kwam aan deze leden echter veel te hoog voor; niet slechts het meest ontwikkeld deel der arbeidende klasse, maar ook een groot gedeelte der capaciteiten zou daardoor op den duur van kiesbevoegdheid verstoken moeten blijven. Zelfs voor Amsterdam zou, naar hunne meening, geen hoogere huurwaarde dan f 100 à f 150 behooren te worden vereischt; de gezeten werkman betaalt daar toch in den regel niet meer huur dan f 2 à f 2,25 's weeks, en de schattingen zullen veelal nog beneden de werkelijke huurwaarde blijven. Deze bezwaren zouden worden voorkomen door, gelijk reeds werd aangegeven, de tweede zinsnede der eerste alinea van het voorgesteld artikel te laten vervallen, zoodat de wetgever vrij bleef om het minimum van jaarlijksche huurwaarde voor iedere gemeente naar goedvinden te bepalen.

Door de voorstanders van eene afzonderlijke bepaling ten behoeve der capaciteiten werd opgemerkt, dat daardoor reeds vele bezwaarlijk te verdedigen uitsluitingen van het kiesrecht zouden worden weggenomen, zonder dat men nog de geheele regeling der vereischte huurwaarde aan den wetgever behoefde over te laten.

Doch ook nog langs een anderen weg zou aan verschillende der bedenkingen, waartoe het voorgedragen stelsel aanleiding gaf, kunnen worden te gemoet gekomen. Men zou namelijk de gemeenten in een zeker aantal groepen kunnen verdeelen, en, voor de gemeenten van den laagsten levensstandaard het minimum van f 50 aannemende, voor elke der overige groepen een cijfer van huurwaarde kunnen vaststellen, dat kon gerekend worden ongeveer dezelfde maatschappelijke stelling te vertegenwoordigen. Eene dergelijke vergelijking, zoo werd opgemerkt, komt nu reeds voor in art. 5 der wet op het personeel. Al moge die schaal thans niet meer juist zijn, bij het betrokken departement van algemeen bestuur zullen toch wel gegevens voorhanden zijn of kunnen worden verkregen, die tot eene betere regeling kunnen leiden. Hiertegen kan niet worden ingebracht, dat op deze wijze al de bezwaren, aan regeling naar de plaatselijke gesteldheid volgens art. 76 der bestaande Grondwet verbonden, zouden herleven. Immers onderlinge vergelijking van een enkelen factor, van de huurwaarde, gedeeltelijk reeds voorbereid door de regeling bij de wet op het personeel, is eene geheel andere zaak dan het zoeken naar een evenredigen belastingcensus in verband met de drie directe Rijksbelastingen.

Er waren ook leden, die aan het eerste der beide stelsels, in het ontwerp der Staatscommissie opgenomen, de voorkeur gaven. Wel was daarmede het bezwaar verbonden, dat het kiesrecht werd vastgeknoopt aan eene belasting, geheven naar eene verouderde wet en welker heffing velen bovendien aan de gemeenten wenschen te zien overgelaten. Maar in dit bezwaar was door eene gewijzigde redactie te voorzien. Minder gemakkelijk was het bezwaar te ontgaan, dat krachtens eene eenvoudige wijziging van redactie in de wet op het personeel, zonder verandering in het wezen der zaak, elk huurder, ook hij die nu gedeeltelijk is vrijgesteld, zou kunnen gezegd worden ten volle te zijn aangeslagen, in welk geval de onderscheiding, waarop dit stelsel berust, zou komen te vervallen. Doch wat hiervan ware, geen dezer bezwaren gold tegen aanneming van dit stelsel bij een voorloopig kiesreglement, waartoe het aan deze leden zeer geschikt voorkwam.

Overigens zoude men, ter betere beoordeeling van het voorgedragen stelsel, gaarne opgaven zien overgelegd waaruit in hoofdzaak zoude blijken, hoeveel gemeenten voor het minimum van jaarlijksche huurwaarde in aanmerking kunnen komen, alsmede, aangenomen dat dit minimum op f 50 wordt gesteld, op welke wijze ongeveer de vereischte huurwaarde voor de onderscheidene andere gemeenten zal moeten opklimmen, om eene gelijke verhouding tusschen bevolking en aantal kiezers te verkrijgen. Tevens zoude men er prijs op stellen om deze opgaven, althans voor eenige gemeenten in verschillende provinciën, te zien aangevuld met een staat van het getal kiezers, dat daar volgens de laatste bevolkingscijfers naar de aan te nemen huurwaarde zou worden aangetroffen, vergeleken met het aantal der tegenwoordige kiezers. Men verzocht de Regeering, deze gegevens aan de Kamer wel te willen verschaffen.

Rechtstreeksche verkiezing. Enkele leden eener afdeeling meenden dat het woord »*rechtstreeks*", hoe groote historische beteekenis het ook hebben moge, thans wel uit het artikel kon vervallen. Het ware toch denkbaar dat een kiesstelsel werd uitgedacht met vernuftige combinatiën, tegen de invoering waarvan dit woord een hinderpaal zou kunnen zijn. Hetgeen er in de rechtstreeksche verkiezingen goeds gelegen is, zou door de weglating toch geenerlei gevaar loopen te loor te gaan.

De meeste leden der bedoelde afdeeling konden hiermede niet instemmen. Immers ook nu nog werden er voorstanders van verkiezingen met een trap gevonden; en in elk geval zou de verwijdering van eene uitdrukking als deze, die het hoofdbeginsel der grondwetsherziening van 1848 in zich bevatte, groot wantrouwen in den lande opwekken.

»*Mannelijke ingezetenen*". Verscheidene leden wenschten de vrouw niet uitdrukkelijk te zien uitgesloten. Al moge voor het oogenblik toekenning van kiesbevoegdheid aan vrouwen niet gewenscht voorkomen, de meeningen hieromtrent kunnen veranderen. Moet dan daarvoor grondwetsherziening plaats hebben? Zelfs kan het, met het oog op de interpretatie van den Hoogen Raad, de vraag zijn of weglating van het woord »*mannelijke*" wel voldoende is, en of den wetgever niet uitdrukkelijk vrijheid moet worden gegeven om ook vrouwen toe te laten.

Andere leden wilden dit woord behouden zien. Zoolang de vrouw van sommige persoonlijke lasten, zooals van den dienst bij de militie en schutterijen, is vrijgesteld, behoort zij ook niet kiesbevoegd te zijn. Te minder omdat daaruit logisch zou volgen, dat zij ook moest kunnen worden gekozen, waarvoor de tijd nog niet gekomen was. Weglating van het woord »*mannelijke*", nu het eenmaal was voorgesteld, zou wel degelijk op de jurisprudentie van den Hoogen Raad van invloed kunnen zijn. Ook als protest tegen het denkbeeld, dat het kiesrecht van nature aan ieder individu toekomt, was dit woord in het artikel zeer goed op zijne plaats.

»*Hoofden van huisgezinnen*". Uit de Memorie van Toelichting valt af te leiden, dat de Regeering deze uitdrukking wil verstaan hebben in den ruimen zin, waarin de Romeinsche rechtsgeleerden iemand *paterfamilias* noemden. Dat is volgens Ortolan (*Instituts*, I, 384): » Les personnes *sui juris* indépendantes de toute puissance"; of volgens Puchta (*Institutionen*, II, 488): » Personen die gegenwärtig frei sind von *patria potestas*". Ofschoon deze beteekenis aan de gemelde uitdrukking wel kan worden toegekend, schijnt zij toch niet alledaagsch. Zoo wordt bijvoorbeeld in art. 24 der wet op het personeel, kennelijk in anderen zin, gesproken van » de hoofden der huisgezinnen of de personen, gebruikers der perceelen of der afgezonderde gedeelten van dezelve". Is het nu wel boven allen twijfel verheven, dat in het voorgesteld artikel onder »*hoofden van huisgezinnen*" ook zij te verstaan zijn, die, gelijk men zegt, op kamers wonen? En welke reden is er eigenlijk om wel

aan hen, maar niet aan meerderjarigen die ten huize hunner ouders wonen, zoo zij overigens aan de gestelde eischen voldoen, kiesbevoegdheid toe te kennen? De meerderjarige, die bij zijn vader of zijne moeder-weduwe inwoont, zal bijvoorbeeld door overlegging van een contract van huur der door hem gebruikte kamers bewijzen, dat zijne woning de gevorderde huurwaarde bezit. Moet hij alsdan als kiezer worden toegelaten? Zoo ja, wat beteekent dan de voorwaarde, dat men behalve meerderjarig enz. ook nog hoofd van huisgezin, huisvader moet zijn? Waar de gebezigde uitdrukking niet bedoelt, ongehuwden uit te sluiten, schijnt zij in elk geval niet gelukkig gekozen. Verscheidene leden wenschten haar dan ook uit het artikel te zien vervallen. Anderen wilden echter dit criterium op de eene of andere wijze behouden zien.

Minder juist zegt overigens de Regeering op blz. 3 der Memorie van Toelichting, dat zij het kiesrecht wil toekennen »aan elken huisvader, die werkelijk in de directe lasten draagt". Al volgt van deze laatste woorden eene nadere uitlegging, toch passen zij minder in de toelichting van een voorstel, dat juist strekt om den band tusschen belastingen en kiesrecht op te heffen.

»*Krachtens eenig persoonlijk of zakelijk recht*". Zal het niet somtijds moeilijk zijn uit te maken, wie krachtens eenig persoonlijk of zakelijk recht eene woning in gebruik hebben? Hoe zal bijvoorbeeld worden gehandeld, wanneer meerderjarige broeders een hun gemeenschappelijk toebehoorend perceel te zamen bewonen? Zal dan wellicht alleen hij, die op het kohier der personeele belasting als belastingschuldige voorkomt, als kiezer worden aangemerkt?

En is de Regeering overtuigd dat zij, die krachtens hun ambt een huis bewonen, zooals bijv. de Commissarissen des Konings in de provinciën, kunnen geacht worden krachtens eenig persoonlijk of zakelijk recht eene woning in gebruik te hebben? Dat hooggeplaatste ambtenaren als de genoemde door de wet tot kiezen onbevoegd verklaard werden, is zoover men weet tot dusver niet voorgekomen.

»*Woning*". Men vroeg of het boven allen twijfel verheven was, dat ook de bewoners van appartementen zonder afzonderlijken op- of ingang volgens de gekozen redactie het kiesrecht kunnen erlangen. Wel valt uit de Memorie van Toelichting op te maken, dat dit door de Regeering bedoeld wordt; maar het dient ook uit de grondwettige bepaling zelve te kunnen worden afgeleid. Vergelijk het aangeteekende hierboven, blz. 45.

»*Gemeenten, die het laagste minimum van huurwaarde hebben*". Gelijk reeds werd opgemerkt (zie hierboven, blz. 46), bepaalt het voorgesteld artikel niet, dat dit de gemeenten moeten zijn, waar de levensstandaard het laagst is. De Memorie van Toelichting doet vermoeden, dat de Regeering hier aan de plattelandsgemeenten van Overijssel, Drenthe en Limburg gedacht heeft. De gevraagde gegevens zullen hieromtrent nader licht kunnen verschaffen. Toch achtte men het noodig, dat de bedoeling ook in het artikel, indien althans dit gedeelte er van mocht behouden blijven, beter werd gepreciseerd. Welke gemeenten als typen voor het laagste minimum van huurwaarde worden gekozen, is toch voor de bepaling van het minimum der overige gemeenten van overwegend belang.

Alin 2. »*Gevangenisstraf of zwaardere straf*". Is bij die »zwaardere straf" gedacht aan den nog vigeerenden Code Pénal? Het nieuwe strafwetboek kent toch geen zwaardere straf dan gevangenisstraf. Of heeft men de mogelijkheid willen voorzien, dat te eeniger tijd eene zwaardere straf mocht worden bedreigd?

Ook kan het in sommige gevallen twijfelachtig zijn, of iemand de hem opgelegde straf ten volle ondergaan heeft. De regeling van dergelijke détails behoorde, naar men meende, aan den gewonen wetgever te worden overgelaten.

»*Wien andere in de wet nader aan te wijzen rechten bij rechterlijke uitspraak ontzegd zijn*". Het wetboek van strafrecht kent als bijkomende straf ontzetting van bepaalde rechten, en noemt onder die rechten het kiezen en de verkiesbaarheid bij krachtens wettelijk voorschrift uitgeschreven verkiezingen. Volgens het voorgesteld artikel zal de wet kunnen bepalen, dat het kiesrecht ook niet zal worden uitgeoefend door hen, wien *andere* aan te wijzen rechten bij rechterlijke uitspraak ontzegd zijn. De wetgever zal dus het kiesrecht kunnen ontnemen aan personen, die door den rechter niet van dat recht ontzet zijn. Men achtte het verkeerd, dat de strafwetgeving op deze wijze langs indirecten weg zou kunnen worden aangevuld. Acht de wetgever sommige bepalingen van het strafwetboek onvoldoende, zoo heeft hij het in zijne macht die aan te vullen; maar hij doe dat niet bij de kieswet.

»*Wegens wanbetaling oninbaar*". De meeste leden hadden bezwaar tegen de uitsluiting wegens wanbetaling van belasting. Zij past niet, zeide men, in een stelsel, dat den band tusschen belastingen en kiesrecht verbreekt. De gedachtengang der Regeering schijnt min logisch, waar zij bijv. op blz. 6 der Memorie van Toelichting spreekt van »het heilzame beginsel, dat ieder actief burger ook werkelijk in de lasten moet dragen". Hoe rijmt zij dit beginsel met de mogelijkheid dat ingezetenen, die op kamers wonen en dus niet in de Rijks directe belastingen behoeven te zijn aangeslagen, het kiesrecht deelachtig worden, indien slechts de huurwaarde der kamers, ongestoffeerd genomen, het wettelijk minimum overtreft (Memorie van Toelichting, blz. 3)? Daarbij komt, dat zoowel tusschen de onderscheidene provinciën als tusschen de gemeenten ten aanzien der oninbaarheid groot verschil bestaat. Uit de gegevens, voorkomende in de Memorie van Antwoord betreffende de wet op de middelen voor 1882, blijkt dat de percentsgewijze verhouding der wanbetaling afwisselt van 0,10 in Drenthe tot 5,12 in Zuidholland. Deze afwisseling is niet het gevolg van de omstandigheid, dat de ingezetenen hier minder bereid zijn schot en lot te betalen dan ginds, maar vloeit volgens de mededeeling der Regeering voort uit »de inrichting der wetgeving, die reeds daarom herziening behoeft". Eene zoo gebrekkige wetgeving tot een zoo gewichtigen factor van uitoefening van kiesrecht te verheffen, schijnt niet zonder bezwaar. Ook achtten sommige leden het bedenkelijk, dat de stembureaux op deze wijze tot eene soort van controleurs der belastingen zouden worden gemaakt.

Er waren echter leden, die het in beginsel juist achtten, dat zij, die hunne publiekrechtelijke verplichtingen niet vervulden, van de uitoefening van kiesrecht zouden zijn verstoken. Doch huns inziens ware het beter, deze uitsluiting niet in de Grondwet op te nemen, maar haar aan den gewonen wetgever ter regeling over te laten. Te meer, omdat daarbij allerlei bijzondere gevallen — zooals gedeeltelijke betaling, begonnen executie, enz. — te voorzien waren.

In elk geval moest, naar men meende, de uitzondering ten behoeve van hen, die vóór de vaststelling der kiezerslijsten het verschuldigde hebben aangezuiverd, hier vervallen. Deze bepaling zou toch tot kiezersteelt uitlokken en aan sommige leiders der verkiezingen maar al te veel aanleiding geven om, door aanzuivering van het achterstallige, zich den steun der bedoelde kiezers te verzekeren.

Ten slotte werd van de zijde der leden, die eene afzonderlijke bepaling ten behoeve der capaciteiten in het artikel wenschten te zien opgenomen, in verband met de gevoerde beschouwingen, de volgende redactie in overweging geven:

»De leden der Tweede Kamer worden rechtstreeks gekozen door de meerderjarige, mannelijke ingezetenen, Nederlanders, die voldoen aan beide of een van beide der navolgende vereischten:

»*a.* dat zij, als hoofd van huisgezin, krachtens eenig persoonlijk of zakelijk recht zijn gevestigd in eene afzonderlijke woning of een afgezonderd gedeelte daarvan, van eene bij de wet bepaalde jaarlijksche huurwaarde, het bedrag waarvan nergens op minder dan f 50 voor de ongestoffeerde woning of een afgezonderd gedeelte daarvan mag worden gesteld, en dat voor de onderscheidene gemeenten onderling verband moet houden met het bestaand verschil der huurwaarden;

»*b.* dat zij hebben voldaan aan de eischen van bekwaam-

heid, krachtens de wet gevorderd voor de benoembaarheid tot eenig openbaar ambt, voor de vervulling van eenige bediening of voor de uitoefening van eenig bedrijf."

De tweede alinea van het voorgesteld artikel kon dan behouden blijven, behalve de beide laatste of althans behalve de laatste zinsnede.

Art. 81. Het beginsel van een vast getal leden der Tweede Kamer werd door de meeste leden goedgekeurd. Omtrent het aan te nemen cijfer liepen de meeningen echter uiteen. Er waren leden, die in het voorstel der Regeering konden berusten. Anderen, die geen heil zagen in zeer talrijke vergaderingen, wenschten het tegenwoordig getal van 86 leden niet vergroot te zien; bij 100 leden komt één lid op de 40 000 zielen, terwijl bijvoorbeeld in Engeland eerst voor elke 50 000 zielen een lid wordt afgevaardigd. Door sommigen werd, ook in verband met het aantal zitplaatsen in de vergaderzaal, het cijfer 96 aanbevolen. Een deel der leden gaf aan een oneven getal de voorkeur, en wilde daarom de Tweede Kamer liever uit 95 leden zien bestaan. Enkelen vonden eene groote vergadering verkieslijk, wijl daarin gewoonlijk minder gesproken werd. Zij wenschten een hooger cijfer dan het voorgestelde te zien vastgesteld, ook omdat daardoor de vorming van een centrum zou worden bevorderd. Hun werd echter opgemerkt, dat eene richting, die het midden hield tusschen de hoofdrichtingen op staatkundig gebied, hier te lande verscheidene vertegenwoordigers telde juist in een tijd, toen de Tweede Kamer uit een veel geringer aantal leden bestond dan tegenwoordig. De vorming eener zoodanige richting hing veeleer af van den politieken toestand dan van het ledental.

Door eenige leden werd gewezen op de bezwaren, waartoe een vast getal leden in verband met vaste kiesdistricten leiden kan. Neemt toch de bevolking in eenig kiesdistrict sterk toe, terwijl zij elders stationair blijft of zelfs vermindert, dan moet daaruit een niet gerechtvaardigd verschil in de verhouding tusschen het zielental en het getal afgevaardigden voortvloeien. Daarom gaven deze leden de voorkeur aan vaste kiesdistricten, met regeling van het getal leden naar de bevolking, bij voorbeeld voor elke 50 000 zielen één afgevaardigde. Daarbij ware te bepalen, dat elk district bij een zeker accres van bevolking een lid meer zal hebben aan te wijzen, en bij een zekeren teruggang een afgevaardigde zal verliezen. In dit stelsel zouden intusschen kiesdistricten van ongeveer gelijke bevolking, hetzij groote of kleine, noodig zijn, omdat anders de groote, meervoudige districten, bij gelijken proportioneelen aanwas der bevolking, veel voor zouden hebben op de kleine.

Voorts werd gevraagd, naar welken maatstaf de verdeeling van het Rijk in kiesdistricten in het stelsel der Regeering moet worden geregeld. Uit artt. 76 en 77 der tegenwoordige Grondwet in onderling verband is af te leiden, dat die verdeeling naar de bevolking moet geschieden. Dit is ook het stelsel der Staatscommissie. Het voorgesteld artikel evenwel laat deze zaak geheel aan den gewonen wetgever over, die dus ook andere maatstaven, bijvoorbeeld het grondgebied of het aandeel van elke gemeente of provincie in de opbrengst der belastingen, zou kunnen aannemen. Het scheen verkieslijk, den wetgever aan den maatstaf der bevolking te binden.

Art. 82. Terwijl sommigen het tegenwoordig getal leden der Eerste Kamer wenschten behouden te zien, konden de meeste leden zich met vergrooting van dat getal vereenigen, zoowel omdat de beslissing over 's lands belangen niet in handen van eenige weinige leden behoorde te berusten, als ter wille der verhouding tot het getal leden der Tweede Kamer, die thans reeds voor de Eerste Kamer ongunstig was; men denke bijvoorbeeld aan de besluiten in vereenigde vergadering. Ook hier liepen over het aan te nemen cijfer de gevoelens uiteen. Er waren leden, die zich met het voorstel der Regeering konden vereenigen; anderen, die een oneven getal wenschelijk achtten, dat tevens, met het oog op de aftreding, liefst door drie deelbaar zijn moest; nog anderen, die de voorkeur gaven aan een hooger cijfer, opdat men bij de verdeeling over de provinciën op kleiner bevolkingscijfers zou kunnen letten; werd het getal leden bijv. op 60 bepaald, zoo zou op onge veer 66 000 zielen een afgevaardigde komen.

In eene Nota, door den heer De Vos van Steenwijk in de afdeeling, waartoe dat lid behoorde, voorgelezen en aan den rapporteur ter hand gesteld, en die door de Commissie van Rapporteurs aan dit Verslag wordt toegevoegd, wordt de meening ontwikkeld dat de wijze, waarop de nieuwe leden der Eerste Kamer naar het voorstel der Regeering over de provinciën verdeeld worden, onbillijk is tegenover Drenthe, dat veeleer dan Utrecht aanspraak op een nieuwen afgevaardigde kan doen gelden. Dat gevoelen wordt ook door den heer Oldenhuis Gratama in zijne reeds vermelde Nota voorgestaan, en vond in de meeste afdeelingen verdedigers. Naar veler meening verdiende het, op de in beide Nota's ontwikkelde gronden, aanbeveling, indien ten minste het cijfer van 50 leden behouden bleef, Utrecht op 2 afgevaardigden te laten blijven en Drenthe op datzelfde getal te brengen. Sommige leden wenschten de nieuwe leden niet naar de bevolking over de onderscheidene provinciën te verdeelen, maar eenvoudig aan elk gewest één nieuwen afgevaardigde toe te kennen. Door anderen werd dit denkbeeld, als zeer onbillijk jegens Noord- en Zuidholland, bestreden. De voorstanders van het bedoelde denkbeeld wezen echter op het overwicht, dat Zuid- en Noordholland, in welk laatste gewest de hoofdstad weder den boventoon voert, volgens het voorgestelde artikel bij de samenstelling der Eerste Kamer zullen doen gelden.

De bezwaren van een vast getal leden in verband met vaste kiesdistricten, waarvan bij art. 81 melding gemaakt werd, deden zich, naar eenige leden opmerkten, hier reeds gevoelen. De schaal deugt niet meer bij ongelijkmatig accres van bevolking. Ook voor de Eerste Kamer zouden deze leden het getal leden naar de bevolking wenschen te zien geregeld, met uitbreiding bij een zeker accres, en inkrimping bij een zekeren teruggang van bevolking in eenige provincie. Toepassing van een proportioneel kiesstelsel, als waarborg tegen verdrukking van aanzienlijke minderheden, werd daarbij aanbevolen.

De verwijzing naar een later artikel, welke bij de vierde alinea uit de bestaande Grondwet is overgenomen, werd ver van sierlijk geacht.

In de laatste alinea hadden sommige leden het woord »*dezelfde*" liever behouden gezien. In de hier bedoelde gevallen moest de vraag, of verandering in de verdeeling van het getal leden der Eerste Kamer noodig was, aanstonds onder de oogen gezien, niet tot latere beslissing voorbehouden worden.

Art. 83. »*Noch van eenige rechten ontzet zij*". Zie hieromtrent het aangeteekende bij art. 80, alin. 2.

Art. 84. Enkele leden hadden bedenking tegen de voorgestelde gelijktijdige aftreding van de leden der Tweede Kamer. De invloed der kiezers moest zich bij korte tusschenpoozen kunnen openbaren; de geheel vernieuwde Kamer zou aan de te behandelen zaken vreemd zijn, en in het vierde zittingjaar zouden zich bij de Kamer soortgelijke teekenen van lusteloosheid vertoonen, als bijv. in het Engelsche Parlement tegen het einde van het zevenjarig tijdvak werden waargenomen. De meerderheid zag evenwel in het voorgestelde eene groote verbetering, en achtte de daartegen aangevoerde bezwaren niet gegrond. De kiezers, zeide men, kunnen in den regel dan alleen in de onderlinge verhouding der staatkundige richtingen wijziging brengen, wanneer de geheele Kamer gelijktijdig aftreedt. De vrees, dat het den leden der nieuwe Kamer aan de noodige ervaring zou haperen, heeft zich tot dusver in geval van ontbinding niet verwezenlijkt. Dat ophanden zijnde verkiezingen aan den geregelden gang der parlementaire werkzaamheden nadeel kunnen toebrengen, is waar, doch wordt thans om het andere jaar ondervonden, en kan dus geenszins als een bezwaar tegen eene vierjarige zittingsperiode worden aangemerkt.

Intusschen achtten verscheidene leden het wenschelijk, dat de tijd van zitting van *vier* op *vijf* jaren gebracht werd.

In eene der afdeelingen werd het denkbeeld aangegeven, om de aftredende leden niet terstond herkiesbaar te verklaren, hetgeen echter weinig bijval vond.

Art. 85. Sommige leden keurden de weglating der woorden: » *elk volgens eed en geweten*" af. Men had hier te doen met een artikel van historische beteekenis, dat onveranderd moest blijven. Door anderen werd opgemerkt, dat de achterwege gebleven uitdrukking werkelijk volkomen overtollig was Dat een afgevaardigde den eed of de belofte, die hij had afgelegd, allereerst bij het uitbrengen zijner stem zou moeten opvolgen, sprak toch wel van zelf.

Nu toch eene verandering werd voorgesteld, had het minder juiste woord » *benoemen*" door » *kiezen*" kunnen zijn vervangen. Ook werd de opmerking gemaakt, dat dit en het volgend artikel beter op hunne plaats zouden zijn in de vierde afdeeling, bevattende beschikkingen aan beide Kamers gemeen.

Art. 86. Vele leden, die meenden dat het de bedoeling der Regeering was, den eed of de belofte in de bij de Grondwet geregelde gevallen facultatief te stellen, betwijfelen echter of die bedoeling door de voorgestelde wijziging in den aanhef van dit artikel wel voldoende bereikt werd. Volgens de jurisprudentie van den Hoogen Raad blijft toch, ook waar de weggelaten woorden »*ieder op de wijze zijner godsdienstige gezindheid*" niet voorkomen, de eed verplichtend voor hen, die niet behooren tot een kerkgenootschap, dat het eedzweren verbiedt. Men meende daarom, dat de bedoeling duidelijker uit het artikel zelf moest blijken.

Over de vraag, in hoever de zoogenaamde politieke eed moest behouden blijven, liepen overigens de gevoelens uiteen. Sommige leden achtten het niet raadzaam, dat die eed werd afgeschaft, en wenschten alleen leden van die kerkgenootschappen, die het zweren niet veroorloven, tot het afleggen eener belofte te zien toegelaten. Het facultatief stellen van den eed stond huns inziens met afschaffing daarvan gelijk; zij keurden mitsdien de voorgestelde verandering in het artikel af.

Anderen meenden met de Regeering, dat het een ieder moest vrijstaan, bij het aanvaarden van het lidmaatschap der Staten-Generaal of der Provinciale Staten, naar goedvinden den staatkundigen eed of de staatkundige belofte af te leggen. De facultatieve eed scheen hun hier als overgangsmaatregel wenschelijk. Onder deze leden waren er, die het afleggen van eed of belofte ook voor de leden der gemeenteraden facultatief wilden gesteld zien. Enkelen hunner waren echter voor het behoud der verplichte eedsaflegging bij het aanvaarden van het lidmaatschap der gemeenteraden gestemd.

Een deel der leden wilde het eedsformulier zien afgeschaft. Voor menigeen toch, die niet aan den wrekenden God geloofde, was dit formulier geheel zinledig. Men kon den eed bepalen tot de eenvoudige woorden: »ik zweer". Hiertegen werd evenwel opgemerkt, dat deze woorden dezelfde beteekenis hadden als de thans voorgeschreven formule, en dat de quaestie derhalve hierdoor niet zou worden opgelost.

Verscheidene leden waren het gevoelen toegedaan, dat de bij dit artikel en bij art. 127 omschreven eeden zonder bezwaar konden worden vervangen door eene plechtige verklaring. De zuiveringseed had toch weinig te beteekenen; mocht iemand voor omkooping niet zijn teruggedeinsd, zoo zou hij ook bij het afleggen van den eed zijn geweten wel weten te sussen. Ook wat de trouw aan de Grondwet betreft, scheen eene plechtige verklaring voldoende. Welk gewicht men aan eeden als deze te hechten had, was elders en ook in een vroeger tijdvak onzer geschiedenis bij verandering van regeeringsvorm dikwijls genoeg gebleken.

Nog andere leden wilden mede de hier bedoelde eeden doen vervallen en achtten zelfs geene plechtige verklaring ter vervanging daarvan noodig. Zij wenschten echter te onderscheiden tusschen de *species*, den politieken eed, en het *genus*, den ambtseed. Den laatste wilden zij behouden zien. Het bewijs in strafzaken berustte toch voor een goed deel op de eeden, door verschillende ambtenaren bij het aanvaarden hunner betrekking afgelegd, en het scheen niet raadzaam hierin verandering te brengen Bij de benoeming dezer ambtenaren kon het afleggen van den eed als voorwaarde gesteld worden. Doch de kiezers mochten in hunne keuze niet beperkt worden, maar moesten de vrijheid behouden om personen, niet gezind een eed af te leggen, als afgevaardigden te verkiezen.

Op het behoud van den gerechtelijken en fiscalen eed verklaarden vele leden, die den staatkundigen eed facultatief gesteld of afgeschaft wenschten te zien, prijs te stellen. Althans moest de wetgever vrijheid behouden, om tot het afleggen van de hier bedoelde soort van eeden te verplichten. De getuigeneed in strafzaken en wellicht nog meer in burgerlijke zaken, de beslissende eed in burgerlijke zaken, de beëediging van de deugdelijkheid van schuldvorderingen in faillissementen, enz., konden zonder groot nadeel voor eene behoorlijke rechtsbedeeling niet worden gemist.

Andere leden merkten op, dat het afschaffen of facultatief stellen van den politieken eed van zelf tot verwijdering der overige eeden uit de wetgeving zou leiden. Tegen den gerechtelijken eed was althans vrij wat meer in te brengen dan tegen den ambtseed. Aan de benoeming tot een ambt konden voorwaarden verbonden worden; wie met die voorwaarden geen genoegen nam, behoefde het ambt niet te aanvaarden. Aan den getuigeneed evenwel had niemand het in zijne macht, zich te onttrekken; hier bestond inderdaad een voor velen bezwarende dwang. Of overigens aan den gerechtelijken eed zoo groote waarde te hechten viel, was nog de vraag. Bij menigeen werkte de vrees voor gevangenisstraf veel krachtiger dan die voor eeuwige straffen. In het bijzonder in strafzaken schonk de eed veelal slechts geringen waarborg, dat de getuige waarheid sprak.

Tegenover deze beschouwingen werd de opmerking gemaakt, dat men hier alleen te doen heeft met de zoogenaamde staatkundige eeden van de leden der Staten-Generaal en met andere door de Grondwet zelve voorgeschreven eeden, maar dat, gelijk in de Memorie van Toelichting wordt gezegd, de wetgever volkomen vrij blijft de quaestie van den eed in andere gevallen te regelen, zooals hem oorbaar zal voorkomen. De bestaande redactie scheen in elk geval, daar geen der kerkgenootschappen eene bepaalde wijze van eedsaflegging voorschrijft, moeilijk te verdedigen.

Sommige leden wenschten door eene verduidelijking van het formulier van den zuiveringseed de wel eens beproefde interpretatie onmogelijk te maken, alsof die eed in goede conscientie kon worden afgelegd door een lid, dat de kosten zijner verkiezing gedragen had. Die verkeerde gewoonte mocht hier te lande geen wortel schieten. Waar is, vroegen zij, de grens tusschen giften of gaven en kosten van verkiezingen, rijtuighuur, verteringen, enz.?

Anderen kwamen hiertegen op. Huns inziens was de alleszins juiste bedoeling van het formulier alleen, omkooping van kiezers tegen te gaan. Het criterium was, dat eene zekere waarde in het bezit van den omgekochte of begiftigde overging. Werd het formulier in deze richting verder uitgebreid, zoo zou het allicht weder andere min of meer bedenkelijke handelingen veroorloven. De zuiveringseed, voegden eenige leden er bij, is niet voor alle gevallen goed te formuleeren, en het verdient ook daarom aanbeveling, hem geheel achterwege te laten.

Bleef de zuiveringseed behouden, zoo zou daaruit, behalve de door de Regeering terecht geschrapte woorden, ook nog de overtollige bijvoeging » *hetzij in of buiten het bestuur*" kunnen vervallen.

Art. 87. Vele leden waren van oordeel, dat er geen voldoende reden was om de benoeming van den Voorzitter door den Koning te handhaven. Zij wilden de Kamer zelve haren Voorzitter laten kiezen, desnoods met bekrachtiging der gedane keuze door den Koning. Andere leden hadden bezwaar tegen eene wijziging der bestaande bepaling, waardoor aan de Kroon een harer praerogatieven zou worden ontnomen. Bleef de bestaande bepaling behouden, zoo wenschte men overigens vrij algemeen, ter voorkoming van noodeloos tijdverlies, het woord » *aangeboden*" door » *toegezonden*" te zien vervangen.

Art. 88. Verscheidene leden gaven in beginsel de voorkeur aan de wijze van regeling, door de Staatscommissie voorgesteld. Wel zou het niet gemakkelijk zijn bij de wet practische voorschriften omtrent de reis- en verblijf kosten vast te stellen; maar een onoverkomelijk bezwaar was hierin toch niet gelegen. De bestaande regeling wos niet

zeer billijk tegenover de leden, die niet te 's Gravenhage wonen; en het scheen verkeerd, de waarneming van het lidmaatschap der Kamer door elders wonenden te bemoeilijken. In elk geval kon, indien men het artikel overigens onveranderd wilde laten, de vergoeding der reiskosten, eens heen en terug voor elke zitting, gerustelijk vervallen; deze vergoeding was een moeilijk te verdedigen anachronisme. Ook werd nog op het bezwaar gewezen, dat de leden der Kamer wegens het bijwonen van commissiën, wanneer de vergadering tot nadere bijeenroeping is gescheiden, geenerlei vergoeding genieten, hetgeen wel het geval is met de leden der Eerste Kamer. Zie art. 1, alin. 2, der wet van 26 Mei 1849 (*Staatsblad* nº. 17).

Aan sommige leden kwam het wenschelijk voor, dat aan de leden kosteloos vervoer langs de spoorwegen werd toegekend, ten einde hun de gelegenheid tot plaatselijk onderzoek van bestaande toestanden te vergemakkelijken.

Art. 89. Werd gelijktijdige aftreding van de leden der Tweede Kamer ingevoerd, zoo bleef er, naar men meende, weinig aanleiding over om de aftreding bij derde gedeelten voor de Eerste Kamer te handhaven. Sommige leden wenschten de leden der Eerste Kamer voor acht jaren te zien verkozen, met aftreding van de helft om de vier jaren; die aftreding zou dan samenvallen met de geheele vernieuwing der Tweede Kamer. Anderen waren gestemd voor aftreding om de zes jaren, met nieuwe verkiezingen voor de helft om de drie jaren; de kiezers moesten veelvuldiger in staat gesteld worden om van hunne zienswijze te doen blijken. Ook vond de meening voorstanders, dat beide Kamers in haar geheel om de vijf jaren moesten vernieuwd worden. Dit denkbeeld werd echter, wat de Eerste Kamer betreft, door sommigen bestreden met het oog op eene gewenschte stabiliteit in de samenstelling van dat Staatslichaam.

Het woord » *weder* " in de slotalinea scheen overtollig.

Art. 90. Er waren leden, die ook den Voorzitter der Eerste Kamer in het vervolg door die Kamer wenschten te zien gekozen, of althans de benoeming door den Koning tot eene door haar aan te bieden opgave wenschten beperkt te zien. Het scheen niet zonder belang, aan de Eerste Kamer grooteren invloed op de keuze van haren Voorzitter toe te kennen, ook met het oog op de omstandigheid, dat die staatsman somtijds als raadgever des Konings optreedt.

Anderen meenden, dat de bestaande wijze van benoeming hier moest gehandhaafd blijven. Anders zou men toch, daar de Voorzitter der Eerste Kamer ook de vereenigde vergadering der beide Kamers leidt, bij den aanvang van elke zitting moeilijkheden ondervinden.

Art. 93. Toekenning van het recht van enquête aan de Eerste Kamer werd door een deel der leden overbodig en niet wenschelijk geacht. De commissiën van enquête plegen toch bij voorkeur te worden samengesteld uit specialiteiten, waarop in de Eerste Kamer wegens het beperkt aantal leden niet altijd te rekenen valt. Ook is eene enquête eene zaak van langen adem, die minder strookt met den korten duur, aan de bijeenkomsten der Eerste Kamer eigen. Daarbij komt, dat de uitoefening van het recht van enquête voor de opgeroepen getuigen en deskundigen vrij bezwarend is, en dus niet te zeer behoort te worden uitgebreid.

Andere leden konden zich op de gronden, in de Memorie van Toelichting aangevoerd, met het voorgesteld artikel vereenigen. Aan de Eerste Kamer zelve kon veilig worden overgelaten te beslissen, in hoever zij van de haar toe te kennen bevoegdheid gebruik zou maken. Dat daardoor aan de ingezetenen veel last zou worden berokkend, scheen niet aannemelijk.

Art. 94. De opmerking werd gemaakt, dat de Raad van State hier vóór den Hoogen Raad had behooren vermeld te zijn. Eerstgenoemd college neemt toch in sommige gevallen het Koninklijk gezag waar en heeft bij plechtige gelegenheden steeds den voorrang. Ook werd gevraagd, waarom de vice-president van den Raad van State niet afzonderlijk genoemd wordt.

De meeste leden wenschten de uitsluiting van geestelijken en bedienaren van den godsdienst geheel te doen vervallen. Of zij als zoodanig werkelijk dienst doen, zeide men, is in vele gevallen moeilijk te onderkennen. Daarbij leidt de uitsluiting tot rechtsongelijkheid. Waarom mag bij voorbeeld wèl een particulier in bidstonden of oefeningen voorgaan en tevens lid der Kamer zijn, maar niet een geestelijke of bedienaar van den godsdienst? Voor het behoud der bestaande bepaling is te minder reden, nu het oprichten van nieuwe kerkgenootschappen gemakkelijk kan geschieden en gedurig voorkomt. Men late het aan de kerkgenootschappen zelve over te beoordeelen, in hoever het bedienen van den godsdienst met het lidmaatschap der Staten-Generaal kan gepaard gaan.

Er waren echter ook leden, die er bezwaar tegen hadden om de bedoelde uitsluiting te doen vervallen. Niet zonder goeden grond was zij, na reeds in de staatsregeling van 1798 te zijn opgenomen, in 1848 verordend.

In de bijvoeging der woorden » *als zoodanig werkelijk dienst doende* " zag men overigens eene verbetering. Nog beter ware het echter te lezen: » *als zoodanig werkelijk in dienst zijnde* ". De strekking van het voorschrift kon toch alleen zijn hen uit te sluiten, die in dienst van een kerkgenootschap zijn en hunne bediening met al de daaraan verbonden rechten en verplichtingen waarnemen. Door de voorgestelde redactie zouden echter ook diegenen worden geweerd, die van tijd tot tijd nog dienst doen, zonder eene geregelde functie te vervullen. Dit ware in elk geval onbillijk, waar ook particulieren als godsdienstleeraars kunnen optreden.

Alin. 3. Deze zinsnede kon naar het oordeel van verscheidene leden vervallen, vooral met het oog op de inlassching der tweede alinea, die men als eene verbetering erkende.

Alin. 4. Tegen de uitbreiding, door de verandering van het woord » *Staatsambt* " in » *ambt* " aan deze bepaling gegeven, bestond bij vele leden bedenking. Kamerheeren des Konings bijvoorbeeld bekleeden een bezoldigd ambt, hun door den Koning opgedragen. Is het de bedoeling hen, die dat ambt na hunne verkiezing tot lid der Staten-Generaal mochten aannemen, aan dit voorschrift te onderwerpen? Vele schaars bezoldigde lastposten bij de waterschappen en polders, die in de landprovinciën toch reeds moeilijk te bezetten zijn, zullen onder de voorgestelde redactie vallen. Men achtte dit geenszins wenschelijk, en gaf in overweging hetzij het woord » *Staatsambt* " te behouden, hetzij het voorschrift tot die door of van wege den Koning opgedragen ambten te beperken, welke uit de Rijks-, provinciale of gemeentekassen worden bezoldigd.

Een der leden wenschte hier alle uit 's lands kas bezoldigde ambten vermeld te zien, welk denkbeeld intusschen bij de overige leden der afdeeling geen bijval vond.

In eene andere afdeeling wenschten sommigen eene uitzondering ten behoeve van leden der Staten-Generaal, die tot Ministers mochten benoemd worden. Dergelijke benoemingen konden toch, indien daarmede verlies van het lidmaatschap der Staten-Generaal bleef gepaard gaan, in eene Vertegenwoordiging als de onze licht tot wijziging in de verhouding der staatkundige richtingen leiden. De onafhankelijkheid der afgevaardigden zou door de bedoelde uitzondering geen gevaar kunnen loopen. Dit denkbeeld vond ook bij leden, die over het algemeen niet voor de vereeniging van beide ambten gestemd waren, ondersteuning. Andere leden der bedoelde afdeeling zagen voor de gemelde uitzondering geen voldoenden grond.

De redactie der Staatscommissie werd door verscheidene leden beter geacht. Benoeming tot een bezoldigd ambt, op den dag der verkiezing geschiedende en dus aan de kiezers onbekend gebleven, moest hetzelfde gevolg hebben als benoeming na de verkiezing. Doch vooral deden de woorden » *of bevordering in zoodanig ambt verwerven* " allerlei vragen rijzen. Geldt dit ook verhooging van jaarwedde? Is het eene bevordering wanneer bij voorbeeld een rechter in eene andere rechtbank van dezelfde klasse benoemd wordt? Men ontgaat deze vragen door te spreken van een ambt, » *dat zij niet reeds tijdens hunne verkiezing vervulden* ".

Art. 95. De voorgestelde verandering werd door enkele leden afgekeurd. Volgens hen behoorden de leden der Staten-Generaal, wanneer hun het woord niet verleend was, in de

vergadering niet alles te mogen zeggen wat zij goedvonden. In opgewonden oogenblikken ware misbruik van die bevoegdheid denkbaar. Vrijheid in het uitbrengen hunner *adviezen* scheen voldoende. Andere leden verdedigden de nieuwe redactie; de disciplinaire macht van den Voorzitter gaf hier een genoegzamen waarborg tegen misbruik.

Art. 96. Sommige leden wenschten, overeenkomstig het Engelsche stelsel, de hier bedoelde geschillen in hoogsten aanleg door de rechterlijke macht te doen beslissen. De beoordeeling daarvan was toch somtijds zeer moeilijk, en lichtelijk konden de leden der Kamer zich daarbij te veel afvragen wat het belang hunner staatkundige richting medebracht, of ook wel onpartijdigheidshalve zonder toereikenden grond juist in strijd met dat belang beslissen.

Naar het oordeel van eenige andere leden was de rechterlijke macht hier te lande te zeer gewend om formeele bewijsgronden op den voorgrond te plaatsen, dan dat zij geschikt kon worden geacht om geschillen te beoordeelen, waarbij het gold den vermoedelijken wil der kiezers op te sporen. Wellicht kon echter de berechting van deze geschillen in hoogsten aanleg worden opgedragen aan den Raad van State, of aan een zoodanig van de uitvoerende macht onafhankelijk gezag, als bij art. 154 van het ontwerp der Staatscommissie bedoeld werd.

Nog andere leden wenschten in de bestaande regeling alleen deze wijziging gebracht te zien, dat de Kamer ingeval van vernietiging eener beslissing van een bureau van stemopneming terstond, zonder nieuwe verkiezing, den gekozene zou kunnen aanwijzen. Hiertoe werd echter geene verandering van dit grondwetsartikel vereischt.

Art. 98. De opening der gewone zitting ware naar veler oordeel beter op den derden *Dinsdag* in September te bepalen. De niet te 's Gravenhage woonachtige leden behoefden dan niet meer des Zondags te reizen. Tegen deze wijziging kon te minder bedenking bestaan, indien de tijdroovende formaliteiten, thans aan de benoeming van den Voorzitter der Tweede Kamer verbonden, vervielen. Intusschen werd opgemerkt, dat het de voorkeur verdiende den *tweeden* Dinsdag in September voor de opening der gewone zitting te bestemmen. Sedert 1848 zijn toch de werkzaamheden der Staten-Generaal — men denke onder anderen aan de vaststelling der Indische begrooting — aanmerkelijk toegenomen.

Voor de eerste alinea van dit artikel schijnt de redactie der Staatscommissie verkieslijk, indien men zich althans aan de aangenomen beteekenis der woorden »*zitting*" en »*vergadering*" houden wil. Dat »*vergaderen*" eene andere beteekenis zou hebben dan »*vergadering*", kon men der Regeering moeilijk toegeven.

Art. 100. Enkele leden wenschten in de hier bedoelde gevallen, zoo de Kamers beide of een van beide ontbonden zijn, haar overeenkomstig het voorstel der Staatscommissie tijdelijk weder te doen optreden. Dit denkbeeld vond echter weinig bijval. Eene ontbonden Kamer, zeide men, mist het noodige prestige en behoort niet meer samen te komen.

De vraag werd gedaan, wanneer de verkiezingen, van welker afloop de hier vermelde termijn bij Kamerontbinding aanvangt, geëindigd zijn; moeten daartoe de eventueele herstemmingen worden afgewacht? Het antwoord luidde bevestigend; de herstemming maakt met de eerste stemming een geheel uit.

Art. 102. Voor het behoud van deze bepaling vonden sommige leden geen voldoende reden; zij leidde huns inziens slechts tot vertraging. Anderen meenden echter, dat zij moeilijk kon gemist worden. Het ging niet aan dat de eene Kamer kon blijven vergaderen, terwijl de andere ontbonden was. Bovendien moest, na de verkiezing der nieuwe Kamer, de zitting der Staten-Generaal toch weder geopend worden, en diende daartoe sluiting te zijn voorafgegaan.

Art. 104, *alin.* 1. Enkele leden keurden de in den aanhef van het artikel gebrachte wijziging af. Zij meenden, dat ook voor alle besluiten over personen (benoemingen, enz.) de volstrekte meerderheid moest voorgeschreven blijven. Anderen zagen in de beperking van het voorschrift geen bezwaar. De Kamers bleven vrij, om de zaak bij hare reglementen van orde naar goedvinden te regelen en ook voor benoemingen of voordrachten, niet in de Grondwet vermeld, de volstrekte meerderheid verplichtend te blijven stellen.

Alin. 3. In eene afdeeling werd door sommigen de wensch geuit, dat evenals bij andere vertegenwoordigende lichamen ook hier schriftelijke stemming, bij onderteekende briefjes, zou worden toegelaten. De meeste leden vreesden echter, dat deze wijze van stemming tot misbruiken zou leiden.

In de overige afdeelingen zag men vrij algemeen in de geopende mogelijkheid, om zonder hoofdelijke stemming over sommige wetsontwerpen te beslissen, eene gewenscht verbetering. Enkele leden waren zelfs van meening, dat men daarbij nog verder kon gaan, door hoofdelijke oproeping eerst op verlangen van een zeker aantal leden verplichtend te stellen.

Art. 105. In de tweede alinea staat »*staking*"; men leze liever »*staken*". Zie art. 104.

Art. 107. Verscheidene leden waren van oordeel, dat dit artikel minder juist geredigeerd is en aldus behoorde te luiden: »De wetgevende macht wordt door den Koning in gemeen overleg met de Staten-Generaal uitgeoefend." Terecht was in het advies van de heeren De Geer en Lohman, gevoegd bij het verslag der Staatscommissie, hierop de aandacht gevestigd. De hoogste Staatsmacht is één en ondeelbaar en kan alleen bij het Hoofd van den Staat berusten. De Koning is de maker der wet; door Zijne onderteekening wordt de wet geboren. De Vertegenwoordiging oefent in rechtskundigen zin geenerlei macht uit.

Andere leden zagen voor de aanbevolen wijziging geen voldoenden grond. Huns inziens hadden de Staten-Generaal, die immers het recht hebben voorstellen van wet aan den Koning te doen, terwijl de Tweede Kamer bevoegd is wijzigingen in een voorstel des Konings te maken, wel degelijk aandeel in de wetgevende macht. De wetten worden door den Koning onderteekend en uitgevoerd, maar de Voorzitters der beide Kamers stellen hunne handteekening op de aangenomen wetsvoorstellen.

Art. 108. Met de strekking der voorgestelde tweede alinea kon men zich vereenigen. Vrij algemeen oordeelde men echter dat de woorden »*te vervangen of*" daaruit behoorden te vervallen. Het ging toch niet aan, dat de verantwoordelijke Minister door den commissaris zou kunnen worden ter zijde gesteld. Het constitutioneele stelsel vordert, dat voor den inhoud van ieder voorstel een Minister de verantwoordelijkheid drage. De commissaris is ook niet bevoegd, wijzigingen in een voorstel te brengen.

Volgt niet uit het gekozen meervoud, dat steeds meer dan één commissaris moet worden aangewezen? Of is dit de bedoeling?

Art. 109. Bijna algemeen gaf men de voorkeur aan de lezing, door de Staatscommissie voorgesteld. Het is, zeide men, voldoende wanneer voorafgaand onderzoek wordt voorgeschreven; maar de wijze, waarop dat onderzoek zal plaats hebben, behoort aan elke Kamer ter regeling te worden overgelaten. Voor overhaasten arbeid behoeft, ook wanneer de overweging van alle voorstellen des Konings in de afdeelingen bij de Grondwet niet verplichtend gesteld wordt, hier te lande geen vrees te bestaan. De voorbereiding der beraadslaging over menig voorstel kan het best geschieden door leden, met het onderwerp meer bijzonder vertrouwd. Dit wordt thans echter niet zelden verhinderd door de spelingen van het lot, dat sommigen van hen in één afdeeling samenbrengt. Ook is het thans vaak onmogelijk, commissiën van rapporteurs samen te stellen uit de verschillende richtingen, in de Kamer vertegenwoordigd.

Art. 110. Tegen de voorgestelde toekenning van het recht van amendement aan de vereenigde vergadering der eide b Kamers had men geen bezwaar. Over de vraag, of

die vergadering dat recht ook volgens de bestaande Grondwet bezit, waren de gevoelens verdeeld.

Sommige leden wenschten ook aan de Eerste Kamer eenig recht van amendement te zien toegekend. Die Kamer, zoo betoogden zij, zal daardoor meer gezag en invloed erlangen. Haar zal de dikwijls uiterst moeilijke keuze bespaard worden tusschen ongewijzigde aanneming of geheele verwerping van voorstellen, waartegen zij alleen wegens enkele onderdeelen bezwaar heeft. Conflicten tusschen beide Kamers, bij uitbreiding van kiesbevoegdheid wellicht meer dan thans te verwachten, zullen worden voorkomen, en de mogelijkheid zal worden geopend om door gemeen overleg gewenschte wijzigingen in een voorstel aan te brengen. Toch ware het niet raadzaam, het recht van amendement zonder eenige beperking aan de Eerste Kamer te verleenen; immers daaruit zou in sommige gevallen onbepaald uitstel van beslissing kunnen voortvloeien. De volgende redactie werd in overweging gegeven, die hetzij aan art. 112 ware toe te voegen, hetzij als afzonderlijk art. 112*bis* ware op te nemen:

»Alvorens tot de eindstemming omtrent eenig voorstel des Konings, haar door de Tweede Kamer toegezonden, over te gaan, is de Eerste Kamer bevoegd, onder terugzending daarvan, aan de Tweede Kamer in overweging te geven, daarin een of meer bepaaldelijk omschreven wijzigingen te brengen.

»De Tweede Kamer zendt het voorstel, na daarin de voorgestelde wijzigingen al dan niet te hebben gebracht, nader aan de Eerste Kamer, welke het alsdan in zijn geheel aanneemt of niet aanneemt."

Deze bepalingen waren dan tevens van toepassing te verklaren op de voorstellen van wet, bij art. 114 bedoeld.

Vele andere leden achtten het niet wenschelijk, dat aan de Eerste Kamer het recht werd toegekend om in de haar door de Tweede Kamer toegezonden voorstellen wijzigingen te maken of in overweging te geven. Huns inziens zou die toekenning, wel verre van conflicten tusschen beide Kamers te voorkomen, tot gedurige verschillen leiden. De in andere landen opgedane ervaring had dit geleerd; en het betrekkelijk gering aantal leden der beide Kamers moest het gevaar voor veelvuldige conflicten hier te lande nog grooter dan elders doen achten. Daarbij kwam, dat het recht van amendement tot groote uitbreiding der werkzaamheden van een vertegenwoordigend lichaam leidde, omdat het eene soort van verantwoordelijkheid ook voor de détails der wetten medebracht. Die vermeerdering van werkzaamheden scheen echter voor een Staatslichaam als onze Eerste Kamer minder gewenscht.

Artt. 111, 112, 115, 116, 118. Verscheidene leden gaven te kennen dat zij, zoowel wegens de weglating der voorgeschreven formulieren als met het oog op aangebrachte wijzigingen van redactie, aan de voorstellen der Staatscommissie boven die der Regeering de voorkeur gaven. Inlassching van het woord »*onverwijld*" in de artt. 111, 112 en 116 verdiende aanbeveling. Mochten de formulieren in de Grondwet behouden blijven, zoo werd in overweging gegeven in plaats van »*'s Rijks belangen*" te lezen: »*de belangen van den Staat*".

Art. 113. Dit nieuwe artikel keurden de meeste leden goed. Enkelen merkten op, dat in deze bevoegdheid des Konings eene reden te meer lag om de redactie van art. 107 te wijzigen. Vergelijk het bij dat artikel aangeteekende.

Art. 115. Enkele leden wenschten ook aan de Eerste Kamer het recht van initiatief toegekend te zien.

In de nieuwe alinea, aan dit artikel toegevoegd, zag men eene gewenschte verbetering. Men vroeg of het de bedoeling was, dat de uitoefening dezer bevoegdheid bij de reglementen van orde der beide Kamers zal kunnen worden geregeld.

Art. 119. In de voorgestelde vervanging van het woord »*aangenomen*" door »*goedgekeurd*" zag men geen verbetering. Wetsvoorstellen worden door de Kamers niet *goedgekeurd*. Om geheel juist geredigeerd te zijn, zou de aanhef van het artikel moeten luiden: »Alle voorstellen van wet, door de beide Kamers der Staten-Generaal aangenomen en door den Koning goedgekeurd."

Art. 120. De woorden »*in Europa*" zullen in verband met het nieuwe art. 2 moeten vervallen. Ook de slotwoorden schijnen, in overeenstemming met de redactie van dat artikel, wijziging te behoeven. Men zou aldus wenschen te lezen: » De wetten zijn alleen voor het Rijk verbindende, voor zoover niet daaruit blijkt, dat zij ook voor de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen verbindende zijn."

Art. 121. Bij den bestaanden twijfel omtrent de beteekenis van de zoogenaamde wet op de middelen had het vele leden bevreemd, dat de Regeering dit artikel geheel onveranderd wil laten. Strekt het om te bepalen, dat de belastingen telken jare slechts mogen worden geheven, indien zij bij de middelenwet zijn aangewezen tot dekking der uitgaven, of is het van meer huishoudelijken aard en dient het alleen om den wetgever te verplichten tot de overweging, op welke wijze hij de uitgaven dekken zal? Moet in dit laatste geval althans niet van »*voldoende*" of »*werkelijke*" middelen worden gesproken? In het werk van den heer Heemskerk, *De praktijk onzer Grondwet* (I, blz. 207), wordt omtrent deze quaestie o. a. gezegd: »Wil men, bij grondwetsherziening, de vraag duidelijk uitmaken, dan ware het meest in den geest onzer instellingen, art. 111 alin. 1 der Belgische Constitutie over te nemen: *Les impôts au profit de l'Etat sont votés annuellement.*"

Eene andere leemte achtten sommigen hierin gelegen, dat de Grondwet geheel zwijgt van de koloniale begrootingen. Ook dit werd erkend in het aangehaalde werk van den heer Heemskerk, waarin men leest: » Het is eene leemte in de Grondwet, dat zij niets omtrent dat gewichtige punt heeft beslist, noch ook omtrent de onderlinge verhouding der begrootingen van het moederland en de koloniën." (I, blz. 192.) Waarom, zoo werd gevraagd, is thans daarin niet voorzien? Hiertegen werd echter opgemerkt, dat meer dan één poging, om die verhouding bij de wet te regelen, mislukt is, en dat het uiterst moeilijk zijn zou haar bij de Grondwet vast te stellen. Het was de taak van den wetgever bij de Indische comptabiliteitswet daaromtrent voorschriften te geven, en hij heeft dit gedaan, zij het ook onvolkomen.

In overeenstemming met de denkbeelden, in het reeds vroeger vermeld advies van de heeren De Geer en Lohman ontwikkeld, wenschten verscheidene leden het gebruik, dat begrootingsontwerpen worden afgestemd om redenen daarbuiten gelegen, zooveel doenlijk door de Grondwet geweerd te zien. Verwerping eener begrooting, zoo betoogden zij, welker onderdeelen elk afzonderlijk, al dan niet gewijzigd, zijn goedgekeurd, en die derhalve geheel overeenkomstig den wil der Kamer is ingericht, kan alleen tegen den persoon des Ministers gericht zijn. Een dergelijk middel om minder welkome Ministers te verwijderen is zeer gemak kelijk toe te passen, doch moet tot bederf van onze constitutioneele instellingen leiden. Langs verschillende wegen kan aan dit misbruik een einde gemaakt worden. Vooreerst worde bepaald, dat de begrootingen in het vervolg alleen bij de Tweede, niet bij de Eerste Kamer in behandeling komen. Voorts splitse men haar in vaste uitgaven, die op de wet steunen en niet achterwege kunnen blijven, en afwisselende uitgaven, die minder onvermijdelijk zijn; men onderwerpe dan alleen de laatstgenoemde categorie van posten aan de goedkeuring der Tweede Kamer. Daardoor zullen de werkzaamheden dier Kamer worden vereenvoudigd en inconstitutioneele neigingen bij hare leden worden tegengegaan. Of wel men bepale, dat de begrootingen alleen artikelswijze worden vastgesteld en niet elk in haar geheel in stemming komen. Bij deze regeling ware de gemelde splitsing niet noodig. Immers van verwerping eener begrooting om redenen, buiten de daarin vervatte cijfers gelegen, kon dan niet langer sprake zijn. Afstemming eener begrooting heeft niet dezelfde gevolgen als verwerping van een wetsvoorstel. Dit laatste wordt in den regel niet weder ingediend; doch eene verworpen begrooting moet opnieuw worden aangeboden, daar het onmogelijk is zonder begrooting constitutioneel te regeeren. Tusschen eene wet en eene begrooting bestaat trouwens ook principieel verschil. De

eerste brengt verandering in een rechtstoestand; wordt zij niet aangenomen, zoo blijft de bestaande toestand in wezen. Maar eene begrooting is niets meer dan een middel van praeventieve contrôle op de Staatsuitgaven, en kan daarom ook zonder bezwaar alleen aan de goedkeuring der Tweede Kamer worden onderworpen.

Andere leden konden met deze wenschen niet instemmen. Huns inziens ware splitsing der begrootingen in vaste en afwisselende posten, waarvan alleen de laatste goedkeuring zouden behoeven, een geneesmiddel erger dan de kwaal. In vele gevallen, zeiden zij, is het twijfelachtig of eene uitgaaf al dan niet uit de wet voortvloeit. Men denke, om een enkel voorbeeld te noemen, aan de uitgaven voor bezoldiging van de leden van die rechterlijke colleges, waarvoor de wet een maximum en een minimum van personeel heeft aangewezen. Wordt de bedoelde splitsing ingevoerd, zoo zou de Regeering stellig vele dergelijke uitgaven onder de vaste posten opnemen en op deze wijze aan de contrôle der Kamer onttrekken. Ware het in het belang van een spaarzaam beheer van 's lands gelden gewenscht, hiertoe de gelegenheid te openen? Doch ook het denkbeeld, om de begrootingen alleen artikelsgewijze te doen vaststellen, schijnt niet aanbevelenswaardig. Het is toch zeer wel mogelijk, dat eene begrooting in haar geheel een geheel anderen indruk maakt dan hare onderdeelen, en dat hare verwerping daarom der meerderheid noodig voorkomt. Aan leden, die bij voorbeeld de détails eener begrooting van Oorlog niet kunnen beoordeelen, maar overtuigd zijn, dat het eindcijfer daarvan 's lands financieele krachten te boven gaat, moet het recht worden gelaten om eene zoodanige begrooting af te stemmen. Of men stelle zich voor, dat bij eene oorlogsbegrooting, ten gevolge der aanneming van ingrijpende amendementen, de evenredigheid tusschen de uitgaven voor de levende en die voor de doode strijdkrachten geheel verbroken was; zou dan de gelegenheid tot verwerping dier geheele begrooting mogen ontbreken? Van een votum tegen den persoon des Ministers is in dergelijke gevallen geen sprake. Welke verschilpunten tusschen eene begrooting en eene andere wet mogen zijn aan te wijzen, beide komen hierin overeen, dat zij een geheel uitmaken, en ook als zoodanig aan de goedkeuring van beide takken der Vertegenwoordiging moeten worden onderworpen. Mocht het de bedoeling zijn, ook de aanwijzing der middelen aan de medewerking der Eerste Kamer te onttrekken, zoo ware dit moeilijk te rijmen met art. 172.

Art. 122. Sommige leden wenschten, dat de begrootingswetten voor den tijd van twee jaren zouden worden vastgesteld. De jaarlijksche behandeling daarvan in de Staten-Generaal kost toch zeer veel tijd, en eene tweejarige begrooting zou aan de Regeering gelegenheid geven, om door het sluiten van overeenkomsten van langeren duur op de uitgaven te bezuinigen. Andere leden waren van oordeel, dat die gelegenheid ook nu niet ontbrak, en dat toepassing van het aanbevolen denkbeeld allerminst zou strekken om een zuinig beheer te bevorderen; ook moest de gelegenheid blijven bestaan, om jaarlijks elk punt van staatsbeleid met de Regeering te bespreken.

De opmerking werd gemaakt, dat de voorstellen der Regeering de vraag onbeslist laten, of zoogenaamde credietwetten, waarbij de voor een dienstjaar geraamde uitgaven slechts voor een deel bewilligd worden, wel met de Grondwet zijn overeen te brengen. Er waren leden die zouden willen bepaald zien dat, wanneer eene begrootingswet op den 1sten Januari van het dienstjaar niet is vastgesteld, de begrooting van het vorige jaar voorloopig tot grondslag van het beheer blijft strekken. Zie art. 8 der wet van 23 April 1864 (*Staatsblad* n°. 35).

Men vroeg waarom de Regeering het voorstel der Staatscommissie, om het woord » *aangeboden*" in » *gezonden*" te veranderen, niet had overgenomen. Daardoor ware een noodelooze formaliteit vervallen.

Art. 124. Tegen het voorgesteld artikel hadden verscheidene leden ernstig bezwaar. Zij zouden in het prijs geven der *verantwoording* van de Staatsuitgaven en ontvangsten aan de wetgevende macht een grooten stap achterwaarts zien. Dezelfde macht, die de credieten verleend had, moest ook de rekening vaststellen. Begrooting en rekening stonden met elkander in onmiddellijk verband. Mochten de rustige tijden, waaraan wij gewoon geraakt zijn, toepassing van het beginsel, dat het slot der rekening door de wet wordt vastgesteld, ook minder noodzakelijk gemaakt hebben, die tijden konden verkeeren; en het ware niet verstandig de mogelijkheid te openen, dat eene geringe meerderheid in de Rekenkamer, met een Minister eenstemmig denkend, eene uitgaaf kon goedkeuren, met de bedoeling van den wetgever in kennelijken strijd. Niet slechts de geldelijke, maar evenzeer de staatkundige verantwoordelijkheid van de hoofden der ministerieele departementen kon hierbij in het spel komen. De Staten-Generaal behoorden de Ministers ter verantwoording te kunnen roepen; mededeeling der door de Rekenkamer vastgestelde rekening kon niet in de plaats treden van het beginsel der vaststelling van het slot der rekening bij de wet.

Vele andere leden waren van eene andere meening, en achtten het door de ervaring voldoende gestaafd, dat de Vertegenwoordiging de veelomvattende kennis van détails mist, noodig om het slot der rekening op deugdelijke wijze te kunnen vaststellen, terwijl deze taak met vertrouwen kan worden overgelaten aan een zoo onafhankelijk en zelfstandig college als de Algemeene Rekenkamer. Dat vaststelling van het slot der rekening door de Staten-Generaal eene zuivere formaliteit was, bleek op afdoende wijze uit hetgeen bij de behandeling der Indische rekeningen was voorgevallen. Door de mededeeling der vastgestelde rekening zou overigens de gelegenheid geopend blijven, om die bescheiden door eene commissie te doen onderzoeken en naar aanleiding daarvan zoodanige besluiten te nemen, als der Kamer oorbaar mochten voorkomen. Uit de vaststelling der rekening door de Rekenkamer zou alleen voortvloeien, dat de geldelijke verantwoordelijkheid der betrokken Ministers gedekt was. Hunne staatkundige verantwoordelijkheid bleef daarbij onverkort. In tijden van spanning eindelijk zou er veeleer kans bestaan dat vaststelling van het slot eener rekening, die formeel in orde was, om redenen van politieken aard door de Staten-Generaal geweigerd werd, dan dat de Rekenkamer, met miskenning harer roeping, uitgaven goedkeurde, in strijd met de wet gedaan.

Intusschen waren ook deze leden van oordeel, dat omtrent de bevoegdheid der Algemeene Rekenkamer, om haar oordeel uit te spreken over de deugdelijkheid van het gevoerd beheer, de betamelijkheid der gedane uitgaven, het meer of minder spaarzaam gebruik van 's lands gelden, geen twijfel mocht blijven heerschen. De Grondwet moest de opvatting, alsof de Rekenkamer alleen zou hebben na te gaan of de uitgaven binnen de perken der begrootingsposten waren gebleven, voor het vervolg onmogelijk maken. Dit college moest den geheelen gang van het geldelijk beheer kunnen controleeren en zijne opmerkingen dienaangaande te allen tijde bij de Kroon, en daardoor bij de Staten-Generaal, kunnen inbrengen. Daarom werd eene bepaling in den geest van de vierde alinea van het voorstel der Staatscommissie hoogst wenschelijk geacht; echter met deze wijziging, dat het daarin bedoeld bijzonder verslag niet eerst gelijktijdig met de vastgestelde rekening, maar » *onverwijld*" aan de Staten-Generaal zou moeten worden overgelegd. De rekening toch zou de Kamer in den regel eerst bereiken, wanneer de door de Rekenkamer gemaakte bijzondere opmerkingen het belang der actualiteit verloren hadden.

Ook in de tweede alinea wenschte men het woord » *onverwijld*" te zien ingelascht, dat hier ook in het voorstel der Staatscommissie voorkwam.

Vastgesteld den 28sten Juli 1885.

DE SAVORNIN LOHMAN.
GOEMAN BORGESIUS.
RÖELL.
HUBER.
VAN DELDEN.

NOTA.

Wetsontwerp nº. 10, § 2, art. 80, Grondwet art. 76.

De keus van de Vertegenwoordiging voor het land, voor de provinciën en de gemeenten, kan niet anders bepaald worden dan bij algemeen stemrecht, met uitsluiting van bedeelden, van verpleegden in de bedelaarsgestichten, van hen die in hechtenis of gevangenis zijn, van hen die het beheer hunner goederen niet bezitten, van hen wien het kiesrecht of andere in de wet nader aan te wijzen rechten ontzegd zijn, van hen die niet lezen en schrijven kunnen, van hen die hunne burgerlijke en burgerschapsrechten hebben verloren en die gevangenisstraf boven 1 jaar hebben ondergaan en in de twee laatste aan de verkiezing voorafgaande dienstjaren hunne belastingen onbetaald hebben gelaten, en dergelijke; dit alles nader bij wet te regelen.

De ondergeteekende gaf meermalen te kennen, dat zijn gevoelen van rechtvaardigheid en vele economische en staatkundige voordeelen het algemeen stemrecht ondersteunen. (Zie onder meer zijne Nota van 23 December 1872, *Bijla en* 1872—1873, 74, 8; *Handelingen* 25 November 1879, blz. 297; 28 September 1880, blz. 52; 29 September 1882, blz. 105; 2 Juni 1885, blz. 1026.)

Hij is door den loop der tijden en door hetgeen in Zwitserland, in Duitschland, in Frankrijk en Engeland geschiedt, daarin bevestigd.

Hier worde ook aangemerkt dat, wanneer er naar art. 24 Grondwet (ontwerp artt. 20 en 21) geen bevoegde troonopvolger is, de keus voor de kracht en het prestige der nieuwe dynastie niet kan geschieden door de Staten-Generaal in vereenigde vergadering (naar het ontwerp 150 stemmen) *alleen*, maar ook moet geschieden bij algemeen stemrecht of plebiscit, althans moet worden bevestigd door volksstemming zooals ook bij andere natiën in dergelijke gevallen is gebeurd.

Vroeger, en zoolang de Grondwet niet is herzien, kon men volstaan met een uniform of bijna uniform census naar de Grondwet, maar thans hebben de volken andere behoeften, andere eischen, die niet kunnen worden weerstreefd zonder den geest van het volk, de belangstelling in de algemeene zaak en de liefde tot het vaderland te schaden.

De ondergeteekende zal hier niet ten voordeele van het algemeen stemrecht een betoog houden.

Dit is niet noodig.

Alléén deze eene gedachte:

De clericalen laten geene gelegenheid voorbijgaan om te zeggen dat zij den geest van het volk kennen en beter vertegenwoordigen, of eigenlijk gezegd: vertegenwoordigen bij uitsluiting.

Welnu!

Dit zal en kan eerst blijken met algemeen stemrecht.

Vóór dien tijd kan de meerderheid niet blijken.

Bij het Regeeringsontwerp wordt alléén aan meerderjarige mannelijke ingezetenen, Nederlanders, die als hoofden van gezinnen eene woning in gebruik hebben van eene door de wet voor elke gemeente bepaalde jaarlijksche huurwaarde, in geene gemeente lager dan f 50, stemrecht toegekend.

Wie zijn hier hoofden van gezinnen? Zijn ongehuwden uitgesloten; zij die eene kamer bij anderen bewonen, al hebben ze vele huizen; en hoe zal de huurwaarde worden bepaald voor iedere gemeente?

Voorzeker, deze maatstaf brengt niet veel verbetering aan en laat het verband tusschen belasting en kiesrecht bestaan, ja de bestaande regeling zou daarom beter zijn, als veel duidelijker.

Maar iedere uitbreiding van kiesrecht verwerpe elken census.

Volgens de Memorie van Toelichting zal het getal kiezers van p. m. 129 000 (127 451) klimmen tot 252 000.

Is dat der moeite waard?

Beteekent dat iets in den tegenwoordigen tijd?

En bij grondwetsherziening?

De moeilijkheid, ja de onmogelijkheid om, met weglating van elk verband tusschen kiesrecht en belasting, het kiesrecht goed en rechtvaardig te regelen, pleit voor de aanneming van het algemeen stemrecht met de opgegevene of dergelijke uitsluitingen.

Wetsontwerp nº. 10, §§ 3 en 4, artt. 80 en 81, Grondwet artt. 76 en 77.

Ik zou het getal der Vertegenwoordigers grooter wenschen, zoowel in de Eerste als in Tweede Kamer.

In andere landen, die in omvang geacht kunnen worden met Nederland gelijk te staan, is het getal grooter.

In Noorwegen heeft de Storthing 114 leden, Lagthing 1/4, Odelsthing 3/4.

In Zweden: Eerste Kamer (keus door provinciale vertegenwoordiging) 1 op 30 000, 125 leden; Tweede Kamer 180 leden.

Zwitserland: Conseil des États 44 leden, 2 voor ieder kanton, de Nationale Raad 1 op 20 000, 145 leden.

Raad Hamburg, buiten den Senaat, 160 leden.

Raad Bremen, buiten den Senaat, 150 leden.

Denemarken:

Landsthing 66 leden;
Folkething 102 leden, 1 op 16 000.

Portugal, Cortes:

Pairs 150 leden;
afgevaardigden 173 leden.

Rumenië:

Senaat 120 leden;
afgevaardigden 183 leden.

Servië: Skuptina 160 leden, 1 op 2000.

België:

Senaat 69 leden;
Kamer 138 leden.

Griekenland: Eene Kamer 244 leden.

De individueele invloed lost zich in grootere parlementen ligter op in het algemeen belang.

Bloot persoonlijke of partij-invloed kan zich dan zoo gemakkelijk niet doen gelden boven algemeen belang.

Voor het vormen van eene centrum-partij, die in andere parlementen in moeilijke en critieke gevallen zoo dikwijls uitkomst geeft, is wegens het gering getal leden in ons Parlement geene gelegenheid.

Als Nederland — wat partijformatie betreft — alle elementen heeft van andere natiën, zooals het heeft, dan moet het ook in zijn parlement de uitgebreidheid bezitten om het gevaarlijke en verkeerde, dat er van kan ontstaan, eenigszins te verhinderen of op te lossen.

Voor eenigen tijd ontmoette ik een Belgisch staatsman, lid van den Senaat, die na eene hevige klacht over het » acharnement furieux" van de clericale en anti-clericale partijen in België zeide: maar gij zijt in Nederland gelukkig, gij hebt 3 partijen: liberalen, clericalen en conservatieven, welke laatste bij u als centrumpartij dienst doen en groot nut kunnen bewijzen, in overdrijvingen en moeilijke gevallen!?

Het Rijk moet bij de Grondwet worden verdeeld in elf kiesdistricten, zijnde de elf provinciën, althans in elf kies-

districten, waarin bij algemeen stemrecht en bij scrutin de liste moeten worden gekozen zoovele leden der Tweede Kamer als de bevolking der provincie 45 000, of hoeveel minder getal men zal bepalen, aan zielen bevat, terwijl het excedent zoolang wordt verwaarloosd tot het $^2/_3$ van het bepaalde getal zielen er is, maar dan ook weer een vertegenwoordiger meer kiest.

Eerst dan kan het hinderlijke, onrechtvaardige verknippen der districten ophouden en heeft men grootere districten, hetgeen in den regel voor goede keuzen een waarborg wordt geacht en ook de partijen zuiverder in het Parlement brengt.

Door een vast getal te bepalen legt men in de Grondwet zelve de kiem van de noodzakelijkheid van verandering.

Wetsontwerp n°. 10, § 4, art. 82, Grondwet art. 78.

Men zou kunnen voortgaan met de Eerste Kamer te laten kiezen door de Provinciale Staten — hoewel ze naar de beginselen ook door algemeen stemrecht moest worden gekozen — maar voorzeker kan de census van verkiesbaarheid in allen gevalle niet langer in het geld of bezit (blijkbaar uit de betaling van grondbelasting, personeel of patentrecht) worden gezocht.

Reeds worden in Nederland sommige voorwerpen van bezit niet belast en mag de inrichting der Vertegenwoordiging geene aanleiding geven om dit in stand te houden.

De keus door Provinciale Staten zal — ook zonder census van verkiesbaarheid — zich altijd meer in die richting uiten.

Ook de Eerste Kamer moet meer leden hebben.

In allen gevalle en onafhankelijk daarvan merkt de ondergeteekende op, dat Drenthe in vergelijking met Utrecht een lid te min zou krijgen volgens deze berekening:

Een Kamerlid (Eerste) op 85565 zielen.

Utrecht heeft 206702 zielen, en heeft 3 leden.

Drenthe heeft 124160 zielen, en heeft 1 lid.

In Utrecht dus 1 lid voor 68900 zielen.

Voor 3 leden heeft Utrecht te weinig 49993 zielen.

Voor 2 leden te veel 35572 zielen.

Voor 2 leden heeft Drenthe te weinig 46970 zielen.

Voor 1 lid te veel 38595 zielen.

In beide gevallen dus een verschil van eenige duizenden ten voordeele van Drenthe, ten nadeele van Utrecht, welk verschil ten voordeele van Drenthe in allen gevalle moet worden hersteld, of men zou onrechtvaardig worden.

Wetsontwerp n°. 10, § 7, art. 84, Grondwet art. 81.

Èn Commissie èn Regeering stellen voor om de Kamer in eens en dus om de 4 jaar geheel te doen vernieuwen; het wordt bijna gelijk gemotiveerd door beide. Ik twijfel echter of dit wel goed doordacht is met het oog op den geest der tijden; ik stel voor het te laten zoo als het is.

Bij weinige belangstelling in de zaken der Regeering kan het doel, in die motieven uiteengezet, juist zijn, maar nu zich bij alle natiën, en niet minder in Nederland, de partijen zóó sterk ontwikkelen dat ze bijna het vaderland verscheuren en daardoor niet zelden het ware belang des vaderlands op den achtergrond geraakt, geloof ik dat het beter is dat de partijen met elkander in aanraking blijven, waardoor soms de scherpten van denkbeelden afgesleten en compromissen mogelijk worden; het is dezelfde reden waarom ik een grooter Parlement wensch voor een centrumpartij; partijen zijn er, maar de constitutioneele bepalingen moeten ze eerder bij elkander brengen dan verwijderen.

Indien het geoorloofd is groote zaken met kleine te vergelijken, dan verwijs ik naar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika.

De couranten hebben ons tafereelen medegedeeld van de nadeelen en bouleversementen van plotselijke partijverandering in dit voorjaar voorgevallen.

Op kleiner tooneel kan de plotselinge verandering reeds nadeel doen.

Wetsontwerp n°. 10, § 9, artt. 86 en 89, Grondwet artt. 83 en 86.

Hier zou gelegenheid zijn om over den eed eene beslissing te nemen en het formulier, dat dogmatische begrippen bevat, te veranderen en eene verklaring of belofte te eischen, waarop hij, die zweren moet, eenvoudig antwoordt, evenals in Frankrijk en België »dat zweer ik".

Ik zou dat zeer wenschelijk rekenen.

Het kon dan in volgende artikelen waar over den eed wordt gesproken, worden gevolgd.

Ik zal hier niet de eedsquaestie zelve behandelen; alléén twee aanhalingen:

1°. Reeds Bavius Voorda weigerde den eed naar dat formulier; zijne gronden daarvoor komen voor in de Nederlandsche Jaarboeken 1788 XXIII, 2, blz. 1325, 1326, 1599.

2°. In het n°. 4 van 1884, blz. 504—542 van de nieuwe Bijdragen voor Rechtsgeleerdheid en Wetgeving, deelt mr. S. J. Hingst, raadsheer in den Hoogen Raad, de beraadslagingen mede in de nationale vergadering van 1 Maart 1796 en later, waaruit de schrijver de conclusie trekt: »Principieel was dus in 1798 de eed (naar dat formulier) ook in rechtszaken en dus algemeen afgeschaft".

In allen gevalle, is een eed wel noodig van leden der Vertegenwoordiging? en zoo ja, waarom dan niet in *één* de beide teruggebracht?

Wetsontwerp n°. 10, § 10, art. 89 nieuw, Grondwet 86.

Waarom negen jaren? beter vier, evenals de Tweede Kamer.

Wetsontwerp n°. 10, § 11, art. 90, Grondwet 87.

Waarom niet op eene voordracht van drie, evenals met de Tweede Kamer?

Voor deze en voor de vorige vraag gelde de gedachte dat de Eerste Kamer een deel der volksvertegenwoordiging is.

Wetsontwerp n°. 10, § 24 nog achter art. 104 te voegen en in plaats der beide laatste regels: Grondwet art. 101.

Wetsontwerpen van geringen omvang, die in de afdeelingen geen of weinig verzet hebben ontmoet, kunnen zonder hoofdelijke omvraag in stemming gebracht worden, indien ze door den president 14 dagen ter inzage op zijn bureel worden gelegd en er bij de behandeling geene hoofdelijke stemming wordt gevraagd.

Er zal hieromtrent iets in de Grondwet moeten voorkomen, anders zou men kunnen meenen dat het Reglement van Orde dit punt niet mag veranderen.

De regel moet blijven hoofdelijke oproeping.

Deze redactie neemt weg de tegenstrijdigheid die bestaat, althans schijnt te bestaan tusschen alinea's 1 en 3 van art. 104.

Deze wijze van handelen geldt in het Engelsche Parlement.

Wetsontwerp n°. 10, § 25, art. 105, 102 Grondwet.

Welk is de beteekenis van »besloten"?

Wetsontwerp n°. 10, § 28, art. 107, Grondwet art. 104 en volgg.

§ 3. Het is van belang dat de Koning geen oorlog kan verklaren, dan na machtiging door de volksvertegenwoordiging en dat dit worde uitgedrukt in de Vde afdeeling.

Art. 56 van de Grondwet moet in dien geest gewijzigd worden, waarvan dan de vier eerste woorden moeten blijven.

De Volksvertegenwoordiging, die de gelden moet verschaffen, moet op dit punt niet voor een fait accompl kunnen worden geplaatst.

Wetsontwerp n°. 10, § 36, art. 124, 122 Grondwet.

Mijns inziens is het gevaarlijk de verantwoording van Staatsuitgaven en ontvangsten aan de Volksvertegenwoordiging te onttrekken en het nieuwe artikel aan te nemen.

Al bleef het voorschrift onuitgevoerd, het is daarom nuttig; er kunnen zelfs gevallen gedacht worden van partij-regeering als anderszins dat het geheel onmisbaar is; ook de souvereiniteit der Volksvertegenwoordiging wordt miskend; eene wet op de geldelijke ministerieele verantwoordelijkheid zou dan onnoodig worden. Al gaat het onderzoek van de Rekenkamer vooraf; het beslissende eindwoord, de vaststelling moet door de Volksvertegenwoordiging geschieden, dit beginsel blijve en worde hoog gehouden!

Hoofdstuk XI, artt. 193 en 194, Grondwet artt. 196 en 197 (veranderingen).

Het is goed dat de Regeering de formaliteiten, noodig om tot verandering te geraken, niet vermindert; eene grondwettelijke bepaling moet niet zoo gemakkelijk kunnen worden veranderd; eerst goed duidelijk en herhaaldelijk moet daarvan de noodzaak gebleken zijn en de volksovertuiging gevestigd.

's Gravenhage, Juni 1885.

OLDENHUIS GRATAMA.

NOTA.

Gebruik makende van het recht, bij art. 27 van het Reglement van Orde gegeven, wenscht de ondergeteekende eenige beschouwingen in te leveren betreffende de verdeeling der 50 leden van de Eerste Kamer over de verschillende provinciën des lands.

De Regeering stelt voor om te doen verkiezen door de Provinciale Staten van:

Noordbrabant	6 leden.
Gelderland	6 »
Zuidholland	10 »
Noordholland	9 »
Zeeland	2 »
Utrecht	3 »
Friesland	4 »
Overijssel	3 »
Groningen	3 »
Drenthe	1 lid.
Limburg	3 leden.
Totaal	50 leden.

In de Memorie van Toelichting zegt zij, dat de verdeeling van het elftal nieuwe leden over de provinciën zooveel mogelijk naar de bevolking moet geschieden.

Het komt den ondergeteekende voor, dat de Regeering zich in hare repartitie niet aan den alleszins billijken regel heeft gehouden, althans dat die repartitie niet beantwoordt aan het cijfer der bevolking, gelijk dat is opgegeven voor den 1sten Januari 1885 in de *Staatscouranten* van 1885, nos. 79, 81, 82, 83, 85, 86, 88, 90, 93, 95 en 97. Op dien datum bedroeg het bevolkingscijfer van Nederland 4 278 272 zielen.

Bij het voorgestelde aantal leden van de Eerste Kamer (50) is, naar dit bevolkingscijfer, gerekend op één lid voor 85 565 zielen. Het ligt voor de hand, dat het aantal Eerste-Kamerleden niet zoodanig over de provinciën is te verdeelen, dat iedere provincie juist naar verhouding van het aantal inwoners in de Eerste Kamer is vertegenwoordigd. De eene provincie moet noodwendig een tekort, de andere een overschot van bevolking hebben. Onderstaande tabel wijst aan op welk aantal inwoners in iedere provincie één lid der Eerste Kamer, en welk aantal zielen in elke provincie te veel of te weinig is, gerekend naar 85 565 zielen per lid.

Provinciën.	Aantal zielen 1°. Jan. 1885.	Aantal leden Eerste Kamer.	Aantal zielen op één lid Eerste Kamer.	Te veel of te weinig zielen, gerekend naar één lid op 85 565 zielen.
Noordbrabant	491 023	6	81 837	te weinig 22 367
Gelderland	490 905	6	81 817	» 22 485
Zuidholland	878 894	10	87 889	te veel 23 244
Noordholland	761 772	9	84 641	te weinig 8 313
Zeeland	193 965	2	96 982	te veel 22 835
Utrecht	206 702	3	68 900	te weinig 49 993
Friesland	330 866	4	82 716	» 11 394
Overijssel	285 280	3	95 093	te veel 28 585
Groningen	265 687	3	88 562	» 8 992
Drenthe	124 160	1	124 160	» 38 595
Limburg	249 018	3	83 006	te weinig 7 675
Totaal	4 237 272	50		

Reeds bij oppervlakkige beschouwing trekt in dezen staat het verschil tusschen de provinciën Drenthe en Utrecht de aandacht. Terwijl Drenthe één Eerste-Kamerlid heeft voor 124 160 zielen, heeft Utrecht er één op 68 900. Een verder onderzoek wijst dan ook aan, dat met opzicht tot beide genoemde provinciën de regel, in de Memorie van Toelichting vooropgezet, niet is nageleefd. Naar den maatstaf van één lid per 85 565 zielen behoeft men een zielental van 171 130 voor twee, van 256 685 voor drie leden der Eerste Kamer. Drenthe heeft om twee leden naar de Eerste Kamer te zenden 46 970 zielen te weinig, doch Utrecht om er drie te verkiezen 49 993; wanneer Utrecht twee leden kiest, heeft het een overschot van 35 572 zielen, doch Drenthe, wanneer het één lid benoemt, van 38 595. In beide gevallen is er alzoo een verschil van 3023 zielen ten voordeele van Drenthe, ten nadeele van Utrecht.

Nog langs eene andere wijze van berekening komt men tot het resultaat, dat de door de Regeering voorgedragene verdeeling niet de meest juiste is.

Men kan het land in drie deelen onderscheiden: het noorden, het midden en het zuiden.

Tot het noorden behooren de vier provinciën Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel, tot het midden de vier provinciën Noordholland, Zuidholland, Utrecht en Gelderland, tot het zuiden de drie provinciën Zeeland, Noordbrabant en Limburg.

Volgens de voordracht der Regeering vaardigt het noorden elf, het midden acht en twintig, het zuiden elf leden ter Eerste Kamer af. De bevolking van het noorden bedraagt 1 005 993, van het midden 2 338 223, van het zuiden 934 006 zielen.

Naar den maatstaf van één lid op 85 565 zielen heeft het noorden aanspraak op elf leden met een overschot van 64 778 zielen, het midden op zeven en twintig leden met een overschot van 27 968, en het zuiden op tien leden met een overschot van 78 356 zielen. Tien, zeven en twintig en elf maken te zamen acht en veertig leden. Om tot het cijfer van vijftig te komen, kunnen er dus nog twee geplaatst worden.

Daarom komt het eerste lid toe aan het zuiden met een overschot van 78 356 zielen, en de provinciën Zeeland, Noordbrabant en Limburg kunnen alzoo het voor hen voorgestelde aantal leden der Eerste Kamer behouden.

Het andere lid komt toe aan het noorden met een overschot van 64 778 zielen. Uit het midden des lands moet nu een lid wegvallen, en het behoort te komen ten laste van de provincie Utrecht. Utrecht toch heeft het grootste tekort, nl. 49 993 zielen, en de provincie, waaraan dit lid moet ten goede komen, kan geen andere zijn dan Drenthe, dewijl aldaar het grootste overschot gevonden wordt, nl. 38 595 zielen.

Er is nog eene reden, die er de voorkeur aan moet geven, om zelfs bij gelijke omstandigheden liever een lid aan Drenthe, dan aan Utrecht toe te kennen. Drenthe is eene groote, zich sterk ontwikkelende provincie. Hare uitgestrektheid is 266 271 hectaren, en sedert de invoering der provinciale wet in 1851 is hare bevolking vermeerderd met 44 procent.

Utrecht is territoriaal veel geringer en telt 138451 hectaren; hare bevolking groeide in het genoemde tijdvak met slechts 36 procent aan. Komt deze herziening der Grondwet tot stand, dan mag men hopen en verwachten, dat onze hoogste staatswet in de eerste halve eeuw onveranderd zal kunnen blijven, en is het met het oog op de toekomstige ontwikkeling der beide provinciën wenschelijk, dat niet in deze een toestand in het leven worde geroepen, die van den aanvang af reeds niet beantwoordt aan de eischen van het recht.

Mr. J. W. J. DE VOS VAN STEENWIJK.

[111. 37.]

HOOFDSTUK IV.

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering in het IVde hoofdstuk der Grondwet, in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

In eene der afdeelingen werd door enkele leden betwijfeld, of het bestaan der Provinciale Staten nog wel door het gewicht van hunnen werkkring gerechtvaardigd werd. Nagenoeg alles werd door de colleges van Gedeputeerde Staten verricht; waar de Provinciale Staten zoogenaamd zelfstandig optraden, bepaalden zij zich gewoonlijk tot bekrachtiging van hetgeen door hunne Gedeputeerden was voorbereid. Werden de Gedeputeerde Staten rechtstreeks door de kiezers verkozen en ook de Eerste Kamer op eene andere wijze samengesteld, zoo konden de Provinciale Staten veilig uit het raderwerk onzer instellingen worden verwijderd.

De groote meerderheid der bedoelde afdeeling verklaarde zich met dit gevoelen geenszins te kunnen vereenigen. Men wees er op, dat de regeling der waterschappen in onderscheidene gewesten nog niet is tot stand gebracht, en dat de voorlichting van een aantal personen, over de geheele provincie verspreid wonende, daarbij niet kan worden gemist. Maar ook buitendien zouden, om van andere werkzaamheden der Provinciale Staten te zwijgen, de vaststelling van provinciale verordeningen en de regeling der provinciale belastingen bezwaarlijk kunnen worden overgelaten aan colleges van uitvoering met een gering ledental, zooals de Gedeputeerde Staten uit hunnen aard behooren te zijn.

Art. 126. Er waren leden, die de onvereenigbaarheid van het lidmaatschap der Eerste Kamer met dat der Provinciale Staten wenschten te doen vervallen. Anderen konden met dien wensch niet instemmen. Zoolang de Staten de leden der Eerste Kamer bleven verkiezen, behoorde de onvereenigbaarheid reeds om redenen van kieschheid te worden gehandhaafd. Doch ook indien hierin verandering kwam, zouden sommigen de bestaande bepaling willen behouden, omdat cumulatie van betrekkingen in den regel minder gewenscht was en gelijktijdige zittingen der beide colleges tot moeilijkheden konden leiden. Zelfs zouden zij om diezelfde redenen ook het lidmaatschap der Tweede Kamer met dat der Provinciale Staten onvereenigbaar willen verklaard zien. Tegen dit laatste denkbeeld hadden echter verscheidene leden beden king. Naar hunne meening zou daardoor het aantal geschikte candidaten te zeer worden verminderd, en moest bij de regeling der incompatibiliteiten veeleer worden gelet op den aard der betrekkingen dan op de bezwaren, aan gelijktijdige waarneming verbonden; of die bezwaren inderdaad overwegend waren, kon aan het oordeel der belanghebbenden en der kiezers worden overgelaten.

Art. 127. Zie het Voorloopig Verslag over het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering in het IIIde hoofdstuk der Grondwet, ad art. 86.

Art. 129. Als voren, ad art. 85.

Art. 132, *alin.* 3. Over deze bepaling waren de gevoelens verdeeld. Terwijl een deel der leden met de Staatscommissie van oordeel was, dat 's Konings goedkeuring voor provinciale verordeningen niet meer behoorde te worden vereischt en dat de bij art. 138 bedoelde bevoegdheid der regeering ten deze alleszins voldoende was, meende een ander deel der leden met de Regeering, dat eene zoo ingrijpende wijziging van de verhouding tusschen het staatsgezag en de provinciale besturen door de redenen, in het rapport der Staatscommissie vermeld, geenszins werd gerechtvaardigd.

De meerderheid der Commissie van Rapporteurs is het laatstvermeld gevoelen toegedaan. Terecht, meent zij, beroept de Regeering zich op het feit, dat de bestaande toestand gedurende een tijdvak van 35 jaren, voor zoover bekend is, nimmer aanleiding tot klachten gegeven heeft. Nog onlangs heeft het gebeurde met het waterschap de Sabina-Henrica-polder geleerd hoe noodig het is, dat het centraal gezag in deze de noodige macht behoude. Wel is waar zegt de Staatscommissie, dat het vervallen van den eisch van goedkeuring aan de bevoegdheid der Regeering tot vernietiging van provinciale verordeningen niet te kort doet. Maar dit is eene dwaling. Het Koninklijk recht van vernietiging bepaalt zich, zoowel volgens het voorstel der Staatscommissie als volgens art. 133 der bestaande Grondwet en art. 166 der provinciale wet, tot de *besluiten* der Staten of Gedeputeerde Staten, terwijl vernietiging van provinciale *verordeningen* of *reglementen* volgens art. 167 der provinciale wet alleen bij de wet kan geschieden. Al werd echter door aanvulling van het voorgesteld art. 138 in deze leemte voorzien, dan nog ware het stelsel der Staatscommissie niet aannemelijk. Want het zou in elk geval medebrengen dat verordeningen, met de wetten of het algemeen belang in strijd, geruimen tijd konden blijven bestaan, en aan het Staatsgezag eene noodige en voor de provinciale besturen niet bezwarende praeventieve bevoegdheid ontnemen.

Naar het oordeel van de minderheid der Commissie is er wel reden om terug te komen van een stelsel, dat de Koninklijke goedkeuring niet voor gemeentelijke, maar wel voor provinciale verordeningen vordert, en door dit weinig rationeel verschil op de provinciale autonomie in niet geringe mate inbreuk maakt. Dat over de werking van dit stelsel niet bij de Regeering geklaagd is, kan hier niet als argument gelden; de provinciale besturen kunnen zich bij haar moeilijk beklagen over het feit, dat het verkrijgen van 's Konings goedkeuring op de door hen gemaakte verordeningen veel tijd vordert. Dit feit bestaat evenwel, en over de daaruit voortvloeiende trage afkondiging van provinciale verordeningen en reglementen zijn meermalen klachten gerezen. De overeenkomst met het waterschap de Sabina-Henrica-polder, waarvan de bekrachtiging door de Kamer is geweigerd, werd gesloten onder de werking van het bestaande stelsel, en kan dus moeilijk als een bewijs van de deugdelijkheid daarvan worden aangevoerd. Dat de Staatscommissie ten aanzien van de bevoegdheid der Regeering tot vernietiging van provinciale verordeningen in eene dwaling zou zijn vervallen, is bezwaarlijk aan te nemen. Vermoedelijk is hare bedoeling geweest, onder het woord *besluiten* in art. 138 ook *verordeningen* en *reglementen* te begrijpen, en heeft alleen het streven naar beknoptheid, dat haar verslag kenmerkt, haar weerhouden om dit met zoo vele woorden uit te drukken. Uit de provinciale wet zijn hiertegen geen bewijsgronden te putten; die wet kan niet dienen om de Grondwet te interpreteeren. Ook wanneer de derde alinea van art. 132 zal zijn vervallen, zullen provinciale verordeningen, strijdig met de wetten of het algemeen belang, niet langer bestaan dan den Koning zal goeddunken; en van het aanbevolen repressief stelsel zijn dan ook geenerlei moeilijkheden te vreezen.

Art. 134, *alin.* 1. Enkele leden gaven boven het voorgedragen stelsel de voorkeur aan het bestaande, dat de ingezetenen beter waarborgde tegen overdreven belastingheffing. Anderen konden zich met het voorgesteld artikel vereenigen. De provinciale autonomie moest, evenals de gemeentelijke, zooveel

mogelijk worden gehandhaafd. Alleen moest gezorgd worden, dat de provinciale belastingen niet ingrijpen op het gebied der Rijksbelastingen. Daarin werd echter bij alin. 2 voorzien.

Alin. 2. In eene der afdeelingen hadden sommigen bedenking tegen deze bepaling, die naar het scheen vooral strekte, om voor provinciale en plaatselijke belastingen dezelfde regeling voor te schrijven. Deze gelijkstelling ging echter niet geheel op. De Provinciale Staten bestonden in den regel uit meer ontwikkelde personen dan vele gemeenteraden, en er was geen voldoende reden om hen op dit gebied, juist nu de provinciën ten gevolge van het voorgesteld art. 135 met grooter uitgaven bezwaard zouden worden, meer dan tot dusver aan wettelijke regelen te binden.

Hiertegen werd opgemerkt, dat volgens het voorstel der Regeering, overeenkomende met dat der Staatscommissie, algemeene regeling bij de wet in de plaats treedt van de thans voorgeschreven bekrachtiging door de wet van elke provinciale belasting in het bijzonder. Daardoor zou, naar het oordeel van de meeste leden der bedoelde afdeeling, eene goede regeling van het belastingwezen in het algemeen bevorderd worden. Alleen door alle belastingen onder de wet te stellen, kon het verband tusschen de Rijks-, provinciale- en gemeentelasten gehandhaafd en tegen onevenredigen druk gewaakt worden. Zoo kon het bijvoorbeeld noodig zijn, met het oog op eene herziening der grondbelasting, het heffen van provinciale opcenten daarop binnen perken te houden.

Art. 135. Verscheidene leden vreesden dat de voorgestelde regeling, die de bezoldigingen van de griffiers en van het personeel der griffiën ten laste der provinciën zou brengen, voor enkele gewesten, waar de opcenten op de grondbelasting en op het personeel thans reeds hoog zijn opgevoerd, te bezwarend zou zijn. Het voorgedragen stelsel, dat aan de provinciën meer vrijheid zou geven in de organisatie harer bureaux en nu reeds voor de gemeenten geldt, vond echter bij vele leden instemming. De kosten der griffiën, die voor het geheele Rijk ongeveer 3 ton bedragen, zouden de provinciën niet te zeer bezwaren. Overigens liet de slotbepaling van art. 139 den wetgever vrijheid, om behalve de jaarwedde en de kosten der woning van den Commissaris des Konings sommige uitgaven van het provinciaal bestuur ten laste van het Rijk te brengen.

Art. 136. Enkele leden wilden de bestaande redactie behouden. De meerderheid vereenigde zich echter met de gronden, in de Memorie van Toelichting voor de voorgestelde wijziging aangevoerd. Verscheidene leden achtten het geheele artikel overbodig, met het oog op art. 8 alin. 2.

Art. 138. De redactie der Staatscommissie scheen sommigen verkieslijk. Enkele leden betwijfelden of het voorgesteld artikel, de aan het slot daarvan voorkomende uitzondering daargelaten, in het wezen der zaak wel van art. 133 der bestaande Grondwet afweek.

Men vroeg, of onder het woord » *besluiten* " ook *verordeningen* en *reglementen* begrepen zijn. Mocht deze vraag ontkennend worden beantwoord, dan zou de bevoegdheid van den wetgever, om provinciale reglementen en verordeningen te schorsen of te vernietigen (art. 167 der provinciale wet), in de Grondwet niet onvermeld mogen blijven.

» *Kan schorsen of vernietigen* "; liever zou men lezen: » *schorst of vernietigt* ".

Naar de voorgestelde redactie kunnen de besluiten van Gedeputeerde Staten over zaken, waarvan hun de beslissing behoudens hooger beroep is opgedragen, door den Koning worden geschorst of vernietigd, wanneer daarvan geen beroep meer openstaat of aanhangig is. Men wenschte de redenen te vernemen, waarom de Regeering in dit opzicht van het voorstel der Staatscommissie is afgeweken.

Art. 139, *alin.* 1. De redactie dezer bepaling werd minder gelukkig geacht. De aanstelling der ambtenaren door den Koning vloeit voort uit 's Konings uitvoerende macht. Waartoe behoeft daarvan dan nog speciaal ten opzichte van den Commissaris des Konings melding te worden gemaakt? Wat heeft men te verstaan onder 's Konings » *bevelen* "? Die uitdrukking komt op geene andere plaats in de Grondwet voor. De woorden » *toezicht op de verrichtingen der Staten* " doen aan verkeerde handelingen dier colleges denken. Behoort de Grondwet zoodanige handelingen te onderstellen? De volgende redactie werd in overweging gegeven: » Als hoogste ambtenaar in elke provincie is de Commissaris des Konings belast met het algemeen toezicht op het bestuur en met de uitvoering der wetten en algemeene maatregelen van bestuur, voor zoover die niet aan anderen is opgedragen."

Alin. 2. Sommige leden betwijfelden, of het voorzitterschap van den Commissaris des Konings in de vergaderingen der Provinciale en Gedeputeerde Staten wel practisch is te achten. Zij meenden dat eene regeling, waarbij de Staten zelf hun voorzitter zouden verkiezen en de Commissaris des Konings als Rijkscommissaris in hun midden zou verschijnen, aan een geregelden gang van zaken meer bevorderlijk ware.

» *Zit voor* "; beter ware: » *is voorzitter* ", welke uitdrukking ook in art. 74 voorkomt.

Alin. 3. De hier vermelde kosten kwamen aan vele leden niet zoo gewichtig voor, dat zij hier in het bijzonder behoefden vermeld te worden De tweede zinsnede der alinea scheen voldoende, en behoorde dan, met weglating van het woord » *andere* ", naar art. 135 te worden overgebracht.

In elk geval wenschte men te vernemen, wat hier onder » *kosten zijner woning* " te verstaan was. Men meende dat daarbij alleen aan kosten der ongestoffeerde woning, zonder inbegrip van eenige belasting, kon gedacht worden.

Art. 141, *alin.* 1. Men betwijfelde of de voorgestelde redactie strookte met de bedoeling der Regeering, dat de wet het minimum der voor het kiesrecht vereischte huurwaarde voor de verkiezingen voor de Tweede Kamer, de Provinciale Staten en den gemeenteraad op een verschillend bedrag zou kunnen stellen. Door aanneming van hetzelfde minimum van huurwaarde zou echter de kiesbevoegdheid voor de gemeenteraden te zeer beperkt worden. De redactie ware te verduidelijken door eene bijvoeging in dezen geest: » met dien verstande dat het vereischte minimum van jaarlijksche huurwaarde in geene gemeente lager kan worden gesteld dan (bijvoorbeeld) f 30 voor de ongestoffeerde woning." Er waren echter leden, die met de Regeering meenden dat de voorgedragen zinsnede ook zonder eene dergelijke bijvoeging vrijheid liet, om beneden het in art. 80 genoemde minimum te gaan. Anderen gaven de voorkeur aan de redactie der Staatscommissie, die den gewonen wetgever ten deze geene banden aanlegde.

Enkele leden eener afdeeling wenschten den duur van het lidmaatschap van den raad bij de Grondwet bepaald te zien.

Alin. 3. De voorzitter van den raad behoorde volgens enkelen door den raad zelven te worden verkozen, volgens meerderen door den Koning te worden benoemd op voordracht van den raad. Huns inziens zou eene dergelijke wijze van benoeming, ware zij vroeger ingevoerd, op de ontwikkeling onzer constitutioneele instellingen hoogst gunstig gewerkt hebben. In elk geval vloeide uit de voorgestelde bepaling logisch voort, dat den Koning de macht moest worden toegekend tot ontbinding der gemeenteraden; er zijn toch voorbeelden van stilstand in de werkzaamheden van den raad, ten gevolge der benoeming van een niet gewilden burgemeester. De meeste dezer leden zouden echter de voorkeur geven aan de redactie der Staatscommissie, waarbij de regeling der benoeming van den burgemeester wordt overgelaten aan den gewonen wetgever, die in dit opzicht dus ook tusschen de onderscheidene gemeenten verschil zou kunnen maken.

Vele andere leden waren van oordeel, dat de Grondwet thans reeds toelaat om aan den raad eene wettelijke bevoegdheid tot aanbeveling toe te kennen. Zij meenden evenwel, dat noch de keuze van, noch zelfs de bindende voordracht voor den voorzitter van den raad, die tevens Rijksambtenaar is ter uitvoering van wetten en algemeene maatregelen van bestuur, aan den raad behoort te worden opgedragen. Vooral in kleine gemeenten zijn de gemeenteraden veelal niet in staat te beoordeelen, welke hoedanigheden in den ambtenaar, die in de gemeente het Staatsgezag

vertegenwoordigt, vereischt worden. Ook met het oog op de plaatselijke toestanden ware aanwijzing van den burgemeester door den raad in vele gevallen niet gewenscht.

In eene der afdeelingen waren leden, die het burgemeesterschap met het lidmaatschap van den raad onvereenigbaar wenschten verklaard te zien. Het standpunt van den burgemeester zou daardoor krachtiger worden. Thans verliest hij in prestige, wanneer hij bij aftreding niet herkozen wordt. Een der leden meende, dat de Grondwet een van beide stelsels moest aannemen: de burgemeester óf overal raadslid, óf nergens. De overige leden der bedoelde afdeeling achtten het beter, dat de vereenigiog van beide betrekkingen facultatief bleef. De burgemeester beslisse zelf wat hem te doen staat; hij heeft het in zijne macht, door van het lidmaatschap van den raad af te zien, zijn onafhankelijk standpunt te behouden.

Art. 142. De verplichting tot mededeeling der plaatselijke verordeningen aan de Provinciale Staten moest naar het oordeel van verscheidene leden in de Grondwet behouden blijven. Anderen meenden dat het opleggen dezer verplichting, evenals het toekennen der bevoegdheid tot het maken van verordeningen, aan den gewonen wetgever kon worden overgelaten, en dat dus de voorgestelde tweede alinea kon vervallen.

Sommige leden wenschten voor de gemeenteraden een dergelijk voorschrift, als art. 133 voor de Provinciale Staten bevat, namelijk dat zij, wanneer de wetten of de algemeene maatregelen van bestuur het vorderen, hunne medewerking tot uitvoering daarvan verleenen.

Art. 143. Vergelijk het aangeteekende bij art. 138. Opheldering omtrent de beteekenis van het woord »*besluiten*" scheen hier te meer noodig, omdat art. 140 der bestaande Grondwet in de tweede zinsnede van »*verordeningen*" gewag maakt, aan welk woord bij art. 150 der gemeentewet eene ruime beteekenis is toegekend.

In eene afdeeling werd door verscheidene leden tegen dit artikel de bedenking gemaakt, dat het den Koning niet moest vrijstaan de uitspraak van den rechter in administratieve geschillen te niet te doen. Enkele leden meenden dat het altijd moest geoorloofd zijn, zich dadelijk tot den hoogsten rechter te wenden; daardoor werd eene instantie ontgaan. Hiertegen werd evenwel aangevoerd, dat daardoor ook aan de wederpartij het voordeel van twee instantiën werd ontnomen.

Art. 144. Ook in dit opzicht behoorde volgens enkele leden eener afdeeling tusschen de onderscheidene gemeenten eenig verschil te bestaan. Daartoe ware door eene gewijzigde redactie aan den gewonen wetgever vrijheid te laten, om het hier bedoelde toezicht van Gedeputeerde Staten voor eene zekere categorie van gemeenten te beperken tot de gevallen van strijd met de wetten of het algemeen belang. Dit gevoelen vond echter in de afdeeling niet algemeen bijval.

Art. 145, *alin.* 1. Door enkelen werd gevraagd, of hier de goedkeuring van Gedeputeerde Staten niet voldoende kon geacht worden, behoudens beroep op den Koning.

Alin. 3. De redactie dezer alinea wenschte men in overeenstemming gebracht te zien met die van art. 134 alin. 3.

Art. 146. Vergelijk het aangeteekende bij art. 136.

Vastgesteld den 30sten Juli 1885.

RUYS VAN BEERENBROEK.
DE VOS VAN STEENWIJK.
KIST.
VAN BAAR.
DE BRUYN KOPS.

[111. 38.]

HOOFDSTUK V.

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering in het Vde hoofdstuk der Grondwet, in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd

Administratieve rechtspraak. Om voor de invoering eener administratieve rechtspraak, die de rechten der ingezetenen ook tegenover het publiek gezag zal waarborgen, een deugdelijken grondslag te leggen, behoorde de Grondwet naar veler oordeel uit te maken, dat door een van de uitvoerende macht onafhankelijk gezag in hoogsten aanleg zal worden geoordeeld over de klachten en geschillen, bij art. 154 van het ontwerp der Staatscommissie bedoeld. Handelingen, zeide men, gepleegd ter uitvoering van wetten of Koninklijke besluiten, kunnen toch zeer gewichtige vragen van recht doen rijzen, die geen aanleiding geven tot burgerlijke twistgedingen en tot welker beslissing de gewone rechter zich derhalve onbevoegd zal moeten verklaren; als voorbeeld werd op de bekende zaak van den Indischen raadsheer mr. VAN ANGELBEEK gewezen. Evenzoo vallen bij geschillen van bestuur tusschen publiekrechtelijke lichamen niet alleen vragen van belang, maar ook niet zelden rechtsvragen te beoordeelen. Beslissing door den Koning op raad van den verantwoordelijken Minister, waarbij van het advies van de betrokken afdeeling van den Raad van State kan worden afgeweken, geeft bij dergelijke vragen geen voldoenden waarborg. Voor die beslissing behoort een bijzondere rechter, de administratieve, te worden aangewezen. In de meeste andere landen bestaat een college, speciaal met de administratieve rechtspraak belast. Hier te lande is dit onderwerp tot dusver niet of althans niet behoorlijk geregeld. De voorstellen der Regeering schenken geen voldoende zekerheid, dat het tot eene deugdelijke regeling komen zal, en onttrekken in elk geval aan den administratieven rechter die geschillen van bestuur, waarbij rechtsvragen zijn op te lossen. De bedenkingen, in de Memorie van Toelichting tegen de voorstellen der Staatscommissie aangevoerd, schijnen niet afdoende. Eene afdeeling van den Raad van State, waarvan de samenstelling en de bezoldiging bij de wet worden geregeld, mag, ook zonder aanstelling voor het leven, genoegzaam onafhankelijk van de uitvoerende macht geacht worden, om voor de uitoefening der administratieve rechtspraak geschikt te zijn. Voor afzetting van leden dier afdeeling wegens uitspraken, met de inzichten der Regeering in strijd, behoeft in ons land geen vrees te bestaan. En het bezwaar, dat de administratieve rechter, indien hem de bevoegdheid werd toegekend om klachten over rechtskrenking door handelingen der uitvoerende macht te beoordeelen, als eene tweede uitvoerende macht boven de eerste zou worden gesteld, schijnt op verwarring van rechtspraak met uitvoering van wetten en Koninklijke besluiten te berusten.

Naar het oordeel van verscheidene andere leden waren de bezwaren, die de Regeering weerhouden hebben de voorstellen der Staatscommissie over te nemen, niet ongegrond. De administratieve rechtspraak, zoo betoogden zij,

is tot dusver hier te lande een nog weinig ontwikkeld gebied, omtrent welks omschrijving zelfs bij de deskundigen groot verschil van gevoelen bestaat. Terwijl bijvoorbeeld de heer DE JONGE (*Bijdragen* van mrs. BOER en FRUIN, deel XIV, blz. 268) streng onderscheidt tusschen geschillen van bestuur en administratieve geschillen, worden de geschillen van bestuur op blz. 3 der Memorie van Toelichting » eene soort van administratieve geschillen" genoemd. Hoe dit zij, de vraag, welke geschillen aan de beslissing van den administratieven rechter zullen moeten worden onderworpen, is zeer moeilijk uit te maken. De behoefte aan regeling der administratieve rechtspraak wordt echter algemeen gevoeld, zoodat men niet behoeft te vreezen dat, zoo het voorgesteld art. 152 tot stand komt, de daar bedoelde wet achterwege zal blijven. Sommige dezer leden waren dan ook bereid zich met het voorstel der Regeering, ook wat de beslissing van geschillen van bestuur betreft, te vereenigen, mits de Regeering het beginsel erkende dat tegen elke stellige wetsschennis voor den benadeelde herstel verkrijgbaar moet zijn, en de verklaring aflegde dat de in te stellen administratieve rechtspraak op dezen grondslag behoort te worden gevestigd. Anderen achtten het beter, dat de Grondwet de regeling van dit weinig ontwikkeld onderwerp van wetgeving zooveel mogelijk aan den gewonen wetgever zou overlaten, in overeenstemming met de denkbeelden, door den heer TELLEGEN in zijn aan het verslag der Staatscommissie toegevoegd advies ontwikkeld. Ook waren er leden, die aan den gewonen wetgever eenige meerdere ruimte wenschten te laten dan door de Regeering wordt voorgesteld, zonder in dit opzicht evenwel zoo ver te gaan als de heer TELLEGEN in zijn gemeld advies.

Ter ontwikkeling dezer laatste meening werd het volgende aangevoerd. Vooreerst dient art. 68 der bestaande Grondwet, dat volgens den heer TELLEGEN geheel zoude moeten vervallen, tot grondslag van de bevoegdheid des Konings, bedoeld bij art. 23 der wet van 12 Juli 1855 (*Staatsblad* n°. 102). Maar bovendien bestaan er geschillen van bestuur tusschen provinciën (resp. gemeenten), dit ongetwijfeld door den Koning moeten worden beslist. Zie onder anderen het geschil tusschen Zuidholland en Gelderland over eene keur voor den polder Heukelom (Koninklijk besluit van 15 Maart 1868, Raad van State 1868, blz. 137), en dat tusschen twee gemeenten over de opheffing van een beurtveer (Koninklijk besluit van 15 Januari 1873, Raad van State 1873, blz. 44). In het algemeen is de Koning reeds krachtens art. 54 der bestaande Grondwet geroepen ter beslissing van alle geschillen van opvatting tusschen publieke besturen wegens hun opgedragen bestuursbelangen (mr. CONINCK LIEFSTING in *Bijdragen*, deel X, blz. 28). Daarnevens zijn er echter geschillen van bestuur, die niet over het belang, maar over het recht loopen, zooals onder anderen dat, bedoeld bij art. 70 der armenwet (mr. CONINCK LIEFSTING in *Bijdragen*, deel X, blz. 19 vlgg.), of dat over den onderhoudsplicht van tot publieken dienst bestemde werken, voor zoover die niet bij privaatrechtelijken titel geregeld is (Koninklijk besluit van 28 November 1864, Raad van State 1864, blz. 410. Mr. DE JONGE in *Bijdragen*, deel XVII, blz. 329 vlgg.) In een geval als het laatstbedoelde bijvoorbeeld geldt het alleen het recht — wie moet onderhouden — en niet het belang van den openbaren dienst — hoe moet worden onderhouden —, en bestaat er derhalve voor beslissing door het uitvoerend gezag geen grond.

Daar het aan de hier bedoelde leden niet wel doenlijk voorkwam deze categoriën van geschillen in de Grondwet scherp te onderscheiden, gaven zij in overweging aan het voorgestelde art. 70 toe te voegen: » *tenzij die beslissing door de wet aan een ander gezag mocht zijn opgedragen*". De wetgever zou dan aan den Koning die beslissingen moeten laten, die eigenaardig bij het uitvoerend gezag behooren, om de overige op te dragen aan het door hem aan te wijzen gezag. Uit art. 152 zouden de woorden » *niet behoorende tot die in art. 70 vermeld*" kunnen vervallen, terwijl ook de tweede alinea van art. 154 wellicht eenige wijziging zou hebben te ondergaan.

Art. 70. Aan het stelsel, in art. 72 van het ontwerp der Staatscommissie nedergelegd, gaven vele leden de voorkeur boven dat van het voorgesteld art. 70. In laatstgenoemd artikel werd evenwel terecht ook melding gemaakt van geschillen tusschen provinciën en gemeenten, waarover art. 72 der Staatscommissie het stilzwijgen bewaarde. Voorts meende men dat ook geschillen tusschen waterschapsbesturen onderling of met andere publiekrechtelijke lichamen, voor zoover het daarbij geen rechtsvragen gold, althans in het hoogste ressort door den Koning behoorden te worden beslist.

Art. 151. De redactie der Staatscommissie kwam aan verscheidene leden verkieslijk voor. Art. 148 der bestaande Grondwet had aanleiding gegeven tot velerlei verschillen over de bevoegdheid der rechterlijke macht, die door de eenvoudiger redactie der Staatscommissie voor het vervolg konden worden vermeden. Anderen meenden, dat ook deze redactie verschillen over de bevoegdheid der rechterlijke macht niet zou vermogen te voorkomen, en achtten het veiliger de bestaande redactie te behouden.

Vele leden wenschten de beslissing over burgerschapsrechten aan de rechterlijke macht te laten. Deze scheen hier meer waarborgen van onpartijdigheid aan te bieden dan de administratieve rechter, dien de Regeering blijkens de Memorie van Toelichting (§ 7, tweede zinsnede) in deze schijnt te willen aangewezen zien. Door andere leden werd hiertegen opgemerkt, dat de rechterlijke macht als zoodanig geheel buiten de politiek behoorde te blijven, en dus niet meer moest geroepen worden tot de beslissing van quaestiën over kiesbevoegdheid.

Art. 152. Bij de zoo even vermelde zinsnede der Memorie van Toelichting brengt de Regeering de geschillen over burgerschapsrechten implicite tot de administratieve geschillen. In het midden latende of dit juist was, achtte men in elk geval eene duidelijker aanwijzing van hetgeen onder deze laatste uitdrukking te verstaan is, zeer gewenscht

Zal de administratieve rechtspraak door het hier gebezigde woord » *twistgedingen*" niet te zeer beperkt worden? Dat woord onderstelt toch twee partijen, die echter bij administratieve geschillen niet altijd bestaan.

Art. 154. Boven de tweede en derde alinea van het Regeeringsartikel gaven vele leden de voorkeur aan de redactie der Staatscommissie. Sommigen wenschten de beslissing van geschillen van bevoegdheid tusschen het rechterlijk en het administratief gezag te zien opgedragen aan een college *ad hoc*, dat bijvoorbeeld voor de helft uit leden van den Hoogen Raad en voor de wederhelft uit leden van den Raad van State kon worden samengesteld; er zou immers buitendien voor dit onderwerp eene nieuwe regeling der procedure voor den Hoogen Raad moeten gemaakt worden. Ook de meening, dat de aanwijzing van het college, hetwelk over deze geschillen zou hebben te oordeelen, aan den gewonen wetgever kon worden overgelaten, vond voorstanders.

Wat heeft men te verstaan onder de uitdrukking »*in volle vergadering*"? Zij kan worden geacht beslissing door eene Kamer van den Hoogen Raad uit te sluiten, derhalve beslissing *in pleno* voor te schrijven. Maar ook de opvatting, dat de Hooge Raad *voltallig* zou moeten zijn en dus bij ziekte of ontstentenis van een of meer leden niet zou kunnen beslissen, is denkbaar. Enkelen gaven in overweging, zoo dit voorschrift behouden bleef, te lezen: »*in algemeene vergadering*".

De Commissie van Rapporteurs heeft gemeend ook haar gevoelen over de grondwettelijke voorschriften, die de administratieve rechtspraak in het vervolg zullen beheerschen, te moeten mededeelen.

Ad art. 70. De meerderheid der Commissie vereenigt zich met het stelsel, in het ontwerp der Staatscommissie nedergelegd, zonder evenwel de daarbij voorgestelde redactie in elk opzicht te willen verdedigen. Die geschillen van bestuur, waarbij het vragen van recht geldt, behooren naar hare meening niet door den Koning, maar door een van de uitvoerende macht onafhankelijk gezag in hoogsten aanleg te worden beslist. Van de overige geschillen van bestuur worde de beslissing aan den Koning opgedragen. De aard

der laatstgemelde geschillen van bestuur dient echter bij dit artikel duidelijk te worden omschreven; de minder gelukkige verwijzing naar een later artikel kan dan uit de redactie der Staatscommissie vervallen. Ook mogen geschillen tusschen provinciën en gemeenten hier niet onvermeld blijven.

Naar het gevoelen van de minderheid der Commissie behoort de beslissing over geschillen van bestuur tusschen de onderscheidene onderdeelen des Rijks, rechtstreeks of in het hoogste ressort, bij den Koning, als hoofd der uitvoerende macht, te verblijven.

Voorts is de meerderheid der Commissie van oordeel, dat ook geschillen van bestuur tusschen waterschappen, veenschappen en veenpolders onderling of met andere publiekrechtelijke lichamen, voor zoover het daarbij geen vragen van recht geldt, bij dit artikel in hoogsten aanleg aan den Koning ter beslissing moeten worden opgedragen. Een lid der Commissie meent dat het de voorkeur zou verdienen, hierin bij het negende hoofdstuk der Grondwet te voorzien.

Ad art. 151. De Commissie geeft de voorkeur aan het behoud der eerste alinea van art. 148 der bestaande Grondwet, gelijk door de Regeering wordt voorgesteld, boven de redactie der Staatscommissie. Zij meent dat de tegenwoordige redactie duidelijk is, en geen gegronde reden geeft tot twijfel over de vraag, of rechtsvorderingen omtrent eigendom en schuldvordering, die haren grond vinden in het publiek recht, bij uitsluiting tot de kennisneming der rechterlijke macht behooren. De woorden »*en andere burgerlijke rechten*" moeten tot eene ontkennende beantwoording dezer vraag leiden. Veeleer zou wijziging der bepaling reden tot twijfel kunnen geven.

Intusschen zoude de Commissie prijs stellen op eene verklaring der Regeering, dat ook naar hare meening twistgedingen over eigendom of schuldvordering, gegrond op het publiek recht, niet onder dit voorschrift begrepen zijn.

De meerderheid der Commissie wenscht de beslissing der geschillen over de samenstelling der kiezerslijsten bij voortduring aan den burgerlijken rechter te zien opgedragen. Deze regeling komt haar voor, den grootsten waarborg van onpartijdigheid op te leveren en de ingezetenen van de verschillende deelen des lands het best in de gelegenheid te stellen, om zonder al te veel bezwaar hunne rechten te doen gelden. Het is de vraag of de hier bedoelde geschillen, gelijk de Regeering schijnt te meenen, onder de administratieve geschillen zijn te begrijpen. Ook in België worden zij door den rechter beslist. De redactie der tweede alinea van art. 148 der bestaande Grondwet kan eenigszins worden gewijzigd, indien men het woord »*burgerschapsrechten*" niet meer wil bezigen.

De minderheid der Commissie is van eene andere meening, en wenscht den wetgever vrijheid toe te kennen om de beslissing der geschillen over kiesbevoegdheid, in plaats van aan den burgerlijken rechter, aan een ander onafhankelijk gezag op te dragen. Zij acht het niet wenschelijk dat geschillen van staatkundigen aard, gelijk het hier geldt, door de rechterlijke macht beslist worden; de grootst mogelijke onpartijdigheid van den rechter zal veelal niet beletten, dat zijne beslissing aan beweegredenen, buiten de zaak zelve gelegen, worde toegeschreven. De administratieve rechter schijnt hier door den aard der geschillen zelve voor de beslissing te zijn aangewezen en zal ongetwijfeld voldoende waarborgen van onpartijdigheid aanbieden, terwijl de beslissing in eersten aanleg, zoo noodig, ter wille van het gemak der ingezetenen zou zijn op te dragen aan colleges, in de verschillende provinciën gevestigd.

Ad art. 152. De meerderheid der Commissie wenscht door de Grondwet te zien uitgemaakt, dat de administratieve rechtspraak in hoogsten aanleg zal worden opgedragen aan een van de uitvoerende macht onafhankelijk gezag, bij de wet aan te wijzen. Dat gezag beoordeele de rechtmatigheid van de handelingen der uitvoerende macht, die tot klachten over rechtskrenking aanleiding geven, en die geschillen van bestuur, waarbij het vragen van recht geldt. De uitvoerende macht zelve blijve bij uitsluiting oordeelen over de doelmatigheid harer handelingen en over die geschillen van bestuur, waarbij geen vragen van recht te beslissen zijn. Naar deze beginselen worde de administratieve rechtsmacht door den gewonen wetgever geregeld.

Een lid der Commissie wenscht den wetgever ook vrij te laten om sommige administratieve geschillen, die geen vragen van recht betreffen, aan den administratieven rechter ter beslissing op te dragen.

De minderheid der Commissie vereenigt zich met het stelsel, in het voorgesteld art. 152 nedergelegd, waarbij de aanwijzing van het gezag, dat zal beslissen over administratieve geschillen, niet behoorende tot de geschillen van bestuur tusschen de onderscheidene onderdeelen des Rijks, aan den gewonen wetgever wordt overgelaten.

Ad art. 154, *alin.* 2. De meerderheid der Commissie heeft er bezwaar tegen om de hier bedoelde geschillen van bevoegdheid aan 's Konings beslissing over te laten. Hare minderheid kan zich met den inhoud dezer alinea vereenigen.

Alin. 3. De meerderheid der Commissie acht het hier voorgedragen stelsel juist. Naar haar oordeel kan de beoordeeling dezer geschillen met vertrouwen worden overgelaten aan een rechterlijk college als onzen Hoogen Raad, dat geen bijzondere neiging betoont tot uitbreiding zijner bevoegdheid en bij hetwelk partijen in burgerlijke zaken nu reeds in revisie kunnen komen van zijne eigene arresten, in eersten aanleg gewezen. Deze wijze van beslissing zal tot veel minder bezwaren aanleiding geven, dan elders de rechtspraak van een zoogenaamd *tribunal des conflits* heeft opgeleverd

Bij de minderheid der Commissie bestaat tegen het voorstel der Regeering dit bezwaar, dat het hoogste rechterlijk college daardoor rechter in zijne eigene zaak zou worden, hetgeen, welke goede hoedanigheden dat college ook moge bezitten, in beginsel is af te keuren. Zij geeft daarom de voorkeur aan eene regeling, gelijk ook in de afdeelingen is aanbevolen; instelling namelijk van een gemengd college *ad hoc*, bijvoorbeeld ten deele bestaande uit leden van den Hoogen Raad, en voor een ander deel uit leden van den Raad van State. Bij de samenstelling van dat college zouden de gebreken, aan die van het Fransche *tribunal des conflits* eigen, gemakkelijk te vermijden zijn.

Voor het geval de beoordeeling van geschillen van bevoegdheid tusschen het rechterlijk en het administratief gezag aan den Hoogen Raad mocht worden opgedragen, zoude het wellicht aanbeveling verdienen de uitdrukking »*in volle vergadering*", die voor meer dan ééne uitlegging vatbaar is, te vervangen door de vermelding van het aantal raadsheeren, voor de behandeling van deze zaken vereischt. Vergelijk art. 368 van het wetboek van burgerlijke rechtsvordering.

Art. 147. »*In naam des Konings*"; moet hier het geval niet voorzien worden, dat eene Koningin den troon mocht bestijgen?

Art. 148. Ligt in de uitdrukking »*militair strafrecht*" opgesloten, dat er een *afzonderlijk* militair strafwetboek moet wezen? En zal het militaire strafrecht ook op de dienstplichtigen, die niet in werkelijken dienst zijn, kunnen worden toegepast?

Voorts werd gevraagd, of niet bij de Grondwet de macht behoorde te worden aangewezen, die de uitvoering van in Nederland gewezen vonnissen in de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen, en van aldaar gewezen vonnissen in Nederland, regelt. Wel is waar bevatten de verschillende regeeringsreglementen daaromtrent bepalingen; doch van sommige straffen is dergelijke tenuitvoerlegging niet ten volle mogelijk. Bij de toepassing is dan eenige wijziging noodig, die echter een wettelijken grondslag dient te hebben.

Art. 149, *alin.* 1. Voor de regelmatige ontwikkeling der groote steden kon het naar veler gevoelen wenschelijk zijn, dat de zoogenaamde onteigening *par zône* niet was uitgesloten. Gaarne zoude men van de Regeering vernemen, of de voorgestelde redactie hiertoe vrijheid schonk. In eene afdeeling werd de meening ontwikkeld, dat deze wijze van

onteigening in sommige gevallen, bijv. bij den aanleg van kanalen, ook op onbebouwde gronden moest kunnen worden toegepast; waartegen echter werd opgemerkt, dat hiervoor niet dezelfde gronden pleitten. Ook werd gevraagd, of de wetgever den onteigende onder zekere voorwaarden zou kunnen toelaten om den eigendom van zijn perceel terug te bekomen tegen betaling der hoogere waarde, die het ten gevolge der onteigening verkregen had.

Door sommige leden werd betreurd, dat de Regeering van den grondwettelijken regel van voorafgaande schadeloosstelling wilde afwijken. De bijvoeging der woorden »*of vooraf verzekerde*" zou aanleiding kunnen geven tot onteigening tegen onvoldoende of willekeurig vastgestelde schadeloosstelling, over welker bedrag dan later met veel omslag en kosten zou moeten worden geprocedeerd, en scheen daarom onbillijk en gevaarlijk voor het eigendomsrecht. Door enkele wijzigingen in de onteigeningswet ware reeds groote bespoediging mogelijk.

Andere leden wenschten den eisch van voorafgaande schadeloosstelling niet vast te houden. Bij belangrijke werken moest huns inziens voorloopige inbezitneming worden toegelaten, in afwachting van de regeling der schadeloosstelling. Onder deze leden waren er echter die betwijfelden, of de voorgestelde bepaling in dit opzicht wel veel aanwinst gaf. Vooraf *verzekerde* schadeloosstelling kon toch geacht worden alleen te doelen op de algemeene zekerheid, dat er voor elke onteigening, tot den aanleg van eenig werk vereischt, schadeloosstelling zou gegeven worden; maar evenzeer was de opvatting mogelijk, dat voor elk bijzonder geval het bedrag der te stellen zekerheid moest worden vastgesteld. Werd de bepaling in den laatstgemelden zin uitgelegd, dan zou zij slechts weinig bespoediging kunnen aanbrengen. Immers het was niet zoozeer de betaling der verschuldigde schadeloosstelling, als het verschil over haar juist bedrag, waardoor vertraging veroorzaakt werd. Deze leden zouden de woorden: »*vooraf genoten of vooraf verzekerde*" willen doen vervallen, zoodat de regeling der schadeloosstelling en inbezitneming geheel aan den gewonen wetgever werd overgelaten.

Met het oog op den bestaanden twijfel of de wet van 1 Juni 1861 (*Staatsblad* n°. 54), waarbij het recht van aardhaling tegen of zonder vergoeding is gehandhaafd, voor zoover het toen reeds bestond, met de Grondwet is overeen te brengen, achtten sommige leden eene bijzondere additioneele bepaling wenschelijk, om het voortbestaan van dit recht, binnen de grenzen bij genoemde wet aangegeven, te verzekeren.

Alin. 2 *en* 3. In de wijzigingen, hier in de bestaande redactie aangebracht, zagen verscheidene leden geene verbeteringen. Ook werd opgemerkt, dat eene minder juiste uitdrukking, in de laatste alinea van art. 147 der tegenwoordige Grondwet voorkomende, bij de nieuwe redactie behouden is. Niet oorlog, enz. vordert eene onverwijlde inbezitneming; maar het algemeen nut vordert die ter gelegenheid van oorlog, enz. De gebezigde woorden doen den schijn ontstaan, alsof het algemeen nut hier was ter zijde gesteld.

Art. 150. De onderscheiding, die de Regeering wil maken tusschen onteigening in den zin van overgang van eigendom en vernietiging of onbruikbaarmaking van eigendom, kwam aan een deel der leden minder juist voor. Beide handelingen staan voor den eigenaar vrij wel gelijk; en ook voor het openbaar gezag is het vernietigen of onbruikbaar maken van eene zaak eene beschikking over den eigendom, waartoe het niet mag overgaan dan na vooraf het eigendomsrecht te hebben verkregen. Bovendien kan de voorgestelde regeling tot ontduiking der voorschriften omtrent onteigening leiden; immers tot den aanleg van openbare werken is in den regel de eigendom der perceelen niet noodig, wanneer slechts met den grond naar goedvinden kan worden gehandeld.

Andere leden waren van oordeel, dat deze onderscheiding in sommige gevallen, zooals voor het onschadelijk maken van roerende goederen bij besmettelijke ziekten en het maken van kistingen ter bescherming van dijken, nuttig zou kunnen werken.

De vraag werd gedaan of gebouwen, die bijv. wegens bouwvalligheid van overheidswege moeten worden afgebroken, onder dit artikel kunnen worden begrepen.

Verscheidene leden wenschten met de Staatscommissie hier ook van beperking in de uitoefening van het eigendomsrecht te zien gewag gemaakt. Hieraan werd de wensch vastgeknoopt naar eene bepaling, volgens welke de beperkingen van het gebruik van den eigendom door het politierecht bij de wet zouden zijn te regelen.

Wat het toekennen van schadeloosstelling betreft, scheen de redactie der Regeering verkieslijk boven die der Staatscommissie. Enkele leden wilden de woorden »*tenzij de wet het tegendeel bepaalt*" weggelaten zien. Hun werd intusschen opgemerkt, dat men te ver zou gaan door ook bij vernietiging of onbruikbaarmaking van goederen zonder waarde tot schadeloosstelling te verplichten.

Art. 153. Wordt invoering der jury door dit artikel uitgesloten? Zoo ja, dan scheen wijziging sommigen gewenscht. Hoewel niet voor invoering der jury gestemd, wenschten zij deze niet bij de Grondwet te verbieden.

In elk geval behoorde ruimte te worden gelaten voor eventueele oprichting van rechtbanken van koophandel, ten deele uit kooplieden samengesteld.

Art. 156. Het voorgesteld artikel laat toe, dat de burgemeester bijv. aan een commissaris van politie of veldwachter eene algemeene machtiging tot het doen van huiszoeking enz. verstrekke. Verscheidene leden achtten dit niet zonder gevaar. Het was hun niet bekend, dat de ondervinding het onvoldoende der bestaande bepaling, die voor verbreking van het huisrecht steeds een bijzonderen last vorderde, had aangetoond. Andere leden meenden, dat er wel eens moeilijkheden waren gerezen, wanneer de burgemeester eener groote gemeente zich krachtens een algemeenen last door een commissaris van politie wilde doen vervangen, en achtten het wenschelijk dat dit uitdrukkelijk werd vergund. Het binnentreden in eene woning tegen den wil van den bewoner bleef toch alleen geoorloofd in de gevallen, bij de wet bepaald.

Art. 157. Er waren leden, die de woorden »*van vervoer*" wilden zien vervallen en achter het woord »*brieven*" wenschten te zien ingelascht »*en berichten*", ten einde den telegraaf en de telephoon, voor zoover zij openbare instellingen zijn, evenals de post aan geheimhouding te binden. Andere leden merkten hiertegen op, dat het brievengeheim op deze wijze eene uitbreiding zou erlangen, die met zijne historische beteekenis niet te rijmen was. Wel was aan de telegraafbeambten geheimhouding opgelegd; maar daaruit volgde nog niet, dat het geheim van telegraphische en zelfs van telephonische berichten bij de Grondwet moest worden gewaarborgd.

Art. 158. Dit artikel kon volgens de meeste leden veilig vervallen. Er scheen geen voldoende reden te bestaan, om tegen de wederinvoering der straf van algemeene verbeurdverklaring van goederen meer te waken dan bijv. tegen die der doodstraf. Wilde men het voorschrift behouden omdat het nu eenmaal in de Grondwet voorkomt, dan was het althans beter de bestaande redactie, met invoeging van het woord »*algemeene*", te behouden, dan tot de in eene Grondwet minder passende redactie van het besluit van den Souvereinen Vorst van 11 December 1813 terug te keeren.

Art. 159, *alin.* 1. In de voorgestelde vervanging van het woord »*vermelden*" door »*aanwijzen*" zag men eene verbetering. Intusschen werd gevraagd of het nu wel geheel boven twijfel verheven was, dat de opschriften of datum's der wetten en de nommers der artikelen, waarop de veroordeeling rust, in het vonnis moeten worden genoemd.

Alin. 3. De uitlegging ware denkbaar, dat de geheele eerste zinsnede dezer alinea den regel uitmaakt, en dat dus de rechter ook van het voorschrift der wet, dat in een bepaald geval behandeling met gesloten deuren gebiedt,

kan afwijken. Om eene dergelijke wetsinterpretatie te voorkomen, werd eenige verduidelijking wenschelijk geacht.

Art. 160. Welken zin heeft men hier te hechten aan de uitdrukking »*voor het geheele Rijk*"? In verband met art. 2 schijnt zij de rechtsmacht van den Hoogen Raad in koloniale zaken, bij de regeeringsreglementen voor Suriname en Curaçao bedoeld, uit te sluiten. Daar dit blijkens § 20 der Memorie van Toelichting niet de bedoeling is, werd verduidelijking van redactie of weglating der aangehaalde woorden in overweging gegeven.

Art. 161. Verscheidene leden wenschten de voordracht door de Tweede Kamer te zien vervallen. Het lag huns inziens minder op den weg van een politiek lichaam als de Kamer, de juridische verdiensten der candidaten voor het lidmaatschap van het hoogste rechterlijk college te beoordeelen. Zij beriepen zich voorts op de gronden, door wijlen den heer Van Nispen en door den heer Beblaerts van Blokland aangevoerd in hunne adviezen, gevoegd bij het verslag der Staatscommissie.

Vele andere leden waren van oordeel, dat het bestaande stelsel goed gewerkt had, en dat behoud der voordracht noodzakelijk was om de onafhankelijkheid van den Hoogen Raad tegenover de Regeering te handhaven. De onjuistheid der bewering, dat staatkundige sympathiën bij hare samenstelling den doorslag zouden geven, werd door menige voordracht bewezen.

De voorgestelde beperking der voordracht tot drie personen vond vrij algemeen bijval.

Art. 162. »*Met gelijke macht*"; doch ook hoogere macht is denkbaar, wanneer namelijk een commissaris-generaal benoemd wordt. Men gaf in overweging, hetzij de aangehaalde woorden te vervangen door »*met het oppergezag*", hetzij in plaats van »*de gouverneurs-generaal enz.*" te lezen: »*de hoogste gezaghebbers in de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen*".

»*Ook na hunne aftreding.*" Enkele leden wenschten deze woorden te doen vervallen. Hun werd echter opgemerkt, dat het artikel daardoor zijne beteekenis grootendeels verliezen zou, daar het zich tot ambtsmisdrijven bepaalt en aftreding dus bijna altijd aan de terechtstelling zal voorafgaan.

Art. 161 (*oud*). Enkele leden eener afdeeling wenschten dit artikel te behouden, wat betreft de niet-zakelijke rechtsvorderingen tegen den Staat als gedaagde.

Art. 163, *alin.* 1. Sommige leden gaven aan de tegenwoordige uitdrukking »*rechterlijke collegiën*" de voorkeur boven de voorgestelde: »*leden der rechterlijke macht*". Het is niet het nakomen der wetten door de leden der rechterlijke macht persoonlijk, maar juist door de colleges, waarop de Hooge Raad te letten heeft. Het argument der Memorie van Toelichting schijnt niet afdoende; onder de rechterlijke colleges is ook de alleen rechtsprekende rechter begrepen. Andere leden achtten de nieuwe redactie verkieslijk, omdat de Hooge Raad niet alleen op de colleges, maar bijvoorbeeld ook op de handelingen van rechterscommissarissen toezicht uitoefent.

Alin. 2. Tegen de voorgestelde redactie bestond bij sommige leden bedenking, niet omdat zij tegen het behoud der cassatie in strafzaken gekant waren, maar wijl zij op grond van vroegere ondervinding den Hoogen Raad niet tot een algemeen hof van appèl in burgerlijke zaken wenschten gemaakt te zien. En wat de Memorie van Toelichting ook zeggen mocht, de meest voor de hand liggende opvatting van dit voorschrift was, dat afschaffing der cassatie in burgerlijke zaken bedoeld werd. Beter was het, de cassatie in strafzaken hier onvermeld en de regeling daarvan aan den wetgever over te laten.

Art. 164. Verscheidene leden wenschten bepaald te zien dat aan de leden der rechterlijke macht bij het bereiken van een leeftijd, door de wet te regelen, ontslag verleend wordt. Althans behoorde invoering eener dergelijke regeling, die ook in België bestaat, door de Grondwet niet onmogelijk gemaakt te worden. Het ontslag wegens hoogen leeftijd zou, om niet kwetsend te zijn en dientengevolge slechts in zeldzame gevallen te worden toegepast, *ipso jure* moeten worden gegeven. Op de door sommigen gemaakte opmerking, dat de *limite d'âge* in België bij het leger zeer slecht werkt, werd geantwoord dat die grens veel lager gesteld is dan men voor de leden der rechterlijke macht zoude wenschen.

Vastgesteld den 30sten Juli 1885.

RUYS VAN BEERENBROEK.
DE VOS VAN STEENWIJK.
KIST.
VAN BAAR.
DE BRUYN KOPS.

[**111.** 39.]

HOOFDSTUK VI.

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering in het VIde hoofdstuk der Grondwet, in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

Art. 167. De opmerking werd gemaakt, dat de laatste woorden van dit artikel slechts eene herhaling zijn van art. 5 alin. 1. Daar wordt echter het voorbehoud gemaakt van te stellen eischen van bekwaamheid en geschiktheid, dat dus, wilde men de bedoelde woorden behouden, hier mede zou moeten worden herhaald.

Hiertegen werd aangevoerd, dat het waarborgen der gelijkheid van de belijders der onderscheidene godsdiensten ten opzichte van het bekleeden van openbare betrekkingen juist strekte om te voorkomen, dat bij het stellen van eischen van bekwaamheid en geschiktheid aan die gelijkheid afbreuk mocht worden gedaan.

Art. 168. Enkele leden wenschten ten opzichte van de openbare godsdienstoefening buiten gebouwen en besloten plaatsen grootere vrijheid te geven, en konden zich daarom over het geheel beter vereenigen met de redactie der Staatscommissie, dan met die der Regeering. In het verbod van processiën, terwijl zendingsfeesten en optochten van niet-godsdienstigen aard ongehinderd worden toegelaten, zagen zij eene ongewenschte inmenging van den Staat in kerkelijke aangelegenheden. Bovendien was niet zoo gemakkelijk uit te maken, welke openbare godsdienstoefeningen in 1848 buiten besloten plaatsen geoorloofd waren. De jurisprudentie van den Hoogen Raad, waarop de Regeering zich beroept, was toch voor verandering vatbaar, en de voorgestelde redactie liet voor willekeurige beschikkingen maar al te veel ruimte over.

De meeste leden waren van een ander gevoelen, en achtten het beter den *status quo* in deze zooveel doenlijk te behouden, dan door het voorschrijven eener wettelijke regeling gevaar te doen ontstaan, dat òf thans bestaande processiën belemmerd òf de openbare godsdienstoefeningen buiten besloten plaatsen te zeer uitgebreid werden. Die godsdienstoefeningen waren volstrekt niet gelijk te stellen met de Protestantsche zendingsfeesten, waarvoor particuliere goederen plegen te worden afgestaan en waarvan niemand zijns ondanks getuige behoeft te zijn. Daarentegen geschieden de processiën langs de openbare straat ten aanschouwen ook van andersdenkenden, die er zeer licht aanstoot aan konden nemen. In een land van gemengde bevolking als het onze behoorde niets zorgvuldiger te worden vermeden dan het opwekken van de godsdienstige hartstochten der menigte. Het ware dan ook hoogst onvoorzichtig, verder te gaan dan tot de handhaving van eenmaal verkregen aanspraken.

Sommige leden, die met deze laatste beschouwingen geheel instemden, achtten ook de voorgestelde verandering van de woorden »*thans is*" in »*in* 1848 *was*" geenszins vrij van bedenking. Daaruit zou, naar zij vreesden, te eeniger tijd de gevolgtrekking kunnen gemaakt worden, dat op vergunningen, na 1848 verleend, kon worden teruggekomen. Men moest zich gelukkig rekenen, dat het teeder onderwerp der processiën thans eene periode van rust

(A 196)

was ingetreden, en zich wel wachten om een nieuw tijdvak van onzekerheid en willekeur te openen, hetgeen bij wijziging der redactie allicht mogelijk ware.

Ten gevolge eener drukfout leest men in stuk n°. 29 »*gebouwen* IN *besloten plaatsen*"; moet zijn »EN".

Art. 169. Naar het oordeel van vele leden was het dringend noodig, door wijziging van dit artikel de losmaking voor te bereiden van de knellende banden, aan de kerkgenootschappen door hunne geldelijke verhouding tot den Staat opgelegd. Die banden, zoo drukten sommigen zich uit, belemmeren alle vrijheid van beweging binnen de kerkgenootschappen, verhinderen iedere zelfstandigheid der gemeenten, en strekken alleen om zekere kerkgenootschappen tegen den wensch van vele hunner leden gedwongen bijeen te houden; het vraagstuk der verhouding tusschen den Staat en de kerkgenootschappen zal zich, vooral wanneer eenmaal de schoolquaestie zal zijn opgelost, krachtig op den voorgrond dringen en eene beslissing vorderen, waartoe thans de weg moet worden gebaand. De geldelijke inmenging van den Staat werkt hoogst onbillijk en willekeurig. Volgens de bestaande praktijk, die geen rekening houdt met de veranderde toestanden, ontvangt het eene kerkgenootschap, de eene godsdienstige gezindheid bijdragen uit de schatkist, de andere niet, en wordt aan sommige gemeenten te veel, aan andere te weinig toegekend. Er waren leden die betwijfelden, of de gelden voor synodale en classicale vergaderingen op den duur uit 's Rijks kas behoorden te worden verstrekt, terwijl vooral ook eene wettelijke regeling der pensioenen hoogst noodzakelijk geacht werd. In één woord, veeleer dan bestendiging van den bestaanden toestand met al zijne schaduwzijden, scheen voorbereiding eener betere regeling op den weg van den grondwetgever te liggen.

Het had deze leden dan ook in hooge mate teleurgesteld, dat de Regeering zich bepaalde tot het voorstel om de inkomsten, door de onderscheidene godsdienstige gezindheden of hare leeraars genoten wordende en op de Staatsbegrooting voor 1884 uitgetrokken, aan die gezindheden te blijven verzekeren. Vooreerst ging het huns inziens niet aan, bij de Grondwet te verwijzen naar de op wisselvallige gegevens berustende cijfers der Staatsbegrooting voor een bepaald dienstjaar. Doch ook indien men dit bezwaar minder wilde laten wegen, gaf het voorstel der Regeering aanleiding tot onderscheidene bedenkingen. Staat het dan zoo vast, werd gevraagd, dat hetzij de toekenning, hetzij de weigering der bedoelde traktementen, pensioenen en andere inkomsten op goede gronden en naar billijkheid heeft plaats gehad? Is het uitgemaakt aan wie de uitkeering moet geschieden, aan de kerkgenootschappen, aan de gemeenten dan wel aan de leeraars, en of zij ook buiten het bestaande kerkverband kan plaats hebben? Zal de Staat moeten voortgaan de bestaande subsidiën aan bepaalde gemeenten uit te betalen, ook indien die gemeenten door uittreding of verwijdering van een groot aantal harer leden zeer klein mochten worden of zelfs nagenoeg geheel mochten uitsterven, en de reden waarom die subsidiën zijn toegekend, de bevordering van den openbaren eeredienst, daardoor grootendeels of geheel mocht vervallen? Wel zegt de Regeering in de Memorie van Toelichting dat het afkeurenswaardig zou zijn aan de godsdienstige gezindheden en hare leeraars de uitkeeringen te ontnemen, welke zij thans hetzij naar aanleiding van het eerste of van het tweede lid van art. 168 der Grondwet genieten. Maar, zeide men, de Regeering kan niet meenen, dat dit in de bedoeling zou liggen van de overgroote meerderheid van hen, die eene verandering van den tegenwoordigen toestand wenschen voor te bereiden; en het heeft al den schijn, alsof de bedoelde zinsnede der Memorie van Toelichting vooral moet dienen om de bezwaren tegen de bestaande geldelijke betrekkingen tusschen den Staat en de kerkgenootschappen, tot welker oplossing de redactie der Regeering de gelegenheid niet opent, zooveel mogelijk op den achtergrond te dringen.

De Staatscommissie stelde voor te bepalen dat, boven de sommen in dit artikel vermeld en behoudens wettig bestaande verplichtingen, uit geenerlei openbare kas gelden ten behoeve van den eeredienst zouden worden beschikbaar gesteld. De Regeering heeft dit voorstel niet overgenomen, omdat zij van oordeel is, dat de mogelijkheid tot het toekennen van nieuwe bijdragen ten behoeve van den eeredienst zoowel voor de provinciën en gemeenten als voor het Rijk moet blijven bestaan. Met deze meening konden de meeste der hier bedoelde leden in geenen deele instemmen. Wel verre van de geldelijke banden tusschen den Staat en de kerkgenootschappen nog te willen versterken, wenschten zij integendeel alles te zien aangewend, wat strekken kon om die banden losser te maken. Zij betreurden het dan ook zeer, dat de Regeering zelfs deze bescheiden poging niet had aangewend om uit een meer en meer onhoudbaren toestand te geraken, en meenden er op te moeten aandringen, dat alsnog bepalingen in den geest van de tweede en derde alinea van het artikel der Staatscommissie zouden worden opgenomen. Dat er gevallen denkbaar waren, waarin nieuwe subsidiën gebillijkt zouden zijn, werd van deze zijde niet ontkend; doch deze overweging moest buiten aanmerking blijven tegenover het gevaar, dat de openbare kassen aan de kerkelijke richting van toevallige meerderheden dienstbaar gemaakt zouden worden. In een land, waar de richtingen op kerkelijk gebied zoo scherp tegenover elkander stonden, moest het openbaar gezag zich althans van alle uitbreiding der bestaande geldelijke inmenging op dit gebied onthouden. Te meer, wijl de ondervinding geenszins leerde, dat de godsdienstzin door onthouding van Staatsbemoeiing geschaad werd. Het Christelijk-Gereformeerd kerkgenootschap had o. a. bewezen, de Staatshulp zeer goed te kunnen ontberen. Ook voor de van ouds gevestigde kerkgenootschappen ware het beter indien de zekerheid bestond, dat zij op de openbare kassen niet meer zouden kunnen leunen. De gemeenschapszin zou dan hier ongetwijfeld met even goed gevolg in nieuwe behoeften voorzien, als nu reeds bij de jongere groepeeringen van kerkelijke of godsdienstige strekking, die zich zonder Staatshulp voortdurend in omvang en aantal uitbreiden.

Bij de beantwoording der vraag, welk standpunt de grondwetgever moet innemen ten aanzien van de inkomsten, die nu reeds door de van ouds gevestigde kerkgenootschappen of hare leeraars worden genoten, liepen de meeningen zeer uiteen. Die kerkgenootschappen, betoogden vele leden, kunnen hier zonder eenigen twijfel verkregen rechten doen gelden, gegrond op het feit dat bezittingen, uitsluitend ten behoeve van den eeredienst afgestaan en rechtmatig aan de kerkgenootschappen toebehoorende, hun op verschillende tijdstippen door den Staat eigenmachtig ontnomen en zoodoende aan hare bestemming onttrokken zijn. Alleen op dien grond, en dus wel degelijk bij wijze van restitutie, is de bestaande regeling, op hoe onvolledige en gebrekkige wijze zij ook heeft plaats gehad, in 1815 vastgesteld. De Staat heeft bijgevolg niet het recht, de eenmaal toegestane gelden aan de kerkgenootschappen te onthouden. Een gedeelte dezer leden was dan ook niet geheel afkeerig van het denkbeeld, in het bij het verslag der Staatscommissie gevoegd advies van den heer BEELAERTS VAN BLOKLAND aangegeven, om die verkregen rechten door den Staat te doen afkoopen door middel van kapitaliseering. Zij meenden dat de uitvoering van een dergelijken maatregel, hoezeer niet van moeilijkheden ontbloot, toch niet op onoverkomelijke bezwaren zoude afstuiten.

Andere leden konden zich met dit denkbeeld volstrekt niet vereenigen. Huns inziens kon hier bezwaarlijk van door de kerkgenootschappen verkregen rechten worden gesproken. De kerkelijke goederen, die in 1798 tot nationaal eigendom verklaard werden, waren twee eeuwen vroeger aan de Roomsch-Katholieke Kerk ontnomen, eigendom van de Republiek geworden, en door deze aan de Staatskerk tot haar onderhoud afgestaan. Bij de opheffing der Staatskerk vervielen die goederen weder aan den Staat. De schikking, in 1815 getroffen, was dan ook niet rechtstreeks eene erkenning van verkregen rechten. Zij was, wat de bepaling van het bedrag der uitkeeringen aan de onderscheidene kerkgenootschappen betreft, vrij willekeurig, en diende hoofdzakelijk om aan bestaande moeilijkheden een einde te maken. Zoo werden ook, hoewel tot een geringer bedrag dan voor de Hervormde Kerk, ten behoeve van den Roomsch-Katholieken eeredienst uitkeeringen vastgesteld. De kerkgenootschappen waren destijds niet georganiseerd; de Nederlandsch-Hervormde Kerk dagteekent eerst van 1816, en kon dus aan art. 194 der Grondwet van 1815, dat letterlijk overeenstemt met art. 168 der tegenwoordige Grondwet, geene rechten ontleenen. Afkoop van

bestaande rechten door middel van kapitaliseering scheen derhalve op historische gronden moeilijk te verdedigen. Buitendien zou het ondoenlijk zijn te bepalen, aan wie die gekapitaliseerde uitkeeringen zouden moeten worden gedaan, aan de kerkgenootschappen, aan de kerkelijke gemeenten, dan wel aan de leeraars als zoodanig. Een zeer belangrijk kapitaal zou dus moeten worden ingeschreven ten behoeve van gerechtigden die men niet kende, en over wier aanspraken alleen de rechter zou kunnen beslissen. Eindelijk zou men de noodige waarborgen missen, dat de renten van dit kapitaal werkelijk zouden worden besteed tot het doel waarvoor zij bestemd zijn; men dacht hierbij aan den treurigen toestand, waarin de leeraars verkeerden ten tijde der Fransche overheersching, toen zij ten aanzien hunner traktementen geheel van de bijdragen der gemeenten afhankelijk waren.

Enkele andere leden gaven in overweging, de thans genoten wordende traktementen, pensioenen enz. aan de tegenwoordige leeraars te verzekeren, doch overigens aan de kerkelijke gemeenten een termijn te stellen, om zich langzamerhand op de intrekking der geldelijke ondersteuning van Staatswege voor te bereiden. Hiertegen werd echter aangevoerd, dat eene dergelijke regeling geen rekening zou houden met de oorzaken, waaruit de geldelijke bijdragen aan de kerkgenootschappen oorspronkelijk zijn voortgesproten. Die oorzaken zijn niet overal dezelfde. In sommige provinciën heeft de Staat werkelijk belangrijke kerkelijke goederen tot zich genomen en verkocht. Elders waren het veeleer geestelijke goederen, vicariën of *ad pios usus* bestemde bezittingen, tot de Kerk geen rechtstreeksche betrekking hebbende, die de Staat zich heeft toegeëigend. Juist dit verschil van oorsprong maakte, gelijk ook reeds in het bij het verslag der Staatscommissie gevoegd advies van de heeren De Geer en Lohman werd opgemerkt, deze zaak voor den grondwetgever uiterst moeilijk te regelen.

De meeste der leden, die zich met het voorstel der Regeering, voor zooveel daardoor de tegenwoordige toestand bestendigd wordt, niet konden vereenigen, kwamen dan ook tot hetzelfde besluit als de heeren De Geer en Lohman in hun gemeld advies, namelijk dat het aanbeveling verdiende de regeling van al wat op de uitbetaling aan de kerkgenootschappen betrekking heeft aan den gewonen wetgever op te dragen, en in afwachting dier regeling den bestaanden toestand te handhaven. Bij aanneming eener dergelijke bepaling zou de gelegenheid worden geopend om te onderzoeken, in hoever het bestaan van verkregen rechten op de tot dusver verleende uitkeeringen kon worden aangenomen, alsmede om, bij de na afloop van dat onderzoek vast te stellen wettelijke regeling, de subsidiën geleidelijk te verminderen. De mogelijkheid, om in den tegenwoordigen toestand verbetering te brengen, werd dan niet uitgesloten. Gelijk die toestand zich van lieverlede ontwikkeld had, moest bij ook in overeenstemming met de afwisselende behoeften des tijds kunnen worden gewijzigd. Wellicht zouden nieuwere denkbeelden gaandeweg van zelf tot eene gewenschte oplossing leiden.

Over de aan te nemen redactie werd in alle afdeelingen van gedachten gewisseld. In eene afdeeling werd door enkele leden voorgesteld art. 169 aldus te lezen:

»De godsdienstige gezindheden voorzien in hare eigene behoeften en eeredienst. De geldelijke betrekkingen, thans nog tusschen haar en den Staat bestaande, worden geregeld bij de wet, met dien verstande dat, in afwachting daarvan, de thans door haar van Rijkswege genoten ondersteuning wordt gehandhaafd. De pensioenen, eenmaal toegekend, ondergaan geene vermindering."

Op deze redactie werd aangemerkt, dat daarin noch van de leeraars, noch van het waarborgen van andere inkomsten dan pensioenen sprake was. Voorts moest de gelegenheid worden opengelaten, om niet alleen de traktementen maar ook de pensioenen beter te regelen, en scheen het raadzaam niet van »*godsdienstige gezindheden*", maar van »*kerkelijke gemeenten*" te spreken. Een ander lid der bedoelde afdeeling gaf mitsdien de volgende redactie in overweging:

»De traktementen, welke door de onderscheidene kerkelijke gemeenten of hare leeraars genoten worden en op de begrooting der Rijksuitgaven voor het dienstjaar 1884 zijn uitgetrokken, blijven aan die gemeenten verzekerd. De pensioenen en andere inkomsten, van welken aard ook, tot nu toe genoten wordende, worden bij de wet geregeld."

In andere afdeelingen wenschten sommige leden het artikel aldus te lezen:

»Zoolang de wijze van uitkeering niet nader bij de wet is geregeld, blijven de traktementen, pensioenen en andere inkomsten, van welken aard ook, door de onderscheidene godsdienstige gezindheden of hare leeraars genoten wordende, op den voet waarop zij bij de begrooting der uitgaven van het Rijk voor het dienstjaar 1884 zijn uitgetrokken, aan die gezindheden verzekerd."

Andere leden gaven de voorkeur aan de volgende redactie, waarbij de aanwijzing der rechthebbenden geheel aan latere beslissing wordt overgelaten:

»De gelden voor de traktementen, pensioenen en andere inkomsten, van welken aard ook, ten behoeve van den openbaren eeredienst, tot een bedrag als op de begrooting der uitgaven van het Rijk voor het dienstjaar 1884 uitgetrokken, blijven voor dat doel verzekerd, volgens regelen te stellen bij de wet".

Hieraan waren dan de voorschriften van alinea's 2 en 3 van het voorstel der Staatscommissie toe te voegen, terwijl voorts de bestaande toestand bij eene additioneele bepaling voorloopig zou moeten worden gehandhaafd.

Intusschen werd van verschillende zijden opgemerkt, dat deze redactiën, evenals die der Regeering, aanmerkelijk verder gingen dan het bestaande art. 168. Terwijl dit artikel toch slechts de uitkeeringen van het jaar 1815 waarborgt, werd thans voorgesteld om aan de gezindheden — of aan wie dan ook — de aanzienlijk hoogere bedragen te verzekeren, op de Staatsbegrooting voor 1884 uitgetrokken. Dit scheen echter onaannemelijk. De uitkeeringen van 1815 waren, in verband met vroegere toestanden, gedurende eene lange reeks van jaren bij de Grondwet verzekerd, en men wenschte daarop niet terug te komen. Hetgeen later daarboven was toegekend, hadden de kerkgenootschappen aan eene geheel onverplichte vrijgevigheid te danken. Er bestond geen reden om den wetgever daaraan te binden en de vrijwillige uitkeeringen, tusschen 1815 en 1884 voor het eerst gedaan, door een grondwettelijk voorschrift ook voor de toekomst verplichtend te maken. Het nieuwe artikel moest derhalve zoo gesteld worden, dat de in 1815 in het leven geroepen toestand daarbij als grondslag werd aangenomen.

Volgens deze zienswijze, die bij velen bijval vond, zou aldus kunnen worden gelezen:

»De inkomsten, door de onderscheidene godsdienstige gezindheden of hare leeraars in 1815 genoten, blijven aan die gezindheden verzekerd.

»Zoolang omtrent de wijze van uitkeering dier inkomsten of omtrent de later toegekende inkomsten geene andere regeling bij de wet is vastgesteld, worden zij uitgekeerd op den voet, waarop zij bij de begrooting der uitgaven van het Rijk voor het dienstjaar 1884 zijn uitgetrokken."

Of wel, zooals in eene andere afdeeling in overweging gegeven werd:

»Zoolang omtrent de uitkeering en verdeeling geene nadere wettelijke regeling is vastgesteld, blijven de traktementen, pensioenen en andere inkomsten van welken aard ook, door de onderscheidene godsdienstige gezindheden of hare leeraars in 1815 genoten wordende, aan die gezindheden verzekerd."

De bepalingen van alin. 2 en 3 van het voorstel der Staatscommissie zouden dan, met eenige wijziging van redactie, op elk dezer nieuwe lezingen van het voorgesteld artikel moeten volgen.

In afwijking van de tot hiertoe vermelde beschouwingen werd door een aantal leden de meening ontwikkeld, dat

het bestaande artikel der Grondwet geheel of in hoofdzaak behoorde te worden gehandhaafd, zonder dat eene nadere regeling bij de wet werd voorgeschreven. De geldelijke verhouding, werd van deze zijde betoogd, vormt inderdaad geen band tusschen Kerk en Staat. Zij verhindert in geenen deele, dat aan de kerkgenootschappen de noodige vrijheid van beweging worde gelaten. In het algemeen belet niets, dat de Staat voor nuttige zaken geldelijke bijdragen verleene. Waarom zou hem dan de bevoegdheid moeten worden ontzegd om financieelen steun te schenken aan een kerkgenootschap, dat daaraan behoefte heeft? Een onderzoek naar de rechten van alle bestaande kerkelijke gemeenten zou groote moeilijkheden opleveren en wellicht onuitvoerbaar blijken. Herziening van art. 168 der Grondwet zou dan ook vermoedelijk slechts tot teleurstelling leiden. In elk geval worden de rechten der kerkgenootschappen door het behoud van dat artikel veel beter gewaarborgd dan door eene verwijzing naar den gewonen wetgever, die de tegenwoordige regeling op losse schroeven zou stellen. Deze leden verklaarden daarin in geen geval te kunnen toestemmen.

Wat het Hervormde kerkgenootschap betreft, zoo ging men voort, berusten de traktementen en pensioenen der predikanten in de eerste plaats op de rechten, reeds vóór 1815 door de Kerk verkregen, en veelal toegekend in verband met de overneming van kerkelijke bezittingen door den Staat. Tot de vestiging van nieuwe gemeenten of predikantsplaatsen werd bij dit en andere kerkgenootschappen niet overgegaan, dan nadat het thans genoten wordend traktement van Rijkswege was toegezegd en verzekerd. In het bijzonder kan de Roomsch-Katholieke Kerk, die voorheen in het bezit was van goederen, uit welker inkomsten hare geestelijken bezoldigd en hare kerken onderhouden werden, en die haar eigenmachtig door den Staat werden ontnomen, de meest rechtmatige aanspraak maken op het behoud der traktementen en pensioenen, die hare geestelijken thans genieten. Wat eenmaal als eene vergoeding voor de ontnomen goederen is toegestaan, mag nu niet weder worden onthouden.

Ook eene geleidelijke beperking der uitkeeringen aan de kerkgenootschappen, op welke wijze men die mocht willen regelen, kwam aan deze leden ten eenenmale verwerpelijk voor. Vermindering van naar recht en billijkheid verschuldigde uitkeeringen kon slechts als eene spoliatie beschouwd worden, onverschillig of zij langzaam dan wel in eens geschiedde.

Van de hier bedoelde leden konden velen zich niet vereenigen met het voorstel der Regeering, om de tweede alinea van het bestaande art. 168 te doen vervallen. Waar de heilzame invloed van goede herders en leeraars op de bevolking algemeen erkend werd, moest de Staat in het algemeen belang ook bevoegd en verplicht geacht worden om daar, waar zij ontbreken en de gemeente geheel of ten deele onmachtig is om hunne bezoldiging te dragen, in de behoefte te helpen voorzien. Hier voegt zich eene weinig gegoede bevolking tot eene nieuwe gemeente samen; ginds breidt de bevolking van onbemiddelde gemeenten zich sterk uit. Voor deze en dergelijke gevallen moest de mogelijkheid openblijven om ook aan leeraars en geestelijken in nieuwe gemeenten en standplaatsen traktementen toe te kennen. Hierdoor kon tevens worden te gemoet gekomen aan het bezwaar, dat wel de leeraars der van ouds gevestigde, maar niet die der jongere kerkgenootschappen uit 's lands kas worden bezoldigd. Ook tegenover de in verhouding tot andere kerkgenootschappen zoo karig bedeelde Roomsch-Katholieke Kerk scheen behoud der tweede alinea van art. 168 billijk. Nu wilde de Regeering zich blijkens de Memorie van Toelichting wel de bevoegdheid blijven voorbehouden, om in het vervolg nieuwe traktementen toe te kennen. Maar uit het nieuwe artikel, zooals zij het wilde lezen, bleek van deze bevoegdheid niet; en of die later zou geoordeeld worden nog te bestaan, was met het oog op de weglating der thans bestaande bepaling minst genomen twijfelachtig.

Bij andere leden bestond tegen het voorgestelde artikel geen bezwaar. Met de Regeering meenden zij dat het de mogelijkheid niet uitsloot om later nieuwe subsidiën toe te kennen, indien dit wenschelijk mocht blijken. De bevoegdheid daartoe bleef bestaan, zoolang zij niet door een stellig voorschrift in den geest van dat der Staatscommissie werd ontnomen.

Een verbod, om verder uit openbare kassen gelden ten behoeve van den eeredienst beschikbaar te stellen, zou overigens de Grondwet ontsieren. Waar jaarlijks bij de Staatsbegrooting tot allerlei doeleinden subsidiën worden toegestaan, was er geen enkele reden om het toekennen van bijdragen aan de godsdienstige gezindheden ten behoeve van haren eeredienst uit te sluiten, en daardoor het verleenen van geldelijken steun bijv. tot den bouw eener kerk onmogelijk te maken. De leden, wier gevoelen hier wordt wedergegeven, vereenigden zich geheel met de meening, over een dergelijk verbod door wijlen den heer Van Nispen uitgesproken in zijn bij het verslag der Staatscommissie gevoegd advies.

Vastgesteld den 29sten Juli 1885.

SCHIMMELPENNINCK.
KIELSTRA.
VAN DER FELTZ.
REUTHER.
VAN GENNEP.

[111. 40.]

HOOFDSTUK VII.

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering in het VIIde hoofdstuk der Grondwet, in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

Art. 172. Sedert 1815, toen dit artikel in de Grondwet geschreven werd, is aan het begrip van belasting groote uitbreiding gegeven. Art. 238 der gemeentewet heeft de heffingen voor het gebruik of genot van openbare gemeentewerken enz. tot de plaatselijke belastingen gebracht of daarmede, wat de wijze van vaststelling betreft, gelijkgesteld; en ingevolge art. 129 der bestaande Grondwet zijn tal van provinciale heffingen van dien aard als provinciale belastingen bekrachtigd. Twijfel, of dergelijke heffingen ten behoeve van *'s lands* kas belastingen zijn, dient te worden weggenomen door eene bepaling, dat zij niet onder de belastingen begrepen zijn, of wel, indien men haar wèl daaronder wil begrijpen, door een voorschrift waarbij de vaststelling van die rechten en loonen bij algemeenen maatregel van bestuur mogelijk gemaakt wordt.

Art. 177. Verscheidene leden zouden het voorschrift, dat de leden der Algemeene Rekenkamer voor hun leven worden aangesteld, wenschen te zien aangevuld met eene bepaling, dat hun bij het bereiken van een leeftijd, door de wet te regelen, ontslag verleend wordt.

Vastgesteld den 28sten Juli 1885.

DE SAVORNIN LOHMAN.
GOEMAN BORGESIUS.
RÖELL.
HUBER.
VAN DELDEN.

[111. 41.]

HOOFDSTUK VIII.

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering in het VIIIste hoofdstuk der Grondwet, in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

Naar het oordeel van een aantal leden behoorde de Grondwet de algemeene beginselen onzer staatsinstellingen te behelzen en de plichten en rechten des volks in hoofdtrekken te omschrijven. Aan dien eisch werd niet voldaan door de voorstellen der Regeering, volgens welke de geheele regeling van ons krijgswezen nagenoeg zonder eenige beperking aan den gewonen wetgever zou worden overgelaten. Deze leden konden zich dan ook met de strekking van dit wetsontwerp in geenen deele vereenigen.

De voorstellen der Regeering, zoo betoogden zij, worden zeker niet gerechtvaardigd door redenen als deze, dat de Grondwet bestemd is gedurende geruimen tijd onveranderd te gelden, en beperkende voorschriften allicht gevaar kunnen doen ontstaan voor belemmering eener doelmatige regeling onzer levende strijdkrachten naar de thans onbekende behoeften van een toekomstig oogenblik. Dergelijke overwegingen mogen niet leiden tot het doen vervallen van bepalingen, die in de Grondwet behooren te zijn opgenomen, omdat zij tot waarborg strekken van een der dierbaarste belangen des volks, waarbij de individueele vrijheid in hooge mate betrokken is. De redeneering, ten aanzien van het achtste hoofdstuk der Grondwet door de Regeering gevolgd, zou met hetzelfde recht op nagenoeg alle andere hoofdstukken kunnen worden toegepast. Ja bijna elke bepaling der Grondwet kan onder omstandigheden, die thans niet te voorzien zijn, te eeniger tijd minder doelmatig blijken. Moest hierin een voldoende grond gevonden worden, om haar te doen vervallen, zoo zou van de geheele Grondwet weinig overblijven. In andere opzichten heeft men de bedoelde redeneering echter niet toegepast. Maar daardoor is deze anomalie ontstaan dat, terwijl bijvoorbeeld de bescherming van personen en goederen, de vrijheid van drukpers, het recht van vereeniging, enz. met de meeste zorg in de Grondwet zijn gewaarborgd, diezelfde Grondwet aan den gewonen wetgever zonder eenig voorbehoud de bevoegdheid zou toekennen om de geheele mannelijke bevolking voor onbepaalden tijd aan eene bijzondere, zeer gestrenge wetgeving, de militaire, te onderwerpen.

De Regeering is niet bevreesd, dat de Nederlandsche wetgever den diensttijd langer zal stellen dan noodig is. Doch bij de oplossing van het militaire vraagstuk kan verlichting van financieelen druk alleen door verzwaring van personeele lasten, en omgekeerd verlichting dezer lasten alleen door verhooging van uitgaven worden verkregen; het aantal dienstplichtigen kan alleen worden beperkt door verzwaring van den druk, die op ieder dienstplichtige gelegd wordt Mag het gevaar dan wel zoo gering geschat worden, dat bijvoorbeeld in een tijd van financieelen nood de duur van den diensttijd bovenmate kan worden verlengd, ten einde het getal der jaarlijks op te roepen dienstplichtigen te verminderen en zoodoende bezuiniging te verkrijgen? Wordt niet nu reeds de tienjarige diensttijd ook op financieele gronden door velen aanbevolen? De bewering, dat bij verkorting van den diensttijd het getal der op te roepen dienstplichtigen moet vermeerderen, is alleen juist wanneer eene standvast gelegersterkte wordt aangenomen; doch ook hieromtrent komen in de voorstellen der Regeering geene bepalingen voor. Eveneens is er veel in te brengen tegen de in de Memorie van Toelichting verkondigde stelling, dat indien men in de Grondwet een maximum van diensttijd wilde noemen, dit zoo ruim zou moeten gesteld worden, dat het inderdaad geen band voor den wetgever ware. Immers de redenen, die op dit oogenblik bestaan om den duur van den verplichten krijgsdienst binnen bepaalde grenzen te beperken, zullen in het belang der bevolking wel altijd blijven gelden.

Aan den anderen kant mag ook de vrees, dat een te korte diensttijd zou kunnen worden aangenomen, niet geheel worden ter zijde gesteld. Vooral bij groote uitbreiding van kiesbevoegdheid ware het niet ondenkbaar dat eene Regeering, die zich bij sommige klassen der bevolking populair wilde maken, in dit opzicht verder ging dan met de belangen van 's lands verdediging zou zijn overeen te brengen.

Overigens, ging men voort, dient de Grondwet niet alleen den duur van den diensttijd, maar ook andere bijzonderheden betreffende den verplichten krijgsdienst te regelen. Mag aan de mannelijke bevolking de eisch gesteld worden, dat zij zoo noodig de wapenen zal dragen tot verdediging van haren geboortegrond, daarentegen dient zij door eene bepaling der Grondwet te worden gewaarborgd dat zij niet tegen haren wil tot andere doeleinden militaire diensten zal hebben te vervullen, met andere woorden, dat de dienstplichtigen niet buiten hunne toestemming naar de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen zullen worden gezonden. Werd de mogelijkheid geopend, dat de dienstplichtigen aan eene dergelijke verzwaring van den hun opgelegden last zouden kunnen worden onderworpen, zoo zou de tegenzin tegen den verplichten krijgsdienst daardoor in niet geringe mate worden versterkt.

Deze leden achtten het dan ook volstrekt noodzakelijk, dat de omvang der verplichtingen, aan de dienstplichtigen op te leggen, in hoofdtrekken in de Grondwet omschreven zou blijven. De Regeering, voerden zij nog aan, is geducht dat hierdoor bepalingen in de Grondwet zullen voorkomen, die aan eene doelmatige regeling van het krijgswezen in den weg kunnen staan, indien later ten gevolge van veranderde toestanden gewijzigde eischen moeten gesteld worden. Ongetwijfeld is het wenschelijk dergelijke bepalingen te vermijden; de voorschriften der Grondwet, die in het bijzonder de organisatie der levende strijdkrachten beheerschen, moeten dan ook zeer ruim gesteld zijn. Doch daarom behoeft nog niet de geheele regeling dezer voor de geheele natie zoo hoogst gewichtige aangelegenheid, waaromtrent bovendien zooveel verschil van inzichten bestaat, aan den gewonen wetgever te worden overgelaten, en bijgevolg afhankelijk te worden gemaakt van de zienswijze eener toevallige, wellicht zeer geringe meerderheid, of van de indrukken, door zekere gebeurtenissen op een gegeven oogenblik teweeggebracht. De Grondwet, welker bepalingen niet zoo gemakkelijk zijn te veranderen als die eener gewone wet, dient om de macht des wetgevers ten opzichte van onderscheidene onderwerpen te beperken. Indien er één onderwerp van wetgeving is, waaromtrent eene zoodanige beperking wenschelijk moet geacht worden, dan is het voorzeker eene zaak, die zoozeer in het leven des volks ingrijpt als de verplichte krijgsdienst. Ook in het belang eener doelmatige organisatie onzer levende strijdkrachten is het noodig, dat de algemeene beginselen, waarop zij moeten berusten, in de Grondwet duidelijk omschreven zijn. Vindt de wetgever daaromtrent in de Grondwet geenerlei leiddraad, zoo is het niet te verwachten dat ook in de toekomst voldoende eenstemmigheid zal worden verkregen, om de herziening onzer militaire wetten met uitzicht op goed gevolg te kunnen ondernemen.

Tegenover deze zienswijze stond die van vele andere leden, die aan de Regeering hulde brachten voor de vereenvoudiging, welke dit hoofdstuk der Grondwet volgens hare voorstellen ondergaan zou, en het met haar wenschelijk achtten dat de Grondwet geene bepalingen zou bevatten, waardoor

de gewone wetgever zou kunnen worden belemmerd in zijne vrijheid, om eene doelmatige regeling van het krijgswezen naar de eischen van een gegeven oogenblik tot stand te brengen. Het scheen ook hun voldoende, dat de Grondwet alle weerbare Nederlanders verplichtte om tot handhaving der onafhankelijkheid van het Rijk en tot verdediging van zijn grondgebied mede te werken. De regeling van die verplichting en van het verband tusschen de onderscheidene onderdeelen der krijgsmacht naar de eischen des tijds moest, als meer van technischen aard, aan den gewonen wetgever worden overgelaten.

De ondervinding heeft geleerd, zoo redeneerde men, dat juist de talrijke bepalingen, die de bestaande Grondwet omtrent de inrichting van ons krijgswezen bevat, alle pogingen, in den loop der tijden tot het verkrijgen van doelmatige militaire wetten aangewend, hebben doen mislukken. De noodzakelijkheid eener herziening van het achtste hoofdstuk der Grondwet in het belang van 's lands verdediging wordt door de meeste deskundigen zoozeer gevoeld, dat daarin eene der hoofdredenen van den aandrang tot grondwetsherziening gelegen was. Al moge volgens sommige deskundigen eene doelmatige inrichting van het krijgswezen, met inachtneming van de eischen der billijkheid en van onze financieele krachten, ook onder de tegenwoordige Grondwet bereikbaar zijn, bij den strijd der meeningen op dit gebied mag de Grondwet den gewonen wetgever niet langer belemmeren om den verplichten krijgsdienst te regelen overeenkomstig de eischen, die op een gegeven oogenblik zullen moeten worden bevredigd.

Voor de vrees dat de wetgever, niet langer door al te zeer beperkende bepalingen der Grondwet gebonden, aan de bevolking een zwaarderen militairen druk zal opleggen dan noodig is, bestaat inderdaad geen voldoende grond. Het lijdt geen twijfel, dat de Vertegenwoordiging in deze voor de belangen des volks waken zal. Overdreven militaire lasten zijn bij de hier te lande heerschende meening bezwaarlijk denkbaar. Evenmin behoeft men te vreezen dat aan den plicht, om den vaderlandschen grond te verdedigen, uit zucht naar volksgunst zal worden te kort gedaan. De verplichte krijgsdienst is een last, die zich evenals de belastingen eenigermate naar de behoefte moet regelen. Vaststelling van de juiste maat van dien last bij de Grondwet werkt niet alleen belemmerend voor eene doelmatige inrichting der verdediging, maar kan zelfs in gegeven omstandigheden tot eene geheel noodelooze verzwaring van druk leiden. Men denke slechts aan de mogelijkheid van verkorten diensttijd of van eene zekere speling voor den aanvang daarvan, bij afschaffing der dienstvervanging. Bij de tegenwoordige regeling van den diensttijd gaan de beste krachten, na kostbare vijfjarige oefening, voor de verdediging verloren. Elke nieuwe regeling zal het noodige verband moeten brengen tusschen militie en schutterijen. Voor dergelijke bijzonderheden is echter niet de Grondwet, maar wel de wet de aangewezen plaats.

Trouwens thans reeds worden, naast onderscheidene noodeloos belemmerende voorschriften, belangrijke onderdeelen der regeling van het krijgswezen aan den gewonen wetgever overgelaten. Wel regelt de tegenwoordige Grondwet den militieplicht en beveelt zij de oprichting van schutterijen; maar de regeling der sterkte en inrichting van militie en schutterijen draagt zij aan den wetgever op. Toch is die sterkte, in niet mindere mate dan de duur van den diensttijd, een integreerend deel van den aan de bevolking opgelegden last. Ook omtrent den diensttijd bij de schutterijen bevat de Grondwet geenerlei bepaling.

Bij sommige dezer leden vond ook het voorstel der Regeering, om te bepalen dat de dienstplichtigen te land krachtens de wet buiten Europa zouden kunnen worden gezonden, instemming. Van het bezit onzer koloniën hing toch de grootheid, ja zelfs het bestaan des lands voor een goed deel af; en voor de verdediging dier gewesten kon het van overwegend belang zijn, dat een deel onzer krijgsmacht en zelfs een gedeelte der dienstplichtigen daarheen zou mogen worden gezonden. Tegen een lichtvaardig gebruik van deze bevoegdheid, die nu reeds voor de zeemilitie bestaat, gaf de vereischte wettelijke machtiging den noodigen waarborg.

Van de zijde der leden, die de regeling van het krijgswezen niet geheel aan den gewonen wetgever wenschten te zien overgelaten, werd nog opgemerkt dat het eenvoudigste en gemakkelijkste middel, om latere moeilijkheden te voorkomen, voorzeker was niets te bepalen, zooals door de Regeering werd voorgesteld; doch dat de Grondwet op deze wijze haar doel geheel zou missen. Kon al aan sommige bepalingen der bestaande Grondwet eene interpretatie gegeven worden, waardoor inderdaad eene goede regeling onzer levende strijdkrachten in hooge mate zou worden belemmerd, hierin was nog geen reden gelegen om de bepalingen omtrent den verplichten krijgsdienst, die in het belang der bevolking in de Grondwet moesten voorkomen, thans geheel daaruit te doen vervallen. Door de bepalingen der Grondwet van 1815, die in de volgende Grondwetten bijna onveranderd werden overgenomen, werd inderdaad in de organisatie der levende strijdkrachten te zeer ingegrepen. De grondwetgever stelde er namelijk destijds prijs op sterk te doen uitkomen, dat het te vormen militieleger met de zoo gehate Fransche conscriptie niets gemeen had. Dientengevolge stelde hij bepalingen vast omtrent de organisatie van het krijgswezen, die, letterlijk opgevat, al zeer spoedig onuitvoerbaar bleken. Natuurlijk zouden thans geene dergelijke bepalingen meer in de Grondwet moeten worden opgenomen, maar zou aan den gewonen wetgever, vooral ten opzichte van de organisatie, zooveel vrijheid moeten worden gelaten, dat eene regeling van het krijgswezen naar de eischen van het oogenblik mogelijk bleef. Dit laatste kon echter zeer goed geschieden, zonder dat aan de bevolking de noodige grondwettelijke waarborgen tegen te zwaren druk van den verplichten krijgsdienst werden ontnomen. Werden die waarborgen gemist, zoo zouden er tijden kunnen komen waarin de wetgever zich niet voldoende rekenschap gaf van de grenzen, binnen welke de militaire verplichtingen der natie onder gewone omstandigheden behooren beperkt te blijven. Enkele dezer leden voegden er bij, dat zij zekerheid wenschten te bezitten dat de druk van den verplichten krijgsdienst niet zwaarder zou kunnen worden gemaakt dan hij thans reeds is, en dat zij in geen geval tot verzwaring van dien druk zouden kunnen medewerken.

Door verscheidene leden werd het meer bepaaldelijk betreurd, dat de voorstellen der Regeering geene bindende bepalingen bevatten omtrent den persoonlijken dienstplicht en omtrent de organisatie van het leger bij de wet. Beide denkbeelden werden door hen op de bekende gronden verdedigd, doch van andere zijde met nadruk bestreden. Van de leden, die zich met de algemeene strekking van dit wetsontwerp niet konden vereenigen, verklaarden meerderen noch invoering van den persoonlijken dienstplicht, noch legerorganisatie bij de wet te kunnen goedkeuren. Omgekeerd was een deel van hen, die het stelsel der Regeering in hoofdzaak juist achtten, voor deze beide beginselen gestemd; het scheen hun echter voldoende, dat de gewone wetgever ook daaromtrent vrij bleef.

»*Van de defensie*". Waarom niet liever: »*Van het krijgswezen*"? Dit ware een Nederlandsch woord en bovendien juister, daar het hoofdstuk strikt genomen niet uitsluitend over de defensie handelt.

Art. 178. Bij enkele leden bestond er overwegend bezwaar tegen om de historische uitdrukking »*het dragen der wapenen*" door het onbepaalde »*medewerken*" te vervangen. Huns inziens behoorde krachtens de Grondwet op alle staatsburgers de plicht te rusten, om zoo noodig met de wapenen in de hand tot de verdediging van hunnen geboortegrond bij te dragen en zich daartoe gedurende eenige jaren van hun leven beschikbaar te houden. Dit was dan ook sedert het herstel onzer onafhankelijkheid volgens al onze Grondwetten het geval, terwijl in een vroeger tijdvak onzer geschiedenis reeds art. 8 der Unie van Utrecht aan de ingezetenen zeer stellige verplichtingen ten opzichte van 's lands verdediging had opgelegd. Mag dan, zoo meenden deze leden te moeten vragen, de verplichting tot het dragen der wapenen in de Grondwet onvermeld gelaten worden op een tijdstip, waarop alom meer dan ooit de

noodzakelijkheid gevoeld wordt, dat de geheele weerbare bevolking aan den strijd om de onafhankelijkheid des vaderlands kan deelnemen, zoozeer zelfs, dat de meeste Europeesche Rijken voor de invoering van algemeenen dienstplicht bij het leger niet zijn teruggedeinsd ? Het woord »*medewerken*", dat volgens de Memorie van Toelichting voor hen, die niet dienen, ook in eene geldelijke bijdrage zal kunnen bestaan, drukt de verplichtingen, ten aanzien van de verdediging des vaderlands op alle Nederlanders rustende, volstrekt niet uit. Zij moeten meer doen dan op de eene of andere wijze medewerken, vermits het bij de afwering van den vijand niet aan handen om allerlei diensten te verrichten, maar wel aan strijders zal kunnen ontbreken. Het gaat niet aan dat de gewone wetgever bij de regeling van den verplichten krijgsdienst, waarvan in het volgend artikel sprake is, de verplichting tot het dragen der wapenen aan de Nederlanders zou opleggen, niet omdat de Grondwet hem daartoe de bevoegdheid geeft, maar alleen op grond dat zij dat niet verbiedt.

De meeste leden konden de gegrondheid dezer bedenkingen niet toegeven. Mede te werken tot de verdediging had naar hunne meening eene verdere strekking dan het dragen der wapenen ; het laatste was onder het eerste begrepen. Het dragen der wapenen door de geheele mannelijke bevolking was bij de vroegere wijze van oorlogvoeren mogelijk, doch bij de eischen, die tegenwoordig voor de hoedanigheid der troepen moeten gesteld worden, niet meer denkbaar zonder dat aan de natie in tijd van vrede een overdreven druk werd opgelegd. Ongeoefende troepen zouden thans aan de kracht der verdediging meer kwaad dan goed doen, terwijl het vooral ten plattelande niet mogelijk zou zijn de bevolking vooraf voldoende in den wapenhandel te oefenen. De voorgestelde redactie liet den wetgever vrijheid, aan elken Nederlander die diensten op te leggen, die door hem in het belang der verdediging het best zouden kunnen worden verricht. Zij, die de wapenen niet zouden dragen, konden voor andere diensten worden aangewezen, zooals voor het maken van verdedigingswerken, voor den geneeskundigen dienst, voor dien der intendance en voor allerlei andere verrichtingen.

Door de leden, die tegen de voorgestelde redactie bezwaar hadden, werd hierop geantwoord dat ook het grondwettelijk voorschrift omtrent het dragen der wapenen de bevoegdheid van den wetgever niet uitsloot, om hen, die de wapenen niet konden dragen, met andere diensten in het belang der verdediging te belasten. Buitendien kon dit, gelijk bij art. 179 werd voorgesteld, in de Grondwet worden uitgedrukt. Doch vermits de krachtige verdediging van een klein land als het onze, wellicht tegen een overmachtigen aanval, in den tegenwoordigen tijd onmogelijk zou kunnen plaats hebben, wanneer niet de geheele bevolking zoo noodig met de wapenen in de hand aan die verdediging kon deelnemen, behoorde dit hoofdbeginsel duidelijk in de Grondwet te zijn omschreven. Aan de algemeene deelneming des volks aan de verdediging in vroegere tijden, voegden deze leden er bij, hebben wij op dit oogenblik ons bestaan als vrij volk te danken ; en dezelfde eisch wordt thans nog in de meeste Rijken van Europa gesteld. Aan den gewonen wetgever blijve het overgelaten, de in het belang der maatschappij of wegens andere redenen vereischte uitzonderingen op den regel vast te stellen. Tevens zal hij dan de diensten kunnen regelen, die de vrijgestelden in het belang der verdediging zullen hebben te verrichten. Uit den eisch omtrent het dragen der wapenen volgt in geenen deele, dat ongeoefende strijders tegenover den vijand geplaatst zouden worden. Bij eene doelmatige leiding der oefeningen kan eene volkswapening zeer goed geschikt gemaakt worden tot het voeren van een verdedigingsoorlog in onze versterkte stellingen en met water doorsneden terreinen.

Omtrent de voorgestelde redactie werd voorts nog opgemerkt, dat de vervanging van het woord »*ingezetenen*" door »*Nederlanders*" inderdaad als eene verbetering was te beschouwen, daar zij toeliet dat ook buitenslands wonende Nederlanders aan hun dienstplicht voldeden. Sommige leden wenschten ook hier, evenals in artt. 80 en 83, van »*mannelijke*" Nederlanders melding te zien gemaakt. Enkelen wilden de redactie geheel in overeenstemming brengen met die van artt. 52 en 43, en mitsdien lezen : »Alle Nederlanders, daartoe in staat, zijn verplicht de onafhankelijkheid en het grondgebied des Rijks met al hun vermogen te helpen verdedigen en bewaren." Eindelijk meenden eenige leden dat, terwijl volgens art. 2 hier alleen het Rijk in Europa bedoeld wordt, het artikel niet geheel overeenstemde met de voorgestelde lezing van art. 183, die de mogelijkheid onderstelt dat de verplichting ook tot het Rijk buiten Europa kan worden uitgebreid.

Art. 179. Verscheidene leden verlangden dat in dit artikel beperkende bepalingen zouden worden opgenomen omtrent den duur en den omvang van den verplichten krijgsdienst. Anderen wenschten de regeling dezer zaak aan den gewonen wetgever over te laten. Vergelijk daaromtrent het hierboven aangeteekende.

Alin. 1. De vraag werd gedaan, waarom niet meer vermeldt wordt, dat de zorg voor de zee- en landmacht aan den Koning is opgedragen.

Door vele leden werd de voorkeur gegeven aan de redactie der Staatscommissie, als eenvoudiger en daardoor duidelijker. Het kwam hun onnoodig voor, het doel van zee- en landmacht te vermelden. Wilde men dit echter doen, dan behoorde het vollediger en juister te geschieden. Sommige diensten, die van de zeemacht kunnen gevorderd worden, zooals de bescherming van handels- of visschersvloot, het blokkeeren van havens, enz., vielen buiten de voorgestelde omschrijving. De woorden »*tot handhaving der inwendige rust*" konden wellicht in dezen zin worden uitgelegd, alsof het leger in het vervolg ook buiten requisitoir van het burgerlijk gezag als politiemacht zou kunnen optreden ; eene interpretatie, waartoe de mogelijkheid niet mocht bestaan. Enkele leden eener afdeeling gaven in overweging, eene meer algemeene uitdrukking te kiezen, bij voorbeeld »*tot bescherming der Nederlandsche belangen*" of »*tot bescherming der belangen van den Staat en van zijne onderdanen*".

Volgens art. 178 der tegenwoordige Grondwet kunnen de vrijwilligers ook buiten Europa worden gezonden. Ofschoon van die bevoegdheid tot dusverre geen gebruik wordt gemaakt, werd het toch verkeerd geacht dat de vrijwilligers niet, de dienstplichtigen daarentegen wèl naar de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen zouden kunnen worden gezonden, zooals uit de voorgestelde redactie van dit artikel in verband met artt. 180 en 183 ware af te leiden.

Ook tot andere verkeerde opvattingen zou de uitdrukking »*eene zee- en landmacht, bestaande uit vrijwilligers en dienstplichtigen*" aanleiding kunnen geven. Er zou kunnen beweerd worden dat de Grondwet, van *eene* zee- en landmacht gewagende, geene afscheiding tusschen zeemacht en landmacht toeliet ; dat in elk onderdeel der krijgsmacht zoowel vrijwilligers als dienstplichtigen moesten aanwezig zijn ; dat de vrijwilligers geen afzonderlijk korps mochten uitmaken, enz. In eene afdeeling wilden sommigen lezen : » Er is eene zee- en eene landmacht, bestaande uit vrijwilligers en uit dienstplichtigen". In eene andere afdeeling werd de volgende redactie voorgesteld : » Er is eene zee- en eene landmacht. Het personeel van beide bestaat uit vrijwillig dienenden, en, voor zoover deze niet voldoende zijn, uit dienstplichtigen".

Het woord »*steeds*" werd overbodig geacht.

Alin. 2. Eenige leden wenschten den aanhef dezer alinea aldus te lezen : » De wet regelt den verplichten krijgsdienst en de organisatie der strijdkrachten." Anderen konden zich daarmede niet vereenigen, deels omdat zij tegen een dergelijk voorschrift bezwaar hadden, deels omdat zij het met de Regeering voldoende achtten, dat de Grondwet zich tegen regeling der legerorganisatie bij de wet niet verzette.

In twee afdeelingen werd door sommige leden de meening ontwikkeld, dat door de redactie dezer alinea, in verband met het voorgesteld art. 178 en met het wegvallen van art. 181 (*oud*), waarbij aanvulling van het getal vrijwilligers door loting uit de ingezetenen van een bepaalden leeftijd wordt voorgeschreven, de deur werd geopend voor de invoering van den persoonlijken dienstplicht, die huns inziens met de bepalingen der tegenwoordige Grondwet niet was

overeen te brengen. Ja zelfs, merkten zij op, zou kunnen beweerd worden dat de plaatsvervanging door de tweede zinsnede dezer alinea indirect wordt afgeschaft. Wie toch een plaatsvervanger stelt, behoort niet tot de zee- of landmacht, en kan dus met andere verplichtingen belast worden; daar het nu niet in de bedoeling kan liggen hem, die reeds een plaatsvervanger gesteld heeft, nog eens te belasten, is eene uitlegging denkbaar volgens welke behoud der plaatsvervanging met deze bepaling niet te rijmen ware. In elk geval wenschten deze leden de waarborgen tegen den persoonlijken dienstplicht, die de tegenwoordige Grondwet bevatte, en bepaaldelijk ook de loting behouden te zien.

Andere leden konden evenmin toegeven, dat invoering van den persoonlijken dienstplicht door de bepalingen der bestaande Grondwet werd uitgesloten, als dat zij door de voorstellen der Regeering betreffende dit hoofdstuk, zij het ook indirect, werd voorgeschreven. Huns inziens zou afschaffing der dienstvervanging bij aanneming der Regeeringsvoorstellen blijven hetgeen zij thans is, eene open quaestie. Toch was naar hunne meening, die ook in andere afdeelingen voorstanders vond, verduidelijking van de tweede zinsnede dezer alinea gewenscht; ook met betrekking tot de vraag, of onder de hier bedoelde »*verplichtingen*" ook geldelijke verplichtingen begrepen zijn. Deze vraag werd door sommigen in toestemmenden zin beantwoord; door anderen daarentegen ontkennend, zoowel omdat geldelijke verplichtingen tot de belastingen moesten worden gerekend, als met het oog op de woorden: »*ten aanzien van 's lands verdediging*". Er moest intusschen zekerheid bestaan omtrent hetgeen ten deze bedoeld werd; en er waren leden die de invoering eener zoogenaamde *Wehrsteuer*, waarvan zij de wenschelijkheid thans in het midden wilden laten, door de Grondwet niet wenschten te zien uitgesloten. Deze leden gaven in overweging achter het woord »*verplichtingen*" in te voegen »*en lasten*" en voorts de woorden »*ten aanzien van 's lands verdediging*" te doen vervallen. Die woorden schenen buitendien te beperkend; ook tot handhaving der inwendige rust bijvoorbeeld moesten aan hen, die niet tot de zee- of landmacht behooren, verplichtingen kunnen worden opgelegd.

Art. 180. De meeste leden wenschten dit artikel te doen vervallen. Het geldt hier, zeiden zij, eene koloniale instelling, eene krijgsmacht, samengesteld uit vrijwilligers en inlanders. Evenmin als de Grondwet bepalingen bevat omtrent het binnenlandsch bestuur of de rechterlijke macht in Indië, behoeft zij van de krijgsmacht aldaar gewag te maken. Dit kan beter geschieden bij de regeeringsreglementen dan bij de Grondwet, die toch hoofdzakelijk het Rijk in Europa betreft. In verband met artt. 183 en 148 kan de voorgestelde bepaling slechts tot moeilijkheden leiden, terwijl zij, in verband met art. 179, aan eene wellicht te eeniger tijd, althans wat de vrijwilligers betreft, wenschelijk te achten amalgamatie van het Nederlandsch en Indisch leger in den weg zal staan. Bovendien geeft zij aanleiding tot de opvatting, alsof voortaan ééne krijgsmacht voor Oost- en West-Indië te zamen zou moeten dienen.

Enkele leden stelden prijs op het behoud van het voorgesteld artikel, omdat zij daarin de verplichting tot het oprichten eener zoogenaamde Indische brigade meenden te zien nedergelegd.

Hun werd geantwoord, dat men in deze opvatting van het artikel niet kon deelen, doch dat daarin een nieuw bewijs lag, dat dit voorschrift niet in de Grondwet behoorde te worden opgenomen. Oprichting eener Indische brigade moge wellicht gewenscht zijn, doch moet als eene open quaestie, die met velerlei belangen verband houdt, naar hare eigen mérites worden beoordeeld.

Ook de redactie werd niet vrij van bedenking geacht. Terwijl het woord »*toereikende*" van art. 178 (*oud*) bij het nieuwe art. 179 wijselijk was weggelaten, kwam hier het woord »*voldoende*" te voorschijn, dat voor het beoogde doel even weinig beteekenis had. Om van Nederlandsch-Indië niet te spreken, was de West-Indische krijgsmacht zeker niet voldoende ter bescherming tegen een buitenlandschen vijand. Vooral ook in verband met art. 183 scheen eene zoo rekbare uitdrukking te moeten worden vermeden. Het doel der koloniale krijgsmacht was ook niet in de eerste plaats bescherming der koloniën en bezittingen, maar veeleer handhaving van het Nederlandsch gezag aldaar.

Art. 181. De vraag werd gedaan of onder »*vreemde troepen*" alleen georganiseerde vreemde korpsen, dan wel ook vreemde manschappen te verstaan zijn.

Verscheidene leden wenschten dit artikel aan te vullen met de woorden »*of op het grondgebied van den Staat toegelaten*". Eene dergelijke bepaling, die ook in andere constitutiën gevonden wordt, scheen noodig in het belang onzer neutraliteit. Zij kon voor de Regeering, tegenover pressie eener vreemde Mogendheid, een krachtige steun zijn. Een grondwettig voorschrift zou haar dan beletten eischen te bevredigen, die zij anders niet zou kunnen afslaan zonder den schijn van ongunstige gezindheid op zich te laden. Hetgeen in 1877, bij het begin van den Russisch-Turkschen oorlog, door de Rumeensche Regeering gedaan werd, leverde een bewijs op voor de wenschelijkheid der voorgestelde bijvoeging.

Aan andere leden kwam die bijvoeging onnoodig en gevaarlijk voor. Onze neutraliteit verbood ons van zelf, aan troepen eener oorlogvoerende Mogendheid doortocht te verleenen. Een grondwettelijk verbod zou echter onder zekere omstandigheden een *casus belli* kunnen doen ontstaan. Ook werd gewezen op de mogelijkheid, dat vreemde troepen op ons grondgebied konden vluchten. Hiertegen werd evenwel opgemerkt, dat in dit geval van toelating van vreemde troepen geen sprake kon zijn; de vluchtenden zouden dan moeten worden ontwapend en geïnterneerd.

Art. 182. Enkele leden wenschten hier alleen bepaald te zien, dat de dienstplichtigen niet dan met hunne toestemming voor den dienst ter zee kunnen worden bestemd, en dat aan dien dienst door de wet voordeelen worden verbonden.

De eerste zinsnede van dit artikel laat uitzending van dienstplichtigen ter zee in het algemeen in of buiten Europa toe. Kunnen die dienstplichtigen zonder hunne toestemming derhalve ook naar andere oorden buiten Europa dan naar onze koloniën en bezittingen worden gezonden? De Memorie van Toelichting, die alleen van uitzending naar de koloniën en bezittingen spreekt, schijnt twijfel hieromtrent te wettigen.

Sommige leden wenschten te lezen »*in* EN *buiten Europa*", ten einde de opvatting te voorkomen, alsof er twee categorieën van dienstplichtigen ter zee zouden moeten zijn.

Het kon, naar men meende, niet de bedoeling zijn alleen aan den dienst in de koloniën en bezittingen, niet aan dien elders buiten Europa, voordeelen te verbinden. Ook zou het te eeniger tijd noodig kunnen blijken, voor den dienst ter zee in het algemeen voordeelen toe te kennen. Daarom gaven sommige leden in overweging te lezen: »Aan den dienst ter zee, en in het bijzonder aan dien buiten Europa, worden door de wet voordeelen verbonden". Daarentegen wenschten anderen van de toekenning van voordeelen in de Grondwet geen gewag te zien gemaakt.

Art. 183. Zeer vele leden verklaarden zich tegen het nieuwe beginsel, in het voorgesteld artikel nedergelegd. Aan de mannelijke bevolking mochten ook door den wetgever geene verder reikende verplichtingen kunnen worden opgelegd dan die, bij art. 178 omschreven. Het is, zeide men, geheel iets anders, zich aan te gorden ter verdediging van den vaderlandschen grond, dan in een voor velen gevaarlijk klimaat te strijden voor het behoud van koloniën en bezittingen; wil men deze behouden, dan moet men daarvoor het noodige geld veil hebben. Ongetwijfeld is het hoogst lofwaardig, wanneer Nederlandsche militairen vrijwillig hun leven wagen tot bescherming der belangen van hun vaderland en tot handhaving van den roem der Nederlandsche wapenen in overzeesche gewesten. Maar niet van elk Nederlander mag gevergd worden, dat hij ook daarvoor, even goed als ter verdediging van 's lands onafhankelijkheid, zijn leven en zijne gezondheid in de waagschaal stelle. Verscheidene dezer leden verklaarden er in geen geval in te zullen toestemmen, om dienstplichtigen zonder hunne toestemming naar de koloniën te zenden.

Op de in eene der afdeelingen gemaakte opmerkinon, dat de eventueele dienst in de koloniën, die trouwens op een korten tijd, bijvoorbeeld zes maandenware te bepalep „ ge-

acht kon worden uit de eenheid tusschen Nederland en Indië voort te vloeien, luidde het antwoord, dat de financieele eenheid het verschil tusschen vaderland en kolonie of bezitting niet uitsloot. Uitzending van dienstplichtigen voor een korten tijd zou met groote kosten gepaard gaan en slechts weinig nut aanbrengen; nauwelijks geacclimatiseerd, zouden zij weder naar Europa moeten terugkeeren. Een goed geoefend en aan het tropisch klimaat gewend leger was voor de koloniën verre verkieslijk boven eene krijgsmacht, ten deele uit Nederlandsche dienstplichtigen samengesteld.

Bij deze meening sloten zich enkele leden aan, die verklaarden de voorgestelde bepaling voor eene ijdele vertooning te houden en niet te gelooven dat, al werd zij in de Grondwet opgenomen, zij ooit, onder welke omstandigheden ook, zou worden toegepast.

De meeste dezer leden wenschten het bestaande art. 185, overeenkomstig het voorstel der Staatscommissie gewijzigd, in de Grondwet te behouden. Anderen merkten op dat dit artikel kon vervallen, nu het voorgesteld art. 178 den dienstplicht tot de verdediging van *het Rijk* beperkte, terwijl art. 177 der tegenwoordige Grondwet van *den Staat* gewaagde en daardoor de beperking van het bestaande art. 185 noodig maakte.

Tegenover dit gevoelen stond dat van een deel der leden, wien de door de Regeering aangevoerde redenen gewichtig genoeg voorkwamen om de bezwaren tegen haar voorstel niet al te zeer te doen gelden. Er konden te eeniger tijd ernstige gebeurtenissen voorkomen, die het bepaald noodig zouden maken Nederlandsche dienstplichtigen naar Indië te zenden. Het Nederlandsche volk moest en zou ook ongetwijfeld bereid zijn, des vereischt al zijne krachten in te spannen, om zijne koloniën te behouden. De Nederlandsche landaard schonk voldoende waarborgen, dat eene wet als de hier bedoelde niet dan in de uiterste noodzakelijkheid zou worden ingediend, veel minder aangenomen.

Vond het bij dit artikel gehuldigd beginsel alzoo bij deze leden instemming, tegen de wijze, waarop het door de Regeering geformuleerd was, bestonden ook bij hen enkele bedenkingen. Vooreerst bleek niet dat de vrijwilligers steeds, ook zonder wettelijke machtiging, buiten Europa zouden kunnen worden gezonden, en was zelfs de opvatting mogelijk, dat dit in het geheel niet zou mogen geschieden (vergelijk het aangeteekende bij art. 179, alin. 1). In de tweede plaats behoorde de zeker niet bedoelde uitlegging, alsof de gewone wetgever de Regeering in het algemeen zou kunnen machtigen, om de dienstplichtigen in bepaalde gevallen buiten Europa te zenden, onmogelijk gemaakt te worden. Eindelijk werd aan de dienstplichtigen verboden om vrijwillig buiten Europa te dienen. Wel zouden zij individueel bij het Indisch leger kunnen overgaan, maar de mogelijkheid, dat te eeniger tijd een afzonderlijk korps werd samengesteld uit vrijwilligers en dienstplichtigen, bereid in geval van nood in de koloniën te dienen, moest door de Grondwet niet worden afgesneden.

Op grond van deze bedenkingen werd de volgende redactie van de eerste alinea in overweging gegeven: »Indien bijzondere omstandigheden zulks dringend noodig maken, kan de wet bepalen dat vrijwilligers en dienstplichtigen te land, ook zonder hunne toestemming, buiten Europa worden gezonden". Tot grooteren waarborg voor de betrokkenen, ware tevens aan de tweede alinea nog toe te voegen: »benevens den grootsten duur van hun verblijf buiten het Rijk".

Art. 184. Sommige leden wenschten dit artikel te doen vervallen, met het oog op het wegvallen van art. 183 der bestaande Grondwet. Het voorschrift scheen ook van weinig beteekenis in verband met de onmogelijkheid voor den wetgever, om den duur van het onder de wapenen blijven der dienstplichtigen in deze gevallen vooraf te bepalen. Door andere leden werd hiertegen opgemerkt, dat de hier vermelde bevoegdheid des Konings in de Grondwet behoorde vermeld te blijven, terwijl aan den anderen kant de tusschenkomst van den wetgever aan het dienstplichtig deel der bevolking toch altijd eenigen waarborg toekende. De vraag werd intusschen gedaan of men dien waarborg niet nog eenigermate kon versterken, door *onverwijlde* bijeenroeping der Staten-Generaal voor te schrijven.

Ook werd door sommigen gevraagd of de uitdrukking »*onder de wapenen roepen*", die het »*bijeenroepen*" van het bestaande artikel heeft vervangen, niet te beperkt was. Andere leden waren echter van meening, dat het spraakgebruik de voorgestelde redactie voldoende wettigde.

Art. 185, *alin.* 1. »*Voor de legers van het Rijk*"; beter ware: »*van het krijgswezen*", ten einde ook de zeemacht en de doode weermiddelen in te sluiten. Volgens sommigen kon deze geheele bepaling in de Grondwet gemist worden.

Alin. 2. Eenige leden wenschten de verplichte inkwartieringen en transporten tot oorlogstijd beperkt te zien. Bij de dikwijls herhaalde oefeningen alsmede bij garnizoensveranderingen leverden de hier bedoelde verplichtingen toch voor sommige deelen des lands grooten en onnoodigen overlast op, waarvan andere streken steeds verschoond bleven. Door anderen werd opgemerkt, dat dit bezwaar niet kon opwegen tegen het groote nut, aan deze bepaling verbonden; zonder verplichte inkwartiering zouden de zoo nuttige oefeningen te velde bijna onmogelijk zijn. De wet kon tegen vexatiën waken en voldoende schadeloosstelling verzekeren.

»*Van een of meer*"; kon hier niet eenvoudig »*der*" worden gelezen?

Alin. 3. »*Of andere buitengewone omstandigheden*". Is het de bedoeling, dat die omstandigheden bepaaldelijk bij de wet worden genoemd? En wie beslist wanneer zij aanwezig zijn?

Alin. 4. Sommige leden wilden hier het hooren van den Raad van State verplichtend gesteld zien. Door anderen werd opgemerkt, dat eene uitdrukkelijke verklaring van den Koning omtrent het bestaan van oorlogsgevaar somtijds zeer onstaatkundig zou kunnen zijn. In 1870 bijvoorbeeld was er zeker grond om den hier bedoelden uitzonderingstoestand in het leven te roepen, maar kon de Koning bezwaarlijk het woord »*oorlogsgevaar*" uitspreken, juist toen Frankrijk en Duitschland beide beloofd hadden onze onzijdigheid te zullen eerbiedigen. Men moest hier de gelegenheid openen om te doen wat het Staatsbelang zou vorderen, zonder andere Mogendheden te grieven. Daartoe werd in overweging gegeven deze alinea aldus te lezen: »Oorlogsgevaar, in den zin waarin dat woord in 's lands wetten voorkomt, wordt geacht aanwezig te zijn wanneer de dienstplichtigen, die niet in werkelijken dienst zijn, door den Koning geheel of ten deele buitengewoon onder de wapenen worden geroepen."

Art. 186. Dit artikel vond bij vele leden instemming. Eerst na vaststelling van dergelijke voorschriften, merkten zij op, zal de wet van 1791 of het Keizerlijk decreet van 1811 door eene andere wettelijke regeling kunnen worden vervangen. Er waren echter leden, die de laatste alinea van het door de Staatscommissie ontworpen artikel alsnog wenschten te zien overgenomen. Het voorbeeld van andere landen leerde, dat een dergelijke waarborg tegenover eene Regeering, die weinig geneigd mocht zijn de traditioneele vrijheden des volks te eerbiedigen, niet overbodig kon geacht worden. Waarschijnlijk was het voorzeker niet, dat die waarborg hier te lande noodig zou blijken; maar het was toch mogelijk, terwijl de in de Memorie van Toelichting aangevoerde bezwaren aan deze leden niet overwegend voorkwamen.

Alin. 1. »*Zekerheid*"; liever leze men »*veiligheid*".

»*Van wege den Koning*"; in het wetsontwerp (stuk nº. 20) is door eene drukfout het woordje »*van*" uitgevallen.

Alin. 4. Blijkt wel duidelijk genoeg, dat voor het geval van oorlog van art. 154, 1ste lid, niet anders kan worden afgeweken dan volgens de regelen, bij de wet te stellen, en dat die wet bepaaldelijk ook den rechter, aan wiens beslissingen de ingezetenen alsdan onderworpen zullen zijn, moet aanwijzen?

Moet ook niet kunnen worden afgeweken van art. 23, alin. 2? Door wijlen den heer VAN NISPEN werd hierop de aandacht gevestigd in zijn advies, bij het verslag der Staatscommissie gevoegd.

Vastgesteld den 29sten Juli 1885.

SCHIMMELPENNINCK.
KIELSTRA.
VAN DER FELTZ.
REUTHER.
VAN GENNEP

[111. 42.]

HOOFDSTUK IX.

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering in het IXde hoofdstuk der Grondwet, in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

Art. 187. Vele leden ontkenden dat de twijfel, in hoever de wet tot regeling van het bestuur van den waterstaat ook regelen kan stellen omtrent 's Konings oppertoezicht, door omkeering der volgorde van de artt. 190 en 191 der bestaande Grondwet en door de slotwoorden van dit artikel geheel zou worden opgeheven. Trouwens, merkten zij op, de Regeering wil deze vraag in een anderen zin oplossen dan door de Staatscommissie is voorgesteld. Die commissie wil den wetgever de vrijheid geven, om de noodige beperkingen van dat oppertoezicht in te voeren. De Regeering wenscht echter blijkens de Memorie van Toelichting alleen de uitoefening daarvan bij de wet geregeld, en voorts het oppertoezicht naast, niet onder de wet gesteld te zien, doch is er niet in geslaagd deze hare bedoeling in de voorgedragen artikelen duidelijk uit te drukken. Althans deze leden zagen in de woorden: »*met inachtneming der voorschriften in de volgende artikelen van dit hoofdstuk vervat*", slechts eene geheel overtollige bijvoeging, die in de strekking der bepalingen geenerlei wijziging vermocht te brengen. Naar hunne meening waren »*oppertoezicht over*" en »*algemeen bestuur van*" den waterstaat zoo nauw aan elkander verwant, dat het eene niet wel zonder het andere kon worden geregeld. Zij gaven dan ook de voorkeur aan de redactie der Staatscommissie, die de gerezen vraag omtrent de bevoegdheid des wetgevers op ondubbelzinnige wijze besliste. »*Geeft regels omtrent het bestuur*" kon moeilijk als eene betere redactie worden aangemerkt dan »*regelt het bestuur*", zooals het tegenwoordig artikel zegt; en dat wegen en bruggen tot den waterstaat behooren, was zoo weinig twijfelachtig, dat dit hier niet uitdrukkelijk behoefde te worden vermeld.

Er waren intusschen leden, die de afzonderlijke vermelding van wegen en bruggen wenschten te behouden, en op eene nadere omschrijving van het woord *waterstaat* prijs zouden stellen. De hier bedoelde wegen en bruggen, vroegen zij, zijn immers alleen openbare?

Enkelen zouden in plaats van »*bestuur*" willen lezen »*organisatie*", hetgeen echter in het oog van anderen geen verbetering ware.

Terugkeer tot het stelsel van opdracht van het beheer van sommige werken aan de provinciën, bij art. 218 der Grondwet van 1815 gehuldigd, kwam aan eenige leden gewenscht voor. Huns inziens had het Koninklijk besluit van 17 December 1819, n°. 1, in vele opzichten goed gewerkt en een zuinig beheer bevorderd, en was het te betreuren, dat daarop in 1876 was teruggekomen. Zij wenschten te vernemen, of de voorgestelde regeling naar de meening der Regeering toeliet dat die waterstaatswerken, die daartoe geschikt mochten worden geoordeeld, weder in beheer en onderhoud aan de provinciën zouden worden overgegeven.

Art. 189, *alin.* 1. Men vroeg, waarom de Regeering in den aanhef dezer alinea wil lezen »*Staten der provinciën*", in plaats van de gebruikelijke benaming »*Provinciale Staten*". Ook had het de aandacht getrokken dat de woorden »*binnen hunne provinciën*" zijn weggelaten. Is het de bedoeling, zoo werd gevraagd, dit toezicht in sommige gevallen, met het oog op de eischen van den waterloop of andere waterstaatsbelangen, ook in eene andere provincie te doen uitoefenen?

Voorts werd in eene der afdeelingen in overweging gegeven hier eene dergelijke bepaling op te nemen als die van art. 23 der wet van 12 Juli 1855 (*Staatsblad* n°. 102). Het gold hier naar de meening der leden, die dit denkbeeld opperden, niet de beslissing van geschillen van bestuur, maar de zelfstandige regeling van waterstaatsbelangen, meer dan ééne provincie rakende. Vergelijk het aangeteekende over administratieve rechtspraak in het Voorloopig Verslag over het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering in het Vde hoofdstuk der Grondwet.

Door sommige leden werd betwijfeld, of de gewijzigde omschrijving van hetgeen aan het toezicht der Staten onderworpen is, geen leemten overliet. Meren en poelen bij voorbeeld waren begrepen onder »*wateren*"; doch zijn zij het ook onder »*waterstaatswerken*"? Van mijnwerken en steengroeven kan dit zeker niet gezegd worden. Er zou kunnen beweerd worden, dat de Grondwet het toezicht op deze werken aan de Staten ontnomen had. Behoud der uitdrukkelijke vermelding scheen gewenscht. Andere leden waren echter van oordeel, dat voor de bedoelde bewering geen vrees behoefde te bestaan, en dat het toezicht op deze en dergelijke werken liefst bij de provinciale wet moest worden geregeld.

De vermelding van »*veenschappen*" werd algemeen goedgekeurd. Was het echter wel noodig, nevens waterschappen en veenschappen ook veenpolders afzonderlijk te noemen? Buiten stellige noodzakelijkheid, meenden de leden die deze vraag deden, behoort eene Grondwet niet zooveel bijzondere onderwerpen aan te roeren.

Alin. 2. In eene der afdeelingen hadden eenige leden bedenking tegen de onbeperkte macht der Staten tot het oprichten van nieuwe waterschappen. Daartoe werd niet zelden overgegaan in strijd met de wenschen van vele der belanghebbenden. Men wenschte dan ook in de Grondwe uit te drukken, dat deze bevoegdheid der Staten zou wor den uitgeoefend volgens regelen, bij de wet te stellen.

Andere leden der bedoelde afdeeling zagen voor de voorgestelde bijvoeging geen voldoenden grond. De bedoelde macht der Staten was noodzakelijk, daar de belanghebbenden het in den regel oneens zijn; en de samenstelling dier colleges, die de geheele bevolking der provincie vertegenwoordigen, schonk voldoenden waarborg dat met de wenschen der belanghebbenden steeds zooveel mogelijk zou worden te rade gegaan.

Alin. 3. Deze alinea kon volgens sommige leden vervallen. Het zou toch thans wel bij niemand meer opkomen, de bevoegdheid der waterschapsbesturen tot het doen van voorstellen aan de Staten tot verandering van de bestaande inrichtingen of reglementen in twijfel te trekken.

Art. 190. De besturen van waterschappen bestaan dikwijls alleen uit een voorzitter en twee of drie leden; hunne benoeming is bovendien niet altijd in handen van de in de eerste plaats belanghebbenden, de ingelanden. Met het oog hierop werd twijfel geopperd, of deze colleges wel altijd geschikt zijn tot het maken van verordeningen voor uitgebreide polders. Ook moest tegen verkorting der rechten van soms belangrijke minderheden gewaakt worden. Daarom werd in overweging gegeven, om ook aan de ingelanden eenigen invloed op de vaststelling der verordeningen toe te kennen. Op hunne rechten scheen bij de voorgestelde redactie te weinig te zijn gelet.

Voorts werd door sommigen gevraagd of die redactie

zou toelaten, dat bij de wet eenige algemeene regelen werden gesteld en het geven van verdere voorschriften, bij het maken der verordeningen voor de waterschappen in acht te nemen, aan de Provinciale Staten werd overgelaten.

Vastgesteld den 30sten Juli 1885.

RUYS VAN BEERENBROEK.
DE VOS VAN STEENWIJK.
KIST.
VAN BAAR.
DE BRUYN KOPS.

[111. 43.]

Additioneele artikelen.

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het ontwerp van wet, strekkende tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering in de additioneele artikelen der Grondwet, in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft de navolgende uitkomsten opgeleverd.

Art. 3. Sommige leden eener afdeeling meenden dat de eerste alinea kon vervallen. Wat eenmaal is afgeschaft, blijft tot het verledene behooren.
In eene andere afdeeling wenschten enkelen ook de overige heerlijke rechten, bij alin. 2 bedoeld, te zien afgeschaft.

Art. 4. Vaststelling van een voorloopig kiesreglement kwam aan vele leden gewenscht voor. De denkbeelden, daaromtrent ontwikkeld in het advies van den heer Farncombe Sanders, dat bij het verslag der Staatscommissie gevoegd is, schenen ernstige overweging te verdienen.
Andere leden achtten geene tijdelijke nieuwe grondslagen van het kiesrecht noodig. Huns inziens kon de bestaande regeling in werking blijven, totdat de kieswet naar de voorschriften der gewijzigde Grondwet zou zijn herzien.

Vastgesteld den 29sten Juli 1885.

SCHIMMELPENNINCK.
KIELSTRA.
VAN DER FELTZ.
REUTHER.
VAN GENNEP.

[**112.** 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot onteigening ten behoeve van een spoorweg (tramweg) van *Sneek* naar *Joure*.

De toelichtende memorie (en bijlagen) die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 19den Maart 1885.

WILLEM.

[**112.** 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de aanleg van een spoorweg (tramweg), bedoeld bij art. 2 der wet van 9 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 124), van Sneek naar Joure in het algemeen belang noodig is;

Gelet op de wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 125);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Wij verklaren dat het algemeen nut de onteigening vordert, ten name van de Nederlandsche Tramwegmaatschappij, van de eigendommen noodig voor den aanleg van een spoorweg (tramweg) van Sneek naar Joure, in de gemeenten Sneek, Wijmbritseradeel en Doniawerstal, aanvangende bij de kalkovens aan den kunstweg van Sneek naar Oppenhuizen en aansluitende, na doorsnijding van genoemde gemeenten, aan de provinciale waterkeering, geuaamd » de Nieuwe Slachte" bij het vaarwater » de Oude weg."

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te .

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,

[**112.** 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Aan de Nederlandsche Tramwegmaatschappij, gevestigd te Utrecht, is, met machtiging van den Koning, onder dagteekening van 7 Mei/7 Juni 1884, concessie verleend voor den aanleg en de exploitatie van een spoorweg (tramweg) bedoeld bij art. 2 der wet van 9 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 124), van Sneek naar Joure.

De voorwaarden van concessie zijn opgenomen in de *Staatscourant* van 14 Juni 1884, n°. 139.

Het plan voor dien spoorweg, waarvoor de noodige eigendommen niet bij minnelijke overeenkomst zijn te verkrijgen, is, overeenkomstig de bepalingen der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 125), in de betrokken gemeenten ter inzage van belanghebbenden nedergelegd.

Aan de bezwaren tegen de richting ingediend kan niet worden te gemoet gekomen om redenen van technischen aard en omdat door wijziging van de richting het ongerief voor de landeigenaren en gebruikers zou worden verhoogd.

De bezwaren (1) betreffende doorsnijding van perceelen en capaciteit van bruggen voor scheepvaart en waterlossing bestemd, zijn bij de onteigening en bij de uitvoering van het plan te overwegen.

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

(1) De bezwaarschriften zijn met de plans en verdere bescheiden ter kennisneming van de leden der Kamer ter griffie nedergelegd.

[112. 4.]

VERSLAG.

In één afdeeling vond dit wetsontwerp algemeen bijval, omdat het voorziet in eene noodzakelijke aanvulling van de bestaande tramlijn Harlingen-Bolsward-Sneek en daardoor de communicatie zal verkregen worden over Joure naar Heerenveen.

Men had gaarne gezien, dat de ingekomen bezwaren reeds dadelijk bij de Memorie van Toelichting waren wederlegd. Men had daarbij vooral het oog op het schrijven van den gemeenteraad van Wijmbritseradeel over de voorgenomen onteigening van eenen grindweg, waarvan de gemeente eigenaresse is, en op eene klacht van dienzelfden raad, dat over de Bruggesloot en over de Horse twee bruggen worden gelegd resp. van zes en zeven meter doorvaartwijdte, hetgeen door genoemden raad nadeelig voor de afstrooming wordt geacht, omdat die vaarten een en vijftig en drie en zestig meter wijd zijn. Men zoude er prijs op stellen alsnog dienaangaande eenige inlichtingen te ontvangen.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 21sten Mei 1885.

RUYS VAN BEERENBROEK.
DE VOS VAN STEENWIJK.
BUMA.
HUBER.
T. MACKAY.

[113. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37).

De toelichtende memorie (en bijlage), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 19den Maart 1885.

WILLEM.

[113. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens het 3de lid van art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37), de tabel, regelende de verdeeling des Rijks in kiesdistricten, moet worden herzien;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De tabel, bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37) en herzien bij de wetten van 28 December 1858 (*Staatsblad* n°. 122), van 22 April 1864 (*Staatsblad* n°. 34), van 6 Mei 1869 (*Staatsblad* n°. 76) en van 26 Januari 1878 (*Staatsblad* n°. 5), wordt gelezen als volgt:

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
GRONINGEN.	Groningen.	1		1
ZUIDHORN.	Zuidhorn	1	1	
	Aduard			
	Ezinge			
	Leens			
	Ulrum			
	Oldehove			
	Grijpskerk			
	Oldekerk			
	Grootegast			
	Marum			
	Roden			
	Peize			
	Hoogkerk			
	Adorp			
	Noorddijk			
	Leek.			
APPINGEDAM.	Appingedam	2	1	1
	Delfzijl			
	't Zandt			
	Bierum			
	Uithuizermeeden			
	Uithuizen			
	Usquert			
	Warffum			
	Kloosterburen			
	Eenrum			
	Baflo			
	Winsum			
	Bedum			
	Stedum			
	Middelstum			
	Kantens			
	Loppersum			
	Ten Boer			
	Termunten			
	Nieuwe Schans			
	Beerta			
	Nieuwolda			
	Midwolda			
	Finsterwolde			
	Slochteren			
	Noordbroek			
	Zuidbroek.			
WINSCHOTEN.	Winschoten	2	1	1
	Scheemda			
	Sappemeer			
	Hoogezand			
	Muntendam			
	Meeden			
	Zuidlaren			
	Anlo			
	Gieten			
	Onstwedde			
	Vlagtwedde			
	Wedde			
	Oude Pekela			
	Nieuwe Pekela			
	Bellingwolde			
	Veendam			
	Wildervank			
	Haren.			

[113. 2.]

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft	Tweede aftredende helft.
Assen.	Assen	2	1	1
	Vries			
	Smilde			
	Beilen			
	Dwingelo			
	Ruinen			
	Hoogeveen			
	Westerbork			
	Zweelo			
	Steen			
	Oosterhesselen			
	Dalen			
	Schoonebeek			
	Coevorden			
	Emmen			
	Odoorn			
	Rolde			
	Borger			
	Gasselte			
	Norg			
	Eelde			
	Gramsbergen.			
Leeuwarden.	Leeuwarden	2	1	1
	Leeuwarderadeel			
	Menaldumadeel			
	Franeker			
	Franekeradeel			
	Harlingen			
	Barradeel			
	Baarderadeel			
	Idaarderadeel.			
Sneek.	Sneek	3	2	1
	Wijmbritseradeel			
	IJlst			
	Sloten			
	Gaasterland			
	Workum			
	Hindeloopen			
	Stavoren			
	Hemelumer Oldephaert			
	Haskerland			
	Rauwerderhem			
	Hennaarderadeel			
Sneek. (*Vervolg.*)	Schoterland			
	Aengwirden			
	Utingeradeel			
	Doniawerstal			
	Lemsterland			
	Ooststellingwerf			
	Opsterland			
	Bolsward			
	Wonseradeel.			
Dokkum.	Dokkum	2	1	1
	't Bildt			
	Ferwerderadeel			
	Westdongeradeel			
	Oostdongeradeel			
	Dantumadeel			
	Kollumerland			
	Ameland			
	Schiermonnikoog			
	Achtkarspelen			
	Tietjerksteradeel			
	Smallingerland.			
Steenwijk.	Steenwijk	2	1	1
	Steenwijkerwold			
	Oldemarkt			
	Kuinre			
	Blankenham			
	Blokzijl			
	Stad-Vollenhove			
	Ambt-Vollenhove			
	Giethoorn			
	Wanneperveen			
	Zwartsluis			
	Staphorst			
	Avereest			
	Hasselt			
	Genemuiden			
	Weststellingwerf			
	Meppel			
	Nijeveen			
	Havelte			
	Vledder			
	Ruinerwold			
	Zuidwolde			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Steenwijk. (*Vervolg.*)	de Wijk			
	Diever			
	Nieuwleusen			
	Grafhorst.			
Zwolle.	Zwolle	2	1	1
	Ambt-Ommen			
	Stad-Ommen			
	Stad-Hardenberg			
	Ambt-Hardenberg			
	Dalfsen			
	Zwollerkerspel			
	Kampen			
	IJsselmuiden			
	Wilsum			
	Kamperveen			
	Zalk en Veecaten			
	Oldebroek			
	Doornspijk			
	Elburg			
	Heino			
	Hattem.			
Almelo.	Stad-Almelo	2	1	1
	Vriezenveen			
	den Ham			
	Wierden			
	Ambt-Almelo			
	Tubbergen			
	Ootmarsum			
	Denekamp			
	Weerselo			
	Oldenzaal			
	Losser			
	Borne			
	Hengelo			
	Enschedé			
	Lonneker			
	Haaksbergen			
	Diepenheim.			
Deventer.	Deventer	2	1	1
	Diepenveen			
	Bathmen			
	Holten			
	Markelo			
Deventer. (*Vervolg.*)	Goor			
	Stad-Delden			
	Ambt-Delden			
	Rijssen			
	Hellendoorn			
	Raalte			
	Wijhe			
	Olst			
	Gorssel			
	Voorst			
	Epe			
	Heerde.			
Zutphen.	Zutphen	2	1	1
	Vorden			
	Groenlo			
	Winterswijk			
	Aalten			
	Lichtenvoorde			
	Wisch			
	Borculo			
	Laren			
	Lochem			
	Neede			
	Warnsveld			
	Stad-Doetinchem			
	Ambt-Doetinchem			
	Zelhem			
	Hengelo			
	Hummelo			
	Steenderen			
	Ruurlo			
	Eibergen.			
Arnhem.	Arnhem	2	1	1
	Renkum			
	Doorwerth			
	Huissen			
	Westervoort			
	Brummen			
	Rheden			
	Rozendaal			
	Valburg			
	Elst			
	Duiven.			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Nijmegen.	Nijmegen	2	1	1
	Millingen			
	Ubbergen			
	Wijchen			
	Balgoy			
	Beuningen			
	Ewijk			
	Horssen			
	Bergharen			
	Batenburg			
	Bemmel			
	Gent			
	Pannerden			
	Herwen en Aerdt			
	Doesburg			
	Dinxperlo			
	Zevenaar			
	Angerlo			
	Didam			
	Wehl			
	Bergh			
	Gendringen.			
Tiel.	Tiel	2	1	1
	Wadenoijen			
	Ophemert			
	Varik			
	Est en Opijnen			
	Waardenburg			
	Haaften			
	Geldermalsen			
	Deil			
	Beusichem			
	Buren			
	Buurmalsen			
	Zoelen			
	IJzendoorn			
	Echteld			
	Dodewaard			
	Kesteren			
	Lienden			
	Maurik			
	Zaltbommel			
	Ammerzoden			
	Brakel			

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Tiel. (*Vervolg.*)	Zuilichem			
	Poederoijen			
	Nederhemert			
	Wamel			
	Dreumel			
	Druten			
	Appeltern			
	Wageningen			
	Heteren			
	Hemmen			
	Hedel			
	Kerkwijk			
	Gameren			
	Hurwenen			
	Driel			
	Rossum			
	Heerewaarden.			
Amersfoort.	Amersfoort	2	1	1
	Leusden			
	Soest			
	Baarn			
	Eemnes			
	Stoutenburg			
	Hoogland			
	Scherpenzeel			
	Maarn			
	Renswoude			
	Veenendaal			
	Ede			
	Barneveld			
	Woudenberg			
	Wijk bij Duurstede			
	Cothen			
	Langbroek			
	Leersum			
	Amerongen			
	Rhenen			
	Doorn			
	Driebergen			
	Rijsenburg			
	Werkhoven			
	Odijk			
	Culemborg			
	Bunnik			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Amersfoort. (*Vervolg.*)	Houten			
	Schalkwijk			
	Tull en 't Waal.			
Apeldoorn.	Apeldoorn	1		1
	Harderwijk			
	Ermelo			
	Putten			
	Nijkerk			
	Hoevelaken			
	Bunschoten.			
Utrecht.	Utrecht	2	1	1
	de Bildt			
	Zeist			
	Maartensdijk			
	Oudenrijn			
	Jutphaas			
	Vreeswijk.			
Hilversum.	Hilversum	1		1
	Laren			
	Blaricum			
	Huizen			
	Naarden			
	Bussum			
	Muiden			
	Weesp			
	Weesperkarspel			
	Diemen			
	Nederhorst den Berg			
	Ankeveen			
	's Graveland			
	Kortenhoef			
	Abcoude-Proostdij			
	Abcoude-Baambrugge			
	Nigtevecht			
	Loosdrecht			
	Vreeland			
	Loenen			
	Loenersloot.			
Breukelen.	Breukelen-St. Pieters	1		1
	Breukelen-Nijenrode			
	Ruwiel			
	Vinkeveen			
	Tienhoven			
Breukelen. (*Vervolg.*)	Achttienhoven			
	Westbroek			
	Kamerik			
	Kockengen			
	Maarssen			
	Maarsseveen			
	Zuilen			
	Laag-Nieuwkoop			
	Haarzuilens			
	Vleuten			
	Harmelen			
	Mijdrecht			
	Wilnis			
	Nieuwveen			
	Leimuiden			
	Uithoorn			
	Aalsmeer			
	Rijnsaterwoude			
	Zevenhoven			
	Nieuwkoop			
	Zegveld			
	Linschoten			
	Veldhuizen			
	Willeskop			
	Montfoort			
	Snelrewaard.			
Hoorn.	Hoorn	2	1	1
	Berkhout			
	Avenhorn			
	Enkhuizen			
	Urk			
	Grootebroek			
	Bovenkarspel			
	Medemblik			
	Hoogkarspel			
	Wervershoof			
	Blokker			
	Andijk			
	Zwaag			
	Westwoud			
	Wijdenes			
	Schellinkhout			
	Venhuizen			
	Midwoud			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Hoorn. (*Vervolg.*)	Sybekarspel			
	Abbekerk			
	Twist			
	Opperdoes			
	Beemster			
	Hoogwoud			
	Spanbroek			
	Opmeer			
	Wognum			
	Nibbixwoud			
	Obdam			
	Hensbroek			
	Oosthuizen			
	Beets			
	Oudendijk			
	Middelie			
	Kwadijk			
	Warder			
	Edam			
	Purmerend			
	Monnikendam			
	Marken			
	Broek in Waterland			
	Ilpendam			
	Katwoude			
	Nieuwendam			
	Ransdorp			
	de Rijp			
	Ursem.			
Alkmaar.	Alkmaar	2	1	1
	Texel			
	Vlieland			
	Terschelling			
	Wieringerwaard			
	Wieringen			
	den Helder			
	de Zijpe			
	Anna Paulowna			
	Schagen			
	Callantsoog			
	Bergen			
	Schoorl			
	Petten			
	Koedijk			
Alkmaar. (*Vervolg.*)	Oudorp			
	Heilo			
	Egmond aan Zee			
	Egmond-Binnen			
	Harenkarspel			
	St. Maarten			
	Warmenhuizen			
	Oude Niedorp			
	Nieuwe Niedorp			
	Winkel			
	Barsingerhorn			
	Zuid-Scharwoude			
	Noord-Scharwoude			
	St. Pancras			
	Broek op Langedijk			
	Oudkarspel			
	Heerhugowaard			
	Oterleek.			
Amsterdam.	Amsterdam.	8	4	4
Haarlem.	Haarlem	2	1	1
	Bloemendaal			
	Velzen			
	Beverwijk			
	Wijk aan Zee en Duin			
	Zandvoort			
	Schoten			
	Uitgeest			
	Heemskerk			
	Castricum			
	Limmen			
	Spaarndam			
	Haarlemmerliede en Spaarnwoude			
	Heemstede			
	Bennebroek			
	Hillegom			
	Lisse			
	Noordwijkerhout			
	Noordwijk.			
Zaandam.	Zaandam	1		1
	Koog aan de Zaan			
	Zaandijk			
	Wormerveer			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Zaandam. (*Vervolg.*)	Westzaan			
	Assendelft			
	Wormer			
	Jisp			
	Wijdewormer			
	Oostzaan			
	Landsmeer			
	Buiksloot			
	Graft			
	Akersloot			
	Schermerhorn			
	Zuid- en Noordschermen			
	Krommenie.			
Haarlemmermeer.	Haarlemmermeer	1		1
	Ouder-Amstel			
	Nieuwer-Amstel			
	Watergraafsmeer			
	Sloten.			
Leiden.	Leiden	2	1	1
	Oegstgeest			
	Rijnsburg			
	Katwijk			
	Valkenburg			
	Sassenheim			
	Warmond			
	Voorhout			
	Alkemade			
	Leiderdorp			
	Koudekerk			
	Benthuizen			
	Hazerswoude			
	Zoeterwoude			
	Voorschoten			
	Wassenaar			
	Zoetermeer			
	Woubrugge			
	Ter Aar			
	Oudshoorn.			
Gouda.	Gouda	2	1	1
	Oudewater			
	Hekendorp			
	Lange-Ruige-Weide			
	Bodegraven			

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Gouda. (*Vervolg.*)	Papekop			
	Woerden			
	Rietveld			
	Waarder			
	Barwoutswaarder			
	Boskoop			
	Zwammerdam			
	Aarlanderveen			
	Alphen			
	Waddinxveen			
	Moercapelle			
	Zevenhuizen			
	Berkel			
	Bleiswijk			
	Bergschenhoek			
	Reeuwijk			
	Moordrecht			
	Nieuwerkerk a/d IJssel			
	Capelle a/d IJssel			
	Krimpen a/d IJssel			
	Lekkerkerk			
	Krimpen a/d Lek.			
	Ouderkerk a/d IJssel			
	Berkenwoude			
	Gouderak			
	Schoonhoven			
	Stolwijk			
	Bergambacht			
	Ammerstol			
	Haastrecht			
	Vlist.			
Delft.	Delft	2	1	1
	Hof van Delft			
	Pijnacker			
	Nootdorp			
	Vrijenban			
	Vlaardingen			
	Vlaardinger-Ambacht			
	Kethel			
	Stompwijk			
	Voorburg			
	Veur			
	Zegwaard			

[113. 2.]

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
DELFT. (*Vervolg.*)	Wateringen			
	de Lier			
	Schipluiden			
	Naaldwijk			
	Loosduinen			
	's Gravesande			
	Monster			
	Maassluis			
	Maasland			
	Overschie			
	Schiebroek			
	Hillegersberg.			
ROTTERDAM.	Rotterdam	5	3	2
	Delfshaven			
	Charlois			
	Kralingen			
	Pernis			
	Schiedam.			
BRIELLE.	Brielle	1		1
	Rozenburg			
	Vierpolders			
	Oostvoorne			
	Nieuwenhoorn			
	Hellevoetsluis			
	Nieuw Helvoet			
	Rockanje			
	Heenvliet			
	Geervliet			
	Zwartewaal			
	Spijkenisse			
	Hekelingen			
	Zuidland			
	Abbenbroek			
	Oudenhoorn			
	Nieuw-Beijerland			
	Oud-Beijerland			
	Poortugaal			
	Hoogvliet			
	Rhoon			
	Goudswaard			
	Piershil			
	Zuid-Beijerland			
	Numansdorp.			
's GRAVENHAGE.	's Gravenhage	3	1	2
	Rijswijk.			
DORDRECHT.	Dordrecht	2	1	1
	Dubbeldam			
	Zwijndrecht			
	Groote Lindt			
	Heerjansdam			
	Hendrik-Ido-Ambacht			
	IJsselmonde			
	Barendrecht			
	Ridderkerk			
	Mijnsheerenland			
	Heinenoord			
	Westmaas			
	's Gravendeel			
	Puttershoek			
	Maasdam			
	Strijen			
	Klaaswaal			
	Alblasserdam			
	Papendrecht			
	Wijngaarden			
	Sliedrecht.			
GORINCHEM.	Gorinchem	2	1	1
	Schelluinen			
	Arkel			
	Nieuwland			
	Kedichem			
	Giessen-Nieuwkerk			
	Giesendam			
	Hardinxveld			
	Ottoland			
	Peursum			
	Oud-Alblas			
	Bleskensgraaf			
	Streefkerk			
	Molenaarsgraaf			
	Brandwijk.			
	Nieuw-Lekkerland			
	Meerkerk			
	Noordeloos			
	Goudriaan			
	Ameide			
	Tienhoven			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Gorinchem. (*Vervolg.*)	Hoornaar			
	Hoogblokland			
	Leerdam			
	Asperen			
	Beesd			
	Herwijnen			
	Vuren			
	Heukelum			
	Schoonrewoerd			
	Nieuwpoort			
	Langerak			
	Groot-Ammers			
	Leerbroek			
	Lexmond			
	Hei- en Boeicop			
	Vianen			
	Hagestein			
	Everdingen			
	IJsselstein			
	Jaarsveld			
	Willige-Langerak			
	Polsbroek			
	Hoenkoop			
	Lopik			
	Benschop			
	Heesbeen, Eethen en Genderen			
	Almkerk			
	Werkendam			
	Woudrichem			
	de Werken en Sleeuwijk			
	Giessen			
	Rijswijk			
	Op- en Neer-Andel			
	Veen			
	Wijk en Aalburg			
	Heusden			
	Oudheusden.			
Middelburg.	Middelburg	2	1	1
	Vlissingen			
	Veere			
	Oostkapelle			
	Domburg			
	Vrouwenpolder			
Middelburg. (*Vervolg.*)	Serooskerke			
	Aagtekerke			
	Grijpskerke			
	Westkapelle			
	St. Laurens			
	Meliskerke			
	Zoutelande			
	Biggekerke			
	Oost- en West-Souburg			
	Koudekerke			
	Ritthem			
	Nieuw- en St. Joosland			
	Arnemuiden			
	IJzendijke			
	Biervliet			
	Hoofdplaat			
	Waterlandkerkje			
	Sluis			
	Aardenburg			
	St. Kruis			
	Retranchement			
	Zuidzande			
	Cadzand			
	Nieuwvliet			
	Groede			
	Schoondijke			
	Oostburg			
	Breskens			
	Eede			
	Axel			
	Zaamslag			
	Neuzen			
	Hoek			
	Sas van Gent			
	Overslag			
	Philippine			
	Westdorpe			
	Zuiddorpe.			
Goes.	Goes	2	1	1
	's Heer Arendskerke			
	's Heer Abtskerke			
	Kattendijke			
	Wolphaartsdijk			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Goes. (*Vervolg.*)	Baarland			
	's Gravenpolder			
	Ellewoutsdijk			
	Oudelande			
	Hoedekenskerke			
	Ovezande			
	Heinkenszand			
	's Heerenhoek			
	Driewegen			
	Nisse			
	Borsselen			
	Kapelle			
	Wemeldinge			
	Kloetinge			
	Yerseke			
	Krabbendijke			
	Kruiningen			
	Schore			
	Waarde			
	Rilland Bath			
	Kortgene			
	Wissekerke			
	Colijnsplaat			
	Cats			
	Tholen			
	Oud-Vossemeer			
	Poortvliet			
	St. Maartensdijk			
	Scherpenisse.			
	St. Annaland.			
	Stavenisse			
	St. Philipsland			
	Oosterland			
	Bruinisse			
	Woensdrecht			
	Ossendrecht			
	Hontenisse			
	Ossenisse			
	Graauw en Langendam			
	Hengstdijk			
	Stoppeldijk			
	St. Jansteen			
	Clinge			
Goes. (*Vervolg.*)	Bosch-Capelle			
	Hulst			
	Koewacht.			
Zierikzee.	Zierikzee	1	1	
	Haamstede			
	Noordwelle			
	Renesse			
	Serooskerke			
	Burgh			
	Elkerzee			
	Ellemeet			
	Brouwershaven			
	Zonnemaire			
	Duivendijke			
	Kerkwerve			
	Noordgouwe			
	Dreischor			
	Nieuwerkerk			
	Ouwerkerk			
	Goedereede			
	Ouddorp			
	Stellendam			
	Dirksland			
	Melissant			
	Middelharnis			
	Sommelsdijk			
	Oude Tonge			
	Nieuwe Tonge			
	Herkingen			
	den Bommel			
	Ooltgensplaat			
	Stad aan 't Haringvliet.			
Bergen op Zoom.	Bergen op Zoom	1	1	
	Huybergen			
	Putte			
	Nieuw-Vossemeer			
	Steenbergen en Kruisland			
	Halsteren			
	Wouw			
	Oud- en Nieuw-Gastel			
	Standdaarbuiten			
	Dinteloord en Prinsland			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Bergen op Zoom. (*Vervolg.*)	Fijnaart en Heiningen			
	Klundert			
	Willemstad.			
Breda.	Breda	2	1	1
	Princenhage			
	Etten en Leur			
	Hoeven			
	Oudenbosch			
	Roosendaal en Nispen			
	Rucphen en Vorenseinde			
	Zundert			
	Rijsbergen			
	Baarle-Nassau			
	Chaam			
	Gilze en Reijen			
	Oosterhout			
	Terheyden			
	Dongen			
	T 'eringen			
	Alphen			
	Ginneken en Bavel.			
Zevenbergen.	Zevenbergen	1	1	
	Made en Drimmelen			
	Geertruidenberg			
	Raamsdonk			
	Waspik			
	Hooge- en Lage-Zwaluwe			
	Dussen, Munster en Muilkerk			
	Meeuwen, Hill en Babiloniënbroek			
	Baardwijk			
	Waalwijk			
	Nieuwkuik			
	Drunen			
	Drongelen, Haagoort, Gansoijen en Doeveren			
	Capelle			
	Besoijen			
	Vrijhoeve-Capelle			
	's Gravenmoer			
	Sprang			
Tilburg.	Tilburg	2	1	1
	Goirle			
	Hooge en Lage Mierde			
	Diessen			
	Hilvarenbeek			
	Oirschot			
	Moergestel			
	Oisterwijk			
	Haaren			
	Liempde			
	Boxtel			
	Esch			
	Helvoirt			
	Reusel			
	Oost-, West- en Middelbeers			
	Bladel c. a.			
	Hoogeloon c. a.			
	Duizel en Steensel			
	St. Oedenrode			
	Schijndel			
	St. Michielsgestel			
	Vlijmen			
	Cromvoirt			
	Loon op Zand			
	Udenhout			
	Berkel.			
Eindhoven.	Eindhoven	2	1	1
	Woensel			
	Stratum			
	Gestel en Blaarthem			
	Strijp			
	Zeelst			
	Aalst			
	Bergeyk			
	Eersel			
	Vessem, Wintelre en Knegsel			
	Oerle			
	Veldhoven en Mereveldhoven			
	Riethoven			
	Westerhoven			
	Luyksgestel			
	Borkel en Schaft			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
EINDHOVEN. (*Vervolg.*)	Dommelen			
	Valkenswaard			
	Waalre			
	Leende			
	Budel			
	Soerendonk, Sterksel en Gassel			
	Maarheeze			
	Heeze			
	Asten			
	Someren			
	Vlierden			
	Deurne en Liessel			
	Geldrop			
	Mierlo			
	Lierop			
	Tongelre			
	Zes Gehuchten			
	Nuenen, Gerwen en Nederwetten			
	Helmond			
	Stiphout			
	Aarle-Rixtel			
	Lieshout			
	Bakel en Milheeze			
	Gemert			
	Boekel			
	Beek en Donk			
	Son en Breugel			
	Best			
	Nederweert.			
MAASTRICHT.	Maastricht	2	1	1
	St. Pieter			
	Oud-Vroenhoven			
	Meerssen			
	Berg en Terblijt			
	Borgharen			
	Bunde			
	Houthem			
	Itteren			
	Ulestraten			
	Hulsberg			
	Valkenburg			
	Gronsveld			
	Mesch			

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
MAASTRICHT. (*Vervolg.*)	Rijckholt			
	St. Geertruid			
	Eysden			
	Heer			
	Amby			
	Bemelen			
	Cadier en Keer			
	Mheer			
	Gulpen			
	Oud-Valkenburg			
	Schin op Geulle			
	Slenaken			
	Wijlre			
	Margraten			
	Noorbeek			
	Wittem			
	Vaals			
	Simpelveld			
	Bocholtz			
	Heerlen			
	Klimmen			
	Schaesberg			
	Voerendaal			
	Kerkrade			
	Nieuwenhagen			
ROERMOND.	Roermond	2	1	1
	Herten			
	Vlodrop			
	Posterholt			
	St. Odiliënberg			
	Melick en Herkenbosch			
	Maasniel			
	Sittard			
	Broeksittard			
	Schinnen			
	Munstergeleen			
	Urmond			
	Amstenrade			
	Bingelrade			
	Jabeek			
	Oirsbeek			
	Susteren			
	Obbicht en Papenhoven			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft	Tweede aftredende helft.
Roermond. (*Vervolg.*)	Grevenbicht			
	Born			
	Nieuwstad			
	Rimburg			
	Ubach over Worms			
	Eygelshoven			
	Beek			
	Roosteren			
	Limbricht			
	Geleen			
	Echt			
	Ohé en Laak			
	Stevensweert			
	Maasbracht			
	Montfort			
	Linne			
	Thorn			
	Wessem			
	Ittervoort			
	Neeritter			
	Grathem			
	Heel en Panheel			
	Beegden			
	Hunsel			
	Horn			
	Weert			
	Stramproy			
	Haelen			
	Nunhem			
	Buggenum			
	Baexem			
	Hoensbroek			
	Schinveld			
	Merkelbeek			
	Brunssum			
	Spaubeek			
	Stein			
	Elsloo			
	Nuth			
	Schimmert			
	Wijnandsrade			
	Geulle.			
Boxmeer.	Boxmeer	2	1	1
	Beugen en Rijkevoort			
	Sambeek			
	Maashees en Overloon			
	Vierlingsbeek			
	Oploo, St. Anthonis en Ledeacker			
	Oeffelt			
	Haps			
	Gassel			
	Escharen			
	Linde			
	Beers			
	Cuyk en St. Agatha			
	Wanroy			
	Bergen			
	Gennep			
	Mook			
	Groesbeek			
	Heumen			
	Overasselt			
	Ottersum			
	Arcen en Velden			
	Horst			
	Grubbenvorst			
	Sevenum			
	Broekhuizen			
	Venray			
	Meerlo			
	Wanssum.			
	Venlo			
	Tegelen			
	Belfeld			
	Neer			
	Roggel			
	Beesel			
	Kessel			
	Meijel			
	Heythuizen			
	Helden			
	Swalmen			
	Maasbree.			
's Hertogenbosch.	's Hertogenbosch	2	1	1
	Empel en Meerwijk			
	Engelen			

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
's HERTOGENBOSCH. (*Vervolg.*)	Vught			
	Berlicum			
	Erp			
	Veghel			
	den Dungen			
	Dinther			
	Heeswijk			
	Uden			
	Zeeland			
	Nistelrode			
	Rosmalen			
	Oss			
	Geffen			
	Nuland			
	Lith			
	Lithoyen			
	Alem, Maren en Kessel			
	Ravenstein			
	Deursen en Dennenburg			
	Huisseling en Neerloon			
	Schay			
	Grave			
	Reek			
	Velp			
	Mill en St. Hubert			
	Dieden, Demen en Langel			
	Herpen			
	Heesch			
	Bergbem			
	Megen, Haren en Macharen			
	Oijen en Teeffelen.			
	Bokhoven			
	Hedihuizen			
	Herpt.			
		94		

Artikel 2.

De verkiezing van nieuwe leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, die volgens deze tabel moet plaats hebben in de districten Steenwijk, Apeldoorn, Breukelen, Zaandam, Amsterdam, Rotterdam, 's Gravenhage en Bergen op Zoom, geschiedt binnen dertig dagen na de afkondiging dezer wet op een door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken te bepalen dag.

Artikel 3.

Het overgaan van gemeenten tot een ander kiesdistrict brengt geene verandering in de som, die men, om tot het kiezen van leden der Tweede Kamer bevoegd te zijn, in die gemeenten in de directe belastingen moet betalen.

Artikel 4.

Deze wet is verbindend met den dag harer afkondiging.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[**113**. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

§ 1. Gelijk reeds is medegedeeld in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer betreffende het Iste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1885, wenscht de Regeering te voldoen aan het in dat verslag uitgedrukt verlangen om door eene zoo beperkt mogelijke verschikking van kiesdistricten het aantal der leden van de Tweede Kamer met 8 te vermeerderen. De Regeering vertrouwt dat deze herziening van de kiestabel, wel verre van de herziening der Grondwet te vertragen, spoedige behandeling van de daartoe eerlang in te dienen ontwerpen van wet zal bevorderen, aangezien het bezwaar van sommigen, dat eene grondwetsherziening niet behoort te worden ondernomen met eene onvoltallige Kamer, op deze wijze zal worden weggenomen.

§ 2. De Regeering beschouwt deze herziening der kiestabel als eene noodwet, bestemd om niet voor langen tijd te werken. Zij wenscht dat de herziening der Grondwet gelegenheid geve spoedig eene meer vaste verdeeling in kiesdistricten in te stellen, en af te schaffen het bevel der wet tot vijfjarige herziening, dat, ook naar haar inzien, om redenen te bekend om ze hier nog eens uiteen te zetten, afkeuring verdient.

§ 3. Aangezien het cijfer der bevolking op 1 Januari 1885 eerst in April wordt vastgesteld, is tot grondslag van dit wetsontwerp aangenomen het bevolkingscijfer op 1 Januari 1884, bedragende 4 225 065 of bijna 94 × 45 000 zielen. Van de acht nieuwe leden die derhalve moeten worden aangewezen, komen er dadelijk drie ten goede aan de districten waarin de gemeenten Amsterdam, Rotterdam en 's Gravenhage zijn gelegen, aangezien de bevolking dier gemeenten sedert 1 Januari 1877 op zeer belangrijke wijze is toegenomen.

Het overschot van bevolking in de noordoostelijke provinciën gaf aanleiding tot de verandering van het district *Steenwijk* in een dubbel district. In het zuiden kan een nieuw district *Bergen op Zoom* gevormd worden uit de toegenomen bevolking der overige zuidelijke districten. In Noordholland bestaat gelegenheid tot het vormen van een nieuw district *Zaandam*, terwijl de restanten uit de districten van het midden des lands in Utrecht tot het aanwijzen van een nieuw district *Breukelen*, in Gelderland tot het aanwijzen van een nieuw district *Apeldoorn* hebben geleid.

Daar de vier laatstbedoelde districten enkele districten zijn, zullen naar het wetsontwerp vier der nieuwe leden in enkel, en vier in meervoudige districten gekozen worden.

§ 4. Over de herziening zijn de Gedeputeerde Staten gehoord en van hunne adviezen is, voor zoover mogelijk, bij de definitieve samenstelling van het wetsontwerp veel partij getrokken. Over het algemeen waren hunne adviezen gunstig voor het plan.

Art. 1.

De gemeente *Groningen* heeft 49 992 inwoners en behoort dus alleen een district te vormen.

Het district *Zuidhorn* telt thans . . . 47 067 zielen.
Het ontvangt van het district *Appingedam:*
Adorp 1 456
Noorddijk 1 431
2 887 »
49 954 zielen,
en kan daarentegen aan het district *Assen* afstaan de Drentsche gemeenten:
Norg. 3 938
Eelde 1 748
5 686 »
behoudt dus . . . 44 268 zielen.

Het district *Appingedam* telt. . . . 93 267 zielen.
Staat af aan het district *Zuidhorn:*
Adorp en Noorddijk . . . . . 2 887 »
en behoudt dus . . . 90 380 zielen.

Het district *Winschoten* telt . . . . 94 228 zielen,
en neemt van het tegenwoordige district *Groningen* over: Haren . . . . . 3 820 »
98 048 zielen.
Daarentegen staat het aan het district *Assen* af de Drentsche gemeenten:
Borger 5 951
Gasselte 2 231
8 182 »
Het behoudt dus . . . 89 866 zielen.

Het district *Assen* telt . . . . . 96 757 zielen,
verkrijgt van het district *Zuidhorn:*
Norg en Eelde . . . . . 5 686 »
en van het district *Winschoten:*
Borger en Gasselte. . . . . 8 182 »
110 625 zielen.
en kan nu aan het district *Steenwijk* afstaan de gemeenten:
Meppel. 8 477
Ruinerwold 2 245
de Wijk 2 400
Zuidwolde. 3 392
Nijeveen 1 231
Havelte. 3 038
Vledder. 2 436
Diever 1 828
25 047 »
blijft . . . 85 578 zielen.
Neemt dit district voorts ter vermindering van de overbevolking van het district *Zwolle* nog over:
de gemeente Gramsbergen . . . . . 3 275 »
dan verkrijgt het . . . 88 853 zielen.

De districten *Leeuwarden* en *Dokkum* tellen thans 90 618 en 91 183 zielen, en kunnen onveranderd worden gelaten.

Het district *Sneek* telt . . . . . 147 329 zielen.
en kan aan het district *Steenwijk* afstaan:
Weststellingwerf . . . . . 14 688 »
blijft . . . 132 641 zielen.

Het district *Steenwijk* telt . . . . . 45 492 zielen.
en ontvangt van het district *Assen* de bovengenoemde gemeenten, tellende . . 25 047 »
en van het district *Sneek:*
Weststellingwerf . . . . . 14 688 »
85 227 zielen.
Aangevuld met de thans tot het district *Zwolle* behoorende gemeenten:
Nieuwleusen 2 299
Grafhorst 628
2 927 »
verkrijgt het . . . 88 154 zielen,
en vormt het dus een dubbel district.

Het district *Zwolle*. . . . . 95 793 zielen,
staat aan het district *Assen* af:
Gramsbergen 3 275
en aan het district *Steenwijk:*
Nieuwleusen en Grafhorst . . 2 927
6 202 »
en behoudt dus . . . 89 591 zielen.

Het district *Almelo* telt . . . . . 92 172 zielen.
Het kan aan het district *Zutphen* afstaan de Geldersche gemeente Eibergen . . . 4 990 »
87 182 zielen.
Ontvangt het in de plaats daarvan het thans tot het district *Deventer* behoorend Diepenheim . . . . . 1 615 »
dan verkrijgt het . . . 88 797 zielen.

Het district *Deventer* telt . . . . . 93 124 zielen.
Door afstand van het district *Almelo* van Diepenheim . . . . . 1 615 »
verkrijgt het . . . 91 509 zielen.

Het district *Zutphen* telt . . . . . 93 505 zielen,
en verkrijgt van het district *Almelo:*
Eibergen . . . . . 4 990 »
98 495 zielen.

Transporteeren 98 495 zielen.

Per transport		98 495 zielen.
Het staat daarentegen aan het district *Nijmegen* af de gemeenten:		
Doesburg	4 532	
Dinxperlo	2 461	
	6 993	»
behoudt dus . . .		91 502 zielen.
Het district *Arnhem* telt		101 177 zielen.
Het staat aan het district *Tiel* af, de gemeenten:		
Wageningen	7 071	
Heteren	3 241	
Hemmen	254	
	10 566	»
behoudt dus . . .		90 611 zielen.
Het district *Nijmegen*.		96 622 zielen,
verkrijgt van het district *Zutphen*:		
Doesburg en Dinxperlo	6 993	»
		103 615 zielen.
Het staat af aan het district *Tiel*:		
Druten	4 603	
Dreumel	2 182	
Wamel	4 932	
Appeltern	3 016	
	14 733	»
en behoudt dus . . .		88 882 zielen.
Het district *Tiel* telt		92 184 zielen,
en verkrijgt van het district *Nijmegen:*		
Druten, Dreumel, Wamel en Appeltern	14 733	»
en van het district *Arnhem:*		
Wageningen, Heteren en Hemmen. .	10 566	»
		117 483 zielen.
Het staat nu af de gemeenten:		
Wijk bij Duurstede	3 018	
Cothen	800	
Langbroek	1 178	
Leersum	1 307	
Amerongen	2 299	
Rhenen.	4 751	
Doorn	1 477	
Driebergen	2 313	
Rijsenburg	460	
Werkhoven	988	
Odijk	438	
Culenborg	6 873	
	25 902	»
die beter passen bij het district *Amersfoort*, en verkrijgt dus		91 581 zielen.
Het district *Amersfoort*, tellende . .		101 387 zielen,
verkrijgt dus van het district *Tiel* de evengenoemde gemeenten	25 902	»
voorts van het district *Utrecht*:		
de gemeente Bunnik	1 199	»
en van het district *Gorinchem*:		
Houten	1 730	
Schalkwijk	1 184	
Tull en 't Waal	526	
	3 440	»
te zamen . . .		131 928 zielen.
Het kan nu afstaan de gemeenten:		
Apeldoorn	16 571	
Harderwijk	7 156	
Ermelo	5 195	
Putten	5 059	
Nijkerk	7 498	
Hoevelaken	868	
Bunschoten	2 084	
	44 431	»
en behoudt dan . . .		87 497 zielen.

De evengenoemde gemeenten vormen dan het nieuwe district *Apeldoorn*, tellende 44 431 zielen.

Het district *Utrecht* telt		99 106 zielen.
Het staat aan het district *Amersfoort* af: Bunnik		1 199 »
		97 907 zielen.
en verkrijgt van het district *Gorinchem:*		
Jutphaas	2 683	
Vreeswijk	1 548	
	4 231	»
		102 138 zielen.
Daarentegen kan het nu aan het nieuwe district *Breukelen* afstaan:		
Tienhoven	474	
Achttienhoven	505	
Westbroek.	947	
Kamerik	1 689	
Kockengen	821	
Maarssen	1 973	
Maarsseveen	1 317	
Zuilen	860	
Laagnieuwkoop	424	
Haarzuilens	366	
Vleuten	1 239	
Harmelen	1 754	
	12 329	»
en behoudt dus . . .		89 809 zielen.

Het district *Hilversum* telt . . . . . 53 933 zielen.

Het staat af aan het district *Haarlemmermeer:*

Watergraafsmeer	1 688	
en aan het district *Breukelen:*		
Ruwiel	495	
Breukelen Nijenrode . . .	1 988	
Breukelen St. Pieter	911	
Vinkeveen	3 579	
	8 661	»
blijft . . .	45 272	zielen.

Het nieuw district *Breukelen* bestaat uit de evengemelde door het district *Utrecht* afgestane gemeenten, tellende . . . . . 12 329 zielen.

Verder ontvangt het van het district *Haarlemmermeer:*

Rijnsaterwoude	580
Nieuwveen	1 345
Wilnis	2 282
Mijdrecht	3 909
Leimuiden	1 568
Uithoorn	1 936
Aalsmeer	4 087
van het district *Gouda:*	
Zegveld	957
Linschoten	1 450
Vzen	375
Willeskop	784
Montfoort	1 982
Snelrewaard	503
van het district *Leiden:*	
Zevenhoven	1 142
Nieuwkoop	2 740
en van het district *Hilversum:*	
Ruwiel	495
Breukelen Nijenrode	1 988
Breukelen St. Pieter	911
Vinkeveen	3 579
Het verkrijgt dus . . .	44 922 zielen.

Het district *Hoorn* telt . . . . . 90 385 zielen.

Het staat aan een nieuw district *Zaandam* af:

Graft	1 566	»
e behoudt dus . . .	88 819	zielen.

Het district *Alkmaar* telt . . . . . 97 084 zielen.

Het staat af aan het district *Haarlem:*

Castricum	1 713	
Limmen	1 031	
	2 744	
en aan het nieuw district *Zaandam:*		
Akersloot	1 615	
Schermerhorn	1 260	
Zuid- en Noord-Schermer	1 177	
	4 052	
	6 796	»
en behoudt dus . . .	90 288	zielen.

De gemeente *Amsterdam*, tellende 361 326 zielen, vormt op zichzelve een achtvoudig kiesdistrict.

Het district *Haarlem*, tellende . . . 106 403 zielen, moet, ter vorming van het nieuw district *Zaandam*, afstaan de gemeenten:

Zaandam	13 621	
Koog aan de Zaan	2 411	
Zaandijk	2 302	
Wormerveer	4 254	
Westzaan	2 301	
Assendelft	3 440	
Wormer	1 639	
Jisp	739	
Wijdewormer	720	
Oostzaan	2 565	
Landsmeer	1 620	
Buiksloot	966	
Krommenie	2 601	
	39 179	zielen.
blijft . . .	67 224	zielen.

Daarentegen verkrijgt het van het district *Alkmaar:*

Limmen en Castricum	2 744	»
van het district *Haarlemmermeer:*		
Spaarndam	788	
Haarlemmerliede en Spaarnwoude	2 610	
Heemstede	3 532	
Bennebroek	853	
Hillegom	3 315	
Lisse	2 379	
	13 477	»
en van het district *Leiden:*		
Noordwijk	3 927	
Noordwijkerhout	1 534	
	5 461	»
	88 906	zielen.

Het nieuw district *Zaandam* bestaat, behalve uit de reeds vermelde gemeenten: Zaandam, Koog aan de Zaan, Zaandijk, Wormerveer, Westzaan, Assendelft, Wormer, Jisp, Wijdewormer, Oostzaan, Landsmeer, Buiksloot en Krommenie . . . . . 39 179 zielen,

uit de gemeenten Graft . . . . . 1 566 »

Akersloot, Schermerhorn en Zuid- en Noord-Schermer . . . . . 4 052 »

afkomstig van de districten *Hoorn* en *Alkmaar*.

Het telt dus . . . 44 797 zielen.

Het district *Haarlemmermeer* telt . . 54 011 zielen.

Staat af aan het district *Haarlem*:

Spaarndam, Haarlemmerliede en Spaarnwoude, Heemstede, Bennebroek, Hillegom en Lisse 13 477

Aan het district *Leiden*:

Alkemade 4 139

en aan het nieuwe district *Breukelen*:

Rijnsaterwoude 580
Nieuwveen. 1 345
Wilnis 2 282
Mijdrecht 3 909
Leimuiden. 1 568
Uithoorn 1 936
Aalsmeer 4 087

33 322 »

en behoudt dus . . . 20 688 zielen.

Daarentegen verkrijgt het van het *district Amsterdam*:

Nieuwer-Amstel 20 382
Ouder-Amstel 2 637

23 019 »

en van het district *Hilversum*:

Watergraafsmeer . . . . . 1 688 »

blijft . . . 45 395 zielen.

Het district *Leiden* telt . . . . . 93 359 zielen.

Het staat af aan het district *Haarlem*:

Noordwijk en Noordwijkerhout 5 461

en aan het nieuwe district *Breukelen*:

Zevenhoven 1 142
Nieukoop 2 740

9 343 »

blijft . . . 84 016 zielen.

Het verkrijgt van het district *Haarlemmermeer*:

Alkemade . . . . . 4 139 »

en van het district *Delft*:

Zoetermeer . . . . . 1 085 »

en heeft dus . . . 89 240 zielen.

Het district *Gouda* telt . . . . . 94 196 zielen.

Het verkrijgt van het district *Delft*:

Berkel . . . . . 1 622 »

95 818 zielen.

Het staat aan het nieuwe district *Breukelen* af, de Utrechtsche gemeenten:

Zegveld. 957
Linschoten. 1 450
Veldhuizen 375
Willeskop. 784
Montfoort 1 982
Snelrewaard 503

6 031 »

blijft . . . 89 787 zielen.

Het district *Delft* telt . . . . . 96 711 zielen.

Het staat af aan het district *Leiden*:

Zoetermeer 1 085

aan het district *Gouda*:

Berkel 1 622

en aan het district *'s Gravenhage*.

Rijswijk 2 772

5 479 »

behoudt dus . . . 91 232 zielen.

Het district *Rotterdam* telt . . . . . 215 763 zielen.

Het verkrijgt van het district *Brielle*:

Charlois. 8 456
Pernis 2 340

10 796 »

en wordt een vijfvoudig district, tellende 226 559 zielen.

Het district *Brielle* telt . . . . . 49 280 zielen.

Staat af aan het district *Rotterdam*:

Charlois en Pernis . . . . . 10 796 »

blijft . . . 38 484 zielen.

Het verkrijgt van het district *Dordrecht*:

Goudswaard 1 143
Piershil. 765
Zuid-Beijerland 1 896
Numansdorp 3 212

7 016 »

en heeft dus . . . 45 500 zielen.

De gemeente *'s Gravenhage*, tellende		131 417 zielen
vormt een drievoudig district met de gemeente Rijswijk		2 772 »
te zamen		134 189 zielen.
Het district *Dordrecht* telt		99 978 zielen.
Staat af aan het district *Brielle:*		
Goudswaard, Piershil, Zuid-Beijerland en Numansdorp	7 016	
en aan het district *Gorinchem:*		
Nieuw-Lekkerland	2 582	
		9 599 »
blijft		90 379 zielen.
Het district *Gorinchem* telt		95 123 zielen
en verkrijgt van het district *Dordrecht:*		
Nieuw-Lekkerland		2 583 »
		97 706 zielen.
Het staat aan het district *Amersfoort* af:		
Houten	1 730	
Schalkwijk	1 184	
Tull en 't Waal	526	
	3 440	
en aan het district *Utrecht:*		
Vreeswijk	1 548	
Jutphaas	2 683	
	4 231	
		7 671 »
blijft		90 035 zielen.
Het district *Middelburg* telt		92 136 zielen.
Het staat aan het district *Goes* af:		
Koewacht	2 145	
Boschkapelle	1 292	
		3 437 »
blijft		88 699 zielen.
Het district *Goes* telt		94 971 zielen.
Het staat aan een nieuw district *Bergen op Zoom* af:		
Bergen op Zoom	11 089	
Huybergen	711	
Putte	1 091	
		12 891 »
blijft		82 080 zielen.
Het verkrijft van het district *Middelburg* Koewacht en Boschkapelle		3 437 »
Transporteeren		85 517 zielen.

Per transport		85 517 zielen.
en van het district *Zierikzee:*		
Oosterland	1 398	
Bruinisse	2 139	
		3 537 »
		89 054 zielen.
Het district *Zierikzee* telt		47 471 zielen.
Het staat aan het district *Goes* af:		
Oosterland en Bruinisse		3 537 »
blijft		43 934 zielen.
Het nieuw district *Bergen op Zoom* verkrijgt van het district *Goes:*		
Bergen op Zoom	11 089	
Huybergen	711	
Putte	1 091	
		12 891 »
van het district *Breda:*		
Nieuw-Vosmeer	1 120	
Steenbergen en Kruisland	6 802	
Halsteren	2 960	
Wouw	3 735	
Oud- en Nieuw-Gastel	3 893	
Standdaarbuiten	1 396	
		19 906 »
en van het district *Zevenbergen:*		
Dinteloord en Prinsland	2 812	
Fijnaart en Heiningen	3 072	
Klundert	3 280	
Willemstad	2 051	
		11 215 »
		44 012 zielen.
Het district *Breda* telt		93 786 zielen.
staat af aan het nieuw district *Bergen op Zoom* de evengemelde gemeenten: Nieuw-Vosmeer, Steenbergen en Kruisland, Halsteren, Wouw, Oud- en Nieuw-Gastel en Standdaarbuiten		19 906 »
blijft		73 880 zielen.
en verkrijgt van het district *Tilburg:*		
Oosterhout	10 442	
Dongen	4 478	
Alphen	1 753	
		16 673 »
		90 553 zielen.

Het district *Zevenbergen* telt		46 354 zielen.
Het staat af aan het district *Bergen op Zoom* de reeds genoemde gemeenten Dinteloord en Prinsland, Fijnaart en Heiningen, Klundert en Willemstad		11 215 »
blijft . . .		35 139 zielen.
en verkrijgt van het district *Tilburg:*		
Baardwijk	1 623	
Waalwijk	4 175	
Nieuwkuik	1 363	
Drunen	2 909	
		10 070 »
en heeft dus . . .		45 209 zielen.
Het district *Tilburg* telt		96 887 zielen.
Het staat aan het district *Zevenbergen* af de evengenoemde gemeenten: Drunen, Nieuwkuik, Baardwijk en Waalwijk .	10 070	
en van het district *Breda:*		
Oosterhout.	10 442	
Dongen.	4 478	
Alphen	1 753	
		26 743 »
blijft . . .		70 144 zielen.
en verkrijgt van het district *Eindhoven:*		
Reusel	1 046	
Oost-, West- en Middelbeers .	1 026	
Bladel c. a.	1 324	
Hoogeloon c. a.	1 424	
Duizel en Steensel.	549	
		5 379 »
en van het district *'s Hertogenbosch:*		
St. Oedenrode.	4 553	
Schijndel	5 381	
St. Michielsgestel	3 595	
		13 529 »
wordt . . .		89 052 zielen.
Het district *Eindhoven* telt		90 611 zielen.
Staat af aan het district *Tilburg* de evengenoemde gemeenten Reusel, O., W. en Middelbeers, Bladel, Hoogeloon en Duizel en Steensel.		5 379 »
blijft . . .		85 232 zielen,
en verkrijgt van het district *Roermond:*		
Nederweert		4 680 »
en heeft dus . . .		89 912 zielen.
Het district *Maastricht* telt		94 622 zielen.
Staat aan het district *Roermond* af:		
Rimburg	257	
Ubach over Worms	1 293	
Eygelshoven	461	
Beek	2 678	
		4 689 »
blijft . . .		89 933 zielen.
Het district *Roermond* telt		93 403 zielen,
en verkrijgt van het district *Maastricht* de evengenoemde gemeenten: Rimburg, Ubach over Worms, Eygelshoven en Beek		4 689 »
		98 092 zielen.
Het staat af aan het district *Eindhoven:*		
Nederweert	4 680	
en aan het district *Boxmeer:*		
Heythuizen	2 008	
Swalmen	2 316	
		9 004 »
blijft . . .		89 088 zielen.
Het district *Boxmeer* telt		90 710 zielen,
en verkrijgt van het district *Roermond* Heythuizen en Swalmen		4 324 »
		95 034 zielen.
Het staat af aan het district *'s Hertogenbosch:*		
Grave	2 537	
Reek.	892	
Velp	674	
Mill en St. Hubert	2 427	
		6 530 »
blijft . . .		88 504 zielen.
Het district *'s Hertogenbosch* telt . . .		97 303 zielen.
Het verkrijgt van het district *Boxmeer* de evengenoemde gemeenten:		
Grave, Reek, Velp en Mill en St. Hubert.		6 530 »
		103 833 zielen,
en staat af aan het district *Tilburg:*		
St. Oedenrode.	4 553	
Schijndel	5 381	
St. Michielsgestel	3 595	
		13 529 »
blijft		90 304 zielen.

Een bij dit wetsontwerp gevoegde staat wijst nader aan de cijfers der bevolking en van het aantal kiezers in elke gemeente.

In de aftreding der tegenwoordige leden van de Kamer wordt geene verandering gebracht. De nieuwe leden voor de districten: *Steenwijk*, *Apeldoorn*, *Rotterdam* en *Bergen op Zoom* zullen in 1886, die voor *Breukelen*, *Amsterdam*, *Zaandam* en *'s Gravenhage* in 1888 aftreden.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

[113. 4.]

BIJLAGE van de Memorie van Toelichting.

STAAT aanwijzende de bevolking en het getal kiezers van elke gemeente en van elk der voorgestelde hoofdkiesdistricten.

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
Groningen	Groningen	49 992	1 516
Zuidhorn	Zuidhorn	2 786	124
	Aduard	2 095	112
	Ezinge	2 114	72
	Leens	3 954	158
	Ulrum	3 513	108
	Oldehove	2 679	105
	Grijpskerk	3 524	132
	Oldekerk	1 234	50
	Grootegast	4 607	107
	Marum	3 956	61
	Roden	2 603	109
	Peize	1 549	49
	Adorp	1 456	59
	Noorddijk	1 431	56
	Hoogkerk	1 638	80
	Leek	5 129	99
		44 268	1 481
Appingedam	Appingedam	4 167	194
	Delfzijl	6 093	228
	't Zandt	3 539	143
	Bierum	3 661	153
	Uithuizermeeden	3 726	137
	Uithuizen	3 114	99
	Usquert	1 729	59
	Warffum	2 302	73
	Kloosterburen	2 030	71
	Eenrum	3 107	126
	Baflo	2 349	95
	Winsum	2 233	100
	Bedum	5 022	242
	Stedum	2 231	80
	Middelstum	2 258	108
	Kantens	2 227	97
	Loppersum	2 738	105
	Ter Boer	4 970	195
	Termunten	3 096	102
	Nieuwe Schans	1 425	27
	Beerta	4 129	119
	Nieuwolda	2 246	92
	Transporteeren	68 392	2 645

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	68 392	2 645
Appingedam (*Vervolg*)	Midwolde	4 166	103
	Finsterwolde	3 010	80
	Slochteren	9 798	261
	Noordbroek	2 474	81
	Zuidbroek	2 540	83
		90 380	3 253
Winschoten	Winschoten	7 208	255
	Scheemda	4 887	126
	Sappemeer	4 737	126
	Hoogezand	8 086	266
	Muntendam	3 000	73
	Meeden	1 615	44
	Zuidlaren	2 120	96
	Anlo	3 404	132
	Gieten	2 190	89
	Onstwedde	8 099	193
	Vlagtwedde	4 727	131
	Wedde	2 578	100
	Oude Pekela	4 885	104
	Nieuwe Pekela	5 163	122
	Bellingwolde	4 279	99
	Veendam	10 582	334
	Wildervank	8 486	252
	Haren	3 820	114
		89 866	2 656
Assen	Assen	8 288	304
	Vries	2 932	103
	Smilde	5 184	143
	Beilen	4 389	99
	Dwingelo	2 015	86
	Ruinen	3 281	76
	Hoogeveen	11 544	274
	Westerbork	2 569	48
	Zweelo	1 108	33
	Sleen	2 749	61
	Oosterhesselen	1 285	35
	Dalen, Schoonebeek	3 985	104
	Transporteeren	49 329	1 366

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	49 329	1 366
Assen . . . (*Vervolg*)	Coevorden	3 067	116
	Emmen	11 234	164
	Odoorn	6 359	77
	Rolde	1 721	68
	Borger	5 951	135
	Gasselte.	2 231	120
	Norg.	3 938	77
	Eelde.	1 748	54
	Gramsbergen . . .	3 275	69
		88 853	2 246
Leeuwarden .	Leeuwarden . . .	28 968	883
	Leeuwarderadeel. .	9 406	361
	Menaldumadeel . .	10 556	369
	Franeker	6 819	242
	Franekeradeel. . .	5 259	176
	Harlingen	10 223	348
	Barradeel	7 823	228
	Baarderadeel . . .	6 103	246
	Idaarderadeel . . .	5 461	219
		90 618	3 072
Sneek . . .	Sneek	11 160	350
	Wijmbritseradeel. .	11 801	450
	IJlst	1 635	57
	Sloten	776	22
	Gaasterland . . .	5 456	127
	Workum	4 151	145
	Hindeloopen . . .	1 121	21
	Stavoren	828	17
	Hemelumer Oldephaert	4 926	186
	Haskerland . . .	7 811	209
	Rauwerderhem . .	2 917	128
	Hennaarderadeel. .	4 956	234
	Schoterland . . .	13 432	323
	Ængwirden . . .	4 168	86
	Utingeradeel . . .	5 033	205
	Doniawerstal . . .	4 267	146
	Lemsterland . . .	5 723	188
	Ooststellingwerf . .	9 051	318
	Transporteeren	99 212	3 212

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	99 212	3 212
Sneek . . . (*Vervolg*)	Opsterland	14 579	289
	Bolsward	5 937	207
	Wonseradeel . . .	12 913	491
		132 641	4 199
Dokkum . .	Dokkum	4 259	163
	't Bildt	8 729	263
	Ferwerderadeel . .	8 116	265
	Westdongeradeel. .	7 970	262
	Oostdongeradeel . .	7 995	303
	Dantumadeel . . .	10 029	254
	Kollumerland. . .	7 339	272
	Ameland	2 284	36
	Schiermonnikoog .	933	12
	Achtkarspelen . .	10 318	258
	Tietjerksteradeel. .	13 532	350
	Smallingerland . .	9 679	235
		91 183	2 673
Steenwijk . .	Steenwijk	5 059	231
	Steenwijkerwold . .	5 924	148
	Oldemarkt	2 831	116
	Kuinre	895	49
	Blankenham . . .	504	36
	Blokzijl.	1 608	66
	Stad Vollenhove. .	1 660	40
	Ambt Vollenhove .	2 244	121
	Giethoorn	1 882	48
	Wanneperveen . .	1 473	41
	Zwartsluis. . . .	4 344	188
	Staphorst	5 072	167
	Avereest.	6 600	174
	Hasselt	2 520	102
	Genemuiden . . .	2 876	104
	Weststellingwerf .	14 688	499
	Meppel	8 477	303
	Nijeveen.	1 231	74
	Havelte	3 038	91
	Vledder	2 436	45
	Ruinerwold . . .	2 245	137
	Transporteeren	77 607	2 780

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.	Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	77 607	2 780		Per transport	68 997	2 065
Steenwijk (*Vervolg*)	Zuidwolde	3 392	75	Almelo (*Vervolg*)	Lonneker	13 388	151
	de Wijk	2 400	103		Haaksbergen	4 797	114
	Diever	1 828	81		Diepenheim	1 615	66
	Nieuwleuzen	2 299	63			88 797	2 396
	Grafhorst	628	7				
		88 154	3 109	Deventer	Deventer	21 028	736
					Diepenveen	3 805	135
Zwolle	Zwolle	23 856	798		Bathmen	1 368	64
	Ambt Ommen	4 073	110		Holten	2 919	84
	Stad Ommen	2 895	49		Markelo	4 308	143
	Stad Hardenberg	1 381	34		Goor	2 609	99
	Ambt Hardenberg	8 225	143		Stad Delden	1 710	74
	Dalfsen	5 207	188		Ambt Delden	3 010	72
	Zwollerkerspel	5 669	313		Rijssen	4 218	91
	Kampen	18 276	611		Hellendoorn	5 837	145
	IJsselmuiden	2 120	62		Raalte	5 584	218
	Wilsum	759	20		Wijhe	4 023	226
	Kamperveen	644	38		Olst	4 582	185
	Zalt en Veecaten	981	39		Gorssel	4 346	199
	Oldebroek	5 076	129		Voorst	9 014	349
	Doornspijk	2 973	98		Epe	7 803	241
	Elburg	2 636	102		Heerde	5 345	170
	Heino	2 019	108			91 509	3 231
	Hattem	2 801	61				
		89 591	2 903	Zutphen	Zutphen	15 656	709
					Vorden	2 853	82
	Stad Almelo	7 770	344		Groenlo	2 481	85
	Vriezenveen	3 614	96		Winterswijk	8 335	334
	den Ham	4 301	79		Aalten	6 590	216
	Wierden	5 849	146		Lichtenvoorde	4 116	181
	Ambt Almelo	4 195	36		Wisch	6 148	223
	Tubbergen	6 206	198		Borculo	3 981	181
	Ootmarsum	1 519	62		Laren	3 948	113
	Denekamp	3 825	125		Lochem	3 131	155
	Weerselo	5 067	156		Neede	3 260	68
	Oldenzaal	3 988	121		Warnsveld	2 505	115
	Losser	4 727	100		Stad Doetinchem	3 056	186
	Borne	4 117	104		Ambt Doetinchem	3 825	76
	Hengelo	8 018	169		Zelhem	3 678	93
	Enschede	5 801	329		Hengelo	3 460	101
	Transporteeren	68 997	2 065		Transporteeren	77 023	2 918

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	77 023	2 918
Zutphen . . (*Vervolg*)	Hummelo	3 190	100
	Steenderen	3 602	151
	Ruurlo	2 697	38
	Eibergen	4 990	164
		91 502	3 371
Arnhem. . .	Arnhem.	44 436	1 618
	Renkum	6 354	220
	Doorwerth	362	20
	Huissen	3 911	96
	Westervoort . . .	1 642	42
	Brummen	6 843	228
	Rheden	12 642	520
	Rozendaal	469	20
	Valburg	5 250	170
	Elst	5 768	220
	Duiven	2 934	75
		90 611	3 229
Nijmegen . .	Nijmegen	28 204	916
	Millingen	2 626	53
	Ubbergen	3 326	115
	Wijchen.	3 709	135
	Ewijk	1 934	86
	Balgoy	468	26
	Beuningen. . . .	2 173	73
	Horssen.	919	36
	Bergharen	1 540	51
	Batenburg	652	23
	Bemmel.	5 656	123
	Gent.	2 633	55
	Pannerden	1 016	33
	Herwen en Aerdt .	3 525	94
	Doesburg	4 532	202
	Zevenaar	4 191	130
	Dinxperlo	2 461	61
	Angerlo.	1 949	72
	Didam . . . . ,	3 781	95
	Wehl	2 258	60
	Bergh	5 606	136
	Gendringen . . .	5 723	185
		88 882	2760
Tiel	Tiel	9 280	344
	Wadenoijen . . .	1 539	51
	Ophemert	1 214	52
	Varik	1 148	39
	Est en Opijnen . .	1 063	45
	Waardenburg. . .	1 216	45
	Haaften	2 203	84
	Geldermalsen . . .	2 734	88
	Deil	2 243	100
	Beusichem	1 903	70
	Buren	1 862	85
	Buurmalsen . . .	1 764	71
	Zoelen	2 344	86
	IJzendoorn. . . .	593	22
	Echteld	2 420	79
	Dodewaard. . . .	1 788	59
	Kesteren	2 898	100
	Lienden.	4 089	186
	Maurik	3 668	146
	Zaltbommel . . .	3 876	171
	Ammerzoden . . .	2 061	62
	Brakel	1 220	31
	Zuilichem	841	15
	Poederoijen. . . .	939	38
	Nederhemert . . .	807	23
	Wamel	4 932	127
	Dreumel	2 182	54
	Druten	4 603	143
	Appeltern	3 016	108
	Wageningen . . .	7 071	262
	Heteren.	3 241	112
	Hemmen	254	13
	Hedel	1 676	72
	Kerkwijk	943	44
	Gameren	1 652	34
	Hurwenen	584	15
	Driel	3 435	109
	Rossum	1 196	42
	Heerewaarden. . .	1 083	28
		91 581	3 255
Amersfoort. .	Amersfoort. . . .	14 548	454
	Leusden.	1 757	59
	Transporteeren	16 305	135

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	16 305	513
Amersfoort (*Vervolg*)	Soest	3 739	135
	Baarn	4 151	224
	Eemnes	1 356	77
	Stoutenburg	834	22
	Hoogland	2 198	91
	Scherpenzeel	1 332	54
	Maarn	690	13
	Renswoude	1 178	24
	Veenendaal	4 177	90
	Ede	11 955	382
	Barneveld	6 663	265
	Woudenberg	2 378	76
	Wijk bij Duurstede	3 018	125
	Cothen	800	32
	Langbroek	1 178	42
	Leersum	1 307	27
	Amerongen	2 299	79
	Rhenen	4 751	87
	Doorn	1 477	48
	Driebergen	2 313	77
	Rijsenburg	460	23
	Werkhoven	988	43
	Odijk	438	15
	Culemborg	6 873	232
	Bunnik	1 199	41
	Houten	1 730	105
	Schalkwijk	1 184	68
	Tull en 't Waal	526	27
		87 497	3 037
Apeldoorn	Apeldoorn	16 571	593
	Harderwijk	7 156	266
	Ermelo	5 195	135
	Putten	5 059	126
	Nijkerk	7 498	261
	Hoevelaken	868	22
	Bunschoten	2 084	91
		44 431	1 494
Utrecht	Utrecht	74 364	1 974
	de Bildt	2 443	83
	Transporteeren	76 807	2 057

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	76 807	2 057
Utrecht (*Vervolg*)	Zeist	6 234	193
	Maartensdijk	2 014	78
	Ouden Rhijn	523	38
	Jutphaas	2 683	123
	Vreeswijk	1 548	62
		89 809	2 551
Hilversum	Hilversum	11 195	373
	Laren	2 114	59
	Blaricum	903	33
	Huizen	4 055	81
	Naarden	2 778	129
	Bussum	2 394	117
	Muiden	1 819	67
	Weesp	3 852	171
	Weesperkarspel	1 915	128
	Diemen	1 273	67
	Nederhorst den Berg	1 104	43
	Ankeveen	511	13
	's Graveland	1 285	68
	Kortenhoef	822	29
	Abcoude Proostdij	1 517	84
	Abcoude Baambrugge	1 407	118
	Nigtevecht	554	42
	Loosdrecht	3 195	103
	Vreeland	833	54
	Loenen	1 255	96
	Loenersloot	491	28
		45 272	1 903
Breukelen	Breukelen St. Pieter	911	35
	Breukelen Nijenrode	1 988	113
	Ruwiel	495	35
	Vinkeveen	3 579	101
	Tienhoven	474	14
	Achttienhoven	505	33
	Westbroek	947	40
	Kamerik	1 689	130
	Kockengen	821	47
	Maarssen	1 973	100
	Transporteeren	13 382	648

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.	Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	13 382	648		Per transport	42 567	1 965
Breukelen . . (*Vervolg*)	Maarsseveen . . .	1 317	56	Hoorn . . . (*Vervolg*)	Sybekarspel . . .	1 162	76
	Zuilen	860	31		Abbekerk	770	45
	Laag Nieuwkoop .	424	25		Twisk	823	62
	Haarzuilens . . .	366	23		Opperdoes	771	45
	Vleuten.	1 239	54		Beemster	4 425	314
	Harmelen	1 714	88		Hoogwoud. . . .	2 134	135
	Mijdrecht	3 909	147		Spanbroek	1 509	82
	Wilnis	2 282	86		Opmeer	442	24
	Nieuwveen. . . .	1 345	48		Wognum	1 658	104
	Leimuiden	1 568	75		Nibbixwoud . . .	1 214	71
	Uithoorn	1 936	75		Obdam	970	56
	Aalsmeer	4 087	89		Hensbroek	911	41
	Rijnsaterwoude . .	580	26		Oosthuizen. . . .	1 317	71
	Zevenhoven . . .	1 142	51		Beets.	588	35
	Nieuwkoop. . . .	2 740	123		Oudendijk	684	31
	Zegveld.	957	56		Middelie.	673	38
	Linschoten. . . .	1 450	72		Kwadijk	446	28
	Veldhuizen. . . .	375	23		Warder.	474	49
	Willeskop	784	60		Edam	5 880	181
	Montfoort	1 962	50		Purmerend. . . .	5 491	244
	Snelrewaard . . .	503	42		Monnikendam . . .	2 743	106
		44 922	1 948		Marken	1 196	8
					Broek in Waterland	1 500	72
Hoorn . . .	Hoorn	10 811	475		Ilpendam	1 892	106
	Berkhout	2 326	160		Katwoude	253	16
	Avenhorn	1 356	70		Nieuwendam . . .	1 580	45
	Enkhuizen. . . .	5 863	197		Ransdorp	1 572	50
	Urk	2 339	28		de Rijp	1 919	66
	Grootebroek . . .	2 183	110		Ursem	1 255	81
	Bovenkarspel . . .	1 572	69			88 819	4 247
	Medemblik. . . .	2 161	96				
	Hoogkarspel . . .	1 286	71	Alkmaar . .	Alkmaar	14 366	634
	Wervershoof . . .	2 006	72		Texel	6 306	245
	Blokker.	1 625	98		Vlieland	731	17
	Andijk	2 487	89		Terschelling . . .	3 607	129
	Zwaag	1 208	64		Wieringerwaard . .	1 266	75
	Westwoud. . . .	1 001	76		Wieringen. . . .	2 469	95
	Wijdenes	819	55		den Helder. . . .	20 165	540
	Schellinkhout. . .	575	38		de Zijpe	4 630	245
	Venhuizen. . . .	1 980	126		Anna Paulowna. .	2 510	60
	Midwoud	969	71		Schagen	3 115	180
	Transporteeren	42 567	1 965		Transporteeren	59 165	2 220

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	59 165	2 220
Alkmaar . . (*Vervolg*)	Callantsoog . . .	649	29
	Bergen	1 450	81
	Schoorl	1 388	59
	Petten	386	5
	Koedijk	1 061	58
	Oudorp	716	32
	Heilo.	1 564	68
	Egmond aan Zee .	2 131	39
	Egmond binnen . .	1 378	65
	Harencarspel . . .	2 047	110
	St. Maarten . . .	1 091	47
	Warmenhuizen . .	1 344	76
	Oude Niedorp. . .	1 150	65
	Nieuwe Niedorp . .	1 565	85
	Winkel	1 787	90
	Barsingerhorn . .	2 389	119
	Zuid Scharwoude .	1 201	42
	Noord Scharwoude .	937	44
	St. Pancras . . .	514	19
	Broek op Langedijk.	1 241	59
	Oudkarspel. . . .	1 377	75
	Heerhugowaard . .	2 978	164
	Oterleek.	778	63
		90 288	3 714
Amsterdam .	Amsterdam . . .	361 326	5 001
Haarlem. . .	Haarlem	43 961	1 213
	Bloemendaal . . .	4 124	124
	Velzen	6 013	145
	Beverwijk	3 808	132
	Wijk aan Zee en Duin	1 622	41
	Zandvoort	2 363	76
	Schoten.	1 026	24
	Uitgeest.	2 524	111
	Heemskerk. . . .	1 783	38
	Castricum	1 713	58
	Limmen.	1 031	51
	Spaarndam. . . .	788	9
	Haarlemmerliede en Spaarwoude . .	2 610	85
	Heemstede	3 532	98
	Transporteeren	76 988	2 205

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	76 988	2 205
Haarlem . . (*Vervolg*)	Bennebroek . . .	853	27
	Hillegom	3 315	110
	Lisse.	2 379	91
	Noordwijkerhout. .	1 534	60
	Noordwijk	3 927	129
		88 906	2 622
Zaandam . .	Zaandam	13 621	280
	Koog aan de Zaan .	2 411	95
	Zaandijk	2 302	77
	Wormerveer . . .	4 254	148
	Westzaan	2 301	74
	Assendelft	3 440	166
	Wormer.	1 639	52
	Jisp	739	36
	Wijdewormer. . .	720	58
	Oostzaan	2 565	55
	Landsmeer. . . .	1 620	50
	Buiksloot	966	29
	Graft.	1 566	39
	Akersloot	1 615	100
	Schermerhorn. . .	1 260	54
	Zuid- en Noord-Schermer . . .	1 177	57
	Krommenie . .	2 601	87
		44 797	1 457
Haarlemmermeer	Haarlemmermeer. .	14 343	292
	Ouder-Amstel. . .	2 637	126
	Nieuwer-Amstel. .	20 382	468
	Watergraafsmeer .	1 688	38
	Sloten	6 345	214
		45 395	1 138
Leiden . . .	Leiden	42 965	1 298
	Oegstgeest. . . .	2 987	91
	Rijnsburg	2 200	60
	Katwijk.	6 377	112
	Valkenburg . . .	505	20
	Sassenheim. . . .	1 273	55
	Warmond	1 389	64
	Transporteeren	57 696	1 700

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers	Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	57 696	1 700		Per transport	67 596	2 753
Leiden . . .	Voorhout.	1 164	39	Gouda . . .	Lekkerkerk . . .	3 194	138
(*Vervolg*)	Alkemade	4 739	168	(*Vervolg*)	Krimpen a/d Lek .	2 006	57
	Leiderdorp	3 280	89		Ouderkerk a/d IJssel	2 700	89
	Koudekerk. . . .	1 374	59		Berkenwoude . . .	620	34
	Benthuizen. . . .	649	26		Gouderak	1 763	56
	Hazerswoude . . .	3 228	154		Schoonhoven . . .	4 005	177
	Zoeterwoude . . .	4 180	177		Stolwijk.	2 180	118
	Voorschoten . . .	2 252	94		Bergambacht . . .	2 727	127
	Wassenaar. . . .	3 612	139		Ammerstol. . . .	941	28
	Zoetermeer. . . .	1 085	72		Haastrecht. . . .	1 620	87
	Woubrugge . . .	2 075	98		Vlist	435	34
	Ter Aar.	2 169	79			89 787	3 698
	Oudshoorn	2 337	124				
		89 240	3 018	Delft	Delft	26 607	643
					Hof van Delft . .	2 164	94
Gouda	Gouda	18 844	574		Pijnakker	1 593	73
	Oudewater. . . .	2 570	107		Nootdorp	741	35
	Hekendorp. . . .	677	38		Vrijenban	1 892	106
	Lange Ruige Weide	570	46		Vlaardingen . . .	10 526	262
	Bodegraven . . .	3 458	196		Vlaardinger Ambacht	1 095	77
	Papekop	357	26		Kethel	1 258	73
	Woerden	4 350	178		Stompwijk. . . .	2 763	139
	Rietveld.	580	34		Voorburg	2 976	160
	Waarder	773	58		Veur.	1 029	50
	Barwoutswaarder .	819	31		Zegwaard	1 480	70
	Boskoop.	2 625	122		Wateringen . . .	1 889	78
	Zwammerdam . .	1 583	80		de Lier	995	33
	Aarlanderveen . .	2 927	139		Schipluiden . . .	1 018	66
	Alphen	3 758	184		Naaldwijk	5 161	189
	Waddinxveen. . .	4 260	168		Loosduinen. . . .	3 070	99
	Moercapellen . . .	610	21		's Gravesande . . .	5 003	131
	Zevenhuizen . . .	2 324	99		Monster.	4 366	146
	Berkel	1 622	97		Maassluis	5 175	145
	Bleiswijk	1 543	77		Maasland	2 620	154
	Bergschenhoek . .	1 071	54		Overschie	3 974	149
	Reeuwijk	2 813	140		Schiebroek. . . .	384	26
	Moordrecht. . . .	2 170	92		Hillegersberg . . .	3 453	98
	Nieuwerkerk a/d IJssel	2 352	74			91 232	3 096
	Capelle a/d IJssel .	3 008	74				
	Krimpen a/d IJssel.	1 932	44	Rotterdam . .	Rotterdam	166 002	2 664
					Delfshaven. . . .	13 138	223
	Transporteeren	67 596	2 753		Transporteeren	179 140	2 887

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	179 140	2 887
Rotterdam (*Vervolg*)	Charlois	8 456	158
	Kralingen	12 427	337
	Pernis	2 340	55
	Schiedam	24 196	491
		226 559	3 928
Brielle	Brielle	4 581	161
	Rozenburg	1 852	42
	Vierpolders	794	26
	Oostvoorne	1 676	44
	Nieuwenhoorn	1 718	65
	Hellevoetsluis	4 343	96
	Nieuw-Helvoet	1 562	44
	Rockanje	1 756	57
	Heenvliet	1 359	50
	Geervliet	1 138	41
	Zwartewaal	935	18
	Spijkenisse	1 861	42
	Hekelingen	954	25
	Zuidland	1 897	61
	Abbenbroek	727	29
	Oudenhoorn	874	26
	Nieuw-Beijerland	1 554	38
	Oud-Beijerland	5 031	148
	Poortugaal	1 177	31
	Hoogvliet	1 095	25
	Rhoon	1 600	51
	Goudswaard	1 143	25
	Piershil	765	18
	Zuid-Beijerland	1 896	55
	Numansdorp	3 212	95
		45 500	1 312
's Gravenhage.	's Gravenhage	131 417	2 723
	Rijswijk	2 772	118
		134 189	2 841
Dordrecht	Dordrecht	28 764	741
	Dubbeldam	4 009	70
	Zwijndrecht	4 744	116
	Transporteeren	37 517	927

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	37 517	927
Dordrecht (*Vervolg*)	Heerjansdam	1 536	39
	Hendrik-Ido-Ambacht	2 761	53
	IJsselmonde	3 075	71
	Barendrecht	3 112	79
	Ridderkerk	7 229	144
	Mijnsheerenland	1 667	39
	Heinenoord	1 912	47
	Westmaas	1 043	30
	's Gravendeel	3 767	82
	Puttershoek	1 978	56
	Maasdam	1 776	36
	Strijen	4 240	119
	Klaaswaal	1 586	54
	Alblasserdam	4 545	106
	Papendrecht	2 833	80
	Wijngaarden	398	18
	Sliedrecht	9 404	214
		90 379	2 194
Gorinchem	Gorinchem	10 396	343
	Schelluinen	336	8
	Arkel	750	36
	Nieuwland	613	30
	Kedichem	849	46
	Giessen-Nieuwkerk	930	40
	Giessendam	3 340	122
	Hardinxveld	4 562	91
	Ottoland	616	41
	Peursum	371	30
	Oud-Alblas	1 019	53
	Bleskensgraaf	966	61
	Streefkerk	1 740	73
	Molenaarsgraaf	488	30
	Brandwijk	797	54
	Nieuw-Lekkerland	2 583	58
	Meerkerk	1 422	77
	Noordeloos	1 014	62
	Goudriaan	642	38
	Ameide	1 413	36
	Tienhoven	324	17
	Transporteeren	35 171	1 346

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	35 171	1 346
Gorinchem . . (*Vervolg*)	Hoornaar	556	21
	Hoogblokland . .	762	29
	Leerdam	3 615	108
	Asperen	1 567	56
	Beesd.	2 511	105
	Herwijnen	1 834	72
	Vuren	1 415	31
	Heukelom	1 504	35
	Schoonrewoerd . .	840	41
	Nieuwpoort . . .	626	23
	Langerak	964	34
	Groot-Ammers . .	1 364	67
	Leerbroek	739	34
	Lexmond	1 655	75
	Hei- en Boeicop. .	592	29
	Vianen	3 615	105
	Hagestein	842	24
	Everdingen. . . .	1 108	32
	IJsselstein	3 368	143
	Jaarsveld	1 449	25
	Willige Langerak .	909	62
	Polsbroek	946	64
	Hoenkoop	424	38
	Lopik	1 543	95
	Benschop	1 720	116
	Heesbeen, Eethen en Genderen . . .	966	57
	Almkerk	2 972	121
	Werkendam . . .	2 513	87
	Woudrichem . . .	1 838	81
	de Werken en Sleeuwijk	2 443	71
	Giessen	446	21
	Rijswijk.	501	20
	Op- en Neer-Andel .	839	40
	Veen.	948	25
	Wijk en Aalburg .	2 045	82
	Heusden.	1 999	122
	Oudheusden . . .	886	36
		90 035	3 573

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
Middelburg .	Middelburg . . .	16 098	498
	Vlissingen	11 511	272
	Veere.	904	30
	Oostkapelle . . .	1 029	44
	Domburg	903	50
	Vrouwenpolder .	936	38
	Serooskerke . . .	1 249	50
	Aagtekerke . . .	545	33
	Grijpskerke . . .	744	42
	Westkapelle . . .	2 045	50
	St. Laurens . . .	561	27
	Meliskerke. . . .	565	35
	Zoutelande. . . .	611	31
	Biggekerke . . .	665	45
	Oost- en West-Souburg	1 439	45
	Koudekerke . . .	1 785	88
	Ritthem.	625	28
	Nieuw- en St. Joosland	987	32
	Arnemuiden . . .	1 793	25
	IJzendijke	3 034	103
	Biervliet.	2 230	57
	Hoofdplaat. . . .	1 521	27
	Waterlandkerkje. .	735	23
	Sluis.	2 602	81
	Aardenburg . . .	1 821	61
	St. Kruis	657	19
	Retranchement . .	832	17
	Zuidzande	1 114	44
	Cadzand.	1 195	40
	Nieuwvliet	705	19
	Groede	2 516	78
	Schoondijke . . .	1 812	58
	Oostburg	1 883	64
	Breskens	1 441	34
	Eede.	1 241	9
	Axel.	3 158	124
	Zaamslag	2 844	87
	Neuzen	5 219	160
	Hoek.	1 923	45
	Sas van Gent. . .	1 312	26
	Overslag	488	6
	Philippine	723	8
	Transporteeren	86 001	2 653

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.	Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	86 001	2 653		Per transport	59 831	1 753
Middelburg (*Vervolg*)	Westdorpe	1 747	33	Goes (*Vervolg*)	Oosterland	1 398	44
	Zuiddorpe	951	21		Bruinisse	2 139	63
		88 699	2 707		Woensdrecht	2 806	77
					Ossendrecht	2 274	68
					Hontenisse	4 998	79
Goes	Goes	6 480	259		Ossenisse	872	21
	's Heer Arendskerke	2 890	77		Grauw en Langendam	1 977	32
	's Heer Abtskerke	352	13		Hengstdijk	672	15
	Kattendijke	1 038	18		Stoppeldijk	1 783	35
	Wolphaartsdijk	2 048	63		St. Jansteen	2 070	38
	Baarland	693	20		Clinge	2 384	21
	's Gravenpolder	869	33		Hulst	2 413	69
	Ellewoutsdijk	727	24		Boschkapelle	1 292	24
	Oudelande	665	20		Koewacht	2 145	28
	Hoedekenskerke	1 036	26			89 054	2 367
	Ovezande	918	31				
	Heinkenszand	1 600	56				
	's Heerenhoek	972	22	Zierikzee	Zierikzee	7 059	259
	Driewegen	587	12		Haamstede	969	46
	Nisse	637	23		Noordwelle	554	23
	Borsselen	1 033	39		Renesse	627	27
	Kapelle	1 875	53		Serooskerke	328	10
	Wemeldinge	1 696	41		Burgh	595	21
	Kloetinge	1 212	37		Elkerzee	504	18
	Yerseke	2 477	49		Ellemeet	510	22
	Krabbendijke	1 603	31		Brouwershaven	1 838	66
	Kruiningen	2 774	83		Zonnemaire	1 010	32
	Schore	767	21		Duivendijke	615	29
	Waarde	764	14		Kerkwerve	740	32
	Rilland-Bath	1 470	37		Noordgouwe	789	24
	Cortgene	1 056	32		Dreischor	1 145	46
	Wissekerke	3 150	86		Nieuwerkerk	1 344	44
	Colijnsplaat	2 036	45		Ouwerkerk	837	28
	Cats	613	16		Goedereede	1 052	34
	Tholen	2 703	94		Ouddorp	2 524	58
	Oud-Vossemeer	1 887	63		Stellendam	1 130	16
	Poortvliet	1 668	58		Dirksland	2 159	65
	St. Maartensdijk	2 703	88		Melissant	1 330	31
	Scherpenisse	1 525	46		Middelharnis	3 858	91
	St. Annaland	2 282	54		Sommelsdijk	2 659	86
	Stavenisse	1 537	39		Oude Tonge	2 605	80
	St. Philipsland	1 488	30		Nieuwe Tonge	1 539	36
	Transporteeren	59 831	1 753		Transporteeren	38 320	1 215

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.	Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	38 320	1 215	Zevenbergen .	Zevenbergen . . .	6 586	306
Zierikzee . .	Herkingen	663	13		Made en Drimmelen	3 348	117
(*Vervolg*)	den Bommel . . .	1 437	46		Geertruidenberg . .	2 075	108
	Ooltgensplaat . . .	2 462	60		Raamsdonk . . .	4 650	223
	Stad aan 'tHaringvliet	1 052	24		Waspik	3 003	136
		43 934	1 358		Hooge en Lage Zwaluwe	4 232	168
Bergen op Zoom	Bergen op Zoom .	11 089	496		Dussen, Munster en Muilkerk . . .	2 669	110
	Huybergen . . .	711	22		Meeuwen, Hill en Babiloniënbroek .	767	53
	Putte	1 091	15		Baardwijk	1 623	56
	Nieuw-Vossemeer .	1 120	47		Waalwijk	4 175	184
	Steenbergen en Kruisland	6 802	302		Nieuwkuik	1 363	52
	Halsteren	2 960	104		Drunen	2 909	82
	Wouw	3 735	177		Drongelen, Haagoort, Gansoijen en Doeveren	467	21
	Oud en Nieuw Gastel.	3 893	138		Capelle	2 296	116
	Standdaarbuiten . .	1 396	58		Besoijen	1 613	41
	Dinteloord en Prinsland	2 812	147		Vrijhoeve Capelle .	439	30
	Fijnaart en Heyningen	3 072	170		's Gravenmoer . . .	1 109	62
	Klundert	3 280	149		Sprang	1 885	87
	Willemstad . . .	2 051	111			45 209	1 952
		44 012	1 936				
				Tilburg . . .	Tilburg	30 344	909
Breda	Breda	18 881	917		Goirle	1 886	56
	Princenhage . . .	6 759	283		Hooge en Lage Mierde	1 306	26
	Etten en Leur . .	5 896	254		Diessen	875	30
	Hoeven	2 538	75		Hilvarenbeek . . .	2 282	84
	Oudenbosch . . .	4 221	179		Oirschot	4 197	163
	Rosendaal en Nispen.	9 455	486		Moergestel	1 285	57
	Rucphen en Vorenseinde	4 223	110		Oisterwijk	2 805	114
	Zundert	4 130	159		Haaren	1 607	69
	Rijsbergen	1 505	65		Liempde	1 424	60
	Baarle Nassau . .	2 226	76		Boxtel	5 701	199
	Chaam	1 342	55		Esch	494	24
	Gilze en Reijen . .	3 022	155		Helvoirt	1 648	53
	Terheyden	3 184	149		Reusel	1 046	9
	Teteringen	1 901	101		Oost-, West- en Middelbeers	1 026	31
	Ginneken en Bavel.	4 597	220		Bladel c. a. . . .	1 334	35
	Oosterhout . . .	10 442	451		Hoogeloon c. a. . .	1 424	28
	Dongen	4 478	227		Duizel en Steensel .	549	12
	Alphen	1 753	68		Transporteeren	61 233	1 959
		90 553	4 030				

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	61 233	1 959
Tilburg . . . (*Vervolg*)	St. Oedenrode . . .	4 553	174
	Schijndel	5 381	184
	St. Michielsgestel .	3 595	81
	Vlijmen	3 408	124
	Cromvoirt	490	20
	Loon op Zand. . .	6 886	188
	Udenhout	2 272	91
	Berkel	1 234	65
		89 052	2 886
Eindhoven . .	Eindhoven	4 178	296
	Woensel	5 320	130
	Stratum.	3 320	86
	Gestel en Blaarthem	2 529	70
	Strijp.	1 827	49
	Zeelst	1 329	33
	Aalst.	587	17
	Bergeyk.	1 727	36
	Eersel	1 009	28
	Vessem, Wintelre en Knegsel	1 123	35
	Oerle.	620	11
	Veldhoven en Mereveldhoven . . .	1 348	33
	Riethoven	590	17
	Westerhoven . . .	582	17
	Luyksgestel . . .	855	24
	Berkel en Schaft. .	533	16
	Dommelen	351	15
	Valkenswaard. . .	1 493	48
	Waalre	851	21
	Leende	1 449	37
	Budel	2 100	39
	Soerendonk, Sterksel en Gassel . .	939	8
	Maarheeze	604	11
	Heeze.	1 821	33
	Asten	3 335	77
	Someren	2 989	57
	Vlierden	564	17
	Deurne en Lissel .	4 984	81
	Geldrop.	2 597	69
	Transporteeren	51 554	1 416

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	51 554	1 416
Eindhoven . . (*Vervolg*)	Mierlo	2 531	69
	Lierop	893	44
	Tongelre	1 097	40
	Zes gehuchten . .	1 062	38
	Nuenen, Gerwen en Nederwetten . .	2 560	100
	Helmond	7 844	230
	Stiphout	689	12
	Aarle-Rixtel . . .	1 486	51
	Lieshout	1 225	39
	Gemert	4 954	151
	Bakel en Milheeze .	1 826	47
	Boekel	2 242	71
	Beek en Donk . .	1 547	56
	Son en Breugel . .	1 614	81
	Best	2 108	122
	Nederweert. . . .	4 680	19
		89 912	2 686
Maastricht . .	Maastricht. . . .	29 567	990
	St. Pieter	1 015	34
	Oud Vroenhoven. .	1 577	51
	Meerssen	3 737	96
	Berg en Terblijt. .	1 156	20
	Borgharen. . . .	617	5
	Bunde	921	19
	Houthem	867	21
	Itteren	473	16
	Ulestraten	793	20
	Hulsberg	1 281	42
	Valkenburg . . .	1 059	58
	Gronsveld	1 876	38
	Mesch	256	5
	Rijckholt	267	3
	St. Geertruid . . .	912	28
	Eysden	2 248	83
	Heer.	1 508	34
	Amby	1 001	22
	Bemelen.	276	8
	Cadier en Keer . .	687	24
	Mheer	903	27
	Transporteeren	52 997	1 644

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	52 997	1 644
Maastricht . . (*Vervolg*)	Gulpen	2 615	91
	Oud Valkenburg .	656	24
	Schin op Geulle. .	769	17
	Slenaken	561	9
	Wijlre	1 640	48
	Margraten	1 140	32
	Noorbeek	780	36
	Wittem	3 845	68
	Vaals	4 578	9
	Simpelveld. . . .	1 885	31
	Bocholtz	1 329	28
	Heerlen	5 499	166
	Klimmen	1 193	32
	Schaesberg. . . .	1 185	25
	Voerendaal. . . .	1 833	63
	Kerkrade	6 255	89
	Nieuwenhagen .	1 173	16
		89 933	2 513
Roermond . .	Roermond	10 983	380
	Herten	1 060	19
	Vlodrop.	981	10
	Posterholt	1 319	14
	St. Odiliënberg . .	976	18
	Melick en Herkenbosch.	1 740	26
	Maasniel	2 160	32
	Sittard	5 452	200
	Broeksittard . . .	652	12
	Schinnen	2 067	53
	Munstergeleen . .	726	25
	Urmond.	1 172	26
	Amstenrade . . .	497	9
	Bingelrade. . . .	412	20
	Jabeek	374	12
	Oirsbeek	1 038	29
	Susteren	2 018	39
	Obbicht en Papenhoven.	765	27
	Grevenbicht . . .	1 108	23
	Born.	1 648	36
	Nieuwstad. . . .	740	16
	Transporteeren	37 888	1 026

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
	Per transport	37 888	1 016
Roermond . . (*Vervolg*)	Rimburg	257	8
	Ubach over Worms.	1 293	31
	Eygelshoven . . .	461	9
	Beek.	2 678	114
	Roosteren	877	21
	Limbricht	1 355	40
	Geleen	2 346	60
	Echt.	4 831	102
	Ohe en Laak . . .	513	13
	Stevensweert . . .	1 022	29
	Maasbracht . . .	1 494	42
	Montfort	823	11
	Linne	1 003	19
	Thorn	1 551	43
	Wessem.	1 006	31
	Ittervoort	253	3
	Neeritter	750	9
	Grathem	1 090	27
	Heel en Panheel. .	932	17
	Beegden.	706	18
	Hunsel	1 078	32
	Horn.	1 202	39
	Weert	7 727	193
	Stamproy	1 126	23
	Haelen	887	14
	Nunhem	252	7
	Buggenum. . . .	728	18
	Baexem.	718	22
	Hoensbroek. . . .	1 214	24
	Schinveld	1 149	21
	Merkelbeek . . .	645	20
	Brunssum	1 204	17
	Spaubeek	618	23
	Stein.	1 936	20
	Elsloo	1 386	14
	Nuth.	1 207	36
	Schimmert. . . .	1 296	41
	Wijnandsrade. . .	557	9
	Geulle	1 029	16
		89 088	2 262

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1883.	Getal kiezers.
Boxmeer	Boxmeer	2 162	96
	Beugen en Rijkevoirt	1 603	64
	Sambeek	1 503	49
	Maashees en Overloon	1 272	44
	Vierlingsbeek	1 332	74
	Oploo, St. Anthonis en Ledeacker	1 729	68
	Oeffelt	1 070	47
	Haps	864	36
	Gassel	571	26
	Escharen	1 051	34
	Linde	511	28
	Beers	767	32
	Cuyk en St. Agatha	2 553	88
	Wanroy	994	54
	Bergen	4 674	109
	Gennep	1 734	68
	Mook	1 292	33
	Groesbeek	4 637	86
	Heumen	1 581	50
	Overasselt	1 707	65
	Ottersum	2 128	48
	Arcen en Velden	2 114	62
	Horst	3 816	117
	Grubbenvorst	1 679	53
	Sevenum	2 055	51
	Broekhuizen	861	34
	Venray	5 523	186
	Meerlo	1 588	58
	Wanssum	727	28
	Venlo	9 615	300
	Tegelen	2 882	52
	Belfeld	566	9
	Neer	1 566	39
	Roggel	1 623	21
	Beesel	1 913	49
	Kessel	1 455	39
	Meijel	1 467	16
	Helden	3 824	83
	Maasbree	5 171	134
	Heythuizen	2 008	47
	Swalmen	2 316	46
		88 504	2 623
's Hertogenbosch	's-Hertogenbosch	25 517	915
	Empel en Meerwijk	546	15
	Engelen	432	16
	Vught	3 791	113
	Berlicum	2 558	88
	Erp	2 419	69
	Veghel	5 563	216
	den Dungen	1 366	39
	Dinther	1 642	57
	Heeswijk	1 135	30
	Uden	5 744	207
	Zeeland	1 858	71
	Nistelrode	2 191	58
	Rosmalen	3 197	74
	Oss	6 086	201
	Geffen	1 356	43
	Nuland	1 037	29
	Lith	1 269	53
	Lithoijen	702	29
	Alem, Maren en Kessel	1 233	42
	Ravenstein	906	61
	Deursen en Dennenburg	417	16
	Huisseling en Neerloon	603	36
	Schayk	1 539	55
	Grave	2 537	111
	Reek	892	40
	Velp	674	17
	Mill en St. Hubert	2 427	92
	Dieden, Demen en Langel	541	18
	Herpen	1 631	45
	Heesch	2 141	66
	Berghem	1 997	56
	Megen, Haren en Macharen	1 726	63
	Oijen en Teeffelen	783	39
	Bokhoven	260	7
	Hedikhuizen	1 099	29
	Herpt	489	27
		90 304	3 143

[113. 5.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het ontwerp van wet tot herziening van de tabel, bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37), in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

§ 1. De indiening van dit wetsontwerp, gelijktijdig met die van voorstellen tot herziening der Grondwet, werd door een deel der leden betreurd. Naar hunne meening waren de bedenkingen, door een der leden ontwikkeld bij de behandeling van het voorstel tot verandering van art. 198 der Grondwet, op die indiening niet zonder invloed gebleven. Zij achtten die bedenkingen, waaraan trouwens de overgroote meerderheid der Kamer getoond had weinig gewicht te hechten, niet gegrond, doch meenden dat de Kamer, zooals zij thans was samengesteld, zich allereerst met het werk der grondwetsherziening moest bezig houden, om dit geregeld voort te zetten en zoo spoedig mogelijk ten einde te brengen. Was deze arbeid volrooid, dan zou daaruit van zelf herziening der kieswet voortvloeien. Werd echter, terwijl de voorstellen tot grondwetsherziening aanhangig waren, tot eene herziening der kiestabel overgegaan, die naar de meening dezer leden weder Kamerontbinding en nieuwe verkiezingen zou noodig maken, zoo kon de daarmede verbonden agitatie op den goeden afloop van den ondernomen arbeid slechts nadeelig werken.

De meeste leden konden in deze zienswijze niet of niet ten volle deelen. Sommigen meenden, al zouden zij liever gezien hebben dat geenerlei wijziging der kieswet was tusschenbeide gekomen, zoolang de herziening der Grondwet aanhangig was, zich, na de beslissing der Kamer over de motie van orde van den heer Goeman Borgesius, bij de behandeling van een voorstel tot herziening van de tabel der kiesdistricten te moeten nederleggen. Anderen waren van oordeel, dat de indiening van een zoodanig voorstel thans door art. 77 der Grondwet en door art. 99 der kieswet gebiedend werd voorgeschreven. De ondervinding mocht de nadeelen, aan periodieke herziening van de indeeling des lands in kiesdistricten verbonden, in het licht hebben gesteld, en men mocht de hoop voeden, dat de noodzakelijkheid daartoe in het vervolg zou vervallen. Doch zoolang de voorschriften, waarop die periodieke herziening steunde, niet waren afgeschaft, behoorden zij te worden opgevolgd. Het getal leden der Kamer diende met de bepalingen der Grondwet in overeenstemming te worden gebracht, alvorens het omtrent de herziening der hoogste staatswet tot eene beslissing kwam. Dat daaraan bij de verandering van een enkel artikel der Grondwet niet was vastgehouden, kon geen reden zijn om thans, nu het eene hoogst gewichtige algemeene herziening gold, de bedoelde voorschriften als niet geschreven te beschouwen. Te recht was dan ook in het Voorloopig Verslag over hoofdstuk I der Staatsbegrooting voor 1885 op herziening van de tabel der kiesdistricten aangedrongen. Het was deze aandrang, gepaard met het grondwettig gebod, die ook blijkens de Memorie van Toelichting tot de indiening van dit wetsontwerp geleid had. De bedenkingen, door een der leden bij de behandeling van het voorstel tot verandering van art. 198 der Grondwet ontwikkeld, konden hier slechts een middellijken invloed hebben uitgeoefend.

§ 2. Intusschen waren vele leden van oordeel, dat dit wetsontwerp niet gaf hetgeen bij gemeld Voorloopig Verslag verlangd en door de omstandigheden gevorderd werd, namelijk eene zoo beperkt mogelijke herziening der kiestabel. Integendeel bleef daarbij schier geen enkel district onaangeroerd, maar werden bijna overal in meerdere of mindere mate de tegenwoordige samenvoeging gewijzigd, bestaande banden verscheurd, aangeknoopte betrekkingen verbroken; zelfs werden sommige districten uit bijna geheel nieuwe bestanddeelen samengesteld, zoodat van het thans bestaande niet veel meer dan de naam behouden bleef. Men keurde dit te meer af omdat verschikkingen als deze, die vroegere Regeeringen herhaaldelijk hadden blootgesteld aan het verwijt van naar politieke kansberekening te zijn te werk gegaan, niet noodig geweest waren bij eene herziening der kiestabel, die door de Regeering zelve met het oog op de herziening der Grondwet te recht beschouwd werd als »eene noodwet, bestemd om niet voor langen tijd te werken.' Beter ware het geweest, indien de Regeering het aantal leden der Kamer naar verhouding der toegenomen bevolking had uitgebreid, door met behoud der bestaande indeeling de nieuwe leden eenvoudig te doen verkiezen in die districten, waar het grootste surplus van bevolking boven de 45 000 zielen of meervouden daarvan werd aangetroffen. Ware in dezen geest gehandeld, zoo zouden voor uitbreiding van het getal te kiezen leden in de eerste plaats in aanmerking zijn gekomen de districten Sneek, Arnhem, Amersfoort, Amsterdam, Haarlem, Rotterdam, 's Gravenhage en Dordrecht. Dit denkbeeld werd reeds aanbevolen in eene Nota, door den heer Van Kerkwijk ingediend bij het onderzoek van de door den Minister Pijnacker Hordijk voorgedragen herziening der kiestabel in de afdeelingen. Mocht men thans alsnog omtrent een dergelijk plan tot overeenstemming kunnen geraken, zoo ware het werk van de aanvulling der Kamer in korten tijd en zonder omslag te volbrengen.

Tegen het volgen eener zoodanige gedragslijn bestond echter bij een groot deel der leden overwegend bezwaar. Vooreerst was het de vraag, of zij met art. 77 der Grondwet overeen te brengen ware. Immers in sommige districten zouden aanzienlijke overschotten van bevolking geen aanleiding geven tot uitbreiding van het aantal afgevaardigden; nam men eene vermeerdering met acht leden aan, zoo zou wel is waar Dordrecht met 9978 zielen boven het tweevoud van 45 000 een nieuwen vertegenwoordiger hebben aan te wijzen, maar zouden Utrecht met een overschot van 9106 zielen en Haarlemmermeer met een overschot van 9011 zielen van dat recht verstoken blijven. Ofschoon kleine excedenten in de bevolking der kiesdistricten niet te vermijden zijn en aan den eisch van een afgevaardigde per 45 000 zielen nooit volkomen te voldoen is, moet men er toch naar streven deze verhouding zoo nabij mogelijk te blijven, terwijl zij door toepassing van het aangegeven denkbeeld geheel zou worden verbroken. Doch al zou men wellicht over dit bezwaar kunnen heenstappen, indien het thans het aannemen van een vast stelsel gold, dat voor de verschillende staatkundige richtingen gelijkmatig en vrij van willekeur zou werken, men zou het hoogst onbillijk achten, indien op dit oogenblik tot de invoering eener dergelijke nieuwigheid werd overgegaan. Sedert de invoering der kieswet had toch tot viermalen toe eene algemeene herziening der indeeling des lands in kiesdistricten plaats gehad, die meestal voor de parlementaire meerderheid voordeelig was gebleken. Werd thans, met afwijking van dit stelsel, het aantal te kiezen afgevaardigden eenvoudig uitgebreid in die districten, die het grootste excedent van bevolking konden aanwijzen, zoo zou alweder eene bepaalde staatkundige richting daardoor eenzijdig worden bevoordeeld. Als eene noodwet ware de voorgenomen herziening der kiestabel dan alleen te beschouwen, indien de herziening der Grondwet spoedig tot stand kwam; of dit inderdaad het geval zou zijn, moest evenwel nog blijken. Naar de meening dezer leden zou deze handelwijze derhalve niet strooken met de billijkheid tegenover de verschillende staatkundige richtingen en was, om het getal leden der Kamer met de Grondwet in over-

eenstemming te brengen, eene verschikking der kiesdistricten onvermijdelijk.

§ 3. In de Memorie van Toelichting wordt gezegd, dat tot grondslag van dit wetsontwerp is aangenomen het bevolkingscijfer op 1 Januari 1884, omdat het cijfer der bevolking op 1 Januari 1885 eerst in April wordt vastgesteld. Men merkte echter op, dat die vaststelling thans reeds vóór geruimen tijd heeft plaats gehad, en dat volgens de bevolkingsstaten op dit oogenblik niet 94, maar 95 leden in de Kamer zouden moeten zitting hebben. Het was niet te ontkennen dat, om hieraan gevolg te geven, in het stelsel der Regeering de geheele voorgestelde indeeling weder zou moeten worden omgewerkt, hetgeen ongetwijfeld tot groote vertraging zou leiden. Doch dit bezwaar zou vervallen bij toepassing van het denkbeeld, hierboven in § 2 ontwikkeld. De voorstanders van dat denkbeeld meenden dat het zich ook hierdoor aanbeval, dat zonder eenige moeite aan het geopperd bezwaar zou zijn tegemoet te komen, door namelijk, in overeenstemming met de toeneming van de bevolking der hoofdstad, in het kiesdistrict Amsterdam negen in plaats van acht leden te doen verkiezen.

Hiertegen werd van andere zijde opgemerkt, dat de onbillijkheid der invoering van het stelsel van vaste kiesdistricten op dit oogenblik langs dezen weg slechts zou worden verergerd.

§ 4. Verscheidene leden waren teleurgesteld, dat de Regeering niet van deze gelegenheid had gebruik gemaakt om de vele onbillijkheden der tegenwoordige kiestabel zooveel mogelijk weg te nemen. Als voorbeelden wezen zij op het voortbestaan van het drievoudig district Sneek en van de inlijving der gemeente Schiedam, die ruim 24 000 zielen telt en met eenige andere gemeenten zeer goed een afzonderlijk district kon vormen, bij het district Rotterdam. Uit het voorstel der Regeering was niet op te maken, of zij het stelsel van enkelvoudige dan wel dat van meervoudige districten was toegedaan. Slechts bleek, dat zij bij het ontwerpen harer indeeling niet naar een vast stelsel was te werk gegaan. Deze leden hadden gewenscht, dat zooveel doenlijk naar de vorming van enkelvoudige kiesdistricten gestreefd ware. Dit stelsel werd door hen op de bekende gronden verdedigd; onder anderen op dezen, dat elk kiezer in een meervoudig district bij de stembus zooveel meer invloed uitoefent, dan in een enkelvoudig. Toch was zonder eenige noodzakelijkheid Steenwijk weder tot een dubbel district gemaakt, terwijl het district Haarlemmermeer, al bleef het vooralsnog een enkel district, door de toevoeging van de heterogene gemeente Nieuwer-Amstel geheel van karakter veranderd was. Het bewees dan ook niets wanneer, zooals de Minister van Binnenlandsche Zaken onlangs in de Kamer gezegd had, tegen de nieuwe indeeling der districten slechts zeer weinig reclames waren ingekomen. Men zoude niet zoozeer hebben moeten reclameeren tegen de toevoeging van bepaalde gemeenten aan bepaalde districten, als tegen de bestendiging van eene onbillijke indeeling in het algemeen; en de heerschende politieke malaise had bovendien ten gevolge, dat de ingezetenen het requestreeren moede werden en dat de belangstelling in de openbare zaak verminderde.

§ 5. In aansluiting aan de reeds vermelde zienswijze van een deel der leden werd door meerdere leden betoogd, dat deze herziening der kiestabel tot Kamerontbinding zou moeten leiden. Deze ware niet noodig, indien men hier inderdaad met » eene zoo beperkt mogelijke verschikking van kiesdistricten" te doen had; maar die beperking, hoewel in de Memorie van Toelichting op den voorgrond gesteld, was door de Regeering niet in acht genomen. Het ging niet aan dat sommige districten, die geheel anders zouden worden samengesteld, zooals Steenwijk, Amersfoort en Haarlemmermeer, eenvoudig dezelfde afgevaardigden behielden, zonder dat de kiezers in de gelegenheid werden gesteld om van hun gevoelen te doen blijken. Moest de voorgenomen herziening echter door Kamerontbinding gevolgd worden, dan was ook het oogenblik gekomen om binnen de grenzen der Grondwet den census te verlagen en de verkiezingen voor de nieuwe Kamer door het uitgebreid kiezerspersoneel te doen plaats hebben, ten einde eene Vertegenwoordiging te verkrijgen, die gezegd kon worden de natie zoo goed te vertegenwoordigen, als onder de bestaande Grondwet mogelijk was. Hieruit zoude geen tijdverlies ten opzichte der grondwetsherziening voortvloeien.

Vele andere leden waren van meening, dat de herziening der Grondwet op deze wijze geheel op den achtergrond zou geraken, doch achtten het hier de plaats niet om deze hunne meening op nieuw nader te ontwikkelen.

Artikel 1.

Met betrekking tot de voorgestelde indeeling werd door verscheidene leden verklaard dat zij, hoewel daarmede in het algemeen weinig ingenomen, zich dachten te onthouden van het voorstellen of aangeven van wijzigingen, omdat elke verandering in het eene district op de samenstelling van andere districten van invloed kan zijn, terwijl de inrichting der geheele tabel alleen van de Regeering kan uitgaan, die daartoe over de noodige gegevens beschikt.

Winschoten. Indien de gemeente Haren van Groningen wordt afgescheiden, dan schijnt het dat zij veeleer bij het district Zuidhorn dan bij Winschoten zou behooren.

Assen. Abusievelijk wordt hier melding gemaakt van de gemeente *Steen;* moet zijn: *Sleen.*

Sneek. Vele leden gaven hun leedwezen te kennen dat niet van deze gelegenheid gebruik gemaakt was om van dit district drie enkelvoudige districten, of wel een tweevoudig en een enkelvoudig district te maken. Ook kon een tweevoudig district Weststellingwerf gevormd en het district Steenwijk onveranderd gelaten zijn. Volgens het voorstel der Regeering zullen de kiezers van Weststellingwerf, die reeds drie leden in de Kamer hebben helpen brengen, voor het district Steenwijk nog eens hunne stemmen uitbrengen. Meerdere leden verklaarden in de samenstelling der districten Sneek en Steenwijk eene zoo groote onbillijkheid te zien, dat zij, zoo de voorgestelde indeeling onveranderd bleef, reeds hierin alleen een voldoenden grond zouden vinden om hunne stem aan het ontwerp te onthouden.

Steenwijk. De meening werd geuit, dat Meppel in geen geval bij Steenwijk behoorde. Zij vond echter ook tegenspraak. Sommige leden wilden Steenwijk als enkelvoudig district behouden en daarnaast een afzonderlijk district Meppel gevormd zien.

Almelo. De opmerking werd gemaakt dat de gemeente Eibergen, die vroeger niet met Almelo verbonden was, thans met de overige deelen van dit district betrekkingen heeft gevormd. Nu wil de Regeering die banden echter weder verscheuren en in de plaats van Eibergen de vreemde gemeente Diepenheim bij Almelo voegen.

Zutphen. Doesburg en Dinxperlo schijnen ten onrechte bij Nijmegen gevoegd. Sommige leden wenschten die gemeenten bij Zutphen te zien behouden. Anderen wilden haar althans liever bij Arnhem gevoegd zien. Hare bewoners moeten toch over Arnhem reizen om naar Nijmegen te komen.

Nijmegen. De verknipping van dit district ging naar het oordeel van sommige leden alle grenzen te buiten. Over Doesburg en Dinxperlo is reeds bij Zutphen gesproken. Aan de noordzijde der gemeente Nijmegen, onmiddellijk over de rivier, zal men in het district Arnhem zijn, terwijl aan den zuidkant het district Boxmeer tot in de voormalige vestinggronden zal inschieten.

Tiel. Het kwam meer rationeel voor, dat Kuilenburg bij Tiel, doch Wageningen bij Arnhem bleef behooren.

Amersfoort. Dit zal een geheel ander district worden. Van de 101 387 zielen, die het tegenwoordig telt, zal het er slechts 56 956 behouden. Naar enkele leden meenden, was men in het district over de toekomstige gewijzigde samenstelling zeer ontevreden. In elk geval behoort Bunschoten bij Amersfoort, waarvan Kuilenburg een vreemsoortig aanhangsel zal uitmaken.

Breukelen. Enkele leden wenschten dit nieuwe district liever met Hilversum tot een tweevoudig district vereenigd te zien. Anderen kwamen echter daartegen op. Groot bezwaar had men tegen de toevoeging van Aalsmeer aan het district Breukelen, waarmede die gemeente volstrekt geen gemeenschap heeft. Zij behoort van nature bij Haarlemmermeer, en door haar bij Breukelen te voegen, zou men aan hare ingezetenen feitelijk de gelegenheid tot uitoefening van hun kiesrecht ontnemen.

Hoorn. De naam der gemeente *Twisk* is hier abusievelijk als *Twist* vermeld.

Amsterdam. Het had een vreemden indruk gemaakt dat, terwijl de vereeniging van een gedeelte van Nieuwer-Amstel met de burgerlijke gemeente Amsterdam wordt voorbereid, thans wordt voorgesteld Nieuwer-Amstel van Amsterdam af te scheiden, om het te brengen onder Haarlemmermeer Beter ware het, naar veler oordeel, geweest van Nieuwer-Amstel een enkelvoudig district te maken, of wel het bij Amsterdam te laten blijven en daaraan negen afgevaardigden toe te kennen. Desnoods had men daartoe aan Amsterdam, om het voor negen afgevaardigden vereischt bevolkingscijfer te verkrijgen, enkele gemeenten aan de overzijde van het Noordzeekanaal kunnen toevoegen.

Haarlem, Haarlemmermeer, Leiden. De samenstelling dezer districten kwam aan verscheidene leden minder gelukkig voor. Wordt Zaandam van Haarlem gescheiden, dan behoorde Haarlem naar hunne meening een enkelvoudig district te worden. Haarlemmermeer wordt volgens de voorgestelde indeeling een geheel ander district; van de 54011 zielen, die het thans bevat, behoudt het er slechts 20 688; feitelijk wordt het in een district Nieuwer-Amstel herschapen. Wilde men de indeeling dezer districten veranderen, dan diende ook Leiden tot een enkelvoudig district te worden gemaakt.

Delft. Men meende dat het niet aanging de gemeenten Zoetermeer en Zegwaard, welker kommen onmiddelijk aan elkander grenzen, te scheiden en bij verschillende districten (Leiden en Delft) in te deelen.

Voorts wenschte men der Regeering in overweging te geven, overeenkomstig den in de gemeente 's Gravesande gekoesterden wensch, bij deze tabel de vroegere en op historische gronden juiste spelling *'s Gravenzande* aan te nemen.

Rotterdam. Schiedam, Charlois en Pernis hadden, naar men meende, met enkele andere gemeenten tot een nieuw enkelvoudig district moeten zijn vereenigd. Het ware dan niet noodig geweest, Rotterdam tot een vijfvoudig district te verheffen.

's Gravenhage. Rijswijk scheen veeleer bij Delft dan bij 's Gravenhage te behooren.

Dordrecht. Hier ware nog melding gemaakt van de gemeente Groote Lindt, ofschoon zij bij de wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 106) met de gemeente Zwijndrecht is vereenigd.

Gorinchem. Onder dit district behoort de gemeente *Peurssum*; moet zijn: *Peursum.*

Zierikzee, Goes. Wil men de ingezetenen van Oosterland en Bruinisse niet feitelijk versteken van de gelegenheid om hun kiesrecht uit te oefenen, zoo behoort men die gemeenten bij het district Zierikzee te laten. Hieromtrent werd verwezen naar de redenen, in het adres van het gemeentebestuur van Oosterland aangevoerd. Bovendien telt het district Zierikzee zonder de genoemde gemeenten slechts 43 934 zielen, terwijl de bevolking er niet vooruitgaat; zij bedroeg op 1 Januari 1875 47 731, op 1 Januari 1884 slechts 47 471 zielen; de hoofdplaats van het district verminderde in dat tijdvak van 8043 tot 7043 inwoners.

De naam der gemeente *Cats* behoort te worden gespeld: *Kats.*

Eindhoven. Dit district zal van Roermond de Limburgsche gemeente Nederweert verkrijgen, die er vreemd aan is, en verscheidene gemeenten aan Tilburg afstaan, die er wèl bij behooren.

Artikel 2.

Als gevolg van deze gewijzigde tabel achtten meerdere leden Kamerontbinding noodig. Vergelijk het aangeteekende hierboven, onder § 5.

Artikel 4.

De meening werd geuit, dat de tijd van in werking treden hier bij de wet behoorde bepaald te worden. Het tijdstip der afkondiging mocht niet van de Regeering afhangen die haar alsdan tot het volgend jaar zou kunnen uitstellen.

Vastgesteld den 1sten Juli 1885.

RUYS VAN BEERENBROEK.
SCHAEPMAN.
VAN DER FELTZ.
'T HOOFT.
VAN DER LINDEN.

[113. 6.]

MEMORIE VAN ANTWOORD.

[Ingezonden bij brief van den 19den September 1885.]

§ 1. Tegenover de bezwaren door *een deel der leden*, ten aanzien van het tijdstip der indiening van dit wetsontwerp geopperd, mag de ondergeteekende verwijzen naar hetgeen daaromtrent door *de meeste leden* in het Voorloopig Verslag is aangevoerd.

§ 2. Elke herziening der kiestabel heeft wijziging in de samenstelling van vele districten met zich gebracht. Dit ligt in den aard der zaak en levert practisch geen groot bezwaar op, daar de samenvoeging der districten in 1850, 1858, 1864, 1869 en 1878 nooit naar vaste regelen of overeenkomstig met andere indeelingen, bij voorbeeld provinciale of rechterlijke, maar enkel en alleen naar convenientie heeft plaats gehad en de nu bestaande combinatiën volstrekt niet op oude herkomsten berusten, maar alleen door de bestaande tabel zijn geschapen, tegen welke, toen zij gemaakt werd, soortgelijke aanmerkingen gemaakt waren als tegen de nu voorgestelde. De thans voorgedragene indeeling houdt met de provinciale grenzen over het algemeen meer rekening dan de bestaande van 1878. Maar iets anders is het, de districten te verschikken, voor zooveel dit geographisch noodig is om het vereischte aantal leden te verkrijgen; iets anders de bestaande indeeling principieel of naar zekere motieven van billijkheid of wel partijbelang te verbeteren. Van zoodanige herziening heeft de Regeering gemeend zich te moeten onthouden. Het in deze paragraaf van het Voorloopig Verslag door eenige leden aanbevolen denkbeeld, om de nieuwe leden der Kamer te doen verkiezen in die bestaande districten, waar het grootste surplus van bevolkiug boven 45 000 zielen of meervouden daarvan wordt aangetroffen, ware strijdig met de verhouding van 't zielental, door de Grondwet aangeduid, en zou aan groote districten een privilege geven, dat hun niet toekomt. Het tegenwoordige district Sneek telde (op 31 December 1884) 148 099 zielen, dus 31 901 te weinig voor vier leden; het district Arnhem 102 954 zielen, dus 32 046 te weinig voor drie leden; het district Amersfoort 102 827, dus 32 173 te weinig voor drie leden: het district Amsterdam 390 643 zielen, dus 14 357 te weinig voor negen leden; het district Haarlem 108 269 zielen, dus 26 731 te weinig voor drie leden; het district Rotterdam 219 919 zielen, dus 5081 te weinig voor vijf leden; het district 's Gravenhage 134 552 zielen, dus slechts 448 te weinig voor drie leden; het district Dordrecht 100 909 zielen, dus 34 091 te weinig voor drie leden. Dus zou de rekening alleen voor het district 't Gravenhage goed uitkomen, voor de districten Amsterdam en Rotterdam slechts min of meer. Om de overige districten nabij de vereischte veelvouden van 45 000 zielen te brengen, ware eene niet minder groote verschikking van andere districten noodig dan nu is voorgesteld. En waarloor zou zich bij voorbeeld eene zoodanige nieuwe agglomeratie aanbevelen, als noodig zou zijn om het kiesdistrict Sneek tot een district voor vier leden te maken?

§ 3. Ten gevolge van het oponthoud dat de behandeling van deze zaak in de afdeelingen der Kamer heeft ondervonden, is de tijd zoo ver verstreken, dat thans inderdaad het bevolkingscijfer op 31 December 1884 tot grondslag moet worden genomen.

Daar het bevolkingscijfer voor het Rijk toen is geconstateerd op 4 278 272, meent ook de Regeering dat de eerbied voor de Grondwet eene tabel voor 95 leden vordert. De nieuw aan te wijzen plaats zal moeten worden toegekend aan het district Amsterdam, hetwelk in bevolking het meest is toegenomen en dus een kleinen aanwas kan ontvangen in plaats van de eerst voorgestelde kleine vermindering. De wijzigingen hieruit voortvloeiende zijn zoo beperkt genomen als mogelijk is. Een gewijzigd ontwerp wordt derhalve hierbij overgelegd. Dit gewijzigd wetsontwerp sluit zich in verschillende opzichten nog nauwer dan het oorspronkelijke aan bij de bestaande indeeling, zooals bij de kennisneming der bijzonderheden zal blijken.

§ 4. De wegneming van hetgeen door verscheidene leden werd genoemd: *de vele onbillijkheden in de bestaande kiestabel*, zou geleid hebben tot eene zeer ingrijpende verandering van alle districten, waarvan onmiddellijke ontbinding der Kamer het gevolg moest zijn. Reeds daarin alleen heeft de Regeering een afdoenden grond gevonden om de kiestabel thans niet op dien voet te herzien. De verdeeling van het geheele grondgebied in enkele districten zou hetzelfde ongewenschte gevolg hebben, zoo al de Regeering die indeeling uitvoerbaar en in vele opzichten aanbevelenswaardig acht, de beslissing daarover zal echter, bij het tot stand komen van eene verandering van het IIde hoofdstuk der Grondwet, de taak des toekomstigen wetgevers zijn.

De grieven, in deze paragraaf tegen het voorstel der Regeering ingebracht, betreffende het vormen van een dubbel kiesdistrict Steenwijk en de te groote verandering in het kiesdistrict Haarlemmermeer, zijn niet meer toepasselijk op het ontwerp, zooals het nu gewijzigd is.

§ 5. De stelling, dat de voorgestelde herziening tot ontbinding der Kamer zou moeten leiden, is, naar de vaste overtuiging van de Regeering, geheel en al ongegrond.

De herziening is zoo beperkt mogelijk; geen enkel thans bestaand district verdwijnt of wordt met een ander vereenigd of in twee districten gesplitst. Er zijn alleen negen nieuwe plaatsen aangewezen, waarvan een in een onveranderd district, drie in twee districten die meer of minder zijn uitgebreid, en vijf in vijf nieuwe districten. Evenals bij de vorige herzieningen geschiedde, zullen aanvullingsverkiezingen noodig zijn. Naar het gewijzigd wetsontwerp wordt het aanvankelijk voorgesteld dubbel district Steenwijk door twee enkele districten vervangen, ten einde in de bestaande indeeling zoo weinig mogelijk te veranderen.

Art. 1.

De Regeering heeft haar voorstel zoo goed mogelijk toegelicht en let nauwkeurig op de gemaakte aanmerkingen, maar tegen ongemotiveerde afkeuring van zoodanige leden, die geen wijzigingen hebben aanbevolen, vermag zij niets.

De cijfers van de bevolking der districten zijn, nu het bevolkingscijfer op 31 December 1884 ten grondslag is genomen, alle veranderd, gelijk blijkt uit den hierbij overgelegden nieuwen staat, die tevens aanwijst het aantal kiezers in elke gemeente naar de in dit jaar opgemaakte kiezerslijsten.

Winschoten. Daar de bevolking der gemeente Groningen het cijfer van 45 000 aanmerkelijk te boven gaat, moet Haren zonder twijfel van het district Groningen worden afgenomen. Er is geen bezwaar, die gemeente niet bij het district Winschoten, maar bij het district Zuidhorn te voegen, dat dan de Drentsche gemeenten Roden en Peize aan het district Assen kan afstaan. Daarentegen kan dan de gemeente Gasselte, die thans tot het district Winschoten behoort, bij dat district blijven. Het district Assen kan dan weder de gemeente Gramsbergen missen, die naar hare ligging beter bij het district Zwolle voegt, waartoe zij ook thans behoort.

Sneek. Uit het voorgaande blijkt, dat eene verdeeling van dit district in drie of twee districten van het stelsel, dat aan dit wetsontwerp ten grondslag ligt, zou afwijken. Het verschijnsel, dat kiezers uit Weststellingwerf, die reeds drie leden in de Kamer hebben helpen brengen, voor het district Steenwijk nog eens zullen stemmen, is geen gevolg

van de herziening der tabel als zoodanig en is bij iedere herziening onvermijdelijk. Het bezwaar komt dus eigenlijk neder op een critiek van art. 99 der kieswet, dat de herziening beveelt. De leden die om de samenstelling van de districten Sneek en Steenwijk (welk laatste nu is veranderd) tegen het wetsontwerp zouden willen stemmen, gaan misschien van de stelling uit, dat de verschikking der districten met het oog op eene vooraf bepaalde politieke uitkomst behoort te geschieden. Dit is niet de zienswijze der Regeering.

Steenwijk. Getrouw aan het beginsel om de bestaande districten niet meer dan strikt noodig is te veranderen, wil de Regeering tegemoet komen aan den wensch om het district Steenwijk als enkel district te behouden en daarnevens een afzonderlijk district Meppel te vormen. Het district Steenwijk blijft dan, in het algemeen, zooals het is volgens de wet van 1878; alleen staat het Avereest af aan het nieuwe district Meppel en verkrijgt daarentegen van het tegenwoordig district Zwolle de gemeenten IJsselmuiden, Grafhorst en Nieuwleusen. Het nieuwe district Meppel ontvangt van het tegenwoordig district Sneek de gemeente Weststellingwerf; van het tegenwoordig district Assen de gemeenten Meppel, Nijeveen, Havelte, Vledder, Ruinerwold, Zuidwolde en de Wijk, en van het tegenwoordig district Steenwijk de gemeente Avereest.

Almelo. De Overijsselsche gemeente Diepenheim voegt zeer goed bij het district Almelo, dat gevormd is uit het oostelijke deel van Overijssel. De Geldersche gemeente Eibergen behoort eigenaardig bij het district Zutphen, waartoe zij ook behoorde volgens de indeeling van 1869.

Zutphen. Houdt men Doesburg en Dinxperlo bij dit district, dan wordt het veel te groot. Dinxperlo te voegen bij het district Arnhem is geographisch onmogelijk. Doesburg kan echter bij het district Arnhem gevoegd worden, en dat district kan dan Valburg aan het district Nijmegen afstaan.

Nijmegen. Aan het district Boxmeer wordt geen enkele gemeente van het tegenwoordige district Nijmegen afgestaan. Deze aanmerking is dus ongegrond; Dinxperlo grenst onmiddellijk aan Gendringen. Het district Nijmegen ontvangt, naar het gewijzigd ontwerp, in plaats van Doesburg, dat overgaat naar het district Arnhem, de gemeente Valburg, zeer goed passende bij de Betuwsche gemeenten Bemmel en Gent.

Tiel. Door Wageningen bij het district Arnhem te laten, zou dit district te groot worden. Culemborg kan bij het district Tiel blijven, mits Wageningen naar het district Amersfoort overgaat.

Amersfoort. De verandering van dit district is een natuurlijk gevolg van de vorming van een nieuw district Apeldoorn. De eenigszins vreemde toestand van het tegenwoordige district Tiel, dat bestaat uit twee heterogene deelen, een Utrechtsch en een Geldersch deel, wordt verbeterd. Het wordt nu een Geldersch district. Ook Culemborg zal volgens het gewijzigde ontwerp tot het district Tiel blijven behooren.

Van ontevredenheid over de samenstelling van het district Amersfoort is de Regeering niets gebleken. Wel van instemming bij Gedeputeerde Staten van Utrecht. Intusschen is nu, behalve Wageningen, ook Bunschoten naar het district Amersfoort overgebracht, of eigenlijk gebleven; daarentegen blijft Bunnik bij het district Utrecht, waartoe die gemeente nu ook behoort.

Breukelen. Om het district Hilversum niet meer te veranderen dan noodig is, is de vorming van een nieuw district Breukelen aangewezen; het bestaat uit gemeenten, die meest allen veel verkeer met elkander hebben. Ten gevolge der straks nader te bespreken herstelling van het bestaande district Haarlemmermeer zijn in het gewijzigd wetsontwerp eenige Zuid- en Noordhollandsche gemeenten, namelijk Nieuwveen, Leimuiden, Aalsmeer, Rijnsaterwoude en Nieuwkoop van het nieuwe district afgenomen, terwijl daaraan zijn toegevoegd van het district Utrecht de gemeenten Jutphaas en Vreeswijk, van het district Hilversum de gemeenten Loenen en Loenersloot en van het district Gorinchem de gemeenten IJsselstein en Benschop.

Hoorn. Bij het gewijzigd wetsontwerp is de gemeente Nieuwendam overgebracht naar het district Amsterdam, terwijl aan het district Hoorn is toegevoegd de gemeente Winkel van het district Alkmaar.

Amsterdam. Aan het geopperde bezwaar wordt te gemoet gekomen door het aantal afgevaardigden van dit district met twee in plaats van met een te vermeerderen, waardoor dan het cijfer van 95 leden wordt verkregen. Bij de gemeente Amsterdam zijn gevoegd Ouder- en Nieuwer-Amstel, die nu ook tot het district behooren, en Nieuwendam, van het district Hoorn, Buiksloot van het voorgestelde district Zaandam (tegenwoordig district Haarlem) en Watergraafsmeer, van het district Hilversum.

Haarlem, Haarlemmermeer, Leiden. Het district Haarlemmermeer wordt volgens het gewijzigd ontwerp in hoofdzaak gereconstrueerd zooals het nu is. Het zal dan bestaan uit de gemeenten Haarlemmermeer, Lisse, Alkemade, Ter Aar, Sassenheim, Nieuwveen, Leimuiden, Aalsmeer, Rijnsaterwoude, Nieuwkoop, Aarlanderveen en Sloten.

Het nieuwe district Zaandam omvat gemeenten, die in veelvuldige relatie tot elkaar staan en vormt een goed geheel.

De stad Haarlem met den duinzoom vormt evenzeer een behoorlijk verband; hier nog een nieuw landelijk enkelvoudig district te vormen naast het district Haarlemmermeer, komt aan de Regeering onnoodig voor. Het district Leiden wordt niet zoo aanmerkelijk veranderd, dat het noodig zou zijn het ook nog daarenboven te splitsen. De indeeling is thans in zooverre gewijzigd dat het tegenwoordig district Leiden de gemeenten Sassenheim en Ter Aar afstaat aan het district Haarlemmermeer, en de gemeenten Noordwijk en Noordwijkerhout aan het district Haarlem, terwijl het in plaats daarvan verkrijgt de gemeenten Stompwijk, Veur, Zegwaard en Nootdorp, die thans tot het district Delft behooren.

Gouda. Dit district staat, naar het gewijzigd ontwerp, Aarlanderveen af aan het district Haarlemmermeer, terwijl het van het district Gorinchem verkrijgt de gemeenten Hoenkoop en Polsbroek.

Delft. Aan de hier gemaakte opmerkingen is bij het gewijzigd wetsontwerp gevolg gegeven.

Rotterdam. Niet Schiedam, Charlois, Pernis »en enkele andere gemeenten", zooals in het Voorloopig Verslag wordt gezegd, maar Schiedam, Delfshaven, Charlois en Pernis zouden tot een enkelvoudig district kunnen worden vereenigd. Dit is echter niet voorgesteld, omdat de vereeniging van Rotterdam en Delfshaven, die in beide die gemeenten gewenscht wordt, door de Regeering wordt voorbereid.

Pernis is bij het gewijzigd ontwerp naar het district Brielle overgebracht, omdat de bevolking van het voorgestelde district Rotterdam, ook zonder Pernis, voldoende is voor het kiezen van 5 leden.

's Gravenhage. Ten gevolge van de toeneming der bevolking van deze gemeente is het mogelijk geworden de gemeente Rijswijk thans terug te brengen naar het district Delft.

Dordrecht. De aangewezen fout is verbeterd. Bij het gewijzigd wetsontwerp is Alblasserdam naar het district Gorinchem overgebracht, terwijl in plaats daarvan Numansdorp, dat naar het oorspronkelijk ontwerp tot het district Brielle zou behooren, tot het district Dordrecht is teruggebracht.

Gorinchem. Gelijk uit het bovenstaande blijkt is de indeeling van dit district thans zoo gewijzigd, dat het de gemeenten IJsselstein, Benschop aan het district Breukelen en Polsbroek en Hoenkoop aan het district Gouda afstaat, en daarentegen de gemeente Alblasserdam daaraan wordt toegevoegd. De aangewezene fout is verbeterd.

Zierikzee, Goes. Zonder de toevoeging van althans ééne gemeente van Duiveland heeft het district Goes te weinig bevolking. Om aan het geopperd bezwaar zooveel mogelijk te gemoet te komen is Oosterland thans teruggebracht tot het district Zierikzee. In Bruinisse ligt de Zijp met het veer, alwaar eene dagelijksche en geregelde communicatie

met de andere eilanden is; derhalve is het ongerief van het overbrengen van éene stembus naar Goes zeer gering.

De spelling van Kats is verbeterd.

Eindhoven. Het spreekt vanzelf, dat de Limburgsche gemeente Nederweert nu vreemd is aan het district Eindhoven en dat de gemeenten, die het volgens het wetsontwerp aan het district Tilburg afstaat, er thans niet vreemd aan zijn. De veranderingen zijn een noodzakelijk gevolg van de vorming van het nieuwe district Bergen op Zoom. De gemeenten, waaruit de districten, die eenige wijziging ondergaan, bestaan, komen over het algemeen vrijwel in leefwijze en politieke gezindheid met elkander overeen, en zijn door goede wegen met elkander verbonden.

Art. 2.

Over dit punt heeft de Regeering onder § 5 hare gevestigde overtuiging uitgesproken.

Art. 4.

De Regeering denkt er niet aan het in werking treden van de wet langer uit te stellen dan noodig is.

De Minister van Staat,
Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

[113. — 7.]

BIJLAGE VAN DE MEMORIE VAN ANTWOORD.

STAAT

aanwijzende de bevolking en het getal kiezers van elke gemeente en van elk der voorgestelde hoofd-kiesdistricten.

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1884.	Getal kiezers.
Groningen	Groningen	50 628	1 537
Zuidhorn	Zuidhorn	2 795	127
	Aduard	2 125	112
	Ezinge	2 096	76
	Leens	4 066	160
	Ulrum	3 525	102
	Oldehove	2 681	104
	Grijpskerk	3 554	129
	Oldekerk	1 232	49
	Grootegast	4 701	104
	Marum	4 036	66
	Adorp	1 483	58
	Noordlijk	1 504	56
	Hoogkerk	1 686	79
	Leek	5 154	101
	Haren	3 746	110
		44 384	1 433
Appingedam	Appingadam	4 223	193
	Delfzijl	6 319	226
	't Zandt	3 513	145
	Bierum	3 656	155
	Uithuizermeeden	3 835	135
	Uithuizen	3 175	98
	Usquert	1 779	59
	Warffum	2 336	78
	Kloosterburen	2 038	71
	Eenrum	3 153	127
	Baflo	2 292	95
	Winsum	2 185	104
	Bedum	5 111	244
	Stedum	2 255	86
	Middelstum	2 277	101
	Kantens	2 290	101
	Loppersum	2 786	101
	Ter Boer	5 070	194
	Termunten	3 118	97
	Nieuwe Schans	1 419	29
	Beerta	4 230	127
	Nieuwolda	2 276	95
	Midwolde	4 229	111
	Finsterwolde	2 983	79
Appingedam (*Vervolg*)	Slochteren	9 884	278
	Noordbroek	2 496	87
	Zuidbroek	2 591	78
		91 519	3 294
Winschoten	Winschoten	7 285	263
	Scheemda	4 988	138
	Sappemeer	4 828	128
	Hoogezand	8 202	277
	Muntendam	3 060	71
	Meeden	1 623	44
	Zuidlaren	2 162	96
	Anlo	3 459	133
	Gieten	2 212	88
	Onstwedde	8 226	199
	Vlagtwedde	4 814	136
	Wedde	2 580	104
	Oude Pekela	4 991	100
	Nieuwe Pekela	5 094	123
	Bellingwolde	4 295	94
	Veendam	10 550	337
	Wildervank	8 620	245
	Gasselte	2 239	116
		89 228	2 692
Assen	Assen	8 502	318
	Vries	2 944	102
	Smilde	5 160	139
	Diever	1 854	82
	Beilen	4 370	110
	Dwingelo	2 040	80
	Ruinen	3 284	78
	Hoogeveen	11 618	272
	Westerbork	2 560	49
	Zweelo	1 120	42
	Sleen	2 844	63
	Oosterhesselen	1 290	43
	Dalen	2 416	101
	Schoonebeek	1 675	
	Coevorden	3 054	115
	Emmen	11 532	169
	Odoorn	6 573	78
	Rolde	1 728	67

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1884.	Getal kiezers.
Assen . . . . (*Vervolg*)	Borger	6 012	137
	Roden	2 632	109
	Peize	1 555	47
	Norg	4 082	79
	Eelde	1 763	53
		90 608	2 333
Leeuwarden . .	Leeuwarden . . .	29 155	874
	Leeuwarderadeel . .	9 474	377
	Menaldumadeel . .	10 528	373
	Franeker	6 899	251
	Franekeradeel . . .	5 267	183
	Harlingen	10 268	347
	Barradeel	7 803	217
	Baarderadeel . . .	6 167	248
	Idaarderadeel . . .	5 455	218
		91 016	3 038
Sneek	Sneek	11 037	348
	Wijmbritseradeel . .	11 854	458
	IJlst	1 586	59
	Sloten	797	19
	Gaasterland . . .	5 541	128
	Workum	4 210	150
	Hindeloopen . . .	1 112	18
	Stavoren	877	18
	Hemelumer Oldephaert	4 998	190
	Haskerland . . .	7 904	216
	Rauwerderhem . .	2 935	127
	Hennaarderadeel . .	5 022	233
	Schoterland . . .	13 554	326
	Ængwirden . . .	4 152	85
	Utingeradeel . . .	5 107	209
	Doniawerstal . . .	4 279	155
	Lemsterland . . .	5 816	183
	Ooststellingwerf . .	9 037	314
	Opsterland	14 665	285
	Bolsward	6 000	201
	Wonseradeel . . .	12 929	494
		133 412	4 216
Dokkum . .	Dokkum	4 252	164
	't Bildt	8 770	274
	Ferwerderadeel . .	8 165	269
	Westdongeradeel . .	8 000	260
	Oostdongeradeel . .	8 030	295
	Dantumadeel . . .	10 179	245
	Kollumerland . . .	7 307	266
	Ameland	2 279	37
	Schiermonnikoog . .	923	10
	Achtkarspelen . . .	10 452	262
	Tietjerksteradeel . .	13 603	352
	Smallingerland . .	9 791	255
		91 751	2 689
Steenwijk . .	Steenwijk	5 065	227
	Steenwijkerwold . .	6 045	147
	Oldemarkt	2 796	101
	Kuinre	927	47
	Blankenham . . .	508	38
	Blokzijl	1 582	62
	Stad Vollenhove . .	1 707	42
	Ambt Vollenhove .	2 274	121
	Giethoorn	1 913	50
	Wanneperveen . .	1 470	42
	Zwartsluis	4 299	194
	Staphorst	5 097	169
	Hasselt	2 506	101
	Genemuiden . . .	2 893	114
	Nieuwleusen . . .	2 273	65
	Grafhorst	646	9
	IJsselmuiden . . .	2 117	63
		44 118	1 592
Meppel	Meppel	8 665	316
	Nijeveen	1 202	70
	Havelte	3 060	92
	Vledder	2 467	43
	Ruinerwold . . .	2 261	145
	Zuidwolde	3 421	72
	de Wijk	2 404	100
	Weststellingwerf .	14 687	493
	Avereest	6 577	168
		44 744	1 499

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1884.	Getal kiezers.
Zwolle	Zwolle	24 321	788
	Ambt Ommen	4 079	111
	Stad Ommen	3 076	52
	Stad Hardenberg	1 357	34
	Ambt Hardenberg	8 232	145
	Dalfsen	5 403	184
	Zwollerkerspel	5 794	338
	Kampen	18 288	619
	Gramsbergen	3 322	70
	Wilsum	743	19
	Kamperveen	654	42
	Zalk en Veecaten	970	37
	Oldebroek	5 141	127
	Doornspijk	3 059	105
	Elburg	2 597	102
	Heino	2 015	112
	Hattem	2 820	61
		91 871	2 946
Almelo	Stad Almelo	8 090	374
	Vriesenveen	3 667	95
	den Ham	4 311	78
	Wierden	5 867	145
	Ambt Almelo	4 329	43
	Tubbergen	6 201	194
	Ootmarsum	1 494	61
	Denekamp	3 837	125
	Weerselo	5 069	162
	Oldenzaal	4 054	127
	Losser	4 727	165
	Borne	4 149	111
	Hengelo	8 447	182
	Enschedé	12 700	363
	Lonneker	7 116	153
	Haaksbergen	4 867	113
	Diepenheim	1 567	60
		90 492	2 491
Deventer	Deventer	21 535	743
	Diepenveen	3 792	134
	Bathmen	1 392	68
	Holten	2 867	87
	Markelo	4 313	130
Deventer (*Vervolg*)	Goor	2 584	94
	Stad Delden	1 739	77
	Ambt Delden	2 996	69
	Rijssen	4 343	90
	Hellendoorn	5 964	147
	Raalte	5 600	222
	Wijhe	4 076	234
	Olst	4 638	202
	Gorssel	4 360	199
	Voorst	9 064	356
	Epe	7 810	259
	Heerde	5 317	174
		92 590	3 290
Zutphen	Zutphen	15 966	709
	Vorden	2 838	82
	Groenlo	2 512	87
	Winterswijk	8 501	350
	Aalten	6 648	224
	Lichtenvoorde	4 194	200
	Wisch	6 207	234
	Borculo	4 017	185
	Laren	4 007	120
	Lochem	3 235	160
	Neede	3 315	75
	Warnsveld	2 506	120
	Stad Doetinchem	3 196	192
	Ambt Doetinchem	3 926	80
	Zelhem	3 685	95
	Hengelo	3 486	101
	Hummelo	3 169	97
	Steenderen	3 628	154
	Ruurlo	2 718	44
	Eibergen	5 040	174
		92 794	3 483
Arnhem	Arnhem	45 372	1 652
	Renkum	6 499	232
	Doorwerth	369	19
	Huissen	3 950	98
	Westervoort	1 658	43
	Brummen	6 884	244
	Doesburg	4 479	178

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1884.	Getal kiezers.
Arnhem . . . (*Vervolg.*)	Rheden	12 861	527
	Rozendaal	485	24
	Elst	5 804	222
	Duiven	2 976	81
		91 337	3 350
Nijmegen. . .	Nijmegen	28 793	981
	Millingen	2 662	50
	Ubbergen	3 415	124
	Wijchen.	3 766	133
	Ewijk	1 936	85
	Balgoy	473	27
	Beuningen	2 171	78
	Horssen	904	36
	Bergharen	1 549	52
	Batenburg	651	23
	Bemmel.	5 674	124
	Gent	2 643	59
	Valburg.	5 270	208
	Pannerden	1 005	32
	Herwen en Aerdt .	3 532	92
	Zevenaar	4 199	128
	Dinxperlo	2 501	62
	Angerlo.	1 918	74
	Didam	3 813	94
	Wehl.	2 236	58
	Bergh	5 634	145
	Gendringen	5 774	193
		90 519	2 828
Tiel.	Tiel	9 371	356
	Wadenoijen . . .	1 537	57
	Ophemert	1 219	52
	Varik	1 134	35
	Est en Opijnen . .	1 075	44
	Waardenburg. . .	1 216	47
	Haaften	2 223	87
	Geldermalsen . . .	2 782	91
	Deil	2 253	101
	Beusichem	1 909	73
	Culemborg. . . .	7 088	227
	Buren	1 863	84
	Buurmalsen . . .	1 815	69
Tiel . . . . (*Vervolg*)	Zoelen	2 381	86
	IJzendoorn. . . .	578	22
	Echteld	2 394	89
	Dodewaard. . . .	1 838	62
	Kesteren	2 888	93
	Lienden.	4 066	186
	Maurik	3 666	147
	Zaltbommel . . .	3 865	175
	Ammerzoden . . .	2 078	64
	Brakel	1 230	30
	Zuilichem	862	22
	Poederoijen. . . .	954	38
	Nederhemert . . .	810	21
	Wamel	4 903	131
	Dreumel	2 150	49
	Druten	4 575	157
	Appeltern	3 030	104
	Heteren.	3 276	119
	Hemmen	262	14
	Hedel	1 680	66
	Kerkwijk	944	41
	Gameren	1 667	34
	Hurwenen	604	17
	Driel.	3 398	103
	Rossum	1 178	39
	Heerewaarden. . .	1 041	25
		91 803	3 248
Amersfoort. .	Amersfoort. . . .	14 854	454
	Leusden.	1 768	54
	Soest.	3 776	134
	Baarn	4 293	229
	Eemnes.	1 359	79
	Stoutenburg . . .	824	21
	Hoogland	2 229	88
	Scherpenzeel . . .	1 332	56
	Maarn	686	15
	Renswoude. . . .	1 170	24
	Veenendaal. . . .	4 227	81
	Ede	12 102	400
	Barneveld	6 710	267
	Woudenberg . . .	2 364	80
	Wijk bij Duurstede.	3 052	128

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1884.	Getal kiezers.
Amersfoort (*Vervolg*)	Cothen	798	29
	Langbroek	1 214	44
	Leersum	1 374	33
	Amerongen	2 358	83
	Rhenen	4 773	85
	Wageningen	7 288	265
	Doorn	1 537	53
	Driebergen	2 328	80
	Rijsenburg	472	24
	Werkhoven	997	41
	Odijk	446	16
	Bunschoten	2 136	91
	Houten	1 757	97
	Schalkwijk	1 190	73
	Tull en 't Waal	520	23
		89 934	3 147
Apeldoorn	Apeldoorn	16 893	602
	Harderwijk	7 337	268
	Ermelo	5 181	145
	Putten	5 127	128
	Nijkerk	7 599	260
	Hoevelaken	860	22
		42 997	1 425
Utrecht	Utrecht	75 900	1 973
	de Bildt	2 486	85
	Zeist	6 372	198
	Maartensdijk	2 035	80
	Ouden Rhijn	519	40
	Bunnik	1 215	45
		88 527	2 421
Hilversum	Hilversum	11 133	390
	Laren	2 135	52
	Blaricum	898	37
	Huizen	4 152	80
	Naarden	2 720	123
	Bussum	2 669	138
	Muiden	1 793	62
	Weesp	3 892	169
	Weesperkarspel	1 935	129
Hilversum (*Vervolg.*)	Diemen	1 323	63
	Nederhorst den Berg	1 148	45
	Ankeveen	506	12
	's Graveland	1 289	66
	Kortenhoef	830	24
	Abcoude Proostdij	1 548	83
	Abcoude Baambrugge	1 495	117
	Nigtevecht	533	39
	Loosdrecht	3 194	100
	Vreeland	839	55
		44 032	1 784
Breukelen	Breukelen Nijenrode	2 019	113
	Breukelen St. Pieter	902	34
	Ruwiel	502	35
	Vinkeveen	3 578	101
	Tienhoven	481	14
	Achttienhoven	524	31
	Westbroek	942	42
	Kamerik	1 715	133
	Kockengen	840	50
	Maarssen	1 999	105
	Maarsseveen	1 322	59
	Zuilen	893	30
	Laag Nieuwkoop	420	26
	Haarzuilens	363	21
	Vleuten	1 255	62
	Harmelen	1 740	94
	Mijdrecht	3 872	154
	Wilnis	2 256	87
	Benschop	1 731	120
	Jutphaas	2 6?4	112
	Uithoorn	1 991	79
	Vreeswijk	1 571	54
	Loenen	1 275	95
	Zevenhoven	1 112	51
	Loenersloot	482	28
	IJsselstein	3 380	145
	Zegveld	946	58
	Linschoten	1 453	74
	Veldhuizen	377	29
	Willeskop	787	58

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1884.	Getal kiezers.
Breukelen (*Vervolg*)	Montfoort	1 959	52
	Snelrewaard	498	41
		45 469	2 190
Hoorn	Hoorn	10 946	487
	Berkhout	2 370	156
	Avenhorn	1 368	71
	Enkhuizen	6 001	202
	Urk	2 416	33
	Grootebroek	2 235	110
	Bovenkarspel	1 615	69
	Medemblik	2 370	98
	Hoogkarspel	1 290	73
	Wervershoof	2 050	83
	Blokker	1 642	97
	Andijk	2 500	93
	Zwaag	1 242	69
	Westwoud	998	74
	Wijdenes	806	55
	Schellinkhout	572	40
	Venhuizen	1 976	128
	Midwoud	987	70
	Sybekarspel	1 151	77
	Abbekerk	748	44
	Twisk	825	60
	Opperdoes	783	52
	Beemster	4 466	311
	Hoogwoud	2 141	136
	Winkel	1 844	91
	Spanbroek	1 524	84
	Opmeer	444	24
	Wognum	1 667	107
	Nibbixwoud	1 248	77
	Obdam	960	52
	Hensbroek	910	43
	Oosthuizen	1 329	78
	Beets	592	33
	Oudendijk	625	29
	Middelie	684	38
	Kwadijk	478	26
	Warder	480	48
	Edam	5 967	180
	Purmerend	5 517	245
Hoorn (*Vervolg*)	Monnikendam	2 816	116
	Marken	1 208	8
	Broek in Waterland	1 513	88
	Ilpenland	1 904	106
	Katwoude	227	14
	Ransdorp	1 583	45
	de Rijp	1 882	68
	Ursem	1 265	74
		90 165	4 362
Alkmaar	Alkmaar	14 578	633
	Texel	6 342	246
	Vlieland	704	19
	Terschelling	3 685	131
	Wieringerwaard	1 296	76
	Wieringen	2 475	98
	den Helder	20 542	535
	de Zijpe	4 644	240
	Anna Paulowna	2 585	64
	Schagen	3 135	180
	Callantsoog	673	29
	Bergen	1 467	91
	Schoorl	1 404	73
	Petten	407	6
	Koedijk	1 056	61
	Oudorp	721	35
	Heilo	1 591	69
	Egmond aan *Zee*	2 189	40
	Egmond binnen	1 377	62
	Harencarspel	2 026	107
	St. Maarten	1 062	45
	Warmenhuizen	1 305	73
	Oude Niedorp	1 107	69
	Nieuwe Niedorp	1 570	87
	Barsingerhorn	2 387	121
	Zuid Scharwoude	1 217	44
	Noord Scharwoude	932	45
	St. Pancras	507	22
	Broek op Langedijk	1 243	60
	Oudkarspel	1 401	77
	Heerhugowaard	3 007	160
	Oterleek	763	65
		89 398	3 663

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1884.	Getal kiezers.
Amsterdam	Amsterdam	366 660	5 076
	Nieuwendam	1 584	42
	Buiksloot	1 014	34
	Ouder-Amstel	2 682	130
	Nieuwer-Amstel	21 301	519
	Watergraafsmeer	1 805	34
		395 046	5 835
Haarlem	Haarlem	45 619	1 264
	Bloemendaal	4 080	126
	Velzen	6 078	148
	Beverwijk	3 883	136
	Wijk aan Zee en Duin	1 655	44
	Zandvoort	2 391	78
	Schoten	605	22
	Uitgeest	2 483	118
	Heemskerk	1 813	43
	Castricum	1 715	57
	Limmen	1 062	48
	Spaarndam	813	11
	Haarlemmerliede en Spaarnwoude	2 636	84
	Heemstede	3 572	112
	Bennebroek	859	26
	Hillegom	3 385	112
	Noordwijkerhout	1 572	59
	Noordwijk	3 973	129
		88 194	2 617
Zaandam	Zaandam	13 858	291
	Koog aan de Zaan	2 457	89
	Zaandijk	2 311	78
	Wormerveer	4 257	151
	Westzaan	2 306	77
	Assendelft	3 427	171
	Wormer	1 688	48
	Jisp	735	36
	Wijdewormer	696	60
	Oostzaan	2 602	54
	Landsmeer	1 697	57
	Graft	1 552	42
	Akersloot	1 627	98
	Schermerhorn	1 226	57
Zaandam (*Vervolg*)	Zuid- en Noord-Schermer	1 182	61
	Krommenie	2 614	89
		44 235	1 459
Haarlemmermeer	Haarlemmermeer	14 383	278
	Lisse	2 419	97
	Alkemade	4 206	164
	Ter Aar	2 223	71
	Sassenheim	1 305	55
	Nieuwveen	1 269	43
	Leimuiden	1 594	76
	Aalsmeer	4 189	96
	Rijnsaterwoude	580	25
	Nieuwkoop	2 750	124
	Aarlanderveen	2 887	142
	Sloten	6 678	205
		44 483	1 376
Leiden	Leiden	43 822	1 311
	Oegstgeest	3 129	100
	Rijnsburg	2 225	54
	Katwijk	6 543	112
	Valkenburg	530	22
	Warmond	1 406	63
	Voorhout	1 178	42
	Stompwijk	2 778	145
	Veur	1 057	49
	Leiderdorp	3 298	86
	Zegwaard	1 495	64
	Koudekerk	1 394	63
	Benthuizen	691	31
	Hazerswoude	3 250	153
	Zoeterwoude	4 237	183
	Voorschoten	2 262	99
	Wassenaar	3 287	128
	Zoetermeer	1 101	75
	Woubrugge	2 060	97
	Nootdorp	747	34
	Oudshoorn	2 325	120
		88 8 15	3 036

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1884.	Getal kiezers.
Gouda	Gouda	19 160	573
	Oudewater	2 563	105
	Hekendorp	671	36
	Lange Ruige Weide	563	47
	Bodegraven	3 460	206
	Papekop	352	24
	Woerden	4 392	190
	Rietveld	586	33
	Waarder	768	55
	Barwoutswaarder	806	33
	Boskoop	2 660	121
	Zwammerdam	1 619	80
	Hoenkoop	434	39
	Polsbroek	940	66
	Alphen	3 828	190
	Waddinxveen	4 302	176
	Moercapellen	612	20
	Zevenhuizen	2 277	104
	Berkel	1 605	95
	Bleiswijk	1 583	77
	Bergschenhoek	1 090	55
	Reeuwijk	2 830	142
	Moordrecht	2 189	91
	Nieuwerkerk a/d IJssel	2 392	73
	Capelle a/d IJssel	3 095	80
	Krimpen a/d IJssel	1 989	47
	Lekkerkerk	3 265	145
	Krimpen a/d Lek	2 010	72
	Ouderkerk a/d IJssel	2 696	84
	Berkenwoude	638	36
	Gouderak	1 695	57
	Schoonhoven	4 013	175
	Stolwijk	2 164	118
	Bergambacht	2 730	125
	Ammerstol	998	30
	Haastrecht	1 627	90
	Vlist	445	37
		89 047	3 727
Delft	Delft	27 241	641
	Hof van Delft	2 268	102
	Pijnakker	1 633	83
	Rijswijk	2 778	127
Delft (*Vervolg*)	Vrijenban	1 940	110
	Vlaardingen	10 962	269
	Vlaardinger Ambacht	1 160	79
	Kethel	1 283	67
	Voorburg	3 032	161
	Wateringen	1 913	80
	de Lier	974	36
	Schipluiden	1 016	72
	Naaldwijk	5 236	192
	Loosduinen	3 082	110
	's Gravesande	4 811	138
	Monster	4 433	143
	Maassluis	5 250	131
	Maasland	2 638	160
	Overschie	4 059	156
	Schiebroek	376	23
	Hillegersberg	3 604	122
		89 689	3 002
Rotterdam	Rotterdam	169 477	2 702
	Delfshaven	13 298	228
	Charlois	8 465	166
	Kralingen	12 641	341
	Schiedam	24 503	484
		228 384	3 921
Brielle	Brielle	4 595	162
	Rozenburg	2 014	46
	Vierpolders	781	24
	Oostvoorne	1 716	41
	Nieuwenhoorn	1 714	69
	Hellevoetsluis	4 242	80
	Nieuw-Helvoet	1 555	42
	Rockange	1 758	53
	Heenvliet	1 346	50
	Geervliet	1 146	44
	Zwartewaal	942	18
	Spijkenisse	1 900	41
	Hekelingen	968	24
	Zuidland	1 852	54
	Abbenbroek	737	26
	Oudenhoorn	848	26

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1884.	Getal kiezers.
Brielle (*Vervolg*)	Nieuw-Beijerland	1 543	41
	Oud-Beijerland	5 005	148
	Poortugaal	1 171	29
	Hoogvliet	1 107	26
	Rhoon	1 645	49
	Goudswaard	1 147	27
	Piershil	756	17
	Zuid-Beijerland	1 868	55
	Pernis	2 409	56
		44 765	1 248
's Gravenhage	's Gravenhage	134 552	2 718
Dordrecht	Dordrecht	29 214	736
	Dubbeldam	4 127	68
	Zwijndrecht	4 795	116
	Heerjansdam	1 527	42
	Hendrik-Ido-Ambacht	2 741	51
	IJsselmonde	3 068	70
	Barendrecht	3 021	81
	Ridderkerk	7 360	145
	Mijnsheerenland	1 677	42
	Heinenoord	1 948	44
	Westmaas	995	30
	's Gravendeel	3 790	85
	Puttershoek	1 997	58
	Maasdam	1 785	37
	Strijen	4 204	119
	Klaaswaal	1 612	54
	Numansdorp	3 237	97
	Papendrecht	2 877	77
	Wijngaarden	397	19
	Sliedrecht	9 505	233
		89 877	2 204
Gorinchem	Gorinchem	10 642	359
	Schelluinen	340	7
	Arkel	758	35
	Nieuwland	610	28
	Kedichem	837	46
	Giessen-Nieuwkerk	922	40
	Giessendam	3 342	132
Gorinchem (*Vervolg*)	Hardinxveld	4 679	96
	Ottoland	624	41
	Peursum	367	30
	Oud-Alblas	1 041	44
	Bleskensgraaf	981	58
	Streefkerk	1 782	74
	Molenaarsgraaf	502	28
	Brandwijk	795	57
	Nieuw Lekkerland	2 621	53
	Meerkerk	1 461	75
	Noordeloos	1 016	64
	Goudriaan	653	36
	Ameide	1 441	41
	Tienhoven	334	18
	Hoornaar	574	21
	Hoogblokland	748	29
	Leerdam	3 702	109
	Asperen	1 571	55
	Beesd	2 501	111
	Herwijnen	1 876	76
	Vuren	1 414	36
	Heukelum	1 484	36
	Schoonrewoerd	873	43
	Nieuwpoort	625	22
	Langerak	966	33
	Groot-Ammers	1 390	69
	Leerbroek	750	29
	Lexmond	1 660	73
	Hei- en Boeicop	590	28
	Vianen	3 763	111
	Hagestein	865	26
	Everdingen	1 114	31
	Alblasserdam	4 640	100
	Jaarsveld	1 449	29
	Willige Langerak	897	67
	Lopik	1 578	89
	Heesbeen, Eethen en Genderen	949	54
	Almkerk	3 024	120
	Werkendam	2 548	84
	Woudrichem	1 870	97
	de Werken en Sleeuwijk	2 438	70
	Giessen	458	20
	Rijswijk	503	20

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1884.	Getal kiezers.
Gorinchem . . (*Vervolg*)	Op- en Neer-Andel.	861	46
	Veen	939	29
	Wijk en Aalburg .	2 057	83
	Heusden.	1 982	123
	Oudheusden . . .	899	38
		89 306	3 349
Middelburg . .	Middelburg . . .	16 290	502
	Vlissingen	11 558	295
	Veere.	886	31
	Oostkapelle. . . .	1 011	40
	Domburg	922	52
	Vrouwenpolder . .	920	40
	Serooskerke . . .	1 248	53
	Aagtekerke . . .	567	32
	Grijpskerke . . .	738	45
	Westkapelle . . .	2 080	52
	St. Laurens . . .	555	31
	Meliskerke	560	40
	Zoutelande. . . .	614	33
	Biggekerke. . . .	669	47
	Oost- en West-Souburg	1 452	50
	Koudekerke . . .	1 771	93
	Ritthem.	602	27
	Nieuw- en St. Joosland	986	32
	Arnemuiden . . .	1 853	27
	IJzendijke	3 030	104
	Biervliet.	2 298	60
	Hoofdplaat. . . .	1 504	28
	Waterlandkerkje. .	769	23
	Sluis	2 631	81
	Aardenburg . . .	1 858	65
	St. Kruis	656	19
	Retranchement . .	855	19
	Zuidzande	1 122	45
	Cadzand.	1 212	38
	Nieuwvliet	714	18
	Groede	2 582	80
	Schoondijke . . .	1 832	60
	Oostburg	1 895	66
	Breskens	1 447	35
	Eede	1 244	9
Middelburg . (*Vervolg*)	Axel	3 171	125
	Zaamslag	2 870	87
	Neuzen	5 388	164
	Hoek.	1 903	46
	Sas van Gent. . .	1 339	26
	Overslag	486	7
	Philippine	767	9
	Westdorpe	1 767	32
	Zuiddorpe	950	21
		89 572	2 789
Goes	Goes	6 552	259
	's Heer Arendskerke.	2 909	75
	's Heer Abtskerke .	361	14
	Kattendijke . . .	1 064	16
	Wolphaartsdijk . .	2 062	66
	Baarland	714	22
	's Gravenpolder . .	898	31
	Ellewoutsdijk . . .	710	22
	Oudelande	678	21
	Hoedekenskerke . .	1 035	26
	Ovezande	889	29
	Heinkenszand. . .	1 627	60
	's Heerenhoek . . .	973	25
	Driewegen	592	13
	Nisse	651	23
	Borsselen	1 042	41
	Kapelle	1 873	53
	Wemeldinge . . .	1 756	44
	Kloetinge	1 217	38
	Yerseke	2 752	47
	Krabbendijke . . .	1 635	32
	Kruiningen . . .	2 814	80
	Schore	776	21
	Waarde.	777	16
	Rilland-Bath . . .	1 534	34
	Cortgene	1 072	34
	Wissekerke. . . .	3 123	85
	Colijnsplaat . . .	2 014	52
	Cats	632	19
	Tholen	2 758	92
	Oud-Vossemeer . .	1 894	63
	Poortvliet	1 647	55
	St. Maartensdijk . .	2 688	91

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1884.	Getal kiezers.
Goes . . . . (*Vervolg*)	Scherpenisse . . .	1 495	42
	St. Annaland . . .	2 262	55
	Stavenisse	1 521	37
	St. Philipsland . .	1 526	28
	Bruinisse	2 163	61
	Woensdrecht . . .	2 812	77
	Ossendrecht . . .	2 299	65
	Hontenisse	5 012	81
	Ossenisse	888	23
	Grauw en Langendam	1 990	29
	Hengstdijk	672	14
	Stoppeldijk	1 786	35
	St. Jansteen . . .	2 115	38
	Clinge	2 434	23
	Hulst	2 417	68
	Boschkapelle . . .	1 271	23
	Koewacht	2 170	25
		88 552	2 323
Zierikzee . . .	Zierikzee	7 043	255
	Haamstede	954	48
	Noordwelle	568	24
	Renesse	624	25
	Serooskerke . . .	345	11
	Burgh	602	22
	Elkerzee	526	18
	Ellemeet	517	20
	Brouwershaven . .	1 821	65
	Zonnemaire . . .	999	29
	Duivendijke . . .	621	30
	Kerkwerve	723	32
	Noordgouwe . . .	784	24
	Dreischor	1 171	49
	Oosterland	1 429	45
	Nieuwerkerk . . .	1 379	46
	Ouwerkerk	846	30
	Goedereede	1 042	33
	Ouddorp	2 575	56
	Stellendam	1 140	16
	Dirksland	2 176	71
	Melissant	1 349	34
	Middelharnis . . .	3 925	89
	Sommelsdijk . . .	2 669	84
Zierikzee . . (*Vervolg*)	Oude Tonge . . .	2 621	79
	Nieuwe Tonge . .	1 557	39
	Herkingen	670	13
	den Bommel . . .	1 452	46
	Ooltgensplaat . . .	2 527	58
	Stad aan 't Haringvliet	1 098	23
		45 753	1 414
Bergen op Zoom	Bergen op Zoom . .	11 323	482
	Huybergen	712	24
	Putte	1 099	16
	Nieuw-Vossemeer .	1 148	52
	Steenbergen en Kruisland . . .	6 790	303
	Halsteren	3 034	104
	Wouw	3 799	179
	Oud en Nieuw Gastel	3 899	140
	Standdaarbuiten . .	1 406	58
	Dinteloord en Prinsland	2 861	150
	Fijnaart en Heyningen	3 085	170
	Klundert	3 290	157
	Willemstad . . .	2 088	122
		44 534	1 957
Breda . . .	Breda	19 466	969
	Princenhage . . .	6 866	282
	Etten en Leur . .	5 875	258
	Hoeven	2 546	72
	Oudenbosch . . .	4 295	174
	Roosendaal en Nispen	9 734	483
	Rucphen en Vorenseinde	4 292	111
	Zundert	4 109	163
	Rijsbergen	1 515	65
	Baarle Nassau . .	2 199	77
	Chaam	1 367	57
	Gilze en Reijen . .	3 093	161
	Terheyden	3 254	157
	Teteringen	2 021	105
	Ginneken en Bavel .	4 616	221
	Oosterhout	10 536	469

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1884.	Getal kiezers.
Breda (*Vervolg.*)	Dongen	4 531	223
	Alphen	1 756	72
		92 071	4 119
Zevenbergen	Zevenbergen	6 625	313
	Made en Drimmelen	3 406	110
	Geertruidenberg	2 129	114
	Raamsdonk	4 637	222
	Waspik	3 010	129
	Hooge en Lage Zwaluwe	4 319	169
	Dussen, Munster en Muilkerk	2 716	113
	Meeuwen, Hill en Babiloniënbroek	752	55
	Baardwijk	1 613	63
	Waalwijk	4 236	182
	Nieuwkuik	1 377	50
	Drunen	2 916	76
	Drongelen, Haagoort, Gansoijen en Doeveren	466	24
	Capelle	2 304	122
	Besoijen	1 619	43
	Vrijhoeve Capelle	435	31
	's Gravenmoer	1 129	65
	Sprang	1 872	88
		45 561	1 969
Tilburg	Tilburg	30 904	945
	Goirle	1 936	55
	Hooge en Lage Mierde	1 316	27
	Diessen	868	33
	Hilvarenbeek	2 291	87
	Oirschot	4 205	158
	Moergestel	1 278	59
	Oisterwijk	2 810	113
	Haaren	1 645	75
	Liempde	1 439	56
	Boxtel	5 810	201
	Esch	496	22
	Helvoirt	1 668	56
	Reusel	1 083	11
Tilburg (*Vervolg*)	Oost-, West- en Middelbeers	1 032	31
	Bladel en Netersel	1 324	40
	Hoogeloon, Hapert en Casteren	1 459	32
	Duizel en Steensel	545	12
	St. Oedenrode	4 577	171
	Schijndel	5 373	182
	St. Michielsgestel	3 658	82
	Vlijmen	3 413	129
	Cromvoirt	504	18
	Loon op Zand	7 014	188
	Udenhout	2 320	97
	Berkel	1 231	62
		90 199	2 942
Eindhoven	Eindhoven	4 412	296
	Woensel	5 419	131
	Stratum	3 418	83
	Gestel en Blaarthem	2 544	69
	Strijp	1 848	48
	Zeelst	1 300	37
	Aalst	568	17
	Bergeyk	1 750	35
	Eersel	1 012	31
	Vessem, Wintelre en Knegsel	1 120	38
	Oerle	607	11
	Veldhoven en Mereveldhoven	1 348	35
	Riethoven	593	19
	Westerhoven	574	16
	Luyksgestel	847	21
	Borkel en Schaft	534	14
	Dommelen	345	15
	Valkenswaard	1 535	46
	Waalre	869	25
	Leende	1 441	38
	Budel	2 113	36
	Soerendonk, Sterksel en Gassel	954	9
	Maarheeze	614	13
	Heeze	1 809	33
	Asten	3 357	84
	Someren	2 949	61

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1884.	Getal kiezers.
Eindhoven . . (*Vervolg*)	Vlierden.	567	17
	Deurne en Lissel .	5 020	80
	Geldrop	2 533	68
	Mierlo	2 560	77
	Lierop	899	43
	Tongelre	1 107	59
	Zes gehuchten . .	1 026	35
	Nuenen, Gerwen en Nederwetten . .	2 606	99
	Helmond	8 097	242
	Stiphout	681	14
	Aarle-Rixtel . . .	1 486	58
	Lieshout	1 221	42
	Gemert	5 002	156
	Bakel en Milheeze .	1 831	53
	Boekel	2 246	74
	Beek en Donk . .	1 541	66
	Son en Breugel . .	1 615	73
	Best	2 145	129
	Nederweert. . . .	4 671	117
		90 734	2 743
Maastricht . .	Maastricht . . .	29 925	1 002
	St. Pieter	1 022	32
	Oud Vroenhoven. .	1 582	55
	Meerssen	3 730	100
	Berg en Terblijt. .	1 164	19
	Borgharen	625	7
	Bunde	950	17
	Houthem	906	25
	Itteren	486	16
	Ulestraten	801	24
	Hulsberg	1 312	43
	Valkenburg . . .	1 131	51
	Gronsveld	1 872	38
	Mesch	261	4
	Rijckholt	268	2
	St. Geertruid . . .	921	28
	Eysden	2 259	83
	Heer	1 554	36
	Amby	981	20
	Bemelen.	295	10
	Cadier en Keer . .	694	19
	Mheer	906	22
Maastricht . . (*Vervolg*)	Gulpen	2 673	90
	Oud Valkenburg. .	664	25
	Schin op Geulle . .	755	18
	Slenaken	572	9
	Wijlre	1 685	49
	Margraten	1 157	34
	Noorbeek	782	39
	Wittem	3 887	75
	Vaals.	4 656	89
	Simpelveld	1 888	29
	Bocholtz.	1 346	28
	Heerlen	5 561	167
	Klimmen	1 190	32
	Schaesberg. . . .	1 136	23
	Voerendaal. . . .	1 883	66
	Kerkrade	6 344	94
	Nieuwenhagen . .	1 168	15
		90 992	2 535
Roermond . .	Roermond	11 147	395
	Herten	1 059	25
	Vlodrop	983	14
	Posterholt	1 366	15
	St. Odiliënberg . .	997	17
	Melick en Herkenbosch	1 720	27
	Maasniel	2 129	35
	Sittard	5 537	195
	Broeksittard . . .	644	10
	Schinnen	2 038	55
	Munstergeleen . .	749	26
	Urmond.	1 177	21
	Amstenrade . . .	530	9
	Bingelrade	430	21
	Jabeek	400	13
	Oirbeek	1 036	30
	Susteren.	2 021	39
	Obbicht en Papenhoven.	771	29
	Grevenbicht . . .	1 121	23
	Born	1 664	35
	Nieuwstad	771	17
	Rimburg	256	7
	Ubach over Worms.	1 295	32

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1884.	Getal kiezers.	Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1884.	Getal kiezers.
Roermond . . (*Vervolg.*)	Eygelshoven . . .	474	9	Boxmeer. . . (*Vervolg*)	Vierlingsbeek . . .	1 342	82
	Beek	2 704	117		Oploo, St. Anthonis en Ledeacker . .	1 721	74
	Roosteren	879	21		Oeffelt	1 070	44
	Limbricht	1 379	42		Haps	878	32
	Geleen	2 405	56		Gassel	567	27
	Echt	4 858	99		Escharen	1 065	33
	Ohé en Laak . . .	520	12		Linde.	518	29
	Stevensweert . . .	1 033	30		Beers.	788	32
	Maasbracht. . . .	1 501	40		Cuyk en St. Agatha	2 529	92
	Montfort	816	11		Wanroy.	1 010	52
	Linne.	1 006	18		Bergen	4 775	115
	Thorn	1 587	45		Gennep	1 765	70
	Wessem.	986	31		Mook.	1 320	32
	Ittervoort	250	2		Groesbeek	4 740	85
	Neeritter	735	11		Heumen.	1 587	48
	Grathem.	1 099	27		Overasselt	1 737	65
	Heel en Panheel. .	955	20		Ottersum	2 130	46
	Beegden.	688	18		Arcen en Velden .	2 115	64
	Hunsel	1 066	32		Horst.	3 894	114
	Horn.	1 214	36		Grubbenvorst . . .	1 703	55
	Weert	7 787	207		Sevenum	2 082	49
	Stamproy	1 132	23		Broekhuizen . . .	868	34
	Haelen	895	16		Venray	5 647	183
	Nunhem.	245	5		Meerlo	1 628	56
	Buggenum	728	18		Wanssum	736	27
	Baexem	727	25		Venlo	9 826	321
	Hoensbroek . . .	1 239	23		Tegelen	2 915	54
	Schinveld	1 147	19		Belfeld	580	11
	Merkelbeek . . .	631	18		Neer	1 569	36
	Brunssum	1 210	16		Roggel	1 611	21
	Spaubeek	614	23		Beesel	1 950	50
	Stein	1 915	21		Kessel	1 472	35
	Elsloo	1 398	15		Meijel	1 451	20
	Nuth.	1 205	32		Helden	3 890	92
	Schimmert	1 333	41		Maasbree	5 243	135
	Wijnandsrade. . .	573	8		Heythuizen . . .	2 053	48
	Geulle	1 014	13		Swalmen	2 343	47
		89 789	2 290			89 716	2 677
Boxmeer . . .	Boxmeer	2 224	105	's Hertogenbosch.	's Hertogenbosch. .	25 720	914
	Beugen en Rijkevoort	1 609	65		Empel en Meerwijk.	542	17
	Sonnbeek	1 512	54		Engelen.	418	17
	Maasheesen Overloon	1 253	43		Vught	3 755	104

[113. 7.]

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1884.	Getal kiezers.	Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Bevolking op 31 December 1884.	Getal kiezers.
's Hertogenbosch (*Vervolg*)	Berlicum	2603	86	's Hertogenbosch (*Vervolg*)	Deursen en Dennenburg	409	20
	Erp	2435	70		Huisseling en Neerloon	592	41
	Veghel	5549	210		Schayk	1 545	59
	den Dungen . . .	1333	38		Grave	2 565	112
	Dinther	1602	60		Reek	886	43
	Heeswijk	1130	33		Velp	677	17
	Uden	5790	203		Mill en St. Hubert.	2 403	94
	Zeeland	1871	73		Dieden, Demen en Langel	541	18
	Nistelrode	2225	53		Herpen	1 629	44
	Rosmalen	3253	77		Heesch	2 137	63
	Oss	6301	208		Berghem	2 017	56
	Geffen	1340	39		Megen, Haren en Macharen . . .	1 734	68
	Nuland	1062	25		Oijen en Teeffelen .	777	38
	Lith	1271	64		Bokhoven	252	7
	Lithoijen	696	28		Hedikhuizen . . .	1 110	32
	Alem, Maren en Kessel	1261	41		Herpt	490	25
	Ravenstein	949	62			90 870	3 159

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

[113. 8.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens het 3de lid van art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37) de tabel, regelende de verdeeling des Rijks in kiesdistricten, moet worden herzien;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De tabel, bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37) en herzien bij de wetten van 28 December 1858 (*Staatsblad* n°. 122), van 22 April 1864 (*Staatsblad* n°. 34), van 6 Mei 1869 (*Staatsblad* n°. 76) en van 26 Januari 1878 (*Staatsblad* n°. 5) wordt gelezen als volgt:

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft	Tweede aftredende helft.
Groningen.	Groningen.	1	1	1
Zuidhorn.	Zuidhorn	1		
	Aduard			
	Ezinge			
	Leens			
	Ulrum			
	Oldehove			
	Grijpskerk			
	Oldekerk			
	Grootegast			
	Marum			
	Adorp			
	Noorddijk			
	Hoogkerk			
	Leek			
	Haren.			
Appingedam.	Appingedam	2	1	1
	Delfzijl			
	't Zandt			
	Bierum			
	Uithuizermeeden			
	Uithuizen			
	Usquert			
	Warffum			
	Kloosterburen			
	Eenrum			
	Baflo			
	Winsum			
	Bedum			
	Stedum			
	Middelstum			
	Kantens			
	Loppersum			
	Ten Boer			
	Termunten			
	Nieuwe Schans			
	Beerta			
	Nieuwolda			
	Midwolda			
	Finsterwolde			
	Slochteren			
	Noordbroek			
	Zuidbroek.			
Winschoten.	Winschoten	2	1	1
	Scheemda			
	Sappemeer			
	Hoogezand			
	Muntendam			
	Meeden			
	Zuidlaren			
	Anlo			
	Gieten			
	Onstwedde			
	Vlagtwedde			
	Wedde			
	Oude Pekela			
	Nieuwe Pekela			
	Bellingwolde			
	Veendam			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Winschoten. (*Vervolg.*)	Wildervank			
	Gasselte.			
Assen.	Assen	2	1	1
	Vries			
	Smilde			
	Diever			
	Beilen			
	Dwingelo			
	Ruinen			
	Hoogeveen			
	Westerbork			
	Zweelo			
	Sleen			
	Oosterhesselen			
	Dalen			
	Schoonebeek			
	Coevorden			
	Emmen			
	Odoorn			
	Rolde			
	Borger			
	Roden			
	Peize			
	Norg			
	Eelde.			
Leeuwarden.	Leeuwarden	2	1	1
	Leeuwarderadeel			
	Menaldumadeel			
	Franeker			
	Franekeradeel			
	Harlingen			
	Barradeel			
	Baarderadeel			
	Idaarderadeel.			
Sneek.	Sneek	3	2	1
	Wijmbritseradeel			
	IJlst			
	Sloten			
	Gaasterland			
	Workum			
	Hindeloopen			
	Stavoren			
	Hemelumer Oldephaert			
Sneek. (*Vervolg*)	Haskerland			
	Rauwerderhem			
	Hennaarderadeel			
	Schoterland			
	Aengwirden			
	Utingeradeel			
	Doniawerstal			
	Lemsterland			
	Ooststellingwerf			
	Opsterland			
	Bolsward			
	Wonseradeel.			
Dokkum.	Dokkum	2	1	1
	't Bildt			
	Ferwerderadeel			
	Westdongeradeel			
	Oostdongeradeel			
	Dantumadeel			
	Kollumerland			
	Ameland			
	Schiermonnikoog			
	Achtkarspelen			
	Tietjerksteradeel			
	Smallingerland.			
Steenwijk.	Steenwijk	1		1
	Steenwijkerwold			
	Oldemarkt			
	Kuinre			
	Blankenham			
	Blokzijl			
	Stad-Vollenhove			
	Ambt-Vollenhove			
	Giethoorn			
	Wanneperveen			
	Zwartsluis			
	Staphorst			
	Hasselt			
	Genemuiden			
	Nieuwleusen			
	Grafhorst			
	IJsselmuiden.			
Meppel.	Meppel	1	1	
	Nijeveen			

Herziening von de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Meppel. (*Vervolg.*)	Havelte			
	Vledder			
	Ruinerwold			
	Zuidwolde			
	de Wijk			
	Weststellingwerf			
	Avereest.			
Zwolle.	Zwolle	2	1	1
	Ambt-Ommen			
	Stad-Ommen			
	Stad-Hardenberg			
	Ambt-Hardenberg			
	Dalfsen			
	Zwollerkerspel			
	Kampen			
	Gramsbergen			
	Wilsum			
	Kamperveen			
	Zalk en Veecaten			
	Oldebroek			
	Doornspijk			
	Elburg			
	Heino			
	Hattem.			
Almelo.	Stad-Almelo	2	1	1
	Vriezenveen			
	den Ham			
	Wierden			
	Ambt-Almelo			
	Tubbergen			
	Ootmarsum			
	Denekamp			
	Weerselo			
	Oldenzaal			
	Losser			
	Borne			
	Hengelo			
	Enschedé			
	Lonneker			
	Haaksbergen			
	Diepenheim.			
Deventer.	Deventer	2	1	1
	Diepenveen			
Deventer. (*Vervolg.*)	Bathmen			
	Holten			
	Markelo			
	Goor			
	Stad-Delden			
	Ambt-Delden			
	Rijssen			
	Hellendoorn			
	Raalte			
	Wijhe			
	Olst			
	Gorssel			
	Voorst			
	Epe			
	Heerde.			
Zutphen.	Zutphen	2	1	1
	Vorden			
	Groenlo			
	Winterswijk			
	Aalten			
	Lichtenvoorde			
	Wisch			
	Borculo			
	Laren			
	Lochem			
	Neede			
	Warnsveld			
	Stad Doetinchem			
	Ambt-Doetinchem			
	Zelhem			
	Hengelo			
	Hummelo			
	Steenderen			
	Ruurlo			
	Eibergen.			
Arnhem.	Arnhem	2	1	1
	Renkum			
	Doorwerth			
	Huissen			
	Westervoort			
	Brummen			
	Doesburg			
	Rheden			
	Rozendaal			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Arnhem (*Vervolg.*)	Elst			
	Duiven.			
Nijmegen.	Nijmegen	2	1	1
	Millingen			
	Ubbergen			
	Wijchen			
	Ewijk			
	Balgoy			
	Beuningen			
	Horssen			
	Bergharen			
	Batenburg			
	Bemmel			
	Gent			
	Valburg			
	Pannerden			
	Herwen en Aerdt			
	Zevenaar			
	Dinxperlo			
	Angerlo			
	Didam			
	Wehl			
	Bergh			
	Gendringen.			
Tiel.	Tiel	2	1	1
	Wadenoijen			
	Ophemert			
	Varik			
	Est en Opijnen			
	Waardenburg			
	Haaften			
	Geldermalsen			
	Deil			
	Beusichem			
	Culemborg			
	Buren			
	Buurmalsen			
	Zoelen			
	IJzendoorn			
	Echteld			
	Dodewaard			
	Kesteren			
	Lienden			
	Maurik			
Tiel. (*Vervolg.*)	Zaltbommel			
	Ammerzoden			
	Brakel			
	Zuilichem			
	Poederoijen			
	Nederhemert			
	Wamel			
	Dreumel			
	Druten			
	Appeltern			
	Heteren			
	Hemmen.			
	Hedel			
	Kerkwijk			
	Gameren			
	Hurwenen			
	Driel			
	Rossum			
	Heerewaarden.			
Amersfoort.	Amersfoort	2	1	1
	Leusden			
	Soest			
	Baarn			
	Eemnes			
	Stoutenburg			
	Hoogland			
	Scherpenzeel			
	Maarn			
	Renswoude			
	Veenendaal			
	Ede			
	Barneveld			
	Woudenberg			
	Wijk bij Duurstede			
	Cothen			
	Langbroek			
	Leersum			
	Amerongen			
	Rhenen			
	Wageningen			
	Doorn			
	Driebergen			
	Rijsenburg			
	Werkhoven			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Amersfoort. (*Vervolg.*)	Odijk			
	Bunschoten			
	Houten			
	Schalkwijk			
	Tul en 't Waal.			
Apeldoorn.	Apeldoorn	1		1
	Harderwijk			
	Ermelo			
	Putten			
	Nijkerk			
	Hoevelaken.			
Utrecht.	Utrecht	2	1	1
	de Bildt			
	Zeist			
	Maartensdijk			
	Oudenrijn			
	Bunnik.			
Hilversum.	Hilversum			
	Laren			
	Blaricum			
	Huizen			
	Naarden			
	Bussum			
	Muiden			
	Weesp			
	Weesperkarspel			
	Diemen			
	Nederhorst den Berg			
	Ankeveen			
	's Graveland			
	Kortenhoef			
	Abcoude-Proostdij			
	Abcoude-Baambrugge			
	Nigtevecht			
	Loosdrecht			
	Vreeland.			
Breukelen.	Breukelen-Nijenrode	1		1
	Breukelen-St. Pieters			
	Ruwiel			
	Vinkeveen			
	Tienhoven			
	Achttienhoven			
	Westbroek			
Breukelen. (*Vervolg.*)	Kamerik			
	Kockengen			
	Maarssen			
	Maarsseveen			
	Zuilen			
	Laagnieuwkoop			
	Haarzuilens			
	Vleuten			
	Harmelen			
	Mijdrecht			
	Wilnis			
	Benschop			
	Uithoorn			
	Jutphaas			
	Vreeswijk			
	Loenen			
	Loenersloot			
	Zevenhoven			
	IJsselstein			
	Zegveld			
	Linschoten			
	Veldhuizen			
	Willeskop			
	Montfoort			
	Snelrewaard.			
Hoorn.	Hoorn	2	1	1
	Berkhout			
	Avenhorn			
	Enkhuizen			
	Urk			
	Grootebroek			
	Bovenkarspel			
	Medemblik			
	Hoogkarspel			
	Wervershoof			
	Blokker			
	Andijk			
	Zwaag			
	Westwoud			
	Wijdenes			
	Schellinkhout			
	Venhuizen			
	Midwoud			
	Sijbekarspel			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Hoorn. (*Vervolg.*)	Abbekerk			
	Twisk			
	Opperdoes			
	Beemster			
	Hoogwoud			
	Winkel			
	Spanbroek			
	Opmeer			
	Wagnum			
	Nibbixwoud			
	Obdam			
	Hensbroek			
	Oosthuizen			
	Beets			
	Oudendijk			
	Middelie			
	Kwadijk			
	Warder			
	Edam			
	Purmerend			
	Monnikendam			
	Marken			
	Broek in Waterland			
	Ilpendam			
	Katswoude			
	Ransdorp			
	de Rijp			
	Ursem			
Alkmaar.	Alkmaar	2	1	1
	Texel			
	Vlieland			
	Terschelling			
	Wieringerwaard			
	Wieringen.			
	den Helder			
	de Zijpe			
	Anna Paulowna			
	Schagen			
	Callantsoog			
	Bergen			
	Schoorl			
	Petten			
	Koedijk			
	Oudorp			
Alkmaar. (*Vervolg.*)	Heilo			
	Egmond aan Zee			
	Egmond-binnen			
	Harenkarspel			
	St. Maarten			
	Warmenhuizen.			
	Oude Niedorp			
	Nieuwe Niedorp			
	Barsingerhorn			
	Zuid-Scharwoude			
	Noord-Scharwoude			
	St. Pancras			
	Broek op Langedijk			
	Oudkarspel			
	Heerhugowaard			
	Oterleek.			
Amsterdam.	Amsterdam	9	5	4
	Nieuwendam			
	Buiksloot			
	Ouder-Amstel.			
	Nieuwer-Amstel			
	Watergraafsmeer.			
Haarlem.	Haarlem	2	1	1
	Bloemendaal			
	Velzen.			
	Beverwijk			
	Wijk aan Zee en Duin			
	Zandvoort			
	Schoten			
	Uitgeest			
	Heemskerk			
	Castricum			
	Limmen			
	Spaarndam			
	Haarlemmerliede en Spaarnwoude			
	Heemstede			
	Bennebroek			
	Hillegom			
	Noordwijkerhout			
	Noordwijk.			
Zaandam.	Zaandam	1		1
	Koog aan de Zaan			
	Zaandijk			

Herziening von de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Zaandam. (*Vervolg.*)	Wormerveer			
	Westzaan			
	Assendelft			
	Wormer			
	Jisp			
	Wijdewormer			
	Oostzaan			
	Landsmeer			
	Graft			
	Akersloot			
	Schermerhorn			
	Zuid- en Noordschermer			
	Krommenie.			
Haarlemmermeer.	Haarlemmermeer	1		1
	Lisse			
	Alkemade			
	Ter Aar			
	Sassenheim			
	Nieuwveen			
	Leimuiden			
	Aalsmeer			
	Rijnsaterwoude			
	Nieuwkoop			
	Aarlanderveen			
	Sloten.			
Leiden.	Leiden	2	1	1
	Oegstgeest			
	Rijnsburg			
	Katwijk			
	Valkenburg			
	Warmond			
	Voorhout			
	Stompwijk			
	Veur			
	Leiderdorp			
	Zegwaard			
	Koudekerk			
	Benthuizen			
	Hazerswoude			
	Zoeterwoude			
	Voorschoten			
	Wassenaar			
	Zoetermeer			

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Leiden. (*Vervolg.*)	Woubrugge			
	Nootdorp			
	Oudshoorn.			
Gouda.	Gouda	2	1	1
	Oudewater			
	Hekendorp			
	Lange-Ruige-Weide			
	Bodegraven			
	Papekop			
	Woerden			
	Rietveld			
	Waarder			
	Barwoutswaarder			
	Boskoop			
	Zwammerdam			
	Hoenkoop			
	Polsbroek			
	Alphen			
	Waddinxveen			
	Moercapelle			
	Zevenhuizen			
	Berkel			
	Bleiswijk			
	Bergschenhoek			
	Reeuwijk			
	Moordrecht			
	Nieuwerkerk a/d IJssel			
	Capelle a/d IJssel			
	Krimpen a/d IJssel			
	Lekkerkerk			
	Krimpen a/d Lek			
	Oudekerk a/d IJssel			
	Berkenwoude			
	Gouderak			
	Schoonhoven			
	Stolwijk			
	Bergambacht			
	Ammerstol			
	Haastrecht			
	Vlist			
Delft.	Delft	2	1	1
	Hof van Delft			
	Pijnacker			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Delft. (*Vervolg.*)	Rijswijk			
	Vrijenban			
	Vlaardingen			
	Vlaardinger-Ambacht			
	Kethel			
	Voorburg			
	Wateringen			
	de Lier			
	Schipluiden			
	Naaldwijk			
	Loosduinen			
	's Gravesande			
	Monster			
	Maassluis			
	Maasland			
	Overschie			
	Schiebroek			
	Hillegersberg.			
Rotterdam.	Rotterdam	5	3	2
	Delfshaven			
	Charlois			
	Kralingen			
	Schiedam.			
Brielle.	Brielle	1		1
	Rozenburg			
	Vierpolders			
	Oostvoorne			
	Nieuwenhoorn			
	Hellevoetsluis			
	Nieuw-Helvoet			
	Rockanje			
	Heenvliet			
	Geervliet			
	Zwartewaal			
	Spijkenisse			
	Hekelingen			
	Zuidland			
	Abbenbroek			
	Oudenhoorn			
	Nieuw-Beijerland			
	Oud-Beijerland			
	Poortugaal			
	Hoogvliet			
	Rhoon			
Brielle. (*Vervolg.*)	Goudswaard			
	Piershil			
	Zuid-Beijerland			
	Pernis.			
's Gravenhage.	's Gravenhage.	3	1	2
Dordrecht.	Dordrecht	2	1	1
	Dubbeldam			
	Zwijndrecht			
	Heerjansdam			
	Hendrik-Ido-Ambacht			
	IJsselmonde			
	Barendrecht			
	Ridderkerk			
	Mijnsheerenland			
	Heinenoord			
	Westmaas			
	's Gravendeel			
	Puttershoek			
	Maasdam			
	Strijen			
	Klaaswaal			
	Numansdorp			
	Papendrecht			
	Wijngaarden			
	Sliedrecht.			
Gorinchem.	Gorinchem	2	1	1
	Schelluinen			
	Arkel			
	Nieuwland			
	Kedichem			
	Giessen-Nieuwkerk			
	Giessendam			
	Hardinxveld			
	Ottoland			
	Peursum			
	Oud-Alblas			
	Bleskensgraaf			
	Streefkerk			
	Molenaarsgraaf			
	Brandwijk			
	Nieuw-Lekkerland			
	Meerkerk			
	Noordeloos			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Gorinchem. (*Vervolg.*)	Goudriaan			
	Ameide			
	Tienhoven			
	Hoornaar			
	Hoogblokland			
	Leerdam			
	Asperen			
	Beesd			
	Herwijnen			
	Vuren			
	Heukelum			
	Schoonrewoerd			
	Nieuwpoort			
	Langerak			
	Groot-Ammers			
	Leerbroek			
	Lexmond			
	Hei- en Boeicop			
	Vianen			
	Hagestein			
	Everdingen			
	Alblasserdam			
	Jaarsveld			
	Willige Langerak			
	Lopik			
	Heesbeen, Eethen en Genderen			
	Almkerk			
	Werkendam			
	Woudrichem			
	de Werken en Sleeuwijk			
	Giessen			
	Rijswijk			
	Op- en Neer-Andel			
	Veen			
	Wijk en Aalburg			
	Heusden			
	Oudheusden			
Middelburg.	Middelburg	2	1	1
	Vlissingen			
	Veere			
	Oostkapelle			
	Domburg			
	Vrouwenpolder			
Middelburg. (*Vervolg.*)	Serooskerke			
	Aagtekerke			
	Grijpskerke			
	Westkapelle			
	St. Laurens			
	Meliskerke			
	Zoutelande			
	Biggekerke			
	Oost- en West-Souburg			
	Koudekerke			
	Ritthem			
	Nieuw- en St. Joosland			
	Arnemuiden			
	IJzendijke			
	Biervliet			
	Hoofdplaat			
	Waterlandkerkje			
	Sluis			
	Aardenburg			
	St. Kruis			
	Retranchement			
	Zuidzande			
	Cadzand			
	Nieuwvliet			
	Groede			
	Schoondijke			
	Oostburg			
	Breskens			
	Eede			
	Axel			
	Zaamslag			
	Neuzen			
	Hoek			
	Sas van Gent			
	Overslag			
	Philippine			
	Westdorpe			
	Zuiddorpe.			
Goes.	Goes	2	1	1
	's Heer-Arendskerke			
	's Heer-Abtskerke			
	Kattendijke			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Goes. (*Vervolg.*)	Wolphaartsdijk			
	Baarland			
	's Gravenpolder			
	Ellewoutsdijk			
	Oudelande			
	Hoedekenskerke			
	Ovezande			
	Heinkenszand			
	's Heerenhoek			
	Driewegen			
	Nisse			
	Borsselen			
	Kapelle			
	Wemeldinge			
	Kloetinge			
	Yerseke			
	Krabbendijke			
	Kruiningen			
	Schore			
	Waarde			
	Rilland Bath			
	Kortgene			
	Wissekerke			
	Colijnsplaat			
	Kats			
	Tholen			
	Oud-Vossemeer			
	Poortvliet			
	St. Maartensdijk			
	Scherpenisse			
	St. Annaland			
	Stavenisse			
	St. Philipsland			
	Bruinisse			
	Woensdrecht			
	Ossendrecht			
	Hontenisse			
	Ossenisse			
	Graauw en Langendam			
	Hengstdijk			
	Stoppeldijk			
	St. Janssteen			
	Clinge			
	Hulst			
Goes. (*Vervolg.*)	Bosch-Capelle			
	Koewacht.			
Zierikzee.	Zierikzee	1	1	
	Haamstede			
	Noordwelle			
	Renesse			
	Serooskerke			
	Burgh			
	Elkerzee			
	Ellemeet			
	Brouwershaven			
	Zonnemaire			
	Duivendijke			
	Kerkwerve			
	Noordgouwe			
	Dreischor			
	Oosterland			
	Nieuwerkerk			
	Ouwerkerk			
	Goedereede			
	Ouddorp			
	Stellendam			
	Dirksland			
	Melissant			
	Middelharnis			
	Sommelsdijk			
	Oude Tonge			
	Nieuwe Tonge			
	Herkingen			
	den Bommel			
	Ooltgensplaat			
	Stad aan 't Haringvliet.			
Bergen op Zoom.	Bergen op Zoom	1	1	
	Huybergen			
	Putte			
	Nieuw-Vossemeer			
	Steenbergen en Kruisland			
	Halsteren			
	Wouw			
	Oud- en Nieuw-Gastel			
	Standdaarbuiten			
	Dinteloord en Prinsland			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Bergen op Zoom. (*Vervolg.*)	Fijnaart en Heiningen			
	Klundert			
	Willemstad.			
Breda.	Breda	2	1	1
	Princenhage			
	Etten en Leur			
	Hoeven			
	Oudenbosch			
	Roosendaal en Nispen			
	Rucphen en Vorenseinde			
	Zundert			
	Rijsbergen			
	Baarle-Nassau			
	Chaam			
	Gilze en Reijen			
	Terheyden			
	Teteringen			
	Ginneken en Bavel			
	Oosterhout			
	Dongen			
	Alphen.			
Zevenbergen.	Zevenbergen	1	1	
	Made en Drimmelen			
	Geertruidenberg			
	Raamsdonk			
	Waspik			
	Hooge- en Lage-Zwaluwe			
	Dussen, Munster en Muilkerk			
	Meeuwen, Hill en Babiloniënbroek			
	Baardwijk			
	Waalwijk			
	Nieuwkuik			
	Drunen			
	Drongelen, Haagoort, Gansoijen en Doeveren			
	Capelle			
	Besoijen			
	Vrijhoeve-Capelle			
	's Gravenmoer			
	Sprang.			

Roofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
Tilburg.	Tilburg	2	1	1
	Goirle			
	Hooge en Lage Mierde			
	Diessen			
	Hilvarenbeek			
	Oirschot			
	Moergestel			
	Oisterwijk			
	Haaren			
	Liempde			
	Boxtel			
	Esch			
	Helvoirt			
	Reusel			
	Oost-, West- en Middelbeers			
	Bladel en Nedersel			
	Hoogeloon, Hapert en Casteren			
	Duizel en Steensel			
	St. Oedenrode			
	Schijndel			
	St. Michielsgestel			
	Vlijmen			
	Cromvoirt			
	Loon op Zand			
	Udenhout			
	Berkel.			
Eindhoven.	Eindhoven	2	1	1
	Woensel			
	Stratum			
	Gestel en Blaarthem			
	Strijp			
	Zeelst			
	Aalst			
	Bergeyk			
	Eersel			
	Vessem, Wintelre en Knegsel			
	Oerle			
	Veldhoven en Mereveldhoven			
	Riethoven			
	Westerhoven			
	Luyksgestel			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredend helft.
EINDHOVEN. (*Vervolg.*)	Borkel en Schaft			
	Dommelen			
	Valkenswaard			
	Waalre			
	Leende			
	Budel			
	Soerendonk, Sterksel en Gassel			
	Maarheeze			
	Heeze			
	Asten			
	Someren			
	Vlierden			
	Deurne en Liessel			
	Geldrop			
	Mierlo			
	Lierop			
	Tongelre			
	Zes Gehuchten			
	Nuenen, Gerwen en Nederwetten			
	Helmond			
	Stiphout			
	Aarle-Rixtel			
	Lieshout			
	Gemert			
	Bakel en Milheeze			
	Boekel			
	Beek en Donk			
	Son en Breugel			
	Best			
	Nederweert.			
MAASTRICHT.	Maastricht	2	1	1
	St. Pieter			
	Oud-Vroenhoven			
	Meerssen			
	Berg en Terblijt			
	Borgharen			
	Bunde			
	Houthem			
	Itteren			
	Ulestraten			
	Hulsberg			
	Valkenburg			
	Gronsveld			

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
MAASTRICHT. (*Vervolg.*)	Mesch			
	Rijckholt			
	St. Geertruid			
	Eysden			
	Heer			
	Amby			
	Bemelen			
	Cadier en Keer			
	Mheer			
	Gulpen			
	Oud-Valkenburg			
	Schin op Geulle			
	Slenaken			
	Wijlre			
	Margraten			
	Noorbeek			
	Wittem			
	Vaals			
	Simpelveld			
	Bocholtz			
	Heerlen			
	Klimmen			
	Schaesberg			
	Voerendaal			
	Kerkrade			
	Nieuwenhagen.			
ROERMOND.	Roermond	2	1	1
	Herten			
	Vlodrop			
	Posterholt			
	St. Odiliënberg			
	Melick en Herkenbosch			
	Maasniel			
	Sittard			
	Broeksittard			
	Schinnen			
	Munstergeleen			
	Urmond			
	Amstenrade			
	Bingelrade			
	Jabeek			
	Oirsbeek			
	Susteren			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofdkiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
ROERMOND. *(Vervolg.)*	Obbicht en Papenhoven			
	Grevenbicht			
	Born			
	Nieuwstad			
	Rimburg			
	Ubach over Worms			
	Eygelshoven			
	Beek			
	Roosteren			
	Limbricht			
	Geleen			
	Echt			
	Ohé en Laak			
	Stevensweert			
	Maasbracht			
	Montfort			
	Linne			
	Thorn			
	Wessem			
	Ittervoort			
	Neeritter			
	Grathem			
	Heel en Panheel			
	Beegden			
	Hunsel			
	Horn			
	Weert			
	Stramproy			
	Haelen			
	Nunhem			
	Buggenum			
	Baexem			
	Hoensbroek			
	Schinveld			
	Merkelbeek			
	Brunssum			
	Spaubeek			
	Stein			
	Elsloo			
	Nuth			
	Schimmert			
	Wijnandsrade			
	Geulle.			
BOXMEER.	Boxmeer	2	1	1
	Beugen en Rijkevoort			
	Sambeek			
	Maashees en Overloon			
	Vierlingsbeek			
	Oploo, St. Anthonis en Ledeacker			
	Oeffelt			
	Haps			
	Gassel			
	Escharen			
	Linde			
	Beers			
	Cuyk en St. Agatha			
	Wanroy			
	Bergen			
	Gennep			
	Mook			
	Groesbeek			
	Heumen			
	Overasselt			
	Ottersum			
	Arcen en Velden			
	Horst			
	Grubbenvorst			
	Sevenum			
	Broekhuizen			
	Venray			
	Meerlo			
	Wanssum			
	Venlo			
	Tegelen			
	Belfeld			
	Neer			
	Roggel			
	Beesel			
	Kessel			
	Meijel			
	Helden			
	Maasbree			
	Heythuizen			
	Swalmen.			
'S HERTOGENBOSCH.	's Hertogenbosch	2	1	1
	Empel en Meerwijk			

Herziening van de tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37). (Kieswet.)

Hoofd-kiesdistricten.	Gemeenten van het hoofdkiesdistrict.	Getal der te kiezen leden.	Eerste aftredende helft.	Tweede aftredende helft.
's HERTOGEN-BOSCH. *(Vervolg.)*	Engelen			
	Vught			
	Berlicum			
	Erp			
	Veghel			
	Den Dungen			
	Dinther			
	Heeswijk			
	Uden			
	Zeeland			
	Nistelrode			
	Rosmalen			
	Oss			
	Geffen			
	Nuland			
	Lith			
	Lithoyen			
	Alem, Maren en Kessel			
	Ravenstein			
	Deursen en Dennenburg			
	Huisseling en Neerloon			
	Schayk			
	Grave			
	Reek			
	Velp			
	Mill en St. Hubert			
's HERTOGEN-BOSCH. *(Vervolg.)*	Dieden, Demen en Langel			
	Herpen			
	Heesch			
	Berghem			
	Megen, Haren en Macharen,			
	Oijen en Teeffelen			
	Bokhoven			
	Hedikhuizen			
	Herpt.	95		

Artikel 2.

De verkiezing van nieuwe leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, die volgens deze tabel moet plaats hebben in de districten Meppel, Apeldoorn, Breukelen, Zaandam, Amsterdam, Rotterdam, 's Gravenhage en Bergen op Zoom, geschiedt binnen dertig dagen na de afkondiging dezer wet op een door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken te bepalen dag.

Artikel 3.

Het overgaan van gemeenten tot een ander kiesdistrict brengt geene verandering in de som, die men, om tot het kiezen van leden der Tweede Kamer bevoegd te zijn, in die gemeenten in de directe belastingen moet betalen.

Artikel 4.

Deze wet is verbindend met den dag harer afkondiging.

De Minister van Staat,

Minister van

Binnenlandsche Zaken,

[114. 1.]

De ondergeteekende heeft de eer de volgende motie voor te stellen :

De Kamer, van oordeel dat de werking van de wet op de zeevisscherijen van 21 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 76), gewijzigd door de wet van 7 October 1884 (*Staatsblad* n°. 211), aanleiding geeft om eene spoedige herziening van de wet in overweging te nemen, gaat over tot de orde van den dag.

24 Maart 1885.

REEKERS.

[115.]

ZEVEN OPGAVEN betreffende den verkoop en de ruiling van domeinen, den afkoop van domaniale tienden enz. over 1884.

Niet gedrukt.

[116. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet, houdende bepalingen ter bevordering van de verdeeling van markgronden.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 25sten Maart 1885.

WILLEM.

[116. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is nadere bepalingen vast te stellen ter bevordering van de verdeeling van markgronden;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

§ 1. *Inleidende bepalingen.*

Artikel 1.

Onder markgronden verstaat deze wet gronden, die van oudsher in gemeenschap bezeten worden door eenig genootschap onder de namen van marken, maalschappen, holtingen, meenscharen, meenten, buurten, buurtschappen of andere soortgelijke namen.

Artikel 2.

Onder marken verstaat deze wet de genootschappen en onder markgenooten de leden van een der genootschappen in artikel 1 omschreven.

§ 2. *Van de vordering tot verdeeling.*

Artikel 3.

Ieder markgenoot is gerechtigd de verdeeling van de markgronden te vorderen.

Artikel 4.

Niemand is in eene vordering tot verdeeling van markgronden ontvankelijk, tenzij hij vooraf het bestuur der mark vruchteloos tot vrijwillige verdeeling gerechtelijk heeft aangemaand.

De aanmaning wordt geacht vruchteloos te zijn gedaan:

1°. wanneer niet binnen veertien weken daarna aan hem, van wien zij uitging, een besluit der markgenooten tot vrijwillige verdeeling is beteekend;

2°. wanneer het besluit tot vrijwillige verdeeling niet binnen twee jaren nadat het genomen werd, is ten uitvoer gelegd door overschrijving der akte van scheiding en deeling in de openbare registers.

Artikel 5.

aanmaning geschiedt aan den persoon of ter woonplaats van ieder der bestuurders van de mark.

Zij wordt bovendien aangeplakt ter plaatse van de gewone afkondigingen in de gemeente of gemeenten, waar de markgronden gelegen zijn.

Artikel 6.

Binnen ééne maand na die aanmaning roept het bestuur de markgenooten op ter bijwoning van eene binnen twee maanden te houden vergadering, om over het verdeelen der markgronden te beslissen, alles op de bij de mark gebruikelijke wijze.

Waar die wijze niet bij reglement is voorgeschreven of door gewoonte bepaald, beslist de meerderheid der ter vergadering tegenwoordige markgenooten over de vordering tot verdeeling.

De leden van het bestuur der mark zijn aansprakelijk voor de gevolgen door het verzuim dezer oproeping veroorzaakt.

De bepalingen van de artikelen 19, 20, 21 en 29 zijn ook bij vrijwillige verdeeling van toepassing, met dien verstande echter dat het bestuur der mark in de plaats treedt van de in die artikels genoemde commissie en de landmeter door het bestuur wordt benoemd.

§ 3. *Van het geding tot verdeeling.*

Artikel 7.

Van de vordering tot verdeeling wordt in eersten aanleg kennis genomen door de arrondissements-rechtbank, onder wier gebied de markgronden of het voornaamste deel daarvan, naar de belastbare opbrengst berekend, zijn gelegen.

De vordering wordt als summiere zaak behandeld.

Indien de ontvankelijkheid der vordering wordt betwist met de bewering, dat de gronden, waarvan de verdeeling wordt gevorderd, geen markgronden zouden zijn, wordt over dit geschilpunt het openbaar ministerie gehoord.

Artikel 8.

De vordering wordt aanhangig gemaakt door dagvaarding van het bestuur.

Deze dagvaarding geschiedt en wordt aangeplakt overeenkomstig hetgeen in artikel 5 ten opzichte van de aanmaning is bepaald.

Alle andere gerechtelijke exploten voor de mark bestemd, geschieden op gelijke wijze, doch daarvan wordt geene aanplakking vereischt.

Artikel 9.

Bij het vonnis waarbij de verdeeling der markgronden wordt gelast, benoemt de rechtbank een rechter-commissaris, door wien, na verhoor of behoorlijke oproeping van het markbestuur, eene commissie van drie of vijf personen, bij voorkeur uit de markgenooten, en een landmeter worden benoemd.

Artikel 10.

De termijn van hooger beroep van elk vonnis in de procedure tot verdeeling van markgronden is van ééne maand, te rekenen van den dag der uitspraak.

Zoodra het vonnis of arrest, waarbij de verdeeling van markgronden is gelast, in kracht van gewijsde is gegaan, wordt het door den rechter-commissaris openbaar gemaakt door aanplakking ter plaatse in artikel 5 omschreven en door aankondiging bij uittreksel in een of meer door hem aan te wijzen nieuwsbladen.

§ 4. *Van de gerechtelijke verdeeling.*

Artikel 11.

De rechter-commissaris bepaalt tijd en plaats der bijeenkomst, waarop allen die, hetzij als markgenooten, hetzij wegens de uitoefening van eenig zakelijk recht, hetzij wegens eene huurovereenkomst, bij de verdeeling belang hebben, voor hem kunnen verschijnen, persoonlijk of bij schriftelijk daartoe gemachtigden.

Hij doet zijne beschikking aanplakken op de wijze in art. 5 omschreven.

Artikel 12.

Op den bepaalden tijd wordt de bijeenkomst gehouden onder voorzitterschap van den rechter-commissaris, bijgestaan door den griffier der rechtbank en in het bijzijn der in artikel 9 vermelde commissie, of deze daartoe opgeroepen zijnde, die zoo noodig inlichtingen geeft.

Indien er geschil blijkt te bestaan over iemands aandeel in, of recht op de markgronden of over iemands recht als huurder van die gronden, en de rechter-commissaris partijen niet kan vereenigen, verwijst hij haar, voor zoover het geschil niet reeds aanhangig is, naar eene door hem te bepalen zitting van de rechtbank.

Deze verwijzing vervangt de dagvaarding.

De zaak wordt als summiere zaak behandeld.

Artikel 13.

Van de verschijning en de opgaven der belanghebbenden en van hunne verwijzing naar de rechtbank wordt door den rechter-commissaris proces-verbaal opgemaakt.

Tevens wordt door hem eene voorloopige lijst samengesteld van hen wier rechten niet zijn betwist, met vermelding van den aard en den omvang van ieders recht.

Indien de werkzaamheden niet op één dag kunnen afloopen, verdaagt de rechter-commissaris de zitting tot een anderen dag, en maakt daarvan melding in het procesverbaal, zonder nadere oproeping.

Artikel 14.

De lijst van rechthebbenden ligt met het proces-verbaal gedurende vier weken op de griffie der rechtbank, en een door den rechter-commissaris geteekend afschrift daarvan op de secretarie der gemeente of gemeenten, waarin de markgronden gelegen zijn, kosteloos ter inzage, terwijl ieder daarvan voor zijne rekening afschrift of uittreksel kan bekomen.

Van deze nederlegging wordt door den rechter-commissaris kennis gegeven door aanplakking op de wijze in artikel 5 omschreven, met bepaling van tijd en plaats waarop eene nadere bijeenkomst zal gehouden worden.

Artikel 15.

In de nadere bijeenkomst is ieder belanghebbende, ook de tot dusver niet verschenen, bevoegd, zijne rechten te doen kennen en het recht van anderen te betwisten, onverschillig of deze al dan niet reeds op de lijst van rechthebbenden zijn geplaatst.

De bepalingen van de artikelen 12 en 13 zijn op de nadere bijeenkomst van toepassing.

Artikel 16.

De lijst van rechthebbenden, volgens de nadere opgaven gewijzigd en aangevuld, wordt met het proces-verbaal door den rechter-commissaris ter griffie der rechtbank, en een door den rechter-commissaris geteekend afschrift daarvan op de secretarie der gemeente of gemeenten, waarin de markgronden gelegen zijn, nedergelegd, op den voet van artikel 14.

Van die nederlegging wordt door hem kennis gegeven door aanplakking op de wijze in artikel 5 omschreven.

Binnen veertien dagen na die aanplakking kunnen belanghebbenden tegen den inhoud dezer lijst bij de rechtbank in verzet komen.

Die bevoegdheid wordt in de bij het tweede lid voorgeschreven kennisgeving vermeld.

Het verzet wordt als summiere zaak behandeld.

Artikel 17.

Indien bij het einde van dat tijdsverloop geen verzet is gedaan, en geen geschil als bedoeld bij artikel 12 aanhangig is, wordt de lijst door den rechter-commissaris gesloten en onderteekend.

Is op dat tijdstip verzet gedaan of eenig geschil aanhangig, zoo geschiedt de sluiting en onderteekening van de lijst, zoodra de uitspraak des rechters in kracht van gewijsde is gegaan.

Na de sluiting en onderteekening van de lijst wordt niemand dan die daarin als zoodanig vermeld wordt, als rechthebbende erkend.

Artikel 18.

Zoodra de lijst van rechthebbenden is gesloten, wordt overgegaan tot het opmaken van een plan van verdeeling der markgronden, door den rechter-commissaris, met medewerking der in artikel 9 vermelde commissie of deze althans daartoe opgeroepen zijnde, bijgestaan door den landmeter.

Artikel 19.

De commissie doet door den landmeter eene kaart der markgronden vervaardigen, waarop worden aangewezen, zoowel de bestaande wegen en waterleidingen die onveranderd behouden worden, als die welke ten openbaren dienst, door de zorg der commissie, voor rekening der mark moeten worden aangelegd of verbeterd.

Een afschrift der kaart met eene beschrijving, behelzende de breedte der wegen en de breedte en diepte der waterleidingen, wordt door de commissie ter goedkeuring toegezonden aan het bestuur der gemeente of gemeenten waarin de markgronden gelegen zijn.

Artikel 20.

Indien door het bestuur eener gemeente binnen drie weken geen beschikking aan de commissie door een daartoe bevoegden ambtenaar is beteekend, wordt, voor zooveel die gemeente betreft, de goedkeuring geacht te zijn verleend.

Indien een gemeentebestuur zijne goedkeuring weigert, is de commissie bevoegd, binnen drie weken na de beteekening daarvan, in hooger beroep te komen bij Gedeputeerde Staten.

Wordt het besluit van Gedeputeerde Staten door Ons op grond van strijd met de wet of het algemeen belang vernietigd, dan hebben deze op nieuw over de zaak uitspraak te doen met inachtneming van Onze beslissing.

Artikel 21.

Het onderhoud van de ten openbaren dienst bestaande of door de zorg der commissie aan te leggen of te verbeteren wegen en waterleidingen met de daartoe behoorende kunstwerken komt, tegen eene billijke vergoeding, ten laste van de gemeenten waarin de markgronden gelegen zijn.

Bij verschil tusschen de commissie en een gemeentebestuur over de aanvaarding in onderhoud dezer wegen en waterleidingen, kan de beslissing van Gedeputeerde Staten worden ingeroepen en is het laatste lid van artikel 20 van toepassing.

Geschillen over de billijke vergoeding voor dit onderhoud te ontvangen, beslist de rechter.

Artikel 22.

Door de gerechtelijke verdeeling worden de bestaande overeenkomsten van huur en verhuur van markgronden verbroken, behoudens schadeloosstelling van de huurders overeenkomstig artikel 23.

Artikel 23.

De commissie waardeert de verschillende gronden met het oog op hun aard en ligging.

Zij bepaalt den aard en de hoegrootheid der schadeloosstelling te ontvangen voor het gemis van zakelijke rechten en voor het verbreken van verhuringen.

Zij maakt de kavelingen waarbij aan ieder rechthebbende zijn aandeel wordt toegedeeld.

Zij doet op de kaart brengen de uit- en overwegen naar en van den openbaren weg en de waterloozingen naar de openbare waterleiding.

Zij onderwerpt een en ander aan de goedkeuring van den rechter-commissaris.

Artikel 24.

De door den rechter-commissaris goedgekeurde verkaveling, met vermelding van het bedrag der toegekende schadeloosstellingen, ligt met toelichting gedurende vier weken voor belanghebbenden ter inzage op het huis der gemeente of gemeenten, waar de markgronden gelegen zijn.

De rechter-commissaris geeft van deze nederlegging

kennis door aanplakking op de wijze in artikel 5 omschreven, met bepaling van tijd en plaats waarop belanghebbenden voor hem kunnen verschijnen, persoonlijk of bij schriftelijk daartoe gemachtigden, ten einde hunne bezwaren te doen kennen.

Artikel 25.

Op de bijeenkomst met belanghebbenden is de commissie tegenwoordig tot het geven van inlichting.

Indien belanghebbenden bezwaren hebben of onderling van stukken grond wenschen te ruilen, geven zij dat op die bijeenkomst te kennen.

Van het aldaar verhandelde wordt door den rechter-commissaris proces-verbaal opgemaakt.

Bij gebreke van overeenstemming, verwijst de rechter-commissaris partijen naar eene door hem te bepalen zitting der rechtbank.

Deze verwijzing vervangt de dagvaarding.

De zaak wordt als summiere zaak behandeld.

Artikel 26.

Indien naar aanleiding der bijeenkomst wijziging wordt gebracht in de verkaveling of schadeloosstelling, liggen deze wijzigingen, met het proces-verbaal, gedurende veertien dagen andermaal voor belanghebbenden ter inzage.

Voor deze nederlegging en de daarop volgende bijeenkomst zijn de bepalingen van de artikelen 24 en 25 van toepassing.

Artikel 27.

Na afloop der laatste bijeenkomst of, indien er dan nog eenig geschil aanhangig is, zoodra de uitspraak des rechters in kracht van gewijsde is gegaan, maakt een door den rechter-commissaris aangewezen notaris eene akte van scheiding op.

Zij wordt onderteekend door de commissie en den rechter-commissaris, en overgeschreven in de openbare registers, ten bewijze van overdracht der toegedeelde en geruilde gronden.

Zoolang de akte van scheiding niet in haar geheel in de openbare registers is overgeschreven, kan ieder, aan wien daarbij gronden worden toegedeeld, een uittreksel der akte voor wat betreft de hem toegedeelde en door hem in ruil genomen gronden in de openbare registers doen overschrijven ten bewijze van overdracht.

Artikel 28.

Gedurende de werkzaamheden tot de gerechtelijke verdeeling kunnen, nadat vooraf de markgenooten door het bestuur zijn opgeroepen, de markgronden verkocht worden, wanneer een verkoop van het geheel bij meerderheid van stemmen der aanwezige markgenooten, of van een deel door den rechter-commissaris, op voordracht der commissie, noodzakelijk wordt geacht.

In beide gevallen geschiedt die verkoop in het openbaar door het markbestuur, ten overstaan van den door den rechter-commissaris aangewezen notaris.

Artikel 29.

De verdeeling, alsmede de daartoe noodige verkoop van markgronden, hebben plaats ook indien daarin het Kroondomein, de Staat, provinciën, gemeenten of waterschappen deelgerechtigd zijn, en indien er onder de belanghebbenden mochten zijn afwezigen, minderjarigen of andere personen, die de vrije beschikking over hunne goederen missen, zonder dat voor hen eene bijzondere machtiging vereischt wordt.

Bewindvoerders, voogden en curators zijn verplicht de afwezigen, de minderjarigen en de onder curateele gestelden bij deze verdeeling of verkoop te vertegenwoordigen en hunne belangen waar te nemen.

De vermoedelijke erfgenamen en legatarissen, die in het bezit van de goederen van een afwezige zijn getreden, overeenkomstig de artikelen 528 en 531 van het Burgerlijk Wetboek, oefenen bij deze verdeeling of verkoop dezelfde rechten uit als aan den afwezige zelf zouden toekomen.

Artikel 30.

Aan de commissie wordt op hare aanvraag door de bewaarders kosteloos inzage gegeven van de betrekkelijke kadastrale stukken, plans en registers.

Artikel 31.

Alle kosten uit de verdeeling voortvloeiende benevens die van de verdeeling zelve der markgronden komen ten laste van de deelgerechtigden in evenredigheid van ieders aandeel; die van de geschillen ten laste van de verliezende partij.

Artikel 32.

De commissie doet rekening van hare werkzaamheden aan den rechter-commissaris en draagt het saldo met het afschrift der goedgekeurde rekening aan het bestuur der mark over.

Artikel 33.

De laatste bestuurders zijn met de verevening der zaken en het opmaken der slotrekening belast.

Deze rekening wordt gedaan aan de gewezen markgenooten op dezelfde wijze als gedurende het bestaan der mark plaats vond.

Door de gewezen markgenooten wordt naar evenredigheid van ieders aandeel het voordeelig slot genoten of het nadeelig slot gedragen.

Alle boeken, kaarten en papieren, die tot het markbeheer behoord hebben, worden overgebracht naar de verzameling van 's Rijks oude archieven in de provincie, waarin de markgronden of het grootste deel daarvan gelegen waren.

Belanghebbenden hebben recht tot kostelooze inzage en tot het verkrijgen van afschriften of uittreksels voor hunne rekening.

§ 5. *Slot- en overgangsbepalingen.*

Artikel 34.

Zij, die op den 1sten November 1884 als markgenooten in de boeken of schrifturen der mark bekend staan, worden als zoodanig aangemerkt, behoudens tegenbewijs.

Zij, die op hetzelfde tijdstip als bestuurders der mark in de boeken of schrifturen der mark bekend staan, of op andere wijze als zoodanig zijn erkend, blijven als zoodanig aangemerkt totdat zij door anderen op de bij de mark gebruikelijke wijze zijn vervangen.

Artikel 35.

Binnen drie maanden na het in werking treden dezer wet doen de bestuurders opgaaf van hunne namen en woonplaatsen, alsmede van de plaats voor de zittingen bestemd, aan het bestuur der gemeente of aan de besturen der gemeenten waarin de markgronden gelegen zijn.

Zoodra in deze namen of plaatsen eenige verandering voorvalt, geschiedt daarvan gelijke opgaaf.

Van de ingekomen opgaven wordt door het gemeentebestuur openbare bekendmaking gedaan en aanteekening gehouden in een openbaar register.

Alle gerechtelijke exploten worden gedaan aan de besturen, voor zoover zij in de daarvoor gehouden registers bekend staan, en anders aan het hoofd van het gemeentebestuur of aan de hoofden der gemeentebesturen, die het oorspronkelijke voor gezien zullen teekenen.

Artikel 36.

Indien eene mark op den 1sten November 1884 geen bestuur heeft of geen bestuurders volgens het eerste lid van artikel 35 zijn opgegeven, wordt door den Commissaris des Konings in de provincie een bestuur van drie leden, bij voorkeur uit de markgenooten, benoemd.

Bij de benoeming wordt tevens voorgeschreven, op welke wijze de in artikel 6 vermelde oproeping en stemming zullen plaats hebben wanneer geene reglementen van de mark daaromtrent bestaan.

De benoemden geven binnen drie maanden na hunne benoeming aan het gemeentebestuur de plaats op waar zij zitting zullen houden.

De bepalingen van het tweede, derde en vierde lid van het voorgaand artikel, alsmede het vierde en vijfde lid van artikel 33, zijn in dit geval toepasselijk.

Artikel 37.

Bij verhindering, afwezigheid of ontstentenis van een lid der commissie wordt door den rechter-commissaris een ander benoemd.

De leden der commissie die buiten de markgenooten zijn benoemd, ontvangen een door den rechter-commissaris te bepalen daggeld.

Deze regelt insgelijks het salaris van den landmeter in overleg met de commissie.

Artikel 38.

Van het recht van registratie zijn vrijgesteld:

a. de gerechtelijke stukken en uitspraken in rechts gedingen op grond van deze wet ingesteld;

b. de akten en processen-verbaal door den rechter-commissaris of door de in artikel 9 vermelde commissie krachtens deze wet opgemaakt.

In geval van verkoop van markgronden aan een markgenoot worden de rechten van registratie en overschrijving slechts geheven na aftrek van des koopers aandeel in al de verkochte markgronden.

Het laatste lid van artikel 7 en artikel 9 der wet van 11 Juli 1882 (*Staatsblad* n°. 92), tot wijziging der bepalingen betreffende de heffing der rechten van registratie, zijn niet van toepassing op de akten van verdeeling van markgronden.

Artikel 39.

De wetten van 16 Grasmaand 1809 ter bevordering van het ontginnen van woeste gronden, en van 10 Bloeimaand 1810 over de wijze van stemmen bij marken enz. worden ingetrokken.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Justitie,

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

De Minister van Financiën,

[**116.** 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Doordrongen van het groote nationale belang, bij de verdeeling van markgronden betrokken, wenscht de Regeering, nu het bij Koninklijke boodschap van den 7den Mei 1882 aan de Tweede Kamer aangeboden en later gewijzigd ontwerp van wet in de vorige zitting der Staten-Generaal onafgedaan is gebleven, dit onderwerp weder aanhangig te maken. (1)

De poging door de drie eerst-ondergeteekenden beproefd na de aanneming van het amendement-Van Heeckeren op art. 1 van het vroegere wetsontwerp, om tot gemeen overleg te geraken, heeft niet tot een gewenscht einde geleid. Het daartoe bij brief dd. 20 Maart jl ingezonden gewijzigd ontwerp heeft, wat de nieuw ingevoegde artikelen betreft, blijkens het daarover uitgebracht Voorloopig Verslag geen instemming bij de Kamer kunnen vinden, en de ondergeteekenden meenen dan ook de daarbij voorgestelde regeling niet te moeten handhaven. Beter achten zij het tot het beginsel van het oorspronkelijk ontwerp terug te keeren, behoudens eerbiediging van het afkeurend oordeel door de aanneming van het amendement-Van Heeckeren uitgesproken over de aanwijzing bij bijgevoegden staat van de markgronden, waarvoor de wet zal gelden.

Nu de wet zelve die gronden niet meer zal aanwijzen, noch de aanwijzing daarvan aan een ander zal opdragen, zal de rechter, bij wien eene vordering tot verdeeling krachtens deze wet wordt aanhangig gemaakt, moeten beslissen, of de gronden, die het voorwerp dier vordering uitmaken, beantwoorden aan de omschrijving in de wet van markegronden gegeven.

Het ligt in den aard der zaak, dat die omschrijving daarom zoo juist en volledig mogelijk behoort te zijn, maar met het oog op de onmogelijkheid, om eene geheel juiste definitie van markgronden of van marken te geven, komt het den ondergeteekenden raadzaam voor eenige ruimte te laten bij de in art. 1 van dit ontwerp van wet gegeven omschrijving Het vereischte van gemeenschappelijk bezit van oudsher door een genootschap en de opnoeming van eenige namen, zonder uitsluiting van andere dergelijke, waaronder de bedoelde gronden bekend moeten zijn, wijst den rechter voldoende den weg om in elk voorkomend geval een oordeel te vellen in overeenstemming met de bedoeling van den wetgever.

Eene afzonderlijke toelichting van de artikelen hebben de ondergeteekenden gemeend achterwege te mogen laten, daar art. 1 die reeds in het bovenstaande heeft gevonden en de overige bijna alle òf onveranderd uit het eerste wetsontwerp zijn overgenomen òf van de overeenstemmende daarvan alleen verschillen ten gevolge van het schriftelijk daarover met de Kamer gehouden overleg. Daarvoor nemen zij de vrijheid te verwijzen naar de oorspronkelijke Memorie van Toelichting of naar de Memorie van Beantwoording, ingezonden bij brief van 15/29 October en 2 November 1883, en het antwoord op het Verslag der Commissie van Rapporteurs, ingezonden bij brief van den 14den December daaraanvolgende.

Alleen de bepaling van het laatste lid van art 7 is nieuw.

De ondergeteekenden achten haar wenschelijk opdat zoo grondig mogelijk worde onderzocht, of de bij eene vordering tot verdeeling bedoelde gronden wel zoodanige zijn, als waarvoor deze wet zal zijn in het leven geroepen. Daarbij is de voorlichting van een onpartijdig ambtenaar van zeer veel belang.

Verder zij opgemerkt, dat op dezelfde gronden waarop in het oorspronkelijke ontwerp in de artt. 34 en 36 de datum 1 Mei 1882 werd gesteld, thans die van 1 November 1884 wordt genoemd.

Eindelijk heeft art. 38 eenige wijziging ondergaan.

Het verleent geen vrijstelling van zegelrechten, welke minder strooken zou met het beginsel der nieuw ontworpen wet op het recht van zegel, om die vrijstellingen zooveel mogelijk te beperken. De zegelrechten, bij markenverdeeling verschuldigd, zijn te gering om eene afwijking van dat beginsel te rechtvaardigen.

Verder stelt het de akten van verdeeling van markgronden niet meer vrij van het recht van registratie. Het evenredig registratierecht wegens overbedeeling bij scheiding is afgeschaft bij de wet van 11 Juli 1882 (*Staatsblad* n°. 92), en het nu nog alleen verschuldigde recht van $^3/_{20}$ % over de verdeelde waarde is te laag om het tot stand komen van verdeelingen tegen te houden. Daarenboven is het, met het oog op de bepaling omtrent de berekening der rechten in geval van verkoop aan een markgenoot, niet raadzaam om de akten van verdeeling geheel kosteloos te doen registreeren. De markenverdeelingen zouden dan te zeer boven de licitatiën begunstigd zijn.

Daarentegen is het wenschelijk de toepasselijkheid van het laatste lid van art. 7 en van art. 9 der evengenoemde wet van 11 Juli 1882 (*Staatsblad* n°. 92) voor markenverdeelingen uit te sluiten. Deze bepalingen hebben hoofdzakelijk ten doel fraude te weren, waaraan bij de verdeeling van markgronden niet te denken valt.

Om dit vrij belangrijk artikel van het ontwerp werd de medewerking van den Minister van Financiën zeer wenschelijk en nuttig geoordeeld. Vandaar zijne medeonderteekening bij dit wetsontwerp, in afwijking van het vroegere.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

De Minister van Financiën,
GROBBEE.

(1) Zittingen 1881—1882 — **163**; 1882—1883 — **60**; 1883—1884 — **44**; 1884—1885 — **43**.

[116. 4.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek in de afdeelingen van het wetsontwerp houdende bepalingen ter bevordering van de verdeeling van markgronden heeft aanleiding gegeven tot de volgende beschouwingen.

Algemeene beschouwingen.

§ 1. De meerderheid der leden betuigde hare ingenomenheid met de wederindiening van dit wetsontwerp, waardoor het ernstig streven der Regeering blijkt om de verdeeling der nog bestaande marken gemakkelijker te maken.

Intusschen werd er opgewezen, dat het minder juist is, dat, gelijk in de Memorie van Toelichting gezegd wordt, men tot het beginsel van het oorspronkelijk ontwerp is terug gekeerd. Volgens dat ontwerp toch werden de marken door de wet bedoeld in eenen staat vermeld, die door de aanneming van het amendement-Van Heeckeren vervallen is, terwijl volgens dit wetsvoorstel telkens, bij betwisting, door den rechter zal moeten worden uitgemaakt of de te verdeelen gronden eene marke zijn. Hierdoor ontstond bij sommige leden vrees, dat thans het doel der wetsvoordracht — de vergemakkelijking van de verdeeling der marken — niet bereikt zal worden, omdat de deelgerechtigden door de omslachtigheid der procedure, de moeilijkheid van het bewijs dat de gronden in geschil eene marke vormen en het ontbreken van een vast criterium daaromtrent, maar al te zeer zullen worden afgeschrikt van het instellen eener vordering tot verdeeling.

Eenige leden spraken dan ook hun leedwezen uit, dat het bij dit ontwerp niet aan de administratieve macht was overgelaten om uit te maken of in gemeenschap bezeten gronden al of niet eene marke zijn. Volgens hun oordeel toch kan de administratieve macht beschouwd worden als het meest vertrouwd te zijn met de locale toestanden.

Hiertegen werd door andere leden opgemerkt, dat de Regeering na het lot, dat aan de vorige ontwerpen is te beurt gevallen, bezwaarlijk eenen anderen weg had kunnen inslaan. Daarenboven werd omtrent de moeilijkheid van een proces aangevoerd, dat dezelfde bezwaren in dezelfde mate zouden gelden bij het doen en beoordeelen van een verzet. Zij gaven dan ook hunne ingenomenheid te kennen dat thans het juiste beginsel gehuldigd was door aan de rechterlijke macht de beslissing in deze op te dragen.

Sommige leden achtten het eene schaduwzijde van dit voorstel, dat ook de holtingen (boschmarken), waarvan zij de verdeeling niet wenschen te bevorderen, in de wet werden opgenomen; maar hun werd opgemerkt, dat deze marken zich tijdig tegen het gevaar van verdeeling hebben gevrijwaard, en zich in vennootschappen hebben vervormd.

§ 2. In eene afdeeling werd de strekking der wetsvoordracht zelve bestreden. Men zag daarin eene te groote uitbreiding van Staatsbemoeiing. De verdeeling van de markegronden en dergelijke eigendommen, werd gezegd, betreft eene vraag, waarover belanghebbenden in de eerste plaats moeten beslissen, en waarbij medewerking van den Staat in het algemeen overbodig is en ongewenscht. De belanghebbenden zijn het best in staat om, naar de lokale behoeften, naar den aard en bestemming der gronden, het gebruik dat er van gemaakt wordt, de geschiktheid om in cultuur gebracht of verbeterd te worden, te beslissen in hoever verdeeling voordeelig en wenschelijk is. Hoogstens zoude men meenen, dat de wet het middel zoude moeten aanwijzen om willekeurig verzet van enkelen tegen den wensch van de meeste belanghebbenden te breken en daardoor te verhinderen, dat eene kleine minderheid onmogelijk maakte, wat de groote meerderheid verlangde.

Hierbij kwam in het algemeen de macht ter sprake, die aan een enkel persoon wordt toegekend, om de gemeenschap te verstoren. Eenige leden zouden de voorkeur geven aan eene regeling, waarbij één de verdeeling niet zoude kunnen tegenhouden, indien de groote meerderheid die wenschte, boven de hier voorgestelde, waarbij als één de verdeeling wil, alle overigen aan dien wil zijn onderworpen. De marke of dergelijke gemeenschap is geen onverdeelde boedel, waarbij art. 1112 van het Burgerlijk Wetboek in toepassing kan gebracht worden. De gelegenheid tot afscheiding zoude in zoodanig geval gegeven kunnen worden.

Men wenschte niet opnieuw daarover in beschouwingen te treden. Daarom wezen de voorstanders van dit wetsvoorstel op de tegenwerpingen, die in het reeds genoemd verslag op blz. 3 en 4 tegen gelijke beweringen als hier zijn aangevoerd, gemaakt zijn.

§ 3. Ook thans werd het voor- of nadeel besproken, dat de verdeeling van woeste gronden, die nog in gemeenschap bezeten worden, ten gevolge zal hebben. Daar echter in het Voorloopig Verslag op het eerste wetsontwerp de beschouwingen over dit punt in het breede zijn uiteengezet, meent de Commissie van Rapporteurs te kunnen volstaan met eene verwijzing naar bladz. 1 en 2 van dat Verslag.

Tegen het beweren eindelijk der voorstanders van het wetsvoorstel, dat het algemeen belang hier op den voorgrond staat, werd opgemerkt dat, mocht dit werkelijk in zóó hooge mate het geval zijn, dan tot onteigening ten algemeenen nutte zoude kunnen worden overgegaan, waartegen echter werd opgemerkt, dat hier voor onteigening allerminst reden bestaat, omdat de grond niet aan Staat, provincie of gemeente overgaat

Ten slotte werd het geheele ontwerp door sommige leden overbodig geacht, omdat de voor verdeeling vatbare gronden reeds grootendeels verdeeld zijn.

Artikelen.

Art. 1.

Nu de beslissing, welke gronden al of niet als markegronden zullen worden beschouwd, geheel alleen van den rechter zal afhangen, achtte men het, meer dan in de vroegere ontwerpen, noodzakelijk, dat de definitie of de omschrijving der marken zoo nauwkeurig mogelijk gesteld werd. Den rechter moet een criterium gegeven worden, waaraan hij ieder voorkomend geval kan toetsen.

Wel erkende men, dat de invoeging der woorden: »van oudsher", ofschoon eene onbepaalde uitdrukking, eene verbetering bevatte, doch de benaming *genootschap* werd door vele leden onjuist geacht. De verdediging der Regeering, dat de deelgerechtigden genooten worden genoemd en de vereeniging van genooten een genootschap vormt, gaat niet op. Niemand toch zal bijv. van gezamenlijke reisgenooten of lotgenooten zeggen, dat zij een genootschap vormen.

Eenige leden deden uitkomen, dat men hier te denken heeft aan gronden, die aan een zedelijk lichaam of liever aan eene corporatie behooren, waarvan de eigendom bij dit zedelijk lichaam berust, maar waarop de leden van dit lichaam slechts gebruik en gebruiksrechten hebben naar vaste regelen en onder beheer van een eigen bestuur. De woorden »in gemeenschap bezeten door eenig genootschap" schijnen ook plaats te laten voor de gedachte aan een onverdeeld eigendom van meerderen, eene communio pro indiviso, terwijl de geheele uitdrukking zoude kunnen beteekenen, dat een genootschap in gemeenschap bezitten kon. Men mocht vragen met wie het dan in gemeenschap bezat?

Andere leden wezen er op, dat men hier te denken heeft

meer aan eene gemeenschap zonder bekenden oorsprong en dat de qualificatie van zedelijk lichaam, hoezeer naar de bestaande wetgeving de eenig mogelijke, toch ook groot bezwaar heeft.

Naar aanleiding hiervan werd beweerd dat, ofschoon het onzeker mag zijn of thans nog alle marken als zedelijke lichamen kunnen worden aangemerkt, men toch niet uit het oog mag verliezen, dat de Hooge Raad reeds vier malen de marken als zoodanig beschouwd heeft, tweemalen maar ter loops, bij arresten van 30 Juni 1854 en van 24 April 1857 (*Weekblad van het Recht* n.o. 1554 en 1849) en tweemalen uitdrukkelijk bij arresten van 8 Juni 1860 en van 2 Januari 1862 (*Nederlandsche Rechtspraak* van 1860, deel II, bladzijde 38 en *Weekblad van het Recht* n.o 2342). Daarmede moet rekening worden gehouden.

Beter ware het daarom volgens deze leden, te spreken van corporatiën, en daar dit woord wellicht te uitsluitend zedelijke lichamen omvat, daarbij te voegen: of gemeenschap, en dus in de omschrijving te lezen: »gronden, die van oudsher onverdeeld bezeten worden door eenige corporatie of gemeenschap enz. Op deze wijze zoude de omschrijving vrij nauwkeurig overeenkomen met de definitie van mr Koker, in de Economist van Januari 1883.

De Commissie van Rapporteurs geeft om de hierboven vermelde gronden in overweging of het niet raadzaam ware om noch van corporatiën noch van gemeenschappen te spreken, maar de artt. 1 en 2 aldus te lezen: in één artikel.

Onder markgronden verstaat deze wet gronden, die van oudsher *onverdeeld* bezeten worden onder de namen van marken, maatschappen, holtingen, meenscharen, meenten, buurten, buurtschappen en andere soortgelijke.

Onder markgenooten *de medegerechtigden daarvan.*

In verband met de in het wetsontwerp gegeven definitie werd nog de vraag gedaan welke marken in dit wetsontwerp zijn bedoeld.

Krachtens de in vele artikelen voorkomende uitdrukking van het aandeel van een markgenoot, kwam het vele leden voor, dat blijkbaar de Regeering op het oog heeft alleen die marken, waar de markgenooten persoonlijk ieder een bepaald gebruiksaandeel in de marke hebben.

Daarbij schijnt het niet onduidelijk, ook in verband met de vroeger in deze Kamer over dit wetsontwerp gevoerde discussiën, dat van deze wet zijn uitgesloten die gronden, welke onder beheer eener gemeente, ten voordeele strekken van alle of van sommige inwoners der geheele gemeente of van een buurschap, of waarvan de inkomsten in de gemeentekas worden gestort.

Doch behalve deze soorten van marken zijn er ook nog andere, waarvan het genot toekomt aan de inwoners van eene zekere buurt, terwijl zij worden beheerd door een bestuur door de genothebbende ingezetenen aartoe benoemd.

Tevens zijn er ook, waar behalve het genot aan het ingezetenschap van een buurt of dorp verbonden, andere markgenooten persoonlijk een recht hebben op de marke, een recht dat hun persoonlijk eigendom is, en dat zij kunnen overdragen op anderen. Als voorbeeld van deze laatste soort werd bij de openbare behandeling van dit wetsontwerp op 4 en 5 Maart 1884 (Bijblad pag. 914 en 919) aangevoerd de algemeene weide te Buren op Ameland; terwijl de Regeering (pag. 927) erkende, dat gelijke marken ook in de Graafschap en in de Veluwe gevonden worden.

Men vroeg of de toengemaakte conclusie juist was, dat dergelijke marken niet in dit wetsontwerp worden bedoeld. Zoo neen op welke wijze zullen dan dergelijke marken worden verdeeld? Het wetsontwerp geeft daaromtrent niets. Waar alleen de inwoners van eene bepaalde buurt recht hebben, zoude misschien de verdeeling hoofdelijk voor gelijke deelen tusschen de hoofden der huisgezinnen kunnen geschieden. Maar hoe moet zij plaats hebben in de laatstgenoemde gevallen? Een voorschrift daaromtrent kan in dit wetsontwerp moeilijk worden gemist, want waaraan zal de Rechter zich moeten houden bij gebrek van eenige bepaling daaromtrent? Als algemeenen regel voor te schrijven dat de verdeeling moet geschieden voor de eene helft der marke tusschen de geërfden pondspondsgewijze, en voor de andere helft hoofdelijk, zooals sommige marken zijn verdeeld, (*Bijblad* pag. 893) scheen voor alle marken niet gerechtvaardigd. In de Amelander Buremerweide bijv. zoude dan aan de geërfde markgenooten of grasgenooten een veel te groot aandeel toekomen in vergelijking met hun aandeel in het genot van die marke.

In het eerste Voorloopig Verslag is bij art. 23 reeds op dezen toestand gewezen.

Het antwoord der Regeering daarop in de Memorie van Beantwoording — dat men zooveel mogelijk aan de Commissie moest overlaten naar omstandigheden te handelen — schijnt naar het oordeel van sommige leden niet voldoende. Alles geheel naar eigen opvatting aan de Commissie over te laten zoude zeker niet overal eene gelijkmatige verdeeling ten gevolge hebben, en het laat zich verwachten dat op vele plaatsen zeer verschillend zoude worden gehandeld. De rekenkunstige verhouding toch tusschen de markgenooten, die een recht hebben vatbaar voor overdracht en verkoop, en hen, die slechts hun genot gronden op hun tijdelijk inwonerschap en wier genot van de marke dikwijls afhangt van hunne meerdere of mindere gegoedheid, waardoor zij meerder of minder gebruik van de marke kunnen maken, is moeilijk te vinden, en daaromtrent dienen in de wet wel eenige regelen te worden gesteld, zoo men ten minste deze marken onder de wet begrijpen wil.

Buitendien, zelfs al wilde men met de Regeering mede gaan en zoo groote discretionaire macht aan de Commisie geven, dan zal haar die in het wetsontwerp toch nog moeten worden gegeven.

Zijn voor eene verdeeling van deze marken geene regelen te stellen dan hebben vele leden bezwaar ze te begrijpen in deze wet. Men achtte het dan beter, de verdeeling, zooals tot dusver aan het onderling goedvinden der markgenooten over te laten. Door gemeenschappelijk overleg, en door steeds eene billijke schikking onderling te maken, zouden dan de bovenbeschreven moeilijkheden bij de verdeeling kunnen worden voorkomen.

In ieder geval kwam het dezen leden noodzakelijk voor, dat de kwestien hier gerezen duidelijk zouden worden uitgemaakt, opdat later bij de toepassing dezer wet daarover geene ongelegenheid zoude ontstaan.

Op een en ander werd geantwoord, dat in alle die gevallen waar de gemeente eigenaresse is of waar ieder gemeentelid zonder uitzondering of sommige gemeenteleden tot medegebruik gerechtigd zijn, van marke wel geen sprake kan wezen, maar dat de rechterlijke macht daarover altijd beslissen moet.

Art. 3.

Verscheidene leden waren van meening, zooals hierboven reeds gebleken is, dat aan één persoon te groote macht in handen wordt gegeven. Het denkbeeld werd daarbij geopperd om althans aan de overige belanghebbenden, die geen deeling willen, de bevoegdheid te geven hem, die deeling wil, uit te koopen.

Men vroeg of er geen middenweg zoude te vinden zijn, zoodat die één deelbegeerige althans een belangrijk deel in de marke zou moeten hebben om die deeling te kunnen uitlokken. Wanneer dit het geval mocht zijn, dan zouden de leden, die dit bezwaar tegen de voorgestelde regeling hadden, geene bedenking hebben om aan dien persoon toe te staan deeling te vragen. Zoo heeft bij faillissement soms stembevoegdheid plaats naar de grootte van het belang. Hiertegen voerde men aan dat eene bepaling van dien aard moeilijk zoude te maken zijn, omdat de verdeeling der stemmen naar de grootte van belang soms zeer verschillende regelen volgt in de verschillende marken.

Maar bovendien achtte men het geheele stelsel van de wet verbroken, wanneer aan eene meerderheid de beslissing omtrent verdeeling zoude worden overgelaten.

De bedoeling is om geheel te scheiden, terwijl afscheiding niet zoude voldoen en in vele marken wegens het groote verschil van waarde der gronden niet mogelijk zoude zijn zonder scheiding van het geheel, omdat hij die scheiden wil, recht heeft op zijn deel in de beste en in de slechtere gronden.

De voorstanders van verdeeling keurden het goed dat ieder markgenoot die deeling kon eischen. Men wees nader op hetgeen omtrent dit beginsel is verhandeld in de zitting der Tweede Kamer op 5 Maart 1884 (zie Handelingen blz. 898, 903 en 906).

De vraag werd gedaan of hier voldoende voorzien is, dat de markgenoot ook gerechtigd is tot het aandeel van hetgeen de mark nog in kas mocht hebben. Zoude het geen overweging verdienen om achter het woord markgronden te voegen: »*en wat verder tot de mark behooren mocht*?"

Art 6.

Alin. 1. Men vroeg of ook niet aan de markgenooten zelve de bevoegdheid behoort te worden toegekend om de oproeping te doen als nà de aanplakking het bestuur nalatig blijft om op te roepen. De aansprakelijkheid van het bestuur is niet genoeg om den eischer de vervolging van zijn geding te verzekeren.

Alin. 2. De vraag werd gedaan of de woorden: » door gewoonte bepaald " niet te veel doen denken aan gewoonterecht, waartegen werd opgemerkt, dat de wet niet anders bedoelt dan gewoonte in de marken.

Art. 7.

Alin. 3. Sommige leden waren niet gezind voor uitbreiding van de tusschenkomst van het openbaar ministerie in burgerlijke gedingen en achtten het geven van advies hier bovendien onnoodig, te meer daar dit tot tijdverlies zoude aanleiding geven.

Anderen achtten het hooren van het openbaar ministerie zeer wenschelijk zoowel ter bevordering van een grondig onderzoek der zaak als ter voorlichting der rechters, voor wie het ongetwijfeld van belang is buiten partijen ook een onpartijdig advies te hooren.

Artikel 8.

Is het niet beter voor » exploten " te lezen »exploiten."? Reeds in vroegere verslagen is op deze ongebruikelijke schrijfwijze gewezen.

Art. 10.

Al. 2. Uit de bepaling dat de aankondiging van het vonnis bij uittreksel kan geschieden, volgt bij tegenstelling, dat de aanplakking van het vonnis in zijn geheel moet plaats hebben. In de vroegere wetsontwerpen was hiertegen minder bezwaar. Nu evenwel in de vonnissen veelal zal moeten worden uitgemaakt of de te verdeelen gronden inderdaad marken zijn en daartoe uitvoerige historische beschouwingen noodig geacht kunnen worden, is het te vreezen dat sommige vonnissen zóó omvangrijk zullen zijn, dat het wenschelijk is, dat ook de aanplakking bij uittreksel kan geschieden.

Art. 11.

Al. 1. Het komt bepaald noodzakelijk voor om te lezen » uitoefening van eenig zakelijk of *persoonlijk recht*". Reeds in het eerste Voorloopig Verslag is op de wenschelijkheid van deze toevoeging uitgewezen. Thans sluit het artikel alle persoonlijke rechten uit, die niet uit huurovereenkomst ontstaan, hetgeen dikwijls tot onrechtvaardigheden zoude kunnen leiden. Het blijkt duidelijk genoeg uit de uiteenzetting van den verschillenden aard der marken onder artikel 1, dat deze toevoeging noodzakelijk is.

Deze opmerking geldt ook omtrent art. 12.

Art. 13.

Alin. 3. Men vroeg of de slotwoorden: » zonder nadere oproeping " niet geheel overtollig zijn. Immers volgens art. 14, alin. 2, geschiedt inderdaad de oproeping door aanplakking op de wijze in art. 5 omschreven, en alzoo op dezelfde wijze als ook bij art. 11 voor de eerste verschijning is voorgeschreven.

Indien de woorden blijven staan, zoude de vraag kunnen rijzen of zij wellicht slaan op de commissie, die volgens art. 12 moet worden opgeroepen. Doch ook dit kan niet bedoeld zijn, daar art. 11 bij alin. 2 van art. 15 toepasselijk wordt verklaard.

De meerderheid deelde deze bezwaren niet en was van gevoelen, dat de woorden konden blijven, omdat het duidelijk genoeg is dat zij alleen betrekking hebben op het geval dat de werkzaamheden niet in eens zijn ten einde geloopen, en dus de vergadering wordt geschorst en verdaagd.

Art. 16.

Alin. 3. Is de termijn voor verzet niet te kort gesteld? De kring waarbinnen rechthebbenden wonen, kan soms zeer uitgebreid zijn.

Art. 18.

Beteekenen de woorden » met medewerking " hetzelfde als »met goedkeuring "?

Art. 20.

Al. 1. Is het de bedoeling, dat de beteekening aan ieder der vijf leden van de commissie moet geschieden? Kan dit niet minder omslachtig? De bezwaren der gemeentebesturen zullen zeer lijvige stukken kunnen vorderen.

Er werd gevraagd of eene beteekening aan den rechtercommissaris niet voldoende is. Volgens art. 18 kan hij als het hoofd der commissie worden beschouwd. In de wet zoude dan de bepaling kunnen worden opgenomen, dat hij verplicht is mededeeling daarvan aan de leden der Commissie te doen.

Art. 28.

Al. 2. Dat de verkooping door het markbestuur zal geschieden, is in beginsel volkomen juist. Maar het laat zich denken, dat bij eene gedwongen verdeeling, waartoe buiten het markbestuur eene commissie is benoemd, dit bestuur tot medewerking ongezind is. Is het niet wenschelijk te bepalen, dat in zoodanig geval de commissie gerechtigd zal zijn tot den verkoop?

Art. 31.

De opmerking werd gemaakt, dat de markgenoot, dikwijls gedwongen tegen het bestuur in rechten op te treden, niet staat op een even gunstig standpunt als dat bestuur. Hij waagt de proceskosten er aan, terwijl het bestuur kalm de uitspraak van den rechter kan afwachten; de kosten komen bij verlies ten laste van de markekas. Men achtte dit niet billijk. Loopt het proces werkelijk over een geschilpunt dat in het belang der mark moet worden uitgemaakt, dan zoude de rechter de bevoegdheid moeten hebben, ook wanneer de markgenoot het proces verliest, de kosten ten laste der mark te brengen. Chicaneert de markgenoot, dan laat de rechter al de kosten ten laste der verliezende partij. Daartoe wenschte men bij dit artikel den rechter de bevoegdheid te geven.

Hiertegen werd aangemerkt, dat het eigenaardige bezwaren heeft om af te wijken van de gewone gronden, waarop veroordeeling in de kosten rust, namelijk vergoeding van aangedane schade, en dat de rechter in sommige gevallen in de geopperde bedenking kan voorzien door compensatie van kosten, die in de praktijk zoo wordt verstaan, dat de rechter die kosten onder ongelijke in het vonnis op te geven deelen compenseeren kan.

Art. 33.

Al. 1. Als de laatste bestuurders bedanken of uitvallen, terwijl de rechter-commissaris bezig is, wie is dan belast met de verevening der zaken en het opmaken der slotrekening? Of voorziet art 36 ook genoeg in dit geval, in zoover ook dàn nog, als de zaak zoo ver gevorderd is, een bestuur door den Commissaris des Konings zoude kunnen benoemd worden?

Art. 34.

Al. 1. Zoude de hier gestelde datum niet zoo nabij mogelijk kunnen gesteld worden aan het tijdstip van invoering dezer wet?

Art. 35.

Al. 1. De vrees werd geuit, dat sommige markbestuurders wel eens nalatig zouden kunnen blijven om opgave hunner namen te doen, ten einde niet zelf a priori te beslissen, dat de door hen bestuurde gronden markegronden zijn. Zal dan de Commissaris des Konings uitmaken of die gronden al of niet markegronden zijn? En indien hij dan andere bestuurders benoemt, is er dan geen conflict te vreezen tusschen de beide besturen?

Bij de vorige ontwerpen, waarbij werd uitgemaakt, welke gronden als marken aangemerkt zouden worden, was deze bepaling rationeel. Thans kan zij aanleiding geven tot groote moeilijkheden. Indien de oude bestuurders de boeken en registers niet willen afgeven, zal eene procedure ontstaan. Reeds daarbij zal wellicht moeten worden uitgemaakt, of het eene marke is, waarover het nieuwe bestuur is benoemd. En indien het nieuwe bestuur in het ongelijk wordt gesteld, op wien zullen dan de kosten worden verhaald? Misschien zoude aan deze bezwaren kunnen worden te gemoet gekomen, door in de eerste alinea achter »bestuurders" te laten volgen: »zonder dat daarbij de vraag wordt beslist, of de door hen beheerde gronden al of niet onder deze wet vallen".

Art. 36.

Al. 1. Wanneer het geval van ontstentenis der laatste bestuurders zich voordoet, waarop bij art. 33 gewezen is en de bepalingen van dit artikel daarop ook toepasselijk zijn, is het dan niet beter te lezen in plaats van »op den", »*nà* den . . . . . ".

Al. 4. Is hier niet ten onrechte art. 33 aangehaald? En is hier geen strijd tusschen art. 33 en 36? (Zie art. 36 eerste wetsontwerp.

Art. 37.

Al. 1. De benoeming van een ander lid in de commissie bij verhindering, afwezigheid of ontstentenis van één der leden, die aanvankelijk benoemd zijn, kan, met het oog op de werkzaamheden bij art. 18 bedoeld, van gewicht zijn. Men vroeg daarom of die benoeming tijdelijk of definitief zal zijn, en of in het een of ander geval, het niet noodig is dit ook in het artikel uit te drukken.

Verscheidene leden achtten de regeling vreemd en ongewenscht, dat een lid der commissie op deze wijze kan vervangen worden. Zij verlangden, dat de bepaling in de wet zoude worden opgenomen, dat dit ontslag zal geschieden door de rechtbank op voordracht van den rechtercommissaris. Reeds in het Verslag van het eerste wetsontwerp is dit verlangen te kennen gegeven.

Art. 38.

Enkele leden oordeelden het niet wenschelijk om de akten van verdeeling vrij te stellen van het recht van registratie Andere leden echter keurden de voorgestelde regeling goed.

Ten slotte vroeg men, waarom in den considerans van nadere bepalingen gesproken wordt. Ziet dit op de vroegere bepalingen van Koning Lodewijk van 16 Grasmaand 1809 en 10 Bloeimaand 1810 dan achtte men die herinnering overbodig, daar deze wet die bepalingen afschaft en niet nadere bepalingen daarnevens, maar nieuwe en andere bepalingen in de plaats der vroegere stelt.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs, den eersten Juli 1885.

OLDENHUIS GRATAMA.
LIEFTINCK.
VAN BLOM.
HUBER.
DE GEER VAN JUTPHAAS.

[117. 1.]

NOTA VAN INLICHTINGEN.

Aan den Heer Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's Gravenhage, 27 *Maart* 1885.

Ter voldoening aan het verlangen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, om inlichtingen betreffende het adres der kamer van koophandel en fabrieken te Vlissingen, mij medegedeeld bij uw schrijven van 17 Maart jl., n°. 69, heb ik de eer U Hoogedelgestrenge het navolgende te berichten.

In de onderstelling, dat met het vragen van inlichting uitsluitend aan den Minister van Marine, de Kamer te kennen heeft willen geven, dat zij vooralsnog alleen wenscht behandeld te zien:

1°. de klacht dat het Departement van Marine de toezeggingen vóór de oprichting der Koninklijke Maatschappij »de Schelde" aan den erfpachter, den heer A. Smit, gedaan, niet is nagekomen;

2°. den steun die genoemde Maatschappij alsnog van het Departement van Marine heeft te wachten tot het voortzetten van haar bedrijf;

3°. de vraag of de bestaande inrichtingen dier Maatschappij weder dienstbaar zouden kunnen worden gemaakt voor het Rijk zelf en voor rekening van den Staat zouden kunnen worden geëxploiteerd.

Ad 1um. Tot het vormen van een juist begrip omtrent de toezeggingen vóór de oprichting der Maatschappij »de Schelde" door het Departement van Marine gedaan, acht ik het noodig hierbij afschrift te geven van de briefwisseling in het jaar 1874 tusschen de toenmalige Ministers van Binnenlandsche Zaken en Marine gevoerd.

De Minister van Binnenlandsche Zaken Geertsema schreef 24 Maart 1874 aan zijn ambtgenoot van Marine:

»Het is u bekend, dat de heer A. Smit, scheepsbouwmeester te Ridderkerk aan den Koning aangeboden heeft (1) om binnen zes maanden na bekomen vergunning in de gebouwen en op de terreinen der voormalige marinewerf te Vlissingen de noodige inrichtingen te maken en te bedrijven voor het bouwen en herstellen van stoomschepen, het maken van ketels enz. Hij verlangde daartoe de gronden en gebouwen van de werf voor 99 jaren in erfpacht, tegen betaling van een erfpachtsrecht à 10 000 gulden per jaar.

»In de tweede plaats bood de adressant aan, om voor Rijksrekening een ijzeren dok te Vlissingen te maken voor het dokken van schepen van groot charter.

»Tegen het eerste gedeelte van het voorstel is geen bezwaar. Overeenkomstig de bedoelde aanbieding is in overleg met het Departement van Financiën een ontwerp voor de erfpachtsuitgifte der gronden en gebouwen opgemaakt, dat aan den heer Smit geen grond tot overwegende bedenkingen gaf.

»Moeilijker bleek te zijn de regeling van het tweede gedeelte van het voorstel, dat, zooals bij het overleg met den adressant uitkwam, in niet wel af te scheiden verband met het eerste gedeelte stond, in zoover dat de heer Smit de opdracht voor het maken van een ijzeren dok verlangde, om voor den aanvang van zijne onderneming te Vlissingen, ten minste gedurende een of een en een halfjaar eene eenigszins belangrijke bestelling te hebben, die op bedoelde werf kon worden uitgevoerd.

»Hij sprak daarbij het vertrouwen uit, dat hem verder een aandeel in de bestellingen ten behoeve van den dienst van de Departementen van Koloniën en Marine zou ten deel vallen, die nu alleen aan de Koninklijk fabriek van stoom- en andere werktuigen te Amsterdam en aan de fabriek Fijenoord worden opgedragen.

» Het denkbeeld door den adressant aanvankelijk aangegeven om het dok voor eigen rekening te maken, tegen garantie van renten door het Rijk gedurende een twaalftal jaren, scheen hij weinig geneigd gestand te doen, althans de voorwaarden, die hij bij eene bespreking daaraan wilde verbinden waren vrij onbestemd en kwamen mij geheel onaannemelijk voor. Het was, zooals reeds is opgemerkt, uitsluitend te doen om eene bestelling, die hem gedurende het eerste en tweede jaar werk voor de nieuwe inrichting verzekerde, een wensch die niet onredelijk is. Zeer moeilijk schijnt mij echter de keuze van een ijzeren droog dok voor eene dergelijke bestelling, omdat het twijfelachtig is dat door de Staten-Generaal daarvoor de noodige middelen zullen worden toegestaan, maar vooral omdat, zoo tot het maken van een droog dok voor Rijksrekening mocht worden besloten, toch ver de voorkeur zou worden gegeven aan het maken van een gemetseld dok, dat volgens vroeger onderzoek voor nagenoeg dezelfde kosten te verkrijgen is en boven een ijzeren dok wegens duurzaamheid en mindere kosten van onderhoud ver te verkiezen zou zijn. Hoe groot het belang ook zij van het tot stand komen der door den heer Smit beoogde onderneming, voor de ontwikkeling van het verkeer in de haven te Vlissingen, ware het toch te betreuren, om alleen ter bevordering van dat doel tot het doen maken van een ijzeren dok te besluiten. Kon hem de bestelling worden gedaan van een ander groot werk, waaraan voor 's Rijks dienst behoefte is, dan ware dit m. i. verre te verkiezen en het doel dat hij beoogt, verzekering van werk voor den aanvang der nieuwe onderneming, volkomen bereikt worden.

» Daar nu voor de diensten der beide Departementen onder uw beheer zeer dikwerf bij onderhandsche overeenkomsten de levering van schepen en stoomwerktuigen aan de particuliere industrie wordt opgedragen, zou wellicht het voor de ontwikkeling van Vlissingen zoo uitstekend belang van het tot stand komen der bedoelde onderneming, zonder nadeel en zonder eenige opoffering voor het Rijk door u kunnen bevorderd worden.

»Voor het verder overleg met den heer Smit zou het mij aangenaam zijn te vernemen of uwe medewerking daartoe zou kunnen verleend worden."

Op dit schrijven werd door den Minister van Koloniën, Minister van Marine a. i., Fransen van de Putte, 8 April 1874 geantwoord:

»In antwoord op Hare missive van 24 Maart jl., n°. 18, 11de afd., heb ik de eer Uwe Excellentie mede te deelen, dat ik, doordrongen van het groote belang, dat voor de opkomst en den bloei van Vlissingen gelegen is in het tot stand komen van eene inrichting tot het bouwen en herstellen van schepen, het maken van ketels, enz., gaarne zal medewerken om die totstandkoming te bevorderen, en daartoe mijn steun wil verleenen, voor zooverre dit zonder nadeel of opofferingen voor het Rijk kan geschieden.

»Uwe Excellentie is van oordeel, dat dit doel bereikt wordt door den heer Smit de levering toe te zeggen van schepen en stoomwerktuigen, die voor de Departementen van Koloniën en Marine dikwerf bij onderhandsche overeenkomsten aan de particuliere industrie worden opgedragen.

»Zij ziet daarbij echter over het hoofd, dat deze maatregel — gesteld zij ware overigens mogelijk — eerst eenige beteekenis zoude krijgen, wanneer den heer Smit tevens verzekerd werd dat het aan hem op te dragen werk van grooten omvang zoude zijn. De omstandigheid dat de Indische vloot, na het gereedkomen van de thans in aanbouw zijnde schepen, genoegzaam geheel zal vernieuwd zijn, brengt mede dat andere aanbouw voor rekening van het Departement van Koloniën niet te verwachten is, en door

(1) De voorstelling in het adres, dat de eerste stappen door de Regeering zouden zijn gedaan, is dus niet juist.

dat Departement dus geene toezeggingen kunnen gedaan worden.

» En wat het Departement van Marine betreft, Uwe Excellentie zal het billijken, dat ook daarvoor geene toezeggingen mogelijk zijn, vermits het ondoenlijk is vooraf te zeggen, welke werkzaamheden voor de particuliere industrie in de twee eerstvolgende jaren zullen voorkomen. Maar bovendien kan niet gevergd worden, dat men verbintenissen aangaat met eene nog op te richten fabriek, waarvan men geenszins weet of zij in staat zal wezen aan de eischen voor Gouvernementsbouw gesteld te kunnen voldoen. Eindelijk zou zulk eene toezegging die, wil zij iets beteekenen, het grootste gedeelte van het mogelijk voorkomende werk moet betreffen, hoogst onbillijk zijn tegenover de andere fabrikanten, die door dezen maatregel worden uitgesloten. En deze uitsluiting is bovendien geheel in strijd met 's lands belangen, welke de instandhouding van fabrieken als die te Amsterdam en te Rotterdam, op grond van hare gunstige ligging binnen de defensielinieën, met het oog op de diensten die zij in tijd van oorlog kunnen bewijzen, dringend vorderen.

» Mijne medewerking moet zich dus bepalen tot de verzekering, dat de op te richten fabriek, indien het blijkt dat zij over de gevorderde middelen kan beschikken en daarbij de noodige waarborgen voor deugdzaam werk bezit; door mij, bij voorkomende werkzaamheden niet zal worden buitengesloten.

» Ik wil zelfs nog iets verder gaan en den heer Smit de toezegging geven voor de herstellingen van loodsvaartuigen en lichtschepen, behoorende tot het 6de district Vlissingen, en desnoods, wat de belangrijke herstellingen betreft, ook voor de vaartuigen behoorende tot het 4de en 5de district Brouwershaven, Goeree, Maas enz., indien dit werk tegen een billijk en matig loon kan verricht worden. Deze toezegging is dus eene voorwaardelijke; zij is geenszins eene verbintenis, en mag dat niet zijn omdat 's lands belangen het behoud van vrije handelingen vorderen.

» Ten slotte mag ik de opmerking niet wêerhouden, dat naar mijne overtuiging de heer Smit door het voorstel van Uwe Excellentie, — al ware het te verwezenlijken — niet voldoende wordt gebaat. De heer Smit verlangt den bouw van een droog dok. niet alleen om daardoor gedurende de twee eerste jaren van werk verzekerd te zijn, doch ook en voornamelijk, om op die wijze in het bezit te geraken van een dok, zoowel onontbeerlijk voor de ontwikkeling van zijne inrichting als voor die van Vlissingen.

» Is Staatshulp voor de aanschaffing van een dok, de daarmede in verband staande oprichting van eene werf en den daaruit te verwachten bloei en de ontwikkeling van Vlissingen noodig, dan verdient het veeleer overweging die hulp te verleenen in geldelijk subsidie dan in een vorm, zooals door Uwe Excellentie wordt bedoeld, omdat daaronder andere belangen van den Staat noodwendig moeten lijden."

Andere toezeggingen zijn vóór de bij de wet van 8 September 1875 (*Staatsblad* n°. 151), bekrachtigde uitgifte in erfpacht, door het Departement van Marine niet gedaan.

Toen in het jaar 1877, door de Koninklijke Maatschappij de Schelde, 's Konings tusschenkomst bij adres was ingeroepen tot het bekomen van meer werk voor die fabriek van Rijkswege, dan haar tot toen werd opgedragen, werd haar bij beschikking van 19 Maart 1877 door de Ministers van Marine en van Kolonien, krachtens 's Konings machtiging medegedeeld dat de belangen dier Maatschappij door de Regeering niet uit het oog werden verloren. Dit voor hetgeen in dit opzicht geschiedde na het tot stand komen der Maatschappij.

In hoeverre heeft nu het Departement van Marine zich gehouden aan zijne toezeggingen?

Dat aan » de verzekering dat de op te richten fabriek, indien het blijkt, dat zij over de gevorderde middelen kan beschikken en daarmede de noodige waarborgen voor deugdzaam werk bezit, bij voorkomende gelegenheid niet zal worden buitengesloten", gestand is gedaan, moge blijken uit het als bijlage hierbij gevoegde overzicht van opdrachten en leveringen aan de Maatschappij »de Schelde" sedert 1876. Het laatste vóór 1885 door de particuliere industrie geleverde marine-vaartuig (*de Zwaluw*) werd in 1881 door deze Maatschappij gebouwd.

Bij ministerieele resolutie van 3 December 1875 werd de inspecteur van het loodswezen enz. te Vlissingen reeds gemachtigd om, wanneer de Maatschappij » de Schelde" daartoe door hem in staat werd geacht, de herstellingen der loodsvaartuigen van het 6de district aan die Maatschappij op te dragen.

De herstellingen, zoowel van de loodsvaartuigen als van de lichtschepen tot het 6de district behoorende, werden dan ook sedert door die Maatschappij bewerkstelligd. Zij ontving daarvoor uitbetaald:

in	1876.	f 3 599,25
»	1877.	3 595,74
»	1878.	2 722,67⁵
»	1879.	2 300,97⁵
»	1880.	2 128,38⁵
»	1881.	14 309,34
»	1882.	19 250,59⁵
»	1883.	21 748,83⁵
»	1884.	30 292,28

De belangrijke herstellingen aan de vaartuigen van het 4de en 5de district werden bij nader inzien niet aan de Maatschappij »de Schelde" toevertrouwd, omdat gevreesd werd door den grooteren afstand dezer inrichting van het station, waarop de vaartuigen dienst doen, deze langer dan noodig, voor den dienst zouden worden gemist. Bij het loodswezen nu is het een dringende eisch, om de vaartuigen, ook die voor reserve bestemd, zoo spoedig doenlijk weder voor den dienst beschikbaar te hebben; met het oog hierop werden deze herstellingen door het Rijk zelf ondernomen.

In zooverre is dus door de ambtsopvolgers van den heer Fransen van de Putte, van diens toezegging afgeweken. Uit bovenstaande cijfers voor alle belangrijke en niet belangrijke herstellingen van een ander district kan worden geconcludeerd, welken geldelijken invloed deze afwijking op de levensquaestie der Maatschappij kan hebben uitgeoefend.

Ad 2um. Welken steun heeft de Koninklijke Maatschappij » de Schelde" alsnog van het Departement van Marine te wachten, tot het voortzetten van haar bedrijf?

Naar de meening van den ondergeteekende behoort het Departement van Marine bij het doen van opdrachten van werken aan particulieren uitsluitend te rade te gaan met 's lands belang, en wel voornamelijk in zooverre dit Departemens, speciaal met betrekking tot het zeewezen van den Staat, daarvoor te waken heeft.

Dit landsbelang vordert naar zijne meening, dat geen vervaardiging van *oorlogsmaterieel* van aanbelang worde opgedragen aan werven en fabrieken buiten de verdedigingsliniën gelegen, aangezien bij het eventueel uitbreken van een oorlog in Europa, waarin Nederland betrokken wordt, het aldaar in aanbouw of herstelling zijnde materieel eene al te gemakkelijke prooi voor den vijand zou worden.

In de tweede plaats behoort bij de keuze der industrieele inrichtingen gelet op stabiliteit en soliditeit van de betrokken firma's, op het vertrouwen dat men haar kan schenken met betrekking tot de levering van deugdelijk werk en op de middelen die haar ten dienste staan om den vereischten arbeid vlug te leveren. Dientengevolge kan voor veelomvattende werken minder ruime mededinging worden geopend dan voor onaanzienlijke.

In de derde plaats moet de algemeene toestand van de particuliere industrie worden in aanmerking genomen en is eene vooruitziende Regeering verplicht, zich in tijden van schaarschte van werk, af te vragen bij de instandhouding van welke fabrieken zij het *meeste* belang heeft, welke fabrieken *in de eerste plaats* in aanmerking komen voor opdracht van werk. En dan heeft ontegenzeggelijk het Departement van Marine het grootste belang bij de instandhouding, binnen de liniën van defensie, zoowel in het noorden als in het zuiden van minstens ééne kapitale inrichting, die in oorlogstijd belangrijke en onaanzienlijke

herstellingen, 't een zoowel als 't ander, goed en snel kan uitvoeren. Opdat dergelijke inrichtingen kunnen bestaan en zich geldelijke offers kunnen getroosten om hunne werkplaatsen aan dezen eisch te laten voldoen, dienen zij van hunne zijde ook reeds in vredestijd op Rijkswerk te kunnen rekenen. Dan alleen, wanneer zij nu en dan de schepen van den Staat leeren bouwen en herstellen, kunnen zij die schepen zoodanig leeren kennen dat eene herstelling in oorlogstijd vlug en snel kan geschieden.

Op grond van deze overwegingen werd in het begin van dit jaar de bouw van de beide voor den Indischen dienst bestemde schepen bij voorkeur aan de Koninklijke fabriek van stoom- en andere werktuigen te Amsterdam en aan de Nederlandsche stoombootmaatschappij te Rotterdam opgedragen, en bij beschikking van 7 Maart jl., krachtens 's Konings machtiging aan de Maatschappij »de Schelde", die zich over deze bevoorrechting beklaagde, door den ondergeteekende, ook namens zijne ambtgenooten, te kennen gegeven:

» dat aan 's lands belang geene redenen waren te ontleenen, om aan de te Vlissingen gevestigde inrichting van scheepsbouw, bij voorkeur, boven de te Amsterdam en te Rotterdam gevestigde inrichtingen, de levering van ééne der hooger bedoelde schepen op te dragen, hetgeen echter geenszins behoeft te verhinderen, dat bij volgende behoefte ook de Maatschappij » de Schelde" met den bouw van een schip belast wordt, evenals zij vroeger daarmede wel belast is geweest."

Ook in den vervolge zal dus de Maatschappij »de Schelde", behalve wanneer het betreft belangrijk oorlogsmaterieel, bij voorkomende werkzaamheden niet buitengesloten worden.

De opmerking vinde hier echter hare plaats, dat die Maatschappij belangrijk meer had kunnen leveren dan zij deed, wanneer hare prijsopgaven slechts billijker waren geweest. Zoo werd haar in de laatste jaren (1882, 1883 en 1884) de mededinging geopend voor den bouw van twee werkvaartuigen, voor eene schipdeur, voor het dok te Hellevoetsluis, voor eene stoompomp ten dienste van de *Van Speyk*, voor eene stoomspil en voor eene stoomstuurinrichting, voor welke werken zij respectievelijk inschreef voor f 34 000, f 30 666, f 7 500, f 16 500 en f 21 000, terwijl lagere aanbiedingen inkwamen van respectievelijk f 28 570, f 24 000, f 3 881, f 8 948 en f 12 500. Voor den bouw van een rinkelaar, twee loodskotters en twee loodsschooners, in de genoemde jaren publiek aanbesteed, schreef zij niet in; evenmin voor het onlangs publiek aanbestede ijzeren droog dok ten behoeve van den Indischen dienst.

Ad 3um. Dat de ondergeteekende het niet in 's lands belang zou achten, om de bestaande inrichtingen der Maatschappij » De Schelde" voor het Rijk zelf en voor rekening van den Staat te exploiteeren en dus weder een vierde Rijkswerf te creëeren, zal wel nauwelijks behoeven te worden gezegd.

Ik vertrouw hiermede aan het verzoek der Kamer om inlichtingen, voor zooverre het Departement van Marine betreft, te hebben voldaan.

De Minister van Marine,
TAALMAN KIP.

[117. 2.]

BIJLAGE VAN DE NOTA.

OVERZICHT van de opdrachten en leveringen over de jaren 1876—1884, door de Koninklijke Maatschappij *De Schelde* volvoerd.

1876.	Bouw van den stoomtransportschooner *De Schelde*		f 120 000
	Stoomstuurinrichting *Atjeh*		9 025
	Herstellingen, ten behoeve van het loodswezen		3 599
1877.	Quadrant voor stoomstuurinrichting *Atjeh*		3 790
	Dekhuisstuurinrichting *Atjeh*		1 875
	Exhausterbuizen voor monitors		6 920
	Bouw van een kiellichter		18 000
	Levering van staal		40 276
	Herstelling stoomketels *Hydra*		7 400
	Idem loodswezen		3 595
1878.	Bouw instructiebrik *Castor*		117 500
	Idem torpedoboot		45 000
	Stoomstuur-inrichting *Tromp*		20 090
	Levering van staal		24 552
	Idem Idem		54 219
	Herstelling loodswezen		2 722
1879.	Bijwerk aan *Castor*		5 510
	Stoomstuur-inrichting *Luipaard* en *Haai*		19 050
	Bouw gouvernements stoomschepen *Arend* en *Valk*		478 090
	Levering van staal		64 450
	Idem Idem		2 664
	Stoomstuur-inrichting *Matador* en *Draak*		18 260
	Idem *Adder* en *Wesp*		20 900
	Bouw van vier torpedobooten		192 000
	Levering van staal		10 087
	Herstelling loodswezen		2 300
1880.	Stoomstuur-inrichting *Koningin Emma*		20 680
	Levering van staal		38 355
	Idem Idem		20 200
	Idem Idem		64 550
		Transporteeren	f 1 435 659

Inlichtingen op adres van de kamer van kooph. en fabr. te Vlissingen betrekkelijk de Kon. maatsch. »de Schelde" aldaar.

	Per transport		f 1 435 659
	Stoomstuurinrichting *Hyena* en *Panter*		20 900
	idem *De Ruyter*		22 340
	Levering van staal		47 775
	Herstelling loodswezen.		2 128
1881.	Sloepsdavits		2 092
	Bouw gouvernementsstoomschip *Zwaluw*		242 000
	Wijziging stoomstuurinrichting torpedobooten		13 000
	Herstelling loodswezen		14 309
1882.	Vernieuwing brandspuithuisje te *Vlissingen*		771
	Levering van ijzer		46 657
	Idem staal		1 756
	Stoomstuurinrichting *Van Speyk*		23 250
	Veranderingen aan torpedobooten		9 450
	Herstelling loodswezen		19 250
1883.	Stoomstuur-inrichting *Stier*		11 400
	Levering van staal		975
	Herstelling loodswezen		21 748
1884.	Levering van ijzer		1 144
	Vier stel machines voor stoomsloepen		10 000
	Twee stoomketels » »		1 600
	Herstelling loodswezen		30 292
	Totaal. . .	f	1 978 496

[117. 3.]

VERSLAG DER COMMISSIE.

De Commissie, in wier handen is gesteld de Nota van inlichtingen van den Minister van Marine, dd. 27 Maart 1885, betreffende het adres der kamer van koophandel en fabrieken te Vlissingen, heeft de eer het volgende te berichten.

In het adres wordt medegedeeld dat de Koninklijke maatschappij »de Schelde", scheepsbouw- en werktuigenfabriek te Vlissingen, het erfpachtcontract, goedgekeurd bij de wet van 8 September 1875 (*Staatsblad* n°. 151) aan den Staat der Nederlanden heeft opgezegd. De kamer van koophandel en fabrieken vreest dat het sluiten van deze groote industrieele onderneming zou zijn tot groot nadeel voor de ontwikkeling van het scheepvaartverkeer in de door den Staat aangelegde kostbare havenwerken. De gemeente Vlissingen zal door het gemis van het vertier, dat de fabriek aanbrengt, met algeheelen ondergang bedreigd worden; de welvaart van een goed deel der provincie zal er onder lijden en bovendien zal de opzegging van het contract rechtstreeks nadeel voor 's Rijks schatkist ten gevolge hebben, aangezien, ingevolge de bepalingen van het contract, het Rijk aan de Koninklijke maatschappij »de Schelde" voor overname der door haar gestichte gebouwen, getimmerten en vaste inrichtingen, die ruim $1\frac{1}{2}$ millioen gulden hebben gekost, eene zeer belangrijke som (door deskundigen te schatten) zal moeten uitkeeren. Naar aanleiding van een en ander spreekt zij den wensch uit dat de Koninklijke maatschappij »de Schelde" in staat moge worden gesteld haar bedrijf voort te zetten of wel de fabriek voortaan voor rekening van het Rijk moge worden geëxploiteerd.

In het uitvoerig adres worden de onderhandelingen, die tot de oprichting der maatschappij hebben geleid, in herinnering gebracht, en wordt met aanhalingen uit gewisselde brieven beweerd dat destijds gegrond uitzicht is geopend op een minstens gelijk aandeel in werk voor het Rijk als aan de fabrieken te Amsterdam en te Rotterdam ten deel valt. De meening wordt daarbij uitgesproken dat deze toezegging niet in billijkheid zou zijn gestand gedaan, waarin de rechtstreeksche oorzaak der opzegging van het contract moet gezocht worden. Het antwoord op eene desbetreffende vraag (zie Memorie van Antwoord op de Indische begrooting voor 1885, afd. VIII, naar aanleiding van het Voorloopig Verslag van het verhandelde in de afdeelingen der Eerste Kamer) als zoude 's lands belang verbieden scheepsbouwfabrieken, buiten de linie van defensie gelegen, krachtig te steunen, wordt geacht geene opheldering te geven aangezien toch sedert de oprichting der maatschappij de defensie-aangelegenheden geene verandering ondergaan hebben.

De Commissie, kennis genomen hebbende van de Nota van inlichtingen den 27sten Maart 1885 door den Minister van Marine ingezonden, heeft gemeend ter betere beoordeeling dezer aangelegenheid nog meerdere gegevens te behoeven. Zij heeft den 17den Mei jl. een schrijven aan den Voorzitter der Tweede Kamer gericht, in hoofdzaak het volgende bevattende:

» De Minister heeft als bijlage zijner Nota gegeven een *overzicht van de opdrachten en leveringen over de jaren* 1876—1884 *door de Koninklijke maatschappij »de Schelde" volvoerd.* Dit overzicht heeft der Commissie aanleiding gegeven tot het maken van de navolgende opmerkingen, omtrent de juistheid waarvan zij gaarne het gevoelen van den Minister zoude vernemen.

» In dat overzicht komt voor:

»*a.* levering van staal en ijzer tot een bedrag van f 417 660. Zijn dit geen onbewerkte materialen, die door »de Schelde" als koopman en commissionair van eene buitenlandsche firma als laagste inschrijver zijn geleverd, en die alzoo voor de fabriek als *werkinrichting* weinig of geen waarde hebben?

»*b.* levering van stoomstuurinrichtingen tot een bedrag van f 191 560.

»De maatschappij » de Schelde " is eenig vertegenwoordigster voor Nederland der firma, die in het buitenland voor deze werktuigen is gepatenteerd; bestond dus het grootste deel der levering niet uit in het buitenland vervaardigde en gepatenteerde machines?

»*c.* bevinden zich onder de in gemeld overzicht vermelde opdrachten en leveringen ook niet die, welke bij openbare of onderhandsche aanbesteding door de maatschappij » de Schelde" als laagste inschrijver waren aangenomen?

»Volgens bekomen inlichtingen althans zouden zulks zijn de navolgende:

» Exhausterbuizen voor monitors	f	6 920
» bouw van een kiellichter		18 000
» sloepdavits		2 092
» verandering aan torpedobooten		9 450
» vier stel machines voor stoomsloepen . .		10 000
» twee stoomketels		1 600
Te zamen	f	48 062

»Om deze redenen zou de Commissie er prijs op stellen alsnog eene opgave te mogen ontvangen der opdrachten en leveringen over de jaren 1876—1884 aan de Koninklijke maatschappij »de Schelde" onderhands opgedragen tegen begrootingsprijs, evenals zulks bijv. ten opzichte der fabrieken te Amsterdam en te Rotterdam pleegt te geschieden. Voorts zoude de Commissie den Minister van Marine willen verzoeken op gelijksoortige wijze als dit in de bijlage van de Nota voor de Koninklijke maatschappij » de Schelde" is geschied, een overzicht te geven voor andere fabrieken, inrichtingen, firma's enz. hier te lande, met vermelding der namen en van de betaalde gelden over de jaren 1876—1884 en zoover zulks reeds voor 1885 mocht zijn geschied, van dergelijke opdrachten en leveringen, onder opgave welke in het openbaar en welke bij onderhandsche aanbesteding zijn gegund.

» De Commissie vleit zich dat wanneer U Hoogedelgestrenge mocht goedvinden bovenvermelde wenschen aan den heer Minister van Marine kenbaar te maken, deze bereid zal worden bevonden daaraan te voldoen."

In antwoord hierop heeft de heer Minister van Marine, bij brief van den 26sten Mei jl., letter D, n°. 37, het volgende medegedeeld:

»*a.* dat de posten voor staal en ijzer, opgenomen in de bijlage mijner nota van inlichtingen van 27 Maart jl. betreffen leveringen, welke voornoemde maatschappij als agent van eene buitenlandsche firma heeft volbracht als laagste inschrijver;

»*b.* wat de stoomstuurinrichtingen betreft, heeft de maatschappij de levering volvoerd als eenig vertegenwoordigster voor *Nederland*, der firma Bow. Mc. Lachlan en Co. te *Paisley*, voor deze werktuigen gepatenteerd; het grootste gedeelte dezer levering bestond dus uit in het buitenland vervaardigde en gepatenteerde machines.

»*c.* Ook werden in die bijlage opgenomen de opdrachten en leveringen, welke de maatschappij *De Schelde* bij openbare of onderhandsche aanbesteding als laagste inschrijver aannam.

De bouw van een kiellichter in 1877 en de vervaardiging van twee stoomketels in 1884 werden buiten mededinging en dus niet als laagste inschrijver aan de Maatschappij *De Schelde* opgedragen.

»Ter voldoening voorts aan het verlangen door voren bedoelde Commissie in haren brief van 15 dezer te kennen gegeven, wordt hierbij overgelegd eene lijst van de onderhandsche opdrachten, zonder concurrentie verleend aan voornoemde maatschappij, gedurende de jaren 1876—1885, en is die lijst vergezeld van vijf lijsten, welke een overzicht geven van de opdrachten en leveringen in genoemde jaren volvoerd door dergelijke maatschappijen of firma's, met aanduiding welke het gevolg waren van openbare aanbesteding of onderhandsche mededinging, terwijl de opdrachten en leveringen, waarbij geen zoodanige aanduiding op de lijsten werd gesteld, zonder concurrentie werden gegund".

De zes staten worden als bijlagen A tot F bij dit verslag gevoegd.

De Minister van Marine doet in de Nota mededeeling van de briefwisseling in 1874 tusschen de Departementen van Binnenlandsche Zaken en van Marine gevoerd, opdat men zich een juist begrip zou kunnen vormen omtrent de toezeggingen vóór de oprichting der maatschappij »de Schelde" door het Departement van Marine gedaan.

De opmerking moge vooraf gaan dat kennisneming van de briefwisseling tusschen de Regeering en den heer Smit gevoerd ter beoordeeling van de zaak van meer belang zou zijn geweest. Intusschen blijkt uit de medegedeelde briefwisseling dat destijds op den voorgrond trad het verschaffen van werk aan de fabriek gedurende den eersten tijd. De toenmalige Minister van Marine merkte daaromtrent op dat geene bepaalde toezeggingen konden worden gedaan, omdat:

het ondoenlijk is vooraf te zeggen welke werkzaamheden voor de particuliere industrie in de twee eerstvolgende jaren zullen voorkomen;

men nog geenszins weet of de op te richten fabriek in staat zal zijn aan de eischen voor Gouvernementswerk gesteld te kunnen voldoen;

eene toezegging, die, wil zij iets beteekenen, het grootste gedeelte van het mogelijk voorkomende werk zou moeten betreffen, hoogst onbillijk zou zijn tegenover de andere fabrikanten;

zulk eene uitsluiting geheel in strijd zou zijn met 's lands belangen, welke de instandhouding van fabrieken binnen de defensieliniën dringend vorderen.

Hierop volgt dan de verzekering des Ministers dat de op te richten fabriek bij voorkomende werkzaamheden niet zal worden buitengesloten.

Het standpunt door den toenmaligen Minister ingenomen was alzoo het volgende: geene toezegging hoegenaamd, die de volkomen vrijheid van handelen, zooals 's lands belang zulks zoude vorderen, kon belemmeren; maar ook omgekeerd geen buitensluiting van eene fabriek, die met medewerking der Regeering zou worden opgericht en die de reeks van kostbare havenwerken te Vlissingen voorloopig zoude voltooien.

Welke beteekenis mag en moet aan de toezegging des Ministers in 1874 gedaan, worden gehecht?

Naar het oordeel der Commissie deze beteekenis, dat voor zoover het in 's lands belang zoude worden geacht voort te gaan met het verstrekken van bestellingen aan particuliere fabrieken, het uitzicht voor de maatschappij »de Schelde" was geopend op een aandeel in die bestellingen ongeveer gelijk aan dat van dergelijke fabrieken.

Wel is waar was de toezegging van den Minister in andere bewoordingen vervat. Van een *ongeveer gelijk* aandeel wordt daarin geen gewag gemaakt. Deze woorden konden niet geschreven worden door den Minister, omdat zij allicht eene verbintenis zouden teweegbrengen en dit laatste mocht niet geschieden. Men wist nog niet in welken omvang de fabriek zoude worden opgericht en of zij goed werk zoude leveren; daarvan zoude afhangen voor welk soort van werk zij in aanmerking kwam. De Gouvernements-bestellingen, die op particuliere fabrieken worden uitgevoerd, zijn van zeer ongelijken omvang en ieder jaar geenszins voor gelijke verdeeling vatbaar. Dit alles moest er toe leiden dat de Minister zich bepaalde tot de verzekering dat de op te richten fabriek niet zoude worden buitengesloten.

De bewering dat aan deze toezegging reeds is voldaan, wanneer van tijd tot tijd eene bestelling van geringen omvang verstrekt wordt, moge volgens de letterlijke beteekenis niet tegengesproken kunnen worden; zulk een uitleg zoude de toezegging evenwel geheel waardeloos maken.

Trouwens, afgezien van elke toezegging schijnt, bij het gebruikelijke stelsel van het uitgeven van bestellingen zonder mededinging, het zoover doenlijk gelijk verdeelen dier bestellingen tusschen de daarvoor in aanmerking komende fabrieken het meest gewettigd.

Wat de belangen der defensie betreft zoo blijkt dat deze in 1874 door den Minister van Marine niet zijn voorbijgezien. Welk was echter het voorbehoud dat gemaakt is? De heer Smit wenschte verzekerd te zijn van werk gedurende den eersten tijd van het bestaan der jeudige onderneming. Op dit verzoek gaf de Minister te kennen dat eene toezegging, wilde zij iets beteekenen, het grootste deel van het mogelijk voorkomende werk zou moeten betreffen, dat dit onbillijk zou zijn tegenover andere fabrikanten en dat zulk eene uitsluiting bovendien in strijd zou zijn met 's lands belangen, welke de instandhouding van fabrieken binnen de defensielinië vorderde. Verzet alzoo van de zijde des Ministers tegen bevoorrechting van de fabriek te Vlissingen, verzet tegen uitsluiting van de fabrieken te Amsterdam en te Rotterdam, maar geenszins verzet tegen eene billijke, gelijkmatige verdeeling. Zoo laat het zich ook verklaren dat in den brief van den Minister van Binnenlandsche Zaken, waarvan een uittreksel als bijlage A is afgedrukt achter het adres van de kamer van koophandel en fabrieken te Vlissingen, aan den heer Smit geene mededeeling schijnt te zijn gedaan van eenig voorbehoud in het belang der defensie te stellen.

Welke opdrachten en leveringen zijn nu door verschillende fabrieken in het tienjarig tijdvak 1876—1885 volvoerd? Het overzicht, als bijlage bij de Nota van inlichtingen, en de staten, als bijlagen bij dit Verslag afgedrukt, geven hierop het antwoord. Aangezien het in deze meer bepaald aankomt op de opdrachten die buiten mededinging verstrekt zijn, zoo zijn uit de verschillende opgaven alle daartoe betrekking hebbende sommen verzameld en is daarvan den onderstaanden overzichtsstaat gevormd, welke met een oogopslag te zien geeft welk aandeel elke fabriek ieder jaar, en in tien jaren, in de *opdrachten buiten mededinging* gehad heeft.

BEDRAGEN der opdrachten buiten mededinging gedaan aan:

JAAR.	Koninklijke maatschappij »de Schelde" te Vlissingen.	Koninklijke fabriek van stoom en andere werktuigen te Amsterdam.	Nederlandsche stoombootmaatschappij te Rotterdam.	Maatschappij »de Maas" te Delfshaven. (Vóór 1880 firma Christie Nolet en De Kuyper.)	Firma Huygens en Van Gelder te Amsterdam. (Vóór 1879 Meursing en Huygens.)	Maatschappij »de Atlas" te Amsterdam.	Totaal bedrag.
1876.	f 123 599	f 352 640	f 1 245 259	f 394 450	»	f 187 000	f 2 302 948
1877.	28 995	1 316 563	1 081 550	377 748	»	186 000	2 990 856
1878.	165 222	558 345	380 417	254 538	192 000	»	1 550 522
1879.	677 900	821 705	1 336 545	63 237	f 108 706	»	3 008 093
1880.	2 128	237 659	72 123	72 238	»	20 000	404 148
1881.	269 309	742 196	94 209	»	206 691	123 947	1 436 352
1882.	20 021	72 670	258 400	28 756	152 800	»	532 647
1883.	21 748	13 504	166 395	1 908	14 415	11 510	229 480
1884.	31 892	240 037	117 065	»	»	5 920	394 914
1885.	23 629	248 775	540 370	»	»	»	812 774
In 10 jaren . . .	f 1 364 443	f 4 604 094	f 5 292 333	f 1 192 875	f 674 612	f 534 377	f 13 662 734

Van het totaal bedrag der opdrachten buiten mededinging in de tien laatste jaren aan 6 fabrieken gedaan ontving dus:

de Nederlandsche Stoombootmaatschappij te Rotterdam bijna $^2/_5$;

de Koninklijke Fabriek van stoom- en andere werktuigen te Amsterdam bijna $^1/_3$;

de Koninklijke maatschappij »de Schelde" te Vlissingen bijna $^1/_{10}$.

De redenen, die tot eene zoo ongelijke verdeeling geleid hebben, kunnen geacht worden dezelfde te zijn als die welke 's Ministers gedragslijn voor het vervolg zullen bepalen, waarover later.

De Nota vermeldt voorts op bladz. 4 waarom is afgeweken van de in 1874 gedane toezegging der belangrijkste herstellingen aan de vaartuigen, behoorende tot het 4de en 5de district van het loodswezen. Zonder in eene beoordeeling van de meerdere of mindere gegrondheid der aangevoerde reden te treden, bepaalt de Commissie zich tot de mededeeling dat volgens ingewonnen inlichtingen de omvang der bedoelde herstellingen niet van dien aard is geweest dat het derven dier werkzaamheden van eenigen invloed op de levensvatbaarheid van de maatschappij »de Schelde" was. Dit belet niet dat de maatschappij zich gaarne met de bedoelde herstellingen zou hebben belast gezien.

Nog blijkt uit den bovenstaanden overzichtsstaat dat in de jaren 1882—1884 het totaal bedrag der opdrachten buiten mededinging gedaan belangrijk lager is geweest dan de voorafgaande jaren, waarin ten deele de verklaring gezocht moet worden van het gering bedrag in genoemde jaren aan »de Schelde" in opdrachten verstrekt. Intusschen bleef ook in genoemde jaren het bedrag der opdrachten beneden $^1/_{10}$ van het geheel.

De Minister deelt in de Nota — ad 2um — mede welke steun de Koninklijke maatschappij »de Schelde" alsnog van het Departement van Marine te wachten heeft.

De Minister betoogt dat 's lands belang zich verzet tegen het laten vervaardigen van *oorlogsmaterieel van aanbelang* in fabrieken buiten de linie van defensie.

In aanmerking nemende dat de bestellingen van het Departement van Marine voor verreweg het grootste gedeelte behooren tot het oorlogsmaterieel en daarnaast de veel minder belangrijke werkzaamheden voor het loodswezen staan, zoo komt de verklaring des Ministers hierop neder dat de maatschappij »de Schelde" voortaan slechts belast zal worden met kleine bestellingen voor Marine, alsmede met de uitteraard niet belangrijke werkzaamheden voor het loodswezen.

Dit standpunt wijkt aanmerkelijk af van de toezegging in 1874 gedaan. Boven is reeds aangetoond dat destijds de defensiebelangen geacht werden zich te verzetten tegen het buitensluiten van de fabrieken te Amsterdam en te Rotterdam; thans wordt daarentegen beweerd dat de defensiebelangen het buitensluiten van fabrieken buiten de defensielinie vorderen.

Intusschen, als het waar is dat 's lands belang dezen eisch stelt, zoude daarin berust moeten worden, zij het ook dat fabrieken te Vlissingen of elders daaronder lijden; maar dan ware het te betreuren dat in 1874, toen deze Minister ook aan het hoofd van het Departement stond, niet met meer nauwgezetheid is overwogen in welke mate de ontwikkeling van de maatschappij *de Schelde* als scheepsbouwinrichting met 's lands defensiebelangen strookt en derhalve van Rijkswege gesteund kan worden.

Maar is de opvatting van den Minister wel juist? Is de weg dien hij inslaat de geschikte om krachtige fabrieken aan te kweeken in staat in tijd van oorlog diensten te praesteeren?

De Commissie meent dit te mogen betwijfelen.

De opdracht buiten mededinging, dat is tegen den begrootingsprijs, verzekert aan den fabrikant eene zekere of vaste winst. De ware drijfveer om met verbeterde werktuigen goedkoop te werken is hierbij niet aanwezig, omdat de aankoop van die werktuigen wel risico voor den fabrikant aanbrengt, maar de winst niet doet toenemen, aangezien het werk goedkooper geleverd, ook welhaast lager begroot zal worden.

Het bedrijf der fabriek blijft beperkt en, wat vooral de beteekenis in oorlogstijd vermindert, er is geen aanleiding om materialen in voorraad op te slaan. Voor elke bestelling wordt het benoodigde uit het buitenland ontboden, maar voor onverwacht opkomende behoeften kan niet of slechts in beperkte mate uit een materialenmagazijn geput worden. Indien de Minister zich op de particuliere fabrieken binnen de defensielinie wil verlaten, zou wel eens met zorg onderzocht mogen worden, welke diensten zij in staat zullen zijn in tijden van afsluiting te bewijzen.

Is er overigens, in het midden latende waarin de aan te wenden middelen zouden moeten bestaan, wel voldoende grond voor de meening dat het steunen van het scheepsbouwbedrijf, onverschillig in welk deel van het land het zich wil vestigen, ten nadeele zoude komen van de fabrieken binnen de linie van defensie? Immers neen, want het debiet is niet beperkt tot de behoeften van het land. Integendeel kan het zijn dat de scheepsbouw in verschillende deelen des lands uitgeoefend, een bloeiende tak van industrie wordt, terwijl hij, teruggedrongen binnen de defensie-linie, slechts een kwijnend bestaan zou kunnen lijden.

Bovendien van hoeveel belang de defensie-aangelegenheden ook zijn, zij mogen, vooral daar waar onzekerheid bestaat omtrent de eischen die zij stelt, niet alleen den doorslag geven. Vlissingen is op Rijkskosten met het spoorwegnet verbonden en van havenwerken voorzien en de fabriek zelve op Rijksgronden, die in erfpacht zijn uitgegeven, gevestigd. Voor de ontwikkeling van het vertier in de haven van Vlissingen, die zooveel tonnen gouds aan de schatkist gekost heeft, is het behoud van zulk een uitnemend ingerichte fabriek als »de Schelde" zeer wenschelijk. Zal men nu wat met de eene hand is tot stand gebracht met de andere hand weder dooden, althans in ontwikkeling tegenhouden?

De Minister verklaart — ad 3um — dat wel nauwelijks zal behoeven te worden gezegd, dat het exploiteeren der fabriek voor rekening van den Staat niet in 's lands belang wordt geacht.

Inderdaad zal hierover wel geen verschil van gevoelen bestaan, maar met zulk eene verklaring is niet opgelost de vraag wat met de fabriek zal worden gedaan wanneer die aan den Staat terugkeert, nadat eene aanzienlijke vergoeding aan de maatschappij »de Schelde" zal zijn uitgekeerd voor al hetgeen sedert de vestiging der fabriek is gebouwd. De volledige beantwoording dezer vraag ligt intusschen buiten het bestek der Nota, waarover de Commissie verslag heeft uit te brengen.

Zonder invloed op wellicht loopende onderhandelingen te willen uitoefenen, acht de Commissie het haar plicht te wijzen op het rechtstreeksch geldelijk belang dat de Staat bij het voortbestaan der onderneming heeft, afgescheiden nog van de meer indirecte voordeelen die voor den Staat uit het bloeien van elke industrie voortvloeien.

Aan het einde van haar verslag gekomen, heeft de Commissie de eer aan de Kamer voor te stellen:

a. den heer Minister van Marine uit te noodigen nader in overweging te willen nemen in hoever 's lands belang toelaat de levering van werken op te dragen aan fabrieken, buiten de linie van defensie gelegen, meer bepaaldelijk aan de Maatschappij »de Schelde";

b, den Minister voornoemd, onder toezending van een afschrift van dit verslag, dank te zeggen voor de gegeven inlichtingen.

Vastgesteld door de Commissie den 11den Juni 1885.

VAN KERKWIJK.

A. VAN DEDEM.

RÖELL.

POMPE VAN MEERDERVOORT.

VAN DER SLEYDEN.

Inlichtingen op adres van de kamer van kooph. en fabr. te Vlissingen, betrekkelijk de Kon. maatsch. »de Sehelde" aldaar.

[117. 4.]

BIJLAGE **A**.

OVERZICHT van de onderhandsche opdrachten en leveringen (*buiten mededinging*) over de jaren 1876—1885 door de Koninklijke maatschappij *De Schelde* volvoerd zijnde of wordende.

1876.	Bouw van den stoomtransportschooner *De Schelde.*	f	120 000
	Herstellingen ten behoeve van het loodswezen		3 599
	Bouw van een kiellichter		18 000
1877.	Herstelling stoomketels *Hydra*		7 400
	Idem loodswezen		3 595
1878.	Bouw instructiebrik *Castor*		117 500
	Idem torpedoboot		45 000
	Herstelling loodswezen		2 722
1879.	Bijwerk aan *Castor*		5 510
	Bouw Gouvernementsstoomschepen *Arend* en *Valk*		478 090
	Idem vier torpedobooten		192 000
	Herstelling loodswezen		2 300
1880.	Idem idem		2 128
1881.	Bouw Gouvernementsstoomschip *Zwaluw*		242 000
	Wijziging stoomstuurinrichting torpedobooten		13 000
	Herstelling loodswezen		14 309
1882.	Vernieuwing brandspuithuisje te Vlissingen.		771
	Herstelling loodswezen		19 250
1883.	Idem idem		21 748
1884.	Twee stoomketels voor stoomsloepen		1 600
	Herstelling loodswezen		30 292
1885.	Idem idem		12 129
	Stoomketel voor den schoener *De Schelde.*		11 500
	Totaal	f	1 364 443

[117. 5.]

BIJLAGE **B**.

OVERZICHT der opdrachten en leveringen over de jaren 1876—1885 door de Koninklijke fabriek van stoom- en andere werktuigen te *Amsterdam* volvoerd zijnde of wordende.

(*o. a.* = *bij openbare aanbesteding*; *o. h. m.* = *bij onderhandsche mededinging.*)

1876.	Wijzigingen aan de *Suriname* (later *Macassar*)	f	1 265
	Torpedo-materieel		12 220
	Affuiten		21 150
	Twee stoombarkassen		30 500
	Fundatiën *Atjeh*		17 718
	Hydrokineter idem		1 500
	Stoomriviervaartuig *Rhenus*		187 000
	Distilleer *Atjeh*		11 200
	Affuiten		4 600
	Werkzaamheden aan de *Suriname* (*Macassar*)		1 277
	Stoomketels *Pontianak*		31 400
	Herstelling stoomwerktuig lijnbaan		5 145
	Wijzigingen aan de *Suriname* (*Macassar*)		1 605
	Herstelling stoomwerktuigen *Leeuwarden* en *Zilveren Kruis*		6 400
	Affuiten		5 810
	Reparatie werktuigen stoombarkas		6 500
	» » stoomkanonneerbooten		7 350
	IJzeren drijvend droogdok voor Onrust o. a.		**781 000**
1877.	Schroefstoomschip 4de klasse *Suriname*		410 000
	Bijwerk idem idem		2 930
	Vernieuwing vlampijpen *Ever*		4 300
	Pijpleiding stoomwerktuig lijnbaan		5 190
	Stoomketels *Amboina*		26 600
	Werkzaamheden *Macassar*		1 740
	Fundatiën *Draak*		7 650
	Puntgranaten		9 600
	Affuiten		14 160
	Pompen		1 565
	Raderstoomschip *Curaçao*		237 700
	Bijwerk idem idem		4 558
	Afwerken van kanonnen		18 800
	Stoomwerktuigen *De Ruyter* (later *Koningin Emma der Nederlanden*)		496 500
	Transporteeren	f	2 374 933

Inlichtingen op adres van de kamer van kooph. en fabr. te Vlissingen, betrekkelijk de Kon. maatsch. »de Schelde" aldaar.

	Per transport	f 2 374 933
1877.	Puntgranaten	4 800
	Torpedo-sparinrichtingen stoomkanonneerbooten o. h. m.	**7 560**
	Reactiefkoppen voor idem	1 080
	Affuiten	6 900
	Torpedomaterieel	2 290
	Herstelling stoomwerktuigen *Leeuwarden*	15 000
	Idem idem *Schorpioen*	45 200
1878.	Afwerken van kanonnen	15 040
	Aftimmering *Draak*	192 000
	Bijwerk idem	500
	Distilleer *De Ruyter* (*Koningin Emma*)	11 000
	Tubulures idem idem	6 400
	Fundatiën idem idem	16 280
	Veranderingen aan stoomkanonneerbooten	2 520
	Puntgranaten	9 600
	Affuiten	13 800
	Stoomketels *Pontianak*	30 500
	Stoomkanonneerboot *Ulfr*	118 000
	Bijwerk idem	575
	Stoomketels *Hydrograaf*	26 600
	Torpedo-sparinrichting stoombarkas *Tromp*	2 300
	Torpedoboot	45 000
	Reparatie stoomwerktuigen *Schorpioen*	4 950
	» machine voor houtbewerking	4 200
	Affuiten	13 800
	Stoomketels *Nickerie*	11 600
	Overvoer *Suriname*	2 150
	Afwerken van kanonnen	6 580
	Herstelling stoomketels *Guinea*	21 500
	Affuiten	3 450
1879.	Idem	8 500
	Afwerken van kanonnen	8 755
	Materialen en gereedschappen voor droogdok *Onrust*	36 200
	Schroefstoomschip 4de klasse *Madura*	380 000
	Bijwerk » » »	1 222
	Stoomkanonneerbooten *Dufa en Hadda*	230 000
	Afwerken van kanonnen	15 450
	Stoomketels *Guinea*	67 000
	Affuiten	9 150
	Herstelling stoomwerktuigen *Marnix*	7 500
	Affuiten	10 700
	Idem	10 062
	Veiligheidskleppen *Suriname*	3 735
	Afwerken van kanonnen	3 600
	Loopkranen voor droogdok *Onrust*	17 100
	Transporteeren	f 3 827 082

Inlichtingen op adres van de kamer van kooph. en fabr. te Vlissingen, betrekkelijk de Kon. maatsch. »de Schelde" aldaar.

	Per transport	f	3 827 082
1879.	Schroefvoortstuwer *Van Galen*		3 526
	Herstelling stoomwerktuigen *Zilveren Kruis*		9 205
1880.	Afwerken van kanonnen		25 750
	Schroefbladen *Koningin Emma der Nederlanden*		1 319
	Stoomketels *Stier*		66 000
	Herstelling van stoombarkassen		2 525
	» stoomketels *Guinea*		4 515
	Machinedeelen *Schorpioen*		2 050
	Reparatie machines *Marnix*		3 500
	Afwerken van kanonnen		13 930
	Affuiten		16 100
	Stoomketels *Van Galen*		46 800
	Reparatie machines *Zilveren Kruis*		28 880
	Affuiten		7 520
	Puntgranaten		9 500
	Afwerken van kanonnen		9 270
	Stoomwerktuigen en ketels voor stoomsloepen o. h. m.		**19 800**
1881.	Herstelling stoomwerktuigen *Guinea*		32 736
	Affuiten		14 950
	Afwerken van kanonnen		6 965
	Stoomcylinder *Guinea*		3 500
	Stoomketels *Aruba*		27 980
	Afwerken van kanonnen		5 150
	Affuiten		9 200
	Puntgranaten		14 250
	Stoomwerktuigen en ketels voor stoomsloepen o. h. m.		**11 100**
	» *Van Speyk*		505 000
	Herstelling stoomwerktuigen *Marnix*		30 500
	Tubulures *Van Speyk*		6 750
	Stoomcylinder *Marnix*		4 000
	Distilleer *Van Speyk*		13 000
	Fundatiën » »		26 325
	Affuiten		9 200
	Herstelling stoomwerktuigen *Stier*		32 690
1882.	Afwerken van kanonnen		6 965
	Stoomcylinder *Stier*		24 715
	Afwerken van kanonnen		3 675
	Affuiten		11 750
	Tubulures *Stier*		3 040
	Schroefblad *Van Speyk*		1 025
	Herstelling stoomwerktuigen *Zilveren Kruis*		16 900
	Affuiten		4 600
1883.	Afwerken van kanonnen		2 100
	Puntgranaten		4 750
	Idem		2 374
	Transporteeren	f	4 932 462

Inlichtingen op adres van de kamer van kooph. en fabr. te Vlissingen, betrekkelijk de Kon. maatsch. »de Sehelde" aldaar.

	Per transport	f	4 932 462
1883.	Affuiten		4 280
	Stoomwerktuigen voor stoomsloepen o.h. m.		**3 900**
	Puntgranaten		3 600
	Exercitie-kanon		4 200
1884.	Reparatie machines *Atjeh*		44 800
	Puntgranaten		5 237
	Affuiten		2 250
	Stoomketels raderboot *Curaçao*		23 000
	Stoomafsluiters *Van Speyk*		11 800
	Afwerken van kanonnen		3 150
	Herstelling stoomwerktuigen *Tijger*		6 000
	Exercitie-kanon		4 000
	Stoomstuurinrichting Friso o.h. m.		**12 500**
	Stoomketels *Atjeh*		132 000
	Centrifugaalpomp Van Speyk o.h. m.		**4 206**
1885.	Verbinding zuig- en lensleiding *Van Speyk*		1 275
	Verplaatsing distilleer idem		4 000
	Puntgranaten		7 500
	IJzeren drijvend droogdok voor Soerabaija o. a.		**221 569**
	Gouvernementsstoomschip *Condor*		236 000
	Totaal	f	5 670 729

[117. 6.]

BIJLAGE C.

OVERZICHT van de opdrachten en leveringen over de jaren 1876—1885 door de Nederlandsche Stoombootmaatschappij te Rotterdam volvoerd zijnde of wordende.

(*o. a.* = *bij openbare aanbesteding; o.h. m.* = *bij onderhandsche mededinging.*)

1876.	Werkzaamheden aan monitors	f	10 500
	Sluisdeuren o. a.		**64 900**
	Vergieten van ijzer o.h. m.		**1 044**
	Schroefstoomschip 4de klasse *Bonaire*		407 500
	Bijwerk idem idem		3 059
	Stoomketels *Tijger.*		31 000
	» *Sambas*		32 500
	Rammonitor *Matador*		648 000
	Herstellingen *Tijger*		23 350
	» *Heiligerlee*		24 350
	Stoomwerktuigen *Bogor*		65 000
1877.	Ventilator *Luipaard*		5 310
	Ventilatie-pijpen *Adder*		1 380
	Stoomketels *Banda.*		26 000
	Exhauster *Wesp.*		9 150
	Torpedo-materieel o.h. m.		**11 022**
	Stoomketel kanonneerboot III.		9 600
	Wijziging granaathokken *Luipaard*		1 200
	Tubulures *Tromp*		6 500
	Stoomketels *Krokodil*		32 600
	Beschieting *Anna Paulowna*		97 800
	Ballast idem		11 500
	Fundatiën *Tromp*		17 760
	Distilleer idem		11 250
	Hydrokineter idem		1 500
	Schroefstoomschip 4de klasse *St. Eustatius*		390 000
	Bijwerk idem idem		1 111
	Houtstoof.		2 000
	Schroefstoomschip 4de klasse *Padang*		390 000
	Bijwerk idem idem		770
	Werkzaamheden *Anna Paulowna.*		28 059
	Transporteeren	f	2 365 715

Inlichtingen op adres van de kamer van kooph. en fabr. te Vlissingen, betrekkelijk de Kon. maatsch. »de Schelde" aldaar.

	Per transport	f	2 365 715
	Ventilator *Matador*		5 310
	Stuurinrichting *Guinea*		3 750
	Reparatie *Frans Naerebout*		25 200
	Stoomketel barkas 5		3 800
1878.	Centrale kiel *Luipaard*		1 040
	Stoomketel voor een bateau-porte		1 800
	Stoomkanonneerbooten *Vidar* en *Vali*		230 000
	Stoomketels *Sambas*		29 500
	Torpedoboot		45 000
	Torpedomaterieel		4 377
	Bijwerk *Vidar* en *Vali*		1 150
	Verlengen schoorsteenen *Tromp*		1 750
	Stoomketels *Zilveren Kruis*		65 800
1879.	Wijziging granaathok *Matador*		1 150
	Stoomwerktuigen *De Ruyter*		505 000
	Stoomkanonneerboot *Hefring*		115 000
	Stoomketels *Leeuwarden*		53 400
	Stoomwerktuigen *Bogor*		61 000
	Schroefstoomschip 4de klasse *Benkoelen*		380 000
	Bijwerk idem idem		2 445
	Tubulures *De Ruyter*		6 750
	Vier torpedobooten		192 000
	Fundatiën *De Ruyter*		19 800
1880.	Optuigen stoomketels *Leeuwarden*		23 620
	Brandmantel *Matador*		1 000
	Distilleer *De Ruyter*		13 000
	Machinekamervloeren idem		6 525
	Peilglaskranen		1 146
	Verwisselen stoomketels *Krokodil*		21 100
	Verbeteringen aan torpedobooten o.h. m.		**13 200**
	Herstelling van torpedobooten		3 900
	idem *Zeemeeuw*		1 832
1881.	Herstellingen *Adder*		11 050
	Schroefbladen *De Ruyter*		1 319
	Schroefvoortstuwer *Aruba*		2 410
	Stoomketel *Frans Naerebout*		10 500
	Stoomketels *Adder*		30 280
	Sparinrichtingen aan boord torpedobooten		13 000
	Herstelling stoomwerktuigen en ketels *Van Galen*		25 650
1882.	Stoomwerktuigen *Sommelsdijk*		145 000
	Distilleer idem		6 750
	Tubulures idem		6 500
	Fundatiën idem		12 375
	Uitnemen stoomketels *Valk*		8 250
	Latten voor spartorpedos o.h. m.		**2 602**
	Stoomketel *Zeemeeuw*		8 750
	Transporteeren	f	4 481 496

Inlichtingen op adres van de kamer van kooph. en fabr. te Vlissingen, betrekkelijk de Kon. maatsch. »de Schelde" aldaar.

	Per transport	f	4 481 496
	Herstelling stoomketels *Valk*		19 800
	Fundatiën *Doggersbank* } later bestemd voor de *Friso*.		26 325
	Tubulures idem } later bestemd voor de *Friso*.		6 750
	Distilleer idem } later bestemd voor de *Friso*.		13 000
	Prideaux-vuurdeuren *Sommelsdijk*		2 750
	Stoomcylinder *Haai*		2 150
1883.	Bouw stoomtransportschooner *Coertzen*.		127 000
	Machinedeelen *Tromp*.		5 420
	Conserveeren machines *Doggersbank* (bestemd voor de *Friso*).		14 000
	Distilleer *Bonaire*		4 000
	Herstelling stoomwerktuigen *Leeuwarden*.		14 750
	Schroefvoortstuwer *Zeemeeuw*		1 225
1884.	Kiel en stevens *Nautilus*		4 990
	Schipdeur voor droge dokken o. a.		**24 000**
	Herstelling machines *Tromp*		16 750
	Tubulures *Friso*.		9 875
	Vervanging schroef *Friso*		18 100
	Stoomafsluiters id.		9 250
	Wijziging fundatiën id.		5 800
	Kombuis Nautilus o h. m.		**1 750**
	Pomptoestel *De Ruyter*		11 800
	Waterdichte schotten *De Ruyter*.		40 500
1885.	Herstelling machines *Buffel*		39 800
	Pas maken schroef *Friso*.		570
	Schroefstoomschip 4de klasse *Java*		500 000
	Totaal	f	5 410 851

[117. 7.]

BIJLAGE **D**.

OVERZICHT van de opdrachten en leveringen over de jaren 1876—1885 door de firma CHRISTIE, NOLET en DE KUYPER, sedert 1880 de Maatschappij De Maas, te Delfshaven voltooid zijnde of wordende.

(*o. a. = bij openbare aanbesteding; o.h. m. = bij onderhandsche mededinging.*)

1876	Stoomketels *Commewijne*	f 8 450
	» *Siak*	20 000
	Stoomkanonneerbooten *Wodan*, *Thor* en *Freyr*	366 000
	Machinekamer-behoeften c. a.	**3 570**
1877	» *o.h. m.*	**1 635**
	Stoomkanonneerbooten *Njord*, *Tyr* en *Braga*	366 000
	Projectielwagen o.h. m.	**1 200**
	Bijwerk *Wodan*, *Thor* en *Freyr*	11 748
1878	Stoomketels *Anjer*	20 000
	Stoomkanonneerbooten *Heimdall* en *Balder*	230 000
	Bijwerk id. id. id.	1 150
	Werkzaamheden *Njord*, *Tyr* en *Braga*	3 388
	Vergieten van oud ijzer o.h. m.	**1 530**
1879	Schroefvoortstuwer *Aruba*	2 185
	Twee stoombarkassen	30 000
	Schroefaskokers *Udur* en *Bulgia*	14 622
	Gemaakt ijzerwerk o. a.	**1 020**
	Pompen en spillen o.h. m.	**7 350**
	Twee stoomketels o.h. m.	**2 990**
	Inrichtingen voor de *Udur* en *Bulgia*	16 430
1880	*Twee loodskotters o. a.*	**31 300**
	Stoomwerktuigen voor de *Udur* en *Bulgia*	62 868
	Poetskatoen o. a.	**1 620**
	Stoomketels *Hydra*	6 960
	Schroefvoortstuwer *Aruba*	2 410
1881	Geene	—
1882	*Hekstutten o.h. m.*	**1 710**
	Herstelling machines *Aruba*	18 206
	Fundatiën id. id.	10 550
1883	Krukas voor de *Aruba*	1 908
	Stoelen voor revolverkanonnen o.h. m.	**2 400**
1884	*Stoomspil Nautilus o.h. m.*	**8 918**
1885	Geene	—
	Totaal	f 1 258 198

[117. 8.]

BIJLAGE **E.**

OVERZICHT van de opdrachten en everingen over de jaren 1876—1885 door de firma MEURSING EN HUYGENS, sedert 1879 HUYGENS EN VAN GELDER, te Amsterdam, volvoerd.

(o. a. = bij openbare aanbesteding; o.h. m. = bij onderhandsche mededinging.)

1876.	Geene		—
1877.	*Drie loodskotters o. a.*	f	**43 990**
1878.	Herstellingen *Schorpioen.*		162 000
	Vernieuwing dekdelen idem		30 000
	Kombuizen voor de Tromp o.h. m.		**2 919**
1879.	Knieën onder hurricane-dek *Schorpioen*		1 364
	Kombuizen voor de Atjeh o.h. m.		**2 930**
	Instructiebrik *Pollux*		97 750
	Bijwerk idem idem.		400
	Mahoniehout		9 192
	Kombuis o.h. m.		**1 790**
1880.	*Kombuizen o.h. m.*		**2 932**
1881.	Herstelling romp *Guinea.*		79 885
	Bijwerk idem idem.		2 859
	Palm- en pokhout o. a.		**1 090**
	Schoonerbrik *Blommendal*		119 000
	Bijwerk idem idem.		4 947
1882.	*Kombuis o.h. m.*		**6 292**
	Extincteurs o.h. m.		**1 393**
	Herstellingen *Aruba*		152 800
1883.	Werkzaamheden idem.		10 500
	Verhooging kiel idem.		3 915
1884.	*Mahoniehout o.h. m.*		**1 576**
1885.	Geene		—
	Totaal	f	739 574

[117. 9.]

BIJLAGE F.

OVERZICHT van de opdrachten en leveringen over de jaren 1876—1885 door de Maatschappij De Atlas te Amsterdam, volvoerd.

(*o.h. m.* = *bij onderhandsche mededinging.*)

1876	Stoomriviervaartuig *Isala*	f	187 000
1877	Idem *Mosa*		186 000
1878	*Twee stoomketels voor dokwerktuigen o.h. m.*		**7 330**
1879	Geene		—
1880	Stoomwerktuigen voor stoomsloepen		20 000
1881	Schoonerbrik *Melvill van Carnbée.*		119 000
	Bijwerk idem		4 947
1882	*Vlampijpuitzetters o.h. m.*		**1 093**
	Idem o.h. m.		**1 336**
	Twee stoomketels o.h. m.		**3 200**
1883	*Stoomwerktuigen voor stoomsloepen o.h. m.*		**3 400**
	Idem » riviervaartuigen		11 510
1884	Herstelling stoomwerktuigen kanonneerboot III		5 500
	Bijwerk idem idem		420
1885	Geene		—
	Totaal		560 786

[**118.** 1]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot aanvulling der wet van 31 December 1884 (*Staatsblad* n°. 267), houdende aanwijzing van de middelen ter goedmaking van de uitgaven, begrepen in de Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gode^{s} heilige bescherming.

's Gravenhage, den 28sten Maart 1885.

WILLEM.

[**118.** 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat eene aanvulling noodig is van de wet van 31 December 1884 (*Staatsblad* n°. 267), houdende aanwijzing van de middelen ter goedmaking van de uitgaven, begrepen in de Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

In artikel 1 der wet van 31 December 1884 (*Staatsblad* n°. 267) wordt onderdeel 10 — 1^{t}. *b* — gelezen als volgt:

» *b*^{1}. *twintig opcenten* op het *personeel*,

» *b*^{2}. *tien buitengewone opcenten* op het *personeel*, welke, met afwijking van het bepaalde bij art. 240 — 1°. — der wet van 29 Juni 1851 (*Staatsblad* n°. 85) uitsluitend ten behoeve van het Rijk worden geheven."

Artikel 2.

Deze wet komt in werking op den dag harer afkondiging.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

[**118.** 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Blijkens de redevoering van den ondergeteekende bij de aanbieding der Staatsbegrooting voor 1885 was het nadeelig verschil tusschen de zoogenaamde gewone ontvangsten en uitgaven voor dat dienstjaar destijds te stellen op f 3 470 000. Tot dekking van dat verschil werd onder anderen voorgesteld de uitkeering aan de gemeenten van $^{4}/_{5}$ der hoofdsom en Rijksopcenten van de personeele belasting terug te brengen tot $^{3}/_{5}$, waardoor de schatkist f 2 125 000 zou winnen. Nu het hiertoe betrekkelijke ontwerp van wet tot wijziging van de artt. 240, 242 en 247 der gemeentewet in dier voege is gewijzigd dat in de plaats van het voormeld $^{4}/_{5}$ zal worden uitgekeerd een vast bedrag, gelijkstaande met $^{4}/_{5}$ der hoofdsom van de personeele belasting over het dienstjaar 1884/5, alsmede het werkelijk bedrag van tien der Rijksopcenten op de grondbelasting der ongebouwde eigendommen (gedrukte stukken 1884/85 — **10** — 5 en 7), zal de vroeger geraamde winst voor de schatkist met ruim een millioen gulden verminderen. Nu heeft wel de Regeering de oorspronkelijke begrootingen der uitgaven sedert de voormelde redevoering met ruim drie ton verlaagd, en is bovendien het eindcijfer van sommige hoofdstukken bij de beraadslagingen in de Tweede Kamer nader door amendementen gewijzigd. Maar behalve dat door een en ander het millioen niet gedekt kan worden, dat door de wijziging van het wetsontwerp betreffende de gemeentewet minder zal worden ontvangen dan het bedrag waarop gerekend was, mag niet worden voorbijgezien dat, al bestaat er voor het oogenblik geen bepaalde reden om te vreezen dat de opbrengst der middelen in 1885 beneden de raming zal blijven, de kwijnende toestand op allerlei gebied tot voorzichtigheid stemt ten opzichte van de verwachtingen nopens de opbrengst. Het is dus raadzaam aan de reeds voorgestelde middelen tot dekking van het nadeelig verschil tusschen de gewone inkomsten en uitgaven voor het dienstjaar 1885 een nieuw middel toe te voegen. Het meest schijnt hier onder de gegeven omstandigheden de tijdelijke heffing van tien buitengewone opcenten op de personeele of algemeene verteringsbelasting in aanmerking te komen.

Het bedrag der kohieren dezer belasting over het dienstjaar 1883—84 was in hoofdsom	f 9 486 000
De toeneming in twee dienstjaren is te ramen op	280 000
Zoodat het bedrag der kohieren over 1885—86 is te ramen op	f 9 766 000
Hiervan zijn af te trekken de kwade posten, berekend naar het laatst bekend bedrag met inachtneming van de toeneming van het middel	550 000
Blijft . .	f 9 216 000

waarvan tien opcenten bedragen f 921 600.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[118. 4.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van dit wetsontwerp in de afdeelingen der Tweede Kamer heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

§ 1. Volgens de Memorie van Toelichting hebben de veranderingen, in het ontwerp van wet tot wijziging van de artikelen 240, 242 en 247 der gemeentewet ten gevolge van het overleg met de Kamer aangebracht, tot de indiening van het tegenwoordig voorstel geleid. Dit ontwerp staat dus naar de bedoeling der Regeering met de overige ontwerpen tot versterking der middelen in nauw verband. Men vond ook hierin aanleiding tot den wensch, om eenige inlichtingen te ontvangen aangaande de voornemens van den nieuwen Minister van Financiën. Valt uit de omstandigheid, dat die Minister de ontwerpen van zijnen voorganger, zoowel die in staat van wijzen zijn als die welke nog in voorbereiding verkeeren, tot dusver heeft gehandhaafd, af te leiden dat hij zich daarmede in alle opzichten vereenigt? En hoe stelt de Minister zich voor, tot herstel van het evenwicht der Staatsbegrooting te geraken?

Bepaaldelijk wenschten sommige leden te vernemen, hoe de Minister dacht over de invoering eener belasting op de inkomsten uit het roerend vermogen, welke zij als een dringenden eisch van het oogenblik beschouwden. Van het antwoord op deze vraag zou het afhangen, in hoever zij hun vertrouwen aan den Minister konden schenken.

§ 2. Intusschen werd van verschillende zijden opgemerkt, dat het verband tusschen dit voorstel en dat tot wijziging van eenige artikelen der gemeentewet in werkelijkheid veel minder innig is, dan de Regeering het doet voorkomen. Laatstgenoemd ontwerp beoogt, evenals de overige aanhangige financieele voorstellen, eene *blijvende* versterking van inkomsten — of zoo men wil beperking van Rijks-uitgaven. Doch het tegenwoordig voorstel betreft uitsluitend het jaar 1885; het strekt tot heffing van een tijdelijk middel, onder den naam van *buitengewone* opcenten. Wel zegt de Regeering dat deze opcenten noodig zijn om het millioen te dekken, dat door de wijziging van het wetsontwerp betreffende de gemeentewet minder zal worden ontvangen dan het bedrag waarop gerekend was; maar dit millioen was reeds op weinig na gevonden uit de verminderingen, die de oorspronkelijke Staatsbegrooting sedert de indiening ondergaan had, en die te zamen f 952 184,49[5] bedroegen.

In het stelsel der Regeering scheen deze tijdelijke versterking van 's Rijks middelen ook nog uit een ander oogpunt onnoodig. De Regeering meent toch te zullen verkrijgen:

Uit de wijziging der gemeentewet . . .	f 1 125 000
» het overgangsrecht	» 800 000
» het zegelrecht op effecten	» 400 000
» de Staatsloterij	» 180 000
Te zamen . . .	f 2 505 000

Na de vaststelling der begrootingswetten was het tekort op den gewonen dienst volgens de voorstelling der Regeering gedaald tot f 2 705 639,87[5]. Dit tekort zou volgens sommige leden nog aanzienlijk verminderen, omdat de uitkeering aan de gemeenten krachtens art. 45 der wet op het lager onderwijs het geraamde cijfer niet zou bereiken. In verband hiermede meenden zij te moeten vragen, of de Regeering niet in staat was nu reeds met eenige waarschijnlijkheid mededeeling te doen aangaande de vermoedelijke uitgaven, die het gewijzigd art. 45 voor het loopend dienstjaar zal vorderen.

Door andere leden werd aangevoerd dat de overige financieele voorstellen, ook al worden zij tot wet verheven, gedurende dit dienstjaar weinig of niets tot versterking van 's Rijks middelen zullen kunnen bijdragen. Daarom was het niet slecht gezien, wanneer de Regeering door een tijdelijk middel reeds in 1885 eenige uitbreiding van inkomsten trachtte te verkrijgen. De heffing van deze tien buitengewone opcenten op het personeel zou het tekort wel niet doen verdwijnen, maar het toch met 9 ton — of liever met twee derden daarvan — verminderen, en mocht dus wel niet als een afdoende, maar toch als een voor de schatkist nuttige maatregel worden beschouwd.

Dat de Regeering den financieelen toestand nog te gunstig voorstelde, kon voor de Kamer geen reden opleveren om tegen eene tijdelijke versterking der middelen bezwaar te maken. In afwijking van het gezegde in de Memorie van Toelichting meenden deze leden toch, dat er wel degelijk reden was om te vreezen dat de opbrengst der middelen in 1885 beneden de raming zou blijven; de aanvankelijke uitkomsten van den dienst maakten dit maar al te waarschijnlijk. Reeds hierin was dan ook een voldoende grond gelegen om voor deze tijdelijke bate, indien zij zonder al te groot bezwaar kon worden verkregen, niet onverschillig te zijn.

§ 3. Moest er derhalve iets gedaan worden om het tekort op de gewone uitgaven nog in dit dienstjaar zooveel mogelijk te verminderen, zoo kwam eene tijdelijke verhooging der algemeene verteringsbelasting door heffing van tien buitengewone opcenten, gelijk door de Regeering is voorgesteld, aan een deel der leden niet onaannemelijk voor.

Daarentegen bestond bij vele andere leden tegen de voorgestelde heffing van opcenten overwegend bezwaar. Onder hen waren er, die een blijvenden maatregel wenschten, bestaande in de invoering eener belasting op het roerend vermogen, en zich met geenerlei buitengewoon middel ter gedeeltelijke voorziening in het tekort konden vereenigen. Doch ook een aantal leden, die dit standpunt niet innamen, keurden eene verhooging van het personeel af, uit hoofde van de gebrekkige regeling en den ongelijken druk dezer belasting. Voor renteniers, ambtenaren en groothandelaars mocht het personeel een verteringsbelasting kunnen heeten, voor den kleinhandel werkte het feitelijk als eene bedrijfsbelasting. Menigeen werd door de talrijkheid van zijn gezin of door zijne maatschappelijke positie tot grooter verteringen genoodzaakt, dan hij onder andere omstandigheden zou maken. Daarbij zou de ongelijkheid van de schatting der huurwaarden in de verschillende gemeenten, waarvan de nadeelige werking anders verzacht werd door het feit, dat de opbrengst voor vier vijfden in de gemeentekassen terechtkwam, zich in haar volle kracht doen gevoelen bij opcenten, welker geheele opbrengst aan het Rijk zou verblijven; de ingezetenen van die gemeenten, waar de schatting der huurwaarden hooger dan elders was opgedreven, zouden in dat middel een onevenredig hoog gedeelte te dragen hebben. Of aan het tijdelijk karakter van den voorgestelden maatregel veel gewicht viel toe te kennen, scheen nog twijfelachtig; men kon althans de vrees niet onderdrukken dat de tien buitengewone opcenten, eenmaal bewilligd, maar al te gemakkelijk in eene definitieve verhooging der personeele belasting zouden overgaan.

Door enkele voorstanders van het wetsontwerp werd het gevoelen verdedigd, dat men zich door deze bezwaren niet behoorde te laten afschrikken. Immers 's Rijks middelen behoefden in elk geval versterking; en juist de druk der buitengewone opcenten zou een werkzame prikkel zijn, om naar betere middelen tot dekking van het tekort uit te zien.

Andere leden gaven in overweging, den druk van het voorgestelde middel op de min gegoeden zooveel doenlijk te verzachten, door bijvoorbeeld die aanslagen, die niet tot

het volle bedrag worden geheven, en die voor vrouwelijke dienstboden van achttien tot één en twintig jaren, niet aan de heffing der tien buitengewone opcenten te onderwerpen. Hiertegen werd echter, behalve op den tijdelijken aard dezer heffing, gewezen op de moeilijkheden, die eene dergelijke regeling bij de uitvoering zou ondervinden.

Eindelijk waren er leden die de meening voorstonden, dat een meer gelijke druk zou worden verkregen door een gering aantal buitengewone opcenten te heffen niet alleen op het personeel, maar ook op alle andere daarvoor vatbare belastingen.

Art. 2. Men nam aan dat, in verband met de bewoordingen der wet op de middelen, duidelijk genoeg bleek, dat deze wet over het geheele dienstjaar, van 1 Mei 1885 tot 30 April 1886, zal werken. De opmerking werd echter gemaakt, dat de geraamde opbrengst dezer tien opcenten, evenals die der hoofdsom zelve, gesplitst zal worden in twee derden ten bate van den dienst van 1885 en één derde ten bate van dien van 1886; en dat alzoo de middelen voor 1885 niet kunnen gerekend worden door deze voordracht met volle f 921 600 te worden versterkt, zooals uit de Memorie van Toelichting zou kunnen worden afgeleid.

Vastgesteld den 22sten Mei 1885.

CORVER HOOFT.
DE BEAUFORT.
BAHLMANN.
VERNIERS VAN DER LOEFF.
VAN DELDEN.

[118. 5.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING.

(Ingezonden bij brief van 20 Mei 1885.)

§ 1. Te recht — immers wat het dienstjaar 1885 betreft — wordt in het Voorloopig Verslag de gevolgtrekking gemaakt dat tusschen dit wetsontwerp en de overige, tot versterking der middelen strekkende, verband bestaat. Zooals in de Memorie van Toelichting reeds werd aangemerkt ontleent het meer bepaald zijn oorsprong hieraan, dat de wijziging die het wetsontwerp tot wijziging der artt. 240, 242 en 247 der gemeentewet heeft ondergaan, ten gevolge zal hebben dat het vroeger voor 's lands geldmiddelen geraamde voordeel ruim één millioen gulden lager zal zijn dan volgens het eerste wetsontwerp, n°. **98** zitting 1883/84.

Met dit ontwerp en met de in staat van wijzen verkeerende ontwerpen tot verhooging en uitbreiding van het recht van overgang bij overlijden op effecten en van het zegelrecht op effecten (Gedrukte stukken **49**, n°. 1 en 2), ontwerpen die het roerend vermogen als onderwerp van belasting treffen, heeft ondergeteekende zich kunnen vereenigen.

Evenzeer met dat tot wijziging der evengenoemde artikelen der gemeentewet, mits dat ontwerp, tot wet verheven, na eenige jaren worde herzien. Met het oog op de eventueele grondwetsherziening ware het op het terrein van 's Rijks directe belastingen thans onraadzaam ingrijpende maatregelen te nemen die op het kiesrecht grooten invloed zouden uitoefenen.

Naar deze bescheiden meening van den ondergeteekende is het bij de behandeling van dit wetsontwerp niet het geschikte tijdstip in eene uitvoerige ontwikkeling te treden omtrent de wijze waarop hij zich voorstelt tot duurzame verbetering van 's lands geldmiddelen te geraken. Die wijze zal, naarmate eenig plan van verbetering of invoering van belastingen op ruimer schaal tot rijpheid zal zijn gekomen, aan de Staten-Generaal ten volle worden blootgelegd.

Intusschen wenscht hij het antwoord op de aan het slot dezer paragraaf door sommige leden gedane vraag niet te verdagen of schuldig te blijven en stelt hij er prijs op reeds aanstonds onverholen mede te deelen de richting die naar zijne vaste overtuiging ten deze behoort te worden ingeslagen.

Eene Rijks- directe belasting op de inkomsten uit het roerend vermogen kan van den ondergeteekende niet worden verwacht.

Hij is van oordeel dat aan de gemeentebesturen, die nu reeds, tot een bedrag van omstreeks tien millioen, onder verschillende vormen en benamingen, eene directe belasting op de inkomsten, zoowel op het roerend als onroerend vermogen van de ingezetenen des Rijks heffen, de onbeperkte beschikking over die belasting moet verblijven; eene heffing die in handen der plaatselijke vertegenwoordigers veel beter is dan in die van den Rijksfiscus; dat het Rijk de personele belasting moet behouden; dat derhalve de hoofdsom van die belasting weder te zijner vrije beschikking moet komen en dat op den weg, tot dusver, over het algemeen, door Kabinetten van verschillende staatkundige richting met gunstigen uitslag betreden, behoort te worden voortgegaan, namelijk, om zijne verdere bronnen van inkomst te vinden in andere dan directe belastingen.

Kan nu de ondergeteekende, in *die* richting arbeidende, op de medewerking der Staten-Generaal rekenen, *dan* zou hij de hoop durven koesteren zijn gewichtig Staatsambt niet zonder nut van het land te zullen bekleeden.

Of nu de bovenstaande verklaring aan sommige leden een gegrond motief kan opleveren om hun vertrouwen aan den ondergeteekende nu reeds te ontzeggen, meent hij aan het oordeel dier leden te moeten overlaten.

Hij mag echter, naar aanleiding hiervan, de opmerking niet terughouden, dat de aanvaarding der onder de bestaande omstandigheden zware en hoogst moeilijke taak, met zijne oeconomische overtuiging, naar hij meent niet praematuur is te achten, nadat sedert bijna zeven en dertig jaren aanhoudend, immers negen malen door hoogst bekwame Ministers en door leden der Staten-Generaal, de invoering eener Rijks- directe belasting op het inkomen uit het roerend of uit het roerend en onroerend vermogen is beproefd en telkens onder verschillende omstandigheden en op verschillende gronden door de Staten-Generaal is afgewezen of van de verdere behandeling der voordracht moest worden afgezien.

§ 2. Met het oog op al hetgeen over de berekening van het tekort op den gewonen dienst voor de Staatsbegrooting 1885 gezegd en geschreven is, mag, naar de opvatting van den ondergeteekende, als vaststaande aangenomen worden dat het daarvoor in het Voorloopig Verslag genoemde cijfer van f 2 705 689,87⁵ algemeen als een minium beschouwd wordt. Dat dit tekort, gelijk sommige leden meenen, ten gevolge van besparingen op de uitgaven voor onderwijs nog aanzienlijk zal verminderen, moet dezerzijds betwijfeld worden. Volgens de tot en met 24 Mei jl. krachtens art. 1 van het Koninklijk besluit van 3 October 1884 (*Staatsblad* n°. 206) bij het Departement van Binnenlandsche Zaken ontvangen opgaven is op de gemeentebegrootingen voor de kosten vermeld onder *a—d* en *e* (voor zooveel betreft het huren van schoollokalen en onderwijzerswoningen) van art. 44 der wet bereffende het lager onderwijs, uitgetrokken de som van f 8 007 862,79.

Van een dertigtal gemeenten, waaronder enkelen met een aanzienlijk kostenbedrag, zooals bijv. Haarlem, is die opgave nog niet bij genoemd Departement ontvangen. Uit dien hoofde is dus op eene belangrijke vermeerdering van genoemd cijfer te rekenen, waarvan ook nog verhooging is te verwachten tengevolge van de wijzigingen, die de gemeentebegrootingen ondergaan.

Het laat zich derhalve aanzien dat het cijfer van f 8 500 000, waarop de gewone uitgaven bij de raming der uitkeering van 30 pct. zijn gesteld (zie Memorie van Toelichting hoofdstuk V, dienst 1885), zal bereikt worden.

Wat de buitengewone uitgaven, die voor stichting en verbouw van schoollokalen en onderwijzerswoningen alsmede voor schoolmeubelen bij eerste inrichting van nieuwe lokalen, betreft, is de Regeering niet in staat nu reeds, zij het ook bij benadering, het bedrag der uitgaven mede te deelen, waarvan 30 pct. zal moeten worden uitgekeerd. De cijfers dier uitgaven komen eerst te harer kennis, wanneer de verschuldigde termijnen vervallen, dat is het tijdstip waarop overeenkomstig het gewijzigd art. 45 de uitkeering der Rijksvergoeding moet geschieden.

Er is dus vooralsnog geene reden om aan te nemen dat art. 130 van het Vde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het loopend jaar te hoog zou geraamd zijn.

Aan den anderen kant zullen de thans in behandeling zijnde voorstellen, zooals in het Voorloopig Verslag te recht is opgemerkt, ook al worden die spoedig tot wet verheven, tot de verbetering van den financieelen toestand over het loopend jaar slechts weinig kunnen bijdragen. Met name zal de voorgedragen verhooging en uitbreiding van het in art. 1, n°. 1, der wet van 13 Mei 1859 (*Staatsblad* n°. 36) bedoelde recht van overgang (gedrukte stukken n°. **49**), op de opbrengst der successierechten gedurende 1885 vermoedelijk weinig of geen invloed meer uitoefenen, terwijl de financieele resultaten der aanhangige voorstellen tot verhooging van het zegelrecht op effecten en tot regeling der Staatsloterij, voor het jaar 1885 even-

min zóó gunstig zullen zijn als in het Voorloopig Verslag wordt voorgesteld.

Daarbij komt eindelijk dat hetgeen in dat Verslag over de gevolgen van de aanneming van het wetsontwerp tot wijziging der gemeentewet gezegd wordt, niet geheel juist is. De geldelijke voordeelen, uit den laatstgenoemden maatregel voortvloeiende, werden door de Regeering niet op f 1 125 000, maar op ruim f 970 000 geschat (verg. blz. 2 Memorie van Antwoord, gedrukte stukken **10** n°. 5), en van die bate zullen eventueel slechts twee derde gedeelten, of in ronde cijfers nog niet f 650 000, aan den dienst 1885 ten goede komen.

Of nu verder het op ruim f 2 700 000 geraamd gewoon tekort nog zal vermeerderen, als gevolg van de mindere opbrengst der middelen dan waarop gerekend is, zooals sommigen vreezen — dan wèl of het zal verminderen door besparing op toegestane credieten, zooals anderen mogelijk achten, — zijn vragen, waarop vooralsnog geen op bepaalde feiten gegrond antwoord kan gegeven worden. Zooveel is zeker dat het gewoon tekort over het loopend dienstjaar in ieder geval veel meer zal bedragen dan de som welke als gevolg van de aanneming van dit voorstel gedurende 1885 in 's lands schatkist zal vloeien, en voor de beoordeeling van de noodzakelijkheid van dezen maatregel van geheel tijdelijken aard, behoeft, naar het voorkomt, iets anders niet in aanmerking te komen.

§ 3. Ten aanzien der invoering eener belasting op het roerend vermogen refereert de ondergeteekende zich aan het antwoord op § 1.

De bedenkingen tegen de voorgestelde heffing van tien buitengewone opcenten op het personeel worden door hem niet gedeeld. De bestaande wettelijke bepalingen van die belasting laten ongetwijfeld te wenschen over, en zoodra het Rijk weder de vrije beschikking over de hoofdsom mocht terugkrijgen zal eene herziening van die bepalingen eene der eerste onderwerpen zijn die door den Minister van Financiën behooren te worden ter hand genomen.

Maar in weerwil van de gebreken die haar even als elke andere belasting aankleven en zeker nimmer geheel kunnen worden vermeden, mag zij toch nog altoos als eene voortreffelijke verteringsbelasting worden aangemerkt. En daarom is zij, beter dan eenige andere, geschikt tot eene geheel tijdelijke verhooging tot dekking van een deel van het tekort. Dat de heffing van enkele buitengewone opcenten den ongelijken druk dier belasting zóózeer zal vermeerderen, dat alleen dáárom van die heffing zou moeten worden afgezien, kan hij niet toegeven. En de vrees dat zij, » eenmaal voor één dienstjaar bewilligd, maar al te gemakkelijk in eene definitieve verhooging der personeele belasting zouden overgaan " schijnt niet gewettigd, daar dit toch niet zonder medewerking der Staten-Generaal zou kunnen geschieden.

Het denkbeeld om sommige aanslagen, bijvoorbeeld die welke niet tot het volle bedrag worden geheven en die voor vrouwelijke dienstboden van 18 tot 21 jaren, van de heffing der buitengewone opcenten uit te sluiten, verdient in het oog van den ondergeteekende geen aanbeveling. Vooreerst zou deze vrijstelling zeer weinig beduiden. Voor alle woningen die voor de eerste drie grondslagen in de termen van remissie voor $^2/_3$ of $^1/_3$ vallen, zou zij geen f 50 000 beloopen, daargelaten nog dat een groot gedeelte der aanslagen voor die woningen oninbaar zijn. Het weinig practisch belang in dit verschil van heffing heeft er dan ook toe geleid om de tabel, gevoegd bij art. 242 der wet van 29 Juni 1851 (*Staatsblad* n°. 85) bij de wet van 7 Juli 1865 (*Staatsblad* n°. 79) in te trekken. En om de belasting voor de bedoelde vrouwelijke dienstboden van de verhooging uit te sluiten, hiervoor bestaat zijns inziens geen aannemelijke grond, daargelaten nog dat dergelijke regeling moeilijk zou zijn uit te voeren, zooals reeds bij het Verslag is opgemerkt.

Volgens het Verslag waren er voorts leden, die de meening voorstonden dat een meer gelijke druk zou worden verkregen door een gering aantal buitengewone opcenten te heffen niet alleen op het personeel, maar ook op alle andere daarvoor »vatbare" belastingen. Daar niet blijkt welke belastingen hier bedoeld worden, meent de ondergeteekende zich van beschouwingen omtrent deze bewering te mogen onthouden.

Art. 2. De gemaakte opmerking is juist. De Rijksontvangsten over 1885 zullen, als gevolg van de aanneming van dit wetsontwerp, slechts met twee derde gedeelten van de in de Memorie van Toelichting voor een geheel jaar geraamde opbrengst, vermeerderen. Het overige een derde gedeelte zal onder de middelen voor 1886 opgenomen worden.

De Minister van Financiën,

BLOEM.

[118. 6.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp tot aanvulling der wet van 31 December 1884 (*Staatsblad* n°. 267), houdende aanwijzing van de middelen ter goedmaking van de uitgaven, begrepen in de Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885, is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 12den Juni 1885.

CORVER HOOFT.
DE BEAUFORT.
BAHLMANN.
VERNIERS VAN DER LOEFF.
VAN DELDEN.

[**119.** 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot aanvulling van de middelen ter goedmaking van de uitgaven, begrepen in de Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885 en aangewezen bij de wet van 31 December 1884 (*Staatsblad* n°. 267).

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 28sten Maart 1885.

WILLEM.

[**119.** 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging gonomen hebben, dat, volgens de artikelen 119 en 120 der Grondwet, jaarlijks de middelen behooren te worden aangewezen tot dekking van alle uitgaven des Rijks, in de algemeene begrooting begrepen en dat hierin slechts ten deele door de wet van 31 December 1884 (*Staatsblad* n°. 267) is voorzien;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Artikel 3 der wet van den 31sten December 1884 (*Staatsblad* n°. 267) wordt artikel 4 en voorafgegaan door een nieuw artikel 3, luidende als volgt:

» In de som, welke aan de middelen en inkomsten bij artikel 1 dezer wet aangewezen tot goedmaking van de daarbij vermelde uitgaven ontbreekt, kan in afwachting van nadere wettelijke bepalingen worden voorzien door uitgifte van schatkistbiljetten en schatkistpromessen of door beleening van schatkistbiljetten tot een bedrag van hoogstens *veertien millioen vierhonderd duizend gulden.*"

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Financiën,

[**119.** 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Van de Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885 werden definitief vastgesteld:

Hoofdstuk I, Huis des Konings . . .	f	650 000,00
» II, Hooge Colleges van Staat en Kabinet des Konings		613 817,00
» VII *A*, Nationale Schuld . . .		34 415 571,78
	f	35 679 388,78

De eindcijfers der overige bereids door de Tweede Kamer aangenomen begrootingen bedragen:

Hoofdst. III. Buitenl. Zaken	f	685 559,00
Hoofdst. IV. Justitie .		4 574 480,00
» V. Binnenl. Zaken		12 036 843,00
Hoofdst. VI. Marine. .		11 635 716,26⅝
» VII *B*. Financiën		24 219 816,33⅝
» VIII. Oorlog .		20 301 030,00
» IX. Waterstaat, Handel en Nijverheid		24 736 858,01
	f	98 190 302,61

terwijl de door de Regeering voorgedragen eindcijfers der laatste hoofdstukken bedragen voor:

Hoofdst. X. Koloniën .		1 246 898,78
» XI. Onvoorziene uitgaven		50 000,00
	f	99 487 201,39
te zamen . . .	f	135 166 590,17

De middelen bij de wet van 31 December 1884 (*Staatsblad* n°. 267) tot dekking dier uitgaven aangewezen werden geraamd op 120 764 176,00

Zoodat nog te voorzien is in een begrootingstekort van. . . . . f 14 402 414,17

in stede van het daarvoor bij de redevoering, gehouden ter gelegenheid van de indiening der Staatsbegrooting, geraamd bedrag van f 15 218 564,37.

In afwachting van de beslissing nopens de verschillende reeds bij de Tweede Kamer aanhangig gemaakte en nog te maken belastingvoorstellen, geeft de ondergeteekende zich de eer het voorstel te doen om in het bovenbecijferd tekort voorloopig te voorzien door het verleenen der gebruikelijke machtiging tot uitgifte of het beleenen van bewijzen van vlottende schuld, en wel tot een rond bedrag van f 14 400 000.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

A 193

[119. 4.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van dit wetsontwerp in de afdeelingen der Tweede Kamer heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

§ 1. Sommige leden verklaarden aan het oorspronkelijk artikel 3 van de wet op de middelen hunne stem te hebben onthouden ten einde te verkrijgen, dat de gaping tusschen de Staatsuitgaven en de middelen op andere wijze dan door een machtiging op de Regeering tot het maken van vlottende schuld zou worden aangevuld. Nu dit doel niet bereikt was, maar de Regeering opnieuw tot schatkistbiljetten hare toevlucht had genomen, hadden deze leden bezwaar om aan dit wetsontwerp hunne stem te geven. Aan het voorschrift van art. 119 der Grondwet, dat middelen tot dekking van uitgaven moeten worden aangewezen, werd toch slechts voor den vorm voldaan. Eene som van meer dan 14 millioen was te hoog voor vlottende schuld. Bovendien was de gevraagde machtiging niet noodig om den Minister van Financiën in staat te stellen, in de behoeften van den dienst te voorzien. Buiten de bevoegdheid tot het scheppen van vlottende schuld, die der Regeering is verleend bij de wet van 4 April 1870 (*Staatsblad* n°. 62), heeft zij toch nog loopende machtigingen tot voorziening in de tekorten van de diensten 1882, 1883 en 1884 door uitgifte van credietpapier tot een beloop van niet minder dan f 43 652 000.

Deze bedenkingen kwamen aan vele andere leden, waaronder er ook waren, die tegen art. 3 van de wet op de middelen gestemd hadden, niet overwegend voor. De voorgestelde wettelijke bepaling was inderdaad niet veel anders dan eene zaak van vorm. De Staatsbegrooting moest toch sluiten; en vooral nu een nieuw Minister van Financiën was opgetreden, scheen er geen reden te bestaan om dit wetsontwerp niet aan te nemen. Ook moest billijkheidshalve erkend worden, dat verschillende wetsontwerpen tot versterking der Rijks-middelen door de Regeering ingediend en alsnog bij de Kamer aanhangig waren.

Eindelijk waren er leden, wier stem over dit wetsontwerp zou afhangen van den inhoud der mededeelingen, door den Minister van Financiën omtrent zijne voornemens te verstrekken. Wilde de Minister indiening eener effectenbelasting toezeggen, dan zouden deze leden genegen zijn zich nog eenmaal bij deze wijze van dekking van het tekort neder te leggen.

§ 2. Waarom de ontwerpen nos. **118** en **119** niet in één ontwerp waren samengevat, was aan vele leden niet duidelijk. Beide ontwerpen strekken toch tot aanvulling van één en dezelfde wet, en hunne samensmelting zou de Regeering er vanzelf toe geleid hebben om het bedrag, waarin door uitgifte van schatkistbiljetten en schatkistpromessen of door beleening van schatkistbiljetten zal kunnen worden voorzien, te verminderen met de geraamde opbrengst der tien buitengewone opcenten op het personeel.

Voorts werd opgemerkt dat het eindcijfer van hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1885 f 20 299 030,00 bedraagt, in plaats van f 20 301 030,00, zooals abusievelijk in de Memorie van Toelichting wordt opgegeven; alsmede dat hoofdstuk X, hoewel tot het bedrag van f 1 246 898,78 voorgedragen, ten slotte met een eindcijfer van f 1 302864,48[5] is vastgesteld.

Eenig artikel.

De woorden »*in afwachting van nadere wettelijke bepalingen*" werden door sommige leden eener afdeeling overbodig geacht. Kwamen toch zoodanige wettelijke bepalingen tot stand, dan zouden zij ook wel strekken om de thans voorgedragen bepaling buiten werking te stellen. Bleven zij achterwege, dan zou ook de Regeering gemachtigd blijven om op de voorgestelde wijze in het tekort te voorzien.

Andere leden der bedoelde afdeeling achtten het voorzichtiger de bedoelde woorden, vooral nu zij eenmaal in het ontworpen artikel voorkwamen, daarin te behouden. Huns inziens hadden zij bij deze en andere gelegenheden vooral ten doel, om aan de dekking van het tekort door middel van vlottende schuld haar eigenaardig voorloopig karakter toe te kennen.

Vastgesteld den 22sten Mei 1885.

CORVER HOOFT.
DE BEAUFORT.
BAHLMANN.
VERNIERS VAN DER LOEFF.
VAN DELDEN.

[**119**. 5.]

MEMORIE VAN ANTWOORD.

(Ingezonden bij brief van den 10den Juni 1885.)

§ 1. Indien, bij de beoordeeling van dit wetsontwerp alleen rekening wordt gehouden met de eischen der practijk en niet met die der theorie welke bij art. 119 der Grondwet is voorgeschreven, dan is de voorgestelde maatregel inderdaad niet veel anders dan eene zaak van vorm, een vorm evenwel die in de laatste jaren steeds is gevolgd, en die nimmer tot moeilijkheden aanleiding heeft gegeven.

Het is volkomen juist dat er thans nog machtigingen loopen, krachtens welke de Regeering op dit oogenblik crediet-papier kan uitgeven tot een veel hooger bedrag dan 14 millioen.

Maar evenmin als in vroegere jaren, toen dergelijke machtigingen nog tot veel hooger bedragen bestonden, zal de Regeering op practisch gebied er aan kunnen denken om tot het volle bedrag waartoe zij gerechtigd is, geld op te nemen, dat is om meer vlottende schuld in omloop te brengen, dan met de eischen van een goed financieel beheer bestaanbaar is.

Voorts mag ten deze niet worden voorbijgezien dat de Regeering op den duur niet zou kunnen berusten in het feit dat de middelen haar ontnomen worden om den geregelden dienst der uitgaven, bijv. de betaling der rente van de Staatsschuld te verzekeren, en dat zij mitsdien, wanneer de nood mocht dringen, in de verplichting zou kunnen geraken om de indiening te staken der wetsvoorstellen, waardoor de vroeger verstrekte machtigingen tot uitgifte van vlottende schuld vervallen. Gelijk bekend is, worden de hierbedoelde machtigingen in den regel ingetrokken of verminderd bij de zoogenaamde regularisatiewetten [22 Juni 1883, *Staatsblad* n⁰. 89; — 27 April 1884, *Staatsblad* n⁰. 101], welke dan ook in de laatste jaren steeds zoo spoedig als met eene goede administratieve behandeling van zaken bestaanbaar was, werden ingediend.

Wat hiervan echter ook zij, de Regeering heeft, gelijk in het Voorloopig Verslag wordt opgemerkt, door de indiening van onderscheidene financieele voorstellen, blijk gegeven van haar verlangen om in het begrootingstekort over 1885, binnen de door haar daarvoor noodig geachte grenzen, op andere dan de thans voorgestelde wijze te voorzien, en het is alleen aan omstandigheden, die van haren wil onafhankelijk waren, te wijten dat zij thans geen voorstel kan doen om het bedrag der uit te geven vlottende schuld op een lager dan het voorgestelde bedrag van f 14 400 000 te bepalen.

Van de aanneming en van het tijdstip der in werking treding van de aanhangig zijnde financieele voorstellen zal het afhangen, òf — en tot welk bedrag — die som zal zijn te verminderen.

Een daartoe strekkend voorstel zou alsdan nader kunnen geschieden bij gelegenheid van de wet tot dekking van het begrootings-tekort over 1883 en tot regeling der bestemming van de opbrengst der geldleening 1884, welke vermoedelijk nog in den loop van dit jaar zal ingediend worden.

Ten aanzien van de bij de laatste zinsnede van deze paragraaf gedane vraag, gedraagt de ondergeteekende zich aan hetgeen door hem is medegedeeld bij § 1 van de Memorie van Antwoord betreffende het wetsontwerp tot aanvulling der middelen voor 1885 (gedrukte stukken **118**).

§ 2. De wetsontwerpen **118** en **119** zijn niet in ééne voordracht samengevat omdat het zéér wenschelijk is dat de bij het eerstgenoemd ontwerp voorgedragen regeling, in verband met de thans in bewerking zijnde kohieren, ten spoedigste tot stand kome, terwijl de behandeling van ontwerp n⁰. **119**, in aanmerking genomen de tegenwoordige ruimte aan kasgeld, niet dien spoed vereischt.

Het eindcijfer van het destijds nog niet in de *Staatscourant* of *Staatsblad* opgenomen hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting werd in de Memorie van Toelichting overgenomen uit het verslag van de Handelingen der Tweede Kamer vel **186**, waarin dezelfde feil, waarop de aandacht is gevestigd, voorkomt. Ook voor het eindcijfer der begrooting van hoofdstuk X was dezerzijds, tijdens het opmaken der Memorie van Toelichting, geen ander dan het in dat stuk genoemde eindcijfer bekend.

Eenig artikel.

De in het Verslag aangehaalde woorden: *in afwachting van nadere wettelijke bepalingen*, moeten, ook naar de meening van den ondergeteekende, in de wet behouden blijven, ten einde duidelijk te doen uitkomen dat de bij het artikel verstrekte machtiging niet is doorloopend, maar van tijdelijken aard.

De Minister van Financiën,

BLOEM.

[119. 6.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp tot aanvulling van de middelen ter goedmaking van de uitgaven, begrepen in de Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885 en aangewezen bij de wet van 31 December 1884 (*Staatsblad* n°. 267), is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 12den Juni 1885.

CORVER HOOFT.
DE BEAUFORT.
BAHLMANN.
VERNIERS VAN DER LOEFF.
VAN DELDEN.

[120. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan
de Tweede Kamer der Staten Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan negen ontwerpen van wet tot naturalisatie van:

Hermann Gerhard Hanenkamp,
Meijer Salm,
Theodor Berger,
Johann Ludwig Geidt,
Johann Bernard Hollen,
Georg Ludwig Carl Pagels,
Carl August Sichting,
Friederich Wilhelm Krose, en
Johann Edward Albert Woelk.

De toelichtende memoriën (en bijlagen), die de wetsontwerpen vergezellen, bevatten de gronden, waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.
Amsterdam, den 10den April 1885.

WILLEM.

[120. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* H. G. Hanekamp, *te* Uithuizen.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Hermann Gerhard Hanenkamp* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Hermann Gerhard Hanenkamp*, koopman, geboren te *Werlte* (*Pruissen*) den 12den October 1831, wonende te *Uithuizen*, provincie *Groningen*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[120. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Hermann Gerhard Hanenkamp*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Auswanderungs-Bescheinigung.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

(*) De hier vermelde verzoekschriften zijn, met de daarbij behoorende bijlagen, ter griffie nedergelegd ter inzage voor de leden der Kamer.

[120. 4.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* M. Salm, *te* Sittard.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Meijer Salm* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Meijer Salm*, koopman, geboren te *Linnich* (*Pruissen*) den 28sten November 1840, wonende te *Sittard*, provincie *Limburg*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[120. 5.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Meijer Salm*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[120. 6.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* T. Berger, *te* Bussum.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Theodor Berger* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;
Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Theodor Berger*, koopman, geboren te *Herbern* (*Pruissen*) den 9den Maart 1836, wonende te *Bussum*, provincie *Noordholland*.

Lasten en bevelen, enz

De Minister van Justitie,

[120. 7.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Theodor Berger*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[120. 8.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* J. L. Geidt, *te* Amsterdam.

Wij WILLEM III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Johann Ludwig Geidt* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Johann Ludwig Geidt*, slachter, geboren te *Marburg* (*Pruissen*) den 1sten November 1856, wonende te *Amsterdam*, provincie *Noordholland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[120. 9.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Johann Ludwig Geidt*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[120. 10.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* J. B. Hollen, *te* Sommelsdijk.

Wij WILLEM III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Johann Bernard Hollen* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Johann Bernard Hollen*, manufacturier, geboren te *Beesten* (*Pruissen*), den 17den Augustus 1859, wonende te *Sommelsdijk*, provincie *Zuidholland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[120. 11.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Johann Bernard Hollen*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[120. 12.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* G. L. C. Pagels, *te* Rotterdam.

Wij WILLEM III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Georg Ludwig Carl Pagels* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Georg Ludwig Carl Pagels*, koffiehuishouder, geboren te *Greifswald* (*Pruissen*) den 7den April 1844, wonende te *Rotterdam*, provincie *Zuidholland*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[120. 13.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Georg Ludwig Carl Pagels*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[120. 14.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* C. A. Stichting, *te* Makassar.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Carl August Sichting* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Carl August Sichting*, tijdelijk waarnemend 3de commies bij de wees- en boedelkamer te *Makassar*, geboren te *Borken* (*Pruissen*) den 3den October 1839, wonende te *Makassar* (*Nederlandsch-Indië*).

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[120. 15.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Carl August Sichting*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[120. 16.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* F. W. Krose, *te* Utrecht.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Friederich Wilhelm Krose* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Friederich Wilhelm Krose*, koopman, geboren te *Friesvijthe* (Groot-Hertogdom *Oldenburg*) den 3den Mei 1858, wonende te *Utrecht*, provincie *Utrecht*.

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[120. 17.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Friederich Wilhelm Krose*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[120. 18.]

ONTWERP VAN WET *tot naturalisatie van* J. E. A. Woelk, *te* Batavia.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat *Johann Eduard Albert Woelk* aan Ons zijn verlangen heeft te kennen gegeven om als Nederlander te worden genaturaliseerd, en tevens, door overlegging der bewijsstukken, opgenoemd in art. 6 der wet van den 28sten Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, heeft doen blijken van het bezit der vereischten, voorgeschreven in art. 5 der voormelde wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De hoedanigheid van Nederlander wordt bij deze verleend aan *Johann Eduard Albert Woelk*, adjudant-onderofficier, dienstdoend officier der artillerie, geboren te *Arendsee* (*Pruissen*) den 9den October 1843, wonende te *Batavia* (*Nederlandsch-Indië*).

Lasten en bevelen, enz.

De Minister van Justitie,

[120. 19.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ambtsberichten, door de Regeering ingewonnen ten aanzien van het verzoek (*) om naturalisatie van *Johann Eduard Albert Woelk*, geven haar voldoende aanleiding de tegenwoordige wetsvoordracht aan te bevelen.
Onder de bijlagen bevindt zich eene Entlassungs-Urkunde.
Sedert 1854 is op het daartoe bij herhaling door de Vertegenwoordiging uitgedrukt verlangen (1), bij de wetsontwerpen tot naturalisatie van in Nederlandsch-Indië gevestigde vreemdelingen, behalve de gebruikelijke rapporten van de Indische autoriteiten, overgelegd eene afzonderlijke verklaring van den Gouverneur-Generaal aldaar, houdende » dat de adressant door hem geschikt wordt geacht om met het Nederlanderschap te worden bekleed".
Aanleiding daartoe gaven de toenmaals bestaande bepalingen omtrent het vast en het tijdelijk verblijf in Nederlandsch-Indië van 10 Januari 1834 (*Indisch Staatsblad* n°. 3), waarin men aanleiding vond tot de vrees, dat de vreemdelingen, die bij aankomst in Indië geene akte van vast verblijf mochten bekomen, en die dus ook vrijgesteld waren van de aan die akte verbonden formaliteiten tot dat zij, na tien jaren tijdelijk verblijf, eene zoodanige akte konden erlangen, door naturalisatie na zes jaren aan die

(1) Zitting 1853—1854 (XXXIII en XLI) n°. 18 en (LXXXVI) n°. 22.

formaliteiten zouden ontsnappen, waaraan de Nederlanders, die reeds dadelijk na aankomst eene akte van vast verblijf konden ontvangen, zich niet zouden kunnen onttrekken. Tot tegemoetkoming aan dat bezwaar werd de bedoelde verklaring afgelegd, ten einde zekerheid te erlangen dat men den vreemdeling, ofschoon slechts zes jaren in Nederlandsch-Indië woonachtig, zonder gevaar het Nederlanderschap kon verleenen.

Dat bezwaar intusschen is opgeheven, sedert eerst in 1861 (*Indisch Staatsblad* n°. 40) en later in 1872 (*Indisch Staatsblad* n°. 38), de onderscheiding tusschen vast en tijdelijk verblijf geheel is opgeheven. Volgens de laatstbedoelde bepalingen, die thans nog van kracht zijn, worden Nederlanders en andere Europeanen op volkomen gelijken voet in Indië toegelaten, en hebben zij volkomen dezelfde formaliteiten te vervullen tot het bekomen van eene vergunning tot vestiging en inwoning in Nederlandsch-Indië.

Desniettemin zijn de opvolgende Gouverneurs-Generaal ook daarna voortgegaan bovenbedoelde afzonderlijke verklaring af te geven. Bij den tegenwoordigen Gouverneur-Generaal is daartegen echter bezwaar gerezen. Naar zijne meening kan in den tegenwoordigen stand van zaken worden volstaan met de in de Indische rapporten steeds voorkomende inlichtingen omtrent den persoon van den adressant.

In overeenstemming met het gevoelen van den Minister van Koloniën heeft de ondergeteekende gemeend zich met die meening te kunnen vereenigen.

De Minister van Justitie,

DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[120. 20.]

VERSLAG.

Omtrent het wetsontwerp tot naturalisatie van JOHANN EDUARD ALBERT WOELK werd bij het afdeelingsonderzoek het volgende opgemerkt.

Met het oog op de ongelijkheid van positie van den Nederlander en den niet-Nederlander in Nederlandsch-Indië, waardoor het van belang is om tot Nederlander verklaard te worden, werd het in één afdeeling ongeraden geacht om de afzonderlijke verklaring van den Gouverneur-Generaal te laten vervallen.

Moge deze verklaring al niet door de wet worden geëischt, dan oordeelde men het toch raadzaam dat de Gouverneur-Generaal voortging haar over te leggen, zooals tot nu toe dan ook geschied is.

Hiertegen werd aangevoerd, dat aan eene verklaring, zooals door den Gouverneur-Generaal voor alle gedeelten van Nederlandsch-Indië werd afgelegd: » dat de adressant door hem geschikt werd geacht om met het Nederlanderschap te worden bekleed", weinig waarde kan gehecht worden, terwijl er geen vrees behoeft te bestaan, dat om politieke redenen de aanvragen voor het Nederlanderschap in onrustbarende mate door de opheffing der verklaring zullen toenemen.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over deze wetsvoorstellen genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 22sten Mei 1885.

RUYS VAN BEERENBROEK.
DE VOS VAN STEENWIJK.
BUMA.
HUBER.
T. MACKAY.

[121. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet houdende bepalingen tot het tegengaan van overmatigen arbeid en verwaarloozing van kinderen.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Amsterdam, den 12den April 1885.

WILLEM.

[121. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is, ter vervanging van de wet van 19 September 1874 (*Staatsblad* n°. 130), bepalingen vast te stellen tot het tegengaan van overmatigen arbeid en verwaarloozing van kinderen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Inleidende bepalingen.

Artikel 1.

Onder arbeid verstaat deze wet elke werkzaamheid in of voor eenig bedrijf.

Onder huishoudelijke diensten verstaat deze wet die werkzaamheden, welke in een huishouden, buiten eenig bedrijf, kunnen voorkomen.

Huishoudelijke diensten o kinderen verricht in of voor eenig bedrijf ten beh an hunne ouders of van hen, bij wie zij inwonen, worden niet als arbeid in den zin dezer wet aangemerkt.

Van den arbeid van kinderen.

Artikel 2.

Het is verboden kinderen beneden twaalf jaren arbeid te doen verrichten.

Ten opzichte van veldarbeid van kinderen boven tien jaren kan dit verbod telken jare voor iedere gemeente, waar de belangen van den landbouw dit noodig maken, gedurende den oogsttijd voor ten hoogste zes weken worden geschorst door Gedeputeerde Staten, op verzoek van den raad der gemeente.

Indien het door Gedeputeerde Staten genomen besluit tot schorsing door Ons wordt vernietigd, herleeft het verbod op den vierden dag na de dagteekening van de *Staatscourant*, waarin Ons besluit wordt openbaar gemaakt, of, indien die *Staatscourant* meer dan eene dagteekening draagt, op den vierden dag na de eerste dier dagteekeningen.

Artikel 3.

Het is verboden kinderen boven twaalf doch beneden veertien jaren anderen dan veldarbeid te doen verrichten.

Artikel 4.

Het is verboden kinderen beneden veertien jaren langer dan acht, kinderen boven veertien doch beneden zestien jaren langer dan tien uren daags te doen arbeiden.

Het is verboden kinderen beneden veertien jaren na vier, kinderen boven veertien doch beneden zestien jaren na vijf uren arbeid denzelfden dag verder te doen arbeiden, indien zij niet na genoemden arbeidstijd gedurende ten minste twee achtereenvolgende uren geen arbeid hebben verricht.

Het is verboden kinderen beneden zestien jaren gedurende de eerste drie uren van den namiddag veldarbeid te doen verrichten.

Artikel 5.

Het is verboden den arbeid van kinderen beneden zestien jaren vroeger te doen aanvangen of later te doen eindigen dan, in het tijdvak van 1 April tot 30 September te 6 uren des morgens en te 8 uren des avonds, in den overigen tijd van het jaar te 7 uren des morgens en te 7 uren des avonds.

Artikel 6.

Het is verboden kinderen beneden zestien jaren op Zondag arbeid te doen verrichten.

Strafbepalingen.

Artikel 7.

Overtreding van een der bepalingen dezer wet, behalve die van art. 11, wordt gestraft met geldboete van ten minste vijftig cents en ten hoogste vijf en zeventig gulden.

Indien tijdens het plegen van het feit nog geen twee jaren zijn verloopen sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens eene gelijke of eene andere overtreding dezer wet, behalve die van art. 11, onherroepelijk is geworden of sedert hij vrijwillig de boete heeft betaald, kan, in plaats van de geldboete, gevangenisstraf van ten minste één dag en ten hoogste zeven dagen worden opgelegd.

Artikel 8.

Het hoofd van het gezin waarbij, of van het gesticht waarin een kind inwoont, die dat kind aan een ander afstaat of overlaat, wetende dat het tot het verrichten van arbeid in strijd met deze wet zal worden gebruikt, wordt gestraft met dezelfde straffen als bij art 7 zijn bepaald.

Artikel 9.

Met het opsporen van de overtredingen dezer wet zijn, behalve de bij art. 11 van het Wetboek van Strafvordering aangewezen personen, belast de marechaussee en alle ambtenaren van Rijks- en gemeente-politie.

Artikel 10.

De bij art. 9 bedoelde ambtenaren hebben te allen tijde toegang tot alle fabrieken, werkplaatsen en landerijen.

Wordt hun de toegang geweigerd, dan verschaffen zij zich dien desnoods met inroeping van den sterken arm.

Fabrieken of werkplaatsen, tevens woningen zijnde, en fabrieken, werkplaatsen of landerijen, alleen door eene woning toegankelijk, treden zij tegen den wil van den bewoner niet binnen dan op schriftelijken last van den burgemeester of van den kantonrechter. Van dit binnentreden wordt door hen proces-verbaal opgemaakt en binnen tweemaal vier en twintig uren aan den ingezetene, wiens woning is binnengetreden, in afschrift medegedeeld.

Artikel 11.

De bij art. 10 bedoelde ambtenaren zijn verplicht tot geheimhouding van hetgeen hun door het binnentreden van fabrieken, werkplaatsen, landerijen en woningen omtrent het daar uitgeoefend wordend bedrijf is bekend geworden, voor zoover het niet in strijd is met de bepalingen dezer wet.

Hij, die opzettelijk de bij het vorige lid opgelegde geheimhouding schendt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten minste één dag en ten hoogste zes maanden of geldboete van ten minste vijftig cents en ten hoogste zes honderd gulden, met of zonder ontzetting van het recht om ambten te bekleeden.

Geene vervolging heeft plaats dan op klachte van het hoofd of den bestuurder van het bedrijf of de onderneming.

Slotbepalingen.

Artikel 12.

Deze wet is niet van toepassing op arbeid in 's Rijks opvoedingsgestichten en werkinrichtingen, huizen van verbetering en gevangenissen.

Artikel 13.

Met het in werking treden dezer wet vervalt de wet van 19 September 1874 (*Staatsblad* n°. 130).

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Justitie,

[**121.** 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Toen de ondergeteekende, bij brief van den 5den Juli 1883, aan den Heer Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal mededeelde, dat het bij Koninklijke boodschap van 23 April 1882 ingezonden wetsontwerp, houdende wettelijke bepalingen tot het tegengaan van overmatigen arbeid en verwaarloozing van kinderen, door hem, ingevolge machtiging des Konings, werd ingetrokken, was die intrekking geenszins het gevolg van de meening, dat in deze aangelegenheid de Staat zich geheel moet onthouden of althans reeds genoeg heeft gedaan door de wet van 19 September 1874 (*Staatsblad* n°. 130).

De reden der intrekking was gelegen in het wetsontwerp zelf en in de ongunstige ontvangst die daaraan van de zijde der Kamer was ten deel gevallen.

Aan het toenmalig ontwerp van wet kon, blijkens he Voorloopig Verslag, geen ander lot dan verwerping worden voorspeld, en de ondergeteekende wenschte de verdediging van vele daarin vervatte bepalingen niet op zich te nemen, als in strijd met zijne overtuiging. Intusschen de behoefte aan eene nieuwe regeling, in ruimeren zin, dan de thans bestaande, erkennende, meende de ondergeteekende zelf te moeten overwegen hoe die zou behooren te zijn.

Zijne verklaring, dit onderwerp vooreerst te willen laten rusten, had geen ander doel dan zich den tijd tot die overweging te verschaffen.

De ondergeteekende heeft het daarbij wenschelijk geoordeeld ook het gevoelen van 's Konings Commissarissen in de provinciën in te winnen en dankt aan hunne bereidwilligheid hoogst belangrijke rapporten.

Met die gegevens is thans het wetsontwerp samengesteld, hetwelk hierbij wordt aangeboden.

Dat de Staat bevoegd en zelfs geroepen is het kind te beschermen tegen overmatigen arbeid en verwaarloozing is door de bovengenoemde wet van 1874 reeds erkend. De vraag is dus alleen of deze wet voldoende moet worden geacht. In het algemeen geven de buitenlandsche wetgevingen betreffende den kinderarbeid, daarop een volstrekt ontkennend antwoord, door veel verder te gaan in hare beperkende bepalingen. En in Nederland is de toestand in hoofdzaak niet verschillend van dien in andere Staten.

Ook hier te lande wordt door allen, die het beginsel van Staatsinmenging in deze zijn toegedaan, erkend, dat de wet van 1874 ontoereikend is. Zij werd dan ook bij hare tot standbrenging slechts als een eerste stap bsschouwd.

Behalve dat zij een te ruim veld voor uitzonderingen op hare verbodsbepaling openstelt, zoowel door hare niet duidelijke bewoordingen als door eene uitdrukkelijke verklaring, is de leeftijd, tot welken het kind door haar wordt beschermd, te laag genomen.

De tegenwoordige wetsvoordracht poogt deze gebreken weg te nemen.

Hare hoofdbeginselen mogen blijken uit de volgende beschouwingen, waarbij de genoemde gebreken tot uitgangspunt zijn genomen:

1°. Het doel eener wet als deze is te voorkomen, dat kinderen van jeugdigen leeftijd arbeid verrichten.

Die van 1874 tracht dit langs een omweg te bereiken, door niet dat arbeid verrichten zelf, maar het in dienst nemen of hebben te verbieden. Reeds op zichzelf is het inslaan van zulk een omweg af te keuren, indien duidelijk kan worden uitgedrukt en in eene verbodsbepaling weergegeven datgene, wat men eigenlijk wil verbieden, maar daarenboven levert die omweg tal van bezwaren op door hare vele zijpaden, welke straffeloos kunnen betreden worden in strijd met de bedoeling van den wetgever. Volgens de redactie der tegenwoordige wet is er alleen dan overtreding, wanneer eene dienstbetrekking tusschen het kind en een ander persoon bestaat, en dat deze dikwerf niet of zeer moeilijk kan bewezen worden, heeft een tienjarige praktijk voldoende geleerd, nog daargelaten dat ouders nooit kunnen gezegd worden hunne kinderen in dienst te hebben. Waarom niet met zoovele woorden verboden datgene, wat men weren wil, d. i. arbeid van kinderen beneden zekeren leeftijd, met omschrijving van hetgeen de wetgever onder arbeid verstaat? Dit is bij art. 1 van het ontwerp geschied. Arbeid, ook voor deze wet, is buiten twijfel elke werkzaamheid in of voor eenig bedrijf. Onder bedrijf behoort hier echter niet alleen te worden verstaan alles wat dit is volgens de patentwet, maar ook datgene wat men in het dagelijksch leven, naar de taalkundige beteekenis van het woord, bedrijf noemt, dus ook bijv. het landbouwbedrijf.

2°. Ook de uitdrukking »huiselijke en persoonlijke diensten" heeft in de praktijk tot veel meer uitzonderingen geleid dan zij wilde toelaten, doordien zij niet duidelijk genoeg weergeeft wat de wetgever op het oog had. Deze bedoelde alleen huishoudelijke diensten, werkzaamheden in en voor het huishouden, en art. 1 van het ontwerp gebruikt dan ook deze meer duidelijke benaming en geeft tevens in het tweede lid eene omschrijving van wat het daaronder verstaat, namelijk werkzaamheden, die in eenig huishouden, zonder dat daar een bedrijf wordt uitgeoefend, kunnen voorkomen. Eene algemeene uitzondering voor uitsluitend huishoudelijke diensten is echter door de omschrijving, van arbeid gegeven, overbodig. Zuiver huishoudelijke diensten vallen niet onder dat begrip arbeid. Er zijn evenwel werkzaamheden, welke soms in of voor eenig bedrijf worden verricht en die toch met zuiver huishoudelijke diensten behooren gelijkgesteld te worden.

Er is immers geen reden waarom men bijvoorbeeld het omwasschen van vaatwerk ten behoeve van eene melkerij of kaasmakerij onder verboden arbeid zou moeten rangschikken, terwijl dezelfde werkzaamheid, verricht in een gewoon huishouden, waaraan niet zoodanig bedrijf verbonden is, van de verbodsbepaling is uitgezonderd. Om deze tegenstrijdigheid te voorkomen strekt het derde lid van art. 1.

Evenwel is het raadzaam voorgekomen de vrijlating van zoodanige in of voor eenig bedrijf verrichte werkzaamheden, die uit haren aard niets anders zijn dan huishoudelijke diensten, te beperken tot het geval, dat zij verricht worden ten behoeve van de ouders der kinderen of van hen, bij wie deze inwonen. Eene algemeene uitzondering van die werkzaamheden zou gemakkelijk tot misbruiken aanleiding geven.

3°. Veldarbeid is thans aan kinderen, hoe jong ook, niet verboden. De ondervinding heeft intusschen het verkeerde aangetoond van eene algemeene en onvoorwaardelijke uitzondering van dien arbeid. Juist door het werken op het veld in het landbouwbedrijf worden de scholen ontvolkt en de kinderen verstoken van de gelegenheid, om de meest elementaire kennis op te doen. En wordt hunne geestelijke ontwikkeling reeds beneden den twaalfjarigen leeftijd opgeofferd aan onmiddellijk geldelijk voordeel, nadat zij dien leeftijd hebben bereikt en allengs hoogere arbeidsloonen kunnen verdienen, wordt natuurlijk het onderwijs geheel verwaarloosd.

Daarenboven kan veldarbeid door den aard van het werk, door zijn langen duur, door de plaats waar of de weersgesteldheid waaronder het verricht wordt, ook zeer schadelijk zijn voor de gezondheid van zeer jeugdige kinderen.

Tegen zoodanige handelwijze, zoo geheel in strijd met het waarachtig belang der kinderen en met dat der maatschappij heeft de ondergeteekende gemeend maatregelen te moeten voorstellen.

Er is geen reden waarom verbodsbepalingen omtrent het arbeiden van kinderen beneden twaalf jaren aan den

gemeentelijken wetgever overgelaten zouden moeten blijven, terwijl de Rijkswetgever zich alleen met regeling van den arbeid van oudere kinderen zou bezighouden. Art. 82 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* nº. 127) is alleen een hulpmiddel, zoolang de wet op den kinderarbeid van 1874 onveranderd bestaat, doch het artikel spreekt zelf reeds van de mogelijkheid, dat de daarbedoelde verbodsbepalingen bij de wet worden vastgesteld. Dit wordt thans voorgesteld door bij art. 2 alle arbeid, dus ook veldarbeid te verbieden tot het twaalfde jaar, doch, wat dezen laatsten betreft met bijvoeging van eene uitzonderingsbepaling voor kinderen van tien tot twaalf jaren. Tot zoolang drijft dan ten minste niet een luttel geldelijk voordeel de ouders tot verzaking van een der eerste plichten jegens hunne kinderen, die om hun lager onderwijs te doen geven, en wordt het lichamelijk welzijn der kinderen niet aan die winzucht opgeofferd.

Intusschen kunnen zich in den landbouw omstandigheden voordoen, die gedurende enkele weken, namelijk in den zoogenaamden oogsttijd, eene buitengewone vermeerdering van werkkrachten vorderen en waarin de handen van volwassenen niet toereikend zijn om binnen een beperkten tijd, die niet voor uitbreiding vatbaar is, allen dan noodzakelijken arbeid te verrichten. Met het oog hierop wordt de uitzonderingsbepaling van het tweede lid van art. 2 op het verbod der eerste zinsnede voorgesteld, waardoor als het ware eene schikking wordt getroffen tusschen de oogenblikkelijke behoeften van den landbouw en de lichamelijke, en zijdelings ook geestelijke, belangen van het kind.

4°. Waar het te doen is om bescherming van kinderen, die zelf niet hunne rechten en belangen kunnen verdedigen tegen de baatzucht hunner ouders, wijst dit doel zelf reeds op de noodzakelijkheid om die bescherming, zij het ook eenigszins gewijzigd, ook tot ouderen dan twaalfjarigen uit te strekken.

Hoewel niet meer alle arbeid voor kinderen boven twaalf jaren is af te keuren, is velerlei arbeid voor hen toch spoedig overmatig; hun leeftijd stelt hen nog niet in staat met volwassenen gelijk op te werken en in allerlei ongezonde werkplaatsen te vertoeven.

De belangen der kinderen en diensvolgens het oeconomisch welzijn der maatschappij eischen derhalve ook ouderen dan twaalfjarigen te beschermen. Reeds In het Verslag der Commissie van Rapporteurs over het voorstel van wet van mr. S. Van Houten werd de wenschelijkheid betoogd de zorg des wetgevers tot zestienjarigen leeftijd uit te strekken. Daaraan voldoet het thans aahgeboden ontwerp.

Intusschen ligt het in den aard der zaak, dat de desbetreffende bepalingen niet voor alle kinderen van twaalf tot zestien jaren dezelfde kunnen zijn.

Die beneden veertien jaren mogen nog niet voor elken arbeid, onder alle omstandigheden, worden gebezigd, maar kunnen toch zonder bezwaar den in den regel meer gezonden veldarbeid verrichten. De ouderen behoeven zich niet meer tot hun zestiende jaar tot den veldarbeid te bepalen, maar kunnen zonder bezwaar ook anderen arbeid uitoefenen. De meer ontwikkelde lichamelijke gesteldheid van veertienjarigen kan ook eenigszins zwaarderen arbeid, niet in de open lucht, verdragen.

5°. Waar nu aan kinderen van twaalf tot veertien jaren en gedurende zekeren tijd van het jaar ook aan hen, die nog pas den tienjarigen leeftijd hebben bereikt, alleen veldarbeid wordt vergund en voor kinderen boven veertien jaren geen soort van arbeid meer verboden wordt, mag toch de bescherming nog niet als geëindigd worden beschouwd, ook niet ten opzichte van hen, die ouder dan veertien jaar zijn. Boven werd reeds de wenschelijkheid uitgesproken om de zorg tot zestienjarigen leeftijd uit te strekken; hier zal blijken waarin de ondergeteekende die zorg wenscht te doen bestaan.

Ook tegen te langen duur van kinderarbeid moet worden gewaakt, terwijl eveneens behoort gezorgd te worden, dat de jeugdige arbeiders niet van hunne nachtrust worden beroofd, noch onverpoosd elken dag aan het werk worden gezet, zonder eens een dag rust te genieten.

Voor de tien- tot veertienjarigen wordt bij art. 4 het aantal werkuren per dag op hoogstens acht bepaald, terwijl een voorschrift wordt gegeven waardoor die werktijd, zoodra hij half is volbracht, wordt onderbroken door een paar uren rust.

Het nut van dergelijke waarborgen tegen te langdurige inspanning zal wel geen betoog behoeven.

Het nog jeugdige lichaam eischt rust na niet al te langen arbeidstijd, en door het aantal werkuren per dag niet te hoog te stellen, blijft nog eenige tijd over, dien de ouders des verlangd aan het onderwijs kunnen doen besteden, zonder zelf de moeilijke keus te moeten doen tusschen die geestelijke belangen van hun kind en de inkomsten, die zij uit zijn meerderen arbeid zouden kunnen trekken. En dat voor tienjarigen het geheel verstoken zijn van onderwijs gedurende zes weken zeer nadeelig zou werken, zal niemand betwisten, evenmin als de stelling, dat ook kinderen van twaalf en dertien jaren nog veelal die allernoodzakelijkste kundigheden ontbreken, die ieder mensch, dus ook den arbeider, telkens in het dagelijksch leven zouden te stade komen, en wier gemis velen groot nadeel en ongerief berokkent, vooral in latere jaren, zoodat de voortzetting van onderwijs ook na het twaalfde jaar, dikwijls hoogst noodig is. Ook om deze reden mag de werktijd niet te lang worden gesteld. En niet alleen voor kinderen beneden veertien jaren zijn bepalingen als van art. 4 noodig, maar evenzeer voor ouderen.

Het wetsontwerp, de Staatszorg tot den zestienjarigen leeftijd willende uitstrekken, regelt daarom bij hetzelfde artikel ook voor kinderen van veertien tot zestien jaren den werktijd. Voor hen kan het aantal arbeidsuren per dag een weinig hooger worden gesteld dan voor de jongeren, namelijk op tien, en is het voldoende na vijf uren werken een paar uren rust te waarborgen.

Oppervlakkig beschouwd moge het vreemd schijnen, dat voor kinderen van tien tot veertien jaren een gelijk aantal werkuren wordt vastgesteld, hoewel de lichamelijke ontwikkeling en kracht van een kind van tien toch veel geringer is dan van een van veertien jaren, maar men vergete niet, dat kinderen van tien tot twaalf jaren slechts gedurende hoogstens zes weken per jaar arbeiden, terwijl aan ouderen dit een geheel jaar vrijstaat.

Daarenboven dient te worden in het oog gehouden, dat de vrijheid voor kinderen van tien tot twaalf jaar om veldarbeid te verrichten, een noodzakelijk gevolg is van de behoefte van den landbouw in zeker jaargetijde aan kinderhanden, en alleen op dien grond afdoende verdediging vindt. Uit de erkenning van die behoefte en den wil om daarmede rekening te houden, vloeit reeds vanzelf de noodzakelijkheid voort om het aantal werkuren voor die kinderen niet al te veel in te krimpen, althans op niet minder dan acht te bepalen, daar anders de vrijgevigheid van den wetgever in deze weinig waarde hebben zou.

Door de bepaling van het laatste lid van art. 4, dat kinderen beneden zestien jaren niet op het veld mogen arbeiden gedurende den warmsten tijd van den dag, wordt bovendien het schadelijke van dien arbeid, vooral voor kinderen beneden twaalf jaren, voor een groot deel weggenomen. Tevens wordt door dat voorschrift te gemoet gekomen aan de moeilijkheid om na te gaan of een kind op zekeren dag reeds vier of vijf uren veldarbeid heeft verricht. Dit zal te 12 uren des middags in den regel nog niet het geval zijn door den tusschenvallenden morgenschafttijd, terwijl na 3 uur des namiddags evenmin nog meer dan vier werkuren overblijven.

Voor alle kinderen beneden zestien jaren worden bij art. 5 de uren bepaald, vóór of na welke hunne dagtaak niet mag aanvangen of eindigen, ten einde hun voldoende nachtrust te verzekeren. Eveneens wordt aan allen gelijkelijk bij art. 6 één rustdag per week gewaarborgd. Het lichaam van iederen mensch heeft daaraan behoefte, omdat de nachtrust niet voldoende de des daags verbruikte krachten kan teruggeven, en dus de arbeidskracht steeds in eene afdalende reeks zou verminderen, indien niet een geheele dag rust het evenwicht nu en dan kwam herstellen.

Zooveel te meer bestaat die behoefte bij jeugdige arbeiders.

Na deze breedvoerige uiteenzetting der hoofdbeginselen van het wetsontwerp, zooals die in de artikelen hunne uitdrukking vinden, kan met eene korte toelichting van de afzonderlijke bepalingen worden volstaan, voor zoover deze die na het vooropgestelde nog behoeven.

Art. 2. De uitzondering in het tweede lid geldt alleen voor kinderen van ten minste tien jaren. De lichaamsge-

stelijheid van jongeren laat ook den hier bedoelden arbeid niet toe, zelfs niet gedurende enkele weken, want al is die tijd, in vergelijking van het geheele jaar, betrekkelijk kort, er wordt dan ook des te meer van de arbeiders gevergd, èn door de warmte van het jaargetijde, èn door den grooten spoed, waarmede dikwijls moet gewerkt worden. Ook zijn de werkkrachten van jongeren te gering, dan dat daaraan bepaald behoefte zou bestaan.

Het is onmogelijk bij de wet te bepalen van wanneer tot wanneer die uitzondering kan worden toegestaan. Zij is alleen noodig in den oogsttijd; maar deze verschilt naar de landstreek en naar de vruchten die er geteeld worden, en is telken jare afhankelijk van de weersgesteldheid. Ook bestaat niet in iedere gemeente behoefte aan die tijdelijke vermeerdering van arbeiders. Daarom is aan elken gemeenteraad overgelaten het initiatief tot zoodanige uitzondering te nemen, voor het geval deze in zekeren tijd noodig blijkt, terwijl Gedeputeerde Staten zullen moeten beoordeelen of er inderdaad termen zijn haar in het leven te roepen. De beslissing zelve aan den raad der gemeente op te dragen scheen niet raadzaam, daar in deze aangelegenheid maar al te veel de materieele belangen der individueele leden betrokken zijn.

De tijd van zes weken mag voldoende worden geacht voor het binnenhalen van den oogst, en een langere duur zou ook te veel van de krachten van kinderen van tien en elf jaren vergen. Het artikel vordert ook niet, dat het zes achtereenvolgende weken zullen zijn; is dit niet het geval, des te beter, en het kan ook voor den landbouw zelf wenschelijk zijn in twee termijnen van die zes weken gebruik te maken, bijv. eerst gedurende den hooitijd, later bij het oogsten.

Het recht tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten vloeit voort uit art. 166 der Provinciale wet, en het gevolg dier vernietiging moet hier geregeld worden in verband tot de strafbaarheid van den arbeid van kinderen beneden twaalf jaren, wanneer de voor hen door Gedeputeerde Staten toegestane uitzondering weder is vervallen.

Wat veldarbeid is blijkt uit de jurisprudentie van den Hoogen Raad over de bestaande wet van 1874.

Art. 5. Bij de bepaling der uren van aanvang en einde van den arbeid is, gelijk vanzelf reeds blijkt, rekening gehouden met het jaargetijde.

De landbouw zal van deze bepaling geen bezwaren ondervinden, daar de drukste tijd van veldarbeid valt in de maanden, waarvoor het vroegste morgen- en het laatste avonduur is vastgesteld. Na 8 uur 's avonds wordt toch niet meer op het land gewerkt en tot 6 uur des morgens kan den kinderen wel rust worden gegund, daar het oogsten — aan welken arbeid de kinderen vooral deelhemen — vóór dat uur toch zelden een aanvang neemt.

Art. 6. Voor den wekelijkschen rustdag is de Zondag gekozen als het meest strookende met bestaande gewoonten en met andere belangen. Zal een dag werkelijk een rustdag zijn voor het kind, dan moeten ook de ouders en andere kinderen gedurende denzelfden tijd rust genieten. Daarom is de vaststelling van een algemeenen rustdag voor alle kinderen wenschelijk en wel op dien dag, waarop ook de ouders gewoonlijk niet arbeiden.

Art. 7. Èn wegens den uiteenloopende aard der bepalingen dezer wet, èn met het oog op de zeer verschillende omstandigheden, waaronder overtredingen kunnen gepleegd worden, moest bij aanneming van het minimum van het nieuwe Strafwetboek, het maximum der straffen wel wat hooger worden gesteld dan dat der wet van 1874.

Art. 8. Èn de ouders of anderen bij wie het kind inwoont, èn de werkgevers trekken het voordeel van den kinderarbeid. Wie willens en wetens een kind doet of laat arbeiden in strijd met deze wet behoort daarvoor aansprakelijk *te zijn*, zoowel de werkgever die arbeid doet verrichten als de vader, voogd enz., die zulks toelaten, beiden handelen zoo in hun eigen geldelijk voordeel. Daarenboven heeft het stelsel der wet van 1874, die alleen den werkgever straft, dit practisch bezwaar, dat het de ouders leidt tot bedriegerijen omtrent den ouderdom van het kind, zelfs, om den te jeugdigen leeftijd te verbloemen, tot opgaven van valsche namen of wel, bij zoogenaamd stukwerk, tot het doen arbeiden van het kind aan hun eigen taak, zoodat zij, door de hulp van het kind, meer loon ontvangen. Strafbaarstelling van de ouders alleen zou de werkgevers leiden tot het in dienst nemen van kinderen in strijd met de wet, onder belofte aan de ouders de geldboete te zullen betalen of de gevangenisstraf zooveel mogelijk te zullen vergoeden; het zou voor hen eene ware kansrekening worden, betaling van eenige guldens een enkele maal tegenover het voordeel van voortdurend goedkoope arbeidskrachten te bezigen. In het algemeen is het » doen arbeiden " het strafbaar feit, gelijk de artikelen duidelijk genoeg aantoonen; daarvoor is natuurlijk in de eerste plaats aansprakelijk hij, die het bevel tot arbeiden gaf of door wiens verzuim de verboden arbeid wordt verricht, dus, om een algemeenen naam te gebruiken, de werkgever, waaronder echter niet altijd het hoofd van het bedrijf moet worden verstaan; ook een ander, bijv. een meesterknecht enz., kan » doen arbeiden ". De rechter zal in ieder geval moeten beoordeelen wie de eigenlijke schuldige is.

Door dit artikel wordt evenwel voldaan aan de zoo even betoogde noodzakelijkheid, om ook de ouders en voogden, of liever, zooals het artikel het om practische redenen uitdrukt, het hoofd van het gezin waarbij of van het gesticht waarin het kind inwoont, strafbaar te stellen voor het geval ook zij schuld hebben aan het verrichten van verboden arbeid door het kind. Zij moeten, om in overtreding te zijn, hebben geweten, dat het kind tot arbeid, in strijd met deze wet zou worden gebruikt, onverschillig of de leeftijd van het kind, of de aard, de tijd of de duur van den arbeid dien strijd deden ontstaan. Voor zoover zij zulks niet hebben geweten zijn zij niet strafbaar, bijv. als een kind, tot veldarbeid verhuurd, buiten hun weten tot anderen arbeid wordt gebruikt, als het aantal werkuren zonder voorkennis der ouders of voogden wordt overschreden, als een kind op Zondag, buiten gezelschap van ouders of voogd, op eene wandeling de fabriek voorbijgaande, door schoone beloften tot den arbeid wordt verlokt, enz.

Overigens is voor dit artikel zooveel mogelijk de redactie gebezigd van art. 253 van het nieuwe Wetboek van Strafrecht, dat een dergelijk opzet of verzuim met straf bedreigt. Uit den aard der zaak behoeft echter hier de straf niet zoo zwaar te zijn, omdat het afstaan of overlaten van het kind tot eenigen arbeid niet altijd een zoo ernstig vergrijp is als het bij art. 253 bedoelde. Evenwel blijft dat artikel onaangetast, ook voor het geval de arbeid de gezondheid van het kind ondermijnt of zijn leven in gevaar brengt.

Art. 10. Werkplaatsen wordt hier genomen in den zin van die plaatsen, hetzij binnen-, hetzij buitenshuis, waar pleegt gewerkt te worden in of voor eenig bedrijf, ook al maken zij deel uit van een schip of zelfs van eene woning.

Voor de eerbiediging van den huisvrede, voor zoover die met de zorg voor behoorlijke naleving dezer wet gepaard kan gaan, is bij het laatste lid van dit artikel gewaakt.

Art. 11. Dit artikel verleent een bijzonderen waarborg aan de nijverheid, noodzakelijk geworden door een gevaar, waaraan deze wet haar anders zou blootstellen. Waar aan de ambtenaren, bedoeld bij art. 9, te allen tijde toegang wordt vergund tot alle plaatsen waar een bedrijf wordt uitgeoefend, loopt de nijverheid gevaar te worden benadeeld door openbaarmaking van eene zekere wijze van werken, van gebruikt wordende werktuigen, grondstoffen en andere vulpmiddelen enz. Hiertegen kan gewaakt worden; want al is het binnentreden van werkplaatsen enz. een volstrekt vereischte om de naleving der wet te verzekeren, dat binnentreden behoeft geene verdere gevolgen te hebben dan het daarmede beoogde doel. Door waarborgen te verstrekken tegen geheel onnoodige benadeeling wordt tevens de taak der politie om binnen te treden gemakkelijk gemaakt.

Dit artikel is trouwens niets anders dan eene noodzakelijke toepassing en uitbreiding van het beginsel, neergelegd in de artt. 272 en 273 van het nieuwe Strafwetboek.

Daarom zijn hier ook de daar bedreigde straffen overgenomen, terwijl overtreding ook van dit artikel, evenals van de genoemde artikelen van het Strafwetboek, alleen op klachte vervolgbaar zal zijn.

Art. 12. In de hier genoemde inrichtingen behoeft men geen overmatigen arbeid te vreezen; deze is daarenboven afzonderlijk geregeld.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[122. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot wijziging en verhooging der begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten *Ommerschans* en *Veenhuizen*, dienst 1884.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Amsterdam, den 12den April 1885.

WILLEM.

[122. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken eener wijziging en verhooging der begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten *Ommerschans* en *Veenhuizen*, over het jaar 1884, vastgesteld bij de wet van 6 December 1883 (*Staatsblad* n°. 185);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De navolgende artikelen der begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten *Ommerschans* en *Veenhuizen* voor het jaar 1884 worden verhoogd, te weten:

Artikel 6. Arbeidsloonen door verpleegden verdiend voor huishoudelijke diensten, als zakgeld uitbetaald wordende, met *twee duizend tweehonderd en vijf en veertig gulden* (f 2245), en alzoo gebracht op *drie en twintig duizend tweehonderd vijf en veertig gulden* (f 23 245).

Artikel 13. Uitgaven wegens den landbouw, de houtteelt, de veeteelt en de veehouderij, met *vier en twintig duizend en vijfhonderd gulden* (f 24 500), en alzoo gebracht op *negen en zeventig duizend vijfhonderd gulden* (f 79 500).

Artikel 14. Uitgaven wegens het fabriekswezen, met *zestien duizend tweehonderd en twintig gulden* (f 16 220), en alzoo gebracht op *vijf en negentig duizend drie honderd en twintig gulden* (f 95 320).

Artikel 15. Arbeidsloonen door verpleegden verdiend bij den landbouw en het fabriekswezen, als zakgeld uitbetaald wordende, met *negen duizend vijfhonderd en vijftig gulden* (f 9550), en alzoo gebracht op *een en veertig duizend vijfhonderd en vijftig gulden* (f 41 550).

Artikel 16. Afzondering voor uitgaanskassen uit het bedrag der aan de verpleegden te goed gedaan wordende arbeidsloonen en te goed bij ontslag of overlijden, met *een duizend negenhonderd gulden* (f 1900), en alzoo gebracht op *veertien duizend negenhonderd gulden* (f 14 900).

Artikel 18. Onderstand aan tijdelijke ambtenaren en bedienden voor het beheer en den arbeid, buiten dienst geraakt door de opheffing van het gesticht voor weezen, het vervallen hunner betrekkingen of wegens ongeschiktheid door ouderdom, ziels- of lichaamsgebreken, benevens gratificatiën en schadeloosstellingen, met *honderd en vijf gulden* (f 105), en alzoo gebracht op *vijftien duizend eenhonderd en vijf en negentig gulden* (f 15 195).

Artikel 20. Toelagen of onderstanden aan veteranen en militaire gezinnen of laatst overgebleven leden daarvan, met het doel hen in de gelegenheid te stellen buiten de gestichten te kunnen verblijven, met *negenhonderd drie en veertig gulden* (f 943), en alzoo gebracht op *zeven duizend zes en negentig gulden* (f 7096).

Daarentegen worden de navolgende artikelen dier begrooting verminderd, te weten:

Artikel 1. Bezoldigingen, toelagen en belooningen van ambtenaren en bedienden, hetzij tijdelijk of voor vast aangesteld, met *een duizend vierhonderd acht en zeventig gulden* (f 1478), en alzoo gebracht op *vijf en vijftig duizend vierhonderd twee en vijftig gulden* (f 55 452).

Artikel 3. Bureelbehoeften, druk- en bindwerk, toelagen voor schrijfloon en bureelkosten, briefport, expresseloon en andere kleine onkosten, met *honderd dertig gulden* (f 130), en alzoo gebracht op *twee duizend vijfhonderd en zeventig gulden* (f 2570).

Artikel 4. Reis- en verblijfkosten van rijksveldwachters en van andere ambtenaren en bedienden voor den dienst der gestichten, van gecommitteerden uit het classicaal bestuur te *Zwolle* wegens het bijwonen van kerkeraadsvergaderingen te *Ommerschans*, zoomede vergoeding voor de kosten van verplaatsing van beambten, met *vijf en veertig gulden* (f 45), en alzoo gebracht op *achthonderd en vijf gulden* (f 805).

Artikel 5. Onderhoudskosten, zoo van gezonden als zieken, met al den aankleve van dien, daaronder begrepen de verwarming, de verlichting, het meubelen en schoonhouden der lokalen, de bewassching, de kleeding- en liggingstukken, de brandbluschmiddelen, de kerk- en schoolbehoeften en leesboeken, zoomede de aanschaffing van winkelwaren en grondstoffen, en verdere kosten tot vervaardiging of verstrekking van genoemde voorwerpen en benoodigdheden, met *veertien duizend gulden* (f 14 000), en alzoo gebracht op *tweehonderd en drie duizend gulden* (f 203 000).

Artikel 7. Afzondering voor uitgaanskassen uit het bedrag der aan de verpleegden te goed gedaan wordende loonen, voor huishoudelijke diensten en tegoed bij ontslag of overlijden, met *achthonderd en negentig gulden* (f 890), en alzoo gebracht op *acht duizend zeshonderd en tien gulden* (f 8610).

Artikel 8. Aankoop, verstrekking en vervoer van geneesmiddelen en andere uitgaven tot de genees-, heel- en verloskundige behandeling vereischt, met *twee duizend vijfhonderd en twintig gulden* (f 2520), en alzoo gebracht op *vier duizend vierhonderd en tachtig gulden* (f 4480).

Artikel 9. Aanbouw, vernieuwing en onderhoud en lasten van gebouwen en getimmerten, wegen en vaarten en verdere eigendommen, aanschaffing van alle materialen daaronder begrepen, en kosten van aankoop van gebouwen en terreinen en daarmede in verband staande uitgaven, zoomede reis- en verblijfkosten wegens het toezicht op de uit te voeren werken, met *een duizend zevenhonderd en vijftig gulden* (f 1750), en alzoo gebracht op *twee en vijftig duizend twee honderd en vijftig gulden* (f 52 250).

Artikel 10. Reisgeld aan ontslagenen en transportkosten, met *acht en zeventig gulden* (f 78), en alzoo gebracht op *negenhonderd twee en twintig gulden* (f 922).

Artikel 11. Bezoldigingen, toelagen en belooningen van

ambtenaren en bedienden, hetzij tijdelijk of voor vast aangesteld, met *vierhonderd en vijftien gulden* (f 415), en alzoo gebracht op *zestien duizend achthonderd en drie en zeventig gulden* (f 16 873).

Artikel 12. Reis- en verblijfkosten van ambtenaren en bedienden voor den dienst der gestichten, en vergoeding voor kosten van verplaatsing van beambten, met *tweehonderd en drie gulden* (f 203), en alzoo gebracht op *driehonderd zeven en negentig gulden* (f 397).

Artikel 2.

Ten gevolge van **artikel 1** dezer wet wordt het totaal der begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten *Ommerschans* en *Veenhuizen*, dienst 1884, nader vastgesteld op *zeshonderd zes en vijftig duizend vijfhonderd en acht en twintig gulden* (f 656 528).

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Justitie,

[**122.** 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De bij de wet van 6 December 1883 (*Staatsblad* n°. 185) voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen voor het jaar 1884 toegestane bedragen zijn gebleken voor eenige artikelen onvoldoende te zijn, terwijl zij daarentegen voor andere artikelen niet geheel noodig zijn geweest.

Tot regeling van een en ander strekt het bij deze Memorie behandelde wetsontwerp. Door de wijzigingen wordt het eindcijfer der begrooting met f 33 954 verhoogd.

Gelijk uit het ontwerp blijkt, moet verhooging plaats hebben voor de artt. 6, 13, 14, 15, 16, 18 en 20, terwijl de artt. 1, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11 en 12 verminderd kunnen worden.

De aanleiding tot het tekort op de artt. 6, 15 en 16 is gelegen in de toeneming van het bevolkingscijfer. Bij de samenstelling der begrooting voor 1884 bestond de bevolking, gelijk uit de Memorie van Toelichting blijkt, uit 2675 verpleegden, welk getal aan het eind van het jaar is geklommen tot 3419. Het getal verpleegdagen bedroeg in 1883 1 065 748, in 1884 1 163 946 of 98 198 dagen meer. Het cijfer van de gemiddelde bevolking was in 1883 2920, in 1884 3190. Dewijl die hoogere bevolking voornamelijk werd beziggehouden met landbouw en fabriekmatigen arbeid, zijn de daaruit voortgevloeide meerdere uitgaven voor arbeidsloon en tegoedschrijving bij ontslag of overlijden voor het grootste deel ten laste van de artt. 15 en 16 gekomen.

Het tekort op art. 13 vindt zijn oorsprong in de in het belang der gestichten plaats gehad hebbende uitbreiding van het eigen landbouwbedrijf. Door de dientengevolge noodig geworden vermeerdering van den veestapel steeg de behoefte aan voeder, doch — afgescheiden daarvan — was het toegestane bedrag niet voldoende ten gevolge van de mindere opbrengst van den oogst in 1883, vergeleken met dien in 1882, welke laatste tot grondslag heeft gediend bij de raming der cijfers voor 1884. Alleen aan hooi en haver werd in 1883 minder geoogst voor een bedrag van f 17 000. Dit drukte op 1884. Voor den aankoop van vee werd in dat jaar ruim f 5000 meer besteed dan het jaar te voren. Voorts werd het aankoopen van nieuwe pootaardappelen noodzakelijk geacht, dat eene uitgave van ongeveer f 1000 vorderde, terwijl ook voor het aanschaffen van meer gereedschappen dan waarop was gerekend geld werd gevorderd De veestapel, met inbegrip der paarden, bestond op 1 Januari 1884 uit 1425 stuks, terwijl dit cijfer op 31 December daaraanvolgende 1507 bedroeg.

Dat de raming ten laste van art. 14 werd overschreden, zal, naar de ondergeteekende vertrouwt, evenmin bevreemding wekken, als men weet, dat in 1884 155 000 koffiezakken meer zijn afgeleverd dan in 1883; welke grootere bestelling bij de raming der cijfers voor 1884 niet kon worden voorzien. Dientengevolge was ruim 161 000 kilogram juttegaren meer noodig dan waarop was gerekend. Ook werden 6000 paren sokken meer afgeleverd dan waarop uitzicht bestond en werd aan de meubelmakerij mede uitbreiding gegeven, om op min kostbare wijze in de aanschaffing van meubelen voor de nieuwe gevangenissen te voorzien. Een en ander vorderde eene belangrijk hoogere som voor grondstoffen.

De hoogere uitgaaf ten laste van art. 18 is noodig geweest doordien, gelijk reeds in den toelichtenden staat der begrooting voor 1885 voorkomt het belang van den dienst het verleenen van eervol ontslag aan drie ambtenaren vorderde met toekenning van onderstand.

De overschrijding van het bij art 20 toegestane bedrag is een gevolg van de toenemende zucht van veteranen en militaire gezinnen of laatst overgebleven leden daarvan om de gestichten met onbepaald verlof in het genot van onderstand te verlaten.

Tot voorloopige aanvulling van de artt. 14, 15 en 16 is van den post, voor onvoorziene uitgaven toegestaan, een bedrag van ruim f 24 000 verbruikt, zoodat daaruit geene verdere overschrijving kan plaats hebben.

Of, en zoo ja, in hoever de bij art. 50 van het IVde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1884 toegestane bijdrage ter aanvulling der middelen tot dekking der uitgaven voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen, ten gevolge van het tekort verhoogd zal moeten worden, kan eerst worden nagegaan, nadat de ontvangsten ten bate dier gestichten over het dienstjaar 1884 volledig bekend zullen zijn.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

[122. 4.]

VERSLAG.

Het onderzoek in de afdeelingen van het wetsontwerp tot wijziging en verhooging der begrooting van uitgaven voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen, dienst 1884 heeft aanleiding gegeven tot de volgende opmerkingen.

Eenige leden gaven hunne bevreemding te kennen over de tusschentijdsche verhooging van art. 13 voor uitgaven ten behoeve van landbouw en veeteelt, en meenden, dat de Regeering reeds bij de primitieve begrooting op de kosten der uitbreiding van het eigen landbouwbedrijf had moeten bedacht zijn. De meerdere som van f 5000 voor den aankoop van vee werd vrij hoog geacht, en men oordeelde dat met minder had kunnen worden volstaan, wanneer tijdig in de behoefte aan eenen grooteren veestapel was voorzien door eigen aanfokking.

Met het oog op de kosten van het landbouwbedrijf, die in het algemeen hoog voorkomen, vroeg men of de Regeering niet het bedrag kan opgeven, dat per man besteed wordt voor de veroordeelden, die zich met het landbouwbedrijf en voor hen, die zich met fabrieksbedrijf bezighouden.

Andere leden keurden het af dat de Staat hier als landbouwer optreedt en achtten eene verhuring van de landen, zelfs tot iederen prijs, beter. In de voortdurende verhooging der uitgaven eindelijk zag men in eene afdeeling een bewijs van de wenschelijkheid der opheffing van de gestichten.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Vastgesteld den 21sten Mei 1885

RUYS VAN BEERENBROEK.
DE VOS VAN STEENWIJK.
BUMA.
HUBER.
T. MACKAY.

[**123**. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet verklarende het algemeen nut der onteigening van eigendommen voor den aanleg eener nieuwe straat tusschen de *Hezelstraat* en de *Houtstraat* in het verlengde van de *Bloemerstraat* te *Nijmegen*.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 16den April 1885.

WILLEM.

[**123**. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo wij in overweging genomen hebben, dat de aanleg eener nieuwe straat tusschen de Hezelstraat en de Houtstraat, in het verlengde van de Bloemerstraat te Nijmegen in het publiek belang noodig is;

Gelet op de wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 125);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Wij verklaren dat het algemeen nut de onteigening vordert, ten name der gemeente Nijmegen, van eigendommen voor den aanleg eener nieuwe straat tusschen de Hezelstraat en de Houtstraat in het verlengde van de Bloemerstraat aldaar.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[**123**. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De gemeenteraad van Nijmegen wenscht tusschen de Hezelstraat en de Houtstraat, in het verlengde van de Bloemerstraat, eene nieuwe straat aan te leggen, die deel zal uitmaken van eene hoofdverbinding tusschen het spoorwegstation en het midden der stad. Ter verkrijging van het voor dien aanleg vereischte terrein is het noodig, dat de gemeente eigenares worde van een kelder buiten den westelijken zijgevel van en behoorende tot het perceel aan de Hezelstraat, kadastraal bekend sectie C, n°. 1679. Zonder wegruiming van dien kelder is het niet mogelijk aan de nieuwe straat eene zóó gelijkmatige helling te geven als volstrekt noodig is ten behoeve van het verkeer door die straat en op het kruispunt daarvan met de Hezelstraat. Dat verkeer wordt toch door de sterke helling van de Hezelstraat reeds bemoeilijkt. De kelder kan niet langs minnelijken weg worden verkregen, zoodat de wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 125) moet worden toegepast.

De vereischte stukken hebben ter voldoening aan art. 7 dier wet ter inzage gelegen. (1) Door den eigenaar des kelders zijn schriftelijke bezwaren ingebracht. Zijne bewering dat de hierbedoelde onteigening niet noodzakelijk is, wordt door de toedracht der zaak wedersproken.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

(1) De stukken liggen ter inzage voor de leden der Kamer op de griffie.

[123. 4.]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet verklarende het algemeen nut der onteigening van eigendommen voor den aanleg eener nieuwe straat te Nijmegen heeft in eene afdeeling aanleiding gegeven tot de volgende beschouwingen.

Terwijl één lid den aanleg van bedoelde straat van niet genoegzaam belang achtte om eene onteigeningswet uit te lokken, waren de meeste leden geneigd het publiek belang in deze te erkennen.

Met het oog op de ervaring, dat eigenaars dikwijls misbruik maken van hunne positie en daardoor het tot stand komen eener minnelijke schikking verhinderen, oordeelde men, dat er geen ander middel overblijft voor de gemeente dan over te gaan tot onteigening bij de wet, wanneer er althans, zooals in dit geval schijnt te moeten worden aangenomen, werkelijk in het algemeen belang behoefte aan eene nieuwe verbinding bestaat.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 21sten Mei 1885.

RUYS VAN BEERENBROEK.
DE VOS VAN STEENWIJK.
BUMA.
HUBER.
T. MACKAY.

Goedkeuring van den onderhandschen verkoop van grond achter het Stadspark te Maastricht aan die gemeente.

[124. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet (en bijlage) tot goedkeuring van den onderhandschen verkoop van grond achter het *Stadspark* te *Maastricht* aan die gemeente.

De toelichtende memorie (en bijlage) die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 18den April 1885.

WILLEM.

[124. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de gemeente *Maastricht* den eigendom wenscht te verkrijgen van een stuk grond achter het *Stadspark* aldaar, en dat het belang van den Staat zich niet tegen den onderhandschen verkoop van dien grond verzet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De overeenkomst, gesloten bij de in afschrift aan deze wet gehechte akte van 10 November 1884, waarbij de Staat aan de gemeente *Maastricht* grond achter het *Stadspark* aldaar verkoopt, wordt goedgekeurd.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

KOPIE.

De ondergeteekenden:

1°. BASTIAAN CORNELIS JACOBUS VAN DER MEER, ontvanger der registratie en domeinen te *Maastricht*, behoudens bekrachtiging bij de wet, handelende namens *den Staat der Nederlanden*, daartoe gemachtigd bij aanschrijving van den Minister van Financiën, van den 21sten October 1884, n°. 74, afdeeling Domeinen, medegedeeld bij brief van den directeur der registratie en domeinen te *Maastricht*, van den 24sten October 1884, n°. 4635, en

2°. WILLEM HUBERT PYLS, burgemeester der gemeente *Maastricht*, en ADRIANUS JOSEPHUS VAN OSCH, secretaris dier gemeente, als vertegenwoordigende het college van burgemeester en wethouders, dat namens die gemeente handelt, ter uitvoering van het besluit van den gemeenteraad, van 24 December 1883, goedgekeurd bij besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, van den 11den Januari 1884, L, 8466/97, zijn overeengekomen als volgt:

Artikel 1.

De Staat der Nederlanden verkoopt aan de gemeente *Maastricht*, die in koop aanneemt voor de som van *vier duizend tweehonderd gulden*: een perceel grond achter het Stadspark, groot 42 aren, kadastraal bekend gemeente *Maastricht*, sectie C, n°. 525 gedeeltelijk en gemeente *St. Pieter*, sectie B, n°. 1286 gedeeltelijk, gelijk die grond met roode arceering is aangewezen op de aan deze akte gehechte door partijen gewaarmerkte teekening.

De grens van het verkochte langs den Kanaaldijk wordt bepaald op 1,50 meter uit de as der boomenrij en is op het terrein door hardsteenen palen aangewezen.

Titels van aankomst van het verkochte zijn niet bekend.

Artikel 2.

De verkoop geschiedt voor zoo groot of klein het verkochte zal worden bevonden, zonder dat eenige verrekening wegens over- of ondermaat zal worden gedaan.

De grond wordt verkocht met al zijne lusten en lasten, heerschende en lijdende erfdienstbaarheden, genoemd of ongenoemd.

Artikel 3.

De Staat behoudt het recht:

1°. tot het stellen van afpalingen onmiddellijk langs de grens van het verkochte;

2°. tot het hebben en planten van boomen of heggen op een korteren afstand uit die grens dan bepaald is bij art. 713 van het Burgerlijk Wetboek, terwijl op die boomen het tweede en derde lid van artikel 714 Burgerlijk Wetboek niet van toepassing zijn.

Artikel 4.

De gemeente verbindt zich om ter afsluiting van den verkochten grond van het aangrenzend rijkseigendom, langs en beoosten de op het terrein afgepaalde grenslijn ten genoegen van den hoofdingenieur van den waterstaat een greppel te graven, breed minstens 0,75 M., diep minstens 0,25 M. en daarachter eene voldoende afrastering te plaatsen of wel een sloot te graven, breed minstens 1,50 M., diep minstens 0,50 M.

Deze afsluiting wier onderhoud geheel ten laste der gemeente blijft, moet voltooid wezen binnen drie maanden na de afkondiging van de bekrachtigingswet, en behoeft niet plaats te hebben tegenover dat gedeelte van den bij deze akte verkochten grond, hetwelk door de gemeente voor openbaren weg bestemd wordt.

Artikel 5.

De koopprijs moet binnen twee maanden na de afkondiging van de bekrachtigingswet worden betaald ten kantore van den ontvanger der registratie en domeinen te *Maastricht*.

Artikel 6.

De aanvaarding van het verkochte heeft plaats op den dag der afkondiging van de bekrachtigingswet.

Artikel 7.

Evenals de kosten dezer overeenkomst, komen die van hare overschrijving ten laste der gemeente. Zij moeten op de eerste uitnoodiging van den voornoemden ontvanger ten diens kantore voldaan worden.

Aldus in dubbel opgemaakt en getcekend te *Maastricht*, den tienden November 1884.

(get.) V. D. MEER,
Ontvanger der Registratie.

(get.) PYLS,
Burgemeester.

(get.) VAN OSCH,
Secretaris.

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

BARTSTRA.

[124. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Nabij *Maastricht* ligt tusschen het *Stadspark* en den weg langs het kanaal naar *Luik* een stuk grond dat vóór de in 1882 uitgevoerde rectificatie van dat kanaal door de kanaalbedding en het jaagpad werd ingenomen, en thans voor 's Rijks dienst kan worden gemist.

Nadat de gemeente, na bekomen vergunning, de oude kanaalbedding, voor zoover dit niet reeds door den aannemer der werken gedaan was, voor eigen rekening had aangevuld en voorts het terrein had opgehoogd, vroeg zij dit in koop tot uitbreiding harer wandelplaats.

Dit doel rechtvaardigde naar het oordeel van den ondergeteekende niet alleen den onderhandschen verkoop, maar ook het vragen van een prijs, die misschien iets lager is dan bij openbaren verkoop zou kunnen bedongen worden. Daar de iets verder van de stad tusschen de *Maas* en het kanaal gelegen grond van het geslechte werk *Hessen*, in openbare veiling voor 50 cent per vierkanten meter verkocht was, kwam een prijs van een gulden per vierkanten meter voor dezen grond voldoende voor. Met dien eisch nam de gemeenteraad genoegen.

Tot verdere toelichting wordt de bij de koopakte behoorende kaart ter griffie van de Tweede Kamer der Staten-Generaal overgelegd.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[124. 4.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek in de afdeelingen van het wetsontwerp tot goedkeuring van den onderhandschen verkoop van grond aan de gemeente Maastricht, heeft aanleiding gegeven tot de volgende beschouwingen.

Bij eenige leden bestond groot bezwaar tegen deze wetsvoordracht. Zij waren van gevoelen, dat de prijs, waarvoor door den Staat aan de gemeente Maastricht deze gronden verkocht worden, te gering is, waarop te meer hunne aandacht viel, daar zij meenden te weten, dat door de gemeente terreinen verkocht worden voor eene som aanzienlijk hooger dan die, waarvoor zij diezelfde terreinen vroeger van den Staat gekocht heeft.

In de Memorie van Toelichting wordt wel erkend, dat de prijs in deze overeenkomst bepaald misschien iets lager is dan bij openbaren verkoop zoude kunnen bedongen worden; maar volgens deze leden was de prijsverlaging van dien aard, dat zij den vorm aannam van subsidie door den Staat aan de gemeente geschonken. Een zoodanig subsidie achtten zij door de bestemming voor eene wandelplaats, die aan de gronden zoude gegeven worden, geenszins gerechtvaardigd, en vreesden daarom, dat het geven van dergelijk subsidie aanvragen om staatshulp zal uitlokken voor zaken van den meest uiteenloopenden aard.

Naar het oordeel der leden die bezwaar hadden, kon men zich uit de toelichting ook geen juiste voorstelling maken van de waarde dier gronden, omdat het niet aangaat ze te vergelijken met die van het fort Hessen, die veel ongunstiger en meer verwijderd van de kom der gemeente zijn gelegen, terwijl de kooper bovendien vele onkosten heeft moeten maken om ze in eenigszins behoorlijken staat te brengen.

Om de waarde van deze gronden te kunnen beoordeelen behoorde daarbij in aanmerking te worden genomen, dat dit terrein gelegen aan de publieke wandeling, waar muziekuitvoeringen enz. worden gegeven, zeer geschikt is om daarop villa's te bouwen en dus eene betrekkelijk hooge waarde heeft.

Dewijl het, op grond van het aangevoerde, alzoo volkomen in het duister lag hoe groot de werkelijke waarde dezer gronden is, en er daarom aanvankelijk bezwaren bestonden genoegen te nemen met een verkoopprijs van slechts één gulden per vierkante el, wenschte men overlegging van eene acte van taxatie, opgemaakt door beëedigde deskundigen, terwijl de meermalen uitgesproken wensch herhaald werd, dat ook voor het vervolg in soortgelijke gevallen de staten van taxatie aan de Kamer werden overgelegd. Wanneer het Rijk eene dading aangaat over onroerend goed, moet eene dergelijke taxatie geschieden, en men zag niet in, waarom bij verkoop van onroerend goed niet hetzelfde plaats zoude hebben, en deze taxatie dan aan de Kamer zoude worden medegedeeld.

Enkele leden twijfelden, of de geheele uitgestrektheid van het terrein wel tot wandelplaats zoude ingericht worden, daar het een bijzonder geschikte bouwgrond voor villa's is, gelijk er aan de andere zijde van het kanaal verscheidene gelegen zijn.

Deze leden zouden in het koopcontract de bepaling wel wenschen opgenomen te zien, dat de gronden slechts tot publieke wandelplaats zullen mogen dienen.

Het beweren, dat bij dezen koop sprake zoude zijn van een vermomd subsidie, vond krachtige tegenspraak. Dat de koopprijs iets minder bedroeg dan waarschijnlijk bij openbaren verkoop zoude kunnen bedongen worden, zooals in de Memorie van Toelichting wordt gezegd, werd niet toegegeven, wantongeveer op dezelfde hoogte aan de overzijde van het kanaal, waar het terrein door rioleering en bestrating door de gemeente voor bouwterrein in gereedheid was gebracht, had zij nog onlangs daartoe eenige perceelen van particulieren voor f 1 per centiare gekocht. En al mocht bij openbaren verkoop thans wellicht een eenigzins hoogere prijs kunnen verkregen worden, dan zoude dat het gevolg zijn van de navolgende omstandigheid. De gemeente Maastricht heeft zich reeds vroeger vele kosten moeten getroosten om dit terrein in zijnen tegenwoordigen staat te brengen. Na de rectificatie van het kanaal door het Rijk bleef dit terrein grootendeels ongedempt naast den smallen weg langs het kanaal liggen en was een drassige modderpoel, niet zonder gevaar. De gemeente heeft op hare kosten eene omheining om een gedeelte van dit terrein doen plaatsen en het doen dempen.

Dat eene vergelijking met de gronden van het fort Hesen niet zoude aangaan werd evenmin toegegeven, daar eensdeels die gronden niet zoo veel verder van de kom der gemeente gelegen zijn als de bestrijders van dit wetsontwerp het willen doen voorkomen en ten andere de kooper zeer zeker niet meer onkosten heeft moeten maken tot het in behoorlijken staat brengen van zijn terrein dan de gemeente om het bedoelde terrein te dempen en te brengen in den tegenwoordigen toestand.

Ook het beweren dat de gronden geschikt zouden zijn voor bouwterrein werd weersproken, omdat de gemeente wegens den afstand der plaats van de kom der gemeente en hare ligging aan de overzijde van het kanaal niet voor rioleering of verlichting zal zorg dragen. Vrees, dat het terrein niet tot wandelplaats zoude ingericht worden, behoefde daarom niet te bestaan. Men meende integendeel op goede gronden te kunnen verzekeren dat de gemeente des noods bereid zal gevonden worden zich er toe te verbinden in de twintig eerste jaren geen opstal hoegenaamd op dien grond te gedoogen.

Wat eindelijk aangaat den hoogeren prijs, dien de gemeente bij verkoop van andere gronden zoude kunnen bedingen, daarbij werd door hen, die deze zaak vermeldden, geheel uit het oog verloren, dat de gemeente het onderhoud der wegen en de zorg voor de afwatering der gronden op zich heeft genomen, waaraan zeer aanzienlijke uitgaven verbonden zijn, die, gevoegd bij de kosten van aanleggen van straten, riolen en der verlichting, alleszins kunnen opwegen tegen dien hoogeren verkoopprijs.

Men vroeg naar de bedoeling van het bepaalde sub 1°. in artikel 3 der overeenkomst. Volgt deze bepaling niet reeds uit art. 679 Burgerlijk Wetboek?

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 29sten Mei 1885.

RUYS VAN BEERENBROEK.
DE VOS VAN STEENWIJK.
BUMA.
HUBER.
T. MACKAY.

Bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan de gemeente Tiel van het voormalig rechtsgebouw aldaar, met zijn erf.

[125. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet (en bijlage) tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan de gemeente *Tiel* van het voormalig rechtsgebouw aldaar, met zijn erf.

De toelichtende memorie (en bijlage), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 18den April 1885.

WILLEM.

[125. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de gemeente *Tiel* den eigendom wenscht te verkrijgen van het voormalig rechtsgebouw aldaar, met zijn erf, en dat de onderhandsche verkoop daarvan niet in strijd is met het belang van den Staat;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De overeenkomst gesloten bij de in afschrift aan deze wet gehechte akte van 2 Maart 1885, waarbij de Staat aan de gemeente *Tiel* het voormalig rechtsgebouw aldaar met zijn erf verkoopt, wordt goedgekeurd.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

KOPIE.

—

De ondergeteekenden:

JOHANNES ZACHARIAS VAN DER MARK, ontvanger der registratie en domeinen te Tiel, handelende namens den Staat der Nederlanden, als daartoe gemachtigd door den directeur der registratie en domeinen voor de provinciën Gelderland en Overijssel, bij missive dd. 16 Februari 1885, n°. 1109, Dom., gegrond op de aanschrijving van den Minister van Financiën dd. 12 Februari 1885, n°. 87, Domeinen, ter eene zijde; en

1. BENJAMIN RICHARD PONINGH HASSELMAN, burgemeester der gemeente Tiel;

2. mr. WILLEM JAN JACOB BESIER, secretaris dier gemeente, als vertegenwoordigende het college van burgemeester en wethouders, dat namens die gemeente handelt ter uitvoering van het besluit van den gemeenteraad dd. 12 December 1884, n°. 4, goedgekeurd door Gedeputeerde Staten der provincie Gelderland, bij besluit van den 23sten dier maand, n°. 42, ter andere zijde;

zijn, onder voorbehoud der goedkeuring van de Wetgevende Macht, overeengekomen als volgt:

De Staat der Nederlanden verkoopt aan de gemeente Tiel:
Het voormalig rechtsgebouw met erf, open plaatsen en tuin, staande en gelegen te Tiel, in de Kerkstraat, kadastraal bekend in de gemeente Tiel sectie E, nummers:

1569, huis en erf, groot 0,1230 H. A. en

872, tuin, groot 0,0390 H. A.

den Staat aangekomen bij koop van voormelde gemeente, dd. 3/15 Februari 1864, behoorlijk geregistreerd en overgeschreven te Tiel den 22sten Februari daaraanvolgende, in deel 191, n°. 98.

Deze koop en verkoop is aangegaan voor den prijs van *zeven duizend gulden* (f 7000) en met de volgende bedingen:

1. dat de kooppenningen met de kosten van den verkoop en de levering moeten worden betaald ten kantore van den ontvanger der registratie en domeinen te Tiel binnen zestig dagen na den dag der afkondiging van de bekrachtigingswet;

2. dat het goed wordt verkocht zooals het door den Staat is bezeten, met al de daarbij behoorende en daarin gevestigde heerschende en lijdende erfdienstbaarheden of andere zakelijke lasten;

3. dat de gemeente wordt geacht met het goed volkomen bekend te zijn en het aanvaardt in den toestand waarin het zich bevindt bij de bekrachtiging van den verkoop;

4. dat verschil tusschen de werkelijke grootte en de in de akte opgegeven grootte geen aanleiding geeft tot vermeerdering of vermindering van den koopprijs;

5. dat de aanvaarding kan geschieden bij de betaling der kooppenningen;

6. dat de grondbelasting en waterschapslasten van 1 Januari 1886 voor koopsters rekening komen;

7. dat indien de kooppenningen niet op den bepaalden tijd zijn voldaan, verschuldigd is een interest van vijf ten honderd 's jaars, berekend van en met den verschijndag tot en met dien der betaling.

Aldus in duplo opgemaakt en geteekend te Tiel, den tweeden Maart 1800 vijf en tachtig.

(*Get.*) V. D. MARK. (*Get.*) B. R. P. HASSELMAN.
(») BESIER.

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

BARTSTRA.

[125. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het verkochte gebouw is in het laatst van 1882, toen het nieuwe rechtsgebouw in gebruik was gesteld, door rechtbank en kantongerecht ontruimd. Het is versleten en voor geen anderen tak van 's Rijks dienst bruikbaar of noodig. Ook aan het ruime erf heeft de Staat geen behoefte.

Wegens zijne gunstige ligging voor den bouw eener school heeft de gemeente het in koop gevraagd en genoegen genomen met den gevraagden prijs van f 7000, gegrond op de schatting van een vertrouwd deskundige, die den grond f 6500 en de afbraak van het gebouw f 500 waard achtte.

Gebouw en grond waren in 1864, toen het eerste in goeden toestand verkeerde, voor denzelfden prijs van de gemeente gekocht. Zij heeft het erf van het nieuwe rechtsgebouw, groot 20 aren, kosteloos aan den Staat afgestaan.

Ter verdere inlichting wordt ter griffie van de Tweede Kamer der Staten-Generaal eene kaart overgelegd.

De Minister van Financiën,

GROBBEE.

[125. 4.]

VERSLAG.

Bij het onderzoek in de afdeelingen van het ontwerp van wet tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan de gemeente Tiel van het voormalig rechtsgebouw aldaar, met zijn erf, werd gevraagd om overlegging van de akte van schatting, die volgens de Memorie van Toelichting door een »vertrouwd deskundige" heeft plaats gehad.

Moet in de bij het ontwerp gevoegde overeenkomst onder 6 niet gelezen worden in plaats van 1 Januari 1886 1 Januari 1885?

De aanvaarding in genot door koopster vangt aan in den loop van 1885, en het gebruik brengt, naar de in eene afdeeling geuite meening, mede, dat de grondbelasting komt ten laste van den nieuwen verkrijger van af den 1sten Januari van het jaar, waarin hij het gekochte aanvaardt.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Vastgesteld den 21sten Mei 1885.

RUYS VAN BEERENBROEK.
DE VOS VAN STEENWIJK.
BUMA.
HUBER.
T. MACKAY.

[126. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet houdende bepalingen betreffende het begraven van lijken van militairen beneden den rang van officier voor rekening van den Staat.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 20sten April 1885.

WILLEM.

[126. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM, III ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken eener wettelijke bepaling betreffende het op Staatskosten begraven van lijken van militairen der zee- en landmacht beneden den rang van officier;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De kosten van het begraven van lijken van militairen der zee- en landmacht, beneden den rang van officier, in werkelijken dienst of met verlof — miliciens met groot verlof daaronder niet begrepen — worden, naar regelen door Ons te stellen, door den Staat gedragen, en wel:

a. geheel, wanneer aan den overledene geene gelden ter zake van den dienst van Rijkswege aankomen;

b. wanneer de gelden, welke den overledene ter zake van den dienst van Rijkswege aankomen, niet voldoende zijn om de begrafeniskosten te dekken, het gedeelte dier kosten, hetwelk uit evenbedoelde gelden niet kan worden voldaan.

Artikel 2.

Ingeval nabestaanden of betrekkingen van een in artikel 1 bedoelden overleden militair verlangen in de begrafenis te voorzien of eenig kerk- of ander bestuur aanneemt voor de teraardebestelling te zorgen, kan het lijk tot dat einde aan die nabestaanden of betrekkingen of aan bedoeld bestuur worden afgegeven.

De begrafeniskosten worden alsdan gedragen door hen, die zich met de teraardebestelling hebben belast.

Artikel 3.

De eerste zinsnede van artikel 36 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) wordt gelezen als volgt:

» De lijken van onvermogenden worden, voor zoover diaconieën, armbesturen of andere instellingen, of het Rijk daarvoor niet zorgen, op kosten der gemeente begraven."

De twee laatste zinsneden van evengemeld wetsartikel komen te vervallen.

Artikel 4.

De Algemeene Rekenkamer wordt gemachtigd tot vereevening der gedurende het tijdvak van 1 Januari 1881 tot het in werking treden dezer wet, naar aanleiding van artikel 5 van Ons besluit van 7 September 1880 n°. 9, gedane betalingen ter zake van begrafeniskosten, en wel ten laste van het dienstjaar, waarin deze wet in werking treedt.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[126. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

In verband met de verklaring, door den Minister van Binnenlandsche Zaken afgelegd in de zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, van 30 Juni 1884, bij gelegenheid van de verwerping van art. 1 van het ontwerp van wet tot vaststelling van bepalingen betreffende het begraven van lijken van militairen, militaire geëmployeerden, gepensionneerde of gegageerde militairen, enz., voor rekening van den Staat, hebben de ondergeteekenden getracht, ten aanzien van de onderwerpelijke aangelegenheid, een nieuw wetsontwerp samen te stellen, waarbij met de door verschillende leden der Kamer tegen bovengemeld ontwerp van wet geopperde bezwaren rekening wordt gehouden.

Zij hebben gemeend het beoogde doel het best te bereiken, door tot grondslag van het nader wetsontwerp aan te nemen de regeling vastgesteld bij Koninklijk besluit van 24 Juni 1869 n°. 19, en derhalve geene andere wettelijke bepalingen in het leven te roepen dan ten aanzien van het voor rekening van den Staat begraven van lijken van militairen der zee- en landmacht beneden den rang van officier.

Vermits de bepaling van artikel 1 van het nieuwe wetsontwerp reeds voorkwam in art. 2 van meerbedoeld vroeger bij de Staten-Generaal aanhangig gemaakt ontwerp van wet, schijnt eene nadere toelichting van den inhoud van dit artikel thans overbodig.

Ook de tegenwoordige artikelen 2, 3 en 4 zijn — behoudens, voor zooveel de artikelen 2 en 4 betreft, eene geringe wijziging in de redactie — gelijk aan de artikelen 4, 5 en 6 van evengemeld ontwerp van wet, zoodat de ondergeteekenden meenen te kunnen volstaan, met ook ten dezen aanzien naar de vorige Memorie van Toelichting te verwijzen.

De Minister van Oorlog,
WEITZEL.

De Minister van Marine,
TAALMAN KIP.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

[126. 4.]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet houdende bepalingen betreffende het begraven van lijken van militairen beneden den rang van officier voor rekening van den Staat, heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen.

Door sommige leden werd het beginsel verkeerd geacht, om de begrafeniskosten der militairen door het Rijk te doen betalen zoodra zij geene gelden van het Rijk te goed hebben, zelfs indien hunne gezinnen die kosten zouden kunnen dragen. Deze opmerking bleef echter niet zonder tegenspraak. De Staat legt als het ware de hand op het geheele leven van den militair. Hij regelt tot in de kleinste bijzonderheden alles wat hem betreft. Zijne voeding, huisvesting, de diensten die hij te verrichten heeft, zijne kleeding in de verschillende jaargetijden en zelfs zijne bevoegdheid om in het huwelijk te treden, worden door den Staat bepaald. Deze zorgt voor zijne verpleging bij ziekte en voor zijne begrafenis bij overlijden, zoodat het dan ook rationeel voorkomt dat de begrafeniskosten door den Staat worden gedragen.

Eén lid sprak het vertrouwen uit, dat bij de regeling bepaald zal worden dat de begrafeniskosten de som van f 10 niet zullen overschrijden, evenals zulks tot nu toe het geval was.

Artikel 3.

Sommigen meenden, dat de redactie van dit artikel eenvoudiger kon luiden, en wel aldus:

Art. 36 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) wordt gelezen als volgt:

»De lijken van onvermogenden worden, voor zoover diaconieën, armbesturen of andere instellingen, of het Rijk niet daarvoor zorgen, op kosten der gemeente begraven."

Artikel 4.

Eenige leden vroegen overlegging van een staat, inhoudende den naam en rang der personen, waarvoor de uitgaven gedaan zijn, die door de Rekenkamer niet zijn goedgekeurd.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 18den Mei 1885.

SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE.
KIELSTRA.
SERET.
REUTHER.
VAN DER HOOP.

[127. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot beschikbaarstelling van gelden wegens door het Departement van Oorlog gedane verstrekkingen, voor den dienst van 1885.

De toelichtende memorie (en bijlage), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 29sten April 1885.

WILLEM.

[127. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM, III ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens de bepalingen, voorkomende in de artt. 8 en 9 der wet van 9 September 1853 (*Staatsblad* n°. 100), tot duurzame regeling van het beheer der gelden wegens verstrekkingen, over de voorhanden sommen niet dan bij de wet wordt beschikt;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De gelden wegens door het Departement van Oorlog gedane verstrekkingen, in 's Rijks schatkist ten bedrage van *eenhonderd acht duizend zevenhonderd negentig gulden twee en tachtig cent* voorhanden, worden, ten behoeve van dat Departement, tot het doen van betalingen voor den dienst van 1885 beschikbaar gesteld.

Artikel 2.

De bovengenoemde beschikbaar gestelde som wordt verdeeld als volgt:

Dienst 1885.

Iste AFDEELING.

Artikel 1. Remonte, daaronder begrepen prijzen en premiën tot aanmoediging van het fokken van voor den krijgsdienst geschikte paarden in den lande		f 10 440,00
IIde AFDEELING.		
Geneeskundige dienst.		
Artikel 2. Kosten, vallende op het verplegen van zieken, daaronder begrepen allezoodanige personen, als op machtiging van het Departement van Oorlog in de ziekeninrichtingen worden opgenomen, alsmede begrafeniskosten van de in de ziekeninrichtingen overleden personen . .	f 5 047,53	
Transporteeren	f 5 047,53	f 10 440,00
Per transport	f 5 047,53	f 10 440,00
Artikel 3. Kosten, vallende op het aanschaffen van geneesmiddelen, chirurgicale, pharmaceutische en andere behoeften, waaronder de uitgaven voor 's Rijks magazijn van geneesmiddelen; kosten wegens aankoop en onderhoud van ligging, kleeding, meubelen, stellingen en rakken en onderhoud der wandelplaatsen voor de zieken, voor den dienst der militaire ziekeninrichtingen; advertentiekosten betreffende den geneeskundigen dienst in het algemeen	79 338,63 5	
		84 386,16 5
IIIde AFDEELING.		
Artillerie-inrichtingen, materieel der artillerie, draagbare wapenen en pyrotechnie, alsmede practische oefeningen en proeven bij het wapen der artillerie.		
Artikel 4. Jaarwedden van beambten, daggelden voor hulpschrijvers, daggelden en soldijen voor burgerlijke en militaire werklieden, verdiend loon voor werk op stuk, toelagen voor officieren, conducteurs en boekhouders, mitsgaders tegemoetkomingen bij de artillerie, stapel- en constructie-magazijnen	f 1 015,47	
Artikel 5. Jaarwedden van beambten, daggelden en soldijen voor burgerlijke en militaire werklieden, verdiend loon voor werk op stuk, toelagen voor officieren en boekhouders, mitsgaders tegemoetkomingen bij de inspectie der draagbare wapenen te *Delft*, *Gorinchem*, *Dordrecht* of andere plaatsen .	451,70	
Artikel 6. Jaarwedden van beambten, daggelden en soldijen voor burgerlijke en militaire werklieden, verdiend loon voor werk op stuk, toelagen voor officieren, mitsgaders tegemoetkomingen bij de pyrotechnische school en de inspectie der buskruitfabricatie	1 511,30	
Artikel 7. Jaarwedden van beambten, daggelden voor burgerlijke werklieden, verdiend loon voor werk op stuk, toelagen voor officieren, conducteur en boekhouder, mitsgaders tegemoetkomingen bij 's Rijks gieterij van bronzen geschut .	76,14	
Artikel 8. Aanschaffing, herstelling, onderhoud en verwerken van het materieel der artillerie, der draagbare wapenen, der torpedo's of watermijnen en der pyrotechnische voorwerpen, met alles wat daarop alsmede op het beheer van een en ander betrekking heeft, benevens toelagen aan de magazijnmeesters der artillerie, die belast zijn met de waarneming van de functiën van officier voor het materieel der artillerie	8 502,47 5	
		11 557,08 5
Transporteeren		f 106 383,25

	Per transport f	106 383,25
IVde AFDEELING.		
Kosten der Rijks centrale magazijnen van kleeding, uitrusting, hospitaalgoederen en kampements-effecten en der garnizoens-magazijnen van kleeding en uitrusting, benevens van vernieuwing en wijziging van ledergoed en paardentuig en van vernieuwing en onderhoud van nachtleger.		
Artikel 9. Kosten voor het aankoopen, vernieuwen en wijzigen van voorwerpen van ledergoed en paardentuig, met uitzondering van het paardentuig bij de artillerie in gebruik . . . . . f	15,50	
Artikel 10. Aankoop, vernieuwing, herstelling, onderhoud en wasschen van slaapfournituren, aankoop en snijden van ligstroo, aanschaffing van stellingen en rakken, schrijfbehoeften en verdere kosten voor de nachtleger-magazijnen, toelagen en schadeloosstelling voor huishuur aan de administrateurs, daggelden en toelagen aan geëmployeerden bij die magazijnen . . . . . f	1 566,36	
	f	1 581,86
Vde AFDEELING.		
Militaire verkenningen en Topographische Inrichting.		
Artikel 11. Kosten van verkenningen, het maken van plans, met de kosten uit een en ander voortvloeiende, ten behoeve van de kaarten, op de Topographische Inrichting te vervaardigen; kosten van de Topographische Inrichting, aan: traktementen der ambtenaren, toelagen der officieren, daggelden en remuneratiën der geëmployeerden en andere kosten dezer inrichting		825,71
	f	108 790,82

Eenhonderd acht duizend zevenhonderd negentig gulden twee en tachtig cent.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Oorlog,

[127. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het hierbij gevoegde ontwerp van wet heeft ten doel om aan het Departement van Oorlog voor den dienst van 1885 de beschikking te verleenen over het voor gedane verstrekkingen ontvangen bedrag, waarvan de specificatie, ter voldoening aan artikel 7 der wet van 9 September 1853 (*Staatsblad* n°. 100), hiernevens wordt overgelegd.

De bestemming van dat bedrag is in het ontwerp van wet aangewezen.

Bij die aanwijzing is het bepaalde in artikel 3 der aangehaalde wet in acht genomen.

Ook de verdere bepalingen van meergemelde wet zijn bij de samenstelling van dit ontwerp opgevolgd, terwijl op den gespecificeerden staat inlichtingen omtrent de daarop uitgetrokken posten voorkomen.

De Minister van Oorlog,

WEITZEL.

[127. 4.]

BIJLAAG.

SPECIFICATIE der ontvangsten over het jaar 1884 wegens verstrekkingen, opgemaakt ingevolge artikel 7 der wet van 9 September 1853 (*Staatsblad* n°. 100).

In 's Rijks schatkist is beschikbaar wegens verstrekkingen, volgens onderstaande specificatie der ontvangsten over het jaar 1884:

Remonte	f	10 440,00
Geneesmiddelen enz.		84 386,16⁵
Materieel der artillerie		11 557,08⁵
Centrale magazijnen van kleeding, uitrusting enz.		1 581,86
Topographische inrichting		825,71
	f	108 790,82

Namen of betrekkingen dergenen van wie de gelden zijn ontvangen.	Benaming der verstrekte voorwerpen enz.	Bedrag der ontvangen gelden.	*Toelichtingen,*
	REMONTE.		
J. M. Van der Star, generaal-majoor, chef van den generalen staf.	Een Rijkspaard	f 580,00	In 1883 zijn voor het wapen der cavalerie alléén Iersche paarden, ad f 580 per paard, aangekocht. In 1884 zijn voor het wapen aangeschaft: 325 Iersche paarden, ad f 580, maakt f 188 500 6 inlandsche paarden, te zamen voor 3 265 — 331 paard., gem. f 579,35. . . f 191 765
B. J. baron Mulert tot de Leemcule, kolonel, commandant van het 5de regiment infanterie.	Idem	580,00	
H. F. C. Hardenberg, luitenant-kolonel bij den generalen staf.	Idem	580,00	
A. Romswinckel, commandant van het korps pontonniers.	Idem	580,00	
F. G. Otterbein, majoor bij het 2de regiment infanterie.	Idem	580,00	
S. A. Lutz, majoor bij het 4de regiment infanterie.	Idem	580,00	
J. L. Mulder, majoor bij het 7de regiment infanterie.	Idem	580,00	
F. A. V. W. H. Van Tuerenhout, majoor bij het 8ste regiment infanterie	Idem	580,00	
Jonkheer P. Gevaerts, ritmeester bij het 2de regiment huzaren	Idem	580,00	
	Transporteeren	f 5 220,00	

Beschikbaarstelling van gelden wegens door het Departement van Oorlog gedane verstrekkingen voor den dienst van 1884.

Namen of betrekkingen dergenen van wie de gelden zijn ontvangen.	Benaming der verstrekte voorwerpen enz.	Bedrag der ontvangen gelden.	*Toelichtingen.*
	Per transport	f 5 220,00	
H. M. Werner, ritmeester bij het 2de regiment huzaren.	Een Rijkspaard	580,00	
W. Van Lelyveld, kapitein bij het 3de regiment veld-artillerie	Idem	580,00	
M. R. Hamming, eerste luitenant-adjudant bij het 1ste regiment huzaren	Idem	580,00	
F. N. Thiange, eerste luitenant-adjudant bij het 2de regiment huzaren	Idem	580,00	
F. W. M. Coster, eerste luitenant bij het 1ste regiment huzaren	Idem	580,00	
C. L. B. A. Loisel, eerste luitenant bij het 2de regiment huzaren	Idem	580,00	
J. L. Van Heukelom, eerste luitenant bij het 1ste regiment veld-artillerie . . .	Idem	580,00	
F. A. J. Pippenghegen, tweede luitenant bij het 1ste regiment huzaren	Idem	580,00	
A. Frederikse, paardenarts der 3de klasse bij het 1ste regiment veld-artillerie . . .	Idem	580,00	
	Als boven . .	f 10 440,00	
	GENEESKUNDIGE DIENST.		
	A. *Verpleegkosten van:*		
Departement van Koloniën .	Officieren van het leger in Nederlandsch-Indië met verlof hier te lande in het militair hospitaal te Amsterdam en te Utrecht . .	f 239,00	
	Militairen, gediend hebbende bij het leger in Nederlandsch-Indië, in het militair hospitaal te Amsterdam, te Utrecht en te Delft	210,65	
Koloniaal werfdepot	Militairen, behoorende tot het koloniaal werfdepot.	4 567,63	
Directie van het militair hospitaal te Amsterdam. . .	Studenten, bestemd voor den militairen geneeskundigen dienst	30,25	
	Transporteeren	f 5 047,53	

Beschikbaarstelling van gelden wegens door het Departement van Oorlog gedane verstrekkingen voor den dienst van 1885.

Namen of betrekkingen dergenen van wie de gelden zijn ontvangen.	Benaming der verstrekte voorwerpen enz,		Bedrag der ontvangen gelden.	*Toelichtingen.*
		Per transport	f 5 047,53	
	B. *Geneeskundige behoeften voor:*			
Departement van Koloniën .	Nederlandsch-Indië	f 73 323,24		
	Vergoeding voor geneeskundige behandeling en verstrekte medicijnen aan officieren en ambtenaren uit Nederlandsch-Indië met verlof hier te lande . .	3 675,00		
	Breukbanden aan gegageerde koloniale militairen	16,40		
Raad van administratie van het Koloniaal Militair Invalidenhuis op Bronbeek. . . .	Het Koloniaal Militair Invalidenhuis op Bronbeek	417,25		
Koloniaal werfdepot. . . .	Het garnizoen te Harderwijk. .	1 539,95⁵		
	Hospitaalgoederen aan het militair hospitaal te Harderwijk .	347,44		
Gemeente Amsterdam . . .	Fleschje met oplossing van hydrobromas homatropini	3,87		
id. 's Gravenhage . .	Idem idem	3,87		
id. Arnhem	Idem idem	3,87		
id. Zwolle.	Idem idem	3,87		
id. Maastricht . . .	Idem idem	3,87		
			79 338,63⁵	
		Als voren	f 84 386,16⁵	
	ARTILLERIE-INRICHTINGEN.			
	A. *Jaarwedden van beambten, daggelden en werkloonen.*			
	Stapel- en constructie-magazijnen.			
Departement van Koloniën .	Kosten gevallen op den aanmaak, de keuring, beproeving en het verpakken ter verzending van:			Kosten voor den aanmaak enz. van het hiernevens vermelde materieel, voor zooverre ze zijn gekweten uit art. 26 der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1884, het Departement van Oorlog betreffende. Deze sommen moeten dus op het betrekkelijk artikel der begrooting voor 1885 terugkeeren.
	435 kilogram Zweedsch staafijzer	1,79		
	9 telemeters artillerie . . .			
	44 id. infanterie . . .			
	4000 meter kardoessaai. . . .			
	1 buskruitproefmortier met blok			
	200 grasmessen met scheeden .			
	2 brandspuiten V. M. . . .	160,26⁵		
	2 barometers			
	4 thermometers			
	2 tertiënhorloges.			
	15 differentiaaltakels. . . .			
	600 liter machineolie			
		Transporteeren f 162,05⁵		

Beschikbaarstelling van gelden wegens door het Departement van Oorlog gedane verstrekkingen voor den dienst van 1885.

Namen of betrekkingen dergenen van wie de gelden zijn ontvangen.	Benaming der verstrekte voorwerpen enz.		Bedrag der ontvangen gelden.	*Toelichtingen.*
	Per transport	f 162,05⁵		
Departement van Koloniën .	23 brandspuiten met toebehooren			
	14 handbrandspuiten met toebehooren	293,94⁵		
	38 slangen tot brandspuiten .			
	11 zuigbuizen			
	28 zuigerbekleedselen . . .			
	1 naaimachine voor zadelmakers			
	600 naalden tot idem	7,57		
	240 kl. wit garen tot idem. .			
	1718 voorbew. binnenstempels tot randvormer			
	494 potjes voorbew. tot fleschvormer			
	5811 potjes voorbew. tot rekpersen .			
	1901 potjes voorbew. tot randvormer .	41,02		
	2000 kilogram potasch. . . .			
	2350 id. groene zeep . .			
	12879 id. zwavelzuur . .			
	4000 uitwendig gevette scherpe kl. kal. patronen . . .	1,46⁵		
	Verschillende werktuigen en behoeften, als: geweermakersbankschroeven, buskruitkleeden, kwasten tot smeerputsen, trenzen tot wisscherklossen, schrankreepen, kanontrekreepen, brandemmers, Y gespen, enz. . . .	475,03		
	69 groote kisten . . .			
	42 middelsoort idem . . .			
	1235 kleine idem . . .			
	15 vaten	34,38⁵		
	10 wapenkisten tot karabijnen			
	9 kisten tot patronen . . .			
	24 paktonnen met kr. banden		f 1 015,47	
	INSPECTIE DER DRAAGBARE WAPENEN.			Kosten, gevallen op den aanmaak, enz. der verwisselstukken, enz. voor zooverre ze gekweten zijn uit art. 27 der Staatsbegrooting voor 1884, het Departement van Oorlog betreffende. Deze sommen moeten dus op het betrekkelijk artikel der begrooting voor 1885 terugkeeren.
	Aanmaak en keuring van verwisselstukken en onderdeelen tot geweren en karabijnen, geweermakers-gereedschappen, enz.	f 361,98		
Gemeente Rotterdam . . .	Kosten, gevallen op het herstellen van 23 geweren kl. kaliber . .	89,72	451,70	
	Transporteeren		f 1 467,17	

Beschikbaarstelling van gelden wegens door het Departement van Oorlog gedane verstrekkingen voor den dienst van 1885.

Namen of betrekkingen dergenen van wie de gelden zijn ontvangen.	Benaming der verstrekte voorwerpen enz.		Bedrag der ontvangen gelden.	*Toelichtingen.*
	Per transport		f 1 467,17	
	PYROTECHNISCHE SCHOOL.			Kosten, gevallen op den aanmaak, enz. der hiernevens bedoelde hulzen, voor zooverre ze zijn gekweten uit art. 28 der Staatsbegrooting voor 1884, het Departement van Oorlog betreffende. Deze som moet dus op het betrekkelijk artikel der begrooting voor 1885 terugkeeren.
Departement van Koloniën .	Aanmaak en keuring van 1 400 000 hulzen tot patronen van kl. kaliber geweren en karabijnen		1 511,30	
	'S RIJKS GIETERIJ VAN BRONZEN GESCHUT.			Kosten, gevallen op den aanmaak enz. der hiernevens genoemde kanonnen, voor zooverre ze zijn gekweten uit art. 29 der Staatsbegrooting voor 1884, het Departement van Oorlog betreffende. Deze som moet dus op het betrekkelijk artikel der begrooting voor 1885 terugkeeren.
Departement van Koloniën .	Aanmaak en keuring van 8 kanonnen Br. Getr. van 8 c. M. Berg-.		76,14	
	B. *Materieel en materialen.*			
	Verstrekking uit den voorraad van:			Prijzen van het materieel, hiernevens opgegeven, na aftrek van den prijs der materialen, voor zooverre deze laatsten door het Departement van Koloniën op contract gekocht en rechtstreeks aan de leveranciers betaald zijn.
Departement van Koloniën .	8 kanonnen Br. Getr. van 8 c. M. Berg- . . . . f	442,45		
	25 cavaleriekarabijnen tot kamerschietoefeningen .	243,45		
	50 kamerschietcylinders kl. kal. n°. 2.			
	240 achterlaad-karabijnen .	816,92⅝		
	435 kilogram Zweedsch staafijzer	50,02		
	4000 uitwendig gevette scherpe kl. kal. patronen. . .	161,66		
	17500 wrijvingspijpjes n°. 3 .	364,53⅝		
	200000 hulzen tot patronen van revolvers	276,47⅝		
	75000 Ld. puntkogels tot geweren kl. kal. . . .	2 633,96		
	530 liter alcohol.	569,15		
	6499 meter kardoessaai. . .			
	4000 » touw			
	Verwisselstukken, onderdeelen tot geweren en karabijnen, geweermakers-gereedschappen en maten.	675,46⅝		
	Transporteeren f	6 234,09	f 3 054,61	

Beschikbaarstelling van gelden wegens door het Departement van Oorlog gedane verstrekkingen voor den dienst van 1885.

Namen of hetrekkingen dergenen van wie de gelden zijn ontvangen.	Benaming der verstrekte voorwerpen enz.		Bedrag der ontvangen gelden.	*Toelichtingen.*
	Per transport f	6 234,09	f 3 054,61	
Departement van Koloniën .	69 groote kisten . . .			
	42 middelsoort idem . . .			
	1235 kleine idem . . .			
	15 vaten	599,99		
	10 wapenkisten tot karabijnen			
	9 kisten tot patronen . . .			
	24 paktonnen met kr. banden			
Bestuur van het 1ste dijksdistrict in Overijssel . . .	600 kilogram buskruit . . .			
	12 buskruittonnen	611,69		
	100 kardoeszakken van 12 c.M.			
L. Smit en Zoon, te Kinderdijk	2 kanonnen Br. Gl. (draaibussen) van 5 c. M. (1 ℔) marine-model, à f 230,98 .	461,96		
Bestuur der Noord- en Zuidhollandsche Reddingmaatschappij	9 nieuwe reddingsvuurpijlen met latten à f 5,75⁵ . .	51,79⁵		
Hoofdadministratie van het 2de regiment infanterie . . .	7 loopen tot geweren kl. kal.	10,90		
Idem 7de idem	2 officierskoffertjes à f 15,50 f 31			
	1 idem f 13,50	44,50		
Idem 8ste idem	3 idem à f 15,50 .	46,50		
Idem 2de regiment veld-artillerie	2 idem à f 15,00 .	30,00		
Idem 1ste regiment huzaren .	Verwisselstukken tot cavaleriezadels	63,82		
Idem 2de idem	10 stegen linker tot cavaleriezadels			
	8 cavalerie-karabijnen . . .	44,91		
Idem 3de idem	5 stegen linker tot cavaleriezadels	7,35		
Raad van administratie der Koninklijke Militaire Academie	2 tappen tot snij-ijzers . .			
	2 idem blad tot winterbeslag	2,07		
F. A. Van de Wall, kapitein bij het 6de regiment infanterie .	1 geweer kl. kaliber . . .			
	1 schroevendraaier tot geweren kl. kaliber. . . .	36,20		
J. F. J. Bar, te Delft . . .	2500 scherpe patronen n°. 11 tot revolver à f 22 de 1000 .	55,00		
Gemeente Amsterdam . . .	400 schroevendraaiers gewone tot geweren gr. kal. à f 0,20	80,00		
id. Rotterdam. . . .	Verwisselstukken tot geweren kl. kaliber	23,90		
id. Zaandam	Een opengewerkt sluitstuk tot geweren kl. kaliber	10,25		
id. Nijmegen	Verwisselstukken tot draagbare wapenen	87,55		
			8 502,47⁵	
		Als voren	f 11 557,08⁵	

Beschikbaarstelling van gelden wegens door het Departement van Oorlog gedane verstrekkingen voor den dienst van 1885.

Namen of betrekkingen dergenen van wie de gelden zijn ontvangen.	Benaming der verstrekte voorwerpen enz.	Bedrag der ontvangen gelden.	*Toelichtingen.*
	Kosten der Rijks centrale magazijnen van kleeding, uitrusting, hospitaalgoederen en kampements-effecten en der garnizoens-magazijnen van kleeding en uitrusting, benevens van vernieuwing en wijziging van ledergoed en paardentuig en van vernieuwing en onderhoud van nachtleger.		
Gemeente Amsterdam . . .	Ledergoed ten behoeve van de dienstdoende schutterij	f 15,50	
Koloniaal werfdepot	Nachtleger-voorwerpen ten dienste van het garnizoen te Harderwijk	1 566,36	
	Als voren	f 1 581,86	
	MILITAIRE VERKENNINGEN EN TOPOGRAPHISCHE INRICHTING.		
Departement van Koloniën .	72 platen (constructie-teekeningen) à f 0,05	f 3,60	
	1569 platen idem idem	78,45	
Hoofdadministratie van het regiment grenadiers en jagers	2 exemplaren van het blad Ameland, n°. 1, à f 0,32	0,64	De verstrekking van de hier en vervolgens bedoelde exemplaren van de bladen der Topographische en militaire kaart des Rijks (goedkoope uitgave) heeft ten doel, de officieren en onderofficieren van het leger alsmede van de marine en de dienstdoende schutterij in de gelegenheid te stellen, zich nader bekend te maken met de topographische gesteldheid van ons land. Wanneer officieren, enz. bedoelde kaarten ontvangen, wordt het daarvoor door hen verschuldigde geld verrekend met de hoofdadministratie van het regiment grenadiers en jagers, en deze stort het gezamenlijk bedrag, kwartaalsgewijze, in 's Rijks schatkist, terwijl zij de daarvoor ontvangen quitantie aan het Departement van Oorlog zendt. Het verschil der opgaven van prijs bij hetzelfde nummer der bladen van de kaart ontstaat door de omstandigheid, dat men de bladen, wanneer men dit verlangt, opgeplakt kan bekomen, in welk geval ze 30 cent per stuk duurder zijn.
	3 idem idem, à f 0,62	1,86	
	2 exemplaren van het blad Schiermonnikoog, n°. 2, à f 0,32	0,64	
	3 idem idem, à f 0,62	1,86	
	2 exemplaren van het blad Uithuizen, n°. 3, à f 0,32	0,64	
	3 idem idem, à f 0,62	1,86	
	2 exemplaren van het blad Vlieland, n°. 4, à f 0,32	0,64	
	3 idem idem, à f 0,62	1,86	
	8 exemplaren van het blad Harlingen, n°. 5, à f 0,40	3,20	
	7 idem idem, à f 0,70	4,90	
	9 exemplaren van het blad Leeuwarden, n°. 6, à f 0,40	3,60	
	15 idem idem, à f 0,70	10,50	
	3 exemplaren van het blad Groningen, n°. 7, à f 0,40	1,20	
	8 idem idem, à f 0,70	5,60	
	3 exemplaren van het blad Nieuweschans, n°. 8, à f 0,20	0,60	
	4 idem idem, à f 0,50	2,00	
	5 exemplaren van het blad Helder, n°. 9, à f 0,40	2,00	
	15 idem idem, à f 0,70	10,50	
	9 exemplaren van het blad Sneek, n°. 10, à f 0,40	3,60	
	7 idem idem, à f 0,70	4,90	
	Transporteeren	f 144,65	

Beschikbaarstelling van gelden wegens door het Departement van Oorlog gedane verstrekkingen voor den dienst van 1885.

Namen of betrekkingen dergenen van wie de gelden zijn ontvangen.	Benaming der verstrekte voorwerpen enz.	Bedrag der ontvangen gelden.	*Toelichtingen.*
	Per transport	f 144,65	
Hoofdadministratie van het regiment grenadiers en jagers.	8 exemplaren van het blad Heerenveen, n°. 11, à f 0,40	3,20	
	5 idem idem, à f 0,70	3,50	
	6 exemplaren van het blad Assen, n°. 12, à f 0,40	2,40	
	10 idem idem, à f 0,70	7,00	
	6 exemplaren van het blad Boertange, n°. 13, à f 0,20	1,20	
	4 idem idem, à f 0,50	2,00	
	7 exemplaren van het blad Medemblik, n°. 14, à f 0,40	2,80	
	28 idem idem, à f 0,70	19,60	
	7 exemplaren van het blad Stavoren, n°. 15, à f 0,32	2,24	
	11 idem idem, à f 0,62	6,82	
	3 exemplaren van het blad Steenwijk, n°. 16, à f 0,40	1,20	
	5 idem idem, à f 0,70	3,50	
	5 exemplaren van het blad Beilen, n°. 17, à f 0,40	2,00	
	3 idem idem, à f 0,70	2,10	
	4 exemplaren van het blad Roswinkel, n°. 18, à f 0,20	0,80	
	3 idem idem, à f 0,50	1,50	
	8 exemplaren van het blad Alkmaar, n°. 19, à f 0,40	3,20	
	21 idem idem, à f 0,70	14,70	
	3 exemplaren van het blad Enkhuizen, n°. 20, à f 0,20	0,60	
	5 idem idem, à f 0,50	2,50	
	15 exemplaren van het blad Zwolle, n°. 21, à f 0,40	6,00	
	7 idem idem, à f 0,70	4,90	
	5 exemplaren van het blad Koevorden, n°. 22, à f 0,40	2,00	
	4 idem idem, à f 0,70	2,80	
	4 exemplaren van het blad Nieuw-Schoonbeek, n°. 23, à f 0,20	0,80	
	4 idem idem, à f 0,50	2,00	
	7 exemplaren van het blad Hillegom, n°. 24, à f 0,20	1,40	
	18 idem idem, à f 0,50	9,00	
	34 exemplaren van het blad Amsterdam, n°. 25, à f 0,40	13,60	
	36 idem idem, à f 0,70	25,20	
	Transporteeren	f 245,21	

Beschikbaarstelling van gelden wegens door het Departement van Oorlog gedane verstrekkingen voor den dienst van 1885.

Namen of betrekkingen dergenen van wie de gelden zijn ontvangen.	Benaming der verstrekte voorwerpen enz.	Bedrag der ontvangen gelden.	*Toelichtingen.*
	Per transport	f 245,21	
Hoofdadministratie van het regiment grenadiers en jagers.	29 exemplaren van het blad Harderwijk, n°. 26, à f 0,32	9,28	
	12 idem idem, à f 0,62	7,44	
	10 exemplaren van het blad Hattem, n°. 27, à f 0,40	4,00	
	17 idem idem, à f 0,70	11,90	
	7 exemplaren van het blad Almelo, n°. 28, à f 0,40	2,80	
	13 idem idem, à f 0,70	9,10	
	3 exemplaren van het blad Denekamp, n°. 29, à f 0,20	0,60	
	6 idem idem, à f 0,50	3,00	
	13 exemplaren van het blad 's Gravenhage, n°. 30, à f 0,32	4,16	
	37 idem idem, à f 0,62	22,94	
	33 exemplaren van het blad Utrecht, n°. 31, à f 0,40	13,20	
	21 idem idem, à f 0,70	14,70	
	39 exemplaren van het blad Amersfoort, n°. 32, à f 0,40	15,60	
	35 idem idem, à f 0,70	24,50	
	12 exemplaren van het blad Zutphen, n°. 33, à f 0,40	4,80	
	25 idem idem, à f 0,70	17,50	
	4 exemplaren van het blad Groenlo, n°. 34, à f 0,40	1,60	
	7 idem idem, à f 0,70	4,90	
	2 exemplaren van het blad Ahaus, n°. 35, à f 0,20	0,40	
	5 idem idem, à f 0,50	2,50	
	4 exemplaren van het blad Goedereede, n°. 36, à f 0,20	0,80	
	7 idem idem, à f 0,50	3,50	
	13 exemplaren van het blad Rotterdam, n°. 37, à f 0,40	5,20	
	23 idem idem, à f 0,70	16,10	
	14 exemplaren van het blad Gorinchem, n°. 38, à f 0,40	5,60	
	20 idem idem, à f 0,70	14,00	
	9 exemplaren van het blad Rhenen, n°. 39, à f 0,40	3,60	
	19 idem idem, à f 0,70	13,30	
	16 exemplaren van het blad Arnhem, n°. 40, à f 0,40	6,40	
	38 idem idem, à f 0,70	26,60	
	Transporteeren	f 538,23	

Namen of betrekkingen dergenen van wie de gelden zijn ontvangen.	Benaming der verstrekte voorwerpen enz.	Bedrag der ontvangen gelden.	*Toelichtingen.*
	Per transport	f 538,23	
Hoofdadministratie van het regiment grenadiers en jagers.	5 exemplaren van het blad Aalten, n°. 41, à f 0,40	2,00	
	9 idem idem, à f 0,70	6,30	
	4 exemplaren van het blad Zierikzee, n°. 42, à f 0,32	1,28	
	5 idem idem, à f 0,62	3,10	
	9 exemplaren van het blad Willemstad, n°. 43, à f 0,40	3,60	
	17 idem idem, à f 0,70	11,90	
	10 exemplaren van het blad Geertruidenberg, n°. 44, à f 0,40	4,00	
	13 idem idem, à 0,70	9,10	
	33 exemplaren van het blad 's Hertogenbosch, n°. 45, à f 0,40	13,20	
	35 idem idem, à 0,70	24,50	
	7 exemplaren van het blad Vierlingsbeek, n°. 46, à f 0,40	2,80	
	6 idem idem, à f 0,70	4,20	
	4 exemplaren van het blad Kadzand, n°. 47, à f 0,20	0,80	
	4 idem idem, à f 0,50	2,00	
	6 exemplaren van het blad Middelburg, n°. 48, à f 0,40	2,40	
	24 idem idem, à f 0,70	16,80	
	5 exemplaren van het blad Bergen op Zoom, n°. 49, à f 0,40	2,00	
	40 idem idem, à f 0,70	28,00	
	7 exemplaren van het blad Breda, n°. 50, à f 0,40	2,80	
	8 idem idem, à 0,70	5,60	
	2 exemplaren van het blad Eindhoven, n°. 51, à f 0,40	0,80	
	9 idem idem, à f 0,70	6,30	
	2 exemplaren van het blad Venlo, n°. 52, à f 0,40	1,20	
	25 idem idem, à f 0,70	17,50	
	4 exemplaren van het blad Sluis, n°. 53, à f 0,20	0,80	
	4 idem idem, à f 0,50	2,00	
	4 exemplaren van het blad Neuzen, n°. 54, à f 0,40	1,60	
	5 idem idem, à f 0,70	3,50	
	2 exemplaren van het blad Hulst, n°. 55, à f 0,40	0,80	
	4 idem idem, à f 0,70	2,80	
	Transporteeren	f 748,91	

Beschikbaarstelling van gelden wegens door het Departement van Oorlog gedane verstrekkingen voor den dienst van 1885.

Namen of betrekkingen dergenen van wie de gelden zijn ontvangen.	Benaming der verstrekte voorwerpen enz.	Bedrag der ontvangen gelden.	*Toelichtingen.*
	Per transport	f 748,91	
Hoofdadministratie van het regiment grenadiers en jagers.	2 exemplaren van het blad Heerenthals, nº. 56, à f 0,40	0,80	
	3 idem idem, à f 0,70	2,10	
	2 exemplaren van het blad Valkenswaard, nº. 57, à f 0,40	0,80	
	6 idem idem, à f 0,70	4,20	
	6 exemplaren van het blad Roermond, nº. 58, à f 0,40	2,40	
	28 idem idem, à f 0,70	19,60	
	2 exemplaren van het blad Peer, nº. 59, à f 0,40	0,80	
	6 idem idem, à f 0,70	4,20	
	2 exemplaren van het blad Sittart, nº. 60, à f 0,40	0,80	
	10 idem idem, à f 0,70	7,00	
	11 exemplaren van het blad Maastricht, nº. 61, à f 0,40	4,40	
	18 idem idem, à f 0,70	12,60	
	13 exemplaren van het blad Heerlen, nº. 62, à f 0,40	5,20	
	17 idem idem, à f 0,70	11,90	
	Als voren. .	f 825,71	

De Minister van Oorlog,

WEITZEL.

[127. 5.]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het wetsontwerp tot beschikbaarstelling van gelden wegens door het Departement van Oorlog gedane verstrekkingen voor den dienst van 1885 heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen.

Artikel 2.

Art. 1. De bekende gronden voor en tegen het verstrekken van Rijkspaarden aan officieren tegen den middelprijs, werden ook bij deze gelegenheid vernomen. De opmerking, dat die prijs voor het Rijk niet voordeelig is, werd beantwoord met te wijzen op het groote belang dat de Staat er bij heeft, wanneer de officieren van goede dienstpaarden voorzien zijn.

Bij de behandeling der laatste begrooting kon de Minister niet opgeven, hoe de gelden voor premiën zouden worden besteed; men vroeg, of hij daartoe wellicht thans in staat zou zijn.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 18den Mei 1885.

SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE.

KIELSTRA.

SERET.

REUTHER.

VAN DER HOOP.

[128. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet, bepalende de som, bestemd tot goedmaking der kosten van het Regentschap.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 1sten Mei 1885.

WILLEM.

[128. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut; doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat bij de wet van 2 Augustus 1884 (*Staatsblad* n°. 188) tot Regentes van het Koninkrijk, voor het geval van minderjarigheid van Onzen Troonopvolger op het tijdstip Zijner komst tot den Troon, is benoemd Onze beminde Gemalin, Hare Majesteit ADELHEID EMMA WILHELMINA THERESIA, Koningin der Nederlanden, geboren Prinses van Waldeck en Pyrmont, gedurende Haren weduwelijken staat; en dat, ter voldoening aan art. 48 der Grondwet, de som moet worden bepaald, welke op het jaarlijksch inkomen der Kroon voor de kosten van het Regentschap zal worden genomen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De op het jaarlijksch inkomen der Kroon, gedurende de minderjarigheid van Onzen Troonopvolger, te nemen som voor de kosten van het Regentschap wordt bepaald op *honderd vijf en zeventig duizend gulden* (f 175 000).

Artikel 2.

Deze som wordt rechtstreeks uit 's Rijks schatkist aan de Regentes uitbetaald, in mindering van het jaarlijksch inkomen der Kroon, dat, ingevolge het 2de lid van art. 27 der Grondwet, door de wet is te regelen.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

De Minister van Marine,

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

De Minister van Koloniën,

[128. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De Regeering meent dat bij de wet van 28 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 42) op alleszins juiste wijze uitvoering gegeven is aan art. 48 der Grondwet. Zij heeft derhalve, nu ten gevolge van de wet van 2 Augustus 1884 (*Staatsblad* n°. 188) de kosten van het Regentschap opnieuw geregeld moeten worden, het daartoe strekkend wetsontwerp op de leest van de genoemde wet geschoeid.

De tijdelijke Voorzitter van den Raad van Ministers,

HEEMSKERK.

[128. 4.]

VERSLAG.

Het ontwerp van wet ter bepaling van de som, bestemd tot goedmaking der kosten van het Regentschap, is in de afdeelingen der Tweede Kamer met de meeste belangstelling overwogen.

Vrij algemeen verklaarde men zich bereid om tot de vaststelling dezer regeling op den voorgestelden voet mede te werken.

In eene der afdeelingen werd door enkele leden de wensch geuit, dat thans ook tot regeling der voogdij, voor het geval der minderjarigheid van 's Konings Troonopvolger, mocht worden overgegaan.

De Commissie van Rapporteurs acht de openbare beraadslaging over het voorstel door de mededeeling van het bovenstaande voldoende voorbereid.

Vastgesteld den 22sten Mei 1885.

CORVER HOOFT.
DE BEAUFORT.
BAHLMANN.
VERNIERS VAN DER LOEFF.
VAN DELDEN.

[129. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een o t. werp van wet (en bijlage) tot bekrachtiging eener overeenkomst met de Stoomvaartmaatschappij » Zeeland".

De toelichtende memorie (en bijlage), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 10den Mei 1885.

WILLEM.

[129. 2]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is, dat door de wet worde bekrachtigd de door Onzen Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid met de Stoomvaartmaatschappij » Zeeland" gesloten overeenkomst tot het in werking brengen van eenen dagelijkschen dagdienst tusschen Vlissingen en Queenborough;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De in afschrift nevens deze wet gevoegde overeenkomst, den 1/7 April 1885 tusschen Onzen Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid en de Stoomvaartmaatschappij » Zeeland " aangegaan, wordt goedgekeurd.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,

AFSCHRIFT.

OVEREENKOMST tusschen *den Staat der Nederlanden* en *de Stoomvaartmaatschappij » Zeeland"* wegens het in werking brengen van eenen dagelijkschen dagdienst tusschen *Vlissingen* en *Queenborough.*

Tusschen den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, handelende namens den *Staat der Nederlanden*, contractant ter eene, en de *Stoomvaartmaatschappij » Zeeland"*, vertegenwoordigd door haren directeur den heer CAREL LOUIS VAN WOELDEREN, contractant ter andere zijde, is, behoudens nadere bekrachtiging door de wet, en de vergadering van aandeelhouders der Maatschappij » Zeeland", overeengekomen hetgeen volgt:

Art. 1.

Deze overeenkomst strekt om, onverminderd het bepaalde omtrent den bestaanden nachtdienst tusschen *Vlissingen* en *Queenborough*, waartoe betrekking hebben de overeenkomsten tusschen den Staat der Nederlanden en de Maatschappij » Zeeland" van 3 October 1876 en 2 Maart 1878, eenen dagelijkschen bij dag uit te voeren dienst tusschen die havens, tot het overbrengen van de post, van personen en goederen, in werking te brengen.

De contractante ter andere zijde verbindt zich, om voor dien dagdienst drie nieuwe stoomschepen onder Nederlandsche vlag in de vaart te brengen, beantwoordende aan de eischen die daaromtrent bij art. 2 der overeenkomst van 3 October 1876 zijn gesteld.

De plannen dier schepen worden vooraf aan de goedkeuring van den contractant ter eene zijde onderworpen.

Art. 2

Bij het buiten dienst geraken van een of meer der stoomschepen, bij het vorige artikel vermeld, zal de contractante ter andere zijde daarvoor, binnen twaalf maanden, ander materiaal, aan de bij art. 1 gestelde eischen beantwoordende, in de plaats moeten stellen.

Tijdelijk in dienst te stellen stoomschepen, ter voorziening in den dienst onder buitengewone omstandigheden, behoeven de Nederlandsche vlag niet te voeren.

Art. 3.

De contractante ter andere zijde zal voor het overbrengen van de brievenpost genieten negentig ten honderd van het bedrag der transitrechten, dat volgens de nu bestaande of later vast te stellen internationale bepalingen, door de buitenlandsche postbesturen aan het Nederlandsche postbestuur zal zijn verschuldigd, wegens het vervoer over zijn grondgebied, of wegens dat langs den zeeweg, zoo daarvoor eventueel betaling mocht genoten worden, van de brievenpost afkomstig van of bestemd voor buitenlandsche postbesturen welke met den dagdienst zal worden overgebracht.

Het bedrag der bedoelde transitrechten wordt door het Nederlandsche postbestuur aan de contractante ter andere zijde medegedeeld.

Des verlangende zal haar inzage worden verstrekt van de oorspronkelijke stukken van afrekening ter zake dier transitrechten, tusschen *Nederland* en de betrokken vreemde landen.

De brievenpost van of voor *Nederland* wordt zoolang de bij art. 1 vermelde overeenkomsten betrekkelijk den bestaanden nachtdienst van kracht blijven, door de contractante ter andere zijde kosteloos overgebracht.

Bij het vervallen der gemelde overeenkomsten en hare niet-vervanging door eene overeenkomst van gelijke strekking, wat de geldelijke uitkeering aan de Maatschappij » Zeeland" betreft, zal de contractante ter andere zijde voor het overbrengen der Nederlandsche brievenpost betaling genieten.

Omtrent het bedrag daarvan zal alsdan nader eene schikking worden getroffen.

Art. 4.

Onder de in het vorige vermelde benaming » brievenpost " zijn, met uitsluiting van de voorwerpen der » pakketpost ", te verstaan de kisten, valiezen, zakken of pakketten met brieven, nieuwspapieren, boeken en andere gedrukte stukken, akten en geschreven bescheiden, monsters en andere voorwerpen, die, volgens de daaromtrent in het internationale postverkeer geldende regelen, onder de voorwerpen der » brievenpost" zijn te rangschikken.

Art. 5.

Het aan de contractante ter andere zijde verschuldigde ingevolge het bepaalde bij artikel 3 hiervoren zal aan haar worden gekweten, naarmate de vorderingen van het Nederlandsche postbestuur, ter zake der bedoelde transitrechten,

door de betrokken buitenlandsche postbesturen worden betaald. Die kwijting geschiedt voorts door middel van eene order van betaling op 's Rijks schatkist, na aftrek van de door de contractante ter andere zijde verschuldigde boeten.

Art. 6.

De contractant ter eene zijde verbindt zich om binnen achttien maanden na het sluiten dezer overeenkomst, te voorzien in de meerdere ligplaatsen voor de stoomschepen van de contractante ter andere zijde, die, ten gevolge van de invoering van eenen dagelijkschen dagdienst, in de haven van *Vlissingen* noodig zijn.

Art. 7.

Het bepaalde bij de artikelen 3, 4, 5, 6, 8, 10, 14, 15, 18, 19, 20 en 22 van de overeenkomst van 3 October 1876 is mede op deze overeenkomst van toepassing en voor beide contractanten in elk opzicht verbindend.

Art. 8.

Behoudens gevallen van overmacht is de contractante ter andere zijde aan de volgende boeten onderworpen:

a. aan eene boete van f 250 voor elken zak met brieven of andere voorwerpen, die door de schuld van een persoon in haren dienst verloren gaat of beschadigd wordt, onverminderd vergoeding van schade en interesten aan derden, wegens het verlies of de beschadiging;

b. aan eene boete van f 10 voor elk kwartier uurs dat de boot, hetzij uit de Nederlandsche, hetzij uit de Engelsche haven van afvaart, later vertrekt, dan volgens het door het Nederlandsche postbestuur vastgestelde vertrekuur is bepaald, behoudens het geval dat op de aankomst der brievenpost is moeten worden gewacht.
Indien een vertraagd vertrek door eene snellere overtocht dan van acht uur wordt ingehaald, zal de bovenvermelde boete niet worden toegepast;

c. aan eene boete van f 10 voor elk kwartier uurs, dat de boot langer dan acht uur voor de overtocht van *Vlissingen* naar *Queenborough* of van *Queenborough* naar *Vlissingen* besteedt;

d. aan eene boete van f 100 voor het binnenloopen van eene andere haven dan die, tusschen welke de dienst, ingevolge deze of eene latere te sluiten overeenkomst zal moeten worden uitgevoerd, onverminderd het bepaalde sub *c* hierboven;

e. aan eene boete van f 25 voor elken dag, dat het vervangen van eene buiten dienst geraakte boot binnen het bij art. 2 bepaalde tijdstip vertraagd wordt;

f. aan eene boete van f 500 voor elken keer, dat er geen boot gereed is voor de uitvoering van den dienst op het oogenblik dat daarover moet worden beschikt, en ten gevolge waarvan de reis onuitgevoerd zou moeten blijven;

g. aan eene boete van f 100 voor elken dag, dat de uitvoering van eenigen last die door den contractant ter eene zijde tot uitvoering van de bepalingen dezer overeenkomst en in overeenstemming daarmede, aan de contractante ter andere zijde gegeven wordt, wordt uitgesteld;

h. aan eene boete van f 100, indien bij vertraagde aankomst van den trein waarmede de brievenpost wordt aangebracht, zoo noodig, niet minstens een uur op de aankomst van dien trein is gewacht.

Art. 9.

De contractant der andere zijde neemt voor zijne rekening de kosten van zegel, registratie en leges dezer overeenkomst, zoo mede de kosten van denzelfden aard op de betalingsstukken vallende.

Art. 10.

De tegenwoordige overeenkomst wordt aangegaan voor tien jaren. Zij treedt in werking met het tijdstip waarop de contractante ter andere zijde den dienst zal aanvangen.
Als uiterste tijdstip voor den aanvang van den dienst wordt gesteld 1 Juli 1887.
Indien de contractante ter andere zijde alsdan den dienst niet heeft aangevangen, is de contractant ter eene zijde bevoegd om de overeenkomst als niet gesloten te beschouwen.

's Gravenhage, 1 April 1885.

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,
(*get.*) Van den Bergh.

Vlissingen, 7 April 1885.

De Stoomvaartmaatschappij » Zeeland ",
(*get.*) Van Woelderen, *Directeur.*

Voor eensluidend afschrift,
De Secretaris-Generaal van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,
De Bosch Kemper.

[129. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De Stoomvaartmaatschappij »Zeeland", door den krachtigen steun van wijlen Z. K. H. Prins Hendrik der Nederlanden tot stand gebracht, heeft in alle opzichten de verwachtingen verwezenlijkt, die er van gekoesterd werden.
Door de booten dezer maatschappij, varende onder Nederlandsche vlag, — elken nacht van Vlissingen naar Queenborough en terug den dienst verrichtende, — is een verbindingsweg tusschen Engeland en het vasteland in 't leven geroepen, die aan alle eischen voldoet. Door voortreffelijke spoorwegaansluitingen aan oostelijk Europa verbonden, wordt langs de lijn Vlissingen-Queenborough bij voorkeur de post van Rusland, Oostenrijk, Denemarken, Zweden, Noorwegen en Noord-Duitschland naar Engeland verzonden. Dat vervoer is zeer aanzienlijk, in dier voege, dat de zoogenaamde transitrechten, die, volgens het postverdrag van Parijs van 1 Juni 1878, door de betrokken vreemde postadministratiën aan de Nederlandsche postadministratie worden gekweten, wegens het bedoelde vervoer over 1883 de som van meer dan 100 000 franken hebben bedragen.
Bij onze oostelijke naburen wordt de gemeenschapsweg over Vlissingen hoogelijk gewaardeerd, en ruimschoots is en wordt voortdurend van de Duitsche Regeering medewerking ondervonden, bij de regeling van den post- en spoorwegdienst, in verband met het bedoelde verkeer.
Van die waardeering werd een nieuw bewijs gegeven, door het aanzoek dat van den heer Staats-secretaris Stephan in Februari 1883 bij de Nederlandsche postadministratie werd ontvangen. Wijzende op de door den nachtdienst verkregen uitkomsten en op de gebrekkige aansluitingen voor zooveel den gemeenschapsweg over Ostende betreft, waarvan, nevens den weg over Vlissingen, mede, voor de verzending der post, door Duitschland wordt gebruik gemaakt, gaf genoemde Minister in overweging, om bij de maatschappij Zeeland tot het in werking brengen van eenen tweeden dagelijkschen overdag uit te voeren dienst tusschen Vlissingen en Queenborough pogingen aan te wenden.
De dientengevolge aan de maatschappij Zeeland gedane

openingen vonden een gunstig onthaal: en de onderhandelingen te dezer zake tusschen de Nederlandsche Regeering en de maatschappij gevoerd, hebben geleid tot het sluiten der overeenkomst, die hierbij aan de goedkeuring van de Staten-Generaal wordt onderworpen.

Het doel van de overeenkomst is, gelijk uit het voorafgaande volgt, om, nevens den bestaanden nachtdienst, eenen dagdienst in te richten tusschen Vlissingen en Queenborough, in aansluiting op treinen van en naar Noord-Duitschland in de eene, en naar en van Londen in de andere richting.

Om de Kamer in de gelegenheid te stellen zich rekenschap te geven van den bestaanden toestand en van de nieuwe verbindingen, die door den voorloopig ontworpen dagdienst zouden verkregen worden, wordt hierbij overgelegd eene schetsteekening van den stoomvaartdienst met aanwijzing van den loop der aansluitende treinen. Tevens zal men er op aantreffen eene opgave van de tegenwoordige postverbindingen, langs de wegen van Ostende en Calais.

De beteekenis uit een internationaal oogpunt van den nieuwen gemeenschapsweg over Nederland, die door het contract zou worden verkregen, valt in het oog. Wat de post betreft, mag er op worden gerekend, dat de Duitsche postadministratie haar vervoer langs de andere daartoe openstaande wegen nagenoeg geheel zal staken, om het brievenvervoer van Duitschland voor Engeland en de Vereenigde Staten van Amerika bijna uitsluitend over Nederland te leiden, terwijl ook de reizigers, die nu nog hunnen weg nemen over Ostende, zonder eenigen twijfel, aan den dagdienst over Vlissingen de voorkeur zullen geven.

De maatschappij Zeeland de verplichting op zich nemende om drie nieuwe stoomschepen in de vaart te brengen, zal zich dientengevolge groote geldelijke offers moeten getroosten. Uit dien hoofde moest naar een haar aan te bieden geldelijken steun worden omgezien, en die is gevonden in de verbintenis der Regeering om aan de maatschappij uit te keeren negentig ten honderd van de transitrechten, die, wegens het vervoer over Nederlandsch grondgebied, van de vreemde, met den dagdienst te verzenden brievenmalen, op grond van het vorenbedoelde verdrag, aan de Nederlandsche postadministratie zijn te vergoeden. Het is onnoodig op te merken, dat die transitrechten alleen bij het tot stand komen van den dagdienst aan Nederland zouden toevloeien en de geldelijke steun derhalve, die aan de maatschappij Zeeland wordt aangeboden, de Nederlandsche schatkist ongedeerd laat.

Zij zal integendeel gebaat worden met tien ten honderd van de transitrechten die haar ten deel zullen vallen. Daarenboven is kosteloos vervoer van de Nederlandsche brievenmalen, tot zoolang als het contract van 3 October 1876 (Gedrukte stukken Tweede Kamer 1877-78 n°. **2**, Staatsbegrooting, hoofdstuk IX, Waterstaat, Handel en Nijverheid, bijlage A der Memorie van Toelichting) in stand zal blijven, bedongen, ten gevolge waarvan eene jaarlijksche bate zal worden verkregen van pl. m. f 8000.

De Regeering heeft zich echter van hare zijde moeten verbinden, om, in verband met de vermeerdering van het getal stoomschepen, aan het getal ligplaatsen in de haven van Vlissingen uitbreiding te geven.

Volgens een daarvan opgemaakt plan zullen de kosten deswege ongeveer f 310 000 bedragen.

Door de verplaatsing van de bestaande groote ponton en den aanleg van twee nieuwe pontons, elk ter lengte van minstens 40 meter, zullen dan vier aanlegplaatsen en meer ruimte voor het verhalen der stoomschepen worden verkregen.

Tegenover deze uitgaaf evenwel staan, — de geldelijke voordeelen, die het Rijk uit de vermeerdering van het personen- en goederenverkeer trekken zal, nog daarlatende, — aanzienlijke jaarlijks terugkeerende baten.

Immers alleen van de maatschappij Zeeland zou jaarlijks ruim f 22 000 meer aan haven- en loodsgelden worden ontvangen, wat reeds 7 percent bedraagt van het aanlegkapitaal der werken, waarvan de onderhoudskosten gering zullen zijn.

Tot toelichting van de artikelen moge het volgende dienen:

Art. 1. Omtrent het getal en de inrichting der in de vaart te brengen stoomschepen moesten waarborgen verkregen worden: in dier voege dat eene goede uitvoering van den dienst, de veiligheid en eene snelle overtocht, zooveel mogelijk verzekerd waren.

Bij art. 2 der overeenkomst van 3 October 1876, waarnaar verwezen wordt, wordt omtrent de eischen der stoomschepen het volgende bepaald:

» De schepen en hunne machines moeten volgens het meest gunstig bekende stelsel vervaardigd zijn. Alle verbeteringen, die zoowel in den scheepsbouw in het algemeen, als in de middelen van beweegkracht der stoomschepen uit een oogpunt van zeewaardigheid, snelheid en regelmatigheid zijn verkregen, zullen daarop moeten toegepast worden.

» Zij moeten in alle opzichten met vreemde paketbooten van gelijken tonnen-inhoud, op de lijnen tusschen het vasteland en Engeland, die onder de best uitgevoerde zijn te rangschikken, kunnen wedijveren.

» De noodige inrichtingen en voorzieningen, ter bevordering van veiligheid, en om ingeval van nood te kunnen dienen, moeten worden aangebracht."

Art. 2. Het zal gebillijkt worden, dat met het oog op gevallen, dat de maatschappij binnen zeer korten tijd zou moeten voorzien in de aanschaffing van hulpmaterieel, 't welk allicht beter in den vreemde te verkrijgen is, het voeren van de Nederlandsche vlag voor de tijdelijk in dienst te stellen stoomschepen niet wordt gevorderd.

Art. 3. Eene opgave van het bedrag der transitrechten, dat der maatschappij, krachtens het bepaalde bij dit artikel, zal ten deel vallen, is niet wel mogelijk omdat elke afzendende administratie de wijze van verzending harer brievenmalen regelt. En al ware nu al bij benadering op te geven, welk gewicht aan brieven, gedrukte stukken enz. door Duitschland met den dagdienst zal worden verzonden, omtrent de eventueele plannen der Engelsche postadministratie te dezen aanzien, bestaat volkomene onzekerheid.

Het kosteloos vervoer der Nederlandsche brievenmalen zal, volgens het contract, ophouden met den dag dat het contract van 3 October 1876 afloopt en niet door een ander van gelijke strekking wordt vervangen.

De maatschappij heeft dat kosteloos vervoer met den dagdienst op zich genomen, met het oog op de betaling, die haar, krachtens het contract, wegens den nachtdienst is verzekerd.

Mocht dus die betaling ophouden, dan wenscht zij ook van elk kosteloos vervoer ontheven te worden.

Art. 4. Dit artikel strekt om elken twijfel ten aanzien van het postvervoer, dat bij deze overeenkomst wordt geregeld, weg te nemen.

Omtrent het vervoer der pakketpost is geenerlei voorziening noodig; eerstens omdat op dit oogenblik zoodanige dienst tusschen Nederland en Engeland nog niet in werking is, en mede omdat het nog onzeker is of, al wordt die dienst tusschen Nederland en Engeland ingevoerd, èn van den dag- èn van den nachtdienst voor het vervoer der pakketpost zal worden gebruik gemaakt.

Art. 5. Schijnt geene toelichting te behoeven.

Art. 6. Ten aanzien van dit artikel wordt verwezen naar hetgeen daaromtrent in de algemeene beschouwingen wordt medegedeeld.

Art. 7. De bepalingen in de aangehaalde artikelen van de overeenkomst van 3 October 1876 vervat, zijn gebleken in alle opzichten, wat den nachtdienst betreft, aan het doel te beantwoorden. Er bestond dus alle aanleiding, om ze ook op den dagdienst van toepassing te verklaren.

Zij luiden als volgt:

Art. 3. De dienst wordt dagelijks, en dus ook des Zondags, uitgevoerd tusschen Vlissingen en Queenborough of zoodanige andere Engelsche haven, als, in overleg tusschen de beide contractanten, nader daartoe mocht worden aangewezen.

Gevallen van overmacht uitgezonderd, zullen de booten den paketdienst verrichtende, in geene andere Nederlandsche of Engelsche haven, dan bij het vorige lid bedoeld, mogen binnenloopen.

Art. 4. De postadministratie regelt de uren van vertrek der pakketbooten, in verband met de behoeften van het postverkeer.

Zij is bevoegd die uren ten allen tijde te wijzigen, mits eene goede verbinding op den loop der meest belangrijke spoorwegaansluitingen aan weerszijden behouden blijve, en den ondernemer minstens acht dagen vooruit waarschuwende.

Art. 5. De booten vertrekken niet voor dat de brievenmaal aan boord is.

Bij vertraagde aankomst van den spoortrein, die het voornaamste gedeelte der correspondentie aanbrengt, bestemd om met de, in eene der havens van afvaart voor het vertrek gereed liggende boot te worden verzonden, wordt minstens één uur op de aankomst van dien trein gewacht.

De ondernemer heeft geene aanspraak op schadeloosstelling, wegens een later vertrek onder zoodanige omstandigheden.

Art. 6. De overtocht van Vlissingen naar Queenborough en omgekeerd van Queenborough naar Vlissingen wordt afgelegd binnen den tijd van acht uren. Met eventueel verschil in tijd tusschen de plaatsen van afvaart en bestemming wordt rekening gehouden. De aankomst te Vlissingen zal dus naar den Vlissingschen tijd zooveel later mogen zijn als de tijd van Vlissingen bij die van de Engelsche haven van afvaart voor is, doch omgekeerd zal de aankomst in de Engelsche haven in dezelfde evenredigheid vroeger moeten zijn.

Art. 8. Het vervoer van andere brievenmalen dan die waartoe door de Nederlandsche postadministratie last is gegeven, is uitdrukkelijk aan den ondernemer verboden.

Hij zal dus te dezer zake met de Britsche of eenige andere vreemde postadministratie geene schikking mogen aangaan.

Art. 10. De Regeering is bevoegd deze overeenkomst ten allen tijde te verbreken, bijaldien de ondernemer in de nakoming van de voorwaarden en bepalingen daarvan mocht tekort schieten, behoudens vergoeding aan den Staat van schaden en interessen en onverminderd de betaling der beloopen boeten.

De ondernemer wordt geacht tekort te schieten, indien hij, na herhaalde aanmaning en beboeting, in gebreke blijft de voorwaarden dezer overeenkomst regelmatig en behoorlijk te vervullen in dier voege, dat op de nauwkeurige uitvoering van den dienst en op eene geregelde overkomst op de uren en binnen den tijd bij deze overeenkomst bepaald, geenerlei rekening kan worden gemaakt.

Art. 14. De ondernemer zal zich het toezicht moeten laten welgevallen, dat de Nederlandsche Regeering door tusschenkomst der Britsche Regeering en door hare agenten op de uitvoering dezer overeenkomst op Engelsch grondgebied mocht willen laten uitoefenen.

Art. 15. De ondernemer zal dezen dienst, zonder uitdrukkelijke toestemming der Regeering, niet aan derden mogen overdragen.

Overeenkomsten waarbij wordt bedoeld om verplichtingen, op den ondernemer berustende en met de exploitatie van den dienst in verband staande, aan derden over te dragen, behoeven mede, alvorens uitvoering te erlangen, de goedkeuring der Regeering.

Art. 18. De administratie is bevoegd, tot het geleiden der brievenmalen, eenen postambtenaar aan boord der paketbooten te plaatsen.

Het officieel karakter van dezen ambtenaar is, voor zooveel van den ondernemer afhangt, door allen die zich aan boord bevinden, te erkennen.

Behalve eene passagiershut eerste klasse zal die ambtenaar moeten kunnen beschikken over een aan zijne hut grenzend vertrek van eene goede en zekere sluiting voorzien, om hem te dienen tot bureel.

Dit vertrek, dat overeenkomstig de voorschriften der administratie is in te richten, zal voldoende ruimte moeten bezitten voor het werk dat de ambtenaar heeft te doen. Het zal goed onderhouden en verlicht moeten zijn.

Voorts zal hij nog over een tweede vertrek met veilige sluiting, tot berging der brievenmalen, moeten kunnen beschikken.

Door de bemanning der stoomboot wordt bij de inscheping en ontscheping der brievenmalen de noodige bijstand verleend.

De postambtenaar aan boord der stoomschepen wordt tot de tafel van de passagiers der 1ste klasse toegelaten, of bij het stilliggen der boot tot de tafel der scheepsofficieren.

De verplichtingen in dit artikel vermeld, worden kosteloos door den ondernemer vervuld.

Art. 19. Het vervoer van brieven buiten de brievenmalen door den ondernemer of door de bemanning der stoomschepen, is uitdrukkelijk verboden.

Onverminderd de toepassing der wet op het verboden brievenvervoer, zal de administratie bevoegd zijn te verlangen, dat personen in dienst der onderneming worden ontslagen, indien zij zich bij herhaling aan zoodanig verboden vervoer hebben schuldig gemaakt.

Art. 20. Indien door de postadministratie geen gebruik wordt gemaakt van hare bevoegdheid tot het plaatsen van een ambtenaar aan boord der paketboot of wanneer deze ambtenaar verhinderd is zijne functiën te vervullen, is de gezagvoerder verantwoordelijk voor de brievenmaal.

Art. 22. Bij aankomst der booten ter plaatse van bestemming worden de brievenmalen in de allereerste plaats ontscheept.

Indien voor het aan wal brengen der brievenmalen eene boot of barkas wordt gevorderd, stelt de gezagvoerder zoodanig vaartuig met de noodige bemanning op de eerste aanvrage ter beschikking van den postambtenaar aan boord der stoomboot, of bijaldien zoodanige ambtenaar zich niet aan boord bevindt, rust op den gezagvoerder de verplichting om daartoe order te geven.

Art. 8. Eene poenale sanctie wegens het niet nakomen van de bepalingen van het contract kan niet worden gemist.

De boeten staan, naar men meent, in verhouding tot het nadeel of het ongerief, dat voor den dienst uit handelingen of verzuimen van de Maatschappij in strijd met de overeenkomst, zoude kunnen voortvloeien.

Art. 9. Dit artikel schijnt geene toelichting te behoeven.

Art. 10. Een korter tijdvak dan van 10 jaren, gedurende welke het contract van kracht zou zijn, ware voor de maatschappij, in verband met de zware geldelijke lasten, die op haar rusten, onaannemelijk.

Het uiterste tijdstip waarop de dagdienst een aanvang zal moeten nemen, is ruim genomen.

Vertrouwd mag worden, dat men vroeger gereed zal zijn.

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[129. 4.]

BIJLAGE.

SCHETS

aanwijzende de bestaande postverbindingen van *Engeland* met het vasteland, langs de wegen van *Vlissingen*, *Ostende* en *Calais*, alsmede van de verbindingen die met den dagdienst *Vlissingen-Queenborough* zouden verkregen worden. (*)

(*) De laatstgenoemde verbindingen, zooals die met medewerking der betrokken Spoorwegmaatschappijen zouden te regelen zijn, zijn met vette cijfers aangeduid; — de uren tusschen 12 nacht tot 12 middag met *m* en die tusschen 12 middag en 12 nacht met *a*.

OVERZICHT DER VERBINDINGEN

van Londen.					naar Londen.				
Tijdstip van vertrek van Londen.	Tijdstip van aankomst ter plaatse van bestemming.	Verzendingsweg.	Duur der overkomst.	naar	van	Tijdstip van vertrek.	Tijdstip van aankomst te Londen.	Verzendingsweg.	Duur der overkomst.
7.45 m.	11.19 a.	Ostende of Calais.	16 uren.			5.20 a.	7.58 m.	Vlissingen.	15 uren.
9.— »	**11.50 »**	Vlissingen.	15 »			9.55 »	6.45 a.	Calais.	21 »
8.10 a.	11.55 m.	Ostende of Calais.	16 »	Amsterdam.		11.55 m.	3.45 m.	Ostende.	16 »
8.25 »	11.55 »	Vlissingen.	16 »			**6.30 »**	**9.30 a.**	Vlissingen.	15 »
7.45 m.	5.— a.	Ostende of Calais.	33 »			7.24 m.	7.58 m.	Vlissingen.	24 »
9.— »	**5.— »**	Vlissingen.	32 »			11.39 »	5.30 a.	Ostende of Calais.	30 »
10.5 »	8.46 »	Calais.	35 »	Berlijn.		9.12 a.	3.45 m.	Ostende.	30 »
8.10 a.	10.57 »	Ostende of Calais.	26 »			**10.37 »**	**9.30 a.**	Vlissingen.	23 »
8.25 »	10.57 »	Vlissingen.	26 »						
7.45 m.	6.1 m.	Ostende of Calais.	22 »			12.26 a.	7.58 m.	Vlissingen.	20 »
9.— »	**6.1 »**	Vlissingen.	21 »			12.26 »	5.30 a.	Ostende of Calais.	29 »
8.10 a.	6.58 a.	Ostende of Calais.	23 »	Bremen.		1.10 m.	3.45 m.	Ostende.	27 »
8.25 »	6.58 »	Vlissingen.	23 »			**1.10 »**	**9.30 a.**	Vlissingen.	20 »
7.45 m.	8.18 m.	Ostende of Calais.	22 »			10.5 m.	7.58 m.	Vlissingen.	22 »
9.— »	**8.18 »**	Vlissingen.	23 »			10.5 »	5.30 a.	Ostende of Calais.	31 »
8.10 a.	9.15 a.	Ostende of Calais.	25 »	Hamburg.		11.— a.	3.45 m.	Ostende.	29 »
8.25 »	9.15 »	Vlissingen.	25 »			**11.— »**	**9.30 a.**	Vlissingen.	23 »
7.45 m.	10.30 a.	Ostende of Calais.	39 »			5.50 a.	7.58 m.	Vlissingen.	33 »
9.— »	**10.30 a.**	Vlissingen.	38 »			5.50 »	5.30 a.	Ostende of Calais.	47 »
8.10 a.	10.30 m.	Ostende of Calais,	38 »	Kopenhagen.		7 — m.	3.45 m.	Ostende.	45 »
8.25 »	10.30 »	Vlissingen.	38 »			**7.— »**	**9.30 a.**	Vlissingen.	39 »
8.10 a.	5.55 a.	Ostende of Calais.	68 »			1.30 a.	7.58 m.	Vlissingen.	66 »
8.25 »	5.55 »	Vlissingen.	68 »			1.30 »	5.30 a.	Ostende of Calais.	72 »
				St. Petersburg.		5.40 »	3.45 m.	Ostende.	81 »
						5.40 »	**9.30 a.**	Vlissingen.	76 »
9.— m.	**3.50 m.**	Vlissingen.	3 »			6.55 a.	7.58 m.	Vlissingen.	61 »
8.10 a.	8.50 »	Ostende of Calais.	60 »			6.55 »	5.30 a.	Ostende of Calais.	70 »
8.25 »	8.50 »	Vlissingen.	60 »	Stockholm.		**6.55 »**	**9.30 »**	Vlissingen.	75 »

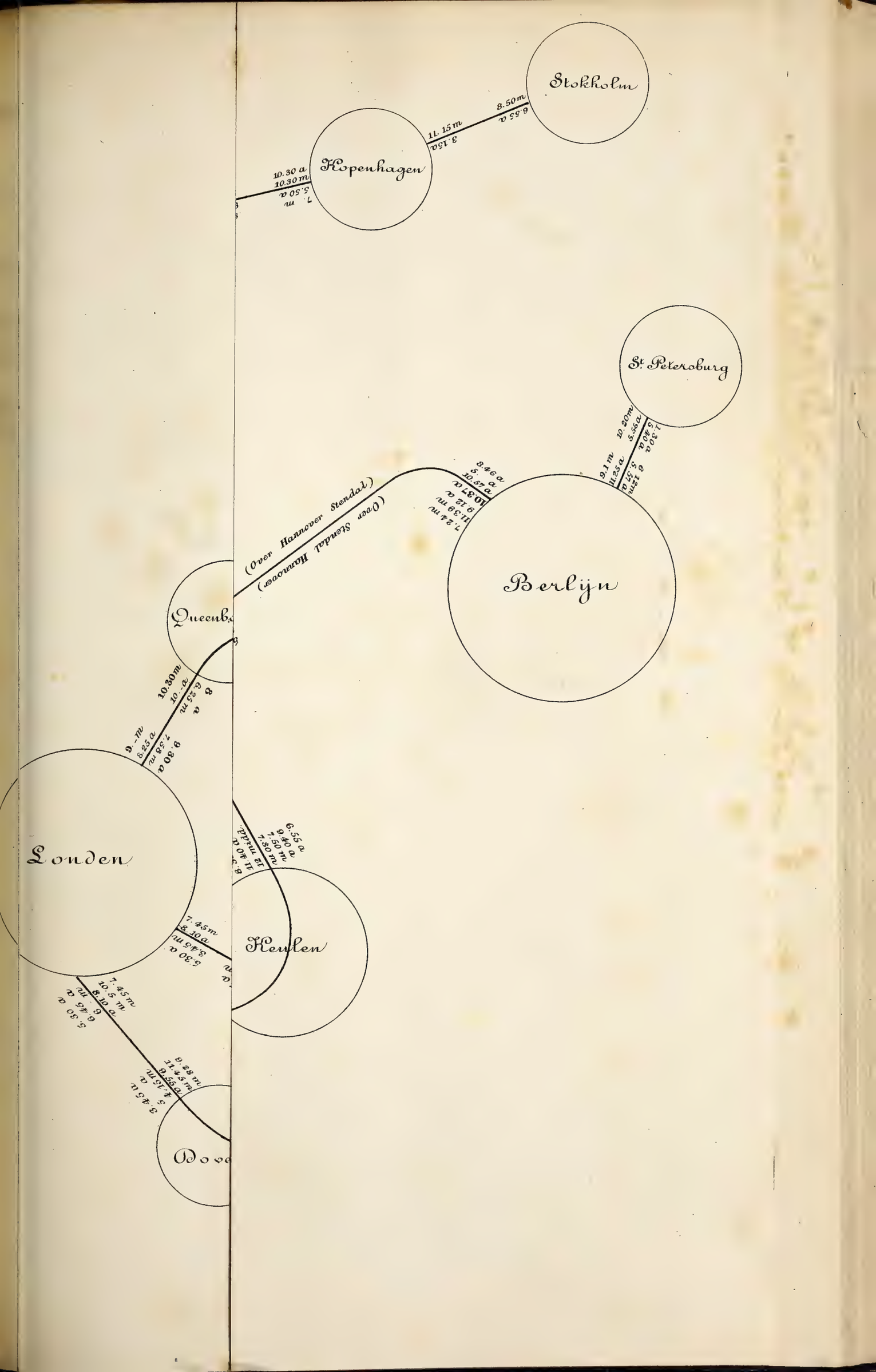
Stokholm
Kopenhagen
St. Peteroburg
Berlijn
Londen
Keulen
(Over Hannover Stendal)
(Over Stendal Hannover)

OVERZICHT DER VERBINDINGEN

van Londen.					naar Londen.				
Tijdstip van vertrek van Londen.	Tijdstip van aankomst ter plaatse van bestemming.	Verzendingsweg.	Duur der overkomst.	naar	van	Tijdstip van vertrek.	Tijdstip van aankomst te Londen.	Verzendingsweg.	Duur der overkomst.
7.45 m.	11.19 a.	Ostende of Calais.	16 uren.			5.20 a.	7.58 m.	Vlissingen.	15 uren.
9.— »	**11.50 »**	Vlissingen.	15 »			9.55 »	6.45 a.	Calais.	21
8.10 a.	11.55 m.	Ostende of Calais.	16 »	AMSTERDAM.		11.55 m.	3.45 m.	Ostende.	16
8.25	11.55 »	Vlissingen.	16 »			**6.30 »**	**9.30 a.**	Vlissingen.	15
7.45 m.	5.— a.	Ostende of Calais.	33 »			7.24 m.	7.58 m.	Vlissingen.	24
9 — »	**5.— »**	Vlissingen.	32 »			11.39 »	5.30 a.	Ostende of Calais.	30
10.5 »	8.46 »	Calais.	35 »	BERLIJN.		9.12 a.	3.45 m.	Ostende.	30
8.10 a.	10 57 »	Ostende of Calais.	26 »			**10.37 »**	**9 30 a.**	Vlissingen.	23
8 25 »	10.57 »	Vlissingen.	26 »						
7.45 m.	6.1 m.	Ostende of Calais.	22 »			12.26 a.	7.58 m.	Vlissingen.	20
9.— »	**6.1 »**	Vlissingen.	21 »			12.26 »	5.30 a.	Ostende of Calais.	29
8.10 a.	6.58 a.	Ostende of Calais.	23 »	BREMEN.		1.10 m.	3.45 m.	Ostende.	27
8.25 »	6.58 »	Vlissingen.	23 »			**1.10 »**	**9 30 a.**	Vlissingen.	20
7.45 m.	8.18 m.	Ostende of Calais.	22 »			10.5 m.	7.58 m.	Vlissingen.	22
9.— »	**8.18 »**	Vlissingen.	23 »			10.5 »	5.30 a.	Ostende of Calais.	31
8.10 a.	9.15 a.	Ostende of Calais.	25 »	HAMBURG.		11.— a.	3.45 m.	Ostende.	29
8.25 »	9.15 »	Vlissingen.	25 »			**11.— »**	**9.30 a.**	Vlissingen.	23
7.45 m.	10.30 a.	Ostende of Calais.	39 »			5.50 a.	7.58 m.	Vlissingen.	33
9.— »	**10.30 a.**	Vlissingen.	38 »			5.50 »	5.30 a.	Ostende of Calais.	47
8.10 a.	10.30 m.	Ostende of Calais,	38 »	KOPENHAGEN.		7 — m.	3.45 m.	Ostende.	45
8.25 »	10.30 »	Vlissingen.	38 »			**7.— »**	**9 30 a.**	Vlissingen.	39
8.10 a.	5.55 a.	Ostende of Calais.	68 »			1.30 a.	7.58 m.	Vlissingen.	66
8.25 »	5.55 »	Vlissingen.	68 »			1.30 »	5.30 a.	Ostende of Calais.	72
				ST. PETERSBURG.		5.40 »	3.45 m.	Ostende.	81
						5.40 »	**9.30 a.**	Vlissingen.	76
9.— m.	**8 50 m.**	Vlissingen.	3 »			6.55 a.	7.58 m.	Vlissingen.	61
8.10 a.	8.50 »	Ostende of Calais.	60 »			6 55 »	5.30 a.	Ostende of Calais.	70
8.25 »	8.50 »	Vlissingen.	60 »	STOCKHOLM.		**6 55 »**	**9.30 »**	Vlissingen.	75

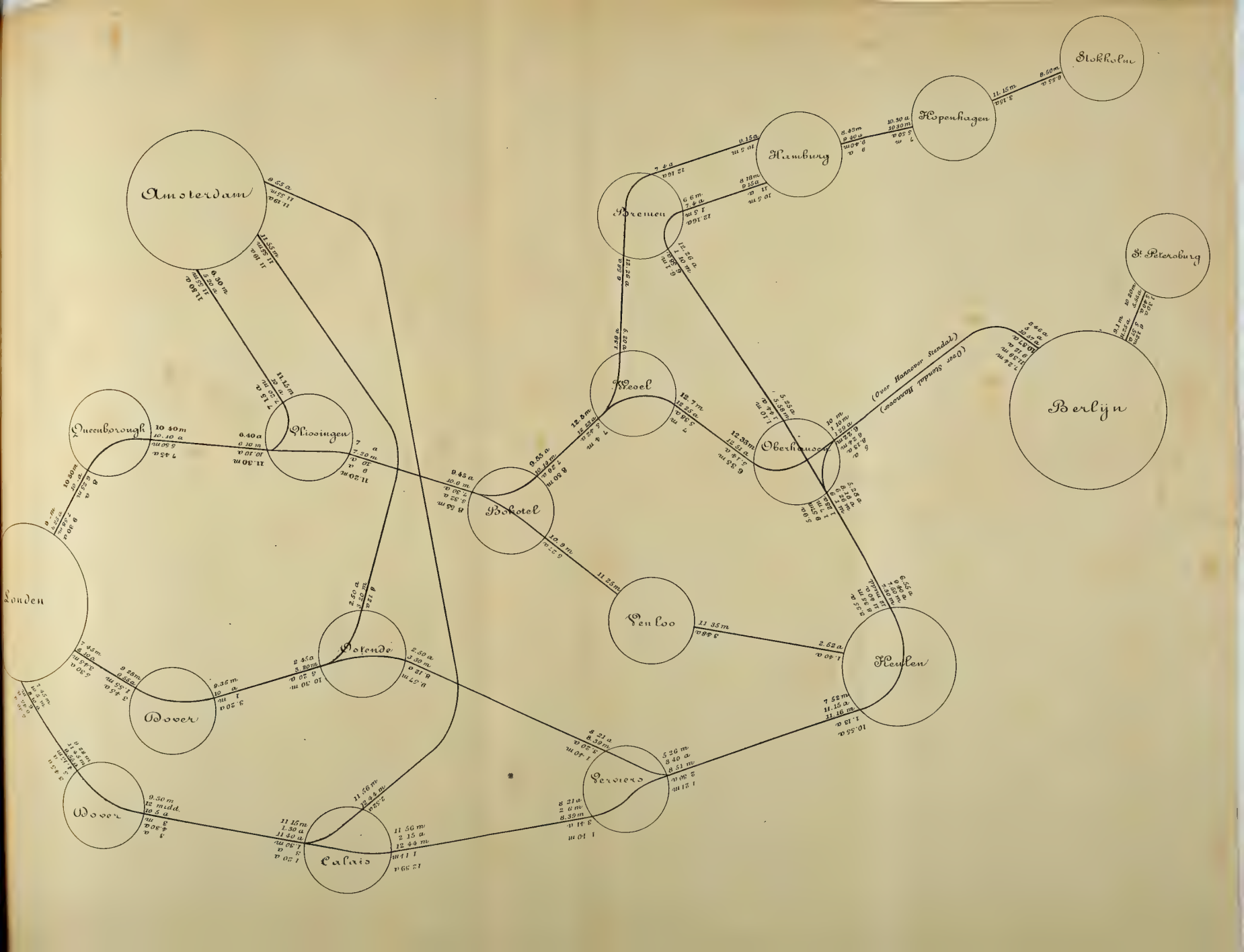
Amsterdam
Queensborough
Vlissingen
Bohotel
Wesel
Bremen
Hamburg
Kopenhagen
Stokholm
St. Petersburg
Berlijn
Oberhausen
(Over Hannover Stendal)
(Over Stendal Hannover)
Venloo
Heulen
Verviers
Calais
Dover
Dover
Ostende
Londen

[129. 5.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's Gravenhage, 26 *Mei* 1885.

Ik heb de eer U.H.E.G. hierbij alsnog te doen toekomen een afschrift van de overeenkomst van 2 Maart 1878, vermeld bij het in de Kamer aanhangige wetsontwerp tot bekrachtiging eener overeenkomst met de Stoomvaartmaatschappij *Zeeland*.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

[129. 6.]

OVEREENKOMST tusschen den Staat der Nederlanden en de Stoomvaartmaatschappij *Zeeland*, tot wijziging en aanvulling van het den 3den October 1876 gesloten contract wegens het vervoer van brievenmalen door middel der tusschen Vlissingen en Queenborough varende stoomschepen der voornoemde maatschappij.

Tusschen den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, handelende namens den Staat der Nederlanden, contractant ter eene, en de Stoomvaartmaatschappij *Zeeland*, gevestigd te Vlissingen, vertegenwoordigd door haren directeur C. L. Van Woelderen, contractant ter andere zijde, is overeengekomen als volgt:

Art. 1.

Zoodra wegens het vervoer der gezamenlijke brievenmalen door middel der tusschen Vlissingen en Engeland dienstdoende stoomschepen van de Maatschappij, naar den maatstaf vastgesteld in art. 12 van het contract van 3 October 1876, de bij dat artikel gewaarborgde opbrengst van f 151 000 's jaars zal zijn bereikt, zal de betaling ter zake der voor Duitschland bestemde of uit Duitschland herkomstige brievenmalen welke door middel van de stoombooten der Maatschappij verzonden worden, geschieden naar den maatstaf van betaling die wegens transito-vervoer is bepaald bij het postverdrag van Bern of zoodanig ander postverdrag als op dat tijdstip ter vervanging van dat van Bern tusschen de landen der algemeene postvereeniging mocht gesloten zijn.

Wanneer evenwel ten gevolge dezer wijze van berekening voor de Duitsche brievenmalen bovenvermeld, de opbrengst van het brievenvervoer weder beneden de gewaarborgde som van f 151 000 's jaars zoude dalen, wordt in elk geval het volle bedrag van de gewaarborgde som aan de Maatschappij te goed gedaan.

Art. 2.

De contractant ter andere zijde neemt voor zijne rekening de kosten van zegel en registratie dezer in dubbel op te maken overeenkomst.

Aldus in dubbel opgemaakt en geteekend te

Vlissingen den 21sten Februari 1878.	's Gravenhage den 2den Maart 1878.
De Stoomvaartmaatschappij *Zeeland*,	*De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid*,
(*get.*) C. L. Van Woelderen.	(*get.*) Tak van Poortvliet.

In duplo geregistreerd te 's Gravenhage, den zesden Maart 1800 acht en zeventig, deel 92, folio 5 v°., vak 7, een blad, geen renvooi. Ontvangen *een gulden tien en een halve cent*, als:

Recht . . . . f 0,80
38 opcenten. . 0,30⁵ } f 1,10⁵

De ontvanger g. a.,
(*get.*) Bisdom.

Voor eensluidend afschrift,
De Secretaris-Generaal van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
De Bosch Kemper.

[129. 7.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het wetsontwerp tot bekrachtiging eener overeenkomst met de stoomvaartmaatschappij » Zeeland ", heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen en beschouwingen.

§ 1. Vele leden betuigden hunne ingenomenheid met deze overeenkomst, waardoor het postvervoer van Duitschland naar Engeland en Amerika over Nederland nog meer dan thans zal kunnen geleid worden en ook aan het verkeer over den Staatsspoorweg door het verzekeren van een dagdienst der stoomvaart van Vlissingen naar Queensborough eene aanzienlijke verbetering en vermeerdering verzekerd wordt, waarvan wederom vermeerdering der inkomsten van den Staat het gevolg zal zijn. In transitohandel, zoo werd voorts opgemerkt, ligt de kiem van eigen handel, en op het groote gewicht der bevordering daarvan werd dan ook bij de jongste spoorweg-enquête gewezen. Sommigen zouden in deze nog verder willen gaan, en achtten het wenschelijk dat op soortgelijke wijze zoo mogelijk het vervoer tusschen Harlingen en Engeland door Nederlandsche booten bevorderd werd. Dit denkbeeld werd echter niet gedeeld door de groote meerderheid.

Het ontmoette voorts instemming dat, terwijl in 1876 bij het sluiten van het toenmalig contract de Regeering meende dat geene bekrachtiging daarvan door de Wetgevende Macht noodig was, thans die bekrachtiging wordt ingeroepen.

§ 2. Vond alzoo de algemeene strekking dezer overeenkomst vrij eenstemmig goedkeuring, in meer dan ééne afdeeling betreurde men het, dat de Regeering deze gelegenheid niet had te baat genomen, om de in 1876 met de Maatschappij » Zeeland " aangegane overeenkomst te herzien. Die overeenkomst toch zal ongeveer eindigen op het tijdstip, waarop de nu ter goedkeuring aangebodene zal beginnen te werken. De vrees werd uitgesproken dat, met het oog op het groote algemeene belang van den nu reeds bestaanden nachtdienst, de Regeering bij het eindigen van het loopend contract minder vrij zou zijn om voor den Staat gunstige voorwaarden te bedingen, dan wanneer dat contract tevens verlengd ware geworden.

Hiertegen werd evenwel opgemerkt dat, al kon men de wenschelijkheid erkennen, om beide contracten thans tot één te vereenigen, het op dit oogenblik verlengen van het bestaand contract minder noodzakelijk scheen. Beide partijen toch hadden evenveel belang bij het blijven bestaan van den nachtdienst, en zouden reeds daardoor weêrhouden worden van bovenmatige eischen. Bovendien zou, wanneer de maatschappij » Zeeland " daartoe mocht overgaan, de Staat daartegen zijne eischen omtrent ligplaats en loodsgelden kunnen verhoogen.

Ook omtrent het nut van den aan te vangen dienst, tegenover de lasten die de Staat zich zou moeten getroosten, bestond verschil van gevoelen. Reeds dadelijk werd er op gewezen, dat men, tot juiste beoordeeling van dat nut, bekend zou moeten zijn met het tijdsverschil der bezorging van de brieven, vervoerd met den reeds bestaanden nachtdienst, en van die, welke zouden worden vervoerd met den eventueelen dagdienst. Enkele leden meenden voorts dat de Staat, bij de weinige voordeelen welke hij zich had voorbehouden, te veel lasten op zich genomen had, vooral met het oog op de jaarlijksche uitkeering van f 151 000, die de Maatschappij » Zeeland " reeds geniet voor den bestaanden nachtdienst. Eene uitkeering die slechts tot dat bedrag was kunnen worden opgevoerd, omdat aan de Maatschappij voor de zeereis van enkele uren het exceptioneel hoog tarief was toegekend, dat, volgens de Berner conventie, anders slechts wordt toegekend voor vervoer over zee van meer dan 300 zeemijlen. Waar toch, volgens die conventie, het Rijk, waar de bestelling geschiedt, niets geniet, en het Rijk, waarover het transitovervoer plaats heeft, 2 francs per K.G. brieven en 25 centimes per K.G. drukwerk, was voor de uitkeering aan de Maatschappij » Zeeland " daarentegen berekend het tarief voor lang zeevervoer, van 6,50 francs per K.G. brieven en 50 centimes per K.G. drukwerk. En desniettemin zal aan die Maatschappij volgens dit contract worden uitgekeerd 90 pct. der opbrengst van het transitvervoer en neemt de Staat bovendien de verplichting op zich om eene verbetering der aanlegplaatsen te bewerkstelligen, die op f 310 000 *geraamd* wordt. Men vroeg, of die verbetering, na de millioenen voor de havenwerken te Vlissingen reeds uitgegeven, nog wel onmisbaar moest geacht worden, en tevens of er voldoende zekerheid bestaat, dat althans ditmaal de werkelijke kosten de raming niet zullen te boven gaan.

Door anderen kon evenwel niet worden toegegeven, dat deze overeenkomst te zware lasten op den Staat zou leggen. Het is waar, dat de Maatschappij » Zeeland " nu reeds eene jaarlijksche uitkeering geniet van f 151 000, maar daar staat tegenover, dat de Staat den vrijdom van vervoer der met dien nachtdienst vervoerde brieven geniet, daarenboven de voordeelen heeft van de jaarlijks klimmende opbrengst der transitrechten, die volgens de Memorie van Toelichting nu reeds meer dan 100 000 franken bedragen, terwijl men eindelijk niet mag vergeten, dat de Staat nog een direct voordeel geniet van het zoo aanmerkelijk vervoer van passagiers en goederen met den Staatsspoorweg van Venlo-Vlissingen.

Wat de finantieele gevolgen van den nu voorgestelden dagdienst betreft, erkende men dat de Staat wel slechts 10 pct. der transitrechten zou genieten, doch merkte daarbij op, dat hij zonder dien dagdienst niets zou ontvangen en bovendien zou missen zijn aandeel in het ten gevolge van dien dagdienst te verwachten meerdere vervoer van passagiers en goederen. Bovendien zou de Staat ook ontslagen worden van het transitrecht, dat hij nu nog moet betalen voor die brieven, welke niet met den nachtdienst vervoerd worden. Tegenover al deze directe voordeelen staan geene directe uitgaven, terwijl tegenover de uitgaaf voor verbetering der aanlegplaatsen, geraamd op f 310 000, staat eene meerdere ontvangst van loodsgelden, ad f 22 000, of ruim 7 pct. der te maken kosten.

Eerstbedoelde leden koesterden echter geen groote verwachtingen van de vermeerdering der transitrechten en van den vrijdom voor het meerdere vervoer van brieven van hier naar Engeland en terug, evenmin als van het meerdere personenvervoer. Zij meenden, dat dit verschil voor een groot deel zou bestaan in tijdverplaatsing van het vervoer zoo van brieven als van passagiers, waardoor in het vervolg een gedeelte, dat nu door den nachtdienst vervoerd wordt, van den dagdienst zal gebruik maken. Ter juiste beoordeeling hiervan vroeg men, of de Regeering ook eenige opgave kon doen van het bedrag der kosten van het transitrecht over Ostende of langs andere lijnen, waarvan de Staat voortaan zou ontslagen worden; en of ook bij benadering kon opgegeven worden, hoe groot het bedrag zal zijn van het transitrecht voor de malen, die door middel van den dagdienst over Nederland zouden gaan, terwijl zij nu over andere lijnen buitenslands vervoerd worden. Ofschoon sommigen meenden, dat het antwoord op de eerste vraag reeds gegeven was op bladz. 2 der Memorie van Toelichting, waar gewezen werd op eene bate van f 8000 wegens kosteloos vervoer, kwam dit echter aan anderen twijfelachtig voor; en zou men gaarne, al ware het desnoods ook slechts globaal, een overzicht van de finantieele gevolgen voor de schatkist van deze overeenkomst ontvangen.

§ 3. Men vroeg, welke pogingen de Regeering in het werk heeft gesteld om te trachten Vlissingen of eene andere Nederlandsche haven tot aanlegplaats van Duitsche booten te doen aanwijzen.

De aandacht werd er voorts op gevestigd, hoe wel is waar de overeenkomst van 2 Maart 1878 en die van 3 October 1876, tot wier wijziging en aanvulling eerstbedoelde strekt, en waarop de Regeering zich in de Memorie van Toelichting beroept, aan de Kamer zijn overgelegd, maar dat geen van beide overeenkomsten in het *Staatsblad* is opgenomen. Men wees er op, dat deze beide overeenkomsten met die aan het wetsontwerp gehecht in zeer nauw verband staan en één geheel vormen, weshalve men er op aandrong, dat de overeenkomsten van 3 October 1876 en 2 Maart 1878 alsnog aan het wetsontwerp zouden worden gehecht, evenals dat met die van 1/7 April 1885 geschied is.

Ten slotte werd opgemerkt, dat in de bij de Memorie van Toelichting gevoegde schets, aanwijzende de bestaande postverbindingen van Engeland met het vasteland (bijlage n°. 4), de Regeering is afgeweken van het indertijd door de Kamer genomen en sedert gevolgde besluit omtrent de spelling van de namen der gemeenten.

Art. 1.

Eerste lid. De omschrijving » onverminderd het bepaalde omtrent den bestaanden nachtdienst" werd door enkelen minder juist geacht, omdat, volgens art. 4 van het contract van 3 October 1876, de Regeering de bevoegdheid heeft den nachtdienst in een dagdienst te veranderen.

Tweede lid. In alle afdeelingen werd de wenschelijkheid betoogd dat de Regeering zoo mogelijk het daarheen zou leiden, dat de hierbedoelde drie nieuwe booten bij Nederlandsche reeders werden gebouwd. Hiertegen werd echter door anderen opgemerkt, dat waar het booten betreft, voor internationalen dienst bestemd, men der Maatschappij in deze eenige vrijheid behoort te laten.

Art. 3.

Voorlaatste en laatste lid. De opmerking werd gemaakt dat het wenschelijk ware dat reeds nu de voorwaarden bepaald werden waarnaar, bij het vervallen der hierbedoelde overeenkomsten, in den dienst zal worden voorzien. Men vreesde toch, dat wellicht te hooge eischen zouden gesteld kunnen worden, wanneer, overeenkomstig het laatste lid van dit artikel, eerst na het vervallen der bedoelde contracten eene nadere schikking werd getroffen. Eene dergelijke onzekerheid scheen ongewenscht. In bijzonderheden behoefde niet nu reeds de regeling bepaald te worden, maar in elk geval zou het wenschelijk zijn dat de grondslagen van bedoelde schikking nu reeds bepaald werden. Wel is waar schijnt ook het belang der Maatschappij een waarborg tegen al te hooge eischen harerzijds, maar toch zou bijv. door bedreiging met staking van den dagdienst een sterke drang kunnen worden uitgeoefend.

Art. 6.

De bepaling, dat de Staat zal voorzien in de meerdere ligplaatsen voor de stoomschepen, zonder eene nadere omschrijving, achtten eenige leden gevaarlijk. Aan wiens beoordeeling zal het overgelaten worden, of zij voldoende zijn? Welke kunnen de gevolgen zijn, als zij niet gereed zijn binnen den bepaalden termijn?

Zal, zoo werd voorts gevraagd, met het oog op de groote afmetingen, welke de nieuwe booten zullen bezitten, de buitenhaven niet te klein worden voor andere vaartuigen, wanneer daarin meer dan ééne van die booten te gelijker tijd mochten liggen. Men vroeg dit bijv. met het oog op de eventualiteit, dat Duitsche stoomvaartlijnen van Vlissingen mochten loopen.

De raming van f 310 000 voor de hier bedoelde werken werd door enkelen hoog geacht. Men meende, dat deze even goed met mindere kosten konden worden uitgevoerd. In verband met het bovenstaande werd overlegging der desbetreffende teekeningen gevraagd.

Sommigen scheen het niet duidelijk, welk tijdstip wordt aangenomen als dat, waarop den overeenkomst gezegd wordt *gesloten te zijn*. De dag, waarop het contract voorloopig gesloten werd, dat is 5 April jl., of een ander tijdstip na de goedkeuring der Staten-Generaal? In het eerste geval was, naar enkeler oordeel, de termijn te kort, en zou het de voorkeur verdienen in plaats van » sluiten" te lezen » bekrachtigen".

Art. 7.

In ééne afdeeling trok het de aandacht, dat hier niet wordt overgenomen art. 7 van het contract van 3 October 1876, waarbij aan de Maatschappij «Zeeland" de verplichting werd opgelegd *alle* malen mede te nemen, waarvan de Regeering haar het vervoer opdroeg. Men vroeg, welke de reden was dier weglating.

Sommigen wenschten hier eene bepaling te zien opgenomen, waarbij de dienst op Zondag werd uitgesloten. Maar, zoo werd opgemerkt, met het oog op den postdienst zou dit bezwaar opleveren, terwijl het een afkeurenswaardig antecedent zou zijn ten opzichte van nieuwe stoombootdiensten binnenslands. Ook werd opgemerkt, dat er alsdan evenzeer aanleiding zou bestaan ten behoeve der Israëlieten den dienst op Zaterdag te verbieden.

Art. 8.

h. Enkelen vroegen, of deze bepaling alleen geldt tegenover de Nederlandsche brievenpost, dan wel ook tegenover de buitenlandsche. Volgens de meerderheid was het niet twijfelachtig, of deze vraag moet in laatstbedoelden zin beantwoord worden.

Art. 10.

Volgens art. 6 moet de Regeering binnen achttien maanden, dus op 1 Januari 1887, gereed zijn met de verbetering der haven. Volgens dit art. kan de Regeering, wanneer de Maatschappij op 1 Juli 1887 den dienst niet heeft aangevangen, de overeenkomst als niet gesloten beschouwen. Maar, zoo werd gevraagd, door wien zullen alsdan aan den Staat de volgens art. 6 gemaakte kosten worden vergoed?

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 12den Juni 1885.

SCHIMMELPENNINCK.

VAN KERKWIJK.

RÖELL.

POMPE VAN MEERDERVOORT.

VAN OSENBRUGGEN.

[129. 8.]

MEMORIE VAN ANTWOORD.

(Ingezonden bij brief van den 16den Juni 1885.)

§ 1. Het was den ondergeteekende aangenaam te vernemen, dat de algemeene strekking der overeenkomst met de Stoomvaart-maatschappij »Zeeland" vrij eenstemmig met bijval door de Tweede Kamer is ontvangen en het voorstel tot hare wettelijke bekrachtiging mede goedkeuring heeft ontmoet.

Ook hij meent dat op den in het Verslag aangegeven grond van de overeenkomst gunstige gevolgen voor het handelsverkeer kunnen gewacht worden en dat de nieuwe verbinding voor de Staatsspoorwegen niet onaanzienlijke geldelijke baten kan afwerpen.

Of op soortgelijke wijze het verkeer tusschen Harlingen en Engeland ware te bevorderen, is, ook volgens den ondergeteekende, zeer te betwijfelen.

§ 2. In het Verslag wordt de vraag behandeld, of de Regeering niet deze gelegenheid had moeten aangrijpen, om de in 1876 met de Maatschappij »Zeeland" gesloten overeenkomst aan eene herziening te onderwerpen.

Door de Regeering tot de inrichting van eenen tweeden dagelijkschen dienst aangezocht, ging het niet aan van de Maatschappij tevens, wat de bestaande overeenkomst betreft, concessiën te vragen.

En indien van geen concessiën van de zijde der Maatschappij sprake kan zijn, bood eene ineensmelting der beide overeenkomsten geene voordeelen aan.

Als de tijd tot het sluiten eener nieuwe overeenkomst wegens den nachtdienst zal zijn aangebroken, zal het standpunt der Regeering tegenover de Maatschappij door het bestaan der overeenkomst wegens den dagdienst, geenszins ongunstiger zijn.

Immers, het is reeds met juistheid in het Verslag opgemerkt, door het in het leven roepen van den dagdienst, is het belang der eene niet minder dan dat der andere partij, bij het in stand blijven van den nachtdienst verbonden.

Door de sluiting der tegenwoordige overeenkomst, heeft de Regeering derhalve voor de aanstaande onderhandelingen als het contract van 1876 zal zijn afgeloopen, de ondergeteekende durft dit met gerustheid verzekeren, geene wapenen uit handen gegeven.

Betwijfeld werd voorts of het nut van den nieuwen dienst door de lasten die de Staat op zich laadde, werd opgewogen.

Ten aanzien van de voordeelen die die inrichting van den dagdienst voor het brievenvervoer zal opleveren, veroorlooft de ondergeteekende zich te verwijzen naar de schets der postverbindingen die bij de Memorie van Toelichting werd overgelegd.

De verder in het Verslag opgenomen beschouwingen over de aan de Maatschappij bij het contract van 1876 verzekerde uitkeering tot een bedrag van minstens f 151 000 zijn eigenlijk tegen die overeenkomst gericht en schijnen hier dus niet op hare plaats. Wel wordt aangevoerd dat de Maatschappij, die naar het gevoelen van de leden, welke die beschouwingen mededeelden, reeds in 1876 zulke voordeelige voorwaarden had weten te bedingen, desniettemin wist te verkrijgen dat haar 90 pct. zou worden uitgekeerd van de rechten wegens het transito-vervoer, benevens eene verbetering der aanlegplaatsen die den Staat p. m. f 310 000 zal kosten, maar de ondergeteekende veroorlooft zich op te merken dat het standpunt van den onderhandelaar der tegenwoordige overeenkomst, niet van dien aard was, dat een beroep op de voor de Maatschappij beweerde voordeelige voorwaarden van het contract van 1876, dienst zou hebben kunnen doen.

De opmerking moge hier hare plaats vinden, dat het in de overeenkomst van 1876 vastgestelde tarief van 6 frs. 50 centimes per kilogram voor brieven en 50 centimes per kilogram voor drukwerken zoolang de tegenwoordige overeenkomst in werking is geweest, ten gevolge van de wijzigings-overeenkomst van 21 Februari/2 Maart 1878, geenerlei invloed heeft gehad op de som die aan de Maatschappij is uitgekeerd: in dien zin namelijk, dat het maximum van f 151 000 nimmer werd overschreden en dit evenmin voor den tijd dat het contract nog van kracht zal blijven het geval zal zijn.

Overigens onderschrijft de ondergeteekende gaarne, wat tot ontzenuwing van de bovenvermelde beschouwingen in het Verslag zelve wordt in 't midden gebracht.

De vraag is gedaan of de voorgestelde verbetering van de haven van Vlissingen onmisbaar is en of voldoende zekerheid bestaat, dat de opgegeven kosten van dat werk, ter somma van p. m. f 310 000 niet zullen worden overschreden.

De buitenhaven van Vlissingen is, naar het gevoelen van deskundigen, in haren tegenwoordigen toestand, inderdaad niet voldoende ingericht, om daarin, nevens den nachtdienst, den onderworpen dagdienst te exploiteeren.

De bestaande ponton is niet uitgestrekt genoeg voor het gelijktijdig laden en lossen van twee stoomschepen. En bij den dagdienst zal het geregeld noodig zijn, dat dit kunne geschieden, terwijl bovendien voor een derde stoomschip gelegenheid zal moeten zijn om steenkolen in te nemen.

De Maatschappij De Schelde heeft zich voorloopig bereid verklaard, de noodige werken tot het verkrijgen van meer ligplaatsen tegen f 309 500 uit te voeren. Voor overschrijding van die som met een eenigszins beteekenend bedrag, behoeft dus geen vrees te bestaan.

Aan eene zeer belangrijke toeneming van het verkeer in het algemeen, zoowel van de post als van personen en goederen, kan naar 't gevoelen van den ondergeteekende, bij de instelling van den dagdienst, redelijker wijze niet getwijfeld worden, al is het waarschijnlijk, dat aan den nachtdienst sommige reizigers, die in 't vervolg bij verkiezing van den dagdienst zullen gebruik maken, worden onttrokken. Voor de post echter staat de spoedigst mogelijke verzending, in verband met de regeling der aansluitende treinen op den voorgrond: zoodat als de treinenloop in verband met den nachtdienst onveranderd blijft, daarmede dezelfde brievenmalen als thans zullen verzonden worden, terwijl met den dagdienst zal verzonden worden al wat met de daarmede in verband staande treinen zal worden aangebracht. Van verplaatsing in den zin der in het Verslag gemaakte opmerking, kan dus, wat de post betreft, geen sprake zijn.

De kosten van het transitrecht die de Nederlandsche postadministratie niet zal behoeven te kwijten als de dagdienst in werking komt, bedragen inderdaad, zooals blijkens het Verslag reeds door sommigen is opgemerkt, p. m. f 8000, zooals in de Memorie van Toelichting is opgegeven.

Eene opgave, zelfs bij benadering van het gewicht der brievenmalen, die nu over Ostende verzonden worden, en in 't vervolg den weg over Vlissingen zullen nemen, kan niet gegeven worden.

Andere opgaven dan reeds bij de Memorie van Toelichting omtrent de financieele gevolgen, die de overeenkomst voor den Staat zal opleveren, zijn gegeven, kunnen mede niet worden verstrekt.

§ 3. Door den ondergeteekende is aan het voornemen der Duitsche Regeering om de door haar te subsidieeren stoomvaartlijnen op Oost-Azië en Australië eene der westelijke havens van het Continent te laten aandoen, van den aanvang af bijzondere aandacht gewijd.

Terwijl aan belanghebbenden te Amsterdam, Rotterdam en Vlissingen, zooveel mogelijk alle inlichtingen betreffende deze zaak zijn verschaft, is door tusschenkomst van den Minister van Buitenlandsche Zaken aan Zr. Ms. gezant te Berlijn en door diens tusschenkomst aan alle Nederlandsche consulaten langs den Rijn gezeteld en rechtstreeks meer bijzonder nog aan de consulaire ambtenaren te Hamburg en Bremen opgedragen niet alleen om hunne medewerking te ver-

leenen aan handelaren of aan commissiën uit den handel in genoemde Nederlandsche plaatsen, die zich naar Duitschland mochten begeven, om de belangen van hun haven bij de Duitsche autoriteiten en betrokken maatschappijen voor te staan, maar ook om zooveel doenlijk te bevorderen dat eene Nederlandsche haven als tusschenstation der bedoelde lijnen werd aangewezen.

Ten einde voor zooveel noodig de voordeelen te doen kennen, welke Amsterdam, Rotterdam en Vlissingen als zoodanig aanboden, werden aan genoemde vertegenwoordigers van Nederland de daartoe vereischte gegevens verstrekt, zoowel met betrekking tot de gesteldheid der havens, waarvan reden was, als tot den aard van den handel, waaromtrent Duitsche expediteurs inlichtingen zouden wenschen.

Aan den anderen kant heeft de Regeering gezorgd voortdurend nauwkeurig op de hoogte te worden gehouden zoowel van hetgeen werd gedaan om te bevorderen dat Antwerpen als aanleghaven zou worden gekozen, als van hetgeen ter zake in Duitschland voorviel, ten einde de Nederlandsche belanghebbenden hun nut van die informatiën zouden kunnen trekken.

Aan het verlangen der Kamer om de overeenkomsten van 3 October 1876 en 2 Maart 1878 aan dit wetsontwerp te hechten, kan bezwaarlijk worden voldoen, omdat inderdaad geen passende vorm is te vinden, voor de vermelding in deze wet van overeenkomsten, die niet aan de beoordeeling van den wetgever zijn onderworpen.

Voorts moge worden opgemerkt dat de beide overeenkomsten in de gedrukte stukken van de Tweede Kamer voorkomen.

Het door de Kamer in der tijd genomen besluit omtrent de spelling van plaatsnamen is inderdaad bij de vermelding dier namen in de schetsteekening die de Memorie van Toelichting vergezelt, uit het oog verloren.

Art. 1.

Eerste lid. De woorden » onverminderd het bepaalde omtrent den bestaanden nachtdienst" kunnen tot geen misverstand aanleiding geven. Al moge de Regeering bevoegd zijn den nachtdienst in een dagdienst te veranderen, feitelijk bestaat toch op dit oogenblik een nachtdienst.

Tweede lid. De ondergeteekende vereenigt zich met het gevoelen van de leden die van oordeel zijn dat aan de Maatschappij Zeeland, wat het doen bouwen der stoomschepen betreft, die voor den nieuwen internationalen dienst zullen noodig zijn, vrijheid van handelen moet worden gelaten.

Art. 3.

Voorlaatste en laatste lid. Aan hetgeen reeds omtrent het hier besproken punt werd aangevoerd, kan nog worden toegevoegd, dat de Maatschappij Zeeland te minder bij de vernieuwing van de contracten van 1876 en 1878 zal weigeren aan billijke voorstellen gehoor te geven, omdat zij weet dat dan het brievenvervoer weder voor het grootste gedeelte over Ostende zou worden geleid, hetgeen zij natuurlijk met leede oogen zou aanzien.

Art. 6.

Het plan van verbetering der haven van Vlissingen ter voorziening in de meerdere ligplaatsen die noodig zullen zijn, is in overleg met de directie der Maatschappij Zeeland vastgesteld. Voor de vrees dat daarover later moeilijkheden zullen ontstaan, bestaat derhalve geene aanleiding.

De gestelde termijn is zoo ruim genomen dat er geen vrees kan bestaan dat de Regeering niet bijtijds met de bedoelde werken zal gereed zijn.

Belemmering van de haven van Vlissingen is van de nieuwe ligplaatsen niet te voorzien. Er kan, ten bewijze daarvan, gewezen worden op het feit, dat toen bij gelegenheid van ijsgang een tachtigtal schepen in de haven van Vlissingen eene veilige schuilplaats vonden, dat gedeelte van de haven voor de nieuwe ligplaatsen bestemd, geheel vrij bleef.

Daar de uitvoerige plannen en detailteekeningen van de nieuwe werken nog moeten gemaakt worden, kan de ondergeteekende aan de Kamer niets anders overleggen dan eene voorloopig ontwerp-teekening, die wel in hoofdzaak zal gevolgd worden, doch in de onderdeelen zeer waarschijnlijk nog eenige wijziging zal moeten ondergaan. De bedoeling van de te maken werken kan daaruit echter voldoende blijken.

De teekening zal door hem, ter inzage voor de leden, op de griffie worden neêrgelegd.

De bedoelde termijn is werkelijk die van 5 April. Het ligt echter in den aard der zaak, dat, zoo noodig, uitstel tot oplevering der werken zonder bezwaar van de Maatschappij ware te verkrijgen, omdat zij zelve meer tijd noodig heeft voor het doen maken der nieuwe stoomschepen dan de Staat voor het in orde brengen der ligplaatsen.

Art. 7.

De redactie van art. 7 van het contract van 3 October 1876 pastte niet in de tegenwoordige overeenkomst, omdat het noodig was nu uitdrukkelijk ten aanzien van de voorwerpen der pakketpost eene uitzondering te maken, die in 1876 niet te pas kwam, omdat de dienst der pakketpost toen nog niet was ingevoerd.

Art. 8.

Het spreekt vanzelve dat bedoeld wordt de trein waarmede hetzij de uit Nederland herkomstige post of die uit het buitenland te Vlissingen wordt aangebracht.

Art. 10.

Er is geen grond voor de bezorgdheid dat de Regeering kosten zal maken voor de verbetering der haven, als het bij dit artikel bedoelde geval, dat namelijk het contract niet in werking kwam, zou voorkomen. De Regeering heeft genoeg middelen in de hand, om zich te verzekeren dat de Maatschappij, onder anderen door bestelling der stoomschepen, voortgaat zich voor de uitvoering van den dienst gereed te maken, en zij zal zich dus daarnaar met het doen aanvangen der havenwerken, gedragen.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[129. 9.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp tot bekrachtiging eener overeenkomst met de Stoomvaartmaatschappij » Zeeland " is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 18den Juni 1885.

SCHIMMELPENNINCK.
VAN KERKWIJK.
RÖELL.
POMPE VAN MEERDERVOORT.
VAN OSENBRUGGEN.

[130. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der State-Generaal.

Hoog Edel Gestrenge Heer!

Ik heb de eer U hierbij uit kracht van art. 110 der Grondwet en art. 74 van het Reglement van Orde der Tweede Kamer in te zenden een wetsvoorstel tot herziening der artt. 8 en 17 van de wet van 21 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 76) gewijzigd bij de wet van 7 October 1884 (*Staatsblad* n°. 211) vergezeld van eene Memorie van Toelichting.

F. J. M. A. REEKERS.

[130. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die dezen zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging hebben genomen dat het wenschelijk is tot de herziening van de artt. 8 en 17 der wet van 21 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 76), gewijzigd bij de wet van 7 October 1884 (*Staatsblad* n°. 211) over te gaan;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De artt. 8 en 17 der wet van 21 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 76), gewijzigd bij art. 1 en 2 der wet van 7 October 1884 (*Staatsblad* n°. 211), worden ingetrokken.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,

[130. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

In de zitting der Tweede Kamer van 24 Maart ll. werd de behandeling eener motie, betreffende de wet op de zeevisscherijen van 21 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 76 gewijzigd door de wet van 7 October 1884 (*Staatsblad* n°. 211, die de ondergeteekende de eer had voor te stellen, verdaagd tot na het ophanden zijnde reces. Men meende dat door de aanneming der motie de wenschelijkheid zou zijn uitgesproken van onmiddellijke intrekking der beperkende bepalingen van de wet, en verschillende leden achtten zich nog niet voldoende ingelicht om eene dergelijke beslissing te durven nemen. De ondergeteekende meent geheel in den geest van deze leden te handelen, door thans nevensgaand wetsontwerp aan de goedkeuring van de Wetgevende Macht te onderwerpen.

Beter dan eene motie geeft de behandeling van een wetsontwerp gelegenheid het voor of tegen eener wijziging rijpelijk te overwegen en zich alle mogelijke inlichtingen te verschaffen, die men tot het nemen eener beslissing wenschelijk acht.

Tevens is er dit voordeel aan verbonden dat men spoediger tot practische resultaten geraakt.

Met het aannemen eener motie toch zou de wet nog niet veranderd wezen. Kan de Wetgevende Macht er toe besluiten de visscherij op de Zuiderzee van de beperkende bepalingen te ontheffen, dan zal wel ieder instemmen dat het vooral na het laatste uitstel, in het belang der betrokken visschers wenschelijk is dat daarmede niet onnoodig worde gedraald. Hoe men ook denke over den omvang van de schade die door de wet van 1881 is berokkend, zeker is het — de gehouden proefnemingen hebben het aangetoond — dat met den wonderkuil zelfs in de wintermaanden eene aanzienlijke som per dag kan worden verdiend.

Door het verbod blijven de visschers van die voordeelen verstoken. Bovendien hebben de laatste weken nog het bewijs geleverd, dat niet zonder grond over nadeel werd geklaagd.

De ansjovis was reeds op 25 April jl. in de Zuiderzee aanwezig. De bepaling der wet die het visschen met den wonderkuil, het vischtuig dat volgens bijna *alle* visschers aan de Zuiderzee voor de ansjovisvangst onmisbaar is, niet vóór 1°. Mei veroorlooft, belette echter van die gunstige omstandigheden eenig voordeel te trekken. Nu was dit wel is waar slechts eene belemmering gedurende weinige dagen, maar daarom niet van gering belang voor lieden die met harden arbeid hun dagelijksch brood moeten verdienen.

In de zitting der Tweede Kamer van 24 Maart werd behalve op den druk voor de bevolking, nog gewezen op de meer algemeene economische nadeelen die aan de tegenwoordige wettelijke regeling verbonden zijn, en dit niet zonder reden naar het schijnt.

Indien het toch blijkt, dat het vischtuig van de Volendammer en Urker visschers betere resultaten oplevert dan dat van anderen, terwijl velen van de vaartuigen waartoe het eigenaardig behoort zich een gedeelte van het jaar naar de Noordzee kunnen begeven, mag men toch vragen of het de taak van den Staat is het betere te onderdrukken ten gunste van het minder goede, zoolang de noodzakelijkheid eener dergelijke inmenging niet onwederlegbaar is gebleken. In dien geest zeide dan ook het college voor de zeevisscherijen in zijn rapport van 1878:

» Dat de vrijheid van nijverheid een groot voorrecht is en dat aan elke beperking, met welk goed doel ook ingevoerd, en hoe nauwkeurig men ze ook moge omschrijven, altijd wezenlijke nadeelen verbonden zijn. Eer men die nadeelen vrijwillig aanvaardt, moet het daarom boven allen twijfel zeker zijn, dat de voordeelen welke er tegenover staan inderdaad veel zwaarder wegen."

Jammer dat bij de conclusiën van hetzelfde rapport dit beginsel zoo weinig in het oog werd gehouden. Immers de raad om met de nijverheid eene proef te nemen en de ervaring over het doelmatige of doellooze van den voorgestelden maatregel te doen beslissen schijnt weinig met den vooropgestelden regel te strooken.

Wel is waar moet het erkend worden dat de jaren die aan het indienen der wet van 1881 voorafgingen voor de visscherij op de Zuiderzee minder gunstig waren. Daarin was echter geen reden gelegen om zich schrik te laten aanjagen. Immers het voorttelingsvermogen der visschen is zoo groot dat de beroemde Engelsche zoöloog Professor HUXLEY, in de redevoering waarmede hij het visscherijcongres in 1883 te Londen opende, niet schroomt te verklaren, dat naar zijn oordeel de zee niet doodgevischt kan worden. Zonder vrees voor onherstelbare schade had men dus gerust de waarnemingen kunnen voortzetten en het houden van proefnemingen aan het indienen van een wetsontwerp kunnen doen voorafgaan.

Nu intusschen het ongegronde van de meening dat de visscherij op de Zuiderzee sterk achteruitging is gebleken uit de uitstekende resultaten van jaren waarop de beperkende maatregelen onmogelijk van invloed hebben kunnen zijn, is er alle reden die nijverheid van de banden te ontheffen die men haar zonder noodzakelijkheid heeft aangelegd.

Bij de beoordeeling van den toestand der visscherij op de Zuiderzee en van den invloed die daarop door de tegenwoordige wijze van visschen wordt uitgeoefend, zijn de haring, bot, paling, spiering en garnalen de vischsoorten die vooral in aanmerking komen. Op een der hoofdproducten der Zuiderzee, namelijk de ansjovis, kan, volgens het oordeel der commissie van enquête door het college voor de zeevisscherijen in 1878 benoemd, de wijze van visschen aldaar gebruikelijk geen noemenswaardigen invloed uitoefenen, omdat de ansjovis er slechts zeer korten tijd verblijft.

Ten opzichte der zooeven genoemde overige vischsoorten lezen wij in het rapport dier commissie van 23 Mei 1879 het volgende:

» Mag men zich op deze cijfers (in het rapport medegedeeld) verlaten, dan dient erkend te worden dat zij van de gesteldheid der Zuiderzeevisscherij eene veel minder sombere voorstelling geven dan wij in de mededeelingen van vele der door ons geraadpleegde deskundigen hebben aangetroffen. Alleen de haringvisscherij gaat in de laatste tien jaren vrij regelmatig en sterk achteruit."

Nu weet de ondergeteekende, om aan te toonen dat die achteruitgang van de haringvisscherij slechts een tijdelijke is geweest, niet het gevolg van vernieling van visch door 's menschen hand, nog geen beter argument dan het feit dat de opbrengst der vier laatste jaren gelijkstaat met, ja overtreft, die van de eerste twaalf jaren, waaromtrent wij de opgaven in de verslagen van het College voor de zeevisscherijen of van de commissie door Z. M. den Koning in 1854 benoemd kunnen vinden.

In de jaren 1880–1883 bedroeg de vangst 180 245 duizendtallen; in de jaren 1834–1846 werden te Monnickendam aangevoerd 149 750 duizendtallen. Houdt men er nu rekening mede, dat volgens mededeeling der Commissie van 1854 te Monnickendam als gevolg van een vroeger privilege, nog $^7/_8$ van de geheele vangst op de Zuiderzee werd aangevoerd, dan verkrijgt men voor de genoemde eerste twaalf jaren eene totale opbrengst van 171 142 stuks haring in duizendtallen.

Ten overvloede wordt hier als bijlage bijgevoegd een overzicht van de opbrengst der haringvisscherijen op de Zuiderzee van af 1872 tot 1883 incl. aan de verschillende verslagen van het College voor de zeevisscherijen ontleend.

Nu wenscht de ondergeteekende zonder twijfel bij het trekken van conclusiën uit de medegedeelde cijfers de omzichtigheid in acht te nemen die in de verslagen voor de beoordeeling van cijfers wordt aanbevolen; daarvoor zijn redenen te over. Men vindt toch omtrent de haringvisscherijen van voor 1834 ook dikwerf uitstekende uitkomsten vermeld. Wellicht zijn bovendien de opgaven van de eerste jaren eenigszins onvolledig en zijn de statistieken van den laatsten tijd met grootere nauwkeurigheid opgemaakt. Maar hoe dit ook zij, en rekening houdende met het feit dat volgens het verslag der commissie van 1854 de vloot op de Zuiderzee in 1842 op duizend schepen werd begroot en thans volgens het verslag van de Zeevisscherijen van 1883 tot 1974 is gestegen, schijnt de conclusie niet gewaagd, en zal men moeten toestemmen dat zij tot ernstige bezorgdheid over de toekomst der visscherij op de Zuiderzee geen aanleiding geven.

Ook voor de botvisscherij volgt een overzicht ontleend aan het rapport van Mei 1879 en aangevuld uit de verslagen der volgende jaren. Natuurlijk zal men ook bij de beoordeeling dier cijfers verschillende omstandigheden in het oog dienen te houden. Zoo heeft onder anderen het ontbreken van eene vischsoort, bij voorbeeld de ansjovis, zeer dikwijls ten gevolge dat er meer naar een andere wordt gevischt, en de laatste dus grootere opbrengst levert. Een bewijs echter voor den achteruitgang der visscherij op de Zuiderzee leveren die cijfers evenmin als die van de haringvangst. Tevens schijnt het van belang hierbij nog te doen opmerken dat volgens een van de adressen die bij de Tweede Kamer zijn ingekomen juist de botvangst met het hoekwant in de laatste jaren gunstige uitkomsten heeft opgeleverd.

Deze wijze van visschen geeft stellig geen minder goeden maatstaf voor de beoordeeling van den toestand van het vischwater dan de visscherij met netten.

Volgens het oordeel van ondergeteekende zou het gevolg van het bovengezegde moeten zijn dat men er van afzag de beschermende bepalingen langer te handhaven omdat hier geen voldoende grond tot Staatsbemoeiing aanwezig is. Het schijnt echter van belang een oogenblik na te gaan of door de bestaande regeling van het onderwerp werkelijk het doel, dat is: instandhouding of verbetering van de visscherij, kan bereikt worden; of dus zelfs in het stelsel van hen die bescherming wenschelijk achten het behoud der beperkende bepalingen der wet van 1881 en 1884 te verdedigen is.

Art. 7, dat verkoop en vervoer van visch van zekere afmetingen verbiedt, schijnt veilig buiten beschouwing te kunnen blijven; de herziening daarvan binnen zekeren termijn is bij de wet niet voorgeschreven, terwijl het ook voor de visschers al zeer weinig bezwarend schijnt te wezen.

In het beschermende stelsel daarentegen heeft het het onmerkbare voordeel van het opzettelijk visschen naar zoogenaamd nest te verhinderen en dus aan het hoofddoel der wet van 1881 te beantwoorden.

Men wil hier enkel voorkomen, zoo lezen wij toch in het Verslag van de Zeevisscherijen over 1879, pag. 29, dat in slappe tijden honderden van schepen zee kiezen met geen ander doel dan om mestspecie te visschen.

Om die reden hechtte dan ook het College voor Zeevisscherijen aan het verbod van den handel in deze ondermaatsvisch de meeste waarde.

Er is dus geen voldoende reden om eene intrekking van dit artikel voor te stellen. Wel is waar beschouwen sommige deskundigen, waaronder niet alleen voorstanders van de vrijheid, het als schadelijk voor de visscherij eene groote hoeveelheid doode organische stoffen in zee te werpen, zooals ongetwijfeld het gevolg zijn zal van het verbod van de kleine vischjes als mestspecie te verkoopen. Het bewijs voor die stelling is echter vooralsnog niet geleverd, en bovendien mag men met grond verwachten dat de aandacht van het College voor Zeevisscherijen op de zaak zal gevestigd blijven, om, tusschenbeide te treden zoodra het blijkt dat de vrees van genoemde deskundigen werkelijk gegrond is.

Geheel anders is het echter met de bepaling van art. 8 gesteld. Behalve de bekende bezwaren voor de belanghebbenden moet dit artikel ook door de voorstanders der bescherming als zeer nadeelig worden beschouwd.

Van de drie in gebruik zijnde kuilnetten werden door artikel 8 der wet van 1881 het gebruik van den wonderkuil behalve van 15 Mei tot 15 Juli, van den kwakkuil gedurende het geheele jaar, verboden. De dwarskuil bleef vrij. Ruim twee jaar nadat de wet was tot stand gekomen begon men proefnemingen te houden omtrent het betrekkelijk nadeel aan het gebruik van den kwakkuil verbonden. Uit die proefnemingen bleek dat wel is waar door een grooten botter met den kwakkuil bijna 1% meer ondermaatsvisch wordt gevangen dan door een kleinen botter die den dwarskuil gebruikt, maar tevens dat de dwarskuil door groote botters gebruikt, $16^3/_4$ % kleine visch vangt, tegen $12^1/_5$ % die met den kwakkuil worden opgehaald.

Verbood men het minder nadeelige, men zou de visschers dwingen zich van het meer nadeelige vischtuig te bedienen.

Ook van het standpunt van bescherming der visscherij was het volkomen redelijk dat bij de herziening der wet in 1884 het verbod van den kwakkuil werd opgeheven.

Nadat de herziening van 1884 had plaats gehad, begon men ernstig te onderzoeken ook naar het nadeel aan het gebruik van den wonderkuil, door sommigen met bijzondere voorliefde de moordkuil genaamd, verbonden.

De uitkomsten schijnen eenigszins verschillend naarmate men de opgaaf van het College van Zeevisscherijen in de *Staatscourant* van Vrijdag 20 Maart raadpleegt, dan wel het adres dat uit Volendam bij de Tweede Kamer is ingekomen. Het verschil is wellicht voor een groot deel hieruit te verklaren, dat het laatste de ondermaatsvisch als onder het aantal stuks medegerekend beschouwt, het andere daarentegen niet.

In het ongunstigste geval is echter de verhouding van ondermaats-visch niet meer dan 6 %.

Hetzelfde geldt dus hier hetgeen bij de vergelijking tus-

schen kwak- en dwarskuil is gezegd. Door het verbod van den wonderkuil bevordert men slechts het gebruik van meer schadelijke vischtuigen. Ook tot instandhouding van de visscherij verdient de tegenwoordige regeling dus al zeer weinig aanbeveling.

Nu worden er echter nog andere redenen aangevoerd om het verbod van den wonderkuil te handhaven, en het is wenschelijk een oogenblik daarop de aandacht te vestigen.

In een adres uit Harderwijk aan de Tweede Kamer gezonden, wordt geklaagd over vernieling van vischwant door Volendammer visschers, en de wensch geuit dat de onbeperkte gelegenheid om andere visschers met den wonderkuil te hinderen, hun blijve benomen.

Zeker behoort eene dergelijke vrijheid niet te bestaan. De ondergeteekende kan niet beoordeelen of de klachten over het vernielen van vischwant gegrond zijn. Zoo ja, dan is het de taak van de Regeering hiertegen te waken. Men dringt steeds aan op de bescherming der Nederlandsche visschers tegenover Engelschen. Nederlandsche visschers hebben ook recht van bescherming tegen onrechtmatige handelingen van hunne landgenooten. Maar het feit dat sommigen zich hieraan schuldig maken, kan nimmer een reden zijn om aan alle visschers die met groote botters varen, schuldig of niet schuldig, het gebruik van het voor hun bedrijf noodige vischtuig te ontzeggen.

Eenig artikel.

Artikel 8 bevat het verbod met kuilnetten tusschen twee vaartuigen gespannen, d. i. met den wonderkuil, op de Zuiderzee te visschen, behalve van 1°. Mei tot en met 15 Juli van elk jaar. Om de redenen hierboven uiteengezet wordt de intrekking van dit artikel voorgesteld.

Van artikel 17 is wel is waar geene herziening voorgeschreven. Het behelst echter niet anders dan de strafbepalingen op de overtreding van het in art. 8 bepaalde gesteld. Het dient dus met dit artikel te vervallen.

F. J. M. A. REEKERS.

[130. 4.]

BIJLAAG van de Memorie van Toelichting.

OVERZICHT VAN DE HARINGVISSCHERIJ OP DE ZUIDERZEE GEDURENDE DE LAATSTE TWAALF JAREN.

Aantal stuks in duizendtallen.

1872	18 142	1878	26 641
1873	31 559	1879	19 512
1874	26 663	1880	52 622
1875	24 555	1881	41 892
1876	21 756	1882	40 681
1877	18 835	1883	45 050

OVERZICHT VAN DE BOTVISSCHERIJ OP DE ZUIDERZEE.

Gevangen bot in duizendtallen.

1865	1 493	1875	5 182
1866	2 224	1876	3 214
1867	1 982	1877	2 006
1868	2 421	1878	2 540
1869	1 374	1879	4 557
1870	2 214	1880	6 634
1871	3 487	1881	3 523
1872	3 619	1882	3 902
1873	3 348	1883	4 426
1874	5 000		

Opgaaf voor anno 1865 is excl. Bunschoten en Huizen.
» » » 1866 is excl. Huizen.
» » » 1867 is excl. idem.
» » » 1868 is excl. Huizen en Elburg.
» » » 1869 is excl. Harderwijk en Huizen.
» » » 1870 is excl. Huizen.

[130. 5.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het voorstel van wet an den heer REEKERS, tot herziening van de artt. 8 en 17 der wet van 21 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 76), gewijzigd bij de wet van 7 October 1884 (*Staatsblad* n°. 211), heeft de volgende uitkomsten gehad.

§ 1. In de eerste plaats wenschte men een woord van lof niet te onthouden aan den voorsteller voor de doelmatige wijze, waarop hij tracht zijne denkbeelden omtrent het visschen met den wonderkuil tot verwezenlijking te brengen. Eene interpellatie en motie verspreiden niet zooveel licht over een ingewikkeld vraagpunt als het hier betreft, dat de Kamer er door in staat wordt gesteld, om het met juistheid te beoordeelen en te beslissen. De behandeling van een wetsontwerp geeft ruimer gelegenheid om de zaak van alle zijden te onderzoeken en er eene bepaalde meening over te vestigen, en men kon het derhalve niet anders dan goedkeuren, dat de voorsteller in dezen van zijn recht van initiatief had gebruik gemaakt. Ook de Memorie van Toelichting werd wegens hare juistheid en bondigheid geprezen.

§ 2. Over de wetsvoordracht zelve liepen de gevoelens uiteen. Vele leden waren geenszins overtuigd van de onschadelijkheid van den wonderkuil om het gebruik er van onbeperkt toe te laten.

Zij beriepen zich daartoe in de eerste plaats op het oordeel van het college voor de zeevisscherijen, een college dat, uit ter zake kundige leden bestaande, zich uitsluitend met het onderzoek van alles, wat de zeevisscherijen aangaat, bezighoudt en dus in ieder geval moet geacht worden het best op de hoogte te zijn der belangen, die hier op het spel staan. Dat de wonderkuil zoo scherp vischte, dat het water, waardoor hij was gegaan, geheel van visch werd beroofd, kon volgens deze leden niet worden tegengesproken, en daar men op grond van een betoog in de *Wetenschappelijke Bladen* mocht aannemen, dat eene soort haring in het voorjaar de Zuiderzee bezocht ten behoeve der voortteling, scheen het raadzaam, wilde men het behoud der visscherij niet in de waagschaal stellen, om althans gedurende dien tijd het gebruik van een zoo scherp vischtuig als de wonderkuil te verbieden. Dergelijke beperkende bepalingen bestaan er onder anderen voor de visscherij op de kusten van Noorwegen, waar de haring zich in het najaar ophoudt om kuit te schieten en zijn evenmin vreemd aan onze eigen wetgeving. Het wild wordt wel door de jachtwet beschermd, ook door eene wet sommige vogels, en waarom zoude dan de haring niet evenzeer door de visscherijwet worden beschermd? Ook de zalm wordt voor moordvisscherij behoed, waardoor uitnemende uitkomsten verkregen zijn, zoodat de pacht der zalmvisscherij op sommige plaatsen het vijfdubbele opbrengt van vroegere jaren. Voornamelijk zijn die uitkomsten te danken aan de bescherming der broedplaatsen en zorg voor het jonge broedsel, opdat het zich kunne ontwikkelen. Vóór die bescherming werd de zalm veelal aan de riviermonden weggevangen en de kuit op de broedplaatsen verstoord of werden deze verontreinigd, zooals o. a. in Zwitserland, Engeland en Schotland. Wanneer het dus waar is, dat de Zuiderzee tot broedplaats strekt aan eene soort van haring, dan behooren in aller belang maatregelen genomen te worden, dat zij behoorlijk worde beschermd. De vooruitgang der visscherij in de laatste jaren bestaat in het toenemen van het aantal schuiten en in het daardoor toenemen van de absolute hoeveelheid gevangen visch; doch naar verhouding van het vermeerderde aantal schuiten wordt er in evenredigheid minder visch gevangen dan vroeger en levert dus het visschersbedrijf minder voordeel op dan in vroegere jaren het geval was.

Maar niet alleen voor de haring, ook voor de bot is het gebruik van den wonderkuil nadeelig. Immers de groote, vette bot, die in vroegere jaren op de Zuiderzee werd gevangen, wordt niet meer gezien. Dit moet naar veler meening mede aan het gebruik van den wonderkuil worden toegeschreven, die met zijne kleine mazen en zijn scherp visschend vermogen de jonge bot zoodanig wegvangt, dat er niet meer overblijft om tot wasdom te komen.

In het algemeen wordt door den wonderkuil te veel kleine visch gevangen. Het feit dat bij de vangst met den wonderkuil op 5 kilogram visch gaan 597 stuks haring en 479 stuks spiering en bij vangst met schakels op 5 kilogram visch 58 stuks haring en 98 stuks spiering (men zie Bijvoegsel van de *Staatscourant* 1885 n°. 67), terwijl de besomming van de eerste vangst is f 72,80 per week, en van de tweede f 71,14^5 per week, toont aan, dat de 539 stuks haring en de 481 stuks spiering, die de wonderkuil per 5 kilogram meer oplevert dan de schakels, voor het meerendeel zeer kleine visch moet zijn, waarvan het te bejammeren is dat zij wordt gevangen. Het ligt voor de hand dat deze vischvernieling op groote schaal op de hoeveelheid zwaardere visch van invloed moet zijn en men bracht dan ook daarmede in verband, dat de spieringvisscherij op het ijs langs de kusten van de Zuiderzee in de laatste jaren nagenoeg geheel is ten ondergegaan. Nu moge het wel bij het gehouden proefvisschen zijn gebleken, dat in het gunstigste geval de hoeveelheid van ondermaatsvisch bij wonderkuil en kwakkuil niet meer bedraagt dan 6% (men zie Memorie van Toelichting blz. 4, vijfde alinea), maar dan vroeg men hoeveel duizende visschen dit wel zoude uitmaken op de geheele vangst gedurende een geheel jaar.

Op grond van deze beschouwingen kwamen verscheidene leden tot de slotsom, dat, al moge het niet wiskunstig bewezen zijn dat de visscherij op de Zuiderzee achteruitgaat, en dat dit een gevolg is van den wonderkuil, dit vischtuig nochtans zulke groote hoeveelheden jonge, bijna waardelooze visch wegvangt, dat reeds daardoor het verbod van het voortdurend gebruik van dien kuil wordt gerechtvaardigd. Ook zoude het weinig afdoen, indien het gebruik werd toegestaan van den wonderkuil met mazen van grootere afmeting, zooals eenige leden voorsloegen, omdat de wonderkuil een puntnet is, de wijdte der mazen bij het slepen niets afdoet en het nest zich aan de punt dooddringt.

Nog uit een ander oogpunt werd het bezigen van den wonderkuil bestreden. Leden met de visschersbevolking langs den Zuidwal bekend, beweerden, dat de vischvangst met den wonderkuil, gelijk die door de Volendammers c. s. wordt uitgeoefend, de visscherij met andere netten, gelijk die door de Zuidwallers wordt gedreven, onmogelijk maakt en vernietigt. Het visschen met den wonderkuil geschiedt achter twee vaartuigen, die voor den wind af met groote snelheid de zee doorklieven. Door die snelheid en de uitgestrektheid, waarover zij zich bewegen, verstoren de met den wonderkuil visschenden het veel rustiger bedrijf der visschers, die met ander netwerk op zee zijn, en brengen zij ook dezen in de noodzakelijkheid om tot het gebruik van den wonderkuil over te gaan. Vindt dit plaats en komen de duizend Zuidwallers eveneens met den wonderkuil op de Zuiderzee, dan is het bij de groote hoeveelheid visch, die daarmede uit het water wordt getrokken, lichtelijk te voorzien, dat binnen zekeren tijd de visch grootendeels zal zijn verdwenen, en de opbrengst de moeite en kosten niet meer zal loonen. Zonder het onbelemmerde gebruik van den wonderkuil kan de Zuiderzee de bron van bestaan blijven voor de visscherijbevolking langs de geheele kust, doch men vreesde, dat de visschers door de omstandigheden gedwongen, aldaar overal dat scherpe vischtuig zouden invoeren, waardoor binnen weinige jaren de visscherij zoude ophouden aan velen tot middel van bestaan te verstrekken. De leden, die deze vrees koesterden, hoopten dat zij in het antwoord op dit Verslag of bij de openbare beraadslaging zouden vernemen of het te voorzien is, dat de opheffing van het verbod van den wonderkuil de algemeene invoering van dit vischtuig langs den Zuidwal na zich zal slepen. Wanneer dit het gevolg zoude zijn van het voorstel, kwam het hun bedenkelijk voor.

Andere leden meenden, dat het vischtuig der Volendammers zonder schade zou kunnen worden toegelaten benoorden Enkhuizen, en spraken het vertrouwen uit, dat zij dienaangaande in den loop van de behandeling van het voorstel nog meerdere inlichtingen mochten ontvangen. Ook werd het denkbeeld aangegeven om schadeloosstelling te verleenen voor de groote botters, die voor het visschen

met den wonderkuil zijn ingericht; maar dit beginsel van schadeloosstelling vond van verschillende zijden bestrijding. Men vroeg daarbij of het eene uitgemaakte zaak is, dat de Volendammers met hunne schuiten niet met schakels kunnen visschen, en zouden daaromtrent geene proeven kunnen genomen worden?

Enkele leden zagen in het verbieden van den wonderkuil alléén, geen waarborg voor het behoud van de visscherij. Herziening van de bepaling der grootte van de oudermaatsvisch, speciaal van de bot, in art. 7 der wet van 21 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 76) is volgens hen vóór alles noodig. Botjes van 10 centimeter lengte, dus nog 2 centimeter boven de verboden maat, hebben slechts eene dikte van drie à vier millimeter en zijn voor menschelijk voedsel ten eenenmale ongeschikt. Toch wordt die kleine visch bij groote hoeveelheden opgevangen, waarin volgens een lid de hoofdoorzaak van den achteruitgang der botvisscherij gelegen is. Werd hierin verandering gebracht door de grootte van de ondermaatsbot te verhoogen en in verband daarmede ruimere afmeting der mazen van het vischnet voor te schrijven, dan nog zoude dat, naar de meening van dit lid, niet baten, indien niet tevens gezorgd werd voor beter toezicht op de handelingen der visschers. De naleving der wet van 1881 had tot dusverre veel te wenschen overgelaten. De politie moest zoowel in aantal als in middelen van bedwang en tegenweer tegen wederspannige visscherslieden aanzienlijk worden versterkt, wilde zij met goed gevolg optreden tegen de duizenden visschers, die de uitgebreide vlakte der Zuiderzee bevarende en aan den strijd tegen de elementen gewoon, er geenszins tegen opzien om, waar zij meenen dit met goeden uitslag te kunnen doen, zich eveneens te verzetten tegen hen, die handelingen willen tegengaan, waarvan zij het verkeerde niet inzien en die zij voor hunne broodwinning noodig achten.

Eenige leden eindelijk waren tegen het wetsvoorstel, omdat de wet toch reeds herzien moet worden vóór 1888 en eerst onlangs gewijzigd is. Zij waren van gevoelen, dat de tijd tot wijziging nu nog niet aangebroken was en de termijn van herziening kon afgewacht worden, waardoor men tevens in de gelegenheid werd gesteld de waarnemingen in dezen voort te zetten en de ondervinding te vermeerderen.

§ 3. Vele andere leden waren gunstig voor het voorstel gestemd. De belangen der visscherijnijverheid in het algemeen en niet die van een deel moesten bij deze zaak in het oog worden gehouden. Zoolang niet bleek dat de visscherij op de Zuiderzee achteruitging, en zoo ja, dat dit werd veroorzaakt door de wijze van visschen der Volendammers c. s., was er voor den Staat geen grond om met vrijheid beperkende maatregelen tusschenbeide te komen.

Als algemeen beginsel stelden zij op den voorgrond dat men bij het visschen het beste vischtuig moet gebruiken, dat is het vischtuig waarmede de meeste visschen gevangen worden.

Het gebruik van een bepaald vischtuig, dat aan dit vereischte voldoet, te verbieden om het nadeel dat aan de visscherij in het algemeen wordt toegebracht, kan eerst ter sprake komen, als dit nadeel overtuigend is bewezen. Dit is hier niet het geval. In plaats van achteruitgang blijkt integendeel in de laatste jaren van vooruitgang der Zuiderzeevisscherij. Het toenemend aantal visschersschuiten en de verslagen der laatste vier jaren toonen aan, dat het bedrijf met voordeel wordt gedreven. De wet van 1881, kan, wat het verbieden van wonder- en kwakkuil betreft, die gunstige visscherij-jaren niet in het leven hebben geroepen, want zij is in dit opzicht niet vóór 1884 toegepast. Er zijn andere oorzaken, dan het visschen met het een of ander vischtuig, die de schaarschte en den overvloed der visch bepalen. Tot staving van dit laatste beweren wees men op het verschijnsel, dat niettegenstaande de bescherming de zalm in de rivier de Maas niet is teruggekomen.

Bestaat er nu op de Zuiderzee geen achteruitgang, waarom dan beperkende voorschriften, die ten doel hebben achteruitgang te bestrijden, ja, om een twijfelachtig voordeel na te jagen, zelfs een bepaald nadeel scheppen voor eenige belanghebbende plaatsen?

Doch aangenomen (des neen) er ware achteruitgang, dan nog is het geheel onbewezen, dat de wonderkuil der Volendammers daaraan schuld draagt. Sedert vele jaren wordt dit vischtuig gebezigd, terwijl, indien het zóó vischmoordend ware, als men thans van den kant der Zuidwallers zoude willen doen gelooven, de zee dan reeds vroeger ware doodgevischt en althans de laatste gunstige jaren zich niet hadden kunnen vertoonen.

Om het verbod van den wonderkuil aan de Volendammers te rechtvaardigen was het niet genoegzaam, dat zij de onschadelijkheid van dit hun vischtuig niet konden aantoonen, maar was het noodig, dat de schadelijkheid er van was bewezen. Zoolang niet bleek (en tot dusverre had dat naar het gevoelen dezer leden geen plaats gehad) dat de wonderkuil op den duur den ondergang van de geheele visscherij op de Zuiderzee zoude na zich slepen, was er geen grond om het gebruik van dat vischtuig te weren. Al mocht de visscherij met den wonderkuil lastig en zelfs daardoor nadeelig zijn voor de visscherij met schakels, dan nog zoude daarin geen reden zijn om eerstgenoemde te verbieden. Wanneer dit beginsel mocht gelden, dan zoude men in menige industrie allen vooruitgang belemmeren.

De voorstanders zouden daarom wenschen, dat de wetenschappelijke onderzoekingen omtrent deze zaak werden voortgezet, en dat eerst dan tot verbodsbepalingen werd overgegaan, wanneer duidelijk gebleken zoude zijn, dat het gebruik van het een of ander vischtuig de nijverheid in het algemeen benadeelde.

Tot zoolang kon, meenden zij, zonder bezwaar de vrijheid worden gelaten, en de bewering, dat dan de kip met de gouden eieren zoude geslacht zijn, ging daarom niet op, dewijl de Zuiderzee slechts een klein, niet afgesloten deel is van de onmetelijke wateren, waarin de visch verblijft en het eventueel geleden nadeel bovendien door doeltreffende wetsbepalingen spoedig zoude zijn hersteld.

Op de waarde eindelijk van het oordeel van het college voor de zeevisscherijen, waarop een beroep gedaan werd, wenschten deze leden niets af te dingen, maar zij meenden toch in herinnering te moeten brengen, dat omtrent de levenswijze en de voortteling der visschen, die hier het meest in aanmerking komen, nog weinig bekend is, en de wetenschap haar laatste woord daarover nog geenszins gesproken heeft. Aan de gehouden proefvisscherij vervolgens zoude zonder twijfel meer waarde nog te hechten zijn, indien ook de Zuidwallers door een Volendammer gecontroleerd waren, hetgeen niet het geval is geweest.

Tot de voorstanders van dit voorstel verklaarden zich degenen, die tegen alle kunstmatige bescherming waren. Zij waren van meening, dat de vergelijking van de bescherming van het wild met die van de haring niet opging bij de beperktheid van het jachtveld en de wildbaan tegenover de uitgestrektheid der Zuiderzee en hare constante en onbelemmerde gemeenschap met de Noordzee. Eveneens kon de zalmtrek niet vergeleken worden met die van de haring. Eene rivier kan geheel afgesloten worden, maar met de ruime en vele zeegaten, die tot de Zuiderzee toegang geven, is dit niet het geval.

Dat de termijn, tot welken de wet werkt, zoude moeten worden afgewacht, alvorens men tot herziening overging, zooals tot bestrijding van het voorstel werd aangevoerd, konden deze leden niet toegeven. Is het volgens hen niet bewezen, dat de vischvangst achteruitgaat, het is wel bewezen, dat de achteruitgang bestaat voor enkele visschers, die tot geheele armoede gebracht worden.

Artikel 1.

Er werd gevraagd of art. 4 der wet van 7 October 1884 (*Staatsblad* n°. 211) juncto art. 25 der wet van 1881 niet eveneens behoort ingetrokken te worden.

Vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 12den Juni 1885.

CORVER HOOFT.
DE VOS VAN STEENWIJK.
BUMA.
VOS DE WAEL.
VAN DER HOOP.

[130. 6.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING.

(Ingezonden bij brief van den 18den Juni 1885.)

Het verheugt den ondergeteekende dat het indienen van zijn wetsvoorstel tot herziening der wet op de zeevisscherijen de goedkeuring zijner medeleden heeft mogen verwerven, in zooverre althans als men het verkieslijker achtte de zaak op deze wijze dan bij eene motie te behandelen. Zeer gevoelig voor den lof aan de Memorie van Toelichting toegekend, ziet hij daarin eene wenk voor de verdere wijze van behandeling van deze zaak, die hij des te gereeder opvolgt, omdat eene objectieve beoordeeling geheel in het voordeel is van de door hem voorgestane zienswijze

§ 1. In de eerste plaats wordt blijkens het Voorloopig Verslag door vele leden wederom een beroep gedaan op het gezag van het college van zeevisscherijen, evenals dit bij de jongste beraadslaging over deze zaak door den Minister van Waterstaat is geschied.

Zonder iets te willen afdingen op den lof aan de leden van het college gebracht, meent de ondergeteekende toch dat die instelling de Regeering en de Wetgevende Macht allerminst van het recht en evenmin van de verplichting ontheft om in deze zelfstandig te oordeelen.

Tuschen de conclusiën en de argumenten en feiten door het college medegedeeld en waarop het advies berust, bestaat dikwijls weinig overeenstemming. Men denke slechts aan de cijfers, aan de verslagen over de zeevisscherij ontleend, die tot geheel andere conclusiën moeten leiden dan die het college er uit trekt. Bovendien bestaat tegen proefnemingen met de nijverheid bezwaar op oeconomische en op billijkheidsgronden. Het oordeel over deze behoort zeker niet tot de uitsluitende bevoegdheid van eenig college. Er kan dus voor de Kamer geen reden bestaan om zich door het advies van het college van zeevisscherijen gebonden te achten.

Om nu tot de quaestie van de visscherij zelve te komen, verklaart de ondergeteekende, dat de meening, dat de haring in de Zuiderzee kuit schiet, ook de zijne is.

Aan die kuit zelve wordt door de kuilnetten of schrobnetten weinig schade gedaan.

Of men uit het feit dat haring ook in de Zuiderzee voortteelt, mag besluiten tot een eigenaardig soort Zuiderzeeharing, is eene andere vraag. In het Bericht der Commission zur Untersuchung der deutschen Meere, worden een aantal rassen en variëteiten van haring genoemd, onderscheiden naar het aantal kielschubben en de stralen van borst-, rug-, anaalvin enz. Men vindt er vermeld haringen van Peterhead, Bergen, Hâvre de Grace, van de Elbe enz. Van Zuiderzee-haring wordt niet gewaagd.

Het verslag over die haring-variëteiten is van dr. FRIEDRICH HEINCKE, den schrijver van het betoog dat in de *Wetenschappelijke bladen* uit »Humboldt" overgenomen en in het Voorloopig Verslag wordt aangehaald.

De schrijver onderscheidt in de Oostzee de locale of kustrassen en diepzee of Pelagische rassen en deelt daaromtrent dan het volgende mede:

Wat de Pelagische stammen betreft, is de werking der menschen zoowel ten goede als ten kwade zoo goed als geheel uitgesloten. En juist deze leveren den mensch het grootste voordeel op, daar zij in de Noordzee en den Atlantischen Oceaan de kuststammen in aantal verre overtreffen.

Alleen in de Oostzee is het omgekeerde het geval; hier hebben kuststammen het overwicht.

Hiermede schijnt de quaestie van de haringrassen voldoende toegelicht, te meer omdat zij voor het oogenblik niet van overwegend praktisch belang is. Immers wat doet het ter zake of het kustharing of Pelagische haring is die men vangt, zoolang de haringvisscherij in het algemeen geen sporen van achteruitgang vertoont? Dat dit niet het geval is meent de ondergeteekende in zijne Memorie van Toelichting en bij gelegenheid van zijne interpellatie aan den Minister van Waterstaat te hebben aangetoond.

De bewering in het Voorloopig Verslag dat, naar verhouding van het vermeerderde aantal schuiten in evenredigheid minder visch wordt gevangen is in strijd met de cijfers door hem medegedeeld en aan de verslagen van het college van zeevisscherijen ontleend. Gaarne had de ondergeteekende vernomen op welke gronden het afwijkend gevoelen berust.

Naar zijne berekening was in de laatste jaren, door een dubbel aantal schuiten, driemaal zooveel haring gevangen als voor ongeveer 50 jaar.

Zonder in het allerminst de voorzichtigheid bij de beoordeeling van cijfers uit het oog te verliezen, schijnt men op grond van deze berekening in de conclusie toch wel een stap verder te kunnen gaan dan die leden, die er volgens het Voorloopig Verslag slechts uit konden besluiten dat het alsnog misschien niet wiskunstig bewezen is dat de visscherij op de Zuiderzee achteruitgaat.

Eene voorname reden waarom velen huiverig zijn de beperkende bepalingen op de Zuiderzee-visscherij op te heffen, is wel de onaangename in druk dien het vangen van groote hoeveelheden kleine, voor menschelijk voedsel ongeschikte visch moet te weeg brengen. Dat er veel kleine visch gevangen wordt valt moeilijk te betwijfelen, maar de pijnlijke indruk is, naar het oordeel van den ondergeteekende hoofdzakelijk hieraan te wijten, dat men te veel denkt aan hetgeen wij zien in onze onmiddellijke omgeving en niet genoeg in het oog houdt dat men hier te doen heeft met de onmetelijke zee.

Vandaar ook de vergelijking met zalmvisscherij en jachtwet.

Het voorbeeld echter aan de zalmvisscherij ontleend is hier niet toepasselijk. Zeer te recht wordt in het Voorloopig Verslag opgemerkt dat eene rivier geheel kan afgesloten worden en de zeegaten niet. Op hetzelfde verschil werd reeds gewezen door de heeren BUCKLAND en SPENCER WALPOLE in hun rapport omtrent den staat der kustvisscherij in Engeland.

Bovendien heeft men op de rivieren alleen te te doen met zalmen die daar thuis behooren hoewel zij er tijdelijk uittrekken. Al nemen sommigen nu ook aan dat op de Zuiderzee een eigenaardig soort kustharing tehuis behoort, toch ontkent niemand dat zij ook wordt gevoed uit groote scholen haringen, (Professor HUXLEY schat de grootte van sommigen op eenige duizend millioenen stuks) die onbetwistbaar tot de Pelagische stammen behooren.

Zwierven er behalve onze rivierzalmen, zulke scholen zalm rond op den Oceaan om de plaats van de eerste te vervullen waar zij ontbreken, dan zoude ook waarschijnlijk over de zalmvisscherij een ander oordeel worden geveld.

Nog minder past hier de vergelijking met het jachtveld, hoewel men uit merkwaardige voorbeelden zou kunnen aantoonen, dat het soms zeer moeilijk is het met de jachtdieren nauwverwante konijn te verdelgen, als men het noodig acht. Het eenige wat misschien uit het jachtbedrijf mag worden aangehaald als van eenig belang voor de hierbehandelde zaak is het feit dat de houtsnippen ondanks de vervolging waaraan zij bloot staan, op hunne broedplaatsen, in den herfst op hunne reis zuidwaarts en in winter, en voorjaar in Spanje, Italië en Zuid-Frankrijk, toch nog zeer dikwerf in grooten getale worden gevonden, terwijl de ooievaars die van de zijde van den mensch weinig vervolgd worden nimmer belangrijk in aantal toenemen.

Wil men eene vergelijking, men zou die veeleer moeten ontleenen aan de insectenwereld, en er op wijzen dat ondanks de kostbare en met veel kennis van zaken genomen maatregelen in Duitschland dikwerf verscheidene vierk. mijlen dennenbosch door rupsen zijn vernield.

Kunnen de in het Voorloopig Verslag genoemde vergelijkingen hier niet gelden, de ondergeteekende meent op eenige andere punten te mogen wijzen, die men niet uit het oog mag verliezen, wanneer men denkt aan het vangen van zooveel kleine visch. Een groot aantal daarvan,

hoewel voor menschelijk voedsel ongeschikt wordt toch niet geheel aan zijne bestemming onttrokken. Immers varkens en eenden worden er mede gevoed. Deze zijn toch ongetwijfeld zeer nuttige dieren. En het schijnt nog minder bedenkelijk kleine visch voor dit doel te bezigen, zoolang volwassen haring als mestspecie wordt verkocht, hetgeen volgens de Vlaardinger courant ook nog in dit jaar geschiedde.

Ter loops zij hierbij opgemerkt, dat de verhooging van maat voor verboden visch, waarvan in het Voorloopig Verslag sprake is, in zooverre de bezwaren tegen de wet zou vermeerderen als zij den aanvoer van het voedsel voor eenden enz. die reeds door de bestaande verbodsbepaling aanmerkelijk is verminderd bijna geheel zou verhinderen.

Gesteld nu echter dat alle jonge visschen waarvan sprake is niet aan de zee werden ontnomen dan zouden er toch nog twee zeer belangrijke vragen onbeantwoord blijven.

Zal al die jonge visch werkelijk den wasdom bereiken, die hem tot menschenvoedsel geschikt maakt?

De productiviteit van de visch is zeer groot. Om bij een meergenoemde autoriteit te blijven: professor HUXLEY berekent dat elke vrouwelijke haring 10 000 eieren voortbrengt, maar tevens dat slechts twee per mille van de daaruit geboren visschen tot rijpheid komen. De overigen zijn in den strijd om het bestaan ten ondergang gedoemd. Sterven zij uit gebrek aan voedsel of worden zij vernietigd door 's menschen hand, het is niet anders dan de voltrekking van het oordeel dat reeds bij hun ontstaan was geveld.

Ten opzichte van de pogingen om door beperking van de visscherij het aantal visschen te vermeerderen, zij het vergund nog op eene merkwaardige mededeeling te wijzen.

De heer FREDRIK M. WALLEM, commissaris voor Noorwegen op de visscherijtentoonstelling te Londen zegt ten opzichte van de visscherij aan de Lofoten het volgende:

In plaats van vermindering van de scholen kabeljauw, schijnt men veeleer aan te groote vermeerdering te moeten denken, ondanks de groote vangst. Ten gevolge hiervan is de visch mager en slecht, omdat er gebrek aan voedsel is, in verhouding tot de ontzaglijke scholen.

Eene andere vraag is deze, of zelfs, indien de haring tot vollen wasdom komt, onze visschers er het voordeel van zouden genieten. Dat alle haring tijdelijk de Zuiderzee verlaat wordt niet betwist. Maar keeren ook alle terug die zijn uitgetrokken? Zal niet een groot deel aan Engelsche en andere visschers ten buit vallen? Zal niet de temperatuur van lucht en bovenwater en stormen hen nopen in de diepte te verblijven, waar de temperatuur gelijkmatig en de zee in rust is. Zal niet eene veranderde strooming invloed uitoefenen op de richting die zij volgen? De groote wisselvalligheid van haring en ansjovischvangst schijnt een bevestigend antwoord van deze laatste vragen te wettigen. Aan de wetenschap is het intusschen ze nader te beantwoorden en aan den wetgever te wachten totdat zij ons stellige resultaten heeft verschaft.

Het is van belang thans een enkel woord te zeggen over het gebruik van de verschillende netten. In stede van aan de vermeerdering der visschers vloot de beweerde schade toe te schrijven of van die zijde gevaar te duchten, schijnt men den wonderkuil nog steeds voor alle zoogenaamde rampen der Zuiderzeevisscherij aansprakelijk te stellen. Het is inderdaad niet te ontkennen, de wonderkuil laat, evenmin als andere kuilnetten, iets van hetgeen hij heeft opgevangen weder los. In de punt van het net althans zijn de mazen zoo naauw dat ook voor het kleinste vischje geen ontkomen mogelijk is. Men moet echter in het oog houden dat de opening van het net slechts 10 meter breedte heeft bij één meter diepte en dat het zoogenaamd scherpvisschen dat is het slepen langs of door den grond, aan den wonderkuil wellicht minder dan aan eenig ander sleepnet kan verweten worden. Een voorwerp dat met groote snelheid door het water wordt getrokken raakt den grond minder dan wanneer het zich langzaam voortbeweegt. Nu zal men spreken van meerdere belasting. Een blik echter op Bijlage C van de brochure. *Meer licht*, door H. TUYP uit Volendam aan de leden der Kamer toegezonden zal doen zien dat de belasting in vergelijk met andere netten niet grooter is in verhouding tot de voortstuwende kracht.

Trouwens het schijnt duidelijk dat zware belasting en ten gevolge van dien slepen over den grond, bij de snelle vaart der met den wonderkuil visschende botters elk oogenblik gevaar voor scheuren van de netten en bij eenigszins onstuimig weder zelfs voor de vaartuigen zelve zou doen ontstaan.

Dat het bedoelde net weinig met den grond in aanraking komt vorklaart ook ten deele dat er weinig bot mede wordt gevangen. De Volendammers beweren dat hun net geen bot vangt en dit schijnt te worden bevestigd door de gehouden proefnemingen van het college van Zeevisscherijen in de *Staatscourant* vermeld. Terwijl de vangst met haringschakels dikwerf voor 20 % of meer uit bot bestond, wordt als resultaat der visscherij met den wonderkuil hoegenaamd geen botvangst vermeld. En toch zou de controleur uit Harderwijk die zich aan boord van de Volendammer botters bevond stellig niet verzuimd hebben ook die vangst te noteeren, en zou stellig niet gedoogd hebben dat de visch over boord werd geworpen,

Neemt men in aanmerking dat dit schakelnet botjes, even boven de verboden maat niet doorlaat, dan schijnt het althans wat de botvisscherij betreft meer nog dan de wonderkuil voor eventueele achteruitgang aansprakelijk gesteld te moeten worden. Voor eene billijke vergelijking tusschen beide netten moet echter nog met eene andere omstandigheid rekening worden gehouden. Bij de proefneming vermeld in de *Staatscourant* zijn de Harderwijkers en anderen die met de schakels vischten zeer gelukkig geweest. De haring door hun gevangen was zoo groot dat steeds ongeveer 58 stuks op de 5 pnd. gingen. Een enkele maal slechts onder de 124 proefnemingen 63 op de 5 pnd. Wanneer men echter in het rapport leest dat met dezelfde netten op 10 Februari spiering werd gevangen waarvan 192 op de 5 kilo gaan, dan blijkt het dat het eerste resultaat niet aan de deugdelijkheid der netten kan geweten worden. Een net dat de zoo even vermelde spiering vangt zou ook haring van dezelfde maat niet door zijn mazen laten. Nu is het waar dat de wonderkuil nog kleinere haring vangt, maar de verhouding blijkt toch eene geheel andere te zijn dan zij, dank zij welke omstandigheid ook, in den aanvang wel kon schijnen.

Reeds in zijne Memorie van Toelichting heeft ondergeteekende gewezen op een adres uit Harderwijk dat onder de motieven voor het behoud van de beperkende bepalingen der wet klachten aanvoert over vernieling van vischwant door Vollendammer visschers. Het was den ondergeteekende zeer aangenaam dit motief te hooren uitspreken. Niets is moeilijker dan eene zaak te bespreken wanneer men alle motieven van zijn tegenstander niet kent. In het Voorloopig Verslag nu wordt op die klacht gewezen. De ondergeteekende veroorlooft zich daarover het volgende te doen opmerken.

In hoeverre zij juist is kan men op het oogenblik in het midden laten; of ook de Zuidwallers zich nimmer hebben schuldig gemaakt aan vernieling van hoekwant van Volendammer of Urker visschers is eene onuitgemaakte zaak. Het is niet mogelijk over dit alles te beslissen.

Maar dit schijnt men met grond te kunnen beweren, dat zoo men al op economische gronden iets ten voordeele van de wet zou kunnen zeggen, zij als straf- of als politie-maatregel ten eenemale onverdedigbaar is. Het zou de grootste onbillijkheid zijn met de schuldigen ook onschuldigen te straffen, en wil men politie-maatregelen, dan roepe men voor de Zuiderzee de bepalingen in het leven die in de internationale overeenkomst op 6 Mei 1882 te 's Hage gesloten tot regeling der politie op de Noordzee werden vastgesteld ten opzichte van het beschadigen van drijfnetten door schrobnetvisschers, het uitwerpen van netten te loevert of te lij van andere vaartuigen, de praesumptie van aansprakelijkheid voor schade die hieruit wordt geboren enz. Men stelle op de overtredingen strenge straffen en handhave het gezag met kracht, dan zal de Staat zich bewegen op het gebied dat hem stellig in de eerste plaats toekomt en waar hij verplicht is zich te doen gelden, maar men heffe niet gemakshalve in de plaats van dien een geheelen tak van nijverheid op.

Hiermede schijnt ook het antwoord gegeven op de vraag in het Voorloopig Verslag gedaan, of het te voorzien is dat de opheffing van het verbod van den wonderkuil de algemeene invoering van dit vischtuig zal na zich slepen. Alle aanleiding voor de Zuidwallers om er zich van te bedienen is dan uit den weg geruimd en in hun voordeel schijnen zij het gebruik daarvan niet te achten. Als resultaat toch der proefneming door de Harderwijker visschers in het voorjaar van 1884 met den wonderkuil gehouden

verklaarde de Minister in de Memorie van Beantwoording van het wetsontwerp, thans de wet van 7 October 1884 (*Staatsblad* n°. 76), dat vischtuig voor de haringvangst ten eenenmale ongeschikt, terwijl voorts de jongste proefnemingen aantoonden dat zij met hun gewoon vischtuig, de schakels, zeer goede resultaten verkregen en wel naar hun oordeel zonder eenig gevaar voor de toekomst van de visscherij.

Tegenover de zoo even genoemde vraag door eenige leden in het Voorloopig Verslag gedaan, zou de ondergeteekende echter nog eene andere willen stellen en wel deze, of het niet te voorzien is dat men door het handhaven van het verbod van den wonderkuil, de visschers zal dwingen het veel schadelijker vischtuig te grijpen waarop reeds door ondergeteekende in de Memorie van Toelichting werd gewezen.

Loopt men niet gevaar in de plaats van een span botters die met den wonderkuil visschende per uur ongeveer vangen $53^{3}/_{5}$ kilo visch + $3^{2}/_{5}$ kilo nest, te krijgen twee botters met den kwakkuil die ieder $52^{1}/_{5}$ kilo visch + $7^{2}/_{5}$ kilo nest zullen vangen, dus gezamenlijk meer dan de wonderkuil en met ongunstiger verhouding wat betreft de ondermaatsvisch.

In het Voorloopig Verslag worden voorts verschillende maatregelen aanbevolen tot bescherming van de visschen. Voor zoover in het reeds medegedeelde hierop geen voldoend antwoord is gegeven, is het wenschelijk er nog een enkel woord van te zeggen, en wel met name van het voorstel om de wijdte der mazen op grootere afmetingen te bepalen.

Door de Volendammer visschers is dit middel reeds vroeger aan de hand gedaan. Hunnerzijds schijnt dus hiertegen geen bezwaar te bestaan. De Regeering heeft echter op den aandrang daartoe, van leden der Kamer uitgaande, steeds geantwoord, dat de maatregel voor de visschers te bezwarend zoude wezen.

Het college van zeevisscherijen zegt over deze zaak het volgende op pag. 109 van zijn verslag over 1878:

» Groote mazen zijn zeker beter dan kleine, maar men kan niet volhouden, dat het uitsluitend gebruik van eerstgenoemde eene levensquaestie is voor de visschers. Het welbegrepen eigenbelang van den visscher is hier in overeenstemming met het belang van de visscherij zelve, en op den duur zullen de visschers zeker niet blind zijn voor hetgeen dat eigenbelang vordert. "

Dezen laatsten regel schijnt het college echter alleen op dit speciale punt toepasselijk te achten.

Nu wil de ondergeteekende niet ontkennen dat aan het voorschrift omtrent de wijdte der mazen bezwaren verbonden zouden zijn. Men denke slecht aan de paling- en garnalenvangst, maar de maatregel zou ten minste dit voordeel hebben, dat zij op allen meer gelijk drukte, omdat ook de Zuidwallers met hunnen dwarskuil er door getroffen zouden worden. De quaestie van concurrentie zou dus minder invloed uitoefenen op het oordeel van de visschers zelve en hunne belangen zouden meer gemeenschappelijk worden.

Intusschen zal men van den ondergeteekende die beperkende maatregelen vooralsnog overbodig en niet wenschelijk acht, niet verwachten dat hij daarop bij de Regeering aandringe en nog minder dat hij zelve een voorstel doe van eene dergelijke strekking. Hij staat geheel op het standpunt dat door vele leden in § 3 en 4 van het Voorloopig Verslag werd ontwikkeld. Het is onnoodig aan hunne krachtige verdediging van zijn voorstel nog iets toe te voegen. Hij wenscht er slechts op te wijzen dat bij onze Engelsche naburen ongeveer dezelfde quaestie aan de orde is die thans hier wordt behandeld, namelijk de bescherming van visch tegen de schrobnetvisscherij.

In het jaar 1883, ter gelegenheid van de Fishery Exhibition werden de belangen der visscherij op verscheidene bijeenkomsten besproken. In een dezer, onder voorzitterschap van Lord CAIRNS gehouden, werden meer in het bijzonder behandeld The Principles of Fisheries legislation. De behandeling werd ingeleid door the Right Hon. G. SHAW-LEFEVRE M. P. die zijne belangrijke rede met de conclusie sloot:

»Dat er ten opzichte van de visscherij in onze (Engelsche) zeegaten geene reden is om aan te nemen, dat vernietiging van onrijpe visch door garnalenvisschers, schrobnetvisschers en sleepnetten of zelfs het vangen van whitebait voor voedsel, eenige schade heeft veroorzaakt aan onze visscherijen in het algemeen.

De sprekers die aan het op deze inleiding volgend debat deelnamen verklaarden zich met deze beschouwingen zeer ingenomen. Slechts een hunner wenschte nader onderzoek naar de gevolgen van de intrekking der Engelsche visscherijwetten in 1868. De voorzitter merkte op: Al de schade die de mensch door het visschen in de open zee kan teweegbrengen is een muggebeet vergeleken bij de verwoesting door de visschen zelve onder de visschen aangericht.

De ondergeteekende is in het bezit van een twintigtal exemplaren van bovengemelde rede en de naar aanleiding daarvan gehouden beraadslaging. Gaarne stelt hij die exemplaren ter beschikking zijner medeleden (1).

Artikel 1.

Mocht dit wetsvoorstel tot wet worden verheven, dan zou daaruit tevens blijken dat aan de betaling van artikel 4 der wet van 7 October 1884 was voldaan. Intrekking van het artikel schijnt daarom niet noodzakelijk.

REEKERS.

---

(1) De bedoelde exemplaren zijn door den voorsteller ter griffie nedergelegd, om te worden uitgereikt aan de leden die er belang in stellen.

[130. 7.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het voorstel van wet van den heer REEKERS, tot herziening van de artt. 8 en 17 der wet van 21 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 76), gewijzigd bij de wet van 7 October 1884 (*Staatsblad* n°. 211), is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel dat door deze gewisselde schriften de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 19den Juni 1885.

CORVER HOOFT.
DE VOS VAN STEENWIJK.
BUMA.
VOS DE WAEL.
VAN DER HOOP.

[130. 8.]

NOTA VAN DRUKFEILEN IN DE MEMORIE VAN BEANTWOORDING. (In de Bijlagen verbeterd.)

[130. 9.]

BRIEF VAN DEN MINISTER.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's Gravenhage, 20 *Juni* 1885.

Gevolg gevende aan het daarbij uitgedrukt verzoek van het College voor de zeevisscherijen, heb ik de eer U.H.E.G. hierbij een afschrift te doen toekomen eener missive van dat College dd. 17 dezer n°. 395, mij aangeboden naar aanleiding van het wetsvoorstel van den heer Reekers, tot intrekking van art. 8 der wet van 21 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 76), zooals die is gewijzigd bij de wet van 7 October 1884 (*Staatsblad* n°. 211).

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[130. 10.]

BIJLAAG.

Aan den Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid.

Amsterdam, 17 *Juni* 1885.

Bij het hierboven aangehaalde schrijven ontvingen wij van Uwe Excellentie verschillende stukken, betreffende het wetsontwerp van mr. Reekers, strekkende tot intrekking van art. 8 der wet van 21 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 76), zooals die is gewijzigd bij de wet van 7 October 1884 (*Staatsblad* n°. 211). Aangezien in de Memorie van Toelichting, aan dit wetsontwerp toegevoegd, wordt opgekomen tegen stellingen en betoogen, in onze jaarverslagen ontwikkeld, wenscht Uwe Excellentie van ons eene nota te ontvangen, houdende mededeeling van de opmerkingen, waartoe de lezing van deze Memorie ons aanleiding gaf.

Het is — wij erkennen het gaarne — niet zonder eenige aarzeling, dat wij aan deze uitnoodiging voldoen. Wij hebben in de laatste jaren onze denkbeelden over de visscherij-verhoudingen in de Zuiderzee zoo dikwijls aan de Regeering bloot gelegd, dat het inderdaad moeilijk wordt daaromtrent telkens nieuwe beschouwingen mede te deelen. Daarenboven de wijze waarop in de jongste maanden vóór en tegen de zoogenaamde rechten van Volendam werd gestreden, is van dien aard dat wij ons liefst aan dien strijd verder zouden ontrekken en de verantwoordelijkheid voor de eindbeslissing overlaten aan hen, die geroepen zijn haar te dragen. Intusschen wij erkennen volmondig onze verplichting om Regeering en Vertegenwoordiging telkens weder zoo goed wij kunnen voor te lichten, en die verplichting zullen wij thans te minder verwaarloozen, nu het oogenblik nadert waarop in den gerezen strijd eene beslissing zal genomen worden, die waarschijnlijk althans voor den eersten tijd verbindend wezen zal.

De populaire voorstelling, die men zich maakt van de visscherij in de Zuiderzee, is deze, dat dit bedrijf wordt uitgeoefend door de bewoners van de kust en van de nabijgelegen eilanden, maar met verschillende gereedschappen. Die van Volendam en Urk zijn de beste, maar juist daarom wekt hunne visscherij den naijver op van de overige kustbewoners, die op het verbod van die betere gereedschappen aandringen en voor hunne eischen nu een orgaan gevonden hebben in het College voor de zeevisscherijen.

De geachte voorsteller van het nu aanhangig wetsontwerp schijnt in die voorstelling te deelen, althans hij schrijft in zijne Memorie van Toelichting:

»Indien het toch blijkt dat het vischtuig van de Volendammer en Urker visschers betere resultaten oplevert dan dat van anderen, terwijl vele van de vaartuigen waartoe het eigenaardig behoort zich een gedeelte van het jaar naar de Noordzee kunnen begeven, mag men toch vragen of het de taak van den Staat is het betere te onderdrukken ten gunste van het minder goede, zoolang de noodzakelijkheid eener dergelijke inmenging niet onwederlegbaar is gebleken."

Wij wenschen ons vóór alles deze vraag te veroorloven. Sedert meer dan 25 jaren wijdt het college zijne zorgen aan de belangen van de Nederlandsche zeevisscherijen; in al die jaren heeft het — wij mogen wel zeggen de wonderdadige — gevolgen van de vrijheid dezer nijverheid tastbaar onder de oogen gehad, en zelden liet het eene gelegenheid voorbijgaan om van die wonderen te getuigen, en hoe zou het dan door dagelijkschen arbeid gedurende tal van jaren met de voordeelen van de vrije visscherij vermoedelijk grondiger en beter bekend geworden dan zij die buiten staan, het vermogen om die voordeelen te onderscheiden nu plotseling verloren hebben en weigeren te erkennen dat wat waarheid is in de Noordzee in de Zuiderzee toch geene dwaling zijn kan?

Wanneer het motief dat tot de oppisitie tegen het bedrijf van Volendam aanleiding gaf, werkelijk hierin bestond, dat het betere gereedschappen bezigt dan de visschers elders, dan zou die oppositie kortaf belachelijk zijn, en wij weten niet welke daad, vroeger of later door ons gepleegd, aanleiding kan geven tot het vermoeden als zouden wij niet ongeneigd zijn ons bij zulk eene dwaze opposie aan te sluiten.

De praemisse waarop het geheele betoog steunt, is dan ook naar onze vaste en op waarneming gegronde overtuiging volstrekt onjuist. Verstaat men onder het beste vischgereedschap zulk een, dat meerderen en beteren visch, voor menschenvoedsel geschikt, aan de zee ontleent dan elk ander, dan is de wonderkuil van Volendam, behalve voor de vangst van ansjovis, niet het beste, maar veeleer een zeer ondeugdelijk werktuig.

De resultaten van de proefvisscherij, in het rapport onzer sub-commissie van Juni 1884 medegedeeld, hebben dit duidelijk genoeg in het licht gesteld.

In hoeverre verschilt nu de werkelijkheid van die populaire voorstelling, waarop wij zoo even wezen?

De visscherij in de Zuiderzee wordt, behalve door de kustbewoners, die uitsluitend over dat water beschikken kunnen en dus hun bedrijf geheel met het oog op zijne eigenaardigheden inrichten, ook uitgeoefend door tal van Noordzeevisschers, wier groote schepen zich ook voor de vaart op de Noordzee eigenen. Gebruik makende van de gelukkige omstandigheid, dat zij tevens in de onmiddellijke nabijheid van de Zuiderzee gevestigd zijn, komen deze visschers ook daar telkens hun bedrijf uitoefenen, zoo dikwijls zij meenen dit met meer voordeel te kunnen doen dan in de Noordzee zelve. Voor alles is het de in sommige jaren zoo nadeelige ansjovisvangst, welke hen naar de Zuiderzee heendrijft, maar bovendien visschen zij er ook gedurende langeren of korteren tijd — al naarmate de visscherij in de Noordzee meer of minder oplevert — met den kwakkuil naar spiering en garnalen.

Om de groote vernielingen, welke deze wijze van visschen aanrichtte, had de wetgever die aanvankelijk verboden; maar, zwichtende voor de overweging, dat de groote schepen het kuilnet niet op dezelfde wijze kunnen aanwenden als de kleinere vaartuigen die op de Zuiderzee tehuis behooren, en dat zij in elk geval door middel van den kwakkuil het aas moeten verkrijgen voor de uitoefening van de Noordzeevisscherij noodig, kwam hij sedert op die verbodsbepaling terug, niet omdat hij nu gunstiger over den kwakkuil oordeelde dan vroeger, maar omdat hij zich liet overtuigen dat de Noordzeevisschers die voor de uitoefening van hun bedrijf of in het geheel niet of althans moeilijk missen konden.

Een ander verbod, mede in de wet van 1881 opgenomen, het verbod namelijk om anders dan van 1 Mei tot 15 Juli

met den wonderkuil te visschen, bleef echter gehandhaafd, vooreerst omdat de vernielingen door den wonderkuil aangericht nog veel grooter waren dan die van den kwakkuil, en dan omdat het gebruik van dit gereedschap voor eene andere visscherij dan die naar ansjovis allerminst gevorderd wordt. Immers waartoe dient de wonderkuil? Het antwoord kan kort en bondig zijn: buiten den ansjovistijd heeft het gebruik van den wonderkuil tot hoofddoel het scheppen van voeder voor varkens en eenden. Op deze omstandigheid wenschen wij nu nog eens den meesten nadruk te leggen. Wat wij aan deze visscherij verwijten is niet dat zij groote vernielingen aanricht, maar dat het aanrichten van die vernielingen haar erkend doel is. Wij weten wel, dat wanneer in den wonderkuil groote en volwassen visschen worden aangetroffen, deze voor eene andere en betere bestemming worden uitgeschoten, maar het gros van de vangst komt op geen enkele vischmarkt, in geen enkele bokkingrookerij, maar gaat onmiddellijk over in handen van hen, die het voor hunne stallen of voor de mestvaalt behoeven. Sedert 25 jaren ontvangen wij van het gemeentebestuur van Edam omtrent de gesteldheid van de visscherij hetzelfde stereotype bericht, een bericht hierop neerkomende: »De visschers van Volendam oefenen hun bedrijf uit in de Noordzee, terwijl zij zich des zomers ook op de adsjovisvangst in de Zuiderzee toeleggen. Aan de haring- en botvisscherij wordt door hen niet deelgenomen.(1) En zeer te recht; hun visschen met den wonderkuil buiten den ansjovistijd is eene visscherij *sui generis*, van welker opbrengsten uit geen marktberichten blijken kan.

Wanneer nu de wetgever tusschenbeide komt en, uit overweging, dat de vruchten van de zee aan den mensch en niet aan het vee ten goede moeten komen, de hier bedoelde roof verbiedt, heeft men dan reden te zeggen, dat hij het groote beginsel van de vrijheid van nijverheid met voeten treedt en tegen het gebruik van de beste vanggereedschappen strijd voert?

Maar aangenomen dat de hier besproken visscherij met den wonderkuil inderdaad geen anderen naam verdient, dan dien van zeeroof, is het dan zoo uitgemaakt, dat deze roof de zee werkelijk verarmt en de hoeveelheid visch voor menschenvoedsel beschikbaar, op noemenswaardige wijze vermindert?

Ook deze vraag wordt door den geachten voorsteller in zijne Mémorie van Toelichting opgeworpen en wel niet bepaald ontkennend beantwoord, maar toch met een beroep op het hoog gezag van Huxley, volgens wien de zee niet zou kunnen worden doodgevischt, alsnog geheel onbeslist voorgesteld.

Wij hebben meermalen in onze verslagen gewezen op de gronden, welke Huxley aanvoert om den onuitputtelijken rijkdom van de haringscholen in den grooten oceaan in het licht te stellen en daarbij niet ontveinsd, dat de motieven, welke hij ten bewijze van die stelling bijbrengt, ook naar onze overtuiging volkomen afdoende zijn. Maar wat waar is voor de haring moet dit noodzakelijk ook waar zijn voor alle andere soorten van visch, en wat als regel behoort te worden aangenomen in den grooten oceaan, moet dat noodzakelijk ook als regel gelden in de nauwe zeeën, zooals die van welke hier sprake is? Ware dit inderdaad de uitspraak van de moderne wetenschap, wat dan te zeggen van het bedrijf der hoogste wetenschappelijke autoriteiten zelven, van mannen als Spencer Baird bijv., nu onvermoeid werkzaam om ook de productie van zeevisch door kunstmatige cultuur zooveel mogelijk te bevorderen? Immers waarom een kapitaal aan te vullen dat naar onze overtuiging toch niet kan worden uitgeput?

Wij hebben vóór ons liggen het voor eenige maanden uitgegeven rapport van de commissie, aan welke de Engelsche Regeering opdroeg het onderzoek naar de meerdere of mindere gegrondheid van de klachten welke van verschillende kanten tegen de trawlvisschers waren aangevoerd, eene commissie waarin onder meerderen van de beste deskundigen ook Huxley zitting had, ofschoon ziekte hem verhinderde aan de laatste bijeenkomsten deel te nemen, en dus het rapport mede te onderteekenen. Welnu, als slotsom van de meest nauwkeurige nasporingen wordt in dat rapport o. a. medegedeeld, dat op vele vischgronden van de Moray Fisth te Grimsby achteruitgang zoowel van de hoeveelheid als van de hoedanigheid van platvisch valt waar te nemen, en tevens erkend, dat aanhoudend visschen op een beperkt terrein met zulk een veelvermogend werktuig als het schrobnet is, de hoeveelheid visch op gevoelige wijze moet verminderen. Vooral in nauwe wateren is het gevaar, dat dit geschiedt groot, en »wij gelooven dan ook" — dus voegt de commissie er bij — »dat dit geval zich tegenwoordig op meerdere plaatsen werkelijk voordoet."

't Is waar, de commissie haast zich, er bij te voegen, dat de bewering, als zoude de schuld van dien achteruitgang vóór alles bij de schrobnetvisschers moeten worden gezocht en als zouden deze groote hoeveelheden onrijpe visch vernielen, noch allerminst bewezen is, maar in dit opzicht althans zijn wij beter ingelicht dan de Engelsche commissie, daar de in het vorige jaar gehouden proefvisscherijen èn den omvang van de vernieling door onze trawlers in de Zuiderzee aangericht èn hare wezenlijke beteekenis met de meest volkomen duidelijkheid hebben aan het licht gebracht. Immers wanneer de haring in den wonderkuil gevangen van zulk een gehalte is, dat men gemiddeld 120 stuks moet samenvoegen om ze tegen één kilo te kunnen opwegen, dan zal het toch wel vaststaan, dat, voor welk doel die vangst ook dienen moge, het verstrekken van menschenvoedsel dat doel niet zijn kan. De haring, van welken men in de bokkingrookerijen gebruikt maakt, weegt althans tienmaal zwaarder dan die welken de wonderkuil gemiddeld uitlevert.

Wij weten wel dat men in adressen uit Volendam de juistheid van de door onze sub-commissie medegedeelde resultaten in twijfel heeft getrokken, maar men zal ons wel veroorloven, die aanklacht met stilzwijgen voorbij te gaan, en genoegen willen nemen met de verklaring dat wij voor de onpartigheid van het ingestelde onderzoek en de nauwkeurigheid der medegedeelde uitkomsten met onzen naam en ons woord instaan.

Terwijl men in de latere adressen den uitgesproken twijfel tracht te rechtvaardigen met een beroep op allerlei cijfergroepeeringen, welker onjuistheid den aandachtigen lezer dadelijk in het oog valt, bestond aanvankelijk de oorzaak van het schijnbaar verschil tusschen de resultaten uit Volendam, zooals die in de eerste adressen werden medegedeeld, en de onze, eenvoudig hierin, dat wij toen met den technischen naam van *nest* bestempelden alle visch (haring, spiering, bot, enz) niet voor menschenvoedsel bruikbaar, terwijl de visschers uit Volendam alleen voor dien visch, welke kleiner afmeting heeft dan art. 7 der wet voorschrijft, den naam van *nest* overhadden. Zeer ten onrechte natuurlijk, want het behoeft toch wel geen betoog, dat haring van 11 en 12 of spiering van 8 en 9 centimeter, al is zij ook boven de wettelijke maat, toch niet voor bruikbaar menschenvoedsel kan doorgaan.

Is daarom art. 7 van de wet veroordeeld? Wij gelooven het niet. Immers welke is de oeconomie van de wet? Zij verbiedt het visschen met den wonderkuil en daarenboven verkoop van visch van buitengewoon kleine afmetingen. Zeker werd door laatstgenoemd verbod de verkoop van voor menschenvoedsel onbruikbaren visch niet geheel belet, maar dat behoefde ook niet, omdat dit beletseel reeds in het verbod van den wonderkuil lag opgesloten. Werd dat verbod streng nageleefd, dan zou verkoop van onbruikbare visch slechts zeer zelden kunnen voorkomen, en, begeerig als men was om strafvervolgingen te mijden, wilde de wetgever dien verkoop dan alleen strafbaar stellen, wanneer het vergrijp een sterk in het oogloopend karakter droeg.

De slotsom van al het bovenstaande is derhalve deze, dat wanneer het in Engeland nu nog eene open vraag is, of de trawl wel inderdaad in zeer bijzondere mate tot verarming van sommige vischwaters bijdraagt, die vraag bij ons, voor zooveel betreft den wonderkuil in de Zuiderzee, op volkomen afdoende wijze beantwoord is.

Het feit waarover wij hier klagen en dat onze wet verbiedt, is trouwens, voor zooveel wij weten, in Engeland geheel onbekend. De Engelsche trawlers visschen naar tarbot, tong en schol, en het kan zeer wel zijn, dat zij zoodoende vrij wat jongén visch vernielen, maar om van eene visscherij die alleen het scheppen van veevoeder bedoelt, weet men in Engeland niets.

Toch heeft de Britsche Regeering zich gehaast, naar aanleiding van de jongste enquête aan het Parlement een

(1) Nog nadrukkelijker schrijft het in zijn jongste verslag: „*Voor de haringvisscherij is het vischtuig der Volendammers ongeschikt.*"

wetsontwerp voor te leggen, bestemd om the Board of fisheries te machtigen het visschen op deze of gene deelen van de kust met trawls of andere gereedschappen onder strafbedreiging tijdelijk of duurzaam te verbieden. Gelooft men inderdaad, dat wanneer zulk eene wet reeds gold en een bedrijf als wij hier bespreken, kwam in Engeland of Schotland voor, the Board of fisheries zoude aarzelen met zijn *veto* tusschenbeide te komen?

Maar staat het zoo vast dat de productie van de Zuiderzee werkelijk achteruitgaat? Zelfs al hadden wij over volkomen vertrouwbare cijfers te beschikken, dan nog zou de vraag moeilijk te beantwoorden zijn.

Men vergete toch niet dat de vloot van de Zuiderzee in de laatste twintig jaren bijna verdubbeld is en dat dus de opbrengst ook het dubbel zou moeten bedragen van 20 jaren geleden om voor elk schip in het bijzonder neer te komen op de gemiddelde vangst van vroeger. Maar de cijfers zijn daarenboven zeer weinig betrouwbaar, zooals wij nooit verzuimen in onze verslagen aan te teekenen. De productie van bot steunt geheel op losse ramingen, en wat de vangst van haring betreft, zoo hebben alleen de cijfers welke de aanvoeren te Monnikendam vermelden, wezenlijke beteekenis.

Wij willen intusschen volgaarne erkennen, dat, alle berichten te zamen genomen, men op goede gronden kan volhouden, dat de gesteldheid van de Zuiderzee-visscherij in de jaren die onmiddellijk aan de wet van 1881 voorafgingen, ongunstiger is geweest dan in de eerste jaren die daarop volgden. Maar is hiermede nu ook uitgemaakt, dat men zonder vrees voor de toekomst het onbeperkt gebruik van den wonderkuil kan toelaten? Het behoeft nauwlijks betoog dat toestemmend antwoorden meer dan gewaagd zou zijn, omdat goede en slechte vangsten van tal van omstandigheden afhangen en daaronder misschien van niet weinige, die òf geheel òf bijna geheel aan onze aandacht ontsnappen. Op één mogelijke verklaring van de betrekkelijk betere uitkomsten moeten wij de aandacht vestigen. De ansjovisvangst is vier jaren achtereen geheel of bijna geheel mislukt en dit feit heeft in tweederlei opzicht belangrijken invloed op de gesteldheid van de visscherij uitgeoefend. Vooreerst toch is daarvan het gevolg geweest, dat, terwijl anders de geheele vloot twee maanden achtereen in de Zuiderzee over hare gansche uitgestrektheid dag aan dag met den wonderkuil doorkruist, dit bedrijf in de hier bedoelde jaren slechts gedurende enkele weken is voorgekomen, en ten andere heeft de wanvangst van ansjovis daartoe geleid, dat men zich veel langer dan in gewone jaren op andere visscherij, meer bijzonder op die van bot en paling, heeft toegelegd. Wie bepaalt in welke mate alleen dit eenvoudige feit tot de betrekkelijke betere resultaten van de Zuiderzee-visscherij heeft bijgedragen?

Maar wat hiervan ook zij, de vraag is voor ons niet deze: of met het vrije gebruik van den wonderkuil de visscherij in de Zuiderzee hare geheele vernietiging te gemoet gaat, maar of zonder verbod van dat gebruik het rijke kapitaal in die zee neergelegd, voor de menschelijke nijverheid zoovele vruchten afwerpt als het in staat is te leveren, en op deze vraag aarzelen wij niet, met eene verwijzing naar de resultaten die de proefvisscherijen aan het licht brachten, stellig ontkennend te antwoorden.

Is het gewenschte doel misschien zijdelings te bereiken wanneer men, zooals mr. REEKERS wil, het verbod van den wonderkuil opheft, maar daarentegen het verbod handhaaft om visch van kleine afmetingen aan de markt te brengen? Men zou dan om doel te treffen in elk geval moeten beginnen met de minima, in artikel 7 der wet genoemd, belangrijk te verhoogen en die voor haring op 16, voor bot op 14 en voor spiering op 12 centimeter te brengen. Maar ook dan nog vragen wij wat zulk eene verbodsbepaling eigenlijk zou moeten beteekenen.

Immers één van beiden: òf het verbod wordt streng gehandhaafd en dan zal het visschen met den wonderkuil feitelijk verboden zijn en dus de tegenwoordige grief onveranderd blijven voortbestaan; òf het gebruik van den wonderkuil duurt voort en dan zal het ook vaststaan, dat aan de verbodsbepaling niet wordt vastgehouden. En waarom dan eene wet te maken die men òf niet wil of niet kan ten uitvoer leggen?

Naar onze overtuiging heeft met de intrekking van art. 8 ook art. 7 zijne reden van bestaan verloren en zal men dus in elk geval consequent handelen door over beide artikelen één zelfde vonnis uittespreken.

Aangenomen dat men met ons in het welbegrepen algemeen belang handhaving van de tegenwoordige verbodsbepaling wenschelijk acht, zijn er dan misschien redenen, aan de bijzondere omstandigheden van Volendam ontleend, die nopen om nochtans met onze conclusie niet in te stemmen? Men heeft in den afgeloopen winter hoog opgegeven van de bittere armoede waaraan Volendam ten prooi was, en deze toegeschreven aan het hier verdedigde wettelijk verbod. Maar wanneer dit werkelijk zoo is, wat zal men dan zeggen van onze Noordzee-visschers in het algemeen, wat van de Zuiderzee-visschers te Huizen, Bunschoten, Harderwijk en elders, die allen voor de uitoefening van hun bedrijf slechts over één zee beschikken kunnen?

Bij dezen vergeleken blijft de toestand van de Volendammers in elk geval een hoogst benijdenswaardige, want het kapitaal dat zij exploiteeren, is een dubbel. Immers, terwijl de Noordzee winter en zomer voor hen openstaat, komen zij in de Zuiderzee hun aandeel vragen in de dikwijls zoo rijke ansjovisvangst, kunnen zij daar het geheele jaar met den kwakkuil visschen en desverkiezende ook aan de haringvisscherij deelnemen, wanneer zij maar, op het voorbeeld van de groote schepen van Enkhuizen — Noordzeevaarders, even goed als de hunne — van het daarvoor passende vischtuig gebruik willen maken. Waarop komt dus het geleden verlies neêr? Eenvoudig op het verbod om gedurende sommige maanden van het jaar nog daarenboven met den wonderkuil veevoeder te scheppen. Zijn er inderdaad deskundigen die meenen dat met de al of niet handhaving van dit verbod de welvaart van Volendam staat of valt, dan aarzelen wij niet te verklaren, dat ons scepticisme het hunne zeer ver overtreft.

Eindelijk eene laatste opmerking. Men vraagt hoe het komt dat een bedrijf 't welk dan toch voor 1881 vrij werd uitgeoefend, zonder de visscherij te vernietigen, plotseling met dat jaar een zoo gevaarlijk karakter heeft kunnen aannemen? Het antwoord is niet moeilijk. De invoering van den wonderkuil voor de vangst van ansjovis dagteekent van 1845 of 1846 en er verliep ook toen nog vrij wat tijd vóór men op den inval kwam, dat die wonderkuil ook dienen kon voor het scheppen van veevoeder. Eerst in de latere jaren, toen de productie van de Noordzee en Zuiderzee beide belangrijk verminderde, werd het te Volendam eene staande gewoonte om een goed deel van de allengs sterk aangegroeide vloot gedurende enkele maanden van het jaar voor laatstgemeld doel aan te wenden. Het kwaad heeft eerst langzaam de groote verhoudingen aangenomen welke het laatstelijk verkreeg en die het eindelijk noodig maakte dat de wetgever met zijn *veto* tusschenbeiden kwam.

Men vergunne ons daarenboven tegenover deze vraag eene wedervraag. Gesteld dat dit veto wordt opgeheven, welke zullen dan de gevolgen zijn van dezen maatregel? Het eigenaardige van de visscherij met den wonderkuil bestaat hierin, dat het terrein door die visscherij ingenomen voor een ander visschersbedrijf niet meer bruikbaar is. Wat zal het gevolg worden wanneer de visschers van den Zuidwal, door mededinging geprikkeld en omdat het terrein dat hun overblijft allengs nauwer beperkt wordt, eindelijk tot het besluit komen om ook hunnerzijds de schakels op te bergen en op hunne beurt den wonderkuil aan te spannen ten einde gedurende de wintermaanden met de Volendammers veevoeder op te zoeken?

Maar er is meer: op dit oogenblik wordt de ansjovisvisscherij in de Zuiderzee behalve door de geheele visschersvloot uitgeoefend door een paar honderd tjalken, vrachtschepen zonder emplooi, die de eigenaars, liever dan ze werkeloos in de havens te laten liggen, tijdelijk voor de visscherij inrichten. Wat moet het gevolg worden wanneer deze vrachtschippers gaan inzien, dat als hunne schepen zomers kunnen dienen voor de vangt van ansjovis, zij ook wel des winters kunnen meedoen aan het opvangen van nest Zulk een bedrijf levert wel is waar een schraal profijt, maar dit profijt is dan toch altijd te verkiezen boven volstrekte werkeloosheid. En wat moet eindelijk gebeuren wanneer grootere of kleinere stoombooten zonder emplooi, het Engelsche voorbeeld volgende op hare beurt, en Volendammers en alle andere visschers verdringende,

het bewijs mochten komen leveren, dat, als het kuilnet, vóór twee botters gespannen, reeds wonderen uitricht, die wonderen nog geheel andere afmetingen aannemen wanneer men voor de botters de stoomboot in de plaats stelt en dus van wind en weer onafhankelijk wordt? Is men op die toch voor de hand liggende gebeurlijkheden voorbereid en de Nederlandsche Regeering geneigd daarvan al de gevolgen te aanvaarden?

Art. 8 der wet van 1881 is van den aanvang af voor ons college eene bron geweest van lastige, hoogst onaangename en zeer tijdroovende beslommeringen. Kan de wetgever er toe besluiten dat artikel in te trekken dan zal hij door dit besluit het college voor de zeevisscherijen persoonlijk weinig minder gerieven van de Volendammers zelven. Maar wij zouden meenen aan al onze plichten te kort te doen wanneer wij niet althans daartegen waakten, dat zulk een besluit onder valsche vlag werd binnengeleid.

Het verbod van den wonderkuil heeft niet het dwaze doel om de uitoefening van de visscherij met de meeste volkomen vangmiddelen tegen te gaan; het is gericht noch tegen de bot- noch tegen de haringvisscherij, noch tegen welk ander regelmatig visschersbedrijf ook; zijn doel is de toepassing van een zuiver roofstelsel onmogelijk te maken, niets anders maar ook niets minder. Met mathematische zekerheid aan te wijzen, dat die toepassing op den duur zou leiden tot vernietiging van de visscherij kunnen wij niet en kan niemand, maar voor de meening dat men zulk een resultaat werkelijk duchten moet, pleiten zoovele en zoo ernstige redenen, dat wij voor ons de verantwoordelijkheid voor dat stelsel niet durven aanvaarden.

Gevoelt de Nederlandsche wetgever zich in dit opzicht minder bezwaard, dan zullen wij zijne uitspraak gaarne eerbiedigen, maar ons toch de vraag veroorloven: hoe kan hij, die een half jaar geleden het verbod van den wonderkuil nadrukkelijk bevestigde en een nieuwen proeftijd van drie jaren voorschreef, nu in ernst beweren, dat de feiten, sedert voorgekomen, hem van meening hebben doen veranderen, wanneer die feiten geen andere zijn dan de voor den wonderkuil zoo vernietigende resultaten, welke de gehouden proefvisscherijen aan het licht brachten?

De hierboven ontwikkelde beschouwingen zijn die van de meerderheid van het college. De minderheid blijft ook thans, waar het de hoofdzaak geldt van een ander gevoelen.

Harerzijds zou zij geen aanleiding gevonden hebben eenige wijziging van de wet van 1881 tusschentijds, zooals het aanhangig wetsvoorstel-REEKERS bedoelt, in den boezem van het college ter tafel te brengen.

Immers wanneer de bij de wet voorgeschreven herziening te harer tijd ter sprake komt, zou zij opnieuw van haar gevoelen kunnen doen blijken. Maar thans, nu door de Regeering uitdrukkelijk advies van het college over dat wetsvoorstel gevraagd wordt, wenscht ook de minderheid in korte woorden hare denkbeelden ontwikkeld te zien.

Ware het, zoo betoogt zij, bewezen, of zelfs op redelijken grond te vermoeden, dat de Zuiderzeeharing in die zee geboren wordt, opgroeit en sterft en ware het onwaarschijnlijk dat de voorraad Zuiderzeeharing van den oceaan uit ooit in belangrijke mate werd aangevuld dan — maar ook ook dan alleen — zoude zij onder de voorstanders van de bestaande wetgeving wenschen gerekend te worden. Waar men het visschen met den wonderkuil naar ansjovis toestaat, omdat deze een trekvisch is, daar valt het moeilijk het visschen naar haring te verbieden, wanneer wij weten dat juist de haring reeds van de oudste tijden af als een der belangrijkste trekvisschen bekend is, en wij alleen van de wijze waarop de Zuiderzee hare haringbevolking van buiten ontvangt en ook weder aan den oceaan afgeeft, nog geen voldoende kennis bezitten.

Dit laatste punt wenscht de minderheid vooral in gedachte te houden waar zij in conflict komt met het gevoelen door de meerderheid van het college voorgestaan, als zou het visschen met den wonderkuil opscheppen van veevoeder zijn, dat aan den voorraad voor den mensch eetbare visch belangrijk afbreuk doet. Waar onze visschers er in slagen aan de zee eene groote hoeveelheid jongen visch te ontnemen, daar zou dit den voorraad menschelijk voedsel door dien haringstapel vertegenwoordigd, zeer zeker verminderen, wanneer diezelfde jonge visch in de Zuiderzee bleef en daar volwassen werd. Dit nu is niet bewezen.

Ook op de Engelsche kust vindt het visschen naar jongen haring op uitgestrekte schaal plaats; deze haring komt daar echter den mensch ten goede, niet middellijk als voedsel voor eenden en vee, maar onmiddellijk, en wel als white baet.

Zonder dienaangaande thans in nadere bijzonderheden te treden wenscht de minderheid ook te wijzen op het Engelsche rapport van 1885, reeds hierboven vermeld, waarin haars inziens gegevens voorkomen en uitkomsten van proefvisscherijen worden opgegeven, die, waren zij eenige jaren vroeger bekend geweest, wellicht ook ten onzent niet zonder invloed op de wetgeving waren gebleven.

De minderheid ziet in het wetsvoorstel REEKERS, dat, sedert het visschen met den kwakkuil weder werd toegelaten, ook de laatste verbodsbepaling omtrent het gebruik van bepaald vischtuig uit de wet wegneemt, een terugkeer tot een toestand van vrije visscherij op de Zuiderzee, welke visscherij eerst dàn gezegd kan worden schade aan te brengen aan het algemeen belang (en dus beperking zou vereischen) wanneer eene reeks van zorgvuldige onderzoekingen omtrent voortplanting, groei en levenswijze, omtrent trekken en verhuizen zoowel van de haring der Zuider- als der Noordzee bewezen zou hebben, dat werkelijk de Zuiderzee uit een ichthyologisch oogpunt beschouwd moet worden als een afgesloten bekken, waarvan de bevolking slechts in zeer geringe mate met die van den Oceaan omwisselt en zich vermengt.

Zoolang dat niet is vastgesteld, zou de minderheid de vrije visscherij weder wenschen hersteld te zien. Naar hare meening zou echter bij het wegvallen van art. 8 aan het behoud van art. 7 slechts geringe waarde toe te kennen zijn.

Uwe Excellentie zou het geheele college aan zich verplichten, wanneer zij mocht kunnen goedvinden den inhoud van dit schrijven onder de oogen te brengen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal vóór deze Vergadering geroepen wordt over het voorstel van mr. REEKERS uitspraak te doen.

Het college voor de zeevisscherijen,

(*get.*) E. N. RAHUSEN, *Voorzitter.*

(*get.*) J. T. BUYS, *Secretaris.*

Voor eensluidend afschrift.

De Secretaris-Generaal van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

DE BOSCH KEMPER.

[131. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot vaststelling van uitgaven wegens verstrekkingen door het Departement van Marine, dienstjaar 1885.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 11den Mei 1885.

WILLEM.

[131. 2.]

ONTWERP VAN WET

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat volgens de bepalingen, voorkomende in de artikelen 8 en 9 der wet van 9 September 1853 (*Staatsblad* n°. 100), tot duurzame regeling van het beheer der gelden wegens verstrekkingen, over de voorhanden zijnde gelden niet dan bij de wet wordt beschikt;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De gelden, tot een bedrag van *tweehonderd vier en zestig duizend negen en dertig gulden zeven en twintig cents* (f 264 039,27) voorhanden zijnde in 's Rijks schatkist, wegens door het Departement van Marine gedane verstrekkingen, worden ten behoeve van gemeld Departement voor den dienst van 1885 beschikbaar gesteld.

Artikel 2.

De voormelde beschikbaar gestelde som wordt verdeeld over de volgende artikelen:

Artikel 1. Aanschaffing van alle materialen, uitgezonderd hout en steenkolen, aanschaffing en herstelling van alle voorwerpen en inrichtingen, benoodigd tot den aanbouw, de aftimmering, vervorming, toetuiging, uitrusting, het onderhoud en de herstelling van schepen en vaartuigen op 's Rijks werven	f 86 172,48⁵
Artikel 2. Aanschaffing van hout, benoodigd tot den aanbouw, de aftimmering, vervorming, toetuiging, uitrusting, het onderhoud en de herstelling van schepen en vaartuigen op 's Rijks werven	1 999,78⁵
Artikel 3. Aanschaffing, wijziging en herstelling van geschut, geschutleggers en affutage	15 886,53
Artikel 4. Aanschaffing en herstelling van projectielen, buskruit en vuurwerken . . .	61 756,07⁵
Artikel 5. Aanschaffing en herstelling van scheepsstoomwerktuigen en ketels, daarvoor benoodigde materialen en voorwerpen, en machinekamer-behoeften	95 901,67⁵
Artikel 6. Aanschaffing van steenkolen .	48,57⁵
Artikel 7. Bezoldigingen en toelagen aan mindere geëmployeerden, daggelden en toelagen aan werklieden op 's Rijks werven .	1 782,64⁵
Artikel 8. Onderhoud en herstelling van dokken.	45,00
Artikel 9. Kosten voor verpleging van zieken in hospitalen, burgerlijke gestichten en bij particulieren	446,50
	f 264 039,27

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Marine,

[131. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Om aan het Departement van Marine de beschikking te verleenen over de gelden, die ontvangen zijn wegens verstrekkingen van materieel en het verleenen van hulp en bijstand aan particulieren is het hierbijgevoegd ontwerp van wet samengesteld, in overeenstemming met de wet op de verstrekkingen van 9 September 1853 (*Staatsblad* n°. 100).

Blijkens de overgelegde specificatiën, is het bedrag grootendeels afkomstig van verstrekkingen aan het Departement van Koloniën.

De Minister van Marine,
TAALMAN KIP.

[131. 4.] •

BIJLAGE.

SPECIFIEKE OPGAAF der ontvangsten wegens verstrekkingen door het Departement van Marine, gedurende het jaar 1884.

Vaststelling van uitgaven wegens verstrekkingen door het Departement van Marine, dienstjaar 1885.

Bij het Departement van Marine is in het jaar 1884 wegens verstrekkingen, volgens daarvan opgemaakte rekeningen en processen-verbaal, ontvangen eene som van f 264 039,27, samengesteld als volgt:

voor materieel en arbeidsloon . .	f 262 987,41
» dokhuur en huur van gereedschappen en vaartuigen.	605,36
» verpleegkosten	446,50
	f 264 039,27

De Minister van Marine,
TAALMAN KIP.

VAN WIE DE GELDEN ONTVANGEN ZIJN.	BENAMING DER VERSTREKKINGEN.
	MATERIEEL DER ZEEMACH
Het Departement van Koloniën, volgens de hierbij gevoegde specificatie A.	Scheepsbehoeften en arbeidsloon
	Stoomwerktuigen en ketels
	Artillerie-materieel . . .
Particulieren, volgens de hierbij gevoegde specificatie B.	Huur van gereedschappen en va tuigen, dokhuur en hersll eener reddingboot . . .
	GENEESKUNDIGE DIENST.
Particulieren.	Verpleegkosten . . . . .

Vaststelling van uitgaven wegens verstrekkingen door het Departement van Marine, dienstjaar 1885.

BEDRAG.	HET BEDRAG MOET GEBRACHT WORDEN OP ARTIKEL								
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
f 89 174,85	f 85 643,99	f 1 956,25	»	»	»	»	f 1 574,61		
95 901,67	»	»	»	»	f 95 901,67				
77 642,60	»	»	f 15 886,53	f 61 756,07					
873,63	528,49	43,53	»	»	»	f 48,57	208,03	f 45,00	
446,50	»	»	»	»	»	»	»	»	f 446,50
f 264 039,27	f 86 172,48	f 1 999,78	f 15 886,53	f 61 756,07	f 95 901,67	f 48,57	f 1 782,64	f 45,00	f 446,50

[131. 5.]

BIJLAGE.

A. SPECIFICATIE der gelden, ontvangen voor verstrekkingen aan het Departement van Koloniën, gedurende het jaar 1884.

ONDERWERP.	BEDRAG.
Ankers en kettingen	f 46 203,78
Touwwerk	10 613,34
Boeken	899,36
Stoomsloep	4 950,00
Amerikaansche masten	800,00
Gereedmaken van goederen ter verzending	7 756,82
Diverse uitrustingsgoederen	1 132,87⁵
Stoomwerktuigen, stoomketels, artillerie- en scheepsinventaris van het schroefstoomschip *Watergeus*	126 830,36⁵
Geschut en affutage	10 448,23
Draagbare wapenen	1 972,00
Granaten	24 827,76
Diverse artillerie-behoeften	26 284,60⁵
	f 262 719,13⁵

[131. 6.]

BIJLAGE.

B. SPECIFICATIE der gelden, ontvangen voor verstrekkingen aan particulieren, bedoeld in de opgaaf der ontvangsten, onder het hoofd: „Materieel der Zeemacht".

VAN WIE ONTVANGEN.	AARD DER VERSTREKKING.	BEDRAG.
Koninklijke fabriek van stoom- en andere werktuigen te Amsterdam.	Gebruik eener oude kanonneerboot.	f 28,00
Als voren.	Als voren.	66,50
Als voren.	Gebruik van twee oude kanonneerbooten.	350,00
Naamlooze vennootschap: De scheepstimmerwerf »de Lastdrager", te Nieuwediep.	Dokking der brik *Palmen*.	124,86
Als voren.	Gebruik van een kiellichter.	12,00
Als voren.	Als voren.	12,00
Noord- en Zuidhollandsche Reddingmaatschappij te Helder.	Herstelling eener reddingboot.	268,27⅝
Amons & C°., te Helder.	Gebruik van een kiellichter.	12,00
		f 873,63⅝

[131. 7.]

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet tot vaststelling van uitgaven wegens verstrekkingen door het Departement van Marine, dienstjaar 1885, werd naar aanleiding van de *artt.* 2 en 7, voorkomende onder **art. 2** van deze wetsvoordracht, gevraagd, hoe het thans staat met de plannen van den Minister omtrent de Rijkswerven.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Vastgesteld den 12den Juni 1885.

CORVER HOOFT.
DE VOS VAN STEENWIJK.
BUMA.
VOSDE WAEL.
VAN DER HOOP.

[131. 8.]

NOTA, overgelegd door den Minister van Marine.

NOTA op de vraag, gesteld door de Commissie van Rapporteurs in het Verslag op het wetsontwerp tot vaststelling van uitgaven wegens verstrekkingen door het Departement van Marine, dienstjaar 1885.

HOOFDSTUK VI.

Rapport der Commissie, ingesteld bij Koninklijk besluit van 19 Juli 1883 n°. 16, tot reorganisatie van 's Rijks werven.

A. *Voorstellen der Commissie.*

1°. Behoud van drie maritieme etablissementen, namelijk te Amsterdam, Willemsoord en Hellevoetsluis.	De drie genoemde etablissementen zullen behouden blijven.
2°. De werf te Amsterdam behouden als eenige werf van aanbouw, tevens ingericht voor de conservatie van materieel bestemd voor de verdediging van de Zuiderzee en van IJmuiden en van de stoomschepen van klein charter (3de en 4de klasse).	Conform.
Aanbouw en aanmaak op deze werf beperken tot zuiver oorlogsmaterieel; ook rompen van torpedobooten dienen nu en dan aangemaakt te worden.	Conform.
De zelf aangebouwde schepen ook aldaar optuigen, waartoe masten, rondhouten en gereedgemaakte tuigen tijdig dienen opgezonden uit Willemsoord, welk etablissement uitsluitend met den aanmaak dier zaken belast blijft	Het eerste, het optuigen namelijk te Amsterdam van de aldaar gebouwde schepen, wordt niet wenschelijk geacht. Bij behoud van den uitsluitenden aanmaak van houten masten, rondhouten en tuigen te Willemsoord wordt het minder kostbaar en meer doelmatig geacht de oorlogsschepen op 's Rijks werf te Amsterdam gebouwd, te Willemsoord te doen optuigen, bij welk etablissement de groote schepen toch geconserveerd moeten blijven; ook volgens het oordeel der Commissie. De kleine schepen, die eventueel te Amsterdam in dienst worden gesteld, zullen echter ook daar getuigd worden.
3°. Het etablissement te Willemsoord overigens gebruiken als reparatie-werf en voor de conservatie van het drijvend materieel, dat aan de verdediging onzer noordelijke vaarwaters en der toegangen tot de Zuiderzee moet deelnemen, tevens van de groote schepen voor algemeenen dienst, voor zooveel deze aangewezen blijven in oorlogstijd dienst te doen.	Conform, doch, zooals reeds gezegd is, Willemsoord moet ook werf van uitrusting zijn.
4°. Hellevoetsluis bijna uitsluitend bestemmen voor de conversatie van het materieel, aangewezen voor verdediging van onze zuidelijke vaarwaters en stroomen en van de bovenrivieren; voorloopig deze werf tevens doen dienen om hulp te verleenen aan den dienst van het loodswezen, de betonning, bebakening en verlichting in het 4de en 5de district.	Conform, mits de noodige ateliers en werkkrachten aanwezig blijven tot het uitvoeren van min belangrijke voorzieningen aan het drijvend materieel, 'tgeen ook waarschijnlijk de bedoeling der Commissie is geweest met de woorden *bijna* uitsluitend.
In verband hiermede alle ambachten opheffen, welke niet noodzakelijk zijn voor de vervulling der nieuwe roeping.	Conform, mits van de opgeheven ambachten voor zooveel noodig enkele werklieden, administratief onder een ander ambacht gevoerd, in dienst kunnen blijven.
Overbrenging naar de overige etablissementen van de overtollige voorraden en materieele middelen.	Conform, doch zal om der kosten wille geleidelijk moeten geschieden.

5°. Meer stelselmatige regeling van hetgeen de Staat zelf heeft te bouwen en aan te maken, uitgaande van het denkbeeld dat de Staatsindustrie zich moet bepalen tot het onvermijdelijke.	Conform.
Voor zooveel betreft werken ten behoeve der schepen van de vloot alleen die inrichtingen in aanmerking brengen, welke voldoen aan de voorwaarden in hoofdstuk IV I omschreven.	Conform.
B.	
1°. Herinnering van de magazijnsvoorraden met het oog op de eischen van den oorlog, ook van de voorraden levensmiddelen en kleedingstukken.	Hiertoe zijn de noodige bevelen gegeven.
Voorbereiding in tijd van vrede tot het spoedig en zeker beschikbaar komen van alle zaken, waarvan voortdurende opslag in oorlogshoeveelheden te kostbaar zoude zijn, doch onmisbaar te achten tijdens den oorlog. In verband hiermede regeling en verdeeling over de drie directiën naar dadelijke behoefte, ligging en bestemming.	Is in voorbereiding.
2°. Het denkbeeld overwegen, om voor de bodems in de 1ste klasse van reserve den compleeten inventaris in de betrokken directiën gereed te houden. Hiertoe tevens rekenende de allereerst benoodigde kleedingstukken voor iederen zeemilicien in het bijzonder.	Geschiedt zooveel mogelijk. De handwapens zullen thans ook in de directiën gereed worden gehouden. De instrumenten en de kaarten moeten te Leiden en 's Hage blijven, doch maatregelen zijn of worden genomen om ook deze bij mobilisatie ten spoedigste ter bestemder plaatse te krijgen. De eerstbenoodigde kleedingstukken voor de zeemilitie zullen bij den inventaris der bedoelde schepen gedeponeerd en gereed worden gehouden.
3°. In verband met sub 1°. de eigen steenkolenvoorraad versterken, dan wel maatregelen treffen, welke deugdelijk waarborgen, dat steeds een oorlogsvoorraad voor de vloot beschikbaar blijft binnen de liniën van defensie en op de daartoe meest geschikt te achten plaatsen.	Het voornemen bestaat den eigen steenkolenvoorraad te versterken.
Overigens aandacht schenken aan het denkbeeld om alle schepen en vaartuigen in de 1ste klasse van reserve, of wel een deel dier scheepsmacht den kolenvoorraad aan boord te doen houden.	Aan het denkbeeld is aandacht geschonken, doch de noodzakelijkheid van den maatregel is niet gebleken.
4°. Aanmaken van meerdere regenbakken op de werf te Willemsoord.	Wordt voorloopig niet noodig geacht.
5°. Ruime toepassing der methode van op het droge conserveeren voor stoom-kanonneerbooten, rivier- en torpedovaartuigen, overal waar het noodige terrein op de werven beschikbaar is.	Voor de stoomkanonneerbooten en riviervaartuigen wordt het conserveeren op het droge niet wenschelijk geacht met het oog op eene snelle mobilisatie, tenzij werktuigelijke middelen daarbij worden aangewend, waardoor het te water laten met den meesten spoed kan geschieden, 't geen echter vooralsnog te kostbaar schijnt. Voor de torpedovaartuigen is conservatie op het droge noodzakelijk en zullen de inrichtingen daartoe, voor zooverre deze nog niet bestaan, gemaakt moeten worden.
6°. Toepassing van electrische verlichting in de werkplaatsen, gebouwen en op de terreinen der maritieme etablissementen.	Hoe wenschelijk ook, zal dit voorstel voorloopig om der kosten wille niet tot uitvoering kunnen komen.
7°. Aanschaffing van een eigen droog dok te Amsterdam.	Met het oog op de meer urgente hoogere uitgaven zal in de eerste jaren hieraan geen gevolg kunnen worden gegeven.
8°. Verbetering van den vaarweg tusschen Amsterdam en Rotterdam, zoodat die voor monitors geschikt wordt, alsmede van het Noordhollandsch Kanaal.	Is zeer gewenscht.
C.	
1°. Opheffing op alle maritieme etablissementen van de kuiperijen, blokmakerijen en van het ambacht der metselaars.	Dit jaar reeds werd door gedeeltelijke aanbesteding van vaatwerk, blokwerk, enz. eene proef genomen met levering door particulieren. Slaagt deze, dan zal het personeel nog meer kunnen verminderd worden.

2°. Inkrimping van het koperslagers-, blikslagers- en loodgietersbedrijf op de maritieme etablissementen, met ruimere toepassing van de hulp der particuliere nijverheid, ook voor reparatiewerk.	Hieraan is gevolg gegeven.
Door dienzelfden maatregel de werkplaatsen der huistimmerlieden zooveel doenlijk ontlasten van werkzaamheden, minder tehuis behoorende bij het bedrijf van den scheepsbeschieter.	Conform.
De zeilmakerijen terugbrengen tot ééne te Willemsoord, dienende het leveren van nieuw zeilmakerswerk bij voorkeur aan particulieren te worden opgedragen.	Wordt niet wenschelijk geacht. Te Hellevoetsluis dient eveneens eene zeilmakerij te blijven, althans zoolang het loodswezen daar nog bediend wordt. Het nieuwe zeilmakerswerk en de waterdigte kleedingstukken dienen, op grond van ondervinding, in eigen beheer te worden aangemaakt.
3°. Lettende op de geïsoleerde gesteldheid en de roeping van het etablissement te Willemsoord in tijd van oorlog, aldaar eenige uitbreiding geven aan de gieterij, de draaierij, de bankwerkerij en de ketelmakerij. In de rol dezer werf dienen eenige ketel- en scheepmakers opgenomen te worden.	Zal geschieden.
Aanbeveling verdient dit etablissement nu en dan den aanmaak van een stoomketel op te dragen.	Dit geschiedde reeds sinds geruimen tijd.
4°. Vermindering van de voorraden ijzer en hout.	Zal geleidelijk geschieden door mindere aanvulling.
Zooveel doenlijk gezaagd hout aanbesteden.	Conform.
5°. Opheffing te Amsterdam van de Rijkslijnbaan, de grofsmederij en de gieterij.	De proef wordt genomen met levering van touwwerk op uitgebreider schaal door particulieren. De beslissing omtrent eene geleidelijke opheffing van 's Rijks lijnbaan zal van den uitslag dier proef afhankelijk zijn. Opheffing van de grofsmederij zal geen voordeel aanbrengen, aangezien de werktuigen elders niet te bezigen zijn. Personeel werd er reeds geruimen tijd niet voor aangehouden. De gieterij zal voor niet te omvangrijke gietwerken in stand moeten blijven.
6°. Ontruiming van de bestaande stoomzagerij op 's Rijks werf te Amsterdam en het gebouw inrichten tot werkplaats voor scheepsbouw.	Wordt niet wenschelijk geacht.
De inrichting eener beknopte stoomzagerij aan den noordhoek dier werf, in de onmiddellijke nabijheid van de timmerwinkels en de houtloodsen, verdient aanbeveling.	Verdient geen aanbeveling.
Ook de aanwending van het dunnere hout, dat men uit eigen zagerij bekomt, voor scheepsbeschieting.	Conform.
7°. Overbrenging te Amsterdam van de eigenlijke werf van aanbouw naar het terrein der voorwerf.	Verdient geen aanbeveling.
Het bouwen onder vaste kappen vervangen door aanbouw onder bedekkingen van zeer tijdelijken aard.	Geschiedt reeds en kan blijven geschieden zoolang meer urgente uitgaven den bouw van vaste kappen vóórgaan.
Voor de overige wijzigingen in de installatie wordt verwezen naar hetgeen in het rapport onder hoofdstuk V is vermeld.	De meeste dezer wijzigingen worden onnoodig, kostbaar en ondoelmatig geacht.
D.	
1°. Vaststelling eener normale, nimmer in vredestijd te overschrijden sterkte van 2000 man aan werfpersoneel voor de drie maritieme etablissementen gezamenlijk, waarvan te Hellevoetsluis pl. m. 200, te Willemsoord pl. m. 800, en te Amsterdam pl. m. 1000 man.	Het denkbeeld: vaststelling eener normale sterkte voor het werfpersoneel voor gewone behoefte, verdient aanbeveling. Voor Hellevoetsluis wordt echter eene normale sterkte noodig geacht van 350, voor Willemsoord van 825, en voor Amsterdam van 1225 man. Blijkt bij het samenstellen der begrooting, dat op 's Rijks werven meer zal moeten worden verricht dan door deze normale sterkte kan geschieden, dan zullen daartoe tijdelijk meer werklieden moeten worden aangenomen.

2°. Splitsing van bedoeld personeel in eene vaste kern van 500 man (het vaste personeel) en in een tijdelijk personeel, dat elk oogenblik kan worden afgedankt; in elk geval bij het einde van het 60ste levensjaar.	De regeling voor het personeel is nog in overweging.
Met behoud van de invaliditeits-pensioenen en onderstanden aan weduwen en weezen aan het vaste personeel op 60jarigen leeftijd recht geven op een pensioen ten laste van den Staat van minstens f 300 en hoogstens f 400, berekend naar de regelen in het rapport nader aangegeven.	Als boven.
3°. Intrekking van de voor mindere geëmploijeerden, werklieden en bedienden ingestelde medailles voor »ijver en trouw" met de daaraan verbonden gratificatiën.	Als boven.
4°. De opleiding of recruteering van het mindere personeel voor toezicht in overweging nemen.	Komt niet noodig voor.
E.	
1°. Reorganisatie van het Departement van Marine in dien zin, dat het, bij zoo zeer gewenschte decentralisatie, voor de opperste leiding van het beheer der maritieme etablissementen over meer deskundige industrieele en administratieve elementen heeft te beschikken. Aanstelling van een ambtenaar, buiten de werven en rechtstreeks onder de bevelen van den Minister van Marine geplaatst, aan wien opgedragen wordt de contrôle van het technisch beheer der werkvakken op 's Rijks marine-etablissementen.	Is in overweging.
2°. Toekenning van meerdere zelfstandigheid en verantwoordelijkheid aan de besturende autoriteiten der Rijkswerven, zoowel met opzicht tot hunne verhouding tot het Departement van Marine, als op de werven zelve tot die tusschen den directeur en de hoofden der dienstvakken.	Komt niet wenschelijk voor.
3°. Scherpere afscheiding brengen tusschen de zuivere militaire en de technische afdeelingen op de maritieme etablissementen.	Wordt niet wenschelijk geacht.
Daartoe de administratie en het beheer der werkplaatsen voor zeilen en tuigen brengen onder het vak van scheepsbouw; het hoofd van het vak van uitrusting daarentegen belasten met het onderhoud, het beheer en de administratie van het materieel in de 1ste klasse van reserve.	Het eerste wordt niet, — het tweede wel wenschelijk geacht.
4°. Opheffing van den bestaanden magazijnsdienst; overbrenging van het onderhoud, beheer en de verantwoording der magazijnsvoorraden bij de werkvakken van uitrusting en van scheepsbouw.	Niet aannemelijk.
Een lid der Commissie wenschte slechts instelling van contrôle en toezicht op den dienst en het beheer, zoowel van de magazijnen als van de werkvakken.	Is in overweging.
5°. Opheffing der betrekking van onderdirecteur op de maritieme etablissementen.	Is in overweging.
6°. Herstelling van den dienst der politie onder een officier rechtstreeks en uitsluitend geplaatst onder de bevelen van den directeur.	Als boven.
7°. Snelheid van uitvoering naast deugdelijkheid van den te leveren arbeid als eerste eisch stellen aan de Rijkswerven.	Conform.
8°. Jaarlijks voor elk der maritieme etablissementen in het bijzonder, het juiste bedrag der algemeene kosten over het afgeloopen jaar opmaken, onder aanwijzing van het deel daarvan dat op het industrieel bedrijf behoort te drukken. Na vaststelling van de verhouding tusschen de algemeene kosten en het arbeidsloon voor productieven arbeid besteed, de rekeningen der uitgevoerde werken belasten met haar evenredig deel in die kosten, ten einde tot eene juister beoordeeling te geraken van het beheer der werven als industrieele inrichtingen.	Zal geschieden. Alle kosten, zoowel voor bijzondere onderwerpen, als algemeene, worden jaarlijks voor elk der werven opgemaakt en voor het volgende jaar geraamd. De verhouding tusschen de bijzondere kosten van ieder werk en de algemeene kosten, waaronder ook de traktementen van officieren en ambtenaren aan de werven te begrijpen zijn, is dus bekend, en zal opgegeven worden. Tot eene juiste voorstelling dier verhouding is echter inderdaad noodig, dat de werkelijk bestede prijzen van materialen in de berekening worden opgenomen. Daarom is eene herziening

Onder de algemeene kosten ook rekenen de traktementen van officieren en ambtenaren voor de maritieme etablissementen werkzaam. Zooveel immer mogelijk de werkelijk bestede prijzen van het ruwe materieel in de rekeningen (livretten) opnemen en de standprijzen van de voornaamste artikelen uit den magazijnsvoorraad jaarlijks herzien, waardoor eindcijfers zullen verkregen worden vatbaar voor nauwkeuriger vergelijking met de prijzen van de nijverheid.	der standprijzen gelast en reeds nagenoeg ten einde gebracht, terwijl in beginsel is aangenomen, dat voortaan jaarlijks zulk eene herziening zal plaats vinden.
Bij de indiening der begrooting voor Marine een overzicht geven van de gelden in het afgeloopen dienstjaar besteed aan productie en algemeene kosten, onder vermelding van de verhoudingscijfers voor de verschillende etablissementen in den geest der staten, gevoegd bij bijlage A.	Zal geschieden. Uit het bovenstaande volgt, dat zulk een overzicht in het vervolg zal kunnen gegeven worden.
9°. Keuze, vorming en stelling van de ingenieurs der marine tot punten van nader onderzoek maken.	De jongste ingenieur van scheepsbouw zal, tot meerdere vorming en ontwikkeling, den 2jarigen cursus volgen van de Ecole du genie maritime te Parijs, terwijl tot hetzelfde doel jaarlijks door twee of meer ingenieurs wetenschappelijke reizen in het buitenland worden gemaakt.
10°. Herziening der verordeningen voor 's Rijks werven in de richting aangegeven in dit rapport.	Zal geschieden en is reeds aangevangen.

[132. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Den heere Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generc

's GRAVENHAGE, *den* 13*den April* 1885.

Ter voldoening aan artikel 57, 2de zinsnede, der Grondwet heb ik, krachtens machtiging des Konings, de eer hiernevens aan U Hoog Wel Geb. afschrift te doen toekomen der, op 26 Februari 1885, te *Berlijn* onderteekende »Algemeene Akte", houdende de overeenkomst tusschen *Nederland*, *Duitschland*, *Oostenrijk-Hongarije*, *België*, *Denemarken*, *Spanje*, de *Vereenigde Staten van Amerika*, *Frankrijk*, *Groot-Britannië*, *Italië*, *Portugal*, *Rusland*, *Zweden en Noorwegen* en *Turkije* gesloten, ter regeling van verschillende punten betrekkelijk de ontwikkeling van den handel en de beschaving in zekere streken van *Afrika*, ter verzekering aan alle natiën van de voordeelen der vrije vaart op de beide voornaamste stroomen, die aldaar in den *Atlantischen Oceaan* uitloopen, ter voorkoming van misvattingen en geschillen betrekkelijk toekomstige inbezitnemingen op de Afrikaansche kust, en ter bevordering van het zedelijk en stoffelijk welzijn der inlandsche bevolking aldaar, vergezeld van eene vertaling.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,
VAN DER DOES DE WILLEBOIS.

[De bij dezen brief ingezonden overeenkomst is, aangezien die reeds op last der Eerste Kamer is gedrukt (zie n°. 103 en 103*a* van de stukken der Eerste Kamer), ter griffie nedergelegd, ter inzage voor de leden.]

[133. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Den heere Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

'S GRAVENHAGE, *den 5den Mei* 1885.

Ter voldoening aan art. 57, 2de zinsnede, der Grondwet, heb ik, krachtens machtiging des Konings, de eer hiernevens aan U H.E.G. afschrift te doen toekomen der, door de wederzijdsche gevolmachtigden van *Nederland* en van de Internationale Vereeniging van den *Congo* op den 27sten December 1884 te *Brussel* gesloten, overeenkomst tot erkenning dier vereeniging en harer vlag door de Nederlandsche Regeering.

De Minister van Buitenlandsche Zaken
VAN DER DOES DE WILLEBOIS.

[De bij dezen brief ingezonden overeenkomst is, aangezien die reeds op last der Eerste Kamer is gedrukt (zie n°. 103 *b* van de stukken der Eerste Kamer), ter griffie nedergelegd, ter inzage voor de leden.]

[134. 1.]

BRIEF VAN DEN MINISTER.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's Gravenhage, 1 Mei 1885.

Ter voldoening aan het verzoek van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, mij kenbaar gemaakt bij Uwe missive van 27 Maart jl., n°. 79, heb ik de eer U Hoogedelgestrenge het volgende mede te deelen.

De feiten, welke tot het indienen van het mij door U in afschrift toegezonden adres van J. Van Straten Wzn., aannemer van het werk: »het uitbreiden en volgens het tonnenstelsel inrichten van privaten en het maken van waschinrichtingen in het hospitaal te Utrecht", en diens borgen, hebben aanleiding gegeven, zijn — met uitzondering van het gestelde, als zoude de in het request bedoelde korting door de Algemeene Rekenkamer hebben plaats gehad — in dat stuk juist weêrgegeven.

Volgens het contract moest de eerste termijn van voormeld werk vóór den 1sten Januari 1885 worden opgeleverd.

Vermits de bedoelde oplevering intusschen niet op gemeld tijdstip kon plaats hebben, maar de vertraging was veroorzaakt door omstandigheden, geheel buiten toedoen des aannemers ontstaan, is aan den aannemer Van Straten, op zijn verzoek, bij mijne beschikking van 30 December 1884, Vde afdeeling, Genie, n°. 42, op grond van het Koninklijk besluit van 14 October 1843, n°. 53, uitstel van oplevering voor den eersten termijn van het werk verleend tot 15 Januari 1885.

De oplevering heeft plaats gehad den 14den Januari jl., zoodat, ware voormeld uitstel niet verleend, de aannemer over een termijn van 14 dagen boete zoude hebben moeten betalen ten bedrage, in verband met de bepalingen van het contract, van f 350.

De reden nu, welke er toe geleid heeft om, ondanks het verleende uitstel, bij de betaling van den eersten termijn van gemeld werk, het bedrag der evenbedoelde boete in te houden, is dezelfde als die, welke werd medegedeeld bij mijne missive van heden, Iste afdeeling, Secretariaat, n°. 18, betreffende het adres van J. Van Groenendael, naar den inhoud van welk schrijven ik de vrijheid neem bij deze te verwijzen.

In verband met het in evenbedoelde missive medegedeelde kan ik volstaan met ten slotte te doen kennen, dat op de betaling van het alsnog aan den aannemer Van Straten toekomend bedrag door mij orde wordt gesteld.

De Minister van Oorlog,
WEITZEL.

[135. 1.]

BRIEF VAN DEN MINISTER.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Ter voldoening aan het verzoek van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, mij kenbaar gemaakt bij Uwe missive van 20 Maart jl., n°. 71, heb ik de eer, Uw Hoog-Edelgestrenge het volgende mede te deelen

De feiten welke tot het indienen van het, mij door U in afschrift toegezonden adres van den aannemer J. Van Groenendael, te 's Gravenhage, hebben aanleiding gegeven, zijn in dat stuk in hoofdzaak juist wedergegeven.

De adressant is aannemer van het werk: » het uitbreiden en verbeteren der kazerneering en stalling te Venlo", waarvan de eerste termijn, volgens het met hem aangegaan, onder dagteekening van 9 Augustus 1884 goedgekeurde contract, moest worden opgeleverd vóór of op 31 October 1884.

Vermits de bovenbedoelde oplevering intusschen niet op gemelden datum had plaats gehad, maar de vertraging was veroorzaakt door omstandigheden geheel buiten toedoen des aannemers ontstaan, is aan dezen op zijn verzoek, bij mijne beschikking van 10 November 1884, Vde afd., Genie, n°. 34, op grond van de Koninklijke Besluiten van 30 September 1827 n°. 117 en van 14 October 1843 n°. 53, uitstel van oplevering voor den eersten termijn van het werk verleend tot 15 November 1884 en de verbeurde boete kwijtgescholden.

Dienovereenkomstig had genoemde aannemer derhalve aanspraak op uitbetaling van het volle bedrag van bovengemelden termijn, zijnde f 12 928,66.

Dat dit bedrag echter is verminderd met de som van f 280, zijnde het bedrag der door den aannemer verbeurde doch aan dezen bereids kwijtgescholden boete, welke eerst abusievelijk op f 400 was berekend — vindt zijnen grond in de volgende omstandigheid.

De Algemeene Rekenkamer heeft nl. in een geval gelijk aan het onderhavige, bij nota van 13 October 1884, n°. 60 R, gedifficulteerd in de verevening van twee aanvragen van betaling, op grond dat in de bewijsstukken niet waren vermeld de data waarop en de omstandigheden waardoor de opleveringen der werken, onafhankelijk van den wil der aannemers, waren vertraagd.

Dewijl de eisch van gemeld college mij ongegrond voorkwam, heb ik gemeend daaraan niet te moeten toegeven, en wel op de gronden, nedergelegd in mijne missive van 27 October 1884, Vde afd., Genie, n°. 1, waarvan ik de eer heb hiernevens afschrift aan de Tweede Kamer over te leggen.

Blijkens het, mede in afschrift hierbijgevoegd schrijven van 20 November 1884, n°. 16 R, T. 2, is de Algemeene Rekenkamer evenwel bij haar gevoelen ten deze blijven volharden; terwijl ook pogingen om haar van meening te doen veranderen, aangewend door hoofden van andere Departementen van Algemeen Bestuur, waarbij zich gevallen van gelijken aard hadden voorgedaan, geen resultaat hebben opgeleverd.

Door geschillen als het onderwerpelijke tusschen de Departementen van Algemeen Bestuur en de Algemeene Rekenkamer worden niet alleen de aannemers, ten gevolge van het daardoor veroorzaakt uitstel in de betaling der hun verschuldigde penningen, benadeeld, maar ook de Staat moet de gevolgen daarvan ondervinden, want elke vertraging in voormelden zin moet op den duur indirect een nadeeligen invloed op volgende aanbestedingen uitoefenen.

Ten einde die nadeelen voor beide partijen zooveel mogelijk te beperken heb ik het middel te baat genomen, om — in gevallen als dat van adressant J. Van Groenendael — voorloopig slechts uitbetaling te doen plaats hebben van dat gedeelte van den verschuldigden termijn, waarover geen verschil van zienswijze tusschen het Departement van Oorlog en de Algemeene Rekenkamer bestond.

Dienovereenkomstig heeft dan ook de in het adres vermelde vermindering plaats gehad.

Intusschen bleef het bovengemelde punt van geschil tusschen onderscheiden Departementent van Algemeen Bestuur en de Algemeene Rekenkamer bestaan en werd eene oplossing daarvan, om de bovenaangehaalde redenen, dringend noodzakelijk.

Met het oog daarop heeft de onderwerpelijke aangelegenheid een punt van behandeling uitgemaakt in den Raad van Ministers, welke echter, na eene vernieuwde briefwisseling met de Algemeene Rekenkamer, ten slotte heeft gemeend, aan het verlangen van gemeld college te moeten toegeven.

In verband daarmede zal alsnu op de betaling van hetgeen alsnog aan den aannemer J. Van Groenendael — en aan andere aannemers die in hetzelfde geval verkeeren — vanwege het Departement van Oorlog toekomt, orde worden gesteld.

Voor zoover echter de bedoelde betalingen hadden moeten zijn gekweten uit het afgesloten dienstjaar 1883, zal daarin bij de wet moeten worden voorzien.

De Minister van Oorlog,

WEITZEL.

[135. 2.]

BIJLAAG.

Aan de Algemeene Rekenkamer.

Bij Uwe nota van 13 dezer n°. 60 R, werd door U, Mijne Heeren, gedifficulteerd in de verevening van twee aanvragen van betaling n°. 46 542/1883 en 20 609/1884, omdat in de bewijsstukken niet zijn vermeld de data waarop en de omstandigheden waardoor de opleveringen der werken, onafhankelijk van den wil der aannemers, zijn vertraagd.

Wat de *data* der vertraging betreft heb ik de eer U, Mijne Heeren, te doen opmerken, dat in de verklaring van de keuringscommissie, gesteld op de declaratie van Crans en C°., is vermeld, dat het werktuig 39 dagen te laat is opgeleverd, terwijl in het bewijs van oplevering (attestatie), deel uitmakende van de betalingsstukken van A. De Groot Cz., is gesteld, dat het werk van de onderwerpelijke termijnen van betaling op den bepaalden tijd is opgeleverd, met inachtneming onder anderen van de wijziging, goedgekeurd door den Minister van Oorlog op 2 Mei 1884, Vde afd., Genie, n°. 40.

Met betrekking tot het vermelden van de *omstandigheden* der vertraging, veroorloof ik mij onder Uwe aandacht te brengen:

1°. dat bij het besluit des Konings van 30 September 1827, n°. 117, den Minister van Oorlog onder meer de macht is overgedragen, art. 1, sub *d*, om vrijstellingen van boeten te verleenen, welke verbeurd zijn door aannemers of leveranciers, uithoofde van omstandigheden, geheel van hunnen wil onafhankelijk, mits nauwkeurig onderzocht en bewezen zij, dat die omstandigheden volstrekt buiten het bereik of toedoen der aannemers of leveranciers veroorzaakt zijn, en daaromtrent geen de minste twijfel besta, en

2°. dat bij 's Konings besluit van 14 October 1843, n°. 53, is bepaald, dat die machtiging op het Departement van Oorlog zich ook zal uitstrekken tot het verleenen van *uitstel* van *oplevering* van eenig aangenomen werk of leverantie, wanneer onder andere de aannemers of leveranciers

door omstandigheden buiten hun bereik of toedoen, verhinderd worden, in dezen aan hunne verplichtingen te voldoen.

Daar nu in de bij de betalingsstukken overgelegde beschikkingen is verklaard:

1°. in die van 25 September 1884, IVde afd., Artillerie, n°. 32, dat omstandigheden, geheel onafhankelijk van den wil der adressanten en volstrekt buiten hun bereik of toedoen veroorzaakt, hen verhinderd hebben de bedoelde levering binnen den daarvoor bepaalden tijd te volbrengen, en

2°. in de beschikking van 2 Mei 1884, Vde afd., Genie, n°. 40, dat de te late oplevering wordt veroorzaakt door omstandigheden geheel buiten toedoen des aannemers ontstaan, zijn de voorwaarden geheel vervuld, waaronder door den Koning aan den Minister van Oorlog de bevoegdheid tot kwijtschelding der gevolgen van de daarbij vermelde te late opleveringen, ook in deze, is verleend.

Mocht Uw college echter hebben bedoeld, dat door mij aan Uwe beoordeeling zouden moeten worden onderworpen de feiten, welke door mij als overmacht mogen worden beschouwd, dan moet ik de vrijheid nemen te doen opmerken, dat op deze wijze niet de Minister van Oorlog, maar feitelijk Uw college ter zake de gedelegeerde van den Koning, als uitvoerende macht, zoude zijn geworden, zonder evenwel, als een Minister, ook daarvoor verantwoordelijk te zijn.

Indien het mij geoorloofd ware, het standpunt in discussie te brengen, dat ik èn ingevolge de Grondwet èn ingevolge de wet op de verantwoordelijkheid der Ministers, verplicht ben in te nemen, dan zou ik nog het navolgende aan Uwe aandacht kunnen onderwerpen.

Het onhoudbare van eene regeling, waarbij niet aan den Minister werd overgelaten de beoordeeling, welke omstandigheden inderdaad moeten worden beschouwd als onafhankelijk van den wil des aannemers vertraging in oplevering te hebben veroorzaakt, en waarbij alzoo vóór dat eene beschikking tot vrijstelling van boete of uitstel van oplevering konden worden genomen, aan Uw college de vraag zou moeten worden gesteld, of de omstandigheden al dan niet als overmacht zouden kunnen worden in rekening gebracht, behoeft geen betoog.

Daardoor zou niet alleen het beginsel van verantwoordelijkheid van den Minister voor de uitvoerende macht des Konings geheel te loor gaan, maar het zou bovendien tot geldelijke schade voor het Rijk leiden. Immers zouden daaruit onvermijdelijk vertragingen in de betaling der aannemers voortvloeien, ten gevolge waarvan deze ten slotte niet zouden nalaten, bij het bepalen hunner aannemingsommen, op het hierdoor ten hunnen nadeele veroorzaakt renteverlies, op hunne beurt, ten nadeele van den Staat, te rekenen.

Mocht evenwel in Uwe bedoeling hebben gelegen, dat de Minister wel eene beschikking, als hier bedoeld, zoude kunnen nemen zonder van te voren zich van Uw gevoelen daaromtrent te hebben vergewist, en reeds dadelijk, op zijn gezag, betaling zou kunnen doen volgen, dan zoude hij, indien naar aanleiding daarvan verschil van zienswijze tusschen Uw college en hem ontstond en de beslissing aan U, Mijne Heeren, moest verblijven, zich voor onoplosbare toestanden kunnen zien gesteld.

In het vertrouwen dat, na van het in den aanhef dezer gestelde, ter inlichting met betrekking tot Uwe nota, te hebben kennis genomen, de bedenking tegen de verevening der onderwerpelijke aanvragen van betaling zal zijn opgeheven, veroorloof ik mij, U, Mijne Heeren, te verzoeken, die verevening alsnu wel te willen doen plaats hebben.

De Minister van Oorlog,

(*Get.*) WEITZEL.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal van het Departement van Oorlog,

P. Doorman, *l. S.-G.*

[**135**. 3.]

BIJLAAG.

Aan den Heer Minister van Oorlog.

's Gravenhage, *den 20 November* 1884.

De Algemeene Rekenkamer acht het minder noodig om in eene beschouwing te treden over de beteekenis van de Koninklijke besluiten van 1827 en 1843 en over de bevoegdheid welke Uwe Excellentie daaraan meent te kunnen ontleenen. Zonder aan die bevoegdheid *op zichzelve* iets te kort te willen doen, kan zij de ministeriëele beschikkingen, op grond van de genoemde besluiten genomen, niet anders beschouwen dan als erkenningen van de feiten, welke den aannemer van boete vrijstellen of van de omstandigheden welke het uitstel rechtvaardigen. Uwer Excellentie's ververantwoordelijkheid voor die erkenningen brengt echter niet mede dat de Algemeene Rekenkamer zich van onderzoek hierbij zou hebben te onthouden. Integendeel, de wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) draagt haar de verevening op van alle vorderingen ten laste van den Staat en, in verband daarmede, de verplichting om de deugdelijkheid van alle Staatsuitgaven te onderzoeken.

Het stelsel van Uwe Excellentie zou er dan ook toe leiden dat de verevening der Kamer niets anders wierd dan eene bloote formaliteit, eene registratie van handelingen van de hoofden der Departementen van Algemeen Bestuur, uitsluitend op hun eigen verantwoordelijkheid gepleegd, en juist dit heeft de wetgever bij de vaststelling der instructie van het college willen voorkomen.

De Kamer moet dus blijven aandringen op eene mededeeling van de omstandigheden, welke de force majeure hebben uitgemaakt, omdat de beschikkingen deswege strekken tot buitenwerkingstelling van contractueele bepalingen, met welke het financieel belang van den Staat gemoeid is.

Om deze redenen kan zij aan het verzoek om verevening, gedaan bij Uwer Excellentie's brief van 27 October jl, Vde afdeeling, Genie, n°. 1, vooralsnog geen gevolg geven, en doet zij de betrokken aanvragen van betaling, met de nota van remarque, hierbij onverevend teruggaan, terwijl zij nog daarbij voegt de bij Uw schrijven van 30 October jl., Vde afdeeling, Genie, n°. 37, behoorende aanvraag van betaling ten behoeve van P. J. Vos met de desbetreffende nota van remarque.

De Algemeene Rekenkamer,

(*get.*) E. De Roy.

Ter ordonnantie van de Kamer,

(*get.*) J. H. Van Reenen.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal van het Departement van Oorlog,

P. Doorman, *l. S.-G.*

[135. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's Gravenhage, 1 *April* 1885.

Ik heb de eer U Hoogedelgestr. hiernevens te doen toekomen eene nota van inlichtingen op het adres van J. Van den Chuyt, te 's Hertogenbosch, houdende klacht over beweerde onbillijke toepassing der wet van 26 April 1884 (*Staatsblad* n°. 89).

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

[135. 2.]

NOTA VAN INLICHTINGEN.

In Juli 1884 heeft de adressant, in zijne hoedanigheid van directeur der Vereenigde 's Hertogenbossche Stoombootmaatschappijen, zich tot den ondergeteekende gewend met de mededeeling, dat zijne Maatschappij hare stoombooten genaamd: *Stad Rotterdam*, *Jan van Arkel* en *'s Hertogenbosch*, in het jaar 1883 en in den toen afgeloopen winter had doen voorzien van toestellen tot het strijken en weder oprichten der schoorsteenen, ten einde onder de brug bij Baanhoek te kunnen doorvaren, welke men toen meende dat spoedig gereed zoude zijn; dat hij in Juni 1884 bij den Koninklijken commissaris te Sliedrecht zijne aanspraak op schadeloosstelling had doen gelden en door dezen was afgewezen, op grond dat volgens de wet van 26 April 1884 (*Staatsblad* n°. 89) voor bedoelde booten geen aanspraak op schadeloosstelling kan worden gemaakt, dewijl art. 2 dier wet bepaalt, dat de vaartuigen vóór de uitvaardiging der wet niet reeds moeten zijn ingericht om onder vaste en van boven gesloten bruggen door te varen.

Omdat de verandering der stoombooten alleen had plaats gehad met het oog op de brug te Baanhoek, achtte adressant zich op grond van de bewoordingen van de considerans der wet, door die afwijzing verongelijkt, en verzocht hij dat den Koninklijken commissaris zoude worden bevolen het certificaat bedoeld in de 4le alinea van art. 7 der wet aan hem af te geven, of wel dat zoodanige maatregelen zouden worden genomen als gepast zouden voorkomen om hem het recht op schadevergoeding te verzekeren, waarop hij meent aanspraak te hebben.

Op grond van de artt. 2 en 7 der wet werd dit tweeledig verzoek afgewezen.

Het is over deze afwijzende beschikking dat adressant zich thans beklaagt, al is daarbij slechts van twee stoombooten sprake, terwijl schadeloosstelling werd gevraagd voor drie stoombooten.

Door adressant is voorbijgezien dat de voorwaarde, die voor de toekenning der schadeloosstelling in art. 2 der wet gesteld is, juist in de wet is opgenomen om een onderzoek naar de reden waarom de verandering van iedere stoomboot is aangebracht, te voorkomen. Zoodanig onderzoek toch zou tot willekeurige toepassing der wet aanleiding hebben kunnen geven. Het bezwaar van adressant is dan ook veeleer in de door de wet gestelde voorwaarde dan in de toepassing der wet gelegen.

Na de verandering zijner stoombooten had hij alleen door bedenkingen tegen het wetsontwerp in te brengen kunnen beproeven zich een recht op schadeloosstelling te verzekeren. Hiervoor bestond voor hem gereede aanleiding, daar de behandeling door de beide Kamers in de eerste maanden van het jaar 1884 plaats vond, alzoo in den tijd toen de stoombootmaatschappij hare booten pas had laten wijzigen, zoodat zijne aandacht noodwendig op dit wetsvoorstel moest gevestigd zijn, en hij zich reeds toen heeft kunnen overtuigen, dat hij op grond van de voorgestelde bepalingen geen aanspraak op vergoeding zoude kunnen maken. Hij heeft echter de gelegenheid om eene gunstige bepaling te verkrijgen ongebruikt voorbij laten gaan. Daargelaten dat eene poging daartoe vermoedelijk niet met den voor hem gewenschten uitslag zou zijn bekroond geworden, heeft hij het zichzelven te wijten, dat de wet thans geene bepaling bevat waarop hij zijne aanspraak zou kunnen gronden.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

Verslag der Algemeene Rekenkamer wegens het resultaat harer werkzaamheden over 1884.

[137. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's Gravenhage, *den 6den Mei* 1885.

Krachtens machtiging des Konings, heb ik de eer, ingevolge de slotbepaling van art. 14 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), aan U Hoogedelgestr. hiernevens te doen toekomen het door de Algemeene Rekenkamer uitgebracht verslag nopens hare werkzaamheden over het jaar 1884, met zes bijlagen.

De Minister van Financiën,
BLOEM.

[137. 2.]

VERSLAG.

's Gravenhage, *den 2den Maart* 1885.

Ter voldoening aan art. 14 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), heeft de Algemeene Rekenkamer de eer Uwe Majesteit hierbij aan te bieden het volledig verslag van het resultaat harer werkzaamheden over het afgeloopen jaar 1884.

Dat verslag bevat, gelijk het voorgaande, alleen aanteekeningen omtrent de onderwerpen welke bijzondere vermelding verdienen.

Bij de mededeelingen is, evenals vroeger, de volgorde der artikelen der wet in acht genomen, terwijl ook nu weder het verslag in twee afdeelingen is gesplitst, waarvan de eerste de bedenkingen en briefwisselingen vermeldt, welke uit de contrôle der Kamer voortvloeiden, en de tweede eenige staten en opgaven bevat, welke met het algemeen geldelijk beheer verband houden.

EERSTE GEDEELTE.

Artt. 1 *en* 3. *Personeel.*

In het college ontstond geene verandering.

Artt. 16 *en* 17. *Mededeelingen en inlichtingen.*

Uitgaven van weelde.

Ook in het afgeloopen jaar achtte de Kamer zich, op grond van art. 16 harer Instructie, verplicht, een en andermaal inlichting te verzoeken omtrent ter verevening aangevraagde uitgaven voor meubilair en anderen, welke naar het scheen bovenmatig hoog waren.

Zoo was voor de stoffeering van de receptiezaal van het nieuwe directiegebouw op de werf te Amsterdam, het aanzienlijk bedrag van f 3823 in rekening gebracht.

De Minister van Marine deelde dienaangaande mede, dat de genoemde zaal bestemd was voor de ontvangst van hooge autoriteiten, vorstelijke personen, in het bijzonder van Uwe Majesteit, wanneer het Hoogstdezelve behaagt, bij het jaarlijksch bezoek aan de hoofdstad, 's Rijks werf te bezichtigen, en dat de Minister had gemeend, met het oog op die bestemming, de bedoelde uitgaven ten laste van het Rijk te mogen doen.

Tot stoffeering der kajuiten voor een divisie-commandant en den commandant van het schroefstoomschip *Van Speyk* werd aangeschaft het volgende ameublement: een chaise longue en een fauteuil voor f 200; twee mahoniehouten ledikanten voor f 200; twee idem secretaire kasten voor f 320; een idem coulistafel met drie paneelbladen voor f 140; drie idem waschkasten voor 180; een canapé of rustbank in twee gedeelten voor f 200.

Met het oog op de soort en de prijzen der voorwerpen waaruit de levering bestond, is dezerzijds de vraag gerezen, of, nu het benoodigde voor de officieren rechtstreeks van wege *het Rijk* wordt verstrekt, daarbij wel altijd de vereischte spaarzaamheid wordt betracht.

Aan den Koning.

Dit vertrek grenst aan de Trèveszaal en heeft, evenals deze zaal en de Statenzaal, een belangrijk historisch verleden. Het diende voor de conferentiën van Hun Hoog Mogenden met den Raade van Staate en de Generaliteits Rekenkamer (De Riemer, deel I, blz. 136).

Bij de restauratie van dit vertrek was het passend zorg te dragen dat de kunstwaarde niet verminderde.

(*Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid.*)

Dispensatie van den regel omtrent openbare aanbestedingen.

In het bestek voor het bouwen van negen woningen op de marinewerf te Amsterdam, was bepaald dat de salon en eetkamer van woning I en de voorkamers 1ste verdieping van woning II en VII zouden worden behangen met meubelpapier van *vijf gulden* de rol, de woonkamer en torenkamer van woning I, de torenkamer van woning VII en de overige voorkamers 1ste verdieping, met meubelpapier van *drie gulden* de rol. Het behangen moest in vakken geschieden, met daarbij passende randen en hoekstukken; de salon woning I met vergulde baguetlijsten langs de hoeken, het plafond en de borstwering.

Ten dienste van het bureel der landsgebouwen te 's Gravenhage waren door eene firma te Brussel geleverd: een eikenhouten teekentafel met laden, voor f 334,92; een eikenhouten cilinderbureau voor f 253,58; een eikenhouten lessenaar voor f 71,05. Volgens eene door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid op verzoek der Kamer gegeven toelichting, hadden de kosten onvermijdelijk vrij hoog moeten zijn, in aanmerking genomen het doel waarvoor het geleverde bestemd was, namelijk: voor eene geregelde berging van een betrekkelijk groot aantal teekeningen en archiefstukken, welke, ter bevordering van eene spoedige afdoening van zaken, onder het onmiddellijk bereik van den Rijks-bouwmeester moesten zijn. Zoo bestond bij voorbeeld de teekentafel uit vele ondiepe laden van betrekkelijk groote afmeting, en had het dekblad, waarop geteekend wordt, ten einde daartoe geschikt te zijn, eene vrij kostbare bewerking moeten ondergaan.

In het bijzonder werd de aandacht van het college getrokken door eenige uitgaven ten behoeve der kamer van den secretaris-generaal bij het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid voor timmerwerken enz.; aan den vloer, de muren en het plafond van dit vertrek werd niet minder dan f 4938,29⁵ besteed, waarvan f 2459,37⁵ voor het veranderen van het bestaande in een in hout betimmerd plafond. Alleen het behangen der Kamer had f 120 gevorderd, 16 rollen behangselpapier van f 7,50 de rol, terwijl de Statenkamer indertijd met papier van f 7 en de Ministerkamer met papier van f 6 de rol was bekleed. Omtrent een en ander werd door den Minister medegedeeld, dat de meerbedoelde kamer en daaraan onmiddellijk grenzende gedeelte bij de restauratie van het Departement in 1880 en 1881, alleen voor zooveel betrof den gevel en wat daarmede in dadelijk verband stond waren verbeterd. Dat de besproken kosten zoo hoog waren, was het gevolg geweest van de noodzakelijkheid, om eene kostbare betimmering te vernieuwen, eene vernieuwing die noodig was geworden door de gedeeltelijke bouwvalligheid en onbewoonbaarheid van het vertrek. Daarenboven was het middelgedeelte van het plafond, dat bij de betimmering niet had kunnen behouden blijven, door een plafondbetimmering in denzelfden stijl als de staande betimmering vervangen, waarmede het geheele restauratiewerk der kamer was voltooid geworden.

Wat het behangselpapier betrof, zoo merkte de Minister op, dat de ordonnantie van het vertrek een vrij kostbaar behangsel eischte, en dat in het algemeen kon gezegd worden dat bij behangselpapieren van duurdere soorten, de keus niet van verschillen van f 1 à f 1,50 de rol kan worden afhankelijk gesteld. Voorts dat voor de hierbedoelde kamer geen passend behangsel voor een minderen prijs te verkrijgen was geweest.

In schier elk jaarverslag maakt de Algemeene Rekenkamer melding van door Uwe Majesteit genomen besluiten, houdende machtiging tot of goedkeuring van afwijkingen van den regel, bij het Koninklijk besluit van 11 November 1815 n°. 94 gesteld, dat »alle aannemingen van werken en alle leverantiën ten behoeve van den Lande, meer dan f 500 moetende kosten, in het openbaar zullen worden aanbesteed".

De afwijkingen van dien regel dragen, gelijk bekend is, deels een bijzonder, deels een algemeen karakter.

Wat de laatstbedoelden betreft, zoo herinnert de Kamer ten aanzien van het Departement van Justitie, aan de Koninklijke besluiten van 15 Januari 1837 n°. 106,

20 Februari 1847 n°. 95, 8 Juni 1855 n°. 53, 6 Februari 1858 n°. 54 en 20 Augustus 1859 n°. 48, waarbij, voor zooveel noodig, dispensatie van openbare aanbesteding is verleend voor de aanschaffing van grondstoffen voor den arbeid der gevangenen; voor schrijfbehoeften, licht en brandstoffen en andere bureel- en locaalbehoeften voor het Departement; voor alle benoodigdheden tot het onderhoud van gevangenen en voor werken tot vertimmering of oprichting van gevangenissen of rechtshuizen; voor de grondstoffen der kleedingstukken van rijksveldwachters, hunne uniformhoeden, wapenen en distinctieve teekenen, en voor alle werken en leveringen bij de gestichten Ommerschans en Veenhuizen.

Bij Koninklijk besluit van 21 September 1844 n°. 66, werd de bedoelde dispensatie verleend voor alle artikelen en werkzaamheden ten behoeve der marine.

Voor het Departement van Oorlog werd de afwijking toegestaan bij Koninklijke besluiten van 30 Januari 1867 n°. 82, 15 Juni 1869 n°. 34, 27 Juli 1870 n°. 23, en 8 Julij 1872 n°. 15, en wel voor zooveel betreft de verwisselstukken, gereedschappen en munitiën van achterlaadgeweren, alsmede grondstoffen tot vervaardiging van een en ander; de geneesmiddelen, chirurgicale instrumenten en verdere benoodigdheden voor de Rijksmagazijnen van geneesmiddelen; nieuwe draagbare vuurwapenen met den aankleve van dien; verschillende behoeften van de batterijen veld- en rijdende artillerie, het korps pontonniers en de torpedo-compagnie, alsmede bij de magazijnen en forten.

Bij Koninklijk besluit van 7 April 1852 n°. 35, werd onderhandsche aanschaffing toegestaan van de deelen van de Rijkstelegraaf.

Voor zoover eindelijk het Departement van Koloniën betreft, werd de meer bedoelde afwijking verleend bij Koninklijk besluit van 7 Februari 1868 n°. 42, voor alle werken en leveringen ten dienste van de koloniën Suriname en Curaçao.

Voor *bijzondere* gevallen werd door Uwe Majesteit ook in het afgeloopen jaar bij herhaling machtiging verleend tot onderhandsche aanschaffing van het benoodigde, of werd deze laatste goedgekeurd nadat zij reeds had plaats gevonden en de verevening der uitgaven bij de Kamer bedenking had ontmoet.

Onwillekeurig rees bij het college de vraag, wat het stellen en behouden van een algemeenen regel beteekent, wanneer de uitzonderingen die daarop worden gemaakt, bijna even talrijk zijn als de gevallen waarin hij wordt toegepast. Bovendien kon, met het oog op den aard en den prijs van hetgeen verlangd werd, het nut en de noodzakelijkheid van afwijkingen niet altijd worden ingezien. Aanleiding tot twijfel gaf bijv. Uwer Majesteits besluit van 20 November 1883 n°. 32, waarbij werd goedgekeurd dat door den Minister van Financiën eene onderhandsche overeenkomst werd aangegaan met de te Rotterdam gevestigde *Nederlandsche Stoombootmaatschappij Rotterdam*, betreffende het leveren van een ijzeren schroefstoomschip met daarbij behoorende losse, vaste en inventarisgoederen, ten behoeve van den dienst der ambulante recherce te water in de 1ste afdeeling, voor eene som van *veertig duizend gulden*.

Voorts werd de aandacht der Kamer getrokken door het Koninklijk besluit van 7 October 1883 n°. 16, waarbij machtiging werd verleend om buiten openbare aanbesteding te voorzien in het maken van een kanaal, ter verbinding van de in aanbouw zijnde schutsluis te Vreeswijk met den Vaartschen Rijn, en verder daarbij behoorende werken, welk kanaal noodig was voor den aanleg van het kanaal van Amsterdam naar de Merwede; eindelijk door Uwer Majesteits besluiten van 10 Maart 1883 n°. 7, en 17 Juli daaraanvolgende n°. 8, waarbij dispensatie van openbare aanbesteding was verleend respectievelijk voor het doen uitvoeren van het baggerwerk tot onderhoud van de vaargeul in de Koningshaven te Rotterdam, en voor het opdragen van leveringen en werkzaamheden tot voorbereiding van de uitvoering der verlegging van den Maasmond.

De Kamer meende dat, wanneer er overwegende redenen bestonden om groote werken onderhands te doen uitvoeren, deze redenen althans behoorden te worden opgenomen in de considerans der Koninklijke besluiten, vergunnende afwijking van zulk een gewichtig beginsel als het voorschrift omtrent openbare aanbesteding van alle landswerken en leveringen boven de f 500.

Van dit haar gevoelen mededeeling doende aan den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, vroeg zij aan dezen, en voor zooveel ieder betrof ook aan de Ministers van Justitie, Marine, Oorlog en Koloniën, of er, in verband met het evenbedoelde beginsel, geen aanleiding bestond tot intrekking der bovenvermelde besluiten, waarbij dispensatie van openbare aanbesteding was verleend van geheele categorieën van werken en leveringen. Afwijkingen van den regel bij het Koninklijk besluit van 1815 gesteld schenen, bij den tegenwoordigen toestand van handel en nijverheid bezwaarlijk meer te verdedigen. De zeer algemeene en uitgestrekte machtigingen tot onderhandschen aankoop of opdracht hadden, naar het voorkwam, haar reden van bestaan verloren; men behoorde ze dus in te trekken. Mochten zich omstandigheden voordoen, waaronder in 's lands belang onderhandsche boven openbare aanbesteding de voorkeur verdiende, dan moest de dispensatie zooveel mogelijk in elk bijzonder geval worden verleend, en zouden de redenen, welke daartoe leidden, in het Koninklijk besluit behooren vermeld te worden.

Het denkbeeld der Kamer ontmoette evenwel weinig of geen instemming bij de genoemde Ministers. Deze verklaarden dat de aangehaalde Koninklijke besluiten alleen dan werden toegepast, wanneer de omstandigheden het vorderden en de aard der zaak en 's lands belang het raadzaam maakten.

De Minister van Oorlog meende zelfs, dat de aanschaffing van het materieel of de materialen, bedoeld in de tot zijn Departement betrekking hebbende besluiten, in den regel niet zonder nadeel van den dienst in het openbaar kon worden aanbesteed. De Minister van Justitie had de ondervinding opgedaan dat onderhandsche overeenkomst of onderhandsche aankoop niet zelden voordeeliger was dan aanschaffing bij openbare aanbesteding. De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid wees er op, dat, niettegenstaande de algemeene machtiging bij Uwer Majesteits besluit van 1852 verleend, al het daarvoor vatbare materiaal voor de Rijkstelegraaf bij openbare aanbesteding wordt aangeschaft. Hij achtte het niet noodig de redenen voor de afwijking in de considerans van het besluit te vermelden, de algemeenheid of onvolledigheid die aan zoodanige verkorte mededeelingen eigen is, scheen integendeel niet gewenscht, te minder omdat de Minister, evenals tot dusver, steeds bereid zou worden bevonden om de inlichtingen te verstrekken, welke de Kamer mocht verlangen. In afwachting van het rapport eener commissie aan welke was opgedragen om eene nadere regeling van de tot dusver gevolgde wijze van aanbesteding in onderzoek te nemen, deelde de Minister van Marine reeds thans in het bijzonder mede, dat niet de toenmalige toestand van handel en nijverheid, zooals de Kamer meende, had aanleiding gegeven tot het besluit van 21 September 1844 n°. 66, maar wel tal van andere redenen, voornamelijk gegrond op het Staatsbelang. De algemeene regel door het Koninklijk besluit van 1815 gesteld, werd, voor zooveel zulks in 's lands belang nuttig en doenlijk was, bij het Departement getrouw nageleefd. De voornaamste gevallen waarin afwijkingen plaats hadden waren onder meer: werkverschaffing aan gevangenen en aan liefdadige instellingen; dat de te leveren arbeid van zoodanigen aard was, dat toezicht en keuring tijdens en na de levering geen voldoenden waarborg van deugdzaamheid kunnen verschaffen, en deze dus moest gezocht worden in den persoon van den leverancier; dat de levering zoo spoedig moest geschieden, dat tijd voor aanbesteding ontbrak. Nochtans werden ook in die gevallen de noodige voorzorgen genomen tot verzekering van eene goede en goedkoope levering. De Minister meende, dat aan de goede zorgen en het beleid der Regeering kon worden overgelaten om, bij de uiteenloopende eischen van de verschillende Departementen van algemeen bestuur, de gevallen te beoordeelen waarin de afwijkingen in 's lands belang nuttig en noodig waren. Op grond van een en ander hadden de Ministers bezwaar Uwe Majesteit tot intrekking der besluiten te adviseeren. Zij verwachtten overigens van den door de Kamer voorgestelden maatregel veel omslag, en geen ander gevolg dan dat, evenals tot dusver plaats had, openbare aanbesteding achterwege zou blijven zoo dikwijls dit in 's lands belang noodig werd geoordeeld.

Intusschen kwam het den Minister van Koloniën wel voor dat de machtiging bij Uwer Majesteits besluit van 7

Februari 1868, n°. 42, verleend, in zooverre al te uitgebreid was, dat zij, in tegenstelling van hetgeen in art. 38 der wet van 23 April 1864 (*Staatsblad* n°. 35) voor leveringen en werken ten dienste van Oost-Indië is bepaald, aan de Algemeene Rekenkamer de kennisneming onttrok van de redenen, die tot afwijking van het voorschrift van openbare aanbesteding hadden geleid.

De Minister had dan ook aan Uwe Majesteit in overweging gegeven om het aangehaalde besluit te vervangen door eene machtiging, in den geest van het bepaalde in de laatste 2 alinea's van art. 38 der comptabiliteitswet.

Het behaagde Uwe Majesteit zich met dat voorstel te vereenigen, bij besluit van 1 Januari 1884, n°. 15, waarbij tevens dat van 1868 werd ingetrokken.

Academisch ziekenhuis te Groningen.

Met den Minister van Binnenlandsche Zaken werd eene briefwisseling gevoerd, betreffende de wijze waarop voorzien wordt in de kosten van het academisch ziekenhuis te Groningen. Op meer dan éénen grond meende de Kamer te moeten aannemen, dat het ziekenhuis was eene Rijksinstelling, in de kosten waarvan door de provincie en de gemeente werd bijgedragen. Daarom behoorden *al* de kosten van het ziekenhuis ten laste der Staatsbegrooting te worden gebracht, en moesten de subsidiën van provincie en gemeente jaarlijks verantwoord worden als bate onder de middelen. In verband met de wordingsgeschiedenis der instelling, gelijk die thans bestaat, werd ten aanzien van de betaling der kosten een stelsel gevolgd, dat de Kamer minder regelmatig voorkwam, en door hetwelk een gedeelte der uitgaven aan de contrôle van het college werd onttrokken.

De Kamer meende echter, althans voorloopig, te kunnen berusten in de mededeeling van den Minister van Binnenlandsche Zaken, dat het onderwerp in nadere overweging zou worden genomen, wanneer ontvangen was het rapport eener commissie van zes leden, benoemd door de Regeering en het gewestelijk en gemeentebestuur van Groningen, aan welke commissie was opgedragen een onderzoek in te stellen naar de wijze waarop de stichting van een nieuw, of de verbetering van het bestaande ziekenhuis zou kunnen worden verkregen, en hoe de exploitatie voor het vervolg zou behooren te worden geregeld.

Verzuimde toepassing der wet op het veeartsenijkundig Staatstoezicht.

De officier van justitie bij de arrondissements-rechtbank te Maastricht, deelde aan de Algemeene Rekenkamer mede dat een landbouwer te St. Geertruid, door dat rechtscollege onherroepelijk was veroordeeld ter zake van den verboden invoer van schapen en lammeren uit België in de genoemde gemeente; dat evenwel geen verbeurdverklaring van het vee of van de waarde daarvan had kunnen volgen, aangezien de burgemeester het te zijner beschikking gestelde vee willekeurig, zonder keuring, zonder taxatie, en zonder dat de waarde was gedeponeerd, had vrijgegeven. De officier voegde er bij, dat hij van de handelwijze van den burgemeester aan den Commissaris des Konings in Limburg bericht had gezonden.

In de veronderstelling dat de Commissaris des Konings de zaak ter kennis van den Minister van Binnenlandsche Zaken zou hebben gebracht, vroeg de Algemeene Rekenkamer dezen, welke maatregelen ten aanzien van den burgemeester waren genomen tot vergoeding der schade, die de Staat door zijn verzuim had geleden.

Uit 's Ministers antwoord bleek het volgende:

De bedoelde schapen en lammeren behoorden aan een ingezetene der gemeente St. Geertruid, en waren uit diens stal, gelegen op bijna een half uur afstand van de Belgische gemeente 's Gravenvuuren, ter weide opgezonden, op een aan de Belgische grens gelegen perceel; al weidende had het vee de grens op een afstand van omstreeks 20 meters overschreden. De burgemeester nu had gemeend, dat er onder deze omstandigheden niet gedacht kon worden aan fraudeuzen invoer van vee uit België en daarom de toepassing van de artt. 36 en 37 der wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 131) achterwege gelaten. De Commissaris des Konings had hem ter zake dezer wetsschennis eene ernstige terechtwijzing gezonden, doch den Minister voorgesteld om voor ditmaal in de zaak te berusten, aangezien

het perceel, waarop de schapen gegraasd hadden, gedeeltelijk op Nederlandsch en gedeeltelijk op Belgisch grondgebied was gelegen zoodat er, in strikten zin genomen, geen frauduleuze invoer had plaats gevonden.

De arrondissements-rechtbank had den overtreder slechts tot eene boete van 50 cents veroordeeld.

Na deze inlichtingen heeft de Algemeene Rekenkamer gemeend niet te moeten aandringen op het vorderen van schadevergoeding.

Beperking der bevoegdheid tot overschrijving op begrootingsartikelen voor memorie uitgetrokken.

In de wet van 27 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 15), houdende vaststelling van het zesde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1884, was, evenals in vorige jaren, in het tweede artikel zonder eenige restrictie opgenomen het voor *memorie* uitgetrokken begrootingsartikel (38*a*) voor uitgaven bij het onderzoek van de Noordelijke IJszee.

Toch meende de Algemeene Rekenkamer, dat het de bedoeling der Wetgevende Macht niet kon geweest zijn bevoegdheid te verleenen, om desnoods het geheele crediet voor onvoorziene uitgaven toegestaan, op den genoemden memoriepost over te brengen, hetgeen echter de wet, zooals zij thans luidt, niettemin zou gedoogen.

Het kwam haar voor, dat het aanprijzing zou verdienen, om, ten aanzien van de bij het aangehaalde artikel bedoelde uitgaven, eene soortgelijke bepaling op te nemen, als bij voorbeeld voorkomt in het slot van art. 2 der wet van 26 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 11) (IIde hoofdstuk der Staatsbegrooting), waarbij het maximum is bepaald, dat op art. 29 — evenals het gemelde art. 38*a* voor *memorie* uitgetrokken — uit den post voor onvoorziene uitgaven kan worden overgeschreven.

In het begin van Maart 1884 bracht de Kamer het bovenstaande onder de aandacht van den Minister van Marine, opdat daarvan gebruik zou kunnen worden gemaakt bij de samenstelling der begrooting voor het volgende dienstjaar.

De Minister heeft aan den wenk der Kamer gevolg gegeven.

Het college teekent hierbij nog aan, en zulks ook in verband met eene opmerking in het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer omtrent het wetsontwerp tot wijziging van hoofdstuk VI der Staatsbegrooting voor 1883 (Gedrukte stukken 1883—1884 n°. **227**), dat voor het drukken en leveren van verslagen enz. van den zesden tocht van de *Willem Barentz* werd besteed eene som van f 902,98[5].

Tegeldemaking van effecten en waarden in de consignatiekas berustende.

Bij het vaststellen van het voorgaande verslag wachtte de Rekenkamer nog het antwoord van den Minister van Financiën op haar laatste schrijven omtrent het nevensgemeld onderwerp (1). Dit antwoord ontving zij in eenen brief van 5 April 1884 n°. 111. Daaruit bleek, dat de agent van het Ministerie van Financiën te Amsterdam aangeschreven was, om al de bewijzen van inschrijvingen in de grootboeken der nationale schuld, welke tot de consignatiekas behooren, over te dragen aan de ontvangers der registratie, bij wie zij geconsigneerd waren. Alleen zouden onder berusting van den agent blijven eenige certificaten 4 percents nationale schuld (nominaal f 4400), in 1877 geconsigneerd, en behoorende tot het faillissement der naamlooze vennootschap »de Nederlandsche Railroutemaatschappij". Verder deelde de Minister mede, dat in 't vervolg de renten van *al* de hiervorenbedoelde inschrijvingen geregeld zouden worden ontvangen en verantwoord. De vraag, waarom sommige dezer renten vroeger niet waren geïnd, evenals de vraag op welken grond eenige in de consignatie-kas gedeponeerde effecten waren te gelde gemaakt, kon de Minister niet beantwoorden, omdat zoowel voor het een als voor het ander de last daartoe door zijne ambtsvoorgangers was gegeven en van hunne motieven niet was gebleken. Van dien verkoop waren echter geen nadeelige gevolgen te verwachten, al mocht ook zoodanige verkoop in strijd zijn met het karakter van inbewaargeving.

---

(1) Gedrukt verslag 1883, bladz. 9—10.

De Kamer heeft gemeend in de gedane mededeelingen te kunnen berusten.

Onderzoek ten aanzien van oude consignatiën. Wenschelijkheid eener wettelijke regeling.

Met betrekking tot de consignatiekas deelde de Algemeene Rekenkamer aan den Minister van Financiën mede, dat, gelijk haar uit een ingesteld onderzoek gebleken was, zich in die kas onderscheidene gelden en waarden bevonden welke, ofschoon in der tijd ten behoeve van derden geconsigneerd, krachtens bijzondere wetsbepalingen aan het Rijk waren vervallen, en dus in 's Rijks schatkist gestort en onder de middelen geboekt konden worden. De Kamer had daarbij het oog op de bepalingen van:

1°. de artt. 114, 115 en 243 der wet van 1822 (*Staatsblad* n°. 38);

2°. art. 26 der wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 131), voor zooveel betreft consignatiën na 1 Januari 1871;

3°. artt. 39 en 40 van het Keizerlijk decreet van 18 Juni 1811 (*Bulletin des Lois n°.* 377), (ingetrokken bij de evengenoemde wet van 1870) voor zooveel betreft consignatiën vóór 1871, welke krachtens veroordeelend vonnis aan den Staat vervallen mochten zijn verklaard;

4°. art. 558 Wetboek van Koophandel.

Wat voorts betrof de consignatiën krachtens art. 1174 van het Burgerlijk Wetboek, zoo meende de Kamer, dat de Staat zich wellicht, volgens art. 1175, in het bezit zou kunnen doen stellen van de nagelaten goederen, ten gevolge waarvan ook de evenbedoelde geconsigneerde gelden in de schatkist konden worden gestort.

Het college gaf daarom den Minister in bedenking, om ten voorschreven einde de noodige maatregelen te nemen.

Voorts onderwierp de Kamer aan 's Minister overweging de vraag, of het niet wenschelijk zou zijn, om eene wettelijke regeling te ontwerpen, ten gevolge waarvan consignatiën ten behoeve van derden, ten aanzien waarvan geenerlei bepaling als de bovengenoemde bestond, na verloop van eenigen tijd in 's Rijks schatkist konden worden gestort, met of zonder verplichting van den Staat tot teruggaaf, ingeval van opvordering door den rechthebbende binnen zekeren termijn. De Kamer meende, dat, in afwachting eener algemeene comptabiliteitswet, waarin ook dit onderwerp in zijn geheel te regelen ware, eene afzonderlijke wet zou kunnen worden vastgesteld, in den zin van de artt. 113 en 114 van het ontwerp van wet I, aangeboden bij Koninklijke boodschap van 21 Augustus 1865 (zitting 1864—1865, CXXXVI).

Het voornemen bestaat om het onderwerp der consignatiën bij afzonderlijke wet te regelen.

(*Minister van Financiën.*)

Afrekening met de Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen.

Gelijk reeds blijkt uit eene kantteekening van den Minister van Financiën in het voorgaande verslag (1), is in den staat van afrekening met de Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen over 1882, opgenomen de uitkeering van $^4/_5$ aan het Rijk over eene som van f 139 904.19, die bij de afrekening over 1880 een punt van verschil tusschen den Staat en de Maatschappij had uitgemaakt.

In de afrekeningen over 1882 en 1883, beide in den loop van 1884 ingekomen, vond de Rekenkamer opnieuw aanleiding, om den Minister van Financiën te wijzen, wat de eerste betreft, op het late tijdstip waarop die afrekening was opgemaakt (23 December 1883, in plaats van vóór 30 Juni, zooals art. 46 der overeenkomst van 24/25 Mei 1876 voorschrijft), en ten aanzien van beide, op de trage aanzuivering door de Maatschappij van hetgeen den Staat toekomt; dit laatste ook in verband met de omstandigheid, dat het Rijk door uitgifte van vlottende schuld zijne kas moest aanvullen en daarvoor rente heeft te betalen.

Blijkens het antwoord van den Minister kan evenwel de Exploitatie-maatschappij onmogelijk dadelijk na den afloop van eenig kwartaal het door haar verschuldigde storten. Voor de berekening der ontvangsten en van het vermoedelijk aandeel, hetwelk den Staat daarin toekomt, moet zij de opgaven ontvangen van andere spoorwegmaatschappijen, die soms eerst eenige weken na ommekomst van den termijn

(1) Gedrukt verslag, bladz. 10—11.

worden ingediend. Bovendien heeft zij, ingevolge art. 28 der bovengenoemde overeenkomst, het recht om de aldaar bedoelde en door haar betaalde kosten met hetgeen den Staat toekomt in compensatie te brengen. Eene berekening toonde wijders aan, dat de Maatschappij, na aftrek van hetgeen zij wegens deze kosten voorgeschoten heeft, vrij wel aan hare verplichting tot storting voldeed, en ten overvloede gaf de Minister de verzekering, dat hij zooveel doenlijk de hand zou houden aan de stipte nakoming der ten deze op de Exploitatiemaatschappij rustende verplichtingen.

Vrijstelling van de bijdragen voor de Koninklijke Militaire Academie.

Volgens art. 7 van het Reglement, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 11 Augustus 1883 (*Staatsblad* n°. 128) kan gedeeltelijke vrijstelling der bijdrage ter tegemoetkoming in de kosten der Koninklijke Militaire Academie worden verleend, indien de betrekkingen der cadetten *niet in staat* zijn de geheele bijdrage te voldoen. Daar deze laatste, bij art. 13 der wet van 30 Mei 1877 (*Staatsblad* n°. 141), op het zeer matige bedrag van f 300 is bepaald, moet vrijstelling van de verplichting tot betaling noodwendig gegrond zijn op hoogst beperkte middelen.

Ofschoon nu de beoordeeling van het onvermogen der bedoelde betrekkingen geheel aan den Minister van Oorlog behoort, zoo nam de Algemeene Rekenkamer toch de vrijheid dezen te doen opmerken, dat de vroeger door hem medegedeelde redenen, waarom aan sommige belanghebbenden vrijstelling was gegeven, niet in alle gevallen op zóózeer beperkte middelen doelden, dat de betrekkingen geacht moesten worden *niet in staat* te zijn de geheele bijdrage te kwijten.

De Kamer maakte deze opmerking naar aanleiding van Uwer Majesteits besluiten van 29 September 1883 n°. 15, en 8 Juli 1884 n°. 48, waarbij, voor den tijd van één jaar, gedeeltelijke vrijstelling (van f 100) was verleend aan een kapitein, en aan een luitenant-kolonel. Omtrent eerstbedoelden officier was vroeger medegedeeld, dat hij, hoewel *niet geheel onbemiddeld*, voor het *tegenwoordige* geen *belangrijk* eigen fortuin had; en ten aanzien van den luitenant-kolonel: dat hij *niet* van eigen middelen ontbloot was; terwijl er alleen was bijgevoegd, dat hij nog drie kinderen te zijnen laste had; deze laatste omstandigheid scheen dus de eenige reden van vrijstelling te zijn.

Het kwam derhalve twijfelachtig voor, of de vrijstelling wel altijd alleen in het geval bedoeld in art. 7 van het aangehaalde Reglement werd verleend.

De Minister antwoordde, dat de vrijstelling van den luitenant-kolonel berustte op eene verklaring van den burgemeester zijner woonplaats, » dat hij geloofde, dat het meergemelden hoofdofficier inderdaad betrekkelijk zwaar viel, in de kosten van de opvoeding zijner kinderen te voorzien, en derhalve vermeende, dat deze zeer zeker voor het bekomen van gedeeltelijke vrijstelling in aanmerking mocht komen."

Wat den kapitein betrof, zoo deelde de Minister mede, dat, hoezeer hij ook ten aanzien van de vrijstelling ten vorigen jare aan dezen verleend, inlichtingen zou kunnen verstrekken, dit minder noodzakelijk werd geacht, vermits bedoelde officier niet meer voorkwam onder degenen, die dit jaar vrijstelling hadden bekomen.

Bijstand van notarissen, griffiers en deurwaarders bij verkoopingen vanwege het Departement van Oorlog.

In het voorgaand verslag (1) werd melding gemaakt van eene beschikking van den Minister van Oorlog, waarbij, met herinnering aan eene resolutie van 1873, aan de betrokken autoriteiten de last werd gegeven, om, wanneer bij openbare verkoopingen van Rijkspaarden en paarden mest, door hen was gebruik gemaakt van den bijstand van een notaris, griffier of deurwaarder, bij de inzending van het proces-verbaal der verkooping aan het Departement van Oorlog mede te deelen de reden, waarom die bijstand door hen was noodig geoordeeld.

Dat die redenen evenwel niet altijd afdoende zijn, scheen het onderstaande te bewijzen.

Nadat de Algemeene Rekenkamer in het afgeloopen jaar

(1) Zie gedrukt verslag, bladz. 12.

had gevraagd, waarom twee verkoopingen, *tegen contante betaling*, door hoofdadministratiën van legercorpsen hadden plaats gevonden ten overstaan respectievelijk van een notaris en een deurwaarder, werden als gronden daarvoor aangevoerd: vooreerst, de onbekendheid der officieren met hen, die als koopers aanwezig zijn, een bezwaar voor het geval dat een bod niet werd gestand gedaan; voorts de omstandigheid, dat het bij opbod en afslag verkoopen eene zekere mate van bedrevenheid vordert, die niet van den officier verwacht kan worden; en dat de minder bedreven officier, met het oog op het gehalte van de meesten der honderden koopers en kijkers, gevaar zou loopen bespottelijk te worden gemaakt, iets waardoor de waardigheid van den officiersstand in de waagschaal zou worden gesteld. Aan den anderen kant werd er op gewezen, dat de notaris en deurwaarder, door voorafgaande mededeelingen, den toevloed van koopers kunnen bevorderen, en, als in den regel bekend met de gegadigden, in staat zijn hen, die een bod hebben gedaan, te verplichten dit gestand te doen, of, ingeval een tweede verkoop minder opbracht dan het gedaan bod, het verschil te betalen, voor welk laatste de notaris of deurwaarder anders zelf verantwoordelijk zou zijn. Op grond van een en ander werd eene hoogere opbrengst verwacht, wanneer de tusschenkomst van een notaris of deurwaarder werd ingeroepen, dan wanneer de verkooping ten overstaan van de administratie zelve geschiedde.

Het bovenstaande was bij de inzending van het procesverbaal der hierbedoelde verkoopingen aan het Departement van Oorlog medegedeeld. Aan de gegeven voorschriften was dus voldaan; en daar de Minister verklaarde er in te berusten, dat de kosten van salaris van den notaris en van den deurwaarder in rekening waren gebracht, vond de Algemeene Rekenkamer geen aanleiding om de briefwisseling te dezer zake voort te zetten. Zij heeft daarom de rekeningen opgenomen en gesloten.

De Kamer teekent hierbij aan, dat de twijfel aangaande de gegrondheid der bovenaangehaalde motieven, die, zoo zij juist waren, voor *alle* verkoopingen zouden moeten gelden, niet weinig versterkt wordt door de omstandigheid, dat een groot aantal verkoopingen inderdaad door de administratiën zelve zijn geschied.

Benuttigen van 's Rijks militaire vervoermiddelen.

Naar aanleiding eener verevende vordering, groot f 327,04, van een huurkoetsier te 's Gravenhage, wegens gedane transporten per as, gedurende 1883, van en naar 's Rijks magazijn van geneesmiddelen, vroeg de Algemeene Rekenkamer aan den Minister van Oorlog, of de in garnizoensplaatsen aanwezige *militaire* vervoermiddelen niet zouden kunnen worden gebezigd voor transporten als de evenbedoelde; daardoor scheen eene niet onbelangrijke besparing van Rijksgelden verkregen te zullen worden.

Na de inspecteurs van de artillerie en van den geneeskundigen dienst te hebben gehoord, antwoordde de Minister, dat, blijkens de rapporten dier hoofdofficieren, het door de Kamer bedoelde vervoer in verreweg de meeste gevallen niet doenlijk wezen zou. Immers waren er, gedurende een groot gedeelte van het jaar, geen treinpaarden beschikbaar, of werden die voor andere diensten gebezigd, terwijl ook de inrichting van de militaire transportwagens, zoo wat de laadruimte aangaat als het hoog van den grond zijn, ze voor dat vervoer minder geschikt maakte. De enkele gevallen waarin het wèl doenlijk wezen zou, het vervoer door die middelen te doen bewerkstelligen, zouden er ongetwijfeld toe leiden, dat voor de vracht met particuliere vervoermiddelen voor het overige vervoer meer zou moeten betaald worden dan de billijke prijs die thans daarvoor werd gevorderd.

Op grond van een en ander achtte de Minister het niet raadzaam, verandering te brengen in de bestaande wijze van het besproken vervoer.

Verhaal der kosten van lichting van gezonken vaartuigen.

In Januari 1883 vroeg de Algemeene Rekenkamer aan den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, wat de reden was dat nooit ontvangsten wegens terugbetaling der kosten van lichting van wrakken uit binnenwateren verantwoord werden, en welke regel er werd gevolgd ten

aanzien van het toelaten en aannemen van den afstand van wrak en lading. (1)

Ofschoon de Minister in Juli daaraanvolgende aan de gedane vraag werd herinnerd, is deze tot dusver onbeantwoord gebleven. Intusschen is, tot nadere voorziening in dit onderwerp, bij Koninklijke boodschap van 20 Maart 1884 (2) aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden en bij Koninklijke boodschap van 17 November daaraanvolgende opnieuw ingediend een ontwerp van wet, betreffende opruiming en beheer van vaartuigen en andere voorwerpen, in openbare binnenwateren gestrand, gezonken, aan den grond geraakt of vastgeraakt.

Verschillende regelingen omtrent vergoeding voor verplaatsingskosten aan de ambtenaren ressorteerende onder het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

Door dit besluit ontstond geene ongelijkheid, maar werd zij integendeel belangrijk verminderd, daar vóór dat besluit niet alleen voor de ambtenaren der posterijen en der telegraphie, maar ook voor de overige ambtenaren, onder het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid ressorteerende, verschillende regelingen bestonden. De maatregel heeft zich niet tot *alle* ambtenaren uitgestrekt in afwachting eener nadere algemeene regeling van het onderwerp.

(*Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid.*)

Bij Uwer Majesteits besluit van 29 Juli 1884 n°. 12, werd aan den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid de bevoegdheid verleend, om ook aan de daarin genoemde ambtenaren onder zekere omstandigheden vergoeding voor verplaatsingskosten tot een bepaald bedrag toe te kennen.

Ten gevolge daarvan bestonden er ten aanzien van dit onderwerp voor de onder het Departement ressorteerende ambtenaren drie regelingen, welke verschilden voor zooveel betreft de gevallen waarin de vergoeding voor verplaatsingskosten *niet* zouden worden genoten.

De vergoeding was namelijk uitgesloten:

1°. volgens het Koninklijk besluit van 20 Februari 1875 n°. 5, voor de ambtenaren der *posterijen;*

a. wanneer de verplaatsing was gevraagd;

b. wanneer de nieuwe *bezoldiging* minstens f 100 per jaar meer bedroeg dan de vorige;

c. wanneer de verplaatsing het gevolg was van plichtverzuim of wangedrag;

2°. volgens het Koninklijk besluit van 11 Juli 1880 n°. 24, voor de ambtenaren van de *Rijkstelegraaf:*

a. wanneer de verplaatsing was gevraagd;

b. wanneer die gepaard ging met verhooging van *jaarwedde of andere belooning* (onverschillig hoeveel de verhooging bedroeg);

c. wanneer door gebrek aan dienstijver, door plichtverzuim of dergelijke omstandigheden aanleiding tot de verplaatsing was gegeven;

3°. volgens het Koninklijk besluit van 29 Juli 1884 n°. 12, voor de overige ambtenaren ressorteerende onder het *Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid:*

a. wanneer de verandering van woonplaats niet geschiedde in 's Rijks belang, of

b. met bevordering in *rang of bezoldiging.*

Bij de Kamer rees de vraag, of er inderdaad voor het maken van onderscheid grond aanwezig was, en, zoo niet, of het dan, in het belang eener gelijke bedeeling der verschillende ambtenaren, en ter voorkoming van moeilijkheden en vergissingen in de toepassing der besluiten, en bij de contrôle op de toegekende vergoedingen, niet wenschelijk zou zijn, dat eene uniforme-regeling van het onderwerp voor alle onder het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid ressorteerende ambtenaren werd vastgesteld.

In verband met art. 17 harer instructie onderwierp de Kamer deze vraag aan de overweging des Ministers.

Op het oogenblik der vaststelling van dit verslag was nog geen antwoord ontvangen.

Vergoeding aan eene gemeente ter zake van onderhoud en verlichting van een stationsweg.

Bij overeenkomst met de gemeente Gorinchem, regelende den overgang van wegen door den spoorweg Dordrecht-Elst, den aanleg en het onderhoud van een toegangsweg

(1) Zie het gedrukt verslag over 1883, bladz. 13.

(2) *Handelingen* 1883—1884, Bijlagen n°. **183**.

naar het station Gorinchem, en het onderhoud van parallelwegen in die gemeente, was bepaald dat deze, voor afstand van gronden en ter zake van onderscheidene op zich genomen verplichtingen, eene vergoeding van het Rijk zou ontvangen, ten bedrage van f 15 000.

Aanvankelijk kwam het der Algemeene Rekenkamer voor, dat deze vergoeding ook strekte voor het onderhoud en de verlichting van den evengenoemden stationsweg. Dit scheen niet vrij van bedenking. De overeenkomst toch was goedgekeurd op 7 October 1880, derhalve op een tijdstip, waarop bij de Staten-Generaal aanhangig was het bij Koninklijke boodschap van 24 Mei 1880 aangeboden wetsontwerp tot wijziging van art. 70 der wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* n°. 67), en het dus in hooge mate waarschijnlijk moest worden geacht, niet alleen dat de kosten, waarvoor bedoelde vergoeding uit 's Rijks middelen werd toegekend, zeer spoedig na het goedkeuren der overeenkomst uitgaven zoude zijn door de wet aan de *gemeente* opgelegd, maar ook dat — gelijk inderdaad het geval is geweest — de verplichtingen, voor de gemeente, in dat opzicht uit de overeenkomst voortvloeiende, eerst een aanvang zouden nemen geruimen tijd na het in werking treden dier wijziging van de spoorwegwet.

Deze overwegingen nu gaven der Kamer aanleiding om, toen de vordering der gemeente, op grond der overeenkomst ter verevening werd ingezonden, den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid te vragen, welke bijzondere aanleiding er had bestaan, om onder de bovenvermelde omstandigheden de overeenkomst goed te keuren.

Uit de inlichtingen door den Minister verstrekt, in verband met de aangehaalde overeenkomst en een contract gesloten met het hoogheemraadschap van Steenenhoek, mede-belanghebbende in deze, scheen te blijken, dat tot de onderwerpen, ter zake waarvan de vergoeding werd toegekend, niet zoozeer behoorden het onderhoud en de verlichting van den toegangsweg, als wel de verplichting welke de gemeente op zich nam, om op hare kosten te doen herstellen de verzakkingen, welke ook ten gevolge van den aanleg van den toegangsweg, tot 1 November 1891 mochten ontstaan in een daarnaast gelegen gedeelte van den dijk langs het kanaal van Steenenhoek. Wel waren bij de overeenkomst ook het onderhoud en de verlichting van den toegangsweg ten laste der gemeente gebracht, maar dit was geschied omdat, op het oogenblik waarop de overeenkomst werd goedgekeurd, het bovenvermelde wetsontwerp nog geen wet was geworden (namelijk de wet van 31 December 1880 (*Staatsblad* n°. 258) en daarom omtrent beide onderwerpen alsnog bij overeenkomst behoorde te worden voorzien.

De vordering is daarop verevend.

Betaalbaarstelling van schadeloosstellingen aan veldwachters voor transport van gevangenen.

Art. 25. Betaling bij credietopening.

Van den Minister van Justitie werden ter verevening ontvangen eenige honderden aanvragen tot betaling van bij Koninklijk besluit verleende schadeloosstellingen aan veldwachters, ter zake van door hen gedane transporten van gevangenen.

Daar nu het onderzoek dezer stukken zich bepaalde tot het vergelijken van de aanvrage met het Koninklijk besluit, meende de Kamer dat deze betalingen evengoed *vóór* als *na* de verevening konden geschieden, terwijl, in het eerste geval, noodelooze omslag en tijdverlies vermeden konden worden. Zij gaf daarom den Minister in overweging de betaling der schadeloosstellingen als waarvan hier sprake is in het vervolg bij credietopening te doen plaats hebben.

Onder referte aan een vroeger schrijven, waarvan mededeeling is gedaan in het jaarverslag over 1869 (1), ten aanzien van een soortgelijk onderwerp, antwoordde de Minister, dat hij bezwaar moest maken om aan het voorstel der Kamer gevolg te geven.

Deze heeft daarop gemeend op eene verandering in de wijze van betaalbaarstelling niet verder te mogen aandringen, ofschoon zij het gewicht der vroeger aangevoerde bezwaren niet ten volle besefte. De Minister had destijds als zijne meening te kennen gegeven dat voor het *Depar-*

(1) Bijblad van de *Staatscourant* 1870—1871 bladz. 1700/1701.

tement de schrifturen, door den gewenschten maatregel eer vermeerderen dan verminderen zouden; en ongaarne in de gewone wijze van verevening der uitgaven van zijn Departement verandering zou willen brengen, zoolang niet omtrent de vraag, of het repressieve of het preventieve stelsel tot regel zou worden aangenomen, uitspraak was gedaan.

De Kamer meent niet te mogen verwachten dat zoodanige uitspraak in de naaste toekomst aanstaande is, en wat de vermeerdering van werkzaamheden aan het Departement betreft, zoo kan zij niet inzien, hoe deze het gevolg kunnen zijn van eene veranderde wijze van betaalbaarstelling, bij assignatie in plaats van bij aanvrage van betaling.

Art. 27a. Overeenstemming van den aard der uitgaven met de omschrijving van den begrootingspost.

Toelage boven maximum-traktement. Vermelding van jaarwedden en toelagen in dezelfde begrootingsartikelen.

Bij Uwer Majesteits besluit van 22 Februari 1884 n°. 12, werd aan eenige ambtenaren en bedienden bij het Departement van Financiën over 1883 eene toelage boven hunne jaarwedde verleend, niettegenstaande zij reeds in het genot waren van het maximum der aan hunnen rang verbonden bezoldiging. Aangezien de omschrijving van art. 2 van hoofdstuk VII *B* der begrooting voor 1883 de aanwijzing dezer toelagen daarop toeliet, vond de Algemeene Rekenkamer geen termen om de verevening te weigeren. In verband met hetgeen in voorgaande verslagen is aangeteekend, omtrent het verleenen van toelagen aan ambtenaren die reeds hun maximum-traktement genieten, (1) vestigt de Kamer ook thans de aandacht op het minder wenschelijke der vermelding van toelagen en jaarwedden in een zelfde begrootingsartikel.

De eenige ambtenaren waarvan hier sprake is, zijn twee tweede klerken, aan wie boven hun tractement, ad f 700, wegens door hen verrichte buitengewone werkzaamheden eene toelage ad f 50 is toegekend.

(*Minister van Financiën*).

Traktement van den secretaris van de kanselarij der beide orden.

Bij Uwer Majesteits besluit van 18 Januari 1884 n°. 12, werden de bureelwerkzaamheden der kanselarij van de beide orden opgedragen aan een ambtenaar die den titel zou voeren van secretaris, met bepaling dat de benoemde — een adjunct-commies bij het Departement van Koloniën — gedurende het jaar 1884 zou geacht worden te behooren tot de ambtenaren van het Departement van Financiën.

Uit deze laatste bepaling meende de Algemeene Rekenkamer te moeten afleiden, dat het de bedoeling was, om de jaarwedde van den benoemden secretaris te doen kwijten uit het artikel voor traktementen van ambtenaren bij het Departement van Financiën, waartegenover, evenals vroeger, de bijdrage zou staan, die bij art. 18 van het IIde hoofdstuk der Staatsbegrooting was uitgetrokken.

De Kamer deelde aan den Minister mede, dat zij de betaling der jaarwedde ten laste van hoofdstuk VII *B*, niet zou kunnen verevenen. Zoolang de bureelwerkzaamheden der kanselarij door ambtenaren van het Departement van Financiën werden verricht, kon geen bezwaar zijn tegen de bestaande regeling, welke met medewerking van den wetgever was tot stand gebracht; nu evenwel voor dien arbeid eene speciale betrekking was in het leven geroepen, aan den begrootingswetgever onbekend, en gebeel op zichzelve staande, behoorde de aan die betrekking verbonden jaarwedde weder rechtstreeks te worden gebracht ten laste van het hoofdstuk der Staatsbegrooting voor de Hooge Colleges bestemd; de bestaande omschrijving der artikelen van dat hoofdstuk liet echter niet toe, de bedoelde jaarwedde daarop te verevenen.

De Minister deelde vervolgens mede, dat de bepaling, welke bij de Kamer bedenking had ontmoet, in het Koninklijk besluit was opgenomen, ten einde de Wetgevende Macht niet te bemoeilijken met eene, naar het voorkwam, onbelangrijke aangelegenheid als de hierbedoelde, welke noch vermeerdering van uitgaven noch feitelijk eenige wijziging in het doel, waarvoor de gelden door den begrootingswetgever waren toegestaan, ten gevolge had. Tegen die bepaling kon derhalve, uit een financieel oogpunt, geen bezwaar bestaan; het lag overigens in de bedoeling om, bij de samenstelling der begrooting voor 1885, de onderwerpelijke jaarwedde weder, evenals vroeger, ten laste van het IIde hoofdstuk der Staatsbegrooting te brengen.

---

(1) Gedrukte verslagen over 1882, bladz. 15 en 16; 1875 bladz. 15.

De Kamer antwoordde, dat de omschrijving van art. 2 der begrooting voor het Departement van Financiën, hoe ruim ook opgevat, niet toeliet om daarop aan te wijzen de jaarwedde van den nieuwbenoemden secretaris bij de kanselarij der beide Orden, eene op zichzelve staande instelling; dat het college dus, op grond van art. 27 zijner instructie, verplicht zou zijn de verevening ten laste van evengemeld begrootingsartikel te weigeren, en dat het gerezen bezwaar alleen door medewerking der Wetgevende Macht kon worden uit den weg geruimd.

Bij de wet van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 142) is daarop, door aanvulling en wijziging van het Tweede hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1884, in de zaak voorzien.

Imputatie der kosten van buitengewone werkzaamheden aan gebouwen te Groningen, en het toezicht daarop.

Ten laste van art. 39 van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1883 (. . . . . onderhoud en lasten van gebouwen, in Groningen) werd aangevraagd de betaling eener som van f 5199,92⁵, wegens buitengewone werkzaamheden aan de woning van den Commissaris des Konings te Groningen.

Tegen de voorgenomen imputatie bestond bij de Algemeene Rekenkamer bedenking. Bij het genoemde artikel toch waren slechts gelden toegestaan voor de *onderhouds*werken der woning, welk onderhoud voor de jaren 1883 en 1884 te zamen was aangenomen voor f 928. Ware het de bedoeling der Wetgevende Macht geweest, dat uit den meergemelden post ook zouden worden gekweten de kosten van andere werken dan *gewoon* onderhoud, dan zou dit uit de omschrijving van het begrootingsartikel hebben moeten blijken, zooals bijvoorbeeld het geval was ten aanzien van de artt. 6, 14, 35 en 43, voor de provinciale gebouwen te 's Hertogenbosch, 's Gravenhage, Zwolle en Assen, in welke artikelen, behalve voor onderhoud, ook voor *verbetering* gelden waren toegestaan.

Op grond van een en ander weigerde de Kamer ten laste van art. 39, te verevenen de boven omschreven uitgaaf alsmede eene belooning wegens het houden van toezicht op het uitvoeren der bedoelde werkzaamheden gedurende 1883 en 1884.

Het behaagde daarop aan Uwe Majesteit, om, ter voldoening der vorderingen, zoo wegens boven besproken werkzaamheden, in 1883 en 1884, als wegens het gehouden toezicht, de noodige gelden aan te wijzen en beschikbaar te stellen op het artikel voor onvoorziene uitgaven der betrokken begrootingen.

Imputatie der belooning van een bediende bij het oud-archief te Groningen. Vermenging van kosten van personeel en materieel.

Ten laste van art. 143 van het Vde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1883 (materieele uitgaven voor de archieven in de provinciën) werd de verevening gevraagd van, onder meer, de belooning, over een halfjaar, van een persoon, die, hoewel niet voorzien van eene vaste aanstelling of op een vast salaris, verschillende werkzaamheden had verricht bij het oud-archief in Groningen, tegen eene bij mondelinge overeenkomst bepaalde som.

Het kwam der Kamer echter uit het oogpunt van de begrooting onregelmatig voor, dat bevalve het vaste personeel aan de archieven in de provinciën, waarvan de kosten in art. 142 waren opgenomen, nog ander personeel, zij het ook niet van eene schriftelijke aanstelling voorzien, werd in dienst gesteld, en betaald uit art. 143, dat voor materieele uitgaven was bestemd.

Iemand die, als de bedoelde persoon, bij eene Rijksinstelling werd belast met het verrichten van verschillende werkzaamheden, tegen een loon van f 52 per kwartaal, scheen overigens, behoudens de gevolgen der niet aanwezige vaste aanstelling, feitelijk gelijk te staan met een bode, zooals hij zichzelven dan ook noemde, en door den archivaris genoemd werd. De belooning van zoo iemand kon, meende de Kamer, zonder terzijdestelling van het doel, waarmede de kosten, verbonden aan de archieven in de provinciën, in *twee* begrootingsartikelen waren gesplitst, bezwaarlijk op den post voor het materieel worden aangenomen. Zelfs de omstandigheid, dat, bij de vaststelling van art. 142, niet was gerekend op den meerbedoelden beambte, en dat de Minister zich bereid verklaarde om voor het vervolg aan het bezwaar der Kamer te gemoet te komen, kon voor haar geen reden zijn om de belooning

nog ditmaal te verevenen op een ander begrootingsartikel waarin de uitgaaf evenmin begrepen was.

Het kwam der Kamer echter voor, dat in dezen stand der zaak, de post voor onvoorziene uitgaven van hoofdstuk V met de onderwerpelijke uitgave kon worden bezwaard.

Dit is dan ook geschied.

Bedenking in verband met een votum der Tweede Kamer, pantserplaten voor monitor.

Eene van den Minister van Marine ter verevening ontvangen aanvrage van betaling strekte tot voldoening eener som van f 23 550, voor de levering van een gebogen torenplaat met ingeboorde boutgaten en uitgehakt poortgat, ten behoeve van den monitor *Weps*.

Deze uitgaaf was aangewezen op art. 12 van het Zesde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1884, hetwelk door de Tweede Kamer der Staten-Generaal in hare zitting van 15 December 1883, bij amendement was verminderd met f 86 000, eene som die was aangevraagd voor den aankoop van compound pantserplaten en pantserbouten, ten behoeve der verpantsering van den toren van een schip.

In verband met deze omstandigheid vroeg de Algemeene Rekenkamer, alvorens de verevening tot stand te brengen, inlichtingen aan den Minister van Marine omtrent den aard van het geleverde.

De Minister antwoordde dat de bovenbedoelde torenplaat geen *compound*-plaat was, en dat zij werd aangeschaft ten behoeve der *verwapening* van den genoemden bodem; voorts, dat de compound-platen, waarvoor de Tweede Kamer geene gelden had willen toestaan, bestemd zouden zijn geweest om de nu aan den toren gehechte gewone pantserplaten te vervangen.

Na deze inlichtingen heeft de Algemeene Rekenkamer de aanvrage verevend.

Imputatie der verhoogingen van predikantstraktementen.

In 1875 werd tusschen den Minister van Financiën en de Algemeene Rekenkamer eene briefwisseling gevoerd over de bestemming van de artikelen van hoofdstuk VII *B* der Staatsbegrooting, waarbij gelden zijn toegestaan voor » traktementen van Hervormde predikanten" en » traktementen voor nieuwe standplaatsen en verhoogingen" (artt. 58 en 63 der genoemde begrooting).

De Kamer had destijds de meening volgehouden, dat ten laste van art. 63 moesten worden verevend ieder nieuw traktement en iedere verhooging, voor het eerste jaar waarin zij werden *genoten*, onverschillig in welk jaar zij waren *toegekend*.

De Minister had daarentegen beweerd, dat het evengenoemde artikel alleen kon worden bezwaard met de nieuwe traktementen en verhoogingen *toegekend in het dienstjaar waarover de begrooting liep*, terwijl alle overige traktementen op art. 58 behoorden te worden aangewezen.

Het gevolg der briefwisseling was geweest, dat sedert 1875 overeenkomstig de zienswijze der Kamer was gehandeld.

In het afgeloopen jaar kwam de Minister van Financiën op het onderwerp terug, en zulks naar aanleiding van moeielijkheden, welke ondervonden werden ten gevolge der aanneming van de amendementen van den heer Donner, in de zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, van 17 December 1883, waardoor de post voor nieuwe traktementen en verhoogingen (art. 49) van hoofdstuk VII *B* der Staatsbegrooting voor 1884 voor *memorie* werd uitgetrokken, zonder dat het recht werd gegeven om daarop uit art. 81 (onvoorziene uitgaven) over te schrijven. De Minister wees er op, dat, bij het voortgaan op den tot dusver gevolgden weg, het Departement in de onmogelijkheid zou verkeeren om sommige, deels reeds sedert lang, door den Koning toegekende nieuwe traktementen of verhoogingen te doen betalen.

De Kamer antwoordde, dat, ofschoon zij de moeilijkheid waarin de Minister door het votum der Tweede Kamer gebracht was, volkomen besefte, zij daarin geen motief kon vinden om van hare vroegere meening terug te komen; en dat het gerezen bezwaar op geene andere wijze kon worden opgelost, dan door eene wijziging der begrooting bij de wet, in dien zin dat bij art. 44 (Traktementen van Hervormde predikanten) op het voor *memorie* uitgetrokken art. 49 zooveel werd overgebracht, als noodig was om de toegekende traktementen en verhoogingen, welke in 1884

voor het eerst genoten werden, te kunnen betalen. De Kamer voegde hierbij, dat het hare aandacht had getrokken, dat nog zeer kort nà het meerbedoelde votum eene traktementsverhooging was toegestaan voor den predikant te Urk, namelijk bij Uwer Majesteits besluit van 28 December 1883.

Op grond van het boven aangevoerde had de Kamer de verevening ten laste van art. 44 geweigerd van het gedeelte der verhooging van het traktement van den predikant te Blitterswijk, over 16—31 Maart 1884.

Vroeger werden, ook in verband met het gevolgde stelsel ten aanzien der imputatie van de verhoogingen, voor deze laatsten afzonderlijke betaalsrollen opgemaakt. Zonder dat daarvan de reden bekend is, werd echter de verhooging van het traktement van den evenbedoelden predikant over April-Juni 1884 betaalbaar gesteld op dezelfde betaalsrol als het traktement over dat tijdvak. Deze omstandigheid ontsnapte aan de aandacht der Algemeene Rekenkamer, en, hoewel bij vergissing, werd dit gedeelte der verhooging ten laste van art. 44 verevend.

Nadat nu de Minister deze meening vernomen had, verzocht hij der Kamer ook het gedeelte der verhooging over 16-31 Maart te verevenen. De Kamer antwoordde echter, dat ofschoon ten gevolge der veranderde wijze van betaalbaarstelling de verevening bij vergissing had plaats gevonden, zich geene omstandigheden hadden voorgedaan waardoor hare vroegere bedenkingen waren opgeheven; zij weigerde daarom aan het verzoek gevolg te geven.

Op het oogenblik der vaststelling van dit verslag was een wetsontwerp tot voorziening in dezen bij de Staten-Generaal aanhangig. (*Gedrukte stukken* 1884-1885, n°. **94**).

Bijslag op traktement van een officier van gezondheid.

Bij Uwer Majesteits besluit van 16 Januari 1884 n°. 13 werd aan een officier van gezondheid der 2de klasse bij de landmacht een bijslag van f 975 op zijn traktement over Januari 1884 verleend.

Het hooge bedrag van dezen bijslag over ééne maand, gelijkstaande met ruim zeven maanden traktement van dien officier, deed de Kamer betwijfelen of het hier wel eene toekenning betrof wegens het verrichten van, zij het dan ook buitengewonen, dienst als officier van gezondheid.

De Kamer verzocht daarom inlichtingen te dezer zake aan den Minister van Oorlog. Tevens vroeg zij, of het verleenen van bijslagen op traktementen van officieren wel was overeen te brengen met de bestaande organieke regelen voor die traktementen, welke voor de Wetgevende Macht tot grondslag dienen bij het toestaan der begrootingsposten.

Uit het antwoord des Ministers bleek het volgende:

De meerbedoelde persoon, aanvankelijk bestemd voor den dienst in Oost-Indië, was met 1 November 1882, op zijn verzoek, eervol ontslagen uit zijne betrekking tot het Departement van Koloniën, onder verplichting tot restitutie der door hem, vanwege dat Departement, genoten toelage, college- en examengelden, ten bedrage van f 6158,34. Onmiddellijk na zijn ontslag werd hij bestemd om, verder voor rekening van het Departement van Oorlog, geheel overeenkomstig de bepalingen van het voorschrift behoorende bij het Koninklijk besluit van 19 Maart 1875 n°. 21, te worden opgeleid voor den dienst bij de landmacht.

Ten gevolge van de vroeger reeds volbrachte studiën en afgelegde examens konden de kosten zijner opleiding voor rekening van het Departement van Oorlog, in verband met de daaromtrent bestaande bepaling, f 1725 minder bedragen dan wanneer hij dadelijk voor den dienst bij de landmacht ware opgeleid geworden. Maar ook wanneer hij, na het ophouden zijner betrekking tot het Departement van Koloniën, voor eigen rekening zijne studiën had voltooid, in de hoedanigheid van gewoon burger-arts tot zijnen tegenwoordigen rang ware benoemd, en de premie van f 5000, overeenkomstig het beginsel sedert het bestaan van het Koninklijk besluit van 30 October 1830 (*Staatsblad* n°. 187) gehuldigd, had ontvangen, zou de Staat f 975 meer dan nu hebben moeten betalen.

Onder deze omstandigheden en met het oog op de door den officier gedane terugstorting van f 6158,34, was het billijk voorgekomen, hem alsnog het evenbedoelde bedrag van f 975 toe te kennen. Daarbij werd uitgegaan van de meening, dat het, in verband met de bestemming van den post voorkomende onder art. 19 van hoofdstuk VIII

der Staatsbegrooting voor 1883, geheel onverschillig was, of de nader te betalen som werd voldaan als bijslag op *traktement*, dan wel als bijslag op *premie*.

Naar aanleiding van de vraag door de Kamer gedaan, gaf de Minister als zijn gevoelen te kennen, dat, ook met het oog op art. 61, 1ste lid, der Grondwet, de toekenning van bijslag op traktement van officieren in zeer buitengewone omstandigheden geoorloofd is, zoolang daardoor de betrokken begrootingspost niet wordt overschreden.

Kosten van voorbereidende maatregelen tot invoering van een Rijkstelephoondienst.

Blijkens het verslag over 1883 (1) had de Algemeene Rekenkamer bezwaar gemaakt om de kosten eener proefneming, om bestaande telegraafdraden dienstbaar te maken aan het gebruik van den *telephoon*, te verevenen ten laste van het begrootingsartikel voor aanleg, voortzetting en voltooiing van *telegraaf*lijnen en in werking brengen der *telegrafen*.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid deelde echter aan de Kamer mede, dat, ofschoon in de toekomst ook door de plaatselijke telephoondiensten, ten bate van de opbrengsten van den Rijkstelegraaf, van de Rijkstelegraafdraden zou kunnen worden gebruik gemaakt, de proefneming, waarvan de kosten ter verevening waren aangevraagd, thans alleen had gestrekt in het belang van den dienst van de Rijkstelegraaf.

Men had namelijk onderzocht of het mogelijk zou zijn, om met twee seintoestellen — een schrijf- of druktoestel en een spreektoestel — gelijktijdig op denzelfden draad te werken, en zoodoende de gemeenschapsmiddelen van de Rijkstelegraaf als het ware te verdubbelen. Hierdoor zou een niet gering voordeel verkregen worden, vooral in buitengewone omstandigheden, als de beschikbare draden en telegraaftoestellen ontoereikend waren om den toevloed van telegrammen over te seinen, als wanneer de telephoon als hulptoestel dienst zou kunnen doen.

Door de inrichting waarvan de telegraafdraden werden voorzien, zou men bovendien het voordeel verkrijgen dat de gewone seinteekenen door den Morse-toestel op naburige draden overgebracht niet met den telephoon konden worden afgeluisterd.

De inmiddels bij credietopening betaalde vordering is daarop door de Kamer verevend.

Sluiten van nieuw contract in plaats van opmaken van staat van minder werk. Onverplichte uitgaven.

Op den bij dit verslag behoorenden staat F is melding gemaakt van Uwer Majesteits besluit van 31 Maart 1884 n°. 13, waarbij, bij wijze van vergoeding, aan A. De Groot Cz. te Heukelom, werd toegekend eene som van f 166,36⁵, en tot voldoening dier vergoeding gelijk bedrag werd beschikbaar gesteld op het eenig artikel van hoofdstuk XI der Staatsbegrooting voor 1884, met bepaling dat te dier zake geene bewijsstukken aan de Algemeene Rekenkamer behoorden te worden overgelegd.

Hoogstwaarschijnlijk stond dit besluit in verband met eene briefwisseling, in 1882 met den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid gevoerd, waaromtrent het alsnog wenschelijk voorkomt eene aanteekening in dit verslag op te nemen.

Bij contract, goedgekeurd 3 December 1880, werd het driejarig onderhoud van de Lingewerken te Asperen door bovengenoemden persoon aangenomen voor f 5165 's jaars. Later werd met dien aannemer een nader contract gesloten, goedgekeurd 3 December 1881. Daardoor vervielen uit het eerste de herstellingen en vernieuwingen alsmede het onderhoud van de in het bestek genoemde inundatiesluizen in de Zuider- en Noorder-Lingedijken boven Asperen met toebehooren, en werd de oorspronkelijke aannemingsom met f 247,33 en dus tot f 4917,67 's jaars verminderd.

De Algemeene Rekenkamer vroeg den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid welke bijzondere redenen er hadden bestaan, om te dezer zake een nieuw contract te sluiten. Overeenkomstig § 452 der verbindend verklaarde Algemeene Voorschriften van 1876 toch had een staat van minder werk kunnen zijn opgemaakt, ten gevolge waarvan, ongerekend het onderhoud wegens de niet uitge-

(1) Gedrukt verslag, bladz. 24 en 25.

voerde herstellingen en vernieuwingen aan de genoemde sluizen p. m. f 1150 had kunnen zijn afgetrokken, terwijl de vermindering der aannemingsom thans slechts f 247,33 's jaars, of, in de drie jaren, f 741,99 bedroeg, zoodat de aannemer eene bate had genoten van p. m. f 400.

De Minister antwoordde, dat waar, zooals in het onderwerpelijke geval, uit een onderhandsch contract voor vier groote sluizen en eenige verdere werken, twee sluizen waren gelicht, eene toepassing van § 452 der Algemeene Voorschriften niet wel kon plaats vinden. Men had toch niet met eene afwijking van het bestek, maar met eene geheele verandering van den aard van het contract te doen. Daarom was het wenschelijk geoordeeld om, met ontbinding der bestaande overeenkomst, een nieuw contract te sluiten, waartoe Uwe Majesteit bij besluit van 22 November 1881 n°. 25, de bevoegdheid had gegeven. Voorts gaf de Minister eene becijfering van de mindere en meerdere uitgaven, waartoe het nieuwe contract moest leiden, zulks ten betooge van de juistheid van het laatst bepaalde bedrag.

Omtrent deze berekening bestond aanvankelijk verschil tusschen den Minister en de Algemeene Rekenkamer. Ten slotte evenwel werd dáárover eenstemmigheid verkregen, dat de aannemer eene bate genoot van f 166,36⅝.

De Kamer bleef echter van oordeel, dat de Minister op grond van het primitieve contract, in verband met § 452 der Algemeene Voorschriften, volkomen bevoegd was geweest om een staat van minder werk te doen opmaken; en dat, nu dit niet was geschied, het bedrag van f 166,36⅝, dat den aannemer onverplicht was toegekend, niet kon worden verevend ten laste van den post voor het werk, maar op het artikel voor onverplichte betalingen tehuis behoorde.

De Minister vroeg daarop de verevening van het verminderd bedrag aan, met mededeeling dat in de betaling der som van f 166,36⅝ bij het einde van het onderhoud nader zou worden voorzien.

De Kamer teekent hierbij aan, dat bij de berekening van het bedrag in het tweede contract vermeld, in aanmerking was genomen eene door den aannemer verschuldigde betaling van 1 per mille ten behoeve van het weduwenfonds der ingenieurs van den Waterstaat, tot welke heffing betrekking had de briefwisseling welke in het Verslag over 1882 (1) is medegedeeld.

Belastingen voor aanbestede werken indirect betaald door den Staat.

Art. 27b. Vermenging van diensten en fondsen.

Naar aanleiding eener in het voorgaand jaar door de Algemeene Rekenkamer gemaakte opmerking (2), had de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid de noodige aanschrijvingen gedaan, opdat voortaan in de bestekken van werken, door het Departement aanbesteed, niet meer zou worden opgenomen de bepaling, dat de aannemer zou betalen al de verschuldigde Rijks-, plaatselijke en polderlasten voor gebouwen en gronden in die contracten omschreven, dan alleen voor zooveel betrof de grondlasten van aan den aannemer behoorende keeten of andere werken.

Desniettegenstaande werd in eenige bestekken voor het maken van gebouwen, inrichtingen en werken op of bij stations der Staatsspoorwegen de bepaling aangetroffen, dat de aannemer zou betalen de Rijksbelastingen wegens door hem te bouwen keeten.

Met herinnering aan de vroegere briefwisseling, wees de Kamer er den Minister op, dat, wat de grondbelasting betrof, voor zooveel die wegens Rijkseigendom verschuldigd mocht zijn, deze behoorde betaald te worden uit hoofdstuk VII*B* der Staatsbegrooting, terwijl, voor zooveel de personeele belasting aanging, deze niet vanwege het Rijk mocht worden voldaan; dat derhalve, ofschoon de eerste twee termijnen van een der werken reeds waren verevend, niet de geheele aannemingssom ten laste van den Staat, en voor zoover het hier grondbelasting van Rijksgrond betrof, niet ten laste van de spoorwegbegrooting zou kunnen worden aangenomen.

---

(1) Gedrukt Verslag over 1882, bladz. 12.

(2) Gedrukt verslag over 1883, bladz. 26.

Verjaring van vorderingen waarop de wet van 1844 *toepasselijk is. Wet van* 1870 (Staatsblad *n°.* 123).

De oplevering van een spoorwegwerk, bedongen bij eene in 1882 door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid goedgekeurde overeenkomst, had plaats gevonden in Juni 1883. Een groot gedeelte van de aannemingssom was reeds op rekening betaald, zoodat den aannemers nog slechts te goed kwam een bedrag van f 7268.

Op deze vordering was art. 1 der wet van 10 Februari 1844 (*Staatsblad* n°. 6) toepasselijk. Zij was evenwel niet, gelijk de derde alinea van dat artikel voorschrijft, vóór 30 November van het jaar waarin zij ontstond, ter kennis van de Algemeene Rekenkamer gebracht, en evenmin — althans gelijk men aanvankelijk meende, vóór 31 October van dat jaar door de belanghebbenden ingeleverd.

Wegens deze laatste omstandigheid moest de vordering, naar het oordeel der Algemeene Rekenkamer, voor verjaard worden gehouden. Wel was door Uwe Majesteit, bij besluit van 17 December 1883 n°. 39 (1) krachtens art. 1 der wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 123), op grond van bijzondere redenen, de voldoening der meergenoemde vordering alsnog toegestaan, maar de Kamer meende daarin geen aanleiding te mogen vinden om de verevening tot stand te brengen. Immers betrof de bevoegdheid bij de evenvermelde wet toegekend alleen de vorderingen, welke verjaard waren door het verloopen van den termijn van indiening, bepaald bij art. 2 der wet van 8 *November* 1815 (*Staatsblad* n°. 51), doch niet de vorderingen, welker verjaring voortvloeide uit het verloopen van den verlengden termijn, toegestaan bij het in casu toepasselijk art. 1 der wet van 1844.

Uit de te dezer zake met den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid gevoerde briefwisseling bleek echter, dat de aannemers vóór 31 October 1883 hunne declaratie hadden ingediend bij den betrokken eerstaanwezend ingenieur, doch dat deze, wegens een verschil van opvatting omtrent het tijdstip van inzending der stukken, ze eerst in het einde van November aan het Departement had doen toekomen.

De Kamer gaf daarom aan den Minister te kennen, dat onder de gegeven omstandigheden de vordering *niet* als verjaard kon worden beschouwd. De verjaring toch hing niet af van het tijdstip, waarop de vordering bij het *Departement* werd *ontvangen*, maar van dat waarop de betaling op de eene of andere voldoende wijze was gevorderd, hetzij bij het Departement, hetzij bij de directie, welke tegenover den aannemer de administratie vertegenwoordigde.

De Kamer meende dus, dat de vordering, die, bij gemis van tijdige kennisgeving aan het college, niet meer op de dienst 1882 kon worden aangewezen, behoorde te worden gekweten uit art. 14 der spoorwegbegrooting voor het jaar 1883, waarin de oplevering van het werk had plaats gevonden.

Dienovereenkomstig is gehandeld.

Verjaring van vorderingen waarop de wet van 1844 *toepasselijk is. Wet van* 1870 (Staatsblad n°. 123).

Eene overeenkomst tot afstand in der minne van ter onteigening aangewezen perceelen, was door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid goedgekeurd op 9 December 1882, en ten kantore der hypotheken overgeschreven den 2den Januari 1883. Op de daaruit voortvloeiende uitgaven was derhalve toepasselijk art. 1 der wet van 10 Februari 1844 (*Staatsblad* n°. 6). De vordering te dezer zake was evenwel niet vóór 30 November 1883 ter kennis van de Algemeene Rekenkamer gebracht, en door den belanghebbende niet vóór 31 October van dat jaar ingeleverd, gelijk de derde alinea van het aangehaalde wetsartikel voorschijft, zoodat zij voor verjaard moest worden gehouden. Bij Uwer Majesteits besluit van 17 December 1883 n°. 39, waarvan in de voorgaande aanteekening is melding gemaakt, was wel de voldoening, ook van de onderwerpelijke vordering toegestaan, doch de Algemeene Rekenkamer meende op dezelfde gronden als daar zijn medegedeeld, dat de wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 123) ook in dit geval niet toepasselijk was. Zij maakte daarom bezwaar de vordering te verevenen.

De Minister deelde daarop mede, dat, krachtens art. 8 der koopakte, de *aanvaarding* van het gekochte had plaats gevonden veertien dagen na de goedkeuring der overeen-

---

(1) Medegedeeld op den staat D bij het verslag over 1883.

komst, dus nog in het jaar 1882, zoodat feitelijk de levering was geschied in het jaar, waarin de akte was goedgekeurd, en alzoo vóór het tijdstip van levering volgens art. 671 Burgerlijk Wetboek. De Minister meende, dat dus de wet van 1844 ten deze niet toepasselijk was en dat de betaling kon worden toegestaan krachtens de wet van 1870, nadat gebleken was, dat de vordering nà de tijdstippen door de wet van 8 November 1815 (*Staatsblad* n°. 51) bepaald, was ingeleverd en ter kennis van de Algemeene Rekenkamer gebracht. Aanleiding tot het toestaan der voldoening was, naar de Minister verder mededeelde, de omstandigheid geweest, dat de verkooper, kort na het sluiten der overeenkomst, in staat van kennelijk onvermogen was verklaard, de gemachtigden voor de onteigening, door wier tusschenkomst het contract was gesloten, niet hadden geweten hoe in deze gehandeld moest worden, en eerst in het einde van 1883 de declaratie hadden doen opmaken door den curator van den belanghebbende, nadat de Minister hen op de bepaling van art. 888 Burgerlijke Rechtsvordering gewezen had.

Na deze inlichtingen deelde de Kamer den Minister mede, dat zij tot de verevening der vordering was overgegaan, op grond dat de levering en bezit was geschied in hetzelfde jaar als dat waarin het contract was goedgekeurd, de uitgaaf derhalve niet viel onder de toepassing der wet van 1844, en tot de voldoening der vordering, die, wat inlevering bij de administratie en kennisgeving aan de Algemeene Rekenkamer betrof, door de wet van 1815 werd beheerscht, overeenkomstig de wet van 1870 toestemming kon gegeven worden en ook gegeven was.

Dienstjaar van vorderingen. Tijdige indiening bij de administratie.

Enkele aanvragen tot betaling van den eersten en tweeden termijn, en daartoe betrekkelijk » meer werk" van een krachtens een in 1882 goedgekeurd contract van aanbesteding, uitgevoerd werk, waren door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid op den dienst 1883 aangewezen. Dit kwam der Kamer onjuist voor. Aangezien art. 1 der wet van 10 Februari 1844 (*Staatsblad* n°. 6) op de uitgaven, welke uit het contract voortvloeiden, toepasselijk was, moest de dienst 1882 worden bezwaard. Om dezelfden reden behoorden de declaratiën ter zake der uitgevoerde werken, welke in Maart en April 1883 waren opgeleverd, vóór 31 October van dat jaar bij de administratie te zijn ingediend. Toen de betalingstukken bij de Algemeene Rekenkamer werden ontvangen, bleek echter niet dat dit geschied was; het tegendeel moest uit het certificaat van betaling worden afgeleid; daarin toch was verklaard, dat de aannemer verhinderd was geweest zijne vordering vóór 31 October 1883 in te dienen, ten gevolge van de omstandigheid dat er » meer werk" was uitgevoerd, hetwelk eerst op dien datum was opgeleverd.

De Kamer was echter van oordeel, dat dit laatste geen noodwendige verhindering had kunnen zijn voor de tijdige indiening der vorderingen wegens het hoofdwerk, en dat deze dus als verjaard moesten worden beschouwd, wanneer inderdaad de belanghebbende ze niet vóór 31 October 1883 op eenigerlei wijze bij de directie, welke de administratie in deze vertegenwoordigde, had doen gelden.

Wat voorts het » meer werk" betrof, zoo behoorden de uitgaven deswege ten laste van den dienst 1884 te komen, omdat de betrekkelijke staat in dat jaar was goedgekeurd.

Op grond van een en ander zond de Kamer de aanvragen tot betaling der vorderingen onverevend terug.

Onder dagteekening van 8 April 1884 deed de Minister de betalingstukken opnieuw aan de Algemeene Rekenkamer toekomen. De vorderingen wegens het hoofdwerk waren aangewezen op den dienst 1883; het meer werk op den dienst 1884. Uit de aanvulling der certificaten van betaling bleek thans, dat eerstgenoemde vorderingen vóór 31 October 1883 bij de administratie waren ingediend.

Deze hadden dus op den dienst van 1882 verevend kunnen worden, wanneer de stukken vóór 31 December 1883 bij de Kamer waren overgebracht, en, na de aanvulling der certificaten, vóór 31 Maart 1884 aan haar teruggezonden. Nu dit echter niet was geschied, konden zij niet anders verevend worden dan ten laste van art. 30 der spoorwegbegrooting voor het jaar 1884, als » vorderingen over afgesloten dienstjaren". Verevening der kosten van het meer werk afzon-

derlijk, ten laste van den dienst 1884, kon nog niet plaats hebben, omdat dit meer werk begrepen was in de declaratie en het certificaat van betaling voor den 2den termijn van het hoofdwerk.

Nadat de Kamer dit een en ander aan den Minister had medegedeeld, werden bij Uwer Majesteits besluit van 26 April 1884 n°. 29, de noodige gelden ter voldoening der vorderingen wegens de verschenen termijnen en het daartoe betrekkelijk meer werk aangewezen en beschikbaar gesteld op artikel 30 der begrooting voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1884. Voor zoover het meer werk betrof, berustte dit op een misverstand omtrent de bedoeling waarmede de Kamer de laatst ontvangen aanvrage onverevend had teruggezonden. De uitgaven voor het meer werk behoorden toch te komen ten laste van het betrokken begrootingsartikel (13) van den dienst 1884. De Kamer lichtte daarom hare bedoeling nader toe, waarna de even aangehaalde begrootingspost met de kosten voor het meer werk werd bezwaard.

Art. 28 a. Onderzoek der schuldvorderingen in verband met de wetten en Koninklijke verordeningen.

Tarief van justitiekosten in burgerlijke zaken.

Evenals in vorige jaren vestigde de Algemeene Rekenkamer de aandacht der betrokken Ministers op posten in praktizijnsdeclaratiën welke naar haar oordeel in strijd waren met de bij de wet vastgestelde tarieven.

In die gevallen, waarin de declaratiën getaxeerd en executoir verklaard waren, liet de Kamer het ook in het afgeloopen jaar aan de Ministers over, op grond van art. 12 der wet van 29 December 1843 (*Staatsblad* n°. 66), te beslissen of er termen bestonden om maatregelen te nemen, ten einde wijziging te verkrijgen van het eindcijfer.

Ten aanzien van dit onderwerp valt het volgende te vermelden.

In eenige declaratiën van een procureur te Groningen, wegens bemoeiingen in eene onteigeningsprocedure, kwamen posten voor, berekend naar f 1,80 per uur, voor het in forma brengen van stukken door den advocaat geconcipieerd, en voor conferentiën met dezen over het gereedmaken van stukken. Vermits het salaris van f 1,80 aan procureurs slechts is toegestaan voor het *opstellen* van stukken, hadden de bedoelde posten slechts naar den maatstaf van f 1 per uur berekend mogen zijn.

Hiervan mededeeling doende aan den betrokken Minister, dien van Waterstaat, Handel en Nijverheid, vroeg de Kamer dezen tevens, of het optreden van een advocaat èn een procureur in onteigeningsprocedures wel noodzakelijk was; daar het haar voorkwam, dat onder de werking der wet van 23 April 1879 (*Staatsblad* n°. 75), met een procureur kon worden volstaan in alle eenvoudige gedingen; daardoor zouden belangrijke uitgaven voor dubbelen rechtsbijstand vermeden kunnen worden.

De Minister won het gevoelen in van den Rijksadvocaat te Groningen, en legde diens advies, waaraan de Minister zich gedroeg, in afschrift aan de Kamer over.

Daaruit bleek, dat de bovenbedoelde procureur, ofschoon niet overtuigd van de juistheid der door de Kamer gemaakte opmerking, en veel minder nog van zijne gehoudenheid om daaraan nog te gemoet te komen nadat de president de declaratiën executoir had verklaard, nochtans bereid was bevonden die te verminderen met de posten wegens het in forma brengen van stukken en conferentiën deswege.

Wat voorts den dubbelen rechtsbijstand betrof, zoo wees de Rijksadvocaat er op, dat daarvan alleen verdeeling van arbeid, doch geen vermeerdering van kosten het gevolg kon zijn, dan alleen voor zoover werd gedeclareerd ter zake van conferentiën tusschen de beide praktizijns. Zijne veeljarige ondervinding had hem geleerd, dat de behandeling der zaken er slechts bij winnen kan wanneer het materieele en het meer intellectueele gedeelte der werkzaamheden aan verschillende praktizijns worden opgedragen. De cumulatie van procureur en advocaat was dan ook door de wet van 1879 noch voorgeschreven noch ingevoerd. Wat deze beoogde was alleen om de *verliezende* partij niet te bezwaren met de kosten van den procureur en den advocaat der

winnende partij, voor zooverre die praktizijns voor dezelfde werkzaamheden dubbel rekenden.

De Rijksadvocaat verklaarde zich, ten einde alle moeilijkheid te vermijden, bereid den eed als procureur af te leggen, om zóó den toestand dien de Algemeene Rekenkamer in 's lands belang achtte, mogelijk te maken, zonder dat het noodig zou zijn om de behandeling van 's Rijks zaken aan anderen op te dragen.

Eenige procureurs hadden gedeclareerd voor zoogenaamde nakosten, in eenige onteigeningsgedingen die in het nadeel van den Staat waren uitgewezen. In de declaratiën kwamen een aantal posten voor, welke, naar het oordeel der Kamer, ten onrechte van den Staat werden gevorderd. De Kamer meende, dat na de betaling der aan zijde van de onteigenden gevallen kosten, door den rechter in de vonnissen vastgesteld, de Staat aan de onteigenden of hunne procureurs alleen nog zoodanige kosten had te voldoen, welke het direct gevolg waren van de uitspraak tot en met de beteekening daarvan aan den Staat. Daarmede toch was het proces afgeloopen; hetgeen later nog door de onteigenden aan hunne procureurs werd opgedragen, behoorde niet door het Rijk betaald te worden, maar door hen in wier belang de handelingen waren verricht. Van dien aard waren bij voorbeeld het terugnemen van overgelegde stukken, het confereeren over het al of niet berusten in de rechterlijke uitspraak, en andere.

Voorts bevatten de declaratiën posten wegens betalingen aan den griffier der rechtbank, welker bedrag niet overeenstemde met hetgeen de wet voor de te verrichten werkzaamheden toekende.

Nog had het de aandacht der Algemeene Rekenkamer getrokken, dat de meeste procureurs, wanneer zij voor twee partijen in ééne procedure optraden, tweemaal salaris berekenden voor enkelvoudige handelingen, als: vacatie ter rolle bij uitspraak; zelfs was voor verschotten, die maar ééns betaald waren, tweemaal gedeclareerd.

De betrokken Minister, die van Waterstaat, Handel en Nijverheid, vond echter geen termen om maatregelen te nemen, ten einde tot vermindering der declaratiën te geraken. Hij verklaarde dit, na den Rijksadvocaat in Groningen te hebben gehoord omtrent de opmerkingen der Kamer, naar aanleiding waarvan de Rijksadvocaat ongeveer het volgende aanteekende.

Er bestond geene reden om, bij aanneming der door de Kamer te recht gemaakte onderscheiding tusschen de zoogenaamde nakosten, die het direct en die het indirect gevolg der uitspraak waren, bedenking te maken tegen de in rekening gebrachte posten, want het vonnis kon eerst geacht worden te zijn uitgevoerd en de zaak getermineerd, wanneer de schadevergoeding bij het vonnis toegekend *geliquideerd* was. De door de Kamer bestreden nakosten waren wel degelijk in het belang van den Staat gemaakt; in zooverre als de verrichtingen, waarvoor gedeclareerd was, veelal eene coulante dikwijls omslachtige liquidatie bevorderden, en een liquidatieproces voorkwamen.

Wat betrof de te hooge betalingen aan den griffier, zoo merkte de Rijksadvocaat op, dat de procureurs, volgens art. 50 van het tarief, *persoonlijk* aansprakelijk waren voor alle rechten, belooningen, zegel-, registratie- en griffierechten, en, in verband met de artt. 52 jcto 36, niet mogen beoordeelen of de giffier de rechten juist berekend heeft, zoodat betaalde griffierechten in hunne declaratiën behooren te worden goedgedaan.

Ten opzichte van het berekenen van dubbel salaris, waar de procureurs voor twee partijen in dezelfde procedure waren opgetreden, zoo wees de Rijksadvocaat er op, dat dit, voor zoover hij had kunnen nagaan, alleen was geschied in de zeer enkele gevallen, waarin dezelfde procureur èn meiër èn eigenaar bediend had.

Volgens art. 5 van het tarief zou althans het volle recht dubbel berekend mogen worden, omdat de personen *verschillende* belangen hadden, maar de procureur die optrad voor de beide partijën, die dikwerf uiteenloopende belangen hadden en die dus ieder een procureur hadden kunnen stellen, scheen daarom bovendien bevoegd om voor ieder eene vacatie te rekenen.

Tegen eenige andere declaratiën van een procureur in eene onteigeningsprocedure bestond bij de Kamer bedenking, op grond dat gedeclareerd was voor bemoeiingen

met de declaratiën van deskundigen, en voor de taxatie der vorderingen van den procurenr zelven, welke verrichtingen niet schenen te hebben plaats gehad in het belang van den Staat.

De Rijksadvocaat in Groningen ook daaromtrent door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid gehoord, merkte op, dat de procureur te zorgen heeft voor het opnemen van de kosten der deskundigen die aan de verliezende partij in rekening worden gebracht, en voor zoover dit aan den Staat geschiedt, dat de post deswege behoorlijk is gejustificeerd en geliquideerd. De procureur betaalt aan de deskundigen het hun toekomende, en brengt dit onder zijne voorschotten in rekening. Het scheen daarom rationeel dat hij voor zijne deswege, in het belang der zaak aangewende moeite, declareerde. De vroeger reeds meermalen gemaakte bedenking tegen het declareeren voor de taxatie der procureursdeclaratie, werd door den Rijksadvocaat ook thans beantwoord met de opmerking, dat de kosten deswege voortvloeiden uit den eisch dien de Staat stelde, dat de declaratiën zouden worden gespecifieerd enz. en dus waren kosten op de betaling vallende, die de debiteur aangewend wilde zien om tot betaling te geraken, en dus volgens art. 1431 Burgerlijk Wetboek te zijnen laste kwamen.

De Minister verklaarde ook in de evenbedoelde, goedgekeurde en executoir verklaarde declaratiën te berusten.

De berekening van rechten door griffiers der arrondissements-rechtbanken gaf der Kamer aanleiding den Minister van Justitie eenige inlichting te verzoeken. Voor eene vacatie ter rolle waarin conclusiën waren genomen, was gerekend f 1,10, voor eene vacatie ter rolle waarin het openbaar ministerie conclusie had genomen, f 0,35. Deze bedragen konden in het tarief niet worden opgespoord; het college vroeg daarom, of die berekening van het griffieloon welke zich in alle declaratiën zeer veelvuldig herhaalde, al dan niet juist was.

Met terugzending der hem ter inzage verstrekte declaratiën, antwoordde de Minister, dat volgens art. 23 van het tarief van justitiekosten in burgerlijke zaken, aan de griffiers verschuldigd was wegens *rolrecht*, voor alle zaken zonder onderscheid, f 0,75 en voor de aanteekening op het audiëntieblad van het in eene zaak op iedere terechtzitting verhandelde f 0,25; dat verder de kosten van het zegel van het audiëntieblad werden verdeeld over de zaken, waarvoor het zegel was gebruikt. Het eerste nu der door de Kamer vermelde bedragen (f 1,10) bestond blijkbaar, al was de omschrijving van den post onjuist, uit f 0,75 voor rolrecht, f 0,25 voor aanteekening op het audiëntieblad, en f 0,10 voor aandeel in de kosten van het zegelgeld van het audiëntieblad. Het tweede bedrag was ten onrechte vermeld te zijn gerekend voor *rolrecht*; dit moest zijn: » aanteekening op het audiëntieblad en aandeel in de kosten van het zegel daarvan;" te zamen f 0,35.

De Minister vestigde er echter tevens de aandacht der Kamer op, dat door een procureur, die voor den Staat was opgetreden, ten onrechte salaris in rekening was was gebracht » voor het opmaken der declaratie". Waar toch art. 1 lit. *q* der wet van 29 December 1843 (*Staatsblad* n°. 67), spreekt van » het opmaken van den staat van kosten door de veroordeelde partij verschuldigd", daar werd niet bedoeld de gespecificeerde rekening, waarvan bij het tarief is gewag gemaakt, en die door de praktizijns aan hunne cliënten worden afgegeven, maar de staat die wordt opgemaakt om, op de wijze bij de wet voorgeschreven, te kunnen geraken tot verhaal van de kosten op de partij die in het ongelijk is gesteld.

Wat deze laatste opmerking van den Minister betrof, antwoordde de Kamer, dat het loon van procureurs voor het opmaken hunner declaratieën tot dusver steeds verevend was, niet alleen op grond van vroegere adviezen der landsadvocaten mrs. De Pinto en Van der Linden, maar ook omdat dit loon, in het tarief van 1839 toegestaan wegens alle artikelen op den staat van kosten, zoowel in als buiten geding, bij het tegenwoordig tarief was beperkt tot de kosten verschuldigd door de *veroordeelde* partij. Niet op de woorden *staat van kosten* viel de nadruk, maar op de woorden *veroordeelde partij*. Met het gebezigde woord *declaratie* kon trouwens evenzeer een staat van kosten worden aangeduid; ook Van den Honert maakte tusschen beide benamingen geen onderscheid.

Blijkens een betaalden staat van kosten van den procureur mr. X., in een geding tegen het Rijk, had de beteekening van het vonnis plaats gehad:

1°. aan mr. X., als procureur van den Staat, appellant;

2°. aan denzelfde, als procureur van de mede-geïntimeerden, zijnde de waterstaatsopzichter, die last had gegeven tot eene handeling, welke onrechtmatig was verklaard, en den voerman die aan den last had voldaan;

3°. aan den appellant;

4°. aan den waterstaatsopzichter;

5°. aan den voerman.

Het kwam der Kamer voor, dat men, ter voldoening aan art. 66 Burgerlijke Rechtsvordering, had kunnen volstaan met de beteekening sub 1°. en 3°., waarbij de eerste aan mr. X. had behooren te zijn gericht, in zijne beide qualiteiten, die in het wezen der zaak één waren, omdat de opzichter en de voerman slechts in het geding betrokken waren als handelende vanwege den Staat. Door ook de drie andere beteekeningen te doen, was de staat van kosten, noodeloos, bijna f 30 hooger dan hij anders zou geweest zijn. De Kamer vroeg den betrokken Minister, dien van Waterstaat, Handel en Nijverheid, of vóór de betaling pogingen waren aangewend om tot vermindering van den staat van kosten te geraken.

De Minister antwoordde, dat toen de staat aan het Departement werd ontvangen, de beteekening aan de vijf personen een voldongen feit was. De betaling van de door den procureur der tegenpartij gemaakte kosten, en van het hem bij het tarief toegelegde salaris moest dus geschieden, ten ware men een liquidatieproces wenschte te voeren.

Daartoe waren echter de aanmerkingen, welke op den staat konden worden gemaakt, ook naar het gevoelen van den landsadvocaat, die door den Minister was geraadpleegd niet van voldoend belang; de Minister had daarom gemeend tot uitbetaling der gedeclareerde som te moeten overgaan.

Eene declaratie van een praktizijn, die voor den Staat had geoccupeerd in eene onteigeningsprocedure, bevatte enkele posten betreffende de vorderingen der deskundigen, benevens een post voor het opmaken van het stuk, bij welke werkzaamheden het belang van den Staat niet gemoeid was, zoodat niets te dier zake in rekening had mogen gebracht zijn.

De Kamer ging echter tot de verevening der geheele vordering over, nadat de Minister haar had medegedeeld, dat hij, naar aanleiding van een ingewonnen bericht van den belanghebbende, in de getaxeerde en goedgekeurde declaratie wenschte te berusten.

In eene praktizijnsdeclaratie waren loonen opgenomen, wegens bemoeiingen ter zake van een request aan den rechter-commissaris, om dagbepaling voor het onderzoek door deskundigen. Vermits nu de rechter-commissaris den dag voor dat onderzoek, ingevolge art. 28 der onteigeningswet, *ex officio* bepalen moet, scheen daartoe geen request van een procureur noodig, en kon deswege niet gedeclareerd worden. Eene gelijksoortige opmerking had de Algemeene Rekenkamer blijkens de aanteekening te dezer plaatse in het verslag over 1883 (1) reeds vroeger gemaakt ten aanzien eener andere declaratie. In verband met zijn daar vermeld antwoord zond de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid ook de thans besproken vordering onverminderd terug. Alvorens haar te verevenen, meende de Algemeene Rekenkamer er den Minister alsnog op te moeten wijzen, dat ofschoon hij in de zienswijze der Algemeene Rekenkamer niet deelde, en geen aanleiding had gevonden om te trachten vermindering der vordering te verkrijgen, de declarant zelf, blijkens het aangeteekende op zijne declaratie, geen bezwaar tegen zoodanige vermindering scheen te hebben, en dat betaling van hetgeen niet langer gevorderd werd, onnoodig voorkwam.

De Minister antwoordde, dat, aangezien naar zijn oordeel de bedoelde posten te recht in rekening waren gebracht en de vordering in dat opzicht deugdelijk was, op de bereid-

(1) Gedrukt verslag, bladz. 36.

verklaring van den crediteur, om haar te verminderen, geen acht mocht worden geslagen. Ook 's Ministers ambtgenoot van Justitie had verklaard dit gevoelen te zijn toegedaan. Bovendien scheen het niet in 's Rijks belang, om van de verklaring van den declarant — die zelfs geen bepaalde *toestemming* bevatte — gebruik te maken om de vordering te verminderen. Het natuurlijk gevolg daarvan zou zijn, dat de betrokken procureur in het vervolg, in onteigeningszaken handelende, geen request om dagbepaling meer indiende, hetgeen, zooals de Minister reeds vroeger had betoogd, tot groote moeilijkheden zou aanleiding geven.

De Kamer heeft daarop de vordering verevend.

Vergoeding voor reis- en verblijfkosten. Toepassing van het Koninklijk besluit van 5 Januari 1884 (Staatsblad *n°.* 4).

Bij Uwer Majesteits besluit van 5 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 4) werd vastgesteld, om met 1 Februari daaraanvolgende in werking te treden, eene nieuwe regeling van de vergoeding voor reis- en verblijfkosten van burgerlijke en militaire landsdienaren, en anderen die voor 's Rijks dienst hadden gereisd.

De kennisneming van dat besluit deed der Kamer ontwaren, dat aan enkele opmerkingen, destijds door haar gemaakt naar aanleiding van het ontwerp-besluit (1), geen gevolg was gegeven.

Zoo had de Regeering niet overgenomen de door de Kamer aanbevolen vermindering van het bedrag van verblijfkosten voor reizen van meer dan 12 uren op denzelfden dag heen en weder, zonder overnachting; evenmin de bepaling van art. 1 van het Koninklijk besluit van 4 December 1870 (*Staatsblad* n°. 189), omtrent de reiskosten van hen, die gerechtigd zijn tot het houden van dienstpaarden. Toch bleef de Kamer van oordeel, dat door een en ander zeker het geldelijk belang van het Rijk zou zijn bevorderd, zonder onbillijkheid tegenover de belanghebbenden.

Voorts was geen gevolg gegeven aan den wensch der Kamer, om in het besluit te bepalen, dat de over te leggen lastgevingen moesten voorzien worden van eene verklaring der bevoegde autoriteit, ten blijke dat aan den last was voldaan. Daar het hier echter betrof de bewijsstukken, welke tot staving van vorderingen dienden, en het oordeel der Algemeene Rekenkamer daarover, krachtens art. 28 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), niet vatbaar was voor beperking bij Koninklijk besluit, gaf het college, ter voorkoming van latere bedenkingen, aan de verschillende Departementen kennis, dat dergelijke verklaringen op de lastgevingen evenals vroeger gevorderd zouden worden.

Ten opzichte van art. 26 van het besluit, hetwelk niet in het ontwerp voorkwam, merkte de Kamer aan de hoofden der verschillende Departementen op, dat het oordeel over de vraag, tot welk dienstjaar eene vordering behoorde, aan het college moest verblijven, vermits dit, volgens art. 27 der aangehaalde wet, verplicht was toe te zien dat geen vermenging van fondsen over verschillende dienstjaren het gevolg der verevening kon zijn. De Kamer voegde er echter bij, dat zij tegen den inhoud van het genoemde art. 26 op zichzelf geen bezwaar had, aangezien de daarin gestelde regel door haar was aangenomen, en ook tot dusver zooveel mogelijk toegepast.

De Kamer zou, naar zij meent, te ver gaan, door te dezer plaatse melding te maken van al hare bedenkingen tegen ingediende declaratiën wegens reis- en verblijfkosten gerezen, in verband met de verschillende bepalingen van het reistarief, zooals die naar het oordeel van het college behoorden te worden uitgelegd en toegepast. Daarom is hieronder alleen medegedeeld het meest belangrijke, dat zich bij de toepassing der onderscheidene artikelen heeft voorgedaan.

Art. 1.

Vergoeding van reis- en verblijfkosten ter zake van dienstverrichtingen 1) *of verandering van woonplaats in 's Rijks belang wordt verleend naar de regelen van dit besluit.*

Voor verandering van woonplaats op eigen verzoek 2) *wordt geen vergoeding verleend.*

1). Aan den Minister van Binnenlandsche Zaken was van elders de vraag gedaan, of leden van Gedeputeerde

---

(1) Gedrukt verslag over 1883, bladz. 7—9.

Staten, hunne woonplaats hebbende op meer dan $5^1/_2$ kilometer afstand van de hoofdplaats der provincie, voor het bijwonen der wekelijksche vergaderingen van het college, krachtens art. 56 der provinciale wet, aanspraak hadden op vergoeding voor reis- en verblijfkosten.

De Minister had die vraag in ontkennenden zin beantwoord, en wel op de volgende gronden, welke der Kamer allezins juist voorkwamen. Art. 56 der aangehaalde wet legt aan de leden van Gedeputeerde Staten wel de verplichting op om alle vergaderingen van dat college bij te wonen, doch bepaalt niet, gelijk art. 27 ten aanzien der provinciale Staten, dat zij reis- en verblijfkosten zullen genieten.

Hieruit volgt, dat de jaarwedde, die Gedeputeerde Staten krachtens art. 62 der wet genieten, tevens strekt tot vergoeding der kosten voor het bijwonen der vergaderingen van dat college, en dat daarvoor dus niet afzonderlijk kan worden gedeclareerd. Achten de leden van het college van Gedeputeerde Staten het in hun belang verkieselijk buiten hunne standplaats te wonen, hetgeen de wet niet verbiedt, dan zijn hunne reizen, met het doel om in die standplaats (artt. 63 en 85 der provinciale wet) hun ambt waar te nemen, niet in 's Rijks dienst, maar alleen het gevolg van eene omstandigheid uit bijzondere belangen ontstaan, evenals die van een lid der rechtelijke macht, die zich van een buitenverblijf naar de zitting van een hof of eener rechtbank begeeft.

2). Uit de declaratiën, naar aanleiding van art. 19 ingediend, en overeenkomstig dat artikel ingericht, behoorde, in geval van verplaatsing, te blijken, of deze al dan niet op verzoek van den ambtenaar was geschied. De gewone verklaring omtrent dienstreizen, namelijk: dat deze waren gedaan op last van de betrokken autoriteit, kon bij verplaatsing geen voldoend bewijs opleveren, omdat veelal de autoriteit die de bevoegdheid bezat om last tot reizen te geven, niet tevens de standplaatsen der ambtenaren mocht bepalen.

Alleen ten aanzien van declaratiën bij overplaatsingen van officieren der marine maakte de Kamer onderscheid. De Minister had haar namelijk medegedeeld, dat bijna alle plaatsingen geschiedden in het belang van den dienst, en had de toezegging gedaan, dat, in het zeldzame geval waarin zij het gevolg waren van eigen verzoek der belanghebbenden, van deze omstandigheid zou worden melding gemaakt in den dienstbrief. In verband met een en ander nam de Kamer aan dat alle verplaatsingen van officieren der marine, ten aanzien waarvan de evenbedoelde vermelding gemist werd, recht gaven op vergoeding wegens reis- en verblijfkosten.

Artt. 2 en 4.

» *Voor de toepassing van de tegenwoordige bepalingen worden de burgerlijke en militaire landsdienaren verdeeld in de volgende vijf klassen* . . . . . .
Tweede klasse. . . . . . .

» *De president, leden, secretarissen en hunne plaatsvervangers der niet afzonderlijk genoemde, bij eene wet of Koninklijk besluit ingestelde commissiën.*"

Art. 4. Personen, geene bezoldiging uit 's Rijks schatkist trekkende, en niet opgenoemd onder een der klassen van art. 2, worden in ieder bijzonder geval door Ons in een der bij dit artikel genoemde klassen gerangschikt, wanneer zij tot eenige tijdelijke of doorloopende dienstverrichting ten behoeve van het Rijk geroepen worden. Wanneer bezoldigde of gepensionneerde landsdienaren te gelijk met de in het 1ste lid van dit artikel bedoelde personen worden benoemd tot leden van eenige commissie, kunnen zij ten aanzien van de vergoeding voor reis- en verblijfkosten met de laatstgenoemden worden gelijk gesteld, wanneer de te verrichten werkzaamheden geheel vreemd zijn aan den gewonen kring hunner ambtsverrichtingen.

Er bestond twijfel omtrent het verband tusschen de bovenstaande bepalingen.

Uit de tweede alinea van art. 4 bleek, dat de eerste ook toepasselijk was wanneer de daarin bedoelde personen tot leden eener commissie werden benoemd en dat dus voor hen art. 2 niet gold. Maar welk kenmerkend onder-

scheid bestond er dan tusschen de commissiën, vallende onder art. 2 en die vallende onder art. 4?

Het was voor de Kamer ditmaal moeilijker dan anders om de bedoeling van het Koninklijk besluit na te gaan, omdat in het ontwerp, waaromtrent haar advies was gevraagd, het tegenwoordige art. 2 niet voorkwam.

Ofschoon de Kamer aanvankelijk eene andere meening was toegedaan, vereenigde zij zich later met die van den Minister van Binnenlandsche Zaken, dat namelijk art. 4 betrekking heeft tot leden van commissiën, welke niet bij eene *wet* of *Koninklijk besluit* zijn ingesteld, gelijk de commissiën waarvan in art. 2 sprake is, of afzonderlijk in dat artikel zijn genoemd. De opvatting van den Minister van Marine, volgens welke art. 2 betrekking zou hebben tot commissiën bij wetten of *organieke* Koninklijke besluiten ingesteld, en art. 4 op commissiën, welke krachtens een *gewoon* Koninklijk besluit samenkomen, scheen niet aannemelijk, aangezien de omschrijving der rubriek in art. 2 het maken eener zoodanige onderscheiding niet toeliet.

Artikel 2, *laatste lid.*

Rangschikking van andere dan de hierbovengenoemde burgerlijke en militaire landsdienaren geschiedt door Ons, op de voordracht van Onzen Minister van Financiën, met medewerking, indien een ander Departement daarbij betrokken, is van het hoofd van dat Departement.

Tegen eene reisdeclaratie bestond bij de Kamer bedenking op grond dat de belanghebbende, een tijdelijk landmeter bij de werken tot verlegging van den Nieuwen Maasmond, naar de 4de klasse van het tarief had gedeclareerd, ofschoon zijne betrekking niet in eene der klassen was gerangschikt.

Tot opheffing der bedenking werd niet gehandeld overeenkomstig de bovenstaande bepaling van het tarief, doch nam de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid eene beschikking, waarbij de belooning van den ambtenaar over eene maand werd verhoogd met het bedrag der reisdeclaratie, terwijl deze niet opnieuw werd ingezonden.

Art. 8.

De reizen worden in den regel gedaan met openbare middelen van vervoer 1) *en langs de kortste route* 2), *tenzij bij de lastgeving tot reizen een ander voorschrift gegeven is; ook kunnen afwijkingen van dezen regel, na het volbrengen der reis, door het hoofd van het betrokken Departement van algemeen bestuur of door een door dezen aan te wijzen ambtenaar of officier goedgekeurd worden.* 3)

1). De Minister van Binnenlandsche Zaken deelde aan de Kamer mede, dat door sommige onder zijn Departement ressorteerende ambtenaren, voor het doen van dienstreizen, bij gebrek aan openbare middelen van vervoer, werd gebruik gemaakt van eigen rijtuig; een geval waarin het Koninklijk besluit van 1884 niet voorzag, althans niet uitdrukkelijk.

De Minister achtte het billijk en overeenkomstig met het nieuwe tarief, om in zoodanig geval teruggave te doen plaats hebben van de kosten van voedering en het stallen van paarden, vertering van den koetsier en tolgelden, doch wenschte de zienswijze der Kamer ten deze te vernemen.

Zij antwoordde, dat de verevening der bedoelde kosten, wanneer ze niet bovenmatig hoog waren en door behoorlijke bewijsstukken werden gestaafd, geen bezwaar zou ontmoeten.

2). In verband met eene door de Kamer gemaakte bedenking, deelde de Minister van Marine als zijne zienswijze mede, dat de bedoeling van het voorschrift geene andere was, dan dat de reiziger het *spoedigst* zijne bestemming zou bereiken. Eene beantwoording van de vraag, welke van twee routes de *kortste* was, bleef afhankelijk van de middelen van vervoer. Het financieel belang van den Staat zou in den regel het gebruik van het goedkoopste vervoermiddel vorderen, wanneer dit zonder belangrijke vertraging der reis of storing in den dienst kon geschieden.

De Kamer had tegen deze opvatting geen bedenking.

3). Volgens art. 20, laatste lid, moet, in de gevallen voorzien bij het tweede lid van art. 8, aan den voet der

declaratie door het betrokken hoofd van het Departement van algemeen bestuur, of door den daartoe door hem aangewezen ambtenaar of officier, eene verklaring gesteld worden, *ten blijke dat de door den declarant gevolgde route wordt goedgekeurd.*

Zoodanige verklaring kon echter, naar het oordeel der Kamer, niet insluiten dat *het gebruik van bijzondere transportmiddelen* werd goedgekeurd; het scheen dus noodig, dat daarvan bleek, hetzij uit eene speciale op de declaratie te stellen verklaring des Ministers, of van den daartoe door hem aangewezene, hetzij uit eene afzonderlijke mededeeling van eerstgenoemde.

Art. 9.

Behoudens het bepaalde bij art. 10 *worden wegens vergoeding voor reiskosten in rekening gebracht de werkelijk uitgegeven vracht voor de gebezigde vervoermiddelen, zoomede hetgeen daarenboven betaald is voor het vervoer van reisbenoodigdheden . . . . . of voorwerpen welke ingevolge algemeenen of bijzonderen last zijn medegenomen.*

Omtrent hetgeen onder *reisbenoodigdheden* is te verstaan, werd met den Minister van Financiën, en later ook met enkele zijner ambtgenooten, briefwisseling gevoerd. De Kamer ging daarbij uit van de stelling — en zulks in verband met de reden waarom zij destijds had aanbevolen de genoemde uitdrukking te bezigen in plaats van het woord *reisbagage* — dat *reisbenoodigdheden* alleen omvat hetgeen het *individu*, *voor zijn persoon*, noodig heeft gedurende de *reis*, dat wil zeggen, gedurende het tijdvak waarover vergoeding voor verblijfkosten wordt genoten; en dat uitgaven voor vervoer van hetgeen men als *ambtenaar* behoeft *voor de uitoefening van zijn dienst*, worden vergoed op grond van de laatste woorden der aangehaalde bepaling, die melding maken van voorwerpen, welke ingevolge algemeenen of bijzonderen last zijn medegenomen.

In verband daarmede was de Kamer van oordeel, dat, in den regel, bij reizen op denzelfden dag heen en weer afgelegd, of wel tot aanvaarding van nieuwe functiën, er van geen kosten voor vervoer van *reisbenoodigdheden* sprake kon zijn. Uitzonderingen konden echter worden toegelaten in gevallen waarin, ten gevolge van eene onbestemde lastgeving tot reizen, bij onzekerheid hoelang de reis zou duren, reisbenoodigdheden waren medegenomen. Ook meende de Kamer, dat officieren der marine in alle gevallen voor reisbenoodigdheden mochten declareeren, omdat zij, volgens eene mededeeling des Ministers, krachtens de bepalingen voor de marine, te allen tijde gereed behoorden te zijn eene nieuwe bestemming op te volgen, en dus steeds hunne geheele uitrusting moesten medenemen wanneer zij van woonplaats veranderden.

Voorts vorderde de Kamer, dat wanneer kosten van vervoer van goederen — andere dan reisbenoodigdheden — werden gedeclareerd, door belanghebbenden in de declaratiën de aard der goederen werd aangeduid, met vermelding dat deze voor de uitoefening der opgedragen functiën noodig waren geweest, bij voorbeeld door de volgende eenvoudige verklaring » *kleederen, werktuigen* (of anderszins) *noodig tot uitoefening van den dienst.*"

De Kamer begreep intusschen, dat van de gelegenheid om voor het vervoer van reisbenoodigdheden — zelfs in de beperkte beteekenis — kosten in rekening te brengen, misbruik kon worden gemaakt. Door bij voorbeeld uitgaven voor zoodanig vervoer te declareeren, kon de bepaling van art. 11, laatste lid van het besluit worden ontdoken. Zoolang de kosten van vervoer van reisbenoodigdheden niet buitengewoon hoog waren, was het voor de Kamer ook moeielijk zich zekerheid te verschaffen dat die uitgaven niet waren gedaan voor rijtuigen, waarmede wel is waar reisbenoodigdheden waren vervoerd, maar die toch voornamelijk voor den declarant zelven hadden gestrekt. Waar voor vervoer van reisbenoodigdheden een veel hooger bedrag werd gedeclareerd, dan in verband met aard en duur der reis scheen gevorderd te worden, vroeg de Kamer nadere inlichting. Dit geschiedde onder anderen naar aanleiding eener declaratie van een officier van gezondheid bij de marine, en had het gevolg dat deze verklaarde zijne declaratie in te trekken en die te beschouwen als niet te zijn ingediend.

Art. 11, *laatste lid.*

Wegens vervoer binnen de bebouwde kom eener gemeente worden geene reiskosten vergoed.

Bij de opvatting der Kamer omtrent den aanvang en het einde der reis — hieronder bij art. 12 medegedeeld — kon er, ook zonder de bovenstaande bepaling, geen sprake zijn van de daarin bedoelde vergoeding voor het traject binnen de bebouwde kom eener gemeente, van de woning van den ambtenaar tot de plaats van waar het openbaar middel van vervoer vertrok.

De aangehaalde alinea was daarom echter niet overbodig. Immers belette zij ook het declareeren van kosten wegens vervoer uitsluitend in de bebouwde kom der gemeente die het doel der reis was; voorts sneed zij af de vraag, of verplaatsingen, welke zich niet verder uitstrekken dan de bebouwde kom, op vergoeding van reiskosten recht geven; en dit was vooral noodig, nu, volgens art. 25, ook verviel het Koninklijk besluit van 25 November 1866 (*Staatsblad* n°. 175), waarbij het recht op vergoeding wegens zoodanige verplaatsing uitdrukkelijk was ontzegd.

Op grond der meergemelde bepaling maakte de Kamer dan ook bezwaar tegen eene declaratie wegens verblijfkosten van iemand die, te 's Gravenhage woonachtig, zich ter zake eener dienstverrichting naar Scheveningen had begeven. Waar toch geen reiskosten mochten worden vergoed, omdat er niet kan gedacht worden aan eene reis in den zin van het tarief, daar kon ook geen vergoeding voor verblijfkosten te pas komen.

De omstandigheid dat, volgens het eerste lid van het artikel, ook vergoeding van reiskosten kan worden genoten voor verplaatsing naar het onderdeel van eene gemeente op meer dan $5^1/_2$ kilometer buiten de woonplaats, kan in de evenvermelde beschouwing geen verandering brengen.

De aangehaalde bepaling toch had, naar het oordeel der Kamer, op het oog eene reis naar het onderdeel van eene *andere* gemeente dan die, waarin de belanghebbende zijne woonplaats heeft.

De algemeenheid der bepaling kon evenwel, naar de Kamer meende, geen reden zijn om vergoeding van kosten van vervoer binnen de bebouwde kom der gemeente uitgesloten te achten in die gevallen, waarin het vervoer had plaats gevonden door eene gemeente, en gestrekt had tot *voortzetting* der reis; bij voorbeeld om gedurende de reis van het eene station naar het andere te komen; om het buiten de gemeente gelegen station te bereiken of vandaar naar de woning terug te keeren.

Art. 12.

De vergoeding wegens verblijfkosten bedraagt per etmaal....
Behoudens het bepaalde bij art. 14 *lit. b, in verband met art.* 19 *lit. a* 2*de lid, wordt zij* (*de vergoeding voor verblijfkosten*) *voor elke reis afzonderlijk berekend over het tijdvak aanvangende met het uur van vertrek en eindigende met het uur waarop de reis eindigt.*

1°. Wanneer moet men geacht worden in den zin van het besluit te zijn *vertrokken* en wanneer moet de reis als *geëindigd* worden beschouwd?

Deze vraag was van gewicht, in verband met den verderen inhoud van het artikel, waar het recht van vergoeding van verblijfkosten en het bedrag daarvan afhankelijk zijn gesteld van den duur der reis.

De Ministers van Justitie, Financiën en Waterstaat, Handel en Nijverheid meenden, dat voor de beantwoording dezer vraag beslissend was het tijdstip van het verlaten van en het terugkomen in de *woning* van den reiziger. Het Koninklijk besluit bepaalde niet wat onder woonplaats moest worden verstaan, en evenmin op welk oogenblik eene reis moest geacht worden aan te vangen en te eindigen. Het viel echter, meenden zij, niet te ontkennen, dat eene reis aanving bij het verlaten der woning, en eindigde bij het daarin terugkeeren; *woonplaats* in den zin van het Koninklijk besluit kon dus geen andere beteekenis hebben dan: de plaats waar de woning is gelegen.

De Kamer daarentegen was van oordeel, dat de reis moest geacht worden aan te vangen en te eindigen op het oogenblik waarop iemand met het te bezigen vervoermiddel zijne *woonplaats*, dat is de gemeente waarin hij metterwoon

gevestigd was verliet en daarin weder terugkeerde; derhalve wanneer men de reis deed met een *openbaar* middel van vervoer, op het oogenblik dat dit vertrok en aankwam; en wanneer van een bijzonder transportmiddel werd gebruik gemaakt, op het oogenblik dat men daarmede zich op weg begaf en teruggekeerd was. Deze opvatting scheen het meest te strooken met den geest van het Koninklijk besluit van 1884. Gelijk bij voorbeeld uit de artt. 8 en 13 bleek, kende dit slechts afstanden tusschen de *woonplaats* en de *plaats* van bestemming, onverschillig op welk punt der gemeente de woning van den ambtenaar gelegen was. Voorts kon het besluit de bedoeling niet hebben om vergoeding toe te kennen voor verblijf *in* de plaatsen waar belanghebbenden metterwoon gevestigd waren.

Zeker kon het door de Kamer bestreden stelsel niet worden aangenomen met het doel om vergoeding te doen genieten voor kosten van vervoer binnen de bebouwde kom eener gemeente, welke, volgens het slot van art. 11 niet ten laste van den Staat mochten worden gebracht, namelijk de kosten gemaakt gedurende den tijd tusschen het verlaten der woning en het vertrek met het middel van vervoer, tusschen de aankomst daarvan en de terugkeer van den belanghebbende te huis; bij voorbeeld kosten van rijtuigen en trams of vervoer van bagage naar en van een **spoorwegstation.**

Voor de opvatting der Kamer pleitte voorts nog de omstandigheid, dat alleen daarbij nog eene strenge contrôle op de declaratiën wegens reis- en verblijfkosten mogelijk was. Wanneer toch het tijdstip van het verlaten van en weder terugkeeren in de woning den aanvang en het einde der reis bepaalde, dan zouden belanghebbenden het geheel in hunne macht hebben om de reis te rekken, en daardoor het recht op de verblijfkosten te verkrijgen of te verhoogen.

De omstandigheid echter, dat het Koninklijk besluit van 1884 ook onderdeelen van gemeenten kent, moest ten gevolge hebben, dat de aangenomen regel uitzondering leed, wanneer de ambtenaar woonde in een ander onderdeel der gemeente dan dat waaruit het te bezigen openbaar transportmiddel vertrok. Zoo moest bij voorbeeld de reis van iemand die te Scheveningen woonde, en de gemeente 's Gravenhage per spoortrein verliet, geacht worden te zijn aangevangen bij het vertrek uit eerstgenoemde plaats. Ten onrechte evenwel meende een hoofdambtenaar, te 's Gravenhage woonachtig, in dat gedeelte der gemeente hetwelk Veenpolder is genaamd, dat eene door hem gedane reis aldaar aanving; eene burgerlijke gemeente toch wordt niet in polders verdeeld.

2°. Geheel in overeenstemming met de boven medegedeelde opvatting, nam de Kamer aan, dat eene reis in geval van verplaatsing of tot het aanvaarden van nieuwe functiën eindigde bij aankomst met het vervoermiddel in de gemeente, die het doel was der reis. Zij meende evenwel te kunnen toelaten, dat officieren der marine, die van non-activiteit waren herplaatst of in activiteit overgeplaatst, verblijfkosten declareerden, ook na het uur van aankomst ter plaatse, waar de betrekking moest worden aanvaard, en wel tot het tijdstip, waarop zij aan boord van den hun aangewezen bodem gekomen waren.

Uit de inlichtingen door den Minister van Marine verstrekt, was namelijk gebleken, dat de officieren des morgens zoo vroegtijdig in functie moeten treden, dat zij, in verre weg de meeste gevallen, verplicht waren den voorgaanden avond ter plaatse aan te komen, en in een hotel hun intrek te nemen. Mocht dus al, naar de letter van art. 12 2de lid, van het tarief, de *reis* geëindigd zijn op het oogenblik van aankomst ter plaatse, zoo kon niet gezegd worden, dat op bedoeld tijdstip de bestemming bereikt en aan de lastgeving voldaan was. Dit geschiedde eerst den volgenden morgen; het scheen dus onredelijk, den belanghebbenden vergoeding te onthouden voor kosten, die zij, ten gevolge van de dienstregeling bij de zeemacht, verplicht waren te maken.

3°. Bij de toepassing van het door haar aangenomen stelsel vorderde de Kamer, dat, voor zoover gebruik was gemaakt van openbare middelen van vervoer, de tijdstippen, waarop daarmede de reis was aangevangen en geëindigd, in de declaratiën werden vermeld. Waar deze opgaven niet

in overeenstemming waren met de dienstregelingen der vervoermiddelen en het verschil niet was toegelicht, zag de Kamer zich verplicht nadere verklaringen te vragen, daar zij in zoodanig geval niet kon bepalen met welke vervoermiddelen de reizen waren gedaan, al mocht het ook waarschijnlijk geacht worden, dat van de eerstvolgende of laatstvoorgaande reisgelegenheid was gebruik gemaakt.

De omstandigheid, dat de oogenblikken van vertrek en aankomst der vervoermiddelen dikwerf verschillen van die in de dienstregelingen vermeld, kon ten gevolge hebben, dat eene vergoeding voor verblijfkosten verschuldigd werd, waar zij dit anders niet geweest zou zijn, en evenzeer dat eene anders verschuldigde vergoeding niet te pas kwam. Deze omstandigheid kon echter niet als argument tegen het stelsel der Kamer gebezigd worden, en was slechts een uitvloeisel van het systeem van etmalen en uren, bij het Koninklijk besluit aangenomen.

4°. Bij het onderzoek der declaratiën, in verband met het bovenvermelde stelsel, had de Kamer uit den aard der zaak behoefte aan de dienstregelingen der verschillende openbare middelen van vervoer; en gelijk zij reeds in haar advies aan den Minister van Financiën omtrent het ontwerp van het Koninklijk besluit van 1884 (*Staatsblad* n°. 4) (1) had te kennen gegeven, behoorde zij ook in het bezit te worden gesteld van de tarieven dier transportmiddelen in het binnenland.

De dienstregelingen en tarieven der transportmiddelen werden haar door de hoofden der Departementen van algemeen bestuur successievelijk verstrekt, enkele malen echter eerst nadat de Kamer de verevening van declaratiën, wegens het gemis dier middelen van contrôle had geweigerd.

Het bezit der tarieven en dienstregelingen kon echter niet voorkomen, dat enkele malen op grond daarvan bedenking werd gemaakt, hetgeen later bleek ten onrechte te zijn geschied, omdat men van de zijde der Kamer onbekend was met de algemeene en bijzondere regelen, die bij het toepassen der tarieven in aanmerking kwamen. Deze omstandigheid gaf den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid aanleiding, om, tot bespoediging van de betaling der vergoeding, der Kamer te verzoeken, in het vervolg meer gewicht te hechten aan de slotwoorden der verklaring door de belanghebbenden op hunne declaratiën gesteld: dat geene meerdere reiskosten zijn in rekening gebracht dan uitgegeven. De Kamer antwoordde echter, dat zij in het feit, dat de juistheid van sommige gedeclareerde vrachtprijzen kon worden verdedigd tegen gerezen bedenkingen, geen reden kon vinden om hare contrôle over de vrachtprijzen in het algemeen te doen vervallen. Men had slechts te kiezen tusschen het nazien en het niet nazien der declaratiën. Zonder de waarde der bedoelde verklaringen te willen verkleinen, wees zij er op, dat vergissingen mogelijk bleven, gelijk gebleken was uit eene vroeger ontvangen declaratie, waarin op één dag zeven onjuiste vrachtprijzen in rekening waren gebracht.

De Minister drong nader aan op zijn verzoek; hij wees op de omstandigheid dat de Kamer toch niet in staat was, de juistheid der geheele declaratie te beoordeelen, en bij voorbeeld niet kon nagaan of werkelijk de reis was geschied langs den opgegeven weg en gedurende de vermelde dagen en uren. De Minister meende dat het nalaten der verificatie van de vrachtprijzen en andere kosten voor zoover daarbij slechts luttele bedragen betrokken waren, bovendien zou zijn in het financieel belang des Rijks, daar de zeer geringe sommen die ten gevolge der verificatie voor de schatkist behouden bleven, opgewogen werden door het geldelijk bedrag dat besteed moest worden aan de bekostiging der vele uren arbeids en de vellen papier die daarvoor verbruikt werden. Ook moest in het oog worden gehouden, dat der Kamer handelwijze leidde tot benadeeling van 's lands dienst door de vertraging in de teruggave der voorschotten, die daarvan het gevolg was, en door de ontevredenheid die bij 's lands ambtenaren werd gewekt als zij aan de vervulling hunner gewichtige ambtsbezigheden telkens werden onttrokken, om te bewijzen dat zij den Staat *niet* enkele stuivers te veel in rekening hadden gebracht. Vergissingen als die waarop door de Kamer gewezen was, kwamen gelijk haar bekend zou zijn, hoogst zelden voor.

(1) Vergelijk het gedrukt verslag over 1883, bladz. 8.

De Kamer vond in het bovenstaande echter geen aanleiding om haar toezicht te verminderen, en evenmin om opnieuw in beschouwingen over dit onderwerp te treden.

In verband met het bovenstaande teekent de Kamer nog het volgende aan. Op de declaratiën van een opzichter kwam geen enkele reis voor, die minder dan zes uur geduurd had, geen enkele ook van 10 of 11 uur; verscheidene reizen hadden, volgens zijne opgave, even boven de zes of twaalf uren gevorderd. Toen daarop de declaratiën werden teruggezonden, omdat de daarin aangegeven uren van vertrek en aankomst niet overeenstemden met de gepubliceerde reisgidsen, daalden 22 reizen beneden de zes en 16 beneden de twaalf uur, ten gevolge waarvan de declaratiën, wegens het vervallen daardoor van de aanspraak op vergoeding voor verblijfkosten, met f 85,50 werden verminderd.

In latere declaratiën van denzelfden ambtenaar bestond wel is waar de bovenbedoelde overeenstemming, doch kwam weder geen enkele reis beneden de zes uur, of van tien à elf uur voor. In verband met de vroegere wijze van declareeren door den belanghebbende, vestigde de Kamer de aandacht van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid op deze omstandigheid, ter overweging of in dit opzicht eenig nader onderzoek raadzaam voorkwam.

De Minister antwoordde, dat het feit waarop de Kamer gewezen had, ook zijne aandacht niet was ontgaan, doch dat het hem onnoodig voorkwam om in het stadium waarin de bewuste declaratie zich reeds bevond, alsnog een onderzoek in te stellen; te meer omdat — aangezien de Minister niet beoordeelen kon hoeveel tijd gevorderd werd voor het verrichten der werkzaamheden, waarvoor de reizen waren gedaan, en de declaratiën, voorzien van de voorgeschreven verklaring, door den hoofdingenieur, chef van den declarant, waren ingezonden — moest worden aangenomen, dat de opgegeven tijdstippen van aanvang en einde der reizen in overeenstemming waren met de werkelijkheid.

De Minister voegde er bij, dat de geconstateerde langere duur der reizen, zijns inziens moest beschouwd worden als het gevolg van het stelsel voor de vergoeding van verblijfkosten, hetwelk in het nieuwe reisbesluit was aangenomen; doch dat maatregelen werden beraamd, om de wellicht minder gunstige werking van het besluit op dit punt, ten minste voor de ondergeschikte ambtenaren, zooveel mogelijk tegen te gaan.

5°. Ofschoon art. 12 regelt het bedrag der vergoeding wegens verblijfkosten en de wijze waarop die wordt berekend, bestond er bij de Algemeene Rekenkamer geen bezwaar om in afwijkingen van den regel te berusten, wanneer die in het geldelijk belang van den Staat waren geschied.

6°. De Kamer maakte bedenking tegen declaratiën van ambtenaren bij den aanleg van Staatsspoorwegen die in het buitenland waren geplaatst, voor verblijfkosten over den tijd dien zij aldaar doorbrachten.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid meende, dat die ambtenaren hun recht op vergoeding voor verblijfkosten ontleenden aan het feit, dat zij voortdurend op reis waren, met woonplaats in Nederland (in casu te 's Gravenhage), en dat niet in aanmerking behoorde te komen de vraag waar hunne standplaats was.

Volgens den Minister bestond er dus verschil tusschen de *woonplaats* en de *standplaats* der hierbedoelde ambtenaren. De Kamer echter kende zoodanig verschil niet. Blijkens de aan haar gerichte brieven, houdende opgaaf van veranderingen bij het personeel in dienst bij den aanleg van Staatsspoorwegen, waren de ambtenaren laatstelijk verplaatst naar de steden in het buitenland waar zij thans woonden. Daár oefenden zij hunne functiën uit. *Woonplaats* en *standplaats* waren hier dus kennelijk één. Er scheen dan ook geen enkele reden te bestaan, waarom de ambtenaren geacht moesten worden hunne woonplaats in Nederland te hebben, niettegenstaande zij reeds sedert geruimen tijd onafgebroken in het buitenland verbleven waren. De omstandigheid dat zij hunne *wettelijke* woonplaats in Nederland hadden, kon, voor zoover zij aanwezig was, bij de beoordeeling van reisdeclaratiën niet in aanmerking worden genomen. Het stelsel des Ministers zou dan ook, meende de Kamer, wijd strekkende gevolgen hebben. Kon toch voor de ambtenaren bij den spoorwegaanleg, voor de berekening van reis- en verblijfkosten eene andere *woon*plaats worden aangenomen dan de plaats waar zij hunne functiën uitoefenden dan zou

dit evenzeer moeten geschieden ten aanzien van alle ambtenaren die tot de waarneming hunner betrekking telkens van woonplaats moeten veranderen, bij voorbeeld, de in het buitenland geplaatste leden van het Nederlandsche corps diplomatique; de ambtenaren der posterijen; buitengewone opzichters bij waterstaatswerken enz.

Op grond van een en ander zond de Kamer de ontvangen declaratiën onverevend terug. Zij werden later niet opnieuw ingezonden. Het behaagde echter Uwe Majesteit, om, ten laste van art. 1 der spoorwegbegrooting, aan de belanghebbenden boven hunne bezoldiging eene toelage toe te kennen, tot een gelijk bedrag als dat der door de Kamer bestreden posten.

7°. In verband met bovenstaande beschouwingen maakte de Kamer bezwaar tegen reisdeclaratiën van eenige ambtenaren van den waterstaat, die, aanvankelijk geplaatst bij het bureel van den hoofdinspecteur te 's Gravenhage, gedurende den zomer in Noordbrabant en Drenthe werkzaam waren geweest, en die vergoeding voor verblijfkosten declareerden over het geheele tijdvak buiten genoemde gemeente doorgebracht. Met het oog op den langen duur van het verblijf, scheen het der Kamer twijfelachtig, of *'s Gravenhage* te recht als woonplaats, dat wil zeggen, blijvende standplaats, der declaranten was beschouwd. Immers bracht de aard hunner werkzaamheden mede, dat zij nu hier, dan dáár den dienst moesten uitoefenen. Het scheen veeleer dat hunne stand- of woonplaats afwisselde naar gelang van de tewerkstelling, waarvan dan het gevolg was, dat de ambtenaren bij verplaatsing, zij het ook voor een bepaalden tijd, slechts recht hadden op vergoeding voor de reis naar de nieuwe bestemming. Ook ten opzichte van de ambtenaren der posterijen, bij wie de plaats van uitoefening hunner functiën dikwerf afwisselde, kon niet worden aangenomen dat daarbij telkens slechts sprake zou zijn van tijdelijk verblijf, dat dientengevolge voortdurend verblijfkosten konden worden gedeclareerd, als waren zij op reis uit de eerst aangewezen standplaats.

Uit het antwoord des Ministers bleek het volgende. De bedoelde ambtenaren van den waterstaat waren belast met het doen van opnemingen op het terrein, voor de vervaardiging der waterstaatskaart en voor de herziening der rivierkaarten. Uit den aard dezer werkzaamheden volgde reeds, dat van een langdurig verblijf op dezelfde plaats tijdens het verrichten der opnemingen geen sprake kon zijn. De tijdelijke verblijfplaatsen waren bepaald in overleg met den ingenieur, belast met den algemeenen dienst. Tegen den winter waren zij naar hunne woonplaats, 's Gravenhage, teruggekeerd, om aldaar de verzamelde gegevens uit te werken. In plaats van te hunnen opzichte, gelijk door de Kamer geschiedde, eene telkens herhaalde verandering van woonplaats aan te nemen, moest, naar het oordeel des Ministers, gedacht worden aan een langdurig verblijf buiten de standplaats, als bedoeld in art. 14*b* van het tarief.

Intusschen gaf de Minister zijn voornemen te kennen, om nu de kosten van één werkseizoen bekend waren, te doen onderzoeken in hoever eene gewijzigde indeeling van het personeel of het aanwijzen van woonplaatsen in het centrum der werkzaamheden tot vermindering van uitgaven zou kunnen leiden, zonder te veel oponthoud in de werkzaamheden te veroorzaken.

Akte nemende van deze mededeeling, ging de Algemeene Rekenkamer tot de verevening der declaratiën over. Zij vestigde echter 's Ministers aandacht op de omstandigheid, dat van de bedoelde ambtenaren sommigen voortdurend op eene en dezelfde plaats waren verbleven, en anderen op eene der bezochte plaatsen zeer lang hadden vertoefd, en dat wanneer de plaats waar zij het langst werkzaam geweest waren, als hunne standplaats was aangewezen, hetgeen, naar het voorkwam, geen oponthoud in de werkzaamheden zou hebben veroorzaakt, de verblijfkosten aanzienlijke sommen minder dan thans zouden hebben bedragen, namelijk respectievelijk f 504, f 594, 333, f 174, f 234 en f 198.

Wat betrof de opmerking der Kamer omtrent het declareeren van verblijfkosten door ambtenaren der posterijen, zoo deelde de Minister mede, dat, wanneer ten gevolge van ziekte, verlof of andere omstandigheden van tijdelijken aard hulp op een postkantoor noodig is, en daarin, krachtens art. 4 van het Koninklijk besluit van 20 Februarij 1875 n°. 5, wordt voorzien door het zenden van een ambtenaar

die voor eenigen tijd beschikbaar kan worden gesteld, uit den aard der zaak geen sprake kan zijn van verandering van standplaats; doch dat in vele gevallen waarin te voorzien was dat eenige zending van langen duur zou zijn, de ambtenaar werd verplaatst, met het gevolg dat hij geene vergoeding voor verblijfkosten genoot.

Art. 14.

Vergoeding voor verblijfkosten wordt slechts voor $^2/_3$ gedeelten verleend:

a. Wanneer het nachtverblijf in een Rijksvaartuig of gebouw of in een vanwege het Rijk verstrekt vaartuig of gebouw is gehouden.

1°. De vraag rees of de bedoelde vermindering ook moest worden toegepast op het laatste heele of halve etmaal der reis, waarin *geen* nachtverblijf was gehouden, en dus bijv. of wanneer eene reis $3^1/_2$ of 4 etmalen had geduurd, de ambtenaar de drie nachten in een Rijksgebouw was verbleven en daarna terugkeerde, voor het laatste halve etmaal de volle vergoeding verschuldigd was of slechts $^2/_3$ daarvan.

De Kamer meende die vraag in laatstbedoelden zin te moeten beantwoorden. Volgens art. 12 toch behoorde vergoeding voor verblijfkosten te worden berekend: *voor elke reis afzonderlijk*, en werd aldaar de *duur van de reis* bepaald als aanvangende met het *uur* van vertrek, en eindigende met het *uur* van terugkeeren. In het tarief bestond dus geen reden om de bepaling van artikel 14*a* niet toe te passen op de reis *in haar geheel* in die gevallen, waarin het nachtverblijf *steeds* van Rijkswege was verstrekt.

Het is der Kamer, ook na eene breedvoerige gedachtenwisseling met den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, niet mogen gelukken dien Minister van de juistheid harer opvatting te overtuigen. Daar zij intusschen de verevening der vergoedingen, waarbij de door haar verlangde vermindering niet was geschied, bleef weigeren, heeft de Minister het onder hem ressorteerende personeel in kennis gesteld met der Kamer opvatting van art. 14*a*, onder opmerking dat de declaratiën waarin met die zienswijze geen rekening was gehouden, niet voor verevening vatbaar zouden zijn.

2°. In eene van den Minister van Marine ontvangen declaratie waren in rekening gebracht de kosten van een slaapcoupé, waarmede de belanghebbende van Parijs naar 's Gravenhage was teruggekeerd. Niettemin waren bovendien de *volle* verblijfkosten gedeclareerd, zoodat de belanghebbende, zonder zelf nachtverblijf bekostigd te hebben, daarvoor toch vergoeding zou ontvangen, en zulks in strijd, wel niet met de letter, maar toch, naar het scheen, met de bedoeling van art. 14*a* van het tarief, hetwelk eene vermindering der verblijfkosten voorschrijft in gevallen waarin nachtverblijf van Rijkswege is verstrekt. Ofschoon de Kamer met het oog op de geschreven bepaling niet bevoegd was de verevening der declaratie te weigeren, gaf zij den Minister in overweging, om, door toepassing van art. 22, laatste lid, te voorkomen, dat tweemaal vergoeding voor één nachtverblijf werd betaald. De Minister volgde dit advies, en verminderde de declaratie met $^1/_3$ der verblijfkosten buitenslands voor het betrokken etmaal.

Art. 15.

De hoofden van Departementen van algemeen bestuur zijn bevoegd de vergoeding wegens verblijfkosten voor bepaalde klassen van personen te verminderen, wanner een lager bedrag dan bij dit besluit is vastgesteld, geacht wordt voldoende te zijn.

1°. Krachtens dit artikel werd door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, onder dagteekening van 7 en 14 Maart 1884 n°. 88 en 76, voor eenige ambtenaren onder zijn Departement ressorteerende, eene afzonderlijke regeling gemaakt omtrent het bedrag der te genieten vergoeding voor verblijfkosten. Vermits enkele bepalingen de Kamer aanleiding gaven tot bedenking, heeft de Minister, met intrekking der opgemelde beschikkingen, bij resolutie van 20 Januari 1885 litt. D, afdeeling Generaal Secretariaat, eene nieuwe regeling vastgesteld, welke met 1 Februari daaraanvolgende in werking zou treden.

Daarin was het volgende bepaald:

1°. De vergoeding wegens verblijfkosten per etmaal zou bedragen:

a. voor commiezen en surnumerairs bij de posterijën en telegrafisten bij de Rijkstelegraaf *vier gulden*;

b. voor adsistenten en geagreëerde klerken op de postkantoren; klerken, tijdelijke klerken en adsistenten bij de Rijkstelegraaf *drie gulden.*

Deze per etmaal vastgestelde vergoeding voor verblijfkosten zou worden verleend voor het tijdvak van dertig of minder achtereenvolgende dagen, dat de belanghebbenden, onder *a* en *b* genoemd, verblijf op dezelfde plaats buiten hunne woonplaats zouden hebben gehouden.

Wanneer het verblijf op dezelfde plaats buiten de woonplaats langer dan dertig achtereenvolgende dagen had geduurd, zou de vergoeding voor het daaropvolgend tijdvak per etmaal bedragen:

1°. voor belanghebbenden onder *a* genoemd *drie gulden*;

2°. voor die onder *b* genoemd *twee gulden vijftig cents.*

2°. De vergoeding wegens verblijfkosten voor opzichters bij de Rijkstelegraaf zou bedragen:

a. wanneer zij denzelfden dag, waarop de reis aanving, in hunne woonplaats terugkeerden, doch langer dan zes uren daaruit waren afwezig geweest, *twee gulden*;

b. wanneer zij buiten hunne woonplaats hadden moeten overnachten, en de afwezigheid in dat geval twaalf uren of meer bedroeg, *vier gulden* per etmaal.

3°. Lijnwachters bij de Rijkstelegraaf zouden alleen dan verblijfkosten in rekening mogen brengen, wanneer zij buiten hunne woonplaats hebben moeten overnachten.

De vergoeding wegens verblijfkosten voor die beambten werd vastgesteld op *twee gulden vijftig cents* per etmaal.

4°. Het onder 1, 2 en 3 bepaalde zou niet van toepassing zijn bij verandering van woonplaats in 's Rijks belang.

2°. In sommige gevallen wordt aan ambtenaren van de Rijkstelegraaf verlof verleend onder voorwaarde dat de kosten der reis van den van elders komenden vervanger door eerstgenoemden aan dezen zullen worden vergoed, naar den maatstaf bij vergoeding door het Rijk geldende.

In aanmerking nemende, dat in zoodanig geval onder reiskosten ook zijn te verstaan de verblijfkosten op den dag der reis, en de vergoeding volgens het Koninklijk besluit van 5 Januarij 1884 (*Staatsblad* n°. 4) wordt verleend per etmaal, welks aanvangstijdstip verschilt naar gelang van het uur van begin der reis, bepaalde de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid bij beschikking van 26 April 1884 n°. 93, dat in de bovenbedoelde gevallen, door den vervanger wegens verblijfkosten op den dag der heen- en op dien der terugreis, van hem die vervangen werd, gevorderd kon worden het bedrag der vergoeding voor een half etmaal, onafhankelijk van den duur der reis.

Art. 18.

Vergoeding wegens reis- en verblijfkosten wordt alleen genoten voor reizen die krachtens eene wet, een Koninklijk besluit, eene instructie, eene doorloopende machtiging of op last 1) *van eene hoogere autoriteit, zijn gedaan of door deze worden goedgekeurd.*

De hoofden enz.

Voor reizen buitenslands gedaan, zonder Onze toestemming 2), *wordt geen vergoeding verleend.*

1°. De Kamer vestigde de aandacht van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid op de omstandigheid, dat op de declaratiën van alle telegrafisten in het geheele land steeds de verklaring voorkwam, dat de reizen waren gedaan op *mondelingen* last van den inspecteur van het rekenplichtig beheer. Het scheen toch zeer twijfelachtig of die last in alle gevallen mondeling *kon* worden verstrekt. Geschiedde het bij dienstorder of telegram, dan behoorden die, hetzij in originali of in gewaarmerkt afschrift te worden overgelegd.

2°. Tegen enkele declaratiën ter zake van buitenlandsche reizen maakte de Algemeene Rekenkamer bedenking, op grond dat de vereischte toestemming niet was verleend bij Koninklijk besluit, maar bij Kabinetsrescript.

Art. 19.

De declaratiën 1) *wegens reis- en verblijfkosten vermelden* . . . . . .

e. *de verklaring, dat wegens reiskosten* . . . . . *niet meer in rekening is gebracht dan hetgeen daarvoor door den declarant is uitgegeven* 2).

1°. In verband met art. 27 n°. 47 der zegelwet, volgens hetwelk van het zegelrecht zijn vrijgesteld de quitantiën wegens teruggave van alle door 's Rijks ambtenaren voor den lande bij voorschot gedane betalingen, rees de vraag, of de declaratiën wegens vergoeding van reis- en verblijfkosten op ongezegeld papier konden worden gesteld, ook wanneer zij meer dan f 10 bedroegen, en dus niet vielen onder n°. 52 van het aangehaalde wetsartikel.

Aanvankelijk nam de Kamer het bestaan der vrijstelling aan, niet alleen voor zoover de declaratiën alleen reiskosten betroffen, maar ook wanneer tevens ter zake van verblijfkosten werd gedeclareerd, doch voor deze slechts tot een bedrag van minder dan f 10. Zij kwam echter van deze opvatting terug voor zooveel de gecombineerde declaratiën betrof, en zulks naar aanleiding van een brief van den Minister van Financiën.

Deze deelde mede, dat hij, na gevoerde correspondentie met zijne ambtgenooten van Oorlog en Marine, aan dezen als zijn gevoelen had te kennen gegeven, dat de declaratiën, welke ter zake van reis- en verblijfkosten, gezamenlijk of afzonderlijk, meer dan f 10 bedroegen, niet van het zegelrecht waren vrijgesteld.

's Ministers meening steunde op de volgende gronden:

Reiskosten van ambtenaren waren geene voor den lande bij voorschot gedane betalingen, als bedoeld in art. 27 n°. 47 der zegelwet en het Koninklijk besluit van 23 Februari 1872 n°. 18; de ambtenaar, die gebruik maakte van een openbaar of bijzonder transportmiddel, was persoonlijk schuldenaar van den prijs die daarvoor moest worden betaald; hij handelde, bij het nemen van een plaatsbiljet of het huren van een rijtuig op eigen naam, en verbond dus geen ander dan zichzelven (art. 1351 Burgerlijk Wetboek). Wèl was de Staat verplicht tot schadeloosstelling voor onkosten die de ambtenaar had gemaakt, door de uitvoering van een hem opgedragen last, maar er kon geen sprake zijn van betalingen door hem voor het Rijk gedaan.

Dat de vergoeding voor *verblijf*kosten geen teruggaaf was van voor den lande bij voorschot gedane betalingen, scheen niet twijfelachtig; hetgeen ten aanzien der reiskosten werd opgemerkt, gold ook hier, maar bovendien moest de vergoeding voor verblijfkosten worden voldaan, onverschillig of in werkelijkheid al dan niet verblijfkosten waren betaald, zoodat men niet met teruggave te doen had.

Zelfs al kan worden aangenomen, dat declaratiën wegens *reis*kosten van zegelrecht waren vrijgesteld, zou toch het recht verschuldigd zijn voor declaratiën tot een hooger bedrag dan f 10 wegens *reis- en verblijf*kosten, want de vrijstelling verleend bij het Koninklijk besluit van 1 Mei 1844 n°. 15, in verband met art. 27 n°. 52 der zegelwet, betrof slechts declaratiën niet meer dan f 10 bedragende, en was dus niet toepasselijk zoodra het totaal der in de declaratie specifiek uitgedrukte sommen meer dan die som beliep.

Voorts meende de Minister, dat al mocht, gelijk door zijn ambtgenoot van Marine was betoogd, de billijkheid tegenover de belanghebbenden wellicht eene andere toepassing wenschelijk doen zijn, deze niet kon leiden tot afwijking van de bepalingen der wet; en dat trouwens ook in vele andere gevallen zegelrecht moest worden voldaan voor declaratiën, welke hooger dan f 10 waren, ten gevolge van het daarop voorkomen van posten die door quitantiën waren gestaafd; bij voorbeeld, declaratiën van notarissen.

De Minister van Marine bracht tegen de zienswijze van zijnen ambtgenoot van Financiën onderscheidene bezwaren bij de Kamer in, ook in verband met de vroeger gebleken

primitieve opvatting van het college zelf, waarvan hij de bestendiging voor het vervolg dringend verzocht.

De Kamer gaf echter den Minister als hare meening te kennen, dat het niet op haren weg lag hem te steunen tegenover zijnen ambtgenoot van Financiën, waar het gold de betaling eener belasting, welke volgens diens meening verschuldigd was.

2°. Bij het onderzoek eener declaratie had het de aandacht der Kamer getrokken, dat de declarant voor een reis per spoor van 's Gravenhage naar Rotterdam geen reiskosten in rekening had gebracht, doch wel voor eene reis van 's Gravenhage naar Dordrecht. De Kamer meende, dat wanneer de declarant in het bezit was eener vrijkaart voor eerstgemeld traject, hij voor het laatste slechts in rekening mocht brengen de kosten voor de reis van Rotterdam-Dordrecht.

Uit het bericht van den betrokken Minister, dien van Waterstaat, Handel en Nijverheid, viel echter af te leiden dat de declarant, die geen *recht* had op vrij vervoer, indien hij al in het bezit was van eene vrijkaart, daarvan geen gebruik had gemaakt. De Kamer ging daarom tot de verevening der ontvangen declaratie over.

Art. 21.

De declaratiën van de voorzitters en leden van commissiën zijn steeds, hetzij de declarant al of niet van Rijkswege bezoldigd wordt, onderworpen aan het onderzoek en de goedkeuring van het hoofd van het Departement van algemeen bestuur, waaronder de commissie ressorteert.

Die declaratiën vereischen overigens tot staving hunner deugdelijkheid GEEN ANDER BEWIJS, *dan, wat de voorzitters betreft, eene verklaring van den betrokken Minister, en wat de leden aangaat, eene verklaring van den voorzitter van de commissie dat de reis en het verblijf waarvoor wordt gedeclareerd, werkelijk en in het belang van 's Rijks dienst hebben plaats gehad.*

Niettegenstaande de bepaling van het tweede lid van dit artikel, vorderde de Kamer, op grond van art. 28 harer instructie, dat wanneer leden van commissiën tusschentijds heen en weder hadden gereisd, ten gevolge waarvan de uitgaven hooger waren geworden dan bij onafgebroken verblijf het geval zou zijn geweest, dat heen- en wederreizen uitdrukkelijk werd goedgekeurd door den betrokken Minister.

Art. 22.

De hoofden der Departementen van algemeen bestuur verminderen het bedrag der ingediende declaratiën, wanneer het aantal dagen waarvoor vergoeding wegens verblijfkosten in rekening gebracht wordt, te groot voorkomt voor de werkzaamheden die te verrichten waren, of wanneer de noodige spaarzaamheid door de declaranten niet is in acht genomen.

Omtrent den zin dezer bepaling werd met den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid van gedachten gewisseld.

Aanleiding daartoe gaf eene declaratie van een lid eener commissie, welke te Amsterdam vergaderde. Bedoeld lid, te Rotterdam woonachtig, vertrok van daar telkens te 6 uur 30 's morgens en keerde te 7 uur 9 's avonds terug; daardoor kon hij bij elke reis verblijfkosten voor een volmaal declareeren. Zijne medeleden in de commissie echter, mede te Rotterdam gevestigd, vertrokken respectievelijk ten 8 uur 10 en 7 uur 45, keerden te 6 uur 16 en 6 uur 45 terug, en brachten dientengevolge slechts voor een *half* etmaal verblijfkosten in rekening.

Deze omstandigheid deed de Kamer aan den Minister vragen, of het meerbedoelde lid, in onderscheiding van zijne ambtgenooten, zooveel vroeger dan deze te Amsterdam moest zijn, en zooveel later van daar vertrekken; zoo niet dan scheen er alle reden te bestaan tot toepassing van bovenstaande bepaling van het tarief.

De Minister antwoordde, dat art. 22 den Hoofden der Departementen van algemeen bestuur wel de bevoegdheid gaf tot vermindering van het bedrag der ingediende declaratie, wanneer het aantal *dagen*, doch niet wanneer het aantal *uren*, waarvoor vergoeding wegens verblijfkosten werd in rekening gebracht, te hoog voorkwam.

Het scheen der Kamer toe, dat bij deze interpretatie te

veel gewicht werd gehecht aan de letter van het artikel. Het woord *dagen* was daar, meende zij, klaarblijkelijk gebruikt in den zin van *etmalen*, daar het reistarief voor *dagen* nooit vergoeding wegens verblijfkosten toekende, wel voor geheele of halve etmalen (art. 12). De bepalingen van art. 22 behoorden wegens de algemeene bewoordingen, waarin zij waren vervat, in den ruimsten zin te worden opgevat. De bedoeling toch, waarmede het artikel in het reistarief was opgenomen, kon geene andere zijn, dan om aan de Hoofden der Departementen de macht te geven, tegen onnoodige opdrijving van uitgaven te waken. Doch zelfs wanneer met grond kon worden beweerd, dat onder de woorden » het aantal dagen " niet moet worden verstaan de duur der reis, dan nog zou de laatste zinsnede » of wanneer de noodige spaarzaamheid door de declaranten niet was in acht genomen " de bevoegdheid geven om de declaratiën te verminderen, wanneer de belanghebbenden met *den tijd* niet spaarzaam waren geweest, daar het woord *spaarzaamheid* niet alleen op geld behoefde te duiden.

Onder opmerking dat ook de Minister van Binnenlandsche Zaken, blijkens eene door hem genomen resolutie, de door de Kamer bestreden opvatting van art. 22 niet huldigde, drong zij nader aan op een antwoord op hare vraag, of het noodzakelijk was geweest dat het bedoelde lid der commissie vroeger dan zijne ambtgenooten vertrok, en later dan zij terugkeerde.

De Minister antwoordde, dat het hem onnoodig voorkwam daarnaar een onderzoek in te stellen, aangezien hij bij zijne opvattting bleef volharden. » Ik kan mij toch " — schreef de Minister: » zeer wel voorstellen, dat in art. 22 van het reisbesluit met opzet niet eene algemeene uitdrukking, als bij voorbeeld, *het tijdvak*, maar de beperkte: *het aantal dagen* is gekozen, daar het mij aannemelijk voorkomt, dat de ontwerper van dat besluit eene beoordeeling of de declarant eenige uren te lang buiten zijne woonplaats vertoefde, kleingeestig oordeelde en zoodanige beoordeeling daarom wenschte te voorkomen. De laatste woorden van art. 22 acht ik evenmin toepasselijk, daar, indien onder *spaarzaamheid* ook moest worden verstaan spaarzaamheid van tijd, de voorafgaande woorden, wanneer het aantal dagen . . . . . te verrichten waren " overbodig zouden zijn. Deze woorden hebben mijns inziens betrekking op het declareeren van verblijfkosten, de slotwoorden alleen op het declareeren van reiskosten."

Na dit antwoord heeft de Algemeene Rekenkamer zich, ofschoon haars ondanks, verplicht gezien in de zaak te berusten.

Art. 23.

Ter vervanging van de bij dit besluit geregelde vergoeding voor reis- en verblijfkosten, kan door Ons aan personen, wier werkkring zich over meer dan eene plaats uitstrekt, eene vaste som als afkoop of abonnement worden toegekend.

Wij behouden Ons voor om zoodanige afkoopen of abonnementen ook toe te passen op reizen vóór het in werking treden van dit besluit gedaan.

De bij het in werking treden van dit besluit bestaande afkoopen of abonnementen blijven voorloopig van kracht, doch niet langer dan tot 1 *Juli* 1884.

1°. Vermits, naar de aanvankelijke meening der Algemeene Rekenkamer, zoowel de tweede als de eerste alinea van dit artikel, uitsluitend handelde over vergoeding van reis- en verblijfkosten van personen *wier werkkring zich over meer dan eene plaats uitstrekt*, gaf het college den Minister van Oorlog te kennen, dat bezwaar zou moeten worden gemaakt tegen de verevening der uitgaven, voortvloeiende uit Uwer Majesteit's besluit van 3 Juni 1884 n°. 38, waarbij aan enkele ambtenaren, die niet in het evenbedoelde geval verkeerden, eene bepaalde som, ter zake van in 1883 gedane reizen, als vergoeding voor reis- en verblijfkosten, bij wijze van afkoop werd toegekend.

De Minister van Oorlog deelde daarop het volgende mede. De bewuste ambtenaren waren niet gerangschikt in eene der klassen van het tarief van 1849; hij had daarom de medewerking van zijnen ambtgenoot van Financiën ingeroepen, ten einde hen alsnog in eene der klassen van dat tarief te doen rangschikken. Die Minister had evenwel bezwaar gemaakt de gevraagde medewerking te verleenen, omdat, zijn inziens, personen, die vóór het in werking

treden van het nieuwe tarief niet gerangschikt waren, later niet wel gerangschikt konden worden in eene der klassen van het buiten werking gestelde tarief, doch in overweging gegeven om krachtens de tweede alinea van art. 23 van het Koninklijk besluit van 1884 de meerbedoelde ambtenaren eene naar billijkheid te bepalen vergoeding te doen toekennen. De Minister van Financiën had daarbij opgemerkt, dat die alinea was opgenomen juist ter voorkoming van de bezwaren, welke zich zouden voordoen bij de verevening van reisdeclaratiën, door dergelijke personen na het in werking treden van het nieuwe tarief in te dienen. Op grond van dit adres van zijnen ambtgenoot, die als ontwerper van het Koninklijk besluit van 1884 moest geacht worden het best bekend te zijn met de bedoeling daarvan, had de Minister van Oorlog Uwer Majesteit's aangehaald besluit van 3 Juni 1884 gepromoveerd.

De daaruit voortvloeiende uitgaven zijn later, in verband met bovenvermelde inlichtingen, door de Kamer verevend.

2°. Naar de meening der Kamer was met de bepalingen van dit artikel niet in overeenstemming Uwer Majesteits besluit van 27 April 1884 n°. 16, waarbij aan iemand te Baarn woonachtig, die belast was met het geven van middelbaar onderwijs in den kolonialen land- en boschbouw aan de Rijkslandbouwschool te Wageningen, bij wijze van abonnement over 1884 was toegelegd eene som van f 1000 tot vergoeding van reis- en verblijfkosten. De werkkring toch van den bedoelden persoon strekt zich niet uit over meer dan ééne plaats, de reizen waartoe het abonnement betrekking had, waren niet gedaan vóór het in werking treden van het besluit van 1884; het abonnement was eerst na dat tijdstip toegekend, zoodat het zelfs niet tot 1 Juli van dat jaar voorloopig van kracht kon blijven.

Nadat de Kamer, op grond van een en ander, bezwaar had gemaakt de betaling van een gedeelte van het abonnement te verevenen, betoogde de Minister van Binnenlandsche Zaken de wettigheid van Uwer Majesteits bovenaangehaald besluit van 27 April, met de opmerking, dat het niet zoozeer berustte op het besluit van 5 Januari, als wel op de begrootingswetten sedert 1881. Immers bleek uit de mededeelingen op blz. 17 der Memorie van Beantwoording van het Voorloopig Verslag over hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1881, en op blz. 63, noot 38, van den uitgewerkten en toelichtenden staat, behoorende bij hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1882, dat het artikel » materieel" der Rijkslandbouwschool eene som van f 1000 bevatte, door de wet toegestaan, om door den Koning aan den meerbedoelden heer te worden toegelegd tot vergoeding voor reis- en verblijfkosten.

De Kamer antwoordde, dat, ofschoon in de aangehaalde toelichtende stukken melding was gemaakt van een aanbod van f 1000 tot vergoeding van reis- en verblijfkosten, de belanghebbende daaruit geen rechten kon ontleenen, vermits de sommen, door de Wetgevende Macht toegestaan voor de uitgaven in de begrootingswet vermeld, slechts credieten waren, en de aanspraak op de uitbetaling der vergoeding dus alleen gegrond kon zijn op het Koninklijk besluit van 27 April, hetwelk echter, zooals reeds werd opgemerkt, in strijd was met art. 23 van het reistarief.

Dat besluit is later ingetrokken bij dat van 31 December 1884 n°. 52, waarbij tevens, in verband met de wet van 31 December 1884 (*Staatsblad* n°. 237), den belanghebbende over 1884 eene toelage werd toegekend van f 1000, tot vergoeding van kosten door hem gemaakt voor het geven van het bovenbedoelde onderwijs.

Korting op het traktement van diplomatieke ambtenaren in geval van verlof.

Het in 1884 aan den Minister-Resident te Washington verleend verlof, hetwelk geheel in Nederland werd doorgebracht, liep, na aftrek van den duur der heen- en terugreis, over het tijdvak van 8 Juli tot 21 September 1884.

Mitsdien zou, op grond van het bepaalde bij de eerste zinsnede van art. XIX van het Koninklijk besluit van den 28sten Augustus 1881 (*Staatsblad* n°. 153), gewijzigd bij dat van den 13den April 1882 (*Staatsblad* n°. 51), zoo bedoelde diplomatieke ambtenaar een post in Europa bekleed

Blijkens eene aanteekening in het verslag van 1882 (1) had de Kamer bedenking gemaakt tegen het niet toepassen van korting op het traktement van den Minister-resident te Washington, ter zake van een hem toegekend verlof van bijna acht maanden, en was het gevolg der met den Minister van Buitenlandsche Zaken gevoerde correspondentie geweest, dat de bezoldiging van den bedoelden diplomatieken ambtenaar met f 400 was gekort.

De Kamer had destijds volgehouden en de Minister had zich ten slotte bij die opvatting nedergelegd, dat, volgens

(1) Gedrukt verslag, bladz. 23.

had, van korting op zijne jaarwedde geen sprake geweest zijn.

Nu echter de laatste zinsnede van gezegd artikel door de Algemeene Rekenkamer in dien zin wordt opgevat, dat ter zake van verlof van buiten Europa gevestigde diplomaten, *steeds* korting moet worden toegepast, achtte de Minister van Buitenlandsche Zaken het billijk, vooral ook met het oog op de groote kosten aan eene reis van Amerika herwaarts en terug verbonden, den Koning voor te stellen die korting op een bedrag van f 10 te bepalen.

(*Minister van Buitenlandsche Zaken.*)

de bepaling van het Koninklijk besluit van 28 Augustus 1881 (*Staatsblad* n°. 153), in *alle* gevallen waarin aan het hoofd eener zending verlof werd verleend, korting moest plaats hebben, ofschoon, voor zoover het gold buiten Europa gevestigde diplomatieke ambtenaren, Uwe Majesteit vrij bleef in het bepalen van het bedrag der korting.

In verband met de aangehaalde briefwisseling, werd ook in 1883 en 1884, toen den meerbedoelden Minister-resident verlof werd verleend, respectievelijk voor *vier* en *drie en een halve* maand, eene korting op het traktement toegepast. In 1883 eene som van f 40,76, en bovendien een bedrag van f 336,96 ten behoeve van een attaché, die gedurende vier maanden het hoofd der zending had vervangen. In 1884 had tijdens het verlof geen waarneming plaats, en werd eene korting van slechts f 10 toegepast.

Niet toepasselijkheid van het reistarief van 1884, *waar in de wet naar dat van* 1849 *is verwezen.*

Eenige declaratiën van officieren-commissarissen, bedoeld in art. 5 der wet van 18 April 1874 (*Staatsblad* n°. 67), wegens reis- en verblijfkosten, waren berekend naar de 3de klasse van het tarief vastgesteld bij Koninklijk besluit van 5 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 4). Dit was geschied op grond der overweging, dat de bepalingen van dit beluit dat van 15 December 1849 (*Staatsblad* n°. 62) hadden vervangen, ten gevolge waarvan art. 5 der aangehaalde wet, hetwelk naar het Koninklijk besluit van 1849 verwijst, moet worden toegepast als of daarin naar het Koninklijk besluit van 1884 werd verwezen.

Deze overweging kwam der Kamer niet juist voor. De wet van 1874 had bepaald, dat het bedrag der schadeloosstelling voor verblijfkosten der in art. 5 genoemde personen zou worden berekend naar de klassen van het tarief van 1849; dit tarief moest dus ten aanzien dier personen geacht worden als in de wet te zijn ingelascht, en daardoor voor dit onderwerp kracht van wet te hebben verkregen; het bleef derhalve voor hen verbindend niettegenstaande de bepaling van art. 25 van het besluit van 1884, dat de berekening van reis- en verblijfkosten, welke volgens bestaande verordeningen moet geschieden op den voet van het besluit van 1849, voortaan zal plaats hebben naar de regelen van het besluit van 1884. Dit *besluit* toch kan geen verandering brengen in de *wet* van 1874.

Nadat de Kamer deze hare zienswijze aan den Minister van Justitie had medegedeeld, zijn de reis- en verblijfkosten berekend overeenkomstig het Koninklijk besluit van 1849.

Toepassing van art. 25 *der wet van* 20 *Juli* 1870 (Staatsblad *n°.* 131). *Vergoeding boven de getaxeerde waarde van het onteigende.*

Blijkens het voorgaand verslag 1) had de Algemeene Rekenkamer bedenking gemaakt tegen eene declaratie der gemeente Egmond-binnen ter zake van voorschotten bij de toepassing der wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 131), en wel op grond dat, naar het oordeel der Kamer in strijd met die wet, ook in rekening was gebracht eene som van f 124,51, wegens levering van voorwerpen, ter vervanging van die waarvoor den eigenaar geen vergoeding was gegeven.

In het afgeloopen jaar werd de vordering der gemeente met het evengenoemde bedrag verminderd, en daarna door de Kamer verevend.

Dubbel genot van vacatiegeld ter zake van verschillende werkaaamheden op denzelfden dag.

Aan enkele burgerlijke geneeskundigen was, voor het geneeskundig onderzoek van *schutter*plichtigen, toegelegd het bij Koninklijk besluit van 22 Februari 1852 (*Staatsblad* n°. 12) *per dag* bepaalde vacatiegeld, ad f 5, en bovendien, wegens een op dezelfde dagen verricht onderzoek van *militie*plichtigen, het bij Koninklijk besluit van 3 Januari 1862 (*Staatsblad* n°. 11) bepaalde presentiegeld per *vergadering*, eveneens ad f 5.

De Algemeene Rekenkamer meende dat, aangezien het eerstbedoelde vacatiegeld *per dag* was geregeld, de belanghebbenden, voor het door hen verrichte onderzoek op één dag, geen hoogere belooning dan van f 5 konden genieten, al ware het ook dat dit onderzoek zich had uitgestrekt over twee verschillende categorieën van personen. Zij zond daarom de betrokken aanvragen tot betaling onverevend aan den Minister van Binnenlandsche Zaken terug. Deze

(1) Gedrukt verslag over 1883, bladz. 28.

antwoordde, dat de geneeskundigen, om aanspraak te kunnen maken op het vacatiegeld, geregeld bij Koninklijk besluit van 1851, niet den geheelen dag aan het onderzoek behoefden besteed te hebben; dat de uitdrukking *per dag* beteekende — zooals tot dusver ook steeds was aangenomen — *voor elken dag waarop* de geneeskundigen werkzaam waren geweest; dat hun dus het presentiegeld volgens het Koninklijk besluit van 1862 verschuldigd was voor verleenden bijstand aan Gedeputeerde Staten, tot het onderzoek van lotelingen, ook wanneer dit geschiedde op dagen, waarop zij nog uit anderen hoofde werkzaam waren geweest en belooning genoten hadden.

De Kamer heeft daarop de aanvragen verevend.

Dubbel genot van vacatiegeld ter zake van verschillende commissiën op denzelfden dag.

Het dubbel genot van vacatiegeld voor werkzaamheden op denzelfden dag, krachtens verschillende opdrachten verricht, maakte het onderwerp uit eener correspondentie ook met de Ministers van Financiën en Justitie.

De Kamer had namelijk, bij brief aan den Minister van Financiën, bedenking gemaakt tegen het declareeren van vacatiegelden voor het bijwonen der vergaderingen tot het afnemen van het examen van surnumerair der registratie en domeinen, op dagen, waarop de belanghebbende tevens werkzaam was geweest als lid der Staatscommissie, bedoeld bij art. 11 der wet op het notarisambt, en waarvoor hij het bepaalde presentiegeld ontvangen had.

De Kamer achtte het wel denkbaar, dat de werkzaamheden der beide commissiën zoodanig waren geregeld, dat dezelfde persoon op één dag de twee vergaderingen kon bijwonen, doch zij meende, dat de belanghebbende, overeenkomstig de Koninklijke besluiten van 29 Juni 1868 n°. 70, en 4 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 81), waarbij het vacatieloon, zoowel als het presentiegeld *per dag* was geregeld, voor de bovenbedoelde dagen aanspraak kon maken op slechts één daggeld.

Tegen hare beschouwingen werd in hoofdzaak aangevoerd, dat de aangehaalde Koninklijke besluiten onderwerpen regelen, welke niet met elkander in verband staan, zoodat het genieten van loon volgens het eene, geen invloed kon hebben op de rechten aan het andere ontleend, dat die besluiten trouwens geen loon toekennen voor den geheelen dag, maar voor elken dag waarop vergadering, ware het ook meer dan eens, gehouden werd.

Nog bleek uit het evenbedoelde antwoord, dat de vijf vergaderingen der commissie voor het notarisambt-examen des avonds te 7 uren, die der commissie van examen voor aspirant-surnumerairs der registratie over dag hadden plaats gevonden, ten gevolge waarvan de belanghebbende dus twee vacatiegelden op elk dier dagen, te zamen ad f 13 in rekening had kunnen brengen.

Daar het moeilijk was aan te nemen, dat de vergaderingen in het belang van eerstgemeld examen alleen des avonds moesten plaats hebben, scheen dit veeleer te zijn geschied, ten einde het genoemde lid in staat te stellen beide commissiën gelijktijdig waar te nemen. De Kamer betwijfelde echter of zoodanige regeling wel in het geldelijk belang des Rijks zou zijn geweest. Door de vergaderingen alleen des avonds te houden, moest haar aantal zooveel grooter worden, hetgeen leidde tot meerdere verblijfkosten en vacatiegelden

Het college achtte het daarom wenschelijk de aandacht van den Minister van Justitie op dit onderwerp te vestigen, te meer omdat het naar het scheen niet de bedoeling was geweest van art. 9 van het Koninklijk besluit van 4 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 81), om een vacatiegeld van f 8 toe te leggen voor het bijwonen van vergaderingen, die eerst des avonds te 7 uren aanvingen.

De Minister meende, dat, ook al was deze regeling geschied met het doel hetwelk de Kamer vermoedde, het Rijk alleen dan geldelijk nadeel zou hebben ondervonden, wanneer gebleken was — en tot eene beoordeeling daarvan achtte de Minister zich niet in staat — dat gedurende een avond de commissie minder tijd aan hare werkzaamheden had gewijd, dan het geval zou zijn geweest wanneer de bijeenkomsten bij dag waren gehouden. Maar ook dan nog, meende de Minister, kon, ten gevolge van het houden der twee vergaderingen op één dag, slechts eenmaal voor reis- en verblijfkosten worden gedeclareerd,

terwijl, wanneer de bijeenkomsten op verschillende dagen hadden plaats gevonden, de daaruit wellicht verkregen vermindering van vacatiegelden zou zijn opgewogen door eene vermeerdering van reis- en verblijfkosten.

Nog kwam het den Minister voor, dat art. 9 van het besluit van 1878 alleen deze beperking medebracht, dat, wanneer op denzelfden dag meerdere bijeenkomsten ten behoeve van het materieel examen, bij voorbeeld des ochtends en des avonds, werden gehouden, daarvoor slechts eenmaal het toegekende presentiegeld mocht worden in rekening gebracht, maar dat het niet in de bedoeling had gelegen, het recht op die gelden, of de hoegrootheid daarvan, afhankelijk te stellen van den duur der bijeenkomsten of het tijdstip waarop zij aanvingen.

De Kamer heeft in dit antwoord berust.

Genot van vacatiegeld wegens afnemen van examen voor klerk bij het Departement van Binnenlandsche Zaken door een hoofdambtenaar bij dat Departement.

Bij Uwer Majesteits besluit van 20 Januari 1884 n°. 7 werd aan de leden der commissie voor het in dat jaar afnemen van het vergelijkend examen voor 2den klerk bij het Departement van Binnenlandsche Zaken, voor elken dag dat zij als zoodanig werkzaam waren, een vacatiegeld van f 8 toegekend.

Ter voldoening der declaratiën deswege van de door den Minister benoemde leden der examen-commissie, waaronder zich bevond een hoofdambtenaar van het Departement, werd bij Uwer Majesteits besluit van 26 Februari 1884 n°. 8 eene som van f 160 aangewezen en beschikbaar gesteld op art. 186 van hoofdstuk V der loopende Staatsbegrooting.

De Algemeene Rekenkamer vroeg den Minister, of het in de bedoeling van het Koninklijk besluit van 20 Januari had gelegen, dat het daarbij bepaalde vacatiegeld voor diensten bij het afnemen van het examen, ook zou worden genoten door leden der commissie die ambtenaren waren van het Departement, in welks belang die diensten werden bewezen.

De Minister antwoordde, dat de Kamer zich eene min juiste voorstelling had gemaakt van de wijze waarop het Koninklijk besluit van 26 Februari was tot stand gekomen.

Bij 's Ministers voordracht aan Uwe Majesteit waren de declaratiën overgelegd waartoe zij betrekking had, ten einde Uwe Majesteit te dienen bij Hoogstdeszelfs overweging van het voorstel. Nu Uwe Majesteit zich daarmede had vereenigd, en als gevolg daarvan, bij evengemeld besluit, tot voldoening der declaratiën, een bedrag van f 160 beschikbaar gesteld, kon er geen twijfel meer bestaan omtrent Uwer Majesteits bedoeling ten aanzien van de door den hoofdambtenaar in rekening gebrachte vacatiegelden.

De Algemeene Rekenkamer heeft daarop diens vordering verevend.

Uitgaven voor de restauratie van het huis van Maarten Van Rossum *te Zaltbommel.*

In de Memorie van Beantwoording op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer op hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1883 (blz. 23) werd, naar aanleiding eener in dat Verslag gedane vraag, medegedeeld, en zulks in overeenstemming met de verklaring in den toelichtenden staat, dat met de toen aangevraagde som van f 5000 geheel voltooid zou kunnen worden de restauratie van het huis van Maarten Van Rossum te Zaltbommel.

Aangezien dus op de begrooting voor 1884 geen gelden meer voor dat onderwerp konden geacht worden te zijn toegestaan, maakte de Algemeene Rekenkamer bezwaar, om ten laste van art. 145 van hoofdstuk V dier begrooting te verevenen eene nadere vordering, groot f 357,50, ter zake der voltooiing van bedoelde restauratie.

De Minister van Binnenlandsche Zaken deelde daarop het volgende mede:

In de verwachting, uitgesproken bij de behandeling der Staatsbegrooting voor 1883, was men teleurgesteld geworden. Onder de uitvoering van het werk bleek dat nog enkele kleine herstellingen, waarop niet gerekend was, onvermijdelijk waren. Daar nu voor andere monumenten, vallende onder art. 145 van hoofdstuk V der begrooting voor 1884, minder noodig bleek dan aanvankelijk geraamd was, konden de bedoelde werken uit dat artikel gekweten worden, zonder dat men gebruik behoefde te maken van de bevoegdheid om het uit den post voor onvoorziene uitgaven aan te vullen. Overigens merkte de Minister op,

bleef de Regeering, — ook al mocht de wetgever er opgerekend hebben, dat in 1883 de herstelling geheel zou zijn voltooid, — bevoegd, en in 's Rijks belang verplicht om de nader gebleken noodzakelijke uitgaven te doen, en die te kwijten uit het artikel waaronder die uitgaven behoorden. Het zou den Minister hoogst bedenkelijk voorkomen — zoo schreef hij — » wanneer de Algemeene Rekenkamer bezwaar bleef maken in eene verevening, op grond van eene veronderstelde, nergens uitgedrukte meening van den wetgever omtrent eene uitgave, die zeer stellig binnen het betrokken artikel der begrooting valt. Dusdoende zou de administratie geen enkel oogenblik gerust zijn, ook bij de meest regelmatige onbetwistbare legale uitgave."

De Kamer heeft daarop gemeend de vordering te moeten verevenen.

Herhaalde onteigening gedurende den loop eener besmettelijke ziekte.

Alvorens te verevenen eene aanvrage van betaling ten behoeve van de gemeente Gaasterland, wegens teruggaaf van voorschotten, gedaan uit krachte der wet van 4 December 1872 (*Staatsblad* n°. 134), vestigde de Algemeene Rekenkamer de aandacht van den Minister van Binnenlandsche Zaken op het feit, dat, blijkens de stukken welke de aanvrage vergezelden, gedurende het ziekteproces der patiente, in drie weken tijds *driemaal* onteigening en vernietiging van nagenoeg al haar beddengoed had plaats gevonden. De Kamer opperde twijfel, of deze wijze, waarop men art. 5 der aangehaalde wet had toegepast, wel in overeenstemming was met de bedoeling van den wetgever; dat zij, gelijk geen betoog behoefde, eene niet onaanzienlijke vermeerdering van uitgaven ten gevolge had, en tot misbruiken aanleiding kon geven.

De Minister deelde mede, dat de patiente in hevige mate aan febris typhoëdea lijdende was geweest en dat, volgens de verklaring van den geneesheer, de bedde- en andere goederen, door haar gedurende enkele dagen gebruikt, noodwendig moesten worden vernietigd, ter voorkoming van verspreiding der ziekte, dat de lijderes langer dan eene maand ziek was geweest, en dat het in dien tijd tweemaal was voorgekomen, dat door haar gebruikte goederen vernietigd hadden moeten worden; eindelijk, dat, na hare herstelling, vernietiging had moeten plaats hebben van de laatstelijk door haar gebruikte goederen.

Na deze inlichtingen is de Kamer tot de verevening overgegaan.

Ontvangloon over krachtens vonnis teruggegeven registratierechten.

Een ontvanger der registratie en domeinen had bij de berekening van zijn ontvangloon ook tot grondslag genomen het bedrag dat krachtens een vonnis der betrokken arrondissements-rechtbank, als onrechtmatig geheven, was gerestitueerd.

Nadat de Algemeene Rekenkamer de verevening van het aldus berekende ontvangloon had geweigerd, deelde de Minister van Financiën mede, dat de bedoelde ontvanger vanwege 's Ministers ambtsvoorganger was gemachtigd, het loon ook over het teruggevene te berekenen. De vorige Minister had dit billijk geoordeeld. De feitelijke beslissing toch, waarop het vonnis der rechtbank rustte, was oorzaak geweest dat men van eene voorziening in cassatie had moeten afzien. In hooger beroep had alzoo niet kunnen worden uitgemaakt, of de uitspraak van den eersten rechter: dat het recht in strijd met de wet geheven, en ten onrechte ingevorderd was, op goede gronden steunde. De laatste alinea van art. 3 van Uwer Majesteits besluit van 16 September 1864 n°. 41 nu gaf den Minister de bevoegdheid, om in zoodanige bijzondere gevallen, waarin de billijkheid zulks vorderde, ontvangloon toe te kennen ook over die sommen, welke krachtens rechterlijke of administratieve beschikking, werden teruggegeven, en waarvoor in den regel het ontvangloon *niet* verschuldigd is. In overeenstemming met deze bepaling, had de vorige Minister machtiging gegeven tot toepassing van art. 1 van het Koninklijk besluit van 2 Mei 1867, n°. 57, volgens hetwelk de ambtenaren, belast met de ontvangst der rechten van zegel, registratie, hypotheek en successie, en met de invordering der domeininkomsten, het vastgestelde ontvangloon genieten óók van die sommen, welke, ofschoon door hen *overeenkomstig de wet geheven of te recht ingevorderd*,

ten gevolge van latere gebeurtenissen worden teruggegeven.

De Kamer antwoordde echter dat, nu de rechtbank de onrechtmatigheid der betrekkelijke heffing had uitgesproken, en op dien grond de teruggave bevolen, geen ontvangloon over die heffing kon verschuldigd zijn, zoodat van eene toepassing van het Koninklijk besluit van 1867 geen sprake kon wezen, en evenmin het Koninklijk besluit van 1864 kon worden ingeroepen, daar dit besluit alleen regelt het perceptieloon in domeinzaken, terwijl het hier eene registratiezaak gold.

Nadat de Kamer op grond van een en ander hare bedenking had gehandhaafd, is het in rekening gebracht ontvangloon verminderd.

Vergoeding voor verrichtingen door de wet aan een ambtenaar opgedragen.
Herziening van de belastbare opbrengst der ngebouwde eigendommen.

Bij Uwer Majesteits besluit van 16 October 1883, n°. 31, werd aan een ontvanger der registratie, voor opgaven, geleverd krachtens art. 16 der wet van 25 April 1879 (*Staatsblad* n°. 89), eene vergoeding toegekend van f 541,35.

Ofschoon vroeger dergelijke vergoedingen verevend waren, vestigde het hooge bedrag van de onderwerpelijke de bijzondere aandacht der Algemeene Rekenkamer op den aard dezer uitgaven in het algemeen, en deed het de vraag rijzen, of zij eigenlijk wel ten laste van den Staat mochten worden toegelaten. De Kamer meende die vraag ontkennend te moeten beantwoorden, en wel op de na te melden gronden.

Volgens het aangehaalde wetsartikel is elke afdeeling der commissiën voor de herziening van de belastbare opbrengst der ongebouwde eigendommen, verplicht kennis te nemen van den inhoud der in de laatste, aan de herziening voorafgaande vijf jaren, verleden en geregistreerde huurcontracten van eigendommen in het onderdeel van het schattingsdistrict, voor zoover die inhoud blijkt uit de opgave »*door de ontvangers der registratie aan den voorzitter der commissie te verstrekken*". De wet legt hier dus aan de ontvangers eene verplichting op, en maakt die tot een deel van hunnen ambtelijken werkkring. Zij kent daarvoor echter geen bijzondere belooning toe. Aanspraak op vergoeding scheen dus niet te pas te kunnen komen.

De Kamer royeerde daarom de betaling van het bovengenoemde bedrag.

De Minister van Financiën was van oordeel, dat in het algemeen uit de omstandigheid, dat eene wet werkzaamheden aan ambtenaren opdraagt, zonder daarbij van belooning te spreken, nog niet voortvloeit de onbevoegdheid der Regeering, om voor dat werk later loon te geven. In het onderwerpelijke geval was trouwens niet zoozeer sprake van loon, dan wel van eene tegemoetkoming in, of vergoeding van gemaakte kosten. Voor den goeden gang van het werk was het van veel belang, dat de commissiën voor de herziening terstond na hare benoeming in het bezit van de bewuste opgaven werden gesteld. Voor het vervaardigen er van werd daarom slechts een betrekkelijk korte termijn gegeven. Het werk, hetwelk bovendien niet tot de gewone ambtsverrichtingen der ontvangers kon worden gebracht, was voor de meeste kantoren van zeer grooten omvang, en kon dus niet worden verricht zonder bijzondere hulp, welke de ontvangers zich moesten verschaffen. Het scheen billijk, hun voor de daaruit voortvloeiende kosten eene tegemoetkoming te verleenen. Het bedrag nu, dat in het onderwerpelijke geval werd toegekend, was berekend naar denzelfden maatstaf die voor alle ontvangers was aangenomen; het hooge cijfer vond zijn oorsprong in het bijzonder groot aantal der aan het betrokken kantoor gedane nasporingen en opgaven.

Na deze inlichtingen heeft de Kamer de uitgave verevend.

Afzonderlijke belooning voor werk aan een bezoldigde Rijksbetrekking verbonden.

Aan een vasten knecht bij het Departement van Financiën was, ter zake van het houden van aanteekening bij het opdoen van turf, een daggeld over drie dagen toegekend.

Nadat de Algemeene Rekenkamer den Minister de opmerking had gemaakt, dat dit ten onrechte was geschied, daar de vaste knecht in zijne jaarwedde de belooning vond voor alle aan zijne betrekking verbonden werkzaamheden, werd de declaratie, waarin de bestreden post voorkwam, met het bedrag daarvan verminderd.

Ook maakte de Kamer bedenking tegen het toekennen eener afzonderlijke belooning aan een bode bij den Raad

van State, voor het optreden als geaffecteerde bij de brandspuit van dat hooge Staatscollege. De Kamer erkende, dat het zijn nut kon hebben, dat een der boden — gelijk bij den Raad van State de gewoonte was — verbonden werd aan den dienst der brandweermiddelen, en met de behandeling daarvan meer nauwkeurig bekend raakte, ten einde bij onverhoopte noodzakelijkheid, van onmiddellijk nut te zijn. Het kwam haar echter voor, dat de diensten door den bode bij de inspectie der brandweermiddelen bewezen, niet vielen buiten den kring zijner gewone ambtsbezigheden, vermits deze, voor zoover de Kamer wist, nergens omschreven waren, zoodat de bode ook voor de bedoelde diensten zijne belooning vond in het hem toegekende traktement.

De verevening der onderwerpelijke uitgaaf is sedert niet meer aangevraagd.

Berekening van traktementen enz. over gebroken tijdvakken. Schadeloosstelling bedoeld in art. 85, 2*de lid, der Grondwet, aan de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.*

Met den Minister van Financiën werd eene briefwisseling gevoerd over de vraag, of het Koninklijk besluit van 21 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 8), regelende de berekening van traktementen enz. over gebroken tijdvakken (1), ook bij de uitbetaling van de in margine bedoelde schadeloosstelling kon worden toegepast.

De Minister was van oordeel, dat de omstandigheid, dat het jaarlijksch bedrag van een traktement niet bij een Koninklijk besluit maar bij de wet was vastgesteld, de toepassing van het aangehaalde besluit, nopens de wijze van berekenen van het traktement over een gedeelte van het jaar, geenszins in den weg stond, terwijl het aannemen van een zelfden regel, ook voor het thans besproken geval, in het belang van eene uniforme wijze van handelen in deze aangelegenheid zeer wenschelijk was.

Naar de meening der Algemeene Rekenkamer evenwel kon het besluit van 1884 niet worden toegepast op de schadeloosstelling der leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, omdat het alleen de berekening regelde van de traktementen enz. van burgerlijke of militaire *landsdienaren*, als hoedanig de leden der Staten-Generaal niet konden worden aangemerkt.

Nadat de Kamer de verevening van enkele declaratiën, die naar haar oordeel onjuist berekend waren, had geweigerd, zijn de betalingstukken met hare zienswijze in overeenstemming gebracht.

Verhooging van vacatiegeld aan geneeskundige, door zijne benoeming tot LID *eener examencommissie.*

Blijkens het voorgaand verslag (2) had de Algemeene Rekenkamer den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid inlichting verzocht ten aanzien eener declaratie van een geneeskundige te 's Gravenhage, die, vermoedelijk alleen belast met het *geneeskundig* onderzoek der personen, die in aanmerking wenschten te komen voor den dienst bij de Rijkstelegraaf, tot *lid* der commissie voor het houden van een vergelijkend onderzoek naar de *bekwaamheden* der candidaten was benoemd, waarschijnlijk met het doel om hem een hooger vacatiegeld te doen genieten, dan waarop hij, krachtens het Koninklijk besluit van 22 Februari 1851 (*Staatsblad* n°. 12), als geneeskundige aanspraak zou hebben kunnen maken.

In antwoord op dit verzoek, verwees de Minister naar het inmiddels door Uwe Majesteit genomen besluit van 23 Februari 1884 (*Staatsblad* n°. 34), (nader verbeterd), waarbij de belooning van den geneeskundige, die met het bovenbedoelde geneeskundig onderzoek wordt belast, opnieuw werd geregeld, en tevens was goedgekeurd, dat, naar den maatstaf in het besluit bepaald, eene belooning werd toegekend aan den geneeskundige, omtrent wiens declaratie de algemeene Rekenkamer inlichting had verzocht.

Teruggaaf door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij van ten onrechte ontvangen betalingen wegens bewaking enz. van telegraaflijnen.

Door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij was wegens de bewaking, het dagelijksche toezicht en het verrichten van voorloopige herstellingen aan de Rijkstelegraaflijnen langs den Hollandschen Spoorweg Amsterdam-

---

(1) Zie daaromtrent het gedrukt verslag over 1883, bladz. 2/3.

(2) Zie gedrukt verslag, bladz. 34.

Rotterdam over 1883 een zeker bedrag gedeclareerd, en zulks op grond der overeenkomst van 16/27 Januari 1865.

De bepalingen van dit contract waren echter, althans gedeeltelijk, vervallen door art. 63 der overeenkomst van $\frac{3 \text{ Juni}}{1 \text{ Juli}}$ 1881, bekrachtigd bij de wet van 19 December 1882 (*Staatsblad* n°. 241), waarbij de genoemde Maatschappij zich had verbonden tot kostelooze bewaking van de draden en toestellen der telegrafen, tot kennisgeving aan de ambtenaren van de Rijkstelegraaf van al de gebeurde ongevallen en hunne oorzaken, en tot het voorloopig aan elkander hechten van gebroken telegraafdraden, volgens instructiën door of namens den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid te geven.

Volgens de tweede alinea van het aangehaalde artikel, zou het gemeenschappelijk gebruik van telegraafpalen enz. en de vergoeding voor werken van onderhoud bij overeenkomst worden geregeld.

Alvorens de bovenbedoelde vordering te verevenen, vestigde de Kamer de aandacht van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid op de overeenkomst van 1881, welke, krachtens hare slotbepaling, werd geacht reeds op 1 Januari 1881 in werking te zijn getreden, en dus ook invloed moest uitoefenen op de reeds over 1881 en 1882 verevende vorderingen terzelfder zake als de thans besprokene.

Thans vroeg de Kamer of reeds uitvoering was gegeven aan de tweede alinea van art. 63.

De Minister antwoordde, dat het daarin bedoelde contract omtrent de bewaking der lijnen met de maatschappij werd gesloten en deelde tevens mede, dat door haar was teruggestort het ontvangene wegens de bewaking en het dagelijksch toezicht op telegraaflijnen langs den spoorweg Amsterdam–Rotterdam over 1881 en 1882; dat de daarvoor afgegeven quitantiën van storting aan den Minister van Financiën waren gezonden, opdat de bedragen er van onder de Staatsinkomsten konden worden geboekt.

Presentiegeld voor leden van den raad van toezicht op de Rijkspostspaarbank.

Bij Uwer Majesteits besluit van 4 Maart 1881 n°. 9, werd aan den voorzitter en aan elk der leden van den raad van toezicht op de Rijkspostspaarbank, boven het genot van vergoeding voor reis- en verblijfkosten, toegekend een persentiegeld van f 10 voor elke vergadering welke zij, te rekenen van 1 Januari 1881, hadden bijgewoond, of die zij in het vervolg zouden bijwonen.

Op grond van dit besluit werd presentiegeld, onder anderen in rekening gebracht voor eene vergadering, die slechts was bijgewoond door één lid en den secretaris en zelfs voor eene vacatie van den president alleen.

Dit ging, naar de Algemeene Rekenkamer meende, te ver. Het kwam haar voor, dat dergelijke vacatiën niet konden worden beschouwd als vergaderingen, waaronder moeilijk iets anders te verstaan was dan samenkomsten van leden met hunnen voorzitter en hunnen secretaris. De Kamer weigerde daarom de verevening dezer vorderingen, in afwachting van nadere inlichtingen.

In een daarop door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid in afschrift overgelegden brief van den genoemden raad, waarnaar de Minister zich gedroeg, werd het volgende medegedeeld.

De instructie voor den raad vorderde de *tegenwoordigheid van de meerderheid der leden* alleen *tot het nemen van besluiten.*

Aangezien nu de aard der werkzaamheden van het college, als toezicht houdend lichaam, voor het grootste gedeelte zich bepaalde tot het kennis nemen en doen overleggen van zoodanige bescheiden, als tot het uitoefenen van contrôle noodig waren, zoo was het alleszins mogelijk, dat de bij art. 5 der Instructie voorgeschreven maandelijksche kennisneming van den door den directeur over te leggen staat van inlagen, terugbetalingen, geldbeleggingen en tegeldemakingen, door twee of een der leden geschiedde.

Meerdere dan de evenbedoelde werkzaamheden hadden in de bewuste » vergaderingen" niet plaast gehad.

Dat toen in overeenstemming met het reglement van orde, het gewone maandelijksche contrôlewerk door slechts enkele leden was verricht, kon dus, meende de raad, waarlijk geen aanleiding wezen om hun die zich met dat werk hadden belast, het presentiegeld te onthouden, waarop zoo een of meer der leden zich als figuranten bij hen

hadden gevoegd, naar het oordeel der Algemeene Rekenkamer dan al de aanwezigen aanspraak zouden hebben.

Deze opmerkingen hieven het bezwaar der Kamer, aan het Koninklijk besluit van 1881 ontleend, niet op. Zonder te willen beoordeelen voor welke verrichtingen al dan niet eene vergadering van den Raad vereischt werd, noch in hoever sommige leden daarbij — gelijk de Raad had gezegd — als figuranten zouden optreden, bleef de Kamer van oordeel, dat kennisnemingen van inlagen enz. door een of twee leden geene vergaderingen konden heeten in den zin van het besluit. Mocht het wenschelijk zijn om voor dergelijke werkzaamheden belooning toe te kennen, dan zou eene wijziging van het besluit in overweging behooren te worden genomen.

Nadat de Kamer het bovenstaande aan den Minister had medegedeeld, werden de declaratiën met de bestreden posten verminderd.

Schadeloosstelling aan een hoofdcommies der posterijen, voor gemis van vrije woning.

Bij Uwer Majesteits besluit van 20 Februari 1875 n°. 5, waarin nadere regelen zijn vastgesteld omtrent het personeel der posterijen, is, onder meer, bepaald, dat aan de directeurs der postkantoren, en bij uitzondering, mede aan andere ambtenaren in plaatsen waar Rijkspostgebouwen gevestigd zijn, het genot van vrije woning in de daarvoor bestemde lokalen wordt verleend, terwijl, waar dit niet het geval is, de directeurs eene schadeloosstelling wegens huis- of lokaalhuur ontvangen.

De hoofdcommiezen ten postkantore te Amsterdam en te Rotterdam waren steeds in het genot van vrije woning in de daarvoor bestemde lokalen van het postgebouw. Aan een hunner, te Amsterdam werkzaam, werd, toen die lokalen in der tijd voor den dienst moesten worden gebruikt, een huis, grenzende aan het postgebouw, ter bewoning aangewezen. Toen nu dit huis, in den aanvang van 1884, werd gebezigd tot vergrooting van het postgebouw, en de bedoelde hoofdcommies dientengevolge zijn genot van vrije woning verloor, werd hem bij Uwer Majesteits besluit van 28 Januari 1884 n°. 7, eene schadeloosstelling wegens huishuur van f 900 's jaars toegekend.

Hiertegen bestond bij de Algemeene Rekenkamer bedenking.

Uit de bewoordingen van het organiek besluit van 1875 scheen alleen te volgen, dat het genot van vrije woning, of van eene schadeloosstelling voor het gemis daarvan, slechts aan de *directeurs* verzekerd was, terwijl een ander ambtenaar evenmin aan het besluit van 1875, als aan de omstandigheid dat hij een tijd lang vrije woning had genoten, *recht* op schadeloosstelling kon ontleenen. Ook de redactie van art. 144 van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1884 pleitte voor deze opvatting. In dat artikel toch werd alleen gesproken van huis- of lokaalhuur aan *directeuren* en *brievengaarders*.

Door den Minister werd aangevoerd, dat aan den bedoelden hoofdcommies het genot van vrije woning in het postgebouw bij Koninklijk besluit was verleend; dat hij dus recht op vergoeding had, toen dat genot in het belang van den dienst moest ophouden; dat die vergoeding hem daarom bij Koninklijk besluit was toegekend, hetgeen, al werd dit in het besluit niet uitdrukkelijk vermeld, uit den aard der zaak geschiedde, met afwijking van of bij wijze van uitzondering op den algemeenen regel bij het organiek besluit van 1875 gesteld. Nog deelde de Minister mede, dat de zaak, bij het ontwerpen der Staatsbegrooting nog niet was te voorzien, en dit alleen de reden was, waarom de bewoordingen van het aangehaalde artikel niet waren geredigeerd in verband ook met het thans besproken geval.

De Kamer bleef echter van oordeel, dat het Koninklijk besluit, waarbij den belanghebbende vrije woning in daarvoor bestemde lokalen van het postgebouw werd toegekend, hem geen recht gaf op vergoeding voor het geval dat het genot kwam te vervallen, en dat, nu het verleenen der vergoeding in strijd was met de begrootingswet en de algemeene voorschriften van het organiek besluit, het college tot de verevening niet mocht medewerken.

Op dezen grond werd de assignatie, waarbij de schadeloosstelling niettemin was voldaan, door de Kamer uit de verantwoording van den betaalmeester geroyeerd.

Voor het dienstjaar 1885 is in den betrokken begrootingspost (art. 142) eene afzonderlijke vermelding der onderwerpelijke toelage opgenomen.

Werken aan het zijkanaal G van het Noordzeekanaal. Overeenkomst tusschen de Amsterdamsche Kanaalmaatschappij en de gemeente Zaandam.

Onder dagteekening van 31 October 1881 werd door de Ministers van Waterstaat, Handel en Nijverheid en van Financiën eene overeenkomst gesloten met de Amsterdamsche Kanaalmaatschappij, betreffende de overdracht aan den Staat van de bezittingen en rechten, alsmede van de lasten en verplichtingen dier Maatschappij. Die overeenkomst werd bekrachtigd bij de wet van 19 December 1882 (*Staatsblad* n°. 231).

Volgens overeenkomsten van 2 Maart 1867 en 15 Juni 1878, met de gemeente Zaandam gesloten, rustte op de Kanaalmaatschappij de verplichting om een zijkanaal (G, deel van den Voorzaan) tot eene diepte van 5 meters — Amsterdamsch peil, te brengen en te houden. Bij akte van 2 November 1882 kocht echter de Maatschappij deze verplichting af voor f 10 000. Deze som nu werd, op grond der bovenaangehaalde overeenkomst tusschen den Staat en de Maatschappij, als een op eerstgemelden overgegane verplichting, uit 's Rijks schatkist aan de gemeente Zaandam betaald.

De verevening dezer uitgave ontmoette bij de Algemeene Rekenkamer aanvankelijk bedenking. Het was haar niet duidelijk, hoe de Maatschappij, die op het oogenblik dat de overeenkomst van October 1881 werd gesloten, nog niet aan hare bedoelde verplichting had voldaan, deze nog na dat tijdstip had kunnen afkoopen, naar het scheen zonder medewerking der Regeering. Wel had die overeenkomst op 2 November 1882 nog geen kracht van wet, maar zij lag toch ten grondslag aan het toen aanhangige en door de Tweede Kamer reeds aangenomen wetsontwerp; daarom kon in den feitelijken toestand, waarvan men daarbij was uitgegaan, geene verandering meer worden gebracht door eene der contracteerende partijen zonder medewerking van de andere.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid met deze bedenkingen in kennis gesteld, antwoordde, dat de onderhandelingen tusschen de Maatschappij en de gemeente Zaandam onder leiding der Regeering waren gevoerd geworden, en dat de overeenkomst eerst was gesloten nadat 's Ministers ambtsvoorganger zich had overtuigd, dat daardoor het belang van het Rijk werd bevorderd.

Aanleiding tot het sluiten der overeenkomst had hierin bestaan, dat de gemeente Zaandam haar voornemen had te kennen gegeven, om, wanneer de Maatschappij de verdieping van het zijkanaal tot 5 meters — Amsterdamsch peil, volgens de akte van 1867 zou hebben uitgevoerd, den vaarweg verder uit te diepen tot 7,5 meters onder dat peil.

Gelijktijdige uitvoering der baggerwerken was intusschen gelijk vanzelf sprak, voor beide partijen voordeeliger. Daarom verklaarde de gemeente zich bereid, de geheele verdieping op zich te nemen, tegen bijdrage van de zijde van de Maatschappij van f 10 000; terwijl de gemeente zich tevens verbond, om een gedeelte van polder VII der Maatschappij tot 0,80 meter + Amsterdamsch peil op te hoogen.

Berekend tegen den prijs bij eene in Juli 1882 gehouden aanbesteding van baggerwerk in het Noordzeekanaal bedongen, was de verdieping van het zijkanaal tot 5 meters —Amsterdamsch peil, op f 9768 te ramen. In verband met de evenbedoelde ophooging, waarvan de kosten door de gemeente zouden worden gedragen, werd haar aanbod aannemelijk geacht.

Op grond dezer inlichtingen heeft de Algemeene Rekenkamer de uitgaaf verevend.

Vervoer van postpakketten door de spoorwegmaatschappijen.

Volgens art. 7 der wet van 21 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 70), moet het vervoer op de spoorwegen, van de pakketten en van de ambtenaren, onder wier geleide en toezicht dat vervoer plaats vindt, geschieden in de rijtuigen of afdeelingen van rijtuigen der postadministratie, die zich in den trein bevinden. Bij gemis van zulke rijtuigen of afdeelingen van rijtuigen, of ook in geval van gebrek aan de noodige ruimte daarin, geschiedt het vervoer in de goederenwagens der spoorwegdiensten, die, op verlangen

van het bestuur der posterijen, verplicht zijn daartoe in die wagens ruimte beschikbaar te stellen.

Naar de bedoeling der wet schijnt ter zake van dit laatste niets aan het Rijk in rekening gebracht te kunnen worden.

De Kamer maakte daarom bezwaar, om ten laste van den Staat te verevenen eene declaratie van de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij groot f 700, ter zake van het inrichten van zeven 2de klasse rijtuigen, ten gerieve van de postpakketten.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid deelde daarop mede, dat de toepassing der aangehaalde wetsbepaling in het onderwerpelijke geval aanleiding zou hebben moeten geven tot uitbreiding van personeel, in dier voege, dat steeds twee postambtenaren in plaats van één in den trein aanwezig zouden moeten zijn, één voor de behandeling van de brievenpost in het postcompartement, de andere voor de pakketpost in den goederenwagen; terwijl door de vergrooting der postcompartimenten, die thans had plaats gevonden, beide posten in hetzelfde postcompartiment door één ambtenaar behandeld konden worden.

Na deze inlichtingen is de Algemeene Rekenkamer tot de verevening der vordering overgegaan.

Toepassing der zegel.et.

Art. 28b. Onderzoek der bewijsstukken bij de schuldvorderingen over te leggen.

Naar aanleiding van staten van betalingen, gevoegd bij aanvragen om décharge van den directeur van het ziekenhuis der Rijks-universiteit te Leiden, en van den directeur der Algemeene Landsdrukkerij, werden aan den Minister van Binnenlandsche Zaken de redenen medegedeeld, waarom, naar het oordeel der Algemeene Rekenkamer, voor de toepassing der zegelwet onderscheid moest gemaakt worden tusschen betaals*rollen* en betalings*lijsten*.

De Kamer had namelijk bedenking gemaakt tegen bovenbedoelde staten, welke slechts van het zegel voor betaals*rollen* waren voorzien, terwijl zij als betalings*lijsten* moesten worden beschouwd, zoodat voor elke daarop voorkomende quitantie boven de f 10, een zegelrecht van f 0,05 verschuldigd was.

De Minister had toen verzocht van de Kamer te vernemen, om welke reden zij voor de meergemelde lijsten, die ook vroeger als betaals*rollen* werden beschouwd, waarop art. 7, punt 8, der zegelwet toepasselijk was, een zegelrecht van 5 cents voor elke quitantie boven de f 10 verschuldigd achtte; met mededeeling tevens, dat, wanneer de vorm der lijsten daarvan oorzaak was, daarin verandering zou worden gebracht, vermits het niet billijk voorkwam, dat bij voorbeeld de werklieden ter Landsdrukkerij meer zegelrecht moesten betalen dan de wet vorderde.

Evenals vroeger aan den Minister van Marine (1) gaf de Kamer thans aan den Minister van Binnenlandsche Zaken te kennen, dat zij als betaals*rollen* alleen kon beschouwen: vóór de betaling opgemaakte verzamelstaten, waarop aan het slot een bevel tot uitbetaling der daarin vermelde traktementen en daarmede gelijkstaande betalingen was gesteld, door hem, die bevoegd was over 's Rijks kas te beschikken, dat is door den Minister of door dengene die daartoe door hem was gedelegeerd. De Kamer voegde hierbij, dat de bovenbedoelde staten niet aan deze omschrijving beantwoordden, vermits de betalingen door de beide directeuren geschiedden uit de hun ter goede rekening verstrekte gelden.

De staten zijn daarop van het vereischte zegel voorzien, van eene wijziging in den vorm, waartoe bij den Minister het voornemen bestond, bleek tot dusver niet.

Vermindering eener vordering ten gevolge van aanmerking door de Algemeene Rekenkamer. Plaatsing van advertentiën door Nijgh *en* Van Ditmar.

Uit eene in het voorgaande jaar door den Minister van Binnenlandsche Zaken gedane mededeeling (2) was gebleken dat door de firma Nijgh en Van Ditmar te Rotterdam eene korting van 10 à 20 pct. werd toegestaan op de kosten wegens door hare bemiddeling geplaatste advertentiën.

Deze korting scheen evenwel niet te zijn toegepast bij

(1) Zie het gedrukt verslag over 1883, bladz. 47.

(2) Zie het gedrukt verslag over 1883, bladz. 4—5.

eene vordering van genoemde firma, wegens geplaatste advertentiën in eenige dagbladen, ten dienste van het provinciaal gouvernement van Noordholland; het was der Kamer gebleken dat, althans voor zooveel de meesten betrof, de berekende prijzen dezelfde waren als die, welke in vroegere vorderingen door de uitgevers der bladen zelven waren gesteld.

Nadat de Kamer dienaangaande inlichting had verzocht, werd de vordering, aanvankelijk f 67,65 bedragende, tot f 59,11 verminderd.

Subsidie aan curatoren der Rijksuniversiteit te Utrecht.

Bij Uwer Majesteit's besluit van 30 Juli 1883 n°. 38, werd ten laste van hoofdstuk V art. 166 der Staatsbegrooting voor dat jaar, een Rijkssubsidie van *hoogstens* f 300 toegekend aan curatoren der Rijksuniversiteit te Utrecht, ter zake der voortzetting van de uitgave der onderzoekingen in het physiologisch laboratorium der Utrechtsche hoogeschool, door de hoogleeraren Donders en Engelmann.

Uit de daaromtrent door den Minister van Binnenlandsche Zaken verstrekte inlichtingen bleek, dat de bedoelde uitgave reeds sedert verscheidene jaren, doch tot dusver zonder bijdrage uit 's Rijks schatkist, bezorgd werd door en geschiedde voor rekening van het college van curatoren, dat zich als zoodanig er mede had belast. De Minister deelde verder mede, dat curatoren ten dezen hadden gehandeld niet voor den Staat, maar in het belang der wetenschap; dat de Staat door het aangehaalde besluit tegenover het college van curatoren niet anders verbonden was, dan zulks het geval is tegenover ieder ander, aan wien een subsidie wordt toegekend, namelijk, om het bedrag daarvan, hetzij in eens, hetzij in termijnen te betalen; zoodat, wanneer de uitgave meer kosten veroorzaakte dan bij de toekenning van het subsidie werd verondersteld, de Staat niet verplicht zou kunnen worden, in dat meerdere bij te dragen.

De Kamer had echter bezwaar tegen het verevenen van het subsidie ten name van het college van curatoren, wanneer de kosten der uitgave tot het bedrag van het subsidie niet door behoorlijke bewijsstukken waren gestaafd.

Het van Staatswege ingestelde college van curatoren kon naar hare meening *als zoodanig* geen uitgaven voor eigen rekening nemen; het handelde in zijne qualiteit altijd *voor den Staat;* het kon dus geen *subsidie* ontvangen; dit kwam alleen te pas, wanneer eene uitgaaf uit haren aard niet was ten laste van den Staat. Wanneer de gezamenlijke leden van het college niet als zoodanig maar in privé eene handeling pleegden, die uitgaven ten gevolge had, en de Staat aanleiding vond daarin bij te dragen, dan zou deze bijdrage alleen verevend kunnen worden ten name van de personen voor wier rekening de uitgaven waren gedaan. Thans evenwel moest de som, die aan curatoren onder den oneigenlijken naam van subsidie was toegekend, beschouwd worden als een maximum, waarover dat college, voor de opgedragen uitgave der onderzoekingen in het physiologisch laboratorium, kon beschikken, en behoorden de kosten daarvan door bewijsstukken gestaafd te zijn.

Eenigen tijd nadat de Kamer het bovenstaande aan den Minister van Binnenlandsche Zaken had medegedeeld, ontving zij afschrift van Uwer Majesteits besluit van 21 September 1884 n°. 12, waarbij dat van 30 Juli 1883 n°. 38 werd ingetrokken, en voorts bepaald, dat aan G. Metzelaar, uitgever te Utrecht, ter zake der voortzetting van de uitgave van het bovenomschreven werk, over 1884 een Rijkssubsidie werd verleend van f 233,05, betaalbaar uit de beschikbare gelden op art. 161 van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor dat jaar.

Kosten van beeldhouwwerk aan het Rijks-museumgebouw te Amsterdam.

Volgens het bestek wegens den opbouw van het Rijksmuseum te Amsterdam was onder de aanneming begrepen het maken van alle lijstwerken. Het beeldhouwwerk van kartels, schilden enz. zou worden uitgevoerd door beeldhouwers en kunstwerkers ter keuze van den architect. De aannemer zou het daarvoor te besteden loon aan de beeldhouwers uitbetalen, tegen behoorlijke quitantiën, op certificaten, door den architect aan dezen af te geven. In de aannemingsom moest, ter bestrijding dier uitgaven, begrepen worden een bedrag van hoogstens f 32 300. De van

dit bedrag uitbetaalde sommen zouden bij de verschillende termijnen van betaling, voor zooverre door den aannemer behoorlijke quitantiën zouden zijn ingeleverd, verantwoord worden. Was het totaal bedrag der quitantiën minder dan f 32 300, dan zou dit mindere worden gekort op den voorlaatsten termijn van betaling.

Niettegenstaande deze bepalingen, waren de quitantiën niet ingezonden bij de aanvrage tot voldoening van den voorlaatsten termijn. De Kamer kon dus niet beoordeelen, of daarop al dan niet gekort moest worden. Nadat dientengevolge de verevening was geweigerd, werden de ontbrekende quitantiën ingezonden, waaruit bleek, dat ter zake der voorschreven werken juist het bedrag van f 32 300 was besteed, zoodat geen korting behoefde plaats te hebben.

De vordering is daarop verevend.

Machtiging tot aankoop van kunstvoorwerpen voor Rijksmuseum.

Tegen de verevening eener voorschot-declaratie van den directeur van 's Rijks museum te Amsterdam maakte de Kamer bedenking, omdat niet bleek dat door den Minister van Binnenlandsche Zaken vooraf machtiging was verleend tot het aankoopen van eenige kunstvoorwerpen, waarvoor in de declaratie vijf posten, tot een gezamenlijk bedrag van f 2450 waren opgenomen, en welke voorafgaande machtiging werd gevorderd door art. 15 van het reglement voor het Museum, vastgesteld bij Uwer Majesteits besluit van 4 Maart 1883 n°. 33.

De Minister deelde daarop aan de Kamer mede, dat door de goedkeuring der schuldvordering en de overbrenging daarvan bij het college, het bewijs was geleverd, dat de bedoelde voorwerpen waren aangekocht met 's Ministers vooraf verkregen machtiging, zooals ook werkelijk het geval was.

Op grond dezer laatste verklaring ging de Algemeene Rekenkamer tot de verevening over. Zij kwam evenwel met nadruk op tegen 's Ministers stelling, dat de verklaring reeds zou voorvloeien uit de goedkeuring der schuldvordering en de overbrenging daarvan bij het college, met andere woorden, dat de goedkeuring en indiening eener vordering de wettigheid daarvan zouden bewijzen, en dat voor de Kamer dus slechts de verevening zou overblijven. Zij hield staande, dat het bewijs omtrent de wettigheid eener uitgave moest worden geput uit de bewijsstukken, die het college zelf tot staving der vordering noodig achtte. Zij zou daarom, bij latere aankoopen ten dienste der Rijksverzamelingen te Amsterdam, steeds de bovenbedoelde verklaring vorderen, welke in dier voege zou zijn in te richten, dat daaruit bleek, dat de ministerieele goedkeuring telkens aan het doen der aankoopen was voorafgegaan.

Vermindering eener te hoog berekende declaratie.

Volgens eene met de Leidsche Duinwatermaatschappij gesloten overeenkomst, omtrent de levering van duinwater in de Universiteitsgebouwen te Leiden, zou voor de eerste 16000 M³. water door het Rijk worden betaald f 0,25, en bij grooter verbruik f 0,20 per M³.

Ofschoon nu, blijkens eene declaratie der Maatschappij, de totale hoeveelheid verbruikt duinwater in 1883 het cijfer van 16 000 M³. met 2967 M³. had overschreden, was de levering tegen f 0,25 per M³., en dus te hoog berekend.

Nadat de Algemeene Rekenkamer de verevening der vordering had geweigerd, is deze tot het inderdaad verschuldigde bedrag verminderd met f 148,35.

Subsidie aan de Commissie voor grondwetsherziening. Kosten van ververschingen geen Staatsuitgaaf.

Aan het slot eener aanteekening in het jaarverslag over 1883 (1), betreffende een subsidie aan de Staatscommissie voor grondwetsherziening verleend, werd medegedeeld, dat de Kamer bezwaar had gemaakt de verevening tot stand te brengen van twee declaratiën van den concierge bij het Departement van Binnenlandsche Zaken, wegens briefporten, ververschingen en schrijf- en expeditiewerk, ten behoeve der genoemde Commissie, en dat, op het oogenblik der vaststelling van het verslag, de verevening niet opnieuw was aangevraagd. Dit had ook in het afgeloopen jaar niet plaats. De Kamer vermoedt evenwel,

(1) Gedrukt verslag 1883, bladz. 41/42.

dat de betaling der bedoelde uitgaven, ad f 258,75, begrepen is geworden in eene vergoeding van f 299,25, welke bij Uwer Majesteits besluit van 15 September 1884 n°. 27, ten laste van het XIde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor dat jaar, werd toegekend aan den bovengemelden concierge, met bepaling, dat ter zake van die vergoeding geene bewijsstukken aan de Algemeene Rekenkamer zouden worden overgelegd.

Aanvrage van betaling, opgemaakt tot een te hoog bedrag. Vermindering ten gevolge van bedenking der Algemeene Rekenkamer.

Eene declaratie, groot f 4329,46⁵, betrof den eersten termijn wegens de levering en opstelling van eene oliegasfabriek, met inbegrip van alle benoodigde gasleidingen, ten behoeve van het Rijks-krankzinnigengesticht te Medemblik. Ofschoon, blijkens het bijgevoegde certificaat van betaling, de aannemer slechts aanspraak kon maken op f 3399,47, aangezien hij, ter zake van het niet geheel voldoen aan alle bepalingen van het aannemingscontract, eene boete van f 930 had beloopen, werd de verevening van het geheele gedeclareerde bedrag aangevraagd. Nadat de Kamer deze geweigerd had, werd eene aanvrage, overeenkomende met het certificaat van betaling, ingezonden en door het college verevend.

Art. 44 der zegelwet. Vrijstelling van zegelrecht voor quitantiën op declaratiën.

In het jaarverslag over 1883 (1) werd mededeeling gedaan van de bedenkingen, bij de Algemeene Rekenkamer gerezen tegen Uwer Majesteits besluit van 9 September 1883 n°. 33, waarbij vrijstelling van zegelrecht werd verleend voor de quitantiën die op hetzelfde gezegeld papier gesteld worden, waarop de declaratiën of rekeningen, die tot de voldaanvorderingen betrekking hebben, voorkomen, met bepaling tevens dat deze vrijstelling toepasselijk zou zijn op quitantiën, vóór de dagteekening van het besluit op het bedoelde papier gesteld.

Sedert werd — gelijk de Minister van Financiën reeds in margine van het verslag aanteekende — een wetsontwerp te dezer zake bij de Staten-Generaal aanhangig gemaakt. Nadat dit evenwel door de Regeering was teruggenomen, werd Uwer Majesteits aangehaald besluit bij dat van 24 Juli 1884 n°. 45, ingetrokken.

Prijsgeven van uit contract verkregen rechten. Herstel van dwaling.

Bij overeenkomst van 19 Februari 1883 werd door het Departement van Financiën aan een aannemer van een provinciaal werk toegestaan het tijdelijk gebruik van een stuk Staatsgrond, tot het bewerken van bouwstoffen en het bergen van baggerspecie. Tevens was, onder meer, bepaald — doch in afwijking van de voorstellen van de ter plaatse aanwezige ambtenaren — dat de aannemer met uit het werk voortkomenden grond zou moeten ophoogen een gedeelte van het voormalige vestingterrein te Groningen, in de overeenkomst aangeduid door vermelding der aangrenzende straat en weg. In eene nadere overeenkomst, van 8 Augustus 1883, goedgekeurd bij Uwer Majesteits besluit van 20 Augustus daaraanvolgende n°. 20, werd de laatstbedoelde bepaling buiten werking gesteld, en den aannemer, met afwijking in zooverre van het Koninklijk besluit van 11 November 1815 n°. 94, ondershands opgedragen de ophooging van het bovenvermelde terrein, voor eene som van f 630.

Nadat de Algemeene Rekenkamer de Minister van Financiën inlichting had verzocht omtrent de reden, waarom de de Staat afstand had gedaan van het, uit eerstgenoemde overeenkomst voortvloeiende recht om de ophooging te verkrijgen tegen ingebruikgeving van een perceel Rijksgrond, doch zonder verdere betaling in geld, antwoordde de Minister, dat dit contract op eene dwaling had berust. De aannemer had zich namelijk geen juist denkbeeld gevormd van de plaats, waarheen hij grond zou moeten vervoeren, en bijgevolg het bedrag van de kosten daarvan verkeerd berekend. Ook van de zijde van het Departement was, bij het verbinden der voorwaarden aan de vergunning tot het gebruiken van een klein stuk Staatsgrond voor hoogstens een jaar, volstrekt niet vermoed, dat die kosten f 1260 zouden bedragen, waarop de ingenieur voor de ont-

(1) Gedrukt verslag 1883, bladz. 44—47.

manteling van vestingen ze later raamde. De dwaling nu behoorde hersteld te worden door tegemoetkoming van weerszijden. Daar de aannemer zich met het meerbedoelde werk voor f 630 belast en het uitgevoerd had, kon hij geacht worden voor het gebruik van het terrein, dat als wei- of bouwland geen waarde had, eene vergoeding te hebben betaald van f 630, eene som die de waarde van hetgeen hij van den Staat had genoten, nog zeer verre overtrof.

Deze inlichtingen konden echter de Kamer niet bevredigen.

Tusschen de plaatsbeschrijving in de eerste en die in de tweede overeenkomst bestond niet het minste verschil. Het was dus moeilijk aan te nemen dat omtrent het te verhoogen terrein dwaling had bestaan; want zoo deze inderdaad de aanleiding was geweest tot herziening van het eerste contract, dan had het tweede toch in de eerste plaats eene betere terreinsomschrijving moeten bevatten. Overigens kon de Kamer bezwaarlijk toegeven, dat er reden kon zijn tot het sluiten eener dading *alleen* omdat de kosten meer hadden bedragen dan bij het aangaan der oorspronkelijke overeenkomst ook van de zijde van den Staat werd vermoed.

De Minister deelde daarop mede, dat de plaatsbeschrijving in het eerste contract wel goed was, doch dat de aannemer haar niet juist had begrepen. De grenzen toch waren aangeduid door op het terrein nog niet vermelde namen van nieuwe wegen (*Westerstraat* en *Singelweg*), welke nog weinig meer dan getraceerd waren, terwijl, in verband met de ligging van den in gebruik gegeven grond en met vooraf gehouden besprekingen, de aannemer — gelijk de Minister in bijzonderheden uiteenzette — aanleiding had om te vermoeden, dat met de namen in de overeenkomst vermeld, bedoeld waren de *naast* den grond gelegen wegen.

De voorwaarden, welke de ingenieur had voorgesteld aan de vergunning te verbinden, doch waarvan door het Departement, bij niet genoegzame bekendheid met de locale omstandigheden was afgeweken, waren dan ook voor den aannemer veel minder bezwarend, namelijk een huurprijs van f 10 's maands, of wel het bergen van 2100 M³. specie op den in gebruik gegeven en den daaraan grenzenden grond, slechts door een weg afgescheiden van de Westerhaven, met welker uitdieping de aannemer vanwege de provincie belast was.

De Kamer heeft in deze laatste mededeelingen aanleiding gevonden, om de uit het tweede contract voortvloeiende vordering van den aannemer te verevenen.

Leverantie van gas en meter ten dienste van den Ministerraad. Gemis van verklaring van oplevering.

Eene declaratie van de gemeente 's Gravenhage, wegens levering van gas en huur van een meter, ten dienste van den Ministerraad, ontmoette bedenking bij de Algemeene Rekenkamer, op grond dat eene verklaring van oplevering ontbrak.

De aanvrage tot voldoening der vordering werd daarom onverevend aan den Minister van Financiën teruggezonden.

Zij kwam later niet meer bij de Kamer in. Het trok echter de aandacht, dat een bedrag, gelijkstaande aan dat der declaratie, (f 7,87) bij Uwer Majesteits besluit van 8 Juli 1884 n°. 27, werd toegekend aan den betaalmeester te 's Gravenhage, als vergoeding wegens voor 's lands dienst gedane betalingen, en zulks ten laste van hoofdstuk XI der Staatsbegrooting voor 1884, met bepaling dat te dier zake geene bewijsstukken aan de Algemeene Rekenkamer zouden worden overgelegd.

Kosten van herstelling van schade door aanvaring toegebracht aan een door het Rijk gehuurd vaartuig.

Op gelijke wijze werd, naar het schijnt, voorzien in eene betaling der kosten van herstelling eener door het Rijk, ten behoeve van de administratie der domeinen, gehuurde aak.

De Algemeene Rekenkamer had de verevening dezer uitgave, ad f 75, geweigerd, omdat de schade aan de aak toegebracht, die het gevolg was eener aanvaring, bij gebleken onvermogen van hem die haar had veroorzaakt, behoorde te worden gedragen door den eigenaar van het vaartuig, en niet door den huurder, in casu den Staat.

De verevening werd niet opnieuw aangevraagd. Bij Uwer Majesteits besluit van 28 October 1884 n°. 25, werd echter aan den tijdelijken rentmeester in het rentambt Oosterhout, die destijds de uitgaaf had gedaan, eene vergoeding van f 75 toegekend, ten laste van hoofdstuk XI

der Staatsbegrooting voor 1884, met bepaling dat te dier zake geene bewijsstukken aan de Algemeene Rekenkamer zouden worden overgelegd.

Vervoer van brievenmalen enz. door de Maatschappij Zeeland.

Onder dagteekening van 3 October 1876 werd door den Minister van Financiën, onder wien destijds de posterijen ressorteerden, met de Maatschappij *Zeeland* eene overeenkomst gesloten, omtrent het brievenvervoer tusschen Vlissingen en Engeland, ingaande 15 Juni 1877. Daarin was onder meer het volgende bepaald:

»*Art.* 12. De ondernemer geniet voor het overbrengen der brievenmalen de navolgende betaling:

»*a.* voor brieven, eene som van f 3,25 voor elk kilogram netto gewicht;

»*b.* voor monsters, nieuwspapieren, boeken en andere gedrukte stukken, alsmede voor papieren en bescheiden, eene som van f 0,25 voor elk kilogram netto gewicht;

»*c.* enz . . . . . .

» De Regeering waarborgt aan den ondernemer eene jaarlijksche opbrengst wegens het vervoer der brievenmalen, bedoeld bij art. 12 sub *a* en *b*, naar de bovengemelde prijsberekening, van f 151 000 in het jaar.

» De waarborg houdt voor goed op met den dag waarop, gedurende drie achtereenvolgende jaren, de bedoelde opbrengst het cijfer van f 151 000 zal hebben bereikt.

» Zoodra de opbrengst wegens het vervoer der brievenmalen de gewaarborgde som van f 151 000 te boven gaat, houdt de postadministratie ten behoeve der schatkist dat meerdere in, tot zoodanig bedrag als in vorige jaren eventueel door den Staat, bij wijze van aanvulling der gemelde opbrengst, aan den ondernemer is uitbetaald."

Later, en wel bij overeenkomst van $\frac{21\ \text{Februari}}{2\ \text{Maart}}$ 1878, werd bepaald, dat, zoodra wegens het vervoer der gezamenlijke brievenmalen de bij art. 12 van het contract van 3 October 1876 » gewaarborgde opbrengst van f 151 000 's jaars zou zijn bereikt", de betaling ter zake der voor Duitschland bestemde of uit Duitschland herkomstige brievenmalen zou geschieden naar den belangrijk kleiner maatstaf van betaling (1), die wegens transito-vervoer was bepaald bij het postverdrag van Bern, of zoodanig ander postverdrag als op dat tijdstip, ter vervanging van dat van Bern, tusschen de landen der Algemeene Postvereeniging mocht zijn gesloten. Wanneer evenwel ten gevolge dezer wijze van berekening voor de Duitsche brievenmalen, de opbrengst van het brievenvervoer weder beneden de gewaarborgde som van f 151 000 's jaars zou dalen, zou in elk geval het volle bedrag van de gewaarborgde som aan de Maatschappij worden te goed gedaan.

Bij de toepassing dezer overeenkomsten in het afgeloopen jaar bestond verschil tusschen den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid en de Maatschappij.

Eerstgenoemde was van oordeel, dat art. 12, laatste lid, der overeenkomst van 1876, zou kunnen worden toegepast, en het verminderde tarief in werking gebracht, zoodra de opbrengst in één kwartaal een zoodanig bedrag uitmaakte, dat daardoor de jaarlijksche opbrengst boven de som van f 151 000 zou stijgen; derhalve reeds te beginnen met het 3de kwartaal van 1882, toen het verschuldigde volgens het tarief f 44 855,33 bedroeg.

De Maatschappij Zeeland daarentegen beweerde dat een en ander eerst zou kunnen geschieden in het kalenderjaar, volgende op dat waarover de f 151 000 volgens het oude tarief zou zijn overschreden; dus te beginnen met het eerste kwartaal 1884, daar eerst over het kalenderjaar 1883 het bedrag van f 151 000 was overschreden.

De Maatschappij had dan ook hare declaratiën over 1883 naar het oude tarief berekend.

De Minister had daartegen, hangende het geschil, evenwel geen bedenking gemaakt, daar de zijns inziens onjuiste voorstelling in de declaratiën van geen invloed kon zijn op de bedragen, welke aan de Maatschappij moesten worden

---

(1) Voor brievenmalen f 0,94⁵ (2 francs), voor drukwerken f 0,12 (25 centimes).

betaald. Immers had zij het haar verschuldigde over elk kwartaal verminderd met hetgeen dit meer bedroeg dan het *een vierde* van de gewaarborgde som, zoodat slechts dit laatste werd gedeclareerd; ware het nieuwe tarief toegepast, dan zou het verschuldigde belangrijk minder dan dat *een vierde* hebben bedragen, en zou de Staat dit evenzeer hebben moeten betalen, als door hem gewaarborgd.

De Minister verzocht de Kamer hem mede te deelen, of zij zich met zijne zienswijze kon vereenigen.

Het antwoord luidde ontkennend. Uit de uitdrukking in art. 12, laatste, lid der overeenkomst van 1876, »zoodra de opbrengst de gewaarborgde som van f 151 000 (dat is in verband met de voorgaande alinea *in het jaar*) te boven gaat" en: »zoodra . . . f 151 000 's jaars *zal zijn bereikt*" in het wijzigingscontract van 1878, scheen, naar het oordeel der Kamer, voort te vloeiien, dat, volgens de bedoeling der overeenkomsten, de genoemde som in eenig jaar in haar geheel *bereikt moest* ZIJN, vóór dat inhouding kon plaats hebben en het verlaagde tarief in werking treden. De juistheid van 's Ministers opvatting kwam met het oog op de aangehaalde uitdrukkingen twijfelachtig voor; terwijl daarmede evenzeer moeilijk te rijmen zou zijn, een door den Minister trouwens niet in aanmerking gebrachte berekening der opbrengst over vier achtereenvolgende kwartalen in plaats van over een kalenderjaar, eene berekening welke naar het scheen, om aannemelijk te zijn, den steun eener bijzondere contractsbepaling zou behoeven.

De Kamer gaf daarom als hare meening te kennen, dat de declaratiën der Maatschappij over 1883 juist berekend waren, doch dat daaruit zou moeten volgen, dat de som waarmede het naar het tarief verschuldigde bedrag over 1883 in zijn geheel verminderd was, onder de middelen behoorde te worden geboekt, ten laste van den begrootingspost voor de kosten van het brievenvervoer; en zulks in het belang van eene zuivere voorstelling van Staatsontvangsten en Staatsuitgaven in de begrootingsrekening. De Kamer verklaarde echter op deze boeking voor 's hands niet te zullen aandringen, zoolang namelijk het verschil met de Maatschappij nog hangende was, dat misschien tot eene rechterlijke beslissing zou leiden. Zij verzocht echter vóór het einde des jaars nader te worden ingelicht omtrent den stand van het verschil.

In November 1884 deelde de Minister daarop aan de Kamer mede, dat hij in de opvatting der Maatschappij wenschte te berusten, doch bezwaar vond om tot de verlangde boeking zijne medewerking te verleenen, omdat daardoor onder anderen over 1883 meer ten laste der Staatsbegrooting zou komen dan over dat jaar, volgens de bepalingen der betrokken overeenkomsten, moest worden betaald.

De Kamer antwoordde, dat wanneer de Maatschappij vroeger geen suppletie had ontvangen, zij recht zou hebben gehad om de uitbetaling te eischen van de *volle* kosten van vervoer over 1883; en dat deze kosten derhalve op de begrooting behoorden, afgescheiden van de omstandigheid, dat van de vordering der Maatschappij was afgetrokken het meerdere dan f 151 000, tot teruggave van vroeger ontvangen suppletie. De Kamer voegde hierbij, dat aan hetgeen zij thans verlangde hetzelfde beginsel ten grondslag lag, als dat waarop steunt de boeking onder de middelen van de waarde van oude materialen, welke den aannemers worden afgestaan; ook in dat geval toch zou men kunnen beweren, dat er grooter bezwaar op de begrooting wordt gelegd dan het bedrag dat in geld werd uitbetaald. De Kamer bleef daarom aandringen op de toezending eener aanvrage ten name van de Generale Thesaurie en ten laste van den begrootingspost voor het brievenvervoer.

Op het oogenblik der vaststelling van dit Verslag was de aanvrage echter nog niet ontvangen.

Vermindering eener vordering na bedenking der Algemeene Rekenkamer.

In een contract van aanbesteding der uitvoering van eenige postritten was bepaald, dat het bestuur der posterijen bevoegd zou zijn, de overeenkomst vóór den afloop van den aannemingstermijn te doen eindigen, met inachtneming van het volgende.

Wanneer den aannemer geen dienst van gelijksoortigen aard en in dezelfde richting werd opgedragen, zou hem, boven hetgeen verschuldigd was tot op den dag dat de dienst ophield, bij wijze van afkoop betaald worden een

bedrag van één driemaandelijkschen termijn der aannemingspenningen. Indien de aannemer echter met denzelfden dienst ook over een aan het betrokken contract onmiddellijk voorafgaand tijdvak was belast geweest, zou de evenbedoelde bijbetaling niet verschuldigd zijn, althans zoo de opzegging geschiedde drie maanden vóór dat de staking van den dienst werd gewenscht; had de opzegging echter later plaats, dan zou, boven het verdiende op den dag der staking, worden bijbetaald over zooveel dagen, als het tijdvak tusschen de opzegging en de staking minder dan drie maanden bedroeg.

Toen nu de verevening werd aangevraagd van eene bijbetaling krachtens het bovenbedoelde contract, over drie volle maanden, terwijl de aannemer over een aan het contract onmiddellijk voorafgaand tijdvak met denzelfden postrit was belast geweest, vroeg de Kamer aan den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid wanneer de opzegging had plaats gehad, en zulks om te kunnen beoordeelen in hoever het bedrag der bijbetaling in overeenstemming was met het contract.

Als antwoord zond de Minister eene nieuwe aanvraag tot voldoening eener bijbetaling over slechts 75 dagen, of f 126,81⁵ minder dan de eerst-ontvangene. Het bleek dat aanvankelijk met den vorigen dienst van den aannemer geen rekening was gehouden. In verband met het door den Minister tevens medegedeelde tijdstip der opzegging, was het laatst aangevraagde bedrag juist berekend, zoodat de Kamer tot de verevening overging.

Uitstel van oplevering; kwijtschelding van boete; data en oorzaken der vertraging; force majeure.

§ 443 der Algemeene Voorschriften voor de uitvoering en het onderhoud van werken onder het beheer van het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid (overeenkomende met § 450 der Algemeene Voorschriften van 1876) bepaalt onder meer het volgende.

» Indien door storm . . . . . of andere omstandigheden, onafhankelijk van den wil des aannemers, zoodanige vertragingen worden veroorzaakt, dat hij buiten staat is het aangenomene op den bepaalden tijd op te leveren en te voltooien, wordt het aantal dagen, waarop de aannemer daardoor niet heeft kunnen werken, bij de toepassing der koeting niet in aanmerking gebracht, voor zoover de directie overtuigd is, dat het oponthoud buiten schuld van den aannemer en zijne ondergeschikten heeft plaats gehad."

De toepassing dezer bepaling gaf aanleiding tot eene briefwisseling met den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

Een werk was in plaats van op het in het contract bepaalde tijdstip van uiterlijk 15 November eerst den 13den Juni daaraanvolgende opgeleverd, derhalve 210 dagen te laat. Van deze waren 36 erkende Christelijke feestdagen; op 53 werkdagen had, volgens de verklaring van den betrokken ingenieur, de aannemer, ten gevolge van omstandigheden als in de aangehaalde paragraaf bedoeld, niet kunnen werken, zoodat over 121 dagen eene boete van f 3025 op de aannemingsom was gekort.

Deze berekening kwam der Algemeene Rekenkamer niet juist voor. Naar hare meening moest, wanneer vóór het tijdstip in het contract voor de oplevering bepaald, dagen waren voorgekomen waarop de aannemer niet had kunnen werken, de opleveringstermijn geacht worden met even zoovele dagen te zijn verlengd; en moest dit later geschieden zoo dikwijls in den verlengden termijn weder zoogenaamde onwerkbare dagen voorkwamen. Was evenwel de verlengde termijn verstreken zonder dat de oplevering had plaats gehad, dan moest de aannemer alle gevolgen van zijn verzuim dragen, en was hij boete verschuldigd ook over die dagen na den verlengden termijn, waarop hij niet had kunnen werken.

In het bovenvermelde geval nu had de aannemer vóór 16 November 1882 gedurende 8 dagen vertraging in de uitvoering ondervonden; de termijn werd dientengevolge verlengd tot 23 November; in die 8 dagen werd de uitvoering weder gedurende 4 dagen door dezelfde oorzaak verhinderd en de oplevering derhalve tot 27 November uitgesteld. Op dien dag had de aannemer echter behooren op te leveren; ongunstig weder *daarna* voorgekomen kon niet in aanmerking worden genomen, als zijnde hij na dien dag in verzuim; de boete moest derhalve over 162 of, na

aftrek van twee Zondagen, over 160 dagen werden gekort, derhalve tot een bedrag van f 4000.

De Minister meende dat de toepassing der paragraaf, zooals die door den betrokken ingenieur was geschied, steeds was gevolgd; dat partijen dus geacht moesten worden, bij het aangaan van het contract de bedoelde bepaling in denzelfden zin te hebben opgevat, en het onbillijk was om nu van die opvatting, waartoe de paragraaf zeer wel aanleiding gaf, af te wijken, en den aannemer meer dan f 1000 schade te doen lijden. De Minister legde zich echter bij de uitlegging der Kamer neder, en verminderde de vordering des aannemers met f 975.

De uitlegging welke de Kamer aan de bovenvermelde paragraaf meende te moeten geven, was voorheen slechts zelden de grond eener bedenking harerzijds tegen ter vereevening ontvangen vorderingen geweest, omdat uit de certificaten van betaling in den regel niet bleek op *welke* dagen zich buitengewone omstandigheden hadden voorgedaan, noch waarin deze hadden bestaan. De Kamer verzocht daarom den Minister om, nu stellig gebleken was van eene minder juiste toepassing der paragraaf, voortaan in de certificaten te doen vermelden, zoowel de data waarop, als de oorzaak waardoor de oplevering van, bij contract aan een bepaalden termijn verbonden werken casu quo, was vertraagd. Wat meer in het bijzonder de oorzaak der vertraging betrof, zoo meende de Kamer, dat uit den aard der zaak de beoordeeling òf eene zekere omstandigheid, bijvoorbeeld storm of regen, zich had voorgedaan, geheel aan den Minister moest verblijven, maar dat de vraag of die omstandigheid grond gaf tot niet toepassing van boete, ook door het college aan de Algemeene Voorschriften en de contracten getoetst moest kunnen worden.

Reeds spoedig bleek verschil van gevoelen te bestaan, over de vraag, of eene bepaalde omstandigheid als *overmacht*, in den zin van art. 1268 Burgerlijk Wetboek, in verband met de betrokken contractsbepalingen, kon worden aangemerkt.

Iemand had zich bij contract verbonden om op een bepaalden datum eene zekere hoeveelheid hout te leveren, waaromtrent alleen was bedongen, dat het moest zijn: » vast en taai, in hoedanigheid overeenkomende met het Rijnhout."

Na het aangaan van het contract bleek den aannemer echter, dat — hetgeen de directie bij het doen der aanbesteding ook niet wist — het hout van de omschreven hoedanigheid en afmetingen alleen in Hongarijë te verkrijgen was, doch — ook in verband met de aldaar bestaande wettelijke voorschriften, omtrent den tijd waarop eikenstammen mogen geveld worden — niet zoo tijdig kon worden aangevoerd, dat de levering op den bij het contract bepaalden tijd kon geschieden. De Minister meende dat onder deze omstandigheden geene toepassing van boete, wegens te late oplevering mocht plaats hebben, daar aan de zijde des aannemers geene andere nalatigheid was te constateeren, dan het niet voldoen aan eene onuitvoerbare contractsbepaling en het bezwaar zou zijn ondervangen, wanneer met den aannemer in tijds eene nadere overeenkomst ware gesloten, waarbij de gestelde tijdsbepaling van oplevering werd gewijzigd; hetgeen evenwel niet was geschied omdat naar de overtuiging der directie hier ontwijfelbaar overmacht aanwezig was. Op grond van een en ander had de Minister den aannemer bij beschikking, waarvan hem een gezegeld afschrift was toegezonden, kwijtschelding van boete verleend, zoodat reeds daarom, naar de Minister meende, de Staat tot volledige uitbetaling der aannemingsom zou worden veroordeeld, wanneer hij nadat eene korting mocht zijn toegepast, in rechten werd aangesproken.

De Algemeene Rekenkamer was echter van oordeel, dat in dezen geen overmacht had bestaan. Het bestek toch schreef niet voor van waar het hout afkomstig moest zijn; maar bovendien kon de aannemer, die zich vrijwillig verbonden had tot de levering op den bepaalden tijd, en weten moest waartoe hij zich verbond, zich op de bovenvermelde omstandigheid niet beroepen, terwijl het, voor de beoordeeling zijner verplichtingen, geheel onverschillig was, of de directie bij het doen der aanbesteding al dan niet bewust was van de bezwaren, welke aan de nakoming van het contract in den weg stonden. Overigens meende de Kamer, dat de uitreiking aan den aannemer van een gezegeld

afschrift der beschikking tot kwijtschelding in het wezen der zaak geen verandering kon brengen, aangezien, waar boete wettig verschuldigd was, kwijtschelding daarvan door de Regeering niet wettig kon plaats hebben.

Nadat de Kamer op grond van een en ander, bezwaar had gemaakt tegen de verevening der volledige aannemingssom, berichtte de Minister, dat de betrokken aanvrage van betaling ten behoeve van den aannemer, door hem werd teruggenomen. Zij werd later niet weder ingezonden. Bij Uwer Majesteits besluit van 17 December 1884 n°. 18, werd den aannemer echter bij wijze van vergoeding eene som toegekend gelijk aan die waarvoor hij de levering had op zich genomen. Het bedrag werd aangewezen en beschikbaar gesteld op hoofdstuk XI der Staatsbegrooting voor 1884, met bepaling dat te dier zake geen bewijsstukken aan de Algemeene Rekenkamer zouden worden overgelegd.

De uitvoering van een ander werk was vertraagd ten gevolge van ontstane geschillen tusschen den aannemer en zijnen leverancier van metselsteenen. Deze omstandigheid, op grond waarvan de opleveringstermijn was verlengd, kon naar het oordeel der Kamer niet als overmacht worden beschouwd, te minder omdat het tweede lid der bovenaangehaalde § 443, uitdrukkelijk bepaalde, dat vertraging in den aanvoer van bouwstoffen, door het niet voldoen van leveranciers aan hunne verplichtingen, gevallen van overmacht, ter beoordeeling van den Minister, uitgezonderd, niet beschouwd werd als eene omstandigheid onafhankelijk van den wil des aannemers. Bovendien kon volgens § 444 uitstel van oplevering alleen verleend en een termijn van oplevering slechts verlengd worden in het belang van het werk, terwijl door de betrokken autoriteit was verklaard dat de eenigszins latere oplevering van het werk *in geenen deele schade of hinder voor de exploitatie kon doen ontstaan.* De Kamer maakte op grond van een en ander bezwaar tegen de aangevraagde betaling. Op het oogenblik der vaststelling van dit Verslag was van de zaak niets meer vernomen.

Ook aan de Ministers van Marine en van Oorlog gaf de Kamer te kennen dat zij, in gevallen waarin, niettegenstaande de oplevering van bij contract bedongen werken was vertraagd, geen boete was ingehouden, mededeeling wenschte te ontvangen van de omstandigheden welke de vertraging hadden veroorzaakt en van de data waarop zij waren voorgekomen.

Beide Ministers, — die van Marine na raadpleging zijner ambtgenooten — maakten bezwaar om aan het verlangen der Kamer te voldoen, en wel op de volgende gronden.

Bij Koninklijk besluit van 30 September 1827 n°. 117, was aan de Ministers de macht overgedragen om vrijstelling te verleenen van boeten, welke verbeurd waren door aannemers of leveranciers, uithoofde van omstandigheden geheel onafhankelijk van hunnen wil, mits nauwkeurig onderzocht en bewezen ware, dat die omstandigheden volstrekt buiten het bereik of toedoen der aannemers of leveranciers veroorzaakt waren, en daaromtrent geen de minste twijfel bestond.

Bij Koninklijk besluit van 14 October 1843 n°. 53, was verder bepaald dat die machtiging, voor zoover den Minister van Oorlog betrof, zich ook zou uitstrekken tot het verleenen van *uitstel* van *oplevering* van eenig aangenomen werk of leverantie, wanneer onder anderen de aannemers of leveranciers, door omstandigheden buiten hun bereik of toedoen, verhinderd werden in dezen aan hunne verplichting te voldoen.

De Minister van Marine maakte daaromtrent de opmerking, dat de omstandigheden waarop in het Koninklijk besluit van 1827 werd gedoeld, dezelfde beteekenis hadden als hetgeen in art. 1281 Burgerlijk Wetboek *overmacht* wordt genoemd; dat waar deze aanwezig is, volgens het Burgerlijk Wetboek geen boeten *kunnen* worden geheven, zoodat het besluit, ten onrechte sprekende van *vrijstelling* van boete, in werkelijkheid niets anders behelsde dan de aanwijzing van de autoriteit, die voor den Staat zou hebben te beoordeelen, of al dan niet moet worden aangenomen, dat overmacht de volledige nakoming van eene met den Staat aangegane overeenkomst had belet. Het gold hier dus eene appreciatie van feiten, die beslissen moesten over de vraag, of volgens de burgerlijke wet boeten mochten

worden geheven of niet. Deze appreciatie nu behoorde, naar het oordeel van beide Ministers, uit den aard der zaak uitsluitend bij de Regeering, welke op hare verantwoordelijkheid moest beoordeelen, of zij een proces wegens geheven boete zou kunnen voeren.

De Kamer antwoordde, dat zij volkomen erkende de juistheid der bovenvermelde beteekenis aan het Koninklijk besluit van 1827 gehecht; dat, ook naar hare meening, de ministerieele beschikkingen, op grond van beide besluiten genomen, niet anders konden worden beschouwd dan als *erkenningen* van de feiten, welke den aannemer van boete vrijstelden, of van omstandigheden, welke het uitstel rechtvaardigden; dat dan ook niet aan die besluiten het recht op niet-toepassing van boete werd ontleend, maar aan de omstandigheden welke de overmacht hadden uitgemaakt, waardoor de aannemers of leveranciers verhinderd waren in de voldoening aan hunne verplichtingen.

De Kamer gaf echter niet toe, dat zij onbevoegd zou zijn in eene medebeoordeeling dier omstandigheden te treden. Immers was, bij de erkenning van het bestaan van overmacht, en het ten gevolge daarvan niet toepassen van boete, het geldelijk belang van den Staat betrokken. De wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) nu droeg aan de Kamer op de verevening van alle vorderingen ten laste van den Staat, en, in verband daarmede, de verplichting om de deugdelijkheid van alle Staatsuitgaven te onderzoeken. Met deze wet nu was het stelsel der Ministers onbestaanbaar, daar dit, in strijd met de bedoeling van den wetgever bij de vaststelling van der Kamer instructie, haar recht tot verevening en hare verplichting tot onderzoek zou terugbrengen tot eene bloote formaliteit, eene registratie van handelingen van de hoofden der Departementen van algemeen bestuur op hunne eigen verantwoordelijkheid gepleegd.

De Kamer bleef dan ook op de verlangde mededeeling aandringen.

Boete wegens te late oplevering. Overmacht. § 450 *der Algemeene Voorschriften van* 1876, *jcto. de bestekbepalingen*

In het bestek wegens het maken van een hoofdgebouw op het station Sneek, was, evenals in zoovele andere bestekken, bepaald, dat de opgegeven werken moesten worden uitgevoerd volgens de detailteekeningen, door den aannemer, onder leiding der directie te vervaardigen en tijdig aan den hoofdingenieur aan te bieden, om door dezen, na goedkeuring, gewaarmerkt te worden, waarna het werk stiptelijk daarnaar moest worden uitgevoerd.

Gedurende het werk bleek de noodzakelijkheid om in de detailteekeningen belangrijke wijzigingen te brengen. Dit had een aanmerkelijk oponthoud ten gevolge, zoodat het werk ten slotte 214 dagen later dan op het in het bestek bepaalde tijdstip werd opgeleverd.

Voor ieder dier dagen zou volgens het bestek eene boete van f 50 moeten worden gekort.

In het certificaat van betaling, behoorende bij de ter verevening ontvangen aanvrage tot voldoening van de aannemingspenningen, was echter door den hoofdingenieur verklaard, dat de vertraging was veroorzaakt door andere omstandigheden dan die bedoeld bij § 115, alinea 4 van het bestek, en onafhankelijk van den wil des aannemers of zijne onderhebbenden, zoodat geene korting behoefde te worden toegepast.

Met het oog op de bepalingen van het bestek, achtte de Algemeene Rekenkamer de evengenoemde gevolgtrekking niet juist. Immers zou volgens de aangehaalde paragraaf, en zulks met wijziging der toepasselijk verklaarde Algemeene Voorschriften van 1876, voor niet-toepassing van boete alleen in aanmerking komen » oponthoud ten gevolge van brand, en overstrooming bij dijkbreuk, en wel alleen voor dat onderdeel des werks waaraan schade was ontstaan " Andere omstandigheden, welke ook, konden dus de toepassing van boete niet verhinderen, al mochten zij onafhankelijk zijn van den wil des aannemers of zijne onderhebbenden.

De Minister van Wateretaat, Handel en Nijverheid bestreed deze zienswijze. De 4de alinea van § 115 noemde alleen brand en overstrooming, om uit te sluiten de in § 450 der Algemeene Voorschriften verder gemelde omstandigheden, welke vrijstelling geven van het betalen van boete: namelijk storm, vorst — deze slechts voorwaardelijk — ijsgang, buitengewoon hoog of laag water,

dijkvallen, regen en onteigening maar het was nooit de bedoeling geweest, om andere dan de in die § 450 genoemde omstandigheden, onafhankelijk van den wil des aannemers, uit te sluiten. En nu verbleef, volgens § 109, alinea 6, van het bestek, aan den hoofdingenieur de uitlegging van hetgeen in het bestek onvolledig of duister bleek te zijn, zoodat, op grond van de door hem in casu gegeven verklaring, geen boete kon worden ingehouden.

De Kamer bleef evenwel bij hare opvatting volharden.

De omstandigheid dat het oponthoud was veroorzaakt door de wijzigingen der detailteekeningen, had, meende zij, eene reden kunnen geweest zijn, om in het belang von het werk, overeenkomstig § 451 der Algemeene Voorschriften, den opleveringstermijn te verlengen. Nu dit echter niet was geschied, was de boete verbeurd, krachtens de bewoordingen van § 115 van het bestek, waarin de Kamer niets anders kon — en, met het oog op art. 1378 Burgerlijk Wetboek, niets anders mocht — lezen, dan dat alle oponthoud, hetwelk niet het gevolg was van brand en overstrooming bij dijkbreuk, den aannemer boetschuldig maakte.

De Kamer achtte het echter niet onwaarschijnlijk, dat wanneer de aannemer, na de toepassing der boetebepaling, den Staat in rechten aansprak tot vergoeding van het nadeel door hem ondervonden, ten gevolge van door de directie bevolen wijzigingen in de teekeningen, de Staat veroordeeld zou worden tot vergoeding van alle schade, door den aannemer geleden, met de renten en de kosten van het verloren geding; en dus tot een veel hooger bedrag dan de ingehouden boete. Op dien grond oordeelde het college het raadzaam, de aanvragen van betaling zonder inhouding te verevenen. De Kamer drong er echter bij den Minister op aan, dat in het vervolg, wanneer in het belang van het werk wijziging van teekeningen als anderszins door de directie mocht worden gevorderd, en daardoor vertraging in de oplevering zou ontstaan, den aannemers, met toepassing van § 451 der Algemeene Voorschriften van 1876, het hun toekomende uitstel van oplevering zou worden verleend vóór het verschijnen van den bij het contract bepaalden opleveringstermijn.

Als voren. Termijnsverlenging door Minister, niet door ingenieur.

In een ander geval was de oplevering vertraagd, doordat de directie niet in staat was geweest, om tijdig de noodige voorschriften te geven omtrent de samenstelling van een onderdeel van het werk, ten gevolge van welk verzuim de werkzaamheden gedurende eenigen tijd hadden moeten worden gestaakt.

Aanvankelijk maakte de Algemeene Rekenkamer ook hier de bedenking, dat, volgens het bestek, de evenbedoelde omstandigheid niet als wettige oorzaak van vertraging in de oplevering kon worden beschouwd; dat de beloopen boete daarom ten onrechte niet was ingehouden, doch dat uitstel van oplevering had kunnen zijn verleend.

Dit had ten gevolge, dat een nieuw certificaat van betaling werd ingezonden, waarin door den ingenieur werd verklaard, dat, wegens het bedoelde verzuim der directie, de in het contract bepaalde opleveringstermijn met $4^1/_2$ maand moest worden verlengd.

De Kamer deelde daarop aan den Minister mede, da de vrees voor nadeel uit een eventueel proces, ook in di geval haar had geleid tot de verevening. Zij voegde er bij, dat de evenvermelde verklaring van den *ingenieur*, die in het contract geen partij was, onvoldoende voorkwam; dat, gelijk tot dusver steeds, en te recht, plaats had, de verlenging van opleveringstermijnen bij *ministerieele beschikking* moest geschieden; dat de Kamer echter, uit de omstandigheid dat de Minister, in den brief, waarbij het nieuwe certificaat werd ingezonden, op de termijnsverlenging door den ingenieur uitdrukkelijk had gewezen, meende te kunnen afleiden dat de Minister die had goedgekeurd, doch dat zij vertrouwde dat bij volgende termijnen de vereischte ministerieele beschikkingen zouden worden overgelegd.

Niet toepassing van boete; oorzaak der vertraging.

In het bestek van een aanbesteed spoorwegwerk, aangenomen door de Koninklijke fabriek van stoom- en andere werktuigen te Amsterdam, was bepaald, dat de daarin genoemde werken zouden moeten worden opgeleverd o

1 *November* 1883. Bij nadere overeenkomst goedgekeurd 19 Februari 1884, werd de oplevering bepaald op 1 *October* 1884.

Dit kon, naar het oordeel der Algemeene Rekenkamer, alleen ten gevolge hebben, dat de boete, in het contract tegen te late oplevering bedreigd, niet werd toegepast over het tijdvak van 19 Februari tot ultimo September 1884, doch nam niet weg, dat die boete verschuldigd was over het tijdvak van 1 November 1883–19 Februari 1884, ten ware de vertraging hare oorzaak niet vond in nalatigheid van den aannemer, en dit bij ministerieele beschikking was erkend.

Dit laatste was echter, voor zoovel de Kamer wist bij het ontvangen der aanvrage tot voldoening der vorderingen, waarop geen korting was ingehouden, niet geschied, en uit de betalingsbescheiden kon de oorzaak der vertraging niet blijken.

Nadat de Kamer op grond van een en ander de verevening had geweigerd, ontving zij mededeeling eener beschikking, waarbij de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid alsnog bepaalde, dat de korting over het tijdvak van 1 November 1883 tot 19 Februari 1884, wegens te late oplevering van het werk bij het bestek vastgesteld, niet op den aannemer zou worden toegepast. Daarbij werd in aanmerking genomen, dat de oplevering van het werk (ijzeren bovenbouw voor de doorlaatbruggen over den Baardwijkschen overlaat en het Bossche inundatieveld, ten behoeve van den spoorweg van Zwaluwe naar 's Hertogenbosch) niet op den bij het contract bepaalden tijd had kunnen geschieden, uithoofde van niet voldoende versteening van het metselwerk van den vertraagden, niet tot het werk behoorenden onderbouw der bruggen, zoodat de opleveringstermijn van het werk, ingevolge § 451 der Algemeene Voorschriften moest worden verlengd.

Daardoor was het bovengemelde bezwaar der Kamer vervallen en kon de verevening der aanvragen volgen.

Korting op de aannemingsom, voo diensten door mineurs ewezen.

Blijkens eene aanteekening in het verslag over 1883 1), had de Algemeene Rekenkamer den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid medegedeeld, dat wanneer door een aannemer van spoorwegwerken gebruik was gemaakt van de diensten der mineurs, de som, die te dier zake verschuldigd was, naar de tariefsprijzen berekend en op de aannemingspenningen ingehouden moest worden.

In weerwil daarvan werd in het afgeloopen jaar de voldoening der aannemingsom ter zake van een werk, waaraan door een detachement genietroepen was deelgenomen, in haar geheel ter verevening aangevraagd. Daar uit eene door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid overgelegde verklaring van den betrokken commandant bleek, dat de aannemer hetgeen hij aan het detachement, krachtens eene vroeger aangegane mondelinge overeenkomst, verschuldigd was, geheel had uitbetaald, bracht de Kamer de verevening der volle aannemingsom tot stand. Zij herinnerde echter den Minister aan haar vroeger kenbaar gemaakte verlangen.

De Minister deelde daarop aan de Kamer mede, dat hij, in overleg met zijnen ambtgenoot van Oorlog, de hoofd- en eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen had aangeschreven, om voortaan in de bestekken van spoorwegwerken, bij welker uitvoering genietroepen zouden kunnen worden gebezigd, eenheidsprijzen op te nemen, met bepaling dat de kosten, daarnaar berekend, van de aannemingssom zouden worden afgetrokken.

Huur van een huis ten behoeve van het weduwen- en weezenfonds der geëmployeerden tot het algemeen bestuur behoorende.

Toevalligerwijze ontdekte de Algemeene Rekenkamer, dat een huis te 's Gravenhage, hetwelk door het Rijk was gehuurd, in strijd met hetgeen in de betrokken huurovereenkomst was vermeld, niet strekte voor bureelen ten dienste van *het Rijk*, maar dat het in gebruik was bij de directie van het weduwen- en weezenfonds voor de geëmployeerden tot het algemeen bestuur behoorende. Aangezien de kosten van beheer van dat fonds in het algemeen, en dus ook de huur der benoodigde lokalen, niet uit de Staatsbe-

(1) Gedrukt Verslag, bladz. 54/55.

grooting, maar uit de inkomsten van het fonds behoorden te worden gekweten, maakte de Kamer bezwaar om de betaling der verschenen huurpenningen ten laste van den Staat te verevenen. Tevens deelde zij den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid mede, dat het bedrag der ten onrechte door het Rijk sedert 1 April 1879 reeds betaalde huurpenningen, ad f 2858,33⅓, alsnog door de administratie van het fonds in 's Rijks kas behoorde te worden teruggestort.

Uit het antwoord des Ministers bleek het volgende;

Sedert tal van jaren waren aan de genoemde administratie door het Rijk lokalen op het Binnenhof in gebruik aangewezen, tot dat deze in 1879 wegens de verbouwing moesten ontruimd worden. Bij gemis van localiteit, werd toen het door het Rijk gehuurde huis tijdelijk in gebruik gegeven. Dit geschiedde vermoedelijk — aldus schreef de Minister — omdat het weduwenfonds steeds als eene Rijksinstelling schijnt te zijn beschouwd, als zijnde door Koning Willem I, bij Souverein besluit van 18 Januarij 1814 n°. 6, ingesteld (1). Naar aanleiding van de bedenking der Algemeene Rekenkamer had de Minister echter het oordeel gevraagd van den Minister van Financiën, president der meergemelde administratie, en van dezen een schrijven ontvangen, blijkens hetwelk de administratie zich bereid verklaarde het bovengenoemde bedrag van f 2858,33⅓ terug te geven, en de verdere huur van het gebouw voor hare rekening te nemen.

Een en ander heeft dan ook plaats gehad. Dat de besproken onregelmatigheid niet vroeger door de Algemeene Rekenkamer werd opgemerkt, was een gevolg van de omstandigheid, dat de verklaringen op declaratiën ter zake van huurprestatiën in het algemeen, tot dusver niet werden afgegeven door de autoriteiten die van de lokalen gebruik hadden gemaakt, maar door degenen door wie de huurcontracten namens den Staat waren gesloten. De Minister achtte het om verschillende redenen wenschelijk dezen regel te bestendigen. Ten einde echter de bezwaren, welke daarvan het gevolg konden zijn, te voorkomen, en om de Kamer in de gelegenheid te stellen te beoordeelen, of het Rijk inderdaad tot de voorgestelde uitgaven verplicht, en of het juiste begrootingsartikel belast was, gaf de Minister zijn voornemen te kennen, om in het vervolg den ambtenaar, door wien de contracten namens den Staat waren gesloten, op de declaratiën tevens te doen verklaren voor welken tak van Rijksdienst het gebruik van het gehuurde gedurende den verschenen huurtijd gebezigd was.

De Kamer deelde den Minister mede dat zij tegen dien maatregel geen bezwaar had.

Tijdstip voor indiening eener vordering. Verjaring.

In 1879 werd aanbesteed het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs- en eenige verdere werken voor den spoorweg Gorinchem-Geldermalsen.

De aannemers verbonden zich later, bij overeenkomst, goedgekeurd 24 Maart 1882, om, met afwijking in zoover van het bovenbedoelde contract, de aardewerken voor het stationsemplacement te Gorinchem, tusschen de Schelluinsche Vliet en den overweg aan de Nieuwe Haven, te maken overeenkomstig de situatie en de dwarsprofillen aangegeven op de teekeningen aan de nieuwe overeenkomst gehecht. Die werken zouden worden uitgevoerd, als waren zij letterlijk in het contract van 1879 ingelascht, zoodat alle daarbij bepaalde verplichtingen ten laste der aannemers zouden blijven. De oplevering zou moeten geschieden vóór 1 November 1882. Voorts werd bepaald, dat de aannemers voor de uitvoeling der hierbedoelde werken zouden genieten eene som van f 34977, waarvan de betaling zou geschieden na de eerste volledige oplevering van het geheele werk volgens het contract van 1879, welke destijds eveneens was bepaald op uiterlijk 31 October 1882, doch die eerst plaats had op 31 Augustus 1883. Het *tijdstip* voor de betaling der aannemingssom volgens het contract was dus op laatstgemelden datum aangeboden. De oplevering had intusschen

---

(1) De Algemeene Rekenkamer vestigt hierop de aandacht, in verband met de briefwisseling met den Minister van Financiën, waarvan mededeeling is gedaan in het verslag over 1880, bladz. 45 en 46, en in dat over 1882, bladz. 43 en 44.

overeenkomstig het contract van 1882 vóór 1 November van dat jaar plaats gevonden, en aangezien dus niet de wet van 10 Februari 1844 (*Staatsblad* n°. 6), maar de wet van 8 November 1815 (*Staatsblad* n°. 51) toepasselijk was, behoorden de aannemers hunne declaratiën ter zake der uitvoering van het contract van 1882, vóór 1 Juli 1883 bij de administratie in te dienen. Dit geschiedde evenwel — althans naar de Kamer aanvankelijk meende — eerst op 5 November daaraanvolgende.

De vordering moest daarom als verjaard worden beschouwd, en aangezien bij de Kamer geen Koninklijk besluit bekend was, waarbij, overeenkomstig art. 1 der wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n° 123), de voldoening om bijzondere redenen alsnog zou zijn toegestaan, maakte de Kamer, onder dagteekening van 24 December 1883, bezwaar tegen de verevening der inmiddels ontvangen declaratie, gedagteekend 5 *November* **1883**.

Van den tijd, gedurende welken de begrooting voor het dienstjaar 1882 nog openstond, maakte de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid geen gebruik om een Koninklijk besluit als het evenbedoelde uit te lokken. Die tijd kwam hem daartoe te kort voor. Bovendien was de Minister van oordeel, dat de overeenkomst van 1882 niet alleen het *tijdstip* van betaling der vordering, maar ook haar *dienstjaar* regelde. Daar nu de oplevering van het werk, volgens het contract van 1879, op 31 Augustus 1883 plaats had, waren belanghebbenden, gelijk de Minister verklaarde, niet bij machte geweest om hunne vordering vóór 1 Juli te doen gelden. De Minister had daarom, in verband met de weigering der Kamer om de verevening tot stand te brengen, en met het inmiddels gesloten zijn van den dienst 1882, gemeend Uwe Majesteit te moeten voorstellen, de voldoening der vordering, over het afgesloten dienstjaar aan te wijzen en beschikbaar te stellen op art. 30 der spoorwegbegrooting voor 1884. Het behaagde Uwe Majesteit, bij besluit van 1 Juli 1884 n°. 19, overeenkomstig 's Ministers voorstel te beschikken.

De Algemeene Rekenkamer bleef echter de verevening der inmiddels bij credietopening betaalde vordering weigeren, en van oordeel, dat deze als verjaard moest worden beschouwd, aangezien zij niet vóór 1 Juli 1883 was ingediend, hetgeen had behooren te geschieden, in aanmerking genomen, dat het contract van 1882 geheel op zichzelf stond, en de oplevering in dat jaar had plaats gevonden.

Het kwam der Kamer voor, dat ook Uwer Majesteits aangehaald besluit haar geen vrijheid gaf, om de uitgaaf als niet verjaard op het artikel voor vorderingen over afgesloten dienstjaren, dienst 1884, te verevenen.

De Minister deelde daarop mede, dat hij zich vereenigde met de meening der Kamer, dat de vordering behoorde tot den dienst 1882; doch tevens dat de aannemers hunne vordering *wel* vóór 1 Juli 1883 hadden doen gelden; dat zij dit reeds terstond na de voltooiing van het werk, op 1 November 1882, hadden willen doen, doch dat de directie hun dit niet had toegestaan, en zulks om een waarborg te hebben voor de volledige oplevering van de werken, bedongen bij het contract van 1879.

Door deze nadere toelichting was het bezwaar der Kamer, voor zoover de verjaring betrof, vervallen. Zij bleef echter de verevening weigeren, op grond van art. 29 harer Instructie, zooals het is gewijzigd bij de wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 123), aangezien de vordering niet intijds, namelijk vóór 31 Juli 1883, te harer kennis was gebracht.

Door de wet van 18 April 1885 (*Staatsblad* n°. 97) is de Rekenkamer tot verevening gemachtigd.

(*Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid.*)

Toepassing van krachtens contract verschuldigde boete op de borgen des aannemers.

Volgens een contract van aanbesteding van een spoorwegwerk, moest dit voor de eerste maal geheel voltooid worden opgeleverd vóór 1 November 1883; zes maanden daarna moesten de werken andermaal opgeleverd worden, onverschillig of zij in dien onderhoudstermijn al dan niet in gebruik waren genomen.

Voor iederen dag, dat een dezer beide opleveringen later dan op den gestelden termijn plaats had, zou de aannemer eene korting van f 50 op de aannemingssom ondergaan. Krachtens § 455 der op dit contract toepasselijk verklaarde Algemeene Voorschriften van 1882, waren de borgen gezamenlijk en elk in het bijzonder gehouden, al de verplichtingen van den aannemer te vervullen, indien deze

niet zelf daaraan voldeed, en persoonlijk verbonden betrekkelijk alle voorwaarden en lasten der aanneming.

Volgens § 457 was de aannemer in gebreke, zonder dat dit uit eene akte behoefde te blijken, zoodra hij een of meer der voorwaarden van het bestek niet vervulde, of er tegen handelde, en dus ook als de werken niet op den bepaalden tijd voltooid waren.

Toen nu de aannemer, die met de uitvoering zeer weinig spoed had gemaakt, het werk op 3 October 1883 geheel staakte, werden de borgen aangeschreven tot voortzetting er van.

Dezen vatten het krachtig aan, namen alle maatregelen tot bespoediging, die hun werden voorgeschreven, en verzuimden niets, om zooveel mogelijk den verloren tijd in te halen. Het was hun echter onmogelijk de oplevering van het werk op den in het bestek bepaalden tijd, vóór 1 November 1883, te doen plaats hebben, en toen het werk zoover gevorderd was, dat, volgens het contract, betaling der eerste twee termijnen kon plaats hebben, was er reeds eene vertraging van 27 dagen.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid meende echter, dat er geen termen bestonden, om te dezer zake boete in te houden, nu de vertraging uitsluitend het gevolg was van de nalatigheid van den aannemer, en dus door omstandigheden onafhankelijk van den wil der borgen of dien hunner onderhebbenden was veroorzaakt. Op grond daarvan werd, bij ministerieele beschikking bepaald, dat de korting wegens de 27 dagen te late oplevering niet op de borgen zou worden toegepast.

De Kamer gaf echter den Minister te kennen, dat er geen grond voor deze niet-inhouding had bestaan; de vertraging was niet veroorzaakt door een der omstandigheden, welke volgens § 443 der Algemeene Voorschriften konden leiden tot niet-toepassing der boete; de borgen waren daarentegen door § 455 der Algemeene Voorschriften gehouden al de verplichtingen van den aannemer na te komen, indien deze niet zelf daaraan voldeed; na de aanschrijving om zich in zijne plaats te stellen, hadden zij, evenals de aannemer, het werk vóór 1 November moeten opleveren; daar zij dit niet deden, verbeurden zij de bedreigde boete, als zijnde, krachtens dezelfde paragraaf, » persoonlijk verbonden betrekkelijk alle voorwaarden en lasten der aanneming ".

Nadat de Kamer op grond van een en ander geweigerd had de betrokken aanvrage tot betaling der verschenen termijnen te verevenen, zond de Minister nieuwe aanvragen in, verminderd, voor zooveel die voor de borgen betrof, met de door hen beloopen boete.

Ten einde evenwel korting op de verdere termijnen te voorkomen, werd, bij contract, goedgekeurd 26 Maart 1884, het bestek zoodanig gewijzigd, dat, te rekenen van 28 November 1883, de opleveringen eerst zouden behoeven plaats te hebben respectievelijk op 1 en 15 Mei 1884. In verband daarmede bepaalde de Minister, bij beschikking van 29 April 1884, dat over het tijdvak van 28 November 1883 tot 25 Maart 1884 geene korting wegens te late oplevering van het werk op de borgen zou worden toegepast.

De Kamer was echter van oordeel dat er ook voor deze berchikking geen grond had bestaan. De wijziging der oorspronkelijke overeenkomst, op 26 Maart 1884, kon alleen voor het vervolg werken, doch nam niet weg dat op dien dag het een voldongen feit was, dat de borgen van 28 November 1883 opnieuw boete hadden verbeurd volgens de boven aangehaalde besteksbepaling. Hun die boete door contractswijziging of op welke andere wijze ook, kwijt te schelden, stond gelijk met het verleenen eener gratificatie, waarvoor op het artikel der spoorwegbegrooting voor de kosten van het werk geene gelden waren toegestaan.

De Kamer maakte daarom bezwaar te verevenen de aanvrage tot voldoening van den derden termijn, waarop de verbeurde boete niet was toegepast.

Ofschoon hij erkende dat, naar de letter der Algemeene Voorschriften, de opvatting van het college niet onjuist was, meende de Minister, in overeenstemming met een ingewonnen advies van den Landsadvocaat, dat de overeenkomst redelijk moest worden uitgelegd, ter goeder trouw en naar hetgeen door de billijkheid gevorderd werd, ten uitvoer gebracht, en dat daarmede niet strookte om in dezen de borgen boete te doen dragen voor het te laat volvoeren van het werk, waartoe zij niet zóó tijdig waren

geroepen, dat zij in de mogelijkheid waren om het op den bepaalden tijd op te leveren. De Minister vreesde dan ook dat het toepassen der boete tot eene procedure zou aanleiding geven, waarvan hij de verantwoordelijkheid niet op zich wenschte te nemen.

De Kamer antwoordde, dat onder deze omstandigheden gebruik kon worden gemaakt van de bevoegdheid, bij art. 26 der wet van 25 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) verleend, om als verantwoordelijk Minister de uitbetaling van het volle bedrag bij credietopening te doen plaats hebben, ten gevolge waarvan de Wetgevende Macht zou hebben te beslissen, of de uitgaaf te recht was geschied en door de Algemeene Rekenkamer kon worden aangenomen.

De Minister sloeg echter dezen weg niet in, doch paste de boete toe, ten gevolge waarvan de aanvrage van betaling, aanvankelijk groot f 9837,90 tot een bedrag van f 3887,90 werd verminderd. De verevening had daarna plaats.

Brug te Jutphaas. Onttrekken van 's Rijks uitgaven aan de contrôle der Algemeene Rekenkamer.

Door de IJssel-stoomtramwegmaatschappij te 's Gravenhage werd aanbesteed het vervangen der valbrug aan den Doorslag onder de gemeente Jutphaas, door eene ijzeren draaibrug, met gedeeltelijke vernieuwing der landhoofden, en het maken van eenige daarmede in verband staande werken, behoorende tot de werken van den gekanaliseerden Hollandschen IJssel.

In den loop van 1883 en den aanvang van 1884 werd dit werk, onder toezicht van 's Rijkswaterstaat, uitgevoerd; het procesverbaal van opneming van den laatsten termijn droeg de dagteekening van 18 Juni 1884. Eerst *daarna*, en wel op 23 September 1884, kwam er tusschen het Rijk en de maatschappij eene overeenkomst tot stand, ter regeling der wederzijdsche geldelijke verplichtingen te dezer zake. Daarbij verbond zich de maatschappij tot de volledige betaling der kosten ad f 15 230,01; en de Staat, om de voor het Rijk gemaakte kosten, na aftrek van eene som van f 3000, derhalve f 12 030,01 aan de maatschappij terug te betalen, nadat door haar de bewijsstukken zouden zijn overgelegd, van de uitbetaling van het geheele bedrag van den aannemer van het werk.

Bij de aanvrage tot voldoening der aan de maatschappij verschuldigde som, waren alleen de quitantiën van den aannemer overgelegd. De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid achtte deze, met het oog op de bepalingen der overeenkomst, voldoende.

De Algemeene Rekenkamer was echter eene andere meening toegedaan, en vorderde de overlegging der contracten door de Maatschappij met den aannemer gesloten. Uit de overeenkomst toch scheen te blijken, dat er een Rijkswerk was uitgevoerd, onder toezicht van 's Rijks Waterstaat, maar geheel of gedeeltelijk in het belang eener particuliere maatschappij, welke daarom met de uitvoering was belast, en eene som van f 3000 in de kosten zou bijdragen. De bijzondere vorm der overeenkomst kon niet tengevolge hebben, dat de hierbedoelde uitgaven, indien zij inderdaad een Rijkswerk betreffen, aan de contrôle der Kamer werden onttrokken; deze zou geheel illusoir worden; wanneer men vrijheid had om in plaats van de werkelijke kosten van eenig werk, eene overeen te komen restitutie aan derden, aan wie men de uitvoering had opgedragen, ten laste der Staatsbegrooting te brengen.

Voorts meende de Kamer dat het geheele bedrag van het werk ten laste der Staatsbegrooting behoorde te komen, en dat de bijdrage der Maatschappij ad f 3000 onder de middelen moest worden geboekt.

In afwachting van de vereischte contracten en van eene aanvrage van betaling ten behoeve van de Generale Thesaurie, zond de Kamer het ontvangen mandaat onverevend terug.

Op het oogenblik van de vaststelling van dit verslag, was van de zaak niets naders vernomen.

Art. 35. *Gelden ter goede rekening.*

Gelden ter goede rekening aan geneesheer-directeur van het Rijkskrankzinnigengesticht.

Met goedvinden der Algemeene Rekenkamer werden aan den geneesheer-directeur van het Rijkskrankzinnigengesticht te Medemblik gelden ter goede rekening verstrekt, tot uitbetaling van loon aan arbeiders en bedienden, en

tot het doen van kleine huishoudelijke uitgaven voor die inrichting. Door den belanghebbende werd de vereischte borgtocht gesteld.

Art. 38. *Rekeningen van het algemeen bestuur.*

Eindrekening van het opgeheven fonds der calamiteuze polders in Zeeland.

De door art. 19 der wet van 19 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 119) aan den Commissaris des Konings in Zeeland opgedragen vereffening der inkomsten van het fonds der calamiteuze polders in dat gewest, en der ten laste van het fonds gebleven uitgaven, welke vereffening door verschillende oorzaken vertraagd was (1), had in het afgeloopen jaar plaats.

Het slot der rekening, eene som van f 170 774,81⁵ bedragende, werd, ingevolge de laatste alinea van het aangehaalde wetsartikel, onder de middelen tot dekking der Staatsuitgaven opgenomen.

De Commissaris des Konings zond de rekening van zijn over het fonds gevoerd beheer in duplo aan den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, vergezeld van een schrijven, hetwelk enkele bijzonderheden omtrent het fonds bevatte. De stukken werden door den Minister aan de Algemeene Rekenkamer medegedeeld, die er van kennis nam, en daarna een exemplaar der rekening aan den Minister terugzond. In den aangehaalden brief van Uwer Majesteits Commissaris werd in hoofdzaak het volgende aangeteekend:

Onder benaming » fonds der calamiteuse polders in Zeeland " worden verstaan de uit verschillende bronnen saamgevloeide gelden, waarvan het beheer aan 's Konings Commissaris was opgedragen, en waaruit de uitgaven der calamiteuze polders werden bestreden, voor zoover die gelden daartoe toereikend waren.

Die bronnen waren drieërlei; het fonds bestond eigenlijk uit drie fondsen, welke steeds afzonderlijk beheerd werden, namelijk:

a. het fonds der dijksgeschoten en der inkomsten van bezittingen van de calamiteuze polders;

b. het fonds der subsidiën van de achtergelegen polders;

c. het fonds der provinciale opcenten ten behoeve van de calamiteuze polders op de grondbelasting en op de personeele belasting.

Sedert 1846 werden de inkomsten van het onder *a* vermelde fonds ontvangen door de ontvangers-griffier der calamiteuze polders, en die van het onder *b* genoemde fonds door de daartoe aangestelde ontvangers in de verschillende polder-arrondissementen, terwijl over de kassen van al deze ambtenaren bij mandaten van den Commissaris des Konings werd beschikt.

Door al de genoemde ambtenaren werd jaarlijks aan den Commissaris des Konings rekening en verantwoording gedaan, welke, na, voor wat die van de ontvangers-griffier betreft, door de polderbesturen te zijn opgenomen, door den Commissaris des Konings werden vastgesteld.

De inkomsten eindelijk van het onder *c* genoemde fonds werden in 's Rijks schatkist gestort. Ook daarop werden door den Commissaris des Konings mandaten afgegeven, niet rechtstreeks ten behoeve van de calamiteuze polders, maar ten behoeve van de hiervorengemelde ontvangers der subsidiën, die de door den Commissaris des Konings afgegeven mandaten ten behoeve van de calamiteuze polders ook daaruit betaalden en daarvan mede in hunne jaarlijksche rekening verantwoording deden.

Waren eindelijk al die fondsen uitgeput, dan werd in het alsdan tekortkomende voorzien door een subsidie uit 's Rijks schatkist.

Uit het bovenstaande blijkt, dat het onder *a* genoemde fonds is verantwoord in de rekeningen van de ontvangers-griffier der calamiteuze polders, en die onder *b* en *c* bedoeld in de rekeningen van de ontvangers der subsidiën in de verschillende polder-arrondissementen. Hierbij zij echter opgemerkt dat de onder *c* genoemde inkomsten sedert 1864 niet meer zijn verstrekt.

---

(1) Cf. daaromtrent laatstelijk het gedrukt verslag over 1883, bladz. 56—57.

Uit een en ander volgt dat om tot de vereffening van het in art. 19 der wet bedoelde fonds te kunnen geraken, met de ontvangers-griffier der calamiteuze polders en met de ontvangers der subsidiën eindrekeningen moesten worden gesloten.

Ten opzichte van laatstgenoemden heeft dit reeds in 1879 plaats gehad, nadat de goede sloten der laatstvastgestelde rekening door hen in 's Rijkskas waren overgebracht.

Aan het sluiten van eindrekeningen met de onvangers-griffier der calamiteuze polders moest echter voorafgaan eene vereffening van de ontvangsten en uitgaven ter zake van de in 1867 en 1868 gehouden verpachting der eigendommen van eenige calamiteuze polders. Ter voorziening in de kosten der verpachting werd namelijk door de pachters 20 ten 100 van de pachtsom gestort. Van de ontvangsten en uitgaven te dier zake moest door de ontvangers-griffier verantwoording worden gedaan. Vermits de uitgaven bij sommige polders niet uit de bedoelde 20 ten 100 konden worden bestreden, moest dat tekort worden aangezuiverd door aanvulling vanwege die polders waar overschotten uit denzelfden hoofde bestonden. Die regeling nu, door verschillende omstandigheden vertraagd, is eindelijk onlangs tot stand gekomen.

Daarop zijn de besturen uitgenoodigd tot het doen opmaken van eene eindrekening, welke thans van allen is ingekomen en voor ieder is vastgesteld, nadat de goede sloten van de laatst vastgestelde rekeningen, waarop de eindrekeningen gegrond zijn, bij 's Rijks betaalmeesters waren overgebracht. De bij de wet opgedragen vereffening is daarmede thans geschied.

In de rekening zijn in ontvang gebracht de goede sloten der door 's Konings Commissaris vastgestelde eindrekeningen van de ontvangers der subsidiën in de verschillende polder-arrondissementen en van de ontvangers-griffier der polders, die in 1871 calamiteus waren (behoudens de na te melden uitzondering) terwijl daarin in uitgaaf zijn gebracht de door die rekenplichtige ambtenaren bij de betaalmeesters gestorte sommen, waarvan de quitantiën, ten getale van 24, bij de rekening zijn gevoegd.

De zoo evenbedoelde uitzondering betreft de polders Borssele, Zuid-Kraaijert, Oost-Beveland, Willem-Anna, Eendragt, Klein-Huissen, Margaretha, Stad Philippine en Walzoorden, die in 1871 wel calamiteus waren, doch wier rekeningen over 1871 (de laatst vastgestelde onder den toestand vóór de wet van 1870) geen goed of nadeelig slot aantoonen, zoodat door hunne ontvangers-griffier geene verantwoording meer was te doen en dientsdien ook geen eindrekening met hen behoefde gesloten te worden.

TWEEDE GEDEELTE.

ONTVANGSTEN.

Art. 20. *Maand- en saldostaten.*

In 1884 zijn bij de Algemeene Rekenkamer ontvangen de maand- en kwartaalstaten der Rijksmiddelen, in art. 19 bedoeld, de saldostaten over 1883, met de daartoe volgens art. 20 behoorende stukken, en de in art. 21 opgenoemde staten.

Tot sluiting zijn gebracht de saldostaten van:

1°. de directe belastingen, invoerrechten en accijnzen en het recht van waarborg op de gouden en zilveren werken over 1882;

2°. de registratie en domeinen over 1882;

3°. de posterijen over 1883;

4°. de telegrafie over 1883;

5°. de Staatsloterij over 1883;

6°. de loodsgelden over 1883;

7°. de Rijksveeartsenijschool over 1883;

8°. de gestichten Ommerschans en Veenhuizen over 1883, en

9°. de visscherijen op de Schelde en Zeeuwsche stroomen over 1882.

Boeking van boeten, beloopen door de ambtenaren der posterijen.

De geldboeten, krachtens de bepalingen der Koninklijke besluiten van 20 Februari 1875 n°. 5 en 11 Juli 1880 n°. 24, aan ambtenaren van de posterijen en van de Rijkstelegraaf opgelegd, werden ingehouden op hunne inkomsten, zooals dat ten aanzien van laatstgemeld dienstvak uitdrukkelijk is voorgeschreven. Terwijl bij de telegraphie voor die inhoudingen assignatiën werden opgemaakt, waarvan het bedrag ten laste van het begrootingsartikel voor die inkomsten verevend, en onder de rubriek »boeten van verschillenden aard" onder de middelen geboekt werd, bleef die handeling ten aanzien van de posterijen achterwege. De boeten, bij dat dienstvak beloopen, kwamen daardoor feitelijk ten goede aan het begrootingsartikel voor de traktementen der postambtenaren.

Dit kwam der Kamer niet regelmatig voor; zij gaf daarom den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid in overweging om in het vervolg ook de traktementen der postambtenaren in hun geheel te doen brengen ten laste van het betrokken artikel der begrooting, met gelijktijdige boeking der ingehouden boeten onder de middelen. Voorts verzocht zij om, evenals ten aanzien van de telegraafambtenaren, mededeeling te ontvangen van de boeten, welke bij de posterijen werden opgelegd, ten einde in staat te zijn zich te vergewissen van de juistheid der te dier zake toegepaste inhoudingen.

De Minister deelde daarop mede dat in het vervolg de boeten, door ambtenaren der posterijen beloopen, in een afzonderlijk artikel op de maand- en saldostaten der postkantoren zouden worden verantwoord, waarvan mede in den jaarlijkschen algemeenen verzamelstaat der posterijen, welke aan de Kamer wordt overgelegd, mededeeling zou geschieden, zoodat alsdan gelegenheid zou bestaan om het bedrag der boeten onder de middelen over te brengen. De boeten zouden voorts niet meer op de betaalsrollen worden ingehouden, maar ingevorderd van de betrokken ambtenaren, evenals dit geschiedde bij de administratie der directe belastingen en bij die der registratie en domeinen. Eene korting zou noodeloozen omslag veroorzaken, en bij eene administratie met zoo talrijk personeel als die der posterijen veel tijd vorderen. Het organiek besluit van 1875 liet dan ook de wijze van invordering der door de ambtenaren der posterijen verschuldigde boeten in het midden.

De Kamer antwoordde, dat zij, nu het cijfer der opgelegde boeten niet langer van invloed zou zijn op het bedrag der te verevenen jaarwedden, op de inzending der gevraagde opgaven niet verder zou aandringen.

Art. 21. *Ontvangsten buiten de saldostaten.*

Storting in 's Rijks schatkist, van de opbrengst van een kapitaal ten onrechte staande ten name van het hoogheemraadschap Rijnland.

Op de staten van ontvangsten, niet in de maandstaten van 's Rijks middelen opgenomen, kwam voor een post ten bedrage van f 477,20 gestort door het hoogheemraadschap van Rijnland wegens toevallige bate voor 's Rijks schatkist.

Volgens eene toelichting door den Minister van Financiën verstrekt, vertegenwoordigde die som de opbrengst van een verkocht kapitaal, nominaal groot f 408,40, met de renten over ruim 19 jaren, destijds ten name van het hoogheemraadschap in het grootboek der $2^1/_2$ pct. nationale schuld ingeschreven. Dit was evenwel ten onrechte geschied. Gelijk in het afgeloopen jaar was gebleken, behoorde dat kapitaal aan den Staat, krachtens eene beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 5 April 1844 n°. 68, 3de afdeeling. Daarbij waren reglementaire voorschriften gegeven voor eene bij Koninklijk besluit verleende concessie tot verveening van een gedeelte van het in het Haarlemmermeer gelegen eiland Abenes; er was bepaald dat de concessionaris, voor verwaarborging van de Rijks-Rijnlandsche en ambachtslasten, eene zekere som, in acht jaarlijksche termijnen te voldoen, zou moeten stellen in handen van het ambachtsbestuur van Alkemade, om te worden belegd en geadministreerd zooals in Rijnland gebruikelijk was. Het montant dier waarborgspenningen zou na de geheele droogmaking van het Haarlemmermeer, en na afloop der geoctroijeerde verveening, ten voordeele komen

van het Rijk of van het fonds der droogmaking van het meer. De verveening werd echter in 1849 gestaakt, en de concessionaris tijdelijk en voorwaardelijk ontheven van de verplichting tot voldoening der toen nog verschuldigde waarborggelden. De omstandigheden brachten mede dat later geen voortzetting der storting noodig was. Het gefourneerde was echter inmiddels door het ambachtsbestuur van Alkemade bij Rijnland overgebracht en door het bestuur van dit Hoogheemraadschap ten name daarvan belegd, ofschoon het aan het Rijk behoorde zooals aan laatstgemeld bestuur gebleken was, toen het kennis had gekregen van de aangehaalde ministerieele beschikking.

Terugbetaling van de kosten der Rijkspostspaarbank.

In het voorgaande verslag (1) zijn onder de kosten der Rijkspostspaarbank ten onrechte afzonderlijk uitgetrokken de sommen van f 2377,20 en f 4950,10, wegens vergoeding over 1881 en 1882 voor het genot van vrijdom van port, ingevolge art. 20 der wet van 25 Mei 1880 (*Staatsblad* n°. 88), en daarmede de schuld van de instelling aan het Rijk verzwaard. Die kosten waren reeds begrepen onder hetgeen over die beide jaren aan kosten is verevend. De stand van de schuld der Rijkspostspaarbank is derhalve als volgt:

Over 1881 verevend:		
aan kosten	f	48 731,50
aan bijdragen in de traktementen der postambtenaren		9 000,00
Over 1882 verevend:		
aan kosten		43 316,59
aan bijdragen in de traktementen der postambtenaren		12 000,00
Over 1883 verevend:		
aan kosten		50 262,82⁵
ann bijdragen in de traktementen der postambtenaren		12 000,00
Te zamen. . .	f	175 310,91⁵
In mindering hiervan is door de Rijkspostspaarbank terugbetaald:		
over 1881 . . . . . f 4 441,66⁵		
» 1882 . . . . . 20 954,95⁵		
» 1883 . . . . . 38 417,65⁵		
		63 814,27⁵
Derhalve heeft de Staat nog te goed .	f	111 496,64

UITGAVEN.

Art. 24. *Staten van af- en overschrijving.*

Ter voldoening aan de slotbepaling van bovenstaand artikel, zijn bij dit verslag gevoegd drie staten van af- en overschrijving. De staat A betreft de Staatsbegrooting voor 1883 en vermeldt de af- en overschrijvingen gedurende 1883 en 1884. In staat B worden de af- en overschrijvingen medegedeeld, die gedurende 1884 op de Staatsbegrooting van dat jaar hebben plaats gehad, terwijl de staat C enkel betrekking heeft tot de bij de wet ingestelde bijzondere fondsen.

---

(1) Gedrukt verslag, bladz. 64.

Art. 29. *Niet tijdig ingediende vorderingen, toegelaten krachtens de wet van* 20 *Juli* 1870 (Staatsblad n°. 123).

De bij dit verslag gevoegde staat D vermeldt de schuldvorderingen, die niet binnen de vastgestelde termijnen bij de administratie waren ingediend of ter kennis van het College gebracht, doch welker voldoening, naar aanleiding der bovengemelde wet, alsnog om bijzondere redenen door Uwe Majesteit werd toegestaan.

Art. 30. *Verevening zonder bewijsstukken.*

Onder de letters E en F zijn aan dit verslag toegevoegd staten waarop zijn omschreven de betalingen ten laste van de diensten 1883 en 1884, welker verevening *zonder bewijsstukken* door Uwe Majesteit was bevolen, krachtens de slotbepaling van het bovenaangehaalde artikel.

Art. 32. *Stand der bijzondere Rijksfondsen.*

Overeenkomstig hetgeen vroeger geschiedde, laat de Kamer hier weder volgen de opgave van den stand van 's Rijks bijzondere fondsen:

1°. De begrooting van uitgaven wegens *den arbeid der gevangenen*, voor 1883, vastgesteld bij de wet van 30 December 1882 (*Staatsblad* n°. 260) tot een bedrag van . f 273 320,00

waarop tot en met 1884 is verevend . . 262 930,40⁵

is op ultimo December 1884 afgesloten met een batig saldo van . . . . . f 10 389,59⁵

Op de begrooting voor 1884, vastgesteld bij de wet van 6 December 1883 (*Staatsblad* n°. 184) tot een bedrag van . . . . . f 273 085,00

is in 1884 verevend 193 257,68⁵

Op 1 Januari 1885 was dus nog beschikbaar f 79 827,31⁵

2°. De begrooting van uitgaven voor de *Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen*, voor 1883, vastgesteld bij de wet van 27 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 8), tot een bedrag van . . . . . f 617 042,00

waarop tot en met 1884 is verevend . . 552 845,76

is op ultimo December 1884 afgesloten met een batig saldo van . . . . . f 64 196,24

Op de begrooting voor 1884, vastgesteld bij de wet van 6 December 1883 (*Staatsblad* n°. 185) tot een bedrag van . . . . . f 622 574,00

is in 1884 verevend 471 576,16

zoodat op 1 Januari 1885 beschikbaar was f 150 997,84

3°. De begrooting van uitgaven voor de *Algemeene Landsdrukkerij*, voor 1883, vastgesteld bij de wet van 30 December 1882 (*Staatsblad* n°. 250), en verhoogd bij de wet van 7 December 1883 (*Staatsblad* n°. 188) tot een bedrag van . . . . . f 262 542,00

waarop tot en met 1884 is verevend . . 253 871,00⁵

is op ultimo December 1884 afgesloten met een batig saldo van . . . . . f 8 670,99⁵

Op de begrooting voor 1884, vastgesteld bij de wet van

7 December 1883 (*Staatsblad* n°. 187) tot een bedrag van . . . . . f 256 254,00

is in 1884 verevend 227 862,28

zoodat op 1 Januari 1885 beschikbaar was. f 28 391,72

4°. Het *fonds wegens verstrekkingen door het Departement van Marine*, waarvan de uitgaven werden vastgesteld over den dienst 1883 bij de wet van 12 Juni 1883 (*Staatsblad* n°. 70) en over den dienst 1884 bij de wet van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 126).

Tot en met 1884 is op het voor den dienst 1883 vastgestelde bedrag van . . . . . f 57 518,91

verevend 57 518,91

zoodat die dienst op ultimo December 1884 werd afgesloten met een onbeschikt saldo van f *Nihil.*

In 1884 is op het voor den dienst 1884 vastgestelde bedrag van . . . . . f 88 340,24

verevend 53 612,20

zoodat op dien dienst den 1sten Januari 1885 nog beschikbaar was. . . . . f 34 728,04

5°. De begrooting van uitgaven van het *Pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren*, voor 1883, vastgesteld bij de wet van 30 December 1882 (*Staatsblad* n°. 254) tot een bedrag van . . . . . f 1 691 800,00

waarop tot en met 1884 is verevend . . 1 675 210,58

is op ultimo December 1884 afgesloten met een batig saldo van . . . . . f 16 589,42

Van de uitgaven voor het *Pensioenfonds*, voor 1884, vastgesteld bij de wet van 31 December 1883 (*Staatsblad* n°. 257) tot een bedrag van . . . . . f 1 641 500,00

is in 1884 verevend 1 056 231,31

Op 1 Januari 1885 was dus nog beschikbaar. . . . . f 585 268,69

6°. De begrooting van uitgaven van het *Fonds voortspruitende uit de koopprijzen van Domeinen*, voor 1883, vastgesteld bij de wet van 30 December 1882 (*Staatsblad* n°. 252) en verhoogd bij de wet van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 141), tot een bedrag van . . . . f 674 596,41⁵

waarop tot en met 1884 is verevend . . 513 646,78

is op ultimo December 1884 afgesloten met een batig saldo van . . . . . f 160 949,63⁵

Van de uitgaven voor dat Fonds, voor 1884, vastgesteld bij de wet van 31 December 1883 (*Staatsblad* n°. 258) tot een bedrag van . . . . . f 465 000,00

is in 1884 verevend 186 587,11

Op 1 Januari 1885 was dus nog beschikbaar f 278 412,89

7°. Het *Fonds wegens verstrekkingen door het Departement van Oorlog*, waarvan de uitgaven werden vastgesteld over den dienst 1883 bij de wet van 7 December 1883 (*Staatsblad* n°. 190) en over den dienst 1884 bij de wet van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 140).

Op het voor den dienst 1883 vastgestelde bedrag van . . . . . f 163 045,56

is tot en met 1884 verevend 157 550,87

zoodat bij de afsluiting op 31 December 1884 overbleef een onbeschikt saldo van. . f 5 494,69

In 1884 is op het voor den dienst 1884 vastgestelde bedrag van . . . . . f 154 959,78⁵

verevend 118 992,69

Op 1 Januari 1885 was dus nog beschikbaar f 35 967,09⁵

8°. De begrooting van uitgaven ten behoeve van *de voltooiing van het vestingstelsel*, voor 1883, vastgesteld bij de wet van 27 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 13) tot een bedrag van . . . . . f 3 151 400,00

waarop tot en met 1884 is verevend . . 2 231,978,38⁵

is op ultimo December 1884 afgesloten met een batig saldo van . . . . . f 919 421,61⁵

Op de begrooting voor 1884, vastgesteld bij de wet van van 27 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 18) tot een bedrag van. . . . . f 2 094 600,00

is in 1884 verevend 625 296,46⁵

Op 1 Januari 1885 was dus nog beschikbaar f 1 469 303,53⁵

9°. De begrooting van uitgaven *voor den aanleg van Staatsspoorwegen*, voor 1883, vastgesteld bij de wet van 28 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 16) en gewijzigd bij de wet van 31 December 1884 (*Staatsblad* n°. 270), tot een bedrag van . . . . . f 15 500 000,00

waarop tot en met 1884 is verevend . 12 474 131,92

is op ultimo December 1884 afgesloten met een batig saldo van . . . . . f 3 025 868,08

om te worden aangewend, zooals bij § *b* van art. 3 der wet van 22 December 1861 (*Staatsblad* n°. 149) is voorgeschreven.

Op de begrooting voor 1884, vastgesteld bij de wet van van 27 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 20) tot een bedrag van . . . . . f 15 000 000,00

is in 1882 verevend 6 883 969,51

Op 1 Januari 1885 was dus nog beschikbaar. . . . . f 8 116 030,49

VERANTWOORDING.

Artt. 37 *en* 38. *Rekeningen wegens de begrootingen en de bijzondere fondsen.*

De onderstaande *uitgaaf*-rekeningen zijn bij de Algemeene Rekenkamer opgenomen:

1°. wegens de *Staatsbegrootingen:*

a. de tweede of laatste rekening over den dienst 1882, waarvan het eindcijfer bedraagt f 129 897 877,17⁵;

b. de eerste over den dienst 1883;

2°. wegens de *bijzondere fondsen*:

a. het *fonds wegens den arbeid der gevangenen*, de tweede rekening over 1882 (wetten van 30 December 1881, *Staatsblad* n°. 248 en 30 December 1882, *Staatsblad* n°. 259);

b. hetzelfde fonds, de eerste rekening over 1883 (wet van 30 December 1882, *Staatsblad* n°. 260);

c. het *fonds wegens de gestichten Ommerschans en Veenhuizen*, de tweede rekening over 1882 (wet van 26 Januari 1882, *Staatsblad* n°. 16);

d. hetzelfde fonds, de eerste rekening over 1883 (wet van 27 Januari 1883, *Staatsblad* n°. 8);

e. het *fonds der Algemeene Landsdrukkerij*, de tweede rekening over 1882 (wetten van 31 December 1881, *Staatsblad* n°. 249 en 15 Juni 1883, *Staatsblad* n°. 74);

f. hetzelfde fonds, de eerste rekening over 1883 (wetten van 30 December 1882, *Staatsblad* n°. 250 en 7 December 1883, *Staatsblad* n°. 188);

g. het *fonds voor den aanleg van Staatsspoorwegen*, de tweede rekening over 1882 (wetten van 30 Januari 1882, *Staatsblad* n°. 30, 19 December 1882, *Staatsblad* n°. 239 en 7 December 1883, *Staatsblad* n°. 193);

h. hetzelfde fonds, de eerste rekening over 1883 (wetten van 28 Januari 1883, *Staatsblad* n°. 16, en 30 December 1883, *Staatsblad* n°. 252);

i. het *fonds van materieele verstrekkingen door het Departement van Marine*, de tweede rekening over 1882 (wet van 11 Juli 1882, *Staatsblad* n°. 108);

j. hetzelfde fonds, de eerste rekening over 1883 (wet van 12 Juni 1883, *Staatsblad* n°. 70);

k. het *pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren*, de tweede rekening over 1882 (wet van 30 December 1881, *Staatsblad* n°. 245);

l. hetzelfde fonds, de eerste rekening over 1883 (wet van 30 December 1882, *Staatsblad* n°. 254);

m. het *fonds voortspruitende uit koopprijzen van domeinen*, de tweede rekening over 1882 (wet van 30 December 1881 *Staatsblad* n°. 246);

n. hetzelfde fonds, de eerste rekening over 1883 (wet van 30 December 1882 *Staatsblad* n°. 252);

o. het *fonds van materieele verstrekkingen door het Departement van Oorlog*, de tweede rekening over 1882 (wet van 11 Juli 1882 *Staatsblad* n°. 101);

p. hetzelfde fonds, de eerste rekening over 1883 (wet van 7 December 1883, *Staatsblad* n°. 190);

q. het *fonds wegens de voltooiing van het vestingstelsel*, de tweede rekening over 1882 (wet van 29 Januari 1882 *Staatsblad* n°. 25);

r. hetzelfde fonds, de eerste rekening over 1883 (wet van 27 Januari 1883 *Staatsblad* n°. 13).

Ten opzichte van de tweede uitgaafrekening over den dienst 1882 van het VIIde hoofdstuk *B* wordt opgemerkt, dat deze niet binnen den wettelijken termijn na drie maanden na het afgeloopen dienstjaar en dus vóór of op 31 Maart, maar eerst den 1sten Juli 1884 bij de Rekenkamer is ingekomen.

Deze vertraging hield verband met de quaestie omtrent de geldigheid van het Koninklijk besluit van 9 September 1883 n°. 33, waarbij vrijstelling van zegelrecht werd verleend voor de quitantiën, die op reeds gezegelde declaratiën worden gesteld, eene quaestie waarvan onder anderen onder art. 28*b* van dit verslag is melding gemaakt. Door de indiening van een wetsontwerp te dezer zake, bracht de Minister van Financiën de beslissing over het gerezen geschil bij de Wetgevende Macht over. In de verwachting van eene aanneming van dat ontwerp, ten gevolge waarvan een aantal aanvankelijk verworpen betalingstukken nog op den dienst 1882 zouden kunnen worden verevend, hield de Minister de uitgaafrekening van hoofdstuk VII *B* aan, en stelde tevens in gezegd wetsontwerp voor, den termijn van inzending te verlengen zoowel voor de uitgaafrekeningen als voor de algemeene rekening van Staatsontvangsten en uitgaven over den genoemden dienst.

De Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft zich echter niet met bedoeld wetsontwerp vereenigd; terstond na hare beslissing daaromtrent is de uitgaafrekening van het VIIde hoofdstuk *B* aan de Rekenkamer toegezonden. Die betreffende de overige hoofdstukken en de bijzondere fondsen waren inmiddels reeds binnen den gewonen termijn bij haar ontvangen.

Algemeene rekening van Staatsontvangsten en uitgaven.

De algemeene rekening van Staatsontvangsten en uitgaven over het dienstjaar 1882 is binnen den daarvoor gestelden termijn, dat is vóór 1 Juli 1884, bij de Rekenkamer ingekomen, en heeft bij onderzoek tot geene bedenkingen aanleiding gegeven, zoodat de opneming en sluiting op 23 October 1884 heeft kunnen plaats hebben. Daarbij zijn de ontvangsten vastgesteld tot eene som van . . . . . f 116 306 825,72

de uitgaven tot eene som van . . . 129 897 877,17⁵

zoodat op den dienst van 1882 een tekort is geconstateerd van . . . . . f 13 591 024,45⁵

Rekeningen van ontvang en uitgaaf der Rijks bijzondere fondsen.

Overigens zijn de rekeningen van ontvang en uitgaaf over 1882 van de volgende Rijks bijzondere fondsen opgenomen en gesloten:

1°. het *fonds wegens den arbeid der gevangenen* (wetten van 30 December 1881, *Staatsblad* n°. 248 en 30 December 1882, *Staatsblad* n°. 259), met eene ontvangst van . . . . . f 273 177,70

eene uitgaaf van. 233 848,88

en een batig slot van . . . . . f 29 328,82

2°. het *fonds voortvloeiende uit het beheer van de gestichten Ommerschans en Veenhuizen* (wet van 26 Januari 1882 n°. 16), met eene ontvangst van. f 538 068,05⁵

eene uitgaaf van. 586 823,51

en een batig slot van . . . . . f 1 244,54⁵

3°. het *fonds der Algemeene Landsdrukkerij* (wetten van 30 December 1881, *Staatsblad* n°. 249 en 15 Juni 1883, *Staatsblad* n°. 74), met eene ontvangst van f 302 255,03⁵

eene uitgaaf van. 249 031,43

en een batig slot van . . . . . f 53 223,60⁵

4°. het *fonds voor den aanleg van Staatsspoorwegen* (wetten van 30 Januari 1882, *Staatsblad* n°. 30, 19 December 1882, *Staatsblad* n°. 239 en 7 December 1883, (*Staatsblad* n°. 193), met eene ontvangst van f 16 266 531,55⁵

eene uitgaaf van 12 098 390,94

en een batig slot van . . . . . f 4 168 140,62⁵

5°. het *fonds van verstrekkingen door het Departement van Marine* (wet van 11 Juli 1882, *Staatsblad* n°. 108), met eene ontvangst van . . . . . f 43 418,87⁵

eene uitgaaf van. 43 375,24

en een batig slot van . . . . . f 43,63⁵

6°. het *pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren* (wet

van 30 December 1881, *Staatsblad* n°. 245), met eene ontvangst van . . . . . f 1 747 142,29

eene uitgaaf van 1 680 421,99

en een batig slot van . . . . . f 66 720,30

7°. het *fonds voortspruitende uit koopprijzen van domeinen* (wet van 30 December 1881, *Staatsblad* n°. 246), met eene ontvangst van . . . . . f 581 815,33

eene uitgaaf van 379 661,84⁵

en een batig slot van . . . . . f 202 153,48⁵

8°. het *fonds van verstrekkingen door het Departement van Oorlog* (wet van 11 Juli 1882, *Staatsblad* n°. 101), met eene ontvangst van . . . . . f 161 048,18⁵

eene uitgaaf van 155 260,11⁵

en een batig slot van . . . . . f 5 788,07

9°. het *fonds voor de voltooiing van het vestingstelsel* (wet van 29 Januari 1882, *Staatsblad* n°. 25), met eene ontvangst van . . . . . f 3 270 102,69⁵

eene uitgaaf van 2 109 195,98

en een batig slot van . . . . . f 1 160 906,71⁵

Art. 39. *Rekeningen van betaalmeesters en verdere comptabelen.*

Overeenkomstig de bepalingen van dit artikel heeft de Algemeene Rekenkamer de rekeningen over 1883 opgenomen en gesloten van:

a. de arrondissements-betaalmeesters;

b. de agent van 's Rijks schatkist (de Nederlandsche Bank);

c. den betaalmeester voor de verrekeningen;

d. den comptabelen agent der wissels bij het Departement van Marine;

e. den agent van het Ministerie van Financiën te Amsterdam, zoowel wegens zijn geldelijk beheer als wegens de onder hem berustende fondsen en waarden;

f. den betaalmeester der nationale schuld.

Met betrekking tot de kapitaalrekening van den agent (lit. *e*) wordt hier nog het volgende aangeteekend:

Gelijk in het voorgaand verslag werd vermeld (1), had de Algemeene Rekenkamer de aandacht van den Minister van Financiën gevestigd op een aantal effecten en waarden, die sedert jaren in opvolgende kapitaalrekeningen verantwoord werden, en hem in overweging gegeven te doen onderzoeken, in hoever die stukken verjaard, oninvorderbaar of om eenige andere oorzaak van onwaarde zijn. Met den uitslag van dit onderzoek werd de Kamer in kennis gesteld door een schrijven van den Minister dd. 24 Mei 1884. Daaruit bleek, dat eenige der bedoelde effecten, om daarvoor aangevoerde redenen, alsnog bewaard behoorden te blijven; terwijl anderen, als waardeloos of verjaard zijnde, voor vernietiging vatbaar waren. De Minister vroeg tevens, of de Rekenkamer zich kon vereenigen met het voorstel om de laatstbedoelde stukken te doen vernietigen, doch de Kamer antwoordde dat de waardeloosheid dezer stukken naar het haar voorkwam niet zoo absoluut vaststond, althans haar niet zoo afdoende bleek, dat zij tot vernieti-

(1) Gedrukt verslag, bladz. 71.

ging zou kunnen adviseeren. De vernietiging is dientengevolge ook achterwege gebleven.

Ten aanzien der zilveren en andere voorwerpen, afkomstig van de voormalige wees- en momboirkamers en mede in de kapitaalrekening van den agent voorkomende, waarvan evenzeer in het voorgaande verslag werd melding gemaakt, is in den loop van het jaar 1884 een wetsontwerp ingediend, ten einde die voorwerpen, in plaats van ze te verkoopen, in 's Rijks verzamelingen van oudheden, munten en penningen over te brengen.

Blijkens de genoemde kapitaalrekening zijn in den loop van 1883 de volgende waarborgkapitalen, op machtiging van den Minister van Financiën, geheel of gedeeltelijk teruggeven:

1°. aan de stoomtramwegmaatschappij *'s Bosch–Helmond*, een certificaat 4 percent Nationale Schuld, groot f 1000, zijnde de helft van het waarborgkapitaal;

2°. aan de vennootschap *Gooische stoomtram*, 12 certificaten $2^1/_2$ percent Nationale Schuld, elk groot f 1000, zijnde ruim de helft van het waarborgkapitaal;

3°. aan den concessionaris van den stoomtramweg *Breda–Prinsenhage–Liesbosch*, het geheele waarborgkapitaal, bestaande in 3 certificaten 4 percent Nationale Schuld, elk groot f 1000.

Behalve de onder lit. *e* hiervoren vermelde jaarlijksche geldelijke en kapitaalrekening van den agent van het Ministerie van Financiën, heeft de Rekenkamer in den loop van 1884 nog de volgende afzonderlijke rekeningen van dien ambtenaar opgenomen en gesloten:

1°. twee halfjaarlijksche rekeningen wegens de verwisseling van schuldbekentenissen der geldleening, vastgesteld bij de wet van 5 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 87), tegen bewijzen, rechtgevende op inschrijving in het Grootboek der 4 percents Nationale Schuld, ingevolge art. 5 der genoemde wet en Uwer Majesteits besluit van 13 Januari 1879 (*Staatsblad* n°. 3). Volgens deze en de vorige gelijksoortige rekeningen was tot op 5 September 1884 een kapitaal van f 21 850 100 tegen bewijzen tot inschrijving verwisseld; de daarvoor ingetrokken schuldbekentenissen zijn ter Algemeene Rekenkamer overgebracht;

2°. eene rekening wegens de verwisseling van recepissen der geldleening, vastgesteld bij de wet van 20 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 146) tegen bewijzen, rechtgevende op inschrijving in het Grootboek der 4 percents Nationale Schuld, ingevolge art. 5 der genoemde wet en Uwer Majesteits besluit van 17 Augustus 1884 (*Staatsblad* n°. 192). Volgens deze rekening is aanvankelijk een kapitaal van f 3 315 600 tegen bewijzen tot inschrijving verwisseld; de daarvoor ingetrokken recepissen zijn bij de Kamer overgebracht;

3°. eene rekening wegens de afgifte van schuldbekentenissen der geldleening van f 60 900 000, vastgesteld bij de wet van 16 Maart 1883 (*Staatsblad* n°. 34). Volgens deze rekening was aan schuldbekentenissen een nominaal kapitaal van f 60 000 000, tegen intrekking der recepissen, afgegeven, zoodat nog een kapitaal van f 900 000 in schuldbekentenissen onder des agents berusting bleef;

4°. eene rekening wegens de vervaardiging en uitgifte van nieuwe, ter vervanging van onbruikbaar geworden oude muntbilletten ter uitvoering van Uwer Majesteits besluit van 24 Januari 1884 n°. 9. Deze rekening wijst een bedrag van f 400 000 aan stukken van f 10 aan die bij de Nederlandsche Bank overgebracht of door den agent verwisseld zijn, en voor welke uitgifte een gelijk bedrag aan oude muntbilletten bij de Rekenkamer is ingeleverd;

5°. tien rekeningen wegens de bewaring, uitgifte en intrekking van schatkistpromessen, krachtens de wet van 5 December 1881 (*Staatsblad* n°. 185) en Uwer Majesteits besluiten van 9 October 1883 (*Staatsblad* n°. 140), 4 November 1883 (*Staatsblad* n°. 152), 10 December 1883 (*Staatsblad* n°. 242), 10 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 6), 4 Februari 1884 (*Staatsblad* n°. 27), 7 Maart 1884 (*Staatsblad* n°. 37) en 10 April 1884 (*Staatsblad* n°. 49). De uitgifte dezer schatkistpromessen is geschied op 10 October 1883, 5 Novem-

ber 1883, 3 December 1883, 3 Januari 1884, 5 Februari 1884, 9 Februari 1884, 23 Februari 1884, 3 Maart 1884, 1 April 1884, 5 Mei 1884, 3 Juni 1884 en 1 Juli 1884, respectievelijk tot een beloop van $^1/_2$, $1^1/_2$, $3^1/_5$, 4, $4^1/_2$, 2, 1, $5^1/_2$, $7^1/_2$, 30, 3 en 11 millioen, te zamen dus f 74 000 000;

6°. tien rekeningen wegens de tegeldemaking en aflossing der voormelde schatkistpromessen;

7°. eene rekening wegens de uitgifte en beleening, alsmede eene wegens de tegeldemaking en aflossing van schatkistbiljetten, krachtens de wet van 4 April 1870 (*Staatsblad* n°. 62) en Uwer Majesteits besluit van 11 October 1883 (*Staatsblad* n°. 142).

De hiervoren onder letter *f* genoemde rekeningen van den betaalmeester der Nationale Schuld, ten getale van 12, liepen over de halfjaarlijksche rentebetaling der $2^1/_2$ percents schuld, verschenen 1 Januari 1879, 1 Juli 1879, 1 Januari 1884 en 1 Juli 1884; der 3 percents schuld, verschenen 1 Maart 1879, 1 September 1879, 1 September 1883 en 1 Maart 1884; en der 4 percents schuld, verschenen 1 April 1879, 1 October 1879, 1 October 1883 en 1 April 1884.

Op de halfjaren, verschenen in 1879, is eene gezamenlijke som van f 13 284,25 niet opgevorderd en derhalve als verjaard onder de middelen van 1884 opgenomen.

Overigens heeft de Rekenkamer in den loop van het jaar 1884 nog opgenomen 472 rekeningen van bijzondere comptabelen.

Daarvan verdient in de eerste plaats vermeld te worden eene rekening van het Muntcollege, wegens de ontmunting van onbruikbare zilveren pasmunt, krachtens Uwer Majesteits besluit van 10 Mei 1884 n°. 32. Blijkens deze rekening zijn versmolten 48333 stukken van 25 cents en 78452 stukken van 10 cents, dus ter nominale waarde van f 19 928,45; zij hebben ruim 160 kilogram aan fijn zilver opgeleverd, hetwelk ingevolge machtiging bij Uwer Majesteits besluit van 4 Juli 1884 n°. 17 voor f 14 409,80 aan den muntmeester is verkocht, zoodat op deze ontmunting een verlies van f 5 518,65 is geleden en ten laste van hoofdstuk VII*B* der Staatsbegrooting van 1884 is verevend.

Verder bevonden zich onder deze rekeningen van bijzondere comptabelen 8 rekeningen wegens de Staatsloterij; 42 wegens het debiet van publiek verkrijgbaar gestelde gedrukte stukken; 44 wegens den verkoop van Rijkspaarden; 301 wegens verkoop van verschillende buiten dienst gestelde of onbruikbare goederen; 4 wegens verkoop van wrakken van in de rivieren of wateren gezonken vaartuigen; en 6 wegens verkoop van vleesch, huiden enz. van onteigend of verbeurd verklaard vee, ten gevolge der wet van 20 Januari 1870 (*Staatsblad* n°. 131).

Deze laatste verkoopingen hebben zuiver opgebracht:

1°. op den dienst 1883, wegens in beslag genomen of verbeurd verklaard vee f 296,76, welk bedrag, door toevoeging van de reeds in het voorgaande verslag vermelde opbrengst, tot f 139 002,44^5 stijgt;

2°. op den dienst 1884, wegens onteigend vee f 316 945,87
wegens in beslag genomen of verbeurd verklaard vee . . . . . 1 425,39^5

f 318 371,27

De uitgaven tot wering van het gevaar waarmede besmettelijke ziekten den veestapel bedreigen, waren over den dienst 1883 als volgt:

schadeloosstellingen	f 301 116,90
subsidiën	1 066,10
verdere uitgaven als reis- en verblijfkosten, het visiteeren van zeeschepen, maandgelden van vee-opzichters enz.	39 462,20^5
Te zamen	f 341 645,20^5

De opgave van soortgelijke uitgaven over den dienst 1884, waarvan de bescheiden nog niet alle bij het College zijn ingekomen, zal in een volgend verslag geschieden.

Eigen fonds van de academie te Leiden.

In het jaarverslag over 1883 (1) is bij dit artikel mededeeling gedaan van eene briefwisseling met den Minister van Binnenlandsche Zaken, betreffende een ten deele niet meer bestaand, ten deele nog aanwezig eigen fonds der Leidsche hoogeschool. Zooals aan het slot der aanteekening is vermeld, had de Algemeene Rekenkamer aan den Minister te kennen gegeven, dat wegens het beheer van het fonds aan haar rekening behoorde te worden afgelegd, op grond van art. 39 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40).

In den aanvang van het afgeloopen jaar antwoordde de Minister dat, ofschoon de tegenwoordige meening der Kamer afweek van de zienswijze van het College in 1844 omschreven, ook naar zijn oordeel de aangehaalde wetsbepaling op het fonds toepasselijk was. Wel had de testateur, bij zijne uiterste wilsbeschikking van 28 Mei 1779, de saisine van zijne nalatenschap aan curatoren en burgemeesteren der stad Leyden gegeven, maar deze waren destijds *jure publico* de administrateurs der academische bibliotheek. Later, en wel bij Koninklijk besluit van 2 Augustus 1815 n°. 14, was de geheele hoogeschool eene Rijkszaak geworden, welke toestand bij de wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102) werd bestendigd. Iets anders ware het indien de erflater eene speciale stichting, onder een eigen college staande, had in het leven geroepen, doch dit had hij niet gedaan. Curatoren der Rijksuniversiteit te Leiden omtrent het onderwerp geraadpleegd, hadden dan ook geen bezwaar om van hun beheer over het fonds rekening en verantwoording aan de Kamer af te leggen. Alleen konden zij zich niet vereenigen met hare stelling, dat het niet regelmatig was dat een administratief college als het hunne geldelijk beheer voerde, wanneer zij, gelijk in dit geval, door eenigen testateur speciaal tot beheerders waren aangesteld over de bij testament gemaakte legaten of over zijne nalatenschap.

De Minister vroeg ten slotte, of er bijzondere, en, zoo ja, welke voorschriften bij het afleggen der bedoelde verantwoording zouden zijn in acht te nemen.

De Kamer heeft daarop den Minister verzocht, curatoren aan te schrijven, om wegens het door hen gevoerde beheer over het meerbedoelde fonds, voor het eerst over 1883, en vervolgens jaarlijks vóór 1 Mei, aan de Kamer rekening en verantwoording te doen, belegd met de bewijzen tot staving der uitgaven. Zij zond tevens een model, waarnaar de rekening, in triplo op te maken, ware in te richten, onder opmerking dat die, ingevolge art. 27 n°. 24 der wet van 3 October 1843 (*Staatsblad* n°. 47), op ongezegeld papier kon worden gesteld.

Nog verzocht de Kamer, dat bij de eerste rekening zouden worden gevoegd: een ongezegeld afschrift van het testament en een van een besluit van 26 Augustus 1786, krachtens hetwelk in de door den Minister goedgekeurde rekening over 1882 een post van f 25 voor een jaar administratiekosten ten beboeve van curatoren was opgenomen.

Met de rekening over 1883 werden ook de gevraagde afschriften ontvangen. Het besluit van 1786 bleek te zijn genomen door de vergadering van » curatoren van 's lands universiteit binnen Leyden en burgemeesteren derzelver stad", gehouden op 26 Augustus 1786; daarbij werd goedgekeurd de rekening afgelegd door J. De Fremery, als bij resolutie van 3 September 1785 gequalificeerd tot de administratie der penningen van de erfenis, der publieke bibliotheek, vanwege wijlen den heer L. Chastelain opgekomen, en werd hem voor zijne administratie, als schrijver der rekening, in eens jaarlijks toegelegd eene som van vijf en twintig gulden.

De rekening van curatoren werd door de Kamer opgenomen en gesloten.

Toepassing der wet op het veeartsenijkundig Staatstoezicht. Uitkeering van opbrengst van verkooping van vleesch aan eigenaar van in beslag genomen doch niet verbeurd verklaard vee.

In Mei 1883 werd door den burgemeester van Overschie eene verkooping gehouden van vleesch, afkomstig van vee, hetwelk, ter zake van overtreding der wet op het

(1) Gedrukt verslag, bladz. 75—76.

veeartsenijkundig Staatstoezicht (20 Juli 1870 *Staatsblad* n°. 131) was in beslag genomen. De zuivere opbrengst dier verkooping was aanvankelijk bij den gemeente-ontvanger gedeponeerd, doch later aan den eigenaar van het vee uitgekeerd, op grond van een schrijven van den officier van justitie bij de arrondissements rechtbank te Rotterdam, aan den gemeente-ontvanger. Hieruit bleek dat de rechtbank bij het veroordeelend vonnis niet tevens de runderen had verbeurd verklaard.

In de door den burgemeester aan de Algemeene Rekenkamer gedane rekening en verantwoording wegens de bedoelde verkooping, kwam dan ook de uitbetaling van de zuivere opbrengst aan den eigenaar van het vee als post van uitgaaf voor.

Hiertegen bestond bij de Kamer bedenking. Zij overwoog, dat in het hier aanwezige geval, bedoeld bij art. 36 der aangehaalde wet, dat namelijk in beslag waren genomen voorwerpen, welke, uithoofde van gevaar van besmetting, niet ter bewaring geschikt waren, die voorwerpen hadden behooren te zijn gewaardeerd, en dat de geldsom, vertegenwoordigende de *waarde* van hetgeen vernietigd was, aan den gemeente-ontvanger had moeten zijn in bewaring gegeven, ten einde bij vrijspraak of ontslag van rechtsvervolging aan den eigenaar te worden uitgekeerd; dat derhalve in casu geen sprake had kunnen wezen van uitkeering van *de zuivere opbrengst van den verkoop* aan den eigenaar, aangezien die opbrengst in ieder geval en onafhankelijk van den uitslag der strafvervolging, onmiddellijk na de verkooping in 's Rijks schatkist had behooren te zijn gestort door den burgemeester, die de verkooping voor het Rijk had gehouden; dat eindelijk, nu het hier niet gold eene uitkeering van de *geschatte waarde*, niet behoefde te worden onderzocht of het door den officier van justitie aan den gemeente-ontvanger gerichte schrijven dezen de bevoegdheid zou hebben gegeven om die waarde aan den eigenaar uit te betalen.

Op grond van een en ander verwierp de Kamer den post wegens uitkeering van de zuivere opbrengst der verkooping, sloot de rekening met een voor den rendant nadeelig saldo van f 216,65, en noodigde hem uit dat bedrag in 's Rijks schatkist te storten.

Nadat hij in gebreke was gebleven dit te doen, en geen gebruik had gemaakt van zijne wettelijke bevoegdheid om tegen de sluiting der rekening bezwaren in te dienen, verzocht de Kamer den Minister van Financiën de noodige maatregelen te nemen, tot invordering van het door den inmiddels afgetreden burgemeester verschuldigde.

Eenige maanden later berichtte de Minister, dat de door den ontvanger der registratie en domeinen te Schiedam aangewende minnelijke pogingen tot invordering der meerbedoelde som, vruchteloos waren gebleven; dat mitsdien een dwangschrift tegen den comptabele was uitgevaardigd, waartegen deze echter in verzet was gekomen, met dagvaarding van het bestuur der registratie voor de rechtbank te Rotterdam. Op grond van deze laatste omstandigheid verzocht de Minister, ten behoeve van den directeur der registratie en domeinen, te mogen ontvangen de tot de zaak betrekkelijke, bij de Kamer berustende stukken, die tijdelijk gemist konden worden, tot den afloop der procedure.

Het College antwoordde, dat de stukken, welke in de onderwerpelijke zaak voor den rechter vanwege den Staat behoorde te dienen, zich reeds in 's Ministers handen bevonden, namelijk de resolutie van 12 Mei 1884 n°. 6, waarbij het slot van rekening van den rendant was vastgesteld, en hij tevens herinnerd aan den termijn van twee maanden, hem bij de wet toegestaan om daarvan herziening te vragen, en de officieele mededeeling dat de rendant den bedoelden termijn ongebruikt had laten voorbijgaan.

Daar art. 60 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) aan de Kamer de einduitspraak opdroeg, ten aanzien der rekeningen van comptabelen en de onderwerpelijke beslissing kracht van gewijsde had verkregen, behoorde alleen dit middel van verdediging voor den rechter te worden aangevoerd, zoodat de Kamer bezwaar maakte om nog andere stukken over te leggen.

Rekeningen wegens den verkoop van materialen op de Rijkswerf te Amsterdam, onbruikbaar geworden door den brand op 20 Juni 1883.

Bij het onderzoek der rekeningen wegens den verkoop van materialen op de Rijkswerf te Amsterdam onbruikbaar geworden door den brand op 20 Juni 1883 (1), trok het de aandacht der Algemeene Rekenkamer, dat verkocht ware 593 balken teakhout en een gewicht van 894 624 K.G. aan ijzer uit de magazijnsvoorraad, terwijl, volgens de bijlage der Memorie van Beantwoording, betreffende hoofdstuk VI der Staatsbegrooting voor 1884, voor marinegebruik verloren en verkocht zoude zijn 486 stuks teakbalken eerste en 209 stuks tweede soort, te zamen 695 balken, benevens een gewicht van 1 092 918,7 K.G. aan ijzer uit den magazijnsvoorraad. Voorts was opgemerkt, dat bij den verkoop niet was bedongen het betalen van opgeld, tot goedmaking der onkosten, zooals bij verkoopingen, als de thans besprokene, steeds geschiedde, en gelijk was voorgeschreven bij art. 8 van het 12de hoofdstuk der verordeningen voor 's Rijks werven, maar dat aan de koopers was opgelegd alle kosten voor hunne rekening te nemen.

Wat het eerste punt betreft, bleek uit de van den rendant ontvangen inlichtingen het volgende.

Vóór den brand lagen er in de hellingen nos. 5 en 6 te zamen 695 stuks teakbalken. Die geheele voorraad had gebrand en was ten deele verbrand; het zou dus nimmer mogelijk zijn geweest om, na afloop van de opruiming, het geheele cijfer te verantwoorden. Daarbij kwam dat, volgens art. 3 van het met de firma Huygens en Van Gelder gesloten contract, stukken hout, door het vuur tot minder dan 4 M. lengte verteerd, of waarvan de onverbrande doorsnede minder dan 0,15 × 0,15 M. bedroeg, niet in rekening zouden komen. De niet verantwoorde 102 balken nu waren deels geheel verbrand, deels door den brand gebracht tot geringer afmetingen dan die in het evengemelde artikel omschreven. Ten aanzien van het verschil in de genoemde hoeveelheden ijzer van den magazijnsvoorraad, werd medegedeeld dat een gedeelte, door het instorten van een muur bij gelegenheid van den brand, in de hellingen nos. 5 en 6 was te recht gekomen, en ten gevolge daarvan begrepen geworden in het ijzer van het andere contract met de firma B. J. Nijkerk, betreffende het wegvoeren van het geslagen en gegoten ijzerwerk, afkomstig van de kappen en van de rompen der schepen *Doggersbank* en *Kortenaer*. Bij de aanwijzing, vóór de inschrijving door gegadigden, was dit alzoo bepaald, omdat nadere sorteering van de verschillende materialen, onder het puin bedolven en door den brand onherkenbaar geworden, onmogelijk was. Het andere gedeelte was vernield door vuur, en als hamerslag en roest onder puin en kool teloor gegaan.

Van hoofdstuk 12, art. 8, der bovenaangehaalde voorschriften was — naar de rendant verder mededeelde — afgeweken, omdat men die voorschriften alleen van toepassing achtte op publieken verkoop van diverse kavelingen bij opbod, waarbij een groot aantal personen koopers worden, en de berekening van ieders aandeel in de kosten bezwaarlijk anders te maken zou zijn dan door middel van een vast percentage. Bij de jaarlijksche uitbesteding, bij openbare inschrijving, van het weghalen van mot en krullen, werden dan ook de meer bedoelde voorschriften nimmer in toepassing gebracht.

Na deze inlichtingen heeft de Algemeene Rekenkamer de rekeningen opgenomen en gesloten.

Afrekening station Rotterdam (Delftsche poort).

Bij eene overeenkomst met de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij, dd. 20 Maart 1869, werd bepaald, dat het gemeenschappelijk station buiten de Delftsche poort te Rotterdam door den Staat zou worden gebouwd en ingericht, doch dat de Maatschappij de helft der daaraan bestede kosten zou terugbetalen.

In den loop van 1883 heeft de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, ter voldoening aan het verlangen der Rekenkamer, aan haar de rekening dezer kosten medegedeeld, waarvan het eindbedrag, ad f 1 443 639,37⁵, inmiddels reeds door de Maatschappij in 's Rijks schatkist was gestort.

Het onderzoek van die rekening gaf der Kamer evenwel aanleiding tot eenige bedenkingen, waarmede zij den Mi-

(1) Vergelijk het aangeteekende in het verslag over 1883. (Gedrukt verslag bladz. 74—75.

Aan het veelangen der Kamer is voldaan door storting van het aandel der Maatschappij in 's Rijks schatkist, waarvan op 25 Februari aan de Kamer is kennis gegeven.

(*Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid.*)

nister in kennis stelde, en waarvan de uitkomst was, dat de Staat nog zou te vorderen hebben eene som van f 2281,95, ten deele voortspruitende uit koopprijs van grondeigendommen, die volgens de overeenkomst niet in de gemeenschap vielen, en dus ten onrechte in de afrekening waren opgenomen. De Minister stelde voor, deswege eene ampliatie op de rekening te maken, doch bij een nader inzien van de koopakten der betrokken perceelen bleek, dat de verkoopers hadden bedongen het verkochte nog eenigen tijd in bezit te houden, tegen betaling eener huursom te zamen ad f 1352,66, die van den koopprijs is afgetrokken. De Kamer stelde daarom, bij haar schrijven van 15 December 1884 n°. 13, aan den Minister de vraag, of niet het door de Maatschappij bij te betalen bedrag van f 2281,95 met de helft der vermelde huur, of f 676,33, behoorde verminderd te worden. Bij het einde des jaars was hierop nog geen antwoord ingekomen.

Art. 40. *Verantwoording der bijzondere fondsen.*

Ter voldoening aan art. 28, 3de alinea, van het Koninklijk besluit van 13 November 1859 (*Staatsblad* n°. 109) wordt hier vermeld, dat de Rekenkamer heeft onderzocht en goedgekeurd de rekening over 1883, door den Minister van Financiën, naar aanleiding van art. 6 der wet van 20 Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 95), en art. 1 der wet van 14 November 1879 (*Staatsblad* n°. 197) afgelegd, wegens het beheer der fondsen en stichtingen, afkomstig van de voormalige wees- en momboirkamers, alsmede eene suppletoire rekening over 1882, wegens de in dat jaar onbetaald gebleven mandaten, op die fondsen afgegeven.

Overeenkomstig art. 3 der wet van 31 December 1865 (*Staatsblad* n°. 195) heeft de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid over 1883 rekening afgelegd wegens de beide fondsen voor de vernieuwing van spoorstaven, dwarsliggers, wissels en draaischijven en wegens het reservefonds der Staatsspoorwegen. De uitslag daarvan was als volgt:

1°. de rekening van het fonds der Noordhollandsche lijn, ingesteld bij art. 56 der concessie, ten deele bekrachtigd bij de wet van 7 Augustus 1865 (*Staatsblad* n°. 99), is opgenomen en gesloten met eene gelijke som in ontvang en in uitgaaf, als zijnde zoowel het geldelijk bedrag, ad f 32 693,09⁵, als de inschrijving van een kapitaal van f 221 750 op het 3 percents grootboek der nationale schuld, overgedragen aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij, ingevolge de slotbepaling van art. 80 der overeenkomst met die Maatschappij, bekrachtigd bij de wet van 19 December 1882 (*Staatsblad* n°. 241);

2°. de rekening van het vernieuwingsfonds, ingesteld bij lit. *a* van art. 44 der zooveel noodig bij de wet van 15 November 1876 (*Staatsblad* n°. 210) bekrachtigde overeenkomst met de Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen, is opgenomen en gesloten met een batig slot van f 141 008,65⁵ in geld, benevens f 70 200 aan 2½ en f 1 141 900 aan 3 percents inschrijvingen in de grootboeken der nationale schuld;

3°. de rekening van het reservefonds, ingesteld bij lit. *b* van art. 44 der laatstgemelde overeenkomst, is opgenomen en gesloten met een batig slot van f 28 919,20⁵ in geld, benevens f 819 000 aan 2½ en f 133 750 aan 3 percents inschrijvingen in de grootboeken der nationale schuld.

Art. 45. *Modellen van rekening.*

Gedurende het jaar 1884 werden, in overleg met den Minister van Financiën, de volgende modellen van rekening vastgesteld:

1°. wegens de afgifte van de schuldbekentenissen der geldleening, ingevolge de wet van 16 Maart 1883 (*Staatsblad* n°. 34), tegen intrekking der daarvoor uitgereikte voorloopige recepissen;

2°. wegens de verwisseling, overeenkomstig Uwer Majesteits besluit van 17 Augustus 1884 (*Staatsblad* n°. 192)

van recepissen en schuldbekentenissen der krachtens de wet van 20 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 146) aangegane geldleening, tegen bewijzen, recht gevende op inschrijvingen in het grootboek der 4 percents nationale schuld;

3°. wegens de vervaardiging en uitgifte van nieuwe muntbiljetten, ingevolge Uwer Majesteits besluit van 24 Januari 1884 n°. 9, aangemaakt naar den bij Uwer Majesteits besluit van 13 Maart 1879 (*Staatsblad* n°. 42) bepaalden vorm;

4°. wegens de ontmunting van onbruikbare zilveren pasmunt, ingevolge Uwer Majesteits besluiten van 10 Mei 1884 n°. 32 en 4 Juli 1884 n°. 17.

5°. voor de onder art. 39 reeds vermelde rekening van curatoren der Rijksuniversiteit te Leiden, wegens het fonds der academische bibliotheek.

Art. 55. *Contrôle op den voorraad muntmateriaal.*

Bij de wet van 27 April 1884 (*Staatsblad* n°. 97) werd de Minister van Financiën gemachtigd om, wanneer en in zoover als hij met het oog op den toestand van het muntwezen noodzakelijk acht, een bedrag van ten hoogste f 25 000 000 in Nederlandsche rijksdaalders te doen versmelten tot baren, en die baren, door tusschenkomst van de Nederlandsche Bank, te verkoopen. Een gevolg daarvan is geweest Uwer Majesteits besluit van 18 Mei 1884 n°. 28, waarbij de wijze van versmelting en verkoop in de bijzonderheden is geregeld, ook met inachtneming van de contrôle, die bij art. 55 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) aan de Rekenkamer is opgedragen ten aanzien van den voorraad muntmateriaal.

Het schijnt evenwel dat zich nog geene omstandigheden hebben voorgedaan die het noodig maakten tot de bedoelde ontmunting over te gaan. Niettemin werden bij gelegenheid van de aanmunting van zilveren pasmunt, zoowel voor Nederland als voor Nederlandsch-Indië, tot verkrijging van een gedeelte van het daartoe benoodigde zilver, bij herhaling een zeker aantal standpenningen versmolten. Dit was onder anderen reeds geschied, toen krachtens Uwer Majesteits besluit van 9 October 1882 n°. 21, een bedrag van f 190 000 aan rijksdaalders is gebruikt tot het aanmaken van 10-centsstukken [zie het voorgaande verslag (1)]. In 1884 geschiedde hetzelfde, overeenkomstig Uwer Majesteits besluit van 4 Juli 1884 n°. 17, waarbij bepaald werd, dat voor de vervaardiging van f 100.000 aan 10-centsstukken, onder meer een bedrag van f 77 872 aan standpenningen zou worden gebezigd; en overeenkomstig Uwer Majesteits besluit van 24 October 1884 n°. 13, waarbij een bedrag van f 810 183,33⅓ aan Nederlandsche standpenningen werd aangewezen, om te dienen tot gedeeltelijke aanmunting van f 875 000 aan 25- en 10-centsstukken voor Nederlandsch-Indië.

Naar aanleiding van Uwer Majesteits besluit van 10 Mei 1884 n°. 32, waarbij de Minister van Financiën gemachtigd werd, om de voor verderen omloop niet geschikte pasmunt te doen versmelten, verzocht de Rekenkamer dien Minister haar ten opzichte van deze ontmunting in staat te stellen tot het uitoefenen der aan haar opgedragen contrôle. De Minister gaf in antwoord daarop verschillende inlichtingen, zoowel omtrent die ontmunting als ten aanzien van het hierboven genoemd bedrag van f 77 872 aan standpenningen, dat voor de aanmunting van 10-centsstukken versmolten was. Het door het Muntcollege opgemaakte proces-verbaal wegens deze laatste versmelting, deelde hij in afschrift mede, terwijl wegens de versmelting der onbruikbare zilveren pasmunt later door datzelfde College rekening en verantwoording zou worden gedaan (zie hetgeen omtrent die rekening reeds in dit verslag bij art. 39 is aangeteekend).

Ten aanzien van de ontmunting van Nederlandsche zilveren standpenningen en van oude Indische muntspeciën, met het doel om daarvan Indische pasmunt aan te maken, volgens bovengenoemd Koninklijk besluit van 24 October 1884 n°. 13, wendde de Rekenkamer zich tot den Minister van Koloniën ter bekoming van de stukken, die zij voor hare contrôle noodig achtte, en voegde daarbij eene be-

(1) Gedrukt verslag, bladz. 59.

rekening, ten einde aan te toonen, dat de aanmunting van pasmunt op deze wijze merkelijk kostbaarder was dan indien het daarvoor vereischte zilver tegen marktprijs ware gekocht. Van dit haar schrijven zond zij tevens een afschrift aan den Minister van Financiën, onder opmerking dat deze laatste, naar het haar voorkwam, zich door medeonderteekening van het besluit, voor dezen maatregel had behooren verantwoordelijk te stellen, omdat het circuleerend medium hier te lande daardoor eene vermindering had ondergaan.

De Minister van Koloniën zond hierop, ter voldoening aan het verlangen der Kamer, eene opgave van de soort, de hoeveelheid en de nominale waarde der uit Indië aangebrachte oude zilveren munten, alsmede de door het Muntcollege opgemaakte processen-verbaal van overneming en bevinding, zoowel van de uit Indië gekomen als van de Nederlandsche muntspeciën, die voor de vervaardiging der Indische pasmunt versmolten waren. Wat overigens het minder voordeelige van den maatregel betrof, deelde hij mede, dat deze aanmunting zóó was geregeld in overleg met den Minister van Financiën, dat zij gegrond was op de overweging, dat de belangen van het Nederlandsche en het Nederlandsch-Indische muntwezen één geheel uitmaken; dat die belangen de handhaving vorderden van de goudwaarde der zilveren standpenningen, en dat de aankoop van eene waarde van ongeveer f 800 000 aan zilver, in verband tot den koers van den buitenlandschen wissel, waarschijnlijk den uitvoer van een evenredig bedrag aan goud ten gevolge zou hebben gehad.

De Minister van Financiën van zijn kant betoogde, dat hij voor het opgemeld besluit geen verantwoordelijkheid behoefde te dragen, omdat hier feitelijk geen vermindering van de in omloop zijnde muntspeciën, maar alleen eene omzetting van standpenningen en pasmunt had plaats gevonden.

Zeer kort na het verstrijken van het jaar 1884 schreef de Rekenkamer, naar aanleiding van deze mededeelingen, andermaal aan den Minister van Financiën en gaf daarbij als haar gevoelen te kennen, dat het verlies op de nominale waarde van de versmolten Nederlandsche standpenningen ten laste der Staatsbegrooting, en daarentegen de winst op de aanmunting der Indische pasmunt onverkort ten bate der Indische middelen behoorde te worden gebracht. De meening der Kamer berustte onder anderen hierop, dat de kosten van ontmunting der standpenningen moeten beschouwd worden als kosten van het Nederlandsche muntwezen, welke niet ten laste van Indië kunnen komen dan op grond van eenig wettelijk voorschrift.

De correspondentie over dit onderwerp is sedert voortgezet en zal derhalve in een volgend verslag verder worden vermeld.

Art. 56. *Inventarissen van het materieel. Materieele comptabiliteit.*

MATERIEELE COMPTABILITEIT.

In het Verslag over 1883 werd opgenomen een brief der Kamer aan de Ministers van Marine en van Oorlog omtrent de wijze waarop de materieele comptabiliteit is en zou kunnen worden geregeld.

Volledigheidshalve doet de Kamer hier volgen de van beide Ministers ontvangen antwoorden, en de nadere brieven tot het schrijven waarvan die stukken haar aanleiding gaven

»N°. 15.

»*'s Gravenhage*, 13 *Februari* 1884.

»In beantwoording van Uw schrijven dd. 22 October jl. n°. 75 R, heb ik de eer U, Mijne Heeren, te doen kennen: vooreerst, dat, naar mijne meening, art. 56 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), blijkens de 1ste alinea van dat artikel in verband beschouwd met de strekking der wet, zooals die uit haren titel kan worden gekend, namelijk als te zijn eene *Instructie voor de Algemeene Rekenkamer*, buiten eenigen twijfel niets anders

bedoelt als het opleggen, *aan de Algemeene Rekenkamer zelve*, van de verplichtingen, nader in genoemd artikel omschreven; en voorts dat, blijkens de 2de alinea van voornoemd art. 56, aan de daarbij gestelde verplichtingen zal moeten worden voldaan » *onafhankelijk* van de (dus van *alle*) administratieve voorschriften, die voor het beheer van het materieel in de magazijnen, arsenalen, hospitalen en op de werven, later mochten worden gegeven"; en dus, door middelen of op wijzen buiten de boekhouding, of welke andere administratieve handeling ook, welke door of vanwege het Departement van Oorlog, met betrekking tot voornoemd »beheer" gehouden wordt.

»Op dezen grond komt mij dan ook voor, dat *alleen* langs den weg eener door of vanwege de *Algemeene Rekenkamer* zelve te houden, feitelijk materieele contrôle, aan de *stellige* voorschriften van art. 56 zal zijn te voldoen.

»Het behoeft toch geen betoog, dat op geen andere wijze, als door een feitelijk zich overtuigen op het materieel zelf, immer mogelijk zal zijn de *volstrekte* kennis te verkrijgen, sub 1 van art. 56 vereischt.

»Evenmin behoeft betoog, dat, indien eenmaal zoodanige materieele contrôle is ingesteld en werkt, alsdan ook de maatregelen, sub 2°. en 3°. van het artikel voorgeschreven, om de bij diezelfde punten vereischte waarborgen te verkrijgen, tot dit doel geheel toereikend zullen zijn.

» Dat eene feitelijke materieele contrôle, van al hetgeen in de magazijnen, arsenalen, hospitalen en op de werven aanwezig is, aan groote, ten deele misschien onoverkomelijke, bezwaren onderhevig zoude blijken te zijn, zal de ondergeteekende niet ontkennen. Integendeel.

» Naar zijne overtuiging zal bovendien zoodanige contrôle, hoe volledig ook toegepast en met hoeveel overleg ook ingericht, tot beperking van het daartoe vereischte personeel en de daaraan verbonden uitgaven, toch nimmer, voor alle tijden en omstandigheden, de *volstrekte* kennis kunnen opleveren, die sub 1°. van art. 56 wordt bedoeld.

» Moet dus al worden betwijfeld of de uitkomsten, langs den weg eener feitelijk materieele contrôle te verkrijgen, de vele moeite en kosten zullen waard zijn, die daartoe noodwendig zullen gevorderd worden, uit den aard der zaak zouden door wijziging of uitbreiding der boekhouding, bijv. aan het Departement van Oorlog, voor de Algemeene Rekenkamer zelve nog veel minder eene voldoende verantwoording te verkrijgen zijn.

» Terwijl aan administratieve hulpmiddelen, als de laatstbedoelde, dus ook geen waarde valt te hechten voor het door de Algemeene Rekenkamer beoogde doel en toepassing daarvan, reeds uit dien hoofde, alzoo geene aanbeveling verdient, zoude de Minister van Oorlog, ook om andere redenen, daartoe bezwaarlijk zijne medewerking kunnen toezeggen.

» Immers, van toepassing van zoodanige of andere soortgelijke middelen, zou toch onvermijdelijk het gevolg zijn eene vermeerdering van den arbeid ten laste van zijn Departement; dientengevolge uitbreiding der werkkrachten en verhooging der kosten van dat Departement, zonder dat daarmede het voorgestelde doel, beter dan thans, zou kunnen worden bereikt; en dit onder de omstandigheid, dat het daarbij dan nog altijd zoude betreffen te voldoen aan eene verplichting, die geenszins in de eerste plaats op dat Departement, maar wel meer bepaaldelijk op de Algemeene Rekenkamer zelve rust.

» De verwijzing naar de uitkomsten, die hoofdzakelijk door administratieve maatregelen, onder buitenlandsche toestanden en verhoudingen, schijnen verkregen te worden — door de Algemeene Rekenkamer in haar schrijven vermeld — kan in de meening van den ondergeteekende, ten deze geen verandering brengen zoolang het hier te lande ten eenenmale zal ontbreken aan eene feitelijk materieele contrôle, invoege als bovenbedoeld, en waaraan toch eigenlijk — vergelijk het artikel der Revue des Deux Mondes, waarnaar door de Algemeene Rekenkamer verwezen wordt, deel 97 bladz. 690 en volgende — elke, ook de beste geregelde administratieve contrôle, ten slotte hare waarde ontleenen moet.

» Is de Algemeene Rekenkamer van haren kant niet genegen, de bezwaren te aanvaarden, die eene feitelijk materieele contrôle onvermijdelijk zal medebrengen, en wenscht zij evenmin in den bestaanden toestand te berusten, dan zal derhalve niets anders overblijven dan er naar te

streven, de wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) te doen herzien en zich tot dit doel de medewerking van den Minister van Financiën te verzekeren.

»Mocht de Algemeene Rekenkamer hiertoe willen overgaan, dan zal de ondergeteekende te allen tijde volkomen bereid gevonden worden om haar van alle die inlichtingen te dienen, tot welke de langdurige ondervinding omtrent de werking der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) aan zijn Departement opgedaan, dan aanleiding zal gegeven hebben.

»*De Minister van Oorlog*,
(get.) WEITZEL."

»N°. 7. R.T. 1.

's Gravenhage, den 15den Mei 1884.

» Naar het oordeel van Uwe Excellentie, kenbaar gemaakt bij missive van 13 Februari jl. n°. 15, 5de afdeeling, Genie, zou art. 56 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) aan de Algemeene Rekenkamer de verplichting opleggen om zelve of van harentwege eene feitelijk materieele contrôle uit te oefenen. Uwe Excellentie voegt er evenwel bij, dat zoodanige contrôle aan » misschien onoverkomelijke bezwaren" onderhevig is en nimmer de volstrekte kennis zou kunnen opleveren, die sub 1 van art. 56 wordt bedoeld.

»Noch in de gewisselde stukken, noch in de beraadslagingen over de aangehaalde wet is iets te vinden, dat voor die opvatting van Uwe Excellentie pleit; maar gesteld de meening van Uwe Excellentie ware juist, zou de administratie zich dan kunnen bepalen bij het openstellen der magazijnen enz. voor de Kamer zonder meer, zooals in de bedoeling van Uwe Excellentie schijnt te liggen? Het antwoord daarop kan niet dan ontkennend zijn. Bij eene opneming dient men te weten, welke hoeveelheden er *behooren* te zijn. En de kennis van wat op een gegeven oogenblik aanwezig behoort te zijn, zou de Rekenkamer niet anders kunnen verkrijgen dan door opgaven der administratie, want men zou daarbij niet uitsluitend kunnen afgaan op de boeken van de magazijnmeesters. Er zouden daartoe wellicht dagelijksche opgaven van al hetgeen in de magazijnen *inkomt* of er *uitgaat* aan de Kamer moeten worden gedaan. Hieruit zou voor het Departement schier ondraaglijke vermeerdering van arbeid voortvloeien, en toch in het stelsel van Uwe Excellentie zou die onvermijdelijk zijn.

» Maar de Rekenkamer verlangt dit niet. Zij kan niet aannemen, dat de wetgever haar iets heeft willen opleggen dat zij onmogelijk volbrengen kan. Zij meent slechts dat het overweging verdient:

» of er aan haar verantwoording behoort te worden afgelegd door de materieele comptabelen, evenals dat geschiedt door de geldelijke comptabelen;

» of het regelmatig te achten is, dat de belangrijke waarde aan goederen, die in de magazijnen en werkplaatsen is opgelegd, verwerkt en afgegeven wordt, geheel buiten verantwoording blijve aan de Wetgevende Macht of aan het door haar gedelegeerd College.

» Daaromtrent wijst de Kamer op het voorschrift van art. 39 harer Instructie, inhoudende, dat zij de rekeningen zal opnemen van alle personen, die gelden of *geldswaarden* aan het Rijk toebehoorende, *ontvangen*, *beheeren* of *onder zich hebben*.

» En nu veroorlove Uwe Excellentie der Kamer de opmerking, dat de bedoelde vragen in Uwer Excellentie's aangehaald schrijven ter zijde zijn gelaten.

» Van welken aard de verantwoording is, die de Kamer op het oog heeft, blijkt voldoende uit haar schrijven van 22 October jl., ook door de verwijzing naar het Fransche reglement van 19 November 1871.

» Aan eene verantwoording in dien zin zou zeker voor de onder uw Departement ressorteerende beambten op verre na niet de vermeerdering van werk voortvloeien, die een onvermijdelijk gevolg zou zijn van de toepassing van het stelsel, door Uwe Excellentie voorgestaan."

» N°. 65 D.

» *'s Gravenhage*, 17 *November* 1884.

» Blijkens haar schrijven van 22 October 1883 n°. 75 R., wenscht de Algemeene Rekenkamer met mij in overleg te treden, ten aanzien der wijze, waarop bij het Departement van Marine de materieele comptabiliteit is geregeld. Zij vangt daartoe aan met een overzicht te geven van de wettelijke voorschriften aangaande dit onderwerp, van af het jaar 1814, welk overzicht mij bij onderzoek gebleken is juist te zijn, tot waar de Kamer zegt: » Uit de gewisselde stukken die aan de wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) zijn voorafgegaan, is moeilijk na te gaan op welke wijze de ontwerper zich voorstelde, dat art. 56 zou worden toegepast".

» Moge de redactie van dit artikel tot verschillende opvattingen aanleiding kunnen geven, de bedoeling van den ontwerper blijkt, naar mijne meening, duidelijk uit de Memorie van Toelichting die het oorspronkelijke wetsontwerp van 1841 vergezelde en waarin onder meer te lezen staat:

» » De gezegde artt. 55 en 56 bevatten het eenige wat de Rekenkamer vermag, ten aanzien van dit onderwerp, namelijk het toezicht dat de goederen in het magazijn zijn gekomen en de zorg dat, bij overgang van het beheer op een ander ambtenaar, de verantwoording ook behoorlijk op dien overga; zullende de mededeeling door de Departementen van algemeen bestuur van de resultaten der afwisseling in de magazijnen, de Algemeene Rekenkamer hieromtrent eenen gepasten leiddraad opleveren." En dat terugkeer tot den toestand van vóór 1831 niet gewenscht werd, is te lezen in de Memorie van Beantwoording, waarin gezegd werd: » De Regeering moet zich, in antwoord op de vraag of de voorschriften van de wet van 1814, ten aanzien van de aan- en afschrijvingen op de inventarissen, niet voegzaam weder in werking zouden kunnen worden gebracht, tot de verklaring bepalen, dat de ondervinding het volstrekt nuttelooze van zoodanige aanteekeningen uit ministerieele opgaven overgenomen, voldingend heeft bewezen".

» De opvatting in de practijk, »in dien zin dat de wet van 5 October 1841 de contrôle, die de vorige wetten wilden, geheel heeft afgeschaft en slechts een toezicht in de plaats heeft gesteld", is dus, naar mijn gevoelen, volkomen juist.

» De eerste der vragen welke de Kamer zich, blijkens haren brief, stelde, is hiermede mijnerzijds beantwoord. Onder de bestaande wetgeving mag, mijns inziens, in die praktijk geene verandering worden gebracht.

» Is dit zoo, dan neemt zulks echter niet weg, dat ik, het hooge gewicht van het onderwerp erkennende, gaarne met de Algemeene Rekenkamer in overleg wil treden, in hoeverre wetswijziging te dezen opzichte, wenschelijk en in 's Rijks belang kan worden geacht. Het onderwerp is in ettelijke jaren en ook in den laatsten tijd zooveel ter sprake gebracht, dat het nuttig kan zijn het goed onder de oogen te zien. Het is, de Kamer zegt het te recht, moeilijk en zal in elk geval, tot vermeerdering van uitgaven leiden. Dit laatste is, vooral in den tegenwoordigen tijd van financieele bekrompenheid, niet over het hoofd te zien.

» Doch ter zake.

» Een eerste vereischte om te komen waar men wil zijn, is zeker wel zich het beoogde doel helder en klaar voor oogen te stellen.

» Wat verstaat nu de Algemeene Rekenkamer onder de materieele verantwoording, die zij wenscht te zien ingevoerd?

1°. Zal die verantwoording zich bepalen tot den magazijnsvoorraad of zal zij zich ook uitstrekken tot de materialen, goederen en voorwerpen in 's Rijks werkplaatsen verwerkt of aan 's Rijks maritieme etablissementen, inrichtingen en vaartuigen enz. in gebruik en verbruik gegeven?

» Van het hierop te geven antwoord hangt, inzonderheid voor het Departement van Marine, de oplossing af van de tweede vraag, welke de Rekenkamer zich stelde, namelijk of verantwoording van 's Rijks materieel inderdaad, zooals men tot nog toe in Nederland beweerde, onmogelijk is?

» Het zal de Kamer bekend zijn dat in dit opzicht, zelfs in Frankrijk, alwaar sedert een halve eeuw naar de meest

volmaakte oplossing dezer comptabiliteitsvraag gestreefd wordt, voor de verschillende Departementen niet dezelfde regelen gelden, en dat daar, ook door de » cour des comptes " erkend is, dat eene materieele verantwoording aan dat lichaam, zich uitstrekkende tot de uit de magazijnen verstrekte goederen, voor het Departement van Marine, te veel bezwaren oplevert.

» Zal de materieele verantwoording zich bepalen tot den magazijnsvoorraad, eindigt zij derhalve bij de afgifte uit het magazijn, ingevolge lastgeving van de bevoegde autoriteit, dan zie ik voorshands de onmogelijkheid daarvan niet in.

» 2°. Aangenomen dat de verantwoording zich slechts tot den magazijnsvoorraad bepaalt, hoe zal zij dan plaats vinden, in hoeveelheden of in geldswaarde?

» Het eerste geschiedde in Nederland vóór 1831 en werd, aangezien het zich oploste in eene contraboekhouding, na veeljarige ondervinding èn door de Regeering èn door de Rekenkamer, als nuttelooze arbeid afgekeurd.

» Het tweede geschiedt in Frankrijk, na herhaalde aandrang van de » cour des comptes ", bij Marine sinds 1857, bij Oorlog sedert 1871, doch ook weder op verschillende wijze.

» Wanneer de Rekenkamer deze beide vragen zal hebben beantwoord (eene andere vraag, namelijk of dat lichaam zich ook zal hebben te overtuigen dat de als voorraad opgegeven hoeveelheden werkelijk aanwezig zijn, stel ik niet, aangezien de Kamer mijns inziens, te recht reeds aangaf dat dergelijke verificatiën niet tot hare taak behooren), zal duidelijk moeten worden aangetoond.

» 3°. Welk doel met de verantwoording wordt beoogd en ingeval dit is: verantwoording van de bij de Marinebegrooting voor aanschaffing van den voorraad toegestane en werkelijk gebruikte credieten, — zooals dit, naar 't mij voorkomt in Frankrijk in hoofdzaak het geval is — dat gezegd doel niet op andere minder omslachtige en kostbare wijze is te bereiken?

4°. Zal het ten slotte een punt van overweging en betoog moeten uitmaken of het doel de meerdere uitgaven waard is?

Dit laatste zal echter eerst kunnen worden uitgemaakt, nadat eene ontwerp-verantwoording zal zijn samengesteld, tot het bekomen waarvan ik gaarne aan de Kamer nadere voorstellen zal doen, wanneer zij mij op de eerste drie vraagpunten hare zienswijze zal hebben kenbaar gemaakt.

» *De Minister van Marine*,
(*get.*) Taalman Kip."

» N°. 7 R. T. 1.

» *'s Gravenhage*, *den 8sten Januari* 1885.

» Het was de Algemeene Rekenkamer aangenaam uit het schrijven van Uwe Excellentie van 17 November jl. n°. 65 D, te vernemen, dat Uwe Excellentie bereid is, omtrent de regeling der materieele comptabiliteit met het College in overleg te treden en gaarne geeft het Uwe Excellentie de gevraagde inlichtingen.

» Vooraf zij het haar vergund enkele opmerkingen in het midden te brengen ten aanzien der meening van Uwe Excellentie, dat de bedoeling van den wetgever van 1841 op dit gebied duidelijk is.

» De Kamer vindt die bedoeling niet juist uitgedrukt in de aangehaalde zinsnede uit de Memorie van Toelichting van het oorspronkelijk wetsontwerp.

» Daarentegen zou uit die zinsnede *wel* zijn af te leiden, dat de practijk met de bedoeling van den wetgever *niet* in overeenstemmig is.

» Men kan toch niet in ernst beweren, dat de Kamer zorgt, » dat bij overgang van het beheer op een ander ambtenaar de verantwoording ook behoorlijk op dezen overga ", want de Kamer weet soms niet wat er overgegeven wordt en volstrekt niet wat er over te geven is.

» Uit de aangehaalde zinsnede der Memorie van Beantwoording blijkt slechts wat de wetgever *niet* gewild heeft,

namelijk het *steeds bijhouden* der inventarissen ter Rekenkamer. Dit nu ligt ook volstrekt niet in de bedoeling der Kamer.

» De Kamer blijft voorts van oordeel, dat ook zonder wetswijziging in de bestaande practijk verandering zou kunnen worden gebracht.

» Maar het spreekt vanzelf, dat, zoo tot eene wetswijziging wierd overgegaan, waardoor de taak der Kamer volkomen duidelijk werd, deze de laatste zou zijn om daartegen eenige bedenking te hebben.

» Uwe Excellentie vraagt:

» 1°. Zal de verantwoording zich bepalen tot den magazijnsvoorraad of zal zij zich ook uitstrekken tot de materialen, goederen en voorwerpen in 's Rijkswerkplaatsen verwerkt of aan 's Rijks maritieme etablissementen, inrichtingen en vaartuigen enz. in gebruik en verbruik gegeven?

» Het antwoord hierop is, dat de Kamer voor het oogenblik niet anders op het oog heeft dan verantwoording van magazijnsvoorraad. Evenwel onder één voorbehoud.

» De Kamer wenscht aan de administratie de contrôle over te laten over den aard en de hoeveelheid der materialen, die gebruikt worden om verschillende voorwerpen te vervaardigen, maar dit neemt niet weg, dat alle *bewegingen van in- en uitgang*, waartoe elke verwerking van materieel in de magazijnen aanleiding geeft, in de rekeningen (comptes de gestion) kunnen en behooren te worden opgenomen. De afgeleverde materialen moeten in uitgaaf gesteld, de verkregen producten, die in magazijn opgeslagen worden, in ontvang worden gebracht. Voorts kan er naar gestreefd worden om in de bescheiden zooveel mogelijk verband te brengen tusschen de afleveringen en hetgeen er mede verricht of uit verkregen is.

» Zóó geschiedt het in Frankrijk.

» Heeft het hof van rekeningen zich ergens verklaard tegen verantwoording aan haar van de uit de magazijnen verstrekte goederen, dan is dit volstrekt niet in strijd met het bovenstaande.

» Alvorens van dit onderwerp af te stappen, voegt de Kamer nog hierbij dat het, althans vooralsnog, niet in hare bedoeling zou liggen, contrôle uit te oefenen op de goederen en materialen, aan 's Rijks vaartuigen in gebruik en verbruik gegeven.

» Voorts is de Kamer van oordeel dat er geen materieele verantwoording behoeft te geschieden van levensbehoeften en voorwerpen die verbruikt worden zoodra zij aangeschaft zijn en die dus niet in voorraad worden opgedaan.

2°. Zal de verantwoording plaats hebben in hoeveelheden of in geldswaarde?

» Over de beantwoording dier vraag kan verschillend gedacht worden en de Kamer, aan wie het op dit terrein geheel aan ervaring ontbreekt, is eenigszins huiverig daaromtrent reeds dadelijk eene beslissende meening voorop te stellen. Het best ware, naar het oordeel der Kamer, indien door Uwe Excellentie aan eenige kundige officieren of ambtenaren, die in het vak ondervinding hebben, wierd opgedragen daaromtrent een voorstel te doen. Waar men tusschen verschillende stelsels te kiezen heeft, zou de Kamer Uwe Excellentie liever niet een stelsel opdringen, waartegen wellicht gegronde bedenkingen zouden bestaan. De Kamer is te zeer overtuigd dat men met een moeilijken arbeid te doen heeft, om van hare zijde niet te trachten het werk voor het Departement zoo min bezwarend mogelijk te maken.

» Onder de bedoelde reserve zal de Kamer hier evenwel gaarne eenige denkbeelden mededeelen.

» De Kamer zou aanvankelijk overhellen tot de meening, dat uit de jaarlijksche rekeningen der magazijnmeesters, die tevens tot inventaris kunnen dienen, de *hoeveelheden* zouden moeten blijken, zoomede de *waarde* van hetgeen op 31 December aanwezig was; — verantwoording dus in hoeveelheden met vermelding der geldelijke waarde op het einde van ieder jaar. Maar elke soort van voorwerpen zou niet afzonderlijk behoeven te worden uitgetrokken. Gelijksoortige zou men kunnen vereenigen. Wordt dit met beleid gedaan, dan gelooft de Kamer niet, dat er tegen het gebruik maken van *unités collectives* bezwaar zou zijn. De waarde op 31 December zou moeten worden berekend naar een tarief van prijzen, door den Minister vast te stellen, en dikwijls, wellicht jaarlijks, te herzien.

» In de bedoelde jaarlijksche rekeningen zouden alle verschillende soorten van *ingangen* en *uitgangen* (entrées et sorties) afzonderlijk moeten voorkomen en door bewijzen gestaafd, volgens daarvoor door het Departement vast te stellen voorschriften. Zoover de *entrées* het gevolg waren van ten laste der begrootingen gedane aankoopen, zou er verband kunnen worden gebracht tusschen de materieele rekening en de begrootingsrekening.

3°. Uit het bovenstaande blijkt, dat het doel, dat met de verantwoording wordt beoogd, verder gaat dan verantwoording van de bij de Marinebegrooting toegestane credieten. Het doel is onder anderen, om op regelmatige tijdstippen te komen tot de kennis van het actief van den Staat. Dit actief toch bestaat niet alleen uit gelden maar ook uit geldswaarden. Als het geld, waarmede de materialen zijn betaald, de kas van den betaalmeester heeft verlaten, is de waarde er van overgegaan in het magazijn. Het is van belang het oog op die waarde te houden, totdat zij werkelijk verbruikt wordt. Het magazijn is de kas van den materieelen comptabele. Welke reden kan er zijn om de geldelijke comptabelen aan eene zorgvuldige contrôle der Rekenkamer te onderwerpen en de materieele comptabelen niet? En om die contrôle te kunnen uitoefenen, dient zoowel de een als de andere tot het afleggen van rekening te worden verplicht. Eene minder omslachtige en kostbare wijze om het doel te bereiken is er niet. Het komt er slechts op aan, die rekening zoo eenvoudig mogelijk in te richten.

»De Kamer meent hiermede de vragen van Uwe Excellentie te hebben beantwoord. Met de meeste belangstelling zal zij te gelegener tijd de ontwerp-verantwoording ontvangen, waarvan aan het slot van Uwer Excellentie's schrijven sprake is."

Artt. 57 *en* 58. *Provinciale rekeningen.*

De rekeningen der betaalmeesters in de hoofdplaatsen der provinciën, wegens het geldelijk beheer der provinciale fondsen over den dienst 1882, volgens art. 118 der wet van 6 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 39) afgelegd, zijn door de Algemeene Rekenkamer opgenomen en gesloten.

De rekeningen wegens de enkel provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven over den dienst 1882, bedoeld bij art. 119 derzelfde wet, door Gedeputeerde Staten ingezonden, zijn door de Kamer voorzien van eene verklaring omtrent de deugdelijkheid der cijfers.

Art. 59. *Gemeenterekeningen.*

Op autorisatie van Uwe Majesteit onderzocht de Algemeene Rekenkamer in 1884 de laatst opgenomen en gesloten rekeningen van de volgende gemeenten:

Noordbrabant,	Almkerk.
	Herpen.
	Klundert.
	Woensel.
Gelderland,	Bemmel.
	Stad Doetinchem.
	Putten.
	Zaltbommel.
Zuidholland,	Arkel.
	Herkingen.
	Leiden.
	Rozenburg.

Noordholland,	Hoorn.
	Oude Niedorp.
	Schoorl.
	de Zijpe.
Zeeland,	's Heer-Arendskerke.
	Krabbedijke.
	Sas van Gent.
Utrecht,	Abcoude Proostdij.
	Loenersloot.
	Wijk bij Duurstede.
Friesland,	Leeuwarden.
	Sloten.
	Wonseradeel.
Overijssel,	Stad Almelo.
	Steenwijk.
	Stad Vollenhove.
Groningen,	Hoogezand.
	Midwolde.
	Uithuizermede.
Drenthe,	Eelde.
	Norg.
	Zweeloo.
Limburg,	Obbicht en Papenhove.
	Spaubeek.
	Roermond.

Evenals in vorige jaren werden de opmerkingen, waartoe het onderzoek aanleiding gaf, aan Gedeputeerde Staten medegedeeld. De meesten waren van ondergeschikt belang en van denzelfden aard als die welke, blijkens voorgaande verslagen, ook vroeger door de Kamer gemaakt waren.

Alleen zij thans nog in het bijzonder vermeld, dat een groot aantal, bij onderscheidene gemeenterekeningen overgelegde bevelschriften, welke betrekking hadden op jaarwedden, voor het geheele jaar waren afgegeven, terwijl daarop maandelijks geteekend werd. Dit kwam de Kamer minder juist voor. Bevelschriften toch behooren naar hare meening eerst te worden opgemaakt wanneer en voor zoover er recht op betaling is verkregen; bovendien wordt, door het maandelijksch afschrijven van betaling, het zegelrecht ontdoken.

Onderscheidene opmerkingen betroffen, evenals vroeger, kosten van verteringen door de leden van stembureaux, examen-commissiën en anderen. Blijkens mededeeling van Gedeputeerde Staten in eene der provinciën ontvangen, had een gemeenteraad als zijn oordeel uitgesproken, dat het toezicht der Algemeene Rekenkamer niet behoorde in te grijpen in autonomie des gemeentebestuurs, maar hoogstens zich had te bepalen tot de contrôle op de » comptabele juistheid" der rekeningen, en dat de bovenbedoelde opmerkingen niet tegen de » comptabele juistheid" der rekening waren gericht. In verband daarmede acht de Kamer het niet overbodig te vermelden, dat de meerbedoelde opmerkingen wel degelijk van comptabelen aard waren, aangezien zij uitsluitend haren grond vonden in de omstandigheid, dat de aard der uitgaven waartoe zij betrekking hadden, niet overeenstemde met de omschrijving der belaste begrootingsartikelen. Kosten van verteringen kunnen niet worden beschouwd als uitgaven welke uit haren aard ten laste der openbare kassen zijn. Om ze daartoe te kunnen brengen, is noodig eene uitdrukkelijke verklaring van de autoriteit die over de openbare middelen te beschikken heeft, dat zij voor zoodanige kosten gelden toestaat; derhalve eene niet dubbelzinnige vermelding van het onderwerp in de begrooting van uit-

gaven. De Kamer heeft dan ook meer dan eens op dien grond geweigerd, kosten van verteringen ten laste der Staatsbegrooting te verevenen; onder anderen blijkens het aangeteekende onder art. 28*b*, ten opzichte van een subsidie aan de commissie voor grondwetsherziening. De bedoeling nu van den gemeenteraad, om voor verteringen van verschillende bureelen en commissiën gelden beschikbaar te stellen, kon echter, naar het oordeel der Kamer, niet worden aangenomen, waar de begrootingspost bijv. op een der navolgende wijzen was omschreven: » Kosten van het aanleggen en bijhouden der kiezerslijsten en van het uitoefenen der kiesverrichting"; » kosten van verkoopingen en verhuringen, daaronder begrepen het salaris van notarissen, griffiers en deurwaarders"; » schrijf- en bureelbehoeften, druk- en bindwerk, briefporten, vrachtloonen en andere kleine uitgaven"; » uitgaven ten behoeve van onderscheidene commissiën, de sectievergaderingen enz"; » kosten bij de loting der militie, voor drukwerk enz."; kosten van openbare vermakelijkheden"; » aanschaffen en onderhoud van toestellen". Evenzeer bestond bezwaar tegen de imputatie der kosten van verteringen op het artikel voor onvoorzien, aangezien ook dit alleen bestemd kan zijn voor uitgaven, die uit haren aard of krachtens eene uitdrukkelijke verklaring der bevoegde macht ten laste der openbare kassen moeten komen.

Art. 60. *Herziening van rekeningen.*

In 1884 werd door geen comptabele herziening van opgenomen rekeningen gevraagd, terwijl door de Kamer evenmin herziening ambtshalve heeft plaats gehad.

Artt. 61 *en* 62. *Nationale Schuld.*

Het kapitaal der ingeschreven Nationale Schuld, rentende $2^1/_2$ pct. 's jaars bedroeg op 31 Dec. 1884. f 630 593 500,00

In dit kapitaal is begrepen eene som van f 18 788 000, staande ten name van de Nederlandsche Bank, als fonds tot verzekering van de verzilvering der muntbiljetten.

Het ingeschreven kapitaal der Nationale Schuld, rentende 3 pct. 's jaars, dat op 31 Dec. 1883 bedroeg f 91 322 350,00

is gedurende het jaar 1884 door amortisatie verminderd met eene som van . . 12 900,00

zoodat op 31 December 1884 het ingeschreven kapitaal, rentende 3 pct. 's jaars, nog bedroeg . . . . . f 91 309 450,00

In dit kapitaal is begrepen eene som van f 1 010 300, staande ten name van de Nederlandsche Bank als fonds tot verzekering van de verzilvering der muntbiljetten.

Het kapitaal der ingeschreven Nationale Schuld, rentende 4 pct. 's jaars, dat op 31 Dec. 1883 bedroeg f 195 967 800,00

is gedurende het jaar 1884 vermeerderd door verwisseling:

1°. van schuldbekentenissen der 4 pct. geldleening van 1878 in inschrijvingen op het Grootboek der 4 pct. Nationale Schuld, met een bedrag van . . . . f 1 374 000

en 2°. van ingetrokken recepissen der 4pct. geldleening van 1884, mede in inschrijvingen op evengemeld Grootboek, met een bedrag van 9 310 100

te zamen . 10 684 100,00

zoodat op 31 December 1884 het ingeschreven kapitaal der Nationale Schuld, rentende 4 pct. 's jaars, bedroeg . . . f 206 651 900,00

Het kapitaal der schuldbekentenissen van het voormalig Amortisatie-Syndicaat, rentende $3^1/_2$ pct. 's jaars, beliep op 31 December 1883 . . . . . f		9 984 000,00
gedurende het jaar 1884 is dit kapitaal verminderd door de aflossing, na uitloting, met f 300 000, waarin begrepen is het bedrag van 48 stuks schuldbekentenissen, die door aankoop reeds het eigendom van den Staat waren, zoodat hier slechts gebracht wordt		252 000,00
Het bedrag der schuldbekentenissen van het voormalig Amortisatie-Syndicaat, rentende $3^1/_2$ pct. 's jaars, beliep alzoo op 31 December 1884. . . . . f		9 732 000,00
Het kapitaal der schuldbekentenissen van de geldleening van 1878, rentende 4 pct. 's jaars, bedroeg op 31 December 1883 . . . . . f		20 578 100,00
Gedurende het jaar 1884 is dit kapitaal verminderd:		
1°. door de aflossing na uitloting met f 750 000 waarin begrepen is het bedrag van:		
a. 12 stuks schuldbekentenissen à f 1000 ieder, die door aankoop reeds het eigendom van den Staat waren, en		
b. 402 dergelijke stukken à f 1000, 5 dito à f 500 en 10 dito à f 100, te zamen f 405 500, reeds verwisseld in inschrijvingen op het 4 pct. Grootboek, doch welke volgens de wettelijke bepalingen, in de loting blijven deelen, zoodat hier slechts gebracht wordt. . . . . f	332 500	
en 2°. wegens de verwisseling van schuldbekentenissen in inschrijvingen op het Grootboek der 4 pct. nationale schuld, met een bedrag van	1 374 000	
	f	1 706 500,00
zoodat het kapitaal der schuldbekentenissen van de geldleening van 1878, rentende 4 pct. 's jaars op 31 December 1884, bedroeg . . . . . f		18 871 600,00
Het kapitaal der schuldbekentenissen van de geldleening van 1883, rentende 4 pct. 's jaars, bedroeg op 31 December 1883 . . . . . f		60 543 100,00
Gedurende het jaar 1884 is dit kapitaal verminderd:		
1°. door de aflossing na uitloting met f 730 000, waarin begrepen is het bedrag an 10 stuks schuldbekentenissen, die reeds door aankoop het eigendom van den Staat waren, zoodat hier slechts gebracht wordt . . . . . f	720 000	
en 2°. wegens aankoop tot amortisatie met een bedrag van	5 000	
		725 000,00
zoodat het kapitaal der schuldbekentenissen van de geldleening van 1883, rentende 4 pct. 's jaars, op 31 December 1884 bedroeg . . . . . f		59 818 100,00
Het kapitaal der geldleening, aangegaan ten laste van den Staat, ten bedrage van . . . . . f		59 700 000,00
Transporteeren f		59 700 000,00

		Per transport f 59 700 000,00
rentende 4 pct. 's jaars, krachtens de wet van den 20sten Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 146) is gedurende dat jaar verminderd door verwisseling van ingetrokken recepissen in inschrijvingen op het Grootboek der 4 pct. nationale schuld met een bedrag van	9 310 100,00	
zoodat het kapitaal der schuldbekentenissen van deze geldleening op 31 December 1884 bedroeg		f 50 389 900,00
Het kapitaal der schuldbekentenissen van de Amsterdamsche Kanaalmaatschappij, rentende 4 pct. 's jaars, dat op 31 December 1883 nog bedroeg. . . .		f 5 678 000,00
is gedurende het jaar 1884 door de aflossing, na uitloting in November 1883, verminderd met een bedrag van . . .	78 000,00	
zoodat het kapitaal der schuldbekentenissen van deze geldleening op 31 December 1884 bedroeg		f 5 600 000,00

Hiervan zijn in November 1884 uitgeloot 81 schuldbekentenissen ad f 1000, af te lossen na 1 Januari 1885.

Het nog overblijvend kapitaal der geldleening op de wegen in het voormalig Land van Valkenburg, rentende 3½ pct. 's jaars, heeft in 1884 geene verandering ondergaan, zoodat het op 31 December 1884 nog bedroeg f 3976.

Het gezamenlijk bedrag der in het jaar 1884 door versterf vrijgevallen lijfrente op Een Lijf gevestigd, beloopt eene som van f 160.

Het bedrag der Nijmeegsche Tontinaire lijfrenten, dat op 31 December 1883 nog bedroeg f 1300, is door versterf in het jaar 1884 vervallen.

Het bedrag van de door de Rekenkamer aan den agent van het Ministerie van Financiën gezonden schatkist*biljetten* was op 31 December 1883 f 6 000 000.

In 1884 heeft noch beleening noch uitgifte plaats gehad en zijn deze biljetten alzoo door den agent bij zijne rekening van 31 December 1884 weder aan de Kamer overgelegd.

De schatkist*promessen*, die op 31 December 1883 nog in omloop of ter beschikking van den agent waren, bedroegen de som van . . . . . f 10 500 000,00

Bij onderstaande besluiten van Uwe Majesteit werd tot uitgifte machtiging verleend:		
1°. van den 10den Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 6) voor een bedrag van	f 4 500 000	
2°. van den 4den Februari 1884 (*Staatsblad* n°. 27) voor een bedrag van	10 000 000	
3°. van den 7den Maart 1884 (*Staatsblad* n°. 37) voor een bedrag van	6 000 000	
en 4°. van den 10den April 1884 (*Staatsblad* n°. 49) voor een bedrag van f 25 000 000, waarvan echter is gebruik gemaakt voor een bedrag van	17 000 000	
elke uitgifte met een looptijd van drie maanden.		
Alzoo zijn door de Kamer successievelijk aan den agent gezonden voor een bedrag van	37 500 000,00	
		f 48 000 000,00

Deze promessen zijn gedurende den loop van het jaar

1884 weder ingetrokken en ter Algemeene Rekenkamer overgebracht.

De schatkistpromessen zijn geplaatst volgens de rekeningen van den agent.

Op	3	Januari	1884	f	4 000 000	(1) tegen	f	3 963 190,40,	waarvoor aan rente te betalen was			f	36 809,60
»	5	»	»		4 500 000	»		4 460 308,55,	»	»	»		39 691,45
(2) »	9	»	»		2 000 000	»		1 981 553,00,	»	»	»		18 447,00
(2) »	23	»	»		1 000 000	»		991 000,00,	»	»	»		9 000,00
»	3	Maart	»		5 500 000	»		5 451 482,27⁵,	»	»	»		48 517,72⁵
»	1	April	»		7 500 000	»		7 432 811,14,	»	»	»		67 188,86
»	5	Mei	»		3 000 000	»		2 974 752,46⁵,	»	»	»		25 247,53⁵
»	3	Juni	»		3 000 000	»		2 982 250,27,	»	»	»		17 749,73
»	1	Juli	»		11 000 000	»		10 928 996,83,	»	»	»		71 003,17
				f	41 500 000	»	f	41 166 344,93,				f	333 655,07

Af: terugontvangen rente wegens te late storting	f	191,25	
» voor rente verkregen door disconteering van schatkistpromessen, vervallende 3 September 1884	f	173,61	
» alsvoren, vervallende 1 October 1884		2 327,09	
		2 500,70	
			2 691,95
			f 330 963,12

Vernietiging door verbranding van ingetrokken geldswaardige stukken.

Het verbranden van onbruikbaar gemaakte bewijzen van Staatsschulden en ander geldswaardig papier, waartoe Uwe Majesteit bij besluit van den 26sten Februari 1884 n°. 16, in verband met art. 4*b* van Uwer Majesteits besluit van den 14den Juni 1869 n°. 20 machtiging verleende, heeft den 26sten Maart 1884 plaats gehad, onder toezicht van twee leden der Kamer.

Die verbranding heeft zich uitgestrekt tot de volgende stukken:

negentien pakken met obligatiën en coupons, behoorende tot de provinciale rekeningen dienst 1864, 1870 en 1871;

driehonderd achttien duizend gulden aan uitgelote en afgeloste schuldbekentenissen van het voormalig Amortisatie-Syndicaat, met derzelver coupons, rentende 3½ pct., uitgegeven krachtens de wet van 27 Mei 1830 (*Staatsblad* n°. 10) en het Koninklijk besluit van 1 Juni 1830 (*Staatsblad* n°. 13), uitgeloot in 1880, 1881 en 1882, f 318,000;

een pak obligatiën met duplicaten ten laste van de Oost-Indische Compagnie, overeenkomstig de resolutie van de Edel Groot Mogende Heeren Staten van Holland en Vriesland, dato 4 Mei 1782, rentende 3 pct.;

een pak met recepissen, gesproten uit de oorlogsbelasting gearresteerd bij de wet van 11 November 1815 (*Staatsblad* n°. 52), ter verkrijging van schuldbekentenissen van het Syndicaat der Nederlanden;

twee pakken met obligatiën van de Austro-Belgische Schuld, ingeschreven ten gevolge het Koninklijk besluit van den 22sten Februari 1816 (*Staatsblad* n°. 17) naar aanleiding van de wet van 14 Mei 1814 (*Staatsblad* n°. 58);

twee pakken met obligatiën in de negotiatie van f 6 000 000 tot verbetering van de groote communicatiën des Rijks, gearresteerd bij de wet van 30 Januari 1817 (*Staatsblad* n°. 9) en ter executie gebracht ingevolge Koninklijk besluit van den 11den Maart 1817, lit. D⁴, rentende 6 pct.;

een pakje met betaalde coupons van bovenstaande negotiatie, verschenen 1 Januari 1827 en 1828;

(1) De schatkistpromessen ten bedrage van f 4 000 000 zijn reeds in 1883 aan den agent gezonden.

(2) Zijn onder de hand geplaatst met een looptijd van drie maanden.

acht pakken met onbruikbaar gemaakte domein-losrenten, negotiatie van f 100 000 000, rentende $2^1/_2$ pct., volgens Koninklijk besluit van 4 Juni 1824 (lit. E^5), geheim;

honderd gulden van eene afgeloste obligatie in de negotiatie van f 14 000 000 met derzelver coupons, rentende 5 pct., gearresteerd bij de wet van 22 November 1830 (*Staatsblad* n°. 81), aflosbaar gesteld sedert 1 April 1835, f 100;

zeshonderd gulden aan vier afgeloste schuldbrieven, herkomstig uit de vrijwillige negotiatie van f 38 000 000, met derzelver coupons, rentende 6 pct., vastgesteld bij de wet van 28 Juni 1831 (*Staatsblad* n°. 20), aflosbaar gesteld sedert 1 Juli 1834 en 1835, f 600;

een pakje met betaalde coupons in 1846 in verschillende effectensoorten, welke vroeger bij de aflossing der obligatiën ontbraken en welker bedrag alstoen is ingehouden;

terwijl voorts in deze verbranding mede is begrepen een bedrag van:

eenhonderd vijftien millioen gulden aan ingetrokken en onbruikbaar gemaakte schatkist-promessen, aangemaakt volgens de wet van 5 December 1881 (*Staatsblad* n°. 185), f 115 000 000;

zeventien millioen zeshonderd veertig duizend gulden aan ingetrokken en onbruikbaar gemaakte schatkistbiljetten, aangemaakt volgens de wet van 4 April 1870 (*Staatsblad* n°. 62), f 17 640 000;

zeshonderd duizend gulden aan ingetrokken en onbruikbaar gemaakte muntbiljetten, uitgegeven krachtens de wet van 26 April 1852 (*Staatsblad* n°. 90), f 600 000;

drie en tachtig stuks waardeloos gemaakte schuldbekentenissen der geldleening van 1883, rentende 4 pct., vervangen door nieuwe stukken.

Art. 63. *Pensioenen.*

Inhouding van te veel genoten gagement.

Blijkens eene aanteekening in het voorgaand verslag (1) had de Algemeene Rekenkamer aan den Minister van Koloniën geschreven, naar aanleiding van de toepassing van korting op het gagement van een gewezen onderofficier van het leger in Nederlandsch-Indië, die in eene burgerlijke Rijksbetrekking was geplaatst.

Uit het antwoord des Ministers in het afgeloopen jaar ingekomen, bleek het volgende.

Reeds dadelijk na de ontvangst van der Kamer bovenbedoeld schrijven, had de Minister bepaald dat tot aanzuivering van de som van f 770,78^5, welke de gegageerde op 1 Januari 1884 per resto aan den lande schuldig was, diens gagement — hetwelk, ingevolge de pensioenwet, reeds was verminderd tot f 105 's jaars — *geheel* zou worden ingehouden over het tijdvak van 1 Januari 1884 tot ultimo Maart 1891, en voorts, dat van het gagement over het tweede kwartaal 1891 nog zou worden gekort eene som van f 9,53^5. Sedert was echter de gegageerde eervol ontheven van zijne burgerlijke betrekking; dientengevolge moest zijn gagement, te beginnen met 1 October 1884, weder tot het volle bedrag (f 225) 's jaars worden uitgekeerd, behoudens korting wegens achterstallige inhoudingen. Het laatstgenoemde bedrag zou nu, tot aanzuivering der som van f 692,03^5, die op 1 October 1884 nog te weinig was gekort, geheel worden ingehouden over het tijdvak van 1 October 1884 tot ultimo September 1887, terwijl van het gagementsbedrag over het 4de kwartaal 1887 zou worden gekort eene som van f 17,03^5.

Bestond er dus, blijkens het bovenvermelde, bij den Minister in beginsel geen bezwaar tegen, om de gelden, die door gegageerden van het Indische leger te veel genoten waren, doordien hun gagement niet tijdig geheel of gedeeltelijk overeenkomstig de bestaande wettelijke bepalingen was ingehouden, op hen te verhalen door *geheele* inhouding van het gagement, zoo meende de Minister die wijze van korting niet in *alle* gevallen te kunnen toepassen,

(1) Gedrukt verslag bladz. 87.

bijvoorbeeld niet wanneer zij den gegageerden financieel geheel ten gronde zou richten, hetgeen de Regeering kwalijk zou kunnen verantwoorden. De Minister behield zich daarom voor om, de belangen der schatkist steeds in het oog houdende, van den bedoelden regel af te wijken, wanneer dit door de omstandigheden werd gevorderd.

Inhouding van te veel genoten pensioen.

Een gewezen wachtmeester had over het tijdvak van 1 April 1876 tot ultimo Maart 1882, in verband met het gelijktijdig genot van traktement als sluisknecht aan de Zuidwillemsvaart te Maastricht, f 806,25 te veel pensioen genoten.

Door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid werd bepaald, dat, tot aanzuivering van dit bedrag, te beginnen met het derde kwartaal 1882, op het traktement van den sluiswachter zou worden ingehouden voor het eerste jaar f 5; voor het tweede f 10; voor het derde f 15, en de volgende jaren f 20 per kwartaal.

Met het oog op den leeftijd van de betrokken persoon, die in 1823 werd geboren, was het moeilijk aan te nemen, dat op deze wijze het te veel genoten pensioen geheel in de schatkist zou terugkeeren. De Algemeene Rekenkamer gaf daarom den Minister in overweging, eene korting voor te schrijven, waardoor de terugstorting van het geheele bedrag binnen een niet te lang tijdsverloop mogelijk zou worden; maar tevens om inhouding van een gedeelte der schuld te bevelen op de toelagen van f 125 en f 300, welke den sluiswachter bij ministerieele resolutiën van 30 Augustus 1883 en 26 Januari 1884 waren verleend, en die geen deel uitmaakten van zijn vast inkomen.

In het eenmaal vastgestelde bedrag der doorloopende korting bracht de Minister geen verandering; hij bepaalde echter dat op de toelage van f 300 een bedrag van f 137,50 zou worden ingehouden.

Drie andere Rijksambtenaren hadden gedurende eenigen tijd bezoldiging en pensioen uit 's Rijks schatkist genoten, zonder dat op dit laatste de vereischte korting was toegepast, en ten gevolge van dit verzuim respectievelijk f 867,75, f 931,25 en f 200 te veel ontvangen.

De betrokken Minister, die van Waterstaat, Handel en Nijverheid, had te dier zake voorgeschreven eene korting op de bezoldiging der bedoelde ambtenaren, voor ieder van f 8,33 per maand. In verband met Uwer Majesteits besluiten, krachtens welke hun geoorloofd was, hun pensioen in zijn geheel, gelijktijdig met de belooning, te genieten, gaf de Kamer den Minister in overweging, om de aanzuivering van het te veel genotene te bespoedigen, door ook op het pensioen eene inhouding toe te passen.

De Minister verklaarde echter, in overeenstemming met het ingewonnen gevoelen van zijnen ambtgenoot van Financiën, tegen het voorstel der Kamer bedenking te hebben, daar de bevolen korting van f 100 's jaars in dit geval voldoende scheen, en eene verdere inhouding, zelfs van een gedeelte der pensioenen, met het oog op het beperkte inkomen der betrokken beambten, te drukkend zou zijn.

Een onder het Departement van Binnenlandsche Zaken ressorteerend op 9 Juli 1883 overleden ambtenaar had sedert 1 September 1882, op welk tijdstip zijne jaarwedde inging, behalve deze een pensioen genoten van f 602 ten laste van het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren. De Algemeene Rekenkamer was echter van deze laatste omstandigheid onkundig gebleven, en had daardoor niet kunnen ontdekken, dat de korting, bedoeld bij art. 30 der wet op de burgerlijke pensioenen, niet op het voormelde pensioen was toegepast. Door dit verzuim, waarvan de Algemeene Rekenkamer toevalligerwijze kennis kreeg, was aan den ambtenaar en zijne erven over het tijdvak van 1 September 1882 tot ultimo September 1883, den duur van het gelijktijdig genot, een bedrag van f 379,16^5 te veel betaald.

Nu alle betalingen wegens jaarwedde en pensioen over het 3de kwartaal 1883 reeds verevend waren, verzocht de Kamer den Minister van Financiën de vereischte maatregelen te nemen, opdat het te veel betaalde wegens pensioen weder in 's Rijks schatkist wierd teruggebragt, en om daarna, door vermindering van bezwaar, voor zooveel het dienstjaar 1883 aanging, het ten onrechte verevende

op het betrokken artikel der begrooting van het pensioenfonds te verminderen, terwijl het gedeelte, dat tot den dienst 1882 behoorde, als eene toevallige bate zou zijn te verantwoorden. Inmiddels werden de bescheiden betreffende het 3de kwartaal aan den betrokken betaalmeester teruggezonden, en het door hem betaalde bedrag van f 150,10 in zijne verantwoording geroyeerd.

De Kamer gaf van een en ander ook aan den Minister van Binnenlandsche Zaken kennis.

De Minister van Financiën antwoordde, dat, blijkens een ingesteld onderzoek, de weduwe en de kinderen van den overleden ambtenaar in de volstrekte onmogelijkheid verkeerden om het door hen en hun erflater te veel genoten pensioen terug te geven. De Minister voegde er echter bij, dat hij den betrokken betaalmeester had aangeschreven, om voormeld pensioen, over het derde kwartaal 1883, slechts weder in uitgaaf te brengen tot het bedrag over dat tijdvak werkelijk verschuldigd (f 62,60). De Minister stelde zich voor, om het over dat kwartaal te veel betaalde niet verevenbaar bedrag van f 87,50 voor rekening van den betaalmeester te laten; dien ambtenaar toch moest het, bij de betaling van de laatste termijnen van traktement en pensioen, onvermijdelijk gebleken zijn, dat het pensioen ten onrechte ten volle zou worden uitbetaald.

De Kamer heeft daarop in de zaak berust.

Gelijktijdig genot van militair pensioen en belooning wegens burgerlijke betrekkingen, welke uitzicht geven op pensioen.

Op verzoek van den Minister van Financiën deelde de Algemeene Rekenkamer hare zienswijze mede, ten aanzien eener vraag, waaromtrent tusschen den genoemden Minister en zijn ambtgenoot van Oorlog verschil van gevoelen bestond. De zaak was deze.

Art. 63 der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 129), tot regeling der militaire pensioenen bij de landmacht, zooals dit is gewijzigd bij art. 4 *a* der wet van 21 Mei 1873 (*Staatsblad* n°. 64), schrijft voor dat, onverminderd hetgeen bij de wet betreffende de burgerlijke pensioenen is bepaald omtrent het gelijktijdig genot van pensioen met inkomsten of belooningen, verbonden aan betrekkingen, waaraan het uitzicht op burgerlijk pensioen verknocht is, het militair pensioen of de onderstand niet, zonder 's Konings toestemming, geheel of gedeeltelijk gelijktijdig kan worden genoten met aan eenige *burgerlijke* betrekking verbonden inkomsten of belooningen uit de geldmiddelen van den Staat of van zijne overzeesche bezittingen, of van fondsen onder het beheer des Rijks geplaatst.

Naar aanleiding van dit wettelijk voorschrift, werd bij Koninklijk besluit van 24 Augustus 1873 n°. 31, met intrekking eener vroegere regeling, toestemming verleend tot het gelijktijdig genot van militair pensioen of onderstand met de in de aangehaalde wet bedoelde inkomsten of belooningen, *ongeacht of aan de bijkomende betrekking al dan niet uitzicht op burgerlijk pensioen verknocht was*, doch onder voorwaarde dat het pensioen eene vermindering zou ondergaan op den voet van art. 30 der wet betreffende de burgerlijke pensioenen, laatstelijk gewijzigd bij die van 21 Mei 1873 (*Staatsblad* n°. 64), behoudens de uitzonderingen bij dat artikel vermeld.

Bij Koninklijk besluit van 10 Juni 1884 n°. 59 nu, werd — *met intrekking* van het besluit van 1873, voor zooveel het de onder het Departement van Oorlog behoorende gepensionneerden of onderstand genietenden betrof — bepaald, dat de evenbedoelden voortaan hun pensioen of onderstand in zijn geheel gelijktijdig zouden mogen genieten met inkomsten of belooningen uit de geldmiddelen van den Staat enz. in betrekkingen *waaraan* GEEN *uitzicht op burgerlijk pensioen verknocht was*, mits die inkomsten of belooningen een zeker bedrag niet te boven gingen.

De Minister van Financiën was van oordeel, dat ten gevolge van het Koninklijk besluit van 1884 en de intrekking van dat van 1873, de militaire pensioenen van hen, aan wier betrekking *wel* uitzicht op burgerlijk pensioen verbonden was, voortaan niet meer betaalbaar gesteld konden worden, ten ware Uwe Majesteit alsnog van het verbod van gelijktijdig genot van traktement en pensioen, overeenkomstig de bepalingen der militaire pensioenwetten, dispensatie had verleend.

De Minister van Oorlog meende daarentegen, dat de intrekking van het besluit van 1873 geen verandering had

gebracht in den toestand van de militaire gepensionneerden die herplaatst werden in eene betrekking waaraan *wel* uitzicht op burgerlijk pensioen verknocht was. Uit het in 1873 in het leven geroepen art. 31 der wet op de burgerlijke pensioenen, in verband met de toen aangebrachte wijziging in art. 63 der wet van 1851 en art. 37 der wet van 24 Juni 1854 (*Staatsblad* n°. 92), scheen toch te volgen dat de bedoelde gepensionneerden *geen* verlof tot gelijktijdig genot van pensioen en traktement meer behoefden.

Het kwam den Minister van Financiën echter voor, dat wel is waar art. 31 der burgerlijke pensioenwet ook op militaire gepensionneerden van toepassing was, *maar alleen dan, wanneer aan hen het gelijktijdig genot van traktement met pensioen, overeenkomstig de bepalingen der militaire pensioenwetten, bij Koninklijk besluit was toegestaan.*

De Algemeene Rekenkamer gaf aan den Minister van Financiën te kennen, dat ook naar haar oordeel, na de intrekking van het Koninklijk besluit van 1873, eene nadere Koninklijke toestemming werd vereischt tot het gelijktijdig genot van militaire pensioenen, ressorteerende onder het Departement van Oorlog, met belooningen wegens betrekkingen, waaraan het uitzicht op burgerlijk pensioen was verknocht.

Met aanvulling van het besluit van 10 Juni 1884 n°. 59, werd daarop door Uwe Majesteit, bij besluit van 4 September daaraanvolgende n°. 27, toestemming verleend tot het gelijktijdig genot van militaire pensioenen en onderstanden met inkomsten of belooningen verbonden aan burgerlijke betrekkingen waaraan *wel* uitzicht op pensioen is verknocht, mits het pensioen of de onderstand worde verminderd op den voet van art. 30 der burgerlijke pensioenwet.

De Algemeene Rekenkamer,

E. DE ROY.

Ter ordonnantie van de Kamer,

J. H. VAN REENEN.

[137. 3.]

BIJLAGE A.

STAAT

VAN

AF- EN OVERSCHRIJVINGEN,

die op de Staatsbegrooting over 1883, gedurende de jaren 1883 en 1884 hebben plaats gehad, overeenkomstig art. 24 der wet van 5 October 1841 (Staatsblad n°. 40).

Hoofdstuk.	KONINKLIJK BESLUIT.		Post waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	Bedrag.
			Afdeeling.	Artikel.		
II.	6 Maart	1884, n°. 14.	7	30	Onvoorziene uitgaven.	f 92,00
»	8 April	1884, » 15.	»	»	»	19,00
»	1 Juli	1884, » 34.	»	»	»	40,00
»	18 November	1883, » 22.	»	»	»	1 000,00
»	18 November	1883, » 22.	»	»	»	600,00
»	6 Maart	1884, » 14.	»	»	»	1 753,00
»	1 Juli	1884, » 34.	»	»	»	480,00
»	22 Juni	1883, » 22.	»	»	»	200,00
»	30 Augustus	1883, » 17.	»	»	»	300,00
»	6 Maart	1884, » 14.	»	»	»	16,50
»	28 October	1884, » 27.	»	»	»	724,00
»	16 Februari	1884, » 14.	»	»	»	50,00
»	25 Februari	1884, » 11.	»	»	»	75,50
III.	22 Maart	1884, » 14.	5	20	»	3 000,00
»	15 April	1884, » 21.	»	»	»	250,00
»	8 Juli	1884, » 66.	»	»	»	375,00
»	22 Maart	1884, » 14.	»	»	»	1 500,00
»	15 April	1884, » 21.	»	»	»	500,00
»	8 Juli	1884, » 66.	»	»	»	200,00
»	15 Augustus	1884, » 32.	»	»	»	500,00
»	15 April	1884, » 21.	»	»	»	1 000,00
»	4 Maart	1883, » 15.	»	»	»	259,00
IV.	29 Januari	1884, » 18.	10	53	»	4 500,00
»	27 Februari	1884, » 28.	»	»	»	1 050,00
»	18 April	1884, » 21.	»	»	»	500,00
»	29 Mei	1884, » 36.	»	»	»	1 017,00
»	13 Augustus	1884, » 26.	»	»	»	12,85

Post waarop de overschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN.*
Afdeeling.	Artikel.		
4	19	Bureelbehoeften en drukwerk.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
5	25	Bureel- en lokaalbehoeften en drukwerk.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	26	Reis- en verblijfkosten.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
6	27	Pensioenen.	
»	29	Gratificatiën.	
»	»	Idem.	
1	3	Bureel- en lokaalbehoeften, benevens drukwerk en correctiekosten.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
2	9	Briefporten, abonnementen op dagbladen, kosten van vertalingen, onderhoud der woning van het gezantschap te Pera, en alle verdere uitschotten van diplomatieke en consulaire ambtenaren in hunne betrekking.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
3	11	Voorschotten, onderstand en transportgelden, alsmede kosten van bewezen diensten aan en ten behoeve van Nederlandsche en vreemde zeelieden, voor zoover de laatstbedoelden tot de bemanning behooren van Nederlandsche schepen, militairen en andere behoeftige Nederlanders buitenslands.	
4	19	Gratificatiën.	
1	3	Bureel- en lokaalbehoeften en drukwerk.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	

Hoofdstuk.	KONINKLIJK BESLUIT.	Post waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	Bedrag.
		Afdeeling.	Artikel.		
IV.	26 Augustus 1883, n°. 13.	10	53	Onvoorziene uitgaven.	f 1 500,00
»	28 October 1883, » 25.	»	»	»	1 000,00
»	29 Januari 1884, » 18.	»	»	»	1 220,00
»	8 Augustus 1883, » 27.	»	»	»	63,80
»	27 Februari 1884, » 28.	»	»	»	98,25
»	29 Mei 1884, » 36.	»	»	»	1 229,78
»	24 November 1883, » 27.	»	»	»	150,00
»	10 Januari 1884, » 15.	»	»	»	100,00
»	29 Januari 1884, » 18.	»	»	»	41,00
»	27 Februari 1884, » 28.	»	»	»	101,39
»	18 April 1884, » 21.	»	»	»	36,00
»	18 April 1884, » 21.	»	»	»	164,00
»	29 Mei 1884, » 36.	»	»	»	8,33⅓
»	4 Juli 1884, » 31.	»	»	»	274,62½
»	13 Augustus 1884, » 26.	»	»	»	1,95⅝
»	24 November 1883, » 27.	»	»	»	60,00
»	10 Januari 1884, » 15.	»	»	»	220,00
»	29 Januari 1884, » 18.	»	»	»	221,00
»	27 Februari 1884, » 28.	»	»	»	5,58
»	18 April 1884, » 21.	»	»	»	29,35
»	29 Mei 1884, » 36.	»	»	»	98,70
»	10 Juni 1884, » 77.	»	»	»	129,86⅔

Verslag der Algemeene Rekenkamer wegens het resultaat harer werkzaamheden over 1884.

Post waarop de overschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN.*
Afdeeling.	Artikel.		
1	4	Reis- en verblijfkosten, daaronder begrepen de reis- en verblijfkosten van den inspecteur van de gevangenissen en van de gestichten Ommerschans en Veenhuizen.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
5	27	Schadeloosstellingen aan onderofficieren en manschappen der marechaussee en aan rijksveldwachters voor kleine uitgaven bij het doen van transporten.	
»	»	Idem.	
»	29	Kosten vallende op de uitgave van het *Algemeen Politieblad.*	
6	33	Voor tijdelijke waarneming van betrekkingen wegens ziekte of andere tijdelijke ongesteldheid of afwezigheid van beambten.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	37	Verstrekking en vervoer van geneesmiddelen voor gevangenen, voor kinderen van gevangenen die niet van de ouders kunnen worden gescheiden, en voor beambten bij de gevangenissen, die daarvan gebruik maken, alsmede genees- en heelkundige behandeling en leverantie van geneesmiddelen aan burgerlijke genees- en heelkundigen opgedragen, voor gevangenissen, bij welke geene officieren van gezondheid zijn gedetacheerd.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	39	Reis- en verblijfkosten van rechterlijke ambtenaren bij het bezichtigen van gevangenissen, van verdere ambtenaren voor den dienst der gevangenissen, mitsgaders vergoeding voor de kosten van verplaatsing van beambten.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	41	Aanschaffing en onderhoud van cellulaire rijtuigen, huur van bergplaatsen en huur van paarden en voerlieden voor den dienst dier rijtuigen, alsmede huur van rijtuigen, welke tijdelijk wegens herstelling van cellulaire rijtuigen gebruikt worden.	

Hoofdstuk.	KONINKLIJK BESLUIT.	Post waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	Bedrag.
		Afdeeling.	Artikel.		
IV.	22 October 1883, n°. 36.	10	53	Onvoorziene uitgaven.	f 2 377,25
V.	26 Juli 1884, » 64.	9	191	»	40,00
»	14 April 1884, » 4.	»	»	»	1 010,80
»	7 Februari 1884, » 2.	»	»	»	460,00
»	7 Februari 1884, » 2.	»	»	»	150,00
»	22 October 1883, » 27.	»	»	»	290,00
»	22 October 1883, » 27, gewijzigd bij dat van 21 Juli 1884, n°. 20.	»	»	»	500,00
»	7 Februari 1884, n°. 2.	»	»	»	5 848,97
»	12 December 1884, » 19.	»	»	»	318,00
»	7 Februari 1884, » 2.	»	»	»	791,56
»	7 Februari 1884, » 2, gewijzigd bij dat van 21 Juli 1884, n°. 20.	»	»	»	962,24
»	14 April 1884, n°. 4.	»	»	»	409,935
»	7 Februari 1884, » 2.	»	»	»	6 000,00
»	11 Augustus 1884, » 18.	»	»	»	10 086,26
»	7 September 1884, » 12.	»	»	»	0,60
»	22 October 1883, » 27.	»	»	»	900,00
»	7 Februari 1884, » 2.	»	»	»	916,05
»	14 April 1884, » 4.	»	»	»	74,875

Post waarop de overschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN.*
Afdeeling.	Artikel.		
9	51	Vacatie- of presentiegelden en reis- en verblijfkosten van de leden, en plaatsvervangende leden en den secretaris der Staatscommissie bedoeld bij artikel 11 der wet op het notarisambt.	
2	7	Reis- en verblijfkosten van den Commissaris des Konings, van de leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie (provincie Noordbrabant).	
»	8	Reis- en verblijfkosten van de leden der Staten (provincie Noordbrabant).	
»	49	Idem (provincie Limburg).	
»	57	Kosten vallende op het begraven van op strand aangespoelde of uit zee aangebrachte lijken.	
»	59	Onderstand aan gemeenten die buiten staat zijn in alle of sommige kosten harer huishouding behoorlijk te voorzien.	
5	83	Kosten voor aanbouw, onderhoud en verbetering, voor huur en lasten van gebouwen, voor aankoop van grond of gebouwen, voor onderhoud en aankoop van meubilair, voor aanvulling en uitbreiding der verzamelingen en hulpmiddelen voor het onderwijs, buitengewoon toezicht, reis- en verblijfkosten en excursiekosten, voor administratieve, huishoudelijke en andere uitgaven. (Universiteit te Leiden).	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	111	Reis- en verblijfkosten en vacatiegelden der leden van de commissiën tot het afnemen der eindexamens voor de hoogere burgerscholen, de landbouwscholen en de polytechnische school, benevens verdere kosten van die examens.	
»	122	Subsidiën voor kweekscholen ter opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen.	
»	»	Idem.	
»	135	Reis- en verblijfkosten en vacatiegelden der leden van de commissiën tot het examineeren van hen, die eene der akten van bekwaamheid, vermeld in art. 56 onder *a* en *b* der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127) wenschen te ontvangen, benevens verdere kosten dier examens.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	139	Reis- en verblijfkosten, buitengewoon toezicht, huishoudelijke en verdere uitgaven betreffende het toezicht op de gebouwen (voor onderwijs).	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	

Hoofdstuk.	KONINKLIJK BESLUIT.	Post waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	Bedrag.
		Afdeeling.	Artikel.		
V.	7 Februari 1884, n°. 2.	9	191	Onvoorziene uitgaven.	f 1 212,75
»	11 Augustus 1884, » 18.	»	»	»	499,95
»	22 October 1883, » 27.	»	»	»	1 500,00
»	14 April 1884, » 4.	»	»	»	53,00
VI.	30 Januari 1884, » 9.	6	72	»	2 500,00
»	11 Augustus 1884, » 26.	»	»	»	2 730,00
»	30 Januari 1884, » 9.	»	»	»	2 000,00
»	29 Maart 1884, » 13.	»	»	»	4 000,00
»	11 Augustus 1884, » 26.	»	»	»	200,00
»	13 September 1883, » 28.	»	»	»	1 200,00
»	5 December 1883, » 22.	»	»	»	900,00
»	30 Januari 1884, » 9.	»	»	»	500,00
»	30 Januari 1884, » 9.	»	»	»	5 000,00
»	5 December 1883, » 22.	»	»	»	2 000,00
»	11 Augustus 1884, » 26.	»	»	»	750,00
»	29 Maart 1884, » 13.	»	»	»	550,00
»	11 Augustus 1884, » 26.	»	»	»	2 110,00

Post waarop de overschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN.*
Afdeeling.	Artikel.		
6	159	Kosten van buitengewoon opzicht, onderhoud, huishoudelijke uitgaven, reis- en verblijfkosten en aankoopen voor 's Rijks museum te Amsterdam.	
»	161	Kosten van onderhoud, huishoudelijke uitgaven, reis- en verblijfkosten, aankoopen en verdere uitgaven voor het Kabinet van prenten en pleisterbeelden te Leiden.	
»	175	Kosten van onderhoud, huishoudelijke uitgaven, bureel-, reis- en verblijfkosten, bedienden, hulpmiddelen, ameublement, aankoopen en verdere uitgaven voor de school voor kunstnijverheid.	
»	179	Bureel- en lokaalbehoeften, bindwerk, reis- en verblijfkosten (*Nederlandsche Staatscourant* en *Staatsblad*).	
1	4	Bureel- en lokaalbehoeften, kleine uitgaven en drukwerk (Departement).	
»	»	Idem.	
»	8	Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk en kleine uitgaven. (Manine-directiën).	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	10	Bureel- en lokaalbehoeften, pakhuishuur, drukwerk, emballage, vracht en kleine uitgaven. (Verificatie zee-instrumenten).	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	11	Reis-, verblijf- en vacatiekosten voor de civiele ambtenaren, voor de militairen en de personen niet uit 's Rijks schatkist bezoldigd, alsmede voor de mindere geëmployeerden, werklieden en bedienden bij 's Rijks werven, restitutiën van ten dienste van het Rijk gedane uitschotten.	
2	20	Bezoldiging der bemanning van de werkvaartuigen, de toelagen en kleeding, sluis-, brug- en jaaggelden en andere kosten.	
»	»	Idem.	
3	30	Kosten van het korps mariniers, als: traktementen, toelagen en verhuiskosten der officieren, soldijen en toelagen der minderen, na aftrek der te hunnen koste verstrekte voeding; aanschaffing dier voeding, fonds van kleeding en reparatie; aanschaffing van ledergoed; herstelling en onderhoud van wapenen en ledergoed; kosten van administratie, werving, militair onderwijs en lectuur, van kazernering en drinkwater, onderhoud en schoonhouden van lokalen en meubelen, verwarming en verlichting; huishuur, kosten van brood en kaas; reis- en verblijfkosten van officieren en minderen; hospitaalsoldij; kosten van kampeeren en van materieel voor de schietoefeningen.	
»	»	Idem.	

Hoofdstuk.	KONINKLIJK BESLUIT.	Post waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	Bedrag.
		Afdeeling.	Artikel.		
VI.	29 Mei 1883, n°. 56.	6	72	Onvoorziene uitgaven.	f 5 000,00
»	29 October 1883, » 19.	»	»	»	5 000,00
»	30 Januari 1884, » 9.	»	»	»	6 500,00
»	11 Augustus 1884, » 26.	»	»	»	1 400,00
»	11 Augustus 1884, » 26.	»	»	»	1 360,00
»	29 Mei 1883, » 56.	»	»	»	1 500,00
»	5 December 1883, » 22.	»	»	»	1 181,38
»	11 Augustus 1884, » 26.	»	»	»	2 424,61⁵
»	28 October 1884, » 35.	»	»	»	4 650,00
»	24 December 1884, » 23.	»	»	»	80,00
»	30 Januari 1884, » 9.	»	»	»	5 000,00
»	30 Januari 1884, » 9.	»	»	»	700,00
»	11 Augustus 1884, » 26.	»	»	»	1 465,00
»	30 Januari 1884, » 9.	»	»	»	426,75
»	29 Maart 1884, » 13.	»	»	»	400,00

Post waarop de overschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN.*
Afdeeling.	Artikel.		
3	32	Kosten van werving, waaronder huur van een lokaal tot kantoor van aanneming te Rotterdam, en de daaraan verbonden uitgaven, benevens de kosten van het afhalen en transporteeren van zeemiliciens.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	35	Bijzondere kosten van opleiding van machinist-, stuur- en bootsmansleerlingen, kanonniers en jongens, als: voor hulponderwijzers, godsdienstonderwijs enz., school- en teekenbehoeften, bibliotheken, aanmoediging, beloning, uitspanningen, de huur van zweminrichtingen en toelage aan het parochiaal kerkbestuur van den Heiligen Lambertus te Kralingen voor het afstaan van de noodige plaatsen in die kerk aan het Roomsch-Katholieke gedeelte der bemanning van het opleidingsschip te Rotterdam.	
»	36*a*	Zeetraktementen, tafelgelden, soldijen en scheepsrantsoenen van officieren en mindere schepelingen, werkzaam bij het onderzoek van de Noordelijke IJszee, benevens kosten van aanschaffing en onderhoud der daartoe noodige instrumenten en verdere benoodigdheden, alsmede kosten van publicatie van dat onderzoek.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	39	Kosten van verpleging van zieken in hospitalen, burgerlijke gestichten en bij particulieren; aanschaffing en onderhoud van meubilair en verdere inventarisgoederen voor de hospitalen; transport van zieken, geneesmiddelen, chirurgicale, pharmaceutische en verdere behoeften voor den geneeskundigen dienst der zeemacht en kosten van voorziening in de geneeskundige hulp en verstrekking van geneesmiddelen aan de officieren en dek- en onderofficieren en hunne huisgenooten.	
»	»	Idem.	
»	40	Kosten van in en buitendienst zijnde schepen en vaartuigen binnen- en buitenslands, wegens quarantaine, loodsdiensten, kanaalrechten, sleeploonen, sluis-, brug- en jaaggelden, ontvangen hulp, het opvisschen en bergloon van ankers, kettingen, enz.	
»	42	Druk- en bindwerk en aankoop van reglementen ten dienste der actieve zeemacht.	
»	»	Idem.	
»	45	Bezoldigingen en voeding van de bemanningen der transportvaartuigen, ten dienste van het loodswezen, de betonning der zeegaten, de lichtschepen enz.	
4	46	Bureel- en lokaalbehoeften, druk-, bind- en linieerwerk ten dienste van het loodswezen enz., benevens kleine uitgaven, daaronder begrepen agio op wissels en verlies op vreemde muntspeciën, voor ontvangsten wegens loodsgelden.	

Hoofdstuk	KONINKLIJK BESLUIT.	Post waaruit de afschrijving heeft plaats gehad		OMSCHRIJVING.	Bedrag.
		Afdeeling.	Artikel.		
VI.	11 Augustus 1884, n°. 26.	6	72	Onvoorziene uitgaven.	f 205,00
»	29 October 1883, » 19.	»	»	»	1 500,00
»	5 December 1883, » 22.	»	»	»	1 000,00
»	30 Januari 1884, » 9.	»	»	»	750,00
»	29 Maart 1884, » 13.	»	»	»	860,00
»	11 Augustus 1884, » 26.	»	»	»	200,00
»	11 Augustus 1884, » 26.	»	»	»	680,00
»	30 Januari 1884, » 9.	»	»	»	1 200,00
»	30 Januari 1884, » 9.	»	»	»	5 000,00
»	29 Maart 1884, » 13.	»	»	»	2 000,00
»	11 Augustus 1884, » 26.	»	»	»	1 900,00
»	28 October 1884, » 35.	»	»	»	1 800,00
»	11 Augustus 1884, » 26.	»	»	»	250,00
VII*a*	11 October 1883, » 25.	1	5	Interesten van al de vier ten honderd rentegevende schuldbekentenissen, uitgegeven krachtens de wet van den 5den Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 87), over een kapitaal van f 27 459 500, voor het halfjaar verschijnende 1 Juni 1883, en over een kapitaal van f 27 227 500, voor het halfjaar verschijnende 1 Dec. 1883.	2 021,25
»	22 Juni 1883, » 23.	»	»	»	117 004,00
»	11 October 1883, » 25.	»	»	»	55 646,00

Post waarop de overschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN.*
Afdeeling.	Artikel.		
4	46	Bureel- en lokaalbehoeften; druk-, bind- en linieerwerk ten dienste van het loodswezen enz. benevens kleine uitgaven, daaronder begrepen agio op wissels en verlies op vreemde muntspeciën, voor ontvangsten wegens loodsgelden.	
»	47	Reis-, verblijf- en vacatiekosten (Loodswezen).	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	52	Aanbouw, uitrusting en onderhoud der loodsvaartuigen, kosten van transport, opzicht, waakloon enz.	
»	53	Kosten van aanhuring van loods-afhaalvaartuigen met hunne bemanning; kosten van loods-, sluis-, brug- en andere gelden, jaag- en sleeploonen der loodsvaartuigen, visch- en bergloonen enz.	
»	58	Bezoldigingen en toelagen van opzichters, wachters en verdere bedienden bij de kust- en oeververlichting en mist- en waterstandsseinen, gage en voeding der bemanning van de lichtschepen.	
»	59	Kosten der kust- en oeververlichting en mist- en waterstandsseinen, benevens die der lichtschepen, lichttorens met woningen, lichtopstanden, lichttoestellen enz., loods- en andere ongelden.	
»	»	Idem.	
»	61	Kosten van onderhoud van vaartuigen der hydrographie, loods-, sluis-, brug-, jaag- en sleepgelden, visch- en bergloon enz.; het drukken van hydrographische kaarten en beschrijvingen; aankoop en herstelling van platen en gereedschap voor en uitslijploon van kopergravure.	
5	67	Pensioenen en onderstanden aan het loodspersoneel en aan de weduwen en kinderen, ingevolge de wetten van 20 Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 94) en 30 April 1863 (*Staatsblad* n°. 41) en van 27 April 1876 (*Staatsblad* n°. 92).	
»	70	Kosten van medailles, eeretabels en andere onderscheidingsteekenen voor officieren, schepelingen, mariniers, mindere geëmployeerden, werklieden, bedienden enz. en van gratificatiën aan de toekenning van medailles verbonden.	
1	3	Interesten van de schuldbekentenissen van het voormalig Amortisatie-Syndicaat à drie en een half ten honderd, over een kapitaal van f 10 207 000, voor het halfjaar verschijnende 1 April 1883, en over een kapitaal van f 9 907 000 voor het halfjaar verschijnende 1°. October 1883.	
»	4	Interesten van een kapitaal van f 189 547 400 ingeschreven rentegevende schuld à vier ten honderd, verschijnende 1 April en 1 October 1883.	
»	»	Idem.	

Hoofdstuk.	KONINKLIJK BESLUIT.	Post waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	Bedrag.
		Afdeeling.	Artikel.		
VIIb.	1 Juli 1884, n°. 35.	11	80	Onvoorziene uitgaven.	f 3 700,00
»	1 Juli 1884, » 35.	»	»	»	150,00
»	20 Juli 1884, » 50.	»	»	»	58,17
»	8 April 1884, » 16.	»	»	»	95,00
»	6 Maart 1884, » 15.	»	»	»	719,01
»	18 November 1883, » 23.	»	»	»	41,00
»	8 April 1884, » 16.	»	»	»	178,00
»	28 October 1884, » 29.	»	»	»	3 672,00
»	28 October 1884, » 29.	»	»	»	3 251,925
»	28 October 1884, » 29.	»	»	»	2,10
»	20 Juli 1884, » 50.	»	»	»	470,00
»	20 Juli 1884, » 50.	»	»	»	6 600,00
»	6 December 1883, » 35.	»	»	»	300,00
»	28 October 1884, » 29.	»	»	»	60,00
»	28 October 1884, » 29.	»	»	»	289,00
»	8 April 1884, » 6.	»	»	»	15 000,00

Post waarop de overschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN*
Afdeeling.	Artikel.		
1	3	Bureel- en lokaalbehoeften en drukwerk.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	4	Reis- en verblijfkosten en daggelden.	
2	6	Bureel- en lokaalbehoeften en drukwerk, benevens kosten van onderhoud der gebouwen.	
	8	Reis- en verblijfkosten.	
4	14	Onderhond en lasten van en verbeteringen aan het muntgebouw, leverantiën en arbeidsloonen, het instrumentwezen en de muntwerkzaamheden betreffende.	
5	17	Vaste traktementen, percentsgewijze belooningen en indemniteiten of schadeloosstellingen en bureelkosten van een ontvanger-entreposeur, van ontvangers, kommiezen-ontvangers en boekhouders.	
»	18	Veranderlijke belooningen, toelagen, schadeloosstellingen, vergoedingen, presentiegelden en kosten van verificatie van accijnsgoederen.	
»	20	Premiën voor het achterhalen van sluikerijen en sluikers in zake de invoerrechten en accijnzen.	
»	21	Druk-, linieer- en bindwerk en bindmaterialen, aankoop en onderhoud van werktuigen, wapenen en andere benoodigdheden, justeerloon van gewichten, briefporten, telegrammen, vracht, transport- en advertentiekosten en kosten wegens opruiming van archieven.	
»	22	Aankoop van gronden, gebouwen en vaartuigen, aanbouw, onderhoud en huur van vaartuigen, gebouwen, lokalen, los- en laadplaatsen en hunne aanhoorigheden; aanschaffing van benoodigdheden in en bij gebouwen en hunne aanhoorigheden, aanschaffing van benoodigdheden in en aan vaartuigen; vergoeding of schadeloosstelling wegens een en ander; sluis- en havengelden enz.; vergoeding voor vuur en licht; kosten van bestekken, teekeningen en toezicht, alsmede grondrenten, erfpachten en verdere lasten op erven of gebouwen.	
»	24	Onverhaalbare kosten van vervolging en voor rekening van het Rijk verblijvende kosten van hermeting en herschatting wegens de grondbelasting.	
»	»	Idem.	
»	26	Oninbare kosten van vervolging wegens het recht van patent.	
7	35	Kosten van oprichting, verkrijging, huur, onderhoud, verbetering en lasten van gebouwen of lokalen voor de administratie van het zegel, de registratie, de successie, de hypotheken en het kadaster, benevens kosten voor het meubileeren, verwarmen, verlichten, schoonhouden en bewaken dier gebouwen of lokalen en van het overbrengen daarheen van archieven; uitschotten voor het kadaster; druk-, linieer- en bindwerk; aankoop en onderhoud van werktuigen en andere benoodigdheden, waaronder kokers, portefeuilles enz. voor kaarten; briefporten, telegrammen, advertentiën, pak- en transport-	

Hoofdstuk.	KONINKLIJK BESLUIT.	Post waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	Bedrag.
		Afdeeling.	Artikel.		
VII*b*.	28 October 1884, n°. 29.	11	80	Onvoorziene uitgaven.	f 1 041,00
VIII.	23 October 1883, » 26.	14	78	»	2 000,00
»	18 April 1884, » 16.	»	»	»	1 727,45
»	21 November 1884, » 22.	»	»	»	230,00
»	3 Februari 1884, » 15.	»	»	»	500,00
»	13 Juli 1883, » 23.	»	»	»	4 000,00
»	23 October 1883, » 26.	»	»	»	5 000,00
»	13 Juli 1883, » 23.	»	»	»	0,10
»	23 October 1883, » 26.	»	»	»	41,15

Post waarop de overschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN.*
Afdeeling.	Artikel.		
		kosten; vergoeding aan de bewaarders van de hypotheken voor het vernieuwen van hypothecaire registers; kosten van het vervaardigen der plakzegels met die van het daartoe vereischte materieel en de verdere tot dit onderwerp betrekkelijke uitgaven; kosten van papier voor het zegel; kosten van het drukken en uitgeven van de plans en lijsten der trekkingen van de Staatsloterij; kosten van het opmaken der prijscouranten van de publieke fondsen, voor het recht van successie en van overgang bij overlijden en andere hiervoren niet bepaald omschreven uitgaven van verschillenden aard, het materieel beheer betreffende.	
7	40	Aankoop, onderhoud en huur van vaartuigen voor het beheer der visscherijen op de Schelde en Zeeuwsche Stroomen, en alle andere uitgaven voor dat beheer, niet onder het vorig artikel begrepen.	
1	3	Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk en kleine uitgaven bij het Departement.	
»	»	Idem.	
8	33	Onderhouden, herstellen, veranderen en verbeteren van vestingwerken, oefeningsterreinen, kazerne- en andere militaire gebouwen, loodsen, exercitievelden, zweminrichtingen, dijken, kaden, wegen, grachten, bruggen, beplantingen, met hetgeen gerekend wordt daartoe te behooren: kleine herstellingen en leveringen; werkzaamheden betreffende het bouwen en planten binnen verboden kringen van vestingwerken; werkgelden voor militairen, gebezigd tot den arbeid van fortificatiën en tot anderen arbeid voor de genie; aanschaffing en onderhoud van gereedschappen en materieel voor de genietroepen; grensbepalingen; aanbestedingkosten; kosten en ongelden betrekkelijk het sluiten van koop- en andere overeenkomsten; afkoop van rechten; verleenen van subsidiën voor uitvoering van werken; koopen van perceelen; opzichtskosten, grondboringen, slaan van proefpalen, metingen, waterpassingen en peilingen; aanschaffing, onderhoud en schoonhouden van genie-goederen en telegraafmaterieel in vestingen en forten, herstellingen en vernieuwingen van meubelen en andere benoodigdheden in de gebouwen tot huisvesting van troepen bestemd; een en ander in de 1ste verdedigingsstelling.	
»	34	Als voren in de 2de verdedigingsstelling.	
»	42	Herstellen van schaden, ontstaan door storm en water.	
»	»	Idem.	
»	46	Aanschaffing van materieel voor den telegraafdienst te velde.	
»	»	Idem.	

Hoofdstuk.	KONINKLIJK BESLUIT.	Post waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	Bedrag.
		Afdeeling.	Artikel.		
VIII.	13 Juli 1883, nº. 23.	14	78	Onvoorziene uitgaven.	f 3 000,00
»	3 Februari 1884, » 15.	»	»	»	7 000,00
»	18 April 1884, » 16.	»	»	»	4 000,00
»	3 Mei 1884, » 35.	»	»	»	8 000,00
»	3 Augustus 1884, » 21.	»	»	»	775,00
»	18 April 1884, » 16.	»	»	»	127,00
»	13 Juli 1883, » 23.	»	»	»	400,00
»	23 October 1883, » 26.	»	»	»	200,00
»	18 April 1884, » 16.	»	»	»	196,95
»	18 April 1884, » 16.	»	»	»	4 994,39
»	3 Augustus 1884, » 21.	»	»	»	66,09
»	23 October 1883, » 26.	»	»	»	50,00
»	18 April 1884, » 16.	»	»	»	23,41
»	3 Februari 1884, » 15.	»	»	»	2 260,00
»	18 April 1884, » 16.	»	»	»	56,00
»	23 October 1883, » 26.	»	»	»	1 093,00
»	21 November 1884, » 22.	»	»	»	26,91

Post waarop de overschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN.*
Afdeeling.	Artikel.		
10	51	Kosten van verkenningen, het maken van plans, met de kosten uit een en ander voortvloeiende, ten behoeve van de kaarten, op de topographische inrichting te vervaardigen: kosten van de topographische inrichting aan: traktementen der ambtenaren, toelagen der officieren, daggelden en remuneratiën der geëmployeerden en andere kosten dezer inrichting na aftrek: 1°. van hetgeen uit het 1ste hoofdstuk der begrooting van Nederlandsch-Indië wordt gekweten voor het vervaardigen, in kleurendruk, van de door de topographische opneming van Java verkregen overzichtskaarten der onderscheidene residentiën; en 2°. van bijdragen van andere departementen.	
11	53	Reiskosten, verblijfkosten en vacatiën, met inbegrip der restitutiën van ten dienste van het Rijk gedane uitschotten.	
»	»	Idem.	
»	54	Scheeps- en wagenvrachten, weg-, tol-, brug- en veergelden, daaronder behrepen bruggelden voor militairen buiten dienst, hunne huisgezinnen en dienstpaarden, verschuldigd voor het overgaan der brug over de rivier de Donge in de gemeente Geertruidenberg.	
»	»	Idem.	
12	56	Kosten tot verzekering en uitoefening van den eeredienst bij de militairen, daaronder begrepen tegemoetkoming aan predikanten, geestelijken en onderwijzers.	
»	57	Kosten van onderscheidingsteekenen voor officiersdienst, voor medailles voor diensten van onderscheiden aard, van de daaraan verbonden gratificatiën en van eereteekenen, ingesteld bij Koninklijk besluit van 10 Mei 1865 (*Staatsblad* n^{5}. 32) en bij Koninklijk besluit van 8 September 1877 (*Staatsblad* n^{0}. 179).	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	58	Drukwerk van onderscheiden aard, ten dienste van het leger, mitsgaders het drukken, aanschaffen en inbinden van militaire reglementen en boekwerken.	
»	»	Idem.	
»	68	Kosten vallende op telegraphische correspondentiën.	
»		Idem.	
13	70	Non-activiteitstraktementen.	
»	»	Idem.	
»	73	Pensioenen aan mindere geëmployeerden, werklieden en bedienden op daggeld werkzaam bij inrichtingen van 's Rijks landmacht, wet van 24 Juni 1854 (*Staatsblad* n^{0}. 92).	
»	»	Idem.	

Hoofdstuk.	KONINKLIJK BESLUIT.	Post waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	Bedrag.
		Afdeeling.	Artikel.		
VIII.	23 October 1883, n°. 26.	14	78	Onvoorziene uitgaven.	f 265,99
IX.	13 Juni 1884, » 44.	7	155	»	150,00
»	14 September 1884, » 27.	»	»	»	315,00
»	17 October 1884, » 12.	»	»	»	1,00
»	1 December 1884, » 18.	»	»	»	1,00
»	4 November 1883, » 12.	»	»	»	200,00
»	11 December 1883, » 19.	»	»	»	200,00
»	20 Januari 1884, » 10.	»	»	»	200,00
»	2 Maart 1884, » 7.	»	»	»	117,00
»	2 Maart 1884, » 7.	»	»	»	13,00
»	31 Maart 1884, » 8.	»	»	»	20,00
»	28 Augustus 1883, » 26.	»	»	»	200,00
»	20 Januari 1884, » 10.	»	»	»	4 600,00
»	19 Juli 1883, » 9.	»	»	»	1 500,00
»	2 Maart 1884, » 7.	»	»	»	10,00
»	11 December 1883, » 19.	»	»	»	205,00
»	20 Januari 1884, » 10.	»	»	»	300,00
»	2 Maart 1884, » 7.	»	»	»	395,00
»	13 Juni 1884, » 14.	»	»	»	479,00
»	19 Juli 1883, » 9.	»	»	»	1 700,00
»	11 December 1883, » 19.	»	»	»	110,00
»	20 Januari 1883, » 10.	»	»	»	150,00
»	20 Januari 1883, » 10.	»	»		5 000,00
»	20 Januari 1883, » 10, gewijzigd bij dat van 12 Mei 1884, n°. 22.	»	»	f 7 600,00 4 780,00	2 820,00

Post waarop de overschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN*
Afdeeling.	Artikel.		
13	76	Wachtgelden.	
1	3	Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk en arbeidsloon van door den gravsar der posterijen gebezigde werklieden.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	4	Reis- en verblijfkosten en daggelden.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
2	16	kosten van het onderzoek naar den waterstaatkundigen toestand des lands en daarmede in verband staande boringen, opneming van slib, loop en kentering van getijen, waarnemingen en belooningen van de bij dit onoerzoek te bezigen schei- en deskundigen.	
»	»	Idem.	
»	17	Kosten voor het doen van opnemingen en peilingen, voor zoover geen betrekking hebbende op in uitvoering zijnde werken, benevens aankoop en berging van instrumenten.	
»	»	Idem.	
»	19	Kosten van oeverconstateering der rivieren, van exploten, insinuatiën en proceskosten.	
»	»	Idem.	
»	20	Aankoop van boeken en kaarten, kosten van druk- en bindwerk ten behoeve van den waterstaat en verdere kleine uitgaven.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	21	Buitengewone correspondentie bij ijsgang en hoog opperwater en verder daarmede in verband staande uitgaven.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
»	23	Oprichting van nieuwe peilschalen.	
»	27	Verbetering van de rivier de Merwede, van de Killen en het Hollandsch Diep, onderhoud en herstel der rivierwerken alsmede verbetering en vernieuwing van peilschalen benevens daarmede in verband staande uitgaven.	

Hoofdstuk.	KONINKLIJK BESLUIT.	Post waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.		Bedrag.
		Afdeeling.	Artikel.			
IX	13 Juni 1884, n°. 14.	7	155	Onvoorziene uitgaven.		f 236,00
»	13 Juni 1884, » 14.	»	»	»		315,00
»	20 Juli 1884, » 49.	»	»	»		32,00
»	4 November 1883, » 12.	»	»	»		1 725,00
»	28 Augustus 1883, » 22.	»	»	»		342,00
»	20 Januari 1884, » 10, gewijzigd bij dat van 12 Mei 1884, n°. 22.	»	»	»	f 205,00 185,00	20,00
»	20 Juli 1884, » 49.	»	»	»		10,00
»	28 Augustus 1883, » 22.	»	»	»		1 985,00
»	2 Maart 1884, » 7.	»	»	»		353,00
»	20 Januari 1884, » 10.	»	»	»		1 000,00
»	28 Augustus 1883, » 22, ingetrokken bij dat van 19 December 1883, n°. 15.	»	»	»		(10 000,00)
»	28 Augustus 1883, n°. 22, vervallen bij dat van 19 December 1883, n°. 15.	»	»	»		(10 000,00)
»	13 Juni 1884, n°. 14, vervallen bij dat van 8 September 1884, n°. 30.	»	»	»		(718,00)
»	14 September 1884, n°. 27.	»	»	»		4,50
»	1 December 1884, » 18.	»	»	»		320,00

Post waarop de overschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN.*
Afdeeling.	Artikel.		
2	28	Verbetering van de Dordsche waterwegen, onderhoud en herstel der rivierwerken, alsmede verbetering en vernieuwing van peilschalen, benevens daarmede in verband staande uitgaven.	
»	30*a*	Kosten tot het verleggen van de uitmonding der rivier de Maas, met alle daarmede in verband staande uitgaven voor zoover zij niet in een of meer der vier volgende artikelen zijn begrepen.	
»	»	Idem.	
»	30*c*	Kosten van de werkzaamheden voor het uitbakenen, waterpassen en het opmaken en aankoopen van grondteekeningen en plans, met inbegrip van arbeidsloon, daggelden wegens buitengewone adsistentie, belooningen van landmeters, uittreksels van kadastrale plans en liggers, aanschaffen van werktuigen, baken, piketten en verdere benoodigdheden met huur eener stoomboot ten dienste van het werk genoemd sub art. 30*a*.	
»	35	Onderhoud van het Zwarte Water, benevens daarmede in verband staande uitgaven.	
»	36	Onderhoud en verbetering van het Zwolsche Diep en daarmede in verband staande uitgaven.	
»	»	Idem.	
»	39	Onderhoud der drie overlaten in den Waaldijk boven Dalem en in het Wijdschild van de groote inundatie- of hulpsluis in den Waaldijk te Dalem, de sluizen, heulen en duikers te Gorinchem, benevens daarmede in verband staande uitgaven.	
»	»	Idem.	
»	45	Onderhoud, herstel en verbetering der zee- en oeverwerken, kosten van helm- en stroobeplantingen, onderhoud, verbetering en vernieuwing van peilschalen, benevens daarmede in verband staande uitgaven in Friesland, de zeeweringen en duinbeplantingen op Ameland, Schiermonnikoog, te Munnikerzijlen, Nieuwe Zijlen, Friesche Sluis, te Zuidkamp, in den afsluitdijk van het Reitdiep, Oostmahorn, Molkwerumerzijl, den Koudumer Slaperdijk in den Statendijk.	
»	49	Herstel van buitengewone winter- en stormschade.	
»	50	Wegruimen en bergen van wrakken en hunne ladingen en daarmede in verband staande uitgaven.	
»	»	Idem.	
»	62	Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal de Dieze en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven.	
»	63	Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal van Apeldoorn naar den IJssel en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven.	

Hoofdstuk.	KONINKLIJK BESLUIT.	Post waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.		Bedrag.
		Afdeeling.	Artikel.			
IX.	28 Augustus 1883, n°. 23.	7	155	Onvoorziene uitgaven.		f 106,00
»	20 Juli 1884, » 49.	»	»	»		170,00
»	4 November 1883, » 12, vervallen bij dat van 19 December 1883, n°. 15.	»	»	»		(731,00)
»	2 Maart 1884, n°. 7.	»	»	»		11,85
»	28 Augustus 1883, » 22, verminderd bij dat van 12 Mei 1884, n°. 22.	»	»	»	f 440,00 295,00	145,00
»	20 Januari 1884, n°. 10.	»	»	»		40,00
»	20 Januari 1884, » 10.	»	»	»		6 000,00
»	28 Augustus 1883, » 22, ervallen bij dat van 19 December 1883, n°. 15.	»	»	»		(10 000,00)
»	2 Maart 1884, n°. 7.	»	»	»		459,00
»	31 Maart 1884, » 8.	»	»	»		103,89
»	23 April 1883, » 15, vervallen bij dat van 19 December 1883, n°. 15.	»	»	»		(6 630,00)
»	20 Januari 1884, n°. 10.	»	»	»		775,00
»	13 Juni 1884, » 14.	»	»	»		62,50
»	17 October 1884, » 12.	»	»	»		459,00
»	2 Maart 1884, » 7.	»	»	»		342,04
»	20 Juli 1884, » 49.	»	»	»		60,00
»	20 Januari 1884, » 10.	»	»	»		3 045,00
»	11 December 1883, » 19.	»	»	»		1 000,00
»	2 Maart 1884, » 7.	»	»	»		308,00
»	13 Juni 1884, » 14.	»	»	»		1 120,00

Post waarop de overschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN.*
Afdeeling.	Artikel.		
2	66	Onderhoud, herstel en verbetering van sluizen en bruggen op den waterweg van Amsterdam naar Rotterdam en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven.	
»	»	Idem.	
»	68	Onderhoud, herstel of verbetering van het Tienhovensche Kanaal en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven.	
	69	Onderhoud van de vaart tusschen Amsterdam en Vreeswijk en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven.	
»	70	Onderhoud, herstel en verbetering van het jaagpad langs het Spaarne en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven.	
»	»	Idem.	
»	73	Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal door Zuid-Beveland en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven.	
»	77	Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal het Meppelerdiep en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven.	
»	78	Onderhoud, herstel en verbetering van de Willemsvaart in Overijssel en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven.	
»	»	Idem.	
»	79	Kosten van een kanaal ter verbinding van de Drentsche met de Friesche wateren, onderhoud, verbetering en herstelling der werken en daartoe betrekkelijke uitgaven.	
»	83	Onderhoud, herstel en verbetering van wegen en bruggen en daarbij behoorende werken, beplantingen, benevens daarmede in verband staande uitgaven in de provincie Gelderland.	
»	»	Idem.	
»	84	Idem in de provincie Zuidholland.	
»	87	Idem in de provincie Utrecht.	
»	89	Idem in de provincie Overijssel.	
»	93	Onderhoud, herstel, verbetering en bediening van veren en schipbruggen en daarbij behoorende voorwerpen, benevens daartoe betrekkelijke uitgaven.	
»	104	Reis-, verblijf- en bureelkosten, toelagen van het in het voorgaand artikel genoemd personeel (de beide bouwkundigen en het verder personeel belast met het toezicht op landsgebouwen.)	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	

Hoofdstuk.	KONINKLIJK BESLUIT.	Post waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	Bedrag.
		Afdeeling.	Artikel.		
IX.	2 Maart 1884, n°. 7.	7	155	Onvoorziene uitgaven.	f 140,00
»	2 Maart 1884, » 7.	»	»	»	18,00
»	12 Maart 1884, » 7, ingetrokken bij dat van 21 Juli 1884, n°. 23.	»	»	»	(65,00)
»	13 Juni 1884, n°. 14, ingetrokken bij dat van 21 Juli 1884, n°. 23.	»	»	»	(450,00)
»	20 Juli 1884, n°. 49.	»	»	»	433,00
»	24 November 1883, » 17.	»	»	»	12 000,00
»	20 Januari 1884, » 10.	»	»	»	2 000,00
»	20 Januari 1884, » 10.	»	»	»	4 000,00
X.	21 Juni 1884, » 53.	6	21	»	198,33

Post waarop de overschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN.*
Afdeeling.	Artikel.		
2	105	Onderhoud, verbouwing en herstelling der landsgebouwen te 's Gravenhage, uitbreiding der lokalen en daarmede in verband staande uitgaven; kosten wegens verplaatsing van bureelen; onderhoud, vernieuwing en aanleg van duinwaterleidingen, levering van duinwater in de voor 's Rijks dienst bestemde gebouwen, gasverlichting en onderhoud, met inbegrip van het opwinden der klok van het Binnenhof; aankoop en onderhoud van slangenwagens en verder materieel ten behoeve der brandweer van de landsgebouwen en daarmede in verband staande uitgaven.	
3	116	Kosten van onderhoud van een gebouw voor de strandvonderij op Terschelling.	
»	119	Kosten van het meten en ijken van Rijnschepen.	
»	120	Belooning der commissie van deskundigen voor de Rijnvaart te Amsterdam, Rotterdam en Dordrecht, volgens art. 1 van het Koninklijk besluit van 10 April 1870 n°. 5.	
»	122	Bureelkosten, huur van lokalen, onderhoud en huishoudelijke uitgaven; waarnemingen elders dan te Utrecht; aankoopen, druk- en bindwerk, reis- en verblijfkosten en verdere uitgaven voor het meteorologisch instituut en observatorium.	
4	133	Traktementen en toelagen van de postambtenaren, onverminderd de bijdrage der Rijkspostspaarbank, ingevolge art. 144 hierachter, aanvullingstraktementen van telegraafambtenaren; traktementen der brieven- en telegrambestellers, onverminderd het aandeel van de afdeeling telegrafie bij art. 146 vastgesteld, toelagen van ambtenaren tijdelijk werkzaam bij het Departement, belooningen voor tijdelijke diensten, traktement van den ambtenaar belast met het toezicht op de vervaardiging en uitgifte van postzegels.	
»	»	Idem.	
5	147	Reis- en verblijfkosten van het personeel van de Rijkstelegraaf, benevens vergoeding en kosten van verplaatsing.	
3	12	Wedde en verblijfkosten van den Gouverneur, alsmede daarmede in verband staande uitgaven.	

's Gravenhage, den 2den Maart 1885.

De Secretaris van de Algemeene Rekenkamer,

J. H. VAN REENEN.

[137. 4.]

BIJLAGE B.

STAAT

VAN

AF- EN OVERSCHRIJVINGEN

die op de Staatsbegrooting over 1884, gedurende het jaar 1884 hebben plaats gehad, overeenkomstig art. 24 der wet van 5 October 1841 (Staatsblad n°. 40).

Hoofdstuk.	KONINKLIJK BESLUIT.	Post waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	Bedrag.
		Afdeeling.	Artikel.		
II.	11 November 1884, n°. 33.	7	30	Onvoorziene uitgaven.	f 2 050,00
»	27 Mei 1884, » 18.	»	»	»	1 500,00
»	28 October 1884, » 28.	»	»	»	30,00
»	24 December 1884, » 14.	»	»	»	200,00
»	27 Februari 1884, » 13.	»	»	»	174,50
»	20 Juni 1884, » 23.	»	»	»	100,00
IV.	26 Augustus 1884, » 28.	10	54	»	1 500,00
»	11 September 1884, » 32.	»	»	»	208,10
»	21 October 1884, » 72.	»	»	»	53,85
»	25 November 1884, » 10.	»	»	»	100,00
»	4 Juli 1884, » 31.	»		»	18,335
»	13 Augustus 1884, » 26.	»	»	»	360,75
»	26 Augustus 1884, » 28.	»	»	»	60,00
»	11 November 1884, » 54.	»	»	»	250,00
»	23 December 1884, » 21.	»	»	»	160,00
V.	7 September 1884, » 12.	9	186	»	388,50
»	28 October 1884, » 7.	»	»	»	15 000,00
»	20 Juli 1884, » 47.	»	»	»	1 936,90
VI.	28 October 1884, » 35.	6	74	»	620,00
»	24 December 1884, » 23.	»	»	»	1 000,00

Post waarop de overschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN.*
Afdeeling.	Artikel.		
1	3	Vergoeding der reiskosten van de leden der Tweede Kamer.	
5	25	Bureel- en lokaalbehoeften en drukwerk.	
»	26	Reis- en verblijfkosten.	
»	»	Idem.	
6	29	Gratificatiën.	
»	»	Idem.	
1	4	Reis- en verblijfkosten, daaronder begrepen de reis- en verblijfkosten van den inspecteur van de gevangenissen en van de gestichten Ommerschans en Veenhuizen.	
5	27	Schadeloosstellingen aan onderofficieren en manschappen der marechaussee en aan Rijksveldwachters voor kleine uitgaven bij het doen van transporten.	
6	33	Voor tijdelijke waarneming van betrekkingen wegens ziekte of andere tijdelijke ongeschiktheid of afwezigheid van beambten.	
»	»	Idem.	
»	39	Reis- en verblijfkosten van rechterlijke ambtenaren bij het bezichtigen van gevangenissen, van verdere ambtenaren voor den dienst der gevangenissen, mitsgaders vergoeding voor de kosten van verplaatsing van beambten.	
»	»	Idem.	
»		Idem.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem	
4	79	Kosten van de examens van hen, die een diploma als veearts verlangen volgens de wet van 8 Juli 1874 (*Staatsblad* n°. 99).	
5	132	Reis- en verblijfkosten en vacatiegelden der leden van de commissiën tot het examineeren van hen, die eene der akten van bekwaamheid, vermeld in art. 56 onder *a* en *b* der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127), wenschen te ontvangen, benevens verdere kosten dier examens.	
6	140	Kosten van onderhoud, huishoudelijke uitgaven, reis- en verblijfkosten, aankoopen, meubilair, aankoop, stichting en inrichting van lokalen en verdere uitgaven voor de archieven in de provinciën.	
1	10	Bureel- en lokaalbehoeften, pakhuishuur, drukwerk, emballage, vracht en kleine uitgaven.	
2	21	Bezoldiging der bemanning van de werkvaartuigen, de toelagen en kleeding, sluis-, brug- en jaaggelden en andere onkosten.	

Hoofdstuk.	KONINKLIJK BESLUIT.	Post waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	Bedrag.
		Afdeeling.	Artikel.		
VI.	11 Augustus 1884, n°. 26.	6	74	Onvoorziene uitgaven.	f 10 000,00
»	28 October 1884, » 35.	»	»	»	4 000,00
»	29 Maart 1884, » 13.	»	»	»	324,00
»	28 October 1884, » 35.	»	»	»	902,985
VII*a*.	21 December 1884, » 17.	1	5	Interesten van de vier ten honderd rentegevende schuldbekentenissen, uitgegeven krachtens de wet van den 5den Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 87), over een kapitaal van f 21 697 100, voor het halfjaar verschijnende 1 Juni 1884, en over een kapitaal van f 21 445 100, voor het halfjaar verschijnende 1 Dec. 1884.	1 260,00
»	8 April 1884, » 17.	»	»	»	54 800,00
»	21 December 1884, » 17.	»	»	»	21 548,00
VII*b*.	24 December 1884, » 15.	11	81	Onvoorziene uitgaven.	200,00
»	20 Juli 1884, » 51.	»	»	»	16,50
»	7 Augustus 1884, » 27.	»	»	»	300,00
»	11 November 1884, » 34.	»	»	»	300,00
VIII.	15 Mei 1884, » 30.	14	73	»	12 000,00
»	8 Juli 1884, » 60.	»	»	»	2 500,00
»	4 December 1884, » 25.	»	»	»	500,00
»	4 December 1884, » 25.	»	»	»	50,00
»	15 Mei 1884, » 30.	»	»	»	800,00
IX.	1 December 1884, » 18.	7	166	»	6 000,00

Verslag der Algemeene Rekenkamer wegens het resultaat harer werkzaamheden over 1884.

Post waarop de overschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN.*
Afdeeling.	Artikel.		
3	33	Kosten van werving, waaronder huur van een lokaal tot kantoor van aanneming te Rotterdam en de daaraan verbonden uitgaven, benevens de kosten van het afhalen en transporteeren van zeemiliciens.	
»	»	Idem.	
»	»	Zeetraktementen, tafelgelden, soldijen en scheepsrantsoenen van officieren en mindere schepelingen, werkzaam bij het onderzoek van de Noordelijke IJszee, benevens kosten van aanschaffing en onderhoud der daartoe benoodigde instrumenten en verde benoodigdheden, alsmede kosten van publicatie van dat onderzoek.	
»	»	Idem.	
1	3	Interesten van de schuldbekentenissen van het voormalig Amortisatie-Syndicaat à drie en een half ten honderd, over een kapitaal van f 9 984 000, voor het halfjaar verschijnende 1 April 1884, en over een kapitaal van f 9 684 000, voor het halfjaar verschijnende 1 October 1884.	
»	4	Interesten van een kapitaal van f 194 848 800 ingeschreven rente gevende schuld à vier ten honderd, verschijnende 1 April en 1 October 1884.	
»	»	Idem.	
3	10	Transportkosten van gelden.	
4	16	Verlies op de nominale waarde van in 1884 verkocht wordende ontmunte Nederlandsche zilveren pasmunt, kosten vallende op het vervoer, de bewaring, de ontmunting en de tegeldemaking dier munt, benevens belooningen en toelagen voor het toezicht op een en ander enz.	
»	»	Idem.	
5	25	Onverhaalbare kosten van vervolging en voor rekening van het Rijk verblijvende kosten van hermeting en herschatting wegens de grondbelasting.	
8	38	Herstellen van schaden, ontstaan door storm en water.	
»	»	Idem.	
»	»	Idem.	
12	64	Kosten, vallende op telegraphische correspondentie.	
13	72	Wachtgelden.	
2	7	Reis-, verblijf- en bureelkosten, vergoeding voor kosten van verplaatsing van den hoofdinspecteur, de inspecteurs, hoofdingenieurs, ingenieurs, adspirant-ingenieurs, vaste opzichters en van den inspecteur der Rijksbeplantingen.	

Hoofdstuk.	KONINKLIJK BESLUIT.	Post waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	Bedrag.
		Afdeeling.	Artikel.		
IX	17 October 1884, nº. 12.	7	166	Onvoorziene uitgaven.	f 1 000,00
»	1 December 1884, » 18.	»	»	»	1 000,00
»	19 November 1884, » 8.	»	»	»	1 600,00
»	1 December 1884, » 18.	»	»	»	400,00
»	17 October 1884, » 12.	»	»	»	168,00
»	17 October 1884, » 12.	»	»	»	413,00
»	19 November 1884, » 8.	»	»	»	500,00
»	19 November 1884, » 8.	»	»	»	10 000,00
»	17 October 1884, » 12.	»	»	»	5,00
»	17 October 1884, » 12.	»	»	»	4 000,00
»	19 November 1884, » 8.	»	»	»	1 000,00
»	17 October 1884, » 12.	»	»	»	1 222,00
»	28 October 1884, » 11.	»	»	»	1 000,00

Post waarop de overschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN.*
Afdeeling.	Artikel.		
2	17	Kosten voor het doen van opnemingen en peilingen voor zoover geen betrekking hebbende op in uitvoering zijnde werken, benevens aankoop en berging van instrumenten.	
»	»	Idem.	
»	20	Aankoop van boeken, kaarten en modellen, kosten van druk- en bindwerk ten behoeve van den waterstaat en verdere kleine uitgaven.	
»	»	Idem.	
»	40	Onderhoud van het Zwarte Water, benevens daarmede in verband staande uitgaven.	
»	41	Onderhoud en verbetering van het Zwolsche Diep en daarmede in verband staande uitgaven.	
»	47	Onderhoud en herstel van de peilschalen te Elburg, Nijkerk en Durgerdam.	
»	55	Herstel van buitengewone winter- en stormschade.	
»	79	Onderhoud, herstel en verbetering van het jaagpad langs het Spaarne en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven.	
»	86	Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal het Meppelerdiep en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven.	
»	111	Reis-, verblijf- en bureelkosten, toelagen van het in het voorgaand artikel genoemd personeel (de beide bouwkundigen en het verder personeel belast met het toezicht op de landsgebouwen).	
»	129	Belooning der commissie van deskundigen voor de Rijnvaart te Amsterdam, Rotterdam en Dordrecht, volgens art. 1 van het Koninklijk besluit van 10 April 1870 n°. 5.	
»	141	Subsidiën, toelagen en verdere uitgaven voor de nijverheid en den landbouw.	

's Gravenhage, den 2den Maart 1885.

De Secretaris van de Algemeene Rekenkamer,

J. H. VAN REENEN.

[137. 4.]

BIJLAGE C.

STAAT

VAN

AF- EN OVERSCHRIJVINGEN,

die op eenige bijzondere fondsen, bij de wet geregeld of vastgesteld, hebben plaats gehad, overeenkomstig art. 24 der wet van 5 October 1841 (Staatsblad n°. 40).

BIJZONDER FONDS OF BEGROOTING.	Dagteekening der wet.	KONINKLIJK BESLUIT.	Post, waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.
			Afdeeling.	Artikel.	
Dienst 1883.					
Arbeid der gevangenen.	30 December 1882 (*Staatsbl.* n°. 360).	10 Januari 1884, n°. 15.	—	7	Onvoorziene uitgaven.
Idem.	Idem.	27 Februari 1884, » 28.	—	»	»
Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen.	27 Januari 1883 (*Staatsbl.* n°. 8).	3 December 1883, » 26.	3	22	»
Idem.	Idem.	10 Juni 1884, » 76.	»	»	»
Idem.	Idem.	24 Februari 1884, » 15.	»	»	»
Idem.	Idem.	6 Maart 1884, » 22.	»	»	»
dem.	Idem.	16 Januari 1884, » 16.	»	»	»
dem.	Idem.	24 Februari 1884, » 15.	»	»	»
Idem.	Idem.	10 Juni 1884, » 76.	»	»	»
Idem.	Idem.	16 Januari 1884, » 16.	»	»	»
Idem.	Idem.	24 Februari 1884, » 15.	»	»	»
Idem.	Idem.	16 Januari 1884, » 16.	»	»	»
Idem.	Idem.	24 Februari 1884, » 15.	»	»	»
Idem.	Idem.	16 Januari 1884, » 16.	»	»	»
Idem.	Idem.	24 Februari 1884, » 15.	»	»	»
Idem.	Idem.	Idem.	»	»	»
Algemeene Landsdrukkerij.	30 December 1882 (*Staatsbl.* n°. 250)	17 December 1883, » 35.	—	9	»

Bedrag.	Post, waarop de overschrijving is geschied.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN.*
	Afdeeling.	Artikel.		
f 382,00	—	4	Reis- en verblijfkosten van beambten en bedienden, alsmede vergoedingen van kosten hunner verplaatsing.	
83,03⅝	—	»	Idem.	
150,00	1	4	Reis- en verblijfkosten van rijksveldwachters en van andere ambtenaren en bedienden voor den dienst der gestichten, van gecommitteerden uit het classicaal bestuur te Zwolle, wegens het bijwonen van kerkeraadsvergaderingen te Ommerschans, zoomede vergoeding voor de kosten van verplaatsing van beambten.	
182,00	»	»	Idem.	
1 420,00	»	6	Arbeidsloonen door verpleegden verdiend voor huishoudelijke diensten, als zakgeld uitbetaald wordende.	
6 100,00	»	8	Aankoop, verstrekking en vervoer van geneesmiddelen en andere uitgaven tot de genees-, heel- en verloskundige behandeling vereischt.	
50,00	»	10	Reisgeld aan ontslagenen en transportkosten.	
40,00	»	10	Idem.	
6 200,00	2	13	Uitgaven wegens den landbouw, de houtteelt, de veeteelt en de veehouderij.	
2 000,00	»	15	Arbeidsloonen door verpleegden verdiend bij den landbouw en het fabriekwezen, als zakgeld uitbetaald wordende.	
3 200,00	»	»	Idem.	
300,00	»	16	Afzondering voor uitgaanskassen uit het bedrag der aan de verpleegden te goed gedaan wordende arbeidsloonen en tegoed bij ontslag of overlijden.	
490,00	»	»	Idem.	
400,00	3	18	Onderstand aan tijdelijke ambtenaren en bedienden voor het beheer en den arbeid, buiten dienst geraakt door de opheffing van het gesticht voor weezen, het vervallen hunner betrekkingen of wegens ongeschiktheid door ouderdom of lichaamsgebreken, benevens gratificatiën en schadeloosstellingen.	
855,00	»	»	Idem.	
470,00	»	20	Toelagen of onderstanden aan veteranen en militaire gezinnen of laatstovergebleven leden daarvan, met het doel hen in de gelegenheid te stellen buiten de gestichten te verblijven.	
4 000,00	—	5	Arbeidsloon.	

BIJZONDER FONDS OF BEGROOTING.	Dagteekening der wet.	KONINKLIJK BESLUIT.	Post, waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.
			Afdeeling.	Artikel.	
Dienst 1883.					
Pensioenfonds.	30 December 1882 (*Staatsbl.* n°. 254).	6 Maart 1884, n°. 16.	—	5	Aankoop van inschrijvingen op de Grootboeken van Nationale Schuld.
Vestingstelsel.	27 Januari 1883 (*Staatsbl.* n°. 13).	23 November 1884, » 11.	—	10	Onvoorziene uitgaven.
Aanleg van Staatsspoorwegen.	28 Januari 1883 (*Staatsbl.* n°. 16).	4 Februari 1884, n°. 7, verminderd bij dat van 16 Mei 1884, n°. 27.	5	34	Onvoorziene uitgaven, daaronder begrepen vorderingen van afgesloten dienstjaren.
Idem.	Idem.	22 Mei 1883, n°. 22, verminderd bij dat van 16 Mei 1884, n°. 27.	»	»	»
Idem.	Idem.	26 Juni 1883, n°. 14.	»	»	»
Idem.	Idem.	28 Augustus 1883, » 22.	»	»	»
Idem.	Idem.	6 September 1883, » 20.	»	»	»
Idem.	Idem.	4 Februari 1884, » 7.	»	»	»
Idem.	Idem.	28 Augustus 1883, » 22.	»	»	»
Idem.	Idem.	20 Januari 1884, » 10.	»	»	»
Idem.	Idem.	8 Augustus 1884, » 25.	»	»	»

Verslag der Algemeene Rekenkamer wegens het resultaat harer werkzaamheden over 1884.

Bedrag.	Post, waarop de overschrijving is geschied.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN.*
	Afdeeling.	Artikel.		
f 10 000,00	—	4	Pensioenen.	
700,00	—	2	Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken, met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koop- en andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie: 1°. verbeteren van de vesting Gorinchem; 2°. verbeteren van inundatiemiddelen benoorden de Lek; 3°. verbeteren van inundatiemiddelen bezuiden de Lek; 4°. materieel der genie voor het in staat van verdediging stellen der werken in de geheele linie; 5°. verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan werken in de geheele linie.	
400,00	1	3	Reis- en verblijfkosten en schadeloosstelling voor kosten van veldwerk.	
775,00	»	4	Kosten van de werkzaamheden voor het uitbakenen, waterpassen en het opmaken en aankoopen van grondteekeningen en plans, met inbegrip van arbeidsloon; daggelden wegens buitengewone adsistentie; beloonigen van landmeters; uittreksels van kadastrale plans en liggers; aanschaffen van werktuigen, baken, piketten en verdere benoodigdheden.	
63 800,00	»	8	Kosten van de brug over den Neder-Rijn bij Rhenen, met alle daarmede in verband staande uitgaven.	
4 820,00	»	»	Idem.	
26 100,00	»	»	Idem.	
23 100,00	»	»	Idem.	
10 682,00	»	12	Aanleg van den spoorweg van Arnhem naar Nijmegen, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen.	
3 525,00	»	»	Idem.	
7 766,00	»	»	Idem.	

BIJZONDER FONDS OF BEGROOTING.	Dagteekening der wet.	KONINKLIJK BESLUIT.	Post, waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.	
			Afdeeling.	Artikel.		
Dienst 1883.						
Aanleg van Staatsspoorwegen.	28 Januari 1883 (*Staatsbl.* n°. 16).	4 Februari 1884, n°. 7, vervallen bij dat van 16 Mei 1884, n°. 27.	5	34	Onvoorziene uitgaven, daaronder begrepen vorderingen van afgesloten dienstjaren.	
Idem.	Idem.	28 Augustus 1883, n°. 22, ingetrokken bij dat van 14 Januari 1884, n°. 13.	»	»	»	
Idem.	Idem.	6 October 1883, n°. 22, ingetrokken bij dat van 14 Januari 1884, n°. 13.	»	»	»	
Idem.	Idem.	4 Februari 1884, n°. 7.	»	»	»	
Idem.	Idem.	17 Juni 1884, » 36.	»	»	»	
Idem.	Idem.	20 Juli 1884, » 49.	»	»	»	
Idem.	Idem.	8 Augustus 1884, » 25.	»	»	»	
Idem.	Idem.	22 Mei 1883, » 22.	»	»	»	
Idem.	Idem.	28 Augustus 1883, » 22.	»	»	»	
Idem.	Idem.	20 Januari 1884, » 10.	»	»	»	
Idem.	Idem.	4 Februari 1884, n°. 7,	»	»	»	f 114000
		verminderd bij dat van 15 Augustus 1884, n°. 30.	»	»	»	4000
Idem.	Idem.	22 Mei 1883, n°. 22.	»	»	»	
Idem.	Idem.	28 Augustus 1883, » 22.	»	»	»	
Idem.	Idem.	4 Februari 1884, » 7.	»	»	»	
Idem.	Idem.	20 Juli 1884, » 49.	»	»	»	
Idem.	Idem.	14 September 1884, » 27.	»	»	»	
Idem.	Idem.	26 Juni 1883, » 14.	»	»	»	

Bedrag.	Post, waarop de overschrijving is geschied.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN*
	Afdeeling.	Artikel.		
f (20 000,00)	1	14	Aanleg van den spoorweg van Dordrecht naar Elst, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen.	
(300 000,00)	»	16	Aanleg van den spoorweg van de Zaanstreek naar Enkhuizen, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen.	
(150 000,00)	»	»	Idem.	
175 000,00	»	17	Aanleg van den spoorweg van Stavoren naar Leeuwarden, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen.	
10 000,00	»	»	Idem.	
7 185,00	»	»	Idem.	
25,00	»	»	Idem.	
50 000,00	»	18	Aanleg van den spoorweg van Nijmegen naar Venlo, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen.	
50 000,00	»	»	Idem.	
6 000,00	»	»	Idem.	
110 000,00	»	»	Idem.	
4 380,00	2	23	Uitbreiding van den spoorweg van Harlingen naar de Hannoversche grens, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen.	
1 000,00	»	»	Idem.	
9 200,00	»	»	Idem.	
8 517,00	»	»	Idem.	
1 405,00	»	»	Idem.	
4 000,00	3	31	Kosten tot herstel van schade, ontstaan door overstrooming, dijkbreuk, ijsgang, oorlog en oproer, en tot herstel van beschadiging door aanvaring.	

BIJZONDER FONDS OF BEGROOTING.	Dagteekening der wet.	KONINKLIJK BESLUIT.	Post, waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.
			Afdeeling.	Artikel.	
Dienst 1883.					
Aanleg van Staatsspoorwegen.	28 Januari 1883 (*Staatsbl.* n°. 16).	4 Februari 1884, n°. 7.	5	34	Onvoorziene uitgaven, daaronder begrepen vorderingen van afgesloten dienstjaren.
Idem.	Idem.	20 Juli 1884, » 49.	»	»	»
Idem.	Idem.	14 September 1884, » 27.	»	»	»
Idem.	Idem.	19 November 1884, » 8.	»	»	»
Idem.	Idem.	10 Februari 1884, » 7.	»	»	»
Idem.	Idem.	Idem.	»	»	»
Dienst 1884.					
Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen.	6 December 1883 (*Staatsbl.* n°. 185).	21 September 1884, n°. 22.	3	22	Onvoorziene uitgaven.
Idem.	Idem.	17 October 1884, » 25.	»	»	»
Idem.	Idem.	7 November 1884, » 25.	»	»	»
Idem.	Idem.	25 December 1884, » 22.	»	»	»
Idem.	Idem.	7 November 1884, » 25.	»	»	»
Idem.	Idem.	Idem.	»	»	»
Algemeene Landsdrukkerij.	7 December 1883 (*Staatsbl.* n°. 187).	18 December 1884, n°. 23.	—	9	»
Aanleg van Staatsspoorwegen.	27 Januari 1884 (*Staatsbl.* n°. 20).	13 Juni 1884, » 14.	5	30	»
Idem.	Idem.	Idem.	»	»	»
Idem.	Idem.	8 Augustus 1884, n°. 25.	»	»	»

Bedrag.	Post, waarop de overschrijving is geschied.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN.*
	Afdeeling.	Artikel.		
f 24 050,00	3	31	Kosten tot herstel van schade, ontstaan door overstrooming, dijkbreuk, ijsgang, oorlog en oproer, en tot herstel van beschadiging door aanvaring.	
4 460,00	»	»	Idem.	
15 171,00	»	»	Idem.	
481,00	»	»	Idem.	
44 219,80⁵	»	32	Vergoeding aan 's Rijks schatkist van de ingevolge art. 2 der wet van 22 April 1880 (*Staatsblad* n⁰. 63) in het jaar 1883 gedane betalingen, in mindering van het door Nederland verschuldigde aandeel in het totaal bedrag van den prijs van naasting der spoorwegen van Antwerpen naar den Moerdijk en van Roosendaal naar Breda.	
8 023,34⁵	»	33	Renten over het jaar 1883 aan België uit te keeren, ingevolge het bij de wet van 22 April 1880 (*Staatsblad* n⁰. 63) bekrachtigde art. 16 van de overeenkomst van 31 October 1879.	
7 000,00	2	14	Uitgaven wegens het fabriekswezen.	
5 000,00	»	»	Idem.	
6 600,00	»	»	Idem.	
400,00	»	»	Idem.	
500,00	»	15	Arbeidsloonen door verpleegden verdiend bij den landbouw en het fabriekswezen, als zakgeld uitbetaald wordende.	
1 800,00	»	16	Afzondering voor uitgaanskassen uit het bedrag der aan de verpleegden te goed gedaan wordende arbeidsloonen en tegoed bij ontslag of overlijden.	
5 000,00	»	5	Arbeidsloon.	
5 500,00	1	4	Kosten van de werkzaamheden voor het uitbakenen, waterpassen en het opmaken en aankoopen van grondteekeningen en plans, met inbegrip van arbeidsloon; daggelden wegens buitengewone adsistentie; beloonningen van landmeters; uittreksels van kadastrale plans en liggers; aanschaffen van werktuigen, bakens, piketten en verdere benoodigdheden.	
100 000,00	»	8	Kosten van de brug over de Merwede bij Baanhoek, met alle daarmede in verband staande uitgaven.	
200 000,00	»	»	Idem.	

BIJZONDER FONDS OF BEGROOTING.	Dagteekening der wet.	KONINKLIJK BESLUIT.	Post, waaruit de afschrijving heeft plaats gehad.		OMSCHRIJVING.
			Afdeeling.	Artikel.	
Dienst 1884.					
Aanleg van Staatsspoorwegen.	27 Januari 1884 (*Staatsbl.* n°. 20).	8 Augustus 1884, n°. 25.	5	30	Onvoorziene uitgaven, daaronder begrepen vorderingen van afgesloten dienstjaren.
Idem.	Idem.	17 October 1884, » 12.	»	»	»
Idem.	Idem.	13 Juni 1884, » 14.	»	»	»
Idem.	Idem.	8 Augustus 1884, » 25.	»	»	»
Idem.	Idem.	19 November 1884, » 8.	»	»	»
Idem.	Idem.	13 Juni 1884, » 14.	»	»	»

Bedrag.	Post, waarop de overschrijving is geschied.		OMSCHRIJVING.	*AANMERKINGEN.*
	Afdeeling.	Artikel.		
f 5 000,00	1	17	Aanleg van den spoorweg van Nijmegen naar Venlo, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen.	
10 000,00	»	»	Idem.	
10 000,00	2	23	Uitbreiding van den spoorweg van Maastricht naar Breda, met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der voorgaande artikelen zijn begrepen.	
10 000,00	»	»	Idem.	
20 000,00	»	»	Idem.	
1 810,00	3	27	Kosten tot herstel van schade, ontstaan door overstrooming, dijkbreuk, ijsgang, oorlog en oproer, en tot herstel van beschadiging door aanvaring.	

's Gravenhage, den 2den Maart 1885.

De Secretaris van de Algemeene Rekenkamer,

J. H. VAN REENEN.

[137. 6.]

BIJLAGE **D.**

STAAT van verleende dispensatiën, ingevolge de slotbepaling van art. 29 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), gewijzigd bij de wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 123).

Hoofdstuk of fonds.	Dagteekening en nummer der besluiten.	NAMEN DER SCHULDEISCHERS.	OMSCHRIJVING OF ONDERWERP DER VORDERING,	Bedrag.
V.	19 Aug. 1884 n°. 17.	De buitengewone gezant en gevolmachtigd minister te Berlijn.	Voorgeschoten verpleegkosten van de minderjarige C. B. F. Westhoff, te Cleef, in 1883.	f 12,00
VII *B.*	7 Sept. 1884 n°. 13.	mr. G. M. Van der Linden, landsadvocaat te 's Gravenhage.	Salaris en voorschot in de zaak tegen L. A. H. Crommelin, te Makkum.	49,50
	8 Sept. 1884 n°. 35.	De ontvanger der registratie en domeinen te Vianen.	Teruggaven van grondbelasting der Staatsspoorwegen.	3,77
	Idem.	Idem te Onderdendam.	Idem.	3,64⁵
	Idem.	Idem te Vianen.	Teruggaven van waterschapslasten der Staatsspoorwegen.	15,48
	Idem.	Idem te Onderdendam.	Idem.	1,65⁵
	Idem.	Idem te Breda.	Belooning aan P. Van Boxtel te Zevenbergen, wegens werkzaamheden aan gebouwen.	110,47
	Idem.	Idem.	Idem.	43,61
	Idem.	Idem.	Idem.	10,86
	Idem.	Idem.	Belooning aan J. De Rooy te Slikgat, wegens werkzaamheden aan gebouwen.	4,50
	Idem.	Idem.	Belooning aan A. Van Meer te Zevenbergen, wegens leveringen aan gebouwen.	69,94⁵
	Idem.	Idem.	Belooning aan A. D. Lucas te Zevenbergen, wegens werkzaamheden aan gebouwen.	9,54
	Idem.	De directeur der Staatsloterij.	Belooning aan F. J. J. Witschey, voor reparatie enz. van een tapijt.	3,25
	Idem.	Idem.	Levering van papier voor niet- en nummerbriefjes door H. P. De Swart en Zoon.	11,00
	Idem.	Idem.	Idem.	280,00
	30 Sept. 1884 n°. 30.	De ontvanger der registratie en domeinen te Vianen.	Teruggaven van grondbelasting der Staatsspoorwegen.	2,20⁵
	Idem.	Idem te Bolsward.	Idem.	7,95
	Idem.	Idem te Groningen.	Idem.	9,04⁵
	Idem.	Idem te Druten.	Teruggaven van grondbelasting der domeinen.	0,16⁵

Hoofdstuk of fonds.	Dagteekening en nummer der besluiten.	NAMEN DER SCHULDEISCHERS.	OMSCHRIJVING OF ONDERWERP DER VORDERING.	Bedrag.
VII *B.*	30 Sept. 1884 nº. 30.	De ontvanger der registratie en domeinen te Vianen.	Teruggaven van waterschapslasten der Staatsspoorwegen.	f 8,00
	Idem.	Idem te Appingedam.	Kosten van verpachtingen.	18,88
	Idem.	Idem te Eindhoven.	Kosten van verpachting van spoorweggrond.	3,90
	Idem.	Idem.	Kosten van verkoop van verbeurd verklaarde voorwerpen.	16,40
	Idem.	De ontvanger der registratie voor de gerechtelijke en administratieve akten te 's Gravenhage.	Belooning aan J. C. Van der Veur, landmeter van het kadaster voor buitengewone werkzaamheden in de duinen onder Wassenaar.	65,00
	Idem.	Idem.	Betalingen voor opmetingen in de duinen onder Wassenaar.	103,50
	Idem.	De rentmeester van het rentambt Niervaart.	Belooningen voor het verrichten van buitengewone diensten ten bate der domeinen behoort hebbende tot de dotatie van wijlen Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden.	150,00
	Idem.	De secretaris-penningmeester van het bestuur der visscherijen op de Schelde en Zeeuwsche Stroomen	Leverantiën ten dienste van 's Rijks boeier » de Schelde ", door F. Zeilinger, te Amsterdam.	7,35
	28 Oct. 1884 nº. 26.	De ontvanger der registratie en domeinen te Sliedrecht.	Teruggaven van waterschapslasten der Staatsspoorwegen.	3,32
	Idem.	Idem te Bolsward.	Idem.	1,47⁵
	Idem.	Idem te Onderdendam.	Idem.	0,76
	Idem.	Idem te Bolsward.	Teruggaven van grondbelasting der Staatsspoorwegen.	11,49
	Idem.	Idem te Onderdendam.	Idem.	2,16⁵
	Idem.	Idem te Dirksland.	Kosten van verpachting van visscherijen, oester- en mosselbanken.	80,70
	Idem.	Idem te Wageningen.	Waterschapslasten der domeinen.	9,72
	3 Dec. 1884 nº. 12.	Idem te Vianen.	Teruggaven van grondbelasting der Staatsspoorwegen.	3,15⁵
	Idem.	Idem.	Teruggaven van waterschapslasten der Staatsspoorwegen.	8,99
	Idem.	Idem te Sliedrecht.	Idem.	0,46⁵
	Idem.	De hypotheekbewaarder te Almelo.	Levering van brandstoffen.	67,60
	Idem.	Idem.	Idem.	61,00
	Idem.	Idem.	Schoonmaken van kachels.	6,75
	Idem.	Idem.	Levering van petroleum.	12,90
	Idem.	Idem.	Schoonmaken van schoorsteenen.	3,25
	Idem.	Idem.	Levering van bindwerk.	7,60
	Idem.	Idem.	Levering van teekenpapier.	3,50
	Idem.	De tijdelijke rentmeester in het rentambt Zwaluwe.	Kosten van advertentiën.	2,60
	20 Dec. 1884 nº. 20.	De ontvanger der registratie en domeinen te Gorinchem.	Teruggaven van grondbelasting der Staatsspoorwegen.	0,60
	Idem.	Idem te Vianen.	Idem.	15,34⁵
	Idem.	Idem te Rhenen.	Idem.	20,02
	Idem.	Idem te Appingedam.	Idem.	44,87
	Idem.	Idem te Bolsward.	Idem.	6,43
	Idem.	Idem te Gorinchem.	Teruggaven van waterschapslasten der Staatsspoorwegen.	5,98⁵

Hoofdstuk of fonds.	Dagteekening en nummer der besluiten.	NAMEN DER SCHULDEISCHERS.	OMSCHRIJVING OF ONDERWERP DER VORDERING.	Bedrag.
VII*B*.	20 Dec. 1884 n°. 20.	De ontvanger der registratie en domeinen te Vianen.	Teruggaven van waterschapslasten der Staatsspoorwegen.	f 43,61⁵
	Idem.	Idem te Appingedam.	Idem.	7,65⁵
	Idem.	Idem te Groningen.	Vergoeding van verplaatsingkosten aan W. A. Van Maaren.	85,00
	Idem.	Idem te Weert.	Kosten van verkoopingen.	16,90
	Idem.	De rentmeester in het rentambt Breda.	Kosten van het verspreiden van aanplakbiljetten.	8,00
	Idem.	Idem.	Kosten van advertentiën.	1,80
	Idem.	Idem.	Kosten van drukwerk.	35,00
	Idem.	Idem.	Kosten van advertentiën.	14,25
	Idem.	C. J. Bottemanne Mzn., hoofdopziener der visscherijen op de Schelde en Zeeuwsche Stroomen.	Vergoeding van reis- en verblijfkosten.	29,78⁵
	Idem.	De ontvanger der registratie en domeinen te Zevenaar.	Waterschapslasten der domeinen.	0,17⁵
	28 Dec. 1884 n°. 19.	Idem te Bolsward.	Teruggaven van grondbelasting der Staatsspoorwegen.	56,90
	Idem.	Idem.	Teruggaven van waterschapslasten der Staatsspoorwegen.	20,35⁵
VIII.	20 Sept. 1884 n°. 19.	A. Aalderink, te Gorssel.	Vergoeding van schade, ten gevolge van in het jaar 1883 op de schietbaan op de Gorsselsche heide gehouden schietoefeningen, aan dennenbomen, staande op de aan hem toebehoorende, achter gemelde schietbaan gelegen perceelen, gemeente Almen, toegebracht door buiten den kogelvanger vallende kogels.	20,00
IX.	7 Oct. 1884 n°. 34.	H. De Wind, te Zoutkamp.	Uitgevoerde herstelling van buitengewone stormschade aan de Friesche sluis bij Zoutkamp.	646,66
	Idem.	De gemeente Alem c. a.	Geplaatste aankondigingen in zake de onteigening voor de doorgraving van den Piekenwaard, behoorende tot de werken van de Maas.	17,95
	Idem.	Weekblad »*de Nederlandsche Gids*".	Geplaatste aankondiging der aanbesteding van het wegruimen van het in den benedenmond van het Scheur bij de westpunt van Rozenburg gezonken stoombaggerwerktuig n°. 5.	8,05
	Idem.	Gebroeders J. en H. Van Langenhuysen, te 's Gravenhage.	Het plaatsen van gelijke aankondiging in het weekblad »*de Nederlandsche Stoompost*".	7,60
	Idem.	Idem.	Het leveren van teekeningen, voorstellende de ligging van het bovengenoemd gezonken vaartuig.	14,00
	9 Dec. 1884 n°. 24.	Messchaert en Zoon, te Hoorn.	Geleverde machinekamer-behoeften ten dienste van het toezicht op de Zuiderzeevisscherij.	52,75
	11 Dec. 1884 n°. 15.	Th. Hoogendoorn, te 's Gravenhage.	Meer werk op het gedurende 1882 onderhouden en herstellen der Landsgebouwen te 's Gravenhage.	907,99
Domeinfonds.	8 Sept. 1884 n°. 35.	De ontvanger der registratie en domeinen te Dirksland.	Kosten van voorloopige opnemingen van vaste goederen door M. Van der Vliet.	25,00
	Idem.	Idem te Tholen.	Kosten van voorloopige opnemingen van vaste goederen door C. Bevelander Gzn.	30,00

Hoofdstuk of fonds.	Dagteekening en nummer der besluiten.	NAMEN DER SCHULDEISCHERS.	OMSCHRIJVING OF ONDERWERP DER VORDERING.	Bedrag.
Domeinfonds.	3 Dec. 1884 n°. 12.	De ontvanger der registratie en domeinen te IJsselmonde.	Kosten van openbare verkooping van tiendvruchten.	f 10,00
	Idem.	Idem te Zevenbergen.	Veilingskosten van domeingronden.	73,75
	Idem.	Idem te Raalte.	Kosten van opnemen en schatten van spoorweggronden.	7,50
	Idem.	De tijdelijke rentmeester in het rentambt Breda.	Schattingkosten ten dienste van de domeinveiling n°. 327, n°. 2. Dotatie.	60,00
	20 Dec. 1884 n°. 20.	De ontvanger der registratie en domeinen te Alphen.	Belooning wegens voorloopige opneming van vaste goederen aan J. H. L. Spruyt.	40,00
	28 Dec. 1884 n°. 19.	C. baron Van der Borch, te Ginneken.	Belooning voor de taxatie van bosschen afkomstig van de dotatie van wijlen Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden.	627,42⁵
	Idem.	G. Willemse, te Oosterhout.	Idem.	595,00
Aanleg van Staatsspoorwegen.	14 Oct. 1884 n°. 23.	Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.	Het reukeloos maken van het privaat in de wachtkamer 1ste klasse te Grubbenvorst, behoorende tot den spoorweg Nijmegen-Venlo.	10,40
	Idem.	Idem.	De levering van ijzeren haak- en schroefbouten ten behoeve van het tweede spoor tusschen Roosendaal en Breda, volgens het tweede perceel van bestek A. F.	6145,00
	Idem.	Idem.	Het herstellen van de aardebaan bij de vaste brug over de Soestwetering van den spoorweg Zwolle-Almelo, beschadigd 13 December 1883.	384,80
	Idem.	Idem.	Als voren wegens geleverde takkebossen en arbeidsloonen.	96,89⁵

's Gravenhage, den 2den Maart 1885.

De Secretaris van de Algemeene Rekenkamer,

J. H. VAN REENEN.

[137. 7.]

BIJLAGE E.

STAAT van uitgaven, welke door de Algemeene Rekenkamer, zonder overlegging van bewijsstukken, zijn verevend op het XIde hoofdstuk der Staatsbegrooting, dienst 1883, ingevolge Koninklijke besluiten genomen gedurende 1883 en 1884, naar aanleiding van de slotbepaling van art. 30 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* nº. 40).

KONINKLIJK BESLUIT.	NAMEN DER BELANGHEBBENDEN.	OMSCHRIJVING DER UITGAVEN IN HET KONINKLIJK BESLUIT.	Bedrag.
21 Febr. 1883 nº. 37.	K. H. F. Palm, consul-generaal der Nederlanden in Brazilië.	Vergoeding wegens voor 's lands dienst gedane betalingen.	f 595,39
8 Maart 1883 » 8.	J. Van Hoek, te Middelburg, en A. Schram jr., te Sliedrecht.	Vergoeding.	11 062,84
13 Maart 1883 » 11.	R. L. De Haes, vice-admiraal, directeur en commandant der marine te Willemsoord.	Vergoeding wegens voor 's lands dienst gedane betalingen.	380,28⁵
18 Mei 1883 » 12.	De Minister van Financiën.	Uitgaaf waarvan alleen aan den Koning verantwoording zal worden gedaan.	143,83
18 Mei 1883 » 14.	De Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen.	Vergoeding wegens voor 's lands dienst gedane betalingen.	1 356,34
12 Juni 1883 » 42.	De ontvanger der registratie en domeinen te Amsterdam.	Idem.	3,71
Idem.	Als voren te Boxmeer.	Idem.	5,42
Idem.	Als voren te Elst.	Idem.	30,21
Idem.	Als voren te Hoorn.	Idem.	512,36⁵
Idem.	Als voren te Leeuwarden.	Idem.	8,41
Idem.	Als voren te Zwolle.	Idem.	28,31
Idem.	Als voren te Gorinchem.	Idem.	167,59
Idem.	Als voren te Purmerend.	Idem.	89,34
Idem.	Als voren te Sliedrecht.	Idem.	77,15
Idem.	Als voren te Almelo.	Idem.	0,80
Idem.	Als voren te Enkhuizen.	Idem.	0,50
Idem.	Als voren te Enschedé.	Idem.	0,91⁵

KONINKLIJK BESLUIT.	NAMEN DER BELANGHEBBENDEN.	OMSCHRIJVING DER UITGAVEN IN HET KONINKLIJK BESLUIT.	Bedrag.
12 Juni 1883 n°. 42.	De ontvanger der registratie en domeinen te Groningen.	Vergoeding wegens voor 's lands dienst gedane betalingen.	f 0,20
Idem.	Als voren te Gulpen.	Idem.	1,00
Idem.	Als voren te Harlingen.	Idem.	3,10
Idem.	Als voren te Hulst.	Idem.	0,85
Idem.	Als voren te Nijmegen.	Idem.	0,65
Idem.	Als voren te Leiden.	Idem.	2,64
Idem.	Als voren te Onderdendam.	Idem.	2,00
Idem.	Als voren te Oud-Beijerland.	Idem.	0,30
Idem.	Als voren te Zutphen.	Idem.	0,05
Idem.	Als voren te Rotterdam.	Idem.	1 245,73
Idem.	Als voren te Zaltbommel.	Idem.	168,20
26 Juni 1883 n°. 33.	De kolonie Curaçao.	Idem.	47,73
2 Aug. 1883 » 18.	De comptabele agent voor de wissels bij het Departement van Marine.	Vergoeding wegens voor 's lands dienst gedane betalingen en verrekeningen.	676,88
3 Aug. 1883 » 33.	De betaalmeester te 's Gravenhage.	Vergoeding wegens voor 's lands dienst ten laste van de afgesloten begrootingen over 1872 tot en met 1881 gedane betalingen.	11 750,95
10 Aug. 1883 » 27.	J. J. Van der Pot, minister-resident in Japan.	Vergoeding.	1 771,74
12 Aug. 1883 » 20.	De agent van het Ministerie van Financiën te Amsterdam.	Vergoeding wegens voor 's lands dienst gedane betalingen.	11,26
27 Sept. 1883 » 6.	J. H. C. Van Heuven, adjunct-commies 1ste klasse ter provinciale griffie van Gelderland.	Idem.	28,51
19 Nov. 1883 » 25.	De Minister van Financiën.	Uitgaaf waarvan alleen aan den Koning verantwoording behoeft te worden gedaan.	95,98
28 Nov. 1883 » 24.	Mr. A. E. Elias, referendaris bij het Departement van Koloniën.	Vergoeding wegens voor 's lands dienst gedane betalingen.	16,50
8 Dec. 1883 » 37.	De ontvanger der registratie en domeinen te Werkendam.	Idem.	1,16[5]
Idem.	Als voren te 's Hertogenbosch.	Idem.	93,30[5]
Idem.	Als voren te Leeuwarden.	Idem.	9,45[5]
Idem.	Als voren te Tiel.	Idem.	13,48
Idem.	Als voren te Sliedrecht.	Idem.	176,97

Verslag der Algemeene Rekenkamer wegens het resultaat harer werkzaamheden over 1884.

KONINKLIJK BESLUIT.	NAMEN DER BELANGHEBBENDEN.	OMSCHRIJVING DER UITGAVEN IN HET KONINKLIJK BESLUIT.	Bedrag.
8 Dec. 1883 n°. 37.	De ontvanger der registratie en domeinen te Gorinchem.	Vergoeding wegens voor 's lands dienst gedane betalingen.	f 34,87⁵
Idem.	Als voren te Vianen.	Idem.	25,43⁵
Idem.	Als voren te Hoorn.	Idem.	38,55⁵
Idem.	Als voren te Roermond.	Idem.	120,81⁵
Idem.	De tijdelijke rentmeester van het rentambt Breda.	Idem.	1,50
19 Dec. 1883 n°. 17.	Mr. E. Van Zinnicq Bergmann, te 's Hertogenbosch.	Vergoeding.	340,87
Idem.	F. C. Bake, te 's Hertogenbosch.	Idem.	145,39
Idem.	P. Thoonsen, te Mook.	Idem.	56,29
Idem.	A. J. Poos, te Gassel.	Idem.	59,34
28 Dec. 1883 n°. 24.	De Minister van Koloniën.	Uitgaaf waarvan alleen aan den Koning verantwoording behoeft te worden gedaan.	1 290,42⁵
28 Dec. 1883 » 36.	De betaalmeester te 's Gravenhage.	Vergoeding.	39,12

's Gravenhage, den 2den Maart 1885.

De Secretaris van de Algemeene Rekenkamer,
J. H. VAN REENEN.

[137. 8.]

BIJLAGE F.

STAAT van uitgaven, welke door de Algemeene Rekenkamer, zonder overlegging van bewijsstukken, zijn verevend op het XIde hoofdstuk der Staatsbegrooting, dienst 1884, ingevolge Koninklijke besluiten genomen gedurende 1884, naar aanleiding van de slotbepaling van art. 30 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40).

KONINKLIJK BESLUIT.	NAMEN DER BELANGHEBBENDEN.	OMSCHRIJVING DER UITGAAF IN HET KONINKLIJK BESLUIT.	Bedrag.
11 Febr. 1884 n°. 18.	De betaalmeester te 's Gravenhage.	Vergoeding wegens voor 's lands dienst gedane betalingen.	f 1 432,29
31 Maart » » 13.	A. De Groot Cz. te Heukelom.	Vergoeding.	166,36⁵
10 April » » 3.	De ontvanger der registratie en domeinen te Tiel.	Vergoeding wegens voor 's lands dienst gedane betalingen.	220,20⁵
» » » » »	Als voren te Gorinchem.	Idem.	25,83
» » » » »	Als voren te Sliedrecht.	Idem.	83,53
» » » » »	Als voren te Purmerend.	Idem.	28,26⁵
» » » » »	Als voren te Oirschot.	Idem.	10,00
» » » » »	Als voren te Hulst.	Idem.	1,30
» » » » »	Als voren te Rhenen.	Idem.	0,80
» » » » »	Als voren te Waalwijk.	Idem.	1,10
» » » » »	Als voren te IJsselmonde.	Idem.	7,90
» » » » »	De tijdelijke rentmeester van het rentambt Steenbergen.	Idem.	1,50
8 Juli » » 27	De betaalmeester te 's Gravenhage.	Idem.	7,87
24 » » » 40	De vice-admiraal W. K. Van Gennep, directeur en commandant der marine te Willemsoord.	Vergoeding wegens voor 's lands dienst gedane betalingen en wegens verrekeningen.	500,00
» » » » »	De inspecteur van het loodswezen enz. te Rotterdam A. De Bruyne.	Idem.	14,96
» » » » »	De Generale Thesaurie.	Vergoeding wegens voor 's lands dienst gedane betalingen en wegens verrekeningen, om te worden geboekt ten voordeele der rekening van het Departement van Koloniën met het Indische bestuur.	3,00
1 Sept. » » 18	De ontvanger der registratie (gerechtelijke akten) en domeinen te Amsterdam.	Vergoeding wegens voor 's Lands dienst gedane betalingen.	590,20
» » » » »	De ontvanger der registratie en domeinen te Rotterdam.	Idem.	289,80
» » » » »	De ontvanger der successierechten en domeinen te 's Gravenhage.	Idem.	94,50

KONINKLIJK BESLUIT.	NAMEN DER BELANGHEBBENDEN.	OMSCHRIJVING DER UITGAAF IN HET KONINKLIJK BESLUIT.	Bedrag.
28 Aug. 1884 n°. 21	Nijgh en Van Ditmar, uitgevers te Rotterdam.	Vergoeding.	f 115,00
8 Sept. » » 27	S. C. Van Doesburgh, boekhandelaar te Leiden.	Idem.	558,35
15 » » » 27	J. F. C. Hufferman te 's Gravenhage.	Idem.	299,25
26 » » » 22	De Minister van Financiën.	Uitgaaf aan den Koning bekend, waarvan alleen aan den Koning verantwoording zal worden gedaan.	5,31
28 » » » 19	J. Van den Hoek te Middelburg.	Vergoeding.	875,00
» » » » »	Jhr mr. P. J. Bosch van Drakestein, Commissaris des Konings in de provincie Noordbrabant, te 's Hertogenbosch.	Idem.	9,54
17 Oct. » » 17	De betaalmeester te Zwolle.	Vergoeding wegens voor 's lands dienst gedane betalingen, ten laste van de afgesloten Staatsbegrootingen over 1870 tot en met 1875.	1 785,50
» » » » »	De betaalmeester te 's Gravenhage.	Idem.	98,55
» » » » »	De betaalmeester te Amsterdam.	Idem.	20,94
28 » » » 25	De ontvanger van het buitengewoon zegel te 's Gravenhage.	Vergoeding wegens voor 's lands dienst gedane betalingen.	23,06
» » » » »	De tijdelijke rentmeester van het rentambt Oosterhout.	Idem.	75,00
» » » » »	De ontvanger der registratie en domeinen te Tiel.	Idem.	61,65
» » » » »	Als voren te Onderdendam.	Idem.	0,33
» » » » »	Als voren te Zevenbergen.	Idem.	1,55
» » » » »	Als voren te Sneek.	Idem.	54,89
» » » » »	Als voren te Leeuwarden.	Idem.	6,55
» » » » »	Als voren te Bolsward.	Idem.	25,75
» » » » »	Als voren te Druten.	Idem.	14,85
» » » » »	Als voren te Nijmegen.	Idem.	70,29
20 Nov. » » 20	Als voren te Wageningen.	Idem.	8,55
» » » » »	Als voren te Purmerende.	Idem.	37,14
» » » » »	Als voren te Gorinchem.	Idem.	80,46
» » » » »	Als voren te Vianen.	Idem.	138,93
» » » » »	Als voren te Sliedrecht.	Idem.	160,60
17 Dec. » » 18	J. Van den Hoek te Middelburg.	Vergoeding.	1 250,00
» » » » 19	De betaalmeester te Zwolle.	Vergoeding wegens door 's lands dienst gedane betalingen.	40,00
» » » » 21	Als voren te 's Gravenhage.	Idem.	500,00
» » » » »	Als voren te Leeuwarden.	Idem.	200,00

's Gravenhage, den 2den Maart 1885.

De Secrtaris van de Algemeene Rekenkamer,

J. H. VAN REENEN.

[**138.** 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's GRAVENHAGE, *den 7den Mei* 1885.

Ingevolge machtiging des Konings en naar aanleiding van art. 4 der wet van den 1sten Juni 1850 (*Staatsblad* n°. 25) heb ik de eer U Hoogedelgestr. hiernevens aan te bieden het, krachtens vermeld wetsartikel, door het Muntcollege opgemaakt verslag met bijlagen, nopens de muntwerkzaamheden over het jaar 1884.

De Minister van Financiën
GROBBEE.

[**138.** 2.]

VIER EN DERTIGSTE Algemeen Verslag van het Muntcollege, over 1884.

In het afgeloopen jaar zijn opnieuw geene gouden of zilveren standpenningen aan 's Rijks Munt geslagen. Krachtens de wet van 9 December 1877 (*Staatsblad* n°. 215) bleef het verbod tot vervaardiging van zilveren standpenningen voortduren, terwijl tot de aanmunting van gouden standpenningen gedurende bijna het geheele jaar wegens de hooge goudprijzen niet met voordeel kon overgegaan worden. Alleen in de maand April gaven de prijzen van het goud eenig vooruitzicht op de vervaardiging van tienguldenstukken, maar reeds in de volgende maand was de hoop daarop verdwenen. Gelijk in de laatste jaren, volgt hieronder een staat, aanwijzende de maandelijksche goudprijzen te Amsterdam, per kilogram fijn, berekend naar die te Londen, in verband met den wisselkoers, benevens de transport- en assurantiekosten en met bijvoeging van het muntloon.

Maanden.	Goudprijs te Londen per ounce standaard.	Wisselkoers van Amsterdam op Londen.	Goudprijs van Amsterdam vermeerderd met het muntloon per kilogram.
Januari	933	f 12,08^{875}	f 1657,95^{5}
Februari. . . .	933	12,11^{500}	1661,54^{5}
Maart	933	12,10^{600}	1660,31
April.	933	12,05	1652,66^{5}
Mei	933$^{1}/_{10}$	12,05^{750}	1653,86^{5}
Juni	933$^{7}/_{8}$	12,11^{700}	1663,37
Juli	934	12,07^{750}	1658,17^{5}
Augustus. . .	933$^{3}/_{8}$	12,11^{125}	1661,70^{5}
September . .	933$^{1}/_{4}$	12,10^{900}	1661,16^{5}
October	933$^{3}/_{5}$	12,10^{500}	1661,24^{5}
November. . .	933$^{1}/_{4}$	12,12^{250}	1663,01^{5}
December. . .	933	12,12^{600}	1663,05
Gemiddeld . .	933$^{23}/_{80}$	f 12,09^{879}	f 1659,84

Over 1883 bedroeg de goudprijs van Amsterdam gemiddeld f 1658,85^{5} per kilogram of f 0,98^{5} minder dan over 1884. Aangezien een kilogram fijn goud, bij vermunting tot tienguldenstukken, eene waarde vertegenwoordigt van f 1653,44, blijkt uit bovenstaande tabel duidelijk, dat in 1884, met uitzondering van de maand April, de vervaardiging van tienguldenstukken verlies zoude opgeleverd hebben.

De zilverprijzen waren gedurende 1884 weder laag. In Januari daalde de prijs van het zilver te Londen van bijna 51 tot 50$^{3}/_{4}$ p. o. z., om in Februari den hoogsten stand van het jaar, 51$^{5}/_{16}$ p. o. z., te bereiken. Op die stijging volgde opnieuw eene daling tot 50$^{3}/_{4}$ p. o. z, waarna tot ongeveer in December geene groote verandering in de prijzen viel waar te nemen. Toen ondervonden zij andermaal eene gevoelige daling, welke echter nog vóór het einde van het jaar tot stilstand kwam.

De middelprijzen per maand, benevens de daaruit afgeleide waardeverhoudingen tusschen goud en zilver, worden in den volgenden staat vermeld.

Januari	50$^{7}/_{8}$	p. o. z.	1 : 18,505
Februari	51$^{11}/_{64}$	id.	1 : 18,398
Maart	50$^{31}/_{32}$	id.	1 : 18,471
April	50$^{3}/_{4}$	id.	1 : 18,551
Mei	50$^{33}/_{40}$	id.	1 : 18,524
Juni	50$^{25}/_{32}$	id.	1 : 18,557
Juli	50$^{63}/_{80}$	id.	1 : 18,557
Augustus	50$^{25}/_{32}$	id.	1 : 18,547
September	50$^{3}/_{4}$	id.	1 : 18,556
October	50$^{59}/_{80}$	id.	1 : 18,568
November	50$^{5}/_{32}$	id.	1 : 18,776
December	49$^{33}/_{40}$	id.	1 : 18,895
Gemiddeld	± 50$^{7}/_{10}$	p. o. z.	1 : 18,575
tegen »	± 50$^{35}/_{57}$	id.	1 : 18,603 in het vorige jaar.

De toelage groot f 600, bij Koninklijk besluit van 25 Mei 1880 n°. 20, toegekend aan de muntgezellen, wanneer er geene gouden standpenningen vervaardigd worden, is over 1884 uitgekeerd aan de elf muntgezellen, die nog aan de Munt geplaatst zijn.

In het jaarverslag over 1883 is melding gemaakt, dat het Muntcollege aan den Minister van Financiën in overweging gegeven had, om aan de muntgezellen, al is hun getal beneden 12 gedaald: f 7200 te blijven uitkeeren, waarmede gepaard moest gaan eene wijziging van het Koninklijk besluit van 25 Mei 1880 n°. 20. De Minister van Financiën heeft echter bij missive dd. 13 Juni 1884, n°. 59 (Generale Secretarie) te kennen gegeven vooralsnog geene genoegzame gronden te kunnen vinden, om in het voorstel van het college te treden.

Uit den staat, achter dit verslag gevoegd, blijkt dat de volgende muntspeciën geslagen zijn:

I. Aan zilveren pasmunt, zoowel voor Nederland als voor Nederlandsch-Indië:

A. Voor Nederland, ingevolge Koninklijk besluit van 4 Juli 1884, n°. 17:

1 001 083 tiencentstukken, opgebracht in 20 partijen.

Volgens de voorschriften zijn daarvan 820 stuks voor proef- en buspenningen gebezigd. Wegens gebreken in den muntslag werden geene stukken afgekeurd. Bij de wegingen evenwel van het $^1/_{200}$ deel der opbrengsten zijn bij ééne partij 4 stukken buiten de ruimte in het gewicht aangetroffen. Dientengevolge werd die partij aan eene stuksgewijze overweging onderworpen, waarbij 259 stukken wegens onvoldoend gewicht uitgeschoten werden, welke met de reeds vermelde 4 stukken vernietigd zijn. Bij de daarop gevolgde tweede weging van het $^1/_{200}$ gedeelte werden geene stukken buiten de wettelijke ruimte gevonden.
De 1 000 000 tiencentstukken, overblijvende na aftrek van de 820 proef- en buspenningen en van de 263 afgekeurde stukken, zijn goedgekeurd en ten slotte op last van den Minister van Financiën naar de Nederlandsche Bank te Amsterdam en de betaalmeesters te 's Gravenhage, Utrecht, Groningen, Dordrecht, Arnhem en Almelo overgebracht.
Het onderzoek, betreffende het gewicht en het gehalte der goedgekeurde 10-centstukken heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

Het gewicht der speciën was:

a. naar de weging van 25 kilogram, waarvan de uitkomsten strekken tot grondslag voor de verrekening van het fijn met den muntmeester $1401{,}559_{200}$ kilogram of gemiddeld $1{,}401^{559}$ gram per stuk;

b. naar de weging der proefstukken van iedere opgebrachte partij gemiddeld $1{,}400^{515}$ gram per stuk;

c. naar de weging der buspenningen gemiddeld $1{,}401^{600}$ gram per stuk.

Het eerstgemelde gewicht, dat als het meest juiste moet beschouwd worden, is slechts $0{,}001^{579}$ gram boven het volle wettige gewicht en $0{,}012^{441}$ binnen de limiet van 1,414 gram.

Het gehalte-onderzoek wees aan:

a. van de 320 proefstukken der 20 opbrengsten een gemiddeld gehalte van $0{,}639^{636}$;

b. van de buspenningen (500 stuks) een gemiddeld gehalte van $0{,}639^{760}$ of $0{,}000^{340}$ beneden het volle wettige gehalte en $0{,}003^{663}$ binnen de ruimte

B. Voor Nederlandsch-Indië, ter gedeeltelijke uitvoering van het Koninklijk besluit van 24 October 1884 n°. 13, waarbij machtiging verleend is tot aanmunting van f 437 500 aan $^1/_4$guldens Ned. Indië en een gelijk bedrag aan $^1/_{10}$-guldens Ned.-Indië:

3 552 911 $^1/_{10}$-guldens, opgebracht in 71 partijen.

Met toepassing van de voorschriften zijn daarvan 2911 stuks voor proef- en buspenningen gebruikt. Ter zake van gebrekkigen muntslag zijn geene stukken afgekeurd. Ook de wegingen van het $^1/_{200}$ deel der opgebrachte partijen leverden geene bezwaren op.
De 3 550 000 $^1/_{10}$-guldens Ned. Indië, overgebleven na aftrek van 2911 proef- en buspenningen, zijn vervolgens goedgekeurd. Op verzoek van den Minister van Koloniën werden daarvan in December ll. 2 220 000 stuks naar de Nederlandsche Bank te Amsterdam overgebracht, terwijl de overschietende 1 130 000 stuks aan 's Rijks Munt in bewaring gebleven zijn, om ook derwaarts vervoerd te worden, wanneer de geheele aanmunting van $^1/_{10}$-guldens Nederlandsch-Indië, bedoeld bij het zooeven aangehaalde Koninklijk besluit, zal afgeloopen zijn.

De gewichts- en gehalte-onderzoekingen der goedgekeurde $^1/_{10}$-guldens Ned. Indië, hebben tot de volgende uitkomsten geleid:

Het gewicht der speciën was:

a. naar de weging van 25 kilogram, dienende tot grondslag voor de verrekening van het fijn met den muntmeester 4 447,213^{250} kilogram of gemiddeld $1{,}251^{468}$ gram per stuk;

b. naar de weging der proefstukken van iedere opbrengst gemiddeld $1{,}250^{991}$ gram per stuk;

c. naar de weging der buspenningen gemiddeld $1{,}251^{322}$ gram per stuk.

Het gewicht, vermeld sub *a*, kan als het meest juiste aangemerkt worden. Het is $0{,}001^{468}$ gram boven het volle wettige gewicht, doch blijft $0{,}010^{532}$ binnen de limiet van $1{,}262^{500}$ gram.

Het gehalte-onderzoek gaf aan:

a. van de 1136 proefstukken der 71 opgebrachte partijen een gemiddeld gehalte van $0{,}719^{727}$;

b. van de buspenningen een gemiddeld gehalte van $0{,}719^{955}$ of $0{,}000^{045}$ beneden het volle wettige gehalte en $0{,}001^{955}$ binnen de limiet.

II. Aan bronzen pasmunt:

a. 3 600 000 $2^1/_2$-centen, waarvan vervaardigd zijn 1 600 000 stuks krachtens Koninklijk besluit van 27 November 1883 n°. 16 en 2 000 000 stuks volgens Koninklijk besluit van 25 Maart 1884 n°. 9.
De $2^1/_2$-centen werden opgebracht in 36 partijen:

b. 10 000 000 centen, krachtens Koninklijk besluit van 25 Maart 1884 n°. 9, opgebracht in 100 partijen;

c. 17 200 000 $^1/_2$-centen, waarvan vervaardigd zijn:

3 200 000 stuks, volgens Koninklijk besluit van 27 November 1883 n°. 16;

2 000 000 stuks, volgens Koninklijk besluit van 13 Januari 1884 n°. 2;

4 000 000 stuks, volgens Koninklijk besluit van 30 Januari 1884 n°. 2;

en eindelijk 8 000 000 stuks, volgens Koninklijk besluit van 25 Maart 1884 n°. 9.

De $^1/_2$-centen werden opgebracht in 86 partijen.

Met de aanmuntingen van $2^1/_2$-centen en $^1/_2$-centen, krachtens Koninklijk besluit van 27 November 1883 n°. 16, was reeds, blijkens het vorig jaarverslag, in 1883 een aanvang gemaakt, toen van de verleende machtiging tot het vervaardigen van f 50 000 aan $2^1/_2$-centen en f 20 000 aan $^1/_2$-centen, slechts voor een bedrag van f 10 000 aan $2^1/_2$-centen en f 4000 aan $^1/_2$-centen aangemunt werd.

Ter zake van gebreken in den muntslag zijn van de $2^1/_2$-, 1- en $^1/_2$-centen, geene stukken behoeven afgekeurd te worden. Ook het gewicht heeft aan de verwachting beantwoord. Bij geen der wegingen van 100 stuks namelijk, beliep het verschil meer dan 1 stuk boven of beneden het gewicht op den vollen voet.

Voor de bronzen pasmunt werd de levering van het metaal, in den vorm van reepen, bij de aangehaalde Koninklijke besluiten weder aan den muntmeester opgedragen. Aan hem is deswege toegekend voor de $2^1/_2$- en $^1/_2$-centen, vervaardigd ingevolge Koninklijk besluit van 27 November 1883 n°. 16 f $1{,}11^2$;

voor de $^1/_2$-centen, vervaardigd volgens Koninklijke besluiten van 13 Januari 1884 n°. 2, en 30 Januari 1884 n°. 2, mede f $1{,}11^2$; en

voor de $2^1/_2$-, 1- en $^1/_2$-centen, vervaardigd volgens Koninklijk besluit van 25 Maart 1884 n°. 9, f $1{,}02^8$ per kilogram.

Onder die prijzen is niet begrepen het muntloon, bedragenden voor de $2^1/_2$-centen f 0,60, voor de centen f 0,80 en voor de $^1/_2$ centen f 1,20 per kilogram.

Het gehalte-onderzoek der verschillende partijen bronzen reepen heeft steeds bevredigende uitkomsten opgeleverd.

Van al de partijen is het gemiddeld gehalte bevonden op:

koper 94,80 percent;
tin 4,13⁵ »
zink 1,0⁶⁵ »

100 percent;

of voor elk dezer metalen binnen de wettelijke ruimte.

Voor de vervaardiging der bovenstaande zilveren pasmunt zijn ter beschikking van den muntmeester gesteld:

a. voor de 10-centsstukken 160,10889886 kilogram fijn zilver, afkomstig van versmolten onbruikbare zilveren pasmunt en 735,89110414 kilogram fijn zilver, afkomstig van nieuwe of niet in omloop geweest zijnde rijksdaalders;

b. voor de zilveren pasmunt Nederlandch-Indië, zoowel voor de pasmunt, welke in 1884 geslagen is als voor die, welke nog ingevolge Koninklijk besluit van 24 October 1881 nº. 13, moet geslagen worden:

1°. 243,651939 kilogram fijn zilver, zich bevindende in eene partij uit Nederlandsch-Indië ontvangen oude zilveren munten;

2°. 7648,135407 kilogram fijn zilver, zich bevindende in door de Nederlandsche Bank verstrekte in omloop geweest zijnde Nederlandsche muntspeciën, te weten: 324 073 rijksdaalders en f 1,33⁸ in specie; en

3°. 52,512654 kilogram fijn zilver in baren.

Voor de bronzen pasmunt heeft de muntmeester geleverd bronzen reepen, wegende 94 713 kilogram.

Ter verduidelijking van het vermelde sub *a* en *b* diene het volgende.

In April 1884 ontving het college van den Minister van Financiën de mededeeling, dat Zijne Excellentie eerlang wenschte te doen overgaan tot de aanmunting van f 100 000 aan 10-centsstukken, waartoe in de eerste plaats zouden moeten versmolten worden eene zekere hoeveelheid afgesleten zilveren pasmunt, welke tot dat einde bij de Nederlandsche Bank en de betaalmeesters was ingetrokken, terwijl het verdere voor die aanmunting benoodigde fijn zilver door versmelting van nieuwe of nog niet in omloop geweest zijnde rijksdaalders zoude moeten gevonden worden.

In verband met deze mededeeling ontving het college daarop in Mei, zoo van de Nederlandsche Bank als van de betaalmeesters de hierboven bedoelde zilveren pasmunt, welke bij verificatie bleek te bestaan uit:

55 319 25-centsstukken;
83 610 10 » ;
23 5 » ;

waarvan door het college, als voor de circulatie onbruikbaar, ter versmelting aangewezen werden:

48 333 25-centsstukken, wegende 158,402 K.G.;
78 452 10 » , » 94,004 » ;

terwijl de resteerende:

6986 25-centsstukken;
5158 10 » ;
en 23 5 » ;

aan het college voorkwamen niet in zoodanigen staat van afslijting te verkeeren, dat het noodzakelijk was ze aan de circulatie te onttrekken. De Minister van Financiën heeft zich met dat gevoelen vereenigd.

Na afloop der bovenvermelde verificatie en weging is van de ter versmelting bestemde zilveren pasmunt, zoowel van de 25 cents- als van de 10-centsstukken, iedere soort afzonderlijk doch goed dooreengemengd, 10 kilogram afgewogen.

Die hoeveelheid is daarop van iedere specie samengesmolten, waarna uit de goed omgeroerde smelt drie potproeven geschept zijn, en op haar gehalte onderzocht. De uitkomst was dat in 10 K.G vuile specie voorhanden waren:

25-centsstukken 6,349² K.G.
10 » 6,332² » fijn zilver,

zoodat de muntmeester bereid was de afgesleten munt op het hierboven aangegeven gewicht aan te nemen tegen een gehalte van:

voor de 25-centsstukken van 634,99 d.;
» » 10 » » 633,22 »

In verband hiermede werd bij Koninklijk besluit van 4 Juli 1884 nº. 17, de hoeveelheid fijn zilver, bevat in de gesleten pasmunt, vastgesteld op 160,10889886 kilogram. Deze kwamen in mindering van de 896 kilogram fijn zilver, benoodigd voor f 100 000 aan tien-centstukken, zoodat de muntmeester nog te ontvangen had 735,89110114 kilogram fijn zilver. Voor die hoeveelheid zijn, ingevolge gemeld Koninklijk besluit, ter versmelting aan den muntmeester afgegeven 31 148 nieuwe of niet in omloop geweest zijnde rijksdaalders en 2 guldens. Zoowel de zilveren pasmunt als de zooeven vermelde standpenningen zijn daarop onder toezicht van het college versmolten.

Met betrekking tot de aanmunting van zilveren pasmunt voor Nederlandsch-Indië ontving het college van de Ministers van Financiën en Koloniën de mededeeling, dat de daarvoor benoodigde hoeveelheid fijn zilver zoude moeten gevonden worden door de versmelting van:

1°. eene hoeveelheid oude zilveren munten, uit Nederlandsch-Indië aangevoerd, ter nominale waarde van f 25 718,02⁵;

2°. een nader te bepalen bedrag aan in omloop geweest zijnde rijksdaalders; en

3°. eene nader te bepalen hoeveelheid ongemunt zilver, in dier voege, dat de aanmaak dier pasmunt niet meer zou kosten dan de nominale waarde, waarvoor zij in omloop komt, derhalve hoogstens f 875 000.

In verband met het bovenstaande zijn de uit Nederlandsch-Indië ontvangen oude zilveren munten aan 's Rijks Munt met de daarbij overgelegde bescheiden geverifieerd en met uitzondering van de daaronder aangetroffen 174 gangbare Nederlandsche 25-centstukken, welke later bij den betaalmeester te Utrecht overgebracht zijn, gewogen.

Op dezelfde wijze als in 1883 met eene bezending van zilveren munten uit Nederlandsch-Indië plaats had, is daarna overgegaan tot de bepaling van de hoeveelheid fijn, welke geacht werd in de oude zilveren munten aanwezig te zijn. De uitkomst daarvan is geweest, dat de hoeveelheid fijn werd vastgesteld te bedragen 243,651939 kilogram.

Overeenkomstig het voorstel van het college is daarop bij Koninklijk besluit van 24 October 1884 nº. 13 machtiging verleend, de oude zilveren munten door den muntmeester, onder toezicht van het college, te doen versmelten. Verder werd bij gemeld besluit bepaald, dat nog aan den muntmeester voor den bedoelden muntslag zoude afgegeven worden een nominaal bedrag van f 810 183,83⁵ aan in omloop geweest zijnde Nederlandsche zilveren munt, met opdracht om de zich daaronder bevindende rijksdaalders, ten getale van 324 073, weder onder toezicht van het college, te versmelten. Bij de daaraan voorafgegane onderhandelingen had de muntmeester zich bereid verklaard, de ter versmelting bestemde in omloop geweest zijnde rijksdaalders aan te nemen op het volle wettige gewicht, doch op het gehalte van 944duizendsten, ten gevolge waarvan de hoeveelheid fijn zilver van het aan hem af te geven bedrag van f 810 183,83⁵ bij meergemeld Koninklijk besluit vastgesteld is op 7648,135407 kilogram.

Eindelijk werd in dat besluit aan den muntmeester de aankoop opgedragen van 52,512654 kilogram fijn zilver, tegen den prijs van f 90 per kilogram, met welker hoeveelheid de muntmeester, na ontvangst van hetgeen te zijner beschikking gesteld was, den muntslag van f 437 500

aan $^1/_4$-guldens en f 437 500 aan $^1/_{10}$-guldens Nederlandsch-Indië zouden kunnen ten uitvoer brengen.

Zooals uit het reeds medegedeelde gebleken is, was deze aanmunting bij het einde van 1884 nog niet afgeloopen. In verband daarmede was ook het versmelten, zoo van de oude zilveren munten als van de standpenningen, in het begin van November onder toezicht van het College aangevangen, op 1 Januari 1885 nog niet geëindigd.

Ten gevolge van het overlijden in 1883 van een der muntgezellen, waardoor hun getal van 12 tot 11 gedaald is, is bij Koninklijk besluit van 8 Mei 1884 n°. 34, overeenkomstig het voorstel van het College, bepaald, dat het aan den muntmeester, bij Koninklijk besluit van 26 Juni 1875 n°. 42, bij aanmunting van tiengulden-stukken voor het Rijk, toegekende muntloon, ingaande 1 Mei 1884, met intrekking van het Koninklijk besluit van 7 Mei 1876 n°. 22, met f 0,10 per kilogram werks wordt verlaagd. Het muntloon, verschuldigd bij aanmunting van tiengulden-stukken voor rekening van particulieren, onderging geene verlaging. Verder is nog in het Koninklijk besluit van 8 Mei 1884 n°. 34 de bepaling opgenomen, dat het loon, hetwelk bij de aanmunting van tiengulden-stukken, hetzij voor het Rijk, hetzij voor rekening van particulieren, door den muntmeester aan de muntgezellen moet voldaan worden, ingaande 1 Mei 1884, eveneens met f 0,10 per kilogram werks wordt verminderd.

In verband met deze veranderingen is, bij Koninklijk besluit van 8 Mei 1884 n°. 35, ook het Koninklijk besluit van 26 Juni 1875 n°. 43 gewijzigd. De bij laatstgemeld besluit aan den muntmeester, bij aanmunting van tiengulden-stukken voor particulieren, opgelegde uitkeering, ten behoeve van het Rijk, voor het gebruik der muntinrichting, is, met intrekking van het Koninklijk besluit van 7 Mei 1876 n°. 23, ingaande 1 Mei 1884, met f 0,10 per kilogram werks verhoogd.

In het verslag over 1883 is medegedeeld, dat het college zich genoopt gevonden had aan den Minister van Financiën in overweging te geven, de Koninklijke besluiten van 4 Mei 1848 n°. 81, en 28 December 1854 n°. 63, in dien zin te wijzigen, dat de muntmeester in het vervolg bij den aanmaak van zilveren pasmunt voor Nederland en Nederlandsch-Indië, ter vergoeding van de fabricagekosten, niet zal gecrediteerd worden voor eene zekere hoeveelheid fijn zilver, maar aan hem, gelijk dit voor de standpenningen en de bronzen pasmunt vastgesteld is, een vast loon per kilogram werks zal toegekend worden.

In overeenstemming met het voorgestelde is bij Koninklijke besluiten van 10 Maart 1884 n°. 6 en 22 Maart 1884 n°. 9, het muntloon per kilogram werks bepaald voor de vervaardiging van:

25-centsstukken	op	f 2,10;
10 »	»	» 3,60;
5 »	»	» 5,20;
$^1/_4$ gulden Ned.-Indië	»	» 2,45;
$^1/_{10}$ » » »	»	» 3,80;
$^1/_{20}$ » » »	»	» 5,80;

waarvan aan de muntgezellen per kilogram werks zal moeten betaald worden voor:

de 25-centsstukken en $^1/_4$ guldens Ned.-Indië	f 0,85;
» 10 » » $^1/_{10}$ » » »	» 1,30;
» 5 » » $^1/_{20}$ » » »	» 2,00.

Bij de vervaardiging van zilveren pasmunt Nederlandsch-Indië zal de muntmeester bovendien gehouden zijn, voor het gebruik der muntinrichting, aan het Rijk eene uitkeering te doen van f 0,15 per kilogram werks.

Het wetsontwerp, reeds in het vorig jaar besproken, waarbij voorgesteld werd aan den Minister van Financiën machtiging te verleenen, om, wanneer hij dit noodzakelijk achtte, een bedrag van ten hoogste 25 millioen in rijksdaalders te doen versmelten tot baren, en die baren te doen verkoopen, werd, nadat daaraan door de Tweede Kamer de bepaling toegevoegd was, dat de Minister alvorens van de machtiging gebruik te maken de voorlichting zal inwinnen van de afdeeling van den Raad van State, die tot het Departement van Financiën in betrekking staat, door de beide Kamers der Staten-Generaal aangenomen en vervolgens onder dagteekening van 27 April 1884 (*Staatsblad* n°. 97) tot wet verheven.

In verband daarmede is bij Koninklijk besluit van 18 Mei 1884 n°. 28 nader geregeld de wijze, waarop eventueel de versmelting van rijksdaalders en de verkoop van baren zullen plaats hebben. Bij dat besluit is in hoofdzaak gevolgd het ontwerp-besluit, waarvan in het vorig jaarverslag melding gemaakt is.

In 1884 is aan 's Rijks Munt voortgezet en ten einde gebracht de ontmunting van koperen pasmunt, waarmede in 1882 aangevangen werd. De ontmunting had plaats op dezelfde wijze als vroeger, namelijk door pletting tusschen de walsen der pletmachines.

Door de Nederlandsche Bank, de betaalmeesters en de ontvangers der Rijksbelastingen zijn in 1884 aan het College overgemaakt 12 392 984 koperen centen, die met inbegrip van de 814 157 stuks, in 1883 in ontvang genomen doch niet ontmunt, na de ontmunting een gewicht aan koper opgeleverd hebben van 46409,200 kilogram.

Bovendien werden door de Nederlandsche Bank, de betaalmeesters en de Rijksontvangers aan het College toegezonden 18 627 343 koperen halve centen. Die halve centen zijn met de 676 245 stuks, welke op 1 Januari 1884 nog ter ontmunting aanwezig waren, ontmunt, waarna het gewicht aan koper daarvan heeft bedragen 35685,719 kilogram.

Uit het bovenstaande en de verslagen over 1882 en 1883 blijkt, dat bij het einde der ontmunting aan 's Rijks Munt aan koper voorhanden was van:

de koperen centen, ontmunt in 1882	.	13 079,152 KG.;
» » » » » 1883	.	24 318,483 »
» » » » » 1884	.	46 409,200 »
te zamen		83 806,835 KG.;
de koperen halve centen, ontmunt in 1883 . .		66,145 KG.;
de koperen halve centen, ontmunt in 1884 . .		35 685,719 »
		35 751,864 »
Totaal		119 558,699 KG.

Op last van den Minister van Financiën is die hoeveelheid op 15 Augustus 1884 aan 's Rijks Munt bij openbare inschrijving verkocht en door gemelden Minister, onder dagteekening van 22 dier maand, gegund aan de firma Merrem en La Porte te Amsterdam, voor den prijs van f 61,31 per 100 kilogram. Het koper, bij de aflevering bevonden op het gewicht van 119 514 kilogram, heeft alzoo opgebracht f 73 274,035. Nog is door de koopers betaald $4^1/_2$ ten honderd over de koopsom, waarvan, na voldoening van de op den verkoop gevallen kosten van drukwerk, advertentiën, zegel- en registratierechten enz. een bedrag van f 128,13 in 's Rijks schatkist gestort is.

In de circulatie van betaalmiddelen zijn in 1884 de volgende veranderingen gekomen:

De hoeveelheid van de binnenslands aanwezige gouden tienguldenstukken werd in het verslag over 1883 gesteld op	4 719 232 stuks,
waarvan in 1884 door de Nederlandsche Handelmaatschappij naar Nederlandsch-Indië verzonden zijn.	39 340 »
Blijft op 1 Januari 1885	4 679 892 stuks.

Onder deze hoeveelheid is begrepen een aantal van 1 968 491 stuks, dat zich, naar de opgaven van de Nederlandsche Bank, op 31 December 1884 in hare kassen bevond.

Over 1884 zijn door de Nederlandsche Bank geene gou-

den tienguldenstukken met bestemming naar het buitenland afgegeven, terwijl evenmin tienguldenstukken uit het buitenland in hare kassen teruggekeerd zijn.

De voorraad van 31 December ll. was dus 39 340 stuks beneden dien van 31 December 1883. Een niet onbelangrijk gedeelte van de sedert 1875 aangemunte tienguldenstukken bleef alzoo, gelijk in de laatste jaren, ook over 1884 aan de circulatie hier te lande onttrokken.

In het laatste jaarverslag werd geraamd, dat binnenslands aan zilveren standpenningen zouden aanwezig zijn eene waarde van . . . . . f 150 704 240,50

welke som in den loop van 1884 vermeerderd is met hetgeen aan zilveren standpenningen uit het buitenland, Nederlandsch- en Britsch-Indië, teruggevoerd werd, ten bedrage van . . . 603 942,00

f 151 308 182,50

waarvan in 1884 naar Nederlandsch-Oost-Indië verzonden is voor eene waarde van . . . . . f 1 000 000,00

f 150 308 182,50

terwijl deze som nog moet verminderd worden met het bedrag aan standpenningen in 1884, blijkens het medegedeelde in dit Verslag, voor de aanmunting van zilveren pasmunt ten behoeve van Nederland en Nederlandsch-Indië versmolten of ter versmelting aangewezen, ad . . 888 055,50

Zoodat kan geacht worden op 1 Januari 1885 aan zilveren standpenningen aanwezig te blijven. . . . . f 149 420 127,00

Omtrent den voorraad van 25-, 10- en 5-centsstukken kan het volgende medegedeeld worden:

Aan 25 centstukken werd gerekend op 1 Januari 1884 aanwezig te zijn voor eene nominale waarde van f 4 027 744,00

welk bedrag in 1884 door de terugzending uit Nederlandsch-Indië van 174 25-centsstukken vermeerderd is met 43,50

f 4 027 787,50

Daarentegen zijn in 1884, zooals reeds medegedeeld is, wegens afslijting voor de aanmunting van 10-centsstukken, versmolten 48 333 stuks, ter nominale waarde van 12 083,25

Blijft . . f 4 015 704,25

De op 1 Januari 1884 voorhanden hoeveelheid 10-centsstukken, vertegenwoordigende eene nominale waarde van . . . . . f 3 196 923,30

is in 1884 vermeerderd door:

a. aanmunting van 1 000 000 stuks met . . . . . f 100 000

b. terugzending uit het buitenland of de koloniën met 900 — 100 900,00

f 3 297 823,30

terwijl die som moet verminderd worden met de nominale waarde van 78 452 stuks, in 1884, blijkens dit verslag, wegens afslijting voor de aanmunting van 10-centsstukken, versmolten, ad 7 845,20

blijft . . f 3 289 978,10

In den voorraad van 5-centsstukken is in 1884 geene verandering gekomen.

Blijkens het bovenstaande kan derhalve aangenomen worden dat op 1 Januari 1885 hier te lande aanwezig was:

in 25-centsstukken	f	4 015 704,25
» 10- »		3 289 978,10
» 5- »		243 648,95
	f	7 549 331,30

Van de op 1 Januari 1884 nog in circulatie zijnde koperen centen, in het Verslag over 1883 gesteld op 91 498 440 stuks zijn van 1 Januari tot 1 Mei 1884 aan de circulatie onttrokken . . . . . 12 392 984 »

Blijft . . 79 105 456 stuks,

vertegenwoordigende eene nominale waarde van f 791 054,56.

Wanneer, onder verwijzing naar het verslag over 1882 aangenomen wordt, dat in het geheel van 1821 tot 1877 ingesloten vervaardigd zijn . 161 259 443 koperen centen;

waarvan van 1840 tot en met 1880 meer uitgevoerd dan terugontvangen zijn. . . .		4 293 000	» »
		156 966 443	koperen centen

te verminderen met hetgeen daarvan versmolten of ontmunt is, te weten:

	stuks;		
in 1880 . . .	17 500 000		
» 1882 . . .	40 214 967		
(Vroeger abusievelijk gesteld op 40 215 067 stuks).			
in 1883 . . .	6 938 779		
» 1884, met inbegrip van 814 157 stuks reeds in 1883 aan de circulatie onttrokken . . .	13 207 141		
		77 860 887	» »
blijven over. . .		79 105 556	koperen centen;

welk getal overeenkomt met het zoo even opgegeven cijfer na herstelling van de in 1882 begane fout.

Van de op 1 Januari 1884 in circulatie zijnde koperen halve centen in het vorig Verslag geraamd op 126 039 266 stuks

Zijn in 1884 (van 1 Januari tot 1 Mei) aan de circulatie onttrokken 18 627 343

Blijft . . 107 411 923 stuks.

Onder verwijzing naar het Verslag over 1882 aannemende, dat in het geheel van 1821 tot 1877 ingesloten vervaardigd zijn . . . . 127 671 451 koperen halve centen,

waarvan van 1840 tot 1880 ingesloten meer uitgevoerd dan terugontvangen zijn		920 000	» » »
		126 751 451	koperen halve centen;

te verminderen met hetgeen daarvan ontmunt is:

	stuks;		
in 1883. .	35 940		
» 1884 met inbegrip van 676 245 stuks reeds in 1883 aan de circulatie onttrokken	19 303 588		
		19 339 528	» » »
blijven over . .		107 411 923	koperen halve centen;

welk cijfer overeenkomt met het cijfer dat daaromtrent hierboven opgegeven is.

Aangezien bij Koninklijk besluit van 15 October 1883 (*Staatsblad* n°. 143) de koperen pasmunt op 31 December 1883 buiten omloop gesteld werd, terwijl ingevolge Koninklijk besluit van 30 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 24) de voor de inwisseling vastgestelde termijn op 1 Mei 1884 verstreken is, volgt uit het medegedeelde, dat de ontmunting van de koperen pasmunt afgeloopen is en dat van de in circulatie geweest zijnde koperen centen bijna 50 ten honderd en van de koperen halve centen ruim 15 ten honderd ter inwisseling aangeboden zijn.

Op 1 Januari 1884 was voor de circulatie hier te lande aanwezig eene hoeveelheid van:

12 400 000 bronzen $2^1/_2$ centen;

door aanmunting is die hoeveelheid in 1884 vermeerderd met . . . . 3 600 000 » » »

Alzoo op 1 Jan. 1885 voorhanden . . . . . 16 000 000 bronzen $2^1/_2$ centen,

ter nominale waarde van f 400 000.

Op 1 Januari 1884 waren in den omloop hier te lande aanwezig . . . . . 110 000 000 bronzen centen,

welke hoeveelheid in 1884 door aanmunting toegenomen is met . . . . . 10 000 000 » »

Alzoo op 1 Januari 1885 voorhanden . . . . . 120 000 000 bronzen centen,

vertegenwoordigende eene nominale waarde van f 1 200 000.

Op 1 Januari 1884 waren voorhanden voor de circulatie hier te lande . . . . 4 800 000 bronzen halve centen,

waarbij moeten gevoegd worden de in 1884 vervaardigde . . . . . 17 200 000 » » »

Alzoo op 1 Jan. 1885 aanwezig. . . . . 22 000 000 bronzen halve centen,

uitmakende eene nominale waarde van f 110 000.

Aan bronzen pasmunt kan dus geacht worden voorhanden te zijn:

in $2^1/_2$-centsstukken.	f	400 000
» centen		1 200 000
» halve centen . .		110 000
te zamen. .	f	1 710 000

De muntmeester heeft voor de in 1884 geslagen muntspeciën de volgende dienststempels gebezigd:

	Voorzijde.	Tegenzijde.
Voor het 10-centsstuk. . . .	40	57
» » $^1/_{10}$-guldenstuk. Ned.-Indië	223	217
» » $2^1/_2$-centsstuk . . .	86	80
» den cent	234	448
» » halven cent	410	591

waarvoor de stempelsnijders vervaardigd hebben:

	Voorzijde.	Tegenzijde.
Van het 10-centsstuk . .	—	1 matrijs.
	—	2 poinçoenen.
Voor het $^1/_{10}$-guldenstuk Ned.-Indië . . .	1 matrijs.	2 poinçoenen.
	4 poinçoenen.	—
» » $2^1/_2$-centsstuk . .	1 matrijs.	—
	2 poinçoenen.	—
» den cent	1 matrijs.	—
	2 poinçoenen.	—
» » halven cent. . .	1 matrijs.	—
	2 poinçoenen.	—

Met het oog op de mogelijkheid eener aanmunting van gouden standpenningen zijn bovendien door de stempelsnijders geleverd voor het tienguldenstuk, zoowel voor de voor- als tegenzijde, 1 matrijs en 2 poinçoenen.

De dienststempels, welke in 1883 en van 1 Januari 1884 tot 15 Juli daaraanvolgende onbruikbaar geworden zijn, werden in Augustus 1884, ten getale van 2188, ten overstaan van het college vernietigd. Bij die gelegenheid werden tevens 266 matrijzen en poinçoenen gebiffeerd.

Wegens het gebruik van de muntinrichting voor den aanmaak van zilveren pasmunt Nederlandsch-Indië, is door den muntmeester over 1884 betaald f 665,62^5, welke som in 's Rijks schatkist gestort is.

Aan den muntmeester is in den loop van 1884, ter verrekening van de hoeveelheid fijn, door hem in 1883 boven den vollen voet in $^1/_4$-guldens Nederlandsch-Indië geleverd, vergoed de som van f 58,19. Ingevolge Koninklijk besluit van 13 September 1883 n°. 26, in verband met het Koninklijk besluit van 15 October 1883 n°. 43, werd bij die verrekening voor het zilver de prijs van f 89,50 per kilogram fijn aangenomen.

Als verdacht van valschheid of om andere redenen zijn in 1884 door de justitie en door de comptabele ambtenaren onderscheidene muntstukken aan de beoordeeling van het Muntcollege onderworpen.

Het college sprak dientengevolge uit:

a. de valschheid van:

30 rijksdaalders,

56 guldens,

4 halve guldens,

8 25-centsstukken,

1 2-markstuk,

2 1-markstukken;

b. de schending van:

6 rijksdaalders,

6 guldens,

14 halve guldens,

1 10-centsstuk;

c. de vermoedelijke echtheid, doch in dat geval de schending van:

1 rijksdaalder;

d. de schending en in waarde-vermindering van:

2 tienguldenstukken,

2 guldens,

1 25-centsstuk;

e. de gebrekkige fabricatie van:

2 tienguldenstukken,

2 rijksdaalders,

53 guldens,

2 halve guldens,

3 25-centsstukken;

f. de echtheid van:

2 rijksdaalders,

3 guldens,

1 25-centsstuk,

3 sovereigns.

Van de valsche stukken werden bevonden:

18 rijksdaalders,

49 guldens,

1 halve gulden,

8 25-centsstukken,

vervaardigd van tin met sporen koper, lood en antimonium in verschillende verhoudingen;

4 rijksdaalders,

3 guldens,

1 2-markstuk,

2 1-markstukken,

vervaardigd van lood en tin en sporen van andere metalen;

2 rijksdaalders,

1 gulden,

vervaardigd van koper, tin, zink, enz. (brons).

De samenstelling van de overige valsche stukken, te weten:

6 rijksdaalders,

3 guldens,

3 halve guldens,

was op 1000 deelen 97 tot 338,7 deelen zilver.

De 3 sovereigns, waarvan de echtheid uitgesproken is, waren door den officier van justitie te Amsterdam aan het Muntcollege toegezonden, onder mededeeling, dat ze met verschillende mede aan het College overgemaakte metalen en metaalmengsels, twee gietvormen van gutta-percha (waarmede die sovereigns zouden vervaardigd zijn) en meer andere voorwerpen in beslag genomen waren bij twee te Amsterdam verblijf houdende vreemdelingen.

In verband met eenige door de justitie gestelde vragen betoogde het Muntcollege onder anderen:

1°. dat die goudstukken, als zijnde echt, niet in bovengenoemde vormen waren gegoten, ofschoon deze inwaartsche clichés waren van die sovereigns;

2°. dat het op goede gronden onaannemelijk is, dat die gutta-percha vormen gediend hadden tot het gieten van muntstukken uit een metaal, hetwelk, goud volkomen nabootsende, eene winst opleverde van 25 ten honderd, gelijk verzekerd werd;

3°. dat met de genoemde vormen op de bij valsche munters gebruikelijke wijze en met behulp der in beslag genomen metalen, instrumenten en chemicaliën geene muntstukken zijn te vervaardigen, terwijl het hoogst onwaarschijnlijk is, dat galvanoplastiek tot dat doel aangewend was.

Essaaigeschillen tusschen essaieur van den waarborg en een schatplichtige zijn in 1884 niet aan de beslissing van het college onderworpen.

In April 1884 werden door den officier van justitie te 's Hertogenbosch aan het muntcollege ten fine van onderzoek toegezonden eene kleine partij gouden oorbelletjes, bij diversen in beslag genomen, doch afkomstig van een en denzelfden fabrikant.

Er bestond namelijk vermoeden, dat hier niet alleen aanwezig was het misdrijf van oplichting, waartegen bij art. 423 van het Wetboek van Strafrecht (misleiding wat het gehalte aangaat) voorzien is, maar ook het ongeoorloofde feit, dat alleen de bovenstukken der oorbellen ter stempeling waren aangeboden, om die later met minwaardige onderstukken te vereenigen.

Bij uitspraak bepaalde het college:

1°. dat al de bovenstukken der ingezonden voorwerpen voorzien waren met duidelijke afslagen van een echten waarborgstempel voor gouden werken van het 4de gehalte of 583 duizendsten;

2°. dat hetzelfde niet met zekerheid kon gezegd worden van al de afslagen, voorkomende op de onderstukken der ingezonden voorwerpen;

3°. dat de bovenstukken, de onderstukken en de onderstukken zonder oogjes aan de goudproef onderworpen, een gehalte aangewezen hebben beneden 563 duizendsten;

4°. dat het zoogenaamde vaste goud der bovenstukken van drie der vier overgemaakte kinderbelletjes een gehalte aangegeven hebben van 580 duizendsten, overeenkomstig art. 1 en 2 der wet van 18 September 1852 (*Staatsblad* n°. 178);

5°. dat de knopjes (holle lichamen) van de bovenstukken derzelfde kinderbelletjes een gehalte aangetoond hebben van 490 duizendsten, zijnde derhalve lager dan het voorschrift der wet voor holle voorwerpen: 563 duizendsten.

In de missive waarbij de onderzochte voorwerpen aan den officier van justitie teruggezonden werden, sprak het college het gevoelen uit, dat indien de oorbellen geheel afgewerkt en in denzelfden staat, waarin ze verkocht werden, ten kantore van waarborg waren aangeboden, de goedkeuring niet zoude gevolgd zijn, omdat de beide onderdeelen van elken oorbel, zoowel het boven- als het onderstuk, beneden het gehalte van 563 duizendsten zouden bevonden zijn.

Behalve de reeds vermelde muntstempels zijn door de stempelsnijders in 1884 vervaardigd:

a. Voor den waarborg der gouden en zilveren werken:

1	stempel	1ste	gehalte goud;	
3	stempels	2de	»	»
3	»	3de	»	»
2	»	4de	»	», groote;
552	»	4de	»	», kleine;
1	stempel	1ste	»	zilver;
2	stempels	2de	»	»
47	»	waarborg	goud,	kleine;
17	»	»	zilver,	groote;
496	»	»	»	kleine;
200	»	vreemde	werken;	
50	»	ongewaarborgde	werken;	
4	»	uitgevoerde	werken,	kleine;

47 jaarletterstempels 1885 A (Oud Engelsch-kapitaal);

1 cijferstempel II;

2 cijferstempels V;

4 poinçoenen voor den jaarletter-stempel;

te zamen 1432 stuks.

Voor den dienst op de kantoren van waarborg zijn over 1884 1207 stempels afgeleverd.

De stempels, welke op die kantoren gedurende 1883 onbruikbaar geworden waren, ten getale van 1176, zijn aan het college toegezonden en op de gewone wijze vernietigd.

b. Voor den ijk der maten en gewichten:

in Nederland:

315 goedkeuringsmerken voor maten en gewichten;

3 afkeuringsmerken;

2 kantoormerken;

te zamen 320 stuks.

in de kolonie Suriname:

10 goedkeuringsmerken voor maten en gewichten;

10 poinçoenen voor die stempels;

2 goedkeuringsmerken voor weegwerktuigen;

4 afkeuringsmerken;

te zamen 26 stuks.

c. Voor het zegel:

in Nederland:

10 stalen zegelstempels (opwaartsche) voor de natte stempeling;

in Nederlandsch-Indië:

24 stalen zegelstempels (inwaartsche) voor de droge stempeling;

12 stalen matrijzen en poinçoenen voor die stempels;

te zamen 36 stuks.

d. De volgende gedenk-, prijs- en eere-penningen:

	Goud.	Zilver.	Brons.
voor Z. M. den Koning	2	4	1
» het Departement van Binnenlandsche Zaken	3	19	40
» » » van Oorlog . .	—	84	—
» » » » Marine . .	10	220	300
» » » » Koloniën .	4	6	40
» » » » Waterstaat, Handel en Nijverheid	—	3	—
» openbare en bijzondere instellingen.	16	162	71
» particuliere personen.	—	—	—
te zamen . . .	35	498	452

e. Voor rekening van den heer D. Hudig te Rotterdam, met goedkeuring van den Minister van Financiën, ten behoeve van eene private verzameling, afslagen in goud van 983 duizendsten van het vigeerende muntstelsel in Nederland, een exemplaar van iedere muntsoort, namelijk van:

het $2^1/_2$-, 1- en $^1/_2$-guldenstuk;

» 25-, 10- en 5-centsstuk; en

» $2^1/_2$-, 1- en $^1/_2$-centsstuk;

met inbegrip van 3 nieuwe stempels.

Aan 's Rijks Munt zijn in 1884 slechts met twee medaillestempels voor de eerste maal penningen geslagen. De stempels waren vervaardigd door den graveur Daxbek te Brussel, voor een grooten en een kleinen prijspenning van het korps Koninklijke scherpschutters te Rotterdam. Ingevolge artikel 10 van het Koninklijk besluit van 28 Mei 1861 (*Staatsblad* n°. 97), zijn daarvan zes bronzen afslagen gemaakt. Die afslagen zijn aan de verzamelingen, welke daarmede tot dusverre begunstigd werden, toegezonden.

Het aandeel van het Rijk in de opbrengst van de penningen, over 1883 aan de Munt geslagen, heeft bedragen f 1188,75, welke som in 1884 in 's Rijks schatkist gestort en aan de Algemeene Rekenkamer verantwoord is.

Uit het magazijn van scheimiddelen aan 's Rijks Munt, dat sedert 1 Januari 1884 onder het onmiddellijk toezicht staat van den 1sten essaieur bij 's Rijks Munt, den heer J. S. 'T Hooft, is afgeleverd:

aan de kantoren van waarborg voor . . .	f 110,15;
» » laboratoria van 's Rijks Munt voor .	19,80;
» den muntmeester en de schatplichtigen voor.	44,27^5.
In het geheel alzoo voor . . .	f 174,22^5.

Evenals in de laatste jaren is over 1884 het chloorzilver, afkomstig van de zilverproeven gedurende dat jaar op de waarborgkantoren langs den natten weg genomen, aan den muntmeester ter hand gesteld. De hoeveelheid had een gewicht van 10,7816 kilogram, waarvoor de muntmeester tegen den prijs van f 67,75 vergoed heeft de som van f 730,45.

Ter voldoening aan de bepalingen van het Koninklijk besluit van 16 December 1858, n°. 63, heeft de verificatie van de balansen en gewichten, gebruikt wordende voor de contrôle van de nieuw gemunte speciën, over 1884 geregeld plaats gehad. Daarbij zijn geene afwijkingen gevonden, welke belangrijke herstellingen gevorderd hebben.

Voor het essaieurs-examen, voorgeschreven bij Koninklijk besluit van 29 Mei 1862, n°. 90, over 1884 bepaald op 26 Mei en volgende dagen, hebben zich geene personen aangemeld.

De verzameling van munten en penningen aan 's Rijks Munt is in 1884, behalve met de exemplaren van de in dat jaar vervaardigde muntstukken, door aankoop verrijkt met 101 munten (voor het grootste gedeelte oud Nederlandsche munten) en 33 penningen. De deswege uitgegeven som bedraagt voor de munten f 276,68 en voor de penningen f 113,80.

Bovendien ontving de verzameling ten geschenke:

a. van den heer E. J. Dwars, notaris te Utrecht:

1 zilveren exemplaar van den penning op de gouden bruiloft van J. J. Van Westreenen en J. C. Mamuchet van Houdringe, 1759;

b. van de commissie tot aanbieding van een huldeblijk aan de Regeering naar aanleiding der wet van 26 Januari 1883 (*Staatsblad* n°. 4):

1 bronzen exemplaar van den gedenkpenning op de verlegging van den Maasmond, 1884;

c. van den heer J. P. Menger te Utrecht:

1 bronzen exemplaar van den prijspenning van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, 1770/80;

d. van den heer F. W. Klokke te Utrecht:

1 zilveren exemplaar van het insigne der feestcommissie bij de onthulling van het standbeeld voor graaf Jan van Nassau te Utrecht, 1883;

e. van de Hoofdcommissie der Koloniale en Internationale Uitvoerhandel-Tentoonstelling in 1883 te Amsterdam:

1 bronzen exemplaar van den prijspenning, door het Muntcollege als bekroning ontvangen wegens eene inzending van Indische munten, 1883.

Verslag nopens de muntwerkzaamheden over het jaar 1884.

In 1884 is gereed gekomen het tweede gedeelte van den catalogus der munten, welke zich bevinden in de verzameling van 's Rijks Munt. Dit gedeelte loopt over de munten, geslagen in het tijdvak van het Bataafsche Gemeenebest, het Koninkrijk Holland en het Fransche Keizerrijk (1795—1813) en wordt voorafgegaan door eenige aanteekeningen (met bijlagen) omtrent de geschiedenis van den muntslag in dien tijd.

Voor de bibliotheek zijn in 1884 aangekocht de meest belangrijke werken, betrekking hebbende op het muntwezen en de munt- en penningkunde.

In het onderhoud der gebouwen en werktuigen is over 1884 op de gewone wijze voorzien. Bijzondere vernieuwingen en herstellingen vielen bijna niet voor. Alleen werden drie ijzeren gloeibakken aangeschaft, ter vervanging van de gloeibakken van chamotaarde in het ketelhuis, waarmede sedert 1878 de proef genomen was, maar welke niet aan de verwachting voldaan hebben.

Bij Koninklijk besluit van 31 Maart 1884, n°. 1, werd jhr. W. Hora Siccama, 2de essaieur bij 's Rijks Munt, met ingang van 1 Mei daaraanvolgende, eervol uit die betrekking ontslagen en benoemd tot onderdirecteur van 's Rijks Prentenkabinet te Amsterdam. De Munt verloor in den heer Hora Siccama een bekwaam en nauwgezet ambtenaar. In zijne plaats werd, ingaande 1 Juli jl., voor den tijd van zes maanden aangesteld J. W. F. baron Van Utenhove, die in 1881 met goed gevolg het essaieursexamen afgelegd had. De heer Van Utenhove is vervolgens bij Koninklijk besluit van 22 December 1884, n°. 23, met ingang van 1 Januari 1885, definitief tot 2den essaieur bij 's Rijks Munt benoemd.

De referendaris-adviseur bij 's Rijks Munt mr. L. W. A. Besier is bij Koninklijk besluit van 22 December 1884, n°. 21, aangewezen om ook over 1885 als plaatsvervangend lid van het College op te treden.

Uit de poststempelfabriek werden over 1884 afgeleverd 915 stempels van alle soorten, waaronder voorkomen dagteekening-stempels voor hulpkantoren; 222 stellen karakters van verschillenden aard voor dagteekening-stempels; 23 afzonderlijke treinkarakters; 1326 jaartalkarakters 1885 en 232 letterblokjes.

Utrecht, 31 Maart 1885.

Het Muntcollege,

A. D. Van Riemsdijk.

J. C. Van Eelde.

Brants.

BIJLAGE VAN HET VERSLAG.

STAAT van de gedurende 1884 aan 's Rijks Munt geslagen speciën.

MAANDEN.	Aantal der opbrengsten	AANTAL DER AFGELEVERDE STUKKEN.				
		10-cents-stukken.	1/10-guldens Nederl.-Indië.	2 1/2-centen.	Centen.	1/2-centen.
Januari.	16	»	»	1 600 000	»	»
»	20	»	»	»	»	4 000 000
Februari	15	»	»	»	»	3 000 000
Maart	11	»	»	»	»	2 200 000
April	21	»	»	»	»	4 200 000
Mei	20	»	»	2 000 000	»	»
»	4	»	»	»	400 000	»
»	19	»	»	»	»	3 800 000
Juni.	64	»	»	»	6 400 000	»
Juli	32	»	»	»	3 200 000	»
»	8	400 000	»	»	»	»
Augustus	12	600 000	»	»	»	»
November.	28	»	1 400 000	»	»	»
December	43	»	2 150 000	»	»	»
	313	1 000 000	3 550 000	3 600 000	10 000 000	17 200 000
Gebruikte proef- en buspenningen .		820	2 911	»	»	»
Afgekeurde stukken		263	»	»	»	»
		1 001 083	3 552 911	3 600 000	10 000 000	17 200 000

35 353 994 stukken.

GEWICHT. (IN KILOGRAMMEN.)					NOMINALE WAARDE.	
10-cents-stukken.	$^1/_{10}$-guldens Nederl.-Indië.	$2^1/_2$-centen.	Centen.	$^1/_2$-centen.		
»	»	6 400	»	»	f	40 000,00
»	»	»	»	5 000		20 000,00
»	»	»	»	3 750		15 000,00
»	»	»	»	2 750		11 000,00
»	»	»	»	5 250		21 000,00
»	»	8 000	»	»		50 000,00
»	»	»	1 000	»		4 000,00
»	»	»	»	4 750		19 000,00
»	»	»	16 000	»		64 000,00
»	»	»	8 000	»		32 000,00
560,381^{500}		»	»	»		40 000,00
841,177^{700}	»	»	»	»		60 000,00
»	1752,422^{500}	»	»	»		140 000,00
»	2690,290^{750}	»	»	»		215 000,00
1401,559^{200}	4442,713^{250}	14 400	25 000	21 500	f	731 000,00

[139. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal der Nederlanden.

's Gravenhage, den 12 Mei 1885.

Ingevolge artikel 158 der Grondwet en artikel 85 der Wet op de Rechterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie heeft de Hooge Raad der Nederlanden de eer aan Uwe Vergadering kennis te geven van de vacature in zijn College op den 21 Maart ll. ontstaan door de benoeming bij Koninklijk Besluit van dien datum N°. 1 van mr. J. G. Kist tot President van dien Raad.

Ter voldoening aan laatstgenoemd artikel wordt hierbij gevoegd eene door den Hoogen Raad met den Procureur-Generaal opgemaakte aanbevelingslijst van zes candidaten, ten einde daarop door Uwe Vergadering bij het maken Harer Nominatie zoodanig acht zal kunnen worden geslagen, als zij zal dienstig oordeelen.

De Hooge Raad voornoemd,

J. G. Kist.

Op last van denzelven,

De Griffier,

De Gijselaar.

[139. 2.]

LIJST VAN AANBEVELING.

LIJST VAN AANBEVELING van zes candidaten door den Hoogen Raad der Nederlanden aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingezonden, ten einde daarop te kunnen achtslaan bij het maken der nominatie voor de vacature eener Raadsheersplaats in dien Raad, ontstaan door het Koninklijk Besluit van den 21sten Maart 1885 n°. 1, waarbij de Raadsheer mr. J. G. Kist is benoemd tot President van dien Raad.

De Heeren Mrs.:

1°. A. E. J. Modderman, Minister van Staat, Oud-Minister van Justitie.

2°. P. Van Blom, President van de Arrondissements-Rechtbank te Heerenveen.

3°. E. H. Karsten, Raadsheer in het Gerechtshof te Arnhem.

4°. T. Van Hettinga Tromp, Advocaat en Procureur bij het Gerechtshof te Leeuwarden.

5°. A. J. Van Emden, Oud-President van het Hof van Justitie in de Kolonie Suriname.

6°. L. U. De Sitter, Rechter in de Arrondissements-Rechtbank te Arnhem.

's Gravenhage, den 12den Mei 1885.

J. G. Kist, *President.*

De Gijselaar, *Griffier.*

[140. 1.]

De Kamer, gehoord de verklaringen van den Minister van Buitenlandsche Zaken, van oordeel dat het tot stand komen van de overeenkomst, den 19den April 1884 tusschen Nederland en Frankrijk gesloten, wenschelijk blijft, ook zonder de nieuwe bepalingen omtrent het invoerrecht op karton, voorkomende in Tarief A, aan de genoemde overeenkomst gehecht, gaat over tot de orde van den dag.

MEES.

[141. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

HOOGEDELGESTRENGE HEER!

Ik heb de eer U hierbij uit kracht van art. 110 der Grondwet en art. 74 van het Reglement van Orde der Tweede Kamer in te zenden een wetsvoorstel tot wijziging van art. 1 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37), vergezeld van eene Memorie van Toelichting en twee bijlagen.

A. F. DE SAVORNIN LOHMAN.

[141. 2.]

VOORSTEL VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is art. 1 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37) alsmede de daarbij behoorende tabel te herzien;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Het derde lid van art. 1 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37) wordt vervangen door het volgende:

Men moet in de grondbelasting, in het patentrecht, voor zoover niet geheven volgens Tarief B, en in het personeel naar den 5den en 6den grondslag, te zamen of afzonderlijk, in hoofdsom en Rijksopcenten betalen twintig gulden, of wel in de gezamenlijke directe belastingen zoodanige som als in eene bij deze wet gevoegde tabel wordt aangewezen.

Artikel 2.

De tabel, vermeld in artikel 1 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37), wordt gelezen als volgt:

Gemeenten.	Som door de kiezers te betalen.
Amsterdam	f 44
's Gravenhage	42
Utrecht	42
Rotterdam	38
Leiden	34
Dordrecht	30
Middelburg	30
Leeuwarden	30
Delft	28
Groningen	28
Schiedam	28
Nijmegen	28
Zwolle	28
Haarlem	28
Maastricht	28
's Hertogenbosch	26
Deventer	26
Arnhem	26
Zaandam	26
Gouda	24
Kampen	24
Harlingen	24
Breda	24
Zutphen	24
Alkmaar	24
Amersfoort	22
Bergen-op-Zoom	22
Hoorn	22
Roermond	22
Helder	22
Vlaardingen	22
Vlissingen	22
Enkhuizen	22
Zierikzee	22
Hilversum	22

Alle overige gemeenten des Rijks f 20.

Artikel 3.

Deze wet treedt in werking op den 1sten Januari 1886.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministeriëele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

[141. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ondergeteekende neemt de vrijheid aan het oordeel der Kamer een wetsvoorstel te onderwerpen, dat de strekking heeft het bestaande kiesrecht beter in overeenstemming te brengen met art. 76 der Grondwet en met recht en billijkheid. Hoewel aandachtig overwogen hebbende wat, in de zittingen der Kamer van 18 tot 24 Februari jl., reeds tegen zoodanig voorstel in het midden is gebracht, heeft bij zich toch, na gepoogd te hebben van de gewichtige, toen gemaakte opmerkingen, een dankbaar gebruik te maken, in gemoede verplicht geacht aan het eens opgevat voornemen gevolg te geven, op de gronden die uit de volgende uiteenzetting genoegzaam zullen blijken.

Beteekenis van art. 76 der Grondwet.

Onnoodig is het voorzeker, op de vele mislukte pogingen om tot censusverlaging te geraken, of op de moeilijkheden, die een gevolg waren van de » inachtneming der plaatselijke gesteldheid", te wijzen. Maar, hoe men ook over kiesbevoegdheid denke, niemand kan onderscheidingen die op louter willekeur berusten goedkeuren. Eene wetsuitlegging welke aan die willekeur een einde maakt mag niet lichtvaardig worden ter zijde gesteld. Zulk eene uitlegging nu schijnt niet onmogelijk.

Wanneer de Grondwet den census wil bepalen naar de mate van maatschappelijken welstand, kenbaar aan het bedrag der betaling in 's Rijks directe belastingen, dan kan in vele gevallen de census niet overal dezelfde zijn, maar moet hij in overeenstemming gebracht worden met den maatstaf, waarmede, ter bepaling van den aanslag in de belasting, in elke gemeente dezelfde gegoedheid of hetzelfde bedrijf wordt gemeten. Daarom spreekt art. 76 der Grondwet van eene som, die overeenkomstig de plaatselijke gesteldheid zal worden vereischt; mits die niet hooger dan f 160, noch lager dan f 20 zij.

De wetgever heeft in tal van gemeenten den census bepaald op f 20, maar, waar hij meende den census hooger te moeten stellen, acht geslagen op allerlei willekeurig aangenomen, niet op de Grondwet steunende omstandigheden (1), in plaats van op het verschil, dat een direct gevolg is van de bestaande belastingwetten.

Ongetwijfeld veroorlooft de Grondwet den wetgever den hoogsten census te laten gelijk hij is, en elken anderen

(1) Zie daarover o. a. Nota van den heer VAN HOUTEN, *Bijblad* 1876/77, 140, 8, blz. 97.

census daarmede in verhouding te brengen. Wil men echter, gelijk wel de algemeene overtuiging zal zijn, in geen geval het kiezerscorps inkrimpen, dan behoort die gemeente, welke thans den laagsten census (f 20) heeft en tevens onder diegene, welke denzelfden census hebben, voor patent en personeele belasting in de hoogste categorie is gerangschikt, als uitgangspunt te worden genomen, om daarna te berekenen hoeveel belasting elders bij dezelfde gegoedheid of bij uitoefening van hetzelfde bedrijf betaald wordt en den census op dat bedrag vast te stellen.

Men heeft, gelijk uit de bijlagen I en II zal blijken, dit voor elke gemeente berekend. Hierdoor ontstaat eene behoorlijke peraequatie. Wel zijn de belastingwetten zelve niet meer geheel in overeenstemming met den werkelijken toestand; maar de afwijking zal in den regel niet zeer groot zijn, althans geen overwegenden invloed hebben op het aantal kiezers, en in allen gevalle niet berusten op motieven aan politieke kansberekening ontleend. Waarbij nog komt, dat bij eventueele wijziging van de classificatie der gemeenten in de bestaande belastingwetten ook de census daarmede in overeenstemming kan worden gebracht.

De tegenwoordige grondslag voorshands de eenig mogelijke.

Men heeft tegen den grondwettigen maatstaf zelven bedenkingen aangevoerd, maar tot dusver nog geen beteren gevonden, veelmin vastgesteld. Is het dan niet wenschelijk, zich voorshands te bepalen tot de zoo juist mogelijke uitvoering van de Grondwet, en ter wille van de billijkheid en rechtsgelijkheid het beginsel in practijk te brengen, dat dezelfde gegoedheid overal hetzelfde recht op kiesbevoegdheid geeft? Men kan twisten over de vraag, of de natie in 't algemeen uitbreiding van kiesbevoegdheid verlangt. Maar al is de aandrang van hen, ten aanzien van welke die billijkheid tot dusver uit het oog is verloren, niet overal even groot — op vele plaatsen is hij intusschen bemerkbaar genoeg — is het zoo wenschelijk eerst op heftigen aandrang te verrichten wat recht en billijkheid vorderen?

Het groote bezwaar tegen de bestaande regeling ligt in het verband tusschen census en belasting. Maar dat bezwaar staat veel meer eene goede belasting- dan eene goede kieswetregeling in den weg, en zij die meenen dat door den census eenige »capaciteiten" verkeerdelijk worden uitgesloten, zullen moeten toegeven, dat dit bezwaar vermindert naarmate de census lager gesteld wordt.

Verband met de voorgenomen grondwetherziening.

Doch moet de voorgenomen grondwetherziening thans niet terughouden van kieswetwijziging?

Waarom? Men wil algemeen uitbreiding van kiesrecht, vooral door opneming van minder gegoeden. Gesteld, men vinde een beteren regel dan den nu geldenden, wat kwaad kan het ook dan om reeds nu uit te breiden, mits zekerheid besta dat de latere uitbreiding, zoo zij komt, nog grooter zijn zal? Is niet trapsgewijze uitbreiding juist wenschelijk, althans wanneer de nieuwe samenstelling van het kiezerscorps, wijl minder willekeurig, blijkbaar beter wordt?

Wel is beweerd dat het minder te doen moet zijn om vermeerdering van het aantal kiezers, dan om losmaking van den band die kiesrecht en belastingstelsel verbindt, en dat daarom grondwetsherziening noodzakelijk aan kieswetherziening moet voorafgaan. Maar deze uitspraak is geheel subjectief; berust althans zeker niet op de bestaande Grondwet, en mag dat voor den wetgever eerst gelden, nadat zij bij eene volgende Grondwet is gesanctionneerd.

De opmerking is gemaakt dat men ook in 1848, toen men eene andere dan de op de toenmalige Grondwet steunende samenstelling der Staten-Generaal verlangde, herhaaldelijk en alleen om die reden voorstellen tot kieswetherziening verworpen heeft, maar 1°. betrof het destijds eene veel dieper ingrijpende verandering dan nu; 2°. stond de algemeenheid der afkeuring van den grondslag der samenstelling van de Staten-Generaal veel meer vast dan thans; 3°. is het nu niet zoozeer om uitbreiding, om voortbouwing op den bestaanden grondslag, als om gelijkmaking op dien grondslag te doen.

Juist het gewicht eener grondwetherziening stelt de wenschelijkheid in het licht, het kiezerscorps naar zóó billijken maatstaf samen te stellen, als de Grondwet toelaat. Het is waar dat, als de ingediende wetsvoorstellen worden aangenomen vóórdat de gewijzigde kieswet begint te werken, het nieuwe kiezerspersoneel zijn invloed eerst kan doen gelden bij de definitieve vaststelling. Maar 't is beter hun, die tot dusver op willekeurige gronden van het kiesrecht zijn verstoken, eenigen, dan in 't geheel geen invloed toe te kennen. Ook is, juist omdat in het tweede stadium der grondwetherziening geen amendementen worden toegelaten en de kiezers dus in zekeren zin zelve, zij het ook indirect, stemmen over de nieuwe voorstellen, *voor de kiezers* de samenstelling der nieuwe Kamer veel gewichtiger dan die der oude, welke gekozen is vóór dat de kiezers wisten of en in welken zin de Grondwet zou herzien worden.

Aanneming vooral bij mislukking der grondwetherziening wenschelijk.

Komt, wat toch mogelijk is, de grondwetherziening niet tot stand, dan zal door aanneming van dit ontwerp in elk geval eene door velen met recht verlangde uitbreiding van het kiezerscorps verkregen zijn, en zal de toch altijd min wenschelijke gedachte, dat de Kamer op grondwetherziening heeft aangedrongen enkel om die uitbreiding tegen te houden, bij niemand kunnen opkomen.

Geene vertraging der grondwetherziening.

Natuurlijk zal het inwerking treden van dit wetsvoorstel Kamerontbinding wel ten gevolge moeten hebben. De ondergeteekende zoude echter ongaarne daardoor vertraging in de behandeling der aanhangige voorstellen tot grondwetherziening of in den gewonen gang der werkzaamheden zien gebracht. Hij stelt daarom voor de wet eerst in werking te doen treden op den 1sten Januari 1886, zoodat de eerstvolgende algemeene verkiezing zal kunnen plaats hebben volgens de nieuwe kiezerslijsten. Er is dan geen ander oponthoud dan de tijd benoodigd voor het onderzoek in de sectiën en de openbare beraadslaging. Mocht men beweren dat, met het oog op de aanhangige grondwetherziening, de Kamer terstond nadat de uitbreiding van het kiezerscorps tot stand zal zijn gekomen behoort te worden ontbonden, dan zou men uit het oog verliezen, dat ook het tegenwoordige kiezerspersoneel deze Kamer gekozen heeft zonder die voorstellen te kennen.

Gevolgen.

Welke zullen de gevolgen zijn? Met eenige zekerheid is dit niet na te gaan. Voor de beoordeeling van dit ontwerp behooren zij onverschillig te zijn, omdat deze voordracht meer de strekking heeft door peraequatie tot billijker en rechtvaardiger regeling, dan door uitbreiding tot verbetering van kiezerspersoneel te geraken. Zij kunnen in geen geval de Kamer in onbehagelijker positie brengen dan die, waarin deze zich thans bevindt.

Medewerking der Regeering

De Regeering heeft er zich stellig tegen verklaard *haarerzijds* een ontwerp tot kiesrechtuitbreiding in te dienen. Van haar standpunt is dit te begrijpen. Zij kan wellicht niet te gelijk èn kieswet- èn grondwetherziening *voorstellen*. Maar als de Kamer uit eigen beweging haar wensch heeft uitgesproken, en wel in denzelfden geest als waarin in 1869 het ontwerp-Heemskerk was gesteld; als er dus ook van oponthoud geen sprake meer zijn kan, kan de Regeering er geen principieel bezwaar tegen hebben over de aangenomen voorstellen tot grondwetherziening te doen beslissen door een uitgebreider kiezerscorps dan het tegenwoordige.

Art. 1. Het ontwerp gaat uit van twee beginselen: 1°. geen censusverhooging; 2°. verschil van woonplaats wijzigt den census slechts in zoover als het wijziging brengt in den aanslag der belasting. Vermits de census in vele plaatsen f 20 bedraagt, en de woonplaats geen invloed heeft op den aanslag in de grondbelasting, in het personeel naar den 5den en 6den grondslag (art. 17 en 21 wet van 29 Maart 1833, *Staatsblad* n°. 4) of in het patent geheven volgens tarief A, zoo behoort ook kiezer te zijn elk die f 20, te samen of afzonderlijk, in die belastingen betaalt, onverschillig waar hij zich vestigt. Voor hen echter, die minder dan evengemelde som in die belastingen betalen, wijst de bij de wet gevoegde tabel den census aan. Bij die tabel is rekening gehouden met de verschillen in den aanslag die berusten op het verschil van woonplaats. De wijze waarop dit geschied is en de uitkomsten der berekening, waarop de aan de wet toegevoegde tabel berust, vindt men in bijlagen I en II.

A. F. DE SAVORNIN LOHMAN.

[141. 4.]

BIJLAGE I van de Memorie van Toelichting.

Bij de beantwoording der vraag, hoeveel iemand, die op de ééne plaats op grond van zijn aanslag in de belastingen kiezer is, elders in dezelfde belastingen te betalen zal hebben, wanneer hij op denzelfden voet blijft leven, is het wenschelijk zich vooraf eenige bepalingen der belastingwetten in het geheugen te roepen.

GRONDBELASTING. Hierbij heeft de woonplaats geen invloed.

PATENTBELASTING. Het bedrag der belasting voor eenzelfde bedrijf verschilt, volgens Tarief B, naar gelang der woonplaats. Er zijn zes rangen (wet van 21 Mei 1819, *Staatsblad* n°. 34, gewijzigd bij wet van 16 Juni 1832, *Staatsblad* n°. 30).

PERSONEELE BELASTING. De volle aanslag in die belasting begint in de kleinste gemeenten bij eene huurwaarde van f 24, in de grootste bij eene van f 100, zoodat eene huurwaarde van f 24 in eerstgenoemde geacht wordt gelijk te staan met eene van f 100 in laatstgenoemde. Maar de belasting zelve klimt niet in dezelfde verhouding. Dit is alleen het geval ten aanzien van den 1sten grondslag: de huurwaarde. Voor den 2den grondslag, deuren en vensters, betaalt men in de grootste f 0,77, in de kleinste f 0,44. De 3de grondslag, stookplaatsen, is voor alle gemeenten dezelfde. Ten aanzien van den 4den grondslag, meubilair, is de verhouding als volgt: in eene woning van 3 × de minste ten volle belastbare huurwaarde wordt het meubilair volgens tarief aangeslagen, in gemeenten der 1ste klasse naar 3 × de huurwaarde; in die der 2de, 3de, 4de, 6de en 7de naar 4 × de huurwaarde; in die der 5de, 8ste en 9de klasse naar 5 × de huurwaarde. (Wet van 29 Maart 1833, *Staatsblad* n°. 4, gewijzigd bij de wet van 24 April 1843 *Staatsblad* n°. 15, artt. 4, 5, § 1, 8, 11, 14, 28, § 3.)

Vraagt men nu, hoeveel personeele belasting in verschillende gemeenten betaald wordt door personen die op denzelfden voet leven, dan is het antwoord te vinden in de »bescheiden betreffende de geldmiddelen", waarin voor elke gemeente der acht eerste klassen, voor de verschillende categorieën van woningen, naar huurwaarde gesplitst, aangegeven wordt *hoeveel percent van de huurwaarde* betaald wordt voor »deuren en vensters", »haardsteden" »meubilair." (De voorsteller heeft gebruik gemaakt van stuk VIII, handelende over de opbrengst in 1882). Staat dus voor eene gemeente de huurwaarde vast, en weet men voor de overige grondslagen de percentage der huurwaarde, dan weet men ook hoeveel elk belastingbiljet, enkel uit de vier eerste grondslagen samengesteld, door elkander genomen, bedragen moet.

Wil men, zonder tot censusverhooging over te gaan, den census in de verschillende gemeenten zooveel mogelijk in dezelfde verhouding vaststellen, dan moet als uitgangspunt die gemeente met een minimumcensus van f 20 genomen worden, welke voorkomt in de hoogste klasse van personeel en patent. Dit is Harderwijk: personeel 7de klasse, patent 5de rang.

Voor alle gemeenten derhalve, die voor personeel of patent in dezelfde of in eene lagere, of voor een van beide belastingen in dezelfde en voor de andere in eene lagere categorie vallen, behoort de census op f 20 te worden bepaald.

Voor de gemeenten, die òf voor het personeel, òf voor het patent, òf voor beide tot eene hoogere categorie behooren, zullen de volgende berekeningen het noodige licht geven.

Wat het *patent* aangaat vindt men in de hiernevensgaande bijlage 2, kolom 5, de cijfers aangegeven, welke, volgens Tarief B der patentwet, in elke der daar genoemde gemeenten aequivaleeren met een aanslag van f 20 te Harderwijk. Ware dus de patentbelasting uitsluitend grondslag van den census, dan zoude de census in die gemeenten op het bedrag in die kolom aangegeven moeten worden bepaald.

Wat het *personeel* aangaat, blijkt uit het straks aangehaalde stuk der bescheiden omtrent de geldmiddelen, bladz. 69, dat men te Harderwijk, bij eene huurwaarde van f 90—f 99,99 betaalt:

Voor den 1sten	grondslag	5,—	pCt.	van de	huurwaarde	
» » 2den	»	5,47	»	»	»	»
» » 3den	»	2,76	»	»	»	»
» » 4den	»	3,80	»	»	»	»
	te zamen	17,03	pCt.			
plus 20	rijksopcenten	3,41	»			
	alzoo	20,44	pCt.			

Alzoo betaalt men aldaar, bij eene huurwaarde van f 99 aan personeele belasting f $20{,}23\frac{1}{2}$, dus juist genoeg om kiezer te zijn.

Die huurwaarde van f 99 nu is juist *het drievoud* van *de minste ten volle belastbare* huurwaarde te Harderwijk. Alzoo behooren ook elders kiezers te zijn zij, die eene woning gebruiken, waarvan de huurwaarde 3 × *het ten volle belastbare minimum* bedraagt. De cijfers welke die huurwaarde aangeven, vindt men in de 2de kolom der 2de bijlage.

In de 3de kolom dier bijlage is aangegeven *het percentage van de huurwaarde*, dat, in hoofdsom en Rijksopcenten, wegens de vier eerste grondslagen gezamenlijk, in elke der daar aangeduide gemeenten betaald wordt voor de in kolom 2 bedoelde perceelen (van 3 × de minste ten volle belastbare huurwaarde), volgens de opgaven in het bovenaangehaalde stuk N°. VIII verstrekt. De 4de kolom geeft alsnu in ronde cijfers aan wat — blijkens de gegevens in kolom 2 en 3 — betaald wordt van de bedoelde perceelen. Ware dus het personeel uitsluitend grondslag van den census, dan zou deze op het bedrag in die kolom aangegeven, moeten worden bepaald.

Vermits echter de census moet worden vastgesteld, niet naar den aanslag in ééne, maar naar dien in de *drie* bestaande directe belastingen, en eenzelfde aanslag in de eene belasting geenszins denzelfden welstand of éénzelfde sociale positie aanduidt als aanslag tot gelijk bedrag in eene andere belasting, zoo behoort alsnog nagegaan te worden in welke

verhouding dooréén genomen in elke gemeente de verschillende belastingen tot het door de ingezetenen verschuldigde totaalbedrag bijdragen; met andere woorden: in welke verhouding in iedere gemeente de verschillende belastingen op het bedrag van den census invloed behooren uit te oefenen. Zoo ligt het voor de hand dat te Amsterdam en Rotterdam b.v., waar naar verhouding het patent veel meer en het personeel veel minder opbrengt dan b.v. te 's Gravenhage en te Arnhem, ook op de bepaling van den census het patent een naar verhouding grooteren en het personeel een naar verhouding geringeren invloed behoort te hebben.

In kolom 7 zal men de getallen vinden, welke in duizendtallen guldens de opbrengst aangeven in elke gemeente, en dus tevens de verhouding tusschen de verschillende belastingen in die gemeenten uitdrukken.

Die getallen zijn getrokken, wat de grondbelasting en het personeel betreft, uit den staat door de Regeering overgelegd als bijlage bij het wetsontwerp tot wijziging der artt. 240 en vlg. der gemeentewet. (Gedrukte stukken 1883/84 98); wat het patent betreft uit het werkje in 1881 uitgegeven door de Vereeniging voor statistiek: »De opbrengst der directe belastingen in iedere gemeente in 1878."

De census behoort alzoo voor iedere gemeente te worden bepaald in samengestelde reden van de getallen welke de verhouding der opbrengst van de verschillende belastingen in die gemeente aangeven (kolom 7), en van de getallen aanwijzende het bedrag van den census zooals die, wanneer elke belasting afzonderlijk tot maatstaf genomen werd, in die gemeente zou behooren te zijn (kolommen 4, 5 en 6).

Met andere woorden: stelt men die gezamenlijke opbrengst voor door O, en de opbrengst van personeel, patent en grondbelasting respectievelijk door a, b en c (zoodat $O = a + b + c$), en stelt men den voor elke gemeente gevondenen census naar het personeel voor door X, dien naar het patent door Y en den (uniformen) grondbelastingcensus door Z, dan behoort de census in elke gemeente te bedragen:

$$\frac{a}{O} \times X + \frac{b}{O} \times Y + \frac{c}{O} \times Z, \text{ d.i. } \frac{(a \times X) + (b \times Y) + (c \times Z)}{O}$$

of wel $$\frac{(a \times X) + (b \times Y) + (c \times Z)}{a + b + c}$$

In kolom 8 vindt men de becijfering voor elke gemeente, waarbij weder ten overvloede wordt opgemerkt, dat a, b en c de opbrengst van elke belasting aangeven in duizendtallen guldens.

De uitkomst der becijfering, opgenomen in kolom 9, wijst mitsdien het cijfer aan waarop in elke gemeente de census zou behooren te worden bepaald.

Ten einde niet in al te minutieuse verschillen te vervallen, heeft men in het wetsontwerp telkens den census met f 2 doen klimmen, en voor de gemeenten, waarin volgens kolom 9 de census op een oneven getal zou moeten worden bepaald, het naastbijkomende hoogere *even* getal als census aangenomen.

[**141**. 5.]

BIJLAAG II van de Memorie van Toelichting.

1. GEMEENTEN.	2. Huurwaarde 3 × het ten volle belastbare minimum.	3. Personele belasting (hoofdsom en 20 opc.) uitgedrukt in *percenten van de huurwaarde* der perceelen van kol. 2.	4. Werkelijk bedrag der pers. belasting in guldens verschuldigd voor de perceelen in kolom 2, alzoo aanwijzende den census in ronde cijfers.	5. Patent als grondslag van den census.	6. Grondbelasting als grondslag van den census.
Harderwijk (type)	99	20.44	20,(235)	20	20
Enkhuizen	99	22.02	22	29	20
Zierikzee	99	19.81	19,5	29	20
Alkmaar	114	18.25	21	29	20
Amersfoort	114	18.80	21,5	29	20
Bergen op Zoom	114	20.71	23,5	20	20
Gorinchem	114	16.70	19	20	20
Harlingen.	114	20.11	23	29	20
Hilversum	114	19.33	22	15,5	20
Hoorn	114	18.19	20,5	29	20
Roermond.	114	21.36	24,5	20	20
Sneek	114	17.52	20	20	20
Vlaardingen	114	18.72	21,5	20	20
Vlissingen.	114	19.20	22	20	20
Gouda	132	17.90	23,5	29	20
Kampen	132	19.44	25,5	29	20
Middelburg	132	20.85	27,5	41	20
Zaandam	132	19.75	26	29	20
Zutphen	132	17.29	23	29	20
Breda	147	15.80	23	29	20
Deventer	147	18.68	27,5	29	20
Helder	147	16.61	24,5	15,5	20
Nijmegen	147	17.36	25,5	41	20
Schiedam	147	16.57	24,5	41	20
Zwolle.	147	16.69	24,5	41	20

7. Verhouding in *duizendtallen* guldens tusschen personeele belasting, patent en grondbelasting in de verschillende gemeenten.			8. FORMULE.		9. Census, gebaseerd op het gemiddelde van personeel, patent en grondbelasting; in ronde cijfers.	
Personeel.	Patent.	Grondbel.				
—	—	—	—	—	20 (Harderwijk)	(tegenw. census).
12	5	11	$\frac{12 \times 22 + 5 \times 29 + 11 \times 20}{(12 + 5 + 11)\text{ d. i. }28} = \frac{629}{28} =$		22 (Enkhuizen)	32
22	10	17	$\frac{22 \times 19{,}5 + 10 \times 29 + 17 \times 20}{(22 + 10 + 17)\text{ d. i. }49} = \frac{1059}{49} =$		22 (Zierikzee)	40
62	30	26	$\frac{62 \times 21 + 30 \times 29 + 26 \times 20}{\text{enz.} \qquad 118} = \frac{2692}{118} =$		23 (Alkmaar)	40
35	11	17	$\frac{35 \times 21{,}5 + 11 \times 29 + 17 \times 20}{63} = \frac{1411}{63} =$		22 (Amersfoort)	30
32	9	16	$\frac{32 \times 23{,}5 + 9 \times 20 + 16 \times 20}{57} = \frac{1252}{57} =$		22 (Bergen op Zoom)	26
—	—	—	—	—	20 (Gorinchem)	»
28	20	12	$\frac{28 \times 23 + 20 \times 29 + 12 \times 20}{60} = \frac{1464}{60} =$		24 (Harlingen)	36
35	7	12	$\frac{35 \times 22 + 7 \times 15{,}5 + 12 \times 20}{54} = \frac{1118}{54} =$		21 (Hilversum)	24
33	14	16	$\frac{33 \times 20{,}5 + 14 \times 29 + 16 \times 20}{63} = \frac{1402}{63} =$		22 (Hoorn)	32
25	8	15	$\frac{25 \times 24{,}5 + 8 \times 20 + 15 \times 20}{48} = \frac{1073}{48} =$		22 (Roermond)	28
—	—	—	—	—	20 (Sneek)	»
20	10	13	$\frac{20 \times 21{,}5 + 10 \times 20 + 13 \times 20}{43} = \frac{890}{43} =$		21 (Vlaardingen)	60
30	10	12	$\frac{30 \times 22 + 10 \times 20 + 12 \times 20}{52} = \frac{1100}{52} =$		21 (Vlissingen)	40
49	26	29	$\frac{49 \times 23{,}5 + 26 \times 29 + 29 \times 20}{104} = \frac{2485}{104} =$		24 (Gouda)	44
42	16	36	$\frac{42 \times 25{,}5 + 16 \times 29 + 36 \times 20}{94} = \frac{2255}{94} =$		24 (Kampen)	30
77	28	31	$\frac{77 \times 27{,}5 + 28 \times 41 + 31 \times 20}{136} = \frac{3886}{136} =$		29 (Middelburg)	60
32	22	20	$\frac{32 \times 26 + 22 \times 29 + 20 \times 20}{74} = \frac{1870}{74} =$		25 (Zaandam)	50
57	19	26	$\frac{57 \times 23 + 19 \times 29 + 26 \times 20}{102} = \frac{2382}{102} =$		23 (Zutphen)	30
69	20	23	$\frac{69 \times 23 + 20 \times 29 + 23 \times 20}{112} = \frac{2627}{112} =$		23 (Breda)	30
59	25	28	$\frac{59 \times 27{,}5 + 25 \times 29 + 28 \times 20}{112} = \frac{2907}{112} =$		26 (Deventer)	30
46	22	25	$\frac{46 \times 24{,}5 + 22 \times 15{,}5 + 25 \times 20}{93} = \frac{1968}{93} =$		21 (Helder)	32
95	34	40	$\frac{95 \times 25{,}5 + 34 \times 41 + 40 \times 20}{169} = \frac{4616}{169} =$		27 (Nijmegen)	36
56	43	54	$\frac{56 \times 24{,}5 + 43 \times 41 + 54 \times 20}{153} = \frac{4215}{153} =$		28 (Schiedam)	60
102	37	39	$\frac{102 \times 24{,}5 + 37 \times 41 + 39 \times 20}{178} = \frac{4796}{178} =$		27 (Zwolle)	40

1. GEMEENTEN.	2. Huurwaarde 3 × het ten volle belastbare minimum.	3. Personele belasting (hoofdsom en 20 opc.) uitgedrukt in *percenten van de huurwaarde* der perceelen van van kol. 2.	4. Werkelijk bedrag der pers. belasting in guldens verschuldigd voor de perceelen in kolom 2, alzoo aanwijzende den census in ronde cijfers.	5. Patent als grondslag van den census.	6. Grondbelasting als grondslag van den census
Arnhem	165	15.65	26	29	20
Delft	165	16.26	27	41	20
Dordrecht	165	16.94	28	41	20
Groningen	165	15.41	25,5	44	20
Haarlem	165	15.67	26	41	20
's Hertogenbosch	165	13.97	23	41	20
Leeuwarden	165	16.25	27	41	20
Maastricht	165	14.74	24,5	41	20
Leiden	210	18.12	38	41	20
Amsterdam	300	13.24	40	50	20
's Gravenhage	300	16.64	50	44	20
Rotterdam	300	12.90	39	50	20
Utrecht	300	16.99	51	44	20

7. Verhouding in *duizendtallen* guldens tusschen personeele belasting, patent en grondbelasting in de verschillende gemeenten.			8. FORMULE.	9. Census, gebaseerd op het gemiddelde van personeel, patent en grondbelasting; in ronde cijfers.	
Personeel.	Patent.	Grondbel.			(tegenw. census).
267	56	100	$\frac{267 \times 26 + 56 \times 29 + 100 \times 20}{423} = \frac{10566}{423} =$	25 (Arnhem)	40
82	34	44	$\frac{82 \times 27 + 34 \times 41 + 44 \times 20}{160} = \frac{4488}{160} =$	28 (Delft)	60
128	60	54	$\frac{128 \times 28 + 60 \times 41 + 54 \times 20}{242} = \frac{7124}{242} =$	29 (Dordrecht)	70
193	76	84	$\frac{193 \times 25{,}5 + 76 \times 44 + 84 \times 20}{353} = \frac{9752}{353} =$	28 (Groningen)	50
161	51	68	$\frac{161 \times 26 + 51 \times 41 + 68 \times 20}{280} = \frac{7627}{280} =$	27 (Haarlem)	50
104	40	43	$\frac{104 \times 23 + 40 \times 41 + 43 \times 20}{187} = \frac{4892}{187} =$	26 ('s Hertogenbosch)	40
116	53	50	$\frac{116 \times 27 + 53 \times 41 + 50 \times 20}{219} = \frac{6305}{219} =$	29 (Leeuwarden)	50
90	41	40	$\frac{90 \times 24{,}5 + 41 \times 41 + 40 \times 20}{171} = \frac{4686}{171} =$	27 (Maastricht)	34
154	56	60	$\frac{154 \times 38 + 56 \times 41 + 60 \times 20}{270} = \frac{9348}{270} =$	34 (Leiden)	50
1553	954	700	$\frac{1553 \times 40 + 954 \times 50 + 700 \times 20}{3207} = \frac{139350}{3207} =$	44 (Amsterdam)	112
847	178	300	$\frac{847 \times 50 + 178 \times 44 + 300 \times 20}{1325} = \frac{56182}{1325} =$	42 ('s Gravenhage)	100
719	446	373	$\frac{719 \times 39 + 446 \times 50 + 373 \times 20}{1538} = \frac{57801}{1538} =$	38 (Rotterdam)	100
317	164	152	$\frac{317 \times 51 + 164 \times 44 + 152 \times 20}{633} = \frac{26423}{633} =$	42 (Utrecht)	60

[**141**. 6.]

NOTA VAN MISSTELLINGEN.

In de berekening in bijlage II zijn de volgende onnauwkeurigheden ingeslopen:

In kolom 8:	Groningen	9 552,	lees	9 945;
	Haarlem	7 627,	»	7 637;
	Amsterdam	139 350,	»	123 820;
In kolom 9:	Leiden	34,	»	35;
	Amsterdam	44,	»	39.

Dientengevolge moet in de tabel behoorende bij de wet Amsterdam volgen op Utrecht, met eene census van f 40; en

de census voor Leiden in plaats van op f 34, op f 36 worden gesteld.

[**141.** 7.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek van het voorstel van wet van den heer De Savornin Lohman, tot wijziging van art. 1 der wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* n°. 37), in de afdeelingen der Tweede Kamer, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

§ 1. *Opportuniteit.* Vele leden brachten hulde aan den geachten voorsteller voor het door hem genomen initiatief. Zij zagen in de indiening van dit voorstel eene moedige daad, die alleen den weg kon openen om uit den tegenwoordigen onhoudbaren toestand te geraken. Bij de bestaande samenstelling der Kamer, zeiden zij, hangt het lot van de gewichtigste wetsontwerpen van het toeval af. Zal niet het constitutioneele stelsel gevaar loopen, zoo moet daaraan een einde komen. Dit is, daar beperking der kiesbevoegdheid in lijnrechten strijd ware met de nationale wenschen, alleen mogelijk door uitbreiding van kiezerspersoneel. In dit opzicht kan met recht van eene *communis opinio* worden gesproken. Te meer verdient de daad van den voorsteller waardeering, omdat van andere zijde niets gedaan wordt om een uitweg te vinden uit de *impasse*, waarin men gekomen is.

In afwijking van dit gevoelen was een groot aantal andere leden van meening, dat het oogenblik voor de indiening van dit voorstel niet gelukkig gekozen was. Bij de ontwikkeling dezer meening zouden zij in menig opzicht in herhaling moeten treden van hetgeen reeds gezegd was bij de beraadslaging over de motie van orde van den heer Cremers betreffende de behandeling van het onderwerpelijk wetsvoorstel. De voorsteller had echter bij die gelegenheid gezegd, dat het hem gemakkelijk zou vallen thans een antwoord te geven op al het aangevoerde, maar dat hij zich daarvan onthouden zou, omdat naar zijne meening de voorsteller van het ontwerp recht had om te wachten op het Voorloopig Verslag (*Handelingen* 1884/1885, blz. 1036). Ook met het oog daarop kwam het aan deze leden billijk voor, hem alsnog in de gelegenheid te stellen tot wederlegging van bezwaren, toen reeds meer of minder uitvoerig tegen zijn voorstel ontwikkeld.

In eene der afdeelingen waren er leden, die verklaarden de verwerping der motie van orde van den heer Cremers ook daarom te betreuren, omdat nu niet zonder overhaasting tot het onderzoek van het voorstel was overgegaan. In de weinige dagen, tusschen de ronddeeling der stukken en de behandeling in de afdeelingen verloopen, had de tijd ontbroken tot een grondig onderzoek van het geheel nieuwe stelsel, bij het ontwerp gehuldigd. Bij andere soortgelijke gewichtige wetsontwerpen werd in den regel veel meer tijd gelaten. Men miste thans een aantal gegevens, zooals bij voorbeeld de opgaven van de opbrengst der belastingen, door den heer De Beaufort in de zitting der Kamer van den 2den Juni aan de Regeering gevraagd.

De hoofdreden, waarom velen de indiening van dit voorstel met leedwezen hadden gezien, was hierin gelegen, dat aanneming daarvan de afdoening van de bij de Kamer aanhangige werkzaamheden, bepaaldelijk van de voorstellen tot herziening der Grondwet, voor onbepaalden tijd zou verschuiven. Het had dan ook bevreemding gewekt, dat het initiatief in deze juist door een lid genomen was, dat steeds verklaard had een voorstander van grondwetsherziening te zijn en daarvan ook als lid der Staatscommissie, benoemd om te onderzoeken van welke bepalingen der Grondwet herziening noodzakelijk en thans raadzaam is, had doen blijken. Men nam intusschen gaarne aan, dat de voorsteller voor herziening der Grondwet gestemd bleef; doch het was te verwachten dat niet weinigen zijne poging tot wijziging der kieswet zouden steunen in het besef, dat het gelukken daarvan de door hen niet gewenschte grondwetsherziening zou verijdelen. De indiening van het voorstel scheen dan ook veeleer van zwakheid dan van moed te getuigen. Zij bewees dat tegen de herziening der Grondwet werd opgezien en voor het doen van een voorstel tot wijziging van art. 194 der Grondwet werd teruggedeinsd. Het ging niet aan te spreken van eene *communis opinio* ten gunste van uitbreiding van kiezerspersoneel op de bestaande grondslagen. Integendeel, meer en meer had de meening ingang gevonden, dat ten opzichte van het kiesrecht geen nieuwe lap moest gezet worden op het oude kleed en dat men beter doen zou door de verkeerde grondslagen, in art. 76 der Grondwet nedergelegd, te veranderen, dan door daarop verder voort te bouwen. Te recht was dan ook de verbetering van het kiesrecht eene zeer voorname drijfkracht voor de grondwetsherziening genoemd.

Het stelsel van den voorsteller, werd van deze zijde verder betoogd, om de herziening der Grondwet door verlaging van den census te doen voorafgaan, was ook dat van het Ministerie Van Lynden-Pijnacker Hordijk, doch werd door het votum der Kamer van 26 Februari 1883 veroordeeld. Dat Kabinet trad dientengevolge af en werd door het tegenwoordig Ministerie opgevolgd, waarvan de samensteller in de zitting der Kamer van 9 Mei 1883 zijn program ontwikkelde. In dat program stond grondwetsherziening op den voorgrond; dientengevolge werden de nog aanhangige ontwerpen tot wijziging der kieswet ingetrokken. Eene Staatscommissie werd benoemd, die na gezet onderzoek herziening der Grondwet in menig opzicht, in het bijzonder ten aanzien van het kiesrecht, noodzakelijk en thans raadzaam verklaarde. Uit het afzonderlijk advies, door de heeren De Geer en Lohman aan het verslag der Staatscommissie toegevoegd, bleek volstrekt niet dat de stellers het noodzakelijk achtten, vooraf de kieswet te herzien; art. 76 der Grondwet werd in dat advies zelfs niet aangeroerd. Thans heeft de Regeering voorstellen tot grondwetsherziening ingediend, die in de eerste plaats behooren te worden behandeld en afgedaan. Aanneming van dit wetsvoorstel zou die afdoening onbepaald verdagen, omdat zij vóór de vaststelling der wetten, bij art. 196 der Grondwet bedoeld, ontbinding der Kamer zou medebrengen.

Dit laatste, ging men voort, wordt door den voorsteller betwist. Hij meent dat kieswet en Grondwet achtereenvolgens door de tegenwoordige Kamer kunnen worden behandeld, en dat de verkiezingen, volgende op de in art. 197 der Grondwet vermelde ontbinding, dan krachtens de gewijzigde kieswet kunnen plaats hebben, zoodat aanneming van het voorstel tot geen vertraging zou leiden. Een dergelijke gang van zaken schijnt echter noch met de bepalingen onzer Grondwet, noch met de constitutioneele begrippen in het algemeen bestaanbaar.

De Grondwetten van 1814, 1815 en 1840 kenden eene afzonderlijke grondwetgevende macht. Nevens de bestaande Kamers, die met den gewonen wetgevenden arbeid belast bleven, werd voor de tweede overweging van voorstellen tot verandering in de Grondwet eene afzonderlijke vergadering bijeengeroepen, die weder verdween zoodra hare speciale taak was afgesponnen. Met dit stelsel is echter in 1848 gebroken. Onze Grondwet draagt de overweging van voorstellen tot grondwetsverandering in beide stadiën aan de gewone Kamers op. In plaats van eene afzonderlijke grondwetgevende macht schrijft zij eene ontbinding der Kamers voor, ten doel hebbende om te onderzoeken of er omtrent eene voorgenomen grondwetsverandering overeenstemming bestaat tusschen afgevaardigden en kiezers. Doch hoe zal dit kunnen blijken, wanneer gelijktijdig met de wet tot het in overweging nemen eener verandering in de Grondwet een nieuw kiezerscorps in het leven geroepen en mitsdien een der factoren van vergelijking door een anderen vervangen wordt? Zoo dit geoorloofd ware, welke redelijke grond zou er dan zijn om aan de Kamer, door het nieuwe kiezerspersoneel samengesteld, het recht van

amendement te onthouden, dat de vroegere Kamer bezat? En hoe zou de anomalie te rechtvaardigen zijn, dat terwijl voor de samenstelling der Tweede Kamer een nieuw kiezerspersoneel geroepen werd, dat voor de Eerste Kamer — de Provinciale Staten — geheel ongewijzigd bleef? Slechts één antwoord schijnt op deze vragen mogelijk. De grondwetgever van 1848 heeft de *redactie* van voorstellen tot grondwetsverandering aan de Kamers vóór de ontbinding, de *sanctie* aan de Kamers ná de ontbinding overgelaten, en zich niet de mogelijkheid voorgesteld, dat na de ontbinding een ander kiezerspersoneel zou worden geroepen. Dit blijkt ook duidelijk uit de woorden van den Minister van Justitie van 1848, die zich destijds aldus uitliet: » Hoogstwaarschijnlijk zullen in dat geval dezelfde personen in de Kamers benoemd worden, omdat zij verkozen worden uit dezelfde elementen, waaruit de vorige Vertegenwoordiging ontsproot" (*Handelingen over de herziening der Grondwet*, 's Gravenhage 1849, II, blz. 580). Het is ook het gevoelen van den heer Heemskerk, die naar aanleiding van art. 197 der Grondwet schrijft: » Dan toch moeten eerst de Kamers worden ontbonden en de nieuwe kiezingen geschieden naar de oude grondslagen." (*De praktijk onzer Grondwet*, II, blz. 173.)

Doch ook met de constitutioneele begrippen in het algemeen konden deze leden de wijze van handelen, door den voorsteller aanbevolen, niet overeenbrengen. Hebben toch de Staten-Generaal eene verandering in het kiesrecht goedgekeurd, dan zijn zij van dat oogenblik af constitutioneel onbevoegd om verder als volksvertegenwoordiging op te treden. De heer Keuchenius was dit gevoelen zoozeer toegedaan, dat hij de Kamer reeds onbevoegd rekende iets meer tot stand te brengen, waar zij door de aanneming eener motie had verklaard, dat herziening van het kiesrecht wenschelijk was (*Handelingen* 1881/1882, blz. 399 en 400). De voorsteller zelf erkende nog onlangs dat, »wanneer dit ontwerp mocht worden aangenomen, deze Kamer geene groote maatregelen nemen mag" (*Handelingen* 1884/1885, blz. 1035). Doch hoe kan men aan eene wet, verklarende dat er grond bestaat om een voorstel tot grondwetsverandering, zooals zij het vaststelt, in overweging te nemen, terwijl de nieuw te verkiezen Kamers dat voorstel alleen *en bloc* zullen kunnen aannemen of verwerpen, het karakter van een bloot administratieven maatregel toekennen en dat van een grooten maatregel ontzeggen?

Naar het oordeel van deze leden was mitsdien de door den voorsteller aangegeven uitweg om vertraging der grondwetsherziening te voorkomen, door eerst na de eerste overweging daarvan en na de daarop volgende ontbinding de gewijzigde kieswet te doen werken, geheel onaannemelijk. Terugkeer tot het stelsel van het Ministerie Van Lynden-Pijnacker Hordijk scheen hun, ook met het oog op de waardigheid der Kamer, onmogelijk, en het voorstel moest reeds op dezen grond ter zijde gesteld worden.

Op deze bedenkingen werd van de zijde der leden, die het oogenblik voor de indiening van het voorstel goed gekozen achtten, in de eerste plaats geantwoord dat de vraag, in hoever het onderzoek in de afdeelingen met overhaasting had plaats gehad, na het votum der Kamer over de motie van orde van den heer Cremers, buiten verdere bespreking scheen te hebben kunnen blijven. De spoed, waarmede tot dat onderzoek was overgegaan, was een gevolg van de weinig minder spoedige behandeling der voorstellen tot grondwetsherziening in de afdeelingen. Bij andere gewichtige voorstellen, zooals bij dat van de heeren Van Delden c. s. tot het heffen eener inkomstenbelasting, waren tusschen de ronddeeling der stukken en het onderzoek in de afdeelingen nog minder dagen verloopen. Het tegenwoordig voorstel betrof een onderwerp, dat reeds sedert jaren herhaaldelijk was besproken en behandeld, zoodat alle leden der Kamer konden geacht worden daarvan voldoende op de hoogte te zijn.

Geheel ten onrechte werd van hen, die de indiening van het voorstel hadden toegejuicht, ondersteld dat zij daardoor de grondwetsherziening zouden willen verijdelen. Het was hun alleen te doen, om tot uitbreiding van kiesbevoegdheid te geraken, welke door velen hunner reeds sedert jaren onvermoeid was voorgestaan. Eveneens waren velen hunner steeds gestemd geweest voor herziening der Grondwet, bij voorkeur evenwel door eene andere Kamer te behandelen. De bewering dat de voorsteller en zij, die hem in deze zouden willen steunen, tegen grondwetsherziening en tegen behandeling der schoolquaestie zouden opzien en dat de indiening van dit voorstel daarom een bewijs van zwakheid zoude zijn, was zoozeer in strijd met de feiten, dat wederlegging daarvan thans overbodig mocht geacht worden. Veeleer waren zij gerechtigd om te zeggen dat de Regeering, door het tiende hoofdstuk der Grondwet van de herziening uit te sluiten, blijk had gegeven van voor behandeling van de onderwijsvraag beducht te zijn. De tegenstanders der bestaande schoolwetgeving zouden overigens zelf weten, welke gedragslijn in deze aan te nemen, en bij het onderzoek der voorstellen tot grondwetsherziening niet in gebreke blijven om hunne zienswijze te doen kennen.

Aanneming van het voorstel, zoo ging men voort, zal niet alleen de grondwetsherziening niet verijdelen, maar is integendeel het eenige middel om haar mogelijk te maken. De onderlinge verhouding der staatkundige richtingen in de Kamer is toch thans van dien aard, dat aan het tot stand brengen eener grondwetsherziening niet te denken valt, tenzij het ten opzichte der onderwijsvraag tot een compromis mocht komen, waarop de kans echter vooralsnog gering is. Het gevolg van de aanneming van het voorstel kan zijn, dat eene der beide hoofdrichtingen in de Kamer eene krachtige meerderheid verkrijgt en de herziening der Grondwet dientengevolge mogelijk wordt.

In elk geval gaat het niet aan die herziening te doen vaststellen door eene Kamer, die niet meer geacht kan worden de vertegenwoordiging van het geheele Nederlandsche volk te zijn. Voor een zoo gewichtig werk moet vóór alles als voorwaarde gesteld worden, dat de Kamer de juiste uitdrukking van het gevoelen der natie zij. Daarom moet verlaging van den census voorafgaan. Wel wordt gezegd, dat het kiesrecht met wijziging der grondslagen, in de bestaande Grondwet nederlegd, beter en vrijgeviger zal kunnen worden geregeld. Maar vermits de samenwerking tusschen de staatkundige richtingen, die voor wijziging der Grondwet noodig ware, ontbreekt, verdient het de voorkeur met uitbreiding van kiesbevoegdheid naar de bestaande grondslagen te beginnen. Het argument, dat daardoor eene voorname drijfkracht voor de grondwetsherziening zou worden weggenomen, schijnt ook van eene niet zeer krachtige overtuiging omtrent de dringende noodzakelijkheid van dien maatregel te getuigen.

Eene kleine vertraging in het werk der grondwetsherziening zou voor sommige dezer leden geen overwegend bezwaar opleveren. Huns inziens verdiende toch eene goede herziening der Grondwet de voorkeur boven eene spoedige. Zij geloofden intusschen niet, dat aanneming van het voorstel tot eenige vertraging in de grondwetsherziening zou leiden. De eerste overweging der aangeboden voorstellen kon zonder bezwaar door deze Kamer geschieden. Na hare ontbinding, daardoor noodzakelijk geworden, konden de gewijzigde kieswet en kiestabel bij de verkiezingen voor de nieuwe Kamer worden toegepast. De tweede overweging zou dan door die nieuwe Kamer geschieden.

Andere leden meenden dat de bedenkingen die ook volgens hen tegen de tweede behandeling der grondwetsherziening door eene volgens den nieuwen census gekozen Kamer konden worden ingebracht, op de volgende wijze waren op te lossen. Het was namelijk niet onwaarschijnlijk, dat de voorstellen tot grondwetsherziening eerst tegen den tijd der in 1886 te houden verkiezingen in staat van wijzen zouden zijn. Even goed als voor de helft der Kamer, konden dan volgens het nieuwe stelsel voor de geheele Kamer verkiezingen plaats hebben.

Reeds bij meer dan één gelegenheid was voorts uiteengezet, dat aan het votum der Kamer van 26 Februari 1883 een geheel andere zin moest worden gehecht, dan daaraan nu weder was toegekend. Inderdaad werd de meerderheid der Kamer bij die gelegenheid door verschillende motieven geleid, doch wilde een zeer groot deel van haar alleen te kennen geven, dat de herziening der kiestabel en die van den census gelijktijdig behoorden te worden behandeld. Wat het constitutioneel bezwaar betreft, kon worden toegegeven dat de grondwetgever van 1848 zich van den tegenwoordigen staatkundigen toestand en van het eenige middel, dat overbleef om daaruit te geraken, geene duidelijke voorstelling

heeft kunnen maken. Waar echter geene enkele grondwettige bepaling kon worden genoemd, die den aanbevolen uitweg verbood, en men zich tot het raden naar de vermoedelijke bedoeling van den grondwetgever moest bepalen, daar bestond geen voldoende reden om bij een voorstel, dat slechts eene voorloopige regeling beoogde, van deze wijze van handelen af te zien.

Voor het overige meenden deze leden de wederlegging van de gemaakte bedenkingen gerustelijk aan den voorsteller te kunnen overlaten.

§ 2. *Beteekenis van art. 76 der Grondwet.* Vele leden waren van oordeel, dat de inhoud van het voorstel in meer dan één opzicht met art. 76 der Grondwet in strijd was. Dat artikel, zoo betoogden zij, schrijft voor dat de census overeenkomstig de plaatselijke gesteldheid zal worden geregeld. Het is waar, dat dit voorschrift op verschillende wijzen kan worden uitgelegd. Men zie daarover het werk van den heer Heemskerk, *De praktijk onzer Grondwet*, I, bladz. 121 vlgg. Maar dit is toch zeker, dat het voorstel eene regeling inhoudt, die onmogelijk met de woorden van art. 76 der Grondwet kan worden overeengebracht. Het schept een persoonlijken census, die de ingezetenen volgt, in welk gedeelte van het Rijk zij zich ook bevinden, een portatieven census, waarmede zij het land kunnen doortrekken. Het vestigt een kiesrecht, niet, gelijk de Grondwet wil, geregeld naar de plaats waar men zich bevindt, maar naar formules, alleen in de toelichting van het ontwerp voorkomende. De Grondwet onderstelt, dat verhuizing naar eene andere gemeente verandering in financieele omstandigheden en in belastbaarheid medebrengt. Het bedrag van den census moet in de onderscheiden gemeenten verschillen. » Indien wij voor een oogenblik", zoo las men in de Memorie van Toelichting bij het tegenwoordig art. 76, »in de grootste stad van ons land het hoogste cijfer aannemen voor de kiesbevoegdheid, en het laagste cijfer in de geringste gemeente, dan zal men in den regel zoodanige kiezers aantreffen, die naar billijkheid tot de benoeming der Vertegenwoordiging kunnen en moeten medewerken." (*Handelingen over de herziening der Grondwet*, 's Gravenhage 1848, I, blz. 342). Hiermede wordt echter bij eene regeling, volgens welke men, f 20 betalende, zoowel te Amsterdam als in een afgelegen hoek des lands kiezer zijn kan, geen rekening gehouden.

Bovendien kan de grondwetgever niet gedacht hebben aan de plaatselijke gesteldheid van de jaren 1819 en 1833, waarin de wetten op het patentrecht en de personeele belasting zijn vastgesteld; geene vroegere plaatselijke gesteldheid dan die van het jaar 1848 kan door hem bedoeld zijn. Toch knoopt het voorstel het kiesrecht meer dan ooit vast aan die belastingwetten, welker verouderde grondslagen ten eenenmale ongeschikt zijn om als stellige factoren van mathematische berekening te dienen. Hoewel bij de personeele belasting de verhouding tusschen de verschillende gemeenten minder abnormaal is dan bij het patentrecht, is ook daarbij eene classificatie aangenomen, die op de latere toestanden niet meer past. Tot hoe groote ongelijkmatigheid de voorgestelde regeling voeren moet, blijkt reeds bij de eerste inzage der voorgestelde tabel. Amsterdam en Rotterdam zullen een lageren census verkrijgen dan 's Gravenhage en Utrecht. Middelburg een hoogeren dan Groningen, Haarlem, Arnhem. De laatstgenoemde welvarende gemeente een lageren census dan Nijmegen, Zwolle en Maastricht. Waarom? Zal men, om bij het laatste voorbeeld te blijven, wanneer men uit Arnhem naar eene der drie genoemde plaatsen verhuist en op denzelfden voet blijft leven, daar meer in de belastingen betalen? Reeds de bestaande wet op de personeele belasting neemt het tegendeel aan; Arnhem is toch voor het personeel hooger geclassificeerd dan Nijmegen, Zwolle en Maastricht. Bij vroegere ontwerpen tot herziening van den census waren dan ook althans deze in het oog springende anomaliën vermeden.

De Grondwet wil voorts den census niet geregeld zien naar ééne enkele belasting afzonderlijk, maar naar de gezamenlijke directe belastingen. Dit vloeit reeds voort uit de woorden » *de directe belastingen*" in art. 76; in de stukken, over de grondswetsherziening van 1848 gewisseld, wordt ook steeds van het meervoud der directe belastingen gesproken. Trouwens de voorsteller erkent dit zelf, waar hij op bladz. 1 der bijlage n°. I van de Memorie van Toelichting zegt: »Vermits echter de census moet worden vastgesteld, niet naar den aanslag in eene, maar naar dien in de *drie* bestaande directe belastingen, enz." Is eenmaal naar die factoren de census voor iedere gemeente vastgesteld, zoo kan men natuurlijk kiezer zijn, hoewel men het gevorderd bedrag slechts in ééne belasting betaalt. De census zelf moet echter naar de drie directe belastingen, grondbelasting, personeel en patentrecht, en naar die belastingen in haar geheel, worden geregeld. Hoe rijmt de voorsteller hiermede, zoo werd gevraagd, eene regeling waarbij de eerste vier grondslagen van het personeel worden uitgezonderd?

Ook heeft de grondwetgever zich de mogelijkheid niet voorgesteld, dat er in ééne en dezelfde gemeente meer dan één census zou kunnen zijn. Art. 76 spreekt van »*eene som*", die overeenkomstig de plaatselijke gesteldheid zal worden vereischt. Was meer dan ééne som voor dezelfde gemeente toegelaten, zoo zou het artikel dit hebben uitgedrukt. Uit geen enkel stuk, op art. 76 toepasselijk, uit geene enkele redevoering blijkt, dat aan een dubbelen census voor dezelfde gemeente gedacht is. Wel valt uit alles het tegendeel op te maken. Naar de voorgestelde regeling zal echter in ééne en dezelfde gemeente kiesbevoegdheid worden toegekend aan ingezetenen, die f 20, en aan anderen, die bijv. f 39 aan directe belasting betalen. Ook dit was volgens deze leden geheel in strijd met de Grondwet.

Naar de meening van een groot aantal andere leden waren niet al deze bezwaren evenzeer gegrond, en had de voorsteller zich in hoofdzaak wel degelijk aan letter en geest van art. 76 der Grondwet gehouden. Aanneming van het voorstel zou een einde maken aan het misbruik, sedert 1850 van de woorden » *plaatselijke gesteldheid*" in art. 76 der Grondwet gemaakt, en eene vaste formule, die alle kansberekening uitsloot, in de plaats stellen van de willekeur, die tot dusver bij de regeling van het kiesrecht zulk eene groote rol gespeeld had. Die vaste formule, zeide men, zal herhaling van den meermalen gevoerden strijd over een verschil van enkele guldens bij de regeling van den census in het vervolg onmogelijk maken. De opvatting van hetgeen men onder plaatselijke gesteldheid te verstaan heeft, die door den voorsteller wordt gehuldigd, heeft eenige overeenkomst met die van den heer Donker Curtius, op blz. 121 van het werk van den heer Heemskerk vermeld, maar verdient overigens verreweg de voorkeur boven de verschillende uitleggingen, in 1850 en later aan die woorden gegeven. Het is niet aan te nemen dat de grondwetgever eene andere plaatselijke gesteldheid zou hebben bedoeld, dan die bij de bestaande belastingwetten werd aangenomen. Dezelfde plaatselijke gesteldheid, waarnaar de aanslagen in het patentrecht en in de personeele belasting worden geregeld, geldt voor het kiesrecht. Zoolang de wetgever het niet noodig acht daarin voor de belastingen verandering te brengen, kan zij ook voor het kiesrecht onveranderd blijven.

Dat het kiesrecht volgens het voorstel aan de bestaande belastingwetten vastgehecht zou blijven, moest worden toegegeven. Dit zou echter niet in sterkere mate dan thans het geval worden. In eene der afdeelingen voegden sommige leden er bij, dat zij zich geene losmaking van den band tusschen kiesrecht en belastingen konden voorstellen en den census nog voor den besten maatstaf van kiesbevoegdheid hielden, die tot heden bekend was.

Overigens, ging men voort, is een groot deel der aangevoerde bezwaren veeleer gericht tegen art. 76 der Grondwet en tegen onze verouderde belastingwetten, dan tegen het voorstel. De ongelijkmatigheid, die de voorgestelde tabel ten aanzien van Amsterdam en Utrecht zou opleveren, schijnt inderdaad niet aanwezig. Immers Amsterdam telt naar verhouding minder kiezers voor den gemeenteraad dan Utrecht, waaruit mag worden afgeleid dat de *algemeene* gegoedheid er geringer is. Andere opgemerkte ongelijkmatigheden bestaan ook thans. Middelburg heeft nu reeds een hoogeren census dan Groningen, Arnhem en Haarlem. Volgens den tegenwoordigen census zijn de anomaliën nog vrij wat grooter dan volgens het voorstel. Aanneming daarvan zal althans een einde maken aan de omstandigheid, dat voor Dordrecht een census van f 70 en voor Gouda

een census van f 44 is vastgesteld, doch voor Arnhem de census slechts f 40 bedraagt. Eene betrekkelijke verbetering in den bestaanden toestand belooft het voorstel ongetwijfeld aan te brengen, terwijl geene enkele regeling iedere ongelijkmatigheid vermag weg te nemen.

Intusschen waren er ook onder deze leden die betwijfelden, of het stellen van een algemeenen census, dien der grondbelasting, wel met art. 76 der Grondwet strookte. Die belasting wordt toch niet overal in het Rijk naar denzelfden maatstaf geheven, maar is in de eene provincie aanmerkelijk lager dan in de andere. Uit de bescheiden betreffende de geldmiddelen, 8ste stuk, 1882, blz. 15, blijkt dat het percentage der belasting op de ongebouwde eigendommen bedroeg:

Voor	Noordbrabant	0,111888	pCt.
»	Gelderland	0,111120	»
»	Zuidholland	0,129305	»
»	Noordholland	0,127907	»
»	Zeeland	0,123869	»
»	Utrecht	0,128423	»
»	Friesland	0,128812	»
»	Overijssel	0,114482	»
»	Groningen	0,111911	»
»	Drenthe	0,112306	»
»	Limburg	0,097743	»

Een aanslag van f 20 grondbelasting wegens goederen in Limburg, die wel meestal met het wonen in die provincie zal gepaard gaan, vertegenwoordigt dus eene veel aanzienlijker belastbare opbrengst, dan een gelijke aanslag voor goederen, bijvoorbeeld in Zuid- of Noordholland gelegen. Van de gebouwde eigendommen wordt overal een gelijk percentage aan belasting geheven; maar de belastbare opbrengst van deze soort van goederen wordt zeer zeker ook door de plaatselijke gesteldheid beheerscht. In zoover achtten deze leden het uitgangspunt van den voorsteller, dat de woonplaats geen invloed heeft op den aanslag in de grondbelasting, minder juist.

§ 3. *Innerlijke waarde der voorgestelde grondslagen.* Het had de aandacht getrokken, dat de voorsteller zijne berekeningen baseert, wat de grondbelasting en het personeel betreft, op de opbrengst in 1882, en wat het patentrecht betreft, op de opbrengst in 1878 (Bijlage I der Memorie van Toelichting, blz. 2). Vele leden meenden dat dergelijke berekeningen, om een deugdelijken grondslag te hebben, in elk geval van de belastingcijfers van één en hetzelfde jaar moesten uitgaan. Wel werd hiertegen opgemerkt, dat voor het patentrecht geen latere cijfers waren openbaar gemaakt. Maar het wederantwoord luidde, dat deze omstandigheid de bedoelde berekeningen op zichzelf niet aannemelijker maakte.

In de tweede plaats werd betoogd, dat de door den voorsteller gewenschte peraequatie van den census langs den door hem gekozen weg niet kon bereikt worden. Als type en uitgangspunt, zeide men, neemt de voorsteller die gemeente met een minimum-census van f 20, welke voorkomt in de *hoogste* klasse van personeel en patent, namelijk Harderwijk. De census van f 20 blijft daar gehandhaafd. Tot peraequatie van den census zou het mitsdien noodig zijn dat voor die gemeenten, die in eene lagere klasse van personeel en patent dan Harderwijk geplaatst zijn, een geringer bedrag, bijvoorbeeld f 16 of f 18, bepaald werd. Dit echter belet de Grondwet. Om werkelijk te peraequeeren, zou de voorsteller derhalve niet Harderwijk, maar die gemeenten met een census van f 20, die *het laagst* zijn aangeslagen in personeel en patent, als uitgangspunt hebben moeten aannemen. Daarvan zou het gevolg zijn geweest, dat Harderwijk een hoogeren dan den minimum-census moest erlangen. Ter wille van het beginsel van peraequatie had de voorsteller echter tegen eene dergelijke censusverhooging niet moeten opzien. Ook bij de kieswet van 1850 is het voorgekomen, dat de bestaande census hier en daar verhoogd werd.

Eene andere bedenking, die gemaakt werd, was de volgende. In bijlage I der Memorie van Toelichting zegt de voorsteller dat moet worden nagegaan, in welke verhouding doorééngenomen in elke gemeente de verschillende belastingen tot het door de ingezetenen verschuldigde totaalbedrag bijdragen. Daartoe zijn in kolom 7 van bijlage II de getallen opgenomen, die voor de drie directe belastingen, in duizendtallen guldens, de opbrengst in elke gemeente aangeven. Hierbij schijnt evenwel door den voorsteller over het hoofd gezien, dat een groot deel dier belastingen door niet-ingezetenen betaald wordt. Dit is bijvoorbeeld het geval met een belangrijk gedeelte der grondbelasting, en met tabel IX der patentwet ten opzichte van uitwonende aandeelhouders. Dat het getal uitwonende grondeigenaars aanzienlijk is, kan o. a. blijken uit de opgaven omtrent de verdeeling van het grondbezit over 1884, volgens welke 22½ pct. van de aanslagen in de ongebouwde, 9½ pct. van die in de gebouwde eigendommen door uitwonenden gedragen worden. Deze belastingen van niet-ingezetenen staan geheel buiten verband met den socialen toestand der ingezetenen. Haar desniettemin mederekenende, moest de voorsteller wel tot onjuiste uitkomsten geraken. Enkele der anomaliën, die in zijne tabel zijn op te merken, schijnen voornamelijk hierin hare verklaring te vinden.

Voorts wordt, wat het patentrecht betreft, alleen tarief B uitgezonderd, en dus blijkbaar van de onderstelling uitgegaan dat dit tarief zich uitstrekt over alle patenten, waarop naar gelang der woonplaats een verschillend recht geheven wordt. Deze onderstelling is echter niet juist. Blijkens art. 6 § 4 der patentwet zijn er bedrijven, die noch volgens tarief A noch volgens tarief B gepatenteerd worden; en daaronder vindt men er, waarvoor het recht ook afhankelijk is gesteld van den rang der gemeente. Zie tabel 15 § 2 en 3. Behalve voor tarief B, had dus ook voor tabel 15 eene uitzondering moeten gemaakt zijn.

Eindelijk kwamen de cijfers, voorkomende in kolom 5 van bijlage II der Memorie van Toelichting, aan verscheidene leden onbegrijpelijk voor. Volgens bijlage I zouden in die kolom de cijfers zijn aangegeven, welke, volgens tarief B der patentwet, in elke der daar genoemde gemeenten equivaleeren met een aanslag van f 20 te Harderwijk. Doch de patentwet kent voor die gemeente geen aanslag van f 20. Het naast daarbij komt de 7de klasse, waarin de aanslag voor Harderwijk f 17, of met inbegrip van 28 opcenten f 21,76 bedraagt. Vergelijkt men dien aanslag met die in de 7de klasse te Amsterdam, 's Gravenhage, Delft en Alkmaar, dan verkrijgt men de volgende uitkomsten:

Amsterdam	f 45	of	met	28	opc.	f 57,60	en	niet	f 50.
's Gravenhage	40	»	»	»	»	51,20	»	»	44.
Delft	33	»	»	»	»	42,24	»	»	41.
Alkmaar	24	»	»	»	»	30,72	»	»	29.

Vermoedelijk heeft de voorsteller anders geredeneerd, en de aanslagen voor Harderwijk in de 8ste en 9de klassen, respectievelijk zonder de opcenten f 12 en f 8 bedragende, bijeengeteld, om aldus tot het cijfer van f 20 te geraken. Althans de cijfers van kolom 5 komen uit, wanneer men ook voor Amsterdam enz. de aanslagen in de 8ste en 9de klasse, zonder de opcenten, bij elkander optrekt. Doch deze handelwijze is geheel willekeurig. Met hetzelfde recht kan men toch de aanslagen in de 9de, 10de, 11de, 12de, 14de en 16de klassen samentellen. Die aanslagen bedragen mede voor Harderwijk te zamen f 20, doch voor Amsterdam f 55,25, voor 's Gravenhage f 48,05, voor Delft f 44,05 en voor Alkmaar f 29,30; cijfers, die weder geheel verschillen van die, in kolom 5 opgenomen. Daar de cijfers van kolom 5 een der factoren vormen, waaruit de formules van kolom 8 zijn samengesteld, heeft ook deze wijze van berekening op de door den voorsteller verkregen uitkomsten invloed uitgeoefend.

Door andere leden werd omtrent de waarde der voorgestelde grondslagen opgemerkt, dat de meeste der begane vergissingen voor herstel vatbaar waren en aan het beginsel, waarnaar de voorsteller den census wilde regelen, geen afbreuk deden. Wat den minimum-census betreft, was men natuurlijk door art. 76 der Grondwet gebonden en kon dus de gewenschte peraequatie niet ten volle bereikt worden. Het was echter beter, dat in dit opzicht eenige

ongelijkmatigheid bleef bestaan, dan dat door die gemeenten met een census van f 20, die *het laagst* zijn aangeslagen in personeel en patent, tot uitgangspunt te kiezen, in vele gevallen een nog hoogere census dan de bestaande verkregen en derhalve het doel van het voorstel geheel gemist werd.

Art. 1. Vele leden verklaarden zich met de strekking van het voorstel te vereenigen, omdat het leiden zal tot uitbreiding van het kiezerspersoneel. Deze achtten zij gewenscht, omdat de algemeene ontwikkeling sedert 1850 zeer is toegenomen en dus vele categoriën van ingezetenen, die destijds nog niet voor geschikt werden gehouden om het kiesrecht uit te oefenen, thans daartoe wel bevoegd mogen geacht worden. Sommige leden waren van meening, dat de voorgestelde uitbreiding van kiesbevoegdheid niet ver genoeg ging, maar desniettemin geneigd om, nu men vooralsnog niet lager kon afdalen dan tot de grondwettelijke grens, zich bij het voorstel als overgangsmaatregel te leggen.

Anderen konden de wenschelijkheid van uitbreiding van het kiezerspersoneel niet inzien. Zij wezen er op dat thans, bij een relatief hoogen census, zelfs bij betwiste verkiezingen, veelal slechts een gering deel der kiezers het kiesrecht uitoefent. Deze verhouding zou bij verlaging van den census allicht nog ongunstiger worden. De hoofdzaak was niet, dat velen kiesbevoegd waren, maar dat nagenoeg alle kiezers zooveel mogelijk van hun recht gebruik maakten; hieraan zou censusverlaging niet bevorderlijk zijn.

Hiertegen werd opgemerkt, dat de onderstelling, alsof het gebrek aan politiek leven door uitbreiding van kiezerspersoneel zou worden verergerd, door niets werd gewettigd. Integendeel was het ruim zoo waarschijnlijk, dat verlaging van den census tot grootere belangstelling in de verkiezingen zou leiden.

De opmerking werd gemaakt, dat de dubbele census, dien de voorsteller wil zien ingevoerd, tot vele onbillijkheden zou leiden. Wie bij voorbeeld te Amsterdam f 20 belasting wegens gebouwd eigendom betaalt, zal kiezer zijn, doch wie f 38 personeel of patentrecht betaalt, maar geene vaste goederen bezit, zal van kiesbevoegdheid verstoken blijven. Men achtte dit hoogst onbillijk en ook uit een staatkundig oogpunt verwerpelijk. Door voor den grondeigenaar een lageren census vast te stellen dan voor den industrieel, neringdoende of handwerksman, voor den *self-made man*, die geen eigenaar is, zou de wetgever aan het bezit een bedenkelijk voorrecht toekennen. Voorts zou een niet-grondbezitter te Harderwijk kiezer zijn bij een aanslag in het personeel van f 20, te 's Gravenhage bij een aanslag van f 42; eene verhouding ongeveer als van 1 : 2. Maar degene, die te Harderwijk voor f 15 in de grondbelasting is aangeslagen, zou daar nog f 5, te 's Gravenhage daarentegen nog f 27 in het personeel moeten betalen om kiesgerechtigd te zijn; eene verhouding ongeveer als van 1 : 5. Men kon dit niet logisch noemen. Wanneer toch dezelfde aanslag in de grondbelasting zoowel te 's Gravenhage als te Harderwijk tot toekenning van kiesrecht leidt, schijnt het niet rationeel ten opzichte van het personeel een zoo groot verschil te maken tusschen hen, die al of niet grondeigenaars zijn.

Ook met het oog op den twijfel, of de dubbele census, bij art. 1 omschreven, wel met art. 76 der Grondwet is overeen te brengen, meenden dan ook verscheidene leden, die de door den voorsteller aangewende poging tot censusverlaging gaarne zouden zien slagen, hem in overweging te moeten geven om dit artikel terug te nemen en zich te bepalen tot herziening der tabel, vermeld in art. 1 der kieswet. Zij hielden zich overtuigd, dat het verkrijgen eener zuivere beslissing over het voorstel daardoor in hooge mate zou worden bevorderd.

Art. 2. De toelichting was naar veler oordeel verre van volledig, in zoover daarbij niets werd medegedeeld omtrent het vermoedelijk aantal en den maatschappelijken toestand der nieuw te scheppen kiezers. Om over eene voorgenomen uitbreiding van kiesbevoegdheid een deugdelijk oordeel te kunnen vellen, was het noodig de verhouding tusschen bevolking en kiezers, zoo in het algemeen als in de onderscheidene gemeenten, te kennen, ten einde te kunnen nagaan of, zooals Thorbecke het uitdrukte, door ongelijkheid van den census moreele gelijkheid benaderd wordt. De volgende gegevens schenen niet te mogen blijven ontbreken:

1°. Eene opgaaf van de opbrengst van elke der Rijks directe belastingen in iedere gemeente over het laatst verloopen jaar.

2°. Een staat van het aantal kiezers in iedere gemeente volgens den tegenwoordigen en volgens den voorgestelden census.

3°. Inlichtingen omtrent den socialen toestand der nieuw te creëeren kiezers, gegrond op de adviezen van Gedeputeerde Staten der verschillende provinciën.

Wel is waar had de voorsteller te kennen gegeven, dat hij zich om de gevolgen van zijn voorstel niet bekreunde. Dit ging echter niet aan. Het kiesrecht uit te breiden zonder te weten, hoe ver die uitbreiding gaan zou, ware met het doen van een sprong in het duister gelijk te stellen. De mogelijkheid bestond, dat bij aanneming van het voorstel aan velen kiesrecht verleend werd, wien het bij herziening der Grondwet weder zoude moeten worden ontnomen. De voorsteller beweerde wel dat de latere uitbreiding van kiesrecht, zoo zij komt, nog grooter zijn zal; doch het bewijs hiervan werd niet door hem geleverd. Heeft men, zoo werd gevraagd, hier slechts met eene voorloopige regeling te doen; dan wel zou de voorsteller zijn stelsel ook bij de nieuwe Grondwet wenschen te zien gehuldigd?

Andere leden waren van meening, dat eene opgaaf van de opbrengst der directe belastingen in iedere gemeente over het laatste jaar niet volstrekt noodig was om het voorstel te beoordeelen. Kleine verschillen van opbrengst zouden toch bijna geen invloed kunnen hebben op de cijfers der tabel. Werd daardoor het cijfer, waarmede moest worden vermenigvuldigd, al iets grooter of kleiner ook dat waardoor moest worden gedeeld zou wijziging ondergaan.

Dat de gevolgen der voorgestelde censusverlaging niet vooraf konden worden overzien, was volgens deze leden veeleer een voordeel dan een bezwaar. Hieruit bleek toch, dat het ontwerp zonder vooringenomenheid was samengesteld. De vraag was alleen, of het eene billijke regeling inhield, en waar deze vraag in toestemmenden zin moest worden beantwoord, was het niet noodig en zelfs niet wenschelijk, dat de gevolgen vooraf bekend waren. Als definitief was deze regeling niet bedoeld. De voorsteller wilde haar volstrekt niet doen voorkomen als de beste, die was uit te denken, maar had duidelijk doen uitkomen, dat zijn voorstel alleen beoogde, eene politieke noodwet tot stand te brengen.

Volgens sommigen zou het bezwaar, aan het gebrek aan gegevens omtrent het aantal en de maatschappelijke positie der nieuw te scheppen kiezers ontleend, op doelmatige wijze ondervangen zijn, indien de voorsteller zich er toe bepaald had om, voor zoover de voorgeschreven minimum-census van f 20 dit toeliet, den census voor het kiezen van leden der Tweede Kamer te bepalen op de som, thans voor het kiesrecht voor de gemeenteraden vereischt. Het kiezerspersoneel zou daardoor eene gewenschte uitbreiding ondergaan, die zich aan den bestaanden toestand zou aansluiten. Deze leden zouden wenschen, dat het voorstel alsnog in dien zin gewijzigd werd.

Ook waren er leden, die het niet konden goedkeuren dat de voorsteller daar, waar de berekening een oneven getal als uitkomst opleverde, dit tot een even getal had herleid. Zij konden in de vrees voor al te minutieuse verschillen geen voldoende reden vinden, om den census niet te wijzigen overeenkomstig de cijfers, in kolom 9 van bijlage II der Memorie van Toelichting opgenomen.

Voorts werd opgemerkt dat uit niets bleek of de vraag, in hoever de census voor de gemeenteraden thans behoorlijk zou worden geregeld, door den voorsteller was overwogen. De Memorie van Toelichting zweeg daarover geheel. Het verband met den gemeentelijken census was toch bij vroegere gelegenheden steeds gebleken, een voornaam bezwaar tegen censusverlaging op te leveren. Men keurde het af dat iemand te Amsterdam of Rotterdam, even goed als in de kleinste gemeente, kiezer voor den ge-

meenteraad zou zijn, wanneer hij f 10 aan grondbelasting of vast patent betaalde. Reeds daarom scheen dit voorstel velen onaannemelijk.

Naar het oordeel van een aantal andere leden was deze bedenking niet overwegend, waar men slechts met eene voorloopige regeling te doen had, die, kwam de herziening der Grondwet tot stand, voor eene andere zou moeten plaats maken. Doch ook buitendien zagen verscheidene dezer leden in eene zoodanige verlaging van den gemeentelijken census, als uit de aanneming van het voorstel zou voortvloeien, geen bezwaar. Zelfs was het als een voordeel te beschouwen, dat daardoor vele zoogenaamde capaciteiten kiesbevoegdheid voor de gemeenteraden zouden erlangen.

Art. 3. Sommige leden wenschten dat het voorstel, zoo het werd aangenomen, ook aanstonds in werking zou treden. Wilde men niet eerst de grondwetsherziening behandelen, zoo moest de eerste overweging daarvan geschieden door eene Kamer, krachtens de gewijzigde kieswet samengesteld. Met den grooten spoed, waarmede dit voorstel voor het onderzoek in de afdeelingen aan de orde gesteld was, scheen verdaging der toepassing tot den 1sten Januari 1886 niet te rijmen.

Vastgesteld den 27sten Juli 1885.

RUYS VAN BEERENBROEK.
SCHAEPMAN.
VAN DER FELTZ.
'T HOOFT.
VAN DER LINDEN.

[142. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot wijziging van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1884.

De toelichtende memorie (en bijlage), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Karlsbad, den 22sten Mei 1885.

WILLEM.

[142. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken tot wijziging van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1884, vastgesteld bij de wetten van 27 Januari en 11 Juli 1884 (*Staatsbladen* nos. 19 en 144);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De navolgende artikelen van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1884 worden verhoogd, te weten:

Art. 7. Reis-, verblijf- en bureelkosten, vergoeding voor kosten van verplaatsing van den hoofdinspecteur, de inspecteurs, hoofdingenieurs, ingenieurs, adspirant-ingenieurs, vaste opzichters en van den inspecteur der Rijksbeplantingen, met zeven en twintig duizend eenhonderd gulden (f 27 1000) en daardoor gebracht op twee en negentig duizend negenhonderd vijftig gulden (f 92 950).

Art. 27. Verbetering van de rivier de Merwede, van de Killen en het Hollandsch Diep, onderhoud en herstel der rivierwerken, alsmede verbetering en vernieuwing van peilschalen, benevens daarmede in verband staande uitgaven, met acht en negentig duizend gulden (f 98 000), en daardoor gebracht op vijfhonderd acht en zeventig duizend gulden (f 578 000).

Art. 37. Verbetering, ingevolge de wet van 24 Januari 1863 (*Staatsblad* n°. 4), van den Rotterdamschen Waterweg in de provincie Zuidholland, benevens daarmede in verband staande uitgaven, van herstel van buitengewone winter- en stormschade, en van peilingen en opnemingen; aankoop van instrumenten; waarneming der waterhoogten; bezoldiging en belooning van het voor de verbetering in dienst te nemen personeel, met honderd negen duizend tweehonderd gulden (f 109 200) en daardoor gebracht op twee millioen vijfhonderd negen en vijftig duizend tweehonderd gulden (f 2 559 200).

Art. 55. Herstel van buitengewone winter- en stormschade, met vier en veertig duizend achthonderd veertien gulden (f 44 814), en daardoor gebracht op vier en negentig duizend achthonderd veertien gulden (f 94 814).

Art. 56. Wegruimen en bergen van wrakken en hunne ladingen en daarmede in verband staande uitgaven, met drie en zeventig duizend tweehonderd elf gulden (f 73 211) en daardoor gebracht op honderd drie duizend tweehonderd elf gulden (f 103 211).

Art. 72. Onderhoud, herstel en verbetering van sluizen en bruggen op den waterweg van Amsterdam naar Rotterdam en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven, daaronder begrepen de kosten van onderzoek en herstel der Mallegatsluis te Gouda, met zeven en twintig duizend zevenhonderd tien gulden (f 27 710) en daardoor gebracht op twee en zestig duizend achthonderd zestig gulden (f 62 860).

Art. 143. Aandeel in de traktementen van de telegraafambtenaren, mede met postdienst belast, met negen duizend honderd vijf en zeventig gulden (f 9 175), en daardoor gebracht op negen en twintig duizend honderd vijf en zeventig gulden (f 29 175).

Art. 146. Vergoedingen van vracht aan de spoorwegondernemingen ingevolge het bepaalde bij art. 8 der wet van 21 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 70), met een en zeventig duizend eenhonderd vijftig gulden (f 71 150) en daardoor gebracht op tweehonderd een en twintig duizend honderd vijftig gulden (f 221 150).

Art. 163. Pensioenen met zes duizend gulden (f 6000) en daardoor gebracht op honderd drie en vijftig duizend gulden (f 153 000).

Ten gevolge van de verhooging van art. 143 met f 9175, worden de bedragen van f 1 225 315 en f 20 000, uitgetrokken bij art. 155, met gelijke som verhoogd, waardoor het eindcijfer van dit artikel geen verandering ondergaat.

Artikel 2.

Aan hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1884 wordt toegevoegd:

Art. 160*ter*. Inrichting van gebouwen achter de Kloosterkerk te 's Gravenhage, tot herstellingswerkplaats, magazijn en toebehooren, zeventien duizend zeshonderd zes en vijftig gulden (f 17 656).

Artikel 3.

Art. 144 van meergenoemd hoofdstuk wordt gelezen als volgt:

Reis- en bureelkosten van de inspecteurs, huis- of lokaalhuur aan directeuren, aan een hoofdcommies ten postkantore te Amsterdam en aan brievengaarders, vergoeding van kosten bij wijze van abonnement aan de directeuren of aan andere ambtenaren, verhuiskosten, vergoeding aan ambtenaren voor de uitvoering van hunnen dienst onder buitengewone omstandigheden of bij tijdelijke uitbreiding daarvan, tegemoetkoming aan brievengaarders voor inrichting van kantoorlokalen, overvaart en bruggelden.

Artikel 4.

De navolgende artikelen van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1884 worden verminderd, te weten:

Art. 12. Waarneming van waterhoogten voor zoover geen betrekking hebbende op in uitvoering zijnde werken, met inbegrip van de kosten van het daarvoor gevorderde materiaal, met drie duizend vijfhonderd gulden (f 3500), en daardoor gebracht op zestien duizend vijfhonderd gulden (f 16 500).

Art. 21. Buitengewone correspondentie bij ijsgang en hoog opperwater en verdere daarmede in verband staande uitgaven, met zeven duizend gulden (f 7000), en daardoor gebracht op duizend gulden (f 1000).

Art. 22. Kosten van ijsopruiming en daarmede in verband staande uitgaven, met vijf duizend achthonderd gulden (f 5800) en daardoor gebracht op negen duizend tweehonderd gulden (f 9200).

Art. 23. Oprichting van nieuwe peilschalen, met veertien duizend gulden (f 14 000) en daardoor gebracht op duizend gulden (f 1000).

Art. 26. Verbetering van de rivier den IJssel, onderhoud en herstel van de rivierwerken, alsmede verbetering en vernieuwing van peilschalen, benevens daarmede in verband staande uitgaven, met negen en twintig duizend gulden (f 29 000) en daardoor gebracht op honderd dertien duizend zeshonderd tien gulden (f 113 610).

Art. 28. Verbetering van de Dordtsche waterwegen, onderhoud en herstel der rivierwerken, alsmede verbetering en vernieuwing van peilschalen, benevens daarmede in verband staande uitgaven, met twee en twintig duizend vijfhonderd gulden (f 22 500) en daardoor gebracht op tweehonderd twee duizend vijfhonderd gulden (f 202 500).

Art. 30. Verbetering en onderhoud van de rivier de Maas in Limburg, Noord-Brabant en Gelderland, onderhoud, verbetering en vernieuwing van peilschalen, benevens daarmede in verband staande uitgaven, met acht en twintig duizend gulden (f 28 000) en daardoor gebracht op honderd zes en dertig duizend gulden (f 136 000).

Art. 38. Onderhoud en herstel der werken van den Hollandschen IJssel, met de verdieping van de rivier beneden Gouda, benevens daarmede in verband staande uitgaven met drie duizend gulden (f 3000) en daardoor gebracht op vijf en twintig duizend zeshonderd vijftig gulden (f 25 650).

Art. 39. Verbetering van de Linge, onderhoud en herstel der werken, benevens daarmede in verband staande uitgaven met drie duizend gulden (f 3000) en daardoor gebracht op vijf duizend eenhonderd gulden (f 5100).

Art. 44. Onderhoud der drie overlaten in den Waaldijk boven Dalem en in het Wijdschild van de groote inundatie- of hulpsluis in den Waaldijk te Dalem, de sluizen, heulen en duikers te Gorinchem, benevens daarmede in verband staande uitgaven, met drie duizend gulden (f 3000) en daardoor gebracht op zeven duizend gulden (f 7000).

Art. 48. Onderhoud, herstel en verbetering der zee- en oeverwerken, kosten van helm- en stroobeplantingen, onderhoud, verbetering en vernieuwing van peilschalen, alsmede van de havens te Hellevoetsluis en Goedereede, benevens daarmede in verband staande uitgaven in Zuidholland, zeeweringen te Hellevoetsluis, aan den Ouden Hoornschen zeedijk, op de Tien Gemeten, te Ooltgensplaat, op Goedereede, de Zwartewaalsche zeedijk en het Brielsche Spuiwater, benevens strandpalen langs de Noordzee, met vijf duizend vierhonderd gulden (f 5400) en daardoor gebracht op honderd vijftien duizend zeshonderd gulden (f 115 600).

Art. 49. Onderhoud, herstel en verbetering der zee- en oeverwerken, kosten van helm- en stroobeplantingen, onderhoud, verbetering en vernieuwing van peilschalen, alsmede van de havens te Vlieland, Urk en Marken, benevens daarmede in verband staande uitgaven in Noordholland, met veertien duizend vijfhonderd gulden (f 14 500) en daardoor gebracht op tweehonderd negen en dertig duizend negenhonderd vier en veertig gulden (f 239 944).

Art. 62. Aanleg van een kanaal ter verbinding van Amsterdam met de Merwede met alle daarmede in verband staande uitgaven, voor zoover zij niet in een of meer der vier volgende artikelen zijn begrepen, met honderd negen duizend tweehonderd gulden (f 109 200) en daardoor gebracht op twee millioen vierhonderd zeventig duizend achthonderd gulden (f 2 470 800).

Art. 70. Onderhoud, herstel en verbetering van het Zederikkanaal en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven, met negen duizend vierhonderd gulden (f 9400) en daardoor gebracht op vijf en dertig duizend zeshonderd gulden (f 35 600).

Art. 71. Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal door Voorne en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven, met twee en twintig duizend driehonderd gulden (f 22 300) en daardoor gebracht op zestig duizend zevenhonderd gulden (f 60 700).

Art. 74. Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal van Amsterdam naar de Noordzee en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven, met inbegrip van de kosten van verlichting op de Noordzeehoofden, met vier duizend gulden (f 4000) en daardoor gebracht op vijfhonderd zestien duizend gulden (f 516 000).

Art. 75. Uitkeering aan de Amsterdamsche Kanaalmaatschappij over de jaren 1881 en 1884, verschuldigd ingevolge de overeenkomst den 31sten October 1881 door de Ministers van Waterstaat, Handel en Nijverheid en van Financiën met de Amsterdamsche Kanaalmaatschappij gesloten en goedgekeurd bij de wet van 19 December 1882 (*Staatsblad* n°. 231), met drie en dertig duizend gulden (f 33 000) en daardoor gebracht op vijfhonderd zeven en dertig duizend gulden (f 537 000).

Art. 78. Onderhoud van de vaart tusschen Amsterdam en Vreeswijk en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven, met twee duizend vierhonderd negen en zestig gulden (f 2469) en daardoor gebracht op zes duizend zeshonderd een en dertig gulden (f 6631).

Art. 82. Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal door Zuid-Beveland en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven, met twaalf duizend tweehonderd gulden (f 12 200) en daardoor gebracht op zes en vijftig duizend achthonderd gulden (f 56 800).

Art. 83. Onderhoud, herstel en verbetering van het kanaal door Walcheren en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven, met vier duizend eenhonderd gulden (f 4100) en daardoor gebracht op honderd zeventien duizend negenhonderd gulden (f 117 900).

Art. 85. Kosten van onderhoud en werking der stoomwerktuigen van het Noord-Willemskanaal en daarmede in verband staande werken en uitgaven, met drie duizend vijfhonderd gulden (f 3500) en daardoor gebracht op veertien duizend tweehonderd vijftig gulden (f 14 250)

Art. 89. Onderhoud, herstel en verbetering van de Drentsche Hoofd-, Beiler- en Oostermoersche vaarten en daartoe betrekkelijke werken en uitgaven, met zeven en veertig duizend negenhonderd gulden (f 47 900) en daardoor gebracht op vijf en negentig duizend honderd gulden (f 95 100).

Art. 92. Onderhoud, herstel en verbetering van wegen en bruggen en daarbij behoorende werken, beplantingen, benevens daarmede in verband staande uitgaven in de provincie Gelderland, met dertien duizend driehonderd gulden (f 13 300) en daardoor gebracht op honderd drie en zeventig duizend zevenhonderd gulden (f 173 700).

Art. 93. Onderhoud, herstel en verbetering van wegen en bruggen en daarbij behoorende werken, beplantingen, benevens daarmede in verband staande uigaven in de provincie Zuidholland, met twee duizend achthonderd gulden (f 2800) en daardoor gebracht op honderd twee en twintig duizend tweehonderd gulden (f 122 200).

Art. 94. Onderhoud, herstel en verbetering van wegen en bruggen en daarbij behoorende werken, beplantingen, benevens daarmede in verband staande uitgaven in de pro-

vincie Noordholland, met vier duizend gulden (f 4000) en daardoor gebracht op een en zestig duizend gulden (f 61 000).

Art. 103. Subsidiën voor onderwerpen, waarvoor reeds bij de laatstvoorgaande begrootingen bedragen zijn toegestaan, met twaalf duizend gulden (f 12 000) en daardoor gebracht op vijfhonderd acht en vijftig duizend tweehonderd vier en zestig gulden een en twintig cent (f 558 264,21).

Art. 113. Onderhoud, verbouwing en herstelling der landsgebouwen te 's Gravenhage, uitbreiding en aanbouw van lokalen ten behoeve dier gebouwen en daarmede in verband staande uitgaven; kosten wegens verplaatsing van bureelen; onderhoud, vernieuwing en aanleg van duinwaterleidingen, levering van duinwater in de voor Rijksdienst bestemde gebouwen, kosten der telephoonverbinding van de Staten-Generaal, gasverlichting en onderhoud van het Binnenhof, met inbegrip van het opwinden der klok aldaar; onderhoud van slangenwagens en verder materiaal ten behoeve der brandweer van de landsgebouwen, voor zooveel den algemeenen dienst betreft, en daarmede in verband staande uitgaven, met zeven duizend gulden (f 7000) en daardoor gebracht op honderd acht en twintig duizend driehonderd acht en zestig gulden (f 128 368).

Art. 137. Reis-, verblijf- en bureelkosten van den inspecteur, de ijkers en adjunct-ijkers, vergoeding voor kosten van verplaatsing, aanbouw, verbetering, inrichting, huur en onderhoud van lokalen voor het ijkwezen; aankoop en herstelling van werktuigen en gereedschappen en verdere uitgaven betreffende het ijkwezen, met twee duizend driehonderd zestien gulden (f 2316) en daardoor gebracht op vier en veertig duizend honderd vier en tachtig gulden (f 44 184).

Art. 142. Traktementen, toelagen en aanvullingstraktementen voor telegraafdienst, van de postambtenaren, traktementen der brieven- en telegrambestellers; toelagen van ambtenaren tijdelijk werkzaam bij het Departement; belooningen voor tijdelijke diensten; traktement van den ambtenaar belast met het toezicht op de vervaardiging en uitgifte van postzegels, met negen duizend honderd vijf en zeventig gulden (f 9175) en daardoor gebracht op twee millioen vierhonderd vijf duizend zevenhonderd vijf en twintig gulden (f 2 405 725), en het totaal van het artikel op twee millioen driehonderd zes en twintig duizend zevenhonderd vijf en twintig gulden (f 2 326 725).

Art. 145. Middelen tot het vervoer der brievenmalen, het lichten der brievenbussen en het bespoedigen der bestelling in sommige gemeenten, tegemoetkomingen aan aannemers met het vervoer der brievenmalen belast, met achttien duizend gulden (f 18 000) en daardoor gebracht op zeshonderd twee en tachtig duizend gulden (f 682 000).

Art. 159. Onderhoud, lasten en verbetering der telegraaflijnen en daarbij behoorende, ten deele ook voor het postwezen bestemde gebouwen en werken, huis- en lokaalhuur, onderhoud en behoeften van de herstellingswerkplaats, bureel- en locaalbehoeften en drukwerk, aanmaak en andere kosten, vallende op het gebruik van telegramzegels, onderscheidingsteekenen en uniformkleeding voor het personeel met de exploitatie in betrekking staande, en andere uitgaven, met zes duizend gulden (f 6000) en daardoor gebracht op driehonderd acht en twintig duizend vijfhonderd gulden (f 328 500).

Art. 160. Aanleg, voortzetting en voltooiing van tele graaflijnen en daarbij behoorende, ten deele ook voor het postwezen bestemde gebouwen en werken, kosten van het in werking brengen der telegrafen en opruiming van bestaande lijnen daaronder begrepen, met twee en twintig duizend zeshonderd zes en vijftig gulden (f 22 656) en daardoor gebracht op honderd twaalf duizend driehonderd vier en veertig gulden (f 112 344).

Artikel 5.

Ten gevolge van voorschreven verhoogingen en verminderingen wordt het totaal der IIde afdeeling van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1884 verminderd met vijf en veertig duizend achthonderd vier en dertig gulden (f 45 834); dat der IIIde afdeeling verminderd met twee duizend driehonderd zestien gulden (f 2316); dat der IVde afdeeling verhoogd met drie en vijftig duizend honderd vijftig gulden (f 53 150); dat der Vde afdeeling verminderd met elf duizend gulden (f 11 000), en dat der VIde afdeeling verhoogd met zes duizend gulden (f 6000).

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

[142. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Omtrent de in het hierbijgaand wetsontwerp voorgestelde verhoogingen, heeft de ondergeteekende de eer het volgende tot toelichting mede te deelen.

Ad art. 7. Het artikel, aanvankelijk geraamd op f 105 850, is bij de wet vastgesteld op f 65 850, of f 40 000 minder. Deze vermindering, bij amendement in de begrooting aangebracht, had ten doel eene gewijzigde regeling der reis- en verblijfkosten uit te lokken.

De uitgaven op het artikel zullen bedragen omstreeks f 92 950, er is dus een tekort van f 27 100. Dit tekort spruit voort in de eerste plaats uit het bedrag der reiskosten ad f 60 740, dus f 20 740 meer dan de op geene raming steunende som van f 40 000, en in de tweede plaats uit eene meerdere uitgaaf aan bureelkosten van ruim f 6300, welke haren grond vindt in een grooter verbruik van bureelbehoeften dan waarop gerekend was, hetgeen ten deele hieraan is toe te schrijven dat, ter bevordering van een regelmatig beheer, uit de bestekken zijn weggelaten alle leveringen van gedrukt materiaal ten dienste der bureelen, die daarin vroeger opgenomen en uit de artikelen voor de werken gekweten werden.

Ad art. 27. Ten aanzien dezer verhooging neemt de ondergeteekende de vrijheid te verwijzen naar het daaromtrent medegedeelde in de Memorie van Antwoord voor de Staatsbegrooting van 1885, ad art. 27.

Dat in de plaats van f 101 400 slechts f 98 000 voor verhooging is aangevraagd, wordt daardoor verklaard, dat op het artikel nog f 3400 beschikbaar is.

Ad art. 37. Bij de Memorie van Toelichting behoorende tot het wetsontwerp tot wijziging van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1882 (gedrukte stukken n°. **112**, zitting 1883—1884) werd door den ondergeteekende medegedeeld dat voor het opruimen van gronden uit den Nieuwen Maasmond, waarvoor op de begrooting van dat jaar f 928 000 was toegestaan, 15 termijnen van dat werk uit die begrooting moesten betaald worden. Door vertraging in de uitvoering der werkzaamheden kon het werk voor den laatsten termijn, ad f 116 000, eerst in 1884 nà de afsluiting der begrooting van 1882 worden opgeleverd, zoodat de begrooting van 1884 met dien termijn werd bezwaard. Ten gevolge van eene boete den aannemer opgelegd wegens te

late oplevering van het werk, behoefde het artikel niet met het geheele bedrag, maar slechts met f 109 200 bezwaard te worden.

Verhooging van het artikel met een bedrag van f 109 200, dat op art. 22 van 1882 ongebruikt is gebleven, is dus noodig.

Ad art. 55. Blijkens de als bijlage tot deze Memorie van Toelichting gevoegde opgave, vorderde het herstel van buitengewone winter- en stormschade eene uitgaaf van . . . . . f 94 813,17

Op het artikel was beschikbaar 50 000,00

Zoodat een tekort ontstaan is van . . . f 44 813,17

Eene verhooging van dit artikel met f 44 814 is alzoo noodig voorgekomen.

Ad art. 56. Voor het wegruimen van wrakken ten getale van 24 werd eene uitgaaf gevorderd van f 103 211, terwijl op het artikel f 30 000 is toegestaan. Ter aanvulling van het daardoor ontstaan tekort wordt eene verhooging van het artikel met f 73 211 voorgesteld.

Ad art. 72. Dit artikel, aanvankelijk geraamd op f 5150 werd bij de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Staatsbegrooting voor 1884 verhoogd met f 30 000 voor het afdammen, droogmaken, onderzoeken en herstellen der Mallegatsluis, en aldus gebracht op f 35 150. Het tekort van f 27 710 spruit voort in de eerste plaats uit het bedrag van f 33 700, waarvoor bovengenoemd werk werd aangenomen, en dus f 3700 hooger dan aanvankelijk was geraamd; in de tweede plaats door eene uitgaaf van f 23 232 aan onvoorziene werken aan de Mallegatsluis.

Bij de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Staatsbegrooting voor 1884 verklaarde de ondergeteekende dat het bedrag noodig voor uit te voeren herstellingen, uit den aard der zaak niet met juistheid was te schatten.

Er zijn dan ook bij de drooglegging van de sluis gebreken aan den dag gekomen, welke niet bij het opmaken van het bestek waren te voorzien en welke onmiddellijk herstelling vereischten. Daartoe is eene uitgaaf van f 16 508 noodig geweest.

Voor het herstel van den afgeschoven zuidwestelijken vleugelmuur van de Gouwesluis en voor de verlegging van de hoofdbuis der Goudsche waterleiding werd eene uitgaaf gevorderd van f 6724, waarop bij de samenstelling der begrooting evenmin kon worden gerekend.

Eindelijk werd het artikel nog overschreden door kosten van meer werk op het onderhoud der Gouwesluis en verdere daarbij behoorende werken te Alphen en door meerdere kosten van toezicht en veldwerk dan bij het samenstellen der begrooting was geraamd, een en ander ten bedrage van f 778.

Derhalve wordt eene verhooging van het artikel met f 27 710 gevorderd.

Ad art. 143. De herziening van het aandeel der postadministratie in de traktementen van de telegraafambtenaren, die in September 1883 heeft plaats gehad, kon niet langer uitstel lijden in verband met de meerdere werkzaamheden en de grootere verantwoordelijkheid der betrokken directeuren, ten gevolge van de uitbreiding van den postdienst in het algemeen.

Ad art. 146. Dit tekort is voortgevloeid uit het toenemend pakketvervoer, en wel in meerdere mate dan waarop bij de raming was gerekend. Bij deze raming, die in den zomer van 1883 heeft plaats gehad, is namelijk uitgegaan van de onderstelling dat de uitbreiding, op 1 April van dat jaar, van den postpakketdienst tot alle plaatsen van het Rijk, eene verdubbeling der vergoeding aan de spoorwegmaatschappijen ten gevolge zou gehad hebben, terwijl de uitkomst heeft bewezen dat de uitgaven te dier zake meer dan het drievoud hebben bedragen. Tevens kan hier worden medegedeeld dat die uitgaven in 1884 evenals in de beide vorige jaren zijn gebleven beneden de helft van de geheele opbrengst.

Ad art. 163. Het verleenen van meerdere pensioenen aan daarop rechthebbenden dan waarop bij het opmaken der begrooting kon worden gerekend, was oorzaak van het tekort.

Ad art. 160 *ter*. De verevening van f 17 656, zijnde een deel der kosten van het inrichten der stalgebouwen en manege achter de Kloosterkerk te 's Gravenhage tot herstellingswerkplaats, magazijn van de Rijkstelegraaf enz. ten laste van art. 160 der Staatsbegrooting, is door de Algemeene Rekenkamer geweigerd op grond dat de werkplaats niet bij eenige telegraaflijn zou behooren.

De ondergeteekende voerde hiertegen aan dat geleidingen binnen de kantoren, alsmede de telegraaftoestellen een integreerend deel van eene telegraaflijn uitmaken; dat derhalve gebouwen, waarin telegraaftoestellen worden vervaardigd, gemonteerd of hersteld, behooren bij *al* de lijnen der Rijkstelegraaf, en voorts dat, voor zooverre die gebouwen strekken tot berging van telegraafmateriaal, zij in dezelfde omstandigheid verkeeren als de vele kleine gebouwen, waarin materiaal voor telegraaflijnen wordt geborgen.

Daar de Rekenkamer bij haar gevoelen is gebleven, heeft de ondergeteekende boven eene allicht veel tijd vorderende voortzetting der gedachtenwisseling de voorkeur gegeven aan de opneming in de begrooting van een nieuw artikel, bij hetwelk het onderwerp, waarvoor de gelden noodig zijn, uitdrukkelijk wordt omschreven.

De inlassching van een artikel 160 *ter* wordt dus voorgesteld en het bedrag van art. 160 in evenredigheid verminderd.

Ad art. 144. Na het ontwerpen der begrooting is aan den hoofdcommies ten postkantore te Amsterdam eene schadeloosstelling wegens huishuur toegekend moeten worden ten gevolge van het verlies van vrije woning in een der lokalen, waarmede het postkantoor moest worden vergroot. Op grond dat de uitgaaf hare omschrijving niet vond in het begrootingsartikel, heeft de Algemeene Rekenkamer de verevening geweigerd; vandaar de voorgestelde wijziging van het artikel, dat alsnu in overeenstemming is met art. 142 van hoofdstuk IX voor 1885.

De bovenbedoelde verhoogingen worden gevonden door vermindering van een aantal artikelen, die daartoe de gelegenheid aanbieden.

Het eindcijfer ondergaat dus geene verandering.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[142. 4.]

BIJLAGE der Memorie van Toelichting.

OPGAVE van de kosten tot herstel der winter- en stormschade aan de Rijkswaterstaatswerken.

Omschrijving der werken.	Bedrag der kosten.	
I. Groningen.		
Dollardsdijk	f 6 889,00	
Statenzijlen	2 520,46	
Wegen in Groningen. . .	2 570,00	
Friesche sluis te Zoutkamp.	2 755,15⁵	
		f 14 734,61⁵
II. Friesland.		
Statendijk.	»	2 085,19
III. Overijssel.		
Wanneperveensche wegen .	f 3 333,00	
Haven Blokzijl	242,72⁵	
Werken op Schokland . .	6 184,00	
		9 759,72⁵
IV. Gelderland.		
Werken op het Apeldoornsch kanaal	»	888,84
V. Noordbrabant.		
Dichtingswerken van de Dieze	f 3 544,00	
Groote weg van Sleeuwijk naar Breda.	1 256,20	
Werken van de Zuid-Willemsvaart	2 486,00	
Veren op de Maas. . . .	4 390,00	
		11 676,20
Transporteeren	»	f 39 144,57

Omschrijving der werken.	Bedrag der kosten.	
Per transport	»	f 39 144,57
VI. Zeeland.		
Zeeweringen in de provincie.	»	1 740,20
VII. Noordholland.		
Pettemer zeewering . . .	f 2 815,25	
Zeewerken op Wieringen .	7 918,20	
» » Urk . . .	2 354,10	
		13 087,55
VIII. Zuidholland.		
Dijk- en oeverwerken bij Hellevoetsluis.	»	12 360,00
IX. Groote rivieren.		
Werken aan den Hoek van Holland.	f 22 861,14	
Werken aan de Nieuwe Merwede.	2 150,61⁵	
		25 011,75⁵
X. Noordzeekanaal.		
Havenwerken te IJmuiden.	»	3 469,09⁵
		f 94 813,17

[142. 5.]

VERSLAG.

Het onderzoek in de afdeelingen van het wetsontwerp tot wijziging van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1884 heeft de volgende uitkomsten gehad.

Vrij algemeen was men van gevoelen, dat deze wetsvoordracht weder niet pleitte voor de nauwkeurigheid, waarmede bij het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid bij het opmaken der begrooting van uitgaven wordt te werk gegaan. Het heeft den schijn alsof de Regeering slechts op het eindcijfer der begrooting let, maar zich met de splitsing weinig inlaat, behoudens later noodzakelijk gebleken regeling, zoo noodig bij de wet te doen plaats hebben.

Ofschoon men zich verheugde, dat de verhoogingen van sommige artikelen geen aanleiding geven tot verhooging van het eindcijfer der begrooting, zoo valt het toch niet te ontkennen dat zonder voorafgaand verlof ruim een halve ton meer is uitgegeven dan op de begrooting was toegestaan. Ook kon men eenige verwondering niet ontveinzen, dat vele artikelen eene zóó aanzienlijke vermindering kunnen ondergaan als hier wordt voorgesteld. Men wees o. a. op de artt. 26, 30, 71, 89 en in het bijzonder op art. 23, terwijl zich daarbij als het ware vanzelf de vraag voordoet, welk vertrouwen nog aan ramingen kan geschonken worden, die zoodanige uitkomsten geven als hier het geval is.

Wat de Memorie van Toelichting aangaat, daarin wordt de verhooging der posten toegelicht, maar met geen enkel woord melding gemaakt van de oorzaken, waaraan de ruime overschotten zijn toe te schrijven.

Artikel 1.

Art. 7. De werking van het nieuwe tarief voor reis- en verblijfkosten kwam hierbij ter sprake. Vrij algemeen erkende men in één afdeeling de verbetering door dit tarief in deze zaak gebracht. Toch had de ondervinding eenige leemten doen kennen. Als zoodanige werd aangegeven, dat de ambtenaar, die te Leiden een rijtuig neemt om naar het spoorwegstation te rijden, daarvoor vergoeding ontvangt, terwijl de ambtenaar die dit voor veel grootere afstanden te 's-Gravenhage doet, en somwijlen doen moet, die kosten voor eigen rekening kan houden. De reden van dit verschil zou hierin gelegen zijn, dat voor Leiden het station is gelegen in eene andere gemeente, terwijl het voor 's Gravenhage zich in dezelfde gemeente bevindt. Ook werd beweerd dat men, op reis zijnde, dikwerf kleine onkosten had, bijv. het overbrengen van koffers enz., waarde restitutie van Rijkswege bezwaar ondervond. Men hoopte, dat de Regeering er op bedacht zoude zijn om deze en andere voorkomende gebreken der bestaande regeling te verbeteren, ten einde het nieuwe besluit zooveel mogelijk aan zijn doel te doen beantwoorden.

Enkele leden meenden dat het nieuwe tarief althans bij sommige ambtenaren aanleiding gaf tot het doen van geheel onnoodige uitgaven.

Volgens het slot der toelichting is de verhooging van dit artikel hieraan toe te schrijven, dat uit de bestekken zijn weggelaten alle leveringen van gedrukt materieel ten dienste der bureelen, die, daarin vroeger opgenomen, uit de artikelen voor de werken gekweten werden, waardoor thans de bureelkosten vermeerderd zijn.

Men had geen bezwaar tegen dezen maatregel en keurde dien zelfs goed; maar wel maakte men bezwaar, dat de Minister dien genomen had nu op de begrooting geen gelden daarvoor waren aangevraagd. Voor een regelmatig beheer ware het wenschelijk, dat die maatregel eerst dan genomen ware, indien op de begrooting gelden waren toegestaan, en de Minister dus door de begrooting zelve bij het doen der uitgaven gedekt geweest ware.

Men vroeg of het waar is, dat, niettegenstaande abonnement voor bureelkosten bestaat, bij werkelijke overschrijding van het abonnement toch toeslag wordt verleend.

In het eerste cijfer van dit artikel komt eene drukfout voor. Er staat 27 1000; dit moet zijn 27 100.

Art. 55. Men meende met eenige zekerheid te weten, dat de uitgave voor den Statendijk in Friesland, zie de Bijlage der Memorie van Toelichting, eigenlijk niet kan beschouwd worden als stormschade, maar als een natuurlijk gevolg van den voortdurenden onvoldoenden onderhouds toestand van dien dijk.

Art. 72. Men vroeg of de gelden thans toegestaan voldoende waren en de Mallegatsluis geen hoogere uitgaven in de eerste tijden zal vorderen.

Art. 143. Aannemende » dat de herziening van het aandeel der postadministratie in de traktementen van de telegraaf-ambtenaren in September 1883 geen langer uitstel kon lijden", en dat daardoor het tekort op dit artikel is teweeggebracht, werd er gevraagd, waarom die herziening dan niet eenigszins eerder is ondernomen, en waarom in ieder geval bij de behandeling der Staatsbegrooting voor 1884, in December, dus drie maanden na die herziening van den verhoogenden invloed geen gewag is gemaakt.

Artikel 2.

Art. 160*ter*. Terwijl eenige leden twijfel uitspraken over de noodzakelijkheid van het nieuwe gebouw als magazijn van de Rijkstelegraaf, omdat zij meenden, dat voor dit doel geschikte gebouwen nog wel in 's Gravenhage zouden aanwezig zijn geweest, waren er andere, die, de noodzakelijkheid van dit gebouw niet betwistende, toch een woord van protest wenschten te doen hooren over de wijze, waarop deze zaak aan het Departement was behandeld.

Bij de Memorie van Beantwoording op het Voorloopig Verslag der Commissie van Rapporteurs op hoofdstuk IX der begrooting voor 1884, bladz. 21, sub *d* en *e*, zegt de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid: » Deze post was begroot met het oog op de verplaatsing van de werkplaats der telegraphie op het Binnenhof. Dit laatste moet vervallen, daar op deze begrooting geene gelden voor de telegraafwerkplaats zijn uitgetrokken." Werkelijk werd bij art. 161 der ontworpen begrooting van Waterstaat dan ook geen melding gemaakt van het voornemen om eenige uitgave voor dit doel te doen. De daarbij uitgetrokken som van f 145 000 scheen evenwel der Commissie van Rapporteurs in verband met de minder gunstige financieele omstandigheden hoog toe, en stelde zij daarom voor het artikel te verminderen met f 25 000. De Minister bestreed dit amendement, als te ver gaande, en kon hoogstens genoegen nemen met eene vermindering van f 10 000. Intusschen blijkt nu, dat er reeds in September 1884, terwijl toen de aanbesteding der telegraafwerkplaats geschiedde, uitzicht bestond op een overschot op dit artikel van minstens f 17 000. Door dezen loop van zaken werd het vertrouwen op de ramingen des Ministers ernstig aan het wankelen gebracht, en in ieder geval werd er tegen geprotesteerd, dat de Minister in den loop van een dienstjaar aanzienlijke werken ten uitvoer bracht, die hij op de begrooting van dat dienstjaar verklaard had niet te zullen beginnen. In zoodanige handelwijze lag miskenning van het budgetrecht der Vertegenwoordiging.

Ten slotte wenschte men te vernemen, hoeveel het *geheel* der kosten zal bedragen van die herstellingswerkplaats, magazijn van de Rijkstelegraphie enz.

Artikel 4.

Art. 23. Gaarne vernam men de oorzaken, die aan-

leiding gaven dat van het artikel geraamd op f 15 000 slechts f 1000 had behoeven uitgegeven te worden.

Ook van de artikelen 28, 30, 71 en 89 wenschte men te weten, waaraan het te danken was dat deze posten zoo ver beneden de raming zijn gebleven.

Men bracht in herinnering, dat art. 71 reeds bij de openbare behandeling der begrooting met f 50,000 verminderd was, terwijl op art. 89 een amendement was voorgesteld om de som van f 143 000 daarvoor uitgetrokken met f 24 000 te verminderen, waartegen de Minister zich verzette. Thans laat het artikel eene vermindering toe, die bijna het dubbele bedraagt van de toen voorgestelde.

Art. 62. Gaarne zoude men eene opgave ontvangen van hetgeen in de jaren 1883 en 1884 voor het Merwedekanaal minder is uitgegeven dan oorspronkelijk is uitgetrokken.

Art. 160. Is de verbinding van Ameland, Schiermonnikoog en Westkapelle, met het telegraafnet, die men zich voorstelde in den loop van 1884 te bereiken (uitgewerkte en toelichtende staat der begrooting voor 1884 bladz. 55, noot 6) tot stand gekomen?

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 12den Juni 1885.

CORVER HOOFT.
DE VOS VAN STEENWIJK.
BUMA.
VOS DE WAEL.
VAN DER HOOP.

[**143**. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet (en bijlage), tot bekrachtiging eener overeenkomst met den Dijkstoel van het polderdistrict *Tielerwaard* betreffende het inundatiekanaal van de *Waal* naar de *Linge*.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Karlsbad, den 22sten Mei 1885.

WILLEM.

[**143**. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat in het belang der verdediging het inundatiekanaal van de Waal beneden Tiel naar de Linge moet worden voltooid, en dat, in verband hiermede, een gedeelte van den noordelijken Waalbandijk moet worden weggegraven;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De in afschrift aan deze wet gehechte overeenkomst van 20 Februari 1885, betreffende het inundatiekanaal van de Waal beneden Tiel naar de Linge, wordt goedgekeurd.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Oorlog,

AFSCHRIFT.

OVEREENKOMST tusschen den Staat der Nederlanden en den Dijkstoel van het polderdistrict Tielerwaard betreffende het inundatiekanaal uit de Waal beneden Tiel naar de Linge.

Op heden den twintigsten (20) Februari 1800 vijf en tachtig zijn bijeengekomen: JOHAN DRABBE, majoor eerstaanwezend ingenieur te Gorinchem, ten deze vertegenwoordigende den Staat der Nederlanden, krachtens aanschrijving van den Minister van Oorlog van 18 December 1884, Vde afdeeling, Genie, n°. 40, ter eene zijde, en meester WILLEM CONSTANTIJN baron VAN PALLANDT VAN WAARDENBURG EN NEERIJNEN, dijkgraaf, en ANTHONIE JOHANNES ADRIAAN VERWEY, secretaris van, en vertegenwoordigende den dijkstoel van het polderdistrict Tielerwaard, ter andere zijde; die, voor zooveel betreft den contractant ter eene zijde, behoudens bekrachtiging bij de wet en, voor zooveel betreft den dijkstoel van het polderdistrict Tielerwaard, behoudens nadere goedkeuring van de Gedeputeerde Staten der provincie Gelderland, zijn overeengekomen en hebben vastgesteld hetgeen volgt:

Artikel I.

Door en op kosten van den Staat der Nederlanden is voor een deel gemaakt en zal anderdeels voltooid worden een inundatiekanaal uit de Waal beneden Tiel naar de Linge met daarbij behoorende werken. De tot dat inundatiekanaal behoorende gronden, kadastraal ingedeeld onder de verschillende gemeenten Wadenoijen, Avezaten, Drumpt en Tiel, zijn op het terrein afgebakend tusschen de Rijksgrenspalen nommer een (1) tot en met nommer eenhonderd vijftien (115). De richting van gemeld inundatiekanaal is zoodanig dat zijne as den Waaldijk scheidt ongeveer een duizend vierhonderd en vijftig meter (1450 M.) beneden de Rijkspeilschaal te Tiel, terwijl die as den Zuider-Lingedijk snijdt ongeveer eenhonderd en dertig meter (130 M.) beoosten de Zennewijnsche sluis. De assen van den boven- en benedenmond van het kanaal zijn gebogen en rakend aan genoemde richting.

Artikel II.

Het in artikel I bedoeld voltooid gedeelte van het kanaal bestaat uit de volgende deelen:

a. het éérste kanaalpand, lang vijfhonderd drie en veertig meter acht en twintig centimeter (543,28 M.) van de inundatiesluis in den Waalbandijk tot en met de schotbalksluis in de Kruisstraat;

b. het tweede kanaalpand, lang een duizend achthonderd negen en negentig meter een en tachtig centimeter (1899,81 M.) van gemelde schotbalksluis tot en met de schotbalksluis in den Zuider-Lingedijk;

c. het deel kanaal door het Lingedal, ontwikkeld lang vijfhonderd negen en vijftig meter vier en zestig centimeter (559,64 M.) van af laatstgenoemde schotbalksluis tot de Linge.

Het profiel van de onder *a*, *b* en *c* hiervoor genoemde kanaaldeelen is als volgt:

In het eerste kanaalpand is de bodem tot op veertig meter (40 M.) van af de inondatiesluis breed dertig meter (30 M.), welke breedte van daar geleidelijk tot op eenhonderd veertig meter (140 M.) van die sluis vermindert tot zeventien meter (17 M.), om die breedte verder te behouden.

De bodem ligt bij de inondatiesluis op achttien decimeter boven Amsterdamsch peil (1,8 M. + A. P.), daalt van daar, over eene breedte van zeventien Meter (17 M.) en eene lengte van twintig Meter (20 M.), van af de inondatiesluis, tot zestien decimeter boven Amsterdamsch peil (1,6 M. + A. P.), ligt op dit peil tot veertig Meter (40 M.) uit die sluis, stijgt van daar over ongeveer honderd Meter (100 M.) lengte, tot een Meter negen en zeventig centimeter boven Amsterdamsch peil (1,79 M. + A. P.) en daalt vervolgens onder eene helling van negen en tachtig millimeter (0,089 M.) per duizend Meter (1000 M.), tot de schotbalksluis in de Kruisstraat, alwaar de bodem is op een Meter vijf en zeventig centimeter boven Amsterdamsch peil (1,75 M. + A. P.). De overige gedeelten van den bodem van het deel kanaal tot een honderd veertig Meter (140 M.) beneden de inondatiesluis sluiten, voor dit deel, in diepte aan het hierboven aldaar beschreven deel bodem en sluiten tegen de kanaaltaluds op het peil van achttien decimeter (1,8) à een Meter negen en zeventig centimeter boven Amsterdamsch peil (1,79 M. + A. P.). Het zuidelijk kanaaltalud is onder de helling een (1) op een en negen tiende (1,9), het noordelijk kanaaltalud onder de helling een (1) op twee (2); van af de inondatiesluis zijn zij over eene lengte van veertig Meter (40 M.) voorzien van eene steenglooiing. Op maaiveldshoogte zijn bermen, breed, over

de laatstgenoemde lengte van veertig Meter (40 M.), vier Meter (4 M.) en van daar over ongeveer honderd Meter (100 M.) lengte verminderende tot een Meter (1 M.), welke breedte zij verder blijven behouden.

In het tweede kanaalpand is de bodem breed zeventien Meter (17 M.), ligt bij de schotbalksluis in de Kruisstraat op een Meter vijf en zeventig centimeter boven Amsterdamsch peil (1,75 M. + A. P.), daalt van daar onder eene helling van negen en tachtig millimeter (0,089 M.) op de duizend Meter (1000 M.) tot de sluis in den Zuider Lingedijk, alwaar de kanaalbodem ligt op een Meter acht en vijftig centimeter boven Amsterdamsch peil (1,58 M. + A.P.). De kanaaltaluds hebben eene helling van een (1) op twee (2). Op maaiveldshoogte zijn bermen breed een Meter (1 M.).

In het kanaalpand door het Lingedal is de bodem breed zeventien Meter (17 M.), ligt bij de sluis in den Zuider-Lingedijk op een Meter acht en vijftig centimeter boven Amsterdamsch peil (1,58 M. + A. P.), daalt van daar onder eene helling van negen en tachtig millimeter (0,089 M.) op de duizend Meter (1000 M.) tot de monding in de Linge, waar de kanaalbodem ligt op een Meter drie en vijftig centimeter boven Amsterdamsch peil (1,53 M. + A. P.)

De kanaaltaluds hebben eene helling van een (1) op twee (2).

De dijken langs de hiervoor onder *a*, *b* en *c* genoemde kanaaldeelen zijn als volgt:

Langs het eerste kanaalpand hebben de dijken op het bovenvlak eene breedte van vijf Meter (5 M.) en liggen met dat vlak op zes en zeventig decimeter boven Amsterdamsch peil (7,6 M. + A. P.), behoudens ongeveer een honderd veertig Meter (140 M.) lange aan den Waalbandijk, zoo ten zuiden als ten noorden van de inondatiesluis aansluitende opridden, benevens nog toegangswegen die op acht Meter boven Amsterdamsch peil (8 M. + A. P.) aan de inondatiesluis aansluiten.

De taluds van den noordelijken dijk zijn onder de helling een (1) op twee (2); het noordelijk talud van den zuidelijken dijk is onder de helling een (1) op een en negen tiende (1,9), en diens zuidelijk talud onder de helling een (1) op een en vijf en zeventig honderdste (1,75).

Langs het tweede kanaalpand heeft de noordelijke dijk eene kruinsbreedte van negen (9), de zuidelijke van vijf Meter (5 M.). Het bovenvlak ligt op zes en vijftig decimeter boven Amsterdamsch peil (5,6 M. + A. P.), de taluds zijn onder de helling een (1) op twee (2). Langs de noordzijde van het kanaal door het Lingedal is op terreinhoogte, een parallelweg breed vier Meter (4 M.).

Voorts behooren tot de meergemelde voltooide kanaaldeelen de volgende slooten en grindwegen.

Langs den zuidelijken kanaaldijk is tusschen den Waaldijk en den Lingedijk eene sloot; evenzoo ter lengte van een honderd veertig Meter (140 M.) langs het oostelijk deel van voornoemden parallelweg.

Langs den noordelijken kanaaldijk tusschen de piketten achttien (18) en twintig (20) is eene sloot lang ongeveer een honderd tien Meter (110 M.) die de naastbijgelegen polderslooten in verbinding brengt met den grondduiker bij piket negentien (19).

In de opridden tot de kanaaldijken die de er langs gelegen slooten snijden, zijn vijf decimeter (0,5 M.) wijde gegoten ijzeren buisleidingen.

Er zijn grindwegen breed drie Meter (3 M.) op den zuidelijken kanaaldijk tusschen den Waalbandijk en den Ouden-Tielschen weg, op den noordelijken kanaaldijk tusschen den Ouden-Tielschen weg en den Zuider-Lingedijk en tusschen den Waalbandijk en de Kruisstraat.

Tot de hiervoor onder *a*, *b* en *c* genoemde voltooide kanaaldeelen behooren, behalve de vaste op zes (6) pijlers en twee (2) landhoofden rustende spoorwegbrug in de lijn Dordrecht-Elst, de volgende mede voltooide kunstwerken.

1°. Eene inundatiesluis in den Waalbandijk met brug daarover; de sluis heeft twee (2) openingen, elk wijd vijf Meter (5 M.), afgesloten door vijf (5) schotbalkrijen en een (1) keering met naalden, welke laatste keering in verband met de waterverdeeling op het kanaal evenwel niet voortdurend aanwezig behoeft te zijn; drie (3) der schotbalkrijen keeren tot elf Meter boven Amsterdamsch peil (11 M.+ A.P.); de twee (2) overige en de naalden tot acht Meter boven Amsterdamsch peil (8 M. + A.P.).

De bovenvlakken der dorpels van de schotbalkkeeringen en naalden liggen op achttien decimeter boven Amsterdamsch peil (1,8 M. + A.P.). De brug heeft eene breedte van 5 Meter (5 M.) tusschen de leuningen, terwijl de bovenkant van het bovendek gelegen is op elf Meter vier decimeter boven Amsterdamsch peil (11,4 M. + A P.).

Bij deze sluis is eene wachterswoning gebouwd.

2°. Een schotbalksluis in de Kruisstraat met brug daarover; de sluis heeft drie (3) openingen, elk wijd vijf Meter (5 M.), afgesloten door twee (2) schotbalkrijen, keerende tot zes en zeventig decimeter boven Amsterdamsch peil (7,6 M. + A.P.). De bovenvlakken der dorpels van de schotbalkkeeringen liggen op een Meter vijf en zestig centimeter boven Amsterdamsch peil (1,65 M. + A.P.). De brug heeft eene breedte van vijf en dertig decimeter (3,5 M.) tusschen de leuningen, terwijl de bovenkant van het bovendek gelegen is op zeven Meter vijf en zestig centimeter boven Amsterdamsch peil (7,65 M. + A.P.).

3°. Eene brug in den Ouden-Tielschen weg breed tusschen de leuningen vijf en dertig decimeter (3,5 M.), met den bovenkant van het bovendek gelegen op vijf Meter acht en zestig centimeter boven Amsterdamsch peil (5,68 M. + A.P.).

4°. Een grondduiker bij piket negentien (19), bewesten den Ouden-Tielschen weg, bestaande uit een gegoten ijzeren buisleiding, binnenwerks vijf decimeter (0,5 M.) in middellijn, met zinkputten aan de uiteinden. Deze duiker dient alleen tot afvoer van vloedwater van het noordelijk gedeelte van den Tielschen dorpspolder.

5°. Een schotbalksluis in den zuider Lingedijk met brug daarover; de sluis heeft drie (3) openingen, elk wijd vijf Meter (5 M.), afgesloten door twee (2) schotbalkrijen, keerende tot 6 Meter vijf en twintig centimeter boven Amsterdamsch peil (6,25 M. + A.P.). De bovenvlakken der dorpels van de schotbalkkeeringen liggen op een meter vier en veertig centimeter boven Amsterdamsch peil (1,44 M. +A.P.). De brug heeft eene breedte van vier meter vier en zestig centimeter (4,64 M.) tusschen de leuningen, terwijl de bovenkant van het bovendek gelegen is op drie en zestig decimeter boven Amsterdamsch peil (6,3 M. + A.P.).

6°. Een duiker, wijd een meter (1 M.), in den Zuider-Lingedijk, dienende tot afwatering van het ten zuiden van het kanaal afgesneden gedeelte van den Tielschen dorpspolder. De sluiting van dezen duiker heeft plaats door een gegoten ijzeren schuif.

Het bovenvlak van den hardsteenen dorpel onder deze schuif ligt op twee en twintig decimeter boven Amsterdamsch peil (2,2 M. + A.P.).

Artikel III.

Het in artikel I bedoeld nog te voltooien gedeelte van het inondatiekanaal bestaat uit: het vóórkanaal van de rivier de Waal tot de meergenoemde inondatiesluis in den Waalbandijk. Dit vóórkanaal zal met den bodem gelegen zijn niet dieper dan op zeventien decimeter boven Amsterdamsch peil (1,7 M. + A.P.); terwijl de bodem zal zijn breed zeventien meter (17 M.) van de inondatiesluis in den Waalbandijk tot op ruim honderd meter (100 M) ten oosten van die sluis, en van hier tot de rivier geleidelijk verbreedend, tot ongeveer vijftig meter (50 M.). De bodem van het vóórkanaal zal in de rivier zooveel noodig ter diepte van zeventien decimeter boven Amsterdamsch peil (1,7 M. + A.P.) en ter breedte van ongeveer vijftig meter (50 M.) voortgezet worden. De taluds van het vóórkanaal zullen eene helling hebben van een (1) hoogte op twee (2) aanleg, terwijl op zes en zestig decimeter boven Amsterdamsch peil (6,6 M. + A.P.), minstens vier meter (4 M.) breede bermen zullen zijn.

Langs het vóórkanaal zullen de dijken liggen met het bovenvlak op elf meter drie decimeter boven Amsterdamsch peil (11,3 M. + A.P.) met eene tonrondte beneden dat peil van een decimeter (0,1 M.).

De taluds dier dijken zullen eene helling hebben van een (1) hoogte op twee (2) aanleg, uitgezonderd bij den kop van den zuidelijken kanaaldijk, alwaar het talud zal zijn onder de helling van een (1) hoogte op vier (4) aanleg.

De taluds van het vóórkanaal zullen van zeventien decimeter (1,7 M) tot acht en veertig decimeter boven Am-

sterdamsch peil (4,8 M. + A.P.) beschermd worden door zinkstukken, terwijl van het peil van acht en veertig decimeter (4,8) tot negen meter boven Amsterdamsch peil (9 M. + A.P.) die kanaaltaluds en de taluds der dijken van het vóórkanaal voorzien zullen worden van eene steenglooiing van basalt; de Staat der Nederlanden behoudt zich nogtans de bevoegdheid voor beneden acht en veertig decimeter boven Amsterdamsch peil (4,8 M. + A.P.) desverkiezend de taluds met basaltglooiing in plaats van met zinkstukken te beschermen.

Het in dit artikel omschreven werk sluit in zich het opruimen, tusschen de omschreven taluds van het vóórkanaal en van zijne dijken, van een deel Waalbandijk, ontwikkeld lang ongeveer honderd meter (100 M.), gemeten langs de as van het dijkbovenvlak.

Artikel IV.

De dijkstoel van het polderdistrict Tielerwaard, voor zoover daartoe bevoegd, verleent aan den Staat der Nederlanden de vergunning tot het door en op kosten van den Staat uitvoeren van de werkzaamheden noodig tot het maken van het in artikel III omschreven werk, hieronder begrepen de wegruiming van het in dat artikel omschreven deel Waalbandijk.

Artikel V.

De in artikel II genoemde reeds voltooide werken en de in artikel III genoemde werken nà de voltooiing, blijven eigendom van den Staat der Nederlanden.

Het Reglement op het beheer der rivierpolders in de provincie Gelderland is op alle werken, gelegen op de gronden behoorende tot het inondatiekanaal, als omschreven in artikel I, van toepassing, alleen met die uitzondering, dat alle onderhoud en alle vereischte verhoogingen en verzwaringen van de in die werken begrepen dijksdeelen niet door het polderdistrict maar door den Staat der Nederlanden op eigen kosten zullen geschieden. De Staat der Nederlanden zal, telkens wanneer de omstandigheden daartoe aanleiding geven, en zulks geheel ter beoordeeling van den dijkgraaf in overleg met den betrokken eerstaanwezend ingenieur, de ruimten tusschen de schotbalkrijen in de inondatiesluis met klei doen aanvullen en de schotbalkkeeringen dier sluis van noodkeeringen doen voorzien, een en ander op kosten van den Staat.

Artikel VI.

De dijkstoel van het polderdistrict Tielerwaard, voor zoover daartoe bevoegd, keurt goed dat door den Staat der Nederlanden in bezit worden genomen de hierna onder *a* en *b* genoemde dijksdeelen en erkent dat daarop nà het sluiten dezer overeenkomst aan hem contractant ter andere zijde, geene rechten behoudens de in het vorig artikel bedoelde meer toekomen;

a. een gedeelte van het bovenvlak van den rechter Waalbandijk. Dit gedeelte in het geheel in oppervlak groot twintig (20) are zeventig (70) centiare bestaat uit twee (2) aan elkander grenzende perceelen, kadastraal bekend gemeente Drumpt, sectie C, nummer 409, en gemeente Tiel, sectie D, nommer 1239, achtereenvolgens in oppervlak groot vijf (5) are vijftig (50) centiare en vijftien (15) are twintig (20) centiare.

Van dit gedeelte dijksbovenvlak maakt deel uit het bovenvlak van het in artikel IV bedoeld weg te ruimen deel Waalbandijk;

b. een gedeelte van den Zuider-Lingedijk, zijnde het perceel, groot in oppervlak achttien (18) are, kadastraal bekend gemeente Drumpt, sectie C, nommer 427, zijnde dit dijksdeel grootendeels weggegraven en gewijzigd ten behoeve van de in artikel II omschreven reeds voltooide schotbalksluis met brug in den Zuider-Lingedijk en aansluitende dijksdeelen.

De onder *a* en *b* in dit artikel omschreven dijksgedeelten zullen op de dijkcedullen van de betrokken polders worden overgeschreven ten laste van den Staat der Nederlanden.

Artikel VII.

Er zal eene commissie worden samengesteld bestaande uit vijf (5) leden, waarvan zullen worden benoemd twee (2) leden door den dijkstoel van het polderdistrict Tielerwaard, een (1) lid door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, een (1) lid door den Minister van Oorlog en een (1) lid door de vier (4) genoemde leden te zamen, of, zoo deze het over de keuze niet eens kunnen worden, door den Hoogen Raad der Nederlanden.

De taak dier Commissie zal hierin bestaan, dat zij nà de voltooiing van het kanaal, dat is van de in artt. II en III omschreven werken, een onderzoek zal instellen omtrent de vraag òf en in hoever de aangrenzende landerijen meer bepaaldelijk de dorpspolders, waarin het inondatiekanaal is gelegen of het polderdistrict zelf door den aanleg van die werken schade zullen ondervinden voor het geval, dat door die werken meer kwelwater op die landerijen mocht worden gebracht.

Voor het geval dat deze commissie van oordeel is, dat tegen de bedoelde eventueele meerdere kwel gevoegelijk voorzieningen kunnen worden getroffen, zullen de door haar vast te stellen, hiertoe strekkende middelen door en op kosten van den Staat der Nederlanden moeten worden uitgevoerd.

Voor het geval dat de commissie van oordeel is, dat door vermelde kwel schade, als boven bedoeld, wordt geleden, doch dat deze niet gevoegelijk door de uitvoering van voorzieningen kan worden opgeheven, zal de Staat der Nederlanden eene door de commissie te bepalen schadeloosstelling, voor eens, in geld aan den contractant ter andere zijde moeten uitkeeren.

Artikel VIII.

De Dijkstoel van het polderdistrict Tielerwaard verleent de in art. IV bedoelde vergunning tegen eene schadeloosstelling in eens af van *vijftig* (50) gulden, te betalen binnen *zes* (6) weken na de dagteekening der overschrijving dezer akte in de openbare registers.

Voor betaling wordt gehouden het afgeven van eene ordonnantie van betaling op den Rijksbetaalmeester te Tiel.

Alle kosten op deze akte vallende, ook die van registratie en van overschrijving in de hypothecaire registers, komen ten laste van den Dijkstoel van het polderdistrict Tielerwaard.

De Staat der Nederlanden neemt voor zijne rekening de eventueele kosten van benoeming en aanstelling der in art. VIII genoemde commissie, benevens al die kosten, welke door die commissie, in verband met hare opdracht, in rekening zullen kunnen worden gebracht.

Aldus deze overeenkomst gesloten en in *tweevoud* opgemaakt op dag, maand en jaar als in het hoofd dezer vermeld.

De contractant ter eene zijde,	*De contractant ter andere zijde,*
(*get.*) J. Drabbe.	(*get.*) W. C. v. Pallandt.
	(*get.*) A. J. A. Verwey.

Het besluit van het gecombineerd college van het polderdistrict Tielerwaard tot het aangaan dezer overeenkomst is goedgekeurd bij besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Gelderland, dd. 17 Februari 1885 n°. 35.

Mij bekend,

De Griffier der Staten,

(*get.*) Brants.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal van het Departement van Oorlog,

P. Doorman, *l.-S.-G.*

[**143**. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De werken betreffende het inundatiekanaal van de Waal beneden Tiel naar de Linge zijn grootendeels gereed. Alleen moeten nog worden gemaakt de werken tot verbinding van de achter den Waalbandijk gebouwde inundatiesluis met de rivier de Waal. Om deze werken te kunnen uitvoeren is het noodig, dat door den Dijkstoel van het polderdistrict Tielerwaard vergunning wordt gegeven tot het weggraven van het gedeelte van den Waalbandijk gelegen vóór de vermelde inundatiesluis, welke sluis bereids met twee nieuwe dijksgedeelten aan den bestaanden bandijk is aangesloten.

De te dezer zake met den Dijkstoel van Tielerwaard gevoerde onderhandelingen hebben geleid tot de tegenwoordige overeenkomst die dezerzijds is gesloten onder voorbehoud van goedkeuring bij de wet.

De ondergeteekende heeft zich niet bevoegd geacht de overeenkomst zonder dit voorbehoud te doen sluiten, met het oog op het bepaalde in art. VII, waardoor uitgaven ten laste van den Staat zouden kunnen komen, waarvan de omvang van te voren niet kan worden bepaald of geschat.

De Dijkstoel van Tielerwaard heeft namelijk verlangd, aan de vergunning tot het vergraven van het vermeld gedeelte Waalbandijk de voorwaarde te verbinden dat, voor het geval mocht blijken, dat door den aanleg der kanaalwerken meer kwelwater werd gebracht op de aangrenzende polders en landerijen, de Staat hiertegen voorzieningen zal nemen of wel de daardoor ontstaande schade geldelijk zal vergoeden.

In beginsel is tegen de billijkheid van dezen eisch niets in te brengen.

Het is echter niet gemakkelijk uit te maken of door den aanleg der kanaalwerken meer kwelwater op de aanliggende terreinen wordt gebracht en zoo ja, in welke mate.

Om tot eene uitspraak ten deze te kunnen geraken, zal het in ieder geval noodig zijn dat eerst de bandijk vóór de inundatiesluis vergraven zij, opdat alle omstandigheden, die op de kwel van invloed kunnen zijn, zich zouden kunnen doen gelden.

Volgens art. VII der overeenkomst wordt nu de bedoelde uitspraak, alsmede de beantwoording der vraag, of tegen de eventueele meerdere kwel door den Staat voorzieningen moeten worden getroffen, dan wel of de daardoor veroorzaakte schade geldelijk moet worden vergoed, opgedragen aan eene commissie, bestaande uit 5 leden, waarvan zullen worden benoemd 2 leden door den Dijkstoel van Tielerwaard, 1 lid door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, 1 lid door den Minister van Oorlog en 1 lid door de 4 genoemde leden te zamen, of, zoo deze het over de keuze niet eens kunnen worden, door den Hoogen Raad der Nederlanden.

Deze samenstelling waarborgt — zoo men meent — eene onpartijdige, objectieve beslissing.

De Minister van Oorlog,
WEITZEL.

[143. 4.]

NOTA VAN SCHRIJF- EN DRUKFEILEN.

Stuk n°. 2. Ontwerp van wet.

Bladz. 1, kolom 2, 32sten regel van boven, staat: »sehot"; lees: »schot".

Bladz. 3, kolom 1, 14den regel van boven, staat »dijkbovenvlak"; lees: »dijksbovenvlak".

Aldaar, kolom 2, 21sten regel van onderen, staat: »VIII"; lees: »VII".

[143. 5.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het onderzoek in de afdeelingen van het wetsontwerp tot bekrachtiging eener overeenkomst met den dijkstoel van het polderdistrict Tielerwaard heeft aanleiding gegeven tot de volgende beschouwingen.

Verscheidene leden zagen in dit wetsontwerp eene herhaling van den eveneens door dezen Minister voorgestelde regeling met de Henrica Sabinapolder, welke de goedkeuring van de Kamer niet heeft verworven. Zij vreesden dat om redenen van denzelfden aard ook de thans voorgelegde overeenkomst niet voor goedkeuring vatbaar zoude zijn.

Het onderwerp, dat geregeld moet worden, behoort tot het publieke recht, waarbij voor overeenkomsten geen plaats is. Wanneer de dijkstoel ongenegen is toe te staan, dat de Waal- en Lingedijken van de Tielerwaard worden doorgegraven, dan moet òf de Koning krachtens art. 190, òf eene speciale wet krachtens art. 191 der Grondwet tusschenbeide komen. Maar eene vergunning tot het doorgraven van dijken kan niet bij wederzijdsche overeenkomst door een der partijen gekocht worden, zooals bij art. VIII geschiedt.

Afgescheiden van deze principieele bedenking wekte het bevreemding, dat de overeenkomst was opgemaakt met geheele terzijdestelling van het Reglement op het beheer der rivierpolders in de provincie Gelderland (*Provinciaal blad* n°. 82 van 1880). Met het oog op de bepalingen van dit reglement zijn in het inundatiekanaal van de Waal naar de Linge twee hoofdbestanddeelen te onderscheiden, namelijk:

a. het kanaal binnendijks;

b. de doorgraving van de Waal- en Lingedijken.

Ad a. Het kanaal binnendijks is te rangschikken onder de *belangrijke uitgravingen*, waarover art. 261 van het Reglement handelt. Dit artikel luidt aldus:

»In de polderdistricten mogen geene verveeningen of andere belangrijke uitgravingen geschieden tot zoodanige diepte, dat daardoor de zandwellen levend worden of bloot komen.

»De overtreder van dit verbod is gehouden op aanschrijving van den dijkstoel, binnen den door dezen te bepalen termijn en te diens genoegen, de wellen òf te digten òf te omkaden.

»Zoo belanghebbenden zich hierdoor bezwaard achten, kunnen zij bij Gedeputeerde Staten in verzet komen."

Dit artikel bepaalt dus wel, hoe gehandeld moet worden, wanneer zich wellen voordoen, maar van eene uit te keeren schadeloosstelling, zooals art. VII der overeenkomst omschrijft, is geen sprake.

Ad. *b.* Het genoemde Reglement onthoudt zich van het geven van voorschriften op welke wijze de vergunning tot het leggen van nieuwe dijkvakken ter vervanging van bestaande zal verkregen worden.

Toch worden de gevolgen van dijksverlegging met betrekking tot den onderhoudsplicht bij de artt. 284 en 285 geregeld.

Zij luiden aldus:

»*Art.* 284. Wanneer ten gevolge van doorbraak, verzinking, wegspoeling of om eenig ander gewigtig waterschapsbelang een dijk verlegd en daardoor korter geworden is, strekt dit ten voordeele van de gezamenlijke dijkpligtigen met het onderhoud van den vroegeren dijk belast, zóó dat ieders dijkvak geëvenredigd kleiner wordt.

»Hiervan geschiedt aanteekening in de dijkcedullen.

»Ondergaat de dijk daarentegen ter oorzake als boven eene verlenging, dan wordt door den dijkstoel aan de betrokken dijkpligtigen, naar volgorde in de dijkcedullen voorkomende, in den nieuwen dijk een vak gelijk in grootte aan het vroegere aangewezen en blijft het overige ten laste van het district.

»*Art.* 285. Wanneer buiten de gevallen in het vorig artikel voorzien een nieuwe dijk wordt gelegd of een bestaande verlegd, wordt, indien daardoor meerdere onderhoudskosten worden veroorzaakt, door den dijkstoel aan de betrokken dijkpligtigen, naar volgorde in de dijkcedullen voorkomende, in den nieuwen dijk een vak in onderhoud aangewezen, gelijk in grootte aan het vak dat vóór het aanleggen van het werk te hunnen laste was, en wordt de onderhoudslast van het overige gebragt op den aanlegger van het nieuwe werk.

»Voor zoover door dit werk vroeger dijkpligtige landen buitendijks komen te liggen gaat de onderhoudslast daarvan over op den aanlegger van het nieuwe werk."

In het onderhavig geval is dit laatste artikel van toepassing; maar het verdient opmerking, dat ook daarin van vermeerdering van kwelwater geen sprake is, en dus in het algemeen de vermeerdering van kwelwater bij dijksverlegging niet schijnt gevreesd te worden.

Dijksverleggingen komen niet zelden voor, o. a. werd eene zeer belangrijke uitgevoerd in hetzelfde dijksdistrict te Tuil, bij gelegenheid van den bouw der spoorwegbrug over de Waal te Zalt-Bommel.

De vraag werd dan ook gedaan of er bijzondere redenen bestaan om te vreezen dat juist hier bij het inundatiekanaal kwel in meerdere mate te verwachten is dan elders.

Andere leden wilden het gewicht van bovenstaande bedenkingen niet geheel ontkennen, maar waren desniettemin van oordeel, dat er termen bestaan om, met afwijking van de bepalingen van het rivierpolderreglement, het beheer en den onderhoudsplicht bij overeenkomst te regelen. In oorlogstijd moeten alle andere belangen voor de eischen der verdediging wijken, maar in vredestijd behoort het toezicht en beheer over den dijk en de sluizen niet aan den dijkstoel ontnomen te worden. Ten einde geschillen over bevoegdheid te voorkomen, scheen het wenschelijk de zaak vooraf te regelen, en daartoe strekt de overeenkomst.

Ook werd nog beweerd, dat het van algemeene bekendheid is, dat nieuwe dijken meer aan kwel onderhevig zijn dan oude dijken, en er dus wel degelijk reden bestaat voor den dijkstoel om waarborgen te eischen tegen mogelijke schade.

Ten slotte werd de opmerking gemaakt, dat men niet begreep, waartoe de zeer uitvoerige en nauwkeurige omschrijving, ook van het bestaande werk, diende. Men vreesde dat die omschrijving den Staat ten engste zoude binden en zeer belemmerend werken, wanneer in vervolg van tijd veranderingen, onbeteekenend voor het belang van het district, noodig of wenschelijk mochten blijken voor de defensie of voor het goede onderhoud van het werk.

Art. I der overeenkomst. In den tienden regel van dit artikel staat: De richting van gemeld inundatiekanaal is zoodanig dat zijne as den Waaldijk *scheidt*. Dit moet zijn: »*snijdt*."

Art. IV en VI. In deze artikelen wordt gezegd: De dijkstoel van het polderdistrict Tielerwaard, *voor zoover daartoe bevoegd*, verleent enz. Naar aanleiding van deze bijvoeging werd gevraagd of nog aan andere bevoegden moet worden gedacht dan aan de eigenaren van den grond waarin het kanaal wordt gegraven.

Art. V. Waarom wijken de onderhoudsbepalingen, voor zooveel de *dijksdeelen* betreft, af van de voorschriften van artt. 286, 287 en 288 van het Reglement?

Art. 286 luidt: »Alle onderhoud en alle vereischte verhoogingen en verzwaringen der dijken geschieden door de districten."

Art. 287 luidt: »Het gewoon onderhoud der dijken, waar daarin nog door dijkpligtigen wordt voorzien, en de onderhoudslast in art. 285 bedoeld, worden vervangen door uitkeeringen in geld op de wijze hierna bepaald:

»Alle", enz.

In dit en het volgende artikel worden verder de regelen aangewezen volgens welke de jaarlijksche uitkeeringen bepaald en afkoopbaar gesteld worden.

Art. VII. Bij dit artikel treedt het vreemde van de overeenkomst meer bijzonder in het licht. Onder zekere omstandigheden zal het district eene schadeloosstelling kunnen ontvangen; maar het polderdistrict is niet de schadelijdende partij. Wanneer het kwelwater schade veroorzaakt dan zijn het de eigenaren der aangrenzende landerijen, die de schade ondervinden. Moet nu aangenomen worden, vroeg men, dat de dijkstoel in dat geval namens deze ingelanden optreedt en de eventueel toe te kennen schadeloosstelling aan hen zal uitkeeren? Men meende, dat indien schade beweerd wordt door kwelwater geleden, ingelanden zich desverkiezende tot den rechter hebben te wenden. De regeling, gelijk deze hier wordt aangegaan, werd niet ter zake dienende en onaannemelijk geacht.

Er werd gevraagd of aan den Hoogen Raad de verplichting kon worden opgelegd om een lid der commissie te benoemen, en of eene benoeming door den Hoogen Raad bij eventueele procedure tusschen partijen tot geen bezwaar kon aanleiding geven. Zullen de bepalingen van dit artikel omtrent het kwelwater en de bepaling der schade door eene commissie procedures tusschen het Rijk en de eigenaren voorkomen?

Is de bedoeling, dat de uitspraken der commissie zullen gelden als beslissingen in hoogste ressort, zoodat beroep op den rechter hierbij is uitgesloten? Wanneer dit het geval mocht zijn, scheen het niet overbodig dit uitdrukkelijk te vermelden.

Eindelijk werd de meening uitgesproken, dat de commissie zóó tijdig behoort te worden benoemd, en bepaaldelijk vóór de voltooiing der werken in art. III omschreven, dat de waarnemingen aangaande de kwel over een voldoend tijdvak vóór en na de doorgraving van den Waalbandijk zullen kunnen geschieden.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 19den Juni 1885.

CORVER HOOFT.

DE VOS VAN STEENWIJK.

BUMA.

VOS DE WAEL.

VAN DER SLEYDEN.

[143. 6.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's Gravenhage, 27 *Juni* 1885.

In verband met Uwen brief van 19 dezer n°. 119, heb ik de eer UHoogedelgestrenge hierbij te doen toekomen de Memorie van Beantwoording, alsmede eene tweede Nota van schrijf- en drukfeilen betrekkelijk het wetsontwerp tot bekrachtiging eener overeenkomst met den Dijkstoel van het polderdistrict *Tielerwaard* betreffende het inundatiekanaal van de *Waal* beneden *Tiel* naar de *Linge*.

Beleefdelijk neem ik de vrijheid U mede te deelen, dat het zeer gewenscht zoude zijn, zoo het bedoeld wetsontwerp nog in de tegenwoordige bijeenkomst der Tweede Kamer zou kunnen worden behandeld. Ik teeken hierbij aan dat de toezending der bijgaande memorie is vertraagd, omdat daaromtrent alsnog overleg met het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid noodig was.

De Minister van Oorlog,
WEITZEL.

[143. 7.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING.

In antwoord op het Voorloopig Verslag omtrent het wetsontwerp tot bekrachtiging eener overeenkomst met den Dijkstoel van het polderdistrict Tielerwaard, betreffende het inundatiekanaal van de Waal beneden Tiel naar de Linge, strekke het volgende:

De door verscheidene leden gemaakte vergelijking tusschen het tegenwoordig wetsontwerp en dat betreffende de overeenkomst met den Sabina-Henricapolder is niet in allen deele juist.

Door dezen polder was een eisch gesteld, die algemeen onbillijk werd geacht, hetgeen daarentegen niet het geval is bij de thans aanhangige regeling. Althans, naar het gevoelen van den ondergeteekende, vraagt de Dijkstoel van het polderdistrict Tielerwaard niets onredelijks.

Het schijnt dan ook niet gewaagd aan te nemen, dat de vorenbedoelde onbillijke eisch voor de meeste leden der Kamer de aanleiding is geweest om aan de met den Sabina-Henricapolder gesloten overeenkomst hunne goedkeuring te onthouden. Bij de te dier gelegenheid in de Kamer gehouden discussiën toch is slechts door één lid tegen den vorm der zaak bedenking gemaakt.

Het zij dan ook opgemerkt dat het in het algemeen gebruikelijk is, om bij de uitvoering van werken van algemeen nut, aangelegenheden omtrent dijksverleggingen en dergelijke met de betrokken waterschappen bij overeenkomst te regelen; en zoolang deze waterschappen geene onredelijke eischen stellen, is zulks dan ook zeker de natuurlijkste oplossing.

Gaarne maakt de ondergeteekende van deze gelegenheid gebruik om aan de Kamer mede te deelen, dat de zaak met den Sabina-Henricapolder thans is geregeld op de wijze, die bij de ten deze in de Kamer gehouden discussiën door den heer Röell werd aan de hand gedaan.

Met de welwillende medewerking van de Gedeputeerde en Provinciale Staten van Noordbrabant is namelijk het reglement op de zee- en rivierwaterkeerende dijken in die provincie zoodanig gewijzigd geworden, dat de Gedeputeerde Staten — buiten het betrokken waterschap om — vergunning hebben kunnen geven tot het maken van de inundatiesluis bij het fort de Ruyter en tot het verrichten der daarbij noodige dijksvergravingen.

Deze vergunning is thans verleend op den grondslag van de door de Tweede Kamer verworpen overeenkomst, met dien verstande, dat niet is gesteld de algemeen gewraakte voorwaarde, dat de Staat *ook in geval van toeval of overmacht* zou hebben te vergoeden de schade, die ten gevolge van de te maken werken aan den polder of de ingelanden mocht worden toegebracht.

Tot nadere toelichting van de thans aanhangige overeenkomst met den Dijkstoel van Tielerwaard zij alsnog het volgende in het midden gebracht. Reeds in 1878 was genoemde Dijkstoel bereid vergunning te verleenen tot het vergraven der bestaande dijksgedeelten bij de te maken sluizen aan de Waal en de Linge, op voorwaarde dat de Staat de door eene te benoemen commissie van arbitrage aan te geven middelen ter voorziening zou aanwenden, zoo aan die commissie mocht blijken, dat de Tielerwaard of de daarin gelegen dorpspolders ten gevolge van kwel- of lekwater schade mochten lijden.

Met het oog op de niet te voorziene financieele gevolgen, welke zoodanige regeling zouden kunnen hebben, rees alstoen de vraag of de bedoelde vergravingen niet zouden kunnen geschieden zonder vergunning van den Dijkstoel.

Betreffende de vraag of deze aangelegenheid, op grond van art. 190 der Grondwet, bij Koninklijk besluit kan worden geregeld, is in 1882 door den toenmaligen Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid het advies ingewonnen van de afdeeling van den Raad van State, die ingevolge 's Konings besluit van 8 December 1877 (*Staatsblad* n°. 201) tot zijn Departement in betrekking stond.

Dat advies kwam hierop neder, dat de tegenwoordige wetgeving geen middelen aan de hand geeft om dergelijke zaak, buiten den Dijkstoel om, te regelen, en dat het dus wenschelijk ware te trachten alsnog in de aangelegenheid te voorzien door minnelijke overeenkomst, waartegen naar het gevoelen der afdeeling te minder bezwaar bestond, omdat van weerszijden de juistheid werd erkend van het beginsel, waarop de regeling zou moeten steunen, namelijk dat de Staat de lasten moest dragen der voorziening tegen de schaden, die door den aanleg der kanaalwerken zouden kunnen worden veroorzaakt.

Naar aanleiding van dit advies is nader met den Dijkstoel van Tielerwaard in overleg getreden. Dit overleg heeft geleid tot de thans aanhangige overeenkomst, die met het oog op haren inhoud is gesloten onder voorbehoud van goedkeuring bij de wet.

In het Voorloopig Verslag wordt de bevreemding uitgedrukt dat de overeenkomst is opgemaakt met geheele terzijdestelling van het reglement op het beheer der rivierpolders in de provincie Gelderland.

In het midden latende of deze opvatting wel in allen deele juist is (zie art. V der overeenkomst), moet de ondergeteekende doen opmerken dat men hier heeft te doen met een exceptioneel geval.

Wat is eigenlijk de zaak?

De Staat maakt een kanaal, waarin het water zal oprijzen ten gevolge van opkwelling, doorzijpeling door de riviersluizen — meer bepaaldelijk door de sluis bij de Waal — als anderszins.

De Dijkstoel onderstelde, a priori niet te ontkennen, mogelijkheid dat van uit dit kanaal meer kwelwater op de aangrenzende landerijen zal worden gebracht en wil dus geen vergunning geven om de noodige dijksvergravingen te verrichten, tenzij de Staat zich verbinde om de eventueel door het meerdere kwelwater veroorzaakte schade te voorkomen of te vergoeden. Men moet dus wel in het oog houden dat meerdere kwel op de aangrenzende landerijen niet wordt gevreesd omdat een klein dijkgedeelte wordt omgelegd, maar wegens den aanleg der kanaalwerken in hun geheel. De bedoelde vrees is — althans van het standpunt van het waterschapsbestuur, dat voor de belangen der ingelanden heeft te waken — geenszins

denkbeeldig en ongemotiveerd. Men herinnere zich ten deze de ernstige bedenkingen, die met het oog op de kwel van verschillende zijden werden geopperd tegen het maken van een kanaalpand door de Betuwe bij de behandeling van het wetsontwerp betreffende den aanleg van een Rijnvaart-kanaal door de Geldersche vallei.

Ten aanzien van de gemaakte opmerking, dat men niet begreep, waartoe de zeer uitvoerige en nauwkeurige omschrijving der kanaalwerken in de overeenkomst diende, zij medegedeeld dat de meer besproken kwel in de aangrenzende landerijen ten zeerste afhankelijk is van de inrichting der kanaalwerken en dat dus de bedoelde omschrijving niet doelloos of overbodig kan worden geacht.

Art. I *der overeenkomst.* De aangegeven drukfout was dezerzijds aan de aandacht ontgaan. Ten deze is eene tweede Nota van schrijf- en drukfeilen opgemaakt.

Artt. IV *en* VI. De bedoelde inlasschingen der woorden » voor zoover daartoe bevoegd" zijn geschied op verlangen van den Dijkstoel. Men kan dezerzijds niet nagaan dat nog aan andere bevoegden zou moeten worden gedacht dan aan de eigenaren van den grond, waarop de werken worden aangelegd, alswede aan het toezicht der Landsregeering op zaken betreffende den waterstaat.

Art. V. Het is wenschelijk dat de aan de sluizen grenzende gedeelten rivierdijk, ook in verband met het daarin grijpen der dijken en boorden van het hoofdkanaal en van de buitenkanalen, door den Staat worden onderhouden.

Art. VII. Bij de hier gemaakte opmerkingen wordt naar de meening van den ondergeteekende te veel uit het oog verloren, dat de onderwerpelijke overeenkomst strekt om van den Dijkstoel van het polderdistrict Tielerwaard de daarin omschreven vergunning te erlangen. Gelijk reeds in de Memorie van Toelichting is medegedeeld, heeft de Dijkstoel aan het geven dezer vergunning de voorwaarde verbonden, dat, voor het geval mocht blijken, dat door den aanleg der kanaalwerken meer kwelwater werd gebracht op de aangrenzende polders en landerijen, de Staat hiertegen voorzieningen zal nemen of wel de daardoor ontstaande schade geldelijk zal vergoeden.

De bepaling in het laatste lid van art. VII, dat de schadevergoeding *aan den Dijkstoel* moest worden uitgekeerd, is opgenomen ter voldoening aan den dienaangaande uitgesproken wensch van de zijde van Gedeputeerde Staten van Gelderland, volgens wie het niet wenschelijk werd geacht dat de geldelijke uitkeering zou geschieden rechtstreeks aan derden, die niet tot de overeenkomst medewerkten.

Het is alzoo de bedoeling dat de Dijkstoel de schadevergoedingen zal uitkeeren aan de schadelijdenden, die daartoe door de commissie zullen worden aangewezen; en het is, naar de meening van den ondergeteekende, aan geen twijfel onderhevig, dat, wanneer eenmaal aan den Dijkstoel de hier bedoelde schadevergoeding is betaald en deze — hetgeen niet kan worden ondersteld — daarvan aan de rechthebbenden geene uitkeering doet, de Staat wanneer hij terzelfder zake nogmaals door de bedoelde schadelijdenden mocht worden aangesproken, verhaal heeft op den Dijkstoel. Daarenboven kan de betaling aan den Dijkstoel zoodanig geschieden, dat blijkt ten behoeve van wien of wie zij plaats heeft. Moeilijkheden kunnen derhalve bezwaarlijk uit de bepaling van art. VII worden verwacht.

De Hooge Raad is geraadpleegd omtrent het gestelde te zijnen opzichte in de overeenkomst en heeft verklaard geene bedenking te hebben om des noodig de in art. VII bedoelde benoeming te bewerkstelligen.

Naar aanleiding van de in de voorlaatste zinsnede van het Voorloopig Verslag gedane vraag, wenscht de ondergeteekende, onder verwijzing in zooverre naar art. 646 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, te doen kennen, dat de uitspraken der commissie gelden als beslissingen in hoogste ressort, en zulks zonder dat het noodig is, dat uitdrukkelijk in de overeenkomst te vermelden.

Het ligt in de bedoeling de commissie te benoemen zoodra de overeenkomst bij de wet zal zijn goedgekeurd, opdat alsnog, vóór dat met de voltooiing der kanaalwerken wordt begonnen, de waarnemingen zouden kunnen geschieden, die de commissie nog noodig mocht achten.

Wijders zij opgemerkt dat door de Genie reeds sedert verscheidene jaren waarnemingen zijn gedaan, die tot oplossing der kwelquaestie kunnen strekken en die natuurlijk geheel ter beschikking van de commissie zullen worden gesteld.

's Gravenhage, 27 Juni 1885.

De Minister van Oorlog,
WEITZEL.

[**143**. 8.]

TWEEDE NOTA VAN SCHRIJF- EN DRUKFEILEN.

Stuk n°. 2. Ontwerp van Wet.

Bladz. 1, kolom 2, 20sten regel van boven, staat: » scheidt"; lees: » snijdt".

[143. 9.]

VERSLAG.

De Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp tot bekrachtiging eener overeenkomst met den Dijkstoel van het polderdistrict *Tielerwaard* betreffende het inundatiekanaal van de *Waal* naar de *Linge*, is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag wegens dit wetsontwerp, van oordeel dat door deze gewisselde schrifturen de openbare beraadslaging over het voorstel genoegzaam is voorbereid.

Vastgesteld den 1sten Juli 1885.

CORVER HOOFT.
DE VOS VAN STEENWIJK.
BUMA.
VOS DE WAEL.
VAN DER SLEYDEN.

[144. 1]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet (en bijlage), tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop van een stuk voormaligen vestinggrond te *Groningen*, aan de Roomsch-Katholieke Parochie van den Heiligen Martinus aldaar.

De toelichtende memorie (en bijlage), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Karlsbad, den 29sten Mei 1885.

WILLEM.

[144. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het kerkbestuur der Roomsch-Katholieke parochie van den Heiligen Martinus te *Groningen* voor die parochie den aankoop heeft verzocht van een stuk voormaligen vestinggrond aldaar, en dat het belang van den Staat zich niet verzet tegen den onderhandschen verkoop;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De in afschrift aan deze wet gehechte overeenkomst van den 6/25sten Maart 1885, waarbij de Staat een stuk voormaligen vestinggrond te *Groningen* verkoopt aan de Roomsch-Katholieke parochie van den Heiligen Martinus aldaar wordt bekrachtigd.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financien,

KOPIE.

Kantoor Groningen g. a. Inventaris afd. VIII lett. A. L. C. G. art. 26.

De ondergeteekenden:

1°. JACOB VAN OS, ontvanger der registratie voor de gerechtelijke akten en domeinen te Groningen, behoudens bekrachtiging bij de wet handelende namens den Staat der Nederlanden, als daartoe gemachtigd bij missive van den heer directeur der registratie en domeinen te Leeuwarden van den 10 Januari 1885, n°. 103, Domeinen, gegrond op eene resolutie van Zijne Excellentie den Minister van Financiën van den 8sten Januari 1885, n°. 40, Domeinen, en

2°. de Weleerwaarde heer WILHELMUS FRANCISCUS ELSEN, deken, wonende te Groningen, en de heer GERARDUS JOHANNES FRANCISCUS METZ, lid van den gemeenteraad van, en wonende te Groningen, handelende de eerste als president en de tweede als secretaris van het kerkbestuur van, en in die hoedanigheden handelende namens de Roomsch-Katholieke parochie van den Heiligen Martinus te Groningen, ter uitvoering van het besluit van het kerkbestuur van den 21sten Januari 1885, geregistreerd te Groningen den vijfden Maart 1800 vijf en tachtig, bekrachtigd door den aartsbisschop van Utrecht, bij machtiging van den 22sten Maart 1885, geregistreerd te Groningen den 23sten Maart 1885, genoemd besluit in afschrift en de machtiging in originali aan het voor den Staat bestemde exemplaar van dit contract gehecht;

Zijn overeengekomen als volgt:

De Staat der Nederlanden verkoopt aan de Roomsch-Katholieke parochie van den Heiligen Martinus te Groningen, die in koop aanneemt:

een stuk voormaligen vestinggrond groot zestien aren, tien centiaren, kadastraal bekend, gemeente Groningen, sectie H, nummer 1918, begrensd ten noordwesten door den Radebinnensingel, ten noordoosten door de aan de gemeente Groningen behoorende perceelen nos. 1919 en 1920 der genoemde sectie, ten zuidoosten door den Radesingel op negentien meter uit zijn as, en ten zuidwesten door de Nieuwe Oosterstraat op tien meter uit hare as.

De verkoop geschiedt voor de som van zestienduizend eenhonderd gulden, en voorts onder de volgende voorwaarden:

Artikel een.

Het verkochte wordt overgedragen, zoo goed en kwaad het is, met alle lusten en lasten, heerschende en lijdend erfdienstbaarheden, genoemd of ongenoemd, alles zonde eenig verhaal op den verkooper, wordende alle andere vrijwaring dan die omtrent den eigendom alsmede alle navordering wegens over- of ondermaat uitgesloten.

Artikel twee.

De grondbelasting is van 1 Januari 1800 zes en tachtig af voor rekening van de koopster.

Artikel drie.

Het gekochte kan terstond na het bekomen der bekrachtiging worden aanvaard.

Artikel vier.

De koopprijs moet worden voldaan ter kantore van den verkooper in kwaliteit binnen eene maand na den dag der afkondiging van de wet die dezen verkoop bekrachtigt.

Bij latere betaling is door het enkel verloop van den verschijndag zonder dat eenige inverzuimstelling noodig is, eene boete verschuldigd van een half percent van de koopsom voor iedere ingegane maand verzuim.

Artikel vijf.

De kosten van deze akte en die op de levering in eigendom vallende, moeten worden voldaan ten kantore voormeld, binnen acht dagen na opgave van het bedrag.

Ten slotte verklaart de contractant sub 1, dat den Staat van dezen grond geen andere aankomst-titel bekend is, dan de wet volgens welke vestingwerken eigendom zijn van den Staat.

Aldus in dubbel opgemaakt en geteekend te Groningen den zeventienden April achttienhonderd vijf en tachtig, met goedkeuring der doorhaling van twee woorden in den tienden regel der eerste bladzijde der akte.

(*Get.*) VAN OS. (*Get.*) W. F. ELSEN, *President.*

» G. J. F. METZ, *Secretaris.*

EXTRACT uit de notulen van het Roomsch-Katholiek parochiaal kerkbestuur van den Heiligen Martinus, te Groningen.

Vergadering 21 Januari 1885.

Aanwezig al de leden.

De notulen der vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De heer voorzitter brengt ter tafel de beschikking van Z. E. den Minister van Financiën dd. 8 Januari jl., afdeeling Domeinen, n°. 40, op een door het kerkbestuur aan Z. M. den Koning gericht adres tot aankoop van het perceel Rijksgrond aan de Nieuwe Oosterstraat of Radesingel, kadastraal bekend sectie H. n°. 1918, groot 16.10 aren, voor vijf gulden de centiare, waarbij Z. Exc. zich bereid verklaart, om, voorbehoudens bekrachtiging bij de wet, voorschreven stuk grond te verkoopen voor f 16 100, dus voor tien gulden de centiare.

Is na eenige bespreking besloten, om, ingevolge machtiging van Monseigneur den aartsbisschop van Utrecht, het aangevraagde perceel voor f 16 100 te koopen.

Voor extract conform.

De Secretaris van het kerkbestuur voornoemd:
(*get.*) G. J. F. Metz.

27. Geregistreerd te Groningen den vijfden Maart 1800 vijf en tachtig, deel 43, folio 172 recto, vak 1, een blad geen renvooi. Ontvangen voor recht één gulden twintig cent. *De ontvanger g. a.*, (*get.*) v. Os.

Machtiging voor het R. K. Parochiaal Kerkbestuur van den H. Martinus te Groningen, tot aankoop van het perceel Rijksgrond aan de Nieuwe Oosterstraat of Radesingel, kadastraal bekend gemeente Groningen, sectie H, n°. 1918, groot 16.10 aren, voor de som van *zestien duizend eenhonderd gulden*, dus voor *tien* gulden de centiare.

De Aartsbisschop van Utrecht,
(*get.*) + P. M. Snikkers.

71. Geregistreerd te Groningen den drie en twintigsten Maart 1800 vijf en tachtig, deel 43, folio 183 verso, vak 5, een blad zonder renvooi. Ontvangen voor recht een gulden twintig cent. *De ontvanger g. a.*, (*get.*) v. Os.

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,
Bartstra.

[144. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De parochie wenscht eene kerk te bouwen aan den zuidoostkant der stad, waar de Staat eigenaar is van alle voor dien bouw geschikte terreinen.

De bouw dier kerk zal medewerken tot verfraaiing van de omgeving en derhalve de waarde van den naburigen Staatsgrond verhoogen.

Werd de grond ten zuidwesten van de Nieuwe Oosterstraat den 11den Mei 1882 publiek verkocht voor f 14,03 per centiare — deze prijs kon wegens de algemeene daling van bouwterreinen te Groningen niet worden gevraagd voor den nu verkochten grond, gelegen aan de overzijde dier straat. Hoe groot die daling is blijkt onder anderen daaruit, dat een in Februari 1882 door den Staat voor f 22 450 verkocht stuk grond onlangs niet veel meer dan f 12 000 kon opbrengen, en dat, terwijl in Mei 1882 grond aan den noordkant van de destijds nog geheel onbebouwde Nieuwe Astraat werd verkocht voor gemiddeld f 21,87 per centiare, de daartegenover liggende grond aan den zuidkant dier straat bij de veiling van 12 November ll., ofschoon door de bebouwing van de overzijde der straat in gunstiger toestand dan de in Mei 1882 geveilde grond, gemiddeld slechts f 14,09 per centiare opbracht.

Naar die verhouding van f 21,87 tot f 14,09 zou de waarde van den grond aan de Nieuwe Oosterstraat gedaald zijn van f 14,03 tot f 9,04. Om zeker te zijn dat de Staat bij den onderhandschen verkoop niet minder ontvangt dan hij bij veiling zou kunnen bedingen, is f 10 per centiare gevraagd.

Tot verdere toelichting wordt eene kaart van den verkochten grond en zijne omgeving ter griffie van de Tweede Kamer der Staten-Generaal overgelegd.

De Minister van Financiën,
BLOEM.

[144. 4.]

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek van het wetsontwerp tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop van een stuk voormaligen vestinggrond te Groningen aan de Roomsch-Katholieke parochie van den Heiligen Martinus aldaar werd door sommigen beweerd, dat eene Roomsch-Katholieke parochie geene rechtspersoonlijkheid zou bezitten en haar derhalve ook niet de bevoegdheid zou toekomen tot het aangaan van overeenkomsten. Hiertegen werd aangevoerd, dat sedert het herstel der bisschoppelijke hierarchie in Nederland de parochiën, wanneer zij door den bisschop erkend zijn en deze daarvan kennis geeft aan de Regeering, ingevolge de diocesale statuten, als rechtspersonen door de Regeering erkend worden en in de laatste jaren ook als zoodanig hebben gehandeld.

Nog werd er door enkelen op gewezen, dat men niet voldoende over den bedongen prijs was ingelicht. Men was wel overtuigd, dat de fiscus voldoende voor zijne belangen zou hebben gezorgd, maar men was van oordeel, dat eene voorafgaande taxatie door deskundigen altijd noodig is, en de akte daarvan in de toekomst bij de stukken moest worden gevoegd.

Anderen waren van oordeel, dat in de Memorie van Toelichting voldoende gegevens waren te vinden betrekkelijk den bedongen prijs en dat er toch ook bezwaren aan waren verbonden, wanneer bij alle gelegenheden eene taxatie moest worden overgelegd, te meer daar bij verkoop van gronden als deze toch bij en door de administratie eene taxatie plaats had, zoodat het Rijk nimmer kan geacht worden te verkoopen, zonder zich vooraf door taxatie van de waarde van den af te stanen grond te hebben verzekerd.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 19den Juni 1885.

CORVER HOOFT.
HINGST.
BUMA.
BROUWERS.
BORRET.

[145. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet (en bijlage) tot krachtiging van den onderhandschen verkoop van grond onder de gemeenten *Etten en Leur* en *Terheyden* aan de provincie *Noordbrabant*.

De toelichtende memorie (en bijlage), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Karlsbad, den 29sten Mei 1885.

WILLEM.

[145 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut, doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de provincie *Noordbrabant* Staatsgrond onder *Etten* en *Leur* en *Terheyden* noodig heeft voor een nieuw vak in den provincialen kunstweg van *Leur* naar *Zevenbergen*, ter weêrszijde van de door haar, ter vervanging van het *Zwartenbergsche veer*, gebouwde brug over de *Mark*, en dat het belang van den Staat zich tegen den verkoop van dien grond niet verzet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De overeenkomst, gesloten bij de in afschrift aan deze wet gehechte akte van den 13/19 Februari 1885, waarbij de Staat aan de provincie *Noordbrabant* verkoopt zoodanig gedeelte van eenige perceelen Rijksgrond onder de gemeenten *Etten* en *Leur* en *Terheyden* als zij noodig heeft voor een nieuw vak in den provincialen kunstweg van *Leur* naar *Zevenbergen*, ter weêrszijde van de door haar, ter vervanging van het *Zwartenbergsche veer*, gebouwde brug over de *Mark*, wordt goedgekeurd.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

KOPIE.

De ondergeteekenden:

FREDERIK GODFRIED VAN MARLE, ontvanger der registratie en domeinen te *Breda*, behoudens goedkeuring bij de wet, handelende namens den Staat der Nederlanden, als daartoe gemachtigd bij resolutie van den Minister van Financiën, dd. 26 Januari 1885, n°. 25, afdeeling Domeinen, hem medegedeeld bij brief van den directeur der registratie en domeinen te *Middelburg*, dd. 28 Januari 1885, n°. 377, ter eene, en

jonkheer mr. PAULUS JAN BOSCH VAN DRAKENSTEIN, Commissaris des Konings in de provincie *Noordbrabant*, en mr. PETRUS FRANCISCUS VAN COOTH, griffier van de Staten dier provincie, als vertegenwoordigende het college van Gedeputeerde Staten van *Noordbrabant*, dat namens die provincie handelt ter uitvoering van het besluit der Provinciale Staten, dd. 6 Juli 1883, n°. 1, ter andere zijde,

zijn overeengekomen als volgt:

Artikel 1.

De Staat verkoopt aan de provincie *Noordbrabant*, die in koop aanneemt zoodanig gedeelte der perceelen sectie C, n°. 201 en 478 van *Etten* en *Leur*, en sectie A, n°. 3, 4, 10 *a*, 11, 12, 14 en 15 van *Terheyden* als zij noodig heeft, om van den *Zuiddijk* naar de door haar ter vervanging van het *Zwartenbergsche veer* gebouwde brug over de *Mark* een nieuw vak van den provincialen kunstweg van *Leur* naar *Zevenbergen* te leggen en voor de daarlangs te graven slooten.

Artikel 2.

De provincie betaalt: *a.* als koopsom dier perceelsgedeelten voor sectie C, n°. 201 en 478 van *Etten* en *Leur*, en voor sectie A, n°. 3, 4, 14 en 15 van *Terheyden*, twintig cent (f 0,20), voor sectie A, n°. 11 van *Terheyden* twaalf cent f 0,12) en voor sectie A, n°. 10 *a* en 12 van *Terheyden* vijftien cent (f 0,15) alles per centiare berekend over de oppervlakte, welke na de voltooiing van den aan te leggen kunstweg volgens de opmeting door een landmeter van het kadaster daarvoor door den Staat aan te wijzen, zal blijken door de provincie te zijn ingenomen, en voorts onder aftrek van honderd veertig gulden (f 140) wegens rente van den koopprijs, gedurende den nog loopenden pachttermijn der overgedragen gronden, waarvan de Staat de pacht kan genieten, ten gevolge van door de provincie aan den pachter verleende schadeloosstelling; *b.* zestien gulden (f 16) als vergoeding voor twee te rooien eikenboomen bij de kromming van het nieuw aan te leggen wegvak naar den *Zuiddijk*, welke boomen door de provincie worden overgenomen.

De betaling van een en ander geschiedt binnen dertig dagen na de goedkeuring dezer overeenkomst door de Wetgevende Macht, of, wanneer de in het vorig lid bedoelde opmeting alsdan nog niet heeft plaats gehad, binnen dertig dagen nadat vanwege den Staat aan de provincie van den uitslag dier opmeting zal zijn kennis gegeven, in handen en op quitantie van den ontvanger der registratie en domeinen te *Breda*.

Artikel 3.

De provincie zal voor hare rekening de navolgende werken doen maken:

1. op elk der perceelen n°. 10 *a* (ten westen van den nieuwen kunstweg) en n°. 12 (ten oosten van dien weg) een oprit evenwijdig met en op ongeveer 22 meters afstand van de bermsloot van den *Zuiddijk*, op perceel n°. 14 (ten oosten van dien weg) een oprit tegenover de scheidingssloot tusschen de perceelen n°. 5 en 6, twee opritten ter weêrszijde van den nieuwen kunstweg: *a.* op de kruin van de binnenkade, uitmakende een gedeelte der perceelen n°. 4 en 15; *b.* op de kruin der noordelijke *Markkade*, uitmakende het perceel n°. 3, waar de nieuwe weg aansluit aan het noordelijk landhoofd der brug over de *Mark*;

2. eene sloot langs de oostzijde van den nieuwen kunstweg, scheidende dien weg van de perceelen n°. 12 en 14 over eene lengte van p. m. 200 meters; twee slooten langs de westzijde van dien weg, dezen scheidende *a* van het perceel n°. 10*a*, ter lengte van 60 meters, *b* van een gedeelte van het perceel n°. 4, ter lengte van 30 meters, aanvangende bij het zuidelijk einde van den houten duiker onder de binnenkade, alle welke slooten moeten hebben eene bodembreedte van een halven meter, liggende op een halven meter beneden A. P. en eene bovenbreedte van minstens twee meters.

3. A. dwars door den nieuwen kunstweg *a* twee gegoten ijzeren duikers van 50 centimeters binnenwerksche wijdte, als één ter verbinding van de te graven sloot langs de westzijde van dien weg op perceel n°. 10*a* met de scheidingssloot der perceelen n°. 12 en 14 en een ter verbinding van de te graven sloot langs de westzijde van dien weg op perceel n°. 4 met de scheidingssloot der perceelen n°. 4 en 15, die naar het uitwateringssluisje in de rivier de Mark loopt; *b*. engelsche aardenbuizen van 30 centimeters binnenwerksche wijdte, ter verbinding van de binnenbermslooten langs de noordelijke Markkade, zullende de uitmonding van eerstbedoelden duiker tegenover de scheidingssloot der perceelen n°. 6 en 10*a* met een frontmuurtje voorzien en door een houten schoft geopend en gesloten moeten kunnen worden.

B. Onder den te maken oprit op perceel n°. 10*a* engelsche aarden buizen van 15 centimeters binnenwerksche wijdte ter verbinding van de langs de westzijde van den nieuwen kunstweg op dat perceel te graven slooten als voortzetting van de zuidelijke veesloot aan den Zuiddijk;

4. op de opritten vijf hekken van voldoende afmeting tot veekeering en afsluiting der toegangswegen, waarvoor echter, voor zooveel mogelijk, kan worden gebruik gemaakt van twee bestaande, door den aanleg voor den nieuwen weg overbodig geworden hekken, volgens aanwijzing.

Artikel 4.

De bestaande sloot langs de westzijde van het nieuwe wegvak op de perceelen n°. 6 en 5 over eene lengte van 145 meters, van de uitmonding van den in het slot van art. 3 sub n°. 3 letter A bedoelden duiker af tot en met het bestaande eikenhouten duikertje met schoft onder de binnenbekading tusschen de perceelen n°. 5 en 4, blijft het eigendom van en wordt bij voortduring onderhouden door of vanwege den Staat, met dien verstande echter dat het onderhoud van het talud aan de zijde van het nieuwe wegvak ten laste der provincie komt.

Artikel 5.

Van het buitentalud der slooten langs den nieuwen kunstweg behoeft het op de belendende landerijen weidende vee niet gekeerd te worden.

Artikel 6.

Ten behoeve van de landerijen der Hazeldonksche hoeve onder *Terheyden* kadastraal bekend in die gemeente als sectie A, n°. 1, 10, 10*a*, 11-15 van Hazeldonk en n°. 21-27 en 29 van Crauwelsgors wordt op den verkochten grond gevestigd de erfdienstbaarheid van waterleiding uit te oefenen door de duikers onder den nieuwen kunstweg, waarvan het onderhoud ten laste der provincie komt.

Artikel 7.

De in dezen verkoop begrepen gronden, die met vergunning van den Minister van Financiën en in overleg met den pachter door de provincie reeds voorwaardelijk voor den aanleg van het nieuwe wegvak zijn in bezit genomen, zijn bij akte dd. 30 October 1879 voor notaris B. Van de Werk te *Zevenbergen* tot 10 November 1888 als gedeelte der Hazeldonksche hoeve, met die hoeve verpacht aan C. W. De Lint te *Terheyden* voor f 2668,31 's jaars.

Die pachtsom zal over de nog loopende pachtjaren in haar geheel door den Staat worden genoten, terwijl de provincie den Staat waarborgt tegen alle navordering van den pachter wegens inneming en verandering van den door hem gepachten grond.

De provincie aanvaardt voorts het verkochte in den toestand waarin het zich bevindt, met alle lijdende en heerschende erfdienstbaarheden, zonder dat de Staat voor iets aansprakelijk is.

Artikel 8.

De grondbelasting van het verkochte komt van 1 Januari 1885 af ten laste der provincie.

Artikel 9.

De Staat draagt in beheer en onderhoud over aan de provincie *Noordbrabant*, die dat beheer en onderhoud aanvaardt, het gedeelte van den weg op den Zuiddijk met de ten zuiden langs dien dijk loopende veesloot, kadastraal bekend als gemeente *Zevenbergen*, sectie I ongenummerd, dat de verbinding vormt van het nieuw aan te leggen wegvak in den provincialen kunstweg van *Leur* naar *Zevenbergen* met den Hazeldonkschen Zandweg, onder voorbehoud nochtans van de beplanting en het grasgewas voor den Staat.

Artikel 10.

De grintbaan op de wegvakken, welke door het nieuw aan te leggen deel van den kunstweg zullen worden afgesneden, door de provincie met vergunning op domeingrond aangelegd zijnde, wordt door haar ter beschikking van den Staat gesteld en mag alzoo door haar niet worden opgebroken.

Artikel 11.

Evenals de kosten dezer overeenkomst zijn ook die der levering ten laste der provincie.

Aldus opgemaakt en onderteekend te *Breda*, den 13den Februari 1800 vijf en tachtig, en te *'s Hertogenbosch*, den 19den Februari 1800 vijf en tachtig.

De ontvanger der registratie,

(*get.*) Van Marle.

De Commissaris des Konings in Noordbrabant,

(*get.*) Bosch van Drakestein.

De Griffier der Staten van Noordbrabant,

(*get.*) Van Cooth.

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

Bartstra.

[145. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Zooals uit de koopakte blijkt, zijn de verkochte stukken domeingrond noodig voor de verlegging van den provincialen kunstweg van Leur naar Zevenbergen, gepaard gaande met de overbrugging van de rivier de Mark, ter vervanging van het Zwartenbergsche veer, welke reeds tot stand is gekomen. Die verlegging geeft eene aanmerkelijk kortere verbinding van den Hazeldonkschen weg onder Zevenbergen met den Bontweg onder Etten en Leur.

Het werk der overbrugging, waartoe de Provinciale Staten van Noordbrabant den 6den Juli 1883 besloten, nadat het vroeger reeds meermalen een punt van overweging had uitgemaakt, mag als van algemeen nut worden beschouwd; het strekt niet alleen in het belang van het verkeer, maar middellijk ook in dat van den Staat, daar het onder anderen de bezwaren opheft, vroeger verbonden

aan het bezoeken der in Zwartenberg gelegen suikerfabriek, door de ambtenaren der belastingen.

Dientengevolge werd aan de provincie toezegging gedaan tot medewerking door verkoop, behoudens de vereischte goedkeuring van den noodigen grond, ter grootte van ongeveer 55 aren, en door opheffing van het Zwartenbergsche pontveer, behoord hebbende tot de voormalige dotatie-domeinen van wijlen Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden, waarvan de gebouwen en landerijen sedert in openbare veiling — zonder veerrecht — zijn verkocht.

Nadat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant hadden te kennen gegeven, dat — als onmiddellijk werd begonnen — het geheele werk vóór den 1sten Januari 1885 gereed kon zijn, werd in het begin van 1884 machtiging tot voorloopige inneming der benoodigde gronden gegeven, onder uitdrukkelijke voorwaarde nochtans, dat alles in den oorspronkelijken toestand zoude worden hersteld, wanneer de verkoop niet mocht tot stand komen of wel door de Wetgevende Macht niet mocht worden goedgekeurd. De daarna gevoerde onderhandelingen leidden, door verschil van zienswijze, zoowel omtrent de waarde der ingenomen gronden, als omtrent de voorwaarden van verkoop, eerst in Januari 1885 tot het gewenschte resultaat, zoodat op den 13/19 Februari daaraanvolgende de koopakte werd opgemaakt.

Ter beoordeeling van den bedongen prijs zij hier vermeld, dat de *gebouwen en landerijen* van het Zwartenbergsche veer onder Etten en Leur, groot 7.1104 hectaren en van het Lamsgat- of Landschotsveer onder Zevenbergen groot 25.7616 hectaren, in openbare veiling respectievelijk circa f 1740 en f 1530 per hectare opbrachten.

Mag, aangezien die landerijen van ongeveer dezelfde qualiteit als de verkochte zijn en onder de opgegeven opbrengst de waarde der gebouwen is begrepen, de prijs hoog schijnen, men vergete niet dat de tot het domein behoorende Hazeldonksche hoeve onder Terheyden door het nieuwe wegvak in twee deelen wordt gescheiden, voor welke schadesnijding slechts eenige vergoeding wordt gevonden in verbeterde communicatie met Leur.

Ter verdere toelichting wordt ter griffie van de Tweede Kamer der Staten-Generaal gedeponeerd eene teekening, waarop het nieuwe wegvak met omliggende domeingronden is aangegeven.

D inister van Financiën,

BLOEM.

[145. 4.]

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek van het wetsontwerp tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop van grond onder de gemeenten Etten en Leur en Terheyden aan de provincie Noordbrabant, werd in ééne afdeeling opgemerkt, dat hier een koop en verkoop plaats had van eene onbepaalde zaak, en men meende, dat hier slechts eene zoogenaamde belofte van verkoop gegeven was. Men wees er op, dat uit de stukken bleek dat het verkochte perceel reeds in het bezit des koopers is, en dat eene omschrijving zeer goed mogelijk ware geweest. Men begreep niet waarom dit niet is geschied, en kon de vrees niet onderdrukken dat het ontwerp weder tot de Kamer zou moeten terugkeeren, tenzij in de wet eene voldoende machtiging op den directeur der registratie en domeinen of een ander werd gegeven, om later de juiste omschrijving in de akte op te nemen.

Anderen meenden, dat deze machtiging niet noodig was en ook door dit ontwerp voldoende machtiging aan de Regeering werd gegeven, om ook zonder die juiste omschrijving thans de zaak af te doen.

De wensch werd voorts te kennen gegeven, dat men in den regel niet met eenig werk zou aanvangen vóór dat het des betreffende contract was opgemaakt en door de Kamer goedgekeurd. Daarenboven werd door enkelen overlegging der akte van taxatie gevraagd.

Ofschoon werd toegegeven, dat eene latere uitmeting aanbeveling kan verdienen om te voorkomen dat men overhoeken heeft, werd echter opgemerkt dat dit hier niet behoefde, omdat men juist wist wat er noodig zou zijn. Overhoeken komen hier dus niet in aanmerking, en daarom hadden sommigen de uitmeting vóór het contract gewenscht; den hier gevolgden weg van handelen meenden zij meer in het belang van den kooper dan van den verkooper te moeten beschouwen.

Met genoegen had men in ééne afdeeling bespeurd, dat de Minister, die omtrent de overdracht aan Tiel (gedrukte stukken nº. **125**) op de opmerking aangaande den ingang der grondbelasting op 1 Januari 1886 te kennen gaf, dat het domeinbestuur gewoon was altijd zoo te handelen en het verkochte bovendien dit jaar nog onbelast bleef, bij dit ontwerp in plaats van bovengenoemden datum dien van 1 Januari 1885 heeft aangenomen.

Ten slotte werd de vraag gedaan, of er geen strijd bestond tusschen de artt. 2 en 7 der overeenkomst. In het eerste artikel toch wordt gesproken van » de oppervlakte, welke na de voltooiing van den aan te leggen kustweg, volgens de opmeting door een landmeter van het kadaster, daarvoor door den Staat aan te wijzen, *zal blijken* door de provincie *te zijn ingenomen*", terwijl art. 7 spreekt van gronden, » die door de provincie reeds voorwaardelijk voor den aanleg van het nieuwe wegvak *zijn in bezit genomen*".

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over dit wetsontwerp genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 19den Juni 1885.

CORVER HOOFT.
HINGST.
BUMA.
BROUWERS.
BORRET.

Inlichtingen op het adres van den gemeenteraad van Brielle, betreffende het storten van baggerspecie in de Brielsche Maas.

[146. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's GRAVENHAGE, $\frac{21\ Maart}{6\ Juni}$ 1885.

Naar aanleiding van het in margine aangehaald schrijven, hebben wij de eer hiernevens aan U.H.E.G. te doen toekomen eene Nota van inlichtingen op het adres van den gemeenteraad van *Brielle*, betreffende benadeeling van de belangen dier gemeente door het storten van baggerspecie in de *Brielsche Maas*.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

De Minister van Oorlog,
WEITZEL.

[146. 2.]

NOTA VAN INLICHTINGEN.

De verbetering van den Rotterdamschen Waterweg, zooals die bij de wet van 1863 werd vastgesteld, heeft zeker niet gestrekt om het gedeelte van de Nieuwe Maas van de Oostpunt van Rozenburg langs Nieuwesluis, Zwartewaal en Brielle naar zee in een beteren toestand te brengen. Het water langs Rotterdam aangevoerd moet meer en meer langs het Scheur worden afgeleid, langs een geheel nieuwen mond, terwijl de oude mond, in verband met de doorgraving van den Hoek van Holland, is afgedamd. Aan de Botlek en zoogenaamde Brielsche Maas is een gedeelte van het water onttrokken, en het is duidelijk dat, naarmate het Scheur verbetert, die hoeveelheid toeneemt.

Niet alleen dat zulks een noodzakelijk gevolg is van de wet van 1863, maar het ontwerp, dat aan die wet ten grondslag strekte, ging nog veel verder. Het is bekend dat in dat ontwerp was opgenomen het zoo veel mogelijk leiden van al het water van de Oude Maas in het Scheur. Daardoor zou dus aan de Brielsche Maas al het bovenwater onttrokken zijn, en die rivier zich hebben bepaald tot het in- en uitloopen van vloed- en ebwater. Het is duidelijk dat daarmede de langzame opzanding van deze geheele rivier was gedecreteerd.

Door de Staatscommissie is dit ontwerp in zooverre verlaten, dat door haar is voorgesteld het water van de Rotterdamsche Maas langs het Scheur, en dat van de Oude Maas langs de Botlek en Brielsche Maas af te voeren. Deze laatste rivier zou dan eene bepaalde hoeveelheid water behouden, wel minder dan vroeger, maar toch veel meer dan het ontwerp van 1863 beoogde, en genoeg om in verband met regeling der breedte, voor de locaalvaart en de visscherij eene voldoende diepte te onderhouden.

Wilde men voor deze schepen een vaarweg naar en langs Brielle behouden, zoo was eene normaliseering in elk geval noodig, hetgeen duidelijk in het oog valt, wanneer men op de kaart de gesteldheid van dien weg nagaat en bijzonder let op den zeer onregelmatigen vorm van den zeemond.

Daardoor wordt het intrekken van den vloedgolf zeer belemmerd, de stroomschuring verminderd, terwijl de aangevoerde hoeveelheden zand ruimschoots gelegenheid vinden zich neer te zetten.

De rivier zelve is zeer onregelmatig van gedaante: zij heeft in sommige vakken eene breedte, die tot 300 Meter vermindert, terwijl die in andere tot driemaal zooveel aangroeit. In die veel te breede gedeelten vindt men meestal twee vaarwaters, door middenplaten gescheiden, met ondiepe geulen, die deze vaarwaters vereenigen, zoodat de weg zelfs voor weinig diepgaande schepen vaak zeer moeilijk is. Voor dit feit, dat zich sedert tal van jaren heeft voorgedaan, behoeft naar geene andere oorzaak te worden gezocht. Bij een toestand als van de Brielsche Maas is voortdurend achteruitgang van het vaarwater een onvermijdelijk verschijnsel.

Bij het uitvoeren der groote baggerwerken in de laatste jaren tot verbetering van de Rotterdamsche Maas ondernomen, heeft men zooveel dat mogelijk was en zonder 's Rijks schatkist te bezwaren, bereikt kon worden, getracht Botlek en Brielsche Maas door vernauwing der te breede plaatsen te verbeteren; op verscheidene gedeelten is men daarin dan ook naar wensch geslaagd. Men mag daarbij wijzen op den vaarweg door de Botlek naar Nieuwesluis en ook op het vaarwater beneden Brielle.

Beneden de Brielsche haven loopt eene diepe geul, gericht op het Zuid-Westgaatje dat in 1878 evenwel slechts eene diepte van 14 d.M. bij gewoon laagwater aanbood. Het is thans, ten gevolge der werken die aan den rechteroever van deze rivier, in verband met de grondlossing, zijn uitgevoerd, in sterke mate verdiepende; terwijl thans reeds aldaar eene behoorlijke breede doorgaande geul met eene minste diepte van 24 d.M. beneden evengemeld peil wordt aangetroffen.

Dit is eene groote verbetering voor de visscherij en den handel in schelpen, die te Brielle gevestigd is; terwijl daardoor opgeheven zijn de klachten die jarenlang over de onbevaarbaarheid van het Zuid-Westgaatje werden vernomen.

Boven Brielle loopt het vaarwater van het zeer smalle riviervak, langs de Ondernemingsplaat komende, langs den rechter oever. Van eene breedte van ruim 250 M. bij die plaat overgaande in eene breedte die even beneden de Domeinplaat nagenoeg 1000 M. bedraagt, loopt het noordelijke vaarwater beneden den Brielschen veerheuvel dood, terwijl langs den linker oever eene tweede geul bestaat.

Tusschen beide ligt eene zandplaat, de Middenplaat genaamd, als voortzetting van de Ondernemingsplaat en het daar beneden gelegen Domeinplaatje.

Deze Middenplaat was te allen tijde aanwezig en belemmerend voor de vaart op de Brielsche haven, en, bij lage waterstanden, ook lastig voor de bediening van het veer op Rozenburg.

Tusschen het Domeinplaatje en die Middenplaat was steeds het betond zeer kronkelend vaarwater naar Brielle gericht.

Afwisselend was dit beter en slechter naarmate de Middenplaat minder of meer opdrong naar het Domeinplaatje.

In het Verslag aan den Koning over de openbare werken over 1876, bladz. 28, leest men: »dat zij bij laagwater te bevaren was met 2,4 M."

In dat van 1877 bladz. 23:

»dat de diepte verminderde tot 1,6 M. bij laagwater."

In dat van 1878, bladz. 20:

»dat het ondiepste punt 1 Km. boven Brielle, bij laagwater (0,55 M. ÷ AP.) was 2 M. bij 40 M. breedte."

In dat van 1879, bladz. 23:

»dat bij laagwater 2 M. werd gepeild."

In dat van 1880, bladz. 23:

»dat de minste diepte (opruimende in den zomer) bedroeg 1,8 M. bij laagwater."

Hieronder volgt het overzicht over de maandelijks gepeilde minste diepten in dit Brielsche vaarwater, van het jaar 1880 af, herleid tot dienzelfden laagwaterstand van 0,55 M. ÷ AP. in dM.

JAAR.	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	September.	October.	November.	December.
1881	»	20⁵	22	20⁵	19⁵	21⁵	21⁵	21⁵	20⁵	18⁵	19⁵	20⁵
1882	»	»	21⁵	20⁵	18⁵	19⁵	19⁵	19⁵	20⁵	19⁵	19⁵	19⁵
1883	18⁵	18⁵	19⁵	19⁵	19⁵	19⁵	19⁵	19⁵	19⁵	20⁵	19⁵	19⁵
1884	19⁵	19⁵	19⁵	19⁵	18⁵	18⁵	19⁵	17⁵	18⁵	17⁵	18⁵	17⁵

De minste diepte bedroeg in 1877, 16 dM. bij laagwater.

Grondlossing tegenover Brielle geschiedde eerst nà het voorjaar van 1882.

Woordelijk leest men in het Verslag der openbare werken over dat jaar en dus vóór het begin der grondlossing:

»Alleen het gedeelte der Nieuwe Maas tusschen het benedeneinde der Ondernemingsplaat en de Brielsche haven ging zeer sterk achteruit.

»De zuidergeul aldaar die naar den havenmond voert, heeft thans nog slechts 16 d.M. diepte bij gewoon laagwater, tegen 24 d.M. in 1876."

Door een en ander is duidelijk bewezen, dat de ongunstige toestand van dit vaarwater zich heeft voorgedaan vóór dat men er aan dacht baggergrond in de Brielsche Maas te storten.

Die grondlossing aan den rechter oever vermindert de breedte van het veel te ruime riviervak en is eene voorbereiding tot de eventueele normaliseering, die zonder dat schatten geld zou kosten. Dat de aldaar gestorte grond zich zou bewegen door de zuidelijk gelegen groote diepte en over de Middenplaat, om dan het Brielsche vaarwater te gaan benadeelen, is onmogelijk aan te nemen. Werkelijk is de hoeveelheid grond, die daar gestort werd, niet noemenswaardig verminderd.

Voorts is het onjuist dat, varende naar de evengenoemde stortplaats, onderweg grond is gelost beneden Zwartewaal, daar dergelijke overtredingen bij de goed ingerichte contrôle genoegzaam onmogelijk waren; en wat in het adres omtrent de sluis in het Westelijk deel van Rozenburg is medegedeeld, wordt weêrsproken door het gebruik dat van die sluis gemaakt is. Daardoor passeerden van 1 Februari 1884 tot 21 Februari 1885 niet minder dan 10 800 sleepbooten, 23 530 klepschouwen, 1112 stoomklepschouwen en 877 andere vaartuigen. Sluis en kanaal hebben den prijs van het baggerwerk tot verbetering van den Rotterdamschen waterweg van f 0.59⁶ per kubiek meter in de middelen van vervoer gemeten, verminderd tot f 0.28 en dus met 53 percent; wel een bewijs dat die werken aan het doel beantwoorden.

Om aan de bezwaren der scheepvaart naar Brielle te gemoet te komen, zal worden nagegaan of van de som op art. 36 van hoofdstuk IX der loopende Staatsbegrooting voorgesteld, eenig baggerwerk kan worden aanbesteed, ten einde de verbindingsgeul tusschen het noordelijke en zuidelijke vaarwater uit te diepen. Eene afdoende verbetering, niet anders te verkrijgen dan door het regelmatig maken van de rivier, zal moeten wachten totdat daarvoor gelden kunnen beschikbaar gesteld worden.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

De Minister van Oorlog,

WEITZEL.

[147. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot regeling van de tenuitvoerlegging van de ingevolge de wet van den 11den Aril 1827 (*Staatsblad* n°. 17) uitgesproken veroordeelingen en van de bekeuringen, krachtens art. 68 dier wet gedaan, en verzekering der toepassing van het provoost-arrest, bedoeld bij artikel 71 dier wet.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Karlsbad, den 12den Juni 1885.

WILLEM.

[147. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is de tenuitvoerlegging te regelen van de ingevolge de wet van den 11den April 1827 (*Staatsblad* n°. 17) uitgesproken veroordeelingen en van de bekeuringen, krachtens art. 68 dier wet gedaan, en dat het voor de toepassing van het provoost-arrest, bedoeld bij artikel 71 dier wet, noodig kan zijn, dat de woning eens ingezetenen zijns ondanks worde binnengetreden;

Gelet op artikel 153 der Grondwet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De auditeur bij den schuttersraad zorgt voor het tenuitvoerleggen van de ingevolge de wet van den 11den April 1827 (*Staatsblad* n°. 17) uitgesproken veroordeelingen en van de bekeuringen, krachtens artikel 68 dier wet gedaan.

Indien de veroordeelde of bekeurde verblijf houdt buiten het rechtsgebied van den schuttersraad, die het vonnis wees of waartoe de schutterij behoort, door wier commandant de bekeuring is gedaan, geschiedt de uitvoering ter requisitie van den auditeur bij dien raad, op bevel van den auditeur bij den schuttersraad, binnen wiens rechtsgebied de veroordeelde of bekeurde verblijf houdt.

Artikel 2.

Bij het tenuitvoerleggen van een bevel tot toepassing van het provoost-arrest, bij artikel 71 van voormelde wet bedoeld, kan de auditeur, met de zorg voor de tenuitvoerlegging van de veroordeeling of bekeuring belast of daartoe ingevolge het tweede lid van het vorige artikel gerequireerd, de hulp der openbare burgerlijke of der gewapende macht inroepen.

Artikel 3.

Indien het voor de toepassing van het provoost-arrest, bedoeld bij artikel 71 van voormelde wet, noodig is, dat zij, die met de tenuitvoerlegging daarvan belast zijn of daartoe moeten medewerken, de woning eens ingezetenen, zijns ondanks, binnentreden, kan de auditeur, met de uitvoering van het vonnis belast, daartoe schriftelijken last verstrekken.

Artikel 4.

Bij dien last kan, indien daartoe noodzakelijkheid bestaat, worden bepaald, dat de uitvoering daarvan ten allen tijde mag plaats hebben.

Zonder die bepaling mag de last niet tusschen zons-onder- en opgang worden uitgevoerd.

Artikel 5.

De last kan niet worden uitgevoerd dan in bijzijn, hetzij van den burgemeester of een der wethouders, hetzij van een commissaris van politie.

Van deze uitvoering wordt door hem, die krachtens bovenstaande bepaling daarbij tegenwoordig is geweest, binnen tweemaal vier en twintig uren proces-verbaal opgemaakt en aan den ingezetene, wiens woning is binnengetreden, in afschrift medegedeeld.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[147. 2.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De toepassing van het provoost-arrest, bedoeld in artikel 71 der schutterijwet, levert in bevolkte en uitgebreide gemeenten, vooral te Amsterdam, herhaaldelijk bezwaar op. De wet toch geeft geen bevoegdheid aan hen, die met de tenuitvoerlegging van het provoost-arrest belast zijn, om de woning van een ingezetene, zijns ondanks, binnen te treden. Dientengevolge moeten de onwillige schutters op straat of op andere publieke plaatsen worden opgewacht en in arrest genomen. Intusschen zijn de schutters veelal onbekend aan de met de executie belaste ambtenaren en daarenboven zijn deze laatsten in groote gemeenten met zoovele werkzaamheden overladen, als dagvaardingen, oproepingen van getuigen, beteekening van vonnissen (te Amsterdam in 1884 ± 600), bezorging der boetebiljetten (te Amsterdam in 1884 ± 2600), tel-

kens driemaal herhaalde insinuatiën en bevelen, enz., dat hun in den regel de tijd ontbreekt de bedoelde schutters buiten hunne woningen op te sporen of op te wachten. En al hadden zij hiertoe tijd en gelegenheid, dan nog zijn arrestatiën op straat, althans in sommige buurten, veelal hoogst bezwaarlijk ten uitvoer te brengen, doordien opdringende betrekkingen en vrienden van bekeurde of gevonniste leden der schutterij die trachten te beletten.

Aan dien ongewenschten toestand zou een einde komen, indien de te constringeeren persoon in zijne woning of in die van een ander, waarin hij zich schuil houdt, kon worden in arrest genomen.

De tegenwoordige wetsvoordracht, van dezelfde strekking als art. 267 van het bij Koninklijke boodschap van 2 September 1881 ingediende doch sedert ingetrokken ontwerp van wet tot regeling van de schutterijen, beoogt dit mogelijk te maken.

Zij is, behoudens enkele afwijkingen, eene navolging van de wet van den 31sten Augustus 1853 (*Staatsblad* n°. 83), tot verzekering der uitvoering van sommige voorschriften van plaatselijke verordeningen.

Daarenboven heeft dit ontwerp nog een ander doel. In de wet van 11 April 1827 (*Staatsblad* n°. 17) noch elders is bepaald, wie met de uitvoering van veroordeelingen en bekeuringen is belast. Feitelijk berust die taak bij den auditeur bij den schuttersraad, met den aard van wiens werkkring zij dan ook volkomen overeenstemt.

Waar evenwel thans wordt voorgesteld wettelijke regelen te scheppen om die taak naar behooren te doen volvoeren is het raadzaam ook bij de wet uitdrukkelijk den auditeur met de zorg voor de tenuitvoerlegging te belasten. Dit geschiedt bij het eerste lid van art. 1, terwijl het tweede voorziet in het geval dat de veroordeelde of bekeurde onder het rechtsgebied van een anderen schuttersraad verblijf houdt. Behoudens eene enkele wijziging is die bepaling overgenomen uit art. 263 van evengenoemd wetsontwerp, in 1881 aanhangig gemaakt.

Dat in dit artikel ook melding wordt gemaakt van de bekeuringen, krachtens art. 68 der schutterijwet gedaan, is een gevolg van de toepasselijkheid ook hierop van artikel 71 dier wet, blijkens de daarin voorkomende uitdrukkingen » bekeurde " en » bekeuring ". In zoover strekt de voorgestelde bepaling slechts ter bevestiging van het Koninklijk rescript van 10 Juli 1830 n°. 70, volgens hetwelk ook de boeten, krachtens art. 68 der wet opgelegd, moeten worden ingevorderd door den auditeur, zoo noodig met toepassing van het middel van provoost-arrest, onder goedkeuring van het plaatselijk bestuur.

Art. 2 strekt om bij de executie van de bevelen tot toepassing van provoost-arrest de inroeping van de hulp der openbare burgerlijke of der gewapende macht uitdrukkelijk geoorloofd te verklaren. Evenals in het geval van art. 372 Wetboek van Strafvordering moet die inroeping mogelijk zijn, zal die tenuitvoerlegging immer kunnen geschieden.

De bevoegdheid tot het geven van den last tot binnentreden is bij art. 3 toegekend aan den auditeur bij den schuttersraad, die beschouwd mag worden als de aangewezen autoriteit om de noodzakelijkheid van zoodanigen last te beoordeelen.

Aan dienzelfden ambtenaar moet ter beslissing worden overgelaten, of de omstandigheden een binnentreden tusschen zonsonder- en opgang noodig maken, gelijk bij art. 4 geschiedt.

In afwijking eindelijk van de evengenoemde wet wordt in art. 5 niet gesproken van »leden van het gemeentebestuur " maar van »wethouders", waardoor alle twijfel wordt weggenomen, of onder hen ook de leden van den gemeenteraad, die geen wethouders zijn, moeten begrepen worden, terwijl de gemaakte beperking het meest in overeenstemming is met artikel 126 der gemeentewet en tevens steun vindt in de omstandigheid, dat alleen het dagelijksch bes uur der gemeente de oplegging van provoost-arrest moet goedkeuren.

De Minister van Justitie,
DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

[148. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot voorziening in de dekking van het nadeelig slot der algemeene rekening van Staatsontvangsten en uitgaven over het dienstjaar 1882.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Karlsbad, den 12den Juni 1885.

WILLEM.

[148. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodig is te voorzien in de dekking van het nadeelig slot der algemeene rekening van Staatsontvangsten en uitgaven over het dienstjaar 1882;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Het nadeelig slot der algemeene rekening van Staatsontvangsten en uitgaven over het dienstjaar 1882, groot *dertien millioen vijfhonderd een en negentig duizend vier en twintig gulden vijf en veertig en een halve cent* (f 13 591 024,45^5), wordt gedekte door eene uitkeering van gelijk bedrag uit de opbrengst van de bij de wet van den 20sten Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 146) vastgestelde geldleening.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

[148. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij dit wetsontwerp wordt voorgesteld te voorzien in de dekking van het nadeelig saldo der algemeene rekening van Staatsontvangsten en uitgaven over het dienstjaar 1882, welke op den 15den December 1884 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal is ingezonden. (Gedrukte stukken, Tweede Zitting 1884–1885, n°. 85).

Tot dekking van dat tekort, groot f 13 591 024,45^5, kan alleen worden aangewezen de opbrengst der krachtens de wet van 20 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 146) uitgegeven geldleening voor zoover daarover bij die wet zelve nog niet beschikt is.

Zoodra de som waarvoor de evenbedoelde leening is te gelde gemaakt, ten volle is gekweten — er moet op 1°. September a. s. nog een termijn der koopsom betaald worden ten bedrage van f 3 015 300 aan kapitaal en van f 59 062,39 aan rente — zal de rekening en verantwoording wegens de uitgifte opgemaakt en ten spoedigste aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingezonden worden.

Zoo mogelijk zal dan te gelijker tijd een voorstel ingediend worden tot voorziening in het nadeelig saldo van de rekening dienstjaar 1883, zoomede tot regeling der bestemming aan het nog overblijvend gedeelte der opbrengst van de geldleening 1884 te geven, terwijl de nog geldige machtigingen tot uitgifte van vlottende schuld in verband met een en ander zullen worden gewijzigd en verminderd.

De Minister van Financiën,

BLOEM.

[148. 4.]

VERSLAG.

Het wetsontwerp tot voorziening in de dekking van het nadeelig slot der algemeene rekening van Staatsontvangsten en uitgaven over het dienstjaar 1882, onder dagteekening van den 12den Juni jl. aan de Kamer aangeboden, heeft bij het onderzoek in hare afdeelingen tot geene bedenkingen aanleiding gegeven.

Ook de Commissie van Rapporteurs heeft geene aanleiding gevonden tot het maken van eenige opmerking.

Vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 25sten Juni 1885.

BRANTSEN VAN DE ZIJP.
DE BEAUFORT.
DE MEIJIER.
BROUWERS.
VAN AYLVA VAN PALLANDT.

[**149**. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

'S GRAVENHAGE, 12 *Juni* 1885.

Op den 20sten Mei jl. heeft de herbesteding plaats gehad van de inrichting en bediening van een stoombootveerdienst tusschen Enkhuizen en Stavoren, in verband met de diensten op de Staatsspoorwegen van Zaandam naar Enkhuizen en van Stavoren naar Leeuwarden.

Vier inschrijvingen werden ontvangen, en wel van:

C. J. WILTON VAN REEDE, te Papendrecht, voor. . . . . f 103 800

J. SMIT JZ., te Kinderdijk, en P. SMIT JR., te Rotterdam, voor 95 000

G. A. VAN HATTEM, te Sliedrecht, en A. VAN REES JZ., te Maassluis, voor. . . . . f 88 950

C. BOSMAN, te Alkmaar, voor 65 000

De aanbieding van den minsten inschrijver is, ookvolgens het gevoelen van deskundige hoofdambtenaren van het Departement van Marine, in alle opzichten aannemelijk te achten, terwijl van eene nadere herbesteding geene financieel meer gunstige uitkomst te wachten is, naardien voldoende concurrentie heeft bestaan en de eischen voor de inrichting van den dienst zoo laag gesteld zijn als met eene behoorlijke uitoefening is overeen te brengen.

Aangezien in het aan den aannemer toe te kennen bedrag jaarlijks voor f 50 000 moet worden bijgedragen door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij, ingevolge art. 1 van de bij de wet van 19 December 1882 (*Staatsblad* n°. 241) bekrachtigde overeenkomst, zal, bij toewijzing aan den minsten inschrijver, gedurende de vijf eerste jaren van den stoombootveerdienst eene uitgaaf ten laste van den Staat komen van f 15 000 per jaar.

Gevolg gevende aan de toezegging, in de zitting van 24 Maart jl. gedaan, heeft de ondergeteekende de eer van het vorenstaande mededeeling te doen.

Hij veroorlooft zich daarbij op te merken, dat, volgens art. 24 der voorwaarden van aanbesteding, waarvan evenals van de bijbehoorende nota van wijzigingen een afdruk hierbij wordt overgelegd, de inschrijvingen uiterlijk gedurende zestig dagen geldig zijn, zoodat de gunning moet plaats hebben vóór 18 Juli e. k.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

[149. 2.]

BIJLAAG.

MINISTERIE VAN WATERSTAAT, HANDEL EN NIJVERHEID.

STAATSPOORWEGEN.

Stoombootveer tusschen Enkhuizen en Stavoren.

Dienst 1886 — 1890.

Aanbesteding op 21 Januari 1885, te 's Gravenhage.

VOORWAARDEN wegens de inrichting en bediening van een stoombootveerdienst tusschen Enkhuizen en Stavoren, in verband met de diensten op de Staatsspoorwegen van Zaandam naar Enkhuizen en van Stavoren naar Leeuwarden.

Art. 1.

Algemeene omschrijving. De ondernemer zal op de voorwaarden, in de volgende artikelen gesteld, geheel op zijne kosten en voor zijne risico, ten behoeve van het doorgaand verkeer op de Staatsspoorwegen van Zaandam naar Enkhuizen en van Stavoren naar Leeuwarden inrichten, bedienen en onderhouden een stoombootveer tusschen en in onmiddellijke aansluiting met de stations Enkhuizen en Stavoren van de Staatsspoorwegen.

Art. 2.

Aantal booten. In het veer worden gebracht minstens twee 1ste klasse raderstoombooten voor passagiers en minstens één tsterke zeewaardige rader- of schroefstoomboot voor het vervoer van goederen en vee enz., van een laadvermogen van 80 à 100 ton.

Art. 3.

a. Passagiersbooten.

Samenstelling en inrichting. De stoombooten moeten zijn van ijzer of staal en door hare samenstelling een spoedigen, gemakkelijken en veiligen overtocht waarborgen. Haar diepgang mag niet meer zijn dan 1,829 M. (6 Eng. vt.) en niet minder dan 1,524 M. (5 Eng. vt.)

Hare stoomwerktuigen, stoomstuurstellen, raderen enz. moeten volgens de nieuwste en beste stelsels zijn ingericht.

De stoombooten moeten voorzien zijn van stoomlieren voor het anker en voor lading en lossing.

Voorts moeten steeds in bruikbaren staat op elke stoomboot voorhanden zijn twee reddingbooten en twee sloepen, benevens voldoende andere reddingstoestellen.

Inwendige inrichting. Onderdeks moeten zijn afzonderlijke kajuiten voor reizigers 1ste, 2de en 3de klasse, hofmeestersinrichting, toiletkamer enz.; een mailkamer volgens de door het bestuur der posterijen voor te schrijven inrichting; voorts de noodige ruimte voor bagage, ijl- en bestelgoederen; bovendeks een salon en een rookkamer.

De betimmering, stoffeering en meubileering van kajuiten en salon moeten minstens gelijk zijn aan die van de fraaiste passagiersbooten in Nederland.

Om in geval van brand dienst te kunnen doen tot blussching, moet eene stoominrichting worden gemaakt en moeten extincteurs voorhanden zijn.

De kajuiten moeten worden verwarmd door stoom en de stoombooten electrisch verlicht.

Op het voordek moeten ruimten afgeschoten zijn tot het vervoer van paarden en rijtuigen, van vee en van licht bederfelijke waren, die niet onderdek kunnen geborgen worden.

b. Goederenstoomboot.

Samenstelling en inrichting. De goederenboot moet zijn van ijzer of staal.

Toegeladen mag haar diepgang niet meer zijn dan 1,981 M. ($6^1/_2$ Eng. vt.)

Zij moet voorzien zijn van laadboomen en stoomlieren voor lossing en lading; voorts van ruime laadopeningen en inrichtingen tot het laden van vee.

Art. 4.

Assurantie. De ondernemer is verplicht, bij het begin der onderneming en telkens als de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid zulks verlangt, de bewijzen over te leggen dat de stoombooten geassureerd zijn in de eerste klasse, bij eene assurantiemaatschappij, ten genoegen van den Minister.

Art. 5.

Snelheid. Op eene proeftocht in ruim water moeten de passagiersbooten eene vaart loopen en onderhouden van 16 zeemijlen in het uur; de goederenboot van 11 zeemijlen in het uur; de zeemijl gerekend op 1852 M.

Art. 6.

Duur van den overtocht. De overtocht moet van aanlegplaats tot aanlegplaats geschieden: met de passagiersbooten binnen één uur tijds; met de goederenboot binnen één uur en veertig minuten.

Of vertragingen in den dienst aan overmacht of buitengewone omstandigheden te wijten zijn, wordt beslist door den in art. 21 genoemden Rijksambtenaar. Wanneer vertragingen langer dan van vijf minuten niet aan buitengewone omstandigheden zijn toe te schrijven, verbeurt de ondernemer telkens eene boete van f 50.

Telkens als de dienst geheel of gedeeltelijk, zonder schriftelijke toestemming van dezen ambtenaar, gestaakt wordt, verbeurt de ondernemer honderd gulden (f 100) per overtocht.

Art. 7.

Aantal reizen. Het aantal reizen per etmaal in elk der beide richtingen wordt aanvankelijk bepaald op vier voor de passagiersbooten en in den regel op één voor de goederenboot.

De Minister heeft de bevoegdheid het aantal reizen voor de passagiersbooten, hetzij tijdelijk of blijvend, te vermeerderen tot hoogstens zes reizen in elk der beide richtingen en voor de goederenboot tot twee reizen in elke richting.

Als tusschen den Minister en den ondernemer geene overeenstemming kan worden verkregen omtrent de voorwaarden, waarop dat grooter aantal reizen zal plaats hebben, wordt niettemin daarmede aangevangen.

In dat geval zal omtrent het deswege al of niet door het Rijk aan den ondernemer betalen eener schadeloosstelling en omtrent het eventueele bedrag daarvan uitspraak gedaan worden door drie scheidslieden, benoemd als bij art. 624 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering is bepaald.

Partijen onderwerpen zich aan de uitspraak dier scheidslieden.

De kosten der arbitrage worden door beide partijen, ieder voor de helft, gedragen.

Wanneer wegens herstelling of om eenige andere reden, welke dan ook, een of meer booten tijdelijk buiten dienst mochten worden gesteld, zal de ondernemer in den geregelden gang van den dienst met, volgens het oordeel van den in art. 21 bedoelden Rijksambtenaar, daarvoor geschikte vaartuigen, op dezelfde wijze als in dit en het voorgaande artikel is omschreven, op zijne kosten moeten voorzien.

De uren van vertrek worden bij dienstregeling door den Minister vastgesteld.

Art. 8.

Overlading. Tot de verplichtingen van den aannemer behooren:

het overladen uit de spoorwegwagens en goederenlokalen binnen scheepsboord en van scheepsboord in de spoorwegwagens of goederenlokalen van alle vrachtgoederen, die met den spoorweg worden aan- of afgevoerd; de kosten hiervan worden tot een bedrag van 30 cents per 1000 K.G. aan de afzenders of geadresseerden in rekening gebracht;

het verleenen van hulp en het verstrekken van breede, veilige loopbruggen voor het in- en ontschepen van passagiers, rijtuigen, paarden en vee en het kosteloos overbrengen der bagage en van ijl- en bestelgoederen uit de spoorwegbagagewagens of de stationsbureelen op de stoomboot of van de stoomboot in de spoorwegbagagewagens of stationsbureelen.

Art. 9.

Bemanning. De ondernemer draagt zorg dat de stoombooten steeds voorzien zijn van eene voltallige, ervaren bemanning, ten genoegen van den Minister.

Zij moet bestaan uit Nederlanders. De Minister kan hierop uitzonderingen toestaan.

Hij heeft de bevoegdheid het personeel van den ondernemer aan te wijzen, dat moet worden beëedigd om als onbezoldigd Rijksveldwachter te kunnen fungeeren.

Art. 10.

Staking. Wegens redenen van Staatsbelang kan staking van den dienst door den Koning worden bevolen; zoodanige staking wordt door de Regeering in door haar aan te wijzen dagbladen medegedeeld.

Wordt staking van den dienst voor belangen van 's lands verdediging bevolen, dan kan bij dat besluit tevens worden bepaald, dat het tot den dienst gebezigde materieel van de gewone stand- of ligplaatsen verwijderd wordt.

De Minister van Oorlog wijst in dat geval de plaats of plaatsen aan, waarheen het materieel wordt vervoerd.

Het geheel of gedeeltelijk gebruik van de stoombooten en van de door den ondernemer tot uitoefening van zijnen dienst verder gebezigde inrichtingen en materialen kan, in geval van oorlog of andere buitengewone omstandigheden, die gebruik voor 's Rijks dienst, in het belang van 's lands verdediging noodig maken, door den Koning bevolen en door den Minister van Oorlog of den bevelhebber van het leger, krachtens 's Konings machtiging, gevorderd worden.

De daarvoor te betalen schadeloosstelling wordt, bij gebreke van minnelijke schikking, door den rechter bepaald.

Art. 11.

Tarieven. Alle ontvangsten van het veer komen ten bate van den ondernemer

Voor het vervoer van reizigers, bagage, goederen, paarden, vee enz., mogen geen hoogere tarieven worden toegepast dan volgens de eenheidsprijzen der tijdens de inschrijving goedgekeurde tarieven, geldig in locaal-verkeer voor de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij.

Die tarieven worden aan de goedkeuring van den Minister onderworpen.

De afstand, waarnaar de vrachtprijzen mogen worden berekend, wordt gesteld op 22 kilometer.

De tarieven zijn ook van toepassing op passagiers en goederen, die niet per spoorweg worden aangevoerd.

Wijzigingen der tarieven behoeven de goedkeuring van den Minister.

De ondernemer is verplicht te trachten met de bestuurders van de maatschappijen der spoorwegen, die ter wederzijde aan het veer aansluiten, het doorgaand verkeer van reizigers en goederen te regelen, in dier voege, dat voor het vervoer, tusschen de stations van die spoorwegen onderling, van reizigers met hunne bagage, doorgaande plaatsbewijzen te krijgen zijn en goederenverzendingen met doorgaande vrachtbrieven kunnen geschieden.

Art. 12.

Vrijdom van vervoer. Voor het vervoer, in gewone tijden, van krijgsvolk, paarden en oorlogstuig, zullen gelden de bepalingen, ook wat den vrachtprijs betreft, voor het vervoer over de spoorwegen, hetzij ten gevolge van de wet of van bijzondere overeenkomsten van kracht.

De ondernemer is dientengevolge verplicht de regeling van het militair vervoer over de spoorwegen te beschouwen als voor dat vervoer op zijne stoombooten van toepassing en ook toe te treden, voor zooveel van hem afhangt, tot het militair tarief, zooals dit op het oogenblik bij de Nederlandsche spoorwegmaatschappijen van kracht is.

Hierbij zal de afstand berekend worden volgens art. 11 dezer voorwaarden en de vracht voor oorlogstuig verhoogd worden met den prijs van overlading volgens art. 8.

Als algemeene regel geldt, dat krijgsvolk, paarden en oorlogstuig, hetzij per gewonen of extratrein te Stavoren of Enkhuizen aangebracht, onmiddellijk per eerstvertrekkende stoomboot verder worden vervoerd.

Zoo het aantal der te vervoeren personen of paarden, of het gewicht der goederen een in verband met de inrichting der booten nader te bepalen cijfer overtreft, zal voorafgaand overleg tot het vervoer met extra booten plaats hebben.

Bij voorafgaand spoorwegvervoer geschiedt dat overleg door de betrokken spoorwegmaatschappij, anders door de militaire autoriteiten.

Bijaldien in de toepassing der bovenstaande bepalingen twijfel ontstaat aangaande de daaraan toe te kennen beteekenis, beslist de Minister van Oorlog, de Permanente Militaire Spoorwegcommissie gehoord.

Voor krijgsvolk worden niet gehouden officieren van de landmacht zonder troepen reizende, zeeofficieren en zeelieden.

De volgens art. 21 met het toezicht belaste ambtenaar en beambten, de leden van den Raad van Toezicht op de Spoorwegdiensten, en de ambtenaren, onder dien Raad met het dagelijksch toezicht belast, hebben recht op kosteloos vervoer.

Mede heeft kosteloos vervoer plaats van de in dienst zijnde beambten der politie en onderofficieren of manschappen der marechaussee, op vertoon van een reisorder; van personen onder geleide van het openbaar gezag in daarvoor afgezonderde ruimten; van de brievenmalen en postpakketten en van de ambtenaren, met het overbrengen daarvan belast.

Art. 13.

Reglementen. De ondernemer onderwerpt zich aan de

later bij Koninklijk besluit, in overeenstemming met deze voorwaarden en na hem, ondernemer, te hebben gehoord, vast te stellen reglementen betreffende het vervoer over het stoombootveer, het gebruik der spoorweghavens met hare loskaden, kraan- en goederensporen, het laden en lossen der goederen enz.

Art. 14.

Opname materieel. Minstens twee maanden vóór het vermoedelijk tijdstip van de opening van het stoombootveer, moet het in deze voorwaarden bedoelde materieel geheel compleet in dienstvaardigen toestand gereed zijn, opdat vanwege den Minister kan worden onderzocht, of het aan de bij deze voorwaarden gestelde eischen voldoet.

De ondernemer is verplicht de wijzigingen en verbeteringen aan te brengen, die in overeenstemming met deze voorwaarden, door den Minister worden noodig geoordeeld, zonder deswege eenige aanspraak op schadevergoeding te kunnen doen gelden.

Bedoelde wijzigingen en verbeteringen moeten zijn uitgevoerd vóór den aanvang van den dienst; bij niet voldoening hieraan wordt eene boete van f 500 per dag toegepast.

Tot het instellen van het hierboven genoemd onderzoek en het doen der vereischte proefvaarten, stelt de ondernemer kosteloos al het materieel, met de noodige bemanning, brandstoffen en verdere hulpmiddelen beschikbaar.

Aan den in art. 21 bedoelden ambtenaar wordt, zoo dikwijls deze zulks verlangt, toegang verschaft tot de werven en fabrieken, waar het materieel van den ondernemer wordt gebouwd of verbouwd.

Art. 15.

Nalatigheid en kortingen. Wegens het niet nakomen van de in deze voorwaarden gemaakte bepalingen of van de daaruit voortvloeiende bevelen, verbeurt de ondernemer, ter beoordeeling van den in art. 21 bedoelden Rijksambtenaar, voor iedere nalatigheid of overtreding telkens eene boete van f 50.

Wanneer de ondernemer niettemin in gebreke blijft aan zijne verplichtingen te voldoen, ter beoordeeling van den Minister, is deze bevoegd, na voorafgaande schriftelijke kennisgeving, voor rekening des ondernemers in den veerdienst, met al wat er toe behoort, te voorzien op de wijze als hij, Minister, dienstig acht en, zoo noodig, met het materieel en personeel van den ondernemer.

De volgens deze voorwaarden beloopen boeten worden ingehouden van de verschenen termijnen der in art. 20 bedoelde subsidie, van de verschenen renten van het in het volgende artikel genoemde waarborgkapitaal of, desgevorderd, van dit kapitaal zelf.

Uit dezelfde termijnen, renten of kapitaal kunnen ook bestreden worden de onkosten, eventueel voortspruitende uit de toepassing van het bepaalde in de tweede alinea van dit artikel.

Art. 16.

Waarborg. Tot waarborg voor de naleving dezer voorwaarden zal de ondernemer, binnen veertien dagen na de dagteekening van de goedkeuring van de aanbesteding volgens deze voorwaarden, een bedrag van vijftig duizend gulden storten.

Blijft de ondernemer hierin nalatig, dan kan de onderneming vervallen worden verklaard.

De storting geschiedt op een aan te wijzen landskantoor, in Nederlandsche munt of in Nederlandsche Staatseffecten.

Van het geld wordt geen interest betaald.

De coupons der Staatseffecten worden op de verschijndagen tegen reçu aan den ondernemer ter hand gesteld.

Art. 17.

Teruggaaf waarborgkapitaal. Het waarborgkapitaal, voor zoover daarover niet volgens art. 15 is beschikt, wordt teruggegeven binnen 14 dagen na afloop dezer overeenkomst, wanneer de ondernemer aan al de verplichtingen, voortvloeiende uit art. 19, heeft voldaan.

Art. 18.

Duur der onderneming. Het stoombootveer wordt geopend vijftien maanden na den datum der goedkeuring van het proces-verbaal van aanbesteding volgens deze voorwaarden, of, wanneer de in het hoofd dezer voorwaarden genoemde beide spoorwegen eenerzijds tot Enkhuizen en anderzijds tot Stavoren, alsdan nog niet in exploitatie zijn gekomen en de aanlegplaatsen in de spoorweghavens nog niet te bereiken zijn, op den dag waarop dit, volgens het oordeel van den Minister, plaats heeft.

De overeenkomst loopt af vijf jaar na den dag der opening van het stoombootveer voor het publiek verkeer.

Art. 19.

Voortzetting der onderneming. Ten minste één jaar voor het verstrijken van den in de laatste alinea van art. 18 genoemden termijn, zal de voortzetting van den dienst in het openbaar worden uitbesteed.

De ondernemer verbindt zich het aanwezige materieel voor den veerdienst, met den inventaris en hetgeen daartoe behoort, tegen vergoeding der waarde in eigendom over te dragen aan den hem opvolgenden ondernemer, aan wien bij die uitbesteding de verplichting tot overname zal worden opgelegd.

De waardebepaling van een en ander zal, met inachtneming van de bruikbaarheid daarvan voor den verderen veerdienst, wanneer wederzijdsche belanghebbenden dienaangaande niet vroeger tot overeenstemming geraken, geschieden bij schatting, drie maanden vóór het eindigen dezer onderneming, door drie beëedigde scheidslieden, te benoemen als bij art. 624 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering is bepaald.

De ondernemer onderwerpt zich aan de uitspraak dier scheidslieden.

De kosten der schatting worden door hem voor de helft gedragen.

De ondernemer is verplicht het bovengenoemde materieel enz. bij den aanvang der nieuwe onderneming ter beschikking van zijn opvolger te stellen, ook al ware de uitspraak der scheidslieden nog niet gevallen.

Art. 20.

Subsidie. Ter tegemoetkoming aan de uitgaven, die de inrichting en bediening van het veer zullen vorderen, wordt, boven en behalve de opbrengst der vrachten en andere baten, aan den ondernemer, wiens aanbieding wordt aangenomen, toegekend de subsidie, waarvoor hij bij zijn inschrijvingsbiljet verklaart, de verplichtingen uit deze voorwaarden voortvloeiende, te zullen nakomen.

Deze subsidie zal worden uitbetaald in tien gelijke termijnen.

De eerste termijn verschijnt 6 maanden na de dagteekening van de opening van het stoombootveer; de tweede termijn 12 maanden, de derde termijn 18 maanden na dien datum, enz.; de laatste of tiende termijn bij het eindigen der onderneming.

Geene betaling geschiedt door het Rijk, tenzij de vervoermiddelen zich in goeden staat bevinden en behoorlijk zijn onderhouden, en de ondernemer aan al zijne verplichtingen heeft voldaan, een en ander ter beoordeeling van den in het volgende artikel bedoelden Rijksambtenaar.

De betaling heeft plaats door het afgeven van ordonnantiën, betaalbaar op een der Rijkskantoren, binnen vier weken nadat het certificaat van betaling en de verder gevorderde bewijsstukken, behoorlijk in orde, aan het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid zijn ingekomen.

Bij de verschijning van iederen termijn van betaling, legt de ondernemer aan den in het volgende artikel bedoelden Rijksambtenaar kosteloos over, eene declaratie in tweevoud, waarvan één op gezegeld papier, en bovendien bij den laatsten termijn de afgegeven kopie van deze voorwaarden.

Art. 21.

Toezicht. Het toezicht op de stipte naleving van deze voorwaarden wordt opgedragen aan een door den Minister aan te wijzen Rijksambtenaar en door de beambten, die dezen ter zijde mochten staan.

[149. 3.]

BIJLAAG.

NOTA VAN WIJZIGING in de Voorwaarden wegens de inrichting en bediening van een stoombootveerdienst tusschen Enkhuizen en Stavoren, in verband met de diensten op de Staatsspoorwegen van Zaandam naar Enkhuizen en van Stavoren naar Leeuwarden.

Bladz. 1. Kantteekening, staat: » 21 Januari ", lees: » 20 Mei ".

» 2. 2de regel van art. 5, staat: » 16 ", lees » 12".

» 2. 2de regel van art. 6, staat: » één uur ", lees: » één uur en twintig minuten ".

» 3. Na de voorlaatste zinsnede van art. 7 te lezen:

» De duur der overvaart van de passagiersbooten kan in zoodanig geval, met goedvinden van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, tot een uur dertig minuten verlengd worden.
De goederenboot mag, mits daarvoor geschikt en wanneer hierdoor geen stoornis in den dienst plaats heeft, als reserveboot gebruikt worden. "

» 6. 4de regel van art. 16, staat: » vijftig duizend ", lees: » vijf en twintig duizend ".

Bladz. 7. 1ste regel van art. 18, na het woord » geopend ", te lezen: » zoodra de booten in overeenstemming met art. 14 kunnen in dienst gesteld worden, doch uiterlijk ".

» 8. 4de regel van onderen van art. 22, na 1884 te lezen: » en de nota van wijzigingen goedgekeurd bij beschikking van 13 Maart 1885 ".

» 9. 3de regel van boven, achter het woord » teekeningen ", te lezen: » voldoende om schip en werktuigen te kunnen beoordeelen ".

» 10. 2de regel van art. 27, achter het woord » advertentiën ", te lezen: » alsmede de kosten, gevallen op de besteding van 21 Januari jl ".

Goedgekeurd,

's Gravenhage, 13 Maart 1885.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

Voor den Minister,

De Secretaris-Generaal,

De Bosch Kemper.

De ondernemer en zijn personeel onderwerpen zich aan hunne bevelen, behoudens beroep op den Minister, die alle geschillen, welke uit deze voorwaarden mochten voortkomen, beslist.

Art. 22.

Inschrijvingsbiljet. De inschrijvingsbiljetten van gegadigden tot deze onderneming moeten vóór 12 uur (middag) van den 21sten Januari 1885 vrachtvrij bezorgd worden aan het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid, alwaar zij worden verzameld in eene bus, voorzien van twee ongelijk werkende sloten.

De inschrijvingsbiljetten moeten geschreven zijn op een zegel van 15 cent in hoofdsom.

Op den verzegelden omslag wordt gesteld:

» Inschrijvingsbiljet wegens de inrichting en bediening van een stoombootveerdienst tusschen de stations Enkhuizen en Stavoren."

Elk biljet wordt door den inschrijver en twee borgen onderteekend en volgens onderstaand model ingericht.

De ondergeteekende . . . . . verbindt zich, bij onderteekening dezes, tot de inrichting en bediening van een stoombootveerdienst tusschen Enkhuizen en Stavoren, in verband met de diensten op de Staatsspoorwegen van Zaandam naar Enkhuizen en van Stavoren naar Leeuwarden, overeenkomstig de voorwaarden, goedgekeurd door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid bij beschikking van 4 October 1884, tegen eene subsidie van het Rijk per jaar, te rekenen van den dag der opening van het stoombootveer, ten bedrage van . . . . . (in letters).

Tot borgen stellen zich . . . . . .

Art. 23.

Beschrijving en teekeningen. Geen inschrijvingsbiljet wordt in aanmerking genomen, tenzij door of vanwege den inschrijver, vóór de opening van zijn biljet, behoorlijk verzegeld en door hem en zijne borgen onderteekend, aan den besteder zijn ter hand gesteld eene beschrijving, toegelicht door afbeeldingen of teekeningen, van de door hem in de vaart te brengen stoombooten. In deze stukken moeten, met inachtneming van de bepalingen dezer voorwaarden, worden opgegeven de hoofdafmetingen, het stoomvermogen en het stoomstelsel van de stoombooten, hare inwendige inrichting, grootte der kajuiten, laadruimten enz., benevens de werven en fabrieken, waarop die schepen en stoomwerktuigen zullen worden gebouwd of, als het bestaande stoomschepen zijn, hunne herkomst, waar zij in de vaart zijn of zich bevinden.

Art. 24.

Gunning der onderneming. Alle geldige inschrijvingsbiljetten blijven van kracht tot de gunning der onderneming, doch uiterlijk gedurende zestig dagen, te rekenen van den dag, waarop de inschrijving heeft plaats gehad.

De gunning der onderneming geschiedt aan hem, wiens inschrijving het meest aannemelijk voorkomt, zonder verplichting om den laagsten inschrijver te nemen, noch om reden der gedane keus te geven.

Art. 25.

Onderteekening voorwaarden. Zoodra mogelijk na de gunning worden deze voorwaarden door den inschrijver, aan wien de onderneming wordt gegund, en door zijne borgen onderteekend.

Art. 26.

Borgen. De borgen, die moeten zijn gegoede ingezetenen des Rijks, verklaren daarbij de door den ondernemer aangegane verbintenis wel te kennen en zich vrijwillig te stellen tot zijne borgen, zich ieder afzonderlijk en voor het geheel te verbinden tot het behoorlijk en volledig vervullen van al de verplichtingen, die de ondernemer op zich heeft genomen en dit te zullen doen zoodra zij, te zamen of afzonderlijk, daartoe uit eenigen hoofde, door of vanwege den Minister zullen zijn opgevorderd. Zij nemen dezelfde verplichtingen op zich, ook in het geval de ondernemer mocht komen te overlijden, niettegenstaande in dat geval de aanneming, volgens art. 1648 van het Burgerlijk Wetboek, zou kunnen gehouden worden voor vervallen, waarvan bij het onderteekenen van deze voorwaarden wel uitdrukkelijk afstand wordt gedaan en het tegendeel overeengekomen; zij doen afstand van alle voorrechten van schuldsplitsing en van uitwinning.

Wanneer eene vennootschap onder eene firma ondernemer wordt, mogen de commanditaire of de hoofdelijk aansprakelijke leden dier firma niet als borgen optreden.

Wanneer de aanneming door een lid eener firma geschiedt, geldt dezelfde bepaling voor de overige leden dier firma.

Leden eener vennootschap mogen niet als ondernemer optreden, tenzij de akte van vennootschap toelate, dat zij voor eigen rekening als aannemer handelen.

Met de onderteekening dezer voorwaarden worden ondernemer en borgen geacht te verklaren, dat zij niet vallen in een der voorschreven termen van uitsluiting.

Bij overlijden van den ondernemer is de Minister bevoegd de onderneming te doen voortzetten, hetzij door de erfgenamen van den ondernemer, hetzij door een of door beide borgen.

In afwachting daarvan zijn de borgen verplicht de onderneming onafgebroken voort te zetten.

Als een der borgen sterft, naar het buitenland vertrekt of naar het oordeel van den Minister ophoudt solide te zijn, stelt de ondernemer dadelijk een nieuwen borg, ten genoegen van den Minister.

Art. 27.

Onkosten. De kosten van zegels, leges en registratie, benevens die van advertentiën, komen ten laste van den ondernemer en worden door hem, op daartoe bekomen uitnoodiging, onmiddellijk voldaan.

Goedgekeurd,

's Gravenhage, 4 October 1884.

De Minister van Waterstaat,
Handel en Nijverheid,

Voor den Minister,

De Secretaris-Generaal,

De Bosch Kemper.

[150.]

TWEE REKENINGEN betreffende het vernieuwings- en het reservefonds der Staatsspoorwegen over 1884.

Niet gedrukt.

[**151.** 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet (en bijlage) tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop van een stuk grond te *Zevenbergen* aan de gemeente *Zevenbergen*.

De toelichtende memorie (en bijlage), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Königswart, den 16den Juni 1885.

WILLEM.

[**151.** 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de gemeente *Zevenbergen* den onderhandschen aankoop heeft gevraagd van een perceel grond aan de haven aldaar, dienende tot erf van de gemeentelijke gasfabriek en tot opslagplaats van mest en van materialen, en dat het belang van den Staat zich tegen den verkoop niet verzet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De overeenkomst, gesloten bij de in afschrift aan deze wet gehechte akte van den 23sten Maart 1885, waarbij de Staat aan de gemeente *Zevenbergen* een perceel grond aan de haven te *Zevenbergen* verkoopt, wordt goedgekeurd.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

KOPIE.

Kantoor
Zevenbergen.

Lc G. Art. 20.
(Dos.)

De ondergeteekenden:

1. JOHANNES SIMON PETRUS WILLEM EERENS, ontvanger der registratie en domeinen te Zevenbergen, ten deze handelende namens den Staat der Nederlanden, als daartoe gemachtigd door den directeur der registratie en domeinen te Middelburg bij brief van den 23sten Augustus 1884, n°. 3117, gegrond op de aanschrijving van den Minister van Financiën van 20 Augustus 1884, n°. 37, afdeeling Domeinen, en

2. JOHANNES VAN DER MINNE, burgemeester der gemeente Zevenbergen, en JOHANNES MARIJANUS HYACINTHUS VAN WOEZIK, secretaris dier gemeente, als vertegenwoordigende het college van burgemeester en wethouders dat namens die gemeente handelt ter uitvoering van het besluit van den gemeenteraad dd. 9 September 1884, goedgekeurd door Gedeputeerde Staten der provincie Noordbrabant bij besluit van den 16den September 1884, G, 135, 2de afdeeling, zijn overeengekomen als volgt:

Onder voorbehoud van de goedkeuring der Wetgevende Macht verkoopt de eerst-ondergeteekende in zijne voormelde hoedanigheid namens den Staat der Nederlanden voor den prijs van dertienhonderd vier en tachtig gulden aan de gemeente Zevenbergen, namens welke door de sub 2 genoemde ondergeteekenden in koop wordt aangenomen:

Een terrein, langs de Zevenbergsche haven, zijnde een gedeelte groot 7,30 aren, van het kadastrale perceel sectie K n°. 403 en het geheele kadastrale perceel sectie K. n°. 404, groot 27,30 aren, van Zevenbergen, van elkander gescheiden door een doornen heg, welke perceelen thans in gebruik zijn het eerste als aanlegplaats van materieel, het laatste gedeeltelijk als mestbergplaats en gedeeltelijk voor de gemeentelijke gasfabriek met gashouders, begrensd ten noordoosten door het erf bij ELISABETH VAN SCHENDEL, weduwe van JOHANNES VERHEIJEN, te Zevenbergen, in gebruik, op de scheiding der perceelen sectie K n°. 402 en n°. 403, en het noordwest- en zuidoostwaarts verlengde daarvan; ten noordwesten door de Zevenbergsche haven, ten zuidwesten door den voorboezem der uitwateringssluis van het waterschap »Het Oudland van Zevenbergen", ten zuidoosten door den teen van den Lamsgatschen of Landschotschen dijk, zoodat de bermsloot daarlangs onder het verkochte is begrepen, met eene roode arceering aangeduid op de door partijen gewaarmerkte teekening, welke is vastgehecht aan het voor den Staat bestemde exemplaar dezer akte.

Het verkochte heeft, krachtens akte van openbare verkooping, opgemaakt door den notaris B. VAN DE WERK, te Zevenbergen, den 29sten Juli 1884, overgeschreven den 19den Augustus 1884, recht van uitweg naar den Lamsgatschen of Lamschotschen dijk langs de twee bestaande opritten, en is, met gedeelten, ter grootte van 1,30 are, der perceelen sectie K n° 402 en 403 van Zevenbergen bij de koopster in huur tot 11 November 1886, voor eene som van f 58,49 's jaars, ingevolge akte, den 13den Maart 1862 voor den toenmaligen notaris A. VAN DE WERK te Zevenbergen verleden.

Deze verkoop geschiedt onder de volgende voorwaarden:

Art. 1.

De koopster moet het bestaande jaagpad langs de Zevenbergschen haven dulden.

Art. 2.

De krachtens voormeld contract bestaande huur wordt geacht geëindigd te zijn met den laatsten dag der maand, waarin de betaling van den koopprijs geschiedt. De loopende huurpenningen blijven van den 11den November 1884 af tot dat tijdstip verschuldigd, berekend naar f 0,16 per dag.

Art. 3.

De gronden worden verkocht zoo en in dier voege als zij door den Staat zijn bezeten, met alle lusten en lasten, heerschende en lijdende erfdienstbaarheden, genoemd of ongenoemd, zonder verhaal op den verkooper.

Art. 4.

De koopster aanvaardt de gronden in den toestand waarin zij zich bevinden, zonder dat de Staat wegens eenigen misslag in de opgegeven maat aansprakelijk is. Elke navordering wegens over- of ondermaat is uitgesloten.

Art. 5.

De koopprijs en alle kosten en rechten op den verkoop en de levering vallende, daaronder begrepen die der opmeting en inkaartbrenging der perceelen, moeten met de

naar art. 2, alinea 2, verschuldigde huurpenningen ten kantore van den ondergeteekenden ontvanger worden voldaan binnen een maand na de afkondiging der bekrachtigingswet.

Art. 6.

De grondbelasting en de waterschapslasten zijn van 1 Januari 1885 af ten laste der koopster.

Art. 7.

De pachtpenningen der afzonderlijk, tot den 1sten September 1889 aan J. W. L. Lammers te Zevenbergen verpachte jacht op het verkochte worden door den Staat genoten.

Aldus in duplo opgemaakt en geteekend te Zevenbergen den 23sten Maart 1885.

(*get.*) Eerens. (*get.*) J. Van der Minne.
» J. M. H. Van Woezik.

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

Bartstra.

[**151.** 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij akte van den 13den Maart 1862 voor den toenmaligen notaris A. van de Werk, te Zevenbergen, kreeg de gemeente Zevenbergen het thans verkochte tot den 11den November 1886 in huur van de administratie der dotatiedomeinen van nu wijlen Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden, met bevoegdheid daarop eene gasfabriek met woonhuis en verdere getimmerten te bouwen, doch onder voorwaarde tevens, dat bij het einde van den huurtermijn de gemeente gehouden zoude zijn om, ingeval geene huurverlenging mocht worden toegestaan, »de gebouwen weg te ruimen, de afbraak en puin te vervoeren, en den grond behoorlijk gelijk en tot cultiveering geschikt te maken, alles ten genoegen der administratie van Z. K. H. voornoemd".

Van deze bevoegdheid heeft de gemeente gebruik gemaakt. Het grootste deel van den grond is het erf harer gasfabriek en het overige deel bezigt zij voor opslagplaats van materieel en voor mestbergplaats.

Heeft alzoo de gemeente Zevenbergen groot belang bij de verkrijging van den eigendom van dezen grond, het belang van den Staat verzet zich tegen den onderhandschen verkoop niet, nu een prijs ad f 4000 per hectare kon worden bedongen, die geacht kan worden de waarde van den grond in publieke veiling te overtreffen.

Ter beoordeeling van dien prijs wordt verwezen naar de gegevens, verstrekt in de toelichting van het te gelijk met dit wetsontwerp ingediend ontwerp van wet tot bekrachtiging van den onderhandschen verkoop aan de naamlooze vennootschap » de Zevenbergsche beetwortelsuikerfabriek de Phoenix" van een naburig stuk grond, insgelijks liggende tusschen den Lamsgatschen dijk en de Zevenbergsche haven, en van den onderwerpelijken grond slechts gescheiden door eene sluiskil en een perceeltje, dat voor gelijken prijs per hectare verkocht is aan het waterschap der Haven en Sassen van Zevenbergen.

Ter verdere toelichting wordt de in de koopakte aangehaalde teekening van den verkochten grond gedeponeerd ter griffie van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

De Minister van Financiën,

BLOEM.

[151. 4.]

VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek van dit ontwerp van wet gaven eenige leden hunne bevreemding te kennen, dat bij dezen verkoop door den Staat slechts f 4000 per hectare bedongen wordt. Zij meenden dat die prijs aanzienlijk hooger had kunnen gesteld worden met het oog op het groote belang voor den tegenwoordigen bezitter om den eigendom van dien grond te verkrijgen, waarop hij gebouwen heeft. Reeds vroeger is in de zitting van 18 Maart 1885 de aandacht van de Regeering er op gevestigd om bij het bepalen van den verkoopsprijs van grond op dergelijke omstandigheid te letten.

Hiertegen werd opgemerkt, dat het hier een verkoop geldt aan eene gemeente, en dat het niet op den weg van den Staat ligt om bij dergelijke onderhandelingen alle middelen te gebruiken en bestaande toestanden te exploiteeren ten einde een bijzonder hoogen prijs te verwerven.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over deze wetsvoordracht genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 25sten Juni 1885.

BRANTSEN VAN DE ZIJP.
DE BEAUFORT.
DE MEIJIER.
BROUWERS.
VAN AYLVA VAN PALLANDT.

[152. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet (en bijlage) tot bekrachtiging van een onderhandschen verkoop van een stuk grond te *Zevenbergen* aan de naamlooze vennootschap »de Zevenbergsche beetwortelsuikerfabriek de Phoenix" aldaar.

De toelichtende memorie (en bijlage), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Königswart, den 16den Juni 1885.

WILLEM.

[152. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de naamlooze vennootschap »de Zevenbergsche Beetwortelsuikerfabriek de Phoenix" den onderhandschen aankoop heeft gevraagd van een perceel grond aan de haven te *Zevenbergen* en dat het belang van den Staat zich tegen den verkoop niet verzet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De overeenkomst, gesloten bij de in afschrift aan deze wet gehechte akte van den 21sten Maart 1885, waarbij de Staat aan de naamlooze vennootschap » de Zevenbergsche Beetwortelsuikerfabriek de Phoenix te *Zevenbergen* verkoopt een perceel grond aan de haven aldaar, wordt goedgekeurd.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

KOPIE.

Kantoor
Zevenbergen.
Lc G. Art. 20
(Dos.)

De ondergeteekenden:

1°. JOHANNES SIMON PETRUS WILLEM EERENS, ontvanger der registratie en domeinen te *Zevenbergen*, behoudens bekrachtiging bij de wet, handelende namens den *Staat der Nederlanden*, als daartoe gemachtigd door den directeur der registratie en domeinen te *Middelburg*, bij brief van 14 Augustus 1884, n°. 2999, gegrond op de resolutie van den Minister van Financiën, dd°. 12 Augustus 1884, n°. 85, afdeeling Domeinen;

2°. JOHAN FERDINAND ALEXANDER DE BOSSON, WILLEM ANDRIES SCHIPPERS en JOHANNES VAN DER MINNE, industrieelen, wonende te *Zevenbergen*, als directeuren der naamlooze vennootschap »*de Zevenbergsche Beetwortelsuikerfabriek de Phoenix*", te *Zevenbergen*, zijn overeengekomen als volgt:

De Staat der Nederlanden verkoopt voor den prijs van vier duizend vierhonderd tachtig gulden aan de naamlooze vennootschap »*de Zevenbergsche Beetwortelsuikerfabriek de Phoenix*" te *Zevenbergen*, voor welke vennootschap de ad 2 genoemde ondergeteekenden als hare directeuren in koop aannemen:

een perceel grond onder de gemeente *Zevenbergen*, kadastraal bekend als sectie K, deel van n°. 419, groot een hektare twaalf aren, dat met eene roode arceering is aangeduid op de door partijen gewaarmerkte teekening, welke is vastgehecht aan het voor den Staat bestemde exemplaar dezer akte;

begrensd ten noorden door het overig deel van het kadastraal perceel sectie K, n°. 419, dat bij onderhandsche akte van 3 December 1884, geregistreerd te *Zevenbergen* den 12den Februari 1885 in deel 25, folio 13 recto, vak 6, en overgeschreven ten kantore der hypotheken te *Breda* den 20sten Februari 1885, in deel 637, nummer 92, aan het waterschap Haven en Sassen van *Zevenbergen* is verkocht, ten oosten door den Landschotschen of Lamsgatschen dijk, ten zuiden door het eigendom van T. MOLEGRAAF c. s., kadastraal bekend als sectie K, n°. 420, van *Zevenbergen* op het midden der scheidingssloot en het westwaarts verlengde daarvan, en ten westen door de Zevenbergsche haven.

Krachtens de zooeven genoemde akte en krachtens de akte van openbare verkooping, verleden voor den notaris B. VAN DE WERK den 29sten Juli 1884, overgeschreven 19 Augustus 1884, heeft de verkochte grond recht van weg over het aan voornoemd waterschap verkocht gedeelte van het perceel langs de bermsloot van den Landschotschen of Lamsgatschen dijk en verder over den oprit van dien dijk.

Het geheele kadastraal perceel, sectie K, n°. 419, van *Zevenbergen* is, met uitzondering van het jaagpad (vroeger deel van het kadastraal perceel n°. 373), volgens akte, dd°. 22 Januari 1880, voor den te *Zevenbergen* resideerenden notaris B. VAN DE WERK verleden, tot het ontblooten van de schoof of stoppeltijd 1888 bij de koopster in huur voor eene jaarlijksche pachtsom van f 160,97.

Deze verkoop en koop geschiedt onder de volgende voorwaarden:

Art. 1.

Op het verkochte moet het bestaande jaappad langs de Zevenbergsche haven worden geduld.

Art. 2.

De voormelde huurovereenkomst wordt, ook ten aanzien van den in de huur begrepen grond, welke aan het waterschap Haven en Sassen van *Zevenbergen* is verkocht, geacht te zijn geëindigd met den laatsten dag der maand, waarin de betaling van den koopprijs geschiedt. De loopende huurpenningen blijven tot dien dag verschuldigd, berekend naar dertien gulden een en veertig en een halve cent per maand, van den eersten September 1800 vier en tachtig af.

Art. 3.

De koopster aanvaardt het gekochte in den toestand waarin het zich bevindt, zoo en in dier voege als het door den Staat werd bezeten, met al de daarbij behoorende en daarin gevestigde heerschende en lijdende erfdienstbaarheden, en

met uitsluiting van alle navordering wegens overmaat of ondermaat.

Art. 4.

De koopprijs en alle kosten en rechten op den verkoop en de levering vallende, daaronder begrepen die der opmeting en inkaartbrenging van het verkochte, moeten met de naar art. 2 verschuldigde huurpenningen ten kantore van den ondergeteekenden ontvanger worden voldaan binnen eene maand na den dag der afkondiging van de bekrachtigingswet.

Art. 5.

De grondbelasting wegens gebouwde eigendommen is volgens gemeld huurcontract ten laste der huurster. Die wegens ongebouwde eigendommen komt van 1 Januari 1885 af voor rekening van de koopster.

Art. 6.

De pachtpenningen der afzonderlijk tot den 1sten September 1889 aan J. W. L. Lammers te *Zevenbergen* verpachte jacht op den verkochten grond worden door den Staat genoten.

Aldus in duplo opgemaakt en geteekend te *Zevenbergen* den een en twintigsten Maart achttien honderd vijf en tachtig.

(*get.*) Eerens. (*get.*) Schippers.
» De Bosson.

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

Bartstra.

[152. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De verkochte grond, behoord hebbende tot de voormalige dotatie-domeinen van wijlen Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden, is gelegen nabij de kom der gemeente Zevenbergen aan de Zevenbergsche haven, tegenover het terrein waarop de fabriek der koopster staat.

Sedert 11 November 1867 — laatst krachtens de in de koopakte aangehaalde akte — bij de koopster in huur en door eene brug met hare fabriek verbonden, is de grond hare opslagplaats van beetwortelen, waarvoor hij, door zijne ligging aan de haven, bijzonder geschikt is.

Met het oog op het groote belang, dientengevolge voor de fabriek »de Phoenix" verbonden aan den eigendom van den grond, die als het ware één geheel met hare terreinen uitmaakt en voor haar zoo goed als onmisbaar is, werd eene aanvrage om onderhandschen verkoop gedaan, ten gevolge waarvan de grond werd gehouden buiten de veiling op den 29sten Juli 1884 van de aangrenzende landerijen der bouwhoeve bij het Lamsgats- of Landschotsveer onder Zevenbergen.

Onderhandsche verkoop toch werd ook in het belang van den Staat geacht, daar van de vennootschap een prijs van f 4000 per hectare kon worden bedongen, die hoogstwaarschijnlijk in publieke veiling niet zou zijn verkregen.

Ter beoordeeling van den prijs strekke het volgende. Bij bovenvermelde veiling brachten de zuidwaarts van den verkochten grond, eveneens tusschen den Lamsgatschen- of Landschotschen dijk en de haven gelegen kavels, door de met de voorbereiding dier veiling belaste deskundigen geschat op ongeveer f 2357 en f 2396 per hectare, respectievelijk f 2252 en f 2692 per hectare op; al de gebouwen en gronden, samen groot 25.76.16 hectaren, geschat op f 36 750, werden in massa toegewezen voor f 39 400 plus 5 pct. voor kosten der veiling.

Dezelfde deskundigen waardeerden den thans verkochten grond op nog geen f 2850 per hectare.

Ter verdere toelichting wordt de in de koopakte aangehaalde teekening van den verkochten grond gedeponeerd ter griffie van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

De Minister van Financiën,

BLOEM.

[152. 4.]

VERSLAG.

Bij het onderzoek in de afdeelingen van dit wetsontwerp waren leden van meening, dat het eenigszins vreemd mocht genoemd worden, dat ten behoeve eener particuliere onderneming een gedeelte gronds niet in publieke veiling was gebracht, waarbij een hoogere prijs misschien bedongen ware.

Van andere zijde werd hiertegen opgemerkt, dat bij het aangaan van het oorspronkelijk huurcontract niet gedacht kon worden aan eenen eventueelen verkoop.

Andere leden waren van gevoelen, dat de tegenwoordige bezitter eenen hoogeren prijs betaalde bij dezen onderhandschen verkoop dan die grond bij publieke veiling zoude opgebracht hebben.

De Commissie van Rapporteurs acht hiermede de openbare beraadslaging over deze wetsvoordracht genoegzaam voorbereid.

Aldus vastgesteld den 25sten Juni 1885.

BRANTSEN VAN DE ZIJP.
DE BEAUFORT.
DE MEIJIER.
BROUWERS.
VAN AYLVA VAN PALLANDT.

Overeenkomst met de Holl. IJzeren Spoorwegm. betreffende de exploitatie van den spoorw. Amersfoort-Kesteren-Nijmegen.

[153. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet (en bijlage), houdende bekrachtiging eener overeenkomst met de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Königswart, den 19den Juni 1885.

WILLEM

[153. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is te voorzien in de exploitatie van den volgens de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) aangelegden spoorweg van *Amersfoort* over *Rhenen* naar *Nijmegen*;

dat door Onze Ministers van Waterstaat, Handel en Nijverheid en van Financiën, daartoe door Ons gemachtigd, met de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij te dien einde eene overeenkomst is aangegaan, waarvan eenige artikelen bij de wet behooren te worden bekrachtigd;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De artikels 1, 2, 3, 4 en 6 van de in afschrift nevens deze wet gevoegde overeenkomst, den vijftienden Juni 1885 tusschen Onze Ministers van Waterstaat, Handel en Nijverheid en van Financiën en de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij aangegaan, worden bekrachtigd.

Artikel 2.

De overeenkomst in art. 1 vermeld, wordt gratis geregistreerd.

Artikel 3.

Deze wet verbindt met den dag harer afkondiging.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid

De Minister van Financiën,

AFSCHRIFT.

Tusschen den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid en den Minister van Financiën, tot het aangaan dezer overeenkomst door den Koning gemachtigd en als zoodanig den Staat vertegenwoordigende, ter eene,

en de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij, vertegenwoordigd door haar raad van administratie, waarvoor optreden zijn commissaris-president en zijn commissaris-secretaris, ter andere zijde,

is, behoudens bekrachtiging voor zooveel noodig bij de wet, het volgende overeengekomen:

Artikel 1.

Aan de Maatschappij wordt verleend en door haar aanvaard de exploitatie van den Staatsspoorweg van *Amersfoort* naar *Kesteren*, op de voorwaarden, omschreven in de bij de wet van 19 December 1882 (*Staatsblad* n°. 241) bekrachtigde overeenkomst van $\frac{3 \text{ Juni}}{1 \text{ Juli}}$ 1881, voor zooverre daarvan niet is afgeweken bij de tegenwoordige overeenkomst.

Artikel 2.

De Maatschappij betaalt aan het Rijk voor het gebruik van den in artikel 1 genoemden spoorweg een jaarlijkschen huurprijs, berekend per kilometer lengte, en wel:

het eerste jaar nadat de spoorweg over zijne geheele lengte voor het vervoer van reizigers en goederen is opengesteld	f 1000
het tweede jaar	1200
het derde jaar.	1400
het vierde jaar	1600
het vijfde jaar.	1800
het zesde jaar.	2000

Na dit zesde jaar zal de huurwaarde elk jaar met f 100 per kilometer klimmen, tenzij de Maatschappij kan aantoonen, dat de bruto-ontvangsten niet zijn toegenomen in minstens dezelfde verhouding als de klimmende huur.

In zulk geval blijft de huur op den spoorweg gelijk aan die over het vorige jaar.

Wanneer dit geval zich over eenig jaar heeft voorgedaan, zullen de ontvangsten op den spoorweg over ieder daaraanvolgend jaar worden vergeleken met die van het laatste jaar, waarop de vermeerdering van huur is toegepast.

De huur zal dan weder aan de laatstbetaalde gelijk zijn, indien de bruto-ontvangsten blijken niet minstens in verhouding tot eene vermeerdering van de huur met f 100 per kilometer te zijn gestegen.

In het tegenovergestelde geval zal zij met f 100, f 200 of f 300 per kilometer vermeerderen, naar gelang de bruto-ontvangsten minstens in verhouding tot eene vermeerdering van huur met f 100, f 200 of f 300 zijn gestegen, met dien verstande evenwel dat de vermeerdering hoogstens f 200 bedraagt, indien er niet meer dan twee jaren zonder verhooging zijn voorbijgegaan.

Artikel 3.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid behoudt zich voor om het medegebruik van den spoorweg ten allen tijde aan andere spoorweg-ondernemingen toe te staan zonder dat de Maatschappij deswege op eenige andere door den Staat of door derden te betalen schadeloosstelling aanspraak zal kunnen maken, dan die bepaald in de tweede zinstede van dit artikel.

Wanneer van de in de eerste zinsnede van dit artikel bedoelde bevoegdheid gebruik wordt gemaakt, vermindert de door de Maatschappij ingevolge art. 2 verschuldigde huur met de helft.

Deze vermindering gaat in met den dag waarop de spoorweg voor het verkeer van eene andere spoorwegonderneming geopend wordt, en wordt berekend over de bedragen, die ingevolge art. 2 van dien dag af verschuldigd zouden zijn.

Artikel 4.

De maatschappij verbindt zich om ten allen tijde op de

vordering van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid de exploitatie op zich te nemen van het spoorwegvak van *Kesteren* naar *Nijmegen*, overeenkomstig de bepalingen van een door den Koning voor het gemeenschappelijk gebruik van dien weg vast te stellen reglement, en om voor het tot dat einde aan haar te verschaffen medegebruik van dien weg eene jaarlijksche schadeloosstelling te betalen van f 87 000, zoomede de nader overeen te komen vergoeding voor de bewaking, de bediening en het onderhoud van den weg en voor het gemeenschappelijk gebruik van het station *Nijmegen*.

Artikel 5.

Tot zekerheid van de richtige uitvoering van deze overeenkomst wordt door de Maatschappij zes weken vóór de opening van den spoorweg een waarborgkapitaal gestort van *zeventien duizend gulden*.

De bepalingen van art. 73 der overeenkomst van $\frac{3\text{ Juni}}{1\text{ Juli}}$ 1881 zijn op dit kapitaal van toepassing.

Artikel 6.

Wanneer de in art. 4 bedoelde exploitatie van het spoorwegvak *Kesteren-Nijmegen* niet binnen 5 jaren na de opening van het spoorwegvak *Amersfoort-Kesteren* aan haar wordt opgedragen, is de Maatschappij bevoegd deze overeenkomst na het verstrijken van dien termijn te doen eindigen, mits zij van haar verlangen daartoe een jaar te voren doe blijken.

Artikel 7.

De kosten dezer overeenkomst zijn voor rekening der Maatschappij.

Geteekend in duplo te Amsterdam op den vijftienden Juni en te 's Gravenhage op den vijftienden Juni 1885.

De Raad van Administratie der Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij,

(*get.*) F. Th. Westerwoudt, *President.*

(*get.*) W. Van Loon, *Secretaris.*

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

(*get.*) Van den Bergh.

De Minister van Financiën,

(*get.*) Bloem.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

De Bosch Kemper.

[153. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Aan de goedkeuring der Wetgevende Macht wordt hierbij onderworpen eene door de ondergeteekenden krachtens machtiging des Konings gesloten overeenkomst met de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij, betreffende de exploitatie van den spoorweg Amersfoort-Kesteren-Nijmegen. Nopens de beweegredenen, welke tot het sluiten dier overeenkomst geleid hebben, wordt het volgende aangeteekend.

In overeenstemming met de strekking der wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205), waarbij is voorgeschreven de aanleg van een spoorweg van Amersfoort langs Rhenen naar Nijmegen, die een deel zou uitmaken van eene rechtstreeksche spoorwegverbinding tusschen Amsterdam en de Duitsche grenzen in de richting van Nijmegen, heeft de Regeering er naar gestreefd om nopens de exploitatie van het spoorweggedeelte Amersfoort-Kesteren eene regeling te treffen waardoor overeenkomstig de bedoeling van den Wetgever, de exploitatie van de geheele lijn van Amsterdam via Amersfoort naar Nijmegen door eene enkele maatschappij zou verzekerd worden.

Dit kon op tweeërlei wijze geschieden; hetzij door aan de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, die den spoorweg van Kesteren tot Nijmegen in gebruik heeft, de exploitatie van het gedeelte Kesteren-Amersfoort op te dragen, en te haren behoeve aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij de verplichting op te leggen om te gedoogen dat de aan deze in eigendom toebehoorende spoorweg van Amersfoort naar Amsterdam tegen betaling van schadeloosstelling, ook door de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen zou gebruikt worden; hetzij door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij te belasten met de exploitatie van den spoorweg van Amersfoort tot Nijmegen, behoudens eene schadeloosstelling door haar te betalen, wegens het medegebruik der aan de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen afgestane, tot deze spoorwegverbinding behoorende gedeelten van Kesteren tot Nijmegen.

Bij het ter zake ingesteld onderzoek is het der Regeering voorgekomen, dat het plan om aan de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen het gemeenschappelijk gebruik van den Oosterspoorweg der Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij toe te staan, om financieele redenen op dit oogenblik geene aanbeveling verdient, omdat daaruit de verplichting zou voortvloeien vooreerst tot het vestigen van nieuwe kostbare inrichtingen te Amsterdam ten behoeve van het goederenverkeer der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, en ten andere tot het betalen van eene schadeloosstelling aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij voor het medegebruik van den Oosterspoorweg. De dadelijke daaruit voortvloeiende geldelijke opofferingen mogen, naar de opvatting van de ondergeteekenden, in den tegenwoordigen toestand van 's lands financiën, aan den Staat niet opgelegd worden.

Ook het denkbeeld om aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij de verplichting op te leggen om den geheelen spoorweg van Amersfoort tot Nijmegen van stonde af aan — dat is van het oogenblik dat de lijn Amersfoort-Kesteren gereed zal zijn — te exploiteeren, kwam de Regeering niet wel uitvoerbaar voor. Daarvoor zullen nog eerst verschillende regelingen nopens het gemeenschappelijk gebruik door de beide betrokken spoorwegmaatschappijen van het spoorweggedeelte Kesteren-Nijmegen dienen getroffen te worden, en al is de Regeering krachtens art. 5 der wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* n°. 67) bevoegd die regeling — desgevorderd — geheel zelfstandig vast te stellen, toch schijnt het verkieselijk die, zoo mogelijk niet dan met gemeen overleg van belanghebbenden in het leven te roepen. Daar de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen evenwel vooralsnog ongenegen is tot het tot stand komen van eene dergelijke regeling hare medewerking te verleenen, is er geene gelegenheid geweest om daaromtrent thans reeds tot eene beslissing te geraken.

In dezen stand van zaken zijn de ondergeteekenden te rade geworden aan de bovenaangehaalde wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) de uitvoering te geven, waardoor de bedoeling van den Wetgever zooals die door hen wordt opgevat, wel is waar niet dadelijk, maar voor zooverre dat thans mogelijk is wordt verwezenlijkt, dat is waardoor de exploitatie van de spoorwegverbinding van Amsterdam naar Nijmegen door eene enkele spoorwegmaatschappij mogelijk wordt, zoodra de tegenwoordige Wetgever door de aanneming van dit voorstel blijk zal hebben gegeven van zijn wil, dat deze zaak overeenkomstig de zienswijze der Regeering moet worden geregeld.

In dezen gedachtengang kwam het raadzaam voor aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij de verplichting op te leggen om de exploitatie van het spoorweggedeelte van Kesteren tot Nijmegen op zich te nemen zoodra dat door de Regeering zal verlangd worden, en dat wel onder de voorwaarden nopens de bediening der stations, het onderhoud en de bewaking van den weg en de werken en al hetgeen verder onder het begrip van exploitatie van een spoorweg te verstaan is, zooals die krachtens art. 5 der spoorwegwet, bij Koninklijk besluit kunnen vastgesteld worden.

De Regeering bekomt dientengevolge tegenover de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij volkomen vrijheid van handelen ten opzichte van de beslissing over quaesties, welke zich bij de regeling dezer aangelegenheid tusschen de beide betrokken spoorwegmaatschappijen mochten voordoen. Zij zal derhalve, wanneer onverhoopt mocht blijken

dat dergelijke quaesties bij gemeen overleg tusschen belanghebbende partijen niet zijn uit te maken, door deze overeenkomst tegenover de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij, en door de wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* n°. 67) tegenover de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, de bevoegdheid bezitten, om eene volledige regeling nopens het gemeenschappelijk gebruik door de beide spoorwegmaatschappijen van den Staatsspoorweg van Kesteren tot Nijmegen tot stand te brengen. En zij stelt zich voor, gelijk boven reeds gezegd werd, van de bevoegdheid om de onderwerpelijke aangelegenheid desgevorderd ex plenitudine potestatis te regelen, gebruik te maken, zoodra haar de wil des Wetgevers nopens deze aangelegenheid zal zijn gebleken, en tevens de onmogelijkheid om nopens het gemeenschappelijk gebruik van dezen spoorweg eene regeling te treffen, waarmede de beide spoorwegmaatschappijen zich kunnen vereenigen.

Nopens de verdere toelichting van het voorstel worde verwezen naar hetgeen hieronder bij de verschillende artikelen van de gesloten overeenkomst is aangeteekend.

Art. 1. Vereischt geene afzonderlijke toelichting.

Art. 2. De bij dit artikel bedongen huur is in overeenstemming met hetgeen werd bepaald bij art. 50 der overeenkomst met de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij dd. 3 Juni–1 Juli 1881 (bekrachtigd bij de wet van 19 December 1882, *Staatsblad* n°. 24), met dien verstande dat het spoorwegvak Amersfoort-Kesteren, ook zoolang de verbinding met Nijmegen niet gereed is, beschouwd was als een spoorweg die over de geheele lengte voor het vervoer van reizigers en goederen is opengesteld.

Art. 3. Zooals bij de algemeene beschouwingen is opgemerkt, schijnt het denkbeeld om eene rechtstreeksche verbinding tusschen de door de Exploitatie-maatschappij beheerd wordende spoorwegen en de hoofdstad des Rijks tot stand te brengen, om financieele redenen *op dit oogenblik* voor verwezenlijking niet vatbaar. De Regeering heeft intusschen gemeend de mogelijkheid te moeten voorzien dat over den onderwerpelijken spoorweg voor de bereiking van dit doel later zal moeten beschikt worden en zij heeft daarom nu voor alsdan bij dit artikel de schadeloosstelling bepaald waarop de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij in dat geval aanspraak zal kunnen maken.

Art. 4. Ten aanzien van de redenen waarom de exploitatie van dezen spoorweg tot Nijmegen niet dadelijk verplichtend is gemaakt, gedragen de ondergeteekenden zich aan hetgeen daaromtrent hierboven is medegedeeld.

Nopens de bepaling van de voor het medegebruik van den Staatsspoorweg Kesteren–Nijmegen te betalen schadeloosstelling wordt het volgende opgemerkt.

Volgens art. 5 der wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* n°. 67) kan het gemeenschappelijk gebruik van een spoorweg door twee spoorwegondernemingen van Regeeringswege gelast worden tegen betaling eener schadeloosstelling, waarvan het bedrag, zoo mogelijk bij minnelijke schikking tusschen hem ten wiens behoeve, en den ondernemer van den weg waarover het gemeenschappelijk gebruik bevolen wordt, en anders door den rechter bepaald wordt.

Over de beteekenis van het in dit wetsartikel gebezigde woord »ondernemer" bestond verschil van gevoelen tusschen de Regeering en de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, hetwelk aanleiding gaf tot een rechtsgeding. Bij het in die zaak gewezen arrest heeft de Hooge Raad zoowel in eerste instantie als in revisie uitgemaakt dat onder het woord »ondernemer" ten deze te verstaan is niet de huurder of pachter, maar de eigenaar van den spoorweg.

Volgens het meergenoemd wetsartikel, zoo als dit volgens de interpretatie van den Hoogen Raad moet gelezen worden, behoort de schadeloosstelling door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij voor het medegebruik van den spoorweg van Kesteren tot Nijmegen te betalen, mitsdien tusschen evengenoemde spoorwegonderneming en den Staat als eigenaar van dien spoorweg geregeld te worden, terwijl het bedrag der schadeloosstelling, ingevolge art. 42 lit. *g* der met de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen gesloten overeenkomst (wet van 15 November 1876, *Staatsblad* n°. 210), tot de ontvangsten van laatstgenoemde Maatschappij behoort en aan haar moet worden uitgekeerd.

De bij dit artikel gemaakte regeling van het bedrag der door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij te betalen schadeloosstelling is overeenkomstig het bovenstaande rechtstreeks tusschen die Maatschappij en de Regeering, dus buiten tusschenkomst van de Exploitatiemaatschappij getroffen, terwijl bij de bepaling van het bedrag hoofdzakelijk is gevolgd de wijze van berekening welke in een gelijksoortig geval door laatstgenoemde Maatschappij zelve billijk werd geacht. Immers heeft zij, bij eene door haar ingestelde vordering tot schadeloosstelling wegens het door de Regeering geboden gemeenschappelijk gebruik van het station te Almelo, gesteld dat als maatstaf voor die vergoeding in aanmerking moet komen een evenredig gedeelte van eene jaarlijksche rente ad vier ten honderd over het kapitaal voor den aanleg van het mede te gebruiken station besteed. Naar aanleiding daarvan is bij dit artikel de door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij voor het gebruik van den spoorweg Kesteren–Nijmegen te betalen schadeloosstelling vastgesteld op iets meer dan de helft van vier ten honderd over de aanlegkosten van den voortaan ten behoeve van twee spoorwegondernemingen te gebruiken spoorweg Kesteren–Ressen en op ruim een derde gedeelte van vier ten honderd over de aanlegkosten van het voortaan ten behoeve van drie spoorwegondernemingen te gebruiken spoorweggedeelte Ressen–Nijmegen, en mitsdien in het geheel en na afronding van cijfers op f 87 000 's jaars.

Bovendien zal de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij te betalen hebben eene bij nadere overeenkomst te bepalen vergoeding voor het gebruik van het station Nijmegen, waarvan het bedrag zal worden berekend op dezelfde wijze als is geschied bij de overeenkomst regelende de aansluiting van den spoorweg Nijmegen–Cleve, goedgekeurd bij ministerieele resolutie van 5 Juli 1879 n°. 40 (te vinden in de Verzameling van wetten betreffende de spoorwegen, bewerkt door jhr. Van Citters en Van Roosendaal — jaargang 1879 blz. 276 s. qq. — terwijl de eindelijk naar billijkheid zal hebben bij te dragen in zij kosten van bewaking, onderhoud enz., van den door de beide spoorwegmaatschappijen te gebruiken spoorweg, voor zooverre de zorg voor een en ander bij de te maken regeling nopens dat gemeenschappelijk gebruik aan de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen zal opgedragen worden.

De Regeering heeft zich overtuigd dat er nopens de ten deze te treffen regeling tusschen de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij en haar overeenstemming van gevoelen bestaat, maar is overigens van oordeel dat de regeling van deze aangelegenheid van ondergeschikten aard evenmin als op zoo vele andere plaatsen waar stations door meer dan éene spoorwegonderneming gebruikt worden, in de practijk tot moeilijkheden aanleiding zal geven en aan haar kan en moet overgelaten worden.

Art. 5. Komt overeen met art. 73 der bij de wet van 19 December 1882 (*Staatsblad* n°. 241) bekrachtigde overeenkomst van $\frac{3 \text{ Juni}}{1 \text{ Juli}}$ 1881.

Art. 6 is een uitvloeisel van het beding dat de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij voor den spoorweg Amersfoort-Kesteren een naar hare meening hoogen huurprijs zal hebben te betalen, zonder dat zij de bevoegdheid bekomt om te vorderen, dat het medegebruik van dien spoorweg Kesteren–Nijmegen aan haar zal worden verleend. Bij de daaruit voor haar voortvloeiende onzekerheid, dat tot dit laatste zal worden besloten, wenschte de Maatschappij harerzijds zich de bevoegdheid voor te behouden om de overeenkomst, wanneer de verbinding met Nijmegen niet binnen dat tijdvak tot stand komt, na 5 jaren te doen eindigen.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

De Minister van Financiën,

BLOEM

[153. 4.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het ontwerp van wet, houdende bekrachtiging eener overeenkomst met de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij, heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen en beschouwingen.

§ 1. *Welke maatschappij behoort bij de voorgestelde regeling in de eerste plaats in aanmerking te komen?* Een deel der leden was van oordeel, dat het, boven de thans voorgestelde regeling, de voorkeur hadde verdiend de exploitatie van het spoorweggedeelte Amersfoort—Kesteren, op de wijze als dit in de derde zinsnede der Memorie van Toelichting is uiteengezet, op te dragen aan de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen. Deze maatschappij toch is aangewezen, om de door den Staat aangelegde spoorwegen te exploiteeren, en zonder overwegende redenen, ontleend aan 's lands belang, behoort van dit beginsel niet afgeweken te worden. Dergelijke redenen nu waren, volgens het oordeel dier leden, hier geenszins aanwezig. Er was niet aangetoond, dat de exploitatie der lijn Amersfoort—Nijmegen in 's lands belang aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij en niet aan de Exploitatie-Maatschappij moest worden gegund.

Deze bewering bleef echter niet zonder tegenspraak. Wel degelijk was, zoo meenden anderen, bij vorige gelegenheden aangetoond dat zoowel de billijkheid als 's lands belang medebrachten, de exploitatie dezer lijn aan eene maatschappij te geven, die al de Noordhollandsche lijnen exploiteert bovendien eigenares is van den spoorweg Amsterdam—Amersfoort en de meeste aandeelen bezit van de Nijmeegsche spoorwegmaatschappij. Zoodoende toch zou de exploitatie van den geheelen spoorweg van Amsterdam over Nijmegen naar de Duitsche grenzen in ééne hand geraken, en bovendien zekerheid erlangd worden, dat beter partij van de lijn Amersfoort—Nijmegen getrokken zou worden, dan indien hare exploitatie gegeven werd aan eene maatschappij, die geen eindpunt te Amsterdam bezit, die eene bijna evenwijdige lijn Utrecht—'s Hertogenbosch-Venlo exploiteert, en die bovendien beschouwd kan worden haar hoofdbelang te hebben te Rotterdam, door de lijnen van die plaats naar België, naar Duitschland, naar Vlissingen, naar Elst enz. Die leden konden zich bovendien niet ontveinzen, dat sommige handelingen der Exploitatie-Maatschappij geenszins goedkeuring verdienden; zij wezen op hetgeen eenigen tijd geleden was voorgevallen bij de aansluiting op het station te Hengelo, en op de concurrentie die met andere spoorwegen wordt gevoerd, waarbij niet uit het oog moet worden verloren, dat door het bestaande contract tusschen den Staat en die maatschappij de concurrentie voor een goed deel uit de schatkist wordt betaald. Dat die concurrentie op eene afkeurenswaardige wijze plaats heeft, bleek o. a. uit het verslag over het jaar 1884 door den Raad van Toezicht op de spoorwegdiensten aan den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid uitgebracht en geplaatst in het bijvoegsel van de *Staatscourant* van 26 Juni 1885. Op bladz. 11 schrijft b.v. de Raad dienaangaande: » Bij het onderzoek dezer aangelegenheid bleek van een onwaardig streven om door middel van gefingeerde vrachtbrieven en andere hulpmiddelen de goederen op de lijnen der maatschappij te houden, ook al zijn de afstanden daarover langer dan in rechtstreeksch verkeer; instructiën van die strekking waren aan verschillende stationschefs en goederenagenten uitgevaardigd." Betreffende de aldus uitgebrachte beschuldiging kwam eenige inlichting van wege den Minister aan sommige leden wenschelijk voor.

Maar, zoo werd door een paar leden wederom opgemerkt, had men de exploitatie van Amersfoort-Kesteren-Valburg aan de Exploitatiemaatschappij opgedragen, dan zou men aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij het medegebruik van Amersfoort-Nijmegen, lang 59 K. M., hebben kunnen verleenen, mits de Exploitatiemaatschappij kreeg het medegebruik van Utrecht-Hilversum en Amersfoort-Amsterdam, lang 61 K. M.

Ook de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij handelt niet onberispelijk; zoo wordt bv. art. 67 der overeenkomst van 3 Juni/1 Juli 1882 (*Staatsblad* n°. 241) door haar uitgevoerd op eene wijze, welke de concurrentie onmogelijk maakt. Men vroeg, of de Regeering wellicht deze gelegenheid kon te baat nemen om er in te voorzien, dat de toepassing van dit en misschien nog van andere artikelen dier overeenkomst op betere wijze plaats greep.

Enkelen keurden het af, dat de Regeering ten deze de tusschenkomst der Wetgevende Macht inriep; door de wet tot regeling van den dienst en het gebruik der spoorwegen van 9 April 1875 (*Staatsblad* n°. 67) en de contracten, gesloten met de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen en met de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij, goedgekeurd bij de wetten van 15 November 1876 (*Staatsblad* n°. 210) en van 19 December 1882 (*Staatsblad* n°. 241), bezat huns inziens de Regeering macht genoeg, de zaak der exploitatie van de lijn Amersfoort—Nijmegen te regelen, zooals zij meende dat het best was. Hierop werd geantwoord, dat ten gevolge van de aanneming der motie van den heer Bahlmann op 16 Mei 1884 de Regeering niet geheel vrij meer was. Men keurde het evenwel af, dat zij sedert de aanneming dier motie meer dan een jaar had laten voorbijgaan, alvorens dit wetsontwerp in te dienen. In verband daarmede wilde men niet onvermeld laten, dat ten gevolge van het overhaaste onderzoek in de afdeelingen de Kamer daaraan niet die aandacht had kunnen wijden, welke wenschelijk kon geacht worden.

§ 2. *Tegenwoordige toestand.* Bij de discussie op 15 en 16 Mei 1884 (*Handelingen* 1883/4, bladz. 1354) verklaarde d Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, dat bij de regeling der exploitatie Amersfoort-Nijmegen twee zaken in het oog moesten gehouden worden: 1°. *het wenschelijke dat er van Amsterdam eene spoorwegverbinding, zooveel mogelijk in éene hand, zij naar de Duitsche grens over Nijmegen*, en 2°. *dat de Exploitatiemaatschappij een terminus krijge te Amsterdam.*

Er werd opgemerkt, dat de wet van 12 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) uitdrukkelijk voorschrijft, dat voor rekening van den Staat aangelegd zal worden de spoorweg van Amersfoort langs Rhenen naar Nijmegen. Bij die wet was tevens de aanleg bevolen van een spoorweg van Dordrecht langs Gorinchem en Tiel naar Elst. Bij den aanleg dezer spoorwegen werd besloten het gedeelte Kesteren-Valburg te maken, als moetende dienen voor beide spoorwegen, maar men verzuimde dat gedeelte zoodanig in te richten, dat het geschikt was voor twee banen, één van Dordrecht naar Elst en één van Amersfoort naar Nijmegen. Bij de wet van 8 Mei 1878 (*Staatsblad* n° 51) werd evenwel het gedeelte, dat van Kesteren oostelijk loopt tot den spoorweg Amersfoort-Nijmegen, onteigend voor een spoorweg van Amersfoort langs Rhenen naar Nijmegen.

Men bracht voorts in herinnering, dat volgens de verklaring der Regeering de toestand der lijn Amersfoort-Nijmegen aldus is. De Regeering is geheel vrij te beschikken over het gedeelte Amersfoort-Kesteren; het gedeelte Kesteren-Valburg, hoewel tevens een gedeelte uitmakende van den spoorweg Amersfoort-Nijmegen, is desniettegenstaande in zijn geheel zonder eenig voorbehoud in exploitatie overgedragen aan de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, die belast is met de exploitatie der lijn Dordrecht-Elst; van Valburg Ressen is alleen het medegebruik aan laatstbedoelde maatschappij toegestaan, maar is de Regeering vrij over het gebruik te beschikken; Ressen-Nijmegen is een gedeelte van den spoorweg Arnhem-Nijmegen, in exploitatie bij de

Exploitatiemaatschappij. Toen onder den Minister Tak van Poortvliet den 15den Juni 1879 de lijn Arnhem-Nijmegen en onder den Minister Klerck op 1 November 1882 de lijn Kesteren-Valburg door de Exploitatiemaatschappij werd in gebruik genomen, heeft de Regeering verzuimd om aan die maatschappij de verplichting op te leggen om zonder schadeloosstelling het medegebruik te gedoogen ten behoeve van den ontworpen spoorweg Amersfoort-Nijmegen. Wil men thans dat medegebruik, dan kan dit slechts opgelegd worden krachtens art. 5 der wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* n°. 67), welke wet bij art. 57 der overeenkomst van 24/25 Mei 1876 (Wet van 15 November 1876, *Staatsblad* n°. 210) toepasselijk verklaard is; alsdan heeft de Exploitatiemaatschappij evenwel recht op schadevergoeding.

§ 3. *Eene spoorwegverbinding, zooveel mogelijk in ééne hand, van* Amsterdam *over* Nijmegen *naar de Duitsche grenzen.* De voorgestelde regeling laat dit vraagstuk onopgelost. Men zal eene lijn in ééne hand krijgen van Amsterdam naar Kesteren, eene zaak van zeer gering algemeen belang; de millioenen, aan den spoorweg Amersfoort-Kesteren besteed, zullen bijna nutteloos zijn en alleen voor locale belangen strekken, waarin even voldoende en veel goedkooper had kunnen zijn voorzien door den aanleg van een stoomtram. De redenen, die thans de Regeering beletten aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij de exploitatie tot Nijmegen op te leggen, blijven bestaan; die Maatschappij schijnt trouwens zelve overtuigd te zijn, dat er zeer weinig kans bestaat op eene exploitatie tot Nijmegen, zoodat zij in art. 6 der overeenkomst de bepaling deed opnemen, dat wanneer niet binnen vijf jaren na de opening der lijn Amersfoort-Kesteren de exploitatie van het gedeelte Kesteren-Nijmegen aan haar wordt opgedragen, zij de overeenkomst kan opzeggen. De overeenkomst, zoo werd dan ook gezegd, draagt geene kenmerken van een krachtig optreden der Regeering, die zich eenvoudig nederlegt bij het verzet van de Exploitatiemaatschappij om eene regeling tot stand te brengen en zich daarbij als het ware verschuilt achter den wetgever. De Regeering behoorde krachtig op te treden en de maatregelen te nemen, die zij noodig acht in het belang van handel en verkeer, maar daarmede niet te wachten, tot de Staten-Generaal het wetsontwerp hebben aangenomen. De Regeering acht het verkieslijk, deze zaak te regelen zoo mogelijk met gemeen overleg van belanghebbenden; doch, zoo werd gevraagd, bestaat na het ongunstig resultaat der reeds gevoerde onderhandelingen hierop nog eenig uitzicht? Is het waarschijnlijk, dat de thans bestaande bezwaren later uit den weg zullen geruimd worden?

Naar aanleiding van het bovenstaande werd nog opgemerkt, dat het toch mogelijk was dat dit contract juist noodig kon zijn om tot eene definitieve schikking te geraken. Zoo scheen volgens sommigen zoodanige schikking gemakkelijker tot stand te brengen, nadat uitgemaakt zal zijn aan welke maatschappij de exploitatie van de lijn Amersfoort-Kesteren zal worden verleend.

De meerderheid evenwel bleef het wenschelijk achten, dat de Regeering òf eene definitieve verklaring zou geven, òf alsnog eene bepaling in het wetsontwerp zou opnemen, waarbij zij de verplichting aanvaardde binnen den kortst mogelijken tijd in zake de exploitatie Kesteren-Nijmegen een besluit te nemen.

De bewering werd vernomen, dat er eene overeenkomst zou bestaan tusschen de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij en de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, waarbij de eerstgenoemde maatschappij zich verbonden had de exploitatie der lijn Kesteren-Nijmegen niet aan te vragen. In het verslag van de directie der Nederlandsche Rhijnspoorwegmaatschappij, uitgebracht in de algemeene vergadering van aandeelhouders op 30 Juni 1885, wordt op bladz. 13 en volgende ook van eene dergelijke overeenkomst gewaagd. Men verzocht hieromtrent inlichtingen, en zoo mogelijk overlegging der bewuste overeenkomst.

§ 4. *De Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen moet een terminus te Amsterdam hebben.* Volgens hetgeen de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid op 15 en 16 Mei 1884 aanvoerde, is het wenschelijk dat de Exploitatiemaatschappij met hare treinen te Amsterdam kome Daartoe is noodig, dat met de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij worde geregeld het doorloopen der treinen van de Exploitatiemaatschappij van Utrecht via Hilversum naar Amsterdam en het medegebruik van het Centraalstation te Amsterdam, alsmede eventueel het medegebruik van de lijn Amersfoort—Amsterdam, voor het geval de Nederlandsche Centraalspoorweg door de Regeering worde genaast, of *libre parcours* worde gegeven op Amersfoort—Kesteren. Thans, nu door de opdracht der exploitatie Amersfoort—Nijmegen een groot voordeel aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij wordt gegeven, had de Regeering van deze gunstige gelegenheid gebruik moeten maken om het *libre parcours* voor de Exploitatiemaatschappij te regelen. Zij heeft dit niet gedaan, en nu zal eene regeling in het vervolg nog veel bezwaarlijker worden. De Regeering beweert, dat de geldelijke opofferingen, welke daarvan het gevolg zouden geweest zijn, in den tegenwoordigen toestand onzer financiën aan den Staat niet mochten opgelegd worden. De vraag scheen gewettigd, of de algemeene financiëele toestand thans zooveel ongunstiger is, dan in Mei 1884, toen daarvan geen gewag werd gemaakt. Ook wenschte men te vernemen, hoe groot ongeveer het bedrag dier geldelijke opofferingen zou zijn, en of met de Exploitatiemaatschappij onderhandelingen zijn gevoerd over de vraag, in hoever deze een gedeelte van of de geheele kosten op zich zou willen nemen.

Sommigen zagen weinig heil in het verkrijgen van het gemeenschappelijk gebruik van het gedeelte Utrecht—Amsterdam. Zij wezen er op, dat het verveer, hetwelk daardoor verbeterd zou worden, zeer gering is; hoewel men het voorstelt, of deze zaak van het hoogste gewicht moet geacht worden, is zij evenwel voor den handel van zeer weinig belang en worden door de Exploitatiemaatschappij te Utrecht weinig reizigers en goederen aangevoerd, die belang hebben bij het *libre parcours.* Weldra zal de Regeering een wetsontwerp tot verlenging der concessie van de Nederlandsche Rijnspoorwegmaatschappij moeten ontwerpen, en bij die gelegenheid kunnen de noodige bepalingen worden vastgesteld omtrent het medegebruik van dien spoorweg door de Exploitatiemaatschappij. Wil men het medegebruik van de lijn Utrecht-Hilversum- of Amersfoort-Hilversum-Amsterdam, waarmede gepaard moet gaan het maken van een terminus voor de Exploitatiemaatschappij te Amsterdam, dan zal zulks veel meer kosten dan het geringe nut, dat de treinen van de Exploitatiemaatschappij van Utrecht tot Amsterdam door zouden kunnen loopen. De Staatsspoorwegen, die in exploitatie zijn, hebben ongeveer 220 millioen gekost en geven aan de schatkist eene jaarlijksche bate van slechts twee millioen, waarbij nog in aanmerking komen de sommen, die jaarlijks voor uitbreiding der Staatsspoorwegen noodig zijn. Men achtte het niet wenschelijk, onder die omstandigheden meer geld voor hetzelfde doel uit te geven, te meer omdat, als de Exploitatiemaatschappij te Amsterdam is, zij ook aldaar eene concurrentie kan gaan voeren, die grootendeels door de schatkist betaald wordt.

§ 5. *Opmerkingen van onderscheiden aard.* De bij art. 4 der overeenkomst gemaakte regeling van het bedrag der door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij te betalen schadeloosstelling voor het medegebruik van den spoorweg Kesteren-Nijmegen tot een beloop van f 87 000 ontmoette bij velen bezwaar. Tot maatstaf daarvan is hoofdzakelijk aangenomen de wijze van berekening, welke in een gelijksoortig geval, het gemeenschappelijk gebruik van het station te Almelo, door de Exploitatiemaatschappij zelve billijk werd geacht. De opmerking werd echter gemaakt, dat eene berekening, opgemaakt voor het medegebruik van een vrij onbeduidend station, niet opgaat voor het op te leggen medegebruik van een geheelen spoorweg, en dat derhalve de bedoelde schadeloosstelling aanzienlijk hooger had behooren te zijn. Eenige nadere inlichting omtrent die berekening scheen dan ook gewenscht.

Voorts werd gevraagd, of de Regeering getracht heeft van deze gelegenheid gebruik te maken om van de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij een hoogeren huurprijs voor het station te Amsterdam te verkrijgen en er toe

te geraken, dat aan de Exploitatiemaatschappij *libre-parcours* voor Utrecht-Hilversum-Amsterdam zou worden verleend De opmerking werd hierbij nog vernomen, dat dit *libre-parcours* eene ongeoorloofde toepassing zou zijn van art. 5, eerste lid, der wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* n°. 67). Onder *libre parcours* toch kan, volgens de wet van 21 Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 98), in wier plaats is gekomen de wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* n°. 67), slechts worden verstaan het gemeenschappelijk exploiteeren van betrekkelijk korte spoorwegvakken, geënclaveerd door lijnen, bij de het medegebruik verlangende maatschappij in gebruik, nimmer daarentegen het medegebruik over eene uitgestrekte lijn, waardoor men in concurrentie zou treden met den oorspronkelijken eigenaar. Meermalen, onder anderen in de zitting van de Tweede Kamer de Staten-Generaal van 22 December 1883 (*Handelingen* bladz. 785), is in dien geest gesproken. Blijkens de Memorie van Toelichting schijnt de Regeering evenwel eene andere zienswijze te zijn toegedaan.

Men verzocht daarom de Regeering mede te deelen:

1°. wat zij door *gemeenschappelijk gebruik* verstaat;

2°. of zij vermeent, dat dit gemeenschappelijk gebruik kan opgelegd worden om bestaande spoorwegen als het ware te verlengen, zooals den Staatsspoorweg van Utrecht en Amersfoort naar Amsterdam, den Nederlandsch-Centraalspoorweg van Zwolle naar Leeuwarden, enz.;

3°. op welke gronden hare zienswijze berust.

Nog werd gewezen op den zonderlingen toestand, dat, daar *ondernemer* volgens den Hoogen Raad is de *eigenaar* en niet de exploitant, de Staat geroepen zou kunnen worden om zich zelf het medegebruik op te leggen.

Naar aanleiding der overeenkomst werden de navolgende opmerkingen vernomen.

Art. 3. Is het de bedoeling, dat wanneer het medegebruik van een gedeelte der lijn Amersfoort—Kesteren aan eene andere Maatschappij wordt gegeven, alleen over dat gedeelte en niet over den geheelen spoorweg de huur, per kilometer berekend, met de helft wordt verminderd?

Kan de Regeering aan meerdere maatschappijen het medegebruik geven voor die vermindering van het verschuldigde met de helft, zoodat de eerste maatschappij altijd de helft van het volgens art. 2 verschuldigde zal moeten betalen?

Art. 4. Onder verwijzing naar de algemeene beschouwingen wilde men dit artikel meer bindend voor de Regeering maken, ten einde het nemen eener beslissing te bespoedigen. Er wordt gesproken van het medegebruik door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij van het gedeelte Kesteren—Nijmegen. Men bracht in herinnering, dat bij Koninklijk besluit van 26 September 1882, n°. 13, van het gedeelte Valburg—Ressen slechts het medegebruik aan de Exploitatiemaatschappij is verleend, zoodat het gebruik aan de Hollandsche IJzeren spoorwegmaatschappij kan worden gegeven. Hoeveel, zoo werd gevraagd, betaalt de Explotatiemaatschappij voor dat medegebruik, en komt deze som in het vervolg ten bate van de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij (zie art. 51 der overeenkomst, wet van 19 December 1882, *Staatsblad* n°. 241)? Had men, zooals de wet van 1875 voorschrijft, een spoorweg van Amersfoort naar Nijmegen aangelegd of bij het in exploitatie geven het medegebruik van het gedeelte Kesteren-Valburg en Ressen-Nijmegen behouden, dan zou nu de Staat geene schadeloosstelling voor het medegebruik behoeven te geven. Men vroeg, welk gedeelte der schadeloosstelling beschouwd wordt als te strekken voor het medegebruik der twee laatstgenoemde spoorwegvakken, omdat dit gedeelte der f 87 000 ten voordeele komt der Exploitatiemaatschappij.

Voorts werd opgemerkt, dat wel is waar de huur wordt bepaald welke de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij aan den Staat zal moeten uitkeeren voor het medegebruik van den spoorweg Kesteren-Nijmegen, maar welke schadeloosstelling zal de Exploitatiemaatschappij eischen wanneer zij het medegebruik moet dulden? Dit medegebruik kan haar wel worden opgelegd, zooals hierboven in § 2 reeds is betoogd, maar het bedrag der schadeloosstelling wordt, wanneer daaromtrent geene overeenstemming verkregen is, door den rechter bepaald. Is het nu, zoo vroeg men, niet te vreezen, dat die schadeloosstelling veel hooger zal zijn dan het bedrag, dat de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij aan den Staat uitkeert?

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 14den Juli 1885.

CORVER HOOFT.
VAN KERKWIJK.
DIRKS.
REUTHER.
VAN DER SLEYDEN.

[153. 5.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING.

[Ingezonden bij brief van 8 September 1885.]

Ter beantwoording van de in het Voorloopig Verslag gemaakte opmerkingen geven de ondergeteekenden zich de eer het volgende aan te teekenen.

Welke maatschappij behoort bij de voorgestelde regeling in de eerste plaats in aanmerking te komen?

§ 1. De in de eerste zinsnede van § 1 gemaakte opmerking: »Er was niet aangetoond dat de exploitatie der lijn Amersfoort-Nijmegen in 's lands belang aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij en niet aan de Exploitatie-maatschappij moest worden gegund", moge juist zijn, maar is ter zake niet afdoende. De Regeering heeft nimmer beoogd dezen spoorweg aan eene enkele spoorwegmaatschappij met uitsluiting van alle andere ten gebruike af te staan, en van haar is een betoog dat zoodanige uitsluiting in 's lands belang zou zijn, derhalve niet te verwachten. De Regeering heeft integendeel bij deze regeling op den voorgrond gesteld de noodzakelijkheid om over de lijn te allen tijde ten behoeve van de Exploitatie-maatschappij te kunnen beschikken. Zij meent alleen dat eene dergelijke beschikking thans niet zou zijn in het algemeen belang noch ook in dat van de Exploitatie-maatschappij zelve, zoolang de tegenwoordige bezwaren tegen eene verbinding van de door laatstgenoemde geëxploiteerde spoorwegen met de hoofdstad des Rijks niet zijn weggenomen.

Eene andere, in deze zinsnede van het Voorloopig Verslag verkondigde stelling, te weten dat de Exploitatie-maatschappij zou aangewezen zijn om de door den Staat aangelegde spoorwegen te exploiteeren, en dat zonder overwegende redenen van dit beginsel niet behoort afgeweken te worden, is met de wetten welke op dit onderwerp betrekking hebben in lijnrechten strijd. De Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij toch exploiteert mede spoorwegen die door den Staat zijn aangelegd, en bij het met haar gesloten contract (art. 1 sub 3° lit. C der overeenkomst, bekrachtigd bij de wet van 19 December 1882 (*Staatsblad* n°. 241) is, evenals in de met de Exploitatie-maatschappij gesloten overeenkomst, uitdrukkelijk voorzien in het geval dat de exploitatie der krachtens de wet van 10 November 1875 (*Staatsblad* n°. 205) aangelegde spoorwegen, waartoe de lijn Amersfoort-Nijmegen behoort, aan haar zal opgedragen worden. De bewoordingen welke hierop betrekking hebben zijn zelfs in beide overeenkomsten nagenoeg gelijkluidend.

De verschillende feiten, waarop in de tweede zinsnede van deze paragraaf gewezen wordt, schijnen bij deze gelegenheid onbesproken te kunnen blijven. Zij zijn eerst aan de orde als de vraag wordt behandeld, of de overeenkomst met eene der maatschappijen die Staatsspoorwegen exploiteeren of wel de spoorwegwet wijziging behoeft.

Aan de in de laatste zinsnede van § 1 opgegeven redenen, waarom deze overeenkomst aan de goedkeuring der Wetgevende Macht wordt onderworpen, is nog toe te voegen hetgeen dezerzijds in de Memorie van Toelichting (voorlaatste zinsnede der algemeene beschouwingen) gezegd werd, te weten dat de Regeering eene voorafgaande wilsverklaring van den wetgever ten deze noodig, althans wenschelijk acht, alvorens gebruik te maken van de haar toekomende bevoegdheid, om over het spoorwegvak Kesteren-Nijmegen ten behoeve van de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij te beschikken. Op dit laatste punt wordt bij de beantwoording van § 5 nog nader teruggekomen.

Tegenwoordige toestand.

§ 2. Bij deze paragraaf wordt eene voorstelling gegeven van den tegenwoordigen toestand der lijn Amersfoort-Nijmegen, die met de feiten in overeenstemming is. Het daarbij over de handelingen van vroegere Ministers van Waterstaat uitgesproken oordeel komt intusschen minder gegrond voor. Of er toch, zooals in het Verslag gezegd wordt, door de Regeering in der tijd *verzuimd* is twee afzonderlijke banen van Kesteren tot Valburg (eigenlijk tot Vork) aan te leggen, dan wel om aan de Exploitatie-maatschappij de verplichting op te leggen, om zonder schadeloosstelling het medegebruik van dat gedeelte spoorweg te gedoogen ten behoeve van een spoorweg Amersfoort-Nijmegen, is eene vraag, welke voor beantwoording niet vatbaar schijnt, zoolang de redenen niet bekend zijn, welke de ambtsvoorgangers van den eersten ondergeteekende hebben bewogen om te handelen zooals geschied is. Van een dergelijk »verzuim" zou bij voorbeeld moeilijk sprake kunnen zijn, wanneer het wellicht in de bedoeling mocht gelegen hebben om de lijn Amersfoort-Kesteren aan de Exploitatie-maatschappij af te staan. Bij de onbekendheid der motieven, welke geleid hebben tot hetgeen in deze heeft plaats gevonden, moet daarom, naar het voorkomt, als eenige maatstaf ter beoordeeling gelden de tekst der wetten welke de vroegere Ministers gehouden waren ten uitvoer te leggen. En volgens dien tekst had de Exploitatie-maatschappij onder andere aanspraak op een volledigen spoorweg van Dordrecht naar Elst, dat is dus niet op een spoorweg waarop, om het zoo maar eens te noemen, een servituut rustte — het servituut namelijk van te moeten gedoogen dat een gedeelte van dien weg door eene andere spoorwegonderneming kosteloos zou gebruikt worden.

Eene spoorwegverbinding zooveel mogelijk in éene hand van Amsterdam over Nijmegen naar de Duitsche grenzen.

§ 3. De Regeering heeft bij de Memorie van Toelichting bereids op ondubbelzinnige wijze haar voornemen te kennen gegeven om eene rechtstreeksche spoorwegverbinding van Amersfoort tot Nijmegen tot stand te brengen, zoodra de tegenwoordige overeenkomst bij de wet bekrachtigd is en de onmogelijkheid mocht blijken, om nopens het gemeenschappelijk gebruik van het spoorwegvak Kesteren-Nijmegen door de twee daarbij betrokken spoorwegmaatschappen eene regeling te treffen, waarmede beide ondernemingen genoegen nemen. Zij is gaarne bereid eene nadere verklaring van gelijke strekking in den vorm die daarvoor het meest geschikt zal voorkomen, te geven, maar zij mag toch de opmerking niet weerhouden, dat het noemen van een bepaalden termijn, binnen welken die verbinding gereed zal moeten zijn — zelfs wanneer men daarvoor de rekbare uitdrukking »binnen den kortst mogelijken tijd" bezigt —, bedenkelijk voorkomt.

Komt eene regeling bij minnelijke schikking tusschen belanghebbenden tot stand, dan kan uit den aard der zaak een zoodanig beding overbodig heeten. Moet de Regeering daarentegen, ter uitvoering van eene door haar tegen den wil van eene der spoorwegmaatschappijen genomen beslissing, handelend optreden, dan kunnen rechtsgedingen daarvan het gevolg zijn, en dan mag de kans, al is die gering, dat het doorrijden der treinen tot Nijmegen gedurende eenigen tijd aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij zal belet worden, — niet geheel buiten beschouwing blijven. Met het oog op een en ander zijn de ondergeteekenden dan ook van oordeel dat het beter is in de wet zelve geene bepalingen op te nemen als waarop in het Verslag gedoeld werd.

Nopens de in de laatste zinsnede van deze paragraaf besproken overeenkomst, die tusschen de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij en de Exploitatie-maatschappij gesloten zou zijn, is aan de ondergeteekenden niet anders bekend dan hetgeen daaromtrent in het Verslag wordt medegedeeld. Zij hebben intusschen geene aanleiding gevonden om de overlegging van die overeenkomst te vragen. Uit de bewering toch dat die bepalingen inhoudt, welke de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij zouden beletten het bij deze wetsvoordracht gevoegd contract met den Staat aan te gaan, mag reeds afgeleid worden dat tusschen de contracteerende partijen groot verschil van gevoelen bestaat nopens den aard der verplichtingen welke aan ieder van haar zijn opgelegd. Daarover heeft de Wetgevende Macht evenwel niet te beslissen. Voor hare beoordeeling van de onderwerpelijke aangelegenheid schijnt het voldoende te weten, dat de overeenkomst, waarvan

hier sprake is, volgens de algemeene regelen van het burgerlijk recht het door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij met den Staat gesloten contract nimmer zal kunnen vitiëeren, en enkel en alleen tot eene vordering tot schadevergoeding tusschen de beide daarbij betrokken maatschappijen aanleiding kan geven. De beslissing daarover behoort bij de rechterlijke macht.

De Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen moet een terminus te Amsterdam hebben.

§ 4. Het vraagstuk in deze paragraaf behandeld, wordt voornamelijk beheerscht door overwegingen van financieelen aard. Het maken van de noodige inrichtingen voor het goederenverkeer van de Exploitatie-maatschappij te Amsterdam, is eene zaak waarvan de kosten, zoolang geene plannen daarvoor zijn vastgesteld, onmogelijk met eenige zekerheid te bepalen zijn, maar die in ieder geval een zoo beduidend cijfer zullen bereiken, dat bij de Regeering, in den tegenwoordigen toestand van 's lands financiën, daartegen overwegend bezwaar moet bestaan.

Of dit bezwaar nu in Mei 1884 meer of minder gewogen heeft dan thans, doet, naar het voorkomt, ter zake niet af. Het geldt hier eene geheel subjectieve beoordeeling van den algemeenen toestand van 's lands financiën, waarbij de persoonlijke inzichten van den aan het bewind zijnden Minister van Financiën gewicht in de schaal leggen, terwijl daarbij verder niet alleen de bekende en reeds verkregen resultaten in aanmerking komen, maar vooral ook de min of meer gegronde verwachting van hetgeen in de toekomst verkregen zal worden.

Met de Exploitatie-maatschappij zijn voorts geene onderhandelingen gevoerd over het maken voor hare rekening van eene spoorwegverbinding met Amsterdam. De rente en aflossing van de daarvoor op te nemen kapitalen zouden toch uit de winst, welke die Maatschappij maakt, moeten gevonden worden en mitsdien ten deele, en naar men mag aannemen zelfs voor het grootste gedeelte, ten laste komen van den Staat. Zou aan eene dergelijke regeling al eenig voordeel verbonden zijn — te weten dat de Staat niet zelf zal behoeven te leenen — dat voordeel wordt opgewogen door de omstandigheid dat de Staat voor eene eigen leening betere voorwaarden kan bedingen en eigenaar blijft van hetgeen gemaakt zal worden, terwijl, wanneer de Exploitatie-maatschappij die werken maakt, eene vrij lastige regeling zal noodig blijken nopens hetgeen daarvoor bij naasting moet terugbetaald worden.

Aan de Regeering wordt bij deze paragraaf nog verweten dat zij van deze gunstige gelegenheid om het libre parcours voor de Exploitatie-maatschappij over den aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij toebehoorenden Oosterspoorweg Amsterdam-Amersfoort te regelen, geen gebruik heeft gemaakt. De Regeering moet dit verwijt intusschen van zich afwijzen. Aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij is bij den aanvang der onderhandelingen voorgesteld om nopens dit punt eene regeling als in het Voorloopig Verslag bedoeld werd, te treffen, maar zij heeft dit voorstel op de meest stellige wijze afgeslagen. Bij de Regeering heeft het daarop een punt van overweging uitgemaakt of de onderhandelingen met die Maatschappij dientengevolge behoorden afgebroken te worden, maar zij heeft die vraag ontkennend beantwoord, op grond dat het hoofddoel, dat haars inziens in deze op den voorgrond moest staan: het verkrijgen van eene rechtstreeksche spoorwegverbinding tusschen Amsterdam en Nijmegen, niet mocht worden opgeofferd, omdat het onmogelijk bleek de zaak geheel en al overeenkomstig hetgeen de Regeering het liefste zou zien, te regelen. Ware m. a. w. het spoorwegvak Amersfoort-Kesteren niet aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij maar aan de Exploitatie-maatschappij gegund, dan zou de laatste toch niet te Amsterdam gekomen zijn en eene doorgaande verbinding tusschen die stad en Nijmegen ware in het geheel niet tot stand gekomen.

Opmerkingen van onderscheiden aard.

§ 5. Ten aanzien van den gekozen maatstaf voor de berekening der door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij wegens het medegebruik van het spoorwegvak Kesteren-Nijmegen te betalen schadeloosstelling wordt het volgende opgemerkt.

De schade die eene spoorwegonderneming lijdt door de aan een ander toe te kennen vergunning tot libre parcours, is te onderscheiden in directe en indirecte schade. Tot de eerste soort kunnen geacht worden te behooren de meerdere kosten van bewaking, onderhoud, bediening, enz., die door het gemeenschappelijk gebruik van eene spoorweglijn veroorzaakt worden, en het spreekt wel vanzelf dat die kosten door de Maatschappij welke het medegebruik bekomt, aan de onderneming die dat medegebruik moet gedoogen, behooren vergoed te worden. Dit is dan ook bij de onderwerpelijke overeenkomst bepaald (art. 4 laatste regels).

Moeilijker is het een juist beginsel vast te stellen voor de bepaling der indirecte schade, aan de onderneming die in het bezit is, te vergoeden. Tweeërlei stelsel schijnt daarvoor bovenal in aanmerking te komen.

Volgens het eerste zal aan de Maatschappij aan wie de verplichting wordt opgelegd om te gedoogen, dat een haar toebehoorende spoorweg door eene andere onderneming gebruikt wordt, behooren vergoed te worden de schade die zij vermoedelijk zal lijden door de concurrentie welke haar over hare eigen lijn wordt aangedaan. Zoo zal bijv. de Exploitatie-maatschappij ten gevolge van het tot stand komen eener nieuwe spoorwegverbinding Amsterdam-Nijmegen schade lijden door het gedeeltelijk verlies van het vervoer der naar Amsterdam bestemde reizigers en goederen, die zij tot dus verre uit de ten zuiden van Nijmegen gelegen plaatsen trok en over de door haar bediende lijnen Nijmegen-Geldermalsen tot Utrecht vervoerde om ze aldaar aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij over te geven, terwijl zij in omgekeerde richting van evengenoemde Maatschappij te Utrecht vermoedelijk niet veel goederen meer zal overnemen, om die naar Nijmegen of Venlo, en de ten zuiden of westen daarvan gelegen plaatsen te vervoeren, daar de Hollandsche Spoorwegmaatschappij die voortaan wel over hare eigen lijn naar Nijmegen zal brengen. Behoort nu die winstderving als een factor bij de berekening der aan de Exploitatie-maatschappij ten deze toekomende schadeloosstelling in aanmerking te komen?

Naar de opvatting der Regeering *niet* en wel om de volgende reden:

De hier besproken door de Exploitatie-maatschappij te lijden schade (winstderving), welke van de concurrentie der nieuwe spoorwegverbinding Amsterdam-Kesteren-Nijmegen het gevolg zal zijn, zou ook geleden worden, indien de Regeering niet het medegebruik der lijn Kesteren-Nijmegen maar de concessie voor den aanleg van een nieuwen spoorweg tusschen beide plaatsen aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij verleend had. In zoodanig geval zou de Exploitatie-maatschappij natuurlijk op schadevergoeding wegens winstderving geen aanspraak kunnen doen gelden, en men ziet dezerzijds niet in, waarom zoodanig recht wèl zou ontstaan, wanneer de Regeering het beter acht de in het algemeen belang noodig geoordeelde nieuwe spoorwegverbinding door toepassing van art. 5 der wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* n°. 67) tot stand te brengen, in stede van daarvoor eene afzonderlijke concessie te verleenen.

Moet dus naar dezerzijdsche opvatting de door de Exploitatie-maatschappij te lijden winstderving als factor voor de berekening van de haar te dezer zake toekomende schadeloosstelling buiten aanmerking gelaten worden, dan blijft uit den aard der zaak voor de bepaling dier vergoeding geen andere maatstaf over dan die door de Regeering werd gevolgd, t. w. de schadeloosstelling moet geëvenredigd zijn aan het bedrag der rente over de kapitalen, welke aan den tot gemeenschappelijk gebruik aangewezen spoorweg ten koste zijn gelegd.

Deze wijze van handelen komt volkomen rationeel voor. Wordt toch een spoorweg die door éène maatschappij is aangelegd, ingevolge den door de Regeering gegeven last, voortaan door twee ondernemingen gebruikt, dan is het niet meer dan billijk dat de rente en c. q. ook de aflossing der voor dien weg opgenomen kapitalen voortaan door ieder der ondernemingen welke daarvan gebruik maken, voor de helft betaald worden. De Staat nu als eigenaar van het spoorwegvak Kesteren-Nijmegen kan geacht worden voor de wegens den aanleg dier lijn opgenomen gelden

4 pct. rente en ½ pct. amortisatie te betalen, en in verband daarmede is de door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij verschuldigde schadeloosstelling, overeenkomstig hetgeen deswege in de Memorie van Toelichting werd medegedeeld, berekend.

Dat die schadeloosstelling ten slotte niet aan den Staat maar aan de Exploitatie-maatschappij ten goede komt, is enkel het gevolg van het beding voorkomende in de met laatstgenoemde maatschappij gesloten overeenkomst (art. 42 lit. *g*), krachtens hetwelk schadeloosstellingen als hier bedoeld, beschouwd worden tot de bruto-ontvangsten der Exploitatie-maatschappij te behooren, maar brengt geene verandering, noch in het bepaalde bij art. 5 der wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* n°. 67) volgens hetwelk de Staat, als eigenaar van den weg, de schadeloosstelling behoort vast te stellen, noch in de hierboven aangevoerde gronden voor de wijze waarop die schadeloosstelling billijkerwijs behoort berekend te worden.

De hierboven uiteengezette wijze van berekening is verder tot dusverre niet enkel gevolgd voor een vrij onbeduidend station, gelijk in het Voorloopig Verslag, naar het schijnt, ondersteld wordt, maar heeft reeds meermalen tot grondslag gestrekt voor de bepaling der vergoeding voor het medegebruik van belangrijke stations met daarbij behoorende spoorweggedeelten verschuldigd.

Op de bij de tweede en derde zinsnede van deze paragraaf gedane vragen, wenschen de ondergeteekenden het volgende te antwoorden:

Er is niet getracht bij deze gelegenheid van de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij een hoogeren huurprijs te bedingen voor het station te Amsterdam, omdat tusschen die huur en de regeling der onderwerpelijke aangelegenheid geen verband bestaat.

Naar aanleiding der eerste van de drie op bladzijde 5 van het Verslag gestelde vragen, herhalen de ondergeteekenden hunne reeds vroeger uitgesproken verwachting, dat het gemeenschappelijk gebruik van het spoorwegvak Kesteren-Nijmegen in overeenstemming met den wil der beide daarbij betrokken spoorwegmaatschappijen zal geregeld worden. De onderstelling ligt voor de hand, dat de Exploitatie-maatschappij met het onderhoud, de bewaking, de bediening der stations op die lijn enz., tegen de daarvoor door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij te betalen vergoeding, zal belast blijven, en dat laatstgenoemde maatschappij van dien weg alleen gebruik zal maken om hare treinen naar en van Nijmegen door te laten rijden, maar de mogelijkheid schijnt niet uitgesloten, dat partijen ten slotte aan eene andere regeling de voorkeur zullen schenken, en in dat geval zou de Regeering daartegen, tenzij om redenen van algemeen belang, geen bezwaar maken.

Op de tweede vraag: kan het gemeenschappelijk gebruik worden opgelegd om een bestaanden spoorweg te verlengen? moet een tweeledig antwoord gegeven worden.

Heeft men bij die vraag uitsluitend op het oog gehad de macht die der Regeering bij art. 5 der wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* n°. 67) *tegenover de spoorwegmaatschappijen* is toegekend, dan kan dat antwoord bevestigend luiden. Volgens dat artikel doet de lengte van den spoorweg waarover medegebruik wordt gegeven, tot de bevoegdheid der Regeering om daarover te beschikken, niets af, en is het geen vereischte, dat het spoorwegvak waarover beschikt wordt, geënclaveerd zij door lijnen die door de maatschappij, welke medegebruik bekomt, geëxploiteerd worden. De geheele quaestie waarvan hier sprake is, wordt beheerscht door de eischen van het algemeen belang.

Waar dat belang het tot stand komen van eene nieuwe spoorwegverbinding noodig maakt, gelijk met de lijn Kesteren-Nijmegen naar de zienswijze der Regeering het geval is, en onder andere met het eerste der bij deze vraag gestelde voorbeelden (de verlenging tot Amsterdam van een door de Exploitatie-maatschappij geëxploiteerden spoorweg) het geval kan worden, daar is de Regeering tegenover de daarbij betrokken spoorwegmaatschappijen volkomen gerechtigd om het gemeenschappelijk gebruik van reeds in exploitatie zijnde spoorwegen te gelasten.

Deze opvatting van hetgeen bij art. 5 der wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* n°. 67) nopens de bevoegdheid der Regeering bepaald werd, is met de bewoordingen dier wet in volkomen overeenstemming, en daarvoor zijn dan ook geene bijzondere gronden, gelijk sub 3 gevraagd werd, aan te voeren. Zij steunt op den duidelijken tekst der wet, die voor eene andere uitlegging niet vatbaar is, en die in het algemeen bepaalt dat de weg waarover een spoorwegdienst loopt en de daartoe behoorende stations voor gemeenschappelijk gebruik kunnen aangewezen worden, zonder dat daarbij eenige beperking ten aanzien van de lengte der lijn of het geënclaveerd zijn door andere spoorwegen gemaakt is.

Moet echter de vraag sub 2°. in dien zin worden opgevat dat betwijfeld wordt, of de Regeering *tegenover de Wetgevende Macht* wel bevoegd is om in alle gevallen, die zich ten deze kunnen voordoen op eigen eigen gezag, dat is zonder voorkennis der Volksvertegenwoordiging, eene beslissing te nemen, dan moet het antwoord daarop, naar de zienswijze der ondergeteekenden, ontkennend luiden.

Tot hoever de macht der Regeering om in dergelijke gevallen alléén te beslissen, reikt, is eene vraag waarop het antwoord, naar het voorkomt, van de omstandigheden, welke zich mochten voordoen, zal afhangen. Maar de ondergeteekenden aarzelen niet als hunne overtuiging uit te spreken, dat eene constitioneele Regeering, zonder voorkennis der Volksvertegenwoordiging, van deze bevoegdheid geen gebruik behoort te maken, in gevallen als bij deze vraag bedoeld, dat is, wanneer het geldt het opleggen van het gemeenschappelijk gebruik, niet van een enkel station of van een klein gedeelte spoorweg, maar van hetgeen men eene complete spoorweglijn zou kunnen noemen. Juist deze overweging heeft, misschien wel in de voornaamste plaats, tot de indiening der tegenwoordige wetsvoordracht aanleiding gegeven.

Ten aanzien van de opmerkingen, waartoe de artikelen der overeenkomst aanleiding gaven, worde het volgende aangeteekend:

Art. 3. Wanneer het medegebruik van een gedeelte van de lijn Amersfoort-Kesteren aan eene andere spoorwegmaatschappij mocht gegeven worden, dan zal de geheele door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij ingevolge art. 2 verschuldigde huur, met de helft verminderen. De Regeering is bevoegd dat medegebruik aan meerdere maatschappijen toe te staan zonder dat de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij zich daarop zou kunnen beroepen voor eene verdere vermindering van de door haar te betalen huur. Het is echter niet te verwachten dat van die bevoegdheid gebruik zal gemaakt worden, omdat deze spoorweg zonder belangrijke en kostbare wijzigingen, voor een gemeenschappelijk gebruik door meer dan twee maatschappijen niet geschikt zou zijn.

Art. 4. Van de opbrengst van het vervoer over de lijn Valburg (eigenlijk Vork) tot Ressen wordt 20 ten honderd aan den Staat uitgekeerd, ingevolge art. 42 der met de Exploitatie-maatschappij gesloten en bij de wet van 15 November 1876 (*Staatsblad* n°. 210) bekrachtigde overeenkomst. Eene afzonderlijke vergoeding daarvoor wordt door die Maatschappij niet betaald en komt evenmin aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij ten goede.

De strekking der vraag: » welk gedeelte der schade» loosstelling beschouwd wordt als te strekken voor het » medegebruik der spoorwegvakken Kesteren-Valburg » (zegge Vork) en Ressen-Nijmegen, omdat dit gedeelte » der f 87 000 ten voordeele komt der Exploitatie-maat» schappij?" wordt niet recht begrepen. Zij schijnt te berusten op de onderstelling dat de Staat bevoegd zou zijn geweest om die lijn tweemaal te haren bate te verhuren: eens aan de Exploitatie-maatschappij en een andermaal aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij. Die onderstelling komt echter niet juist voor. De Staat is wel bevoegd over die lijnen te beschikken, maar de daarvoor te betalen schadeloosstelling moet altijd ten voordeele komen van de maatschappij aan welke die spoorwegvakken ter exploitatie waren overgedragen.

Welke schadeloosstelling eindelijk de Exploitatie-maatschappij zal eischen, wanneer het medegebruik der lijn Kesteren-Nijmegen aan haar wordt opgelegd is eene vraag, waarop een antwoord van de ondergeteekenden niet kan worden te gemoet gezien. Met verwijzing naar hetgeen bij de Memorie van Toelichting zoowel als bij deze beantwoording dienaangaande werd medegedeeld, blijven zij van oordeel dat de rechter het bedrag dier schadeloosstelling nimmer zal hebben te bepalen, omdat, volgens het aangehaalde arrest van den Hoogen Raad, aan de Exploitatiemaatschappij geene vordering als hier bedoeld toekomt.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

De Minister van Financiën,
BLOEM.

[154.]

RAMING der voor de Tweede Kamer benoodigde uitgaven in 1886.

Alleen voor de leden gedrukt.

[**155.** 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot aanvulling en verhooging van het VIIde hoofdstuk B en het IXde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Königswart, den 23sten Juni 1885.

WILLEM.

[**155.** 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken van verhooging van het VIIde hoofdstuk B en van het IXde hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1885, vastgesteld bij de wetten van 20 April 1885 (*Staatsblad* n°. 105) en van 20 April 1885 (*Staatsblad* n°. 109);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Aan de vijfde afdeeling van hoofdstuk VII *B* der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1885 wordt toegevoegd het volgende:

Art. 25*bis*. Vijf zesde gedeelten in de kosten van aankoop en de kosten van inrichting voor den dienst van de directe belastingen, invoerrechten en accijnzen en van den waarborg en de belasting der gouden en zilveren werken van een gebouw voor evenbedoelden dienst en voor dien van het ijkwezen te *Groningen* f 32 100.

Artikel 2.

Aan de derde afdeeling van het IXde hoofdstuk derzelfde begrooting wordt toegevoegd het volgende:

Art. 134*bis*. Een zesde gedeelte in de kosten van aankoop en de kosten van verbouwing voor den dienst van het ijkwezen van een gebouw voor evenbedoelden dienst en voor dien der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen en van den waarborg en de belasting der gouden en zilveren werken te *Groningen* f 7900.

Artikel 3.

Ten gevolge van het bepaalde bij art. 1 wordt het totaal der vijfde afdeeling van hoofdstuk VII *B* gebracht op *vier millioen vijfhonderd negen duizend driehonderd negen en zestig gulden* (f 4 509 369) en het eindcijfer van het geheele hoofdstuk op *vier en twintig millioen tweehonderd een en vijftig duizend negenhonderd zestien gulden drie en dertig en een halve cent* (f 24 251 916,33½).

Artikel 4.

Ten gevolge van het bepaalde bij artikel 2 wordt het totaal der derde afdeeling van hoofdstuk IX gebracht op *tweehonderd negen en zeventig duizend zevenhonderd vijf en dertig gulden* (f 279 735) en het eindcijfer van het geheele hoofdstuk op *vier en twintig millioen zevenhonderd vier en veertig duizend zevenhonderd acht en vijftig gulden een cent* (f 24 744 758,01).

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

[**155.** 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Door den handel te Groningen is in de laatste jaren meermalen de wensch geuit om de verschillende belastingkantoren aldaar in één gebouw, zoo mogelijk in het midden der stad, te vereenigen. Zoowel de kamer van koophandel en fabrieken als de Vereeniging van handelaren te Groningen hebben herhaaldelijk daarop aangedrongen.

Gaat men na hoe thans in de behoefte aan kantoren en bureaux der belastingen en van den waarborg der gouden en zilveren werken is voorzien, dan laat die wensch zich gereedelijk verklaren. Alléén het kantoor van de belasting en den waarborg der gouden en zilveren werken is in het midden der stad gelegen; alle andere bureaux en kantoren der belastingen bevinden zich in het zuidelijk gedeelte der stad (zie bijgaand plan *). De omstandigheid dat de ontvangers zelven voor hunne kantoren moeten zorgen, brengt voorts meê dat deze dan eens in het eene dan weer in een ander gedeelte der stad gevestigd zijn, waarbij bij gemis aan geschikte gelegenheid niet altijd op het gerief der belastingschuldigen kan gelet worden. Vereeniging van al de bedoelde lokalen (provinciale inspectie, contrôle der belastingen, kantoren der ontvangers van de invoerrechten en accijnzen en van de directe belastingen en kantoor van den waarborg) in een centraalpunt zou ook zeer in het belang van den dienst zijn.

Bovendien bestaat te Groningen behoefte aan eene behoorlijke inrichting voor den dienst van het ijkwezen. Herhaalde pogingen zijn aangewend om een lokaal voor ijkkantoor in huur te verkrijgen. In het afgeloopen jaar zijn daarover door het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid met het gemeentebestuur van Groningen onderhandelingen gevoerd, volgens welke op kosten van de gemeente een gebouw zou worden gesticht, hetwelk aan den Staat als ijkkantoor zou worden verhuurd. Het gemeentebestuur verlangde daarvoor eene jaarlijksche huur van f 1100.

Inmiddels heeft zich in het meest bevolkte gedeelte van Groningen de gelegenheid opgedaan tot aankoop voor het Rijk van een gebouw, geschikt om daarin al de bovengenoemde kantoren en bureaux te vereenigen. Het bedoelde pand is gelegen in de Oude Boteringestraat, wijk A, n°. 221, is volgens de kadastrale stukken 7 aren groot, en komt zoowel achter als voor uit aan de openbare straat. Dit pand, tot dusver schoolgebouw, behoort in eigendom aan de gemeente Groningen, die genegen is het te verkoopen. De ondergeteekenden hebben daarom gemeend zich de beschikking te moeten verzekeren over dat pand, waarin de bureaux der belastingen en tevens die voor het ijkwezen eene plaats kunnen vinden. Zij hebben mitsdien, onder voorbehoud van goedkeuring bij de wet, dat gebouw voor den Staat aangekocht voor de som van f 25 000, waarop het door den Rijksbouwmeester in het 1ste district is getaxeerd en die f 4300 minder bedraagt dan de verkoopwaarde waarop het door den deskundige van het gemeentebestuur is getaxeeed. Met het oog op de daaraan te geven nieuwe bestemming zal het evenwel eenige veranderingen moeten ondergaan, waarvoor een bedrag van hoogstens f 15 000 zal noodig wezen.

Daartegenover zullen de volgende uitgaven komen te vervallen, welke thans door het Rijk, hetzij rechtstreeks

(*) Dit plan is op de griffie nedergelegd.

als huur of wel in den vorm van bureaukosten aan ontvangers worden voldaan:

Bureaux van den provincialen inspecteur . f	560,00
Kantoor van den ontvanger der directe belastingen	400,00
Kantoor van den ontvanger der invoerrechten en accijnzen	400,00
Kantoor van den waarborg	200,00
Te zamen f	1560,00
Voegt men hierbij voor het ijkkantoor de bovengenoemde.	1100,00
dan komt men tot eene jaarlijksche besparing van . . . . . f	2660,00

welke geacht mag worden ruimschoots tegen de voorgestelde uitgaaf op te wegen.

De tegenwoordige voordracht strekt tot verhooging van het VIIde hoofdstuk *B* en van het IXde hoofdstuk der begrooting over het loopende jaar met de kosten van aankoop en van inrichting en wel in evenredigheid van de ruimten, welke voor den dienst der belastingen en voor dien van het ijkwezen zullen gebezigd worden, zegge dus voor genen $^5/_6$ gedeelten, voor dezen $^1/_6$ gedeelte van den koopprijs, en voorts respectievelijk f 11 200 en f 3700 van de kosten van inrichting, makende voor het eerstgenoemde hoofdstuk in ronde som een gezamenlijk bedrag van f 32 100 en voor het andere f 7900.

De ondergeteekenden gedragen zich voor het overige aan het in afschrift hierbij gevoegde koopcontract. In het bijzonder wordt de aandacht gevestigd op art. 1, waarbij is bepaald dat de overeenkomst zal vervallen, indien de voor de betaling der koopsom benoodigde gelden niet vóór of op 20 October 1885 door de Wetgevende Macht mochten zijn toegestaan

De Minister van Financiën,
BLOEM.

[155. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

AFSCHRIFT.

De ondergeteekenden:

mr. JOHANN NICOLAAS ANTHON BUCAILLE, burgemeester van Groningen, en mr. JACQUES OPPENHEIM, secretaris dier gemeente, beiden wonende te Groningen, als zoodanig vertegenwoordigende het college van burgemeester en wethouders, dat namens de gemeente handelt, ter uitvoering van het besluit van den gemeenteraad dd. 20 December 1884, n°. 7, goedgekeurd bij besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen, dd. 24 December daaraanvolgende, n°. 39, 2de afdeeling;

verklaren te hebben verkocht aan den Staat der Nederlanden, voor wien ten deze optreedt de mede ondergeteekende BOUDEWIJN KAREL BOOM, provinciale inspecteur der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen te Groningen, wonende aldaar, als daartoe gemachtigd bij brief van den Minister van Financiën, dd. 14 April 1885, n°. 5, afdeeling Invoerrechten en accijnzen, die verklaart, onder voorbehoud van hetgeen hieronder in art. 1 is bepaald, voor den Staat der Nederlanden in koop te aanvaarden;

een gebouw ingericht geweest voor schoolgebouw, doch bij bovenvermeld raadsbesluit aan den openbaren dienst onttrokken, met open plaatsen, vrijen gang ter zijden en hebbende uitgang in den Paulusgang, staande te Groningen, in de Oude Boteringestraat, gemerkt letter A, nummer 221, bij het kadaster dier gemeente bekend onder sectie G, nummer 2233 en 2234, groot zeven are, der gemeente aangekomen bij akte van koop, verleden voor den notaris mr. JOHAN HERMAN GEERTSEMA te Groningen dd. 23 December 1856, overgeschreven ten hypotheekkantore te Groningen den 14 Januari 1857, in deel 168, nummer 44, folio 110 tot 117.

Deze koop en verkoop is geschied voor de som van *vijf en twintig duizend gulden*, en voorts onder de volgende voorwaarden.

Artikel 1.

Dat de voor de betaling van de koopsom benoodigde gelden door de Wetgevende Macht worden toegestaan binnen zes maanden na de dagteekening van deze overeenkomst, welke zal vervallen wanneer het daartoe in te dienen wetsontwerp niet binnen den bovengenoemden termijn door den Wetgever is bekrachtigd.

Artikel 2.

Dat de koopprijs moet worden voldaan binnen één maand na de dagteekening van de wet waarbij de voor den aankoop van dit gebouw vereischte gelden zijn toegestaan, mits het vereischte bewijs zal zijn geleverd dat het verkochte vrij is van hypotheek.

Artikel 3.

Dat de levering van het verkochte en de overschrijving dezer akte ten kantore van de bewaring der hypotheken te Groningen zal plaats vinden binnen veertien dagen na den dag waarop de onder art. 2 bedoelde wet in het *Staatsblad* wordt afgekondigd, tot welk einde de verkoopster bij deze reeds nu den kooper machtigt om de overschrijving dezer akte alsdan te doen plaats hebben.

Artikel 4.

Dat het verkochte tot aan het oogenblik van de in art. 3 bedoelde feitelijke levering in het bezit en genot des koopers, voor rekening en risico zal blijven van de verkoopster, die tot dien dag zal hebben te voorzien in het onderhoud.

Artikel 5.

Dat al de voor het verkochte verschuldigde belastingen tot en met den dertigsten April 1800 vijf en tachtig zullen gekweten worden door de verkoopster en na dien dag voor rekening komen van den kooper.

Artikel 6.

Dat de Staat het verkochte zal aanvaarden in den toestand, waarin het zich bevindt bij de onderteekening dezer akte met alle daarbij behoorende en daarop gevestigde heerschende en lijdende erfdienstbaarheden.

Artikel 7.

Dat alle kosten op dezen verkoop vallende, die der levering daaronder begrepen, met uitzondering alleen der kosten van het zegel dezer akte, welke ten laste van de verkoopster komen, zijn voor rekening van den Staat.

Aldus in triplo opgemaakt te Groningen den twintigsten April 1800 vijf en tachtig.

(*get.* BUCAILLE.
» JACQUES OPPENHEIM.
» BOOM.

Goedgekeurd.

's Gravenhage 30 April 1885, n°. 137,

De Minister van Financiën,

(*get.*) GROBBEE.

Goedgekeurd.

's Gravenhage 9 Mei 1885, n°. 44.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

(*get.*) VAN DEN BERGH.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal van Waterstaat Handel en Nijverheid,

DE BOSCH KEMPER.

[155. 5.]

VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek van het wetsontwerp tot aanvulling en verhooging van het VIIde hoofdstuk *B* en het IXde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1885 heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen en beschouwingen.

§ 1. Bij de meerderheid der leden, welke aan het afdeelingsonderzoek deelnamen, ontmoette de voorgestelde regeling ernstig bezwaar. Men kon niet inzien de overwegende noodzakelijkheid, om in eene gemeente als Groningen, welke toch geenszins eene zoo buitengewone uitgebreidheid bezit, de verschillende rijkskantoren in één gebouw, zooveel mogelijk in het midden der stad, te vereenigen. Mocht dit wellicht wenschelijk zijn ten opzichte van de ontvangers, van den controleur en inspecteur van de belastingen, wat betreft het ijkkantoor en het kantoor van den waarborg scheen zulks minder noodig. Voorts werd er op gewezen, dat ten gevolge van den voorgestelden maatregel de controleur, die thans een eigen kantoor houdt zonder daarvoor schadeloosstelling te genieten, in vergelijking met de overige betrokken ambtenaren en ook met de controleurs in andere plaatsen in eene bijzonder gunstige positie zou komen.

Eenige leden konden zich, op de gronden in de Memorie van Toelichting uiteengezet, met dit ontwerp vereenigen, en wezen er op hoe nagenoeg overal, waar de bedoelde ambtenaren zelve voor hunne kantoren moeten zorgen, de toestand van deze laatste veel te wenschen overlaat. Hun werd echter geantwoord, dat, hoe men ook over de strekking dezer wetsvoordracht moge oordeelen, de aanneming er van in elk geval een gevaarlijk antecedent zoude stellen, en waarschijnlijk aan vele gemeenten aanleiding zou geven op eene dergelijke regeling aan te dringen, zoodat men alom tot den aankoop of het stichten van kostbare gebouwen zou overgaan, gelijk dit reeds op vele plaatsen met betrekking tot de vereeniging van post- en telegraafkantoren heeft plaats gehad. Waarom, zoo werd bovendien gevraagd, zouden de kantoren der rijksbetaalmeesters, welke in vele gemeenten buiten het centrum gelegen zijn, dan ook niet in de centrale inrichting voor rijkskantoren worden opgenomen?

§ 2. De som van f 25 000, waarvoor de Regeering voorstelt het hierbedoelde gebouw aan te koopen, kwam bovendien den meesten leden hoog voor. Hierbij komt nog een geraamd bedrag van f 15 000 voor het aanbrengen van veranderingen, terwijl de ondervinding heeft geleerd, dat eene dergelijke raming vaak blijkt beneden de werkelijkheid te wezen. In de gunstigste omstandigheden zal derhalve, volgens de Memorie van Toelichting, het totaal der uitgaven f 40 000 bedragen, of, tegen 7 pct. 's jaars voor rente en onderhoud berekend, eene jaarlijksche uitgave van f 2800, waartegen eene jaarlijksche besparing van f 2660 niet kan gezegd worden, zooals de Memorie van Toelichting vermeldt, ruimschoots op te wegen. Voorts had het de aandacht getrokken, dat niets gezegd wordt aangaande de kosten voor verwarming, verlichting en bewaking, welke toch ongetwijfeld noodig zullen zijn, en de jaarlijksche uitgaven niet onbelangrijk zullen doen stijgen. Men wees op de ondervinding dienaangaande in vroeger jaren bij den aankoop van gebouwen voor hypotheek-kantoren opgedaan. Ook wenschte men te vernemen, of het meubileeren der lokalen zal blijven voor rekening der betrokken ambtenaren, of wel dat die kosten voor rekening van het Rijk zullen komen.

Eenige leden verlangden der Regeering in overweging te geven, met Groningen eene overeenkomst te treffen, waarbij die gemeente het bedoelde gebouw zou inrichten voor de in dit ontwerp genoemde doeleinden, en aan de gemeente daarvoor voor geruimen tijd eene billijke huur van Rijkswege zou worden verzekerd. Eene dergelijke regeling zou huns inziens uit een financieel oogpunt voordeeliger zijn. Men bracht hierbij in herinnering hoe de gemeente Assen, die langen tijd geaarzeld had een gebouw in te richten voor ijkkantoor, daartoe was overgegaan, toen het vooruitzicht werd geopend dat bij verdere aarzeling de zetel van het ijkwezen naar Meppel zou verplaatst worden. Andere leden waren echter van oordeel, dat de Regeering bezwaarlijk voor geruimen tijd de huur aan de gemeente zou kunnen verzekeren, terwijl het bestuur der gemeente niet licht bereid zou gevonden worden een gebouw voor zes verschillende rijkskantoren in te richten, tenzij haar een behoorlijke huurprijs voor *zeer* geruimen tijd werd verzekerd.

Voorts wenschte men te vernemen, op welke grondslagen de verdeeling der meergemelde som van f 40 000 tusschen de beide betrokken Departementen berust. Met het oog vooral ook op de som van f 1100, die alleen reeds zou noodig zijn voor de huur van een ijkkantoor, schenen nadere inlichtingen niet overbodig. Het zou wellicht de voorkeur hebben verdiend, het geheele bedrag ten laste van hoofdstuk VII *B* te brengen, en op hoofdstuk IX een post uit te trekken voor huur van een ijkkantoor.

In ééne afdeeling werd nog de opmerking gemaakt, dat geene middelen zijn aangewezen, welke bij aanneming van dit wetsontwerp tot dekking van deze verhoogingen zullen strekken.

§ 3. De vorm dezer wetsvoordracht, waarbij in éénzelfde ontwerp de aanvulling en verhooging van twee verschillende hoofdstukken der Staatsbegrooting wordt voorgesteld, scheen geene aanbeveling te verdienen en werd door sommigen zelfs in strijd geacht met art. 121 der Grondwet. Men meende dan ook, dat daarvoor geene antecedenten bestonden. Ook zouden sommigen het wenschelijk hebben geacht, dat deze verhoogingen niet in het midden van een dienstjaar, maar bij eene volgende begrooting waren voorgesteld. Voorts kwam het vreemd voor dat, terwijl de overeenkomst is goedgekeurd door den Minister van Financiën en dien van Waterstaat, Handel en Nijverheid beiden, alleen een gemachtigde van eerstgenoemde tot het sluiten daarvan heeft medegewerkt. Ten slotte werd, in verband met de laatste zinsnede der Memorie van Toelichting, gewezen op de late indiening van dit ontwerp. Men meende toch dat, aangezien het bij de Memorie van Toelichting gevoegde koopcontract reeds den 30sten April door den Minister van Financiën, den 9den Mei door den Minister van Waterstaat was goedgekeurd, het ontwerp zonder bezwaar op een vroeger tijdstip dan den 23sten Juni aan de Kamer had kunnen zijn aangeboden.

Met het oog op de omstandigheid, dat eene spoedige behandeling van dit wetsontwerp door de Regeering gewenscht wordt, heeft de Commissie van Rapporteurs gemeend Verslag te moeten uitbrengen, het aan de Regeering overlatende de hier gestelde vragen mondeling of schriftelijk te beantwoorden.

Aldus vastgesteld den 1sten Juli 1885.

RUYS VAN BEERENBROEK.

VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.

DE MEIJIER.

CREMERS.

T. MACKAY.

[156. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet houdende maatregelen ter uitvoering van de internationale overeenkomst tot bescherming van onderzeesche telegraafkabels.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Königswart, den 23sten Juni 1885.

WILLEM.

[156. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat artikel 12 van de internationale overeenkomst tot bescherming van onderzeesche telegraafkabels den 14den Maart 1884 te Parijs tusschen verschillende Staten, waaronder Nederland, gesloten en goedgekeurd bij de wet van 15 April 1885 (*Staatsblad* n°. 89), het noodzakelijk maakt, maatregelen te nemen ter uitvoering van die overeenkomst;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De bepalingen dezer wet gelden voor alle buiten de territoriale wateren op wettige wijze aangelegde onderzeesche telegraafkabels, aan land komende op het grondgebied van een of meerdere der tot de internationale overeenkomst van 14 Maart 1884, goedgekeurd bij de wet van 15 April 1885 (*Staatsblad* n°. 89), toegetreden of nog toetredende Staten, of aan land komende in de koloniën of bezittingen van die Staten, voor zoover de overeenkomst ook op die koloniën en bezittingen toepasselijk is.

Artikel 2.

Verbreking of beschadiging van een in artikel 1 bedoelden kabel door opzet of schuldige nalatigheid, welke ten gevolge zou kunnen hebben, dat de telegraphische gemeenschap geheel of gedeeltelijk verbroken of bemoeilijkt werd, wordt, onverminderd de burgerlijke rechtsvordering tot schadevergoeding, gestraft met gevangenisstraf van één dag tot twee jaren of geldboete van vijftig cents tot driehonderd gulden.

Deze bepaling is niet toepasselijk op verbrekingen of beschadigingen, indien de daders slechts het rechtmatig doel gehad hebben hun leven of de veiligheid van hun schip te beschermen en eerst alle noodige voorzorgen hebben genomen om die verbrekingen of beschadigingen te vermijden.

Artikel 3.

Met geldboete van vijftig cents tot driehonderd gulden zullen worden gestraft:

1°. de schipper of schepeling van een vaartuig, gebezigd tot het leggen of herstellen van in artikel 1 bedoelde kabels, die de voorschriften omtrent de seinen, welke door de tot de meergenoemde overeenkomst toegetreden Staten, ter voorkoming van aanvaringen, zijn of zullen worden vastgesteld, niet opvolgt;

2°. de schipper of schepeling, die zijn vaartuig niet afwendt of ten minste een zeemijl (van 60 in een graad) verwijderd houdt van een vaartuig als sub 1 bedoeld, hetwelk gezegde seinen, voor dien schipper of schepeling zichtbaar, voert;

3°. hij, die zijn vischtuigen of netten niet op den sub 2°. genoemden afstand houdt;

Niettemin zullen visschersbooten, van waar een telegraafvaartuig, de gezegde seinen voerende wordt gezien of kan gezien worden, ten hoogste vier en twintig uren, gedurende welke zij in hunne bewegingen niet bemoeilijkt mogen worden, den tijd hebben zich overeenkomstig de aldus gegeven waarschuwing te gedragen;

4°. de schipper of schepeling, die zijn vaartuig niet ten minste een kwart zeemijl (van 60 in een graad) verwijderd houdt van de voor hem zichtbare boeien, bestemd om bij het leggen, bij verstoring of bij verbreking de ligging der kabels aan te geven,

5°. hij, die zijn vischtuigen of netten niet op den sub 4°. genoemden afstand houdt.

Artikel 4.

Met gevangenisstraf van één dag tot drie maanden of geldboete van vijftig cents tot zeshonderd gulden zal worden gestraft hij, die opzettelijk niet voldoet aan de bevelen, op grond der meergenoemde overeenkomst gegeven door de officieren, bevel voerende over oorlogsschepen van een der tot die overeenkomst toegetreden Staten of over door deze opzettelijk tot handhaving van die overeenkomst uitgezonden vaartuigen.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Justitie,

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

De Minister van Marine,

[156. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij de Memorie van Toelichting, behoorende bij het wetsontwerp tot goedkeuring van eenige artikelen der internationale overeenkomst tot bescherming van onderzeesche telegraafkabels (gedrukte stukken 1883–1884, **245**, 1884–1885, **61**, en tweede zitting 1884–1885, **70**) werd met betrekking tot art. 12 dier overeenkomst vermeld, dat de voorstellen, welke noodig mochten bevonden worden ter verzekering eener behoorlijke uitvoering der overeenkomst hier te lande, te zijner tijd de Staten-Generaal zouden bereiken.

De ondergeteekenden hebben gemeend het daarheen te moeten leiden, dat de maatregelen, bij dat art. 12 bedoeld, zoo spoedig mogelijk na de goedkeuring der overeenkomst door de Wetgevende Macht zouden kunnen worden vastgesteld.

Daartoe strekt bijgaand ontwerp van wet, tot toelichting waarvan het volgende moge worden opgemerkt.

Art. 1. Deze omschrijving van het gebied, waarvoor deze wet gelden zal, is noodig omdat eene eenvoudige verwijzing naar art. 1 der overeenkomst te ver zou reiken. De overeenkomst toch is toepasselijk ook op telegraafkabels aan land komende eenerzijds op het grondgebied van een niet tot haar toegetreden Staat, mits zij anderzijds maar aanlanden aan de kust van een der contracteerende partijen of zelfs aan de koloniën of bezittingen van een dezer. Evenwel geldt de overeenkomst vooralsnog niet ten opzichte van de Nederlandsche koloniën en bezittingen, en om die reden is eene duidelijker omschrijving wenschelijk, die de toepasselijkheid der wet uitsluit voor kabels, die het Rijk van een niet toegetreden Staat verbinden met onze koloniën of bezittingen.

Geheel in overeenstemming met de internationale overeenkomst, betreft dit ontwerp alleen de kabels buiten territoriaal water; voor die in zoodanige wateren geldt de wet van 7 Maart 1852 (*Staatsblad* n°. 48), gewijzigd bij de wet van 3 December 1869 (*Staatsblad* n°. 200), zoo als die luiden zal na de eventueele verheffing tot wet van een thans aanhangig wijzigings-ontwerp (gedrukte stukken, tweede zitting 1884–1885, **18**). Door deze afscheiding wordt voorkomen de min wenschelijke regeling in twee wetten van hetzelfde onderwerp.

Artt. 2 *en* 3. Deze artikelen bevatten de verbodsbepalingen van de artt. 2, 5 en 6 der overeenkomst met eene strafbepaling op overtreding. Sub 1°. van art. 3 wordt niet gesproken van vaststelling » in gemeen overleg " van de daar bedoelde seinen, hoewel de overeenkomst uitdrukkelijk van zoodanig overleg melding maakt. De reden van deze afwijking is deze, dat in werkelijkheid de verschillende Regeeringen die seinen vaststellen, zonder dat de uitkomst van het onderling gehouden overleg bij internationale acte wordt geconstateerd, en zonder dat de mogelijkheid van eenzijdige wijziging is uitgesloten. Bij die bestaande practijk zoude invoeging der woorden » in gemeen overleg " allicht oorzaak kunnen worden, dat het niet voeren van seinen, in strijd met de bedoeling van art. 5 der overeenkomst, straffeloos zou zijn.

Bij de bepaling van de hier bedreigde straffen zijn de meest overeenstemmende artikelen van het nieuwe Wetboek van Strafrecht nagevolgd, met name voor overtreding van art. 2 van het ontwerp-artikel 350, voor die van art. 3 van het ontwerp-artikel 473 van dat Wetboek.

Art. 4. Eene dergelijke bepaling is noodig door de tweede zinsnede van art. 10 der overeenkomst. Ook hier is dezelfde straf bedreigd als in het meest overeenstemmende artikel van het Strafwetboek, namelijk in art. 184.

De Minister van Justitie,

DU TOUR VAN BELLINCHAVE.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

De Minister van Marine,

TAALMAN KIP.

[137. 1.]

GELEIDENDE BRIEF.

Aan den Heer Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's GRAVENHAGE, 25 *Juni* 1885.

Ik heb de eer U Hoogedelgestrenge hiernevens te doen toekomen eene Nota van inlichtingen op de mij bij schrijven van 24 Maart jl. n°. 76 toegezonden adressen van dijkgraaf en heemraden van het waterschap van de Linge-uitwatering, het gecombineerd college van het polderdistrict Tielerwaard en van het dagelijksch bestuur van den polder Rhenoy, zich beklagende, dat 's Konings goedkeuring niet is onthouden aan de besluiten der Staten van Zuidholland van 24 Juni 1883, tot aanvulling van de reglementen voor de hoogheemraadschappen de Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe en de Vijf Heerenlanden en dat het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 23/27 September 1884, tot goedkeuring der wijzigingen in de keur op de dijken van het eerstgenoemd hoogheemraadschap, niet is vernietigd, — met negen bijlagen.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,
VAN DEN BERGH.

[137. 2.]

NOTA.

De bezwaren van dijkgraaf en heemraden van het waterschap van de Linge-uitwatering betreffen:

1°. de besluiten der Staten van Zuidholland van 24 Juni 1883, n°. VIII *a* en *b* tot aanvulling van een artikel van de reglementen voor de hoogheemraadschappen de Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe en de Vijf Heerenlanden, en

2°. het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 23/27 September 1884, tot goedkeuring van eenige wijzigingen in de keur op de dijken van het hoogheemraadschap de Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe.

Adressanten beweren, de dat de onder 1°. en 2°. bedoelde besluiten zouden zijn in strijd met de wet en met het algemeen belang, beklagen er zich over dat aan het besluit der Provinciale Staten 's Konings goedkeuring niet is onthouden en dat het besluit van Gedeputeerde Staten niet is vernietigd geworden.

I. Onder dagteekening van 17 Januari 1850, n°. 151, was door den toenmaligen Minister van Binnenlandsche Zaken eene beschikking genomen, betreffende maatregelen, die bij overstrooming der Betuwe vereischt zouden worden voor de belanghebbende streken in Zuidholland. Van die beschikking is een afschrift bij deze nota gevoegd (bijlage A). Na de tot standkoming van het waterschap van de Linge-uitwatering gaven Gedeputeerde Staten van Zuidholland en van Gelderland bij gemeenschappelijk schrijven van $\frac{3\text{ April}}{28\text{ Maart}}$ 1882 nos. $\frac{22}{119}$, als hun gevoelen te kennen, dat in de oprichting van het nieuwe waterschap geen grond door hen kon worden gevonden tot gedeeltelijke of geheele wijziging dier beschikking; zij achten het evenwel nuttig, dat de regeling in bedoelde beschikking vervat een meer wettigen grondslag verkreeg. De ambtsvoorganger van den ondergeteekende, de Minister KLERCK, deelde bij brief van 15 April 1882, n°. 9, aan beide colleges mede, dat, aangezien de ministerieele beschikking van 17 Januari 1850, n°. 151, elken wettelijken grond miste, hij zich niet gerechtigd zou achten deze te blijven handhaven en gaf hun ernstig in overweging te dier zake in overleg te treden. Ofschoon Gedeputeerde Staten van Gelderland, blijkens hun schrijven van 13 September 1882, n°. 32/7, het onderwerp niet voor gemeenschappelijke regeling vatbaar oordeelden, had niettemin eene conferentie tusschen Gedeputeerde Staten der beide provinciën plaats, die niet tot eene uitkomst leidde.

Bij de Staten van Zuidholland had inmiddels de meening ingang gevonden, dat de gewenschte wettelijke grondslag verkregen zou worden, indien de reglementen voor de hoogheemraadschappen de Alblasserwaard en de Vijf Heerenlanden beide werden aangevuld met bepalingen nagenoeg gelijkluidend met die der hierboven bedoelde ministerieele beschikking. De besluiten der Staten van 24 Juli 1883 hadden hieraan hun ontstaan te danken. Die besluiten verschillen alleen in zoover van de beschikking, dat bij deze laatste een bepaald ambtenaar van den waterstaat was genoemd, terwijl volgens de besluiten deze ambtenaar telken jare door den Minister zal worden aangewezen.

Met het gevoelen van Gedeputeerde Staten van Gelderland, dat de besluiten der Staten van Zuidholland van 24 Juli 1883 in strijd zouden zijn met art. 97 der provinciale wet, heeft de ondergeteekende zich niet kunnen vereenigen.

Aan dat artikel werd door Gedeputeerde Staten van Gelderland eene uitlegging gegeven, kennelijk niet overeenkomende met zijne letter en bedoeling. Zooals de Memorie van Toelichting op dat artikel zegt, opent het een weg tot gezamenlijke regeling van gemeenschappelijke belangen, maar het schrijft niet voor dat elke zaak, waarmede het belang van eene andere provincie gemoeid is of kan zijn, niet anders dan door de Staten van beide provinciën gemeenschappelijk mag worden geregeld, wanneer overigens de Staten van eene der beide provinciën uit den aard van het onderwerp tot regeling geroepen zijn. Daar het hier betrof wijziging van een reglement voor een geheel binnen het grondgebied van Zuidholland gelegen waterschap, waren alleen de Staten van dat gewest tot die wijziging uit een formeel oogpunt bevoegd. De vraag bleef echter, of wellicht door die regeling Geldersche belangen benadeeld werden, als wanneer het geval zich zou kunnen voordoen, dat aan de besluiten der Staten van Zuidholland goedkeuring moest worden onthouden, uit een materieel oogpunt, wegens strijd met het algemeen belang.

Na herhaaldelijk in de gelegenheid te zijn gesteld om aan te toonen, dat de voorgestelde regeling, die geene andere was dan de sedert 1850 bestaande, en waarvan door Gedeputeerde Staten van Gelderland in Maart 1882 (zie hierboven) de bestendiging werd gewenscht, voor Geldersche belangen *nadeelig* was, zijn Gedeputeerde Staten in gebreke gebleven zulks te doen. Aangezien een nauwgezet door de ambtenaren van 's Rijks waterstaat ingesteld onderzoek van zoodanige benadeeling ook niets aan het licht had gebracht, kon de ondergeteekende geen termen vinden om den Koning te raden Hoogstdeszelfs goedkeuring aan de besluiten te onthouden, waardoor tevens aan deze belangrijke aangelegenheid eene wettige regeling zou hebben ontbroken. Bij Koninklijk besluit van 31 October 1884 n°. 11, behaagde het Zijne Majesteit zich met de voordracht van den ondergeteekende, tot goedkeuring der besluiten, te vereenigen. Beide besluiten zijn daarop afgekondigd in de *Provinciale bladen* nos. 67 en 68 van Zuidholland voor 1884, waarvan een exemplaar hiernevens gaat (bijlagen B en C).

De gronden, die den ondergeteekende aldus deden handelen, zijn door hem aan Gedeputeerde Staten van Gelderland medegedeeld bij brief van 4 November 1884, litt. L. Naar het schijnt, is van dien brief door Gedeputeerde Staten van Gelderland nimmer aan het bestuur van het waterschap van de Linge-uitwatering mededeeling gedaan.

II. In het door dijkgraaf en heemraden bij hun adres gevoegd *Overzicht der handelingen enz.* wordt een vrij volledig verhaal gegeven van hetgeen omtrent het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 23/27 September 1884 is voorgevallen. In het aldaar op bladz. 24 der bijlagen voorkomend schrijven van 31 Januari 1885, n°. 10, aan Gedeputeerde Staten van Gelderland, zijn de redenen ontvouwd, waarom de ondergeteekende van meening is, dat ook dat besluit niet is in strijd met de wet noch met het algemeen belang in den zin van art. 167 der Provinciale wet.

In het adres zeggen dijkgraaf en heemraden dat bij de stichting van het kanaal van Steenenhoek de werken van dat kanaal in rechtstreeksche aanraking kwamen met andere waterschappen en gemeenten en het meerendeel daarvan met het waterschap van den Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe, *zonder dat die waterschappen en anderen daarop eenig toezicht of bestuur mochten uitoefenen.* Ware dit laatste juist, dan zou zeer zeker het bestuur van den Alblasserwaard geen recht van toezicht over de werken van het kanaal van Steenenhoek kunnen of mogen inroepen, doch hetgeen door dijkgraaf en heemraden tot staving van die bewering wordt aangehaald, is niet juist. Bij de conventiën, bekrachtigd bij Koninklijk besluit van 29 Juli 1819 n°. 7, waren inderdaad door de besturen van den Alblasserwaard en van het land van Arkel eenige reserves gevoegd, die niet mede zijn bekrachtigd, doch niet omdat tegen den inhoud daarvan bezwaar bestond, maar omdat zij in die conventiën niet op hare plaats waren.

»De ondergeteekenden vermeenen, dat het elkeen vrijstaat om in zoodanig geval zich alles te reserveeren, wat hij meent voor zijn belang noodzakelijk te zijn, doch zijn tevens van oordeel dat zoodanige reserve, welke wordt gemaakt met het oogmerk van dezelve, wanneer men het goedvindt in rechten te doen gelden, geen onderwerp van goed- of afkeuring voor den Souverein kan opleveren en dus ook in de conventiën, welke aan deszelfs sanitie worden onderworpen, niet behooren te worden vervat". (Voordracht aan den Koning van de Ministers van Waterstaat en van Financiën van 20 Juli 1819, n°. 11483).

Evenmin werd later bij het Koninklijk besluit van 26 December 1855 n°. 51 's Konings goedkeuring aan het reglement voor den Alblasserwaard onthouden, omdat daarbij het toezicht over de werken van het kanaal van Steenenhoek aan dijkgraaf en hoogheemraden van den Alblasserwaard was opgedragen, maar omdat men meende dat dit toezicht, dat is het toezicht van het bestuur van den Alblasserwaard over die werken, niet eenzijdig door de Staten van Zuidholland kon geschieden. Deze meening rustte, zooals uit het hierbij gevoegd afschrift van dat Koninklijk besluit (bijlage D) blijkt, op eene uitlegging van art. 97 der Provinciale wet, die de ondergeteekende, zooals hierboven reeds is gezegd, niet tot de zijne heeft kunnen maken.

Het reglement voor den Alblasserwaard is eerst goedgekeurd, toen daarin bij art. 208 was bepaald, dat, in afwachting der nadere regeling van het heemraadschap van Steenenhoek (welke men destijds meende spoedig te kunnen verwachten) op de werken van het kanaal van Steenenhoek niet van toepassing zouden zijn de voorschriften van het reglement, betrekkelijk het toezicht van dijkgraaf en hoogheemraden over de waterkeerende werken, behoorende tot den algemeenen waterstaat van het hoogheemraadschap, bepaaldelijk met art. 113, en dat dit toezicht, dat is het toezicht op die werken, mitsdien voorloopig op den thans werkelijk bestaanden voet bleef geregeld.

Om te weten, hoe dat toezicht toen, dat is in 1856, bestond, is het noodig kennis te nemen van het Koninklijk besluit van 5 November 1834, n°. 85 (bijlage E) en van de beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 11 Februari 1851, n°. 137 (bijlage F), welke beide stukken hun ontstaan te danken hebben aan door het bestuur van den Alblasserwaard bij de Regeering ingediende klachten over belemmeringen in hun toezicht ondervonden.

De oprichting van het waterschap van de Linge-uitwatering bood aan de Staten van Gelderland en van Zuidholland de gelegenheid aan ook het toezicht van den Alblasserwaard over de werken van het kanaal van Steenenhoek te regelen en na al het vroeger voorgevallene had men dergelijke regeling kunnen verwachten, indien de noodzakelijkheid daarvan werd erkend. Aangezien evenwel bij het reglement voor het waterschap van de Linge-uitwatering daaromtrent niets is bepaald en door de nadere regeling van het heemraadschap van Steenenhoek bij dat reglement, de opschortende voorwaarde in art. 208 van het reglement voor den Alblasserwaard was vervallen, volgde daaruit vanzelf, dat hetgeen het reglement voor den Alblasserwaard omtrent het toezicht over waterkeerende werken inhield, op de werken van het kanaal van Steenenhoek toepasselijk werd en dat het toezicht, zooals dat voorloopig was in stand gehouden, ophield. In dien geest schreef dan ook de toenmalige ambtsvoorganger van den ondergeteekende aan Gedeputeerde Staten van Zuidholland, bij brief van 31 Januari 1882, n°. 13, dat de beschikking van 11 Februari 1851, n°. 137 (bijlage F) als vervallen moest worden beschouwd.

Tegenover deze opvatting staat die van adressanten, gesteund door Gedeputeerde Staten van Gelderland, dat de Alblasserwaard, omdat het reglement voor de Linge-uitwatering niets omtrent het toezicht van den Alblasserwaard over de werken van het kanaal van Steenenhoek bepaald heeft, in 't geheel geen toezicht op die werken mag uitoefenen en dat dit juist is, wat men bedoeld heeft, omdat bij den aanleg van het kanaal door den Alblasserwaard aan het bestuur van dit hoogheemraadschap zijn tot dien tijd toe ongestoord uitgeoefend recht van toezicht op alle in het hoogheemraadschap gelegen waterkeerende werken zou zijn beperkt of ingekort, welke laatste meening, zooals hierboven is aangetoond, door niets wordt gestaafd.

Met de wet kan het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland tot goedkeuring der keurwijziging niet in strijd zijn. Blijft de vraag: is het in strijd met de bij art. 55 van het reglement voor het waterschap van de Linge-uitwatering verbindend gestelde bepalingen der conventiën van 1819?

Door de wijziging van art. 27 der keur zijn de artt. 2, 3, 6 litt. *c*, *k* en *l*, 10 tot en met 15 en 18 *niet toepasselijk* verklaard op de werken van het kanaal van Steenenhoek; als artikelen waarvan de wijziging in dezen van invloed kan zijn, blijven dus over de artt. 1, 5 en 9, daar de overige onveranderd zijn gebleven.

In art. 1 is bijgevoegd: 5°. de noordelijke en zuidelijke dijken van het kanaal van Steenenhoek. De conventie van 1819 bevat geen bepaling, die de dijken van dat kanaal buiten het toezicht van den Alblasserwaard stelt.

Art. 5 der keur bevat onderscheiden bepalingen, strekkende tot beveiliging der dijken tegen beschadiging, enz. welke bezwaarlijk geacht kunnen worden te zijn in strijd met de bepalingen, zooals die in art. 2 van de conventiën voorkomen, daar zij strekken ter vergemakkelijking van den bij die conventiën opgelegden onderhoudsplicht. Ditzelfde geldt voor de beveiligingsmaatregelen voorgeschreven in art. 9 der keur, welke alleen ten goede kunnen komen aan het met het dijksonderhoud belaste lichaam.

In het gedrukt *Overzicht enz.* zijn door adressanten eenige beweringen voor het eerst onder de oogen der Regeering gebracht, hetgeen aanleiding gaf daaromtrent nadere inlichtingen aan Gedeputeerde Staten van Zuidholland te vragen, die daaraan voldeden bij hun brief van 2/8 Juni jl., n°. 1, Op het daarbij uitgedrukt verlangen van Gedeputeerde Staten wordt kopie van dat schrijven mede in zijn geheel als bijlage hierbij gevoegd (bijlage G).

Terwijl adressanten op bladz. 18 van het *Overzicht* mededeelen, dat de keurwijziging van 1884 niet ter inzage heeft gelegen in de betrokken waterschappen, komt in hun adres aan den Koning van 4 October 1884 (zie bladz. 10) der bijlagen achter het *Overzicht* geplaatst), het volgende voor: » Het ontwerp dier wijzigingen ter inzage van belanghebbenden gelegen hebbende, die daarop hunne bedenkingen konden inbrengen, hebben wij daartegen binnen den daartoe gestelden termijn, onder dagteekening van 14 September 1884 n°. 40 onze bezwaren aan het bestuur van voornoemd hoogheemraadschap medegedeeld, van welk bezwaarschrift hierbij afschrift wordt overgelegd."

Het adres van het dagelijksch bestuur van den polder Rhenoy geeft geen aanleiding tot nadere beschouwing,

daar het slechts een adhaesie bevat aan een derde adres, dat van het gecombineerd college van het polderdistrict Tielerwaard.

In dit laatste wordt ten onrechte betoogd, dat ten gevolge der keurwijziging, art. 17 der keur toepasselijk zou zijn geworden op de sluizen van het kanaal van Steenenhoek.

Dat artikel is, zooals hierboven is aangetoond, bij de keurwijziging niet betrokken. Op de sluizen gelegen in de bij art. 1 der keur genoemde Merwede- en Noorder Lingedijken, was art. 17 van de keur van 18 Januari 1882, toen deze werd afgekondigd, reeds dadelijk van toepassing.

Door de mededeeling van het bovenstaande meent de ondergeteekende aan het verlangen der Kamer te hebben voldaan.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

VAN DEN BERGH.

[157. 3.]

BIJLAGE **A**.

De Minister van Binnenlandsche Zaken;

Herzien de ministerieele beschikking van den 15den November 1849 n°. 131, houdende benoeming eener commissie tot onderzoek der gesteldheid van den Zuider Lingedijk tusschen den Gaddam en Asperen met betrekking tot de maatregelen die bij eene onverhoopte overstrooming van de Betuwe zouden behooren genomen te worden;

Gezien het proces-verbaal der gehoudene vergadering door gedachte commissie op den 3den December ll. te Gorinchem en de daarin gedane voorstellen;

Gezien het adres van den inspecteur in de 2de inspectie van den waterstaat dd. 15 December ll., n°. 1074/f;

Gezien de missive van heeren Gedeputeerde Staten der provincie Zuidholland van den 4/8 dezer, n°. 12;

Heeft goedgevonden:

Naar aanleiding van de bedoelde voorstellen en daaromtrent ingewonen berichten;

Op den eerstaanwezenden ambtenaar van den waterstaat te Gorinchem, tijdens eene in werking zijnde buitengewone correspondentie bij ijsgang en hoog opperwater, machtiging te verstrekken om bij eene overstrooming van de Betuwe:

a. met overleg der betrokkene besturen maatregelen te beramen welke voor de belanghebbende streken in Zuidholland noodig zullen geoordeeld worden en aanvankelijk zullen bestaan:

1°. in eene tijdige doorgraving der overlaten in den ouden Zuider Lingedijk of zoogenaamden Appeldijk, tusschen den Gaddam en Asperen;

2°. in het tijdig opzetten van de Linge door eene sluiting van de Steenenhoeksche-kanaalsluis aan den mond van dit kanaal en van de Koornbrugsluis te Gorinchem;

3°. in het tijdig oproepen van de gecierde mannen;

b. ingeval van verschil van meening nopens de bedoelde maatregelen te beslissen en dezelve te doen uitvoeren, zonder voor de gevolgen ten aanzien van bijzondere belangen verantwoordelijk te zijn.

En zal afschrift dezer, bij geleidende missive, worden gezonden aan heeren Gedeputeerde Staten van Zuidholland, tot informatie en ten einde daarvan den hoofdingenieur van den waterstaat en de besturen, die bij gezegde maatgelen betrokken zullen zijn, kennis te geven. Gelijk afschrift zal worden gezonden aan de inspecteuren in de 1ste en 2de inspectie van den waterstaat, aan laatstgenoemden tevens om dienovereenkomstig als eerstaanwezenden ambtenaar te Gorinchem, tijdens eene buitengewone rivier-correspondentie, te handelen.

's Gravenhage, 17 Januari 1850.

(*Get.*) THORBECKE.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

DE BOSCH KEMPER.

[157. 4.]

BIJLAGE **B**.

BESLUIT van den 10*den November* 1884 n°. 3, *ter afkondiging eener wijziging van het reglement voor het Hoogheemraadschap* de Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe.

De Gedeputeerde Staten van Zuidholland doen te weten, dat door de Staten dier provincie in hunne vergadering van 24 Juli 1883 is vastgesteld hetgeen volgt:

De Staten der provincie Zuidholland;

Gezien de betrekkelijke voordracht van de Gedeputeerde Staten dier provincie;

Gelet op artikel 192 der Grondwet en op art. 138 der Provinciale wet;

Hebben besloten:

Vast te stellen de volgende wijziging van het reglement voor het hoogheemraadschap van den Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe, vastgesteld bij hun besluit van den 4den Maart 1856, goedgekeurd bij Koninklijk besluit van den 29sten April daaraanvolgende lit. A en gewijzigd bij hunne besluiten van den 7den November 1862, den 13den Juli 1869, den 16den November 1875, den 20sten Juli 1880 en den 18den Juli 1882, goedgekeurd bij de Koninklijke besluiten van den 23sten December 1862 n°. 83, den 14den Augustus 1869 n°. 18, den 4den December 1875 n°. 23, den 8sten September 1880 n°. 9 en den 10den Augustus 1882 n°. 11. (1)

Aan art. 137 worden toegevoegd de volgende bepalingen.

Tijdens eene in werking zijnde buitengewone correspondentie bij ijsgang en hoog opperwater treedt zij in overleg met den ambtenaar van 's Rijks waterstaat, daartoe telken jare door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid aan te wijzen, over de maatregelen, die bij eene overstrooming van de Betuwe in het belang van de achter den Diefdijk en den Noorder Lingedijk gelegen streek noodig mochten zijn, als:

tijdige doorgraving der overlaten in den ouden Zuider Lingedijk of zoogenaamden Appeldijk, tusschen den Gaddam en Asperen;

het tijdig opzetten van de Linge beneden de Aspersche sluis door sluiting van de Steenenhoeksche-kanaalsluis aan den bovenmond van dit kanaal en van de Koornbrugsluis te Gorinchem;

(1) Afgekondigd in de Provinciale Bladen van Zuidholland van 1856 n°. 54, 1863 n°. 4, 1869 n°. 87, 1875 n°. 79, 1880 n°. 62 en 1882 n°. 47.

het tijdig oproepen van de gecierde mannen;

en alle andere, die door den drang van het gevaar van onderwaterzetting van gezegde streek mochten worden gevorderd.

Zij, of de hoog- en nood-heemraden op de dijkposten aanwezig, zijn aan de beslissingen daaromtrent van gezegden ingenieur onderworpen en voeren zijne bevelen te dier zake met stiptheid uit.

's Gravenhage, den 24sten Juli 1883.

De Staten voornoemd,

Fock, *Voorzitter.*

F. Tavenraat, *Griffier.*

Goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 31 October 1884 n°. 11.

Gegeven te 's Gravenhage, den 10den November 1884.

De Gedeputeerde Staten voornoemd,

Fock, *Voorzitter.*

F. Tavenraat, *Griffier.*

[157. 5.]

BIJLAGE **C**.

BESLUIT van den 10*den November* 1884 *n°.* 3, *ter afkondiging eener wijziging van het reglement voor het Hoogheemraadschap de* Vijf-Heerenlanden.

De Gedeputeerde Staten van Zuidholland doen te weten, dat door de Staten dier provincie in hunne vergadering van 24 Juli 1883 is vastgesteld hetgeen volgt:

De Staten der provincie Zuidholland;

Gezien de betrekkelijke voordracht van de Gedeputeerde Staten dier provincie;

Gelet op art. 192 der Grondwet en op art. 138 der Provinciale wet;

Hebben besloten:

Vast te stellen de volgende wijziging van het reglement voor het hoogheemraadschap van de Vijf-Heerenlanden, vastgesteld bij hun besluit van den 8sten November 1855, goedgekeurd bij Koninklijk besluit van den 29sten April 1856, lit. B, en gewijzigd bij hunne besluiten van den 10den November 1857, den 7den November 1862, den 8sten Juli 1873, den 20sten Juli 1880 en den 18den Juli 1882, goedgekeurd bij de Koninklijke besluiten van den 28sten November 1857 n°. 61, den 23sten December 1862 n°. 83, den 13den Augustus 1873 n°. 31, den 8sten September 1880 n°. 9, en den 10den Augustus 1882 L°. 11. (1)

Aan art. 137 worden toegevoegd de volgende bepalingen:

Tijdens eene in werking zijnde buitengewone correspondentie bij ijsgang en hoog opperwater treedt zij in overleg met den ambtenaar van 's Rijks waterstaat, daartoe telken jare door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid aan te wijzen, over de maatregelen, die bij eene overstrooming van de Betuwe in het belang van de achter den Diefdijk en den Noorder Lingedijk gelegen streek noodig mochten zijn, als:

tijdige doorgraving der overlaten in den ouden Zuider Lingedijk of zoogenaamden Appeldijk, tusschen den Gaddam en Asperen;

het tijdig opzetten van de Linge beneden de Aspersche sluis door sluiting van de Steenenhoeksche-kanaalsluis aan den bovenmond van dit kanaal en van de Koornbrugsluis te Gorinchem;

het tijdig oproepen van de gecierde mannen;

en alle andere, die door den drang van het gevaar van onderwaterzetting van gezegde streek mochten worden gevorderd.

Zij, of de hoog- en nood-heemraden op de dijkposten aanwezig, zijn aan de beslissingen daaromtrent van gezegden ingenieur onderworpen en voeren zijne bevelen te dier zake met stiptheid uit.

's Gravenhage, den 24sten Juli 1883.

De Staten voornoemd,

Fock, *Voorzitter.*

F. Tavenraat, *Griffier.*

Goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 31 October 1884 n°. 11.

Gegeven te 's Gravenhage, den 10den November 1884.

De Gedeputeerde Staten voornoemd,

Fock, *Voorzitter.*

F. Tavenraat, *Griffier.*

[157. 6.]

BIJLAGE **D**.

Afschrift.

26 December 1855
n°. 51.

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 24sten December 1855, n°. 219, 3de afd. A, betrekkelijk het door de Staten van Zuidholland, in hunne zitting van den 8sten November 1855 vastgestelde reglement voor het hoogheemraadschap van den Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe;

Gelet op Ons besluit van den 2den October 1855 n°. 74, waarbij Onze beslissing omtrent het door de Staten van Zuidholland in hunne zitting van den 3den Augustus 1855 vastgestelde reglement voor dit hoogheemraadschap is verdaagd tot na den afloop der wintervergadering van 1855, voornamelijk op grond van bezwaar, gelegen in artt. 107, 112 en 113 van het reglement, in zoover aan het daarbij geregeld toezigt van dijkgraaf en hoogheemraden ook de werken van het waterschap van Steenenhoek zijn onderworpen;

Overwegende:

dat de Staten van Zuidholland ook in hunne jongste

(1) Afgekondigd in de Provinciale Bladen van Zuidholland van 1856 n°. 55, 1857 n°. 113, 1863 n°. 4, 1873 n°. 88, 1880 n°. 62 en 1882 n°. 48.

wintervergadering in het reglement voor den Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe, niet hebben opgenomen de bepaling dat de voorschriften betrekkelijk het toezigt van dijkgraaf en hoogheemraden over de waterkeerende werken behoorende tot den algemeenen waterstaat van het hoogheemraadschap niet gelden voor de werken van het waterschap van Steenenhoek;

dat hier de vraag niet is of aan het bestuur van den Alblasserwaard toezigt over de werken van Steenenhoek behoort te worden toegekend en of bij de regeling van dat toezigt door de Staten al dan niet verder is gegaan dan het belang van het waterschap vordert, maar alleen of de regeling van dat toezigt door de Staten van Zuidholland eenzijdig kan geschieden;

dat die regeling onmiskenbaar van invloed is te achten op de werking van het kanaal van Steenenhoek, waarbij de belangen van de Geldersche landen op de Linge uit waterende in hooge mate zijn betrokken;

dat het hier alzoo een onderwerp geldt waarvan de regeling, ingevolge art. 97 der wet van den 6den Junij 1850 (*Staatsblad* n°. 39), behoort te geschieden gemeenschappelijk door de Staten van Gelderland en van Zuidholland;

Gelet op artt. 98 en 99 der wet van den 6den Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 39);

Hebben goedgevonden en verstaan:

Onze goedkeuring aan het reglement voor het hoogheemraadschap van den Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe, vastgesteld door de Staten van Zuidholland, in hunne zitting van den 8sten November 1855, te onthouden.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit.

's Gravenhage, den 26sten December 1855.

(*Get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*Get.*) VAN REENEN.

Accordeert met het origineel,

De Secretaris-Generaal bij het Ministerie van Binnenlandsche Zaken,

(*Get.*) J. SCHRÖDER.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal bij het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

DE BOSCH KEMPER.

[157. 7.]

BIJLAGE E.

AFSCHRIFT.

5 Nov. 1834, n°. 85.

WIJ WILLEM, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien het adres van dijkgraaf en hoogheemraden van den Alblasserwaard, daarbij verzoekende dat met handhaving der keuren dier waard dijkgraaf en heemraden van het kanaal van Steenenhoek mogen worden aangeschreven om het regt tot inspectie van het dijkscollegie te erkennen en op aanmaning de werken uitmakende een gedeelte der waterkeering van den Alblasserwaard in dien staat te brengen welke de veiligheid vordert;

Gezien het rapport van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 26sten Julij ll. n°. 114 en de daarbij gevoegde missive van Gedeputeerde Staten van Zuidholland;

Den Raad van State gehoord (advies van den 3den October 1834 n°. 10);

Gezien het nader rapport van Onzen Minister voornoemd van den 18den October ll. n°. 105 en de Onzentwege daarop gevolgde aanschrijving van den 24sten dierzelfde maand n°. 91;

Gezien deszelfs rapport van den 3den dezer n°. 144;

Gelet op art. 220 der Grondwet alsmede op Ons besluit van den 17den December 1819 n°. 1;

Hebben goedgevonden en verstaan op het in het hoofde dezes vermelde adres van dijkgraaf en hoogheemraden van den Alblasserwaard te verklaren dat hoezeer aan den eenen kant dijkgraaf en hoogheemraden van het kanaal van Steenenhoek de uitsluitende directie hebben over de werken van dat kanaal en te dien aanzien niet staan onder het gezag van het dijkscollegie van den Alblasserwaard of deswege kunnen worden geacht aan hetzelve verantwoordelijk te zijn, nogtans van den anderen kant aan het laatstgemeld collegie het regt niet kan worden betwist om kennis te nemen van werken welke gelegen zijn in de waterkeering van het district aan deszelfs zorgen toebetrouwd; dat dierhalve wanneer dijkgraaf en hoogheemraden van den Alblasserwaard mogten bevinden of onderrigt mogten worden dat aan de werken van het kanaal van Steenenhoek defecten bestaan, welke gevaarlijk voor de waterkeering zouden kunnen worden, zij daarvan aan Gedeputeerde Staten van het gewest zullen kunnen kennis geven ten einde daarin naar bevind van zaken zoude kunnen worden voorzien, terwijl bij dringende omstandigheden van storm, bedreigde doorbraak of andere buitengewone gevallen zij tenzelfden einde zich onmiddellijk zullen kunnen vervoegen aan de lokale directie van het kanaal van Steenenhoek, ten einde de noodzakelijke voorzieningen dadelijk kunnen worden bewerkstelligd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, tot informatie.

's Gravenhage, den 5den November 1834.

(*get.*) WILLEM.

Van wege den Koning,

(*get.*) J. G. DE MEY VAN STREEFKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,

De Griffier ter Staatssecretarie,

(*get.*) L. H. ELIAS SCHOVEL.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

DE BOSCH KEMPER.

[157. 8.]

BIJLAGE F.

AFSCHRIFT.

N°. 137.

Afdeeling III.

Waterstaat A.

De Minister van Binnenlandsche Zaken;

Gezien de missive van dijkgraaf en hoogheemraden van den Alblasserwaard, dd. 9 November ll., waarbij zij nader aandringen op hunne superintendentie over de sluis van het kanaal van Steenenhoek, onder Hardinxveld, en tevens de noodzakelijkheid te kennen gevende van het tijdig plaatsen der schotbalken in gemelde sluis, alsmede van eene versterking der waterkeering van die sluis door in plaats der bestaande waaijerdeuren enz. puntdeuren te doen maken;

Gezien het berigt van heeren Gedeputeerde Staten van den 7den December ll., n°. 4, en het rapport van den inspecteur in de 2de inspectie van den waterstaat van den 28sten Januarij ll., n°. 108;

Herzien de dispositie van den 31sten Julij 1849, n°. 126, en van den 10den Januarij 1850, n°. 106, bij welke laatste het dijkscollegie van den Alblasserwaard en het heemraadschap van Steenenhoek zijn aangeschreven om met elkander overeen te komen omtrent de wijze waarop door het gemelde dijkscollegie toezigt over de sluis van het kanaal van Steenenhoek onder Hardinxveld zal worden uitgeoefend;

Gezien de missive van dijkgraaf en heemraden van het kanaal van Steenenhoek, van 4 December ll., n°. 2107, waarbij zij hunne bezwaren tegen gezegde aanschrijving inbrengen;

Heeft goedgevonden:

In afwachting der algemeene regeling van de aangelegenheden van het kanaal van Steenenhoek, waaraan de voorbereiding aan eene thans daartoe ingestelde commissie is opgedragen en waaronder ook het bedoelde toezigt van het dijkscollegie van den Alblasserwaard zal zijn begrepen:

1°. bij wijze van tijdelijken maatregel op den eerstaanwezenden ambtenaar van den waterstaat te Gorinchem gedurende eene in werking zijnde correspondentie bij ijsgang en hoog opperwater magtiging te verstrekken, om, ingeval van naderend gevaar, met overleg der betrokken besturen van den Alblasserwaard en van het kanaal van Steenenhoek:

a. de middelen te beramen die in het belang van den Alblasserwaard noodig zullen worden bevonden tot bevestiging, versterking en beveiliging der kanaalwerken van Steenenhoek alsmede het tijdstip te bepalen, waarop de schotbalken en de sluizen van Steenenhoek behooren te worden gelegd;

b. in geval van verschil van meening omtrent de bedoelde maatregelen te beslissen en ze te doen uitvoeren;

2°. te bepalen dat de vernieuwing der vloeddeuren van de Steenenhoeksche kanaalsluis onder Hardinxveld, waartoe bij Koninklijk besluit van 13 November 1858 n°. 10 een subsidie uit 's Rijks kas is verleend, zoodra mogelijk zal moeten zijn tot stand gebragt;

3°. al verder te bepalen dat het veranderen der waaijerdeuren van gemelde sluis in puntdeuren, waarvan de nuttigheid wordt erkend, later mede een onderwerp van voorziening zal uitmaken bij de bovengemelde algemeene regeling der zaken van het kanaal van Steenenhoek.

En zal afschrift dezer worden gezonden aan heeren Gedeputeerde Staten der provincie Zuidholland, aan de beide belanghebbende besturen van den Alblasserwaard en van het kanaal van Steenenhoek, alsmede aan den inspecteur in de 2de inspectie van den waterstaat.

's Gravenhage, 11 Februarij 1851.

(*get.*) THORBECKE.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

DE BOSCH KEMPER.

[157. 9.]

BIJLAGE G.

Aan Zijne Excellentie den Heer Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

AFSCHRIFT.

B. N. 1189 (1ste afd.)
G. S. n°. 1.

Missives van 1 April en 15 Mei 1885 n°. 21 en lit. E.

(AFD. WATERSTAAT A.)

Keur op de dijken van de Alblasserwaard.

's GRAVENHAGE, *den 2/8sten Juni* 1885.

Bij Uwer Excellentie's missive van 1 April worden ons nadere inlichtingen gevraagd omtrent eenige punten, voorkomende in het door Haar ons toegezonden gedrukt: » Overzicht van dijkgraaf en heemraden der Linge-uitwatering ", dat door hen was gevoegd bij een adres, dat zij op 18 Maart jl. aan de Tweede Kamer hebben aangeboden.

Die punten schijnen hunne volledige opheldering te vinden in de hierna volgende uiteenzetting van de rechtsverhouding, waarin *de werken van het kanaal van Steenenhoek*, voor zoover die deel uitmaken van de waterkeering van de Alblasserwaard en dientengevolge zij, bij wie deze werken in eigendom, onderhoud en beheer zijn, *ten aanzien van die werken* van af hunne stichting tot op heden tegenover het dijksgezag van de Alblasserwaard hebben gestaan en nog staan.

Gaarne zullen wij tevens zien, dat, mocht Uwe Excellentie, naar aanleiding, zoowel van een der vragen, door een lid der Tweede Kamer, in de zitting van 25 Maart jl. tot Haar gericht, als van de bij de Tweede Kamer ingekomen adressen van verschillende waterschappen, daartoe termen aanwezig achten, die uiteenzetting met de daaraan door ons toegevoegde bemerkingen door Haar onder de oogen der Tweede Kamer werde gebracht.

De beweging toch, welke het bestuur der Linge-uitwatering, ter zake onzer goedkeuring, verleend aan eene wijzigingskeur, door de vereenigde vergadering van de Alblasserwaard op 17 September 1884, uit krachte van art. 88 van haar reglement vastgesteld, in het leven heeft

geroepen en tracht te houden, is te groot om, althans nu zij ook de Volksvertegenwoordiging daarin heeft betrokken, niet te wenschen, dat over het onrechtmatige dier beweging voor een ieder het volle licht kome te schijnen.

Door de Alblasserwaard wordt verstaan de uitgebreide, zeer lage streek, omsloten door 80 000 meter kostbare dijken, die haar ten noorden tegen de Lek, ten westen tegen de Noord, ten zuiden tegen de Merwede en ten oosten tegen de Linge en verder noordwaarts op, in geval van overstrooming buiten hare grenzen, tegen het inundatiewater beschermen.

Het dijksgezag dier streek, dat is de zorg of taak voor hare verdediging tegen buitenwater, berust bij het hoogheemraadschap of den Dijkstoel, gezegd: » voor de Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe ". Die waterschapsinrichting is geregeld bij reglement, vastgesteld door de Staten van Zuidholland, op 4 Maart 1856 en goedgekeurd door den Koning op 29 April van hetzelfde jaar. Gezegde Dijkstoel verving, krachtens dat reglement de twee oude Dijkstoelen, tusschen welke die zorg sinds oude tijden tot op gezegd reglement was verdeeld, ten gevolge van het vroegere feit, dat, terwijl overigens de Alblasserwaard behoorde tot het territoir der souvereiniteit van de Graven van Holland, een klein deel van die waard, zijnde de zuidoostelijke hoek, resorteerde onder de souvereiniteit der heeren Van Arkel.

Die taak ware voor dien Dijkstoel onvervulbaar, zoo zij niet in zich bevatte *zoowel* het toezicht, met de daaraan verbonden bevoegdheden van keur te maken, en zoo noodig handelend op te treden ter zake van den waterwerenden toestand der in den dijk gelegen sluizen en andere werken, in eigendom, onderhoud en beheer bij die colleges, ten behoeve van wier waterloozings- of waterinlatingszorg zij dienen, *als* de bevoegdheid om *in tijd van gevaar* in het belang der waterwering aan die colleges, ten aanzien van het gebruik dier sluizen en hare verdediging, bevelen te geven en, bij niet voldoening aan die bevelen, ze zelve ten uitvoer te leggen.

Dat de uitoefening, wanneer noodig, van deze rechten of bevoegdheden een deel is der taak van de *waterkeerende* waterschappen of Dijkstoelen, zoover hunne dijken strekken, is dan ook een algemeen geldend beginsel van ons waterstaatsrecht. Een beginsel, zoo oud als de dijken, dat door alle tijden heen heeft gegolden en heden ten dage in volle zuiverheid uitgedrukt wordt, zoowel in *alle* de Zuidhollandsche reglementen voor eenig waterkeerend waterschap, waaronder dat voor de Alblasserwaard, als in art. 319 van het reglement voor de rivierpolders in Gelderland. Dat artikel, hetwelk door de Staten van Gelderland op 17 Mei 1879 werd vastgesteld en door den Koning op 24 Augustus 1880 goedgekeurd, niettegenstaande protesten of adressen, daartegen ingediend door de gemeentebesturen van Tiel en Bommel, die evenals thans de Linge-uitwaring het toezicht van den betrokken dijkstoel op werken, bij *hen* in onderhoud en beheer, strijdig waanden met hunne zelfstandigheid en onafhankelijkheid, luidt:

» De Dijkstoel heeft het dadelijk beheer over alle sluizen, die door hem ten koste van het district of van de vroeger daartoe verpligten, worden onderhouden.

»Hij oefent tevens het toezigt — daaronder begrepen het regt tot het doen openen en sluiten — uit over alle andere sluizen, duikers, heulen, grondpompen en dergelijken, binnen het district gelegen.

»Zoo de besturen, die daarover het beheer hebben, of bijzondere personen, die tot het onderhoud verpligt zijn, nalatig zijn in het onderhoud, maakt de Dijkstoel de noodige cieringen tot herstel op en zorgt hij, dat daaraan ten hunnen koste voldaan worde."

Gezegd beginsel, bij alle die reglementen gehandhaafd, vindt zijn rechtsgrond in het feit, dat in een zoo laag beneden zee en rivier gelegen land als het onze, het belang der keering van het buitenwater, als zijnde dat van *het behoud* van den bodem, staat boven dat van waterloozing en water-inlating, als zijnde dit slechts een belang van *bevordering der bewoonbaarheid en bebouwbaarheid van den tegen zee en rivier beveiligden*, d. i. *behouden* bodem.

Sinds oude tijden tot 1819 waren de eenige sluizen in de dijken van de Alblasserwaard die van de beide boezemcolleges de Overwaard en de Nederwaard en van 3 op zichzelf op de rivier loozende polders Papendrecht, Streefkerk en Nieuw-Lekkerland. En nooit heeft de onderworpenheid dier werken aan het dijksgezag, voor zoover wij weten, bij die colleges tot tegenspraak of klachten aanleiding gegeven. Allen waren evenzeer van haar rechtsbestaan en hare noodzakelijkheid doordrongen, als zij in getrouwe opvolging der bevelen van den Dijkstoel binnen den kring van diens bevoegdheid eene hun welkome dekking van hunne verantwoordelijkheid jegens den Dijkstoel voor de weerbaarheid hunner werken zagen.

In het jaar 1819 zijn die werken vermeerderd met die van het kanaal van Steenenhoek.

Dat kanaal was eene schepping van Koning Willem I. Het moest dienen om aan de rivier de Linge, die aan de daarop waterende landen ten boezem strekt en tot op dat tijdstip haar water uitsluitend door Gorinchem op de Merwede bracht, een 2de middel van waterafvoer te bezorgen, een, waardoor het Lingewater even benoorden de stad Gorinchem met doorgraving van den Noorder Lingedijk zou worden gebracht binnen de Alblasserwaard, en door die waard geleid naar Steenenhoek, om aldaar ten gevolge eener doorgraving van den Merwededijk gestort te worden in de Merwede op een punt, waar die rivier een beduidend lageren stand heeft dan te Gorinchem.

Het werd gesticht door eene Rijkscommissie, benoemd bij Koninklijk besluit van 10 November 1817 en bestendigd bij Koninklijk besluit van 11 April 1818. Het zou volgens laatstgemeld besluit geheel in overeenstemming met de beginselen van ons waterstaatsrecht uitsluitend komen ten koste van de bij het werk belanghebbende landen, d. z. die welke wateren op de Linge. Tot dat einde zouden van deze bij het besluit bepaalde jaarlijksche omslagen worden geheven en uit de opbrengst dier omslagen zoowel de aflossing en rentebetaling der door de commissie ten behoeve van het werk te leenen gelden als na afloop dier leening de teruggave van een renteloos voorschot dat het Rijk aan het werk toekende, worden gevonden.

Dat voor de stichting van dat werk toelating noodig was van het dijksgezag, gesteld over de dijken, wier doorgraving voor het werk werd gevorderd, spreekt vanzelf. Die toelating werd verkregen op voorwaarden, die vervat zijn in de zoogenaamde conventiën van 1819 en tot welker prestatie, » bij den aanleg van het te graven kanaal en vervolgens ter voorkoming en behoeding van schadens", de Rijkscommissie » als de op de Linge waterende districten en landen volgens het Koninklijk besluit van 11 April 1818 (naar het heete) representeerende", zich verbond tegenover het dijksgezag, dat die verbintenis ten behoeve van de Alblasserwaard en het land van Arkel en ten laste van gezegde districten en landen aannam.

Die conventiën (als bijlage n°. 11 *a* en *b* gedrukt achter het door Uwe Excellentie bedoelde » Overzicht van dijkgraaf en heemraden der Linge-uitwatering") waren 2 in getal, daar het dijksgezag, gelijk straks werd gezegd, toen nog was verdeeld. De eene werd aangegaan jegens den Dijkstoel, gezegd van de Alblasserwaard, de andere jegens dien, gezegd van het Land van Arkel, elk voor zoover zijn territoir strekte.

Het kanaal toch kwam te liggen voor zijn grooter deel op het territoir des eersten, en voor zijn kleiner deel op dat des laatsten.

Beide conventiën behoefden de approbatie des Konings, omdat het aangaan van verbintenissen als deze lag buiten de grenzen van het mandaat, dat bij Koninklijke besluiten van 10 November 1817 en 11 April 1818 aan de daarbij benoemde en bevestigde commissie was verstrekt.

Zij werden op 19 Juli 1819 geapprobeerd door den Koning als het gezag, dat het werk zoowel had gelast als door die commissie uitvoeren deed, en mitsdien de hoogste vertegenwoordiger of personificatie van het aan te leggen werk was.

Die voorwaarden betreffen hoofdzakelijk het gebruik, dat van het kanaal tot waterdoorlating zou worden gemaakt en voor altijd beperkt werd tot het peil van 3 voet 6 duim boven het toenmalig Zederikpeil; den aanleg, het onderhoud en — zoo noodig — de verhooging der dat kanaal belendende dijken en bermen, die de Alblasserwaard tegen het kanaalwater, moesten beschermen, en voorts den aanleg, het onderhoud en de versterking of verzwaring zoo noodig van de sluizen aan de beide uiteinden van het kanaal in de doorgraving der bestaande Noorder Linge-

en Merwededijken, die door tijdige sluiting de Alblasserwaard tegen stijging van het kanaalwater boven het zoogenaamde peil te behoeden kregen, benevens nog eenige andere bepalingen, alle ter voorkoming van schaden.

Bij die conventiën verbond mitsdien de kanaalaanlegger zich en zijne opvolgers in den eigendom en het beheer van dat kanaal tot nakoming dier voorwaarden jegens het dijksgezag, dat diens aanleg toeliet.

Die dijken, bermen en sluizen, wier aanleg voortdurend onderhoud en zoo noodig, verbetering door den kanaalaanlegger en diens opvolgers, mitsdien de voorwaarde was, waarop door het dijksgezag de doorgraving zijner dijken en de kanaalstichting werd toegelaten, kwamen daarop door het feit van hun aanleg *dáár ter plaatse* als nieuwe waterwegen, ter vervanging van de weggegraven stukken dijks, *re ipsa*, voor zoover het belang der waterkeering betreft, onder het toezicht met de daaraan verbonden bevoegdheden, van het dijksgezag, dat uit krachte zijner instelling voor de verdediging van die waard tegen het buitenwater had te waken. En bepaaldelijk kwamen de *sluizen* onder de toen bestaande keur van 9 April 1755, waarvan art. 11 luidde:

»dat alle sluizen, zeylen en verlaten in den Hoogen-, Zouwen- en Bazeldijken leggende, de keuren en ordre van dijkgraaf en hoogheemraden ten allen tijde gesubordonneerd zullen zijn en blijven, om dezelve na te komen en te maken dat het den heemraad looft op boete van f 5."

Eene bepaling, zeker niet minder straf dan die, door welke zij bij de keur van 10 September 1862, of die van laatstgenoemde keur bij de keur van 6 December 1881 werd vervangen.

De desbetreffende artikelen van de beide laatstgenoemde keuren worden als bijlage I hier bijgevoegd.

Het bestuur der Linge-uitwatering en zijne medestrijders trachten het te doen voorkomen alsof door de zoo even genoemde conventiën beide Dijkstoelen, ten aanzien der nieuwe waterkeerende werken, welke zij ter vervanging der dijksdeelen, die zij vergroeven, afstand zouden hebben gedaan van hun gezag; doch niets is minder juist dan dit.

Zulke onttrekking van een deel der waterkeering, welke in haar geheel aan hen, elk voor zijn ressort, door den Souverein was opgedragen, zou zelfs buiten hunne bevoegdheid hebben gelegen en dientengevolge, hadden zij zich die veroorloofd, onwettig en onverbindend zijn geweest. Bij art. 222 der Grondwet van 1815 toch is de uitoefening van het souvereine recht tot wijziging der inrichting van de waterschappen, waartoe zeker behoort de inkrimping van het terrein of den aanvang hunner publiekrechtelijke zorgen, *uitsluitend* en *alleen* aan de Provinciale Staten, onder goedkeuring des Konings, opgedragen.

Bovendien werd bij die conventiën met geen enkel woord van eenigen gezagsafstand gesproken. Zij behelsden, gelijk dat bij wijziging van waterkeeringen, ten behoeve van derden steeds heeft plaats gehad en nog plaats heeft, niets dan de *bijzondere* voorwaarden of verplichtingen welke aan de toelating van het wijzigingswerk ter voorkoming en behoeding van schadens, gelijk de conventiën zeggen, werden verbonden, om door den eigenaar en beheerder van het werk te worden nagekomen *boven en behalve* zijne onderworpenheid aan alle die gezagsuitingen, waartoe de Dijkstoel ten aanzien van alle soortgelijke deelen der waterkeering binnen zijn ressort, volgens het voor allen gemeene recht, uit kracht der inrichting van het waterschap bevoegd is.

Ook art. 16 der conventie met den Dijkstoel van Arkel, dat bovendien alleen gold voor het land van Arkel, op welks vroeger territoir slechts de kleinste helft van het werk is gelegen, spreekt van geen gezags afstand hoegenaamd, maar is beperkt tot zijn onderwerp »*objecten ter verevening of schadeloosstelling*, speciaal uit de kanaalwerken profluerend", iets, waarvan hier de rede niet is. Kennelijk had men daarbij op het oog mogelijke maar toen nog onbekende schaden, waarvan later mocht blijken. Ja, wat meer is, zelfs ten aanzien van dat onderwerp reserveert de Dijkstoel van Arkel zich, ofschoon de aanlegger van het kanaal haar blijkens zijne daaropvolgende verklaring niet erkent, toch zijnerzijds de bevoegdheid om de voorwaarden in de conventie opgenomen, desnoods te *amplieeren*, d. i. *eenzijdig op te leggen*, eene bevoegdheid, waarvan, voor zoover wij weten, nimmer gebruik is gemaakt en thans niemand maken wil.

Bieden dus die conventiën niets waaruit verlies voor de beide Dijkstoelen van hun recht van toezicht op de door hen toegelaten werken kan volgen, evenmin kan dat verlies, gelijk dijkgraaf en heemraden der Linge-uitwatering op blz. 15 van hun Overzicht beweren, gevonden worden in de niet goedkeuring des Konings van eenige reserves, die beide Dijkstoelen aan de voorwaarden der toelating van het werk hadden toegevoegd.

Die reserves waren zeer uitgebreid. De eerste 3 betroffen de wijze van uitoefening van het gezagsrecht van den Dijkstoel, terwijl de 4de betrof het recht op vergoeding van alle schaden, die in geval van inundatie van de Alblasserwaard ten gevolge der nieuwe werken, uit welken hoofde en wanneer ook, alle personen en lichamen in die waard mochten komen te lijden, met executabelverklaring daarvoor van de landen in de door de commissie gerepresenteerde districten!

Ofschoon blijkens de daarover uitgebrachte ministerieele rapporten geen aanmerking werd gemaakt *op den inhoud* der eerste 3 reserves, maar alleen op die der 4de, daar deze (en te recht) geacht werd te ver strekkend te zijn en een verband te leggen op de landen der betrokken districten, dat niet toelaatbaar was, liet de Koning alle die reserves buiten de goedkeuring en beperkte daardoor deze zich tot de voorwaarden van toelating. En waarom dat? Zeker niet om, zooals dijkgraaf en heemraden zeggen, de onafhankelijkheid en zelfstandigheid van het bestuur van Steenenhoek (waarmede bedoeld: de onttrekking van de nieuwe waterkeerende werken aan het toezicht van den Dijkstoel) te verzekeren.

1°. toch, wat reeds voldoende zou zijn, had de Koning noch als eminent hoofd der werken, noch uit kracht van het Koninklijk gezag (men zie art. 222 Grondwet), eenige bevoegdheid om aan den Dijkstoel gezagsrechten te ontnemen, waartoe deze uit kracht der bestaande inrichting van het waterschap gerechtigd mocht zijn;

2°. heeft de weigering of onthouding van goedkeuring door de eene partij aan een reserve van recht, welke de andere bij het aangaan eener conventie wenscht te maken, wel ten gevolge het behoud der bevoegdheid van de eene om te zijner tijde het bedoelde recht der andere te betwisten, doch is die weigering of onthouding onmachtig om aan de andere het recht te ontnemen, dat zij juist door hare niet goedgekeurde en dus éénzijdig gebleven reserve toonde te willen behouden; en

3°. is de reden van 's Konings onthouding zijner goedkeuring te lezen in het rapport van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 20 Juli 1819, waarbij den Koning de conventiën ter goedkeuring worden aangeboden, en dan ook in het besluit van goedkeuring van 29 Juli wordt aangehaald. En die reden was, dat reserves geen onderwerp van 's Konings *goed- of* AFkeuring *konden opleveren*, en dus ook in de conventiën, welke aan Deszelfs sanctie werden onderworpen, niet behooren te worden vervat.

Afkeuring van den inhoud van eenige der reserves, d. i. met andere woorden betwisting van eenig recht, dat de Dijkstoel zich daarbij wenscht te reserveeren, was *niet* gelijk men thans voorgeeft aanleiding tot het verlangen des Konings om die reserves buiten de door hem goed te keuren conventiën te laten, maar beperking der conventiën tot haar onderwerp, met overlating van al wat daarbuiten viel aan het bestaande recht, welks omvang de Koning te recht meende bij deze gelegenheid niet te beoordeelen te hebben.

Voor zoover wij hebben kunnen nagaan is dan ook nimmer door de commissie die de werken stichtte en ze tot het najaar van 1828 onderhield en beheerde het recht van toezicht op deze met het oog op hun waterkeerend vermogen in twijfel getrokken of betwist.

Ter harer vervanging, werd bij Koninklijk besluit van 22 October 1828 het beheer en onderhoud der werken opgedragen aan een college genaamd » het heemraadschap van Steenenhoek", samengesteld uit een voorzitter en leden, onder den naam van dijkgraaf en heemraden, die benoemd werden door den Koning, terwijl het reglement, waarnaar het zich te gedragen had, werd goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 17 December 1829. Dit reglement bepaalt o. a. dat de jaarlijksche rekening en begrooting

van alle ontvangsten en uitgaven, onder welke laatste de kosten van onderhoud en alle andere, het kanaal betreffende, de goedkeuring behoefden van eene vergadering van elf hoofdingelanden, die, na nominatie van 3 personen voor elke plaats, opgemaakt door de schatplichtige districten, werden benoemd door den Koning. Het bepaalde tevens in artikel 3, dat » het heemraadschap onderworpen is aan Gedeputeerde Staten van Zuidholland en mitsdien gehouden derzelver aanschrijvingen bijzonderlijk op te volgen".

Dat college van dijkgraaf en heemraden, bij ontstentenis van een zijner leden steeds aangevuld door den Koning, is in dat beheer gebleven totdat de werken uit krachte van het bij Koninklijk besluit van 23 October 1880 (*Staatsblad* n°. 183) krachtens artikel 23 der wet van 12 Juli 1855 (*Staatsblad* n°. 102) in het leven geroepen waterschap der Linge-uitwatering in eigendom, onderhoud en beheer aan dat nieuwe waterschap zijn overgegaan.

Het voerde van zijne instelling in 1829 tot 1847 dat beheer geheel op den voet van zijn reglment, en sinds in 1847 door de belanghebbende districten betaling van den omslag werd geweigerd en diens verdere heffing bleek wettigen grondslag te missen, zette het dat beheer voort geheel ten koste van het Rijk, dat in afwachting eener wettige waterschapsregeling zich die kosten heeft getroost. gedurende het tijdperk 1829—1847, heeft dat college eenmaal, ofschoon in uiterst beleefde vormen, de uitoefening van het recht van toezicht aan den Dijkstoel van de Alblasserwaard betwist. Doch met welk gevolg ? Met dit:

dat de Dijkstoel zich tot den Koning wendde met het verzoek » dat, met handhaving der keuren van dien waard dijkgraaf en heemraden van het kanaal van Steenenhoek mogen worden aangeschreven, om het regt tot inspectie van het dijkscollegie te erkennen en op aanmaning de werken, uitmakende een gedeelte der waterkeering van den Alblasserwaard, in dien staat te brengen, » welke de veiligheid vordert"; en

dat bij Koninklijk besluit van 5 November 1834, hetwelk te recht *beheer* en *toezicht* onderscheidde, werd verklaard *ten aanzien van het 1ste* » dat dijkgraaf en heemraden van Steenenhoek over hunne werken *uitsluitend de directie* hebben, en *te dien aanzien* niet staan onder het gezag van het dijkscollegie van den Alblasserwaard, of *deswege* geacht kunnen worden verantwoordelijk te zijn", maar *ten aanzien van het laatste* »dat aan dat dijkscollegie *het regt niet kon worden betwist* om kennis te nemen van werken gelegen in de waterkeering van het district aan zijne zorgen toevertrouwd en dat dierhalve, wanneer dijkgraaf en hoogheemraden van den Alblasserwaard mogten bevinden of onderrigt mogten worden, dat aan de werken van het kanaal van Steenenhoek defecten bestaan, welke gevaarlijk voor de waterkeering *zouden kunnen worden*, zij daarvan aan Gedeputeerde Staten van het gewest (Zuidholland) zullen kunnen kennis geven, ten einde daarin naar bevind van zaken zou kunnen worden voorzien, terwijl bij dringende omstandigheden als: storm, bedreiging, doorbraak of andere buitengewone gevallen, zij ten zelfden einde zich *onmiddelijk* zullen kunnen vervoegen aan de locale directie van het kanaal van Steenenhoek, ten einde de noodzakelijke voorzieningen *dadelijk* kunnen worden hersteld."

De Koning, die in 1818 de werken had gelast en doen stichten en verder deed beheeren door eene commissie benoemd door hem, verklaarde bij dit besluit, dat de Dijkstoel, aan wiens zorg hij erkende, dat de waterkeeringen van de waard waren *toevertrouwd*, onbetwistbaar het recht had om *kennis te nemen* van die werken, dat is ze te onderzoeken en te zien of er zich defecten aan bevonden, die gevaarlijk konden *zijn* of *in de toekomst worden*. Bij onmiddellijk gevaar, zeide hij, heeft de Dijkstoel onmiddellijk tegen het heemraadschap van Steenenhoek op te treden tot *dadelijke* bewerkstelling van voorziening; bij gevaar slechts in de toekomst heeft hij zich in de eerste plaats te richten tot Gedeputeerde Staten van Zuidholland.

Terwijl het bovendien vaststaat dat de Koning op grond van art. 222 der Grondwet van 1815 onbevoegd was zonder initiatief en medewerking daartoe van de Staten van Zuidholland eenige wijziging te brengen in de macht en het gezag van het dijkscollege, blijkt tevens uit dat besluit van 5 November 1834, dat hij aan den Dijkstoel het recht van toezicht op de kanaalwerken van Steenenhoek, dat is het drijven van schouw ad hoc, het constateeren van defecten en het optreden tot herstel van *deze*, *niet heeft willen* ontnemen, maar integendeel dit recht bevestigde, al moge dan ook in de wijze van optreden tot herstel, die hij den Dijkstoel buiten het geval van spoed aanried te volgen, namelijk het zich in de eerste plaats wenden tot ons college, iets vreemds zijn gelegen, iets vreemds bovendien waarvan de aanleiding niet was te zoeken in den aard dier werken, die ze minder onderworpen aan het recht van toezicht kon maken, maar in de afhankelijkheid waarin het heemraadschap krachtens zijn reglement tegenover ons college stond.

Ook in den aanvang van het tijdperk 1847 tot 1880 gaf het college blijken van miskenning van het recht van toezicht van den Dijkstoel. Op de daarover gerezen klachten beschikte de Minister van Binnenlandsche Zaken Thorbecke bij dispositie van 10 Januari 1850. Met aanhaling daarbij van bovengenoemd Koninklijk besluit van 5 November 1834, en uitdrukkelijke herhaling »dat aan het dijkscollegie van den Alblasserwaard, zoo uithoofde van zijne instelling als uit den aard der zaak de bevoegdheid niet kan betwist worden van toezigt uit te oefenen op de werken en sluizen in den ringdijk van zijn district gelegen," schreef hij het bestuur van het kanaal van Steenenhoek aan, » zich zonder verwijl met den Dijkstoel van den Alblasserwaard te verstaan over de wijze waarop het bedoeld toezicht door het dijkscollegie zal worden uitgeoefend" — terwijl bij gemis van gevolg dier aanschrijving, diezelfde Minister, bij beschikking van 11 Februari 1851 »in afwachting der algemeene regeling van de algemeene aangelegenheden van het kanaal van Steenenhoek, bij wijze van tijdelijken maatregel" op den eerstaanwezenden ambtenaar van den Waterstaat te Gorinchem, gedurende eene in werking zijnde correspondentie bij ijsgang en hoog opperwater, machtiging verstrekte om in geval van naderend gevaar, bij verschil van meening tusschen beide colleges omtrent de te nemen maatregelen tot bevestiging, versterking en beveiliging der kanaalwerken van Steenenhoek en het tijdstip waarop de schotbalken in de sluizen behooren te worden gelegd, *te beslissen en ze te doen uitvoeren.*

Waar is het, dat, toen de Staten van Zuidholland in 1855 eene nieuwe regeling voor het daarbij vereenigd hoogheemraadschap van de Alblasserwaard en Arkel beneden de Zouwe ter hand hebben genomen en zulks op 3 Augustus 1855 hadden vastgesteld, Geldersche invloeden hebben weten te bewerken dat de Koning bij besluit van 26 December 1855 daaraan zijne goedkeuring heeft onthouden, uithoofde daarbij onder het in art. 113 en andere geregelde toezicht van het hoogheemraadschap op alle de waterkeerende werken, behoorende tot den algemeenen waterstaat van het hoogheemraadschap, noodwendig en uit den aard der zake, ook al werden zij daarbij niet genoemd, begrepen waren de werken van het kanaal van Steenenhoek, terwijl door de Gelderschen werd beweerd, eene regeling van het toezicht *daarover* volgens art. 97 der provinciale wet zou behooren te geschieden, gemeenschappelijk door de Staten van Zuidholland en *Gelderland*, maar even waar is het, dat de Koning later en wél bij besluit van 29 April 1856 in zooverre van zijn vorig besluit, dat op rechtsdwaling berustte, teruggekomen is, dat hij zijne goedkeuring heeft gehecht aan het door de Staten van Zuidholland later en wel op 4 Maart 1856 vastgesteld, en thans nog geldende reglement van gezegd hoogheemraadschap, waarbij in diens toezicht op de waterkeerende werken van Steenenhoek, nu niet stilzwijgend maar zelfs uitdrukkelijk bij name genoemd, werd voorzien, behoudens het mogelijk gebruik, dat later gemaakt mocht worden van de gelegenheid welke de regeling van het heemraadschap van Steenenhoek zou bieden om in die voorziening eenige wijziging te brengen.

Bij dat door den Koning goedgekeurd reglement toch werden art. 113 en alle overige bepalingen van het op 3 Augustus bevorens vastgestelde reglement *behouden*, met toevoeging daaraan slechts van een nieuw en laatste art.208, dat opgenomen onder de *overgangs*bepalingen, alleen als zoodanig had te gelden.

Die overgangsbepaling luidde:

» In afwachting der nadere regeling van het heemraadschap van Steenenhoek zijn de voorschriften in dit reglement vervat, betrekkelijk het toezicht van dijkgraaf en hoogheemraden over de waterkeerende werken, behoorende tot den algemeenen waterstaat van het hoogheemraadschap en bepaaldelijk die van art. 113, niet van toepassing op de werken van voornoemd heemraadschap, en blijft dit toezicht mitsdien voorloopig geregeld op den thans werkelijk bestaanden voet."

Bij dat art. 208 worden niet, gelijk men thans van Gelder sche zijde beweert, door de Staten van Zuidholland de waterkeerende werken van het kanaal van Steenenhoek buiten het RECHT van toezicht van den Dijkstoel geplaatst, maar wordt integendeel — gelijk aan de Staten van Zuidholland, die een zoo uitnemend Zuidhollandsch belang als dat der waterkeering van de Alblasserwaard te behartigen hadden, niet anders dan verwacht kon worden, — dat recht van toezicht op de waterkeerende werken van 't kanaal van Steenenhoek als bestaand en wettig erkend en bekrachtigd.

Tevens werden daarbij slechts de voorschriften van dat reglement betrekkelijk het toezicht van dijkgraaf en hoogheemraden en bepaaldelijk die van art. 113 voor die werken, hangende of in afwachting van nadere regeling van het heemraadschap van Steenenhoek, geschorst en bepaald, dat gedurende die schorsing het toezicht van dijkgraaf en hoogheemraden, *geregeld zal blijven op den toen werkelijk bestaanden voet.*

Welke nu was die toen (in 1856) bestaande voet of regeling? Of elk lid der Staten van Zuidholland zich daarvan bij het geven zijner stem aan dat artikel rekenschap heeft gegeven, laten wij in het midden. Hangende de nieuwe regeling van Steenenhoek, voortzetting van het bestaande recht, welk het dan ook zij, was hetgeen men gedurende de schorsing bedoelde. Zeker nu eischt, dat vóór de invoering van het reglement van 1856 het bestaande recht in werkelijkheid geen ander was dan het oude dijkrecht met het daartoe behoorende art. 11 der keur van 9 April 1855, omdat daarmede nimmer op wettige wijze was gebroken en van art. 2 der wet van 9 October 1841 (*Staatsblad* n°. 42), terwijl zelfs zoowel bij het Koninklijk besluit van 8 November 1834 als bij de bovenaangehaalde ministerieele resolutiën (die, besluit en resolutie beide, door in sommige gevallen, waar het de executie tegen het kanaalbestuur gold, de tusschenkomst, hetzij van ons college, hetzij van een ambtenaar van 's Rijks waterstaat, voor te schrijven, van de bestaande waterschapsinrichting afweken en dus onwettig waren) BOVEN ALLES toch het recht van toezicht van den Dijkstoel op de werken van het kanaal van Steenenhoek *als onbetwistbaar* was erkend.

In werkelijkheid was dus de tijdelijk door art. 208 gehandhaafde rechtstoestand niet verschillend van die van art. 113 en andere van het nieuwe reglement voor de Alblasserwaard, terwijl in elk geval door eene nieuwe regeling van het heemraadschap van Steenenhoek de schorsing zou ophouden en mitsdien de artt. 113 en andere ook op die werken van kracht zouden worden, TENZIJ — iets wat eerst dan kon blijken en daarom, om op de toekomst niet vooruit te loopen als onzeker, tot reden der schorsing van art. 113 strekte, tenzij bij die nieuwe regeling van Steenenhoek òf met medewerking der Staten van Zuidholland onder 's Konings goedkeuring òf uit kracht van art. 23 der wet van 12 Juli 1855 door den Koning van het bij artt. 113 en andere bepaalde mocht worden afgeweken.

Is nu bij het reglement voor de Linge-uitwatering, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 23 October 1880, waarbij dat waterschap in het leven werd geroepen met het eenig doel (in art. 1 uitgedrukt) van »de wateronlasting der Linge te bevorderen, opdat de vrije uitloozing der belanghebbende landen voor zoo veel mogelijk verzekerd worde" en in verband daarmede aan dat waterschap alle de werken van Steenenhoek in eigendom en beheer volgens art. 225 wor len overgedragen, van het bepaalde in de artt. 113 en 208 van het reglement voor de Alblasserwaard afgeweken, dat is met andere woorden: zijn daarbij de bedoelde werken, voor zoover zij waterkeeringen zijn, die van 1819 steeds en altijd onafgebroken onder het toezicht van het dijksgezag van de Alblasserwaard hebben gestaan, daaraan onttrokken met krachteloosmaking van art. 113 en 208 van het reglement voor de Alblasserwaard? Daarvan is in het reglement met geen enkel woord sprake, evenmin als bij al wat ter voorbereiding van dat reglement door de Staten van beide provinciën of hunne Gedeputeerde en bijzondere commissiën is verhandeld, eenig verlangen daarnaar, van welke zijde ook, voor zoover wij weten, is geuit.

Er bestond dan ook geene aanleiding hoegenaamd tot uiting van dat verlangen, daar niettegenstaande de handhaving van het recht van toezicht onder het reglement voor de Alblasserwaard van 1856, beide besturen sinds dat jaar voortdurend in de beste verstandhouding hadden geleefd, terwijl, ware het verlangen geuit, voldoening daaraan evenzeer door de Staten van Zuidholland, als, naar wij vertrouwen, door de Regeering, zou zijn geweigerd.

Wel beweert men thans, dat bij dat reglement de taak, die het dijksgezag van de Alblasserwaard ten aanzien van alle andere waterkeeringswerken, bij derden in eigendom, onderhoud en beheer te vervullen heeft, ten aanzien van de werken van Steenenhoek zou zijn opgedragen aan de beide colleges van Gedeputeerde Staten gezamenlijk, en dat *door die opdracht* deze taak aan den Dijkstoel *stilzwijgend zou zijn ontnomen.*

Het is evenwel duidelijk, dat krachtens dat reglement aan Gedeputeerde Staten geene andere bevoegdheden toekomen dan die uitdrukkelijk daarin zijn opgesomd en omschreven (zie de artt. 10, alin. 2, 23 en 26, 24, 35, 49, 89, 91, 97, 101, 102, 115 en 117) en dat daaronder niets voorkomt dat zweemt naar de taak van toezicht, dat aan eenig dijksgezag toekent ten aanzien van werken, in zijne waterkeeringen gelegen, als: schouwdrijven, keurmaken, constateeren van gebreken, toepassing der wet van 1841.

Ja, wat meer is, bij art. 55 is uitdrukkelijk aan het nieuwe waterschap nakoming jegens den Dijkstoel van de Alblasserwaard opgelegd van de bepalingen, vervat in de bij Koninklijk besluit van 29 Juli 1819 bekrachtigde conventiën.

Zagen wij straks, dat uit die conventiën geen afstand hoegenaamd door den Dijkstoel van het recht van toezicht op de werken, welke ten gevolge dier conventiën een deel der waterkeering zoude komen uit te maken, is af te leiden, thans wijzen wij er op, dat bij die conventiën de kanaalaanlegger zich jegens den Dijkstoel verbindt tot de daarin omschreven verplichtingen van onderhoud en verbetering, zoo noodig, van gezegde werken. Dientengevolge werd mitsdien door gezegd art. 55 de Linge-uitwatering ten aanzien van die werken publiekrechtelijk in de mate bij die conventiën omschreven, onderhouds- en verbeteringplichtig verklaard jegens dien Dijkstoel, en, voor zooveel nog noodig mocht zijn, gebracht onder de schouw, onder de bevelen tot herstel van bevonden defecten en verbetering en onder de toepassing der wet van 1841, uitgaande van het dijksgezag, jegens hetwelk die verplichtingen bestaan.

Daarin ligt, ofschoon overbodig, de sterkst mogelijke erkenning van het dijksgezag over die werken door het reglement voor de Linge-uitwatering zelf.

Publiekrechtelijke onderhouds- en verbeteringsplicht jegens een Dijkstoel, beroofd van de gezagsmiddelen ter verzekering van diens nakoming, ware een onding, dat zich niet laat denken en door art. 55 zeker niet werd bedoeld.

Uit het bovenstaande schijnt onbetwistbaar te volgen, dat de waterkeerende werken van het kanaal van Steenenhoek in 1819 door hun aanleg ter vervanging van weggegraven dijksdeelen binnen het ressort van de Alblasserwaard en Arkel beneden de Zouwe re ipsa onder het recht van toezicht van den Dijkstoel is gekomen,

dat dit recht van toezicht nimmer is opgeheven en ten tijde van den overgang dier werken in eigendom en beheer aan het nieuwe waterschap de Linge-uitwatering zijne erkenning en regeling vond in de artt. 113 en 208 van het wettig bestaand reglement voor het hoogheemraadschap van de Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe,

en dat laatstgenoemd reglement te dien aanzien tot heden van kracht is gebleven, omdat het reglement voor de Linge-uitwatering, wel verre van dat recht van toezicht over die werken op te heffen, het onaangeroerd en dus in wezen liet.

Niet anders dan hoogst verrassend kon het voor ons zijn, te ontwaren, dat het nieuwe waterschap in het 3de jaar van zijn bestaan zich ten doel kwam stellen de goede verstandhouding, waarin het met den Dijkstoel van de Alblasserwaard 2 jarenlang had geleefd, eensklaps op te

zeggen door de poging om zijne werken aan dat recht van toezicht van den Dijkstoel te onttrekken.

Wat de Linge-uitwatering tot die poging dreef, verlangen wij niet te onderzoeken. Alleen wenschen wij te doen uitkomen, dat de eenige ter harer rechtvaardiging aangevoerde argumenten den toets van het onderzoek niet kunnen doorstaan.

De bewering dat het recht van toezicht van den Dijkstoel op die werken »eene nieuwigheid" zoude zijn, stuit af op het hierboven geleverde betoog, dat zij door hun aanleg daar ter plaatse onder dat recht zijn gekomen, en dat recht, niettegenstaande de bij wijlen gedane pogingen van het kanaalbestuur om zich er aan te onttrekken, voortdurend in wezen is gebleven.

En tegenover de andere bewering, dat dit toezicht aan het waterschap »de Linge-uitwatering de mogelijkheid zou ontnemen om zijne roeping te vervullen", behoeven wij slechts te herinneren, dat in geheel Nederland, en althans zeker in Gelderland en Zuidholland geen waterloozend waterschap, dat waterloozingswerken heeft gelegen in dijken, voor welker waterkeerenden toestand een ander gezag dan het zijne beeft te waken, bestaat, of die werken staan, wat betreft hun waterkeerend vermogen onder het toezicht van dat gezag. Wij veroorloven ons daarbij de vraag te doen: of voor een hunner daardoor zijne roeping onvervulbaar is geworden?

En verlangt men de quaestie te localiseeren, zoo wijzen wij er op dat de vijf andere waterloozende waterschappen, die hunne werken in de dijken van de Alblasserwaard hebben, niettegenstaande zij eeuwen her en nog heden aan datzelfde recht van toezicht onderworpen zijn, als waaraan de Linge-uitwatering de zijne wil onttrekken, deze alle steeds aan hunne roeping hebben beantwoord, ja, dat van de beheerders der werken van Steenenhoek, welke aan het bestuur der Linge-uitwatering vooraf zijn gegaan, hetzelfde moet worden gezegd, niettegenstaande die werken, gelijk wij zagen, altijd aan dat recht van toezicht onderworpen waren.

Wat nu den aard der pogingen betreft, welke de Linge-uitwatering gemeend heeft tot gezegd doel te mogen aanwenden, mag niet worden verzwegen, dat de 1ste was de vaststelling op 12 Mei 1884 door hare vereenigde vergadering van eene keur *op de dijken en kunstwerken van dat waterschap.*

Bij die keur of politieverordening werden ongeveer dezelfde handelingen aan, op, in of nabij de waterkeerende werken der Linge-uitwatering verboden als de keur van de Alblasserwaard van 6 December 1881 verbiedt. Zij zijn uit de Alblasserwaardsche keur bijna kopielijk overgenomen.

Ofschoon onze ambtgenooten in Gelderland zich bereid verklaarden, om met ons die keur, behoudens enkele wijzigingen van zeer ondergeschikten aard, goed te keuren, hebben wij geweigerd tot die goedkeuring mede te werken en is daardoor tusschen ons en onze ambtgenooten een geschil ontstaan, dat dezen ons bij brief van 12 Mei jl. medegedeeld hebben, krachtens art. 116 van het reglement voor de Linge-uitwatering bij den Koning te willen aanbrengen, die daarin, na behandeling der zaak bij den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, over het recht van toezicht van den Dijkstoel te beslissen zal hebben. Onze voornaamste grond tot weigering van goedkeuring was en is dat bij die keur van de handelingen aan, op, in of nabij de waterkeeringen, welke *zonder vergunning van het Linge-uitwateringsbestuur*, bij haar werden verboden en met straffe bedreigd, *niet werden uitgezonderd de handelingen, die door of op last van den Dijkstoel van de Alblasserwaard plaats mochten hebben.* Door die niet-uitzondering was die keur eene rechtstreeksche miskenning van het gezag van den Dijkstoel, eene omkeering van de rechtsverhouding tusschen den Dijkstoel en de Linge-uitwatering, die ten aanzien van die werken bij art. 55 van haar reglement tegenover den Dijkstoel als onderhouds- en verbeteringsplichtige is gesteld. Zij was tevens eene poging om den Dijkstoel te beletten, het hem krachtens zijn reglement toekomend recht van toezicht op de waterkeeringen en daaruit voorvloeiende rechten uit te oefenen door hem, of wie door hem mocht worden gezonden strafschuldig te maken voor elke handeling aan, in, op of nabij de waterkeeringen, zoo dikwerf hij zich geroepen mocht zien, aldaar, hetzij krachtens art. 2, 1°. der wet van 9 October 1841, hetzij tot verdediging dier werken in tijd van gevaar handelend op te treden.

Intusschen had juist die keur der Linge-uitwatering het bestuur van de Alblasserwaard eene leemte doen ontdekken in de zijne van 6 December 1881. Eene leemte hierin bestaand, dat die keur, door haar art. 1 niet te noemen de beide kanaaldijken van Steenenhoek, deze had verstoken van de dijkbeschermende politie-bepalingen, welke zij inhoudt.

De beijvering van het bestuur van de Alblasserwaard, om die leemte dadelijk na hare ontdekking aan te vullen, was de aanleiding tot de wijzigingskeur van 17 September 1884, gelijk haar inhoud zich, behoudens enkele andere onbeteekenende wijzigingen, tot die aanvulling bepaalt. Bij haar worden slechts die beide dijken gebracht onder dezelfde beschermende bepalingen, welke de keur van 6 December 1881 voor de overige dijken van de Alblasserwaard, waaronder de Merwededijk met diens aan de Linge-uitwatering in eigendom, onderhoud en beheer zijnden binnenbarm en de in dien dijk gelegen sluizen inhoudt. Men zie artt 1 en 17 der Alblasserwaardsche keur van 6 December 1881.

Wij hebben zonder eenig bezwaar, met voorbijgang der daartegen door de Linge-uitwatering bij ons ingediende bewering van onbevoegdheid van de Alblasserwaard ten deze, die wijzigingskeur evenzeer van onze goedkeuring voorzien, als wij die schonken aan de keur van 6 December 1881. Het beschermen van de waterkeeringen door politiebepalingen is juist het doel, waartoe de vereenigde vergadering bij art. 88 van het haar beheerschende reglement keurmakende bevoegdheid is toegekend.

Die goedkeuring nu gaf aan de Linge-uitwatering aanleiding tot hare tweede poging van verzet tegen het toezicht van den Dijkstoel — haar verzoek aan den Koning tot vernietiging van ons besluit van goedkeuring, op grond van strijd met de wet en het algemeen belang, volgens art. 166 provinciale wet.

Die poging geeft ons aanleiding tot de volgende opmerkingen:

Tegen de bepaling zelve der keur van de Alblasserwaard, onder welke door de wijziging of aanvulling van haar art. 1 de beide kanaaldijken werden gebracht, kan de Linge-uitwatering geen bezwaar hebben. Zij zijn de dijkbeschermende verbodsbepalingen, welke door haar juist voor deze dijken ongeveer werden overgenomen in de door haar vastgestelde keur, aan welke wij onze goedkeuring onthielden.

Van verandering in of uitbreiding van hetgeen, waartoe de Linge-uitwatering ten aanzien der in de zoogenaamde conventiën van 1819 behandelde onderwerpen volgens die conventiën verplicht is, is in de keurwijziging geen sprake hoegenaamd. De bewering zelfs, dat »door de wijzigingkeur de kanaalsluizen zouden zijn *gebracht* onder de keur van de Alblasserwaard" is volkomen onjuist. Daar toch deze sluizen niet gelegen zijn in de kanaaldijken maar in de Noorde-, Linge- en Merwede-dijken, welke beide dijken opgenoemd werden in art. 1 der ongewijzigde keur van 6 December 1881, vielen zij reeds vóór hare wijziging onder hare artt. 5 *i* en 17.

En daar onder de punten waaromtrent Uwer Excellentie naar aanleiding van het meergemelde »Overzicht" onze inlichtingen vroeg, voorkomen de daarin op bladz. 16 aangevoerde feiten van toepassing van gezegd art. 17 op de sluizen in de jaren 1883 en 1885, hebben wij dijkgraaf en hoogheemraden van de Alblasserwaard uitgenoodigd, ons van het toen voorgevallene verslag te doen. Dit verslag geven wij ons de eer, bij uittreksel als bijlage II bij deze onze letteren te voegen.

Bovendien vielen die sluizen niet alleen onder de keur van 6 December 1881, afgekondigd op 18 Januari 1882, maar gelijk boven werd aangetoond, werden zij ook vroeger steeds door gelijke of nog straffer bepalingen getroffen bij de daaraan voorafgaande keur van 3 November 1862 en bij de nog vroegere van 9 April 1755.

De onderworpenheid dezer sluizen aan de keur van den Dijkstoel is geene nieuwe zaak maar eene *zoo oud als zij zelve*, dat is, zij dagteekent van hare geboorte in 1819.

De eenige grief welke de Linge-uitwatering tegen de wijzigingskeur kan hebben, is hierin gelegen, dat zij is

het werk van den Dijkstoel, aan wien zij te rade is geworden bij het eerste gebruik, dat deze *nà het optreden van haar waterschap op* 1 *Januari* 1882 van zijne keurmakende bevoegdheid maakt, alle recht van toezicht, waartoe die bevoegdheid behoort, te betwisten.

In hun brief van bezwaar tegen de wijzigingskeur tot ons college dd. 20 September 1884 gericht (in bijlage 2 van het overzicht van dijkgraaf en heemraden door hen medegedeeld) zeiden zij dan ook alleen bij de ontwerpwijzigingskeur belanghebbende te zijn » door het feit, dat het bestuur van de Alblasserwaard buiten zijne bevoegdheid gaat, met bepalingen te maken betrekkelijk onderwerpen, die tot *hun* beheer behooren volgens het reglement van de Linge-uitwatering".

In gezegden brief werd dan ook met geen enkel woord de nietigheid van de keur van 6 December 1881 en hare wijziging op 1 September 1884 op grond van niet-nakoming der voorschriften van art. 139 reglement voor de Alblasserwaard omtrent de ter lezing ligging der ontwerpen beweerd.

Die bewering op welke Uwe Excellentie bij hare letteren van 1 April jl. onze aandacht vestigt, is voor het eerst opgeworpen op blz. 17 van het » Overzicht".

Wij achten de quaestie der al of niet nietigheid van beide keuren op gezegden grond van weinig of geen belang.

Gesteld, dat werkelijk beide keuren op gezegden grond nietig waren, zou alle reden voor de beweging welke het bestuur der Linge-uitwatering tegen haar in het leven heeft geroepen, zijn vervallen. Eene nietige keur toch zou geene verplichting tot gehoorzaming medebrengen, als ontoepasbaar door den rechter.

Bovendien is naar de bij ons ingekomen volkomen vertrouwbare berichten door dijkgraaf en hoogheemraden aan al hetgeen art. 139, hetwelk van *ontworpen*, niet van reeds *vastgestelde* keuren spreekt, omtrent de eerstgenoemde voorschrijft, voldaan. Bepaaldelijk hebben die ontwerpen, alvorens zij bij de vereenigde vergadering in behandeling werden gebracht en dus alvorens zij aan de goedkeuring der bevoegde macht werden onderworpen, gedurende veertien dagen zoowel te Gorinchem ter secretarie van het hoogheemraadschap als in alle de waterschappen bedoeld bij art. 139 reglement voor de Alblasserwaard, dat is, in alle de boezemgemeenschappen, en polders waaruit de Alblasserwaard bestaat, ter inzage gelegen van de ingelanden met behoorlijke openbare kennisgeving daarvan overeenkomstig art. 172.

Ook voor de Linge uitwatering, die ter zake der haar in eigendom toekomende werken alle gelegen in de Alblasserwaard (boezem gemeenschap Overwaard, polders Hardinxveld en banne van Gorinchem), ingeland van die waterschappen is, heeft dan ook in alle die vier waterschappen de wijzigingskeur (de ter visieligging van de keur van 1881 is anterieur aan het bestaan van dat nieuwe waterschap) de ter inzage ligging plaats gehad. En mocht men meenen dat de Linge-uitwatering een der waterschappen ware IN welke art. 139 voorschrijft dat zulks geschieden moet, zoo zou ook daaraan onzes inziens zijn voldaan door de publiek aangekondigde nederlegging ter secretarie van het hoogheemraadschap, welke gehouden wordt te Gorinchem in hetzelfde gebouw, waar de Linge-uitwatering hare vergaderingen had. Het waterschap der Linge-uitwatering toch is geene territoriale gezagsindeeling. door grenzen aangeduid, maar bloot eene bestuursinrichting ter bevordering der waterontlasting van de Linge in het belang der daarop waterende landen. Die inrichting heeft hare werken uitsluitend gelegen in de Alblasserwaard en is volgens art. 5 van haar reglement gezeteld te Gorinchem in de enge nabijheid dier werken. Zij is mitsdien daar, waar haar zetel is gevestigd en hare werken zijn. En daar lag de ontwerpkeur ter visie.

Die openbaar aangekondigde ter inzage ligging van de ontwerpkeur heeft dan ook het bestuur der Linge-uitwatering in staat gesteld tegen dat ontwerp zijne bezwaren in te dienen, zoowel voor de vaststelling bij de vereenigde vergadering van de Alblasserwaard als voor de goedkeuring bij ons college.

Ten slotte nog dit:

De Linge-uitwatering is een bij uitzondering financieel bevoorrecht waterschap in Nederland.

Terwijl alle andere waterloozende waterschappen in de kosten der waterloozing door omslag over de belanghebbenden voorzien, worden, zoolang geen nieuwe werken ter verbetering der waterloozing worden aangelegd, de belanghebbenden bij de Linge-uitwatering *gratis* bediend.

Sinds in 1847 de Koninklijke besluiten van 11 April 1818 en 22 October 1828 onmachtig bevonden werden tot wettigen grond van verdere omslagheffing van de daaraan bij het 1ste besluit omslagplichtig verklaarde landen te dienen, zijn de belanghebbende landeigenaren van alle betalingen vrij geweest en voorzag het Rijk jaarlijks in hetgeen dientengevolge op de rekening van het heemraadschap te kort kwam, terwijl bovendien na 1862 de stichting, onderhoud en werking van het stoomgemaal aan de sluis te Steenenhoek door het Rijk te zijnen koste werd beheerd.

En bij de vestiging van het waterschap der *Linge-uitwatering* op 1 Januari 1882 werden volgens art. 125 van zijn reglement alle werken en goederen *om niet* aan het nieuwe waterschap overgedragen met voortdurende verzekering tevens bij de wet van 19 Juli 1881 (*Staatsblad* n°. 129) volgens art. 120 van het reglement van eene jaarlijksche Rijksbijdrage van f 27 118,21, zijnde het bedrag, waarop zoowel bovengezegde bijdragen als de kosten van onderhoud en bediening van het stoomgemaal jaarlijks aan het Rijk te staan zijn gekomen. Bovendien werd nog voor het geval van den aanleg van nieuwe verbeteringswerken bij art. 31 *b* uitzicht op een Rijkssubsidie gegeven.

Daar de van 1820-1847 volgens het Koninklijk besluit van 11 April 1818 van de Lingelanden geheven omslagen jaarlijks bedroegen voor de hoogst belaste klasse f 2,10, voor de 2de, f 1,57^5 voor de 3de f 1,05 en voor de laagst belaste f 0,52^5 per morgen, is het een feit, dat zij van af het jaar 1847 in het genot zijn gekomen van dit waterloozingskanaal, in 1862 nog met een stoomgemaal voorzien, en dit genot hun voor het heden en alle toekomstige tijden is verzekerd zonder dat zij daarvoor iets anders of meer te betalen hebben gehad dan gezegden omslag over 28 jaren (1820-1847) of naar het zich laat aanzien (buiten het geval van nieuwe werken, in wier stichtingskosten zelfs nog uitzicht op subsidie is gegeven) ooit iets meer te betalen zal vallen. Alle kosten van bestuur, onderhoud, werking en bediening worden door de Rijksbijdrage der wet van 1881 gedekt. Omslag wordt er dientengevolge tot heden niet geheven.

Het bestuur der Linge-uitwatering geeft ter vergoelijking van deze bevoordeeling voor, dat de werken van Steenenhoek werden gesticht tot eene billijke tegemoetkoming in de benadeeling, aan de Lingelanden toegebracht door de werken van het jaar 1809.

Niets is evenwel minder juist dan dit. Tusschen de werken van 1809 en die van 1819 bestaat geen verband hoegenaamd.

Die van 1809 strekten om, in geval van onverhoopte inundatie van de Geldersche districten Tielerwaard en Kuilenburg, zoowel aan deze de gelegenheid tot beter en spoediger loozing van het inundatiewater op Geldersch territoir te verschaffen, als Zuidholland tegen dat inundatiewater beter te beveiligen. Was toch sinds het jaar 1300 de beveiliging van Zuidholland steeds gezocht bij den Noorder Lingedijk, in 1809 wilde men haar vinden bezuiden de Linge, deels door den aanleg aldaar van nieuwe en deels door versterking van bestaande dijken, die in geval van Geldersche inundatie hun steun zouden vinden in het opzetten der Linge beneden de daartoe mede aangelegde Asperensche sluis, die een deel der linie van defensie werd.

In geval van inundatie moest mitsdien door de sluiting dier sluis de Linge beneden die sluis aan haar vroeger gebruik, van tot afvoer van het inundatiewater te dienen, ontvallen, maar daarentegen werd ter bevordering eener meer spoedige verwijdering van het inundatiewater uit de Geldersche districten dan de Linge ooit bij machte was geweest te schaffen aan het inundatiewater door verruiming der sluis te Dalem en aanzienlijke vermeerdering der overlaten in den Waaldijk aldaar, gelegenheid gegeven zich rechtstreeks en in ruimere mate op de Waal te ontlasten.

Het kanaal van Steenenhoek, aangelegd in 1819, strekte daarentegen juist alleen om *buiten 't geval van inundatie*, d.i. wanneer de Asperensche sluis niet is gesloten, aan de Linge een tweede en beter middel van afvoer te bezorgen dan Gorinchem ooit aanbood en nog biedt.

Dat de in 1809 aangelegde sluis te Asperen aan den waterafvoer van de Linge in gewone tijden soms wel eens eenige vertraging berokkende, die evenwel later in 1862, door den aanleg eener 2de sluis ten koste van het Rijk naast de eerste werd weggenomen, kan niet worden ontkend, doch door velen wordt beweerd, dat dit niet groote nadeel meer dan opgewogen werd door het voordeel, dat aan de afwatering der Linge werd aangebracht door de mede tot de werken van 1809 behoorende sluis in de haven te Gorinchem, bestemd om de Linge te beveiligen tegen de verhooging, waaraan zij vroeger blootstond door het geregeld 2 maal daags bij vloedgetij binnenstroomen van het water uit de Merwede.

Doch ook, al mocht de rekening der voor- en nadeelen, welke de werken van 1809 aan de afwatering der Linge buiten het geval van inundatie op Geldersch territoir brachten, geacht kunnen worden vóór 1819 met eenig nadeelig saldo te hebben gesloten, zoo zou dat nadeel zoo gering te achten zijn, dat daarin geen motief kon worden gevonden voor een zoo kolossaal werk als dat van het kanaal van Steenenhoek.

Het motief van diens stichting was voorziening in de behoefte der Lingelanden aan betere loozing van hun water dan waartoe de uitmonding der Linge door Gorinchem zoowel vóór als nà de stichting der Asperensche sluis gelegenheid gaf.

Geene te gemoetkoming ten koste van het Rijk in benadeeling, door de werken van 1809 aan de Lingelanden berokkend, was dan ook hetgeen Koning Willem I bedoelde, maar geroepen als hij zich steeds gevoelde om de welvaart in zijn Rijk te bevorderen, nam hij in eene streek, waar het bij de belanghebbenden aan initiatief ontbrak om tot verbetering hunner bezittingen de hand aan 't werk te slaan, het werk zelf ter hand, daarbij meer te rade gaande met het nut der zaak dan met de grenzen der bevoegdheid van het Koninklijk gezag. De Vorst deed dit blijkens zijne besluiten met geene andere bedoeling dan dat, wat billijk en ten onzent in den strijd tegen het overtollige water steeds gebruikelijk was en is, het werk zou komen ten koste van hen, die de groote voordeelen, aan het werk verbonden, er van zouden trekken.

Bij zijn besluit van 11 April 1818 beval hij het werk gelijk art. 1 luidt: »ten koste van alle de daarbij belang»hebbende en geconcerneerde districten".

Het was mitsdien geheel in strijd met de bedoeling der werken van 1819, dat een hoogst aanzienlijk deel der uitgaven van 1819—1847 in stede van ten laste der Lingelanden te komen, zijn gebleven ten deele ten laste van het Rijk, ten deele ten laste van bijdragen uit de kas der provincie Gelderland gedurende ettelijke jaren en ten deele van de houders van de in 1847 nog niet afgeloste obligatiën, die bij gemis van in rechten aansprakelijken debiteur de waarde van scheurpapier hadden.

En evenzeer was het in strijd met die bedoeling dat de Lingelanden vanaf 1847 voortdurend van de kosten van onderhoud en bediening werden ontheven en het Rijk zich daarmede feitelijk belastte.

Gaarne erkennen wij daarentegen, dat de stichting van het stoomgemaal in 1862 en diens werking sinds ten koste van het Rijk en evenzoo het bij art. 31*b* reglement voor de Linge-uitwatering geopend vooruitzicht op subsidie ingeval van aanleg van nieuwe werken, hunne aanleiding vinden in de rapporten der Staatscommissiën van 29 November 1856 en 13 Februari 1869, die *toen* oordeelden dat de Rijkswerken tot beteugeling der killen in het belang der vorming der Nieuwe Merwede aangelegd eene zoozeer de afvloeiing van het water uit het kanaal van Steenenhoek benadeelende opstuwing in de Beneden-Merwede bewerkten, en dat na hare overtuiging wel niet het recht maar toch de billijkheid zulke vergoeding *daarvoor* medebracht.

Doch zulks neemt niet weg, dat, al kan men vergeten, dat reeds thans, nu de voltooiing der Nieuwe Merwede nadert, die nadeelige wateropstuwing, gelijk velen meenen, grootendeels heeft opgehouden, de Linge-uitwatering een in Nederland zonder voorbeeld financieel bevoorrecht waterschap is.

Thans — men leere er uit de gevolgen die voorziening in locale behoeften uit de kas van den Staat bij corporatiën werkt — verlangt dit nieuwe waterschap bovendien, dat, met terzijdestelling van het gemeene recht, dat voor *alle* waterloozende waterschappen, wier werken deel uitmaken der waterkeeringen van eenig waterkeerend waterschap in Zuidholland en Gelderland geldt, zijne werken worden onttrokken aan het recht van toezicht en daaraan verknochte bevoegdheden van den dijkstoel, binnen welks ressort die werken zijn gelegen.

Zoodoende zou aan de ingelanden van de Alblasserwaard worden ontnomen de waarborg voor goede verzorging hunner waterkeeringen, die gevonden wordt in de waakzaamheid van een bestuur, dat de daarbij belanghebbenden vertegenwoordigt en zou de veiligheid van die waard zijn overgegeven aan een bestuur, dat uitsluitend de eigenaren van buiten die waard gelegen landen vertegenwoordigend, volgens de artt. 11 en 31 van zijn reglement geen andere roeping heeft dan in het belang zijner committenten de waterontlasting der Linge te bevorderen.

Wij kunnen ons niet voorstellen, dat dit bij eenig der zake kundig en tevens onpartijdig man steun zou kunnen vinden.

De Lingelanden hebben in 1819 het voorrecht verkregen van, ofschoon buiten de Alblasserwaard gelegen, dwars door de dijken van die waard hun water op lager rivierstand der Merwede te brengen dan vroeger en nog hunne loozing te Gorinchen bood en biedt. Bij het wettig reglement van 1881, dat zij van den Koning ontvingen, is hun dat voorrecht steviger verzekerd dan ooit en zijn zij bekleed met de bevoegdheid om des verlangd door nieuwe werken hun toestand nog te verbeteren.

Wij verheugen ons in dat voorrecht, waarin een aanzienlijk deel van ons gewest deelt. Maar aan dat voorrecht is als onvermijdelijk rechtsgevolg verbonden, dat de werken, bij hen in eigendom, onderhoud en beheer, voor zoover zij tot waterkeering van de Alblasserwaard dienen, staan onder het recht van toezicht van diens dijksgezag. Wie het voorrecht wil behouden moet zich aan diens rechtsgevolg onderwerpen.

Of de dijken van de Alblasserwaard slechts 24 000 bunders te beveiligen hebben, terwijl het genot der verbeterde waterloozing, welke het kanaal van Steenenhoek schaft, door wel 41 000 bunder (zijnde de uitgebreidheid der aan de Linge-uitwatering volgens art. 104 van haar reglement omslagplichtig verklaarde streek) wordt gedeeld, kan weinig ter zake doen. Evenmin kan het baten, dat men het dijksgezag, waarmede te rekenen valt, van heerschzucht beticht, omdat het zijne roeping vervult en ter zake der behartiging van een ander belang dan hetgeen men vertegenwoordigt zichzelf de kroon der onfeilbaarheid toekent. Zelfs al mocht men de oogen kunnen sluiten voor het historische recht, dat de Alblasserwaard heeft te doen gelden tegenover den nieuweling, die zijne werken onder diens gezag is komen plaatsen, zoo is de aard van het belang, dat elk der beide colleges respectievelijk vertegenwoordigt en te behartigen heeft, hetgeen den beslissenden doorslag moet geven bij de vraag: aan wie van beiden bij verschil van meening omtrent ter voorkoming en wering van gevaar voor de waterwering wordt vereischt, de beslissende stem met recht van handelen toekomt?

Het maatschappelijk belang, betrokken bij het behoeden van 24 000 bunders tegen totale overweldiging door het buitenwater, is oneindig grooter dan dat, betrokken bij het weren van tijdelijke stoornis in het laagst mogelijke peil van den aan 41 000 bunders gemeenen boezem de Linge. Bij strijd tusschen die beide belangen komt dus aan het eerste belang den voorrang toe boven het laatste. Juist in de ontkenning van dien voorrang door het bestuur der Linge-uitwatering vervat in het »Overzicht", is het voldingendst bewijs, dat aan dat college uit den aard zijner roeping de oppermacht niet kan of mag worden toevertrouwd omtrent hetgeen van zijne werken in het belang van het behoud van de Alblasserwaard wordt vereischt. In dat opzicht, maar ook daarin alleen, moet het onderworpen zijn aan het college, dat het meer wichtige belang vertegenwoordigt en te behartigen heeft.

Bedenkt men daarbij, dat de geringste nalatigheid, onvoorzichtigheid, traagheid of zuinigheid van de zijde der Linge-uitwatering de Alblasserwaard aan onderwaterzetting kan blootstellen, terwijl de schromelijkste wille-

keur (het woord der adressanten) van de zijde van den Dijkstoel voor de Lingelanden geen ander gevolg zou kunnen hebben, dan eene tijdelijke en uit den aard der zaak slechts korte stoornis in het gebruik van het hun geschonken kanaal tot loozing van eigen water, dat is uiterst kortstondige terugbrenging tot hun toestand vóór de kanaalstichting — zoo is het, dunkt ons, voor elk onpartijdige duidelijk, dat ontneming aan den Dijkstoel van het recht van toezicht op de waterkeerende werken van Steenenhoek in lijnrechten strijd zoude zijn met twee hoofdbeginselen van ons waterstaatsrecht, als opdracht van elke waterstaatszorg aan hen, die in 't eigenbelang van henzelven of wie zij vertegenwoordigen, prikkel tot goede verzorging vinden, en voorrang der zorg voor wering van zee of rivier boven die voor loozing van eigen water op eene van beiden.

De Gedeputeerde Staten der provincie Zuidholland,

(*get.*) Fock, *Voorzitter.*

» F. Tavenraat, *Griffier.*

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

De Bosch Kemper.

[157. 10.]

BIJLAGE GI.

De artt. 29 en 31 der keur van 10 September 1862 luidden:

Art. 29.

»Het is verboden in eenigerlei opzicht, te belemmeren, te bemoeijelijken of te verhinderen de uitvoering der werken, waartoe door het bevoegd gezag van het hoogheemraadschap bevel is gegeven tot . . . . . , verdediging der werken van het hoogheemraadschap bij ijsgang of hoogrivierwater." en

Art. 31.

»In de maand Junij worden geschouwd:
»*a*. . . . . .
»*b*. . . . . .
»*c*. alle sluizen, duikers, zijlen of verlaten, gelegen in de dijken van het hoogheemraadschap.
»De beheerders der werken, bij la C bedoeld, zijn verpligt op daartoe bekomen aanzegging van Dijkgraaf en Hoogheemraden, binnen den daarbij bepaalden tijd die werken af te dammen, droog te maken en te houden, ten einde Dijkgraaf en Hoogheemraden in staat te stellen een naauwkeurig onderzoek naar hunnen toestand te doen.
»Alle door Dijkgraaf en Hoogheemraden bevolen herstellingen en vernieuwingen moeten aan die werken binnen den door hen bepaalden tijd door de beheerders worden uitgevoerd; bij gebreke daarvan geschiedt dit door Dijkgraaf en Hoogheemraden; komende dit een en ander ten kosten van degenen, die met het onderhoud dier werken belast zijn."

En de artt. 5*i*, 17 en 20 der keur van 6 December 1881 luiden:

Art. 5.

»Het is verboden:
» . . . . . .
»*i*. In eenigerlei opzigt te belemmeren, te bemoeijelijken of te verhinderen de uitvoering der werken, waartoe door het bevoegd gezag van het hoogheemraadschap bevel is gegeven tot versterking, herstelling of verzwaring der dijken of tot verdediging der werken van het hoogheemraadschap bij ijsgang of hoog rivierwater."

Art. 17.

»In geval van hoogen rivierstand, ten gevolge van hoog opperwater of stormvloed en van ijsgang of verwacht wordende ijsbeweging, alsmede bij overstrooming, of het uitvoeren van maatregelen tot voorkoming van overstrooming, moeten de bevelen, welke door Dijkgraaf en Hoogheemraden in het belang der veiligheid van het hoogheemraadschap worden gegeven tot het sluiten of openhouden der deuren van de sluizen, duikers, zijlen of verlaten, in de dijken van het hoogheemraadschap gelegen, en tot het inleggen of uithalen der schotbalken vóór die sluizen, door de beheerders dier werken onverwijld worden uitgevoerd. Ingeval die beheerders nalatig mogten zijn om aan die bevelen onmiddellijk gevolg te geven, worden zij door en op last van Dijkgraaf en Hoogheemraden uitgevoerd." en

Art. 20.

»In de maand Junij worden geschouwd:
» . . . . . .
»*c*. alle sluizen, duikers, zijlen of verlaten, gelegen in de dijken van het hoogheemraadschap.
»De beheerders der werken, bij litt. *c* bedoeld, zijn verplicht, op daartoe bekomen aanzegging van Dijkgraaf en Hoogheemraden binnen den door hen te bepalen tijd, die werken af te dammen, droog te maken en te houden, ten einde Dijkgraaf en Hoogheemraden in staat te stellen, naauwkeurig onderzoek naar hunnen toestand te doen.
»Alle door Dijkgraaf en Hoogheemraden aan die werken bevolen herstellingen en vernieuwingen, moeten binnen den door hen te bepalen tijd, door de beheerders worden uitgevoerd."

[157. 11.]

BIJLAGE GII.

Aan
Heeren Gedeputeerde Staten van Zuidholland.

EXTRACT.

N°. 154.

Onderwerp:

Keur op de dijken.

Gorinchem, *den* 18 *April* 1885.

Ter, enz.

Omtrent de feiten in het »Overzicht" van dijkgraaf en heemraden van het waterschap der Linge-uitwatering aangevoerd, kunnen de navolgende inlichtingen worden medegedeeld.

Al wat in het adres is nedergeschreven over een bevel, hetwelk in 1883 door het bestuur van de Alblasserwaard zoude zijn gegeven tot het sluiten der deuren van de kanaalsluis te Gorinchem, is in volslagen strijd met de waarheid. Noch mondeling noch schriftelijk is toen door het bestuur van de Alblasserwaard aan het bestuur van het waterschap de Linge-uitwatering zoodanig of zelfs

eenigerlei last of bevel gegeven.

Nu in het adres gewezen wordt op hetgeen in 1883 zoude hebben plaats gehad, achten wij ons gerechtigd om alhier omstandig mede te deelen wat toen is voorgevallen, want hierin zal men juist eene zeer afdoende drangreden zien voor de erkenning der onmisbare behoefte voor het bestuur van ons hoogheemraadschap, niet alleen voor het recht om toezicht te houden op de werken van het kanaal van Steenenhoek, maar bovenal om in tijden van gevaar en het belang der veiligheid van het hoogheemraadschap zoodanige bevelen te kunnen geven omtrent het sluiten en openen van alle sluizen en zijne waterkeering en het inleggen of uithalen van schotbalken als door den drang der omstandigheden vereischt worden.

In het begin van Januari 1883 bereikten de rivieren een stand, nog hooger dan de buitengewoon hooge stand van December 1882.

Alstoen werd evenwel voortdurend het water der Linge door het kanaal van Steenenhoek geloosd op de Merwede te Hardinxveld, hetgeen eene zeer bedenkelijke handeling was, welke ons met groote zorgen voor de belangen van ons hoogheemraadschap vervulde, omdat, indien de sluis- en dijkwerken niet voldoende sterkte en kracht hadden voor de uitermate overdreven werking welke met de kanaalwerken plaats had, en het stoomgemaal waarmede het water uit het kanaal in den voorboezem werd uitgemalen, soms onklaar mocht geraken, daarvan de schromelijkste gevolgen voor de veiligheid van ons hoogheemraadschap waren te duchten.

Op 9 Januari 1883, terwijl de Linge den stand had van 3,75 el + A.P. en de waterstand in het kanaal van Steenenhoek afwisselend van 2,50 tot 2,52 el + A.P. bedroeg, zoodat het verschil veelal 1,25 el was, liep het water der Linge op het kanaal of door de waaijerdeuren der kanaalsluis te Gorinchem, welke 0,25 tot 0,50 el geopend waren. Des morgens bleek, dat het hengelijzer van de schuif, die het afvoerriool van de oostelijke waaierdeur afsluit, gebroken was, zoodat men die schuif niet konde ophalen of in beweging brengen; gedurende den ganschen dag werd niets hoegenaamd gedaan om het gebrek te herstellen, de bouwkundige opzichter over de kanaalwerken was niet te Gorinchem aanwezig, en heeft zich den ganschen dag aldaar ook niet vertoond, hoezeer hem herhaaldelijk bericht van het ontstane gebrek was gezonden.

Toen des avonds tegen den donker nog niets wat geschied om het gebrek aan de schuif te herstellen of dit voor te bereiden en de bouwkundige opzichter aldaar ook nog niet was aangekomen, zoodat het hoogst bedenkelijk voorkwam om met zulk een belangrijk gebrek aan de inrichting om de waaierdeur in beweging te brengen, gedurende den nacht voort te blijven gaan met het loozen door de defecte kanaalsluis met het hoogst belangrijk verschil in den waterstand van 1,30 el, liet onze dijkgraaf den sluiswachter verzoeken om de sluisdeuren dicht te zetten totdat het defect aan de schuif en het riool zoude hersteld zijn en om alzoo gedurende den nacht niet voort te gaan met het lozen door de defecte sluis.

Hieraan is door den sluiswachter echter niet voldaan.

Alstoen werd door dijkgraaf en hoogheemraden besloten om, overeenkomstig art. 17 der keur op de dijken van de Alblasserwaard c. a., aan het bestuur der Linge-uitwatering bevel te geven om in het belang der veiligheid van het hoogheemraadschap de kanaalsluis te Gorinchem onmiddellijk te sluiten; doch alvorens dit bevel aan het bestuur der Linge-uitwatering over te brengen, werd daarover door dijkgraaf en hoogheemraden geraadpleegd met den ingenieur van den waterstaat, wegens de buitengewone riviercorrespondentie op het station te Gorinchem aanwezig, toen deze tegen den avond van eene dijksinspectie teruggekeerd was. Deze ingenieur, het bedenkelijke van den toestand erkennende, liet door een opzichter van den waterstaat den toestand der kanaalsluis onderzoeken; door deze werd bevestigd, dat bovenvermeld gebrek bestond, zoodat het ondoenlijk was de schuif te bewegen. De ingenieur meende, dat niet met loozen kon worden voortgegaan, zoolang dat gebrek niet voldoende hersteld zoude zijn.

Middelerwijl was het donker geworden; later kwam de bouwkundige opzichter der kanaalwerken te Gorinchem, die maatregelen liet nemen om de herstelling van het gebrek aan de schuif voor te bereiden, hoezeer de herstelling niet in den donker konde geschieden en hiermede tot den volgenden dag moest worden gewacht.

Daar de opzichter van den waterstaat alsmede een onzer dijksopzichters gedurende den nacht op de sluis zouden aanwezig blijven om toezicht te houden en de bouwkundige opzichter over de werken van het kanaal eindelijk te Gorinchem was aangekomen en voorbereidende maatregelen liet nemen om den volgenden ochtend het gebrek te herstellen, hebben dijkgraaf en hoogheemraden, nadat de ingenieur de zekerheid had gekregen, dat de puntdeuren zouden worden gesloten en niet weder geopend vóór dat de schuif hersteld zou zijn, op diens advies alstoen het bevel om de sluis te sluiten niet aan het bestuur der Linge-uitwatering afgezonden, met de bedoeling echter, om indien den volgenden ochtend niet onverwijld het gebrek hersteld werd, genoemd bevel onmiddellijk af te zenden en alzoo maatregelen te nemen om het hoogheemraadschap niet langer aan het gevaar van overstrooming blootgesteld te doen blijven.

In den nacht van 9 op 10 Januari 1883 werd op last van den bouwkundigen opzichter over de kanaalwerken de sluis gesloten, de puntdeuren werden digtgezet, vervolgens werd de schuif door daartoe aangevoerde kunstmiddelen naar boven op de sluis gehaald en van hersteld ijzerwerk voorzien.

Nadat een en ander had plaats gehad werd in den voormiddag van 10 Januari 1883 de schuif weder in de sluis nedergelaten en de loozing weder voortgezet.

Waarschijnlijk zal in het verslag over het voorgevallene tijdens de riviercorrespondentie in Januari 1883, hetwelk door den waterstaat onmiddellijk na den afloop aan den Minister werd uitgebracht, over het destijds met die sluis voorgevallene wel iets vermeld zijn.

Intusschen had men toen gedurende meer dan 24 uren geloosd met eene defecte sluis met het hoogst belangrijk verschil in den waterstand van 1,30 el zonder dat een der leden van het college van dagelijksch bestuur hier of in de nabijheid van het kanaal aanwezig was om toezicht te houden op de werking met de sluizen in het kanaal, welke tot het uiterste vermogen dier kunstwerken plaats had; de bouwkundige opzichter over de kanaalwerken heeft ook in weerwil van herhaalde aanzoeken om naar Gorinchem te komen en maatregelen tot herstelling van het gebrek te nemen, hieraan op 9 Januari 1883 den geheelen dag geen gevolg gegeven; hij is pas des avonds nadat de donker reeds was ingevallen, aldaar aangekomen toen wegens de duisternis de herstellingswerken niet konden worden uitgevoerd.

Maar tevens moeten wij hier nog wijzen op een ander voorval dat plaats had tijdens den buitengewoon hoogen stand der rivieren in de maand December 1882; alstoen werd ook voortdurend het water der Linge door het kanaal van Steenenhoek op de Merwede te Hardinxveld geloosd.

Het water in het kanaal werd veelal gehouden aan het loozingspeil, bij de conventiën bepaald; nu en dan steeg het weleens boven dat peil, maar dit was slechts van korten duur.

Het water werd door middel van het stoomgemaal, staande aan de binnenzijde der Merwedesluis te Hardinxveld uit het kanaal opgevoerd naar den voorboezem, gelegen tusschen het stoomgemaal en deze sluis, en wel tot zoodanige hoogte, dat het op de rivier de Merwede door die sluis konde afstroomen.

Op zichzelf was dit niet eene verontrustende handeling onder voorwaarde, en hierop vooral komt het aan, dat de dijken langs den voorboezem tusschen het stoomgemaal en de riviersluis, hoog en stevig genoeg waren om den buitengewoon hoog opgevoerden waterstanden te keeren zonder te bezwijken.

Maar de dijken langs den voorboezem bleken die noodzakelijke stevigheid niet te bezitten; op 1 December 1882 ontstond in den noordelijken dijk langs den voorboezem tegenover het stoomgemaalgebouw eene nogal verontrustende doorkwelling van het hoog opgevoerde water door den dijk.

Alstoen heeft men als maatregel van voorzichtigheid de werking van het stoomgemaal gestaakt en na de puntdeuren der riviersluis gesloten te hebben het water uit den voorboezem op het kanaal laten afloopen.

De gevolgen hiervan waren, dat de verontrustende verschijnselen van doorkwelling aan den dijk zich niet meer

vertoonden nadat het water in den voorboezem van 3,24 el + A.P. was afgeloopen tot 2,62 el + A.P., maar tevens had die maatregel ten gevolge, dat het water in het kanal steeg tot 2,62 el + A.P. dat is 0,10 el boven het bij de conventiën bepaald loozingspeil. Vervolgens heeft men het zwakke dijksgedeelte, waaraan de verontrustende verschijnselen van doorkwellen waren ontstaan, tijdelijk versterkt door daarop eene beduidende hoeveelheid rivierzand aan te voeren, hetwelk toevallig in de nabijheid van het zwakke dijksgedeelte voorhanden was.

Intusschen blijkt hieruit, dat door de werking van het stoomgemaal het water in den voorboezem tot eene belangrijke hoogte werd opgevoerd, terwijl de dijken van den voorboezem niet stevig genoeg waren om zoodanigen hoogen waterstand te keeren.

Ook bij deze gelegenheid werd ons hoogheemraadschap met groote gevaren bedreigd, terwijl geen der leden van het college van het dagelijksch bestuur van het waterschap der Linge-uitwatering hier of in de nabijheid tegenwoordig was om toezicht te houden op de werking van het kanaal en zorg te dragen voor de veiligheid der landstreek.

Wij lieten onophoudelijk dag en nacht waken en toezicht houden op de dijken en bijzonder op die van den voorboezem van het kanaal van Steenenhoek, en zouden ongetwijfeld, indien ons hoogheemraadschap ten gevolge van den ongeschikten staat dier dijken door ernstige gevaren mocht bedreigd zijn geworden, het bevel hebben gegeven om al die maatregelen uit te voeren, welke voor het behoud en de veiligheid van ons hooogheemraadschap vereischt werden.

Omtrent het verzoek, door ons in de maand Januari jl. gericht tot het bestuur van het waterschap der Linge-uitwatering om wegens den ijsgang in de rivier de Merwede eenige schotbalken voor de sluis in den Merwededijk te Hardinxveld in te leggen, dienen de navolgende inlichtingen.

Met die riviersluis werd het water uit het kanaal op de Merwede geloosd, waartoe de deuren der sluis geopend gehouden werden; toen nu de ijsgang op die rivier in zwaarte toenam en dichter werd, kwam het ons voor, dat de voorzichtigheid gebood om eenige schotbalken voor de sluisdeuren in te leggen om te verhoeden, dat bij het vastgeraken van het drijfijs in de rivier ijsschollen tusschen de veelal openstaande deuren zouden worden gedrongen, hetgeen, ware dit geschied, ten gevolge zoude gehad hebben dat de deuren niet gesloten zouden zijn kunnen worden.

De maatregel is alzoo eene wijze voorzichtigheid te beschouwen en heeft het doel, de zekerheid, dat geen ijsschollen tusschen de deuren der riviersluis konden worden gedrongen als volkomen bereikt.

De handeling heeft daarenboven aan de loozing door het kanaal niet geschaad; slechts een drietal dennenhouten of drijvende schotbalken zijn, toen het ijs drijvende was, voor de sluis ingelegd: de loozing van het kanaalwater konde, toen de schotbalken er in lagen, voortgezet worden, zonder dat eenige beduidende verhindering daarin werd ondervonden.

De maatregel zelf is echter zóó dringend noodig te achten, dat zij bij ijsbezetting in de rivier niet mag worden nagelaten, anders zoude ons hoogheemraadschap aan groote gevaren worden blootgesteld.

Aan enz.

Dijkgraaf en Hoogheemraden van den Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe,

(*get.*) W. C. M. Begram, *Dijkgraaf.*

» D. Verhagen, *Secr.-Penningmeester.*

Voor extract conform,

De Griffier der Provinciale Staten van Zuidholland,

(*get.*) F. Taverraat.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

De Bosch Kemper.

[158. 1]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot wijziging van het VIIIste Hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1884

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Königswart, den 3den Juli 1885.

WILLEM.

[158. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken eener wijziging van het VIIIste Hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1884;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De volgende artikelen van het VIIIste Hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1884, vastgesteld bij de wet van 27 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 17), worden *verhoogd:*

Artikel 12. »Gratificatiën en kosten van vervoer van »officieren, die bij het leger in Nederlandsch-Indië worden »gedetacheerd", met eene som van *drie duizend negenhonderd vijftig gulden* (f 3 950) en mitsdien gebracht op *negentien duizend negenhonderd vijftig gulden* (f 19 950).

Artikel 37. »Huur van gebouwen, daaronder begrepen »de huur van kazerne- en andere gebouwen of gedeelten »van gebouwen tot huisvesting van militairen en hunne »huisgezinnen (het wapen der marechaussee daaronder niet »begrepen); huur van oefeningsterreinen en loodsen", met eene som van *tien duizend vijfhonderd gulden* (f 10 500) en mitsdien gebracht op *eenhonderd zeven en veertig duizend vijfhonderd gulden* (f 147 500).

Artikel 41. »Aanleg van beplantingen op verdedigings»werken", met eene som van *zeshonderd vijftig gulden* (f 650) en mitsdien gebracht op *tien duizend eenhonderd vijftig gulden* (f 10 150).

Artikel 2.

Daarentegen wordt artikel 8 van bovengenoemd Hoofdstuk dier begrooting, »Infanterie", *verminderd* met eene som van *vijftien duizend eenhonderd gulden* (f 15 100) en mitsdien gebracht op *een millioen vijfhonderd achttien duizend achthonderd zes en vijftig gulden* (f 1 518 856).

Artikel 3.

Ten gevolge van de artikelen 1 en 2 dezer wet wordt het totaal van de IIIde Afdeeling van meergenoemd Hoofdstuk thans gebracht op *twee millioen achthonderd zeven en negentig duizend vijfhonderd acht en dertig gulden* (f 2 897 538) en het totaal van de VIIIste Afdeeling op *zeshonderd een en negentig duizend vierhonderd twintig gulden* (f 691 420).

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Oorlog,

[158. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Tot toelichting van nevensgaand ontwerp van wet heeft de ondergeteekende de eer te doen kennen, dat de daarbij aangevraagde verhoogingen noodzakelijk zijn om de navolgende redenen.

Artikel 12. *Gratificatiën en kosten van vervoer van officieren, die bij het leger in Nederlandsch-Indië worden gedetacheerd.*

Op het artikel is toegestaan	f 16 000,00
Daarop is uitgegeven	19 950,00
Zoodat te kort komt . . .	f 3 950,00

De kosten van vervoer zijn hooger dan geraamd was, omdat — tegen de verwachting — geene andere dan gehuwde kapiteins zich ter detacheering aanboden en dus alleen gehuwde officieren van dien rang *met gezinnen*, konden worden uitgezonden.

Artikel 37. *Huur van gebouwen, daaronder begrepen de huur van kazerne- en andere gebouwen tot huisvesting van militairen en hunne huisgezinnen (het wapen der marechaussee daaronder niet begrepen);*
huur van oefeningsterreinen en loodsen.

Op dit artikel is toegestaan	f 137 000,00
Daarop is echter uitgegeven moeten worden	147 500,00
Zoodat een tekort is van omstreeks	f 10 500,00

Als oorzaken van dit tekort moeten hoofdzakelijk worden aangemerkt:

1°. Het stijgen, in verscheidene garnizoensplaatsen, van de huurprijzen der woningen voor gehuwde militairen, en

2°. Het toenemen van het getal der sergeanten, wachtmeesters en fouriers, die, na zes jaren of langer als onder-officier te hebben gediend, in dienst blijven en gebruik maken van de aan die categorie van militairen verleende vergunning om te mogen huwen, ten gevolge waarvan recht op vrije woning wordt verkregen.

Dezelfde oorzaken derhalve, welke reeds in de memorie van toelichting, behoorende bij het ontwerp van wet tot wijziging van het VIIIste Hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1883 (gedrukte stukken, zitting 1883—1884, **228**, n°. 3) worden vermeld als de redenen waarom het artikel voor huur van gebouwen, enz. over laatstgenoemd dienstjaar moest worden verhoogd en welke eveneens er toe hebben geleid om voor het dienstjaar 1885 de uitgaven op bedoeld artikel op f 150 000,00 te ramen, hebben alzoo ook thans het tekort doen ontstaan.

Artikel 41. *Aanleg van beplantingen op verdedigingswerken.*

Op dit artikel is toegestaan	f 9 500,00
Daarop is en zal moeten worden uitgegeven ongeveer	10 150,00
Alzoo te kort omstreeks . .	f 650,00

Oorzaak van dit tekort zijn verschillende noodzakelijk geworden herstellingen van schaden, ontstaan door storm en water en bij het houden van fortoefeningen.

Artikel 8 laat de voorgestelde vermindering ruimschoots toe. Op dit artikel en op andere artikelen zullen — voor enkele zelfs betrekkelijk belangrijke — sommen vrijvallen.

De Minister van Oorlog,

WEITZEL.

[**158**. 4.]

BIJLAGE.

OPGAVE, behoorende bij de Memorie van Toelichting betreffende het ontwerp van wet, houdende wijziging van eenige artikelen van het VIIIste hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven, voor 1884.

Afdeeling.	Artikel.	BENAMING DER ARTIKELEN.	Te vermeerderen met	Te verminderen met
III	8	Infanterie	»	f 15 100,00
»	12	Gratificatiën en kosten van vervoer van officieren, die bij het leger in Nederlandsch-Indië worden gedetacheerd	f 3 950,00	
VIII	37	Huur van gebouwen, daaronder begrepen de huur van kazerne- en andere gebouwen of gedeelten van gebouwen tot huisvesting van militairen en hunne huisgezinnen (het wapen der marechaussee daaronder niet begrepen);		
		huur van oefeningsterreinen en loodsen	10 500,00	
»	41	Aanleg van beplantingen op verdedigingswerken.	650,00	
			f 15 100,00	f 15 100,00

[159. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot verhooging en uitbreiding van het in art. 1, n°. 1, der wet van den 13den Mei 1859 (*Staatsblad* n°. 36) bedoelde recht van overgang.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Königswart, den 10den Juli 1885.

WILLEM.

[159. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het tot aanvulling der gewone Rijksmiddelen noodig is, het recht van overgang bij overlijden, voor zoover het geheven wordt op effecten, eenigszins te verhoogen en de heffing van dat recht tevens uit te strekken tot rentegevende schuldvorderingen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Nommer 1 van het laatste lid van art. 1 der wet van 13 Mei 1859 (*Staatsblad* n°. 36) wordt gelezen als volgt:

»1°. van door overlijden van een ingezeten des Rijks in eigendom geërfde of verkregene effecten en rentegevende schuldvorderingen.

»Onder effecten verstaat deze wet alle aandeelen in binnen- en buitenlandsche geldleeningen en renten, in maatschappijen of ondernemingen wier kapitaal door aandeelen wordt vertegenwoordigd, de voorloopige bewijzen van storting op al die aandeelen, de zoogenaamde oprichtersaandeelen, renstantbewijzen, bewijzen van deelgerechtigdheid (actions de jouissance) en dergelijke die, na aflossing der oorspronkelijke aandeelen, aan de houders verblijven of uitgereikt worden, en in het algemeen alle stukken, die, onder welke benaming ook, gerangschikt kunnen worden onder de publieke fondsen."

Artikel 2.

Aan art. 10, n°. 1, der genoemde wet wordt toegevoegd een derde lid van den navolgenden inhoud:

»De aan het recht van overgang onderworpen effecten en rentegevende schuldvorderingen moeten specifiek aangegeven worden."

Artikel 3.

N°. 3 van art. 12 der genoemde wet, zooals dit artikel volgens art. 2 der wet van 9 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 95) luidt, wordt gelezen als volgt:

»3°. de onroerende zaken en aan het recht van overgang onderworpen effecten en rentegevende schuldvorderingen, aangewezen als in art. 10, n°. 1, tweede en derde lid, is bepaald. Indien geene zoodanige zaken zijn nagelaten, moet dit worden opgegeven."

Artikel 4.

In art. 23, n°. 1, letter *d*, der genoemde wet, zooals dit artikel volgens art. 1, § 10, der wet van 28 Mei 1869 (*Staatsblad* n°. 95) luidt, worden de woorden: »van de zaken, onder n°. 1 van art. 1 omschreven, op hare" vervangen door de woorden: »van de effecten, op hunne".

Artikel 5.

In art. 26 der genoemde wet, zooals het volgens art. 1, § 12, der wet van 28 Mei 1869 (*Staatsblad* n°. 95) luidt, worden de woorden: »bepaald op de wijze bij art. 23, n°. 1, letter *d*, aangeduid," gelezen als volgt: »bepaald op de wijze bij art. 23, n°. 1, aangeduid".

Artikel 6.

In art. 42 der genoemde wet, zooals het volgens art. 8 der wet van 9 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 95) luidt, wordt voor *een vierde ten honderd* gelezen: *vier en dertig honderdste ten honderd*, en wordt voor *een ten honderd* gelezen: *twee ten honderd.*

Artikel 7.

Aan art. 57 der genoemde wet, zooals het volgens art. 11 der wet van 9 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 95) luidt, wordt toegevoegd:

»2°. de inleg in spaarbanken, tot een bedrag van f 800."

Artikel 8.

Op het in art. 6 bedoelde recht worden geen opcenten geheven.

Artikel 9.

Deze wet treedt in werking met den dag harer afkondiging.

Op de nalatenschappen, welke vóór dat tijdstip zijn opengevallen, blijven de vroegere wetsbepalingen van toepassing.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Financiën,

[1 9. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De Tweede Kamer der Staten-Generaal verwierp in hare zitting van den 18den Juni 1885 het door de Regeering ingediend wetsontwerp tot verhooging en uitbreiding van het in art. 1, n°. 1, der wet van den 13den Mei 1859 (*Staatsblad* n°. 36) vermeld recht van overgang.

Uit de daarover gevoerde beraadslagingen en uit de stemmingen, zoowel over de artikelen als over de daartoe betrekkelijke amendementen, is het naar het oordeel der Regeering duidelijk gebleken, dat de afstemming alleen haar grond vond in de voorgestelde verhooging van het recht, bij overgangen in de rechte lijn en tusschen echtgenooten uit wier huwelijk afkomelingen aanwezig zijn.

Op grond van de dringende behoeften van 's Rijks schatkist aan versterking van middelen acht de Regeering zich onder deze omstandigheden verplicht, hetzelfde ontwerp van wet andermaal voor te stellen, doch thans zonder de evengemelde verhooging van recht. Dat recht bedraagt thans met inbegrip van de 38 opcenten, vier en dertig en een halve cent van de honderd gulden. Het ontwerp stelt, met afschaffing der opcenten en ter vereenvoudiging in de becijfering, daarvoor in de plaats vier en dertig cent van de honderd gulden.

Daar het thans voorgesteld ontwerp overigens geheel gelijk is aan het verworpene, meent de Regeering voor verdere toelichting te mogen verwijzen naar de stukken over laatstbedoeld ontwerp gewisseld.

Alleen wordt nog aangemerkt dat naar de thans voorgestelde regeling het recht van overgang geraamd wordt te zullen opbrengen (verg. Bijlage A der Memorie van Toelichting van laatstgenoemd wetsontwerp) in ronde cijfers:

rechte lijn 0,34 pct. van f 99 298 959. . . .	f 337 000
zijdlinie 2 pct. van f 50 438 272.	1 008 000
te zamen	f 1 345 000
Het recht bracht gemiddeld per jaar op . .	678 000
en zou dus meer opbrengen .	f 667 000

De Minister van Financiën,

BLOEM.

[160. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet (en bijlage), tot bekrachtiging van de overdracht aan de gemeente *Oosterhout* van de *Oosterhoutsche haven*, met havenhuis c. a. en kaden, en van een perceel dennebosch onder die gemeente.

De toelichtende memorie (en bijlage), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Königswart, den 14den Juli 1885.

WILLEM.

[160. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de gemeente Oosterhout de onderhandsche overdracht heeft gevraagd van de haven met havenhuis c. a. en kaden, en van een perceel dennebosch, dienende tot schietterrein voor de schutterij aldaar, en dat het belang van den Staat zich tegen die overdracht niet verzet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De overeenkomst, gesloten bij de in afschrift aan deze wet gehechte akte van den 23sten Mei 1885, waarbij de Staat aan de gemeente Oosterhout overdraagt de Oosterhoutsche haven, met havenhuis c. a. en kaden, en een perceel dennebosch onder die gemeente, wordt goedgekeurd.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Financiën,

KOPIE.

—

In naam des Konings!

Voor BERNARDUS VINCENTIUS JOHANNES MUTSAERS, notaris in het arrondissement Breda, ter standplaats Oosterhout, in tegenwoordigheid der na te noemen getuigen, zijn verschenen:

1. De weledelgeboren heer REIJER JAN ANTONIE KALLENBERG VAN DEN BOSCH, tijdelijk rentmeester der domeinen in het rentambt Oosterhout, wonende te Teteringen, ten deze, onder voorbehoud van goedkeuring door de Wetgevende Magt, handelende namens *den Staat der Nederlanden*, als daartoe gemagtigd bij missives van Zijne Excellentie den Minister van Financiën, de datis vijf September achttien honderd vier en tachtig, nummer 46, negen October achttien honderd vier en tachtig, nummer 71, en zeven Mei achttien honderd vijf en tachtig, nummer 75, hem medegedeeld bij brieven van den directeur der registratie en domeinen te Middelburg, de datis acht September achttien honderd vier en tachtig, nummer 3329, dertien October achttien honderd vier en tachtig, nummer 3752, en elf Mei achttien honderd vijf en tachtig, nummer 1702.

2. De edelachtbare heer FRANCISCUS MARTINUS GESCHER, burgemeester der gemeente *Oosterhout*, en de weledele heer MARTINUS ANTONIE SMEETS, secretaris dier gemeente, beiden wonende aldaar, als vertegenwoordigende het collegie van burgemeester en wethouders, dat namens die gemeente handelt, ter uitvoering van de besluiten van den gemeenteraad, de datis een October achttien honderd vier en tachtig, en negentien Mei achttien honderd vijf en tachtig, goedgekeurd door Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, bij besluiten van den negenden October achttien honderd vier en tachtig, G, nommer 52, en den een en twintigsten Mei achttien honderd vijf en tachtig, G, nummer 48.

Die verklaarden te zijn overeengekomen als volgt:

Artikel 1.

De Staat der Nederlanden draagt in eigendom over aan de gemeente Oosterhout, die deze overdragt aanneemt:

A. Kosteloos onder verpligting evenwel voor de gemeente om voor *duizend gulden* over te nemen negen en veertig iepenboomen, staande op de oostelijke havenkade, hierna onder nummer 3 bedoeld:

1. *De Oosterhoutsche haven*, onder de gemeente Oosterhout, kadastraal bekend als sectie B, nummer 305*a* en sectie C nummer 325, groot drie hectaren, zeven en zeventig aren, zestig centiaren, van het havenhuis van de zuidzijde af tot aan hare uitmonding in de rivier de Donge nabij de beetwortelsuikerfabriek te Statendam.

2. *Het evengemeld havenhuis met erf*, onder dezelfde gemeente, kadastraal bekend als sectie C, nummer 525, groot twee aren, dertig centiaren.

3. *De bestrate en onbestrate havenkaden*, onder dezelfde gemeente, groot ongeveer een hectare tien aren, ter weêrszijde van de sub 1 genoemde haven, van het havenhuis noordwaarts op: de westelijke kade tot den zuidoosthoek van het erf der weduwe A. VAN SUYLEKOM, sectie B, nummer 304 van Oosterhout, en de oostelijke kade tot aan de heining bij de noordgrens van sectie C, nummer 279 van Oosterhout, terwijl bij deze laatste de halve breedte der scheidingssloot behoort.
Deze kaden zijn niet kadastraal ingedeeld, met uitzondering alleen van dat deel der oostelijke kade, hetwelk strekt langs het perceel sectie C, nummer 279 van Oosterhout en dat het zuidelijk deel uitmaakt van sectie C, nummer 280 dier gemeente.

B. Voor den prijs van *acht honderd gulden* het vak van de westelijke havenkade, dat een deel, groot ongeveer vier en negentig aren zes en zestig centiaren, uitmaakt van het perceel Oosterhout, sectie B, nummer 286, en ten westen op het midden der sloot begrensd wordt door de kadastrale perceelen sectie B, nummers 266 (zuidelijk deel), 267, 270, 271, 273 tot en met 276 van Oosterhout, en door het zuidwaarts verlengde van de scheiding met deze perceelen op het midden der scheidingssloot.

C. Voor den prijs van *zeven honderd gulden* een perceel dennebosch, gedeelte van het Uilenbosch onder Seters in de gemeente Oosterhout, bestaande uit de kadastrale perceelen sectie L, nummers 78, 79, 80, 85, 86 en 87, zamen groot veertien hectaren twintig aren twintig centiaren, ten behoeve van welk perceel de erfdienstbaarheid van

uitweg bestaat naar de Setersche strik, ten laste van het perceel sectie L, nummer 77 en naar de Nieuwe baan Breda—Dongen, ten laste der perceelen sectie L, nummers 88, 89, 91 en 92 der gemeente Oosterhout, gevestigd bij de veiling op vier en twintig, vijf en twintig en zes en twintig September achttien honderd vier en tachtig van voormalige dotatie-domeinen in het rentambt Oosterhout, waarvan proces-verbaal is opgemaakt door den notaris A. E. A. van Goltstein te Oosterhout.

Alle voormelde goederen hebben krachtens de wet van vijf en twintig Mei achttien honderd zestien (*Staatsblad* nummer 25) behoord tot de dotatie-domeinen van Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Frederik der Nederlanden, en zijn bij diens overlijden op den achtsten September achttien honderd een en tachtig tot het Staatsdomein teruggekeerd, waarvan blijkt uit eene onderhandsche acte de dato drie en twintig Maart achttien honderd twee en tachtig, overgeschreven ten hypotheekkantore te Breda, den dertienden April daaraanvolgende, in deel 602 nummer 66.

Artikel 2.

Bij acte de dato vijf Julij achttien honderd vier en tachtig, denzelfden dag geregistreerd te Oosterhout, in deel 35, folio 60 recto, vak 2, is het in artikel 1 genoemde havenhuis, met een in deze overdragt niet begrepen tuin, zamen groot vijftien aren tien centiaren, en het regt tot invordering van het haven- en vaartgeld van de Oosterhoutsche haven over het jaar achttien honderd vijf en tachtig verpacht aan Theodorus van der Linden, herbergier te Oosterhout, voor zestien honderd zes en veertig gulden acht en tachtig cent (f 1646,88), verschijnende in vier gelijke termijnen op een en dertig Maart, dertig Junij, dertig September en 31 December achttien honderd vijf en tachtig, op de voorwaarden vervat in de acte der vorige verpachting den 20sten Januari achttien honderd zeven en zeventig verleden voor genoemden notaris van Goltstein.

De jagt op alle in de overdragt begrepen gronden is met die op de overige domeingronden onder Oosterhout en op die onder Dongen en Gilze-Rijen tot een en dertig Augustus achttien honderd vijf en tachtig verpacht aan Cornelis Verschure te Oosterhout voor vier honderd vijf en twintig gulden 's jaars.

Al de pachtpenningen worden door den Staat geïnd en genoten.

Artikel 3.

De erfdienstbaarheid van weg wordt gevestigd:

Ten laste van het vak der westelijke havenkade hiervoor sub A nummer 3 bedoeld, ten behoeve van de perceelen »de Sassen" in den Westpolder, kadastraal bekend als sectie B, nummers 293 tot en met 299, 301 gedeeltelijk, 713 gedeeltelijk, 714 gedeeltelijk, 312 en 712 der gemeente Oosterhout.

Ten laste der westelijke havenkade hiervoor sub B bedoeld, ten behoeve van de domeinperceelen, genaamd »de Klinkekade" in den Westpolder, kadastraal bekend als sectie B, nummers 266, 267, 269, 270, 271, 273 tot en met 276 en het overige deel van 286 der gemeente Oosterhout.

Ten laste der oostelijke havenkade hiervoor sub A nummer 3 bedoeld, ten behoeve van de domeinperceelen in den Oostpolder, kadastraal bekend als sectie C, nummers 250 tot 254, 258, 259, 264 tot en met 268, 271, 272, 275, 276, 279, 281, 518, 519, 524 en het overige deel van 280 der gemeente Oosterhout.

Ten behoeve van alle domeinperceelen in den Westpolder onder Oosterhout, kadastraal bekend als sectie B, nummers 265, 266, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275 en 276, wordt voorts de erfdienstbaarheid gevestigd:

1. Ten laste van de Oosterhoutsche haven om te allen tijde schepen ter inlading van griendhout en landbouwvoortbrengselen langs de westelijke kade te mogen doen aanleggen.

2. Ten laste van die kade ook voor dat gedeelte sectie B, nummer 300 der gemeente Oosterhout, hetwelk als kavel 9 door de gemeente werd aangekocht bij de in artikel 1 genoemde veiling van voormalige dotatiedomeinen, om voor de inlading van bodoelde schepen gebruik te mogen maken van de noodige voetpaden over den binnenberm en het binnentalud, de kruin en het buitentalud dier kade.

Artikel 4.

Het onderhoud der op de overgedragen kaden liggende wegen komt ten laste der gemeente Oosterhout.

Artikel 5.

De bestaande uitwatering van domeingronden op de haven, door welke werken ook, blijft in stand en mag op geenerlei wijze worden belemmerd.

Deze werken zijn: de sluis op het einde van den Ezelsweg en de Horsten voor het westelijk deel der Haven en voor het oostelijk deel het Gooikensgat en de Oranjesluis.

Artikel 6.

De gemeente aanvaardt het overgedragene bij de betaling der kooppenningen in artikel 8 bedoeld, in den toestand, waarin het zich alsdan bevindt zoo en in dier voege als het door den Staat wordt bezeten, met al de daarbij behoorende en daarin gevestigde heerschende en lijdende erfdienstbaarheden en met uitsluiting van alle navordering wegens over- of ondermaat.

In plaats van het aandeel in de loopende pachtpenningen, waarop zij diensvolgens regt zoude hebben, ontvangt de gemeente bij de aanvaarding, van den Staat zooveel drie honderd vijf en zestigste gedeelten eener som van zestien honderd gulden als het aantal dagen bedraagt, verloopende na den dag der aanvaarding tot en met den een en dertigsten December achttien honderd vijf en tachtig.

Artikel 7.

De grondbelasting en waterschapslasten over het loopende dienstjaar worden door den Staat gedragen.

Artikel 8.

De koopprijzen tot een gezamenlijk bedrag van *twee duizend vijf honderd gulden* (f 2500) en alle kosten en regten op deze overdragt en de levering vallende, moeten ten kantore van den ondergeteekenden rentmeester of van dengene, die hem mogt vervangen, op diens kwitantie worden voldaan binnen eene maand na den dag van afkondiging der bekrachtigingswet.

De comparanten zijn mij notaris bekend.

Waarvan acte in minuut.

Aldus gedaan te Oosterhout, den *drie en twintigsten Mei achttien honderd vijf en tachtig*, in tegenwoordigheid van Josephus Caron en Johannes Caron, beiden schoenmakers, wonende te Oosterhout.

En is deze acte onmiddellijk na voorlezing door de heeren comparanten, de getuigen en mij notaris geteekend.

(*Geteekend*) R. J. A. Kallenberg van den Bosch, F. M. Gescher, Smeets; J. Caron, J. Caron en B. V. J. Mutsaers.

N°. 795. Geregistreerd te Oosterhout, den zes en twintigsten Mei 1800 vijf en tachtig, deel 63, folio 37 verso in vak 1. Drie bladen geen renvooi. Ontvangen voor regt een gulden twintig cents. f 1,20. *De fd. Ontvanger*, (*Geteekend*) Aug. Bloemarts.

Uitgegeven voor eerste grosse ten verzoeke van den Staat der Nederlanden, den zeven en twintigsten Mei achttien honderd vijf en tachtig.

(*Get.*) B. V. J. Mutsaers.

Voor kopie conform,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën,

Bartstra.

[160. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Nadat door een aantal ingezetenen van Oosterhout, gesteund door de kamer van koophandel aldaar, een verzoekschrift was ingediend tot verbetering der Oosterhoutsche haven, behoord hebbende tot de dotatie-domeinen van wijlen Zijne Koninklijke Hoogheid Prins FREDERIK DER NEDERLANDEN, werd met de gemeente Oosterhout in onderhandeling getreden omtrent overdracht dier haven, welke — als waterweg van die plaats naar de Donge — meer van locaal dan van algemeen belang moet worden geacht. De gemeente, bij de op 24—26 September 1884 gehouden veiling van voormalige dotatie-domeinen in het rentambt Oosterhout reeds eigenaresse geworden van een deel der westelijke havenkade, verklaarde zich bereid tot kostelooze overneming van de haven met het havenhuis c. a. en de kaden onder letter A in de akte van overdracht omschreven.

Gelijk in die akte (art. 2) is vermeld, is het havenhuis, thans als koffiehuis ingericht en als woning geene hoogere huurwaarde dan f 200 à f 250 vertegenwoordigend, met een in de overdracht niet begrepen tuin en het recht tot invordering van haven- en vaartgeld verhuurd voor eene som van f 1646,88 's jaars. Daar noch van de oostelijke noch van de westelijke der bedoelde kaden inkomsten worden getrokken, terwijl de pachtwaarde van den tuin op f 15 's jaars kan worden gesteld, zou — bij instandhouding van het thans geldend tarief van haven- en vaartgeld — de onzuivere opbrengst van het overgedragene alzoo f 1631,88 's jaars bedragen. Ter berekening van de zuivere opbrengst moeten daarvan — behalve de grond- en polderlasten — worden afgetrokken de jaarlijksche uitgaven voor onderhoud zoowel van het havenhuis als van de haven met hare kaden, bestaande in kosten van baggeren, van het onderhoud der beschoeiing (kaaimuren, houten beschoeiing en rijswerk) en der meerpalen, van het onderhoud der loskaai-bestrating en van het schoonhouden der havenkanten. Die uitgaven bedroegen gedurende de laatste 10 jaren gemiddeld f 1324 's jaars.

Leverde dus de haven met het havenhuis tot dusver jaarlijks eene bate op , dit was slechts mogelijk omdat de administratie der voormalige dotatie, een ander standpunt innemende dan dat van den Staat, slechts voor het onderhoud had te zorgen, en de verbeteringen, die door de toenemende vaart van grootere vaartuigen noodig zijn geworden om de haven aan de behoeften van den handel en de nijverheid van Oosterhout te doen beantwoorden, niet op haren weg lagen. De Staat daarentegen zou, als de haven onder zijn beheer bleef, zich niet kunnen onttrekken aan de verplichting om aanzienlijke kosten voor hare verbetering te besteden, en hij zou in geen geval uit dat beheer eene bate mogen trekken door aan havengeld meer te heffen dan het totaal van de onderhoudskosten, de renten der voor verbetering vereischte sommen en de kosten der havenpolitie.

Het aanbod der gemeente was dus niet slechts aannemelijk, maar in het voordeel van den Staat, mits de waarde werd voldaan der iepeboomen op de oostelijke havenkade, door twee deskundigen geschat op f 1000.

Toen eenmaal omtrent de overdracht der Oosterhoutsche haven overeenstemming was verkregen, verzocht de gemeente Oosterhout bij een en dezelfde akte door onderhandschen aankoop ook eigenaresse te mogen worden van 1°. het vak der westelijke havenkade, in de akte van overdracht onder letter B omschreven, als noordelijke voortzetting van de haar reeds bij veiling toegewezen havenkade hiervoor bedoeld, ten einde meerdere gelegenheid tot baggerberging te hebben; 2°. het perceel dennebosch, in voormelde akte onder letter C omschreven, ten einde dit tot schietterrein voor de schutterij aan te leggen.

De geheele Ezelsweg in den Westpolder onder Oosterhout groot 1.80,73 hectaren, waarvan het sub 1°. bedoelde vak der westelijke havenkade een gedeelte uitmaakt, was het laatst (voor het grasgewas) verpacht voor circa f 62 's jaars, terwijl de grondlasten f 12,13 en de polderlasten f 1,51 beliepen. Bij meergemelde veiling werd die weg, door de beide boschwachters in het rentambt Oosterhout geschat op f 900 per hectare, voor de gemeente afgemijnd op f 1100 of circa f 610 per hectare, doch opgehouden. De thans voor het vak der havenkade bedongen prijs van f 800 of ruim f 845 per hectare blijft, ofschoon het bod bij de veiling aanmerkelijk overtreffende, wel is waar bijna f 55 per hectare beneden de schatting; doch kwam voldoende voor met het oog op de geringe inkomsten, die van de kade getrokken kunnen worden, en op de omstandigheid, dat thans op de kade meer en zwaarder lasten zijn gevestigd (zie art. 3 der akte van overdracht) dan die, welke onder de veilingsconditiën waren opgenomen.

Wat ten slotte den prijs van het verkochte perceel dennebosch betreft, hiervoor sub 2°. bedoeld, zij opgemerkt, dat dit perceel, grootendeels bestaande uit heide met verspreide kleine denneboomen en overigens uit zeer slecht dennebosch, bij meergemelde veiling op eene som van f 600 werd opgehouden, daar de gunningsprijs was vastgesteld op het thans uitgeloofd bedrag van f 700. De schatting der boschwachters bedroeg f 205,70[5], welke echter, ook in verband met hunne schatting van in de onmiddellijke nabijheid gelegen denneboschen, te laag werd geoordeeld.

Ter griffie van de Tweede Kamer der Staten-Generaal wordt een kaartje overgelegd, waarop de haven en hare kaden voorkomen.

De Minister van Financiën,

BLOEM.

[161. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan drie ontwerpen van wet:

1°. tot wijziging der begrooting van *Nederlandsch-Indië* voor het dienstjaar 1884 (Hoofdstuk II. — Uitgaven in *Nederlandsch-Indië*);

2°. tot wijziging der begrooting van *Nederlandsch-Indië* voor het dienstjaar 1884 (Hoofdstuk I. — Uitgaven in *Nederland*);

3°. tot verhooging der begrooting van *Nederlandsch-Indië* voor het dienstjaar 1885 (Hoofdstuk I. — Uitgaven in *Nederland*).

De toelichtende memorie, die de wetsontwerpen vergezelt, bevat de gronden, waarop zij rusten.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Königswart, den 14den Juli 1885.

WILLEM.

[161. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken tot wijziging van het IIde hoofdstuk der begrooting van uitgaven in *Nederlandsch-Indië* voor het dienstjaar 1884, vastgesteld bij de wet van 20 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 155) en verhoogd bij de wetten van 20 Juli 1884 (*Staatsblad* n°s 158 en 159);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De navolgende onderafdeelingen van het IIde hoofdstuk der begrooting van uitgaven van *Nederlandsch-Indië* voor het dienstjaar 1884 worden verhoogd met en mitsdien gebracht op de bedragen daarbij vermeld:

	wordt verhoogd met:	en mitsdien gebracht op:
Onderafdeeling 5. Algemeene secretarie en secretarie van den Raad van Nederlandsch-Indië	f 20 000	f 368 803
Onderafdeeling 23. Verpachte middelen	135 000	1 888 000
Onderafdeeling 26. Openbare verkoopingen	37 000	282 019
Onderafdeeling 29. Verlofs- en non-activiteitstraktementen, wachtgelden, onderstanden, pensioenen en gagementen	120 000	3 196 000
Onderafdeeling 35. Europeesch bestuur	125 000	5 158 307
Onderafdeeling 39. Gewestelijke politie-vaartuigen	67 500	193 928
Onderafdeeling 40. Gewapende korpsen onder burgerlijk bestuur	40 000	765 059
Onderafdeeling 48. Kina	30 000	107 810
Onderafdeeling 50. Boschwezen	20 000	760 956
Onderafdeeling 51. Beheer van 's lands civiele pakhuizen	75 000	371 260
Onderafdeeling 64. Veeartsenijdienst	f 235 000	f 278 340
Onderafdeeling 81. Aanleg en uitrusting van Staatsspoorwegen en stoomtramwegen	100 000	4 890 000
Onderafdeeling 89. Traktementen, soldijen, toelagen, fouragegelden, bureel- en andere kosten van het wapen der infanterie	120 000	5 090 521
Onderafdeeling 91. Traktementen, soldijen, toelagen, fouragegelden, bureel- en andere kosten van het wapen der artillerie	63 000	1 607 351
Onderafdeeling 98. Huis-, bureel- en magazijnhuur en inhuur van gebouwen	62 000	862 000
Onderafdeeling 102. Werving	315 000	865 000
Onderafdeeling 105. Kleeding, equipement, velduitrusting, fournituren, harnachement, huisraad, stal- en verdere behoeften voor de troepen, zieken- en andere inrichtingen	145 000	815 000
Onderafdeeling 106. Vervoer te water en te land van personen, goederen, paarden en vee	500 000	2 550 500
Onderafdeeling 107. Traktementen en fouragegelden van officieren op non-activiteit, wachtgelden van militaire ambtenaren en onderstanden	35 000	74 200
Onderafdeeling 109. Buitengewone uitgaven ten behoeve van de in *Atjeh* gelegerde troepen	75 000	636 232

Artikel 2.

De navolgende onderafdeelingen van voornoemd hoofdstuk worden verminderd met en mitsdien gebracht op de bedragen daarbij vermeld:

	wordt verminderd met:	en mitsdien gebracht op:
Onderafdeeling 4. Raad van Nederlandsch-Indië	f 20 000	f 131 200
Onderafdeeling 6. Algemeene Rekenkamer	4 000	406 140
Onderafdeeling 36. Inlandsch bestuur	100 000	5 368 448
Onderafdeeling 73. Gebouwen onder burgerlijk beheer	300 000	2 259 500
Onderafdeeling 74. Bevloeiingswerken, bruggen, wegen en andere waterstaatswerken	344 500	4 202 000
Onderafdeeling 82. Exploitatie van Staatsspoorwegen en stoomtramwegen, voor zoover de daarmede in verband staande uitgaven niet zijn begrepen in de voorgaande onderafdeeling	275 000	1 494 600
Onderafdeeling 86. Traktementen, fouragegelden, soldijen, toelagen, bureel- en andere		

	wordt verminderd met:	en mitsdien gebracht op:
kosten van den generalen staf	f 60 000	f 401 775
Onderafdeeling 90. Traktementen, soldijen, toelagen, fouragegelden, bureel- en andere kosten van het wapen der cavalerie	7 000	268 824
Onderafdeeling 95. Aanvulling der geniemagazijnen. . .	40 000	327 000
Onderafdeeling 96. Geniewerken, met uitzondering van de kampementsbouw te Magelang en te Malang	40 000	1 652 100
Onderafdeeling 97. Kampementsbouw te Magelang en te Malang	90 000	575 000
Onderafdeeling 99. Geneeskundige dienst.	58 000	1 452 164
Onderafdeeling 100. Militaire gevangenissen en andere gerechtskosten.	15 000	64 392
Onderafdeeling 101. Bijzondere inrichtingen	16 000	150 509
Onderafdeeling 110. Expeditiën en troepen te velde . .	50 000	150 000
Onderafdeeling 119*a*. Tijdelijke versterking van de maritieme middelen in de wateren van Atjeh en daarmede in verband staande uitgaven . .	900 000	600 000

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Koloniën,

[**161**. 3.]

ONTWERP VAN WET

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken tot wijziging van het Iste hoofdstuk der begrooting van uitgaven van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1884, vastgesteld bij de wet van 20 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 154) en verhoogd bij de wetten van 20 Juli 1884 (*Staatsblad* n°s. 158 en 159);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De navolgende onderafdeelingen van het Iste hoofdstuk der begrooting van uitgaven van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1884 worden verhoogd met en mitsdien gebracht op de bedragen daarbij vermeld:

	wordt verhoogd met:	en mitsdien gebracht op:
Onderafdeeling 2. Algemeene secretarie en secretarie van den Raad van Nederlandsch-Indië.	f 15 000	f 25 000
Onderafdeeling 31. Geneeskundige dienst	90 000	188 500
Onderafdeeling 41. Spoorwegen.	140 000	1 687 000
Onderafdeeling 46. Uit- en terugzending van militairen, de kosten van werving daaronder begrepen, mitgaders betalingen te hunnen behoeve na terugkeer in Nederland.	155 000	1 636 200
Onderafdeeling 52. Materieel der zeemacht.	30 000	1 910 400

Artikel 2.

De navolgende onderafdeelingen van voornoemd hoofdstuk worden verminderd met en mitsdien gebracht op de bedragen daarbij vermeld:

	wordt verminderd met:	en mitsdien gebracht op:
Onderafdeeling 7. Algemeene kassen	f 40 000	f 2 090 000
Onderafdeeling 11. Verlofs- en non-activiteitstraktementen, wachtgelden, onderstanden, pensioenen en gagementen. .	136 000	4 668 533
Onderafdeeling 36. Burgerlijke openbare werken . . .	120 000	430 000
Onderafdeeling 39. Havenwerken bij Batavia.	44 000	424 000
Onderafdeeling 48. Materieel	45 000	1 181 000
Onderafdeeling 51. Personeel der zeemacht.	45 000	1 811 733

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Koloniën,

[**161**. 4.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut, doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken tot verhooging van het Iste hoofdstuk der begrooting van uitgaven van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1885, vastgesteld bij de wet van 22 Januari 1885 (*Staatsblad* n°. 57);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Onderafdeeling 31, Eeredienst, van het Iste hoofdstuk der begrooting van uitgaven van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1885, wordt verhoogd met f 14 200 en alzoo gebracht op f 15 200.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Koloniën,

[161. 5.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Naar aanleiding van de berichten, door den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië verstrekt, omtrent de werkelijke behoeften van den dienst van 1884, in vergelijking met de ramingen in het IIde hoofdstuk der Indische begrooting voor dat jaar, wordt hiernevens in de eerste plaats een wetsontwerp aangeboden, hetwelk strekt om onderscheidene onderafdeelingen van genoemd hoofdstuk te verhoogen met een totaal bedrag van f 2 319 500, doch waarbij tevens verschillende andere onderafdeelingen voor verminderingen tot een gelijk totaal bedrag in aanmerking worden gebracht.

Het tweede wetsontwerp betreft de verhooging en de vermindering van eenige onderafdeelingen van het Iste hoofdstuk derzelfde begrooting. Het gezamenlijk bedrag der verhoogingen bedraagt evenals dat der verminderingen f 430 000.

Bij het derde wetsontwerp wordt het voorstel gedaan om onderafdeeling 31 van het Iste hoofdstuk der Indische begrooting van 1885 met eene som van f 14 200 aan te vullen ten einde aan de Utrechtsche Zendingsvereeniging en aan de Nederlandsche Zendingsvereeniging te Rotterdam de kosten te kunnen restitueeren van de opleiding der kweekelingen, die ingevolge de Koninklijke besluiten van 11 Januari 1882 n°. 7, en 8 Maart 1883 n°. 17 (waarvan in de Koloniale Verslagen van 1882, 1883, blz. 107, mededeeling werd gedaan) in den loop van dit jaar beschikbaar zijn of worden gesteld om tot hulpprediker 2de klasse bij de inlandsche Christengemeenten in Indië benoemd te worden. Bij de samenstelling der begrooting werd op die uitgaaf niet gerekend, omdat destijds niet met zekerheid kon worden voorzien dat er in 1885 kweekelingen zouden worden afgeleverd.

Tot toelichting van de wijzigingen in het IIde en Iste hoofdstuk der begrooting van 1884 wordt het volgende aangeteekend.

IIde Hoofdstuk.

Onderafdeeling 5. De voorgedragen verhooging strekt tot dekking van het tekort dat op onderdeel *d* dezer onderafdeeling is ontstaan, door de veelvuldige telegraphische correspondentie, waartoe onder anderen de inkrimping onzer vestiging in Atjeh en de *Nisero*-zaak aanleiding hebben gegeven.

Onderafdeeling 23. Het tekort is veroorzaakt door de noodzakelijkheid om krachtiger buitengewone maatregelen te nemen tot wering van den clandestienen invoer van opium langs de noordkust van Midden-Java. Voor de bestendiging van die maatregelen werd de betrokken post bij de begrooting van 1885 met f 228 000 verhoogd.

Onderafdeeling 26. Er is in 1884, tot voldoening van de opbrengst der door vendukantoren verkochte goederen, voor een totaal bedrag van f 71 500 aan voorschotten verleend moeten worden, waarvan niet meer dan f 7000 binnen het dienstjaar is terugbetaald, zoodat er f 64 500 onaangezuiverd is gebleven, dat is f 37 000 méér dan bij de begrooting geraamd werd. Ruim een derde van de voorschotten strekte tot betaling van de acceptatiën die door de vendumeesters te Tjeringin, Anjer en Telok-Betong voor de ramp in Straat Sunda zijn afgegeven.

Onderafdeeling 29. De overschrijding is voornamelijk veroorzaakt door de stijging welke de uitgaven voor militaire en burgerlijke pensioenen in 1884 bij vernieuwing hebben ondergaan. Ook voor non-activiteitstraktementen, wachtgelden en onderstanden is meer noodig geweest dan geraamd was. Dit laatste houdt verband met de omstandigheid dat minder ambtenaren dan gewoonlijk met verlof waren, (zoodat dan ook voor verlofstraktementen op het Iste hoofdstuk veel minder is uitgegeven dan het geraamd bedrag), weshalve een groot aantal ambtenaren voor den burgerlijken dienst en de rechterlijke macht bij gebrek aan vacatures op plaatsing moest wachten en uit dezen post betaald moest worden.

Onderafdeeling 35. Het voor reis- en verblijfkosten toegestaan bedrag van f 419 700 vereischt eene aanvulling van f 50 000:

1°. omdat de resident van Tapanoli voor eene reis naar Troemon, welke geen uitstel bedoogde, een stoomschip van de Nederlandsch-Indische Stoomvaartmaatschappij heeft moeten huren. Voor zulk eene reis wordt gewoonlijk een gouvernements-stoomschip gebezigd, maar dit was op dat oogenblik niet beschikbaar;

2°. omdat aan den resident der Lampongsche districten tot het doen van dienstreizen in zijn gewest de beschikking is gegeven over een van de hopperbarges van den dienst der Bataviasche havenwerken met het opvarend personeel, waarvan de kosten, ad f 200 per dag, door middel van regularisatie aan genoemden dienst zijn vergoed geworden. Het gouvernements-stoomschip, dat vroeger voor dienstreizen in de Lampongs was gestationneerd, is bij de uitbarsting van Krakatau verloren gegaan;

3°. omdat de reiskosten, waarvoor wordt gedeclareerd, blijkbaar te laag geraamd waren, daar de uitgaven reeds in 1883 het voor 1884 toegestaan krediet van f 143 000 met f 20 000 overschreden. De reden daarvan is dat men tijdens de samenstelling der begrooting nog niet wist welke vermeerdering de uitgaven in de beide vorige jaren hadden ondergaan door de intrekking van de gouvernements-postpaarden langs sommige trajecten en door de verhooging van het tarief ten gevolge van de afschaffing van eenige verplichte persoonlijke diensten.

De post van bureel- en lokaalbehoeften, bij de begrooting op f 100 000 geraamd, is met f 50 000 overschreden ten gevolge van de dringende behoefte aan vernieuwing van het meubilair op sommige residentiekantoren, en omdat op dien post ook is aangewezen de suppletie van onvoldoende gebleken indemniteiten voor schrijfbehoeften, ten dienste van verschillende bureelen van gewestelijk en plaatselijk bestuur. Door eene nieuwe regeling is gezorgd dat deze suppletiën in 't vervolg niet meer kunnen voorkomen.

Voorts is er een tekort van f 25 000 ontstaan op den post van geheime politie-uitgaven, hetgeen voornamelijk moet worden toegeschreven aan de uitgaven voor het inwinnen en verzenden van berichten aangaande de oproerige bewegingen zoowel in Atjeh als ter Westerafdeeling van Borneo.

Onderafdeeling 39. De stoomvaartuigen ten dienste van de residentie Sumatra's Oostkust, op wier aanschaffing bij de begrooting van 1883 werd gerekend, zijn door bijzondere omstandigheden eerst in 1884 afgeleverd.

Onderafdeeling 40. De overschrijding is veroorzaakt door de uitgaven ten behoeve van den barissan te Sumanap, welke vroeger uit de regentschapskas werden bestreden, maar thans, nu het saldo van die kas in 's lands kas is gestort, ten laste van de begrooting behooren te komen. Bij de raming van deze onderafdeeling werd op die uitgaven niet gerekend, omdat toen in Indië nog het denkbeeld in overweging was — waarvan later is afgezien — om den barissan bij de invoering van ons rechtstreeksch bestuur op te heffen.

Onderafdeeling 48. Het tekort is teweeggebracht: 1°. door het verwijderen van de inferieure kinaplanten en het vervangen daarvan door betere, meer voordeel aan-

brengende soorten, waaronder de Ledgeriana eene eerste plaats bekleedt; 2°. door den grooteren oogst; en 3°. door de stijging van de arbeidsloonen ten gevolge van den spoorwegaanleg en de gestadige uitbreiding van de particuliere kina-cultuur.

Onderafdeeling 50. De uitgaven wegens reiskosten van het personeel bij het boschwezen zijn om de hierboven bij onderafdeeling 35 sub 3°. vermelde reden veel hooger geweest dan geraamd was.

Onderafdeeling 51. De wisselvallige uitgaven voor de algemeene pakhuizen, welke in 1882 f 221 000 en in 1883 f 182 000 bedroegen en waarvoor in de begrooting van 1885 eene som van f 192 000 werd uitgetrokken, worden over 1884 op f 200 000 berekend. Het voor dat jaar toegestaan bedrag van f 125 000 vereischt dus eene aanvulling van f 75 000, niettegenstaande het — tot bestrijding van de transportkosten welke vroeger ten laste van andere onderafdeelingen kwamen — f 11 000 hooger dan de uitgaven over 1881 werd gesteld.

Onderafdeeling 64. De maatregelen ter bestrijding van de veepest op Java (waar eerst in den loop van 1884 aan die maatregelen een einde is gemaakt) en ter Westkust van Sumatra hebben eene uitgaaf van f 227 000 gevorderd, terwijl de reiskosten van de veeartsen ten gevolge van voornoemde maatregelen het geraamde bedrag met f 8000 zijn te boven gegaan.

Onderafdeeling 81. Het tekort is hoofdzakelijk veroorzaakt doordien er veel meer steenkolen zijn aangekocht dan waarop bij de raming van den post tot aanvulling der magazijnen gerekend was.

Onderafdeeling 89. Het tekort is voornamelijk veroorzaakt door de uitgaven ten behoeve van de mindere militairen, die overeenkomstig het bepaalde bij art. 2, alinea 2, punt 4, van het Koninklijk besluit van 28 Januari 1882 n°. 13 (*Indisch Staatsblad* n°. 113) boven de formatie van het leger worden gevoerd en die geplaatst zijn bij het suppletie-depot (in afwachting van hunne indeeling bij het leger), bij een van de subsistentenkaders (in afwachting van scheepsgelegenheid om naar Nederland terug te keeren), en als gestraften bij de strafdetachementen.
Op die uitgaven werd tot dusver niet gerekend, doch de ondergeteekende zal zorg dragen dat er in de ontwerpbegrooting van 1886 een op de gemiddelde sterkte gegrond ramingcijfer voor wordt uitgetrokken.

Onderafdeeling 91. De overschrijding is te wijten aan eene minder juiste raming van de daggelden en werkloonen en van de kosten van materieelen aard, daar men tijdens de samenstelling der begrooting van 1884 de gegevens nog niet had op grond waarvan bij de begrooting van 1885 eene verhooging van f 78 000 werd aangevraagd.

Onderafdeeling 98. De uitgaven wegens huis-, bureel- en magazijnhuur en inhuur van gebouwen die in 1883 reeds f 31 000 hooger waren dan de voor 1884 toegestane som, zijn in laatstgenoemd jaar weder met f 31 000 vermeerderd.

Onderafdeeling 102. Er zijn veel meer Europeanen geréengageerd dan bij de begrooting voorzien was, en het inlandsche element vereischte wegens de talrijke verliezen ten gevolge van berri-berri eene veel grootere aanvulling dan waarop men gerekend had.

Onderafdeeling 105. De wisselvallige uitgaven ten laste van deze onderafdeeling, die over 1883 ruim f 808 000 bedroegen, worden over 1884 op f 815 000 berekend.

Onderafdeeling 106. In verband met de talrijke mouvementen bij het leger ten gevolge van de bezetting van Atjeh wordt er een tekort voorzien van f 300 000 op den post voor reis- en verblijfkosten en van f 200 000 op den post voor vervoer van goederen.

Onderafdeeling 107. De overschrijding is het gevolg van de veelvuldige afkeuringen met onderstand voor eens van aan berri-berri lijdende inlandsche militairen.

Onderafdeeling 109. Het tekort is ontstaan door de hoogere uitgaven voor voeding en onderhoudskosten van de dwangarbeiders, wier aantal veel grooter was dan geraamd werd.

Onderafdeelingen 4 en 6. De mindere uitgaaf is een gevolg van het tijdelijk onvervuld zijn van betrekkingen.

Onderafdeeling 36. Op den post van bezoldiging van het personeel bij het inlandsch bestuur is door mutatiën circa f 100 000 vrijgevallen.

Onderafdeelingen 73 en 74. Op deze onderafdeelingen wordt een overschot verwacht van ruim f 1 300 000, doordien er zoowel voor onderhoud en herstelling als voor vernieuwing van gebouwen en waterstaatswerken minder werd uitgegeven dan geraamd was.

Onderafdeeling 82. Er zal bijna f 300 000 ongebruikt blijven, omdat sommige gedeelten der Oosterlijnen later in exploitatie zijn gekomen dan bij de samenstelling der begrooting verwacht werd.

Onderafdeeling 86. Van het voor de opnemingsbrigades uitgetrokken krediet is, behalve de som van f 30 000, voor de opnemers te veel uitgetrokken (zie noot 4 van den uitgewerkten staat der VIIde afdeeling van de Indische begrooting van 1885) omstreeks een gelijk bedrag, ongebruikt gebleven ten gevolge van onvoltalligheid van het personeel en ten gevolge van de vermindering, welke de koelieloonen door de opheffing van de tertiaire triangulatie hebben ondergaan.

Onderafdeeling 90. Het overschot is toe te schrijven aan mutatiën en een gering incompleet.

Onderafdeeling 95. Tot aanvulling der geniemagazijnen werd f 367 000 uitgetrokken, doch eene som van f 327 000 is voor de behoefte voldoende gebleken.

Onderafdeeling 96. De uitgaven voor nieuwe werken zijn, ten gevolge van de latere vaststelling der begrooting, f 134 000 beneden de raming gebleven. Van dit bedrag dient echter f 94 000 gereserveerd te worden tot dekking van het tekort op den post van onderhoud en herstelling.

Onderafdeeling 97. De mindere uitgaaf moet worden toegeschreven aan den minder snellen voortgang van den (aangenomen) kampementsbouw te Malang.

Onderafdeeling 99. Voor den geneeskundigen dienst was, ten gevolge van gebrek aan officieren van gezondheid, f 138 000 minder noodig dan geraamd werd. Daarentegen werd er f 80 000 meer uitgegeven voor den hospitaaldienst.

Onderafdeeling 100. De uitgaven ten behoeve van het huis van arrest te Samarang waren f 9000 lager dan de raming, omdat er in 1884 niet zooveel gedetineerden waren als waarop men gerekend had, terwijl de andere gerechtskosten f 6000 beneden de raming bleven ten gevolge van de verlaging der vacatieloonen.

Onderafdeeling 101. Incompleet aan pupillen is de reden van dit overschot.

Onderafdeeling 110. De uitgaven voor expeditiën en troepen te velde, bij de begrooting als naar gewoonte op f 200 000 geraamd, hebben over 1884 omstreeks f 150 000 bedragen.

Onderafdeeling 119*a*. Over het toegestaan krediet werd slechts gedeeltelijk beschikt, doordien de buitengewone

maatregelen tegen Atjeh niet zoo spoedig in werking zijn gebij de aanvrage van dat krediet verwacht werd.

IsTE HOOFDSTUK.

Onderafdeeling 2. Om de bij onderafdeeling 5 van hoofdstuk II vermelde reden waren ook hier te lande de uitgaven voor telegrammen veel hooger dan gewoonlijk.

Onderafdeeling 31. De waarde der verstrekking van geneesmiddelen uit den voorraad van het Departement van Oorlog is, evenals in 1883, veel hooger gebleken dan het bedrag dat er tot dusver voor werd uitgetrokken.

Onderafdeeling 41. Daar het zich reeds kort na de samenstelling der begrooting liet aanzien dat het voor de Staatsspoorwegen op hoofdstuk I geraamde bedrag niet toereikend zou zijn om aan alle uit Indië ontvangen aanvragen gevolg te geven, werd de Gouverneur-Generaal uitgenoodigd om op hoofdstuk II zooveel te reserveeren als noodig was tot dekking van het op hoofdstuk I verwacht tekort. Aan die uitnoodiging is echter ten gevolge van de grootere behoefte aan steenkolen voor de exploitatie van de Staatsspoorwegen niet voldaan kunnen worden. (Referte aan de toelichting betreffende de voorgedragen aanvulling van onderafdeeling 81 van hoofdstuk II.)

Onderafdeeling 46. Er is meer uitgegeven dan geraamd was voor gratificatiën aan en voorschotten op traktement van de officieren, geleiders van suppletietroepen, alsmede voor transportkosten van uit Nederlandsch-Indië teruggekeerde militairen.

Ook is de begrooting van 1884 in ruimer mate dan men verwachtte bezwaard met de kosten van verbouwing van het hospitaal te Harderwijk. Ten gevolge van voornoemde omstandigheden is er een tekort ontstaan van f 155 000, niettegenstaande er minder suppletietroepen zijn uitgezonden dan waarop gerekend was.

Onderafdeeling 52. De overschrijding is veroorzaakt door de grootere behoefte aan steenkolen voor de oorlogsschepen en de marine-inrichtingen.

Onderafdeeling 7. De uitgaven voor renten van vlottende schuld zijn ver beneden het geraamd bedrag van f 75 000 gebleven.

Onderafdeeling 11. Voor burgerlijke verlofstraktementen was veel minder noodig dan op grond der gemiddelde uitkomsten van de jaren 1881–1883 werd toegestaan, terwijl de uitgaven voor gagementen in niet zoo ruime mate zijn gestegen als de ondervinding van vorige jaren deed vermoeden.

Onderafdeeling 36. Tot aanvulling der magazijnen werd in 1884 minder uitgezonden dan waarop gerekend was.

Onderafdeeling 39. De uitgaven voor benoodigdheden ten behoeve van de havenwerken bij Batavia zijn niet zoo hoog geweest als men verwachtte.

Onderafdeeling 48. Het overschot staat in verband met de aanzienlijke verstrekking van geneesmiddelen ten behoeve van den burgerlijken dienst (zie hiervoren bij onderafdeeling 31).

Onderafdeeling 51. De kosten van terugzending naar Nederland van het personeel der Nederlandsche marine, gedetacheerd geweest bij de Nederlandsch-Indische marine, hebben minder bedragen dan de som die op grond der gemiddelde uitkomsten van de jaren 1878–1882 bij de begrooting werd toegestaan.

De Minister van Koloniën,

SPRENGER VAN EYK.

[162. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot wijziging van het *zesde* hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1884.

De toelichtende memorie (en bijlage), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Königswart, den 16den Juli 1885.

WILLEM.

[162. 2]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken eener wijziging van het VIde hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor 1884 (*Departement van Marine*), vastgesteld bij de wetten van 27 Januari 1884 (*Staatsblad* n°. 15) en van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* n°. 127);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

De navolgende artikelen van het VIde hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor 1884 (*Departement van Marine*) worden *verhoogd*, als:

Artikel 11. Reis-, verblijf- en vacatiekosten voor de civiele ambtenaren, voor de militairen en de personen, niet uit 's Rijks schatkist bezoldigd, alsmede voor de mindere geëmployeerden, werklieden en bedienden bij 's Rijks werven; restitutiën van ten dienste van het Rijk gedane uitschotten, met *twintig duizend gulden* (f 20 000) en daardoor gebracht op *vijf en vijftig duizend gulden* (f 55 000).

Artikel 22. Aanbouw, aanschaffing of aankoop van gebouwen, magazijnen, werkplaatsen, hellingen, vaste kappen, dokken, sluizen, bruggen, bokken, kranen, kaaimuren, beschoeiingen, ommuringen en omrasteringen, wachten, geschutstellingen, gas- en waterleiding, enz., benevens andere marinewerken en aanschaffing van de daarvoor benoodigde materialen; kosten van vervoer, toezicht en beproeving, met *negen en dertig duizend gulden* (f 39 000) en daardoor gebracht op *honderd duizend gulden* (f 100 000).

Artikel 32. Kosten der actieve zeemacht, bestaande in:

zee-traktementen (waaronder ook de traktementen van alle geëmbarqueerde officieren der mariniers), soldijen, tafelgelden, bedieninggelden en toelagen, de hospitaaltoelagen, alsmede de kosten der kleedingstukken en kooigoederen, van de tabak en de reparatieloonen, welke door de schepelingen zelve worden bekostigd, met *tweehonderd negen en twintig duizend gulden* (f 229 000) en daardoor gebracht op *een millioen negenhonderd duizend vijfhonderd gulden* (f 1 900 500).

Artikel 35. Kosten van opleiding en indiensttreding van officieren van gezondheid, als: onderwijs aan de Universiteit te *Amsterdam* van militaire studenten, bestemd om opgeleid te worden tot officier van gezondheid bij de zeemacht; toelagen voor die studenten en kosten van hunne examina; gratificatiën, premiën en toelagen voor officieren van gezondheid der landmacht, die bij de zeemacht gedetacheerd worden, voor artsen en buitenlandsche geneeskundigen, die als officier van gezondheid der 2de klasse bij de marine dienst nemen, en voor studenten aan de universiteiten, die zich verbinden om als officier van gezondheid der 2de klasse bij de marine in dienst te treden, zoodra zij het diploma als arts verkregen hebben, met *vier duizend driehonderd tien gulden* (f 4310) en daardoor gebracht op *acht en zeventig duizend zevenhonderd vijf en dertig gulden* (f 78 735).

Artikel 41. Kosten voor verpleging van zieken in hospitalen, burgerlijke gestichten en bij particulieren; aanschaffing en onderhoud van meubilair en verdere inventarisgoederen voor de hospitalen; transport van zieken; geneesmiddelen, chirurgicale, pharmaceutische en verdere behoeften voor den geneeskundigen dienst der zeemacht en kosten van voorziening in de geneeskundige hulp en verstrekking van geneesmiddelen aan de officieren en deken onderofficieren en hunne gezinnen, met *drie en twintig duizend vijfhonderd gulden* (f 23 500) en daardoor gebracht op *een en negentig duizend vijfhonderd gulden* (f 91 500).

Artikel 42. Kosten van in en buiten dienst zijnde schepen en vaartuigen binnen- en buitenslands, wegens quarantaine, loodsdiensten, kanaalrechten, sleeploonen, sluis-, brug- en jaaggelden, ontvangen hulp, het opvisschen en bergloon van ankers, kettingen, enz., met *veertien duizend gulden* (f 14 000) en daardoor gebracht op *vier en dertig duizend gulden* (f 34 000).

Artikel 43. Kosten van transport van officieren en mindere schepelingen, die uit de Nederlandsche bezittingen of van eenig ander buitenlandsch station naar het vaderland terugkeeren of derwaarts worden uitgezonden, met *zeven en zeventig duizend zevenhonderd dertig gulden zeven en veertig cents* (f 77 730,47) en daardoor gebracht op *honderd zeven en zeventig duizend zevenhonderd dertig gulden zeven en veertig cents* (f 177 730,47).

Artikel 54. Aanbouw, uitrusting en onderhoud der loodsvaartuigen; kosten van transport, opzicht, waakloon, enz., met *twee en twintig duizend gulden* (f 22 000) en daardoor gebracht op *tweehonderd vier en negentig duizend vijfhonderd gulden* (f 294 500).

Artikel 57. Kosten der betonning, bebakening en zeemerken, met inbegrip der kosten van transport; toelage aan *Pruissen*, voor het onderhoud der betonning en bebakening van de *Eems* en de daarbij behoorende *Wadden* en voor het onderhoud van het kustlicht op *Borkum*, zoomede de onkosten op de uitbetaling van de toelage vallende; subsidiën aan gemeentebesturen wegens herstelling van tot zeemerk dienende kerktorens, met *zes duizend gulden* (f 6000) en daardoor gebracht op *een en tachtig duizend negenhonderd gulden* (f 81 900).

Artikel 67. Militaire pensioenen, verleend krachtens de wetten van 28 Augustus 1851 (*Staatsbladen* n°. 126 en 127), 1 April 1875 (*Staatsblad* n°. 33) en 23 April 1879 (*Staatsblad* n°. 81), met *twee en twintig duizend gulden* (f 22 000) en daardoor gebracht op *achthonderd zeven en zeventig duizend driehonderd negen en zeventig gulden* (f 877 379).

Artikel 2.

Achter artikel 19 van voormeld hoofdstuk wordt gevoegd het navolgende:

Artikel 19 *a*. Kosten wegens herstelling van schepen, behoorende tot het auxiliair eskader in *Nederlandsch-Indië*, betreffende den dienst van 1883, *honderd zes en tachtig duizend negenhonderd vijf en zeventig gulden dertig cents* (f 186 975,30).

Artikel 3.

De navolgende artikelen van voormeld hoofdstuk worden *verminderd*, als:

Artikel 12. Aanschaffing van alle materialen, uitgezonderd hout en steenkolen, aanschaffing en herstelling van alle voorwerpen en inrichtingen, benoodigd tot den aanbouw, de aftimmering, vervorming, toetuiging, uitrusting, het onderhoud en de herstelling van schepen en vaartuigen op 's Rijks werven, en van de werktuigen en behoeften, tot dien aanbouw, die vervorming en herstelling vereischt; aanmaak van torens voor oefeningen met geschut; herstelling en vervorming van schepen en vaartuigen bij particulieren; kosten van vervoer, bereiding en keuring, met *tweehonderd vier en dertig duizend achthonderd vijftien gulden zeven en zeventig cents* (f 234 815,77), en daardoor gebracht op *zeshonderd tachtig duizend eenhonderd vier en tachtig gulden drie en twintig cents* (f 680 184,23).

Artikel 13. Aanbouw van schepen en vaartuigen bij particulieren; kosten van vervoer, beproeving en toezicht, met *zeven duizend gulden* (f 7000) en daardoor gebracht op *negen en twintig duizend zeshonderd vijf en tachtig gulden* (f 29 685).

Artikel 14. Aanschaffing van hout, benoodigd tot den aanbouw, de aftimmering, vervorming, toetuiging, uitrusting, het onderhoud en de herstelling van schepen en vaartuigen op 's Rijks werven; kosten van vervoer en keuring, met *tachtig duizend gulden* (f 80 000), en daardoor gebracht op *honderd zestien duizend vijfhonderd gulden* (f 116 500).

Artikel 18. Aanschaffing van steenkolen; kosten van vervoer, met *zes en veertig duizend zevenhonderd gulden* (f 46 700), en daardoor gebracht op *honderd drie en vijftig duizend driehonderd gulden* (f 153 300).

Artikel 20. Bezoldigingen en toelagen aan mindere geemployeerden, daggelden en toelagen aan werklieden op 's Rijks werven en der wachters bij de havendiensten; bezoldigingen van machinisten der actieve zeemacht, gedetacheerd bij of belast met de conservatie der schepen op 's Rijks maritieme etablissementen, magazijnen, enz., en van de vuurstokers voor binnenlandschen dienst; kosten van opzicht voor uit te voeren werken, buiten 's Rijks werven of bij particulieren en bij houtkeuringen; kosten van buiten of op de werven door particulieren volgens contract of tarief verrichte werkzaamheden en kosten der kleeding van mindere geëmployeerden, uitmakende de politie op 's Rijks werven en der havendiensten, met *een en zestig duizend gulden* (f 61 000) en daardoor gebracht op *een millioen vierhonderd drie duizend zevenhonderd gulden* (f 1 403 700).

Artikel 23. Onderhoud en herstelling van gebouwen, magazijnen, werkplaatsen, hellingen, vaste kappen, dokken, sluizen, bruggen, bokken, kranen, kaaimuren, beschoeiingen, ommuringen en omrasteringen, wachten, geschutstellingen, enz., benevens andere marinewerken; aanschaffing van de daarvoor benoodigde materialen; kosten van vervoer, toezicht en beproeving; kosten van opzicht, huur en andere onkosten van buskruitmagazijnen, waaronder die, behoorende aan particulieren te *Nieuwer-Amstel*, met *negen en dertig duizend gulden* (f 39 000) en daardoor gebracht op *honderd vier en vijftig duizend gulden* (f 154 000).

Artikel 24. Aanschaffing en herstelling van stoomwerktuigen en ketels en verdere stoomwerktuigelijke inrichtingen, ten dienste der maritieme etablissementen, alsmede van de daarvoor benoodigde materialen en voorwerpen; machinekamer-behoeften; kosten van vervoer, toezicht bij de vervaardiging en beproeving van een en ander; kosten van de verstrekking van licht en water aan 's Rijks marineinrichtingen, met *drie en dertig duizend vijfhonderd gulden* (f 33 500) en daardoor gebracht op *zes en twintig duizend negenhonderd gulden* (f 26 900).

Artikel 25. Vaste tractementen van het korps zeeofficieren, met *vijftien duizend vijfhonderd gulden* (f 15 500) en daardoor gebracht op *driehonderd een en twintig duizend zevenhonderd gulden* (f 321 700).

Artikel 26. Vaste traktementen van het korps officieren van administratie, met *vijf duizend gulden* (f 5000) en daardoor gebracht op *zes en veertig duizend achthonderd vijftien gulden* (f 46 815).

Artikel 27. Traktementen van het korps officieren van den geneeskundigen dienst bij de zeemacht en toelagen aan officieren van gezondheid en een apotheker der landmacht voor het waarnemen van den geneeskundigen dienst, ten behoeve van personeel der marine, met *acht duizend vijfhonderd gulden* (f 8500), en daardoor gebracht op *een en zestig duizend vijfhonderd dertig gulden* (f 61 530).

Artikel 34. Traktementen, toelagen, soldijen en verdere kosten van het Koninklijk Instituut voor de Marine te *Willemsoord*, daaronder begrepen de weekgelden en de kosten van belooningen en amusementen der adelborsten, met *zeven duizend zevenhonderd gulden* (f 7700) en daardoor gebracht op *honderd twee en veertig duizend achthonderd gulden* (f 142 800).

Artikel 39. Schaffing der equipages en aanschaffing van zeep, van 's Rijks wege aan de schepelingen verstrekt wordende, met *vijf en zeventig duizend gulden* (f 75 000) en daardoor gebracht op *negenhonderd vijf en vijftig duizend gulden* (f 955 000).

Artikel 56. Aanbouw, aankoop, onderhoud en huur van loodsgebouwen en magazijnen met aanhoorig terrein, met *zestien duizend gulden* (f 16 000) en daardoor gebracht op *twaalf duizend vijfhonderd gulden* (f 12 500).

Artikel 59. Kosten van materialen, ter vervaardiging en herstelling van tonnen in en aanschaffing van bakens, tonsteenen, tonkettingen en verdere voorwerpen voor het algemeen betonningsmagazijn te *Enkhuizen*, met *zeven duizend achthonderd gulden* (f 7800) en daardoor gebracht op *twee en zeventig duizend tweehonderd gulden* (f 72 200).

Artikel 65. Militaire pensioenen, verleend vóór 1°. October 1851, met *drie duizend gulden* (f 3000) en daardoor gebracht op *zes duizend eenhonderd elf gulden* (f 6111).

Artikel 70. Tijdelijk te verleenen pensioenen en onderstanden, met *vier duizend gulden* (f 4000) en daardoor gebracht op *vijf duizend vijfhonderd gulden* (f 5500).

Artikel 4.

Ten gevolge van voorschreven verhoogingen, bijvoeging en verminderingen, wordt het totaal der Iste Afdeeling gebracht op *driehonderd acht en vijftig duizend zevenhonderd vijftien gulden* (f 358 715); — dat der IIde Afdeeling op *vier millioen eenhonderd negentien duizend zeshonderd vier en veertig gulden drie en vijftig cents* (f 4 119 644,53); — dat der IIIde Afdeeling op *vier millioen drichonderd acht en zeventig duizend achthonderd drie en dertig gulden zeven en veertig cents* (f 4 378 833,47); — dat der IVde Afdeeling op *een millioen achthonderd vijf en dertig duizend negenhonderd drie en zestig gulden* (f 1 835 963); — en dat der Vde Afdeeling op *een millioen eenhonderd vijf en twintig duizend tweehonderd acht en vijftig gulden negentig cents* (f 1 125 258,90).

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Marine

[162. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bijgevoegd wetsontwerp strekt:

1°. tot verhooging van die artikelen der Marine-begrooting voor het jaar 1884, welke ontoereikend zijn bevonden;

2°. tot aanwijzing op den dienst van 1884 van eene vordering wegens herstelling van schepen, behoorende tot het auxiliair eskader in Nederlandsch-Indië, betreffende het afgesloten dienstjaar 1883;

3°. tot vermindering van eenige artikelen;

een en ander in dier voege, dat het eindcijfer der begrooting onveranderd blijft.

Artikel 1.

De artikelen, die aanvulling behoeven, zijn de volgende:

Art. 11. *Reis-, verblijf- en vacatiekosten.* Het tekort is te wijten aan talrijke overplaatsingen bij het auxiliair eskader in Nederlandsch-Indië. De uitgaven die daarvan het gevolg zijn, bedroegen in de jaren 1879—1882 gemiddeld f 10 500 per jaar, in 1883 ± f 12 500, in 1884 ± f 21 500. De grootere uitgaaf voor laatstgenoemd jaar was niet te voorzien. Zij kan veroorzaakt zijn door bijzondere overwegingen of omstandigheden, b.v. doordat het noodig werd geoordeeld het personeel te verwisselen, ten einde dit niet te lang achtereen bloot te stellen aan de ongunstige invloeden van het dienen op kleine vaartuigen, doch ook beurtelings op de groote schepen te laten dienen, of ook, om het op laatstgenoemde schepen dienend personeel niet te lang bloot te stellen aan de nadeelige invloeden van het voortdurend verblijf houden op de kustplaatsen van Java, waar de schepen van het auxiliair eskader meestal vertoeven — met zekerheid is dit hier niet bekend. Aan den commandant der zeemacht in Nederlandsch-Indië is daaromtrent inlichting gevraagd en hem aanbevolen om deze overplaatsingen, zooveel de dienst zulks toelaat, te beperken.

Art. 22. *Gebouwen.* De verhooging is te wijten aan onvoorziene behoefte, die geen uitstel kon lijden; — voor een deel ook aan verschil van zienswijze met de Algemeene Rekenkamer, betreffende de imputatie van uitgaven op dit of wel het volgend artikel. Met het oog op de overschrijding van *art.* 22 is echter op *art.* 23 (*Onderhoud van gebouwen enz.*) een gelijk bedrag ongebruikt gebleven.
De onvoorziene behoefte betrof:

het bouwen van een woonhuis voor den administrateur der marine-bakkerij en van een regenwaterbak op 's Rijks werf te Willemsoord . . . . . f 9100

het aanleggen van eene waterleiding aldaar. . f 5317

het bouwen van eene bergplaats voor vischtorpedo's aldaar. . . . . f 7694

het maken van standpijpen, kranen, buizenleiding en brandkranen op 's Rijks werf te Amsterdam. . . f 10 560

het aanbrengen van zonneblinden en branddeuren voor de nieuwe woonhuizen aldaar . . . . . f 3428

het bouwen van eene pakkamer ten dienste der verificatie van 's Rijks zeeinstrumenten te Leiden . . f 2493.

Art. 32. *Kosten der actieve zeemacht.* Op dit artikel, dat in vorige jaren een belangrijk overschot leverde, is in 1884 een aanzienlijk tekort ontstaan door te late inzending uit Indië van wissels ten bedrage van omstreeks f 400 000, reeds in 1883 wegens zeetraktementen en soldijen afgegeven en door de koloniale kassen betaald. In verband hiermede heeft de Minister van Koloniën de noodige bevelen gegeven, opdat de wissels voortaan spoediger en regelmatiger worden opgezonden, ten einde de verevening zooveel mogelijk op het betrokken dienstjaar kunne geschieden.
De raming van het op dit artikel benoodigde is voor elk jaar op zichzelf uitermate moeilijk, aangezien verschillende omstandigheden, als onvoltalligheid der sterkte in de hoogere graden en qualiteiten, meer of minder gebruik maken van de bevoegdheid om de te goed geschreven soldij uitbetaald te krijgen, het niet regelmatig inkomen der wissels enz., oorzaak kunnen zijn, dat op het eene dienstjaar veel meer verevend wordt dan op het andere. Vergelijkt men echter het totaal der toegestane bedragen van eenige jaren, b.v. van de jaren 1882, 1883 en 1884 (ongerekend de thans gevraagde verhooging) met dat der werkelijke uitgaven, dan blijkt, dat op dit artikel over die gezamenlijke jaren nog een bedrag van f 106 435,55 is overgehouden.

Art. 35. *Kosten van opleiding en indiensttreding van officieren van gezondheid.* De aanvulling van dit artikel is noodig, omdat een grooter getal medische studenten zich tot indiensttreding bij de zeemacht heeft verbonden, dan bij de vaststelling der begrooting was te voorzien. Met het oog op de onvoltalligheid van het korps officieren van gezondheid werd het niet raadzaam geacht hen af te wijzen.

Art. 41, *Verpleegkosten* en *art.* 42, *Loodsdiensten enz. voor in en buiten dienst zijnde schepen.* De uitgaven op deze beide artikelen zijn van zeer wisselvalligen aard, die op art. 41 afhankelijk van de behoefte aan verpleging en geneesmiddelen, die op art. 42 van veel of weinig beweging van schepen. Eerst de ondervinding, dat de vroeger toegestane sommen niet toereikend waren, kan tot hoogere raming voor den vervolge aanleiding geven, doch daaruit volgt ook, dat overschrijding der begrooting tot de mogelijkheden behoort.

Art. 43. *Transportkosten.* Dit artikel is bij de vaststelling der begrooting voor 1884 veel te laag geraamd. De eisch van aflossing van het in Indië dienende personeel om de drie jaren, in verband gebracht met de daar aanwezige sterkte, moest tot hoogere raming hebben geleid. Het bedrag voor dit artikel is dan ook reeds bij de begrooting voor 1885 met f 90000 verhoogd.

Art. 54. *Aanbouw enz. van loodsvaartuigen.* Het tekort is een gevolg van meer behoefte aan kapitale herstellingen aan de loodsvaartuigen, dan bij de samenstelling der begrooting was voorzien. Deze herstellingen zijn moeilijk van te voren met juistheid te bepalen en te ramen, omdat weêrsgesteldheid, aanvaringen en andere wisselvallige omstandigheden daarop invloed uitoefenen

Art. 57. *Kosten der betonning.* De overschrijding van dit artikel is te wijten aan de, na de vaststelling der begrooting gebleken behoefte om de vermiste Courtenay- of fluitboei vóór den Nieuwen Rotterdamschen Waterweg door eene gasboei te vervangen. Met het oog op de belangen der scheepvaart kon deze uitgaaf geen uitstel lijden.

Art. 67. *Militaire pensioenen.* Het tekort werd veroorzaakt doordat het bedrag der door versterf vrijgevallen pensioenen beneden dat der bijgekomen bleef.

Artikel 2.

Het nieuwe art. 19*a* heeft ten doel de verevening ten

laste van den dienst van 1884 eener vordering betreffende het afgesloten dienstjaar 1883, wegens herstellingskosten van schepen behoorende tot het auxiliair eskader in Nederlandsch-Indië, waarvan de voldoening binnen den wettelijken termijn niet kon geschieden, aangezien vertraging in de afdoening in Indië heeft plaats gehad. De noodige maatregelen worden genomen om te zorgen, dat de stukken in den vervolge tijdig hier te lande worden ontvangen.

Doch ook al ware zulks geschied, zou het cijfer der begrooting voor 1883 voor herstellingskosten buitenslands bij verre na niet toereikend zijn geweest, om de uitgaven daarop te dekken. Het toegestane bedrag van f 200 000 zou namelijk met f 186 975 zijn overschreden.

Is 't in het algemeen moeilijk herstellingskosten lang te voren te voorzien en te begrooten, het wordt dubbel bezwaarlijk zulks hier te lande te doen met betrekking tot schepen van het auxiliair eskader, welke in Indië dienst doen.

Daarom zijn thans maatregelen genomen om, voor den vervolge, de raming dier kosten uit Indië te ontvangen. Teleurstellingen zullen daardoor echter, naar gevreesd wordt, niet geheel worden voorkomen, want zoolang schepen varen zijn zeerampen en daaruit voortvloeiende onkosten mogelijk. Het beste zal derhalve zijn ruim te ramen en zoo min mogelijk kostbare herstellingen in Indië te doen geschieden.

Artikelen 3 en 4.

Aangezien op de artt. 12, 13, 14, 18, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 34, 39, 56, 59, 65 en 70 verminderingen kunnen plaats hebben tot een totaal bedrag, gelijk aan dat der verhoogingen, behoeft het eindcijfer der begrooting geene verandering te ondergaan.

Het ongebruikt blijven dezer gelden is een gevolg van minder behoefte dan bij de vaststelling der begrooting was voorzien. In het vervolg zal getracht worden juister te ramen

Overeenkomstig de toezegging gedaan bij de Memorie van Antwoord betreffende de wijzigingswet voor 1883 (ingezonden met den brief van 1 Juli 1884, onder n°. **227**), wordt een overzicht der nu voorgedragen verhoogingen en verminderingen hiernevens overgelegd.

De Minister van Marine,
TAALMAN KIP.

[162. 4.]

BIJLAGE van de Memorie van Toelichting.

OPGAVE van de verhoogingen en verminderingen van verschillende artikelen der begrooting voor het Departement van Marine voor 1884.

Artikel.	Onderwerp.	Verhooging.	Vermindering.
11	Reis- en verblijfkosten	f 20 000,00	
12	Materialen	»	f 234 815,77
13	Aanbouw bij particulieren	»	7 000,00
14	Hout	»	80 000,00
18	Steenkolen	»	46 700,00
19*a*	Herstellingen van schepen behoorende tot het auxiliair eskader, dienst 1883	186 975,30	
20	Arbeidsloonen van het werfpersoneel .	»	61 000,00
22	Gebouwen	39 000,00	
23	Onderhoudswerken .	»	39 000,00
24	Werfstoomwerktuigen	»	33 500,00
25	Vaste traktementen (zeeofficieren) . .	»	15 500,00
26	Vaste traktementen (administratie) . .	»	5 000,00
27	Vaste traktementen (geneeskundige dienst)	»	8,500,00
32	Soldijen en kleeding.	229 000,00	
	Transporteeren	f 474 975,30	f 531 015,77

Artikel.	Onderwerp.	Verhooging.	Vermindering.
	Per transport	f 474 975,30	f 531 015,77
34	Kosten van het Koninklijk Instituut voor de marine. .	»	7 700,00
35	Kosten van opleiding van officieren van gezondheid . . .	4 310,00	
39	Schafting	»	75 000,00
41	Verpleegkosten . .	23 500,00	
42	Loodsgelden . . .	14 000,00	
43	Transportkosten . .	77 730,47	
54	Aanbouw van loodsvaartuigen . . .	22 000,00	
56	Aanbouw van loodsgebouwen . . .	»	16 000,00
57	Kosten der betonning	6 000,00	
59	Materieel der betonning	»	7 800,00
65	Militaire pensioenen vóór 1851. . . .	»	3 000,00
67	Militaire pensioenen na 1851	22 000,00	
70	Tijdelijke pensioenen.	»	4 000,00
	Totaal . .	f 644 515,77	f 644 515,77

[163. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot wijziging van de artikelen 13, 17, 49, 66 en 92 der gemeentewet.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren! bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 24sten Augustus 1885.

WILLEM.

[163. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodig is eenige bepalingen der wet van 29 Juni 1851 (*Staatsblad* n°. 85), gewijzigd bij de wetten van 7 Juli 1865 (*Staatsblad* n°. 79), van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* n°. 102) en van 26 Juli 1885 (*Staatsblad* n°. 169), aan te vullen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel I.

Aan art. 13 van de wet van 29 Juni 1851 (*Staatsblad* n°. 85) wordt een derde lid toegevoegd, luidende:

» Indien de benoemde nalaat het bewijs van ontvang af te geven, wordt hem het afschrift door den secretaris of eenen beambte, die dezen vervangt, namens den burgemeester ter hand gesteld, en hiervan proces-verbaal op den ambtseed opgemaakt; de termijn van acht dagen begint alsdan te loopen van de dagteekening van dit proces-verbaal."

Artikel II.

Aan art. 17 van de genoemde wet wordt een vijfde en een zesde lid toegevoegd, luidende:

» De indiening van den geloofsbrief en daarbij behoorende stukken geschiedt binnen eene maand na de aanneming der benoeming of, in het geval bij het tweede lid van art. 7 bedoeld, vóór den eersten Dingsdag van October. Is deze termijn ongebruikt voorbijgegaan, dan wordt eene nieuwe verkiezing binnen eene maand door burgemeester en wethouders uitgeschreven.

» De benoemde, die dezen termijn ongebruikt liet voorbijgaan, is gedurende twee jaren, te rekenen van den dag, waarop die termijn verstreken is, niet tot lid van den Raad verkiesbaar."

Artikel III.

Het derde lid van art. 49 van de genoemde wet wordt vervangen door de volgende bepalingen:

» In deze laatste vergadering wordt over de in de oproepingsbriefjes vermelde onderwerpen een besluit genomen door de tegenwoordige leden of het tegenwoordig lid.

» Indien geen der leden tegenwoordig is, besluit de voorzitter, en geeft van zijn besluit kennis aan den Raad in diens eerstvolgende vergadering."

Artikel IV.

Het eerste lid van art. 66 van de genoemde wet wordt vervangen door de volgende bepalingen:

» De burgemeester is voorzitter van den Raad, en heeft daarin, zoo hij geen lid is, eene raadgevende stem, behoudens het geval voorzien bij het laatste lid van art. 49.

» Hij neemt, bij het uitbrengen van zijne raadgevende stem, de bepalingen van art 46 in acht."

Artikel V.

Aan art. 92 van de genoemde wet wordt een vierde lid toegevoegd, luidende:

» Wanneer het bij het eerste lid van dit artikel vereischte getal leden niet is opgekomen, wordt eene nieuwe vergadering belegd. In deze vergadering wordt over de in de oproepingsbriefjes vermelde onderwerpen een besluit genomen door de tegenwoordige leden of het tegenwoordige lid.

» Bij geheele ontstentenis van wethouders en plaatsvervangers naar luid van art. 90, vervult de burgemeester de werkzaamheden, aan het collegie van burgemeester en wethouders opgedragen."

Artikel VI.

Deze wet treedt in werking op den dag harer afkondiging.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

[163. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

In de laatste jaren hebben in verschillende gemeenten voorvallen plaats gehad, die aanvulling van de bepalingen der gemeentewet omtrent het nemen van besluiten door den gemeenteraad en door het college van burgemeester en wethouders noodig maken.

In die gemeenten hebben namelijk hetzij de leden van den raad hetzij de wethouders tegenover den burgemeester een stelselmatig verzet georganiseerd.

Zij trachtten, door voortdurende weigering om op te komen in de vergaderingen van den gemeenteraad en van het college van burgemeester en wethouders, het behoorlijk bestuur der gemeente onmogelijk te maken, ten einde

daarmede de verwijdering van den burgemeester te verkrijgen, tegen wiens persoon of gedragingen soms de onbeduidendste bezwaren werden geopperd.

Zoo weigerden in 1880 de raadsleden van *Biervliet* uit ontevredenheid over de benoeming van een burgemeester, ter raadsvergadering te verschijnen. Aanvankelijk kwam, na de derde oproeping, krachtens art. 49 der gemeentewet, nog één wethouder op, die ook deel bleef nemen aan de werkzaamheden van het dagelijksch bestuur. Vooraf hielden de raadsleden eene samenspraak om te beslissen, wat door den wethouder op de vergadering van den raad zou worden besloten. In den loop van het jaar bedacht een der leden zich, gaf zijn verzet op en kwam geregeld ter vergadering. Zijn opkomen had dit gunstig gevolg, dat ook andere leden daardoor genoopt werden de vergaderingen bij te wonen, ten einde zijn invloed te keeren. Men beproefde te vergeefs dat raadslid uit den raad te weren. Eindelijk namen alle raadsleden vóór de periodieke verkiezingen hun ontslag; zij werden allen herkozen, doch, met uitzondering van meergemeld raadslid, zond geen hunner zijn geloofsbrief in.

Ten slotte wist men dit raadslid te bewegen, weder zijn ontslag te nemen, waarop de candidaat van de wederpartij tot raadslid werd gekozen.

Deze toestand duurde tot in 1882; het verzet verflauwde echter langzamerhand en ten slotte kwamen weder alle raadsleden ter vergadering op.

Een gelijksoortige strijd tusschen den burgemeester en de leden van den gemeenteraad is in de gemeente *Zes Gehuchten* ontstaan en nog niet geheel bijgelegd.

Hier zijn de raadsleden ontevreden over eenige handelingen van den burgemeester. Zij hebben tegen hem beschuldigingen ingebracht, die echter òf overdreven òf geheel onjuist zijn bevonden. Gedeputeerde Staten van Noordbrabant hebben daarop de raadsleden tot het opgeven van hun verzet trachten te bewegen, maar slechts met dit gevolg, dat die leden aan den Koning het ontslag van den burgemeester hebben verzocht, waartoe echter geen termen gevonden zijn.

Herhaalde malen werden de leden van den Raad en van het dagelijksch bestuur te vergeefs ter vergadering opgeroepen. Een enkele maal kwam een der wethouders, maar alleen om mandaten te teekenen. Aan het verzoek van den burgemeester om de begrooting voor 1885 in behandeling te nemen werd door dezen wethouder geen gevolg gegeven, zoodat art. 203 der gemeentewet niet kon worden nageleefd. Ook de benoeming van een wethouder moest ten gevolge van de weigering van de raadsleden om ter vergadering te verschijnen onbepaald worden uitgesteld.

Eindelijk, toen men bemerkte, dat de Commissaris des Konings voornemens was, volgens art. 127 der gemeentewet handelend op te treden, is het den burgemeester gelukt, een paar raadsvergaderingen te houden, waarop de rekening van 1883 en de begrooting voor 1885 zijn vastgesteld en verschillende stemmingen ter benoeming van een wethouder hebben plaats gehad. Daar al de benoemden echter weigeren hun ambt te aanvaarden, is de toestand nog niet in het reine.

Een dergelijk geval doet zich voor in de gemeente *Andel*. De gespannen verhouding tusschen den burgemeester en de raadsleden is daar tot een openlijken strijd overgegaan bij gelegenheid van eene verpachting van gemeentegronden. De raadsleden hebben allen hun ontslag genomen, werden allen weder gekozen, doch weigeren ter raadsvergadering te verschijnen ten einde den eed, volgens art. 39 der gemeentewet, af te leggen.

De optreding van den Commissaris des Konings in Noordbrabant is daardoor noodzakelijk gebleken, o. a. om een stembureel samen te stellen voor het kiezen van een lid van Provinciale Staten in het kiesdistrict Heusden.

Eindelijk weigeren te *Bergharen* de raadsleden en wethouders tot het bestuur der gemeente mede te werken, omdat zij ontevreden zijn over de onlangs plaats gehad hebbende benoeming van een burgemeester. Hier is het verzet niet gegrond op handelingen van den laatste, maar alleen op de omstandigheid dat de leden van den raad liever een ander benoemd hadden gezien.

Ook hier heeft de Commissaris des Konings moeten overgaan tot het benoemen van een stembureel voor de verkiezing van een lid der Provinciale Staten in het kiesdistrict Wychem.

Uit dit een en ander blijkt, dat de leden van sommige gemeenteraden zich niet ontzien, door werkstaking den gang van het bestuur te belemmeren en de belangen hunner gemeente te verwaarloozen.

Het behoeft geen betoog dat deze laakbare weigering om de plichten te vervullen, die hun ambt medebrengt, niet alleen schadelijk is door het niet uitvoeren van wetten, algemeene maatregelen van bestuur en provinciale verordeningen, maar ook ten nadeele der ingezetenen van de gemeente, hare huishouding doet stilstaan.

Het eerste bezwaar kan — hoewel niet zonder moeilijkheid en tijdverlies — worden weggenomen door toepassing van artt. 126 en 127 van genoemde wet. Maar het beheer der gemeentehuishouding moet noodzakelijk lijden onder een dergelijk plichtverzuim der raadsleden.

Zelfs na de derde oproeping, kan volgens de laatste alinea van art. 49 der gemeentewet de burgemeester, alleen indien hij zelf lid van den raad is, omtrent de onderwerpen in de oproepingsbriefjes vermeld beslissen.

Zelfs deze bevoegdheid is, naar de letter van het artikel, twijfelachtig, maar wordt vrij algemeen aangenomen na eene beslissing bij Koninklijk besluit van 4 September 1857 (*Staatsblad* n°. 106). Het is wenschelijk uitdrukkelijk te vermelden, dat ook één eenig raadslid, na de derde oproeping tegenwoordig, een besluit kan nemen voor zijne onwillige medeleden. Maar dit is niet voldoende wanneer de burgemeester geen raadslid is.

Wanneer na de derde oproeping geen enkel lid van den raad ter vergadering verschijnt, rijst het vermoeden, dat men te doen heeft met eene opzettelijke weigering van de raadsleden om hun ambtsplicht te vervullen, tot zekerheid. Onder zulke omstandigheden zal — wordt het voorgestelde ontwerp wet — de burgemeester, al is hij geen lid van den raad, de bevoegdheid hebben om te beslissen ten aanzien van in de oproepingsbriefjes vermelde onderwerpen. De bevoegdheid, niet de verplichting, zoodat de burgemeester slechts tot dezen maatregel zijne toevlucht behoeft te nemen, indien hij overtuigd is dat het niet opkomen der raadsleden als opzettelijk plichtverzuim moet worden aangemerkt.

De wetgever van 1851 heeft blijkbaar te veel gerekend op het plichtbesef der raadsleden; nu dit in de practijk tot nadeelige gevolgen leidt, moet men middelen beramen om het kwaad te keeren. De ondergeteekende meent dat dit het best op de voorgestelde wijze kan geschieden, en dat er geen gegronde bezwaren tegen deze regeling kunnen bestaan.

Wel bepaalt art. 140 der Grondwet, dat aan den raad de regeling en het bestuur van de huishouding der gemeente wordt gelaten, maar dit voorschrift wordt door de voorgedragen wijziging der gemeentewet niet aangetast. Immers de Raad blijft, al is er slechts één lid die zijnen plicht vervult, in den persoon van dat ééne lid, steeds in de gelegenheid om het nemen van dergelijke beslissingen door den burgemeester (niet raadslid) te voorkomen. Aan de macht en de bevoegdheid van den Raad wordt dus niets ontnomen. Hij abdiceert in zekeren zin door zijne grove nalatigheid, en dan nog maar voor die zaken, die voor dien dag in het oproepingsbriefje zijn vermeld.

Bovendien is het denkbeeld om den burgemeester alleen te laten besluiten in zaken die in het algemeen tot de bevoegdheid van den Raad behooren, niet vreemd aan de gemeentewet zelve; men vindt daarvan een voorbeeld in art. 187 dier wet.

Evenals dat artikel berust de voorgestelde bepaling op art. 139 der Grondwet, volgens hetwelk de gemeenteraad is samengesteld: 1°. uit leden door de ingezetenen gekozen, en 2°. uit een voorzitter door den Koning benoemd; ontbreekt tijdelijk een van die twee elementen, dan treedt het andere, als éénige grondwettige autoriteit, in de gemeente op.

Vrees dat de voorgestelde wijziging afbreuk zal doen aan de door de Grondwet gewaarborgde autonomie der gemeente, behoeft dus niet te bestaan. Integendeel, de nieuwe bepaling zal hoogstwaarschijnlijk ten gevolge hebben, dat de leden van den raad niet meer, als demonstratie tegen den burgemeester, weigeren ter raadsvergadering te verschijnen, daar zij dan juist zouden medewerken om den burgemeester grooter invloed in gemeentezaken te ver-

schaffen, en dus een middel zouden kiezen dat in hunne oogen erger ware dan het vermeende kwaad.

Ten einde ook te voorzien in het geval, dat de wethouders niet opkomen ter vergadering van het college van het dagelijksch bestuur, zijn twee wijzigingen van art. 92 der gemeentewet voorgesteld; volgens de eerste is de minderheid of de voorzitter van het college alleen, na de tweede oproeping ter vergadering, bevoegd, besluiten te nemen. Deze wijziging is niet van zooveel gewicht als die van art. 49, omdat de burgemeester toch medestemmend lid en voorzitter is van het college van burgemeester en wethouders, maar is toch noodig voor het geval van grove nalatigheid of onwil der door den Raad gekozen wethouders.

Ten tweede wordt voorgesteld te bepalen dat de burgemeester, bij geheele ontstentenis van wethouders en hunne plaatsvervangers, datgene kan verrichten, wat de taak van het college van burgemeester en wethouders is.

Geen lid van den Raad kan worden gedwongen het ambt van wethouder aan te nemen; wanneer allen zich daaraan onttrekken is eene oplossing noodig. Art. 127 der gemeentewet geeft die alleen voor zooveel de uitvoering van wetten en provinciale verordeningen betreft, maar niet voor het beheer der gemeentezaken.

Wordt de voorgestelde regeling wet, dan zullen de gevallen waarin het noodig is de toevlucht tot artt. 126 en 127 der gemeentewet te nemen tevens worden beperkt.

Voorts zijn, door aanvulling van de artt. 13 en 17 der gemeentewet, twee leemten aangevuld. Zij strekken beide om te voorzien in het meermalen voorgekomen geval, dat een benoemd raadslid opzettelijk nalatig is in het indienen van zijn geloofsbrief, en daardoor eene plaats in den Raad gedurende een onbepaalden tijd onvervuld blijft.

Wanneer de benoemde weigert of nalatig blijft om het bewijs van ontvang, bedoeld in art. 13, af te geven, beginnen de termijnen in art. 13 en 14 vermeld, nooit te loopen, en kan dus geen nieuwe verkiezing plaats hebben.

Hierin voorziet het voorgestelde derde lid van art. 13, bepalende dat het bewijs van ontvang kan worden vervangen door een proces-verbaal van eenen daartoe bevoegd verklaarden gemeenteambtenaar.

Het voorgestelde nieuwe 5de lid van art. 17 vereischt weinig toelichting. Daar in den regel het onderzoek der geloofsbrieven van de periodieke verkiezingen vóór den eersten Dinsdag van September geschiedt, is de termijn voor dit geval nog eene volle maand later gesteld.

De strafbepaling in het nieuwe 6de lid van art. 17 opgenomen, komt overeen met die in het 5de lid van art. 26 der wet, en zal hoogst waarschijnlijk ten gevolge hebben, dat het geval dat de Regeering wenscht te voorkomen zich nooit of uiterst zelden zal voordoen.

De Minister van Staat,
Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 074660686